BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8 17
26 N
11

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

TOMVS VII. OPERVM D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTINENS RELIQVAM PARTEM ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ, IN ALIAS duas diuiſam; quarum priore aduerſus Donatiſtas, poſteriore contra Pelagianos dimicat.

VNA CVM APPENDICE PSEVDEPIGRAPHORVM.

NVNC *demùm poſt varias editiones ad complurium* MS. *fidem à non paucis mendarum milibus incredibili labore expurgatus: id quod ex ſubiectis ad calcem Caſtigationibus & Scholiis facilè cognoſci poterit.*

ANTVERPIAE,
Ex officina Chriſtophori Plantini,
Architypographi Regii.
M. D. LXXVI.

CATALOGVS PRIORIS PARTIS, QVÆ LIBROS HABET CONTRA DONATISTAS.

Pſalmus contra partem Donati. Pag. 3.
Contra Epiſtolam Parmeniani Donatiſtarum Epiſcopi, Libri III. 6.
De Baptiſmo contra Donatiſtas, Libri VII. 32.
De vnico baptiſmo contra Petilianum Donatiſtarum Epiſcopum, Liber I. 82.
Contra literas eiuſdem Petiliani, Libri III. 89.
De vnitate Eccleſiæ contra eiuſdem Petiliani epiſtolam, Liber I. 141.
Contra Creſconium Grammaticum, Libri IIII. 161.
Breuiculus Collationum cum Donatiſtis. 215.
Epiſtola nomine Cirtenſis Concilij ad Donatiſtas. 230.
Poſt Collationem ad Donatiſtas, Liber I. 232.
Sermo ad plebem Eccleſiæ Cæſarienſis de Emerito. 247.
De geſtis cum eodem Emerito Cæſarienſi Donatiſtarum Epiſcopo, Liber. 250.
Contra epiſtolas Gaudentij Donatiſtarum Epiſcopi, Libri II. 254.

APPENDIX.

Contra Fulgentium Donatiſtam incerti authoris, Liber I. 271.

PARTIS POSTERIORIS, QVÆ CONTRA PELAGIANOS AGIT.

De peccatorum meritis & remiſſione ad Marcellinum, Libri III. Pag. 277.
De ſpiritu & litera ad eundem, Liber I. 309.
De natura & gratia contra Pelagianos, Liber I. 310.
De gratia Chriſti, & de peccato originali contra Pelagium & Celeſtium, Libri II. 325.
De nuptiis & concupiſcentia ad Ualerium Comitem, Libri II. 343.
Contra Iulianum Pelagianum, Libri VI. 365.
Contra duas epiſtolas Pelagianorum ad Bonifatium Romanæ vrbis Epiſcopum, Libri IIII. 450.
De anima & eius origine, Libri IIII. 481.
De perfectione iuſtitiæ contra Celeſtium, Liber I. 508.
De gratia & libero arbitrio ad Valentinum & cum illo Monachos, Lib. I. 517.
Epiſtolæ duæ ad eundem. 528, & 529.
De correptione & gratia ad eundem, Liber I. 531.
Epiſtolæ II. *ad Auguſtinum, altera Proſperi, altera Hilarij de reliquiis Pelagianæ hæreſeos.* 542. & 544.
De prædeſtinatione ſanctorum ad eoſdem, Liber I. 546.
De dono perſeuerantiæ ad eoſdem, Liber I. 558.

APPENDIX.

D. Proſperi Regienſis epiſcopi aduerſus calumniatores doctrinæ B. Auguſtini, de gratia Dei, Reſponſionum Libri IIII. 573.
Celeſtini pontificis Romani pro B. Auguſtino ad Epiſcopos Galliarum epiſtola. 594.
Concilium Arauſicanum ſecundum aduerſus reuiuiſcentes per Gallias Pelagianæ hæreſeos errores. 595.
Contra Pelagianos Hypognoſticon incerti authoris, Lib. VI. 597.
De prædeſtinatione & gratia ſuſpecti authoris, Liber. 616.
De prædeſtinatione Dei eiuſdem farinæ Opuſculum ſeu fragmentum. 620.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI CONTRA PARTEM DONATI PSALMVS.

Ex lib. 1. Retract. D. Auguſtini cap. 20.

VOLENS etiam cauſam Donatiſtarum ad ipſius humillimi vulgi, & omnino imperitorũ, atque idiotarum notitiam peruenire, & eorum quantum fieri poſſet per nos inhærere memoriæ, Pſalmum qui eis cantaretur per Latinas literas feci, ſed vſque ad v. literam, tales enim Abecedarios appellant; tres verò vltimas omiſi, ſed pro eis nouiſſimum quaſi epilogum adiũxi, tanquam eos mater alloqueretur eccleſia. Hypopſalma etiam quod reſpondetur & procemium cauſæ quod nihilominus cantatur, non ſunt in ordine literarum; earum quippe ordo incipit poſt proœmium. Ideo autem non aliquo carminis genere id fieri volui, ne me neceſſitas metrica ad aliqua verba quæ vulgo minus ſunt vſitata, compelleret. Iſte Pſalmus ſic incipit:

Hypopſalma quod ad ſingulas Pſalmi partes ſuccinitur & reſpondetur. Omnes qui gaudetis de pace, modo verũ iudicate.

ABVNDANTIA peccatorum ſolet fratres conturbare:
Propter hoc Dominus noſter voluit nos præmonere,
Matth. 13. Comparans regnum cælorum reticulo miſſo in mare
Congreganti multos piſces, omne genus hinc & inde,
Quos cùm traxiſſent ad littus, tunc cœperũt ſeparare,
Bonos in vaſa miſerunt, reliquos malos in mare.
Quiſquis recolit Euãgelium, recognoſcat cũ timore:
Videt reticulum Eccleſiam, videt hoc ſæculum mare,
Genus autem mixtũ piſcis, iuſtus eſt cum peccatore:
Sæculi finis eſt litus, tunc eſt tempus ſeparare:
Quando retia ruperunt multum dilexerunt mare.
Vaſa ſunt ſedes ſanctorũ, quò non poſſunt peruenire.
Repetitio. Omnes qui gaudetis, *vt ſuprà.*

Bonus auditor fortaſſe quærit, qui ruperunt rete?
Homines multum ſuperbi, qui iuſtos ſe dicunt eſſe.
Sic fecerunt ſciſſuram, & altare contra altare.
Diabolo ſe tradiderunt, cùm pugnant de traditione,
Et crimen quod cõmiſerunt, in alios volũt transferre:
Ipſi tradiderunt libros, & nos audent accuſare,
Vt peius committãt ſcelus, quàm cõmiſerunt & antè.
ſ. Quum †Quod poſſent cauſam librorũ, excuſare de timore,
Matthæi 26. Quod Petrus Chriſtũ negauit dũ terreretur de morte:
Modò quo pacto excuſabũt factũ altare cõtra altare?
Et pace Chriſti conſciſſa ſpem ponunt in homine?
Quod perſecutor non fecit, ipſi fecerunt in pace.
Repetitio. Omnes qui gaudetis, *vt ſuprà.*

Cuſtos noſter Deus magne tu nos potes liberare
A pſeudoprophetis iſtis, qui nos quærunt deuorare;
Maledictum cor lupinum contegunt ouina pelle:
Deeſſe videtur negatio, non. Qui†nouerunt ſcripturas, hos ſolent circumuenire.
Audiunt enim traditores & neſciunt quod geſtum eſt antè.
Quibus ſi dicam, probate, non habẽt quid reſpõdere.
Suis ſe dicunt crediſſe, dico ego mentitos eſſe:
Quia & nos credimus noſtris, qui eos dicũt tradidiſſe.
Vis noſſe qui dicant falſum? qui non ſunt in vnitate.
Olim iam cauſa finita eſt, quod vos non ſtatis in pace.
Optatus lib. 3 contra Parmenianum. *Repetitio.* Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Dixerunt maiores noſtri, & libros fecerunt inde,

A Qui tunc cauſam cognouerunt, quod recens poſſent probare.
Erant quidam traditores librorum de ſancta lege,
Epiſcopi de Numidia, & non quilibet de plebe,
Cùm Carthaginem veniſſent epiſcopum ordinare,
Inuenerunt Cæcilianum iam ordinatum in ſua ſede.
Irati ſunt quia ipſi non potuerunt ordinare.
Erant Botrus & Celeſtius hoſtes Cæciliano valde,
Impij fures, ſuperbi, de quibus longum eſt referre.
Iunxerunt ſe ſimul omnes crimen in illum conflare.
Dicunt ordinatorem eius ſanctos libros tradidiſſe.
Sic pacis retia ruperunt, & errant modò per mare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Ecce quàm bonum & quàm iucundum fratres in vnum habitare. *Pſal. 133.*
Audite vocem Prophetæ vt ſitis in vnitate.
Crimen nobis quis probauit antiquum de traditione?
Quis obiecit in iudicio, qui ſederunt iudicare?
B Quibus teſtibus conuicit, quis auſus eſt affirmare?
Sed hoc libenter finxerunt quod ſe nouerunt feciſſe;
Quia fama iam loquebatur de librorum traditione,
Sed qui fecerant latebant in illa perditione:
Inde alios infamauerunt, vt ſeipſos poſſent celare.
Per illos cæteri errauerunt principes ex ipſa parte:
Quia non credere collegis putauerunt ſibi turpe.
Iam fratres †finitur error, & ſimus in vnitate. *ſ. finiatur*
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Fecerunt quod voluerunt tunc in illa cæcitate:
Non iudices ſederunt, non ſacerdotes de more,
Quod ſolent in magnis cauſis, congregati iudicare:
Non accuſator & reus ſteterunt in quæſtione,
Non teſtes, non documentum; quo poſſent crimen probare.
Sed furor, dolus, tumultus, qui regnant in falſitate.
C Proferantur nobis geſta quæ in concilio ſolent eſſe,
Videamus quæ res coegit fieri altare contra altare.
Si malus erat ſacerdos, deponendus erat antè:
Si non poterat deponi, tolerandus intra rete:
Sicut modò toleratis tam multos malos apertè,
Et qui fertis pro furore, ferretis vnum pro pace.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Gaudium magnum eſſet nobis, ſi tunc nolletis errare.
Sed ſi tũc non viſum eſt verũ, vel nũc ex parte videte.
Multos nũc habetis prauos, qui vobis diſplicẽt valde.
Nec tamen hos ſeparatis à veſtra communione.
Non dico de illis peccatis, quæ poteſtis & negare:
Fuſtes, ignes, mortes dico, quæ cõmittũt veſtri in luce.
Et tamen ſuffertis illos vel errore, vel timore.
Quantum erat ferrẽt vnum patres veſtri pro vnitate,
Si tantus erat tumultus vt non poſſent degradare.
D Addo quod innocens erat, & nil poterant probare.
Sed ne crimen quæreretur, vbi ſe videbant eſſe,
Finxerunt ſe nimis iuſtos cùm totũ vellẽt perturbare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Honores vanos qui quęrit nõ vult cũ Chriſto regnare,
Sicut princeps huius mali; de cuius vocantur parte.
Nam Donatus cùm volebat Africam totã obtinere,
Tunc iudices tranſmarinos petiit ab imperatore:
Sed hæc tam iniuſta petitio non erat de charitate.
Hoc ipſa veritas clamat, quam volo modò referre.
Nam conſenſit imperator, miſit qui ſederent Romæ
Sacerdotes, qui tunc poſſent Cæcilianũ cũ illo audire.

Dicta cauſa eſt,nil probatũ eſt, auſus eſt & appellare. A
Et poſt collegarum ſedem, audire ab imperatore.
Hic petitio illa probatur non eſſe de charitate.
Deinde vbique victus cœpit Chriſtianos rebaptizare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Iuſtitiam ſequi ſi vultis, totam cauſam cogitate.
Quod poſtea fecit, quare factum non eſt antè?
Diſſentiebant ſacerdotes in tota Africana parte;
Sacerdotes tranſmarini poſſent inde iudicare,
f. recurritis Quid †curritis ad ſchiſma, & altare contra altare?
Vt quod poſtea iudicatum eſt iam nõ poſſetis audire,
Et à iudicibus veſtris cogeremini appellare,
Dum vultis erroris regnũ quoquo modo confirmare?
Et nunc & vos totum neſcitis,& fingitis vos neſcire.
Et cùm vos veritas vrget,partes dicitis erraſſe,
Quaſi vos aliquis vetet iam recedere ab errore.
Sed ſuperbia vos ligauit in cathedra peſtilentiæ.
Repetitio. Omnes qui gaudetis, *vt ſuprà.*

Charitatem Chriſti qui habet,pacẽ non poteſt odiſſe. B
Vel vos iam populi audite,& nobiſcum recordate,
Qui non tenetis cathedram pro qua pugnetis iniuſtè.
Si modo Epiſcopi veſtri ex vna aliqua regione
Haberent inter ſe litem,quos velletis iudicare,
Niſi alterarum regionum,qui non eſſent de ipſa lite?
Sed cùm diſcuſſiſſent cauſam,pronuntiarent pro vna parte;
Nunquam cõmunicaretis qui illis nollent conſentire.
Quare ergo conſenſiſtis iſtis qui hoc fecerunt antè?
Nam & ipſi non cõſenſerunt tranſmarinorũ ſentẽtiæ,
Qui pro nobis iudicarũt,nam nobis iungũtur hodie.
Si iudex Chriſtus hoc dicat, quid habetis reſpondere?
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Lumen cordis ſi eſt in vobis,verum poteſtis videre.
Sunt preces Donati & acta, quibus quod dictum eſt probate.
Quæ ſi credere non vultis,vos huc aliqua proferte,
Quibus ſi & nos non credimus, erit rixa ſine fine.
Amplectamur ergo pacem, quid ad nos quod geſtum eſt antè? C
Obiicitis traditionem;reſpondemus vos feciſſe.
Clamatis vos de Macario:& nos de Circumcellione.
Illud noſtrum iam tranſactum , veſtri non ceſſant vſque hodie.
Habeat paleas area veſtra, vos hoc ſolum vultis eſſe:
Vos enim non vultis pacem;illi minantur de fuſte,
Et vtinam minarentur, & non tunderent quotidie.
Hos ſi expellũt iſti, veſtri non habẽt per quos regnare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *&c.*

Modum ſi exceſſit Macarius, conſcriptum in Chriſtiana lege,
Vel legem regis referebat, vt pugnaret pro vnitate:
Nõ dico iſtum nihil peccaſſe, ſed veſtros peiores eſſe.
Quis enim præcepit illis per Africam ſic ſæuire?
Non Chriſtus nõ imperator probatur hoc permiſiſſe.
Fuſtes & ignes priuatos,& inſaniam ſine lege, D
Matth. 26. Quia ſcriptum eſt, reconde gladium, ſcelus non putant in fuſte,
Non vt homo moriatur, ſed vt conquaſſetur valde,
Et poſtea moriatur,inde iam cruciatus languore.
Sed tamen ſi miſerentur,occidunt & vno fuſte.
Fuſtes Iſraeles vocant, quod dixerunt cum honore.
Vt plus vaſtent ipſum nomen, quàm corpus quod cædunt inde.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Nolite nobis iam fratres tempus Macarij imputare.
Si crudeles erant illi,& nobis diſplicent valde.
Si autem falſa de illis dicunt, Deus poteſt iudicare.
Nos amemus pacem Chriſti, gaudeamus in vnitate.
Si qui mali ſunt in eccleſia, nil nobis poſſunt nocere;
Si non poſſunt vobiſcum eſſe,excludantur ſalua pace:
Si non poterunt excludi, excludantur vel de corde.
Dixit Ezechiel ſanctus,quoſdam conſignatos eſſe, *Ezech. 9.*
Qui gemunt peccata fratrum,& non ſe ſeparãt inde.
Sic nos propter malos fratres,non ſeparemur à matre.
Quod tunc impij fecerunt,extra leuantes altare,
Vt peiores nunc haberẽt,quàm quos ſe fingũt fugiſſe.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *&c.*

Omnis qui ſcripturas legit, nouit quod volo aperire,
Ioannes Baptiſta dixit tunc ad Iudæos apertè, *Matth. 3.*
Quod illos , tanquam aream ſuam Chriſtus poſſet ventilare;
Miſit in meſſem operarios diſcipulos prædicare; *Matth. 9.*
Per quos area collecta eſt,& ventilata de cruce.
Tunc iuſti tanquam frumentum , eccleſias impleuerunt caſtè,
Vendentes quæ poſſidebant, & mundo dicentes vale.
Illi tanquam ſemen erant, quod toto diſperſum eſt orbe,
Vt alia ſurgeret meſſis,quæ ventilanda eſt in fine. *Matth. 13.*
Hæc creſcit inter zizania, quia ſunt hæreſes vbique;
Huius palea ſunt iniuſti,qui non ſunt in vnitate,
Ex quibus ſi erat Macarius,nos quid vis rebaptizare?
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Pone in corde areas duas, vt poſſis quod dico videre.
Certè & priores habebant ſanctos, ſicut oſtendunt ſcripturæ: *3 Reg. 19. Rom. 11.*
Nam & ſeptem milia virorũ Deus ſe dixit reliquiſſe.
Et ſacerdotes & reges, multi iuſti ſunt in lege.
Vbi habes tãtos prophetas, habes multos & de plebe.
Dic mihi quis tunc iuſtorum ſeparauit ſibi altare?
Multa ſcelera admittebat iniquus populus ille,
Idolis ſacrificatum eſt, tot occiſi ſunt prophetæ;
Et nemo tamen iuſtorum receſſit ab vnitate.
Iuſti iniuſtos ſufferebant,venturo ventilatore.
Vno templo miſcebantur, ſed mixti non erant corde.
Dicebant in illos tanta, & vnum habebant altare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *&c.*

Quid vobis ad hæc videtur?ſecunda meſſis eccleſiæ,
Quæ per totum orbem creſcit, plura debet ſuſtinere. *Matth. 10.*
Habet enim Domini exemplum,& in Iuda traditore.
Hunc inter bonos ferebat,hunc miſit & prædicare.
Malus ſeruus prædicabat,ſed Chriſtus erat in fide.
Quia qui iudici credebant,non curabant de præcone. *Matth. 26.*
Quando dedit ſanctam cœnam, nec tunc illum excluſit inde:
Et poſſet per illum tradi,etiamſi exiſſet antè.
Sed nobis exemplum datũ eſt malos fratres tolerare,
Vt quando non poſſunt excludi,ſolo ſeparẽtur corde.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *&c.*

Rogo reſpondete nobis, quid vultis rebaptizare?
Lapſos ſacerdotes veſtros pellitis à communione,
Et nemo tamen poſt illos auſus eſt rebaptizare.
Et quoſcunque baptizarũt, vobis cõmunicant hodie.
Quid ab iis acceperunt,ſi non habebant quid dare?
Legite quomodo adulteri puniantur in ſancta lege,
Non enim dicere poſſunt,quod peccarunt à timore:
Si ſancti ſoli baptizant,poſt iſtos rebaptizate.
Quid calumniamini nobis quia ſumus in vnitate,
Qui nondum eramus nati in illa perſecutione? *Deut. 24.*
Scriptum eſt peccata patrum ad filios non pertinere. *4 Reg. 14.*
Sed nemo dat fructum bonum,ſi præciſus eſt de vite.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *&c.*

Scitis catholica quid ſit,& quid ſit præciſum à vite:
Si qui ſint inter vos cauti,veniant,viuant in radice,
Antequam nimis areſcant,iam liberentur ab igne,
Ideo non rebaptizamus,quod vnum ſignũ eſt in fide.
Non quia vos ſanctos videmus, ſed ſolam formam tenere.

Quia

Quia ipſam formam habet ſarmentum quod præciſum eſt de vite.
Sed quid illi prodeſt forma, ſi non viuit de radice?
Venite fratres ſi vultis vt inſeramini in vite.
Dolor eſt cùm vos videmus præciſos ita iacere.
Succeſſio ſacerdotum in Cathedra Petri. Matth.16. Numerate ſacerdotes vel ab ipſa Petri ſede,
Et in ordine illo patrum quis cui ſucceſſit videte.
Ipſa eſt petra, quam non vincunt ſuperbæ inferorum portæ.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Talis ſi quis ad te veniat plenus catholica fide,
Quales illos ſanctos viros omnes ſolemus audire.
Et ſi tibi dicat; Frater, quid me vis rebaptizare?
Quid ſit antè factum neſcio, nũc autem ſum in Chriſti fide.
Si me maculat quod neſcio, tu qualis ſis nunc oſtẽde:
Vultus tuos ecce attendo, ignoro quid ſit in corde.
Si me maculat quod neſcio, tu me maculas fortaſſe.
Et ſi credo eſſe ſanctum, quibus communicas vide.
Si maculat quod neſcimus, iam nõ potes ſanctus eſſe,
Quem maculant tot peccata, quot committunt veſtri occultè.
Si autem quod neſcis non curas, nec ego quod factum eſt antè.
Et tamen Chriſtianum talem audes rebaptizare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis. *vt ſuprà.*

Væ qui pro cathedris veſtris ſic contenditis iniuſtè.
Clamatis vos ſolos ſanctos, aliud dicitis in corde,
Quia videtis & vos, multos malos abundare vbique,
Nunquid dicere poteſtis, mixti ſumus intra rete?
Reſpondetur enim vobis iam vos illud dirupiſſe.
Neque dicere poteſtis, paleas vos ſuſtinere:
Iterum enim reſpondemus, hoc feciſtis & antè,
Non enim peiores erant illo Iuda traditore.
Matth.26. Ioann.13. Cum quo apoſtoli acceperunt primum ſacramẽtum cœnæ,
Cùm tanti ſceleris reum inter ſe iam ſcirent eſſe,

A Nec tamen hos inquinabant ſordes in alieno corde.
Et tamen Chriſtianos fratres audetis rebaptizare.
Repetitio. Omnes qui gaudetis.

Audite fratres quod dico, & mihi iraſci nolite:
Quia nõ ſunt falſa quæ auditis, poteſtis & cõſiderare,
Quid ſi ipſa nunc Eccleſia vos alloquatur cum pace, *Eccleſia ad Donatiſtas proſopopœia.*
Et dicat, O filij mei quid querimini de matre?
Quare me deſeruiſtis iam volo à vobis audire.
Accuſatis fratres veſtros, & ego laceror valde.
Quando me premebant gẽtes, multa tuli cum dolore,
Multi me deſeruerunt, ſed fecerunt in timore;
Vos verò nullus coegit ſic contra me rebellare.
Dicitis mecum vos eſſe, ſed falſum videtis eſſe.
Ego catholica dicor, & vos de Donati parte.
Iuſſit me Apoſtolus pro regibus mundi orare, *1.Tim.2.*
Vos inuidetis quòd reges iam ſunt in Chriſtiana fide.
Si filij eſtis, quid inuidetis, quia auditæ ſunt preces meæ?
B Quando enim dona miſerunt, noluiſtis acceptare.
Et obliti eſtis prophetas, qui illud prædixerunt antè, *Pſal.60.*
Quod gentium reges magni miſſuri eſſent dona Eccleſiæ,
Quæ dona cùm reſpuiſtis, oſtendiſtis vos non eſſe,
Et Macarium coegiſtis ſuum dolorem vindicare.
Sed ego quid vobis feci, veſtra mater in toto orbe?
Expello malos quos poſſum, quos non poſſum cogor ferre,
Fero illos donec ſanentur, aut ſeparentur in fine.
Vos me quare dimiſiſtis, & crucior de veſtra morte?
Si multum malos odiſtis, quales habetis videte.
Si & vos toleratis malos, quare non in vnitate,
Vbi nemo rebaptizat, nec altare contra altare?
Malos tantos toleratis, ſed nulla bona mercede,
Quia quod debetis pro Chriſto, pro Donato vultis
C ferre.
Cantamus vobis fratres pacem, ſi vultis audire.
Venturus eſt iudex noſter, nos damus, exigit ille.

FINIS PSALMI CONTRA PARTEM DONATI.

AD LECTOREM.

Subiungi debebant hoc loco D. Auguſtini *liber contra epiſtolam Donati,* cuius meminit lib. 1. Retract. cap. 21. & alter *contra partem Donati,* de quo 2. Retractat. cap. 5. ſed hactenus reperiri non potuerunt.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
CONTRA EPISTOLAM PARMENIANI
LIBRI TRES.

Ex Retractationum lib. 2. cap. 17.

IN tribus libris cõtra epiſtolam Parmeniani Donatiſtarum Carthaginienſis epiſcopi, ſucceſſoriſq; Donati, quæſtio magna verſatur, & ſoluitur: vtrum in vnitate & eorundem communione ſacramentorum mali contaminent bonos; & quemadmodum non contaminent, diſputatur propter Eccleſiam toto orbe diffuſam, cui calumniando ſchiſma fecerunt. In quorum libro tertio cùm differeretur, quomodo ſit accipiendum quod ait Apoſtolus: Auferte malum ex vobiſipſis; illud quod dixi, vt ex ſeipſo quiſque auferat malum, non ſic eſſe intelligendum, ſed ſic potius vt homo malus auferatur ex hominibus bonis, quod fit pro eccleſiaſtica diſciplina, ſicut Græca lingua indicat; vbi ſine ambiguitate ſcriptum eſt, vt intelligatur, hic malus, non hoc malũ: quamuis & ſecundũ iſtũ intellectum reſponderim Parmeniano. Hoc opus ſic incipit:

1. Cor. 5.

LIBRI PRIMI
CAPVT I.

MVLTA quidem & alia aduerſus B Donatiſtas pro viribus quas Dominus præbet, partim ſcribendo, partim etiam tractando differui: nunc autem quoniam incidit in manus noſtras Parmeniani quondam Epiſcopi eorum quędam Epiſtola, quæ ſcribitur ad Ticonium, hominem quidem & acri ingenio præditum, & vberi eloquio, ſed tamen Donatiſtã, cùm eum arbitraretur in hoc errare, quod ille verum coactus eſt confiteri; placuit petentibus, imò iubentibus fratribus, vt huic eidem Parmeniani Epiſtolæ reſponderem, propter quædam maximè quæ de Scripturis teſtimonia non ſicut accipienda ſunt, accipit. Ticonius enim omnium ſanctarum paginarum vocibus circumtuſus euigilauit, & vidit Eccleſiam Dei toto orbe diffuſam, ſicut de illa tanto antè per corda & ora ſanctorum præuiſum atque prædictum eſt. Quo præcepto ſuſcepit aduerſus ipſos ſuos demonſtrare & aſſerere, nullius hominis quamuis ſce- C leratum & immane peccatum præſcribere promiſſis Dei, nec id agere quorumlibet intra Eccleſiam conſtitutorum quamlibet impietatem, vt fides Dei de Eccleſia futura & diffundenda vſque ad terminos orbis terræ, quæ in promiſſis patrum retenta & nunc exhibita eſt, euacuaretur. Hoc ergo Ticonius cùm vehementer copioſeque differeret, & ora contradicẽtium multis & magnis ac manifeſtis ſanctarum Scripturarum teſtimoniis oppilaret; non vidit quod conſequenter videndum fuit, illos videlicet in Aphrica Chriſtianos pertinere ad eccleſiam toto orbe diffuſam, qui vtique non iſtis ab eiuſdem orbis communione atque vnitate ſeiunctis, ſed ipſi orbi terrarum per cõmunionem connecterentur. Parmenianus autem cæterique Donatiſtæ viderunt hoc eſſe conſequens, & maluerũt ſuſcipere obſtinatiſſimum animum aduerſus apertiſſimam veritatẽ quam Ticonius aſſerebat, quàm ea conceſſa ſuperari ab Aphricanis eccleſiis, quæ illius vnita- D tis quam Ticonius aſſerebat, cõmunione gauderent, vnde ſe iſti ſeparaſſent. Et Parmenianus quidem primò eum per Epiſtolam velut corrigendum putauit, poſtea verò ex concilio eorum perhibet damnatum. Epiſtolæ itaque Parmeniani quam ſcripſit ad Ticonium, reprehendens eum, quòd eccleſiam prædicaret toto orbe diffuſam, & admonens ne facere auderet, hoc opere ſtatuimus reſpondere.

Ticonius tametſi Donatiſta, agnouit Eccleſiam toto orbe diffuſam. Vide epiſtolam Auguſtini 48.

Ticonius in quo errauit.

Ticonius à concilio Donatiſtarum damnatus.

A

ILLVD itaq; primũ videamus, quale ſit quòd *Gallos & Hiſpanos & Italos & eorũ ſocios*, quos vtique totum orbem vult intelligi, *traditoribus Aphricanis commercio ſcelerum & ſocietate criminum dicit eſſe cõſimiles.* Homini enim de Scripturis ſanctis proferẽti tam multa & tam ingentia documẽta, ipſe ſine documentis loquitur, & vult nihil probans credi ſibi, inuitans eũ videlicet ad imitationẽ ſui, quia & ipſe quibuſdam coepiſcopis ſuis contra tot eccleſias per tantam latitudinẽ terrarum omniũ conſtitutas, non niſi loquentibus credidit. Qua credulitate quid magis temerariũ reperiri poteſt? Dicit enim legatione functos quoſdã, ſicut ipſe aſſerit, fideliſſimos teſtes ad eaſdẽ veniſſe prouincias, deinde geminato aduentu ſanctiſſimorũ, ſicut ipſe dicit, Dñi ſacerdotum, dilucidè, plenius ac verius publicata eſſe quę obiiciunt; Homo putans ſibi magis credi debere quàm Deo. Profert Ticonius diuini teſtamẽti tonitrua, quod factum eſt in promiſſione Abrahæ, Iſaac & Iacob, quorũ ſe Deum teſtatur dicẽs, Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Iacob, hoc nomen eſt mihi in æternũ. Et iſte opponit narrationes conſacerdotum ſuorum. Quid dictũ eſt ad Abraham? In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quid dictũ eſt ad Iſaac? In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ, pro eo quòd audiuit Abraham pater tuus vocem meam. Quid dictum eſt ad Iacob? Ego ſum Deus Abrahæ patris tui, & Deus Iſaac, ne timeas. Terrã enim ſupra quam dormis, tibi dabo & ſemini tuo, & erit ſemen tuum ſicut arena maris, & replebitur in mare & in Aphricum & in Aquilonem & in Orientem, & benedicentur in te omnes tribus terræ & in ſemine tuo. Ne autem de Iudęis dictum putent, quid ſit ſemen Abrahæ, in quo dictũ eſt, benedicendas omnes gentes, exponit Apoſtolus, Abrahæ, inquit, dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius: non dicit, & ſeminibus, tanquam in multis, ſed tanquam in vno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus. In Chriſto ergo omnes gentes benedictionẽ habituras, tanta autoritate promiſſum eſt, tanta exhibitum veritate, & contradicunt qui ſe Chriſtianos dici volunt. Et cõtra hoc quid opponunt? *Legatione*, ait, *functi quidam fideliſſimi teſtes ad eaſdem prouincias venerunt: deinde geminato aduentu ſanctiſſimorũ Domini ſacerdotum, dilucidè plenius ac verius eſſe publicatum.* Quid quæſo te, quid per ipſos fideles teſtes, quos vultis Deo eſſe fideliores, quid publicatũ eſt? An quia per Aphros traditores ſemen Abrahæ, quod eſt Chriſtus, non eſt permiſſum peruenire vſq; ad omnes gẽtes, & ibi exaruit quò peruenerat? Dicite iam magis collegis veſtris credendũ eſſe quàm teſtamẽto Dei. Et hoc dicentes, ipſum teſtamentum vos à flamma conſeruaſſe gloriemini quod lingua delere conamini. Sed eligat quiſque quod placet, & ſi contra cæleſtia fulgura mẽdacij terreni fumus aliquid præualet, dimiſſo cęlo euaneſcat in ventos. Si enim Parmenianus cathedræ ſuæ non faueret, magis eligeret Scripturæ Dei credere quàm collegis ſuis. Deus enim dicit ad Iacob, Non relinquã, donec faciam quæ locutus ſum tecum. Iſtos autem multo eſt vtique credibilius, (quia iam iuſto iudicio fuerant improbati ad ſociãdam cõmunionem in illis partibus,

CAP. II.

Exod. 3.

Gen. 12. 22.

Gen. 26.

Gen. 28.

Galat. 3.

Gen. 28.

tibus, vbi iam Deus complebat quod promiſerat pa- A tribus,) non eſſe admiſſos, & propterea de ſanctis ſacerdotibus Dei, à quibus recipi non meruerāt, iactaſſe talia, quibus infirmos animos deceptarum à ſe plebiū falſis rumoribus agitarent, & temerè credulas mentes ſuperbia ſui nominis irretitas, ab orbis terrarum pace dirūperent. Quid hac ſtultitia, imò verò dementia reperitur inſanius? In tot gentibus orbis terrarum & ex magna parte compleuit Deus & adhuc complet, donec ad omnes omnino veniat, quod promiſit qui dixit, Non relinquā donec faciam quæ locutus ſum tecum. Et iſti iam credunt nunciātibus non impleri quę promiſit Deus, & ideo ex partibus terrarū in quibus iam impletū erat, periſſe Abrahæ ſemē, quod eſt Chriſtus, & euacuatas promiſſiones Dei, quia ipſi non ſunt admiſſi ad eorum cōmunionem, apud quos hoc iam

Pſal. 115. retinebat orbis impletū: & non eis dicitur, ſolus Deus verax: omnis autē homo mendax. De veſtro iſta dici-

1. Ioannis 8. tis, quia qui loquitur mendacium, de ſuo loquitur: vos B autem ſicut homines mentimini, quia ſicut homines ita ſcimini. Nō eis hoc dicitur, ſed inſuper creditur eis, de orbe terrarū, quem poſſidere iam cœperat periſſe Chriſtū. Et quia hoc credunt cùm impudenter dicāt,

Donatiſtæ ſoli ſe Chriſtianos dixere. Chriſtiani ſumus, audent dicere, nos ſoli ſumus.

CAPVT III.

DICIT etiam Parmenianus, *hinc probari conſceleratum fuiſſe orbem terrarum criminibus traditionis, & aliorum ſacrilegiorum: quia cùm multa talia fuerint tempore perſecutionis admiſſa, nulla propterea facta eſt in ipſis prouinciis ſeparatio populorum.* Quaſi fieri non potuerit vt partim latuerint mali, neque fuerint accuſati, vt poſſent ſine vlla temeritate damnari: partim etiā fuerint proditi atque damnati; & quia rebus manifeſtis non arguebantur, ab eccleſiis perturbandis diuidendiſq; ceſſauerint: atque ita factū ſit, vt cùm quidam non accuſarentur, quædam verò incerta crimina pro certa pace Deo dimitterētur: quædam autem ita manifeſtata & conuicta damnarentur, vt nullus damnatus poſſet ſi- C mulata innocētia decipere populos, nequaquam vnitatis vinculum rumperetur. Neque enim & in Africa fieret hoc tam immane præciſionis malum, niſi magis factio falſa fingentium, quàm ratio vera conuincētium præualeret. Legant qui volūt quæ narret, & quibus documentis quàm multa perſuadeat venerabilis

Lib. 1. contra Parmen. memoriæ Mileuitanus epiſcopus catholicæ communionis Optatus, ſiue de Lucilla pecunioſiſſima tūc & factioſiſſima fœmina, quam pro eccleſię diſciplina ſanctus Cęcilianus adhuc diaconus læſerat: vel de cæteris factionis eius conſortibus, ſiue furibus eccleſiaſtici argēti, ſiue ad epiſcopatum ſe non perueniſſe dolētibus, & ſibi prælatum Cæcilianum inſidiis quibus poterant inſectantibus, ſiue de Numidis epiſcopis quos iſta factio conuocauerat ad perniciem Cæciliani, vt illo depoſito alter eis ordinaretur. Qui veniētes cum primate ſuo tunc Secundo Tigiſitano, & aliis quibus traditionis confeſſa crimina Secundus ipſe donauerat, vel- D uti paci cōſulens, ſicut eccleſiaſtica geſta teſtātur, abſentem Cæcilianū ſine vlla dilatione diligentioris inquiſitionis, nullo reſpōſionis loco ſeruato, traditorem eſſe cenſuerunt: vt ei videlicet obeſſent abſenti traditionis crimina tātummodo obiecta, cùm ſibimetipſis præſentes confeſſa donauerint. Ita contra ſedētem in cathedra, cui totus orbis Chriſtianus in trāſmarinis & lōgè remotis terris, & in ipſis Africanis grauioribus & aduerſus eiuſmodi fallacias robuſtioribus communicaret eccleſiis, epiſcopum alterū ordinauerūt, vt poſſent pro ſuo facto cōtradicere promiſſionibus Dei, ne in ſemine Abrahę benedicerentur omnes gētes, vt eas etiam partes orbis terrarū à traditoribus Afris inquinatas dicerent, quæ nec Cæciliani nomen audiſſent. Inſuper etiam contra orbem terrarū dicentem, quod ciuibus tuis obiicis, nec cognoſcere potui, nec damnare incognitum debui, aut certè quomodo ſe haberet eius vita: quam tamen iſti de nullo crimine conuicerunt, ille tanquā innocens audiſſet, proferunt teſtimonium Apoſtoli dicentis, Non ſolum qui faciūt ea, ſed *Rom. 1.* etiam qui cōſentiunt facientibus. Parùmne eis fuit tot & tantos Chriſtianos populos damnare inauditos, niſi etiam contra Apoſtolum ipſum eius quidē verba ſed *1. Cor. 11.* non eius intellectū depromere auderent? Si enim hoc eſt conſentire malefacientibus, eſſe cum eis in eccleſia, conſentiebat etiam ipſe falſis fratribus, inter quos ſe periclitari conteſtabatur, & quos non caſtè, ſed per inuidiam ſine charitate prædicātes Euangeliū, prædi- *Philip. 1.* care tamen permittit. Si autē nihil eſt aliud cōſentire malefaciētibus, niſi mala facta eorū approbare atque laudare, exemplo Apoſtoli, orbis terrarum non cōſentiret criminibus Afrorum, etiā ſi ea cognita pro pace eccleſiæ toleraret, quem tamen ea cognouiſſe iſti non probant etiam ſi vera fuiſſe probare potuiſſent.

CAPVT IIII.

FRVSTRA itaque dicit Parmenianus *damnatos in Africa traditores in conſortiū damnationis acceptos à prouinciis tranſmarinis.* Hoc enim eſt quod credere non debemus, ne temeritate ſacrilega totum orbem terrarum in Chriſti vnitate fundatum, ex iſtorum falſa criminatione damnemus, potius quàm ex vera Dei promiſſione diligamus. Quid enim magis credendū eſt, quod dixit Deus, in ſemine tuo benedicentur omnes *Gen. 12 & 22 & 26.* gentes: an quod iſti dicunt, In ſemine traditorū Afrorum maledicentur omnes gentes: vt plus valeat quod cōmiſit iniquitas, quàm quod pollicita eſt veritas? Cur ergo non potius credimus, quòd illi qui recepti ſunt in cōmunionem à prouinciis tranſmarinis, aut innocentes opprimi non potuerunt à calumniatoribus, quod multis documentis probabilius perſuaderi poteſt: aut certè cùm conuinci non poſſent, etiam ſi mali fuerūt innocētes crediti, ſine vlla ſuſcipientiū cōtaminatione ſuſcepti ſunt? Quid quod etiā ſi per malos fratres, C quales Apoſtolus in eccleſiæ vnitate tolerauit, quales martyr Cyprianus in Epiſtola De lapſis gemit? Si ergo *Sermo appellatur in eius operibus.* per tales fratres etiam in iudicum numero cōſtitutos, actum eſſet aliqua prauitate, vt traditores excludi, nec cōuinci poſſent, & Chriſtianus orbis ſimulata eorum innocentia falleretur, nullo modo ſuam innocentiam perdidiſſet. Quod enim de Oſio dicunt Cordubenſi *Calumnia Donatiſtarū aduerſus Hoſium Cordubenſem.* quondam catholico epiſcopo, flagitandū eſt vt probēt non ſolum talē illum fuiſſe qualē dicunt, ſed quod talis fuerit manifeſtum illis fuiſſe quibus eum cōmunicaſſe aſſerūt. Hoc enim niſi probauerint, fruſtra dicūt ſe ſciſſe qualis fuerit, quia neſciētibus obeſſe non potuit, à quibus ſe iſti innocentibus ſeparando, propter ipſam ſeparationis ſacrilegam iniquitatem innocētes eſſe nō poſſunt. Hoc enim magis credibile eſt, ſi tamē Oſius ab Hiſpanis damnatus, à Gallis eſt abſolutus: ſic fieri potuiſſe, vt falſis criminationibus Hiſpani circūuenti, & callida inſidiarū fraude decepti, contra inno- D centem ferrēt ſententiā, & poſtea pacificè in humilitate Chriſtiana cederēt ſententiæ collegarum, quibus illius innocentia cōprobata eſt, ne peruicaci & animoſa peruerſitate priores ſuas ſententias defendēdo, in ſacrilegium ſchiſmatis, quod omnia ſcelera ſupergradi- *Sacrilegium ſchiſmatis omnia ſcelera ſuperat.* tur, cæcitate impietatis irruerent: ſicut iſti miſeri fecerunt, & nec ſero ſaltē totiens diuiſi atque conſciſſi ſentiunt quod fecerūt. Satis igitur ſatiſq; declarant vnde inſanabiles facti ſunt, videlicet ne ſententias ſuas quas in abſentem Cæcilianū temerè protulerūt, cōdemnare cogerentur; ſi tranſmarino iudicio vbi à Cæciliano præſente ſuperati ſunt, conſideratione veritatis & pacis acquieſcerent, maiorem reportaturi victoriam, ſi animoſitatem humanam ſaltē poſt iudicium, quàm ſi hominē in ipſo iudicio ſuperarent. Nam illa victoria præcelſior eſt, & triumpho celſiore plenior, quę ſi non ſolū de homine vno victo, ſed de vniuerſa ſubiugata ciuitate

Prouerb.16. ciuitate refecatur dicēte ſcriptura: Melior eſt qui vincit iram, quàm qui capit ciuitatē. Illi ergo hominem vincere cupiebant quos ira vincebat. Et quia hominē vincere nequiuerūt, & ab homine & ira ſuperati ſunt. Ab homine, quia in iudicio victi ſunt: ab ira, quia nec victi quieuerunt, prauiſſimo corde vel audiētes vel legentes Apoſtoli ſententiam dicentis: Galat.2. Si enim quæ deſtruxi hæc iterum ædifico, præuaricatorem meipſum cōſtituo. Quæ verba ſcilicet ſi tam ſiniſtro animo ipſe Apoſtolus intelligeret, nec Chriſtianus nec Apoſtolus fieret, nec prędicator ędificaret eccleſias, quas perſecutor antè deſtruebat. Nuſquā itaq; iſti ſe tam apertè indicarunt, cur nec ſuperati corrigi voluerūt, quàm cùm deteſtantur Hiſpanos, quòd poſt ſententias ſuas aliter prolatas collegarum diſcuſſioni poſterioriq; iudicio ceſſerunt. Quàm enim hoc factū eſt de manſuetudine Chriſtiana, tam illud de contētione diabolica: & ideo non mirum quòd iſta humilitate pax cuſtodita eſt, & illa elatione dirupta. Proinde illis rectè redditur quod fecerunt. Docuerūt enim talia poſteros ſuos. B Nam & Maximianiſtæ non ob aliud in trecentorū & decem collegarū ſuorum, à quibus Primianus, quē primo ipſi damnauerunt, innocens iudicatus eſt, iudicio conſedere noluerunt, niſi pro dicta cōtumacia ſententiam Apoſtolicā imperitis opponendo & dicēdo, Si enim quæ deſtruxi, hæc iterū ædifico, præuaricatorem meipſum cōſtituo. Deſtruxerant enim centū collegæ Primianum, & eum propterea cum trecētis rurſus ædificare noluerūt. Ita cùm ſe cauere fingunt ne hominem ædificent quē deſtruxerāt, ſeipſos malo ſchiſmatis ſacrilegi deſtruxerūt. Sed tamen ſi viueret Parmenianus, non auderet iam reprehēdere Hiſpanos, & eos appellare præuaricatores; quia ſentētia ſua in collegarum ſententiam defluxit, ne ipſi offenderent collegas ſuos, qui multi Primiano iam à ſe damnato in melius correcti, ad trecentorū conciliū tranſierunt, magis eligentes contra ſuas proprias venire ſentētias, quàm cōtra pacē vnitatis, etiā in parte Donati. Et maximè prętextato Aſſuritano, & Feliciano Muſtitano parceret C Parmenianus, qui etiā damnati à trecentis & decē coepiſcopis ſuis, ad eoſdē ipſos à quibus damnati fuerāt, ſtudio cōcordiæ redierunt, & à ſuis damnatoribus eodem ſtudio ſine vllo ſui honoris detrimento, pro pace ſuſcepti ſunt, nec quiſquā rebaptizandos putauit, qui fuerāt ab eis foris in ſchiſmate baptizati. An fortè quia multū diſplicent Parmeniano qui corrigunt ſentētias Galat 2. ſuas, & eos, non intelligens Apoſtolū, præuaricatores vocat, deteſtaretur eos, quia intrò redire quàm foris remanere maluerunt, & adiunctis ſibi nonnullis ſimilibus ſociis, etiā Parmenianiſtas crearet, ſicut iam multa fruſta de iſto fruſto per totam Africā facta ſunt. Sic Pars Donati in multas partes diſſecta. ſic neceſſe eſt, vt minutatim ſecti cōſciſſiq; diſpereāt, qui tumorē animoſitatis ſuæ catholicæ pacis ſanctiſſimo vinculo prętulerūt. Neq; enim tā timēda ſunt quę cōminatur Parmenianus, quā intuenda quę cōfitetur.

CAP. V.

Cvm enim diceret, *per Oſium Hiſpanum adiutorium præſtitum Cæciliano, vt ad eorum cōmunionem, ſanctorum* D *& illibatorum numerus cogeretur, & huic impietati fidem ſeruorum Dei integrā reſtitiſſe,* vltro faſſus eſt ſuos ipſos adiiſſe Conſtantinum, & arbitrio eius à iudicibus epiſcopis cauſam cognitam, quibus præfuit Melchiades Cæcilianus in Romano concilio abſolutus. Romanæ vrbis epiſcopus. In quo iudicio, ſicut eccleſiaſtica geſta teſtantur, quia victi ſunt iſti, & innocens Cæcilianus inuentus eſt, eundem Melchiadē crimine traditionis accuſant. Quod quæro quomodo cognouerint? Si enim ante iudiciū, non ſibi præiudicare debuerunt, vt apud talē iudicē cauſam agere inciperent, etiā ex præcepto imperatoris quem ipſi adierant, tale Legendū, decem & nouem, aut ſimile quid. ſubiere iudiciū. Si autem poſt dictā cauſam prolatāq; ſentētiam eū traditorē didiciſſe perhibēt, vſqueadeo dementes ſunt homines, vt †ducentos iudices apud

A quos victi ſunt, victis litigatoribus credant eſſe poſtponendos. Et tamen in his omnibus quamuis magna temeritate, Italos, Gallos, & Hiſpanos accuſant, relictis cæteris tam multis prouinciis atque gētibus, à quibus nefando ſacrilegio ſeparati ſunt, quibus vtique obeſſe non poſſent crimina Italorū, Hiſpanorum, atque Gallorum, etiam ſi vera dicerentur: iam cæteras terras cæco more, vel potius furore arguunt, & eis iraſcuntur: quia *cùm duæ partes eſſent in Africa, vna,* inquiunt, *traditorum, & altera innocētium, traditores ſibi quàm innocentes adiungere maluerunt.* Quę vna cōminatio breuiſſimè atque veriſſimè ita refellitur, quia cùm duas partes audiſſent eſſe in Africa, vnam traditorū, alterā innocentium; eam innocentē eſſe crediderunt, quæ cauſam ſuam apud vicinos eccleſiaſticos iudices obtinuerat. Quapropter illi ſemper innocentes manſerūt, qui neſcientes quemadmodum iſta in Africa geſta ſint, id tamen crediderunt quod pacificè ac religioſè credere debuerunt, à quibus innocentibus ſeparatio nullo modo innocens eſſe potuit.

CAPVT VI. Cæcilianus in Arelatenſi cōcilio iterum abſolutus, & tertium Mediolani ab ipſo imperatore Conſtantino.

Fatetvr etiam Parmenianus ad Arelatenſe oppidum & epiſcopos iudices & partes ex Africa conueniſſe, Cæcilianū ſcilicet atque Donatiſtas; vbi omnia ſuis credidit, qui nihil victi potuerūt de iudicibus cōqueri: nec tamen negat rurſus eos ad Conſtantinum veniſſe: & quia ibi quoq; vltimo iudicio ſuperati ſunt, etiam ipſum gratia corruptum eſſe criminatur. Quibus omnibus conſideratis, qui ſine ſtudio partium iudicat, eligat quibus credat, vtrum iudicibus ſententias proferētibus, an litigatoribus cōtra quos prolatæ ſunt, litem finire nolētibus. Certè orbis terrarum iudicibus credidit. Qui autem Donatiſtis conſentiunt, eoſque defendunt, fatentur ſe illius eccleſiæ eſſe, quæ cauſam ſuam, qualiſcunque illa fuerit, non potuit tamen in tranſmarinis tot diſceptationibus obtinere, & eorum aduerſus iudices murmura & crimina, credula vanitate ſuſcipiunt. Qua in re ſi innocentes ſe dicunt, & eos quos ſuperatos ſcimus: quanto innocentiores ſunt qui temere aliquid mali de ipſis iudicibus credere nolunt, de quibus neceſſe eſt vt qui victi fuerant conquerantur. Non ſolum enim qui bonam cauſam perdidit, de iniquo vel tardo vel negligenti iudice queritur, ſed etiam qui iuſtiſſimè victus eſt, ea cæcitate de innocente iudice murmurat, qua cæcitate cum innocente aduerſario litigabat. Quapropter iſti nō ideo ſcelerati ſunt, quia de omnibus victis nolunt temerè aliquid credere: ſed ideo quia ſe furore ſchiſmatis præciderunt ab eis innocentibus, qui multo rationabilius nolunt tale aliquid de ipſis iudicibus credere.

CAPVT VII. Apocal. 3.

Existat enim aliqua illarum partium in nomine Chriſti nobiliſſima eccleſia, vel ex illis ſeptē, ſi placet potiſſimum Philadelphia, quę de myſtico nomine per linguam Græcam fraternam intimat charitatem. Audiamus igitur vocem eius, nec eius palea loquatur, ſed frumentum. Si ergo dicat iſtis, quid me arguitis fratres, quid accuſatis? Proſopopœia Eccleſiæ. Quanto interuallo ſecundum terrenum locū ab Africa remota ſim, partim noſſe, partim audire potuiſtis. Quid ibi tunc ſiue traditores, ſiue traditorum vel accuſatores vel damnatores, ſiue innocentium vel calumniatores vel oppreſſores egerint, prorſus ignoto. Sed ille Dominus noſter qui emit totum mundum precio ſanguinis ſui, cuius ſancta cōmercia Propheta tanto antè cecinit dicens: Foderunt Pſal. 21. manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi verò conſiderauerunt & inſpexerūt me, diuiſerunt ſibi veſtimēta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: inter nos & vos non ſpatia conſtituit vacua & nuda Chriſtianis, impleuit hæc omnia ſanctificatione nominis ſui: in ipſo quippe pſalmo paſſionis, non ſolùm quanti, ſed etiam quantum emerit declaratum eſt: ibi enim paulo pòſt dicitur: Reminiſcen- Ibidem.
tur

tur & conuertētur ad Dñm vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ familiæ gentium, quoniā ipſius eſt regnum, & ipſe dominabitur gentiū. De cauſa itaq; veſtra tunc fortaſſe cogerer iudicare, ſi vel vicina eſſem, vel ita remota, vt inter nos & vos non habitarēt alij Chriſtiani eodē nomine ſignati, eadem vnitate pacati. Multæ interiacent patriæ gentiū, ſimul mecum emptę illius ſanguine, in cuius conſpectu mecum pariter adorant. Per illas ad me trāſit fama de vobis, ipſę de vicinitate cauſam veſtrā examinare potuerunt. Quod ſi non eſt factum, vos neglexiſtis. Neque enim neglecti à cæteris, non vſque ad nos etiā veniretis. Si autē aliquid iudicatum eſt, date veniā, nō audeo vobis ſuperatis temerè credere, & iudices veſtros eadē temeritate damnare. Accedit huc aliud, quod me plurimum moueat, quia ſi vos innocentes oppreſſi eſſetis, nos ſaltem fratres qui nihil vobis nocuimus, amaretis. Cùm verò nos qui bene nobis conſcij ſumus, cauſam veſtrā vicinis veſtris recto eccleſiæ iure cōmiſſam fuiſſe dicamus, qui coram Deo ſciunt quemadmodum iudicauerint, lacerare tamen maledictis & acerbis odiis inſectari, & quaſi propter vos Chriſtus apud nos hęreditatē perdiderit ſuam, etiam rebaptizare conamini, quid boni de illa veſtra cauſa ſentire poterimus? Qui enim lōgè remotiſſimos fratres temerariis ſuſpicionibus damnare minimè dubitatis, quàm iuſtè à vicinis veſtris damnati fueritis, oſtenditis. Cur enim non credam rectè damnari potuiſſe à vicino iudice auditum, qui me fratrē tam longè abſentē damnare non dubitat inauditum: hoc mihi obiiciens maximum crimen, quoniam qui præſens eſſe non potui, eis ad quos cauſa perducta eſt, iudicibus potius quàm victis litigatoribꝰ credidi? Quibus iudicibus ſi non potius credidiſſem, etiam ſi illi qui victi ſunt innocentes eſſent, ego innocens eſſe non poſſem. Magno enim delicto implicaremur, ſi cùm corda humana nō cerneremus, nec diſciplinam eccleſiaſticā teneremus, cùm eis nollemus iudicantibus credere, vltra quos non potuit cauſa tranſire, & per quos potuit ad nos fama percurrere. Ab iſtis innocentibus impia te direptione diſcindis, & innocētem te dicis: quod vtique ſi eſſes, cùm videres in Scripturis ſanctis meſſem Dñi Dei tui ante vltimā ſegregationem & ventilationē, à zizaniis & palea non poſſe ſeparari, eligeres potius fortis eſſe in tolerandis malis, quàm impius in deſerēdis bonis. Cur enim eccleſiarū per orbem longè remotarū non putamus eſſe iſtas, & quàm iuſtiſſimas voces, quas in Philadelphia figuraui?

CAPVT VIII. *Conſtantinus Donatiſtas capitali ſententia damnauit.*

QVINETIAM audet cōqueri Parmenianus, *quòd eos Conſtantinus ad campū, id eſt, ad ſupplicium duci iuſſit*, qui victi apud eccleſiaſticos iudices, nec apud ipſum quæ dicebant probare potuerūt, & adhuc in ſanctæ eccleſiæ præciſione ſacrilego furore ferebantur: *& hoc eum tanquā immaniter iuſſiſſe, Hiſpano Oſio ſuggerēte* criminatur, ſuſpicionibus videlicet ſuis ſicut ſemper, damnando inauditos. Quaſi verò non humanius ac probabilius alius crediderit Oſio tanquā epiſcopo ſuggerente potius factū, vt in leniorem coercitionē quamuis immaniſſimi ſceleris, id eſt ſacrilegi ſchiſmatis, ſententiam flecteret imperator. Quid enim non iſti iuſtè patiuntur, cùm ex altiſſimo Dei præſidentis, & ad cauendum ignem æternū flagellis talibus admonētis iudicio patiuntur, & merito criminū, & ordine poteſtatum? Prius enim probēt ſe non eſſe hęreticos vel ſchiſmaticos, tum demū de indignis pœnis ſuis liuidam emittant vocem, tum demū ſeſe audeant cum mali aliquid patiuntur, veritatis martyres dicere.

Donatiſtæ martyres ſe immeritò appellabant.

Alioquin ſi quiſquis ab imperatore vel à iudicibus ab eo miſſis pœnas luit, continuò martyr eſt, omnes carceres martyribus pleni ſunt, omnes catenæ iudiciariæ martyres trahunt, in omnibus metallis martyres ærumnoſi ſunt, in omnes inſulas martyres deportantur, in omnibus pœnalibus locis iuridico gladio martyres feriuntur, ad omnes beſtias martyres ſurriguntur, aut iuſſionibus iudicum viui ignibus concremantur. Si autē, ſicut dicit Apoſtolus, non eſt poteſtas niſi à Deo, & miniſter Dei eſt, vindex in iram ei qui malè agit, nec ſine cauſa gladium portat. Vis non timere poteſtatē? Bonum fac, & habebis laudem ex illa: bonus quicquid paſſus fuerit, laus illi prouenit ex poteſtate faciētis: malus verò qui merito patitur iniquitatis, non deputet ſæuitiæ poteſtatis. Et tamen quid tale iſti patiuntur, quale faciunt, niſi quia hominū multitudo non in corde cor habet, ſed in oculis? Nā ſi ſanguis exit de carne mortali, quiſquis aſpicit exhorreſcit. Si pro pace Chriſti præciſæ animæ atque ſeparatæ in hæreſis vel ſchiſmatis ſacrilegio moriuntur, quia non videtur, non plangitur, imò verò mors terrior atq; luctuoſior, & vt planè dixerim, verior, iure conſuetudinis deridetur: cùm autores tantarum mortiū publicè inſultant, & nec veritatis manifeſtandæ cauſa ſermonem nobiſcū conferre dignātur. Et ſi quid temporalis moleſtiæ paſſi fuerint per certiſſimum atque rectiſſimū ordinem poteſtatū, cùm ipſi priuatis furioſorum agminibus multa grauiora paſſim atque quotidie, nulla regia, nulla eccleſiaſtica lege cōmittant: nos corporum perſecutores vocāt, ſe animarum interfectores non vocant, cùm priuata licētia nec corporibus parcant. Sed quia ſemper per manſuetudinem Chriſtianam multò ſeuerius oculus iudicatur euulſus in lite, quàm animus excęcatus in ſchiſmate, & aduerſum nos loquuntur, & nobiſcū loquuntur, & cū eos obmuteſcere compellat veritas, ſilere non permittit iniquitas.

Rom. 13.

Donatiſtæ ... ſemper ... cum Catholicis crudeliores ſunt.

CAP. IX.

AN fortè de religione fas nō eſt vt dicat imperator, vel quos miſerit imperator? Cur ergo ad imperatorē veſtri venere legati? Cur eū fecerunt cauſæ ſuę iudicē, non ſecuturi quod ille iudicaret? Sed quorſum iſta dicuntur? nūquidnam etiā ſi obtineāt non pertinere ad imperatorē aduerſus eos aliquid ſtatuere, qui praua in religione ſectantur, an propterea ſi interfecerit eos, quos punierit martyres erūt? Hoc enim modo iſta hæreticis omnibus vox patebit, in quos ex occulto imperio Dei, per manifeſtū hominum imperiū multa quibꝰ coercerētur, ſeueriſſimè cōſtituta ſunt, nec ſolū hęreticis quoquo modo ſaltē Chriſtiano nomine dealbatis, ſed etiā ipſis paganis. Nam vtiq; & ipſi falſa religione ſunt impij, quorū ſimulachra euerti atque confringi iuſſa ſunt recētibus legibus, inhiberi etiā ſacrificia ſub terrore capitali. Si quis ergo eorū damnatus in tali crimine fuerit, martyr cōtinuò æſtimādus eſt, quia pro ſuperſtitione quā piam religionē putabat, pœnas legibꝰ luit? Nullus certè quoquo modo Chriſtianus audet hoc dicere. Non ergo quiſquis in aliqua religionis quæſtione fuerit ab imperatore punitus, martyr efficitur. Neque enim vidēt qui talia ſentiunt, in eū locū ſe progredi, vt ipſos etiā dæmones martyrū ſibi gloriam vendicare poſſe cōtendant, quia iſtam patiūtur perſecutionem per imperatores Chriſtianos, vt penè toto orbe terrarū eorum tēpla euertantur, idola cōminuantur, ſacrificia ſubtrahantur, qui eos honorāt, ſi deprehenſi fuerint puniantur. Quod ſi dementiſſimū eſt dicere, non ergo ex paſſione certa iuſtitia, ſed ex iuſtitia paſſio glorioſa eſt. Ideoque Dominus, ne quiſquam in hac re nebulas offunderet imperitis, & in ſuorum damnatione meritorum laudem quæreret martyrum, non generaliter ait: Beati qui perſecutionem patiuntur: ſed addidit magnam differētiam, qua vera à ſacrilegio pietas ſecernatur. Ait enim, Beati qui perſecutionē patiuntur propter iuſtitiā. Nullo modo autem propter iuſtitiam, qui Chiſti eccleſiam diuiſerunt, & cum ea quaſi ſimulata iuſtitia conantur ante tempus à palea ſeparari, ac frumenta eius falſis criminationibus inſectantur, dum ipſi ab ea potius tanquam leuiſſima

Martyrem non pœna, ſed cauſa facit.

Matthæi 5.

palea, variis rumorũ flatib⁹ ſeparati ſunt. Sed inquiũt: Non hæc fecimus. Videant ergo ex hac quæſtione ſe primitus liberari debere, & tunc audere ſi quid moleſtiarum ſiue pœnarũ à Chriſtianis imperatoribus patiuntur, vel deponere in querimoniã, aut aſſumere in gloriã. De qua re, id eſt, ipſius ſchiſmatis quæſtione, ſi nihil aliud dicerẽ, ea quę ſuperius ſunt dicta ſufficerẽt.

CAP. X.

In hæreticis & ſchiſmaticis coercendis puniendisq́; quid iuris habeant principes Chriſtiani.

AN fortè dicent: Etiã ſi conuincuntur in ſacrilega diſſenſione, vt pro ea demẽtia ſi quid paſſi fuerint, martyres non ſint: non tamẽ ad imperatorũ poteſtatẽ hæc coercenda vel punienda pertinere debere. Qua in re quæro quid dicãt: An quia de religione vitioſa vel falſa nihil curandũ eſt talibus poteſtatibus? Sed multa iã etiã de Paganis diximus, & de ipſis dæmonibus, quòd perſecutiones ab imperatoribus patiuntur. An & hoc diſplicet? Cur ergo ipſi vbi poſſunt templa ſubuertũt, & per furores Circumcellionũ talia facere aut vindicare non ceſſant? An iuſtior eſt priuata violẽtia, quàm regia diligẽtia? Sed hæc omitto. Illud quæro quod maniſeſtè enumerat Apoſtolus dicens: Opera carnis, quæ ſunt, inquit, fornicationes, immunditiæ, cõtentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidię, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia. Quid iſtis videtur, vt crimen idololatriæ putent iuſtè ab imperatoribus vindicari? Aut ſi nec hoc volunt, cur in veneficos vigorẽ legum exerceri iuſtè fatentur: in hæreticos autem atque ſchiſmaticos impia diſſenſione nolũt fateri, cùm in iiſdẽ iniquitatis fructibus autoritate Apoſtolica numerentur? An fortè nec talia poteſtates iſtæ humanæ cõſtitutionis permittuntur curare? Propter quid ergo gladium portat qui dictus eſt miniſter Dei, vindex in iram eis qui malè agunt, niſi fortè quẽadmodum nonnulli eorũ ſanè imperitiſſimi hoc intelligere ſolent de honoribus eccleſiaſticis dictũ eſſe, vt gladius intelligatur vindicta ſpiritalis, qui excõmunicationem operatur, cùm prouidẽtiſſimus Apoſtolus cõſequenti contextione lectionis ſatis aperiat quid loquatur. Ille quippe addidit, Propter hoc enim & tributa præſtatis. Ac deinde ſubiunxit, Reddite omnibus debita, cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal: cui honorẽ, honorem: cui timorẽ, timorem. Hoc ergo iam reſtat, vt iſtis diſputationibus ſuis prohibeãt Chriſtianos tributa perſoluere, cùm & Dñs talia ſentiẽtibus Phariſæis, quos imitãtur iſti, numo inſpecto reſpõderit, Reddite, inquit, Cæſari quod Cæſaris eſt, & Deo quod Dei eſt. Hi verò in vtroque inobediẽtes atque impij, nec Deo reddunt Chriſtianũ amorem, neque regibus humanũ timorem, ita cæci & inſani, vt cùm ſchiſmaticos ſuos Maximianiſtas per poteſtates à catholicis imperatoribus miſſas de baſilicis excluſerint, & vi magna iuſſionum & auxiliorũ cedere ſibi compulerint; arguant catholicam, ſi pro ea catholici principes tale aliquid fieri præceperint. Ipſi verò Maximianiſtæ antequam eſſent Maximianiſtæ, id eſt, cùm adhuc vno ſimul Donatiſtarum conſortio tenerentur, quæ ab eis Rogatus ille Maurus per regem barbarum Firmum, quàm ſæua, & quàm acerba perpeſſus ſit, recolant: & taceant, nec cõqueri audeant ſi quid huiuſmodi vel à Primianiſtis propter ſuum ſchiſma, vel cum Primianiſtis propter Donatiſtas, non pro religione ſacra, ſed pro animoſitate ſacrilega patiuntur.

Galat. 5.
Roman. 13.
Roman. 13.
Roman. 13.
Matth. 22.
Maximianiſta Donatiſtis poſteriores.

CAP. XI.

FORTASSIS enim dicunt, grauiora ſe perpeſſos à catholicis imperatoribus, quàm iſti fecerunt per reges barbarorũ Rogatiſtis, vel per iudices catholicorũ imperatorum Maximianiſtis, vel etiam faciũt per furorem Circumcellionũ quibuſcunq; poſſunt. Quaſi verò inde quæſtio ſit, vtrum grauiora patiantur quàm faciunt. Quod quidẽ nullo modo conceſſerim. Multa enim eorũ ſæuiſſima numerantur, imò numerari non poſſunt, quæ ſi pauciora eſſent, vel eos in quos admittuntur minus affligerẽt, eo ipſo eſſent certè grauiora, A quòd non ab ordinatis poteſtatibus iuberẽtur, ſed extraordinariis furoribus admittuntur. Non enim tam multa ſunt quæ aduerſus Maximianiſtas per iudices humanę cõſtitutionis egerunt, in eo genere actionum ponant, ſi volunt, quàm quæ etiã ad perſequẽdum Rogatum Maurũ ab eis per Firmum barbarũ geſta ſunt, etſi illum licet hoſtẽ immaniſſimum Romanorũ in legitimis numerent. Sed hęc non tam multa ſunt, quàm multa quotidie agũt per furioſos ebrioſorũ iuuenum greges, quibus principes conſtituunt, qui primum tantummodo fuſtibus, nunc etiã ferro ſe armare cœperunt, qui Circumcellionum notiſſimo nomine per totam Africam vagantur, & ſæua contra omnem ordinem legum poteſtatumq́; committunt: quorum ſcelera cùm ad eos deferũtur, fingunt ſe ignorare tale hominum genus, vel omnino ad ſe non pertinere contra omnes homines ore impudẽtiſſimo affirmant: neque hanc ſaltem vocẽ totius orbis accipiũt, multo B probabilius veriuſq́, dicentis, neſcire ſe quid in Africa geſtũ ſit, ſiue à parte, ſiue contra partẽ Donati, quàm ſcilicet in ipſa Africa Donatiſtarũ epiſcopos, Circumcellionum vel facta neſcire, vel dicta ad ſe nõ pertinere. Sed vt dicere cœperã, hoc non quæritur modò, vtrum patiantur grauiora quàm faciunt, ſed vtrũ aduerſus hæreticos & ſchiſmaticos tale aliquid fieri liceat. Si enim dicunt non licere, cur ipſi faciunt? Si autẽ licere fatentur, etiã ſic oſtendant, quod nullo modò poſſunt, grauiora ſe perpeti à catholicis imperatoribus, quàm ipſi per iudices eorũ, vel per regem Barbarorum ſchiſmaticis ſuis fecerunt, vel per inſaniã Circumcellionũ omni generi hominum faciunt. Neque hoc mirandum eſt, ſi plus poſſunt principes, quàm miſſi à principibus iudices: ſi plus poſſunt Romani imperatores, quàm barbari reges. Etſi meritò grauiora legibus patitur latro, quàm contra leges ipſe cõmittit: vnde meritò conſtitutionibus iuſtis grauiora patiũtur Circũcellionum C mancipes, quàm faciunt Circumcelliones: & tamẽ eſt tanta manſuetudo Chriſtianorũ, vt pœnas eorũ incõparabiliter ſuperent facinora eorũ. Sed ecce damnauerunt in concilio ſuo Maximianiſtas, trecẽti decem epiſcopi Donatiſtæ. Illi autem pertinacia peruerſitatis ſuis baſilicis cedere nolebant. Aditi ſunt iudices, cõcilium eorũ proconſularibus geſtis inductũ eſt. Deinde viſum eſt, vt illi qui tanto epiſcoporũ numero damnati ſunt, cederent locis: †& facilè ceſſerunt, nec multa paſſi ſunt: qui autẽ reſiſtere tentauerunt, quemadmodum afflicti ſint, quis ignorat? Sed tamẽ ſi tanta fuiſſet immanitas reſiſtentiũ, vt ad iniurias iudicum perueniret, nónne multo acerbiora Romanis legibus paterentur? Sic & tunc cùm poſt terminũ cauſæ, in qua ſe iſti à catholica præciderunt, cõſequenter agi cœpiſſet, vt baſilicas non tenerent, & tenerent imperialibus reſiſtendo iuſſionibus, ita vt vis illa notiſſima Circũcellionum præualeret, addendo inſuper etiã, vt cum do- D nis eccleſię, quos miſerat Imperator per Africam euntes turbulentiſſimis & ſæuiſſimis ſeditionibus agitarent: tales in eos leges proferuntur, vt ne ipſas quidem baſilicas quæ non erant vnitatis, ſed à ſeparatis atque in ſuo ſchiſmate conſtitutis fuerant fabricatæ, retinere ſinerentur. Qua in re iam ſuas iniurias poteſtas regia vindicauit. Quid enim valent iuſtè poſſidere inimici iuſtitiæ?

Circumcelliones fuſtibus primum, poſt etiam ferro armari cœpere.

f. qui facilè

Optatus lib. 3

CAPVT XII.

Iulianum apoſtata Donatiſtis baſilicas reſtituit.

NEC pro eis aliquid promulgaſſe quis inuenitur niſi apoſtata Iulianus, cui pax & vnitas Chriſtiana nimiũ diſplicebat: quãdoquidẽ ipſa ei vnde impiè ceciderat religio diſplicebat. Cui quidẽ iſti Donatiſtę, ſicut iudicũ geſta teſtãtur, quib⁹ hi quod impetrauerãt allegarũt, talibus verbis ſupplicauerũt, vt ei fortaſſe mitius ad idolorũ cultũ quidã timore conſenſerint, quàm eũ iſti furioſi laudauerũt. Dixerũt enim, *quòd apud eũ ſola iuſtitia locũ haberet.* Quid ergo aliud dixiſſe reperiũtur,

Donatiſta Iulianum laudarunt.

niſi

nisi Chriſtianam ſanctitatem non eſſe iuſtitiam, quæ A apud illum nullum haberet locum: aut honorem dæmonum eſſe iuſtitiã? Aliorum autem imperatorum iuſtitiam legeſq́; quæ vehemẽtes aduerſus eos latę ſunt, quis ignorat? *Lex Theodoſij contra omnes hæreticos & ſchiſmaticos.* In quibus vna generalis aduerſus omnes qui Chriſtianos ſe dici volunt, & eccleſiæ catholicæ non communicant, ſed in ſuis ſeparatim conuenticulis congregantur, id continet, vt vel ordinaror clerici, vel ipſe ordinatus denis libris auri mulctentur. Locus verò ipſe quo impia ſeparatio congregatur, redigatur in fiſcum. Sunt & aliæ iuſſiones generales, quibus eis vel faciendi teſtamẽta, vel per donationes alicui conferendi facultas adimitur, vel ex donationibus aut teſtamentis aliquid capiendi. Nam in quadã cauſa cùm homo nobilis Imperatoribus ſupplicaſſet, quòd ſoror eius quæ de parte Donati fuerat, cùm defungeretur, neſcio in quos communionis ſuæ, & maximè in quẽdam Auguſtinũ epiſcopum eorum plurima contuliſſet, ex illa generali lege præceptum eſt, vt omnia fratri reſtituerentur: vbi etiam Circumcellionũ mentio facta eſt, ſi more ſuo violẽter obſiſterẽt, quo genere B auxiliorum & adminiculis repellerentur. Sic enim noti, ſic multis præliis probati ſunt, vt de his & ſupplicatio imperatori fieret, & imperator tacere non poſſet.

CAPVT XIII. QVÆ cùm ita ſint, cùm & diuinis & humanis legibus ita damnentur: tanta eſt tamen manſuetudo Chriſtiana, vt non ſolùm teneant baſilicas, quas iam præciſi ædificauerũt, ſed nec eas omnes reddiderint vnitati, quas ab exordio vnitas tenuit. Et cùm ipſi Maximianiſtas de baſilicis ad partẽ Donati pertinẽtibus, per iudices à catholicis imperatoribus miſſos inſtãrer excluſerint, tamen à multis locis quos catholica antè vnitas retinebat, nec ipſorum catholicorum imperatorũ legibus excluduntur. Poſtremò ſi quid fortè aliquando immoderatius in eos factũ eſt, quod Chriſtianã excederet lenitatẽ, diſplicet omnibus frumẽtis meſſis Dominicæ, id eſt, in Chriſto laudabilibus Chriſtianis, qui ſiue centenario, ſiue ſexagenario, ſiue tricenario fructu in catholica eccleſia toto orbe ſuccreſcunt.

CAPVT XIIII. QVAPROPTER zizania vel paleã catholicæ ſegetis nobiſcũ copioſiſſimè accuſent, ſed nobiſcũ ferre patientiſſimè non recuſent. Noluit enim Dñs ante tẽpus eradicare zizania, & à frumentorum permixtione ſeparare. *Matth. 13.* Sinite, inquit, vtraque creſcere vſq; ad meſſem. Et cùm inuolucrũ eiuſdem ſimilitudinis quærentibus diſcipulis explicaret, non ait, Ager eſt Africa: ſed ait, Ager eſt hic mundus. Per totũ ergo mũdum ſeges iſta ſeminata eſt, per totũ ſuperſeminata zizania, per totum creſcit vtrunq; vſque ad meſſem. Nunquid aut Donatus fuit maior meſſor, aut eo tẽpore, quo ſe iſti à terrarum orbe ſepararunt, tempus meſſis aduenerat: cùm idem Dñs ne alicui liceret interpretari quod vellet, apertiſſimè dixerit: Meſſis autem eſt finis ſæculi, meſſores autẽ angeli ſunt? Tales enim meſſores errare non poſſunt, vt vel frumenta pro zizaniis colligant, vel pro frumentis zizania religent. Iſti autẽ cùm quaſi zizania germinata fugiunt, ſeipſos eſſe zizania demonſtrarunt, in manifeſtiſſimo ſacrilegio contra ſententiã Domini prædicantes, vt cùm ille dicat, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: iſti per tam magnum agrũ, id eſt, totum mundũ, zizania creſcere, frumẽta verò diminuta, & in ſola Africa remanſiſſe contendant, Chriſto regi & principi noſtro ſacrilegam facientes iniuriã. *Prouerb. 14.* Scriptum eſt enim: In lata gente gloria regis: in diminutione autem populi contritio principis. Sed iam tẽpus eſt, quantum exiſtimo, ipſa teſtimonia Scripturarum, quæ malè interpretata decipiunt imperitos, diligenter attendere, & quantum Dominus donat, ſecundum intellectum catholicæ veritatis aperire.

LIBRI PRIMI FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI EPISCOPI HIPPONENSIS

CONTRA PARMENIANVM

LIBER SECVNDVS.

QVÆ tandem vis niſi cæcitas & vanitas animi cogit hominem clauſis, vt dicitur, oculis tanquam in alterum iacere, quod in eum qui iecerit, cõtinuò redeat, eumque ictu reciproco affligat, intacto illo quẽ vulnerare voluerat, ſicut iſti Donatiſtæ de omnibus ferè Scripturarum teſtimoniis faciunt? *Cap. 1.* Quæ cùm ſe aduerſum nos proferre arbitrantur, velut admonere nos videntur quales eos ipſa Scriptura cõuincat eſſe. Quid enim facit aliud, quando vel pro ſe, vel contra nos Parmenianus putat eſſe quod ſcriptum eſt: *Væ* *Eſaiæ 5.* B *his qui dicunt quod nequam eſt bonum, & quod bonum eſt nequam: qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem: qui ponunt id quod amarum eſt dulce, & dulce quod amarum?* O ſtultiſſimam cæcitatem: quid enim tam bonum & tam iocundum, quàm habitare fratres in vnum: quod illi nequam dicunt & amarum ponũt, qui ſe ab omnibus fratribus ſepararunt, dum vanas ſuſpiciones ſuas, ne dicam factioſas calumnias, vel non excitare, vel excitatas tollere noluerunt? Quòd ſi veram paleam odiſſent, & ipſi palea non eſſent: non propterea ſe à Domini co tritico per totum agrũ, id eſt, mundum, ſeminato, & creſcente ſeiungere debuiſſent. Exclament itaque, quod poſſunt, *Væ his qui dicunt quod nequam eſt bonum, & quod bonum eſt nequam*. Reſpondemus breuiter, hoc verum eſt: & addimus aliud, Væ *Eccleſ. 2.* his qui perdiderunt ſuſtinentiam, dum ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem. Quid enim lucidius promiſſis Dei, qui temporibus noſtris exhibuit, quod ante annorum milia prænunciauit, in ſemine Abrahæ, *Geneſ. 22.* C quod eſt Chriſtus, benedictionem omnes gentes habituras? Et quid tenebroſius præſumptionibus hominum, qui propter temerè obiecta, & nunquam probata crimina traditorum, (quæ ſi vera eſſent, nunquam Deo præiudicarent, quo minus quæ promiſit impleret,) periiſſe dicunt Chriſtianum nomen de tot gentibus in orbe terrarum, & in ſola Africa remanſiſſe? Et hanc præſumptionem ſuam lucem dicunt, promiſſa verò Dei iam ipſo effectu rerum illuminata mendaciorum tenebris operire contendunt. Inſuper aduerſum nos factis ſuis clamant, dicentes: Vę his qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem. *Eſaiæ 5.* Itáne lux erat Optatus, cùm totum orbem tenebras appellauit? *Optatus, Gildonianus.* An eum potius eſſe tenebras tota Africa ſentiebat, & iſti eum lucem vocabant, qui ponũt lucem tenebras, D & tenebras lucem? *Sed diſplicebat*, inquiunt, *Optatus in communione noſtra omnibus bonis*. Non ergo eum lucem vocabatis, & tamen ei communicabatis. Eligite itaque quod velitis, aut non obeſſe in vna communione tenebras luci, ſed ſufficere luci vt tenebras improbet, & eas pro vnitate ſi expellere non poteſt, toleret, atque ita non fuiſſe cauſam cur ab innocentibus fratribus, quos malos certè non potuiſtis oſtendere, ſi vobis cognitos etiam fuiſſe dicatis, tenebroſo ſchiſmatis ſacrilegio diſiungeremini: aut ſi non ſufficit luci vt improbet quas expellere non poteſt tenebras, id eſt, ſi non ſufficit bonis vt improbent malos, quos excludere vel emendare non poſſunt, facilius vnus Optatus partem Donati in vna Africa notiſſimus & apertiſſimus maculauit, quam quilibet Afer traditor tot gentes per orbem terrarum, & ſi non dicam falſis criminibus accuſatus, tamen quod impudentiſſimè negatur, ignotus. Accipientes itaque peruerſo

corde Scripturas, non eas faciūt obeſſe nobis, ſed ſibi: A quando ad hoc putant eſſe ſcriptum, Væ his qui dicūt quod nequam eſt bonum, & quod bonum eſt nequā: quo paleam frumenta inter ſe non tolerent adusque tempus ventilationis, vt cùm malè intelligant, Væ his qui dicunt quòd nequam eſt bonum, & quod bonum eſt nequam: compleatur in eis, Væ his qui perdiderūt ſuſtinentiam. Si autem intelligant in eos hoc eſſe dictum, qui opinantes quod malum eſt bonum eſſe, malum committunt in eos qui talibus laudādo atque approbādo conſentiūt: quæ duo genera in vno loco Scri-
Pſal. 9. ptura commemorat, dicens: Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit benedicitur: rectè intelligent, nec turbabūtur cùm apud ipſos inuenientur mali, niſi quòd eos pro parte Donati tolerāt, quos pro Chriſti vnitate tolerare debuerūt, & per hanc obſtinationem animoſitatis ſuæ coguntur miſeri in ſchiſmate ſuo ferre, quos norūt ab orbe ter-
2.3.4.5. Quiſquis vel quod poteſt. rarum accuſatos & damnatos eſſe. Quiſquis ergo vel quod poteſt arguēdo corrigit, vel quod corrigere non poteſt, ſaluo pacis vinculo excludit, vel quod ſaluo pacis vinculo excludere non poteſt, æquitate improbat, firmitate ſupportat, hic eſt pacificus, & ab iſto maledi-
Eſaiæ 5. cto immunis quod Scriptura dicit, Væ his qui dicunt quod nequam eſt bonum, & quod bonum eſt nequā: qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem: qui ponunt quod amarum eſt dulce, & quod dulce eſt amarum: omnino liber, prorſus ſecurus, penitus alienus.

CAPVT II. Prouerb. 17. OBIICIVNT iterū aliquid ſimile huic ſolita cæcitate. *De vobis*, inquiunt, *dicit Scriptura, Qui iudicat iuſtum iniuſtum, iniuſtum verò iuſtum, execrabilis eſt apud Deum.* Cur non iſta execratio potius in illos cadit, qui vniuerſum orbem terrarum Chriſtianū damnare auſi ſunt inauditum, in quo tam ingenti hominum numero ſine vlla dubitatione fuerunt & ſunt ab eorum criminibus innocentes? Hoc ergo modo quod iuſtum eſt iniuſtum iudicarūt, cùm Optatum Gildonianum decennalem totius Aphricæ gemitum, tanquam ſacerdotem atque collegam honorantes in communione tenuerunt. Aut ſi eum corde improbabant, ſed pro pace tolerabant, diſcant nullius pacifici patientiam malo non conſentientem, ab vllis malis poſſe maculari, atque ita ſentiant in qua perditione iaceant, qui propter falſa ſiue vera, non enim quæruntur nunc crimina Aphrorum, vnitatem ſpiritus in vinculo pacis non ſeruant, cùm orbem terrarum inauditum damnant. Quod ſi dicerent, neſcimus an ſint per tot gentes terrarum transmarinarum boni Chriſtiani, impudentiſſimè dicerent, Deus enim perhibet teſtimonium frumentis ſuis, quę per totū agrum ſeminans, quāuis cum zizaniis à diabolo ſuperſeminatis, tamē vſque ad meſſem creſcere mandauit. Vnde & ſi homines ipſos minus nouimus eſſe bonos, tamē eos ideo nouimus, quia mētiri Deū nō potuiſſe, fide certiſſima retinemus. Cū ergo ſacrilega impudentia dicāt, neſcimus vtrum ſint in cætero orbe terrarum boni Chriſtiani, videant qua inſania dicere audeant. Quotidie enim non dubitant dicere, ſcimus ibi non eſſe Chriſtianos. Aliud eſt vtique, neſcimus an ſint: aliud, ſcimus quòd non ſint: vtrunque & infidele & impium eſt. Sed ſi deteſtandus eſt qui dicit, neſcio an vera dixerit Deus: quis eſt ille qui dicit, ſcio quòd non vera dixerit Deus? Certè arbitror, quòd neminem iſtorum offendere debeo, ſi Donato Deum præpoſuero. Quantumlibet enim ament Donatum, plus timent Deum. Poſtremò quantum ipſi amēt Donatū, nos nouimus, quia ſolus Deus
Rom. 3. verax eſt, omnis autem homo mendax. Chriſtus ergo
Rom. 9. qui ſuper omnia Deus eſt benedictus in ſæcula, & qui
Ioannis 14. veriſſimè de ſeipſo dixit, Ego ſum via, veritas & vita:
Matth. 13. cùm ſerui eius ab eo quærerent, vtrum vellet eos ire & colligere zizania, Sinite, inquit, vtraque creſcere vſque ad meſſem. Donatus autem dicit zizania quidem creuiſſe, frumenta verò eſſe diminuta. Eligant iſti cui credant. Chriſtus, id eſt, veritas, dicit, ager eſt hic mundus. Donatus autem dicit, agrum Dei in ſola Aphrica remanſiſſe. Eligant cui credant. Chriſtus, id eſt, veritas, dicit, In tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania: & exponit dicens, Meſſis eſt finis ſæculi. Donatus autem dicit per præciſionē partis ſuæ ante meſſem à frumentis zizania ſeparari. Eligant cui credāt. Chriſtus, id eſt, veritas, dicit, Meſſores ſunt angeli. Donatus autem dicit, ſe atque collegas ſuos hoc feciſſe ante meſſem, quod ille dixit angelos in meſſe facturos. Eligant cui credant. Certè Chriſtianos ſe dicunt, Chriſtum eis Donatumque proponimus. Si verba dant Chriſto, cor autem Donato, quid ſint conſiderent. Ego parco, non inuehor, non exaggero, dolorē noſtrum melius premo quàm promo. Si autem dicūt ſe Chriſto dare cor ſuum, Chriſto ergo credant dicenti, B quòd per totum mundum & filij regni creſcant, & filij maligni: non Donato dicenti, quòd per totū mundum filij maligni tantummodo creuerint, filij autem boni vſque ad ſolam Aphricam diminuti ſunt. Quòd ſi Chriſto credunt, non iam dicimus cum eccleſiis orbis terrarū, ſed cum ipſo Euangelio pacē habeāt, quod ab igne ſe cōſeruaſſe iactitāt, quod factis non probant.

IAM illud quò pertinet quod idem Parmenianus CAPVT III.
ex propheta Eſaia nobis obiiciendū putauit, *Nunquid* Eſaiæ 59.
non valet manus Domini ſaluos facere, aut aggrauauit aurem ne exaudiat? Sed delicta veſtra diſtinguunt inter medium veſtrum & Dei, & propter peccata veſtra auertit faciem à vobis ne miſereatur. Manus enim veſtræ ſanguine coinquinatæ ſunt, & digiti veſtri in peccatis: labia veſtra locuta ſunt iniquitatem, & lingua veſtra iniuſtitiam meditatur. Nemo loquitur iuſta, non eſt iudicium verum. Confidunt in vanis, & loquuntur mala, quia parturiunt dolorem, & pariunt iniquitatem. Oua aſpidum eruperunt, & C *telam araneæ texuerunt: & qui erat de ouis illis manducaturus, conterens inuenit olidum, & in ipſo baſiliſcum. Tela ergo eorum non erit ad veſtiendum, neque ſe operient de operibus ſuis. Opera enim illorum opera iniquitatis, pedes autem eorum ad nequitiam currunt, veloces ad effundendum ſanguinem, & cogitationes eorum cogitationes inſipientiū. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt.* Quos iſto loco Scriptura deſcribit, vbicunque fuerint inter bonos, non obſunt bonis, ſicut non obeſt palea frumentis, donec veniat Dominus areæ, ferens ventilabrum in manu ſua vt mūdet aream ſuam, frumenta recōdat in horreum ſuum, paleas verò comburat igni inextinguibili. Sicut etiam non obfuit bonis tanta multitudo ſceleratorum, qui per Eze- Ezech. 9.
chielem prophetam dicti ſunt, illis videlicet qui gemebant & mœrebant facinora populi quæ fiebant in medio eorum. Vnde quia eos corrigere non poterant, D nec ab vnitate populi Dei ſe vllo modo ſeparare volebant, pro merito innocentiſſimæ tolerantiæ ſuæ ſignari meruerunt, & in illorum perditorum vaſtatione atque interitu liberati. Verūtamen iſti qui hæc talia obiiciunt: cur non ſeſe reſpiciunt, quorum caterua gregum furioſorum huc atque illuc armatæ ferro Circumcelliones.
ac fuſtibus volitant: & tam crebris vbi potuerint ſtragibus, nequaquam tamen tanta immanitate ſatiātur, vbi per buſta cadauerum eorum cum fœminis, quæ cum illis paſſim commixtæ contra ordinem rerum diuinarum & humanarum diebus ac noctibus euagantur, tanta feruet ebrietas, vt inde inſaniam quotidianam, non ſolum alios inſectādi, ſed etiam ſeipſos præcipitandi concipiant? Horum pedes ad malum non currunt, nec veloces ſunt ad effundendum ſanguinem? Ab iſtis non recedit iudicium, qui ſibi etiam iniuſtiſſimas licentias inordinatæ poteſtatis vſurpant? Iſtis non fiunt lux tenebræ, dum non valent ſuſtinere

nere lumen in falſo martyrio? Nónne iſti in media no- A
cte ambulāt etiam per diem: quandoquidem dicit A-
1.Theſ.5. poſtolus, Qui inebriātur, nocte ſunt ebrij? Nónne iſti
palpant in meridie quaſi in media nocte? Quod qui-
dem omnium hæreticorum eſt, qui rem manifeſtiſſi-
mam in lucem omnium gentium conſtitutam videre
non poſſunt, extra cuius vnitatem quicquid operātur,
quamuis magna ſolertia & diligentia fieri videatur, ta
men illis nihil prodeſt aduerſus iram Dei, quos nec a-
ranearum telæ poſſunt defendere à frigore. Quid er-
go de hoc prophetico capitulo ponunt, quod in ipſos
Eſai.59. retorqueri non poſſit, niſi forte de ouis aſpidum quo-
rum multo antè meminerat dictator illius ſententiæ
plenarij concilij trecentorum decem, qui cum vniuer
ſis prouinciis Aphricæ conuenerunt? Hoc certè ſi vi-
ueret Parmenianus, non diceret, nec ex Eſaia prophe-
ta poneret aduerſum nos, Oua aſpidū eruperunt. Re-
ſpiceret enim adiunctum collegio ſuo Felicianū Mu-
ſitanum & Prætextatum Aſſuritanū, quos ex nume- B
ro damnatorum quaſi bono pacis, non tamen Chri-
ſti, ſed Donati, velut integros denuò receperunt, qui
& erant oua aſpidū & eruperant. Sic enim eos deſcri-
bunt trecēti decem plenarij concilij ore veridico, ſic-
ut eorum etiam proconſularibus geſtis ſcripta allega-
ta teſtantur. Hæc certè concilij eorum verba ſunt, *Li-*
cet enim viperei ſeminis noxios partus venenati vteri al-
uus diu texerit, & concepti ſceleris vda coagula in aſpidum
membra tardo ſe calore vaporauerint; tamen conceptum vi-
rus euaneſcente vmbraculo celari non potuit: nam etſi ſerò,
publicum tamen facinus & parricidium ſuum fœta ſcele-
rum vota pepererunt. Hæc oua aſpidū eruperant, iamq;
horriblia & maleolentia, cum venenoſis fœtibus erāt
ab eorum cōmunione proiecta. Sed erat intus Opta-
tus baſiliſcus qui nutu quodam regali, quo inter ſer-
pentes excellere dicitur, etiam proiectas aſpides reuo-
caret. Aut ſi hæc pro pace non obſunt, quid catholicis
obiiciunt quos conuincere nequiuerunt, cùm ipſi re- C
ceperint quos ore proprio damnauerant? Si hæc, in-
quam pro pace non obſunt Chriſti, obſunt tamen pro
pace Donati, cui multū fauetur in iniuriā pacis Chri-
ſti, pro quo ſacrilegio quicquid corporalibus moleſtijs
patiuntur, admonitio Dei eſt cauendæ damnationis
æternæ. Nam ipſi verè ſanguinem non ſolum corpo-
raliter per furias Circumcellionum, ſed etiam ſpirita-
liter fundunt, qui orbem terrarum ſi poſſunt rebapti-
zare conantur. Aut ſi ſolus ille ſanguinem fundit, qui
carnem mortalem vel vulnerat vel vulneratam peri-
mit: ille autem non fundit qui ſeductas animas ſacri-
legio ſchiſmatis occidit, quare in ſchiſmaticos ſuos
Maximianiſtas per eandem plenarij concilij ſui ſen-
Eſaia 59. tentiam talia dixerunt, Veloces pedes eorum ad effun
dendum ſanguinem: cùm ab eis conſtet corporaliter
neminem occiſum, neminem vulneratū: inſuper eos
ab iſtis multa perpeſſos, cùm de baſilicis per iudicia-
rias poteſtates excluderentur, qualia ante ſeparationē D
Maximianiſtarum, cùm in vnum pariter eſſent, mul-
ta fecerunt eis, qui priora ex parte Donati ſchiſmata
fecerāt? Cui enim vnquam ſchiſmatico ſuo peperce-
runt, qui ſibi ab orbe terrarum, cuius ipſi ſchiſmatici
ſunt, nimis impudenter parci volunt, cùm à ſola ipſa
vera vnitate iuſtiſſimè ſchiſmata puniantur, ſi eo mo-
do iſta punienda ſunt?

CAPVT XIII. Eccleſ.10. Et illud quod ſcriptum eſt, *Secundum principem po-*
puli, ſic & miniſtri ipſius: & qualis rector eſt ciuitatis, ta-
les & inhabitantes: ſi intelligerēt quo pertinet, nec no-
bis talia obiicerent, nec ipſi vana iactantia ſuperbi-
rent. Nos enim vt hominum ſpem quæ in ſolo Deo
tuta rectéque ſecura eſt, non in hominibus colloce-
Hieremiæ 17. mus, quoniam ſcriptum meminimus, Maledictus qui
ſpem ſuam ponit in homine: non intelligimus hoc lo-
co principem populi & rectorem ciuitatis epiſcopum
ſignificari. Non ideo quia non poſſumus innumerabi-
les ſanctos in catholica fide epiſcopos intueri, ſed ne
cuiuſquam, vt dixi, ſpes hominis collocetur in homi-
ne, & ſi fortè ei contingat in ea viuere ciuitate vbi non
ſit bonus Epiſcopus, arbitretur impunè ſe malum fie-
ri, vſurpans ad defenſionem ſuam tam peruerſe iſtam
Scripturam, quàm peruerſe ab iſtis intelligitur, & di-
cens ideo ſe bonum eſſe non poſſe, quia ſecundum
principem populi, ſic & miniſtri eius: & qualis rector
eſt ciuitatis, tales inhabitantes. Contradicitur enim
huic errori, veritatis ore dicentis, Quæ dicunt facite: Matth.23.
quæ autem faciunt nolite facere, dicunt enim, & non
faciunt. Habentes itaque plebes tales epiſcopos, qui
bona dicunt ex cathedra Moyſi, & ea quæ dicunt non
faciunt ex peſtilentia ſua, ſi illi faciunt ea bona quæ
dicunt, & non faciunt ea mala quæ faciunt, ſicut præ-
cepit Dominus, nónne ſatis indicant non ita intelli-
gendum eſſe principem populi & rectorem ciuitatis
quomodo iſti intelligunt? Poſſunt enim eſſe populi
boni vbi fuerint epiſcopi mali, ſicut potuit eſſe popu-
lus malus vbi fuit Moyſes princeps & rector bonus.
Errantes enim in verbis ſanctarum Scripturarū, & ſic-
ut dicit Apoſtolus, Non intelligentes neque quæ lo- 1.Tim.1.
quūtur, neque de quibus affirmant, ipſi potius ſecun-
dum peruerſitatem intellectus ſui magnas patiuntur
anguſtias, cùm eis dicitur, Ergo qualis fuit Optatus, ta-
lis fuit & plebs Thamugadenſis: & ſi communione ſa-
cramentorum, ſicut dicitis, contaminantur, & illi qui
facta mala improbant, & illi qui etiam ea pro pace to-
lerant vnitatis: tales eſtis & vos omnes, qui & illi col-
legæ & illi plebi communicaſtis, cùm illum tota A-
phrica Gildonis ſatellitem manifeſto gemitu decla-
maret. Quem propterea ſæpe nomino, quia ita ma-
nifeſtus apparuit, vt vbicunque fuerit nominatus, nul-
lus eum ſe ignorare reſpondeat. Nam ipſi reſpiciant
& recordentur, quàm multos inter ſe ſimiles habeant,
quorum par malitia eſt, ſed impar notitia, & aliquan-
do veniant ad veram ſententiam iſtorum verborum,
& intelligant vnum principem Dominum noſtrum
Ieſum Chriſtū, cuius miniſtri ſunt boni, & ipſum re-
ctorem ciuitatis illius Hieruſalem, quæ eſt mater no-
ſtra in cælis æterna, cuius rectoris dignitati congruunt
habitantes, non ad æqualitatem, ſed pro modo ſuo,
quia dictum eſt eis, Sancti eritis, quoniam & ego ſan- Leuit.19.
ctus ſum: ſecundum quandam ſcilicet imaginis ſimi-
litudinem, in qua transformamur de gloria in glo- 2.Corinth.3
riam, tanquam à Domini ſpiritu, munere illius qui
nos facit conformes imaginis filij ſui. Eſt & alterius
mali populi diabolus princeps, & rector eius ciuitatis
quæ myſticè Babylonia dicitur, quem principem &
rectorem tenebrarum harum, id eſt, peccatorum,
ipſum & angelos eius Apoſtolus appellat: & illius mi- Ephes.6.
niſtri ſimiles ei ſunt, quia transfigurant ſe in mini-
ſtros iuſtitiæ, ſicut ille in angelum lucis, & inhabitan-
tes rectori peſſimo in factis ſimilibus congruunt. Sed
iſtorum populorum atque ciuitatum, tunc erit aperta
ſeparatio, cùm iſta meſſis fuerit ventilata, quod donec
fiat, omnia tolerat dilectio frumentorum, ne dum gra
na paleam præproperè fugiunt, à conſortibus granis
impiè ſeparentur.

Qvid igitur iam valet ad cauſam quod iſti nobis CAP. V.
obiiciunt, *quia de malis ſacrificatoribus Dominus per*
Eſaiam prophetam dicit, Facinoroſus qui ſacrificat mihi Eſaia 66.
vitulum, quaſi qui canem occidat, & qui ſimilaginem
quaſi ſanguinem porcinum, & qui offert thus quaſi
qui benedicat idolo? Hæc omnia multo congruentius
de illis dicuntur, qui contra Eccleſiam Dei toto,
ſicut promiſſa eſt, orbe diffuſam, altare ſui ſchi-
ſmatis erexerunt, quod eos ſacrilegium omnes in-
uoluit, & quilibet vbilibet offert ſacrificium tali
corde vel factis hæc vt audire mereatur, perniciem
ſibi

ſibi infert, non illis bonis qui accipiunt ab eis ſacra- A menta eadem, qui ſecundum prophetam Ezechielem gemunt & mœrent peccata quæ fiunt in medio eorũ, quamuis non ſe inde corporaliter ſeparẽt. Vnicuique enim Deus retribuit ſecundum cor ſuum. Nam ſi primis temporibus non obfuerunt mali ſacerdotes, vel collegis bonis, ſicut fuit Zacharias: vel popularibus, ſicut fuit Nathanael, in quo dolus non erat: quãto magis nihil obeſt in vnitate Chriſtiana epiſcopus malus vel coepiſcopis vel laicis bonis, cùm iam ille ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech, & pontifex noſter ſedens ad dexteram patris, interpellat pro nobis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram? Nec illud bonis obeſt, ſed offerentibus malis, quod veriſſimè dictũ eſt, Dona iniquorum non probat altiſſimus. Nõ enim dixit, Dona eorum qui pro pace iniquos tolerant, non probat altiſſimus, cùm tamen nec iſti ea quæ obiecerunt probare potuerint eo tempore quo ſchiſma fecerunt, alioquin illis excluſis, iſtos hæreditas Chriſti B toto orbe diffuſa in communione catholica retineret.

Ezech. 9. — Lucæ 1. — Ioannis 1. — Pſal. 109. — Eccleſ. 34.

CAPVT VI.

SACRIFICIA *impiorum execratio eſt Domino. Etenim*, inquiunt, *iniquè offerunt illa.* Iam ſuprà reſpõſum eſt, quia nõ eſt iniquus Chriſtus qui pro nobis ſeipſum obtulit, & noſter in cælo mediator eſt, quo ſuam Eccleſiam gubernante bonis mali non oberunt, qui vel ignorantur vel pro pace tolerantur, donec ipſe veniat ac ſeparet præmiſſis meſſoribus à meſſe zizania, & ventilabro paleas à frumẽtis: quanquam iſti quod ſæpe dicendum eſt, falſa crimina obiecerint, quæ etiam ſi vera eſſent, bonorum charitati pro vnitate in vnitate omnia toleranti nihil nocerent, ſi ea fortè etiam cognita, iudicibus eccleſiaſticis perſuaderi non poſſent. Sacrificia ergo impiorum eiſipſis oberunt qui offerunt impiè. Nam vnum atque idem ſacrificium propter nomen Domini quod inuocatur, & ſemper ſanctum eſt, & tale cuique fit, quali corde ad accipiendum acceſſerit. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Non ait aliis, ſed ſibi. Qui ergo C manducat dignè & bibit, gratiam ſibi manducat & bibit. Illi ergo videant, vtrum dignè manducent, qui inter tam multos parentes & filios, maritos & vxores; inter tam multos, quod eſt patentiſſimum, Dei hæredes & cohæredes Chriſti toto orbe diffuſos, nephario ſchiſmate diuiſerunt, cùm poſſent vtique ſi boni eſſent, & verè malos arguerẽt, fructuoſe tolerare pro pace Chriſti, quæ pernicioſe tolerant pro pace Donati.

1. Cor. 10. — Roman. 8.

CAPVT VII.

IN *Exodo*, inquiunt, *ſcriptum eſt, Sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum ſanctificentur, ne fortè derelinquat eos Dominus. Et iterum, Cùm miniſtri ad altare accedunt, non adducant in ſe delictum, ne moriantur. Et illud in Leuitico, Homo qui habuerit maculam & vitium, non accedat dona offerre Deo.* Bene quidem de veteribus libris iſta teſtimonia proponunt. Dicãt ergo mihi, cui ſancto ſecundum ſalutem ſpiritalem obfuerit, vel in ſacerdotibus, vel inter populum conſtituto, malus aut maculatus ſacerdos? Vbi erat Moyſes & Aarõ, ibi murmuratores ſacrilegi, quos Deus à facie ſua ſemper perdere minabatur. Vbi erat Caiphas, & cæteri tales, ibi Zacharias, ibi Simeon & cęteri boni: vbi Saul, ibi Dauid: vbi Hieremias, vbi Eſaias, vbi Daniel, vbi Ezechiel, ibi ſacerdotes mali & populi mali: ſed ſarcinam ſuam vnuſquiſque portabat. Omitto dicere quàm ſceleratа ſuperbia dicant, *neminem eſſe inter collegas ſuos vel ſeipſos cum aliqua macula & vitio*, non membrorũ, ſed quod peius eſt morum. Quod vbi agere cum eis cœperimus; reſpondebunt, intereſſe qualis macula & quale vitium ſit, quæ ſic Scriptura diſcreuerit quæ ait, Homo qui habuerit maculam aut vitium, non accedat dona offerre Deo. Nullámne maculã habuit & vitium, nõ dico Optatus, ſed ipſe Parmenianus, aut ipſe Donatus? Sed tanto iſti amore hominum cæci ſunt, & corde impudico adulteros mẽtis ſuæ, vni legitimo viro coæquare non dubitant, vt quod de ſolo Domino Ieſu Chriſto dici potuit, etiam in Donato, perfectum fuiſſe contendant. Quis dabit oculis meis fontem lachrymarum? Quis congruus huic ſceleri gemitus concuſſo pectore exprimetur? Sed iterum attendant, vtrũ ſaltem Optatus habuerit aliquam maculam aut aliquod vitium? Non vſque adeò cæci ſunt, vt iſtius vitam omnino immaculatam, & omnino vitio carẽtem fuiſſe reſpondeant. Cur ergo accedebat dona offerre Deo, & ab eo cæteri coniunctis manibus accipiebant, quod maculoſus & vitioſus obtulerat? Attendant in cęteris collegis ſuis vtrũ nulla ſit macula ebrioſitas. Sed prius legant quibus ſceleratis ebrioſos adiunxerit Apoſtolus. Vtrum auaricia nulla ſit macula, quam idem apoſtolus ſic deteſtatur, vt idolorum comparet ſeruituti? Qui autem rectiſſimè ſapiunt, intelligunt quemlibet hominum, quamuis iam pro conſortio ſocietatis B humanæ non abſurdè dici poſſit iuſtiſſimè viuere; non tamen poſſe eſſe ſine aliquo vitio, quamdiu caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autẽ aduerſus carnem. Et qui natus eſt ex Deo, non peccat. Et ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Quamuis enim inquantum ex Deo nati ſumus non peccemus, ineſt tamen adhuc etiam quòd ex Adam nati ſumus, quia nõdum abſorpta eſt mors in victoriam, quod etiã in corporum reſurrectione promittitur, vt omnino beati & immaculati & incorrupti ſimus; qui iam ſecundum fidem filij Dei ſumus, ſed ſecũdum ſpeciem nondũ apparuit quod erimus. Nondũ enim in re, ſed ſpe ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes: quod enim videt quis, non ſperat. Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Quamdiu autem expectamus per patientiam corporis noſtri redemptionem, non audeamus dicere carere nos omni vitio, ne ipſa ſuperbia ſit immaniſſimum vitium. Euigilemus igitur aliquando, atque videamus in ſacerdo- C tibus illius temporis, cùm corporalia vitia vitabantur, illum præfigurari qui cùm eſſet Deus, factus eſt propter nos homo, ſolus verus agnus immaculatus & ſacerdos ſine vitio. Ideoque & tunc ſacerdos ſolus intrabat in ſancta ſanctorum, populus autem ſtabat foris: ſicut nunc ille ſacerdos poſt reſurrectionem ſuam intrauit in ſecreta cælorum, vt ad dexteram patris interpellet pro nobis. Populus autem cuius ille ſacerdos eſt, adhuc foris gemit. Nam cùm Epiſcopus ſolus intus eſt, populus & orat cum illo, & quaſi ſubſcribens ad eius verba reſpondet, amen. Vſqueadeo tunc quando ſine vlla macula & ſine vllo vitio, quia non poterãt animi ſacerdotum, corpora quærebãtur, ſolus ille pontifex noſter præfigurabatur, non iſti ſuperbi & impij, D qui fornicantem animam non zelant ſponſo, ſed ei audent ſe oſtentare pro ſponſo.

Exodi 29. 30. — Leuit. 21. — Hieremiæ 9. — Eucharistia oblata. — Eucharistia communis ... — Galat. 5. — Nemo ſine vitio. — 1. Cor. 15. — Roman. 8.

CAPVT VIII.

IN *Euangelio*, inquiunt, *ſcriptum eſt, Deus peccatores non audit: ſed ſi quis Deum colit, & voluntatem eius facit, hunc audit.* Et hæc abſoluta reſponſio eſt. Si enim duo ſimul orent, vnus peccator, & alter qui Deum colit & volũtatem eius facit, nimirũ illum audit, & illum non audit. Quid ergo ſibi vult hoc teſtimonium, vel quomodo pro ſe arbitrantur eſſe proferendum, cùm his verbis maximè ſecuri fiant inter malos boni, nec vlla cauſa corporalis ſeparationis exiſtat, vt nefario ſchiſmate homines etiam à bonis per talem diſcordiã ſeparentur, quandoquidem poſſunt & mali inter bonos exaudiri propter fidem ſuam? Deus enim qui cordis inſpector eſt, non errat vt aliũ pro alio vel exaudiat vel repellat. An propterea dicunt hoc, vt intelligatur malus epiſcopus nõ exaudiri cũ pro populo rogat? Quod etſi ita eſſet, non ideo tamen populus ſi bonus atque

Ioann. 9.

fidelis

1 Ioan. 2.

fidelis eſt, ſolicitus eſſe deberet. Securos enim illos facit illa Scriptura quæ ait: Fratres, hæc ſcribo vobis vt non peccetis. Et ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Hoc quàm veraci & pia humilitate dictum ſit audiant, ſi habent aures vnde audiant. Ioannes enim dixit; Hæc ſcribo vobis vt non peccetis. Si itaque ſequeretur, & diceret: Et ſi quis peccauerit, aduocatum habetis apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis veſtris: ſeipſum à peccatoribus quaſi ſegregaſſe videretur, vt iam non ei opus eſſet propitiatione quæ ſit per mediatorem ſedentem ad dexterã patris, & interpellantem pro nobis. *Rom. 8.* Quod vtique non ſolũm ſuperbe, ſed etiam falsò diceret. Si verò ità diceret, Hæc ſcripſi vobis vt non peccetis, & ſi quis peccauerit, mediatorem me habetis apud patrem, & ego exoro pro peccatis veſtris, (ſicut Parmenianus quodã loco mediatorẽ poſuit epiſcopũ inter populum & Deũ) quis eum ferret bonorum atq; fidelium Chriſtianorum? Quis ſicut Apoſtolum Chriſti, & non ſicut Antichriſtum intueretur? Et tamen lacus detriti fumoſam aquam, iſtorum ſuperbiam fetũt, & Spiritum ſanctum continere non poſſunt, vt ſeruent vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, & in omnibus orationibus ſuis de vno mediatore ſecuri ſint. Homines enim omnes Chriſtiani inuicem ſe commendant orationibus ſuis. *Mediator quis.* Pro quo autẽ nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus, hic vnus veruſque mediator eſt, cuius typus quoniã præfigurabatur in ſacerdote veteris Teſtamenti, nullus illic inuenitur oraſſe pro ſacerdote. *Hebr. 9.* Paulus autem apoſtolus quamquam ſub capite præcipuum membrum, ſed tamen quia membrum eſt corporis Chriſti, & nouerat non per figuram in interiora veli ad ſancta ſanctorum, ſed per expreſſam & firmam veritatem in interiora cæli ad ſanctitatem non imaginariam, ſed æternam, pro nobis intraſſe maximum & veriſſimum ſacerdotem eccleſiæ, ſe orationibus fidelium & ipſe commendat. Nec mediatorem ſe facit inter populum & Deum; ſed rogat vt pro ſe orent inuicem omnia membra corporis Chriſti, quoniam pro inuicem ſolicita ſunt membra, & ſi patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & ſi glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra; ac ſic oratio pro inuicẽ membrorum omnium adhuc in terra laborantium, aſcendat ad caput quod præceſſit in cælũ, in quo eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nam ſi eſſet mediator Paulus, eſſent vtique & cæteri coapoſtoli eius, ac ſic multi mediatores eſſent, nec ipſi Paulo conſtaret ratio qua dixerat, *1 Tim. 2.* Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, in quo & nos vnum ſumus, ſi ſeruemus vnitatem ſpirit⁹ in vinculo pacis. Nec propter malos, bonos deſeramus, ſed propter bonos malos ſufferamus, ne cùm defendere volumus, quod temeraria præſumptione relinquimus, incognitos cogamur maiori ſcelere dãnare inauditos, cùm etiam certum ſit, quia peccatores Deus audit, quod quidem inuenitur in Scripturis. *Etiam peccatores Deus audit.* *Num. 23.* Balaã propheta nõ de populo Iſraël, ſed alienigena, conductus ab amico, vt populo Dei malediceret, conuerſus à Domino ad benedicendum eſt: cuius verba omnia bene imprecantis audimus, & legimus; & cùm aliud haberet in voto, verba tamen precantis & bona ſunt, & pro populo exaudiuntur à Domino. *Etiam malorum ſacerdotum pro populo orantium exauditur.* Vnde nõ mirum eſt, verba bona quę pro populo dicũtur in precibus, etiam ſi à malis dicantur epiſcopis, exaudiri tamen, nõ pro peruerſitate præpoſitorum, ſed pro deuotione populorum. Veruntamen quod ſcriptum eſt in Euangelio, *Ioan. 9.* Deus peccatores non audit, ſed ſi quis Deum colit, & voluntatem eius fecerit, ipſum exaudit; non à Domino dictum eſt, ſed ab illo qui oculos

A corporis iam quidem reſtitutos habebat, ſed ei oculi cordis nondum patebant, vnde ipſum Dominum adhuc prophetam putabat. Nam cum poſtea cognitum Dei filium adorauit. Ipſe autem Dominus, cùm in vno templo orarent Phariſæus & publicanus, publicanum confitentem peccata ſua magis iuſtificatum dicit, quàm Phariſæum iactantem merita ſua, cui ſimiles iſti ſunt. *Luc. 18.* Quamquã enim iuſtificatus deſtiterit eſſe peccator, tamen vt iuſtificaretur peccator orabat, & peccator confitebatur, & exauditus iuſtificatus eſt, vt deſineret eſſe peccator. Nõ vtique deſineret eſſe peccator, niſi prius exaudiretur peccator. Quamobrem non quidem omnem peccatorem exaudiri, ſed tamen non omnẽ peccatorem non exaudiri veritas teſtis eſt.

CAPVT XI. *Pſal. 49.*

OBIICIVNT & quod dicitur in Pſalmo, *Peccatori autem dixit Deus, Vt quid exponis iuſtificationes meas; & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam, & proiecisti ſermones meos retrorſum. Si* B *videbas furem, concurrebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum.* Sed aperiant aliquando aures cordis, & deſinant eſſe non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Attendunt enim dictum peccatori, Vt quid exponis iuſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum: & non intelligũt ad hoc dictum, vt ſciat ſibi nihil prodeſſe verba quæ ore pronunciat, ſi quod dicat ipſe non faciat; veruntamen aliis prodeſſe, qui etiam per malos audiunt, & faciunt: quod ipſe Dominus docet in Euangelio, dicens de Phariſæis, Super cathedram Moyſi ſedent; quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, & non faciunt. *Matth. 23.* Atque vtinam vellẽt in his verbis quę de Pſalmo meminerunt, ſe tanquam in ſpeculo intueri. C Quomodo non proiiciunt ſermones Dei retrorſum; qui populis pronunciant pacem; & non amant pacem? Quomodo non odio habent diſciplinam, qui damnare audent orbem inauditum, & cùm pro merito imò longè minus merito, pro tanti furoris audacia, ſecundum diuinæ miſericordiæ diſciplinam temporales moleſtias patiuntur, nõ peccata ſua puniri confitentur, ſed merita coronari gloriantur? Eos ſanè cum fure concurriſſe non dico, quia fure peior eſt raptor, quod eſſe vndique clamabatur Optatus. An non cum mœchis particulã ſuam ponũt, qui greges ebrios ſanctimonialium ſuarum cum gregibus ebriis Circũcellionũ, die noctúq; permixtos, vagari turpiter ſinũt? An non ſedentes aduerſus fratres ſuos detrahunt, qui propter quoſdam quos conuincere non potuerunt, in hæreditate Chriſti toto terrarum orbe diffuſa contendunt non eſſe Chriſtianos? Atque ita aduerſus filiũ matris ſuæ, id eſt, paruulum adhuc in fide & ſacramentorum lacte nutriendum, pernicioſiſſimum ſcandalum ponunt; D dum neſciens adhuc ſequi Deum patrem, infirmus ſequitur hominem, & ſimulata atque adumbrata ſpecie veritatis illectus, ab vnitatis cõpage crudeli laceratione diuellitur. Sed ſi eis qui mala non faciunt, in eadem parte malefacta diſplicent cæterorum, nec obeſſe ſibi aliena ſcelera credunt, quæ in medio ſui fieri gemunt & mærent, cur in crimine ſacrilegi ſchiſmatis pernicioſè tolerant, quos fructuoſè tolerare in vnitatis integritate potuerunt? Poſſunt enim dicere, ſi tamen iam ipſis rebus expergefacti euigilant aliquando, poſſunt, inquam, dicere mala ſingulorum cæteris non obeſſe, qui nec approbant nec faciunt talia, non autem ſingulorum malum eſſe ſchiſmatis ſacrilegium. Sed ad eos omnes pertinere, qui catholicæ non communicant vnitati, facillimè poſſunt cõuinci, etſi difficillimè confiteri. Qua enim cauſa in eorũ communione ad alios non pertinẽt cri-

mina

mina aliorum, ea cauſa ſchiſma crimen eſt omnium: quia cùm ſe inter ipſos ſuos aliorum ſceleribus maculari non poſſe iam dicunt, ſimul fateantur neceſſe eſt non ſe habuiſſe cauſam cur ab vnitate diſcederét, vbi eos non poſſunt aliorũ ſcelera maculare, & propterea ſcelere ſchiſmatis apertiſſimo tanquam vno mortifero vinculo pariter colligantur.

CAPVT X. Hier. 2.

AT *enim prophetauit Hieremias*. Quid prophetauit Hieremias? *Non habere*, inquiunt, *verum baptiſmum eos qui relinquunt Deum. Ait enim, Expectauit cælum ſuper iſtud, & exhorruit multo vehementius, dicit Dominus, quoniam duo nequam fecit populus iſte. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt ſibi lacus detritos qui non poſſunt aquam portare. Et iterum, Facta eſt plebs mea mihi ſicut aqua mendax non habens fidem. Et illud quod ſcriptum eſt, Qui baptizatur à mortuo, quid prodeſt lauatio eius? Et illud in Pſalmo, Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Et iterum alibi, Muſcæ morituræ exterminant oleum ſuauitatis. Et alibi, Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu*. (Hier. 15. Eccleſ. 34. Pſal. 140. Eccleſ. 10. Sap. 1.) Hæc omnia ſi eo modo intelligenda ſunt, quo ab iſtis intelliguntur, nec nobis nec ipſis conquadrat ratio veritatis. Si autem alio modo docuero intelligenda, illi ſoli ſua prauitate turbantur. Sed vt non turbentur, ad catholicum refugiant intellectum, quia non inueniunt exitum reſponſionis, dum irretiuntur crimine ſchiſmatis. Habent certè etiam ipſi, non dicam tales, ſed quos vel fatentur, vel inſaniſſimè negant, derelinquentes Deũ qui eſt fons aquæ viuæ, hoc eſt iniquè viuentes. Neque enim pedibus, ac non corde relinquitur Deus. Habent & mendaces, & non habentes fidem, aliud profitentes & aliter conuerſantes. Habẽt etiam mortuos: ſi enim ſexui delicatiori & infirmiori delicias non concedit Apoſtolus dicens, Vidua quæ in deliciis agit, viuens mortua eſt; (1 Tim. 5.) quærant vtrum nulli apud ſe viri, &, quod amplius eſt, præpoſiti vel miniſtri viuant in deliciis, atque ſi ita audent, renuncient ſe non habere mortuos, & meliores eſſe quàm illa eccleſia, cuius angelo in figura præpoſitorum vel animarum dicitur, quòd non viuat ſed mortuus ſit, (Apoc. 3.) & tamen inter ſeptem eccleſias numeratur, & ei non diuiſè à compage corporis Chriſti agenti, ſed in vnitate perſeueranti præcepta vitæ inſinuantur. Omitto quod in concilio ſuo aduerſum Maximianiſtas dixerunt, *Aegyptiorum admodum exemplo, pereuntium funeribus plena ſunt litora*. (Exodi 14.) De quorum numero mortuorum nunc intus eſt Felicianus, qui adhuc mortuus baptizat. Aut ſi iam reuixit, habet ſecum illos quos mortuus in ſchiſmate baptizauit. Habent certè peccatores: nam ſi interrogentur quicunque ſibi in ipſis magni videntur, etiam ſeipſos peccatores non negant. Neque enim non tundunt pectora ſua, aut cùm id faciunt, ſimulando faciunt. Quod ſi ita eſt, tunc certè infeliciter peccant, populos ſuos ſimulata humilitate fallentes, (Mendax & ſimulata humilitas.) aut cùm dicunt in oratione Dominica, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. (Matth. 6.) Quod vtique non de illis peccatis dicitur, quæ in baptiſmi regeneratione dimiſſa ſunt, ſed de iis quæ quotidie de ſeculi amariſſimis fructibus humanæ vitæ infirmitas contrahit, quibus curandis adhibentur medicamenta eleemoſynarum, ieiuniorum & orationum, vt in oratione dicatur, quod in eleemoſynis agitur. (Oratione Dominica non peccata nobis dimitti quæ in baptiſmo remiſſa ſunt.) Nam & peccatum quod in te alter admiſit, dimittere, vt & tibi tuum Deus dimittat, magnum opus miſericordiæ eſt. Quod ſi homines fictè & non veraciter dicunt, putantes ſe non habere quod eis dimittat Deus, idipſum eſt inexpiabile ſacrilegium, eaipſa impia eſt & veſana ſuperbia, quod eſt certè immane peccatum. Nam & de morituris muſcis quid dicam, quoniam in eis non

A morituros adhuc, ſed iam mortuos multipliciter inueniri, ſiue fateantur, ſiue conuincantur oſtendimus? Fictos verò quos fugit ſpiritus ſanctus diſciplinæ, & ſine intellectu perditè viuentes, quàm multos inter ſe habeant, ſecundum ea quæ ſuprà dicta ſunt cogitent. Nam & quicunque ibi latent mali, quod vel eo certum eſt, quia ſæpe proditi conuictique damnantur, non de recentibus tantum factis, ſed etiam de veteri conſuetudine flagitiorum, quia ſtultiſſima fictione diu celari non potuerunt, vtique magis ficti ſunt, dum ſe bonos fingendo decipiunt. Si ergo ſic ſunt iſta intelligenda vt iſti intelligunt, quomodo eis ratio ſubſiſtere poterit, cur apud eos qui malè viuendo derelinquunt Deum, ſiue lateant, ſiue noti ſint, non fuerint lacus detriti, qui continere non valent aquas? Et ſi in hoc loco ſacramentum baptiſmi intelligendum eſt, cùm mendaces & infideles eorum miniſtri, non aquam veracem, ſed mendacem vel dare vel habere credantur, quid ab illorum mortuis qui baptizantur

B proficit lauatio eorum? Cur peccatores impinguant oleo capita aliena? Quid ibi muſcæ morituræ vel mortuæ meruerunt, vt non exterminent oleum ſuauitatis? Quo priuilegio muniuntur quicunque ibi ficti ſunt, id eſt qui iuſtitiæ pelle obtegunt lupum, vt non eos fugiat ſpiritus ſanctus diſciplinæ? Aut ſi eos fugit ſpiritus ſanctus, quomodo per eos baptizatis datur? Hic enim dici non poteſt quod ſolent ineptiſſimè & impudentiſſimè dicere, *tunc poſſe à malo baptizari quenquam, ſi lateat malitia baptizantis*. Qui enim fictus eſt, tanto magis fictus eſt, quanto magis latet. Ab hoc ergo cùm ſe auferat ſpiritus ſanctus, quæ ſpes erit baptizati, ſi baptizantis hominis meritum in illa Dei gratia cogitandum eſt? Hic omnino quid reſpondeant non inueniunt, qui malos apertos habere ſe negant, in quo quidem apertiſſimè conuincuntur. Sed quid ad nos? Satis eſt nobis ad neceſſarium articulum cauſæ huius quòd fictos bonos, id eſt occultos malos,

C apud ſe eſſe negare non poſſunt. Per multos enim redarguuntur, qui cùm ibi perditis & ſceleratis moribus viuerent, & per ipſam fictionem diu latuiſſent, aliquando proditi, expulſi ſunt. Dicamus ergo, Si nolunt ibi adhuc eſſe aliquos tales, illi certe qui eiecti ſunt, ſi in eadem fictione laterent, & eos fugeret Spiritus ſanctus, de quo ſcriptum eſt, Spiritus ſanctus diſciplinę effugiet fictum; (Sap. 1.) quomodo baptizare poſſunt? Cur non recenſentur ſaltem qui viuunt vt accipiant baptiſmum, quem vtique à fictis quos deſeruit Spiritus ſanctus, accipere nequiuerunt? Si autem dicunt, Spiritus quidem ſanctus daturis fingentibus deerat iuſtificandis, ſed accepturis credentibus aderat abluendis per ineffabilem efficaciam potentiæ ſuæ, vtrumque valens facere, illos fugere, iſtos fouere, illos culpare, iſtos mundare: quam pro ſe quæſtionem

D ſoluunt, ſimul cernant ſolutam eſſe pro nobis. Quod autem intelligimus in hac ſententia ſanctæ Scripturæ, (1. q. 1. ſap. omnia, & ca. per Eſaiam.) quam certè ipſi non intelligentes, & quaſi pro ſuis partibus proponentes, ad ſeipſos conuincendos ingerunt nobis, hoc penè in omnibus talibus quæſtionibus intelligendum admonemus, ſcilicet quia omnia ſacramenta cùm obſint indignè tractantibus; proſunt tamen per eos dignè ſumentibus: ſicut & verbum Dei teſtatur: vnde dictum eſt, Quæ dicunt (Matth. 23.) facite; quæ autem faciunt, facere nolite. Nam effodere lacus detritos qui continere non valent aquas, quis me prohibet ſic intelligere, id eſt, conuerti ad voluntatem terrenam, vt non poſſint ſuſtinere Spiritum ſanctum, quem nomine aquæ in Euangelio ſignificari, quis quoquo modo Chriſtianus ignorat? Item aqua mendax non habens fidem, poterit intelligi, non falſum baptiſma, ſed populus mendax & infidelis, non annumeratus veracibus & fidelibus, ſed

bus, ſed his ſolis qui mendaces & infideles ſunt. Nam A populum ſignificari aliquando vocabulo aquarum, legant Apocalypſim, & calumnientur ſibi prius potius
Apocal. 17. quàm nobis. Sic enim dicitur Ioanni, Aquas quas vidiſti, ſuper quas ſedet meretrix illa, populi & tribus
Eccleſ. 34. ſunt: & gentes & linguæ. Et illud quod ſcriptum eſt, Qui baptizatur à mortuo, quid proficit lauatio eius? Vt interim differam diligentiorem iſtorum verborum inquiſitionem, tutiſſimè accipio Paganorum baptiſmata eſſe denotata, qui homines & à iuſtitia, & ab iſta vita mortuos colunt, in quorum nomine baptizantur. Quamuis enim & ipſi ſacerdotes per impietatem mortui dicantur, non tamen propter eos ſic intelligitur, ſed propter mortuos deos eorum, in quo-
Hierem. 10. rum ſignificatione dicitur, Dominus Deus noſter Deus viuus. Quapropter etſi apud Chriſtianos ſunt aliqui præpoſiti vel miniſtri, qui per impietatem & iniquitatem ſuam mortui ſunt, viuit tamen ille, de
Ioannis 1. quo dictum eſt in Euãgelio, Hic eſt qui baptizat: quia
Roman. 6. ſicut dicit Apoſtolus, Chriſtus reſurgens à mortuis, B iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Oleum verò peccatoris apertiſſimè Pſalmus indicat,
Pſal. 140. quemadmodum intelligendum ſit. Ait enim, Emendabit me iuſtus in miſericordia & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Vnde manifeſtum eſt, oleo peccatoris blanditias adulatoris eſſe ſignificatas, quibus repudiatis & deteſtatis eligit à iuſto emendari & argui, quia hoc iuſtus non fallaci lenitate adulationis, ſed veraci aſperitate obiurgationis faciens, multo magis miſericorditer fa-
Apocal. 3. cit. Vnde eſt & illud in Apocalypſi, Ego quos amo,
Prouerb. 27. arguo & caſtigo. Et illud apud Salomonem, Meliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici: & multa reperiuntur huiuſmodi. Oleum verò ſua-
Eccleſ. 10. uitatis, ſcilicet bonum odorem, id eſt, bonam famam Chriſtianorum, illi exterminant qui malè victuri, & ad mortem ſuarum iniquitatum redituri, magna multitudine irruunt, vt eis per baptiſmum peccata donentur, & ad ea denuò reuertantur. Nam pro- C pter numeroſitatem muſcis arbitror eſſe comparatos. Sed hi exterminant oleum ſuauitatis, quoniam non ipſam Dei gratiam, ſed hominum mores intuentur. Et quoniam ſicut grana inter paleas non videntur: ita piè viuentes inter iniquorum turbas non facilè apparent, carnaliter offenſi à percipienda ſalute ſempiterna, ſiue trahuntur, ſiue omnino reſiliunt. Eſſe autem bonum odorem in bona fama rectè viuentium Chri-
2. Corint. 2. ſtianorum, Apoſtolus docet dicens: Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco. Contrà illi quibus di-
Eſaie 52. Roman. 2. citur, Nomen enim Dei per vos blaſphematur in gentibus: vtrique oleum ſuauitatis exterminant. Sic ergo habent iſta alios ſinceriores intellectus, quos ſi ſequantur, etiam ipſi ab earum quæſtionum expeditur anguſtiis. Illorum autem intellectus ſi à nobis non confirmetur, ipſos ſolos: ſi verò à nobis confirmetur, vtroſque noſtrum implicat.

CAP. XI. QVID opus eſt iam plura diſcutere, niſi fortè illud D mouebit, quia cùm probare Parmenianus vellet, carnales homines non poſſe ſpiritales filios procreare,
Ioannis 3. addidit ex Euangelio teſtimonium, *Quod natum eſt de carne, caro eſt: & quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt.* Quaſi nos dicamus per ſeipſum quemlibet hominẽ ſpiritales filios generare: & per Euangelium, in cuius prædicatione Spiritus ſanctus operatur, ad gignendos filios non poſſe ſufficere, cùm Spiritus ſanctus fictum miniſtrum fugiat, ſicut ſuprà diximus. Ideoque Apoſtolus cùm talibus filiis loqueretur, ſi dixiſſet, Ego
1. Corint. 4. vos genui: & non addidiſſet, in Chriſto Ieſu per Euangelium: nullo modo ſe quiſquam fidelium de illo natum religioſè fateretur. Euãgelium autem fur quoque Iudas ſine detrimento fidelium prędicauit. Fictos igitur eorum, id eſt, occultos malos, ſicut ipſi quoque concedunt, cùm eos fugiat Spiritus ſanctus, per eorum tamen miniſterium gigni ſpiritales filios adſtruunt. Sed quis ferat tantam dementiam, vt cùm fortè carnalem vocet hominem de coniuge filios procreantem, ſpiritalem appellet adulterum? Abſit, inquit, vt hoc ſentiam. Nam quomodo adulter latens, cùm apud eos præpoſitus eſſet, ſpiritales potuit filios procreare, ſi carnales hoc facere non poſſent? An fortè tunc per manus eius vel Chriſtus, vel Spiritus ſanctus, vel angelus baptizauit? Si ergo tunc homo baptizat cùm baptizator manifeſtus eſt bonus: cùm verò baptizator latet malus, tunc Dominus baptizat, aut angelus, & vnuſquiſque talis ſpiritaliter naſcitur qualis fuerit à quo baptizatur: optent igitur qui deſiderant baptizari, vt homines per quos baptizantur, non ſint manifeſti boni, ſed latentes mali, vt ſic Deo vel angelo baptizante ſanctiores renaſci mereantur. Hanc abſurditatem ſic ſe cogitent euitare, per quemlibet hominem, vt cùm quis Chriſti baptiſmate baptizatur, Chriſtum baptizare fateantur, de quo ſolo dictum eſt, Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Nam Ioannis 1.
illud ex Euangelio, *Sicut miſit me pater, & ego mitto* Ioannis 20.
vos: hoc cùm dixiſſet, inſufflauit & dixit, Accipite Spiritum ſanctum, ſi cui dimiſeritis peccata, dimittentur: & ſi cui retinueritis, retinebuntur: contra nos eſſet, vt cogeremur fateri ab hominibus hoc, non per homines fieri, ſi poſteaquam dixit, Et ego mitto vos: ſubiecisset continuò, Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur: & ſi cui tenueritis, tenebuntur. Cùm verò interpoſitum eſt, Hoc cùm dixiſſet, inſufflauit, & ait illis, Accipite Spiritum ſanctum: & deinde illatum, per eos vel remiſſionem vel retentionem fieri peccatorũ: ſatis oſtenditur, non ipſos id agere, ſed per eos vtiq; Spiritum ſanctũ, ſicut alio loco dicitur, Non Matthæi 10.
enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus ſanctus qui in vobis eſt. Spiritus autem ſanctus in Eccleſiæ præpoſito vel miniſtro ſic ineſt, vt ſi fictus non eſt, ope- *Quomodo aliter Deus per bonos, aliter per malos miniſtros operetur.*
retur per eum Spiritus ſanctus, & ad eius mercedem in ſalutem ſempiternam, & eorum regenerationem vel ædificationem, qui per eum ſiue conſecrantur ſiue euangelizantur. Si autem fictus eſt, quoniam veriſſimè ſcriptum eſt, Spiritus enim ſanctus diſciplinæ Sapient. 1.
effugiet fictum: deeſt quidem ſaluti eius, vt auferat ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu; miniſterium tamen eius non deſerit, quo per eum ſalutem *Etiam per malos miniſtros datur peccatorum remiſſio.*
operatur aliorum. Propter quod Apoſtolus ait, Si enim volens hoc facio, mercedem habeo: ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt: id eſt, illis pro- 1. Corint. 9.
deſt quibus hoc diſpenſo, non mihi qui fictus ſum. Qui enim inuitus facit propter commoda gaudiaque carnalia, quæ ſi aliter habere poſſet, illud deſereret, ipſe vtique fictus eſt, ideoque inuitus facit, ſed eis prodeſt erga quos facit: ſe autem tantùm à mercede ſalutis alienat, non etiam illos priuat quibus cibaria Dominica etiam malus ſeruus impendit. Quia verò non erat talis Apoſtolus, ſed talis potius vt volens facere, id eſt, gratuitam gratiam pietate caſti cordis erogaret, & mercedem aliorum per eum ſpiritus ſanctus operatus eſt, quam ſicut ipſe dicit, reddet ei Dominus in illum diem iuſtus iudex: illos verò qui Euangelium annunciabant non caſtè, qui non quidem aliud niſi veritatem, id eſt, Chriſtum, nõ veritate cordis boni, ſed per occaſionem commodorum ſuorum annunciabant, Sinite, inquit, hos annunciare: & gaudet non vtique illis, ſed eis qui per eos ſalui fiebant, tenentes præceptum Chriſti dicentis, Quæ dicunt facite, quę autem Matthæi 23.
faciunt, facere nolite: dicunt enim & non faciunt. De his etiam Apoſtolus ad Philippenſes loquitur, Qui- Philip. 1.
dam quidem, inquit, per inuidiam & contentionem: quidam verò per bonã voluntatem Chriſtũ prædicãt,

quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſione Euangelij poſitus ſum: quidam verò & per contumaciam Chriſtum annunciant non caſte, exiſtimantes tribulationem ſuſcitari vinculis meis. Quid enim dũ omnimodo, ſiue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur? & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Nunquid permitteret eos Chriſtum prædicare, cùm Euangelij veritatem non veraci cordis caſtitate prædicarent? Nunquid de talium prædicatione gauderet, niſi ſciret quod illis quidem pernicioſum eſſet, rem caſtam non caſtè annunciare: illis autem ſalubre, qui bona & vera per eos audientes proficerent ad ſalutem? Nam vbi non Chriſtus qui veritas eſt, ſed falſitas & mendacium prædicatur, apertiſſimè prohibet ad Galatas dicens: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. *Galat. 1.* Itemque ad Timotheum, Sicut rogaui te, inquit, vt ſuſtineres Epheſi, cùm irem in Macedoniam, vt denunciares quibuſdam ne aliter docerent. *1.Timot.1.* Illos autem inuidioſos, contentioſos, contumaces, non caſtos, occaſionem quærentes faciendæ ſuæ malæ voluntatis, quia ſic eorum fictionem fugiebat Spiritus ſanctus, vt eorum non deſereret miniſterium, quo per eos Chriſtus prædicabatur, non ſolùm non permittit vt faciant, ſed & gaudet quia faciunt. Hæc de Scripturis ſanctis documenta proferimus, vt appareat facilè non eſſe quicquam grauius ſacrilegio ſchiſmatis: quia præcidendæ vnitatis nulla eſt iuſta neceſſitas, cùm ſibi nequaquam ſpiritaliter nocituros malos ideo tolerent boni, ne ſpiritaliter ſeiungantur à bonis, cùm diſciplinæ ſeueritatem conſideratio cuſtodiendæ pacis refrenat aut differt, quam tamen ſecuritas exerit, cùm apparet ſine vulnere ſchiſmatis ad ſalubrem correctionem poſſe aliquid eccleſiaſtico iudicio vindicari. Dicimus enim magnum nomen Domini eſſe cum eis qui eum metuunt, quamuis permixti ſint turbis eorum qui eum non metuunt, & illud quod Apoſtolus ait, Nouit Dominus qui ſunt eius: & recedat ab iniuſtitia omnis qui inuocat nomen Domini. *2.Timot.2.* Si enim bono pacis, ne ante tempus cùm zizania colliguntur, eradicetur ſimul & triticum, neceſſitate cogitur quiſquam eſſe inter iniuſtos, recedat ab iniuſtitia, & ſecurus inuocet nomen Domini. Similiter enim & ab iniuſtis recedit, & ab eis exit, atque ſeparatur interim corde, vt etiam corpore à talibus in fine ſeparari mereatur.

CAPVT XII. *Eccleſ.15.*

Et illud quod ſcriptum eſt, *Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. In ore quippe fidelium ſpecioſa eſt.* Sic autem vnicuique eſt os proprium, nec quiſquam ſine conſenſu cordis ſui ex ore vulneratur alieno. Cùm autem prædicatio peccatoris ore procedit, quærendum eſt cuiuſmodi peccatorem hoc loco ſcriptura ſignificare voluit. Nam & Publicanus qui iuſtificatus eſt magis quàm ille Phariſæus, vtique peccator erat. *Lucæ 18.* Si enim vera eius peccata non erant, falſa erat confeſſio peccatorum: ſi autem vera erat confeſſio propter quam iuſtificari etiam meruit, proculdubio vera erant peccata. Hæc etiam de oratione ſancti Danielis veriſſimè dixerim, qui profectò veraciter ait, Cùm orarem & confiterer peccata mea & populi mei. *Danielis 9.* In cuius ergo ore peccatoris laus ſpecioſa non eſt, niſi maximè mendacis & ficti, quem Spiritus ſanctus diſciplinæ fugit? Quem igitur fugit, cùm tamen loquitur veritatem, non in eius ore ſpecioſa eſt, quia non ei tribuitur cuius particeps non eſt, ſicut ſpecioſa non erat prophetia in ore Caiphæ pontificis ſacerdotum, qui neſciuit quid dixit, ſed cùm eſſet pontifex prophetauit: ſed tamen per ipſum ſpecioſa laus eſt Dei in auribus audientium, & corde credentium. *Ioannis 11.*

CAPVT XIII.

Ex Apoſtoli etiam ſententia malè vſurpata velut inſultare audet Parmenianus eis quos negat habere baptiſmum, & propterea dicit eos dare non poſſe. *Quid enim*, inquit, *habes quod non accepiſti?* *1.Corint.4.* Quod vt omittam, vnde & quare dicat Apoſtolus quod ipſius epiſtolæ contextione declaratur; ſi hoc de baptiſmo vult intelligi, & ſi ille dare non poteſt qui non habet, ille autem non habet quod non accepit, vt ei aliquo modo ſuffragetur quod ſcriptum eſt, Quid enim habes quod non accepiſti? quæro vtrũ non habeat quod apud ipſos accepit? Si dixerit, habet: quæro vtrum amittat ſi ab eis receſſerit? Si dicit, amittit: baptizandus iterum eſt ſi redierit, vt ei poſſit reſtitui quod amiſit. Si autem hoc non fit, nec quiſquam dicit eſſe faciendum, non ergo amiſerat. Porrò ſi accepit, & non eo caruit, habet vtique quod accepit. Et ideo non ei poteſt dici ſecundum iſtorum intellectum, quid habes quod non accepiſti? Refer nũc animum ad ipſam originem ſchiſmatis. Qualemlibet exiſtiment Cæcilianum (quem nos credimus innocentem) proculdubio in vnitate fidei baptizatus erat: nondum enim facta erat iſta diuiſio. Ponamus ſicut illi volunt, quòd ab vnitate ipſe receſſerit, non amiſit vtique quod acceperat. Non enim ſi rediret, baptizaretur iterum, vt reciperet quod amiſerat. Porrò ſi eo quod acceperat nõ caruerat, id vtique habebat. Si ergo nec ipſi dici potuit ex iſtorum prauo intellectu, Quid enim habes quod non accepiſti? multo minus hoc idem dici poteſt ei, qui per Cæcilianum à Domino accepit. Cur enim non potuit homo qui non coniunctus eſt vobis, id quod non habebat accipere per eum qui non amiſit, quando receſſit à vobis? Quanto ergo imprudentius dicitur orbi terrarum, Quid enim habes quod nõ accepiſti: vnde ipſius ſacramenti connexio in Aphricam venit, qui per nullius traditoris facinus potuit amittere promiſſionem Dei, aperta pollicitatione dicentis ad Abraham, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: *Geneſ.22.* etiam ſi iſti non impij calumniatores fratrum, ſed veri examinatores criminum fuiſſent. Nam illud quod quidam eorum veritate conuicti dicere cœperant, *baptiſmum quidem non amittit qui recedit ab Eccleſia, ſed ius tamen dandi amittit:* *1.q.1 cap. Quod quidã. 24 q.1 cap. Manamus.* multis modis apparet fruſtra & inaniter dici. Primò, quia nulla oſtenditur cauſa, cur ille qui ipſum baptiſmum amittere non poteſt, ius dandi amittere poſſit. Vtrunque enim ſacramentum eſt: *Ordinationis ſacramentũ.* & quadam conſecratione vtrunque homini datur, illud cùm baptizatur, iſtud cũ ordinatur: ideoque in catholica vtrunque non licet iterari. Nam ſi quando ex ipſa parte venientes etiam præpoſiti pro bono pacis correcto ſchiſmatis errore ſuſcepti ſunt: & ſi viſum eſt opus eſſe, vt eadem officia gererẽt quæ gerebãt, non ſunt rurſus ordinati, ſed ſicut baptiſmus in eis, ita ordinatio mãſit integra, quia in præciſione fuerat vitium, quod vnitatis pace correctum eſt, non in ſacramentis quæ vbicunque ſunt, ipſa vera ſunt. Et cùm expedire hoc iudicatur Eccleſiæ, vt præpoſiti eorũ venientes ad catholicam ſocietatẽ honores ſuos ibi non adminiſtrẽt: non eis tamen ipſa ordinationis ſacramẽta detrahuntur, ſed manẽt ſuper eos. *Ordinationis ſacramentum non iteratur.* Ideoque non eis in populo manus imponitur, ne non homini, ſed ipſi ſacramento fiat iniuria. Et ſi quando ignoranter fit, nec animoſè defenditur factum, ſed corrigitur cognitum, venia facilis impetratur. Deus enim noſter nõ eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis: *1.Cor.14.* nec Eccleſiæ eius ſacramenta in eis qui ab Eccleſia receſſerunt, ſed ipſi qui receſſerunt inimici eius ſunt. Sicut autẽ habent in baptiſmo quod per eos dari poſſit: ſic in ordinatione ius dandi, vtrunque quidem ad perniciem ſuam quandiu charitatem non habent vnitatis. *1.q.1 cap. Quod quidã. 4 & 25 cap.* Sed tamen aliud eſt prorſus non habere, aliud pernicioſè habere, aliud ſalubriter habere. Quicquid non habetur, dandum eſt cùm opus eſt dari: quod verò pernicioſè habetur, per correctionem depulſa pernicie agẽdum eſt vt ſalubriter habeatur: *Laicus in neceſſitate baptizat.* quanquam etſi laicus aliquis pereunti dederit neceſſi-

A neceſſitate compulſus, quod cùm ipſe acciperet, dandum eſſe addidicit, neſcio an piè quiſquam dixerit eſſe repetẽdum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris vſurpatio eſt: ſi autẽ neceſſitas vrgeat, aut nullum, aut veniale delictum eſt. Sed etſi nulla neceſſitate vſurpetur, & à quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit non poteſt dici non datum, quamuis rectè dici poſſit illicitè datum. Illicitam autem vſurpationem corrigit reminiſcentis & pœnitentis affectus. Quod ſi non correxerit, manebit ad pœnam vſurpatoris quod datum eſt, vel eius qui illicite dedit, vel eius qui illicitè accepit, non tamen pro non dato habebitur. Neque vllo modo per deuotum militem quod à priuatis vſurpatum eſt, ſignum regale violabitur. Si enim aliqui furtim & extraordinariè, non in monetis publicis aurum vel argentum, ſed æs percutiendo ſignauerint, cùm fuerit deprehenſum: nónne illis punitis, aut indulgentia liberatis, cognitum regale ſignum theſauris regalibus cogetur inferri? Aut ſi quiſquam eſt, ſiue deſertor, ſiue qui nunquam omnino militauit, B qui nota militari priuatum aliquem ſignet, nónne vbi fuerit deprehenſus, ille ſignatus pro deſertore punietur, & eo grauius quo probari potuerit nunquam omnino ſe militaſſe, ſimul ſecum punito, ſi eum prodiderit, audaciſſimo ſignatore? Aut ſi fortè illum militiæ characterem in corpore ſuo, non militans pauidus exhorruerit, & ad clementiam Imperatoris confugerit, ac prece fuſa & impetrata iam venia militare cœperit, nunquid homine liberato atque correcto, character ille repetitur, ac non potius agnitus approbatur? An fortè minus hærent ſacramenta Chriſtiana quàm corporalis hæc nota, cùm videamus nec apoſtatas carere baptiſmate, quibus vtique per pœnitẽtiam redeuntibus non reſtituitur, & ideo amitti non poſſe iudicatur? An ducenda de militia ſimilitudo non fuit, cùm & Apoſtolus de agoniſticis certaminibus clamet & apertè dicat, Nemo militans Deo implicat ſe negociis ſæcularibus: vt ei placeat cui ſe probauit? Et hæc quidem alia quæſtio eſt, verum & ab iis qui nun- C quam fuerunt Chriſtiani poſſit baptiſmus dari: nec aliquid temerè inde affirmandum eſt ſine authoritate tanti concilij quantum tantæ rei ſufficit. De iis verò qui ab Eccleſiæ vnitate ſeparati ſunt, nulla iam quæſtio eſt, quin & habeant & dare poſſint, & quin pernicioſe habeant, pernicioſeque tradant extra vinculum pacis. Hoc enim iam in ipſa totius orbis vnitate diſcuſſum, conſideratum, perfectum atque firmatum eſt. Sed ſi nos malè facimus, ipſi explicent, quomodo ſacramentum baptizati non poſſit amitti, & ſacramentum ordinati poſſit amitti: quoniam dicunt, *recedens ab Eccleſia baptiſmum non amittit, ius dandi tamen amittit*. Si enim vtrunque ſacramentum eſt, quod nemo dubitat, cur illud non amittitur, & illud amittitur? Neutri ſacramento iniuria facienda eſt. Si ſancta malos fugiunt, vtrunque fugiat: ſi ſancta in malis inuiolabiliter manent, vtrunque maneat. Si dixerint, baptiſmus in ſola vera Eccleſia rectè datur, Reſpondetur D eis, Baptiſmus in ſola vera Eccleſia rectè habetur. Cur non poteſt dari vbi non rectè datur, cùm poſſit haberi vbi non rectè habetur? An quia non habere aliud eſt, aliud non rectè habere: ſic & non dare aliud eſt, aliud non rectè dare? Sicut non rectè habent, qui ab vnitate diſcedunt, ſed tamen habent, & ideo redeunti non redditur: ſic etiam non rectè dat qui ab vnitate diſcedit, ſed tamen dat. Et ideo quod ab eo accepit, venienti ad vnitatem non iteratur: illi autem quod non rectè datur, datum non eſſe contendunt. Quod ſi aliquid quod non rectè habetur, haberi non poſſe contendant, nos vtrinque reclamamus & dicimus, habere quidem, ſed non rectè habere eum qui ab vnitate diſceſſerit. Si ergo volunt, vt audiat ille

De conſecr. diſt. 4. cap. Nulam autẽ.

Nec in Apoſtata baptiſmi characte deletur.

2. Timoth. 2.

1. q. 1. cap. Quod quidã. 4. ſent diſt. 25. c. Econtra autem.

Sanxit de Niceno concilio.

At non dubitant mali, ſed & negant bo[...] habere.

A quod pariter reclamamus, ipſi nos audiant reclamantes, dare quidem, ſed non rectè dare eum qui ab vnitate diſcedit. Quapropter ſicut redeunti non redditur quod foris habebat, ſic venienti non repetendum eſt, quod etiam foris accepit. Vnde conſequenter intelligitur peruerſitatem hominum eſſe corrigendam, ſanctitatem autem ſacramentorum in nullo peruerſo eſſe violandam. Conſtat enim eam in peruerſis & ſceleratis hominibus, ſiue in eis qui intus ſunt, ſiue in eis qui foris ſunt, impollutam atque inuiolabilem permanere, & quia dicuntur ea mali polluere, quantum in ipſis eſt dicuntur, cùm illa impolluta permaneant, ſed in bonis permanent ad præmium, in malis permanent ad iudicium. Nam & de ſpiritu qui nullo modo poteſt extingui, dictum eſt tamen, Spiritum nolite extinguere: id eſt, quantum in vobis eſt, nolite ſic agere, tanquam conemini ſpiritum extinguere, aut tanquam ſpiritum extinctum deputetis: & nomen Dei nullo modo pollui poteſt, & B tamen dictum eſt, Filius & pater intrabant ad vnam puellam, vt pollucrent nomen Dei ſui. Nec vllo modo iſti expedire ſe poſſunt, cum eis proponitur, cur ſanctitas ſacramẽti & haberi & dari poſſit ab eo quem intus ſceleratum iam Deus damnauit, & tunc incipiat ab eo dari non poſſe cùm ab hominibus damnatus fuerit, cùm tamen nec tunc ea poſſit amittere. Poſtremò cur Felicianus quem cum Maximiano trecenti decem damnauerunt, qui & diu foris in ſacrilegio, ſicut ipſi in concilio ſuo pronunciauerunt, ſchiſmaticus fuit, non ſolùm ipſum baptiſmum, ſed etiam ius dandi non amiſit? In honore quippe ſuo ſicut exierat, ita receptus eſt cum his omnibus quos ipſe foris poſitus baptizauit, nullo eorum rebaptizato: quia ſi aliquem eorum quos foris baptizauerat, rebaptizandum eſſe cenſerent, iudicarent eum amiſiſſe ius dandi cùm foris eſſet, & propterea conſequens erat vt ipſum quoque iterum ordinarent, ſi illos iterum rebaptizarent. Sed cùm ad pacem Chriſti reuo- C cantur, calumniatores ſunt: cùm paci Donati conſulunt, diſſimulatores ſunt. Quid eſt hoc aliud, quàm quod eorum magiſter Ticonius de illis ait, Quod volumus ſanctum eſt?

1. q. 1. cap. Quod quid.

1. Theſſ. 5. Spiritum nolite extinguere, quom do intelligẽdum.

Amos 2.

Quod volumus ſanctum eſt.

CAPVT XLIII.

Vt quid ergo Parmenianus inani iactantia exultat & dicit, *Nunquam diuinæ legis cenſura patietur, vt viuificare quenquam mortuus poſſit, curare vulneratus, illuminare cæcus, veſtire nudus, & mundare pollutus? Dominus enim ſuſcitat mortuos, Dominus curat vulneratos, Dominus illuminat cæcos, Dominus veſtit nudos, Dominus mundat pollutos*. Quid ſibi arrogat quæ hominis non ſunt? Itane viui ſunt apud eos qui non peccant, vt etiam viuificare poſſe dicantur, cùm incrementum dare non poſſint? Ego, inquit Apoſtolus, plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Quando dat vitam mortuo, qui incrementum dare non poteſt viuo? Sicut D enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Itáne apud illos ſani ſunt, vt poſſint apud illos curare non ſanos? Quid aliud iſti, quàm ſe benedicendos pro Domino opponunt? Sed ab eis nullo modo ſeducuntur, qui non in homine, ſed in Deo ſperantes cantant, Benedic anima mea Dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius, Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas. Si omnes languores ipſe ſanat, nullum relinquit quem Parmenianus ſanare debeat. Tantáne apud illos lumina ſunt, vt illuminare etiam poſſint? Quod nec illi, quo in natis mulierum maior ſurrexit nemo, Ioanni Baptiſtæ, Ioannes Euangeliſta concedit, de quo ait, Non erat ille lumen, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. Erat

Pſal. 145.

1. Corint. 3.

Ioannis 5.

Pſal. 102.

Matthæi 11.

Ioannis 1.

Lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Si omnem hominem illud lumen illuminat, nullum relinquit quem Parmenianus illuminare ſe dicat: quia etſi ſancti homines, vt Ioannes, ſecundum quendam modum dicuntur luminaria: aliud tamen ſunt lumina illuminata, aliud lumen illuminans, quod illud eſt de quo idem Ioannes Baptiſta dicit, Nos omnes de plenitudine eius accepimus. Nudos autem quis veſtit, niſi qui dicit, Proferte illi ſtolā primam: & qui corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem? Et hoc quiſquam diuino indumento aliquem veſtire dicitur, cui magnum eſt ſi veſtiri ipſe mereatur? Iam porrò emundare pollutum ſe audeat dicere, ſi prius audet ſe dicere non eſſe pollutum. Mundati enim ſumus per gratiam Dei, ſed nec tunc quidem mundabimus aliquem, cùm fuerit perfecta noſtra mundatio: quanto minus modò, cùm corpus quod corrumpitur aggrauat animam? Quis enim caſtum glorietur ſe habere cor, aut quis glorietur mundū ſe eſſe à peccato? Mundare quippe atque ſanare in ſpiritalibus rebus tantundem valet. Sicut autem ſpe ſalui facti ſumus, ita ſpe mundati ſumus in perfecta ſalute & in perfecta munditia. Quomodo ergo ſanare & mundare iam poſſumus, qui nec tunc poterimus, cùm omnino ſalui & mundi fuerimus? *Sed Deus,* inquit, *hoc per hominem facit.* Facit ſanè, ſed fecit & per Iudam, quem ad Euangelium prædicandum cum cæteris miſit. Fecit & per Phariſæos in eis, qui bona quæ per eos audiebant ipſi faciebant, cùm illi non facerent quæ dicebant. Poſtremò cur iniqui & ſcelerati eorum, ſiue cùm latent, ſiue cùm pro pace Donati tolerantur, viuificant, curant, illuminant, mundant? An ipſi non ſunt mortui, vulnerati, cæci, polluti? An ideo non apud eos cæci cæcos ducentes ſimul in foueam cadunt, quia non ipſos, ſed Deum quem prædicant illi audiendo & obtemperando ſectantur? Ita ſanè, ſed tunc prædicant Deum, ſi cum Chriſto colligunt. Quicunque verò cum illo non colligunt, ſpargunt. Donatum prædicando, non Deum, cæci cæcos ſequendo ſimul in foueam cadunt. Sed de quæſtione baptiſmi latius aliquid Domino adiuuante tractabimus, cùm de omnibus teſtimoniis ſanctarum Scripturarum quæ nobis obiicienda credidit, Parmeniano reſponderimus. Qui verè ipſe adæquat proximos ſibi euerſione iniquitatis, qui eis tam malum propinauit errorem, vt non pro pace, ſed pro diuiſione & diſciſſione non ſolùm loquatur ipſe, ſed etiam diuinos libros loqui perſuadeat.

Lumen illuminatum, & lumen illuminans. *Luc. 1.* *Luc. 15.* *1. Cor. 15.* *Matth. 10.* *Matt. 15.* *Lib. 1. De baptiſmo, cap. 1. in princip.*

CAP. XV.

SED inter multa miror hominem, cùm ageret non poſſe haberi baptiſmum niſi acceptum, nec poſſe accipi ſine dante, interpoſuiſſe ex Euangelio teſtimonium, *Non poteſt*, inquit, *accipere homo quicquam, niſi fuerit illi datum de cælo.* Poſſet enim aliquis eorum verborum inſcius, cùm cœpiſſet iſte dicere, Non poteſt homo accipere quicquam, niſi datum fuerit illi: antequam dixiſſet de cælo, putare illum dicturum à Donato fuiſſe, aut à Parmeniano, aut ab aliquo de parte Donati, aut omnino ab ipſa parte Donati. Agnoſco Euangelium, & illic ſcriptum eſſe recenſeo, Non poteſt homo accipere quicquam, niſi datum fuerit illi de cælo. Sed nunquid Donatus eſt cælum? Nunquid Parmenianus eſt cælum? Nunquid pars ipſa Donati? Illa verò non eſt cælum, non eſt in cælo. Qui enim ait, Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit illi datum de cælo: nunquam diceret, niſi datum fuerit illi de ſole, aut de luna, aut de ſtellis, quæ tamen in cælo ſunt: quanto minus diceret, niſi datum fuerit illi de parte Donati, quæ non ſolùm non eſt cælum, nec eſt in cælo, ſed nec in regno vult eſſe cælorum. Nec illud proculdubio diceret, Non poteſt homo accipere quicquam, niſi datum fuerit illi de Eccleſia: ipſa enim Eccleſia de cælo accipit. Si autem diceret, Non poteſt homo accipere quicquam, niſi datum fuerit ei ab homine iuſto, irruerent quidem iſti frontoſi, & ſe iuſtos eſſe proclamarent, vt ab eis acciperet qui vellet accipere: nec nos quæſtionem faceremus, verum iuſti eſſent an non, ſed inter eos eſſe vel latentes iniuſtos facilè oſtēderemus ex quibuſdam proditis & excluſis, & tamen eos non improbaremus, nec diceremus non datum vel non acceptum, quod datum & acceptum eſſet à talibus. Sed & hoc falſo diceretur, Non poteſt homo accipere quicquam niſi datum fuerit ei ab homine iuſto. Ipſe enim iuſtus à quo alter accipit, quæro à quo acceperit. Si & ipſe à iuſto homine, & de illo vtique quæro, donec ab ipſo capite ordinis humani ad aliquem perueniam, qui non ab homine acceperit: atque ita falſum eſſe doceam, quia non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei ab homine datum. Quid autem agunt iſti neſcientes Euangelicum teſtimonium: niſi vt homines commoneantur ſimul vt aliquando euigilent, atque aduertant verè non homines eſſe attendendos, cùm ſanctum aliquid homo accipere deſiderat: ſed illum ſolùm qui de cælo dat homini, quia non poteſt homo accipere quicquam, niſi datū fuerit ei de cælo? Quod ſi dixerint, de cælo quidem accipit, non de homine, ſed tamen per hominem: quæro per qualem. Si per iuſtum tantùm: non habent illi qui apud eoſipſos per latentes iniquiſſimos acceperunt. Si & per iniuſtum: quæ cauſa ergo eſt vt aliquem rebaptizent? Si per iniuſtum non niſi latentem: non habent quos baptizauit manifeſtus ſatelles Gildonis Optatus. Si & per iniuſtum etiam manifeſtum, qui tamen nondū damnatus, & ab Eccleſiæ communione proiectus ſit: non habent illi quos Felicianus Muſtitanus, cùm ab eorum communione foris eſſet, in Maximiani ſchiſmate baptizauit, quos tamen nunc cum illo regreſſos nemo rebaptizat. Poſtremò ſi homo quamuis de cælo, non tamen niſi per hominem poteſt accipere quicquam: quæro ipſe Ioannes Baptiſta, qui hæc dicebat, per quē hominem acceperat, quod vtique de cælo acceperat, & non inuenitur? Poſſe tamen hominem non interpoſito homine diuinitùs aliquid accipere, (atque ita à ſe teſtimoniis prolatis, mala cauſa conuincitur, quia etſi dicat filius accepiſſe ſe à patre, & ſpiritum ſanctum de ſuo accipere, non quaſi gradatim, ſed ſicut ipſe expoſuit dicens, Quia omnia quæ habet pater, mea ſunt, ideo dixi, de meo accipiet:) exemplo ſuo Ioannes ipſe teſtatur, & tot ſancti antequam Dei filius homo fieret, & poſteaquam reſurrexit & aſcendit in cælum: centum viginti homines qui ſimul congregati erant, quos nullo homine in terra manum imponente, de cælo veniens Spiritus ſanctus impleuit: & conſtituto iam ordine Eccleſiæ, Centurionem Cornelium ante ipſum baptiſmum, ante impoſitionem manus, cum eis qui ſecum erant eodem Spiritu ſancto repletum, Petrus ipſe miratus eſt. Nemo ergo accipit ſine dante: ſed quod pertinet ad baptiſmi ſanctitatem, adeſt Deus qui det, & homo qui accipiat, ſiue per ſeipſum donante Deo, ſiue per angelum, ſiue per hominem ſanctum, ſicut per Petrum, ſiue per Ioannem: ſiue per hominem iniquum, ſicut per tam multos vel latentes vel manifeſtos, quos ante tempus de meſſe colligere ſerui patrisfamiliâs prohibentur, & quos velut paleam frumenta Dominica, vſque ad tempus ventilationis corde interim ſeparati, non temeritate corporaliter deſerunt, ſed pietate ſpiritaliter ferunt.

Ioann. 3. *Sanctificat interdum Deus etiam ſine miniſtro & ſacramentis, per ſemetipſum.* *Ioann. 16.* *Actorum 10.*

CAPUT XVI.

QVI, inquit, *malè credidit, conſequi non poteſt baptiſmi ſacramentum, quia ſcriptum eſt, Peruerſum non potes adornare.* Quid ſi ergo apud eos quiſpiam baptizatus fuerit,

Eccleſ. 1. ſecundum 70.

fuerit,verbi gratia,qui putarit Chriſtũ ex eo eſſe cœpiſſe, A ex quo ſecundum carnem de virgine Maria natus eſt,poſtea veritatis ſermone cõmonitus, cùm comperiſſet ipſum eſſe de quo Ioãnes ait, Ioannis 1. In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum , & Deus erat verbum, de quo conſequenter ait, Verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis:fateretur eis ſuum priſtinum errorẽ,atque in eo ſe fuiſſe cùm baptizaretur ſolicitus indicaret,iuberent eum denuò baptizari? Nunquam vtique facerent, ſed hominis imperitam ſimplicitatẽ carnali opinione prius deprauatam , veritatis ratione correctam gratularentur: aut ſi etiam talis peruerſitas pertinaciter ei defendẽda videretur , & diu reluctatus neque correctus,etiam de Eccleſia pelleretur,& poſtea cognita veritate remearet, pœnitentia vtique curandum eſſe cenſerẽt, non iteratione baptiſmatis vulnerandum,quamuis hoc in corde ſe habuiſſe fateretur illo tẽpore quo apud ipſos fuerat baptizatus. Peruerſum ergo non potes adornare,quia non ei ad ornatum B valeret ſacramentũ quod acceperat,ſi in fide peruerſa perſiſteret,ſed potius ad ſupplicium:cùm tamen ipſum ſacramentum per ſe etiam in peruerſo quẽ non ornabat,ſed iudicabat,integrum permaneret, & ideo nullo modo eſſet illius ſacramenti violanda ſanctitas, etiam cùm eſſet illius hominis corrigẽda peruerſitas.

CAPVT XVII.

AVDET etiam Parmenianus nobis exempla diuina proponere,quibus ſe arbitratur oſtendere,quærẽdum eſſe hominem ſanctum , à quo accipi debeat ſacramentum. *Ipſe*,inquit,*Dei filius, ipſe Dominus Ieſus Chriſtus, à quo principium ſpiritalis baptiſmi exortum eſt, cùm ſecundum voluntatem patris baptizandus eſſet, vtrum ne ad Phariſæos perfidos atque prophanos , an ad ſanctiſſimum Ioannem veniſſe mõſtratur?* At ſi hoc exemplo inuitamur ad accipiendum baptiſma , inferiorem nobis à quo baptizemur debemus inquirere , quãdoquidem Dominus ab eo baptizatus eſt,qui ſe ab ipſo Domino Matthæi 3. baptizari debere prædixerat, & qui ſe indignum corrigiam C calciamenti eius ſoluere teſtabatur. Quinimo vt intermittam inquirere diligentius, cur ipſe ſaluator noſter baptizari voluerit , quia certè aliqua cauſa voluit: propterea fortaſſe cùm ſe poſſet tingere, qui etiam ſuum baptizatorẽ poterat baptizare,voluit Dominus à ſeruo, Baptizari à ſeruo ſuo cur Chriſtus voluerit. & ille per quem facta ſunt omnia ,ab illo qui factus eſt inter omnia, baptizari , vt & doceret humilitatẽ,& oſtenderet non intereſſe quis à quo baptizaretur,dum eo baptiſmo quo baptizandus eſt baptizetur. Nec à Phariſæis dedignaretur ille baptizari,ſi haberent huiuſmodi baptiſmum Phariſæi , à quo ille certi ſacramẽti gratia voluit baptizari. Nã & cùm circũcidendus eſſet,nunquid Ioannes quæſitus eſt? Hoc enim à Iudæis fieri iam ſolebat. Et cùm pro illo eſſet offerendum legale ſacrificium, nũquid deuitatum eſt Matthæi 21. Leuit. 19. illud templum quod ab eo vocatur ſpelunca latronũ, quò certè & boni intrabãt & mali? Nec bonis oberãt mali,quoniam Dominus qui ait, Sancti eſtote,quia ego D ſanctus ſum: ita inuiolabiliter facit ſanctos ſuos verſari inter malos,ſi cuſtodiunt eam quam accipiunt ſanctitatem:quemadmodum ipſe Dñs Ieſus nulla cõtagione malignitatis in Iudæorum gente pollutus eſt, neque cùm illa prima ſacramenta ſecundum perfectã humilitatis viam factus ſub lege ſuſcepit , neque cùm poſtea diſcipulis electis cum ſuo traditore vſque ad extremum oſculum vixit. Eius enim exemplo, non ſolùm non facientes mala, ſed etiam non conſentientes vlli malitiæ,inter paleam frumenta ſecura ſunt, quia neque talia faciunt, neque conſentiunt facientibus, etiam ſi in eadem ſegete vſque ad meſſem , in eadem area vſque ad ventilationem , intra eadem retia vſque ad ſeparationẽ,quæ in littore futura eſt,boni tolerent malos. Sed iſti ſunt verè cæci duces cęcorum,qui & in numero ſuorum tam multos malos vident,& viam pacis non vident , & vt ſe non ad ſuſtinendũm inuicem propter vnitatis vinculum, ſed ad diuidendum ab inuicem propter ſchiſmatis ſacrilegium ſequantur homines,perſuadent.

CAPVT XVIII. 2.Paral. 19.

AT enim dictum eſt per Prophetam regi Ioſaphat, *O rex Ioſaphat, ſi peccatorem tu adiuuas , aut eum quẽ Dominus odit tu diligis , propterea fuit ſuper te ira Domini.* Quis enim noſtrum dicit peccatorem adiuuandum, ad hoc vtique in quo peccare vult , ſicut ipſe Achab quando adiuuit Ioſaphat,eundo cum illo in prælium, cùm ille Micheæ Prophetæ veracia verba contemneret? 3 Reg 22. Et tamen nec ſic obfuit innocentię regis Ioſaphat peſſimum meritum regis Achab, quia illũ Dominus ad ſe clamantem à periculo bellico liberauit,illum autem ſacrilegum cõtemptorem in manus hoſtium venire permiſit. Et ſi quid Ioſaphat periculi expertus eſt, quod ei Propheta indicat ab ira Dei fuiſſe,non alieno meruerat peccato,ſed ſuo,quia ſicut ei dictum eſt,peccantem adiuuabat,ſed apud Deum cætera eius bona facta præualuerunt. Sic enim dicitur ei , Peccatorem adiuuiſti,& ei contra Dominum amicus es , & in hoc ſuper te ira à facie Dei: Sermones Dei boni in vniuerſis ſunt tecum,quoniam abſtuliſti lucos de terra, & paraſti cor tuum ad requirendum Deum. Qui autẽ verſatur Philip. 1. in eccleſia Dei , vbi ſunt & illi qui ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti,qui per inuidiam & contentionem Chriſtum annunciant, non caſtè: & dicit,ſiue per occaſionem , ſiue per veritatem Chriſtus annũcietur: & in hoc gaudeo , ſed & gaudebo : impollutus inter eos atque integer permanet,quia non eis ad ſua quærenda conſentit, cùm hoc culpet atque reprehendat, nec eos ad peccandum,ſed ad hoc adiuuat, vnde Chriſtus latius prædicetur,& ab his qui audiunt & faciunt, per eos qui quod dicunt non faciũt,Chriſto credatur, in Chriſto ſperetur, Chriſtus diligatur. Talibus enim præcipit idem Apoſtolus dicens: Nolite iũgi cum infidelibus; 2.Cor.6. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? Quæ communicatio eſt luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infidelibus? Qui autem conſenſus templo Dei cum ſimulachris? Vos enim templum Dei viui eſtis. Dicit enim,quia inhabitabo in eis, & inambulabo, & Leuit. 26. ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorũ,dicit Dominus: & immundum ne tetigeritis,& ego recipiam vos,& ero vobis in patrem,& vos eritis mihi in filios & filias,dicit Dominus omnipotens. Quæ verba iſti carnaliter ſentientes, per tot diuiſiones ſeipſos minutatim in ipſa vna Africa conciderunt. Non enim intelligunt neminem cõiungi cum infidelibus , niſi qui facit peccatum Paganorum , vel talia facientibus fauet: nec quenquam fieri participem iniquitatis,niſi qui iniqua vel agit vel approbat. Quis autem cõmunicat tenebris , niſi qui per tenebras conſenſionis ſuæ dimiſſo Chriſto ſequitur Belial? Quis ponit cum infidelibus partem ſuam, niſi qui eius infidelitatis fit particeps? Ita enim templum Dei eſſe definit,nec ſe aliter ſimulachris adiũgit. Qui Philip. 2. autem ſunt templum Dei viui , & in medio nationis tortuoſæ apparent ſicut luminaria in mundo verbum vitæ habentes,nihil eos quod pro vnitate tolerant inficit, nec anguſtiantur, quia in illis habitat & deambulat Deus. Et exeunt de medio malorum , atque ſeparantur interim corde, ne fortè cùm id facere per ſeditionem ſchiſmatis volunt, prius à bonis ſpiritaliter, quàm à malis corporaliter ſeparentur.

CAPVT XIX. 1.Reg.2.

QVOD ergo ſcriptum eſt Deum dixiſſe, *Eos qui me clarificant , clarificabo ; & qui me ſpernit, ſpernetur:* ipſi maximè nolunt intueri. Quomodo enim clarificant Deum,qui dicunt per orbem terrarũ impleri non poſſe eius promiſſa,quæ promiſit patribus noſtris, Abrahæ,Iſaac,& Iacob,quæ per Prophetas tanto antè prænuncians

[library stamp]

nuncians exhibuit per vnicum ſuum, qui factus eſt ei A
Rom. 1. ex ſemine Dauid ſecundum carnem, vt in illo, id eſt, in ſemine Abrahæ benedicerentur omnes gentes: qui
Matth. 13. dicunt ipſum Dei filium fruſtra dixiſſe, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: quaſi falſus fuerit, aut ipſe feſellerit, cùm ſola zizania per mundum creuerint: frumenta verò præter partem Donati, in toto terrarum orbe defecerint: quomodo iſta ſentientes glorificant Deum, cùm ſcriptum ſit, In latitudine gentis gloria regis, in diminutione autem populi contritio principis? Aut quomodo non ſpernunt Deum, qui baptiſmum eius in eis quorum cauſam non audierunt, & de quibus nullo modo iudicare potuerunt, incredibili temeritate impietatis exufflant, & ſibi audent arrogare quod Dei eſt; à ſe damnatos in honoribus integris pro Donati pace recipiunt, & à ſe inauditos contra pacem Domini deteſtantur, baptiſma in illis terrarum partibus per Apoſtolos traditum periiſſe contendunt, & per Felicianum apud Maximianiſtas traditum non periiſſe contendunt? Iam verò quomodo catholici non clarificant Deum, qui promiſſa eius nullis hominum ſceleribus, quo minus implerentur, impediri poſſe confidunt, qui ſacramenta eius tam debita veneratione proſequuntur, vt ea ſi etiam ab indignis tractata fuerint, illis ſua peruerſitate damnatis, illa intemerata ſanctitate permanere demonſtrent?

CAP. XX. Epheſ. 5. ITERVM, inquiunt, *ſcriptum eſt, Nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim fiunt ab ipſis latenter, turpe eſt & dicere.* Iam ipſa verba quemadmodum intelligenda ſint diximus, quia non cõmunicare eſt non conſentire, quod propter eccleſiæ diſciplinam parum eſt, niſi etiam redarguantur vt corrigi poſſint. Sed hæc ſalua pace facienda ſunt & quantum admittit officium conſeruandæ vnitatis, ne ſimul eradicetur & triticum.

CAPVT XXI. 1. Timot. 5. ITERVM *ad Timotheum idem Apoſtolus: Ne, inquit, communicaueris peccatis alienis, teipſum caſtum cuſtodi.* Docuit ex ſequenti, quemadmodum quod prius dixit intelligendũ ſit: qui enim ſeipſum caſtũ cuſtodit, non cõmunicat peccatis alienis. Si enim cõmunicat, conſentit: ſi conſentit, corrumpitur: ſi corrũpitur, caſtũ ſe non ſeruat. Sed ſanè tandẽ aliquãdo euigilauit Parmenianus, & attendit quid diceret Ticonius, ſed fruſtra: ſtatim quippe amore ſententiæ ſuæ contra veritatem oculum clauſit. Ait enim, *Nunquid frater chariſſime, non polluunt alios aliena peccata? Et hoc eſt facinoroſis non communicare, licet cum ipſis conuenias, eorum facta non facere:* & tamen non totum dixit. Parum eſt enim eorũ facta non facere, niſi diſpliceant: parum eſt vt diſpliceant, niſi redarguantur. Aliud enim eſt non facere, aliud non communicare, id eſt, non conſentire facientibus, aliud etiam redarguere. Cur ergo vbi videre cœperat, ſtatim ſe auertit, & vſque in finem noluit peruenire, & vix trientem de toto poſuit? An ſicut de populo fecerunt, & ſententiam veritatis præcidendam
Alienis peccatis quis non eſt inquinatus. putauit? Nos dicimus, quod qui non facit malum, nec facienti conſentit, & facientem arguit, firmus atque integer inter iniquos tanquam frumentum inter paleas conuerſatur. Ille autem tantummodo ait, *eorum facta non facere:* & tertiam tamen de tota ſententia particulam quemadmodum refellat videamus. *Quod cõtra legem eſt diuinam,* inquit, *nullus qui legem veneratur, ignorat.* Adhuc iſta verba cõmuniter dici poſſunt. Poteſt enim & alius dicere, quod ſecundum legẽ eſt diuinam, nullus qui legem veneratur ignorat, ſed opus eſt probare, non dicere. Attendamus ergo quemadmodum probet. *Quid enim prodeſt,* inquit, *innocentiam cuſtodiſſe, ſi cum reis mixtus eſt & obnoxiis?* Sanè ſi ita eſt, innocentiam cuſtodiſſe non prodeſt, ſed innocentia cuſtodita non eſt. Mixtus enim reis & obnoxiis niſi per conſcientiæ maculatam conſenſionẽ nullus rectè dici poteſt. Qui verò implet quod ſcriptum
Pſal. 91. eſt: Iuſto nihil placet iniquum: vbilibet eum verſari quælibet neceſſitas cogat, miſceri iniquitatibus non poteſt. *Vel quomodo,* inquit, *incorruptus poteris permanere, ſi corruptis ſociaris?* Ita planè ſi ſociatur, id eſt, ſi ma-
23. q. 4. cap. Quiſquis, & cap. Ita planè. li aliquid cum eis committit, aut committentibus fauet: ſi autem neutrum facit, nullo modo ſociatur. Porrò ſi addat tertium, vt non ſit in vindicando piger, ſed vel corripiat iuſtus in miſericordia & arguat, vel etiã ſi eam perſonam gerit, & ratio conſeruandæ pacis admittit, coram omnibus peccantes arguat vt cæteri timeant: remoueat etiam vel ab aliquo gradu honoris, vel ab ipſa cõmunione ſacramentorum, & hęc omnia cum dilectione corrigendi, non cum odio perſequendi; pleniſſimum officium non ſolum caſtiſſimæ innocentiæ, ſed etiam diligentiſſimæ ſeueritatis impleuit. Vbi autem cætera impediuntur, illa duo ſemper retenta, incorruptum caſtumque cuſtodiunt, vt nec faciat malum, nec approbet factum.

B CAPVT XXII. 1. Corint. 15. SED tamen videamus vnde iſte doceat quod affirmat, *Cùm ſcriptum ſit, Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Dixit hoc Parmenianus, atque abiit. Nec ei nunc oſtendi poteſt in parte Donati, non ſolum modicum fermenti, ſed multum veneni ex illis ouis aſpidum ruptis, & præualidis iam ſerpentibus pro Primiano damnatis, & ad Primianum iterum reuocatis. Sed correcti ſunt, inquit. Deo gratias. Si verum eſt, non inuideo, atque vtinam id perfectè fiat. Si enim à Maximianiſtis redire ad partẽ Donati nonnullus correctionis eſt modus: quanto verior perfectiorque correctio eſt, ab ipſa parte Donati ad vnitatem catholicam remeare? Et Ticonius quidem multa dixit, quæ illis temporibus, & ſicut interior nouerat, quàm non modico, ſed multo fermento, totã ſuam maſſam nollent fateri corruptã, qui totum orbem terrarum peccatis Afrorum fermentatum eſſe criminarentur. Sed ego iſtos miror, ſi adhuc eis placet hæc Apoſtolica verba ſic intelligere, ita eos Optatum Gildonianum
C velle defendere, vt nec modicũ fermentum eum fuiſſe contendant. Quod ſi vel hoc concedunt, quàm magnam putant eſſe maſſam ſuam, vt non potuerit tota corrumpi? aut ſi in eis ſolis tota corrupta eſt, quibus placet Optatus, experti diſcant intelligere quod legunt, quia ineſt tota maſſa ad quos pertinet, quod dicitur totum, ſiue bonum, ſiue malum, ad eos pertinet qui conſentiunt: ad eos autem qui non conſentiunt, omnino non pertinet, & ideo in diſciplina eccleſiaſtica corrigendum eſt, ne ad multos perſuadendo perueniat: quod vbi fieri permittit ratio pacis, & non fit, ipſa negligentia culpam trahit, & in periculo conſentiendi eſt per deſidiam corrigendi.

CAPVT XXIII. Leuit. 10. EX qua regula & illud intuendum eſt quod conſequenter opponit, dicens *eſſe ſcriptum, Sit vobis legitimũ*
D *æternum in progenies veſtras diuidere in medio ſanctorum & irreligioſorum, & in medio mundorum & immundorum.* Tanto enim quiſque melius hoc facit, quãto magis in Eccleſia proficit. Cùm enim creuiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt zizania. Et quamuis inter vtrunque iam ſerui patrisfamiliâs cognitione diuiderent atque diſtinguerent, iubentur tamen ea ſinere creſcere, & hoc vſque ad meſſem. Sed hæc hactenus. Ea enim quæ reſtant, aliquanto diligentius ab alio exordio conſideranda atque tractanda ſunt.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA PARMENIANVM, LIBER TERTIVS.

CAP. I.

CVM omnis pia ratio, & modus Eccleſiaſticæ diſciplinæ vnitatem ſpiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri, quod Apoſtolus ſufferendo inuicem præcipit cuſtodiri, & quo non cuſtodito medicinæ vindicta non tantum ſuperflua, ſed etiam pernicioſa, & propterea iam nec medicina eſſe cōuincitur: illi filij mali qui non odio iniquitatum alienarum, ſed ſtudio contentionum ſuarum infirmas plebes iactantia ſui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, ſuperbia tumidi, peruicacia væſani, calumniis inſidioſi, ſeditionibus turbulēti, ne luce veritatis carere oſtendantur, vmbram rigidæ ſeueritatis B obtendunt, & quæ in Scripturis ſanctis ſalua dilectionis ſynceritate, & cuſtodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri præcepta ſunt, ad ſacrilegium ſchiſmatis, & ad occaſionem præciſionis vſurpant dicentes, Ecce ait Apoſtolus, Auferte malum ex vobiſipſis. Quod malum vtique ſi integris, inquiunt, non obeſſet, nec iuberetur auferri. Interim videamus ne fortè non fruſtra non dixerit Apoſtolus, Auferte malos à congregatione veſtra: ſed, auferre malum ex vobiſipſis: quia cùm quiſque impeditur ab eccleſiæ congregatione malos homines ſeparare, ſi ex ſeipſo auferat malum, non eis corde miſcetur, atque ita ſpiritaliter non ſolum coniungitur bonis, ſed etiam ſeparatur à malis. Sic enim in hoc loco ad Timotheum cùm dixiſſet, Neque communicaueris peccatis alienis: tāquam ille diceret, fieri poſſe vt aliquos malos ab eccleſiæ congregatione ſeparare non poſſet, & ideo tolerare cogeretur, tanquam conſilium dans quemadmodum peccatis eorum non communicaret, C Teipſum, inquit, caſtū cuſtodi. Nam malis malus miſceri poteſt, bonus autem nullo modo quamuis cum eis in vna congregatione verſetur. Ita & hîc ad Corinthios cùm dixiſſet, Quò enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? Nónne de his qui intus ſunt iudicatis? Ne fortè turbarentur aliqua malorum numeroſitate, ſic permixtis frumētis, vt ſine illorum vexatione colligi ſeparariq́ue non poſſent, Auferte, inquit, malū ex vobiſipſis, vt ſi fortè non poſſent auferre malos à congregatione ſua: auferēdo malum ex ſeipſis, id eſt, non cum eis peccando, nec eis ad peccandum conſentiendo aut fauendo, integerrimi inter eos & incorruptiſſimi verſarentur, quia per malum ſuum malo quiſque conſentit. Si autem ex ſeipſo auferat malum, alieno malo non eſt vnde conſentiat. Quapropter quiſquis etiam contempſerit Eccleſiæ Dei diſciplinam, vt malos cum quibus non peccat, & quibus non fauet, deſiſtat monere, corrigere, arguere: ſi etiam talem gerit D perſonam, & pax Eccleſiæ patitur, vt etiam à ſacramentorum participatione quempiam poſſit ſeparare, non alieno malo peccat, ſed ſuo. Ipſa quippe in tanta re negligentia graue malum eſt, & ideo ſicut Apoſtolus admonet, ſi auferat malum à ſeipſo, non ſolum auferet audaciam committendi, aut peſtilentiam conſentiendi, ſed etiam pigritiam corrigendi, & negligentiam vindicandi, adhibita prudentia & obedientia, eo quod præcipit Dominus, ne frumenta lædantur. Ea quippe intentione quiſquis inter triticum & zizania toleraueri, auferendo à ſeipſo malum, non eis communicat, & ea diſtinguit, ac iudicat interim ad diem. Non enim nouit quid cras futurum ſit: & ideo dilectione ſeruata, non ſine ſpe correctionis vindi- A candum eſt, quicquid corrigi vel vindicari neceſſaria ſeueritas poſtulat. Quod vt ſatis appareat, totum ipſius Epiſtolæ Apoſtolicæ locum diligentius tractemus. Quid vultis, inquit? In virga veniam ad vos, an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Iam hîc apparet eum loqui de vindicta, ad cuius ſignificationem virgam nominauit. Nunquid tamen & virga ſine charitate eſt, quia ita contexuit, In virga veniam ad vos, an in charitate? Sed quod ſequitur, Spiritu manſuetudinis: admonet intelligi, quia & virga charitatem habet. Sed aliud eſt charitas ſeueritatis, aliud charitas manſuetudinis. Vna quidem charitas eſt, ſed diuerſa in diuerſis operatur. Omnino, inquit, auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec in gentibus, ita vt vxorem patris ſui quis habeat. De tam immani facto videamus quemadmodum eos ſæuire præceperit: Et vos, inquit, inflati eſtis, & non potius luctum habuiſtis, vt tolleretur de medio veſtrum qui hoc opus fecit. Quare luctum potius & non iram, niſi quia ſi patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, & non luctum quia tollebatur: ſed luctum, inquit, vt tolleretur: id eſt, vt lugentium dolor ad Deum aſcenderet, & ipſe tolleret hoc opus de medio eorum, ſicut ipſe ſciret, ne fortè illi per humanam imperitiam eradicarent ſimul & triticum? Cùm ergo ad talem vindictam neceſſitas cogit, humilitas lugentium debet impetrare miſericordiam, quam repellit ſuperbia, nec illius ipſius qui de medio fratrum tollitur debet negligi ſalus: ſed ita agendum eſt, vt ei talis vindicta ſit vtilis, & agendum voto & precibus, ſi corrigi obiurgationibus non poteſt. Ideoque ſequitur & dicit, Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicaui quaſi præſens eum qui ſic operatus eſt in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini noſtri Ieſu Chriſti, tradere huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini. Quid ergo agebat Apoſtolus, niſi vt per interitum carnis ſaluti ſpiritali conſuleret, vt ſiue aliqua pœna vel morte corporali, ſicut Ananias & vxor eius ante pedes Apoſtoli Petri ceciderunt: ſiue per pœnitentiam, quoniam ſatanæ traditus erat, interimeret in ſe ſceleratam carnis concupiſcentiam? Quia ipſe item dicit, Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram: inter quæ & fornicationem commemorat. Et iterum: Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini; ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: non tamen fraternam ab eo ſeparat charitatem, quem de fraterna congregatione præcipit ſeparari. Hóc enim apertius ad Theſſalonicenſes dicit, Si quis autem non obaudit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate, & non commiſceamini cum illo, vt erubeſcat. Et non inimicum cum æſtimetis, ſed corripite vt fratrem. Audiant iſti aliquando, & intelligant quemadmodum ſatagat charitas Apoſtolica, vt ſufferentes inuicem ſtudeamus conſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Nam & hîc cùm dixiſſet, Et non vt inimicum cum exiſtimetis, ſed corripite vt fratrem: tanquam oſtendens cur hoc dixerit, continuò ſubiunxit, Ipſe autem Deus pacis det vobis pacem ſemper in omni bono. Ita & de iſto qui vxorem patris ſui habuit, luctum potius indicit, & pacificam charitatem vbique commendat, ſicut & de ſeipſo ait, Ne iterum cùm venero ad vos, humiliet me Deus, & lugeam multos ex his qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & luxuria, & fornicatione quam geſſerunt. Et paulo pòſt ait, Prædixi & prædico ſicut præſens ſecundo, & nunc abſens

Marginal notes: Epheſ. 4. — 1. Corint. 5. — 1. Retr. cap. 7. — 1. Timot. 5. — 1. Corint. 5. — 1. Corint. 5. — Prouerb. 17. — 1. Corint. 4. — Charitas duplex, ſeueritatis, & manſuetudinis. — 1. Corinth. 5. — 1. Corint. 12. — 1. Corinth. 5. — Petrus Apoſtolus Ananiã & vxorem eius ſpirituali ſaluti morte corporali conſulebat. — Act. 5. — Coloſſ. 3. — Rom. 8. — 2. Theſſ. 3. — Epheſ. 4. — 2. Corint. 12.

abſens his qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus: A quia ſi venero iterum, non parcam. Ideo lugendo indicabat, vt Dei miſericordia ſine corruptione vinculi pacis, vbi ſalus tota conſiſtit, contereret peccantes atque corrigeret, ſicut de iſto ipſo qui cum patris vxore fuerat fornicatus, feciſſe intelligitur. Nam non inuenitur de quo alio ſignificet in ſecunda Epiſtola ad eoſdem Corinthios, cùm ait: *2. Corinth. 2.* Nam ex multa tribulatione, & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lachrymas, non vt contriſtemini, ſed vt ſciatis dilectionem quam habeo abundantius in vos. Si quis autem contriſtauit, non me contriſtauit, ſed ex parte, vt non onerem omnes vos. Sufficit ei hæc correctio quæ fit à multis, ita vt econtrariò vos donetis & conſolemini, ne quando maiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos, vt confirmetis in eum charitatem. Ad hoc enim ſcripſi, vt cognoſcam probationem veſtram, ſi in omnibus obaudiẽtes eſtis. Si cui autem aliquid donaueritis, & ego. Nam & ego ſi cui donaui propter vos in perſona Chriſti, B vt non poſſideamur à ſatana. Non enim ignoramus mẽtes eius. Quid moderatius, quid diligentius, quid ſolicitudine pia, & paterna ac materna charitate plenius fieri aut dici poteſt? Sicut peccanti adhibet damnationem, ſic correcto atque contrementi atque humilianti in pœnitentia cor ſuum, vult reddere conſolationem, ne maiori, inquit, triſtitia abſorbeatur. Sed quid illud quo cõcluſit iſtam ſententiã, Vt non poſſideamur à ſatana? Non enim, inquit, ignoramus mẽtes eius. Ipſe eſt enim qui per imaginem quaſi iuſtæ ſeueritatis crudelem ſæuitiam perſuadet, nihil aliud appetẽs venenoſiſſima verſutia ſua, niſi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & charitatis, quo conſeruato inter Chriſtianos, vires eius omnes inualidę fiunt ad nocendum, & muſcipulæ inſidiarum comminuuntur, & conſilia euerſionis euaneſcunt.

Diabolus imagine iuſtæ ſeueritatis, crudelem ſæuitiam perſuadere conatur.

CAP. II. *2. Corinth. 2.* SED etſi de aliquo alio in ſecunda ad Corinthios C Epiſtola locutus eſt Apoſtolus, & ibi tamen ſignificauit quanta charitate in quenque debeat eccleſiaſtica vindicta procedere. Hoc eſt illud quod iſti non intelligentes inter calumnias ſuas ſolent habere præcipuũ, *Pſal. 104.* *Emendabit me iuſtus in miſericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Quia verò iſti non in miſericordia emendare nouerunt, & Cæciliani innocentiam ſæuis ſuſpicionibus inſectati ſunt, & Optati Gildoniani potentiam fallacis oleo adulationis vnxerũt. Nam ſi propter vinculum pacis iniquitatem Optati gementes lugenteſque tolerarent; non vtique pacem Chriſtianam atque catholicam in orbe terrarum, ſanctamq; vnitatem dirumperent, aut certè à maioribus ſuis nefaria cæcitate diruptã ita dolerent, vt ſaltem apud ſe experti, quàm multos malos pro pace Donati ferre cogantur, impacatas illorum calumnias pace ſuæ correctionis extinguerent. Sed & ad illius primæ ad Corinthios Epiſtolæ conſequentia te- D deamus. *1. Corinth. 5.* Cùm dixiſſet Apoſtolus, tradere huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Dñi Ieſu: etiam atque etiã commendans humilitate lugentium hoc debere fieri, non ſuperbia ſæuiẽtium, continuò ſubiecit, Non bona gloriatio veſtra: vel per exprobrationem pronunciationis, Bona gloriatio veſtra. Sic enim nonnulli, & maximè Latini codices habent, tamen eadem in vtroq; ſententia teneatur. Non enim metuendum eſt, ne quis intelligat laudãdo eum dixiſſe, Bona gloriatio veſtra: cùm & ſuperius dixerit, Inflati eſtis, & non potius luctum habuiſtis: & hîc con- *1. Corinth. 5.* tinuò ſubiungat, Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Quid ad ipſam inanis gloriationis corruptionem congruentius referri poteſt? Superbia quippe velut ex vetuſtate primi hominis, qui ſuperbia lapſus eſt, quaſi fermentata & corrupta mente facit elatos in vnam cõſperſionem, qui ſibimet in eam ſimili iactantiæ vanitate conſentiunt. Et gloriati quidem non de peccatis ſuis, ſed ſuper alterius peccata, tanquam ex comparatione innocentiæ ſuæ modicum videtur fermentum, quia de ſuis etiam iniquitatibus gloriari multum fermentum eſt. Sed & illud modicum totam maſſam corrumpit. Cadit enim ſuperbus merito ſuperbiæ ſuæ, & incipit etiam peccata ſua defendendo velle gloriari. Quod præuidens idẽ Apoſtolus ait, Quapropter qui ſe putat ſtare, videat *1. Tim. 2.* ne cadat. Et iterũ, Si præoccupatus fuerit homo in ali- *Galat. 6.* quo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis, intendens teipſum, ne & tu tẽteris. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Quid eſt lex Chriſti, niſi, Manda- *Ioannis 13.* tum nouum do vobis, vt diligatis inuicem? Quid eſt lex Chriſti, niſi, Pacem meam do vobis, pacem relin- *Ioannis 14.* quo vobis? Quod ergo hîc dixit, inuicem onera veſtra *Gal. 6.* portate, & ſic implebitis legem Chriſti: hoc alio loco ait, Sufferentes inuicem in dilectione, ſtudẽtes ſerua- *Epheſ. 4.* re vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Nam & in illo Phariſæo modicum fermentum eſſe videbatur, quia peccatorẽ non ſolùm non dolebat, ſed ſuper eius peccata de ſuis ſe meritis extollebat. Sed deſcẽdit ille confitens peccata ſua, iuſtificatus magis quàm ille Phari- *Lucæ 18.* ſæus iactans merita ſua: quoniam qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. Sequitur ergo Apoſtolus, & dicit: Expurgate vetus fermentum, vt ſi- *1. Corinth. 5.* tis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi. Quid eſt, vt ſitis: & quid eſt, ſicut eſtis: niſi quia erant ibi tales, erant ibi non tales, quos vt tales eſſent, exemplo talium commonebat? Tamen omnes in vno tãquam eoſdem admonet, ne illi quia tales erant, deſperarent de his quia nondum tales erant, & eos ad compagem ſui corporis non pertinere arbitrarentur, tanquam eoſdem admonet cùm dicit, vt ſitis ſicut eſtis. Nouerant enim & illi qui iam ſic erant, & admonente Apoſtolo magis magiſque noſſe debebant, ſufferre illos qui nondum ſic erant, vt ſufferendo inuicem in dilectione, ſeruarent vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, & inuicẽ onera ſua portãtes, implerent vtique legem Chriſti, qua Dñs noſter Ieſus Chriſtus ad docendam humilitatis viam vſ- *Epheſ. 4. Philip. 2.* que ad mortem crucis humiliari dignatus eſt, & tanquam medicus ægrotantes, ita cum dilectione pertulit peccãtes, de quibus dixerat, Non eſt opus ſanis me- *Matthæi 9.* dicus, ſed ægrotantibus: ſtatimq; principale propoſuit exemplum dicens: Etenim paſcha noſtrum immola- *1. Tim. 5.* tus eſt Chriſtus: vt tantæ humilitatis exemplo diſcerent expurgare vetus fermentum: id eſt, quicquid in eis ſuperbiæ de veteri homine remanſiſſet. Itaque, inquit, diem feſtum celebremus, non vtique vnam diẽ, ſed totam vitam, non in fermẽto veteri, neque in fermento malitiæ & malignitatis, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Malitia quippe eſt & malignitas velut de alieno peccato gloriari, quaſi tunc debeat de iuſtitia ſua quiſque gaudere, cùm alium iuſtum eſſe non conſpexerit. Synceritas autem & veritas eſt, & ſi proficit aliquis, meminiſſe quid fuerit, & multò magis miſereri lapſorum: quandoquidem ipſe erectus eſt à lapſu ſuo per Chriſti miſericordiam, qui ſine vllo ſuo peccato ſe pro peccatoribus humiliauit. Sed ne pernicioſè relinquantur, & quaſi diſſimulanter negligantur aliena peccata, quod nõ eſt minoris crudelitatis, quàm illud ſuperbiæ, ſequitur & dicit: Scripſi vobis in Epi- *1. Corinth. 5.* ſtola, non commiſceri fornicariis: non fornicariis huius mundi, aut auaris, aut raptoribus, aut idolis ſeruientibus, alioquin debueratis de hoc mũdo exiſſe. Opus enim veſtrum in hoc mundo illud eſt, vt peccatores Chriſto ad ſalutem lucremini. Quod fieri non poterit, ſi eorum colloquia, conuictumque fugiatis. Nunc autem, inquit, ſcripſi vobis non commiſceri. Si quis frater,

ter, nominatur & eſt inter vos aut fornicator, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum quidem ſimul ſumere. Quò enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? Nónne de his qui intus ſunt vos iudicatis? De his autem qui foris ſunt Deus iudicabit. Auferte malum ex vobiſipſis. Ecce quemadmodum ad hanc ſentẽtiam venit Apoſtolus, cuius vltimam particulam ponendam credidit Parmenianus, dicens eſſe ſcriptum, *Auferte malũ ex vobiſipſis. Quod*, inquit, *vtique ſi bonis & integris non noceret, non iuberetur auferri.* Quæ autem ſuperius dicta ſunt, vnde ad hoc ventum eſt prętermiſit, quibus vtique ad id quod perſuadere cupiebat, ſeparationem à malis fieri corporaliter oportere, poterat adiuuari dicente Apoſtolo: Cum huiuſmodi nec cibum ſimul ſumere. Cur ergo non commemorauit, quod eius intentionem maximè adiuuare poſſe videbatur? Cùm enim vehementer inſtet vt à malè viuentibus corporalem ſeparationem faciẽdam eſſe perſuadeat, cur non adhibet teſtimonium Apoſtoli dicẽtis: Si quis frater, nominatur & eſt fornicator, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſimul ſumere: niſi quia vidit, ſi hoc diceret, poſſe ſibi reſponderi, Itáne vos & fornicatores & idolis ſeruientes aut non habetis, aut eos ignoratis? Nullúmne auarũ, aut maledicũ, aut ebrioſum, aut rapacem inter vos videtis & noſtis? Cur ergo cum talibus contra præceptum Apoſtoli, non ſolum cibum menſæ veſtræ ſumitis, ſed etiam cœnam menſę Dominicę communicatis? Hoc ergo Parmenianus, quantum arbitror, euitare conatus eſt, ne ſibi reſponderetur, vt id non poneret quod pro eius cauſa validiſſimè ſonare videretur: nam hoc epiſtolæ Apoſtolicæ capitulum ſi †conſuluiſſet, & ei non occurriſſet, non ex eius vltima parte poneret, Auferte malum ex vobiſipſis. Sed nunc quia hoc diximus, fortaſſe iſti audebunt negare haberi inter ſe auaros, aut maledicos, aut ebrioſos, aut rapaces, & ipſum Optatum, qui vniuerſæ Africæ notiſſimus fuit, quem tam diu pertulerunt, quàm diu timuerunt, fortaſſe defendere conabuntur. Dicant ergo ſi poſſunt, meliorem ſe atque purgatiorẽ habere nunc eccleſiam, quàm erat ipſa vnitas beatiſſimi Cypriani temporibus, qui collegas ſuos, à quibus tamen nulla corporali diſiunctione ſeparatus eſt, nullum eorum nominatim appellans, ſed prudenter ac ſobriè ſaluberrimæ mordacitatis inferens medicinam, his verbis grauiter arguit, *quia eſuriẽtibus in eccleſia fratribus habere argentum largiter vellent, fundos inſidioſis fraudibus raperent, vſuris multiplicantibus fœnus augerent.* Et vt apertiſſimè oſtenderet de his ſe dicere cum quibus in vnius eccleſiæ communione viuebat, conſequenter annexuit, *quid non perpeti tales pro peccatis huiuſmodi mereremur?* Non enim ait: Mererentur: ſed, mereremur. Quod nullo modo dixiſſet, cùm talis vtique ipſe non eſſet, niſi manifeſtare vellet eorum facta ſe gemere, qui ei non ſolùm in eccleſiæ vnitate, ſed etiam collegij conſortio iungerentur, quamuis ab eis vita, moribus, corde, propoſito diſcreparet. Dicant ergo iſti meliorem nunc eſſe eccleſiam ſuam, & non ſe habere tales, quales habuit in ipſa vnitate Cyprianus. Credant eis qui volũt, & aduerſus ea mala quæ de moribus eorum inſimulata fuerint, oculos claudant: ego eos ad illa priora vnitatis tempora reuocabo, & ab eis quæram, vtrum quando ille tantus epiſcopus Carthaginienſis eccleſiæ Cyprianus de tam malo collegio, teſtimonio liberæ vocis vſque ad ea ſcripta, quę poſteris etiam prodeſſent ingemuit, erat eccleſia Chriſti, an non erat? Si erat, quæro quemadmodum Cyprianus & cæteri ſimiles eius implebant quod præcepit Apoſtolus, Si quis frater, nominatur & eſt aut fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut

1. Corint. 5.

al. cum eo fuiſſet,

Cyprianus ſermone De lapſis.

1. Corint. 5.

A ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſimul ſumere: quando cum his auaris & rapacibus, qui eſurientibus in eccleſia fratribus, habere argentum largiter vellent, fundos inſidioſis fraudibus raperẽt, vſuris multiplicantibus fœnus augerent, panem Domini mãducabant, & calicem bibebant? An fortè parua ſunt iſta crimina, & parui æſtimanda? Solent enim iſti etiã hoc dicere, penſantes ea non in ſtatera æqua diuinarũ Scripturarum, ſed in ſtatera doloſa conſuetudinum ſuarũ. Quicquid enim ſceleris & iniquitatis inebriat multitudinem, amittit examinis veritatem. Sed ideo ſunt tanquam ſynceriſſimum ſpeculum propoſita hominibus oracula cæleſtium paginarum: vt ibi quiſque videat quodlibet peccatum quantum ſit, quod fortè magnum eſt, & malè viuentium cæco more contemnitur. Potuitne grauius diuinis eloquiis accuſari auaritia, quàm vt idololatriæ demonſtraretur æqualis, & eius nomine appellaretur, dicente Apoſtolo: Et auari-
B tia, quæ eſt idolorum ſeruitus? Potuitne maiori pœna digna iudicari, quàm vt inter illa crimina poneretur, quibus obſeſſi regnum Dei non poſſidebunt? Aperiantur oculi cordis, ne fruſtra pateát oculi corporis, & legant prædicatorem liberum veritatis in eadẽ ipſa prima ad Corinthios Epiſtola ſcribentem: Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt. Quomodo ergo Cyprianus & alia frumenta Dominica in illa tunc vnitatis eccleſia cum auaris & rapacibus, cum his qui regnum Dei non poſſidebunt, non laicis vel quibuſcunque clericis, ſed & ipſis epiſcopis panem Domini mãducabant, & calicem Domini bibebant; cùm idem apoſtolus præcipiat non eis commiſceri, & clamet cum eiuſmodi nec cibum ſumere? An quia non poterant ab eis corporaliter ſeparari, ne
C ſimiliter eradicarent & triticum, ſufficiebat eis à talibus corde ſeiungi, vita moribuſque diſtingui, propter compenſationem cuſtodiendæ pacis & vnitatis, propter ſalutem infirmorum, & tanquam lactentium frumentorum, ne membra corporis Chriſti per ſacrilega ſchiſmata laniarent? Sed ecce ego non vrgeo quenquã illorum ſic intelligere, ipſi explicent quemadmodum eſſe potuerit illa tunc eccleſia glorioſa ſine macula & ruga, vbi eſurientibus in eccleſia fratribus habere largiter argentum volebant, vbi fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, vbi vſuris multiplicantibus fœnus augebant, vbi tãtis erant inuoluti iniquitatibus, vt per illas regnum Dei non poſſiderent. Quòd ſi glorioſa eccleſia ſine macula, aut ruga in eis ſolis computabatur, qui mœrebant & gemebant illas iniquitates, quæ fiebant in medio eorum, imò etiam ſecundum ſancti Ezechielis prophetiam, tales proprio ſigno ſignari meruerunt, vt à vaſtatione & perditione iniquorum tu-
D tiſſimi euaderent: deſinãt calumniari bonis, non operantibus mala per morbidam cupiditatem, ſed tolerãtibus propter pacificam charitatem, quibus dictũ eſt, Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur. Nam propterea Spiritus ſanctus per memoratum Ezechielem prophetam tali verbo deſignauit malos, quos in vnitate tolerant boni, vt eos in medio bonorum diceret cõſtitutos, quia ſi bonos diceret in medio malorum, illi quaſi extrinſecus & forinſecus eſſe viderentur. Gemunt, inquit, & mœrent iniquitates populi mei, quæ fiunt in medio eorum: vt illos iniquos non ſolum non excluſos, ſed etiam incluſos cogitaremus. Si verò iam tunc non erat eccleſia, quia Cyprianus & quicunque cum eo auaros illos rapaceſque nouerant, quales ipſi non erant, quamuis eos grauiſſimis gemitibus & præclariſſimis vocibus accuſarent, vnam cum eis intrantes eccleſiam, & in vna cõgregatione paria ſacramẽta

Sacra Scripturæ ſynceriſſimum ſpeculum, in quo quantum ſit quodque peccatum videri queat.

Vocatur auaritia grauitas.

Coloſſ. 3.

1. Corint. 6.

1. Corint. 5.

Ezech. 9.

Matthæi 5.

Ezech. 9.

A

tractantes, per huiuſmodi communionem paris ſortis effecti ſunt: quia non obtemperauerunt Apoſtolo iubenti, vt cum huiuſmodi nec cibum quidem ſimul ſumerent: & Auferte malum ex vobiſipſis: quid adhuc laboramus? Quid ſe ipſi iactant, quòd habeant aliquã eccleſiam, ſi iam illis temporibus eſſe deſtitit? Dicant vnde natus eſt Maiorinus aut Donatus, vt per eos naſceretur Parmenianus atque Primianus. Quid enim eis prodeſt, quòd auaros & rapaces, cum quibus cibũ ſumi vetat Apoſtolus, modò ſe vel non habere in congregatione ſua, vel incognitos ſibi eſſe mentiuntur: quandoquidem fuerunt tales in illa vnitatis eccleſia, vnde iſti exortos ſe ſic iactitant, vt eam in ſua ſola ſocietate, id eſt, in communione Donati remanſiſſe perſuadere conentur? Si enim dicunt per talium communionem perire eccleſiam, cur eam non dicunt iam Cypriani periiſſe temporibus? ac ſic per ſeipſos vnde exiſterent non inuenientes, dicere deſinant apud ſe eccleſiam remanſiſſe, quam totam prioribus periiſſe tẽporibus dicunt. Si autem in bonis quibus talia diſplicent ſemper manſit, & manet & manebit eccleſia, diſcant iſti aliquando non ſic intelligere quod ait Apoſtolus, Auferte malum ex vobiſipſis: vt per ſchiſmata conantes colligere zizania, eradicent ſimul & triticũ.

1.Corint. 5.

Maiorinus, Donatus, Parmenianus, Primianus Donatiſtarum ex ordine Carthaginenſes epiſcopi.

1.Corint.5.

Matthei 13.

Quæ omnia ita diſputamus, vt meminerint qui hæc legunt vel audiunt, non eos potuiſſe vnquam demonſtrare, ſiue illo tempore cùm recẽtiſſima hæreſis erat, ſiue nunc cùm multò firmiore innocentiæ conſcientia ſibi totus orbis in catholica eccleſia Chriſtiana pace connectitur, Cæcilianum vel eos qui ei concorditer inhærebant, fuiſſe zizania. Sed vt ſecurus vnuſquiſque in ſanctæ eccleſiæ vnitate permaneat, & eiuſdem vnitatis deſertores ne cũ eis pereat non ſequatur, hoc dicimus; quia ſi fuiſſent illi zizania, tolerari potius vſque ad meſſem, quàm pernicie ſchiſmatis eradicatis frumentis ſeparari debuerunt. Sed dicet aliquis: Quomodo præcipienti Apoſtolo poterimus obedire, qui vetat cum eiuſmodi nec cibũ ſimul ſumere? Si enim ſolam cordis ſeparationem ab eis faciendam eſſe præ-

C

ciperet, non diceret: Scripſi vobis in epiſtola non commiſceri fornicariis: non vtique fornicariis huius mundi, id eſt, eis qui Chriſtiani non eſſent, de quibus poſtea dicit: Quid enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? nónne de his qui intus ſunt vos iudicatis? de his autẽ qui foris ſunt, Deus iudicabit. Cùm ergo de tali ſeparatione præcipiat, quæ non fit ab eis malis qui Chriſtiani non ſunt, ſed ab eis qui Chriſtiani ſunt: cordis autem ſeparatio ab omnibus malis facienda eſt: ac per hoc & ab eis, & ab aliis malis qui non ſunt Chriſtiani, oportet nos corde ſeparari: quid reſtat niſi vt intelligamus nobis id per Apoſtolum iuberi, vt quibuſlibet malis Chriſtianis quales ipſe deſignat, nec tali coniunctione miſceamur, quali coniunctione paganis, in ipſius vitæ humanæ ſocietate miſcemur? Et ideo alio loco di-

D

cit: Si quis vos vocauerit ex infidelibus, & volueritis ire, omnia quæ apponuntur vobis mãducate, nihil interrogantes: hic autem cum eiuſmodi nec cibum quidem ſumere permittit. Cum infidelibus, id eſt, cum eis qui nondum Chriſtum crediderunt, dicit manducandum eſſe quæ appoſuerint, de quibus quoniam foris ſunt, Deus iudicabit: cum his autem qui intus ſunt, id eſt, ſi quis frater, nominatur & eſt fornicator, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, vetat etiam ſumere cibum. Perſuadet ergo ante tempus meſſis à frumẽtis zizania ſeparari. Quod ſi facere noluerimus, quoniam Dominus prohibet, toleraturi ea ſumus, & in ſola cum eis voluntatis & cordis ſeparatione perſeueraturi: ac per hoc etiam cibum ſumere cum talibus quidem prohibet Apoſtolus. In hac velut anguſtia quæſtionis non aliquid nouum aut inſolitum dicam, ſed quod ſanitas obſeruat eccleſiæ,

Obiectio.

1.Corint.5.

1.Cor.10.

Solutio.

23 q 4. c. cum quiſque.

vt cùm quiſque fratrum, id eſt, Chriſtianorum intus in eccleſiæ ſocietate conſtitutorum, in aliquo tali peccato fuerit deprehẽſus, vt anathemate dignus habeatur, fiat hoc vbi periculum ſchiſmatis nullum eſt, atque id cum ea dilectione, de qua ipſe alibi præcipit dicens, vt inimicum non eum exiſtimetis, ſed corripite vt fratrem. Non enim eſtis ad eradicandum, ſed ad corrigendum. Quod ſi ſe non agnouerit, neque pœnitẽdo correxerit, ipſe foras exiet, & per propriam voluntatem ab eccleſiæ vnitate dirimetur. Nam & ipſe Dominus cum ſeruis volentibus zizania colligere, dixit: Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: præmiſit cauſam dicens: Ne fortè cùm vultis colligere zizania, eradicetis ſimul & triticum. Vbi ſatis oſtendit, cùm metus iſte non ſubeſt, ſed omnino de frumentorũ certa ſtabilitate certa ſecuritas manet: id eſt, quando ita cuiuſque crimen notum eſt omnibus, & omnibus execrabile apparet, vt vel nullos prorſus vel non tales habeat defenſores, per quos poſſit ſchiſma contingere:

2.Theſ.3.

Matthei 13.

Excommunicatio vbi adhibenda.

B

non dormiat ſeueritas diſciplinæ, in qua tanto eſt efficacior emendatio prauitatis, quanto diligentior confirmatio charitatis. Tunc autem hoc ſine labe pacis & vnitatis, & ſine læſione frumentorum fieri poteſt, cùm cõgregationis eccleſiæ multitudo ab eo crimine quod anathematizatur, aliena eſt. Tunc enim adiuuat præpoſitum potius corripientem, quàm crimínoſum reſiſtentem. Tunc ſe ab eius coniunctione ſalubriter continet, vt nec cibum quiſquam cum eo ſumat, non rabie inimica, ſed coercitione fraterna. Tunc etiam ille & timore percutitur, & pudore ſanatur, cùm ab vniuerſa eccleſia ſe anathematizatum videns, ſociam turbam cum qua in delicto ſuo gaudeat, & bonis inſultet, non poteſt inuenire. Ad hoc enim & ipſe Apoſtolus ait, Si quis frater, nominatur. In eo quippe quòd ait, ſi quis: nihil aliud videtur ſignificare voluiſſe, niſi eum poſſe tali modo ſalubriter corrigi, qui inter diſſimiles peccat, id eſt, inter eos quos peccatorum ſimiliũ peſtilentia non corrumpit. In eo verò quod ait, nominatur, hoc nimirum intelligi voluit, parum eſſe vt ſit quiſque talis, niſi etiam nominetur, id eſt, famoſus appareat, vt poſſit omnibus digniſſima videri, quæ in eũ fuerit anathematis prolata ſententia. Ita cum & ſalua pace corrigitur, & non interfectoriè percutitur, & medicinaliter vritur. Propterea & de illo dixit quem tali medicina ſanari voluerat, Satis huic eſt correptio quæ fit à multis. Neque enim poteſt eſſe ſalubris à multis correptio, niſi cùm ille corripitur qui non habet ſociam multitudinem. Cùm verò idem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis reſtat quàm dolor & gemitus, vt per illud ſignum quod Ezechieli ſancto reuelatur, illæſi euadere ab illorum vaſtatione mereantur. Ad eum enim qui errare non poteſt clamant, Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meã. Ne cùm voluerint colligere zizania, eradicent ſimul & triticum: nec per diligentiam ſegetem Dominicam purgent, ſed per temeritatem ipſi potius inter purgamenta numerentur. Ideoque idem Apoſtolus cùm iam multos comperiſſet, & immunda luxuria & fornicationibus inquinatos ad eoſdem Corinthios in ſecunda epiſtola ſcribẽs, non itidem præcipit vt cum talibus nec cibum ſumerent. Multi enim erant, nec dici de his poterat, ſi quis frater nominatur fornicator, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut aliquid tale, cum eiuſmodi nec cibum quidem ſimul ſumere: ſed ait, Ne iterum cùm venero ad vos, humiliet me Deus, & lugeam multos ex iis qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & luxuria & fornicatione quam geſſerunt: per luctum ſuum potius eos diuino flagello coercendos minans, quàm per illam correptionem, vt cæteri ab eorum coniunctione ſe contineãt. Conſequenter

1.Corint.5.

23 q 4 c. non poteſt.

Ezech.9.

Pſal.25.

1.Corint.5.

2.Cor.12.

2. Corint. 13. Deut. 17. ter enim dicit, Ecce tertio hoc veniam ad vos, vt in o- A re duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum. Prędixi & prædico ſicut præſens ſecundo, & nunc abſens iis qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus: quia ſi venero iterum, non parcam; quia probationem quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus. Quid aliud dixit hîc, non parcam: niſi quod ſuperius ait, Et lugeam multos: vt luctus eius impetraret flagellum à Domino quo illi corriperentur, qui iam propter multitudinem non poterant ita corripi, vt ab eorum coniũctione ſe cæteri continerent, & eos erubeſcere facerent, ſicut faciendum eſt, ſi quis frater in aliquo cæteris diſ-

23. q. 4. cap. Non poteſt. ſimili crimine nominatur? Et reuera ſi contagio peccandi multitudinem inuaſerit, diuinæ diſciplinæ ſeuera miſericordia neceſſaria eſt: nam conſilia ſeparationis & inania ſunt & pernicioſa atque ſacrilega; quia & impia & ſuperba fiunt, & plus perturbant infirmos

Cyprianus ſermone De lapſis. bonos, quàm corrigant animoſos malos. Sicut enim ille fideliſſimus teſtis auaritiæ collegarũ, cùm ea mala tribulationum quæ patiebatur illo tempore eccle- B ſia, cenſuræ diuinæ & diſciplinæ tribueret, commemoratis quos nouerat epiſcoporum peſſimis moribus, qui eſurientibus fratribus habere argentum largiter vellent, fundos inſidioſis fraudibus raperent, vſuris multiplicãtibus fœnus augerẽt, *quid non*, inquit, *perpeti tales pro peccatis huiuſmodi mereremur?* Et deinde

Pſal. 88. adhibet teſtimoniũ de Pſalmis dicens, *cùm iam pridem monuerit & dixerit cenſura diuina, Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: ſi iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eis.* Miſericorditer igitur corripiat homo quod poteſt; quod autem non poteſt patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat, donec aut ille deſuper emendet & corrigat, aut vſque ad meſſem differat eradicare zizania, & paleam ventilare: vt tamen ſecuri de ſalute ſua, bonæ ſpei Chriſtiani inter deſperatos, quos corripere non valent, in vnitate C verſentur, auferant malum à ſeipſis, id eſt, vt in ipſis non inueniatur quod in moribus aliorum eis diſpli-

1. Corint. 5. cet. Cùm enim dixiſſet Apoſtolus, Quòd enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare: nónne de iis qui intus ſunt vos iudicatis? de his autem qui foris ſunt Deus iudicabit: tanquam illi reſponderent, quid agimus, cùm ita improborum multitudine premimur, vt iudicium noſtrum in aliqua coercitione non poſſimus exercere? Auferte, inquit, malum ex vobiſipſis: id eſt, ſi non poteſtis auferre malos ex medio veſtrum,

2 Retract. cap. 17. ipſum malũ auferte ex vobiſipſis. Quod ſi quiſquã velit ſic intelligere quod dictũ eſt, Auferte malum ex vobiſipſis: vt per correptionem ſeparationis de congregatione fratrum malus quiſque auferendus ſit: ſtudio tamen ſanandi, non odio perimendi eſſe faciendum nemo dubitauerit. Et quis adhibendus ſit modus temporaque ſeruanda, ne pax eccleſiæ violetur, in qua maximè tritico parcendum eſt, ne ſimul cum ziza- D niis eradicetur, quod in præſentia viſum eſt neceſſarium, diſſeruimus. Hoc qui diligenter cogitat, nec in conſeruatione vnitatis negligit diſciplinæ ſeueritatem, nec immoderatione coercitionis dirumpit vinculum ſocietatis. Nam hoc ipſum quod ait Apoſto-

1. Corinth. 5. lus, Cum eiuſmodi nec cibum ſimul ſumere: quàm multi boni Chriſtiani faciunt de iis, de quibus familiarius curam gerunt, vt à quorum conſortio ſe potuerint ſeparare, quos tali correptione poſſe corrigi ſentiunt, vel quos omnino corrigi poſſe deſperant, ne alios colloquiorum malorum contagione corrũpant,

Qui præeſt aliquibus, eorum ſe ſeruũ eſſe meminerit. non dubitant facere. Facit hoc bene, id eſt, humili charitate ac benigna ſeueritate, qui ſic præeſt fratribus vt eorum ſeruum ſe eſſe meminerit, ſicut ſeſe ha- A bent ipſius Domini & præceptum & exemplũ. Tunc enim fit ſine typho elationis in hominem, & cum luctu deprecationis ad Deum. Sed quàm facilè de gradu clericorum quiſque ab epiſcopo, vel de numero

Pauperum catalogum quos paſcebat Eccleſia. pauperum quos paſcit eccleſia, vel de ipſa congregatione laicorum, ſiue ab epiſcopo, ſiue à clero vel quocunque præpoſito, cui eſt poteſtas, eximitur, ita vt cũ eiuſmodi à cæteris quibus hoc præcipi poteſt, nec cibus ſumatur: tam facilè malorum multitudo in quolibet ordine eccleſiæ non poteſt à bonorum commixtione ſeparari & expelli. Nã & in domibus ſuis quiq; boni fideles ita diſciplinam ſuorum moderãtur & regunt, vt ibi quoque obtemperent Apoſtolo præcipiẽti, cum eiuſmodi nec cibum ſimul ſumere, cùm & de filiis ſuis & de domo pacis hoc faciunt vel fieri iubẽt: cùm eos vident ita viuere, vt hoc eis eſſe faciendũ ipſa

23. q. 4. cap. Non poteſt. Multitudo quando & quomodo obiurganda. quam habent in eos charitas ſuggerat. Turba autẽ iniquorum cùm facultas eſt in populis promẽdi ſermonem generali obiurgatione ferienda eſt, & maximè ſi occaſionem atque opportunitatẽ præbuerit aliquod B Domini flagellum deſuper, quo eos appareat pro ſuis meritis vapulare. Tunc enim aures humiles præbet emendantis ſermonis calamitas auditorũ, faciliuſque in gemitum confitendi quàm in murmura reſiſtendi afflicta corda cõpellit, ſicut tunc beatus Cyprianus de collegis ſuis fortaſſe illa non diceret, niſi eum deſuper diuina ſeueritas adiuuaret. Eo quippe tempore illa dicebat tam moleſto, tam calamitoſo atque luctuoſo, vt illi non ſolùm ſuccenſere non auderent, ſed etiam vix à ſuccenſentibus veniam ſe poſſe impetrare ſentirẽt: quanquam etſi nulla calamitas tribulationis premat, cùm facultas datur, vtiliter corripitur in multitudine multitudo. Nam ſicut ſeparata ſæuire, ſic in ipſa congregatione obiurgata gemere conſueuit. Quamobrẽ & illud præceptum Apoſtoli nullo modo negligendũ eſt, cùm ſine periculo violandæ pacis fieri poteſt: quia nec ipſe aliter fieri voluit, vt à congregatione bonorũ ſeparetur malus: & eiuſdem illud præcipuè attenden- C dum eſt, vt ſufferentes inuicem ſtudeamus ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Itẽ Domino in Euangelio dicẽti, in illo obtemperare debemus, vbi ait, Matthæi 18.

Si neque eccleſiam audierit, ſit tibi tanquam ethnicus & publicanus: & in illo vbi prohibuit colligi zizania, ne ſimul eradicetur & triticũ. Poteſt enim vtrumque cuſtodiri ab eis, quibus dictum eſt, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Matthæi 13. Matthæi 5.

CAPVT III.

SED iam cętera, quæ Parmenianus poſuit, teſtimonia ſtudeamus videre. Inter omnia, quibus eorum ſacrilegus rumor apparet, nullo ſe loco magis aperuit, quàm in eo quòd auſus eſt etiam illud Hieremiæ prophetæ ponere, vnde perſuaderet cæteris hominibus, communionem Donatiſtarum, non ſolùm eccleſiam veram eſſe, ſed etiam talem iam hoc tempore, qualis poſt vltimam vẽtilationem Eccleſia ſancta futura eſt. Cui ſacrilegæ præſumptioni, & nephãdę elationi quid addi poſſit ignoro. Etenim multis quidem locis ſer- D monum ſuorum nihil aliud quàm præſumere intelligantur, aliquando tamen verecundantur, cùm eos veritas vrgere cœperit, quando interrogãtur, vtrum non habeant, vel vtrum non ſint ipſi peccatores: veruntamen in hoc Prophetico teſtimonio impiam vanitatem ſuam, & nimiam peruerſitatem apertiſſimè prodiderunt. Cùm enim Hieremias ſanctus vellet oſtendere bonis & malis, etiam ſi ad tempus ſit congregationis vna ſocietas, longè tamen diſparia eſſe momenta morum, finemque meritorum: Quid paleis, inquit, ad triticum? Parmenianus autem cùm vellet Ticonium refellere dicentem, malos à bonis in vnitate interim pro pace tolerandos, & in fine vltimi iudicij ſeparandos, poſuit hoc Hieremiæ teſtimonium, quo peruerſus atque errans peruerſos & errantes Hierem. 23.

ad

Gal.6. ad turbulentiſſimas & ſceleratiſſimas ſeditiones inflāmet; vt quiſquis inflata mente carnis ſuæ videtur ſibi aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ſe ac ſimiles ſui tāquam grana purgatiſſima exiſtimans, ad eccleſiæ congregationem, in qua neceſſe eſt vt ij qui ad vitam æternā pertinent, eos qui ad ignem æternum pertinent, vſque ad certum finem tanquam frumenta paleam ſuam tolerent, iam ſibi accedendum eſſe non putent. *Epiphonema.* Nullus alius flatus de area Chriſti leuiſſimam paleam ante tēpus ventilationis excuſſit: nulla alia præſumptione ſacrilega ſchiſmata quæcūque vbicunq; ſunt, fecit. *Admonet*, inquit, *Hieremias ſanctiſſimus, infructuoſas & ſteriles peccantium turbas ab honorata fruge iuſtorum diſcerni, dicens, Quid paleis ad triticum?* *Hierem.23.* O tuba furoris, ô vox execrabilis peſtilentiæ, nunquid forte ſic errat genus humanum, vt non agnoſcat vētilatorem Parmenianum? An & ipſe dat locum Donato, & ad purgatam per eum maſſam ſe veniſſe gloriatur? Nam ille ante ſe Maiotinum neſcio vtrum dignetur agnoſcere, an iſti tres tanquam tria cornua cuiuſdam ventilabri in manu Domini fuerūt, per quos mēſſis totius orbis mūdaretur: & Aphrica electa eſt, vbi purgata maſſa conſiſteret: cæteram autem omnem terram palea ſeparata veſtiret? Vnde ergo tanti grēges Circumcellionum? Vnde tantæ turbæ conuiuarum, ebrioſorum & innuptarum, ſed non incorruptarum, innumerabilia ſtupra fœminarum? Vnde tanta turba raptorum, auarorum, fœneratorū? Vnde tam multi per ſuas quique regiones notiſſimi tantundem volentes, ſed non tantum valentes Optati? Quid ad hæc reſpondebunt? Non ſunt iſta? An & hoc triticum eſt? Væ impudentiſſimæ negationi, ſi apud ſe iſta non eſſe: væ ſceleratiſſimæ peruerſitati, ſi frumēta eſſe reſponderint. Poſtremò maſſam purgati tritici poſt tātę authoritatis trientem, id eſt, Maiotinum, Donatum, Parmenianum, etiam Primianus iterum auſus eſt vētilare, vt Maximianiſtas de ſua cōmunione ſepararet. An fortè frumenta proiecit? Quid eſt ergo ipſe cum ſuis, qui talia proiecerunt? An ita iſta frumenta purgata ſunt, vt ſeinuicē non agnoſcant, & ſeinuicem damnando ventilare conentur? Potuitne palea baptizare frumenta? Si potuit, cur ergo dicunt, *quid paleis ad triticum?* Si autem non potuit, cur Felicianus cùm inter paleas Maximianiſtarum foras volaſſet, quotquot ille baptizauit, cum eo rurſus ad maſſam illam purgatiſſimam redierunt, & omnes intus eos nunc habēt, & ſibi non dicūt quid paleis ad triticum? Iam ergo euigilent aliquādo, & intelligant quemadmodum Propheta dixerit, Quid paleis ad triticum? Vbi enim dicatur conſiderent, ſi eis ineſt qualiſcunque ſenſus humanus. Nunquid in agro dici poteſt, quid paleis ad triticum, quando eadem radice portantur? Nunquid in area, vbi pariter triturantur? *Matthei 3.* Sed vtique in horreo, quid paleis ad triticum? Veniet ille paterfamiliâs ferens ventilabrū in manu ſua, & mundabit aream ſuam, frumenta recondet in horreum, paleā verò comburet igne inextinguibili. Nam per aliam ſimilitudinem omne triticum ouiū nomine, & omnis palea hędorum nomine ſignificatur, quæ duorum pecorum genera interim permixta ſub vno paſtore paſcuntur. *Matthei 25.* Sed veniēt, inquit, filius hominis cum angelis ſuis, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicē, ſicut paſtor ſeparat oues ab hædis, & oues quidem ponet ad dexteram, hædos autem ad ſiniſtram. Et dicet iis qui à dextris eius erunt, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab initio mundi. Illis autē qui ad ſiniſtram ſunt dicet, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Tunc ergo implebitur Prophetia, quid paleis ad triticū? quando hædis & ouibus non poteſt paſcua eſſe communis. Si poſſunt piſces boni cum piſcibus malis intra illam

A ſagenam cui dixit Dominus, Simile eſt regnum cælorum ſagenę miſſę in mare, dicere, recedite à nobis, aut recedemus à vobis, donec omnes educātur ad litus, & per angelos boni mittantur in vaſa, mali autem proiiciātur foras: poteſt hoc tempore impleri quod dictum eſt, quid paleis ad triticum? *Matthei 13.* Sed qui congregationem ſuam iam frumentum purgatum putant, à cōmixtione frumenti & paleæ tanquam pura palea volauerūt: & qui ſe ſub vno paſtore non adhuc cū hædis paſcere ſentiunt, luporum inſidiis de grege Domini ſeparari ſunt: & qui cum malis piſcibus ſe congregatos eſſe nō putant, non ſolùm mali piſces ſunt, ſed etiam vnitatis retia diruperunt. Quod ſi iam hoc tempore intelligamus fieri quod Hieremias ait, quid paleis ad triticum: *Hierem. 23.* nihil aliud rectè intelligere poſſumus, niſi quòd in vna quidem congregatione ſunt, donec in fine ventilationis etiam corporaliter ſeparētur: ſed tamen tritici ſurſum cor eſt, paleæ verò deorſum. Palea quippe ſua B quærit, non quæ Ieſu Chriſti: triticum autem theſaurizat theſaurū in cælo, quia vbi eſt theſaurus eius, ibi & cor eius eſt. *Matthei 6.*

CAPVT IIII.

SIC etiam verba Eſaiæ intelligenda ſunt, quæ ille ſimiliter non intelligens, ad eandem ſui erroris ſententiam detorquere conatur. Quid enim ait Eſaias? *Eſaiæ 52.* *Recedite, recedite, exite inde, & immundum nolite tangere, exite de medio eius, & ſeparamini qui fertis vaſa Domini.* Nunquid eadem toties repetenda ſunt, quoties fit ſeparatio cordis à malis? Immundum enim non tangit, qui ad peccatum nulli conſentit. Exit autem inde, vt ſalua ſit eius cauſa apud Deum, ſi etiam diſciplinam corripiendi & arguendi ſalua pace non negligat. Nam qui vult corporaliter quaſi manifeſtos malos deſerere, ſpiritaliter deſerit latentes bonos, quos inexpertos & incognitos cogitur accuſare, dum ſeparationem ſuam conatur defendere. Sed iſti reſpondeāt, Si mundus eſt Felicianus, cur exiit de medio eorum? Si verò C immundus, cur modo tangit mundum? Quod ſi tunc immundus fuit cum foris eſſet, quos illic baptizauit, immundi ſunt, quia immundum tetigerunt. An omnes cum illo remeando mundati ſunt? Poſſunt ergo iſti mundati foris baptizare, quos in ſua communione non baptizauerunt? Cur ergo alios rebaptizant? An à trecentis decem Bagai conſidentibus damnari, aliqua fortè dignatio eſt: *Illudit Donatiſtis.* & ideo de toto orbe quiſquis ad eos venerit rebaptizatur, quia nō meruit totus orbis iſtam dignationem vt Bagaienſi concilio damnaretur? Ergo à Maximiano & à cæteris ſociis eius ad Primiani communionem non redeuntibus quicūque baptizati fuerint, rebaptizantur. An parcitur eis? Si rebaptizantur, violatur dignatio Bagaienſis. In ea quippe etiam iſtorum baptizatores damnati ſunt. Si autem parcitur eis, rogandi ſunt iſti, vt rurſum ad oppidum Bagaiēſe conueniant, & ſi fortè ille numerus trecentorum decem iam conſecratus eſt, totidem conueniant, & illic ſen- D tentiam contra totum orbem proferant, ſicut aduerſus Maximianiſtas protulerunt, vt cum voluerint aliquem rebaptizare ex aliqua parte orbis venientē, pari priuilegio ſe defendant, aſſerentes ſibi ita parci oportere, ſicut ei parcitur quem Maximianiſta baptizat, quia iam non ſolùm Maximianiſtæ, ſed etiam totus orbis meruit concilio Bagaienſi damnari. Deinde ſeipſos à tam magna inuidia, à morte tam magna & tam mirabili liberent, vt cum cœperint iam non rebaptizare in eccleſia baptizatos, quæ per omnes terras eſt conſtituta, ſi quis eis mouerit quæſtionē, cur iam non faciant quod antè faciebant, reſpondeant, Quādo iſta faciebamus, nondum Bagaienſi concilio totū orbem terrarum damnaueramus: nunc autem rogati miſericorditer conceſſimus, vt eos tali concilio dānaremus, quali Maximianiſtas damnauimus, quorum baptiſmum non repetimus. Quid ergo magnum eſt, quid difficile

difficile præſtare omnibus gentibus tantam dignatio- A
nem damnationis? An iterare baptiſmum orbis terra-
rum licet, & iterare damnationem orbis terrarũ non
licet? Etiam hinc ſecuri ſint, non inueniemus quo con
cilio tot gentes prouinciaſque damnauerint. Quoſ-
dam paucos in Aphrica damnauerunt, à quibus totius
orbis iudicio ſuperati ſunt, nec auſi ſunt poſtea dãna-
re iudices apud quos ſuperati ſunt. Quid enim eſſet
impudentius, quid inſanius? Multo minus damnare
potuerunt etiam in cæteris terrarum partibus conſti-
tutos, qui magis talibus iudicibus eccleſiaſticis crede-
re, quàm victis litigatoribus maluerunt, & tamen Ma
ximianiſtarum quos trecenti decem Donatiſtæ Baga-
ienſi concilio damnauerũt, baptiſmus agnoſcitur, ac-
ceptatur, admittitur. Orbis autem terrarum per quem
hæreditas Chriſti ſic exhibita eſt vt promiſſa eſt, in
qua & ipſi ante paucos annos fuerunt, quem nullo iu-
re damnare potuerũt, & nulla ſaltem concilij peruer-
ſitate damnarunt; baptiſmus improbatur, exufflatur, B
Prouls. iteratur. O ſancta damnatio, quam Maximianiſtę me-
ruerunt; & laborioſa innocentia gentium, quæ apud il
los propterea Chriſtianum nomen amiſit, quia talem
damnationis locum inuenire non potuit. Si autem il-
li ſoli à Maximianiſtis venientes non rebaptizantur,
qui cum ſuis baptizatoribus redeunt, ſicut hi qui cum
Prætextato & Feliciano redierunt, primo videatur
quemadmodum eiuſdem ſchiſmatis baptiſmum ex-
tra eorum communionem foris æqualiter datum in
aliis confirment, in aliis exufflent, in parte honorent,
in parte violent. Ita enim vbi violant, rei ſunt: vbi au-
tem confirmant, reatus ſui teſtes inueniuntur. Si enim
poſtea ſic confirmarent vt iam violare deſinerẽt, non
diſcrepatio, ſed correctio diceretur. Cùm autẽ in qui-
buſdam improbant quod in aliis approbant, in his ac-
cuſantur, in illis contra ſe teſtimonium dicunt. Quæ-
ro enim quare nõ baptizes eos quos Felicianus in Ma-
ximiani ſchiſmate baptizauit, quia Chriſti baptiſmũ C
acceperunt, an quia Feliciani? Si quia Feliciani, apud
Maximianiſtas eum dedit damnatus, foris extra com-
munionẽ veſtram dedit eum, hoc eſt, illud baptiſma
quod & Saluij Membreſitani & aliorum talium: ſi au-
tem quia Chriſti, plus apud te valet pro baptiſmo Chri
ſti Felicianus in Muſtitanis, quàm ipſe Chriſtus in o-
mnibus terris? plus apud te valet pro baptiſmo Chriſti
ſedens ad latus tuum & damnatus à te, quàm ille ſe-
dens ad dexteram patris & crucifixus pro te? Parcitur
in pauciſſimis baptiſmo Chriſti, ne Felicianus offen-
datur: & non parcitur, ne ipſe Chriſtus in tot gentium
milibus exuffletur? Sed incredibilis eſt cæcitas homi-
num, & omnino neſcio quemadmodum credi poſſet
eſſe in hominibus tanta peruerſitas, niſi experimento
verborum ſuorum factorumque pateſceret vſque ad-
eo ſe clauſos habere cordis oculos, vt commemorent
Ex factis prophetarum, verba eorum intelliguntur. ſanctæ Scripturæ teſtimonia, nec intueantur in factis
Prophetarum, quemadmodum intelligenda ſint ver- D
ba Prophetarum. Dixit Hieremias, *Quid paleis ad tri-*
Hierem. 23. *ticum:* vt ipſe recederet à paleis populi ſui, in quas illa
Eſaia 52. tanta & vera dicebat? Dixit Eſaias, *Recedite, recedite,*
exite inde, & immundum nolite tangere. Sed cur ipſe in
illo populo immunditiam quam grauiter arguebat, in
vna cum eis congregatione tangebat? Legant quanta
in malos populi ſui, & quàm vehementer ac veraciter
dixerit, à quibus ſe tamen nulla corporali diremptio-
Pſal. 25. ne ſeparauerit. Dixit Dauid, *Non ſedi cum concilio va-*
nitatis, & cum facinoroſis non introibo: Odio habui cu-
riam nequiſsimorum, & cum impiis non ſedebo. Legant
quales in ſe temporibus ſuis in illo populo tolerauit,
qui vnctionis myſtico ſacramento tantum honorem
detulit, vt id nec in ſceleratiſſimo Saule cõtemneret,
imò tãtum veneraretur, vt amplius omnino non poſ-
ſet. Nonne ſi eorum verba factis eorum obiiceremus,
A reſponderent nobis, nos planè cum talibus nullum ha
buimus in corde conſortium, nec tangebamus im- Roman. 1
mundum, vbi poteſt coinquinari contactus: id eſt, con
ſenſione atque placito conſcientiæ recedebamus, &
exibamus ab eis, qui non ſolum talia non faciebamus,
ſed nec facientibus tacebamus. Iſti autem ſeditioſi &
inſani, qui defenſiones præciſionis ſuæ quærunt ex o-
raculis Prophetarum, ſupereſt vt impietate veſana de
verbis propheticis mores arguant Prophetarum. An
hoc dicturi ſunt quòd illis temporibus recedere iuſtis
à malo populo non licebat, iſtis verò temporibus licet.
Quid dici peruerſius poteſt, illo tempore non potuiſ-
ſe bonos à malis corporaliter ſeparari, quando multa
ſacramenta corporaliter obſeruari videbantur: nunc
autem neceſſariam eſſe corporalem ſeparationẽ, quã-
do iam illa ſpiritaliter obſeruantur? Væ cæcis ducenti-
bus & cæcis ſequentibus. Itáne non timent iſta di-
centes, ne fortè per tantam latitudinem orbis terra-
B rum qua fides Chriſti nomenque diffuſum eſt, an-
tequam ſe iſti ſepararent in aliqua parte terrarum ab
Aphricanis regionibus remotiſſima, iam hoc iuſti fe-
cerint, & adhuc iſti in immunditiæ, quam illi fugerãt,
contagione viuebant? Quis enim eos cauet, quis eos
ſecuros facit, ſi huiuſmodi à malis ſeparatio facienda
eſt? An antequàm ab iſtis fieret, nunquam factã fuiſſe
tam longè, vt Africam omnino neſcirent, ſicut in ex-
tremis illarum partiũ terris pars Donati prorſus igno-
ta eſt? Fortaſſe dicent obeſſe ſibi non potuiſſe quod
ignorabant. Sic ergo & illis terris obeſſe non poteſt
quod geſtum in Africa ignorant, etiam ſi vera iſti di-
cerent, quæ de Afrorum criminibus mentiuntur. Si
autem dicunt latere ſe non potuiſſe, ſi fieret, modò di-
cant per omnes orbis terræ partes, quod ſchiſma factũ
ſit. Nimium eſt quod interrogo. In ipſa Africa dicant
Donatiſtæ Carthaginienſes, vel quicunque ſunt in
ciuitate Carthaginis, quot partes per Numidiam &
C Mauritaniam factę ſint de ipſa parte Donati, quarum
omnium cauſas vtique noſſe deberent, ne fortè iuſti
aliqui in regionibus illis malorum ſuorũ ſocietatem
congregationemque vitauerint, & exierint inde, ne
immundum tangerent, ne cum facinoroſis introirent,
ne fortè iſti iam ante aliquot annos in aliquo angulo
Numidiæ vel Mauritaniæ ſeparantibus ſe frumentis
palea remanſerint & neſciunt. Sed vnde ſecuri ſunt,
niſi quia certum habent bonos eſſe non potuiſſe, qui
ſe ab vnitate cõmunionis Donati, quę per totam Afri-
cam diffunditur, ſegregarunt? Quia ſi malos aliquos
in ſua vicinitate patiebantur, quos oſtendere cæteris
non valebant, eos tolerare potius debuerunt, quàm di
uidere ſe à tot innocẽtibus, quibus perſuaderi non po-
terant aliena peccata etiam ſi ea ipſi optimè noſſent.
Cur ergo hæc innocentia non tribuitur orbi terrarum
in tanta multitudine gẽtium, quacunq; Chriſti hęre-
ditas patet, vt certa atque ſecura ſit, eos qui ſe bonos
D dicunt, & ſe ab omnis terræ vnitate ſeiungunt, eo ipſo
demonſtrare quales ſint? Sibi enim iuſti videntur, &
ſpernunt cæteros, & ideo non cantant canticum no-
uum, quia de ſuperbia veteris hominis extollũtur. Ab
ea quippe cõmunione ſeparantur cui dictum eſt; Can Pſal. 95.
tate Domino canticum nouum, cantate Domino o-
mnis terra. Qui ſi verè iuſti eſſent, & humiles eſſent: ſi
autem humiles eſſent, etiam ſi verè malos in ſuæ vici-
nitatis congregatione paterẽtur, quos ab vnitate Chri
ſti expellere non valerent, charitate Chriſti tolerare
diligerent. Quomodo autem poſſunt de iis ipſis quos
in ſua vicinitate malos arguunt, iuſtum habere iudi-
cium, cùm temeraria cæcitate tam longè à ſe poſitos
ignotiſſimos criminantur? Vtrum enim vel ciues ſuos
vel vicinos quos arguunt, malos eſſe nouerint, incertũ
eſt orbi terrarum: quia verò ab eis quorum vitam lon-
gè poſitorum noſſe non poſſunt, temeraria cæcitate
ſeparentur,

ſeparentur, certum eſt orbi terrarum. Et quia cum lau A de patientiæ mali tolerantur, ne ignoti boni damnentur, certum eſt orbi terrarum. Quapropter ſecurus iudicat orbis terrarum bonos non eſſe, qui ſe diuidunt ab orbe terrarum in quacunque parte terrarum. Poſtremò ſi prophetæ poſteros monuerunt vt ſe ante tēpus vltimæ ventilationis à paleis corporaliter ſepararent, & tali ſeparatione cauerent tangere immundū, & cum facinoroſis non introirent, cur hoc non fecit apoſtolus Paulus? An palea non erant qui non ex veritate, ſed ex inuidia Chriſtum annunciabant? An immundi non erant qui non caſtè Euangelium prædicabant? Philip. 1. Hos in illis temporibus eccleſia fuiſſe teſtatur, cuius excellentiſſimam charitatem omnia tolerantē, etiam poſteriores imitati ſunt. An immunditia, an etiam auaritia? Quam Cyprianus corde non tetigit, & tamen inter auaros collegas pacatiſſimè vixit. Non enim obſurduerat aduerſus verba Pſalmorum, vt ſederet in cōuenticulo vanitatis, & cum facinoroſis introiret: odio non haberet curiam malignorū, & cum B impiis non ſederet. An non erat conuenticulum vanitatis in eis, qui eſurientibus in eccleſia fratribus largiſſimo argento nitere cupiebant? An non erant facinoroſi qui fundos inſidioſe fratribus rapiebāt? An nequiſſimi & impij non erant, qui vſuris multiplicantibus fœnus augebant? Ille verò lauabat manus ſuas cū innocentibus, & circumdabat altare Domini. Ideo quippe tolerabat nocentes, ne desereret innocentes cum quibus manus lauabat, quia diligebat ſpeciem domus Domini, quæ ſpecies in vaſis honorabilibus fuit. In magna autem domo non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia. Et illa quidem ſunt in honorem, illa verò in contumeliam. 2. Tim. 2. Et mundabat ſemetipſum ab huiuſmodi, vt eſſet etiam vas in honorem ſanctificatum, vtile Domino ad omne opus bonum paratum, nec propter vaſa quę erant in contumeliam ſe à magna domo ſeparabat, ſed eos in vnitate illius domus arguens tolerabat, à quibus ſe non imitando mundabat.

Cap. v. SED nouit ponere Parmenianus verba prophetæ C
Pſalm. 25. dicentis, *Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum facinoroſis non introibo, odio habui curiam malignorum. Lauabo cum innocentibus manus meas, & circumdabo altare Domini, Vt audiam voces laudis, & enarrem omnia mirabilia tua. Domine dilexi ſpeciem domus tuæ, & locum tabernaculi claritatis tuæ. Ne ſimul perdideris cum peccatoribus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam, In quorum manibus delicta ſunt, dextera eorum impleta eſt muneribus.* Nouit hoc ponere Parmenianus, & non curat aduertere quemadmodum his verbis ſine vllo diuiſionis nephariæ ſacrilegio ſeruiatur. Species enim domus & locus tabernaculi claritatis Dei in vaſis eſt, vt dixi, non omnibus, quæ tamen in vna domo magna ſunt, ſed in iis quæ ſunt in honore ſanctificata, D Domino vtilia, ad omne opus bonum ſemper parata. In his quiſquis dilexerit ſpeciem domus Dei, & locū tabernaculi claritatis eius, tolerat ea quæ ſunt in contumelia, nec propter hoc relinquit domū, ne fiat ipſe non vas in contumeliam, quod tamen in domo toleratur, ſed ſtercus quod de domo proiicitur, & propter ipſam temporalem cum malis in vna domo congregationem orat dicens, Ne ſimul perdideris cum peccatoribus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam: In quorum manibus delicta ſunt, dextera eorum repleta eſt muneribus. Hoc vtique orat, ne ſimul pereat cum iis cum quibus eum ſimul viuere charitas omnia tolerans hortatur, cuius ſacrificium præmittens, Domine dilexi ſpeciem domus tuæ, & locum tabernaculi claritatis tuæ. Quia enim dilexi ſpeciem domus tuæ, & propter ipſam dilectionem tolero vaſa quæ ſunt in contumeliam, quia charitas omnia tolerat, ne ſimul cum eis perdideris animam meam. Nónne apparet in his verbis vox illorum qui per Ezechielem prophetati ſunt gemere & mœrere Ezech. 9. ob iniquitates populi quæ fiebant in medio eorum? Et quia erant vaſa in honorem, proprium ſignum accipere meruerunt, vt cùm illi omnes inciperent vaſtari atque deleri, Deus non perderet cum peccatoribus animas eorum. Iſti autem ſunt infelices, qui ſe ab omni malorum congregatione tanquam triticum à paleis purgatum eſſe præſumunt. Per iſtam enim vanitatem prçiudicarunt ſibi, vt in populis quibus prçſunt, iniquiſſimas & flagitioſiſſimas turbas non audeāt corripere vt corrigantur, ne per hoc cogantur confiteri quia mali ſunt, & dicatur eis, Certè tritico purgato loquimini, Cur per has voces tantam commixturam eſſe fatemini? Et ideo quia iuſti non ſunt, non emendāt & arguunt in miſericordia, ſed oleo adulationis impinguant capita eorū, quibus ipſi capita eſſe volunt, quoniam ſub vno capite quod in cælo eſt in vnitate corporis, quod per totam terram eſt, eſſe nolunt, vt merito plebibus eorum dicatur, Qui vos felices dicunt, in Eſaiæ 3. errorem vos mittunt, & conturbant ſemitas pedum veſtrorum. Qui ergo non vult ſedere in concilio vanitatis, non euaneſcat typho ſuperbiæ, quærens conuenticula iuſtorum totius orbis vnitate ſeparata, quæ non poteſt inuenire. Iuſti autem ſunt per vniuerſam ciuitatem, quæ abſcondi non poteſt, quia ſupra montem conſtituta eſt. Montem illum dico Danielis, in Daniel. 2. quo lapis ille præciſus ſine manibus creuit, & impleuit vniuerſam terram. Per totam igitur iſtam ciuitatem toto orbe diffuſam, iuſti gemunt & mœrent ob iniquitates quę fiunt in medio eorum. Non ergo quęrat quis ſeparatos iuſtos, ſed cum ipſis potius in malorum temporali commixtione cōcorditer gemat. Non enim ſedebit in conuenticulo vanitatis, quia ibi ſedebit vbi conuerſatur. Audiet autem dicentem Apoſtolum, Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt. Ibi cum Philip. 3. facinoroſis non erit, ibi curiam nequiſſimorum non patietur, ibi cum impiis non ſedebit. In tali ſpe habitabit, vt ad rem cuius habet ſpem peruenire aliquādo mereatur. Non enim iam reſurreximus ſicut Chriſtus, aut iam cum illo ſedemus in cæleſtibus, & tamen quia talem ſpem nobis dedit, & per ipſam ſpem iam quodammodo ibi conuerſamur, dicit Apoſtolus, Si au Coloſſ. 3. tem reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcōdita eſt cum Chriſto in Deo. In illa vita noſtra quæ abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, non ſedemus in conuenticulo vanitatis, quia ſicut dicit Apoſtolus, Simul nos excitauit, & ſimul nos Epheſ. 2. ſedere fecit in cæleſtibus, ſed in ſpe, nōdum in re. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes. Quod enim quis videt, quid ſperat? Si autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus. Quam patientiam iſti miſeri perdiderunt, & feſtinantes ſe ante tempus velut à palea ſeparare, ſeipſos leuiſſimam paleam vento ablatam de area demonſtrarunt. Quod ergo ait ſapientia teneamus, Qui autem me audierit, habitabit Prouerb. 1. in ſpe, & ſilebit ſine timore ab omni malignitate. Dū ergo habitamus in ſpe, cogitemus, non quod ſumus, ſed quod erimus: quia filij quidem Dei ſumus, ſed nōdum apparuit quod erimus: quia cùm apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. In tali ſpe habitantes, quia hæc habitatio non habet malos, nec conuenticula vanitatis, nec facinoroſos, nec iniquos, nec impios patimur, & eos tamen non in ſpe quæ non videtur patimur in cōgregatione catholica toto orbe diffuſa, donec tranſeat iniquitas, donec tempore meſſis zizania colligantur, donec vltimo vē- Matthæi 13.
tilabro à frumento palea ſeparetur, donec piſces boni

à piſci-

à piſcibus malis, cum quibus intra eadem retia congregati ſunt, in litore eligãtur, donec hædi ab ouibus, cum quibus ſub vno paſtore in eiſdem paſcuis tamdiu pauerunt, in vltimo ad ſiniſtram ſegregẽtur. Nulla eſt igitur ſecuritas vnitatis, niſi ex promiſſis Dei eccleſia declarata, quæ ſuper montem, vt dictum eſt, conſtituta abſcondi non poteſt: & ideo neceſſe eſt vt omnibus terrarum partibus nota ſit. Inconcuſſum igitur firmumque teneamus, nullos bonos ab ea ſe poſſe diuidere: id eſt, nullos bonos etiam ſi cognitos ſibi malos patiantur, vbicunque verſantur propter eos ſe à longè poſitis & incognitis bonis temerario ſchiſmatis ſacrilegio ſeparare: & in quacunque parte terrarum vel facta ſunt iſta, vel fiunt, vel futura ſunt, cęteris terrarum partibus longè poſitis, & vtrum facta ſint, vel cur facta ſint ignorãtibus, & tamen cum orbe terrarum in vnitatis vinculo permanentibus, ea ipſa ſit firma ſecuritas, non hoc potuiſſe facere, niſi aut ſuperbiæ tumore furioſos, aut inuidentiæ liuore veſanos, aut ſæculari commoditate corruptos, aut carnali timore peruerſos. Quibus omnibus cauſis efficitur, vt vel boni falſis criminibus infamentur, vel temerè de bonis falſa credantur, vel etiam mali qui pro vnitatis vinculo tolerati nihil obſunt bonis, dirupta bonorum pace peruerſiſſimè fugiantur, cùm vexationi frumentorum non parcitur, vſurpantibus ſibi hominibus ante meſſem, quod angeli in meſſe facturi ſunt.

Matth. 25.
Matthæi 5.

CAP. VI.

Hæretici martyrum gloriã ſi quid patiuntur, ſibi vendicant.

QVÆ cùm ita ſint, audent ſacrilega ſchiſmata vel hæreſes impiæ, ſi quando in flagello vt ſe corrigãt admonentur, pœnas furoris ſui etiam inter martyria deputare. Quod exiſtimans etiam Parmenianus, in fine epiſtolæ ſuæ exhortatur Ticonium, vt in parte Donati permaneat & perſecutiones perferat, dicens *non ſe debere voluntate coniungi eis, quibus perſecutione cogente non iuncti ſunt*, adhibens etiam teſtimonium ſcripturæ dicentis, *Væ his qui perdiderunt ſuſtinentiam, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facient cùm inſpicere cœperit eos Dominus?* more ſuo cũcta de diuinis libris aduerſus ſeipſos proponentes. Qui enim ſuſtinentiam perdiderunt, niſi qui eos de criminibus quæ obiiciebant conuincere nequiuerunt, quos pro pace Chriſti tolerare noluerunt, vt ſerò poſtea cogitantes, ipſam partem ſuam non eſſe per multas particulas diuidendam, etiam ſibi manifeſtiſſimos ſacrilegos quos ipſi damnarunt rurſus receptos, pro falſa Donati pace tolerarunt? Et nunc iam tandem aliquando cognoſcant & corrigant ſe, qui ſe impiè feciſſe ex eo ſaltem quod à Maximiano paſſi ſunt, didicerunt. Sed ſi licet erubeſcant manifeſtiſſimis rationibus corrigi, quia imperatorum iuſſionibus reſtiterunt, ne illa quæ ſe conqueruntur fuiſſe perpeſſos, correcti perdidiſſe videantur: quaſi non melius perdunt illa, quàm pereunt. Si enim habent aliquam vmbram, quamuis falſam atque fallacem, tamen nonnullam imaginem fortitudinis, iubenti non cedere imperatori: cuius vel humanæ laudis illecebra eſt, apertiſſimæ cõtradicere veritati? Cur clauſis oculis tam multa de ſcripturis teſtimonia proferunt, quæ intellecta atque prolata contra ſe repudiant, quæ ſi ſecundum eorum intellectum recipiantur, nihilominus eos de ſua peruerſitate conuincunt? Nónne ſcriptum eſt, Non contradicas vllo modo veritati? Cui autem niſi veritati cõtradicitur, cùm etiam regi ex veritate aliquid iubenti reſiſtitur? Sed rex homo qui minatur vel qui vindicat, ad tempus moleſtus eſt: non ſic ille rex qui etiam veritas dicitur, qui nunc quoque illis per prophetam clamat, Sine cauſa percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt. Qui propterea per humanas poteſtates nunc miſericorditer admonet, ne in fine ſic vindicet vt non ſe poſſint ſuperbi de ſua damnatione iactare. Sub vindicta enim regum poteſt hominum pertinacia falſo nomine virA tutis velle laudari; æternis autem ignibus concremari, nec erit, nec vocabitur fortitudo. Non enim erunt in die illa qui caput vngant oleo adulationis, aut varia decepti fallacia coronatos ſomnient damnatos, dicentes, euge, euge: & iurantes per canos eorum, qui caput ſanum non habuerunt, & per compages eorum qui viam pacis non agnouerunt. Quales turbas iſti auertentes à Chriſti vnitate, & ad ſuum nomen conuertere cupientes, interim temporalia ſupplicia ſchiſmatis ſui conferre audent paſſionibus martyrum, vt eis pœnarum ſuarum natalitia celebrentur magno conuentu hominum furioſorum: quorum è numero illi ſũt, qui etiam nullo perſequente, ſeipſos vltro per montium abrupta præcipitant, vt malam vitã peiore morte conſumment. Non erunt in die illa ſtultæ plebes quibus dicãt, nos ſumus iuſti qui patimur perſecutionem, & cæcis vẽdatur reprobus lapis pro gemma precioſa, id eſt, carnalis duritia pro ſpiritali patiẽtia. Non B erunt qui nomina principum furoris ſui recitẽt ad altaria, vel quæ ab vnitate Chriſti diuiſerũt, vel quæ ſub nomine Chriſti contra erexerunt. Hęc enim ſunt precia quæ iſti vt accipiant, dum volunt habere quod vẽdant, excitant aduerſum ſe poteſtatum ſeueritatem per animoſam peruerſitatem, ne illi qui ab eis ſeducuntur, & eos propterea iuſtos putant, quia pœnas iniquitatis exoluunt, redeant ad cor, & conſiderent quare & quæ ſe pati glorientur. Quantum enim erat vt paululum aduerterent talia dicere Parmenianum Ticonio de perferendis perſecutionibus & gloria tolerantiæ, qualia dicunt omnes hæretici, de quibus coercendis vel puniendis, ſimilia regum iuſſa proferuntur, qualia certè Membreſitanis ſuis dicit etiã Saluius, cui tantas Abitinenſes plagas & contumelias intulerunt, per quos iſti meruerãt vt de eccleſia pelleretur, vt eius ceruici etiam mortuorum canum cadauera colligarent, vt poſtremo cum illo ad turpes voces cantationesque ſaltarent. Quem ſermonem poſteaquam tanC ta perpeſſus eſt, cum putamus habuiſſe cum ſuis, quos miſcetos decepit vt alteram ſibi baſilicam fabricarent? Quanta dixit de iuſtitia pro qua talia perpeti meruit: ideo ſe ſanctum perſuadens, quia paſſus eſt: ideo illos iniquiſſimos, quia fecerunt. Thuſcorum tyrannorum commemoratur antiqua crudelitas, qui mortua viuis, ſed humana humanis corpora coniungebant; canina verò humanis, & hæc epiſcopalibus membris, neſcio vtrum quiſquam ſe vel audiſſe vnquam vel legiſſe cõmemorat. Notum eſt omnibus nugaces & turpes ſaltationes ab Epiſcopis ſolere compeſci. Quis vnquam meminit ab hominibus quos in auxilium Epiſcopi petierunt, cum Epiſcopis eſſe ſaltatum? An fortè Saluius tunc non erat Epiſcopus, quando damnatio eius in Bagaienſis concilij ſententia recitata eſt? Quod ſi & ipſe poſtea reconciliaretur Primiano, ſicut ei reconciliatus eſt Felicianus, eiuſdem plenarij concilij veridico D ore damnatus, ſicut ibi eorum verba recitantur, tunc eſſet Epiſcopus. An fortè iam non admittetur, quia quaſi ſacrilegium ſchiſmatis, quem coinquinauerit, poteſt mundari, ſicut Felicianus: quę verò canes mortui collo ſuſpenſi immundum fecerint, non poteſt expiari? Vellem ſcire quid ad hæc dicant, tam manifeſta, tam publica, tam recentia, qui nobis antiquas calumnias ſuas quaſi crimina noſtra obiiciunt. Quiſquis eorum arbitratur me falſa iactare, quid magnum eſt, quid difficile, vt animæ ſuæ curã gerens pergat Membreſam, quærat an facta ſint iſta, & defendat, ſi poteſt. Si enim dicit iſta rectè ſchiſmatis cauſa fieri, quos trecenti & decem Donatiſtæ epiſcopi damnauerũt, non murmurent quando aliqua patiuntur: quamuis paſſi ſunt quos ab vnitate Chriſti ſchiſma feciſſe, non trecentorum & decem, ſed totius orbis authoritate conuincimus. Si autem dicit leuia eſſe quæ paſſus eſt Saluius,

Eccleſ. 2.
Eccleſ. 4.
Hierem. 2.
Donatiſta per canos & compages p eorũ damnatorum ſuorum iurare ſolent.
Eorundem natalitia celebrant.
Donatiſta nomina principum ſuorum ad altare recitabant.
Saluius Maximianiſta quomodo à Primianiſtis tractatus.
Virgil. lib. 8. Aeneid.

A

uius,quæro vtrum, ſi aliquem Donatiſtarum epiſcoporum ſaltare cogeret Imperator, & nolenti facere, beſtias, igneſque minaretur, non mallet illa perpeti quàm illud admittere:& cùm paſſus eſſet, vtrum non eum iſti inter martyres recitarent? Grauiora ergo paſſus eſt Saluius cum quo ſaltatum eſt,quàm ſi viuus arſiſſet. Nam ſi cuiquam eorum hæc duo proponerentur, vtrum mallet non ipſe ſaltare, ſed ſaltari ſecum, quàm viuus incendi, quid eum electurum eſſe reſpondeant? Si autem dicit nihil aliud impetraſſe à proconſule Primianiſtas, niſi vt per Abitinenſes Saluius de baſilica pelleretur, illos autem ſua ſponte feciſſe quicquid ei poſtea crudeliter turpiterque fecerunt: cur non ſibi dicit ſic etiam poſſe catholicos nihil aliud ab imperatoribus petere, niſi vt iſti de baſilicis quas nomine ſacrilego retinent excludantur? Illos autem ſua ſponte regia poteſtate & honeſtate ſeruata in ſacrilegos multò mitius quàm Abitinenſes nulla imperiali lege, nulla iudiciaria iuſſione, in Membreſitanum Saluium vindicarunt. Quibus rebus conſideratis, prius quid faciant, & poſtea quid patiantur aduertant, ne cùm aduerſus facta ſua oculos claudunt, & ad pœnas ſuas oculos aperiunt, & hîc fruſtra temporalia patiantur, & in vltimo iudicio Dei etiam pro hoc ipſo quòd fruſtrà eos talibus moleſtiis vt emendaret admonuit, æterno ſupplicio puniantur. Non vetera replico, vbi fallunt quos poſſunt: breuiter dico, præſentia ingero, digito oſtendo. Damnati Maximianiſtæ recipiuntur, ignotæ gentes arguũtur. Maximianiſtarum baptiſmus acceptatur, orbis terrarum baptiſmus exufflatur. Ecce Aſſuritani, ecce Muſtitani, ecce non longè mortuus Prætextatus, ecce adhuc viuus Felicianus, ecce nomina eorum inter damnatos Bagaienſi concilio geſtis proconſularibus allegata, talibus recentibus & præſentibus factis, quales ab initio fuerint, ſatis indicant. Si quid pro huiuſmodi aduerſitatibus & iniquitatibus patiuntur, ſi nolunt corrigi, ſaltem non audeant gloriari.

B

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBRI SEPTEM.

Ex Retract. lib. 2. cap. 18.

CONTRA *Donatiſtas authoritate beatiſſimi epiſcopi & martyris Cypriani ſe defendere molientes, ſeptem libros de baptiſmo ſcripſi; in quibus docui nihil ſic valere ad refellendos Donatiſtas, & ad eorum prorſus ora claudenda, ne aduerſus catholicam Eccleſiam ſuum ſchiſma defendant, quo modo literas factumq; Cypriani. Vbicunque autem in his libris commemoraui Eccleſiam non habentem maculam aut rugam, non ſic accipiendum eſt quaſi iam ſit, ſed quæ præparatur vt ſit quando apparebit etiam glorioſa. Nunc enim propter quaſdam ignorantias & infirmitates membrorum ſuorum, habet vnde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita noſtra. In quarto libro cùm dicerem vicem baptiſmi poſſe habere paßionem, non ſatis idoneum poſui illius latronis exemplum, quia vtrum non fuerit baptizatus incertum eſt. In libro ſeptimo de vaſis aureis & argenteis in domo magna conſtitutis, ſenſum Cypriani ſecutus ſum, qui hæc accepit in bonis, in malis autem lignea & fictilia, ad illa referens, quod dictum eſt, Alia quidem in honorem; ad hæc autem quod dictum eſt, Alia verò in contumeliam. Sed magis approbo quod apud Ticonium poſtea reperi vel aduerti, in vtriſque intelligendum, quædam in honorem, non ſola ſcilicet aurea & argentea, & rurſum in vtriſque quædam in contumeliam non vtique ſola lignea & fictilia. Hoc opus ſic incipit,*

Lib. 1. c. 17. & lib. 3. cap. 18. & lib. 4. cap. 3. 4. & 10.

Matth. 6. Cap. 12.

Luc. 23.

Cap. 5. 2. Timot. 2. Lib. 3 epiſt. 3. & lib. 4. epiſt. 2.

C

D

LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Lib. 2. contra Parmenianũ, cap. 14.

IN eis libris quos aduerſus epiſtolã Parmeniani, quam dedit ad Ticonium, ſcripſimus; promiſimus nos diligentius quæſtionem baptiſmi tractaturos: quod etiam ſi non ibi promitteremus, debitum tamen à nobis flagitantibus fratribus meminimus & agnoſcimus. Quapropter in hoc opere adiuuante Domino ſuſcepimus non ſolum ea refellere quæ de hac re nobis Donatiſtæ obiectare conſuerũt; ſed etiam de beatiſſimi martyris Cypriani authoritate, vnde ſuam peruerſitatem ne veritatis impetu cadat, fulcire conantur, quæ Dominus donauerit dicere: vt intelligant omnes qui non ſtudio partium cæcati iudicant, non ſolùm eos non adiuuari authoritate Cypriani, ſed per ipſam maximè conuinci atque ſubuerti. Iam quidem in ſuprà memoratis libris dictum eſt ita poſſe extra catholicam communionem dari baptiſmum, quemadmodum & extra eam poteſt haberi. Nullus autem illorum negat habere baptiſmum etiam apoſtatas, quibus vtique redeuntibus & per pœnitentiam conuerſis, dum non redditur, amitti non potuiſſe iudicatur. Sic & illi qui per ſacrilegium ſchiſmatis ab eccleſiæ communione diſcedunt, habẽt vtique baptiſmum, quem priuſquam diſcederẽt acceperunt. Nam & ipſi ſi redeant, non eis iterum datur; vnde oſtenditur illud quod acceperant in vnitate poſiti, non potuiſſe amittere ab vnitate ſeparatos. Quod ſi haberi foris poteſt, etiam dari cur non poteſt? Si dicis, non rectè foris datur: reſpondemus, ſicut non rectè foris habetur, & tamen habetur; ſic non rectè foris datur, ſed tamen datur. Sicut autem per vnitatis reconciliationem incipit vtiliter haberi, quod extra vnitatem inutiliter habebatur: ſic per eandem reconciliationẽ incipit vtile eſſe, quod extra eam inutiliter datum eſt. Non tamen dici fas eſt, non datum eſſe quod datum eſt; aut vt non hoc dediſſe quiſquã calumnietur, cùm hoc eum dediſſe quod acceperat confitetur. Sacramentum enim baptiſmi eſt quod habet qui baptizatur. Et ſacramentum dandi baptiſmi eſt quod habet qui ordinatur. Sicut autem baptizatus ſi ab vnitate receſſerit, ſacramentum baptiſmi non amittit; ſic etiam ordinatus, ſi ab vnitate receſſerit, ſacramentum dandi baptiſmi non amittit. Nulli enim ſacramento iniuria facienda eſt: ſi diſcedit à malis, vtrunque diſcedit; ſi permanet in malis, vtrunque permanet. Sicut ergo acceptatur baptiſmus quem non potuit amittere qui ab vnitate diſceſſerat; ſic acceptandus eſt baptiſmus quẽ dedit ille qui ſacramẽtum dandi cum diſcederet

Argumentum operis ſuſcepti.

De conſ. diſt. 4. cap. Nullus autem.

De conſecrat. diſt. 4. cap. Oſtenditur. Ordinationis ſacramentũ.

derent non amiſerat. Nam ſicut redeũtes qui priuſquã recederent baptizati ſunt, non rebaptizantur; ita redeuntes qui priuſquam recederent ordinati ſunt, non vtique rurſus ordinantur, ſed aut adminiſtrant quod adminiſtrabant, ſi hoc eccleſiæ vtilitas poſtulat; aut ſi non adminiſtrant, ſacramentum ordinationis ſuæ tamen gerunt, & ideo eis manus inter laicos non imponitur. Nam neque ſacramentũ baptiſmi, neque ſacramentũ dandi baptiſmi, quando ab eis cum Maximiano diſceſſit, Felicianus amiſit. Nunc enim eum ſecum habẽt cum eiſipſis, quos cùm foris eſſet, in Maximiani ſchiſmate baptizauit. Quapropter potuerũt ab eis accipere cæteri, cùm ad noſtrum cõſortium non acceſſiſſent, quod illi non amiſerant, cùm à noſtro cõſortio receſſiſſent. Quibus rebus oſtẽditur & ipſos impiè facere qui rebaptizare conantur orbis vnitatẽ, & nos rectè facere, qui Dei ſacramenta improbare nec in ipſo ſchiſmate audemus. In quo enim nobiſcum ſentiunt, in eo etiam nobiſcum ſunt. In eo autẽ à nobis receſſerunt, in quo à nobis diſſentiũt. Non enim acceſſus iſte atque diſceſſus corporalibus motibus, & non ſpiritalibus eſt metiendus. Sicut enim cõiunctio corporum fit per continuationẽ locorũ, ſic animorum quidam cõtactus eſt cõſenſio voluntatum. Si ergo qui receſſit ab vnitate aliquid aliud agere voluerit, quàm quod in vnitate percepit, in eo recedit atque diſiungitur. Quod autem ita vult agere ſicut in vnitate agitur, vbi hoc accepit & didicit, in eo manet atque coniungitur.

De conſecr. diſt. 4 cap. Oſtenditur.

CAP. II. *Baptiſmus extra eccleſiã acceptus.*

ITAQVE iſti in quibuſdam rebus nobiſcum ſunt, in quibuſdã verò à nobis exierunt. Proinde illa in quibus nobiſcũ ſunt, eos agere non vetamus. In quibꝰ autem nobiſcum non ſunt, vt veniendo accipiãt, vel redeundo recipiãt, adhortamur & quibus modis poſſumus vt id eligant emendati atque correcti, cum charitate ſatagimus. Non eis itaq; dicimus, nolite dare: ſed, nolite in ſchiſmate dare. Nec eis quos videntur baptizaturi dicimus, nolite accipere: ſed, nolite in ſchiſmate accipere. Nam ſi quem fortè coegerit extrema neceſſitas, vbi catholicũ per quem accipiat non inuenerit, & in animo pace catholica cuſtodita, per aliquem extra vnitatem catholicã poſitum acceperit, quod erat in ipſa catholica vnitate accepturus, ſi ſtatim etiam de hac vita migrauerit, non eum niſi catholicũ deputamus. Si autẽ fuerit à corporali morte liberatus, cum ſe catholicæ congregationi etiam corporali præſentia reddiderit, vnde nunquam corde diſceſſerat, non ſolũ non improbamus quod fecit, ſed etiã ſecuriſſimè veriſſimeque laudamus: quia præſentem Deum credidit cordi ſuo, vbi vnitatẽ ſeruabat, & ſine ſancti baptiſmi ſacramento, quod vbicunque inuenit, non hominum ſed Dei eſſe cognouit, noluit ex hac vita migrare. Si quis autẽ cùm poſſit in ipſa catholica accipere, per aliquam mentis peruerſitatem eligit in ſchiſmate baptizari, etiam ſi poſtea venire ad catholicã cogitat, quia certus eſt ibi prodeſſe ſacramentum, quod alibi accipi quidem poteſt, prodeſſe autẽ non poteſt: proculdubio peruerſus & iniquus eſt, & tanto pernicioſius quanto ſcientius. Ita enim non dubitat rectè illic accipi, ſicut non dubitat illic prodeſſe etiam quod alibi acceperit.

24 q. 1 cap. Si quẽ fortè. In extrema neceſſitate etiam ab hæretico vel ſchiſmatico accipi baptiſmus poteſt.

CAPVT III.

DVO ſunt enim quæ dicimus, & eſſe in catholica baptiſmum, & illic tantum rectè accipi: vtrunque horum Donatiſtæ negant. Item alia duo dicimus, eſſe apud Donatiſtas baptiſmum, non autem illic rectè accipi. Horum duorum illi vnum magnopere affirmãt, id eſt, eſſe ibi baptiſmum; non autem illic rectè accipi, nolunt fateri. Harum quatuor ſententiarũ tres noſtræ tantum ſunt, vnam verò vtrique dicimus. Nam eſſe in catholica baptiſmum, & rectè illic accipi, & apud Donatiſtas non rectè accipi, nos tantum dicimus: eſſe verò baptiſmum & apud Donatiſtas & illi aſſerũt, & nos cõcedimus. Quiſquis ergo vult baptizari, & certus eſt iam ſibi noſtram eccleſiam ad Chriſtianam ſalutẽ eſſe diligendam, & in ea ſola prodeſſe baptiſmum Chriſti, etiam ſi alibi acceptũ fuerit: ſed ideo in parte Donati vult baptizari, quia eſſe ibi baptiſmũ non illi ſoli neq; nos ſoli, ſed vtrique dicimus, attendat alia tria. Si enim nos eligit ſequi in iis quæ illi non dicunt, ea verò quæ vtrique dicimus, præponit his quæ nos ſoli dicimus: ſatis eſt nobis quòd ea quæ illi non dicunt, & nos ſoli dicimus, præponit eis quæ illi ſoli dicunt. Eſſe autem in catholica baptiſmũ, nos dicimus, illi non dicunt. Rectè accipi in catholica baptiſmũ, nos dicimus, illi non dicunt. Non rectè accipi in parte Donati baptiſmum; nos dicimus, illi non dicũt. Sicut ergo id potius credit quod nos ſoli dicimus eſſe credendũ; ita hoc potius faciat quod nos ſoli dicimus eſſe faciẽdum. Quod autẽ vtrique eſſe credendum dicimus, hoc ſi ita putat, robuſtius credat, quàm id quod à ſolis nobis dicitur. Robuſtius enim crediturus eſt eſſe baptiſmum Chriſti in parte Donati, quod ab vtriſq; noſtrum dicitur, quàm eſſe baptiſmũ in catholica, quod à ſolis catholicis tantummodo dicitur. Sed rurſus magis crediturus eſt eſſe baptiſmum Chriſti etiam apud nos, quod nos ſoli dicimus: quàm non eſſe apud nos, quod illi ſoli dicunt. Iam enim decreuit & certus eſt, in quibus diſſentimus nos illis eſſe præponendos. Ita ergo quod nos ſoli dicimus, rectè apud nos accipi magis crediturus eſt, quàm non rectè apud nos accipi, quia hoc illi ſoli dicunt. Eadem regula quod nos ſoli dicimus, non rectè apud illos accipi magis crediturus eſt, quàm id quod illi ſoli dicunt, id eſt, rectè apud illos accipi. Fruſtra itaque ſibi videtur ſecurus ibi accipere, quod eſſe quidem ibi vtrique dicimus, ſed ibi eſſe accipiendum non vtrique dicimus. Elegit autẽ ipſe in eo quod non vtrique dicimus, nobis potius inhærere. Hic ergo ſecurus accipiat, vbi & eſſe & accipi rectè certus eſt; illic autem non accipiat, quod eſſe quidem ibi dicunt, ſed ibi accipiendum eſſe non dicunt, quorum ſententiam decreuit eligere: quanquam etiam ſi dubium haberet, non illic rectè accipi quod in catholica rectè accipi certum haberet, grauiter peccaret in rebus ad ſalutẽ animæ pertinentibus, vel eo ſolo quòd certis incerta præponeret. Rectè quippe hominem in eccleſia catholica baptizari eo ipſo certus eſt, quòd etiam alibi baptizatus huc tranſire decreuit. Non rectè autem apud Donatiſtas hominem baptizari, ſaltem incertũ habeat, cùm hoc illi dicant, quorum ſententiam Donatiſtis anteponendam eſſe certum habet: & incertis certa præponendo hic baptizetur, vbi propterea certus eſt rectè fieri, quia & cùm alibi aliter facere cogitabat, huc trãſeundum eſſe decreuerat.

CAPVT IIII. *Qui ſciens à ſchiſmaticis accipit ſacramentum. Gratia Parmen. lib. 2. cap. 13.*

IAM verò ſi quis non intelligit quomodo fieri poſſit, vt quod ibi eſſe confitemur, non ibi rectè dari dicamus; illud attendat: quia nec rectè ibi eſſe dicimus, quod & illi dicunt in his qui ab eorum communione diſcedunt. Intueatur etiam ſimilitudinẽ notæ militaris, quia extra militiam à deſertoribus & haberi & accipi poteſt; ſed tamen extra militiam nec habẽda nec accipiẽda eſt, & reducto vel perducto ad militiam nec mutanda nec iteranda eſt. Veruntamen & alia cauſa eſt eorum qui in iſtos hæreticos imprudenter incurrunt, ipſam eſſe Chriſti eccleſiam exiſtimãtes: alia eorum qui nouerunt non eſſe catholicam eccleſiam, niſi eam quæ ſicut promiſſa eſt, toto terrarum orbe diffunditur & extenditur vſque ad fines terræ, quæ creſcens inter zizania & in tædio ſcandalorum requiẽ futuram deſiderãs, dicit in Pſalmis, A finibus terræ ad te clamaui dũ tæderet anima mea, in petra exaltaſti me. Petra autem erat Chriſtus. In quo nos iam reſuſcitatos & in cælo cõſidentes dicit Apoſtolus, nondũ in re, ſed in ſpe. Ideoq; ſequitur Pſalmus & dicit, Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimi-

Pſal. 60. *Epheſ. 2.*

inimici. Ex illis quippe promiſſionibus tanquam telis A
& iaculis in turri municiſſima conſtitutis, non ſolum
cauetur, ſed etiam expugnatur inimicus, induens lu-
Matt. 7. & 24. pos ſuos pellibus ouium, vt dicant, Ecce hic eſt Chri-
ſtus, ecce illic: & ab vniuerſitate ciuitatis ſuper mon-
tem conſtitutæ, ad particulas inſidiarum ſuarum mul-
tos ſeparent, & iugulatos abſumant. Et cùm hoc no-
uerint, eligunt extra communionem vnitatis corpo-
ris Christi accipere baptiſmum Chriſti, ad eandem
communionem cum eo quod alibi acceperint poſtea
migraturi. Scientes enim habituri ſunt aduerſus ec-
cleſiam Chriſti baptiſmum Chriſti, vel eo ipſo die
quo accipiunt. Quod ſi ſceleratum eſt, quis eſt qui
dicat, permittatur mihi vno die ſcelus admittere? Si
enim tranſiturus eſt ad catholicam, quæro cauſam.
Quid aliud reſponſurus eſt, niſi quia malum eſt eſſe
in parte Donati, & non eſſe in catholica vnitate? Hoc
igitur malum quot diebus feceris, tot dierum malum
facturus es, & dici poteſt maius malum fieri plurium B
dierum, minus autem paucorum, nullum autem ma-
lum fieri dici non poteſt. Quid autem opus eſt hoc tã
execrabile malum vel vno die, vel vna hora commit-
tere? Hoc enim qui ſibi concedi vult, poteſt ab eccle-
ſia vel ab ipſo Deo petere, vt ſibi vel vno die apoſtata-
re concedat. Nam cur vnius diei eſſe apoſtata timeat,
& vnius diei eſſe ſchiſmaticus hæreticúſue non ti-
meat, nulla cauſa eſt.

CAP. V. ILLIC, inquit, accipere malui, vbi baptiſmũ Chri-
ſti eſſe vtrique conſentiunt. Sed illic non rectè accipi
illi ad quos migraturus es dicunt. Rectè verò illic ac-
cipi illi à quibus migraturus es dicunt. Illud itaque
quod hi dicunt, quos poſtponis contradicentibus illis
quos ipſe anteponis, aut falſum eſt, aut, vt mitius dica-
tur, incertum. Vera ergo falſis, aut incertis certa præ-
pone. Illic enim quò migraturus es cùm alibi accepe-
ris, rectè poſſe accipi quod deſideras, non illi tantum
ad quos tranſiturus es, ſed tu ipſe qui tranſiturus es C
confiteris. Si enim vtrum rectè illic poſſet accipi du-
bitares, etiam illuc tràſeundum eſſe dubitares. Acci-
pere itaque in parte Donati, ſi incertum eſt eſſe pec-
catum: quis dubitet certum eſſe peccatum, non ibi
potius accipere, vbi certum eſt non eſſe peccatum?
Illi verò qui per ignorantiam ibi baptizantur, arbitran
tes ipſam eſſe eccleſiam Chriſti, in iſtorum quidem
comparatione minus peccant: ſacrilegio tamen ſchi-
ſmatis vulnerantur: non ideo non grauiter quod alij
Matthæi 11. grauius. Cùm enim dictum eſt quibuſdam, Tolerabi-
lius erit Sodomis in die iudicij quàm vobis: non ideo
dictum eſt, quia Sodomitæ non torquebũtur, ſed quia
illi grauius torquebuntur: quanquam hoc fuerat for-
taſſe occultum aliquando & incertum. Vnde autem
ſanantur hi qui aduertunt & corriguntur, inde grauã-
tur hi qui cùm iam ignorare non permittũtur, in per-
niciem ſuam pertinaciter ſæuiunt. Damnatio quippe
Maximianiſtarum & receptio damnatorum, cum his D
quos extra eorum communionem in ſacrilegio, ſicut
concilium eorum clamat, in ſchiſmate baptizarunt,
totam iſtam ſoluit quæſtionem, totam contentionem
abſtulit. Nihil omnino inter nos & eos Donatiſtas
qui Primiano communicant dereliquit, vnde dubite-
tur non ſolum haberi, ſed etiam dari poſſe baptiſmum
Chriſti ab eis qui ab eccleſia ſeparantur. Sicut enim
ipſi eos quos Felicianus in ſchiſmate baptizauit, verũ
baptiſmum accepiſſe fateri coguntur, quia eos ſecum
nunc habẽt in ipſo baptiſmo quem in ſchiſmate per-
ceperunt: ſic nos dicimus baptiſmum Chriſti eſſe etiã
extra communionem catholicam, quem dant illi qui
ab eadem communione præciſi ſunt, quia eum cùm
præciderentur non amiſerunt. Et quod ipſi ſe putant
contuliſſe illis, quos Felicianus in ſchiſmate baptiza-
uit, cùm eos ſibi reconciliauerunt: id eſt, non vt acci-
perent quod non habebant, ſed vt prodeſſet eis quod
inutiliter in ſchiſmate acceperant & habebant: hoc
verè confert & præſtat Deus per communionem ca-
tholicã illis qui veniunt ab aliqua hæreſi vel ſchiſma-
te, vbi baptiſmum Chriſti acceperũt: id eſt, non vt ba-
ptiſmi ſacramentum incipiant habere quod non ha-
bebant, ſed vt incipiat eis prodeſſe quod inutiliter
habebant.

QVAPROPTER inter nos & ipſos quodammo- *CAP. VI.*
do cardinales Donatiſtas, quorũ epiſcopus apud Car-
thaginem Primianus eſt, iam de hac re nulla eſt con-
trouerſia. Voluit enim Deus per Maximianiſtas eam
finiri, vt quod charitate ſuadente nolebant, exemplo
ſuo cogente faterentur. Sed adhuc propterea inde diſ-
putamus, ne illi ſibi videantur aliquid dicere, qui nec
iſtis communicant, qui apud ſe potius, quanto paucio-
res, tanto ſynceriores Donatiſtas remanſiſſe conten-
dunt. Qui ſi Maximianiſtæ ſoli eſſent, nec ipſorum ſa
lutem contemnere deberemus. Quanto ergo magis
quia eadem pars Donati in multa minutiſſima fruſta *Pars Donati in multa fruſta concisa eſt.*
conſciſſa eſt, quæ omnes minutæ particulæ hanc vnã
multo grandiorem, in qua Primianus eſt, de recepto
Maximianiſtarum baptiſmo reprehendunt, & ſingu-
læ conantur aſſerere, apud ſe tantummodo verum ba-
ptiſmum remanſiſſe, nec omnino eſſe alibi, neque in
toto orbe terrarum quà eccleſia catholica expãditur,
nec in ipſa grandiore parte Donati, nec in cæteris præ-
ter ſe vnã ex minutiſſimis partibus. Quæ omnes par-
ticulæ ſi aduertere voluerint vocem non hominis, ſed
ipſius manifeſtiſſimæ veritatis, & animoſum ſpiritum
ſuæ peruerſitatis domare, non vtique ad partem Do-
nati maiorẽ, de qua præciſa præciſæ ſunt, ſed ad ipſam
viriditatem radicis catholicæ de ariditate propria re-
uertentur. Omnes quippe iſti vbi cõtra nos non ſunt,
pro nobis ſunt; vbi autem nobiſcum non colligunt,
ſpargunt.

IAM enim ne videar humanis argumentis agere, *CAP. VII.*
quoniam quæſtionis huius obſcuritas prioribus eccle-
ſiæ temporibus ante ſchiſma Donati magnos viros &
magna charitate præditos, patres epiſcopos ita inter ſe
compulit ſalua pace diſceptare atque fluctuare; vt diu
conciliorum in ſuis quibuſque regionibus diuerſa ſta-
tuta nutauerint; donec plenario totius orbis concilio *Nicænum concilium intelligit.*
quod ſaluberrimè ſentiebatur, etiam remotis dubita-
tionibus firmaretur: ex Euãgelio profero certa docu-
menta, quibus Domino adiuuante demonſtro, quàm
rectè placuerit & verè ſecundũ Deum, vt hoc in quo-
quam ſchiſmatico vel hæretico eccleſiaſtica medicina
curaret, in quo vulnere ſeparabatur: illud autem quod
ſanum maneret, agnitum potius approbaretur, quàm
improbatum vulneraretur. Certè Dominus in Euan- *Matthæi 12.*
gelio dicit, Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: & *Confer Matthæum cum Luca.*
qui mecum non colligit, ſpargit: tamen cùm ad eum
diſcipuli retuliſſent, vidiſſe ſe quendam in eius nomi-
ne pellentem dæmonia & prohibuiſſe, quia cum illis
eum non ſequebatur, Nolite, inquit, prohibere. Qui *Lucæ 9.*
contra vos non eſt, pro vobis eſt. Nõ poteſt enim quiſ- *Marci 9.*
quam in meo nomine facere aliquid, & malè loqui de
me. Si nihil in illo corrigendum erat, ſecurus ergo ſit
quiſquis extra communionẽ eccleſiæ conſtitutus col-
ligit in Chriſti nomine, diſſociatus à Chriſtiana ſocie-
tate: atque ita falſum erit illud, Qui non eſt mecum,
aduerſum me eſt: & qui non colligit mecum, ſpargit.
Si autem quod diſcipuli Domini per ignorantiam fa-
cere voluerunt, id in eo corrigendum eſt quod dixit
Dominus, Nolite prohibere: cur hoc ipſe prohiberi
prohibuit? Et quomodo erit verum quod ibi ait, Qui
contra vos non eſt, pro vobis eſt? In hoc enim facto
non contra eos, ſed pro eis erat, vbi per nomen Chri-
ſti ſanitates operabatur. Vt ergo vtraque ſententia ve-
ra ſit, ſicuti vera eſt, & illa vbi ait, Qui non eſt me-
cum,

cum,aduerſum me eſt: & qui mecũ non colligit, ſpargit: & illa vbi ait, Nolite prohibere, qui enim contra vos non eſt, pro vobis eſt: quid reſtat intelligendum, niſi quia ille in tanti nominis veneratione confirmandus fuit, vbi non erat contra eccleſiam, ſed pro eccleſia: & illa tamen ſeparatione culpandus, vbi ſi colligeret ſpargeret; & ſi forrè veniret ad eccleſiam, non illud quod habebat ibi acciperet, ſed in quo aberrauerat emendaret? A

Bona extra eccleſiam non ſunt, ſed agnoſcenda. *CAP. VIII.* *Act. 10.*

NEQVE enim & Cornelij gẽtilis hominis orationes non ſunt exauditæ, aut eleemoſynæ non ſunt acceptæ; imò & angelum ad ſe mitti, & miſſum meruit intueri, per quem poſſet vtique ſine hominis alicuius acceſſu cuncta neceſſaria diſcere. Sed quoniam quicquid boni in orationibus & eleemoſynis habebat, prodeſſe illi non poterat niſi per vinculum Chriſtianę ſocietatis & pacis incorporaretur eccleſię; iubetur mittere ad Petrum, & per illum diſcit Chriſtum, per illũ etiam baptizatus, Chriſtiano populo conſortio quoque communionis adiũgitur, cui ſola bonorum operum ſimilitudine iungebatur. Pernicioſè quippe contemneret bonum quod nondum habebat, ſuperbiens ex illo quod habebat. Sic etiam qui ſeipſos à ſocietate cæterorum ſeparantes, charitate violata, vnitatis vinculum rumpunt, ſi nihil faciunt eorum quæ in illa ſocietate acceperunt, in omnibus ſeparati ſunt, & ideo quem ſibi ſociauerint, ſi venire ad eccleſiam voluerit, debet omnia quæ nõn accepit accipere. Si verò nonnulla eadem faciunt, non ſe in eis ſeparauerunt, & ex ea parte in texruræ cõpage detinentur, in cætera ſciſſi ſunt. Proinde ſi quem ſociauerint ſibi, ex ea parte nectitur eccleſię, in qua nec illi ſeparati ſunt. Et ideo ſi ad eccleſiam venire voluerit, in eo ſanatur vbi laniatus errabat. Vbi verò ſanus connectebatur, non curatur ſed agnoſcitur, ne cùm ſana curare volumus, potius vulneremus. Itaque illi quos baptizant, ſanant à vulnere idololatriæ vel infidelitatis, ſed grauius feriũt vulnere ſchiſmatis. Idololatras enim in populo Dei gladius interemit, ſchiſmaticos antẽ terræ hiatus abſorbuit. Et Apoſtolus, Si habeam omnem, inquit, fidẽ, ita vt mõtes transferam, charitatem verò non habeã, nihil ſum. Si quis adducatur ad medicũ in aliqua neceſſaria parte corporis graui vulnere ſauciatus, ſi dixerit medicus, moritur inde niſi curetur: non opinor illi qui adduxerunt eum, ita deſipiunt vt conſideratis atque numeratis cæteris membris eius ſanis, reſpondeãt medico & dicant, Ergo ne iſta ſana tot membra non valent ad eius vitam, & illud vnum vulneratum valet ad eius mortem? Non vtique hoc dicunt, ſed curandum offerunt: nec ideo tamen quia curandũ offerunt; medicum rogãt, vt etiam illa quæ ſana ſunt curet, ſed illi vni loco medicinam inſtãter adhibeat, vnde mors etiam ſalutis cæteris imminet, & niſi ſanetur adueniet. Quid ergo prodeſt homini vel ſana fides, vel ſanum fortaſſe ſolum fidei ſacramentum, vbi letali vulnere ſchiſmatis perempta eſt ſanitas charitatis, per cuius ſolius peremptionẽ etiam illa integra trahuntur ad mortem? Quod ne fiat, non ceſſat miſericordia Dei per vnitatem ſanctæ eccleſiæ ſuæ, vt veniãt & curentur per medicamentum reconciliationis per vinculum pacis. Nec ideo ſe putent ſanos eſſe, quia dicimus eos habere aliquid ſanum; nec rurſus putent ideo curandũ eſſe quod ſanum eſt, quia oſtẽdimus aliquid vulneratum. Itaque in ſacramẽti ſanitate, quia cõtra nos non ſunt, pro nobis ſunt: in ſchiſmatis autem vulnere, quia cum Chriſto non colligunt, ſpargunt. Non extollantur ex his quæ habent. Quid tantum per ea quæ ſana ſunt ſuperbos oculos ducunt? Et vulnus ſuum dignentur humiliter intueri, nec ſolum quid aſſit, ſed etiam quid deſit attendant. B C D

Num. 16. *1. Cor. 13.*

Sine charitate nihil prodeſt. *CAP. IX.*

VIDEANT quàm multa & quàm magna nihil proſint, ſi vnum quiddã defuerit, & videãt quid ſit ipſum vnum. Nec me in hoc audiant, ſed Apoſtolum, Si linguis, inquit, hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æramentũ ſonans, aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & ſciero omnia ſacramenta, & omnem ſcientiã: & ſi habuero omnem fidem vt montes transferã, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Quid ergo eis prodeſt ſi & linguam in ſacris myſteriis habeant angelicam: & prophetiam, quemadmodũ Caiphas & Saul, vt aliquando prophetent, quos fuiſſe damnabiles ſancta ſcriptura teſtatur. Si ſacramenta non tantum ſciãt, ſed & habeant, ſicut habuit Simon magus: ſi fidem, ſicut dæmonia confeſſa ſunt Chriſtum: neque enim non credebant cùm dicerent, Quid nobis & tibi eſt fili Dei, ſcimus qui ſis: Si diſpertiant ipſi etiam ſubſtantiam ſuam pauperibus, ſicut multi, nõ ſolum in catholica, ſed in diuerſis hęreſibus faciunt. Si aliqua ingruẽte perſecutione tradant ad flammas nobiſcum corpus ſuum pro fide quam pariter confitentur: tamen quia ſeparati hæc agunt, non ſufferentes inuicem in dilectione, neque ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, charitatem vtique non habendo, etiam cum illis omnibus quæ nihil eis proſunt, ad æternam ſalutem peruenire non poſſunt.

1. Cor. 13. *Ioan 11.* *1. Reg. 18.* *Act. 8.* *Marc. 1.* *Ephe. 4.*

Non ſatis nacſit eccleſia. *CAP. X.* *Quæſtio Donatiſt.*

SED videntur ſibi argutiſſimè quęrere, *vtrum generet filios baptiſmus Chriſti in parte Donati, an non generet:* vt ſi conſenſerimus quod generet, ſuam eſſe aſſerent Eccleſiam matrem, quæ filios potuit de Chriſti baptiſmate generare, & quia vnam oportet eſſe eccleſiam, ex hoc iam noſtram non eſſe eccleſiam criminentur. Si autem dixerimus, non generat, cur ergo, aiunt, apud vos non renaſcuntur per baptiſmum, qui tranſeunt à nobis ad vos, cùm apud nos fuerint baptizati, ſi nondum nati ſunt? Quaſi verò ex hoc generet vnde ſeparata eſt, & non ex hoc vnde coniuncta eſt. Separata eſt enim à vinculo charitatis & pacis, ſed adiuncta eſt in vno baptiſmate. Itaque eſt vna Eccleſia, quæ ſola catholica nominatur, & quicquid ſuum habet in communionibus diuerſorum à ſua vnitate ſeparatis, per hoc quòd ſuum in eis habet, ipſa vtique generat, non illæ. Neque enim ſeparatio earum generat, ſed quod ſecum de iſta tenuerunt: quòd ſi & hoc dimittant, omnino non generant. Hæc itaq; in omnibus generat, cuius ſacramenta retinentur, vnde poſſit tale aliquid vbicunq; generari: quamuis non omnes quos generat ad eius pertineãt vnitatem, quæ vſq; in finem perſeuerantes ſaluat. Neque enim hi ſoli ad eam non pertinent, qui ſeparationis aperto ſacrilegio manifeſti ſunt, ſed etiam illi qui in eius vnitate corporaliter mixti per vitam peſſimam ſeparantur. Etenim Simonem magum per baptiſma ipſa pepererat: cui tamẽ dictum eſt, quòd non haberet partem in hæreditate Chriſti. Nunquid ei baptiſmus, nunquid Euangeliũ, nunquid ſacramenta defuerunt? Sed quia ei charitas defuit, fruſtra natus eſt, & ei expediebat fortaſſe non naſci. Nũquid nõ erant nati quibus Apoſt. ait, Tanquã paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam? eos tamẽ à ſacrilegio ſchiſmatis reuocat, in quod ideo irruebãt, quia carnales erãt, Quaſi paruulis, inquit, in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondũ enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis: carnales enim eſtis adhuc. Cùm enim ſint inter vos æmulatio & cõtẽtio, nõnne carnales eſtis, & ſecundum hominẽ ambulatis? Cùm enim quis dicat, Ego quidẽ ſum Pauli, alius autẽ, ego Apollo, nõnne homines eſtis? De his enim ſuprà dicit, Obſecro autem vos fratres per nomen Domini Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes: & non ſint in vobis ſchiſmata. Sitis autem perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſentẽtia. Nunciatum eſt enim mihi de vobis fratres mei ab his qui ſunt Chloes, quia contentio-

Reſp. *Act. 8.* *1. Cor. 3.* *1. Cor. 1.*

tentiones ſunt in vobis. Hoc autem dico, quia vnuſquiſque veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Chriſti. Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Iſti ergo ſi in hac obſtinatione & peruerſitate remanerét, certè quidem nati erant, nec tamen ad ipſam Eccleſiam de qua nati erant, per pacis atque vnitatis vinculum pertinerent. Ergo ipſa generat, & per vterum ſuú, & per vteros ancillarum ex eiſdem ſacramentis, tanquam ex viri ſui ſemine. Non enim fruſtra dicit Apoſtolus, Omnia illa in figura eſſe geſta. Sed qui ſuperbiunt & legitimę matri non adiunguntur, ſimiles ſunt Hiſmaeli, de quo dictum eſt, Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillę cum filio meo Iſaac. Qui autem pacificè diligunt legitimam patris ſui coniugem, cuius legitimo iure generati ſunt, ſimiles ſunt filiis Iacob, quamuis de ancillis natis, ſed tamen eandem hæreditatem ſumentibus. Qui autem de vtero ipſius matris intus in vnitate nati, negligunt gratiam quam acceperunt, ſimiles ſunt Eſau filio Iſaac, qui reprobatus eſt, Deo atteſtante & dicente, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui, cùm ambo ex vno concubitu concepti, ex vno vtero nati ſint.

1. Cor. 10. Geneſ. 21. Galat. 4. Geneſ. 30. Geneſ. 25. Malach. 1.

CAPVT XI. Quæſtio Donatiſtarum An ſemper peccata remittantur in baptiſmo Matthæi 28. Ioannis 20.

QVÆRVNT etiam, *vtrum peccata dimittantur per baptiſmum in parte Donati:* vt ſi dixerimus dimitti, reſpondeant, ergo eſt illic Spiritus ſanctus, quia cùm inſufflante Domino datus eſſet diſcipulis, tunc ſecutus eſt & ait, Baptizate gentes in nomine patris & filij & Spiritus ſancti: ſi cui dimiſeritis peccata, dimittentur ei, ſi cui tenueritis, tenebuntur. Et ſi ita eſt, inquiunt, communio noſtra eſt Eccleſia Chriſti. Non enim præter Eccleſiam, dimiſſionem peccatorum Spiritus ſanctus operatur. Et ſi noſtra communio eſt eccleſia Chriſti, non eſt eccleſia Chriſti veſtra communio. Vna eſt enim quæcunque illa ſit, de qua dictum eſt: Vna eſt columba mea, vna eſt matri ſuæ. Nec poſſunt eccleſiæ tot eſſe, quot ſchiſmata. Si autem dixerimus, non ibi dimitti peccata, ergo, inquiunt, non eſt illic verus baptiſmus: & propterea quos à nobis ſuſcipitis, vos baptizare debetis, quod quia non facitis, in eccleſia Chriſti vos non eſſe fatemini. His ita reſiſtimus, ſecundum ſcripturas, eos interrogantes, vt quod à nobis quærunt, ſibi ipſi reſpondeant. Quæro enim vt dicant, vtrum dimittantur peccata vbi charitas non eſt: peccata enim tenebræ animarum ſunt. Audimus quippe Ioannem dicentem, Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt vſque adhuc. Nulli autem ſchiſmata facerent, ſi fraterno odio non excæcarentur. Si ergo dicimus, non ibi dimitti peccata, quomodo renaſcitur qui apud eos baptizatur? Quid eſt enim renaſci per baptiſmum, niſi à vetuſtate renouari? Quomodo autem renouatur à vetuſtate, cui peccata præterita nõ dimittuntur? Quòd ſi renatus non eſt, nec Chriſtum induit, ex quo conficitur vt denuo baptizandus videatur. Quia dicit Apoſtolus, Quotquot enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: quem ille ſi non induit, nec in Chriſto baptizatus habendus eſt. Porrò quia in Chriſto dicimus baptizatum, fatemur eum Chriſtum induiſſe. Et ſi hoc fatemur, regeneratum fatemur. Quod ſi ita eſt, & peccata dimiſſa ſunt. Quomodo ergo dicit Ioannes, Qui odit fratrem ſuũ, in tenebris manet vſque adhuc: ſi iam facta eſt remiſſio peccatorum? An non eſt in ſchiſmate odium fraternum? Quis hoc dixerit, cùm & origo & pertinacia ſchiſmatis nulla ſit alia, niſi odium fraternum? Hanc illi quæſtionem ſoluere ſibi videntur cùm dicũt, Non eſt ergo in ſchiſmate remiſſio peccatorũ, & ideo nec regeneratio noui hominis, & propterea nec baptiſmus Chriſti. Nos autem quia fatemur ibi eſſe baptiſmum Chriſti, hanc eis quæſtionem ſoluẽdam proponimus,

Cantic. 6. Reſponſio. Peccata tenebræ ſunt animarum. 1. Ioannis 2. Galat. 3. 1. Ioannis 2. Schiſmatum origo.

Magus ille Simon, vtrum vero Chriſti baptiſmate tinctus ſit. Reſpõdebunt ita, quia ſanctæ ſcripturæ authoritate coguntur. Quæro ergo, vtrum fateantur ei dimiſſa peccata? Profectò fatebũtur. Item quæro, cur ei dixerit Petrus, non eum habere partem in ſorte ſanctorum? Quia, inquiunt, poſtea peccauit, pecunia volens emere donum Dei, cuius vẽditores eſſe Apoſtolos credidit.

Act. 8. Qui ſine charitate baptizatur, quatenus accipiat remiſſionem peccatorum.

CAPVT XII. De conſecr. diſt. 4 cap. Oſtenditur.

QVID ſi ad ipſum baptiſmum fictus acceſſit, dimiſſa ſunt ei peccata, an non ſunt dimiſſa? Eligãt quod volunt, vtrumlibet elegerint, ſufficit nobis. Si dimiſſa dixerint, quomodo ergo Spiritus ſanctus diſciplinę effugiet fictum, ſi in iſto ficto remiſſionem operatus eſt peccatorũ? Si dixerint non eſſe dimiſſa, quæro, ſi poſtea fictionem ſuã corde cõcuſſo & vero dolore fateretur, denuò baptizandus iudicaretur? Quod ſi dementiſſimum eſt dicere, fateantur vero baptiſmo Chriſti baptizari poſſe hominem, & tamen cor eius in malitia vel ſacrilegio perſeuerans, peccatorum abolitionem non ſinere fieri: atque ita intelligant in communionibus ab eccleſia ſeparatis poſſe homines baptizari, vbi Chriſti baptiſmus eadem ſacramẽti celebratione datur & ſumitur: qui tamen tunc proſit ad remiſſionem peccatorum, cùm quis recõciliatus vnitati, ſacrilegio diſſenſionis exuitur, quo eius peccata tenebantur, & dimitti non ſinebãtur. Sicut enim in illo qui fictus acceſſerat, fit vt non denuò baptizetur, ſed ipſa pia correctione & veraci cõfeſſione purgetur, quod non poſſet ſine baptiſmo, vt quod antè datum eſt, tunc valere incipiat ad ſalutem, cum illa fictio veraci confeſſione receſſerit: ſic etiam iſte qui baptiſma Chriſti, quod nõ amiſerunt qui ſe ſeparauerunt, inimicus charitatis & pacis Chriſti, in aliqua hæreſi aut ſchiſmate accepit, quo ſacrilego ſcelere peccata eius non dimittebantur, cùm ſe correxerit, & ad eccleſię ſocietatem vnitatemque venerit, non iterũ baptizãdus eſt, quia ipſa reconciliatione ac pace præſtatur, vt ad remiſſionem peccatorum eius, in vnitate iam prodeſſe incipiat ſacramentum, quod acceptum in ſchiſmate prodeſſe non poterat. Si autem dixerint in illo qui fictus acceſſit, per ſanctam vim tanti ſacramẽti dimiſſa quidem illi eſſe peccata in ipſo temporis puncto, ſed per fictionem ipſius rediiſſe continuo: vt Spiritus ſanctus & affuerit baptizato, vt peccata recederent, & perſeuerantiam fictionis fugerit vt redirẽt, vt & illud verum ſit: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis; Et illud: Spiritus enim ſanctus diſciplinę effugiet fictum: id eſt, vt & induat eum Chriſto ſanctitas baptiſmi, & exuat eum Chriſto pernicies fictionis: ſicut fit cùm quiſque à tenebris per lucem tranſit ad tenebras, oculi quidem eius in tenebras perpetuò diriguntur, ſed non poteſt eum lux niſi perfundere tranſeuntem. Si ergo hoc dixerint, hoc etiam in eis intelligãt fieri, qui extra eccleſiæ communionem, ſed tamen baptiſmate eccleſiæ baptizantur, quod vbicunque fuerit, ſanctum eſt per ſeipſum: & ideo non eſt eorum qui ſe ſeparant, ſed eius vnde ſe ſeparant: valet tamen & apud eos hactenus, vt per eius lucem tranſeant ad diſſenſionis ſuæ tenebras, continuo redeuntibus peccatis, quæ baptiſmatis ſanctitas in illo temporis puncto dimiſerat, tanquam redeunte obſcuritate quam lux in tranſitu excuſſerat. Nam redire dimiſſa peccata, vbi fraterna charitas nõ eſt, apertiſſimè Dominus in Euangelio docet de illo ſeruo, quem cùm inueniſſet debitorem decem miliũ talentorum, deprecanti omnia dimiſit. Ille autem cõſeruum ſuum qui ei debebat centũ denarios, cùm miſeratus non fuiſſet, iuſſit eum dominus reddere quę ei dimiſerat. Tempus ergo quo accipitur indulgẽtia per baptiſmũ tanquam tempus eſt reddendæ rationis, vt omnia debita quæ inuenta fuerint dimittãtur. Non tamen ille ſeruus poſtea dedit cõſeruo ſuo mutuã pecuniam

De conſecr. diſt. 4. cap. Tunc valere. 4 ſent. diſt. 4. cap. Qui verò.

Euaſio Donatiſtarum. De conſecr. diſt. 4 cap. Quomodo Deus. 4. ſent. diſt. 4. cap. Qui verò. Galat. 3. Sap. 1.

Confutatio.

Peccata dimiſſa quatenus redeant Matth 18. De conſecr. diſt. 4. cap. Quomodo Deus. 4. ſent. diſt. 4 cap. Qui verò.

niam, quam cùm ille non poſſet reddere, non eius mi- A ſertus eſt: ſed iam ei debebat conſeruus eius, cùm ipſe rationem Domino ſuo reddens, tanti numeri debito ſolueretur, nec dimiſerat conſeruo ſuo quod ei debebat, & ſic acceſſerat vt ei dimitteret Dominus. Hoc indicant verba conſerui dicentis, Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Alioquin diceret, iam mihi hoc dimiſeras, cur iterum repetis? Hoc & ipſius Domini verba manifeſtius aperiunt. Ait enim, Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit vnum de conſeruis ſuis qui debebat ei centum denarios. Non dixit, cui iam debitum centum denariorum dimiſerat. Si enim dimiſerat, non ei debebat. Quia ergo dixit, debebat ei: manifeſtum eſt, quod non dimiſerat. Et melius quidem fuerat, atque hoc potius congruebat tanto debitori reddituro rationem, & expectanti miſericordiam Domini ſui, vt prior ipſe conſeruo dimitteret quod ei debebatur, & ſic ad rationem reddendam, vbi miſericordia Domini imploranda erat accederet. Nec tamen illud quod nondum conſeruo dimiſerat, B impediuit Dominum eius, quo minus in illo tempore accipiendę rationis dimitteret ei omnia quę debebat. Sed quid profuit quando quidem in caput eius propter odiorum perſeuerantiam rurſus omnia continuo replicata ſunt? Sic non impeditur baptiſmi gratia, quo minus omnia peccata dimittat, etiam ſi odium fraternum in eius cui dimittuntur animo perſeuerat. Soluitur enim heſternus dies, & quicquid ſupra eſt ſoluitur, etiam ipſa hora momentumque ante baptiſmum & in baptiſmo. Deinceps autem reus eſſe continuo incipit, non ſolum conſequentium, ſed etiam præteritorum dierum, horarum, momentorũ redeuntibus omnibus, quæ dimiſſa ſunt: & hæc ſæpe contingunt in Eccleſia.

Matth. 18.

De conſecrat. diſt. 4. cap. Quomodo Dim. 4. ſent. liſt. 4. cap. Quiuis.

CAPVT XIII.

NAM plerumque fit vt homo habeat inimicum quem iniquiſſimè oderit; quãquam etiam iniquos inimicos diligere iubeamur, & orare pro eis. Subito autem periculo mortis incipit perturbari, & poſcit baptiſmum, quem tanta feſtinatione accipit, vt neceſ- C ſariam interrogationem paucorum verborum vix periculi tempus admittat, quanto minus ſermonem longiſſimum, vt illud odiũ pellatur corde, etiam ſi baptizanti ſit cognitum. Certe iſta non ſolùm apud nos, ſed etiam apud illos euenire non ceſſant. Quid ergo dicimus? Dimittuntur peccata huic homini, an non dimittuntur? Prorſus quod volunt eligant. Si enim dimittuntur, continuo redeunt, Euangelium loquitur, veritas clamat. Siue ergo dimittantur ſiue non dimittantur, neceſſaria eſt medicina poſtea: neque tamen ſi vixerit atque id corrigendum eſſe didicerit atque correxerit, denuò baptizatur, ſiue apud illos, ſiue apud nos. Sic & illa quæ ſchiſmatici vel hæretici non aliter habent, nec aliter agunt quàm vera Eccleſia, cùm ad nos veniunt, non emendamus, ſed potius approbamus. In quibus enim non diſſentiunt à nobis, in eis non diſiunguntur à nobis. Sed tamen quia eis nihil proſunt quamdiu hæretici vel ſchiſmatici ſunt, D propter alia in quibus à veritate diſſentiunt, & propter ipſum ſeparationis immaniſſimum ſcelus, ſiue permanſerint in eis peccata, ſiue continuo dimiſſa redierint, vt ad ſanitatem pacis atque charitatis veniant adhortamur, non ſolùm vt aliquid habeant quod non habebãt, ſed vt eis etiam illud prodeſſe incipiat quod habebant.

CAPVT XIIII. *Charitas deeſt ſchiſmaticis.*

FRVSTRA ergo nobis dicunt, *Si baptiſmum noſtrum acceptatis, quid minus habemus vt nobis de veſtra communione conſulendum putetis?* Reſpondemus enim, Non baptiſmum veſtrum acceptamus, quia non eſt baptiſmus ille hæreticorum vel ſchiſmaticorum, ſed Dei & Eccleſiæ, vbicunque fuerit inuentus & quocunque tranſlatus. Veſtrum autem non eſt niſi quod prauè ſentitis, & ſacrilegè agitis; & impiè ſeparamini. Nam ſi cætera omnia vera vel ſentiatis vel habeatis, & in eadem ſeparatione tamen duretis aduerſus vinculum fraternæ pacis, aduerſus vnitatem omnium fratrum, qui toto orbe terrarum ſicut promiſſi ſunt, itá exhibiti, quorum omnium cauſas & corda nullo modo vnquam noſſe aut diſcutere potuiſtis, vt meritò damnaretis, qui non poſſunt propterea rei eſſe, quia iudicibus eccleſiaſticis potius quàm litigatoribus crediderunt: hoc ſolum minus habetis, quod minus habet qui charitatem non habet. Iam quid opus eſt vt nos retexamus? Voſipſi in Apoſtolo inſpicite quãtum ſit quod minus habetis. Quid autem intereſt qui charitatem non habet, vtrum foras auolet aliquo vento tentationis ablatus, an intus de meſſe Dominica non recedat in vltima ventilatione ſeparandus? Et tamen tales etiam, ſi iam ſemel per baptiſmum nati ſunt, iterum eos naſci non oportet.

CAP. XV.

ECCLESIA quippe omnes per baptiſmum parit, ſiue apud ſe, id eſt, ex vtero ſuo; ſiue extra ſe de ſemine viri ſui, ſiue de ſe, ſiue de ancilla. Sed & Eſau de vxore natus, propter fraternam diſcordiam ſeparatus eſt à populo Dei. Et Aſer per vxoris quidem poteſtatem, ſed ex ancilla natus, propter fraternam concordiam terram repromiſſionis accepit. Vnde & Hiſmaeli vt ſepararetur à populo Dei nõ obfuit mater ancilla, ſed obfuit fraterna diſcordia: non profuit poteſtas vxoris, cuius magis filius erat, quia per ipſius iura coniugalia, & in ancilla ſeminatus erat, & ex ancilla ſuſceptus. Sicut apud iſtos Eccleſiæ iure quod eſt in baptiſmo naſcuntur quicunque naſcuntur: ſed ſi concordant cum fratribus, per vnitatem pacis ad terram veniunt repromiſſionis, non de materno vtero rurſus eiiciendi, ſed in paterno ſemine agnoſcendi. Si autem in diſcordia perſeuerent, ad Hiſmaelis funiculum pertinebunt. Prior autem fuit Hiſmael, & poſtea Iſaac, & prior Eſau, poſterior autem Iacob: non quia prior peperit hæreſis quàm eccleſia, aut eccleſia ipſa prius carnales vel animales, & poſtea ſpiritales; ſed quia in ipſa ſorte mortalitatis noſtræ ex quo de Adam naſcimur, non eſt prius quod ſpiritale, ſed quod animale, poſtea ſpiritale. Ex ipſo autem animali ſenſu, quia homo animalis non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei, omnes diſſenſiones & ſchiſmata generantur. In quo ſenſu perſeuerantes Apoſtolus dicit ad vetus Teſtamentum pertinere, id eſt, ad terrenorum promiſſorum cupiditatem, in quibus quidem ſpiritalia figurantur, Sed animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei. Quocunque ergo tempore tales homines eſſe cœperint in hac vita, vt iam diuinis pro ſæculorum diſtributione ſacramentis imbuti, adhuc tamen carnaliter ſapiant & carnalia de Deo, ſiue in hac vita, ſiue poſt hanc vitã ſperẽt atque deſiderẽt, animales ſunt. Eccleſia verò quod eſt populus Dei, etiã in iſtius vitæ peregrinatione antiqua res eſt, in aliis hominibus habens animalem portionem, in aliis autem ſpiritalem. Ad animales pertinet vetus Teſtamentum, ad ſpiritales nouum. Sed primis temporibus vtrunque occultum fuit ab Adã vſque ad Moyſen. A Moyſe autem manifeſtatũ eſt vetus, & in eo ipſo occultabatur nouum, quia occultè ſignificabatur. Poſtea verò quàm in carne Dñs venit, reuelatum eſt nouũ: veteris autẽ ſacramenta ceſſarũt, ſed concupiſcentiæ tales non ceſſauerũt. In illis enim ſunt quos Apoſtolus iam per ſacramentum noui Teſtamenti natos, adhuc tamẽ dicit, animales non poſſe percipere quæ ſunt ſpiritus Dei. Sicut enim in ſacramentis veteris Teſtamenti viuebant quidam ſpiritales, ad nouum ſcilicet Teſtamentum quod tunc occultabatur occultè pertinentes: ſic & nunc in ſacramento noui Teſtamenti quod iam reuelatum eſt, plerique viuunt animales. Qui proficere ſi nolunt ad percipien-

Gen. 25. 28. *Gen. 30.* *Gen. 16.* *Diſt. 5. 6. cap. Hiſmael.* *Gen. 16. 25.* *Hæreſis Eccleſia poſterior.* *1. Cor. 15.* *1. Corint. 2.* *Gal. 4.* *Qui ad vetus, qui ad nouum Teſtamentum pertineant.* *1. Corint. 2.* *Eccleſia antiquis.* *Sub veteri Teſtamento nouum occultatum fuit, & quomodo.* *1. Corint. 2.* *De conſecrat. diſt. 4. cap. Sicut in ſacramentis.*

percipienda, quæ ſunt ſpiritus Dei, quo eos hortatur A ſermo Apoſtolicus, ad vetus Teſtamentum pertinebunt. Si autem proficiunt, & antequam capiant, ipſo †profectu & acceſſu ad nouum pertinent: & ſi prius quàm ſpirituales fiant, ex hac vita rapiuntur, cuſtoditi per ſacramenti ſanctitatem in terra viuentium computantur, vbi eſt ſpes noſtra & portio Dominus. Nec inuenio quid verius intelligatur in eo quod ſcriptum eſt, Imperfectum meum viderunt oculi tui: quandoquidem ſequitur, Et in libro tuo omnes ſcribentur.

al. profectò acceſſu — *Pſal. 138.*

CAPVT XVI. — *Gen. 4. 5. 12* — *Exodi 2.*

QVÆ autem peperit Abel & Enoch, & Noe & Abraham, ipſa peperit & Moyſen & Prophetas tempore poſteriores ante aduentum Domini: & quæ iſtos, ipſa & Apoſtolos & martyres noſtros & omnes bonos Chriſtianos. Omnes enim diuerſis quidem temporibus nati apparuerunt, ſed ſocietate vnius populi continentur, & eiuſdem ciuitatis ciues labores huius peregrinationis experti ſunt, & quidam eorum nunc experiuntur, & vſque in finem cæteri experientur. Item B quę peperit Cain & Cham & Hiſmaelem & Eſau, eadem ipſa peperit & Dathan & alios in eodem populo ſimiles: & quæ iſtos, eadem ipſa & Iudam pſeudoapoſtolum, & Simonem magum, & cæteros vſque ad hęc tempora pſeudochriſtianos in affectione animali pertinaciter obduratos, ſiue in vnitate permixti ſint, ſiue aperta præciſione diſſentiant. Sed cùm tales à ſpiritalibus euangelizantur, & ſacramentis imbuuntur, tanquam per ſeipſam Rebecca eos parit, ſicut Eſau: cùm autem per illos qui non caſtè annunciant Euãgelium, tales in Dei populo generantur, Sara quidem, ſed per Agar. Item boni ſpiritales, quando euangelizantibus vel baptizantibus carnalibus generantur, Lia quidem vel Rachel iure coniugali eos, ſed per ancillarum vterum parit. Cùm verò per ſpiritales in Euangelio generantur boni fideles, qui vel euadunt in ſpiritalis ætatis affectum, vel eò tendere non deſiſtunt, vel ideo non faciunt quia non poſſunt, ſicut ex vtero Saræ Iſaac, C vel Rebeccę Iacob, in nouam vitam & nouum Teſtamentum naſcuntur.

Gen. 4. 5. 16 — *Numeri 16.* — *Lucæ 16.* — *Act. 8.* — *Geneſ. 25.* — *Geneſ. 16.* — *Philipp. 1.* — *Geneſ. 30.*

CAPVT XVII. — *2. Retract. cap. 18.* — *Ephes. 5.*

ITAQVE ſiue intus verſari videantur, ſiue apertè foris ſint, quod caro eſt, caro eſt: ſiue in area in ſua ſterilitate perſeuerent, ſiue occaſione tentationis tanquam vento extra tollantur, quod palea eſt, palea eſt. Et ſemper ab illius eccleſiæ quæ ſine macula & ruga eſt, vnitate diuiſus eſt, etiam qui congregatione ſanctorum in carnali obduratione miſcetur. De nullo tamen deſperandum eſt, ſiue qui intus talis apparet, ſiue qui foris manifeſtius aduerſatur. Spiritales autem ſiue ad hoc ipſum pio ſtudio proficientes, non eunt foras: quia & cum aliqua vel peruerſitate vel neceſſitate hominum videntur expelli, ibi magis probantur, quàm ſi intus permaneãt, cùm aduerſus eccleſiam nullatenus eriguntur, ſed in ſolida vnitatis petra fortiſſimo charitatis robore radicãtur. Ad hoc enim pertinet quod in illo Abrahæ ſacrificio dicitur, Aues autẽ non diuiſit. D

Excommunicatio innocentia ſpiritales homines non lædit, ſed probat. — *Geneſ. 15.*

CAPVT XVIII. — *Cyprianus excuſatur.* — *1. Petri 4.*

DE baptiſmi ergo quæſtione iam quantum arbitror, ſatis diſſerui, & quia hoc manifeſtiſſimum ſchima eſt quod Donatiſtarum nomine nuncupatur, reſtat vt hoc de baptiſmo piè credamus, quod vniuerſa Eccleſia à ſacrilegio ſchiſmatis remota cuſtodit. In qua tamen ſi aliud alij, & aliud alij adhuc de iſta quæſtione ſalua pace ſentirent, donec vniuerſali concilio vnum aliquid eliquatum ſincerumque placuiſſet, humanæ infirmitatis errorem cooperiret charitas vnitatis, ſicut ſcriptum eſt, quia charitas cooperit multitudinem peccatorum. Qua enim abſente cætera inaniter habentur, eadem præſente quędam venialiter non habentur. Extant beati martyris Cypriani in eius literis magna documenta, vt ad illum iam veniam, de cuius ſibi authoritate iſti carnaliter blandiuntur, cùm eius charitate ſpiritaliter perimantur. Nam illis temporibus antequam plenarij concilij ſententia quid in hac re ſequendum eſſet, totius Eccleſiæ conſenſio cõfirmaſſet, viſum eſt ei cum fermè octoginta coepiſcopis ſuis Africanarũ eccleſiarum, omnem hominẽ qui extra Eccleſiæ catholicæ cõmunionẽ baptizatus fuiſſet, oportere ad Eccleſiam venientẽ denuò baptizari. Quod non rectè fieri tanto viro nimirum propterea Dominus non aperuit, vt eius pia & humilitas & charitas in cuſtodienda ſalubriter Eccleſiæ pace pateſceret, & non ſolùm illius temporis Chriſtianis, ſed etiam poſteris ad medicinalem, vt ita dicam, notitiam ſignaretur. Cùm enim tanti meriti, tantæ Eccleſiæ, tanti pectoris, tanti oris, tantæ virtutis Epiſcopus, aliud de baptiſmo arbitraretur, quàm erat inquiſita diligentius veritas firmatura, multique eius collegæ, quamuis liquido nondum manifeſtatum, id tamen tenerent quod & præterita Eccleſiæ conſuetudo, & poſtea totus catholicus orbis amplexus eſt: non ſe ille tamen à cæteris diuerſa ſentientibus ſeparata communione diſiunxit, & hoc etiam cæteris perſuadere non deſtitit, vt ſufferrent inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Ita enim corporis manente compage, ſi quid in quibuſdam membris infirmabatur, ex eorum ſanitate conualeſceret, potius quàm præciſione mortificatum diligentiam nullius curationis admitteret. Et ſi ſe ille ſeparaſſet, quàm multi ſequerentur? quantum ſibi nomen inter homines faceret? quanto latius Cyprianiſtæ quàm Donatiſtæ vocarentur? Sed non erat filius perditionis, de qualibus dictum eſt, Deiecisti eos dum extollerentur: ſed erat filius pacis Eccleſiæ, qui tanta cordis illuminatione præditus, propterea non vidit aliquid, vt per eum aliud ſupereminentius videretur. Et adhuc, inquit Apoſtolus, ſupereminentiorem viam vobis demonſtro, Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æramentum ſonans aut cymbalum tinniens. Minus ergo ille penetrauit, vt cerneret ſecretum abditum ſacramenti: ſed ſi ſciret omnia ſacramenta, charitatem autem non haberet, nihil eſſet. Cùm autem minus illud perſpiciens, hanc tamen humiliter, fideliter, fortiter cuſtodiuit, ad martyrij coronam meruit peruenire: vt ſi qua in eius lucidam mentem ex humana conditione nebula irrepſerat, glorioſa ſerenitate fulgentis ſanguinis fugaretur. Non enim fruſtra ipſe Dominus Ieſus Chriſtus, cùm ſeipſum diceret vitem, ſuos autem tanquam in vite ſarmenta, præcidi eos dixit, & de vite auferri tanquam inutilia ſarmenta, quæ fructum non darent. Quis eſt autem fructus niſi nouus ille fœtus, de quo item dicit, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem? Ipſa eſt illa charitas, ſine qua cætera nihil proſunt. Dicit autem & Apoſtolus, Fructus autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia. Quæ omnia incipiunt à charitate, & per cęteram iuncturam quaſi botrum mirabilem faciunt. Nec tamen fruſtra idem Dominus addidit, Quæ autem ſarmenta in me dant fructum, purgat illa pater meus, vt maiorem fructum afferant: niſi quia & ipſi qui fructu pręualent charitatis, poſſunt tamen aliquid habere purgandum, quod incultũ agricola non relinquit. Quod ergo ille vir ſanctus de baptiſmo aliter ſentiens quàm ſe res habebat, quæ poſtea pertractata, & diligentiſſima cõſideratione firmata eſt, in catholica vnitate permanſit, & charitatis vbertate compenſatum eſt, & paſſionis falce purgatum.

Cyprianus cur Dominus veram de baptiſmo ſententiam non reuelarit. — *Ephes. 4.* — *Pſal. 72.* — *1. Cor. 12. 13.* — *Ioannis 15.* — *Ioannis 13.* — *1. Cor 13.* — *Galat. 6.* — *Ioannis 15.*

CAPVT XIX. — *Diſcrimen oſtendit inter Cyprianum & Donatiſtarũ errorem*

SED ne videar deuitandæ probationis cauſa iſta in laudem beatiſſimi martyris dicere, quæ quidem non eius, ſed illius eſt, cuius gratia talis extitit; iam de literis eius documenta proferamus, quibus maximè Do-

mè Donatiſtarum ora clauduntur. Huius enim authoritatem imperitis obiiciunt, vt ſe quaſi rectè facere oſtendant, quòd ad ſe venientes fideles denuò baptizent. Nimium miſeri, & niſi ſe corrigant à ſemetipſis omnino damnati, qui hoc in tanto viro eligunt imitari. Quod illi propterea non obfuit, quia in ea pace vnde iſti aberrauerunt, qui viam pacis non cognouerunt, perſeuerantiſſimis vſque in finem greſſibus ambulauit. Eſt quidē quòd Chiſti baptiſma vbiq; ſanctum eſt, & quamuis apud hæreticos vel ſchiſmaticos, ipſius tamen hæreſis vel ſchiſmatis non eſt, & ideo nec ad ipſam catholicam inde venientes, oportet denuò baptizari: ſed tamen hoc aliud eſt; aliud à catholica pace deuiantes, & in nefariam præciſionis foueam præcipitatos, rebaptizandos inſuper iudicare. Nam illum næuū in candore ſanctæ animæ, charitatis vbera contegebant: hanc autem fuliginem in iſtorum tartarea fœditate, vultus impacatus oſtētat. Sed ad ea quæ deinceps, quod ad beati Cypriani authoritatem attinet, tractaturi ſumus, ab alio ſumemus exordio.

Pſal. 13. — A — B

LIBRI PRIMI FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBER II.

CAP. I.

QVANTVM pro nobis, hoc eſt, pro pace catholica faciant ea, quę tanquam ex authoritate beati Cypriani aduerſus nos à parte Donati proferuntur; & quantum ſint aduerſus eos à quibus proferuntur, adiuuante Domino demonſtrare propoſui. Si qua ergo me reſpondendi neceſſitas ea quæ iam in libris aliis poſui, rurſus commemorare coegerit, (quanquam id C modicè faciam,) his qui iam illa legerunt & tenent, oneroſum eſſe non debet: quia & ea quæ inſtructioni ſunt neceſſaria, ſæpius oportet inſinuare tardioribus: & cùm eadem multipliciter varieq; verſantur, atque tractantur, ipſos quoque capaciore intelligentia præditos adiuuant, & ad facilitatem ſciendi, & ad copiam differendi. Noui etiam quemadmodum ſoleat contriſtare lectorem, cùm ab eo libro quem gerit in manibus, quando in aliquem nodum quæſtionis inciderit, in alium mittitur vbi eius ſolutionē requirat, quē fortè non habet: quapropter quæcunque in aliis libris iam diximus, ſi neceſſitas præſentium quæſtionū breuiter iterare compulerit, ignoſcant ſcientes, ne offendantur neſcientes: ſatius eſt enim offerre habenti, quàm differre non habentem. Quid ergo iſti dicunt cùm veritatis viribus præfocantur, cui conſentire nolunt? *Cyprianus*, inquiunt, *cuius tantum meritum nouimus tantamq́; doctrinam, cum multis coepiſcopis ſuis ſen-* D *tentias proprias conferentibus, in concilio ſtatuit hæreticos vel ſchiſmaticos, id eſt omnes qui extra vnius eccleſiæ communionem ſunt, baptiſmum non habere; & ideo quiſquis ab eis baptizatus ad eccleſiam venerit, eſſe in eccleſia baptizandum.* Non me terret authoritas Cypriani, quia reficit humilitas Cypriani. Magnum quidem meritū nouimus Cypriani epiſcopi & martyris; ſed nunquid maius quàm Petri apoſtoli & martyris? De quo idem Cyprianus in epiſtola ad Quintum ita loquitur, *Nam nec Petrus*, inquit, *quem primum Dominus elegit, & ſuper quem ædificauit eccleſiam ſuam, cùm ſecum Paulus de circunciſione diſceptaret, poſtmodum vendicauit ſibi aliquid inſolenter, aut arroganter aſſumpſit, vt diceret ſe primatū tenere, & obtemperari à nouellis & poſteris ſibi potius opor-* A *tere. Nec deſpexit Paulum, quòd eccleſiæ prius perſecutor fuiſſet; ſed conſilium veritatis admiſit, & rationi legitimæ quam Paulus vendicabat facilè conſenſit: documentū ſcilicet nobis & cōcordiæ & patientiæ tribuēs; vt non pertinaciter noſtra amemus, ſed quæ aliquando à fratribus & collegis noſtris vtiliter & ſalubriter ſuggeruntur, ſi ſint vera & legitima, ipſa potius noſtra ducamus.* Ecce vbi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in ſcripturis ſanctis didicimus, Apoſtolum Petrum in quo primatus Apoſtolorum tam excellenti gratia præminet, aliter quàm veritas poſtulabat de circunciſione agere ſolitum, à poſteriore Apoſtolo Paulo eſſe correctum. Si ergo potuit Petrus non rectè in aliquo ingredi ad veritatem Euangelij, ita vt gentes cogeret Iudaizare, quod Paulus in ea ſcribit epiſtola, in qua Deum non ſe mentiri teſtatus eſt. Ait enim, Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et poſt hanc tam ſanctā atque terribilem atteſtationem Dei, narrauit hæc omnia: in quibus cùm vidiſſem quia nō B rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus, Si tu cùm Iudæus ſis, gentiliter & nō Iudaicè viuis, quemadmodum cogis gentes iudaizare? Si potuit, inquam, Petrus contra veritatis regulam, quam poſtea Eccleſia tenuit, cogere gentes iudaizare, cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam poſtea tota Eccleſia tenuit, cogere hæreticos vel ſchiſmaticos denuò baptizari? Puto quòd ſine vlla ſui contumelia Cyprianus epiſcopus Petro apoſtolo comparatur, quantum attinet ad martyrij coronam. Cæterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumelioſus exiſtam. Quis enim neſcit illum Apoſtolatus †principatum cuilibet epiſcopatui præferendum? Sed & ſi diſtat cathedrarum gratia, vna eſt tamen martyrum gloria. Et ſi fortè ſe in aliquo inuicem præcedunt corda confitentium, ac pro vera fide in vnitate charitatis morientium, Dominus nouerit, cuius occulta & mirabili diſpenſatione gratiarum latro in cruce pendens, ſemel eum confitetur, & die ipſo in paradiſum mittitur, Petrus Dominum ſequens ter negat C eum, & à corona differtur. Nobis hinc iudicare temerarium eſt. Veruntamen ſi quiſquam nunc cogat circuncidi aliquem more Iudaico, & ſic baptizari, multo amplius deteſtatur hoc genus humanum, quàm ſi aliquis cogatur rebaptizari. Quapropter cùm Petrus illud faciens, à Paulo poſteriore corrigitur, & pacis atq; vnitatis vinculo cuſtoditus, ad martyriū prouehitur, quanto facilius & fortius quod per vniuerſæ Eccleſiæ ſtatuta firmatum eſt, vel vnius Epiſcopi authoritati, vel vnius prouinciæ concilio præferendum eſt? cùm idem Cyprianus ita dixerit, quid ei videretur, vt in pacis vnitate eſſe voluerit, etiam cum eis qui de hac re diuerſa ſentirent, quod indicat ipſius primus ſermo in eiuſdem concilij, quod ab iſtis profertur, exordio. Nam ita ſe habet:

CVM *in vnum Carthagine conueniſſent Calendis Septembris Epiſcopi plurimi, ex prouincia Africa, Numidia,* D *Mauritania, cum presbyteris & diaconibus, etiam præſente plebis maxima parte, & lectæ eſſent literæ Iubaiani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Iubaianum reſcriptæ de hæreticis baptizandis, quidq́; poſtmodum Cypriano Iubaianus idem reſcripſerit, Cyprianus dixit, Audiſtis collegæ dilectiſſimi quid mihi Iubaianus coepiſcopus noſter ſcripſerit, conſulens mediocritatem noſtram de illicito & prophano hæreticorum baptiſmo, quidque ego reſcripſerim ei, cenſens ſcilicet quod ſemel atque iterum & ſæpe cenſuimus, hæreticos ad Eccleſiam venientes Eccleſiæ baptiſmo baptizari & ſanctificari oportere. Item lectæ ſunt vobis & aliæ Iubaiani literæ, quibus pro ſua ſincera & religioſa deuotione, ad epiſtolam noſtram reſcribens, non tantùm conſenſit, ſed & inſtructum ſe eſſe gratias egit. Supereſt vt de hac ipſa re quid ſinguli ſen-*

Obiectio Donatiſtarum de Cypriani ſententia.

Reſponſio.

Extat tom. 2.

Matth. 15.
Galat. 2.

Primatus Petri ſupra reliquos Apoſtolos.

Galat. 2.

Galat. 2.

2. q. 7. cap. Puto.

al. principatu cuiuſlibet

Luca 23.
Matth. 26.

2 q. 7 cap. Puto.

CAP. II.

tiamus proferamus, neminem iudicantes, aut à iure A communionis aliquem, ſi diuerſum ſenſerit amouentes. Neque enim quiſquam noſtrũ Epiſcopum ſe eſſe Epiſcoporum conſtituit, aut tyrannico terrore ad obſequendi neceſſitatem collegas ſuos adigit: quãdo habeat omnis Epiſcopus pro licentia libertatis & poteſtatis ſuæ arbitrium proprium, tamque iudicari ab alio non poſſit, quàm nec ipſe poteſt alterum iudicare; ſed expectemus vniuerſi iudicium Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui vnus & ſolus habet poteſtatem & præponendi nos in Eccleſiæ ſuæ gubernatione, & de actu noſtro iudicandi.

CAPUT III. *Epiſcoporum literæ, & concilium prouincialium decreta, reddẽda meliorum conciliis: Canonicæ ſcripturæ nulli cedit.*

NUNC ſe ſi audent ſuperbę & tumidæ ceruices hęreticorum aduerſus ſanctam humilitatem huius ſermonis extollant inſani Donatiſtæ, quos ad pacem atque vnitatem ſanctæ Eccleſiæ remeare, atque in ea ſanari cupimus & optamus. Quid ad hæc dicitis? Vos certè nobis obiicere ſoletis Cypriani literas, Cypriani ſententiam, Cypriani concilium. Cur authoritatem B Cypriani pro veſtro ſchiſmate aſſumitis, & eius exemplum pro Eccleſiæ pace reſpuitis? Quis autem neſciat ſanctam ſcripturam canonicam, tam veteris quàm noui Teſtamenti certis ſuis terminis contineri, tamque omnibus poſterioribus Epiſcoporum literis ita prępon i vt de illa omnino dubitari & diſceptari non poſſit, vtrum verum vel vtrum rectum ſit, quicquid in ea ſcriptum eſſe conſtiterit: Epiſcoporum autem literas quæ poſt confirmatum canonem vel ſcriptæ ſunt vel ſcribuntur, & per ſermonem fortè ſapientiorem cuiuſlibet in ea re peritioris & per aliorum Epiſcoporũ grauiorem authoritatem, doctioremque prudentiam, & per concilia licere reprehendi, ſi quid in eis fortè à veritate deuiatum eſt. Et ipſa concilia quæ per ſingulas regiones vel prouincias fiunt, plenariorum conciliorum authoritati, quæ fiunt ex vniuerſo orbe Chriſtiano, ſine vllis ambagibus cedere: ipſaque plenaria ſæpe priora poſterioribus emendari, cùm aliquo experimẽ- C to rerum aperitur quod clauſum erat, & cognoſcitur quod latebat, ſine vllo typho ſacrilegæ ſuperbiæ, ſine vlla inflata ceruice arrogantiæ, ſine vlla contentione liuidæ inuidiæ, cum ſancta humilitate, cum pace catholica, cum charitate Chriſtiana.

CAPUT IIII. *Epiſtola ad Quintum.*

QUAPROPTER ſanctus Cyprianus, tanto excellentior, quanto humilior, qui documentum Petri ſic amauit vt diceret, *documentum ſcilicet nobis & concordiæ & patientiæ tribuens, vt non pertinaciter noſtra amemus, ſed quæ aliquando à fratribus & collegis noſtris vtiliter & ſalubriter ſuggeruntur, ſi ſint vera & legitima, ipſa potius noſtra ducamus*. Satis oſtendit facillimè ſe correcturũ fuiſſe ſententiam ſuam, ſi quis ei demonſtraret baptiſmum Chriſti ſic dari poſſe ab eis qui foras exierunt, quemadmodum amitti non potuit cùm foras exirent: vnde multa iam diximus, nec noſipſi tale aliquid auderemus aſſerere, niſi vniuerſæ Eccleſię concordiſſima authoritate firmati: cui & ipſe D ſine dubio cederet, ſi iam illo tempore quæſtionis huius veritas eliquata & declarata per plenarium concilium ſolidaretur. Si enim Petrum laudat & prædicat, ab vno poſteriore collega patienter concorditerque correctum, quanto citius ipſe cùm concilio prouincię ſuæ vniuerſi orbis authoritati patefacta veritate ceſſiſſet, quia profectò & vni verum dicenti & demonſtranti poſſet facillimè conſentire tam ſancta anima, tam pacata: & fortaſſe factum eſt, ſed neſcimus. Neque enim omnia quæ illo tempore inter Epiſcopos geſta ſunt, memoriæ literiſque mandari potuerunt, aut omnia quæ mandata ſunt nouimus. Quomodo enim potuit iſta res tantis altercationum nebulis inuoluta, ad plenarij concilij luculentam illuſtrationem confirmationemq; perduci, niſi primo diutius per orbis terrarum regiones, multis hinc atque hinc diſputationibus & collationibus Epiſcoporum pertractata conſtaret? Hoc autem facit ſanitas pacis, vt cùm diutius aliqua obſcuriora quæruntur: & propter inueniendi difficultatem, diuerſas pariunt in fraterna diſceptatione ſententias, donec ad verum liquidúmue perueniatur, vinculum permaneat vnitatis, ne in parte præciſa remaneat inſanabile vulnus erroris.

Dubitat num ſententiam ſuam Cyprianus mutarit.

Obſcuras quæſtiones nõ eſſe ſtatim nec in vniuerſali quidem concilio decidendas.

CAP. V. *Cur patiatur Deus viros doctos in quibuſdam interdum falli.*

ET ideo plerunque doctioribus minus aliquid reuelatur, vt eorum patiens & humilis charitas, in qua fructus maior eſt comprobetur, vel quomodo teneant vnitatem cùm in rebus obſcurioribus diuerſa ſentiunt: vel quomodo accipiant veritatẽ, cùm contra id quod ſentiebant, declaratum eſſe cognoſcunt. Quorũ duorum manifeſtatum tenemus vnum in beato Cypriano: id eſt, quomodo tenuerit vnitatem cum eis à quibus diuerſum ſentiebat. Ait enim, *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit amouentes*. Alterum autem, id eſt, quomodo accipere potuerit veritatem cõtra id quod ſentiebat inuentam: & ſi literæ tacent, merita clamant: ſi epiſtola non inuenitur, corona teſtatur: ſi concilium non indicat Epiſcoporum, conſortium indicat angelorũ. Non enim paruum documentum eſt pacatiſſimæ animæ, in ea vnitate martyrium meruiſſe, vnde ſe diuerſum ſentiens noluit ſeparare. Homines enim ſumus. Vnde „ aliquid aliter ſapere quàm ſe res habet, humana tẽtatio eſt. „ Nimis autem amãdo ſententiam ſuam, vel in- „ uidendo melioribus vſque ad præcidendæ cõmunio- „ nis & cõdendi ſchiſmatis vel hæreſis ſacrilegiũ perue- „ nire, diabolica præſumptio eſt. In nullo autem aliter ſa „ pere quàm res ſe habet, angelica perfectio eſt. „ Qui itaque homines ſumus, ſed ſpe angeli ſumus, quibus æquales in reſurrectione futuri ſumus, quamdiu perfectionem angeli non habemus, pręſumptionem diaboli non habeamus. Ideo dicit Apoſtolus, Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Humanum eſt ergo aliquid aliter quàm ſe res habet ſapere. Propterea dicit alio loco, Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus, & ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit. Quibus autem reuelat cùm voluerit, ſiue in hac vita ſiue poſt hanc vitam, niſi ambulantibus in via pacis, & in nullam præciſionem deuiantibus? Non quales iſti ſunt qui viam pacis non cognouerunt, nec propter aliud vnitatis vinculum diruperunt. Ideoque Apoſtolus cùm dixiſſet, Et ſi quid aliter ſapitis, hoc quoquè vobis Deus reuelabit: ne putarẽt præter viam pacis quod aliter ſapiebant ſibi poſſe reuelari, continuò addidit, Veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus. In quo ambulans Cyprianus, perſeuerantiſſima tolerantia, fuſo ſanguine, ſed in vnitate fuſo: (quia ſi traderet corpus ſuum vt arderet, & non haberet charitatem, nihil ei prodeſſet:) per martyrij confeſſionem peruenit ad angelicam lucem; vt ſi non antea, ibi certè reuelatum agnoſceret, quod cùm aliter ſaperet, ſententiam diuerſæ opinionis, vinculo non præpoſuit vnitatis.

In concilio cum aliis Carthag. — *Matth. 22.* — *1. Cor. 10.* — *Philipp. 3.* — *Pſal. 13.* — *Epheſ. 4.* — *1. Cor. 13.*

CAP. VI.

VOS itaque Donatiſtæ quid ad hæc dicitis? Si noſtra ſententia de baptiſmo vera eſt, omnes qui aliter ſapiebant Cypriani temporibus, non ſunt ab eccleſiæ vnitate ſeparati, donec illud quod aliter ſaperent Deus illis reuelaret. Vos ergo quare ſeparatione ſacrilega pacis vinculum dirupiſtis? Si autem veſtra ſententia de baptiſmo vera eſt, Cyprianus & cæteri cum quibus eum tale concilium celebraſſe perhibetis, cum eis qui aliter ſapiebant, in vnitate permanſerunt, quare vos pacis vinculum dirupiſtis? Quodlibet horum elegeritis, contra veſtram præciſionem ſententiam ferre cogimini. Reſpondete, quare vos ſeparaſtis? Quare contra orbem terrarum altare erexiſtis? Quare non communicatis Eccleſiis, quibus epiſtolas apoſtolicas miſſas tenetis & legitis, & ſecundum ipſas vos viuere dicitis?

citis? Reſpondete, quare vos ſeparaſtis? Propterea cer-
tè, ne malorum communione periretis. Quomodo er
go non perierunt Cyprianus & tot collegæ ipſius? Qui
cùm crederent hæreticos & ſchiſmaticos baptiſmum
non habere: ſine baptiſmo tamen receptis, cùm
peccata eorum tam immania tamq́ue ſacrilega ſuper
eos eſſe crederent: eis tamen communicare, quàm ſe-
Ibidem. parari ab vnitate maluerunt, dicente Cypriano, *Ne-*
minem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi
diuerſum ſenſerit amouentes. Si ergo tali communio-
ne malorum pereunt iuſti, iam Eccleſia tempori-
bus Cypriani perierat. Vnde igitur extitit origo Do-
nati, vbi catechizatus eſt, vbi baptizatus, vbi ordina-
tus, quando iam Eccleſiam contagio cõmunionis ex-
tinxerat? Si autem erat Eccleſia, nihil obeſſe mali bo-
nis in vna communione potuerunt. Quare vos ſepa-
raſtis? Ecce in vnitate video Cyprianum, & alios col-
legas eius, qui facto concilio cenſuerunt omnes qui
extra Eccleſiæ communionem fuerint baptizati, ba-
ptiſmum non habere, & ideo eis dãdum eſſe cùm ve-
niũt. Sed ecce rurſus in eadẽ vnitate video quoſdã de
hac re diuerſa ſentire; & eos qui ab hæreticis vel ſchi-
ſmaticis venerint, agnito in eis baptiſmo Chriſti non
audere iterum baptizare. Hos omnes catholica vnitas
Galat. 6. materno ſinu complectitur, inuicem onera ſua portã-
Ephes. 4. tes, & ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo
Philip. 3. pacis, donec alteris eorum ſi quid aliter ſapiebãt, Do-
minus reuelaret. Si vera iſti ſentiebãt, ab illis non con-
taminabantur: ſi vera illi ſentiebant, ab iſtis non con-
taminabantur, an contaminabantur? Quod volueri-
tis eligite. Si contaminabantur, iam tunc non erat Ec-
cleſia. Reſpondete, vnde huc exiſtis? Si autem perma-
nebat Eccleſia, nullo modo boni à malis tali commu-
nione contaminantur. Reſpondete, quare vinculum
dirupiſtis? An fortè ſchiſmatici ſine baptiſmo recepti
non contaminant, & traditores ſanctorum librorum
contaminant? Veſtros quidem fuiſſe traditores mani-
feſtiſſima rerum geſta teſtatur. Et ſi tunc in illos quos
arguebatis vera diceretis, cauſam veſtram vnitati or-
bis terrarum perſuaſiſſetis, vt vobis recentis illi exclu-
derentur. Quod ſi conati eſtis facere & non obtinui-
ſtis, innocens eſt orbis terrarum, qui iudicibus eccle-
ſiaſticis potius quàm victis litigatoribus credidit. Si au
tem noluiſtis agere cauſam veſtram, innocens eſt or-
bis terrarũ, qui damnare non potuit inauditos. Quare
ergo vos ab innocentibus ſeparaſtis? Sacrilegium ſchi-
ſmatis veſtri defendere non valetis. Sed hæc omitto,
hoc dico, ſi vos poſſent contaminare traditores, qui
non ſunt à vobis conuicti, & à quibus vos eſtis victi,
multo magis poſſent ſacrilegia ſchiſmaticorũ & hæ-
reticorum ſine baptiſmo ſecundum veſtram ſenten-
tiam recepta contaminare Cyprianum. Non ſe tamẽ
ille ſeparauit. Et quia permanebat in Eccleſia, mani-
feſtum eſt quod contaminari non potuit. Quare ergo
vos, non dico ab innocentibus, quod probatur, ſed ab
ipſis quod non probatur traditoribus ſeparaſtis? An vt
24. q. 1. cap. Non afferamus. dicere cœperam, grauiora ſunt crimina traditorum
quàm ſchiſmaticorum? Non afferamus ſtateras dolo-
Quàm graue ſit ſchiſmatis crimen. ſas vbi appendamus quod volumus, & quomodo vo-
lumus pro arbitrio noſtro, dicentes, hoc graue, hoc le-
ue eſt: ſed afferamus diuinam ſtaterã de ſcripturis ſan-
ctis tanquam de theſauris Dominicis, & in illa quid
ſit grauius appendamus: imò non appendamus, ſed à
Domino appenſa recognoſcamus. Tempore illo quo
Dominus priora delicta recentibus pœnarum exem-
Exodi 32. plis cauenda monſtrauit, & idolum fabricatum atque
Hierem. 36. adoratum eſt, & propheticus liber ira regis contem-
ptoris incenſus, & ſchiſma tentatum: idololatria gla-
dio punita eſt, exuſtio libri bellica cæde & peregrina
Numeri 16. captiuitate: ſchiſma hiatu terræ, ſepultis authoribus
viuis, & cæteris cæleſti igne conſumptis. Quis iam du-

A bitauerit hoc eſſe ſceleratius cõmiſſum, quod eſt gra-
uius vindicatum? A talibus ſacrilegis venientes, ſine
baptiſmo, vt dicitis, ſi Cyprianum non contamina-
bant, quomodo vos contaminare poterant non con-
uicti, ſed conficti traditores? Qui ſi non libros incen-
dendos tradidiſſent, ſed eos ipſi manibus ſuis incen-
diſſent, minoris vtique fuiſſent ſceleris, quàm ſi ſchi-
ſma committerẽt, quia illud mitius, illud grauius vin-
dicatum eſt, non humano arbitrio, ſed diuino iudicio.

QVARE vos ergo ſeparaſtis? Si vllus ſenſus in vo- CAPVT VII.
bis eſt, videtis vos certè quid reſponderi poſſit non in- Euaſio Donatiſtarum.
uenire. *Non vſque adeò*, inquiunt, *omnia defecerunt, vt*
non poſſimus reſpondere, Sic volumus. Tu quis es qui iudi- Roman. 14.
ces alienum ſeruum? Suo domino ſtat aut cadit. Quod Reſponſio.
eis dictum non intelligunt, qui volebant non de factis
manifeſtis, ſed de cordibus alienis iudicare. Nã quo-
modo ipſe tam multa de ſceleribus ſchiſmatum & hę-
reſum loquitur? Aut quomodo canitur in Pſalmis, Si Pſal. 57.
B verè iuſtitiam diligitis, rectè iudicate filij hominum?
Cur autem ipſe Dominus dicit, Nolite perſonaliter Ioannis 7.
iudicare, ſed rectum iudicium iudicate; ſi non licet de
aliquo iudicare? Poſtremò ipſi de illis traditoribus de
quibus falſa iudicauerunt, cur omnino iudicauerunt
de ſeruis alienis? Suo Domino ſtabant aut cadebant.
Cur denique de recentibus Maximianiſtis plenarij
concilij, ſicut dicunt, ore veridico non dubitauerunt
tale proferre iudicium, vt eos primis illis ſchiſmaticis,
quos terra viuos abſorbuit, compararent? Quorum
quoſdam tamen, quod negare non poſſunt, aut inno-
centes damnauerunt, aut nocentes iterum receperũt.
Sed cùm verum dicitur cui reſpondere non poſſunt,
rodunt murmura ſalebroſa. *Sic volumus. Tu quis es qui* Roman. 14.
iudices alienum ſeruum? Suo Domino ſtat aut cadit. Cùm
autem infirma ouis in ſolitudine aſpicitur, vbi paſtor
qui reclamet abſens videtur, dentes exeruntur, fran-
gitur guttur inualidum; *Bonus homo eſſes, ſi non eſſes tra*
C *ditor: Conſule animæ tuæ: eſto Chriſtianus.* O improbã
rabiem, cùm Chriſtiano dicitur, eſto Chriſtianus, quid
aliud dicitur niſi nega te Chriſtianum? Nunquid erat
aliud quod docere cupiebant illi Chriſtianorum per-
ſecutores; quibus qui reſtiterunt, facti ſunt martyres?
An leuius putatur quod gladio minante, quàm quod
lingua inſidiante committitur? Ad iſta reſpondete lu- Matthæi 7.
pi rapaces, qui pellibus ouinis indui cupiẽtes, beati Cy
priani literas pro vobis eſſe arbitramini. Contamina-
bat Cyprianum ſacrilegium ſchiſmaticorum, an non
contaminabat? Si contaminabat, iam tunc periit Ec-
cleſia, non erat vnde propagaremini. Si autẽ non con-
taminabat, quomodo ſcelere alieno poſſunt in vnita-
te contaminari innocẽtes, ſi ſchiſmatis ſacrilegio non
poſſunt? Quare ergo vos ſeparaſtis? quare cùm leuiora
quæ fingitis fugitis, ipſum ſacrilegiũ ſchiſmatis, quod
eſt grauius omnibus commiſiſtis? An fortè iam placet
fateri non fuiſſe iam illos vel ſchiſmaticos vel hæreti-
D cos, qui extra communionem Eccleſiæ, vel in ſchi-
ſmate aliquo vel in hæreſi fuerint baptizati; quia trãſ-
eundo ad Eccleſiam, & errores ſuos priſtinos anathe-
matizando, deſtiterant eſſe quod erant? Quomo-
do ergo ſine baptiſmo non ſuper eos remanſerant
ſcelera eorum? An ille baptiſmus Chriſti erat, ſed eis
extra Eccleſiæ communionem prodeſſe non poterat:
cùm autem venerunt, & anathematizato præterito
errore, in Eccleſiæ pacem per manus impoſitionem
recepti ſunt, tunc in charitate radicatis atque funda-
tis, ſine qua infructuoſa ſunt cætera, cœpit prodeſſe &
ad remiſſionem peccatorum, & ad ſanctificationem
vitæ, quod ſine fructu extra portabant? Nolite ergo
nobis authoritatem obiicere Cypriani ad baptiſmi
repetitionem, ſed tenete nobiſcum exemplum Cy-
priani ad vnitatis conſeruationem. Nondum enim e-
rat diligenter illa baptiſmi quæſtio pertractata, ſed ta-

 men

men ſaluberrimam conſuetudinem tenebat Eccleſia, in ipſis quoque ſchiſmaticis & hæreticis corrigere quod prauum eſt, non iterare quod datum eſt; ſanare quod vulneratum eſt, non curare quod ſanũ eſt. Quã conſuetudinem credo ex Apoſtolica traditione venientem, (ſicut multa quæ non inueniuntur in literis eorum, neque in concilijs poſteriorum; & tamen quia per vniuerſam cuſtodiuntur eccleſiam, non niſi ab ipſis tradita & commendata creduntur.) hanc ergo ſaluberrimam conſuetudinem per Agrippinum prædeceſſorem ſuum dicit ſanctus Cyprianus quaſi cœpiſſe corrigi. Sed ſicut diligentius inquiſita veritas docuit, quæ poſt magnos dubitationis fluctus ad plenarij concilij confirmationem perducta eſt, verius creditur per Agrippinum corrumpi cœpiſſe, non corrigi. Irruente itaque tam magna quæſtione, cùm de remiſſione peccatorum & de ſpiritali hominis generatione, vtrum poſſet apud hæreticos vel apud ſchiſmaticos fieri, difficile ratio redderetur, & præcederet authoritas Agrippini, & nonnullorum qui ei conſenſerant hominum in hac quæſtione deficientium, qui maluerant aliquid nouum moliri quàm tenere conſuetudinem, cuius defenſionem non intelligebant; irruerunt in oculos animæ veriſimiles rationes, & intercluſerũt iter peruestigandæ veritatis.

Traditione Apoſtolica multa ſunt ſcripta non ſcripta Eccleſia.

Epheſ. 3.

Agrippinus iterandi baptiſmi hæreticorum primus autor.

CAPVT VIII.

Eleuat errorẽ Cypriani.

NEC arbitror beatum Cyprianum propter aliud contra cõſuetudinem quid ſentiret liberius exprompſiſſe, prioremque dixiſſe, niſi vt alium ſi forte exiſteret, cui eſſet melius reuelatum, gratiſſimè acciperet, & oſtenderet imitandam, non ſolum docendi diligentiam, ſed etiam diſcendi modeſtiam. Si autem nullus exiſteret qui tale aliquid afferret, vnde illæ omnes veriſimiles rationes quibus mouebatur refellerentur, in eadem ſententia permaneret ſibi bene conſcius, & nõ occultatæ quæ putabatur veritatis, & retentæ quæ amabatur vnitatis. Nam & illud ſic intellexit quod ait Apoſtolus: Prophetæ autem duo vel tres loquantur, & cæteri examinent: Si alij ſedenti reuelatum fuerit, ille prior taceat. *Qua in parte*, inquit, *docuit & oſtendit multa ſingulis in melius reuelari, & debere vnumquemque non pro eo quod ſemel imbiberat & tenebat pertinaciter cõgredi: ſed ſi quid melius & vtilius extiterit, libenter amplecti.* His vtique verbis non ſolùm eos admonuit ſibi conſentire, qui melius aliquid non videbãt, ſed etiam eos hortatus eſt, ſi qui poſſent afferre aliquid quo prior conſuetudo ſeruãda potius firmaretur: vt ſi tale eſſet quod refelli non poſſet, etiam ipſe oſtenderet quàm veraciter dixerit, debere vnumquenque non pro eo quod ſemel imbiberat & tenebat pertinaciter congredi, ſed ſi quid melius & vtilius extiterit, libenter amplecti. Sed quia tunc non extiterant, niſi qui ei conſuetudinem opponerẽt: defenſiones autem ipſius conſuetudinis non tales afferrent quibus illa talis anima moueretur, noluit vir grauiſſimus rationes ſuas, etſi non veras (quod eum latebat) ſed tamen non victas, veraci quidem, ſed tamen nondum aſſertæ conſuetudini cedere. Quam tamen conſuetudinem niſi prior ante Agrippinus, & nonnulli per Africam coepiſcopi eius etiam per concilij ſententias deferere tẽtauiſſent, non auderet iſte ſaltem ratiocinari aduerſus eam: ſed in tam obſcura quæſtione turbatus, & vbique intuens vniuerſalem robuſtamque conſuetudinem, coarctaret ſe potius & prece & intentione mentis ad Deum, vt quod poſtea plenario concilio viſum eſt, id verum eſſe perſpiceret & doceret. Sed cùm fatigatum præcedentis concilij quod per Agrippinum factum eſt excepiſſet authoritas, maluit prædeceſſorum ſuorum tanquam inuentum defendere, quàm inquirẽdo amplius laborare. Nam in fine epiſtolæ ad Quintum ita oſtendit, in quo tanquam lectulo authoritatis, quaſi feſſus acquieuerit.

1. Corint. 14.

Verba Cypriani in concilio Carthag.

CAP. IX.

QVOD quidem, inquit, *& Agrippinus bonæ memoriæ vir, cum cæteris coepiſcopis ſuis qui illo tempore in prouincia Aphrica & Numidia Eccleſiam Domini gubernabant, ſtatuit, & librata concilij communis examinatione firmauit, quorum ſententiam religioſam & legitimam, ſalutarem fidei, & catholicæ eccleſiæ congruentem, nos etiam ſecuti ſumus.* Hac atteſtatione ſatis oſtendit, multo magis ſe fuiſſe cõmemoraturum, ſi quod de hac re tranſmarinum vel vniuerſale concilium factum eſſet. Nõdum autem factum erat, quia conſuetudinis robore tenebatur orbis terrarum, & hæc ſola opponebatur inducere volentibus nouitatem, quia non poterant apprehendere veritatem. Poſtea tamen dum inter multos ex vtraque parte tractatur & quæritur, non ſolùm inuenta eſt, ſed etiam ad plenarij concilij authoritatẽ roburque perducta, poſt Cypriani quidem paſſionem, ſed antequam nos nati eſſemus. Hanc autẽ fuiſſe conſuetudinem eccleſiæ, quæ poſtea multis diſcuſſis ambagibus perſpecta veritate plenario concilio cõfirmata eſt, ſatis oſtenditur & ipſius beati Cypriani verbis in eadem ad Iubaianum epiſtola, quæ in concilio lecta commemoratur. Ait enim: *Sed dicit aliquis, Quid ergo fiet de iis qui in præteritum de hæreſi ad eccleſiam venientes, ſine baptiſmo admiſſi ſunt?* Vbi certè quid fieri ſoleret, & ſi non fieri vellet, ſatis oſtendit, & eo ipſo quod concilium Agrippini commemorat, apertè indicat fuiſſe aliam conſuetudinem eccleſiæ. Neque enim opus erat hoc concilio velle ſtatuere, ſi iam conſuetudine tenebatur, & in ipſo concilio nonnullæ ſententiæ omnino declarant eos contra eccleſiæ cõſuetudinem decreuiſſe, quod decernendum eſſe arbitrati ſunt. Quapropter illud vnum iſti conſiderent quod omnibus patet. Si authoritas Cypriani ſequenda eſt, magis eam ſequendam eſſe in vnitate ſeruanda, quàm in eccleſiæ conſuetudine commutanda. Si autem concilium eius attenditur, huic eſt vniuerſæ eccleſiæ poſterius concilium præponendum, cuius ſe membrum eſſe gaudebat: & vt ſe in totius corporis compage retinenda cæteri imitarentur, ſæpius admonebat. Nam & cõcilia poſteriora priorib⁹ apud poſteros præponũtur, & vniuerſum partib⁹ ſemper iure optimo præponitur.

Nicænum concilium intelligit.

Tomo 2.

CAP. X.

QVID autem agunt iſti, cùm doceatur ſanctus Cyprianus, etiam ſi non admiſit in hæreſi vel ſchiſmate baptizatos, tamen communicaſſe admittẽtibus, quod apertiſſimè declarauit, dicens: *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Si talium communione maculatus eſt, cur in tractando baptiſmo eius authoritatem ſectantur? Si autem talium communione maculatus non eſt, cur in vnitate retinenda exemplũ eius non imitãtur? Numquid hîc reſtat, niſi vt dicant, *Sic volumus?* Quid aliud ſermoni veritatis iuſtitiæque reſpondent omnes flagitioſi & facinoroſi homines, luxurioſi, ebrioſi, adulteri, & modis omnibus impudici, fures, raptores, homicidæ, latrones, malefici, idololatræ, quid aliud reſpondent cùm eos veritas arguit, niſi hoc volo, hoc me delectat? Et ſi Chriſtiano tincti ſunt nomine, dicunt etiã: Tu quis es qui iudices alienum ſeruum? Verumtamen eo iſti ſunt modeſtiores, quia cùm legibus diuinis & humanis aliquid pœnarum pro ſuis perditis moribus factiſque patiuntur, non ſe martyres dicunt: iſti autem ſimul habere volunt & ſacrilegorum vitam & innocẽtium famam, & in ſceleratis factis nullam pœnam, & in pœnis iuſtis martyrum gloriam: quaſi non tanto ſit erga illos maior miſericordia & patientia Dei, quãto magis eos partibus corripiens dat locũ pœnitentiæ, & in hac vita flagella ingeminare non ceſſat, vt conſiderantes quæ patiantur & quare patiantur, aliquando reſipiſcant. Et qui iam pro vnitate Donati Maximianiſtarum baptiſmum receperunt, pro pace Chriſti orbis terrarum baptiſmum potius amplectantur, reddãtur

In concilio Carthag.

Roman. 14.

Sapient. 12.

tur radici, reconcilientur vnitati, videant nihil ſibi remanſiſſe quod dicant, ſed tamen remanſiſſe quod faciant, vt pro factis eorum præteritis ſacrificium dilectionis offeratur placabili Deo, cuius vnitatem nefario ſcelere diruperunt, cuius ſacramentis tam diuturnas iniurias irrogauerunt. Miſericors eſt enim & miſerator Dominus, longanimis & multum miſericors & verax. (Pſal. 10.) Amplectantur in præſenti vita miſericordem & longanimem, & timeant in futura veracem. Non vult enim mortem impij quantum vt reuertatur & viuat, quia ſententiam flectit aduerſus iniurias irrogatas. Hæc eſt noſtra exhortatio.

CAP. XI. PROPTER hoc eos habemus inimicos, quia vera dicimus, quia tacere metuimus, quia ceſſare ab inſtantia quanta poſſumus formidamus, quia obtemperamus Apoſtolo dicenti: Prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, hortare, increpa: (2. Timot. 4.) Sed ſicut Euangelium loquitur: Diligunt gloriam hominum magis quàm Dei; (Ioannis 12.) & dum reprehendi ad tempus timent, damnari in perpetuum non timent. (Quid obſtet quo minus Donatiſtæ reſipiſcant.) Vident etiam ipſi quid mali faciant, vident non eſſe quid omnino reſpondeant, ſed nebulas imperitis offundunt, cùm ipſi viui ſorbeantur, id eſt, ſcientes & agnoſcentes intereant. Vident horrere homines, & grauiter deteſtari, quod etiam ſe ipſi in multa ſchiſmata diuiſerunt, & maximè in capite Aphricæ & notiſſima ciuitate Carthagine, conati ſunt reſarcire dedecus pannorum ſuorum, & putantes quòd poſſent Maximianiſtas auferre, magno conatu per Optatum Gildonianum fortiter inſtiterunt, multa illis mala & perſecutiones ſæuiſſimas intulerunt; receperunt inde aliquos, putantes quòd poſſent omnes eodem terrore conuerti. His autẽ quos receperunt, noluerunt facere iniuriam, vt ab eis in ſchiſmate baptizatos denuò baptizarent, vel potius ab his ipſis rebaptizari eos facerent intus, à quibus baptizati erant foris, atque hoc modo ſuæ nefariæ conſuetudini præſcripſerunt. Sentiunt quàm ſceleratè iam faciant recepto baptiſmo Maximianiſtarum, violare baptiſmum orbis terrarum. Sed timẽt rebaptizatos ſuos, ne fortè non eis parcant, ſi ipſi pepercerint cæteris: ne de illis exigant animas ſuas, ſi animas aliorum trucidare ceſſauerint.

CAPVT XII. QVID de receptis Maximianiſtis reſpondeant, nõ inueniunt. Si dixerint, Innocentes recepimus: reſpondetur eis: Ergo innocentes damnaueratis. Si dixerint, neſciebamus: ergo temere iudicaſtis. Sic etiam de traditoribus ſententiam temerariam protuliſtis, falſumque dixiſtis: *Plenarij concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite*. Neque enim ore veridico innocẽtes damnari potuerunt. Si dixerint, non eos damnauimus: recitatur concilium, recitantur nomina & epiſcoporum & ciuitatum. Si dixerint, non eſt ipſum concilium noſtrum: recitantur geſta proconſularia, vbi non ſemel idem concilium allegauerunt, vt eoſdem Maximianiſtas de baſilicis excluderent, & iudiciorum ſtrepitu atque auxiliorum impetu proturbarent. Si dixerint, Felicianum Muſtitanum & Prætextatum Aſſuritanum, quos poſtea receperunt, cum Maximiano non fuiſſe: recitantur geſta quibus eos de baſilicis excludendos ex concilio ſuo quod aduerſus Maximianiſtas fecerunt, de iudiciis publicis poſtularunt. Si dixerint, pro pace recepti ſunt: reſpondetur, Cur ergo veram & plenam non agnoſcitis pacem? Quis vos impulit, quis coegit pro pace Donati ſchiſmaticũ recipere damnatum; & contra pacem Chriſti orbem damnare inauditum? Vrget eos vndique veritas. Vident ſe non habere quid reſpondeant, & putant ſe habere quid faciant: quid loquantur non inueniunt, tacere non permittuntur. Malunt peruerſis vocibus veritati reluctari, quàm confeſſis erroribus paci reſtitui.

CAPVT XIII. QVIS autem non intelligat quid in corde ſuo poſſint dicere? Quid ergo facimus, inquiunt, de his quos iam rebaptizauimus? Reſpondetur: Redite cum eis ad Eccleſiam, medicamento pacis offerte curandos quos vulneraſtis, vitæ charitatis offerte ſuſcitandos quos occidiſtis. Multum valet ad propiciandum Deum fraterna concordia. Si duobus ex vobis, ait Dominus, Cõuenerit in terra, quicquid petieritis fiet vobis. (Matth. 18.) Si duobus hominibus, quanto magis duobus populis? Simul nos Domino proſternamus, participamini nobiſcum vnitatem, participemur vobiſcum dolorem, & charitas cooperiat multitudinem peccatorũ. Ab ipſo beato Cypriano conſilium quærite, attendite quantum de vnitatis bono præſumpſerit, vnde ſe non dirupit à diuerſa ſentientibus, & cùm arbitraretur eos qui extra Eccleſiæ communionem baptizarentur, baptiſmum non habere, credidit eos tamen in Eccleſiam ſimpliciter admiſſos propter ipſius vnitatis vinculum poſſe ad veniam peruenire. Sic enim ſoluit quæſtionem quã ſibi ipſe propoſuit, ad Iubaianum ita ſcribens: (Tomo 2.) *Sed dicet aliquis, Quid ergo fiet de his qui in præteritum de hæreſi ad Eccleſiam venientes, ſine baptiſmo admiſſi ſunt? Potens eſt Dominus miſericordia ſua indulgentiam dare, & eos qui ad Eccleſiam ſimpliciter admiſſi in Eccleſia dormierunt, ab Eccleſiæ ſuæ muneribus non ſeparare.*

CAPVT XIIII. (Vtrũ ſit ſceleſtius non baptizari, quàm rebaptizari.) QVID ſit autem pernicioſius, vtrum omnino non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile eſt. Video quidem quid amplius homines deteſtentur atque horreant; veruntamen recurrens ad illam stateram Dominicam, vbi non ex humano ſenſu, ſed ex authoritate diuina rerum momenta penſantur, inuenio de vtraque re Domini ſententiam. Nam & Petro dixit: Qui lotus eſt, non habet neceſſitatem iterum lauandi. (Ioannis 13.) Et Nicodemo: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cælorum. (Ioannis 3.) Quid habeat ſecretior diiudicatio Dei, hominibus quales nos ſumus, difficile eſt fortaſſe cognoſcere: quantum tamen ad ipſa verba attinet, cuilibet homini manifeſtum eſt quantum diſtet inter non habet neceſſitatem lauandi, & non intrabit in regnum cælorum. Ipſa denique Eccleſia ſic traditum tenet, vt hominem ſine baptiſmo ad altare prorſus non poſſit admittere, rebaptizatũ autem cùm poſt pœnitentiam liceat admitti, (Eccleſia traditio nõ admittit non baptizatos, admittit rebaptizatos.) quid aliud oſtenditur niſi eum baptiſmo non carere? Si ergo Cyprianus quos eſſe ſine baptiſmo arbitrabatur, tamen propter vnitatis vinculum ad veniam pertinere præſumebat, potens eſt Dominus per ipſum vnitatis vinculum & pacis etiam rebaptizatis placari, & eis à quibus rebaptizati ſunt, ex ipſa pacis compenſatione miteſcere, & omnia quæ in errore commiſerant delicta donare, offerentibus ſacrificium charitatis, quæ cooperit multitudinem peccatorum, vt non attẽdat quàm multi eorum diſceſſu vulnerati ſint, ſed quàm plures eorum reditu liberati. In quo enim vinculo pacis credidit Cyprianus poſſe per miſericordiã Dei ab Eccleſiæ muneribus non ſeparari eos quos in Eccleſiam ſine baptiſmo exiſtimabat admiſſos, in eodem vinculo pacis credimus per eandem miſericordiam Dei mereri veniam poſſe rebaptizatos.

CAP. XV. ECCLESIA quippe catholica & tẽporibus beati Cypriani, & ante ipſum præterito tẽpore, aut rebaptizatos, aut baptiſmum non habentes, vnitatis gremio continebat: aut illi aut illi ſalutem non niſi vnitatis ipſius merito conſecuti ſunt. Si enim non habebant baptiſmum qui ab hæreticis veniebant, ſicut aſſerit Cyprianus, non rectè admittebantur; & tamen eiſdẽ ipſe indulgentiam de Domini miſericordia propter vnitatem Eccleſiæ non deſperauit. Ita ergo ſi habebãt baptiſmum, non rectè baptizabantur. Quid itaque illos niſi eadem vnitatis charitas adiuuabat, vt quod in ſacramento tractando latebat humanam infirmitatẽ, diuina miſericordia non reputaret amantibus pacem?

Cur

Cur ergo cùm veſtros rebaptizatos timetis, & illis & vobis ſalutis aditus inuidetis? Fuit aliquando de baptiſmo dubitatio, Qui diuerſa ſenſerunt, in vnitate manſerunt. Ea dubitatio procedente tempore, perſpecta veritate ſublata eſt, quæſtio quæ nondum finita Cyprianum non deterruit vt recederet, vos finita vt redeatis inuitat. Venite ad catholicam concordantem, quam Cyprianus non deſeruit fluctuantem; aut ſi vobis exemplum Cypriani iam diſplicet, qui communicauit eis qui cum baptiſmate hæreticorum recipiebantur, apertè dicens: *Neminem iudicantes, aut à iure cõmunionis aliquem, ſi diuerſum ſenſerit, amouentes*. Quò itis miſeri? Quid agitis? Et voſipſos fugite, quia inde proceſſiſtis, vbi ille permanſit. Si verò ei propter abundantiam charitatis & amorem fraternitatis, & vinculum pacis, nec ſua peccata, nec aliena obeſſe potuerunt, huc redire, vbi & nobis & vobis multo minus oberunt quæ veſtri finxerunt.

Exhortatio ad Donatiſtas, vt ad Eccleſiæ vnitatem redeant.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBER III.

CAP. I.

ARBITROR iam manifeſtũ eſſe omnibus poſſe, authoritatem beati Cypriani ad retinendum vinculum pacis, nulloq́ modo violandam vnitatis Eccleſiæ ſaluberrimam charitatem, magis pro nobis quàm pro Donatiſtis eſſe proponendam. Si enim Cypriani exemplo vti voluerint ad rebaptizandos catholicos, quia ille cenſuit in catholica baptizandos hæreticos: nos potius eius exemplo vtimur, quo apertiſſimè ſtatuit à catholica communione, id eſt, a Chriſtianis toto orbe terrarum diffuſis, etiam malis & ſacrilegis admiſſis, nullo modo per ſeparationem cõmunionis eſſe recedendum: quandoquidem nec eos qui, vt eidem videbatur, non baptizatos ſacrilegos in catholicam communionem recipiebãt, à iure communionis voluit amouere, dicens: Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.

CAP. II.

VIDEO tamen quid adhuc à me poſſit inquiri, videlicet vt reſpondeam veriſimilibus illis rationibus, quibus vel antè Agrippinus, vel ipſe Cyprianus, vel illi qui eis in Aphrica conſenſerunt, vel ſi fortè aliqui ex tranſmarinis terris longéque diſcretis, nullo quidẽ ſiue plenario ſiue ſaltem regionali cõcilio, ſed epiſtolari colloquio commoti ſunt, vt hoc eſſe faciendum putarent, quod & cõſuetudo Eccleſiæ priſtina non habebat, & poſtea catholicus orbis terrarum robuſtiſſima firmitate conſenſionis excluſit: vt quod per diſputationes eiuſmodi in aliquorum mentes irrepere cœperat, de ſalute veniens vnitatis potentior veritas & vniuerſalis medicina ſanaret. Hunc itaque ſermonem videant quàm ſecurus aggrediar. Si aſſequi & oſtendere non potuero, quomodo refellantur ea quæ de concilio Cypriani vel epiſtolis eius affirmant, Chriſti baptiſmum per hæreticos dari non poſſe, in Eccleſia manebo ſecurus, in cuius communione cum eis qui ſibi non conſenſerant, manſit ipſe Cyprianus. Quod ſi dicunt, propterea tunc illam catholicam eccleſiam fuiſſe, quia erant ibi pauci, vel ſi hoc putãt, etiam multi qui baptiſmum datum apud hæreticos improbabãt, & baptizabant eos qui inde veniebãt. Quid ergo? Ante Agrippinum à quo iſta cœpit quaſi noua ratio aduerſus conſuetudinem dimicans, nunquid non erat eccleſia? Quid denique poſt Agrippinum, quando niſi ad priſtinam cõſuetudinem reditum eſſet, alterum moliri concilium non eſſet neceſſe Cypriano, nunquid non erat eccleſia quia talis per omnia conſuetudo tenebatur, vt baptiſmus Chriſti, non niſi Chriſti baptiſmus haberetur, etiam ſi apud hæreticos vel ſchiſmaticos datus fuiſſe probaretur? Quod ſi erat etiam tunc eccleſia, & hæreditas Chriſti non interrupta perierat, ſed per omnes gentes augmenta accipiens permanebat, tutiſſima ratio eſt in eadem conſuetudine permanere, quæ tunc bonos & malos in vna complexione portabat. Si autem tunc non erat eccleſia, quia ſacrilegi hæretici ſine baptiſmo recipiebantur: & hoc vniuerſali conſuetudine tenebatur: vnde Donatus apparuit? de qua terra germinauit? de quo mari emerſit? de quo cælo cecidit? Nos itaque, vt dicere cœperam, in eius eccleſiæ communione ſecuri ſumus, per cuius vniuerſitatem id nunc agitur, quod & ante Agrippinum, & inter Agrippinum & Cyprianum per eius vniuerſitatem ſimiliter agebatur, & cuius vniuerſitatem neque Agrippinus deſeruit, neque Cyprianus, neque illi qui eis conſenſerant, quamuis aliter quàm cæteri ſaperent, ſed cum eiſipſis à quibus diuerſa ſenſerunt, in eadem vnitatis communione manſerunt. Ipſi autem conſiderent vbi ſint; qui neque vnde propagati ſint poſſunt dicere, ſi iam tunc Eccleſiam recepti ſine baptiſmo hæretici & ſchiſmatici communionis contagione perdiderunt; neque ipſi Cypriano conſentiunt. Ille enim cum receptoribus hæreticorum & ſchiſmaticorum, ac per hoc cum etiam ipſis receptis manere ſe in communione profeſſus eſt: iſti autẽ propter nomen traditorum quos in Aphrica infamauerunt, & in tranſmarino iudicio non conuicerunt, ſe ab orbis terrarum communione ſepararunt: cùm etiam ſi vera crimina obiicerent, multo ſint maiora ſcelera hæreſum & ſchiſmatũ, vnde ſine baptiſmo, ſicut ipſe ſenſit venientes, & in catholicam communionem nõ per baptiſmum recepti, non potuerunt maculare Cyprianũ. Neque in eo ipſo in quo ſe dicunt imitari Cyprianum, inueniunt quid reſpondeant de recepto baptiſmo Maximianiſtarũ, cum eis, quos ex eorum numero, quos cõcilio ſuo plenario damnatos, etiam terrenarum poteſtatum iudicio ſunt perſecuti, in ſuam cõmunionem, in eodẽ ipſo epiſcopatu in quo damnauerant reuocauerunt. Quapropter ſi temporibus Cypriani perdidit eccleſiam malorum communio, non habent iſti ſuę communionis originem. Si autem non perdidit, non habent ſuæ præciſionis aliquam defenſionem: inſuper nec exemplum Cypriani ſectantur, quia vnitatis vinculum diruperunt: nec ipſum concilium, quia Maximianiſtarum baptiſmum receperũt.

Eccleſia interrumpi non poteſt, quin pereat.

CAP. III.

NVNC ergo nos manentes exemplo Cypriani, cõſideremus etiam conſilium Cypriani. Quid ait Cyprianus? *Audiſtis, inquit, collegæ dilectiſſimi, quid mihi Iubaianus coepiſcopus noſter ſcripſerit, conſulens mediocritatem noſtram de illicito & prophano hæreticorum baptiſmo: quid́q; ego reſcripſerim ei, cenſens ſcilicet quod ſemel atque iterum & ſæpe cenſuimus, hæreticos ad eccleſiam venientes, eccleſiæ baptiſmo baptizari & ſanctificari oportere. Item lectæ ſunt vobis & aliæ Iubaiani literæ, quibus pro ſua ſincera & religioſa deuotione ad epiſtolam noſtram reſcribens, non tantum conſenſit, ſed & inſtructum ſe eſſe gratias egit.* His verbis beati Cypriani, accepimus eum à Iubaiano eſſe conſultum, & quid reſponderit conſulenti, & quod ille inſtructum ſe eſſe gratias egerit. Nunquid iam pertinaces exiſtimari debemus, ſi conſiderare voluerimus eãdem ipſam epiſtolam, qua hoc Iubaiano perſuaſum eſt? Donec enim perſuadeatur & nobis (ſi hoc perſuaderi veris rationibus poteſt) ſecuros nos de iure catholicæ communionis facit ipſe Cyprianus. Sequitur enim & dicit: *Supereſt vt de hac ipſa re quid ſinguli ſentiamus, proferamus neminem iudicãtes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Non ſolum ergo mihi ſaluo iure cõmunionis adhuc

adhuc verum quærere, ſed etiam diuerſum ſentire cōcedit. *Neque enim quiſquam noſtrum*, inquit, *epiſcopum ſe epiſcoporum conſtituit, aut tyrannico terrore ad obſequēdi neceſſitatem collegas ſuos adigit*. Quid manſuetius? quid humilius? Nulla nos certè deterret authoritas à quærēdo quid verum ſit. *Quando habeat*, inquit, *omnis epiſcopus pro licentia libertatis & poteſtatis ſuæ arbitrium proprium, tamq́; iudicari ab alio non poſſit, quàm nec ipſe poteſt alterum iudicare*. Opinor vtique in his quæſtionibus quæ nondum eliquatiſſima perſpectione diſcuſſæ ſunt. Nouerat enim quantam ſacramenti profunditatem tunc omnis eccleſia varia diſputatione verſabat, liberumq́ue faciebat quærendi arbitrium, vt examinata veritas pāderetur. Neque enim mentiebatur, & ſimpliciores collegas ſuos in verbo capere cupiebat, vt cùm ſe diuerſum ſentire prodidiſſent, tunc contra quàm promiſerat, excommunicandos eſſe cenſeret. Abſit ab anima tam ſancta iſta ſcelerata perfidia: qui hoc de tali viro quaſi cum eius laude ſentiunt, nihil aliud quàm ſeipſos tales eſſe profitentur. Ego Cyprianum catholicū epiſcopum, catholicum martyrē, & quanto magis magnus erat, tāto ſe in omnibus humiliantem, vt coram Deo inueniret gratiam, nullo prorſus modo crediderim in ſancto concilio, præſertim collegarum, aliud ore protuliſſe quàm corde geſtabat, præſertim cùm addat & dicat; *Sed expectemus vniuerſi iudicium Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui vnus & ſolus habet poteſtatem, & præponendi nos in eccleſiæ ſuæ gubernatione, & de actu noſtro iudicandi. Sub tanti ergo commemoratione iudicij, verum expectans audire à collegis, prior eis mentiendi præberet exemplum?* Auerterit Deus hanc dementiam à quolibet Chriſtiano, quanto magis à Cypriano. Habemus ergo quærendi liberum arbitrium, ipſius Cypriani nobis mitiſſimo & veraciſſimo ſermone conceſſum.

Lib. 3. contra Creſcon. cap. 2. & infrà lib. 6. cap. 7.

CAPVT IIII.

IAM quidem incipiunt eius collegæ proprias proferre ſententias, ſed ad Iubaianum datas literas audierunt. Recitatę ſunt enim, ſicut in exordio commemoratum eſt. Et nobis ergo recitentur, vt nos quoque inde quid ſentire oporteat, quantum Dominus adiuuat indagemus. Dicit forſitan quiſpiam, Quid ergo tu modò dicis? Quid ad Iubaianū ſcripſerit Cyprianus, iam legi fateor, & profectò iſſem in eandem ſententiam, niſi me ad diligentiorem conſiderationem reuocaret tanta authoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrinæ, vel etiam fortaſſe doctiores per tot gētes Latinas, Græcas, Barbaras, & ipſam Hebręam, eccleſia toto orbe diffuſa parere potuit, quę ipſum quoque pepererat: qui mihi quoque nullo modo videri potuerūt fruſtra noluiſſe iſtam ſententiam; non quia fieri non potuit, vt in obſcuriſſima quæſtione verius pluribus vnus pauciue ſentirent; ſed quia non facilè pro vno vel pro paucis aduerſus innumerabiles eiuſdem religionis & vnitatis viros, & magno ingenio & vberi doctrina præditos, niſi pertractatis pro viribus atque perſpectis rebus ferenda ſententia eſt. Itaque ſollicitius inquirenti, quāra mihi etiam ipſius Cypriani literæ ſuggeſſerint pro hac ſententia quam nunc eccleſia catholica tenet, vt Chriſti baptiſmus non ex merito eorum per quos datur, ſed ex ipſius de quo dictum eſt: Hic eſt qui baptizat, agnoſcendus & approbandus ſit, in progreſſu ſermonis noſtri res ipſa indicabit. Arbitremur itaq; iam illam epiſtolam quæ ad Iubaianū ab eodem data eſt, recitatam nobis, ſicut in concilio recitata eſt. Legat eam primo qui lecturus eſt hæc quæ dicturus ſum, ne quid fortè neceſſarium me ſubtraxiſſe arbitretur. Nimis enim longum eſt, nec ad explicationem ſuſceptæ rei pertinet, vt omnia verba huius epiſtolæ nunc commemorentur à nobis.

Tutius eſt plurium in religione, quàm vnius aut paucorum priuatam ſententiam ſequi.

Ioannis 1.

CAP. V.

SI quis autem quærit, quid interim teneam dum iſta pertracto: Reſpondeo, primummihi Cypriani li-
A teras ſuggeſſiſſe quod teneam, donec perſpiciam quale ſit quod poſtea cœpit diſputari. Ait quippe ipſe Cyprianus: *Sed dicit aliquis: Quid ergo fiet de iis qui in præteritum de hæreſi venientes, ad eccleſiam ſine baptiſmo admiſſi ſunt?* Vtrum reuera ſine baptiſmo iſti fuerint; an ideo ſint admiſſi, quia illi qui admittebant, eos habere baptiſmum intelligebant, mox conſiderabimus. Veruntamen quæ ſoleret eſſe eccleſiæ ſanctæ conſuetudo, ſatis idem Cyprianus oſtendit, qui ait, in præteritū de hęreſi ad eccleſiā veniētes ſine baptiſmo admiſſos. Dicit etiam in ipſo concilio Caſtus Siccenſis: *Qui contempta veritate præſumit conſuetudinem ſequi, aut circa fratres inuidus eſt & malignus quibus veritas reuelatur, aut circa Deum ingratus eſt, cuius inſpiratione eccleſia eius inſtruitur.* Vtrum veritas reuelata ſit, mox quæremus, tamen aliam fuiſſe eccleſię conſuetudinem etiam iſte confeſſus eſt.

CAP. VI.

Ioannis 14.

DICIT & Liboſus Vagenſis: *In Euangelio Dominus, Ego ſum, inquit, veritas: non dixit, ego ſum conſuetudo. Itaque veritate manifeſtata, cedat conſuetudo veritati.*
B Planè quis dubitet veritati manifeſtatæ debere conſuetudinem cedere? Sed de manifeſtata veritate mox videbimus, nunc tamen & iſte aliam conſuetudinem fuiſſe manifeſtat.

CAPVT VII.

ITEM Zozimus à Taraſſa dixit: *Reuelatione facta veritatis, cedat error veritati: quia & Petrus qui prius circuncidebat, ceſſit Paulo veritatem prædicanti.* Noluit quidem iſte dicere conſuetudinem, ſed errorem: veruntamen cùm dicit; Quia & Petrus qui prius circuncidebat, ceſſit Paulo veritatem prædicanti, ſatis indicat quod aliud etiam de baptiſmo fieri ſolebat. Simul & admonet nos, non fuiſſe impoſſibile vt de baptiſmo Cyprianus aliquid aliter ſaperet quàm veritas poſtulabat, quæ ab eccleſia & ante illum & poſt illum retenta eſt: ſi potuit aliquid etiam Petrus aliter ſapere quod veritas non habebat, quam Paulo apoſtolo doctore didicimus.

Idem habet infrà lib. 7. cap. 10.

Galat. 2.

CAPVT VIII.

C ITEM Felix à Buſlacenis dixit: *In hæreticis ſine eccleſiæ baptiſmo admittendis, nemo conſuetudinem rationi & veritati præponat, quia conſuetudinem ratio & veritas ſemper excludit.* Si ratio, ſi veritas, optimè. Sed hoc mox videbimus. Interim aliam fuiſſe cōſuetudinem etiam verbis huius apparet.

Infrà libr. 7. cap. 27.

CAPVT IX.

Idem infrà lib. 7. cap. 41.

ITEM Honoratus à Tucca dixit: *Cùm Chriſtus veritas ſit, magis veritatem quàm conſuetudinem ſequi debemus.* Reſpon. His omnibus ſententiis declaratur non extra eccleſiæ cōmunionem nos eſſe conſtitutos, donec veritas quam dicunt huic conſuetudini eſſe præponendam, liquidè eluxerit. Si autem veritas id aperuerit eſſe retinendum, quod illa conſuetudo præſcripſerat, manifeſtum erit, nec illam fruſtra fuiſſe inſtitutam atque roboratam: & vigilātius etiam poſt iſtas diſputationes tanti ſacramenti ſaluberrimam obſeruationem, in eccleſia catholica non potuiſſe mutari,
D ſed conciliorum etiam maiori robore confirmatam religioſiſſimè cuſtodiri.

CAP. X.

Refert Cypriani ad Iubaianum epiſtolam.

SCRIBIT ergo ad Iubaianum Cyprianus de hæreticorum baptiſmo, qui videntur ei foris poſiti, & extra eccleſiam conſtituti, *vendicare ſibi rem, nec iuris ſui nec poteſtatis: quod nos*, inquit, *nec ratum poſſumus nec legitimum putare; quando hoc apud eos conſtet eſſe illicitum.* Nec nos abnuimus eum qui apud hæreticos vel in aliquo ſchiſmate extra communionem eccleſiæ baptizatur, non ei prodeſſe in quantum hæreticorū & ſchiſmaticorum peruerſitati conſentit; nec illos qui baptizant, quamuis & ipſum & verum dent baptiſmi ſacramentum, rectè tamen facere, extra eccleſiam colligere, & contra eccleſiam ſentire. Sed aliud eſt non habere aliquid, aliud non iure habere, vel illicitè vſurpare. Non itaque ideo non ſunt ſacramēta Chriſti & eccleſiæ, quia eis illicitè vtuntur, non hæretici ſolum, ſed etiam

Auguſtinus.

Aliud non habere aliquid, aliud non iure habere.

etiam omnes iniqui & impij. Sed tamen illi corrigendi aut puniendi; illa verò agnoſcenda & veneranda ſunt. Dicit ſanè *de hac re non vnum, ſed duo vel amplius facta eſſe concilia*, ſed tamen Aphricana. Nam *& in quodam, ſeptuaginta & vnum epiſcopos fuiſſe* commemorat; quorum omnium autoritati, vniuerſæ eccleſię, cum longe plurib. epiſcopis toto orbe diffuſæ autoritatem non dubitamus cum ipſius Cypriani pace præponere, cuius vniuerſæ eccleſiæ ineuulſibile membrũ ſe eſſe gaudebat. Non eſt autem aqua prophana & adultera, ſuper quam nomen Dei inuocatur, etiam ſi à prophanis & adulteris inuocetur; quia nec ipſa creatura, nec ipſum nomen adulterum eſt. Baptiſmus verò Chriſti verbis Euangelicis conſecratus, & per adulteros & in adulteris ſanctus eſt, quamuis illi ſint impudici & immundi: quia ipſa eius ſanctitas pollui non poteſt, & ſacramento ſuo diuina virtus aſſiſtit, ſiue ad ſalutem bene vtentium, ſiue ad perniciem malè vtentium. An vero ſolis vel etiam lucernæ lux, cum per cœnoſa diffunditur, nihil inde ſordium contrahit; & baptiſmus Chriſti poteſt cuiuſquam ſceleribus inquinari? Si enim ad ipſas res viſibiles quibus ſacramenta tractantur, animum conferamus, quis neſciat eas eſſe corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur, quis non videat non poſſe corrumpi, quamuis homines per quos agitur, pro ſuis morib. vel præmia percipiant, vel pœnas luant?

De conſ. diſt. 4 cap. non eſt aqua. — *Sacramentis diuina virtus aſſiſtit.* — *Elegãs ſimil.*

CAP. XI. *Nouatiani quoque rebaptizabant.*

RECTE autem non mouit Cyprianum quod ſcripſit Iubaianus, *Nouatianenſes rebaptizare eos qui ad ſe ex catholica venirent.* Neque enim quicquid hæretici peruerſe fuerint imitati, propterea faciendum à catholicis non eſt, quia illi ſimiliter faciũt. Sed aliud eſt cur hæretici rebaptizare non debeant, aliud cur catholica. Heretici enim nec ſi in catholica faciendum eſſet, facere deberent, quia in catholicis hoc non eſſe dicũt, quod ipſi cum ibi eſſent acceperunt, & cum diſcederent abſtulerunt. Catholica verò propterea non debet iterare baptiſmum; quia apud hæreticos datus eſt; ne iudicare videatur ipſorum eſſe quod Chriſti eſt, aut eos non habere, quod intus cùm acceperint, amittere vtique foras exeundo non poſſunt. Hoc enim ipſe Cyprianus etiam cum cæteris ſtatuit, vt ſi ab hæreſibus redirent ad eccleſiam, quicunque fuerant in ea baptizati, non iam per baptiſmum, ſed per pœnitentiam reciperentur: vnde conſtat eos non poſſe amittere recedentes, quod non recipiunt remeantes. Non autem ſicut hæreſis ipſorum eſt, ſicut error ipſorum eſt, ſicut ſacrilegiũ diſſenſionis ipſorum eſt, ſic etiã baptiſmus qui Chriſti eſt, dici debet ipſorũ. Itaque cum illa mala ipſorum quando redeunt corrigũtur, in eo quod ipſorum non eſt, ille agnoſcendus eſt cuius eſt.

De conſ. diſt. 4 c. nunc autem.

CAPVT XII. *Cyprianus.*

IDEO autem non ſe nouam aut repentinam rem ſtatuiſſe beatus Cyprianus oſtendit, quia ſub Agrippino iam cœperat fieri. *Anni ſunt*, inquit, *multi, & longa ætas, ex quo ſub Agrippino bonæ memoriæ viro, conuenientes epiſcopi plurimi hoc ſtatuerunt.* Proinde ab ipſo Agrippino res noua facta eſt. Quomodo autem dicat, *Atque exinde in hodiernum tot milia hæreticorum in prouinciis noſtris ad eccleſiam conuerſi, non aſpernati ſunt, neq. cunctati, imò & rationabiliter & libẽter amplexi ſunt, vt lauacri vitalis & ſalutaris baptiſmi gratiam conſequerentur*; nõ video: niſi fortè hoc dicat *exinde in hodiernum*, quia nulla de illis ex quo in eccleſia per Agrippini cõcilium baptizati ſunt, quæſtio alicuius excommunicationis exorta eſt. Cęterum ſi permanebat ab Agrippino vſque ad Cyprianum conſuetudo baptizandi ab hæreticis venientes, vt quid facta ſunt à Cypriano de hac re concilia? Vt quid eidem Iubaiano dicit, *non ſe rem nouam facere aut repentinam, ſed ab Agrippino inſtitutam?* Cur enim Iubaianus de nouitate turbaretur, vt eum per autoritatem Agrippini ſanari oporteret, ſi ab Agrippino vſque ad Cyprianum hoc tenebat eccleſia? Cur denique tot eius collegæ in concilio dixerunt *rationem & veritatem conſuetudini præponendam*, ac nõ potius dixerunt eos qui aliud facere vellent, & contra veritatem & contra conſuetudinem facere?

CAPVT XIII. *Supra lib. 1. c. 11. & ſeq.*

DE remiſſione autem peccatorum, vtrum per baptiſmum apud hæreticos fiat, quid mihi videretur, in alio iam volumine ſcripſi. Sed etiam hic breuiter commemoro. Si fit illic remiſſio debitorum per baptiſmi ſanctitatem, rurſus debita redeũt per hæreſis & ſchiſmatis obſtinationem: & ideo neceſſarium habent huiuſmodi homines venire ad catholicam pacem, vt hæretici & ſchiſmatici eſſe iam deſinant, & eorum quæ in illos redierant, peccatorum purgationem in vnitatis vinculo charitate operante mereantur. Si autem quamuis apud hæreticos vel ſchiſmaticos idem ſit baptiſmus Chriſti, non tamen ibi operatur remiſſionem peccatorum propter eandem diſcordiæ fœditatem & diſſenſionis iniquitatem: tunc incipit valere idem baptiſmus ad dimittẽda peccata, cum ad eccleſiæ pacem venerint; non vt iam dimiſſa non retineantur, neque vt ille baptiſmus quaſi alienus aut alius improbetur, vt alter tradatur: ſed vt idem ipſe qui propter diſcordiam foris operabatur mortem, propter pacem intus operetur ſalutem. Idem quippe odor erat de quo dicit Apoſtolus; Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco; & tamen in iis qui ſalui fiunt, inquit, & in iis qui pereunt; aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Quod & ſi de alia re dixit, ad hoc ego poſui, vt intelligatur aliquod bonum, non ſolum vitam poſſe operari bene vtentibus, ſed etiam mortem malè vtentibus.

2. Cor. 2.

CAPVT XIIII. *Ad ſacram. integritatem nihil intereſt quæ ſit fides ſuſcipientis.*

NEC intereſt cùm de ſacramẽti integritate & ſanctitate tractatur, *quid credat & quali fide imbutus ſit ille qui accipit ſacramentum.* Intereſt quidem plurimum ad ſalutis viam, ſed ad ſacramenti quæſtionem nihil intereſt. Fieri enim poteſt vt homo integrum habeat ſacramentum, & peruerſam fidem: ſicut fieri poteſt vt integra teneat verba ſymboli, & tamen non rectè credat, ſiue de ipſa trinitate, ſiue de reſurrectione, vel aliquid aliud. Neque enim parua res eſt in ipſa intus catholica tenere integram fidem, ita vt omnino non de aliqua creatura, ſed de ipſo Deo nihil aliud credat quã veritas habet. Nunquid nam ergo ſi in ipſa catholica baptizatus, poſtea legendo audiendo, & pacificè diſſerendo, ipſo Domino reuelãte cognouerit aliter ſe antè credidiſſe quã debuit, denuo baptizandus eſt? Quis autem niſi carnalis & animalis homo, per phantaſmata cordis ſui euagetur, & conſtituat ſibi Deum qualis ei pro ſuo ſenſu carnali placuerit, atque ita credat tantum longè aliter quàm Deus eſt, quantum à veritate vanitas differt? Veriſſimam quippe ſententiam dixit Apoſtolus, plenus lumine veritatis, Animalis, inquit, homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei. Et tamen de his hoc dicebat, quos iam fuiſſe baptizatos ipſe manifeſtat. Eis enim dicit: Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Habebant ergo iſti baptiſmi ſacramentum, & tamen carnaliter ſapiendo, quid poterant de Deo credere niſi ſecundum ſenſum carnis ſuæ, vbi animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei? Talibus dicit: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus, quaſi paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Adhuc enim eſtis carnales. Tales etiam circumferuntur omni vento doctrinæ, de qualibus dicit: Vt vltra non ſimus paruuli, iactati & circumlati omni vento doctrinæ. Nunquid ergo iſti ſi profecerint vſque ad ſpiritalem hominis interioris ætatem, & intelligentiæ ſynceritate cognouerint, quàm lõgè aliter per fallaciam ſuorum phantaſmatum de Deo crediderint,

Integritas ſidei intus eſt non exigua momenti. — *1. Cor. 2.* — *1. Cor. 1.* — *1. Cor. 3.* — *Epheſ. 4.*

derint,quàm veritas poſtulabat,iterū baptizandi ſunt? A Sic etiam fieri poteſt, vt in alicuius hæretici librum catholicus catechumenus incidat,& à veritate neſciens diſcernere errorem,credat aliquid contra catholicam fidem, cui tamen errori verba ſymboli non repugnát. Sub eiſdem quippe verbis innumerabiles hæreticorū errores exorti ſunt. Putans ergo iſte catholici alicuius magni atque docti eſſe illum librum, ſi talia credens in catholica baptizetur, & poſteriore diligétia cognoſcat,quemadmodum credere debeat,atque arrepta fide catholica illud ex animo reſpuat; nunquid ſi hoc confeſſus fuerit, denuò baptizandus eſt? Aut ſi antequam diſcat & confiteatur,hoc ſentire inueniatur, & quid abiicere debeat,quidue credere doceatur,manifeſtumq́; fiat in ea falſitate fidei baptizatum fuiſſe,nūquid denuò baptizandus eſt? Quid ita?quia illa ſanctitas ſacramenti verbis euangelicis cōſecrata ſuper eum integra permanebat,ſicut eam traditā acceperat;quāuis ipſe in carnalis mentis vanitate conſtitutus, aliud cùm baptizaretur crederet, quàm credere debuiſſet. B Quapropter manifeſtum eſt fieri poſſe,vt fide non integra integrum in quoquam maneat baptiſmi ſacramētum, & ideo illa quæ de diuerſorum hæreticorum varietate dicuntur,ad iſtam quæſtioné non pertinent. Illud enim in vnoquoque corrigendum eſt, quod ille per quem corrigitur,prauum eſſe perſpexerit. Illud ſanandum eſt quod ægrotat,illud dandum eſt quod non habetur, & maximè charitas pacis, ſine qua cætera prodeſſe non poſſunt. Sed tamé cùm adſunt,non quaſi deſint tradenda ſunt;ſed vt fructuoſè, & non pernicioſè habeantur,per ipſum vinculum pacis & eminentiam charitatis, agendum eſt.

CAP. XV. Ad baptiſmi integritatem nec miniſtri neceſſariam eſſe fidem.

QVAMOBREM ſi euangelicis verbis,*in nomine patris & filij & Spiritus ſancti*, *Marcion baptiſmum conſecrabat*,integrum erat ſacramentum. quamuis eius fides ſub eiſdem verbis aliud opinantis quàm catholica veritas docet, non eſſet integra, ſed fabuloſis falſitati- C bus inquinata. Nam ſub eiſdem verbis,id eſt,in nomine patris & filij & Spiritus ſancti,non ſolùm Marcion aut Valentinus,aut Arrius,aut Eunomius,ſed ipſi carnales paruuli eccleſię,quibus dicebat Apoſtolus, Non potui loqui vobis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus,ſi poſſent ſinguli diligenter interrogari, tot diuerſitates opinionum fortaſſis,quot homines numerarentur. Animalis enim homo non percipit ea quę ſunt ſpiritus Dei. Nunquid tamen ideo non integrum ſacramentum accipiunt? Aut nunquid ideo ſi profecerint, & opinionum carnalium vanitatem emendauerint, denuò quod acceperát repetendum eſt? Accipit quiſque ſecundum fidem ſuam, ſed quātum capit gubernante illum miſericordia Dei,de qua prǽſumens idem Apoſtolus dicit,Si quid aliter ſapiris, id quoque vobis Deus reuelabit. Laquei tamen hæreticorum & ſchiſmaticorum propterea carnalibus nimium pernicioſi ſunt,quia ipſe prouectus eorum intercluditur, confir- D mata ſententia vanitatis aduerſus catholicam veritatem, & confirmata animoſitate diſſenſionis aduerſus catholicam pacem. Sacramenta tamen ſi eadem ſunt, vbique integra ſunt,etiam ſi prauè intelligūtur,& diſcordioſè tractantur: ſicut Scriptura ipſius euangelij ſi eadem ipſa eſt,vbique integra eſt, etiam ſi innumerabili falſarum opinionum varietate aſſeratur. Nā quod ait Hieremias,*Vt quid qui contriſtant me præualent? Plaga mea ſolida eſt,vnde ſanabor? Dum fit,facta eſt mihi ſicut aqua mendax non habens fidem.* Si figuratè atque allegorica locutione prophetię nuſquam poneretur aqua, niſi quæ baptiſmum ſignificaret; laboraremus quærere quid ſibi velint hæc verba Hieremiæ. Nunc autem cùm apertiſſimè in Apocalypſi exponantur aquæ pro populis poſitæ;cur non intelligam aquam mendacem & ſine fide,populum mendacem ac perfidum,neſcio.

1. Corint. 3. De conſecr. diſt. 4. cap. Sicut in ſacramentis.
1. Corint. 2.
Philip. 3.
Hæreticorum & ſchiſmaticorum laquei pernicioſi.
Vt ſcriptura, ſic & ſacramenta hæreticis non ſecus communia eſſe poſſunt.
Hierem. 15.
Apocal. 17.

CAPVT XVI. Sola charitas non datur extra catholicā.

SPIRITVS autem ſanctus quod in ſola catholica per manus impoſitioné dari dicitur, nimirum hoc intelligi maiores noſtri voluerunt, quod Apoſtolus ait, Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Ipſa eſt enim charitas quam non habent,qui ab eccleſię catholicæ communione præciſi ſunt;ac per hoc etiam ſi linguis hominum loquantur & angelorum, ſi ſciant omnia ſacramenta & omnem ſcientiam, & ſi omnem habeant prophetiam,& omnem fidem, ita vt montes transferant,& diſtribuāt omnia ſua pauperibus,& tradant corpus ſuum vt ardeāt,nihil eis prodeſt. Non autem habent Dei charitatem, qui eccleſiæ non diligūt vnitatem,ac per hoc rectè intelligitur dici non accipi niſi in catholica Spiritus ſanctus. Neque enim temporalibus & ſenſibilibus miraculis atteſtātibus per manus impoſitionem modò datur Spiritus ſanctus, ſicut antea dabatur ad cōmendationem rudis fidei,& eccleſiæ primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, vt ij quibus manus ad accipiendum Spiritum ſanctum imponitur, repentè incipiant linguis loqui? Sed inuiſibiliter & latenter intelligitur per vinculum pacis eorū cordibus diuina charitas inſpirari, vt poſſint dicere, Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum,qui datus eſt nobis. Multæ autem ſunt operationes Spiritus ſancti, quas idem apoſtolus cùm quodam loco quantum ſufficere arbitratus eſt commemoraſſet,ita concluſit, Omnia auté hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult. Cùm ergo ſit aliud ſacramentum, quod habere etiam Simon Magus potuit, aliud operatio ſpiritus, quæ in malis hominibus etiam fieri ſolet:ſicut Saul habuit prophetiam, aliud operatio eiuſdem ſpiritus, quam niſi boni habere non poſſunt, ſicut eſt finis præcepti charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta; quodlibet hæretici & ſchiſmatici accipiant,charitas quæ cooperit multitudinem peccatorū, proprium donū eſt catholicæ vnitatis & pacis, nec eius in omnibus, quia nec eius ſunt omnes,ſicut ſuo loco videbimus. Præter ipſam tamen eſſe illa charitas non poteſt, ſine qua cætera etiam ſi agnoſci & approbari poſſunt, prodeſſe tamen & liberare non poſſunt. Manus autem impoſitio non ſicut baptiſmus repeti non poteſt. Quid eſt enim aliud niſi oratio ſuper hominem?

Roman. 5.
1. Cor. 13.
Charitatem non habent qui eccleſiæ non diligunt vnitatem.
1. Cor. 12.
Act. 8.
1. Reg. 10.

CAP. XVII.

NAM *quod in typo vnitatis Petro Dominus dedit poteſtatem,vt id ſolueretur in terris quod ille ſoluiſſet*, manifeſtum eſt quòd illa vnitas etiam vna columba perfecta ſit dicta. Nunquid ergo ad eandem columbā pertinent omnes auari,de quibus in eadem catholica grauiter idem Cyprianus ingemuit? Nam,vt opinor, raptores nō columbæ,ſed accipitres dici poſſunt. Quomodo ergo baptizabant, qui fundos inſidioſis fraudibus rapiebant,& vſuris multiplicantibus fœnus augebant;ſi ſola illa columba, id eſt, illa vnitas quæ niſi in bonis intelligi non poteſt, ſimplex & caſta & perfecta baptizat? An fortè per orationes ſanctorum ſpiritaliū qui ſunt in eccleſia, tanquam per columbæ creberrimum gemitum, magnum geritur ſacramētum,& occulta diſpenſatio miſericordiæ Dei; vt eorum etiam peccata ſoluantur, qui non per columbam,ſed per accipitrem baptizantur, ſi ad illud ſacramētum cum pace catholicæ vnitatis accedunt? Quod ſi ita eſt,cur nō ergo per eorum orationes cùm quiſque ab hæreſi aut ſchiſmate ad pacem catholicā venit, eius peccata ſoluuntur? Sacramenti auté integritas vbique cognoſcitur;ſed ad peccatorum illam irreuocabilem remiſſionem extra vnitatem eccleſiæ non valebit. Nec in hæreſi aut ſchiſmate conſtitutum ſanctorum orationes, id eſt,illius vnicæ columbæ gemitus poterunt adiuuare;ſicut nec intus poſitum poſſunt, ſi aduerſum ſe ipſe per

Lib. ſermo epiſt. De lapſis.

per vitam peſſimam teneat debita peccatorũ, non ſolum ſi per accipitrem, ſed etiam ſi per ipſius columbę pium miniſterium baptizetur.

CAPVT XVIII.
Ioan 20.

SICVT *miſit me*, inquit, *pater, & ego mitto vos. Hoc cùm dixiſſet, inſpirauit, & ait illis, Accipite Spiritum ſanctũ, ſi cuius remiſeritis peccata, remittentur illi; ſi cuius tenueritis, tenebuntur*. Ergo ſi perſonam gerebant Eccleſiæ, & ſic eis hoc dictum eſt, tanquam ipſi Eccleſiæ diceretur; pax Eccleſiæ dimittit peccata, & ab Eccleſiæ pace alienatio tenet peccata, non ſecundum arbitriũ hominum, ſed ſecundum arbitrium Dei & orationes ſanctorum ſpiritalium, qui omnia diiudicant, ipſi autẽ à nemine iudicantur. Petra enim tenet, petra dimittit: columba tenet, columba dimittit: vnitas tenet, vnitas dimittit. Pax autẽ huius vnitatis in ſolis bonis eſt, vel iam ſpiritalibus, vel ad ſpiritalia concordi obedientia proficientibus. In malis autẽ non eſt, ſiue foris tumultuentur, ſiue intus cum gemitu tolerentur, & baptizent & baptizentur. Sicut autem iſti qui intus cum gemitu tolerantur, quáuis ad eandem columbæ vnitatẽ, & illam glorioſam Eccleſiam non habentem maculá aut rugam, aut aliquid huiuſmodi non pertineant; tamen ſi corrigantur, & ſe peſſimos ad baptiſmum acceſſiſſe fateantur, non rebaptizantur, ſed incipiunt ad columbam pertinere, per cuius gemitus peccata ſoluuntur, à cuius pace alienati tenebantur: ſic & qui apertius foris ſunt, ſi eadem ſacramẽta ſumpſerũt, cùm correcti ad Eccleſiæ veniunt vnitatem, non iterato baptiſmo, ſed eadem charitatis lege & vnitatis vinculo liberantur. Nam ſi *non niſi in Eccleſia præpoſitis, & Euangelica lege ac Dominica ordinatione fundatis licet baptizare*, nunquid tales erant qui fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, & vſuris multiplicantibus fœnus augebant? Arbitror enim quia illi Dominica ordinatione fundati ſunt, quibus cùm formá daret Apoſtolus, ait, Non auarum, non turpilucrũ. Tales tamen ipſius Cypriani temporibus baptizabát, quos coepiſcopos ſuos cum magno fuiſſe gemitu confitetur, & cum magna tolerantiæ mercede perpetitur. Remiſſam tamen peccatorum non dabant, quæ per orationes ſanctorum, id eſt, per columbæ gemitus datur, quicunque baptizet, ſi ad eius pacem illi pertinẽt quibus datur. Non enim raptoribus, & fœneratoribus diceret Dominus: Si cui dimiſeritis peccata, dimittẽtur illi: ſi cui tenueritis, tenebuntur. *Foris* quidem *nec ligari aliquid poteſt nec ſolui; vbi non ſit qui aut ligare poſſit aut ſoluere*; ſed ſoluitur qui cum columba fecerit pacẽ, & ligatur qui cum columba non habet pacem, ſiue apertè foris ſit, ſiue intus eſſe videatur. *Dathan verò Chore & Abiron, qui ſibi licentiam ſacrificandi vſurpare conati ſunt cõtra vnitatem populi Dei; & filij Aaron qui alienum ignem altari impoſuerunt*, nouimus quòd impunè non fecerint. Nec nos talia ſcelera dicimus impunita remanere, niſi ſe tales correxerint, ſi patientia Dei ad pœnitentiam adducens tempus corrigendi largitur.

Apoſtoli Eccleſiæ geſſere perſonam, quando eis dictum eſt, Accipite Spiritum ſanctũ, quorum remiſeritis, &c.

2. Retract. 18
Epheſ 5.

Ad Tit. 1.

2. q. 1. cap. Remiſſionem. Conſule ſcholia.

Num. 16.

CAPVT XIX.

ILLI ſanè qui propterea dicunt non eſſe iterandũ baptiſmum, quia *manus tãtummodò impoſita eſt eis quos Philippus diaconus baptizauerat*, nihil ad rem pertinens dicunt: & abſit vt cùm verum quærimus, talibus argumentis vtamur. Quapropter magis hæreticis non cedimus, ſi quod habent de Chriſti Eccleſia, non eſſe dicamus ipſorum, nec propter ſcelera deſertorũ imperatoris noſtri ſigna nolimus agnoſcere: magis quia Dñs Deus noſter Deus zelans eſt, quicquid eius apud aliquem agnoſcimus, nullo modo ei concedamus vt ſuũ proprium eſſe arbitretur. Ipſe certè Deus zelans fornicati à ſe feminæ in figura præuaricatricis plebis exprobrat & dicit, quòd ea quæ ipſius eſſent dabat amatoribus ſuis, & rurſus ab eis accipiebat quæ non illorum, ſed ipſius erant. Inter adulteram feminam & adulteros amatores, dona ſua tamen Deus tanquam

A zelans iratus agnoſcit, & nos hęreticorũ eſſe baptiſmũ dicimus verbis Euãgelicis cõſecratũ, cõmoti factis eorum etiã quæ Dei ſunt eis tribuere volumus, quaſi ea contaminare potuerint, aut propterea ſua facere quæ Dei ſunt, quia ipſi Dei eſſe noluerũt? Quæ eſt illa mulier adultera quam Oſee propheta deſignat, quæ dixit: Ibo poſt amatores meos, qui mihi dant panes meos & aquam meam, veſtes meas & linteamina mea, & vniuerſa quæ mihi cõdecent. Licet quidẽ hoc & de præuaricatrice Iudæorũ gente intelligere; ſed tamẽ quos alios imitãtur pſeudochriſtiani (hoc enim ſunt omnes hæretici & ſchiſmatici) niſi pſeudoiſraelitas? Erant enim & veri Iſraelitæ, ſicut ipſe Dñs Nathanaeli perhibet teſtimoniũ, dicẽs, Ecce verè Iſraelita in quo dolus non eſt. Qui ſunt autẽ veri Chriſtiani, niſi de quibus idem Dñs dicit, Qui diligit me, mãdata mea cuſtodit: Quid eſt autẽ cuſtodire mandata eius, niſi in dilectione perſiſtere? Vnde etiã dicit, Mandatũ nouum do vobis vt vos inuicẽ diligatis. Et iterũ, In hoc ſciẽt omnes B quia mei diſcipuli eſtis, ſi vos inuicẽ dilexeritis. Quis autẽ dubitet, non eis ſolis dictũ qui tunc per eius carnem verba præſentis audiebát, ſed & eis qui nunc per Euangeliũ ſedentis in cęlo verba cognoſcũt? Ille enim venit non legẽ ſoluere, ſed implere. Plenitudo autẽ legis charitas. Qua multũ viguit Cyprianus, vt aliud de baptiſmo ſentiẽs, non tamen deſereret vnitatẽ, & eſſet in vite Dñica radicatum ſarmentũ fructuoſum, quod etiã ferro paſſionis purgaret cæleſtis agricola, vt maiorem fructũ daret. Huius autẽ fraternæ charitatis inimici, ſiue apertè foris ſint, ſiue intus eſſe videãtur, pſeudochriſtiani ſunt & antichriſti. Inuẽtis enim occaſionibus foras exeunt, ſicut ſcriptũ eſt, Occaſiones quęrit qui vult diſcedere ab amicis. Sed etiã ſi occaſiones deſint, cùm intus videẽtur, ab illa inuiſibili charitatis cõpage ſeparati ſunt. Vnde Ioannes dicit, Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: Nam ſi fuiſſent ex nobis, manſiſſent vtique nobiſcũ. Non ait quòd exeũdo alieni facti ſunt, ſed quòd alieni erant, propter hoc eos exiſſe declarauit. C Dicit & apoſtolus Paulus de quibuſdã qui circa veritatẽ aberrauerãt, & fidẽ quorũdam ſubuertebant, quorũ ſermo vt cancer ſerpebat, quos cùm euitandos eſſe diceret, in vna tamen domo magna eos fuiſſe ſignificat, ſed tanquá vaſa in contumeliã. Credo quòd nondũ foras exierant: Aut ſi iã exierant, quomodo eos dicit in eadẽ magna domo cũ vaſis honorabilibus: niſi fortè propter ipſa ſacramẽta, quæ ſeparatis etiam hæreticorũ conuenticulis non mutata ſunt, ad vnam magnã domum dicit omnes, ſed diuerſis meritis pertinere, alios in honorẽ, alios in cõtumeliam. Sic enim loquitur ad Timotheũ ſcribẽs: Prophanas autem verborũ nouitates euita. Multũ enim proficiẽt ad impietatem, & ſermo eorũ ſicut cancer ſerpit. Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui circa veritatẽ aberra- D uerunt, dicentes reſurrectionẽ iam factã eſſe, & fidem quorundã ſubuertunt. Firmum autẽ fundamentũ Dei ſtat, habẽs ſignaculũ hoc, Nouit Dñs qui ſunt eius: & recedat ab iniuſtitia omnis qui nominat nomen Dñi. In magna autẽ domo, non ſolũ aurea vaſa ſunt vel argentea, ſed & lignea & fictilia; & alia quidẽ ſunt in honorẽ, alia verò in contumeliã. Si quis ergo emundauerit ſemetipſum ab iſtiuſmodi, erit va in honorẽ ſanctificatũ, vtile Dño ad omne opus bonũ paratũ. Quid eſt autem mundare ſemetipſum à talibus, niſi quod paulò ante dixit, Recedat ab iniuſtitia omnis, qui nominat nomen Dñi? Et ne quiſquam putaret tanquam in vna domo magna perire ſe poſſe cum talibus, vigilantiſſimè prædixit, Nouit Dñs qui ſunt eius: eos videlicet qui recedendo ab iniquitate ſe mũdant a vaſis factis in contumeliam, ne cum ipſis pereant quos in domo magna tolerare coguntur. Mali ergo & facinoroſi, carnales, animales, diabolici, à ſeductoribus ſuis ſibi dari

Oſee 2.

Ioann 1.
Veri Chriſtiani.

Ioann 14.

Ioann 13.

Matthei 5.

Roman. 13.

Pſeudochriſtiani.

Prouerb. 18.

1. Ioannis 2.

2. Timot. 2.

Hæretici quidam quomodo in magna eccleſia domo.

2. Timot. 2.

dari arbitrantur, quæ non niſi munera Dei ſunt, ſiue ſacramēta, ſiue ſpiritales aliquas operationes, circa præſentem ſalutem. Nō autem habent iſti charitatem in Deum, ſed circa eos occupati ſunt, quorum ſuperbia ſeducuntur, & comparantur mulieri fornicanti, quam Propheta commemorat dicentem, Ibo poſt amatores meos, qui mihi dant panes meos, & aquam meam, veſtes meas, & linteamina mea, & oleum meum, & vniuerſa quæ mihi condecent. Sic enim fiunt hæreſes & ſchiſmata, cum dicit plebs carnalis quæ in charitate Dei fundata non eſt, Ibo poſt amatores meos, cum quibus vtiq; ſiue per fidei corruptionem, ſiue per elationem ſuperbiæ turpiter fornicatur. Sed propter eos qui paſſi difficultates, & anguſtias & interclufiones inanis ratiocinationis eorum à quibus ſeducūtur, compunguntur timoribus, & redeunt ad viā pacis, ad quærendum ſynceriter Deum: ideo ſequitur & dicit, Propterea ecce ego ſepio ſudibus viam illius, & ædificabo in via ipſius ſpinas, & tramitem ſuum non inueniet, & perſequetur amatores ſuos, nec illos apprehendet, & requiret eos, nec inueniet eos, & dicet, Ibo & reuertar ad virum meum priſtinum, quia bene tunc mihi fuit quàm nunc. Deinde ne ipſorum putentur illa quæ ſeductores habent integra, & de veritatis doctrina veniētia, per quæ ſeducunt ad falſitates dogmatum & diſſenſionum ſuarum. Ne illa ergo quæ habent integra ipſorum putentur, addidit continuò: Et hæc non cognouit quòd ego ei dederim frumentum & vinum & oleum, & pecuniam multiplicaui illi, ipſa verò fecit vaſa aurea & argentea Baal. Dixerat enim ſuperius, Ibo poſt amatores meos, qui mihi dant panes meos & cætera, non vtique intelligens hæc Dei eſſe, non hominum, quæcunque etiam ſeductores integra & legitima tenent: nec etiam ſibiipſi arrogarēt, & quaſi propria vendicarent, niſi à plebibus ſeductis viciſſim ſeducerentur, cum eis creditur, & tales honores deferuntur, vt per eos habeant poteſtatem talia dicendi, & ſibi talia vendicandi: vt error eorum veritas appelletur, & ſcelus eorum iuſtitia putetur propter ſacramenta, & Scripturas quas tenent ad ſpeciem, non ad ſalutem. Ideoque & per Ezechielem eidem fornicariæ dicitur, Et protuliſti de vaſis gloriæ tuæ de auro meo, & de argento meo ex quibus dedi tibi, & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Et accepiſti veſtem meam verſicoloriam, & cooperuiſti idola tua; & oleū meum & incenſum meum poſuiſti ante faciem idolorum tuorum, & panes meos quos dedi tibi; & ſimilagine & melle & oleo cibaui te, & poſuiſti hæc ante faciem idolorum tuorum in odorem beneolentem. Et perfeciſti hæc. Ad imagines enim phantaſmatum ſuorum, cum quibus volutari carnalis anima delectatur, conuertit omnia ſacramenta, & verba librorum ſanctorum. Nec tamen quia illæ imagines falſæ ſunt, & doctrinæ dæmoniorum ſunt, in hypocriſi mendaciloquorum, propterea & illa ſacramenta, & diuina eloquia ſic exhonoranda ſunt, vt illorum eſſe putentur, cum Dominus dicat, de auro meo & de argento meo & veſte mea verſicoloria, & oleo meo & incenſo & panibus meis, & cætera. An quia illi errantes eorum eſſe iſta putant à quibus ſeducuntur, propterea nō debemus agnoſcere cuius ſint, cum ipſe dicat, Et hæc nō cognouit quòd ego ei dederim frumentum, vinum & oleum, & pecuniam multiplicaui illi? Non enim dixit eam non habuiſſe iſta, quia fornicaria erat, ſed habuiſſe dicitur, & non ſua nec amatorum ſuorum, ſed Dei, cuius vnius iſta ſunt. Quamuis ergo habuerit fornicationem ſuam, illa tamen quibus eandem fornicationem ornabat, vel ſeducta vel ſeducens, non erant eius, ſed Dei. Si hæc de Iudæa gente figurabantur, vbi Scribæ & Phariſæi reiiciebant mādatum Dei, vt traditiones ſuas conſtituerent, vt cum plebe Deū relinquente

Hæreſes & ſchiſmata quomodo fiāt

Oſee 2.

Ezech. 16.

A ſic quodammodo fornicarentur: nec tamen talis illius temporis in populo fornicatio quā Dominus arguendo prodebat, effecit vt eorum eſſent ſacramenta, quæ non erant eorum, ſed Dei, qui loquens ad fornicariam dicit illa omnia ſua eſſe, vnde ipſe Dominus etiā quos mundauit à lepra, ad eadem ſacramenta miſit, vt offerrent pro ſe ſacrificium ſacerdotibus: quia nondum eis ſucceſſerat ſacrificium, quod ipſe pōſt in Eccleſia „ voluit celebrari pro illis omnibus, quia illis omnibus „ ipſe prænunciabatur: quāto magis nos ſacramenta no- „ ui teſtamenti, apud quoſlibet hæreticos vel ſchiſmaticos inuenientes, non debemus ipſis tribuere, nec quaſi non agnita reprobare, ſed quamuis apud fornicariam mulierem dona viri legitimi agnoſcere, & verbo veritatis illam fornicationem emendare, quæ propria eſt impudicæ mulieris, non illa dona culpare, quę propria ſunt Domini miſerantis? Harum & talium rerum cōſideratione patres noſtri, non ſolum ante Cyprianum B vel Agrippinum, ſed etiam poſtea ſaluberrimam conſuetudinem tenuerunt, vt quicquid diuinum atq; legitimum in aliqua hæreſi, vel ſchiſmate integrum reperirent, approbarent potius quàm negarēt: quicquid autem alienum, & erroris illius vel diſſenſionis proprium, veraciter arguerent & ſanarent. Sed ea quæ ex Epiſtola illa quæ ad Iubaianum ſcripta eſt, conſideranda remanſerunt, propter huius voluminis modum ab alio quantum opinor, exordio ſuſcipienda atq; tractanda ſunt.

Miſſæ ſacrificium veteris legis ſacrificio ſucceſſit.

Libri tertij finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBER IIII.

C ECCLESIA paradiſo comparata, indicat nobis poſſe quidem eius baptiſmum homines etiam foris accipere, ſed ſalutem beatitudinis extra eam neminē vel percipere vel tenere. Nā & flumina de fonte paradiſi, ſicut Scriptura teſtatur, etiam foras largiter manauerunt. Nominatim quippe commemorantur, & per quas terras fluant, & quia extra paradiſum conſtituta ſunt, omnibus notum eſt: nec tamen in Meſopotamia vel in Ægypto, quò illa flumina peruenerūt, eſt felicitas vitæ quæ in paradiſo commemoratur. Ita fit, vt cum paradiſi aqua ſit extra paradiſum, beatitudo tamen non ſit niſi intra paradiſum. Sic ergo baptiſmus Eccleſiæ poteſt eſſe extra Eccleſiam, munus autē beatæ vitæ non niſi intra Eccleſiam repetitur, quæ ſuper petram etiam fundata eſt, quæ ligandi & ſoluendi claues accepit. *Hæc eſt vna quæ tenet & poſſidet omnem ſui ſponſi & Domini poteſtatem*, per quam coniugalem poteſtatem etiam de ancillis filios parere poteſt: qui ſi nō D ſuperbiāt, in ſortem hæreditatis vocabuntur; ſi autem ſuperbiant, extrà remanebunt.

CAP. I. Pergit Cyprianum ad Iubaianum epiſtolam refellere.

Gen. 2.

Matt. 16.

MAGIS ergo quia pro Eccleſiæ honore atque vnitate pugnamus, non tribuamus hæreticis quicquid apud eos eius agnoſcimus; ſed eos arguentes doceamus, quod ex vnitate habent non valere ad ſalutem, niſi ad eandem venerint vnitatem. *Aqua enim Eccleſiæ fidelis & ſalutaris & ſancta eſt* bene vtentibus. Ea verò bene vti extra Eccleſiam nemo poteſt: malè autem vtentibus & foris & intus, ad ſupplicium geritur, non ad præmium ſuffragatur; & ideo baptiſmus corrūpi & adulterari nō poteſt, & ſi à corruptis & adulteris habeatur: *ſicut & ipſa Eccleſia incorrupta & caſta & pudica eſt*, & ideo non ad eam pertinent auari, raptores, fœneratores: quos non tantum foris, ſed etiam intus eſſe multis literarum ſuarum locis Cyprianus ipſe teſtatur: & ta-

CAP. II.

5.&4. men non mutato corde baptizantur & baptizât. Nam
epiſt.4. & hoc in quadam Epiſtola ſua dicit ad clericos de
precando Deo, transfigurans in ſe vt ſanctus Daniel
peccata populi ſui. Nam inter multa mala quæ com-
memorat etiam hoc ait, *Seculo ſolis verbis & non factis*
Ad Titum 1. *renunciantes, ſicut de quibuſdam dicit Apoſtolus, Confiten*
tur enim noſſe ſe Deum, factis autẽ negant. Hos ergo bea
tus Cyprianus in ipſa intus Eccleſia verſari arguit, qui
corde in melius non mutato baptizantur, quãdo vtiq;
ſeculo verbis non factis renunciant, cum dicat apo-
1.Petri 3. ſtolus Petrus, Quod & vos ſimili forma ſaluos facit
bapriſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcien-
tiæ bonę interrogatio, quam vtique non habebant, de
quibus dicitur, Seculo ſolis verbis & non factis renun-
ciantes: & tamen id agit increpans & arguens eos, vt
aliquando ambulent in via Chriſti, & eius amici ma-
lint eſſe quàm ſeculi.

CAPVT III. Cvi ſi obtemperaſſent, & rectè iam viuere non vt
pſeudochriſtiani, ſed vt veri Chriſtiani cœpiſſent, nũ-
quid eos iuberet denuò baptizari? Nõ vtique, ſed hoc
eis præſtaret vera conuerſio, vt ſacramentum quod nõ
mutatis valebat ad perniciem, mutatis valere incipe-
ret ad ſalutem: quia nec iſti Eccleſiæ deuoti ſunt, qui
Epheſ.1. videntur eſſe intus, & contra Chriſtum viuunt, id eſt,
contra Chriſti mandata faciunt: nec omnino ad illam
Eccleſiam pertinere iudicandi ſunt, quam ſic ipſe mũ-
dat lauacro aquæ in verbo, vt exhibeat ſibi glorioſam
Eccleſiam non habentem maculam aut rugam, aut a-
2.Ret.18. liquid huiuſmodi. Quòd ſi in iſta Eccleſia non ſunt,
ad cuius membra non pertinent, non ſunt in Eccleſia
Cant.6. de qua dicitur, Vna eſt columba mea, vna eſt matri
Epheſ.5. ſuæ; ipſa eſt enim ſine macula & ruga: aut afferat qui
poteſt, huius columbæ membra eſſe qui ſeculo ver-
bis, non factis renunciant. Interim aliquid videmus,
Rom.14. vnde dictum arbitror, Qui ſapit diem, Domino ſapit:
Deus enim iudicat omnem diem. Secundum autem
eius præſcientiam qui nouit quos prædeſtinauerit an-
te mundi conſtitutionem conformes fieri imaginis fi-
lij ſui, multi etiam qui apertè foris ſunt, & hæretici ap-
pellantur, multis & bonis catholicis meliores ſunt.
Quid enim ſint hodie, videmus; quid cras futuri ſint,
ignoramus. Et Deo quidẽ apud quem ſunt præſentia
quæ ventura ſunt, etiã quod futuri ſunt iam ſunt: nos
autẽ ſecundũ id quod in præſenti eſt quiſq; hominũ,
Cant.6. quærimus verũ in illis Eccleſiæ membris, quæ vna co-
Epheſ.5. lumba dicta eſt, & ſponſa Chriſti ſine macula & ruga,
2.Retr.18. hodie deputandi ſint, de quibus dicit Cyprianus in E-
4.epi.4. piſtola quam commemoraui, *quòd viam Domini non*
tenerent, nec data ſibi ad ſalutem cæleſtia mandata ſerua-
rent, quod non facerent Domini voluntatem, patrimonio
& lucro ſtudẽtes, ſuperbiã ſectantes, æmulationi & diſſen
ſioni vacantes, ſimplicitatis & fidei negligentes, ſeculo ſolis
verbis & non factis renunciantes, vnuſquiſque ſibi pla-
centes, & omnibus diſplicentes. Quòd ſi eos in ſuis mem
bris nec illa columba cognoſcit: & talibus, ſi in eadem
peruerſitate permanſerint, dicturus eſt Deus, Nõ noui
Matth.7. vos, recedite à me qui operamini iniquitatem: viden-
tur eſſe in Eccleſia, ſed non ſunt, imò & contra Eccle-
ſiam faciunt. Quomodo ergo baptiſmo Eccleſiæ ba-
ptizare poſſunt, quod nec ipſis prodeſt nec accipienti-
bus, niſi intrinſecus vera conuerſione mutentur, vt
ipſum ſacramentum, quod eis accipienribus non pro-
derat, quando ſeculo verbis non factis renunciabant,
prodeſſe incipiat, cùm & factis cœperint renunciare:
ita & illi quorum eſt aperta ſeparatio, quia in mem-
bris illius columbæ, nec hi nec illi ſunt hodie, ſed ali-
qui eorum fortaſſe futuri ſunt.

CAPVT IIII. Non itaque *hæreticorum baptiſma acceptamus*, quã-
do poſt eos non baptizamus, ſed quod Chriſti eſſe co-
gnoſcimus etiam in malis hominibus, ſiue apertè fo-
ris, ſiue intus occultè ſeparatis, illis in ea re in qua de-

A uiabãt correctis, debita veneratione ſuſcipimus. Sicut
autem vrgeri videor cum mihi dicitur, *ergo hæreticus di*
mittit peccata? ſic & ego vrgeo cum dico, ergo qui cęle-
ſtia mandata non ſeruat, auarus, raptor, fœnerator, in-
uidus, verbis non factis ſeculo renuncians dimittit pec
cata? Si per vim ſacramenti Dei, ſicut & ille ita & ille. Per vim ſacramentorum
Si per meritum ſuũ, nec ille nec ille. Illud enim ſacra- dimittuntur
mentum & in malis hominibus Chriſti eſſe cognoſci- peccata. Epheſ.5.
tur: in corpore autem vnicæ columbæ, incorruptæ, ſan 2.Retrac.18.
ctæ, pudicæ, non habentis maculam aut rugã, nec ille
nec ille inuenitur. Et quomodo accipienti nõ prodeſt
baptiſmus, ei qui ſeculo verbis non factis renũciat; ſic
non prodeſt ei qui in hæreſi vel ſchiſmate baptizatur,
vtriq; autem correcto prodeſſe incipit, quod ante non
proderat, ſed tamen inerat. *Baptizatus ergo in hæreſi* nõ
ſit templum Dei: nunquid tamẽ ideo pro baptizato non
habendus eſt? Nam nec auarus intus baptizatus fit tẽ-
plum Dei, ſi ab auaritia nõ receſſerit. Qui enim fiunt
B templum Dei, poſſident vtique regnum Dei. Apoſto-
lus autem dicit inter multa, Neque auari, neque rapa- 1.Cor.6.
ces regnum Dei poſſidebunt. Auaritiã quippe idolorũ
ſeruituti alio loco idẽ Apoſtolus comparat, Et auari-
tia, inquit, quæ eſt idolorum ſeruitus. Quem ſenſum 1.Cor.5.
idem Cyprianus ſic exaggerauit in epiſtola ad Anto- Lib.4.epi.2.
nianum, vt eorum peccato qui tempore perſecutionis
per libellos ſe thurificaturos profeſſi erãt, auaros com-
parare non dubitaret. Sic ergo in hæreſi baptizatus in
nomine ſanctę trinitatis, tamen non fit templum Dei,
ſi ab hæreſi non receſſerit, quomodo neque in auari-
tia in eodem nomine baptizatus fit templum Dei, ſi
ab auaritia non recedat, quę eſt idolorum ſeruitus. Nã
& hoc idem Apoſtolus dicit, Quę compoſitio templo 2.Cor.6.
Dei cum idolis? Nõ ergo de nobis quæratur *cuius Dei*
templum fiat, quem dicimus templũ Dei non fieri. Nec
tamen ideo non baptizatur, nec eius error immundus
efficit, vt non ſit ſanctum ſacramentum, quod acce-
C pit verbis Euangelicis conſecratũ: ſicut nec illius aua-
ritia, quę eſt idolorum ſeruitus, & magna immunditia
poteſt efficere, vt non ſit ſanctum baptiſma quod acci
pit, etiam ſi ab alio auaro ſimiliter per eadem verba
Euangelica baptizetur.

Proinde, inquit, *fruſtra quidam qui ratione vin-* CAPVT V.
cuntur, conſuetudinem nobis obiiciunt, quaſi conſuetudo
maior ſit veritate: aut non id ſit in ſpiritalibus ſequendum,
quod in melius fuerit à Spiritu ſancto reuelatum. Hoc pla
nè verum eſt, quia ratio & veritas conſuetudini præpo
nenda eſt. Sed cum conſuetudini veritas ſuffragetur,
nihil oportet firmius retineri. Deinde ſequitur & di-
cit, *Ignoſci enim poteſt ſimpliciter erranti, ſicut de ſeipſo di*
cit apoſtolus Paulus, Qui prius fui blaſphemus, & perſe- 1.Tim.1.
cutor & iniurioſus, ſed miſericordiam merui, quia igno-
rans feci. Poſt inſpirationem verò & reuelationem factã,
qui in eo quòd errauerat perſeuerat, prudens & ſciens ſine
venia ignorantiæ peccat. Præſumptione enim atque obſtina-
tione quadam nititur, cum ratione ſuperetur. Hoc veriſſi-
D mũ eſt, lõgè grauius eſſe peccatũ eius, qui ſciens, quam
eius qui neſciens peccauerit. Et ideo vir ſanctus Cy-
prianus, nõ ſolũ doctus, ſed etiã docibilis, quod in lau-
de Epiſcopi quẽ deſignat Apoſtolus ſic intellexit ipſe, 1.Tim.3.
vt diceret *etiam hoc in Epiſcopo eſſe diligendum, nõ ſolum* Tomo 1 epiſt. ad Pompeiũ.
vt ſcienter doceat, ſed etiam patienter diſcat: non dubito
quòd ſi iſtã quęſtionẽ in Eccleſia diu multumque ver-
ſatam cum viris ſanctiſſimis doctiſſimiſq; tractaret, per
quos poſtea factum eſt, vt antiqua illa cõſuetudo etiã
plenario concilio firmaretur, ſine dubitatione demon
ſtraret, non ſolum quàm doctus eſſet in his quę firmiſ-
ſima veritate perceperat, verumetiam quàm docibilis
in his quæ minus aduerterat. Et tamen cum manife-
ſtiſſimũ ſit, multò grauius peccare ſcientem quàm ne-
ſcientem; vellẽ mihi aliquis diceret, ſi quis in hæreſim
incurrat, neſciens quantũ malum ſit, & alius ab auari-
tia non

tia non recedat, ſciens quãtum malum ſit, quis eorum A ſit peior? Poſſum etiam ita proponere, ſi alius neſciens in hæreſim irruat, & ſciens alius ab idololatria non recedat, quia & Apoſtolus dicit, Auaritia quæ eſt idolorum ſeruitus: (Coloſ. 3.) & ipſe Cyprianus eandem ſententiam (Lib. 4. epi. 2.) non aliter intellexit, ſicut dixi, ad Antonianum ſcribens, vbi ait, *Nec ſibi noui in hoc hæretici blandiantur, quòd ſe dicant idololatris non communicare: quando ſint et apud illos adulteri, et fraudatores qui teneantur idololatriæ crimine. Hoc enim ſcitote intelligentes, quia omnis fornicator,* (Epheſ. 5.) *aut immundus, aut fraudator quod eſt idololatra, nõ habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Et iterum, Mortificate itaque membra veſtra quæ ſunt ſuper terram,* (Col. 3.) *fornicationem, immundiciam & concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus.* Quæro ergo quis peccet grauius, qui neſciens in hæreſim incurrerit, an qui ſciens ab auaritia, id eſt ab idololatria non receſſerit? Secundum quidem illam regulam qua peccata ſcientium peccatis ignorantium præponuntur, auarus cum ſcientia vincit in ſcelere. Sed ne fortè hoc faciat in hæreſi ſceleris ipſius magnitudo, quod facit in auaritia ſcientis admiſſio, hæreticus neſciens auaro ſcienti coæquetur: quanquam non hoc videatur oſtendere teſtimonium, quod ipſe ex Apoſtolo poſuit. Quid enim in hæreticis niſi blaſphemias deteſtamur? (Ignorantia peccati excuſat.) Volens autem demonſtrare ad facilitatem veniæ ignorãtiam pertinere peccati, teſtimonium poſuit ex (1. Tim. 1.) Apoſtolo vbi ait, Qui prius fui blaſphemus, & perſecutor & iniurioſus, ſed miſericordiam cõſecutus ſum, quia ignorans feci. Sed ſi poſſunt, vt dixi, amborum peccata æqualiter appendantur, ignorantis blaſphemia, & ſcientis idololatria, & eadem ſententia iudicentur, ille qui Chriſtum quærendo in veriſimilem ſermonem falſitatis incurrit, & ille qui ſciens Chriſto reſiſtit loquenti per Apoſtolum, (Epheſ. 5.) Quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum C ſeruitus, non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei: cur in illo baptiſmus & Euangelica verba improbantur, in iſto autem approbantur; cum ab illius colũbæ membris vterque inueniatur alienus? An quia ille foris apertus litigator eſt, ne intromittatur: iſte verò intus callidus aſſentator, ne foras proiiciatur.

CAPVT VI.

QVOD autem ait, *Nec quiſquam dicat, quod accepimus ab Apoſtolis, hoc ſequimur; quando Apoſtoli non niſi vnam Eccleſiam tradiderunt, & baptiſma vnum, quod non niſi in eadem Eccleſia ſit conſtitutum*: non me tantum mouet vt baptiſmum Chriſti etiam apud hæreticos inuentum audeam reprobare; (ſicut etiam ipſum Euangelium, cum apud eos inuenio neceſſe eſt vt approbem, quamuis eorum deteſter errorem) quantum me admonet, fuiſſe quoſdam etiam ſancti Cypriani temporibus, qui conſuetudinem illam contra quam fiebant Aphricana concilia, de qua & ipſe paulo antè dixit, *Fruſtra quidam qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis opponunt*, dicerent ab Apoſtolis traditam. D Nec inuenio cur iſtam conſuetudinem, quæ poſt Cyprianum etiam plenario totius orbis concilio confirmata eſt, tam robuſtam & antea idem Cyprianus inuenerit; vt cum eius mutandæ authoritatem quam ſequeretur vir tanta ſcientia præditus quæreret, non niſi in Aphrica ſola factum paucis ante ſe annis Agrippini concilium reperiret. Quod cum ſibi aduerſus totius orbis morem non ſufficere cerneret, has rationes arripuit, quas modo nos antiquitate ipſius conſuetudinis, & plenarij poſtea concilij autoritate firmati, diligentius conſiderantes, veriſimiles potius quam veras eſſe inuenimus: quæ illi veræ viſæ ſunt in obſcuriſſima quæſtione laboranti, & de remiſſione peccatorum fluctuanti, vtrum in baptiſmo Chriſti poſſit non fieri, & vtrum poſſit apud hæreticos fieri: vbi ſi minus ei aliquid reuelatum eſt, vt magnitudo charitatis eius qua vnitatem non deſeruit probaretur, non ideo quiſquam tantis eius firmamentis meritiſque virtutum, & tantæ copiæ gratiarum debet ſe audere præponere, quia vniuerſalis cõcilij admonitus firmitate, videt aliquid quod ille non vidit, quia plenarium de hac re cõcilium nondum habebat Eccleſia. Sicut nec Petri Apoſtoli meritis quiſquam tam inſanus eſt vt ſe præponat, quia Pauli Apoſtoli edoctus literis, & ipſius iam Eccleſiæ conſuetudine roboratus, non cogit gentes Iudaizare quod Petrus aliquando coegerat. *Non* ergo *inuenimus ab Apoſtolis aliquem, cum apud hæreticos baptizatus eſſet, in eodem baptiſmo admiſſum eſſe & communicaſſe.* (Gal. 2.) Sed neque hoc inuenimus ab hæreticis aliquem venientem, qui apud illos fuerit baptizatus, ab Apoſtolis denuò baptizatum. Sed illa conſuetudo quam (Traditio Apoſtolica.) etiam tunc homines ſurſum verſus reſpicientes non videbant à poſterioribus inſtitutam, rectè ab Apoſto- B lis tradita creditur. Et talia multa ſunt quę longum eſt repetere. Quapropter ſi non nihil dicebant quibus id quod ei viſum eſt, volens perſuadere Cyprianus ait, *Nec quiſquam dicat quod accepimus ab Apoſtolis, hoc ſequimur:* quanto robuſtius nunc dicimus, quod Eccleſiæ conſuetudo ſemper tenuit, quod hæc diſputatio diſſuadere non potuit, & quod plenarium concilium confirmauit, hoc ſequimur? Huc accedit, quòd bene perſpectis ex vtroque latere diſputationis rationib. & Scripturarum teſtimoniis, poteſt etiam dici: quod veritas declarauit, hoc ſequimur.

CAPVT VII.

NAM reuera illud quod quidam Cypriani diſputationib. opponebant, *quod Apoſtolus ait, Veruntamen omnimodo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur:* (Philip. 1.) rectè Cyprianus refellit, oſtendens ad cauſam hæreticorum non pertinere: quoniam de his dicebat Apoſtolus, qui cum maleuola inuidia, ſua quærentes interius verſabantur: Chriſtum quidem annunciabant, ſicut ſe habet veritas qua Chriſto credimus, ſed non eo animo quo à bonis Euangeliſtis illius colũbæ filiis annũciabatur. *Neque enim de hæreticis*, inquit, *aut de eorum baptiſmo loquebatur in Epiſt. ſua Paulus, vt aliquid quod ad hanc rem pertineat poſuiſſe oſtendatur: verùm loquebatur de fratribus ſiue inordinatè & contra Eccleſiaſticam diſciplinam ambulantibus ſiue Euangelicam veritatem de Dei timore ſeruantibus. Et quoſdam ex eis poſuit verbum Dei conſtanter atque intrepidè locutos; quoſdam verò in inuidia & diſſenſione verſatos, quoſdam ſeruaſſe circa ſe beneuolam charitatem, alios verò habuiſſe maleuolam diſſenſionem: ſed tamen omnia ſe patienter ſuſtinere, dummodo ſiue in veritate, ſiue per occaſionem nomen Chriſti quod Paulus prædicabat, ad plurimorum noticiam perueniret, & noua adhuc ac rudis ſermonis ſeminatio loquentium prædicatione crebreſceret. Porrò aliud eſt eos qui intus in Eccleſia ſunt, in nomine Chriſti loqui: aliud eos qui foris ſunt, & contra Eccleſiam faciunt, in nomine Chriſti baptizare.* Hæc verba Cypriani admonere nos videtur, vt diſtinguamus inter eos qui mali foris ſunt, & eos qui intus mali ſunt; & illos de quibus dicit Apoſtolus, quòd Euangelium non caſtè & per inuidiam annunciarent, intus fuiſſe dicit, & verum dicit. Hoc tamen puto me non temerè dicere: Si foris nemo poteſt habere aliquid quod Chriſti eſt, nec intus quiſquam poteſt aliquid habere quod diaboli eſt. Si enim ortus ille clauſus potuit habere ſpinas diaboli, cur non & extra ortum potuit manare fons Chriſti? Si autem non potuit, vnde in his qui intus erant etiam ipſius Apoſtoli Pauli temporibus tantum malum *inuidiæ, & maleuolæ diſſenſionis*? Hæc enim verba Cypriani ſunt. An fortè inuidia & maleuola diſſenſio paruum malũ eſt? Quomodo ergo iſti erant in vnitate, qui non erãt in pace? Vox enim non mea aut alicuius hominis, ſed ipſius Domini; nec per homines ſonuit, ſed per angelos nato Chriſto, Gloria in excelſis Deo, & in terra (Luc. 2.)

pax hominibus bonæ voluntatis. Quod vtique nato in terris Christo non ſonaret ore angelico, niſi Deus hoc vellet intelligi, eos eſſe in vnitate corporis Chriſti, qui ſunt in pace Chriſti. Eos autem eſſe in pace Chriſti qui ſunt bonæ voluntatis. Porrò ſicut in beneuolentia bona voluntas, ſic in maleuolentia mala voluntas eſt. A

CAPVT VIII. Inuidia malum.

IAM verò ipſa inuidia quæ non poteſt eſſe niſi maleuola, quantum malum eſt, non quæramus alios teſtes, ſufficit nobis ipſe Cyprianus, per quem tam multa de zelo & liuore Dominus veriſſima intonuit, & ſalubria præcepit. Legamus ergo Epiſtolam Cypriani de zelo & liuore, & videamus quantum malum ſit inuidere melioribus, cuius mali originem ab ipſo diabolo extitiſſe memorabiliter docet: *Zelare*, inquit, *quod bonum videas, & inuidere melioribus, leue apud quoſdam, & modicum crimen videtur fratres dilectiſſimi.* Deinde paulò pòſt, cum eius mali caput atque originem quæ- B reret, *Hinc diabolus*, inquit, *inter initia ſtatim mundi, & periit primus & perdidit.* Et paulò pòſt, *Quale malum eſt*, inquit, *fratres dilectiſſimi, quo angelus cecidit, quo circumueniri & ſubuerti alta illa & præclara ſublimitas potuit, quo deceptus eſt ipſe qui decepit? Exinde inuidia graſſatur in terris, dum liuore periturus magiſtro perditionis obſequitur, dum diabolum qui zelat imitatur, ſicut ſcriptum*

Sap. 2.

eſt, Inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarũ. Imitantur ergo illum qui ſunt ex parte eius. Hæc verba Cypriani in Epiſt. populis nota, quàm vera, quàm fortia ſint recognoſcimus. Verè decuit Cyprianũ de zelo & liuore, & arguere grauiter & monere, à quo tã mortifero malo cor eius penitus alienum, tanta charitatis abundantia comprobauit: qua vigilantiſſimè cuſtodita, cum collegis ſuis nõ maleuolè de baptiſmo diuerſa ſentientibus, nec ipſe maleuola contentione, ſed hu-

Philip. 3. In conc. Carthag.

mana tentatione aliter ſapiens, vt id illi Deus in charitate perſeueranti cum vellet poſtea reuelaret, in com C munionis vnitate permanſit, apertè dicens: *Neminem iudicantes, neque à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit amouentes. Neque enim quiſquam noſtrum epiſcopum ſe epiſcoporum conſtituit, aut tyrannico terrore ad obſequendi neceſſitatem collegas ſuos adigit.* Et in fine huius Epiſtolæ, *Hæc tibi breuiter*, inquit, *pro noſtra mediocritate reſcripſimus frater chariſſime, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus vnuſquiſque epiſcoporum quod putat faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem. Nos quantum in nobis eſt, propter hæreticos cum collegis & coepiſcopis noſtris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam & Dominicam pacem tenemus; maximè cum &*

1. Cor. 11.

Apoſtolus dicat, Si quis autem putauerit contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque eccleſia Dei: Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei, concordia ſacerdotij. Propter hoc etiam libellum De bono patientiæ quantum valuit noſtra mediocritas, permittente & inſpirante Domino conſcri- D *pſimus, quem ad te pro mutua dilectione tranſmiſimus.*

CAPVT IX.

HAC ille charitatis patientia tolerauit, non ſolùm in obſcura quæſtione bonos collegas non maleuolè aliud ſentiẽtes, ſicut & ipſe toleratus eſt, donec proceſſu temporis ſaluberrima conſuetudo, quando Deus voluit etiam declarata veritate plenario concilio firmaretur: ſed etiam malos manifeſtos ſibique notiſſimos, qui non obſcuritate quæſtionis aliter ſapiebant, ſed perditæ vitæ moribus contra quam prædicabant

Rom. 2.

faciebant, ſicut dicit de illis Apoſtolus, Qui prædicas non furandum furaris: de talibus enim & iſte ſui temporis epiſcopis ſuis collegis, & ſecum in communione

Cyprian. epiſt. & ſer. de lapſis.

manentibus in Epiſtola ſua dicit, *Eſurientibus in eccleſia fratribus habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, vſuris multiplicantibus fœnus augere.* Hic enim nulla eſt quæſtionis obſcuritas, apertè

1. Cor. 6.

Scriptura clamat, Neq; auari neque rapaces regnum Dei poſſidebũt, Et qui pecuniam ſuam dat in vſuram, Et, omnis fornicator & immundus & auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Tales ergo auaros ille, vt non ſolùm ſua cupidè theſaurizarent, ſed & aliena fraudulenter eriperent, tales idololatras ſicut & ipſe intelligit atq; conuincit, non vtique argueret niſi noſſet. Neq; enim aduerſus coepiſcopos ſuos falſum teſtimonium diceret: & tamen eos propter Chriſtum qui pro infirmis mortuus eſt, ne ante tempus eradicatis zizaniis ſimul eradicaretur & triticum, paternæ & maternæ charitatis viſceribus tolerauit; imitatus vtique Paulum apoſtolum, qui maleuolos & inuidos, ſub eadem circa eccleſiam charitate ſuſtinuit. Sed tamẽ quia inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, & imitantur illum qui ſunt ex parte illius, non per illud quod à Deo creati ſunt, ſed per illud quod à ſeipſis peruerſi ſunt; ſicut commemorat ipſe Cyprianus; quia & diabolus antequam eſſet diabolus, angelus fuit & bonus fuit: vnde ſunt in vnitate Chriſti, qui ſunt ex parte diaboli? Proculdubiò, ſicut ipſe Dominus ait, Inimicus homo hoc fecit qui ſuperſeminauit zizania. Sicut ergo & intus quod diaboli eſt arguendum eſt, ſic & foris quod Chriſti eſt agnoſcendum eſt. An extra vnitatem eccleſiæ non habet ſua Chriſtus, & in vnitate eccleſiæ habet ſua diabolus? Hoc fortaſſe de hominibus dici poteſt, vt ſic extra communionem eccleſiæ non habeat Deus aliquem ſuorum, ſicut inter angelos ſanctos nõ habet diabolus aliquem ſuorum. Eccleſiæ verò huic quæ adhuc carnis mortalitatem portat, quamdiu peregrinatur à Domino, licuerit diabolo miſcere zizania, hoc eſt malos homines; & hoc permiſſus ſit propter ipſius eccleſiæ peregrinationẽ, vt requies illius patriæ qua ſancti angeli perfruuntur deſideraretur ardẽtius: de ſacramentis autem hoc dici non poteſt. Sicut enim ea poſſunt habere atque tractare, non ad ſalutem, ſed ad perniciem ſuam, in qua igni deſtinata ſunt interiora zizania: ſic & exteriora zizania quæ ab interioribus recedentibus acceperunt, quia recedentia non amiſerunt. Quod ſine dubio manifeſtatur cum redeũtibus nõ reſtituitur, quãdo fortè aliqui ex eis ipſis qui receſſerant reuertũtur. Nec quiſquam dixerit, Quid enim frumenti habent zizania? Si enim hoc ita eſt, & intus & foris ad hoc duntaxat, par cõditio eſt. Neque enim in zizaniis exterioribus non inueniuntur grana frumẽti, & in interioribus inueniuntur. De ſacramento autem cum quæritur, non vtrum habeant aliquid frumenti zizania quæritur, ſed vtrũ habeant aliquid cæli: & exterioribus enim & interioribus zizaniis cum ipſo tritico eſt pluuia communis, quæ cæleſtis & dulcis eſt ipſa, etiam ſi ex ea zizania ſteriliter creſcunt: ſic & euãgelicum Chriſti ſacramentum diuinum & ſuaue eſt, neque propter eorum ſterilitatem quos etiã foris compluit, improbandum.

Pſal. 14. Ephes. 5. Matt. 13. Philip. 1. Sap. 2. Diabolus aliquando bonus angelus fuit. Matt. 13. 2. Cor. 5. Diabolo cur permittatur ſuperſeminare zizania. Zizania interiora & externa.

CAPVT X. Mali catholici facilius conuerti, quam hæretici.

DIXERIT aliquis, interiora zizania facilius in frumentum conuerti: concedo ita eſſe. Sed quid hoc pertinet ad baptiſmum iterandum? Nunquid ſi fortè aliquis ab hæreticis conuerſus, conuerſionis ſuæ tempore ac facilitate præuenerit eum, qui tardius intus à malitia corrigitur & mutatur, ei nõ eſt iterandum baptiſma: & illi qui præuentus eſt ab eo qui ex hæreticis venit, quia tardius correctus eſt, iterandum eſt? Nihil ergo ad rem pertinet de qua nunc quæſtio eſt, quis ſerius ſe tardiúsve cõuertat à propria peruerſitate, ad rectitudinem fidei, vel ſpei, vel charitatis. Etſi enim interiores mali facilius poſſunt boni fieri: aliquando tamen & de numero exteriorũ quidam quoſdam interiores conuerſione præueniũt, & illis in ſterilitate manentibus vnitati recõciliati, fructum afferunt cum tolerantia ſiue tricenum, ſiue ſexagenum, ſiue centenũ. Aut ſi zizania ea ſola dicenda ſunt: quę vſque in finem in ma-

in maligno errore perdurant, & foris multa frumenta ſunt,& intus multa zizania. At enim peiores ſunt exteriores quàm interiores mali. Magna quidem quæſtio eſt, vtrũ peior fuerit Nicolaus exterior iam,quàm Simon adhuc interior,quia ille hæreticus,iſte magus. Quod ſi ipſa diuiſio,quia violatæ charitatis certiſſimũ indicium eſt,grauius habetur malum,cócedo ita eſſe. Sed multi amiſſa charitate propterea non exeunt foras, quia ſecularibus emolumentis tenentur, & ſua quærentes,non quæ Ieſu Chriſti, non à Chriſti vnitate,ſed à ſuis commodis nolunt recedere. Vnde dictum eſt in laude charitatis,non quærit quæ ſua ſunt. Nunc ergo quæritur, quomodo poterant homines ex parte diaboli,pertinere ad eccleſiam,non habentem maculam aut rugã,aut aliquid eiuſmodi,de qua etiã dictum eſt,vna eſt columba mea. Quod ſi non poſſunt,manifeſtum eſt eam inter alienos gemere,& intrinſecus inſidiantes,& extrinſecus oblatrãtes. Tales tamen etiam intus & accipiunt baptiſmum & habent, & tradunt ſanctum per ſeipſum, nec vlla ex parte illorum malignitate violatur,in qua in finem vſq; perdurant. Quocirca nos idem beatus Cyprianus docet per ſe ipſum conſiderandum eſſe baptiſmum, verbis Euangelicis ſicut accepit eccleſia conſecratum, non adiuncta neq; permixta vlla peruerſitate atque malitia,ſiue accipiẽtium ſiue tradentium: quandoquidem vtrumque nos ipſe admonet, & intus fuiſſe quoſdam non ſeruantes beneuolam charitatẽ, ſed in inuidia & maleuola diſſenſione verſatos, de quibus Paulus Apoſtolus locutus eſt,& ex parte diaboli eſſe inuidos, ſicut in Epiſtola quam de zelo & liuore ſcripſit, apertiſſima voce teſtatur. Quamobrem cùm manifeſtum ſit fieri poſſe, vt in eis qui ſunt ex parte diaboli, ſanctum tamen ſit ſacramentum Chriſti,nõ ad ſalutem, ſed ad iudicium eorum, non ſolùm ſi poſt acceptum baptiſmum peruertantur, ſed etiam ſi tales accipiant, ſicut idem Cyprianus oſtendit,ſeculo ſolis verbis & non factis renũciantes: nec ideo ſi correcti poſtea fuerint, illud quod peruerſi acceperant,iterandum eſt: quantum arbitror iam claret & liquet in iſta quæſtione, de baptiſmo nõ eſſe cogitandum *quis det* ſed quid det,aut quis accipiat ſed quid accipiat, aut quis habeat ſed quid habeat. Si enim homines ex parte diaboli, & ideo nequaquam ad columbam vnicam pertinentes,poſſunt tamen accipere & habere & dare baptiſmi ſanctitatem, nullo modo ſua peruerſitate violatam, ſicut ex ipſius Cypriani literis admonemur: vt quid tribuimus hæreticis aliena, vt quid dicimus *eorum eſſe* quod Chriſti eſt; ac non potius in eis & imperatoris noſtri ſigna cognoſcimus,& deſertorum facta emẽdamus? Quapropter aliud eſt quidem, ſicut dicit ſanctus Cyprianus, *eos qui intus in eccleſia ſunt in nomine Chriſti loqui; aliud eos qui foris ſunt, & contra eccleſiam faciunt, in nomine Chriſti baptizare.* Sed & multi qui intus ſunt contra eccleſiam faciunt malè viuendo, & in ſuam vitam infirmas animas traducendo: & nonnulli qui foris ſunt in Chriſti nomine loquuntur, nec operari quæ Chriſti ſunt, ſed foris eſſe prohibentur, quãdo eos vt ſanentur vel corripimus vel arguimus vel hortamur. Nam & ille foris erat qui cum diſcipulis non ſequebatur Chriſtum, & in nomine Chriſti expellebat dæmonia, quod Dominus ne prohiberetur admonuit: quamuis vtiq; in quo ſaucius erat curandus eſſet, illis verbis Domini vbi ait, Qui non eſt mecum,aduerſum me eſt: & qui mecum non colligit,ſpargit. Et foris ergo fiunt aliqua in nomine Chriſti,non contra eccleſiam;& intus ex parte diaboli contra eccleſiam.

[Margin: Act.6.& 8. — Phil.2. — 1.Cor.13. — Ephe.5. — 2.Retr.c.18. — Cant.6. — In baptiſmi quæſtione cõſiderandũ non quis det, accipiat, vel habeat, ſed quid detur, accipiatur, vel habeatur. — Luc.9. — Marc.9. — Matth.12.]

CAPVT XI.

QVID quod etiam mirum eſt,quod accidere poſſe inuenit qui diligenter aduertit, quoſdam ſalua charitate docere aliquid inutile, ſicut Petrus gentes cogebat Iudaizare, ſicut ipſe Cyprianus hæreticos denuò baptizari. Vnde talibus bonis membris in charitate radicatis, & in aliquo non rectè ingredientibus dicit Apoſtolus: ſi quid aliter ſapitis, id quoque vobis Deus reuelabit. Et quoſdam rurſus ſine charitate docere aliquid ſalubre,de qualibus Dominus dicit: Cathedram Moyſi ſedent: quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere: dicunt enim,& non faciunt. Vnde & Apoſtolus de illis inuidis & maleuolis, Chriſtianam tamen ſalutem annunciantibus, Siue occaſione, inquit, ſiue veritate Chriſtus annuncietur. Quapropter & intus & foris peruerſitas hominum corrigenda eſt, diuina verò ſacramẽta & eloquia non hominibus tribuẽda. Non itaque *patrocinatur hæreticis* qui non eis tribuit, quod & ſi apud eos, non tamen ipſorum eſſe cognoſcit. Non *nos concedimus hæretico baptiſmum*, ſed illius baptiſmum de quo dictum eſt, Hic eſt qui baptizat, vbicunque inuenerimus agnoſcimus. Perfidus autẽ & blaſphemus ſi in perfidia & blaſphemia permanſerit, nec extra eccleſiã nec intra eccleſiam remiſſionem accipit peccatorum: aut ſi propter vim ſacramẽti ad punctum temporis accipit, & foris & intus eadem vis operatur, ſicut vis nominis Chriſti expulſionẽ dæmoniorum foris etiam operabatur.

[Margin: Gal.2. — Phil.3. — Matt.23. — Philip.1. — Ioan.1. — Vis ſacramenti.]

CAPVT XII.

AT enim *inuenimus Apoſtolos in omnibus epiſtolis ſuis execrari & deteſtari hæreticorum ſacrilegam prauitatem: ita vt dicant ſermonem eorum ſicut cancer ſerpere.* Quid enim & illos qui dicebant, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur? nónne corruptores morum bonorum per mala colloquia Paulus eſſe manifeſtat,cõtinuò ſubiungens, Corrumpunt mores bonos colloquia mala: & tamen eos intus fuiſſe ſignificauit, cum ait, Quomodo dicunt quidam in vobis quia reſurrectio mortuorum non eſt? Auaros autem vbi non deteſtatur? An verò quicquam dici potuit vehementius, quàm vt idolorum ſeruitus auaritia diceretur, ſicut idem Apoſtolus poſuit; nec Cyprianus aliter intellexit,& literis ſuis vbi opus erat inſeruit: qui tamen confitetur ſuis temporib. in eccleſia fuiſſe non qualeſcũq; auaros, ſed raptores & fœneratores, nec quoſlibet homines, ſed epiſcopos. Quamquam & iſtos de quibus ait Apoſtolus, Sermo eorum ſicut cancer ſerpit: vellem intelligere foris fuiſſe, ſed Cyprianus ipſe me non ſinit. Cum enim ad Antonianum ſcribens oſtenderet ante tempus vltimæ ſeparationis iuſtorum & iniquorum, nullo modo eſſe propter commixtionem malorum ab eccleſię vnitate recedendum, vbi declarat quã ſit ſanctus, & illa quã meruit martyrij claritate digniſſimus, ait, *Quantus arrogantiæ tumor eſt, quanta humilitatis & lenitatis obliuio, & arrogantiæ ſua quanta iactatio, vt quis audeat aut facere ſe poſſe credat, quod nec apoſtolis conceſſit Dominus, vt zizania à frumento putet ſe poſſe diſcernere, aut quaſi ipſi palam ferre, & aream purgare cõceſſum ſit, paleas conetur à tritico ſeparare: cumq; Apoſtolus dicat, In domo autem magna, nõ ſolùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: aurea & argentea vaſa videatur eligere, lignea verò & fictilia contemnere & abiicere & damnare, quando non niſi in die Domini vaſa lignea diuini ardoris incendio concrementur, & fictilia ab eo cui data eſt ferrea virga frangantur?* Sic igitur arguẽs Cyprianus eos qui tãquam malorum conſortium deuitantes, ſe ab vnitate diruperant, oſtendit magnã domum quam dixit Apoſtolus, vbi eſſent non ſolùm vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea & fictilia, non ſe intellexiſſe niſi eccleſiam, vbi eſſent boni & mali donec in fine ſicut area ventilata purgetur. Quod ſi ita eſt in ipſa eccleſia, id eſt in ipſa domo magna erant vaſa in cõtumeliam, quorum ſermo vt cancer ſerpebat. Nam cum de illis Apoſtolus loqueretur, hoc docuit, Et ſermo, inquit, eorum vt cancer ſerpit, ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui circa veritatem errauerunt, dicẽtes reſurrectionem iam factam eſſe, & fidem quo-

[Margin: 2.Tim.2. — Cyprian. Lib.4.ep.4. — 1.Cor.15. — Col.3. — Lib.4.epi.6. — Epiſt. ſeu ſer. de lapſis. — 2.Tim.2. — Cyp. a eſcho-lia. — Lib.4.epi.2. — 2.Tim.2. — Pſal.2. — 2.Tim.2.]

quorundam ſubuertunt: ſed firmum fundamentum Dei ſtat habens ſignaculum hoc, Nouit Dominus qui ſunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. In magna autem domo, non ſolùm vaſa aurea ſunt & argentea, ſed & lignea & fictilia. Si ergo & iſti quorum ſermo vt cancer ſerpebat, tãquam vaſa in contumeliam in domo magna erant, quam domum magnam eccleſię ipſius vnitatem Cyprianus intelligit, nunquid iſtorum cancer baptiſmum Chriſti violabat? Ita ergo nec foris ſicut nec intus quiſquam qui ex parte diaboli eſt, poteſt vel in ſe vel in quoquã maculare ſacramentum quod Chriſti eſt. Non itaque *dat remiſſam peccatorum ſermo qui vt cancer ſerpit ad aures audientium*, ſed cum baptiſma verbis Euangelicis datur, qualibet ea peruerſitate intelligat ille per quem datur, vel ille cui datur, ipſum per ſe ſanctum eſt propter illum cuius eſt. Et ſi quis per hominẽ peruerſum id accipiens, non accipiat tamen miniſtri peruerſitatem, ſed ſolam myſterij ſanctitatem in bona fide & ſpe & charitate vnitati compaginatus eccleſiæ, remiſſionem accipit peccatorum, non per verba ſicut cancer ſerpentia, ſed per euangelica ſacramenta de cęleſti fonte manantia. Si autem ipſe qui accipit peruerſus eſt, nec peruerſo ad ſalutem prodeſt quod datur; & ſanctum tamen in eo permanet quod accipitur, nec ei ſi correctus fuerit iteratur.

Non vitiat Christi baptiſmũ peruerſa euãgelicorum verborum ſiue miniſtri ſiue accipientis intelligentia.

CAPVT XIII. NVLLA itaque *participatio eſt iuſtitiæ & iniquitati*, non ſolùm quæ foris, ſed etiam quæ intus eſt. Nouit enim Dominus qui ſunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. Nulla etiam *communio eſt luci & tenebris*, non ſolum quæ foris, ſed etiã quæ intus ſunt. Qui enim odit fratrẽ ſuũ, ait apoſtolus Ioannes, in tenebris eſt vſq; adhuc. Et vtique illi oderant Paulũ, qui inuidia & maleuola diſſentione Chriſtum annunciãtes, arbitrabantur ſe tribulationem excitare vinculis eius: quos tamen intus fuiſſe idem Cyprianus intelligit. *Cum ergo non poſſint tenebræ illuminare, aut iniquitas iuſtificare*, ſicut idem dicit, quæro quẽadmodum poterant iſti in ipſa intus eccleſia baptizare? Quæro quemadmodum vaſa illa quæ non in honorem, ſed in contumeliam domus magna continet, intra ipſam domum magnam poſſint ſanctificãdis hominibus miniſtrare quod ſanctum eſt, niſi quia illa ſanctitas ſacramenti nec ab immundis pollui poteſt, ſiue cum per eos datur, ſiue cum ab eis qui corde & vita in melius non commutantur accipitur? De quibus intus poſitis, ipſe dicit, *Seculo ſolis verbis & non factis renunciantes*. Sunt ergo & intus *hoſtes Dei, & quorum pectora obſederit ſpiritus antichriſti*: & tamen *gerunt ſpiritalia & diuina*, quæ nec ipſis poſſunt quamdiu tales ſunt ad ſalutem prodeſſe, nec ipſi ea poſſunt ſua immũdicia maculare. Quod itaque dicit, *nihil eis ad gratiam eccleſiaſticam & ſalutarem licere, qui ſpargentes atque impugnantes eccleſiam Chriſti, à Chriſto ipſo aduerſarij, ab apoſtolis eius antichriſti nominentur*: ſic accipiendum eſt, quia & foris & intus inueniuntur tales: ſeparationem tamen eorum qui intus ſunt, ab illius columbæ perfectione atque vnitate, non ſolùm Deus nouit in quibuſdam, ſed etiam homines in quibuſdam: quorum in manifeſto peſſimam vitam confirmatamque nequitiam intuentes, & eam præceptorum diuinorum regulis comparantes, intelligunt quàm multis zizaniis & paleis ſiue foris ſiue intus poſitis, ſed tamẽ in fine apertiſſimè ſeparandis dicturus eſt Dominus: Recedite à me qui operamini iniquitatem, & ite in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

2. Cor. 6. — 2. Tim. 2. — 1. Ioan. 2. — Phil. 1. — Cyprian. lib. 4. epiſt. 4. — Cyprianus. — Matt. 7. 25.

CAPVT XIIII. DE conuerſione autem nullius deſperandum eſt ſiue foris ſiue intus conſtituti, quamdiu patientia Dei ad pœnitẽtiam eum adducit & viſitat in virga facinora eorum, & in flagellis peccata eorum. Hoc enim modo miſericordiam ſuam non diſpergit ab eis, ſi & ipſi aliquãdo miſereãtur animæ ſuæ placentes Deo. Sicut enim bonus qui perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit; ſic & malus ſiue foris ſiue intus, qui perſeuerauerit vſq; in finẽ ſaluus non erit. Neq; nos dicimus *quòd vbicunque & quomodocunque baptizati gratiam baptiſmi conſequuntur*, ſi gratia baptiſmi in ipſa ſalute intelligitur, quæ per celebrationem ſacramenti confertur: ſed hanc ſalutem multi nec intus conſequũtur, quamuis ſacramentum quod per ſe ſanctum eſt eos habere manifeſtum ſit. Rectè itaque *Dominus nos admonet in euãgelio, ne conſentiamus malè ſuadentibus, ſed ſub Chriſti nomine ambulantibus*: ſed hi & intus & foris inueniuntur, quia nec foras exeunt niſi prius intus mali fuerint, & vtiq; de vaſis in domo magna poſitis dicebat Apoſtolus, Si quis autem mundauerit ſemetipſum ab iſtiuſmodi, erit vas in honore ſanctificatum, vtile Domino ad omne opus bonum ſemper paratũ. Quomodo autem ſe quiſq; ab iſtiuſmodi mundare debeat, paulo ſuperius oſtendit dicens: Recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini; ne audiat in fine cum palea, ſiue quę ante de area volauit, ſiue quæ in vltimo ſeparãda eſt, Recedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Vnde apparet quidẽ ſicut dicit ſanctus Cyprianus, *non ea ſtatim ſuſcipienda et aſſumenda quæ iactãtur in Chriſti nomine; ſed quæ geruntur in Chriſti veritate*. Sed non vtiq; in Chriſti veritate geritur, fundos inſidioſis fraudibus rapere, vſuris multiplicantibus fœnus augere, ſeculo ſolis verbis renunciare, quæ omnia etiam intus geri, ſatis idoneus teſtis ipſe declarat.

Pſal. 88. — Ezech. 18. — Rom. 2. — Matth. 16. — Matth. 13. — 2. Tim. 2. — Matth. 7.

CAPVT XV. IAM verò quod multis verbis proſequitur, *non poſſe in Chriſto baptizari eos qui patrem Chriſti blaſphemant*, cum eos errore blaſphemare manifeſtũ ſit, (non enim qui accedit ad baptiſmum Chriſti apertè blaſphemat patrem Chriſti; ſed aliud quàm veritas docet de patre Chriſti ſentiendo blaſphemare conuincitur) iam ſatis oſtendimus ad baptiſmum qui verbis euangelicis cõſecratur, nõ pertinere cuiuſquã vel dantis vel accipientis errorem, ſiue de patre, ſiue de filio, ſiue de Spiritu ſancto aliter ſentiat, quàm cæleſtis doctrina inſinuat. Multi enim carnales & animales etiam intus baptizãtur, cum apertè dicat Apoſtolus, Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei, & percepto iam baptiſmo dicit eos adhuc animales eſſe. Secũdum ſenſum autẽ carnalẽ non poteſt niſi de Deo carnaliter ſapere anima corporeis ſenſibus dedita. Vnde multi poſt baptiſmum proficientes, & maximè qui infantes vel pueri baptizati ſunt; quanto magis intellectus eorũ ſerenatur & illuminatur, dum interior homo renouatur de die in diẽ, priores ſuas opiniones, quas de Deo habebant cum in ſuis phantaſmatibus ludificarentur; & deteſtantes atq; confitentes abiiciunt. Nec tamen ideo non accepiſſe baptiſmum exiſtimantur, aut talem baptiſmum accepiſſe dicuntur, qualis fuit error ipſorũ: ſed in eis & ſacramẽti integritas honoratur, & mẽtis vanitas emendatur: etiã ſi cõfirmata, & fortaſſe multis cõtentionib. defenſa calluerat. Quapropter & hæreticus qui perſpicuè foris eſt, ſi baptiſmũ illic euãgelicum accepit, nõ talem vtique baptiſmum accepit quali errore cæcatur. Et propterea ſi reſipiſcẽs viderit relinquendũ eſſe quod malè tenuerat, nõ ſimul ei relinquendum eſt bonũ quod acceperat: nec quia error illius improbãdus eſt, propterea baptiſmus Chriſti in illo exufflandus eſt. Iam enim ex iis quos intus contingit de Deo falſa opinantes baptizari, ſatis elucet diſcernendam eſſe ſacramenti veritatem à malè credentis errore, quãuis vtrumq; in homine vno valeat inueniri; & ideo cũ etiã foris in errore aliquo cõſtitutus, vero tamẽ ſacramẽto fuerit baptizatus, cũ eccleſię redditur vnitati, ſicut falſæ fidei vera ſuccedit, nõ ſic poteſt etiã vero baptiſmo verus baptiſmus ſuccedere: quia idem ipſe ſibi ſuccedere non poteſt, quia nec decedere poteſt

1. Cor. 2. — 2. Cor. 4.

poteſt. Ad hoc ergo hæretici ad catholicam veniunt, vt quod eorum malum eſt corrigatur, non quod bonum Dei eſt repetatur.

CAP. XVI. DICIT aliquis, Nihil ne ergo intereſt, ſi duo in errore pari atq; malitia conſtituti ſunt, nec vita nec corde mutato, alius eorũ foris alius intus baptizetur? Fateor intereſſe. Ille enim peior eſt qui etiã foris baptizatur, nõ eo quòd baptizatur, ſed eo quòd foris eſt. Eſt enim etiam ipſius diuiſionis nec nullum nec paruum malũ: ſi tamen ille qui intus baptizatur, non propter aliquod terrenum aut temporale cõmodum intus eſſe voluit, ſed quòd vnitatẽ eccleſiæ toto orbe diffuſæ, ſchiſmatum conciſionibus prætulit: alioquin etiam ipſe inter illos qui foris ſunt deputandus eſt. Conſtituamus ergo duos aliquos iſto modo, vnum eorum, verbi gratia, id ſentire de Chriſto quod Photinus opinatus eſt, & in eius hæreſi baptizari extra eccleſiæ catholicæ communionem: alium verò hoc idem ſentire, ſed in catholica baptizari, exiſtimantem ipſam eſſe catholicam fidem.
„ Iſtum nondum hęreticum dico, niſi manifeſtata
„ ſibi doctrina catholicæ fidei reſiſtere maluerit, & illud
„ quod tenebat elegerit, quod antequam fiat, manife-
„ ſtum eſt illũ qui foris baptizatus eſt eſſe peiorem. Itaq; in hoc ſola falſa opinio, in illo autem etiã ipſa diuiſio corrigenda eſt, ſed in neutro ipſorum ſacramenti veritas repetenda. Quod ſi quiſquam idem ſentiat quod illi, & eſſe nouerit hæreſim ab vnitate catholica ſeparatam, vbi hoc docetur & diſcitur, ſed alicuius ſecularis emolumẽti cauſa in catholica vnitate baptizari voluerit, vel in ea baptizatus propter hoc exire inde noluerit: non ſolùm ſeparatus habẽdus eſt, verum etiam tanto ſceleratius, quãto magis errori hæreſis & diuiſioni vnitatis, fallaciam ſimulationis adiũgit. Quamobrem cuiuſque hominis prauitas, quanto periculoſior & tortuoſior eſt, tãto inſtantius & operoſius corrigenda eſt. Nec ideo tamen ſi quid habet integrum, pręſertim non ſuum, ſed Dei, propter prauitatem eius vel nullum putandum eſt, vel eodem modo vituperãdum, vel eius prauitati tribuendum, ac non illius largitati, qui etiam fornicanti à ſe animæ, & cũ ti poſt amatores ſuos dedit panem ſuum, & vinum ſuum, & oleũ ſuum, & alia vel alimenta vel ornamẽta, quæ nec à ſeipſa, nec ab eius amatoribus ei ſunt, ſed ab illo qui eã miſerans vbique voluit ad quem redeat admonere.

Hæreticus non eſt niſi qui manifeſtatæ catholicæ fidei doctrinæ reſiſtit.

Oſee 2.

CAPVT XVII. *Cyprianus.* NVNQVID *poteſt*, inquit, *vis baptiſmi maior eſſe aut potior quam confeſſio? quàm paßio? vt quis coram hominibus Chriſtum confiteatur, & ſanguine ſuo baptizetur? Et tamen*, inquit, *neque hoc baptiſma hæretico prodeſt, quamuis Chriſtum confeſſus extra eccleſiam fuerit occiſus.* Hoc veriſſimum eſt: extra eccleſiam quippe occiſus. charitatem non habuiſſe conuincitur, de qua Apoſtolus dicit, Et ſi tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem aut non habeam, nihil mihi prodeſt. Quòd ſi propter hoc quia charitas deeſt, paſſio nihil prodeſt, nec illis prodeſt quos in inuidia intus & maleuolentia ſine charitate viuere Paulus dicit, Cyprianus exponit: & tamen verum baptiſma poſſunt & accipere & tradere. *Salus*, inquit, *extra eccleſiam non eſt*, Quis negat? & ideo quæcunque ipſius eccleſię habentur, extra eccleſiam non valent ad ſalutem. Sed aliud eſt non habere, aliud nõ vtiliter habere. Qui nõ habet, eſt baptizãdus vt habeat: qui autẽ non vtiliter habet, vt vtiliter habeat corrigendus. Nec *adultera eſt aqua in baptiſmo hæreticorum*: quia nec ipſa creatura quam Deus condidit mala eſt, nec verba euangelica in quibuſlibet errantibus reprehendẽda ſunt, ſed error illorum in quo adultera eſt anima, etſi à legitimo viro ſacramenti habeat ornamentum. Poteſt *igitur nobis & hæreticis baptiſma eſſe commune*, cum quibus poteſt & euangelium eſſe commune, quamuis à fide noſtra error diſtet illorum: ſiue aliud de patre vel de filio vel de Spiritu ſan-

1.Cor.13.

A cto ſentiant quàm veritas habet, ſiue ab vnitate præciſi non colligant cum Chriſto, ſed ſpargant: quia poteſt nobis ſi frumenta Dominica ſumus, etiam intus cum auaris, cum raptoribus, cum ebrioſis, & cæteris eiuſmodi peſtibus, de quibus dicitur, regnum Dei non poſſidebunt, & baptiſmatis ſacramentum eſſe commune, & tamen vitia quibus a regno Dei ſeparantur non eſſe communia. *1.Cor.6.*

CAPVT XVIII. NEQVE enim de ſolis hæreſibus dicit Apoſtolus, Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Sed non pigeat paululum aduertere quæ ſimul enumeret: Manifeſta, inquit, ſunt opera carnis, quæ ſunt, fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Conſtituamus ergo aliquem caſtum, B continentem, non auarum, non idolis ſeruientem, hoſpitalem, indigentibus miniſtrantem, non cuiuſquam inimicum, non contentioſum, patientem, quietum, nullum æmulantem, nulli inuidentem, ſobrium, frugalem, ſed hæreticum, nulli vtique dubium eſt propter hoc ſolum quòd hæreticus eſt, regnũ Dei non poſſeſſurum. Conſtituamus alium fornicatorem, immundum, luxurioſum, auarum, vel etiam apertius idolis deditum, veneficum, diſcordioſum, contentioſum, æmulũ, animoſum, ſeditioſum, inuidum, ebrioſum, comeſſatorem, ſed catholicum: nunquid propter hoc ſolum quòd catholicus eſt regnum Dei poſſidebit, agens talia de quibus ſic concludit Apoſtolus: quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebũt? Si hoc dicimus, nos ipſos ſeducimus. Nam ſermo Dei non nos ſeducit, qui nec tacet nec parcit, nec vlla adulatione nos decipit. Ideo quippe & alibi dicit, Hoc autem ſcitote cognoſcẽtes, C quoniam omnis fornicator aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorũ ſeruitus, non habet hęreditatẽ in regno Chriſti & Dei, Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Non eſt ergo quod de ſermone Dei cõqueramur. Dicit omnino, & apertè ac liberè dicit, eos qui malè viuunt, ad regnum Dei non pertinere.

Gal.5.

Ephe.5.

CAPVT XIX. HIS igitur omnibus vitiis circumſepto catholico non adulemur, nec ei quia Chriſtianus catholicus eſt impunitatem quam Scriptura diuina non promittit, promittere audeamus. Nec ſi aliquid vnum habeat ex iis quæ dicta ſunt, debemus ei ſocietatem ſupernæ illius patriæ polliceri. Ad Corinthios enim ſingula enumerat, in quibus ſingulis ſubauditur, quòd regnũ Dei non poſſidebunt: Nolite, inquit, errare, neque fornicatores, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neq; molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Non ait, qui hæc omnia vitia ſimul habuerint, regnum Dei non poſſide- D bunt, ſed neque illi, neque illi, vt in ſingulis hoc ſubaudias, quòd nulli eorum regnum Dei poſſidebũt. Sicut ergo hæretici regnum Dei non poſſidebunt: ſic auari regnum Dei non poſſidebunt. Nec dubitandum eſt quidem ipſas pœnas, quibus cruciabũtur qui regnum Dei non poſſidebunt, pro diuerſitate criminum eſſe diuerſas, & alias aliis acriores, vt in ipſo igne æterno pro diſparibus ponderibus peccatorum ſint diſparia tormenta pœnarum. Neque enim fruſtra ipſe Dominus dicit, Tolerabilius erit Sodomis quàm vobis in die iudicii. Sed tamen ad non poſſidendum regnum Dei, tantundem valet ex vitiis illis quod elegeris mitius, quantum vel plura vel vnum quod perſpexeris grauius. Et quia illi poſſeſſuri ſunt regnum Dei quos ad dextram conſtituet ille iudex, nec eis qui ad dexteram conſtitui non merebuntur, aliquid aliud quàm ad

Vnum etiam crimen excludit à regno Dei.

1.Cor.6.

Peccatorum pœnæ in inferno pro criminum diuerſitate.

Matth.11.

ſiniſtram eſſe remanebit, nulla reliqua vox eſt, quàm ſicut hædi audiant ex ore paſtoris; niſi, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: licet ex illo igne, ſicut dixi, diuerſa poſſint diſtribui pro criminum diuerſitate ſupplicia.

Mat. 25.

CAPVT XX.

Peſſimi catholici cum hæreticis collatio.

VTRVM autem catholicum peſſimis moribus, alicui hæretico in cuius vita præter id quòd hæreticus eſt, non inueniunt homines quod reprehendant, præponere debeamus, non audeo præcipitare ſententiam. Si autem quis dicat, quia hæreticus eſt, non poteſt hoc ſolum eſſe, quin & alia conſequantur. Carnalis eſt enim & animalis, ac per hoc & æmulus ſit neceſſe eſt, & animoſus & inuidus & inimicus ipſi veritati ab eaque diſſentiens: Intelligat, & de illis malis, quod vnum mitius elegerit, ſolum in quoquam eſſe nõ poſſe; ea ſcilicet cauſa, quoniam carnalis & animalis eſt: velut ebrioſitas, quam non ſolùm ſine horrore nominare, ſed etiam cum hilaritate populi prædicare iam conſueuerunt, nunquid in quo fuerit, ſola eſſe poterit? Quis enim ebrioſus nõ & contentioſus & animoſus & inuidus, & à præceptorum ſanitate diſſentiens, & arguẽtibus ſe grauiter inimicus? Iam verò vt & fornicator & adulter non ſit, difficile eſt.† Sed non conſequitur, Poteſt enim ebrioſus eſſe, & non eſſe hæreticus: ſicut poteſt hæreticus eſſe, & non eſſe ebrioſus, nec adulter aut fornicator, nec luxurioſus aut amator pecuniæ, aut veneficus, & ſimul hæc omnia poteſt nõ eſſe. Neque enim vnum aliquod vitium omnia cætera conſequũtur. Propoſitis itaque duobus, vno catholico cum his omnibus vitiis, alio hæretico ſine iis quæ poſſunt non eſſe in hæretico, quamuis contra fidem non vterque diſputet, & tamen contra fidem vterque viuat, & ſpe vana vterque fallatur, & à charitate ſpiritali vterque diſſentiat, & ob hoc vterque ab illius vnicæ columbæ corpore alienus ſit: cur in vno eorum ſacramẽtum Chriſti agnoſcimus, in alio nolumus, quaſi aut huius, aut huius ſit, cum in vtroque idem ſit, & nõ niſi Dei ſit, & quamuis in peſſimis, bonum ſit? Et ſi hominum qui hoc habent, alius eſt alio deterior, nõ ideo illud quod habẽt deterius eſt in illo quàm in iſto: quia nec in duobus catholicis malis, ſi vnus ſit alio deterior deteriorem baptiſmum gerit: nec ſi vnus eorũ ſit bonus, alius malus: in malo malus eſt baptiſmus, & in bono bonus, ſed in vtroque bonus: ſicut lumen ſolis vel etiam lucernæ non vtique deterius eſt in oculis deterioribus quàm in melioribus, ſed idem in vtriſque, quamuis eos diuersè pro illorum diuerſitate vel lætificet vel excruciet.

Ebrioſitas cũ hilaritate prædicata.

† al. Poteſt tamen non eſſe hæreticum, ſicut hæreticus poteſt non eſſe ebrioſus, &c.

Vitia nõ ſunt connexa.

Simile.

CAPVT XXI.

ILLVD ſanè quod de catechumenis obiiciebatur Cypriano, *quòd in martyrio deprehenſi, & pro nomine Chriſti occiſi, etiam ſine baptiſmo coronarentur*, quid ad rem pertineat, non ſatis intelligo: niſi quia fortè dicebant multo magis hæreticos cum baptiſmo Chriſti poſſe ad regnum eius admitti, quo catechumeni admitterentur, cùm ipſe dixerit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cælorum. Qua in re nec ego dubito catechumenum catholicũ diuina charitate flagrantem, hæretico baptizato anteponere; ſed etiam in ipſa intus catholica bonum catechumenum malo baptizato anteponimus: nec ideo tamen ſacramento baptiſmatis quo iſte nondum, ille iam imbutus eſt, facimus iniuriam; aut catechumeni ſacramentum ſacramento baptiſmi præferendum putamus, cùm aliquem catechumenum aliquo baptizato fideliorem melioremque cognoſcimus. Melior enim centurio Cornelius nondum baptizatus Simone baptizato. Iſte enim & ante baptiſmum Sancto ſpiritu repletus eſt, ille & poſt baptiſmum immundo ſpiritu inflatus eſt. Verumtamen Cornelius ſi etiam Spiritu ſancto iam accepto baptizari noluiſſet, contempti tãti ſacramẽti reus fieret. Cùm autem baptizatus eſt, non

Ioan. 3.

De conſ. diſt. 4. ca. non dubito.

Act. 10. & 8.

A vtique melius ſacramẽtum quàm Simon accepit, ſed diuerſa hominum merita ſub eiuſdem ſacramẽti pari ſanctitate diſtincta ſunt: ita non auget aut minuit baptiſmatis ſanctitatem, vel bonum vel malum hominis meritum. Sicut autẽ bono catechumeno baptiſmus deeſt ad capeſſendum regnum cælorum; ſic malo baptizato vera conuerſio. Qui enim dixit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nõ intrabit in regnum cælorum: ipſe etiam dixit, Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Namque ne ſecura eſſet iuſtitia catechumeni, dictum eſt, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nõ intrabit in regnum cælorum. Rurſus ne percepto baptiſmo ſecura eſſet iniquitas baptizatorum, dictum eſt, Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Alterum ſine altero parum eſt, vtrumque perficit illius poſſeſſionis hæredem. Sicut ergo non debemus improbare iuſtitiam hominis quæ B prius eſſe cœpit quàm coniungeretur eccleſiæ, ſicut eſſe cœperat iuſtitia Cornelii priuſquam ipſe eſſet in plebe Chriſtiana: quæ neque ſi improbaretur dixiſſet ei angelus, Acceptæ ſunt eleemoſynæ tuę, & exauditę ſunt orationes tuæ: neq; ſi ſufficeret ad capeſſendum regnum cælorum, vt ad Petrum mitteret moneretur: ſic non eſt improbandum Euangelicum baptiſmi ſacramentum, etſi extra eccleſiam fuerit acceptũ: quod tamen quia nõ proficit ad ſalutem, niſi ille qui habet integritatem baptiſmi, ſua quoque prauitate correcta, incorporetur eccleſiæ; ſic hæreticorum corrigamus errorem, vt quod in eis, non eorũ ſed Chriſti eſt, agnoſcamus.

Catechumenis baptiſmus, malis Chriſtianis vera conuerſio deeſt ad regnum cælorum.

Ioan. 3.

Matt. 5.

Act. 10.

CAPVT XXII.

Baptiſmi vicem martyrium ... in articulo neceſ ... vera conuerſio. ... Retract. cap. 1...

BAPTISMI ſanè vicem aliquãdo implere paſſionem, de latrone illo cui non baptizato dictum eſt, Hodie mecum eris in paradiſo: non leue documentum idem beatus Cyprianus aſſumit, quod etiam atque etiam conſiderans, inuenio non tantum paſſionem pro C nomine Chriſti id quod ex baptiſmo deerat poſſe ſupplere, ſed etiam fidẽ conuerſionẽmque cordis, ſi fortè ad celebrandũ myſterium baptiſmi in anguſtiis temporum ſuccurri non poteſt. Neq; enim latro ille pro nomine Chriſti crucifixus eſt, ſed pro meritis facinorum ſuorum: nec quia credidit paſſus eſt, ſed dum patitur credidit. Quantum itaque valeat etiam ſine viſibili ſacramento baptiſmi, quod ait Apoſtolus, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem; in illo latrone declaratum eſt: ſed tunc impletur inuiſibiliter, cum miniſterium baptiſmi non contemptus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit. Nam multo magis in Cornelio & in amicis eius, quã in latrone poſſet videri ſuperfluum, vt aqua etiam tingerentur, in quibus iam donum ſpiritus ſancti, quod non niſi baptizatos alios accepiſſe ſancta ſcriptura teſtatur, certo quoq; indicio quod illis temporibus congruebat, cum linguis loquerentur, eminuerat: bapti- D zati ſunt tamẽ, & in hoc facto apoſtolica extat authoritas. Vſque adeò nemo debet in quolibet prouectu interioris hominis, ſi fortè ante baptiſmum vſque ad ſpiritalem intellectũ pio corde profecerit, contemnere ſacramentum quod miniſtrorum opere corporaliter adhibetur, ſed per hoc Deus hominis conſecrationem ſpiritaliter operatur. Nec ob aliud exiſtimo munus baptizandi Ioanni fuiſſe attributum, ita vt Ioannis baptiſmus diceretur, niſi vt Dominus ipſe qui dederat, cum ſerui baptiſmum non ſpreuiſſet accipere, dedicaret humilitatis viam, & quanti pendendum eſſet ſuum baptiſma quo ipſe baptizaturus erat, tali facto apertiſſimè declararet. Videbat enim tanquam peritiſſimus medicus ſalutis æternæ, quorundam non defuturum tumorẽ, qui cum intellectu veritatis & probabilibus moribus ita profeciſſent, vt multis baptizatis vi-

Luca 23.

Rom. 10.

Baptiſmi necesſitas.

Ioannis baptiſmo cur ... Chriſtus ...

tis vita atque doctrina ſe præponere minimè dubitarent, ſuperuacaneum ſibi eſſe crederent baptizari, quando ad illum mentis habitum ſe perueniſſe ſentirent, ad quem multi baptizati adhuc aſcendere conarentur.

CAPVT XXIII.

QVID autem valeat & quid agat in homine corporaliter adhibita ſanctificatio ſacramenti, ſine qua tamen ille latro non fuit, quia non eius accipiendæ voluntas defuit, ſed non accipiendæ neceſſitas affuit, difficile eſt dicere. Niſi tamen plurimum valeret, non ſerui baptiſmum Dominus accepiſſet: (Matth. 3.) verùm quia per ſe ipſa conſideranda eſt, excepta ſalute hominis cui perficiendæ adhibetur, ſatis indicat quod & in malis & in eis qui ſæculo verbis, non factis renunciant, ipſa integra eſt, cùm illi niſi corrigantur, ſalutem habere non poſſint. Sicut autem in latrone quia per neceſſitatem corporaliter defuit, perfecta ſalus eſt, quia per pietatē ſpiritaliter affuit: ſic & cum ipſa præſto eſt, ſi per neceſſitatem deſit quod latroni affuit, perficitur ſalus: (Baptiſmus paruulorum.) Quod traditum tenet vniuerſitas eccleſiæ, cùm paruuli infantes baptizantur, qui certè nondum poſſunt corde credere ad iuſtitiam, & ore cōfiteri ad ſalutem, quod latro potuit: quinetiam flendo & vagiendo cum in eis myſterium celebratur, ipſis myſticis vocibus obſtrepunt; & tamen nullus Chriſtianorum dixerit eos inaniter baptizari.

CAPVT XXIIII. (Traditio apoſtolica.)

ET ſi quiſquam in hac re autoritatem diuinā quærat, quanquam QVOD VNIVERSA TENET ECCLESIA, NEC CONCILIIS INSTITVTVM, SED SEMPER RETENTVM EST, NON NISI AVTORITATE APOSTOLICA TRADITVM RECTISSIME CREDITVR: tamen veraciter coniicere poſſumus, quid valeat in paruulis baptiſmi ſacramentum, ex circunciſione carnis, quam prior populus accepit, quam priusquàm acciperet iuſtificatus eſt Abraham. Sicut Cornelius etiam dono Spiritus ſancti, priusquàm baptizaretur, ditatus eſt. (Act. 10.) Dicit tamen Apoſtolus de ipſo Abraham, *Signum accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei*, (Rom. 4.) qui iam corde crediderat, & deputatū illi erat ad iuſtitiam. Cur ergo ei præceptum eſt, vt omnem deinceps infantem maſculum octauo die circuncideret, qui nondum poterat corde credere vt ei deputaretur ad iuſtitiam; niſi quia & ipſum per ſeipſum ſacramentum multum valebat? (Circunciſionis effectus. Exod. 4.) Quod in filio Moyſi per angelū manifeſtatum eſt, qui cum adhuc incircūciſus à matre ferretur, præſenti & euidenti periculo vt circunciderctur exactum eſt; & cum factum eſſet, depulſa eſt pernicies. Sicut ergo in Abraham præceſſit fidei iuſtitia, & acceſſit circunciſio ſignaculum iuſtitię fidei: ita in Cornelio pręceſſit ſanctificatio ſpiritalis in dono Spiritus ſancti, & acceſſit ſacramentum regenerationis in lauacro baptiſmi. Et ſicut in Iſaac, qui octauo ſuæ natiuitatis die circunciſus eſt, præceſſit ſignaculum iuſtitiæ fidei; & quoniā patris fidem imitatus eſt, ſecuta eſt in creſcēte ipſa iuſtitia, cuius ſignaculum in infante præceſſerat: ita & in baptizatis infantibus præcedit regenerationis ſacramentum, & ſi Chriſtianam tenuerint pietatem, ſequitur etiam in corde conuerſio, cuius myſterium præceſſit in corpore. (Supplet Dei benignitas quod neceſſitate ipſa excluſum.) Et ſicut in illo latrone quod ex baptiſmi ſacramento defuerat, compleuit omnipotentis benignitas, quia non ſuperbia vel contemptu, ſed neceſſitate defuerat: ſic in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia omnipotentis implere credenda eſt, quod non ex impia voluntate, ſed ex ætatis indigētia, nec corde credere ad iuſtitiam poſſint, nec ore confiteri ad ſalutem. Ideo cum alij pro eis reſpondent, vt impleatur erga eos celebratio ſacramenti, valet vtique ad eorum conſecrationem, quia ipſi reſpondere non poſſunt. At ſi pro eo qui reſpondere poteſt alius reſpondeat, non itidem valet. Ex qua regula illud in Euangelio dictum eſt, quod omnes cum legitur naturaliter mouet: ætatem habet, ipſe pro ſe loquatur.

CAPVT XXV. (Ioan. 3.)

QVIBVS rebus omnibus oſtenditur aliud eſſe ſacramentum baptiſmi, aliud conuerſionem cordis, ſed ſalutem hominis ex vtroque compleri: nec ſi vnum horum defuerit, ideo putare debemus conſequens eſſe, vt & alterum deſit: quia & illud ſine iſto poteſt eſſe in infante, & hoc ſine illo potuit eſſe in latrone, complente Deo ſiue in illo, ſiue in iſto, quod non ex voluntate defuiſſet: cum verò ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem inuolui. Et baptiſmus quidem poteſt ineſſe vbi conuerſio cordis defuerit: conuerſio autem cordis poteſt quidem ineſſe non percepto baptiſmo, ſed contempto non poteſt. Neq; enim vllo modo dicēda eſt conuerſio cordis ad Deum, cum Dei ſacramentum contemnitur. Iuſtè igitur reprehendimus, anathematizamus, deteſtamur, abominamur peruerſitatem cordis hæreticorum, ſacramētum tamen euangelicum non ideo non habent, quia per quod vtile eſt non habent. *Quapropter cum ad fidem & veritatem veniunt, & agentes pænitētiam remitti ſibi peccata depoſcunt*, non *eos decipimus neque fallimus, cum correctos à nobis ac reformatos* in eo quod deprauati atque peruerſi ſunt, *ad regnum cælorum*, ſic, *diſciplinis cæleſtibus erudimus*, vt quod in eis integrum eſt, nullo modo violemus, nec propter hominis vitium, ſi quid in homine Dei eſt, vel nullum, vel vitioſum eſſe dicamus.

CAPVT XXVI.

IAM pauca reſtant ex epiſtola ad Iubaianum, ſed quia in eis & de præterita eccleſiæ conſuetudine dicitur, & de baptiſmo Ioannis, quod ſolet non paruam mouere quæſtionem hominibus rem manifeſtam parum attendētibus, quia iuſſi ſunt ab Apoſtolo in Chriſto baptizari, qui baptiſmum Ioannis acceperant, non negligenter tractanda ſunt, ſed in volumen aliud differenda, ne huius modus immoderatus ſit.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBER V.

CAPVT I.

ECCLESIÆ catholicæ conſuetudinem priſtinam nunc teneri, cùm ab hæreticis vel ſchiſmaticis venientes, ſi euangelicis verbis conſecratum baptiſmum perceperunt, denuò non baptizantur, beato Cypriano teſte vtimur. Ipſe quippe ſibi quæſtionem propoſuit ex ore vtique fratrum, ſiue quærentium veritatem, ſiue pro veritate certantium. Inter diſputationes enim ſuas quibus volebat oſtendere denuò baptizandos hæreticos, de quib. ſatis pro tempore libris ſuperiorib. diſſeruimus, ait: (Verba Cypriani in epiſt. ad Iubaianum.) *Sed dicit aliquis, Quid ergo fiet de his qui in præteritum de hæreſi ad eccleſiam venientes, ſine baptiſmo admiſſi ſunt?* Hic tota cauſa Donatiſtarum, cum quibus nobis de hac quæſtione conflictus eſt, penitus naufragauit. Si enim verum baptiſmum non habebant, qui venientes ab hæreticis ita ſuſcipiebantur, & ſuper eos erant peccata eorum; cum communicatum eſt talibus, ſiue ab eis qui fuerant ante Cyprianum, ſiue ab ipſo Cypriano, neceſſe eſt vt vnum dicatur ex duobus: aut periiſſe iam tunc eccleſiam talium communione maculatam, aut non obeſſe cuiquam in vnitate permanenti aliena etiam nota peccata. Illud autem quia dicere non poſſunt periiſſe tunc eccleſiam, contagione communionis eorum qui ſine baptiſmo ad eam, ſicut dicit Cyprianus, admiſſi ſunt: alioquin nec originem ſuam poterunt aſſerere, ſi tūc periit eccleſia, quoniam pluſquam quadraginta

anni ſunt inter Cypriani paſſionem & diuinorum codicum exuſtionem, vnde iſti calumniarum ſuarum fumos iactantes, occaſionem faciendi ſchiſmatis inuenerunt, ſicut conſulum ordo declarat: reſtat vt fateantur nulla malorum etiam cognitorum, tali cõmunione maculari vnitatem Chriſti. Quod cùm faſſi fuerint, nõ inuenient cauſam cur ſe ab eccleſiis orbis terrarum quas per Apoſtolos inſtitutas pariter legimus, ſeparare debuiſſe contendãt: quia neque illi quorumlibet malorum commixtione perire potuerunt, & iſti qui non perirent ſi cum illis in vnitate manſiſſent, ſeparando ſe ab eis, & rumpendo vinculum pacis, vtiq; in ſchiſmate perierunt. Apertiſſimum enim ſacrilegiũ eminet ſchiſmatis, ſi nulla fuit cauſa ſeparationis. Nullam verò fuiſſe cauſam ſeparationis apparet, ſi mali etiam cogniti bonos in vnitate non maculant. Non autem maculari in vnitate bonos, etiã à cognitis malis docemus, teſte Cypriano qui dicit, in præteritum de hæreſi ad eccleſiam veniẽtes ſine baptiſmo admiſſos: quorum tamen nefaria ſacrilegia quæ ſuper eos erant, quia baptiſmo dimiſſa nõ erãt, ſi polluere & perdere non potuerunt eccleſię ſanctitatem, nulla malorum poteſt contagione perire. Quapropter ſi Cyprianum verum dixiſſe conſentiunt, eo teſte conuincuntur eſſe in crimine ſchiſmatis: ſi Cyprianum falſum dixiſſe contendunt, eo teſte non vtantur in quæſtione baptiſmatis.

CAPVT II. *Redit ad epiſtola Cypriani ad Iubaianum refutationem.*

SED nunc quod cum beato Cypriano homine pacifico ſermocinari inſtituimus, peragamus. Qui cùm ſibi oppoſuiſſet, quod dici à fratribus nouerat, Quid ergo fiet de his qui in præteritum ad eccleſiam de hæreſi venientes, ſine baptiſmo admiſſi ſunt? *Potens eſt*, inquit, *Dominus miſericordia ſua indulgentiam dare, & eos qui ad eccleſiam ſimpliciter admiſſi in eccleſia dormierunt, ab eccleſiæ ſuæ muneribus non ſeparare.* Bene quidẽ præſumpſit, quòd charitas vnitatis poſſit cooperire multitudinem peccatorum. Quod ſi habebant baptiſmum, & ab his non rectè ſentiebatur qui eos denuo baptizandos eſſe cenſebant, id erratum cooperiebat vnitatis charitas quãdiu inerat iſta non diabolica diſſenſio, ſed humana tentatio, donec eis, ſicut dicit Apoſtolus, ſi quid aliter ſapiebant Dominus reuelaret. Et ideo væ iſtis qui per ſacrilegam præciſionem ab vnitate dirupti, ſi & apud nos & apud illos eſt baptiſmus, rebaptizant: ſi autem in catholica ſola eſt, nec baptizant. Siue ergo rebaptizent ſiue non baptizent, non ſunt in vinculo pacis, vnde cuilibet iſtorum vulneri adhibeant medicinam. Nos autem ſi ad eccleſiam ſine baptiſmo admittimus, in eo numero ſumus quibus Cyprianus propter vnitatis cuſtodiã ignoſci poſſe præſumpſit. Si autem (ſicut iam, vt arbitror, ex his quę in ſuperioribus libris diximus, manifeſtum eſt) etiam in hæreticorum peruerſitate poteſt eſſe Chriſtiani baptiſmi integritas, ſi qui temporibus illis rebaptizauerunt, nec tamen ab vnitatis compagine receſſerunt, eadem dilectione pacis potuerunt ad veniam pertinere, qua Cyprianus etiam ſine baptiſmo admiſſos ab eccleſiæ muneribus non ſeparari potuiſſe teſtatur. Porrò ſi verum eſt apud hæreticos & ſchiſmaticos nõ eſſe baptiſmum Chriſti, quanto minus obeſſent in vnitate poſitis aliena peccata, ſi ad vnitatem venientibus, & ſine baptiſmo admiſſis ſoluerentur & propria. Nam ſi teſte Cypriano, vnitatis vinculum tantum valet, quomodo poſſent lædi alienis peccatis, qui nollẽt ab vnitate recedere, ſi etiam non baptizati peccatis propriis non perirent, qui ad eam vellent ex hæreſi accedere.

CAPVT III.

QVOD autem adiungit Cyprianus & dicit, *Non tamen quia aliquando erratum eſt, ideo ſemper errandum eſt; cum magis ſapientibus & Deum timentibus congruat patefactæ & perſpectæ veritati libenter atque incunctanter obſequi, quàm pertinaciter atque obſtinatè contra fratres*

A *& conſacerdotes pro hæreticis reluctari.* Veriſſimè dicit, nec alteri potius quã ſibi aduerſatur, qui reſiſtit apertiſſimæ veritati. Sed per illa quæ tam multa iam diximus, quantum arbitror, liquido apparet, certumq; eſt baptiſmũ Chriſti nec hæreticorum peruerſitate, cum apud eos datur & ſumitur, poſſe violari. Sed vt certum nõdum ſit, ſaltem adhuc eſſe dubium quiſquis ea quæ dicta ſunt, etiam renitens cogitauerit, confitetur. Non ergo apertiſſimæ veritati reſiſtimus, ſed aut pro manifeſta veritate certamus, ſicut ego exiſtimo: aut certè, ſicut poſſunt putare qui nondũ iſtam quæſtionem ſolutam eſſe arbitrantur, adhuc quærimus veritatem. Et ideo ſi aliter ſe res habet quàm nos dicimus, eadẽ ſimplicitate ſuſcipimus ab hęreticis baptizatos, qua ſuſcipiebantur illi, quos propter vnitatem Cyprianus ad veniam pertinere præſumpſit. Si autẽ baptiſmus Chriſti ſicut ea quæ iam multa dicta ſunt indicant, & non integra, vel vita vel fide, ſiue eorum qui videntur eſſe intus, nec tamen ad vnicæ illius colũbæ membra per-

B tinent, ſiue eorum qui ſic ad eam nõ pertinent, vt etiã apertè foris ſint, poteſt eſſe integer: qui cum illis temporibus repetebant, eandem veniam propter charitatem vnitatis merebãtur, quam meruiſſe propter eiuſmodi charitatem credidit Cyprianus eos, quos ſine baptiſmo admiſſos eſſe arbitratus eſt. Iſti ergo qui nulla exiſtente cauſa, (quando quidem ſicut idem Cyprianus oſtendit, mali bonis in vnitate obeſſe nõ poſſunt) ſe ab eiuſdem vnitatis charitate præciderunt, locum omnis veniæ perdiderunt; & qui ipſo ſcelere ſchiſmatis interirent, etiam ſi poſt catholicam non rebaptizarent; quanto ſupplicio digni ſunt, qui vel quod eos nõ habere Cyprianus affirmat, habentibus catholicis dare conantur, vel ſicut ipſa res manifeſtat, quod & ipſi habent, non habere catholicam criminantur?

CAPVT IIII.

SED quia nunc vt dicere cœperam, cum Cypriani literis ſermocinari inſtituimus, non vt arbitror etiam illi ſi adeſſet, videret *pertinaciter atque obſtinatè contra fratres & conſacerdotes pro hæreticis reluctari*, cum ac-

C ciperet tanta iſta quæ nos mouent, cur etiam apud hæreticos in ſuo maligno errore peruerſos, baptiſmum tamen Chriſti per ſeipſum reuerendiſſimũ atque ſanctiſſimum eſſe poſſe credamus. Cumque & ipſe teſtetur, cuius nobis teſtimonium ponderis magni eſt, ſic eos admitti in præteritũ ſolitos: quiſquis eius ſermone commotus, hæreticos denuò baptizandos eſſe non dubitat, eos quibus hoc propter tanta quæ contradicuntur, nondum perſuaſum eſt, tales eſſe deputet, quales in præteritum fuerunt, qui baptizatos in hæreſi, ſolo proprio errore correcto ſimpliciter admiſerũt, & cum eis per vnitatis vinculum ſalui eſſe potuerunt. Quiſquis autem & de præterita eccleſiæ conſuetudine, & de poſteriore robore plenarij concilij, & tot tantisque ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis, & ipſius Cypriani multis documentis, & perſpicuis rationibus veritatis, intelligit Chriſti baptiſmũ verbis euangelicis conſecratũ, non fieri cuiuſlibet hominis peruerſitate peruerſum: eodem vnitatis vinculo intelligat ſaluos eſſe

D potuiſſe, quibus aliud ſalua charitate tunc viſum eſt: ac per hoc ſimul oportet intelligat, cos quos nulla zizania, nulla palea, ſi ipſi frumenta eſſe voluiſſent, in ſocietate eccleſiæ toto orbe diffuſæ poterant maculare, & ideo nulla exiſtente cauſa diuortij ſe ab eodem vnitatis vinculo diruperunt, quodlibet illorum duorum verum ſit, ſiue quod Cyprianus tunc ſenſit, ſiue quod catholicæ vniuerſitas vnde ille non receſſit obtinuit, foris apertiſſimè conſtitutos in manifeſto ſacrilegio ſchiſmatis ſaluos eſſe non poſſe, & omnia quæ habent de diuinis ſacramentis, & liberalitate vnius legitimi viri, quandiu tales ſunt, ad eorum cõfuſionem potius quàm ad ſalutem valere.

CAPVT V.

QVOCIRCA etiam ſi verè propterea vellent hæretici

retici correcto errore venire ad eccleſiam, quia putarent ſe baptiſmum non habere niſi in catholica accipetent, nec ſic eis deberemus ad iterationem baptiſmi conſentire, ſed potius docēdi eſſent, nec integritatem baptiſmi prodeſſe peruerſitati eorū, ſi corrigi nollent: nec eorum peruerſitate violatum fuiſſe integrum baptiſma, quandiu corrigi noluerunt: nec quia corrigi volunt melius in eis baptiſma fieri: ſed ipſos à malignitate diſcedere, illud autem prodeſſe iam incipere ad ſalutem, quod prius inerat ad perniciem: hæc enim diſcentes & ſalutem in catholica vnitate deſiderabunt, & ſuum eſſe quod Chriſti eſt non exiſtimabunt, & veritatis ſacramentum quamuis in ſe poſitum, cum errore proprio non miſcebunt. Huc accedit, quia ſic homines occulta neſcio qua inſpiratione Dei deteſtantur, ſi quis iterum baptiſmū accipiat quem vbicunque iam acceperat, vt iidem ipſi hæretici cum inde diſputant, frontem confricent, & propè omnes eorum laici qui apud eos inueterauerunt, & animoſam pertinaciā aduerſus catholicam conceperunt, hoc ſolum illic ſibi diſplicere fateantur. & multi qui propter adipiſcenda aliqua commoda ſecularia, vel incommoda deuitanda tranſire ad eos volunt, occultis conatibus ambiāt, vt hoc eis quaſi peculiari & domeſtico beneficio præſtetur, ne rebaptizentur: & nonnulli ceteris eorum vanis erroribus & falſis criminationibus aduerſus catholicam eccleſiam credentes, hoc vno reuocentur, vt eis ſociari nolint, ne rebaptizari cogantur. Quem ſenſum, hominum omnia penitus corda occupantem iſti Donatiſtæ metuentes, maluerunt recipere baptiſmum, qui apud Maximianiſtas quos damnauerāt datus eſt, & eo modo ſibi linguas præcidere, & ora oppilare, quàm denuo baptizare tot homines Muſticanæ & Aſſuritanæ & aliarum plebium, quas cum Feliciano & Prætextato & cæteris à ſe damnatis, & ad ſe redeuntibus ſuſceperunt.

Natura exhorret baptiſmi iterationem.

CAPVT VI.

CVM enim hoc raro ſit in ſingulis, inter multa ſpatia locorum & temporum, horror facti non ita ſentitur. ſi autem repentè conuenirentur quos per tam longum tempus ſiue vrgentibus periculis mortis, ſiue per ſolennitates Paſchales memorati Maximianiſtæ baptizauerunt, & eis diceretur vt iterum baptizarentur, quoniam id quod in ſacrilegio ſchiſmatis acceperant nihil eſſet: id quidem dicerent quod eos pertinacia ſui erroris dicere cogeret, vt poſſent qualicunq; falſa vmbra conſtantiæ contra calorem veritatis, ſuæ duritiæ rigorem glaciemq́ue contegere. Sed quia hoc illi ferre non poſſent, & quod in tam multis hominibus fieret, nec ipſi poſſent tolerare qui facerent, præſertim quia idem ipſi eos in parte Primiani rebaptizarent, qui eos in parte Maximiani iam baptizauerant, receptus eſt baptiſmus illorū, & interceptus typhus iſtorū. Quod nullo modo eligerent fieri, niſi amplius ſibi aduerſari arbitrarentur horrorem hominum de iterata tinctione, quàm conſiderationem de perdita defenſione. Quod non ideo dixerim; quia humano ſenſu deterreri debuimus, ſi ab hæreticis venientes denuò baptizari veritas cogeret: ſed quia ſanctus Cyprianus ait, *hoc ipſo magis hæreticos ad neceſſitatem veniendi adigi potuiſſe, ſi rurſus in catholica baptizarentur*: propterea commemorare volui quantus penè in omnium mentibus huius facti horror inſideat, quē diuinitus infuſum eſſe crediderim, vt aduerſus quaſlibet diſputatiōes quas infirmi diſcutere nequeunt, horrore ipſo eccleſia muniretur.

CAPVT VII.

SANE verba ipſa Cypriani cum intueor, admoneor quædam multum neceſſaria dicere dirimendæ huiuſmodi quæſtioni: *Nam ſi viderint*, inquit, *iudicio & ſententia noſtra id decerni & ſtatui, vt baptiſma iuſtum & legitimum computetur, quo illic baptizantur; putabunt ſe eccleſiam quoque & cætera munera eccleſiæ iuſtè & legitimè poſſidere*. Non ait, putabunt ſe munera eccleſiæ poſſidere, ſed *iuſtè & legitimè poſſidere*. Nos autem baptiſmum eos non iuſtè & legitimè poſſidere concedimus; non poſſidere autem non poſſumus dicere, cum ſacramentum Domini in euāgelicis verbis cognoſcimus. Baptiſmum ergo legitimum habent; ſed non legitimè habent. Quiſquis enim cum & in vnitate catholica & eo dignè viuens habet, & legitimum & legitimè habet: quiſquis autē vel in ipſa catholica ſicut palea commixta frumento, vel extra ſicut palea vento ſublata habet, hunc baptiſmum legitimum quidem habet, ſed non legitimè. Ita enim habet quemadmodum eo vtitur, non autem legitimè vtitur qui eo contra legē vtitur. Quod facit omnis qui baptizatus perditè viuit, ſiue intus ſiue foris.

CAPVT VIII. *1. Tim. 1.*

QVAPROPTER ſicut de lege dicit Apoſtolus, Bona eſt lex, ſi quis ea legitimè vtatur: ita de baptiſmo rectè dicere poſſumus, Bonus eſt baptiſmus, ſi quis eo legitimè vtatur. Et ſicut non faciebant tunc vt lex bona non eſſet, aut omnino nulla eſſet, qui ea non legitimè vtebātur: ſic nullo modo facit vt baptiſmus bonus non ſit, aut vt omnino baptiſmus non ſit, quiſquis eo ſiue quia in hæreſi, ſiue quia in peſſimis moribus viuit, non legitimè vtitur. Et ideo cum vel ad vnitatem catholicam, vel ad vitam tanto ſacramento dignam conuertitur, non aliud baptiſma incipit habere legitimum, ſed illud ipſum incipit habere legitimè: nec remiſſio irreuocabilium peccatorum conſequitur baptiſma, niſi non ſolum legitimum, ſed etiam legitimè habeatur: nec tamen ſi legitimè non habebitur, & peccata vel non remittentur, vel remiſſa replicabuntur, propterea vel malum vel nullum erit in baptizato baptiſmi ſacramētum. Sicut enim Iudas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, ſed male accipiendo locum in ſe diabolo præbuit; ſic indignè quiſque ſumens Dominicum ſacramentum non efficit, vt quia ipſe malus eſt malum ſit, aut quia non ad ſalutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & ſanguis Domini nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apoſtolus, Qui manducat indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Non ergo quærant in catholica hæretici quod habent, ſed quod non habēt: id eſt, finem præcepti, ſine quo multa ſancta haberi poſſunt, ſed prodeſſe non poſſunt. Finis autē præcepti, eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide nō ficta. Lauacri verò ſacramentum non vt habeāt, ſi iam eodē ipſo, quāuis in hæreſi tincti ſunt, ſed vt ſalubriter habeant, ad catholicæ vnitatem veritatemq́; feſtinēt.

De conſ. diſt. 2. c. ſicut Iudas 4 ſen di. 9. c. hac verba.

Verum Chriſti corpus & ſanguinem in ſacramento etiam impij accipiunt. *1. Cor. 11.*

1. Tim. 1.

CAPVT IX.

IAM nunc de baptiſmo Ioannis videndum eſt quid dicatur. *Baptizatos enim à Paulo eos qui iam baptiſmo Ioannis baptizati fuiſſent, legimus in Actibus apoſtolorum*, non ob aliud, niſi quia Ioannis baptiſmus non fuerit Chriſti baptiſmus, ſed Ioanni à Chriſto conceſſus, qui Ioannis propriè diceretur, ſicut idem Ioānes dicit, Nō poteſt homo accipere quicquam, niſi datum fuerit ei de cælo. Et ne forſitan hoc ſic à Deo patre accepiſſe videretur vt à filio non acciperet, de ipſo Chriſto idētidem loquens ait, Nos omnes de plenitudine eius accepimus. Accepit autem hoc Ioannes certæ diſpenſationis gratia, nō diu manſurum, ſed quātum ſatis eſſet ad parandam viam Domino, cuius eum eſſe præcurſorem oportebat. Quam ille humiliter ingreſſurus, & ſe humiliter ſequentes ad excellentiam deducturus, ſicut ſeruis pedes lauit, ita ſerui baptiſmo tingi voluit. Sicut enim ſe ſubiecit pedibus eorum quos ipſe dirigebat, ſic Ioannis muneri quod ipſe donauerat: vt intelligerent omnes quanto ſuperbiæ ſacrilegio quiſque contemneret baptiſma quod à Domino deberet accipere, quando ipſe Dominus accepiſſet, quod ſeruo vt proprium dare poſſet, ipſe præſtiterat. Et cùm Ioannes, quo nemo exurrexit maior in natis mulierū, tantum teſtimoniū Chriſto perhiberet, vt ſoluendæ corrigiæ

Baptiſmus Ioannis & Chriſti. *Act. 19.*

Ioan. 3.

Ioan. 1.

Baptizari à Ioanne cur Chriſtus voluit.

rigię calciamenti eius ſe fateretur indignum; Chriſtus & baptiſmum eius accipiendo, humillimus inter homines inueniretur; & baptiſmo eius locum auferédo, Deus altiſſimus crederetur; id eſt humilitatis doctor & celſitudinis dator. Nulli enim prophetarum, nulli prorſus hominum in ſcripturis diuinis legimus conceſſum eſſe, baptizare in aqua pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, quod Ioanni cóceſſum eſt: qua mirabili gratia ſuſpendens in ſe corda populorum, viam præpararet in eis, illi quem ſe tanto prædicaret eſſe maiorem. Sed Dominus Ieſus Chriſtus tali baptiſmo mundat eccleſiam, quo accepto nullum alterum requiratur. Ioannes autem tali baptiſmo præringebat, quo accepto eſſet baptiſma etiam Dominicũ neceſſarium, non vt illud repetatur, ſed vt eis qui baptiſmum Ioannis acceperant, etiam Chriſti baptiſmus cui viam præparabat ille, traderetur. Si enim Chriſti humilitas commendanda non eſſet, nec baptiſmo Ioannis opus eſſet. Rurſum ſi in Ioanne finis eſſet, poſt Ioannis baptiſma Chriſti baptiſmate opus non eſſet. Sed quia finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti, ab illo demonſtratum eſt ad quem pergeretur, ad hunc cum peruentum fuerit, permaneretur. Idem igitur Ioánes & celſitudiné Domini prædicauit, cum eum ſibi longè præpoſuit: & humilitatem, cùm eum tanquam infimum baptizauit. Sed ſi Ioannes Chriſtum ſolum baptizaſſet, melioris baptiſmi Ioannes diſpenſator fuiſſe putaretur, quo ipſe Chriſtus ſolus tinctus eſſet, quàm Chriſti eſt, quo Chriſtiani tingũtur. Et rurſus ſi omnes prius baptiſmo Ioannis, & deinde Chriſti baptizari oporteret, minus plenus minusq́; perfectus Chriſti baptiſmus merito videretur, qui non ſufficeret ad ſaluté. Quocirca & baptiſmo Ioannis baptizatus eſt Dominus, vt ſuperbas hominum ceruices ad ſalutare ſuum baptiſma flecteret: & nó ſolus ipſe baptiſmate tinctus eſt, ne hoc ipſo ſuperius illud oſtenderet, quòd eo ſolus ipſe baptizari meruiſſet: & vltra illud perſeuerare nó ſinit, ne hoc vnum quo ipſe baptizat, indigere præcedente altero videretur.

Act. 19. Rom. 10.

CAPVT X.

QVAERO itaque, ſi baptiſmo Ioannis peccata dimittebantur, quid amplius præſtare potuit baptiſmus Chriſti, eis quos Apoſtolus Paulus poſt baptiſmum Ioannis, Chriſti baptiſmo voluit baptizari? Si autem Ioannis baptiſmo non dimittebantur peccata, vtrum nam meliores erant Ioanne Cypriani temporibus, de quibus ipſe dicit, quòd fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, & vſuris multiplicantibus fœnus augebant, quibus tamen baptizantibus fiebat remiſſio peccatorum? An quia eos vnitas Eccleſię tenebat? Quid ergo? Ioannes non erat in vnitate, amicus ille ſponſi, viæ Dominicæ preparator, & ipſius Domini baptizator? Quis hoc dementiſſimus dixerit? Quapropter quamquam ita credam baptizaſſe Ioannem in aqua pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in ſpe remitterẽtur peccata, re ipſa verò in domini baptiſmo id fieret: ſicut reſurrectio quæ expectatur in finem ſpe in nobis facta eſt, ſicut dicit Apoſtolus, quia ſimul nos excitauit, & ſimul ſedere fecit in cæleſtibus. Et idem dicit, Spe enim ſalui facti ſumus. Nam & ipſe Ioannes cum dicat, Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Dominum vidés ait, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: tamen ne quiſque contendat etiam in baptiſmo Ioannis dimiſſa eſſe peccata, ſed aliquam ampliorem ſanctificationem eis quos iuſſit Paulus Apoſtolus denuo baptizari, per baptiſmum Chriſti eſſe collatam, nó ago pugnaciter.

Lib. de lapſ. — Baptiſma Ioannis non dedit remiſſionẽ peccatorũ niſi in ſpe. — Ephe. 2. Rom 8. Matt. 3. — Ioan. 1. — Act. 19.

CAPVT XI. Quare poſt baptiſmum Ioannis baptizauit Paulus.

ILLVD enim quod ad rem præſentem maximè pertinet, intuendum eſt, quoquo modo ſe habeat baptiſma Ioannis, cum eum ad vnitatem Chriſti pertinere manifeſtum ſit: quę cauſa fecerit, vt poſt Ioánem ſanctum baptizari homines oportuerit, & poſt epiſcopos auaros non oportuerit. Nemo enim negat quòd in agro Dominico Ioannes triticum erat, & ſi amplius non poteſt, in vbertate centena. Item nemo dubitat auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus, in meſſe Dominica inter paleas numerari. Cur ergo poſt triticum baptizatur, & poſt paleam non baptizatur? Si propterea Paulus poſt Ioannem baptizauit, quia Ioanne melior erat, cur non & Cyprianus poſt fœneratores ſuos collegas baptizauit, quibus vltra comparationem melior erat? Si propterea poſt tales collegas Cyprianus nó baptizauit, quia in vnitate cum illo erant, nec poſt Ioannem debuit Paulus, quia eadem vnitate cótinebatur. An fortè fraudatores & rapaces ad columbæ illius vnicæ membra pertinent, & ille non pertinet cui poteſtas ipſa Domini noſtri Ieſu Chriſti per columbæ ſpeciem Spiritu ſancto deſcendente monſtrata eſt? Imò verò ille intimè pertinet, iſti verò vel occaſione alicuius ſcandali, vel vltima ventilatione à tritico ſeparandi nequaquam pertinent, & tamé poſt illum baptizatum eſt, poſt iſtos non baptizatur. Quę igitur cauſa eſt, niſi quia baptiſma quod illos iuſſit Paulus accipere, non hoc erat quod per Ioánem dabatur? & ideo in eadem ipſa vnitate eccleſiæ, baptiſmus Chriſti ſi baptizante fœneratore tradatur, repeti non poteſt: baptiſmum autem Ioannis etiam ab ipſo Ioanne accipientes, poſtea Chriſti baptiſmo baptizari oportebat.

CAPVT XII.

PROINDE poſſum & ego verbis vtens ipſius Cypriani ad cuiuſdam miraculi conſiderationem audientium corda conuertere, ſi dicam. *Ille Ioannes maior inter prophetas habitus, ille diuina gratia adhuc in vtero matris impletus, ille Heliæ ſpiritu & virtute ſubnixus, qui non aduerſarius Domini, ſed præcurſor et prædicator fuit, qui Dominum non tantum verbis prænunciauit, ſed & oculis oſtendit, qui ipſum Chriſtum per quem baptizantur cæteri, baptizauit*, ſic baptizare non meruit, vt poſt eum non baptizarentur qui ab eo fuerant baptizati: & poſt auaros, fraudatores, rapaces, fœneratores, nemo quẽquam in eccleſia baptizandum putabit? Nónne cum hæc inuidioſè clamauero, reſpódetur mihi, Quid hoc indignum putas, quaſi aut Ioánes exhonoratus ſit, aut auatus honoratus? Sed illius baptiſmum non oportuit iterari, de quo idem Ioannes ait, Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Per quemlibet enim miniſtrum detur, illius eſt baptiſmus de quo dictum eſt, hic eſt qui baptizat. Sed neque ipſius Ioannis baptiſmus iteratus eſt, cum ab eo baptizatos baptizari in Chriſto Paulus Apoſtolus iuſſit. Quod enim ab amico ſponſi non acceperant, hoc ab ipſo ſponſo accipere debuerunt, de quo ille amicus dixerat, Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.

Matth. 11. — Baptiſma commune. — Ioan. 1.

CAPVT XIII.

POTERAT enim ſi voluiſſet Dominus Ieſus baptiſmi ſui poteſtatem dare alicui vel aliquibus præcipuis ſeruis ſuis, quos iam feciſſet amicos ſuos, qualibus ait, Iam non vos dicam ſeruos, ſed amicos. Vt quemadmodum per virgam florétem demonſtratus eſt Aaron ſacerdos, ita in eius eccleſia vbi plura & maiora miracula facta ſunt, per aliquod ſignum demonſtrarẽtur excellentioris ſanctitatis miniſtri & diſpenſatores myſteriorum, qui ſoli baptizare deberent. Sed ſi hoc fieret, quamuis eis à Domino attributus, tamen ipſorum iam baptiſmus diceretur, ſicut baptiſmus Ioannis fuit: ideo Paulus gratias agit Deo, quòd neminem ipſorum baptizauerat, qui tanquam obliti in cuius nomine baptizati eſſent, per hominum ſe nomina diuidebant. Cùm enim tantum valet baptiſmus per hominem contemptibilem quantum per Apoſtolum datus; ita nec illius, nec illius eſſe cognoſcitur, ſed Chriſti: quod in Domino Ioannes per ipſam columbæ ſpeciem ſe didiciſſe teſtatur. Nam ſecundum quid aliud dixerit, Et ego neſciebam eum, non planè video. Si enim

Ioan. 15. Num. 17. — 1. Cor. 1. — Decret. de. 4. c. cum tantũ. — Ioan. 1.

enim eum omnino neſciret, venienti ad baptiſmum ſuum non diceret, Ego à te debeo baptizari. Quid ergo eſt quod ait, Quoniam vidi ſpiritum ſicut columbam deſcendentem de cælo, & manſit ſuper eum, & ego neſciebam eum. Sed qui me miſit baptizare in aqua, ipſe mihi dixit, Super quem videris ſpiritum deſcendentem de cælo, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Columba vtique ſuper baptizatum deſcenderat. Adhuc autem venienti vt baptizaretur dixerat, Ego à te debeo baptizari. Iam ergo ſciebat eum. Quid ſibi itaque vult, ego neſciebam eum, ſed qui me miſit baptizare in aqua, ipſe mihi dixit, Super quem videris ſpiritum deſcendentem de cælo, & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in Spiritu ſancto: cum hoc poſteaquam baptizatus eſt, factum ſit; niſi quia ſecundum aliquid eum ſciebat, ſecundum aliquid adhuc neſciebat? Sciebat videlicet ſponſum filium Dei, de cuius plenitudine omnes acciperent: ſed quia ex eius plenitudine ipſe ſic acceperat baptizãdi poteſtatem, vt Ioannis baptiſmus diceretur, neſciebat vtrum ſic eſſet daturus & cæteris: an verò proprium baptiſmum ſic habiturus, vt per quemlibet daretur, ſiue excellentioris gratiæ miniſtrum, ſiue inferioris, ſiue per centeni fructus hominem, ſiue ſexageni, ſiue triceni, ſiue per frumentum, ſiue per paleam, non niſi illius vnius eſſe cognoſceretur: & hoc per ſpiritum didicit, velut columbam deſcendentem & manentem ſuper eum.

Matth. 3.

CAPVT XIIII.

ITAQVE inuenimus dictum ab Apoſtolo, Et gloriam meam, quamuis vtique in Domino, & miniſterium meum, & prudentiam meam, & Euangelium meum, quamuis vtique à Domino impertitum atque donatum: baptiſmus autem meus nemo dixit eorum omnino. Neque enim omnium æqualis eſt gloria, nec miniſtrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia ſunt omnes prædìti, & in euangelizando alius alio melius operatur, & ideo dici poteſt alius alio doctior in ipſa doctrina ſalutari: alius autem alio magis minúſve baptizatus dici non poteſt, ſiue ab inferiore, ſiue à maiore baptizetur. Proinde cum manifeſta ſint opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, ſi mirabiliter dicitur, poſt Ioannem baptizati ſunt homines, & poſt hæreticos non baptizantur, cur non mirabiliter dicitur, poſt Ioannem baptizati ſunt homines, & poſt inuidos non baptizantur: cum ex parte diaboli eſſe inuidos ipſe Cyprianus in epiſtola de zelo & liuore teſtetur, & in eccleſia Chriſti fuiſſe inuidos Chriſti annunciatores ipſis apoſtolicis temporibus ipſe Cyprianus ex Apoſtolo Paulo, ſicut iam docuimus, manifeſtet?

1. Theſ. 2. Rom. 11. Epheſ. 3. 2. Tim. 2.

Gal. 5.

CAPVT XV.

QVIA ergo Ioannis baptiſmus non erat idem qui baptiſmus Chriſti, ſatis arbitror eſſe declaratum: & propterea nihil documenti ex illo afferri poteſt, cur propterea poſt hæreticos baptizandum ſit, quia baptizatum eſt poſt Ioannem: cum Ioannes hæreticus non fuerit, & potuerit habere baptiſmum, quamuis à Chriſto conceſſum, nõ tamen Chriſti proprium, cum Chriſti habuerit charitatem: & poſſit hæreticus habere baptiſmum Chriſti & peruerſitatem diaboli, ſicut intus aliquis poteſt habere baptiſmum Chriſti & inuidiam diaboli. At enim multo magis poſt hæreticum baptizandum eſt, quia Ioannes hæreticus non erat, & tamen poſt eum baptizatum eſt. Sic dicit aliquis, multo magis poſt ebrioſum baptizandum eſt, quia Ioannes ſobrius erat, & tamen poſt eum baptizatum eſt: & quid reſpondeamus ei, non habebimus, niſi baptizatis à Ioanne baptiſmum Chriſti non habẽtibus eſſe traditum: in quibus autem eſt baptiſmus

Obiectio.

Reſponſio.

A Chriſti, quibuſlibet eorũ peruerſitatibus nullo modo fieri, vt non ſit in eis baptiſmus Chriſti. Non itaque idcirco hæreticus ius baptiſmi obtinere potuit, quia prior baptizauit, ſed quia non ſuo baptiſmo baptizauit, & ſi ius baptizandi non habuit, tamen Chriſti eſt, quod dedit, & ille Chriſti eſt qui accepit. Multa enim contra ius dantur, nec tamen ideo vel nulla vel non data dicuntur. Neque enim & ille qui ſeculo ſolis verbis & non factis renunciat, iure accipit baptiſmum, & tamen accipit. Nam tales in eccleſia & Cyprianus ſuis temporibus fuiſſe commemorat, & nos experimur, & gemimus. Mirum autem eſt quomodo dicatur *ſeparari & diuidi omnino non poſſe, baptiſmum & eccleſiam.* Si enim baptiſma in baptizato inſeparabiliter manet, quomodo baptizatus ſeparari ab eccleſia poteſt: & baptiſmus non poteſt? In baptizato autem inſeparabiliter baptiſma permanere manifeſtum eſt, quia in quodlibet profundum malorum & in quamlibet horribilem voraginem peccatorum irruat baptizatus vſque ad apoſtaticam ruinam, non caret baptiſmo: & ideo per pœnitentiam redeunti non redditur, quia eo non potuiſſe carere iudicatur. Baptizatum autem poſſe ſeparari ab eccleſia quis dubitauerit? Inde quippè omnes hæreſes exierunt, quæ vocabulo Chriſtiano decipiunt.

B

CAPVT XVI.

QVAMOBREM quia manifeſtum eſt in baptizato eſſe baptiſmum, cum baptizatus ab eccleſia ſeparatur, baptiſmus qui in illo eſt, cum illo vtique ſeparatur: & ideo non omnes qui tenent baptiſmum, tenent eccleſiam, ſicut non omnes qui tenẽt eccleſiam, tenent & vitam æternã. Aut ſi eccleſiã tenere non dicimus, niſi eos qui diuina mãdata cuſtodiunt, multos iam eſſe concedimus baptiſmum tenentes, & eccleſiam non tenentes. Quamobrem non *præoccupat hæreticus baptiſmum*, cum eum ab eccleſia ſumpſerit. Nec potuit amittere cum recederet, quem iam non habere eccleſiam dicimus, & tamen habere baptiſmum concedimus. Nec *primatum quiſquam ſibi derogat & hæretico tribuit*, quia eum dicit ſecum abſtuliſſe, quod non legitimè daret, ſed tamen legitimum daret; nec iam legitimè haberet, ſed legitimum haberet. Primatus autem non eſt niſi in ſancta conuerſatione & vita bona, quò pertinent omnes, ex quibus tanquam membris conſtat illa ſponſa non habens maculam neque rugam, & illa columba inter multorum coruorum improbitatem gemens: niſi fortè cum Eſau propter lenticulæ concupiſcentiam primatum perdiderit, tenere primatum arbitrandi ſunt, fraudatores, raptores, fœneratores, inuidi, ebrioſi, & cæteri huiuſmodi, quales in eccleſia ſui temporis etiam per literas Cyprianus ingemuit. Quapropter aut quod eſt tenere eccleſiam, non hoc eſt in diuinis tenere primatum: aut ſi omnis qui tenet eccleſiam etiam primatum tenet, omnes illi iniqui eccleſiam non tenent, qui tamen intus videntur, & baptiſmum dare & habere à nullo noſtrum negantur. Nam eos primatum in diuinis habere quis dicat, niſi qui nihil diuinum ſapit?

C

Confuſio ſibi. Ephe. 5.

Gen. 25.

D

CAPVT XVII.

SED iam ad illa eloquia pacifica Cypriani, hoc eſt ad Epiſtolæ finem omnibus conſideratis pertractatiſque peruentum eſt, quæ me legentem & ſæpè repetentem non ſatiant: tanta ex eis iocunditas fraterni amoris exhalat, tanta dulcedo charitatis exuberat. *Hæc tibi*, inquit, *breuiter pro noſtra mediocritate reſcripſimus frater chariſſime, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus vnuſquiſque epiſcoporum quod putat faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem. Nos quantum in nobis eſt, propter hæreticos cum collegis & coepiſcopis noſtris non contendimus, cum quibus concordiam & Dominicam pacem tenemus, maximè cum & Apoſtolus dicat, Si quis autem putatur contentioſus*

1. Cor. 11.

tioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque eccleſia Dei: Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, honor collegij, vinculum fidei, concordia ſacerdotij. Propter hoc etiam libellum De bono patientiæ, quantum valuit noſtra mediocritas, permittente & inſpirante Domino conſcripſimus, quem ad te pro mutua dilectione tranſmiſimus. In his verbis multa conſideranda ſunt, quibus in hoc viro qui dilexit decorem domus Domini, & locum tabernaculi habitationis eius, Chriſtianæ charitatis fulgor elucet. Primò quia id quod ſenſit non tacuit, deinde quia tam manſuetè & pacificè protulit, quia cum his qui aliud ſentiebant eccleſiaſticam pacem tenuit, quia in vnitatis vinculo tantam ſalubritatem eſſe intellexit, quia eam tantum dilexit, & ſobriè cuſtodiuit, quia vidit & ſenſit etiam diuerſa ſentiẽtes poſſe ſalua charitate ſentire. Neque enim cum malis tenere ſe diceret diuinam concordiam & Dominicam pacem. Bonus quippe habere erga malos pacem poteſt, tenere autem cum eis pacem non poteſt, quam ipſi non tenent. Poſtremò quia nemini præſcribens neque præiudicans, quo minus vnuſquiſque Epiſcoporum quod putat faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem, etiam nobis qualibuſcunque locum dedit, pacificè ſecum iſta tractandi. Præſens eſt enim, non ſolum per literas ſuas, ſed etiam per ipſam quæ in illo maximè viguit, & mori nunquam potuit, charitatem. Huic ergo inhærere & conglutinari deſiderans, ſi non impediar inconuenientia peccatorum meorum orationibus eius adiutus, diſcam ſi potero per literas eius quanta pace per eum Eccleſiam ſuam Dominus, & quanto ſolatio gubernauerit: & per eius ſermonis affectũm viſceribus humilitatis indutus, ſi quid verius ſentio cum orbe terrarum, non ei præponam cor meum, nec in eo ipſo quod aliter ſentiens non tamen diremptus eſt ab orbe terrarum. Maius quippe in eo robur virtutis eminuit, cum iſta quæſtio nondum diſcuſſa nutaret, quod aliter ſentiens quàm multi collegæ, tantam moderationem obtinuit, vt Eccleſiæ Dei ſanctam ſocietatem nulla ſchiſmatis labe truncaret, quàm ſi omnia non ſolum veraciter, ſed etiam pariter ſine iſta virtute ſentirent. Neque enim ei placeo, ſi eius ingenium facultatemque ſermonis, & doctrinæ vbertatem, ſancto concilio cunctarum gentium, cui profectò interfuit per ſpiritus vnitatem, præponere affectem; præſertim iam in tali veritatis luce poſito, vbi certiſſimè cernit, quod hic pacatiſſimè requirebat. Ex illa enim vbertate hæc noſtra quæ videntur eloquia, tanquam infantilia rudimenta deridet, ibi videt qua regula pietatis hic egerit, vt nihil eſſet ei in Eccleſia charius vnitate: ibi etiam ineffabili delectatione contuetur quàm prouida & miſericordiſſima diſpenſatione Deus infirma mundi elegit, vt tumores noſtros curaret, ſtulta mundi elegit vt confunderet ſapientes, atque in ordinibus membrorum Eccleſiæ ſuæ tam ſalubriter omnia collocaret, ne de ingenio vel literis ſuis quas adhuc ignorarent cuius munere haberent, electos ſe ad adiutorium Euangelicum homines dicerent, atque inde peſtifera inflarentur ſuperbia. O quàm gaudet Cyprianus? quanto ſerenius in illa luce contuetur, pro quanta ſalute humani generis factum ſit, vt inueniatur aliquid quod merito reprehendi poſſit, quamuis in Chriſtianis & piis literis oratorum, & non inueniatur in literis piſcatorum? De hoc ergo gaudio ſanctæ illius animæ omnino ſecurus, neque vllo modo meas literas ab omni errato liberas audeo vel putare vel dicere: neque illius huic ſententiæ, in qua ei viſum eſt aliter ſuſcipiendos ab hæreticis venientes, quã vel in præteritum ſuſcipiebantur, ſicut ipſe teſtatur, vel nunc ſuſcipiuntur, ſicut totius orbis Chriſtiani plenario concilio rationabilis conſuetudo firmata eſt, meam præpono ſententiam, ſed Eccleſiæ ſanctæ catholicæ, quam ſic ille dilexit & diligit, in qua tam vberem cum tolerantia fructum attulit, cuius vniuerſitas ipſe non fuit, ſed in eius vniuerſitate permanſit; cuius radicem nunquam deſeruit, ſed in cuius radice fœcundus vt eſſet, fœcundior ab agricola cæleſti purgatus eſt. Pro cuius pace ac ſalute, ne ſimul cum zizaniis eradicaretur & triticum, tãta mala hominum ſecum in vnitate cõſtitutorum & veritatis libertate redarguit, & charitatis virtute ſuſtinuit.

Cypriani encomium.

Optat Cypriani oratio nib. adiuuari.

B. Cyprianus mortuus, per ſpiritus vnitatem Niceno concilio interfuit.

1. Cor 1. Infima & ſtulta mundi cur Deus elegerit.

Anima ſanctæ lucem diuinam ... etiam ante extremũ iudicij diem.

Eccleſiæ catholicæ ſententia, ... doctiſſimi ſententia præponenda.

CAPVT XVIII.

Sequentibus duobus capitibus refutat epiſtola ad Quintum rationes.

VNDE nos idem ipſe copioſiſſimè admonet, multos in delictis ſuis & peccatis mortuos, quãuis ad Chriſti ſocietatem, & ad illius columbæ vnicæ innocentis & ſimplicis membra non pertinentes (quę ſi *ſola baptiZaret*, illi vtique non baptizarent) ſpecie tamen intus videri & baptizari & baptizare. Et in eis quamuis mortuis, illius tamen baptiſmum viuere, qui non moritur, & mors illi non vltra dominabitur. Cùm ergo & intus ſint mortui, neq; latentes (nam non de illis tanta diceret Cyprianus) qui vel non pertineant ad illam viuam columbam, vel nondum pertineant: & foris ſint mortui, qui manifeſtius ad eam vel nõ pertineant, vel nondum pertineant: verumque ſit *non poſſe ab eo viuificari alterum, qui ipſe non viuit*; manifeſtum eſt eos qui intus à talibus baptizantur, ſi vera conuerſione cordis accedunt, ab eo viuificari cuius eſt baptiſmus. Si autem ſeculo verbis ſolis & non factis renunciant, quales Cyprianus & intus eſſe teſtatur, nec ipſos viuificari niſi conuertantur, & tamen verum habere baptiſmũ, etiam ſi non conuertantur: vnde etiã exteriores mortuos quamuis *neque viuant, neque viuificent*, habere tamen baptiſmum viuum qui eis tunc proſit ad vitam, ſi conuertantur ad pacem, ſimiliter manifeſtum eſt.

CAPVT XIX.

Deus & per malos ſanctificat.

QVAPROPTER qui tunc ab hæreſibus venientes in eodem Chriſti baptiſmo quem foris acceperant ſuſcipiebant, & *dicebant ſe veterem conſuetudinem ſequi*, ſicut etiam nunc ſuſcipit Eccleſia: fruſtra contra eos dicebatur *apud veteres hæreſes & ſchiſmata, prima adhuc fuiſſe initia, vt hi illic eſſent qui de Eccleſia recedebant, & hic baptiZati prius fuerant, quos tunc ad eccleſiam reuertentes & pœnitentiam agentes, neceſſe non erat baptiZari.* Statim enim vnaquæque hæreſis vt exiſtebat, & à congregatione catholicæ communionis exibat, non dico alio die, ſed & ipſo die poterat irruentes in ſe aliquos baptizare. Et ideo ſi vetus hæc erat conſuetudo vt ſic ſuſciperentur, quod nec ipſi qui contrà diſſerebãt negare potuerunt, nulli paulò attentius aduertenti poteſt eſſe dubium, etiam eos ſic eſſe ſuſceptos, qui foris in hæreſibus baptizati ſunt. Illud autẽ quid habeat rationis non video, vt *nõdum dicatur ouis errans*, cui quærenti ſalutem Chriſtianam, in hæreticorum incidere errorem, & apud eos contingit baptizari: & ouis iam facta dicatur in ipſa intus catholica, qui ſeculo verbis ſolis & non factis renunciauit, & in ea cordis falſitate baptiſmum accepit. Aut ſi & talis nõ ſit ouis, niſi cum ſe ad Deum veraci corde conuerterit, ſicut iſte non quando ſit ouis baptizatur, ſi iam baptizatus erat, ſed ouis nondum erat: ſic & ille qui venit ab hæreticis vt ouis fiat, non tunc baptizandus eſt, ſi apud eos iam eodem baptiſmo baptizatus erat, quamuis adhuc ouis non erat. Quapropter cùm omnes etiam intus mali, auari, inuidi, ebrioſi, & contra diſciplinam Chriſtianam viuentes, merito dici poſſint & mendaces & tenebroſi & mortui & antichriſti, nunquid tamen propterea non baptizant, quia *nihil poteſt eſſe commune mendacio & veritati, tenebris & luci, morti & immortalitati, antichriſto & Chriſto?* Non itaque *de ſola conſuetudine*, *ſed* etiam *de veritatis ratione præſumit*, qui nullorum hominum peruerſitate peruerſum fieri dicit Dei ſacramentum, quod etiam in peruerſis eſſe declaratur. Certè Ioannes Apoſtolus apertiſſimè dicit,

Qui

1. Ioan. 2. Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt vſque adhuc. 1. Ioan. 3. Et iterum, Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Cur ergo intus tales baptizant, quos in maleuola inuidia fuiſſe Cyprianus ipſe commemorat?

CAPVT XX. Epiſtola ad Iubaianum. Tribus proximis capitibus reſpondet Cyprianus epiſt. 72. lib. 1 ſcripta ex Carthag. concilio ad Saturninũ Maximũ etc.

QVOMODO *aquam mundat & ſanctificat* homicida? *Quomodo benedicunt oleum* tenebræ? Si autem Deus adeſt ſacramentis & verbis ſuis per qualeſlibet adminiſtrentur, & ſacramenta Dei vbiq; recta ſunt, & mali homines quibus nihil proſunt, vbique peruerſi ſunt. Illud autem quale eſt, vt ideo putetur *hæreticus non habere baptiſmum, quia non habet Eccleſiam?* Et vtique *cum baptizatur, etiam de ſancta Eccleſia interrogatur.* Quaſi verò ille qui non factis intus, ſed verbis ſeculo renunciat, non hoc in baptiſmo interrogetur. Sicut ergo huius falſa reſponſio non efficit, vt baptiſmus non ſit quem percipit: ſic & illius de Eccleſia ſancta falſa reſponſio, non efficit vt baptiſmus non ſit quem percipit. Et ſicut ille ſi poſtea quod fallaciter reſponderat, veraciter impleat, non ei baptiſmus repetitur, ſed vita corrigitur: ſic & ille ſi poſtea veniat ad Eccleſiam, de qua interrogatus falſum reſponderat, quia eam ſe habere dum non haberet putabat, ipſa quam non habebat ei datur, non quod acceperat iteratur. Cur autem ad verba quæ procedunt ex ore homicidæ, poſſit tamen Deus oleum ſanctificare; & *in altari quod hæretici poſuerunt non poſſit*, neſcio: niſi fortè quem cor hominis fallaciter conuerſum intus non impedit, lignum fallaciter poſitum impedit foris, quo minus ſacramentis ſuis adeſſe dignetur, nullis hominum falſitatibus impeditus? Si ergo ad hoc valet quod dictum eſt in Euangelio, *Deus peccatorem non audit*, vt per peccatorem ſacramenta non celebrentur: quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel ſuper aquam baptiſmi, vel ſuper oleum, vel ſuper euchariſtiam, vel ſuper capita eorum quibus manus imponitur? Quæ omnia tamẽ & fiunt & valent etiam per homicidas, id eſt per eos qui oderunt fratres, etiam in ipſa intus Eccleſia. *Cum dare nemo poſſit quod non habet*: quomodo dat homicida Spiritum ſanctum? Et tamen ipſe intus etiam baptizat. Deus ergo dat etiam ipſo baptizante Spiritum ſanctum.

(Ioan. 9.)

CAPVT XXI.

QVOD verò ait, *baptizandus & innouandus eſt qui ad Eccleſiam venit, vt intus per ſanctos ſanctificetur.* quid faciet, ſi & intus in non ſanctos incurrerit? An fortè ſanctus eſt homicida? Et ſi propterea baptizatur in Eccleſia, vt *etiam hoc ipſum deponat, quod homo ad Deum veniens dum ſacerdotem quærit, in ſacrilegum fraude erroris incurrit*: vbi poſtea depoſiturus eſt, ſi fortè in ipſa intus Eccleſia dum hominem Dei quærit, in homicidam fraude erroris incurrit? *Si non poteſt in homine aliquid inane eſſe & aliquid præualere*, quare poteſt in homicida ſacramentum ſanctum eſſe, & cor ſanctum non eſſe? *Si quiſquis Spiritum ſanctum dare non poteſt, nec baptizare poteſt*, cur intus baptizat homicida? Aut quomodo Spiritum ſanctum habet homicida, cum omnis qui Spiritum ſanctum habet illuminatus ſit: qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris ſit vſque adhuc? Eph. 4. *Si quia vnus eſt baptiſmus & vnus ſpiritus*, ideo non poſſunt habere vnum baptiſma qui non habent vnum ſpiritum: cur intus innocens & homicida baptiſmum vnum habent, & eundem ſpiritum non habent? Ita ergo poteſt hæreticus & catholicus baptiſma vnum habere, & vnam Eccleſiam non habere; ſicut poſſunt in catholica innocens & homicida vnum habere baptiſma, & vnum ſpiritum non habere: quia ſicut vnum eſt baptiſma, ſic vnus eſt ſpiritus & vna Eccleſia. Ita fit vt hoc in quoque agnoſcendum ſit quod habet, hoc ei dandum quod non habet. Si *nihil poteſt ratum & firmum eſſe apud Deum quod illi faciunt, quos Dominus hoſtes & aduerſarios ſuos eſſe dicit*, cur firmus eſt baptiſmus

A quem tradunt homicidæ? An hoſtes & aduerſarios Domini non dicimus homicidas? Qui autem odit fratrem ſuum, homicida eſt. (1. Ioan. 3.) Quomodo ergo baptizabant qui oderant Paulum ſeruum Chriſti Ieſu, ac per hoc oderant & Ieſum, quia & Saulo dixit ipſe, Quid me perſequeris: (Act. 9.) quando eius ſeruos perſequebatur, & in fine ipſe dicturus eſt, Cùm vni ex minimis meis non feciſtis, nec mihi feciſtis. (Matth. 25.) Quamobrem omnes qui ex nobis exeunt, non ſunt ex nobis; ſed non omnes qui nobiſcum ſunt ex nobis ſunt, ſicut area cum trituratur, quicquid inde volat non eſt triticum, ſed non quicquid ibi eſt triticum eſt. Ideoque & Ioannes, Ex nobis, inquit, exierunt, ſed non erant ex nobis. (1. Ioan. 2.) Si enim fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum. Quapropter ſacramẽtum gratiæ dat Deus etiam per malos: ipſam verò gratiam non niſi per ſeipſum vel per ſanctos ſuos; & ideo remiſſionem peccatorum vel per ſeipſum facit, vel per illius columbæ membra, quibus ait, Si cui dimiſeritis, dimittentur: (Ioan. 20.) B ſi cui tenueritis, tenebuntur. Baptiſmum verò quod eſt ſacramentum remiſſionis peccatorum, quia nulli dubium eſt habere etiam homicidas poſſe, qui in tenebris ſunt vſque adhuc, quia de cordibus eorum fraternum odium non excluſum eſt: ſiue nulla eis peccata dimiſſa ſint, ſi non in melius mutato corde baptizati ſunt, ſiue continuò dimiſſa redierint: & per ſeipſum, quia Dei eſt, ſanctum eſſe cognoſcimus, & ſiue tradatur ſiue accipiatur à talibus, nulla eorum peruerſitate violari, ſiue intus ſiue foris.

CAPVT XXII.

PROINDE conſentimus Cypriano, *hæreticos remiſſionem dare non poſſe*; baptiſmum autem dare poſſe; quod quidem illis & dantibus & accipientibus valeat ad perniciem, tanquam tanto munere Dei malè vtentibus: ſicut etiam maligni & inuidi, quos & intus eſſe ipſe teſtatur, remiſſionem peccatorum dare non poſſunt, cùm eos baptiſmum dare poſſe omnes fateamur. Si enim de his qui in nos peccauerint, dictum eſt, Si non dimiſeritis peccata hominibus, nec pater (Matth. 6.) C veſter dimittet vobis peccata veſtra: quanto magis fieri non poteſt, vt eis peccata dimittantur, qui fratres à quibus diliguntur oderunt, & in ipſo odio baptizantur: quibus tamen poſtea correctis non rurſus baptiſmus datur, ſed ipſa venia quam tunc accipere non meruerunt, in vera conuerſione præſtatur. Ideoque etiam illa quæ ad Quintum ſcribit Cyprianus; (Tomo 2. lib. 1. epiſt. 12.) & illa quæ cùm collegis ſuis Liberali, Caldonio, Iunio, & cæteris ad Saturninum, Maximum, & alios, bene conſiderata nullo modo proferenda ſunt, aduerſus totius Eccleſiæ catholicæ conſenſionem; cuius ſe illi membra eſſe gaudebant, & vnde ſe neque ipſi præciderunt, neque diuerſa ſentientes præcidi paſſi ſunt: donec aliquando in Domini voluntate per plenarium concilium, licet poſt multos annos quid eſſet rectius elucerel, non aliqua nouitate inſtituta, ſed antiquitate roborata.

CAPVT XXIII. Reſtat epiſtola ad Pompeium, quæ eſt tomo 2.

AD Pompeium etiam ſcribit Cyprianus de hac eadem re, vbi apertè indicat Stephanum, quem Romanæ Eccleſiæ Epiſcopum tunc fuiſſe didicimus, non D ſolum ſibi ad iſta non conſenſiſſe, verumetiam contra ſcripſiſſe atque præcepiſſe. Qui vtique Stephanus non propterea *communicauit hæreticis*, quia baptiſma Chriſti quod in eorum peruerſitate integrum manſiſſe cognouit, improbare non auſus eſt. Nam ſi non habent baptiſmum qui de Deo praua ſentiũt, hoc poſſe & intus accidere, iam ſatis, vt arbitror, diſputatum eſt. *Apoſtoli autem nihil quidem exinde præceperunt*, ſed conſuetudo illa quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordiũ ſumpſiſſe credenda eſt: ſicut ſunt multa quæ vniuerſa tenet Eccleſia, & ob hoc ab Apoſtolis præcepta bene creduntur, quanquam ſcripta non reperiantur. (Traditiones Apoſtolicæ non ſcriptæ.) At enim ſcriptum eſt de hæreticis, (Tit. 3.)

quòd

quòd à ſemetipſis damnati ſunt. Quid ergo? Et illi non à A ſemetipſis damnati ſunt, quibus dictum eſt, In quo enim alterum iudicas, temetipſum condemnas? His
Rom. 2.
autem dicit Apoſtolus, Qui prædicas non furandum, furaris, &c. Et tales profectò erant illi, qui cum eſſent Epiſcopi & cum ipſo Cypriano in vnitate catholica conſtituti, fundos inſidioſis fraudibus rapiebant; prædicantes vtique populis Apoſtoli verba dicentis, Neq;
1. Cor. 6.
rapaces regnum Dei poſſidebunt. Quapropter ipſius etiam epiſtolæ quæ ad Pompeium ſcripta eſt, cæteras ſententias ex eiſdem regulis breuiter percurrere non morabor? *Contra mandatum Dei eſſe, quòd venientes ab hæreticis ſi iam illic baptiſmum Chriſti acceperunt, non baptizantur*, qua ſcripturarum authoritate ſanctarum oſtenditur? Sed planè oſtenditur, multos pſeudochriſtianos, quamuis non habeant eandem charitatem cũ ſanctis, ſine qua nihil proſunt quæcunque ſancta habere potuerint, baptiſmum tamen communem habere cum ſanctis: quod iam ſatis atque vberrimè demonſtratum eſt. B *Eccleſiam & ſpiritum & baptiſma* dicit, *ab inuicem non poſſe ſeparari; & ideo qui ab Eccleſia ſeparati ſunt & à Spiritu ſancto, etiam à baptiſmo* vult *intelligi ſeparatos.* Quò! ſi ita eſt, cum quiſque in eccleſia catholica baptiſmum acceperit, tandiu in eo manet, quandiu in eccleſia & ipſe manet. Si autem inde diſceſſerit, diſceſſit à baptiſmo, quod non ita eſt. Nam ideo redeunti non redditur, quia cum diſcederet, non amiſit. Quemadmodum autem Spiritum ſanctum ſicut habent filij dilecti, non habent filij maligni, & tamen baptiſmum habent: ſic & eccleſiam ſicut habent catholici, non habent hæretici; & tamen bapti-
Sapien. 1.
ſmum habent. Nam Spiritus ſanctus diſciplinæ fugiet fictum, nec tamen eum effugiet baptiſmus. Itaque ſicut poteſt baptiſma eſſe, & vnde ſe aufert Spiritus ſanctus; ita poteſt eſſe baptiſma vbi non eſt eccleſia. *Manus autem impoſitio*, ſi non *adhiberetur ab hæreſi venienti*, tanquam extra omnem culpam eſſe iudicaretur: propter charitatis autem copulationem, quod eſt maximum donum Spiritus ſancti, ſine quo non valet C ad ſalutem quæcunque alia ſancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

Ab hæreſi reuerſis cur in Eccleſia manus imponatur.

CAPVT XXIIII. al. 3.

IAM *de templo Dei, & quomodo accipiendũ ſit, Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis*, ſatis diſſeruiſſe me memini. Neque enim auari templum
2. Cor. 6.
Dei ſunt, cum ſcriptum ſit, Quæ ſocietas templo Dei cum idolis? Et auaritiam idololatriam eſſe, teſtimonium Pauli Cyprianus aſſumpſerit. Induunt autem homines Chriſtum, aliquando vſque ad ſacramenti perceptionem; aliquando & vſque ad vitæ ſanctificationem; atque illud primum & bonis & malis poteſt eſſe commune, hoc autem alterum proprium eſt bonorum & piorum. Quapropter ſi *baptiſma eſſe ſine ſpiritu non poteſt*, habent & ſpiritum hæretici, ſed ad perniciem, non ad ſalutem, ſicut habuit Saul. Nam per

Chriſtũ quatenus in baptiſmo induamus.

1 Reg. 8.
nomen Chriſti in ſpiritu ſancto eiiciuntur dæmonia, quod & ille poterat qui erat extra eccleſiam, de quo
Marci 9.
diſcipuli Domino ſuggeſſerunt: ſicut habent auari,
2. Cor. 6.
qui tamen non ſunt templum Dei: Quoniam quę ſo- D cietas templo Dei cum idolis? Si autem non habent auari ſpiritum Dei, & tamen habent baptiſma, poteſt eſſe ſine ſpiritu baptiſma. Si *propterea filios Deo generare non poteſt hæreſis per Chriſtum, quia Chriſti ſponſa non eſt*; nec turba illa malorum intus conſtitutorum poteſt, quia & ipſa Chriſti ſponſa non eſt. Deſignatur e-
2. Reti 18.
nim Chriſti ſponſa ſine macula & ruga: ergo aut non omnes baptizati filij ſunt Dei, aut poteſt & non ſponſa generare filios Dei. Sicut autem quæritur, *vtrum ſpiritaliter natus ſit qui baptiſmum Chriſti apud hæreticos accepit:* ita quæri poteſt vtrũ ſpiritaliter natus ſit, qui baptiſmũ Chriſti nõ ad Deũ veraci corde cõuerſus in catholica accepit, nec tamẽ ideo baptiſmũ non accepit.

IAM illa quæ in Stephanum iritatus effudit, retractare nolo, quia & non opus eſt. Eadem quippe ipſa dicuntur, quæ iam ſatis diſcuſſa ſunt; & ea præterire melius eſt, quæ periculum pernicioſæ diſſenſionis habuerunt. Stephanus autem etiam abſtinendos putauerat, qui de ſuſcipiendis hæreticis priſcam conſuetudinem conuellere conarentur: iſte autem quæſtionis ipſius difficultate permotus, & ſanctis charitatis viſceribus largiſſimè præditus, in vnitate cum eis manẽdum qui diuerſa ſentirent. Ita quamuis commotius, ſed tamen fraternè indignaretur, vicit tamen pax Chriſti in cordibus eorum, vt in tali diſceptatione nullum inter eos malum ſchiſmatis oriretur. Non autem *hinc vberius excreuerunt hæreſes & ſchiſmata*, quia id quod in eis Chriſti eſt, approbatur; quod autem ipſorum eſt, improbatur. Magis enim qui hanc legem rebaptizandi tenuerunt, in plura fruſtra conciſi ſunt.

CAPVT XXV.

IAM verò cum dicit *Epiſcopum docibilem eſſe debere*, & adiungit, *Docibilis autem ille eſt, qui eſt ad diſcendum, patientia lenis & mitis: oportet enim Epiſcopum non tantùm docere, ſed & diſcere, quia & ille melius docet qui quotidie creſcit & proficit diſcendo meliora.* His vtique verbis ſatis indicat vir ſanctus & pia charitate præditus, non eſſe metuendum ſic eius epiſtolas legere, vt ſi quid poſtea pluribus & diuturnioribus inquiſitionibus compertum Eccleſia confirmauerit, non ambigamus: quia ſicut multa erant quæ doctus Cyprianus doceret; ſic erat & aliquid quod Cyprianus docibilis diſceret. Quòd autem nos admonet, *vt ad fontem recurramus, id eſt, ad Apoſtolicam traditionem, & inde canalem in noſtra tempora dirigamus*; optimum eſt, & ſine dubitatione faciendum. *Traditum eſt ergo nobis*, ſicut ipſe commemorat, ab Apoſtolis, *quod ſit vnus Deus, &* Eph. 4.
Chriſtus vnus, & vna ſpes, & fides vna, & vna eccleſia, & baptiſma vnum. Cum ergo ipſis Apoſtolorum temporibus inueniamus fuiſſe quoſdam quibus vna ſpes non erat, & vnum baptiſma erat; ex ipſo fonte ita in nos ducitur veritas, vt appareat nobis ſic fieri poſſe; vt cum ſit vna eccleſia, ſicut ſpes vna, & baptiſma vnum; habeant tamen vnum baptiſma qui nõ habent vnam eccleſiam: ſicut illis etiam temporibus fieri potuit vt baptiſma vnum haberent, qui vnam ſpem non haberent. Quomodo enim habebant vnam ſpem cum ſanctis & iuſtis illi qui dicebant, Manducemus & biba- 1. Cor. 15.
mus, cras enim moriemur, dicentes, quòd non eſſet reſurrectio mortuorum: & tamen in ipſis erant quibus idem dicit Apoſtolus, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Ad 1. Cor. 15.
eos enim apertiſſimè ſcribit, dicens, Quomodo qui- 1. Cor. 1.
dam in vobis dicunt, quia reſurrectio mortuorum non eſt?

CAPVT XXVI. 2. Tim. 2.

Certiſſima regula veritatis explicanda, Apoſtolica traditio.

ET quod in Cantico Canticorum Eccleſia ſic deſcribitur, *Ortus concluſus, ſoror mea ſponſa, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum:* hoc intelligere non audeo niſi in ſanctis & iuſtis, non in auaris & fraudatoribus, & raptoribus, & fœneratoribus, & ebrioſis, & inuidis, quos tamen cum iuſtis baptiſmum habuiſſe communem, cum quibus communem non habebant vtique charitatem, ex ipſius Cypriani literis, ſicut ſæpè commemoraui, vberius diſcimus, & docemus. Nam dicat mihi aliquis, *quomodo irrepſerint in ortum concluſum & fontem ſignatum*, quos ſeculo ſolis verbis & non factis renunciaſſe Cyprianus, & tamen intus fuiſſe teſtatur? Si enim & ipſi ibi ſunt, & ipſi ſponſa Chriſti ſunt, itáne verò talis eſt illa ſine macula & ruga, & illa ſpecioſa columba tali membrorum parte turpatur? An iſtæ ſunt ſpinæ, in Epheſ. 5.
quarum medio eſt illa ſicut lilium, quod in eodem 2. Retract. c.
cantico dicitur? Inquantum ergo lilium, intantum & Cant. 2.
ortus concluſus & fons ſignatus: in illis videlicet iuſtis, qui in occulto Iudæi ſunt circumciſione cordis. Pſal. 44.

CAPVT XXVII. Cant. 4.

Omnis

Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinſecus, in A
quibus eſt numerus certus ſanctorum prædeſtinatus
ante mundi conſtitutionem. Illa verò multitudo ſpi-
narum, ſiue occultis, ſiue apertis ſeparationibus, fo-
Pſal. 39. rinſecus adiacet ſupernumerum. Annunciaui, inquit,
& locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerū. Nu-
merus ergo ille iuſtorum, qui ſecundum propoſitum
Rom. 8. vocati ſunt, de quibus dictum eſt, Nouit Dominus
qui ſunt eius: ipſe eſt ortus concluſus, fons ſignatus,
puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum.
Ex hoc numero quidam ſpiritaliter viuunt, & ſupere-
minentem viam charitatis ingrediuntur, & cùm præ-
occupatum hominem in aliquo delicto inſtruunt in
ſpiritu lenitatis, intendunt ne & ipſi tententur, &
cùm fortè & ipſi præoccupantur, reprimitur in eis a-
liquantulum, non autem extinguitur charitatis affe-
ctus: rurſuſque inſurgens & inardeſcens, priſtino cur-
Pſal. 118. ſui reſtituitur. Norunt enim dicere, Dormitauit a-
nima mea præ tædio, cōfirma me in verbis tuis. Cùm B
autem aliquid aliter ſapiunt, id quoque illis in chari-
tatis flagrantia permanentibus, nec rumpentibus vin-
culum pacis, Deus reuelabit. Quidam verò adhuc
carnales & animales prouectus ſuos inſtanter exer-
cent, & vt cibo ſpiritalium fiant idonei, ſanctorum
myſteriorum lacte nutriuntur; ea quæ in prauis mo-
ribus populari etiam iudicio manifeſta ſunt, in Dei ti-
more deuitant; & vt minus minuſque rebus terrenis
& temporalibus delectentur, vigilantiſſimè ſatagunt;
regulam fidei diligenter inquiſitam firmiſſimè tenēt;
& ſi quid ab ea deuiāt, citò authoritate catholica cor-
riguntur; quamuis in eius verbis pro ſenſu carnali, va-
riis adhuc phantaſmatum concurſibus fluctuēt. Sunt
enim quidam ex eo numero qui adhuc nequiter vi-
uant, aut etiam in hæreſibus, vel in gentilium ſuper-
ſtitionibus iaceant, & tamen etiam illic nouit Domi-
nus qui ſunt eius. Namque in illa ineffabili præſcien-
tia Dei, multi qui foris videntur, intus ſunt: & mul-
ti, qui intus videntur, foris ſunt. Ex illis ergo omnibus,
qui, vt ita dicam, intrinſecus & in occulto intus ſunt, C
conſtat ille ortus concluſus, fons ſignatus, puteus a-
quæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum. Horum
munera conceſſa diuinitus, partim ſunt propria, ſicut
in hoc tempore infatigabilis charitas, & in futuro ſæ-
culo vita æterna: partim verò cum malis peruerſiſque
communia, ſicut omnia cætera, in quibus ſunt & ſa-
croſancta myſteria.

CAPVT XVIII. Qualiter per arcam Noe ecclesia figuretur.

HINC itaque iam facilior & expeditior nobis ar-
cæ illius, cuius Noe fabricator & gubernator extitit,
conſideratio proponitur. *Ait enim Petrus, In arca Noe*
pauci, id eſt, octo animæ hominum ſaluæ factæ ſunt per a-
Geneſ. 7. *quam, quòd & vos ſimili forma baptiſma ſaluos facit*, non
1 Petri 3. carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ inter-
rogatio. Quapropter ſi apparent hominibus in vnita-
te catholica baptizati, qui ſæculo ſolis verbis, non fa- D
ctis renunciant; quomodo pertinēt ad huius arcæ my-
ſterium, in quibus non eſt conſcientiæ bonæ interro-
gatio? Aut quomodo *ſalui fiunt per aquam*, qui ſancto
baptiſmate malè vtentes, cùm videantur eſſe intus,
vſque in finem vitæ in flagitioſis & perditis moribus
perſeuerant? Aut quomodo non ſunt per aquam ſal-
uati, quos in præteritum cum eo baptiſmate, quod in
hæreſi acceperant, in eccleſiam ſimpliciter admiſſos
Cyprianus ipſe commemorat? Eadem quippe arcæ v-
nitas eos ſaluos fecit, in qua nemo niſi per aquam ſal-
uatus eſt. Ipſe enim dicit, *Potens eſt Dominus miſericor-*
dia ſua indulgentiam dare, & eos, qui ad eccleſiam ſimpli-
citer admiſſi, in eccleſia dormierunt, ab eccleſiæ ſuæ mune-
ribus non ſeparare. Si non per aquam, quomodo in ar-
ca? Si non in arca, quomodo in eccleſia? Si autem in
eccleſia, vtique in arca: & ſi in arca, vtique per aquam.
Poteſt ergo fieri, vt & quidam foris baptizati, per Dei

præſcientiam verius intus baptizati deputentur: quia
illic eis aqua incipit prodeſſe ad ſalutem. Neque enim
aliter dici poſſunt ſalui facti in arca niſi per aquam. Et
rurſus quidam, qui videbātur intus baptizati, per eán-
dem præſcientiam Dei foris baptizati veriùs deputen-
tur. Malè quippe vtentes baptiſmo, per aquā moriun-
tur, quod nulli tunc accidit, niſi qui præter arcam fuit.
Certè manifeſtum eſt, id quod dicitur in eccleſia in-
tus & foris, in corde non in corpore cogitandū, quan-
doquidem omnes, qui corde ſunt intus, in arcæ vnita-
te per eádem aquam ſalui fiunt: per quam omnes, qui
corde ſunt foris, ſiue etiam corpore foris ſint, ſiue non
ſint, tanquam vnitatis aduerſarij moriuntur. Sicut er-
go non alia, ſed eadem aqua & in arca poſitos ſaluos
fecit, & extra arcam poſitos interemit: ſic non alio, ſed
eodem baptiſmo & boni catholici ſalui fiunt, & mali
catholici vel hæretici pereunt. Quid autem beatiſſi-
mus Cyprianus de catholica ſentiat, & quomodo eius
authoritate penitus obterantur hæretici, quanquam
multa dixerim, ſeorſùm tamen ſi Domino placuerit,
aliquāto vberiùs atque manifeſtiùs dicere ſtatui, cùm
prius de concilio eius dixero quæ deberi à me puto;
quod in Dei voluntate ſequenti volumine aggrediar.

LIBRI V. FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBER VI.

POTERAT iam fortaſſe ſufficere, quòd CAP. I.
toties repetitis rationibus, & multiplici-
ter diſputando verſatis atque tractatis,
adiūctis etiam diuinarum ſcripturarum
documentis, & ipſius Cypriani tot teſti-
moniis ſuffragantibus, iam etiā corde tardiores, quan-
tum exiſtimo, intelligunt baptiſmū Chriſti nulla per-
uerſitate hominis, ſiue dantis, ſiue accipientis, poſſe
violari. Nec ob aliud illis tēporibus, quando iſta quæ-
ſtio contra veterem conſuetudinem diſputationibus
ſalua charitate atque vnitate altercātibus diſcutieba-
tur, viſum eſt quibuſdam etiam egregiis viris antiſtiti-
bus Chriſti, inter quos præcipuè beatus Cyprianus e-
minebat, non eſſe poſſe apud hæreticos vel ſchiſmati-
cos baptiſmum Chriſti, niſi quia non diſtinguebatur Aliud sacramentum,
ſacramentum ab effectu, vel vſu ſacramēti. Et quia e- aliud sacra-
ius effectus atq; vſus in liberatione à peccatis, & cor- menti effectus.
dis rectitudine apud hæreticos non inueniebatur, ipſū
quoque ſacramentū non illic eſſe putabatur. Sed con-
uertentibus oculos ad interioris paleç multitudinem,
cùm & hi, qui in ipſa vnitate peruerſi ſunt, & perditè
viuunt, appareant remiſſionem peccatorum nec dare
poſſe nec habere: quia non malignis, ſed bonis filiis di-
ctum eſt, Si cui dimiſeritis peccata, dimittētur ei; ſi cui Ioann. 20.
tenueritis, tenebuntur: habere tamen, & dare, & acci-
pere baptiſmi ſacramentum, ſatis eluxit paſtoribus ec-
cleſiæ catholicæ toto orbe diffuſæ, per quos poſtea ple-
narij concilij authoritate originalis cōſuetudo firma-
ta eſt: etiam ouem, quæ foris errabat, & Dominicum
characterem à fallacibus deprædatoribus ſuis foris ac-
ceperat, venientem ad Chriſtianæ vnitatis ſalutem, ab
errore corrigi, à captiuitate liberari, à vulnere ſanari,
characterem tamen Dominicum in ea agnoſci potius
quàm improbari: quandoquidem ipſum characterem
multi & lupi & lupis infigunt, qui videntur quidem
intus eſſe, veruntamen ad illam ouem, quæ etiam ex
multis vna eſt, non pertinere, morum ſuorum fructi-
bus conuincuntur, in quibus in finē vſque perduranti
quia ſecundum præſcientiam Dei, ſicut multæ oues
E errant

errant exterius, ſic multi lupi inſidiantur interius, in- A
ter quos tamen nouit Dominus qui ſunt eius, qui non
audiunt vocem niſi paſtoris, etiam cùm clamat per
Matth. 23. ſimiles Phariſæorum, de quibus dictum eſt, Quæ di-
cunt facite. Sicut enim homo ſpiritalis habens finem
præcepti, id eſt, charitatem de corde puro, & con-
ſcientia bona, & fide non ficta, poteſt aliquid ex cor-
pore quod adhuc corrumpitur, & aggrauat animam,
minus liquidè cernere, & aliter ſapere quod in eadem
charitate permanenti Deus cùm voluerit reuelabit:
ſic in homine carnali atque peruerſo poteſt aliquod
bonum & vtile reperiri, quod aliunde ſit non ex ipſo.
Nam vt in palmite fructuoſo inuenitur aliquid quod
purgandum ſit, vt maiorem fructum ferat; ita & in
arundine ſterili atque arida vel alligata ſolet vua pen-
dere. Et ideo ſicut ſtultum eſt fructiferi palmitis pur-
gamenta diligere, commodè autem facit qui poma
ſuauia vbicunque ſuſpenſa non reſpuit: ita quiſquis
ab vnitate præciſus propterea rebaptizat, quia Cy- B
priano viſum eſt ab hæreticis venientes denuò bapti-
zari oportere: laudanda in tanto viro auerſatur, & e-
mendanda ſectatur, nec ea ipſa quæ ſectatur aſſequi-
tur. Ille enim dum zelo Dei grauiter deteſtatur eos
qui ſe ab vnitate ſeparauerũt, etiam ab ipſo baptiſma-
te ſeparatos eſſe arbitratus eſt: iſti autem parum ſce-
leris putãtes, quòd ipſi à Chriſti vnitate ſeparati ſunt,
etiam baptiſmum eius illic non eſſe, & ſecum exiiſſe
contendunt. Tam ergo longè ſunt à fœcunditate Cy
priani, vt nec purgamentis eius æquentur.

CAPVT II.
ITEM quiſquis non habens charitatem, & perdi-
tas vias morum ingrediens peſſimorum, intus vide-
tur eſſe cùm foris ſit, & baptiſmum Chriſti nec in hæ-
reticis repetit, nihil eius adiuuat ſterilitatem, quòd
non fœcundatur ſuo, ſed fructu oneratur alieno. Fie-
ri autem poteſt vt aliquis vigeat in radice charitatis,
& in quo Cyprianus aliter ſapuit rectiſſimè ſapiat, &
tamen in Cypriano, quàm in iſto plura fœcunda ſint, C
& in iſto quàm in Cypriano plura purganda ſint. Non
ſolùm itaque malos catholicos nullo modo compa-
ramus, ſed nec bonos facilè coæquamus beato Cy-
priano, quem inter raros & paucos excellentiſſimæ
gratiæ viros numerat pia mater eccleſia: quamuis iſti
& apud hæreticos cognoſcant baptiſmum Chriſti, il-
li autem aliter viſum ſit: vt per eum minus aliquid vi-
dentem, & in vnitate firmiſſimè permanentẽ, mani-
feſtius demonſtraretur hæreticis, quàm ſacrilego ſce-
lere rumperetur vinculum pacis. Neque enim Phari-
ſæi cæci, quamuis dicentes aliquando quod fieri de-
bebat, comparandi erant apoſtolo Petro, quamuis di-
centi aliquando quod fieri non debebat. Non ſolùm
autem iſtorum ariditas illius viriditati conferẽda non
eſt, ſed nec aliorum fructus illius vbertati adæquan-
Galat. 2. dus eſt. Gentes enim nemo Iudaizare nunc cogit, nec
ideo tamen quiſquam nunc in eccleſia quantumlibet
profecerit, Petri apoſtolatui conferendus eſt. Qua- D
propter reddens debitam reuerentiam, dignumque
honorem, quantum valeo, perſoluens pacifico epiſco-
po & glorioſo martyri Cypriano, audeo tamen dice-
re eum aliter ſenſiſſe de ſchiſmaticis vel hæreticis ba-
ptizandis, quàm poſtea veritas prodidit; non ex mea,
ſed ex vniuerſæ eccleſiæ ſententia, plenarij concilij au
thoritate roborata atque firmata: ſicut venerans pro
ſui merito Petrum primum Apoſtolorũ, & eminẽtiſ-
ſimum Martyrum, audeo tamen dicere, non eum re-
ctè feciſſe vt gentes Iudaizare cogeret: etiam hoc e-
nim dico, non ex mea, ſed ex apoſtoli Pauli ſalutari
doctrina, per eccleſiam vniuerſam retenta atque ſer-
uata. Diſputans ergo de ſententia Cypriani, multum
infra merita poſitus Cypriani, dico ſacramentum ba-
ptiſmi & bonos & malos poſſe habere, poſſe dare, poſ-
ſe accipere: & bonos quidem vtiliter ac ſalubriter,
A malos autem pernicioſè ac pœnaliter, cùm illud ta-
men in vtriſque ſit æqualiter integrum: atque nihil
intereſſe ad eius æqualem in omnibus integritatem,
quanto peior id habeat inter malos, ſicut nihil inter-
eſt quanto melior id habeat inter bonos. Ac per hoc
etiam nihil intereſt quanto peior id tradat, ſicut nihil
intereſt quãto melior id tradat: atque ita nihil intereſt
quanto peior id accipiat, ſicut nihil intereſt quanto
melior accipiat. Illud enim per ſeipſum & in eis,
qui non æqualiter iuſti ſunt, & in eis, qui non æquali-
ter iniqui ſunt, æqualiter ſanctum eſt.

CAPVT III.
HABERE autem baptiſmum, & tradere, & acci-
pere malos nequaquam in melius commutatos, & de
Scripturis canonicis, & de ipſius Cypriani literis, ſa-
tis, vt arbitror, demonſtrauimus: quos non pertinere
ad ſanctam eccleſiam Dei, quamuis intus eſſe videan-
tur, ex hoc apertiſſimè apparet; quia iſti ſunt aua- 2 Retract. cap. 18.
ri, raptores, fœneratores, inuidi, maleuoli, & cætera Ephes. 5.
B huiuſmodi: illa autem columba vnica, pudica & ca-
ſta, ſponſa ſine macula & ruga, ortus concluſus, fons
ſignatus, paradiſus cum fructu pomorum, & cætera
quæ de illa ſimiliter dicta ſunt: quod non intelligitur
niſi in bonis & ſanctis & iuſtis, id eſt, non tantum ſe-
cundum operationes munerum Dei bonis maliſque
communes, ſed etiam ſecundum intimam & ſuper-
eminentem charitatem Spiritum ſanctum habenti-
bus, quibus Dominus dicit, Si cui dimiſeritis pecca- Ioannis 20.
ta, dimittentur ei: & ſi cui tenebitis, tenebuntur.

CAPVT IIII.
AC per hoc nihil idoneum dici, cur non poſſit ma-
lus etiam tradere baptiſmum, qui poteſt habere; &
ſicut pernicioſè habet, ita etiam pernicioſè tradere;
non quia tale aliquid tradit, nec quia tali tradit, ſed
quia talis tradit. Nam cùm malus tradit bono, id eſt,
in vnitatis vinculo, veraci conuerſione mutato, inter
bonum ſacramentum quod traditur, & bonum fide-
lem cui traditur, tradentis malitia non ſeparat. Et cùm
C illi veraciter ad Deum conuerſo peccata dimittun-
tur, ab eis dimittuntur, quibus ipſe veraci conuer-
ſione coniungitur. Idem quippe Spiritus ſanctus ea
dimittit, qui datus eſt omnibus ſanctis ſibi charitate co-
hærentibus, ſiue ſe nouerint corporaliter, ſiue non
nouerint. Similiter cùm alicuius peccata tenentur,
ab eis vtique tenentur, à quibus ille, cui tenentur, vi-
tę diſſimilitudine & praui cordis auerſione diſiũgitur,
ſiue illum corporaliter nouerint, ſiue non nouerint.

CAP. V.
QVAPROPTER omnes mali ſpiritaliter à bonis ſeiũ-
cti ſunt: ſi autem etiam corporaliter aperta diſſenſione
ſeparentur, peiores fiunt. Sed, vt dictũ eſt, nihil intereſt
ad baptiſmi ſanctitatẽ, quãto quiſque peior id habeat,
& quãto peior id tradat: poteſt tamẽ tradere ſeparatus,
ſicut poteſt habere ſeparatus; ſed quàm pernicioſe ha-
bere, tam pernicioſe tradere. Ille autem cui tradit, po-
teſt ſalubriter accipere, ſi ipſe non ſeparatus accipiat:
ſicut pleriſque accidit, vt catholico animo & corde ab
D vnitate pacis nõ alienato, aliqua neceſſitate mortis vr- Etiam ab hæ-
gentis in aliquẽ hæreticum irruerent, & ab eo Chriſti reticis in ne-
baptiſmũ ſine illius peruerſitate perciperẽt, & ſiue de- ceſſitate acci-
functi, ſiue liberati, nequaquam apud eos remanerẽt, pi baptiſmus poteſt.
ad quos nunquam corde tranſierant. Si autem etiam
& ipſe ſeparatus acceperit, tanto pernicioſius accipit,
quanto maius bonũ eſt quod non bene accipit: & tan-
to magis valet ad exitium ſeparato, quanto magis
poſſet ad ſalutem valere coniuncto. Et ideo ſi ab illa
peruerſitate correctus, & à ſeparatione conuerſus ve-
nerit ad catholicam pacem, ſub eodem baptiſmate
quod acceperat, eius peccata dimittũtur propter vin-
culum charitatis, ſub quo baptiſmate peccata eius te-
nebantur propter ſacrilegiũ diuiſionis: quia illud & in
homine iuſto, & in homine iniuſto ſemper ſanctũ eſt,
quod neque æquitate alicuius augetur, neq; alicuius
iniquitate minuitur. Quæ cùm ita ſint, quid huic tam
perſpicuæ

perſpicuæ veritati officit, quod multi coepiſcopi Cypriano in illam ſententiã conſenſerunt, ſuaſq́; in idem conuenientes proprias protulerunt, niſi vt magis magiſq́; illius viri erga vnitatem Chriſti charitas innoteſcat? Si enim ſolus iſta ſentiens nullo conſentiente remaneret, videretur propterea refriguiſſe ab ſcelere ſchiſmatis, quia ſocios non inueniebat erroris. Tam multis autem ſibi conſentientibus, quod cum cæteris diuerſa ſentientibus in vnitate permanſit, catholicæ vniuerſitatis ſanctiſſimum vinculum, non timore ſolitudinis, ſed pacis amore ſeruauit. Quapropter poſſet quidem iam videri ſuperfluum, cæterorum etiam illius concilij epiſcoporum ſingulas retractare ſententias: ſed quoniam corde tardiores non putant eſſe reſponſum, ſi alicui loco cuiuſque ſermonis non ibi ſed alibi reſpondeatur, quod illuc etiam poſſit adhiberi, melius multũ legendo atteruntur vt acuantur, quàm parum intelligendo conqueruntur vt redarguantur.

CAPVT VI. Redit ad excutienda concilij Carth. acta. Verba Cypriani in concilio Carthag.

PRIMVM ergo ipſius Cypriani conſultationem qua indicatur anima pacifica & exundans vbere charitatis, vnde concilium ipſum incipit, iterum conſiderandam commemoremus: *Audiſtis*, inquit, *collegæ dilectiſſimi, quid mihi Iubaianus coepiſcopus noſter ſcripſerit, conſulens mediocritatem noſtram de illicito & prophano hæreticorum baptiſmo, & quid ego ei reſcripſerim, cenſens ſcilicet quod ſemel atque iterum & ſæpe cenſuimus, hæreticos ad eccleſiam venientes, eccleſiæ baptiſmo baptizari & ſanctificari oportere. Item lectæ ſunt vobis & aliæ Iubaiani literæ; quibus pro ſua ſyncera & religioſa deuotione ad epiſtolam noſtram reſcribens, non tantum conſenſit, ſed & inſtructum ſe eſſe gratias egit. Supereſt vt de hac ipſa re ſinguli quid ſentiamus proferamus: neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit, amouentes. Neque enim quiſquam noſtrũ Epiſcopum ſe Epiſcoporum conſtituit, aut tyrannico terrore ad obſequendi neceſſitatem collegas ſuos adigit, quando habeat omnis Epiſcopus pro licentia libertatis & poteſtatis ſuæ arbitrium proprium, tamque iudicari ab alio non poſſit, quàm nec ipſe poteſt alterum iudicare: ſed expectemus vniuerſi iudicium Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui vnus & ſolus habet poteſtatem & præponendi nos in eccleſiæ ſuæ gubernatione, & de actu noſtro iudicandi.*

CAPVT VII. Diſſenſuros à concilio, præſatur libertatem à Cypriano conceſſam. †Supr. lib. 5. cap. 18. & 19. *Ibid. cap. 20. 21. & 22. †Ibid. cap. 23. & ſequentibus.

IAM ſatis quantum arbitror non ſolum ad epiſtolam, quam Iubaiano ſcripſit; ſed etiam ad illam, quam ad †Quintum dedit; & ad *illam, quam cum quibuſdam collegis ad quoſdam collegas; & ad illam, quam ad †Pompeium, quantum potuimus pro vniuerſitate catholicæ conſenſionis atque concilij, in cuius vnitate iſti tanquam pia membra manſerunt, libris ſuperioribus diſputauimus. Quapropter iam opportunum videtur, quid etiam cæteri ſingillatim cenſuerint conſiderare ea libertate, quam nobis etiam ipſe non abrogauit, dicens: *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Quod eum non puto propterea dixiſſe, vt cogitationes tacitas collegarum, tanquam de abdito erutas tali ſecuritate captaret: ſed quòd reuera pacem vnitatemq́ue diligeret, ex aliis ſimilibus videre facillimum eſt, vbi ad ſingulos ſcribit, ſicut ad ipſum Iubaianum. *Hæc tibi*, inquit, *breuiſſimè pro noſtra mediocritate reſcripſimus, frater chariſſime, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus vnuſquiſque Epiſcoporum quod putat faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem.* Et ne quiſquam, ſi hac eadem libera poteſtate diuerſa ſentiret, pellendus à cæterorum conſortio videretur, ſequitur & dicit: *Nos, quantum in nobis eſt, propter hæreticos cum collegis & coepiſcopis noſtris non contendimus; cum quibus diuinam concordiam & Dominicam pacem tenemus.* Et paulo pòſt: *Seruatur*, inquit, *à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei, concordia ſacerdotij.* Sic & in epiſtola quam ſcri-

A pſit ad Magnum, cùm de baptiſmo tinctorum & perfuſorum quæreretur, vtrum aliquid intereſſet: *Qua in parte*, inquit, *nemini verecundia & modeſtia noſtra præiudicat, quo minus vnuſquiſque quod putauerit ſentiat, & quod ſenſerit faciat.* Quibus eius ſermonibus ſatis apparet illo tempore ab eis iſta eſſe tractata, quo nondum declarata ſine ambagine hauriebantur, ſed adhuc clauſa magno molimine quærebantur. Nos ergo iam de baptiſmi ſimplicitate vbique agnoſcendam conſuetudinem vniuerſæ eccleſiæ, etiam conciliis vniuerſalibus roboratam tenentes, accepta quoque ex verbis Cypriani maiore fiducia, per quæ mihi etiam tunc liceret ſaluo iure communionis diuerſa ſentire, vnitate quidem prælata atque laudata, qualem beatus Cyprianus & eius collegæ, qui cum eo concilium illud fecerunt, cum diuerſa ſentientibus renuerunt, hæreticorum & ſchiſmaticorum ſeditioſas calumnias proturbantes atque euertẽtes in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui per Apoſtolum ſuum loquens, ait: Sufferentes inuicem in dilectione: ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis: per quem etiam ait, Si quid aliter ſapitis, id quoque vobis Deus reuelabit: ſanctorum Epiſcoporum ſententias, ſaluo cum eis vinculo vnitatis & pacis, in quo retinendo eos, quantum ipſe Dominus adiuuat, imitamur, conſiderandas & pertractandas aggredimur. — Lib. 1. ep. 8. 6. — B — Epheſ. 4. — Philip. 3.

CAPVT VIII.

CECILIVS à Bilta dixit, *Ego vnum baptiſmum in eccleſia ſola ſcio, & extra eccleſiam nullum. Hic erit vnum, vbi ſpes vera eſt & fides certa. Sic enim ſcriptum eſt: Vna fides, vna ſpes, vnum baptiſma; non apud hæreticos vbi ſpes nulla eſt & fides falſa, vbi omnia per mendacium aguntur, vbi exorcizat dæmoniacus, ſacramentum interrogat cuius os & verba cancer emittunt, fidem dat infidelis, veniam delictorum tribuit ſceleratus, & in nomine Chriſti tingit antichriſtus, benedicit à Deo maledictus, vitam pollicetur mortuus, pacem dat impacificus, Deum inuocat blaſphemus, ſacerdotium adminiſtrat prophanus, ponit altare ſacrilegus. Ad hæc omnia accedit & illud malum, vt antiſtes diaboli audeat euchariſtiam facere: aut qui illis aſſiſtunt, dicant hæc omnia falſa eſſe de hæreticis. Ecce ad qualia cogitur eccleſia conſentire, & ſine baptiſmo & venia delictorum communicare compellitur. Quam rem fratres fugere ac vitare debemus, & à tanto ſcelere nos ſeparare, & vnum baptiſma tenere, quod ſoli eccleſiæ à Deo conceſſum eſt.* Ad hæc reſpondeo, quoniam quiſquis etiam intus confitetur ſe Deum noſſe, factis autem negat, quales ſunt auari & inuidi, & qui propter fraternũ odium, non meo, ſed ſancti Ioannis Apoſtoli teſtimonio dicuntur homicidæ: & ſpem non habent, quia malam conſcientiam gerunt: & perfidi ſunt, quia non id agunt quod Deo vouerunt: & mendaces, quia falſa profitentur: & dæmoniaci, quia diabolo quàm angelis eius in ſuo corde locum præbent: & verba eorum putredinem operantur, cùm corrumpunt bonos mores per colloquia mala: & infideles ſunt, quia quod Deus talibus minatur irrident: & ſcelerati, quia nefariè viuunt: & Antichriſti, quia mores eorum Chriſto aduerſantur: & à Deo maledicti, quia vbique tales ſancta Scriptura execratur: & mortui, quia caret vita iuſtitiæ: & impacati, quia contrariis factis cum Dei ſermone confligunt: & blaſphemi, quia per eorum perditos actus nomini Chriſtiano derogatur: & profani, quia ab illo Dei ſanctuario ſpiritali ſunt interiore ſeclusi ſunt: & ſacrilegi, quia in ſeipſis tẽplum Dei malè viuendo corrũpunt: & antiſtites diaboli, quia fraudi & auaritiæ, quæ eſt idololatria, ſeruiũt. Tales autẽ nonnullos, imò plurimos, & apoſtolus Paulus & epiſcopus Cyprianus etiam intus eſſe teſtantur. Cur ergo iſti baptizant? Cur etiã quidã qui ſęculo verbis & non factis renunciant, ab huiuſmodi moribus non mutari bapti- — Epheſ. 4. — C — 1. Ioann. 3. — D

zantur, & quando mutantur non rebaptizantur? Iam verò quod indignatur & dicit: *Ecce ad qualia eccleſia cogitur conſentire, & ſine baptiſmo & venia delictorum cõmunicare compellitur:* niſi eſſent cæteri epiſcopi qui alios ad iſta compellerent, non vtique hæc diceret. Vnde etiam oſtenditur illos tunc veriora ſenſiſſe, qui non receſſerunt à priſtina conſuetudine, quæ poſtea concilij vniuerſitate firmata eſt. Quid eſt autem quod adiungit & dicit: *Quam rem fratres fugere ac vitare debemus, & à tanto ſcelere nos ſeparare?* Si enim hoc ita dicit, vt iſta non faciat nec approbet, alia res eſt: ſi autem vt diuerſa ſentientes damnet & ſegreget, prioribus reſiſtit verbis Cypriani, quibus ait: *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit amonentes.*

CAPVT IX. PRIMVS Felix à Migirpa dixit: *Cenſeo omnem hominem ab hæreſi venientem baptizandum. Fruſtra enim ille putat ſe eſſe baptizatum, quum non ſit baptiſma, niſi in eccleſia, vnum & verum: quia & Dominus vnus, & fides vna, & vna eccleſia eſt, in qua ſtat vnum baptiſma & ſanctitas & cætera. Nã quæ foris exercẽtur, nullum habent ſalutis effectum.* Ad ea quæ Felix à Migirpa dixit, hæc dicimus: Si non eſſet baptiſma vnum & verum niſi in eccleſia, non vtique eſſet in eis, qui ab vnitate diſcedũt. Eſt autem in eis, nam id non recipiunt redeuntes, non ob aliud niſi quia non amiſerant recedentes. Quod autem ait, *nam quæ foris exercentur, nullum habent ſalutis effectum:* conſentio, & omnino verum eſſe credo. Aliud eſt enim non ibi eſſe, aliud nullum habere ſalutis effectum. Veniẽtibus enim ad catholicam pacem prodeſſe incipiunt quæ foris inerant, ſed foris non proderant.

CAP. X. POLYCARPO autem Hadrumetino: quoniam dixit, *Qui hæreticorum baptiſmum probant, noſtrum euacuant.* Reſpõdemus: Si hæreticorum eſt baptiſmus, qui per hæreticos datur; auarorum & homicidarum eſt, qui intus à talibus datur. Si autem hoc iſtorum non eſt, nec illud illorum eſt: ac per hoc apud quoſcunque ſit, Chriſti eſt.

CAPVT XI. NOVATVS à Thamugade dixit: *Licet ſciamus omnẽ ſcripturam teſtimonium reddere de ſalutari baptiſmo, debemus tamen fidem noſtram exprimere. Hæreticos & ſchiſmaticos ad eccleſiam venientes qui pſeudobaptizati videntur, debere eos in fonte perenni baptizari. Et ideo ſecũdum teſtimonium ſcripturarum, & ſecundum decretum collegarum noſtrorum ſanctiſſimorum virorum, omnes ſchiſmaticos & hæreticos qui ad eccleſiam conuerſi ſunt baptizaui: ſed & quicunque ordinati videbãtur, inter laicos recepi.* Nouatus à Thamugade quid fecerit dixit, non autem aliquid attulit, vnde ſe oſtenderet facere debuiſſe quod fecit. Nominauit enim *teſtimonium ſcripturarum & decretum collegarum*, ſed non inde aliquid protulit quod conſiderare poſſemus.

CAPVT XII. NEMESIANVS à Tubunis dixit: *Baptiſma quod dant hæretici & ſchiſmatici, non eſſe verum, vbique in ſcripturis ſanctis declaratum eſt: quoniam ipſi præpoſiti eorum falſi Chriſti ſunt, & falſi prophetæ, dicente Domino per*
Prou. 10. *Salomonem: Qui fidens eſt in falſis, hic paſcit ventos, idem autem ipſe ſequitur aues volantes. Deſerit enim vias vineæ ſuæ, à ſemitis verò agelli ſui errauit. Ingreditur autem per auia loca atque arida & terram deſtinatam ſiti, conſequitur autem manibus infructuoſa.* Et iterum: *Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis, vt lõgum viuas tempus, adiiciantur etiam tibi anni vitæ. Et in Euangelio ſua voce Dominus noſter Ieſus Chriſtus locutus eſt di*
Ioannis 3. *cens: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Hic eſt ſpiritus, qui ab*
Geneſ. 1. *initio ferebatur ſuper aquam. Neque enim ſpiritus ſine aqua operari poteſt, neque aqua ſine ſpiritu. Malè ergo ſibi quidam interpretantur, vt dicant, quod per manus impoſitionem Spiritum ſanctum accipiant, & ſic recipiantur,*

A *quum manifeſtum ſit vtroque ſacramento debere eos renaſci in eccleſia catholica. Tunc quippe poterunt filij Dei eſſe, dicente Apoſtolo: Curantes ſeruare vnitatem ſpiritus in* Ephes. 4.
coniunctione pacis, vnum corpus & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus. Hæc omnia eccleſia catholica loquitur. Et iterum in Euangelio dicit: Quod Ioannis 3.
natum eſt de carne, caro eſt: & quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt: quoniam ſpiritus Deus eſt, & de Deo Ioannis 4.
natus eſt. Ergo omnes hæretici & ſchiſmatici omnia quæcunque faciunt carnalia ſunt, dicẽte Apoſtolo: Manifeſta Galat. 5.
ſunt enim opera carnis, quæ ſunt, fornicationes, immunditiæ, inceſtus, idololatriæ, veneficia, inimicitiæ, certamina, zelus, ira, diuiſiones, hæreſes, & his ſimilia: de quibus prædixi vobis ſicut prædico, quoniam quicunque hæc faciunt, regnum Dei non hæreditabunt. Condemnat æquè Apoſtolus cum omnibus malis & eos, qui diuiſionem faciunt, hoc eſt, ſchiſmaticos & hæreticos. Niſi ergo accepe-
B *rint baptiſma ſalutare in eccleſia catholica quæ vna eſt, ſalui eſſe non poſſunt, ſed cum carnalibus in iudicio Domini damnabuntur.* Nemeſianus à Tubunis multa poſuit teſtimonia ſcripturarum: ſed pro ſententia catholicæ, quam declarandam & commendandam ſuſcepimus, multa locutus eſt. Niſi fortè putandum eſt quia non *fidit in falſis* qui fidit in ſpe rerum temporalium, ſicut omnes auari atque raptores, & qui ſæculo non factis, ſed verbis renunciant, quales tamen intus & baptizate & baptizari etiam Cyprianus eſt teſtis. Ipſi *ſequuntur etiam aues volantes*, quia non apprehendunt quæ concupiſcunt. *Deſerit autem vias vineæ ſuæ, & à ſemita agelli ſui errat, & ingreditur per auia loca atque arida & terram deſtinatam ſiti, conſequitur autem manibus infructuoſa*, non hæreticus tantum, ſed omnis qui malè viuit: quia omnis iuſtitia fructuoſa eſt, & omnis iniquitas infructuoſa. Qui verò *aquam alienã de fonte extraneo bibunt*, non hæretici tantum ſunt, ſed omnes
C qui non viuunt ſecundum ea quæ docet Deus, & viuunt ſecundum ea quæ docet diabolus. Nam ſi de baptiſmo diceret, non diceret, ne de fonte extraneo biberis; ſed de fonte extraneo non te ablueris. Iam verò quod Dominus ait: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua* Ioannis 3.
& ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei, quid eum adiuuet ad id quod putat, omnino non video. Aliud eſt enim, omnis qui intrabit in regnum cęlorum prius naſcitur ex aqua & ſpiritu; quia niſi renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cælorum: quod Dominus dixit, & verum eſt: aliud autẽ, omnis qui naſcitur ex aqua & ſpiritu intrabit in regnum cælorum: quod vtique falſum eſt. Nam & Simon ille Act. 8.
magus natus erat ex aqua & ſpiritu, & tamen non intrauit in regnum cælorum. Sic fieri poteſt vt hæreticis etiam contingat. Aut ſi non naſcitur ex ſpiritu niſi qui veraci conuerſione mutatur, omnes qui ſæculo verbis & non factis renunciant, non vtique de ſpiri-
D tu, ſed ex aqua ſola naſcuntur, qui tamen & intus teſte Cypriano ſunt. Neceſſe eſt enim vt vnum de duobus concedatur: aut illi qui fallaciter ſæculo renunciant, naſcuntur de ſpiritu, quamuis ad perniciem, non ad ſalutem; atque ita poſſunt & hæretici: aut ſi illud quod ſcriptum eſt: Sanctus enim Spiritus diſci- Sap. 1.
plinæ effugiet fictum, etiam ad hoc valet vt fallaciter ſæculo renunciantes, non naſcantur de ſpiritu, poteſt quis baptizari aqua, & non naſci de ſpiritu. Et fruſtra Nemeſianus ait: *Neque ſpiritus ſine aqua operari poteſt, nec aqua ſine ſpiritu.* Iam verò & alibi ſæpe dictum eſt, quomodo fieri poſſit, vt habeant communiter vnum baptiſma, qui eccleſiam non habent vnam: ſicut fieri poteſt in ipſa intus eccleſia, vt non habeant vnum ſpiritum ſancti per iuſtitiam: & immundi per auaritiam, & tamen habeant vnum baptiſma. Sic enim dictum eſt, vnum corpus, id eſt, eccleſia,

clesia, ſicut vnus ſpiritus & vnum baptiſma. Iam cætera quæ dixit, noſtræ potius aſſertioni ſuffragantur. Ioannis 3. Poſuit enim ex Euangelio teſtimonium: *Quod natum eſt de carne caro eſt, & quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt: quia Deus ſpiritus eſt, & ex Deo natus eſt*; & intulit: *Ergo omnes hæretici & ſchiſmatici, omnia quæcunque faciant carnalia ſunt, dicente Apoſtolo:* Galat.5. *Manifeſta ſunt enim opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immūditiæ*, & cætera quæ ibi dicit Apoſtolus, vbi & hæreſes commemorauit: iſte executus eſt, *quoniam quicunque hæc faciunt, regnum Dei non hæreditabunt*. Deinde adiecit & dixit: *Condemnat itaque Apoſtolus cum omnibus malis, & eos qui diuiſionem faciunt: hoc eſt, ſchiſmaticos & hæreticos.* Bene, quòd enumerans opera carnis, inter quæ & hæreſes ſunt, inuenit & dixit, ſimul omnia damnantem Apoſtolum. Interroget ergo ipſum ſanctum Cyprianum, & audiat ab eo quàm multi etiam intus ſecundum opera mala carnis viuunt, quæ cum hæreſibus damnat Apoſtolus, & tamen baptizant & baptizan- B tur. Cur ergo ſoli hæretici dicuntur baptiſmum habere non poſſe, quē habent ſocij damnationis ipſorū?

CAPVT XIII. IANVARIVS à Lambeſe dixit: *Secundum ſcripturarum ſanctarum authoritatē decerno omnes hæreticos baptizandos, & ſic in eccleſiam ſanctā admittēdos.* Huic reſpōdetur, ſecūdum ſcripturarum ſanctarū authoritatem decreuit concilium catholicum orbis terrarum, etiam in hæreticis inuentum Chriſti baptiſmum non eſſe improbandum. Si autem poneret teſtimonia ſcripturarum; aut contra nos non eſſe, aut etiam pro nobis eſſe demonſtraremus: ſicut ecce qui eum ſequitur.

CAPVT XIIII. LVCIVS à Caſtro Galbæ dixit: *Cùm Dominus in* Matth.5. *Euangelio ſuo dixerit, Vos eſtis ſal terræ. Si autem ſal infatuatum fuerit, id quod ſalietur ex eo, ad nihilum valebit, niſi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus: & iterum poſt reſurrectionem ſuam mittens Apoſtolos ſuos* Matth.28. *mandauerit, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra: ite ergo & docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Quum ergo manifeſtum ſit hæreticos, id eſt, hoſtes Chriſti, non integram* C *ſacramenti confeſſionem habere. Item ſchiſmaticos non poſſe condire ſapientia ſpiritali, quum ipſi ab eccleſia, quæ vna eſt, recedendo infatuati contrarij facti ſint: fiat ſicut ſcriptum eſt: Domus contrariorum legis debēt emundationem: & conſequens eſt eos qui à contrariis baptizati inquinati ſunt primò purgari, & tum demum baptizari.*

Matthæi 5. LVCIVS à Caſtro Galbæ ex Euangelio poſuit teſtimonium dicente Domino: *Vos eſtis ſal terræ, ſi autem ſal infatuatum fuerit, id quod ſalietur ex eo ad nihil valebit, niſi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus:* quaſi nos dicamus homines ipſos foras proiectos aliquid valere, vel ad ſuam vel ad aliorum ſalutem. Sed & qui tales videntur intus, non ſolum ſpiritaliter foris ſunt, ſed etiam corporaliter in fine ſeparabuntur. Omnes enim tales ad nihil valent, nec ideo tamen ſa- D cramentum baptiſmatis quod in eis eſt, nihil eſt. Nam & in ipſis qui proiiciuntur foras, ſi reſipiſcant & redeát, ſalus eis quæ receſſerat redit, baptiſma verò quia non receſſerat non redit. Et illud quod ait Dominus: Matth. 28. *Ite ergo, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus ſancti*, non permiſit baptizare Ioannis 20. niſi bonos, quia malis non diceret: Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur ei: ſi cui tenueritis, tenebuntur. Quomodo ergo intus baptizant mali, qui dimittere peccata non poſſunt? Quomodo etiam baptizant malos non mutatos, quorum peccata adhuc ſuper eos 1.Ioannis 2. ſunt, ſicut Ioannes dicit: Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt vſque adhuc. Si autem tunc dimittuntur, cùm ſe bonis & iuſtis, per quos in eccleſia peccata dimittuntur, quamuis à malis baptizati ſint, intima charitate coniungunt: ſic & illis qui forinſecus veniunt, & ad eandem compaginem corporis Chriſti, interno

A vinculo pacis accedunt, baptiſmus tamen Chriſti in vtriſque agnoſcendus, & in nullis improbandus eſt: ſiue antequam cōuertantur, quamuis eis nihil proſit; ſiue cùm conuertuntur vt proſit. *Cùm ipſi ab eccleſia quæ vna eſt*, inquit, *recedendo infatuati contrarij facti ſint, fiat ſicut ſcriptum eſt: Domus contrariorum legis debent emundationem. Et conſequens eſt*, inquit, *eos qui à contrariis baptizati, inquinati ſunt, primò purgari, & tunc demum baptizari*. Quid ergo raptores & homicidæ? non ſunt contrarij legis dicentis: Non occides, Exod.20. non furaberis? *Debent* ergo *emundationem*: quis hoc negauerit? Et tamen non ſolum quicunque à talibus intus baptizantur, ſed etiam qui tales non mutati baptizantur, quamuis adhuc purgationem debeant vt mutentur, non tamen amplius cùm mutati fuerint baptizantur. Tanta vis eſt in ſacramento ſimplicis baptiſmi, vt cùm fateamur aliquem baptizatum, & adhuc malè viuentem debere mundari, vetemus tamen vl- B terius baptizari.

CRESCENS à Cirta dixit: *In tanto cœtu ſanctiſſi-* CAPVT XV. *morum conſacerdotum lectis literis Cypriani dilectiſſimi noſtri ad Iubaianum, itémque ad Stephanum, quæ tantum in ſe ſanctiſſimorum ex ſcripturis deificis deſcendentium teſtimoniorum continent, vt meritò omnes per Dei gratiam adunati conſentire debeamus, cenſeo ego omnes hæreticos ſiue ſchiſmaticos, qui ad catholicam eccleſiam venire voluerint, non antè ingredi niſi exorcizati & baptizati fuerint; exceptis his ſanè qui in eccleſia catholica fuerint antè baptizati; ita tamen vt per manus impoſitionem in pœnitentiam eccleſiæ reconcilientur.* Hic admonemur iterum quærere, cur dixerit, *exceptis his ſanè qui in eccleſia catholica fuerint antè baptizati?* An quia non amiſerant quod intus acceperant: ergo quod habere foris poterant, cur non & tradere poterant? An illicitè foris traditur? Sed neque licitè foris habetur, & tamen habetur: ſic illicitè foris datur, ſed tamen datur. Quod autem præſtatur redeūti qui intus acceperat, hoc præſtatur venienti, qui foris acceperat: id eſt, vt licitè in- C tus habeat, quòd illicitè foris habebat. Sed aliquis forſitan quærat, quid de hac re beati Cypriani epiſtola ad Stephanum dixerit, cuius in hac ſententia commemoratio facta eſt, cùm in exordio concilij non ſit commemorata, credo quia non ſit putatum neceſſarium. Nam & ipſam in iſto cœtu conſacerdotum lectam eſſe dixit, quod factum omnino non dubito, quantum arbitror, vt fieri ſolet, quò poſſent iam congregati Epiſcopi etiam de illa cauſa ſimul aliquid cognoſcere, quæ in illa epiſtola continetur. Nam prorſus ad quæſtionem præſentem non pertinet; & magis miror cur eam iſte commemorare voluerit, quàm cur in exordio concilij commemoratio eius prætermiſſa ſit. Quòd ſi quiſquam arbitretur me aliquid noluiſſe in medium proferre, quod in ea poſi- D tum eſt præſenti cauſæ neceſſarium, legat eam & ſciat verum eſſe quod dico: aut ſi aliud inuenerit, redarguat. Prorſus enim illa epiſtola de baptiſmo apud hæreticos vel ſchiſmaticos dato, vnde nunc agimus, nihil habet.

NICOMEDES à Segermis dixit: *Mea ſententia hæc* CAPVT XVI. *eſt, vt hæretici ad eccleſiam venientes baptizentur, eò quòd nullam foris apud peccatores remiſſionem peccatorum conſequantur.* Cui reſpondetur: Vniuerſæ eccleſiæ catholicæ ſententia hæc eſt, vt hæretici quamuis in hæreſi iam Chriſti baptiſmo baptizati ad eccleſiam venientes non baptizentur. Si enim nulla eſt apud peccatores remiſſio peccatorum, nec intus peccatores peccata dimittunt; & tamen ab eis baptizati non rebaptizantur.

MONNVLVS à Girba dixit: *Eccleſiæ catholicæ matris* CAPVT XVII. *noſtræ veritas apud nos fratres, ſemper manſit & manet, vel maximè in baptiſmi trinitate, Domino dicente: Ite, ba-* Matth.28.

ptizate gentes in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. A *Cùm ergo manifeſtè*, inquit, *ſciamus hæreticos non habere nec patrem, nec filium, nec Spiritum ſanctum, debent venientes ad eccleſiam matrem noſtram verè renaſci & baptizari; vt cancer quod habebant, & damnationis ira & erroris †offectura, per ſanctum & cæleſte lauacrum ſanctificetur.* Huic reſpondemus; patrem & filium & Spiritum ſanctum in ſacramento duntaxat habere omnes qui baptiſmo verbis Euangelicis conſecrato baptizantur; in corde autem & in vita nec illos habere, qui intus perditè & execrabiliter viuunt.

al. offenſa

CAPVT XVIII. Matth. 12. 1. Ioann. 2.

SECVNDINVS à Cedias dixit: *Cùm Dominus noſter Ieſus dicat: Qui mecum non eſt, aduerſum me eſt. Et Ioannes Apoſtolus eos qui ab eccleſia exeunt antichriſtos dicat: indubitanter hoſtes Chriſti, quique antichriſti nominati ſunt, gratiam baptiſmi ſalutaris miniſtrare non poſſunt: & ideo cenſeo eos qui de hæreticorum inſidiis confugiunt ad eccleſiam, baptizandos eſſe à nobis, qui amici appellati ſumus Dei, eius dignatione.* Cui reſpondetur: B Chriſti aduerſarios omnes eſſe, quibus dicentibus: Domine nonne in nomine tuo virtutes multas fecimus? & alia quæ ibi dicuntur, in fine dicturus eſt: Nō noui vos, diſcedite à me omnes operarij iniquitatis: quæ tota palea ſi vſque in finem in malitia perſeuerauerit, ſiue ante ventilationem eius aliquid foras volet, ſiue intus eſſe videatur, igni deſtinata eſt. Si ergo propterea baptizandi ſunt ad eccleſiam venientes hæretici vt ab amicis Dei baptizentur, nunquid illi auari, raptores, homicidæ amici Dei ſunt, aut quos baptizauerint denuò baptizandi ſunt?

Matth. 7.

CAPVT XIX. Matth. 15.

FELIX à Bagai dixit: *Sicut cæcus cæcum ducens ſimul in foueam cadunt, ita hæreticus hæreticum baptizans ſimul in mortem cadunt.* Hoc verum eſt, ſed non propterea verum eſt quod adiungit: *Et ideo*, inquit, *hæreticus baptizandus & viuificandus, ne nos viui mortuis communicemus.* Nónne mortui erant qui dicebant: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur? Non enim cre C debant reſurrectionem mortuorum. Qui ergo iſtorum colloquiis malis corrumpebantur & eos ſequebantur, nónne pariter cum eis in foueam cadebant? Et in eis tamen erant iſti quibus ſcribebat Apoſtolus iam baptizatis, nec tamen ideo ſi corrigerentur denuò baptizarentur. Nónne idem Apoſtolus ait: Sapere ſecundum carnem mors eſt? Et vtique ſecundum carnem ſapiebant auari, fraudatores, raptores, inter quos gemebat ipſe Cyprianus. Quid ergo illi in vnitate viuenti oberant mortui? Aut quis dicat baptiſmum Chriſti quod tales haberent vel darent, eorum iniquitatibus fuiſſe violatum?

1. Cor. 15. Roman. 8.

CAPVT XX.

POLIANVS à Mileo dixit: *Iuſtum eſt hæreticum in eccleſia Chriſti baptizari.* Nihil quidem breuius dici potuit. Sed puto & hoc breue eſt: Iuſtum eſt baptiſmum Chriſti non exufflari in eccleſia Chriſti.

CAPVT XXI.

THEOGENES ab Hippone regio dixit: *Secundum ſacramentum gratiæ cæleſtis quod accepimus, vnum baptiſmum quod eſt in eccleſia ſancta credimus.* D Poteſt & mea eſſe ſententia. Sic enim librata eſt, vt nihil habeat contra veritatem. Nam & nos vnum baptiſmum quod eſt in eccleſia ſancta, credimus. Si autem dixiſſet, quod eſt in ſola eccleſia ſancta, credimus: reſpondendum erat ſicut cæteris. Nunc verò quia ſic dictum eſt, vnum baptiſma quod eſt in eccleſia ſancta, credimus: vt eſſe quidem in eccleſia ſancta diceretur, ſed & alibi eſſe non negaretur, quodlibet ille ſenſerit, contra hæc verba diſputare non opus eſt. Si enim de me ſingula quærerentur, verum eſſet vnum baptiſma: reſponderem vnum eſſe. Deinde ſi interrogarer, verum hoc eſſet in eccleſia ſancta: reſponderem hoc eſſe. Tertiò ſi quæreretur, verum hoc baptiſma crederem, reſponderem ita me credere: ac per hoc vnum baptiſma quod eſt in eccleſia ſancta me credere reſponderem. Si autem quæreretur, vtrum in ſola ſancta eſſet eccleſia, & apud hæreticos vel ſchiſmaticos non eſſet: non me ita credere cum tota eccleſia reſponderem. Sed quia hoc ille in ſententia ſua non poſuit, puto eſſe improbum vt ego illi addam verba contra quæ diſputem, quæ ibi non inueni. Ita enim ſi diceret, vna eſt aqua Euphratæ fluminis, quæ eſt in paradiſo: verum vtique diceret. Sed ſi interrogaretur, vtrum in ſolo paradiſo eſſet iſta aqua, & ita eſſe diceret, falſum diceret. Eſt enim & præter paradiſum in his terris, in quas ab illo fonte permanat. Sed quis eſt tam temerarius qui dicat hoc eum reſponſurum fuiſſe quod falſum eſt, cùm poſſet fortaſſe hoc reſpondere quod verum eſt? Quapropter verba huius ſententiæ non debent habere contradictionem, quia nihil impediunt veritatem.

Improbum eſt addere aliquid verbis alienis, contra quæ diſputes.

CAPVT XXII.

DATIVVS à Badis dixit: *Nos quantum in nobis eſt, hæretico non communicamus, niſi baptizatus in eccleſia fuerit, & remiſſionem peccatorum acceperit.* Reſpondetur: Si propterea vis eum baptizari, quia non accepit remiſſionem peccatorum; ſi intus aliquem inueneris qui tenens odium aduerſus fratrem ſic baptizatus ſit, cùm Dominus mentiri non poſſit, qui ait: Si non dimiſeritis, nec vobis dimittetur, iubebis correctum denuò baptizari? Non vtique. Sic ergo nec hæreticum. Sanè iſte cur non breuiter dixerit: *Nos hæretico non communicamus*: ſed addidit *quantum in nobis eſt*: non eſt prætereundum. Vidit enim plures huic ſententiæ conſentire, à quorum tamen conſortio ne violaretur vnitas, ſe iſti ſeparare non poſſent, & addidit, *quantum in nobis eſt*: vtique demonſtrans non voluntate ſe communicare his quos arbitrabatur baptiſmum non habere, ſed tamen omnia bono pacis & vnitatis eſſe toleranda: quod & illi faciebant qui iſtos non rectè facere ſentiebant, & illud tenebant quod poſtea melius declarata veritas docuit, & antiquior conſuetudo cōcilio poſteriore firmata robuſtius perſuaſit: inuicem ſe tamen, cum ſalua charitate diuerſa ſentirent, ſolicita pietate tolerauerunt, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, donec alteris eorum ſi quid aliter ſaperent, id quoque Deus reuelaret. Hoc iſti audiant à quibus per hoc concilium vnitas oppugnatur, per quod concilium quantum amanda ſit vnitas declaratur.

Matth. 6.

CAPVT XXIII.

SVCCESSVS ab Abbir germaniciana dixit: *Hæreticis aut nihil licet, aut totum licet. Si poſſunt baptizare, poſſunt & Spiritum ſanctum dare: Si autem Spiritum ſanctum dare non poſſunt, quia non habēt Spiritum ſanctum, nec baptizare ſpiritaliter poſſunt: propterea cenſemus hæreticos baptizari.* Huic propè totidem verbis ita reſponderi poteſt: Homicidis aut nihil licet, aut totum licet. Si poſſunt baptizare, poſſunt & Spiritum ſanctum dare: ſi autem Spiritum ſanctum dare non poſſunt, quia non habent Spiritum ſanctum, nec baptizare ſpiritualiter poſſunt. Propterea cēſemus ab homicidis baptizatos, vel homicidas baptizatos atque in melius non mutatos, cùm ſe correxerint baptizari. At hoc non eſt verum. Qui enim odit fratrem ſuum homicida eſt. Et tales nouerat intus Cyprianus, qui vtique baptizabant. Fruſtra ergo talia de baptizandis hæreticis dicta ſunt.

1. Ioann. 3.

CAPVT XXIIII.

FORTVNATVS à Thucabori dixit: *Ieſus Chriſtus Dominus & Deus noſter, Dei patris & creatoris filius, ſuper petram ædificauit eccleſiam ſuam, non ſuper hæreſim: & poteſtatem baptizandi epiſcopis dedit, non hæreticis. Quare qui extra eccleſiam ſunt, & contra Chriſtum ſtantes, oues eius & gregem ſpargunt, baptizare foris non poſſunt.* Ad hoc addidit, *foris*, vt ei iam breuiter reſponderi non poſſit. Nam & huic totidē penè verbis ita reſponderetur: Ieſus Chriſtus Dominus & Deus noſter, Dei patris & creatoris filius, ſuper petram ædificauit

cauit

cauit eccleſiam, non ſuper iniquitatem: & poteſta- A tem baptizandi epiſcopis dedit, non iniquis. Quare qui non pertinent ad petram ſuper quam ædificant qui verba Dei audiunt & faciunt, ſed contra Chriſtum viuentes audiendo verba eius & non faciendo, ac per hoc ſuper arenam ædificando, oues eius & gregem perditorum morum exemplo corrumpunt, baptizare non poſſunt. Nunquid non poſſet hoc veriſimiliter dici? & tamen falſum eſt. Baptizant quippe iniqui, quoniam iniqui ſunt illi raptores, quos in vnitate ſecum poſitos Cyprianus arguebat. Sed ideo, inquam, addidit *foris*. Cur ergo iſti foris baptizare non poſſunt? An quia peiores ſunt eo ipſo quo foris ſunt? Sed nihil intereſt ad integritatem baptiſmi, quanto peior id tradat. Neque enim tantum intereſt inter malum & peiorem, quantum intereſt inter bonum & malum: & tamen cùm baptizat malus, non aliud dat quàm bonus. Ergo & cùm baptizat peior, non aliud dat quàm ille qui minus eſt malus. An fortè non ad hominis meritum, ſed ad ipſius baptiſmi ſacramentum B pertinet, vt foris dari non poſſit? Si hoc ita eſſet, nec haberi foris poſſet, & toties neceſſe eſſet baptizari, quoties recedens quiſque ab eccleſia rurſus ad eccleſiam remeaſſet. Iam verò ſi diligentius quæramus quid ſit *foris*, maximè quia ipſe commemorationem fecit petræ ſuper quam ædificatur eccleſia, nónne illi ſunt in eccleſia qui ſunt in petra? Qui autem in petra non ſunt, nec in eccleſia ſunt. Iam ergo videamus vtrum ſuper petram ædificium ſuum conſtituant, qui audiũt Chriſti verba, & non faciunt. Cõtradicit eis ipſe Do-

Matthæi 7. minus dicens: Qui audit verba mea hæc, & facit ea, ſimilabo eum viro prudẽti, qui ædificat domum ſuam ſuper petrã. Et paulo pòſt: Qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilabo eũ viro ſtulto qui ędificat domum ſuã ſuper arenã. Si ergo in petra eſt eccleſia, illi qui ſuper arenam ſunt, quia extra petrã ſunt, profectò extra eccleſiã ſunt. Recordemur itaque quàm multos commemoret Cyprianus velut intus poſitos qui ædificant ſuper arenam: id eſt, audiunt verba Chriſti & C non faciunt. Et ideo quia ſuper arenam ſunt, extra petram eſſe conuincuntur, quod eſt extra eccleſiam: tamen quamdiu ita ſunt, & nondum vel nunquam in melius commutantur, baptizant & baptizantur, & baptiſmus quem habent, illis ad damnationem deſtinatis integer manet. Neque hoc loco dici poteſt, quis enim facit omnia verba Domini, quæ in ipſo ſermone Euangelico conſcripta ſunt, quem concludens, ait, ædificare ſuper petram qui eadem verba audirent & facerent: ſuper arenam autem, qui audirent & non facerẽt: quia & ſi à quibuſdam non implentur omnia, in eodem tamen ſermone poſuit medicinam dicens:

Lucæ 6. Dimitte & dimittetur vobis. Et poſt orationem Dominicam in eodem ipſo ſermone cõmemoratam at-

Matthæi 6. que conſcriptam: Dico enim vobis, inquit, ſi dimiſeritis peccata hominibus, dimittet & vobis pater veſter peccata veſtra: Si autem non dimiſeritis homini-

1. Petri 4. bus, neque pater veſter dimittet vobis. Hinc & Pe- D trus ait, quia charitas cooperit multitudinem peccatorum, quam vtiq; non habebant illi, ac per hoc ſuper arenam ædificabant. De quibus idem Cyprianus dicit, quòd intus in maleuola inuidia etiam temporibus apoſtolicis ſine charitate conuerſabantur, & ideo intus quidem eſſe videbantur, ſed foris erant, quia in illa petra per quam ſignificatur eccleſia non erant.

CAPVT XXV. SEDATVS à Tuburbo dixit: *Inquantum aqua ſacerdotis prece in eccleſia ſanctificata abluit delicta, intantum hæretico ſermone velut cancer infecta cumulat peccata. Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendum eſt, ne quis hæretico errore infectus & tinctus, ſingulare & verum baptiſma detrectet accipere, quo quiſquis non fuerit baptizatus à regno cælorum eccleſia fiet*

alienus. Huic reſpondetur: Quia ſi non ſanctificatur aqua, cum aliqua erroris verba per imperitiam precator effundit, multi non ſolum mali, ſed etiam boni fratres in ipſa eccleſia non ſanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur quotidie, ſi doctioribus fuerint recitatæ, & multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Nunquid ſi manifeſtarentur aliqui baptizati, cùm illæ preces dictæ ſuper aquam fuiſſent, iuberentur denuò baptizari? Quid ita? Quia Conſule ſchol. plerunque precis vitium ſuperat precantis affectus: & quia certa illa Euangelica verba, ſine quibus non poteſt baptiſmus conſecrari, tantum valent, vt per Baptiſmus ſine certis illis Euangelicis verbis non poteſt conſecrari. illa ſic euacuentur quæcunque in prece vitioſa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium Chriſti nomine excluditur. Nam vtique hæreticus ſi afferat precem vitioſam, nec habeat bonum charitatis affectum, quo poſſit illa imperitia ſuperari, & ideo ſimilis eſt ei quicunque in ipſa catholica inuidus & maleuolus, quales illic arguit Cyprianus: afferat etiam, vt fieri ſolet, aliquam precem, in qua loquatur contra regulam fidei (multi quippe irruunt in preces, non ſolum ab imperitis loquacibus, ſed etiam ab hęreticis compoſitas, & per ignorantiæ ſimplicitatem, non eas valentes diſcernere, vtuntur eis arbitrantes quod bonæ ſint) nec tamen quod in eis peruerſum eſt euacuat illa quæ ibi recta ſunt, ſed ab eis potius euacuatur: ſicut in ipſo homine bonæ ſpei & probabilis fidei, ſed tamen homine, ſi quid aliter ſapit non inde euacuantur quæ rectè ſapit, donec ei Philip. 3. Deus reuelet & quod aliter ſapit. Si autem ipſe malus eſt atque peruerſus, ſi precem integram dicat, & nulla ex parte fidei catholicę aduerſam, non ideo ipſe rectus eſt, quia illa recta eſt: & ſi in aliquibus peruerſam precem afferat, Deus adeſt verbis Euangelicis ſuis, ſine quibus baptiſmus Chriſti conſecrari non po- „ teſt: & ipſe ſanctificat ſacramentum ſuum, vt homi- „ ni ſiue antequam baptizetur, ſiue cùm baptizatur, ſiue poſtea quandoque ad ſe veraciter conuerſo, idipſum valeat ad ſalutem, quod ad perniciem niſi conuerteretur valeret. Cæterum quis neſciat non eſſe baptiſmum Chriſti, ſi verba Euangelica quibus ſymbolum conſtat illic defuerint? Sed facilius inueniun- Symbolum his conſtat partibus, de patre, filio, & Spiritu ſancto. Vide ſupra lib. 3. cap. 14. & 15. tur hæretici qui omnino non baptizent, quàm qui non illis verbis baptizent. Ideoque dicimus non omnem baptiſmum (nam in multis idolorum ſacrilegis ſacris baptizari homines perhibentur) ſed baptiſmum Chriſti, id eſt, verbis Euangelicis conſecratum, vbique eundem eſſe, nec hominum quorumlibet qualibet peruerſitate violari. Sanè in iſta quoque ſententia non negligenter omittendum eſt, quod hic interpoſuit & ait, *Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendum eſt, ne quis hæretico errore infectus, & cætera*. Reſpexit enim verba illa beati Cypriani dicentis, *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, ſi diuerſum ſenſerit, amouentes*. Ecce quantum valeat in bonis eccleſiæ filiis amor vnitatis & pacis, vt quos dicebant ſacrilegos & prophanos, ſine baptiſmo vt arbitrabantur admiſſos, ſi eos quantum putabant corrigere non valerent, eligerent potius tolerare, quàm propter eos ſanctum illud vinculum rumpere, ne propter zizania eradicaretur ſimul & Matth. 13. triticum, permittentes quantum in ipſis erat, ſicut in illo nobiliſſimo iudicio Salomonis, infantile corpus 3. Reg. 3. à falſa matre nutriri potius, quàm concidi. Hoc autem & illi faciebant, qui de baptiſmi ſacramento verius ſentiebant, & iſti quibus pro merito tantæ charitatis Deus erat reuelaturus, ſi quid aliter ſapiebant.

PRIVATIANVS à Sufetula dixit, *Qui hæreticos* CAPVT XXVI. *poteſtatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis hæreſim condiderit. Si enim hæreſis à Deo eſt, habere indulgentiam diuinam poteſt: ſi verò à Deo non eſt, quomodo gratiã Dei*

aut habere aut conferre alicui poteſt? Huic totidem verbis ita reſponderi poteſt, Qui maleuolos & inuidos poteſtatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis maleuolentiam inuidiamque condiderit. Si enim maleuolentia & inuidia à Deo eſt, habere & indulgentiam diuinam poteſt. Si verò non eſt, quomodo aut gratiam Dei habere aut conferre alicui poteſt? Sed ſicut iſta eodem modo dicta manifeſtiſſimè falſa ſunt, ſic etiam illa quæ vt conuincerentur hæc dicta ſunt. Baptizant enim maleuoli & inuidi, ſicut concedit ipſe Cyprianus, quia eos etiam intus eſſe teſtatur. Sic ergo poſſunt etiam hæretici baptizare, quia baptiſmus Chriſti ſacramentum eſt. Inuidia verò & hæreſis opera diaboli, quæ quiſquis habuerit, non hinc efficit, vt ſi habeat ſacramentum Chriſti, etiam ipſum numeretur inter opera diaboli.

CAPVT XXVII.

PRIVATVS à Sufibus dixit, *Qui hæreticorum baptiſmum probant, quid aliud quàm hæreticis communicãt?* Huic reſpondetur, Non eſt baptiſmus hæreticorum, quem in hæreticis probamus: ſicut non eſt baptiſmus auarorum, inſidioſorum, fraudatorum, raptorum, inuidorum, quem probamus in eis. Omnes quippe iſti iniqui ſunt; ſed iuſtus eſt Chriſtus, cuius in ſe ſacramentum quod ad ipſum attinet, ſua iniquitate non violant: alioquin poſſet alius dicere, qui iniquorum baptiſmum probant, quid aliud quàm iniquis cõmunicant? Quod ipſi catholicæ ſi quis obiiceret, reſponderetur ei quod huic modò reſponſum eſt.

CAPVT XXVIII.

HORTENSIANVS à Laribus dixit, *Quot ſint baptiſmi, viderint præſumptores aut fautores hæreticorum: nos vnum baptiſma quod non niſi in eccleſia nouimus, eccleſiæ vendicamus. Aut quomodo poſſunt nomine Chriſti aliquem baptizare, quos ipſe Chriſtus dicit aduerſarios ſuos eſſe?* Huic ſimili tenore verborum ita reſpondemus, Viderint aut præſumptores aut fautores iniquorum, Nos vnum baptiſma, quod nõ niſi eccleſiæ nouimus, vbicunque inuentum quando poſſumus ad eccleſiam reuocamus. Aut quomodo poſſunt in nomine Chriſti aliquem baptizare, quos ipſe Chriſtus dicit, aduerſarios ſuos eſſe? Omnibus quippe iniquis dicit, Non noui vos, recedite à me qui operamini iniquitatem (Matthæi 7.): & tamen cùm baptizant non ipſi baptizant, ſed ille de quo Ioannes dicit, Ipſe eſt qui baptizat (Ioannis 1.).

CAPVT XXIX.

CASSIVS à Macomadibus dixit, *Cùm baptiſmata duo eſſe non poſſint, qui hæreticis baptiſmum concedit, ſibi tollit. Cenſeo itaque flebiles & tabidos hæreticos baptizandos eſſe cùm ad eccleſiam venire cœperint, & ſacra & diuina lauatione lotos, & lumine vitæ illuminatos, non hoſtes ſed pacificos; non alienos, ſed fidei Domini domeſticos; non adulteros, ſed Dei filios; non erroris, ſed ſalutis effectos, in eccleſiam recipi: abſque his qui in eccleſia fideles ſupplantati, ad hæreſis tenebras tranſierant, ſed eos per manus impoſitionem reſtituendos.* Poſſet alius dicere, Cùm Chriſti baptiſmata duo eſſe non poſſint, qui iniquis baptiſmũ concedit, ſibi tollit. Sed nobiſcum etiam iſti reſiſterẽt & dicerent, Concedimus iniquis baptiſmum, qui non ab ipſis in ipſis eſt, ſicut iniquitas, ſed à Chriſto cuius eſt æquitas, & cuius ſacramẽtum etiam apud iniquos non eſt iniquum. Quod ergo nobiſcum de iniquis dicerent, hoc ſibi de hæreticis dicãt, & ideo quod ſequitur, ita potius erat dicendum, Cẽſeo itaque flebiles & tabidos hæreticos non baptizandos eſſe cùm ad eccleſiam venire cœperint, ſi habẽt iam baptiſmum Chriſti, ſed à ſua peruerſitate corrigendos. Nam etiam de iniquis dici poteſt, quorum portio ſunt hæretici, Cenſeo itaque flebiles & tabidos iniquos, ſi iam baptizati ſunt, non baptizandos eſſe cùm ad eccleſiam, id eſt, ad illam petram extra quam ſunt omnes qui audiũt verba Chriſti & non faciunt, venire cœperint: ſed ſacra & diuina lauatione iam lotos, tunc autem & lumine vitæ illuminatos, non hoſtes ſed pacificos, nam iniqui non habent pacem: non alienos, ſed fidei Domini domeſticos, nam iniquis dictum eſt, Quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis aliena? (Hierem. 2.) non adulteros, ſed Dei filios, nam iniqui ſunt filij diaboli: non erroris ſed ſalutis effectos, nam non ſaluat iniquitas: in eccleſiam recipi, id eſt, in illam petram, in illam columbam, in illum ortum concluſum & fontem ſignatum, qui non niſi in tritico, non autem in paleis agnoſcitur, ſiue longè à vento ſeparentur, ſiue vſque ad vltimam ventilationem frumento commixti videantur. Fruſtra ergo Caſſius addidit, *Abſque his qui in eccleſia fideles ſupplantati, ad hæreſis tenebras tranſierant.* Si enim & ipſi ab eccleſia recedendo baptiſmum amiſerant, etiã ipſis reddatur: ſi autem non amiſerant, quod per eos datum eſt agnoſcatur.

CAPVT XXX.

ALIVS Ianuarius à vico Cæſaris dixit, *Si non obtemperat error veritati, multo magis veritas non conſentit errori; & ideo nos eccleſiæ aſſiſtimus in qua præſidemus, vt baptiſmum eius ipſi ſoli vindicantes, eos quos eccleſia non baptizauit, baptizemus.* Reſpondetur, Quos eccleſia baptizat, vtique petra illa baptizat, extra quam ſunt omnes qui audiunt verba Chriſti & non faciunt. Baptizentur ergo quicunque à talibus baptizati ſũnt. Quod ſi non fit, ſicut in iſtis, ita in hæreticis baptiſmus Chriſti, eorum iniquitate & peruerſitate damnata ſiue correcta, agnoſcendus & approbandus eſt.

CAPVT XXXI.

ALIVS Secundinus à Carpis dixit, *Hæretici Chriſtiani ſunt an non? Si Chriſtiani ſunt, cur in eccleſia Dei non ſunt? Si Chriſtiani non ſunt, fiant. Aut quò pertinebit ſermo Domini dicentis, Qui non eſt mecum, aduerſus me eſt: & qui non colligit mecum, ſpargit* (Matthæi 12.). *Vnde conſtat ſuper filios alienos & ſoboles Antichriſti ſpiritum ſanctum per manus impoſitionem tantummodo non poſſe deſcẽdere, cùm manifeſtum ſit hæreticos baptiſma non habere.* Huic reſpondetur, Iniqui Chriſtiani ſunt, an non? Si Chriſtiani ſunt, cur in illa petra non ſunt in qua ædificatur eccleſia: audiunt enim verba Chriſti & non faciunt: Si Chriſtiani non ſunt, fiant. Aut quò pertinebit ſermo Domini dicentis, Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: & qui mecum non colligit, ſpargit (Matth. 23.). Spargunt enim oues eius, qui eas ad morum ſuorũ labem praua imitatione perducunt. Vnde conſtat ſuper filios alienos (quod omnes iniqui appellantur) & ſoboles Antichriſti (quod ſunt omnes qui Chriſto aduerſantur) ſpiritũ ſanctum per manus impoſitionem tantummodo non poſſe deſcendere, ſi cordis non adſit vera conuerſio, cùm manifeſtum ſit iniquos quamdiu iniqui ſunt, baptiſma quidem poſſe habere, ſed ſalutem cuius ſacramentum baptiſma eſt, habere non poſſe. Videamus enim ſi hæretici deſcribuntur in Pſalmo illo, vbi de filiis alienis ita dicitur, Domine libera me de manu filiorum alienorum (Pſal. 143.), quorum os locutũ eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: quorum filij velut nouellæ conſtabilitæ, filiæ eorum ornatæ ſicut ſimilitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus ſuis, boues eorum craſſæ. Non eſt ruina maceriæ neque exitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt; beatus populus cuius eſt Dominus Deus ipſius. Si ergo iſti ſunt filij alieni, qui in rebus temporalibus & abundantia terrenæ felicitatis beatitudinem ponunt, & diuina præcepta cõtemnunt, videamus ſi non iidem ipſi ſunt de quibus Cyprianus ita dicit, in ſe quoque transfigurans eos, vt de his ſe dicere oſtendat, cum quibus ſacramenta communicabat. *Dum viam Domini,* inquit (Lib. 4. epiſt. 4.), *non tenemus, nec data nobis ad ſalutem cæleſtia mandata ſeruamus. Fecit Dominus noſter voluntatem patris, & nos non facimus Domini voluntatem, patrimonio & lucro ſtudentes, ſuperbiam ſectantes, & cæt.* At ſi iſti baptiſmum & habere & tradere poterant, cur negatur eſſe

poſſe

poſſe in filiis alienis, quos tamen hortatur vt cæleſtia mandata ſeruando, miſſa ſibi per vnicum filium, fratres eius & filij Dei eſſe mereantur?

CAPVT XXXII. VICTORICVS à Thabraca dixit, *Si licet hæreticis baptiZare, & remiſſam peccatorum dare; quid illos infamamus vt hæreticos appellemus?* Quid ſi alius diceret, Si licet iniquis baptizare, & remiſſam peccatorū dare, quid illos infamamus, vt iniquos appellemus? Quod huic reſponderetur de iniquis, hoc & illi reſpondeatur de hæreticis: id eſt, neque eorum eſſe baptiſmum quo baptizant, & non eſſe conſequens vt quiſquis habet baptiſmum Chriſti, etiam de peccatorum remiſſione ſecurus ſit: ſi hoc in ſacramento tantum habet, nec veraci cordis conuerſione conuerſus eſt, vt dimittenti dimitteretur.

CAPVT XXXIII. ALIVS Felix ab Vthina dixit, *Nemini dubium eſt ſanctiſſimi conſacerdotes, non in tantum poſſe humanam præſumptionem, quantum Domini noſtri Chriſti adorandam & venerabilem maieſtatem. Memores ergo periculi, hoc quoque non tantum obſeruare debemus, verumetiam ab omnibus nobis confirmare, vt omnes hæretici qui ad ſinum matris eccleſiæ accurrunt baptiZentur, vt mens hæretica quæ diuturna tabe polluta eſt, ſanctificatione lauacri purgata in melius reformetur.* Fortaſſis iſte qui in diuturna tabe purganda cauſam poſuit, cur deberent hęretici baptizari, parceret eis qui in aliquam hæreſim irruentes exiguo illic tempore fuiſſent, & citò correcti ad catholicam inde migraſſent. Deinde & ipſe parum aduertit ita dici poſſe, vt iniqui omnes qui ad illam petram in qua eccleſia ſignificatur accurrunt, baptizentur, vt mens iniqua quæ extra petram in arena ædificabat audiendo verba Chriſti & non faciendo, ſanctificatione lauacri purgata in melius reformetur: & tamen non fit, ſi iam baptizati ſunt, etiam ſi probentur tales fuiſſe cùm baptizarentur: id eſt, vt ſæculo verbis & non factis renunciarent.

CAPVT XXXIIII. QVIETVS à Buruch dixit, *Qui fide viuimus, obſequi his quæ inſtruendis nobis antè prædicta ſunt, credula obſeruatione debemus. Nam ſcriptum eſt apud Salomonem,* Eccleſ. 34. *Qui baptiZatur à mortuo, quid proficit lauatio eius? Quod vtique de his qui ab hæreticis tinguntur, & de tingentibus loquitur. Si enim qui apud illos baptiZantur per remiſſionē peccatorum vitam æternam conſequuntur, cur ad eccleſiam veniūt? Si verò à mortuo nihil ſalutis accipitur, ac propterea cognito errore priſtino, ad veritatem cum pœnitentia reuertuntur, vno vitali baptiſmate, quod in eccleſia catholica eſt, ſanctificari debebūt.* Quid ſit à mortuo baptizari, ſine præiudicio diligentioris eiuſdem ſcripturæ conſiderationis, alibi iam diximus. Quæro autem cur hæreticos ſolos velint intelligi mortuos, cùm Paulus apoſtolus generaliter de peccato dixerit, Rom. 6.8. Stipendium peccati mors. Et iterum, 1. Tim 5. Sapere autem ſecundum carnē mors eſt. Et cùm mortuam dicat viduam, quæ in deliciis viuit, quomodo non ſunt mortui, qui ſæculo verbis & non factis renunciant? Quid ergo proficit lauatio eius qui ab iſtis baptizatur; niſi quia & ipſe ſi talis eſt, lauacrum quidem habet, ſed non ei proficit ad ſalutem? Si autem ille à quo baptizatur talis eſt, iſte vero non falſo corde ad Deum conuertitur; non ab illo mortuo baptizatur, ſed ab illo viuo de quo dictum eſt, Ioannis 1. Ipſe eſt qui baptizat; quolibet corporaliter operante baptizet. Quod autem ait de hæreticis, *Si enim qui apud illos baptiZantur, per remiſſionem peccatorum vitam æternam conſequuntur, cur ad eccleſiam veniunt?* Reſpondetur, ideo veniunt, quia etiam ſi Chriſti baptiſmum vſque ad ſacramenti celebrationem perceperunt; tamen vitam æternam niſi per vnitatis charitatem non conſequuntur: ſicut nec illi maleuoli & inuidi quibus non dimitterentur peccata, nec ſi aduerſus eos odium tenerent à quibus paterentur iniuriam, quia veritas dixit, Matthæi 6. Si non dimiſeritis, nec pater veſter dimittet vobis:

A quanto magis cùm eos oderant, quibus retribuebant Pſal 34. mala pro bonis? Nec tamen iſti ſæculo verbis ſolis & Matthæi 7. non factis renunciantes, ſi poſtea corrigerentur rurſus baptizarentur, ſed vno vitali baptiſmate ſanctificarentur. Cant. 6. Quod quidem in catholica eſt, ſed non in ſola, ſicut nec in ſanctis ſolis, qui ædificati ſunt ſuper petram, & ex quibus vnica illa columba perficitur.

CAPVT XXXV. Diſt. 8. cap. Qui contempta. CASTVS à Sicca dixit, *Qui contempta veritate præſumit conſuetudinem ſequi, aut circa fratres inuidus eſt & malignus, quibus veritas reuelatur; aut circa Deum ingratus eſt, cuius inſpiratione eccleſia eius inſtruitur.* Iſte ſi cōuinceret eos qui diuerſa ſentiebant & hoc tenebant, quod etiam totus orbis poſtea Chriſtiano concilio confirmatus obtinuit, ita conſuetudinem ſequi, vt cōtemnerent veritatem, hæc verba formidare deberemus. Cùm verò illa conſuetudo & à veritate propagata & veritate roborata reperiatur, nihil in hac ſententia pertimeſcimus: & tamen ſi illi *circa fratres inuidi erant* B *& maligni, aut circa Deum ingrati,* ecce qualibus communicabant, ecce quales diuerſa ſentientes, ſicut Cyprianus prędixit, à iure communionis non amouebant, ecce à quibus non polluebantur in conſeruatione vnitatis, ecce quantum amandum ſit vinculum pacis, ecce quid conſiderēt qui nobis de prædeceſſorum Epiſcoporum concilio calumniantur, quorum charitatem non imitantur, & quorum exemplo conſiderato iure damnantur, ſi conſuetudo erat ſicut hæc ſententia teſtis eſt, vt hæretici veniētes ad eccleſiam cum baptiſmate quod habebant ſuſciperentur, aut hoc rectè fiebat, aut mali bonos in vnitate non maculant: ſi rectè fiebat, cur orbem terrarum quia ſic recipiuntur accuſant? Si autem mali bonos in vnitate non maculant, quomodo ſe à crimine ſacrilegæ ſeparationis excuſant?

CAPVT XXXVII. EVCHRATIVS à Thenis dixit, *Fidem noſtram & baptiſmatis gratiam, & legis eccleſiaſticæ regulam Deus* C *& Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſuo ore Apoſtolos docēs, perimpleuit dicens, Ite, docete omnes gentes, baptiZantes* Matth. 28. *eos in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Falſum ergo hæreticorum baptiſma & iniquum à nobis pellendū eſt, & omni †conteſtatione refutandum, de quorum ore virus,* Apud Cyprianum eſt deteſtatione *non vita, nec gratia cæleſtis, ſed blaſphemia trinitatis exprimitur: & ideo venientes ad eccleſiam hæreticos integro & catholico baptiſmate baptiZari debere manifeſtum eſt, vt à blaſphemia ſuæ præſumptionis purificati, poſſint Spiritus ſancti gratia reformari.* Planè ſi non eſt baptiſmus patris & filij & ſpiritus ſancti nomine conſecratus, hæreticorum deputetur, & iniquus à nobis omni conteſtatione refutetur: ſi autem hoc in eo nomen agnoſcimus, melius verba euangelica ab hæreticorum errore diſtinguimus, & quod in eis probum eſt approbamus, quod mendoſum eſt emendamus.

CAPVT XXXVIII. Ioannis 14. LIBOSVS à Vaga dixit, *In Euangelio Dominus, Ego ſum, inquit, veritas: non dixit, ego ſum conſuetudo. Ita-* D *que veritate manifeſtata, cedat conſuetudo veritati: vt & ſi in præteritum quis in eccleſia hæreticos non baptizabat, nunc baptiZare incipiat.* Hic nihil conatus eſt oſtendere quomodo ſit veritas manifeſtata, cui debere dicit conſuetudinem cedere. Plus tamen adiuuat nos aduerſus iſtos qui ſe ab vnitate diuiſerūt, quod illā cōſuetudinē fuiſſe confitetur, quàm quòd eam veritati quam non oſtēdit, cedere oportere arbitratur. Illa eſt enim conſuetudo, quæ ſi ſacrilegos ad altare Chriſti ſine baptiſmi purgatione admittebat, & nullum bonorum in vnitate polluebat, quicunque ſe ab eadem vnitate, in qua nullorum malorum contagione pollui poterant, fruſtra ſeparauerūt, manifeſtum ſacrilegium ſchiſmatis admiſerunt. Si autem per illam conſuetudinem omnes polluti perierunt, de qua cauerna iſti ſine originali veritate & cum calumniæ calliditate procedunt. Si verò recta fuerat conſuetudo qua ſic ſuſcipiebantur

tur hæretici, relinquant furorem, fateantur errorem, veniant ad catholicam, non vt retingantur ſacramento baptiſmatis, ſed vt curentur à plaga conciſionis.

CAPVT XXXVIII. Lvcivs à Thebeſte dixit, *Hæreticos, blaſphemos, atque iniquos verbis variis decerpentes ſancta & adorabilia ſcripturarum verba, execrandos cenſeo, & ideo exorcizandos & baptizandos.* Et ego execrandos cenſeo, ſed non ideo exorcizandos & baptizandos. Ipſorum eſt enim figmentum quod execror, Chriſti autem ſacramentum quod veneror.

CAPVT XXXIX. Evgenivs ab Ammedera dixit, *Et ego hoc idem cenſeo hæreticos baptizandos eſſe.* Huic reſpondetur, Sed non hoc cenſet eccleſia, cui Deus iam plenario etiam concilio reuelauit, quod tunc adhuc aliter quidem ſapiebatis, ſed quia in vobis charitas ſalua erat, in vnitate permanebatis. (Philip. 3.)

CAPVT XL. Item alius Felix ab Amaccura dixit, *Et ipſe ſecutus diuinarum ſcripturarum authoritatem, hæreticos baptizandos eſſe cenſeo; ſed & eos qui ſe apud ſchiſmaticos baptizatos eſſe contendunt. Si enim ſecundum cautum Chriſti priuatus fons noſter eſt, intelligant cuncti eccleſiæ noſtræ aduerſarij, quia alienus eſſe non poteſt, nec duobus populis ſalutarem aquam tribuere poteſt ille qui vnius gregis paſtor eſt. Et ideo manifeſtum eſt, nec hæreticos nec ſchiſmaticos aliquid cæleſte ſuſcipere, qui à peccantibus hominibus & ab eccleſia extraneis audent accipere. Quando danti locus non eſt, vtique nec accipienti prodeſt.* Huic reſpondetur, Scripturas diuinas nuſquam præcepiſſe vt hæretici apud hæreticos baptizati denuò baptizentur: ſed multis locis oſtendiſſe alienos eſſe ab eccleſia, omnes qui nō ſunt in petra, nec ad colūbę illius membra pertinent, & tamen baptizare & baptizari, & habere ſine ſalute ſacramentum ſalutis. Fons autem noſter qui ſimilis eſt fonti paradiſi, quod etiam ſicut ille extra paradiſum profluat, iam ſatis dictū eſt: *& quod duobus populis*, id eſt, ſuo & extraneo *ſalutarē aquam tribuere non poteſt ille qui vnius gregis paſtor eſt*, concedo atque conſentio. Sed nunquid quia ſalutaris non eſt extraneis, ideo ipſa non eſt? Aqua enim diluuij conſtitutis intra arcam ſalutaris fuit, extra arcam verò mortifera fuit, eadem tamē fuit. Et multi extranei, id eſt, inuidi, quos ex parte diaboli eſſe Cyprianus dicit & de ſcripturis oſtendit, velut intus videntur, & tamen niſi eſſent extra arcam, non morerentur per aquam. Tales enim baptiſmus, cùm eo malè vtuntur, necat, ſicut illis de quibus ait Apoſtolus, bonus odor Chriſti erat in mortē. (2. Corinth. 2) Cur ergo non ſuſcipiunt aliquid cæleſte vel ſchiſmatici vel hæretici, ſicut ſpinæ ſiue zizania pluuiam, ſicut ipſi qui extra arcam fuerunt, aquam de cataractis cæli venientem ſuſceperūt quidem, ſed ad perniciem non ad ſalutem: ideoque illud quod in vltimo poſuit, *Quando danti locus non eſt, vtique nec accipienti prodeſt*: non laboro refellere, quia & nos dicimus accipientibus non prodeſſe cum in hæreſi accipiunt conſentientes hæreticis, & ideo veniūt ad catholicam pacem atque vnitatem, non vt baptiſmum accipiant, ſed vt eis prodeſſe incipiat quod acceperant.

CAPVT XLI. Item alius Ianuarius Muzulēſis dixit, *Miror quòd cùm omnes confiteantur vnum eſſe baptiſmū, non omnes intelligant eiuſdem baptiſmi vnitatem: eccleſia enim & hæreſis duæ & diuerſæ res ſunt. Si hæretici baptiſma habent, nos non habemus: ſi autem nos habemus, hæretici habere non poſſunt. Dubium autem non eſt eccleſiam ſolam baptiſmum Chriſti poſſidere, quæ ſola poſſideat & gratiam Chriſti & veritatem.* Poſſet alius ſimiliter dicere, & ſimiliter non verum dicere. Miror quòd cùm omnes confiteantur vnum eſſe baptiſmum, non omnes intelligant eiuſdem baptiſmi vnitatem. Iuſtitia enim & iniquitas duæ & diuerſæ res ſunt: ſi iniqui habent baptiſma, iuſti non habent: ſi autem iuſti habent, iniqui habere non poſſunt. Dubium autem non eſt iuſtos ſolos baptiſmum Chriſti poſſidere, qui ſoli poſſideāt & gratiam & veritatem Chriſti. Hoc certè falſum eſt, illis quoque fatentibus. Et illi quippe inuidi qui ſunt ex parte diaboli intus poſiti, ſicut dicit Cyprianus, atque Apoſtolo Paulo notiſſimi, baptiſmum habebant, nec ad membra illius columbæ quæ in petra tuta eſt pertinebant. (al. Apoſtolus Paulus, notiſſimū baptiſmū)

CAPVT XLII. Adelphivs à Thasbalte dixit, *Sine cauſa quidē falſo & inuidioſo verbo impugnant veritatem, vt rebaptizare nos dicant, quando eccleſia hæreticos non rebaptizet, ſed baptizet.* Imò verò modo non rebaptizat; quia niſi eos qui baptizati non ſunt non baptizat, quam cōſuetudinem anteriorem perſpecta diligentius veritas etiam concilio poſteriore firmauit.

CAPVT XLIII. Demetrivs Aleptiminus dixit, *Vnum baptiſma nos cuſtodimus, quia eccleſia catholica ſoli rem ſuā vindicamus. Qui autē dicunt quia hæretici verè & legitimè baptizant, ipſi ſunt qui non vnum, ſed multa baptiſmata faciunt: nam cùm hæreſes multæ ſint, pro earum numero & baptiſmata computabuntur.* Huic reſpondetur, Si ita eſt, tot ergo numerentur baptiſmata quot ſunt opera carnis, de quibus ait Apoſtolus, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt: inter quæ numerantur & hæreſes, & tam multa ipſorum opera intus tanquā in palea tolerantur, & tamen vnum baptiſma omnibus eſt, quod nullo iniquitatis opere violatur. (Gal. 5.)

CAPVT XLIIII. Vincentivs à Thibari dixit, *Hæreticos ſcimus eſſe peiores, quàm Ethnicos. Si ergo conuerſi ad Deum venire voluerint, habēt vtique regulam veritatis, quam Dominus præcepto diuino mandauit Apoſtolis dicens, Ite, in nomine meo manum imponite, dæmonia expellite. Et alio loco, Ite & docete gentes, tingentes eas in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Ergo primo per manus impoſitionem in exorciſmo, ſecundo per baptiſmi regenerationē, tunc poſſunt ad Chriſti pollicitationem venire, aliàs autem fieri cenſeo non debere.* (Marc. 16.) (Matth. 28.) Ex qua regula dicat hæreticos peiores eſſe quàm Ethnicos, neſcio, cùm Dominus dicat, Si neque eccleſiam audierit, ſit tibi tāquam ethnicus & publicanus. (Matth. 18.) An etiam tali hæreticus peior eſt? Nihil reſiſto: non tamen propterea quia ipſe homo peior eſt ethnico, id eſt, gentili atque pagano, ſacramētum etiam Chriſti ſi quod habet, vitiis eius moribuſque miſcetur, & eadem permixtione corruptum perit. Nam & illi qui recedunt de eccleſia, & fiunt hæreſum non tantum ſectatores ſed etiam conditores: ſi iam baptizati recedunt, cùm ſecūdum iſtam regulam peiores ſint ethnicis, habent tamen baptiſma: nam ſi correcti redeant, non accipiunt, quod ſi amiſiſſent, vtique acciperent. Poteſt ergo fieri vt aliquis peior ſit ethnico: & tamen in eo Chriſti ſacramentum non ſolum ſit, ſed etiam non ſit peius, quàm in homine ſancto & iuſto. Et ſi enim quātum in illo homine eſt, non ipſum ſeruauit, ſed animo & voluntate violauit, tamē quantum ad ipſum attinet ſacramentum, & cum contemptore & repudiatore ſuo integrum inuiolatumque permanſit. Nónne Sodomitæ ethnici erant, id eſt, gentiles? (1.q.1.cap. Nonne.) Peiores ergo erant Iudæi, quibus Dominus dicit, Tolerabilius erit Sodomis in die iudicij quā vobis. (Matth. 11.) Et quibus Propheta dicit, Iuſtificaſtis Sodomā, id eſt, in comparatione veſtra Sodoma iuſtificata eſt. (Ezech. 16.) Nunquid tamen ideo ſacramenta diuina quę apud Iudæos erant, talia erant quales ipſi erant, quę Dominus ipſe quoque ſuſcepit, & ad ea celebrāda leproſos quos mundauerat miſit, & ea Zachariæ miniſtranti angelus aſtitit, eumque in templo ſacrificantem exauditū eſſe nunciauit? (Luca 17.) (Luca 1.) Hæc eadem ſacramenta & in bonis hominibus illius temporis erant, & in malis peioribus quàm ſint ethnici (quandoquidem Sodomitis in malitia prælati ſunt) & tamen illa ſacramenta erant in vtriſque integra atque diuina. Nam & ipſi gentiles ſi quid diuinum & rectum in doctrinis ſuis habere potuerunt,

fuerunt, non improbauerunt ſancti noſtri, quamuis illi per ſuas ſuperſtitiones & idololatriã & ſuperbiam, cæteroſq́ue perditos mores deteſtandi eſſent, & niſi corrigerentur, diuino iudicio puniendi. Nam & Paulus apoſtolus apud Athenienſes cùm de Deo quædam diceret, perhibuit teſtimonium quod quidam eorum tale aliquid dixerint, quod vtique ſi ad Chriſtum venirent, agnoſceretur in eis, non improbaretur. Et ſanctus Cyprianus talibus aduerſus eoſdem ethnicos vtitur teſtibus. Nam cùm de Magis loqueretur, *quorum tamen*, inquit, *præcipuus Hoſtanes, & formam veri Dei negat conſpici poſſe, & angelos veros ſedi eius dicit aſſiſtere, In quo & Plato pari ratione conſentit, & vnum Deum ſeruans, cæteros angelos vel dæmones dicit. Hermes quoque Trimegiſtus vnum Deum loquitur, & eum incomprehenſibilem atque inæſtimabilem confitetur.* Si ergo iſti veniſſent ad percipien iam Chriſtianam ſalutem, non vtique eis diceretur, hoc malum habetis, vel falſum habetis, ſed planè meritò diceretur, hoc vobis quamuis integrum & verum, nihil tamẽ prodeſſet niſi ad Chriſti gratiam veniretis. Si ergo in ipſis ethnicis poteſt aliquid diuinum inueniri rectéque approbari, quamuis eis ſalus adhuc à Chriſto præſtãda ſit, non oportet nos ita moueri etiam ſi peiores ſint hæretici, vt quod in eis malum ipſorum eſt velimus corrigere, & quod in eis bonum eſt Chriſti, nolimus agnoſcere. Sed iam cæteras huius concilij ſententias pertractandas, ab alio ſuſcipiemus exordio.

Act. 7.

Lib de idolorum vanitate, ſeu quod idola dij non ſint.

LIBRI VI. FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBER VII.

CAP. I. Confirmat ſuperiora, reſpondens & aliorum ſententiis.

NON ſimus moleſti legentibus, ſi eadem variè ac ſæpe diſſerimus. Quanquam enim eccleſia catholica ſancta in omnibus gentibus aduerſus ea, quæ in iſta quæſtione de baptiſmo, vtrum & apud hæreticos vel ſchiſmaticos idem poſſit eſſe, qui eſt in catholica, nonnullam caliginem offundunt, priſcę cõſuetudinis & plenarij concilij authoritate munita ſit: tamen quia non contemnendis viris, & maximè Cypriano in ipſa vnitate aliquando aliter viſum eſt, cuius vti aduerſum nos authoritate conantur, qui longè ab eius charitate remoti ſunt: propterea cogimur ex opportunitate tractandi & conſiderandi omnia, quæ in eius cõcilio de hac re literiſq́ue comperimus, hanc eandem quæſtionem aliquanto diutius: tanquam in manibus verſare, & oſtendere quanto verius vniuerſitati eccleſiæ catholicæ placuerit, vt hæretici vel ſchiſmatici qui iam Chriſti baptiſmum illic vnde veniũt acceperunt, in catholicam communionem cum illo admittantur ab errore ſuo correcti, in charitate radicati atque fundati, vt quod attinet ad baptiſmi ſacramentum, non adſit quod deerat, ſed proſit quod inerat. Et beatus Cyprianus quidem iam corpore quod corrumpitur non aggrauante animam, nec deprimente terrena inhabitatione ſenſum multa cogitantem, ſerenius perſpicit veritatem, quam meruit adipiſci per charitatem. Adiuuet itaque nos orationibus ſuis in iſtius carnis mortalitate, tanquam in caliginoſa nube laborantes, vt donante Domino quantum poſſumus bona eius imitemur. Si quid autẽ aliter ſenſit, & quibuſdam fratribus collegiſq́ue perſuaſit, quod nunc eo quem dilexit reuelante iam cernit, nos longè impares meritis ſuis, eccleſiæ tamen catholicæ authoritatem, cuius ipſe egregium & clariſſimum membrum eſt,

Cypriani orationibus adiuuari Auguſtinus petit.

A pro noſtra infirmitate ſectantes, aduerſus hæreticos vel ſchiſmaticos enodemus: quos præciſos ab vnitate quam tenuit, & areſcentes à charitate qua viguit, & elapſos ab humilitate qua ſtetit, tanto amplius improbat atque condemnat, quanto magis nouit eos ad inſidiandum perſcrutari velle quod ſcripſit, & ad pacificãdum imitari nolle quod fecit: ſicut illi qui ſe Chriſtianos Nazarenos vocant, & more Iudaico carnalia præputia circumcidunt, hæretici nati ex illo errore in quem Petrus deuians à Paulo reuocatus eſt, in hoc vſque perſiſtunt. Sicut ergo illi Petro in primatu Apoſtolorum martyrij gloria coronato, in ſua peruerſitate præciſi ab eccleſia remanſerunt: ſic iſti Cypriano per abundantiam charitatis in ſortem ſanctorum paſſionis claritate ſuſcepto, ſeipſos exules vnitatis agnoſcunt, & contra vnitatis patriam pro ſuis calumniis ciuem vnitatis opponunt. Iam itaque cæteras illius concilij ſententias eadem ratione videamus.

Gal. 2.

Primatus apoſtolorum beati Petri.

CAPVT II.

B MARCVS à Mactari dixit, *Mirandum non eſt ſi hæretici hoſtes atque impugnatores veritatis ſibi rem vendicant poteſtatis & dignationis alienæ: illud mirandum eſt, quod quidam noſtri præuaricatores veritatis hæreticis ſuffragantur & Chriſtianis aduerſantur: propterea decernimus hæreticos baptiZandos eſſe.* Huic reſpondemus, Imò magis mirandũ eſt, & magna laude prædicandũ, quod tantum iſti dilexerint vnitatẽ, vt quos præuaricatores veritatis arbitrabantur, cum eis in vnitate perſeuerantes, ab eis pollui non timerent. Nam cùm iſte dixiſſet, *Illud mirãdum eſt, quod quidam noſtri præuaricatores veritatis hæreticis ſuffragantur & Chriſtianis aduerſantur:* videbatur dicturus, propterea decernimus eis non eſſe communicandum. Non hoc dixit, ſed ait, *propterea decernimus hæreticos baptiZandos eſſe*, ſeruans quod pacificus Cyprianus antè præſtruxerat dicens, *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Cùm ergo Donatiſtæ nobis calũnian-
C tur, & nos dicunt traditores, ſi quis exiſtat vel Iudæus vel Paganus qui lecto iſto concilio & nos & ipſos ſecundum eorum regulas veritatis appellet præuaricatores; velim ſcire ad hoc tam graue crimen refutandũ atque diluendũ quomodo nobis agenda ſit cauſa communis. Iſti eos dicunt traditores, quos neque vllo tempore conuincere potuerunt, neque nunc poſſunt oſtẽdere, & in eodem crimine ipſi eſſe potius oſtenduntur. Sed quid ad nos? De iſtis certè præuaricatoribus quid dicemus? Si enim nos quamuis falſò propterea dicimur traditores, quia traditoribus nos in eadem communione ſucceſſiſſe criminantur, præuaricatoribus illis omnes ſucceſſimus, quia nondum ſe ab vnitate diuiſerat pars Donati beati Cypriani temporibus. Poſt paſſionem quippe eius quadraginta, & quod excurrit, annis peractis, traditio codicum facta eſt, vnde cœperunt appellari traditores. Si ergo propterea nos traditores, quia ex traditoribus, ſicut opinantur vel confin-
D gunt exorti ſumus, ab illis præuaricatoribus vtrique originem ducimus. Non eſt enim quod dicatur, non eis communicaſſe iſtos, quando ſuos illos vocãt, quod concilium loquitur, quod ipſi maximè præferũt, *Quidam noſtri*, inquit, *præuaricatores veritatis, hæreticis ſuffragantur.* Accedit & teſtimonium Cypriani ſatis demonſtrantis, quod in eorum communione permanſerit, dicendo, *neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Ipſi enim erant qui diuerſum ſentiebant, quos iſte præuaricatores vocat, quia ſcilicet hæreticis ſuffragabantur, ſine baptiſmo eos in eccleſiam recipiendo. Eamq́ue fuiſſe conſuetudinem vt ſic reciperentur, & ipſe Cyprianus multis locis, & aliquot epiſcopi in hoc concilio manifeſtant. Vnde apparet ſi hæretici non habent baptiſmum, eccleſiam Chriſti temporum illorum præuaricatoribus fuiſſe plenam, qui eis ſuffragantes ſic eos recipie-

Optatus lib. 1. contra Parmenianum. Traditores vnde & quando olim appellati.

recipiebant. Agatur ergo cauſa communis aduerſus crimen præuaricationis quod negare non poſſunt; & ibi agetur noſtra cauſa aduerſus crimen traditionis, quod conuincere non potuerũt. Sed ſic agamus quaſi conuicerint. Quod vtrique reſponderimus eis qui nobis obiiciunt maiorum noſtrorum præuaricationem; hoc nos iſtis reſpondebimus qui nobis obiiciunt maiorum noſtrorum traditionem. Sicut enim per maiorum noſtorum traditionem vnde ſe iſti diuiſerunt, nos mortui ſumus: ita per maiorum præuaricationẽ, qui & noſtri & ipſorum parentes fuerũt, & nos & ipſi mortui ſumus. Sed quia ſe viuere dicũt, credunt quod ad eos non pertineat illa prçuaricatio. Ergo nec ad nos illa traditio. Et illa quidem præuaricatio ſecundum ipſos certa eſt: ſecundum nos autem nec anterior prçuaricatio vera eſt, quia & hæreticos dicimus poſſe habere baptiſmum Chriſti, nec poſterior traditio, quia in ea cauſa ipſi ſunt ſuperati. Non habent ergo iſti cur à nobis nefario ſcelere ſchiſmatis ſeparentur, quia noſtri maiores ſi traditores non fuerunt, ſicut nos dicimus, non eſt quod ad nos omnino pertineat. Si autem traditores fuerunt, ſicut ipſi dicunt, ſic ad nos non pertinet, quemadmodum nec ad nos nec ad ipſos illi præuaricatores. Ac per hoc quoniam ex maiorum noſtrorum iniquitate nullum eſt crimen noſtrum, ex proprio ſchiſmate certum eſt crimen illorum.

CAPVT III. SATTIVS à Sicilibba dixit, *Si hæreticis in baptiſmo ſuo peccata donantur, ſine cauſa ad eccleſiam veniunt. Nam cùm in die iudicij peccata ſint quæ puniuntur, nihil eſt quod timere poßint hæretici de iudicio Chriſti, ſi ſunt peccatorũ remißionem conſecuti.* Et hæc poterat etiam noſtra eſſe ſententia, viderit autem author eius quo animo dicta ſit. Verbis tamen ita modificata eſt, vt non me pigeat eo animo cõſentire atque ſubſcribere; quo & ego ſentio baptiſmum quidem Chriſti hæreticos poſſe habere, ſed remiſſionem peccatorum non habere. Non autem ait, Si hæretici baptizant & baptizantur: ſed *ſi hæreticis*, inquit, *in baptiſmo ſuo peccata donantur, ſine cauſa ad eccleſiam veniunt.* Nam ſi pro hæreticis ponamus illos quos in eccleſia nouerat Cyprianus, ſæculo ſolis verbis, & non factis renunciantes, totidem verbis poſſumus hanc ſententiam etiam nos veriſſimè dicere, Si fallaciter conuerſis in baptiſmo ſuo peccata donantur, ſine cauſa ad veram conuerſionem poſtea perducuntur. Nam cùm in die iudicij peccata ſint quæ puniuntur, nihil eſt quod timere poſſint, qui ſæculo verbis ſolis & non factis renunciant, de iudicio Chriſti, ſi ſunt remiſſionem peccatorum conſecuti. Sed iſta ratiocinatio tali connexione perficitur, vt adiungamus dicentes, Debent autem timere Chriſti iudicium, & veraci corde aliquãdo conuerti. Quod cùm fecerint, non eos vtique neceſſe eſt iterum baptizari. Potuerũt igitur accipere baptiſmum, & remiſſionem non accipere peccatorum, aut remiſſis peccatis continuò rurſus onerari. Sic ergo & hæretici.

CAPVT IIII. VICTOR à Gor dixit, *Cùm peccata non niſi in eccleſiæ baptiſmo remittantur, qui hæreticum ſine baptiſmo ad communicationem admittit, vtrunque contra rationem facit, nec hæreticos purgat, & Chriſtianos inquinat.* Huic reſpondemus, Eccleſiæ baptiſmum eſſe & apud hæreticos, quamuis ipſi non ſint in eccleſia: ſicut aquam paradiſi in terra Ægypti, quamuis ipſa non ſit in paradiſo. Non itaque hæreticos ſine baptiſmo ad communionem admittimus; & quia correcti à ſua peruerſitate veniunt, non eorum peccata, ſed Chriſti ſacramenta ſuſcipimus: de remiſſione autem peccatorum quod ſuperius, hoc & hic dicimus. Illud ſanè quod in vltimo poſuit dicens, vtrunque contra rationem facit, nec hæreticos purgat, & Chriſtianos inquinat: reſpuit primitus ac maximè Cyprianus ipſe cum ſibi conſentientibus collegis ſuis: neque enim inquinari ſe credidit, quando talibus propter vinculum pacis communicandum eſſe decreuit dicens, *Neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Aut ſi inquinant hæretici ad communionem, ſi non baptizantur admiſſi, inquinata eſt tota eccleſia per illam conſuetudinem quæ totiẽs hîc commemoratur. Et ſicut nos iſti appellant traditores propter maiores noſtros, in quibus nihil tale quando obiecerũt, probare potuerunt: ſi hoc fit quiſque quod eſt ille cui cõmunicauerit, omnes tunc hçretici facti ſunt. Quod ſi quiſquis dicit, inſanit, falſum eſt quod iſte ait: *qui hæreticũ ſine baptiſmo ad communionem admittit, nec hæreticos purgat, & Chriſtianos inquinat.* Aut ſi hoc verum eſt, non ſine baptiſmo admittebantur, ſed habebant baptiſmum Chriſti, quamuis apud hæreticos datum & acceptum, qui ſecundum illam conſuetudinem de qua iſti confitentur ſic admittebantur, ac per hoc rectè etiam nunc ſic admittuntur.

CAP. V. 1.Tim.5. AVRELIVS ab Vtica dixit, *Cùm dicat Apoſtolus, non communicandum peccatis alienis, quid aliud quàm peccatis alienis communicat, qui ſine baptiſmo eccleſiæ hæreticis communicat? Et ideo cenſeo baptizandos eſſe hæreticos vt accipiant remiſſam peccatorum, & ſic illis communicetur.* Reſpondetur, Communicauit ergo Cyprianus & iſti omnes peccatis alienis, quia cum talibus in communione mãſerunt, quando neminem qui diuerſum ſenſit, à iure communionis amouerunt. Vbi eſt ergo eccleſia? Deinde vti de hæreticis taceam, cùm verba huius ſententiæ etiam de aliis peccatoribus dici poſſint, quales in eccleſia beatus Cyprianus ſecum videbat, gemebat, arguebat, ferebat, vbi eſt eccleſia quæ ſecundum hæc verba iam tunc periiſſe exiſtimatur cõtagione peccatorum? Si autem ſicut ſe habet firmiſſima veritas, eccleſia permanſit & permanet, non niſi in conſenſione intelligenda eſt communio peccatorum, quam vetat Apoſtolus. Baptizentur autem iterũ hæretici, vt accipiant remiſſam peccatorum, ſi baptizantur iterum peruerſi & inuidi, qui cùm ſæculo verbis, & non factis renunciarẽt baptiſmum quidem accipere potuerunt, ſed remiſſionem peccatorum non obtinere potuerunt, dicente Domino, Si non dimiſeritis, neque pater veſter dimittet vobis. Matth.6.

CAPVT VI. IAMBVS à Germaniciana dixit, *Qui hæreticorum baptiſmum probant, noſtrum improbãt, vt extra eccleſiam non dicam lotos ſed ſordidatos, negent in eccleſia baptizari oportere.* Huic reſpondetur, neminem noſtrum baptiſmum hæreticorum probare, ſed Chriſti; quamuis in hæreticis velut paleis exterioribus, ſicut in aliis iniquis velut paleis interioribus. Nam ſi extra eccleſiam qui baptizantur, non lauantur ſed ſordidantur; profectò extra petram in qua ædificatur eccleſia, qui baptizantur, non lauantur ſed ſordidantur. Omnes autem extra eandem petram ſunt, qui audiunt verba Chriſti & non faciunt. Aut ſi baptiſmo lauantur quidem, ſed in iniquitatibus ſuis à quibus in melius mutari noluerunt, ſordidi remanent; ſic & hæretici.

CAPVT VII. Geneſ.1. LVCIANVS à Rucuma dixit: *Scriptum eſt, Et vidit Deus lucem quia bona eſt, & diuiſit inter lucem & tenebras. Si poteſt luci & tenebris conuenire, poteſt nobis & hæreticis aliquid eſſe commune: propterea cenſeo hæreticos baptizandos eſſe.* Huic reſpondetur, Si poteſt luci & tenebris conuenire, poteſt iuſtis & iniuſtis aliquid eſſe commune. Cenſeat ergo illos iniuſtos denuò baptizari, quos in ipſa eccleſia arguebat Cyprianus: aut ſi non ſunt iniuſti qui ſçculo verbis, & non factis renunciant, dicat qui poteſt.

CAPVT VIII. 3.Reg.18. PELAGIANVS à Luperciana dixit, *Scriptum eſt, Aut Dominus Deus eſt, aut Baal Deus eſt. Ita & nũc aut eccleſia eccleſia eſt, aut hæreſis eccleſia eſt. Porrò ſi hæreſis eccleſia non eſt, quomodo eſſe apud hæreticos baptiſma eccleſiæ poteſt?* Huic ita poſſumus reſpõdere; Aut paradiſus paradiſus,

radiſus,

radiſus, aut Ægyptus paradiſus: porrò ſi Ægyptus pa- A radiſus non eſt, quomodo eſſe in Ægypto aqua paradiſi poteſt? Sed dicetur nobis, etiam illuc exeũdo peruenit: ſic ergo ad hæreticos baptiſmus. Item dicimus, aut petra eccleſia eſt, aut arena eccleſia. Porrò quia non eſt arena eccleſia, quomodo apud eos qui ſuper arenam ædificant, audiendo verba Chriſti & non faciendo, eſſe baptiſmus eccleſiæ poteſt? & tamen eſt. Sic ergo & apud hæreticos.

CAPVT X. IADER à Midila dixit, *Scimus non eſſe niſi vnum baptiſmum in eccleſia catholica, & ideo non debemus admittere hæreticum, niſi baptizatus fuerit apud nos, ne ſe putet extra eccleſiam catholicam baptizatum eſſe.* Huic reſpondetur, Quia ſi hoc de iniquis illis qui extra petrã ſunt diceretur, falſò vtique diceretur. Sic ergo & de hæreticis.

CAP. X. Epheſ. 4. ITEM alius Felix à Marazana dixit, *Vna fides, vnum baptiſma, ſed eccleſiæ catholicæ, cui ſoli licet baptizare.* Quid ſi alius ita diceret, vna fides, vnum baptiſma, ſed B iuſtorum tantum, quibus ſolis licet baptizare? Sicut hæc verba refellerẽtur, ita & iſta ſententia refellatur. An & iniuſti in ipſo baptiſmo mutati, dum ſæculo ſolis verbis & non factis renunciant, ad membra eccleſiæ pertinent? Videant ſi ipſa eſt illa petra, ſi ipſa eſt columba, ſi ipſa eſt ſponſa ſine macula & ruga.

CAPVT XI. Rom. 3. Pſal. 115. PAVLVS à Bobba dixit, *Me non mouet ſi aliquis eccleſiæ fidem & veritatem non vindicat, quando Apoſtolus dicat, Quid enim ſi exciderunt à fide quidam illorum, nunquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? Abſit. Eſt enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Si autem Deus verax, quomodo apud hæreticos baptiſmi veritas eſſe poteſt, apud quos Deus non eſt?* Huic reſpondetur, Quid? Apud auaros nunquid eſt Deus? & tamen eſt baptiſmus; ita & apud hęreticos. Apud quos enim Deus eſt, templum Dei ſunt. Quæ autem compoſitio templo
2. Cor. 6. Dei cum idolis? Porrò auaritiam, idololatriam Paulus ſentit, Cyprianus cõſentit; & idem ipſe inter collegas C raptores, tamen baptizatores, cum magna tolerantiæ mercede verſatur.

CAPVT XII. Matth. 18. POMPONIVS à Dionyſiana dixit, *Manifeſtum eſt hæreticos non poſſe baptizare, & remiſſionem peccatorum dare, qui poteſtatem non habent, vt aut ſoluere aut ligare aliquid in terris poſſint.* Reſpondetur, Hanc poteſtatem nec homicidæ habent, id eſt, qui oderunt fratres. Nõ
Ioann. 20. enim talibus dictum eſt, Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur ei: & ſi cui tenueritis, tenebuntur: & tamen baptizant, & eos in eadem baptiſmi communione & Paulus tolerat, & Cyprianus agnoſcit.

CAPVT XIII. VENANTIVS à Thimiſa dixit, *Si maritus peregrè proficiſcens, amico ſuo commendaſſet vxorem ſuam cuſtodiendam; commendatam ſibi ille quanta poſſet diligentia cõſeruaret, ne ab aliquo caſtitas eius & ſanctitas adulteraretur: Chriſtus Dominus & Deus noſter ad patrem proficiſcens, ſponſam ſuam nobis commendauit; vtrum ne eam incorruptam & inuiolatam cuſtodimus, an integritatem eius* D *& caſtitatem eius mœchis, & corruptoribus prodimus? Qui enim baptiſma eccleſiæ commune cum hæreticis facit, ſponſam Chriſti adulteris prodit.* Reſpondemus, Quid illi qui cùm baptizantur labiis non corde conuertuntur ad Dominum, nónne adulterinam mentem gerunt? Nónne ipſi ſunt ſæculi dilectores, cui non factis ſed verbis renunciauerunt, & ideo corrumpunt mores bonos per colloquia mala dicentes, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur? Nónne etiam contra iſtos vigilauit ſermo Apoſtolicus, vbi dicit, Timeo au-
1. Cor. 15. 2. Cor. 11. tem ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua, ſic & veſtræ mentes corrumpantur à caſtitate quæ eſt in Chriſto? Cùm ergo Chriſti baptiſma Cyprianus habebat commune cum talibus, nunquid ideo ſponſam Chriſti prodebat adulteris, ac non potius monile ſponſi etiam in adultera cognoſcebat?

CAPVT XIIII. AYMNIVS ab Auſuaga dixit: *Nos vnum baptiſma accepimus, & ipſum tenemus & exercemus: qui autem dicit, quia & hæreticis licet baptizare, ipſe duos baptiſmos facit.* Huic reſpondetur, Cur non etiam ille duos baptiſmos facit, qui dicit quia & iniqui baptizant? Cùm enim iuſti & iniqui ſibi contrarij ſint, baptiſmus quem dant iuſti, qualis erat Paulus, vel etiam qualis erat Cyprianus, non eſt cõtrarius baptiſmo quem dabant iniqui illi qui oderant Paulum, quos non hæreticos, ſed malos catholicos Cyprianus intelligit, & cùm contrariæ ſibi ſint ſemper, continentia quæ fuit in Cypriano, & auaritia quæ fuit in collegis Cypriani: baptiſmus tamen quem Cyprianus dabat, non erat contrarius baptiſmo, quem illi dabant, ſed vnus & idem, quia ille baptizat de quo dictum eſt, Ipſe eſt qui baptizat. Ioann. 1.

CAPVT XV. SATVRNINVS à Victoriana dixit, *Si licet hæreticis baptizare, excuſati ſunt, & defenſi illicita facientes. Nec video quare eos aut Chriſtus aduerſarios ſuos, aut Apoſtolus antichriſtos appellauerit.* Huic reſpondetur, Sic dicimus Luca 11.
non licere hæreticis baptizare, quomodo dicimus nõ 1. Ioann. 2.
licere fraudatoribus baptizare? Non enim hæretico tantum, ſed peccatori inquit Deus, Vt quid enarras iu- Pſal. 49.
ſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Huic vtique dixit, Si videbas furem, concurrebas ei. Quanto ergo illi peiores ſunt, qui non cum furibus concurrebant, ſed ipſi fundos inſidioſis fraudibus rapiebant: ſed non eis concurrebat Cyprianus, quamuis eos in catholica ſegete toleraret, ne ſimul eradicaretur & triticum; & tamen etiam ipſi quem dabant idem ipſe baptiſmus erat, quia non ipſorum, ſed Chriſti erat. Sicut ergo iſti quamuis in eis Chriſti baptiſmus agnoſcatur: non ſunt tamen excuſati, & defenſi illicita facientes, & rectè illos Chriſtus aduerſarios ſuos appellat, quia in talibus perſeuerantes audituri ſunt, Recedite à me, qui operamini iniquitatem: vnde Matth. 7.
& antichriſti appellantur, quia Chriſto contrarij ſunt, dum contra quod præcipit viuunt; ita & hæretici.

CAPVT XVI. ALIVS Saturninus à Tucca dixit, *Gentiles quamuis idola colant, tamen ſummum Deum patrem creatorem cognoſcunt & confitentur. In hunc Marcion blaſphemat, & quidam non erubeſcunt Marcionis baptiſmũ probare. Quo-* Stephanum pontificem intelligit.
modo tales ſacerdotes ſacerdotium Dei, aut ſeruãt, aut vindicant, qui hoſtes Dei non baptizant, & ſic illis communicant? Reſpondetur, Nimirum cùm talia dicuntur, exceditur modus, nec conſideratur, quia & ipſi talibus communicabant, *neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit amouentes.* Sed habet iſte in hac ipſa ſententia ſua vnde admoneri poſſet; ſi aduerteret, id in quoque corrigendum eſſe quod prauum eſt, quod autem rectum eſt approbandũ. Quandoquidem ait, *Gentiles quamuis idola colant, tamen ſummum Deum patrem creatorem cognoſcunt & confitentur.* Si quis ergo ad Deum talis gentilis veniret, nunquid vellet in eo corrigere atque mutare, quod Deum patrem creatorem confitebatur & nouerat? Non puto, ſed emendaret in eo idololatriam quod malum habebat, & traderet ſacramenta Chriſtiana quæ non habebat: & ſi quid rectum noſſet in eo approbaret, ſi quid inueniret peruerſum emendaret, ſi quid defuiſſet daret: ſic & in Marcioniſta hæretico agnoſceret baptiſmi integritatem, corrigeret eius peruerſitatem, doceret catholicam veritatem.

CAPVT XVII. MARCELLVS à Zama dixit, *Cùm peccata non niſi in baptiſmo eccleſiæ remittantur, qui hæreticum non baptizat, peccatori communicat.* Quid ille qui hoc facienti cõmunicat; Nónne peccatori communicat? Quid autẽ aliud faciebant omnes iudicantes neminem, aut à iure communionis amouentes, diuerſa ſentientem? Vbi Matth. 13.
eſt ergo eccleſia? An patientibus, & ne triticum eradicetur, zizania tolerantibus iſta non obſunt? Dicant ergo iſti qui ſe ab orbe terrarum fruſtra ſeparando ſacrile-

crilegium ſchiſmatis admiſerunt, vt quid habent in ore ſententiam Cypriani, qui non habent in corde Cypriani patientiam? Huic autem Marcello reſpõdetur ex his quæ de baptiſmo & remiſſione peccatorum ſuprà dicta ſunt, quomodo poſſit eſſe baptiſmus in homine, quamuis non ſit in eo remiſſio peccatorum.

CAPVT XVIII.

HIRENÆVS ab Vſulis dixit, *Si ideo eccleſia hæreticum non baptizat, quòd dicatur iam baptizatus eſſe, hæreſis maior eſt.* Reſpondetur, Hoc modo dici poteſt, ſi ideo auarum eccleſia non baptizat, quòd dicatur iam baptizatus eſſe, auaritia maior eſt: hoc autem falſum eſt; ita ergo & illud.

CAPVT XIX.

DONATVS à Cibaliana dixit, *Ego vnam eccleſiã & vnum baptiſmum eius noui. Si eſt qui dicat eſſe apud hæreticos baptiſmi gratiam, antè eſt vt oſtendat & probet eſſe illic eccleſiam.* Huic reſpondetur, Si baptiſmi gratiam hoc eſſe dicis quod eſt baptiſmus, eſt apud hæreticos: ſi autem baptiſmus ſacramentum eſt gratiæ, ipſa verò gratia abolitio peccatorum eſt, non eſt apud hæreticos baptiſmi gratia. Sic eſt autem vnum baptiſmum B & vna eccleſia, quemadmodum eſt vna ſpes. Sicut ergo boni & mali, non habentes vnam ſpem, poſſunt tamen habere vnum baptiſma; ita quibus non eſt communis eccleſia, poteſt baptiſma eſſe commune.

CAPVT XX. Gal. 2.

ZOZIMVS à Tharaſſa dixit, *Reuelatione facta veritatis, cedat error veritati, quia & Petrus qui prius circumcidebat, ceſſit Paulo veritatem prædicanti.* Reſpondetur, Poteſt etiam noſtra eſſe ſententia iſta, & ita factũ eſt in hac de baptiſmo quæſtione. Nam veritate poſtea liquidius reuelata ceſſit error veritati, cùm illa ſaluberrima conſuetudo etiam plenarij concilij authoritate firmata eſt. Bene tamen, quod totiens meminerunt etiam primum apoſtolorũ Petrum potuiſſe aliter ſapere quàm veritas poſtulabat; quod accidiſſe etiam Cypriano ſine vlla eius contumelia credimus quicunque diligimus Cyprianum, quia non eum fas eſt diligi maiori charitate quàm Petrum.

CAPVT XXI. Ioannis 3.

IVLIANVS à Telepte dixit, *Scriptum eſt, Nemo poteſt accipere aliquid, niſi datum fuerit ei de cælo. Si hæreſis* C *de cælo eſt, poteſt baptiſma dare.* Audiat & alium dicentem, Si auaritia de cælo eſt, poteſt baptiſma dare; & tamen dant auari; ſic ergo & hæretici.

CAPVT XXII.

FAVSTVS à Timida regia dixit, *Non ſibi blandiantur qui hæreticis patrocinantur. Qui pro hæreticis eccleſiaſtico baptiſmo intercedit, illos Chriſtianos & nos hæreticos facit.* Huic reſpondetur, Si quiſquam dicat eum qui cùm baptiſmum acciperet, quia odium fraternum tenebat in corde, non acceperat remiſſionem peccatorum, non eſſe iterum baptizandum, quando illud odium de corde dimittit, nunquid eccleſiaſtico baptiſmo intercedit pro homicidis, aut illos iuſtos & nos homicidas facit? Hoc ergo & de hæreticis intelligat.

CAPVT XXIII.

GEMINIVS à Furnis dixit, *Quidam de collegis hæreticos præponere ſibi poſſunt, nobis non poſſunt: & ideo quod ſemel decreuimus, tenemus, vt ab hæreticis venientes baptizemus.* Et hic confitetur apertiſſimè quoſdam de collegis ſuis diuerſa ſenſiſſe, vnde etiam atque etiam D confirmatur amor vnitatis, quòd ab inuicẽ nullo ſchiſmate ſeparati ſunt, donec alteris eorum ſi quid aliter ſaperent Deus reuelaret. Sed huic reſpondetur, collegas eius non ſibi hæreticos præpoſuiſſe, ſed baptiſmũ Chriſti, & ſicut cognoſcitur in auaris, in fraudatoribus, in raptoribus, homicidis, ſic etiam in hæreticis cognouiſſe.

CAPVT XXIIII.

ROGATIANVS à Noua dixit, *Eccleſiam Chriſtus inſtituit, hæreſim diabolus: quomodo poteſt habere baptiſmũ Chriſti, ſynagoga ſatanæ?* Huic reſpondetur: Nunquid quia pios Chriſtus inſtituit, & inuidos diabolus, ideo non poteſt habere baptiſmum Chriſti, quæ in inuidis conuincitur eſſe pars diaboli?

CAPVT XXV.

THERAPIVS à Bulla dixit, *Qui hæreticis baptiſmum eccleſiæ concedit, & prodit, quid aliud quàm ſponſæ Chriſti Iudas exiſtit?* Reſpond. O magna conuictio ſchiſmaticorum, qui ſe ab hæreditate Chriſti toto orbe diffuſa nefario ſacrilegio ſepararũt, ſi Cyprianus talibus communicabat qualis Iudas traditor fuit, & tamen ab eis non maculabatur: aut ſi maculabatur, tunc Iudę facti ſunt omnes; ergo & modò Iudę ſunt omnes: aut ſi non ſunt, non ergo pertinent ad poſteriores facinora priorum, quamuis ex eadem communione propagatos. Cur ergo nobis traditores obiiciunt, quos nõ conuicerunt; & ſibi Iudam non obiiciunt, cui Cyprianus & collegæ eius communicauerunt? Ecce conciliũ de quo ſolent iſti gloriari. Nos quidem dicimus, quia ſic non prodit hæreticis eccleſiæ baptiſmum, qui baptiſmũ Chriſti & in hęreticis probat, ſicut non prodit homicidis eccleſiæ baptiſmum, qui baptiſmũ Chriſti & in homicidis probat. Sed quia iſti ex hoc cõcilio nobis præſcribere quid ſentire debeamus, affectant, ipſi priores ei conſentiant. Ecce Iudæ traditori ſunt comparati, qui dicebant hæreticos quamuis in hæreſi baptizatos non debere iterum baptizari. Talibus autem Cyprianus communicabat, qui dixit, *neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit amouentes.* Tales etiam antea fuiſſe in eccleſia per illã ſententiã manifeſtantur, vbi ait, *Sed dicit aliquis, Quid ergo fiet de his qui in præteritum in eccleſiam ſine baptiſmo admiſſi ſunt?* Talem fuiſſe eccleſiæ cõſuetudinem ipſi, qui hoc concilium faciunt, ſæpe commemorant. Si ergo *nihil aliud quicunque hoc facit, quàm ſponſæ Chriſti Iudas exiſtit,* ſicut iſta ſententia pronunciata eſt, Iudas autem ſicut docet Euangelium, traditor fuit; traditoribus ergo communicauerunt omnes, qui tunc etiam iſta dicebant; & antequam iſta dicerent traditores facti erant omnes per illam conſuetudinem quam tunc eccleſia retinebat Omnes ergo, id eſt, & nos & ipſi qui ex illa vnitate propagati ſumus, traditores ſumus. Sed nos duobus modis defendimur: quia & huic concilio vbi hoc pronunciatum eſt non conſentimus, ſaluo iure vnitatis, ſicut ipſe Cyprianus prædixit; & bonis malos in vnitate catholica, donec in fine à tritico palea ſeparetur, nihil obeſſe arbitramur. Iſti autem quia & hoc concilium tanquam pro ſe proferunt, & malorũ communione quaſi contagione bonos perire contendunt, non inueniunt quomodo dicãt aut priores Chriſtianos vnde iſti propagãtur, non fuiſſe traditores, quia iſto concilio conuincuntur: aut ad ſe non pertinere facinora priorum, quia nobis maiores noſtros obiiciũt?

In exordio concilij Carthag.

Epiſtola ad Iubaianum.

ITEM alius Lucius à Membreſa dixit, *Scriptum eſt, Deus peccatorem non audit. Qui peccator eſt, quomodo audiri in baptiſmo poteſt?* Reſpondemus, Quomodo auditur auarus & raptor & fœnerator & homicida? an iſti non ſunt peccatores, quos tamen Cyprianus in catholica obiurgat & tolerat?

CAPVT XXVI. Ioannis 9.

ITEM alius Felix à Buſlacenis dixit, *In hæreticis ſine baptiſmo eccleſiæ admittendis, nemo conſuetudinem rationi & veritati præponat, quia conſuetudinem ratio & veritas ſemper excludit.* Huic reſpondetur, Veritatem non oſtendis, de conſuetudine confiteris. Rectè igitur conſuetudinẽ teneremus plenario concilio poſteriore firmatam, etiam ſi veritas adhuc lateret, quam credimus iam eſſe manifeſtatam.

CAPVT XXVII. Diſt. 8. cap. Qui contemta... & cap. Veritate.

ALIVS Saturninus ab Abitinis dixit, *Si poteſt antichriſtus dare alicui gratiam Chriſti, poſſunt & hæretici baptizare, qui appellati ſunt antichriſti.* Quid ſi alius diceret, ſi poteſt homicida dare alicui gratiam Chriſti, poſſunt & qui fratres oderunt baptizare, qui appellati ſunt homicidæ. Nempe quaſi verũ dicere videretur, & tamen poſſunt: ſic ergo & hæretici.

CAPVT XXVIII.

QVINTVS ab Aggya dixit, *Ille poteſt dare aliquid, qui aliquid habet: hæretici autẽ quid poſſunt dare, quos conſtat nihil habere?* Huic reſpondetur, Si ergo poteſt dare

CAPVT XXIX.

aliquid

aliquid qui aliquid habet,manifeſtũ eſt poſſe dare hæreticos baptiſmum,quia cùm ab eccleſia recedunt,habent lauacri ſacramentum quod ibi acceperant: nam redeuntes non recipiunt,quia non amiſerant cùm receſſerunt.

CAPVT XXX. Math.6. ALIVS Iulianus à Marcelliana dixit, *Si poteſt homo duobus dominis ſeruire, Deo & mãmonæ,poteſt & baptiſma duobus ſeruire, Chriſtiano & hæretico.* Reſp. Imò ſi poteſt continenti & auaro,ſobrio & ebrioſo,pio & homicidæ ſeruire,cur non etiam Chriſtiano & heretico: quibus quidem non ſeruit, ſed miniſtratur & illis, vel ab illis ad ſalutem bene vtẽtibus, & ad iudicium malè vtentibus?

CAPVT XXXI. Math.6. TENAX ab Horreis Geliæ dixit, *Baptiſma vnum eſt,ſed eccleſiæ: vbi eccleſia non eſt, baptiſma illic eſſe non poteſt.* Huic reſpondemus, Quare ergo poteſt vbi petra non eſt,ſed arena eſt; cùm eccleſia in petra, non in arena ſit?

CAPVT XXXII. Ephes.4. ALIVS Victor ab Aſſutis dixit, *Scriptũ eſt,quia Deus* B *vnus eſt, & Chriſtus vnus, & eccleſia vna, & baptiſma vnũ. Quomodo ergo illic baptizari aliquis poteſt, vbi Deus & Chriſtus & eccleſia non eſt?* Reſpond.quomodo poteſt & in arena illa, vbi nec eccleſia eſt; quia in petra eſt, nec Deus & Chriſtus; quia non eſt ibi templum Dei & Chriſti?

CAPVT XXXIII. DONATVLVS à Capſe dixit, *Et ego ſemper hoc ſenſi,vt hæretici, qui nihil foris conſecuti ſunt, quando ad eccleſiam conuertuntur, baptizentur.* Ad hoc reſpondetur, Nihil quidem foris conſecuti ſunt, ſed ad ſalutem,nõ ad ſacramentum. Salus enim propria eſt bonis; ſacramenta verò communia & bonis & malis.

CAP. XXXIIII. VERVLVS à Ruſiccade dixit, *Homo hæreticus dare non poteſt quod non habet: multo magis ſchiſmaticus, qui quod habuit, amiſit.* Iam oſtẽdimus eos habere;quia nõ amittunt cùm recedunt. Non enim recipiũt cùm redeunt. Quaproter ſi propterea videbantur dare non poſſe,quia putabantur non habere: intelligantur iam C dare poſſe, quia intelliguntur & habere.

CAPVT XXXV. PVDENTIANVS à Cuiculi dixit, *Nouitas Epiſcopatus effecit,fratres dilectiſſimi,vt ſuſtinerẽ quid maiores iudicarent: nam hæreſes nihil habere,nec poſſe manifeſtum eſt: atque ita ſi qui ex eis venerint,baptizari æquiſſime ſtatutum eſt.* Sicut ergo ſuperioribus reſponſum eſt,quos hic ſuſtinebat quid iudicarent, ſic & huic ipſi reſponſum eſſe intelligatur.

CAPVT XXXVI. PETRVS ab Hippone Diarrhyto dixit, *Cùm vnum baptiſma ſit in catholica eccleſia, manifeſtum eſt, non poſſe extra eccleſiam baptizari, & ideo in hæreſi tinctos, ſiue in ſchiſmate venientes ad eccleſiam, cenſeo baptizari oportere.* Reſpon. Sic eſt vnum baptiſma in eccleſia catholica, vt cũ exinde aliqui exierint,in his, qui exeũt, non fiãt duo;ſed idem vnum maneat. Quod ergo in redeuntibus agnoſcitur,hoc & in eis, qui à recedentibus acceperunt,quod illi cùm recederent,non amiſerunt.

CAPVT XXXVII. Ephes.4. ITEM alius Lucius ab Auſafa dixit, *Secundum mo-* D *tum animi mei & Spiritus ſancti,cùm ſit vnus Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, & vnus Chriſtus, & vna ſpes, vnus ſpiritus, vna eccleſia; vnum debet eſſe & baptiſma: & ideo dico, ſi quid apud hæreticos motum aut factum fuerit, reſcindi debere; & eos, qui exinde veniunt, in eccleſia baptizandos eſſe.* Reſpond. Reſcindatur ergo quod baptizant, qui audiunt verba Dei, & non faciunt, cùm ab iniquitate ad iuſtitiã, hoc eſt, ab arena ad petram migrare cœperint. Quod ſi non fit; quia & in ipſis quod Chriſti erat,eorum iniquitatibus non violabatur,hoc etiam de hæreticis intelligatur:nam nec eadem ſpes illis eſt quamdiu in arena ſunt, quæ illis, qui ſuper petrã ſunt, tamen idem baptiſma eſt in vtriſque,quãuis ſicut ſpes vna, ita vnum baptiſma dictum ſit.

CAPVT XXXVIII. FELIX à Gurgitibus dixit, *Ego cenſeo, vt ſecundum ſanctarum Scripturarum præcepta baptizati illicitè ab hæ-* A *reticis extra eccleſiam, ſi ad eccleſiam confugere voluerint, gratiam baptiſmi, vbi licitè datur, conſequantur.* Reſpon. Imò licitè incipiant habere ad ſalutẽ,quod illicite habebant ad perniciem:quia ſub eodem baptiſmo iuſtificatur,cùm ſe quiſque ad Deum veraci corde cõuertetit,ſub quo iudicabatur quando id accipiens ſæculo ſolis verbis,& non factis renunciauerat.

PVSILLVS à Lamasba dixit, *Ego credo baptiſma ſalutare non eſſe niſi in eccleſia catholica: quicquid abſque catholica fuerit, ſimulatio eſt.* Reſpon. Hoc quidem verum eſt,quòd *baptiſma ſalutare nõ niſi in eccleſia catholica eſt.* (poteſt enim ipſum eſſe & extra catholicam) ſed ſalutare non eſt ibi;quia non ibi operatur ſalutem:ſicut ille bonus odor Chriſti non eſt vtiq; ſalutaris in iis, qui pereunt,non ſuo vitio,ſed illorum. *Simulatio eſt autem quicquid extra catholicam fuerit,* ſed inquantum non eſt catholicum. Poteſt autem aliquid catholicũ eſſe extra catholicam, ſicut potuit nomen Chriſti eſſe extra B congregationem Chriſti, in quo nomine pellebat dæmonia ille, qui cum diſcipulis non ſequebatur. Nam ſimulatio etiam in catholica eſſe poteſt,in his vtique, qui ſæculo verbis ſolis,& non factis renunciant,nec tamen eſt catholica ſimulatio. Sicut ergo eſt in catholica,quod non eſt catholicum, ſic poteſt extra catholicam aliquid eſſe catholicum. CAPVT XXXIX. 1.Corint.2. Marci 9.

SALVIANVS à Gazaufala dixit, *Hæreticos nihil habere conſtat, & ideo ad nos veniũt, vt poſſint accipere quod non habebant.* Reſpondemus, Non ſunt ergo hæretici ipſi,qui hæreſes condiderunt, qui ab eccleſia receſſerunt, & vtique habebant quod ibi acceperunt. Quod ſi abſurdum eſt dicere,quòd illi non ſint hæretici, per quos cæteri fiunt hæretici,poteſt fieri,vt hæreticus habeat,quo malè vtendo diſpereat. CAPVT XL.

HONORATVS à Tucca dixit, *Cùm Chriſtus veritas ſit, magis veritatem quàm conſuetudinẽ ſequi debemus; vt hæreticos, qui ideo ad nos veniunt, quia foris nihil accipere potuerunt, eccleſiæ baptiſmo ſanctificemus.* Et iſte C atteſtator eſt conſuetudinis,vbi nos plurimum adiuuat, quicquid aliud contra nos dicere videatur:non autem ideo ad nos veniunt hæretici, quia foris nihil acceperunt;ſed vt eis vtile eſſe incipiat quod acceperunt:hoc enim foris nullo modo poteſt. CAPVT XLI.

VICTOR ab Octauo dixit, *Quod & ipſi ſcitis, non olim conſtitutus ſum Epiſcopus, & ideo expectabam præceſſorum conſilium. Hoc itaque exiſtimo, vt quicunque ex hæreſi venerint, ſine dubio baptizentur.* Quod ergo illis, quos expectabat,reſponſum eſt, huic quoque reſponſum accipiatur. CAPVT XLII.

CLARVS à Maſcula dixit, *Manifeſta eſt ſententia Domini noſtri Ieſu Chriſti Apoſtolos ſuos mittentis, & ipſis ſolis poteſtatem à patre ſibi datam permittentis; quibus nos ſucceſſimus, eadẽ poteſtate eccleſiam Domini gubernantes, & credentium fidem baptizantes: & ideo hæretici, qui nec poteſtatem foris, nec eccleſiam Chriſti habent, neminem* D *baptizare baptiſmo eius poſſunt.* Reſpondemus, Nũquid & impij homicidæ Apoſtolis ſucceſſerunt? Cur ergo baptizant? An quia non ſunt foris? Sed à petra foris ſunt,cui claues Dominus dedit, vbi ſe ædificaturũ eccleſiam dixit. CAPVT XLIII.

SECVNDIANVS à Thambeis dixit, *Non debemus hæreticos noſtra præſumptione decipere, vt in Eccleſia Domini noſtri Ieſu Chriſti non baptizati, ac per hoc remiſſionem peccatorum non cõſecuti, cùm iudicij dies venerit, nobis imputent, quòd per nos non ſint baptizati, & indulgentiam diuinæ gratiæ conſecuti. Propter quod cùm ſit vna eccleſia, & vnum baptiſma, quando ad nos conuertantur, ſimul cum eccleſia & eccleſiæ baptiſmum conſequantur.* Imò tranſlati ad petram, & columbæ ſociati accipiant remiſſionem peccatorũ, quam habere non poterant extra petram & extra columbam, ſiue apertè foris, ſicut hæretici, ſiue tanquam intus, ſicut perditi catholici: quos CAPVT XLIIII. Ephes.4.

tamen

tamē baptiſmum ſine remiſſione peccatorū & habe- A re,& dare manifeſtū eſt;cùm & ab ipſis tales accipiūt, Eſaia 29. qui non in melius commutati Deum labiis honorāt, Matth. 15. cor autem eorum longè eſt ab eo. Tamen ſic eſt vnū baptiſma, quomodo eſt vna colūba; cùm poſſint qui non ſunt in columba communiter, baptiſma tamen habere communiter.

CAPVT XLV. 2. Ioannis 1.

ITEM alius Aurelius à Chullabi dixit, *Ioannes apoſtolus in epiſtola ſua poſuit, Si quis ad vos venit, & doctrinam Chriſti non habet, nolite eum admittere in domum veſtram, & aue illi ne dixeritis. Qui enim dixerit illi aue, cōmunicat factis eius malis. Quomodo tales admitti temerè in domum Dei poſſunt, qui in domum noſtram priuatā admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis ſine eccleſiæ baptiſmo communicare poſſumus, quibus ſi aue dixerimus tantū, factis eorum malis communicamus?* Reſpond. De hoc teſtimonio Ioannis non eſt diutius differendum, quandoquidem ad quæſtionem baptiſmi, quam modò tractamus, omnino non pertinet. Ait enim, Si quis ad vos venerit, & doctrinam Chriſti non habet. Hæretici autem relinquentes doctrinam erroris ſui, ad Chriſti doctrinam conuertuntur, vt incorporētur eccleſiæ, & ad illam columbam incipiant pertinere, cuius ſacramentum habebant: & ideo quod eius non habebāt, eis datur, id eſt, pax & charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Quod autem eius habebant, agnoſcitur; & ſine vlla contumelia ſuſcipitur: ſicut in adultera Deus agnoſcit dona ſua, etiā cùm illa ſequitur amatores ſuos, quia fornicatione corrupta cùm ad caſtitatē conuertitur, non dona illa culpantur, ſed ipſa emendatur. Sicut ſe autē poſſet defendere Cyprianus, ſi hoc ei Ioannis teſtimonium obiiceretur, quando talibus communicabat: ita ſe defendant contra quos dicitur. Nam ad iſtam quæſtionem, vt dixi, omnino non pertinet. 2. Ioannis 1. Ioannes enim dicit, alienæ doctrinę hominibus aue non eſſe dicendum: Paulus autem vehementius dicit, 1. Cor. 5. Si quis frater nominatur inter vos, aut auarus, aut ebrioſus, &c. cum eiuſmodi nec cibum quidē ſimul ſumere: & tamen cum collegis fœneratoribus, C inſidioſis, fraudatoribus, raptoribus non priuatā menſam, ſed Dei altare habebat cōmune Cyprianus. Quomodo autem hoc defendatur, iam in aliis libris ſatis dictum eſt.

CAPVT XLVI. Matth. 15.

LITTEVS à Gemelliis dixit, *Cæcus cæcum ſi ducat, ambo in foueā cadunt. Cùm ergo hæreticos conſtet non poſſe illuminare quenquam, vtpote cæcos, baptiſma eorum non valet.* Reſpond. Nec nos dicimus valere ad ſalutem quādiu hæretici ſunt, ſicut & illis homicidis, quandiu fratres oderunt: nam & ipſi in tenebris ſunt, & ſi quis eos ſequitur, ſimul in foueam cadūt. Nec ideo tamen baptiſmum vel non habent, vel non tradunt.

CAPVT XLVII. Oea, Sabrata, & Lepta magna Tripolim conſtituunt.

NATALIS ab Oëa dixit, *Tam ego præſens, quàm Pompeius Sabratenſis, quàm etiam Dioga Leptimagnēſis, qui mihi mandauerunt, corpore quidem abſentes, ſpiritu autem præſentes: cenſemus quod & collegæ noſtri, quòd hæretici communicationem habere nobiſcum non poſſunt, niſi eccleſiaſtico baptiſmo baptizati fuerint.* Reſpond. Communicationem, credo, eam dicit, quæ pertinet ad columbæ ſocietatem: nam in participatione ſacramētorum proculdubio communicabant eis, neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, ſi diuerſum ſentiret, amouentes; ſed quolibet modo dixerit, non magnopere verba hæc refellenda ſunt. Certè enim non communicet hæreticus, niſi eccleſiaſtico baptiſmo baptizatus. Conſtat autem eccleſiaſticum eſſe baptiſmū etiam apud hæreticos verbis Euangelicis conſecratū, ſicut ipſum Euangelium eccleſiaſticum eſt, nec ad eorum pertinet peruerſitatem, ſed vtique ſuam retinet †ſanctitatem. al. ſanitatem.

CAPVT XLVIII.

IVNIVS à Neapoli dixit, *Ab eo, quod ſemel cenſuimus, non recedo, vt hæreticos venientes ad eccleſiam baptizemus.* Hic quia nullam rationem vel teſtimoniū Scripturarum attulit, diu nos tenere non debet.

CAPVT XLIX. Cyprianus in epiſtola ad Iubaianum.

CYPRIANVS à Carthagine dixit, *Meam ſententiam pleniſſimè exprimit epiſtola, quæ ad Iubaianum collegam noſtrum ſcripta eſt, hæreticos ſecundum Euangelicam, & Apoſtolicam conteſtationem aduerſarios Chriſti & antichriſtos appellatos, quando ad eccleſiam venerint, vnico baptiſmo eccleſiæ baptizandos eſſe, vt poſſint fieri de aduerſariis amici, & de antichriſtis Chriſtiani.* Quid aliud hîc diſputandum eſt, quando ipſam, cuius mentionem facit, epiſtolam ad Iubaianum datam, quanta potuimus diligētia pertractauimus? Et quod hîc dixit, meminerimus dici poſſe de omnibus iniquis, quos & in catholica eſſe ipſe teſtatur, & baptiſmum habere, & dare, nemo noſtrûm ambigit. Illi enim veniunt ad eccleſiā, qui de parte diaboli ad Chriſtum tranſeunt, & ædificant ſuper petram, & incorporātur columbæ, & in orto concluſo & fonte ſignato muniuntur, vbi non ſunt omnes, qui contra Chriſti præcepta viuunt, vbilibet B eſſe videantur. Nam in epiſtola, quam ſcripſit ad Magnū, cùm de hac ipſa re ageret, ſatis aperteq; ipſe nos cōmonuit, in qualibet ſocietate oporteat intelligi eccleſiam. Ait enim de quodam loquens, Lib. 1. epiſt. 6 *Alienus fiat & prophanus Dominicæ pacis, ac Dominicæ vnitatis inimicus, non habitans in domo Dei, id eſt, in eccleſia Chriſti, in qua non niſi concordes atque vnanimes habitant.* Quod ergo hîc dicimus, paululum aduertant, qui nobis de Cypriano volunt præſcribere. Si enim in eccleſia Chriſti non niſi concordes atque vnanimes habitant, procul dubiò non habitabant in eccleſia Chriſti, quamuis intus eſſe viderentur illi, qui per inuidiam & contentionem ſine charitate Chriſtum annunciabāt, quos ipſe intelligit non hæreticos vel ſchiſmaticos à Paulo apoſtolo commemoratos, Philip. 1. ſed falſos fratres cum illo interius conuerſantes, qui certè baptizare non debebant; quia in eccleſia non habitabant, in qua ipſe dicit non habitare niſi cōcordes & vnanimes: niſi fortè quiſquā ſic abhorret à vero, vt dicat concordes & vnanimes fuiſſe inuidos & maleuolos, & ſine charitate contentioſos, & tamen baptizabant, nec eorum iſta deteſtanda peruerſitas ſacramentum Chriſti, quod per eos tractabatur & diſpenſabatur, aliqua ex parte minuebat atque violabat.

CAP. L.

TOTVM ſanè ipſum locum in eadem ad Magnū epiſtola poſitum operæprecium eſt pertractare, quem ita cōtexuit. *Non habitans,* inquit, *in domo Dei, id eſt, in eccleſia Chriſti, in qua non niſi concordes atque vnanimes habitant, loquente in Pſalmis Spiritu ſancto, & dicente, Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo.* Pſal. 67. *Denique vnanimitate Chriſtianos firma ſibi atque inſeparabili charitate connexos, etiam ipſa Dominica ſacrificia declarant. Nā quando Dominus corpus ſuum panem vocat,* Ioannis 6. *de multorum granorum adunatione congeſtum, populum noſtrum, quem portabat, indicat adunatum: & quando ſanguinem ſuum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expreſſum, atque in vnum coactum, gregem item noſtrum ſignificat cō* D *mixtione adunatæ multitudinis copulatū.* Hæc verba beati Cypriani indicant eum intellexiſſe, & dilexiſſe decorem domus Dei, quam domum ex vnanimis & cōcordibus cōſtare affirmauit, & docuit teſtimonio prophetico, & ſignificatione ſacramentorum. In qua vtique domo non erant illi inuidi, & ſine charitate maleuoli, qui tamen baptizabant. Ex quo apparet & in eis eſſe poſſe, atque ab eis dari poſſe ſacramentum Chriſti, qui non ſunt in eccleſia Chriſti, in qua non niſi vnanimes & concordes habitare Cyprianus ipſe teſtatur. Neque enim ſaltem hoc dici poteſt, tunc baptizare poſſe cùm latēt; quoniam illi Paulum apoſtolū non latebāt, quos in epiſtola ſua veraciſſimus teſtis notat, & gaudere ſe dicit, quoniam & ipſi Chriſtū annunciabant. De his quippe ait, Siue occaſione, ſiue veritate Chri-

Christus annuncietur, & hoc gaudeo, ſed & gaudebo. A

CAPVT LI. *Duo genera in Dei domo exiſtentium.*

QVIBVS omnibus conſideratis, puto me non temere dicere alios ita eſſe in domo Dei, vt ipſi etiã ſint eadem domus Dei, quæ dicitur ædificari ſuper petrã; quæ vnica columba appellatur, quæ ſpõſa pulchra ſine macula & ruga, & ortus cõcluſus, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum. Quę domus etiam claues accepit, ac poteſtatem ſoluẽdi & ligandi. *Matt. 16. 18* Hanc domum ſi quis corripientem corrigentemq́; contempſerit, ſit tibi, inquit, tãquam ethnicus & publicanus. De hac domo dicitur, Domine dilexi decorem domus tuæ, & locũ habitationis gloriæ tuæ. *Pſal. 25. 67. & 121. 83.* Et qui habitare facit vnanimes in domo. Et iocundatus ſum in his quæ dixerunt mihi, in domum Domini ibimus. Et beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te: & innumerabilia talia. Hæc domus etiam triticum dicitur, ſiue tricenũ, ſiue ſexagenum, ſiue centenum fructum afferẽs cum tolerantia. Hæc domus eſt in vaſis aureis & argenteis, B & lapidibꝰ precioſis, & lignis imputribilibus. *2. Tim. 2.* Huic domui dicitur, Sufferentes inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. *Ephes. 4.* Et templum enim Dei ſanctum eſt quod eſtis vos. *1. Corint. 3.* Hæc quippe in bonis fidelibus eſt, & ſanctis Dei ſeruis vbique diſperſis, & ſpiritali vnitate deuinctis in eadem cõmunione ſacramentorum, ſiue ſe facie nouerint, ſiue non nouerint. *Alterũ genus.* Alios autẽ ita dici eſſe in domo, vt non pertineant ad compagem domus, nec ad ſocietatem fructiferæ pacificæq́ue iuſtitiæ, ſed ſicut eſſe palea dicitur in frumẽtis: nam & iſtos eſſe in domo negare non poſſumus, Paulo apoſtolo dicente, *2. Timoth. 2. 1. Retract. cap. 18.* In magna autẽ domo non ſolùm aurea vaſa ſunt vel argentea, ſed & lignea & fictilia, & alia quidem ſunt in honorẽ, alia verò in contumeliam. Ex hoc numero innumerabili, nõ ſolùm turba intus premens cor paucorũ in tantæ multitudinis comparatione ſanctorum, ſed etiam diruptis retibus hæreſes & ſchiſmata exiſtũt in eis, qui iam ma C gis ex domo quàm in domo eſſe dicendi ſunt, de quibus dicitur, Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: *1. Ioan. 2.* ſeparatiores enim ſunt iam etiam corporaliter ſegregati, quàm illi qui interius carnaliter & animaliter viuunt, & ſpiritaliter ſeparati ſunt.

CAPVT LII.

HORVM autem omnium generum illi primi, qui ſic ſunt in domo Dei, vt ipſi ſint domus Dei, ſiue iam ſpiritales ſint, ſiue adhuc paruuli lacte nutriantur; ſed tamen ad ſpiritalẽ habitum intento corde proficiant, nemo dubitat, quòd baptiſmum & vtiliter habeãt, & ſe imitantibus vtiliter tradant: fictis autem, quos Spiritus ſanctus fugit, etſi ipſi, quãrum in eis eſt, vtiliter tradunt, illi tamen inutiliter accipiunt, non imitantes eos per quos accipiunt. Illi verò qui ſic ſunt in magna domo tanquã vaſa in contumeliã, & inutiliter habent baptiſmũ, & ſe imitantibus inutiliter tradunt: illi porrò ab eis vtiliter accipiũt, qui non ipſis corde atq; moribus, ſed ſanctæ domui copulantur. Qui autem ſepa- D ratiorq́s non magis in domo quàm ex domo ſunt, neq; omnino vtiliter habẽt, neque ab eis vtiliter accipitur, niſi fortè accipiendi neceſſitas vrgeat, & accipientis animus àb vnitatis vinculo non recedat: tamen & habent, quanquã inutiliter habeant, & accipitur ab eis etiam cùm inutile eſt accipientibus; quod vt fiat vtile, ab hęreſi vel ſchiſmate recedendum eſt, & illi domui cohærendum: quod non ſolùm hæretici & ſchiſmatici, ſed etiam illi facere debẽt, qui ſic ſunt in domo per communionem ſacramẽtorum, vt extra domum ſint per diuerſitatem morum; ſic enim & ipſis vtile incipit eſſe ſacramentum, quod aliter inutile eſt.

CAPVT LIII. *An non baptizatus baptizet. De conſecr. diſt. 4. cap. Solet.*

SOLET etiam quæri, vtrum approbandum ſit baptiſma, quod ab eo, qui non accepit, accipitur, ſi fortè curioſitate aliqua didicit quemadmodum dãdum ſit: & vtrum nihil interſit quo animo accipiat ille, cui datur, cum ſimulatione, an ſine ſimulatione: ſi cum ſimulatione, vtrum fallens, ſicut in eccleſia, vel in ea quæ putatur eccleſia: an iocans ſicut in mimo, & quid ſit ſceleratius, in eccleſia fallaciter accipere, an in hæreſi vel ſchiſmate ſine fallacia, id eſt, animo non ſimulato, & vtrum in hæreſi fallaciter, an in mimo cum fide, ſi quiſquam inter agendum repẽtina pietate moueatur, quanquam talem ſi etiam illi conferamus, qui in ipſa catholica fallaciter accipit, mirum ſi dubitatur quis cui pręferendus ſit. Quid enim proſit animus veraciter dantis fallaciter accipienti non video: ſed arbitremur etiam fallaciter aliquem dantem, cùm & tradens & accipiens fallaciter agant in ipſa vnitate catholica, vtrum hoc magis baptiſma ſit acceptandum, an illud, quod in mimo datur, ſi quis exiſtat qui fideliter ſubitò commotus accipiat: an quantum ad ipſos quidem attinet homines, plurimum diſtet inter credentem in mimo, & irridentem in eccleſia; ad ipſius autẽ ſacramenti integritatem nihil interſit. Si enim nihil intereſt ad integritatem ſacramenti in ipſa catholica, vtrum id aliqui fallaciter an veraciter agant, cùm tamen hoc idem vtrique agant: cur extra interſit, non video, quando ille qui accipit, non ſimulatione palliatus, ſed religione mutatus eſt. An plus valent ad cõfirmandum ſacramentum illi veraces inter quos agitur, quàm ad fruſtrandum illi fallaces, à quibus agitur, & in quibus agitur? & tamẽ ſi poſtea prodatur, nemo repetit, ſed aut excõmunicando punitur illa ſimulatio, aut pœnitendo ſanatur. Sed nobis tutum eſt, in ea nõ progredi aliqua temeritate ſententiæ, quæ nullo in catholico regionali concilio cœpta, nullo plenario concilio terminata ſunt: *Auguſtini in definiendo modeſtia.* id autem fiducia ſecuræ vocis aſſerere, quod in gubernatione Dñi Dei noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti, vniuerſalis eccleſiæ cõſenſione roboratum eſt. Veruntamen ſi quis fortè me in eo concilio conſtitutum, *Reſponſio.* vbi talium rerum quæſtio verſaretur, non pręcedentibus talibus, quorum ſententias ſequi mallem, vrgeret vt dicerem quid ipſe ſentirem: ſi eo modo affectus eſſem, quo eram cùm iſta dictarem: nequaquam dubitarem habere eos baptiſmum, qui vbicunque, & à quibuſcunque illud verbis Euangelicis conſecratum ſine ſua ſimulatione, & cum aliqua fide accepiſſent; quãquam eis ad ſalutem ſpiritualem non prodeſſet, ſi charitate caruiſſent, qua catholicæ inſererentur eccleſiæ. Si enim habeam, inquit, fidem, *1. Cor. 13.* vt montes transferam, charitatem autem non habeã, nihil ſum: ſicut iam præteritis maiorum ſtatutis, non dubito etiam illos habere baptiſmum, qui quãuis fallaciter id accipiant, in eccleſia tamen accipiunt, vel vbi putatur eſſe eccleſia ab eis, in quorum ſocietate id accipitur, de quibus dictum eſt, ex nobis exierunt. *1. Ioan. 2.* Vbi autem neque ſocietas vlla eſſet ita credentium, neque ille qui ibi acciperet, ita crederet, ſed totum ludicrè & mimicè & iO culariter ageretur, vtrum approbãdus eſſet baptiſmus qui ſic daretur, diuinum iudicium per alicuius reuelationis oraculum, concordi oratione, & impenſis ſupplici deuotione gemitibus implorãdum eſſe cenſerem: *Baptiſmus mimicè & iocu'ariter administratus, an ratus habendus. Conſule ſcholia.* ita ſanè vt poſt me dicturos ſententias, ne quid iam exploratum & cognitum afferrẽt, humiliter expectarem: quanto magis ergo nunc ſine præiudicio diligentioris inquiſitionis, vel maioris authoritatis illud dixiſſe accipiendus ſum.

CAPVT LIIII. *Concludit hæc tractata, ſimul & maius Chriſtianis dans documentum poſſe ſacramentum baptiſmi etc.*

SED iam, vt exiſtimo, tempus eſt hos etiam libros de quæſtione baptiſmi debito fine cõcludere, vbi nobis oſtẽdit Dominus Deus noſter per pacificum Epiſcopum Cyprianum, & illos qui ei conſenſerunt, quãtum ſit catholica vnitas diligenda, vt in eo quod aliter ſapiebant, donec id quoque Deus reuelaret, tolerarẽt potius diuerſa ſentientes, quàm ſe ab eis nefario ſchiſmate ſepararent, vbi Donatiſtarum prorſus ora clauduntur, etiam ſi de Maximianiſtis nihil dicamus. Si enim

enim mali bonos in vnitate cõtaminant, nullam iam ecclesiam, cui ſociaretur, vel ipſe Cyprianus inuenit. Si autem mali bonos in vnitate non maculant, nullam cauſam ſeparationis ſacrilegus Donatiſta proponit. Baptiſmum autem ſi habent & tradũt alij tam
Galat. 5. multi qui operantur opera carnis, qualia qui agunt, regnum Dei non poſſidebunt, habent ac tradunt & hæretici, qui inter illa opera numerati ſunt, quod quia recedendo non amiſerunt, & tradere manendo potuerunt: ſed tam infructuoſè atque inutiliter tales A talibus, quàm & illi cæteri pares eorum, in eo quòd regnum Dei non poſſidebunt. Et quemadmodum illis correctis baptiſma non incipit adeſſe quod deerat, ſed prodeſſe quod inerat, ſic & hæreticis. Vnde Cyprianus, & qui cum eo ſenſerunt, catholicæ eccleſiæ, quam noluerunt præcidere, non potuerunt præſcribere. Quòd verò aliter ſapuerunt, non expaueſcimus, quia cum eis veneramur & Petrum: quod autem ab vnitate non receſſerunt, gaudemus, quia cum eis ædificamur in petra.

LIBRI VII. FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE VNICO BAPTISMO CONTRA PETILIANVM, LIBER VNVS.

Ex Retract. lib. 2. cap. 34.

EODEM *tempore librum de vnico baptiſmo amicus quidam meus à neſcio quo Donatiſta presbytero accepit, indicante quòd Petilianus epiſcopus eorum Conſtantinienſis eum ſcripſerit. Hunc ad ad me ille attulit, ac vehementer, vt ei reſpõderem, rogauit, & factum eſt. Librum autem etiam meum, in quo reſpõdi, eundem titulum habere volui, hoc eſt, De vnico baptiſmo. In*
Cap. 16. *quo libro illud quod dixi, Conſtantinũ imperatorem Donatiſtis criminantibus ordinatorem Cæciliani Felicem Abtugnenſem, non negaſſe accuſationis locum, quãuis eos in Cæciliani fictis criminibus calumnioſos fuiſſet expertus; in ordine temporũ poſtea conſideratum aliter inuẽtum eſt. Nam prius memoratus imperator cauſam Felicis fecit audiri à Procõſule, vbi legitur abſolutus; & poſtea ipſe Cæcilianum cum accuſatoribus eius auditum comperit innocentẽ, vbi eos expertus eſt in eius criminibus calumnioſos: qui ordo tẽporum per conſules declaratus, multo vehementiùs in ea cau-*
Lib. poſt Collat. cap. 33. *ſa calumnias Donatiſtarum conuincit, penituſq; ſubuertit: quod alibi oſtendimus. Hic liber ſic incipit:*

CAP. I. RESPONDERE diuerſa ſentientibus, & à regula veritatis errãtibus, Conſtantine frater, ſæpiſſimè cogimur, etiã de his rebus, quas aliis atque aliis ſermonibus frequentauimus. Quod vtiliter exiſtimo fieri, & propter eorũ ingenia tardiora, qui putant aliud dici, cùm aliquid legũt aliter dici: & propter ipſam diſputationũ copiam, vt non ſolùm ad diligentiores res rara perueniat, ſed quodlibet modò ex multis in manus etiam negligentioris incurrat. Proinde ſermonẽ de vnico baptiſmo ab eis compoſitum, à quibus baptiſmus iteratur, quem mihi cùm in rure ſimul eſſemus, à neſcio quo Donatiſtarũ presbytero acceptũ dediſti, atque vt ei reſpõderem multum petiſti, nõ niſi verborum ſtrepitu inflatum, & calumnioſis criminationibus aſperatũ, vide adiuuante Dño quanta facilitate confutẽ. Prima illic inuidia eſt, quòd ventilatur in publico res ſecreta. Taceãt ergo qui hoc fieri debere non putant. Aut ſi ad loquendũ cogi ſe dicunt vt reſpondeant contrà ſentientibus, hæc etiã noſtra cauſa eſt, vt reſpondeamus non ſolùm contrà ſen-
Prohibita quædam latent, nocent. tientibus, verùm etiã contrà facientibus. Debet enim palàm redargui quod in occulto nocet; quia & palàm defenditur, cùm ſuadetur in occulto quod noceat cũ perficitur. Nam quis coram prophanis quenquã baptizat? Et tamen baptizari Chriſtianos nullus propha- B nus ignorat, qui audit in publico, quod ſi credit, percipiat in ſecreto.

CAPVT II. VIDEAMVS ergo de baptiſmatis iteratione quid dicant, qui verecundantur hoc in aperto dicere, quod vtinam in aperto timerent admittere. *Vbi ſit*, inquit, *verum baptiſma quæritur.* Deinde ſubiungit: *Vſqueadeò meum eſt, vt quod à me vnicum datum eſt, nec ab ipſis ſacrilegis iteretur.* Cui reſpondemus: Sacrilegus non eſt, qui vnicũ baptiſmum, non quod tuũ, ſed quod Chriſti eſt, iterare non audet. Chriſti eſt enim vnica hominis in baptiſmate conſecratio, tua eſt autem vnici baptiſmatis iteratio. Corrigo in te quod tuum eſt, agnoſco quod Chriſti eſt. Hoc enim iuſtum eſt, vt cùm mala hominum reprobamus, quæcunq; in illis bona Dei reperimus, approbemus.

CAPVT III. Quod vnicum eſt, ſanctum tantùm. HOC, inquam, iuſtum eſt, vt etiam in ſacrilego nõ violem quod verum inuenio ſacramentum, nec ſic emendem ſacrilegum, vt in eo perpetrem ſacrilegium. Nam ſic ſunt iſti mali in baptiſmo bono, quemadmodum Iudæi mali in lege bona. Itaque vt illi per illã legem C iudicabũtur, quam malitia ſua malam non fecerunt, ita & iſti per ipſum baptiſmũ iudicabuntur, quẽ bonum mali tenuerũt. Ergo quemadmodum Iudæus cùm ad nos venerit vt Chriſtianus fiat, non in eo deſtruimus bona Dei, ſed mala ipſius. Nam quòd errat non credendo quòd Chriſtus iam venerit, natúſq; & paſſus ſit, & reſurrexerit, hoc emendamus, eaq; infidelitate deſtructa, fidem qua hæc creduntur, aſtruimus. Item quòd errat vmbris veterũ ſacramẽtorum inhærendo, diſſuademus, iamque veniſſe tempus, quo hæc auferẽda atque mutãda Prophetæ prædixerãt, demõſtramus. Quòd verò vnum Deũ colendum credit qui fecit cælum & terram, quòd omnia idola & ſacrilegia gentium deteſtatur, quòd futurũ expectat iudicium, quòd vitam ſperat æternã, quòd de carnis reſurrectione non dubitat, laudamus, approbamus, agnoſcimus, ſicut credebat credẽda, ſicut tenebat tenenda, firmamus. Ita etiã cùm ad nos venerit ſchiſmaticus vel hæ- D reticus vt catholicus fiat, ſchiſma eius & hæreſim diſſuadendo & deſtruendo reſcindimus: ſacramẽta verò Chriſtiana ſi eadẽ in illo inuenimus, & quicquid aliud veri tenet, abſit vt violemus, abſit vt ſi ſemel dãda nouimus, iteremus, ne dum vitia humana curamus, diuina medicamenta damnemus; aut quærendo ſanare quod vulneratũ eſt, hominem ſaucium etiam vbi ſanus eſt, vulneremus. Proinde ſi de aliqua re ad fidẽ Chriſtianã & catholicam pertinente, ſi denique de ipſa trinitatis vnitate diſſentientem hæreticum inuenio, & tamen Euangelica & eccleſiaſtica regula baptizatum; intellectum

lectum hominis corrigo, non Dei violo ſacramẽtum. A Loquor de Iudæis & ſchiſmaticis vel hæreticis ſub Chriſti vtcunque nomine errantibus.

CAPVT IIII. *Idololatria habebat aliquid quod probatur.*

De ipſis gentilibus, idolorumque cultoribus multa vtique à nobis diuerſitate diſtantibus, nihil aliud nobis demonſtrat Apoſtolus: niſi vt in ipſis quoque ita quicquid prauum eſt, corrigamus, vt quod fortè rectũ eſt, approbemus. Nam vtique idololatras, & quod eſt grauius, non tãtùm cultores, ſed etiam inſtitutores ſimulachrorum redarguebat, vbi ait, (Rom. 1.) Qui cognoſcẽtes Deum non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Talia quippe nouimus fuiſſe ſimulachra Ægyptiorũ, vbi & inſtituta eſſe multiplicior multoq; ignominioſior idololatria perhibetur. Nunquid tamẽ B cognitionem Dei denegauit illis fuiſſe, ac non potius confirmauit, dicens, Cognoſcẽtes Deum, non vt Deũ glorificauerunt? Si ergo iſtam cognitionem tanquam mendacium repellere & deſtruere conaretur, quòd eã in ſacrilegis inueniſſet, nónne, quod abſit, veritatis inimicus exiſteret? Ideoque id quod immutauerunt in mendacium ſuum. Nam & hoc dixit, Immutauerunt gloriam Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis: talem ſcilicet fingentes Deum, qualis non eſt Deus, & non ſicut eum cognouerunt tradentes hominibus. Et paulo pòſt de talibus dicit, Qui immutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius, quàm creatori qui eſt benedictus in ſæcula. Veritas quippe creaturæ à Deo eſt, non Deus, quam illi in mendaciũ conuerterunt, tanquam deos colentes. Solem & Lunam & quæcunque cæleſtia atque terreſtia. Quod ergo immutauerunt in mendacium ſuũ, culpat, deteſtatur, euertit. Quod autem verum in doctrina quãuis multis falſitatibus permixta confuſaque ſeruarunt, approbat, teſtatur, affirmat. C Nam & hinc eundem locũ ita cœpit vt diceret, Reuelatur enim ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate detinent: non abnegans veritatem, quãuis in iniquitate detentam. (Act. 17.) Et in Actibus Apoſtolorũ, cùm de Deo vno & vero Athenienſes doceret, quòd in illo viuimus, mouemur, & ſumus, continuò ſubiunxit, Sicut quidam ſecundum vos dixerunt. Hoc igitur quod in Deo viuimus, mouemur, & ſumus, ex illa veritate eſt quam & illi impij ſimulachrorũ cultores in iniquitate detinent, qui cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificauerunt. Hanc tamen veritatem ſicut videmus apud impios & ſacrilegos inuentã non deſtruit, ſed confirmat Apoſtolus, eiuſq; vtitur teſtimonio ad docendos eos qui iſta neſciebant. Huius regulę (Lib. de vanitate idolorum.) apoſtolicæ ſectator Epiſcopus Cyprianus, de vno vero D Deo aduerſus multorum deorum falſorumque cultores diſputans multa profert teſtimonia de libris eorũ, quos præclaros authores habent, hoc eſt, ex illa veritate quam in iniquitate detinent. Multo autem mirabilius eſt quod fecit Apoſtolus, (Act. 17.) vt eorum phana circumiens, aram quandam inter aras dæmonum inuentam, in qua ſcriptum erat, Ignoto Deo: neque hoc negando & refellendo deſtruxerit, ſed potius confirmando hinc etiam repererit opportuniſſimum ſuæ diſputationis exordium, dicens, Quem vos ignorantes colitis, hunc ego annuncio vobis.

CAP. V.

Hanc itaque & nos per maiores noſtros traditam nobis ſequentes apoſtolicam regulam, ſi quid recti etiam in peruerſis inuenerimus, eorũ peruerſitate correcta, illud quod rectum eſt, minimè violamus: vt in vno homine ex iis quæ vera tenet, etiam falſa emẽdentur, non ex falſis cõuictis etiam vera deſtruantur. Temporibus Apoſtolorum qui dicebant, (1. Cor. 1.) Ego quidem ſum Pauli, egò autem Apollo, ego autem Cephę: quamuis non per impiorum, ſed ſanctorum nomina, ipſi tamen impia ſchiſmata faciebant, hoc ipſorum erat propriũ deteſtabile vitium. Quòd verò ſciebãt Chriſtum pro ſe eſſe crucifixum, & ſe in eius nomine baptizatos, nõ erroris eorum, ſed diuini apud eos muneris erat. Hanc Dei veritatem in iniquitate ſuorum ſchiſmatum detinebant: hanc apprehendens beatiſſimus Paulus, nõ per illa vitia deſtructa etiã iſtam deſtruit, ſed per hanc confirmatam illa emendãda conuincit. Nunquid Paulus pro vobis, inquit, crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? vt per verum Dei quod tenebant, de ſuo falſo erubeſcerent quod agebant. Sicut ergo dicitur Iudæo, tene fidem reſurrectionis mortuorum ſicut tenebas, ſed crede iam Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, quod non credebas: veritatẽ quippe Dei de mortuis reſurrecturis in tua iniquitate detines, quia Chriſtum reſurrexiſſe non credis. Sicut idolorũ cultori dicitur, tene ab vno vero Deo mundum conditum eſſe, quod tenebas: ſed noli credere deos eſſe ligna & lapides, & ipſius mundi quaſlibet particulas quas colebas. Dei enim veritatem, qua credis ab ipſo mundum conditum in tua detines iniquitate, qua deorũ cultor vis eſſe falſorũ. Sic etiam hæretico dicitur qui ſacramenta Chriſtiana ſicut in eccleſia catholica tradũtur, nulla ſua falſitate immutauit: Tene Chriſtianum baptiſmum in nomine patris & filij & Spiritus ſancti, ſicut tenebas, ſed agnoſce Chriſti eccleſiam toto, ſicut prophetatum eſt, orbe creſcentem, cui ſacrilega voce maledicebas. Dei enim veritatem de vnitate baptiſmatis in iniquitate detines tuæ diuiſionis. Corrige iniquitatem hæretici figmenti, ne perdat te, & noli ſuperbire de veritate Chriſtiani ſacramenti, quæ ibi eſt vt iudicet te. Ego autẽ, abſit vt ſic deteſter iniquitatem tuã, vt Chriſti abnegem veritatem, quam in te inuenio ad damnationem tuam. Abſit vt ſic te corrigam, vt illud, vnde te corrigo, deſtruam, niſi fortè deſtruere debeo verum quod inuenio in anima hæreticorum, cùm Apoſtolus non deſtruxerit verum quod inuenit in lapide Paganorum. Plus eſt vnus Deus quàm vnus baptiſmus. Neque enim baptiſmus Deus eſt, ſed ideo magnum aliquid eſt, quia ſacramentum eſt Dei. Et tamẽ ipſe vnus Deus etiam extra eccleſiã ab ignorãtibus colebatur. Sic ergo & vnus baptiſmus etiã extra eccleſiam ab ignorãtibus datur. Qui dicit fieri non potuiſſe, vt vnus Deus & verus ab ignorantibus extra eccleſiam coleretur, videat non quid mihi, ſed quid ipſi Apoſtolo valeat reſpondere dicenti: Quem vos ignorãtes colitis, hunc ego annuncio vobis. (Act. 17.)

CAPVT VI.

Quamobrem ſicut nihil eis proderat ad ſalutẽ, qui verum Deum ignorantes, eum tamen colebant, imo & oberat ad perniciem, quòd falſos deos ſimul colentes eidem vero Deo ſacrilegam iniuriam faciebãt: ſic nihil prodeſt hæreticis ad ſalutem quòd extra eccleſiam verum baptiſmum per ignorantiam & tradũt & tenent, imo & obeſt ad damnationem quòd in ſacrilega iniquitate erroris humani, etiam diuini ſacramẽti, non per quam mundẽtur, ſed per quam ſeuerius iudicentur, detinent veritatem. Et ſicut Apoſtolus, quãdo illos ſacrilegos corrigebat, Deum tamen verũ, qui extra eccleſiam ab eis ignorantibus colebatur, agnoſcebat potius quàm negabat: ſic etiam nos quando hæreticorum ſacrilegæ ſeparationis errores corrigimus, baptiſmum tamen verũ, quem per ignorantiã extra eccleſiã tradunt, vtrique agnoſcere, nõ negare debemus.

CAPVT VII. Act. 19. *Obiectio de Ioannis baptiſmo.*

Sed *Paulus*, inquiunt, *cùm veniſſet Epheſum, quoſdã qui ſe dicebant Ioãnis baptiſmate baptizatos, baptizari iuſſit in Chriſto.* Quiſquis hoc exemplo ſchiſmaticos & hæreticos baptizandos putat, audeat dicere ſi poteſt, (*Reſponſio.*) hęreti-

hæreticum vel ſchiſmaticum Ioannem fuiſſe. Hoc ſi nephas eſt dicere, profectò illis hominibꝰ quod deerat datum eſt, non quod inerat improbatum: ſiue mentiti fuerint ſe habere baptiſmum Ioannis, ſicut nonnulli arbitrantur: ſiue quia baptiſmus Ioannis non erat baptiſmus Chriſti, ſed tamen militans Chriſto, ſicut legis vetera ſacramenta præcurſorio quodam & pręfiguratorio fungebantur officio. Obiectio. *Si poſt Ioannem amicū ſponſi baptizatū eſt*, inquiunt, *quanto magis poſt hæreticum baptizādum eſt?* Responſio. Poteſt alius velut iuſta ſimiliter indignatione commotus dicere: Si poſt Ioannem baptizatum eſt, qui vinum penitus non bibebat, quāto poſt ebrioſum iuſtiùs baptizandum eſt? Hoc ergo iſti faciant ſi poſſunt: baptizent poſt ebrioſos ſuos, ſi poſt Ioannem ſobriū Apoſtoli baptizauerunt. Quid hîc reſpondeāt, niſi propterea ſe poſt iſtos non baptizare, quia per eos qui baptizati ſunt, non eorum, ſed Chriſti baptiſmum perceperunt? Credunt eſſe ergo propterea poſt Ioannem baptizatum, quia vel nullum illi baptiſmum habebant, vel Chriſti baptiſmum nondū habebāt. Hoc quidem etiam ipſe ſibi cui reſpondemus, oppoſuit, oppoſitumq́; non ſoluit. Ait enim: *Dicit forſitan aliquis, Sed hi quos Paulus iterum baptizauit, baptiſmo Ioānis abluti fuerant, non baptiſmo Ieſu Chriſti. Vnde rebaptizari dico non oportere, quos conſtat eſſe à traditoribus tamen in Chriſti nomine baptizatos.* Hoc ſibi cùm ipſe propoſuiſſet, attende quemadmodum fruſtra reſpondere conatus ſit. *Huic, inquit, rei Dominus Ieſus Chriſtus reſpondit* Matth.12. *his verbis: Qui mecum non colligit, diſpergit. Et iterum:* Matthæi 7. *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum. Multi enim dicent mihi in illa die, Domine Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis: Non noui vos. Recedite à me operarij iniquitatis. Perdidiſſe igitur falſum opus non dubium eſt, qui tametſi in nomine Ieſu Chriſti ſacrilegi tamen auſi ſunt operari. Velint nolint, proinde traditores ſacrilegis ſacramentis Chriſtum magis offendunt. Qui ſi & dicere audeant, in nomine tuo prophetauimus, dicet illis vt cæteris: Recedite à me operarij iniquitatis, nō noui vos. Rectè illis hoc dicet, quoniam quidem in indignis non diſsimiles cauſæ ſunt, baptizare, dæmonia pellere, cæteraſq́; mirabiles facere virtutes.* Vide quàm multa dixit, & quod ſibi ex aduerſo propoſuit, ſoluere omnino non potuit: nec ſolum hoc, ſed etiam noſipſos quæ aduerſus eos dicere deberemus, admonuit. Neque enim tantùm nihil eum adiuuant hæc Euangelica teſtimonia, ſed etiam cauſæ noſtræ plurimum ſuffragātur. De baptiſmo Ioannis agebatur, à quo baptizatos quoſdam ſi baptizauit Apoſtolus, non vtique Ioannis baptiſmum habentibus iterum Ioannis baptiſmum dedit, ſed Chriſti baptiſmum non habentes baptizari iuſſit in Chriſto, ac per hoc neutrum deſtruxit, ſed vtrūque diſtinxit. Hoc etiam iſte contra quem diſſerimus, vidit, qui cùm ſibi velut ex aduerſarij partibus obieciſſet, quia & hi quos traditores vocant, baptiſmo Chriſti, non Ioannis baptizant & baptizantur, & ideo poſt eos baptiſmū nec reſcindi, nec iterari oportere: huic quæſtioni dicit reſpondiſſe Chriſtum, cùm ait: Qui mecum non colligit, ſpargit, quaſi dixerit Chriſtus, In eis qui mecū non colligunt, etiam quod uerum & meum inuētum fuerit, negetur, exufflaetur, deſtruatur. Ait etiam quibuſdā dicentibus: Domine Domine, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, eum reſponſurum: Non noui vos. Recedite à me operarij iniquitatis. Matth.7. Nunquid etiam hic dixit: Propter iniquitatem veſtram negabo etiam veritatē meam in veſtra iniquitate detentam? Neque enim in regnum ſuum recepturus eſt omnes, in quibus inuenerit aliquā veritatem, ſed in quibus inuenerit veritati congruam charitatē:

A quæ ſi defuerit, iniquitas erit. In qua tamē detenta veritas neganda non eſt, ſed ipſa iniquitas non deſtructa veritate damnanda eſt. Vnde & Apoſtolus dicit: Et ſi 1.Cor.13. ſciero omnia ſacramenta, & omnem ſcientiā, & ſi habuero omnem prophetiā & omnem fidem, ita vt mōtes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Se dixit nihil eſſe, ſi charitatem non habeat, non ſacramenta & ſcientiam & prophetiam & fidē: illa enim magna ſunt, etiam ſi ille nihil ſit, qui ea ſine charitate habuerit, & eorum veritatē in ſua iniquitate detinuerit. Hoc & nos iſtis hæreticis dicimus: Non deſtruimus veritatem baptiſmatis quā in veſtra iniquitate detinetis, ſed cùm vos corrigimus, illam deſtruimus & euertimus, hanc autem agnoſcimus & tenemus. Nihil itaque iſtum adiuuant plura Euāgelica teſtimonia. Quemadmodum autem nobis etiam plurimum ſuffragentur, aduerte. Ecce ipſa verba eius attende. *Perdidiſſe*, inquit, *falſum opus non dubiū eſt, qui tametſi in nomine Ieſu Chriſti, ſacrilegi tamen auſi ſunt operari.* B Hoc omnino verum eſt, quoniam qui ſacrilegi in nomine Ieſu Chriſti auſi ſunt operari, falſum opus proprium perdiderunt. Nunquid ideo tamen nomen ipſum Ieſu Chriſti ſacrilegū eſt, etiam cùm per illum ſacrilegi aliquid operātur? Quis hoc audet vel demētiſſimus dicere? Quis iam iſto tēpore vel Paganus audeat affirmare? Matth.12. Vnde & ipſe Ieſus Chriſtus cùm veriſſimè dixerit: Qui mecum non colligit, ſpargit: tamen cùm ei diſcipuli dixiſſent, quendam ſe inueniſſe, qui in nomine eius dæmonia eiiceret, & prohibuiſſe, quia cum eis Dominum non ſequebatur: ad hoc reſpōdit, Nolite prohibere: nemo enim virtutes facit in nomine meo, & poteſt malè loqui de me. Marc.9. In hoc vtiq; propria iniquitas erat, quia non cum Dn̄o colligebat, nec in eius gregis vnitate paſtorē cum diſcipulis ſequebatur, in qua iniquitate ſua veritatē detinebat alienam, quòd in nomine Ieſu Chriſti eiiciebat dæmonia, & de illo malè non loquebatur. Huius itaque iniquitatē illis verbis Dn̄s damnat vbi ait, Qui mecū non colligit, C ſpargit; veritatē ſuam tamen in illo non negat nec improbat, cùm dicit: Nolite prohibere. Nemo enim virtutes facit in nomine meo, & poteſt malè loqui de me. Hoc Dominicum exemplū ſequentes etiam nos pro viribus noſtris, baptiſmi veritatē, & quicquid aliud verum hæretici tenent, negare non poſſumus, improbare ac deſtruere non audemus; ipſorū autem iniquitatem, qua cum Chriſto non colligūt, ſed ſpargūt, meritò deteſtamur, & inuiolata quę in eis eſt veritate damnamus, vel quantum ſinimur emendamus.

CAPVT VIII.

RESPICIAT ergo iſte quo errore dixerit quod ſecutus adiunxit, *Velint nolint, proinde traditores ſacrilegis ſacramentis Chriſtū magis offendunt.* Alia eſt quippe temeritas & vtcunque tolerabilis, quòd traditores dicit homines, quos eſſe non probat. Illud autem quis ferat D quòd ſacrilega dicit ſacramenta Chriſti, etiam ſi verè ſicut calumniatur, à traditoribus habeantur, quæ in nomine patris & filij & Spiritus ſancti ritu Euangelico celebrantur? Hic fortaſſe dicat, iam non eſſe Chriſti ſacramentum quod à ſacrilegis datur. Cur non ergo dicit non eſſe etiā nomen Chriſti, quod à ſacrilegis dicitur? Quod omnino non auſus eſt dicere. Ait enim: *Perdidiſſe igitur falſum opus nō dubiū eſt, qui tametſi in nomine Ieſu Chriſti, ſacrilegi tamen auſi ſunt operari. Tametſi*, inquit, *in nomine Ieſu Chriſti*, nūquid dixit non eſſe nomen Ieſu Chriſti? Sicut ergo nihil prodeſt ſacrilegis quòd operantur in nomine Ieſu Chriſti, ſic nihil prodeſt hæreticis quòd baptizant vel baptizātur in baptiſmo Ieſu Chriſti. Sed tamen ſicut illud nomen eſt Ieſu Chriſti, ita & iſte baptiſmus Ieſu Chriſti. Et vtrūque agnoſcendum, & approbandum, non negandum, & deſtruendum eſt; ne tantis donis Dei fiat iniuria, cū ſacrilegorum eiſdem donis malè vtentium corrigitur

vita

Matth. 7. vita. Ille dicit ſacrilegis dicturũ Dñm: Recedite à me A omnes qui operamini iniquitatem, qui extra eccleſiá baptizant, vel dęmonia eiiciunt, vel aliquas virtutes in nomine Ieſu Chriſti operãtur: nos autẽ dicimus, imò ipſa veritas dicit, omnibus hoc Deum eſſe dicturum, qui intra ipſá vnitatis retia mali piſces cum bonis vſq; ad litus natant. Quid enim eis aliud dicetur, cùm in vaſa collectis bonis, illi mali ſeparati proiicientur, niſi, recedite à me qui operamini iniquitatem? Nec tamẽ in eis Chriſti ſacramenta deſtruimus, cùm vel tales baptizantes, vel tales baptizatos intra eadẽ vnitatis retia agnoſcimus. Ipſos quoque non arbitror tam eſſe impudentes, vt audeát dicere, tam multis malis & ſceleratis, qui in eorum parte ſunt, manifeſtis flagitiis & facinoribus perditi & inquinati, hoc eſt, auaris atque raptoribus, ſiue truculentis fœneratoribus, ſiue cruentis Circumcellionibus Dñm non eſſe dicturum: Recedite à me qui operamini iniquitatem: & tamen ſciunt, vident, tenent, multos tales baptizare, multos à talibus B baptizari, nec in eis Chriſti violant ſacramentum, etiá illi quibus diſplicent ſcelera eorũ. Non ſolũ itaq; nihil cõtra nos dixit, cùm hæc Euãgelica teſtimonia protulit, verumetiá nos quid cõtra eos diceremus, admonuit.

CAPVT IX. PROINDE quod ſequitur exultans dicit: *Soluit breuiter quæſtionem.* Verè ſoluit eam, ſed pro nobis: quandoquidem dicendo in indignis non eſſe diſſimiles cauſas, baptizare, dæmonia pellere, cæteraſque non diſſimiles feciſſe virtutes, quibus dicentibus: In nomine Matth. 7. Luc. 13. tuo iſta fecimus: dicturus eſt: Non noui vos, recedite à me operarij iniquitatis: manifeſtauit tam verum eſſe quòd baptizant baptiſmo Ieſu Chriſti etiá qui ſeparati ſunt ab eccleſia, quàm verum eſt, quòd dęmonia pellunt in nomine Ieſu Chriſti. Sed eos vtrunque nec ad vitam æternã perducere, nec ab æternis ſuppliciis vindicare poteſt. Ac per hoc quẽadmodum ſi veniret ad eccleſiam quiſquá eorum, à quibus expulit dæmonia ille, quẽ viderunt diſcipuli ſeparatũ à grege Ieſu Chri C ſti pellere dęmonia in nomine Ieſu Chriſti, nequaquá virtus quæ in illo facta fuerat, negaretur, ſed ei quod deerat, adderetur: ita quiſquis extra Eccleſiã fuerit ab hæreticis vel ſchiſmaticis, tamẽ Chriſti baptiſmate cõſecratus, cùm ad eccleſiã venerit, non eſt negandũ ſacramentum veritatis, quo imbutus eſt; ſed adiicienda eſt pietas vnitatis, à qua ſeparatus eſt, & ſine qua illud ineſſe illi poſſit, prodeſſe non poſſit. Hoc facimus, hoc à maiorib⁹ traditũ accepimus, hoc in catholica eccleſia, quæ toto orbe diffunditur, contra omnes falſitatis nebulas cuſtodimus. Quid ergo hinc à nobis amplius diſputandũ eſt, quando ipſe breuiter ſoluit quęſtionẽ, cõmemorando Euangelica teſtimonia, quibus profectò, ſi cõtentioſus eſſe nollet, & ſuũ damnaret errorẽ, & baptiſmi cognoſceret veritatẽ? Quid itaq; opus eſt omnia eius verba retexere, quibus argutè ſibi videtur dicere, & multa loquacitate verſare, ideo apud ſe eſſe verum baptiſmũ, quia & à nobis agnoſcitur, non ne- D gatur? Nam quiſquis firmũ & inconcuſſum tenuerit quod veriſſima & inuiolabilis regula veritatis oſtẽdit, id in vnoquoque improbandũ vel emendandũ quod falſum atque vitioſum eſt, agnoſcẽdum autẽ & acceptandũ quod verũ atque rectũ eſt, ſimul videt, & quid in Donatiſtarũ hæreſi deteſtemur, & quid violare minimè debeamus. Cùm enim in ſuæ ſeparationis iniquitate detinẽt baptiſmi veritatem, iniquitas eorum à nobis culpatur, veritas autem baptiſmi vbiq; agnoſcitur & probatur.

CAP. X. QVI enim dicit deſtruendũ eſſe baptiſmum Chriſti, quando illo hæretici baptizant, conſequens eſt, vt dicat negandũ eſſe etiam ipſum Chriſtum, quando eũ dæmones cõfitẽtur. Hinc laudatus eſt Petrus, quando Matth. 16. dixit: Tu es Chriſtus filius Dei viui: expulſi dęmones; Marci 1. hoc ipſum dicentes: Scimus qui ſis, filius Dei. Ergo iſta confeſſio Petro fructuoſa, dæmonibus pernicioſa, in vtriſque tamen non falſa ſed vera, non neganda, ſed agnoſcẽda, non deteſtãda ſed approbanda eſt. Sic & baptiſmi veritas datur à rectis catholicis, tanquã à Petro illa cõfeſſio, datur à peruerſis hæreticis, tanquã à dæmonibus. Eadem ipſa confeſſio illos adiuuat, hos condemnat, in vtriſq; tamen agnoſcendo approbãda, in neutris negando violanda. Vnde & apoſtolus Iacobus cùm quoſdã redargueret, qui ſufficere dicebãt homini ſolam fidẽ, nec ei charitatis opera cõiungebant, eos ex iſta dæmonũ comparatione cõuincit, ne ideo ſe ad Deum pertinere exiſtimarent, quòd verũ de Deo crederent, etiãſi bona opera adiungere fidei non curarẽt. Tu credis, inquit, quoniã vnus eſt Deus, bene facis: & Iacobi 2. dæmones credunt, & cõtremiſcunt. Eos igitur qui de Deo verũ credunt, & malè viuunt, dæmonibus cõparauit, non tamen illud ipſum verũ quod de Deo dæmones credunt, propter odium dęmonũ negando deſtruxit. Quãobrem cùm iſte ipſe, contra quem diſputamus, propoſuerit Apoſtolũ dicere: Vnus Deus, vna Ephes. 4. fides, vnũ baptiſma, ecce, inuenimus eundem Deũ extra eccleſiã ab ignorantibus coli. Ecce, inuenimus eandem de vno Deo fidẽ extra eccleſiam nõ ſolùm quoſdam homines, verũetiam dæmones cõfiteri, ſed vtraque ab apoſtolis confirmata eſt potius quàm negata. Cur non ſimiliter vnũ baptiſma in quibus extra eccleſiam conſtitutis inuenerimus, confirmamus potius, quàm negamus, vt non ex eo quod in illis prauum eſt, etiã quod rectũ eſt, deprauemus; ſed ex eo quod rectũ tenẽt, etiã illud in quo deprauati ſunt, corrigamus?

QVID eſt ergo quod dicit, *illic eſſe verum baptiſma, vbi eſt vera fides?* Prorſus fieri poteſt vt aliqui verũ habeant CAPVT XI. baptiſmum, & non habeant veram fidem: ſicut fieri poteſt, vt habeant verũ Euangeliũ, quod non rectè intelligendo, falſi aliquid credãt de Deo. Nũquid propter ipſam fidei falſitatem etiam Euangeliũ quod verum apud eos inuenitur, deteſtandum aut emendãdum putabimus? Nec illos Corinthios arbitror, quos in ſchiſmata diſſiluiſſe redarguit, veram fidẽ habuiſſe, in eo quod dicebant: Ego ſum Pauli: hoc etenim fal- 1. Cor. 1. ſum erat. Verum tamen baptiſmũ habebant, ex cuius veritate vt iſtam corrigerent falſitatem, ab eo ipſo audiunt, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Erãt illic etiam qui mortuos reſurrecturos nõ credebãt, & in eo vtiq; non veram tenebãt neque habebant fidẽ: ex eo tamen quòd veram habebant, quoniam credebãt Chriſtum reſurrexiſſe, in quo fuerant baptizati, dat operam Apoſtolus etiam illud curare, in quo eis fides ſana non erat, dicens: Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſur- 1. Cor. 15. rexit: vt quoniam Chriſtum reſurrexiſſe crediderant, & hoc in eis ſanum erat, illud etiam ſanaretur, quòd reſurgere mortuos errore pernicioſiſſimo non credebant. Quamobrem cùm in Scripturis ſanctis canonicis nec illi inueniant hæreticos ad eccleſiam catholicam venientes denuò baptizatos, nec nos inueniamus in eodem baptiſmo quem in hæreſi acceperant, fuiſſe ſuſceptos: in hac re duntaxat par nobis cauſa eſt: quia nec illi quod faciunt, vt hæreticos, vel quos hæreticos putant, denuò baptizent, nec nos quod facimus vt etiã apud hæreticos datum ſuſcipiamus baptiſmum Chriſti, vllo temporum apoſtolicorum expreſſè confirmatur exemplo. Sed nos reperiẽtes apoſtolos in quibuſlibet errãtibus, vel qualibet impietate ſacrilegis, ſi quid veri cognouerunt, confirmaſſe potius quàm negaſſe; hominum autem errorẽ & impietatem, ſaluo quod in eis verum inuentum eſt, emendaſſe ſiue damnaſſe: hanc regulam etiam in baptiſmi veritate ſectamur, vt apud quos eam inuenerimus ita retentam atque ſeruatam, ſicut in eccleſia catholica retinetur atque ſeruatur, nõ eam negemus, neque deſtruamus, ſed ea manentẽ

nente quod vitioſum, quod prauum, quod falſum in
vnoquoque fuerit, curemus, corrigamus, emẽdemus:
aut ſi non poſſumus, deteſtatum, damnatumque vitemus.
Proinde cùm eos ſuſcipimus, non ſuſcipimus iniquitatem
eorum, qua ſe ab eccleſia Chriſti direptione
ſacrilega diuiſerunt, qua orbem Chriſtianum, cui
Deus per legem, per prophetas, per Euangelium, per
Pſalmos, per Apoſtolos tam multa teſtimonia perhibet,
calumnioſis & maledicis criminationibus inſectantur:
nec eum ipſorũ errorem ſuſcipimus, quo baptiſmum
Chriſti etiam apud hæreticos regula eccleſiaſtica
cuſtoditum nolunt agnoſcere, audent deſtruere,
non dubitant iterare: quinetiam ſi quos, non ſolum
laicos, ſed & clericos, nec quoſlibet clericos, verùm
& presbyteros & epiſcopos, etſi in illis eccleſiis baptizati
ſunt, quas Apoſtoli labore proprio fundauerunt,
ſi aliquo modo ſeductos ad ſe transferre potuerint, catechumenos
faciunt. Hæc eorum deteſtabilia mala
nequaquam ſuſcipimus, quãdoquidem niſi eis correctis
ad nos tranſire non poſſunt. B

CAPVT XII. Nec illud ſine diſtinctione præterimus, vt humiliorem
agant pœnitentiam qui iam fideles eccleſiam
catholicam deſeruerunt, quàm qui in illa nondũ fuerunt.
Nec ad clericatũ admittuntur ſiue ab hæreticis
rebaptizati ſint, ſiue prius ſuſcepti ad illos redierint,
ſiue apud illos clerici vel laici fuerint. Et qui hæc noſtrorum
negligenter agunt, & eos fortè clericos in catholica
faciunt, vel eſſe permittunt, quamuis à diligẽtioribus
fraterno iure culpẽtur, tamen nec ipſi eis clericatum
deferendum putãt, niſi quos ab illis malis vel
nouerunt emendatos eſſe, vel credunt. Ac per hoc fruſtra
calumniantur eccleſiæ catholicæ, quicunque ab
eius vnitate nephario ſcelere ſeparãtur. Vt enim verbis
Apoſtoli magis vtar: Reuelatur ira Dei de cælo ſuper
omnem impietatem & iniuſtitiã hominum, qui
veritatẽ in iniquitate detinent. Hæc ita, ſi non ſe correxerint,
etiam iſtos iniuſtos inueniet, qui veritatem
Chriſtiani baptiſmatis in iniquitate detinent ſuæ ſacrilegæ
ſeparationis. C

Ex hæreſi vel ſchiſmate ad eccleſiam venientes non eſſe ad clericatum admittendos.

Roman. 1.

CAPVT XIII. Ecclesia verò catholica, quæ, ſicut de illa prędictum
eſt, per omnes gẽtes copioſa fœcunditate diffunditur,
nullius ſic emendat iniquitatem, vt in eo nõ
ipſius, ſed ſui Domini deſtruat veritatem. Quid ergo
iſte quaſi licenter ac fidenter exclamat? *Baptizaui ſecurus,
quem tu ſacrilegus inquinaſti. Baptizaui, inquam, feci
quod fecit Paulus apoſtolus.* Legat vbi hoc fecerit apoſtolus
Paulus. Quòd ſi de illis apud Epheſum vult intelligi,
audeat ergo dicere, quòd eos Ioãnes ſacrilegus
inquinauerit. Quod ſi non audet dicere, quoniam apertiſſimum
nephas eſt, deſinat tãdem de re multum
diſſimili falſæ ſimilitudinis nebulas excitare. Nam illud
quod adiungit de epiſcopo Carthaginenſi Agrippino,
de inclyto martyre Cypriano, de ſeptuaginta
præceſſoribus Cypriani, quia hoc fecerũt, & fieri pręceperunt,
ô quàm deteſtãdus eſt error hominum, qui D
clarorum virorum quædam non rectè facta laudabiliter
ſe imitari putant, à quorum virtutibus alieni ſunt.
Sic enim & nonnulli Petro apoſtolo comparari ſe volunt
ſi Chriſtum negauerint. Si verò etiam gentes Iudaizare
coegerint, vocitari germani eius affectant, Apoſtolica
gratia vt continuò †declarentur: cùm nec ei
non dico præferri, ſed ſaltem poſſit ęquari, aut de proximo
comparari, quiſquis noſtrorum temporũ Chriſtianus,
aut etiam epiſcopus nec Chriſtum negauerit,
nec gentes Iudaizare compulerit. Sic etiam in martyre
glorioſiſſimo Cypriano: ſi apud hæreticos vel ſchiſmaticos
datũ Chriſti baptiſmum nolebat agnoſcere,
dum eos nimium deteſtaretur, quos à catholica vnitate,
quam multum dilexit, ſeparatos dolebat; tanta
eius merita vſque ad triumphum martyrij cõſecuta
ſunt, vt & charitatis qua excellebatur luce, illa ob-

Prępoſtera imitatio.

† decorentur.

A umbrario fugaretur, & vt ſarmentum fructuoſum fieret
fructuoſius, ſi quid habebat purgandum, ſi nulla re
alia, certè paſſionis falce vltima tolleretur. Nec nos
quia baptiſmi veritatem etiam in hæreticorũ iniquitate
agnoſcimus potius quàm negamus, ideo meliores
Cypriano ſumus: ſicut nec Petro, quia gentes Iudaizare
non cogimus. Hoc de Agrippino aliiſque epiſcopis,
qui illa concilia feciſſe perhibentur, reſponderim,
qui ſic diuerſa ſenſerunt, vt cum eis, contra quos
de hac quæſtione ſentiebant, in vnitate perſiſterent,
vbi charitas cooperit multitudinem peccatorum. Sic
namque ambulantibus in eccleſiæ †vnitate, in quam
peruenerant, potuit Deus, ſicut Apoſtolus dicit, id illis
reuelare quod aliter ſapiebant. Noua enim tunc
quæſtio fuit, quemadmodum ſuſcipiendi eſſent hęretici,
quæ nonnullos fratres hæreticam perniciem vehementer
meritò deteſtantes, ipſa nouitate turbauit,
vt crederent hoc etiam in eis eſſe improbãdum, quod
B malo ſuo tenebãt bonum. Ego autem vt quod de hac
re ſentio breuiter dicam, rebaptizare hæreticos, quod
illi feciſſe dicuntur, tunc fuit humani erroris: rebaptizare
autem catholicos, quod adhuc iſti faciunt, ſemper
eſt diabolicæ præſumptionis.

Gal. 2.

al. veritate

Philip. 3.

Anabaptiſmus.

Sed volo ſoluat mihi iſte quæſtionem: quãdoquidem
cùm Romanæ eccleſiæ per ordinem cõmemoraret
epiſcopos, inter eos cõmemorauit & Stephanũ,
quos Epiſcopatũ illibatè geſſiſſe cõfeſſus eſt. Cùm ergo
Stephanus non ſolùm non rebaptizaret hæreticos,
verumetiam hoc facientes, vel vt fieret decernentes,
excommunicandos eſſe cenſeret, ſicut aliorum Epiſcoporum,
& ipſius Cypriani literæ oſtendunt; tamen
cum eo Cyprianus in vnitatis pace permanſit. Quid
hîc dicturi ſunt? Excutiant ingenia ſua quantum poſſunt,
& vtrum valeant reſpondere conſiderent. Ecce
duo erant vno tempore, vt de aliis taceam, qui diuerſa
ſentiebant. Duo erant eminentiſſimarum eccleſiarum
Romanæ ſcilicet & Carthaginẽſis Epiſcopi, Stephanus
& Cyprianus, ambo in vnitate catholica con-
C ſtituti. Quorum Stephanus baptiſmum Chriſti in nullo
iterandum eſſe cenſebat, & hoc facientibus grauiter
ſuccenſebat. Cyprianus autem in hæreſi vel ſchiſmate
baptizatos, tanquam non habentes baptiſmum
Chriſti, baptizãdos in eccleſia catholica exiſtimabat.
Multi cũ illo, quidam cum iſto etiã ſentiebant, vtriq;
cum eis in vnitate cõſiſtentes. Si ergo verum eſt quod
iſti dicunt, & vnde cauſam ſuæ ſeparationis aſſerere,
vel excuſare conantur, in vna communione ſacramẽtorum
mali maculãt bonos, & ideo corporali diſiunctione
à malorum contagione recedendum eſt, ne omnes
pariter pereant: iam tunc Stephani & Cypriani
temporibus conſtat periſſe eccleſiam, nec poſteris derelictã,
vbi Donatus ipſe ſpiritaliter naſceretur. Quod
ſi dicere nefarium iudicant, quia reuera nefarium eſt,
D ſicut manſit eccleſia ex illis temporibus vſque ad tempora
Cæciliani & Maiorini ſiue Donati, nec eam maculando
perdere potuerunt quicunque in eam ſecundum
ipſos ſine baptiſmo admiſſi ſunt, pleni omnibus
peccatis & criminibus ſuis, nec vlla facta eſt à Cypriano,
& eis qui pariter de baptiſmo ſapiebant, ab illorũ
communione diuiſio; quoniam non ſe arbitrabantur
in vnitate & communione ſacramentorum Chriſti,
alienis malis poſſe maculari: ſic potuit & deinceps eccleſia
permanere, quam toto, ſicut de illa prædictum
eſt, terrarum orbe creſcentem nullo modo poterant
quorumlibet traditorum ac facinoroſorum aliena crimina
maculare: ſicut in vna area vſque ad tempus vẽtilationis
maculari paleis frumenta non poſſunt, ſicut
intra eadem retia vſque ad tempus litoris mali piſces
bonos ſimul natando non perdunt. Nulla igitur
ratio fuit, ſed maximus furor, quòd iſti velut malorũ
communionem cauentes, ſe ab vnitate Chriſti quæ
toto

CAPVT XIIII.

Sacerdotium eſſe debet in eccleſia perpetua & non interrupta ſucceſſio.

toto orbe diffunditur, ſepararunt. Niſi fortè à criminibus crimina mirabili arte diſcernunt, non de Scripturis, ſed de cordibus ſuis diſtinctionum regulas proferentes, atque dicentes, in vnitate communionis ſacramentorum alia crimina aliena ſine contaminatione tolerari; traditionis autem crimine omnes, qui cum talibus ſacramenta communicauerunt, detineri. Sed hinc diutius diſputare ſuperfluum eſt, præſertim quia & hoc rariſſimè audent dicere, ipſi quoque verecundantes & ſentientes vana ſe loqui, & cùm ea dicunt, nullo diuino teſtimonio fulcire nituntur. Magis enim ſolent in ore habere quando peccatis aliorum alios criminantur, ad excuſandum nefas ſeparationis ſuæ. Videbas furem, & concurrebas cum eo: &, Ne communicaueris peccatis alienis: &, Recedite, exite inde, & immundum ne tetigeritis: &, Qui tetigerit pollutum, pollutus eſt: &, Modicum fermentum totam maſſam corrumpit: & alia huiuſmodi, quibus non traditionis crimen ab aliis criminibus aliqua proprietate diſcernitur, ſed omnis peccati conſociatio prohibetur. Quæ tamen diuina teſtimonia, vel præcepta ſi eo modo, quo iſti, intelligeret Cyprianus, profectò ſe abs Stephano ſepararet, nec cum illo in catholicæ vnitatis communione perſiſteret. Ille quippe ſecundum ſententiam, quam de baptiſmo iſti tenendam putant, hæreticos & ſchiſmaticos, ſicut opinantur, baptiſmum Chriſti non habentes, admittendo in eccleſiam communicabat peccatis alienis: quia videlicet peccata eorum, qui baptiſmo vero abluti non erant, in eis vtique permanebant. Debuit ergo Cyprianus ab huiuſmodi communione diſcedere, ne cum fure concurreret, ne peccatis communicaret alienis, ne contagione inquinaretur immundi, ne pollutus fieret tangendo pollutum, ne fermento corrumperetur aliorum. Hoc ergo quoniam non fecit, ſed cum eis in vnitate permanſit, tota ipſius vnitatis tunc maſſa corrupta eſt, nec perſeuerauit eccleſia, quæ poſtea ſanctos iſtorum Maiorinum pareret ac Donatum. Hoc quia dicere nullo modo audēt; reſtat vt fateantur bonos cum malis in ſacramentorum Chriſtianorum communione ſine vlla ſua labe manſiſſe, & vſque ad tempus Cæciliani perſeueraſſe eccleſiam Chriſti, non ſine vllis hominibus malis, tãquam in horreo iam reconditam, ſed adhuc cõmixta palea, tanquã in area cõſtitutam. Sic ergo & deinceps potuit permanere, ſicut & permanet, donec vltimo iudicij die ventilata mundetur.

Pſal. 49. 1 Tim. 5. Eſaie 52. Leuit. 22. 1. Cor. 5.

De communionis vnitate.

Eccleſiæ vnitas Epiſcopalis ſucceſſionis interruptionem non admittit.

CAPVT XV.

QVID igitur ſibi vult tantus furor ſeparationis iſtorum ab vnitate corporis Chriſti, quæ, ſicut prophetari legitur, impleriquè iam cernitur, toto orbe terrarum atque in omnibus gentibus dilatatur. Hinc certè ſicut ſcriptum eſt, Malus filius ipſe ſe iuſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit: hoc eſt, non excuſat, non diluit, non defendit quòd furore ſchiſmatico in hæreticam peſtem de domo Dei exire properauit: quia ſi verè iuſtus eſſet, ſicut apoſtolus Paulus cum fratribus falſis, de quibus in ſuis epiſtolis ingemit, & ſicut Cyprianus cum eis, quos ſine baptiſmo ſuis peccatis præteritis plenos exiſtimabat, & admitti ad eccleſiam abs Stephano ſciebat; ita in eccleſia Chriſti, cum eis quos iniuſtos vel nouerat, vel putabat, ſine vlla ſui contaminatione perſiſteret, nec bonos propter malos deſereret, ſed malos propter bonos potius toleraret, tanquam granum cum palea pondere charitatis trituram ferens, non tanquam leuiſſimus puluis etiam ante ventilationem flatibus cedens. Eo quippe modo etiam cum iniquis, quos neceſſe eſt vſque ad litus retia iſta contineant, in vnitate catholica perſeuerans, non tamen cum fure concurreret, nec peccatis communicaret alienis, nec cuiuſquam immunditiæ contrectatione macularetur, nec pollueretur tangendo pollutum, nec cuiuſquam fermento corrumperetur. Hæc enim fiunt conſenſione peccatorum, qua per feminam ſerpens hominem primum etiam in paradiſi felicitate decepit; non communione ſacramentorum, in qua condiſcipulos Iudas mundos immundus contaminare non potuit. A malis autem, cum quibus ſacramenta Dei communicant, etiam nunc in area nondum in horreo, iam tamen boni diſcedunt, & ſeparantur morum diſſimilitudine, non corporum ſegregatione, aliter viuendo, non ad alia conuenticula veniendo: ſic nec cum malis vnum fiunt, nec ab eccleſiæ vnitate diſcedunt.

Prouerb. 30.

Homo primus victus.

Quid ergo nobis neſcio quorum traditorum crimen exaggerant, quos tamen nec ipſos vnquam conuincere potuerunt? ſed ſi eos contra iſtorum calumnias defendamus, quorundam hominum cauſam videbimur agere, non eccleſiæ. Prorſus quicunque & vbicunque traditores fuerunt, & non tantùm traditorum peccatum, ſed ipſorum etiam qui tradere compellebant, & omnium omnino facinoroſorum, flagitioſorum, ſacrilegorum admittebat Stephanus in eccleſiam ſecundum iſtos: quia ſi baptiſmum non habebant, omnia peccata quæcunque grauia & horrenda commiſerant, in eis erant, & reos illos ſine vlla remiſſione retinebant. Tales admittebat Stephanus, cum talibus erat in vnitate catholica Cyprianus, nec tamen periit, ſed perſeuerauit eccleſia. Non igitur quenquam in eius vnitate maculant aliena peccata. Fruſtra filius malus à familia patris exire properauit, fruſtra ſe iuſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit. An fortè dicturi ſunt, eos quos Stephanus admittebat, ipſius vnitatis participatione mundatos, quoniam charitas cooperit multitudinem peccatorum? Vtinam dicāt, Hoc enim & nos dicimus, quando eos ad vnitatem vel vrgemus vt redeant, vel monemus. Hoc autem pacto iam etiam nulla inter nos baptiſmi quæſtio remanebit. Si enim apud hæreticos baptizati cùm ad eccleſiã veniunt vnitatis ipſius charitate mundantur, profectò ſine cauſa rebaptizantur.

Luc. 15. Prou. 30. 1. Petri 4.

CAPVT XVI.

VIDES itaque in hoc ſermone, cui me reſpondere voluiſti, quàm multa dixerit ille pro nobis. Quid ergo iam opus eſt, vt epiſcoporum Romanæ eccleſiæ, quos incredibilibus calumniis inſectatus eſt, obiecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus & presbyteri eius Melchiades, Marcellus, & Syluester traditionis codicum diuinorum, & thurificationis ab eo crimine arguuntur: ſed nunquid ideo etiam conuincuntur, aut conuicti aliqua documentorum firmitate monſtrantur? Ipſe ſceleratos & ſacrilegos fuiſſe dicit, ego innocentes fuiſſe reſpondeo. Quid laborem probare defenſionem meam, cùm ille nec tenuiter probare conatus ſit accuſationem ſuam? Si eſt vlla humanitas in rebus humanis, puto nos iuſtius poſſe reprehendi ſi ignotos homines, quos criminantur inimici, nec eorum crimen vlla teſtificatione demonſtrant, nocentes potius quàm innocentes crediderimus. Quia ſi fortè ſe aliter veritas habet, ipſi certè humanitati debitũ redditur, cùm homo de homine nihil mali temerè ſuſpicatur, nec cuiquam criminanti facilè credit; quãdo ſine teſte ac ſine vllo documento crimen obiiciēs, maledicus potius conuiciator, quàm veridicus accuſator extiterit. Huc accedit, quia Melchiade tunc epiſcopo Romanæ eccleſiæ præſidente, ex præcepto Cõſtantini Imperatoris, ad quem totam illam cauſam accuſatores epiſcopi Carthaginenſis eccleſiæ Cæciliani per Anulinum proconſulem detulerunt, idem Cæcilianus innocens pronunciatus eſt. De quo iudicio cùm maiores iſtorum importuniſſima peruicacia memorato Imperatori quererentur, quòd non plenè nec rectè fuerit examinatum atque depromptũ; nihil de Melchiadis traditione, vel thurificatione dixerũt.

Romani pontifices etiam Donatiſtis ſuis calumniis inſectati.

Inſimuli innocentia.

Ad cuius audientiam nec venire vtique debuerunt, A hoc potius aut ſuggerentes Imperatori, aut vt ſuggereretur inſtantes, quod apud traditorem codicum diuinorum, & idolorum ſacrificiis inquinatum, cauſam ſuam agere non deberet. Cùm hoc ergo nec antè ſuggeſſerint, nec poſteaquam cõtra eos pro Cçciliano iudicatum eſt, ſaltem victi & irati obiiciẽdum putarint, quid nunc inanes tam ſerò cõnectunt calumnias, quaſi & innocentia Cçciliani, Melchiadis iudicis decoloratione fuſcetur, & ipſa Romana eccleſia, vbi nec damnare quenquam ſuo qualicunque iudicio potuerunt, nec aliquem ſuorum velut in locum ſurrogare damnati, contra quam pauciſſimis Aphris partis ſuæ primò interuentores aduentitios furtim longéq; mittebant, quos iſtum nominatim cõmemorare non puduit, donec deceptæ plebeculæ quaſi proprios epiſcopos ordinarent? Nempe epiſcopum Abtungenſium Felicem poſt Cçciliani purgationem apud Imperatorem accuſauerunt, quòd ipſe eſſet maniſeſtiſſimus tra B ditor, & ideo Cæcilianus epiſcopus eſſe non poſſet, quòd ab illo traditore fuerit ordinatus. Tunc Conſtantinus nec huic eorũ accuſationi negauit locum, quãuis eos in Cæciliani fictis criminib⁹ calumnioſos fuiſſet expertus, & ideo præcepit, vt cauſa Felicis diſcuteretur. In Aphrica diſcuſſa eſt à proconſule Heliano. Felix quoque innocẽs declaratus eſt. Extant geſta proconſularia: qui voluerit ſumat & legat. Hoc autẽ non ſolùm ad innocẽtiæ Cæciliani demonſtrandæ cumulum pertinet, ipſiuſq; Felicis euidẽtiſſimam purgationem, atque illorum calumnias declarandas, qui eum fontem omnium malorum in concilio ſuo dixerant; verumetiam ad cogitãdam Melchiadis ab eorum criminationibus puriſſimam vitam. Niſi fortè quiſquam tam ſit inſipiens, vt credat eos, cùm Felici non pepercerint, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus; Melchiadi parcere potuiſſe, à quo fuerat abſolutus, ſi illius epiſcopi vitam quamuis nullum vulnus conſcientiæ per- C emiſſet, ſaltem qualiſcunque fama culpaſſet. An verò quod de foro Abtungenſium factum fuerat, ab iſtis accuſaretur; & quod in Capitolio Romanorum factũ fuerat, taceretur? De Menſurio autem quid reſpondeam, cùm ab eius tempore vſque ad obitum plebs vnitatis nulla conſciſſa eſt; ipſæq; literæ Secundi Tigiſitani, quibus reprehenſus aſſeritur, eos ad ſeinuicem pacificè ſcripſiſſe confirmant, atque in collegij ſocietate manſiſſe? Iam verò quod etiam de Cirtenſi eccleſia dicere voluit, & epiſcopos ibi catholicos maledictis inſectatus eſt quibus voluit; quid aliud egit, niſi vt vituperando ſanctos etiam noſtrorum temporũ viros, nobiſq; optimè cognitos, ſatis oſtenderet, quid etiam de ignotis, quibus ſimiliter maledicit, ſentire debeamus? Proinde ſi Profuturus ante pauciſſimos annos defunctus, & Fortunatus, qui in corpore adhuc eſt, atque illi ſucceſſit epiſcopo, quo modo Manichæi fuerunt, ſic fuerunt & illi traditores, quos longè à no- D ſtris temporibus ignotiſſimos accuſare non ceſſant; etiam illorum nobis obſcura, ab iſtorũ opprobriis vita †notiſſima eſt. Non ſanè parua eſt parumque glorioſa conſolatio cuiuſcunque noſtrûm, ſi ab inimicis eccleſiæ cum ipſa eccleſia criminamur, eius tamen defenſio non in eorum hominum defenſione cõſiſtit, quos iſti nominatim falſis criminationibus appetunt, prorſus qualeſcunque fuerint Marcellinus, Marcellus, Syl ueſter, Melchiades, Menſurius, Cæcilianus, atque alij quibus obiiciunt pro ſua diſſenſione quod volunt, nihil præiudicat eccleſiæ catholicæ toto terrarum orbe diffuſæ, nullo modo eorũ innocentia coronamur, nullo modo eorum iniquitate damnamur. Si boni fuerunt, in areæ catholicæ tritura tanquam grana mũdati ſunt: ſi mali fuerunt, in areæ catholicæ tritura tanquam ſtipulæ comminuti ſunt. Intra iſtam aream boni & mali eſſe poſſunt, extra eã boni eſſe non poſſunt. Quiſquis ab hac vnitate vento ſuperbiæ tanquam ſola palea ſeparatur, areæ Dominicæ propter commixtã paleam quid calumniatur?

Deeſt aliquid. — *2 Retract. cap. 34.* — *for. remotiſſima* — *Glorioſum eſt ab eccleſia inimicis cum ipſa eccleſia criminationes perpeti.*

CAPVT XVII.

NOS quoque dicimus, nec tantùm dicimus, verũetiam literarum monimentis eccleſiaſticis & publicis comprobamus, Secundum Tigiſitanum, cuius cõgregato concilio Cæcilianum dicunt eſſe damnatum, cõfeſſis traditoribus ne ſchiſma fieret, pacẽ dediſſe, cùm & eidem ipſi à Purpurio Limatenſi crimen traditionis fuiſſet obiectum. Dicimus Victorem Ruſiccadienſem, Donatum Calamenſem, Donatum Maſculitanum, Marinum ab aquis Tibilitanis, Syluanum Cirtenſem fuiſſe traditores, eoſdemq; quaſi traditorum ſeueriſſimos damnatores. Hoc probamus & eccleſiaſticis, & municipalibus, & iudicialibus geſtis. Sed nec ideo traditores ſunt omnes in parte Donati, quia in ea iſti fuerunt: nec ideo eſt innocens pars Donati, ſi iſti innocentes à traditionis iniquitate monſtrentur. Melius enim audimus ſanctam Scripturã, quàm vel cuiquam calumniamur de peccatis alienis, vel cuiuſquã ſimilem calumniam formidamus. Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur. Et, Vnuſquiſq; propriũ onus portabit. Et, Qui manducat & bibit indignè, non alteri, ſed ſibi iudicium manducat & bibit: & ſinuntur vtraque creſcere ad meſſem, ne cùm ante tempus colliguntur zizania, eradicetur ſimul & triticum: & commixti optimis paſcuis hœdi agniq; paſcuntur, donec à paſtore, qui errare non poteſt, ſegregentur: & ex omni genere piſcium retia complẽtur vnitatis, donec ad iudicium litoris perducantur: niſi quòd iſti ſua peruerſa falſaq; ſententia ſibi prçiudicant, qui propter aliena peccata iuſtè ſe dicunt ab orbis Chriſtiani communione ſeparatos. Per hanc enim abſurdam inſanamq; opinionem ipſi faciunt, vt eis quorundam ſuorum peccata omnibus imputẽtur. Quod ſi iuſtum arbitrantur, rei ſunt omnes cuiuſlibet apud ſe in vno homine inuẽti maniſeſtiſſimi criminis: ſi autem, hoc ſicut iniuſtum eſt, iniuſtum eſſe cognoſcunt, rei ſunt omnes iniquiſſimæ ſeparationis.

Ezech. 18. — *Galat. 6.* — *1. Cor. 11.* — *Matth. 13.*

CAPVT XVIII. *Concluſio totius diſputationis.*

IAM verò quoniam in hoc ſermone de vnico magis baptiſmo quæſtio eſt, vt vnde cœpta eſt noſtra diſputatio concludatur, ſicut in ipſa vnitate Dominicæ areæ, nec propter bonos laudandi ſunt mali, nec propter malos deſerendi ſunt boni: vt in vno homine nec propter illud quod in eo integrum eſt, eius eſt accipiẽda peruerſitas, nec propter illud quod in eo peruerſum eſt, negari debet eius integritas: quia & in Iudæorum iniquitate detinetur veritas reſurrectionis mortuorum, & in gentilium iniquitate detinetur veritas vnius Dei, qui condidit mundum: & in eorum iniquitate, qui cum Chriſto quia non colligunt, ſpargũt, detinetur veritas; quia in eius nomine pellunt ſpiritum immundum: & in templorum ſacrilegorum iniquitate inuenta eſt veritas, qua colebant ignotum Deum: & in dæmonum iniquitate inuenta eſt veritas, qua cõfeſſi ſunt Chriſtum. Sic & in hæreticorum iniquitate inuenta veritas non neganda eſt, qua detinetur baptiſmi ſacramentum.

LIBRI DE VNICO BAPTISMO FINIS.

Si extaret Auguſtini liber, cui titulum fecit, Contra quod attulit Centurius à Donatiſtis, *cuius mentio fit libro 2. Retractat. cap. 19. hic reponendus foret.*

D. AV-

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTRA LITERAS PETILIANI CIRTENSIS EPISCOPI DONATISTÆ, LIBRI III.

Ex Retract. lib. 2. cap. 25.

ANTEQVAM finirem libros De trinitate, & libros de Geneſi ad literã, irruit cauſa reſpondẽdi literis Petiliani Donatiſtæ, quas aduerſus catholicã ſcripſit eccleſiam, quam differre non potui. Et ſcripſi in hanc rem tria volumina, quorũ primo primæ parti epiſtolæ ipſius, quam ſcripſit ad ſuos (quia nõ tota in noſtras manus venerat, ſed prior parua pars eius) quãta potui celeritate, & veritate reſpõdi. Etiam ipſa epiſtola eſt ad noſtros, ſed ideo inter libros habetur, quia cæteri duo in eadẽ cauſa libri ſunt. Poſtea quippe inuenimus totam, eiq; tanta diligentia reſpondi, quanta Fauſto Manichæo, verba ſcilicet eius ſub ipſius nomine prius ponens particulatim, & ſub meo, per ſingula reſponſionẽ meam. Sed prius quod ſcripſeram antequam totam reperiremus, peruenit ad Petilianum, & iratus reſpondere conatus eſt, in me potius dicẽs quicquid ei libuit, in cauſa verò omnino deficiens: quod cùm poſſet collatis vtriuſque noſtrûm ſcriptis facilimè aduerti; tamen propter tardiores, hoc ipſe reſpondendo demonſtrare curaui, ſic eſt additus eidem noſtro operi liber tertius. Hoc opus in primo libro ſic incipit: Noſtis nos ſæpe voluiſſe. In ſecundo autem ſic: Primis partibus epiſtolæ Petiliani. In tertio autem ſic: Legi Petiliane literas tuas.

DILECTISS. FRATRIBVS AD NOSTRÆ DISPENſationis curam pertinentibus, AVGVSTINVS in Domino ſalutem.

CAP. I. NOSTIS nos ſæpe voluiſſe Donatiſtarum hæreticorum ſacrilegũ errorem in notitiam manifeſtã, non tã ex noſtro quàm ex ipſorũ opere producere, atque cõuincere: vnde factũ eſt, vt ad nonnullos etiã primates eorum literas daremus, non quidẽ cõmunicatorias, quibus ſe iam in præteritũ indignos à catholica eccleſia diſſentiendo fecerunt, nec tamen cõtumelioſas, ſed pacificas: vt nobiſcũ quęſtione diſcuſſa, quę illos ab orbis terrarũ ſancta cõmunione dirupit, cõſiderata veritate corrigi vellent: nec maiorum ſuorũ animoſam peruerſitatem pertinacia ſtultiore defenderẽt, ſed ad fructũ charitatis radici catho- (Pſal. 119.) licæ redderentur. Sed quoniã ſcriptum eſt: Cũ his qui oderunt pacẽ, eram pacificus, ita illi reſpuerunt literas meas, ſicut ipſam pacẽ, cui per eas conſulebatur, oderunt. Nunc verò cùm eſſem in eccleſia Conſtantinienſi; Abſentio præſente, & collega meo Fortunato eius Epiſcopo, obtulerunt mihi fratres epiſtolam, quam ad ſuos presbyteros ſchiſmatis eiuſdẽ epiſcopum dediſſe dicebant, ſicut earundẽ quoque literarum prætẽdebat inſcriptio. Quã cùm legiſſem, ita miratus ſum, quòd primis verbis ſuis totam partis ſuæ cõmunionem radicitus amputauit, vt nollẽ credere illius hominis eſſe li- (Petiliani doctrina, & facundia inter Donatiſtas excelluit, tempore ex cauſidico factus Epiſcopus. Vide infr. lib. 3. cap. 16. Infrà lib. 2. cap. 2.) teras, quę ſolet fama prædicare, quòd inter eos doctrina, atque facundia maximè præcellat. Sed quia me legente aderant quidã, qui eius ſermonis cultum ornatumq; cognoſcerẽt, mihi perſuadere cœperũt, omnino illud eſſe eius eloquiũ. Ego tamen cuiuſlibet eſſet, refellendũ putaui, ne quiſquis ea ſcripſit, aliquid ſibi apud imperitos aduerſus catholicam ſcripſiſſe videretur. Hoc ergo ille primum in epiſtola ſua poſuit, dicẽs: *quòd eis obiiciamus bis baptiſma, qui ſub nomine baptiſmi animas noſtras reo lauacro polluimus*. Quid autem prodeſt omnia eius contumelioſa verba retexere? Nam

A quoniam aliud eſt documenta firmare, aliud maledicta refellendo tractare: illud potius attendamus, quo pacto demonſtrare voluerit, nos baptiſmũ non habere, & ideo ſe non repetere quod iã erat, ſed dare quod (Infrà lib. 2. cap. 3.) non erat. Ait enim: *Conſcientia namque dãtis attenditur quæ abluat accipientis*. Quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaſſe maculoſa ſit? Quomodo poterit accipiẽtis abluere conſcientiam, ſi, quemadmodum dicit, conſcientia dantis attenditur, qui abluat accipientis? Si enim dixerit ad accipientẽ non pertinere quicquid mali latuerit in cõſcientia dantis, ad hoc valebit fortaſſe illa ignorantia, vt de conſcientia baptizatoris ſui non poſſit neſciens maculari. Sufficiat ergo vt alterius conſcientia maculoſa cùm ignoratur, non maculet, nunquid autem etiam abluere poteſt?

CAPVT II. VNDE igitur abluendus eſt qui accipit baptiſmũ; cùm dantis polluta conſcientia eſt, & hoc ille qui eſt accepturus, ignoret, præſertim cùm addat & dicat: (Infrà lib. 2. cap. 4.) *Nam qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum?* Ecce ſtat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizandus eſt, perfidiam eius ignorat, quid cum acce- B pturum eſſe arbitraris, vtrum fidem, an reatum? Si dixeris fidem, cõcedes poſſe fieri, vt à perfido quiſque fidem percipiat, non reatũ: & falſum erit illud quod dictum eſt: *Qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum*. Inuenimus enim fieri poſſe, vt etiam à perfido fidem quis percipiat, ſi perfidiam dantis ignoret. Non enim ait: Qui fidem à perfido manifeſto vel cognito ſumpſerit: ſed, qui fidẽ, inquit, à perfido ſumpſerit, non fidẽ percipit, ſed reatũ: quod vtique falſum eſt, quando quis à latẽte perfido baptizatur. Si autẽ dixerit, etiam cùm baptizator perfidus latet, nõ ab eo fidem percipit, ſed reatũ: rebaptizent ergo illos quos ab eis baptizatos eſſe cõſtiterit, qui diu apud ipſos cũ ſcelerati latuerũt, & poſtea proditi cõuictiq;, dãnati ſunt.

CAPVT III. EO quippe tempore quo latebant quoſcunque baptizauerunt, non eis potuerunt fidem tradere, ſed reatum, ſi quiſquis fidem à perfido ſumpſerit, non fidem C percipit, ſed reatum. Ergo baptizentur à bonis, vt poſſint fidem percipere, non reatum. Sed quomodo & de iſtis ſecuri erunt, ſi conſcientia dantis attenditur quæ latet oculos accepturi? Ita ſecundum eorum ſententiam fit ſalus illa ſpiritualis incerta, dum contra Scripturas ſanctas, quæ dicunt: Bonũ eſt confidere in Do- (Pſal. 117.) mino, quàm cõfidere in homine. Et maledictus omnis (Hier. 17.) qui ſpem ſuam ponit in homine: ſpem baptizãdorum auferunt à Domino Deo, & in homine ponendam eſſe perſuadent. Vnde fit omnino, vt non incerta, ſed prorſus nulla ſit ſalus: quia Domini eſt ſalus, & vana ſa- (Pſal. 3. & 59.) lus hominis. Itaque quiſquis in homine ſpem poſuerit, etiam quem iuſtum & innocentem nouit, maledictus eſt. Vnde & apoſtolus Paulus eos qui dicebant ſe Pauli eſſe, obiurgat & dicit: Nunquid Paulus pro vo- (1. Cor. 1.) D bis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?

CAPVT IIII. QVAPROPTER ſi errabant illi, & niſi corrigerẽtur, perirent, qui volebant eſſe Pauli, quæ tandem ſpes eorum, qui quęrunt eſſe Donati? Id enim agunt iſti, vt (Infrà lib. 2. cap. 5.) origo, radix, & caput baptizati non niſi ille ſit, à quo baptizatur: ita fit, vt quoniam plerunque qualis ſit baptizator, incertum eſt, incerta origine, incerta radice, incerto capite, ſpes etiam hominis incerta ſit. Et cùm fieri poſſit, ita eſſe conſcientiam dantis, vt ſcelerata

atque maculoſa ſit, & hoc ignoret accepturus; conſequenter fit, vt ſcelerata origine, ſcelerata radice, ſcelerato capite, ſpes quoque baptizati vana & inanis exiſtat. Quippe cùm iſte in epiſtola ſua ponat, & dicat: *Omnis enim res origine & radice conſiſtit, & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt*. Cùmque originem & radicem & caput baptizati, hominē à quo baptizatur, velit intelligi, quid prodeſt miſero baptizato, quòd ignorat quàm malus ſit baptizator eius? Ignorat enim ſe malum habere caput, aut omnino ſe eſſe ſine capite. Tamen quæ ſpes eſt illi, cui ſiue ſcienti, ſiue neſcienti caput peſſimum, aut nullum eſt? Nunquid ipſa ignorantia fit ei caput, cui ſuus baptizator vel malum caput, vel nullum eſt? At hoc quiſquis putauerit, verè ſine capite eſt. Nos ergo quærimus, quia dixit iſte: *Qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum:* ſtatimque connexuit, dicens: *Omnis enim res origine & radice conſiſtit, & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt.*

CAP. V.

QVÆRIMVS itaque, nos cùm ille baptizator perfidus latet, & ſi tunc ille, quem baptizat, fidem percipit, non reatum, ſi tunc ei non eſt baptizator eius origo & radix & caput, quis eſt à quo accipit fidē? vbi eſt origo de qua oritur, vbi radix vnde germinat, vbi caput, vnde incipit? An fortè cùm baptizantē perfidū ille qui baptizatur ignorat, tunc Chriſtus dat fidē, tunc Chriſtus eſt origo & radix & caput? O humana temeritas & ſuperbia: cur non ſinis potius vt ſemper Chriſtus det fidem, Chriſtianum dando facturus? Cur non ſinis vt ſemper ſit Chriſtus origo Chriſtiani, in Chriſto radicem Chriſtianus infigat, Chriſtus Chriſtiani ſit caput? Neque enim etiam cùm per ſanctum & fidelem diſpenſatorem gratia ſpiritalis credentibus impertitur, diſpenſator ipſe iuſtificat, ac non ille vnus de quo dictum eſt, quòd iuſtificat impium? (Rom. 4.) Aut verò apoſtolus Paulus caput eſt & origo eorum, quos plantauerat, aut Apollo radix eſt eorum, quos rigauerat: ac non ille, qui eis in credendo fidem dederat, cùm idem dicat: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit. (1. Cor. 3.) Itaque neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Nec radix eorum erat ipſe, ſed potius ille qui ait: Ego ſum vitis, vos eſtis ſarmenta. (Ioan. 15.) Caput etiam eorum quomodo eſſe poterat, cùm dicat, nos multos vnum eſſe corpus in Chriſto, ipſumque Chriſtum caput eſſe vniuerſi corporis, pluribus locis apertiſſimè prædicet?

CAPVT VI.

QVAPROPTER ſiue à fideli, ſiue à perfido diſpenſatore ſacramentum baptiſmi quiſque percipiat, ſpes ei omnis in Chriſto ſit, ne ſit maledictus qui ſpem ſuam ponit in homine: alioquin ſi talis quiſque in gratia ſpirituali renaſcitur, qualis eſt ille à quo baptizatur, & cùm manifeſtus eſt qui baptizat homo bonus, ipſe dat fidem, ipſe origo & radix caputque naſcentis eſt: cùm autem latet perfidus baptizator, tunc quiſque à Chriſto percipit fidem, tunc à Chriſto ducit originem, tunc in Chriſto radicatur, tunc Chriſto capite gloriatur: optandum eſt ab omnibus qui baptizantur, vt baptizatores perfidos habeant, & ignorent eos. Quamlibet enim bonos habuerint, Chriſtus eſt vtique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, ſi perfidus lateat baptizator.

CAPVT VII.

QVOD ſi dementiſſimum eſt credere (ſemper enim Chriſtus iuſtificat impium, faciendo ex impio Chriſtianum, ſemper à Chriſto percipitur fides, ſemper Chriſtus eſt origo regeneratorum & caput eccleſiæ) quid habent ponderis illa verba quæ vani lectores non attendunt quid intus habeant, ſed tantum quemadmodum ſonent? Qui autem non aure ſola excipit voces, ſed & mente ſententias intuetur, cùm audierit, *Conſcientia dantis attenditur quæ abluat accipientis*, reſpondebit: Sæpe mihi ignota eſt humana conſcientia, ſed certus ſum de Chriſti miſericordia. Cùm audierit: *Qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum*, reſpondebit: Non eſt perfidus Chriſtus, à quo fidem percipio, non reatum. Cùm audierit, *Omnis res enim origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt*, reſpondebit: Origo mea Chriſtus eſt, radix mea Chriſtus eſt, caput meum Chriſtus eſt. Cùm audierit: Nec quicquam bene regenerat, niſi bono ſemine regeneretur, reſpondebit: Semen, quo regeneror, verbum Dei eſt, quod obaudienter audire ſum monitus, etiam ſi ille, per quem audio, quæ mihi dicit ipſe non facit, dicente Domino, & me ſecurum faciente: Quæ dicunt, facite: quæ faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. (Matth. 23.) Cùm audierit: *Quæ poteſt eſſe peruerſitas, vt qui ſuis criminibus reus eſt, alium faciat innocentem?* reſpondebit: Me innocentem non facit, niſi qui mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Non enim in miniſtrum, per quem baptizor, credo, ſed in eum qui iuſtificat impium, vt deputetur mihi fides ad iuſtitiam.

CAPVT VIII. (Matth. 12. Infrà lib. 2. cap. 6.)

CVM audierit: *Arbor bona, bonos fructus facit, arbor mala, malos fructus facit: nūquid colligunt de ſpinis vuas? Et omnis bonus homo de theſauro cordis ſui profert bona, & malus homo de theſauro cordis ſui profert mala*, reſpondebit: Hoc ergo bonus fructus eſt, vt arbor bona ſim, hoc eſt, bonus homo, vt præbeam fructum bonum, hoc eſt, opera bona. Hoc autem non qui plantat & qui rigat, mihi dabit, ſed qui incrementum dat Deus. (1. Cor. 3.) Nam ſi arbor bona bonus baptizator eſt, vt fructus eius bonus ſit ille, quem baptizauerit: quiſquis ab homine malo etiam non manifeſto fuerit baptizatus, bonus eſſe non poterit. De mala quippe arbore exortus eſt. Aliud eſt enim arbor bona, aliud arbor occulta, ſed tamen mala. Aut ſi cùm occulta eſt arbor mala, quicunque fuerit ab illa baptizatus, non de illa, ſed de Chriſto naſcitur, ſanctius iuſtificantur qui baptizantur ab occultis malis, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis.

CAPVT IX. (Eccleſ. 34. Rom. 6. Infrà lib. 2. cap. 7. Ioannis 1.)

ITEM cùm audierit, *Qui baptizatur à mortuo, non ei prodeſt lauatio eius*, reſpondebit, Viuit Chriſtus, iam non moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. de quo dictum eſt: Ipſe eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Baptizantur autem à mortuis, qui baptizantur in idolorum templis. Non enim & ipſi à ſacerdotibus ſuis ſe accipere arbitrantur ſanctificationem quam putāt, ſed à diis. Qui quoniam homines fuerunt, & ita mortui ſunt, vt neque ſuper terras, neque in requie cæli ſint, verè ipſi à mortuis baptizantur, & ſi quo alio modo iſta ſanctæ Scripturæ verba veraciter quæri, ac ſalubriter diſcuti & intelligi poſſunt. Nam ſi hoc loco mortuum intellexero peccatorem baptizatorem, eadem illa conſequetur abſurditas, vt quiſquis etiam à latente impio fuerit baptizatus, tanquam à mortuo baptizatus inaniter lotus ſit. Non enim ait: Qui baptizatur à mortuo manifeſto: ſed abſolutè dicit, à mortuo. Ac ſi mortuum quemque tunc putant, cùm eum peccatorem ſciunt: viuere autem, etiam ſi ſceleratus in eorum communione aſtutiſſimè lateat: primò execrabili ſuperbia ſibi plus arrogant, quàm Deo tribuūt, vt cùm eis peccator notus eſt, mortuus appelletur: cū autem Deo notus eſt, viuus exiſtimetur. Deinde ſi peccator ille dicēdus eſt mortuus, qui eſt hominibus cognitus, de Optato quid reſponſuri ſunt, quem ſceleratum longo tempore ſibi notum damnare timuerunt? Cur qui ab illo baptizati ſunt, non dicuntur à mortuo baptizati? (Vide caſtigationes.) An ideo viuebat, quòd fides illi comes erat? Quod facetè & eleganter à neſcio quo †primario collega ſuo dictum ſolent etiam ipſi iactare atque laudare, non intelligentes †exitum Goliæ ſuperbiſſimi, ſuo ſibi gladio caput auferri. (al. Primiano. Vide infrà lib. 2. ca. 23. 33. 103. 1. Reg. 17. er. exitu)

POSTRE-

CAP. X. POSTREMO ſi neque occultum ſceleratũ, neque manifeſtum, qui tamen ab eis nondum damnatus ſit, volunt appellare mortuũ, ſed & manifeſtũ & damnatum; vt quiſquis ab eo baptizatur, ipſe à mortuo baptizetur, & nihil ei proſit lauacrũ eius: quid dicturi ſunt de iis, quos plenarij concilij ſui ore veridico cum Maximiano & cæteris eius ordinatoribus damnauerunt, Felicianum dico Muſtitanũ, & Prætextatum Aſſuritanum, de quibus interim loquor, qui numerantur inter duodecim Maximiani ordinatores, & erectores altaris contra eorũ altare, cui Primianus aſſiſtit? Iſti certè ab eis inter mortuos deputantur. Teſtis eſt illius cõcilij eorum videlicet præclara ſententia, quæ quondã quando apud eos decernẽda recitata eſt, ore lætiſſimo acclamauerunt: nunc autẽ ſi fortè eis à nobis recitata fuerit, obmuteſcant; cùm potius non eam deberẽt primò gaudere diſertam, ne poſtea plangerent diffamatã. Ibi quippe de Maximianiſtis à conſortio ſuæ communionis excluſis ita dicunt, *quòd veridica vnda in aſperos ſcopulos nonnullorũ naufraga proiecta ſunt mẽbra, & Aegyptiorum admodum exemplo, pereuntium funeribus plena ſunt litora, quibus in ipſa morte maior eſt pœna, quòd poſt extortam aquis vltricibus animam, nec ipſam inueniũt ſepulturam.* Ita quidem iſti inſultant ſchiſmaticis ſuis, vt eos & mortuos & inſepultos vocent: ſed certè optare debuerant vt ſepelirentur, ne de multitudine iacentium in litore cadauerum inſepultorum Gildonianus Optatus incedens cum agmine militari, tanquam rapidus fluctus vltrà proſiliens, Felicianum & Prætextatum introrſus poſtea reſorberet.

Bagaienſe Donatiſtarũ concilium.

CAPVT XI. A QVIBVS quæro, vtrum ad eorum pelagus commeando reuixerunt, an adhuc ibi mortui manent? Si enim nihilominus cadauera ſunt, nec aliquo modo prodeſt eis lauacrũ qui ab iſtis mortuis baptizantur. Si autẽ reuixerũt, quomodo prodeſt lauacrum illis, quos cùm exanimes iacerent, foris antea baptizarent, ſi eo modo quo putant intelligendũ eſt: Qui baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauacrũ eius? Eos enim quos Prætextatus & Felicianus, cùm adhuc Maximiano cõmunicarent, baptizauerunt, nunc ſecum non rebaptizatos cum eiſdẽ baptizatoribus ſuis, hoc eſt, Feliciano & Prætextato intus habẽt permixtos cõmunioni ſuæ: cuius facti occaſione, ſi non ſuæ pertinaciæ principatum fouerent, ſed ſpiritalis ſuæ ſalutis tam certum exitium cogitarent, euigilare vtique deberẽt, & animi ſanitate recepta in pace catholica reſpirare, ſi tumore ſuperbiæ poſito, & pertinaciæ furore ſuperato, vellẽt attendere quàm immani ſacrilegio tranſmarinarũ eccleſiarũ, quas primæuas ſitas ex ſanctis libris accepimus, baptiſmus execretur, & Maximianiſtarum, quos ore proprio damnauerunt, baptiſmus recipiatur.

Execretur, poſſint vſurpatum.

CAPVT XII. IPSI verò fratres noſtri memoratarum eccleſiarũ filij, quid ante tot annos in Aphrica geſtum ſit, & tunc neſcierunt, & modò neſciunt, vnde illos crimina, quæ ab eorũ parte Aphris obiecta ſunt, etiam ſi vera eſſent ignorantes, contaminare non poſſent: iſti autẽ palam ſeparati atque diuiſi, cùm Primiani ordinationi etiam interfuiſſe dicantur, Primianum damnauerunt, alium epiſcopum contra Primianũ ordinauerunt, extra Primianum baptizauerũt, poſt Primianum rebaptizauerunt: cumque ſuis foris à ſe baptizatis, & intus à nullo rebaptizatis, ad Primianũ redierunt. Si tãta Maximianiſtarum cõiunctio Donatiſtas non maculat, quomodo Aphrorum fama potuit maculare peregrinos? Si in pacis oſculo ſine crimine coëunt labia, quæ ſeinuicem damnauerunt, cur in eccleſiis valde eorũ iudicio remotiſſimis trans mare ab eis quiſque damnatus non vt fidelis catholicus oſculatur, ſed vt paganus impius exufflatur? Quòd ſi pacẽ receptis Maximianiſtis pro ſua vnitate fecerũt, ecce non reprehẽdimus, niſi quòd ſuo ſe iudicio iugulant, vt cùm pro vnitate cõciſionis ſuæ à ſe rurſus conciſa recolligant, ipſam conciſionem ſuam veræ vnitati reſarcire contemnant.

CAPVT XIII. SI pro vnitate partis Donati in nephario ſchiſmate baptizatos nemo rebaptizat, & rei tanti ſceleris, vt eos in cõcilio ſuo antiquis illis authoribus ſchiſmatis, quos viuos terra abſorbuit, compararent, aut ſeparati non puniũtur, aut damnati in integrum reſtituuntur: cur non pro vnitate Chriſti, quæ toto terrarum orbe diffuſa eſt, de quo prædictum eſt, quòd dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terræ: & quod prædictũ eſt, videtur ac probatur impleri: cur ergo non pro iſta vnitate vera & plenaria, lex illius hæreditatis agnoſcitur, quæ de communibus cõdicibus perſonat, Dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ? Pro Donati vnitate non coguntur reuocare quod diſperſerũt, ſed admonentur exaudire quòd clamant Scripturæ: cur non intelligunt id ſecũ actum miſericordia Dei, vt quoniã catholicam eccleſiã falſis criminibus accuſabãt, quorum quaſi contagione nimia ſanctitatẽ ſuam cõtaminare nolebant; vera & maxima crimina plenarij cõcilij ſui veridico, ſicut dicunt, ore damnata, rurſus recipere per Optati Gildoniani regnum, & ſibi ſociare cogerentur. Iam tandẽ ſentiant quemadmodũ veris ſuorum ſceleribus impleantur, qui in fratres ſuos falſa cõfingunt, quæ ſi etiam vera dixiſſent, iam tandẽ ſentire deberent quanta ſint pro pace toleranda, & pro pace Chriſti redire ad eccleſiam, quæ non damnauit incognita, ſi pro pace Donati placuit reuocare damnata.

Pſal. 71.

Pſal. 2.

CAPVT XIIII. ITAQVE nobis fratres, hoc vnum quod de Maximianiſtis apud eos factũ eſt, ad eos admonendos corrigendoſq; ſufficiat, non vetera arcana diſcutimus, non antiqua armaria ventilamus, non ad longinquas terras noſtram probationẽ tranſmittimus, ſed ſequeſtramus omnia noſtrorum documenta maiorum, deferimus teſtimonia toto terrarum orbe clamantia.

ſor. archiua

CAPVT XV. ECCE Muſtitana & Aſſuritana ciuitates ſuperſunt aliis adhuc in hac vita & in hac prouincia, qui ſe diſiũxerunt, & à quibus diſiuncti ſunt, qui altare erexerũt, & contra quos erexerunt, qui damnauerunt, & qui damnati ſunt, qui receperunt, & qui recepti ſunt, qui foris baptizati ſunt, & intus rebaptizati non ſunt: ſi hæc pro vnitate maculant, maculati comprimant vocem: ſi hæc pro vnitate non maculãt, correcti auferant litẽ.

CAPVT XVI. IAM verba epiſtolæ ſuæ ille qui ipſe ſcripſit, irrideat, qui vſurpato indoctè ac mendaciter teſtimonio, quo ſcriptum commemorat: *Qui baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauatio eius?* conatur nobis oſtẽdere, quatenus traditor vita mortuus habeatur. Et adiungit, dicens: *Mortuus eſt ille qui baptiſmo vero naſci non meruit: mortuus eſt ille ſimiliter, qui iuſto baptiſmo genitus, mixtus eſt traditori.* Si ergo Maximianiſtæ mortui nõ ſunt, cur in plenario cõcilio ſuo dicunt, quòd *Aegyptiorũ admodum exemplo pereũtium funeribus plena ſunt litora?* Si autẽ mortui ſunt, vnde venit baptiſma quod dederunt? Deinde ſi Maximianus mortuus non eſt, quare poſt illum rebaptizatur? Si autẽ mortuus eſt, quare cum illo non eſt mortuus Felicianus Muſtitanus ordinator eius, & cum neſcio quo traditore Aphro collega mori potuit tranſmarinus: aut ſi & ipſe mortuus eſt, vnde cum illo apud te viuunt intus non rebaptizati, qui ab illo mortuo foris ſunt baptizati?

Eccl. 34. infra lib. 2. cap. 7.

al. vidit

CAPVT XVII. DEINDE ſubiunxit; *Ambo vitam baptiſmi non habent, & qui nunquam penitus habuit; & qui habuit & amiſit.* Nunquam ergo habuit, quem Maximianiſta Felicianus aut Prætextatus foris baptizauerunt, ipſi autem quod habuerunt, amiſerunt. Quando ergo iſti cum ſuis recepti ſunt, quis dedit eis, quos baptizauerunt, quod non habebant: & quis ipſis reddidit quod amiſerant? Si autem formam baptiſmi ſecum abſtulerunt, ipſam autem virtutem baptiſmi per malũ ſchiſma

infrà lib. 2. cap. 7.

ſina non amiſerunt, cur ipſam formam, quæ ſemper & A vbique ſanctā eſt, exufflas in catholicis quos non audiſti, & in Maximianiſtis amplecteris quos puniſti? Quicquid autem de Iuda traditore criminoſe ſibi dicere viſus eſt, ad nos quid pertinet, qui neque ab eis probamur traditores, neque ſi aliquorum ante nos in noſtra communione defunctorum traditio probaretur, nec ipſa nos improbata & diſplicens nobis aliqua ex parte macularet? Si enim ipſi damnatis à ſe criminibus & receptis non maculantur, quanto minus nos auditis & improbatis maculari poterimus? Quantúlibet ergo in traditores inuehatur, totidē verbis eos & à me deputet accuſati. Sed ſanè diſtinguo, quia ille apud me arguit eum quem iam olim defunctum mea cognitio non iudicauit: ego eius lateri cohærētem oſtendo, quem à ſe damnatum, vel certè ſacrilego ſchiſmate ſeparatum, ſine vlla honoris eius diminutione ſuſcepit.

Infrà lib. 2. cap. 8.

CAPVT XVIII. NEQVISSIMVS, inquit, *traditor nobis legem ſeruantibus perſecutor & carnifex extitiſti.* Si legem ſeruauerunt Maximianiſtæ, cùm à te ſeparati ſunt; ſis & tu ſeruator legis, cùm ab eccleſia, quæ in toto orbe diffuſa eſt, ſeparatus es. Quod ſi de perſecutionibus agis, citò reſpondeo: Si aliquid iniquè paſſi eſtis, non pertinere ad eos, qui talia facientes quamuis improbent, pro pace tamen vnitatis laudabiliter tolerant. Quapropter non habes quod obiicias frumentis Dominicis paleam vſque ad ventilationem vltimam ſuſtinentibus, à quibus tu nunquam receſſiſſes, niſi leuior palea vento tentationis, & ante aduentum ventilatoris auolaſſes. Sed vt hoc ab vno exemplo, quod ad iſtorum ora claudenda, & eos ſi ſapiant corrigendos, ſi autē in peruerſitate maneant, confundendos, in eorum facies refudit Dominus, non recedam. Si iuſtiores ſunt qui patiuntur perſecutionem quàm illi qui faciunt, iidem Maximianiſtæ iuſtiores ſunt, quorum & baſilica funditus euerſa eſt, & militari Optati comitatu grauiter C agitati ſunt, & iuſſiones proconſulis ad omnes eos de baſilicis excludendos, à Primianiſtis impetratæ manifeſtæ ſunt. Quapropter ſi imperatoribus eorum cōmunionem deteſtantibus ad perſequēdos Maximianiſtas tanta ſunt auſi, quid facerent ſi eis per regū cōmunionem aliquid efficere liceret? Si autem vt prauos corrigerent, iſta fecerunt; & quid mirantur ſi catholici imperatores maiore poteſtate vrgendos corrigendoſque decernunt eos, qui totum orbem Chriſtianum rebaptizare conantur, cùm cauſam diſſentiēdi non habeant: quandoquidem malos etiam ſi vera crimina obiicerent, pro pace tamen tolerandos etiam ipſi teſtantur: quando eos quos damnauerūt cum ſuis honoribus, & cum foris dato baptiſmo receperunt, conſiderent aliquando quid digni ſint pati Chriſtianis poteſtatibus orbis terrarum, hoſtes Chriſtianæ vnitatis diffuſæ toto orbe terrarum. Iam igitur ſi correctio pigra eſt, ſaltem adſit pudor, ne iidem ipſi cùm ea quę D ſcribunt, legere cœperint, riſus eos vincat, dum in ſe non agnoſcunt quod videri volunt in aliis, & in ſe agnoſcunt quod aliis obiiciunt.

Quæ à Primianiſtis perpeſſi ſint Maximianiſtæ perſecutiones.

CAPVT XIX. Matth. 23. Infrà lib. 2. cap. 14. QVID igitur ſibi vult quod iſte in epiſtola ſua poſuit dicentem Dominū Iudæis, *Ideoq; mitto ad vos prophetas & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & flagellabitis?* Nam ſi ſeipſos intelligi volunt ſapientes & ſcribas & prophetas, nos autem tanquam perſecutores ſapientium & prophetarum, quare nobiſcum loqui nolunt, cùm ad nos miſſi ſint? Denique iſte qui illam ſcripſit epiſtolam, cui modò reſpondemus, ſi vrgeatur à nobis, vt ei propria manu ſubſcribens ſuam eſſe fateatur, fortè non faciat: vſqueadeò timent, ne vlla eorum verba teneamus. Nam cùm eiuſdem epiſtolæ poſteriorem partē aliquo modo vellemus accipere, quia totam deſcribere à quibus nobis A data eſt, nequiuerunt: nullus à quo petita eſt, eam dare voluit, poſteaquam cognouerūt nos ei parti, ad quam peruenimus, reſpondere. Itaque cùm legant quemadmodum Dñs Prophetæ dicat: Exclama vehementer, non eſt quod parcas, & ſcribe ſtylo meo peccata eorū: iſti prophetę veri qui miſſi ſunt ad nos, nihil ſic timēt, ſed cauent ne à nobis eorū clamor audiatur, quod vtique, ſi vera de nobis dicerent, non timerent: non immeritò, ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt, Oppilatū eſt os loquentium iniqua. Si enim propterea baptiſmum noſtrum non ſuſcipiunt, quia nos ſumus progenies viperarū, ſicut iſte in epiſtola ſua poſuit: cur Maximianenſium ſuſceperūt, de quibus conciliū eorum ſic loquitur, *quòd viperei ſeminis noxios partus venenati vteri aluus diu texerit, & concepti ſceleris vda coagula in aſpidū membra tardo ſe calore vaporarūt.* Nónne de ipſis etiam in eodem concilio conſequenter dictū eſt, *quòd venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorū os maledictione & a-* B *maritudine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendū ſanguinem, contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt*: & tamē & ipſos in honore integro, & ab eis foris baptizatos intus nunc habent?

Eſaiæ 58.

Pſal. 62.

Pſal 59.

CAPVT XX. Infrà lib. 2. cap. 14. & 15. QVAPROPTER hæc omnia de progenie viperarū, & de veneno aſpidū ſub labiis eorum, & alia quę dicta ſunt in eos, qui viam pacis non cognouerūt, ſi verè iſti vellēt dicere, ipſi potius ſunt, quando eorū baptiſmū, in quo per concilij ſententiā iſta dixerunt, propter pacem Donati receperunt, & baptiſmum eccleſiæ Chriſti toto orbe diffuſæ, vnde in Aphricā ipſa pax venit, ad ſacrilegam iniuriā pacis Chriſti repudiant. Qui ergo ſunt potius pſeudoprophetæ, qui veniunt in veſtimentis ouiū, intus autē ſunt lupi rapaces: vtrum ij qui vel neſciunt in catholica malos, & eis innocenter cōmunicant: vel eos quos de area Dñica priuſquā ventilator adueniat, ſegregare non poſſunt, pro pace tolerāt vnitatis? An ij qui ea quæ in catholica reprehēdunt, in C ſchiſmate faciunt, & qui in vnitate toleranda ea quæ incerta fugere ſe fingunt, in ſua præciſione manifeſta, & à ſeipſis damnata recipiunt?

CAPVT XXI. Infrà lib. 2. cap. 16. DENIQVE ita dictū eſt, & hoc etiam ipſe cōmemorauit: Ex fructibus eorū cognoſcetis eos. Ergo fructus conſideremus. Obiicitis traditionē: hanc ipſam multo probabilius eis ipſis obiicimus. Et ne per multa curramus, in eadē Conſtantinienſi ciuitate Syluanū epiſcopū maiores veſtri in ipſo exordio ſui ſchiſmatis ordinauerunt. Iſte cū adhuc eſſet ſubdiaconus, manifeſtiſſimus traditor municipalibus geſtis expreſſus eſt. Si & vos aduerſus maiores noſtros aliqua documenta profertis: æqua cōditio poſtulatur, vt aut vtraque vera, aut falſa eſſe credamus. Si vtraque vera ſunt, vos eſtis ſine dubio ſchiſmatis rei, qui crimina vos fugere in totius orbis cōmunione finxiſtis, quæ in ipſa particula veſtræ conciſionis habebatis. Sin autē vtraque falſa ſunt; vos eſtis ſine dubio ſchiſmatis rei, qui propter falſa crimi- D na traditorū immani ſeparationis crimine maculamini. Quòd ſi à nobis aliqua, & à vobis nulla, vel à nobis vera, & à vobis falſa proferuntur, non eſt diſcutiendū quin penitus veſtra ora claudatnur.

Infrà lib. 3. cap. 57. 58. item lib. 3. contra Creſc. cap. 29. 63. & 64. & lib. 4. cap. 56.

CAPVT XXII. QVID ſi vos vera & ſancta Chriſti eccleſia cōuinceret atq; ſuperaret, etiā ſi nos nulla vel falſa, vos aūt aliqua & vera traditionis documēta teneretis, quid iā vobis reſtet, niſi vt ſi vultis, pacē diligatis: ſi autē non vultis, ſaltē obmuteſcatis? Etenim quæcūq; modò proferretis, facillimè & veriſſimè dicerē, tunc eccleſię plenariæ & catholicæ vnitati, iam per tot gētes diffuſæ atq; firmatæ vos ea probare debuiſſe, vt vos intus eſſetis, illi autē quos cōuinceretis, pellerētur foras. Quod ſi conati eſtis facere, proculdubio probare non potuiſtis, & victi vel irati vos ab innocētibus, qui damnare incerta non poſſent, immani ſacrilegio ſeparaſtis. Si autē nec conati eſtis id agere, nimis execrabili & impia cęcitate

vos

vos à frumentis Christi, quæ per totum agrum, id eſt, totum mundum vſque ad finem creſcunt, paucis in Aphrica zizaniis offenſi concidiſtis.

CAPVT XXIII. POSTREMO teſtamentum à quibuſdam perſecutionis tẽpore flammis traditum perhibetur; nunc vndecunque prolatũ recitetur. Certè in exordio promiſſionum teſtatoris id inuenitur Abrahæ dictũ: (Geneſ. 22.) In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes: & hoc quid ſit, verax interpretatur Apoſtolus, (Gal. 3.) In ſemine, inquit, tuo, quod eſt Chriſtus. Nullius traditio fidẽ Dei euacuauit. Cõmunicate omnibus gentibus, & tunc vos teſtamentũ à pernicie flammarum cõſeruaſſe gloriamini. Si autẽ non vultis, quæ pars potius credenda eſt, quòd teſtamento inſtiterit exurendo, niſi quæ non vult conſentire prolato? Quãto enim certius ſine aliqua temeritate ſacrilega, ille traditoribus ſucceſſiſſe iudicatur, qui nunc lingua teſtamentũ perſequitur, quod illi flãma perſecuti perhibentur? Obiicitis perſecutionẽ: reſpondent vobis frumenta Dominica, aut iuſtè factum eſt, aut palea noſtra fecit. Quid ad hæc dicitis? Obiicitis quòd baptiſmũ non habeamus: reſpondent vobis eadẽ frumenta Dñica, formam ſacramenti etiam intus quibuſdam nihil prodeſſe, ſicut Simoni Mago baptizato non proderat, (Act. 8.) multo magis nihil prodeſſe iis qui foris ſunt: ineſſe illis decedentibus hinc probatur, quòd redeuntibus non reſtituitur. Nunquam igitur niſi impudentiſſimè poteris aduerſus iſta frumẽta clamare, & dicere pſeudoprophetas veſtitos pellibus ouium, intus autem lupos rapaces, quandoquidem malos in vnitate catholica vel non nouerunt, vel pro vnitate tolerant quos nouerunt.

CAPVT XXIIII. VESTROS autẽ fructus ſi conſideremus, omitto tyrannicas in ciuitatibus, & maximè in fundis alienis dominationes, omitto furorẽ Circumcellionũ, & pręcipitatorum vltro cadauerũ cultus ſacrilegos & prophanos, bacchationes ebrietatum, & ſub vno Optato Gildoniano decennalẽ totius Aphricæ gemitũ: omitto iſta, quia ſunt in vobis quidã qui hęc ſibi diſplicere, ac ſemper diſplicuiſſe proclamãt, ſed ea ſe dicũt, quia cõprimere non poſſunt, pro pace tolerare: vbi ſe iudicio ſuo condemnant, quia ſi amarent pacẽ, non diſcinderent vnitatẽ. Nam quæ tanta dementia eſt, pacẽ in ipſa pace velle relinquere, & eã in diſſenſione velle retinere? Itaque propter eos qui mala eiuſdẽ partis Donati, quæ omnes vidẽt & reprehendunt, fingũt ſe non videre, vſque adeò vt etiã de ipſo Optato dicãt, Quid fecit? Quis eum accuſauit? Quis cõuicit? Ego neſcio, non vidi, non audiui. Propter hos ergo qui ſe manifeſta ignorare confingunt, exorti ſunt Maximianiſtæ, in quibus eis oculi pateant, & ora claudãtur, apertè ſe ſeparant, apertè altare cõtra altare erigunt, apertè in cõcilio ſacrilegi & viperæ, & veloces ad effundendũ ſanguinem, & Dathan & Abiron & Chore cõparandi appellantur, (Num. 16.) & aſperis verbis deteſtati damnãtur, apertè recipiũtur rurſus in honoribus ſuis cũ baptizatis ſuis. Hi ſunt fructus eorũ pro Donati pace iſta facientium, vt pelle ouina ſe contegant, & Chriſti pacem in toto orbe terrarum recuſantium, vt intus ſint lupi rapaces.

CAPVT XXV. *Sermonem ad ſuos cõuertit.* NIHIL me prætermiſiſſe arbitror eorũ, quæ iſte in epiſtola ſua poſuit, duntaxat quæ in ea parte, ad quã peruenimus, potui reperire: prodãt etiã reliquam partem, ne fortè ibi ſit aliquid quod refelli nõ poſſit. Hæc autẽ, quæ Dño adiuuante reſpõdimus, admoneo charitatem veſtram, vt non ſolũ petentibus detis, ſed etiã non petentibus ingeratis. Reſpõdeant ſi quid volũt: & ſi nobis nolũt, ſaltẽ ad ſuos literas mittant, quæ tamen nobis occultari non iubeãt. Quod ſi faciunt, apertiſſimè fructus ſuos prodũt, quibus lupi rapaces induti pellibus ouiũ demonſtrentur, qui occultè inſidiãtur ouibus noſtris, & apertè paſtoribus reſpondere formidãt. Nos eis tantũmodo ſchiſmatis crimẽ obiicimus, quo penitus omnes inuoluti ſunt; non quorundã eorũ crimina, quæ ſibi quidã eorum diſplicere reſpõdent. Ipſi verò ſi nobis aliena crimina non obiiciãt, non habent quod obiiciãt, & ideo ſe à ſcelere ſchiſmatis defendere omnino non poſſunt: quia ſiue propter falſa & à ſe cõficta, ſiue etiam propter vera, ſed tamẽ paleæ crimina, ſe ab area Dñica, & ab innocentia frumentorũ toto orbe creſcentiũ, nepharia diremptione ſepararunt.

CAPVT XXVI. *Infra lib. 2. cap. 18.* NISI fortè expectatis à me, vt etiã de Manichęo quæ interpoſuit, refellantur. Qua in re nobis non diſplicet, niſi quia peſtilẽtioſiſſimũ & pernicioſiſſimũ errorem, id eſt, Manichęorũ hæreſim omnino leuiſſima & propè nulla reprehenſione culpauit: quẽ veritas fortiſſimis documẽtis catholica expugnat. Hæreditas enim Chriſti in omnibus gẽtibus conſtituta, aduerſus omnes exhæredatas hæreſes tuta eſt: ſed ſicut ait Dominus: Quomodo poteſt ſatanas ſatanam eiicere: (Marci 3.) ita Manichæorum errorem quomodo poteſt Donatiſtarum error euertere?

CAPVT XXVII. QVAPROPTER chariſſimi, quanquã multis modis conuictus error iſte ſuperetur, nec vlla qualicunq; ratione, ſed ſola impudentia pertinaci reſiſtere audeat veritati: tamen ne memoriã veſtram documentorum oneret multitudo, hoc vnum Maximianiſtarum factũ tenete, hoc in eorum fronte configite, hoc eis ad comprimẽdas doloſas linguas in ora coarctate, hoc tanquã tridenti telo velut tricipitem beſtiã eorum calumniã trucidate: traditionem obiiciũt, perſecutionem obiiciunt, falſum baptiſma obiiciũt, de ſolis Maximianiſtis ad omnia reſpondete. Quòd enim maiores eorum tradiderunt ſanctos codices flammis, occultũ eſſe arbitrantur: ſed cùm ſacrilegio ſchiſmatis inquinatos in ſuis honoribus receperunt, hoc certè occultare non poſſunt. Itẽ perſecutiones violẽtiſſimas, quas quibuſlibet vbi potuerint faciunt, occultas eſſe arbitrantur: ſed cùm ſpiritalis perſecutio perſecutionem ſuperet corporalẽ, Maximianiſtas, quos ipſi corporaliter perſecuti ſunt, & de quibus ipſi dixerunt, Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem, (Pſal. 13.) in ſuis honoribus receperunt: hoc certè occultare non poſſunt.

CAPVT XXVIII. POSTREMO baptiſmi quæſtionẽ, qua miſeros fallunt, occultam eſſe arbitrantur: ſed cùm dicant baptiſmum non habere quotquot præter cõmunionem vnius eccleſiæ baptizantur, Maximianiſtas cũ eis quos extra iſtorum cõmunionem in ſchiſmate baptizarũt, in ſuis honoribus receperunt: hoc certè occultare non poſſunt. *At hæc*, inquiunt, *pro pace non maculant, & bonum eſt rigorem ſeueritatis ad miſericordiã flectere, vt denuo rami fracti inſerãtur.* Ita ergo tota cauſa concluditur victa in illis, inuicta pro nobis: quia ſi nomen pacis ad tolerãdos in ſchiſmate malos in qualẽcunque vmbram defenſionis aſſumitur, proculdubio cum horrendo ſcelere, & ſine vlla defenſione per vnitatem orbis terrarum vera pax ipſa violatur.

CAPVT XXIX. HÆC fratres, cum impigra manſuetudine agenda & prædicanda retinete: diligite homines, interficite errores: ſine ſuperbia de veritate præſumite, ſine ſæuitia pro veritate certate. Orate pro eis quos redarguitis atque conuincitis. (*Orandum pro hæreticis & ſchiſmaticis.*) Pro talibus enim Propheta Deũ deprecatur, dicẽs, Imple facies eorũ ignominia, & quærent nomen tuum Dñe. (Pſal. 82.) Quod quidem iam fecit Dominus, vt eorum facies ignominia Maximianiſtarum apertiſſimè impleret, ſupereſt vt norint ſalubriter erubeſcere. Ita enim nomen Domini quærere poterunt, à quo pernicioſiſſimè auerſi ſunt, dum pro eo ſuũ nomen extollunt. Viuatis & perſeueretis in Chriſto, & multiplicemini, atque abundetis in charitate Dei, & in inuicem, & in omnes dilectiſſimi fratres.

Diui Auguſtini Epiſcopi, contra Petilianum & partem epiſtolæ eius primam, liber primus finitus.

D. AV-

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA TOTAM EPISTOLAM IPSIVS PETILIANI LIBER II.

CAP. I. PRIMIS partibus epiſtolæ Petiliani, quas tantummodò inueneramus, ſatis nos reſpondiſſe meminerunt, qui ea legere vel audire potuerunt. Sed quia poſtea tota eſt à fratribus inuenta atque deſcripta, miſſaque nobis vt vniuerſæ reſpondeamus, non erat defugiendum hoc officium ſtyli noſtri: non quia ille nouum aliquid dicit, cui non iam multis modis & ſæpe reſponſum eſt: ſed propter tardiores fratres, qui ea quæ alicubi legerint, ad omnia paria referre non poſſunt, ita morem geram eis, qui me omnino ad ſingula reſpondere compellunt, vt quaſi alternis ſermonibus in præſentia diſſeramus: verba ex epiſtola eius ponam ſub eius nomine, & reſponſionem reddam ſub meo nomine, tanquam cùm ageremus, à notariis excepta ſint. Ita nemo erit qui me aliquid prætermiſiſſe, aut propter indiſcretas perſonas ſe non potuiſſe intelligere conqueratur, ſimul etiam vt idem ipſi Donatiſtæ, qui coram nobiſcum diſſerere nolunt, per literas quas ſuis ediderunt, ita non effugiant reſpondentem ſibi ad ſingula veritatem, tanquam nobiſcum facie ad faciem colloquantur. Ab ipſo exordio epiſtolæ ſuæ PETILIANVS dixit: *Petilianus epiſcopus dilectiſſimis fratribus, compresbyteris & diaconibus miniſtris per diœceſim nobiſcum conſtitutis in ſancto Euangelio: Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro &* Rom. 1. *Domino Ieſu Chriſto.* AVGVST. reſpondit, Agnoſco Apoſtolicam ſalutationem: videris quid dicas, vnde tamen didiceris quod dicis aduerte. Sic ſalutat Paulus Romanos, ſic Corinthios, ſic Galatas, ſic Epheſios, Coloſſenſes, Philippenſes, Theſſalonicenſes. Quæ igitur dementia eſt, cum his eccleſiis nolle communicare pacis ſalutem, in quarum epiſtolis didiciſti pacificam ſalutationem.

CAPVT II. PETILIANVS dixit, *Bis baptiſma nobis obiiciunt ij qui ſub nomine baptiſmi animas ſuas reo lauacro polluerunt, quibus equidem obſcœnis ſordes cunctæ mundiores ſunt, quos peruerſa munditia aqua ſua contigit inquinari.* AVG. reſpondit, Nec aqua noſtra inquinamur, nec veſtra mundamur, ſed aqua baptiſmi. In nomine patris & filij & Spiritus ſancti cùm datur alicui, nec noſtra nec veſtra eſt, ſed illius de quo Ioanni dictum eſt, Ioannis 1. Super quem videris ſpiritum ſicut columbam deſcẽdentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.

CAPVT III. PETILIANVS dixit, *Conſcientia namque dantis attenditur quæ abluat accipientis.* AVG. reſpondit, De conſcientia ergo Chriſti ſecuri ſumus. Nam ſi quemlibet hominem ponas, incerta erit accipientis mundatio, quia incerta conſcientia eſt abluentis.

CAPVT IIII. PETILIANVS dixit, *Nam qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum.* AVG. reſpondit, Non eſt perfidus Chriſtus à quo fidelis homo fidem Rom. 4. percipit, non reatum. Credit quippe in eum qui iuſtificat impium, vt deputetur fides eius ad iuſtitiam.

CAP. V. PETILIANVS dixit, *Omnis enim res origine & radice conſiſtit, & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt: nec quicquam bene regenerat niſi bono ſemine regeneretur.* AVG. reſpondit, Quid te pro Chriſto vis opponere, ſub quo te non vis ponere? Ille eſt origo & radix caputque naſcentis, de quo non timemus ſicut de homine quolibet, ne fortè ſit fictus & peſſimus, & de origine peſſima oriamur, de peſſima radice ſurgamus, peſſimo capiti cõformemur. Quis enim homo de homine ſecurus ſit, cùm ſcriptum eſt, Maledictus omnis Hiere. 17. qui ſpem ſuam ponit in homine? Semen autem quo regeneramur, verbum Dei eſt, id eſt, Euangelium. Vnde Apoſtolus dicit, In Chriſto enim Ieſu per Eu- 1. Cor. 4. angelium ego vos genui. Qui tamen etiam non caſtè annunciantes, Euangelium annunciare permittit, & in hoc gaudet: quia etſi non caſtè annunciabant, ſua quærentes, non quæ Ieſu Chriſti, caſtum tamen erat quod annunciabant. Et dixerat Dominus de quibuſdam talibus, Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim, & non faciunt. Si ergo Matth. 23. caſtè annunciatur quod caſtum eſt, etiam ipſe annunciator, quia verbo conſociatur, credentem congenerat: ſi autem ipſe non regeneretur, caſtum tamen ſit quod annunciat, naſcitur credens non ex miniſtri ſterilitate, ſed ex veritatis fœcunditate.

PETILIANVS dixit, *Quæ cùm ita ſint, fratres,* CAPVT VI. *quæ poteſt eſſe peruerſitas, vt qui ſuis criminibus reus eſt,* B *alium faciat innocentem, dicente Domino Ieſu Chriſto, Ar-* Matth. 7. *bor bona fructus bonos facit: arbor mala malos fructus facit: nunquid colligunt de ſpinis vuas? Et iterum, Omnis* Matth. 12. *homo bonus de theſauro cordis ſui profert bona: & omnis homo malus de theſauro cordis ſui profert mala.* AVG. reſpondit, Omnis homo etiam ſi non ſit ſuis criminibus reus, alterum non facit innocentem, quia non eſt Deus: alioquin ſi ex innocentia baptizantis expectatur vt fiat innocentia baptizati, tanto erit quiſque innocentior, quanto innocentiorem à quo baptizetur inuenerit: & tanto ipſe minus erit innocens, quanto & ille à quo baptizatur. Et ſi fortè contra aliquem tenet odium qui baptizat, hoc & illi qui baptizatur, imputabitur. Vt quid ergo miſer currit ad baptiſmum? Vt ei dimittantur peccata ſua, an vt imponantur aliena? An ſicut nauis mercatoris alia ponat, alia ſuſcipiat? Arborem autem bonam, & fructum eius bonum, & arborem malam, & fructum eius malum, homines ſolemus intelligere, & opera eorum, ſicut conſequen- C ter oſtenditur in verbis quæ tu quoque commemoraſti, Bonus homo, de bono theſauro cordis ſui profert bona, & malus homo, de malo theſauro cordis ſui profert mala. Cùm autem Dei verbum prædicat, Dei ſacramentum miniſtrat, non de ſuo ſi malus eſt, prædicat aut miniſtrat, ſed deputabitur in eis, de quibus dictum eſt, Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, Matth. 23. facere nolite. Dicunt enim quæ Dei ſunt, faciunt autem quæ ſua ſunt. Nam ſi ita eſt, vt dicis, id eſt, fructus baptizantium ipſi baptizati exiſtimantur, magnum malum Aphricæ denunciatis, ſi tot Optati pullulauerunt, quotquot baptizauit Optatus.

PETILIANVS dixit, *Et iterum: Qui baptizatur* CAPVT VII. *à mortuo, non ei prodeſt lauatio eius: non mortuum, corpus exanime, nec hominis funus porrectum aſſeruit eſſe baptiſtam, ſed Dei non habentem ſpiritum, qui mortuo comparatur; ſicut alio loco diſcipulo manifeſtat, Euangelio pro-* D *teſtante, ait diſcipulis eius: Domine permitte mihi ſepeli-* Matth. 8. *re patrem meum. Ait illi Ieſus, Sequere me, ſine mortuos, vt mortuos ſuos ſepeliant. Pater diſcipuli non erat baptizatus, paganũ paganus addixit, niſi hoc de infidelibus dixerit, mortuus mortuum non poteſt ſepelire. Mortuus igitur quidem non aliqua morte, ſed vita ſua percuſſus: nam qui ſic viuit vt reus ſit, vita mortua cruciatur. A mortuo igitur baptizari, hoc eſt mortẽ ſumpſiſſe, non vitã. Agendũ nobis & dicendũ eſt, quatenus traditor vita mortuus habeatur: mortuus eſt ille qui baptiſmo vero naſci non meruit, mortuus eſt ille ſimiliter qui iuſto baptiſmo genitus mixtus eſt traditori: ambo vitã baptiſmi non habẽt, & qui nunquã penitus habuit, & qui habuit & amiſit. Dicit enim Dominus Ieſus Chriſtus, Adueniẽt in eum ſeptẽ ſpiritus nequiores,* Matth. 12. *& erit homo ille deterior priore.* AVG. reſpondit, Diligẽtius quære quomodo dictũ, & quomodo intelligendũ ſit teſtimoniũ quod de ſcriptura poſuiſti. Nã quia mor-

tui ſo-

tùi ſolent myſticè appellari omnes iniqui, manifeſtũ eſt: ſed Chriſtus, cuius eſt baptiſma verũ, quod propter hominis vitia dicitis falſum, viuit ſedens ad dexteram patris, & nec ipſa carnis infirmitate iam morietur, & mors ei vltra non dominabitur: cuius baptiſmo qui baptizatur, non à mortuo baptizatur: & ſi fortè miniſtri operarij doloſi ſua quærentes, non quæ Ieſu Chriſti, & Euangelium non caſtè annunciantes, & Chriſtum per contentionem & inuidiam prædicantes, propter iniquitates ſuas mortui ſunt appellandi, ſacramẽtum Act.8. tamen Dei viui nec in mortuo moritur. Mortuus enim erat Simõ ille à Philippo in Samaria baptizatus, qui donũ Dei volebat pecunia cõparare, ſed viuebat ad eius pœnam baptiſma quod habebat. Quàm ſit autem falſum quod dicis, *Ambo vitam baptiſmi non habent, & qui nunquã penitus habuit, & qui habuit & amiſit*, hinc licet aduertas: quòd qui baptizati apoſtatant, & per pœnitentiam redeunt, non eis redditur baptiſmus, quem ſi amitterẽt, redderetur. Mortui ſanè veſtri quomodo baptizant ſecundum ſenſum veſtrum? an mortui non ſunt (vt cætera taceam, & dicam quod omnibus notum atque quotidianum eſt) ebrioſi, cùm 1 Tim 5. de vidua dicat Apoſtolus, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua eſt? Deinde in illo concilio veſtro, quo Maximianum cum ſuis authoribus, vel ſuis miniſtris damnaſtis, excidit tibi quàm eloquenter dixeritis, *Aegyptiorum admodum exemplo, pereuntium funeribus plena ſunt litora, quibus in ipſa morte maior eſt pœna, quòd poſt extortam aquis vltricibus animam, nec ipſam inuenerunt ſepulturam?* Et tamen vnus eorum Felicianus vtrũ reuixerit, vos videritis. Secum tamen apud vos intus habet, quos foris mortuus baptizauit: ſicut ergo à viuo baptizatur qui viui Chriſti baptiſmo induitur: ſic à mortuo baptizatur qui mortui Saturni, vel cuiuſlibet alterius baptiſmo inuoluitur: vt interim citò dicamus quomodo verba quæ poſuiſti, ſine cuiuſquã noſtrùm anguſtia poſſint intelligi. Nam ſicut accipiuntur à vobis, non vos explicare, ſed nos vobiſcum implicare contenditis.

CAPVT VIII.

PETILIANVS dixit, *Agendum, inquam, nobis dicendumq́ eſt, quatenus perfidus traditor vita mortuus habeatur. Iudas apoſtolus fuit, cùm traderet Chriſtũ. Idemq́ honore apoſtoli perdito ſpiritaliter mortuus eſt, ſuo poſtea la-* Matth 27. *queo moriturus, ſicut ſcriptum eſt, Pœnitet me, inquit, quia tradidi ſanguinem iuſtum, & abijt, & laqueo ſe ſuſpendit. Laqueo traditor perijt, laqueum talibus dereliquit: de quo* Ioan.17. *Dominus Chriſtus clamauit ad patrem, Pater quos dediſti mihi, omnes ſeruaui, & ex illis nullus perijt niſi filius perditionis, vt impleretur ſcriptura. Olim namque Dauid ſic in eum ſententiam dixerat qui eſſet Chriſtum perfidis tra-* Pſal 108. *diturus, Epiſcopatũ eius accipiat alter: ſit vxor eius vidua, & filij eius orphani. Ecce quantus eſt ſpiritus prophetarum, vt cuncta futura pro præſentibus viderit, vt ante plurima ſæcula naſciturus traditor damnaretur. Denique vt dicta ſententia compleretur, Epiſcopatum eius apoſtoli perditi ſanctus Matthias accepit: nemo hinc ſtolidus, nemo perfidus diſputet, triumphum Matthias, non iniuriam retulit, qui de Domini Chriſti victoria ſpolium retulit proditoris. Hoc igitur facto Epiſcopatum tibi quid vendicas hæres ne-* al. carnaliter al ſpiritaliter, *quioris traditoris? Iudas Chriſtum †carnalem tradidit, tu †ſpiritalem; furens Euangelium ſanctum flammis ſacrilegis tradidiſti. Iudas legiſlatorem tradidit perfidis, tu quaſi eius reliquias legem Dei perdendam hominibus tradidiſti:* 2.Mach.7. *qui ſi legem diligeres, vt iuuenes Machabæi, pro Dei legibus necareris. Si nex dici hominũ poteſt, quos moriendo pro Domino perfecit immortales, quorum vnus ſcilicet fratrum tyranno ſacrilego hac fidei voce reſpondit, Tu quidem ſcelerate & impie de præſenti vita nos perdis: rex autem mundi qui regnat in æternum, & regni eius nõ erit finis, mortuos nos pro ſuis ſanctis legibus, in æternæ vitæ conſeruationẽ reſuſcitabit. Si hominis mortui teſtamentum flammis incẽ-* A *deres, nõnne falſarius punireris? Quid de te ergo futurum eſt, qui ſanctiſſimam legem Dei iudicis incendiſti? Iudam facti vel in morte pœnituit: te nõn modò non pœnitet, verumetiam nequiſſimus traditor nobis legẽ ſeruantibus perſecutor & carnifex exiſtis.* AVG. reſpondit, Vide quid interſit inter veſtras maledicas voces, & noſtras veridicas aſſertiones. Attẽde paululum. Ecce exaggeraſti crimen traditionis, & inuidioſiſſimis verbis, velut captioſus inuentor, Iudæ nos proditori comparaſti. Ad hoc tibi ego tamen breuiſſimè reſpondeo: Non feci quod dicis, non tradidi, falſa obiicis, nunquam id probabis. Nónne omnis iſte verborum ingentium fumus repentè dilabitur? An fortè probare conaberis? Hoc ergo prius faceres, & deinde in nos tanquam in conuictos quo velles cumulo inuectionis inſurgeres. Ecce vna vanitas, audi alteram. Tu ipſe cùm de prædicta Iudæ damnatione loquereris, dixiſti, *Ecce quantus eſt ſpiritus Prophetarum, vt cuncta futura pro præſentibus viderit, vt ante plurima ſæcula naſciturus traditor damnare-* B *tur:* & non vidiſti in eadem prophetia ſtabili & certa & inconcuſſa veritate, qua prædictum eſt, quòd vnus diſcipulus traditurus eſſet Chriſtum, prædictum etiã quòd totus mundus eſſet crediturus in Chriſtum. Cur attendiſti in prophetia hominem qui tradidit Chriſtum, & non ibi attendiſti orbem, pro quo eſt traditus Chriſtus? Quis tradidit Chriſtum? Iudas. Quibus eũ tradidit? Iudæis. Quid ei fecerunt Iudæi? Foderunt, Pſal 21. inquit, manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi verò conſiderauerunt & conſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtimẽtum meum miſerunt ſortem. Quãtum ſit ergo quod tanto precio emptum eſt, in Pſalmo ipſo paulo pòſt lege. Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ: Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium: Quoniam Domini eſt eod.Pſal. regnum, & ipſe dominabitur gentium. Quis autẽ poteſt ad commemoranda cætera de orbe credituro innumerabilia prophetica documenta ſufficere? Sed tu C laudas prophetiam, quia vides in ea hominẽ qui vendidit Chriſtum: nec in ea vides poſſeſſionem, quam emit venditus Chriſtus. Ecce altera vanitas. Audi tertiam. Inter multa tuæ inuectionis verba dixiſti, *Si hominis mortui teſtamentum flammis incenderes, nõnne falſarius punireris? Quid de te ergo futurum eſt, qui ſanctiſſimam legem Dei iudicis incendiſti?* Hæc dicens non attẽdiſti, quod te vtique mouere deberet, quomodo fieri poſſet, vt nos teſtamentum incenderemus, & in ea hæreditate conſiſteremus, quæ illo teſtamento conſcripta eſt: vos autem mirum eſt teſtamentum ſeruaſſe, & hæreditatem perdidiſſe. Nónne in eo teſtamento ſcriptum eſt, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæ- Pſal 2. reditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ? Huic hæreditati communica, & obiice mihi de teſtamento quod velis. Nam quæ dementia eſt ideo teſtamentum tradere te noluiſſe flammis, vt contra verba litiges teſtatoris? Nos autem cùm habeamus in ma- D nibus geſta Eccleſiaſtica & municipalia, in quibus legamus eos, qui contra Cæcilianum alterum Epiſcopum ordinauerunt, potius fuiſſe diuinorum codicum traditores; non tamen inſultamus, non inuehimur in vos, nec ſanctarum paginarum cineres in veſtris manibus plangimus, nec Macchabæorum flagrantia tormenta ſacrilegio veſtri tumoris opponimus, dicentes, veſtra potius membra quàm Dei eloquia ignibus traderetis. Nolumus enim eſſe vani vt alienis commiſſis, quæ aut ignoratis aut improbatis, vobis inanẽ ſtrepitum conciremus. Quòd autem vos à totius orbis communione ſeparatos videmus (quod ſcelus & maximũ & manifeſtũ, & omniũ veſtrũ eſt) ſi exaggerare velim, tẽpus me citius quàm verba deficient. Et hoc tu ſi defendere velis, ea es obiecturus orbi terrarũ, quæ ſi obiicien-

iicienda ſunt, admones vnde amplius accuſeris: ſi ob- A iicienda non ſunt, non defenderis. Vt quid ergo inflaris aduerſus me de traditione, quæ nec mea eſt, nec tua; ſi manet illud pactum, vt non vobis obiiciamus aliena: ſi autem non manet, tua potius eſt quàm mea? Quanquam & manente illo pacto arbitror me iuſtiſſimè dicere, vt ille iudicetur ſocius eius, qui tradidit Chriſtum, qui cum toto orbe ſe non tradidit Chriſto. Galat. 3. Ergo, inquit Apoſtolus, Abrahæ ſemen eſtis, ſecundũ Roman. 8. promiſſionem hæredes. Et iterum dicit, Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Idemq́ue ſemen Abrahę ad omnes gẽtes pertinere demonſtrat ex illo, Geneſ 22. quod Abrahæ dictum eſt, In ſemine tuo benedicẽtur omnes gentes. Quapropter puto iuſtum eſſe quod poſtulo, vt teſtamentum Dei, quod iam olim apertũ eſt, aliquantum aduertamus, & quem non inuenerimus traditi cohæredem, ipſum iudicemus traditoris hæredem: ille pertineat ad Chriſti venditorem, qui Chriſtum negat orbis redemptorẽ. Nempe quando ſe poſt B reſurrectionem diſcipulis demonſtrauit, & palpanda Luca 24. membra dubitantibus prębuit, hoc illis ait, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem. Ecce à qua hæreditate vos alienatis: Ecce cui hæredi reſiſtitis. Itáne verò parceret Chriſto in terra ambulanti, qui cõtradicit in cælo ſedenti? Adhuc non intelligitis, quoniã quicquid nobis obiicitis, ſermoni eius obiicitis. Promittitur Chriſtianus orbis, & creditur: impletur, & contradicitur. Cogitate obſecro quid pati pro tãta impietate debuiſtis, & tamen ſi quid paſſi eſtis neſcio, non vidi, nõ feci: tu hodie, qui non pateris vim perſecutionis meæ, redde mihi rationem ſeparationis tuæ. Sed iterum ac ſæpe dicturus es, quæ ſi non probas, ad neminem pertinent: ſi autem probas, ad me non pertinent.

CAPVT IX. PETILIANVS dixit, *His ergo criminibus ſeptus, eſſe verus Epiſcopus non potes.* AVG. reſpondit, Quibus C criminibus? Quid docuiſti, quid oſtendiſti? Etſi oſtendiſſes crimina neſcio quorũ, quid hoc ad ſemen Abra- Geneſ 12. hæ, in quo benedicuntur omnes gentes?

CAP. X. PETILIANVS dixit, *Si Apoſtoli perſecuti ſunt aliquem, aut aliquem tradidit Chriſtus?* AVG. reſpondit, Poſſem quidem dicere ipſum ſatanam omnibus malis hominibus eſſe peiorem, cui tamen tradidit Apo- 1. Cor. 5. ſtolus hominem in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Ieſu. Itemq́ue alios, de quibus dicit, 1. Timoth. 1. Quos tradidi ſatanæ, vt diſcant non blaſphemare. Et Dominus Chriſtus flagellatos expulit de templo improbos mercatores, vbi etiam connexum eſt teſtimo- Ioannis 2. nium Scripturæ dicentis, Zelus domus tuæ comedit me. Ecce inuenimus Apoſtolum traditorem, Chriſtũ perſecutorem. Poſſem iſta dicere, & te in non paruos æſtus mittere, vt non querelas eorum qui patiuntur, ſed animum eorum qui faciũt, quærere cogereris. Sed D hinc noli laborare, non ea dico, ſed dico ad ſemen Abrahæ, quod eſt in omnibus gentibus, non pertinere, ſi quid non rectè vobis factum eſt, fortaſſe à palea Dominicæ ſegetis, quæ nihilominus eſt in omnibus gentibus. Vos ergo reddite rationem ſeparationis veſtræ. Sed prius attendite quales habeatis, quos vobis obiici non vultis, & videte quàm iniquè faciatis, cùm aliena facta nobis obiicitis, etſi ea quæ dicitis probaretis. Ita nulla erit ratio ſeparationis veſtræ.

CAPVT XI. PETILIANVS dixit, *At enim aliqui dicẽt, Filij non ſumus traditoris. Eius eſt aliquis filius cuius facta ſectatur. Hi enim certiſſimi filij ſunt, iidemq́; parẽtibus ſimiles, quos non iſta caro nec ſanguis, ſed mores & facta parentibus cõſimiles genuerunt.* AVG. reſpondit, Paulo antè nihil cõtrã nos dicebas, nunc etiam cœpiſti dicere pro nobis. Hæc enim propoſitio tua in eo te tenet, vt ſi nos A hodie, cum quibus agis, non conuiceris traditores & homicidas, & ſi quid aliud criminaris, quicquid tale oſtenderis in eis, qui nos tempore pręceſſerunt, omnino nobis obeſſe non poſſit. Quorum enim diſſimilia facta habemus, eorum filij eſſe non poſſumus. Et vide quò te commiſeris: ſi aliquem fortè etiam noſtræ ætatis hominem, & nobiſcum viuentem, de aliquo tali reatu fortè conuiceris, nullo modo præiudicat omnibus gentibus, quæ in ſemine Abrahæ benedicuntur, à quibus tu te ſeparando ſacrilegus inueniris: ita (quod fieri non poteſt) niſi omnes, qui vbique ſunt, noueris, omniumq́ue mores & facta non ſolùm didiceris, ſed etiam demonſtraueris, & tam mala eſſe quàm dicis, non habes cur obiicias orbi terrarũ, qui eſt in ſanctis, neſcio quos parentes, quibus eos probas eſſe conſimiles. Nec te aliquid adiuuabit, ſi etiam demõſtrare potueris, eos qui tales non ſunt, cum eis qui tales ſunt ſumere ſacramenta communia. Primò quia voſipſos re- B ſpicere debetis, cum quibus ea celebretis, quibus detis, à quibus ſumatis, & vobis eos obiici nolitis. Deinde ſi filij ſunt Iudæ, qui diabolus inter Apoſtolos fuit, quicunque facta eius imitãtur: cur non filios Apoſtolorum dicamus, qui nõ facta ſua cum talibus, ſed Domini ſacramenta cõmunicant, ſicut Apoſtoli Dominicam cœnam cum illo traditore ſumpſerũt: ideo nobis longè diſſimiles, quòd hominibus vnitatem ſeruãtibus hoc obiicitis, quod conſciſſa vnitate vos facitis?

PETILIANVS dixit, *De ſeipſo Iudæis dicit Dominus Chriſtus, Si non facio facta patris mei, nolite mihi credere.* AVG. reſpondit, Iam ſuprà reſpondi hoc, & verum eſt, & pro nobis contra vos eſt. CAPVT XII. Ioann. 10.

PETILIANVS dixit, *Falſidicos & mẽdaces ſic identidem obiurgat: Filij diaboli eſtis, & ab initio enim ille accuſator fuit, & in veritate non ſtetit.* AVG. reſpondit, Non ſolemus legere, ille accuſator fuit: ſed ille homicida fuit. Quærimus autem vnde fuerit diabolus ho- C micida ab initio, & inuenimus, quòd primum hominem occiderit, non gladium ſtringendo, aut aliquam vim corporaliter infligendo, ſed perſuadendo peccatum, & à paradiſi felicitate deiiciẽdo. Quod tunc paradiſus, hoc nunc eccleſia. Diaboli ergo filij ſunt, qui homines ab eccleſia ſeducendo interficiunt. Sicut autem per verba Dei nouimus vbi ſit plantatus paradiſus, ſic per verba Chriſti vbi ſit eccleſia didicimus, Per Luca 24. omnes, inquit, gentes incipiẽs ab Hieruſalem. Ab iſto vniuerſo ad partem quamlibet quiſquis ſeparat hominem, ille diaboli filius & homicida cõuincitur. Sed & verbum, quod ipſe poſuiſti, vt de diabolo diceres, *Ille accuſator fuit, & in veritate non ſtetit:* vide in quos conueniat. Accuſatis enim orbem terrarum criminibus aliorum, quos etiam ipſos accuſare potius quàm conuincere potuiſtis, & in veritate Chriſti non ſtetiſtis. Ille enim dicit, Eccleſiam per omnes gentes incipientẽ ab Hieruſalem: vos autem in parte Donati. CAPVT XIII. Ioannis 8.

D PETILIANVS dixit, *Tertiò quoque ſimiliter perſecutorum dementiam hoc nomine appellat, Progenies viperarum, quomodo fugietis iudicium gehennæ? Ideoq́; mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & flagellabitis in ſynagogis veſtris, donec veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, quem effudiſtis in terram à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Nunquid verè carnales ſunt filij viperarum, ac non magis mente ſerpentes, & linguæ malitia, tactuq́; mortifero & ſpiritu veneni flagellantes? Verè viperæ facti ſunt, qui inſontibus populis mortes morſibus vomuerunt.* AVG. reſpondit, Hæc ſi dicam de talibus eſſe dicta, quales vos eſtis, reſpondebitis, proba. Quid enim tu probaſti? Aut ſi eo putas probari quo dicuntur, non opus eſt eadem repetere. Recita illa ipſa tibi, & à vobis in vos. Ecce & ego probaui, ſi hoc eſt probare, & tamẽ diſce CAPVT XIIII. Matth. 3. Matth. 23.

quid

quid ſit probare. Neque enim extrinſecus quæro do-
cumenta, vt vos viperas probem. Ecce idipſum vipe-
reum eſt, non habere in ore firmamentum veritatis,
ſed venenum maledictionis, ſicut ſcriprum eſt, Vene-
Pſal. 138. num aſpidum ſub labiis eorum. Et hoc quia paſſim à
quoliber in quemlibet dici poteſt, quaſi quærererur,
quorum? continuò ſubiecit, Quorum os maledictio-
ne & amarirudine plenum eſt. Cùm ergo talia dicitis
in homines per totum mundum diſperſos, & quos o-
mnino ignoratis, quorum etiam multi nec Cæciliani,
nec Donati nomen audierunt: nec auditis in ſilentio
reſpondentes: Non ad nos pertinet quicquid diciris,
non vidimus, non fecimus, quid loquamini penitus
ignoramus. Vos qui nihil aliud vultis quã dicere quod
probare omnino non poteſtis, quid aliud quàm os ve-
ſtrum maledictione & amaritudine plenũ eſt? Iam vi-
dete vtrum vos poſſitis oſtendere non eſſe viperas, niſi
oſtenderetis omnes Chriſtianos omnium gẽtium tra-
ditores eſſe, & homicidas, & nõ eſſe Chriſtianos. Imò
verò etiam ſi poteſtis ſingulorum hominum per totũ
orbem diffuſorum vitas & facta noſſe & oſtendere: ta-
men antequam id faciatis, & temerè iſta iactatis, os ve
ſtrum vipereum eſt, os veſtrum maledictione & ama-
ritudine plenum eſt. Oſtendite iam ſi poreſtis, quem
prophetam, quem ſapientem, quem ſcribam occide-
rimus & crucifixerimus, & flagellauerimus in ſynago-
gis noſtris. Attendite quanto labore impenſo, nullo
Donatus & Marculus Circumcellionum magiſtri: de quibus vide lib. 3. contra Creſco. c. 49. modo probaſtis, quòd Donatus & Marculus Prophe-
tæ fuerunt, aut ſapientes ſcribæ, quia non fuerunt.
Quod etſi poſſetis, quid faciatis vt oſtendatis à nobis
occiſos, quos nec noſipſi nouimus, quanro minus or-
bis terrarum, cui venenoſo ore maledicitis? Aut vnde
poteſtis oſtendere animum nos habere conſimilem
interfectoribus eorum, quos nec ſaltem ab aliquibus
interfectos poteſtis oſtendere? Attendite hæc omnia,
videte vtrum aliquid horum, vel de orbe terrarũ pro-
bare poſſitis: cui tamen quia maledicere non quieſci-
tis, in vobis vera oſtẽditis, quę de illo falſa iactatis. Por-
rò ſi nos velimus probare vos eſſe interfectores pro-
phetarum, nimis longum ſit vt per loca ſingula colli-
gamus, quas furioſi veſtri principes Circumcellionum
& ipſæ cateruæ vinolentorum atque inſanorum iuue-
num ędiderint ab initio ſchiſmatis veſtri, ſed & omni-
† al. De proximo ago. no ædere nõ deſiſtant ſtrages † de proximo agro. Pro-
ferantur eloquia diuina quæ verſantur in manibus &
noſtris & veſtris: eos teneamus interfectores prophe-
tarum, quos contradictores inuenerimus linguis pro-
phetarum. Quid doctius dici poteſt, quid citius oſtẽdi
poteſt? Mitius ageretis traiiciendo ferrum per viſcera
prophetarum, quàm quòd lingua interficere conami-
Pſal. 21. ni verba Prophetarum. Dicit Propheta: Commemo-
rabuntur & conuertẽtur ad Dominum vniuerſi fines
terræ. Ecce agitur, ecce impletur. Vos autem non ſo-
lùm cõtra id quod dicitur, aures incredulas clauditis,
ſed etiam contra id quod iam geritur, linguas furioſas
Gen. 22. Rom. 4. exeritis. Audiuit Abraham dictum, In ſemine tuo be-
nedicentur omnes gẽtes: & credidit, & reputatum eſt
ad iuſtitiam. Vos videtis factum, & reclamatis: & non
vultis deputari vobis ad iuſtitiam, quod rectè deputa-
retur, etiam ſi nondum factum, ſed tantummodo di-
ctum non crederetis: Imò non ſolum non vultis vobis
deputari ad iuſtitiam, ſed etiam ſi quid pro hac impie-
tate patimini, deputari vultis vobis ad iuſtitiam. Aut
ſi non ſunt iſtæ perſecutiones Propherarum, quia non
fiunt ferro, ſed verbo: quæ fuit cauſa, vt diuinitus dice-
Pſal. 56. retur, Filij hominum denres eorum arma & ſagittę, &
lingua eorum gladius acutus? Sed quando colligam ex
Prophetis omnibus omnia teſtimonia Eccleſiæ toto
orbe diffuſæ, quæ omnia contradicendo interficere &
Pſal. 18. extinguere conamini? Sed ligati eſtis, quia in omnem
terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ ver-

A ba eorum. Verumtamen vnum illud commemorabo
ex ore Domini, qui teſtis eſt teſtiũ: Oportebat, inquit, Luc. 24.
impleri omnia quę ſcripta ſunt in lege & Prophetis &
Pſalmis de me. Quæ ſint hæc, ipſe indicet: Tunc ape-
ruit illis ſenſum, inquit, vt intelligerent Scripturas, &
dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat
Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis, & prædicari in
nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorũ
per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Ecce
quid ſcriptũ eſt in lege & Prophetis & pſalmis de Do-
mino. Ecce quid de ſe, & de Eccleſia ipſe Dominus a-
peruit, ſe oſtendens, illam promittens. Vos autem in-
ſtanter, manifeſtis teſtimoniis reſiſtentes, & ea quia
delere non poteſtis, deprauare conantes: quid facere-
tis, ſi inueniretis membra Prophetarum, qui ſic ſæui-
tis in eloquia Prophetarum, vt nec Dominum audia-
tis impletorem, manifeſtatorem, expoſitorem Pro-
B phetarum? Nam quantum poteſtis, etiam ipſum cædi-
tis, quando ipſi non † creditis. † al. creditis.

CAPVT XV.

PETILIANVS dixit, *De vobis quoque Dauid perſe-*
cutoribus hæc dicit, Sepulchrum patens eſt guttur eorum, Pſal. 5.
linguis ſuis doloſè agebant, venenum aſpidum ſub labiis eo- Pſal. 13.
rum. Quorum os maledictione et amaritudine plenum eſt,
veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio
& infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoue-
runt, non eſt timor Dei ante oculos eorũ. Nónne cognoſcent
omnes qui operãtur iniquitatem, qui deuorant plebem meã,
ſicut cibum panis? AVG. reſpondit, Sepulchrum patens
eſt guttur eorum, vndę mendaciorum mortes exha-
lant. Os enim quod mentitur, occidit animam. Si au- Sap. 1.
tem nihil eſt verius quàm id quod dixit Chriſtus, Ec-
cleſiam ſuam per omnes gentes incipientem ab Hie-
ruſalem: nihil eſt mendacius quàm id quod dicitis in
parte Donati. Linguæ autem doloſæ ſunt eorum, qui
cùm facta ſua nouerint, non ſolùm iuſtos ſe dicũt eſſe
C homines, ſed etiam iuſtificatores hominum, quod de
vno dictum eſt, Qui iuſtificat impium: & quòd ſit iu- Rom. 4.
ſtus & iuſtificans. Nam de veneno aſpidum, & ore ma
ledictione & amaritudine pleno, ſatis diximus. Velo-
ces pedes autem ad effundendum ſanguinem, etiam
Maximianiſtas habere dixiſtis, teſtis eſt plenarij veſtri
concilij ſententia, totiens geſtis procõſularibus & mu
nicipalibus allegata. Illi autem neminem quantum au
dimus, corporaliter occiderũt. Intellexiſtis ergo etiam
ſpiritali cæde animarum ſanguinem fundi gladio ſchi-
ſmatis, quod in Maximiano damnaſtis? Videte ergo ſi
non ſint pedes veſtri veloces ad effundendum ſangui-
nem, cùm præciditis homines ab vnitate orbis terra-
rum, ſi & hoc in Maximianiſtis rectè dixiſtis, quia prę-
ciderunt aliquos à parte Donati. Itáne nos viam pacis
non cognouimus, qui ſtudemus ſeruare vnitatem ſpi-
ritus in vinculo pacis: & vos eam noſtis, qui ſermoni
quem Chriſtus habuit poſt reſurrectionem cum diſci-
D pulis ſuis tam pacifico, vt inde inciperet dicens, Pax vo- Ioan. 20.
bis, tamen ita reſiſtitis, vt nihil aliud quàm hoc ei di-
cere cõuincamini, tu quod dixiſti de vnitate omnium
gentium falſum eſt: nos quod dicimus de crimine o-
mnium gentium, verum eſt? Qui dicerent iſta, ſi eſſet
timor Dei ante oculos eorum? Videte itaq; ſi non iſta
quotidie dicendo plebem Dei diffuſam toto orbe ter-
rarum, tanquã cibum panis dentibus finire conamini.

CAPVT XVI.

PETILIANVS dixit, *Monet etiam Dominus Chri-*
ſtus, Cauete à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos in veſti- Matth. 7.
mentis ouium, intus autem ſunt lupi rapaces. Ex fructibus
eorum cognoſcetis eos. AVG. reſpõdit, Si abs te quæram,
quibus nos fructibus lupos eſſe rapaces cognoſcatis,
dicturus es crimina aliena, nec in eis quorum eſſe di-
cuntur vnquã probata. Si autẽ tu à me quæras, quibus
fructibus vos potius eſſe lupos rapaces cognoſcamus,
obiicio ſchiſmatis crimẽ, quod tu negabis, ego autem
ſtatim probabo: neque enim cõmunicas omnibus gẽ-
tibus

tibus & illis Eccleſiis Apoſtolico labore fundatis. Hic A dicturus es, Non communico traditoribus & homicidis. Reſpondet tibi ſemen Abrahæ. Hæc ſunt illa crimina, vel non vera, vel non mea. Sed hæc interim ſepono, tu oſtende Eccleſiam. Iam vox illa mihi ſonabit quam in pſeudoprophetis vitandã Dominus monuit
Math. 24. oſtendentibus partes, & ab vniuerſo alienare conantibus: Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, ſed vſque adeo putas veras oues Chriſti cor nõ habere quibus dictum eſt, Nolite credere, vt lupum audiant dicentem, Ecce
Luc. 24. hic eſt Chriſtus, & paſtorem non audiant dicentem, Per omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem?

CAPVT XVII. PETILIANVS dixit, *Sic ſic improbe perſecutor quocunque te velamine bonitatis obtexeris, quocunque nomine pacis bellum oſculis geras, quolibet vnitatis vocabulo hominum genus illicias: qui hactenus fallis ac decipis, verè diaboli filius es, dum moribus indicas patrem.* AVG. reſpõdit, Hæc à nobis in vos dicta eſſe reputa, & vt noueris in B quos potius conueniant, quæ ſuperius dixi cõmemora.

CAPVT XVIII. PETILIANVS dixit, *Nec adeò mirum, quòd tibi nomen Epiſcopi illicitè aſſumis. Hæc eſt vera diaboli conſuetudo, ita demũ decipere ſi ſibimet vendicet vocabulũ ſancti-*
2. Cor. 11. *tatis, Apoſtolo prædicante, Nec mirũ eſt, inquit, quoniã ipſe ſatanas transfigurat ſe velut angelum lucis, & magiſtros ſuos quaſi miniſtros iuſtitiæ. Nec mirum eſt ergo quod te falsò Epiſcopum vocas: Nam & illi angeli perditi, amatores virginum mundanarum, qui carnem corrumpendo corrupti ſunt, licet diuinis exuti virtutibus angeli eſſe deſierint, nomen tamen retinent angelorum, ſeſeq́; ſemper angelos putant, qui diuina ſoluti militia in exercitum diabo-*
Gen. 6. *li ſimiles tranſierunt, Deo magno clamante, Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, quoniam caro ſunt. Quibus reis ac vobis dicet Dominus Chriſtus,*
Math. 25. *Ite in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Si angeli mali non eſſent, diabolus angelos non*
1. Cor. 6. *haberet, quos & ſanctus Apoſtolus in illo iudicio reſurgen-* C *di à ſanctis hominibus dicit eſſe damnandos: Neſcitis quoniam angelos iudicabimus? Si veri angeli eſſent, iudicium in angelos Dei homines non haberent. Sic quoque Apoſtoli*
De Apoſtolis Manichæorũ, vide Auguſt. ad Quoduult. hær. 46. *ſexaginta, qui cum Domino Chriſto duodecim derelictis, à fide apoſtatæ receſſerunt, intantum hominibus miſeris adhuc putantur Apoſtoli, vt ex his Manichæus & cæteri multis diabolicis ſectis multas animas implicent, quas vt caperent, † perdiderunt. Nam profectò perditus Manichæus, ſi tamen non in illis ſexaginta fuit, ponendus eſt, ſi nomen eius inter duodecim Apoſtolos continetur, aut in locũ Iudæ traditoris ſubrogato Mathia, voce Chriſti ordinatus eſt tertiuſdecimus Paulus, qui ſeſe Apoſtolum nouiſſimum me-*
† Deeſſe videtur ſuas Locus corruptus.
1. Cor. 15. *morat, ne quiſquis eſſet poſterior, Apoſtolus crederetur. Sic enim dixit, Ego enim ſum nouiſſimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Nec hic vobis blãdiamini, Iudæus hæc fecerat, licet & vos nobis perniciem vt Pagani faciatis, bellum namque illicitè gerimus, quibus non licet repugnare. Vos* D *enim cupitis vincere nobis occiſis, nobis verò victoria eſt fugere vel occidi.* AVG. reſpondit, Videris quemadmodum teſtimonia ſcripturarum poſueris, vel quomodo intellexeris, nihil ad rem de qua nunc agitur. Ad hoc enim certè iſta omnia dixiſti, vt probares eſſe falſos Epiſcopos, ſicut falſi ſunt angeli & falſi Apoſtoli. Nouimus & nos, eſſe falſos angelos & falſos Apoſtolos &
2. Cor. 11. falſos Epiſcopos, & ſicut dicit verus Apoſtolus, falſos fratres. Sed cum ab vtriſque aduerſus inuicem poſſint iſta iactari, probare aliquid opus eſt, non inaniter loqui. In quos tamen conueniat crimen fallaciæ, recole quæ ſuprà diximus, & inuenies, ne tædio ſimus legentibus eadem ſæpius repetendo. Et tamen quid hoc ad Eccleſiam toto orbe terrarum diffuſam, ſiue quod de palea eius, quæ cum illa per totum mundum eſt, potueris dicere: ſiue quod de Manichæo dixiſti, vel de cæteris diabolicis ſectis. Si enim ad triticum non per- A tinet quicquid etiam de palea dicitur quæ adhuc cum illo eſt, quanto minus pertinent ad membra Chriſti toto orbe diffuſa tam olim & tam apertè ſeparata portenta.

CAPVT XIX. Hactenus priore libro Petiliani literis reſponderat Auguſt. vt teſtatur ipſe infra lib. 3. cap. 50. PETILIANVS dixit, *Iubet nobis Dominus Chriſtus, Cùm vos perſecuti fuerint homines in ciuitate iſta, fugite in alteram. Quòd ſi in ea vos perſequẽtur, fugite in aliam: Amen dico vobis: non conſummabitis ciuitates Iſrael do-*
Math. 10. *nec veniat filius hominis, Si de Iudæis et paganis nobis præmonet, tu qui Chriſtianum te memoras, dira facta gentilium non debes imitari. An ſic Deo ſeruitis vt veſtris manibus occidamur? Erratis erratis, ſi hoc creditis miſeri. Nam non habet Deus carnifices ſacerdotes.* AVG. reſpondit, Fugere de ciuitate in ciuitatem à facie perſecutionis, nõ hæreticis vel ſchiſmaticis præceptum ſiue permiſſum eſt, quod eſtis vos, ſed prædicatoribus Euangelij cui reſiſtitis vos. Quod & facile probamus: nunc B certè in ciuitatibus veſtris eſtis, & nemo vos perſequitur. Prodeundum ergo vobis eſt, & reddenda ratio ſeparationis veſtræ. Neq; enim ſicut excuſatur infirmitas carnis quando cedit violentiæ perſecutionis, ſic debet & veritas cedere falſitati. Proinde ſi perſecutionẽ patimini, quare nõ dimittitis ciuitates in quibus eſtis, vt impleatis quod de Euangelio commemoratis? Si autem non patimini perſecutionem, quare nobis reſpõdere non vultis? Aut ſi timetis fortè, ne cùm reſpõderitis, perſecutionem patiamini, quomodo ergo imitamini eos prædicatores, quibus dictum eſt, Ecce mitto vos ſicut oues in medio luporum? Quibus item dictũ eſt, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam Math. 10.
autem non poſſunt occidere? Et quomodo non facitis contra præceptum Petri apoſtoli, qui ait, Parati ſem- 1. Pet. 3.
per ad reſponſionem omni poſcenti vos de fide & ſpe veſtra? Poſtremò quare per violẽtiſſimas turbas etiam 23. q. 4. c. qui peccat.
vltro improbi eſtis Eccleſiis catholicis, vbi poteritis C aduertere quod innumerabilibus exemplis res ipſa indicat? Sed dicitis vos loca veſtra defendere, & reſiſtitis fuſtibus & cædibus quibuſcunque potueritis. Quare Math. 5.
ibi non audiſtis vocem Domini dicentis, Ego autem dico vobis non reſiſtere malo? Aut ſi fieri poteſt, vt aliquando rectè per vim corporalem reſiſtatur violentis, nec ideo præceptum violetur quod audimus à Domino, Ego autem dico vobis non reſiſtere malo: cur non etiam hoc fieri poteſt vt per ordinatas & legitimas poteſtates de ſedibus quæ illicitè vſurpantur, vel ad iniuriam Dei retinentur, pius expellat impium, & iuſtus iniuſtum? Neque enim eo modo perſecutionem paſſi 3. Reg. 18.
ſunt pſeudoprophetæ ab Helia, quomodo ipſe Helias à rege nequiſſimo. Aut quia flagellatus eſt Dominus à perſecutoribus, propterea paſſionibus eius comparandi ſunt quos ipſe de templo flagellatos eiecit. Reſtat ergo vt nihil aliud requirendũ eſſe fateamini, niſi vtrũ iuſtè an impiè vos ſeparaueritis à cõmunione orbis D terrarum. Nam ſi hoc inuẽtum fuerit quòd impiè feceritis, nõ miremini ſi non deſunt miniſtri Deo per quos flagellamini: quia perſecutionem patimini, non à nobis, ſed ſicut ſcriptum eſt, ab ipſis factis veſtris.

CAPVT XX. PETILIANVS dixit, *Clamat rurſus de cælo Domi-*
Act. 9. *nus Chriſtus ad Paulum, Saule Saule quid me perſequeris? durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Saulus tunc dictus eſt, vt ei poſtmodum baptiſma componeret nomen. Vobis ergo non durum eſt Chriſtum totiens perſequi, qui in ſa-*
Aliquid deeſt. Pſal. 104. *cerdotibus ſuis Domino ipſo clamante, Ne tetigeritis Chriſtos meos: ſanctorum computate tot funera, & viuacem Chriſtum totiens occidiſtis. Poſtremò ſi ſacrilegus non ſis, ſanctus eſſe non potes homicida.* AVG. reſpondit, Defendite voſipſos à perſecutione quam paſſi ſunt à veſtris, qui cum Maximiano ſe à vobis ſeparauerunt, & illic inuenietis defenſionem noſtram. Si enim dicitis non vos feciſſe, geſta proconſularia & municipalia recitamus: Si dicitis rectè vos illis feciſſe, cur ipſi

talia pati non vultis? Si dicitis, ſed nos ſchiſma non fecimus: hoc ergo quæratur, & antequam conſtet an ita ſit, nemo perſecutores accuſet. Si etiã dicitis, ſchiſmaticos perſecutionem pati non debuiſſe: quæro vtrum & de baſilicis, in quibus inſidiantur ad ſeducendos infirmos, expelli per ordinatas poteſtates non debeant? Si dicitis, nec hoc debere: reddite prius Maximianiſtis baſilicas, & ſic nobiſcum agite. Si dicitis debere, quærite iam quid pati debeant à poteſtatibus ordinatis, qui eis reſiſtendo Dei ordinationi reſiſtunt. Vnde
Rom.13. aperte Apoſtolus dicit, Non enim ſine cauſa gladium portat, vindex eſt enim in iram ei qui malè agit. Quòd ſi omnino diligenter veritate tractata hoc inuentum fuerit, vt nec per iudicia publica ſchiſmatici aliquid pati debeant, nec de locis inſidiarum & fallaciarum ſuarum pelli, & dixeritis vobis diſplicere, quòd Maximianiſtæ à quibuſdam veſtris iſta perpeſſi ſunt, cur nõ liberius de toto agro Domini, id eſt, de toto mundo clamant frumenta Dominica, nec ad nos pertinet quòd zizania vel quod palea noſtra committit, quia diſplicet nobis. Sed vobis ſufficere ad purgationem fatemini, quoniam quicquid mali fit à veſtris, diſplicet vobis: quare vos ergo ſeparaſtis? Hinc enim vos accuſat ipſa veſtra defenſio. Si enim propterea vos ab iniquis partibus Donati non ſeparatis, quia vnuſquiſq; ſarcinam ſuam portat: cur ab iniquis orbis terrarum quos putatis aut fingitis, vos ſeparaſtis? An vt ſarcinam ſchiſmatis omnes pariter portaretis? Et cùm quærimus à vobis, quos veſtrum à noſtris probetis occiſos, nullã quidem legem ab imperatoribus datam vt occideremini recolo. Illi autẽ de quibus maximã inuidiam fa-
Lib.3 contra Creſco.c.49. cere ſoletis, Marculus & Donatus, vt moderatius dixerim, incertum eſt vtrũ ſe ipſi præcipitauerint, ſicut veſtra doctrina nõ ceſſat quotidianis exemplis: an verò alicuius poteſtatis iuſſu præcipitati ſint. Si enim incredibile eſt magiſtros Circumcellionum ſolitas mortes ſibimet intuliſſe, quanto incredibilius poteſtates Romanas inſolita ſupplicia iubere potuiſſe? Itaque de hac re quam nimis inuidioſam putatis, ſi verũ eſt quod dicitis, quid hoc pertinet ad Dominicũ triticũ? Palea quæ foras volauit, paleam quæ intus remanſit accuſet: non enim tota poterit, niſi ventilabro vltimo ſeparari. Si autem falſum eſt, quid mirum ſi palea tãquam leui flatu diſſenſionis ablata, etiam Dominicũ triticum falſis inſectetur criminationibus? Quapropter de omnibus talibus inuidioſis criminibus hoc vobis frumentũ Chriſti, quod per agrũ, id eſt, per orbẽ mundũ cum zizaniis creſcere iuſſum eſt, libera & ſecura voce reſpõdet, Si nõ probatis quod dicitis, ad neminem pertinet: ſi autẽ probatis, ad me non pertinet. Ex quo fit vt quicunq; ſe ab iſta vnitate frumenti propter zizaniorũ vel paleæ crimina ſeparauit, propter ipſum diſſenſionis & ſchiſmatis malum, nec ab ipſo crimine homicidij ſe poſſit defendere, dicente ſcriptura, Qui odit fratrem ſuum homicida eſt.

CAPVT XXI. 1.Ioan.3. Act.9. PETILIANVS dixit, *Ergo, vt diximus, Dominus Chriſtus clamauit ad Paulum, Saule Saule, quid me perſequeris? durum eſt tibi contra ſtimulũ calcitrare. Dixit autẽ Paulus, Quis es Domine? Eiq; reſponſum eſt, Ego Chriſtus Nazarenus, quem tu perſequeris. Et ille tremens ac ſtupens dixit, Domine quid me vis facere? Et Dominus ad illum, Surge & intra in ciuitatẽ, & dicetur tibi quid te oporteat facere. Et interpoſitis, Surrexit autem Saulus de terra, apertiſq; oculis nihil videbat. O vltrix furoris cæcitas, oculorum perſequentis lumen obnubilas, ſolo baptiſmo receſſura! Videamus ergo in ciuitate quid geſſit. Introiit, inquit, Ananias ad Saulum, & cũ impoſuiſſet ei manus, ait, Saule frater, Dominus miſit me Ieſus, qui viſus eſt tibi in via qua veniebas, vt videas & implearis ſpiritu ſancto. Confeſtim ceciderunt ab oculis eius tanquam ſquamæ, & viſum recepit, et ſurgens baptizatus eſt. Cùm igitur Paulus à crimine*

A *perſequendi baptiſmo liberatus, oculos ſumpſerit innocentes, cur non vis perſecutor & traditor cæcus falſo baptiſmate ab iis quos inſequeris baptizari?* AVG. reſpondit, Nec perſecutorem nec traditorem probas, quẽ vis denuò baptizare. Et ſi probas aliquem, non eſt tamen denuò baptizãdus perſecutor & traditor, ſi iam Chriſti baptiſmo baptizatus eſt. Paulum quippe propterea baptizari oportuit, quia nunquàm tali baptiſmo tinctus fuit. Itaq; nihil habet ſimile ad cauſam quã nobiſcum agitis, quod de Paulo interponere voluiſti. Sed ſi hoc non interpoſuiſſes, puerili declamationi locum non inueniſſes, vbi diceres, O vltrix furoris cæcitas, ſolo baptiſmo receſſura? Quanto enim fortius in vos exclamandum eſt, O vltrix furoris cæcitas, quę non Paulo comparata, ſed Simoni, nec accepto baptiſmo recedit à vobis? Nam ſi perſecutores ab eis quos perſequuntur baptizandi ſunt, Primianus à Maximianiſtis baptizetur, quos inſtantiſſimè perſecutus eſt.

B PETILIANVS dixit, *At enim conſtanter opponitis, dixit Apoſtolis Chriſtus, Qui ſemel lotus eſt, non habet cauſam niſi pedes lauandi, ſed eſt mundus totus. Si verba iſta plenè diſcutias, ſubſequentibus obtineris. Sic nanque locutus eſt, dicens, Qui ſemel lotus eſt, non habet cauſam niſi pedes lauandi, ſed eſt mundus totus: & vos mundi eſtis, ſed non omnes. Hoc autem dixit propter Iudam qui cum fuerat traditurus. Quiſquis ergo traditor factus es, baptiſmũ perdidiſti. Denique poſtquam ipſe damnatus eſt traditor Chriſti, Apoſtolos vndecim ſic plenius confirmauit, Iam vos mũdi eſtis, propter ſermonem quem locutus ſum vobis, manete in me, & ego in vobis. Et iterum his vndecim dixit, Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis. Cùm hæc ergo damnato, vt diximus, traditore, Apoſtolis vndecim dicta ſunt, vos quoque traditores ſimiliter pacem & baptiſmum non habetis.* AVG. reſpondit, Si ergo perdidit baptiſmũ traditor, quiſquis à vobis baptizatus poſtea traditor factus fuerit, ſi ad vos redire voluerit, denuò baptizetur: quòd ſi non facitis, ſatis voſipſi iudicatis falſum eſſe quod dictum eſt, *Si quis ergo traditor factus es, baptiſmũ*
C *perdidiſti.* Si enim perdidit, redeat & recipiat: ſi autẽ redit & non recipit, non perdiderat. Deinde ſi propterea dictum eſt Apoſtolis, Iam vos mundi eſtis: &, Pacem meam do vobis: quia iam inde diſceſſerat traditor: nõ erat ergo munda & pacifica cœna illa tanti ſacramẽti, quoniam priuſquam ille exiret omnibus dedit. Quod ſi clauſis oculis dicere audetis, quid faciamus niſi potius nũc exclamemus, O vltrix furoris cæcitas eorum qui volũt eſſe legis doctores, ſicut dicit Apoſtolus, nõ intelligentes neq; quę loquuntur, neque de quibus affirmant? Niſi tamen pertinaciæ cæcitas impediret, nõ erat difficilis intellectus, vt videres non dixiſſe Dominum præſente Iuda, nondum mundi eſtis: ſed iam mundi eſtis vos: addidit autem, non omnes: quia ibi erat qui mundus non erat, qui tamen ſi præſentia ſua cæteros pollueret, non eis diceretur, Iam vos mundi eſtis: ſed diceretur vt dixi, nondum mundi eſtis. Poſtquam verò ille diſceſſit, dixit eis, Iam vos mundi eſtis: nec addidit, ſed non omnes: quia iam diſceſſerat, quo
D etiam præſente, ſicut eis dictũ eſt, mundi erant, ſed nõ omnes, quia erat illic vnus immũdus. Quapropter his verbis magis Dominus declarauit in vno cœtu hominum eadẽ ſacramenta ſumentium, aliquorum immũditiam mundis obeſſe non poſſe. Certè ſi putatis apud nos eſſe ſimiles Iudæ, hæc verba nobis dicite, Mundi eſtis, ſed non omnes. Nõ autem hoc dicitis, ſed dicitis propter quoſdã immundos, immũdi eſtis omnes. Hoc diſcipulis Dominus Iuda præſente non dixit: & ideo qui hoc dicit, non didicit à bono magiſtro quod dicit.

CAPVT XXIII. PETILIANVS dixit, *Quòd ſi nos bis baptiſmum facere dicitis, imò vos facitis qui occiditis baptizatos: nõ quia baptizatis hoc dicimus, ſed quia vnũquemq; dum occiditis, ſanguine ſuo facitis baptizari. Etenim baptiſmũ aquæ vel*

[Right margin notes: CAPVT XXII. Ioan.13. — Ioan.15. — Ioan.14. — 1.Tim.1. — 1.Cor.11. & alibi.]

ſpiritus, extorto ſanguine martyris quaſi factum eſt gemi-
Math. 3. *nũ. Sic autem ipſe quoq; ſaluator baptizatus primitùs à Io-*
anne, baptizandum ſeſe profeſſus eſt iterum, non iam aqua
nec ſpiritu, ſed ſanguinis baptiſmo, cruce paſsionis: ſicut ſcri-
Math. 10. *ptum eſt, Acceſſerunt ad eum duo diſcipuli filij Zebedæi di-*
centes, Domine cùm veneris in regnum tuum, fac nos ſede-
re vnum ad dexteram tuam, & alterum ad ſiniſtram tuam.
Reſpondit eis Ieſus, Difficilem rem petitis, Nunquid calicẽ
quem ego bibiturus ſum, poteſtis bibere: & baptiſmo quo ego
baptizor baptizari? Dixerunt illi, Poſſumus. Et ait illis, Ca-
licem quidem quẽ ego bibiturus ſum, bibere poteſtis, & ba-
ptiſmo quo ego baptizor baptizamini: & cætera. Si hæc duo
ſunt baptiſmata, veſtra nos laudatis inuidia, profitemur.
Cùm enim noſtra corpora occiditis, bis baptiſmum facimus,
ſed baptiſmo noſtro & ſanguine baptizamur, vt Chriſtus.
Erubeſcite erubeſcite perſecutores, ſimiles Chriſto martyres
facitis, quos poſt aquam veri baptiſmi ſanguis baptiſta per-
fundit. AVG. reſpondit, Primò citò reſpondemus, quia
non vos occidimus, ſed ipſi voſmetipſos vera morte
occiditis, cùm vos ab vnitatis viua radice præciditis.
Deinde ſi omnes qui occiduntur ſanguine ſuo bapti-
zãtur, omnes latrones, iniqui, impij, ſcelerati qui dãna-
ti feriuntur, martyres habendi ſunt, quia ſuo ſanguine
baptizantur. Si autẽ non baptizantur ſanguine ſuo niſi
qui occiduntur propter iuſtitiam, quia ipſorum eſt re-
gnũ cælorũ: vidiſtis prius eſſe quærẽdum propter quid
patimini, & poſtea quid patimini. Quid ergo buccæ
inflantur antequam facta defendantur? Quid perſtre-
pit lingua antequam probetur vita? Si ſchiſma feciſti,
impius es: ſi impius es, vt ſacrilegus moreris cum pro
impietate puniris: ſi vt ſacrilegus moreris, quomodo
tuo ſanguine baptizaris? An dicis, *Nõ feci ſchiſma?* Hoc
ergo quæramus, Quid antè clamas quàm probas? An
dicis, *& ſi ſacrilegus ſum, à te occidi non debeo?* Alia quæ-
ſtio eſt de atrocitate facti mei, quod nunquam veraci-
ter demonſtras; alia de baptiſmo ſanguinis tui, vnde te
mendaciter iactas. Nam neq; occidi te, nec probas te
ab aliquo occidi: nec ſi probes, ad me pertinet. Qui-
cunq; te occiderit, ſiue ſecundũ poteſtatem legitimè à
Domino datã iuſtè fecerit, ſiue ſicut meſſis Dominicę
palea cupiditate aliqua mala ſcelus admiſerit; ſicut ad
te non pertinet, qui recentibus temporibus cùm into-
lerabili potentatu etiam militibus ibi comitãtibus, nõ
Optatũ Gildonianum intelligit. quia timebat aliquẽ, ſed vt ab omnibus timeretur, vi-
duas oppreſſit, pupillos euertit, aliena patrimonia pro-
didit, aliena matrimonia ſeparauit, res vendẽdas inno-
centum procurauit, venditarum precia cum Dominis
plangentibus diuiſit. Ex me iſta dicere videar, ſi nõ ta-
cito nomine agnoſcitur de quo dicã. Quę ſi vera ſunt,
ſicut ad vos iſta non pertinent: ita nec quicquid dicis,
ad nos, etiam ſi vera diceres. Si autẽ falſa fama de illo
collega veſtro iuſto & innocẽte mẽtita eſt, nullo mo-
do etiã famæ credendũ eſt, quæ de innocentibus tan-
quã de traditoribus codicũ, vel tãquam de interfecto-
ribus hominũ ſeminata eſt. Huc accedit, quia ego illũ
cõmemoro qui vobiſcũ vixit, cuius natalitia tanta ce-
lebratione frequẽtabatis, cui pacis oſculũ inter ſacra-
mẽta copulabatis, in cuius manibus euchariſtiã pone-
S. Euchariſtia in manus dabatur. batis, cui viciſſim danti manus porrigebatis, cuius au-
res inter tãtos Aphricæ gemitus ſurdas libera voce of-
fendere timebatis, quẽ neſcio quis veſtrũ, quia vel ex
obliquo vrbaniſſimè tetigit, vt ei diceret quòd Comi-
tem haberet Deũ, ingenti laude ferebatur: Tu autẽ il-
los nobis obiicis cum quibus non viximus, quorum fa-
ciem nõ vidimus, quorum ætate vel pueri vel fortaſſe
nondum nati eramus. Quæ eſt iſta tanta iniquitas aut
peruerſitas, velle nobis imponere ſarcinas ignotorũ, cũ
vos portare nolitis amicorum? Clamat ſcriptura diui-
Pſal. 49. na, Videbas furẽ & concurrebas cum eo. Si te non cõ-
taminauit quẽ vidiſti, cur mihi obiicis videre quẽ non
potui? An dicis nõ cũ eo cõcurri, quia facta eius diſpli-

A cebãt mihi. Sed nempe ad altare accedebas cum eo.
Age iam vt te defendas, diſcerne iſta, & dic aliud eſſe
cõcurrere in peccatũ, ſicut concurrerunt duo ſeniores
caſtitati Suſannæ inſidiãtes, aliud cũ fure accipere Do-
mini ſacramentũ, ſicut Apoſtoli cum Iuda etiã primã
illam cœnã acceperunt. Faueo defenſioni. Sed cur nõ
attẽdis quãto facilius in hac tua defenſione abſolueris
gẽtes & terminos terræ, qua hæreditas Chriſti diffun-
ditur? Si enim potuiſtis furẽ videre, & cum fure viſo ſa-
cramenta cõmunicare, tamen peccatũ non cõmuni-
care: quãtò minus potuerunt remotiſſimę nationes cũ
Aphris traditoribus vel perſecutoribus, etiã ſi vera di-
ceretis & oſtenderetis, malefacta habere communia,
quãuis cum eis tenerẽt ſacramẽta cõmunia? An dicis,
ego vidi illũ Epiſcopum, furẽ verò illum non vidi. Dic
quod vis, etiam huic faueo defenſioni, & in hac abſo-
lutus eſt à veſtris criminationib. orbis terrarũ. Si enim
vobis licuit cogniti hominis ignorare vitam, cur toti
B mũdo ignotos ignorare non ſinitur? niſi fortè Donati-
ſtis licet neſcire quod ſcire nolunt, gentib. nõ licet ne-
ſcire quod ſcire nõ poſſunt. An dicis, aliud eſt furtũ, a-
liud traditio vel perſecutio? Concedo aliud eſſe, nec
modo laborandũ eſt quid interſit oſtẽdere. Attẽde cõ-
pendiũ. Si te ille nõ fecit furẽ, quia tibi nõ placet furtũ;
quis poteſt facere traditores aut homicidas eos quibus
diſplicet ſiue traditio ſiue homicidiũ? Prius igitur cõ-
fitere te eſſe quicquid mali fuit Optatus quẽ noueras:
& vel ſic mihi obiice quicquid mali fuerunt quos ego
nõ nouerã. Nolo mihi dicas, illa magna ſunt, iſta par-
ua. Prius enim oportet fatearis ipſa parua de te, non vt
ego quoq; fatear, ſed vt vel ſinam te dicere neſcio quæ
magna de me. Optatus quẽ noueras, fecit te furẽ, quia
collega tuus fuit, an nõ fecit? Reſpõde vnũ de duobus.
Si dicis nõ fecit: quæro cur non fecit, quia nec ipſe fur
fuit? an quia neſcis? an quia tibi diſplicuit? Si quia nec
ipſe fuit, multo magis illos de quib. nos arguiſtis tales
C fuiſſe, quales dicis, credere nõ debemus. Si enim de O-
ptato nõ eſt credendũ quod & Chriſtiani & Pagani &
Iudæi, poſtremò & noſtri & veſtri dicũt, quãto minus
credendũ eſt quod vos de aliquo dicitis? Si quia neſcis,
reſpõdẽt tibi omnes gẽtes, multo magis nos neſcimus
quicquid de illis obiicis nobis. Si quia tibi diſplicuit,
eadẽ tibi voce reſpondẽt, quãuis nunquã probaueris,
talia tñ diſplicẽt nobis. Si aũt dicis, ecce me furẽ fecit,
Optatus ille quẽ nouerã, quia & collega meus fuit, &
cũ illo ad altare accedere ſolebã cũ iſta cõmitteret, ſed
nõ curo, quia leue eſt peccatũ: te autẽ illi traditorẽ ho-
micidamq; fecerũt. Reſpõdeo, nõ me cõcedere vt ego
quoq; traditor & homicida factus ſim peccatis alienis,
quia tu te alieno peccato furẽ factum eſſe cõfeſſus es:
neq; enim iudicio noſtro, ſed ore tuo fur factus es. Nos Gal. 6.
enim dicimus vnũquẽq; ſarcinã ſuã portare, ſicut Apo-
ſtolus teſtis eſt: tu verò non quia furtũ feciſti, vel furto
conſenſiſti, ſed quia id quod alius fecit ad te pertinere
exiſtimaſti, ſub ſarcina Optati vltro tuos humeros
D ſubdidiſti. Nam ſicut Apoſtol. ait cùm de cibis loque-
retur, Scio & confido in Domino Ieſu, quia nihil cõ-
mune per ipſum, ſed ei qui exiſtimat aliquid cõmune
eſſe, illi cõmune eſt. Eadẽ regula dici poteſt, aliena pec- Rom. 14.
cata ad eos non pertinere quibus diſplicent: ſed ſi quis
exiſtimat ad ſe pertinere, pertinent ad eum. Quapro-
pter tu nos nõ tenes traditores, nec homicidas, etiã ſi
aliquid tale probes de iis qui nobiſcũ ſacramenta com-
municant: te autẽ etiã ſi tibi diſpliceat quicquid fecit
Optatus, furẽ tamẽ tenemus, nõ per calumniã noſtrã,
ſed per ſententiã tuã. Et ne putes hoc leue eſſe, Apoſto-
lũ lege dicentẽ, Neq; fures regnũ Dei poſſidebũt. Qui 1. Cor. 6.
autem regnũ Dei nõ poſſidebunt, nõ erũt vtiq; ad de-
xterã inter illos, quib. dicetur, Venite benedicti patris Math. 25.
mei, percipite regnũ quod vobis paratũ eſt ab origine
mundi. Si ibi non erunt, vbi erunt niſi ad ſiniſtrã? Inter

illos ergo quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Fruſtra ergo te ſecurum facis, leue putãdo peccatum quod à regno Dei ſeparat, & in ignem mittit æternum. Quanto melius ad veram confeſſionem cõfugies, & dices, Vnuſquiſq; noſtrum proprium onus portabit, & à tritico paleam ventilabrum vltimum ſeparabit? Sed videlicet times, ne ſtatim tibi dicatur, Cur ergo dum aliis aliena onera conamini imponere, auſi vos eſtis ante vltimum ventilabrum à totius mundi Dominica ſegete ſeparare? Itaq; vos, quibus diſplicent facta veſtrorum, dum cauetis ne vobis obiiciatur ſchiſma quod omnes feciſtis; etiam peccatis vos implicatis, quæ vos non feciſtis: & dum timet diſertus Petilianus, ne mihi liceat dicere, non me eſſe talem qualem fuiſſe putat Cæcilianum, ipſe cogitur dicere eſſe ſe talem qualem fuiſſe nouit Optatum. An tu nõ es talis, qualem illum fuiſſe Aphrica tota conclamat? Nec nos ergo tales ſumus quales illos quos nobis obiicitis, vel error veſter ſuſpicatur, vel furor infamat, vel veritas probat: multo minus talia ſunt per omnes gentes frumenta Dominica, quæ iſtorum nec nomen audierunt. Nulla igitur cauſa eſt, cur tanto ſcelere ſeparationis & ſacrilegio ſchiſmatis pereatis: & tamen ſi quid pro hac tanta impietate diuino iudicio patiamini, etiam baptizari vos veſtro ſanguine dicitis: vt parum ſit quòd dimiſſi non compungimini, niſi etiam puniti gloriemini.

Gal.6.

CAPVT XXIIII. Ioan.13.

PETILIANVS dixit, *At enim in eodem perduratis: Qui ſemel lotus eſt, non habet cauſam niſi pedes lauandi. Semel eſt quod habet authorẽ, ſemel eſt quod veritas firmat.* AVG. reſpondit, Baptiſmus in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti Chriſtum habet authorem, nõ quẽlibet hominem: & Chriſtus eſt veritas, non quilibet homo.

Matth.28.

CAPVT XXV.

PETILIANVS dixit, *Nam cùm reus falſa committas, bis baptiſma ego non facio, quod ſemel ipſe non facis.* AVG. reſpondit, Nec reos nos probas, & ſi reus baptiſmo falſo baptizat, non habent verum baptiſmũ quotquot ab eis baptizantur, qui apud vos non ſolùm manifeſti, ſed etiã occulti iam rei ſunt. Si enim rem Dei C dat qui baptiſmum dat, cùm iam Deo reus eſt, quomodò rem Dei dat, ſi reus verum baptiſmum nõ dat? Sed enim expectatis, vt & vobis reus ſit, quaſi quod daturus eſt veſtrum ſit.

CAPVT XXVI.

PETILIANVS dixit, *Nam ſi veris falſa permiſceas, iiſdem ſæpe veſtigiis verum falſitas imitatur. Sic ſic hominem ſimulat naturæ pictura verum, quæ coloribus exprimit falſas facies veritatis: Sic ſic ſpeculi nitor vultum rapit, vt reuocet oculos intuentis: Sic ſic offert proprios venientibus vultus, vt ipſa ſibimet inuicem facies venientis occurrat: tantumq́; valet † immunda fallacia, vt ipſi ſe, qui præuident oculi, quaſi in altero ſeſe cognoſcant: Ipſa quoque vmbra cùm ſteterit, imagines geminat magna ex parte, mendacio diuidens vnitatem. Nunquid ideo verum eſt, quia figura mentitur? Sed aliud eſt hominem pingere, aliud generare. Nam quis patri filios exoptanti falſos fingit infantes, aut quis picturæ mẽdacio veros hæredes expectet? Profectò dementis eſt animi, dimiſſo eo quod verum eſt, amare picturã.* AVG. reſpondit, Itane non erubeſcis, etiam ſi in homine fallaciſſimo fuerit, baptiſmum Chriſti falſitatẽ D vocare? Abſit quidem vt Dominicum frumentũ quod per totũ agrum, id eſt, hunc mundũ, vſque ad meſſem, id eſt, in finẽ ſeculi inter zizania creſcere iuſſum eſt, veſtris maledictis interiiſſe credatur. Veruntamen & in ipſis zizaniis quæ vſque in finem non colligi, ſed tolerari præcepta ſunt: & in ipſa palea quæ non niſi vltimo vẽtilabro tota ſeparabitur: audet quiſq; dicere falſum eſſe baptiſma quod in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti datur & ſumitur? Quos teſtimonio grauidarum feminarum conuictos vel collegas vel presbyteros veſtros ab honore deponitis, quandoquidem iſta exempla vbique non deſunt, quæro antequam conuincere-

† Fot. humana vt Ian'o poſt Auguſt. legiſſe videtur.

A tur, vtrum fallaces fuerint an veraces? Reſpondebis vtique fallaces. Cur ergo verum baptiſmum & habebant & dabant? Cur in eis diuinam veritatem non corrumpebat humana fallacia? Nónne veriſſimè ſcriptũ eſt, Sanctus enim ſpiritus diſciplinæ effugiet fictũ? Fictos ergo iſtos cùm ſpiritus ſanctus fugeret, cur apud eos baptiſmi veritas erat, niſi quia ſpiritus ſanctus hominis fallaciam, non veritatem ſacramenti fugiebat? Porrò ſi & fallaces habẽt baptiſmum verum, qui hoc habent quod veraces habent? Vnde te oportet aduertere ſermonem tuum potius eſſe pigmẽtis puerilibus coloratum: & ideo qui neglecto verbo vero fucis talibus delectatur, ipſe amat pro veritate picturam.

Sap.1.

CAPVT XXVII. Epheſ.4.

PETILIANVS dixit, *At enim dicit apoſtolus Paulus, Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma, Vnum nos profitemur; nam certum eſt eos qui duo exiſtimant inſanire.* AVG. reſpondit, In vos iſtã dicitis, ſed inſaniendo neſcitis. Illi enim dicunt duo baptiſmata, qui aliud exiſtimãt habere iuſtos, aliud iniquos; cùm neque iſtorum B neque illorum ſit, ſed ſit Chriſti, in vtriſque vnum: quamuis ipſi non ſint vnum, ſed id quod eſt vnum, iſti habeant ad ſalutem, illi ad perniciem.

CAPVT XXVIII.

PETILIANVS dixit, *Verum vt aliquid comparem, ſolem geminum videri furioſis, licet nubes cærulea ſæpe cõcurrat, eiusq́; decolor facies ſplendore percuſſa, dum radij ſolis ab eadem redeunt, quaſi proprios radios emittere videatur: ſic ſic in fide baptiſmatis aliud eſt quærere imagines, aliud agnoſcere veritatem.* AVG. reſpondit, Quid loqueris quæſo, quando nubes cærulea radios ſolis percuſſa repercutit, nunquid furioſis quaſi duo ſoles apparent, ac non omnibus qui intuẽtur? Cùm autem furioſis ita videtur, ſolis ipſis videtur. Sed ſi moleſtũ non eſt quod admoneo, vide potius ne fortè talia dicere & ſic loqui furioſum ſit. Nempe cùm hoc dicere voluiſti, iuſtos habere veritatem baptiſmi, iniuſtos autẽ imaginem: ſi ita eſt, audeo dicere imaginem fuiſſe in illo veſtro, cui non Deus, ſed quidam Comes erat Deus: veritatẽ autem vel in te vel in illo qui hoc in eum eleganter emi- C ſit, quando ei dixit, cui Comes eſt Deus. Et diſcernite illos quos vterq; baptizauit, & in aliis approbate baptiſmum verum, ab aliis autem excludite imaginem, & introducite veritatem.

CAPVT XXIX.

PETILIANVS dixit, *Sed vt hæc minora diſcurrã: nũquid ius dicit, qui non eſt curiæ magiſtratus, aut id quod dixerat ius eſt, cùm priuati perſona iura publica perturbet? an non magis reus non modò non prodeſt, ſed cum eo quod conficit falſarius obtinet?* AVG. reſpondit, Quid ſi iſte priuatus atq; falſarius legem imperatoris alicui det, nónne ille cùm contulerit cum his qui hanc habent, & ipſam eſſe inuenerit, non attendit à quo acceperit, ſed quid acceperit? Falſarius quippe quando ex ſua falſitate dat aliquid, falſum eſt: quando autem alienum verum ab aliquo datur, etiam ſi à falſario detur, quãuis ille verax non ſit, verum eſt tamen quod datur.

CAPVT XXX.

PETILIANVS dixit, *Aut ſi quiſquam carmina ſacerdotis memoriter teneat, nunquid inde ſacerdos eſt quòd ore ſacrilego carmen publicat ſacerdotis?* AVG. reſpondit, 1.q.1 cap: Dominus.
D Ita iſtud dicis, quaſi modo quæramus quis ſit verus ſacerdos, & nõ quid ſit verũ baptiſma. Vt enim ſit quiſq; verus ſacerdos, oportet vt nõ ſolo ſacramẽto, ſed iuſtitia quoq; induatur, ſicut ſcriptũ eſt, Sacerdotes tui induantur iuſtitia. Qui autem ſolo ſacramento ſacerdos eſt, ſicut fuit pontifex Caiphas, perſecutor vnius & veriſſimi ſacerdotis, quãuis ipſe nõ ſit verax, quod dat tamen verũ eſt, ſi non det ſuũ, ſed Dei: ſicut de ipſo Caipha dictũ eſt: Hoc autem non à ſe dixit, ſed cùm eſſet pontifex, prophetáuit. Et tamen, vt eo quoque ſimili vtar quod ipſe poſuiſti, ſi audias ab aliquo vel prophano precem ſacerdotis verbis & myſteriis euangelicis confirmatam, nunquid ei poteſt dicere, non eſt vera, quamuis ipſe non ſolum verus nõ ſit, ſed etiam nullus

Pſal.131. Ioan 11. & 18.

ſacerdos ſit, cum apoſtolus Paulus quoddam teſtimonium verum eſſe dixerit Cretenſis cuiuſdam Prophetæ,qui inter prophetas Dei non cōputabatur:ait enim, Dixit quidam ex ipſis proprius eorum Propheta,Cretenſes ſemper mēdaces,malæ beſtiæ,ventres pigri, teſtimonium hoc verum eſt. Si ergo Apoſtolus, neſcio cuius alienigenæ teſtimonio, quia verum comperit, etiam ipſe atteſtatus eſt: cur nos apud quemlibet inuenerimus quod Chriſti eſt, & verum eſt, etiam ſi ille apud quē inuenitur peruerſus & fallax eſt,non diſcernimus vitium quod homo habet, & veritatem quam non ſuam,ſed Dei habet,& dicimus,ſacramētum hoc verum eſt: ſicut ille ait, teſtimonium hoc verum eſt? Nunquid ideo dicimus etiā,ipſe homo verax eſt, quia dicimus,ſacramētum hoc verum eſt?Sicut & Apoſtolus,nunquid ideo prophetā illum inter prophetas Dei computauit,quia quod in eo verum inuenit,verū eſſe firmauit? Similiter idem Apoſtolus cùm apud Athenas eſſet inter aras dæmonū animaduertit, aram quādam,in qua ſcriptū erat, Ignoto Deo. Et hoc teſtimonium ad illos in Chriſto ædificandos aſſumpſit, ita vt hoc commemoraret in ſermone ſuo atque ſubiungeret,Quem vos ignorantes colitis, hunc vobis nos annūciamus. Nūquid quia vel inter idolorū aras vel à ſacrilegis erectam aram illam reperit,propterea quod in ea verum erat damnauit aut reſpuit: aut propter verū quod in ea legerat,etiam ſacrilegia paganorum ſectāda eſſe perſuaſit?Conſequenter etiam cùm ipſum etiā Dominum illis ignotum, ſibi autem notum,etiam illorum notitiæ, ſicut congruere iudicabat, inſinuare vellet,ait inter cætera, Et quidem non longè poſitum ab vnoquoque noſtrûm: in illo enim viuimus & mouemur & ſumus, ſicut & quidam ſecundum vos dixerunt. Nunquid etiam hic,quia inuenit apud ſacrilegos teſtimonia veritatis, aut propter iſta illos adprobauit, aut propter illos iſta damnauit? Vos autem neceſſe eſt vt ſemper erretis quādiu propter hominum vitia Dei ſacramenta violatis, aut nos propter Dei ſacramenta, quæ in vobis violare nolumus, etiam veſtri ſchiſmatis ſacrilegium aſſumere putatis.

Epimenides. Ad Titum 1. — Act.17. — Act.17.

CAPVT XXXI. Rom. 13. Ioan.19. Ioan.3.

PETILIANVS dixit: *Omnis enim poteſtas ex Deo eſt,non in homine poteſtatis: ſicut Pontio Pilato reſpondit Dominus Ieſus Chriſtus, Non haberes in me poteſtatem, niſi eſſet tibi deſuper data. Et iterum dicente Ioanne, Non poteſt homo facere quicquam, niſi ei fuerit datum de cælo. Doce igitur traditor ſimulandi myſteria, quando acceperis poteſtatem.* AVG. reſpondit,Tu doce potius,vniuerſus orbis terrarum,quò diffuſa eſt hæreditas Chriſti & illa tot gentium multitudo, vbi Apoſtoli Eccleſias fundauerunt,quando baptizandi amiſerit poteſtatem: Nunquam docebis. Non ſolum quia eos calumniaris, non doces traditores:ſed quia etiam ſi docueris,non poteſt quorumlibet malorum ſcelus, ſiue ignotorū, ſiue fallacium,ſiue vt zizania vel palea tolerādorum euertere promiſſa Dei,vt non in ſemine Abrahæ benedicantur omnes gentes, à quibus promiſſis vos alienos facitis, qui cum omnibus gentibus communionem vnitatis habere non vultis.

CAPVT XXXII. Matth.3. Ioan.20. Act.2.

PETILIANVS dixit,*Licet enim vnum ſit baptiſmū, tribus eſt tamen gradibus conſecratum. Dedit aquam Ioannes ſine nomine trinitatis, ſicut ipſe profeſſus eſt dicens, Ego vos baptizo in aqua pœnitentiæ, alius veniet qui fortior me eſt,cuius non ſum dignus calciamenta portare, ipſe vos baptizat in ſpiritu ſancto & igne. Dedit ſpiritum ſanctum Chriſtus, ſicut ſcriptum eſt, Sibilauit in faciem eorū, & dixit, Accipite ſpiritum ſanctum.Ipſeq́, ignis paracletus crepitantibus flammis ardeſcens in Apoſtolos ſuperuenit.O vera diuinitas,quæ accendere viſa eſt,non ardere, ſicut ſcriptum eſt, Factus eſt ſubito de cælo ſonus tanquam vi magna ſpiritus ferretur,& repleuit totam domum vbi erant Apoſtoli ſedentes: Et viſæ ſunt diſtributæ linguæ tanquā ignis, ſedit autem ſuper vnumquemque eorum, & repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis: ſicut ſpiritus ſanctus dabat eloquium eis. Tu verò perſecutor vel aquam pœnitentiæ non habes,qui non Ioannis occiſi,ſed occiſoris Herodis retines poteſtatem. Tu igitur traditor ſpiritum ſanctum Chriſti non habes; etenim morti Chriſtus eſt traditus,non ad mortem tradidit Chriſtus. Tibi ignis in ſpiritu apud inferos viuax eſt, qui ieiunis apicibus æſtuans, membra tua per ſeculum afflare valeat,non finire, ſicut ſcriptum eſt de reorum in inferno ſupplicio, Ignis eorum non extinguetur.* AVG. reſpōdit, Tu es ille maledicus cōuiciator,nō veridicus diſputator. Nónne aliquādo deſines talia dicere, quæ ſi non probas,ad neminem pertinēt:ſi autē probas,ad vnitatē orbis terrarū,quæ in ſanctis tanquā in frumētis eſt,omnino nō pertinēt? Si placeat & nobis pro maledictis maledicta reponere,poſſumus & nos diſertè fortè cōuiciari, poſſumus & nos dicere,crepitantibus flāmis: ſed nullo modo mihi ſonat diſertè quod dicitur ineptè. Poſſumus & nos dicere,ieiunis apicibus æſtuans,ſed ſcriptorum noſtrorū apices nolumus cum ab aliquo ſano leguntur, à ſucco grauitatis ieiunos iudicari,& ipſum in eis dum nullis ſentētiis vtilib. paſcitur,ſuperuacaneo laborare ieiunio. Ecce dico Circumcelliones veſtros,nō crepitantibus,ſed præcipitantibus flammis furoris ardere. Si reſponderis, quid ad nos? cur & tu cùm obieceris quos volueris,nō viciſſim audies, & nos neſcimus? Si reſponderis, non probatis:cur nō tibi orbis terrarū reſpondeat viciſſim, nec vos probatis? Paciſcamur ergo,ſi placet, vt nec tu nobis malos obiicias quos putas noſtros,nec vobis ego veſtros. Ita videbis hoc pacto tam iuſto placito atq; firmato,nihil te habere quod obiicias ſemini Abrahæ in omnibus gētibus:atqui tibi ego planè inuenio magnū quod obiiciam; cur vos ergo impiè ſeparaſtis à ſemine Abrahæ,quod eſt in omnib. gentibus? Hoc certè quēadmodū defendas non habes. Purgamus enim nos vtriq; à criminibus alienis. Hoc autē quod omnibus gētibus quæ in ſemine Abrahæ benedicuntur nō communicatis, & magnū crimē eſt, non quorundā veſtrū,ſed omniū. Et cùm noſti & cōmemoras ſpiritū ſanctū ita veniſſe, vt illi quos tūc impleuerat, linguis omnib. loquerentur,quid ſibi volebat illud ſignū atq; prodigiū? Cur modo ita datur ſpiritus ſanctus, vt nemo cui datur linguis omnibus loqui poſſit,niſi quia omnes gētes crediturας,ac ſic in omnib. linguis futurū Euāgelium, illud tunc miraculum portēdebat? quod & in Pſalmo tanto antè prædictū eſt,Non ſunt loquelę neq; ſermones,quorū non audiātur voces eorū. Hoc propter eos dictū eſt qui ſpiritu ſancto accepto linguis erāt omnib. locuturi. Sed quia idipſum in omnibus gētibus & linguis futurū Euangeliū & corpus Chriſti per totū orbē terrarū linguis omnibus perſonaturū ſignificabat, ſecutus ait, In omnem terrā exiuit ſonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorū. Hinc fit, VT ECCLESIA VERA NEMINEM LATEAT. Vnde eſt illud quod in Euangelio ipſe dicit,Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montē conſtituta. Ideoq; in eodem Pſalmo cōnectitur,In ſole poſuit tabernaculū ſuum:id eſt,in manifeſtatione: ſicut in Regnorum libris legimus dictum, Quod tu in occulto feciſti,patieris in ſole. Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo,exultauit vt gigas ad currendā viā,à ſummo cęlo egreſſio eius:ecce habes aduentum Domini in carne. Et occurſus eius vſq; ad ſummū eius:ecce habes reſurrectionē & aſcenſionē. Nec eſt qui ſe abſcōdat à calore eius:ecce habes aduentū ſpiritus ſancti quem in linguis igneis miſit,vt feruorem charitatis oſtēderet,quā profectò nō habet, qui cū Eccleſia quæ in omnibus linguis eſt,non ſeruat vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Iam verò quod vnū quidē baptiſmū eſſe dixiſti,ſed tamen tribus gradibus conſecratum, ipſaque tria ſic perſonis ſingulis diſper-

Eſa.66. — Nullo modo ſonat diſertè quod dicitur ineptè. — Pſal. 18. — Eccleſia neminem latet. — Matth.5. — 2.Reg.12. — Pſal.18. — Epheſ.4.

titus

titus es, vt aquam Ioanni, ſpiritum ſanctum Domino A Ieſu Chriſto, & ignem tertiũ paracleto deſuper miſſo tribueris, quãtus error ſit parumper aduerte. Eò quippe ductus es vt ita ſentires, quia Ioannes ait, Ego quidem baptizo in aqua, qui autem poſt me venit, maior me eſt, ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni. Nec cõſiderare voluiſti, nõ tria tribus ſingillatim eſſe coaptata, aquam Ioanni, ſpiritũ Chriſto, ignem paracleto, ſed tria hæc ad duos potius pertinere, vnum ad Ioannem, & duo cætera ad Dominum. Neque enim dictũ eſt, Ego quidem vos baptizo in aqua, qui autem poſt me venit, maior me eſt, cuius non ſum dignus calciamenta portare, ipſe vos baptizat in ſpiritu ſancto, qui autem poſt illum venturus eſt paracletus, ipſe vos baptizat in igne: ſed, ego quidem inquit, in aqua, qui autem poſt me venit, in ſpiritu ſancto & igni: vnum ſibi tribuit, illi duo. Vides ergo quemadmodum te fefellit numerus: adhuc attende, vnum dixiſti baptiſmum tribus gradibus conſecratum, aqua, ſpiritu ſancto, igni, & tres perſonas per ſingula poſuiſti, Ioannem ad aquam, Chriſtum ad ſpiritum, paracletum ad ignem. Si ergo aqua Ioannis ad eundem pertinet, cuius vnitas commendatur, non debuerunt baptizari iubente Paulo apoſtolo quos compererat baptizatos à Ioãne. Iam enim habebant aquam ad eundem, ſicut dicis, baptiſmum pertinentem: reſtabat vt ſpiritum & ignem acciperent, quia defuerant Ioãni, vt compleretur baptiſmus tribus, vt aſſeris, gradibus conſecratus. Cum verò autoritate apoſtolica iuſſi ſunt baptizari, ſatis declaratum eſt aquam illam Ioannis non pertinere ad baptiſmum Chriſti, ſed pro neceſſario tempore alterius diſpenſationis fuiſſe. Poſtremò quid tibi viſum eſt, vt cũ probare voluiſſes ſpiritum ſanctum à Chriſto datum, & adhibuiſſes ex Euangelio teſtimonium, quòd reſurgens à mortuis, inſufflauit in faciem diſcipulorum dicens, Accipite ſpiritum ſanctum: ad illum vltimum C ignem qui cum baptiſmo nominatus eſt in linguis igneis, quæ paracleto veniente demonſtratæ ſunt, velles oſtendere? Dixiſti enim, *Ipſeq́ ignis paracletus crepitantibus flammis ardeſcens in apoſtolos ſuperuenit*: quaſi alius ſit ſpirituſſanctus, quem dedit inſufflando in faciem diſcipulorum, & alius qui poſt eius aſcenſum in apoſtolos ſuperuenit. Nunquid ergo duo ſunt Spirituſſancti? Quis hoc niſi dementiſſimus dixerit? Ipſe itaque Chriſtus eundem ſpiritum ſanctum dedit, ſiue inſufflando in facies diſcipulorum, ſiue deſuper eum die pentecoſtes citra ſacramenti commendationem mittendo. Proinde nõ Chriſtus ſpiritum ſanctum dedit, & ignem paracletus, vt quaſi compleretur quod dictum erat in Spiritu ſancto & igni, ſed idẽ ipſe Chriſtus ſpiritum ſanctum dedit, quem in terra poſitus ſuo flatu, in cælo autem poſitus linguis igneis demonſtrauit. Namque vt noueris nõ tunc impletum eſſe quod dictum eſt: Ipſe vos baptizat in ſpiritu ſancto: quando D eis ſufflauit in faciem, vt iam non in ſpiritu, ſed in igne baptizandi venturo paracleto viderentur: reminiſcere apertiſſimam ſcripturam, & vide quid eis dixerit, quãdo ipſe Dominus aſcendit in cælum: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto, quem recepturi eſtis non poſt multos hos dies ad pentecoſten. Quid hoc teſtimonio clarius? Secũdum autem ſenſum tuum dicere debuit Chriſtus: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizati eſtis Spiritu ſancto, quando vobis in faciem ſufflaui, & deinde baptizabimini in igne, quem accepturi eſtis non poſt multos hos dies: vt videlicet complerentur illi tres gradus, quibus dicis vnum baptiſmum conſecratum. Ita fit, vt adhuc neſcias quid ſibi velit quod dictũ eſt, Ipſe vos baptizat in ſpiritu ſancto & igni: & temerè velis docere, quod neſcis.

Matth. 3. — Ioan. 20. — Aliquid deeſt. — Act. 1. — Matth. 3.

CAPVT XXXIII.

PETILIANVS dixit: *Sed vt plenè diſcutiam baptiſmũ trinitatis, dixit Apoſtolis ſuis Dominus Chriſtus, Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & ſpirituſſancti, docentes eas ſeruare omnia quæcũque mando vobis. Quem doces traditor? quem condemnas? Quem doces traditor? quem occidis? Poſtremo quem doces? an quem feceris homicidam? Quomodo igitur baptizas in nomine trinitatis? Patrem Deum dicere non potes. Nam cum dixerit Dominus Chriſtus, Beati pacifici, quia ipſi filij Dei vocabuntur: tu qui pacem animi non habes, Deum non habes patrem. Quomodo autem in nomine filij baptizas qui tradis ipſum, qui filiũ Dei nõ vllis paſſionib. nec crucibus imitaris. Quomodo autẽ baptizas in nomine ſpirituſſancti, cũ ſpirituſſanctus in illos apoſtolos venerit, qui non fuerant traditores? Cũ igitur vobis Deus genitor nõ ſit, nec aqua baptiſmatis verè naſcimini, nemo veſtrũ penitus natus eſt, nec patrẽ habetis impij, nec matrẽ. Vos ergo huiuſmodi non debeo baptizare, etſi vt carnem Iudæi quaſi baptizant, milies vos lauetis?* AVG. B reſpondit, Certè propoſueras plenè diſcutere baptiſmum trinitatis, & intentos nos multum feceras, ſed ſcilicet, quod vobis facillimum eſt, quàm citò te ad ſolita maledicta vertiſti. Hoc reuera copioſè facis. Proponis enim tibi quos vis, in quos inueharis quantum vis: in qua magna ſermonis latitudine vno breuiſſimo verbo quod dicitur, proba, in arctiſſimas coarctaris anguſtias. Hoc enim tibi dicit ſemẽ Abrahę, in quo cùm omnes gentes benedicuntur, non curant cùm à te maledicuntur. Sed tamen quia de baptiſmo agis, quem tũc putas eſſe verum cum in homine iuſto eſt, falſum autem cùm in homine iniquo eſt: ecce & ego ſecundum tuam regulam ſi diſcutiam baptiſmum trinitatis, copioſius, vt arbitror, potero dicere, quòd non habeat Deum patrem, cui Comes eſt Deus: nec Chriſtũ ſuum credat, niſi pro quo paſſus eſt: nec ſpiritumſanctum habeat, qui longè vario modo linguis igneis miſerabilem Aphricam incendit: quomodo ergo habent baptiſmum, aut quomodo dant in nomine patris & filij & ſpirituſſancti? Certè iam aduertis poſſe in homine iniquo eſſe, vel ab homine iniquo dari baptiſmum, non iniquum ſed iuſtum & verum, non quia illius eſt, ſed quia Dei eſt. Et ego tibi de iſto nihil calũnior, quod tu de neſcio quibus orbi terrarũ facere non ceſſas, & quod eſt intolerabilius, nec de ipſis aliquid probas. Illud verò neſcio quomodo tolerari poſſit, quòd non ſolum hominibus ſanctis de hominibus iniquis calumniamini, ſed etiam ipſi ſancto baptiſmati, quod in quolibet iniquo neceſſe eſt vt ſanctum ſit, crimen ex contagione peccatorum hominum comparatis, vt tale dicatis eſſe baptiſma, qualis eſt ille à quo habetur vel datur vel ſumitur. Porrò ſi talis ſit homo qualis fuerit ille cum quo accedit ad ſancta, & talia fiunt ipſa ſacramenta quales fuerint homines in quibus ſunt, ſufficit ſanctis hominibus ad ſolatium cum ſancto baptiſmo communiter à vobis falſum crimen audire: vos tantum videte, quemadmodum veſtro ore damnemini, ſi & ſobrij veſtri ex contagione ebrioſorum veſtrorum ebrioſi ſunt, & miſericordes veſtri ex raptorum contagione raptores ſunt, & quicquid apud vos in malis hominibus inuenitur, hoc coguntur eſſe qui non ſunt, & ipſe baptiſmus in omnibus immundis veſtris immundus eſt, & pro ipſius immunditiæ diuerſitate diuerſus eſt, ſi talis eſſe cogitur qualis eſt ille à quo habetur & datur. Hæc vtiq; falſa ſunt, & ideo nobis nihil obſunt, cum ea dicitis in nos, nec reſpicitis vos: vobis autem obſunt, quia cum ea falſa dicitis, in nos non cadũt, ſed quia ea vera putatis, in vos recidũt.

Matth. 28. — Matth. 5. — Vide ſupra cap. 23.

CAPVT XXXIIII.

PETILIANVS dixit: *Nam ſi illos Apoſtolis licuit baptizare, quos pœnitẽtia baptiſmo Ioãnes ablueral, mihi vos baptizare ſacrilegos non licebit?* AVG. reſpondit: Vbi eſt ergo quod ſuprà dixeras, non alium baptiſmum fuiſſe Ioannis, alium Chriſti, ſed vnum baptiſmum tribus gradibus conſecratum, quorum trium graduũ aquam Ioan-

Ioannes, ſpiritum Chriſtus, ignem paracletus dedit? Cur ergo aquam repetiuerunt Apoſtoli in eis quibus iam Ioannes aquam dederat pertinétem ad vnum baptiſmum tribus gradibus conſecratum? Cernis certè quàm ſit neceſſarium, vt ſciat quiſque quod loquitur.

CAPVT XXXV. PETILIANVS dixit, *Neque enim ſpiritusſanctus in quenquam manus impoſitione pontificis poterit inſeri, niſi aqua puræ conſcientiæ præceſſerit generatrix.* AVG. reſpódit in his paucis verbis tuis duo ſunt errores. Et vnus quidem ad quæſtionem quæ inter nos diſcutitur, non valde pertinet, ſed te imperitiæ coarguit. Nam in centum viginti homines ſine cuiuſquam manus impoſitione, in Cornelium verò Centurionem & eos qui cũ illo erant, etiam prius quàm baptizarentur, ſpiritusſanctus aduenit. (Act.2. Act.10.) Alter autem error in his verbis tuis totã cauſam veſtram penitus perimit. Dicis enim aquam puræ conſcientiæ præcedere oportere genitricem, vt ſpiritusſanctus conſequatur. Proinde aut omnis aqua in nomine patris & filij & ſpiritusſancti conſecrata puræ conſcientiæ eſt, non propter eos à quibus miniſtratur, vel à quibus accipitur, ſed propter illum qui hunc baptiſmum immaculatus inſtituit: aut ſi aquam puræ conſcientiæ non facit niſi pura conſcientia & miniſtrantis hominis, & ſumentis; quid agitis de iis quos inuenitis ab eis baptizatos, qui nondum proditi conſcientiam maculoſam gerebãt: præſertim ſi inter iſtos baptizatos aliquis exiſtat, qui ſe fateatur malam cum baptizaretur habuiſſe conſcientiam, quòd per illã fortè occaſionem ad aliquod flagitium peruenire voluiſſet? Cùm ergo vobis fuerit manifeſtatum, nec illum qui miniſtrauit, nec illum qui accepit baptiſmum, puram habuiſſe conſcientiam, denuò baptizandum eſſe cenſebitis? Nequaquã hoc dicturus, nequaquã facturus es. Baptiſmi ergo puritas à puritate vel immunditia conſcientiæ, ſiue dantis ſiue accipientis omnino diſtincta eſt. Aude ergo iam dicere puræ conſcientiæ fuiſſe fraudatorem, raptorem, pupillorum & viduarũ oppreſſorem, coniugiorum ſeparatorem, patrimoniorum alienorum proditorem, venditorem, diuiſorem. Aude etiam dicere puræ conſcientiæ fuiſſe illos, quos talibus temporibus defuiſſe difficile eſt: ſi qui fortè nó ptopter Chriſtum, nec ꝓpter vitam æternã, ſed propter amicitias terrenas conciliandas, & cupiditates terrenas ſatiandas ab illo vt baptizarẽtur ambierũt. Porrò ſi hos puræ conſcientiæ fuiſſe non audes dicere, ſi quos ex eo numero repereris baptizatos, da eis quam non acceperunt aquam puræ conſcientię: quod ſi non facis, deſine aduerſus nos iactare quod non noſti, ne cogaris aduerſus nos reſpondere quod noſti.

CAPVT XXXVI. PETILIANVS dixit: *Qui vtique ſpiritusſanctus in vos venire non potuit, quos non vel pœnitentiæ baptiſmus abluit: ſed pœnitenda, quod verum eſt, aqua polluit traditoris.* AVGVST. reſpondit: Traditores quidem non ſolùm nos non probatis, ſed nec patres veſtri patres noſtros probare potuerunt: qui ſi probati eſſent, non vtique patres noſtri eſſent ſecundum tuam ſuperiorem aſſertionem, quorum non eſſemus facta ſectati: nec tamen propter eos à conſortio diuelleremur vnitatis, & à ſemine Abrahæ in quo benedicuntur omnes gentes. (Gen.22.) Veruntamẽ ſi alia eſt aqua Chriſti, & alia eſt aqua traditoris, quia non fuit traditor Chriſtus: cur non alia ſit aqua Chriſti, & alia ſit aqua raptoris, quia nec raptor vtique fuit Chriſtus? Baptiza ergo tu poſt raptorem tuum, & baptizabo ego poſt traditorem nec meum nec tuũ: aut ſi chartis prolatis credendum eſt, & meum & tuum: ſi autem communioni orbis terrarum magis quam parti Donati, non meum, ſed tuũ. (Gal.6.) Meliore verò & ſaniore ſententia, quia ſecundum Apoſtolicã vocem, vnuſquiſq; noſtrûm propriũ onus portabit: nec ille raptor veſter eſt quotquot non eſtis raptores, nec quiſquam traditor aut noſter aut veſter eſt quotquot non ſumus traditores: & ideo nos ſumus catholici, qui ſecundum iſtam ſententiam nó deſerimus vnitatem: vos verò hæretici qui propter quorundam hominum crimina ſeu vera ſeu falſa, non vultis tenere cum Abrahæ ſemine charitatem.

CAPVT XXXVII. Act.19. PETILIANVS dixit: *Sed vt hæc ab apoſtolis facta præluceant, eorum actibus edocemur, ſicut ſcriptum eſt, Factum eſt autem dum Apollo eſſet Corinthi, Paulus perambulatis ſuperioribus partibus venit Epheſum. Et cum inueniſſet quoſdam diſcipulos, dixit illis: Si ſpiritum ſanctum accepiſtis credentes? At illi dixerunt, Sed neque ſi eſt ſpiritusſanctus audiuimus. Dixitq; Paulus, In quo ergo baptizati eſtis? Et reſponderunt dicentes, Ioannis baptiſmo. Ait autem Paulus, Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, plebi dicens, in eum qui venturus eſſet poſt ipſum vt crederent, hoc eſt in Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Quo audito, baptizati ſunt in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et cum impoſuiſſet illis manus Paulus, venit ſpiritus ſanctus ſuper illos. Loquebantur autem varijs linguis, & prophetabant. Et erant omnes viri ferè duodecim. Si igitur illi ſunt baptizati vt ſpiritum ſanctum reciperent, cur non vos, ſi ſanctum vultis ſpiritum ſumere, poſt veſtra mendacia verã percipitis nouitatem? Qui ſi malè hoc facimus, quare nos quæritis? aut certè ſi crimen eſt, Paulum primitus condemnate; qui vtique Paulus quod iam fuerat ablutũ, nos autem in vobis quod nõdum eſt baptizamus. Non enim vos, vt ſæpe iam diximus, vero baptiſmate tingitis, ſed inani vocabulo falſi baptiſmatis infamatis.* AVG. reſpondit: Paulũ non accuſamus, qui dedit hominibus baptiſmũ Chriſti; quia non habebant baptiſmum Chriſti, ſed baptiſmũ Ioannis, ſecundũ ipſorũ reſponſionẽ. Qui interrogati, in quo baptizati eſſent, reſponderunt, baptiſmo Ioánis: qui ad baptiſmũ Chriſti non pertinet, nec eius pars vlla vel gradus eſt: alioquin aut tũc iterabatur aqua baptiſmi Chriſti, aut ſi baptiſmus Chriſti tũc per duas aquas perficiebatur, minus perfectus eſt modo, quia non datur illa quæ per Ioannem dabatur. (Ioannis baptiſmus ad Chriſti baptiſmum non pertinet.) Quodlibet autem horum impium & ſacrilegum eſt opinari. Dedit ergo Paulus baptiſma Chriſti eis qui non baptiſmum Chriſti habebant, ſed Ioannis. Cur autem illo tempore neceſſarius fuit baptiſmus Ioannis, qui nunc iam neceſſarius nó eſt, & alibi diximus, & nunc ad rem quæ inter nos agitur nõ pertinet; niſi tantummodo vt videatur quòd Ioannis baptiſmus alius fuit, Chriſti autem alius: ſicut alius fuit ille baptiſmus, in quo patres noſtros dicit Apoſtolus baptizatos in nube & in mari, quando per Moyſen rubrum mare tranſierunt. (1.Cor.10.) Lex enim & prophetæ vſque ad Ioannem Baptiſtam ſacramenta habebant prænunciantia rem futuram: (Matth.11.) noſtri verò temporis ſacramenta veniſſe teſtãtur, quod illa venturum eſſe prædicabant. Ioannes itaque omnium præcedentium proximus Chriſti annunciator fuit. Et quia omnes ſuperiorum temporum iuſti & prophetæ cupiebant videre completum, quod reuelãte ſpiritu futurum eſſe cernebant, vnde & ipſe Dominus dicit, Quoniam multi iuſti & prophetæ cupierũt videre quæ videtis & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierũt: (Matth.13.) propterea Ioãnes amplius quàm propheta dictus eſt, & in natis mulierum nó habuiſſe maiorem: quia prioribus iuſtis prænunciare tantum Chriſtum conceſſum eſt, huic autem pręnunciare abſentem & videre pręſentẽ, vt huic inueniatur patuiſſe quod illi cupierunt. Et ideo ſacramentum baptiſmi eius adhuc ad prænunciationem Chriſti pertinet, ſed plane nouiſſimã: quoniam vſque ad illum fuerũt prænunciationes primi aduentus Domini, cuius aduẽtus modo annunciationes ſunt, iam non prænũciationes. Sed Dominus humilitatis viam docens, ſacramenta quæ hic inuenit prænunciationis ſuæ ſuſcipere dignatus eſt, (Baptizari à Ioanne cur Chriſtus voluerit.) non ad ſuæ purgationis adiutorium, ſed ad noſtræ pietatis exemplum: vt ſcilicet oſtenderet nobis

quanta

quanta deuotione ſuſcipere debemus ea quæ illū iam A venisse teſtatur, quādo ipſe ſuſcipere non dedignatus eſt, quę illum venturū figurabāt. Et Ioannes ergo quāuis proximus, & infra vnum annum, coętaneus tamen cùm baptizaret venienti præibat Christo, propter hoc
Malac. 3. de illo dictum eſt: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Et ipſe prædi-
Matth. 3. cabat dicens, Venit fortior me poſt me. Sic ergo circū-
Circuncisio quid præsignauerit. ciſio octauæ diei quæ patribus data eſt, prænunciabat iuſtificationem noſtram, in expoliationem carnalium concupiſcentiarum per reſurrectionem Domini, quæ poſt ſeptimū, id eſt ſabbati diem, octauo die, id eſt Dominico facta eſt, qui dies tertius poſt ſepulturam eius occurrit: eandem tamen prænunciantem circuncisio-
Paſcha quid præfigurarit. nem carnis infans Christus accepit. Et quemadmodū paſcha quod à Iudæis celebrabatur in occiſione agni, prænunciabat Domini paſſionem & tranſitum de hoc mundo ad patrem, & ipſum tamen paſcha quod erat B in eadem prænunciatione, idem Dominus cū diſcipulis ſuis celebrauit quando ei ſuggeſſerunt dicētes, Vbi
Matth. 26. vis paremus tibi paſcha? Sic & baptiſmum Ioānis qui erat in proxima eius prænunciatione, etiam ipſe ſuſcepit. Sed ſicut aliud eſt carnis circuncisio Iudæorum, aliud autem quod octauo die baptizatorū nos celebramus: & aliud eſt paſcha quod adhuc illi de oue celebrant, aliud autem quod nos in corpore & ſanguine
Baptiſmus Ioannis alius à Christi baptiſmo. Domini accipimus: ſic alius fuit baptiſmus Ioannis, alius eſt baptiſmus Christi. Illis enim ventura iſta prænunciabantur, iſtis completa illa prædicantur. Et quāuis illa Christus acceperit, nobis tamen neceſſaria non ſunt, quia ipſum qui per hæc annunciabatur accepimus. Recenti autem aduētu Domini quiſquis illa acceperit, opus ei erat vt etiam his imbueretur: quiſquis verò his imbutus eſſet, non opus erat vt retrorſus in illa cogeretur. Quapropter nolite de Ioannis baptiſmo caliginē facere, cuius cauſa & ratio ſiue iſta ſit quā ex- C poſui, ſiue alia melior certiorq; reddatur, illud tamen manifeſtum eſt, alium fuiſſe baptiſmum Ioannis, aliū Christi: & illum Ioānis baptiſmum appellatum, quod & iſtorum quos commemoraſti reſponſio declarat, &
Matth. 21. ſermo ipſius Domini, vbi ait Iudæis: Baptiſmus Ioānis de cęlo eſt, an ex hominibus? Iſte autem baptiſmus nō dicitur Cæciliani, nec Donati, nec Auguſtini, nec Petiliani, ſed baptiſmus Christi. Nam ſi impudentes nos putas, quia poſt nos neminem volumus baptizari, cùm videamus poſt Ioānem fuiſſe homines baptizatos, qui vtique incomparabiliter maior eſt nobis, nūquid fortè Ioannes & Optatus æquales ſunt? Ridiculum videtur, & tamen puto quòd non eos æquales, ſed maiorē credatis Optatum. Poſt Ioānem quippe Apoſtolus baptizauit, vos baptizare poſt Optatum neminem audetis. An quia Optatus in vnitate veſtrā fuit? Iam hoc qui-
Supra ca. 23. bus præcordiis ſuſtineri poſſit ignoro: ſi amicus Comitis cui Comes erat Deus, in vnitate fuiſſe dicitur, & a- D micus ſponſi præter vnitatem. Quòd ſi Ioannes maximè in vnitate fuit, & non ſolum Optato, ſed omnibus nobis & omnibus vobis longe excellentior & maior fuit: & tamen poſt eum Paulus apoſtolus baptizauit, quare vos poſt Optatum nō baptizatis? niſi fortè in has anguſtias vos coarctat cæcitas veſtra, vt dicatis Optatū dare potuiſſe ſpiritum ſanctum, Ioannem non potuiſſe. Quod ſi non dicitis, ne ab ipſis etiam inſanis veſtra rideatur inſania, quid reſponſuri eſtis, cur poſt Ioānem baptizādi fuerint homines, poſt Optatum autem nemo baptizandus ſit, niſi quia illi baptiſmo Ioannis fuerant baptizati: quicūque autem Christi baptiſmo baptizantur, ſiue per Paulum baptizētur, ſiue per Optatum, nihil diſtat inter iſtorum & illorum baptiſmum, cùm tantum diſtet inter Paulum & Optatum? Redite
Eſa. 46. ergo prævaricatores ad cor, & nolite ex hominum moribus & factis diuina ſacramenta pēſare. Illa enim per eum facta ſunt cuius ſunt: ſed dignè tractata afferunt præmium, indignè autem tractata iudicium. Et quāuis vnum non ſint qui Dei ſacramentum dignè & qui indignè tractauerint: vnum eſt tamē illud ſiue dignè ſiue indignè tractetur, nō vt ipſum melius vel deterius fiat, ſed ad vitam mortēmve tractantium. Illud ſanè quod dixiſti, *quia in illis quos baptizauit poſt Ioannem Paulus, quod iam fuerat ablutū*, profectò non diceres ſi aliquan- Act. 19.
tum conſideres quid diceres. Si enim abluendus fuit baptiſmus Ioannis, proculdubio ſordidus fuit. Quid ergo iam te vrgeam, recole aut lege, & vide vnde hoc Ioannes acceperit, reperiēs in quem effuderis iſtam blaſphemiam: quod cum repereris, ſaltem pectus tundatur, ſi lingua † non frænatur. Iam verò quòd elegan- al. infrenatur.
ter vobis dicere videmini, *ſi malè hoc facimus, quare nos quæritis?* nónne aliquando recordamini, quia nō quæruntur niſi qui perierunt? An & hoc non videre, ad ipſam perditionē pertinet? Poſſet enim & illa ouis tam abſurdè paſtori dicere, ſi male facio quòd à grege aberro, quare me quæris? non intelligens quare ſe putat non eſſe quærendā, hanc eſſe vnā cauſam quare quæratur. Quis autem vos quærit, ſiue per Scripturas ſuas, ſiue per linguas catholicas & pacificas, ſiue per flagella temporalium tribulationum, niſi ille qui iſtam miſericordiam vobis diſpenſat in omnibus? Quærimus ergo vos vt inueniamus: tantum enim vos diligimus, vt viuatis, quantum veſtrum errorē odimus, vt intereat qui vos perdit, quamdiu ipſe non perit. Atque vtinam ſic vos quæramus, vt etiam inueniamus, & de vnoquoque veſtrum gaudēter dicamus: Mortuus erat, Lucæ 15.
& reuixit: perierat, & inuentus eſt.

CAPVT XXXVIII.

PETILIANVS dixit: *Si vos tenere catholicam dicitis, catholicos illud eſt quod Græcè dicitur vnicum ſiue totum. Ecce in toto non eſtis, quia in partem ceſſiſtis.* AVG. reſpondit: Et ego quidem Græcæ linguæ perparū aſſe- Catholicum vnde dicatur.
cutus ſum, & propè nihil: non tamen impudenter me dico noſſe ὅλον, non eſſe vnum, ſed totum, & καθόλον ſecundum totum: vnde catholica nomen accepit, dicente ipſo Domino: Non eſt veſtrū ſcire tempora, quę Act. 1.
pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutē ſpiritus ſancti ſuperuenientem in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & totam Iudęā, & Samariam, & vſque in totam terram. Ecce vnde catholica vocatur. Sed ita clauſis oculis offenditis in montem qui ex paruo lapide, ſecundū prophetiam Danielis, creuit & impleuit Dan. 2.
vniuerſam terram; vt nobis dicatis, quòd in partē ceſſerimus, & in toto non ſimus, quorū communio vniuerſo orbi diffunditur. Sed quemadmodū ſi mihi diceres quòd ego ſim Petilianus, non inuenirem quemadmodum te refellerem, niſi vt aut iocantem riderem, aut inſanientem dolerem: hoc mihi nunc faciendum eſſe video: ſed quia iocari te non credo, vides quid reſtet.

CAPVT XXXIX.

PETILIANVS dixit: *Sed non eſt pars tenebrarum contra lucem, nec pars amaritudinis cum melle: non eſt pars vitæ cum morte: non eſt pars innocentiæ cum reatu: non eſt pars aquæ cum ſanguine, nec amurcæ cum oleo pars, licet ſit feculenta cognatio, ſed cuncta reproba defluent. Ipſa eſt ſentina vitiorum, dicente Ioanne: Ex nobis exierunt, ſed non* 1. Ioan. 2.
ſunt de nobis. Nam ſi eſſent de nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum. Non eſt aurum cum ſordibus ſuis, omnia precioſa purgantur. Scriptum eſt namque: Sicut aurū probat fornax, Eccl. 27.
ita & iuſtos vexatio tribulationis. Non eſt pars crudelitas manſuetudinis, nec religio ſacrilegij, nec pars Macarij penitus poteſt eſſe noſtra, quia ritus noſtri ſimilitudinem maculat. Acies namq; inimica non pars eſt quæ implet nomē hoſtile, quæ ſi verè pars dicitur ſententiā congruā Salomonis Petilianus Catholicos partem vocat Macarij. Prouerb. 2.
incurret: Pereat pars eorū de terra. AVG. reſpondit: Hæc verba iactare et nihil probare, quid eſt niſi delirare? Attēdis zizania per mundū, & triticū nō attēdis, cùm per totum vtraq; iuſſa ſint creſcere. Attēdis ſemē maligni quod tēpore meſſis ſeparabitur, & non attēdis ſemen

Gen. 22.

Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes. Quaſi verò vos iam ſitis maſſa purgata, & mel ſyncerum & eliquatum oleum, & aurum purum, nec ipſa ſpecies dealbati parietis. Vt enim de vitiis cæteris taceam, nunquid ebrioſi partem faciunt ſobriorum, aut deputantur auari in parte ſapientum? Si manſueti homines lucis vocabulum tenent, furor Circumcellionū vbi niſi in tenebris deputabitur? Cur ergo per tales baptiſmus datus apud vos valet, & per quoſlibet in orbe terrarū idem Chriſti baptiſmus non valet? Cernis nempe ad illud vos eſſe ab orbis terrarum communione ſeparatos, vt non quidem ſitis omnes ebrioſi, nec omnes auari, nec omnes violenti, ſed omnes hæretici, ac per hoc omnes impij & omnes ſacrilegi. Quod autem vniuerſum orbem terrarum Chriſtiana ſocietate gaudentem *Macarij partem vocatis*, quis hoc ſano cerebro diceret? Sed quia vos de parte Donati eſſe dicimus, quæritis hominem de cuius parte nos eſſe dicatis: & in magnis anguſtiis nominatis neſcio quem ſi fortè in Africa cognitum, in aliis autem orbis partibus ignotū. Quapropter ecce reſpondet vobis vniuerſum ſemen Abrahæ de vniuerſa terra: Macarium iſtum de cuius parte nos dicitis, omnino non nouimus. Reſpondete viciſſim non vos noſſe Donatum: ſed & ſi partē Optati vos eſſe dicamus, quis veſtrum poteſt dicere, neſcire ſe Optatum, niſi fortè facie, ſicut nec Donatum? Sed gaudetis videlicet de nomine Donati, nunquid & de nomine Optati? Quid ergo vobis prodeſt Donatus, cum vos omnes coinquinauerit Optatus? Quid vobis prodeſt ſobrietas Donati, cum Circumcellionū ebrietate polluamini? Quid vobis prodeſt ſecundum veſtrā opinionem innocentia Donati, cum Optati rapacitate maculemini? Hic enim eſt error veſter, vt amplius putetis valere iniquitatem hominis ad alium contaminandum, quàm iuſticiam hominis ad alium purificandum. Itaque ſi duo pariter diuina ſacramenta communicent, vnus iuſtus, alius iniquus, ſed ita vt nec iſte illius iniquitatem, nec ille huius imitetur iuſtitiā: non dicitis ex hoc fieri ambos iuſtos, ſed ambos iniquos, ita vt & illud ſanctum quod pariter ſumunt, immundum fiat, & amittat propriam ſanctitatem. Vbi ſibi inuenit tales aduocatos iniquitas, quibus delirantibus ita victrix putetur? Vt quid ergo vobis plauditis de nomine Donati in tanto peruerſitatis errore, vbi non Petilianus quidem eſſe meretur quod Donatus, ſed ipſe Donatus eſſe cogitur, quod Optatus? Dicat autem domus Iſrael, Pars mea Dominus: dicat ſemen Abrahæ in omnibus gentibus, Dominus pars hæreditatis meę. Nouit enim quomodo dicat in Euangelio gloriæ beati Dei. Nam & vos per ſacramentum, quod in vobis eſt, ſicut Caiphas Domini perſecutor, neſcientes prophetatis. Quod enim Græcè μακάριος, Latinè beatus eſt. Ita planè de parte Macarij ſumus. Quid enim eſt Chriſto beatius, cuius ſumus, ad quem commemorātur & conuertuntur vniuerſi fines terræ, & in cuius cōſpectu adorant vniuerſæ patriç gentium? Itaque maledictionem tuam vltimam in peruerſum de Salomone vſurpatam, non timet pars huius Macarij, id eſt huius beati, ne pereat de terra. Quod enim dictum eſt de impiis, hoc vos ad Chriſti hæreditatem conuertere conamini, & hoc eſſe factum nefanda impietate contēditis. Cum enim de impiis ille loqueretur, ait: Pereat pars eorum de terra. Cum autē vos dicitis illud quod ſcriptum eſt, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ: iam iſtam promiſſionem periiſſe de terra, in Chriſti hæreditatem retorquere vultis, quod de ſorte prædictum eſt impiorum: ſed manente atq; creſcente Chriſti hæreditate, cum iſta dicitis vos peritis. Non enim vbique per ſacramentum Dei prophetatis, quādoquidem his per veſtram inſaniam male optatis. Sed plus valet prædictio prophetarū, quàm maledictio pſeudoprophetarum.

Macarij partem non rectè Catholicos vocari.

Pſal. 15.

Catholici quo ſenſu pars Macarij rectè dicantur.

CAPVT XL. 2.Cor.6.

PETILIANVS dixit: *Paulus quoque Apoſtolus clamat: Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate, aut quæ ſocietas luminis cum tenebris? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial, aut quæ pars fideli cum infideli?* AVG. reſpondit: Verba Apoſtoli agnoſco, ſed quid te adiuuent, omnino non video. Quis enim noſtrum dicit eſſe participationem iuſtitiæ cum iniquitate, etiam ſi iuſtus & iniquus, ſicut Iudas & Petrus, pariter ſacramenta communicent? Ex vna quippe re ſancta Iudas ſibi ſumebat iudicium, Petrus ſalutem, ſicut tu ſi diſſimilis eras quando cum Optato ſacramentum ſumebas, & raptor ſicut ille nō eras. An rapina iniquitas non eſt? Quis ita inſaniat vt hoc dicat? Quæ ergo participatio iuſtitiæ tuæ cum illius iniquitate, quando ad vnum accedebatis altare?

CAPVT XLI. 1.Cor.1.

PETILIANVS dixit: *Et iterum docuit ne ſchiſmata naſcerentur. Dico autem vobis, quod vnuſquiſque veſtrûm dicit: Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Chriſti. Nunquid diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* AVG. reſpondit: Mementote qui hæc legitis, Petilianus ex Apoſtolo iſta commemorar. Quando enim crederetis ſic eum pro nobis contra ſe dicere?

CAPVT XLII.

PETILIANVS dixit: *Si rudibus, ſi iuſtis Paulus hæc dixit, ego vobis iniuſtis hæc dico: Nunquid diuiſus eſt Chriſtus, vt vos ab eccleſia ſcinderetis?* AVG. reſpondit: Vereor ne quiſquam in hoc opere noſtro ſcriptorem arbitretur erraſſe, & illic feciſſe, Petilianus dixit, vbi debuit facere. AVG. reſpondit: ſed video quid egeris, quaſi præoccupare voluiſti ne nos iſta diceremus. Sed quid feciſti, niſi vt bis dicantur? Si ergo ſic te delectat audire, quæ ſunt aduerſus vos vt ea dicantur, audi illa peto à me Petiliane: Nunquid diuiſus eſt Chriſtus, vt vos ab eccleſia ſcinderetis?

CAPVT XLIII.

PETILIANVS dicit: *Nunquid pro vobis Iudas traditor laqueo ſuo mortuus eſt, aut eius vos moribus tingitis, cuius facta ſectantes raptis theſauris eccleſiæ nos Chriſti hæredes poteſtatibus ſeculi venundatis?* AVG. reſpondit: Non pro nobis Iudas, ſed Chriſtus mortuus eſt. Cui dicit eccleſia toto orbe diffuſa: Reſpondeam exprobrantibus mihi verbum, quoniam in verba tua ſuperſperaui. (Pſal. 118.) Cum ergo audiam verba Domini dicentis: Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in totam Iudæam & Samariam, & vſq; in totam terram. (Act. 1.) Et per Propheram: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum: (Pſal. 18.) malorum commixtio corporalis me nulla perturbat, ſed noui dicere: Suſcipe ſeruum tuum in bonum, non calumnientur me ſuperbi. (Pſal. 118.) Nō ergo curo vanum calumniatorem, quia idoneum teneo promiſſorem. Si autem de rebus vel locis eccleſiaſticis quæ tenebatis & non tenetis querimini, poſſunt & Iudæi ſe iuſtos dicere, & iniquitatē nobis obijcere, quia locum in quo impiè regnauerunt, modò Chriſtiani poſſident. (At nunc prō dolor, amiſerunt.) Quid ergo indignum, ſi ea quæ tenebant hæretici, ſecundum parem Domini voluntatem catholici tenent? Ad omnes enim ſimiles, id eſt, ad omnes impios & iniquos illa vox Domini valet: Auferetur à vobis regnū Dei, & dabitur genti facienti iuſtitiam. (Matth. 21.) An fruſtra ſcriptum eſt; Labores impiorum iuſti edent? (Pſal. 104.) Quapropter magis mirari debetis, quòd adhuc tenetis aliquid, quàm quòd aliquid amiſiſtis. Sed neque hoc miremini: paulatim enim cadit paries dealbatus. Reſpicite tamen Maximianiſtas, quę loca tenebant, & quibus inde agentibus, & expugnantibus pulſi ſint. Et ſi hoc pati iuſtitia eſt, & facere iniquitas, aude loqui ſi potes. Primò quia vos feciſtis, illi paſſi ſunt: deinde quia ſecundum regulam iuſtitiæ huius tu inferior inueniris: Illi enim per iudices à catholicis im

pera-

peratoribus expulſi ſunt ex locis antiquis, tu autē nec per ipſorum imperatorum iuſſa de baſilicis expelleris vnitatis. Vnde niſi quia minoris meriti es, non ſolum cæteris collegis tuis, ſed etiam iſtis ipſis quos certè vt ſacrilegos plenarij concilij veſtri ore damnaſtis.

CAPVT XLIIII. Gal. 3.

PETILIANVS dixit: *Nos enim, vt ſcriptum eſt, baptiſmo noſtro Chriſtum induimus traditum, vos veſtro cōtagio Iudam induitis traditorem.* AVG. reſpōdit: Poſſem & ego dicere, vos veſtro contagio Optatum induitis proditorem, raptorem, oppreſſorem, ſeparatorem: ſed abſit vt cupiditas reddendi maledicti me prouocet ad aliquam falſitatem: nec vos enim illum induitis, nec nos iſtum. Itaque ſi quiſque ad nos veniens in nomine Optati ſe baptizatum eſſe reſpondeat, & baptizetur in nomine Chriſti, & vos quotquot à nobis venientes baptizaſtis, ſi in nomine Iudæ traditoris ſe baptizatos dixerant, non reprehendimus quod feciſtis: ſi autem in Chriſti nomine baptizati erant, nō videtis quanto errore arbitremini varietate humanorū vitiorum diuina ſacramenta variari, aut † in te cuiuſquā ſordib. pollui? († Fer. in ſe.)

CAPVT XLV.

PETILIANVS dixit: *Sed ſi iſtæ ſunt partes, nihil nobis præiudicant nomina compartis. Duæ namq; viæ ſunt, vna anguſta qua pergimus: alia eſt impiis qua peribunt, & tamen longè diſcernitur vocabuli æqualitas, ne via iuſtitiæ conſortio nominis maculetur.* AVG. reſpondit: Timuiſti comparatam multitudini veſtræ multitudinem orbis terrarum, & ad paucitatis laudem per anguſtam viam gradientem te conferre voluiſti. Vtinam non ad eius laudem, ſed ad ipſam viam te contuliſſes, profectò cōſpiceres eandem paucitatem in eccleſia eſſe omnium gentium, ſed paucos dici iuſtos in comparatione multorum iniquorum: ſicut in comparatione paleæ poſſunt pauca grana dici vberrimæ ſegetis, quæ tamē per ſeipſa in maſſam redacta implent horreū. Nam ſicut in tribulationibus amiſſorum locorum, ſic etiam in paucitate, ſi in his putas eſſe iuſtitiam, te ipſi Maximianiſtæ ſuperabunt. (Iuſti quomodo pauci.)

CAPVT XLVI. Pſal. 1.

PETILIANVS dixit: *Primo pſalmo Dauid beatos & impios ſeparat, non partes ſcilicet faciens, ſed ab omnibus impiis ſeparans ſanctitatem. Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum, & in via peccatorum nō ſtetit. Ad viam iuſtitiæ redeat qui errauerat vt periret. Et ſuper cathedram peſtilentiæ non ſedit. Cùm ita commoneat, ô miſeri quid ſedetis? Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege Domini meditabitur die ac nocte. Et erit velut lignum quod plantatum eſt circa decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non decidet, & omnia quæcunque fecerit, proſpera procedent. Non ſic impij non ſic, ſed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ, implet oculos vt excæcet. Propterea non exurgent impij in iudicio, neque peccatores in concilio iuſtorum. Quoniam ſcit Dominus vias iuſtorum, & iter impiorum peribit.* AVG. reſpondit: Quis non in Scripturis diſcernat hæc duo genera hominum? Sed vos maledicti paleæ crimina etiam frumētis obiicitis: & cùm ſola palea ſitis, ſolum frumentum vos eſſe iactatis. Prophetæ autem veridici vtrumque hoc genus ante ventilationem, quæ in die iudicij futura eſt, permixtum eſſe dicunt per totum mundum, id eſt per totum agrum Domini. Veruntamen admoneo vt iſtum primum pſalmum Græcè legas, ita non audebis pro crimine obiicere orbi terrarum partem Macarij, quia fortè intelliges cuius Macarij ſit pars in omnibus ſanctis, quæ per omnes gentes benedicuntur in ſemine Abrahę. Quod enim ſcriptum eſt Latinè, Beatus vir: Græcè habet μακάριος ἀνήρ. Ille autem Macarius qui vobis diſplicet, ſi malus fuit, nec in hac ſorte eſt, nec huic ſorti obeſt. Si autem bonus, opus ſuum probet, vt in ſeipſo habeat gloriam, & non in altero.

CAPVT XLVII. Pſal. 22.

PETILIANVS dixit: *Noſtri autem baptiſmatis laudes idem Pſalmographus decantauit: Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ propter nomen ſuum. Nam & ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, ſi me, inquit, perſecutor occidat, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. Inde vicit Goliam oleo chriſmatis loricata: Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus eos qui tribulant me. Impinguaſti oleo caput meum, & calix tuus inebrians perquam optimus: Et miſericordia tua ſubſequetur me omnes dies vitæ meæ. Vt inhabitem in domo Domini, in longitudine dierum.* AVG. reſpondit: Iſte pſalmus de his loquitur qui bene ſuſcipiunt baptiſmum, & ſancto ſanctè vtuntur. Non enim verba iſta etiam ad Simonem magum pertinent, qui tamen eundem ſanctum baptiſmum accepit: & quia eo ſanctè vti noluit, non ideò illum inquinauit, aut repetendum talibus docuit. Sed quia Goliæ commemorationem feciſti, attende illum de ipſo Golia pſalmum, & vide quia in cantico nouo † depictus eſt: ibi enim dicitur, Deus canticum nouum cantabo tibi, in pſalterio decem chordarum pſallam tibi. († al. depictus. Pſal. 143.) Et vide vtrum ad hoc canticum pertineat, qui orbi terrarum communicat. Alibi enim dicitur: Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra. (Pſal. 95.) Omnis ergo terra in cuius vnitate non eſtis, cantat canticum nouum, & omnis terræ ſunt quoque verba iſta: Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit, &c. Non ſunt hæc verba zizaniorum quāuis vſque ad meſſem in vna ſegete tolerentur. Non ſunt verba paleæ, ſed tritici, quamuis eadem pluuia ſimulque nutriantur, eadem area ſimulq; triturentur, donec vltimo ventilabro ab inuicē ſegregentur. Quæ duo vtique communiter vnum habent baptiſmum, quamuis non ſint vnum. Sed & ſi pars veſtra eſſet eccleſia Dei, certè fatereris iſtum pſalmum non ibi pertinere ad furioſas cateruas Circumcellionum. Aut ſi & ipſi per ſemitas iuſtitiæ deducuntur, quare negatis eos comites veſtros eſſe cum vobis obiiciūtur, quamuis plerunque paucitatem conciſionis veſtræ, non virga & baculus Dei, ſed fuſtes eorum conſolentur, quibus vos & aduerſus leges Romanas tutos eſſe arbitramini: in quos incurrere quid eſt aliud quàm ambulare in medio vmbræ mortis? Sed non timet mala cum quo Dominus eſt. Certè tamen non audebis dicere etiam iſtorum furioſorum eſſe verba quæ in hoc pſalmo cantantur, & tamen habere eos baptiſmū, non ſolùm confitemini, ſed etiam profitemini. Non dicunt ergo iſta, niſi qui aqua ſancta reficiuntur, ſicut omnes iuſti Dei, non qui ea male vtendo ſubuertuntur, ſicut magus ille à Philippo baptizatus, & tamen ipſa in vtriſq; vna & ſancta eſt. Non dicunt iſta niſi qui ad dextram pertinebunt, ſed tamen eadem paſcua ſub vno paſtore & oues & hirci paſcuntur, donec vt debita recipiant, ſegregentur. Non dicunt iſta niſi qui de menſa Domini vitam ſumunt ſicut Petrus, non iudicium ſicut Iudas: & tamen ipſa vtriq; fuit vna, ſed non vtriq; valuit ad vnum, quia ipſi non erant vnum. Non dicūt iſta niſi qui oleo ſancto etiam in ſpiritu beatificantur, ſicut Dauid, non qui in ſolo corpore conſecrātur, ſicut Saul: & tamen cùm ambo vnum ſumpſiſſent, non eis impar ſacramentum, ſed impar meritum fuit. Non dicunt iſta niſi qui calicem Domini in vitam ęternam mutata mente ſuſcipiunt, non qui iudicium ſibi manducant & bibunt, ſicut Apoſtolus ait, (1. Cor. 11.) & tamen vtriſq; non vnis calix ille vnus eſt, inebrians ad capeſſenda cæleſtia martyres, non ad funeſtanda præcipitia Circumcelliones. Memento ergo ſacramentis Dei nihil obeſſe mores malorum hominū, quò illa vel omninò non ſint, vel minus ſancta ſint, ſed ipſis malis hominibus, vt hæc habeant ad teſtimoniū dānationis, non ad adiutorium ſanitatis. (1. q. 1. c. Dominus.) Saltem quippe ipſa verba vltima pſalmi

pſalmi huius conſiderare debuiſti, & propter eos qui baptiſmo accepto apoſtatant intelligere, nõ ab omnibus qui ſanctum baptiſma accipiunt poſſe dici: Vt inhabitem in domo Domini in longitudine dierum: & tamen ſiue permanentibus ſiue lapſis, cùm ipſi nõ ſint vnum, baptiſmus vnus eſt: & cùm ipſi non vtriq; ſancti ſint, baptiſmus in vtriſque ſanctus eſt: quia & apoſtatæ ſi redeant, non quaſi eum amiſerint rebaptizantur, ſed quod in ſe permanenti iniuriam fecerint humiliantur.

CAPVT XLVIII. PETILIANVS dixit: *At ne vos ſanctos eſſe dicatis, primum id aſſero, quia qui non fuerit innocens non habet ſanctitatem.* AVG. reſpondit: Oſtende nobis tribunal vbi ſediſti, vt ante te ſtaret orbis terrarum, & quibus oculis, non dico conſcientias omnium, ſed vel actus inſpexiſti & diſcuſſiſti, vt eum perdidiſſe innocentiam iudicares. Ille qui raptus eſt vſque in tertium cælum, dicit, Sed neque ego meipſum diiudico: & tu de vniuerſa terra qua hæreditas Chriſti dilatatur, audes ferre ſententiam. Deinde ſi ſatis abſolutũ tibi videtur quod dixiſti, *Qui non fuerit innocens, non habet ſanctitatem*: quæro ſi non habebat Saul ſacramenti ſanctitatem, quid in eo Dauid venerabatur? Si autem habebat innocentiam, quare innocentem perſequebatur? Nam eum propter ſacroſanctam vnctionẽ & honorauit viuum, & vindicauit occiſum. Et quia vel panniculum ex eius veſte præſcidit, percuſſo corde trepidauit. Ecce Saul non habebat innocentiam, & tamẽ habebat ſanctitatem, non vitæ ſuæ, (nam hoc ſine innocentia nemo poteſt) ſed ſacramẽti Dei quod & in malis hominibus ſanctum eſt.

1. Cor. 4.

1. Reg. 10.

CAPVT XLIX. PETILIANVS dixit, *Nam ſi legem perfidi noſtis, ſine iniuria ipſius legis hæc dixerim, hanc & diabolus nouit. Namque Domino Deo in cauſa Iob iuſti, quaſi iuſtus ita de lege reſpondit, ſicut ſcriptum eſt, Dixit Dominus diabolo, Reſpexiſti in puerum meum Iob, quia non eſt ſimilis illi in terra, homo ſine malitia, verus Dei cultor, abſtinens ſe ab omni malo, perſeuerans in ſimplicitate; tu autem petiſti vt omnem rem illius perderes ſine cauſa. Et reſpondit diabolus & dixit Domino, Corium pro corio, & omne quodcunque habuerit homo pro anima ſua dabit. Ecce legaliter loquitur, qui nititur contra legem. Et iterum Dominum Chriſtum ſermonibus ſuis ſic auſus eſt attentare, ſicut ſcriptum eſt, Aſſumpſit diabolus Ieſum in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſuper pinnã templi, & dixit ei: Mitte te deorſum: Scriptum eſt enim, Quia angelis ſuis mandauit de te, vt manibus tollant te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuũ. Ait Ieſus, Iterum ſcriptum eſt, Non tentabis Dominum Deum tuum. Noſtis, inquam, ſicut diabolus, legem, qui in ſuis conatibus vincitur, & in actibus erubeſcit.* AVG. reſpõdit, Poſſem quidẽ quærere abs te, in qua lege ſcripta ſunt verba quæ diabolus dixit, cùm ſanctum virũ Iob apud Deum criminaretur, ſi hoc mihi eſſet propoſitum, demõſtrare legem quam dicis diabolum noſſe, teipſum non noſſe: ſed quia non inde inter nos quæſtio eſt, hoc prætermitto. Sic autem conatus es oſtẽdere diabolum legiſperitum, quaſi nos dicamus omnes qui verba legis nouerunt iuſtos eſſe. Quid ergo te adiuuet quod de diabolo commemorare voluiſti, nõ video: niſi fortè vt nobis veniret in mentem, quomodo ipſum diabolũ vos imitemini. Sicut enim ille cõtra latorẽ legis proferebat verba legis, ſic & vos è verbis legis accuſatis homines quos ignoratis, vt Dei promiſſis quæ in ipſa lege ſcripta ſunt reſiſtatis. Deinde vellem mihi diceres, Confeſſores illi veſtri quando ſeipſos præcipitant, cui dicant martyrium, vtrum Chriſto qui talia ſuggerentem diabolum repulit: an potius ipſi diabolo, qui talia Chriſto faciẽda ſuggeſſit? Duę ſunt maximè viles atq; vſitatæ mortes eorum qui ſeipſos interimunt, laqueus & præcipitium. Tu certè dixiſti in primis partibus huius Epiſtolæ, *Laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit:* hoc ad nos omnino non pertinet. Neque enim veneramur nomine martyrum eos, qui ſibi collum ligauerunt. Quanto autem nos probabilius in vos dicimus, magiſter traditoris diabolus pręcipitium Chriſto ſuadere voluit, & repulſus eſt. Quid ergo dicendi ſunt quibus hoc ſuaſit & auditus eſt? Quid enim, niſi inimici Chriſti, amici autem diaboli, diſcipuli ſeductoris, condiſcipuli traditoris? ſpontaneas enim mortes ab vno magiſtro vtriq; didicerunt; ille laqueum, iſti præcipitium.

Iob 2.

Matth. 4.

Pſal. 90.

Deut. 6.

23 q 5. cap. tu dixiſti. 3 ſituta mor tu genera quibus ſe interfi. cere ſolent Do natiſtæ, laqueum & pia cipitium quibus addi ... & ignem. Matth 27. Sap. cap 8.

CAP. L. PETILIANVS dixit, *Sed vt veſtra ſingula deſtruamus, ſi ſacerdotes vos dicitis, ſic à Domino Deo dictum eſt per prophetam, Vltio Domini ſuper falſos ſacerdotes.* AVG. reſpondit. Quære potius quid verum dicas, non vnde malè dicas, & quid doceas, non quid obiicias.

CAPVT LI. PETILIANVS dixit, *Si cathedram vobis miſeri vendicatis, vt ſuperius diximus, habetis illam profectò quam Dauid propheta pſalmographus peſtilentiæ cathedram pronunciauit: vobis enim iuſtè relicta eſt, quia in ea ſancti ſedere non poſſunt.* AVG. reſpondit, Et hæc non vides nõ aliqua eſſe documenta, ſed vana conuitia, Hoc enim eſt illud quod paulo antè dixi, Verba legis dicitis, ſed in quos dicatis non attenditis: ſicut diabolus verba legis dicebat, ſed cui diceret non agnoſcebat. Ille caput noſtrum ſurſum aſcenſurũ, deorſum volebat deiicere: vos autem corpus eiuſdem capitis, quod per totam terram diffuſum eſt, ad exiguam partem vultis redigere. Certè ipſe paulo antè dixiſti, nos legem noſſe & legaliter loqui, ſed in actibus erubeſcere. Dicis quidem iſta nihil probans, ſed & ſi de aliquibus probares, de his cæteris non præſcriberes. Veruntamen ſi omnes per totũ orbem tales eſſent quales vaniſſimè criminaris, cathedra tibi quid fecit eccleſiæ Romanæ, in qua Petrus ſedit, & in qua hodie Anaſtaſius ſedet: vel eccleſiæ Hieroſolymitanæ, in qua Iacobus ſedit, & in qua hodie Ioannes ſedet, quibus nos in catholica vnitate connectimur, & à quib. vos nephario furore ſeparaſtis? Quare appellas *cathedram peſtilentiæ* cathedram apoſtolicã? Si propter homines quos putas legem loqui & non facere, nunquid Dominus Ieſus Chriſtus propter phariſæos de quibus ait, Dicunt enim & non faciunt, cathedræ in qua ſedebãt vllam fecit iniuriam? Nõnne illam cathedram Moyſi commẽdauit, & illos ſeruato cathedræ honore redarguit? Ait enim, Cathedram Moyſi ſedent; quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Hæc ſi cogitaretis, non propter homines quos infamatis blaſphemaretis cathedram apoſtolicam cui non communicatis. Sed quid eſt aliud quàm neſcire quid dicere, & tamen non poſſe niſi maledicere?

Pſal. 1.

B. Petrus Romæ Cathedrã habuit. Anaſtaſius Roman. pontifex. Ioannes Hieroſol. epiſcop.

Etiam Donatiſtæ Apoſt. cathedram maledixerunt. Matth. 23.

CAPVT LII. PETILIANVS dixit, *Si ſacrificia vos facere iudicatis, de vobis quippe nequiſſimis Deus ipſe ſic dicit, Facinoroſus, inquit, qui ſacrificat mihi vitulum, quaſi canem occidat, & qui ponit ſimilaginem, quaſi ſanguinem porcinum fundat, Scitote veſtrum ſacrificium qui ſanguinem humanum iam fudiſtis. Et iterum, Sacrificia eorum quaſi panis luctus, omnis qui manducabit ex illo, inquinabitur.* AVG. reſpondit, Nos dicimus tale cuique ſacrificium fieri, qualis accedit vt offerat, & qualis accedit vt ſumat, & eos de ſacrificiis talium manducare, qui ad illa tales accedunt quales & illi ſunt. Itaque ſi offerat Deo malus, & accipiat inde bonus, tale cuiq; eſſe qualis quiſq; fuerit, quia & illud ſcriptum eſt, Omnia munda mundis. Per hanc ſentẽtiam veridicam & catholicam etiã vos Optati ſacrificio non eſtis polluti, ſi facta eius diſplicebant vobis. Nam vtique panis illius panis luctus erat, ſub cuius iniquitatibus Aphrica tota lugebat: ſed panem luctus omnibus vobis cõmunem eſſe, omniũ veſtrum malum ſchiſmatis facit. Nam ſecundum cõcilij veſtri ſententiã Felicianus Muſtitanus humanũ ſanguinem fudit. Dixiſtis enim cùm eos damnaretis,

Eſaiæ 66.

Oſee 9.

1. q. 1. cap. Dominus.

Tit. 1.

In conc. Bagaienſ.

Veloces

Pſal.13. *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.* Vide ergo quale ſacrificium offerat, quem ſacerdotem habetis, cùm eum ſacrilegum damnaueritis, & ſi hoc vobis nihil obeſſe arbitramini, rogo vos, vanitas calumniarũ veſtrarum quid oberit orbi terrarum?

CAPVT LIII. PETILIANVS dixit, *Si precem Domino facitis aut funditis orationẽ, nihil vobis penitus prodeſt. Veſtras enim debiles preces cruenta veſtra conſcientia vacuat, quia Dominus Deus puram magis conſcientiam quàm preces exaudit, Domino Chriſto dicente, Nõ omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, ſed is qui facit voluntatem patris mei qui in cælis eſt. Voluntas Dei vtique bona eſt, nam ideo in ſacra oratione ſic petimus. Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra: vt quia bona eius voluntas eſt, nobis quæ bona ſunt largiatur. Vos ergo voluntatẽ Dei non facitis, quia mala quotidie perpetratis.* AVG. reſpondit, Iſta omnia ſi & nos in vos dicamus, nónne qui nos audierit, inſanos potius litigatores quàm Chriſtianos diſputatores, ſi ipſe ſanus eſt, iudicabit? Non ergo reddimus maledictum pro maledicto, Seruum enim Domini non oportet litigare, ſed eſſe mitem ad omnes, docibilem, in modeſtia corripientem diuerſa ſentientes. Si ergo vobis obiicimus eos, qui mala apud vos quotidie perpetrant, ineptè litigamus, alios ex aliis accuſantes. Si autem vos admonemus, vt ſicut illa vobis non vultis obiici, ſic nobis non obiiciatis aliena, in modeſtia vos corripimus, ſi qui aliquando reſipiſcatis.

(Margin: Matth.7. — Matth.6. — 2.Tim.2.)

CAPVT LIIII. PETILIANVS dixit, *Si verò fortè, quod neſcio, dæmonia pellitis, nec id vobis proderit: quia nec fidei veſtræ, nec meritis cedunt ipſa dæmonia, ſed in nomine Domini Ieſu Chriſti pelluntur.* AVG. reſpondit, Gratias Deo, quia tandem confeſſus es poſſe valere inuocatum nomen Chriſti ad aliorum ſalutem, etiamſi à peccatoribus inuocetur. Hinc ergo intellige cùm Chriſti nomẽ inuocatur, non obeſſe aliorum ſaluti aliena peccata. Nos autem quomodo inuocemus nomen Chriſti, nõ tuo iudicio nobis opus eſt, ſed ipſius qui inuocatur à nobis. Solus enim poteſt noſſe quo corde inuocetur. Ex eius tamen verbis certi ſumus ab omnibus gẽtibus eum ſalubriter inuocari quæ benedicuntur in ſemine Abrahæ.

CAPVT LV. PETILIANVS dixit, *Etſi prorſus virtutes & mirabilia faciatis, propter veſtram nequitiam nec ſic vos Dominus nouit, Domino ipſo dicente, Multi dicent mihi in die illo, Domine Domine, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus. Tunc dicam illis, quoniam non noui vos, Diſcedite à me operarij iniquitatis.* AVG. reſpõdit, Agnoſcimus verba Domini. Hinc & Apoſtolus ait, Si fidem habeam ita vt montes transferam, charitatem autem non habeã, nihil ſum. Hic ergo quærendũ eſt quis habeat charitatem: inuenies non eſſe niſi eos qui diligũt vnitatem. Nam de excluſione dæmonum, & de potẽtia miraculorũ, quoniam pleriq; talia non faciunt, & tamen ad regnũ Dei pertinent: pleriq; autem faciũt, & non pertinent: nec noſtri nec veſtri debent gloriari, ſi qui fortè iſta poſſunt: quandoquidẽ nec Apoſtolos, qui verè iſta ſalubriter atq; vtiliter poterãt, voluit Dominus gaudere de talibus, quando eis ait, Nolite in hoc gaudere quod dæmonia vobis ſubiecta ſint: gaudete autem quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo: Quapropter iſta quæ ex Euangelio poſuiſti, & ego tibi poſſem dicere, ſi te viderem ſignorũ virtutes operãtem: & tu mihi, ſi me talia facientẽ videres. Non ergo vobis dicamus quę poſſunt & ex alia parte dici: & remotis ambagibus, quoniam vbi ſit eccleſia Chriſti quærimus, ipſum qui eam ſuo ſanguine redemit, audiamus dicẽtem, Eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in totam Iudæam & Samariam, & vſque in totam terram. Huic eccleſiæ quæ per totam terram diffunditur, quiſquis non communicat, cui non communicet vides, ſi cu-

(Margin: Matth.7. — 1.Cor.13. — Luca 10. — Act.1.)

A ius verba iſta ſint audis. Quid eſt autem dementius quàm ſacramentis Domini communicare, & verbis Domini non communicare? Hi vtique dicturi ſunt, In nomine tuo manducauimus & bibimus: & audituri, Non noui vos: qui corpus eius & ſanguinem in ſacramento manducant & bibũt, & membra eius toto orbe diffuſa in Euangelio non agnoſcunt, & ideo cum eis in iudicio non computantur. Luca 13.

CAPVT LVI. PETILIANVS dixit, *Quoniam & ſi vt ipſi putatis, Domini legem purè ſequimini, de ipſa lege ſanctiſſima & equaliter diſputemus. Dicit apoſtolus Paulus, Bona eſt lex, ſi quis ea legitimè vtatur. Lex ergo quid dicit? Non occides. Quod ſemel fecit Cain parricida, vos fratres ſæpius occidiſtis.* AVG. reſpondit, Similes vobis eſſe nolumus, nam non deſunt quæ dicantur, ſicut & tu iſta dicis: & quæ ſciantur, nam iſta tu neſcis: & quæ oſtendatur, nam tu iſta non oſtendis. 1.Tim.1. Exod.20.

CAPVT LVII. PETILIANVS dixit, *Dictum eſt, Non mœchaberis: vnuſquiſq; veſtrûm ſi carnaliter caſtus ſit, ſpiritaliter mœ*B*chus eſt, quia adulterat ſanctitatem.* AVG. reſpondit, Poſſunt hæc in quoſdã veraciter dici, & noſtros & veſtros: qui ſi vtriq; noſtrũ diſplicẽt, nec noſtri nec veſtri ſunt. Sed tu quod in quoſdam dicis, & nec in ipſis probas, pro eo vis accipi ac ſi probaueris, non in aliquibus qui degenerant à ſemine Abrahæ, ſed in omnibus gẽtibus quæ benedicuntur in ſemine Abrahæ.

CAPVT LVIII. PETILIANVS dixit, *Dictum eſt, Falſum teſtimoniũ non reddes: Cum regibus ſeculi nos veſtra tenere mentimini, nónne falſa conflatis?* AVG. reſpõdit, Si non ſunt veſtra quæ tenetis, nec illa erant veſtra quæ à Maximianiſtis recepiſtis. Quod ſi propterea illa veſtra erant, quia illi ſacrilegum ſchiſma fecerunt, non communicando parti Donati: attende quæ loca teneatis, & cuius hæreditati non communicetis, & cogitate non regibus ſeculi, ſed regi Chriſto quid reſpondere poſſitis. De illo dictum eſt, Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Quo vtique flumine, niſi vbi baptizatus eſt, & vbi ſu*C*per eum columba deſcendit, magnum charitatis & vnitatis indicium. Vos autem huic vnitati non communicatis, & adhuc loca vnitatis tenetis, & inuidiam nobis de regibus ſeculi facitis, cùm per iuſſa proconſulum de locis partis Donati ſchiſmaticos veſtros expuleritis. Non ſunt hæc verba per inane volantia, homines viuunt, ciuitates teſtantur, geſta proconſularia & municipalia recitantur. Sileat aliquando vox calumnioſa obiiciens reges ſeculi vniuerſæ terræ, per quorum proconſules non potuit parcere conciſa conciſæ. Cùm ergo dicimus quòd noſtra teneatis, non oſtendimur falſum teſtimonium dicere, niſi nos oſtendatis in eccleſia Chriſti non eſſe, quod quidem dicere non ceſſatis, ſed oſtendere nunquam valebitis: immo verò cùm hoc dicitis, non iam nobis, ſed ipſi Chriſto falſi teſtimonij crimen obiicitis: Nos quippe in eccleſia ſumus quæ ipſius teſtimonio prænunciata eſt, & vbi ſuis teſtibus atteſtatus eſt dicens, Eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in totam Iudæam Act.1.
D & Samariam, & vſque in totam terram. Vos autem falſos teſtes non ſolum hinc oſtendimus, quia huic veritati reſiſtitis, ſed etiam in ipſo iudicio, quo cum Maximiani ſchiſmate conflixiſtis. Si enim ſecundum legem Chriſti agebatis, quanto congruentius ſecundum eam conſtituunt aliqui Chriſtiani Imperatores, ſi poſſunt ſecundum eam iudicare Pagani proconſules? Si autem in adiutorium etiam terreni imperij leges aſſumendas putaſtis, non reprehendimus. Fecit hoc Paulus cùm aduerſus iniurioſos ciuem Romanum ſe eſſe teſtatus eſt. Sed quæro quibus terrenis legibus ſit ſtatutum, vt Maximianiſtæ locis pellantur: nullas omnino reperies, ſed videlicet legibus quæ aduerſus hæreticos, atque inter

(Margin: Pſal.72. — Biſ. ie[?] adiutorium. — Act.22.)

eos

eos etiam aduerſus voſipſos latæ ſunt, illos expellere voluiſtis, aduerſus infimos tanquam potentiores prævaluiſtis. Vnde illi quia nihil potuerunt, innocentes ſe dicunt tanquam ſub leone lupus, tamen legibus aduerſus vos latis profectò aduerſus alios niſi per falſum teſtimoninm non vtemini. Si enim veraces ſunt illę leges, cedite etiam vos locis quos tenetis: ſi autem fallaces ſunt, cur per eas alios excluſiſtis? quid quod & veraces ſunt, & vos per illas alios niſi fallaciter nō poſſetis expellere? Vt enim eis ſeruirent iudices, hæreticos expellere voluerūt, vnde vos priores expellere debuerunt: ſed vos catholicos eſſe dixiſtis, vt vobis parcerent leges per quas alios premebatis. Videritis quid vobis apud voſmetipſos videamini, illis tamen legibus non eſtis catholici. Cur ergo aut eas veraces falſo teſtimonio feselliſtis, aut eas fallaces ad opprimendos alios vſurpatis?

CAPVT LIX. Exod.20.

PETILIANVS dixit, *Dictum eſt, Non concupiſces rem proximi tui: vos noſtra diripitis vt pro veſtris habeatis.* AVG. reſpondit, Et quęcunque vnitas poſſidebat, non niſi noſtra ſunt, qui non ſecundum calumnias hominum, ſed ſecundū verba Chriſti, in quo benedicuntur omnes gentes vniuerſæ terræ, in vnitate conſiſtimus, nec propter malos quos à frumentis Dominicis ante iudicij ventilationem ſeparare non poſſumus, vos à ſocietate tritici ſeparamus. Et ſi qua iam conciſi poſſidere cœpiſtis, quia vobis ablata nobis Dominus dedit, *23. q.7. cap. ſi de rebus.* non ideo concupiſcimus aliena, quia illius imperio cuius ſunt omnia, facta ſunt noſtra, & iuſtè noſtra ſunt: vos enim his vtebamini ad præciſionem, nos ad vnitatem. Alioquin & primo populo Dei poſſent illi obiicere alienæ rei concupiſcentiam, qui diuina poteſtate ab eorum facie, quia ea terra malè vtebantur expulſi ſunt: & ipſi Iudæi à quibus ablatum eſt regnum, ſecūdum verba Domini, & datum eſt genti facienti iuſtitiam, poſſunt obiicere alienæ rei concupiſcentiā, quia *Matth.21.* eccleſia Chriſti poſſidet, vbi perſecutores Chriſti regnabant. Et poſt omnia, cum vobiſipſis dictum fuerit, res alienas concupiſcitis, quia Maximianiſtas de baſilicis eieciſtis, quid reſpondeatis, non inuenitis.

CAPVT LX.

PETILIANVS dixit, *Qua igitur lege vos Chriſtianos oſtenditis, cùm legi contraria faciatis?* AVG. reſpōdit, Litigare vis, non diſputare.

CAPVT LXI. Matth.5.

PETILIANVS dixit, *Dicit autem Dominus Chriſtus, Qui fecerit & ſic docuerit, maximus vocabitur in regno cælorum: ſic autem vos miſeros damnat, Qui ſoluerit vnum ex his mandatis, minimus vocabitur in regno calorū.* AVG. reſpondit, Vbi fortè aliter dicis teſtimonia Scripturarum, quàm ſeſe habent, & ad rem quæ inter nos agitur, non pertinet, non nimis curo: vbi autem impediunt quod tractamus, niſi veraciter proferantur, non te arbitror ſuccenſere debere, ſi quemadmodum ſcriptum ſit commemoro. Ecce hoc quod modo poſuiſti, non ita ſcriptum eſt, ſed ita potius, Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic, minimus vocabitur in regno cælorum: Qui autem fecerit & ſic docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Et continuò ſecutus ait, Dico enim vobis, quia niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum & Phariſæorū, non intrabitis in regnum cælorum. Alibi enim phariſæos oſtendit & arguit, quoniā dicunt, & non faciunt. *Matth.23.* Hos ergo & hic ſignificauit, cùm diceret, Qui ſoluerit & ſic docuerit: id eſt docuerit verbis quod ſoluerit factis. Super quos abundare præcepit iuſtitiam noſtrā, vt faciamus & ſic doceamus, & tamen nec propter illos phariſæos quibus nos non per prudentiam, ſed per maleuolentiam comparatis, præcepit Dominus deſeri cathedram Moyſi, in qua vtique figurabat ſuam: dicens quippe illos ſuper cathedram Moyſi ſedentes, dicere & non facere, monet tamen populos facere quæ dicunt, & non facere quæ faciunt, ne cathedræ ſancti-

Cathedra Moyſi, Chriſti cathedram figurabat.

A tas deſeratur, & propter paſtores malos gregis vnitas diuidatur.

CAPVT LXII. 1.Cor.6.

PETILIANVS dixit, *Et iterum, Omne peccatum, quod peccauerit homo, extra corpus eſt: Qui autem peccauerit in Spiritu ſancto, non ei remittetur nec in hoc ſeculo nec in futuro.* AVG. reſpondit, Et hoc non ita ſcriptum eſt, & vide quātum te feſellerit Apoſtolus ad Corinthios ſcribens, ait, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicatur in corpus ſuum peccat: hoc autem aliud eſt, & aliud illud quod Dominus in Euangelio dixit, Omne peccatum & blaſphemia dimittetur hominibus, qui autē peccauerit *Matth.12.* in Spiritum ſanctum, non remittetur ei nec in hoc ſeculo neque in futuro. Tu autem cœpiſti ex Apoſtolo ſententiam, & eam tanquam vna ſit ex Euangelio terminaſti, quod te non credo fraude, ſed errore feciſſe. Neutra enim ad rem pertinet, & cur hæc dixeris, & quoquo modo dixeris omnino non video: niſi fortè B quia cùm ſuperius dixiſſes, damnatos eſſe à Domino qui ſoluerint vnum ex mandatis, conſideraſti quàm multos habeatis, non vnū, ſed multa mandata ſoluentes: & ne tibi obiiceretur, voluiſti per tranſitum ſubinducere differentiam peccatorum, aliud eſſe ſoluere aliquod mandatum, vnde venia facilis poſſit accipi: aliud autem peccare in Spiritum ſanctum, quod nō remittetur neque in hoc ſeculo neque in futuro. Timēs itaque contagia peccatorū hoc tacere voluiſti, & rurſus timens profunditatem quæſtionis excedentem vires tuas, hoc rurſum perſtringere voluiſti, tanta trepidatione, vt quemadmodū ſolent aliqua perturbatione feſtinantes peruersè ſe veſtire aut calceare, nolueris attendere vel quid ad quod pertineat, vel vbi & quēadmodum ſcriptum ſit. Quale ſit autem illud peccatum quod non dimittetur neque in hoc ſeculo neque in futuro: vſqueadeò neſcitis, vt cùm in ipſo nos eſſe credatis, remiſſionem tamen eius per veſtrum nobis C baptiſmum promittatis. Quod vnde fieri poteſt, ſi tale peccatum eſt vt non dimittatur, neque in hoc ſeculo neque in futuro?

CAPVT LXIII. Matth.5.

PETILIANVS dixit, *Diuina ergo mandata quibus rebus impletis? Dicit Dominus Ieſus, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum: vos perſequendi malitia furoris diuitiis exhalatis.* AVG. reſpondit, Dicite iſta potius Circumcellionibus veſtris.

CAPVT LXIIII. Matth.5.

PETILIANVS dixit, *Beati manſueti, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Vos igitur immanſueti cælum & terrā pariter perdidiſtis.* AVG. reſpondit, Iterum atq; iterum audite Dominum dicentem, Eritis mihi teſtes in Hie- *Act.1.* ruſalem & in totam Iudæam & Samariam & vſque in totam terram. Cur ergo nō illi perdiderunt terram & cælum, qui vt non communicent vniuerſæ terræ, contemnunt verba ſedentis in cælo? Nam de veſtra manſuetudine non tuę voces, ſed Circumcellionum fuſtes interrogētur. Dicturus es, Quid ad nos pertinet? Quaſi nos iſta dicamus, niſi vt hoc reſpondeatis? Ideo enim D ad vos pertinet ſchiſma veſtrū, quia pertinere ad vos peccatum nō vultis alienum: nec tamen ob aliud vos à nobis ſeparaſtis, niſi dū nobis obiicitis crimē alienū.

CAPVT LXV.

PETILIANVS dixit, *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur: vos noſtri carnifices lugentes facitis, non lugetis.* AVG. reſpondit, Conſiderate paululū quàm multum, & quantum luctum dederint Deo laudes amatorum veſtrorū. Dicite iterum, quid ad nos? & ego iterum dicam, & tu quod dicis quid ad nos? quid ad orbē terrarum? quid ad eos qui laudant nomen Domini à ſolis ortu vſq; ad occaſum? quid ad omnē terram quæ cantat canticum nouum? quid ad ſemen Abrahæ, in *Gen.22.* quo benedicuntur omnes gentes? Ergo ideo ad vos pertinet ſacrilegium ſchiſmatis, quia ad nos non pertinent facta mala veſtrorum: & hinc intelligitis nec ad orbem terrarum pertinere, etiamſi ea probaretis facta

facta eorum propter quos inde vos ſeparaſtis.

CAPVT LXVI. Matth. 5.

Petilianvs dixit, *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur: vobis hæc iuſtitia eſt vt noſtrum ſanguinem ſitiatis.* Avg. reſpondit, Quid tibi dicá tu homo, niſi quia calumnioſus es? Eſurit quidem vos & ſitit vnitas Chriſti: quæ vtinam vos abſorbeat, hæretici non eritis.

CAPVT LXVII.

Petilianvs dixit, *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Vos quando miſericordes appellemini, cùm pœnas iuſtis ingeritis? ad communionem nequiſſimam, dum animas inquinatis?* Avg. reſpondit, Nec vos iuſtos probatis, nec nos pœnas ingerere vel iniuſtis: & tamen ſicut eſt plærunque crudelis fallax adulatio, ſic ſemper miſericors iuſta correptio. Nam

Pſal. 140. vnde eſt illud quod non intelligiris, Emendabit me iuſtus in miſericordia & arguet me? Hoc enim cùm de aſperitate miſericordis correptionis dixiſſet, continuò ſubiunxit de lenitate pernicioſæ adulationis, & ait, Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Tu ergo attende quò voceris & vnde reuoce-

B ris. Nam vnde noſti quo in te animo ſit quem ſæuum putas? ſed quomodo libet ſit, vnuſquiſque ſarcinam ſuam portat, & apud nos & apud vos: ſed ſarciná ſchiſmatis quam omnes portatis, abiicite, vt ſarcinas veſtras bonas in vnitate portetis, & eos qui malas portát, ſi poſſitis miſericorditer emendetis: ſi non poſſitis, pacificè toleretis.

CAPVT LXVIII.

Petilianvs dixit, *Beati qui puro ſunt corde, quoniam ipſi Deum videbunt: Quando Deum videbitis qui immunda malitia cordis geritis cæcitatem?* Avgvst. reſpondit, Quare hoc dicis? An fortè nos ignorata quæ homines dicunt obiicimus omnibus gentibus, & manifeſta intelligere nolumus quæ Deus prædixit de omnibus gentibus? Hæc eſt magna cæcitas cordis, & ſi nec ipſam in vobis agnoſcitis, hæc eſt maior cæcitas cordis.

Petilianvs dixit, *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur: Vos pacem ſcelere fingitis, & bello quæritis*

C *vnitatem.* Avg. reſpondit. Non pacem ſcelere fingimus: ſed pacem ex Euangelio prædicamus, cum quo ſi pacem habueritis, & nobiſcum habebitis. Dominus reſurgens, & ſe non ſolum oculis intuédum, ſed etiam contrectandum manibus diſcipulorum præbens, inde cœpit, Pax vobiſcum, inquit. Et quomodo eſſet teneda pax iſta, ſequentibus verbis aperuit. Ibi enim, Aperuit eis ſenſum vt intelligerent Scripturas, & dixit eis,

Lucæ 14. Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat pati Chriſtum, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Cum his verbis pacem habete, & à nobis non diſſentietis, Nam ſi bello quærimus vnitatem, non potuit laudari præclarius bellum noſtrum, quandoquidem ſcriptum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et iterum ſcri-

Matth. 5. Ephes. 5. ptum eſt, Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit:

D & tamen caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Quòd ſi nemo carnem ſuam odio habet, & tamen aduerſus carnem ſuam concupiſcit: ecce bello vnitas quæritur, vt corpus caſtigatum ſeruituti ſubiiciatur. Quod autem ſpiritus facit aduerſus carnem, non odio, ſed dilectione belligerans, hoc ſpiritales faciunt aduerſus carnales, vt quod agunt erga ſe, agant & erga illos, quia diligunt proximos tanquam proximos, ſed bellum ſpiritalium eſt illa in charitate correptio, gladius eorum ſermo Dei eſt. Ad tale bellum tuba Apoſtolica concitantur cum magno im-

2. Tim 4. petu perſonante, Prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, hortare, increpa, in omni longanimitate & doctrina. Ecce non agimus ferro, ſed verbo, vos autem nec reſponderis vera, & accuſatis falſa, non corrigitis veſtra, obiicitis aliena. Dicit Chriſtus

A verum teſtimonium de orbe terrarum, dicitis vos aduerſus Chriſtum falſum teſtimonium contra orbem terrarum. Nos autem ſi vobis potius quàm Chriſto crederemus, pacifici eſſemus: quia Chriſto potius quàm vobis credimus, pacem ſcelere fingimus. Et hæc cùm dicatis atque faciatis, audetis inſuper commemorare, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Matth. 5.

CAPVT LXIX. Ephes. 4.

Petilianvs dixit, *Cùm dicat apoſtolus Paulus, Obſecro vos fratres egò vinctus in Domino, vt dignè ambuletis in vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia ſuſtinentes inuicem in charitate, ſolicitè agentès ſeruare vnitatem ſpiritus in coniunctione pacis.* Avg. reſpondit, Hæc ſi non tantùm diceretis, ſed & audiretis, etiam cognita mala propter pacem ſuſtineretis, non propter diſſenſionem incognita fingeretis, vel quia poſteà didiciſtis propter vnitatem Donati ſuſtinere mala notiſſima & famoſiſſima Optati. Quæ iſta dementia eſt? Tolerantur cogni-

B ti, ne conciſio iterum concidatur: & infamantur incogniti, ne in ipſa integritate maneatur.

CAPVT LXX. Hiere. 8.

Petilianvs dixit, *Vobis dicit propheta, Pax pax, & vbi eſt pax?* Avg. reſpondit, Tu nobis hoc dicis, non Propheta. Tibi ergo reſpondemus, Si quæris vbi ſit pax, aperi oculos & vide de quo dictum ſit, Auferens Pſal. 45. bella vſque ad finem terræ. Si quæris vbi ſit pax, aperi oculos ad illam ciuitatem, quæ non poteſt abſcondi ſuper montem conſtituta: Aperi oculos & ad ipſum Dan. 2. montem, & eum tibi Daniel demonſtrat ex paruo lapide creſcentem, & implentem vniuerſam terram. Tibi autem cùm dixit Propheta, Pax pax, & vbi eſt Hier. 6. pax: quid demonſtrabis, an partem Donati ignotam innumerabilibus gentibus quibus notus eſt Chriſtus? Non eſt ipſa quæ non poteſt abſcondi, & vnde, niſi quia non eſt ſuper illum montem conſtituta? Ipſe eſt enim pax noſtra qui fecit vtraque vnum, non Donatus, qui fecit de vno duo.

CAPVT LXXI. Matth. 5.

C Petilianvs dixit, *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Vos beati non eſtis, ſed beatos martyres facitis, quorum ſcilicet animabus cæli repleti ſunt, corporumq́ue memoria terræ floruerunt. Vos ergo non colitis, ſed facitis quos colamus.* Avgvst. reſpondit, Planè ſi non dictum eſſet, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, ſed dictum eſſet, Beati qui ſeipſos præcipitant, implerent cælum martyres veſtri: ſanè de corporibus eorum multos terrarum flores videmus, ſed ſicut ſolet dici, flos cinis.

CAPVT LXXII. Matth. 23.

Petilianvs dixit, *Cùm ergo falſando mandata beati non ſitis, vos diuinis ſententiis Chriſtus Dominus condemnat. Væ autem vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines, vos enim non intratis, neque introeuntes ſinitis. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelytum, & cùm factus fuerit, facitis eum fi-*

D *lium gehennæ duplicius quàm vos. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham & anethum & cyminum, & relinquitis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiam & fidem. Hæc autem oportebat facere, et illa non omittere: Duces cæci liquantes culicem, camelum autem glutientes. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis monumentis dealbatis, quæ à foris apparent hominibus ſpecioſa, intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia: ſic & vos à foris quidem apparetis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.* Avgvstinvs reſpondit, Dic mihi verum aliquid dixeris quod in vos viciſſim ore maledico, & contumelioſo ſimiliter dici non poſſit? Sed ex ſuperioribus quæ à me dicta ſunt inueniet, qui voluerit hæc in vos non per vana conuitia, ſed per vera teſtimonia poſſe dici. Veruntamen quia ex occaſione

Circumciſio pro baptiſmo habebat antiquus populus Dei.

ſione prætermittendum non eſt: certè antiquus populus Dei, circumciſionem pro baptiſmo habebat. Quæro ergo ſi quem feciſſent iſti in quos tanta dicuntur, phariſæi proſelytū, qui ſi eos imitaretur, ſicut dictum eſt, filius gehennæ fuiſſet duplo quàm illi: vtrum ſi corrigeretur, & vellet imitari Simeonem, Zachariā, Nathanaelem, iterum ab eis circūmcidēdus iudicaretur? Quod ſi ridiculum eſt dicere, quamuis more atq; ore vaniloquo talibus nos comparetis, quare poſt nos baptizatis? Quòd ſi vos tales eſtis, quanto nos verius & melius poſt vos non baptizamus: ſicut nec illi quos nominaui, poſt peſſimos phariſæos circumcidi debebāt. Deinde cùm tales ſederint ſuper cathedram Moyſi, cui Dominus honorē ſeruauit, quare vos propter eos quos iſtis ſiue iuſtè ſiue iniuſtè comparatis, cathedram Apoſtolicam blaſphematis?

CAPVT LXXIII. Matth.10.

PETILIANVS dixit, *Sed nos Chriſtianos iſta non terrent: quod enim eſtis malefacturi, à Chriſto Domino habemus antè mandatum, Mitto, inquit, vos ſicut oues in medio luporum. Lupinam rabiem vos impletis, qui non aliter eccleſiis inſidias facitis aut paratis, quàm lupi ouilibus inhiantes, pernicie ſemper atque impetu; ſuffectis ſanguine faucibus iram anhelantem* † *ſuſpirant.* AVG. reſpondit, Vellem in vos dicere iſtam ſententiam, ſed nollem iſtis verbis: nimis inepta vel potius inſana ſunt. Illud autem opus erat, vt certis aliquibus documentis, non vaniſſimis maledictis nos lupos eſſe oſtenderetis, vos autem oues. Nam cùm & ego dixero, nos ſumus oues, vos autem lupi, ideóne putes intereſſe aliquid, quia tu illa verbis turgidis dicis? ſed attēde vt ego probè quod dico: Nempe Dominus, quod velis nolis noſti, ait in Euangelio, Quæ ſunt oues meę, vocem meam audiūt & ſequuntur me. Multæ ſunt de diuerſis rebus voces Domini: verùm exempli gratia, ſi quiſpiam dubitaret vtrum in corpore idem Dominus reſurrexerit, & recitarentur eius verba dicentis: Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere: ſi & his auditis ad credendum reſuſcitatum corpus eius nollet acquieſcere, non vtique inter oues Domini deputaretur, quia vocem eius auditam non ſequebatur: Sic & nunc quoniam quæſtio eſt inter nos, vbi ſit Eccleſia; cum ex ipſo Euāgelij loco vbi poſt reſurrectionem ſuum corpus etiam palpandum dubitātibus præbuit, diſputantibus conſequentia verba recitamus, vbi futuram eccleſiæ latitudinem demonſtrauit, dicens, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorū in omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem: & vos omnibus gentibus vbi hæc completa ſunt communicare non vultis: quomodo eſtis oues huius paſtoris, cuius auditis vocibus non ſolùm non obſequimini, verumetiam repugnatis? Et oues quidem vos non eſſe hinc dicemus: eſſe autē lupos audite vnde doceamus. Iam enim vbi ſit Eccleſia verbis ipſius apparet, manifeſtum eſt vbi ſit ouile Chriſti. Ab hoc igitur ouili certiſſimis verbis Domini demonſtrato & expreſſo, quicunque, non dico per falſa, ſed quod manifeſtum eſt, per incerta hominum crimina oues ſegregant, & ab vnitatis atque charitatis vita ereptas, & alienatas necant, nónne ipſi ſunt lupi rapaces? At enim & ipſi Dominum Chriſtum laudant & prædicant. Hi ſunt ergo de quibus ipſe ait, Induti pellibus ouium, intus autem ſunt lupi rapaces. Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Ouina pellis eſt in Chriſti laudibus, lupinus fructus in maledicis dentibus.

(Margin: † reſpirāt. — Ioan.10. — Luca 24. — Matth 7.)

CAPVT LXXIIII.

PETILIANVS dixit, *O miſeri traditores, impleri quidem ſcripturam ſic decuit: ſed in vobis hoc doleo, quòd partes malitiæ vos implere meruiſtis.* AVG. reſpondit. Poſſem ego magis dicere, O miſeri traditores, ſi mihi placeret, imò ſi iuſtitia ſuaderet, omnibus vobis obij- A cere quorundā facta veſtrorum. Quod ergo ad omnes vos pertinet, ô miſeri hæretici, cætera iam verba tua ego dixerim, ſcriptum eſt enim, Oportet & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant inter vos. Impleri ergo ſcripturam ſic oportuit: ſed in vobis hoc doleo, quod partes malitiæ implere vos meruiſtis. 1.Cor.11.

CAPVT LXXV. Ioan.13.

PETILIANVS dixit, *Nobis autem Dominus Chriſtus contra veſtra feralia patientiam ſimplicem innocentiamq́ mandauit. Quid enim dicit? Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos: In hoc enim ſcient omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem inuicem habueritis.* AVG. reſpondit, Niſi hæc verba longè à veſtris moribus aliena in ſermonis veſtri ſuperficiē trāſferretis, quomodo vos ouina pelle tegeretis?

CAPVT LXXVI.

PETILIANVS dixit, *Paulus quoque Apoſtolus cùm perſecutiones immenſas ab omnibus gentibus pateretur, à falſis fratribus pertulit grauiores, ſicut de ſe ipſe teſtatur frequenter afflictus: Periculis ex gētibus, periculis ex genere, periculis à falſis fratribus. Quiq́ iterū dicit, Imitatores* B *mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Cùm igitur nos falſos fratres appellatis, Pauli magiſtri patientiam ſub noſtris periculis imitamur.* AVG. reſpōdit, Certè iſti ſunt falſi fratres, de quibus alio loco idem Apoſtolus ita conqueritur, Timotheo prædicans germanam ſynceritatem, Neminem, inquit, habeo vnanimem qui germanè de vobis ſolicitus ſit: omnes enim ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti: vtique de his loquebatur qui tunc quando illam ſcribebat Epiſtolam cum illo erant. Non enim omnes qui erant vbicunque Chriſtiani, ſua quærebāt, non quæ Ieſu Chriſti. De his ergo, vt dixi, hæc ingemuit, quos eo tempore cùm iſta ſcriberet ſecum habebat. Quos enim alios tangit, cùm alibi dicit, Foris pugnæ, intus timores: niſi eos quos tantò vehemētius, quantò interius metuebat? Si ergo velles imitari Paulum, intus eſſes falſorum fratrum tolerator, non foris innocentium calumniator.

(Margin: 2.Cor.11. — 1.Cor.4. — Philip 2. — 2.Cor.7.)

CAPVT LXXVII. 1.Cor.13.

PETILIANVS dixit, *Nam qualis fides in vobis eſt,* C *quæ non habet charitatem? Paulo ipſo dicente, Si linguis hominum loquar, & angelorum ſcientiam habeam, charitatem autem non habeam, ita ſum tanquam æramentum tinniens, aut cymbalum concrepans. Aut ſi habuero prophetiam, & nouerim omnia ſacramenta & omnem ſcientiam, & ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem nō habeam, nihil ſum. Et ſi diſtribuero omnē ſubſtantiam meam pauperibus, et ſi tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt.* AVG. reſpondit, Hoc eſt quod paulo antè dixi, pelle te ouina contegi velle, vt ſi fieri poteſt prius te ouis mordentem ſentiat, quàm pręſentiat venientem. Nónne iſta eſt charitatis laus quæ veſtram calumniā ſolet lucidiſſima veritate conuincere? An ideo arma iſta noſtra non erunt, quia vos ea præoccupare conamini? Prorſus hæc iacula viua ſunt, vndecunque iactentur agnoſcuntur quos perimant. Si à nobis miſſa fuerint, in vobis hærebunt: ſi à vobis mittuntur, in vos D retorquentur. His enim nos Apoſtolicis verbis commendantibus eminentiam charitatis vobis ſolemus oſtendere, quomodo non proſit hominibus, quamuis in eis ſint vel ſacramenta vel fides vbi charitas nō eſt, vt cùm ad catholicam vnitatem venitis intelligatis quid vobis conferatur, & quantum ſit quod minus habebatis. Charitas enim Chriſtana niſi in vnitate eccleſiæ non poteſt cuſtodiri: atque ita videatis ſine illa nihil vos eſſe, & ſi baptiſmū & fidem teneatis, & per illā etiam mōtes tranſferre poſſitis. Quòd ſi hæc & veſtra ſententia eſt, non in vobis deteſtemur & exufflemus vel Dei ſacramenta, quæ nouimus, vel ipſam fidem, ſed teneamus charitatem ſine qua & cum ſacramentis & cum fide nihil ſumus. Tenemus autem charitatem ſi amplectimur vnitatem: Amplectimur autem vnitatem ſi eam non per verba noſtra in parte confingimus,

gimus,ſed per verba Chriſti in vnitate cognoſcimus.

CAPVT LXXVIII. 1.Cor.13. PETILIANVS dixit: *Et iterum, Charitas enim magnanima eſt & benigna, charitas non æmulatur, nō agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt: vos autem quæritis aliena: Non iritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati: Omnia tolerat, omnia ſuſtinet: Charitas nūquam excidit. Hoc eſt breuiter dicere, non perſequitur charitas; non aduerſum cæteras animas Imperatores inflammat, non aliena diripit, non etiam homines quos ſpoliabat occidit.*

AVG. reſpondit: Quoties tibi dicturus ſum, hæc ſi non probatis, ad nemine pertinet: ſi autē probatis, ad nos nō pertinēt, ſicut nec ad vos, quæ veſtri quotidie cōmittunt per ſcelera furioſorū, per luxurias vinolentorū, per cæcitatē præcipitatorū, per tyrannidē raptorū: quis nō videat verū eſſe quod clamo? Sed nunc ſi eſſet in te charitas, cōgauderet veritati. Quàm enim eleganter ſub pelle ouina dicitur, charitas omnia tolerat, omnia ſuſtinet: vbi autē ventū fuerit ad examen, B lupini dentes operiri nō poſſunt. Cùm enim charitas te propter id quod dictum eſt, Suſtinentes inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis: etiam ſi qua mala intus noſſes, cogeret, non eis quidem conſentire, ſed tamen ea ſi prohibere non poteras ſuſtinere, ne propter malos ventilabro vltimo ſeparandos, nunc à bonorum ſocietate pacis vinculū abrumperes: foras vento leuitatis excuſſus, paleæ crimen obiicis tritico, & quæ fingis de malis, per contagionem valere & in bonis affirmas. Et cùm Dominus dixerit, Ager eſt hic mundus, meſſis autem eſt finis ſeculi, cùm de frumentis & zizaniis dixiſſet, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: tu laboras verbis tuis: vt frumenta iam per totum agrum defeciſſe, & ad exiguam particulam veſtram remanſiſſe credantur, dum vis vt habeatur Chriſtus mendax, tu autem verax: & loqueris quidem contra conſcientiam tuam. Neque enim verè quiſquam quoquo modo intuens Euangelium: audet in animo ſuo dicere, per tot gentes in quibus penè reſpondetur vna voce amen, & cantatur halleluia, non eſſe Chriſtianos: & tamen ne pars Donati, quæ orbi terrarum non communicat, errare videatur, ſi quis tibi angelus de cælo qui poſſet intueri vniuerſum orbem terrarum, diceret extra communionem veſtram nuſquam eſſe innocentes & bonos, proculdubiò gauderes ſuper iniquitate generis humani, & vera te dixiſſe antequam cognoſceres gloriareris. Quomodo eſt ergo in te charitas, quę non gaudet ſuper iniquitate? Sed noli falli: Sunt per agrum, id eſt, per mundū vſque ad finem ſeculi creſcentia frumenta Dominica. Chriſtus hoc dixit, Chriſtus eſt veritas: Sit in te charitas, & congaudeat veritati. Contra Euangelium & ſi angelus de cælo euangelizauerit, anathema ſit.

Ephes.4. Matth.13. Galat.1.

CAPVT LXXIX. PETILIANVS dixit: *Poſtremò quæ eſt ratio perſequendi vos miſeri interrogo, ſi putatis forſitan vos aliqua legis authoritate peccare?* AVG. reſpondit: Qui peccat, non peccat legis authoritate, ſed contra legis authoritatem. Quia verò interrogas quæ ſit ratio perſequendi, viciſſim te interrogo, cuius ſit vox in Pſalmo dicentis, Detrahētem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar. Quære itaque perſecutionis vel cauſam vel modum, & noli tanta imperitia generaliter malorum perſecutores reprehendere.

Pſal. 100.

CAPVT LXXX. PETILIANVS dixit: *Ego verò econtrà reſpondeo, Ieſum Chriſtum neminem perſecutum, & cùm aliquæ ſectæ Apoſtolis eidē ſuggerentibus diſplicerent: Ita enim fidem venerat facere vt non cogèret homines, ſed potius inuitaret, dicunt illi Apoſtoli, Multi in nomine tuo manus imponunt, & nobiſcum non ſunt. Dixit Ieſus, Dimittite illos, ſi cōtra vos non ſunt, pro vobis ſunt.* AVG. reſpondit: Verum dicis, multò vberius te prolaturum de tuo quæ in Scripturis nō inueniuntur. Si enim de Scripturis ſanctis velis teſtimo- A nia proferre, nunquid ea quę non inueneris proferres? veſtra autem mendacia quàm multa ſint, in veſtra poteſtate eſt. Vbi enim ſcriptum eſt quod poſuiſti, vel quando aut à Domino illud ſuggeſtum eſt, aut à Domino illud reſpōſum eſt, Multi in nomine tuo manus imponunt, & nobiſcum non ſunt? Nūquam filio Dei quiſquam diſcipulorum dixit, vnde nec illud ab eo reſponderi potuit, Dimittite illos, ſi contra vos non ſunt, pro vobis ſunt: ſed eſt quoddam ſimile quod reuera in Euāgelio legimus de quodam ſuggeſtum eſſe Domino qui dæmonia in eius nomine eiiciebat, & cum diſcipulis eum non ſequebatur, vbi Dominus ait, Nolite prohibere: Qui contra vos nō eſt, pro vobis eſt. Hoc autem ad ſectas demonſtrādas quibus pepercisse Dominus videatur, omnino nō pertinet, ſed ſi te nonnulla fefellit ſimilitudo ſententiæ, non eſt mendacium, error humanus eſt. Si autē imperitis Scripturarū ſanctarū nebulas falſitatis iniicere voluiſti, compungaris & cōfundaris & corrigaris. Eſt tamē quod de hoc ipſo de quo Domino ſuggeſtū eſt, nos agamus. Quomodo enim tunc præter communionem diſcipulorum, valebat tamen plurimum ſanctitas nominis Chriſti: ſic præter eccleſiæ communionem valet ſanctitas ſacramenti. Neque enim baptiſmus conſecratur niſi in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Quis autem inſaniſſimus dixerit, etiam præter eccleſiæ communionē nomen filij valere? Quid enim poteſt valere in homine ſanando, non autem valere in baptiſmo cōſecrando? Sed planè præter eccleſiæ communionem & vnitatis ſanctiſſimū vinculum, & charitatis ſupereminētiſſimum donum, nec ille à quo dæmonium eiicitur, nec ille qui baptizatur, æternam vitam conſequitur: ſicut nec illi qui per communionem ſacramentorum intus videntur, & per iniquitatem morum foris intelliguntur. Quòd autem Chriſtus etiam corporaliter fuerit perſecutus eos quos de templo expulit flagellando, iam ſuprà diximus.

Luc.9.

CAPVT LXXXI. Philip.1. PETILIANVS dixit: C *Sanctus verò apoſtolus Paulus hæc dicit, Quoquo autem modo, inquit, Chriſtus annuncietur.* AVG. reſpōdit: Contra te loqueris, ſed tamē quia pro veritate loqueris, ſi eam dilexeris, pro te ſit quod loqueris. Quæro enim abs te, de quibus hoc dixerit apoſtolus Paulus? Recolamus hoc paululum, ſi placet. Quidam, inquit, per inuidiam & contentionem, quidam verò per bonam voluntatem Chriſtum annūciant, quidam ex charitate, ſcientes quia in defenſionem Euangelij poſitus ſum: quidam verò & per cōtumaciam Chriſtum annunciant non caſtè, exiſtimantes tribulationem ſuſcitari vinculis meis. Quid enim? Dū omni modo ſiue occaſione ſiue veritate Chriſtus annūcietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Videmus iſtos rem quidem ſanctam & caſtam & veram, non tamen caſtè annunciaſſe, ſed per inuidiam & contentionem, ſine chari- D tate, ſine caſtitate. Certè paulo antè laudes charitatis aduerſus nos dicere videbaris ex Apoſtoli teſtimonio, quia, Vbi charitas non eſt, quicquid fuerit nihil prodeſt: Ecce in iſtis charitas non eſt, & tamē erat Chriſti prędicatio, de qua ſe gaudere ſic dicit Apoſtolus, Neq; enim malo iſtorum gaudet, ſed bono nominis Chriſti. In ipſo quippe charitas erat, quæ non gaudet ſuper iniquitate, cōgaudet autē veritati. Inuidia porrò, quæ in illis erat, diabolicū malū eſt: hac enim & cecidit & deiecit. Hi ergo tā mali quos ſic arguit Apoſtolus, in quibus erat tantū bonū, de quo gaudet Apoſtolus, vbi erāt, intus an foris? Elige quod volueris. Si intus, ecce nouerat eos Paul', & eū tamē nō polluebāt: ſic vos nō pollnerent in vnitate orbis terrarū, de quibus neſcio quæ ſeu vera dicitis, ſeu falſa confingitis. Quare ergo vos ſeparaſtis? quare ſacrilegio ſcelerati ſchiſmatis peremiſtis? Si autē foris erant, ecce & in eis qui foris ſunt vtique ad vitam æternā, quia charitatē nō habēt,

Ibidem. 1.Cor.13. Inuidia diabolicū malum.

& vnitatem non tenent, pertinere non poſſunt: ineſt A tamen ſanctitas nominis Chriſti, quorum prædicationem Apoſtolus propter ipſam nominis ſanctitatem, quamuis illos deteſtetur, gaudendo confirmat. Rectè ergo ipſi nomini non facimus iniuriam cùm ad nos veniunt qui foris erant, ſed ipſos corrigimus, illud honoramus. Vos itaque videte quàm nefariè in eis quorum facta ſicut videtur arguitis, etiam ſacramentum nominis Chriſti, quod in eis ſanctum eſt, exufflatis. Et tu quidem iſtos quos commemorauit Apoſtolus, ſicut verba tua indicant, foris ab Eccleſia fuiſſe arbitraris: Ita cùm times à catholicis pati perſecutionem, de qua nobis loquendo facis inuidiam, confirmaſti in hæreticis Chriſti nomen, cui baptizando facis iniuriam.

CAPVT LXXXII. PETILIANVS dixit: *Si igitur tanta potentia fidei non eſt aliquibus aduerſata, qua tu ratione perſequeris, vt cogas homines inquinari?* AVG reſpondit: Nec perſequimur vos, niſi quemadmodum perſequitur veritas falſitatem. Nec ad nos pertinet, ſi quis vos aliter perſecutus eſt, ſicut nec ad vos quicquid noſtri ſimiliter faciunt: nec vos cogimus inquinari ſi ſuademus ſanari.

23. q. 4. cap. Qui peccat.

CAPVT LXXXIII. PETILIANVS dixit: *Quod ſi cogi per legem aliquem vel ad bona licuiſſet, vos ipſi miſeri à nobis ad fidem puriſſimam cogi debuiſtis. Sed abſit abſit à noſtra conſcientia, vt ad noſtram fidem aliquem compellamus.* AVG. reſpōdit: Ad fidem quidem nullus eſt cogendus inuitus, ſed per ſeueritatem, imò & per miſericordiam Dei tribulationū flagellis ſolet perfidia caſtigari. Nunquid quia mores optimi libertate volūtatis eliguntur, ideo mores peſſimi non legis integritate puniuntur? Sed tamen malè viuendi vltrix diſciplina præpoſtera eſt, niſi cùm præcedens bene viuendi doctrina contemnitur. Si quæ igitur aduerſus vos leges conſtitutæ ſunt, non eis benefacere cogimini, ſed malè facere prohibemini. Nam bene facere nemo poteſt niſi elegerit, niſi amauerit, quod eſt in libera volūtate: timor autē pœnarum & ſi nondum habet delectationem bonæ conſciētiæ, ſaltem intra clauſtra cogitationis coërcet malam cupiditatem. Qui tamen † aduerſas leges conſtituerunt quibus veſtra comprimatur audacia, nónne hi de quibus dicit Apoſtolus, Quia non ſine cauſa gladium portāt, miniſtri enim Dei ſunt, vindices in iram ei qui malè agit? Tota igitur quæſtio eſt, vtrum vos nō malè agatis, quibus tanti ſchiſmatis ſacrilegium obiicit orbis terrarum: cuius quæſtionis diſcuſſione neglecta, ſuperflua loquimini, & cùm viuatis vt latrones, mori vos iactatis vt martyres. Et quia vel ipſas leges vel inuidiam formidatis, vel ad reſiſtendum impares eſtis, non dico aduerſus tot homines, ſed aduerſus tot gentes catholicas, etiam de māſuetudine gloriamini, quòd ad veſtram partem neminem cogitis. Iſto modo & miluus cùm pullos rapere territus non potuerit, columbū ſe nominet. Vbi enim potuiſtis, & non feciſtis? Vnde oſtenditis quòd plura faceretis ſi poſſetis. Quādo Iulianus vobis, Chriſti inuidens paci, baſilicas reddidit vnitatis, quæ ſtrages à vobis factæ ſunt, quando vobiſcum apertis templis ſuis etiam dæmones exultabant? Quis commemorare ſufficiat, bello Firmiano quæ à vobis Rogatus Maurus pertulerit? Ipſa Mauritania Cæſarienſis interrogetur, & tempora Gildoniana, quia vnus collega veſter familiariſſimus amicus eius fuit. Viderint Maximianiſtæ quæ ſenſerint, nam Felicianum ipſum qui modò vobiſcum eſt, ſi ad iuſiurandum liceret prouocare, verum ad communionem veſtram non inuitum Optatus redire compulerit: mouere labia non auderet, præſertim ſi eius faciem populus Muſtitanus intueretur, quo teſte illa tunc facta ſunt. Sed iſti, vt dixi, viderint quæ paſſi fuerint ab eis, cum quibus Rogato talia fecerant: Ipſa catholica Eccleſia ſolidata principibus catholicis imperātibus terra marique armatis turbis ab Optato atrociter & hoſtiliter oppugnata eſt. Quæ res coëgit tunc primò aduerſus vos allegari apud vicarium Seranum legē illam de decem libris auri, quas veſtrum adhuc nullus pendit, & nos crudelitatis arguitis. Quid autem māſuetius ſit quàm vt coërcitione damnorum tanta veſtra ſcelera mulctarentur? Quis autē poſſit enarrare omnia quę nulla amicitia iudicū aut aliquarum poteſtatū, quiſque vbi potuerit, in locis veſtris propria dominatione committatis? Quis veſtrum in plebibus veſtris nō aliquid tale vel à prioribus comperit, vel ipſe expertus eſt? Nónne apud Hipponem vbi ego ſum, non deſunt qui meminerint Fauſtinum veſtrum regni ſui tempore præcepiſſe, quoniam catholicorū ibi paucitas erat, vt nullus eis panem coqueret, ita vt cuiuſdam diaconi noſtri furnarius inquilinus domini ſui panem incoctum abiecerit, eique nulla exilij lege dānato, communicationē non ſolū in ciuitate Romana, ſed etiam in patria ſua; nec ſolū in patria ſua, ſed etiam in domo B ſua negauerit? Quid nuper, quod ipſe adhuc lugeo, nónne Criſpinus veſter Calamenſis eū emiſſet poſſeſſionē, & hoc emphyteuticā, nō dubitauit in fundo catholicorū imperatorū, quorū legib[9] nec in ciuitatibus eſſe iuſſi eſtis, vno terroris impetu octoginta fermè animas miſerabili gemitu muſſitantes rebaptizando ſubmergere? Quibus autē niſi talibus factis etiā ipſas de quibus conquerimini leges, lōgè quidem infra meritum ſceleris veſtri, ſed tamē qualeſcunque ferri coëgiſtis? An verò violentis incurſibus Circumcellionum veſtrorum, qui ſub veſtro principatu furioſis agminibus militant, non ex agris vndique pelleremur, niſi vos obſides in ciuitatibus teneremus, qui quoquo modo ipſam faciem publicam & honeſtorum reprehenſionem, & ſi non timore vel pudore ferre nolitis. Noli ergo dicere, abſit abſit à noſtra conſcientia, vt ad noſtram fidem aliquem compellamus. Facitis enim vbi poteſtis: vbi autem non facitis, nō poteſtis, ſiue legum ſiue inuidię timore, ſiue reſiſtentium multitudine.

Leges pœnales aduerſus hæreticos, ſchiſmaticos, & cæteros maleficos aliquid valeant, vide & infrà cap. 84.

[illegible] ſenti, aduerſus vos leges.

Rom. 13.

Rogatus Maurus. Optatus Gildonianus [illegible]

Rogatiſtæ Maximianiſtas [illegible] præceſſerunt.

Donatiſtæ vetant catholicis panem coqui.

Hipponem Romanā vocat ciuitatē, quòd vel iuris vel poteſtatis eſſet Romanorū. • vide epiſt. 173 . 10. 2.

CAPVT LXXXIIII. C PETILIANVS dixit: *Dicit enim Dominus Chriſtus, Nemo venit ad me niſi quem pater attraxerit. Cur autem vos non liberum arbitrium vnicuique ſequi permittitis, cùm ipſe Dominus Deus liberum arbitrium dederit hominibus, viam tamen iuſtitiæ oſtendens, ne quis forſitā neſcius deperiret. Dixit enim, Poſui ante te bonū & malum, poſui ante te ignem & aquam, quod volueris elige. Ex quo vos arbitrio miſeri, vobis non aquam ſed ignem potius elegiſtis: ſed tamen, inquit, bonum elige vt viuas: qui non vis bonum eligere, viuere te nolle damnaſti.* AVG. reſpōdit: Si tibi proponam quæſtionem, quomodo Deus pater attrahat ad filium homines quos in libero dimiſit arbitrio, fortaſſis eam difficile ſoluturus es. Quomodo enim attrahit, ſi dimittit vt quis quod voluerit eligat? & tamē vtrunque verum eſt, ſed intellectu hoc penetrare pauci valent. Sicut ergo fieri poteſt, vt quos in libero D dimiſit arbitrio, attrahat tamen ad filium pater: ſic fieri poteſt, vt ea quę legum coërcitionibus admonentur, non auferant liberum arbitrium. Quidquid enim homo durum & moleſtum patitur, admonetur vt cogitet quare patiatur; vt ſi pro iuſtitia ſe pati perſpexerit, idipſum bonum eligat pro iuſtitia talia ſuſtinere. Si autem viderit iniquitatem eſſe pro qua patitur, ſe infructuoſiſſimè laborare atque cruciari conſiderans, mutet in melius voluntatem, ſimúlque careat & moleſtia ſterili & ipſa iniquitate. Multo itaque grauius & pernicioſius nocitura, & vos cū aliquid aduerſus vos reges conſtituunt, admoneri vos credite, vt cogitetis quare iſta patiamini. Si propter iuſtitiam, reuera illi perſecutores veſtri ſunt, vos autē beati qui perſecutionem paſſi propter iuſtitiam, poſſidebitis regnū cælorum. Si autem propter iniquitatē ſchiſmatis veſtri, quid illi niſi correctores veſtri ſunt, vos autē ſicut cæteri diuerſorū ſcelerum rei, qui pœnas legibus pendunt,

Ioan. 6.

Eccl. 15.

Legum coërcitiones nō auferunt liberum arbitrium. Legum pœnas diluunt [illegible].

23. q. 5. cap. Ad fidem.

dunt, profectò infelices & in hoc ſeculo & in futuro? Nemo ergo vobis aufert liberum arbitrium: ſed vos diligenter attendite quid potius eligatis, vtrum correcti viuere in pace, an in malitia perſeuerantes, falſi martyrij nomine vera ſupplicia ſuſtinere. Sic vos autẽ alloquor, quaſi verò aliquid dignum veſtra iniquitate patiamini, cùm tanta indigna faciatis, & in tanta impunitate regnetis; ita furioſi, vt per Dei laudes amplius quàm buccina bellica terreatis: ita calũnioſi: vt etiam ſpontanea veſtrorum præcipitia noſtris perſecutionibus imputetis. Dicit etiam quaſi præceptor benigniſſimus, *Qui non vis bonum eligere, viuere te nolle damnaſti*. Ita verò ſi criminationibus veſtris crederemus, benignè viueremus: quia Dei promiſſionibus credimus, viuere nos nolle damnamus. Bene, vt arbitror, meminiſti quid Apoſtoli dixerint Iudæis quãdo Chriſtum

Act. 5. prædicare prohibebantur: hoc ergo & nos dicimus vt reſpondeatis nobis, Vtrum Deo magis obediendũ ſit an hominibus? Traditores, thurificatores, perſecutores, verba ſunt hominum contra homines. In ſola dilectione Donati remanſit Chriſtus: verba ſunt hominum extollentium gloriã hominis ſub nomine Chri-

Prou. 14. ſti, vt gloria minuatur ipſius Chriſti. Scriptũ eſt enim, In lata gente gloria regis, in diminutione autẽ populi

Luc. 24. contritio principis: hęc ergo verba ſunt hominum. At illa in Euangelio, Quia oportebat Chriſtum pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gẽtes, incipientibus ab Hieruſalem: verba ſunt Chriſti commendantis gloriam quam accepit à patre in latitudine regni ſui. Vtriſque auditis, hanc Eccleſiæ cõmunionem potius eligimus, & hominũ verbis Chriſti verba præponimus. Rogo quis eſt qui nos dicat mala elegiſſe, niſi qui Chriſtum dicit mala docuiſſe?

CAPVT. LXXXV. PETILIANVS dixit: *Nunquid igitur cædem vel ſchiſmaticis Deus iuſſit inferri? Qui ſi omnino præciperet, vos deberetis occidi ab aliquibus Scythis ac Barbaris, nõ tamen à Chriſtianis.* AVG. reſpondit: Veſtri Circumcelliones quieſcant, & nolo nos de Barbaris terreas. Vtrum autem ſchiſmatici nos ſimus an vos, nec ego nec tu, ſed Chriſtus interrogetur vt iudicet Eccleſiam ſuam. Lege ergo Euangelium, & reſpondet tibi, In

Luc. 24. Hieruſalem & in totam Iudæam & Samariam vſque in totam terram. Quiſquis igitur in Eccleſia non inuenitur, iam non interrogetur, ſed aut correctus conuertatur, aut correptus non conqueratur.

CAPVT LXXXVI. PETILIANVS dixit: *Neque enim Dominus Deus humano ſanguine aliquando lætatus eſt, cùm occiſorem fratris Cain in vita carnifice voluerit permanere.* AVG. reſpondit: Si occiſori fratris Deus noluit inferri mortẽ, ſed relinqui carnifici vitam: vide ne fortè hoc ſit, quòd cùm regis cor in manu Dei ſit, vnde multas ad vos commonendos & corripiendos leges ipſe conſtituit:

Hoc cùm ſcriberet Auguſt. nulla extabat adhuc lex in Donatiſtas capitalis. nulla tamen lex regia vos iuſſit occidi: fortaſſe propterea, vt quicũque veſtrũ in pertinaci ſacrilegi furoris aura perſiſtũt, Cain parricidæ ſupplicio & vita carnifice crucietur. Legimus enim multos à famulo Dei Moyſe miſericorditer interfectos: nã in eo quòd pro eorum nefario ſacrilegio ſic eſt Dominum depreca-

Exod. 32. tus, vt diceret, Domine ſi dimittis illis peccatum, dimitte; ſin autem, dele me de libro tuo, ineffabilis eius charitas & miſericordia ſatis apparet. Nunquid ergo ſubitò crudelis effectus eſt, cùm de monte deſcendẽs tot milia iuberet occidi? Conſiderate itaque ne fortè maiore iracundia Dei per tot leges aduerſus vos latas à nullo Imperatore iuſſi fueritis occidi. An illi fratricidæ non vos comparandos putatis? Audite Domi-

Malach. 1. num per Prophetam dicentem, Ab ortu ſolis vſque ad occaſum glorificatum eſt nomen meum in nationibus, & in omni loco incẽſum admouebitur nomini meo & hoſtia pura: Magnum nomẽ meũ in nationibus, dicit Dominus omnipotens. Huic fraterno ſacrificio ſuper quod reſpicit Dominus inuidere vos per calumnias veſtras oſtenditis: & ſi quando audieritis, A

Pſalm. 112. ſolis ortu vſque ad occaſum laudari nomen Domini:

Pſalm. 49. quod eſt viuum ſacrificium, de quo dictum eſt, Immola Deo ſacrificium laudis: ita concidet vultus veſter vt illius homicidæ. Sed quia vniuerſum orbem interimere non poteſtis, odio ipſo rei tenemini, dicente

1. Ioan. 3. Ioanne, Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Et vtinam innocens frater in veſtrorum potius Circumcellionum tela trucidandus, quàm in veſtram linguam rebaptizandus incurrat.

CAPVT. LXXXVII. PETILIANVS dixit: *Monemus vos ergo ſi libenter audiatis, & ſi non libenter accipitis admonemus, quia Dominus Chriſtus non occidendi formam, ſed moriendi Chriſtianis inſtituit. Nam ſi ita repugnantes diligeret, nollet pro nobis occidi.* AVG. reſpondit: Vtinam formam eius ſequerentur martyres veſtri, non ſe præcipitarent, quod ille diabolo ſuggerente non fecit. Vos autem cùm maiores noſtros etiam defunctos falſo teſtimonio perſequimini, vbi accepiſtis hanc formam? quod nos ignotorum criminibus maculare conamini, cùm veſtrorum malefacta notiſſima vobis obeſſe noliris: vbi accepiſtis hanc formam? Sed nimium ſuperbimus ſi de nobis ſuccẽſemus, cùm aduerſus ipſum Dominum vos falſum teſtimonium dicere videamus: quãdoquidem ipſe Eccleſiam ſuam per omnes gentes & promiſit & exhibuit, & vos contradicitis. Hanc verò formam nec ab ipſis Iudæis perſecutoribus accepiſtis: illi enim perſecuti ſunt carnẽ ambulantis in terra, vos Euangelium ſedentis in cęlo. Quod Euangelium mitius pertulit ſæuientiũ regum flammas, quàm veſtras patitur linguas: nam illis incẽdentibus vnitas manſit, vobis loquentibus manere nõ potuit. Qui verba Domini exuſta cupiebant aboleri, non credebant poſſe lecta contemni. Non ergo illi in Euangelio exercerent flammas ſuas, ſi eis contra Euãgelium permitteretis linguas veſtras. In illa perſecutione Euangelium Chriſti ab aliis ſæuientibus quærebatur, ab aliis metuentibus prodebatur, ab aliis ſæuiẽtibus incendebatur, ab aliis diligentibus abſcondebatur, nullis cõtradicentibus oppugnabatur, ſceleratiores vobis perſecutionis partes tranſactã gentium perſecutione ſeruaſtis. Qui Chriſti nomen perſequebantur, Chriſto crediderunt: qui propter Chriſti nomen honorantur, Chriſto contradicunt.

CAPVT LXXXVIII. PETILIANVS dixit: *Ecce vobis pleniſſimum documentum, quòd Chriſtiano non liceat in pernicie aliena verſari: diſciplinæ autem huius initium Petro eſt conſtitutum, ſicut ſcriptum eſt: Percuſſit Petrus auriculam ſerui principis Iudæorum, & abſcidit eam. Dixitque illi Ieſus,* Matth. 26.
Petre recondegladium tuum in theca. Qui enim gladio vtitur, gladio morietur. AVG. reſpondit: Cur ergo non tali voce compeſcitis arma Circumcellionum? An præter Euangelium vos loqui arbitremini, ſi dixeritis, Qui fuſte vſus fuerit, fuſte morietur? Date ergo veniã quia nec illos à quibus Marculũ præcipitatũ eſſe querimini, potuerint prohibere maiores noſtri; neq; enim ſcriptum eſt in Euangelio, Qui aliquem præcipitauerit, præcipitio morietur. Atque vtinam ſicut illa vel falſa vel tranſacta ſunt, ſic iſtorũ lingua ceſſaret. Quanquam fortaſſe iraſcimini quòd legionibus veſtris, etſi non legibus, ſaltem verbis ſubtrahimus armaturam, quia eas ſolis ſæuire fuſtibus dicimus. Vetus quippe iſta eorum malitia fuit, nunc autem nimium profecerunt: Nam inter violenta conuiuia, & cum feminis maritos non habentibus, liberam comitandi, vagandi, iocandi, bibendi, pernoctandi licentiam, nõ ſolùm fuſtes tornare, ſed etiam ferrum vibrare & fundas circum agere didicerunt. Sed cur eis non dicam, (quo animo dicam, & quo illi accipiant, nouerit Deus) In-

ſani, gladius Petri quamuis adhuc carnali motu ani-
mi, tamen pro Chriſti corpore in corpus perſecutoris
exertus eſt: veſtra verò arma aduerſus Chriſtum diui-
23.q.4.cap. Primum. ſa ſunt. Corpus verò cui ille caput eſt, id eſt, Eccleſia
eius, per omnes gentes eſt. Ipſe hoc dixit, & aſcendit
in cęlum, quò eum furor Iudęorum ſequi non potuit,
& membra eius in corpore quod aſcendens commé-
dauit, furor veſter oppugnat. Pro iſtis mem bris aduer-
ſus vos ſæuiunt & vobis reſiſtunt quicunque in ca-
tholica paruę adhuc fidei, eo animo ſunt, quo tũc Pe-
trus fuit cùm ferrum pro Chriſti nomine ſtrinxit. Sed
multum intereſt inter veſtram perſecutionem & iſto-
rum. Vos ſimiles eſtis ſeruo ſacerdotis Iudęorum, quia
ſeruientes principibus veſtris, aduerſus Eccleſiam ca-
tholicã, id eſt, aduerſus Chriſti corpus armamini. Iſti
autem tales ſunt qualis tunc Petrus fuit, qui pro Chri-
ſti corpore, id eſt, pro Eccleſia, etiam corporaliter pu-
gnant. Sed ſi ipſis dicitur vt quieſcant, ſicut Petro
tunc dictum eſt: quanto magis vobis dicendum eſt, vt
al. errore. hæretico † furore depoſito ad ea membra pertineatis
pro quibus illi ſic dimicant. Sed læſi à talibus etiã nos B
odiſtis, & tanquam aures dexteras perdideritis, Chri-
ſtum ſedentem ad patris dexteram non auditis. Sed
quibus loquar, aut quando eis loquar, quibus nec
horam inuenio, vinum etiam mane ructantibus, ſiue
iam ebriis, ſiue adhuc potãtibus? Quinimo & minan-
tur, nõ ſolùm illi, ſed de illis etiã Epiſcopi ipſorum, pa-
rati negare ad ſe pertinere quod fecerint. Donet nobis
Pſalm. 119. Dominus canticũ graduũ, quo dicere poſſimus, Cum
his qui oderunt pacẽ, eram pacificus, cũ loquebar illis,
Vide lib. 3. cont. Creſcon. cap. 67. & li. 4. cap. 60. & 61. debellabãt me gratis. Dicit enim hoc corpus Chriſti,
quod per totã terrã, ab aliis hic, ab aliis alibi, & ab om-
nib⁹ aliis atq; aliis vbicũq; ſunt hæreticis oppugnatur.

Caput LXXXIX. Petilianus dixit: *Ergo, inquam, mortem pro
fide ſubeundam conſtituit, quæ cuique pro communione
facienda. Chriſtianitas enim mortibus proficit. Nam nemo
fideliſſimus viueret, ſi mors à fidelibus timeretur. Dicit
Ioan. 12. enim Dominus Chriſtus, Si granum tritici cadens in ter-
ram non moriatur, ſolum manet: ſi autem moriatur, mul-
tum fructum facit.* Aug. reſpõdit: Vellem ſcire quis
primo de parte veſtra ſe præcipitauerit. Valde quippe
illud granum fertile fuit, vnde tanta ſeges præcipita-
torum cadauerum pullulauit. Sanè cùm verborum
Domini memineritis, quia ſe dixit granum moritu-
rum, & multum fructum facturum: quare ipſi fructui
quòd per totum mundum veraciſſimè prouenerit in-
uidetis, & ei zizaniorum vel paleæ crimina, vel quæ
audiſtis vel quæ finxiſtis obiicitis?

Caput XC. Petilianus dixit: *Sed vos ſpinas atque zizania,
non ſemina ſpargitis, cum quibus vos in ſummo iudicio de-
ceat concremari. Non maledicimus, ſed omnis ſpinoſa con-
ſcientia, Dei ſentẽtia ſic tenetur.* Aug. reſpondit: Sal-
tem commemoratione zizaniorum ſimul tibi & tri-
ticum veniret in mentem, quia vtraque per agrum
iuſſa ſunt creſcere vſque ad meſſem: vos autem ocu-
lum maleuolentię in zizaniis acriter figitis, & contra
ſententiam Chriſti ea ſola per orbem terrarum, exce-
pta Africa, creuiſſe contenditis.

Caput XCI. Matth 5. Petilianus dixit: *Vbi eſt quod dicit Dominus
Chriſtus, Si acceperis alapam, præpara & aliam maxillam?
Vbi eſt illud quòd ſputa in facie paſſus eſt, qui ſputo ſuo ſan
2.Cor.11. ctiſſimo caeci oculos patefecit? Vbi eſt quod dicit apoſtolus
Paulus, Si quis vos in faciem cædit? Vbi eſt quod iterum di-
cit, In plagis ſupra modum, in mortibus frequenter, in car-
ceribus abundantius? Quæ pertulit memorat, non quæ fe-
cit: ſuffecerat fidei Chriſtianæ à Iudæis hæc fieri. Cur hæc
miſeri perpetratis?* Aug. reſpondit: Itane verò vos ac-
cepta alapa præbetis alteram maxillam? Non iſtã vo-
bis famam furioſa veſtra agmina per totam Afri-
cam cum terribili turpitudine paſſim vagantia com-
pararunt. Vtinam vobiſcum paciſcerentur homines,

A vt ſaltem ſecundum veterem legem, oculum pro ocu-
lo, dentem pro dente peteretis, non pro auditis ver-
bis fuſtes erigeretis. Petilianus dixit: Caput XCII.
*Quid autem vobis eſt cum regibus ſeculi quos nunquam
Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit? Quod vt breuiter doceã,* 2.Mach.7.
Machabæos fratres rex perſecutus eſt. Rex quoque tres pue- Dan.3.
*ros, cùm ipſe ſacrilegus eſſet, flammis neſcius religioſis ad-
dixit. Rex quæſiuit animam pueri Saluatoris. Rex iuſtiſſi-* Matth.2.
mum Danielẽ ferinis morſibus, vt putabat, obiecit. Ipſum- Dan 6. Matth.27.
*que Dominum Chriſtum iudex nequiſſimus regis occi-
dit. Inde eſt quod Apoſtolus clamat, Sapientiam loquimur* 1.Cor.2.
*inter perfectos: ſapientiam non huius ſeculi neque princi-
pum huius mundi quæ euacuatur, ſed loquimur Dei ſapiẽ-
tiam in ſacramento, quæ fuit abſcondita, quam conſtituit
Deus ante ſecula in gloriam noſtram, quam nemo principũ
huius ſeculi cognouit: Si enim cognouiſſent, nõ vtique Do-
minum maieſtatis crucifixiſſent. Sed de priſtinis regibus
paganis hoc dictum ſit. Vos autem huius ſeculi imperatores
quia Chriſtiani eſſe deſiderãt, nõ permittitis eſſe Chriſtia-
nos, cum fuco & nebula veſtri mendacij eoſdem bona mẽte
credentes, ad iniquitatem veſtram prorſus adducitis, vt ar-
mis ſuis contra hoſtes reipublicæ præparatis in Chriſtianos
incurrant, putẽntque ſe ſuaſionibus veſtris Deo officium
facere, ſi nos quos odiſtis occidant, dicente Domino Chri-
ſto, Veniet, inquit, tempus vt qui vos occiderit, putet ſe* Ioan.16.
*Deo officium facere. Nihil igitur intereſt vobis malè do-
centibus, vtrum reges orbis terrarum, Pagani, quod abſit,
an Chriſtiani eſſe deſiderent, cùm eoſdem contra Chri-
ſti familiam non ceſſatis armare. Neſcitis autem, aut po-
tius non legiſtis quòd crimine hominem occidentis, ma-
ius crimen eſt ſuaſoris? Iezabel in mortem hominis iuſti* 3.Reg.21.
*vel pauperis, maritum ſuum excitauerat regem, pari tamẽ
ſupplicio vir & vxor ambo perierunt. Neque enim vos ali-
ter reges impellitis, quàm vt ſæpe ſubtilis ſuadela feminea
reges impulit in reatum. Etenim per filiam vxor Herodis* Matth.14.
impetrauit ac meruit in diſco ad menſam caput Ioannis af- Matth.27.
*ferri. Pontium Pilatum Iudæi ſic coëgerunt, vt Chriſtum
C Dominum cruci ſuffigeret, cuius ſanguinem vindicẽ ſuper
ſe ſemper ac ſuos manere voluerunt. Ita vos igitur ſangui-
ne noſtro peccantes obruitis: Nõ enim & ſi iudex percutiat,
nõ veſtræ nos potius calũniæ feriũt. Dicit enim Propheta
Dauid ex Domini Chriſti perſona, Quare fremuerũt gẽ-* Pſalm.2.
*tes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterũt reges terræ,
& principes conuenerunt in vnum, aduerſus Dominum,
& aduerſus Chriſtum eius: Dirumpamus vincula eorum,
& proiiciamus à nobis iugum ipſorum. Qui habitat in cæ-
lis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Tunc loque-
tur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos. Ego
autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctũ
eius, prædicans præceptum eius. Dominus dixit ad me, Fi-
lius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi
gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos
terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli eos
comminues. Ipſóſque, id eſt, reges, ne quaſi ignari vel ne-
ſcij perſequi cuperent Chriſtianos, his præceptis admonuit
D ne perirent, quæ illos præcepta quia neſciunt, vtinam nos
doceremus: aut certè vos illis ſine dubio oſtẽderetis, ſi velle-
tis vt viuerent: vel certè quod tertium eſt, ipſos ſibimet le-
gere veſtra malitia permiſiſſet, primus Dauidicus Pſal-
mus illis omnino ſuaderet, vt Chriſtiani viuerent & re-
gnarent, quos quidem malè decepiſtis, dum vobis ſeſe com-
mittunt. Vos namque illis quæ mala ſunt fingitis, & quæ
bona ſunt occultatis. Hoc tandem legãt vel ſerius quod olim
legere debuerunt. Quid enim dicit? Et nunc reges intelligi-* Ibidem.
*te, erudimini qui iudicatis terram: Seruite Domino in ti-
more, & exultate ei cum tremore: Apprehendite diſciplinã,
nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta:
Cùm exarſerit quàm citò ira ipſius ſuper vos: beati omnes
qui confidunt in eo. Imperatores, inquam, ſuaſionibus pre-
mitis, vt Pilatum quem, vt diximus, Iudæi preſſerunt, li-
cet ipſe clamauerit lauans publicè manus, Liber ſum à ſan-* Matth.27.
guine

guine huius iuſti: tam en quomodo potuit à crimine mundus eſſe qui fecit? Sed vt vetera taceã, in veſtris exẽplis aduertite imperatores quàm plures ac iudices veſtros perſecutionem nobis faciẽdo periſſe: vt relinquã Neronem, qui primus eſt perſecutus Chriſtianos. Domitianũ ſimiliter Neronis maximã patrem, Traianum, Getam, Deciũ, Valerianum, Diocletianum: periit etiam Maximianus, qui dũ thura prædicarent, incenſis codicibus Dominicis primus Marcellinus, Epiſcopus Romanorum qui fuit, ſed & Carthaginis Menſurius, & Cæcilianus ex ipſis ſacrilegis flammis, vt fauillæ vel cineres remanſerunt: thuris enim conſcientia omnes implicuit qui Menſurio conſenſiſtis. Periit Macarius, periit Vrſacius, cũctique comites veſtri Dei pariter vindicta perierunt. Vrſacium namque Barbarica pugna proſtratum, ſæuis vnguibus alites, canúmque auidi (3.Reg.21.) *dentes morſibus diſcerpſerunt. Nónne idem veſtro impulſu percuſſor eſt qui vt rex Achab, quem diximus à muliere perſuaſum, iuſtum pauperem occidit? Ita vos quoque iuſtos & pauperes (circa opem dixerim mundanam, nam gratia Dei in nobis non eſt pauper) nõ deſinitis iugulare. Non enim ſi cum manu nõ facitis, nõ lingua carnifice hominẽ iugulatis.* (Prouerb.18.) *Scriptũ eſt enim, Mors & vita in manibus linguæ. Omnes ergo qui occiſi ſunt, tu qui ſuaſor es occidiſti. Neque enim manus carnificis niſi lingua tua ferueſcit, & ille dirus pectoris calor in alienũ ſanguinẽ verbis tuis accẽditur ſanguinem iuſtũ ſui vindicẽ diffuſoris.* AVG. reſpondit: Huic loco tam copioſe à te exaggeraro arq; digeſto vbi de regibus ſeculi aduerſus nos inuidioſe loquimini, ſi debitè dignéque reſpondeam, vereor ne me quoque crimineris regum iracundiam in vos concitare voluiſſe: Quanquã cũ more veſtro vniuerſaliter in omnes catholicos huius inuectionis impetu feraris, nec me vtique prætermittis. Curabo tamẽ oſtẽdere, ſi potuero, te potius hoc feciſſe talia dicendo, quàm me talibus reſpõdendo. Ac primum vide quemadmodũ tibi tu ipſe aduerſeris: certè iſtum locũ ſic exorſus es, *Quid autem vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquã Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit?* His verbis prohibes vtique nos ad reges ſeculi accedere. Et paulo pòſt dicis, *ipſóſque, id eſt, reges, ne quaſi ignari vel neſcij perſequi cuperẽt Chriſtianos, his præceptis admonuit ne perirent: quæ illos præcepta quia neſciunt, vtinam nos doceremus: aut certè vos illis ſine dubio oſtenderetis, ſi velletis vt viuerẽt.* Quomodo igitur nos regum vis eſſe doctores? Et noſtri quidem ſi qua eis amicitia eſt cum regibus Chriſtianis, ſi ea bene vtũtur, nihil peccant: ſi qui verò inde extolluntur, multo leuius quàm vos peccant. Vobis enim qui ſic nos arguitis, quid fuit cum rege pagano, &, quod eſt grauius, apoſtata & Chriſtiani nominis hoſte Iuliano, à quo vobis baſilicas quaſi veſtras reddi deprecantes, hoc in eius laude poſuiſtis, *quòd apud eũ ſola iuſtitia locum haberet?* Quibus verbis (credo enim vos Latinè intelligere,) & idololatria Iuliani, & apoſtaſia iuſtitia eſt appellata. Tenetur petitio quã veſtri maiores dederunt: conſtitutio quam impetrauerunt; geſta, vbi allegauerunt. Euigilate & attẽdite, inimico Chriſti apoſtatæ, aduerſario Chriſtianorum, ſeruo dæmoniorum, talibus verbis ille veſter Pontius ſupplicauit. Ite nunc & nobis dicite, *quid vobis eſt cum regibus ſeculi?* vt ſurdi ſurdis populis legatis quod cum ipſis audire non vultis, Stipulam in oculo fratris tui vides, trabem in oculo tuo non vides. *Quid*, inquis, *vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquã Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit?* Hoc cùm dixiſſes, enumerare conatus es, quos reges iuſti ſenſerint inimicos, nec conſideraſti quòd plures enumerari poſſint quos habuerint amicos. Pater Abrahã à rege diuinitus admonito ne attaminaret eius vxorem, & amiciſſimè habitus eſt, & munus accepit. Iſaac filius eius regem ſimiliter amiciſſimũ expertus eſt. Iacob in Ægyptũ à rege honorabiliter exceptus, cum etiã benedicit. Quid loquar de filio eius Ioſeph,

(Iulianus apoſtata ſupplicantibus Donatiſtis baſilicas à Conſtantino ereptas reſtituit. Iulianũ quomodo Donatiſtæ laudarunt.) (Matth.7.) (Geneſ.20.) (Geneſ.26.) (Geneſ.47.)

Aug. tom. 7.

A qui poſt carceris tribulationem, quo velut igne ſicut aurum caſtitas eius probata eſt, magnis ab eo ſublimatus honoribus, iurabat etiam per Pharaonis ſalutẽ, (Exod.2.) non tanquam typho elatus, ſed beneuolentiæ non ingratus. Regis filia Moyſen adoptauit. Dauid ad alie- (1.Reg.27.) (3.Reg.18.) nigenam regis Iſraël compulſus iniquitate confugit. Helias ante currum peſſimi regis, non illius imperio, ſed ſuo cucurrit obſequio. Heliſæus hoſpitæ mulieri ſi (4.Reg.4.) quid ſibi fortè à rege per eius interceſſionem præſtari vellet, etiam vltrò offerẽdum putauit. Sed ad ipſa iam tempora veniam, quando captiuus Dei populus habebatur: vbi, vt mitius loquar, mira tibi irrepſit obliuio. Volens enim probare quod reges nũquam Chriſtianitas niſi inuidos ſenſerit, commemoraſti tres pueros & Danielem, quæ paſſi ſunt à perſequentibus regibus, nec rebus modò vicinis, ſed planè ipſis admoneri potuiſti, qualis ipſe rex poſt innocentium flammarum miraculum, ſiue in Deo laudando atque prædicando, ſiue in ipſis pueris honorandis extiterit, qua- B lem rex habuerit Danielem, & non recuſantẽ quibus (Daniel.3.) muneribus exornauerit, cùm ille honorem debitum reddens regiæ poteſtati, quod ſatis in verbis eius apparet, donum Dei quo præditus erat indicãdo, interpretando eius ſomnium non ſubtraxit. Vnde cùm ab inuidis ſancto viro ſacrilega væſania calumniantibus inuitus eum rex in lacum leonum mittere cogeretur, (Daniel.6.) quanquam triſtis id fecerit, præſumpſit eum tamẽ per auxilium Domini ſui ſaluum futurum. Itaque cum ille refrenata diuinitus leonum rabie vixiſſet illæſus, ſolicita & amica voce regis ipſius ſibi præmiſſa, & ipſe cum benedictione de lacu reſpondit, Rex in ſeculum viue. Cur iſtas regũ cum ſanctis amicitias, cùm ſermo tuus ibidem verſaretur, cùm iſtorum famulorũ Dei, in quibus hæc acta ſunt, tu ipſe cõmemorares exempla, vel non vidiſti vel videre noluiſti, vel quod neſcio quemadmodum excuſes, viſa notáque tacuiſti? Quod ſi te ſicut cauſæ peſſimæ defenſorem ſtudium falſitatis aſtruere non impediret, & te nolentem vel neſciẽ- C tem à luce veritatis auerteret, profectò reges quoſdã bonos, quoſdam autem malos, & alios ſanctorũ amicos, alios inimicos, ſine vlla difficultate recoleres. Et miramur quòd ſe Circumcelliones veſtri ſic præcipitant. Quis poſt te currebat obſecro? te quis Macarius, quis miles inſequebatur? Nempe in abruptum falſitatis huius nullus noſtrum te impulit. Cur ergo clauſis oculis ſic iſti præceps, vt cùm dixiſſes, quid autem vobis eſt cũ regibus ſeculi? non adiungeres, quos ſæpè Chriſtianitas inuidos ſenſit: ſed non dubitares dicere, quos nũquã Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit? Itáne verò nec ipſe cogitaſti, nec eos qui ſcripta tua legerẽt, cogitaturos putaſti tot regũ exẽpla tibi reclamantia, neſcit quid loquatur. An quia illi quos cõmemoraui, veterũ temporũ fuerũt, ideo tibi eos nihil aduerſari arbitraris, quia nõ dixiſti, quos nunquã iuſtitia niſi inuidos ſenſit; ſed dixiſti, quos nunquã Chriſtianitas niſi inui- D dos ſenſit: ex illo fortaſſis tẽpore volẽs eos intelligi iuſtis inuidere, ex quo Chriſtiani appellari cœperunt? Quid ergo ſibi volũt exẽpla veterũ temporũ, quibus quod imprudẽter dixiſti, imprudẽtius docere voluiſti? Nunquid enim Machabæi, vel tres pueri, vel Daniel non antequã Chriſtus in terra naſceretur, vel egerunt illa vel pertulerunt? Deinde cur, vt paulo antè cõmemoraui, Iuliano Chriſtianitatis inuido ſupplicaſtis? cur ab eo baſilicas petiſtis? cur apud eum ſolam iuſtitiam locum habere dixiſtis? Si Chriſtianitatis inuidus hæc audit, quid ſunt à quibus hæc audit? At verò Cõſtantinus nequaquam Chriſtiani nominis inuidus, ſed planè Chriſtiano nomine glorioſus, memor ſpei, quam gerebat in Chriſto, pro eius vnitate iuſtiſſimè iudicans, acceptari à vobis nec ad ſe appellãtibus meruit, ambo iam Chriſtianis temporibus, ſed non fue-

runt ambo Chriſtiani. Quod ſi ambo Chriſtianitatis inuidi, cur ad vnum eorum ſic appellaſtis, alteri eorum ſic ſupplicaſtis? Si autem quod verum eſt, petentibus tum maioribus veſtris epiſcopale iudicium dederat Conſtantinus, & apud Romam & apud Arelatum, quorum primum apud eum accuſaſtis, ab altero ad eum appellaſtis. Si ergo, quod verum eſt, vnus eorum in Chriſtum crediderat, alter à Chriſto apoſtarauerat, cur Chriſtianus conſulens vnitati cõtemnitur, & apoſtata fauens diuiſioni laudatur? Conſtantinus vobis baſilicas iuſſit auferri, Iulianus reſtitui. Quid horum Chriſtianæ paci conueniat vultis noſſe? Illud fecit qui crediderat in Chriſtum, hoc fecit qui dimiſerat Chriſtum. O quàm velles dicere, malè factum eſt vt Iuliano ita ſupplicaretur, ſed hoc quid ad nos pertinet? Quod ſi diceres, & in his quidem verbis tuis catholica vinceret fides, ad cuius ſanctos toto orbe diffuſos multo minus pertinet quicquid dicitis de quibus vultis ſicut vultis. Sed non potes dicere malè factum vt Iuliano ita ſupplicaretur, oppilat fauces, premit linguam domeſtica autoritas, Pontius fecit, Pontius ſupplicauit, Pontius apoſtatam iuſtiſſimum dixit, Pontius apud apoſtatam ſolam iuſtitiam locum habere prædicauit. His verbis ſibi Pontium ſupplicaſſe in eodem reſcripto ſuo nominatim ſine ambage ipſe Iulianus expreſſit. Extant allegationes veſtræ, non hæc incerta fama, ſed publica monimenta teſtantur. An fortè quia contra vnitatem Chriſti, petitioni veſtræ aliquid conceſſit apoſtata, verum putas eſſe quod dictum eſt, apud eum ſolam locum habere iuſtitiã? Quia verò Imperatores Chriſtiani quod valere arbitrantur ad Chriſti vnitatem, contra veſtram ſtatuunt voluntatem, Chriſtianitatis inuidi appellantur? Sic deſipiant hæretici omnes, & reſipiant vt non ſint hæretici. Et vbi, inquies, impletum eſt quod Dominus ait, Veniet tempus vt qui vos occiderit, putet ſe Deo officium facere? Neque enim hoc de Paganis dici potuit, qui non propter Deum, ſed propter idola Chriſtianos perſequebantur. Non videtis ſi hoc de his imperatoribus dictum eſſet qui gaudẽt de nomine Chriſtiano, hoc eos vtique præcipuè eſſe iuſſuros vt occideremini, quod nũquam omnino iuſſerunt. Sed veſtri hoſtili more legibus repugnando pœnas debitas luunt, & voluntarias mortes ſuas dum nobis inuidioſas putant, ſibi pernicioſas nõ putant. Quod ſi de regibus nomen Chriſti honorantibus illud à Domino dictum eſſe arbitrantur, quærãt quid catholica in Oriente perpeſſa ſit, quando Valens imperabat Arrianus. Ecce haberẽ quod intelligerem impletum eſſe, quod Dominus ait, Veniet tempus vt qui vos occiderit, putet ſe officium Deo facere: ne ſibi ad famę gloriam aſſumerent hęretici, ſi quid aduerſus eorum errorem imperatores catholici præcepiſſent. Veruntamen tempus illud poſt aſcẽſionem Domini completum eſſe reminiſcimur: ſancta ſcriptura huius rei teſtis omnibus nota eſt, Iudæi putabant ſe officium Deo facere, cùm Apoſtolos occidebant. Inter hos qui officium Deo arbitrabantur ſe exhibere, etiam Saulus noſter, nondum noſter, fuit: ita vt hoc inter laudes ſuas præteritas & obliuiſcendas enumeret, Hebræus, inquit, ex Hebræis, ſecundum legem Phariſæus, ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam. Ecce qui putabat officium ſe Deo facere, cùm faciebat quod mox ipſe perpeſſus eſt. Nam quadraginta Iudęi coniurauerãt vt interficerent eum, quando fecit hoc tribuno innoteſcere, vt eorum inſidias armato milite ſeptus euaderet: ſed nondum erat qui ei diceret, Quid tibi eſt, non cum regibus, ſed cum tribunis armiſque regalibus? Non erat qui ei diceret, Audes per milites quærere tuitionem, cùm Dominus tuus per eos ductus ſit ad paſſionem?

Conſtantinus Donatiſtis baſilicas iuſſit auferri.

Ioan. 16.

Valens Arrianus imperator catholicos in oriente perſecutus eſt.

Philip. 3.

Act. 23.

A Nondum erant iſta deliramenta, ſed contra hęc futura iam tunc illa parabantur exempla. Quin etiam terribiliter proponere auſus eſt & dicere, *Sed vt cætera taceam, in veſtris exemplis aduertite, Imperatoresq; quàm plures ac iudices veſtros perſecutionẽ nobis faciẽdo periiſſe.* Hoc in epiſtola tua cùm legiſſem, intentiſſimè expectabam quid dicturus, & quos enumeraturus eſſes: cùm ecce mihi quaſi relinquẽdo cœpiſti commemorare Neronem, Domitianum, Traianum, † Varium, Decium, Valerianum, Diocletianum, Maximianum. Fateor plures eſſe, ſed tu prorſus contra quos loquaris, oblitus es. Nónne iſti omnes Pagani erant, & vniuerſaliter Chriſtianum nomen pro ſuis idolis perſecuti ſunt? Euigila ergo, nam iſti communionis noſtræ non fuerunt, vnitatem ipſam vel vnde nos, ſicut vos putatis, vel vnde vos, ſicut Chriſtus docet, exiſtis, totã perſequebantur. Tu autem propoſueras oſtendere noſtros imperatores ac iudices perſecutionem vobis faciendo periiſſe, ac nos tu exigis vt iſtos computemus, quia relinquens eos commemoraſti dicens, Vt relinquam Neronem: & ſub iſta relictione per cæteros cu- B curriſti. Quid opus fuit ergo vt cõmemorarentur ad rem non pertinẽtes? Sed quid ad me? Iam iſtos tecum relinquo: nunc ſaltem procedant iſti quos promiſiſti quàm plures. Niſi fortè propterea non inueniuntur, quia eos periiſſe dixiſti. Sequeris enim iam, & epiſcopos nominas, quos de traditione codicum ſoletis arguere. De quibus & nos ſolemus reſpondere, aut non probatis, & ad neminem pertinet: aut probatis, & ad nos non pertinet. Suam enim ſarcinam portauerunt, vel bonam vel malam. Et bonam quidem credimus, ſed qualemlibet, tamen ſuam: ſicut veſtri mali, nec ipſi veſtram, nec vos ipſorum, ſed veſtrorum omnium communis peſſima ſarcina ſchiſma eſt. Hoc ſæpè iam diximus. Exhibe igitur non epiſcoporum nomina, ſed imperatorum ac iudicum noſtrorum, qui vos perſequendo perierunt. Hoc enim propoſueras, hoc promiſeras, ad hoc nos intentiſſimos fece- C ras. *Audi*, inquit, *periit Macarius, periit Vrſacius, cunctíque Comites veſtri, Dei pariter vindicta perierunt.* Duos ſolos commemoraſti, quorum neuter Imperator fuit. Cui hoc placeat, quæſo te, tibiipſi nónne diſplices? Promittis quàm plures imperatores ac iudices noſtros te commemoraturum, qui vos perſequendo perierunt, & tacitis imperatoribus nominas duos vel iudices vel Comites. Illud enim quod adiungis, *Cunctíque Comites veſtri Dei pariter vindicta perierunt:* ad rẽ non pertinet. Hoc quippè modo iam dudum locũ iſtum finire potuiſti, vt omnino neminem nominares. Cur ergo imperatores noſtros, id eſt, noſtræ communionis non cõmemoraſti? An timuiſti ne reus maieſtatis accuſareris? Vbi eſt Circumcellionica fortitudo? Deinde quid ais de illis quos tot ſuperius nominaſti, qui rectius tibi poſſunt dicere, quid nos quęrebas? Cauſam enim tuam nihil adiuuerunt, & ta- D men nominati ſunt. Deinde qualis es qui eos quos periiſſe cõmemoras nominare formidas? Saltem ipſos iudices vel Comites quos videris non timuiſſe, plures nominares. Remanſiſti autem ad Macarium & Vrſacium. Itáne quàm plures illi, duo iſti ſunt? An quod pueri didicimus, ſapis? Si enim quæras ex me, duo quis numerus ſit, ſingularis, an pluralis; quid eſſe reſpondeam, niſi pluralem? Sed adhuc etiam non deſit quod dicam: E duobus video Macarium. Neque enim dixiſti, quomodo perierit. An fortè quiſquis vos perſequitur, niſi in hac terra fuerit immortalis, quando mortuus fuerit, propter vos mortuus exiſtimabitur? Quid ſi non in tam longo imperio Conſtantinus, & tam longa felicitate vixiſſet, qui primus aduerſus veſtrum errorem multa conſtituit: & quid ſi non Iulianus tam cito abreptus eſſet è vita, qui vobis baſilicas dedit,

al. Getam.

Præfuit Conſtantinus annis amplius 30. Iulianus tantum anno 1. menſibus 7.

A dedit, quando iſta garriendi finem faceretis, cum & modo tacere nolitis? Nec tamē dicimus nos, inde cito mortuum Iulianum, quia vobis baſilicas dedit. Poſſumus enim eſſe in his pariter copioſi, ſed nolumus eſſe pariter vani. Proinde vt dicere cœperam, ex illis duobus cerno Macarium: cùm enim duos propoſuiſſes, ipſum & Vrſacium, repetiſti nomen Vrſacij, vt nobis oſtenderes quam mortē meruerit, & dixiſti: *Vrſacium namque Barbarica pugna proſtratū, ſæuis vnguibus alites canumq́, auidi dentes morſib. diſcerpſerunt.* Vnde ſatis apparet cum de Macario maiorem inuidiam facere ſoleatis, ità vt nos Macarianos, non Vrſacianos appelletis, multo maxime te de illo fuiſſe dicturum, ſi de morte eius aliquid tale dicere potuiſſes. Ex his itaque duobus vbi pluralem numerū poſuiſti, ſeiuncto Macario, remanet Vrſacius nomē proprium numeri ſingularis. Vbi eſt igitur quàm plurium illorum tam minax & tremēda promiſſio? Iam illud quam ridiculum ſit, qui quoquomodo loqui nouerūt, quantum opinor intelligunt, quod cum dixiſſes, *Perijt Macarius, perijt Vrſacius, cunctiq́, Comites veſtri Dei pariter vindicta perierunt:* B tanquam exigentibus vt probares, quia reuera nihil aliud vel auditor vel lector exigeret, ſtatim connexuiſti magnum documentum, quo probares cūctos Comites noſtros Dei vindicta pariter corruiſſe. *Vrſacium namq;* *Barbarica*, inquis, *pugna proſtratū, ſæuis vnguibus alites, canūq́, auidi dentes morſib. diſcerpſerunt.* Hoc modo poteſt alius ſimiliter neſciens quid loquatur, dicere, omnes epiſcopos veſtros Dei vindicta in carcere defeciſſe. Et cum ab eo fuerit flagitatum vnde hoc probet, adiunget ſtatim: Optatus namque de ſatellitio Gildonis accuſatus, tali genere mortis extinctus eſt. Has nugas audire & diſcutere & refellere cogimur: tantum timemus infirmis ne tardiore intellectu in veſtros laqueos celeriter currāt. Iſtum autem Vrſacium ſi fortè bene vixit, & verè ita mortuus eſt, conſolabitur promiſſio Dei dicentis, Sanguinem animarum veſtrarum exquiram de manibus omnium C beſtiarum. Quod autem nobis calumniamini, dicentes, à nobis in vos ad iracundiam reges ſeculi concitari, dum eos non docemus diuinā ſcripturam, ſed potius malitiam noſtram ſuggerimus: non puto vos vſq; adeo ſurdos eſſe aduerſus ipſa ſanctorū codicum eloquia, vt non potius timeatis ne nouerint ea, ſed velitis nolitis, intrant eccleſiā, & ſi nos tacemus, lectoribus admouēt aurē: atq; vt de cæteris taceā, iſtū ipſum plerunque pſalmum quem tu commemoraſti, intentiſſimè accipiunt. Dixiſti enim quòd eos non doceamus: nec eos volentes ſinamus vt nouerint quod ſcriptum eſt, Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore: Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, &c. Credite & iſta cantari, & illos audire: ſed vtique audiunt & illud ſuperius in eodem pſalmo, quod tu, niſi fallor, propterea præterire D voluiſti, ne timuiſſe intelligereris. Audiūt ergo illud, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Pete à me, & dabo tibi gētes hæreditatē tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Quo audito vtiq, mirantur eſſe aliquos qui huic hæreditati Chriſti contradicunt, & eam ad exiguam partem terræ redigere conantur: mirantesq́ue fortaſſe quærunt propter id quod in ſequentibus audiunt, Seruite Domino in timore: in quo illi ſeruire poſſint inquantum reges ſunt. Omnes enim homines ſeruire Deo debent, aliter communi conditione qua homines ſunt: aliter diuerſis donis, quod ille aliud agit in rebus humanis, ille aliud. Non enim auferenda idola de terra, quod tanto ante futurū prędictum eſt, poſſet quiſquā iubere priuatus. Habent ergo reges excepta generis humani ſocietate eo ipſo quo reges ſunt, vnde ſic Domino

Catholicos Donatiſtæ Macarianos appellare ſolebant.

Optatus Gildonianus in carcere extinctus.

Gen. 9.

Pſalm. 2.

Seruire Deo quomodo peculiariter reges debeant.

ſeruiant, quomodo non poſſunt qui reges non ſunt. Iſta ergo cū cogitant, audiunt & illud quod de tribus pueris ipſe commemoraſti, & audiunt ſolemnitate mirabili. Tunc enim eadem ſcriptura maximè in eccleſia cantatur, quando ipſa feſtiuitas feruentiores facit, etiam eos qui cætero anno pigriores ſunt. Quid ergo putatis animi habere Chriſtianos Imperatores, cum audiunt tres pueros miſſos in caminum ignis ardentis, quia regi ad iniquitatem adorādi ſimulachra conſentire noluerunt: niſi vt cogitent piam libertatem ſanctorum nec regiā poteſtate, nec pœnæ immanitate poſſe ſuperari, gaudeantque ſe non eſſe ex numero talium regum, qui contemptores idolorū quaſi ſacrilegos puniebant? Porrò autem cū in ſequentibus audiunt eundem regem, non ſolum puerorum, ſed & flammarum Deo ſeruientium tanto miraculo territum, etiam ipſum cœpiſſe Deo ſeruire in timore, & exultare cum tremore, & apprehendiſſe diſciplinam: nónne intelligunt ideo iſta eſſe conſcripta, & tanta celebritate recitari, vt & ſeruis Dei ne ad ſacrilegium regibus cedant, & ipſis regibus vt ad religionem Deo credant, proponantur exempla? Volentes ergo & iſti ex ipſius admonitione pſalmi quem tu quoque inſeruiſti ſcriptis tuis, intelligere & erudiri, & ſeruire Domino in timore, & exultare cum tremore, & apprehendere diſciplinam, quam intentè audiunt, quid ille rex poſtea dixerit. Dixit enim propoſiturum ſe decretū omnib. populis quib. imperabat, vt quicunq; dixiſſent blaſphemiam in Deum Sidrac, Miſac, & Abdenago, interirent, & domus eorum diſpergerentur. Et ſi hoc eum decreuiſſe cognoſcūt, ne blaſphemaretur Deus temperator ignium, & liberator trium puerorū, profectò cogitāt quid decernere debeant in regnò ſuo, ne in ſuis fidelibus idem ipſe Deus exufflaretur remiſſor peccatorum, & liberator iam totius orbis terrarum. Vide itaque cum aduerſus vos aliquid pro vnitate catholica reges Chriſtiani conſtituunt, ne fortè in labiis veſtris tāquam ſcripturarum diuinarum imperitos eos arguatis, in corde autem veſtro ſatis doctos eſſe doleatis. Quis enim ferat iſtam veſtram ſacrilegam odioſámque fallaciam in ipſo vno Daniele reges accuſare, quia in lacum leonum miſſus eſt: & reges non laudare, quia ſublimiter honoratus eſt, cū etiam quando miſſus eſt, magis eum ſaluum futurum, quàm moriturum ipſe rex crederet, & de illo ſollicitus non cœnaret? Deinde audetis dicere Chriſtianis, quid vobis eſt cum regibus ſeculi, quia Daniel à rege perſecutionem paſſus eſt: & non reſpicere ipſum Danielem ſomnia regibus fideliter interpretantem, Dominum regem appellātem, munera, & honores accipientem? Itémque & eiſdem tribus pueris, quod recuſantes adorare ſtatuam in flammas miſſi ſunt, inuidiæ flammas de regibus excitare: quod autem à rege ſic prædicati & ſic honorati ſunt tacere & abſcondere? Ecce rex fuerat perſecutor, cum obiecit leonibus Danielem: quid cum eo ſaluo recepto gaudens & gratulans inimicos eius dilaniandos & conſumendos eiſdem leonibus miſit, fuit perſecutor an non fuit? Volo reſpondeas. Si enim fuit, cur ei Daniel ipſe non reſtitit, cum præſertim tanta familiaritate facillimè potuiſſet: & nobis dicitis vt reges ab hominum perſecutione reuocemus? Si autem propterea perſecutor non fuit, quia ſcelus in ſanctum virum commiſſum iuſtiſſimè vindicauit, quomodo vindicādum eſt à regibus, quòd Chriſti ſacramenta exufflantur, ſi prophetæ membra, quia in periculum miſſa ſunt, ſic vindicari meruerunt? Item concedo & manifeſtum eſt perſecutorem fuiſſe regem, cū tres pueros quod ſimulachrum adorare noluerunt, miſit in flammam: ſed quæro vtrum fuerit perſecutor, cum illud decretum propoſuit vt interirent & domus eorum vaſtarentur, qui blaſphe-

Daniel. 3.

Dan. 6.

Dan. 6.

Dan. 3.

Dan. 6.

A blaſphemarent vnum Deum verum? Si enim perſecutor fuit, cur ad verba perſecutoris reſpõdetis, amẽ? Si autem non fuit, cur eos perſecutores dicitis, qui vos à blaſphemiæ furore deterrent? Si enim cogunt vos ſupplicare idolo, illi ſunt ſimiles impio regi, vos tribus pueris: ſi autem prohibẽt repugnare Chriſto, vos eſtis impij, ſi hoc facitis. Quid ſint autem illi ſi terribiliter hoc vetant, ego non dico: tu inueni aliud quod dicas, ſi pios Imperatores non vis dicere. Si hæc exempla de Daniele & tribus pueris ego commemoraſſem, fortaſſe reſiſteres, & in hæc noſtra tẽpora ex illis temporibus ſumi nõ debuiſſe clamares: Deo gratias, quia ea ipſe poſuiſti ad id quidem quod volebas, ſed vides ea potius valuiſſe ad id quod nolebas. An non eſt iſta veſtra fallacia, ſed error humanus eſt? Vtinã ita ſit: emẽda ergo, ne timeas, non inde eris minor: imò verò maioris ingenij eſt animoſitatis flammas confitendo extinguere, quàm falſitatis nebulas intelligendo vitare.

B CAPVT XCIII. PETILIANVS dixit, *Vbi lex Dei, vbi Chriſtianitas veſtra eſt, ſi cædes & mortes facitis ac iubetis?* AVG. reſpondit, Ad hoc vide quid dicant cohæredes Chriſti per totum orbem terrarum, Cędes & mortes nec facimus nec iubemus, & iſta facientibus multo ſceleratius ſæuitis, qui hæc in hominum mentibus contra vitam æternam committitis.

CAPVT XCIIII. PETILIANVS dixit, *Si amicos nos vultis, quare inuitos attrahitis? Si autẽ inimicos fingitis, cur occiditis inimicos?* AVG. reſpondit, Nec inuitos attrahimus, nec occidimus inimicos, ſed quæcunque vobiſcum agimus, quanquam vobis agamus inuitis, ex charitate tamen agimus, vt volentes vos corrigatis, correctiq; viuatis: nam nemo viuit inuitus: & tamen puer vt hoc volens diſcat, inuitus vapulat, & hoc plerunque ab homine chariſſimo. Et hæc quidem vobis reges dicerent ſi ferirẽt. Ad hoc enim eorum poteſtas diuinitus ordinata eſt: ſed cum & iſti non feriunt, vos clamatis.

C CAPVT XCV. PETILIANVS dixit, *Quæ autem ratio eſt, quæue inconſtantia vanitatis, quòd cum nos falſo vocabulo dicatis hæreticos, communionem noſtram magnopere cupiatis?* AVG. reſpondit, Si hæreticorum communionem magnopere cuperemus, corrigi vos ab hæretico errore nollemus: cum autem hoc vobiſcum agamus ne ſitis hæretici, quomodo hæreticorum cõmunionem magnopere cupimus? Diſſenſio quippe vos & diuiſio facit hæreticos: pax verò & vnitas facit catholicos. Cùm ergo inde huc venitis, deſinitis eſſe quod odimus, & incipitis eſſe quod amamus.

CAPVT XCVI. PETILIANVS dixit, *Eligite tandem de duobus alterum, quod dicatis. Si innocẽtia vobis eſt, cur nos ferro ſectamini? aut ſi reos nos dicitis, quid nos quæritis innocentes?* AVG. reſpondit, O acutiſſimam complexionem, an potius ineptiſſimam loquacitatem. Nonne ibi proponi ſolet vt eligatur alterum de duobus quod reſpõdeatur, vbi vtrunque non poteſt eligi? Nam ſi mihi proponeres vt eligerem alterum de duobus, quid dicerem, vtrum innocentes an nocentes ſimus, vel rurſus ex aliis duobus, ſiue ex iſtis, non poſſem niſi vnum eligere quod

D dicerem: nunc proponis hęc duo, vtrum nos innocentes ſimus, an vos rei ſitis, & vis vt vnum ex his duobus eligam vt reſpõdeam. At ego nolo vnum dicere, quia vtrumque dico, & nos innocentes, & vos reos. Nos eſſe nocentes dicimus à falſis & calumnioſis criminationib. veſtris, quicunque in catholica poſſumus ſalua conſcientia dicere, nec ſanctos codices nos tradidiſſe, nec idolorum ſupplicationibus conſenſiſſe, nec quemquam occidiſſe; vel ſi quid aliud mali ſoletis obiicere: nec eos qui fortè, quod quidem nec de ipſis probaſtis, iſta fecerunt, contra nos regnum cœlorum, ſed cõtra ſeipſos clauſiſſe: quia vnuſquiſque noſtrum ſarcinam ſuam portat. Ecce habes vnũ. Et vos omnes nocẽtes & ſceleratos eſſe, non alios aliorũ criminibus

A quæ apud vos à quibuſdam committuntur, & à quibuſdã reprehenduntur, ſed crimine ſchiſmatis, à quo immaniſſimo ſacrilegio nemo veſtrũ ſe poteſt dicere immunem; quam diu nõ cõmunicat vnitati omnium gentiũ, niſi cogatur dicere de eccleſia quę per omnes gentes diffunditur, incipiens ab Hieruſalẽ, Chriſtum fuiſſe mẽtitum. Ecce habes alterum. Ecce reddidi tibi duo, quorum tu volebas vt vnũ diceremus tibi. Vtiq; attendere debuiſti vtrunque à nobis poſſe dici, ſaltem ſi hoc volebas rogare nos, vt vnum diceremus, cum videres quia vtrunque poſſemus. *Sed ſi innocẽtia vobis eſt*, inquis, *cur nos ferro ſectamini? Aut ſi reos nos*, inquis, *dicitis, quid nos quæritis innocentes?* Reſpicite paululum cateruas veſtras, quę non antiquo more parentum ſuorum ſolis fuſtibus armantur, ſed & ſecures & lanceas & gladios addiderunt: & agnoſcite quorum potius vox eſſe debeat, quid nos ferro ſectamini, *aut ſi reos nos*, inquis, *dicitis, quid nos quæritis innocentes?* Hic

Arma Circumcellionum.

B breuiter reſpondeo, Ideo quærimini rei ab innocentibus, vt deſinatis eſſe rei, & incipiatis eſſe innocentes. Ecce vtrunque elegi noſtrum, & ad veſtrum vtrunque reſpondi: modo tu elige vnum de duobus, Innocentes eſtis, an nocentes? Neque potes vtrunque dicere, ſed dic vtrunque, ſi hoc places. Certè enim non poteſtis in eadem cauſa eſſe innocentes in qua eſtis nocentes. Si ergo innocentes eſtis, nolite mirari quod ad pacem quærimini à fratribus: ſi autem nocentes, nolite mirari quod ad pœnã quærimini à regibus. Sed quia horum duorum alterũ vobis vſurpatis, alterum à nobis auditis: vſurpatis enim vobis innocẽtiam, à nobis autem auditis, quod impiè viuatis, accipe iterum de vtroq; quid dicam. Si innocentes eſtis, quare Chriſti teſtimonio contradicitis? Si autem nocẽtes, quare ad eius miſericordiam non confugitis? Nam & teſtimonium eius eſt de orbis vnitate, & eius miſericordia in fraterna charitate.

CAPVT XCVII. PETILIANVS dixit, *Poſtremò, vt ſæpè iam diximus,*

C *qualis eſt veſtra præſumptio, vt de regibus præſumatis dicente Dauid, Bonũ eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in homine: Bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus?* AVG. reſpondit, Nos non ſperamus in homine, ſed quantum poſſumus homines admonemus vt in Domino ſperent: nec ſperamus in principibus, ſed quantum poſſumus principes admonemus vt in Domino ſperent, & ſi aliquid à principibus pro vtilitate eccleſiæ petimus, non in eis tamẽ ſperamus. Neque enim & Apoſtolus in illo tribuno ſperauit tanquã in principe, à quo ſibi egit vt deductores darentur armati: aut in ipſis armatis tanquã in hominibus, quorum multitudine ſeptus euaſit inſidias perditorum. Sed nec voſipſos quod ab Imperatore baſilicæ vobis vt redderentur petiſtis, arguimus, tanquam in Iuliano principe ſperaueritis: ſed arguimus, quod de Chriſti teſtimonio deſperaueritis, à cuius vnitate ipſas baſilicas ſeparaſtis: eas enim iubente inimico Chriſti accepiſtis in quibus iuſſa Chriſti contemneretis, dum

Pſalm. 117.

Act. 24.

D validum & verum vobis videtur quod Iulianus conſtituit, dicens; *Hoc quoq; ſupplicantibus Rogatiano, Pontio, Caſſiano, & cæteris epiſcopis, ſed & clericis; accedit ad cumulum; vt abolitis quæ aduerſus eos ſine reſcripto perperam geſta ſunt, in antiquum ſtatum cuncta reuocentur*; inualidum autem & falſum quod Chriſtus conſtituit, dicens: Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in totam Iudæam, & Samariam, & vſque in totam terram. Obſecramus vos, corrigimini, redite ad hanc euidentiſſimam totius orbis vnitatem, vt non verbis apoſtatæ Iuliani, ſed verbis Saluatoris Chriſti, in antiquũ ſtatum cuncta reuocentur. Miſeremini animę veſtræ, nõ iam Conſtantinũ & Iulianum comparamus, vt quàm ſint impares demonſtremus: non dicimus, ſi vos non ſperaſtis in homine & in principe, cum homini Imperatori

Verba Iuliani apoſtatæ pro Donatiſtis.

Luc. 24.

tori Pagano & apoſtatæ dixiſtis, quòd apud eum ſola iuſtitia locum haberet, quibus precibus & reſcripto, ſicut ibi ſcriptum eſt, ſicut allegationis geſta teſtatur, pars Donati vniuerſaliter vſa eſt: multo minus nos criminari à vobis debemus, tanquam ſperemus in homine & in principe, ſi quid à Cõſtantino vel à cæteris Chriſtianis Imperatoribus nulla ſacrilega adulatione petiuimus. Aut ſi quid ipſi non petentibus nobis, memores rationis quam Domino reddituri ſunt, ſub cuius verbis tremunt cum audiunt quæ ipſe commemoraſti, Et nunc reges intelligite, & cęt. & alia multa, vltro pro eccleſiæ catholicæ vnitate conſtituunt. Sed taceo de Conſtantino, Chriſtum & Iulianum vobis opponimus: parum dico Deum & hominem, filium Dei & filium gehennæ, Saluatorem animarum noſtrarum, & interfectorem animæ ſuæ. Cur in baſilicis poſſidendis Iuliani reſcriptum tenetis, & in eccleſiæ pace amplectenda Chriſti Euangelium non tenetis? Clamamus & nos, quæ perperã geſta ſunt, in antiquum ſtatum cuncta reuocentur. Antiquius eſt B Euangeliũ Chriſti quã reſcriptũ Iuliani. Antiquior eſt vnitas Chriſti quã pars Donati. Antiquiores ſunt Eccleſiæ preces ad Dñm pro vnitate Chriſti, quã Rogatiani & Pontij & Caſſiani ad Iulianum pro parte Donati. An perperã geritur cũ reges prohibẽt diuiſionẽ, & nõ perperã geritur cum epiſcopi diuidunt vnitatẽ? Perperã geritur cum ad defendendam eccleſiã Chriſti teſtimonio reges ſeruiunt, & non perperam geritur cũ ad negandam eccleſiã Chriſti teſtimonio epiſcopi contradicunt? Obſecramus ergo vt non contra Euangelium, ſed ſecũdum Euangelium etiam verba ipſius Iuliani cui ſic ſupplicaſtis audiantur, & ea quæ perperam geſta ſunt, in antiquum ſtatũ cuncta reuocentur.

CAPVT XCVIII.

PETILIANVS dixit, *Vos vos miſeri appello, qui perſecutionum metu perterriti, dum veſtras diuitias non animas quæritis, nõ tam fidem perfidam traditorum diligitis, quàm contra ipſorum malitiam quorum vobis patrocinia comparaſtis: non aliter quàm vt naufragi in fluctibus fluctus ſubeunt ruituros, ſicq; in magno vitæ periculo appetunt quod timetur: velut tyrannicus furor vt neminem metuat, vult cum ſuo periculo vel timeri: ſic ſic ad* C *† arcem malitiæ confugitis, innocentium damna vel pœnas ſine veſtra formidine ſpectaturi. Si hoc eſt vitare periculum, fugere ſub ruinam, nec non etiam damnabilis fides eſt, fidem latroni ſeruare. Poſtremo dementis lucri commercium eſt, veſtras animas perdere, ne diuitias amittatis. Dicit enim Dominus Chriſtus, Si omnem mundum lucrifacias, & animam tuam perdas, quam dabis commutationem pro anima tua?* AVG. reſpondit, Vtilis eſſet iſta exhortatio, fateor, ſi ea quiſquam in bona cauſa vteretur. Omnino bene deterruiſti homines diuitias præponere animæ ſuæ. Sed vos qui hęc audiſtis, & nos paululum audite: hoc enim & nos dicimus, ſed attendite quemadmodum. Si vobis minantur reges auferre diuitias, quia Iudæi ſecundum carnem non eſtis, D aut quia idola vel dæmonia nõ colitis, aut quia in nullas hęreſes transferimini, ſed in vnitate catholica permanetis, eligite potius perire diuitias veſtras, ne ipſi pereatis, ſed nec aliud quicquam, nec ipſam temporalem vitam ſaluti æternæ quæ in Chriſto eſt præferatis. Si autem reges vobis propterea damna vel damnationem minantur, quia eſtis hæretici, terrẽt vos illi non crudeliter ſed miſericorditer: vos autem non fortiter ſed pertinaciter non timetis. Audite ergo Petrum dicentem, Quæ autem gloria eſt, ſi peccantes pœnas patimini, vt neq; hic habeatis terrena ſolatia, nec in futuro ſeculo vitam æternam, ſed & hic anguſtias infelicium, & ibi gehennas hæreticorum? Vides ergo tu frater cum quo mihi nunc res eſt, prius te debere oſtendere vtrum teneas veritatem, & tunc exhortari homines, vt pro ea tenenda parati ſint carcere omnibus quæ tẽporaliter tenent: cum hoc nõ oſtendas, quia non potes, nõ quia ingenium deeſt, ſed quia mala cauſa eſt, cur feſtinas exhortationibus tuis facere homines & mendaces & imperitos & egentes & errantes & pannoſos & contentioſos & famelicos & hæreticos, & in hoc ſeculo bona tẽporalia perdentes, & in Chriſti iudicio mala ęterna inuenientes? Cautus autem filius qui timendo flagellum patris recedit à cubili ſerpentis, nec vapulat nec perit. Qui autem dolores diſciplinæ pro ſua pernicioſa voluntate contemnit, & vapulat & perit. Iam non intelligis vir diſerte, quoniam qui pro pace Chriſti omnibus terrenis caruerit, Deum habet: qui autem pro parte Donati vel paucos numos perdiderit, cor non habet.

al. arcem. — Matth. 16. — 1. Pet. 2.

CAPVT XCIX.

PETILIANVS dixit, *Nos autem pauperes ſpiritu non diuitias amamus, ſed diuitias formidamus. Nos nihil habentes, & omnia poſsidentes, cenſum animam credimus, noſtriſq; pœnis & ſanguine æternas diuitias cæli mercamur, ſicut idem Dominus dicit, Qui perdiderit ſubſtantiã ſuam, centuplum recipiet eam.* AVG. reſpondit, Et hoc ad rem pertinet cõmonere quemadmodum ſcriptum eſt, Nam vbi nihil impedit intentionẽ meam, ſi quid in ſcripturis fallis aut falleris, nihil curo. Non ergo ita ſcriptum eſt, Qui perdiderit ſubſtãtiam ſuam: ſed, qui perdiderit animam ſuam propter me. De ſubſtantia verò non ſcriptũ eſt, Qui perdiderit: ſed, qui dimiſerit: nec ſolum ſubſtantiam pecuniæ, ſed & multa alia. Tu autem interim non perdidiſti ſubſtantiam tuam: vtrũ verò dimiſeris quòd ſic de paupertate gloriaris, neſcio: ſi forte ſcit hoc collega meus Fortunatus, quia in eadem ciuitate eſtis, nunquã mihi indicauit, quia nũquam quæſierã. Veruntamen etiã ſi hoc feciſti, tu ipſe cõtra te in hac ipſa tua epiſtola cõmemoraſti apoſtolicum teſtimonium, Si diſtribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeã, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodeſt. Si enim haberetis charitatẽ, nõ obijceretis ignaro, & incognito vobis orbi terrarum, nec ipſa ſaltẽ probata crimina fratrum. Si haberetis charitatẽ, non in veſtris calũniis fingeretis, ſed in verbis Dñi manifeſtiſſimè expreſſam vſque in totã terrã cognoſceretis vnitatem. Si autẽ hoc nõ feciſti, quid gloriaris quaſi feceris? Itáne verò diuitias formidatis, vt nihil habentes omnia poſſideatis? Dic iſta collegę tuo Criſpino, qui modo iuxta Hipponẽ noſtrã cõparauit fundũ, vbi mergeret homines in profundũ. Vnde hoc & ego nimirũ noui, tu fortè neſcis, & ideo ſecurus clamas, *Diuitias formidamus*. Vnde miror quod iſta vox tua vt ad nos perueniret, ipſum trãſilijt. Inter Cõſtantinã quippe vbi tu es, & Hipponẽ vbi ego ſum, Calama vbi ille eſt, vicinior quidẽ nobis, ſed tamẽ interpoſita eſt. Miror ergo quomodo ille nõ prior excepit hanc vocẽ, & repercuſſit ne tranſiret ad nos, & aduerſus te diuitiarum laudes multo copioſius recitauit. Non ſolũ enim nõ formidat ille diuitias, ſed & amat: & certẽ de cætero prius quam ædas, recita illi talia: ſi nõ emẽdaueris, reſpõdemus, tu autẽ ſi verũ ęſt quod pauper ſis, ibi habes fratrẽ meũ Fortunatũ, facilius inde placere poteris illi collegę meo, quã huic tuo.

Matth. 5. 2. Cor. 6. — Matth. 19. — 1. Cor. 13. — Criſpinus Calamenſis Donatiſtarũ epiſcopus. vide lib. 2. contra Creſc. Hinc liquet Petilianum & Cirtenſem & Conſtantinenſem eodem ſimul tempore epiſcopum fuiſſe.

CAP. C.

PETILIANVS dixit. *Nos timore Dei quo viuimus pœnas & mortes quas gladio facitis non timemus, ſed id ſolum denique fugimus, quod communione nequiſſima animas iugulatis, Domino ipſo dicente: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam enim occidere non poſſunt: ſed timete potius eum qui habet poteſtatem corpus & animam mittere in gehennam ignis.* AVG. reſpondit. Quod dicitis vos facitis, non gladio viſibili, ſed illo de quo dictum eſt, Filij hominum dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Hoc enim gladio criminatore & calumniatore orbis incogniti, imperitorum animas trucidatis. Si autem cõmunionem nequiſſimam accuſas,

Matth. 10. — Pſal. 56.

ecce ore non meo ſed tuo aſcendas, deſcendas, intres, A verſeris, tergiuerſeris, talis es qualis Optatus. Si autem redis ad cor, & inuenies te nō eſſe talem, non quia tecum ſacramenta non cōmunicauit, ſed quia tibi diſplicuit: abſolues orbem terrarum criminibus alienis, & inuenies vos implicatos crimine ſchiſmatis.

CAPVT CI. Petilianus dixit, *Vos ergo qui falſiſſimo baptiſmo vultis lauari quam naſci, non ſolum veſtra delicta nō ponitis, verum animas veſtras reorum criminibus oneratis. Vt enim aqua nocentium à ſancto ſpiritu vacuata eſt, ita planè referta eſt criminibus traditorum. Quicunq; igitur miſer ab huiuſmodi baptizaris, ſi mendacio carere volueris, perfunderis falſitate. Si delicta carnis volebas excludere, reorum accedente conſcientia percipies & reatum. Si auaritiæ flammam volebas extinguere, perfunderis fraude, perfunderis ſcelere, perfunderis & furore. Poſtremò ſi credis, quia accipientis & dantis eſt fides, ab eo qui interficit hominem, ſanguine perfunderis fratris. Ita agitur, vt qui ad baptiſmum innocens veneras, à baptiſmo* B *redeas parricida.* AVG. reſpondit, Vellem cum eis ſermocinari, qui verbis iſtis lectis vel auditis acclamauerunt. Cor in auribus. Tales enim nō habent aures in corde, ſed cor in auribus. Legant tamen iterū & iterum, & cogitent, & ſentient ea, nō quid ſonent, ſed quid ſapiant. Primo vt hoc vltimū excutiā. *Ita ergo fit*, inquis, *vt qui ad baptiſmū innocens veneras, à baptiſmo redeas parricida.* Reſponde prius, quis ad baptiſmum innocēs venerat, excepto illo qui nō ideo venit baptizari vt eius ablueretur iniquitas, ſed vt nobis humilitatis præberetur autoritas? Quid enim dimittetur innocenti? Aut verò ita es eloquens vt oſtendas nobis quandā innocētiam

Iob. 15. peccatricem. Nónne audis dicētem ſcripturā, Nemo mundus à peccato in conſpectu tuo, nec infans cuius eſt diei vnius vita ſuper terram? Nā vnde ad remiſſionem

Pſal. 50. nem peccatorū & cū infantib. curritur? Nonne audis aliam, Ego in iniquitate conceptus ſum? Deinde ſi propterea redit parricida qui ſine parricidio venerat, quia eum parricida baptizat; quotquot ab Optato baptizati redierunt, Optati facti ſunt. Ite nunc & nobis obiicite, quod in vos regū iracundiā cōcitemus. Non metuitis ne à vobis tot Gildonis ſatellites inquirātur, quot homines ab Optato baptizari potuerunt? Vidés ne tandem quemadmodum iſta tua, nō ſententia, ſed veſica, non ſolum inani ſono, ſed etiā in capite veſtro crepuerit? Iam cætera ſuperiora quæ nunc refellenda propoſuimus, talia ſunt vt omnino talis quiſq; baptizatus redire dicatur, qualis fuerit à quo baptizatur. Sed abſit vt quam delirans iſta dicis, tam deliri à te redeant quos baptizas. Et quam bene tibi ſonuit quod dixiſti, *Perfunderis fraude, perfunderis ſcelere, perfunderis & furore.* Tu verò niſi furore non perfuſus, ſed repletus eſſes, iſta non effunderes. Iráne vt alia taceam, quicunq; nō auari ad auaros collegas tuos vel presbyteros veſtros baptizandi veniunt, auari redeūt: & quicunque ſobrij ad illas vini voragines currunt vt baptizentur, ebrioſi reuertuntur? Iſta ſentientes & iſta ſuadētes, audetis etiā tanquā aduerſus nos cōmemorare,

Pſalm. 117. quod paulo antè poſuiſti ſuperius, Bonū eſt ſperare in Domino quā ſperare in homine: Bonū eſt ſperare in Domino quā ſperare in principibus. Quid aliud docetisq; quæſo quā nō in Domino, ſed in homine ſperare, quādo talem fieri dicitis baptizatum, qualis fuerit baptizator? Et quia iſtum vobis baptizādi aſſumitis principatum, credant vobis homines: & qui erant in Domino ſperaturi, ſperent in principibus. Imò verò non audiant vos, ſed illa potius teſtimonia quæ poſuiſti contra nos, & aliquid etiā terribilius, quia non ſolum bonum eſt ſperare in Domino quam ſperare in ho-

Hier. 17. mine, ſed etiam maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine.

CAP. CII. Petilianus dixit, *Imitamini ſaltem prophetas, qui ſuas* A *animas ſacras falſo baptiſmate decipi timuerunt. Dixit namq; Hieremias, apud impios homines aquam eſſe menda-* Hier. 15. *cem. Aqua, inquit, mendax non habet fidem.* AVG. reſpondit, Qui ſcripturarum ignarus hæc audit, nec te credit aut ſic errantem vt neſcias quid loquaris, aut ſic fallentem vt quem fefelleris neſciat quid loquatur, putat Hieremiam prophetam cum baptizari vellet, præcauiſſe ne ab hominibus impiis baptizaretur, & ſic iſta dixiſſe. Quò enim pertinet quod antequam hoc teſtimonium poneres dixiſti, *Imitamini ſaltem prophetas, qui ſuas animas ſacras falſo baptiſmate decipi timuerunt*, quaſi Hieremiæ temporibus quiſquam ſacramento baptiſmi ablueretur, niſi quòd ſeipſos illis Matth. 23. lauacris quæ Dominus redarguit, Phariſæi penè per omnia momenta tingebāt, & lectos & calices & paropſides, ſicut in Euangelio legitur. Quomodo ergo potuit Hieremias tanquam baptiſmum deſiderans & ab impiis baptizari deuitans ita dixiſſe? Hoc ergo dixit cum de populo infideli quereretur, cuius peſſimis moribus tribulabatur, non ſe commiſcens factis eorum, qui tamen corporaliter non ſe ab illo populo ſegregauit, nec alia ſacramenta quæſiuit, quam ille populus ſecundum legis ordinem illi tempori congrua ſumebat. Hunc ergo populum male viuentem dixit plagam, qua cor iuſti grauiter cædebatur, ſiue hoc de ſeipſo diceret, ſiue in ſeipſo figuraret quæ fu- Hier. 15. tura cernebat. Sic enim ait, Domine memor eſto mei, & viſita me, & innocentem me fac ab inſectantibus me, non in longanimitate, ſcito quomodo acceperim de te improperium ab his qui ſpernunt ſermones tuos. Conſumma illos, & erit verbum tuum mihi in iocunditatem & gaudium cordis mei, quoniam vocatū eſt nomen tuum in me, Domine omnipotens. Non ſedi in concilio eorum laudantium, ſed timebam à facie manus tuæ: ſingulariter ſedebam, quoniam amaritudine repletus ſum. Vt quid qui me contriſtant, præualent in me? Plaga mea valida eſt, vnde C ſanabor? Facta eſt mihi vt aqua mendax, quæ non habet fidem. In his omnibus videtur quid propheta intelligi voluerit, ſed videtur ab eis qui non ad cauſam ſuam peruerſam volūt peruertere quod legunt. Plagam enim ſuam dixit Hieremias factam ſibi aquam mendacem quæ non habet fidem: eos autem voluit intelligi plagam ſuam, qui eum cōtriſtabant male viuendo. Vnde dicit & Apoſtolus, Foris pugnæ, intus ti- 1. Cor. 7. mores. Et iterum, Quis infirmatur, & ego non infir- 2. Cor. 11. mor; & quis ſcandalizatur, & ego non vror? Et quia deſperabat eos poſſe corrigi, propterea dixit, Vnde ſanabor? tanquam ſemper habiturus dolorem quandiu Apoc. 17. illi tales eſſent inter quos viuere cogeretur. Populum autem nomine aquæ ſolere ſignificari, in Apocalypſi manifeſtatur, vbi aquas multas populos multos, non coniectura veſtra, ſed illic enodata interpretatione cognoſcimus. Noli ergo per prauum intellectum vel Act. 8. potius errorem blaſphemare ſacramentum baptiſmi, etiam ſi in homine perditiſſimo fuerit, quia nec in Si- D mone mendace aqua mendax erat baptiſma quod acceperat, nec tot mendaces veſtri aquam mendacem dant cum baptizant in nomine Trinitatis. Neq; enim tunc incipiunt eſſe mendaces, quando proditi atque conuicti facinora ſua confitentur, ſed tunc potius erāt mendaces, quando cum eſſent adulteri & ſcelerati, caſtos & innocentes ſe eſſe fingebant.

CAPVT CIII. Petilianus dixit, *Dixit quoque Dauid, Oleum peccato-* Pſalm. 140. *ris non vnget caput meum. Quem igitur aſſerit peccatorem? Me qui tua ſcelera patior? an te qui perſequeris innocentem?* AVG. reſpondit, Ex perſona corporis Chriſti quæ eſt eccleſia Dei viui, columna & firmamentum veritatis, toto orbe terrarum diffuſa propter Euangelium quod prædicatur, ſicut dicit Apoſtolus, in Col. 1. omni creatura quæ ſub cælo eſt: Ex perſona orbis terræ, de

tæ,de quo idem Dauid , cuius verba non intelligitis, dicit,Cõfirmauit orbem terræ qui non cõmouebitur: quem tu peccatis alienis nõ commotum eſſe,ſed omnino petiiſſe contẽdis.Ex illius ergo perſona reſpõdeo ego, nõ perſequor innocentẽ.Dauid autẽ oleum peccatoris dixit,non dixit traditoris,nõ thurificatoris, nõ perſecutoris, ſed peccatoris. Quid ergo facturus es ſecundum intellectum tuũ? Vide primum , vtrum non ſis ipſe peccator. Nolo mihi dicas, non ſum traditor, non ſum thurificator,non ſum perſecutor . Nec ego quidem,ſi Domino placet, aliquid horum ſum , nec orbis terræ qui non commouebitur. Sed dic ſi audes, non ſum peccator. Ille quippe ait,oleum peccatoris. Quicquid enim in te vel leuis peccati fuerit inuentum , vnde non oſtendis pertinere ad id quod dictum eſt, oleũ peccatoris? Quæro enim vtrũ ores oratione Dñica? Si enim nõ oras ea oratione quã Dñs orare diſcipulos docuit, vnde aliã didiciſti pro maioribus meritis tuis excedẽtẽ merita apoſtolorũ? Si autẽ ſic oras, vt ille magiſter docere dignatus eſt, quomodo dicis, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris? Neque enim de his peccatis hoc petimus quæ nobis in baptiſmo iã dimiſſa ſunt. Ergo iſta verba orationis aut te non permittũt eſſe Dei deprecatorẽ, aut aperiunt peccatorẽ. Eant nũc & oſculentur tibi caput qui abs te baptizati ſunt , quorum capita oleo tuo perierunt:ſed tu vide quid ſis,vel quid de te ſentias. Itáne verò Optatus quem Pagani, Iudæi, Chriſtiani, noſtri, veſtri per Africam totam, furem, raptorem,proditorem,oppreſſorem, ſeparatorem ; & illius quem quidã veſtrum eius dixit comitẽ Deum, non amicum , non clientem,ſed ſatellitem clamant, non fuit vel qualiſcunque peccator ? Quid ergo faciẽt quibus vnxit capita reus criminis capitalis? Nõne & ipſi vobis capita oſculantur , de quorum capitibus per hunc intellectum male iudicatis? Saltem prodite illos & admonete vt ſanentur. An vobis potiùs caput ſanãdum eſt ita delirantibus? Quid ergo, inquies, dixit Dauid? Quid me interrogas? Ipſum interroga: Superiori verſu tibi reſpondet, Emendabit , inquir, me iuſtus in miſericordia, & arguet me,oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Quid planius? Quid apertius? Malim,inquit, me miſericordi obiurgatione ſanari , quàm blanda adulatione tanquam mihi caput vngatur,decipi atque peruerti. Sub aliis verbis ipſa ſententia eſt alibi † ſcripturarum, Meliora ſunt vulnera amici,quã volũtaria oſcula inimici.

Matth 6.
Peccata in baptiſmo dimiſſa non petimus nobis in oratione dominica remitti : concupiſcentia ergo in renatis cui nõ conſentitũ peccatum non eſt, vide li. 2. cont. Iulian. cap. 23.

Pſalm. 140.

† ſcripta.
Prouerb. 27.

CAPVT CIIII.
Pſalm. 132.

PETILIANVS dixit: *Vnguentũ verò concordiæ ſic in fratribus laudat, Ecce quã bonũ & quam iocundũ, habitare fratres in vnũ. Tanquã vnguentũ in capite, quod deſcendit in barbã, barbã Aaron, Quod deſcendit in oram veſtimẽti eius ſicut ros Hermõ, qui deſcendit in montẽ Sion: Quoniã ibi mandauit Dominus benedictionem, & vitam vſque in ſeculum. Sic*, inquit, *vngitur vnitas, ſicut vncti ſunt ſacerdotes.* AVG. reſpondit: Verum dicis. Nam illud ſacerdotium in figura corporis Chriſti habebat vnctionem,quod vnitatis compage fit ſaluum. Nam & ipſe Chriſtus à chriſmate appellatur, id eſt, ab vnctione. Hunc Hebræi dicunt Meſſiam,quod verbum Punicę linguæ conſonum eſt, ſicut alia Hebræa permulta & penè omnia . Quid eſt ergo in illo ſacerdotio caput, quid barba , quid ora veſtimenti ? Quantum donat Dominus vt intelligã, Caput eſt ipſe Saluator corporis,de quo Apoſtolus ait,Et ipſe eſt caput corporis eccleſiæ . Per barbam non incongruè fortitudo intelligitur. Ergo ad eos qui ſunt fortes in eccleſia eius, & adhærent ori eius , vt ſine timore prædicent veritatem , ab ipſo Chriſto tanquam à capite ſanctum deſcendit vnguentum , id eſt, ſanctificatio ſpiritalis. Ora veſtimenti hæc datur intelligi quæ in capite veſtimenti eſt, qua veſtientis caput ingreditur: per hanc

Punica lingua affinis Hebrææ

Coloſſ. 1.

A ſignificantur perfecti fideles in eccleſia. In ora namque perfectio eſt, & vtique meminiſti eſſe dictum cuidam diuiti , Si vis eſſe perfectus, vade vende omnia quæ poſſides,& da pauperibus, & habebis theſaurum in cælis,& veni ſequere me. Triſtis quidem ille diſceſſit,neglector perfectionis, & electot defectionis. Sed nunquid ideo defuerunt in quos vnitatis vnguentum tali rerum terrenarum dimiſſione perfectos , tanquam in oram veſtimenti à capite deſcenderet? Nam exceptis Apoſtolis, & qui cum eis erant præpoſitis atque doctoribus,quos eminentiores & fortiores in barba intelligimus , lege in Actibus apoſtolorum , & vide qui rerum ſuarum venditarum pretia ad pedes apoſtolorum ponebant;& nemo dicebat aliquid proprium , ſed erant eis omnia communia, & diſtribuebatur vnicuique ſicut cuique opus erat , & erat illis anima vna, & cor vnum in Deum . Nempe ita ſcriptum eſſe cognoſcis. Agnoſce ergo bonum & iocundum , fratres habitantes in vnum . Agnoſce barbam B Aaron. Agnoſce oram veſtimenti ſpiritalis. Interroga ipſam Scripturam vbi cœperunt iſta fieri, inuenies in Hieruſalem . De hac ora veſtis per omnes gentes vnitas tota contexitur. Hac intrauit caput in veſtem , vt indueretur Chriſtus varietate orbis terrarum, quia in hac orã veſtimenti apparuit varietas ipſa linguarum. Cur ergo ipſi capiti, vnde illud vnitatis deſcendit vnguentum, id eſt , amoris fragrantia ſpiritalis , cur, inquam,ipſi capiti reſiſtitis teſtanti & dicenti, Prædicabitur in nomine eius pœnitentia & remiſſio peccatorum per omnes gentes,incipientibus ab Hieruſalem? Et in hoc vnguẽto ſacramentũ chriſmatis vultis interpretari, quod quidem in genere viſibilium ſignaculorum ſacroſanctum eſt,ſicut ipſe baptiſmus:ſed poteſt eſſe & in hominibus peſſimis , in operibus carnis vitam conſumentibus,& regnum cælorum non poſſeſſuris,& ideo nec ad barbam Aaron , nec ad oram veſtimenti eius , nec ad vllam contextionem veſtis ſacerdotalis pertinentibus . Vbi enim poſiturus es quæ C Apoſtolus enumerat manifeſta opera carnis , quæ ſunt,inquit,fornicationes,immunditiæ,luxuriæ , idolorum ſeruitus, veneficia,inimicitiæ, contentiones, æmulationes,animoſitates,diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia : quæ prædico vobis ſicut prędixi,quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebũt? Sequeſtro fornicationes quæ latenter admittuntur: immunditias interpretare vt volueris,ſequeſtro & ipſas:illic ponamus & veneficia , quia nemo eſt palàm confector datórque venenorum: ſequeſtro & hæreſes, quia & hoc vultis : idolorum ſeruitutem neſcio. vtrum debeam ſequeſtrare, quandoquidem Apoſtolus ibi ponit auaritiam, quæ publicè inſanit. His ergo ſequeſtratis, nulline apud vos luxurioſi,nulli auari,nulli pertinaciter inimicitias exercentes,nulli contentioſi,æmuli, animoſi, diſſenſionibus ſtudentes, inuidi , ebrioſi, comeſſationibus D vacantes? Nulline apud vos tales vnguntur , & in his intus noti manifeſtique moriuntur ? Si nullos dicis, quoniam ſtudio contentionis apertè mentiris , vide ne de talibus ipſe ſis . Si autem ab huiuſmodi remotus es,non corporis ſeparatione,ſed vitę diſſimilitudine , & tales turbas circum altaria veſtra gemens conſpicis, quid dicemus quia oleo ſancto vncti ſunt , & ſicut Apoſtolus liquida veritate confirmat, regnum Dei non poſſidebunt: nunquid barbæ Aaron & oræ veſtimenti eius ſacrilega iniuria facienda eſt, vt ibi eos ponendos arbitremur? Abſit: diſcerne ergo viſibile ſanctum ſacramentum , quod eſſe & in bonis & in malis poteſt: Illis ad præmium, illis ad iudicium, ab inuiſibili vnctione charitatis quæ propria bonorum eſt. Diſcerne iſta, diſcerne, diſcernat te Deus à parte Donati , & in catholicam reuocet , vnde te illi

Matth 19.
Venditio pauperibus ad perfectionem Chriſtianam pertinet.

Act 4.

Luc 24.

Galat. 5.

cate-

catechumenum abreptum mortiferi honoris vinculo ligauerunt. Iam ros Hermon ſuper montes Sion, quomodolibet abs te accipiatur, non eſtis in montibus Sion, quia nō eſtis in ciuitate ſuper montem conſtituta, quę certum ſignum hoc habet, quod abſcondi non poteſt. Nota eſt ergo omnibus gentibus, pars autē Donati ignota eſt pluribus gentibus, nō eſt ergo ipſa.

Eccleſia abſcondi non poteſt.

CAPVT CV.

PETILIANVS dixit: *Væ igitur vobis qui violando quod ſanctum eſt, reſcinditis vnitatem, Propheta dicente: Si peccauerit populus, orabit pro eo ſacerdos: ſi autem peccauerit ſacerdos, quis orabit pro eo?* (1.Reg.2.) AVG. reſpondit: Et videbar pauloantē cū de oleo peccatoris diſputaremus, vngere tibi frontem, vt diceres, ſi auderes, vtrum ipſe peccator non eſſes. Ecce dixiſti illud, ô ſcelus, ô monſtrum! Quia enim te ſacerdotem aſſeris, quid aliud per hoc propheticum teſtimonium, niſi te omnino ſine peccato eſſe dixiſti? Nam ſi habes peccatum, quis pro te orabit ſecundum intellectum tuum? Ita enim vos miſeris plebibus venditatis commemorantes ex propheta: Si peccauerit populus, orabit pro eo ſacerdos: ſi autem ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo? vt vos ſine peccato eſſe credant, & peccata ſua veſtris orationibus purganda committant. Magni homines vos, excelſi, cæleſtes, diuini, non iam homines ſed angeli, qui pro plebibus oratis, & pro vobis plebes orare non vultis. Tu ne iuſtior Paulo, tu perfectior tanto apoſtolo, qui eorū quos docebat orationibus ſe commendabat? (Coloſſ.4.) Orationi, inquit, inſtate, vigilantes in illa, in gratiarū actione orātes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium verbi ad loquendum myſterium Chriſti, propter quod & vinctus ſum vt manifeſtem illud, ita vt oportet me loqui. Ecce oratur pro Paulo apoſtolo, quod fieri non vis pro epiſcopo. Vides ne quàm ſit iſta diabolica ſuperbia? Oratur pro apoſtolo, vt manifeſtet myſterium Chriſti, ſicut oportet loqui, Proinde ſi pias plebes haberetis, hortari debuiſti vt pro te orarent ne loquereris ſicut nō oportet. (1.Ioan.1.) Tu iuſtior Ioanne euāgeliſta, qui ait, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt? Tu poſtremo iuſtior Daniele? quem tuipſe in hac tua epiſtola ita commemoraſti vt diceres, Rex iuſtiſſimum Daniēlē feritis morſibus vt putabat obiecit: quod ille non putauerat, quādoquidem amiciſſimo animo, ſicut lectionis circumſtantia probat, (Dan.6.) dixit ipſi Danieli, Deus tuus cui deſeruis aſſiduè, ipſe eripiet te. Sed hinc iam multa diximus: nūc quod agitur, Nempe iuſtiſſimus erat Daniel: nō teſtimonio tuo, quanquam hoc mihi ad cauſam quam tecū ago, ſufficiat, ſed teſtimonio ſpiritus Dei loquentis etiam (Ezech.14.) per Ezechielem, vbi tres eminentiſſimæ iuſtitiæ nominauit, Noë, Daniēlē & Iob, quos dixit ſolos à quadam vehementiſſima ira Dei, quæ cæteris impenderet, (Dan.9.) poſſe liberari. Vir ergo iuſtiſſimus, vnus ex tribus memorabilibus orat & dicit, Cùm orarem & confiterer peccata mea & peccata populi mei in conſpectu Domini Dei mei. Et tu te dicis eſſe ſine peccato, quia videlicet ſacerdos es, & ſi peccauerit populus, oras pro eo: ſi autē tu peccas, quis pro te orabit? Verè quia impietate tantæ arrogantię indignum te prębes, pro quo ſacerdos ille interpellet, quē Propheta his verbis quæ nō intelligis, voluit intelligi. Iam enim ne quis inquirat cur hoc dictum ſit, quantum Dominus donat, expediam. Præparabat Deus animas hominum per Prophetam, vt talem deſiderarent ſacerdotem pro quo nullus poſſet orare. Ipſe figurabatur temporibus primi populi & primi templi, vbi omnia figuræ noſtræ (Leuit.16. Hebr.6.) fuerunt. Ideo ſolus ſummus ſacerdos intrabat in ſancta ſanctorum, vt oraret pro populo, qui cum ſacerdote in ipſa interiora ſancta non introibat, ſicut ille ſacerdos intrauit in ſecreta cælorum in illa veriora ſancta ſanctorum, adhuc nobis hic poſitis pro quibus in-A terpellat. Ideo dixit Propheta, Si peccauerit populus, (1.Reg.2.) orabit pro eo ſacerdos: ſi autem ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo? Quaſi diceret, talem deſiderate ſacerdotem qui peccare nō poſſit, ne indigeat orari pro ſe. Et ideo pro Apoſtolis oratur à populis: pro illo autē ſacerdote Apoſtolorum magiſtro & Domino nō oratur. (Act.14.) Audi hoc Ioannē fatentem & dicentē, (1.Ioan.2.) Fratres, inquit, hæc ſcribo vobis vt nō peccetis: & ſi quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrē Ieſum Chriſtum iuſtū, ipſe exoratio eſt pro peccatis noſtris. Habemus, dixit, peccatis noſtris dixit. Diſce humilitatē ne cadas, imò vt aliquādo ſurgas. Neque enim iſta dixiſſes, niſi cecidiſſes.

CAPVT CVI.

PETILIANVS dixit: *At ne ſe vindicet à delicto qui laicus eſt, hoc interdicto tenetur: Ne communices peccatis alienis.* AVG. reſpondit: Erras, vt dicitur, toto cælo per ſuperbiā, dum nō vis communicare orbi terræ per humilitatem. Nam neque hoc laico dictum eſt, & neſcis quemadmodū dictū ſit. Ad Timotheum apoſtolus cum ſcriberet, (1.Tim.5.) hoc monebat eundē ipſum Timotheum, cui alio loco dicit, (1.Tim.4.) Noli contemnere gratiā quæ in te eſt, quæ tibi data eſt per impoſitionem manuum presbyteri. B Et multis aliis documentis oſtenditur quòd non erat laicus. Quod autem ait, Ne communices peccatis alienis: conſenſu & placito intelligi voluit. Vnde ſtatim ſubiiciens quomodo id agat, (1.Tim.5.) Teipſum, inquit, caſtum cuſtodi. Neque enim & ipſe Paulus communicabat peccatis alienis, quia falſos fratres de quibus gemit, in vnitate corporali tolerabat: aut communicauerunt furto & ſceleri Iudę pręceſſores eius apoſtoli, quia cū eo iam Domini venditore & à Domino demonſtrato, ſacroſanctā cœnam communicauerunt?

CAPVT CVII.

PETILIANVS dixit: *Hanc iterum ſententiam ipſe Apoſtolus comparat conſcientiæ malæ conſortes. Et qui faciunt ea, inquit, & qui conſentiunt talia facientibus, digni ſunt morte.* (Rom.1.) AVG. reſpondit: Quomodolibet ea dixeris, nō curo; vera ſunt hæc: & hoc eſt quod catholica docet, C multum intereſſe inter conſentientes quibus hęc placent, & tolerantes quibus hęc diſplicēt. Illi enim palea fiunt dū paleæ ſequūtur ſterilitatē; illi triticū ſunt, dū expectant vt ſegregentur per Chriſtum ventilatorem.

CAPVT CVIII.

PETILIANVS dixit: *Venite ergo ad eccleſiam populi, & aufugite traditores, ſi cum iiſdem perire non vultis. Nam vt facilè cognoſcatis, quòd cùm ipſi ſint rei, de fide noſtra optimè iudicent: ego illorum infectos baptizo: illi meos, quod abſit, recipiunt baptizatos, quæ omnino non facerent ſi in baptiſmo noſtro culpas aliquas agnouiſſent. Videte ergo quod damus, quàm ſit ſanctum, quod deſtruere metuit ſacrilegus inimicus.* AVG. reſpondit: Contra iſtum quidem errorem multa iam diximus, & in hoc opere & alibi. Sed quia ita magnum firmamentū vanitatis veſtræ in hac ſententia eſſe arbitramini, vt ad hoc tibi terminandam putares epiſtolam, quo quaſi recentius in animis legentium remaneret, breuiter reſpondeo. Sic approbamus in hæreticis baptiſmum, non hæreticorum, ſed Chriſti, ſicut in fornicatoribus immundis, D luxurioſis, idololatris, veneficis, inimicitiarum retentoribus, contentioſis, æmulis, animoſis, diſſenſionum ſtudioſis, inuidis, ebrioſis, comeſſatoribus, & his ſimilibus approbamus baptiſmum non eorum, ſed Chriſti. Omnes enim iſti inter quos & hæretici poſiti ſunt, ſicut dicit Apoſtolus, regnum Dei non poſſidebunt, & ideo ad ſiniſtram partem cum diabolo pertinebūt. Nec ideo putādi ſunt eſſe in Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, quia ſacramentorum eius corporaliter participes fiunt. Illa enim & in talibus ſancta ſunt, & eis indignè tractantibus & ſumentibus ad maius iudicium valebunt. Ipſi autem non ſunt in illa eccleſiæ Chriſti compage, quæ in membris Chriſti per connexum & contactum creſcit in incremētum Dei. Illa quippe eccleſia in petra eſt, ſicut Dominus dicit, Super hanc (Matth.16.)

petram

petram ædificabo eccleſiam meam. Illi autem in are-
Matth. 7. na ædificant, ſicut idem Dominus dicit, Qui audit verba mea & non facit ea, ſimilabo eũ viro ſtulto qui ædificat domum ſuam ſuper arenam. Sed ne putes eccleſiam quæ in petra eſt in vna parte eſſe terrarum, & non diffundi vſque ad fines terræ, audi eius vocem de pſalmo gementis inter mala peregrinationis ſuæ.
Pſalm. 60. Ait enim, A finibus terræ ad te clamaui, dum angeretur cor meum in petra exaltaſti me: Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici. Videte quemadmodum à finibus terræ clamat.
Donatiſtæ Romæ agentes Montẽſes appellati. Lucillam intelligit. Non eſt ergo in ſola Africa, vel ſolis Afris, epiſcopum Romam paucis Montenſibus, & in Hiſpaniam domui vnius mulieris ex Africa mittentibus. Videte quemadmodum in petra exaltetur. Non ergo in ea deputandi ſunt omnes qui ædificant in arena, id eſt, qui audiũt verba Chriſti & non faciunt, qui tamen & apud nos & apud vos habent & tradunt baptiſmi ſacramẽtum. Videte quemadmodum ſpes eius Deus ſit pater & filius & Spiritus ſanctus, non Petrus, nõ Paulus, quanto minus Donatus, aut Petilianus. Non ergo veſtrũ eſt quod deſtruere metuimus, ſed Chriſti: quod & in ſacrilegis per ſe ſanctum eſt. Nam veniẽtes à vobis recipere non poſſumus, niſi quod veſtrum eſt deſtruamus: deſtruimus enim perfidiam deſertoris, non deſtruimus characterem imperatoris. Proinde tu ipſe conſidera & deſtrue quod dixiſti, *Ego, inquis, infectos illorum baptizo: illi meos, quod abſit, recipiunt baptizatos.* Tu enim non infectos baptizas, ſed vt tui erroris fraude inſicias, rebaptizas. Nos autem non tuos recipimus baptizatos, ſed deſtruimus errorem tuum vnde ſunt tui, & ſuſcipimus Chriſti baptiſmum vnde ſunt baptizati. Itaque opportunè in medio abs te poſitum eſt, *quod abſit.* Dixiſti enim, *illi meos, quod abſit, recipiunt baptizatos.* Nam cùm tu velles intelligi quod abſit recipiunt, timens ne tuos recipiamus, ego neſciẽtem dixiſſe accipio, meos quod abſit. Reuera enim abſit vt tui ſint qui iam ad catholicã tranſeũt, nec ſic tranſeũt vt baptizati noſtri ſint, ſed vt ſocij noſtri ſint: baptizati autem Chriſti nobiſcum ſint.

Libri ſecundi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI CONTRA PETILIANI RESPONSIONEM, LIBER TERTIVS.

LEGI Petiliane literas tuas quando legere potui, quibus te ſatis indicaſti aduerſus catholicã eccleſiã pro parte Donati, nec aliquid valuiſſe dicere idoneum, nec tacere permiſſum. Quos æſtus paſſus es, quanta cordis tempeſtate fluctuaſti, cùm legiſſes ea quibus parti epiſtolæ tuæ quæ in manus meas tunc venerat, quanta potui breuitate ac perſpicuitate reſpondi. Vidiſti enim tanta firmitate roboratam, tãta luce illuſtratam, quam tenemus & defendimus veritatem, vt quid contra eam dicendum eſſet quo conuicta refelleretur, inuenire non poſſes. Attendiſti etiã multorum qui ea legerant expectationem in te eſſe connexam, ſcire cupientiũ quid diceres, quid ageres, quà euaderes, quò ex tantis anguſtiis quibus te Dei verbum circumuallarat, erũperes. Hic tu qui debueras contempta opinione vanorum pergere in veram ſanámque ſentẽtiam, feciſti quod de talibus Scriptura prædixit, Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem, ini-
Pſalm. 51. quitatem magis quàm loqui æquitatem. Proinde ſi & ego tibi vellem pro maledictis maledicta rependere, quid aliud quàm duo maledici eſſemus, vt ij qui nos legerent, alij deteſtatos abiicerent ſana grauitate, alij ſuauiter haurirent maleuola voluntate? Ego quan-

A do cuique vel dicendo vel ſcribendo reſpondeo, etiam contumelioſis criminationibus laceſſitus, quantum mihi Dominus donat, frenatis atque coërcitis vanæ indignationis aculeis, auditori lectoriúe conſulens, non ago vt efficiar homini conuiciando ſuperior, ſed errorem conuincendo ſalubrior. Si enim qualecunque cor habent qui ea quæ ſcripſiſti conſiderant, quid tibi profuit ad cauſam quæ inter nos de communione catholica, vel de parte Donati agitur, quòd relicto negotio quodammodo publico, priuata quadã ſimultate hominis vnius vitam maledicis opprobriis inſectatus es, quaſi homo ille ſit cauſa quæ inquiritur? Tam malè exiſtimaſti, non dicam de Chriſtianis, ſed de ipſo humano genere, vt non crederes poſſe tua ſcripta in manus aliquorum venire prudentium, qui ſe à perſonis noſtris tollerẽt, & quæſtionem potius quæ inter nos verteretur inquirerent, nec qui vel quales eſſemus, ſed quid pro veritate vel contra errorem diceremus attenderent? Et horum iu-
B dicium tibi reuerendum fuit, horum reprehenſio præcauenda, ne te arbitrarentur nihil inueniſſe quod diceres, niſi tibi proponeres cui quoquomodo malediceres: Sed videlicet quorundam leuitate atque vanitate qui libenter audiunt lites nugantium diſertorum, vt cùm attendunt quàm eloquenter conuicieris, ſimul non intueantur quàm veraciter conuincaris. Simul & illud opinor egiſti, vt occupatus in mea defenſione ſuſceptam cauſam etiam ipſe deſererem, atque ita hominibus non ad diſputantium, ſed ad litigantium verba conuerſis obſcuraretur veritas quam diluceſcere atque innoteſcere formidatis. Ego itaque contra tale conſilium quid agam? niſi mea potius defenſione neglecta rem teneam, de qua intẽtionem meam nullus meus criminator excutiat, domum Dei mei, cuius decorem dilexi, præconio ſeruientis vocis extollã, me verò humiliabo & abiiciam.
Elegi enim abiectus eſſe in domo Dei mei, magis Pſalm. 83.
quàm habitare in tabernaculis hæreticorum. A te
C ergo Petiliane ſermonem parumper auertam, & ad eos conuertam quos à me maledictis tuis es conatus auertere, quaſi hoc ego moliar vt homines ad me cõuertantur, & non potius mecum ad Deum.

AVDITE ergo quicunque maledicta legiſtis, quæ CAPVT II.
in me iratior quàm cõſideratior Petilianus euomuit: Prius vos apoſtolicis verbis alloquor, quæ certè qua-
liſcunque ipſe ſim vera ſunt: Sic nos exiſtimet homo 1. Cor. 4.
quaſi miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Hic iam quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur. Mihi autem minimum eſt, vt à vobis diiudicer, aut ab humano die; ſed neque ego meipſum iudico. Iam quod ſequitur, & ſi mihi non audeo coaptare, vt dicã, Nihil enim mihi conſcius ſum: fideliter tamen in conſpectu Dei dico, nihil eorum quibus Petilianus tempus vitæ meæ poſteaquam in Chriſto baptizatus ſum, criminatus eſt, mihi con-
D ſcius ſum, nec tamen in hoc iuſtificatus ſum. Qui autem diiudicat me, Dominus eſt. Itaque nolite ante tempus quemquã iudicare, donec veniat Dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit cogitationes cordis, & tũc laus erit vnicuique à Deo. Hæc autem fratres transfiguraui in me; ne ſupra
quàm ſcriptum eſt, vnus pro altero infletur aduerſus 1. Cor. 3.
alterum. Itaque nemo glorietur in homine. Omnia
enim veſtra ſunt, vos autẽ Chriſti, Chriſtus verò Dei. Iacobi 1.
Iterũ repeto, Nemo glorietur in homine: ſi quid in nobis laudabile aduertitis, ad illi' laudẽ referte, à quo eſt omne datum optimum, & omne donum perfectũ: deſurſum eſt enim deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt immutatio, nec momenti obumbratio. Quid enim habemus quod non accepimus? Si autem accepimus, non gloriemur quaſi non acceperimus.

perimus. Et in his omnibus quæcunque in nobis bona
al. ſi tamẽ. noſtis, imitatores noſtri eſtote, †ſicut nos Chriſti: ſi autem aliqua mala in nobis ſuſpicamini vel creditis vel videtis, retinete illud Dominicum, quo ſecuti eius
Matth. 23. eccleſiam, nõ propter mala hominum deſeratis. Quæ dicimus facite, quæ aut mala nos facere putatis aut noſtis, nolite facere. Non enim tempus eſt purgandi me vobis, cùm mea cauſa neglecta rem vobis ſalubrẽ commẽdare ſuſceperim, vt nemo glorietur in homi-
Hierem. 17. ne. Maledictus enim omnis qui ſpem ſuam ponit in homine. Hoc præcepto Dominico & apoſtolico retento atque ſeruato, etiam me in mea cauſa ſicut inimicus exiſtimari cupit deficiente & oppreſſo, victrix erat cauſa cui ſeruio. Si enim firmiſſimè tenueritis quod exhortor, & ſatago, maledictũ eſſe omnem qui ſpẽ ſuã ponit in homine, vt nemo glorietur in homine, areã Dñicã propter paleã quę nũc vel vẽto ſuperbiæ percuſſa volat, vel vltima ventilatione ſeparabitur, nullo modo deſeretis, nec domũ magnã propter vaſa facta in contumeliã refugietis, nec propter malos piſces in litore ſeparandos per dirupta retia exibitis, nec propter hædos paſtore diuiſuro ad ſiniſtram ponendos bona vnitatis paſcua relinquetis, nec propter commixta zizania vos à tritici ſocietate, cui caput eſt granum illud mortificatum & multiplicatum, & quæ per mundum ſimul vſque ad meſſem creſcit, nefaria
Matth. 13. deciſione ſeparabitis. Ager eſt enim mundus, non
1. Cor. 1. Africa: Meſſis finis ſeculi, non tempus Donati.

CAPVT III.

HAS certè ſimilitudines Euãgelicas recognoſcitis, ad quid aliud datas, niſi vt nemo glorietur in homine, & ne quis pro altero inflat⁹ aduerſus alterũ diuidatur, dicens, Ego ſum Pauli: cùm vtiq; nõ Paulus crucifixus
1. Cor. 1. ſit pro vobis, nec in nomine Pauli; quanto minus in nomine Cæciliani vel cuiuſquam noſtrûm baptizati ſitis: vt diſcatis quamdiu palea cum frumento trituratur, quamdiu piſces mali cum bonis intra retia Dominica natant, ante tempus ventilationis tolerare potius propter bonos commixtionem malorum, quàm violare propter malos charitatẽ bonorum? Hæc quippe commixtio non æterna, ſed temporalis; nec ſpiritalis, ſed corporalis eſt. In qua non errabunt angeli, quãdo colligent malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminũ ignis ardentis. Nouit enim Dominus qui ſunt
2. Tim. 2. eius. Et ſi ab iniquis ad tempus corporaliter nõ poteſt, recedat tamen ab ipſa iniquitate omnis qui nominat nomẽ Domini. Licet enim à malis interim, vita, moribus, corde ac volũtate ſeparari atque diſcedere, quæ ſeparatio ſemper oportet cuſtodiatur. Corporalis autem ſeparatio ad ſeculi finem fidenter, patienter, fortiter expectetur: propter quam expectationẽ dictum
Pſalm. 26. eſt, Suſtine Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Maxima quippe palma tolerantiæ eſt inter ſubintroductos falſos fratres, ſua quærentes non quæ Ieſu Chriſti, dilectionẽ non ſuam quærentium, ſed quę Ieſu Chriſti, nulla turbulenta & temeraria diſſenſione turbare, nec vnitatem ſagenæ Dominicæ ex omni genere piſcium congregantis, dum ad litus, id eſt, ad finem ſeculi ducitur, ſuperbè nefaria contentione dirumpere: cùm ſe putat quiſque aliquid eſſe, cùm nihil ſit, atque ita ſeipſum ſeducit, & ſufficere vult ad populorum Chriſtianorum ſeparationem, ſuum vel ſuorum iudicium, qui malos quoſdam communione ſacramentorum Chriſtianæ religionis indignos ſe apertiſſimè noſſe dicunt: de quibus tamen quicquid noſſe ſe dicunt, vniuerſæ eccleſiæ quæ per omnes gentes ſicut eſt prædicta diffunditur, perſuadere non poſſunt. Et cùm iſtorum quaſi quos nouerũt, refugiunt communionem, illius deſerunt vnitatem, cùm potius deberent ſi eſſet in eis charitas omnia ſufferens, ne ſe à bonis diuiderent, quos in omnibus gentibus aliena mala docere non poterant, ipſi in vna gente tolerare quod nouerant. Vnde etiam non diſcuſſa cauſa in qua documentis grauiſſimis cõuincuntur calumniati innocẽtibus, probabilius creduntur traditionis crimina falſa finxiſſe, qui non dubitauerunt longè ſceleratius crimen nefariæ diuiſionis admittere. Quia & ſi verum eſſet quicquid de traditione iactauerunt, tamen conſortium Chriſtianorũ quos vſque ad extrema terræ diuina Scriptura commendat, propter hoc quod ipſi ſcierũt, illi autẽ neſcierunt, relinquere nullo modo debuerunt.

CAPVT IIII.

NEQVE hoc ideo dixerim vt negligatur eccleſiaſtica diſciplina, & permittatur quiſq; facere quod velit ſine vlla correptione, & quadã medicinali vindicta, & terribili lenitate, & charitatis ſeueritate. Nã vbi erit
1. Theſſ. 5. illud Apoſtoli, Corripite inquietos, cõſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patiẽtes eſtote ad omnes: Videte ne quis malũ pro malo reddat alicui? Cũ hoc vtiq; ſubiecit, Videte ne quis malũ pro malo alicui reddat; ſatis oſtẽdit, non eſſe mali pro malo redditionem, corripere inquietos, quãuis pro culpa inquietudinis reddatur pœna correptionis. Nõ ergo malũ eſt correptionis pœna, cùm ſit malũ culpa. Neque enim ferrũ eſt inimici vulnerãtis, ſed medici ſecãtis. Fiunt iſta in eccleſia, & ille ſpiritus interioris lenitatis ardet zelo Dei, ne virgo caſta vni viro deſponſata Chriſto, in ali-
2. Cor. 11. quibus ſuis mẽbris, ſicut Eua ſeducta ſerpẽtis aſtutia, corrũpatur à caſtitate quæ eſt in Chriſto. Verũtamen abſit à ſeruis patrisfamiliâs, vt immemores ſint pręcepti Domini ſui: & ſic aduerſus zizaniorũ multitudinẽ flagrãtia ſanctę indignationis igneſcãt, vt cũ ea volũt
Matth. 13. ante tẽpus colligere, ſimul eradicetur & triticũ. Cuius peccati iſti rei tenentur, etiã ſi vera crimina traditoribus quos inſimulabãt, ſe obieciſſe mõſtrarent: quoniã ſimul nõ ſolũ ab iniquis, quorũ ſocietatẽ velut euitabãt, ſed etiã à bonis fidelibus in omnibus gẽtibus conſtitutis, quibus ea quę ſe noſſe dicebãt, probare nõ poterant, impia præſumptione ſeparati ſunt, ſecúmque multos apud quos aliqua authoritate præualebant, & qui minus intelligere poterãt, vnitatẽ eccleſię toto orbe diffuſę, pro alienis peccatis nullo modo eſſe deſerẽdam, traxerũt in eandẽ perniciem: vt etiam ſi ipſi ſcirent vera crimina quibuſdã ſe obiicere, eo modo perire infirmus in eorũ ſcientia, propter quem Chriſtus
Rom. 14. mortuus eſt, dũ offenſus malis alienis, interimebat in ſe bonũ pacis quod habebat cum fratribus bonis, qui partim talia non audierant, partim nõ diſcuſſa & non probata temerè credere formidauerãt, partim iudicibus eccleſiaſticis ad quos trãs mare tota cauſa perducta eſt, quantacũque illa eſſent pacifica humilitate reliquerant

CAPVT V.

VOS ergo ſancta germina vnicæ matris catholicæ, huiuſmodi ſceleris & erroris exemplum, ſubditi Domino, quanta poteſtis vigilantia præcauete, quantalibet doctrinę ac famæ luce pręfulgeat, lapidémque ſe eſſe iactet pretioſum quiſquis vos trahere voluerit poſt ſeipſum, mementote quòd illa mulier fortis & vna vni amabilis viro ſuo, quã in vltimo Prouerbiorũ ſancta Scriptura deſcribit, pretioſior eſt lapidibus pretioſis. Nemo dicat, Illũ ſequar, quoniã ipſe me Chriſtianũ fecit; aut illũ ſequar, quoniã me baptizauit. Ne-
1. Cor. 3. que qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui in-
1. Ioan. 4. crementũ dat Deus. Et Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in illo manet. Nullus etiã prædicans nomen Chriſti, & geſtans ac miniſtrans ſacramentum Chriſti, ſequendus eſt cõtra vnitatem Chriſti. Opus ſuum probet vnuſquiſque: &
Galat. 6. tunc in ſeipſo tantùm gloriam habebit, & non in altero. Vnuſquiſque enim propriũ onus portabit, onus videlicet reddendæ rationis, quia vnuſquiſque noſtrũ pro ſe rationem reddet. Non itaque amplius inuicem
Rom. 14. iudicemus. Nam quantum attinet ad onera mutuæ cha-

charitatis, inuicem onera veſtra portate; & ſic adim-
Galat.6. plebitis legem Chriſti. Qui enim putat ſe eſſe aliquid
cùm nihil ſit, ſeipſum ſeducit. Sufferamus ergo inui-
Ephes.4. cem in dilectione, ſatagẽtes ſeruare vnitatẽ ſpiritus in
vinculo pacis, extra quã quiſquis colligit, nõ cũ Chri-
CAPVT VI. ſto colligit: quiſquis autem nõ cum Chriſto colligir,
ſpargit. PROINDE ſiue de Chriſto, ſiue de eius ec-
cleſia, ſiue de quacunque alia re quæ pertinet ad fidẽ
vitámque noſtram, non dicam nos, nequaquam com-
Galat.1. parandi ei qui dixit, Licet ſi nos, ſed omninò quod ſe-
curus adiecit, Si angelus de cælo vobis annunciauerit
præterquam quod in Scripturis legalibus & euange-
licis accepiſtis, anathema ſit. Hæc vobiſcum & cum
omnibus quos Chriſto lucrari cupimus actitantes, at-
que inter cætera ſanctam eccleſiam quam in Dei li-
teris promiſſam legimus, & ſicut promiſſa eſt in om-
nibus gentibus reddi cernimus, prædicãtes, ab iis quos
ad eius pacificum gremium attrahi cupimus, pro
actione gratiarum flammas meruimus odiorum: quã-
ſi nos eos in ea parte ligauerimus, pro qua non inue-
niunt quid loquãtur, aut nos mãdauerimus tãto antè
prophetis & apoſtolis, vt in libris ſuis nulla teſtimo-
nia ponerent, quibus pars Donati eccleſia Chriſti eſ-
ſe doceatur. Et nos quidem chariſſimi, cùm falſa cri-
mina audimus ab eis quos offendimus prædicando
eloquia veritatis, & erroris vaniloquia conuincendo,
habemus ſicut noſtis abundantiſſimam conſolatio-
nem. Nam ſi in eis quibus me criminantur, teſtimo-
nium conſcientiæ meæ non ſtat contra me in cõſpe-
ctu Dei, quò nullus oculus mortalis intendiṫur, non
ſolùm contriſtari non debeo, verumetiam gaudere &
exultare, quia merces mea multa eſt in cælis. Neque
enim intuendum eſt quàm ſit amarum, ſed quàm fal-
ſum quod audio, & quã verax pro cuius nomine hoc
Cantic.1. audio, & cui dicitur, Vnguentum effuſum eſt nomen
tuũ. Et meritò fragrat in omnibus gẽtibus, cuius odo-
rẽ iſti, qui nobis maledicunt, in vna Africæ particula
conãtur includere. Cur itaque feramus indignè quòd
nos infamant, qui gloriæ Chriſti ſic detrahunt, quorũ
parti contentionique inimicum eſt, quod de illius ad
cælos aſcenſione, & de nominis eius tanquam vnguẽ-
Psalm.56. ti effuſione, tanto antè prædictum eſt: Exaltare ſuper
CAPVT VII. cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua?

HÆC & talia teſtimonia diuina nos aduerſus hu
mana vaniloquia proferentes ab inimicis gloriæ Chri-
ſti acerba opprobria ſuſtinemus. Dicãt quod volunt,
Math.5. dum ille nos exhortetur dicens, Beati qui perſecu-
tionem patiuntur propter iuſtitiam, quia ipſorum eſt
regnum cælorum. Beati eritis cùm vos perſecuti fue-
rint homines, & maledixerint vobis, & dixerint omne
malum aduerſum vos mentientes propter me. Quod
ait ſuperiùs propter iuſtitiam: hoc reperimr, quod ait
poſtea, propter me: quia factus eſt nobis ſapientia &
iuſtitia & ſanctificatio & redemptio; vt quemadmo-
1.Cor.1. dum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorie-
Hier.9. Math.5. tur. Qui cũ dicat, Gaudete & exultate, merces enim
veſtra multa eſt in cælis, ſi quod dictũ eſt, propter iu-
ſtitiam & propter me, in bona cõſcientia teneo, quiſ-
quis volens detrahit famæ meæ, nolens addit mercedi
meæ. Neque enim me ille ſuo verbo tantũmodo do-
cuit, nõ etiam ſuo firmauit exemplo. Sequere ſancta-
rum ſcripturarum fidem, inuenies Chriſtum reſurre-
xiſſe à mortuis, aſcendiſſe in cælum, ſedere ad dexterã
patris. Sequere criminationes inimicorum, iam putã-
bis eum de ſepulchro furatum eſſe à diſcipulis. Quid
ergo nos quantum ipſe donat, defendentes domum
Math.10. eius ab inimicis eius aliud ſperare debemus? Si patrẽ-
familiàs Beelzebub vocauerũt: quanto magis dome-
ſticos eius? Si ergo toleramus, & conregnabimus. Si
autem non aurem ſolam percutit iracundia criminã-
tis, verumetiam conſcientiam mordet veritas crimi-

A nis, quid mihi prodeſt ſi me continuis laudibus totus
mundus attollat? Ita nec malam conſcientiam ſanat
præconium laudantis, nec bonam vulnerat conuiciã-
tis opprobrium. Nec ſic tamen decipitur ſpes veſtra
quæ in Domino eſt, etiam ſi fortè in occulto tales ſi-
mus, quales nos putari cupit inimicus, quia non eam
poſuiſtis in nobis, nec vnquam hoc audiſtis à nobis.
Securi ergo eſtis qualeſcunque nos ſimus, qui dicere
didiciſtis, In Domino ſperans non infirmabor: &, In Psalm.55.
Domino ſperabo, non timebo quid faciat mihi ho- Psalm.117.
mo. Et eis qui vos ad hominum ſuperborum terrenas
altitudines ſeducere moliuntur, reſpondere noſtis, Psalm.10.
In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ,
Tranſmigra in montem ſicut paſſer. NEC tan- CAPVT VIII.
tum vos quibus in nobis ipſa Chriſti veritas placet,
quantumcunque per nos & vbicunque prædicatur, &
quia eam quantulocunque noſtræ linguæ miniſterio
libẽter auditis, etiam de nobis bene benignéque ſen-
B titis, ſecuri eſtis qualeſcunque nos ſimus, quia in illo
ſpes veſtra eſt, quem vobis ex illius ſuper vos miſeri-
cordia prædicamus: verùm etiam quicunque noſtra
diſpenſatione etiam ſacramẽtum ſancti baptiſmi per-
cepiſtis, eadem ſecuritate gaudere: quoniam non in
nobis, ſed in Chriſto baptizati eſtis. Non itaque nos,
ſed Chriſtum induiſtis: nec vos interrogaui, vtrum ad
me conuerteremini, ſed ad Deum viuum; nec vtrum
in me crederitis, ſed in patrem & filium & Spiritum
ſanctum. Quod ſi veraci animo reſpondiſtis, ſaluos
vos fecit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcien-
tiæ bonæ interrogatio: non conſeruus, ſed Dominus;
non præco, ſed iudex. Neque enimuero ſicut Petilia-
nus inconſideratè dixit: *Conſcientia dantis*, vel quod
addidit, *conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat
accipientis*: Cùm enim hoc datur quod Dei eſt, ſanctũ
dat etiam non ſancta conſcientia. Quæ certè ſiue ſit
ſancta ſiue non ſancta, ab accipiente inſpici nõ poteſt,
ſed planè illud quod datur poteſt, quod cognitũ ei qui
C ſemper eſt ſanctus, per qualẽlibet miniſtrũ accipiatur,
ſecuriſſimè accipitur. Niſi enim ſancta verba eſſent ex Math.23.
cathedra Moyſi, nõ diceret veritas: Quæ dicũt facite.
Si autẽ ipſi qui verba ſancta dabãt ſancti eſſent, nõ di-
ceret, Quæ faciunt, facere nolite: dicunt enim & non
faciũt. Nullo quippe modo legitur vua de ſpinis, quia
nunquã de ſpinarũ radicibus oritur, ſed cùm ſe ſpino-
ſis ſepib⁹ palmes vitis implicuit, nõ ideo fructus qui il
lic pẽdet horretur, ſed ſpina cauetur, vua decerpitur.

ITAQVE, vt ſæpe dixi, & vehemẽter inculco, qua- CAPVT IX.
leſcunque nos ſimus, ſecuri eſtis qui Deum patrem &
eius Eccleſiam matrem habetis. Quãuis enim ſimul
hædi cum ouibus paſcantur, nõ ſtabunt ad dexteram.
Quamuis ſimul palea cum tritico trituretur, non in-
trabit in horreum: Quamuis ſimul piſces mali cum Math.13.
bonis intra retia Dominica natant, non mittuntur in
D vaſcula. Nemo glorietur nec in homine bono, nemo
bona Dei fugiat nec in homine malo.

HÆC vobis Chriſtiani catholici fratres mei cha- CAPVT X.
riſſimi pro negotio præſenti ſuffecerint: quæ ſi catho-
lica dilectione retinetis, cùm ſitis vnus grex de vno
paſtore ſecurus, non nimis curo quòd mihi vel con-
gregali veſtro vel certè cani veſtro conuiciatur quili-
bet inimicus, dummodo me magis pro veſtra quàm
pro mea defenſione latrare compellar: qua tamen ſi
opus eſſet ad cauſam, breuiſſima facillimaque vteter,
totum ſcilicet vitæ meæ tempus antequam perciperẽ
baptiſmum Chriſti, quantum ad meas cupiditates er-
roréſque attinet, cum omnibus improbans & dete-
ſtans, ne in eius temporis defenſione meam gloriam
quærere viderer, non illius qui me per gratiam ſuam
& à meipſo liberauit. Vnde illam vitam meam cùm
vituperari audio, quolibet animo id faciat qui hoc fa-
cit, non vſqueadeò ſum ingratus vt doleam: quantũ-
cunque

cunque ille accuſat vitium meum, tantum ego laudo medicum meum. Quid ergo iam de illis præteritis atque abolitis malis meis defendendis laborem, de quibus Petilianus multa quidem falſa dixit, ſed plura vera non dixit. De tempore autē vitę meę quod eſt pòſt baptiſmum, vobis quicunque me noſtis, ſuperfluò loquor ex iis quæ nota eſſe hominibus poſſunt: hi verò qui me non nouerunt, non ita iniqui eſſe debent in me, vt magis de me credant Petiliano quàm vobis.

Vt amico laudanti, ſic nec detrahēti inimico facile credendum.

Nam ſi laudanti amico credendum non eſt, nec inimico detrahenti: reſtant ea quæ occulta ſunt hominis, vbi ſola conſcientia talis eſt, quæ teſtis eſſe apud homines non poteſt. In his me Petilianus Manichæū eſſe dicit, loquens de aliena conſcientia: hoc ego me non eſſe dico, loquens de mea conſcientia. Eligite cui credatis. Veruntamen quoniam nec iſta breui ac facili mea defenſione opus eſt, vbi quæſtio nō de qualiſcunque vnius hominis merito, ſed de ſanctæ Eccleſię † vnitate verſatur, ad vos etiam mihi plura dicenda ſunt, quicunque in parte Donati, Petiliani quæ in me ſcripſit maledicta legiſtis, quæ ab illo non audirem, ſi veſtram perditionem contemnerem: ſed charitatis Chriſtianæ viſcera non haberem.

al. veritate.

Ad Donatiſtas ſermonem conuertit.

CAPVT XI.

QVID ergo mirum, ſi cùm grana de area Dominica excuſſa, ſimul cum terra & palea introrſum traho, iniuriam reſilientis pulueris ſuffero? Vel cùm Domini mei oues perditas diligēter inquiro, ſpinoſarum linguarum vepribus laceror? Obſecro vos deponite paululum ſtudia partium, atque inter me & Petilianum cum aliqua æquitate iudicate. Ego Eccleſię cauſam volo vt noueritis, ille vt meam. Ad quid aliud, niſi quia teſtibus meis quos in cauſa Eccleſiæ cōſtanter adhibeo, non audet dicere ne credatis: Prophetæ ſunt enim & Apoſtoli, & ipſe Prophetarum ac Apoſtolorum Dominus Chriſtus: de me autem quicquid dicere libuerit homini aduerſus hominem, & veſtro aduerſus alienum, facilè creditis? Et ſi quos vitæ meæ teſtes adhibuero, quid magnum eſt vt dicat, non eis eſſe credendum: & hoc vobis citò perſuadeat, præſertim quando quiſquis pro me vllum verbum fecerit, inimicus parti Donati, ac per hoc veſter continuò deputabitur? Regnat itaque Petilianus, quando in me quælibet conuicia iaculatur, ei omnes acclamatis & plauditis. Hàc igitur ſibi inuenit vincibilem cauſam, ſed iudicibus vobis: nec teſtem nec argumentum requiret, cui hoc ſolum probare eſt quod dicit, quia ei quem maximè odiſtis, copioſiſſimè maledicit. Nam quoniam diuinæ Scripturæ teſtimonia, cùm pro Eccleſia catholica tam denſa & tam clara recitantur, vobis dolentibus remanet mutus: elegit materiam vbi vobis fauentibus loquatur, & victus verum ſimulans ſtatum, talia vel etiam ſceleratiora dicat in me. Mihi ſat eſt ad rem quam nunc ago, quòd qualiſcunque in ea ſim, tamen Eccleſia pro qua loquor inuicta eſt.

CAPVT XII.

HOMO ſum enim de area Chriſti, palea ſi malus, granum ſi bonus. Non eſt huius areæ vētilabrum lingua Petiliani, ac per hoc quicquid in eius paleam mali etiam verè dixerit, nullo modo frumentis eius præiudicat. Quicquid autem in ipſa frumenta maledictorum calumniarúmque iactauerit, fides eorum exercetur in terris, merces augetur in cælis. Sanctis enim Dei ſeruis ſanctéque Deo militantibus, non aduerſus Petilianum, atque huiuſmodi carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates rectores talium tenebrarum, quales ſunt omnes aduerſarij veritatis, quibus vtinam dicamus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Epheſ. 5.* Hanc ergo militiam militantibus ſeruis Dei quæcunque ab inimicis conuicia crimino ſa dicuntur, quæ apud maleuolos & temerè credulos famam malam faciant, arma ſiniſtra ſunt. Etiam diabolus his expugnatur. Cùm enim per

A bonam famam probamur verum nos in ſuperbiam nō extollamus, & per malam famā probamur verum inimicos eoſipſos à quibus nobis confingitur, diligamus, per arma iuſtitiæ à dextera & à ſiniſtra diabolum vincimus. Quæ cùm Apoſtolus commemoraſſet dicens, Per arma iuſtitiæ à dextra & à ſiniſtra: continuò *2. Cor. 6.* tanquam exponens quid dixerit, Per gloriam, inquit, & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, & cætera talia: gloriam ſcilicet & bonam famam numerans in armis dextris, in ſiniſtris autem ignobilitatem & infamiam. Si ergo ſum Dei ſeruus & miles non reprobus, quamlibet diſertus cōuiciator in me Petilianus exiſtat, nunquid moleſtè ferre debeo, quòd mihi armorum ſiniſtrorū faber ſollertiſſimus paratus eſt? Opus eſt vt his in adiutorio Domini mei peritiſſimè dimicem, & eis illum feriam contra quem inuiſibiliter pugno, qui peruerſiſſima & antiquiſſima aſtutia callidè intendit & agit, vt propter hæc Petilianum oderim, ac ſic præceptum Chriſti quod ait, Diligite *Luca 6.* B inimicos veſtros, implere nō poſſim: quod à me auertat eius miſericordia qui me dilexit, & tradidit ſemetipſum pro me, vt pendens in cruce, diceret: Pater *Luca 23.* ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt: méque de Petiliano & talibus inimicis meis dicere doceret, Domine ignoſce illis, quia neſciunt quid loquuntur.

CAPVT XIIII.

PROINDE ſi impetrauero à vobis ſicut intendi, vt remoto ab animis veſtris omni ſtudio partium inter me & Petilianum æqui iudices ſitis, oſtendam vobis non eum reſpondiſſe ſcriptis meis: vt intelligatis quia veritatis inopia coactus ſit cauſam relinquere, & in hominem qui eam ſic egit vt reſpondere ille non poſſet, quæ potuit maledicta iactare. Quanquam tanta manifeſtatione clarent quæ dicturus ſum, vt etiam ſi ſtudio partium & odio mei veſtrę mentes à me alienentur, tantūmodo ſi vtraque legatis, certè apud voſmetipſos in cordibus veſtris verum me dixiſſe fateamini. Ego enim reſpondens primæ parti ſcriptorum *Supra lib. 1. cap. 1.* C eius quæ tunc in manus meas venerat, prætermiſſo conuicioſo & ſacrilego multiloquio, vbi ait: *Bis baptiſma nobis obiiciunt ij qui ſub nomine baptiſmi animas ſuas reo lauacro polluerunt, quibus equidem obſcenis ſordes cunctæ mundiores ſunt: quos peruerſa munditia aqua ſua contigit inquinari:* Illud quod ſequitur tenui diſcutiendum, & refellendum quod ait, *Conſcientia namque dantis attenditur, quæ abluat accipientis.* Et quæſiui, vnde abluendus ſit qui accipit baptiſmum, cùm dantis polluta conſcientia eſt, & hoc ille qui eſt accèpturus ignorat?

CAPVT XV.

LEGITE nunc eius copioſiſſima maledicta quæ in me inflatus & iratus effudit, & videte verum quærenti mihi reſponderit, vnde ſit abluendus qui accipit baptiſmum, cùm dantis polluta conſcie̅tia eſt, & hoc ignorat accipiens. Obſecro vos quærite attē̄tè, omnes excutite paginas, omnes dinumerate verſiculos, omnia verba verſate, omnes ſyllabas enucleate, & dicite D mihi ſi inueneritis, vbi reſpōderit, cùm dātis cōſcientia polluta eſt, vnde ſit eius abluenda qui hoc accepturus ignorat? Quid enim ad rem pertinet, quia verbum addidit quod à me diceret fuiſſe ſubtractum, atque ita ſe ſcripſiſſe contendit: *Conſcientia nāque ſanctè dantis attēditur, quæ abluat accipientis.* Nam vt noueritis à me non fuiſſe ſubtractū, nihil inquiſitionem meā impedit additū, nihil eius ſubleuat defectionem. At ipſa enim verba rurſus interrogo, & iterū quæro: [Si conſcientia ſanctè dātis attēditur, quę abluat accipiētis: vnde abluitur accipiētis cōſcientia, quādo dātis maculoſa cōſcientia eſt, & hoc accepturus ignorat?] Ad hoc reſpōderi flagitate, neminē relicta cauſa conuicioſè alienari permittite: Si cōſcientia ſanctè dantis attenditur: videte quia non dixi, cōſcientia dantis, ſed addidi, ſanctè dantis: ſi conſcientia, inquam, ſanctè dantis

dantis attenditur, quæ abluat accipientis, vnde igitur abluendus eſt qui accipit baptiſmũ cùm dantis polluta conſciẽtia eſt,& hoc ille qui eſt accepturus ignorat?

CAPVT XVI. *Calumnia Petiliani in Auguſtinum.*

Eat nunc & anhelis pulmonibus ac turgidis faucibus me tanquam dialecticum criminetur: immo nõ me, ſed ipſam dialecticam velut mentiendi artificem in populare iudicium ream deuocet, & in eam quamlibet fragoſiſſimo ſtrepitu aduocati forenſis ora diſtẽdat. Dicat quicquid vult apud imperitos, vnde ſtomachentur docti, illudantur indocti: me propter rhetoricam, Tertulli oratoris, à quo accuſatus eſt Paulus, vocabulo denotet: ſibi propter aduocationem in qua potentiam quondam ſuam iactat, paracleti nomen imponat, atq; ob hoc ſe cognominalẽ Spiritus ſancti non eſſe ſed fuiſſe deliret. Manichæorum immunditias libentiſſimè exaggeret, eaſq; in me latrando detorquere conetur. Ignotorum mihi & notorum geſta recitet damnatorum, & quod ibi amicus quondam meus magis ad defenſionem ſuam me nominauit, abſentem in calumniam præiudicati criminis, neſcio quo nouo & ſuo iure conuertit: titulos epiſtolarum mearum à ſe vel à ſuis ſicut eis placuit inſcriptos legat, & tanquam me in eis comprehendiſſe ſe geſtiat, confitentem eulogias panis ſimpliciter & hilariter datas, ridiculo nomine & venenoſæ turpitudinis ac furoris infamet, & de noſtro corde tam malè ſentiat, vt amatoria maleficia data mulieri, marito non ſolùm conſcio, verumetiam fauente, credi ſibi poſſe præſumat: quod de me adhuc presbytero ſcripſit iratus, ordinator futurus epiſcopatus mei velit valere aduerſus me: quod autem à ſancto concilio de hoc quod in nos ita peccauit, veniam petiuit & meruit, nolit valere pro me: ita Chriſtianę manſuetudinis, & præcepti euangelici vel neſcius vel oblitus, vt etiam quod fratri vt ſibi ignoſceretur humiliter poſtulanti clementer ignotum eſt, criminetur.

Act. 14. — *Petilianus ante ſuſceptum epiſcopatum cauſarum fuit aduocatus.* — *Vide lib. 2. contr. Creſco. c. 80. & lib. 3. cap. 80.*

CAPVT XVII.

Pergat etiam ſermone multiloquo, ſed planè vaniloquo in ea quæ prorſus ignorat, vel in quibus potius abutitur ignorantia plurimorum: & ex confeſſione cuiuſdam feminæ, quòd catechumenam ſe dixerit Manichæorũ quæ ſanctimonialis & catholica fuerit, quod ei placet de illorum baptiſmo dicat: & ſcribat neſciens, aut neſcire ſe fingens, non illicitè appellari catechumenos tanquam eius baptiſmus quandoque debeatur, ſed eos hoc vocari qui etiam auditores vocantur, quòd videlicet tanquam meliora & maiora præcepta obſeruare non poſſint quæ obſeruantur ab eis quos electorum nomine diſcernendos & honorandos putant. Me etiam presbyterum fuiſſe Manichæorum, vel falſus vel fallens mirabili temeritate contendat: verba tertij libri Confeſſionum mearum, quæ per ſe ipſa & de multis antè & poſtea dictis manifeſtiſſima ſunt legentibus, ſub quo ei videtur intellectu proponat atque arguat: furem me denique verborum ſuorũ quod duo ſubtraxerim, tanquam eis repoſitis victor exultet.

CAPVT XVIII.

In his certè omnibus, ſicut legendo cognoſcere poteritis, impetum quidem linguæ ſuæ quo libuit ambitu iactationis exercuit. Nuſquam tamen dixit, vnde abluatur accipientis conſcientia, cùm maculoſam dãtis ignorat. At ego inter ſtrepitum eius grandem vel poſt ſtrepitum, & nimis vt putat ipſe terribilem, lentè vt dicitur & bene, hoc ipſum repeto, & vt reſpõdeatis expoſco. Si conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, vnde eſt abluendus qui maculoſam conſcientiam dantis ignorat? & per totam eius epiſtolam ad hoc non inuenio aliquid dictum.

CAPVT XIX.

Nam fortaſſe dicet mihi aliquis veſtrum: Hæc omnia quæ dixit in te, ad hoc valere voluit vt te deformaret, ac per te illos quib. cõmunicas, ne vlterius alicuius momẽti eſſe te exiſtimẽt, vel ipſi, vel ij quos ad veſtrã communionẽ traducere niteris. Cęterũ ex loco

A quo propoſuit verba epiſtolæ tuæ, ex illo conſiderandum eſt, vtrum nihil ad illa reſpõderit. Ita ergo faciamus: Ex ipſo prorſus loco ſcripta eius cõſideremus: excepto ergo proœmio quo volui animũ præparare lectoris, & pauca eius verba præuia contumelioſa magis quàm ad rem pertinentia præterire, *ait inquam: Conſcientia nanque dantis attenditur, quæ abluat accipientis. Quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaſſe maculoſa ſit, quomodo poterit accipientis abluere conſcientiam, ſi quemadmodum dicis; conſciẽtia dantis attenditur, quæ abluat accipientis? Si enim dixerit ad accipientem nõ pertinere quicquid mali latuerit in conſcientia dantis, ad hoc valebit fortaſſe illa ignorantia, vt de conſcientia baptizatoris ſui non poſſit neſciens maculari. Sufficiat ergo, vt alterius conſcientia maculoſa cùm ignoratur non maculet. Nunquid autem etiam abluere poteſt? Vnde igitur abluendus eſt qui accipit baptiſmum, cùm dantis polluta conſciẽtia eſt, & hoc ille qui eſt accepturus ignorat, præſertim cùm addat & dicat: Nam* B *qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatũ?*

Supra lib. 2. cap. 1.

CAPVT XX.

Hæc omnia verba Petilianus ex literis meis refellenda propoſuit: videamus ergo vtrum refellerit, vtrũ omnino reſponderit. Addo enim verba quæ me ſubtraxiſſe calumniatur, & eadem ipſa ſic repeto, vt etiã breuius. Addendo enim hæc duo verba etiam ad breuitatem propoſitionis huius me plurimum adiuuit. Si conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, & qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum: vnde abluitur accipientis conſcientia cùm maculoſam dantis ignorat, & cùm fidem neſciens ſumit à perfido, rogo, vnde abluitur? Dicat nobis, non eat in aliud, non obtendat nebulas imperitis. Poſtremò ſaltem multis & anfractuoſis circuitibus interpoſitis & peractis, tandem aliquando dicat nobis, vnde abluitur accipientis conſcientia quando maculoſa perfidi baptizantis occulta eſt, ſi conſciẽtia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis: & C qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum? Neſciens enim ſumit à perfido nõ habente conſcientiam ſanctè dantis, ſed maculoſam & occultam: vnde ergo abluitur? vnde ergo percipit fidẽ? Si enim nec tunc abluitur, nec tunc percipit fidẽ cùm baptizator perfidus & maculoſus occultus eſt: cur eo poſtea prodito atque damnato, non denuò baptizatur, vt abluatur fidemq́; percipiat? Si autem illo perfido & maculoſo occulto iſte abluitur & percipit fidem: vnde abluitur? vnde percipit, vbi non eſt conſcientia ſanctè dantis, quæ abluat accipientis? Hoc dicat, ad hoc reſpondeat, vnde abluitur? vnde percipit ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis: & hoc ibi non eſt quando baptizator maculoſus & perfidus latuit? Nihil ad hoc reſponſum eſt omnino.

CAPVT XXI.

Sed ecce anguſtiatus in cauſa, rurſum in me impetum facit nebuloſum atque ventoſum, vt veritatis ſe- D renitas obſcuretur, & fit ſumma inopia copioſus, non vera dicendo, ſed maledicta inania non emendando. Tenete ſanè intẽtiſſimè atque fortiſſimè quid habeat is reſpondere: id eſt, vnde abluatur accipientis cõſcientia, cùm maculoſa dantis occulta eſt: ne fortè hoc vobis è manibus eius flatus excutiat, voſq; ipſi ſermonis turbidi caliginoſa tempeſtate rapiamini, vt vel † diſceſſum vel quò redeundũ ſit omnino neſciatis. Et videte hominẽ vagari quà poteſt, dũ pro negocio quod ſuſcepit, ſtare nõ poteſt. Videte quàm multa dicat non habendo quod dicat. Dicit *me labi lubricum, ſed teneri: nec deſtruere, nec confirmare quod obiicio, incerta pro certis excogitare, non permittere legentes quæ vera ſunt credere, ſed facere vt alius dubia ſuſpicentur: dicit me Academici damnabile ingenium habere Carneadis*: conatur etiam inſinuare quid Academici ſentiant de falſitate vel fallacia ſenſus humani, etiã in his omnino quid loquatur

† For. vnde diſceſſum. — *Conſule ſcholia.*

ignorás. *Dici ab eis aſſerit nigras niues eſſe cùm albæ ſint, nigrum argẽtum, turrem rotundam vel teretem videri cum anguloſa ſit, remum in aqua fractũ cùm ſit integer.* Et hoc totum propterea, quoniã cùm dixiſſet, *conſciẽtia dantis vel ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis:* contrà ego dixi, *quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaſſe maculoſa ſit?* Iſtæ ſunt niues nigræ, & argentũ nigrum, & turris rotunda pro anguloſa, & remus in aqua fractus pro integro: rem quippe dixi quæ putari poſſit, & eſſe non poſſit, vt lateat dantis conſciẽtia, & fortaſſe maculoſa ſit. Et ſequitur ſe & clamat: *Quid eſt, quid ſi? quid eſt, fortaſſis? niſi incerta & inconſtans hæſitatio dubitantis, de qua ille tuus ait: Quid ſi nunc redeo ad illos qui aiunt: Quid ſi nunc cælum ruat?* Hoccine quod dixi, *Quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaßis maculoſa ſit,* tale eſt ac ſi dixerim: Quid ſi nunc cælum ruat? dictum eſt vtique, *quid ſi*, quia fieri poteſt vt lateat, fieri poteſt vt non lateat. Nã quãdo ignoratur quid cogitet, aut quid admiſerit, latet vtiq; accipientẽ dantis conſcientia: quando autẽ peccatum eius manifeſtatur, non latet. Dictum eſt, *& fortaſſe maculoſa ſit*, quia fieri poteſt vt lateat & munda ſit, & rurſus fieri poteſt vt lateat ac maculoſa ſit. Ideo, Quid ſi, ideo Fortaſſe. Nunquid huic ſimile eſt: Quid ſi nunc cælũ ruat? O quotiens & cõuicti & cõfeſſi ſunt homines ſe maculoſas & adulterinas habuiſſe cõſcientias, cùm ab eis baptizarentur ignari, poſteaquam manifeſtato ſcelere degradati ſunt, & tamẽ cælũ nõ ruit. Quid hic facit Philus & Furius, qui cõtra iuſtitiã iniuſtitiã defenderũt? Quid hic facit atheus Diagoras, qui eſſe Deũ negauit, vt de illo videatur prædixiſſe propheta: Dixit ſtultus in corde ſuo, non eſt Deus? Quid hic iſti faciũt? vt quid nominati ſunt, niſi vt interuenirent pro homine non habente quid dicat, vt dum de his ſaltem aliquid ſine cauſa dicitur, agi cauſa videatur, & ad quod non reſponſum eſt, reſponſum eſſe credatur?

[Margin: Ironia. — Terent. in Heauton. — Conſule ſcilolia. — Pſal. 13.]

CAPVT XXII.

POSTREMO ſi duo vel tria verba iſta, *Quid ſi, & fortaſſe* vſqueadeo ſunt intolerabilia, vt propter illa excitarentur olim dormiẽtes Academici, & Carneades, & Philus, & Furius, & Diagoras, & niues nigræ, & ruina cæli, & cætera ſimiliter inſana & abſurda, remoueãtur de medio. Neque enim reuera ſine his non poteſt dici quod volumus. Ecce ſufficit quod paulo pòſt ita poſitum eſt, & ab ipſo ex meis literis interpoſitum. *Vnde igitur abluendus eſt qui accipit baptiſmum, cùm dantis polluta conſcientia eſt, & hoc ille qui eſt accepturus ignorat?* Nempe hic non eſt, Quid ſi & fortaſſe. Reſpondeatur ergo. Attendite ne fortè in eo quod ſequitur ad hoc reſpondeat. *Sed ego te,* inquit, *cauillantem ad fidem credendi conſtringo, ne vlterius euageris: Quid argumẽtis ſtultitiæ auertis erroribus † vitam? Quid fidei rationem de rebus irrationabilibus turbas? Hoc vno verbo te teneo & conuinco.* Hæc Petilianus dixit, non ego. Iſta ex Epiſtola Petiliani ſunt, ſed tãtùm verba. Iam duo illa quę me abſtuliſſe inſimulat addidi, & nihilominus oſtendi inquiſitionis meæ, cui non reſpondet, multo breuius & enodatius fixam ſtare ſententiam. Certè hæc illa duo ſunt *ſanctè & ſciens*, vt non ſit videlicet cõſciẽtia dãtis, ſed conſcientia ſanctè dantis: & non ſit, qui fidem à perfido ſumpſerit: ſed qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit. Quæ quidem verba non ſubtraxeram, ſed in codice qui mihi datus erat nõ inueneram: Fieri autem poteſt vt mendoſus fuerit. Neque enim & hoc incredibile eſt, vt etiã hinc mihi Academica excitetur inuidia, & tale aſſeratur eſſe quod dixi, codicem fuiſſe mẽdoſum, quale ſi dicerem, niues nigras. Vt quid enim ei rependo temerariam ſuſpicionem, vt dicam, quòd ipſe pòſt addiderat qui me ſubtraxiſſe conuincit, cùm poſſit iſtam mendoſitatis notam ſine mea maledicta temeritate codex qui non iraſcitur ſuſtinere?

[Margin: Suprà lib. 1. cap 2. — † For. viam.]

CAPVT XXIII.

ET illud quidẽ primum, id eſt, ſanctè dantis, omnino non impedit inquiſitionẽ meã, qua ille vehemẽter vrgetur, vtrum ita dicam, ſi conſcientia dantis attẽditur: an verò ita, ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur quæ abluat accipientis: vnde igitur abluendus eſt qui accipit baptiſmũ, ſi dãtis polluta eſt conſciẽtia, & hoc ille qui accepturus eſt ignorat? Illud autẽ alterũ quod additur, ſciens, vt non dicatur, qui fidẽ à perfido ſumpſerit, ſed qui fidẽ ſciens à perfido ſumpſerit, nõ fidem percipit, ſed reatũ: fateor tanquam deeſſet me nõnulla dixiſſe, quorũ iacturam facilè patior, quoniam magis moram meç facilitati afferebant quam adiutorium facultati. Quanto enim expeditius, quanto planius & breuius ſic interrogo: Si conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis: & qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum: vnde abluitur quẽ latet non ſanctè dantis maculoſa conſcientia, & vnde veram percipit fidem, qui neſcius baptizatur à perfido? Dicatur vnde, & ibi omnis cauſa baptiſmi patebit, ibi totum quod quæritur elucebit: ſed ſi dicatur, non ſi tempus maledicendo finiatur.

CAPVT XXIIII.

QVICQVID ergo de duobus iſtis verbis vel detractis calumniatur, vel additis gloriatur, nihil interrogationem meã impedire perſpicitis: cui quid reſpondeat ille non inueniẽs, ne tamen taceat, irruit identidem in perſonam meã, dicerem recedẽs à cauſa, ſi omnino acceſſiſſet ad cauſam. Quippe quaſi de me agatur, & nõ de *Eccleſia* vel baptiſmi *veritate, ideo me* dicit *ſubtractis illis duobus verbis argumentatum, vt quaſi conſcientia mea non obſit, quòd inquinatoris,* vt dicit, *mei ſacrilegam ignoraui conſcientiam.* Quod ſi ita eſſet, verbum illud quod poſitum eſt, ſciens, additum mihi potius prodeſſet, & obeſſet ablatũ. Si enim me ita defendi potius voluiſſem, vt baptizatoris mei putarer ignoraſſe conſcientiã, pro me locutum acciperem Petilianum; quando non vtcunque ait: Qui fidem à perfido ſumpſerit: ſed, qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidẽ percipit, ſed reatũ: vt hinc ego non me reatum, ſed fidẽ percepiſſe iactarem: quia dicerem, non ego ſciens à perfido accepi; ſed homo conſcientiam dantis hominis ignoraui. Videte itaque & numerate, ſi poteſtis, quãta ſuperflua loquatur ad vnũ *Ignoraui*, quod me proponit dixiſſe, cùm hoc omnino nõ dixerim: quia nec de me agebatur vt dicerem, nec aliquid criminis in eo qui me baptizauit apparuit, vt eius me ignoraſſe conſcientiam, pro mea defenſione cogerer dicere.

[Margin: Auguſtinus ab Ambroſio baptizatus.]

CAPVT XXV.

ET tamẽ iſte ne reſpõdeat ad ea quæ dixi, proponit ſibi quod non dixi, & auocat homines ab intentione debiti ſui, ne id quod reſponſum eſt exigatur, interponit ſæpe, *ignoraui,* inquam: & reſpondet, *ſed ſi ignorares;* & quaſi cõuincit ne mihi liceat dicere, *ignoraui.* Commemorat *Menſurium, Cæcilianum, Macarium, Taurinum, Romanum, & eos contra Eccleſiam Dei feciſſe affirmat, quæ ignorare non poſſem, eo quòd Apher ſim, & ætate penè iam ſenex:* cùm ſicut audio, Menſurius in communionis vnitate defunctus ſit, antequã ſe ſcinderet pars Donati: cauſam verò Cæciliani legerim, quòd ad Conſtantinum ipſi detulerint, & ab Epiſcopis quos ille imperator iudices dederat, & ſemel & iterum, ab ipſo regẽ illis ad eum appellãtibus etiã tertio fuit abſolutus. Macarius verò & Taurinus & Romanus, quicquid vel iudiciaria vel executoria poteſtate aduerſus eorum obſtinatum furorem pro vnitate fecerunt, ſecundum leges eos feciſſe conſtat: quas iidem ipſi cauſam Cæciliani ad imperatoris iudicium deferendo, contra ſe ferri exeriq; coëgerunt. Inter multa etiam prorſus ad rem non pertinentia dicit, *Meßiani proconſulis ſententia me fuiſſe percuſſum vt ex Aphrica fugerem:* & propter hoc falſum, (quod ſi non ipſe confinxit, certè maleuolis fingentibus maleuolè credidit,) quàm multa alia falſa conſequenter non vtcunque dicere, ſed etiam ſcribere mira temeritate non timuit: cùm ego Mediolanum ante Bautonem Conſulem venerim, eique

[Margin: Reſpondet ad aliam calumniam. — Lib. 6. conf. cap. 6.]

Augustinus Bautoni consuli panegyrin dixit. eiique conſuli calendis Ianuariis laudem in tanto conuentu conſpectuque hominum pro mea tunc rhetorica profeſſione recitauerim, & ex illa peregrinatione iam poſt Maximi tyranni mortem Aphricam repetiuerim: Manichæos autem Meſſianus proconſul audierit, poſt conſulatum Bautonis, ſicut dies geſtorum ab eodem Petiliano inſertus oſtendit. Quæ ſi dubitãtibus vel contradicentibus probare neceſſe eſſet, multos poſſem claros in ſeculo viros teſtes locupletiſſimos adhibere totius illius temporis vitæ meæ.

CAPVT XXVI.

SED quid iſta requirimus? quid & patimur ſuperfluas moras & facimus? Nunquid hinc inuenturi ſumus vnde ſit accipientis abluenda conſciẽtia, qui maculoſam dantis ignorat: fidemque vnde percipiat, qui neſciẽs baptizatur à perfido, quod ſibi Petilianus cum ex Epiſtola mea tanquam ad reſpondendum propoſuiſſet, quicquid voluit, aliud locutus eſt, quã id quod cauſa poſcebat? Quoties dixit, Si ignorares: quaſi ego dixerim quod nunquã dixi, mei baptizatoris me ignoraſſe conſcientiam. Et aliud nihil egiſſe viſus eſt ore maledico, quàm vt me malitiam eorum apud quos baptizatus, & quorũ cõmunioni ſociatus ſum, non ignoraſſe, conuincere videretur: ſatis vtiq; intelligens quia ignorantia me non faceret reum. Ecce ergo ſi ignorarem, ſicut toties repetiuit, proculdubio ab eis omnibus malis innocens eſſem. Vnde ergo abluerer, qui cõſcientiam non ſanctè dantis ignorans criminibus eius impediri minimè poſſem? Vnde perciperem fidem qui neſciens à perfido baptizarer? Non enim fruſtra, Si ignorares, toties repetiuit, niſi ne me putari ſineret innocentem: proculdubio iudicans quod nullius innocentia violatur, ſi neſciens fidem ſumat à perfido, & maculoſam conſcientiam non ſanctè dantis ignorat. Dicat ergo vnde tales abluantur, vnde fidem percipiant non reatum? Sed non vos fallat, Dicat, non multa dicendo nil dicat, aut nil dicendo potius multa dicat. Deinde, quod in mentem venit & prætereundũ non eſt, ſi ego propterea reus ſum, quia non ignoraui; vt ſecundum ipſum loquar; ideo autem non ignoraui, quia & Apher ſum, & ætate penè iam ſenex; ſaltem pueri cæterarum toto orbe terrarum non ſint rei, qui nec gente nec ætate iſta noſtra, obiecta ſeu vera ſeu falſa noſſe potuerunt, qui tamen ſi in vos inciderint, ſine vllo reſpectu rebaptizantur.

CAPVT XXVII.

SED nunc iſta non quærimus, illud potius reſpondeat (quod ne reſpõdere cogatur copioſiſſimè † altercatur) *Al. alienatur.* vnde abluatur accipientis conſcientia, qui maculoſam dantis ignorat, ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis? Et vnde percipit fidem qui neſciẽs baptizatur à perfido, ſi quiſquis fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum? Omiſſis ergo eius maledictis quæ in me ſine vlla ſana conſideratione iactauit, adhuc attendamus ne fortè hoc quod expoſcimus in conſequentibus dicat. Libet autem intueri quàm garrulus ea propoſuerit, quaſi facillimè conuulſurus & euerſurus. *Sed ad illud* inquit, *tui phantaſmatis argumentum, quo quemcunque baptizas verbis tibi pingere viſus es, redeamus: Imaginari enim te veriſimilia decuit; qui non vides veritatem.* Hæc verba ſua prælocutus eſt Petilianus, verba mea propoſiturus. *Suprà lib. 1. cap. 2.* Deinde ſubiunxit: *Ecce,* inquis, *ſtat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizandus eſt, perfidiã eius ignorat.* Non totam dixit propoſitionem atque interrogationem meam, & mox ipſe interrogare me cœpit, dicens: *Quis eſt iſte, aut vnde proſiliuit quem proponis? Cur tibi videris videre quem ſimulas; ne videas eum quem videre ac diſcutere diligentiſſimè debeas & probare? Sed quia intelligo te ignorare ordinem ſacramenti, hoc tibi breuiter dico, & tu baptiſtam diſcutere, & ab eo diſcuti debuiſti.* Quid eſt quod expectabamus? vt diceret, vnde abluatur accipientis conſcientia, qui maculoſam non ſanctè dantis ignorat, & vnde fidẽ, non reatum percipiat, qui baptiſmum neſciens à perfido ſumpſerit. Ecce audiuimus baptiſtam debere diligẽtiſſimè diſcuti ab eo, qui vult fidem percipere non reatum, vt inueniat conſcientiam ſanctè dantis quæ abluat accipientis. Nam qui non diſcuſſerit, & neſciens à perfido acceperit, eo ipſo quòd non diſcuſſit, maculoſamque dantis ignorauit conſcientiam, non fuit vnde fidem perciperet ſed reatum. Quid ergo adiuuit quod pro magno addidit, ſciens, quod me ſubtraxiſſe calumniatus eſt? Cùm enim noluit ita dici: Qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum: videtur aliquam ſpem reliquiſſe neſcienti. Nunc verò cùm interrogatur vnde percipiat fidem qui neſciens baptizatur à perfido, reſpondit eum diſcutere debuiſſe baptiſtam: proculdubio miſerum, nec ignorare permittit, non inueniẽdo vnde fidem poſſet accipere, niſi ſpem ſuam in homine baptizante poſuerit.

CAPVT XXVIII.

HOC eſt quod exhorremus in vobis, hoc eſt, quod diuina damnat ſententia, veraciſſimè & manifeſtiſſimè clamans: Maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine. *Hier. 17.* Hoc eſt quod apertiſſimè prohibet ſancta humilitas & charitas Apoſtolica clamante Paulo: Nemo glorietur in homine: *1. Cor. 3.* hoc eſt quod in nos inanium calumniarum & acerrimorum maledictorum crebreſcit impetus, vt quaſi euerſo homine nulla ſpes remaneat eorum quibus verbum Dei & ſacramentum pro diſpenſatione nobis credita miniſtramus. Reſpondemus eis: Quouſque apponitis ſuper hominem? Reſpondet eis catholica veneranda ſocietas. Nónne Deo ſubiicietur anima mea, ab ipſo enim ſalutare meum. *Pſal. 61.* Etenim ipſe eſt Deus meus, ſuſceptor meus, non emigrabo. Nam quæ alia cauſa fuit iſtis emigrandi de domo Dei, niſi quia vaſa facta in contumeliam, ſine quibus illa vſque ad diem iudicij non erit; finxerunt ſe ferre non poſſe, cùm tamen hoc magis ipſi fuiſſe & aliis calumnioſè obieciſſe geſtis atque conſcriptis tunc rebus appareant: de quibus in contumeliam factis ne propter illa de domo Dei magna quæ magno patrifamiliâs vna eſt, perturbatus emigret: dicit Dei ſeruus & bonus fidelis, vel fidẽ in baptiſmo percepturus, quod paulo antè commemoraui: Nonne Deo ſubiicietur anima mea? Deo vtique non homini; ab ipſo enim ſalutare meum, non ab homine. Iſte autem non ſaltem tunc Deo daret abluendum mundandumque hominem, quando maculoſa conſcientia non ſanctè dantis occulta eſt, & fidem neſciens quiſquis ſumit à perfido, *Hoc,* inquit, *tibi breuiter dico, & tu baptiſtam diſcutere, & ab eo diſcuti debuiſti.*

CAPVT XXIX.

OBSECRO vos hic aduertite, ego quæro, vnde abluatur accipientis conſcientia, cùm maculoſam non ſanctè dantis ignorat, ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur quæ abluat accipientis: & vnde accipiat fidem qui neſciens à perfido baptizatur, ſi quiſquis fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit ſed reatum: & ille mihi reſpondet, diſcutiendum eſſe & baptizatorem & baptizandum. Et ad hoc probandum, vnde quæſtio nulla eſt, adhibet exemplum Ioannis, *Ioan. 1.* quòd eum diſcuſſerint qui ab eo quæſierunt quem ſe eſſe diceret, quod ipſe quoque diſcuſſerit eos quibus ait: Generatio viperarum quis vobis oſtendit fugere ab ira ventura? *Matth. 3.* Quid hoc ad rem, & quid hoc ad cauſam? Deus Ioanni perhibuerat teſtimonium excellentiſſimæ ſanctitatis prophetia præclariſſima præcedẽte, & quando conceptus & quando natus eſt. Quærebant autem illi iam credentes eſſe ſanctum, quemnam ſe diceret eſſe ſanctorum, vel vtrum ipſe eſſet ſanctus ſanctorum, quod eſt Chriſtus Ieſus. Tanta quippe gratia illi habebatur, vt continuo crederetur quicquid de ſe ipſe dixiſſet. Si autem hoc exemplo aſſeritur quilibet nunc diſcutiendus eſſe baptiſta, quicquid de ſe quiſq; dixerit

Seq. 1. dixerit credendus erit. Quis eſt autem fictus quem fu- A git vtique, ſicut ſcriptum eſt, Spiritus ſanctus, quin de ſe optimè credi velit, atq; id agat quibus verbis potuerit? Iam ergo cùm fuerit interrogatus quiſnam ſit, & reſponderit ſe eſſe Dei fidelem diſpenſatorem, nec cuiuſquam criminis macula pollutam habere conſcientiam, hæc erit tota diſcuſſio, an etiam mores eius & vita diligentius intuenda eſt: Ita ſanè. Nō hoc ſcriptum
Matth. 3. eſt feciſſe illos qui Ioannem in deſerto Iordanis interrogauerunt quis eſſet.

CAPVT XXX.

VNDE hoc exemplum ad rem de qua agitur omnino non pertinet: magis Apoſtolica illa ſententia ſatis
1. Tim. 3. hanc incutit curam, vbi ait: Probentur primum, & ſic miniſtrent nullum crimen habentes. Quod cùm ſollicitè ac de more vtrobique penè ab omnibus fiat, vnde tam multi reprobi poſt tempus geſtę diſpenſationis huius inuenti ſunt, niſi quia & humana diligentia plerunq; fallitur, & nōnulli primū boni in deterius commutãtur? B Quę cùm tam crebrò accidãt, vt diſſimulare ac obliuiſci neminē ſinãt, quid eſt quod contumelioſè nos docet Petilianus breuiter, à baptizãdo diſcutiendū eſſe baptiſtã, quoniã quęrimus, vnde ſit accipientis abluenda conſcientia, cū maculoſa non ſanctè dantis occulta eſt, ſi conſciētia ſanctè dantis attenditur, quę abluat accipiētis? *Quia intelligo te*, inquit, *ignorare ordinē ſacramēti, hoc tibi breuiter dico, & tu baptiſtã diſcutere, & ab eo diſcuti debuiſti.* Hoc mihi reſpōde, circūſtat enim in tã multis locis tanta hominū multitudo quæ baptizata eſt ab eis, qui cùm prius iuſti & caſti viderentur, poſtea nudatis criminibus conuicti atq; deiecti ſunt: & ſe putat euadere huius interrogationis violētiam, qua quęrimus, vnde abluatur accipientis conſcientia, quãdo maculoſam non ſanctè dantis ignorat, ſi conſciētia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis; quia breuiter, diſcutiendus eſſet baptiſta. Nihil infelicius, quàm non conſentire veritati, qua ita quiſque conclu- C ditur, vt exitum inuenire non poſſit. Quærimus à quo accipiat fidem qui neſciens à perfido baptizatur? Reſpondetur, *diſcutere debuit baptizatorem ſuum.* Ergo quia non diſcutit eū & fidem neſciens ſumit à perfido, non fidem percipit, ſed reatum? Cur itaque non denuo baptizantur, quos à proditis atque conuictis, cùm adhuc laterent, baptizatos eſſe conſtiterit?

CAPVT XXXI.

ET *vbi eſt*, inquit, *quod addidi ſciens, vt non dicerem, qui fidem à perfido ſumpſerit: ſed, qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum?* Percipit ergo fidem non reatum, qui neſciens ſumpſit à perfido, & ideo quæro vnde perceperit. Vbi coarctatus reſpōdet: *Diſcutere debuit.* Eſto, debuit, non fecit aut non valuit: Quid de illo cenſetis? Ablutus eſt, an non? Si ablutus eſt, quæro vnde? Non enim eum maculoſa non ſanctè dantis conſcientia, quam neſciuit, abluere potuit. Si autē non eſt ablutus, iubete vt abluatur. Non iubetis, ergo ablutus eſt. Dicite vnde? dicite ſaltem vos quod D ille non dixit. Eadē quippe verba propono, quibus reſpondere nō potuit. Ecce ſtat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizandus eſt, perfidiam eius ignorat, quid eum accepturum eſſe arbitramini, vtrum fidē, an reatum? Sufficiunt adhuc propoſita, reſpondete, aut quęrite diligenter quid ille reſponderit: Inuenietis etiam conuicta cōuitia: Culpat enim me quaſi deridēs, *quòd veriſimilia proponam, qui non videam veritatem.* Repetitis etiam verbis meis & dimidiata ſententia, *dicit*, inquit: *Ecce ſtat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizãdus eſt, perfidiam eius ignorat.* Deinde ſubiūgit: *Quis eſt iſte, aut vnde proſiliuit?* Quaſi vnus ſit aut duo, & non talibus vtrobique plena ſint omnia. Quid ex me quærit quiſnam ſit iſte, aut vnde proſiliat, ac non potius circumſpicit, & videt raras eſſe eccleſias vel in vrbibus, vel in ruribus, quę non habeãt in criminibus detectos, & à clericatu deiectos homines cùm laterent, bonóſque ſe videri vellent cùm mali eſſent, & caſtos putari cùm eſſent adulteri. Nempe ficti erant, nempe Spiritus ſanctus eos, ſicut ſcriptum eſt, fugiebat. Ex iſtorum ergo adhuc latitantium turba proſiliuit ille perfidus quem propoſui, quid ex me quærit vnde proſilierit, claudens oculos aduerſus tantam turbam, vnde ſi ſoli conſiderentur qui conuinci denique potuerunt, ſonitus eorum ſufficit cæcis.

CAPVT XXXII.

QVID quod etiã ipſe poſuit in epiſtola ſua, *Quodvult deum de duobus adulteriis apud vos conuictum & abiectum, à noſtris eſſe ſuſceptum?* Quid ergo (ſine huius præiudicio dixerim, qui cauſam ſuam bonam, vel probauit, vel perſuaſit) tales apud vos nondum detecti cùm baptizant, quid ab eis accipitur, fides an reatus? Non vtique fides, quia non habent conſcientiam ſanctè dantis, quæ abluat accipientis. Sed nec reatus, propter illud additum verbum: *Nam qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum.* Ab iſtis autem cùm baptizarentur homines, quales fuiſſent vtique neſcierunt. Proinde non ab eis accipiendo fidem, quia non habebant cōſcientiam ſanctè dantis: non accipiendo etiam reatum, quia non ſcientes, ſed neſcientes eorum crimina baptizati ſunt, ſine fide & ſine reatu remanſerunt. Non ſunt ergo in numero talium flagitioſorum, ſed nec in numero poſſunt eſſe fidelium: quia ſicut nec reatum, ita nec fidem ab eis accipere potuerunt. At eos in numero fidelium à vobis cernimus deputari, nec cenſere quemquam veſtrûm vt baptizētur, ſed reatum habere quòd baptizati ſunt. Acceperunt itaque fidem, nec tamen ab eis acceperunt, qui non habebant conſcientiam ſanctè dantis quæ ablueret accipientis.

CAPVT XXXIII.

VNDE ergo acceperunt? Hinc ſatago, hoc vrgenter interrogo, hoc vt reſpondeatur vehemētiſſimè flagito. Inſpicite nunc Petilianum ne hoc reſpōdeat, vel ne hoc reſpondere non potuiſſe deprehēſus appareat, per noſtras contumelias inaniter euagari, criminantē, & nihil probantem, & vbi fortè conatur pro cauſa quaſi pugnaciter reſiſtere vbique facillimè ſuperari: ad hoc tamen vnum omnino nihil reſpondere quod quærimus, ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, vnde abluendus ſit qui accipiebat baptiſmum, cùm dantis polluta conſcientia eſt, & hoc ille qui eſt accepturus ignorat. His enim verbis ex Epiſtola mea commemoratis, propoſuit me interrogantem, & ſe oſtendit nihil reſpondentem. Cùm enim dixiſſet ea quæ iam recolui, & in quibus cum oſtendi ad id quod interrogaui non reſpondiſſe: cumque magnis anguſtiis coarctatus, coactus eſſet dicere diſcutiendum eſſe baptiſtam à baptizando, baptizandum à baptiſta: cumque id exemplo Ioannis ſi fortè inueniret negligentiſſimos vel imperitiſſimos auditores aſtruere tentauiſſet: adhibuit alia teſtimonia de ſcripturis ad rem non pertinentia, quòd Philippo dixerit Eunuchus, Ecce aqua, quis prohibet me ba- Act. 8.
ptizari? quia ſciebat, inquit, perditos prohiberi, & quòd ideo Philippus eum baptizari non vetuit, quia eum legentem probauerat quomodo crederet Chriſtum: quaſi prohibuerit Simonem Magum. Et quòd Prophetæ falſò baptiſmate decipi timuerunt: & ideo dixerit Eſaias, Aqua mendax non habens fidem: velut Hier. 15.
oſtendens apud perfidos homines aquam eſſe mendacem, cùm hoc non Eſaias, ſed Hieremias de hominibus mendacibus dixerit, figuratè aquam populum appellans, quod in Apocalypſi manifeſtiſſimè demonſtratur. Et quod Dauid dixerit, Oleum peccatoris non Apoc. 17.
vngat caput meū: cùm ille hoc dixerit de adulatione Pſal. 140.
aſſentatoris fallaci laude decipientis, vnde laudati caput in ſuperbiã creſcat. Quē intellectum aperiūt verba in eodē Pſalmo præmiſſa ſuperius. Sic enim ait, Emēdabit me iuſtus in miſericordia & arguet me, oleū

autem

autem peccatoris non impinguet caput meum. Quid A nis propoſitione ſuis verbis quàm meis vti maluerit.
hac ſententia clarius, quid euidentius? Mauult enim
ſe aſpera emendatione iuſti argui miſericorditer vt ſa-
netur, quã lenibus blãditiis adulatoris vngi vt infletur.

CAPVT XXXIIII. COMMEMORAT Petilianus & Apoſtolum Ioã-
nem monuiſſe, ne omni ſpiritui credatur, ſed probẽtur
1. Ioan. 4. ſpiritus, ſi ex Deo ſunt: quaſi ad hoc adhibeatur iſta di
ligentia, vt nunc ante tempus frumentum à palea ſe-
paretur, ac non potius ne frumentum à palea decipia-
tur. Aut verò etiam ſpiritus mendax ſi aliquid veri di-
xerit, ideo negandum eſt, quia hoc deteſtandus ſpiri-
tus dixit? Quod quiſquis arbitratur tam demens eſt,
vt fortè contendat Petrum non debuiſſe dicere, Tu es
Matth. 16. Mar. 1. Chriſtus filius Dei viui: quia tale iam aliquid dæmo-
nes dixerãt. Cùm ergo baptiſmus Chriſti ſiue per ini-
quũ ſiue per iuſtum miniſtratus, nihil aliud ſit, quàm
baptiſmus Chriſti, ab homine cauto bono fideli ini-
quitas hominis eſt vitanda, non Dei ſacramenta dam-
nanda. In his certè omnibus nõ reſpondet Petilianus,
ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat acci
pientis, vnde ſit abluendus qui accipit baptiſmũ, cùm
dantis polluta conſcientia eſt, & hoc ille qui eſt acce-
pturus ignorat? Collega eius à Thubirſicubure qui-
dam Cyprianus cum turpiſſima femina in lupanari
deprehenſus, & Primiano Carthaginis oblatus atque
damnatus eſt: Iſte quanquã baptizabat, antequam de-
tectus & abiectus eſſet, non vtique habebat conſcien-
tiam ſanctè dantis, quæ ablueret accipientis. vnde igi-
tur abluti ſunt qui hodie illo damnato non vtiq; rur-
ſus abluuntur? Non erat neceſſe vt hominem nomi-
narem, niſi Petilianus iterum diceret, *Quis eſt iſte, aut
vnde proſiliuit?* Cur iſtum baptiſtam veſtri non diſcuſ-
ſerunt, ſicut Ioannes Petiliano ita ſentiente diſcuſſus
eſt? An & diſcuſſerunt quantum homines hominem
potuerunt, ſed aſtuta fictione latitantem diu non in-
uenerunt?

CAPVT XXXV. HVIVSNE aqua non erat mendax, aut oleum for-
nicatoris non eſt oleum peccatoris: an quod catholica
dicit, & verum eſt, & illa aqua & illud oleum non eius
erat à quo miniſtrabatur, ſed cuius ibi nomen inuoca-
batur? Cur illi qui ab iſto ficto & occulto baptizaban-
tur, non probabant ſpiritum, quia ex Deo nõ erat? Spi-
Sap. 1. ritus enim ſanctus diſciplinæ fictum fugiebat? An & il
lum fugiebat, & ſua ſacramẽta quamuis per eum mi-
niſtrata non deſerebat? Poſtremo quoniam illos non
negatis ablutos, quos illo damnato non curatis abluẽ-
dos, videte ſi tot nebulis multipliciter offuſis, vllo lo-
co Petilianus reſpondet, vnde iſti abluti ſint, ſi con-
ſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipien-
tis, quam latens immundus habere non potuit. Nihil
ergo ad hoc reſpondens quod ab eo tam inſtanter in-
quiritur: deinceps etiã ſibi loquendi latitudinem com
parans, *Cùm hæc*, inquit, *& Propheta & Apoſtolus cautè
timuerint, qua fronte tu dicis quòd bene credentibus ſan-
ctum eſt baptiſma peccatoris*: Quaſi ego vel quiſq; catho-
licus, peccatoris baptiſma eſſe dicat, quod peccatore
miniſtrante traditur vel accipitur, & nõ illius in cuius
credens nomine baptizatur. Inde etiam excurrit in Iu
dam traditorem, & dicit in eum quicquid poteſt, adhi
bens teſtimonia prophetica quę de illo tanto antè prę-
miſſa ſunt: tanquã Eccleſiam Chriſti toto orbe diffu-
ſam, cuius cauſa in hac quæſtione verſatur, Iudæ tra-
ditoris impietate perfundat, non conſiderans quòd vel
hinc debuit admoneri, tam non eſſe dubitãdum illam
eſſe Eccleſiam Chriſti quæ in omnibus gentibus dila-
tatur, quoniã hoc tãto antè veraciter prophetatũ eſt,
quàm nõ eſt dubitandũ ab vno ex diſcipulis tradi opor
tuiſſe Chriſtũ, quoniã & hoc ſimiliter prophetatũ eſt.

CAPVT XXXVI. SED planè poſt hæc Petilianus vbi ad noſtrũ illud
Suprà lib. 1. cap. 10. venit obiectũ, quòd Maximianiſtarũ baptiſmũ quos
damnauerant ſuſceperunt: quamuis in huius quæſtio-

Neque enim nos dicimus prodeſſe nobis debere ba-
ptiſmũ peccatorum, quem non ſolùm peccatorũ, ſed
nullorũ omnino hominum dicimus, quia eum Chri-
ſti eſſe cognoſcimus. Ita quippe propoſuit. *At enim
pertinaciter aſſeueras*, inquit, *quia debet vobis prodeſſe ba-
ptiſmum peccatorum, propterea quia & nos, vt dixiſti, reo-
rum quos iuſtè damnauimus baptiſmum conſeruamus.* Vbi
ad hanc quæſtionẽ venit, vt dixi, omnis etiam ſimula-
ta pugna defecit: Quò iret, quà exiret, quo aditu per-
ſcrutato aut molito vel clanculò euaderet, vel vi erũ-
peret, non inuenit; *Licèt hoc*, inquit, *ſecundo libro demõ-
ſtrem quantum inter noſtros interſit & veſtros quos dicis
innocentes: tamen interim vos prius à collegarum veſtrorũ
criminibus quæ noſtris eripite, & ſic de iis quos obiicimus
exquirite rationem.* Sic reſpondeat quiſquã hominũ, ſic
reſpondeat, niſi qui veritati aduerſatur, contra quem
non inuenit quid reſpondeat? Si ergo & nos eadẽ ver-
ba dicamus, Interim vos prius à collegarũ veſtrorum
B criminibus quæ noſtris eripite, & ſic nobis de his quos
putatis apud nos malos vllum crimen obiicite, vtrique
vicimus, an vtriq; victi ſumus? Imò verò ille vicit pro
Eccleſia ſua & in Eccleſia ſua, qui nos docuit in ſcri-
ptura ſua, vt nemo glorietur in homine, & vt qui glo-
riatur in Domino glorietur. Ecce enim nos qui cum 1. Cor. 1.
veritatis eloquio dicimus, non iuſtificari credentem
ab homine à quo baptizatur, ſed ab illo de quo ſcriptũ
eſt, Credenti in eum qui iuſtificat impium, deputatur Rom. 4.
fides ad iuſtitiam, quoniam non gloriamur in homi-
ne, nitimurq; donante ipſo, cùm gloriamur, in Domi-
no gloriari, quam ſecuri ſumus, quicquid de quibuſdã
noſtræ communionis hominibus erroris aut criminis
probare potuerit? Apud nos enim quicunque mali vel
penitùs latent, vel quibuſdã noti propter bonos qui-
bus ignoti ſunt, & apud quos conuinci non poſſunt
propter vnitatis & pacis vinculum tolerantur, ne cum
zizaniis eradicetur & triticum, ita malitiæ ſuæ ſarcinã
portant, vt eam cum eis nemo cõmunicet, niſi quibus
C eorũ iniquitas placet. Neq; enim metuimus ne quos
baptizant iuſtificari non poſſint, cùm illi in eum cre-
dant qui iuſtificat impios, vt deputetur fides eorum
ad iuſtitiam.

PROINDE apud nos nec ille quem dixit à vobis CAPVT XXXVII.
propter Sodomitarum crimen abiectum, & in locum
eius conſtitutum alterũ, & rurſus ipſi noſtro collegio
redditum, neſciens quid loquatur: nec ille quem apud
nos pœnitẽtem fuiſſe commemorat, quocunq; modo
eorum cauſæ defendi ſiue poſſint ſiue non poſſint, ali-
quid præiudicant Eccleſiæ Dei quæ per omnes gentes
diffunditur, & creſcit in mundo vſque ad meſſem: in
qua ſi verè mali ſunt quos accuſatis, nõ iam in illa, ſed
in paleis eius ſunt. Si verò boni ſunt, cùm eos iniquis
criminationibus infamatis, ipſi velut aurum probãtur
vobis in paleæ ſimilitudinem ardentibus: alienis tamẽ
peccatis non maculãtur Eccleſia, quæ ſecundum fide-
liſſimas prophetias toto terrarum orbe dilatata finem
ſeculi tanquam littus expectat, quò perducta careat
D piſcibus malis, cum quibus intra eadem Dominica re-
tia, quamdiu ſeparari ab eis impatienter non debuit,
naturæ incommoditas ferri potuit innocenter. Nec
propterea tamen Eccleſiaſtica diſciplina negligitur à
conſtantibus & diligentibus & prudentibus diſpenſa-
toribus Chriſti, vbi crimina ita manifeſtantur, vt nul-
la poſſint probabili ratione defendi. Extãt innumera-
bilia documẽta in eis qui vel Epiſcopi vel alterius hu-
iuſcemodi gradus clerici fuerunt, & nũc degradati vel
pudore in alias terras abierunt, vel ad voſipſos aut ad
alias hæreſes tranſierunt, vel in ſuis regionibus noti
ſunt: quorum tanta eſt multitudo diſperſa per terras,
vt ſi eam Petilianus refrenata paululum maledicendi
temeritate cogitaret, nequaquã caderet in tam apertè

falſam vanamq; ſententiam, qua dicendum nobis putaret: *Nemo veſtrum eſt innocẽs, vbi reus nemo damnatur.*

A

CAPVT XXVIII.

VT enim alios omittam in diuerſis terris habitantes, vix enim alicubi deeſt hoc genus hominum, quo appareat iniquos præpoſitos ac miniſtros, & in catholica Eccleſia ſolere damnari, Mileuitanum Honoriū de proximo potuit intueri. De Splendonio verò quem diaconum in catholica damnatum, & à ſe rebaptizatū presbyterum fecit, cuius in Gallia damnationem ad nos à fratribus miſſam collega noſter Fortunatus ibidem apud Conſtantinam publicè legendā propoſuit, & quem poſtea idem Petilianus horrẽdas eius inſidias expertus abiecit. De hoc ergo Splendonio quando nō potuit commoneri quemadmodū mali & in catholica degradentur, miror in quo temeritatis præcipitio cor habebat cùm iſta dictaret, vbi auſus eſt dicere, *Nemo veſtrum eſt innocens, vbi reus nemo damnatur.* Quãobrem permixti corporaliter, ſeparati ſpiritaliter in catholica mali, & quando humana conditione ignorantur, & quando diſciplinæ conſideratione damnantur, B ſuas ſarcinas portant: Ac per hoc illi ſecuri ſunt, ſi eorum peccatis imitatione & conſenſione non communicant, quicunque per eos Chriſti baptiſmo baptizantur: quia & ſi per optimos baptizarentur, non niſi ab illo qui iuſtificat impium iuſtificarentur. Credentibus quippe in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides ad iuſtitiam.

Honorius Mileuitanus Splendonius.

Excommunicatio alicuius in alias etiam regiones trāſmitti ſolet, vbique in eccleſia publicata.

CAPVT XXXIX.

VOS autem cùm obiiciuntur vobis Maximianiſtę trecentorum & decem concilij ſentẽtia damnati: eodem concilio tot proconſulibus & tot geſtis municipalibus allegato oppugnati, de baſilicis quas tenebant per iuſſa iudicum & ciuitatum auxilia perturbati: rurſus à vobis cum eis quos extra cōmunionem veſtram baptizauerant, ſine vlla baptiſmi quæſtione ſuſcepti & honorati, quid reſpondeatis non inuenitis. Sententia quippe vincimini, non vera, ſed veſtra, qua contenditis in eadem communione ſacramentorum, alios aliorum perire criminibus, & talẽ quemq; eſſe, qualis eſt C homo à quo fuerit baptizatus, ſi nocens nocentem, ſi innocens innocentem. Quę ſi vera ſunt, vt alios innumerabiles omittam, Maximianiſtarum certè quorum ſcelus vſque ad illorum ſimilitudinem quos viuos terra ſorbuit, in tam numeroſo concilio veſtri exaggerarunt, vos crimina perdiderunt. Si autem Maximianiſtarum crimina vos non perdiderunt, falſa ſunt quę ita ſentis, & multo minus neſcio quæ non probata crimina Aphrorum orbem terrarum perdere potuerũt. Ac per hoc ſicut ſcribit Apoſtolus, Vnuſquiſq; ſarcinam ſuam portat: & nullius eſt baptiſmus Chriſti niſi Chriſti, & fruſtra promittit Petilianus ex hoc quod de Maximianiſtis intendimus, in ſecundo libro eſſe dicturū, nimis malè ſentiens de cordibus humanis, quaſi non intelligant eum non habere quid dicat.

Gal. 6.

CAPVT XL.

NAM ſi baptiſmus quem Prætextatus & Felicianus in Maximiani communione miniſtrauerunt, illorum fuit, cur à vobis in eis quos baptizauerunt tanquã Chriſti ſuſceptus eſt? Si autem verè Chriſti eſt, ſicuti eſt, nec eis prodeſſe poſſet, qui eum cum ſcelere ſchiſmatis habuiſſent, quid vos potuiſſe dicitis præſtitiſſe illis quos cum eodem baptiſmo ſuſcepiſtis, niſi vt per vinculū pacis deleto crimine ſceleratæ diuiſionis, non cogerẽtur ſancti lauacri ſacramentū accipere quaſi nō haberẽt, ſed ſicut erat antea pernicioſum, ita illis iam vtile eſſe inciperet quod haberent? Aut ſi hoc eis in veſtra communione præſtitum non eſt, quia nec præſtari ſchiſmaticis apud ſchiſmaticos poſſet, hoc tamẽ vobis in catholica cōmunione pręſtatur, non vt baptiſmum accipiatis quaſi deſit vobis, ſed vt ipſe quem accepiſtis proſit vobis. Omnia quippe ſacramenta Chriſti non ad ſalutem, ſed ad iudiciū habentur ſine charitate vnitatis Chriſti. Sed quia non vera ſed veſtra ſententia eſt, *neſcio per quorum baptiſmum traditorū periiſſe Chriſti baptiſmum de orbe terrarum*, meritò non inuenitis quid reſpondeatis de recepto baptiſmo Maximianiſtarum. Videte itaque & vigilantiſſimè mementote quemadmodum Petilianus nec ad ea ipſa reſponderit, quæ ſibi ita proponit, vnde aliquid loqui videatur. Illud autem olim dimiſit omnino, nec nobis dicere voluit, quia vtique non potuit, nec vſque ad finem voluminis ſui aliquando dicturus eſt, quod ex primis partibus Epiſtolæ meæ, quaſi refellendum cōmemorauit. Additis quippe etiam duobus verbis quæ me ſubtraxiſſe, quaſi fortiſſima ſua munimenta iactauit, nihilominus immunitus iacens, non inueniens quid reſpondeat cùm quæritur, ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, vnde ſit eius abluenda conſciẽtia, qui pollutam conſcientiā non ſanctè dãtis ignorat: & ſi quis fidem ſciens à perfido ſumpſerit, nō fidem percipit, ſed reatū, vnde fidẽ accepturus ſit, non reatum, qui neſciẽs baptizatur à perfido? Ad hoc eum iam diu ex quo loquitur, nihil reſpōdiſſe manifeſtum eſt. Deinceps perrexit ore maledico in vituperationem monaſteriorum & monachorum, arguens etiam me, quòd hoc genus vitæ à me fuerit inſtitutū. Quod genus vitæ omnino quale ſit, neſcit, vel potius toto orbe notiſſimum, neſcire ſe fingit, inde aſſerẽs me dixiſſe, Chriſtum eſſe baptiſtam. Subiecit etiam quædam verba ex Epiſtola mea, quaſi hoc ex mea ſententia dixerim, quod ex veſtra & ipſius dixi, & copioſiſſima atrocitate inuectus eſt, quaſi in me qui hoc dixerim: cū illa quam reprehendit, non ſit mea, ſed ipſius, & veſtra ſententia, quod paulo pòſt dilucidè quantum valuero, demonſtrabo. Deinde conatus eſt nos docere multis & ſuperfluis verbis, quòd non Chriſtus baptizet, ſed in eius nomine baptizetur, ſimul & patris & filij & ſpiritus ſancti, de qua ipſa trinitate dixit vel quod voluit, vel quod potuit, Chriſtum eſſe medium trinitatis. Inde de nomine Simonis, & Variæ magorum ingeſſit nobis quas ei libuit contumelias: inde Optati Thamugadenſis cauſam pedetentim ſuſpẽdens, ne illius perfunderetur inuidia, non ſe, nec ſuos de illo iudicare potuiſſe; & in eo ipſo nos inſimulans, quòd ille meis ſuggeſtionibus preſſus ſit.

Monaſteria habuit D. Auguſtinus.

Simon & Varia magi.

CAPVT XLI.

POSTREMO concluſit Epiſtolam ſuos exhortans & monens ne decipiantur à nobis, & noſtros dolens quòd eos peiores quàm fuerant fecerimus. His igitur diligenter conſideratis atque diſcuſſis, quòd ex ea ipſa Epiſtola quam ſcripſit, ſatis dilucidè apparet: Petilianus non reſpondit omnino ad hoc quod in Epiſtola mea primitus poſui, ſi quemadmodū dicit, conſcientia dantis, vel potius vt addam quod magnum firmamentum putat, ſi conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, vnde abluẽdus ſit qui accipit baptiſmū, cùm ſi dantis conſcientia polluta eſt, accepturus ignorat. Vnde nō mirandū eſt hominem pro falſitate reſiſtentẽ, preſſum cōtrauenientis veritatis anguſtiis, D inſana potius anhelaſſe cōuitia, quàm cū illa quæ vinci nō poteſt ambulare voluiſſe. Nũc iam obſecro paucis animū intendite, vt vobis quid timuerit vt ad hoc non reſponderet euidenter oſtendam, & quod obſcurare conatus eſt, in lucem proferā. Poterat vtiq; nobis quærentibus vnde abluendus ſit qui accepit baptiſmū cùm dantis polluta conſcientia eſt, & hoc ille qui eſt accepturus ignorat, facillimè reſpondere, à Domino Deo, & omnino fidentiſſimè dicere: prorſus Deus abluit accipientis conſcientiam, quando maculoſam nō ſanctè dãtis ignorat, ſed homo qui iam ſectę veſtræ intentione coactus fuerat mundationem accipientis in conſcientia dantis ponere, quippe qui dixerat, *Cōſcientia nanque dãtis, vel ſanctè dantis attẽditur quæ abluat accipiẽtis*, timuit ne melius homo baptizari videretur ab occulto homine malo quã à manifeſto homine bono: tunc

tunc enim non à conſcientia ſanctè dantis hominis, ſed ab ipſa excellentiſſima Dei ſanctitate eſſet abluēdus. Hoc ergo metuens, ne tanta eum ſequeretur abſurditas vel potius dementia, vt qua fugeret neſciret, noluit dicere vnde ſit accipientis abluenda conſcientia, quando maculoſam conſcientiam non ſanctè dantis ignorat, & litigioſo ſtrepitu cuncta perturbans occultare maluit quid ab eo quæreretur, quàm hoc reſpondere quærenti, vnde ſtatim ſuffocaretur: nunquā tamen putans ab hominibus bene cordatis legi poſſe literas noſtras, aut ab eis legi ſuas qui legiſſent et meas, quibus reſpondere ſe finxit.

CAPVT XLII.

NAM hoc quod modò dixi in illa ipſa Epiſtola mea contra quam ſcribendo nihil dixit, euidentiſſimè poſitum eſt, & quid ibi egerit quæſo parumper aduertite: & quamuis illi faueatis, nóſque oderitis, ſi poteſtis æquo animo tolerate. Quia in priori Epiſtola ſua, cuius primis partibus quæ ſolæ in manus noſtras tunc venerant primo reſponderam, ita ſpem baptizandi hominis in homine baptizāte poſuerat, vt diceret, *Omnis res enim origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt.* (Suprà lib. 1. cap. 4. & lib. 2. cap. 5.) Quia ergo hoc Petilianus dixerat, non aliud volens intelligi originem & radicem & caput baptizandi hominis, niſi hominem à quo baptizaretur, ſubieci ego & dixi, (Suprà lib. 1. cap. 5. & 6.) *Quærimus itaque nos cùm ille baptizator perfidus latet, ſi tunc ille quem baptiZat fidem percipit non reatum, ſi tunc ei non eſt baptizator eius origo & radix & caput: quis eſt à quo accipit fidem? vbi eſt origo de qua oritur? vbi radix vnde germinat? vbi caput vnde incipit? An fortè cùm baptiZantem perfidum ille qui baptiZatur ignorat, tunc Chriſtus dat fidem, tunc Chriſtus eſt origo & radix & caput?* Hoc ergo & nunc dico & exclamo, ſicut etiam illic exclamaui, *O humana temeritas & ſuperbia, cur non ſinis potius vt ſemper Chriſtus det fidem, Chriſtianum dando facturus? Cur non ſinis vt ſemper ſit Chriſtus origo Chriſtiani, in Chriſto radicem Chriſtianus infigat, Chriſtus Chriſtiani ſit caput? Neque enim etiam cùm per ſanctum & fidelem diſpenſatorem gratia ſpiritalis credentibus impartitur, diſpenſator ipſe iuſtificat, ac non ille vnus de quo dictum eſt, quòd iuſtificat impium. Aut verò apoſtolus Paulus erat caput & origo eorum quos plantauerat, aut Apollo radix eorum quos rigauerat, ac non ille qui eis incrementum dederat, cùm idem dicat,* (1. Cor. 3.) *Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit: Itaque neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus? Nec radix eorum erat ipſe, ſed ille potius qui ait,* (Ioan. 15.) *Ego ſum vitis, vos eſtis ſarmenta. Caput etiam eorum quomodo eſſe poterat, cùm dicat nos multos vnum eſſe corpus in Chriſto, ipſumq́ Chriſtum caput eſſe vniuerſi corporis, pluribus locis apertiſſimè prædicet? Quapropter ſiue à fideli ſiue à perfido diſpenſatore ſacramentum baptiſmi quiſque percipiat, ſpes ei omnis in Chriſto ſit, ne ſit maledictus qui ſpem ſuam ponit in homine.* Hoc ego in Epiſtola priore cum Petiliano reſpōderem, puto quia & dilucidè & veraciter poſui.

CAPVT XLIII.

HOC etiā nunc commemoraui, illud inſinuans atque commendans, vt omnino ſpes noſtra non ſit in homine, Deumq́; Chriſtum mundatorem, iuſtificatorem hominum eſſe credamus, credentium in eum qui iuſtificat impium vt deputetur fides eorum ad iuſtitiam, ſiue ille homo ſit ſanctus qui miniſtrat baptiſmum, ſiue impius & fictus quem fugiat ſpiritus ſanctus. Tunc deinde ſubdidi, ſi aliter eſſet, quanta conſequeretur abſurditas, & dixi quod & nunc dico. *Alioquin ſi talis quiſque in gratia ſpiritali renaſcitur, qualis eſt ille à quo baptizatur, & cùm manifeſtus eſt qui baptizat homo bonus, ipſe dat fidem, ipſe origo & radix caputque naſcentis eſt: cùm autem latet perfidus baptizator, tunc quiſque à Chriſto percipit fidem, tunc à Chriſto ducit originem, tunc in Chriſto radicatur, tunc Chriſto capite gloriatur: optandum eſt ab omnibus qui baptizantur, vt baptiZatores perfidos habeant* A *& ignorent eos. Quamlibet enim bonos habuerint, Chriſtus eſt vtique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptiZati caput ſi perfidus lateat baptiZator. Quod ſi dementiſſimum eſt credere (ſemper enim Chriſtus iuſtificat impium, faciendo ex impio Chriſtianum, ſemper à Chriſto percipitur fides, ſemper Chriſtus eſt origo regeneratorum & caput Eccleſiæ) quid habent ponderis illa verba quæ vani lectores non attendunt quid intus habeant, ſed tātum quemadmodum ſonent?* Hæc tunc dixi, hæc in illa mea Epiſtola ſcripta ſunt.

CAPVT XLIIII. (Suprà lib. 1. c. 7. & 8.)

DEINDE paulo pòſt quoniam ille dixerat, *Quæ cùm ita ſint fratres, quæ poteſt eſſe peruerſitas, vt qui ſuis criminibus reus eſt, alium facit innocentem, dicente Domino Ieſu Chriſto,* (Matth. 7.) *Arbor bona, bonos fructus facit: arbor mala, malos fructus facit. Nūquid colligunt de ſpinis vuas? Et iterum,* (Matth. 12.) *Omnis homo bonus de bono theſauro cordis ſui profert bona, & omnis homo malus, de theſauro cordis ſui profert mala.* Quibus verbis Petilianus ſatis apertiſſimè oſtendit tanquam arborem accipiendum eum hominem qui baptizat, B & tanquam fructum eum qui baptizatur. Ad hæc ego reſponderam, *Si arbor bona bonus baptiZator eſt, vt fructus eius bonus ſit ille quem baptizauerit, quiſquis ab homine malo etiam non manifeſto fuerit baptiZatus, bonus eſſe non poterit: de mala quippe arbore exortus eſt. Aliud eſt enim arbor bona, aliud arbor occulta, ſed tamen mala.* Quid aliud his verbis intelligi volui, niſi quod paulò ſuperius poſueram arborem & fructum eius, non eum qui baptizat & eum qui baptizatur, ſed hominē arborem, fructum verò eius opus & vitā eius accipi debere, quam ſemper habet bonam bonus, & malam malus, ne illa ſequatur abſurditas, vt malus ſit homo etiam ab occulto malo homine baptizatus, tāquam fructus arboris quamuis occultæ, ſed tamen malæ: contra quod ille nihil omnino reſpondit.

CAPVT XLV.

SED ne diceret, ſiue ille ſiue aliquis veſtrûm, cùm quis occultus malus eſt qui baptizat, tunc non eſſe fructum eius illum quem baptizat, ſed fructum Chriſti: continuò ſubieci quàm væſanus error etiam iſtam ſen C tentiam conſequatur, & repetiui illud, licet aliis verbis, quod paulo antè dixeram, *Si cùm occulta eſt arbor mala, quicunque ab illa fuerit baptizatus, non de illa, ſed de Chriſto naſcitur, ſanctius iuſtificantur, qui baptizantur ab occultis malis, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis.* (Suprà lib. 1. cap. 8. inf.) Petilianus ergo his tam vehementibus coarctatus anguſtiis, tacuit ſuperiora ex quibus iſta pendebant, & hæc abſurda quæ illius conſequuntur errorem, ita commemorauit in reſponſione ſua, quaſi hæc ego ex mea ſententia dixerim, quæ ideo dicta ſunt, vt attenderet quantum mali ſequeretur eius ſententiam, & eam mutare cogeretur. Hanc ergo fraudem audientibus faciens, & omnino deſperans (Suprà lib. 1. cap. 6.) legi poſſe quæ ſcripſimus, cœpit in me grauiter & petulanter inuehi, tanquam ego ſenſiſſem optandum eſſe omnibus qui baptizātur, vt baptizatores perfidos habeant & ignorent eos: quoniam quamlibet bonos habuerint, Chriſtus eſt incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizāti caput, ſi perfidus lateat baptizator. D Item tanquam ego ſenſiſſem, ſanctius iuſtificari eos qui baptizantur ab occultis malis, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis: cùm hæc mirabilis inſānia ideo à me commemorata ſit, quia illos neceſſario ſequitur qui cum Petiliano ſentiunt, ſic eſſe hominem baptizatum ad baptizatorem ſuum, quemadmodum eſt fructus ad arborem de qua naſcitur, bonus de bona, malus de mala: quibus cùm dixerimus vt reſpondeant cuius arbitrentur fructū eſſe hominem baptizatum quādo ab occulto malo baptizatur, quoniam non audent eum rebaptizare, coguntur reſpōdere, tunc eum non eſſe fructum occulti illius mali, ſed eſſe fructum Chriſti: ac per hoc ſequitur eos quod nolunt, & quod ſentire dementis eſt, quia ſi homo tunc eſt fructus hominis bapti-

baptizatoris ſui, quando à manifeſto bono baptizatur, A cùm verò baptizatur ab occulto homine malo, tunc non ipſius fructus, ſed Chriſti eſt, ſanctius iuſtificantur qui baptizantur ab occultis malis, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis.

CAPVT XLVI.

QVOD cùm mihi Petilianus tribuens tãquam hoc ego ſenſerim, ſatis in me grauiter ac vehementer inuehitur, ipſe vtique demonſtrat, ea ipſa grauiſſima inuectione ſua, quantum nephas ſit iſta ſentire: ac per hoc quicquid propter iſtam ſententiam in me dixiſſe videri voluit, in ſeipſum dixiſſe inuenitur, quia talia ſentire conuincitur. Ibi enim oſtendit quanta vi veritatis ſuperatus ſit, vbi alium exitum non inuenit, niſi vt me ſenſiſſe fingeret, quod ipſe ſentit: quemadmodum ſi illi quos Apoſtolos arguit, quia dicebant non eſſe reſurrectionem mortuorum, eundem Apoſtolum 1.Cor.15. accuſare vellent, quoniam dixit, Neque Chriſtus reſurrexit, & inanem eſſe prædicationem Apoſtolorum, B inanem etiam fidem credentium, falſoſque inueniri teſtes aduerſus Deum, qui dixiſſent quòd ſuſcitauerit Chriſtum. Hoc mihi Petilianus facere voluit, deſperans legi poſſe quæ ſcripſi, quibus reſpondere non potuit; & putari ſe reſpondiſſe magnopere concupiuit. Sed quemadmodum ſi quiſquam illud feciſſet Apoſtolo, recitato vniuerſo ipſo loco ex eius Epiſtola, redditiſque ſuperioribus verbis ex quibus iſta pendere quiſquis legit intelligit, omnis illa calumnioſa reprehenſio in frontem reprehendentium relideretur: Sic redditis ex Epiſtola mea ſuperioribus, dum me Petilianus accuſat, in eius faciem, vnde illa conatus eſt remouere, maiore impetu retorquẽtur. Apoſtolus enim redarguens eos qui negabãt reſurrectionem mortuorum, iſta abſurditate corrigit quæ inuitos ſequitur talia ſentientes, vt dum exhorrent quod nephas eſt di- 1.Cor.15. cere, corrigant quod auſi ſunt credere. Proinde ita dicit, Si reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus C reſurrexit: ſi autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, vana eſt & fides veſtra. Inuenimur autem & falſi teſtes Dei, quoniam teſtimonium diximus aduerſus Deum, quia ſuſcitauit Chriſtum quem non ſuſcitauit: vt dum timeant dicere Chriſtum, non reſurrexiſſe, & cætera mala ac nepharia quæ ſequuntur, corrigant quod ſtultè infideliterque dixerunt non eſſe reſurrectionem mortuorum. Si ergo tollas quod in capite ratiocinationis huius eſt poſitum: Si reſurrectio mortuorum non eſt: malè cætera dicta ſunt & Apoſtolo tribuenda ſunt. Si autem reddas vnde pendẽt & in exordio conſtituas, Reſurrectio mortuorum non eſt: rectè conſequenter, neque Chriſtus reſurrexit, & inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra, & cætera quæ connexa ſunt. Et hæc omnia ab Apoſtolo bene & prudenter dicta ſunt, quoniam quicquid mali habent, illis imputandum eſt qui negabãt reſurrectio- Supra l.1. cap.6. nem mortuorũ. Sic etiam in Epiſtola mea, tolle quod D poſitum eſt. *Si talis quiſque in gratia ſpiritali renaſcitur, qualis eſt ille à quo baptizatur, & cùm manifeſtus eſt qui baptizat homo bonus, ipſe dat fidem, ipſe origo & radix caputq́ naſcentis eſt: Cùm autem latet perfidus baptizator, tunc quiſque à Chriſto percipit fidem, tunc à Chriſto ducit originem, tunc in Chriſto radicatur, tunc Chriſto capite gloriatur:* tolle iſta vnde pendet quod ſequitur, & valde peſſimè dictum mihique tribuendum eſt: *Optandum eſt omnibus qui baptizantur vt baptizatores perfidos habeant & ignorent eos: Quamlibet enim bonos habuerint, Chriſtus eſt vtique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, ſi perfidus lateat baptizator.* Reddantur autem illa quæ vos dicitis, tunc iam hoc quod inde pendet & religatum ſequitur, non à me ſentiri inuenitur, & quicquid mali habet, in veſtram ſententiam re- Supra l.1. cap.8. torquetur. Item tolle quod poſitum eſt, *Si arbor bona bonus baptizator eſt, vt fructus eius bonus ſit ille quem baptizauerit, & ſi cùm occulta eſt arbor mala, quicunque ab illa fuerit baptizatus, non de illa ſed de Chriſto naſcitur,* tolle iſta quæ cogimini & ex veſtra ſecta & ex Petiliani Epiſtola confiteri, & meum erit ac mihi imputandum illud inſanum quod ſequitur, *Sanctius iuſtificantur qui baptizantur ab occultis malis, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis.* Redde autem illa ex quibus hoc pendet, continuò videbis & me hoc ad vos corrigendos rectè poſuiſſe, & totum quod vobis in hac ſententia meritò diſplicet, in veſtram faciem recidiſſe.

CAPVT XLVII.

PROINDE quemadmodum illi qui reſurrectionẽ mortuorum negabant, nullo modo ſe defenderent à tantis malis quę ad eos redarguendos connexuit Apoſtolus dicens, Neque Chriſtus reſurrexit, & nephanda 1.Cor.15. ſimiliter cætera, niſi mutarent ſententiã, & faterentur eſſe reſurrectionẽ mortuorũ: ſic etiã vos ſi nõ vultis vobis imputari quod ad vos cõuincendos & corrigendos dicimus, Sãctius iuſtificari eos qui baptizãtur ab occultis malis, quã qui baptizãtur à manifeſtè bonis, mutate ſententiã, & eorũ ſpẽ qui baptizãtur nolite in homine ponere. Nã ſi ponitis, videte quid dicã, ne hoc aliquis iterũ ſupprimat, & dicat me ſenſiſſe quod ad vos redarguendos corrigendoſque commemoro. Videte quid dicam, vnde pendeat quod dicturus ſum: Si eorum ſpẽ qui baptizandi ſunt, in homine à quo baptizantur ponitis: Si baptizatorem hominem ſicut ſcripſit Petilianus, originem & radicem & caput eius qui baptizatur conſtituitis: Si arborem bonam bonum hominem baptizantem, fructum autem eius bonum eum qui fuerit ab ipſo baptizatus accipitis, admonetis vt quæramus à vobis, qua origine oriatur, qua radice pullulet, cui capiti ſubnectatur, de qua arbore naſcatur quem malus baptizat occultus. Ad hanc quippe inquiſitionem pertinet etiam illud, cui non reſpondiſſe Petilianum ſæpiſſimè commendaui: Vnde abluatur qui accipit baptiſmum cùm maculoſam conſcientiam non ſanctè dantis ignorat: hanc enim conſcientiam dantis vel ſanctè dantis vult eſſe originem, radicem, caput, ſemen, arborem, vnde exiſtat, vnde propagetur, vnde incipiat, vnde germinet, vnde naſcatur ſanctificatio baptizati.

CAPVT XLVIII.

CVM ergo quærimus vnde ablutus ſit, quem in veſtra communione non rebaptizatis, etiam cùm eum cõſtiterit ab aliquo baptizatum qui propter occultam nequitiam iam ſanctè dantis conſcientiam non habebat, quid reſponſuri eſtis, niſi à Chriſto aut à Deo, quamuis & Chriſtus Deus ſuper omnia ſit benedictus in ſecula: aut à ſpiritu ſancto, cùm & ipſe ſit Deus, quia hæc Trinitas vnus Deus. Vnde Petrus cùm dixiſſet homini, Auſus es mentiri ſpiritui ſancto: continuo Act.5. ſecutus adiunxit quid eſſet ſpiritus ſanctus, & ait, Non es mentitus hominibus, ſed Deo. Poſtremò etiam ſi dicatis eum ab angelo ablui atque mundari, quando pollutam conſcientiam non ſanctè dantis ignorat, videte quia ſancti homines cùm in æternam vitam reſurrexerint, tunc de illis dictum eſt, quòd erunt æquales angelis Dei. Quiſquis ergo & ab angelo abluitur, ſanctius abluitur quàm ſi abluatur ab hominis qualicunque conſcientia: Cur ergo nõ vultis vt dicatur vobis, ſi tunc abluit homo quãdo manifeſtus bonus eſt, cum autem occultus homo malus eſt, quoniam non habet conſcientiam ſanctè dantis, non iam ipſe, ſed Deus aut angelus abluit, ſanctius iuſtificantur qui baptizantur ab occultis malis, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis. Quæ ſententia ſi vobis diſplicet, quoniam reuera omnibus diſplicere debet, illa tollite vnde naſcitur, illa corrigite vnde religatur: illa enim non præcedant, & iſta non ſequitur.

CAPVT XLIX.

NOLITE itaque dicere, conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, ne dicatur vobis, quando latet dantis conſcientia polluta, quis abluit acci-

accipientis conſcientiam? Et cùm reſponderitis, vel Deus vel angelus, (quoniam quid reſpondeatis aliud non habetis) ſequatur vos vnde confundamini: Sanctius iuſtificantur qui baptizantur ab occultis malis, vt vel à Deo vel ab angelo abluantur, quàm qui baptizantur à manifeſtis bonis, qui Deo vel angelis non comparantur. Sed dicite quod dicit veritas & catholica Eccleſia, quia non ſolùm cùm malus eſt miniſter baptiſmi, verumetiam cùm ſanctus & bonus eſt, non eſt in homine ſpes ponenda, ſed in illo qui iuſtificat impium, in quem credentibus fides ad iuſtitiam deputatur. Rom. 4. Cùm enim dicimus, Chriſtus baptizat, non viſibili miniſterio dicimus, ſicut putat vel putari cupit nos dicere Petilianus, ſed occulta gratia, occulta potentia in ſpiritu ſancto: ſicut dictum eſt de illo à Ioanne Baptiſta, Hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Ioan. 1. Nec ſicut Petilianus dicit, iam baptizare ceſſauit, ſed adhuc id agit, non miniſterio corporis, ſed inuiſibili opere maieſtatis. Quòd enim dicimus, ipſe baptizat, non dicimus ipſe tenet, & in aqua corpus credentis tingit: ſed ipſe inuiſibiliter mundat, & hoc vniuerſam prorſus Eccleſiam. Neque enim apoſtolo Paulo non eſt credendum, qui de illo dixit, Ephes. 5. Viri diligite vxores veſtras ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt eam ſanctificaret mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Ecce quia Chriſtus ſanctificat, ecce quia Chriſtus ipſo lauacro aquæ in verbo vbi miniſter videtur corporaliter operari, ipſe abluit, ipſe mundat. Nemo ergo ſibi arroget quod Dei eſt, ſi certa ſpes hominum cum illo figitur qui fallere non poteſt: quoniam maledictus omnis qui Hier. 12. ſpem ſuam ponit in homine: &, Beatus cuius eſt Dominus Deus ſpes ipſius. Psal. 39. Nam diſpenſator fidelis mercedem accipiet vitam æternam: diſpenſator autem infidelis cùm cibaria Dominica diſtribuit conſeruis, abſit vt per ſuam infidelitatem cibaria inutilia faciat: Quoniam quæ dicunt, inquit, facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Quod ideo contra malos diſpenſatores præceptum eſt, vt bona Dei per ipſos accipiantur, mala autem ipſorum vita ex diſſimilitudine caueatur.

CAPVT XLVIII.

SI autem ad iſta prima verba Epiſtolæ meæ Petilianum non reſpondiſſe manifeſtum eſt, & vbi reſpondere conatus eſt, magis oſtendit quod non potuerit reſpondere: quid de illis partibus meorum ſcriptorum loquar, quibus nec reſpondere tentauit, quæ omnino non attigit: quæ tamen qualia ſint ſi recenſere quiſq; voluerit, qui & mea & ipſius habet ſcripta, puto quòd intelligat quanta firmitate roborata ſint. Quod vt vobis breuiter oſtendam, ipſa teſtimonia de ſcripturis ſanctis prolata recolite, vel legendo recenſete, quæ poſuit velut aduerſus nos, & in mea reſponſione quæ poſui etiam ego aduerſus vos: & videte quemadmodum ego illa quæ ipſe poſuit, oſtendi non nobis, ſed potius vobis eſſe contraria: ipſe autem illa quæ poſui maximè neceſſaria, omnino non attigit, & in illo vno Apoſtoli quod tanquam pro ſe pertractare conatus eſt, videbitis quàm nullum exitum inuenerit. Pars quippe Epiſtolæ quam ſcripſit ad ſuos à capite vſque ad eum locum vbi dicit, Matth. 10. *Hoc nobis Dominus imperat, Cùm vos perſecuti fuerint homines in ciuitate iſta, fugite in aliam, quòd ſi & in ea vos perſequuntur, fugite in aliam*: primùm venit in manus noſtras, huic reſpondimus: quæ noſtra reſponſio cùm etiam in illius veniſſet manus, ſcripſit hanc contra, quam nunc refellimus, & eum noſtræ non reſpondiſſe monſtramus. In illa ergo prima parte ſcriptorum eius quibus primum reſpondimus, hæc ſunt teſtimonia Scripturarum, quæ nobis putauit aduerſa. Matth. 7. Arbor bona bonos fructus facit, & arbor mala malos fructus facit. Nunquid colligunt de ſpinis vuas? Matth. 12. Et iterum, Omnis homo bonus de bono A theſauro cordis ſui profert bona, & omnis homo malus de theſauro cordis ſui profert mala. Et iterum, Qui baptizatur à mortuo, non ei prodeſt lauatio eius. Eccl. 34. His teſtimoniis volens oſtendere talem fieri eum qui baptizatur, qualis fuerit à quo baptizatur: Ego contra quemadmodum accipienda eſſent hæc teſtimonia, & quòd eius intentionem nihil adiuuarent oſtendi. Cætera verò quæ poſuit dicta, in malos & ſceleratos homines, non eſſe aduerſus frumenta Dominica, ſicut prædicta & promiſſa ſunt toto orbe diffuſa, & potius à nobis contra vos poſſe dici ſatis edocui. Recenſete & inuenietis. At verò ego quæ poſui pro Eccleſiæ catholicæ aſſertione iſta ſunt, quod ad baptiſmum attinet, ne id quod gratia Dei regeneramur, mundamur, iuſtificamur, danti homini tribuatur. Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine. Psal. 117. Et, Maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine, Hier. 17. 3. & 59. Et, quia Domini eſt ſalus. Et, Vana ſalus hominis. Et, quia neq; qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incre- 1. Cor. 3. B mentum dat Deus. Rom. 4. Et, quia ille in quem creditur iuſtificat impium, vt deputetur fides eius ad iuſtitiam. Propter ipſius verò Eccleſiæ vnitatem quæ in omnibus gentibus dilatatur, cui vos non communicatis, hæc teſtimonia poſui de Chriſto eſſe prædicta, Qui dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Psal. 71. Et, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Psal. 2. Et quòd teſtamentum Dei factum ad Abraham pro noſtra, hoc eſt, catholica communione recitetur, vbi ſcriptum eſt, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 22. Quod ſemen interpretatur Apoſtolus dicens, Gal. 3. Et ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Vnde apparet in Chriſto, non ſolùm Aphros aut Aphricam, ſed omnes gentes habituras benedictionem per quas catholica dilatatur Eccleſia tanto antè promiſſa: & quòd palea cum frumentis ſit vſque ad vltimam ventilationem, ne quiſquam per calumnias criminum alienorum ſa- C crilegium ſuæ ſeparationis excuſet, quòd reliquerit vel deſeruerit omnium gentium communionem. Et ne propter malos diſpenſatores, hoc eſt præpoſitos, ſocietas Chriſtiana diuidatur, etiam illud teſtimoniũ poſui, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: Matth. 23. dicunt enim, & non faciunt. Hæc ille teſtimonia de Scripturis ſanctis à me poſita, nec oſtendit quemadmodum aliter accipi deberent, vt non ea pro nobis neque contra nos eſſe oſtenderet, nec omnino attingere voluit: imò id egit tumultu conuitiorum, vt ſi fieri poſſet, hæc à me dicta nulli omnino veniret in mentem, qui poſt Epiſtolam meã lectam etiam ipſius legere voluiſſet.

CAPVT XLIX.

QVOD verò ex apoſtoli Pauli ſcriptis à me poſitum pro ſe tractare conatus eſt, quale ſit parumper attendite, *Dixiſti enim*, inquit, *Apoſtolus Paulus eos, qui dicebant ſe apoſtoli eſſe Pauli, obiurgat & dicit, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati* Supra lib. 1. cap. 3. & 4. 1. Cor. 1. D *eſtis? Quapropter ſi errabant illi, et niſi corrigerentur perirent, qui volebant eſſe Pauli, quæ tandem ſpes eorum eſt, qui voluerunt eſſe Donati? Id enim agunt iſti, vt origo & caput & radix baptizati, nõ niſi ille ſit à quo baptizatur.* Hæc verba & hoc Apoſtoli teſtimonium, ex Epiſtola mea commemorauit, & ſibi propoſuit refellendum. Proinde videte ſi ad propoſitum reſpondit. Ait enim, *Inane hoc dictum eſt, inflatum & puerile & inſipiens, & quod longè ſit penitus à fidei noſtræ ratione: tunc enim rectè hoc diceres, ſi nos diceremus, in nomine Donati baptizati ſumus: aut, Donatus crucifixus eſt pro nobis: aut in noſtro nomine baptizati ſumus. At cùm hæc à nobis nec dicta ſint nec dicantur, quia formam diuinæ ſequimur trinitatis, & qui nobis talia obiicis, certum eſt te inſanire. Aut ſi putas quia in Donati, vel in noſtro nomine baptizati ſumus, falleris perdite, ſimulque de nobis ſacrilege confite-*

ris,quia nos in nomine Cæciliani miſeros inquinatis. Hæc Petilianus contra illa mea reſpondit, non intendens, vel potius ne ab aliquo intendatur, obſtrepens omnino nihil ſe reſpõdiſſe, quod ad rem de qua agitur pertineret. Quis enim non videat ideo magis à nobis rectè poſitum hoc Apoſtoli teſtimonium, quia non vos dicitis in Donati nomine baptizatos, neq; Donatum crucifixum eſſe pro vobis,& tamen propter partẽ Donati vos ab Eccleſiæ catholicæ communione ſeparatis: ſicut etiam illi quos Paulus arguebat, non vtique dicebant in nomine Pauli ſe fuiſſe baptizatos,aut Paulum pro ſe eſſe crucifixum,& tamen de Pauli nomine ſchiſma faciebãt. Sicut ergo illis pro quibus Chriſtus nõ Paulus crucifixus eſt, & qui in nomine Chriſti,nõ in nomine Pauli fuerunt baptizati, & tamen dicebãt, Ego ſum Pauli, propter hoc rectius dicitur, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis, vt hæreãt ei qui pro ipſis crucifixus eſt, & in cuius nomine baptizati ſunt, & non ad nomen Pauli diuidantur: ſic & vobis multo magis, quia non dicitis, in nomine Donati baptizati ſumus, & tamen vultis eſſe de parte Donati,congruenter dicitur,Nunquid Donatus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Donati baptizati eſtis? Scitis enim Chriſtum pro vobis eſſe crucifixum,& in nomine Chriſti vos baptizatos, & tamen propter nomen & partem Donati vnitati Chriſti,qui pro vobis crucifixus eſt,& in cuius nomine baptizati eſtis tanta pertinacia repugnatis.

CAPVT LII.

QVIA verò id egit Petilianus ſcriptis ſuis, vt origo & radix & caput baptizati non niſi ille ſit à quo baptizatur,& hoc à me non inaniter,nec pueriliter,nec inſipienter dictum eſt,primordia Epiſtolæ ipſius quibus tunc reſpondi,recenſete & videbitis,imò verò me cõmemorante diligenter aduertite. *Conſcientia*, inquit, *ſanctè dantis attenditur quæ abluat accipientis: nam qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit ſed reatum.* Et tanquam diceretur ei,vnde hoc probas? *Omnis res enim origine*,inquit,*& radice conſiſtit: & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt: nec quicquam bene regenerat niſi bono ſemine regeneretur. Quæ cùm ita ſint fratres, quæ poteſt eſſe peruerſitas, vt qui ſuis criminibus reus eſt, alium faciat innocentem, dicente Domino Ieſu Chriſto, Arbor bona bonos fructus facit: Nunquid colligunt de ſpinis vuas?* (Math.7. Math.12.) *Et iterum: Omnis homo bonus de theſauro cordis ſui profert bona,& omnis homo malus de theſauro cordis ſui profert mala. Et iterum, Qui baptizatur à mortuo,non ei prodeſt lauatio eius.* (Eccl.34.) Hæc omnia quò pertineant videtis, vt ſcilicet ſanctè dantis conſcientia, (ne quiſquam fidem ſumens à perfido,non fidem percipiat, ſed reatum) ipſa ſit origo & radix & caput & ſemen baptizati. Volens enim probare conſcientiam ſanctè dantis attendi quę abluat accipientis: & nõ fidem percipere,ſed reatum, qui fidem ſciens ſumit à perfido, continuò ſubiecit, *Omnis res enim origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt: nec quicquam bene regenerat niſi bono ſemine regeneretur.* Et ne quiſquam tam tardus eſſet,vt adhuc non intelligeret de illo eum dicere à quo quiſque baptizatur, explanat hoc ſubſequenter & dicit, *Quæ cùm ita ſint fratres, quæ poteſt eſſe peruerſitas,vt qui ſuis criminibus eſt reus, alium faciat innocentem, dicente Domino Ieſu Chriſto, Arbor bona bonos fructus facit: Nunquid colligunt de ſpinis vuas?* Et ne adhuc incredibili obtuſitate cordis cæcus auditor, vel lector non videat de homine baptizante dicere: adiungit aliud, vbi & hominem nominat. *Et iterum*,inquit,*Omnis homo bonus de theſauro cordis ſui profert bona, & omnis homo malus de theſauro cordis ſui profert mala. Et iterum, Qui baptizatur à mortuo,non ei prodeſt lauatio eius.* Certè iam manifeſtum eſt; certè iam non indiget interprete nec diſputatore aut demõſtratore,id agere iſtos, vt origo & radix & caput baptizati non niſi ille ſit à

A quo baptizatur:& tamẽ vi veritatis oppreſſus, & quaſi quæ dixit oblitus,concedit mihi poſtea Petilianus, vt Chriſtus ſit origo & radix regeneratorum & caput Eccleſiæ, non quiſquam homo diſpenſator miniſterque baptiſmatis. Cùm enim dixiſſet,quia in nomine Chriſti baptizabant Apoſtoli, & Chriſtum fundamentum ponebant vt facerent Chriſtianos, & hoc Scripturarum ſanctarum teſtimoniis & exemplis,tanquam nos hoc negaremus probaret: *Vbi eſt nunc*, inquit, *illa vox quæ minutis & crebris quæſtiunculis crepitans, multa inuoluta de Chriſto & pro Chriſto & in Chriſto,contra humanam temeritatem, & ſuperbiam inuidioſè & elatè dixiſti? Ecce Chriſtus eſt origo Chriſtiani, Chriſtus eſt radix, Chriſtus eſt caput.* His ergo auditis quid niſi ipſi Chriſto gratias agam, qui coegit hominem confiteri? Falſa ergo ſunt illa quæ in Epiſtolæ ſuæ dixit exordio, cùm vellet perſuadere conſcientiam ſanctè dantis attendi quæ abluat accipientis:& cùm quis ſciens fidem B à perfido ſumpſerit, non fidem percipiat, ſed reatum. Hoc enim volens velut oſtendere, quantum ſit in homine baptizante, tanquam magna documenta ſubiecerat dicens, *Omnis enim res origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt.* Poſtea verò cùm dicit quod & nos dicimus, *Ecce Chriſtus eſt origo Chriſtiani, Chriſtus eſt caput, Chriſtus eſt radix*: delet quod antea dixerat, *quia conſcientia ſanctè dantis eſt origo & radix & caput accipientis.* Vicit ergo veritas,vt homo qui baptiſmum Chriſti deſiderat,non in homine miniſtro ſpem ponat, ſed ad ipſum Chriſtum tanquam ad originem quæ non mutatur,ad radicem quæ non euellitur, ad caput quod non deiicitur, ſecurus accedat.

CAPVT LIII.

IAM illud quis non aduertat, de qua inflata vena veniat, quòd cùm Apoſtoli ſententiam velut exponeret, ait, qui dixit, Ego plantaui, Apollo rigauit, (1.Cor.3.) ſed Deus incrementum dedit: quid aliud dixit, niſi C ego hominem in Chriſto catechumenum feci,Apollo baptizauit,Deus quod fecimus confirmauit? Quare ergo non addidit Petilianus quod Apoſtolus addidit, & ego maximè commendaui, vt etiam hoc nobis exponeret, Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus? Quòd ſi velit exponere ſecundum ea quæ ſuprà poſuit, ſine dubio ſequitur, vt neque qui baptizat aliquid ſit, ſed Deus qui incrementum dat. Quid enim ad rem nunc pertinet quomodo dictum ſit, Ego plãtaui, Apollo rigauit: vtrum reuera ita accipiendum ſit tanquam dixerit, Ego catechumenum feci, Apollo baptizauit: an ſit alius verior & congruentior intellectus? Ecce interim ſecundum ipſius expoſitionem, neque qui catechumenum facit, neque qui baptizat eſt aliquid, ſed qui incremẽtum dat Deus. Multum autem intereſt inter cõfirmare quod alius facit,& facere. Qui enim dat incrementum, non arborem vel vitem confirmat, ſed creat. Illo quippe incremento fit, vt etiam lignum D plantatum radicem producat & figat, Illo incremento fit vt ſemen iactum germen emittat. Sed quid hinc diutius differamus? Sufficit quòd ſecundum ipſum nec qui catechumenum fecit, neque qui baptizat aliquid eſt,ſed qui incrementum dat Deus. Quando autem hoc diceret Petilianus,vt eum dicere intelligeremus, *neque Donatus Carthaginis eſt aliquid, neque Ianuarius, neque Petilianus*, quando hoc tumor ille pateretur, quo ſe putat homo aliquid eſſe cùm nihil ſit,& ſeipſum ſeducit?

CAPVT LIIII.

DENIQVE etiam paulo pòſt cùm inſtitueret, & intenderet tanquam ea verba Apoſtoli, quæ nos obieceramus iterum retractare,noluit hæc ponere quæ dixeram ego, ſed alia in quibus poſſet vtcunque humana inflatio reſpirare. *Nam vt ea*, inquit, *Apoſtoli dicta quæ nobis obieceras, iterum replicemus, dixit, Quid eſt enim*

1.Cor.3. *enim Apollo, quidve Paulus? Miniſtri eius cui credidiſtis. Quid aliud verbi gratia, dicit omnibus noſtris, niſi quid eſt Donatus Carthaginis, quid Ianuarius, quid Petilianus, niſi miniſtri eius cui credidiſtis?* Hoc ego Apoſtoli teſtimonium non poſui, ſed illud quod commemorare noluit, poſui, Neque qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus: iſte autem ea verba Apoſtoli inſerere voluit, vbi interrogat quid ſit Paulus, vel quid ſit Apollo, & reſpondet, Miniſtri eius cui credidiſtis; hoc aliquo modo ferre potuit totus ceruicis hæreticæ: illud autem vbi non interrogauit, & reſpondit quid eſſet; ſed dixit non eſſe aliquid, ferre omnino nō potuit. Sed iam volo quærere, vtrum non ſit aliquid miniſter Chriſti? Quis hoc dixerit? Quomodo qui plantat & rigat aliquid & nō aliquid ſit. Quomodo ergo verum eſt, Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incremētum dat Deus: niſi quia ad aliud aliquid eſt, ad aliud non eſt aliquid? Ad miniſtrandum & diſpenſandum verbum ac ſacramentum aliquid eſt: ad mundandum autem & iuſtificandum non eſt aliquid: quia hoc non operatur in interiore homine niſi per quem creatus eſt totus homo, & qui Deus manens factus eſt homo, ille ſcilicet de Act.15. Rom.4. quo dictum eſt; Fide mundans corda eorum: & credēti in eum qui iuſtificat impium. Quod teſtimonium in verbis meis Petilianus ponere voluit, in ſuis autem nec tractauit, nec attigit.

CAPVT LV. MINISTER ergo, id eſt, diſpēſator verbi & ſacramenti Euangelici, ſi bonus eſt, conſocius fit Euāgelij: ſi autem malus eſt, non ideo diſpenſator non eſt Euangelij. Si enim bonus eſt, volens hoc facit: ſi autem malus, hoc eſt ſua quærens non quæ Ieſu Chriſti, inuitus hoc facit propter alia quæ requirit. Vide tamen quid 1.Cor.9. idem Apoſtolus dixerit, Si ergo volens hoc facio, inquit, mercedem habeo: ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Tanquam diceret, Si bonus bonum annūcio, etiam ipſe peruenio: ſi autem malus, bonum C annuncio. Nunquid enim dixit, ſi inuitus facio, diſpēſator non ero? Annunciauit Petrus & cæteri boni, inuitus Iudas, tamen cum ipſis miſſus annunciauit. Illi mercedem habent, huic diſpenſatio credita eſt. Qui autem omnibus illis annunciantibus Euāgelium perceperunt, non à plantatore vel rigatore, ſed ab eo qui incrementum dat, mundari & iuſtificari potuerunt. Neq; enim dicturi ſumus Iudam non baptizaſſe, cùm adhuc inter diſcipulos fuerit, quando fiebat quod ſcriptum eſt, Ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius. An Ioan.4. quia nondum Chriſtum tradiderat qui loculos habebat, & ea quæ mittebantur auferebat, qui pecuniæ cuſtos innocens eſſe non potuit, diſpēſator tamen gratiæ ſine accipientium damno fuit? Aut ſi non baptizauit, certè fatemini quia euangelizauit. Quod ſi hoc mini- 1.Cor.1. mum & leue ducitis, videte quid de ipſo Paulo apoſtolo ſentiatis, qui dixit, Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare. Huc accedit, quia incipit D eſſe potior Apollo, qui baptizando rigauit, quàm Paulus qui euangelizando plantauit, cùm ſibi officium patris erga Corinthios ob hoc vendicet, nec eis qui poſt illum ad eos venerant, hoc nomen cōcedat. Ait enim, 1.Cor.4. Si decem milia pædagogos habeatis in Chriſto, ſed nō multos patres: in Chriſto enim Ieſu per Euangelium ego vos genui. Eis dicit, Ego vos genui: quibus alio loco dicit, Gratias Deo, quòd neminem veſtrum bapti- 1.Cor.1. zaui niſi Criſpum & Caium & Stephanæ domum. Genuerat itaque illos, non per ſe, ſed per Euāgelium. Qui etiam ſi ſua quæreret, non quæ Ieſu Chriſti, & inuitus hoc faceret ſine ſua mercede, tamē pecuniam Dominicam diſpenſaret: quam licet malus, non malam nec inutilem bene accipientibus faceret.

CAPVT LVI. ET ſi hoc de Euangelio rectè dicitur, quanto magis de baptiſmo dicendum eſt, quod ita pertinet ad Euangelium, vt ſine illo quidem ad regnum cælorum nemo A perueniat, ſed ſi accedat ſacramento iuſtitia. Qui enim dixit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cælorum: idem ipſe dixit, Ioan.3. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarum Matth.5. & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Forma ſacramenti datur per baptiſmum, forma iuſtitiæ per Euangelium. Alterum ſine altero non perducit ad regnum cælorum: veruntamen perfectè baptizare etiam minus docti poſſunt, perfectè autem euangelizare multò difficilioris, & rarioris eſt operis. Ideo doctor gentium plurimis excellentior euangelizare miſſus eſt, non baptizare: quoniam hoc per multos fieri poterat, illud per paucos, inter quos eminebat. Et cùm legimus eum aliquibus locis dixiſſe, 2.Tim.2. Euangelium meum, baptiſmum autem meum nunquam dixit, ſed nec cuiuſquam per quem miniſtratus eſt. Nam ſolus ille baptiſmus quem dedit Ioannes, di- B ctus eſt baptiſmus Ioannis. Hoc præcipuum vir ille Act.19. diſpenſationis ſuæ munus accepit, vt lauacri præcurſorium ſacramentum etiam illius diceretur per quem diſpenſabatur: baptiſmus autem quem miniſtrauerunt diſcipuli Chriſti, nullius eorum dictus eſt, vt illius eſſe intelligeretur, de quo dictum eſt: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea vt eam ſan- Ephes.5. ctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo. Si ergo Euangelium quod ita Chriſti eſt, vt poſſit & miniſter propter munus diſpenſationis dicere ſuum, poteſt homo etiam per malum diſpenſatorem ſine periculo accipere faciens quod dicit, quod autem facit non faciens: quanto magis baptiſmum Chriſti quem nemo Apoſtolorum ita miniſtrauit, vt auderet dicere ſuum, poteſt quiſque ſine contagione mali miniſtri percipere, qui bona fide accedit ad Chriſtum.

PROINDE ſi Petilianus, cùm ego quæ poſuit de CAPVT LVII. Scripturis teſtimonia quàm contra nos non eſſent, non prætermiſerim demonſtrare: ipſe quæ poſui, partim omnino non attigit, partim quæ tractare voluit, nihil aliud ſe quam exire inde non potuiſſe monſtrauit: non diu hortandi eſtis vel admonendi, vt videatis quid tenere, quid cauere debeatis. Sed fortè in ſanctarum Scripturarum teſtimoniis talis apparuit, in his verò documentis, quæ inter homines de ipſo ſchiſmate geſta ſunt aliquid valuit: imò verò & in his quanquam poſt diuina teſtimonia ſuperfluò requirantur, quid commemorauit aut quid probauit? Qui cùm fuiſſet grauiter in traditores inuectus, & multa in eos etiam de ſanctis libris teſtimonia proclamaſſet, nihil tamen dixit vnde eos oſtenderet traditores. Ego autem commemoraui Syluanum Cirtenſem, cui qui- Petilianus in Cirtenſi Donatiſtarū Eccleſia Syluani ſucceſſor, ſed non proditor. buſdam interpoſitis etiam ipſe ſucceſſit, cùm adhuc eſſet ſubdiaconus, geſtis municipalibus expreſſum eſſe traditorem. Contra hoc ille mutire nil auſus eſt. Et profectò videtis, quanta eum neceſſitudo compellebat ad reſpondendum, vt videlicet prædeceſſorem ſuum, & non ſolùm conſocium ſuum, ſed vt ita dicam, etiam concathedraneum innocentem à crimine traditionis oſtenderet, præſertim cùm totam cauſam veſtram ibi conſtituatis, vt traditores appelletis eos quos traditoribus communionis tramite ſucceſſiſſe vel fingitis vel putatis. Qui ergo ipſius cauſæ veſtræ neceſſitate etiamſi Ruſiccadienſem vel Calamenſem, vel cuiuſlibet alterius ciuitatis aliquem de parte Vide lib.3. contra Creſc. cap.27. veſtra geſtis municipalibus demonſtratum, dicerem traditorem, omnimode eum defendere cogeretur, de ſuo prædeceſſore conticuit. Vnde? niſi quia hic nō inuenit quam caliginē offunderet, vnde ſaltē homines mente tardiſſimos, & ſomnolētiſſimos falleret? Quid enim diceret niſi falſa de Syluano iſta iactari? Sed recitamus geſta, & quando factū ſit, & quando etiā Zeno- Ibidem c.28. philo cōſulari allegatū ſit. Quib. quomodo ille reſiſteret ſeptus vndiq; optima cauſa catholicæ, veſtra autē peſſima?

peſſima? Vnde iſta verba commemoro ex illa Epiſtola mea, cui per hanc quam nunc refello, videri voluit reſpondiſſe: vtique vt videatis, quàm inuictè poſitum ſit, contra quod ille nihil tutius inuenire potuit, quàm ſilentium.

CAPVT LVIII. Matth. 7. Suprà lib. 1. cap. 21.

Cvm enim ex Euangelio velut contra nos teſtimonium poſuiſſet, vbi Dominus ait: Venient ad vos in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, Ex fructibus eorum cognoſcetis eos: ego reſpondi & dixi, *Ergo fructus conſideremus*: tum continuò ſubieci & adiunxi, *Obiicitis traditionem, hanc ipſam multò probabilius nos vobis obiicimus. Et ne per multa curramus, in eadem Conſtantinienſi ciuitate Syluanum Epiſcopum maiores veſtri in ipſo exordio ſchiſmatis ſui ordinauerunt. Iſte cùm adhuc eſſet ſubdiaconus, manifeſtiſſimus traditor municipalibus geſtis expreſſus eſt. Si & vos aduerſus maiores noſtros aliqua documenta profertis, æqua conditio poſtulatur, vt vtraque vera vel vtraque falſa credamus. Si vtraque vera ſunt, vos eſtis ſine dubio ſchiſmatis rei; qui crimina vos fugere in totius orbis communione finxiſtis, quæ in ipſa particula veſtræ conciſionis habebatis. Sin autem vtraque falſa ſunt, vos eſtis ſine dubio ſchiſmatis rei, qui propter falſa crimina traditorum immani ſeparationis crimine maculamini. Quòd ſi à nobis aliqua & à vobis nulla, vel à nobis vera & à vobis falſa proferuntur, non eſt diſcutiendum quàm penitus veſtra ora claudantur. Quid ſi vos vera & ſancta Eccleſia Chriſti conuinceret atque ſuperaret, etiamſi nos nulla vel falſa, vos autem aliqua & vera traditionis documenta teneretis: quid iam vobis reſtet, niſi vt, ſi vultis, pacem diligatis; ſi autem non vultis, ſaltem obmuteſcatis? Etenim quæcunque modo proferretis, facillimè & veriſſimè dicerem, tunc Eccleſiæ plenariæ, & catholicæ vnitati iam per tot gentes diffuſæ atque firmatæ vos ea probare debuiſſe, vt vos intus eſſetis: illi autem quos conuinceretis, pellerentur foras. Quod ſi conati eſtis facere, proculdubiò probare non potuiſtis, & victi vel irati, vos ab innocentibus, qui damnare incerta non poſſent, immani ſacrilegio ſeparaſtis. Si autem nec conati eſtis id agere, nimis execrabili & impia cæcitate vos à frumentis Chriſti, quæ per totum agrum, id eſt, mundum vſq; ad finem creſcunt, paucis in Aphrica zizaniis offenſi præcidiſtis.* Ad hæc quæ ex illa mea priore Epiſtola commemoraui Petilianus nihil reſpondit omnino. Et vtique videtis his paucis verbis totam cauſam quæ inter nos agitur contineri. Quid enim dicere conaretur, vbi quicquid eligeret vinceretur? Cùm enim de traditoribus & à nobis contra veſtros, & à vobis contra noſtros documenta proferuntur: ſi tamen & à vobis aliqua proferuntur, quæ vſque ad hunc diem omnino neſcimus: (neque enim ea Petilianus ſuis literis inſerere prætermitteret, qui tam diligenter contra me partes geſtorum, quæ ad cauſam pertinent commemorandas inſerendasque curauit) Veruntamen vt iam dicere cœperam, ſi & à nobis & à vobis talia proferuntur, quæ vſque ad hunc diem omnino neſcimus: profectò aut vtraque vera ſunt, aut vtraque falſa, aut noſtra vera & veſtra falſa, aut noſtra falſa & veſtra vera: plus quid dicatur, non inuenitur.

CAPVT LIX.

At in omnibus his quatuor ſententiis veritas pro communione catholicæ eſt: quia ſi vtraque vera ſunt, propter homines, quales & vos habebatis, communionem orbis terrarum deſerere minimè debebatis. Si vtraque falſa ſunt, propter nulla crimina traditionis, cauendum erat crimen atrociſſimum diuiſionis. Si noſtra vera & veſtra falſa ſunt, olim quid diceretis non habetis. Si veſtra vera & noſtra falſa ſunt, falli potuimus cum orbe terrarum de hominum iniquitate, non fidei veritate. Non enim debuit attendere ſemen Abrahæ in omni gente diffuſum, quid vos noſſe diceretis, ſed quid iudicibus probaretis. Vnde ſcimus quid egerint, quos veſtri maiores accuſauerunt, etiamſi vera eis obiiciebantur, cùm vel cognitoribus cauſæ vel certè Eccleſiæ vbique diffuſæ, quæ non niſi cognitorum ſententias debebat attendere, non illa vera, ſed falſa putarentur? Non ideo Deus abſoluit, ſi quid hominum ſceleris vt homines noſſe non poſſint: neminem tamen rectè iudicari puto nocentem, qui hominem non conuictum crediderit innocentem. Vnde ergo nocens orbis terrarum, ſi noſſe non potuit, etiam verum fortaſſe crimen Aphrorum: & hoc aut ideo noſſe non potuit, quia nemo ad eum detulit, aut ideo quia in eo, quod delatum eſt cognitoribus potius iudicantibus, quàm victis murmurantibus credidit. Hinc ergo laudandus eſt Petilianus, quòd cùm hoc omnino inuictiſſimum cerneret, ſilentio prætermiſit. Non planè laudandus, quòd cætera ſimiliter inuicta, quæ tamen putauit poſſe obſcurari, verborum nebulis operire conatus eſt, & quòd me facit cauſam, cùm defeciſſet in cauſa: de me quoque ipſo nihil dicens, niſi quòd aut omnino falſum eſſet, aut culpandum non eſſet, aut ad me iam non pertineret. Sed interea vos, quos inter me & illum iudices poſui, ſapitis ne aliquid inter verū falſúmve diſcernere? inter inflatum & ſolidum, inter turbidum & tranquillū, inter tumidum & ſanū, inter diuina prædicta & humana præſumpta, inter probationes & criminationes, inter documenta & figmenta, inter cauſæ actionē & cauſæ auerſionem? Si ſapitis, bene & rectè: ſi autem non ſapitis, nos veſtri curam geſſiſſe nō pœnitebit: quia & ſi cor veſtrū ad pacē non conuertitur, pax noſtra tamen ad nos reuertetur.

LIBRI TERTII FINIS.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
LIBER SIVE EPISTOLA CONTRA PETILIANI CONSTANTINIENSIS EPISCOPI DONATISTÆ EPISTOLAM.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS.

Docet veram Chriſti Eccleſiam Catholicam eſſe debere; qualis cùm non ſit Donatiſtarum colligit eam penes eos non eſſe. Sub finem calumnias eorum de traditione, de perſecutione & baptiſmo refellit.

CAP. I. AVGVSTINVS epiſcopus, dilectiſſimis fratribus ad noſtrę diſpenſationis curam pertinentibus. Salus quæ in Chriſto eſt & pax vnitatis & charitatis eius ſit vobiſcum, & integer ſpiritus veſter & anima & corpus in diem Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Meminiſtis fratres Petiliani Donatiſtarum Conſtantinienſis epiſcopi, perparuam epiſtolæ partem in manus noſtras aliquando veniſſe, eiq; B particulæ quod reſponderimus ſcripſiſſe me ad dilectionem veſtram. Sed cùm poſtea tota & plena nobis à fratribus qui ibi ſunt mitteretur, placuit ei ab exordio reſpondere, tanquam præſentes ageremus: quemadmodum ſemper ſcitis nos cum eis agere voluiſſe, vt ſine ſtudio contentionis, quid vel ab ipſis, vel à nobis dicatur, collata diſputatione omnibus appareret. In multorum enim manibus illam epiſtolam eſſe didicimus, qui etiam multa ex illa memoriter tenẽt, aliquid verum aduerſus nos eum dixiſſe arbitrantes. Sed nunc ſi legere voluerint quæ reſpondimus, profectò intelligent quid ſibi abiiciendum, & quid tenendũ ſit. Neq; enim illa noſtra ſunt, ſicut ipſi poſſunt conſiderare, ſi velint ſine ſtudio partium iudicare. Nam de Scripturis ſanctis ita ſunt omnia prolata & probata, vt ea ne- C gare non poſſit, niſi qui illarum ſcripturarum ſe inimicum eſſe profitetur. Sed de illo opere noſtro video quid poſſint dicere illius tam malæ cauſæ pertinaciſſimi defenſores: me videlicet abſentis epiſtolæ reſpondiſſe, vbi verba mea ille non audiret, quibus continuò reſponderet. Defendat ergo verba epiſtolæ ſuæ, & ſi poteſt oſtendat reſponſionibus meis, non ea fuiſſe refutata atque conuicta. Aut ſi hoc non vult, faciat & ipſe huic epiſtolæ meæ, quod ego illi ipſius, cui iam reſpondi. Illam quippe ſcripſit ad ſuos, ſicut ego hanc ad vos. Cui ſi velit etiam ipſe reſpondeat.

CAPVT II. *Status cauſæ inter Catholicos & Donatiſtas, vbi ſit Eccleſia.* QVÆSTIO certè inter nos verſatur, vbi ſit eccleſia, vtrum apud nos, an apud illos. Quæ vtiq; vna eſt, quam maiores noſtri catholicam nominarunt, vt ex ipſo nomine oſtenderent, quia per totum eſt. Secundũ D totum enim *καθ' ὅλον* Græcè dicitur. *Catholicam vnde dicatur.* Hæc autem Eccleſia corpus Chriſti eſt, ſicut Apoſtolus dicit, Pro corpore eius, quæ eſt Eccleſia. *Col. 1.* Vnde vtique manifeſtum eſt eum qui non eſt in membris Chriſti, Chriſtianam ſalutem habere non poſſe. *Extra Eccleſiam non eſt ſalutis ſpes.* Membra verò Chriſti per vnitatis charitatem ſibi copulantur, & per eandem capiti ſuo cohærent, quod eſt Chriſtus Ieſus. Totum igitur quod annunciatur de Chriſto, caput & corpus eſt. Caput eſt ipſe vnigenitus Ieſus Chriſtus filius Dei viui, ipſe ſaluator corporis, qui mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã. *Rom. 4.* Corpus eius eccleſia, de qua dicitur, vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi. *Ephe. 5.* Inter nos autem & Donatiſtas, quæſtio eſt vbi ſit hoc corpus, id eſt vbi ſit ec- A cleſia. Quid ergo facturi ſumus? in verbis noſtris eam quæſituri, an in verbis capitis ſui, Domini noſtri Ieſu Chriſti? Puto quòd in illius potiùs verbis eam quærere debemus, qui veritas eſt, & optimè nouit corpus ſuũ. Nouit enim Dominus qui ſunt eius. *2. Tim. 2.* Quæ ſint autem verba noſtra, in quibus eam quæri non oportet, aduertite, & videte etiam ibi quid interſit inter noſtrã verba & illorũ. Et tamẽ in verbis noſtris eccleſiã quæri nolumus. Quicquid nobis inuicem obiicimus, de traditione codicum diuinorũ de thurificatione, de perſecutionibus, verba noſtra ſunt. Et in talibus quidem nos hũc tenemus modum, vt vel vtraque vera eſſe deputent, ſiue quæ à nobis, ſiue quæ ab ipſis dicuntur; vel vtraque falſa, vel noſtra vera & ſua falſa; vel noſtra falſa & ſua vera. *Sic lib. 1. contra Cresconium cap. 21. & 22.* Et in his omnibus nullũ crimen eſſe orbis Chriſtiani, cui nos communicamus oſtendimus. Si enim vera ſunt crimina & quæ à nobis in illos & quæ ab ipſis in nos dicuntur, faciamus quod ait Apoſtolus; Donantes nobiſmetipſis, ſicut & Deus in Chriſto donauit nobis: *Ephe. 4.* vt maligni homines, nec illi qui fortè fuerunt vel ſunt apud nos, nec qui vel fuerunt vel ſunt apud illos impediant concordiam noſtram & vinculum pacis, vno eorum ſcelere correcto, quòd ſe fruſtrà ſeparauerunt ab vnitate orbis terrarum, cùm tales haberent. Si autem vtraque falſa ſunt, ſiue quæ nos illis, ſiue quæ illi nobis obiiciunt, vel de traditione, vel de perſecutione innocentium, nullam video litis cauſam, niſi quia eſt cauſa vt illi ſe corrigant, qui ſe ſine cauſa ſeparauerunt. Quòd ſi nos vera dicimus, quoniam geſta quæ proferimus, & literis Imperatoris ad C quem tunc & primo ſcripſerunt & poſtmodum appellauerunt, & totius orbis communione firmamus: quæ autẽ illi dicunt, ideo falſa eſſe conuincuntur, quia ipſis temporibus cùm eadem quæſtio verſaretur obtinere cauſam ſuam minimè potuerunt: maior in eis apparet ſacrilegæ animoſitatis furor & animarum innocentiũ perſecutio, quàm ſi ſolo ſchiſmatis crimine tenerentur. Et illa quidem tribuant, non omnibus, ſed quibus voluerint ſuorum: ſchiſma tamen crimen eſt omniũ. Porrò ſi crimina traditionis & perſecutionis vera volunt eſſe, quæ obiiciunt, & falſa quæ obiiciuntur à nobis; nec ſic purgantur à crimine ſchiſmatis. Ad quoſdam quippe illa pertinere poſſunt, non ad vniuerſum orbem Chriſtianum. Quem ſi contagione periſſe arbitrantur, omitto dicere quàm multa ſancti bono pa- D cis etiam cognita mala in hominum cõgregatione tolerauerint: illud dico, iſti oſtendant, quomodo eorum contagione non perierint, quos ſacrilegos inceſtatores conſecratæ pudicitiæ feminarum inter ſe latere vel latuiſſe, vel modo neſciunt, vel aliquando neſcierunt. Profectò dicturi ſunt hoc ipſo ſe non contaminatos quòd neſcierunt. Quomodo ergo cõtaminatus eſt orbis qui neſcit adhuc an vera ſint iſta quæ dicuntur? Putemus nobis modo probata, modo demonſtrata, quid agimus, de tot gentibus? Deſeruntur neſcientes, ergo deſeruntur innocentes. Et cùm illud ſit nullum crimen illorum, hoc eſſe incipit ſceleratiſſimũ noſtrum. An currere debemus, & eos docere quod ſcimus? Vt quid hoc? Sicut innocentes ſunt, innocẽtes ſunt etiam dum neſciunt. *Inter malos quomodo innocentes cuſtodiantur.* Non enim malefacta hominum cognoſcendo, ſed cognitis non conſentiendo, de incognitis

autem

autem non temerè iudicando, innocentiam cuſtodimus. Ac per hoc, vt dixi, innocens eſt orbis terrarum, qui crimina quę ab iſtis in quoſdam dicuntur, etiam ſi vera dicantur, ignorat. Ab his autem innocẽtibus qui ſeipſos ſeparauerunt, eodem ipſo crimine ſeparationis & ſchiſmatis innocentiam perdiderunt; & modo nos docent, vera ſe dicere in quoſdá, vt ab eis nos ſeparent in quos non habent vera quæ dicunt. Hoc enim eis dicit orbis terrarum, quod quidem ſermone breuiſſimũ eſt, ſed robuſtiſſimum veritate: Aphri nempe inter ſe epiſcopi confligebant. Si finire inter ſe obortam diſſenſionem non poterant, vt ſiue per concordiam compoſitis, ſiue degradatis qui malè contenderent, hi qui bonam cauſam habebant in communione orbis terrarum per vnitatis vinculum permanerent: reſtabat vtique vt epiſcopi tranſmarini, quà pars maxima diffundebatur Eccleſiæ catholicæ, de Aphrorum collegarum diſſenſionibus iudicarent, illis videlicet inſtantibus qui crimen malæ ordinationis aliis obiiciebant. Hoc ſi factum non eſt, culpa eorum eſt à quibus fieri debuit; non orbis terrarum, qui non ad ſe perlata neſciuit. Si autem factum eſt, quid peccauerunt eccleſiaſtici iudices, qui crimina etiam ſi vera & ad ſe delata, ſibi tamen non probata, damnare nullo modo debebant? Nunquid eos mali polluere poterant, qui eis manifeſtari non poterant? Si autem manifeſtati ſunt eis, & aliqua vel ſegnitia, vel cohibentia tales à communione remouere noluerunt, & peruerſo iudicio pro eis etiam dixerunt ſententias: quid peccauit orbis terrarum, qui cauſam illam malos iudices habuiſſe neſciuit, & eos malè iudicaſſe non credidit de quibus iudicare non potuit? Sicut enim reorum ſcelus ſi iudices latuit, non eos vtique contaminauit: ſic & iudicũm ſcelus ſi aliquod fuit, quia orbem terrarum latuit, eum profectò contaminare non potuit. His igitur innocentibus innocenter communicauimus, hodieque † neſcientes quæ tunc acta ſint. Quapropter etiam ſi vera eſſe quæ in quoſdam dicunt hodie didicerimus, nulla cauſa eſt cur ab innocentibus qui hæc neſciunt recedamus, & tranſeamus ad eos, qui propterea crimine ſchiſmatis omnes implicati ſunt, quia id fecerunt quod nos facere ſuadent; vt non exemplo Apoſtolorum toleremus malos, ſed exemplo hæreticorum deſeramus bonos. Sed faciamus orbem terrarum quod fieri non poteſt, hodie nobiſcum ad liquidum poſſe cognoſcere vera eſſe quorundam ſcelera, quos iſti criminantur, nunquid ex hoc innocentior fieri poterit, quàm erat antequam noſſet? Sicut enim eos maculare non poterant incogniti mali, etiam ſi adhuc in hac vita eſſent; ita qui iam ex hac vita emigrarunt, etiam cogniti maculare non poſſunt. Si ergo talis eſt cauſa noſtra in verbis noſtris de quorundam criminibus, quæ alternis nobis obiicimus, vt tam inuicta ſit, etiam ſi falſa eſſe quæ in quoſdam illorum dicimus, & vera eſſe quę in quoſdam noſtrum dicunt, hodie cognoſcamus, quid habent quod reſpondeant? Siue illa potius vera ſint quæ nos dicimus, & falſa quæ dicunt, ſiue vtraque falſa ſint, ſiue vtraque vera ſint, quãdoquidem & ipſi vincuntur ibi, quòd ſolum votis omnibus ſibi vt credatur exoptant.

† Deeſt aliquid forte cõmunicamus.

CAPVT III.

SED vt dicere cœperam, non audiamus, hæc dico, hæc dicis, ſed audiamus, Hæc dicit Dominus. Sunt certè libri Dominici, quorum authoritati vtrïq; conſentimus, vtrique credimus, vtrique ſeruimus; ibi quęramus eccleſiam, ibi diſcutiamus cauſam noſtram. Hic fortè dicturi ſunt, Quid quæris in libris quos ignibus tradidiſti? Ad hoc reſpondeo, Quid times ne legantur iſti libri, ſi eos ab ignibus cuſtodiſti? Eos certè ille tradidiſſe credatur, qui eis lectis non conſentire conuincitur. Aut ſi fortè iſti libri ita deſignant traditorem ſuum, ſicut deſignauit Dominus Iudam; legant

A in eis nominatim & expreſſè vel Cæcilianum vel ordinatores eius, eorundem librorum futuros fuiſſe traditores, & ſi non eos anathematizauero, ipſe cum eis iudicer tradidiſſe. Sed neque nos in eis libris inuenimus Maiorini ordinatores deſignatos eſſe traditores, quamuis hæc aliunde recitemus. Auferantur ergo illa de medio, quæ aduerſus nos inuicem, non ex diuinis canonicis libris, ſed aliunde recitamus. Quòd ſi nolint vt auferantur, videant, quia & ſi vtraque vera ſunt, nulla fuit cauſa ſeparationis illorum vt eos fugerent quos habebant: & ſi vtraque falſa ſunt, nulla fuit cauſa ſeparationis illorum vt eos fugerent quos in nullo crimine reperiebant. Et ſi noſtra vera, illorum autem falſa ſunt; nulla fuit cauſa ſeparationis illorum, quia potius ſe corrigere, atque in vnitate permanere debebant. Et ſi noſtra falſa ſunt, & illorum vera ſunt, nulla fuit cauſa ſeparationis illorum, quia innocentem orbem terrarum cui hæc demonſtrare vel noluerunt vel non potuerunt, deſerere non debebant. Quærat fortaſſe aliquis, & dicat mihi, Cur ergo iſta vis auferri de

B medio, quando communio tua, etiam ſi proferantur, inuicta eſt? Quia nolo humanis documentis, ſed diuinis oraculis ſanctam Eccleſiam demonſtrari. Si enim ſanctæ Scripturæ in Aphrica ſola deſignauerunt Eccleſiam, & in paucis Romæ Rupitanis & Montenſibus, & in domo vel patrimonio vnius Hiſpanæ mulieris, quicquid de chartis aliis aliud proferatur, non tenent Eccleſiam niſi Donatiſtæ. Si in paucis Mauris prouinciæ Cæſarienſis eam ſancta Scriptura determinat, ad Rogatiſtas tranſeundum eſt. Si in paucis Tripolitanis & Byzacenis & prouincialibus, Maximianiſtæ ad eam peruenerunt. Si in ſolis Orientalibus, inter Arrianos & Macedonianos & Eunomianos, & ſi qui illic alij ſunt, requirẽda eſt. Quis autem poſſit ſingulas quaſq; hæreſes enumerare gentium ſingularum? Si autem Chriſti Eccleſia canonicarum ſcripturarum diuinis & certiſſimis teſtimoniis in omnibus gentibus deſignata eſt quicquid attulerint, & vndecunque recitauerint, qui dicunt, Ecce hic Chriſtus, ecce illic: audiá-

C mus potius, ſi oues eius ſumus, vocem paſtoris noſtri dicentis, Nolite credere. Illæ quippe ſingulæ in multis gentibus, vbi iſta eſt, non inueniuntur: hæc autem, quæ vbique eſt, etiam vbi illæ ſunt inuenitur. Ergo in Scripturis ſanctis canonicis eam requiramus. Matth. 24.

CAPVT IIII.

TOTVS Chriſtus caput & corpus eſt. Caput vnigenitus Dei filius, & corpus eius eccleſia, ſponſus & ſponſa, duo in carne vna. Quicunque de ipſo capite ab Scripturis ſanctis diſſentiunt, etiam ſi in omnibus locis inueniantur in quibus eccleſia deſignata eſt, non ſunt in eccleſia. Et rurſus quicunque de ipſo capite Scripturis ſanctis conſentiunt, & vnitati eccleſiæ non communicant, non ſunt in eccleſia, quia de Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, ab ipſius Chriſti teſtificatione diſſentiunt. Verbi gratia, Qui non credũt Chriſtum in carne veniſſe de virgine Maria ex ſemine Dauid, quod apertiſſimè Scriptura Dei loquitur; aut non in corpore ipſo reſurrexiſſe, in quo crucifixus & ſepul-

Epheſ. 5. Extra Eccleſiam ſunt qui vel de capite Chriſti, vel de corpore eius quod eſt Eccleſia, à Chriſti teſtificatione diſſentiunt.

D tus eſt, etiam ſi per omnes terras inueniantur per quas eſt eccleſia, non vtique ſunt in eccleſia, quia ipſum caput eccleſiæ non tenent, quod eſt Chriſtus Ieſus. Nec in aliqua diuinarum ſcripturarum obſcuritate falluntur, ſed notiſſimis & apertiſſimis earum teſtimoniis contradicunt. Item quicunque credunt quidem quòd Chriſtus Ieſus, ita vt dictum eſt, in carne venerit, & in eadem carne, in qua natus & paſſus eſt reſurrexerit, & ipſe ſit filius Dei, Deus apud Deum & cum patre vnũ, & incommutabile verbum patris, per quod facta ſunt omnia: ſed tamẽ ab eius corpore, quod eſt eccleſia, ita diſſentiunt, vt eorum cõmunio non ſit cum toto quacunque diffunditur, ſed in aliqua parte ſeparata inueniatur, manifeſtum eſt eos non eſſe in catholica eccleſia. Quæ- Epheſ. 5.

ſia. Quapropter quia cum Donatiſtis quæſtio nobis eſt, non de capite, ſed de corpore, id eſt non de ipſo Saluatore Ieſu Chriſto, ſed de eius eccleſia; ipſum caput de quo conſentimus, oſtendat nobis corpus ſuum, de quo diſſentimus, vt per eius verba iam diſſentire deſinamus. Ille eſt autem vnigenitus filius & verbum Dei, & ideo nec Prophetæ ſancti vera loqui potuiſſent, niſi ab ipſa veritate, quod eſt verbum Dei manifeſtaretur eis quod dicerent, & iuberetur vt dicerent. Proinde prioribus temporibus per prophetas ſonuit verbum Dei. Deinde per ſeipſum, cùm verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: deinde per Apoſtolos quos miſit ad ſe prædicandum, vt eſſet ſalus vſque ad fines terræ. In his igitur omnibus quærenda eſt eccleſia.

Ioan. 1.

CAP. V.

SED quoniam multa in alios, vel ob aliud dicta, in quos volunt, & ad quos volunt maledici plerunque conuertunt; multa etiam propter exercendas rationales mentes figuratè atque obſcurè poſita per ænigmatis imagines vel ambiguitatis ancipitem ſenſum, fallaci aliquando interpretationi conſonare & conuenire creduntur, hoc etiam prædico atque propono vt quæque aperta & manifeſta deligamus. Quæ ſi in ſanctis Scripturis non inuenirentur, nullo modo eſſet vnde aperirentur clauſa & illuſtrarentur obſcura. Verbi enim gratia, Videte quàm facile ſit vel nobis in eos dicere, vel illis in nos quod ait Dominus Phariſæis, Similes eſtis monumentis dealbatis quæ à foris apparent hominibus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia: ſic & vos à foris quidem apparetis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate. Hæc ſiue in illos à nobis, ſiue ab eis in nos dicantur, niſi prius probetur manifeſtiſſimis documentis qui ſint, qui cùm ſint iniuſti, iuſtos ſe eſſe confingant; conuiciantre magis leuitate quàm cõuincente veritate dici, quis mediocriter ſanus ignoret? Aliter quippe illa Dominus in Phariſæos dicebat tanquam Dominus, id eſt cognitor cordis & humanorum omnium ſecretorum & teſtis & iudex: nos autem prius debemus inuenire & oſtendere quid arguamus, ne ipſi potius grauiſſimo crimine inſanæ temeritatis arguamur. Sanè, ſi antè docuerint nos tales eſſe, nequaquam recuſare debemus talibus ſanctarum ſcripturarum verbis nos reprehendi atque contundi. Ita ſi nos eos tales eſſe docuerimus, erit ſimiliter in poteſtate noſtra, quibus Dominicis increpationibus iam demonſtratos conuictosque feriamus. Sic & illa interim ſeponenda ſunt, quæ obſcurè ſunt poſita & figurarum velaminibus inuoluta, & ſecundum nos, & ſecundum illos poſſunt interpretari. Eſt quidem acutorum hominum diiudicare atque diſcernere, quis ea probabilius interpretetur; ſed nolumus in has ingeniorum contentiones in ea cauſa, quam populus tenet, noſtram diſputationem committere. Nulli noſtrum dubium eſt per arcam Noe ſalua rerum geſtarum fide, vt deletis peccatoribus domus iuſti à diluuio liberaretur, etiam eccleſiam fuiſſe figuratã. Quæ fortè humani ingenij cõiectura videretur, niſi hoc Petrus apoſtolus in epiſtola ſua diceret. Sed quòd ille ibi non dixit, ſi quis noſtrum dicat, propterea cuncta animaliũ genera ibi fuiſſe, quia in omnibus gẽtibus futura prænunciabatur eccleſia, fortaſſe Donatiſtis aliud videatur, & aliter hoc interpretari velint. Similiter & ipſi aliquid obſcurè & ambiguè poſitum, ſi pro ſua ſententia interpretentur, ſi nobis † pateat aliud inde dicere quod pro nobis ſonat, quis erit finis? Nam quidam eorum Epiſcopus cùm hic apud Hipponem, ſicut audiuimus, ſermonem in populo faceret, dixit eandem arcam Noe ideo bituminatam intrinſecus, ne aquam emitteret ſuam; ideo etiam extrinſecus, ne admitteret alienam. Ad hoc vtique valere voluit hanc interpretationem, ne baptiſmus vel extra eccleſiam poſſe exire credatur, vel qui extra datus fuerit, acceptetur. Viſus eſt aliquid dicere, & acclamatum eſt ab eis qui libẽter audiebant, nec diligenter de his quæ audierant cogitabant; vt quod erat facile, aduerterent fieri non poſſe, vt extrinſecus admittat aquã compago lignorum, ſi non emittit intrinſecus: ſi autem ab ea parte quæ intus eſt, emittit, conſequens eſſe vt ab ea etiam quæ eſt foris admittat. Sed & ſi hoc de compacto ligno verum eſſet quod ille dixit, quis me prohiberet de arca ex vtraque parte bituminata, ſi poſſem aliquid aliud dicere, vt incertum eſſet, quid horum, vel quid fortaſſe aliud tertium res illa ſignificaret? Neque enim abſurdè dicitur, aut non etiam multo probabilius, per bitumen, quia violentum gluten & res feruentiſſima eſt, ſignificatam eſſe charitatem. Vnde enim dicitur in Pſalmo, Agglutinata eſt anima mea poſt te, niſi flagrantiſſima charitate. Quæ quoniam præceptum eſt, vt ſit nobis inuicem & in omnes, ideo & intus & foris arca bituminata. Aut certè quia ſcriptum eſt, Charitas omnia tolerat, vis ipſa tolerãtiæ tenax vnitatis per bitumẽ ſignificata eſt, quò ideo intus & foris arca illita eſt, quia intus & foris mali tolerandi ſunt, ne pacis cõpago ſoluatur. In hac ergo diſputatione noſtra parcamus talibus interpretationibus, & apertũ aliquid quo manifeſtetur eccleſia requiramus. Nempe ſcriptũ eſt in libro Iudicũ, Et dixit Gedeõ ad Dominũ, Quoniam tu ſaluum facies Iſrael in manu mea, quemadmodum locutus es: Ecce ego pono vellus lanæ in area, & ſi factus fuerit ros in vellere, in omnẽ verò terram ſiccitas, ſciã quoniam ſaluum facis in manu mea Iſrael ſicut locutus es. Et factum eſt ſic. Et diluculo vigilauit Gedeon in craſtinum, & expreſſit vellus: Et decurrit ros de vellere plena peluis aquæ. Et dixit Gedeon ad Dominũ, Non iraſcatur furor tuus in me Domine, & loquar adhuc ſemel, & tentabo adhuc ſemel in vellere. Fiat ſiccitas in vellere tantum, in omnem autem terram fiat ros. Et fecit Deus ſic in nocte illa, & facta eſt ſiccitas in vellere tãtum, ſuper omnem autem terram ros. Non video quid hic aliud figuratum & prænunciatum ſit, niſi vt aream intelligamus orbem terrarum, locum autem velleris populum Iſrael. Nouimus enim illam quondam gentem diuini ſacramenti gratia tanquam cæleſti rore perfuſam, cuius muneris per omnes in circuitu gentes, quia eo carebant, tanquam ſiccitas erat. Erat autem apud illum populum hoc munus in vellere, id eſt in velamine & quaſi in nube ſecreti, quia nõdum fuerat reuelatũ. Nunc autem videmus orbem terrarum iam reuelato rore ſaginari per Euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod tunc in illo tegmine figurabatur: illã verò gentẽ amiſſo ſacerdotio quod habebat, quia in Scripturis nõ intelligit Chriſtũ, tãquam in ſicco vellere remãſiſſe. Nec tamẽ in talibus rerum figuris, quãuis non videã quid hic aliud poſſit intelligi; volo quæramus eccleſiã. Prorſus quæ alicuius vel talis interpretationis indigent, interim ſeponamus: nõ quia falſa ſunt, quæ hoc modo de talibus tanquam inuolucris interpretando ſoluuntur; ſed quia vel interpretem quærũt, nolo in eis noſtra ingenia cõparentur; ſed aperta veritas clamet & luceat, in obturatas aures irrũpat; diſſimulantiũ oculos feriat. Nemo in eis latebris quærat falſæ ſuæ ſententiæ locum, omnem conatum contradicendi cõfundat, omnẽ frontem impudẽtis elidat.

Scripturæ ita ſunt à Spiritu S. temperata, vt quædam in obſcura, quædam clara & manifeſta eſſent.

Ad diſputationem adferenda nõ ſunt, quæ vtrique parti poſſunt eſſe cõmunia. Matth. 23.

Figurata & obſcura quæ in vtramque partem accipi poſſunt, non ſunt idonea ad refellendam falſitatem.

Gen. 8.

1. Pet. 3.

† al. placeat.

Bituminata Arcæ al. egoria Donatiſtarum erroris accommodata.

Acclamatio auditorum ob facile concluditur.

Diuerſa allegoriæ ratio ... magis cum eccleſia.

Pſal. 62.

1. Cor. 13.

Iudic. 6.

Velleris Gedeonis myſtica interpretatio.

CAPVT VI.

Gen. 22.

Ex ſcripturis, & primum ex Lege oſtenditur veram Chriſti Eccleſiam.

O DONATISTAE, Geneſim legite, Per memetipſum iuraui, dicit Dominus, Propter quod feciſti verbum hoc, & non peperciſti filio tuo amantiſſimo propter me, niſi benedicens benedicam te, & implendo implebo ſemen tuum tanquam ſtellas cæli, & tanquam arenam quæ ſecus oram maris eſt, & hæreditate poſſidebit ſemẽ tuum ciuitates aduerſariorum tuorũ, & benedicentur in nomine tuo omnes gentes terræ,

quia

quia obaudiſti vocem meam. Quid ad hæc dicitis? An Iudæorum nobiſcum peruerſitate contenditis, vt dicatis in ſolo populo nato ex carne Abrahæ intelligendum ſemen Abrahæ? Sed Iudæi Paulum apoſtolum non legunt in ſynagogis ſuis, quem vos legitis in conuenticulis veſtris. Quid ergo dicat Apoſtolus, audiamus, Quærimus enim iam, quemadmodum ſit intelligendum ſemen Abrahæ; Fratres, inquit, ſecundum hominem dico, tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo irritum facit, aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed tanquam in vno, & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Ecce in quo ſemine benedicentur omnes gentes. Ecce teſtamentum Dei, aperite aures, Hominis, inquit, confirmatum teſtamẽtum nemo irritum facit, aut ſuperordinat. Quare vos irritum facitis teſtamentum Dei, dicendo nec in omnibus gentibus eſſe completum, & periiſſe iam de gentibus in quibus erat ſemen Abrahæ? Quare ſuperordinatis dicendo, in nullis terris hæredem permanere Chriſtum, niſi vbi potuerit cohæredem habere Donatum? Non inuidemus alicui: Legite nobis hoc de lege, de Prophetis, de Pſalmis, de ipſo Euangelio, de Apoſtolicis literis: Legite & credimus; ſicut nos vobis legimus & de Geneſi & de Apoſtolo, Quia in ſemine Abrahæ quod eſt Chriſtus benedicuntur omnes gentes. Audite hoc idem teſtamentum ad Iſaac etiam filium Abrahæ, Facta eſt autẽ fames ſuper terram, præter famẽ quæ antè facta eſt in tempore Abrahæ. Abiit autem Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum in Gerara, & apparuit ei Dominus & dixit, Noli deſcendere in Ægyptum, habita autem in terra quam tibi dixero, & habita in terra hac, & ero tecum & benedicã te. Tibi enim & ſemini tuo dabo omnem terram hãc: & ſtatuam iuſiurandum tecum quod iuraui Abraham patri tuo, & ampliabo ſemen tuum tãquam ſtellas cæli: & dabo tibi & ſemini tuo omnem terram hanc, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, pro his quæ obaudiuit Abraham pater tuus vocem meã, & ſeruauit præcepta mea, & iuſtitias meas, & legitima mea. Reſpõdete ad iſta. Semen quippè Abraham, hoc idem ſemẽ eſt & Iſaac, quod eſt Chriſtus. Quomodo enim venerit Chriſtus ex tribu Iuda in carne per virginem, quis quoquomodo Chriſtianus ignorat? Audite hoc idem teſtamentum ad Iacob, Exiit Iacob à puteo iurationis, & profectus eſt in Charram, & deuenit in locum, & dormiuit in loco illo, quoniam ſolis occaſus erat, & ſumpſit lapidem ex lapidibus loci, & poſuit ad caput ſuum, & dormiuit in loco illo, & viſum vidit. Et ecce ſcala ſtabilita ſuper terram, cuius caput pertingebat ad cœlum, & angeli Dei aſcendebant & deſcendebant per illam, & Dominus incumbebat ſuper illam & dixit, Ego ſum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Iſaac: Noli timere, terram in qua dormis ſuper eam, tibi dabo & ſemini tuo: Et erit ſemẽ tuum ſicut arena terræ, & multiplicabitur ſupra mare, & in Aphricum & in Aquilonem & ad Orientem: Et benedicentur in te omnes tribus terrę, & in ſemine tuo: Et ecce ego ſum tecum cuſtodiens te in omni via quacunque ibis, & reducã te in terram hanc, quia non te derelinquam donec faciam omnia quæ tecum locutus ſum. Ecce cui promiſſioni reſiſtitis, ecce quàm firmum teſtamentum irritum facitis. Dicit Deus, Non te derelinquã donec faciam omnia quæ tecum locutus ſum: & vos contradicitis dicentes, vt vobis potius credamus quicquid criminis obiicitis ignoto & ignaro orbi terrarum: Deo autem dicenti, non relinquam donec faciam, non credamus. Legite nobis de ſcripturis canonicis eos tradidiſſe diuinos codices quos nominatim accuſatis. Legite tam aperta quàm ſunt iſta quę vobis de Geneſi legimus. Non à vobis quærimus quid

Gal.3. Gen.22. Gen.26. Gen.28.

A lapis ille ſignificet, quẽ Iacob ſibi ad caput poſuit cùm dormiret, quid ſcala ſtabilita ſuper terram, cuius caput pertingebat ad cælum, quid angeli Dei deſcendẽtes & aſcendentes per illam. Requirant iſta prudentiores atq; doctiores, & in populo pacato eloquantur, vbi non obſtrepat improba contradictio, de obſcuritate ſacramenti & ænigmate lectionis armans impudentiã ſuam. Non deſunt corda fidelium, quæ commemorat Dominus ex Euãgelio, vbi ait, cùm vidiſſet Iſraelitam in quo dolus non erat, quia Iacob qui has vidit ſcalas, ipſe dictus eſt Iſrael. Non deſunt ergo quos inde commemoret Dominus, ibi quippè ait, Videbitis cælum apertum, & angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis: id eſt, ſuper ſemen Abraham, in quo benedicuntur omnes gentes. Sed hoc non inculco recuſantibus. Ecce quod audite, Erit ſemen tuum ſicut arena terræ, & multiplicabitur ſupra mare, & in Aphricum, & in Aquilonem, & in Orientem: & benedicentur in te omnes tribus terræ, & in ſemine tuo.

B Date mihi hanc eccleſiã, ſi apud vos eſt, oſtendite vos communicare omnibus gentibus, quas iam videmus in hoc ſemine benedici. Date hanc, aut furore depoſito accipite, non à me, ſed ab illo ipſo in quo benedicũtur omnes gentes. Hæc de primo libro legis cõmemoraſſe ſuffecerit: Plura innoteſcent ſine impia contentione, & cum pia dilectione legentibus.

CAPVT VII.

QVID in Prophetis, quàm multa & quàm manifeſti ſunt teſtimonia eccleſiæ per omnes gentes toto orbe terrarum diffuſæ, vnde pauca commemorabo, plura relinquens ocio diligentiæ cum Dei timore legentibus. Accipiamus per os Eſaiæ ſancti diuina reſponſa, & eius ora tanquam Dei oracula ſciſcitemur. Sileant humanarũ contentionũ animoſa & pernicioſa certamina, inclinemus aurẽ verbo Dei. Dicat Eſaias vbi eccleſiam ſanctã Deo reuelante præuiderit, vt in verbis futura dicentis iam nunc pręſentia videamus, Replera eſt, inquit, vniuerſa terra vt cognoſcat Dominum, vt aqua multa operiat mare. Et erit in illa die radix Ieſſe,

C & qui exurget principiũ habere in nationes, & in eum gentes ſperabunt. Radicem Ieſſe Chriſtum eſſe ex ſemine Dauid ſecũdum carnem natum, nullus quoquo modo Chriſtianus ignorat: & ſi contentioſus eſt, cum Apoſtolo contendat, qui hoc teſtimonio in literis ſuis vtitur. Item dicit, Germinabit & floreſcet Iſrael, & replebitur orbis terrarum fructu eius. Iſrael nempe fuit filius Iſaac, nepos Abrahã, cui promiſſum eſt quòd in ſemine eius benedicerẽtur omnes gentes: quod ſemen Chriſtum interpretatur Apoſtolus. Venit autem Chriſtus ex ſemine Abraham per Iſaac & per Iſrael, & deinceps, ſicut generationes ad ortum Chriſti pertinẽtes Euangeliſta contexit. Qui ergo vult contra diſputare, contradicat Euangelio, neget ex ſemine Iſrael veniſſe Chriſtũ, vt poſſit negare quod Eſaias dicit, Germinabit & floreſcet Iſrael, & replebitur orbis terrarũ fructu eius, Item dicit, Ego Deus primus: & in his quæ aduenient ego ſum. Viderũt gentes, & timuerunt fines terræ. Hoc eſt quod alibi dicit ſcriptura, Primus & nouiſ-

D ſimus, vt ſit α & ω, quæ ſunt literæ in ſigno Chriſti omnibus notę. Pro eo enim quòd ibi eſt nouiſſimus, hic poſitũ eſt, & in his quæ aduenient ego ſum. Huic ergo manifeſtationi contradicunt qui nolunt credere, imò qui nolunt iam videre compleri quod ſequitur, Viderũt gentes, & timuerũt fines terræ. Item paulo poſt, Iacob puer meus ſuſcipiã illũ, Iſrael electus, ſuſcepit eũ anima mea. Dedi ſpiritum meum in illũ, iudiciũ gẽtibus proferet: nõ clamabit neq; ceſſabit, neq; audietur foris vox eius. Arundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, ſed cum veritate proferet iudicium. Refulgebit & non confringetur, donec ponat in terra iudicium, Et in nomine eius gentes ſperabunt. Hoc teſtimonium de Chriſto intelligendum

Gen.28. Ioan.1. Gen.28. Ex propheti. Eſa.11. Rom.15. Eſa.27. Gen.22. Matth.1. Eſa.41. Apoc.22. Eſa.42.

gendū,& in Euangelio poſitū eſt. Qui audet,cōtradicat:qui autē non audet,ſperet in eū cū gentibus, & ab vnitate gentiū in eū ſperātiū nō recedat,aut ſi receſſerat,redeat ne pereat. Itē dicit Eſaias, Et nunc ſic dicit
Eſaia 49. Dñs,Qui finxit me in vtero ſeruū ſibi, vt cōgregē Iacob & Iſrael ad eū,appropinquabo illū, & honorabor corā Dño,& Deus meus erit mihi virtus,& dixit mihi, Maximū tibi erit hoc, vocari te puerū meū,vt conſtituas tribus Iacob,& prolē Iſrael conuertas.Et poſui te in teſtamētū generis in lucē gentiū, vt ſis ſalus vſq; ad fines terræ. Et paulo pòſt, Sic dicit,inquit,Dñs Iſrael, Tēpore aptiſſimo exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te.Certè iſta verba cū cōmemoraſſet Apoſtolus Paulus,nō niſi in Chriſtianis oſtēdit impleri. Cōnexuit e-
2. Cor 6. nim dicēs,Ecce nunc tēpus acceptabile,ecce nūc dies ſalutis. Audiamus ergo quid Eſaias adiūgat,Et dedi te, inquit,in teſtamētū gētiū,vt incolas terrā,& poſſideas hęreditatē deſerti.Et interpoſitis deinde cōnectit & dicit,Ecce iſti à longinquo venient:hi autē ab Aquilone & mari, alij autē ex terra Perſarum. Exulta cælum,& in lætitia eſto terra,emittant mōtes iucunditatē, quoniam miſertus eſt Deus populi ſui, & humiles populi ſui allocutus eſt. Dixit autē Sion, Dereliquit me Dñs, & Deus oblitus eſt mei. Nūquid capiet obliuio mulierē filij ſui, vel poteſt fieri vt nō miſereatur fœtus vteri ſui? Nunc ecce & ſi illā obliuio habebit, me tamē tui nullo modo obliuio capiet,dicit Dñs. Ecce ſuper manus meas deſcripſi tuos muros, in conſpectu etiā meo es in perpetuū,& in breui ædificaberis ab his à quibus euerſa es.Cum igitur per Apoſtolicam vocē non ſinamur hoc de populo Iudæorum,ſed de Chriſtianorum intelligere,quid intellecturi ſumus in eo quod hoc loco ait Eſaias,Et breui ædificaberis ab his à quib. euerſa es:niſi reges terræ qui primo perſequebantur eccleſiam,pòſt adiuturos eam tanto antè prędictū?Sed quia multi eorum in ſuis iniquitatibus morituri erant, adiungit & dicit,Et qui deſolauerunt te, diſcedent à te. Deinde quia omnes gentes adiungerētur eccleſiæ,ſequitur & dicit: Circūſpice vbique oculis tuis,& vide vniuerſos, Viuo ego, dicit Dñs,omnes hos indues te, & diſpones eos vt ornamentū nouæ nuptæ: quoniam quæ deſerta fuerunt in te,& corrupta & delapſa,nunc in maxima arctura erunt per eos qui cōmorantur. Iſti è lōgè à te efficiātur, qui te tranſuorabūt.Dicēt enim in aures tuas filij tui quos amiſeras,Anguſtia nobis eſt in iſto loco, facito itaq; nobis etiā nunc locū in quo cōmoremur.Tu verò dices in corde tuo,Quis generauit mihi iſtos,cùm ſciā eſſe me ſine filiis & viduā?Quis ergo iſtos educauit mihi?Ego enim derelicta fui ſola, hi autē mihi vbi erant?Sic dicit Dñs, Ecce tollā in nationes manus meas,& in inſulas ſignū meum, & adducā filios tuos in ſinu,filias etiam tuas ſuper humeros portabunt:& erunt reges educatores veſtri,quæ autē principales ſunt nutrices veſtræ,ſuper terrā declinantes faciem deprecabūtur te, & veſtigia pedū tuorū elingēt, & ſcies quoniā ego Dñs, nec erubeſces. Et paulo pòſt
Eſaia 51. adiungit & dicit, Audite me,audite populus meus,reges quoq; intendite mihi, quoniā lex à me prodiet, & iudiciū meū in lucē gentibus. Appropinquat maturè iuſtitia mea,& ſalutare meum proficiſcetur,& in brachio meo gētes ſaluātur. De hoc aūt brachio ſcriptu-
Rom 10. ras apoſtolicas cōſulamus. Quādo enim apoſtolus Pau-
Eſaia 53. lus de Iudęorū infidelitate eiuſdē Prophetæ teſtimonium poſuiſſet,quòd eis Chriſtus nō fuiſſet reuelatus, hoc poſuit, Quis credidit auditui noſtro,& brachium Dñi cui reuelatū eſt?Deinde in conſequentib. adiūgit
Eſaia 52. Eſaias & dicit, Erūpat lætitia ſimul deſerta Hieruſalē, quoniā miſertus eſt eius,& eruit Hieruſalē,& patefaciet Dñs brachiū ſuū ſanctū in conſpectu vniuerſarū gētiū, & videbūt omnes nationes vſq; ad vltima terræ ſalutē quæ à Deo eſt. Quis tā ſurdus, quis tā demens, quis tā mēte cęcus,vt his tā euidentib. teſtimoniis ob-

A loquatur,niſi qui neſcit quid loquatur?Sed ad manifeſtiora veniamus. Certè ſacratiſſimas nuptias in Scripturis nouimus,ſpōſum & ſpōſam, Chriſtū & eccleſia. Vtrunque deſcripſit Eſaias,ne forte in eorū aliquo erremus,quod cui acciderit,vtrunq; amittit. Quia de hoc cōiugio in ſacramento dictū eſt,ſicut teſtatur Apoſtolus,Erūt duo in carne vna. Sic ergo prior ipſe deſcribi- Ephes. 5.
tur poſt multa,quę de illo ita dicit Eſaias,vt & ipſi obmuteſcant Iudęi. Ne longū ſit omnia memorare, hoc paululū aduertite, Et peccata,inquit, eorū ipſe porta- Eſaia 53.
bit,ideo hęreditate poſſidebit multos,& fortiū partietur ſpolia, propter quod tradita eſt in mortē anima eius,& inter iniquos deputatus eſt,& ipſe peccata multorū ſuſtinuit, & propter iniquitates noſtras traditus eſt. Hęc de Dño noſtro Ieſu Chriſto tāto antè prędicta & prophetata fatemur. Hic ergo ſpōſus vt quid traditus eſt ad mortem, vt quid inter iniquos deputatus eſt tāta humilitate celſitudinis ſuę? Quid egit,quid acqui-
B ſiuit?Quis ita ſurdus eſt,vt hęc nō audiat?Quis ita obtuſus,vt nō intelligat?Quis ita cęcus,vt nō videat? Ideo,inquit,ipſe hęreditate poſſidebit multos, & fortiū partietur ſpolia,propter quod tradita eſt in mortē anima eius,& inter iniquos deputatus eſt. Quid eſt,hęre- Donatiſtæ de paucitate gloriantes.
tici,quod de paucitate gloriamini,ſi propterea Dñs noſter Ieſus Chriſtus traditus eſt ad mortē, vt hęreditate multos poſſideret?Et qui ſunt hi multi,vel quā larē occupāt terrā?Quę ſequūtur audiamus,Prænūciato ſpōſo & expreſſo,procedat & ſpōſa. In verbis Eſaiæ legamus eā in veritate paginarū ſanctarū, & agnoſcamus in orbe terrarū.Hoc teſtimoniū de ſancta eccleſia prędictū etiā Paulus apoſtol⁹ poſuit. Nō eſt quò fugiat cōtentioſā tergiuerſatio hęreticorū,Lętare,inquit,ſteri- Eſaia 54.
lis quę nō paris, erumpe & exclama quę non parturis, quoniā multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum. Vbi eſt,inquam,quod de paucitate gloriamini? Nōne iſti ſunt multi,de quib. paulo antè dictū eſt, Ide-
C o ipſe hęreditate poſſidebit multos?Nā quę eſt hęreditas eius,niſi eccleſia eius? Multi,inquit,filij deſertæ magis,quā eius quæ habet virū: Synagogā ſcilicet Iudęorū volens intelligi virū habentē,quoniā acceperat legē. Hinc iā poteſt diiudicari quod dicimus. Cōparēt iſti multitudinē ſuā in Afris vel in Africa conſtitutā, cū multitudine Iudęorū per omnes terras quacunque diſperſi ſunt,& videāt quàm ſint in illorū cōparatione pauciſſimi. Quomodo ergo de ſe dictum aſſignabunt, Multi filij deſertę magis,quā eius quę habet virū?Rurſus cōparēt multitudinē Chriſtianorū per omnes gentes,quib. nō cōmunicāt,& videāt quā pauci ſint in cōparatione omnes Iudæi; & tādē aliquādo intelligāt in eccleſia catholica toto orbe diffuſa,iſtā prophetiā eſſe cōpletā, Multi filij deſertę magis, quā eius quæ habet virū. Sed cui habenti virū hæc deſerta prælata fuerit in multitudine filiorū,ſit obſcurū,ſit in ænigmate: hanc tamē eſſe eccleſiā Chriſti,de qua dictū eſt, Multi filij
D deſertæ,quiſquis cōtradicit,nō mihi,ſed Apoſtolo cōtradicit. Vnde aūt multos filios eſſet habitura, conſequēter adiūgit & ait,Dixit enim Dñs, Dilata locū ta- Eſaia 54.
bernaculi tui,& pelles†aulæorū tuarū fige,noli parcere, †or. aulæarū
lōgos fac funiculos tuos,& palos tuos cōfirma. Adhuc in dextrā & ſiniſtram extēde, & ſemē tuū gentes poſſidebit, & ciuitates deſertas inhabitabis. Ne timeas, quoniā præualebis,neq; verearis quòd deteſtabilis fueris. Cōfuſionē ęternā obliuiſceris, ignominię viduitatis tuæ nō eris memor,quoniam ego Dñs qui facio te, Dñs nomē illi, & qui liberauit te,Dñs Iſrael vniuerſæ terræ vocabitur. Ecce quouſq; iuſſa eſt extēdere funiculos, donec Deus eius Iſrael vniuerſæ terræ vocetur. De illa quippe & ei dicitur alio loco per eūdē prophetā,Propter Sion non tacebo,& propter Hieruſalē non Eſaia 62.
quieſcā,donec prodeat ſicut lux iuſtitia mea,ſalutatio aūt mea ſicut facula ardebit, & videbūt omnes gētes iuſtitiam tuam,& reges honorem tuum, & vocabit te nomi-

nomine tuo nouo quod Dñs vocauit illud, & eris co-
rona pulchritudinis in conſpectu Dñi, & diadema re-
gni in manu Dei tui, & iam nõ vocaberis derelicta, &
terra tua nõ vocabitur deſerta. Tu enim vocaberis vo-
lũtas mea, & terra tua orbis terrarũ. Quid dici adhuc
manifeſtius exigendũ eſt? Ecce ex vno Propheta quàm
multa, quàm clara: & tamẽ reſiſtitur & contradicitur,
non cuiquã homini, ſed ſpiritui Dei, & euidentiſſimæ
veritati. Et tamẽ ab eis qui nomine Chriſtiano gloria-
ri volunt, gloriæ Chriſti ipſius inuidetur, ne iſta, quæ
tanto antè de illo prænunciata ſunt, credãtur impleri,
cùm iam non prænunciantur, ſed oſtenduntur, viden-
tur, tenentur. Iam verò ſi de omnibus Prophetis eccle
ſiæ ſignatæ, quam ſicut legimus, cernimus, teſtimonia
colligere in hanc vnam epiſtolã velim: vereor ne ipſe
videar iudicare pauca eſſe quæ tam multa ſunt, vt ex
iſto ſolo Eſaia ſi omnia congregare vellem, modum
debiti ſermonis excederem.

CAPVT VIII. Ex Pſalmis. IAM ergo pauca de Pſalmis audiamus, tanto antè
cãtata, & nunc iã cõpleri cum magno gaudio videa-
mus. Et prius illud ipſum quod Petilianus in epiſtola
ſua, quo ore poſuerit neſcio, audiant & iudicẽt, Dñs di-
Pſal. 2. xit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula
à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam, & poſſeſſio-
nem tuã fines terræ. Quis enim Chriſtianus vnquã du
bitauit hoc de Chriſto eſſe prædictũ, aut hanc heredi-
tatem aliud quàm eccleſiã eſſe intellexit? Et quia bo-
nos & malos intra eadẽ retia ſacramentorũ erat habi-
tura, Reges eos, inquit, in virga ferrea, tanquã vas ſigu-
Virga ferrea, firma & inflexibilis iuſtitia. li conteres eos. Eadẽ quippe firma & inflexibili iuſtitia
boni reguntur, mali conteruntur. Quis tam deuius &
abſurdus eſt à diuinis eloquiis, qui non ipſum Euãge-
lium recognoſcat, cùm cantatur ille Pſalmus vbi ſcri-
Pſal. 21. ptũ eſt, Foderũt manus meas & pedes meos, dinume-
Matth. 27. rauerunt omnia oſſa mea, Ipſi verò cõſiderauerunt &
Ioann. 19. conſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea, & ſu
per veſtimẽtum meũ miſerunt ſortẽ? Quando etiam
cùm hoc factũ Euangeliſta narraret, huius teſtimonij
memor fuit. Quid autẽ huius crucis precio, quid tãtæ
celſitudinis tanta humilitate, quid illo innocẽtiſſimo
& diuino ſanguine cõparatum eſt, niſi quod illic in cõ
ſequentibus dicitur, Cõmemorabuntur, & cõuerten-
tur ad Dñm vniuerſi fines terræ, Et adorabunt in con-
ſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium, Quoniã Dñi eſt
regnũ, & ipſe dominabitur gentiũ? Nónne Apoſtolus
de prædicatoribus Noui Teſtamenti dictum expoſuit
Rom. 10. quod ſcriptum eſt, In omnem terram exiuit ſonus eo-
Pſal. 18. rum, & in fines orbis terræ verba eorum? De quo alio
niſi de Chriſto intelligitur, Deus deorũ Dñs locutus
eſt, & vocauit terrã à ſolis ortu vſque ad occaſum: ex
Sion ſpecies decoris eius? Cuius, niſi Chriſti vox eſt,
Pſal. 56. Dormiui conturbatus? Et vnde conturbatus, ſequitur
& dicit, Filij hominũ dentes eorũ arma & ſagittæ, &
lingua eorum machæra acuta. Quorũ niſi eorum qui
Lucæ 23. clamauerunt, Crucifige, crucifige? Vt quid hoc totũ, D
Pſal. 56. cui bono, cui lucro? Audi quid ſequatur, Exaltare ſu-
per cælos Deus, & ſuper omnẽ terram gloria tua. Ecce
habes Chriſtũ in paſſione dormiſſe, & reſurrectione
ſuper cælos aſcendiſſe. Et vnde gloria eius ſuper omnẽ
terram, niſi quia eccleſia eius per omnem terrã? In his
duabus ſententiis breuiſſimis, vos hæretici totũ quod
inter nos agitur interrogo. Exaltare, inquit, ſuper cæ-
los Deus, & ſuper omnem terrã gloria tua. Cur Dñm
Chriſtum exaltatũ ſuper cælos prædicatis, & eius glo-
riæ ſuper omnem terram non cõmunicatis? Pſalmus
Pſalmum 71. de Chriſto, non de Salomone intelligendum. ſeptuageſimus primus in Salomonem titulatur. Sed
quia ita dicta ſunt quæ in illum regem temporalẽ, &
poſtea grauiter peccantem cõuenire non poſſunt, et-
iam contra ipſos Iudæos de Chriſto eſſe prędicta inui-
ctiſſime defenduntur. Nullus autem hoc Chriſtianus
negat. Talia enim dicta ſunt, de quibus dubitari non

A poſſit, quòd ad Chriſtum pertineant. Ibi etiam dicun-
tur hæc, vbi agnoſcatur eccleſia toto orbe diffuſa, o-
mnibus etiam regibus Chriſto ſubiugatis, Et domina- Pſal. 71.
bitur, inquit, à mari vſque ad mare, & à flumine vſque
ad terminos orbis terræ. A flumine vtiq; vbi cum Spi-
ritus ſanctus in columbæ ſpecie, & vox de cælo mani-
feſtauit. Deinde ſequitur, Coram illo decidẽt Æthio-
pes, & inimici eius terram lingẽt, Reges Tharſis & in-
ſulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona ad-
ducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes
gentes ſeruient ei. Et paulo pòſt, Et benedicẽtur in eo
omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eũ.
Benedictus Dñs Deus Iſrael, qui fecit mirabilia ſolus.
Et benedictum nomen gloriæ eius in æternũ & in ſæ-
culum ſæculi. Et replebitur gloria eius omnis terra,
fiat, fiat. Ite nunc Donatiſtæ & clamate, non fiat, non
fiat. Vicit vos verbum Dei dicens, fiat fiat. Ecce mani-
feſtata eſt in Pſalmis eccleſia toto orbe diffuſa, ſuper
B quam requieſcit gloria regis eius. Vnde & ipſa regina
eſt ſpõſa eius, de qua ei dicitur in quadrageſimo quar-
to Pſalmo, Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deau- Pſal. 44.
rato, circumamicta varietate, Et ad eam ipſam adhor-
tandam cõtinuò diuinus ſermo dirigitur, Audi filia &
vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum
tuum & domum patris tui, quoniã cõcupiuit rex ſpe-
ciem tuã, quia ipſe eſt Deus tuus. Attendite vnde cœ-
perit alloqui ſponſam Chriſti diuina prophetia, Audi,
inquit, filia & vide. Vos autem nec audire vultis hæc
prædicta, nec videre cõpleta: & tamen & auditis & vi-
detis inuiti. Audite ergo quid paulo pòſt ei dicitur, Au
dite hoc ex pagina diuina quomodò prænuncietur, &
videte in omni terra quomodo compleatur. Pro patri-
bus tuis, inquit, nati ſunt tibi filij, cõſtitues eos princi-
pes ſuper omnẽ terram. Quàm multa prætercam de
hac re teſtimonia Scripturarũ, norũt qui legũt, & ego
noui, ſed onerare epiſtolã nolo, cui reſponderi flagito.
C QVID ad hæc dicturi ſunt quæ commemoraui ex CAPVT IX.
lege, & Prophetis, & Pſalmis, de Chriſti eccleſia, quæ *Quomodo has ſcripturas eludere conati ſunt Donatiſtæ.*
toto orbe diffunditur, cui malunt repugnare peruerſi,
quàm communicare correcti? Quid, inquam, dicturi
ſunt, vtrum hæc falſa eſſe, an obſcura? Sed falſa eſſe nõ
audent dicere, Premũtur enim mole tantæ authorita-
tis. Hæc ergo cùm vera eſſe fateãtur, impleri non poſ-
ſe contendunt: quaſi aliud ſit Prophetiam crimine fal
ſitatis arguere, quàm dicere, quæ prænunciauit, non
poſſe compleri. Hoc eſt enim dicere, non eſſe Prophe-
tiam, ſed potius pſeudoprophetiam. Et cùm quæſieris
ab eis, cur hæc impleri non poſſint? Reſpondẽt, *quia ho
mines nolunt, Cum arbitrio quippe*, inquiunt, *libero homo
creatus eſt, & ſi vult credit in Chriſtum: ſi non vult, non
credit. Si vult, perſeuerat in eo quod credit: ſi non vult, non
perſeuerat: & ideo cùm cœpiſſet per orbem terrarũ creſcere
eccleſia, noluerũt homines perſeuerare, & defecit ex omni-
bus gẽtibus Chriſtiana religio, excepta parte Donati*. Qua- *Refutatio.*
D ſi verò neſcierit ſpiritus Dei futuras hominum volun-
tates. Quis hoc inſaniſſimus dixerit? Cur ergo nõ hoc
potius prænunciauit, quod de voluntatibus hominum
ſciebat futurum? Hoc enim modo quo iſti putant hæc
eſſe prędicta, quiſquis voluerit poteſt eſſe Prophe-
ta, vt cùm ea quæ prædixerit, impleta non fuerint, re-
ſpondeat, homines noluerunt, Libero enim arbitrio
Chriſtiani ſunt. Hoc modo poterat aliquis prophetare
Chriſtum non in cruce paſſurum, ſed gladio moritu-
rum: vt cùm aliter factũ eſſet, reſponderet, Quid ego
feci? Homines in libero arbitrio conſtituti noluerunt
ei facere quod egó prædixeram, & hoc fecerunt quod
ipſi voluerunt. Iam cui non occurrat, quàm multa iſto
modo poterãt prophetari, vel etiam poſſunt à quibuſ-
libet hominibus? Quis enim dubitauerit, quòd Iudas *Liberè Chriſtum Iudas tradidit, & Petrus negauit.*
Chriſtum, ſi voluiſſet, non vtique tradidiſſet: & Petrus
ſi voluiſſet, ter Dominũ non negaſſet? Sed ideo fuit de
iſtis

iſtis certâ prædictiô, quia & Deus etiam futuras præuidet voluntates.

Cap. x. VERVNTAMEN quáquam hæc & tardis cordibus pateant, audiamus hinc & ipſius Verbi vocé ore propriæ carnis expreſſam. Certè cùm poſt reſurrectioné præberet ſe etiam contrectandú atq; palpandum manib' dubitantium diſcipulorú, & cùm accepiſſet coram illis, & manducaſſet quod ei porrexerant, dixit eis, Iſti ſunt ſermones, quos locutus ſum ad vos, cùm adhuc eſſem vobiſcú, quia oportebat adimpleri omnia ſcripta in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. De quo auté, niſi de illo ſcripta ſunt, quæ nos quoque cómemorauimus ex lege, & Prophetis, & Pſalmis; ſicut per ſingula demonſtraui? Cùm ergo ipſe dicat qui veritas eſt, Oportebat adimpleri omnia: quomodo iſti negant, niſi quia veritatis inimici ſunt? Si aût obſcura eſſe adhuc dicunt, & hinc ipſum caput audiamus veriſſimú demóſtratorem corporis ſui. Cùm enim dixiſſet, quia oportebat adimpleri omnia ſcripta in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me: tanquam quæreremus verú in eo quod dixit de me, illic intelligenda eſſet eccleſia, propter id quod ſcriptum eſt, Erunt duo in carne vna, vt non ſolum de capite, verúetiam de corpore certa diuina oracula teneremus, ſequitur Euangeliſta & dicit, Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent Scripturas, & dixit illis, Quoniá ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die. Hîc ipſum caput oſtéditur, quod etiá ſe manibus diſcipulorú præbuit contrectandú. Vide quemadmodum de corpore adiúgat, quod eſt eccleſia, vt nos nec in ſponſo, nec in ſponſa errare permittat. Et prædicari, inquit, in nomine eius pœnitentiá, & remiſſioné peccatorum per omnes gentes, incipiétibus ab Hieruſalé. Quid hac voce veracius, quid diuinius, quid manifeſtius? Me piget eam cómendare verbis meis, & hæreticos non pudet eá oppugnare verbis ſuis. Dicát ea teſtimonia, quæ poſui de lege, & Prophetis, & Pſalmis, obſcura eſſe & figuratè dicta, etiá aliter poſſe intelligi, quamquá & in eis egerim quantú potui, vt nec hoc audeant dicere. Sed ecce dicant, Nunquid & obſcurè dictú, aut ænigmatis velaméto adumbratú eſt, quod ipſe Chriſtus dixit, Quia ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtú pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiá, & remiſſionem peccatorú per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalé? Si obſcurú eſt, Dormiui conturbatus: nunquid obſcurú eſt, quia oportebat Chriſtú pati? Si obſcurú eſt, Exaltare ſuper cælos Deus: nunquid obſcurum eſt, & reſurgere tertia die? Si obſcurú eſt, Super omné terram gloria tua, nunquid obſcurú eſt, & prædicari in nomine eius pœniteńtiam, & remiſſioné peccatorum per omnes gentes? Si obſcurú eſt, Deus deorum Dńs locutus eſt, & vocauit terrá à ſolis ortu vſque ad occaſum: nunquid obſcurú eſt, & prædicari in nomine eius pœnitentiá, & remiſſionem peccatorú per omnes gétes? Sic enim terra vocata eſt à ſolis ortu vſque ad occaſum, quemadmodú ipſe ait, Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitentiá. Si obſcurum eſt, Ex Sion ſpecies decoris eius, nunquid obſcurú eſt, incipientibus ab Hieruſalé? Ipſa eſt enim Sion quæ Hieruſalé. Sed quid ad me? Dicant ea quæ poſui de lege, & Prophetis, & Pſalmis, nó pertinere ad hæc verba Dńi, quæ in Euangelio leguntur. Non curo, nec reſiſto. Certè tamen niſi in lege, & Prophetis, & Pſalmis hoc prædictum eſſet, ſiue in eis teſtimoniis, quæ ipſe adhibui, ſiue in aliis, nequaquá dixiſſet Dńs, Oportet impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. Ac deinde aperto eorú ſenſu vt intelligerent Scripturas, doceret ea ipſa quæ de illo ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis, eo modo vt diceret, Quoniá ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtú pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiá, & remiſſionem

Vt Luc. 24. — Luc. 24. — Ioan. 14. — Luc. 24. — Geneſ. 2. — Luc. 24. — Luc. 24. — Pſal. 56. — Pſal. 107. — Pſal. 56. — Pſal. 46. — Matth. 9. — Pſal. 49. — Luc. 24.

A peccatorú per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Non ego potuerim in lege, & Prophetis, & Pſalmis hæc ſcripta cognoſcere: ibi tamen hoc eſſe ſcriptú ille dicit, qui veritas eſt. Sed etſi hæc ibi ſcripta eſſe nó diceret, procul dubio ſufficeret Chriſtianis quod Chriſtus ipſe dixiſſet, oportere prędicari in nomine ſuo pœnitentiam, & remiſſioné peccatorum per omnes gentes, incipiétibus ab Hieruſalé. Sed dubitantes diſcipulos ſuos quáuis conſpectó & contrectato eius corpore, maiore documento Scripturarum voluit confirmare, quàm quòd ſe ipſe viſibilé atque palpabilem mortaliú ſenſibus admouebat. Teneamus ergo eccleſiá ex ore Dńi deſignatam, vnde cœptura, & quouſq; peruétura eſſet; cœptura ſcilicet ab Hieruſalé, & peruétura in omnes gentes. Hîc iáquiſquis dixerit, Hieruſalem non illam viſibilé ciuitatem intelligendá, ſed figuratè poſitam, vt ſpiritaliter accipiatur tota eccleſia ęterna in cę B lis, & ex parte in terris peregrina, poteſt dicere etiá illud figuratè dictú, Quia oportebat Chriſtú pati, & reſurgere tertia die. Quod quiſquis dixerit, nec quoquo modo Chriſtianus habendus eſt. Sicut ergo illud propriè poſitú eſt, ita & quòd adiunctú eſt de omniú gentium eccleſia incipiente ab Hieruſalé. Expoſuit enim Dńs hæc de ſe dicta eſſe in lege, & Prophetis, & Pſalmis, & vtique ipſa expoſitio non potuit eſſe figurata, alioquin non eſſet expoſitio. Deinde cùm Hieruſalé figuratè poſita & ſpiritaliter intellecta, vniuerſam eccleſiam ſignificet, quomodo vniuerſa eccleſia incipit ab vniuerſa eccleſia, tanquam Hieruſalem incipiat ab Hieruſalé? Manifeſtum eſt ergo propriè poſitum de illa ciuitate, vnde etiá cœpiſſe probatur eccleſia, etiam atque etiá ipſo manifeſtante, & nullam inſidiarú latebram calliditati hæreticæ relinquéte. Sic enim ſequitur & dicit, Et vos horú teſtes, & ego mitto promiſſionem meá ſuper vos. Vos aút ſedete in ciuitate quoadvſque induamini virtute ex alto. In qua vtiq; ciuitate ſedere eos iuſſit quoadvſque induerétur virtute ex alto, id eſt, Spiritu ſancto, quem ſe miſſurú eſſe promiſe- C rat, ab ea cœpturá prædixit eccleſiá. Si autem nó eam putant eſſe Hieruſalé, audiant quod ſequitur, Produxit auté illos vſque Bethaniá, & leuauit manus ſuas, & benedixit illos. Et factú eſt cùm benedixiſſet illos, diſceſſit ab eis, Et ipſi reuerſi ſunt cum gaudio magno in Hieruſalem, & fuerunt ſemper in templo laudantes Deum. Ecce vbi oſtenditur illa ciuitas, in qua eos ſedere iuſſit, donec induerentur virtute ex alto.

Hieruſalem, vnde cœpit eccleſia, non myſticé, ſed viſibilem intelligendam eſſe. — Luc. 24.

CAPVT XI. ex Actis apoſtolorum.

ET hîc quidé quot diebus cum eis fuerit, póſtquam ſe viuum poſt paſſioné ſuam oculis eorú, & manibus eorum demonſtrauit, prætermiſſum eſt: non auté racetur in Actibus apoſtolorú, vbi rurſus eadé manifeſtatione verború Dominicorú futura per orbé terrarum prænunciatur eccleſia: vbi nullus omnino dubitare permittatur, niſi qui de ſanctarú Scripturarú fide dubitat, illam eſſe Hieruſalé viſibilem ciuitaté, vnde cœpit eccleſia poſt Dńi noſtri Ieſu Chriſti reſurrectioné, & aſcenſionem: nec aliud eú voluiſſe oſtende- D re, niſi huius terræ loca, vnde illi daret initiú, & quomodo eam per cuncta inde diffunderet. Sic enim ſcriptum eſt in Actibus apoſtolorú, Primum quidem ſermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere & docere vſque in dié, quo apoſtolos elegit per Spiritum ſanctú, mandás eis prædicare Euangeliú: quibus & manifeſtauit ſeipſum poſt paſſionem ſuá in multis ſignis, per dies quadraginta apparens eis, & diſputans de regno Dei. Et cùm conuerſaretur cum eis, præcepit eis ne diſcedeŕet ab Hieroſolymis, ſed expectarent promiſſionem eius quam audiſtis, inquit, ex ore meo. Quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, qué & accepturi eſtis non poſt multos hos dies. At illi conuenientes interrogabant eum, dicéres, Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael? Quibus reſpódens di- Act. 1.

xit, Non eſt veſtrum ſcire tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutē Spiritus ſancti ſuperueniētē in vos. Et eritis mihi teſtes in Hieruſalē, & in tota Iudæa, & Samaria, & vſque in totam terrā. Ecce & hîc manifeſtatū eſt vnde cœptura, & quouſque eſſet peruētura eccleſia. Quid ad hæc *Donatiſtæ ſolos ſuæ factionis homines Christianos appellabant.* dicunt qui Chriſtianos ſe ſuperbiſſimè dicūt, & Chriſto apertiſſimè contradicunt? Nos hanc eccleſiā tenemus, contra iſtas diuinas voces nullas humanas criminationes admittimus. Mouet enim nos plurimum, quod Dn̄s noſter ait, cui non credere ſacrilegū & impiū eſt, nouiſſimis verbis ſuis, quæ habuit in terra, hæc primitiuæ eccleſiæ documenta ſalubria & nouiſſima dereliquit. His enim dictis mox aſcendit in cælū, præmunire voluit aures noſtras aduerſus eos, quos procedentibus tēporibus exurrecturos eſſe prædixerat, & di- *Matth. 24.* ēturos, Ecce hîc Chriſtus, ecce illic. Quibus ne crederemus admonuit. Nec vlla nobis excuſatio eſt, ſi crediderimus contra vocē paſtoris noſtri, tam clarā, tam apertam, tam manifeſtā, vt nemo vel obtuſus & tardus corde poſſet dicere, Non intellexi. Quis enim nō *Luc. 24.* intelligat, Sic oportebat Chriſtū pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiā, & remiſſionem peccatorū per omnes gentes, incipiētibus *Act. 1.* ab Hieruſalem? Quis non intelligat, Eritis mihi teſtes in Hieruſalē, & in tota Iudæa, & Samaria, & vſque in totam terrā? His dictis, eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum, & viderunt eum euntē in cælum. Quid hoc eſt rogo? cùm verba nouiſſima hominis morientis audiūtur ituri ad inferos, nemo eum dicit eſſe mentitum, & impius iudicatur hæres, qui fortè illa contempſerit. Quomodo ergo effugiemus irā Dei, ſi vel non credentes, vel contemnentes repulerimus verba nouiſſima, & vnici filij Dei, & Dn̄i noſtri ac Saluatoris, & ituri in cælū, & inde proſpecturi, quis ea negligat, quis obſeruet: & inde vēturi, vt de omnibus iudicet? Habeo manifeſtiſſimā vocē paſtoris mei commendantis mihi, & ſine vllis ambagibus exprimētis eccleſiam, mihi imputabo ſi ab eius grege, quod eſt ipſa eccleſia, per verba hominū ſeduci, atque aberrare voluero, cùm me præ- *Ioan. 10.* ſertim admonuerit dicens, Quæ ſunt oues meæ, vocē meam audiunt, & ſequuntur me. Ecce vox eius clara & aperta: hac audita qui eum non ſequitur, quomodo ſe ouē eius dicere audebit? Nemo mihi dicat, O quid dixit Donatus, aut quid dixit Parmenianus, aut Pontius, aut quilibet illorū. Quia nec catholicis Epiſcopis conſentiendū eſt, ſicubi fortè falluntur, vt cōtra canonicas Dei ſcripturas aliquid ſentiant. Sed qui cuſtodito vnitatis & charitatis vinculo in hoc incidunt, fiet in *Philip. 3.* eis quod Apoſtolus ait, Et ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque Deus vobis reuelabit. Iā verò iſtæ diuinæ voces de vniuerſa eccleſia, ita manifeſtæ ſunt, vt contra eas niſi hæretici animoſa peruerſitate, & cæco furore latrare non poſſint. Sed prædictā demonſtrauimus eccleſiam in verbo Dei ſponſo eius, ſiue per legē, & prophetas, & pſalmos, ſiue per os propriū, ab Hieruſalem cœpturam, & peruenturā vſque ad terminos orbis terræ. Quomodo autem cœperit ab Hieruſalem, & in omnes gentes inde diffuſa fructificet, in eodem verbo Dei etiā per apoſtolos demonſtratur, ſicut ſcriptū eſt in Actibus apoſtolorum, quod iam commemoraui di- *Act. 1.* xiſſe Dn̄m, Eritis mihi teſtes in Hieruſalē, & in tota Iudæa, & Samaria, & vſque in totam terram. Deinde ſequitur: Hæc cùm dixiſſet, videntibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorū. Et cùm intuerentur in cælū euntem illum, ecce duo viri aſtiterunt illis in veſte candida, qui & dixerunt, Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cælū? Iſte Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cælū, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum. Tunc reuerſi ſunt in Hieruſalem à monte qui vocatur Eleon, qui eſt iuxta Hieroſolymā ſabbathi habens iter. Et cùm introiſſent, aſcenderunt

A in ſuperiora, vbi erant inhabitātes, Petrus & Ioannes & Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi. Hi omnes erant aſſeruientes vnanimes orationi cum mulieribus & Maria, quę fuit mater Ieſu, & fratribus eius. In his autē diebus ſurgēs Petrus in medio diſcipulorū, dixit, Erat autē turba hominum circiter centūuiginti. Deinde narratur Petro faciente ſermonē, quemadmodum Matthias in locū Iudæ traditoris Dn̄i ſurrogatus ſit. Et poſt eius ordinationem ſequitur ſcriptura dicens, Et cùm cōplerentur *Act. 2.* dies Pentecoſtes, erant omnes ſimul in eodē loco, & factus eſt repente de cęlo ſonus, velut decurrētis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domū, vbi erant ſedentes, & viſæ ſunt illis diſtributæ linguæ velut ignis: conſedit autē ſuper vnumquemq; eorum, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperūt loqui variis linguis, prout Spiritus dabat pronūciare illis. Erant autē inha-
B bitantes Hieruſalē viri religioſi Iudæi, ex omni gente, quæ eſt ſub cælo. Cúmq; facta eſſet hęc vox, conuenit multitudo, ac mente confuſa eſt, quia audiebat vnuſquiſque eorū ſua lingua loquentes eos. Stupebant autem & mirabantur ad inuicē dicentes, Nónne omnes iſti qui loquuntur, Galilæi ſunt? Et quomodo nos audiuimus vnuſquiſque propriam linguam, in qua nati ſumus? Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui inhabitant Meſopotamiam Iudæi, & Cappadociam, Pontum, & Aſiam, Phrygiam, & Pamphyliam, Ægyptum, & partes Libyæ, quæ ſunt ad Cyrenem, & qui aduenerant Romani, Iudæi quoque, & aduenæ Cretenſes, & Arabes audiebant loquentes illos ſuis linguis magnalia Dei. Stupebant autem & hæſitabant adinuicem dicentes, Quidnam vult hoc eſſe? Alij verò irridebant eos dicentes, Quia muſto pleni ſunt iſti. Stans verò Petrus cum vndecim diſcipulis, eleuauit vocem ſuam, & locutus eſt dicens: Viri Iudæi, & v-
C niuerſi qui habitatis Hieruſalem, hoc vobis notum ſit: & cætera quibus eos exhortabatur ad fidem. Quæ cùm terminaſſet, ſequitur Scriptura ita narrans, His igitur auditis, compuncti ſunt corde, dicentes ad Pe- *Act. 2.* trum & ad apoſtolos, Quid faciemus viri fratres? Oſtendite nobis. Petrus autem dixit ad eos, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum, & accipietis gratiam Spiritus ſancti: vobis eſt enim promiſſio, & filiis veſtris, & omnibus qui lōgè ſunt, quoſcunque aduocauerit Dominus Deus noſter. Et aliis quidem verbis plurimis teſtificabatur eis dicens, Saluamini à generatione praua hac. Illi verò recepto verbo hoc, crediderunt, & baptizati ſunt. Et adiectæ ſunt in illa die animæ circiter tria milia. Ecce quemadmodum cœpta eſt ab Hieruſalem, inde itura eccleſia per omnes linguas: quod etiam præſignatum eſt in eis, qui ibidem conſtituti accepto Spiritu ſancto, linguis o-
D mnibus ſunt locuti. Iam per alias gentes quemadmodum ierit, quod etiam ipſe Petrus prædixerat, vbi ait, Vobis eſt promiſſio & filiis veſtris, & omnibus qui longè ſunt, quoſcunque aduocauerit Dominus Deus noſter: deinceps videamus. Narrantur enim conſequenter ea, quæ tunc geſta ſunt Hieroſolymis vſque ad paſſionem Stephani diaconi. Vbi etiam Saulus cōmemoratur conſentiens occiſioni eius. Qua completa, ita deinde narratur, Facta eſt autem in illa die *Act. 8.* perſecutio magna in eccleſia, quæ erat Hieroſolymis, omneſque diſperſi ſunt in regionibus Iudææ, & Samariæ, exceptis apoſtolis, qui remanſerunt Hieroſolymis. Videte quemadmodum deinceps impleatur, quod per ordinem Dominus dixerat, Eritis mihi te- *Act. 1.* ſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vſque in totam terram. Iam in Hieroſalem factum erat, ſequebatur in Iudæa, & Samaria, propter quod illi diſperſi ſunt in regionibus Iudęæ, & Samariæ. Hoc

enim

enim de illis mox dicitur, At illi qui diſperſi erant, A tranſeuntes per ciuitates, & caſtella, euangelizabant verbum Domini. Quia verò ierant & apoſtoli, audito quòd recepiſſet Samaria verbum Dei, quando per impoſitionem manus eorum acceperūt Spiritum ſanctum, ita dicitur de Petro & Ioanne, *Act. 8.* Petrus autem & Ioannes teſtificati verbū Dñi, redibant Hieroſolymā, multiſque viris Samaritanorum euangelizabant trāſeuntes. Deinde narratur de illo eunucho, qui rediens ab Hieroſolymis, à Philippo baptizatus eſt, & de ipſo Philippo dicitur, Angelus autem Domini rapuit Philippum ab eo, & amplius non vidit eum eunuchus. Ibat autem via ſua gaudens: Philippus autem inuentus eſt veniſſe in Azotum. Vnde reuertens euāngelizabat per omnes ciuitates vſque dum veniret in Cæſariam. Sic ergo inuenitur & per Iudææ, & per Samariæ ciuitates prædicatum Euangelium. Reſtabat ergo vt prædicaretur ex ordine etiam per omnes gētes, ſicut Dominus dixerat, vſque in totam terram. *Act. 9.* Vocatur ergo Saulus de cælo, fit ex perſecutore prædicator, & dicit de illo Dominus ad Ananiam, Vade, quoniam vas electionis eſt mihi, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſrael magnificari. Ego enim monſtrabo ei quanta patietur propter nomē meum. Iam itaque tenemus eccleſiam in Hieruſalem, & per totam Iudæam, & Samariam. Vnde apertiſſimè paulo pòſt dicitur, Eccleſiæ quidem per totam Iudæam, & Galilęam, & Samariam habebant pacē, inſtructæ & confirmatæ in timore Dñi, & conſolatione Spiritus ſancti replebantur. Deinde paucis interpoſitis, venitur ad eum locū, *Act. 10.* vbi Cornelius centurio credidit, & baptizatus eſt cum ſuis, qui omnes gentiles erant incircūciſi. Quod antequā fieret, Petrus vidit in aſſumptione mētis, cùm oraret, cælū apertum, & quatuor initiis ligatū vas quoddam tāquam linteū limpidum, in quo erat omne genus quadrupedū ac ferarū, & volucrum cæli. Et facta eſt vox, Petre ſurge, occide, C & manduca. Ait autē Petrus, Dñe, nunquam manducaui omne cōmune & immundum. Et vox rurſus ad eum, Quæ Deus mundauit, tu communia ne dixeris. *Interpretatio uaſis quatuor initiis ſubligati. al. illo vaſe* Quòd autē per hoc viſum gentes crediturę ſignificatę ſint, non eſt opus vt cōiiciamus: ipſe quippe Apoſtolus hoc exponit in illa voce ſibi demonſtratū. Cùm enim ingreſſus eſſet domū vbi erat Cornelius, & multi conueniſſent, dixit ad eos, Vos meliùs ſcitis quomodo abominandū ſit viro Iudęo, iungi aut accedere ad alienigenam; ſed mihi oſtendit Deus, nullū communē aut inquinatum dicere hominē. Ita expoſuit illam vocē, quā de animalibus in illo linteo demōſtratis audierat, Quæ Deus mundauit, tu ne cōmunia dixeris. Iam cui non appareat, illo vaſe ſignificatū orbem terrarū, cum omnibus gentibus? Vnde etiā quatuor initiis erat alligatū, propter notiſſimas quatuor partes, Orientē, Occidentē, Auſtrū, & Aquilonē, quas ſępiſſimè Scriptura cōmendat. Iam verò Paulus miſſus ad gentes, quę loca D circūierit diſſeminans verbū Dei, & natas confirmans eccleſias, longū eſt cōmemorare. *Act. 13.* Cui Iudęi cùm reſtitiſſent Antiochiæ, ipſe & Barnabas dixerūt ad eos, Vobis oportebat primū loqui verbū Dei, ſed quoniā repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis vitæ æterna, ecce cōuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dñs, Poſui te lumē gētibus, vt ſis in ſalutē vſq; ad extremū terræ. Et ſequitur dicens, Audientes autē gentes, perceperunt verbum Dei, & crediderunt quotquot erant *Iſa. 49.* deſtinati ad vitā æternam. Ecce & hîc cōmemoratum eſt teſtimonium ex propheta Eſaia, quod & nos poſuimus, vt ſit ſalus vſque ad extremum terræ.

CAPUT XII. VT ergo non cōmemorem gētes, quæ poſt apoſtolorū tempora crediderunt, & acceſſerūt eccleſiæ: illæ ipſæ ſolę, quas in ſanctis literis, in Actibus, & Epiſtolis apoſtolorū, & in Apocalypſi Ioānis inuenimus, quas vtrique amplectimur, & quib. vtrique ſubdimur, dicāt iſti nobis queadmodū Aphricāna ſeditione perierint. Has enim accepimus, non ex cōciliis contendentiū epiſcoporum, non ex diſputationib⁹ nouitiis, non ex forenſibus vel municipalibus geſtis, ſed ex literis ſanctis canonicis. Antiochena eccleſia vbi primùm appellati ſunt diſcipuli Chriſtiani, *Act. 11.* quomodo potuit Aphrorum petire criminibus? Quis tā vehemēs Aphricus tam lōgè potuit ablatā ſpargere peſtilētiam, vbi nec nominā eorū per quos ortū eſt, vel de quibus ortū eſt hoc malum, nota eſſe potuerūt, Athenis, Iconio, Liſtris? Quis deleuit eccleſias apoſtolico laborē fundatas? In extremis epiſtolę ad Romanos dicit idem Apoſtolus doctor gentium, Audacius autē ſcripſi vobis ex parte, tanquā *Rom. 15.* cōmemorans vos, propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo, vt miniſter ſim Chriſti Ieſu in gentibus, conſecrans Euangeliū Dei, vt fiat oblatiō gentiū acceptabilis, ſanctificata in ſpiritu ſancto. Habeo ergo gloriā in Chriſto Ieſu ad Deū. Non enim audeo quicquam eo- B rum loqui, quorum non perfecerit Chriſtus per me in obedientiā gentiū verbo & opere in poteſtate ſignorū & prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti, ita vt ego ab Hieruſalē & in circuitu vſq; in Illyricū repleuerim Euangeliū Chriſti. Quærite Donatiſtæ, ſi neſcitis, quærite ab Hieruſalē per terrena itinera in circuitu vſque in Illyricum quot manſiones ſint, ſi tot eccleſias computemus? Dicite quemadmodū per Aphricanas contentiones perire potuerunt? Ad Corinthios, ad Epheſios, ad Philippēſes, ad Theſſalonicenſes, ad Coloſſenſes, vos ſolas Apoſtoli epiſtolas in lectione, nos autem epiſtolas in lectione ac fide, & ipſas eccleſias in cōmunione retinemus. Iā verò Galatia non vna eccleſia eſt, ſed in ea regione innumerabiles. Corinthios aūt videte quemadmodum ſalutauerit: Paulus apoſtolus Ieſu *2. Cor. 1.* Chriſti per voluntatē Dei, & Timotheus frater, eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, cū ſanctis omnibus, qui ſunt in vniuerſa Achaia. Quot putatis eſſe eccleſias in vniuerſa Achaia? Fortaſſe vbi Achaia ſit, neſcitis, & de tā incognita prouincia tāta cæcitate iudicatis, vt eam criminibus Aphrorū periiſſe dicatis. Nonne plena ſunt florētiſſimis eccleſiis omnia loca, quę Petrus nominauit, *1. Pet. 1.* Pōtus, Galatia, Cappadocia, Aſia, Bithynia? Quid Ioannes quibus ſcripſit Smyrnæ, Pergami, Sardis, Tiathyræ, *Apoc. 1.* Philadelphiæ, Laodicię, quę ſunt eccleſiæ? Iam enim Epheſum cōmemorauimus. Dicat mihi aliquis veſtrū, vbi ſint, quantū ab inuicē diſtent? Fortaſſe modò id quæritis vel legēdo, vel audiēdo cognoſcere. Cognoſcite ergo etiā quàm lōgè ab Aphrica remotæ ſint; & dicite nobis, cur eas omnino vobis incognitas, & in Apoſtolicis literis manifeſtatas tam ſacrilega temeritate accuſetis, & tanta demētia criminibus Aſtorum periſſe dicatis? Poſtremò quid de illis in ſanctis canonicis libris ſcriptū ſit, ſcio, quid de illis vos dicatis, neſcio. Certè ſicut nos eas legim⁹ eccleſias Chriſti ex codicibus, quos & vos veneramini: ſic & vos ex codicib⁹ quos & nos veneramur, queadmodum perierint, legite nobis. An placet vobis, vt contra eccleſias, quæ mēbra ſunt vnius eccleſiæ toto orbe diffuſæ, quas nobis Spiritus ſanctus per ſcripturas ſuas cōmendauit & tradidit, vndelibet prolata quælibet hominū maledicta credamus? Hoc quidē vobis placet, ſed nobis non placet. Quib. autē iuſtius placeat, & vos videtis; ſed victi animoſitate, non vultis vinci veritate. Ecce ſunt ſcripturę Dei. Ecce ſunt in eis eccleſię, & vniuerſali totius orbis nomine, & nominatim deſignatæ & expreſſæ. quid maiores veſtri collegis ſuis obiecerint, neſcierunt; quales ea cauſa iudices habuerit, neſcierunt; quomodo ergo perierunt? Ecce ſunt ſcripturæ quibus credo, ecce ſunt eccleſiæ, quibus communico. Vbi tibi lego nomina earū, ibi mihi lege crimina earū. Si aūt aliūde clamas vel recitas, nos poſt vocē paſtoris noſtri, per ora prophetarum, per os propriū, per ora Euāgeliſtarū nobis apertiſſimè declaratā voces veſtras non

non admittimus, non credimus, non accipimus. Quæ A ſunt oues meæ, inquit paſtor cæleſtis, vocem meam audiunt, & ſequuntur me. Vox eius de eccleſia non eſt obſcura. Quiſquis ab eius grege errare non vult, hunc audiat, hunc ſequatur. Fideliſſimus diſpenſator eius doctor gentium in fide & veritate, quia ipſe in eo loquebatur, hæc dicit, Miror quòd ſic tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti in aliud Euangelium, quod non eſt aliud, niſi aliqui ſunt conturbantes vos, & volentes conuertere Euãgelium Chriſti. Sed licet ſi nos, aut angelus de cælo vobis euangelizauerit, præterquam quod euãgelizauimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus, & nunc iterum di co, Si quis vobis euãgelizauerit præterquam quod accepiſtis, anathema ſit. Euangelizata eſt nobis eccleſia per totum orbem terrarũ futura. Hoc in lege, & prophetis, & pſalmis eſſe prænũciatum ipſe Dominus teſtificatus eſt, qui eam cœpturam ab Hieruſalem & per omnes gentes permanaturam eſſe prædixit, teſtes ſibi futuros in Hieruſalem, & in tota Iudæa, & Samaria, vſque in totam terram cùm iam in cælum aſcenderet, prænunciauit. Hæc verba facta ſecuta ſunt. Quomodo cœptum ſit ab Hieruſalem, & deinde proceſſum in Iudæam, & Samariam, & inde in totam terram, vbi adhuc creſcit eccleſia, donec vſque in finem etiam reliquas gentes, vbi adhuc non eſt, obtineat, Scripturis ſanctis teſtibus cõſequenter oſtenditur: quiſquis aliud euangelizauerit, anathema ſit.

Ioan. 10. Gal. 1. Luca 24. Act. 1. Gal. 1.

CAPVT XIII. *Refelluntur argumenta Donatiſtarũ paucitatem ſuam cõmendare cupientium.*

ALIVD autem euangelizat qui periiſſe dicit de cætero mundo eccleſiã, & in parte Donati in ſola Aphrica remãſiſſe dicit. Ergo anathema ſit. Aut legat mihi hoc in Scripturis ſanctis, & non ſit anathema. *Lego,* inquit, *Nam Enoch vnus inter omnes homines placuit Deo, & trãſlatus eſt. Poſtea toto mundo aquarũ inundatione deleto, ſolus Noe cum coniuge, & filiis, & nuribus ſuis in arca meruit liberari. Adiungunt etiam de Loth, quòd ſolus cũ filiabus de Sodomis liberatus ſit. De ipſo quoque Abraham, Iſaac, & Iacob, quòd pauci fuerint Deo placentes, cæteri idolis dediti & dæmonibus. Poſtremò iam multiplicato populo Iſrael, iam temporibus regũ in terra promiſſionis, quæ fuerat omnibus duodecim tribubus diſtributa, commemorat decem tribus diuiſas, & traditas ſeruo Salomonis: duas autem remanſiſſe filio Salomonis ad regnum, quod erat Hieruſalem. Sic & nunc,* inquiunt, *totus mundus apoſtatauit, nos autem tanquam duæ illæ tribus in templo Dei, hoc eſt, in eccleſia remanſimus. Dominum etiam Ieſum Chriſtum cùm plurimi diſcipuli ſequerentur, ſeptuagintaduobus apoſtatantibus, ſoli cum illo duodecim remanſerunt.* His atque huiuſmodi exemplis hæretici ſuam paucitatem commendare conantur, & in ſanctis eccleſiæ multitudinẽ toto orbe diffuſam blaſphemare non ceſſant. Sed quęro ab eis: ſi, quod abſit, nollẽ credere vera eſſe iſta quæ ab eis commemorantur exempla, vnde me conuincerent? Nónne de Scripturis ſanctis, vbi leguntur tanta manifeſtatione, vt quiſquis illas literas in fidem recepit, non poſſit niſi & iſta veriſſima confiteri? Porrò ſi hæc exempla ideo cogerer credere vera eſſe, quia ibi ſcripta ſunt vbi non poſſem dicere falſa eſſe quæ ſcripta ſunt, cur non & ipſi de eccleſia toto orbe diffuſa eiſdem ſcripturis credunt? Ecce nos omnia illa credimus; credãt & ipſi quod ait Dominus, prædicari in nomine ſuo pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum per omes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Credant quod aſcenſurus in cælum nouiſſimè dixit, Eritis mihi teſtes in Hieruſalẽ, & in tota Iudæa, & Samaria, & vſque in totam terram. Et illa, & iſta vera eſſe credantur, & nulla inter nos contentio remanebit, quia nec illis veris iſta, nec iſtis veris illa impediuntur. *Et iſta,* inquiũt, *credimus, & completa eſſe cõfitemur, ſed poſtea orbis terrarum apoſtatauit, & ſola remanſit Donati communio.* Hoc nobis legant, ſicut legunt de Enoch, de Noe, & de Abraham, Iſaac, & Iacob, & de illis duabus tribubus, quæ decem ſeparatis reliquæ factæ ſunt, & de duodecim apoſtolis, qui cæteris apoſtatantibus remanſerunt, & hoc ſimiliter legant, & nihil reſiſtimus. Si autem non ea de Scripturis ſanctis legunt, ſed ſuis contentionibus perſuadere conantur, credo illa quæ in Scripturis ſanctis legũtur, non credo iſta quæ ab hæreticis vanis dicuntur. Sed quia ſe duabus illis tribubus, quæ cum Salomonis filio remãſerunt, comparandos putant, legant, & eos hoc legiſſe pœnitebit. Sic enim commemorantur in Scripturis ipſi duo populi, Pars quæ erat ad Hieruſalem Iuda nominatur: illa verò alia quæ cum ſeruo Salomonis in ampliore numero ſegregata eſt, Iſrael vocatur. Legant quæ dicãt Prophetæ de vtriſque, quemadmodum peiorem dicãt Iudam quàm Iſrael, ita vt iuſtificatam dicant aduerſatricem Iſrael peccatis pręuaricatricis Iuda: id eſt, tam grauia eſſe peccata huius, vt in eius comparatione illa iuſta dicẽda ſit. B Nec huius tamen, nec illius peccata obfuerunt aliquid iuſtis, qui & hîc & illic fuiſſe inueniũtur. Nam & in illa parte, quam pro exemplo perditionis ponũt, id eſt, in Iſrael, fuerunt ſancti prophetæ. Ibi erat ille memorabilis Helias, vt de aliis taceam, cui etiam dictum eſt, Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Ideo nequaquam pars illa populi, tanquam hæreſis fuiſſe deputãda eſt. Deus enim eaſdem tribus iuſſerat ſeparari, non vt religio, ſed vt regnũ diuideretur, & hoc modo vindicaretur in regnum Iuda. Deus autem nunquam iubet ſchiſma vel hæreſim fieri. Neque enim quia & in orbe terrarum plerunque regna diuiduntur, ideo & Chriſtiana vnitas diuiditur, cùm in vtraque parte catholica inueniatur eccleſia. Hoc ideo de Iuda & Iſrael commemorandum arbitratus ſum, maximè vt admoneantur iſti, non obeſſe iuſtis in medio impiorum con ſtitutis, quicquid in ipſos populos propter impiorum C multitudinem dicitur: vt deſinant colligere teſtimonia, quæcunque ſiue per prophetas, ſiue per os Domini, ſiue per Euangeliſtas in zizaniam, vel paleam orbis terrarum dicta inueniũtur. Plerunque enim ſermo diuinus impias turbas eccleſiæ, quæ nec in eccleſia deputantur, tamen propter ſacramenta, quæ cum ſanctis communiter habent, quia in eis eſt quædã forma pietatis, cuius virtutem negant: ſicut ait Apoſtolus, Habentes formam pietatis, virtutem autẽ eius abnegantes: ſic redarguit tanquã omnes tales ſint, & nullus bonus omnino remanſerit. Inde quippe admonemur in ſuo quodã numero eos dici omnes, id eſt, omnes filios gehennæ, quò eos Deus pertinere præſciuit. Iſti ergo vel imperitè, vel fallaciter agentes; colligunt de Scripturis talia, quæ vel in malos bonis vſque in finẽ permixtos, vel de vaſtatione prioris populi Iudæorum dicta reperiuntur: & volunt ea detorquere in eccleſiam Dei, vt tanquam defeciſſe ac periiſſe de toto orbe vi- D deatur. Deſinant ergo talia proferre, ſi reſpõdere huic epiſtolæ volunt. Neque enim nos ita dicimus per totum orbem diffundi eccleſiam, vt in ſacramentis eius ſolos bonos eſſe dicamus, ac non etiam malos, & eos etiam multo plures, vt in eorum comparatione pauci ſint, cùm per ſeipſos ingentem numerum faciant.

Geneſ. 5. Geneſ. 7. Geneſ. 19. 3. Reg. 11. *Vide hæreticam ſuperbiã.* Luca 24. Act. 1. *O ſuperbia!* Ezech. 16. 3. Reg. 11. *Sceptro Iſraelis a regno Iuda nequaquã ſchiſmatica fuit.* *Quomodo intelligenda ſint propheticæ increpationes, quæ in totam interdum multitudinem dicuntur.* 2. Tim. 3.

CAPVT XIIII. *Malos in eccleſia bonis eſſe permixtos.*

HABEMVS innumerabilia teſtimonia, & de commixtione malorum cum bonis in eadem communione ſacramenti: ſicut Iudas ab initio malus inter bonos vndecim conuerſatus eſt: & de bonorũ paucitate, propter malorum plurium comparationem, & rurſus de bonorum multitudine per ſeipſam cõſiderata. Ex quibus, ne longum faciam, pauca cõmemoro. Eſt in Canticis canticorũ, quod de ſancta eccleſia dictum omnis Chriſtianus agnoſcit: Sicut lilium in medio ſpinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Vnde appellat ſpinas, niſi propter malignitatem morum? Et eaſdem

Cant. 2.

vnde filias, niſi propter communionem ſacramentorum? Videt etiam Ezechiel ſignatos quoſdam, ne cum malis pariter interirent, de quibus dicitur: Qui gemūt & mœrent peccata & iniquitates populi mei, quæ fiūt in medio eorum. Populum ſuum non diceret, quem ſolis illis illæſis, perire mox iubet, niſi eum populum, qui eius ſacramenta geſtabat. Dicit & Dominus de ſuperſeminatis zizaniis, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: id eſt, triticum & zizania. Et ipſe interpretatur meſſem, finem eſſe ſæculi, agrū verò, vbi vtrumque ſeminatum eſt, mundum eſſe. Oportet itaque vſque in finem ſæculi creſcere vtrumque per mundum. Vnde iam non permittuntur iſti ſuſpicari, aut aſſerere quod dicunt omnes bonos defeciſſe de mundo, vt in ſola parte Donati remanerent. Conantur enim contra apertiſſimam ſententiam Domini dicentis, Ager eſt hic mundus: &, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: &, Meſſis eſt finis ſæculi. Eſt alia ſimilitudo apertiſſima de cōmiſtione malorum & bonorum intra eandem ſacramentorum communionem & connexionem, quam Dominus ipſe & ponit, & exponit. Simile eſt, inquit, regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mari, quæ congregat omnia genera piſcium. Cùm autem eſſet impleta, eduxerunt eam ad litus, & ſedentes elegerunt optimos in vaſa ſua, malos autem foras miſerunt: ſic erit in conſummatione ſæculi. Exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Nulla ergo malorum commixtio terret bonos, vt propterea velint tanquam retia rumpere, & à congregatione vnitatis exire, ne homines non pertinentes ad regnum cælorum in ſacramentorum conſortio patiantur. Quandoquidem cùm ad litus, id eſt, ad finem ſæculi ventum fuerit, fiet debita ſeparatio, non humana temeritate, ſed diuino iudicio. De paucitate autem bonorum ipſe Dominus apertiſſimè dicit, Intrate per anguſtam portam. Quoniam lata & ſpacioſa via quæ ducit ad interitum, & multi ſunt qui pergunt per illam. Quàm anguſta porta, & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui ingrediuntur per illam. Iſtos paucos Donatiſtæ ſe putant eſſe, & ideo dicunt periſſe orbem terrarum, ſe autem in hac paucitate, quam laudauit Dominus, remanſiſſe. Qui quando cōparantur cum eis, longè pauciores Rogatiſtas, aut Maximianiſtas obiicimus, qui ſe ab eis ſeparauerunt, ſi exiſtimant ſibi de paucitate eſſe gloriandum. Veruntamen hanc paucitatem in comparatione multitudinis malorum, eſſe à Domino commendatam: multitudinem autem bonorum, cùm per ſe ipſa conſideratur, non tacuiſſe Scripturas, legant, & videant quàm plura teſtimonia reperiātur. Vnde enim ipſum ſemen Abrahæ, ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena maris promittitur, niſi propter innumeram multitudinem? Cùm dicat Apoſtolus ideo dictum eſſe, In Iſaac vocabitur tibi ſemen: quia non filij carnis, ſed filij promiſſionis deputantur in ſemine? Vnde mihi filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virum? Vnde multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cælorum, filij autem regni ibunt in tenebras exteriores: hoc eſt, impij Iudæi? Vnde dicit Apoſtolus, Vt mūdaret nos ſibi populum abundantem, æmulatorem bonorum operum? Vnde Apocalypſis milia milium dicit eſſe ſanctorum eccleſiæ filiorum? Ecce ipſi dicuntur multi, qui dicūtur & pauci. Quare, niſi multi per ſeipſos conſiderati: pauci autem, in comparatione iniquorum?

Ezech. 9. — Matth. 13. — Matth. 13. — Matth. 7. Boni & electi quomodo nūc pauci, nunc multi eſſe dicantur. — Geneſ. 15. — Rom. 9. — Eſaiæ 5. — Matth. 8. — Tit. 2. — Apocal. 5.

CAPVT XV. Refellit alia Donatiſtarū argumenta. Matth. 20.

De *nobis*, inquiunt, *dictum eſt, Erunt primi qui erant nouiſſimi. Ad Aphricam enim poſtmodum Euangelium venit, & ideo nuſquam literarum apoſtolicarum ſcriptum eſt Aphricam credidiſſe. De Orientalibus autem & cæteris gentibus, quæ in ſanctis libris commemorātur fidem re-*

A *cepiſſe Chriſtianam dictum eſt, Erunt nouiſſimi qui erant primi, quia receſſuri erant à fide.* Nonne iſta eſt hæreticorum cauenda calliditas, volentium conuertere verba Dei à veritate, propter quam dicta ſunt, ad peruerſitatem, in qua ipſi ſunt? Cur enim hoc non potius dē Iudæis intelligimus, qui nouiſſimi facti ſunt cùm fuiſſent primi; & de Chriſtianis ex gentibus, qui primi facti ſunt cùm fuiſſent nouiſſimi? Quem intellectum ſi aliquo certiore documento probare non poſſem, ſufficere debuit bene iudicanti auditori, quòd inuenerim exitum in his verbis, vnde iſtos appareat nihil pro ſe attuliſſe tanquam certum, vt dubitari non poſſit: quia etſi non eſſent Iudæi, & Gentes, de quibus hoc dictum intelligerem; nonnullæ etiam barbaræ nationes poſt Aphricam crediderunt. Vnde certum ſit, Aphricam in ordine credēdi non eſſe nouiſſimam. Huc accedit quod ipſe Dominus de quibus hoc dixiſſet, expoſuit, & ora calumniatorum oppilauit. Loquens B enim Iudæis, qui ei dicturi ſunt, In plateis noſtris docuiſti: Cùm videritis, inquit, Abraham, Iſaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras: & venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Auſtro, & accumbent in regno Dei: & ecce ſunt nouiſſimi qui erant primi, & ſunt primi qui erant nouiſſimi. Hic certè quid contradicatur, non inuenitur. Item dicunt *de apoſtaſia orbis terrarum dictum eſſe quod ait Dominus, Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra?* Quod nos intelligimus dictum vel propter ipſam fidei perfectionem, quæ ita difficilis eſt in hominibus, vt in ipſis quoque admirabilibus ſanctis, ſicut in ipſo Moyſe, inueniatur aliquid, vbi trepidauerint, vel trepidare potuerint: vel propter illam iniquorum abundantiam, & paucitatem bonorum, de qua ſatis diximus. Propterea enim tanquam dubitans hoc Dominus dixit. Neque enim ait, veniens filius hominis non inueniet fidem in terra: ſed, putas inueniet fidem in terra? Cui vtique cuncta ſcienti & præſcienti de aliqua re dubitare non conuenit, ſed il- C lius dubitatio noſtram dubitationem figurauit: quia propter multa ſcandala circa finem ſæculi pullulantia, hoc quoque erat quandoque infirmitas humana dictura. Vnde in Pſalmis dicitur, Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Quare dormitauit anima mea præ tædio, niſi propter illud quod Dominus ait, Quoniam abundauit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum? Et quare, Confirma me in verbis tuis, niſi propter id quod ſequitur, Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit? Sunt ergo per totum mundum, in quibus quoniam abundat iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Et ſunt rurſus per totum mundum qui perſeuerando vſque in finem ſalui erunt: quia, Sinite, inquit, creſcere vtraque vſque ad meſſem: & meſſis eſt finis D ſæculi, ager autem mundus. Cuius humanæ infirmitatis eſt etiam vox illa, Saluum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus, quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominum. Et inter hos tamen eſt vnum cor, & vna in Deum anima fidelium clamans, Saluum me fac Domine. Quia enim ſic vnus eſt iſte homo qui dicit, ſaluum me fac Domine, vt ex multis conſtet: paulo pòſt in eodem Pſalmo dicitur, Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Et rurſus poſt paululum plurali numero dicitur, Tu verò ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac in æternum. Qua generatione, niſi de qua ſuperius dictum eſt, Defecit ſanctus, & diminutæ ſunt veritates à filiis hominum? Sed vtrumque hoc genus per totum mundum vſque in finem: quia ſinite, inquit, vtraque creſcere vſque ad meſſem: & ager eſt mūdus, meſſis finis ſæculi. Ipſe enim vnus homo, quod eſt corpus Chriſti ex multis conſtans, tāquam Enoch

Aphrica in ordine credendi nouiſſima non fuit. — Luca 13. — Luca 18. — Exodi 20. — Pſal. 118. — Matth. 24. — Matth. 13. — Pſal. 11. — Chriſti corpus ex multis conſtans vnus homo dicitur. Gen. 5. 7. 18.

Deo placens transferetur, & tanquam Loth de Sodomis, & tanquam Noe de diluuio liberabitur. In ipſo eſt miſeria inopum & gemitus pauperum, quia eius anima dormitat à tędio, cùm ſe petit confirmari in verbis Dei. *Pſal. 118.* In eo autem Pſalmo dicit vnde ſit ipſum tædium: Tædium, inquit, detinuit me à peccatoribus relinquentibus legem tuam. Ipſe item clamat, cùm eodem tædio cor eius angitur: ſed videant vnde clamat, A finibus terræ, inquit, ad te clamaui, dum angeretur cor meum. Ipſe perſecutionem verè pro iuſtitia patitur, non ſolùm ſi tormentis corporalibus patiatur; hoc enim non ſemper; ſed quod ſemper quamdiu tranſeat iniquitas, patitur cruciatus videlicet cordis, cùm eum tædium detinet à peccatoribus relinquentibus legem Dei. *Geneſ. 19.* Neque enim nullam perſecutionem Loth in Sodomis patiebatur, vbi tamen ei habitanti nullus per *2 Petri 2.* corporales pœnas moleſtus fuit, ſed aſpectu & auditu iuſtus inhabitans animam iuſtam iniquis aliorum factionibus cruciabat. *2. Timoth. 3.* De hoc dicit Apoſtolus, Sed & omnes qui volunt piè viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. De illis autem qui relinquunt legem Dei, *Pſal. 118.* de quibus dicit idem ipſum corpus Chriſti, Vidi inſenſatos, & tabeſcebam. Mali, inquit, & facinoroſi proficient in peiùs, ipſi errantes, & alios in errorem mittentes. Sed vtrunque hoc genus per totum mundum vſque in finem: *Matth. 13.* quia ſinite, inquit, vtraque creſcere vſque ad meſſem: ager autem eſt mundus, meſſis finis ſæculi. Veruntamen iſtos miror non attendere quid dicant, cùm velut pro ſe commemorant quod ait Dominus, *Lucæ 18.* Filius hominis veniẽs putas inueniet fidem in terra? quaſi Aphrica non ſit terra. Si enim hoc ita dixit, tanquam omnino in nullis inuenturus fidem, aut de quadam terra dixit, & incertum eſt de qua dixerit; aut de tota terra dixit, & non inueniunt quomodo de Aphrica non dixerit: ſanè videant, ne fortè conſequentibus verbis tales tetigerit quales iſti ſunt. Cùm enim dixiſſet, filius hominis putas inueniet fidem in terra: credo quia poterat quibuſdam ſuperbis hæreticis, qui in aliqua parte terrarum ſe ab orbis vnitate ſeparauerunt, aſcendere in cor vana & inflata cogitatio, quod ipſi eſſent iuſti, deficientibus & pereuntibus à fide cæteris gentibus, per quas eccleſiæ communio dilatatur: continuò ſequutus Euangeliſta, Dixit autem, inquit, *Ibidem.* ad quoſdam qui ſibi iuſti videbantur, & ſpernebant cæteros, ſimilitudinem iſtam. Et ſequitur de illis duobus in templo orantibus, Phariſæo & publicano: in quibus duobus figuratur ſuperba gloriatio bonorum operum, & humilis confeſſio peccatorum. Deſinant ergo iſti, ſi reſpondere huic epiſtolæ parant, ea teſtimonia commemorare, quæ nos cum ipſis commemoramus, vel in perditionem Iudæorum, vel in zizania, ſiue paleam, ſiue malos piſces totius mundi. Et ſicut nos manifeſtiſſimis teſtimoniis aſſeruimus eccleſiam toto orbe diffuſam, ſic & ipſi manifeſtum aliquid proferant, vnde oſtendant eſſe prædictum cæteris gentibus à fide Chriſti pereuntibus, ſolam Aphricam remanſuram, & quocunque epiſcopi ex Aphrica mitterentur.

CAPVT XVI. *Reſponſio ad id detrimenta re'ellit. Cantic. 1.*

SCRIPTVM *eſt*, inquiunt, *in Canticis Canticorum, ſponſa, id eſt, eccleſia dicente ad ſponſum, Annuncia mihi quem dilexit anima mea, vbi paſcis, vbi cubas in meridie?* Hoc eſt vnicum teſtimonium quod pro ſe iſti reſonare arbitrantur, eo quòd Aphrica in meridiana orbis parte ſit conſtituta. Vnde primùm quæro, quomodo Chriſtum interrogat eccleſia, vt annunciet ei vbi ſit eccleſia: neque enim duæ, ſed vna eſt? Aut iſti oſtendant, quoniam non negant hæc verba eccleſiam Chriſto dicere, quæ ſit eccleſia quæ interrogat, & quæ ſit eccleſia de qua interrogat. Quærit enim quò veniat ad ſponſum ſuum, & dicit ei, Annuncia mihi quem dilexit anima mea, vbi paſcis, vbi cubas in meridie? Ad-

A huc enim iſta eccleſia eſt quæ loquitur & quærit, vbi ſit eccleſia in meridie. Neque enim interrogat vbi paſcis, vbi cubas, & ei reſpondetur in meridie: tanquam ſponſus reſpondeat, in meridie paſco, in meridie cubo: ſed omnia iſta verba ad interrogationem pertinẽt; vbi paſcis, vbi cubas in meridie? Adhuc enim ipſa dicit, Ne fortè fiam ſicut operta ſuper greges ſodalium tuorum. Iam verò ille reſpondet, Niſi cognoueris temetipſam, ô decora inter mulieres, & cæt. Non ergo his verbis oſtenditur, in ſola parte meridiana eſſe eccleſiam, ſed in aliis mundi partibus conſtituta, interrogat fortaſſe quid ad eius communionem pertineat in meridie, id eſt, vbi ſponſus eius paſcat & cubet in meridie; quia ſuos paſcit, & in ſuis cubat. Veniunt enim quædam membra eius, id eſt, boni fideles ex partibus tranſmarinis in Aphricam, & cùm audierint hîc eſſe partem Donati, timentes ne incidant in manus alicuius rebaptizatoris, inuocant Chriſtum orantes & dicentes, Annuncia mihi quem dilexit anima mea, vbi B paſcis, vbi cubas in meridie? id eſt, qui ſint meridies vbi tu paſcis, & vbi cubas, id eſt, qui habent charitatẽ, & non diuidunt vnitatem. Et vide quid adiungat, Ne fortè fiam velut operta ſuper greges ſodalium tuorũ: id eſt, velut latens & incognita & non reuelata. Hoc eſt enim operta fiam, non ſuper gregem tuum, ſed ſuper greges ſodalium tuorum, qui cùm primo tecum eſſent, extra colligere voluerunt non tuũ gregem, ſed ſuos greges; nec audierunt te dicentem, Qui mecum *Matth. 12.* non colligit, ſpargit: nec quod Petro dixiſti, Paſce oues *Ioannis 21.* meas, non tuas. Non eſt autem iſta operta, quia non *Eccleſia non eſt operta & inuiſibilis.* eſt ſub modio, ſed ſuper cãdelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Et de illa dictũ eſt, Non poteſt *Matth. 5.* ciuitas abſcondi ſuper montem cõſtituta. Sed Donatiſtis velut operta eſt, qui audiunt tam lucida & manifeſta teſtimonia, quæ illam toto orbe demonſtrant; & malunt clauſis oculis offendere in montem, quàm in eum aſcendere; qui cùm eſſet lapis præciſus de monte *Daniel. 2.* ſine manibus, creuit, & factus eſt mons ingens, & impleuit vniuerſam terram. C Poteſt & alio modo intelligi, vbi paſcis, vbi cubas in meridie. Ipſius enim vox eſt in Pſalmis ex perſona Moyſi famuli Dei, Dexterã *Pſal. 89.* tuam notam fac mihi, & eruditos corde in ſapientia. In illis enim meridies dicitur, propter ingentẽ ſapientiæ lucem, & ingentẽ charitatis ardorem. *Meridies in Scripturis quid ſignificet.* Vnde quendam cùm exhortaretur Spiritus Dei ad bona opera per Prophetam, hoc illi etiam promittit, Et tenebræ *Eſaiæ 58.* tuæ ſicut meridies erunt. Sed ſi aliquis mundi locus intelligendus eſſet, quod dictum eſt in meridie, tamẽ ipſa verba, ſicut dixi, quæ omnia vnam faciunt interrogationem, nullo modo permitterent quenquam ad ſuum ſenſum iſtam detorquere ſententiam. Et ſi tanquam quærenti vbi paſceret, & vbi cubaret, de terreno loco reſponderetur, in meridie: non continuò Aphricam accipere deberemus. Aphrica enim in parte *Aphricæ ſitus.* quidem meridiana mundi eſt, ſed ad Aphricum, non ad Auſtrum, vbi verè meridies eſt. Ibi enim ſol facit D medium diem, ſub qua cæli plaga potius Ægyptus inuenitur. Si ergo ſponſus ab ſponſa tanquam de loco familiarius dilecto, & cubili quodam ſuo ſecreto interrogatus, reſponderet eſſe in meridie; multo probabilius eccleſia catholica in his membris ſuis hoc agnoſceret, quæ ſunt in Ægypto in milibus ſeruorum Dei, *Monachi in Ægypti eremo ſancta ſocietate viuentes.* qui per eremum ſancta ſocietate viuũt, perfectionem præcepti Euangelici ſtudentes tenere, quo dictum eſt, Vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælis, & veni ſequere me. *Matth. 19.* *Studiũ monachorum paupertatis ad Euangelicam perfectionem pertinet.* Quãto enim melius ibi ſecretius paſcere, & cubare, id eſt, requieſcere filius Dei dici poteſt, quàm in turbis inquietis furioſorum Circũcellionum, quod malum Aphricæ proprium eſt. Nam de Ægypto ita Eſaias prophetat, Illo die erit altare Domini in regio- *Eſaiæ 19.*

ne

ne Ægyptiorum, & titulus ad fines eorum Domino, & erit in ſignum in æternũ Domino in regione Ægyptiorum. Quoniam clamabunt ad Dominum aduerſus eos, qui eis preſſuram faciebant, & mittet eis Dominus hominem, qui ſaluos eos faciet, iudicás ſeruabit eos. Et cognitus erit Dominus Ægyptiis. Et timebunt Ægyptij Dominum illo die, & facient ſacrificia, & vota promittent Domino, & reddent. Et feriet Dominus Ægyptios plaga, & ſanabit eos ſua miſericordia, & conuertentur ad Dominum, & exaudiet eos, & ſanabit eos. Quid ad hæc dicunt? Quare non communicant eccleſiæ, quæ prædicta eſt, Ægyptiorũ? Aut ſi præfiguratione prophetica Ægyptus mundũ ſignificat, quare non communicát eccleſiæ orbis terrarum? Proinde perſcrutentur Scripturas, & contra tam multa teſtimonia, quibus oſtenditur eccleſia Chriſti toto orbe terrarum diffundi; vel vnum proferant tam certum & tam manifeſtum quàm illa ſunt, quo demonſtrent eccleſiam Chriſti periſſe de cæteris gentibus, & in ſola Aphrica remanſiſſe, tãquam ab alio initio, non ab Hieruſalem, ſed à Carthagine, vbi primò Epiſcopum contra Epiſcopum leuauerunt. *Imitatus eſt Optatũ lib. 3.* Si autem voluerimus intelligere Donatum principem Tyri, quia Tyrus Carthago cognominata eſt, quæ in eum per Ezechielem prophetantur, *Ezech.28.* vbi eũ maximè deſignat, quod ei dicitur, Oſtendam tibi quia homo es, & non Deus. Iſti enim de huius magis quàm de Dei nomine gloriantur. Et cùm ſolus Deus ſine peccato ſit, & ſacerdos ille qui interpellat pro nobis, quia & de ipſo dictum eſt, *Roma.9.* Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula: iſti Donati imitatores ita ſine peccato ſe volunt videri, vt etiam iuſtificatores hominum ſe aſſerant, & ſuũ *Pſal.140.* oleum, quod non ſit oleum peccatoris. Meritò dicitur principi Tyri, Dixiſti, Deus ſum: es autem homo, non Deus. Cui etiam dicitur, Nunquid tu melior quàm *Dan.9.* Daniel? Confitetur enim Daniel peccata ſua, & peccata populi ſui. Iſti autem pertinentes ad principẽ Tyri, ideo ſe dicunt orantes audiri pro peccatis populi, quia ipſi ſine peccato ſunt. Meritò dicitur principi Tyri, Nunquid tu melior quàm Daniel? Ecce nos poſſumus inuenire aliquid proprium, & hoc malum maximum à capite Aphricæ, id eſt, Carthagine exortum. Norunt enim homines quàm congruenter Tyrus pro Carthagine accipitur, & tamen non agimus talibus. Fortaſſis enim aliquid aliud ſignificet Tyrus; quanto magis meridies, cùm & ipſa verba ad alium cogant intellectum? Sed quamuis non permittatur ſaltem quærere aliquid quo probent eſſe prædictum, deficiẽtibus à fide Chriſtiana cæteris gentibus, in ſola Aphrica eccleſiam remanſuram: attendant illud, quod ſæpe commemoraui, *Matth.13.* Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem, & agrum eſſe mundum, meſſem finem ſæculi, non nobis, ſed ipſo Domino interpretante parabolam ſuam. Eſt aliud euidentiſſimum, quod eis omnino auferat laborem quærendi vnde probent, eccleſiá mundo perdito ad ſolos Aphros redactam. Poteſt enim aliquid eſſe, & non inueniri, non eſſe auté, & inueniri non poteſt. Deſinant ergo quærere quod inuenire non poterunt; non quia occultum eſt, ſed quia non eſt. Sunt enim adhuc nonnullæ gentes, in quibus nondũ eſt Euangelium prędicatum, neceſſe eſt auté impleri omnia, quæ de Chriſto & eccleſia prædicta ſunt. Oportet ergo & in eis prædicari. Quod cùm impletum fuerit, tunc erit finis.

CAPVT XVII. *Lucæ 24.*

QVOMODO ergo iſti dicunt iam eſſe completum quod Dominus ait: prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem: ſed poſtea cæteris deficientibus, ſolam Chriſto Aphricam remanſiſſe, cùm adhuc illud implendum ſit, nondum impletum? Cùm autem impletum fuerit, veniet finis. Sic enim A Dominus ait: Et prædicabitur hoc Euangelium regni *Matth.24.* in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Quomodo ergo cùm adimpleta eſſet fides omnium gentium, tunc perditio gentium, excepta Aphrica, conſecuta eſt? Quandoquidem ipſa fides omnium gentium nondum impleta eſt. Niſi fortè hoc reſtat hominum inſaniæ, vt dicant non ex illis eccleſiis, quæ fundatæ ſunt per apoſtolorum labores, adimpleri prædicationem Euangelij in omnibus gentibus, ſed illis pereuntibus, earum reparationem ex Aphrica futuram per partem Donati, & reſiduarũ gentium acquiſitionem. Puto quòd ipſi etiam rideát cùm hoc audiũt, & tamen niſi hoc dicant, quod erubeſcũt ſi dicant, non habent omnino quod dicát. Sed quid ad nos? Nemini inuidemus, legant nobis hoc de Scripturis ſanctis, & credimus. Hoc, inquam, nobis ex canone diuinorum librorum legant, tot ciuitates, quæ vſque ad hodiernum diem baptiſmũ per apoſtolos ſibi con- B ſignatum tenuerunt, propter Aphrorum ſibi incognita crimina periſſe à fide Chriſti, & denuò baptizandos eſſe à parte Donati, atque inde cæteris gentibus, quæ nondum audierunt, prædicandum Euangelium. Hoc nobis legant. Quid morantur? Quid tergiuerſantur? Quid impediunt ſalutem gentium? Legant hoc, & cum ipſa lectione nouos apoſtolos mittant ad tot gentes rebaptizandas, & reſiduas baptizandas. Sed planè videant, cùm ad Coloſſenſes venerint, quomodo ibi vel legant, vel audiant ad eos epiſtolam datam, vbi eis dicit Apoſtolus: Gratias agimus Deo patri Domini *Coloſ.1.* noſtri Ieſu Chriſti, ſemper pro vobis deprecantes, audientes fidem veſtram in Chriſto Ieſu, & dilectionem quam habetis in omnes ſanctos propter ſpem, quę repoſita eſt vobis in cælis, quam ante audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quod peruenit in vos, ſicut in omni mundo eſt fructificans & creſcens, ſicut & in vobis ex qua die audiſtis & cognouiſtis gratiam Dei in C veritate. Hæc enim verba conueniunt cum Euangelio, vbi dictum eſt, Simile eſt regnum cælorum homi- *Matth.13.* ni ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo. Poſtea exponitur, ager eſſe hic mundus. Sicut enim hic, ex quo ſeminatum eſt, creſcere prædictũ eſt vſque ad meſſem, ita & Apoſtolus dicit: In omni mundo fructificans & creſcens, ſicut & in vobis ex qua die audiſtis. Creſcit autem vſque ad finem, quia vſque ad meſſem. Meſſis enim eſt finis ſæculi. Dicent ergo non ſolùm Coloſſenſes, ad quos data eſt, ſed etiam cæteri omnes, apud quos legitur hæc epiſtola, vbi per apoſtolicas literas conſtat bonum ſemen eſſe ſeminatũ, etiam tunc creſcere & fructificare cœpiſſe. Quid nobis affertis noui? Nunquid iterum ſeminandum eſt bonũ ſemen, quando ex quo ſeminatum eſt, creſcit vſque ad meſſem? Si dicitis periſſe in illis locis quod erat per apoſtolos ſeminatum, & ideo eſſe rurſus ex Aphrica ſeminádum, reſpondetur: Legite nobis hoc ex diuinis oraculis; D quod profectò legere non poteſtis, niſi prius oſtenderitis falſum eſſe quod ſcriptum eſt, ſemen illic anté ſeminatum creſcere vſque ad meſſem. Et quia nullo pacto ſibi diuina eloquia contradicunt, nullo modo in eis inuenieritis, quod contra hoc tam manifeſtum recitare poſſitis. Reſtat ergo vt non ex diuinis libris, ſed ex vobis iſta dicatis. Proinde digniſſimè reſpondebitur, anathema ſitis. Tenent enim eccleſiæ apoſtolico labore fundatæ cum quãta cura ſibi prædictum ſit: Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepiſtis, anathema ſit. *Gal.1.*

CAPVT XVIII.

QVONIAM igitur in Scripturis ſãctis eccleſia manifeſtè cognoſcitur, incipiens ab Hieruſalem, & per alias gentes creſcens, donec omnes occupet vſque ad finem ſæculi, non autem ſola frumenta, ſed & purgamenta eius commemorantur: prius correcti communicate frumentis, & tunc videbitis quid in eis ziza-

nia, vel palcam dicere debeatis: alioquin & malos bonorum laudibus exornare, & bonos malorum criminibus accuſare deteſtando errore cogimini. Nempe in manibus documenta geſtamus, quibus probemus maiores veſtros, quorum ſchiſma ſectamini, & municipalibus geſtis ſanctos libros ignibus tradidiſſe, & eccleſiaſticis negare non potuiſſe, eoſdemque inter iudices fuiſſe illos, qui apud Carthaginem contra Cæcilianum, & collegas eius abſentes ſententias contulerunt. Nempe iidem leguntur geſtis & municipalibus & eccleſiaſticis traditores, qui poſtea proferũtur à vobis tanquam traditorum abſentium damnatores. Nempe Nundinarius illius temporis diaconus veſter, apud Zenophilum cõſularem omnes Lucillę nundinas patefecit, quæ damnationem Cæciliani emit ab epiſcopis; qui ei factus fuerat inimicus, verum prædicans. Nempe ipſi poſtea literas ad Imperatorem Conſtantinum dederunt, datiſque ab eo, ſicut petiuerant, diſceptatoribus epiſcopis non conſenſerunt, eoſdemque poſtmodum apud illum tanquam iniquos iudices accuſauerũt, & ab aliis ſibi ad Arelatum datis, ad ipſum Imperatorem appellauerunt, eodemque inter partes audiente, calumniatores inuẽti atque damnati, in eadem furoris pertinacia permanſerunt. Nempe voſipſi qui propterea dicitis Chriſtianam ſanctitatem de tot gentibus, in quibus apoſtoli eam fundatiſſimam reliquerunt, penitus eſſe deletam, quia communicauerũt eis, quos veſtri maiores ſeptuaginta epiſcoporum concilio Carthaginenſi dãmnauerant. Nónne illis, quos trecenti decem Vagaienſi concilio cum Maximiano damnaſtis, modò communicatis? Nónne Prætextatus Aſſuritanus & in ipſo concilio damnatus legitur, & geſtis proconſularibus à vobis accuſatus & oppugnatus: & tamen in quo damnatus erat, honore ſuſceptus, & in veſtra communione defunctus eſt? Nónne Felicianus Muſtitanus eodem modo in eadem cauſa, eodem concilio damnatus ab epiſcopis, accuſatus apud iudices, poſtea receptus à vobis, nunc vobiſcum epiſcopus viuit? Nónne illi, qui ab iſtis damnatis baptizati ſunt, in eodem baptiſmo vobis modò cõmunicant? Sed videlicet tot eccleſiæ tranſmarinæ apoſtolico labore fundatæ, ſi communicauerint ſacramenta cum eis, quos nec apud ſe accuſatos ipſi damnauerũt, & ab aliis poſtea purgatos & abſolutos audierunt, amittunt ſalutem religionemque Chriſtianam: pars autem Donati & damnat quos voluerit, & in ipſa damnatione ſacrilegia ſchiſmatis eorum ſic exaggerat, vt illis, quos viuos terra ſorbuit, comparare non dubitet, & eis rurſus cùm voluerit, in eodem honore ſuſceptis communicat, & ſancta atque integra perſeuerat. O regula iuris Numidici, ô priuilegia Vagaitana. Et baptiſmus Chriſti exufflatur in eis, qui eum in eccleſiis apoſtolicis acceperunt, in eis autem quos damnati ſacrilegi, ſicut in Vagaitano concilio ſcriptum eſt, Prætextatus & Felicianus baptizauerunt, parcitur baptiſmo Chriſti: non quia baptiſmus Chriſti eſt, ſed quia per eos datus eſt, qui à ſuis damnatoribus epiſcopis recedere, & ad ſuos damnatores epiſcopi redire metuerũt. Nempe hæc omnia, quæ iam diu commemoro, regalibus literis, & eccleſiaſticis, & municipalibus, & proconſularibus geſtis facta recitamus: tamen ô Donatiſtæ, ſi vos teneretis eccleſiam toto orbe diffuſam, quæ manifeſtiſſimis canonicarum ſcripturarum teſtimoniis deſignata & expreſſa eſt, nihil aduerſum vos omnia iſta valere deberent: quia neque vobis paleæ crimina præiudicarent, ſi vos in ea triticum eſſetis; nec ſi vos eſſetis palea, & veſtra eſſent crimina, tritico Dominicæ ſegetis aliquid prę iudicaretis, quod ita in agro Domini ſeminatum eſt, vt creſcat vſque ad meſſem: id eſt, quod ita in mundo ſeminatum eſt, vt creſcat vſque in finem ſæculi. Eo ergo modo ſi fortè, quod adhuc nobis nunquam probaſtis, aduerſus paleam noſtram talia documenta gereretis, nos autem aduerſus vos tanta iſta, quæ cõmemoraui, non haberemus: etiã ſic nihil frumentis noſtris toto orbe diffuſis omnino prę iudicaret quicquid in eorum paleã quamuis veriſſimũ, quamuis manifeſtiſſimum, quamuis probatiſſimum diceretis. Proinde remoueãtur omnes moratoriæ tergiuerſationes. Quicquid de peccatis hominum falſum obiicitur; conueniatur cõſcientia, & non obiiciatur. Quicquid de peccatis hominum etiam verũ obiicitur, & vel probari non poteſt, vel cùm debuit probari, non potuit; non obiiciatur. Quicquid de peccatis hominum & verum & probatum obiicitur, nec tamen ad frumenta, quæ inter paleã latent, ſed ad ipſam paleam, quæ in fine ſeparabitur, pertinet, non obiiciatur. Hæc enim & nos multo copioſius & probabilius obiicere poſſumus, non ea inanitate qua illi, vt in eis cauſam noſtram conſtituamus; ſed vt eis oſtendamus, non ideo nos nolle talibus fidere, quia non inuenimus talia quæ dicamus, ſed ne tempus rebus neceſſariis vtile, in rebus nõ neceſſariis cõteramus. Quod propterea illi faciunt, quia robuſta & firma veritate ſubnixa documenta, quibus cauſam ſuam tueãtur, inuenire non poſſunt, & volunt videri aliquid dicere, dum tacere erubeſcunt, & inania loqui non erubeſcunt. Remotis ergo omnibus talibus, eccleſiam ſuam demonſtrent, ſi poſſunt, non in ſermonibus & rumoribus Aphrorũ, non in conciliis epiſcoporum ſuorum, non in literis quorumlibet diſputatorum, non in ſignis & prodigiis fallacibus, quia etiam contra iſta verbo Domini præparati & cauti redditi ſumus: ſed in præſcripto Legis, in Prophetarum prædictis, in Pſalmorum cantibus, in ipſius paſtoris vocibus, in Euangeliſtarum prædicationibus & laboribus; hoc eſt, in omnibus canonicis ſanctorum librorum authoritatibus. Nec ita, vt ea colligant & commemorent, quæ obſcurè vel ambiguè vel figuratè dicta ſunt, quæ quiſque ſicut voluerit, interpretetur ſecũdum ſenſum ſuum. Talia enim rectè intelligi exponique non poſſunt, niſi prius ea, quæ apertiſſimè dicta ſunt, firma fide teneantur. Quiſquis ergo huic epiſtolæ reſpondere ſe præparat, †ante denunciationẽ mihi dicat, Illi codices Dominicos ignibus tradiderunt, illi ſimulachris gentium ſacrificauerunt, illi nobis iniquiſſimam perſecutionem fecerũt, & vos eis in omnibus conſenſiſtis. Breuiter enim reſpondeo quod ſæpe reſpondi, aut falſa dicitis, aut ſi vera ſunt, non ad frumenta Chriſti, ſed ad eorum paleã pertinent iſta quæ dicitis. Non inde perit eccleſia, quę vltimo iudicio ventilata, iſtorum omnium ſeparatione purgabitur. Ego ipſam eccleſiam requiro, vbi ſit, quæ audiendo verba Chriſti, & faciendo ædificat ſuper petram; & audiendo & faciendo tolerat eos, qui audiendo & non faciendo ædificant ſuper arenam. Vbi ſit triticũ quod inter zizania creſcit vſque ad meſſem; non quid fecerint vel faciant ipſa zizania. Vbi ſit proxima Chriſti in medio filiarum malarum, ſicut lilium in medio ſpinarum; non quid fecerint vel faciãt ipſæ ſpinæ. Vbi ſint piſces boni, qui donec ad litus perueniant, tolerant piſces malos pariter irretitos; non quid fecerint vel faciant ipſi piſces mali.

Donatiſticæ hiſtoriæ epi-ta.

Num. 16.

ſer. antè denuncio, ne mihi

Matth. 7.

Matt. 13.

Cantic. 2.

Matth. 13.

CAPVT XIX.

OMISSIS ergo iſtis morarum tendiculis, oſtendat eccleſiam vel in ſola Aphrica, perditis tot gentibus, retinendam, vel ex Aphrica in omnibus gentibus reparandam atque adimplendam: & ſic oſtendat, vt non dicat, verum eſt, quia hoc ego dico, aut quia hoc dixit ille collega meus, aut illi collegæ mei, aut illi epiſcopi, vel clerici, vel laici noſtri: aut ideo verum eſt, quia illa & illa mirabilia fecit Donatus vel Pontius, vel quilibet alius; aut quia homines ad memorias mortuorum noſtrorum orant, & exaudiuntur; aut quia illa & illa ibi contingunt; aut quia ille frater noſter, aut

illa

illa ſoror noſtra tale viſum vigilans vidit, vel tale viſum dormiens ſomniauit. Remoueãtur iſta vel figmẽta mendacium hominum, vel portenta fallacium ſpirituum: aut enim non ſunt vera quæ dicuntur; aut ſi hæreticorum aliqua mira facta ſunt, magis cauere debemus: quod cùm dixiſſet Dominus quoſdam futuros eſſe fallaces, qui nonnulla ſigna faciendo etiam electos, ſi fieri poſſet, fallerent, adiecit vehementer cõmendans & ait, Ecce prædixi vobis. Vnde & Apoſtolus admonens, Spiritus, inquit, manifeſtè dicit, quia in nouiſſimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorum. Porrò ſi aliquis in hæreticorum memoriis orans exauditur, non pro merito loci, ſed pro merito deſiderij ſui recipit ſiue malum, ſiue bonum. Spiritus enim Domini, ſicut ſcriptum eſt, repleuit orbem terrarum. Et: Auris zeli audit omnia. Et: Multi Deo irato exaudiuntur. De qualibus dicit Apoſtolus, Tradidit illos Deus in concupiſcẽtias cordis illorum. Et multis propitius Deus non tribuit quod volũt, vt quod vtile eſt, tribuat. Vnde idẽ Apoſtolus ait de ſtimulo carnis ſuæ, angelo Satanæ, quem ſibi datum dicit, à quo colaphizaretur, ne magnitudine reuelationum extolleretur. Propter quod ter Dominum rogaui, vt auferret eum à me. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Nónne legimus ab ipſo Domino Deo nonnullos exauditos in excelſis montium Iudeæ, quæ tamen excelſa ita diſplicebant Deo, vt reges qui ea non euerterent, culparentur, & qui euerterent, laudarentur? Vnde intelligitur magis valere petentis affectum, quàm petitionis locum. De viſis autem fallacibus legant quæ ſcripta ſunt, & quia ipſe ſatanas transfigurat ſe tanquam angelum lucis, & quia multos ſeduxerunt ſomnia ſua: audiat etiam quæ narrant Pagani de templis & diis ſuis mirabiliter vel facta vel viſa, & tamen dij gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Exaudiuntur ergo multi & multis modis, non ſolùm Chriſtiani catholici, ſed & Pagani, & Iudæi hęretici, variis erroribus & ſuperſtitionibus deditl. Exaudiũtur autem vel ab ſpiritibus ſeductoribus, qui tamen nihil faciunt, niſi permittantur Deo ſublimiter atque ineffabiliter iudicante quid cuique tribuendum ſit: vel ab ipſo Deo, vel ad pœnam malitiæ, vel ad ſolatium miſeriæ, vel ad monitionem quærendæ ſalutis æternæ. Ad ipſam verò ſalutem ac vitam æternam nemo peruenit, niſi qui habet caput Chriſtũ. Habere autem caput Chriſtum nemo poterit, niſi qui in eius corpore fuerit, quod eſt eccleſia, quam ſicut ipſum caput in ſcripturis ſanctis canonicis debemus agnoſcere, non in variis hominum rumoribus & opinionibus, & factis, & dictis, & viſis inquirere. Nemo mihi hæc opponat qui mihi reſpondere paratus eſt: quia nec ego dico ideo mihi eſſe credendum, communionem Donati non eſſe eccleſiam Chriſti, quia quidam qui apud eos epiſcopi fuerunt, diuina inſtrumenta ignibus tradidiſſe, geſtis eccleſiaſticis, & municipalibus, & iudicialibus conuincũtur: aut quia in iudicio epiſcoporum, quod ab Imperatore petiuerãt, cauſam ſuam non obtinuerunt: aut quia prouocãtes ad ipſum Imperatorem, etiam ab ipſo contrariam ſibi ſententiam meruerũt: aut quia tales ſunt apud eos Circumcellionum principes, aut quia tanta mala committũt Circumcelliones, aut quia ſunt apud eos qui ſe per abrupta præcipitent, vel concremandos ignibus inferãt, quos ipſi ſibimet accenderunt: aut trucidationem ſuã etiam inuitis hominibus terrendo extorqueant, & tot ſpontaneas & furioſas mortes, vt colantur ab hominibus, appetant: aut quòd ad eorum ſepulchra ebrioſi greges vagorum & vagarum permixta nequitia die noctuque ſe vino ſepeliant, flagitiiſque corrumpant. Sit iſta omnis turba palea eorum, nec frumentis præ-

Matth. 24.
1. Tim. 4.
Sap. 1.
Multi Deo irato exaudiuntur, multis propitio non exaudiuntur.
Rom 1.
2. Cor. 12.
Magis valet petentis affectum, quàm petitionis locum.
2. Cor. 11.
Eccl. 34.
Pſal. 95.
Etiam pagani & hæretici interdum exaudiuntur.
Coloſſ. 1.
Chriſtum caput habere non poteſt, niſi qui in eius corpore, hoc eſt, eccleſia fuerit.

A iudicet ſi ipſi eccleſiam tenent. Sed vtrum ipſi eccleſiam teneant, non niſi de diuinarum ſcripturarum canonicis libris oſtendant: quia nec nos propterea dicimus nobis credi oportere quòd in eccleſia Chriſti ſumus, quia ipſam quam tenemus, commendauit Mileuitanus Optatus, vel Mediolanenſis Ambroſius, vel alij innumerabiles noſtræ communionis epiſcopi, aut quia noſtrorum collegarum conciliis ipſa prædicata eſt, aut quia per totum orbem in locis ſanctis, quæ frequentat noſtra communió, tanta mirabilia vel exauditionum, vel ſanitatum fiunt, ita vt latentia per tot annos †corpora martyrum, quod poſſunt à multis interrogantes audire, Ambroſio fuerint reuelata, & ad ipſa corpora cæcus multorum annorum ciuitati Mediolanenſi notiſſimus oculos lumenque receperit: aut quia ille ſomnium vidit, & ille ſpiritu aſſumptus audiuit, ſiue ne iniret in partem Donati, ſiue vt recederet à parte Donati. Quæcunque taliã in catholica fiunt, ideo ſunt approbanda, quia in catholica fiunt; B non ideo ipſa manifeſtatur catholica, quia hæc in ea fiunt. Ipſe Dominus Ieſus cùm reſurrexiſſet à mortuis, & diſcipulorum oculis videndum, manibuſque tangendum corpus ſuum offerret, ne quid tamen fallaciæ ſe pati arbitrarentur, magis eos teſtimoniis legis & prophetarum & Pſalmorum confirmandos eſſe iudicauit, oſtendens ea de ſe impleta, quæ fuerant tanto antè prædicta. Sic & eccleſiam ſuam commendauit dicens, prædicari in nomine ſuo pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Hoc in lege, & prophetis, & pſalmis eſſe ſcriptum ipſe teſtatus eſt, hoc eius ore commendatum tenemus. Hæc ſunt cauſæ noſtræ documenta, hæc fundamenta, hæc firmamenta. Legimus in Actibus apoſtolorum dictum de quibuſdam credentibus, quòd quotidie ſcrutarentur Scripturas, an hæc ita ſe haberent. Quas vtique ſcripturas, niſi canonicas legis, & prophetarum? Huc acceſſerunt Euangelia, Apoſtolicæ epiſtolæ, Actus apoſtolorum, Apocalypſis Ioannis. Scrutamini hæc omnia, & eruite C aliquid manifeſtum, quo demonſtretis eccleſiam vel in ſola Aphrica remanſiſſe, vel ex Aphrica futuram eſſe, vt impleatur quod Dominus dicit: Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Sed aliquid proferte quod non egeat interprete, nec vnde conuincamini, quod de alia re dictum ſit, & vos illud ad veſtrum ſenſum detorquere conemini. Videtis enim nunc illud vnicum quod proferre conſueſtis, Vbi paſcis, vbi cubas in meridie; quemadmodum excuſſis omnibus eiuſdem loci verbis, longè aliud indicat quàm vos putatis. Et ſi hoc ſonaret quod vultis, Maximianiſtæ vos in eo vincerent. Magis enim meridies Prouincia, Byzacium, Tripolis, vbi illi ſunt quicunque ſunt, quàm Numidia, vbi vos præ- D polletis. Ita ergo ipſi germaniùs & diſtinctiùs poſſunt de meridie gloriari, vt eos excludere ab hac ſententia non poſſitis, niſi in illis verbis verum ſenſum & catholicum teneatis, oſtendentes eis ſecundum quatuor angulos orbis terrarum ab Auſtro magis quàm ab Africo eſſe meridiem: ſecundum figuratas autem Scripturarum locutiones, perfectam mentis illuminationem, feruoremque maximum charitatis, vocari meridiem. Vnde ſcriptum eſt, Et tenebræ tuæ tanquam meridies erunt. Aliquid ergo proferte quod non contra vos veriùs interpretetur, ſed quod interprete omnino non egeat. Sicut non eget interprete, In ſemine tuo benedicẽtur omnes, quia ſemen Abrahæ Chriſtum, non ego, ſed Apoſtolus interpretatur. Sicut non eget interprete, Tu enim vocaberis voluntas mea, & terra tua orbis terrarum; quia ei dicitur, quam nemo Chriſtianus, niſi eccleſiam Chriſti intelligit. Sicut non

Gervaſii & Prothaſii hic fuere, de quibus plura lib. 22. De ciuitate Dei cap. 8 & lib 9. Confeſſ. cap. 7 Apud Ambroſium quoque epiſtola 85. & ſerm. 91.
Luca 24.
Act. 17.
Matth. 24.
Cant. 1.
Eſaiæ 58.
Geneſ. 22.
Gal. 3.
Eſaia 62.

eget

Pſal.21. eget interprete, Commemorabuntur & conuertentur A ad Dominum vniuerſi fines terræ, Et adorabunt in cõſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium, quoniam ipſius eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium: quia in eo pſalmo dicitur, vbi paſſio Domini etiam teſte Euãgelio declaratur. Sicut non eget interprete, Quia oportebat Chriſtum pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalẽ. Sicut non eget interprete, Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vſque in totã terram. Cœpiſſe enim eccleſiam ab Hieruſalem, atq; inde iſſe circum Iudæam, & Samariam, & cæteras gẽtes, conſequentia geſta teſtãtur canonicis firmata documentis. Sicut non eget interprete, Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimoniũ omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Interrogatus enim Dominus de fine huius ſæculi, cùm quædam initia parturitionum dixiſſet, ait, Sed nondum ſtatim finis. Finem autem futurum prędixit poſt prædicationẽ Euangelij in vniuerſo orbe in omnibus gẽtibus. Sicut non eget interprete, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem: quia cùm egeret interprete, ipſe Dñs interpretatus eſt, & ipſe expoſuit, cui nemo cõtradicere poteſt, maximè in ea parabola, quæ ab illo prolata eſt: & ipſe ait, bonum ſemen eſſe filios regni, agrum mundũ, meſſem finem ſęculi. Tale aliquid proferte vel vnum, quo apertiſſimè Aphrica declaretur, vel in reliquis ſola derelicta, vel ad principium renouandi, & implendi orbis ſola ſeruata. Neque enim tot teſtimoniis commẽdaretur quod erat citò periturum: & ſic taceretur, aut quod ſolum eſſet relinquendum, aut ex quo ſolo totum eſſet reparandum, & implendum. Si autem nõ poteſtis quod tam iuſtè à vobis flagitamus, oſtendere, credite veritati, cõticeſcite, obdormiſcite, à furore expergiſcimini in ſalutem. An adhuc dicitis, *Si apud vos eſt eccleſia, vt quid nos ad eius pacem perſequendo compellitis? aut ſi mali ſumus, quid nos quæritis? Et ſi zizania ſumus, ſinite nos creſcere vſque ad meſſem:* quaſi nos quibus C modis poſſumus, aliud agamus, niſi ne triticum ſimul eradicetur, dum ante tempus zizania ſeparãtur. Quicunque enim boni in æternum futuri ſunt, etſi ad tẽpus mali ſunt, non zizania, ſed triticũ ſunt in præſcientia Dei. Sic autem nos accuſatis, quare vos quæramus ſi mali eſtis: quaſi nõ eo petieritis quo mali eſtis; & ideo ſitis quærendi, quia periſtis, vt perditi quæramini, quæſiti inueniamini, inuẽti reuocemini, ſicut illa ouis à paſtore, ſicut illa drachma à muliere, ſicut ille filius, qui mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus eſt. Ille vos enim quęrit qui in ſanctis habitat, & imperat vt quæramini.

Luca 24. — *Act.1.* — *Matth.24.* — *Matth.13.* — *Vetus hæreticorum vox.* — *Zizania quædam in Dei præſcientia triticum.* — *Luca 15.*

CAPVT XX. *De perſecutione.*

De perſecutione autem veſtra querela ſedabitur, ſi cogitetis, & intelligatis prius, non omnem perſecutionem eſſe culpabilem, alioquin non laudabiliter diceretur, Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar. Nam quotidie videmus & filium de patre tãquam de perſecutore ſuo conqueri, & coniugẽ de marito, & ſeruum de domino, & colonum de poſſeſſore, & reum de iudice, & militem vel prouincialem de duce & rege; cùm illi plerunque ordinatiſſima poteſtate ſibi homines ſubditos per terrores leuiorum pœnarũ à grauioribus malis prohibeant atque compeſcãt: plerunque autem à bona vita, & à bonis factis minãdo & ſæuiendo deterreant: ſed cùm à malo & illicito prohibent, correctores & conſultores ſunt; cùm autem à bono & licito, perſecutores & oppreſſores ſunt. Culpantur etiam qui prohibent à malo, ſi modum peccati modus coercitionis excedat. Item iure culpandi ſunt, qui turbidè atque inordinatè in eos coercendos inſiliunt, qui nulla ſibi lege ſubiecti ſunt. Proinde Circumcellionum veſtrorum inordinatas licentias & ſuperbas inſanias iuſtè reprehẽdimus, etiã cùm aliquibus peſſimis violẽti ſunt: quia illicita illicitè vindicare, & ab illicitis illicitè deterrere, non eſt bonum. Cùm verò & innocentes vel cauſa incognita, vel iniquiſſimis inimicitiis perſequuntur, quis eorum latrocinia non perhorreſcit? At verò quòd Maximianiſtarũ furorem legibus publicis coercendum putaſtis, vt eos per iuſſa iudicum & executionem Officiorum, & auxilia ciuitatũ pulſos de Baſilicis quas tenebant, ad conſiderationem ſui ſceleris argueretis, non reprehendimus; niſi quia hoc in eis inſectati eſtis quod ipſi feciſtis, imò multo leuius quàm feciſtis. Illi enim aduerſus partem Donati, vos autem aduerſus orbem terrarum, & aduerſus eius verba, qui eccleſiam ſuam incipientẽ ab Hieruſalem per omnes gentes commẽdauit, ſacrilegæ diſſenſionis altare erexiſtis. Porrò ſi Maximianiſtæ iuſſionibus iudicum aduerſum ſe impetratis illicitè & furioſè reſiſtere auderent, nónne ipſi ſibi iudiciũ B acquirerent? dicente Apoſtolo: Qui enim reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtũt, ipſi ſibi iudicium acquirunt. Principes enim non ſunt timori bono operi, ſed malo. Cùm ergo eorum malum opus exiſteret, quod vos per ordinatas poteſtates cohibere conabamini, ſi vellent illi pro ipſo malo opere ſuo peiore opere legibus aduerſari, nũquid à vobis & non à ſeipſis quicquid eis mali accideret, paterentur? Quemadmodum quicũque voluiſſet dicere blaſphemiam in Deum Sidrach, Miſach, & Abdenago, & ſecundum edictum regis cum domo ſua diſperderetur, nũquid hoc ab iſtis tribus viris, quib. de igne liberatis rex cõmotus illud edixerat, aut verò etiã ab ipſo rege, ac non potius à ſeipſis illa digna mala paterẽtur? Si etiam quadraginta illi Iudæi, qui Paulum interficere cõiurauerant, in armatos, à quibus ordinata tuitione idẽ Paulus deducebatur, irruiſſent, nũquid eos Paulus ac non ſeipſi poteſtatibus reſiſtendo peremiſſent? Quapropter & vos ſine tumultu animi, ſine turbulenta cõtentione, ſine amaritudine odiorum conſiderate diligenter ea quæ contra vos reges noſtræ communionis conſtituunt, qua cauſa patiamini. Et ſi vos in eccleſia Chriſti eſſe inueneritis, gaudete & exultate, quia merces veſtra multa eſt in cælis. Vos enim tanquam martyres coronamini, illi autem tanquã perſecutores martyrum iudicantur. Si autem vos cõtra eccleſiam Chriſti altare erexiſſe, & à Chriſtiana vnitate, quæ toto orbe diffunditur, ſacrilego ſchiſmate ſeparatos eſſe, & corpori Chriſti, quod eſt eccleſia toto orbe diffuſa, & rebaptizando, & blaſphemando, & quantum poteſtis oppugnando aduerſari ſancta & canonica ſcriptura couincit, vos impij atque ſacrilegi; illi autem qui vos pro tanto ſcelere tam leniter damnorum admonitionibus vel locorum, vel honorũ, vel pecuniæ priuatione deterrendos coercendoſque decernunt, vt cogitantes quare iſta patiamini, ſacrilegium veſtrum cognitũ fugiatis, & ab ęterna damnatione liberemini; & rectores diligentiſſimi, & conſultores piiſſimi deputantur. D Hanc vobis dilectionem debent Chriſtiani catholici Imperatores, vt ſacrilegia veſtra & propter Chriſtianã manſuetudinem, non pro merito punienda decernãt; & propter Chriſtianam ſolicitudinẽ non omnino impunita dimittant. Hoc in eis Deus operatur, cuius miſericordiam etiam in his moleſtiis, de quibus conquerimini, non vultis agnoſcere. Nos autem quantum in nobis eſt, quantum Dominus donat atque permittit, nec ipſas leges leniſſimę coercitionis aduerſus vos mouemus, niſi vt eccleſia catholica propter infirmorum fragilitatem, vt eis liceat ſine timore eligere quid teneant vel ſequantur, à veſtris terroribus libera præſtetur: vt ſi aliquid veſtri in noſtros violẽter fecerint, tũc vos quoque tanquam obſides in fundis, & in ciuitatibus habemus, non qualia veſtri faciunt, patiamini, ſed

Pſal.110. — *Correctio quæ, & quatenus licita.* — *Luca 24.* — *Rom.13.* — *Dan.3.* — *Act.23.* — *Matth.5.*

per ordinata iudicia ſubiecti legibus damno pecuniario vapuletis. Quod ſi vobis graue videtur, veſtri nobis pateant,& quieſcant. Si autē in nos non quieſcendo illi ſæuiūnt, qui vel ſub vobis, vel vobiſcum ſunt; quod de nobis conqueramini non habetis: qui in veſtra,vel veſtrorum poteſtate poſuimus,vt etiam ſectātes hæreſim veſtram,nulla damna patiamini; ſi nullas catholica, ſiue à vobis, ſiue à veſtris violentias patiatur. Quòd ſi aliquæ factæ fuerint,vobis inuitis & compeſcere non valentibus;miſericorditer ipſis damnis & iuſtè admonemini, quales habeatis à quibus vós contaminati non putatis;atque hinc intelligere cogimini, quàm inanes calumnias eccleſiæ Chriſti toto orbe diffuſæ faciatis. Neque iam nobis obiiciatis,quòd perſequimur vos; ſed veſtris potius, ſi & nos ſuis violentiis infeſtari,& vos publicis legibus malunt conteri,quàm ſe à ſolito furore ſedari. Si quid ſanè à noſtrisChriſtianæ charitatis modum votumque non cuſtodiētibus, odioſè & pernicioſè patimini,non eſſe illos noſtros cito dixerim;ſed aut futuros,ſi ſe correxerint;aut in fine ſeparandos, ſi in malitia perdurarint: nos tamen nec propter piſces malos retia rumpimus,nec propter vaſa in contumeliam facta domum magnam deſerimus. Quòd ſi vos quoque illos,à quibus talia catholica patitur,non eſſe veſtros eadem regula dicitis, probate animum veſtrum, corrigite errorem, amplectimini vnitatē ſpiritus in vinculo pacis. Nam ſi nec vos illi contaminant, nec nos iſti, non nobis inuicem alienis criminibus calumniemur: in vna charitate frumēta creſcamus ſimul, vſque ad ventilabrum paleam toleremus. Quamobrem ſi nullo interprete indigent Canonicarum ſcripturarum teſtimonia, quæ commendant eccleſiam in totius orbis communione conſiſtere; & ſeparationi veſtræ in Aphrica conſtitutæ, ex eiſdem libris nulla talia poteſtis inuenire ſuffragia, nec iuſtè de perſecutionibus cōqueri mini,quas grauiores ipſa perpetitur,quo latius diffunditur;fide, ac ſpe,& charitate omnia tolerat, non tantùm talia, qualia veſtri Circūcelliones, & eorum ſimiles vbi poſſunt membris eius infligunt,ſed omnia variarum iniquitatū ſcandala per vniuerſum mundū ſcatentia, de quibus Dominus exclamauit,Væ mundo ab ſcandalis. Grauiùs enim perſequitur filius patrem malè viuendo, quàm pater filiū caſtigando. Et grauiùs ancilla Saram perſecuta eſt per iniquam ſuperbiam, quàm eam Sara per debitam diſciplinam. Et grauiùs Dominum perſequebātur, propter quos dictum eſt, Zelus domus tuæ comedit me; quàm eos ipſe cùm eorum menſas euertit, & eos flagello de templo expulit.

Matth.13. *2.Tim.2.* *Matth.18.* *Geneſ.16.* *Pſal.68.* *Ioannis 2.*

CAPVT XXI.

QVID habetis amplius quod dicatis? An illud vltimum veſtrum iam placet, in medium proferamus? *Ecce*, inquiunt, *vos tenetis eccleſiam. Quomodo nos ſuſcipitis ſi ad vos tranſire voluerimus?* Breuiter reſpondeo, Sic vos ſuſcipimus quomodo ſuſcipit eccleſia, quam in ſanctis libris canonicis inuenimus. Depoſita quippe animoſitate contradicendi,qua tument omnes,qui veritate Dei vinci nolunt, & ſua peruerſitate vincuntur,facilè poteſtis intelligere,& in bonis eſſe & in malis ſacramenta diuina, ſed in illis ad ſalutem, in malis ad damnationem. Et cùm tantum diſtet inter eos qui hæc dignè indignéque tractauerint,ipſa tamen eadem ſunt,illis ad præmium valētia,illis ad iudicium. Quapropter quando plures quàm Ioannes Dominus baptizabat,ſicut in Euangelio ſcriptum eſt, vbi ſubiecit Euangeliſta: Quamuis ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius; cùm tātum diſtaret inter Petrum & Iudam, nihil tamē diſtabat inter baptiſmum, qui dabatur per Petrum, & qui dabatur per Iudam. Illud enim quod per eos dabatur, vnum erat, cùm ipſi non eſſent vnū. Erat illud Chriſti erat;illorum autem, vnus ad membra Chriſti,alter ad partem diaboli pertinebat. Cùm verò

Ioannis 4.

Baptiſmum diſcipulorum Chriſti ante paſſionem, Chriſti fuiſſe baptiſmum.

A Ioannes Baptiſta & Paulus apoſtolus vnū eſſent, quia vterque ſponſi amicus erat, tamen quia non erat vnus baptiſmus qui dabatur à Ioanne, & qui dabatur à Paulo, iuſſit Paulus Chriſti baptiſmo baptizari eos, qui baptiſmo Ioannis fuerāt baptizati. Itaque ille baptiſmus Ioannis dictus eſt, qui autem per Paulum datus eſt,nō eſt dictus baptiſmus Pauli,ſed iuſſit eos,inquit, baptizari in Chriſto. Ecce vnum ſunt Ioannes & Paulus,& non vnum dant. Ecce non ſunt vnum Petrus & Iudas, & vnum dant. At verò Petrus & Paulus & vnum ſunt, & vnum dant. Abraham & Cornelius ex fide iuſtificati vnum ſunt, & non vnum ſacramētum acceperunt. Idemq; Cornelius & Simon magus non ſunt vnum, & vnum ſacramentum acceperūt. At verò Cornelius, & ille ſpado, quē Philippus in itinere baptizauit, & vnum ſunt,& vnum ſacramētum acceperunt. Cùm ergo vnum eſt ſacramentum,nec diuerſi datores, nec diuerſi perceptores faciūt, vt non ſit vnum quod vnum B eſt. Iſti autem cùm volunt hominum eſſe quod Chriſti eſt, res falſiſſimas & abſurdiſſimas perſuadere conantur, vt propè tot ſint baptiſmi, quot homines per quos datur. Itaque illud quod Dominus ait de homine,& opere hominis, Arbor bona bonos fructus facit, arbor mala fructus malos facit, iſti ad hoc detorquere conantur,vt à bono baptizatus bonus ſit, & à malo baptizatus malus ſit. Vnde ſequitur, eos etiam ſi nolint, vt à meliore baptizatus melior ſit, & ab inferiore baptizatus inferior ſit. Ex quo fit,vt illi quos ante Domini paſſionem non ipſe Ieſus baptizabat, ſed diſcipuli eius [illegible]to ſanctiùs naſcerentur,ſi ab ipſo baptizarentur. Q[illegible]s enim vel cogitare poſſit, quantum intererat inter ipſum,& diſcipulos eius à quibus baptizabātur? Ergo inuidit eis ſanctiorem generationem, quos à diſcipulis ſuis ſeſe hic cōſtituto maluit baptizari? Quod vtique quiſquis credit, inſanus eſt. Quid ergo Dominus eo ipſo demonſtrare dignatus eſt, niſi ſuum eſſe quod datetur,per quemlibet daretur, & ſe baptizare; de quo amicus ille ſpōſi dixerat, Hic eſt qui baptizat, C per cuiuſlibet manus miniſtri baptizaretur qui credidiſſet in eum? Dicit etiā Paulus, Gratias Deo, quòd neminem veſtrûm baptizaui, niſi Criſpum & Caium, ne quis dicat quòd in nomine meo baptizaui. Et iſte ergo credatur inuidiſſe hominibus meliorem ſanctificationem,ſi quanto melior erat, tanto meliùs poterāt baptizari, qui ab illo baptizarentur: imò verò ad hoc ipſum vigilauit cautiſſimi & fideliſſimi diſpenſatoris intentio,ne quiſquam ideo ſanctiùs ſe baptizatū putaret,quòd à miniſtro ſanctiore baptizaretur, & quod Domini erat, ſeruo tribueret. Cùm igitur boni & mali dent,& accipiant baptiſmi ſacramentum, nec regenerati ſpiritaliter in corpus & membra Chriſti coædificētur niſi boni,profectò in bonis eſt illa eccleſia, cui dicitur, Sicut lilium in medio ſpinarum, ita proxima mea in medio filiarum. In his eſt enim qui ędificāt ſu- D per petram,id eſt,qui audiunt verba Chriſti,& faciūt: quia & Petro cōfitenti ſe Chriſtum filium Dei,ſic ait, Et ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meā. Non eſt ergo in eis qui ædificāt ſuper arenam,id eſt,qui audiūt verba Chriſti,& non faciūt. Ipſe enim dixit, Qui audit verba mea hæc,& facit ea, ſimilabo eum viro ſapienti,qui ędificat domum ſuam ſuper petram. Et ibidem paulo pòſt,Qui audit, inquit, verba mea hæc, & non facit ea, ſimilabo eum viro ſtulto, qui ædificat domum ſuam ſuper arenam. Qui ergo compage charitatis incorporati ſunt ędificio ſuper petram conſtitutō,& lilio inter ſpinas candenti, ipſi vtiq; poſſidebunt regnum Dei. Qui autem ſuper arenam ædificant, vel in ſpinis deputātur,quis dubitauerit, quòd regnū Dei non poſſidebunt? Nihil vtique prodeſt talibus baptiſmi ſacramentum, nec tamen propter eorum inſtabile fundamentum, ſterilemque malitiam etiam ſacramento

Act.19. *Act.8.* *Matth.7.* *Ioannis 1.* *1.Cor.1.* *Cant.2.* *Matth.16.* *Matth.7.*

mento quod habent, ulla iniuria facienda eſt. A lotus eſt ſemel, non haber neceſſitatem iterum lauandi: ego obtinerem quod dico, ita vt tu contrà quid diceres, non haberes. Nunc verò cùm in Scripturis non inueniamus aliquos ad eccleſiam tranſiſſe ab hæreticis, & ſicut ego dico, aut ſicut tu dicis, eſſe ſuſceptos, puto ſi aliquis ſapiēs extitiſſet, cui Dñs Ieſus Chriſtus teſtimonium perhibet, & de hac quæſtione cōſuleretur à nobis, nullo modo dubitare deberemus id facere quod ille dixiſſet, ne non tam ipſi quàm Domino Ieſu Chriſto, cuius teſtimonio commendabatur, repugnare iudicaremur. Perhibet autē teſtimonium Chriſtus eccleſiæ ſuæ. Ecce Euangelium, lege vbi ait: Oportebat Chriſtū pati, & reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalē. *Lucæ 24.* Quomodo ergo ſuſcipit iſta eccleſia per omnes gentes incipientibus ab Hieruſalē, remotis omnibus ambagib⁹ & tergiuerſationibus, ſic ſuſcipiēdus es. Quod B ſi non vis, non mihi, aut cuiquā hominum, qui vult ita ſuſcipere, ſed ipſi Saluatori cōtra ſalutem tuam pernicioſiſſimè reluctaris, qui te ſic ſuſcipiendum eſſe non vis credere, quemadmodū ſuſcipit illa eccleſia, quam teſtimonio ſuo commendat ille, cui fateris nefarium eſſe non credere.

CAPVT XXII. PROINDE in loco illo ex epiſtola Pauli apoſtoli, quam ſcripſit ad Galatas, ſine ſtudio contentionis aduertite, quàm rectè fiat, vt hæreticum corrigentes errorem, ſi ſacramentum hoc habent quod habere debuerunt, illud accipiāt quod eis deerat, non improbetur & blaſphemetur quod inerat. *Gal. 5.* Manifeſta, inquit, ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contētiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidię, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Omnes itaq; iſti nō ſunt in lilio, nec ſuper petram, inter hos autem & hæretici poſiti ſunt. Cur ergo vos, vt omittā cætera, nō baptizatis poſt ebrioſos, luxurioſos, inuidos, qui regnū Dei non poſſidebunt, & ideo in petra non ſunt? & quia in petra non ſunt, proculdubio in eccleſia non deputantur, quia ſuper hanc petram, inquit, ędificabo eccleſiam meam: & vos vultis vt baptizemus poſt hæreticos, qui inter eaſdem ſpinas regnum Dei non poſſeſſuras enumerati ſunt, & quibus ſimiliter ſacramenta inſunt, quando eadem ſunt, ſed non proſunt, quia cùm illa recta ſint, ipſi peruerſi ſunt. Hęc ſine pertinacia conſiderantes atque cogitantes, facilè poteſtis intelligere, id in quoquo corrigendum eſſe quod prauum eſt, quod autem rectum eſt, approbādum: & hoc dandum eſſe quod deerit, quod autē inerit, agnoſcendum. *Hæretici quomodo in eccleſiam recipiendi.* Veniens itaque hæreticus vt catholicus fiat, errorem corrigat proprium, non Chriſti violet ſacramentum. Accipiat vinculum pacis quod non habebat, ſine quo illi prodeſſe nō poterat baptiſma quod habebat. Vtrumque enim neceſſarium eſt ad regnum Dei adipiſcendum, & baptiſmus, & iuſtitia. Et in contemptore quidem baptiſmi Chriſti non poteſt eſſe iuſtitia: baptiſmus autem & in eo qui iuſtitiam nō habet, poteſt eſſe, ſed non poteſt prodeſſe. Sicut enim veritas dixit, C Si quis non renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nō intrabit in regnum cælorum: ita eadem veritas dixit, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra ſuper ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum: *Ioannis 3. Matth. 5.* vt non baptiſmus ſolus, ſed etiam iuſtitia perducat ad regnum. Cui autem vel vtrūque, vel vnum defuerit, illuc peruenire non poſſit. Quapropter cùm dicatur hęreticis: Iuſtitia vobis deeſt, quam ſine charitate ac vinculo pacis habere nullus poteſt: cùmque & ipſi fateantur multos baptiſmum habere, & iuſtitiam non habere, & ſi non fateantur, eos conuincat Scriptura diuina: miror quomodo putent, cùm eos habentes non ſuum, ſed Chriſti baptiſmum, iterū nolumus baptizare, ita nos agere, ac ſi eis iam nihil deeſſe iudicemus: & quia baptiſmus eis in catholica non datur, quem habere inueniuntur, nihil ſe illic accipere arbitrantur, vbi hoc accipiunt, ſine quo illud quod habent, eis ad perniciē valeat, non ad ſalutem. Quod ſi nolūt intelligere, ſufficit nobis, quòd eam tenemus eccleſiam, quæ maniſeſtiſſimis ſanctarum & canonicarū ſcripturarum teſtimoniis demonſtratur. Dicat mihi nunc hæreticus: Quomodo me ſuſcipis? Citò reſpondeo: Sicut ſuſcipit eccleſia, cui Chriſtus perhibet teſtimonium. Nunquid tu melius potes noſſe quomodo ſuſcipiendus ſis, quàm Saluator noſter medicus vulneris tui? Hic fortè dicis: Lege ergo mihi quemadmodum Chriſtus ſuſcipi iuſſerit eos, qui ab hæreticis tranſire ad eccleſiā volunt. Hoc apertè atque euidēter, nec ego lego, nec tu. Si enim hæreticus eſſet Ioannes, & in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti baptizaret, poſt cuius baptiſmum iuſſit Paulus homines baptizari, tu obtineres quod dicis, ita vt contrà quid dicerem, non haberem. Rurſus ſi Petrus in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti ab hæreticis baptizatus fuiſſet, cui Dñs ait, Qui *Ioann. 13.*

CAPVT XXIII. AT enim dixit Hieremias: *Facta eſt mihi vt aqua mendax, non habens fidem.* Non de hac aqua dixit, quam putas. *Hier. 15.* Lege diligēter. Ipſam enim hominum mendaciū multitudinem dixit aquam mendacem, more prophetico, ſicut figuratè loqui ſolent, ſicut in Apocalypſi, populos aquarum nomine nouimus appellatos. *Apoc. 17. Aqua figuratè quid ſignificet.* Nam ſic ait Hieremias: Vt quid qui contriſtant me, præualent? *Hier.* Plaga mea valida eſt, vnde ſanabor? Facta eſt mihi vt aqua mendax non habens fidem. Plagam ſuam ſibi dixit factam vt aquam mēdacem: eandem verò plagam ſuam eos appellauit qui ſe contriſtabant. Quod enim ait, qui contriſtant me: hoc dixit poſtea, plaga mea: & quod ſuprà dixit, pręualēt: hoc poſtea dixit, valida eſt. Sic & illic facitis vbi ſcriptum eſt: Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis. *Prou. 5.* Putatis enim de baptiſmo dictum, qui eſt apud hæreticos, vt ideo ſit aqua aliena, quia hæretici regnū Dei non poſſidebunt: quaſi non ita ſit & apud ebrioſos, & apud inuidos, & cæteros huiuſmodi, de quibus pariter dictum eſt: Regnum Dei non poſſidebunt: *1. Cor. 6. Gal. 5.* & tamen in omnibus talibus, ſi ſecundum Euangelium baptizati ſunt, Chriſti eſt baptiſmus, non ipſorum. Vnde aqua illa non eſt aliena, cùm ipſi alieni ſint, quibus dicturus eſt: Non noui vos. *Aqua aliena & fons alienus. Matth. 7.* Cur non ergo potius intelligam aquam alienā & fontem alienum, doctrinā eſſe maligni ſpiritus, qua decipiuntur, & ſeducuntur alienati à Deo per ignorātiam, quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis eorum: hoc expreſſius commendante Apoſtolo: Spiritus autē manifeſtè dicit, quia in nouiſſimis tēporibus recedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus ſeductoribus, & D doctrinis dæmoniorum? *1. Tim. 4.* Hæc eſt aqua aliena & fons alienus. Si enim aqua in bono intelligitur & Spiritus ſanctus, cur non aqua in malo intelligatur & ſpiritus malignus? Non enim ſemper vbi aquam nominat Scriptura, hoc viſibile baptiſmi ſacramentum vult intelligi; ſed aliquando ipſum, aliquādo aliud. Iam enim hoc viſibili baptiſmo etiam alios diſcipuli Domini baptizauerant, antequam veniret ad eos ſecundū eius promiſſionem Spiritus ſanctus. De quo tamen idem Ieſus dicit: Si quis ſitit, veniat & bibat: qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina aquæ viuę fluent de ventre eius. *Ioann. 7.* Et ſequitur Euāgeliſta, & exponit vnde ſit dictū: Hoc autem, inquit, dicebat de ſpiritu, quem accepturi erant ij, qui in eum erant credituri. Spiritus enim nondum erat datus, quia Ieſus nondū fuerat clarificatus. Ecce aquā dicit ſpiritum, qui nōdum erat datus, cùm iam aqua illa baptiſmi multis fuiſſet data. Vnde & illud,

Prou. 5. lud, quod ſimiliter non intelligitis, quod ſcriptum eſt: Bibe aquã de tuis vaſis, & de puteorũ tuorũ fontibus, & fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & nemo alienus cõmunicet tibi, & non ſuperfluant tibi aquæ foras, & in plateis tuis diſcurrant aquæ tuæ. Non viſibilem baptiſmum quem poſſunt habere & alieni, id eſt, qui regnũ Dei non poſſidebunt, ſed hoc donum commendat Spiritus ſancti, quod proprium eſt eorum tantum, qui regnabunt cum Chriſto in æternum. Quoniam

Rom. 5. charitas Dei, ſicut dicit Apoſtolus, diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Ipſa enim latitudo cordis, quam charitas facit, vnde illam diffuſam dicit, & vnde ad Corinthios ita loquitur:

2. Cor. 6. Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt: platearum nomine ſignificata eſt.

1. Ioan 4. Quod ergo apertè audimus: Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint; hoc figuratè audimus: Ab aqua aliena abſtinete, & de fonte alieno

Rom. 5. ne biberitis. Et quod apertè audimus: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis: hoc figuratè audimus, Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. Multa enim munera Dei poſſunt habere & alieni, nõ ſolùm iſta communia cum lapidibus & arboribus, ſicuti eſt eſſe & vigere: nec ſolùm communia cum pecoribus, ſicuti ſpirare, ſentire: ſed etiam maiora iam hominum propria, ſicut eſt ratio, locutio, artes vtiles innumerabiles, & alia multa. Ipſa etiam quæ domui Dei data ſunt, nonnulla ex eis habent alieni, id eſt, nõ

Matth. 25. poſſeſſuri regnum Dei, quibus in fine dicetur: Nõ noui vos, etiam cum dixerint, in nomine tuo propheta-

1. Cor. 13. uimus & virtutes multas fecimus: quia etſi habeam, inquit propheriam, & ſciam omnia ſacramenta & omnem ſcientiam, & ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Hoc eſt ergo donum Spiritus ſancti propriũ ſanctorum, vnde nemo cõmunicat alienus. Hoc deeſt omnibus malignis & gehennæ filiis, etiam ſi Chriſti baptiſmo baptizentur, Sicut Simon fuerat baptizatus. Hoc deeſt etiam hæreticis. Hoc accipiunt cùm correcti veniunt & vnitatis vinculum ſynceriter amplectũtur. Quod ſi non acciperent, etiam habẽtes baptiſmũ Chriſti, nõ erant poſſeſſuri regnum Chriſti, quia non introierant ad fontem illum proprium aquarum diſcurrentium in plateis ſanctorum, & foras non excurrentium, quo fonte charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Deſinite itaque illa teſtimonia commemorare, quæ aut non intelligitis, aut pro nobis cõtra vos eſſe intelligitis. Quod ſi ambiguè poſita, & pro nobis, & pro vobis poſſent interpretari, nihil vtrique adiuuarent cauſam veſtram: quia & nos ſi talibus vti vellemus, innumerabilibus vteremur, quæ cauſam noſtram nihil ſimiliter adiuuarent. Sed planè talia malam cauſam vel moras faciendo ſuſtentant.

CAPVT XXXIIII. Ecce, inquiunt, *de corpore Domini aqua profluxit.* Et quid te hoc adiuuat ô hæretice? *Multum,* inquit. *Baptiſma enim ſignificat nõ eſſe, niſi in corpore Domini, id eſt, in eccleſia.* Melius diceres de corpore Dñi, hoc eſt, de eccleſia; etiã ſi iam conſtet, quod adhuc fortè diligentiùs requirendũ eſt, aqua illa baptiſmũ eſſe ſignificatũ. Nã & nos baptiſmum quem habetis, de corpore Dñi eſſe dicimus, hoc eſt, de eccleſia, quamuis in ea ipſi non ſitis, ſicut omnes qui non ædificant ſuper petrã, ſed ſuper arenam. Quare tamen non attendis aquam illam, qua baptiſmũ ſignificatum dicis, non tãtùm in corpore Dñi fuiſſe, ſed etiam de corpore eius foras exiſſe, & hoc per vulnus perſecutoris? Neq; enim & heretici & omnes mali ſecũ foras ſacramẽta traxiſſent, ſi vnitatis integritatẽ in corpore Dñi cuſtodiſſent. Sed etiã hoc videtis quàm profundum ſit, & quãta myſterij altitu-

A dine occultum. Iam ſufficiat: Deſinite talibus agere. Omnia quæ huiuſmodi protuleritis, aut pro nobis ſunt, aut vt multum cauſæ noſtræ minuant, incertum eſt pro quib. ſint. Sed libẽter in opertis immoramini, ne fateri aperta cogamini. Ecce eccleſia, rogo quid patimini? Ecce eccleſia tot manifeſtiſſimis ſanctarũ Scriptuarum teſtimoniis cõmendata & expreſſa, prędicta & demõſtrata: Sicut audiuimus, ita & vidimus. Quid tergiuerſaris quomodo ſuſcipiaris? Cur detrectas ſic ſuſcipi quomodo illa ſuſcipit, cui teſtimoniũ perhibet qui mentiri non potuit? Doce Scripturas canonicas apertè dixiſſe, baptizandũ eſſe in eccleſia catholica, qui apud hæreticos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti fuerit baptizatus. Quòd ſi hoc docere non potes, illud doce: huic communioni tuæ, id eſt, parti Donati, vbi hoc didiciſti, apertum aliquod & manifeſtum teſtimonium à Scripturis canonicis perhiberi: & fateor ad te eſſe tranſeundum, nec aliter eſſe ſuſcipiendos hę-

Hæretici libẽter in opertis & obſcuris immorantur.

B reticos, quàm ſicut ſuſcipit eccleſia, in qua es, quia tali teſtimonio declarata eſt. Quid æſtuas? quid perturbaris? Non inuenis in Scripturis canonicis, quod à te iuſtiſſimè exigimus? Nã quod dicere ſoletis: Vbi paſcis, Cant. 1.
vbi cubas in meridie: vides quale ſit, & quàm pro te non ſit. Noli ergo talia quærere, quia & ſi in partibus Aquilonis eſſet pars Donati, quæ contrariæ ſunt partibus Meridianis, diceret de ſe eſſe dictũ: Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Nam vtrique ciuitas regis magni non eſt niſi eccleſia, & hoc potius indubitanter ſonat eccleſiam, quàm illud: Vbi paſcis, vbi cubas in meridie. Sed fortaſſe illo teſtimonio Marcion hæreticus vteretur, qui dicitur Ponticus fuiſſe, quæ partes ad Aquilonem ſunt. Rurſus ſi in occidente eſſet pars Donati, diceret de ſe eſſe dictum: Iter fa- Pſal. 77.
cite ei qui aſcendit ſuper occaſum, Dominus nomen eſt illi. Fortaſſis enim ſublimius eſſe diceret, aſcendit ſuper occaſum: quàm cubat in meridie. Hæc myſtica ſunt, operta ſunt, figurata ſunt, aliquid manifeſtum quod interprete non egeat, à vobis flagitamus. Ego

C itaque ſic te ſuſcipio, quemadmodum ſuſcipit ſemen Geneſ. 28.
Abrahæ, in quo benedicuntur omnes gentes. Hoc fortè obſcurum eſſet, niſi Paulus aperuiſſet ſemen Abrahæ quod eſt Chriſtus. Sic te ſuſcipio, quemadmodum Gal. 3.
ſuſcipit illa ſterilis, cuius multi filij magis quàm eius quæ habet virum. Quod obſcurum eſſet, niſi Paulus dixiſſet, ipſam eſſe eccleſiam matrem noſtram, cui di- Gal. 4.
ctũ eſt; Dominus qui eruit te, ipſe Deus vniuerſæ ter- Eſaiæ 54.
ræ vocabitur: cui dictum eſt, Terra tua orbis terrarũ. Pſal. 62.
Sicut ſuſcipit regina illa, de qua in Pſalmis dicitur: A- Pſal. 44.
ſtitit regina à dextris tuis: & cui dicitur: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Poſtremò ne multa commemorem: Sic te ſuſcipio, ſicut ſuſcipit eccleſia per omnes gẽtes incipiens ab Hieruſalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vſque ad totam terram. Ille enim te ſuſcipit,

D qui hoc de illa dixit, qui in talibus eam verbis ne quiſquam de illa dubitaret oſtendit. Sic te ſuſcipio quemadmodum ſuſcipit triticum ſeminatum in agro, quod cum zizaniis creſcit vſque ad meſſem. Hi ſunt enim fi- Matth. 13.
lij regni, ager autem eſt mundus, meſſis eſt finis ſęculi: Dominus expoſuit, Euangelium eſt, verba Dñi ſunt, manifeſta ſunt. Poſſem tibi dicere, ſic te ſuſcipio, quẽadmodum & vos ſuſcepiſtis quos Prætextatus & Felicianus à vobis damnati, extra veſtram cõmunionem baptizauerunt. Cui rei quid contradicas, omnino non habes. Sed hoc potius dicam, quod & aduerſus ipſos Maximianiſtas inuictiſſimè valeat, qui vos in duobus præcipuè teſtimoniis, quibus imperitiſſimè, tamen crebërrimè vti ſoleris, omnino vicerunt, & de paucitate, & de meridie. Hoc ergo dicam quod vos omnes tanquam pariter contra nos inſurgatis, extinguat. Sic vos ſuſcipimus ſi corrigi vultis, quẽadmodum ſuſcipit eccleſia

clefia, quam Dominus Ieſus dixit ab Hieruſalem cœ- A
pturam, & in Actibus apoſtolorum legimus inde cœ-
piſſe: & per omnes gentes ituram, & in Actibus apo-
ſtolorum legimus per multas iſſe antequam veniret
in Aphricam, & per omnes gentes ituram antequam
Matth. 24. veniat finis, quia ipſe Dominus ait: Prædicabitur hoc
Euangelium in omnibus gentibus, & tunc veniet fi-
nis. Ecce purgamenta eius, Quoniam abundabit in-
iquitas, refrigeſcet charitas multorum. Ecce frumen-
ta eius. Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic
ſaluus erit. Vbi hîc Aphrica nominata eſt in parte Do-
1. Timot. 3. nati? Ecce iterum frumenta eius: Vt ſcias, inquit A-
poſtolus, quemadmodum te oporteat in domo Dei
conuerſari, quæ eſt eccleſia Dei viui, columna & fir-
mamentum veritatis. Et ſine dubio magnum eſt pie-
tatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne,
& iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædica-
tum eſt in gentibus, creditum eſt in mundo, aſſum- B
1. Timot. 4. ptum eſt in gloria. Ecce purgamenta eius: Spiritus au-
tem, inquit, manifeſtè dicit, quia in nouiſſimis tempo-
ribus recedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus
ſeductoribus, doctriniſque dæmoniorum, &c. Vbi hîc
Aphrica in parte Donati nominata eſt, vt in ea reman
ſerit columna & firmamentum veritatis, aut pietatis
ſacramentum, de quo vſque in finem ita cucurrit, vt
diceret: Prædicatum eſt in gentibus, creditum eſt in
mundo, aſſumptum eſt in gloria? Quid ergo pluri-
bus teneam? Qui reſpondere cogitat huic epiſtolæ,
ſcrutetur Scripturas: & aut manifeſtum de Aphrica,
vel in qua ſola, vel ex qua ſola eſt pars Donati, pro-
ferat teſtimonium: quod ideo proferre non poteſt,
quia illis tam manifeſtis, quæ à nobis prolata ſunt, re-
pugnare Scriptura non poteſt: aut ſi ſuarum ſuſpicio-
num vel criminationum, vel calumniarum ſectatores
credulos quærit, & vult ttaducere in aliud Euange-
lium quod non eſt aliud, atque annunciare nobis præ-
terquam quod accepimus, & ſi angelus de cælo eſſet,
Gal. 1. anathema eſſet: quoniam & diabolus qui propterea
de cælo cecidit, quia in veritate nō ſtetit, ſi anathema C
fuiſſet homini, quando ei præterquam quod à Domi-
no Deo acceperat, annunciauit, primi parentes carnis
noſtræ, nec in pœnam mortis incidiſſent, nec de loco
felicitatis exiſſent.

CAPVT XXV. Concluſio libri in Donatiſtarum pertinacis narratione, & fidelium conſolatione conſiſtens.

QVAPROPTER vos chariſſimi, quibus hanc epi-
ſtolam ſcribo, præceptum paſtoris qui animam ſuam
poſuit pro ouibus ſuis, & nunc glorificarus & exalta-
tus ſedet ad dextram Dei patris, corde fideliſſimo &
firmiſſimo retinete dicentis: Quæ ſunt oues meæ, vo-
cem meam audiunt, & ſequuntur me. Audiſtis eius
vocem manifeſtiſſimam, non ſolùm per Legem, &
Ioan. 10. Prophetas, & Pſalmos, ſed etiam per os proprium
commendantis eccleſiam ſuam futuram. Et ea quæ
prædixit quemadmodum ex ordine conſecuta ſint, in
Actibus & literis apoſtolorum, quæ diuinarum Scri-
pturarum canonem complent, legendo perſpicitis.
Non eſt obſcura quæſtio in qua vos fallant, quos ipſe
Matth. 24. Dominus prædixit futuros atque dicturos: Ecce hîc D
eſt Chriſtus, ecce illic, ecce in deſerto, quaſi vbi non
eſt frequentia multitudinis: ecce in cubiculis, quaſi
in ſecretis traditionibus atque doctrinis. Habetis ec-
cleſiam vbique diffundi, & creſcere vſque ad meſ-
ſem. Habetis ciuitatem, de qua ipſe qui eam condi-
Matth. 5. dit, ait: Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem
conſtituta. Ipſa eſt ergo quæ non in aliqua parte ter-
rarum, ſed vbique notiſſima eſt. Hæc temporales ali-
quando etiam in ſuis frumentis patitur tempeſtates,
vt in quibuſdam locis non cognoſcantur, ſed tamen
etiam illic latent. Neque enim falli poteſt diuina ſen-
tentia, quoniam creſcunt vſque ad meſſem. Itaque
& in aliis gentibus ſæpe nonnulla membra eccleſiæ
præualentibus hæreſum & ſchiſmatum ſeditionibus,

A preſſa atque obumbrata ſunt; & tamen quia inerant,
paulo pòſt nullo dubitante claruerunt: & in ipſa A-
phrica poſt illud Secundi Tigiſitani apud Carthagi-
nem ſeditioſum turbulentumque concilium, vbi &
à femina nobili Lucilla operata corruptio, poſtea iu- Lucilla.
dicialibus geſtis commemotara eſt, cùm inde literæ
penè per totam Aphricam, qua eccleſiæ Chriſti iam
germinauerant, miſſæ fuiſſent, creditum eſt literis cō-
cilij, neque enim aliter oportebat, & quaſi viſa ſunt
per aliquam partem agri frumenta Dominica defe-
ciſſe: nullo modo autem defecerant, quæ verè frumen
ta erant prædeſtinata atque ſeminata, & alta radice
veraciter germinantia. Salua enim conſcientia literis
concilij crediderant, neque enim ab hominibus de a-
liis hominibus aliquid incredibile dicebatur, aut eis
contra Euāgelium credebatur: ſed poſteaquam illi fu
rioſam pertinaciam vſque ad diſſenſionem ſacrilegā
B contra totum orbem Chriſtianum contentione ob-
ſtinatiſſima perduxerunt, atque innotuit bonis fideli-
bus quos à Cæciliano alienauerat falſa criminatio, vi-
derunt ſe, ſi in illa communione perſiſterent, non iam
de quodam homine, vel de quibuſdam hominibus,
ſed de eccleſia toto terrarum orbe diffuſa prauum ha-
bere iudicium, & maluerunt Chriſti Euāgelio, quàm
collegarum concilio credere. Itaque illis relictis, mox
ad catholicam pacem multi, & Epiſcopi, & clerici, &
populi redierunt, quod & antequam facerent, in triti-
co deputabantur. Tunc enim non faciebant, cùm ad-
uerſus homines malè ſibi à collegis †inſinuatos, non ſer. inſimulatos,
aduerſus eccleſiam Dei, quæ in cunctis gentibus cre-
ſcit, illa eorum contradictio tenebatur. Itaque & in A-
phrica triticum quod filius hominis ſeminauerat, tri-
ticum manſit: Ex illo vſque adhuc creuit, & creſcit, &
deinceps vſque ad meſſem fructificabit & creſcet, ſic-
ut in omni mundo. Nonnulli etiam bonæ volunta-
tis per carnalem caliginem, etiam poſt confirmatum
cōtra eccleſiam Dei malignorum furorem, in illa diſ-
ſenſione diutius errauerunt, tanquam ſi adhuc mollia
C conculcarentur frumenta, & radice viua herbæ vigor
attereretur: etiam ipſa tamen frumenta ſua nouerat
Deus, quamuis vt reuiuiſcerēt arguenda & increpāda.
Non enim eo modo dictum eſt Petro: Redi poſt me Matth. 16.
ſatana: quomodo dictum eſt de Iuda, Vnus ex vobis Ioan. 6.
diabolus eſt. Quidam quoque & apertiſſimæ veritati
malo ſtudio contradixerūt: illi verò eradicati vel præ-
ciſi erant, ſed non permanentes in infidelitate, ſicut de
quibuſdam ramis fractis Apoſtolus dicit, manu diui- Rom. 11.
na replantati, aut iterum inſerti ſunt. Tunc enim quiſ-
que infructuoſus, & nōdum à radice præciſus eſt, cum
mala cupiditate agit quidem illa opera, de quibus di-
ctum eſt: Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non Gal. 5.
poſſidebunt: ſed cùm pro ipſis operibus etiam veritati
apertiſſimè qua redarguitur, reſiſtere cœperit, tunc
præciditur. Et multi tales ſunt in ſacramētorum com-
munione cum eccleſia, & tamen iam non ſunt in ec- Hæretici quomodo quidam in eccleſia.
cleſia: alioquin ſi tunc quiſque præciditur cùm viſi-
D biliter excommunicatur, conſequens erit vt tunc rur-
ſus inſeratur, cùm viſibiliter communioni reſtitui-
tur. Quid ſi ergo fictus accedat, atque aduerſus veri-
tatem & eccleſiam cor inimiciſſimum gerat, quamuis
peragatur in eo illa ſolennitas, nunquid reconciliatur,
nunquid inſeritur? Abſit. Sicut ergo iam denuò com-
municans nondum inſertus eſt: ſic & antequam viſi-
biliter excommunicatur, quiſquis contra veritatem,
qua conuincitur & arguitur, inimicum geſtat animū,
iam præciſus eſt. Ita fit, vt & ſemen bonum, & ſemen
malum vtraque per agrum creſcāt vſque ad meſſem:
id eſt, & filij regni, & filij maligni vtrique per mundū
creſcant vſque in finem ſæculi, illis fructum ferenti-
bus cum tolerantia, illis cum ſterilitate amaricātibus.
Vos autem innitentes tot euidentiſſimis teſtimoniis
legis,

Legis, Prophetarum, Pſalmorum, ipſius Domini, & A Apoſtolorum, de ſancta Eccleſia toto terrarum orbe diffuſa, exigite ab iſtis vt oſtendant de Aphrica, quod attinet ad partē Donati, aliqua manifeſta de canonicis libris teſtimonia. Neque enim, ſicut iam dixi, vllo modo fieri poſſet, vt Eccleſia, ſicut dicunt, & quod abſit, tam citò ex tot gentibus peritura, tot teſtimoniis tam ſublimiter, & tam indubitanter prædicaretur: & de iſta, quam volunt, ſua, quæ vſque in finem ſicut contendunt permanſura fuerat, taceretur. Mementote enim quid illi diuiti dictum ſit, cùm apud inferos torqueretur, & ad fratres ſuos aliquē ex mortuis mitti vellet: Habent illic, inquit, Moyſen & Prophetas. Et cùm ille diceret, non eos credituros, niſi ad eos iſſet aliquis mortuorum: Si Moyſen, inquit, & Prophetas non audiunt, nec ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent. Dixit Moyſes, quòd in ſemine Abrahæ benedicentur omnes gentes. Dixerunt Prophetæ; Tu vocaberis voluntas mea, & terra tua orbis terrarum: &, Commemorabuntur, & cōuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ. His & talibus tam manifeſtis prænunciationibus Eccleſiā demonſtrantibus, iſti credere noluerunt. Surrexit Dominus à mortuis, dixit in nomine ſuo prædicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Illi qui Moyſi & Prophetis non crediderunt, nec Domino reſurgenti à mortuis crediderunt. Quid reſtat niſi vt diuitis illius tormenta ſortiantur? Quæ vos fugientes dum adhuc tempus eſt, antequā de hac vita emigretur, diuinis eloquiis conſtanter inhærete, vt nec in vita conturbemini, & poſt hanc vitam quod ſemini Abrahę promiſſum eſt, accipere mereamini. Amen.

Luc. 16. Geneſ. 22. 26. 28. Pſalm. 62. Pſalm. 21. Luca 24.

Epiſtolæ de vnitate Eccleſiæ finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM, LIBRI IIII.

Ex Retract. lib. 2. cap. 26.

GRAMMATICVS *etiam quidam Donatiſta, Creſconius, cùm inueniſſet epiſtolam meā, qua primas partes quæ in manus noſtras tunc venerat epiſtolæ Petiliani redargui, putauit mihi eſſe reſpondendum, & hoc ipſum ſcripſit ad me. Cui operi eius libris quatuor reſpondi: ita ſanè vt tribus peragerem quod vniuerſa reſponſio flagitabat: ſed cùm viderem de ſola Maximianenſium cauſa quà ſuos ſchiſmaticos damnauerunt, & eorum aliquos rurſus in ſuis honoribus receperunt, baptiſmumq́ ab eis extra ſuam communionem datum non repetiuerunt, reſponderi poſſe ad cuncta quæ ſcripſit: etiam quartum librum addidi, in quo idipſum quantū potui diligenter euidenterq́ oſtendi. Hos autem quatuor libros quando ſcripſi, iam contra Donatiſtas leges dederat Honorius Imperator. Hoc opus ſic incipit:*

LIBER PRIMVS.

CAP. I. Eloquentia quatenus vtilis.

QVANDO ad te Creſconi, mea ſcripta peruenire poſſent ignorās, peruentura tamen minimè deſperaui, quia & ad me tua quamuis longè poſtea quàm ſcripſiſti, tamen quandoq; peruenire potuerunt, quæ tibi viſum eſt aduerſus ea ſcribere debere, quæ Petiliano Cirtenſi Epiſcopo veſtro iterationem baptiſmi aſtruere molienti, & cōmunionem noſtram non documentorum pondere vrgenti, ſed maledictorum lenitate criminanti, vt potui breuiter pro parte reſpondi. Non enim tota eius epiſtola in manus meas tunc venerat, ſed parua pars prior. Quod cur acciderit, quid opus eſt quærere, quandoquidem, cùm ad nos poſtea vniuerſa peruenit, vniuerſæ reſpondere non piguit? His ergo literis tuis quas ad me dediſti, ſi non reſcriberem, fortaſſe contumelioſum putares. Quod autem reſcribo, rurſus vereor ne contentioſum putes. Sed ſi tu inuentis literis meis, non ad te datis tantùm, quæ Epiſcopum partis Donati, vel ipſam partem Donati redarguere videbantur, ad officium tuum pertinere arbitratus es, B cùm tibi eſſes alicuius conſcius facultatis, ſuſcipere atque exercere contradictionem, quia eius communionis es, quamuis nulla functione clericatui aſtrictus: quantò minus mihi licuit pro munere ſarcinæ meæ, vel contra Petilianum vel contra teipſum tacere, cùm ille oppugnaret Eccleſiam pro qua milito: tu autem in ſimili opere etiam nominatim ad me inſtitueres, promeres, conſcribereſq; ſermonem, in cuius primis partibus laboraſti, vt ſuſpecta hominibus eloquentia videretur. Nam velut laudans genus dicendi meum, & rurſus velut timens ne hoc genere te vel quenquam falſa perſuadendo deciperem, in accuſationem totius ipſius eloquentiæ pertexiſti, adhibens etiam teſtimonium aduerſus eam de Scripturis ſanctis, vbi dictum putas, Ex multa eloquentia non effugies peccatum: cùm dictū non ſit, ex multa eloquentia: ſed ex multiloquio. Multiloquium autem eſt ſuperflua locutio, vitium ſcilicet loquendi amore contractum. C Plerunque autem loqui amant, etiam qui neſciunt quid loquantur vel quomodo loquantur, ſiue ad ſanitatem ſententiarum, ſiue ad ipſum qui arte Grammatica diſcitur, integrum ſonum ordinemque verborum. Eloquentia verò facultas dicendi eſt, cōngruenter explicans quæ ſentimus: qua tunc vtendum eſt, cùm recta ſentimus. Hoc modo ea non vſi ſunt hæretici. Nam vtique ſi recta ſenſiſſent, nō ſolùm nihil mali, verùm & boni aliquid eſſet, quod eloquenter explicare potuiſſent. Fruſtrà igitur iſtorum exemplorum commemoratione accuſaſti eloquentiam. Neque enim propterea pro patria non eſt miles armandus, quia contra patriam nonnulli arma ſumpſerunt. Aut ideò vti non debent boni doctique medici ferramentis medicinalibus ad ſalutem, quia his ad perniciem etiam indocti peſſimique abutuntur. Quis enim neſcit, ſicuti vtilia vel inutilia fuerint ea quæ quæruntur: ita eloquentiam, hoc eſt, peritiam facultatemque dicendi ſic eſſe vtilem vel inutilem, vt fuerint vtilia vel non vtilia quæ dicūtur? quod nec te arbitror ignorare. D SED credo cùm me videres à nonnullis putari eloquentem, vt à me Lectoris auditoriſve ſtudium deterreres, accuſandam exiſtimaſti eloquen-

Eloquentiā Auguſtini Creſconius incuſat. Prouerb. 10. Multiloquium ab eloquentia differt. Eloquētia cur vtilis. CAP. II.

quentiam: vt iam quid dicerem non attenderet, quiſquis abs te perterritus tanquam eloquẽter me dicentem eo ipſo iam cauendum fugiendumque cenſeret. Vide ergo ne hoc quod feciſti ſit artis illius malæ, quã ſicut de Platone commemoraſti, nonnulli rectè iudicauerunt de ciuitate ac de humani generis ſocietate pellendam. Hæc non eſt eloquentia, quæ vtinam mihi ad explicanda ea quæ ſentio pro deſiderio proueniſſet, ſed quædã ſophiſtica & maligna profeſſio, quæ ſibi proponit, non ex animo, ſed ex contentione vel commodo pro omnibus, & contra omnia dicere. De

Eccl. 37.

hac ait ſancta Scriptura, Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt. Ab hac mihi videtur Paulus Apoſtolus iu-

2. Tim. 2.

uentutem Timothei prohibere, vbi ait, Noli verbis contendere: ad nihil enim vtile eſt niſi ad ſubuerſionem audientium. Et ne à facultate rectè dicendi eum prohibuiſſe putaretur, continuò ſubiecit, Satiſage teipſum probabilem operarium exhibẽdo, non erubeſcentem, verbum veritatis rectè tractantem. Nimirum itaque tibi hæc animi ſubrepſit affectio, quòd contradicendi ſtudio, (non quò ita ſentires, ſed quò à nobis intentionem diſcere volẽtium auerteres,) perhibuiſti nos eloquentes, & vituperaſti eloquentiam. Nam quomodo te hoc ex animo feciſſe credam, cùm ſciam quemadmodum prædicare ſoleatis eloquentiam Donati, Parmeniani, aliorumq́; veſtrorum: qua quid eſſet vtilius ſi tam largo flumine pro pace Chriſti, pro vnitate, veritate, charitate proflueret? Sed quid de aliis loquar? Tu de teipſo nónne aperuiſti, quàm non ex animo, ſed ex contentione vituperator fueris eloquentiæ: cùm & cętera quæ ſcripſiſti per eloquentiam ſuadere, & eandem ipſam eloquentiã eloquen-

CAP. III.

ter accuſare conatus es? NAM quod te dicis & arte dicendi imparem nobis, & exemplis legis Chriſtianæ penitus non inſtructum, quò pertinet obſecro? Nunquidnam te compuli contra mea ſcripta reſcribere: & ideò recuſantis & excuſantis hæc vox eſt? Si ergo penitus non inſtructus es, cur non potiùs taces, aut ita loqueris vt inſtitui te deſideres? Inſtare me dicis & prouocare ſemper, vt ad dignoſcendam veri quæſtionem mecum veſtri diſceptẽt: ſed veſtros prudentiùs ac patientiùs facere, qui in Eccleſia tantùm quæ in lege mandata ſunt populos docent, nec nobis reſpondere curant, ſcientes quia ſi lex diuina, & tot documenta legalium Scripturarum nobis quid ſit melius, quid verius, ſuadere non poſſunt, nunquam humana queat authoritas nos diſcuſſis erroribus ad veritatis regulam reuocare. Quid tibi ergo viſum eſt, vt aduerſus nos illis tacentibus tu loquaris? Nam ſi bene faciunt, cur non imitaris? ſi malè, cur laudas? Dicis quòd intoleranda arrogantia credam me ſolum terminare poſſe, quod aliis velut inexplicabile viſum, atque ideò iudici Deo dimiſſum eſt: cùm paulò ſuperiùs dixeris, hoc me velle finiri poſt tot annos, poſt tot iudices atque arbitros, quod apud principes tot diſceptantibus literatis ab vtriuſque partis Epiſcopis finiri non potuit. Certè ſolus hinc ſatago, certè ſolus quæſtionem iſtam finiri diſceptando deſidero? Puto enim ſi ſolos noſtros id conatos culpare voluiſſes, nõ etiam veſtros in eo conatos fuiſſe fatereris. Quia ergo illum conatum, illam voluntatem & inſtantiam ſaltẽ propter veſtros reprehendere iam non potes, nolo eſſe à tam bono opere alienus. Quid arguis? quid reprehendis? An inuides? Non hoc de re temerè credẽdum eſt.

CAP. IIII.

RESTAT ergo vt ſtudio contentionis hoc in me culpes, quod etiam in veſtris laudare compelleris. At enim quod inter tot ac tales finitum non eſt, intolerabilis arrogantia eſt per ſe ſolum finiri poſſe præſumere. Ne quæſo mihi ſoli hoc tribuendũ putes, plurimi ſumus, qui hoc vt finiatur, imò iam vt finitum eſſe innoteſcat, inſtamus. Illi enim dixerunt non

A eſſe finitum qui eidem fini conſentire noluerunt, eumq́; vobis occultauerunt, vt etiam vos eorum authoritate decepti finitum non eſſe credatis. Noſtri autem ex quo finitum eſt, nullo prorſus tempore vt ipſe finis innoteſceret ceſſauerunt, quomodo id publicè priuatimq́ue agere potuerunt, ne quiſquam in pernicioſiſſimo errore perſiſtens de ſegnitia circa ſe miniſtrorum Dei in vltimo iudicio quereretur. Non ergo nos olim finitam cauſam de integro volumus retractare, ſed quemadmodum finita ſit demonſtrare, propter eos maximè qui hoc neſciunt: vt cùm defenſores conuincuntur erroris, aut etiam ipſi correcti liberentur, aut certè ipſis confutatis, & in aperta pertinacia remanentibus, hi qui cupidiores ſunt veritatis quàm contentionis, videant quid ſequantur.

CAP. V. Semper prædicanda veritas.

NEQVE hoc fit ſine fructu, vt exiſtimas. Nam ſi poſſes videre quàm longè lateque Aphricam error iſte peruaſerit, & quàm pauca eius remanſerint quæ B nondum in pacem catholicam correcta tranſierunt, nullo modo aſſertorum Chriſtianæ pacis, & vnitatis infructuoſam & inanem arbitrareris inſtantiã: quamuis etiam ſi cui diligentia medicinæ huius impenſa non prodeſt, ſufficit ad rationem Deo reddendã quod non ceſſauit impendi. Sicut enim malignus ſuaſor peccati, etiamſi non perſuaſerit, meritò pœnam deceptoris incurrit: ita fidelis iuſtitiæ prædicator, etiamſi ab hominibus reſpuatur, abſit vt apud Deũ ſui officij mercede fraudetur. Res enim certa fit ad incertũ. Incertum autem dico, non præmium facientis, ſed animum audientis. Incertum eſt enim nobis vtrum aſſenſurus ſit cui veritas prædicatur, ſed certũ eſt etiam talibus veritatem prædicari oportere, & certum eſt fideliter eam prædicãtes dignam retributionem manere, ſiue ſuſcipiantur, ſiue ſpernantur, ſiue etiã propterea quælibet temporaliter aduerſa patiantur. Dominus dicit in Euangelio, Cùm ingreſſi fueritis, dici- Matth. 10.
C te, Pax huic domui: ſi digni fuerint qui ibi ſunt, requieſcet ſuper eos pax veſtra: ſi quò minus, ad vos reuertetur. Nũquid eos certos fecit, quòd eſſent eorum pacem ſuſcepturi, quibus eam prædicarent? certos tamen fecit vt eam ſine cunctatione prædicarent.

CAP. VI. 2. Tim. 2.

APOSTOLVS etiam Paulus, Seruum, inquit, Domini litigare non oportet, ſed eſſe mitem ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diuerſa ſentientes, ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis captiuati ab ipſo in ipſius voluntate. Intende quomodo quem noluit litigare, voluit tamen in modeſtia corripere diuerſa ſentientes, ne Dei ſeruus prohibitionem petulantiæ, occaſionem putaret eſſe pigritiæ. Verùm quia multi & ipſam correptionem quæ modeſtè fit, vel peccatis ſuis fauentes, vel quid reſpondeant non inuenientes, nec tamen veritati acquieſcentes, onerosè ac moleſtè ferunt, eos qui D ſecum ſedulò agunt, nec ab eorum conuincendo errore diſſimulant, litigioſos & contentioſos vocant. Falſitas enim quæ nudari, & redargui metuit, eorum vitiorum nomine quæ veritas damnat, diligentiam veritatis accuſat. Nunquid ideò tamen ab hac inſtantia deſiſtendum eſt? Vide quemadmodum Timotheum idem aſtringat Apoſtolus, ne propter homines quibus inſuauis eſt prædicatio veritatis, aliqua ei ſegnitia prædicandi ſubreperet. Teſtificor, inquit, coram Deo & Chriſto Ieſu, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, & per manifeſtationem & regnũ eius, prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, hortare, increpa, in omni longanimitate & doctrina. Quis hæc audiens ſi Deo fideliter ſeruit, ſi doloſus operarius non eſt, ab hac diligentia & inſtantia conquieſcat? Quis ſub tanta teſtificatione ſegnis eſſe audeat? Non itaque nobis obſtrepat in hac cauſa facun-

dia tua: prædicamus omninò in adiutorio Domini Dei noſtri Chriſtianę vnitatis vtilitatem, ſanctitatem, pietatem: prædicamus volẽtibus opportunè, renitentibus importunè, & quantis valemus viribus iſtam inter nos partemque Donati quæſtionem, & quibus poſſumus, olim finitam eſſe monſtramus.

CAP. VII. *Qui rectã doctr. impugnẽt.* AGNOSCANT in ſe contentioſæ animoſitatis nomẽ & crimen, qui vel peruicaci aſtutia præbẽt patrociniũ falſitati, vel inuida iactantia miniſtrant præconium veritati. Vtrunq; hoc contentioſorum genus 2.Tim. 2. Apoſtolus Paulus expreſſit. Illud primùm in Alexandro, de quo ait: Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit, reddet illi Dominus ſecundum opera eius, quem & tu deuita, valde enim reſtitit noſtris ſermo- Philip. 1. nibus. Hoc verò alterum in eis de quibus ait: Quidam quidem ex inuidia & contentione Chriſtum annunciant, non caſtè, exiſtimantes tribulationem ſuſcitari vinculis meis. Nam illi proculdubiò idipſum annunciabant quod Paulus, non tamen eo animo, non ea voluntate, non ex charitate, ſed ex inuidia, ſicut dixit, & ex contentione, volentes ſuperbo ſenſu in eadem ipſa annunciatione præcellere, & Apoſtolo Paulo anteponi. Quod ille non moleſtè ferẽs, imò etiam gaudens quod ab eis illud videbat prædicari, quod latiùs innoteſcere cupiebat: Quid enim, inquit, dum omni modo, ſiue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur? Neq; enim cordis ſui veritate, quia non ſyncera intentione, ſed æmula contentione, veritatem tamen, hoc eſt Chriſtum annunciabant. Tu igitur cùm iudex interiorum cordis noſtri eſſe non poſſis, tantũmodò verum veritati reſiſtamus, an eos qui veritati reſiſtunt reuincere cupiamus, aduerte. Nam proculdubiò ſi veritatem ſuademus, erroremq; refellimus, etiãſi non veritate proprię intẽtionis, ſed emolumentũ ſeculi huius humanamq; gloriam quærentes id agamus, gaudere debent dilectores veritatis, quia & hac occaſione veritas annunciatur, ſicut Apoſtolus qui dicit, & in hoc gaudebo. Si autem (quod Deo maximè notum eſt, & quod tibi etiam ipſi quantum eſt facultatis humanæ, ſi nobiſcum viueres, notum eſſe potuiſſet) pia ſolicitudine charitatis in huius diſpenſationis labore verſamur: puto nequaquã iuſtè reprehendi miniſterium noſtrum, ſi cõtra quoslibet aduerſarios veritatis feruenti ſpiritu pro veritate certemus.

CAP. VIII. *Et non audituris prædicandum.* NAM ſi contentioſus habetur à vobis vel animoſus paratorque rixarum, quiſquis cuiquam ſermonis altercationem vel inferre, vel referre curauerit, videte quid de ipſo Domino Ieſu Chriſto, eiuſque ſeruis prophetis & apoſtolis ſentiatis. Nempe enim Dominus ipſe filius Dei, nunquid cũ ſolis diſcipulis vel turbis qui in eum crediderunt, an non etiam cum inimicis tentantibus, obtrectantibus, maledicẽtibus habuit de veritate ſermonem? Nũquid eum etiam cum vna muliere de quæſtione orationis cõtra opinionem vel hæreſim Samaritanorum piguit diſputare? Sed illam, inquis, credituram eſſe pręſciebat. Quid toties aduer- *Etiã non audituris prædicãdũ.* ſus Iudæos, Phariſæos, Sadduceos, non ſolùm minimè credituros, verùm etiam maximè contradicturos & perſecuturos coràm in os eorum quàm multa locutus eſt? Nónne ab eis vltrò cùm voluit quod voluit inquiſiuit, vt eorũ illos reſponſione conuinceret? Nónne illis dolosè tentando quærentibus, cùm redargui obmuteſcerent, ſine vlla ambiguitate reſpondit? Quod cùm faceret, nullus ex his legitur ad eũ ſequẽdum fuiſſe conuerſus. Et vtiq; nouerat, quia præſcius erat, nihil ad eorum ſalutem cùm hæc ad eos vel in eos, vel aduerſus eos diceret, profuturum. Sed nos fortaſſe ſuo firmauit exemplo, qui futuram fidem perfidiámve hominũ prænoſcere non valemus: ne ſi quando nimium duris nimiumque peruerſis ſine fructu ſalutis eorũ locuti fuerimus, deficiamus & deſiſtamus

A ab inſtantia prędicandi, cùm inaniter piguerit laborare. Quid quòd etiam ipſum diabolũ, quẽ iam non ſolùm Deus, ſed ne homines quidem dubitare poſſunt, nullo modo ad iuſtitiam conuerſum iri, filius Dei tamen inſidiosè tentantẽ, & de Scripturis ſanctis quæ- Matt. 4. ſtionũ laqueos opponentem, de Scripturis ſanctis reſpondendo conuicit, nec iudicauit indignum cum ſatana Chriſtus de diuinis eloquiis habere colloquiũ: quid vtiq; præuidens, niſi quod Iudæis & diabolo nihil proderat, crediturìs gẽtibus profuturum? Prophetas etiam legimus miſſos ad homines tam inobedientes, vt Deus ipſe qui prophetas mittebat de his ad quos mittebat prædiceret, quod verbis eorũ obtemperaturi non eſſent. Omitto quòd Prophetico ſpiritu quo futura cernebant, etiam hoc vtique noſſe potuiſſent, quod eorum verba contempturi fuerant, quibus ea tamen vehementi inſtantia non tacebant. Apertiſſimè Dominus ad Ezechielem Prophetam dicit: Va- Ezech. 3.

B de & intra in domum Iſraël, & loquere verba mea ad ipſos, quia non ad populum ignotæ linguæ tu mitteris ad domum Iſraël, nec ad populos multos diuerſis aut grauibus linguis loquentes, quorum verba non poſſis audire: & ſi ad tales miſiſſem te, forſitan audiſſent te: domus autem Iſraël non audient te, quia nolũt audire me. Omnis enim domus Iſraël inquieto & duro corde eſt. Ego autem dedi faciem tuã fortem aduerſus faciem eorum, & certamen tuum confortabo aduerſus certamen eorum. Ecce mittitur Dei ſeruus, & eis loqui iubetur, qui eum non erant audituri, eo ipſo Dño qui mittebat & loqui iubebat prædicente quòd non erant audituri. Qua cauſa, cui bono, quo fructu, quóve effectu mittitur ad certamen prædicandæ veritatis aduerſus certaturos & nõ obedituros? Nũ quiſquam dicere audebit ſanctos Dei prophetas incidiſſe in opprobrium abs te mihi obiectum, cùm diceres: *Si tu ſcis rem de qua agitur à te finiri non poſſe, cur incaſſum*

C *laborem ſumis? cur inanem impendis operam? cur ſuperuacuè ac ſine fructu contendis? An non magnus error eſt, velle quod non valeas explicare, cùm & lex moneat dicens: Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Eccli. 3. Et iterum: *Homo animoſus parat lites, & vir iracundus* Prouer. 19. *exaggerat peccatum?* Ezechieli certè iſta non diceres, qui cum verbo Dei mittitur inferre certamen hominibus nõ obedituris, cõtra ſenſuris, contradicturis, cõtrafacturis. Nã ſi diceres, reſpõderet tibi fortaſſe, quod eiſdem Iudæis Apoſtoli reſponderunt: Cui obedire Actor. 5. oportet, Deo magis quàm hominibus? Hoc tibi etiam ipſe reſponderim. HIC ſi tu flagitaueris, vt CAP. IX. oſtendam vbi etiam mihi Deus præceperit id agere *Epiſcopi officiũ.* quod tu prohibes, memẽto apoſtolicas Epiſtolas non eis tantùm ſcriptas qui tempore illo quo ſcribebantur audiebant, ſed etiam nobis: non enim ob aliud in eccleſia recitantur. Attende etiam illud quod Apoſtolus ait: An vultis experimentum eius accipere qui 2.Cor.13.

D in me loquitur Chriſtus? & recole iam non quid Paulus, ſed quid per eum Chriſtus locutus ſit, quod paulò antè cõmemoraui, prædica verbum, inſta opportunè, 2 Tim. 4. importunè, &c. Attende etiam quemadmodũ ad Titũ cùm explicaret qualis eſſe epiſcopus debeat, etiam Tit. 1. perſeuerantẽ dixit eſſe oportere iuxta doctrinã fidelis verbi, vt potens ſit, inquit, & exhortari in doctrina ſana, & cõtradicentes redarguere. Sũt enim multi, non ſubditi, vaniloqui, & mentis ſeductores, maximè qui ex circumciſione ſunt, quos oportet refelli. Non ergo ſolos qui ex circumciſione ſunt, ſed eos maximè tales eſſe ait, oportere tamen in doctrina ſana redargui refelliq; ab epiſcopo vaniloquos & mentis ſeductores, indubitata præceptione firmauit. Vnde hoc etiã mihi iuſſum eſſe cognoſco: hoc pro viribus ago, huic operi quantũ ipſe qui iuſſit adiuuat, perſeueranter inſiſto. Quid obſtas, quid obſtrepis, cur prohibes, cur reprehendis?

CAP. X. Obiectio. hendis? Tibíne obedire oportet, an Deo? Nisi forte iſta quæ à me de Scripturis ſanctis documenta ꝓlata ſunt, ſic acipienda arbitraris, vt quod veſtros factitare laudaſti, in eccleſia tãtùm quæ in lege mandata ſunt populi doceãtur. Ibi enim forſitan putas corripiendos & conuincendos eſſe diuerſa ſentientes, vt vnuſquiſq; Doctor ſuorum tantummodò diſputando & prædicando emendet errorem. Si quid autem tale cum eis qui foris ſunt agere inſtiterit, tunc animoſus, tunc contentioſus vel litigioſus habendus ſit, quia & ipſe Ezechiel, inquis, & alij Prophetæ cum verbis Dei ad ſuum populum mittebantur, Iſraëlitæ ſcilicet ad Iſraëlitas.

CAP. XI. Solutio. Ad hæc quoq; tibi reſpondeo. Iam quidem ſuprà cõmemoraui, Dñm ipſum Ieſum qui ſe imitandum diſcipulis præbuit, non ſolùm Iudæis, verùm etiam Phariſæis, & Sadducæis, & Samaritanis, & ipſi diabolo principi omniũ fallaciarum & errorum aſſerere veritatem, & de lege reſpondere nõ dedignatum. Sed ne hoc Dño licuiſſe, ſeruis autem eius exiſtimes non licere, accipe quid in Actibus Apoſtolorum legatur: Act. 18. Iudæus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus genere deuenit Epheſum potens in Scripturis: hic catechizatus erat viã Domini, & feruens Spiritu loquebatur & docebat veriſſimè quæ iuxta Ieſum, ſciẽs ſolùm baptiſmum Ioãnis. Hic etiam cœpit fiducialiter agere in ſynagoga. Quem cũ audiſſent Aquila & Priſcilla, aſſumpſerunt eum, & certius illi expoſuerunt viam Dñi. Volente autem illo ire in Achaiam, exhortati fratres ſcripſerunt diſcipulis vt eum reciperent. Qui cùm veniſſet, multũ contulit his qui ibi crediderunt, vehementer enim Iudæos reuincebat publicè oſtendens per Scripturas eſſe Ieſum Chriſtũ. Quid de iſto dicis, quid ſentis? Nónne fortaſſe contẽtioſum & animoſum concitatoremq; rixarum criminaremini, niſi tanta libri ſancti autoritate premeremini?

CAP. XII. Etiam aliénis ingerenda veritas. An quia Iudæus in Chriſtũ crediderat, propterea Iudæos Chriſtianæ fidei reſiſtẽtes, & Ieſum negantes eſſe Chriſtum, publicè reuincere debebat: nos autem quia partis Donati nunquam fuimus, propterea partem Donati reſiſtentem Chriſtianæ vnitati reuincere non debemus? Nunquid Paulus Apoſtolus aliquando fuit cultor idolorum, aut aliquando fuit in hæreſi Epicureorum vel Stoicorum, cum quibus tamen eum nec puduit nec piguit de quæſtione Dei viui & veri habere ſermonẽ? Accipe quid de hac re in eodẽ libro Act. 17. ſcriptum ſit: Paulus autem cùm illos Athenis expectaret, iritabatur ſpiritu ſuo intra ſe, videns circa idola eſſe ciuitatem. Diſputabat igitur cum Iudæis in ſynagoga, & gentibus & colentibus, & in foro per omnem diem ad eos qui aderant. Quidam verò Epicureorum & Stoicorum philoſophorum conferebant cum illo, & quidam dicebant: Quidnam vult ſeminator verborum hic dicere? Alij verò, Peregrinorum dæmoniorũ videtur annunciator eſſe. Ecce Apoſtolus Paulus Stoicos & Epicureos, diuerſas, non ſolùm ab illo, verùm etiam inter ſe, aduerſasq; hæreſes ſecum conferre non reſpuit, nõ tantùm extra Eccleſiam, ſed extra ſynagogam diſputans cum eis: nec eorum conuitiis exterritus velut lites contentionesque declinans à prædicãda Chriſtiana veritate ceſſauit. Nã vide quid conſequẽter ſancta Scriptura teſtatur: Apprehẽſumq; eum, inquit, in Areopagum duxerunt, dicentes: Poſſumus ſcire quæ ſint hęc quæ à te dicuntur: Inſueta enim quędam affers in aures noſtras, volumus ergo ſcire quidnam velint hęc eſſe. Athenienſes autem & aduenę hoſpites ad nihil aliud vacabãt, quàm dicere noui aliquid aut audire. Stãs verò Paulus in medio Areopago dixit: Viri Athenienſes, per omnia ſuperſtitioſos vos video: perambulans enim & conſiderans ſimulachra veſtra, inueni etiam aram, in qua erat ſcriptum, A Ignoto Deo. Quem ergo ignorãtes colitis, hunc ego annuncio vobis: & cætera, quæ cõmemorare omnia longum eſt. Quod tamen ad quæſtionem quam nunc diſcutimus, ſufficit, attende obſecro te: Hebræum ex Hebræis Apoſtolum Chriſti ſtantem ac ſermocinantem, non in ſynagoga Iudæorum, neque in eccleſia Chriſtianorum, ſed in Areopago Athenienſium, hoc eſt, contẽtioſorum maximè impiorumq; Græcorum. Ibi enim loquaciſſimæ philoſophorum hæreſes extiterunt, quarum nonnullæ, ſicut ipſi qui hîc commemorati ſunt Stoici, magis de verborũ quàm de rerum aduerſitate confligunt, quod Apoſtolus prohibuit Timotheum, dicens ad nihil eſſe vtile, niſi ad ſubuerſionem audientiũ. 2 Tim. 2. Nam de his, vt noſti, Tullius ait: Verbi enim controuerſia iã diu torquet homines Græculos, contẽtionis cupidiores quàm veritatis. Lib. 1. de Orat. Hos tamẽ Paulus noſter alloquẽdos corrigendosq; ſuſcepit, nec ipſius loci nomine exterritus, quod ex Marte inditum ἄρης. B reſonat, quem Deum dicunt eſſe bellorum, ibi pacifica credituris intrepidus loquebatur, ibi ſpiritalibus accinctus armis pernicioſos expugnabat errores, nec contentioſos tanquam mitiſſimus, nec dialecticos tanquam ſimpliciſſimus formidabat.

CAP. XIII. Dialectica & eloquentia. Noſti enim quàm maximè apud Stoicos viguiſſe dialecticam, quãuis & ipſi Epicurei quos imperitia liberaliũ diſciplinarum non ſolũ non pudebat, verùm etiam delectabat, quaſdam diſputandi regulas quibus quiſque vſus minimè falleretur, ſe potiùs & tenere & docere iactabãt. Quid eſt enim aliud dialectica, quàm peritia diſputandi? quod ideò aperiendũ putaui, quia etiã ipſam mihi obiicere voluiſti, quaſi Chriſtianæ nõ congruat veritati, & ideò me doctores veſtri velut hominẽ dialecticũ meritò fugiendum potiùs & cauendum, quàm refellendũ reuincendumq; cenſuerunt. Dialecticam Creſconius Auguſtino pro crimine obiecit. Quod cùm tibi nõ perſuaſerint, nam te aduerſus nos etiã ſcribendo diſputare non piguit, tu tamen in me C dialecticã criminatus es, quò falleres imperitos, illosq; laudares qui diſputando mecum cõgredi noluerant. Sed tu videlicet non dialectica vteris cùm contra nos ſcribis. Vt quid te ergo in tantũ diſputandi periculum ꝓieciſti, cùm diſputare non noueris? Aut ſi noſti, cur dialecticus dialecticam criminaris, ita vel temerarius, vel ingratus, vt aut imperitiã qua vinceris non refrenes, aut doctrinam qua iuuaris accuſes? Inſpicio ſermonem tuum, iſtum ipſum quem ad me ſcripſiſti, video te quædam copioſè ornateq; explicare, hoc eſt, eloquenter, quædam verò ſubtiliter argureq; differere, hoc eſt, dialecticè, & tamen eloquentiã dialecticamq; reprehendis. Si noxia ſunt, quare hoc facis? ſi nõ ſunt, cur arguis? Sed ne etiam nos verbi controuerſia torqueat, cùm res ipſa intelligatur, minus laborãdum eſt quid hominibus eam vocare placuerit. Proinde ſi eloquens ille appellandus eſt, qui non ſolùm copioſè & ornatè, ſed etiam veraciter dicit: itemq; ſi dialecti- D cus ille appellandus eſt, qui nõ ſolũ ſubtiliter, ſed veraciter etiam differit, nec eloquẽs es, nec dialecticus: non quia ieiuna & inordinata eſt dictio tua, nec quia obtuſa & craſſa eſt diſputatio tua, ſed quia ipſa facundia atq; ſolertia ad defẽſionẽ abuteris falſitatis. Si aũt nõ in ſola veritate, ſed etiam cũ mala cauſa differitur vel neruoſè agitur, rectè poteſt eloquẽtia vel dialectica nominari, & eloquẽs es & dialecticus, quia & facũdè dicis vana, & acutè diſputas falſa. Sed de te videro.

CAP. XIIII. Paulus dialecticus. Stoici certè maximè dialectici fuerunt: cur Apoſtolus Paulus ne conferrent cum illo, non eos cautiſſimè deuitauit, & veſtros epiſcopos laudas, quòd nobiſcum velut cum dialecticis nolint habere ſermonem? Aut ſi & Paulus dialecticus erat, & ideò conferre cum Stoicis non timebat, quia non ſolùm acutè diſputabat ſicut & illi, ſed etiam veraciter, quòd non illi: iam caue ne cuiquam dialecticam

pro crimine obieceris, quã vſos Apoſtolos confiteris. Neque enim cùm hoc mihi obiicis, imperitia te falli puto, ſed fallere aſtutia. Nomen quippe Græcum eſt dialectica, quæ, ſi vſus admitteret, fortaſſe Latinè diſputatoria vocaretur, ſicut grãmaticam literaturam Latinè, viri vtriuſq; linguæ doctiſſimi appellauerunt. Sicut enim à literis denominata eſt grãmatica, quoniam Græcè grammata literæ dicuntur: ſic à diſputatione dialectica nomen accepit: quoniã diſputatio Græcè dialoge vel dialexis appellatur. Sicut aũt grammaticus à veterib. Latinè dictus eſt literator: ita Græcè dialecticus multò vſitatius & tolerabilius Latinè dicitur diſputator. Puto iam quòd Apoſtolum diſputatorem nõ neges, etiam ſi dialecticum neges. Improbare ergo in vocabulo Græco quod approbare cogeris in Latino, quid eſt aliud quàm indoctis prætentare fallaciam, doctis facere iniuriam? Aut ſi & diſputatorem Apoſtolũ negas, qui tam aſſiduè, tam egregiè diſputabat, nec Græcè noſti nec Latinè, vel quod eſt credibilius, & in verbo Græco fallis eos qui Græcè neſciunt, & in Latino qui nec Latinè ſciunt. Quid enim eſt, non dico imperitius, neq; enim tu iſta non noſti, ſed omninò fallacius, quàm cùm audias & legas tam multos multiplicesq; ſermones Apoſtoli aſſerẽtes veritatem, conuincentes falſitatem, negare, quòd ſoleat diſputare, cùm hoc fieri niſi diſputando non poſſit? Quod ſi hoc ab illo factitatũ fateris, quia fateri eius literis cogeris, non tamen has diſputationes, ſed ſermones vel epiſtolas appellandas eſſe contendis: quid ego tecũ ſic diutiùs agam, vt qui hæc ignorant, quem volunt noſtrum approbent, vel quem volunt improbent, de ipſis diuinis literis quibus neceſſe eſt cedas, hoc doceo, ipſa prorſus verba, ipſa rerum vocabula profero. Habes in hoc eodem teſtimonio, quod de Actibus apoſtolorum commemoraui, de ipſo Paulo ita poſitum: Diſputabat igitur cum Iudæis in ſynagoga (*Act. 17.*) & gentibus & colentibus in foro. Habes alio loco, quamuis cum populo Chriſtiano ageret congregatis in eccleſia fratribus, ita ſcriptum: (*Act. 20.*) Sedens verò quidam adoleſcens nomine Eutychus in feneſtra deductus ſomno graui diſputante Paulo. Habes etiam in libro Pſalmorum: Suauis ſit ei diſputatio mea. Habes & apud Eſaiam prophetam: Venite diſputemus, dicit Dominus. Et multis aliis diuinarum ſcripturarum locis lege vbi inueneris hoc verbum, & inſpice codices Græcos in eiſdem teſtimoniis ſanctarũ ſcripturarum; & videbis vnde ſit appellata dialectica: ne quod omnes iuſti etiam cùm Deo faciũt, quibus dictum eſt: Venite diſputemus, dicit Dominus, non imiteris ſapienti pietate, ſed inſulſa temeritate crimineris.

CAP. XV. Diſputare quid.

QVI enim diſputat, verum diſcernit à falſo. Quod qui non poſſunt, & tamen dialectici videri volũt, per inſidioſas interrogationes captant incautorum aſſenſiones, vt ex eorum reſponſionibus concludant, vnde illos vel in aperta falſitate deceptos rideant, vel occultam falſitatem deceptis perſuadeant, quam plerunque etiam ipſi exiſtimant veritatem. Qui autem verus diſputator eſt, id eſt, veritatis à falſitate diſcretor, primò id apud ſeipſum agit, ne non rectè diſcernens ipſe fallatur, quod niſi diuinitùs adiutus peragere non poteſt: deinde cùm id quod apud ſe egit ad alios docẽdos profert, intuetur primitùs quid iam certi nouerint, vt ex his eos adducat ad ea quæ non nouerant vel credere nolebant, oſtendens ea cõſequentia his quæ iam ſcientia vel fide retinebant: vt per ea vera de quibus ſe perſpiciunt conſentire, cogantur alia vera quæ negauerãt approbare: & ſic verum quod falſum antea putabatur, diſcernatur à falſo, cùm inuenitur conſentaneum illi vero quod iam antea tenebatur.

CAP. XVI. Rhetor & dialecticus qui differant.

HOC ille verus diſputator ſi latè diffuſeque faciat,

A eloquenter facit, alioq; cenſetur augeturq; vocabulo, vt dictor potiùs quàm diſputator vocetur: ſicut illum locum Apoſtolus copioſè dilatat atq; diffundit: In omnibus, inquit, (*2. Corinth. 6.*) commendantes noſmetipſos vt Dei miniſtros, in multa patiẽtia, in tribulationibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in benignitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iuſtitiæ dextrã & ſiniſtrã, per gloriã & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt ſeductores & veraces, vt qui ignoramur & cognoſcimur; quaſi morientes & ecce viuimus, vt coërciti & non mortificati, vt triſtes, ſemper autem gaudentes, ſicut egeni, multos autem ditantes, tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. Quid enim hoc ſtylo apoſtolico vberius & ornatius, id eſt, eloquentius inueneris? Si autem preſſè atq; conſtrictè, magis eum diſputatorem quàm dictorem appellare cõſueuerunt, B qualiter agit idem Apoſtolus de circumciſione & præputio patris Abraham, vel diſtinctione legis & gratiæ: Quod quidã non intelligentes, imò verò calumniantes, criminati ſunt eum dicere: Faciamus mala vt eueniant bona. (*Roman. 3.*) Siue autem ſit dictor ſiue diſputator, nec dictio ſine diſputatione eſt, cùm & in ipſa eloquentiæ latitudine veritas à falſitate diſcernitur: nec diſputatio poteſt eſſe ſine dictione, quando vtiq; verbis & lingua ipſa conſtrictio ſermonis exprimitur: ſiue illo vtatur perpetuo, ſiue interrogando cum eo cum quo agit, cogat reſpondere quod verum eſt, & ex hoc ad aliud verum quod quærebatur adducat, vbi maximè regnare dialectica dicitur.

CAP. XVII. Chriſtus dialecticus.

CVM enim quiſq; ſuis reſponſionibus vincitur, & ſi malè reſpondit, non habet quod imputet diſputatori, ſed ſibi: & ſi bene reſpondit, erubeſcit vlterius reſiſtere, non iam diſputatori ſed ſibi. In quo genere C Dominus cùm aduerſus Iudæos crebrò ageret, eoſq; illorum reſponſionibus captos concluſoſq; conuinceret, non vos audierant, nec à vobis conuitiari didicerant. Nam libẽtiùs & inuidioſiùs eum fortaſſe dialecticum quàm Samaritanum appellarent. Quomodo enim putas eos contortos atq; confuſos, cùm volentes eum capere in verbo, priores interrogauerunt, vtrùm liceret tributum reddere Cæſari, bicipiti videlicet complexione inſidiantes, (*Matth. 22.*) vt quodlibet eligens caperetur? Si licere reſponderet, tanquam reus eſſet aduerſus populum Dei: ſi autem diceret, non licere, tanquam Cæſaris aduerſarius perimeretur. Vbi ille nummum ſibi popoſcit oſtendi, & interrogauit cuius haberet imaginem & inſcriptionem: At illi cùm reſpondiſſent, Cæſaris (aperta enim veritas hoc eos reſpondere cogebat) cõtinuò Dominus eorum reſponſione colligatos ac captos trahens: Reddite, inquit, Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & Deo quæ Dei ſunt. Obſecro te, D illine fuerunt dialectici qui prætenſis interrogationis inſidiis decipiendo ſuperare moliti ſunt: an ille potiùs qui ex hoc ipſo quod interrogauerunt veram eorum reſponſionem prudentia interrogationis eliciens, illud verum quod ab eo putabant periculosè dici, ipſos compulit confiteri?

CAPVT XVIII.

SI illos dixeris fuiſſe dialecticos, quia doloſè, quia calũnioſè, quia malitioſè interrogãdo in verbo capere cupiebãt: tales enim etiam nos vultis videri: cur eis tamen Dominus reſpondit? cur eos vſque ad veritatis confeſſionẽ reddita ratione perduxit? Cur eis dixit: Quid me tentatis hypocritæ: & nõ addidit, dialectici? (*Matth. 22.*) Cur ſibi nummũ demonſtrari flagitauit, vt ſententiam ſuam veracẽ exprimeret etiã de ore fallacium, ac non potiùs ait: Abſcedite, neq; enim loquendũ eſt vobiſcũ qui captioſas interrogationes proponitis, qui dialecticè mecum agere vultis? Nihil tale dixit, nec aduerſus

captioſos interrogatores,& verborum noſtrorũ callidos captatores exemplũ tale nobis propoſuit, ſed vt eos potiùs etiá veritatis inimicos vigilanti interrogatione & inuicta ratione teſtimoniũ veritati perhibere cogamus. Hoc nobis faciant veſtri, ſi nos malitioſi & dialectici ſumus. An ſe timere indicant, ne hoc eis nos potiùs faciamus? Si autem Chriſtum dixeris dialecticum, laudabis dialecticam, quam mihi pro crimine obieceras.

CAP. XIX. Dialecticus quis.

QVOD ne facias, video quod fortaſſe dicturus ſis, nec illos nec illũ in ea ſermocinatione aliquid egiſſe dialecticè. Si ergo nec illi qui captioſè atq; inſidioſè ſermocinantur, vt in verbo decipiant eos cum quibus agunt, nec illi qui tales eorũ reſponſione cõuincunt, dialecticè agunt: dic nobis tandem quid ſit dialectica, & quantũ mali habeat, quantũ noceat, quàm fugienda ſit, doce. Cuius nomen inuidioſè ſubicis ignorantibus, crimen oſtẽde quærẽtibus. Non vis fateri quod dialecticè agat, qui homines auerſos à vero peritè recteq; interrogans, reſponſionibus eorũ adducit ad verum, ne dialecticè cum Iudæis etiam Chriſtum egiſſe fatearis. Item nõ vis illos agere dialecticè qui captioſis interrogationibus inſidiantes reſpondentem decipere moliuntur, ne & ibi oſtendatur ita cum Chriſto egiſſe Iudæos, quos tamen ille non declinauit tacendo, ſed potiùs loquẽdo ſuperauit: ac ſic cogaris fateri non rectè epiſcopos veſtros, quos doctos atq; ſapientes putas, etiam cum dialecticis nolle habere ſermonem, quo inuictá doceant veritatem. Video, magnos æſtus pateris quomodo definias dialecticum, vt nec peritus diſputator ſit; ne quod vituperaſti, laudare cogaris: nec inſidioſus verborũ captator, ne tibi dicatur, ſicut egit cum talibus Chriſtus, ſic agat cum iſto Chriſtianus. Proinde ſi placet iſta cura liberari, eũ defini eſſe dialecticum cum quo legis periti de parte Donati nolunt habere colloquium. Quid enim tibi aliud ſuggerendũ eſt homini obiiciẽti nobis dialecticã, & ideò prædicanti epiſcopos ſuos, quòd nobiſcum nolint habere ſermonem? Sed de Iudæis fortaſſe inuenis quid dicas, quamuis callidè atque verſutè dolos interrogationũ prætenderint, non eos fuiſſe dialecticos. De Stoicis certè dici poteſt nihil, qui non ſolùm dialectici fuerunt, ſed etiá cæteras philoſophorum ſectas in hac vel arte vel facultate vicerunt. Stoicus quippe, vt mecum recolis, fuit ille Chryſippus, de quo

Ciſnle ſcholaſt.

Academicus Carneades hãc habebat ſententiam, vt quando cum illo ſibi eſſet diſputandũ, elleboro purgandũ cor eſſe cenſeret: cæteros autem vel pranſus facilè ſuperaret. Si ergo nos libri Stoicorum dialecticè diſputare docuerunt, doctrinã Pauli contra nos proferant epiſcopi veſtri, ſecum tamen nos conferre patiantur, ſicut ipſos tunc Stoicos ille non repulit.

CAP. XX. Vſus dialecticæ.

HANC enim artem quam dialecticam vocãt, quæ nihil aliud docet quàm conſequentia demonſtrare, ſeu vera veris, ſeu falſa falſis, nunquã doctrina Chriſtiana formidat, ſicut eam in Stoicis non formidauit

Actor. 17.

Apoſtolus, quos ſecũ volentes cõferre non reſpuit. Et ipſa enim fatetur & verũ eſt, neminẽ diſputando ad concluſionẽ falſam conſequenter impelli, niſi prius conſenſerit falſis, quibus eadem concluſio velit nolit efficitur: ac per hoc qui cauet ne ſe loquente conſequantur falſa quæ non vult, volens falſa caueat quæ præcedunt. Si autem præcedentibus veris inhæſerit, quæcunque conſequentia perſpexerit quæ falſa exiſtimabat, vel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, ſi veritati eſt pacatiſſimæ amicior, quàm contentioſiſſimæ vanitati.

CAP. XXI. Exemplum.

PARVM egerim, niſi hoc quod dico in hac eadem quæ inter nos vertitur noſtra ſermocinatione mõſtrauerò. Ecce in ea ipſa quæſtione de baptiſmo tu propoſuiſti à me requirens, vbi te baptizari cõueniat, vtrum

A apud nos, an in parte Donati. Et quia intẽtio tua eſt in parte Donati, hominem potiùs baptizari oportere, hanc intẽtionem hinc ꝓbare conatus es, quod etiam nos eſſe illic baptiſmum non negamus. Vides certe id te agere voluiſſe, vt ex eo quod concedimus, ad id quod non concedebamus attrahamur, id eſt, vt quia concedimus eſſe illic baptiſmum, etiam illic eſſe hominem baptizandum concedere compellamur.

CAP. XXII. Collectio vitioſa.

CONSIDERA diligenter ſi eſt hoc conſequens, & tibi ipſe reſponde. Puto enim iam hoc ante oculos cõſtituto, cernis pro ingenij tui viuacitate, quàm non conſequentia pro conſequentibus colligas. Nam reuera dicimus baptiſmũ & illic eſſe, ſed non dicimus & prodeſſe, imò verò dicimus & obeſſe. Cùm autem quæritur vbi quiſq; debeat baptizari, credo propter illud quæri quod Dominus ait: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cœlorum. Ioan. 3.

Quia ergo propter hanc vtilitatẽ accipiendus eſt baptiſmus, cùm quæritur vbi accipiẽdus ſit, non quæritur vbi ſit, ſed vbi ad regnũ cœlorum adipiſcendum vtilis ſit. Sequeretur aũt etiam illic accipiendum eſſe vbicunq; eũ conſtat eſſe, ſi omnes qui habent aliquid boni, etiã bono ſuo habere docerẽtur. Cùm verò tam multi tam multa bona habeãt malo ſuo, quis non videat cùm quæritur vbi aliquid accipiendũ ſit, nõ quæri vbi ſit, ſed vbi ꝓſit? Quomodo enim ſi mihi concederes bonũ eſſe aurũ, concederes etiã latrones quoq; habere aurũ, non opinor velles vt ex his duobus conceſſis concluderẽ, eum qui habere aurũ velit, in latronũ ſocietate eſſe oportere: ita cùm & ego cõcedo bonum eſſe baptiſmum, concedo etiã Donatiſtas quoq; habere baptiſmum, non debet ex his duobus conceſſis quaſi ſequatur concludere, cum qui habere baptiſmum velit, in ſocietate Donatiſtarũ eſſe debere.

CAPVT XXIII. Non eadē omnibus proſunt.

IAM ex hoc etiam tibiipſi occurrere multa nõ dubito, quæ quãuis bona ſint, & ad vtile aliquid inſtituta, non omnibus tamen habentibus ſint vtilia, ſed tãtummodò bene vtentibus. Nam cum eadem luce & ſani oculi perfunduntur & saucij, iſtis adiumentũ eſt, illis tormentum. Idẽ cibus alias valetudines alit, alias lædit. Idem medicamentum hos curat, illos debilitat. Eadem arma alios muniunt, alios impediunt. Eadem veſtis aliis tegumento eſt, aliis implicamento. Sic & baptiſmus aliis valet ad regnum, aliis ad iudicium.

CAPVT XXIIII. Nec ſacramenta proſunt ſemper habentibus.

HIC video quid te poſſit mouere. Fortaſſe enim dicis, quòd in his omnibus nihil ſacramẽti cõmemorauerim: baptiſmus aũt ſanctum ſacramentum eſt, & ideò non eſſe conſequẽs, vt ſi de auro, de luce, de alimentis, armamẽtis, indumentis probari potuit, quòd aliis habẽtibus apta ſint, aliis incõuenientia, quamuis ſint bona & ad vtile aliquid inſtituta, continuò etiam baptiſmus aliis proſit, aliis obſit habentibus. Reſtat ergo adhuc requirere vtrum etiam illa bona quæ ad legem Dei pertinent, omnia omnibus habentibus D proſint. Hac quæſtione propoſita, intentio noſtra eſt, quòd nec ipſa omnia omnibus habentibus proſint. Hanc intentionẽ noſtram vide quemadmodum probemus ex conceſſionibus veſtris. Conceditis enim in omnibus credẽdũ eſſe Apoſtolo Paulo. Teneo vnum. Conceditis etiam eundem Apoſtolum dixiſſe: Bona eſt lex. His duobus conficitur, bonam eſſe legem, ſed legitimè vtentibus. Si ergo ea nõ legitimè vſus quiſq; fuerit, non ipſa ſit mala, ſed certè oberit malis. 1. Timoth. 1.

CAP. XXV.

FORTASSIS dices, neminem poſſe & in lege eſſe, & lege malè vti. Hoc ipſo enim quod contra legem viuit, non eſſe in lege monſtratur. Contrà ego dico, fieri poſſe vt quiſq; & in lege ſit, & non legitimè vtatur. Quod item veſtris conceſſionibus probo. Conceditis enim memoratum Apoſtolum teſtimonium poſuiſſe de Pſalmis aduerſus eos qui gloriabantur in lege, & viuebant contra legem: Sicut ſcriptum eſt, inquit, Roman. 3.

quit, quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligẽs, non eſt inquirens Deum: omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſq; ad vnum: ſepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendũ ſanguinem, contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis nõ cognouerunt, non eſt timor Dei ante oculos eorum. Et ne putarent hæc in eos dicta qui non erant in lege, continuò ſubiecit: Scimus autem, quoniam quæcunq; lex dicit, his qui in lege ſunt loquitur, vt omne os obſtruatur, & reus fiat omnis mundus Deo. Item alio loco dicit: Quid ergo dicimus? Lex peccatũ eſt? Abſit, ſed peccatum non cognoui niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnẽ concupiſcentiam. Item paulo pòſt: Peccatum, inquit, accepta occaſione per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonũ mihi operatum eſt mortem. Attendis quemadmodum lege laudata, eos qui in lege ſunt arguit, quòd ea malè vtendo per bonum habebant malum. Item ipſe Apoſtolus ſcientiam quandam ex lege quam & ſe habere dicebat & alios, ſine charitate tamen inutilem dicit & noxiam. De ſacrificiis, inquit, idolorum ſcimus quia omnes ſcientiã habemus: Scientia inflat, charitas verò ædificat. Proinde & iſta ſcientia quàuis ad legem Dei pertineat, ſi in aliquo ſine charitate fuerit, inflat & nocet. Quid? de ipſo corpore & ſanguine Domini vnico ſacrificio pro ſalute noſtra, quamuis ipſe Dominus dicat: Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam: nónne idem Apoſtolus docet etiam hoc pernicioſum malè vtentibus fieri, ait enim: Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini?

Pſal. 13. — *Rom. 7.* — *Exod. 20.* — *1. Cor. 8.* — *Sacrificium corporis & ſanguinis domini fit & cauſa c. 17. Ioan. 6.* — *1. Corinth. 11.*

CAP. XXVI. *Baptiſmum non omnib. prodeſſe.*

ECCE quemadmodum obſunt diuina & ſancta malè vtentibus, cur non hoc modo & baptiſmus? Cur non ita in bono baptiſmo nõ ſunt boni hæretici, quomodo in bona lege non ſunt boni Iudæi? Iam certè probaui concedentibus vobis, quandoquidem Paulo vos credere, & teſtimonia quæ de Scripturis poſui, Paulum dixiſſe conceditis. Iam ergo probaui conceſſionibus veſtris quædam etiam bona legitima, obeſſe tamen non legitimè habentibus & vtentibus. Cur nõ ita & baptiſmus quamuis bonus & legitimus, non tamen omnibus habentibus prodeſt? Tu tanquã certiſſimum & conſequentiſſimum cõcludebas, in parte Donati eſſe hominem baptizandum, quia nos etiam ibi eſſe concedimus baptiſmum: nec attendebas poſſe nos dicere, eſſe ibi quidem baptiſmum Chriſti iuſtum, ſanctum, & bonum, ſed pœnalem, contrarium, pernicioſum inimicis corporis Chriſti, quod eſt eccleſia, quæ ſecundum promiſſa diuina in omnibus gentibus dilatatur.

CAPVT XXVII. *Falſitas falſitatem trahit.*

NVNQVID hîc quid dicas inuenies, niſi non in eis bonis ad legem Dei pertinentibus deputandum eſſe baptiſmum, quæ poſſunt homines & habere & boni non eſſe, ſed ipſam quidem legem & ſciẽtiam & ſacrificiũ corporis & ſanguinis Chriſti talia bona eſſe quæ poſſint homines & habere & mali eſſe: baptiſmũ verò tale bonum eſſe, quod quiſquis habuerit, neceſſariò bonus ſit? Quod ſi dicere volueritis, falſum dicetis, & ideò quid aliud falſum conſequatur attende. Quod non ideò cõmemorabo vt ex illo tuo falſo ad alia falſa te adducam, ſed vt hoc conſequens cùm fal-

A ſum eſſe cognoueris, ab hoc te liberes, illud quod præcedit emendes. Quid ergo præcedit? ex vobis omnes qui habent bonum baptiſmum bonos eſſe, quod eſt falſum euidens. Quid conſequitur? bonos fuiſſe ſcilicet illos qui ſchiſmata faciebant, dicentes: Ego quidẽ ſum Pauli, ego autem Cephæ, ego aũt Chriſti. Quos arguens Apoſtolus ait: Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Sed falſum eſt quod iſti boni erant, exceptis eis qui dicebant, ego autem Chriſti: & tamen baptizati erant ſancto baptiſmo Chriſti. Hoc itaque falſum quare ſecutum eſt? Quia falſum præceſſit, omnes habentes bonum baptiſmũ bonos eſſe. Vtrunq; ergo reſpuatur, vtraq; ſententia corrigatur: vt quoniã manifeſtũ eſt iſtos qui ſchiſmata faciebãt bonos non fuiſſe, & tamẽ bono baptiſmo baptizatos fuiſſe: illud etiam manifeſtum fit, non omnes qui bonum habent baptiſmum bonos eſſe: ac per hoc non ideò tenemur B vt in parte Donati baptizandum eſſe aliquem concedamus, quia & partem Donati quã malam dicimus, bonum baptiſmum habere concedimus.

1. Corinth. 1.

CAPVT XXVIII. *† Legendum videtur non ſententio.* *Epheſ. 4.* *† aliàs dixi.*

RVRSVS vt ex ea conſenſione me ad id quod † conſentio detineres, poſuiſti ſcriptum eſſe: Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma, vna incorrupta & vera catholica eccleſia. Quæ omnia concedo, etſi aliquantò aliter ſcripta ſunt. Sed quid ad rem, cũ omnia ſicut † dixiſti iſta cõcedam? Verũ quod ex his conaris efficere, non efficitur, videlicet vt qui non ſunt in vna eccleſia, non poſſint habere vnum baptiſmum, quod omninò falſiſſimum eſt, & melius, quia & ipſe poſuiſti vnde te poſſim commemorare quod volo. Certè enim iſta propoſuiſti in conceſſionibus meis, ex quibus me adducas ad intentionem tuam, vnum Deum eſſe, vnã fidem, vnum baptiſmũ, vnam incorruptam & catholicam eccleſiam. Quæ cùm inter nos conueniãt, putas ex his illud quod non cõuenit poſſe mon- C ſtrari, apud eos qui non ſunt in hac vna eccleſia, hoc vnũ baptiſma eſſe non poſſe. Ego autem dico poſſe, ſi non mutatur, ſi hoc idem obſeruatur: nec ideò fieri vt non ſit vnũ baptiſma, quià eſt & apud illos qui in vna non ſunt eccleſia. Hoc autem probo ex his quę in eadem ſentẽtia poſuiſti de vno Deo & vna fide: inuenimus enim eundem Deum extra eccleſiã ab ignorantibus coli, nec ideò fieri vt non ipſe ſit Deus: & fidem qua creditur Chriſtũ eſſe filium Dei viui, inuenimus etiam eos qui non pertinent ad membra eccleſiæ cõfiteri, nec ideò fieri vt nõ ſit vna fides. Sic etiam cùm inuenimus eundem baptiſmum ab eis qui ſunt extra eccleſiam in baptizandis hominibus obſeruari, non ideò non eſſe ipſum baptiſmum exiſtimare debemus.

CAP. XXIX. *Non aliud baptiſmum, ſed idem huic vtile, illi mortale.*

FORTASSE ad hoc dicas, fieri non poſſe vt extra eccleſiam idem ipſe vnus Deus colatur, aut eadem fides qua confitemur Chriſtum filium Dei, vnde Petrus beatus eſt appellatus, etiam in eis qui non ſunt in D eccleſia, reperiatur. Hoc ergo reſtat vt probem. Habes in hoc ipſo beati Pauli ſermone quem ſuprà ex Actibus apoſtolorum cõmemoraui, cùm de Deo loqueretur, quia inſcriptum in ara inuenerat, Ignoto Deo, quem vos, inquit, ignorantes colitis, hunc ego annuncio vobis. Nunquid dixit, quia extra eccleſiam colitis, non eſt Deus ipſe quem colitis? ſed ait, Quem vos ignorãtes colitis, hunc ego annuncio vobis. Quid eis præſtare cupiens, niſi vt eundem Deum quẽ præter eccleſiam ignoranter atq; inutiliter colebant, in eccleſia ſapienter & ſalubriter colerent? Ita vobis & nos dicimus, quem baptiſmum vos ignorantes obſeruatis, eius † poteſtatem vobis nos annunciamus, non vt cùm ad nos veneritis alterum accipiatis, ſed vt eum qui iam apud vos erat vtiliter habeatis. De fide etiam Iacobus apoſtolus cùm loqueretur aduerſus eos qui ſibi quod crediderant ſufficere arbitraban-

Act. 17. — *† aliàs pacem.*

tur, & bene operari nolebant. Tu credis, inquit, quoniam vnus Deus eſt, bene facis, & dæmones credunt, & contremiſcunt. Nempe in vnitate eccleſiæ dæmones non ſunt, nec ideò tamen poſſumus dicere aliud eſſe quod credunt, cum & Domino Ieſu Chriſto dixerint, quid nobis & tibi eſt fili Dei? Vnde & Paulus apoſtolus, Si habeam, inquit, omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Non autem exiſtimo quenquam ita deſipere, vt credat ad eccleſiæ pertinere vnitatē eum, qui non habet charitatem. Sicut ergo Deus vnus colitur ignoranter etiam extra eccleſiam, nec ideò non eſt ipſe: & fides vna habetur ſine charitate etiam extra eccleſiam, nec ideò non eſt ipſa: ita & vnus baptiſmus habetur ignoranter & ſine charitate, etiam extra eccleſiam, nec ideò non eſt ipſe. Vnus enim Deus, vna fides, vnum baptiſma, vna incorrupta catholica eccleſia, nō in qua ſola vnus Deus colitur, ſed in qua ſola vnus Deus piè colitur: nec in qua ſola vna fides retinetur, ſed in qua ſola vna fides cum charitate retinetur: nec in qua ſola vnus baptiſmus habetur, ſed in qua ſola vnus baptiſmus ſalubriter habetur.

Iacob. 2. *Marc. 8.* *1. Corinth. 13.* *Epheſ. 4.*

CAP. XXX.

PROINDE vnum Deum, vnā fidem, vnum baptiſma, vnam incorruptam & catholicam eccleſiam nobis conſentientibus tu propoſuiſti, ſed non ſolùm ex his id quod volebas non effeciſti, verumetiam vt ex his quod volebamus te admoneremus, nos multū adiuuiſti. Vide ergo nos quàm probabilem rationem ſequamur, qui ea quæ ſchiſmatici vel hæretici corruperunt, cùm ad nos inde veniunt corrigimus: quæ verò ſicut acceperunt tenuerunt, agnoſcimus & probamus, ne commoti humanis vitiis vltra iuſtitiam faciamus vllam diuinis rebus iniuriam, cùm Apoſtolū videamus etiam in ara gentilium à quibus idola colebātur, Dei nomen inuentum cōfirmaſſe potiùs quàm negaſſe. Neque enim propterea immutandus vel improbandus eſt regius character in homine, ſi erroris ſui veniam & militandi ordinem à rege impetrauerit, quia eundem characterem quo ſibi ſatellites congregaret, deſertor infixit: aut propterea ſigna mutanda ſunt ouibus cùm Dominico gregi ſociantur, quia eis Dominicum ſignum fugitiuus ſeruus impreſſit.

Character.

CAPVT XXXI.

Ex aliorum exemplis.

QVOD ſi hæc tanquam decipientia formidatis, quia non ſunt eccleſiaſtica exempla (quanquam & de ouibus & de militibus datas eſſe in Scripturis ſimilitudines noueritis) propheticarum ſcripturarum, quæ dicuntur veteris Teſtamenti, volo aliquid dicere, quoniam in noui Teſtamenti libris nec à nobis nec à vobis rei huius inuenitur exemplum. Circumciſionem certè præputij in figura futuri baptiſmi Chriſti ab antiquis obſeruatam eſſe negare, vt arbitror, non audetis. Nunquid apud Samaritanos circumciſus, ſi fieri tunc vellet Iudæus, poſſet iterum circumcidi? Nónne illius hominis error corrigeretur, ſignaculum autem fidei agnitum probaretur? Et nunc ſunt quidam hæretici qui ſe Nazarenos vocant, à nonnullis autem Symmachiani appellātur, & circumciſionem habent Iudæorum & baptiſmum Chriſtianorum: ac per hoc quemadmodum ſi quis eorum ad Iudæos venerit, non poteſt iterum circumcidi: ſic cùm ad nos venerit, non debet iterum baptizari. Adhuc dicturi eſtis, aliud eſt circumciſio Iudæorū, aliud baptiſmus Chriſtianorum: ſed cùm illa vmbra fuerint huius veritatis, cur illa circumciſio & apud hæreticos Iudæorum eſſe potuit, iſte autem baptiſmus apud hæreticos Chriſtianorum nō poteſt eſſe? Proferte certè aliquē de Scripturis canonicis, quarum nobis eſt communis authoritas, ab hæreticis venientem denuò baptizatū: Nam quòd iuſſerunt apoſtoli quoſdam poſt Ioannis baptiſmum in Chriſto baptizari, longè alia cauſa eſt. Neq; enim Ioannes hæreticus fuit, amicus ille ſponſi, quo nemo ſurrexit maior in natis mulierum. Longè ergò alia cauſa eſt, alioquin ſi Paulus poſt Ioannem baptizauit, cùm ambo in vnitate Chriſti fuerint, quātò magis debēt epiſcopi veſtri, qui ſe in vnitate Chriſti eſſe dicunt, baptizare poſt collegas ſuos, in quibus collegis mores aliquos rectè reprehendunt, cùm hoc fecerit Paulus, qui nihil potuit in Ioanne reprehendere. Ergo illa alia cauſa eſt, alia ratio, de qua nunc diſſerere longum eſt, & in aliis opuſculis noſtris hinc multa iam diximus. Ab hæreticis ergo venientē probate in Scripturis canonicis denuò baptizatum. Nam & nos proferimus Petro dictum: Qui lotus eſt ſemel, non opus habet iterum lauari. Sed etiam vos dicitis, Petrus non fuerat apud hæreticos baptizatus. Proinde quia nec vos poteſtis proferre de Scripturis, quarū nobis communis eſt authoritas, ab hæreticis venientem denuò baptizatum, nec nos ita ſuſceptum: quantum ad hanc rem attinet, par nobis cauſa eſt.

Circumciſio in figura venturi baptiſmi ab antiquis obſeruata. *Nazareni & Symmachiani hæretici baptiſmo circumciſionem addebant.* *Ioan. 1.* *Matth. 11.* *Ioan. 13.*

CAPVT XXXII.

VERVM nos multa oſtendimus etiam ad legem Dei pertinentia eſſe apud eos qui non ſunt in eccleſia, quæ nemo veſtrum audet negare: ſed cur tale aliquid nolitis eſſe & baptiſmum, omninò nō video, nec vos poſſe demonſtrare confido. Sequimur ſanè nos in hac re etiam canonicarum authoritatē certiſſimam ſcripturarum. Neq; enim parui momenti habendum eſt, quòd cùm inter epiſcopos anterioris ætatis quàm eſſe inciperet pars Donati, iſta quæſtio fluctuaret, & varias haberet inter ſe collegarum ſalua vnitate, ſententias, hoc per vniuerſam catholicam quæ toto orbe diffunditur obſeruari placuit quod tenemus. Nam & vos profertis concilium Cypriani, quod aut non eſt factum, aut à cæteris vnitatis mēbris à quibus ille non diuiſus eſt, meritò ſuperatum. Neq; enim propterea ſumus epiſcopo Cypriano meliores, ſi tamen cenſuit hæreticos denuò baptizari, quia nos hoc rectè non facimus: ſicut nec Petro apoſtolo meliores ſumus, quia non cogimus gentes Iudaizare, quod ille feciſſe Paulo apoſtolo atteſtante & corrigente monſtratur, cùm ſimiliter inter apoſtolos de circumciſione quæſtio, ſicut poſtea de baptiſmo inter epiſcopos non parua difficultate nutaret.

Nicænum intelligit concilium. *Vide infrà lib. 2. cap. 31.* *Galat. 2.*

CAPVT XXXIII.

Eccleſiæ authoritas.

PROINDE quamuis huius rei certè de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, earūdem tamen ſcripturarum etiam in hac re à nobis tenetur veritas, cùm hoc facimus quod vniuerſæ iam placuit eccleſiæ, quā ipſarum ſcripturarum cōmendat authoritas, VT QVONIAM SANCTA SCRIPTVRA FALLERE NON POTEST, QVISQVIS FALLI METVIT, HVIVS OBSCVRITATE QVAESTIONIS, EANDEM ECCLESIAM DE ILLA CONSVLAT, QVAM SINE VLLA AMBIGVITATE SANCTA SCRIPTVRA DEMONSTRAT. Si autem dubitas quòd eccleſiā quæ per omnes gentes numeroſitate copioſiſſima dilatatur hæc ſancta Scriptura commendat: (neque enim ſi non dubitares, adhuc eſſes in parte Donati) multis & manifeſtiſſimis teſtimoniis ex eadē authoritate prolatis onerabo, vt ex tuis cōceſſionibus ſi nimium peruicax eſſe nolueris, ad hoc etiā perducaris, cùm prius oſtendero etiam epiſtolæ meæ, cui reſpondere à contrario voluiſti, nihil te quod ad veritatem pertineat reſpondere potuiſſe.

CAPVT XXXIIII.

Epilogus.

HOC interim ſatis ſit, quòd propter nimiam obſtinationem hominum multa dicēda arbitratus ſum, aduerſus eos qui cùm habeant principalem cauſam malam, ab ea diſcutienda præſcriptione volunt auertere iudices, cùm dicunt nullo modo ſibi loquendum eſſe nobiſcum. Probaui enim & de Scripturis ſanctis, & qua potui ratione perſpicua, nec eloquentiā quantamlibet, nec dialecticam qualemlibet metuendam eſſe aſſertoribus veritatis, quò minus aſſertores falſi-

tatis

tatis diſputando cum eis, & eos refellendo conuincant. Vbi etiam demonſtraui & illud quo te præter epiſtolam meam dixi eſſe permotū, quàm non ſit conſequens, vt ſi concedimus eſſe baptiſmū in parte Donati, ſimul etiam concedamus in eadem ſocietate quenquam baptizari oportere: quia ſicut bonam legem potuit habere reprobus populus Iudæorum, ſic bonum ſacramentum poteſt habere reproba ſocietas hæreticorum. Quid autem propriè detur in eccleſia quod præter illam omninò non datur, ſuo loco ſine difficultate monſtrabitur. Neq; enim rectè ageremus cum hæreticis quos habere baptiſmum confitemur, vt omni modo ad eccleſiam catholicam veniant, niſi veniendo acciperent aliquid quod nec alibi poſſint accipere: & quod niſi acceperint, fruſtrà & pernicioſè habeant quæcunque alia, quamuis bona & ad legem Dei pertinentia vbilibet accipere potuerunt. Hoc enim quicquid eſt quod ſecundum Scripturas certiſſimamq́ue rationem inueniri potuerit, non niſi in ſancta eccleſia vel dari vel accipi poſſe, hoc pertinebit ad fontem ſignatum, puteum aquę viuę, paradiſum cum fructu pomorum, cuius vt potuiſti mentionem feciſti. Sed quid illud ſit non te intellexiſſe oſtendiſti, quandoquidem hoc de viſibili baptiſmo dictum eſſe arbitraris: quod licet ſanctum ſit, neque vllo modo prætermittendum, quoniam ſacratiſſima ſignificatione præpollet, quàm multi eum tamen accipiant, non ſolùm boni qui ſecundum propoſitum vocati ſunt cōformes imaginis filij Dei, ſed etiam hi qui regnum Dei non poſſidebunt, in quibus ſicut dicit Apoſtolus, & ebrioſi & auari numerantur: puto quòd ſi pertinacia depoſita cogitaueris, verum me dicere, tibi ipſe facilè reſpondebis, vt non quæras fontem ſignatum & puteum aquæ viuæ, niſi quo hi qui diſplicent Deo diuinitùs non permittuntur accedere. Contuli, lege.

Cap. 21. — Infrà lib. 2. cap. 13. — 1. Corinth. 6.

LIBRI PRIMI FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM, LIBER II.

Cap. 1. Repetit antè dicta.

SVPERIORIS voluminis tam prolixo ſermone puto, quòd tandem aliquando perſuaſimus, non eſſe in hoc laudandos veſtros epiſcopos neque approbandos, quod de cauſa diſſenſionis quę noſtram communionem dirimit, nolunt nobiſcū habere colloquiū. Hac enim quaſi præſcriptione ſe in cauſa peſſima putant acutiſſimos, quam, niſi fallor, & veris certiſq; rationibus, & maximè diuinarum ſcripturarum exemplis penitus amputaui, quibus dilucidiſſimè docui, à ſanctis prædicatoribus atque aſſertoribus veritatis, etiam contra præſentes eius aduerſarios, nec tantùm qui ex eodem populo quo & illi fuerunt, verumetiam contra alienigenas & extraneos, & vnde præcipuè vanas formidines inijcitis imperitis, contra eos qui dialecticam maximè profiterentur, habitum fuiſſe ſermonem, ne contentioſiſſimus habeatur diligentiſſimus prædicator: & ne litigator putetur impiger diſputator, inſtans ſecundum præceptum Apoſtoli opportunè, importunè, vt doctrina ſana contradicentes redarguantur, vaniloqui refellantur, inquieti corripiantur, puſillanimes conſolentur, infirmi ſuſcipiantur, dum aduerſus omnes reſiſtentes, verbum ſalutis Euangelicæ cum patientia defenditur, ſine diffidentia prædicatur. Oſtendi etiam quàm non debeatis ideò putare apud vos eſſe hominem baptizandum, quia & nos conſentimus, quòd & haberi à vobis baptiſmus poſſit & dari: cùm & illud dicamus pernicio-

2. Timoth. 4. 2. Theſſ. 5.

A ſè haberi & pernicioſè dari, quoniam illa ſancta quibus vtique mali vti poſſint, quantò ſanctiora ſunt, tantò ab eis inutilius pœnaliuſque tractantur. Vnde cùm ad eccleſiam ſanctam veniunt, ipſi corrigendi ſunt: non à nobis illa violanda, quæ nec à malis mutata ſunt. Audi ergo Creſconi, dum breuiter & hoc demonſtro, nihil te dixiſſe per totam epiſtolam tuam quo refelleres meam, niſi fortè quòd me nomina deriuare vel declinare docuiſti, vt à Donato Donatianos potiùs quàm Donatiſtas dicere, quam tamen Græcam ſaltem declinationem eſſe concedis, videlicet quòd ita Donatiſtæ à Donato, vt Euāgeliſtæ ab Euangelio nominentur, quo te delectari dicis, vt veſtris Euangelium prædicantibus, à ſimili mutata ſit vocabuli declinatio. Vide ergo ne fortè ipſi priores hoc voluerint appellari, quia Donatum habēt pro Euangelio: nam ſic iſti à Donati, quomodo ſancti omnes nolunt ab Euangelij ſocietate diſcedere, & ideò de-
B lectantur vocari Donatiſtæ, ſicut Euangeliſtæ: tuque potiùs eis facias iniuriam, cùm ſcribis in Latino ſermone, non niſi Latinam regulam probans, Donatianos à Donato, ſicut ab Arrio & Nouato, Arrianos & Nouatianos velles vocari. Namque ego cùm ſciberem, iam à neſcio quibus propagatum ſonabat hoc nomen, neque id mutare curaui, cùm & hoc ad diſtinctionem quam volebam ſatis ſufficere exiſtimarem. Si enim Demoſthenes clariſſimus oratorum, quibus verborum tanta fuit cura, quanta rerum auctoribus noſtris, cùm tamen ei nonnullam locutionis inſolentiam obiecıſſet Æſchines, negauit ille in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ, illóne an illo verbo vſus fuerit, & an huc an illuc manū porrexerit: quantò minus nos laborare debemus de regulis deriuandorum nominum, quando ſiue hoc ſiue illud dicamus, intelligitur ſine ambiguitate quod dicimus, quorum non in expolitione ſermonis, ſed in demon-
C ſtratione veritatis eſt maior intentio. Si autem quiſquam noſtrorum primus flexit hoc nomē, nullo modo mihi videtur illud ſimile intuitus, quòd Euangeliſtæ ab Euangelio nuncupantur: ſed quia per Donatum non tantùm Carthaginis, qui hanc hæreſim maximè roboraſſe perhibetur: ſed etiam maiorem Donatum à Caſis nigris, qui altare contra altare in eadem ciuitate primus erexit, magnum ſcandalum factum eſt: ita fortaſſis à Donato Donatiſtas, vt ab ſcandalo ſcandaliſtas voluit appellare.

A Donato, ac Donatiani potiùs, quàm Donatiſtæ appellandi. — Oratione pro Cteſiphonte contra Aeſchinem. — Donati duo, alter Caſenſis Numida, alter Carthaginenſis.

Cap. II.

SED ego ea in re, in qua nihil cauſæ noſtræ minuitur, me facillimum præbeo, & quādo tecum ago, iam Donatianos voco: quando autem cum alijs, conſuetudinem potiùs ſequor quę his ſonis iure dominatur: tu tantùm memento me, cui tantam tribuiſti eloquentiam, nōdum noſſe nomina declinare, & nuncia veſtris ſecuritatem, ne iam timeant tanquam dialecticum, cui vides adhuc neceſſarium eſſe gramma-
D ticum. Quòd ſi diſciplina diſputandi, ſiue illam dialecticam velis appellare, ſiue quid aliud: ſatis tamen ſobriè docet, cū de re conſtat, non eſſe de nomine laborandū. Sicut non curo vtrū ea ipſa dialectica vocetur, curo tamē quantū valeo noſſe ac poſſe diſputare, hoc eſt, veritatem à falſitate in loquendo diſcernere; quia hoc niſi curauero, pernicioſè errabo: ita nō curo vtrū Donatiſtæ an Donatiani peritiùs & literatiùs declinemini; vtrū poſtremò à Donato, vel qui primus extra eccleſiā ſacrificauit, vel qui hanc diſſenſionē maximè roborauit: an à Maiorino qui primus contra Cæcilianum veſtræ partis epiſcopus ordinatus eſt, debeat vobis, quando loquimur, diſtinctionis cauſa indi vocabulum. Quòd tamen hæretici ſitis, & ideò ne decipiatis, cautiſſimè deuitandi, niſi diligenter demonſtrare curauero, non paruam negligentiæ culpam pro mei officij ſarcina incurram.

De re vbi conſtat, non eſt de nomine laborandum. — Prior Caſenſis fuit, poſterior Carthaginenſis.

Cap. III. Inter hæreſim & ſchiſma quid interſit.

Qvanqvam id quod inter nos accidit, ſchiſma potius quàm hæreſim cenſes appellari oportere, & quod rarò audere dialectici ſolent, etiam definitionibus iſta diſcernis, vbi quantum nos adiuues, ſatis demonſtrare nõ potero, niſi ex epiſtola tua inſeram verba tua, *Quid ſibi vult*, inquis, *quòd ais hæreticorum ſacrilegum errorem? Nam hæreſes nõ niſi inter diuerſa ſequentes fieri ſolent, nec hæreticus niſi contrariæ vel aliter interpretatæ religionis eſt cultor, vt ſunt Manichæi, Arriani, Marcionitæ, Nouatiani, cæteriq́ quorum inter ſe contra fidem Chriſtianam diuerſa ſententia ſtat. Inter nos, quibus idem Chriſtus natus, mortuus & reſurgens, vna religio, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum, ſchiſma factum, nõ hæreſis dicitur. Siquidem hæreſis eſt diuerſa ſequentium ſecta: ſchiſma verò eadem ſequentium ſeparatio. Quare & in hoc ſtudio criminandi quem tu incurris non vides errorem, cùm quod ſchiſma eſt hæreſim vocas.* Hæc nempe verba tua ſunt quæ poſui ex epiſtola tua.

Lib. 1. contra Petil. cap. 1.

Cap. IIII. Donatianos probat & hæreticos & ſchiſmaticos.

Iam nunc attende ſi pertinax non ſis, quàm facili compẽdio id quod inter nos agebatur, ipſe finieris. Si enim & nobis & vobis idem Chriſtus natus, mortuus ac reſurgens, vna religio, eadem ſacramẽta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum eſt, nónne rebaptizare peruerſum eſt? Tria namq; poſuiſti, quorum ſi vnum poſuiſſes, ſatis ſuperq; ſufficeret. Sed quaſi cõtra Donatianos fideliter ageres, ne quiſquã vel nimis acutus, id quod ſemel breuiterq; dixiſſes interpretari aliter conaretur, etiã obtuſis auribus & cordib. tuam curaſti immergere atq; inculcare ſententiam. *Vna*, inquis, *religio, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum*: & adhuc aduerſus inuicem laboramus? iam tandem aliquando cohibete diſſenſionem, finite litẽ, amate pacem. Quid reprobatis? Quid exufflatis? Quare rebaptizatis? Vna religio eſt, eadem ſacramẽta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum. Nam ſi vobis & nobis non eſt vnus baptiſmus, quomodo eſt vna religio? ſed tu dixiſti, vna religio: ergo & vnus baptiſmus. Quomodo ſunt eadem ſacramenta? ſed tu dixiſti eadem ſacramenta; idem ergo & baptiſmus. Item ſi nobis & vobis diuerſus eſt baptiſmus, quomodo nihil eſt in Chriſtiana obſeruatione diuerſum? Sed tu dixiſti nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum, non ergo diuerſus eſt & baptiſmus. Quæ cùm ita ſint, nos rectè quod vnum atq; idem neq; diuerſum eſt, nec improbamus, nec exufflamus, nec iteramus, ſed agnoſcimus, ſuſcipimus, acceptamus. Vos verò impiè quod vnum atq; idem neq; diuerſum eſt, diſſimulatis agnoſcere, ſuſcipere recuſatis, acceptare non vultis, ſed eligitis improbare, audetis exufflare, non metuitis iterare. Et cùm in hoc ipſo quòd ea quæ inter nos mutata non ſunt, nos ſuſcipimus, vos repellitis: nos ſi à vobis data ſunt, data iudicamus: vos ſi à nobis data ſunt, tanquam non data repetitis. Cùm tam diuerſa ſequamini, appellari vos hæreticos dedignamini. Attende diligenter quid dicas, & quid dicam. Tu certè definiſti & dixiſti, *Hæreſis eſt diuerſa ſequentium ſecta: ſchiſma verò eadem ſequentium ſeparatio.* Item tu dixiſti, nobis & vobis vnam eſſe religionem, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum. Quare ergo rebaptizas Chriſtianum, ego non rebaptizo? Diuerſa vtiq; ſequimur Quare te dici non vis hæreticum? puto quòd nõ paruo ſigno agnoſcamus hæreticos, qui cùm ſibi & nobis vnam religionem, eadem ſacramẽta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum eſſe fateantur, nolunt nos agnoſcere baptizatos. An tanta obſtinatione contenditis, tanta diſſenſione veritati reſiſtitis, vt à religione, à ſacramentis, à Chriſtiana obſeruatione baptiſmum ſeparetis? Quod ſi facitis, in eo eſtis hæretici, quòd ad religionem, ad ſacramenta, ad obſeruationẽ Chriſtianam A baptiſmum pertinere non vultis. Si autem nõ facitis, in eo eſtis hæretici, quòd eos qui vobiſcum habent vnam religionem, eadem ſacramẽta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum, cùm & baptiſmum ad religionem, ad ſacramenta, ad Chriſtianam obſeruationem pertinere fateamini; tamen rebaptizatis. Attende enim diligenter definitionem tuam in qua dixiſti, *Hæreſis eſt diuerſa ſequentium ſecta:* & vide vtrùm non diuerſum ſequamini, aut ſeparando baptiſmum à religioſa obſeruatione Chriſtianorum ſacramẽtorum, quibus eum nos inter magna coniungimus: aut eos cum quibus in vna religioſa obſeruatione Chriſtianorum ſacramentorum etiam baptiſmus vnus eſt, tamen rebaptizando, quod nos deteſtamur.

Cap. V. Vrget verba Creſconij.

Qvam vellem ſi poſſem, cùm aliquẽ deceptum ex noſtris fidelibus, veſtri nefandis interimendum inſidiis excipiunt, cùm apud nos iam baptizatum, nec cœpiſſe dicunt eſſe Chriſtianum, cùm tanquam pa- B ganum exufflant, cùm catechumenũ faciunt, vt præparent deinde retingendum vel potiùs extinguendum, repentè aliunde exiſtere, cum hac epiſtola tua, & hunc ipſum eius locum in mediis eorum auſibus recitando porrigere & exclamare, Quid facitis? Ecce audite, videte, legite, vna eſt nobis vobiſq; religio, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum: in cuius nomine iſte baptizatus ſit priùs interrogate, & tunc ſi alium meliorem in veſtro baptiſmo nominatis, date. Tunc illi fortaſſe ſi non ipſa rerum euidentia contremiſcerent, continuò conſilium ſuum magnum videlicet atque acutum proferrent & dicerent, Quis iſte ẽ nobis eſt cuius epiſtolam geris? Laicus noſter eſt, nobis vinceret, vincitur ſibi. Tum ego ſi adeſſem, conuerſus ad te dicerem, Tu ſaltem obſecro dic nobis quid iſti faciunt? Ecce apud nos baptizatum rebaptizare diſponunt: Certè † ergo nobis & vobis vna religio, eadem ſacramenta, nihil in Chri- C ſtiana obſeruatione diuerſum. An reſponderes, ſed Chriſti baptiſmus non eſt religio, non eſt ſacramentum, non eſt obſeruatio Chriſtiana? Auerterit Deus hanc à tua mente dementiã. Quid igitur mihi reſpõderes vrgẽti ac dicenti, Vna nobis vobiſq; religio eſt: quibus autem baptiſmus vnus non eſt, non eſt vna religio: ergo nobis vobiſq; vnus eſt baptiſmus. Eadem nobis & vobis ſacramenta ſunt: quibus autem baptiſmus idem non eſt, non ſunt eadem ſacramenta: ergo idem nobis & vobis eſt baptiſmus. Nihil eſt nobis & vobis in Chriſtiana obſeruatione diuerſum: quib. autem diuerſus eſt baptiſmus, nõ vtiq; nihil eſt in Chriſtiana obſeruatione diuerſum: non ergo nobis & vobis diuerſus eſt baptiſmus, Cur quod vnum eſt improbatur, cur quod idem eſt exufflatur, cur quod diuerſum non eſt iteratur?

† Ergo, [illegible]

Cap. VI.

Me ſic agente in præſentia, ſic inſtante, ad quas tergiuerſationes confugeretis? Videlicet contemne- D rent in epiſtola tua illi Grammaticos, tu accuſares in noſtra dialecticos, ſed veritas ex vtraq; ſuperaret hæreticos, hoc ſolùm in eis oſtendens à nobis eſſe diuerſum, quod cõſtat eſſe peruerſum: quia nos ſacramenta noſtra cognoſcimus, errorẽ alienum emendamus: vos autem eadem ſacramenta fatemini, quæ tãquam nulla ſint iteratis, magna diuerſitate reprobantes quod diuerſum non eſſe conceditis.

Cap. VII. Quid proprie ſchiſma.

Proinde quáuis inter ſchiſma & hæreſim magis eam diſtinctionẽ approbem, qua dicitur ſchiſma eſſe recens congregationis ex aliqua ſententiarum diuerſitate diſſenſio: (neq; enim & ſchiſma fieri poteſt niſi diuerſum aliquid ſequantur qui faciunt) hæreſis autem ſchiſma inueteratum: tamẽ quid hinc opus eſt ad laborẽ, cùm me tantùm adiuuent definitiones tuæ, vt ſi mihi & per alios veſtros concederetur, ſchiſmaticos vos libentius quàm hæreticos dicerem. Si enim

ſchiſma

ſchiſma faciunt quibus cum eis à quibus ſe diuidunt vna religio eſt, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum: hinc eſt veſtra rebaptizatio dänabilior, quia in vna religione, eiſdem ſacramentis, nihilo in Chriſtiana obſeruatione diuerſo, alius & diuerſus eſſe non poteſt baptiſmus. Sed quoniá nec nullum eſt nec aliquid paruum, quod diuerſum ſequimini cùm ab vnitatis vinculo ſeparati, etiam de repetitione baptiſmi diſſentitis à nobis: fit vt ſecundũ iſtam ipſam definitionem tuam qua dixiſti, *Hæreſis eſt autem diuerſa ſequentium ſecta*, & heretici ſitis, & victi appareatis. Hæretici quidem quòd non tantùm diuiſi, verùm & in rebaptizando diuerſum ſequimini. Victi autem, quia datum per nos baptiſmum tanquam non ipſum, vel tanquá nullum ſit iteratis, quod vnum atq; idem, nec diuerſum eſſe fatemini. Tua quippe verba ſunt quòd nobis vobiſq; ſit vna religio, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum.

CAP. VIII. *Donatiſtæ mutati tranſeunt.*

Quapropter ſi literis tuis pars Donati ſubſcriberet, ac deinde iſta quæ à me atq; à te dicta ſunt, ſine inſana pertinacia vel impudentia cogitaret, nihil vlterius aduerſus nos ſentiret & diceret. Sed quoniam tu es cui reſpondeo, iam puto quòd & ipſe videas, quàm non ſtudio criminandi, ſed pernicioſam redarguendi fallaciam dixerim Donatiſtarum hæreticorum ſacrilegum errorem. In quibus quatuor verbis ſiue nominibus, quia hoc vel tibi vel arti Grammaticæ placet, primum quod poſitum eſt Donatiſtarum corrigo & muto, & Donatianorũ dico, cętera verò tria quoniam veriſſima dicta eſſe iam, vt puto, ſentis, vos corrigite, vos mutate. Mutate inquam & corrigite Donatianorum vel quodlibet aliud vocandi ſitis, tamen hæreticorum ſacrilegum errorem: nam & hæretici eſtis, vel quòd in ſchiſmate inueterato remanſiſtis, vel ex tua definitione quòd de eccleſia, quæ corpus eſt Chriſti, vel de iteratione Chriſtiani baptiſmi diuerſum ſequimini. Et ſacrilegus error eſt non ſolùm à Chriſtiana vnitate ſeparatio, verùm etiam ſacramentorum, quæ ſecundum tuam confeſſionem vna atque eadem ſunt, violatio atq; reſciſſio. Quod ſi corrigitis & mutatis, quomodo tales vos ſuſcipimus quales eratis? Vnde inaniter tam multa locutus es, & cùm ſis ingenio tam acuto, conſuetudine audiendæ vanitatis obtunderis, vt videatur tibi quòd cùm ad nos à vobis tranſeunt, tales eos quales erant ſuſcipimus, quia in eis traditionem Chriſtianorum, quam nec alienati alienauerát, nec peruerſi peruerterant approbamus, quæ ſacramenta etiam tu, quamuis non talis quales nos ſumus, non potuiſti tamen niſi talia, nec ſic talia, quaſi alia ſimilia, ſed omninò eadem confiteri.

CAP. IX.

Obſecro te dic mihi, quomodo talis eſt qualis fuit qui veneratur eccleſiá quam blaſphemabat, qui tenet vnitaté quam non tenebat, qui habet charitatem quam non habebat, qui accipit pacé quá reſpuebat, qui approbat ſacramentum quod exũfflabat? An verò ita ſunt omnia falſis vera prępoſterata, vt non dicantur mutati, in quibus ea quæ diuerſa fuerant veritate corriguntur, & mutati dicantur, in quibus ea quę ſimilia vna eademq; fuerant, vanitate iterantur? Noli ergo vlterius in hac re, non tátùm carnaliter, verumetiam pueriliter ſapere, vt tales quales erant veſtros à nobis ſuſcipi exiſtimes: qui cõuerſione voluntatis ab errore ad veritatem, à diuiſione ad vnitatem, à diſſenſione ad pacem, ab inimicitiis ad charitaté, ab humana præſumptione ad diuinarum ſcripturarum authoritatem, nõ antè incipiunt eſſe noſtri quàm eſſe deſtiterint veſtri. Hæc cõuerſio voluntatis repentè mutauit, non ſolũ in telonio peccatorem, verumetiam in cruce latronem. Niſi putas quod Chriſtus in paradiſo ſecum eſſe voluiſſet cruentũ ſceleratumq; hominem, ſi non cordis illa cõuerſio continuò faceret innocẽtem,

Matth. 9. Luc. 23.

A vt eo die, ex eo loco, ex eo ligno tráſiret ad immortale fidei præmiũ, in quo exceperat mortis pro iniquitate ſupplicium. Sine enim ad malũ ſiue ad bonum paruo momẽto animus cõmutatur, ſed non ideo paruum eſt quod meretur. In ipſis corporalibus & tẽporalibus pœnis & beneficiis diu nutritam quamlibet ætatem vnus ictus interimit, & triginta & octo annorũ ægritudinem mox vt Dominus dignatus eſt iubere, ſanauit. Crede certè rebus, non verbis inanibus. Mutati ad nos veſtri tráſeunt, abſit vt ipſi ſint qui fuerunt. Quod vtiná & tu facias, & quàm verum ſit in te tibi credas. *Ioan. 5.*

CAP. X.

Magnvm aliquid tibi dicere viſus es, nominando Candidum Villaregienſem, & Donatũ Macomadienſem, qui ex veſtris epiſcopis etiá apud nos epiſcopi fuerunt, & probata vita ad honorabilis ſenilis ætatis meritũ peruenerunt: quaſi ſacraméta & inuocatio nominis Dei quæ fit apud vos, ipſa inimica ſit nobis, cùm & in eis qui extra eccleſiá ſunt, non ſit omninò
B niſi eccleſiæ. In qua quæſtione ſi meis verbis laborarem, tuis adiuuarer: Nam ſi extra eccleſiá nihil eccleſiaſticum poſſe eſſe ſentires, non ipſe dixiſſes, nobis & vobis vnam eſſe religioné, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum. Quib⁹ verbis tuis non in totũ conſentio. Chriſtiana quippe eccleſia caretis, Chriſtianá charitaté nõ habetis: Chriſtiana ſanè in vobis ſacraméta cognoſco, & in his illud quoq; diuerſum improbo ac reſpuo, quod cũ eadé etiá in ſchiſmate habeatis, eadem in catholicis exufflatis. Prorſus agnoſcit in vobis eccleſia cuncta quę ſua ſunt, nec ideò nõ ſunt eius, quia & apud vos inueniũtur. Apud vos quippe aliena ſunt, ſed cùm vos correctos recipit cuius ſunt, fiũt etiam ſalubriter veſtra, quæ pernicioſè habebatis aliena. Diſcordia vos poſſidet ſub titulo pacis. Ergo diſcordia pellatur, pax introducatur. Quid cauſæ eſt vt titulus deponatur? Epiſcopus eſt, inquis, epiſcopũ recipis: presbyter, presbyterũ. Poſſes & mihi
C hoc dicere, homo eſt, hominem recipis. Tam quippe in illo ſacramenta Chriſtiana, quàm membra humana cognoſco, nec curo per quẽ fuerint ſeminata, ſed à quo creata. Quibus ſi malè vti voluerit, eo ipſo malus ſit, quòd creatorem de bonis eius offendit. Si autem bene vti cœperit, ſe corriget, non illa mutabit.

CAP. XI.

Et de epiſcopis quidem vel clericis recipiendis alia quæſtio eſt. Quamuis enim cùm apud vos ordinãtur, non ſuper eos inuocetur nomen Donati, ſed Dei: tamẽ ita ſuſcipiuntur vt videtur paci & vtilitati eccleſiæ cõuenire. Neq; enim epiſcopi propter nos ſumus, ſed propter eos quibus verbum & ſacramentum Dominicũ miniſtramus: ac per hoc vt eorum ſine ſcandalo gubernádorum ſeſe neceſſitas tulerit, ita vel eſſe vel non eſſe debemus, quod non propter nos, ſed propter alios ſumus. Denique non nulli ſancta humilitate præditi viri, ꝓpter quædá in ſe offendicula, quibus piè religioſeq; mouebantur, Epiſcopatus officium non ſo-
D lùm ſine culpa, verumetiá cum laude poſuerũt. Nunquid ſic etiá Chriſtianum nomen & fidé laudabiliter, ac non potiùs damnabiliter ponerent? Sicut in accipiendis his rebus poſſunt eſſe iuſtæ cauſæ cur excuſet quiſq; fieri epiſcopus: nec tamen ſimiliter poteſt vlla cauſa eſſe iuſta cur quis excuſet fieri Chriſtianus. Quid ita, niſi quia ſine epiſcopatu vel clericatu ſalui eſſe poſſum⁹, ſine Chriſtiana verò religione nõ poſſumus?

Epiſcoporum officium laudabiliter interdum & recuſari, & ſuſceptum deponi.

CAP. XII. *Reſipiſcentes hæreticos quatenus in iiſdem honorũ gradibus recipi conueniat.*

Proinde veſtri epiſcopi ſeu quilibet clerici, quantum ad ipſa eccleſiaſtica officia pertinet, ſic in catholicam ſuſcepti ſunt vnitatem, quemadmodum expedire videbatur iis quorum ſaluti per eorum conſulebatur officium vel exercendum vel omittẽdum. Veruntamen etiam de ipſis qui & apud nos eoſdẽ adminiſtrauerunt honores: nunquid ſicut dicere potuiſti: Epiſcopus eſt, epiſcopum recipis, ita poteris dicere: hæreticus eſt, hæreticum recipis: aut ſchiſmaticus

eſt,

eſt, ſchiſmaticum recipis: aut Donatianus eſt, Donatianum recipis? His enim nominibus non gradus honoris à plebeia dignitate, ſed crimen erroris à catholica veritate diſtinguitur. Proinde illa tanquã eccleſiaſtica munera etiã in alienis inuēta, qui vos relinquendo ad nos tranſeundo noſtri fiunt, pro vtilitate populorũ, quibus hac diſpenſatione ſeruimus ſuſcipiũtur: illa verò vitioſa & propriè veſtra, ſanantur, corriguntur, mutantur: dum tamen ea ſacramenta ſine quibus homo non poteſt fieri Chriſtianus, etiã in hæreticis ſic tractentur, vt cùm ad eccleſiam veniunt, quod defuerit addatur, quod agnitũ fuerit approbetur: ne dũ nimis offendimur eis malis quæ contra eccleſiam pepererunt, perſequamur etiã bona quæ de eccleſia diſcedendo traxerunt. Nam etiam ramus fractus, ſi rurſus, ſicut ait Apoſtolus, inſerēdus ſit, radix ei redditur, non forma mutatur. *At enim quia noſtros*, inquis, *hæreticos & ſacrilegos vocas, quod nefariũ & inexpiabile crimen eſt, nunquid talibus ſine aliqua expiatione ignoſci debet aut poteſt? Cur ergo*, inquis, *non emaculas venientem? cur non primò abluis & emundas, & ſic tibi communicat?* Quid quòd ex his verbis tuis multò conuenientiùs alius dixerit, talibus tamen ignoſci nec debere nec poſſe: teq; tibipſi contraria locutũ eſſe monſtrauerit, vt ideò diceres cũ aliqua expiatione talibus ignoſcēdum, quia id quod obiicitur inexpiabile eſt. Quomodo ergo expiatur quod inexpiabile eſt? Quomodo ſperem te auditurum eſſe quod dico, qui tam in proximo non audis ipſe quod dicis, cùm tibi continuò contradicis cenſendo expiandũ quod inexpiabile dixeris? Nos autem ita veſtrũ dicimus hæreticum & ſacrilegum errorē, vt tamen inexpiabilem nō dicamus: alioquin fruſtrà vobiſcũ vt eo relicto correcti ad eccleſiã catholicam tranſeatis, quibus modis poſſumus agendum eſſe cēſuimus. Nec noſtro ſicut ſcribis verbo te vti arbitreris, quaſi hoc malum ſine venia & ſine medico eſſe dicamus, quod omninò non dicimus, quia & veniam merentur quos huius mali pœnituerit, & omnipotēs eſt medicus qui per Prophetam dicit: Si conuerſus fueris & ingemueris, tunc ſaluus eris. Quapropter ſi in aliquē fortè incidiſti, vel minùs in his rebus inſtructũ, vel minus quid loqueretur intuentem, quamuis eſſe cōmunionis catholicę videretur qui hoc tibi diceret, ipſe potiùs huius incōſiderati verbi veniã mercatur: ſicut tu qui cùm ſis tam liberaliter eruditus, & in arte verborũ non mediocriter doctus, minus tamen quid loquaris attēdens, expiandum cenſes quod inexpiabile dixeris: & quod eſt monſtroſius, ideo expiandũ, quia inexpiabile. Non eſt aũt catholicũ eos hortari, vt errore correcto ſalui fiant, quos inexpiabiliter atq; inſanabiliter aſſerimus errare. Sed ideò vobis nō videntur mundari, cùm ad nos à vobis tranſeunt, quia non denuò baptizantur: quaſi ſolo baptiſmo quem repeti non oportet cùm idem atq; vnus eſt, homines ab errore mundentur. Mundãtur & verbo veritatis ab illo qui ait, Iam vos mundi eſtis, ꝓpter verbũ quod locutus ſum vobis. Mundantur & ſacrificio cōtriti cordis ab illo de quo dictũ eſt: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritũ & humiliatũ Deus non ſpernit. Mundantur & eleemoſynis ab illo qui ait: Date eleemoſynã, & ecce omnia munda ſunt vobis. Mundãtur ipſa quæ ſupereminet omnib⁹ charitate ab illo qui per apoſtolũ Petrum dixit, Charitas cooperit multitudinem peccatorum: quæ vna ſi adſit, omnia illa rectè fiunt: ſi autē deſit illa, omnia fruſtra fiunt. Hæc verò vnde ſit, audi docentem Apoſtolum: Charitas, inquit, Dei diffuſa eſt in cordib⁹ noſtris per Spiritũ ſanctum qui datus eſt nobis. Vnde meritò creduntur qui extra eccleſiã baptiſmũ eccleſiæ perceperunt, non habere Spiritũ ſanctũ, niſi cùm ipſi eccleſię vinculo pacis per cōnexionē charitatis adhæreſcunt.

Marginal notes (left column): Rom. 11. — Ezech. 18. — Non ſolo baptiſmo peccata mundari. — Ioan. 15. — Pſalm. 50. — Luce 11. — 1. Pet. 4. — Roman. 5.

A I A M enim locus eſt vt oſtendã quod in primo libro diſtuleramus, quid in eccleſia quæ ſanctũ corpus eſt Chriſti ꝓpriè poſſit accipi, quod præter illam non poteſt accipi. De his enim qui ſchiſmata faciebant, idem Apoſtolus dicit: Animalis aũt homo non percipit ea quę ſunt ſpiritus Dei: primã ad Corinthios epiſtolã lege, & inuenies. Baptiſmus igitur ſacramentum eſt nouæ vitæ ac ſalutis æternæ: quem multi habent non ad vitã æternam, ſed ad pœnam æternam, nō bene vtētes tanto bono. Charitatem verò ſanctam quæ eſt vinculum perfectionis, nemo poteſt habere non bonus, nemo qui habet poteſt eſſe vel ſchiſmaticus vel hæreticus. Cùm ergo quiſq; ad eccleſiæ veniēs vnitatē, cùm eius mēbris veraciter copulatur accipiat Spiritũ ſanctum, per quē diffunditur charitas in cordibus noſtris, eademq; charitas cooperiat multitudinem peccatorũ, vt baptiſmum quem primũ habebat ad iudiciũ, habere iam mereatur ad præmiũ: quomo- B do cũ mundari negas, niſi quia omninò quæ ſit mundatio ſpiritalis ignoras? Non igitur ſicut conuiciaris, tanquam in aſylum Romuli veſtros nocentes recepimus, quos ciuitas Dei recipiendo efficit innocentes, cùm ad eandem veraci corde tranſierint, de qua eius conditor dicit, Non poteſt ciuitas abſcōdi ſuper mōtem conſtituta, non enim eã condidit qui fratrem ſuperbè occidit iratus, ſed qui fratres humiliter redemit occiſus. Hanc Spiritu ſancto mundante lætificat, de quo clamabat dicens, Si quis ſitit, veniat & bibat: non aquam viſibilem commendans quæ datur in baptiſmatis ſacramento, quam & boni & mali habere poſſint, quamuis ſine illa boni ſalui fieri non poſſunt. Quæ quamuis eccleſiæ ſit, tamē etiam foràs profluit, cùm & apud illos inuenitur qui ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: ſicut aqua in aliquo ex illis memorabilibus quatuor fluminibus negari non poteſt quòd ſit aqua paradiſi, quamuis non ſit in ſolo C paradiſo, quæ etiam extra inde manauit.

N O N ergo hanc aquam, ſed aquæ nomine inuiſibile Dei donũ ſanctum ſpiritum cōmendabat, dicēs: Si quis ſitit, veniat & bibat: ſicut euidenter Euangeliſta teſtatur adiungens: Hoc aũt dicebat de ſpiritu quē accepturi erant credentes in eum. Spiritus enim nondũ erat datus, quia Ieſus nondum fuerat clarificatus. Et vtiq; quantum ad ſacramentum attinet lauacri viſibilis, antequã eſſet reſurgendo clarificatus, iam baptizauerat plures quàm Ioannes, ſicut ipſum loquitur Euangeliũ. Vnde dicit diſcipulis ſuis: Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autē baptizabimini Spiritu ſancto, quem & accepturi eſtis non poſt multos dies hos vſq; ad Pentecoſten. Hic Spiritus ſanctus veniens in eos, tale ſignum primitus dedit, vt qui eũ acceperant, linguis omnium gentiũ loquerentur: quia portendebat eccleſiã per omnes gentes futurã, nec quenquam accepturum Spiritum ſanctũ, niſi qui eius vnitati co- D pularetur. Huius fontis largo atque inuiſibili flumine lætificat Deus ciuitatē ſuam, de qua Propheta prædixit, Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei. Ad hunc enim fontē nullus extraneus, quia nullus niſi vita æterna dignus, accedit. Hic eſt ꝓprius eccleſiæ Chriſti, cui tanto antè prophetatũ eſt, Fons aquæ tuæ ſit tibi ꝓprius; & nemo alienus cōmunicet tibi. De hac enim Eccleſia & de iſto fonte dicitur & in Cantico Canticorũ, Ortus cōcluſus, fons ſignatus, puteus aquę viuę.

H O C veſtri de viſibilis baptiſmatis ſacramento accipientes, tantùm errant vt res abſurdiſſimas fateri cogantur inuiti: quod ad illum ſcilicet fontem viuum, qui proprius eſt vnicæ columbæ, de quo dictum eſt: Nemo alienus communicet tibi: ad ortum concluſum puteumq; ſignatũ potuerit accedere Simon magus, quem legimus à Philippo baptizatum: potuerint accedere tot ficti, de quibus gemēs loquitur Cypria-

Marginal notes (right column): Cap. XIII. Cap. ultimum. — 1. Cor. 2. — Sola charitas extra Eccleſiam haberi non poteſt. — Matth. 5. — Ioan. 7. — Cap. XIIII. Spiritus ſanctus fons. — Ioan. 7. — Ioan. 4. — Actor. 1. — Actor. 2. — Pſalm. 45. — Prouerb. 5. — Cantic. 4. — Cap. XV. — Prouerb. 5. — Actor. 8.

pria-

Epiſtola ſeu ſer. de lapſis.

prianus, *Seculo verbis ſolis & non factis renunciantes*, tot etiá Epiſcopi auari, de quibus idem ipſe teſtatur. *Fundos inſidioſis fraudibus rapientes, vſuris multiplicantibus fœnus augentes.* Iſta quippe in baptizatis & baptizantibus viſibili baptiſmo reperiuntur. Ad illum tamen fonté proprium cui nemo cõmunicat alienus: ad illum fontem ſignatum, hoc eſt, ad Spiritus ſancti donum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris, nullus iſtorum niſi mutatus accedit, ita omninò mundandus, vt nõ ſit alienus, ſed ſit cæleſtis particeps pacis, ſanctæ ſocius vnitatis, plenus indiuiduæ charitatis, ciuis angelicæ ciuitatis. Ad hanc itaq; ciuitatem quiſquis hęreſis vel ſchiſmatis depoſito errore, correctis moribus, pia méte conuertitur, ſi iá ſacraméta geſtabat, quæ foras etiá ad indignos ꝓfluere potuerunt, hæc honorantur in eo, quia & in alienis nõ videntur aliena, ſed iam illo proprio cui nemo cõmunicat alienus, illo ſignato ſpiritus ſancti fonte mundatur, à quo apud vos etiam quiſquis cæteris moribus laudabilis fuerit, ſolo ſchiſmatis vel hæreſis crimine ſeparatur.

CAP. XVI.

CVM ergo veniunt ad nos veſtri, deſiſtentes eſſe veſtri, incipientes eſſe noſtri, accipiunt quod non habebant, & ſalubriter habere incipiũt, quod tanto pernicioſiùs, quanto indigniùs habebant. Accipiunt enim primitus ipſam Eccleſiam, & in ea pacem, charitatem, vnitatem per fontem eius proprium atq; inuiſibilem Spiritum ſanctum, ſine quibus vtique nullo dubitante interiſſent, quicquid aliud apud vos quod de eccleſia foràs trahi potuit habuiſſent: faciliore autem venia quod nõdum habuerunt accipiunt, quàm ſi habuiſſent, & tamen deſeruiſſent. Et hoc diſcernitur apud nos, vt aliter recipiantur qui catholicam reliquerunt, aliter qui ad illam primitus veniunt. Illos enim amplius grauat crimen deſertionis: hos autem non à ſe diruptum, ſed cognitum & retentum vinculum releuat vnitatis. Vnde fieri poteſt vt quos ſeductos rebaptizauerunt, ipſi pro eis pœniteńtibus Dominum deprecentur, ſi prius iſti conciliati, quàm illi reconciliati eccleſiæ fuerint. Sicut fieri poteſt, vt etiam cultores idolorum ſi quos fortè Chriſtianos ad idola ſeductos apoſtatas fecerint: ſi priores ſeductores facti fuerint Chriſtiani, & magnum aliquod meritũ in Eccleſia conſecuti, per ipſos illi quos deceperant redeát, per ipſos commendentur & reconcilientur Dño per quos dimiſerant Dñm. Quod enim valet ad mundanda ſacrilegia gentilium, rectè perceptum ſacramentum baptiſmatis; hoc valet ad mundanda ſacrilegia ſchiſmaticorum & hæreticorum, veraciter apprehenſa charitas vnitatis. Quamobrem ſicut ſeductores fidelium Chriſtianorum veniétes ad Chriſtum ſeductis redeuntibus præponũtur, vnde iſti & Epiſcopi fieri poſſunt, illi non poſſunt: ita mirari non debent decepti ab hæreticis quando ad catholicam redeunt, ſuos deceptores ſibi anteponi quando ad catholicam veniunt. Iſti namque excuſabilius petunt, quæ ſibi defuerunt, illi humilius repetunt quod fuerunt: iſtos honorabilius vbi nondum ſteterant aduocamus, illos ſuſpectius vnde lapſi fuerant reuocamus. Proinde iam peruides, vt opinor, non fruſtrà me dixiſſe Donatiſtarum, vel vt tu mauis Donatianorum, hereticorum ſacrilegum errorem, ſi & ab eccleſia catholica diſſentitis, & quæ vna atque eadem fatemini ſacramenta reſcinditis: nec tamen ſine venia vel inſanabiles eſtis miſericordiæ Dei, quia diſcordioſo errore depoſito, ad catholicam veritatem pacemq; conuerſi, per donum eius ꝓprium, hoc eſt, ſanctum eius ſpiritum, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, mundari ſanariq; poteritis: non vt deſtruátur in vobis Eccleſiæ ſacraméta, quæ aliena pernicioſè foris habebatis, ſed vt ea ipſa intus iam veſtra ſalubriter habeatis.

Aliter hæretici & ſchiſmatici, aliter pagani in eccleſiam recipiendi.

Vide epiſtol. 73. tom. 2.

Initio lib. 1. cap. 2. contra Petil.

CAP. XVII.

NVNC videamus quemadmodum oſtendas rectè

A dixiſſe Petilianum, vel quemlibet alium: *Conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis*: vbi ego dixi. *Quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaſſe maculoſa ſit, quomodo poterit accipientis abluere conſcientiam?* Tu contrà, non quid à te homine acuto, ſed quid à veſtris dicatur diu locutus es, quod totum breuiter ita dici poteſt: Conſcientia dantis attenditur, non ſecundum eius ſynceritatem, quæ in illa videri non poteſt, ſed ſecundum famam quæ de illa ſeu vera ſeu falſá eſt: quia videlicet eius eſt hominis, qui & ſi ſceleratus occultus ſit, ſufficit accipienti, quòd bonæ ſit exiſtimationis, nondum cognitus, nondum iudicatus, nondum ab Eccleſia ſeparatus. Vide, obſecro te, in quod præcipitium compulerit homines anguſtia non inueniendi quà exirent. Itáne dantis maculoſa conſcientia, conſcientiam poteſt accipientis abluere, ſi habeat famam bonam, & tantũ ad abluendum poterit, quantum bona, ſi bonam famam fallendo contraxerit? B Attendis quid dicatur, & vis iam prætereamus hunc locum, an hoc idem adhuc verſabo, vt diligentius cogaris attendere: Petilianus dixit, *Cõſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis*, Ego dixi, *Quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaſſe maculoſa ſit, quomodo poterit accipientis abluere cõſcientiam?* Tu vel potiùs veſtri dixerunt (nam tu vir talis quãdo iſta dixiſſes) quamuis habeat conſcientiam maculoſam, mihi tamen qui ab eo baptizor, quia latet & neſcio; ſufficit quòd ab eo accipio, cuius innocentem, quia in Eccleſia eſt, conſcientiam puto. *Nam ideo*, inquis, *conſcientiam dantis attendo, non vt quod fieri non poteſt, de latentibus iudicem, ſed vt ſi quid de illo in publica fama vel cõſcientia eſt, non ignorem. Propter hoc enim ab omnipotente Deo dictum eſt, Quæ nota ſunt, vobis: quæ occulta, mihi. Semper igitur attendo conſciétiam dantis, & quia ipſam non video, quid de ea in publico notum eſt, quæro: nec ad rem pertinet ſi aliud ſit in ſecreta conſcientia, aliud in publica fama. Sufficit enim ſciſſe, quia necdum eius à* C *quo accipio damnata conſcientia eſt.*

Excutitur dictum Petiliani. Conſcientia ſanctè dantis attenditur quæ abluat accipientis. Vide libr. 1. contra Petil. cap. 1.

CAPVT XVIII.

ECCE ipſa verba tua poſui quibus te dicere oſtéderem, quod meis verbis breuiter aperteque complexus ſum, quod ad hoc attendatur abluentis cõſcientia, vt quę de illâ fama ſit cognoſcatur. Non ergo ipſa attenditur homo bone, non ipſa attenditur quę videri non poteſt, ſed fama attenditur, quę etiam falſa eſſe poteſt, quod ipſe confiteris atque concedis. Nam & tu vidiſti maculoſam cõſcientiam non valere ad abluendum. Non ergo conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipiétis; ſed fama, qua putatur ſanctè dare, etiá qui ſanctè nõ dat & putatur abluere qui nõ abluit. Abluit ergo accipienté mali hominis fama bona, non ipſius dantis polluta conſcientia. Cur ergo dictum eſt, *Conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis*: niſi quia non abluit accipientis, ſi non eſt conſciétia ſanctè dantis? Si maculoſa & immunda D eſt, quid ergo tunc attenditur? Ipſa, inquis, attéditur, cùm fama eius attéditur. Et ſi bona eſt fama, nihil intereſt ad abluendum accipientem, etiá cùm eſt mala conſcientia, ſed abluit bona eius fama. Dic rogo te, cũ mala cõſcientia eſt, vera eſt bona fama eius an falſa? Proculdubio vtiq; falſa. Proinde cùm bona nõ eſt, & occulta eſt dátis conſciétia, quomodolibet eam tibi videaris attendere, ſecundum hanc ſententiá, non abluit accipientem, niſi dantis aut fama falſa aut polluta conſcientia. Vtrunq; inſanum eſt, ſi te talia delectant, tu elige quid ſit inſanius. Porrò quia veritas non admittit vt accipientis conſcientiam vel falſa fama dantis abluat vel polluta conſcientia: reſtat vt abs te etiam vnde abluatur accipiens, quando latet dantis maculoſa cõſcientia, requiramus, quod & ibi quęſiuimus: quoniá ſicut dicit Petilianus vel quilibet alius, conſentientibus vobis, cùm ſanctè dantis conſcientia

eſt,

eſt, id eſt, cùm bona & munda conſcienria eſt, abluit A accipientis cõſcientiam. Puto enim iam non te repetiturum atque dicturum, quòd impleat in abluendo vicem conſcientiæ bonæ eius falſa bona fama: ſufficit quòd hoc veſtros non te dicere aſſeruiſti. Illorum te pudeat, non etiam tui. Reſtat ergo vt tunc vel Deus vel quiſquam ſanctus angelus abluat. Quod ſi dixeritis, illa horrenda cõſequerur abſurditas, quam in illa (Lib. 1. contra Petil. cap. 6.) epiſtola mea cõmemoratam, non dico videre noluiſti, quia ꝑrſus nõ attigiſti, ſed tanto attentiùs acutiuſque vidiſti, quantò magis attingere timuiſti. Si enim hoc dicitis, quòd cùm ſanctus homo baptizat, ſancta eius cõſcientia diluit accipientis conſcientiã, cùm verò conſcientia dantis latenter immunda eſt, tũc Deus angelúſve abluit: cauete ne qui vobis hæc dicẽtibus credũt, occultos malos optent inuenire à quibus baptizentur, vt multo ſanctiùs ab ipſo Deo vel angelo eius abluãtur. Hanc abſurditatẽ vel deridendam vel deteſtandã cùm in verbis præcedentib' Petiliani perſpiceres, cõſequenter & à me in Epiſtola mea cõmemoratã, cautè tu quidẽ quaſi nihil horũ dixerim, rem tantam ſilendã putaſti, ſed confugiſti ad neſcio quid abſurdius, vt cũ maculoſa conſcientia dantis occulta eſt, & ideò non poteſt accipientis abluere, tunc falſa fama eius accipiens abluatur, & in eo veritatẽ falſitas operetur. Nũc i, & accuſa calũnioſe dialecticos quòd fugienda verſutia ſermonis efficiant, vt ſi falſum eſt, verũ ſit, ſi verũ eſt, falſum ſit. Ecce tale aliquid ipſe in ſacramẽta Chriſtianæ regenerationis immittis, imò peius magiſque fugiendũ. Illi enim non in ſua fraude nec in rerũ veritate, ſed in ꝑplexitate locutionis humanæ quędã verba dicunt tunc videri vera cùm falſa ſunt, tunc falſa cũ vera ſunt, quę cùm in diſputationẽ inciderint, animo diſcerni, etiãſi diſſolui ſermone nõ poſſunt. Tu verò non verbũ quodlibet, nec rẽ quamlibet, ſed ipſam qua in æternã vitã renaſcamur mundationẽ conſcientiæ verã fieri poſſe dicis in homine per famã falſam alienæ cõſcientiæ. Et ne tibi hoc tribuatur quia dialecticam didiciſti, veſtrorũ dicis hanc eſſe ſententiã, quibus non vt dialecticus, ſed planè vt hæreticus conſenſiſti. Per te igitur aut per veſtros hęc eſt magnifica inuẽta vel demõſtrata doctrina, Cũ ſanctè dãtis bona cõſciẽtia eſt, tũc ab ea fit bonus qui baptizatur, tũc arbor bona bonũ fructũ parit: (Matth. 7.) cùm verò conſciẽtia dãtis mala & occulta eſt, tũc eius quæ falſa eſt bona fama conſulitur; vt tunc à fallẽte accipiat homo baptiſmũ verũ, cùm de illo crediderit falſum: atq; ita ne deſit quæ fructũ pariat hæretici erroris, fit mater falſitas veritatis. Hoc ideò totũ tã execrabile, tã mirabiliter peruerſum & inſanũ †, ne quod Dei eſt Dei eſſe dicatur: vt quod à Deo ſumitur, hominib' tribuatur: ne qui dixit, *Cõſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis*, erraſſe videatur.

(† Deſideratur, aut tale quiddã ſubintelligendũ.)

CAP. XIX.

NOSTRI *hoc*, inquis, *de ſcripturis probant, quoniã Iudas traditor, antequã damnaretur, omnia ſicut Apoſtolus geſſit.* Quid hoc ad Petiliani ſententiã fixam atq; definitã, *Conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis?* niſi quòd & Iudas iſte nimiũ contra vos eſt, cùm verbis alienis inconſideratè ꝑlaris patrocinium pręberc conamini. Cũ enim Iudas ſicut Apoſt. baptizaret, quãdoquidem malus erat, quia fur erat, & ea quæ mittebantur in cõmiſſos ſibi loculos auferebat, non vtiq; cõſciẽtia eius attẽdebatur, ſed Deus & Chriſtus in quẽ credebatur. Neq; .n. & ipſius mali hominis falsò bona fama credẽtes & accipiẽtes abluebat, nec generabat in homine gratiã diuinæ veritatis falſitas humanæ opinionis. Et illud teſtimoniũ quod de Scripturis poſuiſti, Quæ manifeſta ſunt, vobis: quę aũt occulta ſunt, Dño Deo veſtrò: iſta verba redarguit atq; cõuincit. Si enim quæ occulta ſunt, Dño Deo relinquenda ſunt, quomodo conſciẽtia dantis nõ ſolũ mala, verumetiã bona, cùm occulta eſt attenditur, vt abluat accipiẽtis? Aut ſi ipſa cũ occulta eſt non attenditur, quid tunc accipiens iubetis attendat, vnde conſcientia eius abluatur?

CAP. XX.

EXPERGISCIMINI aliquãdo, nunc ſaltẽ dicite, attẽdat Deũ, qui timetis ne humiliemini, ſi nõ in homine, ſed in Dño gloriemini. Eſt, inquis, quod timeã: ſi enim cũ latet dantis conſcientia dixero, vt accipiẽs attendat Deũ, & ab illo tunc eius ablui conſcientiam confeſſus fuero, illa me horrẽda conſequitur abſurditas, ſanctiùs ablui homines cùm baptizatores habent occultos malos, quàm cũ manifeſtos bonos, ſi homo abluit quãdo dantis conſciẽtia bona eſt & manifeſta, Deus aũt quando mala & occulta. Dic ergo quod dicimus, quia hoc eſt verum, hoc ſanum, hoc catholicum, quòd Chriſtus mundat accipientium conſcientias, ſiue per bonos miniſtros baptiſmi ſui, ſiue per malos, quoniam de illo ſcriptum eſt, Chriſtus dilexit (Eph. 5.) eccleſiã, & ſeipſum tradidit pro ea, vt eã ſanctificaret, B mundans eam lauacro aquæ in verbo. *Tu, inquis, reſponde quomodo baptizent quos damnauit eccleſia?* Iam ergo receditur à verbis Petiliani, quoniam illo dicente, *Conſcientia ſanctè dantis attenditur quæ abluat accipientis:* cùm quærerem, quis abluat accipientis conſcientiam, quando polluta dantis occulta eſt, non mihi potuit reſpondere; tam enim contra veritatem dicitur, quod falſa eius fama poſſit abluere, quàm ſi hoc ipſa mala conſcientia poſſe diceretur.

CAP. XXI. Sacramenta ſunt & à malis.

SI autem quæris, quomodo baptizant quos damnauit Eccleſia? Reſpondeo ſic eos baptizare, quomodo baptizant quos damnauit Deus, antequam de illis quicquã iudicaret eccleſia. Qui enim mente peruerſa videtur intus eſſe cùm foris ſit, ab ipſo Chriſto iam iudicatus eſt. Ipſe quippe ait, Qui non credit, iam iudicatus eſt. (Ioan. 3.) Paulus aũt Apoſtolus dicit, Eccleſia ſubdita eſt Chriſto, (Epheſ. 5.) Non igitur debet eccleſia ſe Chriſto præponere, vt putet baptizare poſſe ab illo iudicatos, à ſe aũt iudicatos baptizare C non poſſe, cũ ille ſemper veraciter iudicet, Eccleſiaſtici aũt iudices ſicut homines plerunq; fallantur. Baptizãt ergo quantũ attinet ad viſibile miniſteriũ & boni & mali, inuiſibiliter aũt per eos ille baptizat, cuius eſt & viſibile baptiſma & inuiſibilis gratia. Tingere ergo poſſunt & boni & mali, abluere autem conſcientiam non niſi ille qui ſemper eſt bonus. Ac per hoc etiã neſciente Eccleſia ꝑpter malam pollutamq; conſcientiã damnati à Chriſto, iam in corpore Chriſti nõ ſunt quod eſt Eccleſia, quoniã non poteſt Chriſtus habere membra damnata: proinde & ipſi extra Eccleſiã baptizant. Omnia quippe iſta monſtra abſit omninò vt in mẽbris illius colũbæ vnicæ cõputentur: abſit vt intrare poſſint limites orti concluſi, cuius ille cuſtos eſt qui non poteſt falli. Qui tamen ſi confitẽtur & corriguntur, tunc intrãt, tunc mundantur, tunc in arboribus orti concluſi, tunc in mẽbris vnicæ colũbæ numerantur, nec tamẽ denuò baptizan- D tur. Ita & cùm ab hæreticis veniũt cũ ipſo baptiſmate, quod & foris habuerunt, ſed nõ & cũ ipſa mundatione quam intus accipiunt, vt quod defuit pręſtetur, quod aũt non mutatũ eſt approbetur.

CAP. XXII. Reſpondet ad obiectionem traditionis, thurificationis, & perſecutionis.

VESTRA, inquis, *per veſtros maiores traditionis & thurificationis, & per vos perſecutionis crimine damnata conſcientia eſt.* De traditoribus quidem & thurificatoribus qui fuerint qui hoc nefas admiſerint, non ſcripturis ſanctis ſed famæ hominum crediḋiſtis. Quæ ſi poteſt eſſe falſa bona de malis, cur non poſſit etiam mala de bonis? De perſecutione autem hoc tibi breuiter iterumque reſponderim, quod cùm reſpondiſſem Petiliano, refellere minimè valuiſtis. (Lib. 1. contra Petil. cap. 18. Matt. 3.) In ſcriptura quippe ſancta, quæ neminem fallit, area dicta eſt Eccleſia Dei: Dominumque ipſum cum ventilabro eſſe venturum & mundaturum aream ſuam, vt frumenta recondat in horreo, paleam verò comburat igni inextinguibili.

Aut

Aut ergo rectè paſſi eſtis perſecutionem, aut ſi modus
Chriſtianus exceſſus eſt, palea noſtra fecit, propter
quam non fuerat area Dominica deſerenda, ne quiſ-
quis ante tempus ventilationis ab area paleam refu-
geret, à frumento ſeparatus palea fieret. Tu aũt cùm
hoc non meum, ſed ſanctæ ſcripturæ teſtimonium re-
fellere conareris, nullam perſecutionem iuſtam eſſe
poſſe dixiſti: vbi ignoſcendũ tibi eſt neſcienti ſcriptu-
ras, vnde tibi venire poſſet in mentẽ quàm iuſta voce
Pſal. 100. ſit dictum, Detrahentem proximo ſuo occultè, hunc
perſequebar. Et ab ipſo Domino Ieſu Chriſto in ex-
Pſalm. 17. cellentiſſima prophetia, Perſequar inimicos meos, &
comprehendam illos, & non conuertar donec defi-
ciant. Et alia multa diuina teſtimonia quæ perſequi
longum eſt: ſi tamen non mihi propter hoc verbũ ca-
lumniaris, vt quoniam dixi, perſequi lõgum eſt, perſẽ-
cutorẽ me diuinorũ teſtimoniorum eſſe crimineris.

CAPVT XXIII. Pſal. 140. OPPONIS mihi verba ſcripturarum totiens de-
monſtrata quàm vos nihil adiuuent, *Oleum peccatoris
non impinguet caput meum*: cùm & apud vos eſſe ſaltem
occultos peccatores, negare nõ poſſis, qui tamen ba-
ptizant, nec in his verbis excepti ſunt. Non enim ait,
Oleũ manifeſti peccatoris: ſed abſolutè, oleũ pecca-
Hierem. 15. toris. Et, Facti ſunt mihi velut aqua mẽdax ſimulato-
ris occulti, cuius & falſa fama non habet fidẽ. Vbi mi-
ror prudentiã tuam quomodo tibi non videatur aqua
mendax ſimulatoris occulti, cuius & falſam famam
mundandæ alienæ cõſcientiæ ꝓdeſſe aliquid credidi-
ſti: niſi quia illud non dialecticũ, ſed plane ſophiſticũ,
quod in me fruſtra quaſi in dialectico reprehendiſti,
ſubuenire tibi arbitratus es: Si mentiris, verum dicis.
De hoc & ſimilibus Chryſippi ſophiſmatibus habes apud Ciceronem libr. 4. Academ. quæſt. Quid enim aliud conaris aſſerere, cũ homini tribuẽs
baptiſmum, quem Dei eſſe nõ vis agnoſcere, ideò di-
cis adulterum dare poſſe verum baptiſmum, quia ſe i-
pſum occultãdo caſtum eſſe mentitur. Itaq; tunc ve-
rum dicit in baptiſmo cùm mẽtitur in flagitio, & non
eſt aqua eius mendax quam eſſe vultis in Eccleſia ſe-
cundum promiſſionem tot prophetiarum toto ter-
rarum orbe diffuſam, cùm aquam mendacem nõ ba-
Hierem. 15. ptiſmum dixerit Hieremias, ſed mendaces homines
ſecundum intellectum qui manifeſtatus eſt in Apo-
Apocal. 17. calypſi, vbi interrogante Ioanne quid eſſent aquæ
illæ in viſione monſtratæ, populos eſſe reſponſum eſt.

CAPVT XXIIII. Libr. 2. contra Petil. cap. 9. Eccli. 34. DE illo verò teſtimonio quod ſcriptum eſt, Qui
baptizatur à mortuo, quid ꝓficit lauatio eius: quam
non intellexeris quod ego in illa Epiſtola poſui, quan-
tumq; me verbis tuis adiuueris, paululũ attẽde. Cùm
enim putaſſes à me mortuũ hoc loco intelligi culto-
rem idolorum, quaſi eos ſolos exceperim, qui bapti-
zare non poſſint, elegiſti quantũ potuiſti, repetito illo
de oleo teſtimonio quòd nullum peccatorem bapti-
Pſalm 140. zare voluerit, qui dixit, Oleum peccatoris non impin-
guabit caput meũ, non excipiendo aliquem peccato-
rem: vnde magis vos vrgemini, ſicut paulò antè mon-
ſtraui. Si enim nullus peccator exceptus eſt, proinde
baptizatos ab occultis malis cùm conuicti fuerint de-
nuò baptizate. Hic iam conaberis occultum excipere
peccatorem, quem ſancta ſcriptura non excepit. To-
tus igitur iſte veſter intellectus falſus à veritate con-
uincitur, cùm & veſtræ intentioni ſimiliter repugna-
re monſtretur. Neque enim hoc reuera de baptiſmo
in Pſalmo poſitũ eſt, ac non de aſſentatoris adulatio-
ne, quod ſuperiora verba ſatis indicant: nam tota ſen-
Pſalm. 140. tentia ita connectitur, Emendabit me iuſtus in miſe-
ricordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non
impinguabit caput meum. Maluit ergo contundi ca-
put ſuum ab arguente veraciter, quàm vngi à blan-
diente fallaciter; translatis verbis, oleo & vnctione le-
CAP. XXV. nitudinem ſignificans adulantis.

Libr. 2. contra Petil. cap 9. Eccli. 34. QVID autem ego in illa Epiſtola de hoc teſtimo-
nio ſenſerim, vbi dictũ eſt, Qui baptizatur à mortuo;
A ipſis ex ea repetitis verbis ſatis, quantũ opinor, oſten-
dam. Cùm enim diſſererem quid reſpondere debeat
ad iſta catholicus Chriſtianus, *cùm audierit*, inquam,
*Qui baptizatur à mortuo, non ei prodeſt lauatio eius: re-
ſpondebit, Viuit Chriſtus, & iam non moritur, & mors ei
vltrà non dominabitur: de quo dictum eſt, Ipſe eſt qui ba-* Rom. 6.
ptizat in Spiritu ſancto. Baptizantur autem à mortuis qui Ioan. 1.
*baptizãtur in idolorum templis. Non enim & ipſi à ſacer-
dotibus ſuis ſe accipere arbitrantur ſanctificationem quam
putant, ſed à dijs ſuis. Qui quoniam homines fuerunt, &
ita mortui ſunt, vt neq; ſuper terras neq; in requie ſancto-
rum viuant, verè ipſi à mortuis baptizantur.* Huculq; ex
Epiſtola mea verba ipſa tranſcripſi, in quibus iã per-
ſpicis, vt opinor, ſi nunc ſaltem diligenter attendis,
non me ipſos cultores mortuos appellaſſe, quamuis
alio modo etiam ipſi mortui ſint, ſed deos falſos quos
colunt, quia homines fuerunt, & ſicut homines de
corpore exierunt, nec reſurrexerunt, nec vitæ vllum
B meritũ quæ poſt hanc vitam promittitur habuerunt.
Ab ipſis ergo diis, qui baptizantur, ſicut dixi, verè à
mortuis baptizantur, id eſt, qui in eorum nomine ba-
ptizantur, quia & ipſi nõ in nomine ſacerdotũ ſuorũ,
ſed deorũ de quibus vana opinãtur, ſe ſanctificari pu-
tant: Chriſtus autem reſurrexit & viuit. Proinde qui
ab illo baptizatur, nõ ſolũ per bonum, verùm etiã per
malũ miniſtrum perditis moribus mortuũ, nõ à mor-
tuo baptizatur. Ab illo enim baptizatur, qui viuit in
æternũ, & de quo dictũ eſt in Euãgelio, quod etiam i-
bi cõmemoraui, Ipſe eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto.

HOC tu in Epiſtola mea, quantum indicant verba CAP. XXVI.
tua, non intellexiſti: nolo enim dicere, parum intelli-
gens fraudare voluiſti. Miror autem quòd verba illic
mea conſequentia non aduerteris, aut ab eis diſſimu-
landum putaueris. Paulo pòſt quippe ſubieci & dixi,
Nam ſi hoc loco mortuum intellexero peccatorem baptiza- Ibidem.
*torẽ, eadem illa conſequetur abſurditas, vt quiſquis etiam
C à latente impio fuerit baptizatus, tanquam à mortuo ba-
ptizatus inaniter lotus ſit. Non enim ait, Qui baptizatur
à mortuo manifeſto: ſed abſolutè dicit, à mortuo.* Hæc
manifeſtatio verborum illic meorum, quẽ de ſomno
vel potiùs de ipſa morte nõ excitaret? Et tamẽ te non
excitauit: & inſuper quod ego contrà Petilianum di-
xerã, quaſi cõtra me dicens vehementius etiã confir-
maſti: ſicut ſolent homines, iniectã ſagittam neſcien-
do excludere, altiùs etiã penituſq; defigere. Aſſeruiſti
enim mortuum nõ intelligendum niſi peccatorẽ ba-
ptiſtam, & nullum peccatorem excipiendum: & ideò
quod ego dicebam, contra te concluditur, nec occul-
tum excipi poſſe, vbi nullus excipitur. Rebaptizate i-
gitur eos quos ab occultis peccatoribus baptizatos eſ-
ſe conſtiterit, quibus poteſt viuentibus & ſcientibus
ſubueniri, vt eis ſolis nõ obſint, qui vel ignorantur vel
antè defuncti ſunt, vt manifeſtatis poſtea malis bapti-
zatoribus ſuis iam baptizari non poſſint: Baptizate, in-
D quam, prodito adultero atque damnato, quos ab eo
cùm lateret, baptizatos eſſe conſtiterit: à mortuo
quippe baptizati ſunt, omnemq́ue peccatorem ſine
vlla exceptione intelligendum eſſe dixiſti, qui bapti-
zare non poſſit, adiungendo teſtimonium de oleo
peccatoris. Tu dixiſti, tu ſcripſiſti, teipſum audi, lege
teipſum. Si omnis peccator tanquam mortuus non
poteſt baptizare, nec occultus poteſt. Non enim quia
occultus ideò viuus eſt, cùm multò profundiùs etiam
mendacio ſimulationis abſorptus ſit. Minus enim
mortuus diceretur, ſi ſaltem confiteretur. Sed fit in il-
lo quod alio loco ſcriptum eſt. A mortuo velut Eccli. 17.
qui non ſit, perit confeſſio. Ab iſto mortuo in tan-
ta mortis profunditate demerſo, quos baptizatos
eſſe claruerit, non rebaptizatis: & ab eis bapti-
zatos qui in vltimis terris nec Cæciliani, nec Ma-
iorini, nec Donati nomen audierunt, rebaptizare
ſi poſſi-

Eccl. 34. ſi poſſitis minimè dubitatis, obiicientes eis, Qui baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauatio eius? mortuos dicentes ad quos Aphrorum cadauerum, quorumlibet illa fuerint, nec aura potuit peruenire, & mortuum non putantes qui proprium poteſt occultare flagitiũ, cùm Scriptura clamet, A mortuo velut qui non ſit perit confeſſio. Itáne quia fictus eſt, mortuus non eſt? cùm magis propter ipſam fictionem carendo ſpiritu vitæ penitus expirauerit, iterum dicente Scriptura, Sanctus enim ſpiritus diſciplinæ fugiet fictum. Sap. 1. Adhuc defendite iſtos mortuos, & viuere dicite, vt & vos peius ipſa falſa defenſione moriamini. Mortui ſunt, inquis. Sed quid faceret qui baptizádus ad eos ignatus acceſſit? Nunc ergo faciat quando illo prodito ſe agnouit à mortuo baptizatum. Si enim cõſcientia propterea lædi non potuit, quia neſciuit, nũc incipit lædi quia ſciuit: velut ſi tunica de latrocinio neſciens veſtiretur, ex illo fit iniquitatis veſtis illa ex quo cognouerit, & ipſe iniquus niſi abiecerit: & qui neſciens vxorem duxerit alienam, ex illo fit adulter ex quo didicerit, niſi diſceſſerit. Abiiciat ergo & iſte baptiſmum, quem ſe à mortuo percepiſſe cognouit. Habet enim quod faciat adhuc, baptizari iterum poteſt. Poſtremò ſcierit neſcierit à mortuo baptizatus, quid ei prodeſt lauatio eius, ſtricta ſententia eſt, ſicut & tu ipſe clamas, neminem excepit, A mortuo, inquam, baptizatus eſt, nihil ei prodeſt lauatio eius. Mundate hominem baptizando qui viuitis, aut voſipſos potiùs ab hoc errore mundate, ne talia ſentiendo peccatis. Contendis enim velut aduerſus me, vt nullum exceptum dicas in eo quod ſcriptum eſt, Oleum peccatoris: & qui baptizatur à mortuo: nec te ſentis nodum quo ligatus es renitendo conſtringere, hoc enim ago, hoc inſto, hinc vos ad mutandam vanam peruerſámque ſententiam vrgenter impingo, vt in oleo peccatoris & mortui baptiſmo, nullus mortuus, nullus peccator exceptus ſit, ſicut tu pro me velut contra me loqueris: Ita enim nec occultus excipitur, quo euertitur omne quod loqueris, ac ſi rebaptizare coguntur qui te talia docuerunt, omnes quos ab occultis malis baptizatos in hac vita reperire potuerint.

Ignorantia quatenus excuſet.

Pſal. 140.

CAPVT XXVII.

QVID agis quò te conuertis, verba tua tibi recitãtur: Non ſolùm enim ea cùm dicerem non refelliſti, ſed neſciens quid meum elegeris aliis verbis tanquam tuum, hoc idem ipſe dixiſti, vt & diligentiùs audiri & conſiderari poſſet, ſcripſiſti vt tibi quotiẽs libuerit, recitetur. Audi ergo verba tua, nempe iſta ſunt: *Quod ſi idoli cultorem*, inquis, *tantùm tibi placet excipere, quid illud de quo dicitur, Nolo oleum peccatoris vngat caput meum: vtrúmne & hic peccator ille ſolus eſt, qui idolum colit, an quiſquis quod non licet committit? Quod ſi & peccatorem tãtùm cultorem idoli putas, Chriſtianus ergo ſi quid contra legem geſſerit, peccaſſe non dicitur? Quod ſi nihil dici ſtultiùs nec abſurdiùs poteſt, apertè prædictum eſt, vt non ſolus idoli cultor, ſed quiſquis peccator inter omnes homines fuerit, ius ſibi baptiſmatis non vſurpet.* Hæc certè quæ inſerui verba tua ſunt. Ego cultorem idoli nõ excepi, ſed ipſos deos eorum mortuos eſſe dixi, quorum à nullo baptizari aliquid prodeſt: ab ipſis enim diis ſibi baptizari videntur, in quorum nomine ſe mundari arbitrantur, tu autem nullum peccatorem excepiſti. Quod ſi hoc loco peccator & mortalis homo qui baptizat intelligendus eſt, nullum peccatorem excipiens, proculdubio nec occultum excepiſti. *Apertè*, inquis, *prædictum eſt, vt non ſolus idoli cultor, ſed quiſquis peccator inter omnes homines fuerit, ius ſibi baptiſmatis non vſurpet.* Audi ergo teipſum, *quiſquis peccator* dixiſti, nec manifeſtum nec occultum excepiſti. Proinde qua fronte cogunt baptizari poſt manifeſtum, qui nolunt poſt occultum, vbi aſſerunt neminem exceptum? Fuge ergo frater

A ab inſano intellectu ad ſanum, vt in hoc teſtimoniò de oleo peccatoris, ſicut ſuperiora eiuſdem Pſalmi verba præſcribunt, blandam lenitudinem fallaciam adulatoris intelligas. Ita enim & nullus erit exceptus, & non impinget in anguſtias inſuperabiles malus baptizator occultus. Sic & in alio teſtimonio, vbi dictũ eſt. Qui baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauatio eius: aut inſpice diligenter codices antiquos, & maximè græcos, ne fortè ipſa verba aliter conſcripta, ex præcedenti & conſequenti contextione ſermonis alium ſenſum intiment: aut certè mortuos intelligamus, ſicut dixi, in quorum nomine baptizantur idolorum cultores, vt ab illo quemque intelligas baptizatum, in cuius nomine ſe credit eſſe mundatum. Ita enim & illic nullus excipitur, nullus quippe mortuus Deus paganorum mundare poteſt credentes in ſe. Si autem hoc loco omnem hominem peccatorem intellexeris mortuum, tanta quæ non vis te ſequentur,

B vt ipſe quemadmodum viuas inuenire non poſſis, dicente Ioanne, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis nõ eſt; 1. Ioan. 1. vt omninò non inuenias hominem à quo baptizeris, ſi omnem peccatorem deuitare volueris.

CAPVT XXVIII.

QVANQVAM ſi prorſus mortuum non intelligeres niſi hæreticum vel ſchiſmaticum, vt quiſquis apud eos baptizatur à mortuo quid ei prodeſt lauatio eius, quod vides, quàm præcipiti præſumptione ſic accipiatur, ac ſi dictum ſit, qui baptizatur ab hæretico vel ſchiſmatico: nec ſic cõtra nos eſſet, qui fatemur nihil prodeſſe homini baptiſmum Chriſti, ſi apud hæreticos vel ſchiſmaticos baptizetur, eis ipſis tribuens baptiſmum quo baptizatur, ſed tunc ei prodeſſe incipere cùm tranſit ad corpus Chriſti, quod eſt eccleſia Dei viui. Tũc enim ſub eodem baptiſmo quod & foris Chriſti erat, ſed foris poſito nihil proderat, mundato proderit ab eo cuius membris inſertus eſt. Nec illam tuam

Aliquid deeſt.

C nimium ſeueram ſententiam formidabo, qua dixiſti, *Quiſquis peccator inter omnes homines fuerit, ius ſibi baptiſmatis non vſurpet*, niſi quia non inuenis quis veraciter dicat in oratione Dominica, Dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: niſi peccatorem ſe eſſe fateatur. Matth. 6. Vellem ſingulos interrogare qui baptizant apud vos, vtrum peccatores omninò non ſint: Poteſt enim quilibet eorum mihi reſpondere, Non ſum traditor, non ſum thurificator, non ſum adulter, non homicida, non idolorum cultor, non poſtremò hæreticus, non ſchiſmaticus: nõ ſum autem peccator, neſcio vtrum quiſquam vel hæretica ſuperbia reperiri poſſit qui audeat dicere, audeat cogitare: neſcio vtrum quiſquam tanto arrogantiæ tumore cæcetur, vt non dicam voce profiteatur, ſed vel apud ſeipſum tacitus arbitretur, non ſibi eſſe neceſſariam deprecationẽ, in qua dicimus Deo, Dimitte nobis debita noſtra. Neque enim pro eis de-

D bitis dimittendis rogamus, quæ ſemel in baptiſmo dimiſſa eſſe confidimus, ſed pro eis vtique ſine quibus humana fragilitas non eſt, quantumcunque in obſeruandis præceptis Dominicis vigilemus. Poſtremò ſuſcipiat qui voluerit huius impudentiæ frontem, & dicat, Non ſum peccator, ex quo mihi in baptiſmo cuncta dimiſſa ſunt, nullum in me peccatum poterit inueniri. Magis ego Ioanni credo, & multò fidentiùs reſpondeo: Teipſum decipis, & veritas in te non eſt. Neque hoc agit præceps & fallax iſta profeſſio, vt in te peccata non inueniantur, ſed vt quæ inueniuntur non dimittantur. Si ergo iam baptizatus es, vellem ſcire quem repereris qui cõtra Ioannem Apoſtolum diceret, peccatum nõ habeo. 1. Ioan. 1. Si enim talẽ quenquam reperire potuiſti, quomodo baptizatus es ab eo qui teipſum decipiebat, & in quo veritas non erat? Si autem qualiſcunque humilitatis non immemor peccatorem

Non eſt ergo in mentis contemptione(?) ſententia remanent, cui non conſentitur, peccatum.

torem ſe eſſe dicebat, quomodo ſibi ſecundum tuam ſententiam ius baptiſmatis vſurpabat? Tu enim dixiſti, tu etiam minimè ſcribere timuiſti, *vt quiſquis peccator inter omnes homines fuerit, ius ſibi baptiſmatis non vſurpet.* Si autem nondum baptizatus es, aut hanc vaniſſimam ſententiam corrige, aut à quibus baptizeris angelos quęre. Sed arbitremur te conuictum correxiſſe, quiſquis eo crimine quod noſtri obiiciunt, peccator inter omnes homines fuerit, ius ſibi baptiſmatis non vſurpet. Neque hoc contra nos eſt, quia ſi etiam talis vſurpauerit & dederit, non eum ſibi vſurpare debuiſſe dico, non autem dediſſe non dico. Ille verò qui accipit, ſi homo bonus ab homine malo, ſi fidelis à perfido, ſi pius ab impio, pernicioſum erit danti, non accipienti. Illud quippe ſanctum malè vtētem iudicat, benè accipiētem ſanctificat. Si autem & ille qui accipit, iniquè acceperit, nec ſic reſciſſum, ſed agnitum, quod per ſe oberat, correcto proderit ſacramentum.

CAPVT XXIX. *Sacramentum interdum danti nocet, accipienti prodeſt.*

SIC enim te putabo dixiſſe, non iam *quiſquis peccator* (quia niſi fallor, iam cernis quàm temerè dictū ſit) ſed peccator qualem noſtri deſcribunt, *quiſquis inter omnes homines fuerit, ius ſibi baptiſmatis non vſurpet*, quemadmodum ſcriptum eſt, Peccatori autem dicit Deus, vt quid tu enarras iuſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? *Pſal.49.* Et vt oſtēderet quali peccatori hoc diceret, ne omnes homines à prędicando verbo eius ſeſe abſtinerēt, qui nec ſentire audent, nec dicere ſe peccatores nō eſſe, ſequitur, eumq; deſcribit, Tu verò odiſti diſciplinam, & abieciſti ſermones meos poſt te: Os tuum abundauit malitia, & lingua tua amplexa eſt doloſitatem: Si videbas furem, concurrebas ei: & cùm adulteris portionem tuam ponebas: Sedens aduerſus fratrem tuum detrahebas, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum. Tali ergo peccatori dicit, Vt quid tu enarras iuſtificationes meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuū? Tanquam diceret, Fruſtra hoc facis quātum ad te attinet, non tibi prodeſt, hoc tibi ad iudiciū damnationis, non ad meritum ſalutis valebit. Veruntamen ſi etiam tali peccatore narrante iuſtificationes Dei, & aſſumente teſtamentum eius per os ſuum, illi qui ex eius ore audiunt, credant, faciant, proficiant, nónne illo reprobato laudabūtur, illo culpato iuſtificabūtur, illo damnato coronabuntur, quoniam curauerunt obedire Domino dicenti, *Matth.23.* Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Sicut ergo iſte peccator, ſi ius ſibi prædicandi teſtamēti diuini vſurpauerit, ſibi nihil prodeſt, audientibus autem & facientibus non ipſe, ſed quod prædicat prodeſt: ita & ille qui ius baptiſmatis ſibi vſurpare non debuit, ſibi nocet qui bonum malè vſurpauit, non ei qui bonum benè percepit.

CAPVT XXX.

VIDES non ſolùm te non potuiſſe refellere quod ego contra Petilianū dixi, ſed quāta luce veritatis modis omnibus refellatur quod contra me ipſe dixiſti, & adhuc pergis & dicis, *quòd cauſam noſtram non probā faciamus, & quodammodo peccatores nos eſſe fateamur; quoniam dum nobis obiicitur, ius baptiſmatis qua nobis licētia vendicemus; non de merito actuum, non de innocentia vitæ tractamus, ſed cuicunque licere dicimus.* Attende certè ex his quæ dicta ſunt, non cuicūque licere nos dicere, ſed ei pœnam eſſe qui ſanctum tractat illicitè; & eum eſſe corrigendum, non ſanctum quod illicitè tractat, illicitè reſcindendum: ſicut homines non legitimè lege vtentes corrigi volumus, non ipſam legem irritam ducimus: ſicut Dei teſtamentum illicitè per os ſuum aſſumentem reprehendimus, non ipſum teſtamentum negamus aut ſcindimus: nec ideo nos peccauiſſe confitemur, quia & in peccatore quod eſt ipſius improbamus, quod autem Dei eſt honoramus: quia in Deum credentem non ex occultis hominum pendere volu-

A mus, ſed in Domino gloriari de quo certus eſt, admonemus. Neque enim & Apoſtolus malæ ſuæ conſcientiæ diffidebat, ſed ſpem credentis poni nolebat in homine, & in Deo ſtabiliter collocabat, cū diceret, *1.Cor.3.* Neq; qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Non itaque nos dicētes quod ſcriptum eſt, Non nobis Domine non nobis, ſed nomini *Pſal.113.* tuo da gloriam: accuſamus noſtram conſcientiam, ſed vos in hominum moribus eorum ſpem qui baptizantur poni volentes, non agnoſcitis veſtram ſuperbiam.

CAPVT XXXI. *Reſpondet ad Cypriani authoritatem.*

QVID quòd etiam beati Cypriani mentionem facere audetis, velut ille author ſit veſtræ diuiſionis, tantus defenſor catholicæ vnitatis & pacis? Primo eſto in eccleſia, quàm conſtat tenuiſſe ac prædicaſſe Cyprianum, & tunc aude velut authorem ſententiæ tuæ nominare Cyprianum. Primo imitare pietatem humilitatemq; Cypriani, & tunc profer cōcilium Cypriani. B Nos enim nullam Cypriano facimus iniuriā, cùm eius quaſlibet literas, à canonica diuinarum ſcripturarū authoritate diſtinguimus. Neque enim ſine cauſa tam ſalubri vigilantia canon eccleſiaſticus conſtitutus eſt, ad quem certi Prophetarum & Apoſtolorum libri pertineant, quos omnino iudicare non audeamus, & ſecūdum quos de cæteris literis vel fidelium, vel infideliū liberè iudicemus. Proinde cùm dicat Apoſtolus, cuius epiſtolæ in authoritate canonica vigent, *Philip.3.* Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus, & ſi quid aliter ſapitis, id quoque vobis Deus reuelauit: quādiu aliter ſapuit Cyprianus, ſi ſcripta eius eſſe conſtat quæ pro vobis proferenda arbitramini, quamdiu ergo de hac re aliter ſapuit quàm veritas diligentiùs cōſiderata patefecit, donec ei Deus id quoque reuelaret, ineffabili laude charitatis vnitatem pacemq; catholicam etiam cum collegis ſuis, à quibus aliter ſapuit, non reliquit.

CAPVT XXXII. *Quomodo id ſancti Cypriani dicta, quàm aliorum doctorum accipienda ſint.*

VERBA eius ex epiſtola ad Iubaianum inſeruiſti li- C teris tuis, quibus ei placuiſſe mōſtrares baptizādos eos eſſe in eccleſia catholica, qui fuerint in hæreſi vel ſchiſmate baptizati. Ego huius epiſtolæ authoritate nō teneor, quia literas Cypriani nō vt canonicas habeo, ſed eas ex canonicis conſidero, & quod in eis diuinarū ſcripturarum authoritati congruit, cū laude eius accipio; quod autem non congruit, cum pace eius reſpuo. Ac per hoc ſi ea quæ commemoraſti, ab illo ad Iubaianū ſcripta de aliquo Apoſtolorum, vel Prophetarū canonico recitares, quod omnino contradicerē non haberem. Nunc verò quoniam canonicū non eſt quod recitas, ea libertate ad quam nos vocauit Dñs, *Galat.5.* eius viri cuius laudem conſequi non valeo, cuius multis literis *Cyprianus commendatur.* mea ſcripta non comparo, cuius ingenium diligo; cuius ore delector, cuius charitatem miror, cuius martyrium veneror, hoc quod aliter ſapuit, non accipio. Nō accipio, inquam, quod de baptizandis hæreticis & ſchiſmaticis beatus Cyprianus ſenſit, quia hoc eccleſia nō D accipit, pro qua beatus Cyprianus ſanguinē fudit. Sed quia dicitis eum pro hac ſententia legalia documenta firmaſſe, quanquam non ille documēta legalia firmare potuit, ſed eis potius quæcunque rectè ſenſit ille firmauit: relinque ergo ſcripta Cypriani, & ea ipſa legalia documenta quibus eum dicis vſum eſſe, cōmemora. Si ea nōn demōſtrauero noſtram cauſam adiuuare, viciſti. Quapropter ita hoc Cypriani nō accipio, quāuis inferior incōparabiliter Cypriano, ſicut illud apoſtoli Petri quòd gētes Iudaizare cogebat, nec accipio, *Galat.2.* nec facio, quamuis inferior incomparabiliter Petro. Vos autem qui ſcripta Cypriani nobis tāquam firmamenta canonicæ authoritatis opponitis, quicquid de Cypriano contra vos proferre potuerimus, neceſſe eſt cedatis, & iuſtum eſt vt victi taceatis, ac vos aliquando ab errore pernicioſiſſimæ diſſenſionis ad vnitatem catholicam conuertatis.

CAPVT XXXIII. *Cyprianus excuſat.*

VNDE ne longum faciam, ex hac ipſa epiſtola ad Iubaia-

Iubaianum, attende quid ingerã, quod veſtrum euertat & abſumat errorem. Cùm enim perſuadere conaretur vel ſanctus Cyprianus, vel quicunque illam ſcripſit epiſtolam, hæreticos ad eccleſiam venientes baptizari oportere, quòd videlicet baptiſmus nullus deputãdus eſſet quem foris apud hæreticos accepiſſent, oppoſuit ſibi quæſtionem & ait: *Sed dicet aliquis, quid ergo fiet de his qui in præteritum de hæreſi ad eccleſiam venientes ſine baptiſmo admiſſi ſunt? Potens eſt Dominus miſericordia ſua indulgentiam dare, & eos qui ad eccleſiam ſimpliciter admiſſi in eccleſia dormierunt, ab eccleſiæ ſuæ muneribus non ſeparare.* Iſta nobis ſimplicitas ſufficit, cui teſtimonium perhibet ipſe Cyprianus, tãtum bonum intelligens eſſe vnitatem corporis Chriſti, vt in eam ſimpliciter admiſſos etiã illos quos eſſe ſine baptiſmo arbitrabatur, de diuina miſericordia mereri indulgentiam, & ab eccleſiæ muneribus non ſeparari, pia cogitatione præſumeret. Hæc cõſuetudo eccleſię fuit ante B concilium Cypriani, hæc ſuperari & auferri nõ potuit nec concilio Cypriani: vt ex hęreſi venientes non quidem ſine baptiſmo, ſicut dicit, quia idem baptiſmus etiam foris eis inerat, ſed non proderat, veruntamen ſimpliciter, ſicut idem dicit admiſſi de Dei miſericordia indulgentiam mererentur, & à muneribus non ſepararentur eccleſiæ. Hæc ſimplicitas, magis quàm duplicitas, eccleſiæ placuit vniuerſæ toto terrarum orbe diffuſæ. Cui Cyprianus ipſe quale teſtimonium perhibeat, audi ex epiſtola quam De vnitate conſcripſit: *A uelle*, inquit, *radium ſolis à corpore, diuiſionem lucis vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præciſus areſcit.* In his Cypriani verbis non intelligimus lucem nõ capere diuiſionem niſi in ſanctis regno Dei prędeſtinatis qui diuidi ab eccleſia nullo modo poſſunt: & non germinare ramum fractum ſalutis æternę germine accipimus: ariditatem verò riui à fonte præciſi, in eo quòd ſancto C ſpiritu vacuantur qui ab vnitate ſeparantur agnoſcimus, non in ſacramẽto baptiſmi, quod & boni & mali habere poſſunt, ita foris apertè quemadmodum intus occultè ab eccleſiæ ſanctitate ſeparati. Sed inde nemo dubitat. Quid verò de ipſius eccleſiæ fœcunditate toto terrarum orbe diffuſæ ſenſerit Cyprianus, attende in his quæ ſubiungit: *Sic*, inquit, *& eccleſia Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit, vnum tamen lumen eſt quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis ſeparatur. Ramos ſuos in vniuerſam terram copia vbertatis extendit, profluentes largiter riuos latius expandit, vnum tamen caput eſt & origo vna, & vna mater fœcunditatis ſucceſſibus copioſa.* Hanc eccleſiã Cyprianus in ſcripturis ſanctis promiſſam, in vniuerſo mundo redditam, dilexit, tenuit, commendauit: quam perditi ſchiſmatici vel hæretici velut à malis ſe diſcernere ac ſeparare cupientes, ſeditionibus impiis reliquerunt. Qui ne ſuos exitus impios vanis excuſationibus abluere conaren- D tur, ſancta ſcriptura prædixit: Filius malus ipſe ſe iuſtũ dicit, exitum autem ſuum nõ abluit: quia nec propter malos qui videntur eſſe intus, deſerendi ſunt boni qui verè ſunt intus.

In vnit. liber de ſimplicitate prælatorum conſtituitur.

Prouerb. 30.

CAPVT XXXIIII. Lib. 3. epi. 3.

HINC beatus Cyprianus quid ſenſerit accipe ex epiſtola quam ſcripſit ad presbyterum Maximum & cæteros, quibus de ſchiſmatico & hæretico errore ad eccleſiam redeuntibus gratulatur. *Nam etſi videntur*, inquit, *in eccleſia eſſe zizania, nõ tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Nobis tantummodo laborandum eſt, vt frumentum eſſe poſſimus: vt cùm cœperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit, In domo autem magna non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: & quædam quidem honorata, quædam verò inhonorata. Nos operam demus, & quantum* A *poſſumus laboremus, vt vas aureum & argenteum ſimus. Cæterum fictilia vaſa confringere Domino ſoli conceſſum eſt, cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt maior Domino ſuo ſeruus. Neque quiſquam ſibi quod ſoli filio pater tribuit vendicarit: vt ſe putet aut ad aream ventilandam et purgandam, palam ferre iam poſſe, aut à frumento vniuerſam zizaniam humano iudicio ſeparare. Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus aſſumit. Et dum ſibi ſemper quidam plus quàm mitis iuſtitia depoſcit aſſumũt, de eccleſia pereunt: & dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati veritatis lumen amittunt.* Vides frater ſecũdum ſcripturas diuinas hoc præcepiſſe Cyprianum, etiã propter malos. Qui cùm ſint à bonis vita moribuſq; ſpiritaliter ſeparati, corporaliter tamen eis in eccleſia videntur eſſe permixti vſque in diem iudicij, quo etiam corporaliter debitas ſeparabuntur ad pœnas. Non eſt eccleſia deſerenda tanquam frumẽta propter paleam vel zizaniam, ſicut nec B domus magna propter vaſa inhonorata. Vides, audis, ſentis, capis, intelligis, quanto ſcelere propter eos qui vobis ſiue rectè ſiue cùm fallimini diſplicent, ſeparemini ab eccleſia quæ toto orbe diffunditur, cui ſecundum ſcripturas diuinas, tam magnum, tam firmũ, tam clarũ atq; luculẽtum teſtimoniũ perhibet Cyprianus.

Pſal. 2. Ioan. 13.

2. Tim. 2.

QVAMOBREM attende diligenter de tota iſta quæſtione breuem ratiocinationem meam. Si rectè in eccleſiã recipiuntur ex hęreticis venientes, vt in eis error proprius corrigatur, diuinũ autem ſacramẽtum nõ reſcindatur, bene illis viuentibus tanquam frumentis Dominicis gratulamur. Si autem ſicut putatis, & Cyprianũ vobis in hac ſentẽtia fauere iactatis, nõ habent baptiſmũ, certè admiſſi ſimpliciter ad eccleſiam, ſecũdum eundem Cyprianũ, propter meritũ tamen ipſius vnitatis indulgentiã Dei merentur, ne ab eccleſię muneribus ſeparentur. Et quicunq, illos ſecundũ morem C anteriorem, de quo non tacuit Cyprianus, ſimpliciter admittunt, & rectè ac pacifici viuunt, inter eadem frumẽta horreo deſtinata deputãtur. Qui autẽ vel ſcientes contra veritatem in eis recipiendis contentiosè dimicant, vel prauis atq; peruerſis moribus viuunt, in zizaniis & palea flãmis debita tolerantur: propter eos tamen eccleſiam quæ per totum orbem terrarũ copioſis ſucceſſibus dilatatur, hoc eſt frumẽta Dominica, quæ vſq; ad meſſem pariter creſcũt vel vſq; ad ventilationẽ pariter triturãtur, non eſſe deſerẽdam, imperat Deus, teſtis eſt Cyprianus. Ac per hoc ſi in cõmunione ſacramentorũ mali maculant bonos, quãdo temporib. Cypriani vel ante Cyprianũ ſine baptiſmo, ſicut putatis, hæretici ſuſcipiebãtur, eccleſiam periiſſe dicite, & vos vnde nati fueritis oſtẽdite. Si autem quod veritas etiã per Cyprianum docet, cùm pro eccleſiæ pace etiã cognita zizania tolerantur, frumenta nõ maculant, filius malus ipſe ſe iuſtum dicit, exitũ autem ſuum non ab- D luit, quia de eccleſia propter malos exire non debuit.

CAPVT XXXV.

ITERVM dico, Ecce ab hac inuictiſſima ratione diſſimulare non ſino. Si non communicantes peccatis malorum, propter ipſam tantum cõmunionem ſacramentorum mali perdunt bonos: quãdo in præteritum ex hæreſi ad eccleſiam veniẽtes ſine baptiſmo admiſſi ſunt, contagione ſua bonos vtique perdiderunt. Iam tunc ergo non erat eccleſia quam Cyprianus teneret, prædicaret, nec vnde poſtea Donatus exiret. Si autem bonos contagio illa non perdidit, nec eorum quos accuſatis contagio, Chriſtianum orbem perdere potuit, nolite calumniari ſeparati, & ad eccleſiam redite correcti. Cæcilianum & ſocios eius, contra quos tunc Secundus Tigiſitanus contraxit conditque concilium, neceſſe eſt tibi accuſare, mihi non eſt neceſſe defendere. Accuſa eos quantis viribus potes. Si innocentes fuerunt, nihil eis tanquam frumentis oberit ventoſitas tua. Si nocentes fuerunt, non debuerunt

CAPVT XXXVI.

propter

A propter illam zizaniam frumenta deſeri, quibus nihil obfuerunt. Accuſa quantum potes, vinco ſi non probas, vinco ſi probas: vinco, inquam, ſi non probas iudice teipſo: Vinco ſi probas, teſte Cypriano. Quid eos vis fuiſſe? Si innocentes, cur frumẽtis Dominicis cùm ſitis zizania, calumniamini? Si nocentes, cur à frumentis Dominicis propter zizania ſeparamini? EXTAT ECCLESIA CVNCTIS CLARA ATQVE CONSPICVA, quippe ciuitas quæ abſcondi non poteſt ſuper montem conſtituta, per quam dominatur Chriſtus à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ, tanquam ſemen Abrahę multiplicatũ ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena maris, in quo benedicũtur omnes gentes. Hanc etiam beatus Cyprianus ita commendat, vt eam dicat Domini luce perfuſam, radios ſuos per orbem terrarũ porrigere, ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendere. Hæc vt in frumentis ſuis non accuſaretur, aut propter zizania non deſereretur, vnum horum vobis etiam voſipſi reB ſpondete, alterũ Cypriani monitis diſcite. Ipſius enim verba ſunt atteſtantis & dicentis: *Nam etſi videntur in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus.*

Eccleſia cunctis clara atq; conſpicua. *Pſal. 71.* *Lib. 3. epi. 3.*

CAPVT XXXVII. *Probos malos non obeſſe bonis.*

VOS contagione malorum Aphrorum periiſſe dicitis de orbe terrarũ, & in parte Donati eius reliquias remanſiſſe tãquam in frumentis à zizaniis & palea ſeparatis, contra Cyprianum apertiſſimè ſentientes, qui dicit nec malorum permixtione bonos perire in eccleſia, nec eoſdem malos poſſe ante tempus iudicij diuini à bonorum permixtione ſeparari. Vos itaque ſecũdum veſtrum errorem, vel potius furorem accuſare cogimini non ſolùm Cęcilianum & ordinatores eius, verum etiam illas eccleſias quas in ſcripturis apoſtolicis & canonicis pariter legimus, non ſolùm Romanorum, quò ex Aphrica ordinare paucis veſtris ſoletis epiſcopum, verum etiam Corinthiorum, Galatarum, Epheſiorum, Theſſalonicenſium, Coloſſenſium, Phi-C lippenſium, ad quas apertiſſimè ſcribit apoſtolus Paulus, Hieroſolymitanam, quam primus apoſtolus Iacobus epiſcopatu ſuo rexit: Antiochẽſem, vbi primo appellati ſunt diſcipuli Chriſtiani: Smyrnenſem, Thiatirenſem, Sardenſem, Pergamẽſem, Philadelphenſem, Laodicenſem, ad quas eſt Apocalypſis apoſtoli Ioannis. Tot alias eccleſias Ponti, Cappadocię, Aſiæ, Bithyniæ, ad quas ſcribit apoſtolus Petrus, & quicquid aliud ſe Paulus ab Hieruſalem vſque ad Illyricum Euangelio repleuiſſe teſtatur: vt taceam de aliis tam latis atq; immenſis terrarum partibus, in quas ex his apoſtolicis laboribus & plantationibus porrecta creuit & creſcit eccleſia. Iſtas certè eccleſias quas ex literis diuinis atq; canonicis nominaui, tam longè ab Aphrica conſtitutas, tanquam perierint ex peccatis Aphrorum accuſare cogimini, nec corrigitis errorem qui vos ad tantum ſcelus nefaria diſſenſione cõpellit. Nos autem vt iſtũ errorem veſtrum facilius conuincamus, nec ipſos Aphros quorum falsò crimen in cæteras etiam gentes D perfundere audetis, nec ipſos, inquam, defendere cogimur. Habent enim cum illis tranſmarinis eccleſiis ſocietatem regni ſi innocentes fuerint: ſi autem nocentes, tanquam zizania frumento, nec in Aphrica obeſſe potuerunt eis, qui ſe propter illos etiam cognitos ab vnitate eccleſiæ ſeparare noluerũt. Vt enim omittam quàm multi eos crediderunt innocentes, quibus facinus eorum etiam ſi aliquod fuit, tamen demonſtrari non potuit, & vtiq; iſtos nec vos poteſtis dicere peccatis alienis incognitis potuiſſe maculari. Sed vt hos, inquam, omittam, ipſi qui eos nocentes vel nouerãt vel putabant, quamuis in Aphricanis eccleſiis conſtituti, cùm viderent eos apud eccleſias tranſmarinas non potuiſſe conuinci, nec crimina eorum longè lateq; diffu-

Act. 11. *1. Pet. 1.*

A ſis membris eccleſiæ demonſtrati, ſi ſe vellẽt propter illos quos malos nouerant, à communione tot gẽtium quibus eos oſtendere non valebant, velut peſtiferę cõtagionis timore ſeparare: teneret eos, non ego, non tu, non Donatus, nõ Cæcilianus, ſed ipſe quem nominare auſus es Cyprianus: & diceret ea verba quæ ſcripſit ad Maximũ. ET *ſi videntur*, inquit, *in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Nobis tantummodo laborandum eſt, vt frumentum eſſe poſſimus, vt eùm cæperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit: In domo autem magna non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: & quædam quidem honorata, quædam inhonorata. Nos operam demus, & quantum poſſumus laboremus, vt vas aureum & argenteum ſimus. Cæterum fictilia vaſa confringere Domino ſoli conceſſum eſt, cui virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt maior Domino ſuo ſeruus. Nec quiſquam ſi-B bi quod ſoli filio pater tribuit, vendicarit: vt ſe putet aut ad aream ventilandam & purgandam, palam ferre iam poſſe, aut à frumento vniuerſam zizaniam humano iudicio ſeparare. Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumptio, quàm ſibi furor prauus aſſumit. Et dum ſibi ſemper quidam plus quàm mitis iuſtitia depoſcit aſſumũt, de eccleſia pereũt: & dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt.* His Cypriani verbis Deum timẽtes in eccleſia teneretur, qui vellent ab ea ſeparari propter cognitos malos, quibus verbis vos damnamini qui ſeparati accuſatis & bonos. His verbis Cyprianus, & nos tenet in domo Dei, cuius decorem dilexit, etiã ſi quod nunquam facere potuiſtis, à vobis accuſatos & demonſtratos traditores, & quoſlibet alios malos noſſe poſſemus, ne illam propter vaſa facta in contumeliam deſeramus. His verbis etiam vos in catholicã pacẽ correctos pacificus introducat, ne quibuſlibet peccatis alienis ſeu veris ſeu falſis offenſi, cõtra eccleſiam Chriſti in toto mundo † ſcripturis fructificantem atq; C creſcentem, mala tanta iactetis, ne propter zizania triticum accuſetis, ne propter paleam frumenta deſeratis, ne propter vaſa inhonorata extra domum magnã remaneatis. Ecce quãtum nos abs te commemoratus beatus Cyprianus adiuuit, cui de baptiſmo repetendo ſi quid aliter ſapuit, pro tantis meritis flagrantiſſimæ charitatis corrigendum proculdubio Dominus reuelauit: quia in ea vite permãſit tanquã ſarmentum tanto fructu pacis & dilectionis opulentum, vt etiam ſi quid in eo purgandum reperiretur, ſi nulla re alia, certè falce martyrij purgaretur. Quãquam itaque ad errorem veſtrum conuincendum, & ſi volueritis corrigendum, ſatis ſuperq; potuerint iſta ſufficere, tamẽ ne quiſquã arbitretur aliquid te in epiſtola poſuiſſe quod refellere non valerem, aut in quo te noſtris contra Petilianum literis nihil idoneum reſpondiſſe, demõſtrare non poſſem, ſequenti volumine cætera videamus.

CAPVT XXXVIII. *Lib. 3 epi. 3.* *2. Tim. 2.* *Pſal. 2.* *Ioan. 13.* *† Fr. ſecundum ſcripturas.*

LIBRI II. FINIS.

D

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM, LIBER TERTIVS.

SI TARDORVM mihi ingenia curanda non eſſent, qui intelligere nequeunt, me duobus voluminibus ſuperioribus ad cauſam totã, quę tua frater Creſconi epiſtola cõtinetur, multis modis ita reſpondiſſe, vt etiam illa quæ ibi reſtant, iam ſoluta atq; CAP. I.

fruſtrata ſint, iam debuit à me huic operi finis impo- A ni. Sed quia multi ſunt quibus ſeruire nos conuenit, qui omnia depulſa eſſe nō putant, niſi locis ſuis etiam ſingula pertractentur, reſidua ſermonis tui breuiter ex ordine refellenda percutiam. Quicquid de Cypriani venerabilis martyris, & de quorundam Orientalium literis inſerendum putaſti, quod eis placuerit apud hæreticos & ſchiſmaticos datū improbare baptiſmi ſacramentū, nihil impedit cauſam noſtrā, ſi eam eccleſiā retineamus, quam non deſeruit Cyprianus, etiam cùm multi eius collegæ in hanc ſententiā cōſentire noluiſſent. Nam & in ipſo concilio dixit: *Neminem iudicantes, nec à iure cōmunionis aliquem ſi diuerſum ſenſerit amouentes.* Et eādem epiſtolam ad Iubaianū ita concluſit.

CAPVT II. HAEC *tibi chariſſime pro noſtra mediocritate reſpondimus, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus vnuſquiſque epiſcoporum quod putat faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem, &c.* In his ergo nos interim deputa, quibus illud non potuit perſuadere Cyprianus, à B quibus tamen etiā in hac re diuerſa ſentientibus, communionem ſuam minimè ſeparauit. Maiores autem veſtri, quibus tale teſtimonium perhibuiſti, *quod ab Orientalium propterea communione diſcreti ſunt, quia illi ſuum iudicium reſciderunt, quo eis placuerat de iſta baptiſmi quæſtione Cypriano atque illi Aphricano concilio conſentire oportere,* contra Cyprianum fecerunt. Debuerunt enim cum collegis ſuis etiam in hac quæſtione diuerſa ſentientibus tenere communionis vnitatem, quod in ſuis literis feciſſe legimus Cyprianum. Re-
Vide lib. 3. de baptiſ. contra Donatiſt. c. 3. ſpondetis *ideo eum ſic loqui voluiſſe, ne fortaſſe excommunicationis timore deterriti, non auderent liberè dicere quod ſentirent, non quia cum eis eſſet in communione manſurus ſi diuerſa ſenſiſſent,* vbi apertè dicitis Cyprianum eſſe mentitum. Si enim dicebat, *Neminem iudicantes, nec à iure communionis aliquem ſi diuerſa ſenſerit amouentes,* quod eum dixiſſe conſcripta indicant geſta concilij; & tamē ſi quiſquam eorum quibus ea dicebat diuerſum C ſentire ſe oſtenderet, non cum eo fuerat ſacramenta Chriſti communicaturus: proculdubio mentiebatur qui talia doloſè, non veraciter promittebat: & quod eſt in eodem mendacio deterius, ſimplicitatem fratrū duplici corde fallebat, cùm præſertim & ſcriberentur quæ dicebantur. Nam quicunque ab illo concilio diuerſum ſenſiſſet, quomodo poſſet ab eius ore damnari vel excommunicari, cùm eiuſdem concilij principium recitaret? Quis ergo de Cypriano tolerabilius ſentit, vtrum nos qui eum dicimus in obſcura de baptiſmo quæſtione hominem falli potuiſſe; an vos qui eum dicitis in promittenda Chriſtiana communione epiſcopum fallere voluiſſe, non vnum aliquem fratrū, ſed vniuerſam epiſcopalem ſocietatem. Quod ſi & vobis de illo credere nefas eſt, veſtri maiores contra eius ſententiam fecerunt, qui ſe ab Orientalium communione, quod de hac re diuerſa ſenſerint, diuiſerunt.

CAPVT III. PROINDE ſi omnino iam credendum ſit, quin- D quaginta epiſcopis Orientalium id eſſe viſum, quod ſeptuaginta Aphris vel aliquanto etiam pluribus contra tot milia epiſcoporum quibus hic error in toto orbe diſplicuit, cur non potius etiam ipſos paucos Orientales ſuum iudicium correxiſſe dicamus, non vt tu lo-
Laus prima eſt à vera ſententia nō amoueri, ſecunda falſam mutare. queris reſcidiſſe? Sicut enim laudabile eſt à vera ſententia non amoueri, ita culpabile perſiſtere in falſa, quam nunquam tenere prima laus eſt, ſecunda mutare: vt aut ex initio vera permaneat, aut mutata falſa, vera ſuccedat. Neq; nunc ad noſtrā pertinet quæſtionē, quale ſit quod pars Chriſtiani orbis maximè cum Orientalibus ſenſit. Si enim hoc verū, ſi hoc tenendum atque ſeruandum eſt quod de baptiſmo tenemus atq; ſeruamus, duo mala veſtra vobis obiicimus. Vnū quòd erratis in baptiſmi quæſtione, alterum quòd vos ab eis qui de hac re verum ſentiunt ſeparatis. Si autem, vt ſecūdum vos loquar, hoc eſt in ea quæſtione verū, quod ipſi ſentitis, illo certè crimine maculamini quòd ab eccleſia receſſiſtis, propter cuius pacē ſicut Cyprianus & fecit & monuit, etiā diuerſa ſentientes ferre debuiſtis.

NVNC exclama quod ego dixerim, *nihil inter fidelem perfidumq; diſcernis: idem tibi pius atq; impius videatur,* quod ego non dixi. CAPVT IIII. Lib. 1 cont. Pet. cap. 6. Sed planè illud dixi, vnde tu quaſi hoc dicerem exclamare voluiſti, & dicere quod non dixi, *Siue,* inquam, *à fideli, ſiue à perfido diſpenſatore ſacramentum quiſque percipiat.* In qua ſentētia nō nihil inter fidelē perfidumq; diſcreui, nec iuſſi vt idē cuique pius atq; impius videatur, ſed idem ſacramētum pium & impium poſſe habere; quod nec tu negas, qui ſaltē poſt impios occultos baptizandum non eſſe concedis. Proinde ſine cauſa coniungis & dicis, *Nihil prodeſt bonis moribus viuere, quia quicquid iuſto licet, poteſt & iniuſtus implere:* Quia & falſum eſt, & à me dictum nō eſt. Boni quippe mores vitam bonorum malorumque diſcernūt, & ad diuerſa perducūt. Nec quicquid iuſto licet, poteſt & iniuſtus implere, quia iuſtus implet legē Chriſti per dilectionem, vnde iniuſtus alienus eſt, poteſt tamen aliquid quod & iuſtus implere, vt & ipſe baptizet, ſi nihil aliud certè cùm latet: ſicut etiam illi poſſunt Dei mandata prædicare, ſicut iuſti, ſed non ſecundum ea viuere ſicut iuſti, de qualibus dictum eſt, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite. Matth. 23.

SED fac iniuſtū non latentem & nonnullis cogni- CAPVT V. tum bonis per aliquā ſeditioſam factionē de eccleſia non poſſe ſeparari. Audi Cyprianū, tolera zizania, eſto frumentū. Quam tibi bene ſonare viſa ſunt, quæ in vna re variè repetiſti. *Quid hoc præcepto,* inquis, *dici iniquius poteſt, vt purificet alium maculoſus, abluat ſordidus, emūdet immūdus, det infidelis fidē, criminoſus faciat innocētem?* Breuiter reſpōdeo, Nec maculoſus, nec ſordidus, Ephes. 5. nec immundus, nec infidelis, nec criminoſus eſt Chriſtus, qui dilexit eccleſiā, & ſeipſum tradidit pro ea, mūdans eam lauacro aquæ in verbo, faciens nos certos de bonis ſuis, ne malis vitiaremur alienis. Nam ecce cùm miniſter iniquus occultus eſt, à quo tamen datum baptiſmum nō reſcindis, nónne omnia tibi verba tua iſta replicari poſſunt, quia & purificat maculoſus, & abluit ſordidus, & emūdat immundus, & dat infidelis fidē, & criminoſus efficit innocentē? *Non,* inquis, *ipſe, ſed fama eius bona, quamuis inanis & falſa.* Hinc nō vis vt ego ex- Cic. act. 1. in Verrem. clamē, ô ſcelus, ô portentū, non vt ait quidam, in vltimas terras exportandū, ſed potius extra omne cælū & omnes terras, ſi fieri poſſit, abigendū. Nō teipſum dico quem correctū volo, ſed hunc errorem à quo te corrigi cupio. Itáne ad mundandū hominem quando boni miniſtri falſa ſufficit fama, quæ hoc efficiat quod efficeret bona vita, vt ad hominem ſanctificandum, quādo miniſtri latet iniquitas, miniſtra Deo militet falſitas? Hoc totum ideo, ne dicatis quod dicimus, Siue à fideli ſiue à perfido diſpenſatore ſacramentum quiſq; percipiat, non ſanctificat niſi Deus. Deinde cōmemo- Contra Petil. lib. 1 c. 5. ras verba mea quòd dixerim, *Semper Chriſtus det fidem, Chriſtus ſit origo Chriſtiani, in Chriſto radicem Chriſtianus infigat, Chriſtus Chriſtiani ſit caput.* Dixi planè & dico, nec tu omnino reſpondere potuiſti. Videtis enim quaſi ſuccubuiſſe tanto ponderi veritatis, cùm ſubieciſti, *hoc & nos ſuademus, hoc volumus.*

DEINDE rurſus ſupponis hominē in quo ſpē con- CAPVT VI. ſtituat accepturus: *Sed quærimus,* inquis, *per quē hoc melius fiat?* Cur præſtet iuſtū eſſe quàm iniuſtum ſacramenti miniſtrum. Et quia ſine miniſtro nec nos dicimus poſſe hominē baptizari, quæris à me, vtrū ne melius, iniuſtus ſit miniſter an iuſtus? Vbi reſpōdeo ad hoc eſſe melius vt ſit iuſtus miniſter, quod infirmitas hominis, cui ſine exēplo laborioſum eſt & difficile quod imperat Deus, imitatione boni miniſtri ad vitā bonam facilius erigatur. Vnde dicit apoſtol. Paulus, Imitatores mei eſtote, 1. Cor. 4. ſicut & ego Chriſti. Ad hominē verò baptizandum & ſancti-

ſanctificādum, ſi tanto eſt melius quod accipitur, quāto eſt melior per quem traditur: tanta eſt in accipientibus baptiſmorum varietas, quanta in miniſtris diuerſitas meritorum. Si enim quod ſine cōtrouerſia creditur, melior erat Paulus quàm Apollo, meliorem baptiſmum profectò dedit, ſecūdum iſtam veſtram vanam peruerſámque ſentētiam. Et ſi meliorem baptiſmum dedit, profectò eis quos à ſe non baptizatos gratulatur, inuidit. Porrò ſi inter bonos miniſtros, cùm ſit alius alio melior, nō eſt melior baptiſmus qui per meliorem datur, nullo modo eſt malus, qui etiam per malum datur, quando idem baptiſmus datur. Et ideo per miniſtros diſpares Dei munus æquale eſt, quia nō illorum, ſed eius eſt.

CAPVT VII.

NON ergo ſicut inaniter inueheris, nihil inter fidelem perfidumq; diſcernimus, ſed diſcernimus humana merita, non ſacramenta diuina: quæ tu quoque vi veritatis † adductus & hæreticæ intentionis oblitus, nobis & vobis non alia, ſed vna eademque eſſe dixiſti. [† For. adactus.] Quomodo dicis, *hoc & nos ſuademus & volumus vt ſemper det Chriſtus fidem, Chriſtus ſit origo Chriſtiani, in Chriſto radicem Chriſtianus infigat, Chriſtus Chriſtiani ſit caput:* cùm defendas literas Petiliani, vbi apertiſſimè cùm baptizantis meritum commendaret, quantumq; ad dandum baptiſmum valeret humana iuſtitia: pro ſuſcepta cauſa conaretur oſtendere: [Cont. Pet lib. 1. c. 1 & 2. Cont. Pet. lib. 2. cap. 4.] *Conſcientia*, inquit, *ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis. Nam qui fidem ſciens à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum.* Et tanquam ei diceretur, vnde hoc probas? ſecutus adiunxit, *Omnis enim res origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habeat aliquid, nihil eſt.* Quid obſecro, quia incidiſti in defenſionem temerariæ falſitatis, nebulas manifeſtis rebus moliris offundere? Apertè dicit homo, originem, radicem, caputq; hominis regenerandi per baptiſmum non eſſe poſſe, niſi cuius miniſterio baptizatur: & tu dicis, *hoc & nos volumus, vt Chriſtus ſit origo & radix, caputq; Chriſtiani. Sed quærimus per quem hoc melius fiat.* Hoc aliud eſt quod dicis, aliud quod dixit Petilianus: hoc quod dicis etiamſi verum ſit, non hoc eſt quod ille dixit.

CAPVT VIII.

[1. Cor. 3.] PROINDE ſi hoc & tu vis, vt Chriſtus ſit origo & radix & caput Chriſtiani, Petiliano reſiſte, non mihi, quoniam neq; qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incremētum dat Deus. Quod ego ex Apoſtolo cùm in meis literis poſuiſſem, ita tu reſpondere voluiſti vt diceres, *Dei quidem dare eſt incrementum, ſed ſicut qui plantat & rigat, nō niſi colonus fidelis & diligens quæritur: ſic etiam in ſacramento baptiſmatis non niſi fidelis & iuſtiſſimus operarius adhibetur.* Quaſi verò quòd infidelis colonus plantauerit, propter eius infidelitatem non germinet vis ſeminis, & fœcunditas terræ cœliq; temperies hanc efficaciam diuinitùs non acceperint, vt ad propagandos fructus plantatorem vel rigatorem operarium tantummodò expectent, qua mente operetur, qua laboret intentione non curent, vtrùm Dominum agri fideliter diligat, an ſua non illius lucra conquirat. Adiungis etiam teſtimoniū propheticum dicens, [Hier. 3.] Dabo vobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcent vos, paſcentes cum diſciplina. Scio, completum eſt, Tales Apoſtoli fuerunt, tales etiam nunc, etſi pro eccleſiæ latitudine perpauci, non tamen deſunt. Sed quid etiam per Ezechielem prophetam dicatur aduerſus paſtores malos, debuiſti quærere, legere, cogitare. [Ezech. 34.] Ibi enim dicit, Ego paſcam, non paſtores.

CAPVT IX.

PROINDE & per paſtores bonos & paſtores malos cùm verbū ſuū ſacramentūq; diſpenſat, ipſe paſcit, quia de ſe ipſo ait, vt ſit vnus grex & vnus paſtor. Bonum eſt enim confidere in Dominū, quàm confidere in hominē. [Pſal. 117.] Et maledictus qui ſpem ſuam ponit in homine. [Hier. 17.] Quod à me in illa epiſtola cōmmemoratū, ſic te intelligere oſtēdis, vt ideo magis te dicas iuſtum &

A fidelem, per quem hoc ſacramētum celebretur inquirere, *quia ſpem & fiduciam Dei, non hominis habes: Dei eſſe autem fidem atque iuſtitiam, quam ſemper in miniſtris eius attēdis.* Hoc verum dicis, quia bonorum omnium nihil habemus quod non accipimus, & ideo fides & iuſtitia nobis à Deo eſt. [1. Cor. 4.] Sed cùm dicis hanc tibi Deum dare nō poſſe, niſi habeat eam homo per quem baptizaris: ſpem profectò in homine ponis, qui vtrum ſit iuſtitiæ particeps, neſcis. Et ſi non eſt, tunc famam eius attendis, & cùm famam bonam de malo latente repereris, ad ſanctificationem tibi ſufficere credis. Obſecro te ſi fiduciam Dei nō hominis habes, & ideo magis vt iuſtus & bonus & fidelis ſit, per quem hoc ſacramentum celebratur inquiris, quia Dei eſt fides atque iuſtitia: nunquid Dei eſt etiam falſitas famæ, quam ſi habeat bonam miniſter malus, hanc tibi dicis in tua ſanctificatione ſufficere? Iam mallem in hominem cōfideres, vnde te vehementiſſimè prohibebam, quàm in famæ ipſius falſitatem. Homo enim qualiſcunque ſit, B quantum ad id quod homo eſt attinet, Dei creatura eſt: nulla vero falſitas Dei creatura eſt. Porrò ſi maledictus qui ſpem ſuam ponit in homine, [Hier. 17.] quanto magis qui ſpem ſuam ponit in falſitate opinionis humanæ, vt in illud aliud incidat quod ſcriptum eſt, Qui fidit in falſis, hic paſcit ventos: [Prouerb. 10.] id eſt, fit eſcā ſpiritibus malis.

CAP. X. De baptiſmo Ioannis.

S I *datum*, inquis, *à quocunque & quomodocunque baptiſma reſcindi non debet, cur poſt Ioannem apoſtoli baptizauerūnt?* [Act. 2.] Quanto vehemētius ita proponitur, Si poſt Ioannem apoſtoli baptizauerunt, cur non etiam poſt quemlibet ſanctum baptizat vel melior vel æqualis: vt vel hinc intelligere cogaris, ad iſtam quæſtionem non pertinere baptiſmum Ioānis? *Et Iudæis*, inquis, *à Moyſe baptizatis Petrus dixit, Pœnitemini et baptizetur vnuſquiſq; veſtrūm in nomine Ieſu Chriſti.* Si propterea iam baptizati erant Iudæi, quia Moyſes per mare rubrum [Exod. 14.] ante tam longum tempus parentes eorum baptizauerat, qui de Chriſtianis baptizatis naſcuntur, ſine cauſa hodie baptizantur: & tamen dicis iſta & ſcribis iſta, au C diris & legeris & putaris reſpōdere literis noſtris: quaſi hoc ſit reſpondere potuiſſe, quod eſt tacere noluiſſe.

CAPVT XI. [Lib. 1. contra Petil. cap. 4.]

NEC illud quod prætereundum putaſti, refelliſti principio huius epiſtolæ, ſicut tibi videris, quod à me dictum eſt, *Si errabant illi qui volebant eſſe Pauli, quæ tandem ſpes eorum eſt qui volunt eſſe Donati?* Quis enim non videat hinc eſſe iſtam diuiſionem factam, hinc hodieque in hac peſte perſiſtere, dum in hominis iuſtitia ſpes ponitur, vt tunc ſit acceptabilis baptiſmus Chriſti, ſi ab homine iuſto quiſque tingatur? Contra quem errorem aduerſus eos qui iam ſchiſmata propter diuerſa merita hominum facere cœperant, clamat ipſe Paulus, Gratias ago Deo meo, quod neminē [1. Cor. 1.] veſtrum baptizaui, ne quis dicat quòd in nomine meo baptizaui: Quid aliud inſinuans, niſi baptiſma Chriſti non eſſe niſi eius in cuius nomine datur, & ideo non fieri melius cùm per meliorem datur, nec deterius per deteriorem. Fruſtrà itaque deinceps exultas & dicis, *Sequitur vt omnia illa quæ à ſancto Petiliano ſeu cu-* D *iuſlibet ſermonē ſcripta ſunt, rectè dicta concludam.* Ipſa enim verba quæ velut rectè dicta concludis, non ſe rectè dicta conuincunt, quia nec conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis, cùm maculoſa dantis occulta eſt. Ibi victus cùm veritati acquieſcere debuiſſes, ad falſam eius famam, tanquam ad dēceptū mendacio infelicem iudicem prouocaſti: quia neque attenditur conſcientia, quando fama eius attenditur, & tam non poteſt falſa cuiuſquam fama, quàm nec mala vita quiſque mundari: & nemo fidem Chriſtianam ſumit ab homine, nec perfido nec fideli, ſed ab illo de quo ſcriptum eſt: Fide mundans corda eorum. [Act. 15.] Qui ſi per fidelem audit quid credēdum ſit, eum quidem imitatur, non tamen ab eo iuſtificatur. Nam ſi mini-

miniſter iuſtificat impium, conſequens eſt vt etiam in miniſtrum rectè credatur, Apoſtolica quippe clara &
Rom. 4.
certa ſententia eſt, Credenti in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides eius ad iuſtitiam. Proinde ſi miniſter non audet dicere, Crede in me, non audeat dicere,
Cont. Petil. lib. 1. cap. 4.
iuſtificaris à me. Iam verò quod ſequitur, *Omnis res origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habeat aliquid, nihil eſt:* ſi origo & radix & caput baptizati, baptizans miniſter eſt, Chriſtus non eſt: ſi Chriſtus eſt, ille non eſt. Denique cùm miniſter occultus eſt malus, quæ origo, quæ radix, quod caput eſt baptizati? an falſa eius fama? Hoc quidem Creſconius dicit, ſed veritas contradicit. Ergo & tunc origo & radix & caput Chriſtus eſt. Ipſe eſt enim quando miniſter eſt bonus, ne quod abſurdiſſimum eſt, melior ſit conditio baptizati per occultum malum quando Chriſtus eſt caput, quàm baptizati per manifeſtum bonum, ſi huic miniſter eſt caput. Hoc & de bono ſemine dixerim. Sequitur enim,
Cont. Petil. lib. 1. cap. 7. & 8.
Nec quicquam bene regenerat niſi bono ſemine regeneretur. Quæ verò ſequuntur ex epiſtola Petiliani abs te poſita vbi ait, *Quæ cùm ita ſint fratres, quæ poteſt eſſe peruerſitas, vt qui ſuis criminibus reus eſt, alium faciat innocentem, cùm ſcriptum ſit:*
Matth. 7.
Arbor bona bonos fructus facit, & arbor mala malos fructus facit. Nunquid colligunt
Matth. 12.
de ſpinis vuas? Et iterum: Omnis homo bonus de theſauro cordis ſui producit bona: & malus homo de theſauro cordis ſui profert mala: ſatis aperteque conuincunt Petilianum hæc omnia non retuliſſe niſi ad hominem per quem baptiſmus miniſtratur, vt ipſe intelligatur ſi innocens eſt facere innocentem quem baptizat: ipſe ſit bona arbor, cuius fructus ſit qui baptizatur: ipſe bonus homo, de cuius cordis theſauro procedit ſanctificatio baptizati. Ac per hoc cùm iſte occultus eſt malus, dic mihi à quo fit ille innocens? dic mihi cuius erit arboris fructus? dic mihi de cuius cordis theſauro ſanctificabitur baptizatus? aut ſi tunc effectorem innocentiæ ſuæ, tunc arborem de qua fructus bonus naſcatur, non hominem miniſtrum baptiſmi meretur habere, ſed Chriſtum: felicius incidit in miniſtrum latentem malum, quàm ſi incidiſſet in manifeſtum bonum. Quod ſi abſurdiſſimè atque inſaniſſimè dicitur, Chriſti fructus eſt qui eius baptiſmo ſanctificatur, cuiuſlibet miniſtri opere baptizetur. Niſi fortè ad conſilium tuum recurſurus eſt, quando incurrit in miniſtri conſcientiam maculoſam & occultam, vt ei de qua naſcatur arborem oſtendas falſo bonam mali hominis famam: cuius radicem ſi quæſieris, inuenies fallentis aſtutiam; de qua ſi poteſt naſci fructus bonus, quod abſit, men-
Matth. 7.
titus eſt Chriſtus qui dixit: Non poteſt arbor mala fructus bonos facere. Sed quia verum dixit Chriſtus, habeat homo bonus tanquam bona arbor bonum fructum, opus bonum: ſicut homo malus tanquam mala arbor malum fructum, opus malum. Qui autem baptizatur, non de cuiuſquam hominis, ſed de ſpiritu Chriſti naſcatur, ſi vult eſſe fructus qui vento nõ corrumpatur, & arbor quæ non eradicetur. Quæ cùm ita ſint, cùm tu dixeris, *Ergo ſequitur vt omnia quæ à ſancto Petiliano ſeu cuiuſlibet ſermone ſcripta ſunt, rectè dicta concludam.* Puto quia ego potius illa omnia non rectè dicta concludo.

CAPVT XII.
Aggreditur cauſam Optati Gildoniani, & Maximianiſtarum.

IAM nunc videamus quod deinde in epiſtola tua contexuiſti, quomodo te Optati cauſam & Maximianiſtarũ, quinimmo vt abs te doctior fiam, Maximianenſium, veſtri docuerunt. Et de Optato quidem, de quo nihil conſcriptum valeo recitare, quodlibet ſentias, facilè cedo. Vnum illud ſcio, ſi vera ſunt quæ de illo, vt non dicam oſtendebantur, certè tamen dicebãtur, nec ipſe erat bonus, nec famã habebat bonam: vnde quicunq; per eum baptizati ſunt, nec conſcientia eius ſecundum Petilianum, nec fama eius ſecundum te, ablui potuerunt. Si autem falſa mala eius, ſicut ſæpe aſſolet, inuida fama iactauit, vide quàm rectè nõ facilè credamus, quod nũquam nobis de traditoribus quos accuſatis probare potuiſtis. Quia ſolet etiã de bonis mala fama mentiri. Si ergo non illorum innocentia, non denique quod verum atque firmum eſt Dei gratia & non noſtra conſcientia ratum nobis baptiſmum facit, faciat ſaltem ſententia tua.

CAPVT XIII.

TV enim cùm de Optato loquereris dixiſti: *Ego quidem Optatum nec abſoluo nec damno.* Si hoc ego, imò non tantùm ego, ſed omnis Aphricana catholica eccleſia, quanto magis etiam tranſmarina tam longè lateq; diffuſa, de Cæciliano & eius ordinatorib. dicat, Ego illos nec abſoluo nec damno: parùmne putas eſſe illis quos ij baptizauerunt, quorum nemo vnquam Cæcilianum vidit, quod de Optato ſufficere credis eis, quos ille etiã ſuis manibus baptizauit? An quia de Cæciliano parentum veſtrorum concilium recitatis, de Optato autem nullum recitatur à nobis: ideo putas nulli noſtrum licere dicere, Ego Cæcilianum nec abſoluo nec damno: quod tibi licuit de Optato? Sed factũ eſt pro Cæciliano poſterius iudicium †tranſmarinum, veſtris apud Conſtãtinum imperatorem vt fieret inſtantibus. Aut ſi eccleſiaſtica iudicia quæ prius facta fuerunt iam cõuelli non poſſunt, quid de Primiano facturi eſtis veſtro epiſcopo Carthaginenſi, contra quem primo cẽtum, plures vtique quàm de Cæciliano iudicauerunt, eiq; abrogato epiſcopatu Maximianum pro illo conſtituerunt? Nónne Primianus poſteriore iudicio nititur, quod pro illo factum eſt in oppido Bagaienſi, ſecũdum quod iudicium non vult de ſe dubitari, ſed ab omnibus vobis ſe extorquet abſolui? Vnde & nos ſecũdum poſterius de Cæciliano iudicium prorſus eum incunctanter abſoluimus. Sufficit tamen ad cauſam ſi hoc de illo dicamus, quod tu de Optato dixiſti, nos Cæcilianum nec abſoluimus nec damnamus. Viderint illi ſeu veſtri ſeu noſtri, quemadmodum de illo iudicauerint. Ipſi ſuarum ſententiarum rationem reddant, ipſi portent ſeu mali ſeu boni ſui operis ſarcinam, nobis de alienis ſaltem factis dubitare permittite, ne cogamur in nobis ea ſacramenta damnare, de quibus non licet dubitare. Sed iam dixi, ſenti de Optato quod vis, Neq; enim eſt vnde conuincamus eum qui non apud acta commiſit. Quę tamen ita commiſit, vt inter Gildonis ſatellites præcipuus haberetur, teneretur, moreretur. Nunquid etiam de Feliciano & Prætextato ſociis Maximiani, quos trecenti & decem epiſcopi veſtri cum cæteris ſimiliter nominatim expreſſis, vna eadémque ſententia Bagaitani concilij damnauerunt, eoſdémq; non poſt paruum tempus cum omnibus quos damnati baptizauerunt, ſicut fuerunt, epiſcopos ſuſceperunt, quodlibet vobis garrire permittitur?

† al. tranſmarinis veſtris.
Romanum videlicet & Arelatenſe.
Maximianus in Primiani locum conſtitutus Carthaginis epiſcopus.

CAPVT XIIII.

QVOCIRCA quęcunq; in nos ſiue in noſtros quaſi parcendo & prætereundo dixiſtis, ſine nominibus, ſine teſtibus, ſine vllis omnino documẽtis, partim culpãdo quæ culpanda nõ ſunt, partim quæ culpanda ſunt, non probãdo, ſuperuacaneum eſt velle purgare. Iſtos iterũ attende, Felicianum Muſtitanũ & Prætextatum Aſſuritanũ aliquanto diligẽtius intuere, quorũ totam cauſam ſuo loco ita ſi Dominus permiſerit, explicabo, vt
Infrà lib. 4.
etiã ſi nimius hoſtis veritatis eſſe volueris, veſtrorum mendaciũ defendere vel negare non poſſis: ſed nũc interim ſecundũ hoc mihi placet agere quod tibi dixerunt, nondũ diſcutio quàm verũ dixerint, nondũ oſtẽdo, quàm mira impudentiæ cęcitate mẽtiti ſint. Certè
Vide & infra lib. 4. cap. 27.
cùm de iis quos Maximianiſtas appellatis, & damnatis veſtrorũ concilio & receptis, in epiſtola mea perlegeres, ſicut ſcribis *valde permotus es: quippe cùm adhuc* (verbis enim tuis vtor) *quod haberet veritas ignorares.* Denique ſtatim, ſicut narras, *ex veſtris epiſcopis diligẽtius inquiſiſti, atq; ipſis docẽtibus, & decretũ concilij & ſententiã in eos qui dãnati ſunt dictã, et rei totius ordinẽ cognouiſti.*

Et quia

Et quia & me quid geſtum ſit ignorare credebas, quid veritas haberet hortatus vt diſcerem, ita deinceps cuncta narraſti. Vide quia in hac cauſa verba ipſa tua pono ex epiſtola tua, ſunt enim mihi perneceſſaria.

CAPVT XV. Infra lib. 4. cap. 28.

Cvm *quam plurimos*, inquis, *epiſcopos error ſibi Maximiani ſociare contenderet, contracto à noſtris concilio in eos omnes qui in eius ſchiſmate perſtitiſſent, prolata ſententia eſt, quam tu quoque te legiſſe teſtaris. Quæ ſentẽtia cum conſenſu omnium firmaretur, placuit tamen*, inquis, *decreto concilij dilationem temporis dari intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocens haberetur. Sic factum eſt*, inquis, *vt non ſolùm duo illi quos memoras, ſed etiam multi alij purgati atque innocentes ſe eccleſiæ reddidiſſent. Quorum ideo baptiſma reſcindi non debuit, quia intra diem præſtitutum reſtituti peremptoria ſententia non tenerentur, nec cùm baptizarent fuerunt ab eccleſia ſeparati, quippe nec dum trãſacti temporis definita meta disiuncti. Hi autem qui etiam poſt prædictum diem cum Maximiano pertinaciter perſtiterunt, ſententia damnationis retenti, ſimul & baptiſma & eccleſiam perdiderunt.* Hæc verba tua certè mi Creſconi cognoſcis ex epiſtolæ tuæ contextione expreſſa.

CAPVT XVI.

Proinde quæro abs te, Si nõdum fuerant ab eccleſia ſeparati, quomodo in eos omnes qui in Maximiani ſchiſmate perſtitiſſent, prolata ſentẽtia eſt, quæ cum conſenſu omnium firmaretur, placuit tamen decreto concilij dilationem temporis dari, intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocẽs haberetur? Quibus verbis oſtendis eorum qui in Maximiani ſchiſmate perſtitiſſent, ſi quis intra dilationem temporis corrigi voluiſſet, innocens haberetur. Corrigeretur ergo ſi quis corrigi voluiſſet ab illo ſchiſmate in quo cum Maximiano perſtiterat, proinde antequam corrigeretur, in ſchiſmate erat in quo perſtiterat, quamuis in eo quia intra placitum tempus correctus eſt, non pertinaciter perſtitiſſet. Nam & poſterioribus verbis paulo pòſt ita diſtinguis, *Hi autem qui etiam poſt prædictum diem cum Maximiano pertinaciter perſtiterunt, ſententia damnationis retenti, ſimul & baptiſma & eccleſiam perdiderunt:* dicens vtique *pertinaciter perſtiterunt*, oſtendis etiam illos qui correcti ſunt perſtitiſſe, ſed non pertinaciter. In quos ſimul ab omnibus prolata eſt ſententia illa quæ conſenſu omnium confirmata eſt, placuiſſe tamen dicis decreto concilij dilationem illam temporis dari. Quomodo igitur in eccleſia erant, qui antequam corrigerentur in ſchiſmate cum Maximiano perſtabant. Quòd ſi in eccleſia non erant, quia in ſchiſmate erãt, quomodo baptizabant? Deinde quomodo factum eſt, ſicut dicis, vt nõ ſolùm illi quos memoraui, ſed etiam multi alij purgati atque innocentes ſe eccleſiæ reddidiſſent, ſi ab eccleſia non erant ſeparati? Cui ſe reddiderunt, vnde non receſſerunt? Aut ſi receſſerunt, dic quæſo antequam ſe eccleſię reddidiſſent, quo iure baptizauerunt? *Quorum ideo*, inquis, *baptiſma reſcindi non debuit, quia intra diem præſtitutum reſtituti, peremptoria ſententia nõ tenerentur.* Reſtituti, quò? Euigila obſecro, dic nobis, quò reſtituti? Profectò dicturus es in eccleſiam, cui ſe illos reddidiſſe dixiſti. Quiſquam ne reſtituitur in eccleſiam, qui non fuerit ab eccleſia ſeparatus? Quiſquam ne ab eccleſia non ſeparatur, quamlibet paucos dies perſiſtit in ſchiſmate? Quiſquam ne ab eccleſia non ſeparatur, ſi poſt tempus quãlibet paruum redditur eccleſiæ?

CAPVT XVII.

Arbitror te chariſſime, non ſolùm verba tua non conſideraſſe conſcribenda, ſed nec legiſſe conſcripta. Veruntamen quid faceres cui neceſſitas in hoc opere ingerebatur in Maximianum ac ſocios eius, non propriam dicere, ſed ab aliis dictam quoquo modo poſſes defenſare ſententiam. Nam & ſi tu non vtereris his verbis, idem ipſum decretum concilij Bagaienſis recitarem vbi ſcriptum eſt: *Eos autem quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt qui à Maximiani* A *capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem eccleſiam redire permiſimus.*

CAPVT XVIII.

Proinde & ſi talia tua verba non reperirem, hic certè dicerem, hic pro veritate clamarẽ, Quomodo ad matrem eccleſiam redire permittuntur, qui ab eccleſia matre nõ receſſerunt? Aut ſi receſſerunt, quo iure antequam redirent baptizare potuerunt; niſi quia in cauſa reſarciendi huius ſchiſmatis obliti eſtis propriæ vanitatis, qua poſt epiſcopos ab ipſis Apoſtolorũ ſedibus inconcuſſam ſeriẽ vſque in hæc tempora perducentes, non vnum hominem, non vnam domum, non vnam ciuitatem, non vnam gentem, ſed orbem terrarum rebaptizandum eſſe cenſetis: aut certè quia huius facti horror ſemper etiam facientium corda cõcuſſit, tot populis ad veſtram communionem à Maximiani communione redeũtibus tam multos quidem libuit reparare, ſed puduit tã multos rebaptizare: quod tamen quibuslibet deteſtantibus & exhorrentibus B propter ſalutem hominum faceretis, quæ quanto plurium fuerat, tanto minus vtique contemnenda erat, ſi hoc vnquam contuitu veritatis, & non præiudicio faceretis erroris. Vides certè in hoc Maximianẽſium ad veſtram communionem reditu patefactum, vera eſſe quæ de baptiſmo dicuntur à nobis. Nam ſi vllus eſt in hominibus intellectus, vel dicendi aliquid vel audiendi, qui antequam redeat ad eccleſiam baptizat, profectò extra eccleſiam baptizat: & tamen reſcindendus baptiſmus nõ eſt, ſicut nec in illis reſciſſus à vobis eſt. Quo non mutato, nec in ſuo, nec in cuiuſquam alterius, ſed in patris & filij & ſpiritus ſancti nomine quiſque baptizat. Deinde præter baptiſmi ſacramentum quod vel ad pœnam peruerſi, vel ad ſalutem recti ſiue correcti integrum perſeuerat, de ipſa correctorum expiatione vel mundatione volo aliquid dicere. Meminiſti enim quæ aduerſus nos dixeris, quòd veniẽtes ad nos à vobis ex hæreticorum ſacrilego errore, ſine vlla C expiatione ſuſceptos habeamus, Tu nobis dic modò, de ſchiſmate Maximiani redeũtes ad vos, cùm in ſuis etiam ſuſciperentur honoribus, quã tãdem quæſo expiatione mundati ſunt? In illo tanto ſcelere participato, non erant tam nepharia ſocietate maculati?

Epiſcoporum ab ipſis vſque Apoſt. inconcuſſa ſeries.

CAPVT XIX. Concilij Bagaienſis contra Maximianũ & eius adhærentes ſententia. Num. 16.

Attende quid inſonet, quid increpet, quid in illo præclaro concilio fateatur veriloquum os illud epiſcoporum tuorum. *Maximianum*, inquit, *fidei æmulum, veritatis adulterum, eccleſiæ matris inimicum, Dathan, Chore, & Abiron miniſtrum, de pacis gremio ſententiæ fulmen excuſſit: & quod adhuc eum dehiſcens terra non ſorbuit, ad maius ſupplicium ſuperis reſeruauit. Raptus enim pœnam ſuam compendio lucrauerat funeris: vſuras nunc grauiores colligit fœnoris, cùm mortuus intereſt viuis.* Itàne tandem in huius ſchiſmate, ſicut ipſe dixiſti perſiſtentes, antequam intra tempus dilationis, ſicut tu idẽ dixiſti, ſe veſtræ eccleſiæ reddidiſſent, nullam vel paruam de huius ſocietate traxerant maculam? Sed audi D deinde quid ſequatur, Audi, inquã, dictator vel dictor illius ſententię quid connectat, *Nec hunc ſolum*, inquit, *ſceleris ſui mors iuſta condemnat, trahit etiam ad conſortiũ criminis plurimos catena ſacrilegij, de quibus ſcriptum eſt; Venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, veloces pedes eorũ ad effundendum ſanguinem; Contritio & infelicitas in viis eorũ, & viam pacis non cognouerunt. Nollemus quidem tãquam è proprij corporis iunctura præcidi; ſed quoniam tabeſcentis vulneris putredo peſtifera plus habet in abſciſſione ſolaminis, quàm in rẽmiſſione medicaminis; inuenta eſt cauſa ſalubrior, ne per cuncta membra peſtilens irrepat virus, vt compendioſo dolore natum decidat vulnus. Famoſi ergo criminis reos Victorianum Carchabianenſem, Martianũ Sullectinum, Beianum Baianenſem, Saluium Auſaphenſem; Theodorum Vſulẽſem, Donatum Sabratenſem, Miggenem Elephantarienſem, Prætextatum Aſſuritanum, Saluium*

Emeritus hic fuit Cæſarienſis Donatiſtarum epiſcopus. Pſal. 13.

Membreſitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Muſlitanū, & Martialem Pertuſenſem, qui funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta fæculentia glutinarunt: ſed & clericos aliquando eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui lenocinium præbuerunt, Dei præſidētis arbitrio vniuerſalis cōcilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite. Quæ grauiora in illos dicere potuiſtis? Quæ grauiora in noſipſos dicere ſoletis? *Sed ab hoc*, inquis, *tam magno malo intra dilationis tēpus correcti ſunt:* videro verū correcti ſint, quia reuera correcti eſſent, ſi ad veram eccleſiā remeaſſent. Sed ſi veſtra vera eſt, quomodo expiati ſint à tam immani ſcelere, dicite. Si enim non ſunt expiati, omnes vos eſtis ſecundum veſtram ſententiam eorū ſcelere maculati. Si autem expiati ſunt, ſolo ipſo reditu propter charitatē quæ cooperit multitudinem peccatorū expiari potuiſſe conceditis: & nos de veſtris cùm correcti ad nos veniūt, inanibus calūniis accuſatis: niſi fortè iam quidā ſicut cōcilij verba indicāt ſchiſmatis ſacrilegium perpetrauerāt, ſed ante diem cōceſſæ dilationis eodē ſacrilegio nondū fuerant inquinati, & ideo nō putati ſunt expiandi.

CAPVT XX. Hoc ſi ita eſt, quis vos non audiat, qui tam mirabilem poteſtatē in homines accepiſtis? Peccant quando volunt, & inquinantur quando vultis: Non obſcurum aliquid recitamus, minuſve notū atq; vulgatū: illa ſententia eſt quæ tantę facūdię merito in manib. omniū, in omniū ore verſatur qui legendorū taliū ſtudioſi ſunt, de qua nunc ſaltē cernis quàm verè dixerim, quod nō eā deberēt primò gaudere diſertā, ne poſtea plāgerent diffamatā. Attende quid habeat, audi quid perſtrepat. Lib.1.contra Petil.c.10.

CAPVT XXI. Maximianvm, inquit, *fidei æmulum, veritatis adulterum, eccleſiæ matris inimicum, Dathan, Chore & Abiron miniſtrum, de pacis gremio ſententiæ fulmen excuſſit.* Cùm hoc igitur ſi quis ſacramentum altaris vno die ſciens communicaſſet, ſecundum iactantiſſimam illam ſeueritatem veſtram, non de tanto malo ſic pollueretur, vt par eius fieret? Quid ergo fuerūt, vel quid ex illo facti ſunt qui non ſolum ad altaria cum eo acceſſerūt, verum etiam ipſi eum ordinatum epiſcopum contra Primianum veſtrum erectis altaribus admoue runt? Sed quid ego te de iſtis interrogem, Ipſa ſententia loquatur cuius verba ſic fulgent, vt ſi eam volueritis abſcondere, quarumlibet latebrarum tenebras ſuo nimio ſplendore perrumpat. Videamus in ſocios Maximiani, quanto ſonitu damnationis inſurgat.

CAPVT XXII. Nec *ſolum hunc*, inquit, *ſceleris ſui mors iuſta condemnat, trahit etiam ad conſortium criminis plurimos catena ſacrilegij, de quibus ſcriptum eſt, Venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinē. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt.* Deinde paulo pòſt cùm omnes ordinatores Maximiani nominatim enumeraſſet, inter quos etiam iſti de quibus ago, Felicianus & Prætextatus leguntur, quid fecerunt, vt tanta in eos dignè dicenda eſſent, ita ſubiungit, *Qui funeſto*, inquit, *opere perditionis vas ſordidū collecta fæculentia glutinarunt:* ſic intelligi volens quod ipſi affuerint, ipſi Maximianum impoſitis manibus ordinauerint. Addens etiam de Carthaginis clericis, *Sed & clericos*, inquit, *Carthaginis eccleſiæ, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui lenocinium præbuerunt.* Pſal.13.

CAPVT XXIII. Rogo te Creſconi, nunquid ullis meis verbis hoc crimen exaggero? Quod ſi voluiſſem, fortaſſe mihi & ſi non talia, tamen qualitercunque ſufficientia nō defuiſſent. Quæro igitur abs te, antequam iſti duo de quibus interim ago, ad veſtræ communionis concordiam remeaſſent, in illa catena ſacrilegij cōſtituti, ſub quorum labiis erat venenum aſpidum, cum ore pleno maledictione & amaritudine, cum pedibus velocibus ad effundendum ſanguinem, quomodo baptizarunt? A Nunquid in his erat conſcientia ſanctè dantium, quæ ablueret accipientium? Nunquid eos ſaltem fama bona vel falſiſſima commendabat, quæ tibi in illis anguſtiis non quà euaderes, ſed quà te præcipitares exitum præbuit, cùm eos tam inſigne conciliū clamet famoſi criminis reos? Redeuntes deinde ſicut falſa narratibus veſtris epiſcopis credidiſti, ante dilationis diē quomodo ſuſcipiuntur in honoribus ſuis, cum eis quos extra eccleſiam cum Maximiano conſtituti in catena ſacrilegi ſchiſmatis baptizauerant, vnde à ſacrilegio tanto expiantur, à catena illa vnde ſoluuntur, labia eorum, os eorum venenum aſpidum, à maledictione & amaritudine vnde mundantur, vnde pedes ab effuſione ſpiritalis ſanguinis abluuntur quo velociter cucurrerūt, vnde manus à funeſto opere perditionis emaculātur, vnde ab illicito inceſtu non membra corporis, ſed animæ purgantur affectus?

B Nempe iſtam cauſam vt defendatis, velitis nolitis ad patrocinium veritatis venire cogemini, quæ dicit baptiſmum Chriſti, nō ſolum per occultos, ſed etiam per manifeſtos malos: nec ſolùm à conuerſis, verumetiam à peruerſis datum, habere inconcuſſam ſui roboris firmitatem, & eis poſſe quidem ineſſe, ſed niſi correctis non poſſe prodeſſe: correctos autē etiam fraternis orationibus expiari per charitatem cooperientem multitudinem peccatorum. Ecce antequam oſtēdam quàm impudenter tibi veſtri ēpiſcopi de Maximianēſium ſuſceptione mentiti ſint, ſecundum ipſum mendacium eorum & narrationem tuam, quàm tota cauſa veſtra ſubuerſa ſit, puto quod non iam quærere debeas, ſed agnoſcere, nec parare contradictionem, ſed correctionem potius cogitare. Vides enim nūc ſaltem quàm veraciter à me illa dicta ſint, quibus fruſtrà mēdaciter reſpondere conatus es: quàm rectè dixerim, *Si pro vnitate partis Donati in nefario ſchiſmate baptiZatos* C *nemo rebaptiZat, cur non pro vnitate Chriſti vera & plenaria, lex illius hæreditatis agnoſcitur?* cùm ipſe fatearis eos qui in Maximiani ſchiſmate perſtitiſſent meruiſſe ſententiam, qua non tenerentur ſi intra diem dilationis ſe eccleſiæ reddidiſſent? Vnde cōſtat antequam ſe reddidiſſent, eos in ſchiſmate in quo perſtiterant baptizaſſe, cum quibus in veſtram communionem recepti ſunt. Vides quemadmodum mortui baptizauerūt, quia de illis qui in Maximiani ſchiſmate perſtitiſſent, antequam ad vos redirent, dictum erat ſententia concilij Bagaienſis, *Aegyptiorum admodum exemplo, pereuntium funeribus plena ſunt litora.* CAPVT XXIIII. Lib.1.contra Petil.cap.18.

CAPVT XXV. Qvod verò dixi, *Quando apud eos decernenda recitata eſt, ore lætiſſimo acclamauerunt: nunc autem cùm à nobis recitata fuerit, obmuteſcunt:* quibus pœnis ecce iam multo melius obmuteſcerent; quàm cùm talia loquūtur, implicarentur. Vides quàm verum ſit quod à me dictum eſt, *Iam tandem ſentire deberent, quanta ſint pro* D *pace toleranda; & pro pace Chriſti redire ad eccleſiam, quæ non damnauit incognita; ſi pro pace Donati placuit reuocare damnata:* multo magis enim hoc ſecundum tuam narrationem verum eſt, qui dixiſti etiam illos dilatione conceſſa reuocatos, de quibus nominatim expreſſis iam dictum fuerat, *Dei præſidentis arbitrio vniuerſalis concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite.* Cùm enim poſt hæc verba illa eſt dilatio conſtituta, quomodo nō placuit reuocare damnata? aut quomodo nobis tanto pòſt natis, vel ipſi etiam Chriſtiano orbi terrarum incognita eſſe non poſſint, quæ probari non potuerunt de Cæciliano, in eo quòd poſtea factum eſt iudicio tranſmarino; quando ea quæ de Maximianenſibus geſta ſunt, & in Aphrica & tēporibus noſtris, tu cùm ſis Apher, ſicut dicis, poſt tot annos adhuc vſq; non noueras? ſicut autem nos docere poterimus, adhuc vſq; non noſti, quia epiſcopis veſtris mentientibus credidiſti. Lib.1.contra Petil.c.10. Ibidem c.13.

CAPVT XXVI. Qvod autem me de traditione in veſtros maiores, di- De traditione ſacrorum codicum.

res,dicis,quaſi per anticategoriam, quod à noſtris maioribus factum eſt, retorquere voluiſſe, culpans quod hoc fecerim, quaſi in ſchola de cauſæ generibus vel quæſtionibus ageretur, non in eccleſia veritas quæreretur. Nunquid hoc Heliæ prophetæ diceres, qui cùm ſibi à rege iniquiſſimo eſſet obiectum, quod ipſe euerteret Iſrael: reſpondit, Ego non euerto, ſed euertis tu & domus patris tui? (3. Reg. 18.) Quid enim ad nos pertinet hoc retortæ obiectionis genus, quo nomine à Græcis appellatur in arte rhetorica, cùm hoc inueniamus in authoritate prophetica? Cùm ergo quiſque dicit, Non ego feci, ſed tu feciſti, verum dicere opus eſt, nõ dicere metuendum eſt. Et tu quomodo oſtendas non feciſſe maiores veſtros, quod ſuis confeſſionibus lectis feciſſe monſtrantur, debes ſi quid vales vigilantiſſimè cogitare, non verbo Græco imperitos ne nos audiãt deterrere. Et maiores quidem noſtros fuiſſe traditores non docuiſti. Neque enim quia dixiſti eſſe multas literas quibus hoc poſſet oſtendi, ideo iam oſtendiſſe putandus es. De veſtris autem maioribus extat Secundi Tigiſitani concilium cum pauciſſimis quidem factum apud Cirtam poſt perſecutionem codicum tradendorum, vt illic in locum defuncti ordinaretur epiſcopus.

(CAPVT XXVII. Acta Concilij ſub Secundo Tigiſitano. Conſule Optatum lib. 1.) IBI quæ geſta ſint accipe, Nam quæ neceſſaria fuerunt, infrà ſcribere curaui. *Diocletiano octies, & Maximiano ſepties conſulibus quarto nonas Martij Cirtæ, cùm Secundus epiſcopus Tigiſitanus primæ cathedræ conſediſſet in domo Vrbani Donati, idem dixit, Probemus nos primò, & ſic poterimus hic ordinare epiſcopũm. Secundus Donato Maſculitano dixit, Dicitur te tradidiſſe. Donatus reſpondit, Scis quantum me quæſiuit Florus vt thurificarem, & non tradidit me Deus in manus eius frater: ſed quia Deus mihi dimiſit, ergo & tu ſerua me Deo. Secundus dixit, Quid ergo facturi ſumus de martyribus? Quia non tradiderunt, ideo & coronati ſunt. Donatus dixit, Mitte me ad Deum ibi reddam rationem. Secundus dixit, Accede vna parte. Secundus Marino ab aquis Tibilitanis dixit, Dicitur & te tradidiſſe. Marinus reſpondit, Dedi Pollo chartulas, nam codices mei ſalui ſunt. Secũdus dixit, Tranſi vna parte. Secundus Donato Calamenſi dixit, Dicitur te tradidiſſe. Donatus reſpondit, Dedi codices medicinales. Secundus dixit, Tranſi vna parte. Et alio loco Secundus Victori à Ruſiccade dixit, Dicitur te tradidiſſe quatuor euangelia. Victor reſpondit, Valentianus curator fuit, ipſe me coegit vt mitterem illa in ignem. Sciebam illa deletitia fuiſſe. Hoc delictum indulge mihi, & indulgebit mihi Deus. Secundus dixit, Tranſi vna parte. Et alio loco Secũdus Purpurio à Limata dixit, Dicitur te necaſſe filios ſororis tuæ duos Milei. Purpurius reſpondit, Putas me terreri à te ſicut & alteri? Tu quid egiſti qui tentus es à Curatore & Ordine vt ſcripturas dares: quomodo te liberaſti ab ipſis, niſi quia dediſti aut iuſſiſti dari quodcunque? Nam non te dimittebant paſſim. Nam ego occidi & occido eos qui contra me faciunt. Ideo noli me prouocare vt plus dicam, Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo ſuo Secundo dixit, Audis quæ dicat in te? Paratus eſt recedere & ſchiſma facere, non tantum ipſe, ſed & omnes quos arguis: quos ſcio quia dimittere te habent, & dare in te ſententiam, & remanebis ſolus hæreticus. Ideo quid ad te pertinet quis quid egit? Deo habet reddere rationem. Secundus Felici à Rotaria Centurioni, & Victori à Garbe dixit, Quid vobis videtur? Reſponderunt? Habent Deum cui reddant rationem. Secundus dixit, Vos ſcitis & Deus, Sedete. Et omnes reſponderunt, Deogratias.* Hos tu traditores qui cum aliis apud Carthaginem in Cæcilianum & ſocios eius dixerunt ſententias, inter quos & Syluanus Cirtenſis fuit, de cuius traditione geſta mox inſeram, pręclara videlicet ratione defendis: hoc enim de his iam pluribus vtique dicturus es, quod de vno Syluano tanquam magnum aliquid dictandum putaſti, hinc te arbitratus manifeſtè falſum crimen quod ei traditionis obiicitur, demõſtrare, quia interpoſuiſti ſententiam eius quam in concilio inter cæteros epiſcopos contra Cæcilianum & alios communionis eius participes dixit, tanquam fieri non poſſet vt traditores traditor condemnaret. Prudẽtius enim tu vides iſta quàm Paulus Apoſtolus: nam ille quibuſdam res obiiciebat abſurdas, nec conſiderabat non poſſe fieri quod dicebat, Qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non adulterandum, adulteras; qui abominaris idola, ſacrilegium facis? (Rom. 2.) Et illud præcipuè, In quo enim alterum iudicas, teipſum condemnas, Eadem enim agis quæ iudicas. Hos ergo traditores quibus confeſſis territus Secundus ignouit, ſecum habuit in Carthaginenſi concilio, & in abſentes non confeſſos dixerunt ſentẽtias; qui præſentes de ſua non ſunt confeſſione damnati. Hoc conciliũ non maneret, nec in poſteritatis memoria perduraret, niſi deſcriberetur ab aliis, conſeruaretur ab eis qui eo ſe defendere præparabant, ſi quis eis eadem crimina poſtea quæ illic relaxata ſunt obiecisſet.

(CAPVT XXVIII.) INTERERAT etiã Secũdi ipſius, vt appareret eũ, ne ſchiſma fieret, quòd ſolent præ ceteris pacifici præcauere, illa omnia diuino iudicio dimiſiſſe: quod multo magis facere deberet in concilio Carthaginẽſi, vbi contra abſentes nulli conſtiterant, niſi Lucilla tunc (Lucilla.) præpotens & pecunioſiſſima femina odiis accenſa furialibus vehementer inſtaret, vt contra Cæcilianum veluti damnatum alter ordinaretur epiſcopus. Quod in Zenophili conſularis iudicio poſtea commemoratum eſt per quendam Nundinarium Syluani Cirtenſis tunc veſtri epiſcopi diaconum, qui cum memorato epiſcopo ſuo quem perpeſſus fuerat inimicũ, ſicut volebat cõcordare non potuit. Egerat ſanè hoc apud collegas eius magis terribiliter, ne omnia proderet, quàm ſuppliciter vt veniam mereretur.

(CAPVT XXIX. Geſta apud Zenophilum quibus Syluanus traditor fuiſſe declaratur. Vide & infra lib. 4. cap. 56.) EX illius iudicij geſtis hæc pauca interpoſui: *Conſtantio Maximo Auguſto et Cõſtantino iuniore nobiliſſimo Cæſare conſulibus, idibus Decemb. ex tota Mociacienſi inducto & applicito Victore grãmatico, aſtante etiã Nundinario diacono Zenophilus conſularis dixit, Quis vocaris? Reſpondit, Victor.* Et paulo pòſt alio loco *reſpondit Nundinarius, Legantur acta. Zenophilus cõſularis dixit, Legantur. Et legit Nundinius exceptor; Diocletiano octies et Maximiano ſepties cõſulibus, quarto decimo calendas Iunij, ex actis Munatij Felicis flaminis perpetui curatoris Coloniæ Cirtẽſis: cùm vẽtum eſſet ad domũ in qua Chriſtiani cõueniebãt, Felix flamẽ perpetuus curator Paulo epiſcopo dixit, Proferte ſcripturas legis, & ſi quid aliud hic habetis, vt & præcepto & iuſſioni parere poſſitis. Paulus epiſcopus dixit, Scripturas lectores habẽt, ſed nos quod hic habemus, damus. Felix flamẽ perpetuus curator dixit Paulo, Oſtẽde lectores, aut mitte ad illos. Paulus epiſcopus dixit, Omnes cognoſcitis. Felix flamen perpetuus curator dixit, Nõ eos nouimus. Paulus epiſcopus dixit, Nouit Officiũ publicũ, id eſt Edeſius & Iunius exceptores. Felix flamẽ perpetuus curator dixit, Manẽte ratione de lectoribus quos monſtrauit Officium, & vos quod hic habetis date. Sedente Paulo epiſcopo & Montano & Victore de Caſtello, Memor presbyter, aſtãte Marte cum AElio, et Marte diacono, proferẽte Marcuclio, Catulino, & Syluano & Carioſo ſubdiaconis, & Ianuario Marcuclio, Fructuoſo, Miggene, Saturnino, Victore, Sũſurico, & cæteris foſſoribus, cõtraſcribente Victore Aufidij in breue ſic, Calices duo aurei, Item calices ſex argentei, &c.* Et alio loco, *Poſteaquã apertũ eſt in bibliothecã, inuenta ſunt ibi armaria inania, ibi protulit Syluanus capitulatam argẽteam & lucernã argenteam, quod diceret ſe poſt arcam inueniſſe eas Victor Aufidij Syluano dixit, Mortuus fueras, ſi non illas inueniſſes. Felix flamen perpetuus curator Syluano dixit, Inquire diligentius ne quid hic remanſerit. Syluanus dixit, Nihil hic remanſit, totum hoc eiecimus. &c.* Et alio loco. *Exẽplar libelli traditi epiſcopis à Nũdinario diacono. Teſtis eſt Chriſtus & angeli eius, quoniam traditoribus*

ribus communicaſtis; id eſt Syluanus à Cirta traditor eſt, A
& fur rerum pauporum, quod omnes vos epiſcopi, presby-
teri & diaconi & ſeniores ſeitis, & de quadringentis fol-
Foliis nummi geram. *libus Lucillæ clariſſimæ feminæ, pro quo vobis coniuraſtis*
vt fieret Maiorinus epiſcopus, & inde factum eſt ſchiſma.
Nam & Victor fullo veſtri præſentia & populi dedit fol-
les viginti, vt factus eſſet presbyter, quod ſcit Chriſtus &
angeli eius, &c. Et alio loco: *Quibus lectis Zenophilus*
conſularis dixit, Et actis & literis quæ recitatæ ſunt, tra-
ditorem conſtat eſſe Syluanum. Item alio loco: *Zenophi-*
lus conſularis dixit, Quis adminiſtrabat? Tunc Syluanus
in clericatu reſpondit, Sub Paulo epiſcopo orta perſecutio
eſt, & Syluanus ſubdiaconus fuit.

CAPVT XXX.
HABES ne frater Creſconi ad iſta quod dicas?
Puto non vſque adeò frontem periiſſe de rebus hu-
manis, vt ad purgationem Syluani adhuc putes ſen-
tentiam recitandam quam dixit in Cæcilianum &
collegas eius quaſi traditores, ne magis nos admo-
Rom. 2. neas dicere ex epiſtola Apoſtoli ſimile aliquid, vt pau-
lò antè commemoraui, Qui prædicas non traden- B
dum, tradis, & in quo alium iudicas, temetipſum con-
demnas, eadē enim agis quæ iudicas. Sed poſteaquam
Syluanus Cirtenſis Donatiſtarum epiſcopus in exilium actus. Vrſacio & Zenophilo perſequentibus communicare
noluiſſet, actus eſt in exilium. Imò qui iam traditor
fuit, permanere etiam hæreticus voluit, vt falſum ho-
norem in ipſa parte Donati haberet, qui habere in ca-
tholica nullum poſſet, tam manifeſtis traditionis ſuæ
geſtis publico iudicio reſeratis. Hæc tu profectò falſa
eſſe dicturus es, & pro veſtris maioribus, vt plurimum
poſſis, contra noſtros alia prolaturus. Quod quidem
fortitan non valebis, non inueniendo quid proferas.
Sed fac te inueniſſe, fac protuliſſe: Tantáne furis im-
pudentia vt abs te prolatis magis contendas credi o-
portere, quàm eis quæ proferuntur à nobis? Aut enim
& hic & illic fuerunt traditores, ſi & tu aliqua recitas
de confeſſione noſtrorum: aut ſi aliquid putas contra
veſtros à noſtris eſſe confictum, cur non & à veſtris
contra noſtros hoc idem nobis putare conceditis? Er-
go pro humanis factis, aut & hinc & inde manifeſta- C
tis, aut ex vtroq; latere incertis, ne qui in vnū Deum
credimus litigemus, quod certum & diuinum munus
eſt, in Chriſti gratia concordemus. Cùm enim geſta,
maiorum noſtrorum atq; veſtrorum hinc atque inde
contraria recitantur nobis tanto pòſt natis, ſi nec ſal-
tē dubitare permittitur, quid iniquius? ſi autem per-
mittitur, quid ſufficiētius? Neq; enim ſicut incertum
eſt à quibus extiterit traditionis malum, ſic incertum
eſt à quo iubeatur reddi turbatæ pacis bonum.

CAPVT XXXI.
AC per hoc qui pro incerto alieno malo pacem
Chriſti reſpuit, certiſſimè malus eſt: quandoquidem
Cyprianus nec pro certa permixtorum malitia ziza-
niorum pacem deſeruit frumentorum, qui ſcribens
Lib. 3. ep. 3. ad Maximū dixit, *Et ſi videntur in eccleſia eſſe zizania,*
non tamen impediri debet fides aut charitas noſtra, vt quo-
niā zizania eſſe in eccleſia cernimus, de eccleſia recedamus.
Nō dixit ſuſpicamur, opinamur, arbitramur, coniici-
mus, credimus: ſed cernimus dixit. O verbū quo cun-
cta dubitatio tolleretur, vt corpus Chriſti nō diuide- D
retur. Si ſola frumenta deſideras, geme in labore agri,
gaude in ſpe horrei, tolera malos in communione ſa-
cramentorum Chriſti, ne ante litoris tempus retia di-
rumpēdo, fias quod tolerare noluiſti. Iſta dicerē, ſi de
traditoribus quos accuſatis aliquid probaſſetis. Imò
hoc verò tēpore nec iſta iā dicerē, nō enim iubeor to-
lerare, cum quibus iam nō cogor viuere. Quod ſi mi-
hi etiam nunc traditor demonſtretur, qua cōſcientia
deſero tot Chriſtianas gentes quibus non demōſtra-
tur? Deinde ego ipſe ſi nunc diſco quod paulò antè
neſciebā, cur in me reſcinditis quod ſciebā? baptiſmū
quippe Chriſti me accepiſſe ſciebā, vos etiā ipſi alie-
num ſcelus, quod ignoratū nemini obeſſe conceditis.

A CVR ergo heri baptizatum hodie rebaptizatis, cùm CAPVT XXXII.
alienum ſcelus quod heri † neſciebam, hodie docea- † Fer. neſciebat.
tis? Neſciens à quali acceperit, baptiſmi accepti non
erat reus. Modo abs te hoc didicit, baptiſmi reſciſſi
quare ſit reus? Nam ſiue conſenſerit documentis tuis,
ſiue non conſenſerit qui Chriſti baptiſmum miniſte-
rio traditoris accepit, niſi probaueris eum ſciſſe à quo
acceperit, nec ſecundum vos rectè poteris baptizare.
Iam nunc auerte ab ſtudio partium mentem tuam, &
conſidera quàm innumerabilis multitudo Chriſtia-
norum in Aphrica ipſa neſciat qui fuerint traditores:
quanto magis in cætero orbe terrarum, quantam mul
titudinem, niſi cùm baptizaretur ſciſſe conuiceris, aut
baptizandam dicere non audebis, aut iudicare de oc-
cultis cordis audebis. Et vbi eſt quod tibi placet, quæ
abs te interpoſita eſt diuina ſententia, quæ manifeſta
ſunt vobis, quæ autem occulta ſunt Domino Deo ve-
ſtro? Crede orbi Chriſtiano dicenti tibi, baptiſmum
Chriſti ſcio, qui fuerint traditores in Aphrica, vel vbi-
B libet, ignoro. Quid in me occulta humana iudicas, vt
manifeſta in me diuina reſcindas? Fac te ſcelus alienū
modo mihi probare, quod dicis: hoc cùm baptiſmum
acciperem, neſciebam, Si propter eos quos modo mi-
hi prodis, baptizare eos qui neſcientes ab adulteris ac-
ceperunt, quos nunc prodis. Quid ad hæc dicis, niſi nō
eſt ſanctum, non eſt mundum, niſi quod voluero, &
quomodo voluero.

IN *hac re teſtis eſt*, inquis, *totius orbis penè conſcientia.* CAPVT XXXIII.
Reſpōdetur tibi: In hac re totius orbis nulla eſt omni-
no conſcientia. *Hoc*, inquis, *maiores noſtri à ſuis parenti-*
bus acceperunt. Reſpondetur, Sed errātes ab errantibus
aut calumniantibus. Nam & maiores Iudæorum cor-
pus Chriſti de ſepulchro furatum à ſuis maioribus ac-
ceperunt. *Non olim defuncti ſunt*, inquis, *qui traditionis*
huius facinus per quos & quibus locis admiſſum ſit cogno-
uerunt. Reſpondetur, Hoc & noſtri pro ſuis partibus
dicunt. *Extant*, inquis, *etiam libri quibus ordo rerum ge-*
ſtarum fideliter ac diligenter aſſcriptus eſt: ſunt acta, ſunt
C *literæ, multorum quoque tenetur manifeſta confeſſio.* Re-
ſpondetur tibi, hæc & noſtris pro ſuis partibus nō de-
eſſe. Aut ergo illis credamus qui potuerūt cauſam ſuā
illis eccleſiis perſuadere, quas ſcriptas in libris diuinis
& canonicis legimus: aut quod tu dixiſti de Oprato,
nec abſoluamus dubia, nec damnemus; & pacē Chri-
ſti cuius bonum dubium non eſt, fraterna dilectione
teneamus.

SED Orientales quos modò noſtros eſſe concedis, CAPVT XXXIIII.
non latuiſſe hoc facinus dicis. Atq; vt hoc probes, in-
ſeris principiū epiſtolæ concilij Sardicēſis, vbi Donati Infra lib. 4. cap. 44.
Carthaginis epiſcopi veſtri nomē inuenitur aſſcriptū.
Quod ideo factū putas & affirmas, quòd videlicet O-
rientalibus qui de concilio ſuo hęc ſcripta miſerūt, fa-
cinus diſplicuerit traditorū, & ab eorum ſe cōmunio-
ne retraxerint, & propterea Donato veſtro cōmunica-
bant. Diſce ergo quod neſcis, Sardicenſe conciliū Ar- Sardicēſe concilium.
rianorum fuit, quod notum iam diu eſt, vt habemus in
manibus contractū, maximè contra Athanaſium epi-
D ſcopum Alexādrinum catholicum, qui eorū errorem
ex ipſa ciuitate ortum, præ cæteris acriter arguebat &
refellebat. Non igitur mirum ſi illi hęretici Donatum
ſibi aſciſcere tentauerunt, quos per totum orbē catho
lica damnabat eccleſia: quanquam nos ſine ciuitatum
nominibus epiſcopos ad quos hæ literæ datæ ſunt ha-
beamus. Aut ergo aliquis Donatus fuit non in Aphri- Arriani Donatiſtas ſibi adiungere ſunt conati.
ca epiſcopus, cui nomini Carthago à veſtris eſt addita,
aut, vt dixi, Aphricanam hæreſim Orientalis hæreſis
ſibi tentauit adiungere. Quod hinc maximè credibile Romani epiſcopi authoritas.
eſt, quod ad Carthaginis epiſcopum Romano præter-
miſſo, nunquā Orientalis catholica ſcriberet: vbi ſaltē Donatiſtæ epiſcopum etiam ſuum Romæ habuerunt.
veſter ſcribi debuit, quem ſoletis Romā paucis veſtris
mittere ex Aphrica. Sed Deo gratias, quod nec valuit,

ſi tamen

ſi tamen cœpta eſt illa conſpiratio hæreticorum Oriẽtalium cum Aphris hæreticis præualere. Tu Arrianos iam inter hæreticos & nobis & vobis deteſtãdos in tua epiſtola poſuiſti, vnde mihi tecum nulla neceſſitas eſt, etiã de hac quæſtione confligere. Nam quod tibi propoſuiſti quęſtionem tanquam à nobis obiectam, *Si hæc ita ſunt, a communione veſtrorum quemadmodum Orientales poſtea ſegregati ſunt?* & reſpondiſti, *quod in recipiendis iterum noſtris, damnatæ cauſæ non potuerint ſeruare cõſtantiam:* nunquid mirandum eſt de tam longinquis terris epiſcopos tuos tibi narrare impunè quod volũt? Quod ſi omnino ita eſſet, tot populi quid fecerũt, qui cum iſta neſcirent, tamen à vobis rebaptizandi cenſentur? At nõ eſt credibile, quòd hæc populi ignorare potuerint, cùm tu harum rerum aliquantum ſtudioſior, quid cum Maximianenſibus egerint veſtri Aphri in Aphrica, ſi literis meis velles reſpõdere, nõ quæreres.

[CAPVT XXXV. Lib. 2. cont. Petil. c. 17.] ILLVD verò quod dixi, *Neque ſi aliquorum in noſtra communione defunctorum traditio probaretur, quæ à nobis* [B] *improbatur, & diſplicet; nos ex aliqua parte macularet,* quàm ridiculè putaſti ridiculum & minus cõueniens prudentiæ meę. Proinde iam cupio noſſe quomodo id refellerit prudentia tua. An quia dicis te non videre quomodo à nobis improbetur, vel quatenus diſpliceat, quod nunquam cognito errore damnauimus, in eorum ſchiſmate poſiti? Vide potius, quàm breuiter ad iſta reſpondeam, Ego in Eccleſia ſum, cuius membra ſunt illæ omnes Eccleſiæ, quas ex laboribus Apoſtolorum natas atque firmatas ſimul in literis canonicis nouimus: earum communionem, quantum me adiuuat Dominus, ſiue in Aphrica ſiue vbicunque non deſeram. In hac communione ſi fuerunt quos neſcio traditores, cùm eos demonſtraueris, & carne & corde mortuos deteſtabor, nequaquam tamẽ à viuis in eiuſdem Eccleſiæ ſancta vnitate manẽtibus, propter mortuos alienabor. Neque enim ipſi hanc Eccleſiam con- [C] diderunt, ſed in ea ſi boni frumentum, ſi autem mali palea fuerunt. Vos autem quos tam manifeſtæ Eccleſiæ zizania vel palea maculare non poſſet, quæ cauſa fuit veſtræ diuiſionis, niſi appetitus ſacrilegi ſchiſmatis? [Infra lib. 4. cap. 45.] *Si tibi*, inquis, *diſplicet, improba, fuge & relinque Eccleſiam traditorum. Noli errantium maiorum tuorum ſequi veſtigia.* Ad hoc reſpondeo, Si nec illi fuerunt traditores, maiores mei ſunt. Si fuerunt, quod ego non ſum, nõ ſunt maiores mei: Eccleſiam teneo plenam tritico & palea. Non dico, ſi alios qui ſuam ſarcinam portant, ſed ſi meipſum in ea mihi oſtenderes traditorem, vbi mihi licet in melius commutari, non mihi opus eſt inde ſeparari. Si quos tales ſacramentorum eius communione cognouero, verbo & diſciplina Domini emendo, quos poſſum, tolero quos emendare non poſſum. Fugio paleam, ne hoc ſim: non aream, ne nihil ſim.

[CAPVT XXXVI.] PROINDE noli fruſtrà in hanc ſententiam ventilari. Magis enim me admonet, quomodo id agam pre- [D] [1. Tim. 5.] ceptum Apoſtolicum, quod ipſe poſuiſti, Ne communices peccatis alienis, teipſum caſtum ſerua. Nam vt oſtenderet quemadmodum quiſque non communicaret peccatis alienis, ad hoc addidit, teipſum caſtum ſerua. Non enim qui ſe caſtum ſeruat, communicat peccatis alienis: quamuis non eorum peccata, ſed illa quæ ad iudicium ſibi ſumunt, Dei ſacramenta cõmunicet cum eis, à quibus ſe caſtum ſeruando fecit alienũ. [Epiſto'a ſeu ſer. de Lapſis.] Alioquin etiam Cyprianus, quod abſit, peccatis raptorum & fœneratorum collegarum communicabat, cum quibus tamen in communione diuinorum ſacramentorum manebat: de quibus dicuntur epiſcopi plurimi, quos & ornamento eſſe oportebat cæteris & exemplo, *diuina procuratione neglecta, procuratores rerum ſecularium fieri; derelicta cathedra, plebe deſerta per alienas prouincias oberrantes, negociationis quæſtuoſæ nundinas aucupari: eſurientibus in eccleſia fratribus habere argentum* [A] *largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere; vſuris multiplicantibus fœnus augere.* Nunquid talium ille cõmunicabat peccatis? Nunquid eorũ ſectam ſequebatur? Et tamen cùm eis in eorundem ſacramentorum communione perſiſtebat, quia illa ſacramenta non ipſi inſtituerant moribus ſuis, ſed ad pœnam ſibi valerẽ faciebant moribus malis.

[CAPVT XXXVII. Infra lib. 4. cap. 45.] QVID eſt autem quod dicis, quòd ex perſona mea tibi propoſuiſſes, quod ego nunquam diuinum tradiderim teſtamentum? Adiungis enim, *Sed ille qui tradidit, te creauit.* Deinde contexis quę tibi bene ſonare videbantur, *Fonte deducitur riuus, & caput membra ſequũtur. Sano capite omne ſanum eſt corpus, & ſi quid in hoc morbi vel vitij eſt, omnia membra debilitat. Originem ſuam reſpicit quicquid in ſtirpe proceſſit.* Et poſt hæc quaſi in extremo concludis. *Non poteſt innocens eſſe qui ſectam non ſequitur innocentis.* In his omnibus verbis tuis creatorem meum, caput meum, nõ feciſti niſi traditorem; [B] quem quidem accuſare tantum, non conuincere potuiſti. Ego autem nec eius innocentiam mihi creatricem, vel fontem capútve conſtituo: ſed tu ad illud redis in quo Petilianus errauit, ne cuiuſque in ſanctificatione baptiſmatis Chriſtus ſit origo caputq́; naſcentis: & non vis venire in maledictum, de quo ſcriptum eſt: Maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine: [Hier. 17.] cum te aliunde non moueas, ne cùm reſilieris, in aliud recidas.

[CAPVT XXXVIII. Infra lib. 4. cap. 45. Ezech. 20.] SED & teſtimonio me admones de Scripturis, quid tibi adhuc ad iſta reſpõdeam. Dicis enim propter hoc ſcriptum eſſe, In legalibus patrum veſtrorum ne ambulaueritis. Nec aduertis dictum eſſe Iudæis, vt mala facta patrum ſuorum non imitarentur, non vt ab illo Dei populo ſcinderentur. Si ergo licuit regi Dauid, Samueli, Eſaiæ, Hieremiæ, Zachariæ, cæteriſq́; ſanctis ac prophetis Dei inter contemptores legis Dei mandata [C] ſeruare, atq; in illos ipſos mandati tranſgreſſores multa digna & vera verba iaculari, patrum quoq; illa peccata quibus ſub Moyſe ita offenderunt Deũ, vt nemo eorum dignus eſſet terram promiſſionis intrare, non imitari, non ſectari, ſed deteſtari ac fugere, & illos qui ea committerẽt, ſimilitudine talium patrum increpare, nec tamen ſibi alterum populũ quaſi purgatum & liquatum ſeparatione ſacrilega conſtituere: quomodo nobis non liceat nec facta, neſcio quorum, quæ magis obiicitis quàm probatis, imitari: nec tamẽ ab ea quę in vniuerſo mũdo, ſicut Apoſt. dicit, fructificat & creſcit [Col. 1.] ſancta Eccleſia ſeparari? Nũquid aliqua ſacramẽta inſtituerunt traditores, in quib. baptizarer? Nunquid aliquos libros de facienda vel imitãda traditione poſteris cõdiderunt, & eorũ tenemus ſequimurq́; doctrinam? Quod ſi feciſſent, nec ſibi communicare paterentur, niſi eos qui illa legerent, approbarent; ipſi ab eccleſiæ ſe vnitate diuiderẽt. In quorũ diuiſione me ſi videres, [D] tũc me dicere deberes eſſe in eccleſia traditorũ. Quòd ſi ſua peſſima de facienda traditione pręcepta conſcriberẽt, nec tamẽ extra eccleſiã ſua propria cõgregatione atq; cõmunione colligerẽtur, zizania propterea cõputarẽtur, quorũ cauſa frumenta nõ rectè deſererẽtur.

[CAPVT XXXIX. Lib. 2. cont. Petil. c. 17.] ECCE dico iterum quæ me vlterius vetas dicere, *Arguis apud me eos quos tam olim defunctos mea cognitio non iudicauit.* Dicis tu contrà: *Licet tibi & hodie iudicare, & iudicium non tantùm de viuis, ſed etiam de mortuis haberi poteſt. Licet enim ſit mortuus qui peccauit, nunquam illud moritur quod admiſit.* Quid ſi cùm viueret ſe correxit, Deumq́ue placauit? Nonne mortuum & deletum eſt quod admiſit? ſicut Felicianus & Prætextatus Maximiani ordinatores, data ſicut dicis dilatione, ſe tanto ſcelere correxerunt. Mirum eſt autem ſi propria peccata non obſunt hominibus qui ea facta correxerint, & aliis obſunt qui ea omnino non fecerint: quòd ſi de nobis agitur, adde, qui nec

facta

facta cognouerint. Sed dicis *licere mihi etiam hodie iudicare, quia iudicium non tantùm de viuis, ſed etiam de mortuis fieri poteſt*. Ecce volo iudicare, ſed vos cauſam ipſam non vultis agere; immo verò tunc actam, tunc etiam ſine dubio terminaram, nobis demõſtrantibus, non vultis agnoſcere. Sed faciamus vos potius habere quod docere poſſitis; quos nondum docuiſtis, quare iam rebaptizandos eſſe contenditis, quandoquidem à traditoribus quos ignorauerant baptizatos, nec cùm docueritis baptizare debeatis; ſicut eos qui neſcientes ab adulteris baptizati ſunt, & illis proditis atque conuictis non baptizatis?

CAPVT XL.

HIC fortè dicas, ſed de Cæciliano iam iudicatum eſt. Reſpondetur tibi. Iam iudicatum erat & de Primiano à centũ Epiſcopis veſtris quibus eum iniquiſſimum Maximianus perſuaſerat antequam Bagaienſe cõcilium faceretis. Sed in primo iudicio damnatus eſt abſens, in ſecundo abſolutus eſt præſens. Si poſt primũ quos baptizauit rebaptizari non poſſunt, quãto potius poſt ſecundum? Ita & Cæcilianus primo apud Carthaginẽ iudicio Secundi Tigiſitani damnatus eſt abſens, ſecundo iudicio Miltiadis Romani abſolutus eſt præſens: adhuc nos de illo certos eſſe non vultis, ſaltem dubitare permittite, vincit enim vos non ſolùm qui Cæcilianum ſcit innocentem, verumetiam qui neſcit nocentem. Vos autem vtroſque rebaptizandos eſſe cenſetis, & qui dicunt, nouimus & qui dicunt non nouimus qualis fuerit Cæcilianus. Non ſunt baptizandi quos baptizauit Primianus poſt primũ iudicium quo damnatus eſt abſens, & baptizandi ſunt quos baptizauit Cæcilianus poſt ſecundum iudicium quo abſolutus eſt præſens? Illum damnatum damnare non licuit, de iſto abſoluto ſaltem liceat dubitare. Cuius crimina etiamſi certa nobis eſſent in Eccleſia cõſtitutis, quam Spiritus ſanctus velut aream cum palea prænunciauit, nequaquam nos aliena peccata non imitata macularent. Et tamen etiam ſi nobis incerta eſſe dicuntur, nõ ſolùm rei conſtituimur, verumetiam baptizandi iudicamur. Itáne agitis? Siccine cuncta peruertitis? Tantúmne reuera vobis licere arbitramini, vt quod vultis ſit ſanctum, quod vultis immundum? Cohibete vos, non proficiatis in malis, ne pereatis à bonis.

CAPVT XLI.

Lib. 1 cont. Petil. c. 18. Infra lib. 4. cap. 46.

NAM illud quod dixi, *Quòd ſi de perſecutionibus agitis citò reſpondeo; ſi aliquid iniquè paſſi eſtis, non pertinere ad eos qui talia quamuis improbè facientes, pro pace tamen vnitatis laudabiliter tolerant*, quàm fallaciter refellere voluiſti, prorſus non cogitans literas tuas ſani capitis habituras eſſe Lectorem. Ita enim reſpõdes quaſi ego dixerim, perſecutionem vobis pro pace vnitatis fieri debere. Quod illo quidem loco non dixi, ſed dixi, ſi aliquid iniquè paſſi eſtis, non pertinere ad eos à quibus laudabiliter pro vnitatis pace tolerantur, qui talia in vos quamuis improbè faciunt. Quod cùm apertiſſimè dictum ſit, ſaltem expoſitum attendant quos fallere voluiſti. Neque enim te quod tam apertum eſt, non intellexiſſe arbitror: ſed breuitatem ſententię meæ facilè putaſti poſſe in caliginem mitti, vbi quodlibet aliud diceres, ei reſpondiſſe videreris. Cur autẽ dixerim malos communionis noſtræ, hoc eſt, areæ Dominicæ paleam, cùm in vos iniquè agunt, à bonis noſtris laudabiliter pro pace tolerari, quid opus eſt vt ipſe oſtendam, ipſe defendam; cùm pro me beatus Cyprianus

Lib. 3 epi. 3.

apertiſſimè & candidiſſimè dicat, Etiam cum cernuntur in Eccleſia mali, non propter eos Eccleſiam deſerendam: hoc eſt, quod dixi eos pro vnitatis pace tolerandos. Neq; enim vos amplius quàm nos perſequuntur, qui vos iniquè perſequentes dant vobis ad decipiendos imperitos, licet falſam ſimilitudinem gloriæ, nobis autem vulnus grande triſtitiæ.

CAPVT XLII.

DEINDE commemorans etiam neſcio quos mortuos, quos à noſtris dicis occiſos, tanquam in campo facundiæ ſepoſitus latiſſimè exaggeras locum in quo vobis videmini ſimiles martyrum, cùm quotidie veſtrorum incredibilia patiamur facta clericorum & circumcellionum, multo peiora quàm quorumlibet latronum atque prædonum. Nanque horrendis armati cuiuſque generis telis, terribiliter vagando, nõ dico eccleſiaſticam, ſed ipſam humanam quietem pacemque perturbant, nocturnis aggreſſionibus clericorum catholicorum, inuaſas domos nudas atque inanes derelinquunt. Ipſos etiam raptos & fuſtibus tunſos, ferroque conciſos, ſemiuiuos abiiciunt. Inſuper nouo & antehac inaudito ſceleris genere, oculis eorum calcem aceto permixto infundentes & inſertientes, quos euellere compendio poterant, excruciare amplius eligunt quàm citius excæcare. Nam primo tantum calce ad hoc facinus vtebantur, ſed poſteaquam illos quibus hoc fecerant citò ſalutem reparaſſe didicerunt, acetum addiderunt.

Circumcellionum ſcelera, & crudelitatu in catholicos exempla.

CAPVT XLIII.

OMITTO antè quanta commiſerunt, quibus eaſdem leges aduerſus errorem veſtrum conſtitui coegerunt, magis Chriſtiana manſuetudine temperatas, quàm in tam magna ſcelera vi congrui vigoris exertas. Epiſcopus catholicus à Thuburſicubure Seruus nomine, cùm inuaſum à veſtris locum repeteret, & vtriuſque partis procuratores proconſulare præſtolarentur examen, repentè ſibi in oppido memorato veſtris armatis irruentibus vix viuus aufugit. A quibus pater eius presbyter, ætate & moribus grauis, ea cæde qua vehementer afflictus eſt, poſt dies paucos exceſſit è vita. Maximianus Epiſcopus catholicus Bagaienſis, dicta inter partes iudiciaria ſententia, baſilicam fundi † Calmanenſis euicerat, quam veſtri illicitè aliquãdo vſurpauerant. Hanc cum iure perſpicuo retineret, in ea ipſa ſub altari quo confugerat, eodem ſupra ſe fracto, eiuſque lignis aliiſque fuſtibus, ferro etiam crudeliter cæſus, totum illum locum ſanguine oppleuit. Acceperat autem & grande vulnus in inguine, vnde cruore largius effluente, continuò moreretur, niſi maior eorum crudelitas per occultam Dei miſericordiã profuiſſet. Nam cum membris ex ea parte nudatis ſemiuiuus inſuper pronuſque traheretur, exundantes venas latenter puluis obſtruxit. Inde noſtrorum manibus cùm ferretur, rurſus illis irruentibus violenter extortus eſt, grauiuſque mulctatus, & de excelſa turri noctu præcipitatus, ſubter cinere ſtercoris molliter iacebat exceptus, ſenſu amiſſo vix extremum ſpiritum tenens. Ibi cum tranſiens quidam pauper inuenit, cum ventris exonerandi cauſa ad eum diuertiſſet locum. Agnouit autem cùm pauidus ſuam coniugem acceſſiit, quam procul verecundia dimouerat lucernam ferẽtem. Tunc eum ambo peruexerunt domum, vel miſerando vel aliquid etiam lucelli ſperando, cùm ſiue viuus ſiue mortuus, collectus tamen noſtris oſtenderetur? Quid plura? Mirabili curatione ſanatus eſt, viuit, plures in eius corpore cicatrices quàm membra numerantur. Hunc ad tranſmarinas terras occiſum à veſtris fama nunciauerat, & eius facinoris immanitas, grauiſque indignitas, quaqua verſum audiri potuit, dolore horrẽdo cuncta commouerat. Quo poſteaquam ipſe ſecutus eſt, recentiſſimæ cicatrices eius famę illud mendacium defenderunt. Nam quem tum inſpicientes vix crederent viuum, non temerè illa iactaſſe videbatur occiſum. Hic cùm illic inueniſſet collegã Thuburſicenſem, quem paulo antè cõmemoraui, & alios nonnullos ſimilia vel non multò inferiora perpeſſos, nec eis ad propria reuertendi vlla facultas patere videretur: & quia Circumcellionum veſtrorum nobilis furor horrendum præbens veſtris clericis ſatellitium vſquequaque odioſiſſimè innotuit, ingens in vos conflagrauit inuidia, atq; inde factũ eſt, vt & preteritæ omnes contra vos leges excitarẽtur, & iſtæ conderẽtur nouæ. Qua-

Seruus Thuburſicenſis epiſcopus.

† al. Calmanenſis.

Maximianus Bagaienſis epiſcopus quanta à Donatiſtis & Circumcellionibus perpeſſus. Vide & epiſt. 50. tom. 2.

Quarum tamen vniuerſarum ſeueritas, ſi veſtrorũ inordinatæ ac ſine vlla lege graſſanti ſæuitiæ cōparetur, mira lenitas appellanda eſt. His enim magis tanta poteſtate accepta manſuetudo catholica commẽdatur, quàm hæretica immanitas plectitur: imo verò in nos, cædes, rapinas, incendia, cæcitates, excogitando, minando, exercendo, audacius, & inſanius debacchatur.

CAPVT XLIIII. *Honorij imperatoris leges inualidæ.*

Hæc enim ego commemorare volui, per quæ factum eſt, vt his noſtris temporibus aduerſus vos ita imperialia ſtatuta ferrentur, imò aduerſus errorem veſtrũ. Nam quid iam ſi ſapiatis, poteſt eſſe probabilius? Cæterùm omnia quæ vel anteriorum literis didici, vel ipſe cognoui, ſæua facta veſtrorum, qui ab initio diuiſionis veſtræ vſque ad hoc tempus Eccleſiam catholicam perſecuti ſunt, ſi velim retexere, quæ lingua, quis ſtylus, quantum tempus ociumque ſufficiat?

CAPVT XLV.

De Optato cùm agerem, tuque hoc magis excuſare voluiſſes, quàm purgare, dixiſti *reos hinc veſtros eſſe non poſſe, quod eos ad vindicandum nemo pertulerit.* Tot proteſtationes noſtrorum de furioſiſſimis veſtrorum violentiis, archiua publica citiùs impleuerunt, quàm vllam apud vos vindictam illa facta meruerunt. Sed fortè & hic dicatur, proteſtationes quidem depoſitas, ſed ad ipſos vindicandos nullam perlatam. Audi ergo quædam quæ ipſe ſum expertus. Cùm receptorum à veſtris Maximianenſium quos damnauerant cauſam cognouiſſemus, & eã quaqua verſum poteramus feruenti diffamaremus inſtantia; illi rebus tam recentibus & tanta manifeſtatione clarentibus, quid reſpondere poſſent non inuenientes, ſolito crebrius & audacius Circumcellionum violentiis, turbiſque furentibus nos à prædicanda catholica veritate, ſuaque fallacia conuincenda, deterrere cœperunt. Et quia multi erroris eorum laqueis implicati, cum quibus vt inde liberarentur agebamus, reſpondebant nobis, hoc nos cum Epiſcopis ſuis agere debere, collationemque noſtram ſe vehementer optare, vbi poſſent videre quibus aſſerentibus ſuperaret veritas falſitatem, in Carthaginenſi totius Aphricæ concilio nobis placuit, vt adhibita etiam publicorum teſtificatione geſtorum, quò poſſemus eis qui hoc flagitabant probare, deſiderio eorum nos minimè defuiſſe, veſtri pacificè conuenirentur Epiſcopi, quiſque ab eo noſtrum qui eodem loco in quo ille cōſiſteret: vt per collationem noſtram errore ſublato, Chriſtiana & fraterna ſocietate, vnitate, charitate, pace frueremur; id intuentes, quia ſi hoc fieri vellent, adiuuante miſericordia Dei facillimè poterat, quicquid in cauſa noſtra eſſet agnoſci. Si autem recuſarent, ſaltem diffidentia eorum non fruſtra illis, qui hoc à nobis popoſcerant appareret. Factum eſt, conuenti ſunt, recuſarunt, quibus verbis, quo dolo, maledictione, amaritudine plenis, nunc longum eſt demonſtrare.

Omnes optãt Catholicorum & Donatiſtarum inter ſe collationem. Vide epiſt. 68

Donatiſtæ recuſant collationem.

CAPVT XLVI.

Interea Criſpinus Calamenſis veſter Epiſcopus, à Poſſidio collega meo in eadẽ ciuitate, apud acta conuentus, ad concilium veſtrum primò diſtulerat, pollicens cum collegis ſuis ibi ſe viſurum quid reſpondere deberet. Deinde poſt non paruum tempus repetita conuentione, rurſus apud acta reſpondit: *Verba viri peccatoris ne timueris. Et iterum: In aures imprudentis caue ne quicquam dixeris: ne cùm audierit, irrideat ſenſatos ſermones tuos. Poſtremò, hanc reſponſionem meam Patriarchali ſermone deſinio: Recedant à me impij, vias eorum noſſe nolo.* Hanc eius reſponſionem cùm docti indoctique riderent, quippe hominis dicentis verba viri peccatoris ſe non timere, cui reſpondere minimè auderet: & in aures imprudentis nolle ſe aliquid dicere, quaſi aliquod ſecretum fuerit imprudẽtis auribus temerè commiſſurus, cùm ea quæ diceret multi poſſent prudentes audire, qualium cauſa & Dominus Chriſtus tanta Phariſæis quamuis imprudentibus loquebatur: & nolle ſe noſſe vias impiorũ quaſi vias ſuas eum docere vellent quos impios putabat, ac nō potius ipſe ſi teneret vias Dei, etiam impios docere deberet, ſicut ſcriptum eſt: Doceam iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Cùm ergo iſta reſponſio à multis intelligeretur, multis etiam demonſtraretur, quantum inanis eſſet, quantum attinebat ad cauſam: quàm verò amara & maledica, quod non pertinebat ad cauſam, atque ita eius ſicut apud vos habetur doctiſſima annoſitas, heſterno contra ſtante tyrone nihil aduerſum veritatem poſſe videretur: ſubitò pòſt paucos dies iter agenti Poſſidio, alius Criſpinus eius presbyter, & vt perhibetur propinquus, tetendit inſidias armatorum; in quas penè iam noſter inciderat, niſi eis proſpectis atque nunciatis, ad quendam fundum fugiens diuertiſſet, vbi ille nihil auderet vel non præualeret, vel ſi quid etiam feciſſet, negare non poſſet. Quo comperto, continuò conſecutus eſt tanta cęcus inſania, vt iam latere turpe arbitraretur. Tunc domum in qua cum ſuis ſe Poſſidius incluſerat, ſepire armatis, lapidibus circumtundere, ambire flammis, aditum ex omni parte moliri. Quæ verò aderat incolentium multitudo, memor periculi ſui ſi in eo loco aggreſſum tantum facinus impleretur, partim illum deprecabatur vt parceret, quem reſiſtendo non audebat offendere, partim verò ignes ſuppoſitos extinguebat. Cùm ille nihilo ſegnius cœptis feruidus atque inexoratus inſtaret, ceſſit aliquando ictibus ianua, ingreſſi ſunt, ſauciatiſq; cæde iumentis quæ in inferiore domus parte compererant, de ſuperioribus Epiſcopum depoſuerunt, adiicientes plagis & contumeliis. Vbi ne grauius ſæuirent, interceſſit ipſe Criſpinus velut aliis rogantibus flexus, quorum non tam videbatur in ira ſua curare deprecationem, quàm in facinore teſtimonium formidare.

1. Machab. 2. Prouerb. 13.

Veritas etiam coram indignis propter dignos non celanda.

Pſal. 50.

Heſternum dixit iuuenẽ.

Criſpini Donatiſtæ immanitas.

De qua etiam epiſt. 166.

CAPVT XLVII. *Theodoſij lex.*

Hæc poſteaquam nota facta ſunt in oppido Calamẽſi, expectabatur Criſpinus Epiſcopus veſter, quẽadmodum in ſuum prebyterum vindicaret. Acceſſit etiam proteſtatio municipalibus geſtis expreſſa, cuius vel timore vel pudore cogeretur exercere eccleſiaſticam vindictam. Quod cùm omnino contemneret, tantuſque fieret veſtrorum tumultus, vt quia veritati prædicandæ reſpondere non poterant, itinera clauſuri putarentur, imò verò iam etiam cernerentur: leges quæ non deerant, ſed quaſi deeſſent in noſtris manibus quieſcebant, aduerſus Criſpinum Epiſcopum veſtrum commotæ ſunt, magis vt noſtra manſuetudo demonſtraretur, quàm vt illorum puniretur audacia. Neque enim aliter innoteſceret, quid adiutorio Chriſti eccleſia catholica in ſuos inimicos poſſet & nollet, non ſecundum hæreticam pręſumptionem priuato fauore Circumcellionibus ſæuientibus, ſed ſecundum propheticam veritatem, iugo Domini Dei ſubditis regibus. Exhibitus igitur Criſpinus, & quòd ſe eſſe proconſuli quærenti negauerat, facillimè cōuictus hęreticus, decem tamen libras auri quam mulctam in omnes hæreticos Imperator maior Theodoſius conſtituerat, intercedente Poſſidio non eſt compulſus exoluere. Qua mitiſſima ſententia non contentus, neſcio quo conſilio, quod diſplicuiſſe veſtris omnibus dicebatur, ad eiuſdem Theodoſij filios prouocandum putauit; Acceptatum eſt, reſcriptum eſt. Quid aliud, niſi quòd pars Donati iam ſciret ſe ad illam pœnam aurariam cum cæteris hæreticis pertinere? cum quibus propter communionem talis perſecutionis, aut communem ſe deputet habere iuſtitiam; aut ſi non deputat, non ſe ideo iactet iuſtam, quia ea pœna coercetur, qua coerceri & eas hæreſes videt quas concedit iniuſtas: & tandem intelligat, quòd Chriſti martyrem non facit pœna, ſed cauſa: nos autem vſq; adeò ſæuos perſecutores eſſe arguat, vt nec poſt imperiale reſcriptum

aurum

Decem librarum auri mulctam in omnes hæreticos ſtatuit Theodoſius conſtituit, vide epiſt. 68.

Martyrem nõ pœna facit, ſed cauſa.

autum illud fiſco Criſpinus expenderet, indulgentiam illi catholicis Epiſcopis impetrantibus, & nunc inter ipſas etiam recentiſſimas leges proſcriptionem veſtris Epiſcopis comminantes in re propria ſecurus ſedeat, & catholici clerici inter manus Circumcellionum clericorumq́ue veſtrorum, domos, victum, ſalutem ac lumen corporis pendant.

CAPVT XLVIII.

HAEC qui faciunt, quid ego dicam latronibus, piratis, truculento alicui generi Barbarorum, quando nec ipſi omnium crudelitatum magiſtro diabolo comparandi ſunt? Ille ſanctum virum Iob omnibus eius rebus ablatis, grauiſſimo vulnere à capite vſque ad pedes percuſſit, & tamen fuit illic integris integer luminibus locus, nec oculos eius extinxit, cuius totum in poteſtatem corpus acceperat. Verùm hæc videlicet non perferuntur ad veſtros, cùm Criſpinus maluerit Carthaginem pergere, propria pertinacia ſuperari, manſuetudinis Epiſcopalis interceſſione mitiſſimam in ſe prolatam recuſare ſentētiam, appellare ad eius filios cuius lege ſe irretitū videbat, vt excitaret vniuerſæ parti Donati, quod ſolus perpeti nec volebat nec cogebatur, quàm vnius ſui presbyteri audaciſſimum & inuidioſiſſimū facinus ſola degradatione punire. Reſtitutus quidam in regione Hipponenſi veſter presbyter fuit, qui cùm ad catholicam pacem antequam iſtis imperialibus legibus iuberetur, veritatis ratione permotus, manifeſta volūtate tranſiſſet, de domo ſua raptus eſt à clericis & Circumcellionibus veſtris, luce palam in caſtellum proximū ductus, & multitudine ſpectante, nihilq́ue reſiſtere audente, ad furentum arbitrium fuſtibus cæſus, in lacuna lutulenta volutatus, amictu iunceo dehoneſtatus. Poſteaquam ſatis excruciauit oculos dolentium, ridentiumq́; ſatiauit, inde ductus ad alium locum quo nemo noſtrorū audebat accedere, duodecimo die vix dimiſſus eſt. Hoc Epiſcopo veſtro in Hipponenſi Proculiano ipſe ſum queſtus, geſtis ſanè municipalibus ne ſi quid agere eſſet neceſſe, hoc ad ſe negaret fuiſſe perlatum. Quid reſpōderit, quemadmodum ab inquirēda cauſa diſſimulauerit, noſtramq́; intentionem doloſius eludendam, poſt etiam non reſpondendo putauerit, ſatis eadē geſta teſtantur. Nunc verò qui ad nos à vobis clerici tranſierunt, quanta patiantur à veſtris quando narrare ſufficimus? Denique non quicunque ad nos inde veniunt, veritatem perſecutione derelinquunt, ſed multi ad nos inde non veniunt, quia perſecutionem à veſtris pro veritate perpeti metuunt.

Crudelitas Donatiſtarum in Reſtitutum presbyterum, ad catholicam vnitatem conuerſum. Vide eadem de re epiſt. 68. & 166. to. 2.

CAPVT XLIX.

AVFER itaque de medio ſuperuacuas inuidias moleſtiarum, quas regalibus iuſſis pro veſtro errore patimini, per paruas & propè nullas pro magno furore veſtrorum, imputantes etiam nobis quæ ab ipſis terrenis poteſtatibus, vt veſtrorum impetus à ſua ſalute depellant, neceſſitate fiunt non voluntate. Neque ſi quadraginta illi, qui Paulum apoſtolum interficere coniurauerant, in armatos à quibus deducebatur irruiſſent, pœnasq́ue ſumpſiſſent, Paulo iſta fuerant imputanda. Omitto quòd etiam voluntarias mortes quas ipſi ſibi ingerunt, in nos mentiendo transfertis: Nam de Marculo, quòd ſe ipſe præcipitauerit audiui? Quod profectò eſt credibilius, quàm hoc aliquam poteſtatem Romanā iubere potuiſſe, Romanis legibus nimis inſolitū: cùm hoc malū inter tot hæreſes ſub Chriſtiano vocabulo errantes, propriū ſit hæreſis veſtræ. Vnde quid prodeſt, quòd conciliis ſuis hoc veſtri Epiſcopi prohibuiſſe, & dānaſſe ſe iactent, ſicut ipſe cōmemoraſti, cū tot rupes & abrupta ſaxorū ex Marculiano illo magiſterio quotidie funeſtētur? Dixi ergo quid de Marculo audiuerim, & vnde hoc credibilius poſſit videri, quid autem verum ſit Deus nouerit. De aliis autem tribus quorū mortes pariter obieciſti, quid vel quomodo factum ſit, ab eis quos noſſe exiſtimo, fateor nō quæſiui.

Act. 23.

Spontanea Donatiſtarum mortes. Lib. 2. contra Petil. c. 14.

CAP. L.

NVLLIS tamen bonis in catholica hoc placet, ſi vſque ad mortem in quenquam, licet hæreticum ſæuiatur. Neque verò ſi longè à morte † cuiuſlibet moleſtiis libido vlciſcendi malum pro malo retribuat, approbamus: multò amplius deteſtantes, ſi ex hac occaſione, velut pro vnitate conandi, concupita quiſque auferat aliena, non illa quæ ſub nomine Eccleſiæ non debent ab hæreticis poſſideri, ſed quorumque priuata. Hæc omnia diſplicent bonis, & ea prohibent & cohibent quantum poſſunt, quantum autem non poſſunt ferunt: & ſicut dixi pro pace laudabiliter tolerant, nō ea laudabilia, ſed damnabilia iudicantes: nec propter zizania ſegetem Chriſti, nec propter paleas aream Chriſti, nec propter vaſa inhonorata domum magnā Chriſti, nec propter piſces malos retia Chriſti derelinquunt.

Loquitur aliorſus cum eo Circumcellionis ... ipſis ... Donatiſ... priuata ... .
† Forte, quibuslibet.

CAPVT LI.

REGES cùm in errore ſunt, pro ipſo errore leges contra veritatem ferunt: cùm in veritate ſunt, ſimiliter contra errorem pro ipſa veritate decernunt: ita & legibus malis probantur boni, & legibus bonis emendantur mali. Rex Nabuchodonoſor peruerſus legem ſæuam dedit, vt ſimulachrum adoraretur: idem correctus ſeueram, ne Deus verus blaſphemaretur. In hoc enim reges, ſicut eis diuinitùs præcipitur, Deo ſeruiūt inquantum reges ſunt, ſi in ſuo regno bona iubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verumetiam quæ ad diuinam religionem. Fruſtrà dicis, *relinquar libero arbitrio*. Cur enim non in homicidiis & in ſtupris, & in quibuſque aliis facinoribus, & flagitiis libero te arbitrio dimittendum eſſe proclamas? Quæ tamen omnia iuſtis legibus comprimi, vtiliſſimum ac ſaluberrimum eſt. Dedit quidem Deus homini liberam volūtatem, ſed nec bonam infructuoſam, nec malam eſſe voluit impunitam. *Quiſquis Chriſtianum*, inquis, *perſequitur, Chriſti eſt inimicus*. Verùm dicis, ſed hoc in illo perſequitur quod Chriſto eſt inimicum. Neque enim Dominus in ſeruo, pater in filio, maritus in coniuge cùm ſunt vtrique Chriſtiani, non debent perſequi vitia Chriſtianæ contraria veritati. An verò ſi non perſequantur nō rei negligentiæ merito tenebuntur? Sed in omnibus tenendus eſt modus aptus humanitati, congruus charitati, vt nec totū quod poteſtatis eſt exerceatur; & in eo quod exercitur, dilectio non amittatur, in eo autē quod non exercitur, manſuetudo monſtretur. Vbi verò nulla ex diuinis humaniſve legibus poteſtas conceditur, nihil improbè atque imprudenter audeatur.

Pſal. 2. Regum Chriſtianorum officia.

23. q. 4. c. quiſquis.

In perſequendis vitiis & delictis modus tenendus.

CAPVT LII.

AVDI iam de Maximianenſibus quod paulo antè diſtuleram, vt & tuos Epiſcopos noueris tibi eſſe mentitos, & nō ſolùm quod pertinet ad baptiſmi quæſtionem, vel ad alienorum peccatorum in Eccleſia ſine propria cōtaminatione tolerantiam, verum etiā quod ad perſecutionis inuidiam, in qua quidem, veſtri in nos omnia Romana iura & præſidia ſuperarunt, in hac vna Maximianenſium cauſa noueris terminari. Nam ſi concilij Bagaienſis Epiſcoporum veſtrorum trecentorum & decem, memorabilem illam, de qua ſuperius quod ſatis eſſe videbatur inſerui, non te piguit legere ſententiam, cùm illa verba damnatos cum Maximiano duodecim, quorum præſentium manibus ordinatus eſt, apertiſſimè oſtendant; dilationem autem redeundi ad communionem veſtram illis eſſe conceſſam; qui cùm eſſent in communione Maximiani, Primianumq́ue damnaſſent, tamen quando Maximianus ordinatus eſt, non interfuerūt, neque enim omnes intereſſe potuerūt, aut ex more debuerunt: plurimum miror quomodo te falli neſcio quo mentiente permiſeris, cui verba ipſa quæ obſcura non ſunt, nec acutum ingenium quo diſcutiantur, ſed tantum animum quo aduertantur expoſcunt, ne ab eo fallereris, recitare potuiſti. Sed quia fieri poteſt, vt non eam legeris, & ſim-

& ſimplici affectu tanquam Epiſcopo, vel Epiſcopis aliud tibi inſinuantibus facilè credideris, accipe eam & lege, & quam tibi à me verum dicatur attẽde. Neq; enim poſſunt eam tegendi mendacij ſui cauſa, vt libitum fuerit emendare, imò falſare, quã iudicio publico apud proconſulem allegauerunt, quam totiens geſtis municipalibus inſerendam, pro ſuæ cauſæ neceſſitate curarunt, quando agebant aduerſus eos vt de baſilicis pellerentur.

CAPVT LIII. Sententia concilij Bagaienſis.

SIC certè incipit ea ſentẽtia, *Cùm omnipotentis Dei & Chriſti eius voluntate in eccleſia ſancta Bagaienſi concilium gereremus, Gamalius, Primianus, Pontius, Secundianus, Ianuarius, Saturninus, Felix, Pegaſius, Ruſinus, Fortunius, Criſpinus, Florentius, Optatus, Donatus, Donatianus, & cæteri numero trecenti & decem: placuit Spiritui ſancto qui in nobis eſt, pacem firmare perpetuam, & ſchiſmata reſecare ſacrilega.* Deinde cùm multa in eos horrenda vomuiſſent, paulo pòſt ait, *Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Eccleſiæ matris inimicum, Dathan, Chore, & Abiron miniſtrum, de pacis gremio ſententiæ fulmen excuſſit.* Vides, vt arbitror, Maximianum ſine vlla dubitatione damnatum. Deinde poſt pauca, ſed planè grauiſſima quæ in eum libuit declamare, adiungens ordinatores eius, & cum eo ſine dilatione damnans: *Nec ſolum hunc,* inquit, *ſceleris ſui mors iuſta condemnat, trahit etiam ad conſortium criminis plurimos catena ſacrilegij.* Deinde cùm etiã in ipſorum exaggerandum ſcelus, quæ putauit declamãda, fudiſſet, nominauit eos ita, concluſitque damnatos. *Famoſi ergo,* inquit, *criminis reos, Victorianum Carcabianenſem, Martianum Sullectinum, Beianum Balanenſem, Saluium Auſphenſem, Theodorum Vſulenſem, Donatum Sabratenſem, Miggenem Elephantarienſem, Prætextatum Aſſuritanum, Saluium Membreſitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Muſtitanum, & Martialem Pertuſenſem: qui funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta fæculentia C glutinarunt: ſed & clericos aliquando eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui lenocinium præbuerunt: Dei præſidentis arbitrio vniuerſalis concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite.*

CAPVT LIIII.

QVID planius, quid manifeſtius, quid expreſſius dici poteſt? Audi iam quibus dilatio temporis impetrata ſit, vt videas eos eſſe qui non interfuerunt quando Maximiano cùm ordinaretur, manus impoſitæ ſunt. *Eos autem,* inquit, *quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, id eſt, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo pudore fidei retraxerũt, ad matrem Eccleſiam redire permiſimus.* Hos cernis queadmodum non dicant eſſe dãnatos, ſed tunc eadẽ damnationis ſententia retinendos, ſi tranſacto die cõſtituto redire noluerint. Quem diem ita conſtituunt: *Ac ne anguſtũ,* inquit, *redeuntibus tempus ſpem ſalutis arctatæ diei preſſura ſubducat, agnoſcentibus quibus licet manentibus præcedentibus ſtatutis, vniuerſis vſq; in diem octauum Kalẽdarum Ianuariarum* D *proximè futurarum agnitionis pandimus ianuam, vt integri honoris ac fidei regreſſi habeant fundamenta: quam ſi quiſquam ingredi nequiuerit pigra ſegnitia, ſciat ſibi ad omnes veniales aditus ſua voluntate viam eſſe ſubductam. Manebit enim circa eos dicta ſententia, & poſt præſtitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia.*

CAPVT LV.

CERTE iam perſpicis vir diſertiſſime, in illos te potius à quibus mendacium audiſti, omnia retorquere debere, quæ in nos, tanquam mentiti de hac re fuerimus, dicenda arbitratus es. Certè perſpicis illos duos de quibus agimus, ex eorũ eſſe numero, qui cum Maximiano duodecim ſine dilatione damnati ſunt, non ex eorum quibus redeundi tempus indultum eſt. Certè liquet, claret, & cernitur, obſcurari, obtegi nullo modo poteſt, quanta eloquentia is à quo ſententia illa dicta eſt, diſcreuit, illuſtrauit, expreſſit. Cur verba adhuc dantur? cur contra luсidiſſimã veritatem pro ma- A niſeſto errore contenditur? cur homines ſeipſos decipiunt? Si laqueos diaboli quos reſoluere atque abrumpere deberent, conſtrictius implicant & obuoluunt, adhuc accipe vnde vehementius, & vtinam cum aliquo fructu correctionis erubeſcant.

CAPVT LVI. Concilium Bagaienſe quando celebratum.

IN memorato concilio Bagaienſi dies, & conſul aſcriptus eſt, non ſolum quo decretum concilij conditum eſt, verũetiam ipſius dilationis. Ergo à die octauo Kalendarum Maiarum poſt conſulatum Theodoſij Auguſti III. conſulatu Auguſtorum, Archadij III. & Honorij iterum, qui dies eſt concilij Bagaienſis; vſque ad octauum Kalendarum Ianuariarum, qui dies eſt dilationis, octo menſes fermè numerantur. Inuenitur autem poſtulatio apud Herodem procõſulem, vide quãto poſt dicta aduerſus Felicianum & Prætextatum de Muſtitanis & Aſſuritanis locis excludẽdos, cuius pauca ſubiunxi, *Poſt conſulatum dominorum Archadij III. &* B *Honorij iterum Auguſtorum, ſexto nonas Martias, Carthagine in ſecretario prætorij Titianus dixit, Peregrinus preſbyter & ſeniores eccleſiæ Muſtitanæ regionis tale deſideriũ proſequuntur: Cùm eccleſiæ Catholicæ ſanctitatem vir memoriæ venerabilis ab errore perfidiæ Donatus aſſereret, in eius nomen & cultum mundi penè totius obſeruantia nutrita coaluit: ſed cum eius religionis laudandum mirandumq; propoſitum Maximiani cuiuſdam venena polluerẽt, multorum cœtus antiſtitum in vnum Deo conſpirante collectus, hominem vel potius peſtem, quæ ſupernæ diſplicuit maieſtati, etiam puræ mentis propria coercitione damnauit. Eos quoq; quos alienæ præſumptionis error attraxerat, portu primo propoſito pœnitendi, ſi reuerti cuperent intra tempus ad religionis tramitem † deſtitutum, pari vigoris admonitione compeſcuit. Sed ſuis inſtitutis iniquitas delectatur, & ſemetipſam nõ deſerit, cùm ſemel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nutrit audaciam, & alios ſibimet conſociat ad furorem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta ſectatus, deprauationis huius attaminatione fuſcatus, in Muſtitana poſitus ciuitate, Deo omnipotenti parietes conſecratos, & eccleſiam venerandam quaſi quadam obſidione credidit retinendam. Hunc etiam Prætextatus in Aſſuritanis partibus imitatur. Sed cùm æquitatis tuæ innoteſceret poteſtati cõſortium ſacerdotum, iuſſiſti vt geſta teſtantur, exploſo omni contradictionis effectu, ſacratiſſimis ſacerdotibus à prophanis mentibus Eccleſias vendicatas oportere reſtitui.* Vides nempe vſque ad huius poſtulationis diem ab illo præſtitutæ dilationis, quod trium ferè menſium tempus effluxerit. Producitur autem iſte conflictus, quantum ex geſtis proconſularibus, & municipalibus indagare potuimus, vſque ad Theodorum proconſulem, hoc eſt, vſque ad anni alterius diẽ vndecimum Kalendas Ianuarij. Quo die clerici & ſeniores agentes ſub Rogato Epiſcopo, qui in locum damnati Prætextati Aſſuritani fuerat ſurrogatus, allegauerunt memorati proconſulis iuſſionẽ, cùm à foris erant à communione veſtra, & eiuſdem communionis veſtræ inimici in iudiciis publicis arguebantur, & expellendi de locis Deo ſummo conſecratis tanquam ſacrilegi petebantur.

Infra lib. 4. cap. 39. & 40.

† For. præſtitutum.

CAPVT LVII.

Ex quolibet ergo numero fuerint, (quanquam ſatis appareat ex quo fuerint) qui intra cõſtitutum dilationis diem communioni ſe veſtræ non reddiderunt: quomodo cum iis quos extra communionem veſtram baptizauerunt, non expiatis alio baptiſmate, redierũt? In quo facto non vos reprehẽdimus, quod baptiſmum Chriſti nequaquam ſacrilegum etiam in ſchiſmate ſacrilego cognouiſtis: quòd hominum peruerſitate correcta illud, quod etiam in peruerſis rectum fuerat approbaſtis: quod humana vitia cum diuinis ſignaculis non confudiſtis, quod dona Eccleſiæ quę præter Eccleſiam quoque haberi, & dari ad habentium & accipiẽtium ſupplicium, potuerũt, nec in damnatis damnanda, nec in receptis mutanda cenſuiſtis.

CAPVT LVIII.

NEC illud reprehendimus quòd eoſdem ipſos famoſi criminis reos, & poſt ſententiam damnationis ipſorum, & poſt dilationis diem aliis conſtitutum, tamen propter populos infirmos, qui eis adhæſerunt, recordátes credo patrisfamiliâs ſolicitudinem, ne ſimul cum zizaniis eradicaretur & triticum, ſine aliqua detractione colligendos, & ipſa abundantia charitatis expiandos eſſe credidiſtis. Nec illud reprehendimus, quòd eos cùm adhuc famoſi ſchiſmatis ſacrilegio tenerentur, etiam per terrenas poteſtates perſecuti eſtis. Fiebat enim hoc, quantum res ipſa conſecuta indicauit, corrigendi ſtudio non nocendi, vt illis moleſtiis agitati, ſuum ſcelus cogitare cogerentur, & repreſſis animoſitatis furiis emendare. Sed quia iſta non reprehendimus, ideo veſtri ſchiſmatis crimen iure culpamus, merito deteſtamur, omni ratione conuincimus, quo vos à nobis, imò ab orbis terrarum catholica communione ſeparatis, talia nobis obiiciendo qualia vos in cauſa Maximianenſium feciſſe negare, vt arbitror, non poteſtis. Si enim baptiſmus Chriſti eſt, & ideo nullò modo deſtruendus, qui datus eſt per Felicianum, & Prætextatum, cùm ſeparati à vobis Maximiano coniungerentur, cum illo à vobis pro nefarii ſchiſmatis crimine condemnati, quomodo non eſt baptiſmus Chriſti, vel quomodo deſtruendus eſt, qui datur in Ecclesia quæ ramos ſuos, vt verbis Cypriani vtar, per vniuerſam terrã copia vbertatis extẽdit: qui poſtremò datur in illis Eccleſiis, quas nunquã in literis Apoſtolicis recitare ceſſaſtis, nunquam damnaſtis? Si damnatos in integrum reſtituere placuit pro reſarcienda parte Donati, quid vos offendit toto orbe diffuſa vnitas Chriſti, quæ vel damnare non potuit inauditos, vel omnino nec damnauit nec abſoluit incognitos, vel innocentes credidit quos didicit abſolutos? Si diſciſſos à vobis Maximianenſes per iuſſa iudicum perſequendo ſedibus expuliſtis, quid vos per Imperatores qui eoſdem iudices mittunt, indigna pati querimini, qui vos ab eius Eccleſia de quo ſcriptum eſt, quòd adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient illi, & quòd dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ, nefario ſchiſmate diſcidiſtis.

Lib. de ſimpl. prælat. ſeu de vnitate eccleſia.

Pſal. 71.

CAPVT LIX.

ECCE iam non dico, ſi perſecutionem facere non licet, fecit Optatus, ne adhuc dicas non pertinere ad veſtros, quicquid Optatus eis ignorantibus fecit: cùm ipſi dicere non permittant terras ab Aphrica remotiſſimas, qui traditores in Aphrica fuerint, quid mali Aphri Epiſcopi fecerint ignoramus: ſed planè dico, ſi perſecutionem facere non licet, veſtri Maximianenſibus, ita vt non poſſitis negare, fecerunt. Si perſecutionem qui patiuntur innocentes ſunt; paſſi ſunt Maximianenſes: nunquid & nunc dicturus es, baſilicam vel ſpeluncam Maximiani populus nullo noſtrorum authore deſtruxit? Quanquam ſi cuius communionis turba illa fuerit inquiratur, non à veſtris credentur immiſſi, ipſi reperientur forſitan veſtri, aut certè veſtris adiuuando permixti. Sed quid ad nos? Reſpõdes enim: *Non fecimus, non immiſimus, quinam illi fuerunt ignoramus:* perſecutionem tamen à quibuſcunque paſſum eum quem feceris iniuſtum, quoniam clara res eſt, ea quæ patimini, vos iuſtos demonſtrare nõ poſſunt. Sed à quibus etiam Maximianenſes perſecutionem paſſi ſunt, proconſularia geſta teſtantur. Inſtructi ſunt aduocati ad iſta iudicia, & tanquam in hæreticos excitata. Illi ſibi tuitionem poſſidentibus poſtulabant. Allegabant veſtri Bagaienſe concilium & damnatos flagitabant, in Bagaienſi ſacris ędibus pelli inſtabatur: dicta cauſa eſt. Cùm eo præſente Saluium Membreſitanum hæreticum oſtendiſtis, viciſtis, expuliſtis: perſecutionem igitur illos paſſos eſſe, vos feciſſe video: Iuſtos quæro, vos eſſe perhibetis: ego concludo; Non ergo qui eam patitur conſequenter iuſtus, nec qui eam facit conſequenter iniuſtus eſt.

CAPVT LX.

TV rurſus artes dialecticas accuſabis, me tamen verum dicere ſaltem tacitus approbabis, & eliges tuam ſententiam potius corrigere, qua nullam iuſtam perſecutionem eſſe dixiſti, quàm Maximianenſium perſecutores dicere iniuſtos, quos veſtros eſſe tandem geſtis proconſularibus agnouiſti. Non ſanè ſine fructu ſchiſmaticorum veſtrorum perſecuti eſtis errorem: nam Felicianum & Prætextatum eodem conflictu & moleſtiis correxiſtis, & Optatum quidem Gildonianum grauiora exitia comminantem, Muſtitani & Aſſuritani, ſicut ab eis quoque præſens audiui, timuiſſe dicuntur, & ſuos Epiſcopos coegiſſe, vt ad Primiani communionem reuerterentur. Sed cùm hoc Optatus nullis geſtis publicis exegerit, vt quid agam talibus aduerſus vos paratos negare quicquid negare potueritis? Acta extant proconſularia & municipalia, quibus recitatis oſtendimus, quanta vi memorati à veſtris vt locis cederent gerebatur. Non culpamus, non inuidemus, non fruſtrà laboraſtis, non incaſſum terruiſtis, non inaniter agitaſtis, diſplicuit eis afflictis animoſitas ſua: Fracti ſunt, emẽdati ſunt, correcti ac recepti ſunt, poſt ſuam damnationem, poſt aliorum dilationem, poſt veſtram perſecutionem. Recepti ſunt autem ſicut fuerant honorati, nulla pœnitẽtia grauiore, ſed humiliatione vel expiati vel degradati, nec ipſi nec illi cum quibus recepti ſunt quos ſecum ſeparauerunt. Contra vos baptizauerant, extra vos, quos rebaptizauerant fortaſſe poſt vos.

CAPVT LXI.

NIHIL habetis iam vnde caliginoſa mendacia hominibus ignaris de rebus longè præteritis ingeratis. Quod veſtri apud Conſtantinum tunc Imperatorem accuſauerunt Cæcilianum, publica monimenta proclamant, dictam eſſe cauſam, & ad debitum finem eſſe perductam vſque ad purgationem Felicis Aptugnenſis ordinatoris Cæciliani, quem in concilio Carthaginienſi malorum omnium fontem dixerunt, & apud eundem Conſtantinum, ſicut ſcriptis ſuis ipſe indicat, aſſiduis interpellationibus accuſarunt, proconſularia teſtantur archiua. Reſiſtitis, reclamatis, repugnatis apertiſſimæ veritati. Dicitis etiam tranſmarinos iudices à Cæciliano eſſe corruptos, ipſum Imperatorem neſcio qua gratia deprauatum. Eo quippe eſt impudentior victus accuſator, quo fit etiam iudicis calumniator. Veruntamen inter omnia illa veſtra mendacia, quibus tranſmarinis iudicibus calumniamini ſaltem hoc obtinemus, quòd primi maiores veſtri ad Imperatorem cauſam iſtam detulerunt, primi apud Imperatorem Cæcilianum & eius ordinatorem accuſauerunt: primi apud imperatorem Cæcilianum, & eius ſocios perſecuti ſunt: vnde nobis, ſicut vobis videtur, grauiſſimam concitatis inuidiam, quia victi patimini quod victores vtique faceretis: velut ſi Danielem criminari vellent, quia illo innocente liberato, ipſos ab eis leonibus eum calumniantes conſumi † noluerunt. Obtinemus etiam quodlibet de iudicibus, † præſens iudicio tranſmarino abſolutus eſt Cæcilianus: quodlibet de ipſo, (apud quem maiores veſtri Cæcilianum accuſauerunt, cuius poſtremò iudicium epiſcopali prælatum iudicio delegerunt,) Conſtantino imperatore tanquam corrupto gratia, ſiue ſentiatis ſiue fingatis: omnes tamen qui tunc erant vel in propinquis vel in remotis terris tam lõgè lateq; diffuſi catholici Chriſtiani, ad quos fama de Cæciliano & collegis eius potuit peruenire, non debuiſſe accuſatoribus victis, ſed eccleſiaſticis iudicibus credere: vbi enim iudices omnes eſſe nõ poſſumus, melius his qui eſſe potuerunt iudicibus credimus; quàm credendo litigatoribus victis, quorum eſſe iudices non potuimus, de ipſis iudicare iudicibus audeamus.

Daniel. 6.

† *For. noluerit.*

† *apud quem aut ſimile quid deeſſe videtur.*

PRO-

CAPVT LXII.

PROINDE quoniam illi quib. accuſantibus præſens abſolutus eſt, non ſolùm nos, verùmetiam omnes Chriſtianos catholicos in quibuſlibet gentibus conſtitutos, qui vel illam diſſenſionem Aphrorum penitus neſcierunt, vel in ea iudicibus, ſicut eis viſum eſt, ſuo periculo pronunciantibus, quàm victis accuſatoribus credere maluerunt, Cæciliani criminibus vel fictis, vel certè nō probatis, perfundere audaciſſima improbitate conati ſunt, & omnes negare eſſe Chriſtianos: miſſa eſt vobis tandem aliquando Maximianenſium cauſa, in qua ipſi damnarent, ipſi damnatos perſequerentur, ipſi perſecutos in eodem honore reciperent, ipſi baptiſmum damnatorum acceptarēt: vt qui innocentes auſi ſunt accuſare, innocentes cogerentur abſoluere, non quos innocentes eſſe crediderant, ſed *quos, vt dicunt, Dei præſidentis arbitrio, veridico plenarij concilij ſui ore damnauerant*. Quis cuiquam dixit aliquando, quoniam iudici abſoluenti potius quàm mihi accuſanti credidiſti, reus es cum ipſis quos accuſaui. Et hoc tamen orbi Chriſtiano dicitur, quod ſi vni homini diceretur, non dico iniquiſſimum, ſed inſaniſſimum videretur. O rem mirabiliter indignam! Accuſarunt Aphri Aphros crimine traditionis, accuſatos tranſmarini iudices abſoluerunt, & traditores facti ſunt populi gentium, quia iudicibus abſoluentibus potius quàm accuſatoribus criminantibus crediderunt.

CAPVT LXIII. *Apoſtrophe ad Donatiſtas.*

MERITO tibi eſt pars Donati, Maximianenſium cauſa propinata: Bibe calicem de manu Domini corripientis & admonentis. Si intelligis & acquieſcis, miſericordia eſt iſta emendantis, ne incidas in iudicium punientis. Tibi dicitur, Superba & dura ceruice, reconciliare Chriſtianis vſquequaque populis à te iniquè accuſatis, ſaltem iam tuis reconciliare damnatis. Quid reſcindis baptiſma Chriſti in illis vel ex illis eccleſiis, quas Apoſtoli fundauerunt? Iam baptiſma recepiſti, quod tui damnati antequam tibi reconciliarentur, dederunt. Quid de perſecutione quam pateris, gloriaris? Si iuſtitiæ ſignum eſt, iuſtior eſt pars Maximiani. Nam & à te paſſa eſt & patitur, & cum eo audite Pſalmum diuinum, Nolite eſſe ſicut equus & mulus non habentes intellectum. (*Pſal.31.*) Perſecutores enim veſtros nos dicitis, cùm vos ſaluos fieri cupientes, veſtraque ſanari volentes vulnera, medicinaliter perſequamur: vnde à clericis & circumcellionibus tanquam dentibus & calcibus veſtris grauiter dum vos curamus, affligimur. Nolite eſſe ingrati tali medicinæ quā eſtis imitati. Et vos Felicianum & Prætextatum perſecutionibus correxiſtis, atque vtinam totum corrigeretis, & ſicut illi ad vos, ita illi & vos ad matrem catholicam rediretis. Contra quam, frater Creſconi, tanta es elatus audacia, vt à me commemorata etiam illa diuina teſtimonia refellere conareris, & obſtrepere Dei vocibus. Hoc enim poſui in illa epiſtola contra quam loqueris (*Lib.1 contra Petil.cap.23*), quod in ſancto libro eſt de ſemine Abrahæ, ad illum patrem noſtrum Deo dicente, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. (*Geneſ.22.*) Quod teſtamentum appellat Apoſtolus dicens (*Gal.3.*), Fratres, ſecundum hominem dico, tamen hominis cōfirmatum teſtamentum nemo irritum facit aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus tanquam in multis, ſed tanquam in vno, & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Huius ſeminis fœcunditas tam copioſa promiſſa eſt, vt diceretur ei, Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena maris quæ non poteſt dinumerari. Huic tu multiplicationi atque libertati eccleſiæ quæ toto orbe dilatatur, quæ prophetata ſic creditur, ſic omnium etiam infidelium oculis exhibetur, vt claudat etiam ora Paganorum qui aduerſus eam pauciſſimi remāſerunt, partem Donati audes præponere, dicens, quòd & præter

A Aphricam neſcio quos habeatis, quibus tamē non apparentibus, ex Aphrica vos ſoli remittere Epiſcopos non negatis, vnum aut duos, aut vt multum tres, & argumentaris inaniter contra euidentiſſimam veritatē: quòd ideo nobis non totus orbis communicet, quia vel adhuc multi ſunt gentium barbararū, qui in Chriſtum nondum crediderūt, vel ſub nomine Chriſti hæreſes multæ à communione noſtræ ſocietatis alienæ.

CAPVT LXIIII.

NEC attendis, nec ſaltem ab ſcientibus quæris, quàm multi ipſarum Barbararum gentium quas commemoraſti, Chriſti iam nomini mācipati ſint, & quēadmodum in cæteras Euangelium creſcendo fructificare non ceſſet, donec in omnibus cùm fuerit prædicatum, veniat finis. Sic enim Dominus ait, Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. (*Matth.24.*) Niſi fortè etiam intantum vos præcipitat inſana ſuperbia, vt hoc quod prædictum eſt, de parte Donati putetis incipiendum, non ex illis eccleſiis quas Apoſtoli plantauerunt, quibus non communicat pars Donati. B An & ipſas vt mundum impleat rebaptizare conabitur, cùm catholica per cuncta creſcente, illa & in ipſa Aphrica quotidie minuatur? O veſana peruerſitas hominum, laudari te credis, de Chriſto credendo quod non vides; & damnari te non credis, de eccleſia negando quod vides, cùm illud caput in cælo ſit, hoc corpus in terra? Agnoſcis Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, Exaltare ſuper cælos Deus: & non agnoſcis eccleſiam in eo quod ſequitur, Et ſuper omnem terram gloria tua? (*Pſal.107.*) Agnoſcis Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: Ipſi verò conſiderauerunt & conſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: (*Pſal.21.*) & non agnoſcis eccleſiam in eo quod paulo pòſt ſequitur, Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum, vniuerſi fines terræ: C Et adorabunt in conſpectu eius, vniuerſæ patriæ gentium? Agnoſcis Chriſtum in eo quod ſcriptū eſt, Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis: (*Pſal.71.*) & non agnoſcis eccleſiam in eo quod Pſalmus ipſe teſtatur, Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ. Coram illo decident Æthiopes, & inimici eius terram lingēt. Reges Tharſis & inſulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent: Et adorabūt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient ei? Agnoſcis Chriſtum vbi dicitur ad Iudæos, Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, nec accipiam ſacrificia de manibus veſtris; (*Mal.1.*) quia vtique Chriſti aduentus abſtulit illa omnia ſacrificia Iudæorum: & non agnoſcis eccleſiam in eo quod ſequitur, Quoniam ab ortu ſolis vſque ad occaſum, glorificatum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotēs? Agnoſcis Chriſtum in eo quod dicit Propheta, Sicut ouis ad immolandum ductus eſt, & cætera quæ ibi de illo (*Eſaie 53. Eſaie prophetia Euangelio ſimilis.*) D tanquam in Euangelio leguntur: & non agnoſcis eccleſiam in eo quod paulo pòſt dicit, Lætare ſterilis quę non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quoniā multi filij deſertæ magis, quàm eius quæ habet virum. (*Eſaie 54.*) Dixit Dominus, Dilata locum tabernaculi tui & aulas tuas confige, non eſt quod parcas, porrige lōgiùs funiculos, palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque ſiniſtram extēdens: Semen enim tuū hæreditabit gentes, & ciuitates quæ deſertæ erant, inhabitabis. Non eſt quod metuas, præualebis enim nec erubeſcas quòd deteſtabilis fueris: Cōfuſionem enim in perpetuum obliuiſceris, ignominię & viduitatis tuę non eris memor: quoniam ego ſum Dominus qui facio te, Dominus nomen ei: & qui eruit te, ipſe Deus Iſrael vniuerſæ terræ vocabitur.

CAPVT LXV.

IN his certè literis ſanctis eccleſiam didicit Cyprianus

Lib. de ſimpl. prælat. ſeu de vnit. eccleſ.

nus vt diceret ſic, *Eccleſia Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrexit, ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendit*. Huic Cresconi, tantæ manifeſtationi diuinorum eloquiorum calumniaris, intuendo reſidua gentium quæ nondum occupauit eccleſia, quanta occupauerit, vnde ad reſidua tenenda quotidie diffunditur, non attendis. Quomodo enim propheciarum iſtarum futuram perfectionem nõ negas, qui tantum prouectum cui debetur ipſa perfectio, negare non dubitas, non dico aduerſus voces diuinas, ſed iam & aduerſus tuas? Nam & de te vi magna ipſius veritatis expreſſum eſt, vt diceres neſciens, vel non attendens quid dixeris, quòd *in Chriſtianum nomen totus quotidie vertitur mundus*. Cur ergo huic eccleſiæ, quæ toto mundo creſcendo dilatatur, non communicat pars Donati? Videlicet ne à peccatoribus polluatur. Et vbi eſt quod non iſtam veſtram, quæ in Aphrica remanens orbi terrarum calumniatur, aut ex Africa in paucis latentibus peregrinatur, ſed illam quæ ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendit, noluit deſeri Cyprianus, etiam ſi in eius communione non tantùm ſint, verùm appareant peccatores, dicens, *Nam & ſi videntur in eccleſia eſſe Zizania, non tamen impediri debet vel fides, vel charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus.*

Li. 3. epiſt. 3.

CAPVT LXVI.

HIC & tu reſponde, ſi tibi placet veri aliquid reſpondere, & quomodo implebitur quod ſcriptum eſt, Filius malus ipſe ſe iuſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit? Da ergo filium malum, Maximianenſes damnet & perſequatur, damnatis & perſecutis reconcilietur, vel ſi conuincatur, vel ſi confundatur, vel ſi corrigatur. *Quomodo*, inquis, *totus orbis communione veſtra plenus eſt, vbi tam multæ ſunt hæreſes, quarum vobis nulla communicat?* Imò non tantùm hæreticis, verum etiam cæteris hominibus malis plenus eſt orbis, quia & ſanctis ac fidelibus Dei ſeruis plenus eſt orbis, quia & mare plenum eſt amaris fluctibus, plenum eſt & dulcibus piſcibus. *In paucis*, inquis, *frequenter eſt veritas: errare multorum eſt*. Et ne verbis tuis tantæ illius ſterilis fœcunditati contradicere videreris cui dictum eſt, Multi filij deſertæ magis, quàm eius quæ habet virum: adhibuiſti ex Euangelio teſtimonium, Quoniam pauci ſunt qui ſaluantur. Solue ergo quæſtionem quomodo ipſe Dominus dicat, Quàm arcta & anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Et idem ipſe alibi dicit, Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cęlorum. Quomodo etiam in Apocalypſi demonſtretur eorum multitudo quam numerare nemo poterat ex omni gente & tribu & lingua, habentium ſtolas albas, palmaſque ferentium, qui preſſuras propter fidem Chriſti ſuſtinuerant: quomodo iidem ſunt pauci qui multi? Neque enim alterum horum eſt verum, alterum falſum, cùm ſit vtrunque diuina veritate prolatum, niſi quia iidem ipſi boni veriq; Chriſtiani, qui per ſeipſos multi ſunt, in comparatione malorum falſorumq; itidem pauci ſunt. Sic multa grana quibus horrea magna cõplẽtur, pauca dicimus in comparatione palearum. Sic etiam vt de ipſo Dei teſtamento dicam, quod factum eſt ad Abraham de ſemine eius quod eſt Chriſtus, multæ ſunt ſtellæ quas numerare non poſſumus, quibus tam grande cælum vndique circumfulget, & paucas dicimus in comparatione arenæ maris. Fortè ſtellæ ſignauerunt ſpiritales Chriſtianos, maris autem arena carnales, per quos & ex quibus etiam hæreſes & ſchiſmata fiunt: vtroque tamẽ genere plenus eſt mundus, quia idem Dominus dicit, Ager eſt hic mundus: & tu ipſe tibi veritate extorquente dixiſti, *In nomen Chriſtianum totus quotidie vertitur mundus*. Per totum igitur agrum, hoc eſt, per totum mundum frumenta, per totum zizania, quia de vtroque dixit, qui falli non poteſt, Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem.

Prou. 30. 70.

Infrà lib. 4. cap. 53.

Eſaie 54.

Matth. 22.

Matth. 7.

Matth. 8.

Apoc. 7.

Quomodò multi, quomodo pauci ſaluentur.

Matth. 13.

CAPVT LXVII.

COHIBEANT itaque ſe frumentorum per totũ mundum tanta vbertate creſcentium impij deſertores, & non audeant de quorundam zizaniorum ſeparatorum paucitate gloriari. Quod ſi gloriantur, etiam in hoc ipſo procedunt aduerſus eos iidem illi Maximianenſes, in iudicio diuino, ad eos in omnibus confundendos, & ſi ſapiant, corrigendos †appoſiti: quos multo pauciores præfidentia multitudinis ſuæ perſecuti ſunt, & perſequendo ad ſuam communionem aliquos eorum denuò cõuerterunt, ac ſic cęteros iuſtiſſimos, quos pauciſſimos reliquerunt. *Non*, inquis, *communicat Oriens Aphricæ, nec Aphrica Orienti*. Non ſanè, ſed in paleis hæreticis ab area Dominica ſeparatis: in frumẽtis autem catholicis & interioribus paleis omnino communicat Oriens Aphricæ, & Africa Orienti. Alij quippe hic, alij verò alibi, atque alibi hæretici, diffuſa vbique catholica vnitate cõlligunt. Vbiq; eſt enim illa de qua exierunt, qui eſſe vbique minimè potuerunt, dicentes ſecundum id quod de illis prædictum eſt, Ecce hîc eſt Chriſtus, ecce illic, alij hoc loco, alij alias variarum præſumptionum, vel potius amputationum proprias particulas oſtendentes, atq; impia ſuperbia radicem vnde fracti ſunt abnegãtes. Huic ergo eccleſiæ quæ copioſis ſucceſſibus, cùm dilatatur toto orbe terrarum ex omni gente tribu & lingua, parit multitudinem candidatorum & palmatorum, ſicut in Apocalypſi ſcriptũ eſt, quam nemo numerare poteſt. Huic, inquam, eccleſiæ cui partem Donati non cõmunicare manifeſtum eſt, maiores veſtri probare debuerunt, quæcunque vera documenta de traditoribus habuerunt. Quod ſi feciſſent, ipſi in illa eſſent, extra illã verò illi quos accuſaſſent: nunc autem cùm accuſatos in illa permanſiſſe videamus, quid boni de accuſatoribus ſentire debemus quos extra illã videmus? Ac per hoc in illa quadripertita diſtributione, vbi dixi cùm de traditoribus proferuntur ex vtraq; parte documenta, aut vtraque vera eſſe, aut vtraque falſa, aut noſtra vera, & veſtra falſa, aut noſtra falſa, & veſtra vera, cùm videres in ſuperioribus tribus vos facillimè ſuperari, fruſtra tibi hoc extremum, quaſi quà euaderes elegiſti. Quamuis enim quàm impudenter dicatur aduertas, tamen ea ipſa vera veſtra, ſi qua eſſent humana documenta, illi eccleſiæ probari debuerunt, quam probant documenta diuina.

Infrà lib. 4. cap. 53.

Donatiſtæ, et cæteri omnes hæretici, de paucitate gloriantur.

† al. oppoſiti:

Duplicis generis paleæ.

Eadem vbique catholica eccleſia, hæretici non vbique, niſi alij & alij. Infrà lib. 4. cap. 60. & 61. & ſuprà lib. 2. contra Petil. cap. 38.

Matth. 24.

Apoc. 7.

Contra Petil. lib. 1. cap. 21. & lib. 3. cap. 58. & contra Creſc. lib. 4. cap. 57.

CAPVT LXVIII.

DIC ergo obſecro te (ſed noli offundere nebulas imperitis, vt quoniam traditores accuſatos non vales conuincere, identidẽ velis artes dialecticas accuſare.) Dic ergo rogo, cauſa iſta veſtra cum veris documentis veſtris perducta eſt ad iudicium tranſmarinarũ eccleſiarum labore apoſtolico fundatarum, an non eſt perducta? Si perducta eſt, viciſtis in eo iudicio, an victi eſtis? Si viciſſe vos dicitis, cur eis eccleſiis in quarum iudicio viciſtis, non communicatis? Si autem (quod ſatis ipſa indicat ab eis alienata veſtra cõmunio) victi eſtis, quid nobiſcum vel mala, vel bona cauſa perdita litigatis, id habentes maximum crimen, quòd crimine traditorum quos in iudicio tranſmarinarum eccleſiarum etiam vera documenta proferentes conuincere minimè potuiſtis, orbem Chriſtianũ perfunditis, quia in ea cauſa in qua intereſſe non potuit, elegit iudicib. credere, non accuſatoribus victis? Non itaque ideo rei eſtis, quia bonam cauſam, vt ſecundum vos loquar, in tranſmarino iudicio perdidiſtis: ſed quia crimen reorum, atque vt nimium vobis cedatur, & iudicum, tot innocentibus populis Chriſtianis per tot gentes longè lateq́, diffuſis, obiicere minimè dubitatis. Quorũ communioni tanquam frumentis Dominicis cohærendo, & illos viros, ſicut dicitis, traditores, & illos malos, ſicut ar-

Iniuria.

ut arbitramini, iudices, ſecundum Euangelicas literas, etiam monente Cypriano vſque ad tempus vẽtilationis, tãquam paleam tolerare debuiſtis, ne arcam deſerendo periretis. Si autẽ cauſa illa veſtra cũ veris, quod tibi elegiſti, documentis ſuis ad iudicium trãſmarinarum eccleſiarum nõ eſt perducta, quomodo ab eis potuerunt tot epiſcopi in ſuis plebib. conſtituti cauſa incognita, & ad ſe omnino nõ delata, iure damnari? Aut quomodo debuerunt Aphri Chriſtiani, non dico illi qui eos putauerant innocentes, verumetiam illi ſi qui eos nouerãt traditores, propter zizaniam quam in eccleſia eſſe cernebant, à frumẽtorum tam longè latéq; creſcentium, & hos ignorãtium, tam manifeſta innocentia ſeparari, vt propter crimen alienum, quo pro vnitate tolerato non macularentur, violatæ ipſius vnitatis crimine damnarentur.

CAPVT XXIX.

QVID tibi ergo ad cauſam prodeſt, hoc ex illis quatuor propoſitis elegiſſe, vt veſtra documenta ſint vera, contra veſtros autem quæ proferimus, falſa eſſe deputentur. Ecce & hinc vinceris, quoniam veris quę putas documentis tuis, non potuerunt vbi debuerunt conuinci traditores, ſiue à veſtris eadem documẽta occultata ſint, ſiue ipſi traditores qualibet aſtutia ſe iudicibus occultarint, ſiue ab ipſis prauis iudicibus occultati ſint: ſemen Abrahę reſpice quod in teſtamento Dei per omnes gentes creſcit ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena maris, & vtrum propter occultata quibuſlibet cauſis neſcio qua Africana zizania, tam copioſa meſſis per agrum mundũ perire potuerit: aude dicere, aude credere, aude, ſi vllus in te Dei timor eſt, cogitare. Exaggeras perſecutiones quas vos pati dicitis, quib. in tam ſacrilega & manifeſta obſtinatione aduerſus pacẽ ſanctæ eccleſiæ rebellantibus mirabili mãſuetudine parcitur: & dicis in primis partibus epiſtolæ tuæ, quòd imperatori Cõſtantino Cæciliani crimen cùm fieret manifeſtum, ipſe quoque eum vt Brixię in exilio degeret, ſua ſententia condemnauit. In quo te quis dubitet vel falli, vel fallere, quando & Felicem Aptugnenſem cõmemoraſti in iudicio proconſulis à Vincentio neſcio quo, de traditione conuictum.

Gen. 15.

CAPVT XXX.

Cõſule Optatum lib. 1.

ECCE ego inſero ſententiam Æliani proconſulis; qua purgatus atq; abſolutus eſt Felix. Si tota geſta vis legere, ex archiuo proconſulis accipe: *Aelianus proconſul dixit, Ex profeſſione Cæciliani qui acta falſa eſſe dicit, atque epiſtolæ plurima addita, manifeſtum eſt qua voluntate hæc geſſerit Ingẽtius, & ideo recipietur in carcerem. Eſt enim arctiori interrogationi neceſſarius. Felicem autem religioſum Epiſcopum liberum eſſe ab exuſtione inſtrumentorum Deificorum manifeſtum eſt, cùm nemo in eum aliquid probare potuerit, quòd religioſas Scripturas tradiderit, vel exuſſerit. Omnium enim interrogatio ſuprà ſcripta manifeſta eſt, nullas ſcripturas Deificas vel inuentas, vel corruptas, vel incenſas fuiſſe: hoc actis continetur, quòd Felix Epiſcopus religioſus illis temporibus nec præſens fuerit, neque conſcientiam cõmodauerit, neque tale aliquid fieri iuſſerit.* Inſero etiam reſcriptum imperatoris Cõſtantini ad Probianum idipſum atteſtantis, & quàm moleſti apud eum maiores veſtri accuſatores innocẽtium fuerint, oſtendentis. *Imperatores Cæſares, Flauius Conſtantinus, & Maximianus, & Valerius Licinianus, Licinius ad Probianũ proconſulẽ Africæ. Aelianus prædeceſſor tuus, meritò, dum vir perfectiſſimus, Verus, vicarius præfectorũ tũc per Africam noſtram incõmoda valetudine teneretur, eiuſdem partibus functus inter cætera etiã id negotium, vel inuidiã quæ de Cæciliano Epiſcopo, & eccleſia catholica videtur eſſe commota, ad examen ſuum atque iuſſionem credidit eſſe reuocandã. Etenim cùm iam Superium Saturianũ, & Cæcilianũ magiſtratum Aptugnitanorũ, & Saturninum excuratorẽ, & Callidium iuniorem, eiuſdem ciuitatis curatorem, atq. Solonem ſeruũ publicum ſupraſcriptæ ciuitatis præſentes eſſe feciſſet, audientiam præbuit competen-*

Reſcriptum Conſtantini imperatoris de purgato Felice Epiſcopo, & de mittendo ad ſe Ingentio.

A *tem: adeò vt cùm Cæciliano fuiſſet obiectum quòd à Felice eidem epiſcopatus videretur eſſe delatus, cui cùm diuinarum ſcripturarũ proditio atq. exuſtio videretur obiecta, innocentem de eo Felicẽ fuiſſe conſtiterit. Deniq. cùm Maximus Ingentiũ decurionem Ziquentium ciuitatis epiſtolam Cæciliani ex duumuiris falſaſſe cõtenderet, eundem ipſum Ingentium ſuſpenſum, actis quæ ſuberant peruidimus, & ideo minimè tortum, quòd ſe decurionem Ziquẽſium ciuitatis eſſe aſſeuerauerit: vnde volumus eundẽ ipſum Ingentium ſub idonea proſecutione ad comitatũ meum Conſtantini Auguſti mittas, vt illis qui in præſentiarũ agunt, atque diuturnis diebus interpellare non deſinunt, audientibus, & coram aſſiſtentibus apparere & intimari poſſit, fruſtra eos Cæciliano Epiſcopo inuidiam comparare, atque aduerſus eũ violenter inſurgere voluiſſe. Ita enim fiet, vt omiſſis, ſicuti oportet, eiuſmodi contentionibus, populus ſine diſſenſione aliqua, religioni propriæ cum debita veneratione deſeruiat.*

CAPVT XXXI.

Sententia Conſtantini Augusti pro Cæciliano.

INSERO adhuc & verba Cõſtantini ex literis eius B ad Eumatiũ vicarium, vbi ſe inter partes cognouiſſe; & innocentẽ Cæcilianum comperiſſe teſtatur. Cùm enim narraſſet in his quæ ſuprà locutus eſt, quẽadmodum ad iudicium eius poſt epiſcopalia iudicia partes perductæ fuerint, *in quo peruidi*, inquit, *Cæcilianum virum omni innocentia præditũ, ac debita religionis ſuæ officia ſeruantẽ, eiq. ita vt oportuit ſeruientem: nec vllũ in eo crimen reperiri potuiſſe, eidem apparuit, ſicut abſenti fuerat aduerſariorum ſuorum ſimulatione compoſitum.* Tu quare non inſeruiſti ſententiã Conſtãtini, qua eum dicis eſſe damnatum, & Brixiæ in exilio conſtitutũ, vir diſertiſſime? quanto congruentiùs hanc inſeruiſſes, quàm neſcio quid de Sardicenſi concilio, quod nec ad vos, nec ad cauſam quæ inter nos eſt & vos, omnino pertinere monſtratur? Cur enim fuerit Brixiæ Cæcilianus, quod vos calumnioſiſſimè appellatis exiliũ, cùm ſuam præſentiam maluit eccleſiæ deeſſe quàm pacẽ, quid à me opus eſt dici, cùm tu interim damnantis imperatoris C ſententiam nullam recitas, & damnatũ ab imperatore Cæcilianũ tam temerè, non dico audiendũ vel dicendum, ſed etiam ſcribendũ putas? Veruntamen ſecundũ verba tua, ecce in exilio video Cæcilianũ imperatore damnante, ſaltẽ reſponde quo accuſante: & modò me interroga quod in epiſtola tua poſt multa ſimiliter inaniter poſuiſti, *Quis prolato teſtamento minus cõſentit, qui perſecutionem patitur, an qui facit?* Hæc certè verba tua ſunt. Aſpice ergo Cæcilianũ perſecutionem paſſum, & ſicut ipſe dixiſti, in exilio conſtitutũ. Aſpice etiam veſtros, ſicut ſuis verbis imperator ipſe teſtatur, aduerſus Cęcilianũ diuturnis diebus interpellare non deſiſtentes, & eiſdẽ ipſis verbis tuis interroganti mihi reſponde, Quis minus teſtamento prolato conſentit, qui perſecutionem patitur, an qui facit? Diligenter autem perlectis omnibus, inuenies Cæcilianum à veſtris etiam apud imperatorem perſecutionem paſſum: ſed non inuenies ab imperatore damnatum, imo etiam D inuenies abſolutum.

CAPVT XXXII.

PORRO ſi quod tibi pro magno elegiſti, vt de criminibus traditorũ quæ vos profertis, documenta vera ſint, quæ autẽ nos proferimus falſa ſint: etiã in eo vos veritas Dei ſuperat, quæ ſicut prædixit, ita reddit eccleſiam in vniuerſo mundo fructificantẽ atq; creſcentem: quia nihil ei præiudicãt alienorũ criminum licet vera documenta, quæ propinquiorib. Epiſcopis tranſmarinis, per quos in longinquiores partes, ſiue tranſit talium rerũ fama, ſiue non trãſit, aut non ſunt demõſtrata ſicut debuerũt, aut non ſunt credita quibus demonſtrari potuerunt, aut credita & occultata nequaquam ad alios peruenerunt, nec quiſquam vel vnus homo, quanto minus tantus Chriſtianorum numerus in tot gentibus conſtitutus reus poteſt eſſe participati ſceleris alieni: ſiue vel nulla eius vera documenta cognouerit, vel eum ſimulata innocentia falſis docu-

Legēdum videtur, feſellerit.

mentis quiſque trefellerit. Si ergo, vt dicere cœperam, A in hoc quod tibi pro magno elegiſti, vt quæ vos de traditoribus teſtimonia profertis, vera ſint, quæ autem profeuntur contra vos, falſa ſint, nihil valetis aduerſus eccleſiam catholicam toto terrarũ orbe diffuſam, & aduerſus prouidentiam Dei, qua in Chriſtianũ nomen, vt tuis verbis vtar, totus quotidie vertitur mundus: quanto magis deficientes in accuſationibus veſtris; cùm hanc ipſam traditionem, cuius nomen velut horrentes qui hoc ſchiſma fecerunt, à Chriſti corpore ſeparatos, ſeipſos diabolo tradiderunt: multo probabilius, ſicut in illis literis dixi, & nunc dico, nos vobis obiicimus, quos nomina & crimina traditorum dicere tantummodo audimus, nos autem & geſta eccleſiaſtica quibus de ſe ipſi confeſſi ſunt, & geſta municipalia quibus hoc feciſſe leguntur, oſtendimus.

Lib. 1. contra Petil. cap. 21.

CAPVT LXXII. De vi comparatiui gradus. Infrà quoque lib. 4. cap. 55. & 56.

TV verò callidus examinator appenſorque verborum, doces nos quid valeat comparatiuus gradus, & tanquam victor exultas, quòd non poſſem dicere, traditionem probabiliùs nos vobis obiicimus, niſi vos nobis eam probabiliter obiicere confiteter. *Si enim vos*, inquis, *probabiliùs, nos ergo probabiliter*. Et hoc doces, *quia ſic eſt probabiliter & probabilius, vt ſi dicas, verè & veriùs: & quia gradus iſte quod antè poſitum eſt auget, non quod antè dictum eſt improbat*. Adiungis alia verba quibus hoc euidentiùs intelligamus: ac dicis, Sic eſt bene & melius, malè & peius, horribiliter & horribilius, ſic eſſe oſtendẽs probabiliter & probabilius. Vnde colligi putas, quia ſi ego probabilius quod falſum eſt obiicio, ſupereſt vt vos probabiliter quod verum eſt obieciſſe confirmes. Hîc ego nunquid dico, quod in quæſtione vel diſputatione eccleſiaſtica nos artificiali grammatica docere conaris, quid valeat comparatiuus gradus, quia id quod antè poſitum eſt auget, non quod antè dictũ eſt improbat? Video enim quàm hoc ineptè tibi obiiciam, quod tu videre noluiſti, quãdo mihi anticategoriam velut ex arte rhetorica obiiciendam putaſti: quod genus quæſtionis vbi dicitur, non ego feci, ſed tu feciſti, etiam in authoritate prophetica demonſtraui.

Supr. cap. 26

CAPVT LXXIII. Cõparatiuus gradus non ſemper auget.

CONSIDERA tamen diligentiùs, ne fortè inuenias in Latinæ locutionis authoribus, quibus grãmaticorum artificialia ſeruiũt, non ſemper iſtum gradum quod antè poſitum eſt augere, ſed aliquando contrario ſuperferri. Cuius locutionis exẽplum interim mihi ex Apoſtoli epiſtola occurrit quam ſcripſit ad Hebræos. Cùm enim loqueretur de benedictione terræ, quæ accepta pluuia fructum reddit, deinde ſubiecit, Proferens autem ſpinas & tribulos, reproba & maledictioni proxima eſt, cuius finis in vſtionem. Quod ne illis quibus loquebatur optaſſe videretur, Cõfidimus autem, inquit, de vobis fratres chariſſimi, meliora & hærentia ſaluti. Attendis certè quomodo hîc dixerit, meliora: non quia bona erant quæ ſuprà dixerat, proferre ſpinas & tribulos, & vſtionem mereri; ſed magis quia mala erant, vt illis deuitatis meliora eligerent & optarent, hoc eſt, bona tantis malis contraria. Sed fortè Apoſtolum ſic audiẽdum eſſe arbitraris, quemadmodum de ſe ipſe dicit, tanquam hominẽ, & ſi imperitum ſermone, ſed non ſcientia: & ideo non verborum in eo, ſed rerum atque ſententiarum authoritatẽ putas eſſe ſectandam, bona poni debuiſſe contendens, vbi poſuit ipſe meliora. Quid ſi & ego iam his literis aſſuefactus, & illas quas puer didici oblitus, ſic dixi, *Obiicitis traditionem, hanc ipſam multo probabiliùs nos vobis obiicimus*: tanquam dicerem probabiliter, comparatiuum pro poſitiuo ponens, non quia vos probabiliter, ſed magis quia improbabiliter: ſicut ille meliora, non quia illa erant bona, ſed magis quia mala: tu quare tam temere concludis, ex hoc confirmaſſe me, vos probabiliter, quia dixi nos probabilius?

Hebr. 6.

2. Cor. 11.

CAPVT LXXV.

A QVAMQVAM nec ſecundum grãmaticos in verbo me erraſſe reprehẽderes, ſi ſaltem verborum ipſorum authores vel attendere, vel memoriter recolere voluiſſes. Pueriles enim habent literæ, ſed non à puero imperito dictum,

Dij meliora piis, erroremque hoſtibus illum:
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

Verg. lib. 3. Georg.

Quomodo ergo meliora piis, quaſi bona eſſent iſtis, ac non potius magna mala, qui diſciſſos nudis laniabant dentibus artus? Iam vides certè quia ſicut iſte piis potuit optare meliora, quamuis illa, in quorum comparatione optabat, non eſſent bona: ſic & ego potui dicere, traditionem probabiliùs vobis obiicimus, quãuis eam vos nobis non probabiliter obiiceretis. Vt omittam quia & probabile quando dicitur, non conſequenter eſt verum; cùm ea dicuntur quæ fieri poſſunt ac ſolent, & ideo probantur; hoc eſt, approbantur & creduntur, etiam ſi facta non ſint: quod autem verum B eſt, cùm oſtenditur, neceſſario probabile eſt, & illo vtique probabilius. Recole libros, vbi verba didiciſti, quàm te non fallam, profectò reperies.

CAPVT LXXVI.

VNDE etiamſi veſtros probabiliter noſtris traditionem obieciſſe concederem, non ideo verum obieciſſe cõtenderem, & rectè nos diceremus probabilius hanc obiicere: quandoquidem à vobis nominari tantùm traditores ſolemus audire, nullis autem geſtis vel eccleſiaſticis, vel publicis recitari demonſtrariq; confeſſos: à nobis autem proferri & geſta publica vbi veſtri tradiderunt, & eccleſiaſtica, vbi confeſſi Deo iudici derelicti ſunt.

CAPVT LXXVII. Retorquet in aduerſarium.

SED nõ omitto tam manifeſtum adiutorium tuũ, quo nobis etiam neſciens plurimum faues, docendo regulas comparatiui gradus: quia id quod antè poſitũ eſt auget, non quod antè dictum eſt improbat. Secundum enim hanc regulam tuam, ſecundum quædam verba tua in epiſtola tua, ſine vlla difficultate obtinui- C mus cauſam noſtram. Tu enim dixiſti in primis partibus literarum tuarum, velut noſtram pertinaciam criminando, *tot documẽta legalia, quod melius & verius eſt, nobis perſuadere non poſſe*. Vbi ego concludo ſecundum artificialia tua, iam nos verum & bonũ tenere, ſi quod verius & melius eſt, nobis perſuaderi non poteſt. Cùm ergo nos non reſcindamus, vt ſecũdum te loquar, verius & melius baptiſma veſtrum, quare vos reſcinditis verum & bonum noſtrum? Item cùm dixiſſes, *hoc & nos volumus vt Chriſtus ſit origo, & radix, caputq́; Chriſtiani*: continuò ſubieciſti, *Sed quærimus per quem hoc meliùs fiat?* Quod dicendo vtiq; cõceſſiſti & per malũ miniſtrum bene fieri, ſed meliùs per bonũ. Cùm itaque nos non reſcindimus baptiſmum, quem per veſtrum tanquam per bonum miniſtrũ dari dicitis: quare vos reſcinditis baptiſmum, quem per noſtrum tanquam per malum miniſtrum datum eſſe contenditis? Tu enim dixiſti, *quærimus per quem meliùs fiat*. Et tua D regula eſt, *quia gradus iſte quod antè poſitum eſt auget*. Vnde ſi per veſtrum, ſicut putas, meliùs fit, ergo & per noſtrum bene fit. Ac per hoc quando per nos baptizatum rebaptizatis, id quod ex iſta tua regula bene factũ eſſe cõceditis, ſacrilega præſumptione reſcinditis.

CAPVT LXXVIII. Ad calũnias ineptas. Lib. 1. contra Petil. lib. 27.

VEREOR ne nimis vrgeam verecundiam tuam, ſi oſtendam quàm leuiter & ſcurriliter quædam etiam verba mea quæ tranſlatè poſui, frontem pro pudore, os pro ſermone, tridens telum pro tripartita oratione, tricipitem beſtiam pro errore tribus calumniis aduerſus tot populorum innocentiam ſæuiente, quaſi vrbanus & dicax exagitanda putaueris. Serua potius puerilia pueris. Neque enim me mouet quòd Neptunium telum propter tridentem dicis Epiſcopum non decere, cùm ſit & piſcatorium, ac per hoc Apoſtolicũ, quos ſuos Apoſtolos Dominus piſcatores hominũ fecit. Nã & Deũ noſtrũ Scriptura dicit & alas habere & ſagittas,

Matth. 4. Pſal. 16. & 35. Dan. 32. Pſal. 17.

ſagittas, nec tamen Cupidinem colimus. Quinetiam me promiſſam in exordio lenitatem non ſeruaſſe reprehendis, eo quòd Manichæorum facta mentione permotus dixerim, *ſicut non poteſt, quod Dominus ait, ſatanas ſatanam excludere, ita non poteſt error Manichæorum Donatiſtarum errorem euertere*: quaſi Petilianum ſatanæ comparauerim, ac non errorem, cuius eum cupio laqueis expediri. Bene, quòd Apoſtolus nos aduerſus tales calumnias communiuit eo ipſo loco vbi nos mites, patientes, & modeſtos eſſe admonet, quando aliquem diſſentientem corripimus. Cùm enim dixiſſet: Seruum autem Domini litigare non oportet, ſed eſſe mitem ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diuerſa ſentientes: continuò ſubiunxit: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad agnoſcendam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis, captiuati ab ipſo ſecundum ipſius voluntatem. Ecce Apoſtolica manſuetudo, cum quibus placidè, patienter, modeſtéque agi præcepit, eos ipſos dicit à diabolo captiuatos, nec tamen quam commendabat, amiſit lenitatem; quia eam quam docebat, tacere noluit veritatem.

Lib. 1. contra Petil. cap. 26 — *Matth. 12.* — *2. Tim. 2.*

CAPVT LXXIX.

SED ipſe videris cuius partes agas, qui mea verba velut conuitioſa & ſæua criminando, eos quos ad diſputandum conuenire non vis, ad litigandum niteris excitare. Nolo enim dicere, quia & te litigare delectat. Parcius quippe ac verecundius, ſed quaſi ex obliquo mihi obiicis, quæ ad me omnino non pertinent. Quid enim iudicem de Manichæorum peſtilentiſſima & Chriſtianis omnibus anathematizãda vanitate, ſi tantùm dicere ſolerem, ac non etiam conſcriptis libris multis multiplicibuſque teſtarer; nec ſic quidem eſſet aduerſus me vllus calumniæ veſtræ locus. Neque enim me catholica falſò à vobis argui miraretur, à quibus totus Chriſtianus orbis cum tot eccleſiis etiam illis primis Apoſtolico labore propagatis, falſis criminibus accuſatur. Cùm verò contra Manichæos qui me adoleſcentulum aliquando deceperant, mea tanta ſcripta qui voluerit legere poſſit, non vſque adeò deſipit vt de me credat potius veſtris verbis, quàm oculis & ſenſibus ſuis.

CAPVT LXXX.

SED *epiſtolam*, inquis, *principis veſtri, qua neſcio quid de te ſcripſit, cùm te ordinari nollet, tenent non pauci noſtrorum*. Illam verò minimè curarem, nec ſi eius, à quo ſcripta dicitur, non perſpicua pro nobis ſententia legeretur, illam calumniam falſitaremq; condemnans! quanto minus eam curat catholica eccleſia, cuius cauſam cõtra vos agimus, cui tot diuinis teſtimoniis præſidenti, nulla humana de quoquam homine teſtimonia ſeu vera ſeu falſa, qua gaudet auferunt veritatem. Deſine talibus, vnus homo ſum, eccleſię inter nos agitur cauſa, non mea. Eccleſiæ, inquam, quæ in nullo homine ſpem ponere à ſuo didicit redemptore. Quanquam nec de meipſo vobis, etiam ſi meam conuerſationem noſſetis, rectè crederetur inimicis mihi. Ad exiſtimationem hominum magna teſtium qui me nouerunt, ſuppetit copia; ad Dei verò conſpectum ſola conſcientia: quam contra veſtras criminationes, cùm intrepidam geram, non me tamen ſub oculis omnipotentis iuſtificare audeo, magiſq; ab illo effluentem miſericordiæ largitatem, quàm iudicij ſummum examen expecto, cogitãs quod ſcriptum eſt, Cùm rex iuſtus ſederit in throno, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? aut quis gloriabitur mũdũ ſe eſſe à peccato?

Auguſtini de ſua conſcientia fiducia. — *Prouerb. 20.*

CAPVT LXXXI.

SED quid ad rem cuius inter nos vertitur quæſtio, qualis ipſe ſim, cùm in area Dominica ſim ſtipula, ſi malus: granum, ſi bonus: vos tamen ſi grana eſſetis, paleam commixtam, ſicut admonet etiam ipſe Cyprianus, ante tempus ventilationis non refugeretis. Proinde nos ſi quem reperimus in vobis notum hominem malum, rectè vobis obiicimus: Ibi enim tota defenſio

A veſtra conſiſtit, quia propterea vos ſeparaſtis, ne aliorum peccatorum contagione periretis: vnde nouum genus areæ vos feciſſe gloriamini, aut quæ ſolum triticum habeat, aut in qua ſolum triticum appareat, cui nõ ſit neceſſarius ventilator, ſed perſcrutator. Nam & Parmenianus veſter præclaram veſtram mũditiam velut immunditiæ noſtræ à contrario comparans, auſus eſt interponere ſententiam Prophetæ Hieremiæ, vbi ait, Quid paleæ cum tritico? Quod ille dixit, vt ipſa indicat lectio, aduerſus eos qui diuinis oraculis ſua ſomnia coæquabant. Arrogantia tamen veſtra & horrenda ſuperbia Parmeniani literis declaratur, vbi vos contra ſcripturas diuinas, & contra monita Cypriani ante vltimam ventilationem quam mũdus expectat, tanquam purgatum à palea triticũ prædicauit.

Lib. 3. contra Parm. cap. 3. — *Hier. 23.*

CAPVT LXXXII. *Epilogus.*

QVID ergo dignius aduerſus hanc fallaciſſimam elationem, quam cauſa Maximianenſium vobis potuit procurari? Quæcunque in nos dicere tanquam in B traditores ſoletis, in Maximianenſes, quos recepiſtis damnatos, quando damnati ſunt, grauiora dixiſtis. De Imperatoribus nobis tanquam perſecutoribus facitis inuidiam, vos apud iudices, quos ipſi Imperatores miſerunt, Maximianenſibus perſecutionem feciſtis. Baptiſmum eccleſiæ dari extra eccleſiam non poſſe contenditis, vos baptiſmum, quem in crimine ſchiſmatis Maximianenſes dederunt, in receptis eis quibus dederunt, non reſcinditis. Si hæc pro pace vnitatis fieri debuerũt, vnde nos accuſetis niſi voſipſos damnaueritis? Nolo te per multa diſtendas: nam & ego poſſem breuiter ea quæ contra te dicta ſunt, in memoriam reuocare, ſed hinc ſolùm cogito Maximianenſium cauſam tibi ante oculos ponere: ſi de hac nobis reſpondere potueris, aggredere cætera: ſi autem non potueris, melius quieſcas, quàm calces aduerſus ſtimulũ iacias.

LIBRI III. FINIS.

C

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM, LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM LIBRI IIII.

Vniuerſas Creſconij calumnias ex ſola Maximianenſium cauſa refellit.

CAP. I.

QVAMVIS iam tribus nec paruis voluminibus epiſtolæ tuæ, Creſconi, diligenter ſatiſque reſponderim, qua Petiliani literas contra mea ſcripta, quibus refellebantur, defendendas putaſti: tamen etiam hoc breuiori opere inſtitui de ſola cauſa Maxi- D mianenſium tecum agere, & ex hac vna oſtendere omnia quæ in illa epiſtola poſuiſti, quàm fruſtrà, quàm inaniter dixeris. Neque enim contemnendum eſt beneficium Dei quod & ad noſtræ diſpenſationis compendium, & ad veſtræ correctionis, ſi ſapiatis, adiutorium præſtare dignatus eſt: qui neſcientibus vobis neque id agentibus nobis, ita veſtrorum Epiſcoporum mentibus dominatus eſt, vt qui orbem Chriſtianum per communionem ſacramentorum maculatum peccatis criminabantur alienis, quamuis etiam ipſis falſis & non probatis, in Maximiani cauſa cogerentur fateri eorum quos damnauerunt, peccatis non fuiſſe maculatos, in vna ſacramentorum communione conſtitutos, eos quibus tanquam innocentibus ad reuertendum dilationẽ dederunt, & ſi non ordinatoribus Maximiani, tamen in eius parte cõſtitutis damnatoribus Primiani: & qui baptiſmũ Chriſti nolebãt agnoſcere,

dine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & calamitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, non eſt timor Dei ante oculos eorum. Nollemus quidem tanquam è proprij corporis iunctura præcidi, ſed quoniam tabeſcentis vulneris putredo peſtifera plus habet in abſciſione ſolaminis, quàm in remiſsione medicaminis, inuenta eſt cauſa ſalubrior, ne per cuncta membra peſtilens irrepat virus, vt compendioſo dolore natum decidat vulnus. Famoſi ergo criminis reos, Victorianum Carcabianenſem, Marcianum Sullectinum, Beianum Baianenſem, Saluium Auſaphenſem, Theodorum Vſulenſem, Donatum Sabratenſem, Miggenem Elephantarienſem, Prætextatum Aſſuritanum, Saluium Membreſitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Muſtitanum, & Martialem Pertuſenſem, qui funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta fæculentia glutinarunt: ſed & clericos aliquando eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui lenocinium præbuerunt, Dei præſidentis arbitrio, vniuerſalis concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite. B Poſt iſtorum damnationem, in quibus leguntur Prætextatus Aſſuritanus & Felicianus Muſtitanus, cum quibus, vt antè dixi, proconſulares aduerſus eos impetratæ iuſſiones concordauerunt, cæteris in eodẽ Maximiani ſchiſmate conſtitutis, Primiani etiam damnatoribus tantùm quia non interfuerant Maximiani ordinationi, dilationem dederunt in eodem Bagaienſi concilio certo diei termino definitam, quæ continetur his verbis, *Eos autem*, inquiunt, *quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem eccleſiam redire permiſimus. Quantum enim de reorum morte purgamur, tanto de innocentium reditu gratulamur. Ac ne anguſtum redeuntibus tempus ſpem ſalutis arctatæ diei preſſura ſubducat, agnoſcentibus quibus licet longè manentibus præcedentibus ſtatutis, vniuerſis vſque ad diem octauum calendarum Ianuarij proximè futurarum agnitionis pandimus ianuam, vt integri honoris ac fidei regreſsi habeant fundamenta: quam ſi quiſquam ingredi nequiuerit pigra ſegnitia, ſciat ſibi ad omnes veniales aditus ſua voluntate viam eſſe ſubductam. Manebit enim circa eos dicta ſententia, & poſt præſtitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia.* C

CAP. V. Docet exempla Maximianiſtarum etiã extra eccleſiã baptiſmum dari, & haberi poſſe.

Ex his igitur omnibus quoniam rediiſſe aliquos ad communionem veſtram nec vos negatis, & in tam recenti memoria adhuc etiam viuẽtibus hominibus, de quib⁹ celeberrima & clara notitia eſt, cùm & illi quibus dilatio data eſt (quandoquidem ſicut verba concilij eiuſdem ſatis indicãt, eos ad matrem eccleſiam redire inuitant, & eorum tanquam de innocentium reditu gratulantur, & illi quos cum Maximiano nulla interpoſita dilatione damnauerunt) extra veſtram eccleſiam toto illo tempore baptizauerint: ſiue vſque ad diem dilationis quando cum Maximiano communicabant, & in eius erant ſchiſmate cõſtituti, ſiue etiam tranſacto dilationis die, quando Tirianus aduocatus nominatim Prætextatum & Felicianum pelli de Baſilicis poſtulabat, cum quibus in honore integro Primianus poſtea concordauit: D quomodo audetis iam dicere vnum baptiſma, niſi in vna eccleſia dari non poſſe, cùm ab iſtis datum in ſacrilego ſchiſmate baptiſmum ſine vlla controuerſia cognoueritis, ſuſceperitis, reſcindere non auſi fueritis? Nec iam poteſtis dicere nihil vos præſtitiſſe illis quos in eodem baptiſmo ſuſcepiſtis. Si ergo quæram quid præſtiteritis; proculdubio reſpõdebitis, ne ipſo ſacrilegio ſchiſmatis perirent, ne baptiſmum Chriſti non ad præmium, ſed ad iudiciũ, non ad ſalutem, ſed ad perniciem, ſicut eſt militiæ character in deſertoribus, haberent: præſtitimus pacem, præſtitimus vnitatem, præſtitimus eccleſiæ ſocietatem, vt eum per quem charitas diffunditur in cordibus noſtris, Spiritum ſanctum accipere mereren-

A tur, ſine quo nemo peruenit ad regnũ cælorum, etiam ſi ſacramentis omnibus legitimis imbuatur. Hæc reſponderetis veraciter, ſi veram eccleſiã teneretis. Verumtamen ad admonitionem veſtram ſufficit, vt hoc vos accepturos intelligatis in vera eccleſia, quod eos quos in Maximiani ſacrilego ſchiſmate baptizarunt qui cum eis ad vos inde redierũt, in veſtra cõmunionẽ accepiſſe credidiſtis: atque ita vos etiam accepto baptiſmo Chriſti eſſe puniendos, ſi vnitatem catholicæ eccleſiæ non tenueritis, ſicut in Maximiani ſchiſmate baptizatos proculdubio puniendos non dubitaretis, ſi veſtræ communioni non copularentur, in quibus ad vos inde venientibus non reſcindendum baptiſmum iudicaſtis. Vides itaque etiam hoc quod te mouebat de baptiſmi ſacramento in cauſa Maximianenſium iam ſolutum.

CAPVT VI. Docet ob ſchiſmaticam ſeparationem Donatiſtas potius, quàm Chriſtianos appellatos, quomodo ab ipſis appellati ſunt & Maximianiſtæ.

Iam nunc illa videamus quibus epiſtolam meam te refellere credidiſti. Ac primũ quòd interrogas, *quare veſtros Donatiſtas appellem*, adiungens *quòd Donatus non author & inſtitutor eccleſiæ quæ antè non fuerat, ſed à Chriſto deductæ & antiquæ vnus ex Epiſcopis fuerit:* nónne attendis hoc de ſeipſo & Maximianum dicere: ex cuius tamen nomine vniuerſam eius communionem appellatis? Neque ſchiſma quod fecit, vllo vocabulo à vobis vel ab aliis ſectis diſcernitis, niſi aut Maximianiſtas, aut Maximianenſes, aut quodlibet aliud; quod à Maximiani nomine deriuetur, aut certè ſimplicius & ſine timore grammaticarum ferularum partem Maximiani nomineris. Nunquid hoc dicturus es, Maximianũ à veſtra cõmunione ſchiſma feciſſe, hoc aũt à communione catholica non feciſſe Donatũ? Sed Maximianus nõ hoc dicit, qui Primianũ potius & vos omnes affirmat à parte Donati, in qua ipſe permanſit, ſchiſma feciſſe, & recitat decreta conciliorum. Primũ quod apud Carthaginem à quadraginta & tribus factum eſt, quo prædamnatus eſt Primianus. Alterum quod Cebarſuſſi centum vel amplius veſtri tunc Epiſcopi condiderunt, quo perfectè pleniuſq́ue damnatus eſt. Cui talia documenta proferenti quid reſpondebis, niſi maioris eſſe authoritatis Bagaienſe concilium, in quo trecenti & decem eundem Maximianũ & eius ſocios damnauerunt, quando Primianus non apud eos tanquam purgãdus dicebat cauſam, ſed cum eis tanquam iudex innocentiſſimus conſidebat, proferebat ſententiam contra Maximianum & duodecim ſocios eius, quibus præſentibus ordinatus eſt, & data dilatione tanquam innocentes ad pacem propriã reuocabat tot cæteros à quibus ipſe damnatus eſt.

Lib. 1 contrà Petil. cap. 1.

Vide Aug. conc. 2. in Pſal. 35.

Gemino Donatiſtarum concilio damnatur Primianus, tertio abſoluitur.

CAPVT VII. Confert inter ſe iudicia, quibus Primianus & Cæcilianus damnati ſunt & abſoluti.

In hac veſtra conflictione quid vultis vt nos medij iudicemus, quãdoquidem nec Maximiani, nec veſtrã cõmunione detinemur? Quid, inquã, hinc vultis iudicemus; niſi cõtra duo cõcilia quibus damnatus eſt Primianus, vnum Bagaienſe poſterius pro illo valere debere quo damnatus eſt Maximianus, eo videlicet firmius id eſſe arbitrantes, quo poſterius potuit de prioribus iudicare? Ecce in hoc fauemus vobis. Alia nobis eſt cum Maximianenſibus cauſa, ſi auſi fuerint ſuccẽſere. Fauemus, inquam, iudicio tertio Bagaienſi quod factum eſt pro Primiano contra Maximianum eiuſq́; collegas, quo poſteriore merito potuerunt priora deleri: quanquam à duobus prioribus iudiciis ad tertium nullam Primiani vocem prouocationis vel legimus, vel audimus, niſi quòd abſens primò prædamnatus, ſecundoq́ue damnatus eſt. Sed etiam in Maximianum & ſocios eius abſentes prolata eſt diſertiſſima illa Bagaitana ſententia: & hoc illi quadraginta & tres apud Carthaginem modeſtius, cautiùs diligentiúſque ſe geſſiſſe teſtati ſunt, quòd ad eundem Primianum non ſemel, ſed iterum ac tertio legatos miſerunt; vt ſi ad eos ipſe venire nollet, ipſos ad ſe venire permitteret. Quo vtrumque recuſante ſicut ſcribunt, & eos

qui miſſi ſunt, iniurioſa repulſione tractante, neceſſitatem ſibi incubuiſſe aſſerunt, vt iam eccleſiæ prouiderent:& ſic nondum audentes vltimum præcipitare iudiciũ,ſed quodam præiudicio cõſulentes ei,vt ſi cauſæ ſuæ fideret,ſequenti celebriori concilio reſpondendi,ſeſeq́; purgandi relinqueretur locus. Quò cùm venire noluiſſet,iam neceſſario putauerunt eſſe damnãdum ſine vlla ſuſpenſione ſententię. At verò in decreto Bagaienſis concilij, non ſolùm legatos vllos à Maximiano malè tractatos nõ legimus, ſed nec miſſos legimus vt veniret:videmus tamen leuatum altare contra altare, & ordinatum Epiſcopum contra eum Epiſcopum,qui in cathedra vbi fuerat ordinatus,ita ſedebar,vt conuentu ſui populi non deſereretur,nec à cæteris pluribus Epiſcopis communio eius dirimeretur, tantam commouiſſe indignationem ſacrilego ſchiſmate perpetrato, vt nec ipſius Maximiani, nec ordinatorum eius iam eſſet vlterius differenda damnatio.

Antitheſis collatiuus.

Hæc cùm ita ſint: non vos tamen pro Cæciliano talia permouent,contra quem manentem & populo præſidentem,erecto altari contra altare, ordinatus eſt Maiorinus. Contra quem non à vobis duo, ſicut contra Primianum à Maximianenſibus, ſed vnum profertur iudicium hortendæ temeritatis feſtinatione acceleratum. Qui non ſicut Primianus noluit ad ſe venire collegas,ſed inuitauit potius vt venirent,quod nec ipſi in ſui concilij decreto,quod contra eum condiderunt,tacere potuerunt, pro quo non vnum, ſicut pro Primiano,ſed quatuor poſteriora iudicia recitantur. Eius nõ abſentes,ſicut Primiani, ſed præſentes ſunt aduerſarij confutati, apud eos iudices, in quos iudicaturos conſenſerunt apud ipſum etiam Imperatorem Conſtantinum:apud quem primum Cęcilianum accuſauerũt, apud quem poſtea de iudicibus Epiſcopis, à quibus ille ipſam cauſam voluit audiri, tanquam non rectè iudicantibus queſti ſunt: ad quem rurſus †alterum Epiſcopale iudicium prouocauerunt, vt ipſo etiam poſt vnum & alterum Epiſcopale iudicium inter partes cognoſcente ſuperarentur,quotũ non defuit etiã quarta conuictio Cęciliani. Nam cùm in propriis criminibus calumniatores inuenti fuiſſent, & ei Aptugnenſis ordinatoris eius de traditione quæſtionem intuliſſent, Felix etiam ipſe purgatus eſt proconſulari iudicio,eodem ipſo Conſtantino, vt cauſa eius diſcuteretur, iubente, quem illi aſſiduis interpellationibus fatigabát. Hæc Maximianenſes aduerſus Primianum non exercuerunt mala,nec toties victi ſunt,nec præſentes victi ſunt, nec apud eos, quos ipſi elegerunt, iudices victi ſunt: & tamen quod manifeſtũ eſt in ipſa veſtra cõmunione ſchiſma fecerunt;& hoc veſtros à catholica cõmunione feciſſe non vultis aduertere, qua impudentia vaniſſimæ animoſitatis prorſus ignoro. Si enim omnia quæ dicitis de Cæciliano & Felice ordinatore eius ideo vera eſſe vultis, quia ſeptuaginta fermè Epiſcopi de hac re iudicauerunt: cur non vultis vera eſſe quæ dicuntur de Primiano, cùm & inde primo quadraginta tres, pòſt centum Epiſcopi iudicauerint, & prius præiudicium poſteriori iudicio confirmauerint? Si autem propterea illa crimina Primiani falſa eſſe cẽſetis, quia pro illo poſterius contra inimicos eius Bagaienſe concilium recitatur: cur non vultis crimina, quæ obiecta ſunt Cæciliano, falſiſſima confiteri, pro quo poſteriora tot iudicia recitantur? Si Cæcilianus contra quem ſemel fuerat ab illis ſeptuaginta iudicatum, non debuit iam locum purgationis ab aliis iudicibus inuenire:nec Primianus debuit, quem iam tanto plures quàm ſeptuaginta prima confirmantes, ſecunda cognitione damnauerunt. Si autẽ bis damnato,tertium quod iam pro illo factum eſt iudicium ſufficientiſſimè ſuffragatur: cur ſemel damnato non ſufficere ad abſolutionem ſecundum,tertium,quartum,

Cæcilianus ſemel damnatum, quater eſt poſtea abſolutus.

† poſt aut ſimile quid deſideratur.

A quintumque iudicium, neſcio qua fronte ferrea contenditis? Quod ſi vos fortè numerus mouet, vt ideo contra centum, à quibus damnatus eſt Primianus, valere arbitremini Bagaienſe concilium, quia in eo trecenti & decem fuerunt:cur in maiori numero epiſcoporum orbi terrarum conſentire non vultis.

CAPVT VIII.

De peccato in Spiritum ſanctum Cæciliano obiecto. Matth. 12.

QVOD autem obiicis Cæciliano peccatum illud inexpiabile in Spiritũ ſanctum, de quo Dominus air: Non remittetur neque hîc,neque in futuro ſæculo:& nos poſſemus dicere, Feliciano Muſtitano, quem hodie cum Primiano habetis Epiſcopum vnum ex ordinatoribus Maximiani, damnatoribuſque ipſius Primiani, †quos etiam in ſacrilego ſchiſmate baptizatos non rebaptizatis, peccatum vos obieciſſe quod ſit in Spiritum ſanctũ, cui ſacrilegium ſchiſmatis obiicitis, ſicut in Bagaienſis concilij ſententia declamatum eſt. Sicut enim vos ideo putatis illo irremiſſibili reatu peccaſſe in Spiritum ſanctum, quos accuſatis diuinas Scri-

ſer. à quo

B pturas exurendas perſecutoribus tradidiſſe, quòd eaſdem Scripturas Spiritu ſancto acti locuti ſunt homines Dei:ita etiam nos non ſolùm veſtris potius traditoribus quos geſta conuincunt, hoc crimen poſſemus obiicere, ſed & Feliciano, vt dixi, hoc vos obieciſſe in crimine ſacrilegi ſchiſmatis docemus, quia in Spiritu ſancto ſeruatur vnitas dilectionis & pacis, dicente Apoſtolo: Suſtinentes inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Quam profectò violat qui ſchiſma committit. Sed hunc reatum inſolubilis æternique peccati quod in Spiritum ſanctum committitur: nec vobis obiicimus, quos correctos cùm viuitis ſanari poſſe non deſperamus: nec veſtris,qui ſanctos codices cremandos ignibus tradiderunt, niſi quòd vſque in finem vitæ huius ab vnitate disiuncti,cor impœnitens habuerunt. Nec Feliciano & Prætextato hoc vos obieciſſe oſtenditis, cum quibus poſtea communicaſtis, qui in catena ſacrilegij cũ

Epheſ. 4

C Maximiano ad conſortium criminis tracti,plenarij cõcilij veſtri ore veridico leguntur eſſe damnati, & poſt diem dilationis non quidem illis iam damnatis, ſed illis tanquam innocentibus †prærogatum, probantur eſſe ſuſcepti.

ſer. protogatum,

CAPVT IX.

Oſtendit vt Maximianiſtas & Claudianiſtas, ſic & Donatiſtas non malè dici. Vide & ſupra lib. 2. cap. 1. & 2. Claudianiſtæ, de quibus habes concione 2. in Pſal. 36. ſer. à Primiano

QVOD autem non tibi placet deriuatio nominis, vt à Donato Donatiſtæ appellentur, & cenſes Latinæ regula locutionis potius declinandum, non aſpernor admonitionem tuam, verũtamen quære grammaticos iudices, apud quos cum Maximianenſibus de arte confligas,eoſque conuincas. Iam enim nec ipſos volo Maximianiſtas vocare, ne offendam tam eruditas aures tuas,qui certè,quantum exiſtimo, non vt ego, tibi facilè ceſſuri ſunt, vt Claudianenſes,vel quid aliud appellent quos Claudianiſtas appellauerunt,cùm eos receptos †Primiano in communionem, inter alia, quibus eum & prædamnauerunt & damnauerunt,crimina poſuerunt. Et ſimul recognoſce hanc declinationis

D regulam,non mihi ſoli ſicut reprehendis placuiſſe:ſed fortaſſe me ſolum tibi in hac re quæ ad cauſam non pertinet,tanta facilitate ceſſiſſe.

CAP. X.

Docet Donatiſtas ad catholicam redeuntes eo modo ſine baptiſmi iteratione expiari, quomodo expurgatos receperunt Prætextatum & Felicianum. Lib. 1. contra Petil. cap. 1. Vide ſupr. li. 1. cap. 3. 4. 7

QVOD verò me putaſti vehementius arguendum, quòd cùm dixerim, *Donatiſtarum hæreticorum ſacrilegum errorem*, hæreſim appellans, quod tu ſchiſma potius vis putari: eos tamen à ſacrilegio non expiatos in communionem recipiamus; tu qui nos in hac cauſa tam grauiter arguis, reſponde quomodo expiauerint veſtri ſacrilegium Feliciani & Prætextati,cum quibus poſtea communicauerunt Epiſcopi, eos ſibi ſicut antè fuerant copulantes atque reddentes, nec quenquam eorum quos illi in ſacrilegio ſchiſmatis baptizauerát, denuò baptizantes. An fortè non erant ſacrilegio maculati,ſicut quidam veſtrûm deſipiunt, dicentes, non eos in Deum, ſed in hominem peccauiſſe? Sacrilegiũ verò tanto eſt grauius peccatum, quanto committi

non

non poteſt niſi in Deū: vnde me diſputatione tua non ob aliud vrgendum arbitratus es, quòd ſic ſuſcipiamus eos qui à vobis ad nos tranſeunt, niſi quia veſtrum dixi ſacrilegum errorem. Lege ergo Bagaienſe concilium. Nempe iſta illic prima verba ſunt: *Cum omnipotentis Dei & Chriſti eius Saluatoris noſtri voluntate ex vniuerſis prouinciis Aphricæ venientes in eccleſia ſancta Bagaienſi concilium gereremus, Gamalius, Primianus, Pontius, Secundianus, Ianuarius, Saturninus, Felix, Pegaſius, Rufinus, Fortunius, Criſpinus, Florentius, Optatus, Donatus, Donatianus, & cæteri numero trecenti & decem, placuit Spiritui ſancto qui in nobis eſt, pacem firmare perpetuam, & ſchiſmata reſecare ſacrilega.* Audis, aduertis, attendis? *Schiſmata*, inquiunt, *reſecare ſacrilega.* Ergo nō in hominem, ſed in Deum ſcelerata peruerſitate in eo ſchiſmate ſolus Maximianus ſacrilegij crimine tenebatur, cùm iſta ſententia diceretur. Lege paulo pòſt quid dicant de ſociis eius, inter quos iſtorum nomina, de quibus agitur, ſcripta ſunt. *Nec ſolùm hunc*, inquiūt, B *ſceleris ſui mors iuſta condemnat, trahit etiam ad conſortium criminis plurimos catena ſacrilegij.*

CAPVT XI.

QVID eſt vir diſertiſſime? quid habes quod dicas mihi? Lege ſequentia, video inter plurimos quos trahit ad conſortium criminis catena illius ſacrilegij, Prætextatum & Felicianum ligatos. Sacrilegos video Epiſcopos; quid agis, ſi non probaueris expiatos? Nempe vrgeris cedere veritati, qua dicimus expiari veſtros cùm ad nos veniunt, ipſo vinculo fraternæ pacis & charitatis cooperiri peccata eorum, ſicut ſcriptū eſt, [1.Pet.4.] Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Quid de illis, quos à veſtra communione ſeparati, & cum Maximiano in ſacrilegæ illius catenæ ſocietate deuincti baptizauerunt, quos cum eis in eodem baptiſmo in pacem atque concordiam ſuſcepiſtis? Reſpondebis ne aliquid niſi eadem ſacramenta rectè vos approbaſſe in eis, quæ nos quoque approbamus in vobis? Magis enim tibi conſtabis ſi iſta reſponderis, & [Supr.lib.2. cap.3.] verbis epiſtolæ tuæ non reluctaberis. In qua cùm conareris oſtendere, non hæreſim inter nos & vos, ſed C ſchiſma potius cōmiſſum eſſe, ipſe dixiſti *nobis & veſtris vnam eſſe religionem, eadem ſacramenta, nihil in Chriſtiana obſeruatione diuerſum*. Neque enim grauius quàm his verbis repetitionem baptiſmatis accuſare potuiſti, quando ſeducti à nobis rebaptizātur à veſtris, in quibus eadem ſacramenta eſſe & ſentis, & dicis, & ſcribis. Qua igitur ſceleris impudentia non ſeruatur in eis, quos in ſancta vnitate baptizat orbis Chriſtianus, quod ſeruatum eſt in eis, quos in ſacrilego ſchiſmate baptizarunt Prętextatus & Felicianus? Cauſam itaque noſtram quam vobiſcum habemus, veſtro iam iudicio terminaſtis, cùm eos qui à vobis damnatione percuſſi ſunt, qui populos ne ad vos accederent, inſtantiſſimè monuerunt; qui †poſt etiam baptizandum eſſe [fo.poſt vos] cenſuerunt, cum eis quos extra veſtram communionem D in ſacrilegio ſchiſmatis conſtituti baptizauerūt, ſine vlla degradatione, ſine baptiſmi iteratione in altatis concordiam ſuſcepiſtis, & nulla te alia ab illo ſcelere ſacrilegij, niſi ſancto igne charitatis expiatos eſſe credidiſtis. Quod verè fieret, ſi vos eandem charitatem in vera vnitate teneretis.

CAPVT XII. Extrema dicti Petiliani, Conſcientia ſanctè dantis. &c. Lib.1 contra Petil.cap.1. Vide ſuprà lib.2.cap 17

SED tamen videamus etiam de verbis epiſtolæ Petiliani, quam contra me defendere voluiſti, quomodo te exuas in hac cauſa Maximianenſiū, de qua nunc ſola ſtatui agere aduerſum literas tuas. Poſuit certè ille iſta verba ſua. *Conſcientia*, ait, *ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis*. Cui ego, *Quid ſi, inquam, lateat dantis conſcientia, & fortè maculoſa ſit, quomodo poterit accipientis abluere conſcientiam?* Hanc tu ineuitabilem quæſtionem, quia in verbis Petiliani omnino non ſoluitur, tuis ſoluere aggreſſus es; & dixiſti, non contra me, ſed contra illum quem defendere voluiſti. Ille A quippe ait, *Conſcientia dantis attenditur, quæ abluat accipientis*: tu verò †faſſus, cuius latentem conſciētiam videri non poſſe dicis, ſic eam dixiſti attendi, vt non videatur ipſa, ſed quod de illa notum ſit in publica fama. [l.falſus.] Vnde colligitur verum iam non eſſe, quòd conſcientia dantis abluat accipientis conſcientiam, ſed fama eius abluit ſecundum te: quæ vtique fallit intuentem cùm de peſſimo loquitur bona, de adultero caſta, de ſacrilego religioſa. Tunc enim abluit quando mentitur. Nam ſi de occulto ſcelerato fama verum loquatur, tunc non abluit, ſed maculat eum qui ab illo acceperit baptiſmum. Ac per hoc fama iſta quam patrōnam tam malæ cauſę adhibere voluiſti, vide qualis ſit, quæ mendax abluit, & verax polluit: vt ſcilicet mirifica tua diſputatione, tunc apud te non ſit aqua mendax, quando ipſa ſit mendax.

CAPVT XIII.

SED quid hinc opus eſt diutius loqui, cùm Felicianus hodie ſedeat inter Epiſcopos veſtros, qui cùm ab B eis diſiunctus eſſet, & Maximiano in catena ſacrilegij cohæreret, quoſcunque baptizauit, nemo poſt eum rebaptizauit. Quæro à Petiliano cuiuſmodi habuerit tunc ille conſcientiam? Ei lego decretum Bagaienſis concilij, vbi ſcriptum eſt, *Nec ſolùm hūc ſceleris ſui mors iuſta condemnat, trahit etiam ad conſortium criminis plurimos catena ſacrilegij, de quibus ſcriptum eſt, Venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt*. [Pſal 13.] Inter hos plurimos etiam Felicianus annumeratur, qui talibus labiis & tali ore baptizauit. Horum aliquem non reſpuiſtis, non reſcidiſtis, non deſtruxiſtis. Et quia verbis Euangelicis, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti per qualemlibet linguam atque conſcientiam conſecrata eſt aqua, non mendacem, ſed veracem agnouiſtis atque recepiſtis. A te autem quæſo de iſto Feliciano, cuius tam mala cùm in catena ſacrilegij baptizaret, fuerat conſcientia, quid erat tunc in publica fama? Atque ipſum concilium identidem recito, vbi ſcriptum eſt, *Famoſi ergo criminis reos Victorianum Carcabianenſem, & inter cæ-* C *teros quos repetere piget, Prætextatum Aſſuritanum, & Felicianum Muſtitanum, qui funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta feculentia glutinarunt*: paulo pòſt, *plenarij concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite.*

CAPVT XIIII.

QVID ad iſta reſpondes? Si non baptizat à veſtra communione ſeparatus, lego baptizaſſe cum Maximiano ad conſortium criminis tractos. Si non baptizat qui peccat in Deum: lego baptizaſſe catena ſacrilegij colligatos. Si conſcientia ſanctè dantis attēditur, quæ abluat accipientis: lego baptizaſſe †morſibus aſpidū venenoſos. [al moribus] Si conſcientia dantis, vt poſſet abluere, publica fama eius attenditur: lego baptizaſſe famoſi criminis reos. Manet adhuc in corpore Felicianus, cū illo ſunt omnes ab illo in ſacrilegio ſchiſmatis baptizati, in communionem autem veſtram recepti, nec ab D vllo rebaptizati. Contra Petilianum baptizauit ſacrilega conſcientia maculoſus, contra te baptizauit famoſi criminis reus. Qua ratione vos quęſo defenditis, niſi vt quod & nos dicimus, veſtris factis conuicti aliquando dicatis, quòd nec conſcientia, nec fama dantis abluat accipientis conſcientiam, ſed fidès accipientis ipſius, dātis autem Dei gratia, non hominis. Quòd & ſi conſcientiæ bonæ interrogatio in accipiente non fuerit, fideſque ipſa vel tota, vel ex parte aliqua vacillauerit, mores hominum eſſe corrigendos, non ſacramenta deſtruenda, quæ non alia vel ſimilia, ſed tu omnino eadem confiteris: ſicut eorum quos Felicianus & Prætextatus in ſacrilego ſchiſmate baptizarunt, vitam & voluntatem corrigendam exiſtimaſtis, ne in illo ſchiſmate ſacrilego permanerent: nec violandum baptiſmum, licet indigniſſimis per indigniſſimos miniſtratum.

CAPVT XV.

FRVSTRA igitur ore maledico conſcientiam no-

ſtram tanquam publicatam atque damnatam crimine thurificationis, traditionis, perſecutionis accuſare voluiſti, vt ex hoc velut probares nos baptiſmum dare non poſſe: cùm & falſa iactetis, & quomodocúque ſe illud habeat, certè Maximianenſium ſacrilegij crimine damnata conſcientia dare potuit baptiſmum, quem reſcindere timuiſtis, & quem dari etiam à perſecutoribus poſſe per vos quoque ipſos docetur: qui eoſdem Maximianéſes acerrimè perſecutos, non ſolú baptizatis, ſed vos ſolos baptizare debere contenditis.

Thurificatores, traditores, perſequutores baptizare poſſe. Suprà lib. 2. cap. 22.

CAPVT XVI. *Reſpondet ad Scripturas à Creſconio allatas. Vide ſuprà lib. 2. cap. 23. & 24. Pſal. 140. Eccleſ. 34. Pſal. 84.*

DICIS in lege ſcriptum, Oleum peccatoris nolo vngat caput meum. Quod neque ita ſcriptum eſt, nec ſicut putas intelligendum: ſed núquid non eſt oleum peccatoris oleum ſacrilegorum Prætextati & Feliciani? Dicis item ſcriptum eſſe: Qui baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauatio eius? Quod nec diligenter attendis, nec ex ipſa circunſtantia lectionis quid ſit intelligis. Veruntamen intende quid ſonet diſertiſſima illa Bagaitana ſententia: *Optata quidem, inquit, pacis & concordiæ eſt iuncta germanitas, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt inuicem: ſed veridica vnda in aſperos ſcopulos nonnullorum naufraga proiecta ſunt membra, Aegyptiorum ad modum exemplo pereuntium funeribus plena ſunt litora; quibus in ipſa morte maior eſt pœna, quòd poſt extortam aquis vltricibus animam, nec ipſam inueniunt ſepulturam.* Iſti ergo non ſolùm mortui, verumetiam quod eſt grauius, inſepulti, quomodo baptizare potuerunt? Quomodo profuit lauatio eis, qui ab his mortuis baptizati ſunt, quos in eodem lauacro ſuſceptos denuò non lauiſtis, ſicut putas illud intelligédum eſſe. Nam quod in epiſtola mea, cui reſpondere tibi videris, putas quòd idoli cultorem tãquam grauiſſimi peccati reum tantúmodo exceperim: & inſtas vehementer, vt probes nullum excipi peccatorem in eo quod ſcriptum eſſe dicis: Oleum peccatoris nolo vngat caput meum: Felicianum & Prætextatum reſpice, vtrú peccatores non fuerint, quando ſacrilegij catena cum Maximiano pertrahi tam magno concilio dicebátur. Aude aſſerere, aude contendere, aude ſaltem dicere peccatores quidem fuiſſe, ſed occultos, quos ibi lego famoſi criminis reos: quanquam & ſi leuiter peccauiſſent, & ſi latuiſſent, tu hoc teſtimonio quod ponis de oleo peccatoris, in iſta ſuggeſtione extorquere conaris, nullú excipi peccatorem. Vbi eritis, ſi ita eſt? Quò fugieris? In quibus vos latebris cum veſtris ſacrilegis, cum veſtris famoſi criminis reis, cum veſtris cadaueribus inſepultis abſcondere poteritis? Dicis cùm obiicitur, qua nobis licentia ius baptiſmi vendicemus, quod non de meritis actuum, non de vitę innocentia tractemus, ſed quod cuicunque licere dicamus; & quaſi præiudicatis criminibus rei, dum & peccatoribus ineſſe baptizandi facultatem volumus oſtendere, nos apertè peccaſſe fateamur: quaſi propter merita noſtra contra Deum nobis loquendum ſit, vt quàm iuſti ſumus, tam iuſtum baptiſmum eſſe faciamus; cùm & nulli hominum de ſua iuſtitia præſumendum ſit: & hinc maximè baptiſmum Chriſti probemus eſſe, non hominú: quia non ſit varius humanorum varietate meritorum. Vnde vberiùs diſputarem, niſi à vobis dato cópendio magis vterer. Suſcepto enim baptiſmo, neque deſtructo quem Maximianenſes dederunt, aſpides, viperæ, parricidæ, cadauera Ægyptia, & quicquid aliud in eos Bagaiéſis cócilij vt noſtra cauſa facillima fieret, ore grandiloquo declamatum eſt; ſatis & ipſi iudicaſtis, nó eorum meritis à quibus miniſtratur, nec eorum quibus miniſtratur, conſtare baptiſmum, ſed propria ſanctitate atque veritate propter eum, à quo inſtitutus eſt, malè vtentibus ad perniciem, bene vtentibus ad ſalutem.

Lib. 1. contra Petil. cap. 9. Vide ſupr. lib. 2. cap. 24. 25. 26. 27. 28. Pſal. 140.

CAPVT XVII. *Reſpondet ad obiectam Cypriani ſententiam. Vide ſuprà lib. 2. cap. 31. vſque ad finem libri. item lib. 3 ca. 1. 2. & 3*

MIROR autem quomodo etiam tibi perſuaderi potuit, vt in tua diſputatione mentionem faceres Cypriani, cuius literis etiam ipſis quas eius eſſe dicitis de baptiſmo deſtruendo, qui apud hæreticos vel ſchiſmaticos datur, tota cauſa veſtra ſubuertitur. Sed hoc aduerſus Maximianenſes, vel alios qui baptiſmum ſiue apud nos, ſiue apud vos datum non ſuſcipiunt, agere debemus: vos autem iam cauſam iſtam mira facilitate finiſtis, iam baptiſmú in ſacrilego ſchiſmate Maximiani datum cum Prætextato & Feliciano in eorú populis ſuſcepiſtis, iam contra Cypriani quas dicitis literas, & quibuſcunque aliis hoc viſum eſt, ſine vlla dubitatione feciſtis. Nam quod dicis Orientales ideo veſtrorum communione diſcretos, quia poſtea nobis cóſentiendo, iudicium ſuum quod habebant de baptiſmo, reſcindere maluerunt. Si hoc ab aliquibus paucis Orientalibus factum eſt (quod quidem intereſt vtrum poſſit oſtendi) profectò ſuum iudicium correxerunt: & vos ſuſcepto baptiſmo, qui datus eſt in ſchiſmate Maximiani, antiquam veſtram ſententiam reſcidiſtis, tamen vobiſcum eſtis, & cum Orientalibus eſſe non vultis.

Vide ſuprà lib. 3. cap. 3.

CAPVT XVIII. *Lib. 1. contra Petil. cap 6. Vide ſuprà lib. 3. cap. 4. & 5.*

SED videlicet inueniſſe tibi videris vbi tuam eloquentiá dilatares, cùm ad id quod ego in epiſtola mea poſui, *Siue à fideli, ſiue à perfido diſpenſatore ſacramentum baptiſmi quiſque percipiat, ſpes ei omnis in Chriſto ſit*: exclamas & dicis: *O præclarum ſacerdotis imperium, ô laudabilia bonis patris præcepta iuſtitiæ. Nihil, inquit, inter fidelem perfidumq́; diſcernas, idem tibi pius atque impius videatur: nihil prodeſt bonis moribus viuere, quia quicquid iuſto licet, poteſt & iniuſtus implere. Quid hoc præcepto dici iniquius poteſt? Purificet alium maculoſus, abluat ſordidus, emundet immundus, det infidelis fidem, criminoſus faciat innocentem?* Hæc certè verba tua ſunt, quibus ſententiam meam reprehendis, cùm hoc ego omnino nó ſenſerim, neque ſcripſerim; quoniam & inter fidelem perfidumque plurimum diſtat, non ad ſacramentum, ſi hoc vterque habet, ſed ad meritum, quia hoc alter ad ſalutem habet, alter ad pœnam. Nec quicquid iuſto licet, poteſt & iniuſtus implere: quia & ſi poteſt iniuſtus baptizare, non tamen poteſt in regnum cœlorú iniuſtus intrare. Nec purificat vel abluit vel emundat; nec innocentem facit quenquam qui ei miniſtrat baptiſmum, ſed dantis Dei gratia, & percipientis bona conſcientia. Sed tu aſpice vtrum nihil inter Primianú Felicianumque diſtaret, cùm Primianus inter trecentos decem ſederet, à quibus illi dicebatur, *quòd venenú aſpidum eſſet ſub labiis eius, & veloces haberet pedes ad effundendum ſanguinem, & contritio & infelicitas in viis eius, & viam pacis non cognoſceret, nec eſſet timor Dei ante oculos eius*: vtrum tunc non eſſet maculoſus, immundus, ſordidus, qui vas ſordidum collecta fęculétia glutinauit; non infidelis, venenum aſpidum ſub labiis habens; non criminoſus, famoſi criminis reus; & tamen & ipſe cum Primiano nunc veſter epiſcopus ſedet; quos tunc baptizauit, nuſquam poſtea lotos vobiſcú nunc habet.

Pſal. 13.

CAPVT XIX. *Vide ſuprà lib. 3. cap. 5. Lib. 1. contra Petil. cap 3. Vide ſuprà lib. 3. cap. 6. & 7.*

ET adhuc pugnatis aduerſus veritatem, nec concedidis vt Chriſtus ſemper det fidem, Chriſtus ſit origo Chriſtiani, in Chriſto radicem Chriſtianus infigat, Chriſtus Chriſtiani ſit caput. Quibus verbis meis in illa epiſtola contra Petilianum poſitis, tua verba ſubiungis, & dicis: *Hoc & nos ſuademus, hoc volumus; ſed quærimus per quem hoc meliùs fiat.* Nec attendis hoc nó ſuadere Petilianum, cui tunc reſpódi, & cuius epiſtolam aduerſus reſponſionem meam defendere atque affirmare conaris. Ille quippe dixit apertè: *Conſcientia ſanctè dantis attenditur, quæ abluat accipientis. Nam qui fidem à perfido ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum.* Dic mihi quem locum Chriſto reliquerit ad abluendum conſciétiam baptizati, aut à quo fidem percipiat baptizatus, quando conſcientiam dantis dicis attendi quæ abluat, & non fidem percipere, ſed reatum qui fidem ſumit à perfido? Tu quidem ſuccumbere videris

tanto

tanto ponderi veritatis, & dicis hoc te ſuadere, & hoc velle, vt Chriſtus det fidem, atque ad ineundam vitam nouam Chriſtus abluat Chriſtianum: quæris autẽ per quem melius fiat quod ſine miniſtro fieri nõ oportet. Petilianus tamen non dixit, Conſcientia miniſtrantis attenditur, per quam Chriſtus abluat accipientis, aut per quam Chriſtus det fidem, *ſed ipſa conſcientia dantis*, inquit, *accipientis abluit conſcientiam*. Nec dixit, Quiſquis fidem per Chriſtum ſumpſerit, non fidem percipit, ſed reatum, vt à Chriſto quamuis per alium ſumere videretur: ſed omnino dixit, *à perfido ſumpſerit*. Atque ad hoc quaſi probaret adiunxit: *Omnis enim res origine & radice conſiſtit: & ſi caput non habeat aliquid, nihil eſt*: ipſum ſcilicet miniſtrum, cuius conſcientiam dixit attẽdi, non per quam Chriſtus abluat, ſed quæ abluat accipientis, ipſum prorſus miniſtrum originem, radicem, caputque faciens baptizati.

CAPVT XX.

PROINDE hoc in loco, nõ Petiliano, cuius verba non defendiſti, ſed tibi reſpõdeo, qui pro tua ſententia neſcio quid aliud, non quod ille, dixiſti. Tu enim ſicut ſcribis, hoc vis, hoc ſuades, vt non ſicut dixit, conſcientia ſanctè dantis abluat accipientem, vel accipienti det fidem, neque vt ipſe ſit origo & radix caputque credentis; ſed per ipſum Chriſtus abluat, per ipſum Chriſtus det fidem, per ipſum Chriſtus ſit origo Chriſtiani, per ipſum in Chriſto radicẽ Chriſtianus infigat, per ipſum Chriſtus Chriſtiani ſit caput. Ideo enim quæris, per quem melius fiat quod à Chriſto fieri concedis, vbi & tu quantũ video, non negas hoc fieri poſſe per miniſtrum malum, ſed dicis melius poſſe ſi per bonũ. Quid eſt enim aliud quod dicis, *hoc & nos ſuademus, hoc volumus: ſed quærimus per quem meliùs fiat*. Ac per hoc abluit Chriſtus, & per maculoſam non ſanctè dantis, ſed meliùs per mundam ſanctè dantis conſcientiam: dat fidem Chriſtus, & per miniſtrum malũ, ſed meliùs per bonum: fit Chriſtus origo Chriſtiani & per diſpenſatorem infidelem, ſed meliùs per fidelẽ: Chriſtianus radicem in Chriſto figit per colonum reprobum, ſed meliùs per probum: poteſt Chriſtus eſſe caput Chriſtiani, & per Felicianũ, ſed meliùs exiſtimas per Primianum. Parua itaque inter nos in hac re, aut fortaſſe nulla diſſenſio eſt. Nam & ego dico, meliùs per bonum miniſtrum quàm per malum diſpenſari ſacramẽta diuina: verùm hoc propter ipſum miniſtrum melius eſt, vt eis rebus quas miniſtrat, vita & moribus congruat, non propter illum qui etiam ſi incurrerit in miniſtrum malum diſpenſantem veritatem, ſecuritatem accipit à Domino ſuo monente ac dicente: Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Addo etiam ad hoc eſſe melius, vt ille cui miniſtratur, miniſtri boni probitatem ac ſanctitatem diligendo faciliùs imitetur: ſed non ideo veriora & ſanctiora ſunt quæ miniſtrantur, quia per meliorem miniſtrantur. Illa nãque per ſeipſa vera & ſancta ſunt propter Deum verum & ſanctum cuius ſunt, & ideo fieri poteſt vt accedens ad ſocietatem populi Dei, alium inueniat à quo facilè baptizetur, alium eligat quem ſalubriter imitetur. Certus eſt enim ſanctũ eſſe ſacramẽtum Chriſti, etiam ſi per minus ſanctum, vel non ſanctum hominem miniſtratum eſt, ſe autem eiuſdem ipſius ſacramenti ſanctitate puniri, ſi indignè acceperit, ſi malè vſus fuerit, ſi ei non conuenienter & congruè vixerit.

Cur præſtet in vſu ſacramentorum bonum habere miniſtrum.

Matth. 23.

CAPVT XXI.

NAM quæro abs te: Si fortè quem Primianus in veſtra communione baptizauit, peſſimè viuat, quem verò Felicianus in Maximiani ſchiſmate baptizauit, optimè viuat, cuinam eorum patere exiſtimas regnum Dei: vtrum ei quem baptizauit ſecundum te bonus malum, an ei qui baptizauit ſecundum Bagaienſe concilium ſacrilegus religioſum? Sed fortè dicis, & verum dicis, Non poteſt eſſe religioſus in ſchiſmate conſtitutus. Aſſentio, veruntamen poteſt eſſe in veſtra communione ſacrilegus vel occultus à Primiano, quem religioſum creditis, baptizatus. Porrò ſi ille quem Felicianus in catena ſacrilegij baptizauit, relicto ſchiſmatis ſacrilegio eccleſiaſtica communione corrigeretur, nunquid audes dicere quòd melior in illo baptiſmus fieret, quamuis negare non audeas ipſum hominem fieri potuiſſe meliorem? Hoc enim & in ipſo facto iudicaſtis, quandoquidem illos omnes, quos Felicianus & Prætextatus in damnato & deteſtato à vobis ſchiſmatis ſacrilegio baptizauerunt, cum illis ad vos redeuntibus ſine vlla deſtructione vel repetitione baptiſmi ſuſcepiſtis. Si autem quod dixiſti, *ſed quærimus per quem meliùs fiat*, comparatiuum gradum pro poſitiuo poſuiſti, ſic dicens: *Quærimus per quem meliùs fiat*: ac ſi diceres, quærimus per quem bene fiat, volẽs intelligi per malum miniſtrum malè fieri: non te verbo vrgeo, ſed admoneo potius te dicere debuiſſe, quærimus per quem fiat; quàm, quærimus per quem bene fiat: quaſi poſſet fieri vt non bene Chriſtus det fidẽ, non bene ſit Chriſtus origo caputq́; Chriſtiani, non bene radix figatur in Chriſto: aut enim non fit, aut ſi fit, proculdubio bene fit. Verũtamen iſta tractamus, ne propter malos diſpenſatores, non tamen ſuorum, ſed Dominicorum ſacramentorum, quos neceſſe eſt vſque ad tempus vẽtilationis areæ Dominicæ commiſceri, deſeratur ipſa vnitas frumentorum. Schiſma autem facere ab vnitate Chriſti, aut in ſchiſmate eſſe, profectò malum eſt, & magnum malum: nec omnino fieri poteſt vt Chriſtus det ſchiſmatico, non fidem, ſed ſacrilegum errorem, aut in Chriſto radicem ſchiſmaticus fixerit, aut ſchiſmatico Chriſtus ſit origo & caput: & tamen baptiſmum Chriſti ſi dederit, datum erit; ſi acceperit, acceptum erit, non ad vitam æternam, ſed ad pœnam æternam, ſi in eo ſacrilegio perſeuerarit, non in malum conuertendo bonũ quod habet, ſed malo ſuo bonum habendo quamdiu malus habet.

CAPVT XXII.

QVÆRIS fortè vt hoc probem: Quid aliud tibi dicam, niſi quod hoc opere inſtitui? Bagaienſe decretum lege, Felicianum & Prætextatum intuere, ſchiſmatici dederunt, vtrique à vobis recepti & collecti ſunt: nec illi degradati, nec illi rebaptizati. Iam certè non quæris vtrum fiat meliùs, per iuſtum miniſtrum, an per iniuſtum: quoniam nõ ideo eſt baptiſmus melior quem dedit Primianus ſecũdum vos iuſtus, quàm ille quem dedit Felicianus iniuſtus. Certè iam intelligere cogeris quomodo Apoſtolus dixerit: Neque qui plãtat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementũ dat Deus. Te'que fruſtra dixiſſe recolis, *ſicut qui plantat & rigat, non niſi colonus diligens & fidelis quæritur: ſic etiam in ſacramento baptiſmatis non niſi iuſtiſſimus operarius approbatur*. Ecce nec diligẽs, nec fidelis, nec iuſtiſſimus, ſed potius ſalutis ſuæ negligens, & infidelis, & iniuſtiſſimus Felicianus fuit, quando Maximiano ſociatus, & ſicut trecẽti & decem veſtri vnius ore diſertiſſimè perſonant, in catena ſacrilegij conſtitutus, baptiſmum quem non auſi eſtis reſcindere, miniſtrauit. Certè ad hanc cauſam cernis non pertinere teſtimonium quod ex Propheta poſuiſti; Dabo vobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcent vos paſcẽtes cum diſciplina. Felicianus enim nec ſecũdum cor Dei ſacrilegus erat, nec oues eius in ſacrilego ſchiſmate paſcebat cum diſciplina, & tamen baptizabat eos, in quibus receptis cognouiſtis, nõ ipſius, ſed Dei fuiſſe quod dabat. Certè perſpicis quomodo à me de Scriptura ſancta cõmemoratum eſt: Bonum eſſe confidere in Dño, quàm confidere in hominẽ: te'que inaniter quantũ ad hanc cauſam pertinet, reſpõdiſſe, *quòd in eo magis vt iuſtus & fidelis ſit per quem hoc ſacramentum celebretur inquiras, quia ſpẽ & fiduciã Dei, non hominis habes: Dei eſſe*

1. Cor. 3.

Vide ſuprà lib. 3. cap. 8.

Hier. 3.

Pſal. 117.

autem

autem fidē atque iuſtitiam, quam ſemper in eius miniſtris A *attendis*. Ecce in Feliciano quando fuit famoſi criminis reus, nec iuſtitia, nec fides erat, & tamē baptiſmus erat; & quibus ab eo datus eſt, cùm à vobis collecti ſunt, eis acceſſiſſe iuſtitiam dicis, baptiſmum defuiſſe non dicis.

CAPVT XXIII. PROINDE quod deinceps à me quæris: *Si à quocunque & quomodocunque datum baptiſmum reſcindi non debet, cur poſt Ioannem apoſtoli baptizauerint?* † Cur poſt Felicianum quos in ſacrilego ſchiſmate baptizauerat, veſtri non baptizauerint? Et hinc ſaltem diſce quicquid illud eſt quod de Ioannis baptiſmo vel legitur, vel diſſeritur, ab hac cauſa eſſe penitus alienū. Quid autem tibi viſum ſit neſcio, vt Iudæos quibus ait Petrus, Baptizetur vnuſquiſque veſtrûm in nomine Domini Ieſu Chriſti, iam fuiſſe à Moyſe diceres baptizatos, qui poſt tot generationes nati fuerunt, quam ille Dei famulus maiores eorum per rubrum mare traiecit. Aut ſi propterea Moyſi baptiſmum habebant, B quia ex illis propagati ſunt, quos in Moyſe baptizatos dicit Apoſtolus, aude dicere omnes qui naſcuntur ex fidelibus Chriſtianis, Chriſtianum iam habere baptiſmum. Quod vides vt arbitror, quanta vanitate dicatur. Sed quomodo ſe habeat illud, etiam ſi poſt Moyſen Dei famulū Apoſtoli non baptizaſſent, te vrgerem reddere rationē, cur poſt Felicianū Maximianenſem ſacrilegum veſtri non baptizaſſent. Iam illud quod po ſui: *Si errabant illi qui volebant eſſe Pauli, quæ tandem ſpes eorum eſt, qui volunt eſſe Donati?* prioribus partibus epiſtolæ tuæ non te refelliſſe puto, quod etiam ipſe con ſideras in his quæ ſuperiùs ſatis diximus. Non ergo ſicut tibi videris, & quaſi certus exultas, illa omnia quæ à Petiliano vel quolibet alio dicta ſunt, rectè dicta concludis. Ipſo quippe ordine quo à te breuiter velut recolendo decurſa ſunt, ego potius in hac cauſa Maximianenſium, non ea rectè dicta concludo, quia nec conſcientia ſanctè dantis erat in Feliciano, quando C Maximiano cohærens catena ſacrilegij trahebatur; & à tam famoſi criminis reo, ac per hoc à manifeſto perfido baptizabantur, qui ab illo baptizabantur: nec origo & radix & caput ad ſalutem illis erat homo ſacrilegus: nec arbor bona erat in ſacrilegi ſchiſmatis ſocietate damnatus: & adhuc in eodem ſacrilegio conſtitutus, nec bonus erat qui de bono theſauro cordis ſui profert bona, quando de illo & de aliis eius ſociis dicebatur, *quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt*: & tamen quando cum illo veſtri concordauerunt, baptiſmum quem talis dederat, non ipſius eſſe, ſed Chriſti aliquādo vi veritatis territi cognouerūt.

Vide sup. lib. 3. cap 10.
† & ego à te quæro, aut ſimile quid deeſſe videtur.
Act. 2. Exodi 14. 1. Cor. 10. 1. Cor. 1. Lib. 1 contra Petil. cap. 4. Supra lib. 3. cap. 11. Matth. 12. Pſal. 13.

CAPVT XXIIII. AGE iam videamus ſuo loco in epiſtola, tu de Maximianēſium cauſa quomodo te exuas. Omnes enim qui has literas legunt, expectant proculdubio vel quid hinc à te dictum ſit, vbi dictum ſit, vel à me quid reſponſum. Ideo de Optato Gildoniano quod obiectis meis reſpondiſti, nolo diſcutere, nolo in hominis cauſa de cuius à veſtris damnatione nil ago, diutius im- D morari. Facio certè iacturam huius obiecti, & hoc for taſſe apud poſteros cùm illius fuerit obliterata memoria: nunc verò quamdiu ſunt homines qui vitam il lius moreſque nouerunt, parum me de illo dixiſſe, quàm falſum potius conquerentur. Neque enim ſic legūt literas noſtras, vt tu qui ex me quæris, ille quem tanquam rapidum fluctum appellauerim, quid abſorbuerit; cùm illic habeas Prætextatum & Felicianum. Nam verba mea illic ſic ſe habent: *Ita quidem, inquam, iſti inſultant ſchiſmaticis ſuis, vt eos & mortuos & inſepultos vocent: ſed certè optare debuerunt vt ſepelirentur, ne de multitudine iacentium in litore cadauerum inſepultorum, Gildonianus Optatus incedēs cum agmine militari tanquam rapidus fluuius vltra proſiliens, Felicianum & Prætextatum introrſus poſtea reſorberet.* Hæc verba mea cùm ibi legeris, cur non omnia poſuiſti? Cur me veluti arguis, non dixiſſe quid rapidus fluctus ille ſorbuerit, cùm ibi ſcriptum videas, *Felicianum & Prætextatum introrſus poſtea reſorberet?*

Supra lib. 3. cap. 12. 13. Lib. 1. contra Petil. cap 10.

CAPVT XXV. QVID enim aliud velut ad magnam defenſionem ſuam reſpondere veſtri ſolent, cùm eis obiicitur Prætextati & Feliciani talis receptio damnatorum, niſi Optatus hoc voluit, Optatus hoc fecit? Quod & ipſæ ciuitates Muſtitana & Aſſuritana teſtantur, quæ ſe dicunt ex Optati comminatione Gildonianum militē formidantes coegiſſe epiſcopos ſuos ad communionem redire Primiani. Verùm tu quia hoc ab illo factum, impudenter negari poſſe vidiſti, hoc à me ſcriptum negaſti; magis fortaſſis exiſtimans literas meas quàm illam rem poſſe neſciri. Sed liceret epiſcopis veſtris, neſcio quo Donatiano vel Numidico priuilegio de ſuo ignorare collega quicquid tota Aphrica conclamabat: cùm Aphris ab Aphris obiecta crimina nunquam probata, toties abſoluta Orietalibus & Occidentalibus terræ finibus ignota eſſe non ſinant. Valeat apud vos baptiſmus ab Optato datus, quem ſic damnare noluiſti, vt tamē non fueris auſus abſoluere: & non valeat datus baptiſmus in eccleſiis Apoſtolico labore fundatis, Corinthiorum, Galatarum, Epheſiorum, Coloſſenſium, Philippenſium, Theſſalonicenſium, cæterarumque in ſanctis literis, quas & vos legiſtis, conſcriptarum, vbi Cæciliani, non dico falſum illud crimen, ſed fortè nec verum nomen auditum eſt. Habuerit conſcientiam ſanctè dantis Optatus in illa vita, quam tu, ſicut ſcripta tua indicant, etiam ſi propter nos damnare erubuiſti, tamen propter Deum abſoluere timuiſti, in illa etiam publica fama vbi latentem tibi viſum eſt attendi poſſe conſcientiam; & accuſetur conſcientia tot tantarumque gentium Chriſtianarum, quia remotiſſimas lites ignorauit Aphrorum. Nunquid etiam crimina iſtorum, Feliciani ſcilicet & Prætextati, quos trecenti & decem plenario cōcilio damnauerunt, ſimiliter ignorare potuerunt?

CAPVT XXVI. ET adhuc obiicis vnitati catholicæ neſcio quæ facta noſtrorum, quæ aut falſa ſunt, aut peccata non ſunt, aut etiam ſi vera atque peccata ſunt, bonorum ſocietatem maculare non poſſunt. Neque enim boni communicant peccatis alienis, quibus vtique faciendis non cōſentiunt, quamuis cum ipſis qui ea faciunt, donec de area Dominica ſicut palea vētilabro vltimo ſeparentur, non eorum peccata, ſed Dei ſacramenta communicent: & intra eandem ſagenam velut piſces boni cum malis vſque ad ſeparationem, quæ in littore, hoc eſt, in fine ſæculi tanquam in fine maris futura eſt, non ab eis corporum ſegregatione, ſed vitæ ac mo rum diuerſitate diſiuncti ſunt. Sicut nec vndecim Apoſtoli furtis Iudæ communicabant, & tamen cum il lo eidem Domino viſibiliter cohærebant, eundem magiſtrum audiebant, ab eodem creditum Euangelium percipiebant, eadem ſacramenta ſumebant, corporali cum illo congregatione permixti ſpiritali diſſimilitudine ſeparati. Sicut Apoſtolus Paulus non com municabat contumaciæ & inuidiæ, hoc eſt, diaboli cis vitiis eorum qui non caſtè Chriſtum annūnciabāt, & tamen cum eis eundem Chriſtum prædicabat, eiuſdem Chriſti ſacramenta participabat: & de his dicebat: Siue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuncietur. Nam hos martyr Cyprianus amātiſſimus vnitatis, non aliquo ſchiſmate vel hęreſi ſeparatos, ſed fra tribus corporali congregatione fuiſſe commixtos, & intellexit & ſcripſit: ſicut idem etiam ipſe Cyprianus auaritiæ, rapinis, fœnori collegarum non cōmunicabat, quos dicebat *eſurientibus in eccleſia fratribus habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, vſuris multiplicantibus fœnus augere*, quod malum etiam idololatriæ comparauit: quorum tamen corpo- talem

Non communicant peccatis alienis, qui eis non conſentiunt.
Matth. 3. Matth. 13. Ioan. 12. & 13. Philip. 1. Lib. 3. epiſt. 3. Li. De lapſis.

ralem congregationem non refugiebat, ad eadem altaria conſiſtebat, eundem ſacratiſſimum cibum potumque ſumebat. Illi enim non alius, ſed ſibi iudiciũ (1. Cor. 11.) manducabant & bibebãt. Ille autem cum talibus non eorum peccata, ſed myſteria Chriſti communicabat, coniũctiſſimus cœtibus, diſiunctiſſimus moribus. Ad hoc enim & illæ ſimilitudines in Scripturis, & illa exempla præmiſſa ſunt, vt diſceremus frumentum eſſe, nec aream Dominicam propter paleæ commixtionẽ (Matth. 3.) deſerere: piſces bonos eſſe, nec propter commixtionem (Matth. 13.) malorum diruptis retibus foras ire: vaſa eſſe miſericordiæ (2. Tim. 2.) in honore facta atque mundata, nec propter vaſa perditionis & contumeliæ de domo magna fugere. Nulla enim cauſa in vtrorumque temporali congregatione atque permixtione laudabiliter tolerãtur mali, niſi ne damnabiliter deſerantur boni. Quod cùm & vos in veſtris tã multis & tam manifeſtis malis eadem neceſſitate faciatis: potes facilè, ſi velis, aduertere, quod non niſi animoſitate ſacrilega vos à Chriſtianis tot ac tantis gentibus ſeparatis.

CAPVT XXVII. ITAQVE non ſolùm Optatus in illa Gildoniana ſocietate notiſſimus, ſed quilibet obſcurus apud vos ſi te ſciente mali aliquid fecerit, cùm eum non potueris à veſtra communione ſeparare, quia vel tibi non creditur accuſanti, vel accuſare non audes, ne non valeas comprobare; aut deſerenda tibi eſt pars Donati, aut talis eris qualis ille, cuius peccatum non ignoras, quamuis diſſimiliter viuas. Hoc non ſecundum veram, ſed ſecundum veſtram ſententiã vobis rectiſſimè dicitur. Quis enim neſcit te alienum eſſe ab illius malo, ſi cõſenſione peccato eius non cõmunicas: ſed hinc agnoſcere cogeris, quanta impietate obiiciatis orbi Chriſtiano, vel falſa, vel certè ignota crimina Aphrorum, cùm tibi obiici nolis quod de altero ſcis, quia hoc eis non potes perſuadere, à quorum non vis ſocietate diſcedere. Ita ne deſeras quos putas bonos, ferre cogeris quos noſti malos. Ac per hoc omnes conuincit veritas malos, qui propter aliena crimina ſeu vera ſeu falſa, cæteris tamen incognita, ſibi autem non offutura, dirupta vnitate tot gentium deſeruerunt bonos. Hoc tam magnum nefas partis Donati ne aliquo modo excuſare poſſetis, cauſa vobis Maximianenſium procurata eſt, in quo velut ſpeculo veſtram prauitatem conſpectam ſi volueritis corrigatis: ſi autem nolueritis, nolo quicquam grauius dicere, quando ſcio te cor habere. Quid enim contra iſta dicturus es? Bene, quia ipſe (Suprà lib 3. cap. 14. 15.) ſcribis, *cùm de Maximianenſibus damnatis & receptis legiſſes totum quod inſerui literis meis, valde te fuiſſe permotum*. Credo prorſus video cauſam, quæ valde debuerat permouere.

CAPVT XXVIII. (Suprà lib 3. cap. 15.) VIDEAMVS ergo, tua iſta permotio quanam ratione ſedata eſt. Statim te dicis à veſtris epiſcopis diligentiùs inquiſiſſe, atque ipſis docentibus, & decretum concilij, & ſentẽtiam in eos qui damnati ſunt dictam, & rei totius ordinem cognouiſſe: deinde etiã me credens adhuc ignorare quid geſtum ſit, atque admonens, vt quid habeat veritas diſcerem, narraſti planè non quid veritas habeat, ſed quid incautis & negligentibus veſtri pro veritate ſupponant. Dicis enim, cùm quam plurimos epiſcopos error ſibi Maximiani ſociare contenderet, contracto à veſtris cõcilio in eos omnes qui in eius ſchiſmate perſtitiſſent, prolatam eſſe ſententiam, quam me quoque legiſſe commemoras. Quæ cùm ſententia conſenſu omnium firmaretur, placuiſſe tamen decreto concilij dilationem temporis dari, intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocẽs haberetur. Sic eſſe factum, vt non ſolùm illi duo quos memoro, ſed etiam multi alij purgati atque innocentes eccleſiæ redderentur. Quorum ideo putas baptiſma non debuiſſe reſcindi, quia intra diem præſtitutum reſtituti, peremptoria ſententia non tenerentur, nec cùm baptizarent, fuiſſent ab eccleſia ſeparati, necdum ſcilicet tranſacti temporis mera definita diſiuncti. Hìc ergo in ea ipſa falſitate narrationis tuæ, quandoquidem non ſolùm ſententias, verùm & ipſa verba tua poſui, miror ingenium tuum, miror animum ingenio reluctantem. Nunquã vſpiam ſic apparuit quantum valeat præiudicium præſumptionis humanæ, vel (Præiudicium præſumptionis humanæ.) ad non intuendam manifeſtiſſimam veritatem, vel ad affirmandam impudentiſſimam falſitatem. Itáne te tam apertè repugnantia poſuiſſe non ſentis, vt vix credibile ſit quod vnus homo dicere vtraque potuerit? Tu nempe dicis in eos omnes qui in Maximiani ſchiſmate perſtitiſſent, prolatam eſſe ſententiam, & placuiſſe dilationem tẽporis dari, intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocens haberetur. Quomodo ergo tu ipſe idem dicis, non eos extra eccleſiam baptizaſſe, antequam ſe ab illo ſchiſmate correxiſſent, ſi quando cum Maximiano erant, non erant extra eccleſiam? Aduertiſne quid dicas? Inuenis quà exeas, quò confugias, vbi te abſcondas?

CAPVT XXIX. VIDES certè dum manifeſtos errores defendere conaris alienos, nihil te agere, niſi ſubiungere manifeſtiores tuos. Ecce lege verba tua: ſic à me prorſus commemorantur vt à te ſcripta ſunt. *Cùm quàm plurimos, inquis, epiſcopos error ſibi Maximiani ſociare contenderet, cõtracto à noſtris concilio, in eos omnes qui in eius ſchiſmate perſtitiſſent, prolata ſententia eſt, quam tu quoque te legiſſe teſtaris. Quæ cùm ſententia conſenſu omnium firmaretur, placuit tamen decreto concilij dilationem temporis dari, intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocens haberetur.* Hæc dicens ſiccine contra teipſum ſenſus claudis, vt non aduertas quòd hi omnes qui propterea contra ſe ferri ſententiam cõcilij meruerunt, quia Maximiano ſociabantur, antequam ſe intra dilationis tempus corrigerent, in eodem ſchiſmate conſiſtebant? Ibi ergo etiam baptizabant. Obſecro te quid inanem caliginem perſpicuis rebus aſpergis, quam rurſus tuorum verborum non minore perſpicuitate diſpergis? Dico enim Prætextatum & Felicianum Maximiani ordinatores in eo quod commiſerunt, ſacrilego ſchiſmate baptizaſſe, & ab eis baptizatos cum eis eſſe ſuſceptos, non reſciſſo baptiſmate quod in ſchiſmate dederant, quod ſacrilegè miniſtrauerant, quod ore maledictione pleno, quod labiis cum veneno aſpidum conſecrauerant. Talia quippe in eos dicuntur, eamque ſententiam in eos omnes prolatam eſſe non negas.

CAPVT XXX. (Suprà lib. 3. cap. 15. 16. 17. 18. 19. & ſequentibus.) HIC tu reſpondes, quòd non ſolùm duo iſti quos memoro, ſed etiam multi alij purgati atque innocentes intra diem dilationis ſe eccleſiæ reddiderint. Quo verbo me adiuuas, quo verbo mecum aſſeris veritatem, caliginemque illam quam conabaris offundere, diſcutis. Cũ enim dicis eos ſe eccleſiæ reddidiſſe, proculdubio fateris eos extra eccleſiam fuiſſe. Vbi ergo antequam ſe eccleſiæ redderent, fuerunt, ibi baptizauerunt: ergo extra eccleſiam baptiſma fuit quod dederunt. Ab hoc inexplicabili implicamento dum te conaris euoluere, rurſus inuolueris. Dicis enim ideo eorum baptiſma non debuiſſe reſcindi, quia intra diẽ præſtitutum reſtituti, peremptoria ſententia non tenerentur. Quomodo ergo dicis ante diem reſtitutionis non fuiſſe ab eccleſia ſeparatos, quos ante diem dilationis confiteris eccleſiæ reſtitutos? Si homines ſumus, ſi qualemcunque rationem, ſi ſenſum habemus humanum, ſi non pecora pecoribus, ſi non ligna & lapides lignis & lapidibus loquimur, non meis tantùm, ſed etiam ipſis tuis verbis eminet, apparet, elucet, in Maximiani ſchiſmate baptiſmum datum veſtros auſos non fuiſſe reſcindere, qui homines baptizatos in eccleſiis, quas in gratia Domini proprio labore Apoſtoli propagauerint, non dubitant Chriſtianos negare, exufflare, rebaptizare. Tu dicis, tu ſcribis, ecce teipſum audi,

audi,lege te ipſum. Tu, inquam, dicis,tu ſcribis in eos A omnes qui in Maximiani ſchiſmate perſtitiſſent, contracto à veſtris concilio prolatam eſſe ſententiam. Tu dicis, tu ſcribis, hac ſententia conceſſu omnium confirmata,placuiſſe tamen dilationem temporis dari,intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocens haberetur. Tu dicis, tu ſcribis,non ſolùm duos inde quos memoro, ſed multos alios purgatos atque innocentes ſe veſtræ eccleſię reddidiſſe.Tu dicis,tu ſcribis,ideo eorum baptiſma non debuiſſe reſcindi, quia intra diem præſtitutum,peremptoria ſententia non tenerentur.

CAPVT XXXI. QVID tantum præualet ingenio tam bono cauſa tam mala homo cordate, homo literate? Iſti in quos propterea eſt illa prolata ſententia, quia ſicut ipſe dicis,in Maximiani ſchiſmate perſiſtebant, antequam ſicut dicis reſtituerentur,vbi erant,ibi ſacramenta celebrabant,ibi baptizabant. Et vt verbis illius plenarij concilij magis vtar: *Ibi viperei ſeminis noxios partus tardo calore vaporabant, ibi publici facinoris & parricidij ſui* B *fœta ſcelerum vota gignebant. Ibi parturiebãt iniuſtitiam, concipiebant laborem, & pariebant iniquitatem: Ibi iam non confuſa criminum ſylua nomina eorum deſignabantur ad pœnam: Ibi eis indulgentiæ funis dum clementiæ dimitteretur linea, iam cauſa quos puniret inuenerat. illuc eorum tanquam in aſperos ſcopulos veridica vnda naufraga mem-* Exod.14. *bra proiecerat. Eorum pereuntium ibi erant litora AEgyptiorum exemplo funeribus plena, nec ipſam inuenientia ſepulturam. Ibi non ſolum Maximianum, fidei æmulum, veritatis adulterum, eccleſiæ matris inimicum, Dathan, Chore, & Abiron miniſtrum de pacis gremio ſententiæ fulmen excuſſerat; nec ſolùm mors iuſta ſui ſceleris cõdemnabat; ſed etiam trahebat ad conſortiũ criminis plurimos catena ſacri-* Pſal.13. *legij. Ibi erat venenũ aſpidum ſub labiis eorum: ibi eorum os maledictione & amaritudine plenũ, ibi veloces eorum pedes ad effundendum ſanguinẽ: ibi cõtritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoſcebant, nec erat timor Dei ante oculos eorum. Ibi iacebãt membra abſciſa quæ peſtifera* C *putredo ita corruperat, vt plus haberet in abſciſsione ſolaminis, quàm in remiſsione medicaminis. Ibi erant famoſi criminis rei Victorianus Carcabianenſis* & cæteri cum iſto duodecim, inter quos Prætextatus Aſſuritanus, & Felicianus Muſtitanus, de quibus receptis agimus, qui eundem Maximianum præſentes ordinauerant, hoc eſt, *funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta fæculẽtia glutinauerant: ibi tãto facinori tanquam illicito inceſtui clerici Carthaginis lenocinium præbuerunt.* Tales miniſtri ſacramentorum nondum correcti, nõdum vobis redditi ac reſtituti in ſchiſmate Maximiani baptizauerãt, & poſt tales miniſtros ſacramentorum correctos, redditos,reſtitutos,veſtri non rebaptizauerunt.

CAPVT XXXII. Explicat quibus in Bagaienſi concilio data fuerit dies dilationis. QVID ſola in vobis præualet animoſitas? Aliquando attendatur,aliquãdo audiatur & veritas: quid iniiciuntur inſaniſſimæ nebulæ dilationis datæ? Non ipſis data eſt dilatio, de quibus dictum eſt, *damnatos eſſe cognoſcite*, de quibus etiam prędictum eſt quales fuerint, D quid fecerint, cur eos oportuerit iam ſine dilatione damnari, quòd ſcilicet Maximianum impoſitis manibus pręſentes ordinauerunt. Hoc eſt enim quod ſignificarunt dicendo, *quòd funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta fæculentia glutinauerint.* Illis autem data eſt dilatio qui ordinationi Maximiani non interfuerunt, quàuis in eius ſocietate atq; ſchiſmate cõſtituti; tantum quia manus ei, quòd abſentes fuerãt, non impoſuerunt, à damnatis ordinatoribus eadem concilij ſententia diſtinguũtur. Nam cùm dixiſſent illos quorum & nomina conſcripſerũt, *damnatos eſſe cognoſcite. Eos autem*, inquiunt, *quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerũt, ad matrem eccleſiam redire permiſimus.* Quid planius, quid diſtinctius, quid apertius? Illos dicunt, famoſi criminis reos qui funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta fęculẽtia glutinarunt, damnatos eſſe cognoſcite. Hos autem dicũt quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerũt, ad matrem eccleſiam permiſimus redire: & quia ex illis dãnatis duo poſtea ſaluo honore ſuſcepti ſunt, nõ inuenitur hoc quemadmodũ defendatur, niſi vt omnib. dicatur dilatio fuiſſe conceſſa.

SED conceſſa ſit omnibus; nempe quotquot ad vos ab illo ſchiſmate redierunt, antequã redirent, illic fue- CAPVT XXXIII runt, illic baptizauerunt: inde ad vos ſine deſtructione ſui honoris & baptiſmi redeuntes, ſi frons adſit, ora veſtra clauſerunt. Cùm enim quærimus antequã ſe ſicut ipſe dixiſti, eccleſiæ reddidiſſent, & ante diem præſtitutum reſtituti fuiſſent, vbi erant? quid aliud vos res ipſa reſpondere compellit, niſi in ſchiſmate Maximiani, propter quod illa in omnes eſt prolata ſententia? Ibi ergo baptizauerunt eos in quibus ad vos ſimul inde venientibus baptiſmum Chriſti nõ auſi eſtis reſcindere, quia coacti eſtis agnoſcere. Vnde ipſo facto veſtro, opere veſtro, iudicio veſtro aduerſus vos merito recteq; Agnoſcendum eſt baptiſmum Chriſti etiam extra eccleſiã datum. concluditur, agnoſcendum eſſe baptiſmũ Chriſti, etiã ſi extra eccleſiam datus fuerit, & ideo nos hoc piè cognoſcere in veſtris, vos impiè reſcindere in noſtris. Sed fortè pœnitet te talia verba poſuiſſe, quæ hanc veritatem nimis vrgerent, quoniam dixiſti, *factum eſt vt ſe eccleſiæ reddidiſſent, & ante diem præſtitutum reſtituti, peremptoria ſententia non tenerentur*, vt reſponderetur tibi: Quomodo ſe eccleſiæ reddiderunt, quomodo eidem reſtituti ſunt, ſi ab ea non erant ſeparati: aut ſi ſeparati erant, quomodo baptizabant?

SED quid aliud diceres, niſi quod ab eis audieras CAPVT XXXIIII. quos conſuluiſti, cùm ex hac cauſa literis meis valde permouereris: & tamen fortaſſis te arguant, te reprehendãt quòd talia verba incautè poſueris. Eſt quod te aduerſus eos maximè muniat, ac tuam triſtitiã conſoletur. Nam & ipſi in eiuſdem concilij decreto talia poſuerunt: vnde ſi nobis lecto iſto opuſculo noſtro ita reſpondere voluerint, quòd eis nõ pręiudicet verba laici ſui, verba ipſorum cõtinuò recitabimus. *Eos autem*, in- Laici. quiunt, *quos ſacrilegi ſurculi non polluere plãtaria, hoc eſt, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem eccleſiam redire permiſimus.* Cùm enim eis dicitur, iſti quos ad matrem eccleſiã redire permiſiſtis, antequam redirent vbi erãt? ſimiliter vrgentur, vt tu paulo antè verbis à te poſitis vrgebaris. Vbi enim eos fuiſſe reſpondebunt, niſi in ſchiſmate Maximiani? Sed vbi velint eos fuiſſe contẽdant, certè qui ad eccleſiam redire permiſſi ſunt, in eccleſia non fuerunt: Ergo extra eccleſiam baptizauerunt, & ſimul baptizatores & baptizati ad eccleſiam redeuntes, nec illi honores quos extra geſſerãt, nec illi baptiſma quod extra acceperant amiſerunt. Et tũ quidem quantũ potuiſti in cauſa mala cautè locutus es, vt diceres: *Placuit tamen decreto concilij dilationem temporis dari, intra quod ſi quis corrigi voluiſſet, innocens haberetur.* Illi autem nec corrigendos eos fuiſſe dixerunt, quibus data eſt illa dilatio, ſed tanquam omnino impolluti atque innocentes in Maximiani ſocietate fuerint, ſic de illis loquuntur cùm ipſam prorogant dilationem.

QVID eſt enim aliud quod dicunt: *Eos autem quos* CAPVT XXXV. *ſacrilegi ſurculi non polluere plãtaria, ad matrem eccleſiam redire permiſimus?* Ac ne parum ſit, uide quid adiungãt: *Quantũ enim de reorum*, inquiunt, *morte purgamur, tanto de innocentium reditu gratulamur.* Cur itaq; tu dicis, placuiſſe dilationem temporis dari, intra quod ſi quis corrigi vellet, innocẽs haberetur, cùm eam videas impollutis atq; innocentibus datam? Sed videlicet tu timuiſti ne tibi diceretur, quare dabatur dilatio eis quos non polluerat Maximianus, ideo dilatione illa corrigendos eſſe cenſuiſti: illi timuerunt ne ſibi diceretur, quare in ſuis honoribus pollutos ſuſcipere voluiſtis, ideo ſe impollutis dilationem dediſſe dixerunt.

PROIN-

CAPVT XXXVI.

PROINDE ſingula timuiſtis, ſed alterutrũ oppugnatur ex altero. Nam tibi dicitur, Quomodo exiſtimas corrigẽdos quos tui prædicãt impollutos: Illis autẽ dicitur, Quomodo aſſeritis impollutos, etſi nõ manum imponẽdo capiti Maximiani, tamẽ ſchiſmatis eius cõmunione maculatos? Cuius autẽ animus, cuius vires, cuius lingua ſufficiat proloqui tam intolerandũ dolorẽ; vt pars Donati diſciſſa reſarciatur, nec ſocios Afros in Africa polluit Maximianus: ne ad ipſam radicem vnitatis rami fracti regredi permittantur, tot remotiſſimas gentes polluit ex Africa Cæcilianus.

CAPVT XXXVII.

Ex die concilij Bagaienſis, hoc eſt, ab octauo calendarum Maij, vſq; ad diẽ datæ dilationis illius, hoc eſt, octauum calendarũ Ianuarij, octo menſes numerãtur. In hoc tam longi tẽporis interuallo; illi quibus dilatio data eſt, maculabãtur ſocietate damnati Maximiani, an non maculabãtur? Si maculabantur, quomodo dicitur, *Eos aũt quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, ad matrem eccleſiã redire permiſimus?* Si non maculabantur, quomodo nos atq; omnes quæ vbique ſunt Chri- B ſtianas gentes potuit ignotorũ, non dicam falſorũ maculare certè alienorũ contagio peccatorum? *Sed ideo*, inquis, *dilatio data eſt, quæ ſi tranſiſſet, illis non redeũtibus tunc macularentur, & in pœnã damnationis incurrerent.* Non ergo eos peccatũ illius ſocietatis, ſed diei conſtitutio maculabat. Si ergo nullus dies cõſtitueretur, immaculati vtiq; permanerent. Quid de vobis malè meruit orbis terrarũ? Cur enim maculatũ perhibetis peccatis alienis, cui nullum tempus dilationis cõſtituiſtis, cùm tãta ſit veſtra potentia, vt homines quãdo volueritis, peccatorib. ſociẽtur, & quando volueritis, inquinentur innocentes? Et iam polluti erant quib. in parte Maximiani dabatur dilatio, intra cuius diẽ ſi remearẽt ad vos, haberẽt integri honoris ac fidei fundamẽta. Si autẽ ille dies eis non redeuntibus præteriret, tunc polluti, tunc ſcelerati, tunc perditi ſupplicíũ damnationis incurrerẽt, tunc humiliarentur per pœnitentiã degradatione mira prędicentiũ hominum. Non iam vt vetus prouerbiũ fertur, Quod volumus ſanctum eſt, ſed etiam quando volumus, & quãdiu volumus. Cõtingat C alicui veſtrûm orare in naui nobiſcũ, iam pollutus, iã traditor appellatur. Cõmunicant altaria damnatores Primiani cum Maximiano veritatis adultero, eccleſię matris inimico, Dathan, Chore, & Abiron miniſtro, & per octo menſes innocentes impollutiq; perſiſtunt. Proinde ſi qui ex his quinto calendarũ Ianuarij, ſe veſtrę cõmunioni reddiderunt, de innocentiũ eſtis reditu gratulati, eorum ſcilicet, quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria. Quid vos promeruerũt tot dies octo menſiũ, à die octauo calendarum Maiarum vſque ad diem octauũ calẽdarum Ianuarij, quos ita ſanctificaſtis, vt per eos quicunq, cõmunioni ſacrilegi atque damnati Maximiani cohærerẽt, non pollueretur, nec efficerentur nocentes? Et quid vos offendit tã ſanctus dies natalis ipſius Dñi noſtri, vt ſolus aduẽtu & trãſitu D ſuo pollueret innocẽtes, atq; in eis qui in illo ſchiſmate baptizauerunt, per oẽs illos dies ſanctus maneret baptiſmus Chriſti, & immũdus fieret per natalẽ Chriſti?

Quod volumus ſanctum eſt.

Num. 16.

Octauus calend. Ianuarij natalis eſt Chriſti.

CAPVT XXXVIII.

Supràlib. 3. cap. 34.

QVID non audeat humana temeritas, cùm in ſententiam nefandi pręcipitatur erroris, quã relinquere propter vanitatẽ pudet, & defendere contra veritatẽ non pudet? Sed quid hinc plura, vbi quilibet obſtinatiſſimus qui cõtra omnes voces rationis obduruit, neceſſe eſt fateatur de quib. dicitur, *Si ſe eccleſiæ reddidiſſẽt, & ante diem præſtitutũ reſtituti eſſent*, quę verba ipſe poſuiſti: eos deniq; de quibus dicitur, *ad matrem eccleſiã redire permiſimus: de innocentiũ reditu gratulamur; ac ne anguſtum redeuntib. tẽpus, ſpem ſalutis arctatæ diei preſſura ſubducat, vſq; in illũ diem agnitionis pandimus ianuam, vt integri honoris ac fidei regreſſi habeant fundamenta: quam quiſquã ſi ingredi nequiuerit pigra ſegnitia, ſciat ſibi ad omnes veniales aditus viam eſſe ſubductã, & poſt præſtitutum diẽ redeuntib. fixam pœnitentiã*, quæ verba trecenti A & decẽ in ſentẽtia ſua toties inculcarunt. Neceſſe eſt, inquam, quilibet aduerſarius fateatur, eos de quib. iſta dicuntur, antequã ſe vobis redderẽt, antequam vobis reſtituerentur, antequã ad vos redirent, antequam regreſſi ianuam dilationis ingrederentur, non fuiſſe vobiſcum, extra veſtram cõmunionem in eo ſchiſmate, quo ſe à vobis ſeparauerant, baptizaſſe, inde vobis redditi ac reſtituti vbi à vobis alienati erant, inde ad vos redeuntes & regredientes quo à vobis foris erant; & tenuerunt non diminutos honores ſuos, & ſecum introduxerunt non rebaptizandos baptizatos ſuos.

CAPVT XXXIX.

QVID adhuc peſſimæ cauſæ patrociniũ pertinaciſſimũ præbes? Acquieſce tãdem non mihi, ſed ipſi qua cõuincimini veritati. Vide quàm verũ dixerim, quòd fruſtra labefactare conatus es, quanta ſint pro pace toleranda. Atq; vt eiſdem identidẽ verbis vtar, quib. in illis literis vſus ſum: *pro pace Chriſti redite ad eccleſiã, quæ non damnauit incognita, ſi pro pace Donati placuit reuocare damnata.* Si enim ex his duodecim quos cum Maximiano ſine dilatione damnauerãt, Felicianum & Prætextatum poſtea receperunt, quomodo falſum eſt eos reuocaſſe damnata? Si aũt & ipſis dilatio data eſt, *quos* dixerunt, *damnatos eſſe cognoſcite*, etiã ſi nullus eorum poſtea remearet, placuit tamẽ reuocare dãnata, quando poſt ſentẽtiam qua dictũ eſt, *damnatos eſſe cognoſcite*, data eſt dilatio, qua eis liceret euacuata damnatione remeare. Hæc dicta ſufficerẽt, etiam ſi verũ eſſet quod te dicis cùm hac cauſa Maximianenſiũ valde permotus eſſes, à tuis epiſcopis cognouiſſe. Quid autem agis quia & falſum eſt? Quære, aut ſi habes, inſpice diẽ geſtorum proconſularium, quo poſtulatio dicta eſt à Ticiano aduerſus Felicianũ & Prætextatum, vt pellerentur locis, & vide quantò poſt diem dilationis illius hoc factum eſt. Nam dies eſt concilij Bagaienſis cõſulatu Auguſtorũ Archadij III. & Honorij iterum octauo calendarum Maij, dies autem dilationis hinc vſque ad octauũ calendarũ Ianuarij. Poſtulatio verò iſta Ticiani dicta eſt poſt illũ conſulatũ die ſexto nonas Martij.

Lib. 1. contra Penil. cap. 13

Suprà lib. 3. cap. 56.

CAPVT XL.

PROINDE apparet tertiũ fermè agi menſem, cùm à C procõſule petitur, vt Felicianus & Prætextatus ſedib. propulſentur, tanquam collegæ Maximiani, quos ſibi cõſociauerat ad furorẽ. Nam cùm memoratus aduocatus de Maximiano quod ſufficere videbatur, in eadem poſtulatione dixiſſet, *Eos quoque*, inquit, *quos alienæ præſumptionis error attraxerat, portu primo propoſito pœnitendi, ſi reuerti cuperent, intra tẽpus ad religionis tramitem* †*deſtitutum, pari vigoris admonitione cõpeſcuit. Sed ſuis inſtitutis*, inquit, *iniquitas delectatur, & ſemetipſam non deſerit, cùm ſemel præcipitata corruerit. Idẽ namq. Maximianus cœptã nutrit audaciam, & alios ſibimet cõſocias ad furorẽ. Inter quos etiam Felicianus quidã, qui primo recta ſectatus deprauationis huius attaminatione fuſcatur, in Muſtitana poſitus ciuitate, Deo omnipotenti parietes conſecratos, eccleſiam venerandã quaſi quadã obſeſſione credidit* D *retinendam. Hunc etiã Prætextatus in Aſſuritanis partib. imitatur.* Audíſne aduocati verba clariſſima & manifeſtiſſima, quib. dicit iſtos de quib. agimus, quia portu propoſito pœnitẽdi, dum ſuis inſtitutis iniquitas delectatur, cùm ſemel pręcipitata corruerit, contẽpſerunt, locis eccleſiaſticis expellẽdos? Vbi ſi dies poſſet latere geſtorũ, cuiuis obtuſiſſimo ſatis eluceret, quòd contra eos non ita procõſularis poteſtas adiretur, niſi aut illo cõcilio fuiſſent, ſicut illic magis apparet, ſine vlla impertita dilatione dãnati, aut intra diẽ dilationis qui omnib. datus eſt vobis, reſtitui noluiſſent. Cũ verò etiã dies geſtorũ cuiuslibet obſtinati oculos aureſq; ſic feriat, vſqueadeo illos etiã poſt trãſactũ dilationis diẽ in veſtra cõmunione nõ fuiſſe, & Maximiano cohæſiſſe, vt ob hoc aduerſus eos tã terribilis iudiciariæ iuſſionis impetraretur autoritas, quid ad hęc dicitur? Quid adhuc cõtra tã perſpicuã veritatẽ mira impudẽtiæ cęcitate cõtenditur? Quid adhuc ab eis qui cũ vnitate partis Donati etiã cõcordiã ſacrilegorũ damnatorũ tenere voluerũt, contra vnitatẽ Chriſti tãta inſania rebellatur?

† al. præſtitutum.

latur? Quid adhuc baptiſmus Chriſti etiam in ſacrilego ſchiſmate veneratione debita cognitus, in tot catholicis gentibus impia præſumptione reſpuitur, ſacrilega repetitione violatur?

CAPVT XLI.

NOLO quærere quanto poſt huius poſtulationis diem qua Felicianus & Prætextatus Ticiani aduocati verbis tam grauiter accuſantur, in veſtram cõmunionem recepti ſunt. Sufficit quòd eadem poſtulatio tanto poſt finem præſtitutæ illius dilationis eos à veſtra cõmunione ſeparatos, in Maximiani ſchiſmate fuiſſe cõuincit, quos poſtea recepiſtis, quorum honores nulla ex parte minuiſtis, à quibus datum, quamuis in ſacrilego ſchiſmate baptiſmum, ſicut reuera timendum fuit, reſcindere timuiſtis. Nunquid iam in hac cauſa ſe contra nos lingua cuiuſlibet pertinaciſſimi cõmoueret, ſi ſe moueri in hominis ore, ſub hominis fronte ſentiret? Erraui planè fateor, eo quòd in illis literis poſui de illa Bagaienſis concilij ſententia, quoniam dixi, *cùm apud eos decernenda recitata eſt, ore lætiſſimo acclamauerunt; nunc autem cùm à nobis recitata fuerit, obmuteſcunt. Verum* quod dixiſti, *Ecce non obmuteſcunt:* verecundia quippe in rebus tam manifeſtis, vel etiam ipſa impudentia obmuteſcere poteſt, inſania non poteſt. Neque hoc dictum de te accipias, qui tuis epiſcopis mẽtientibus credidiſti, nec de illis omnibus: neque enim omnes de hac re permotus conſulere potuiſti: ſed de iis qui cum ſe ſcirent quanta & quando cõtra Prætextatum & Felicianum apud iudices geſta ſunt, quod tuis inſeruiſti literis, tibi auſi ſunt dicere, quòd ante diẽ præſtitutæ dilationis Felicianus & Prætextatus veſtræ communioni reſtituti, peremptoria ſententia non tenerentur obſtricti. Aut ſi & ipſi fortè iſta neſcierunt, nunc ſaltẽ cùm hæc legitis, taceat verecundia, taceat & ipſa qualiſcunq; hominis impudẽtia, ſola certè quæ cõtra tam euidẽtem veritatẽ clamat inſania relinquatur, & illa erit fortaſſis ſanabilis ſi compeſcatur à ſanis.

Lib. 1 cont. Petil. c. 10. Vide ſuprà lib. 3 cap. 20. & 25.

CAPVT XLII. Prouerb. 9.

NVNC vide quemadmodum de me dixeris, *Teſtis mendax non erit impunitus:* cùm putares me in hac Maximianenſium cauſa fuiſſe mentitũ. Ego tibi hoc non repono, quippe fortè locutus es quod incauta amicitia credidiſti, non quod fallaci corde finxiſti. Homines ſumus, Qua tandem vigilantia efficere poſſumus, ne vel putando, vel loquendo in aliquo labamur? Sed contra medicinã correctionis obſurdeſcere nõ debemus.

CAPVT XLIII.

NVNC attẽde quantam mihi etiam in cæteris partibus epiſtolæ tuæ cauſa iſta Maximianenſium præbeat reſpondendi facilitatem. Quicquid de traditoribus velut noſtris dicendum putaſti, quanquam veſtri potius hoc feciſſe doceantur, quod & in illo trium voluminum opere ſatis ſuperq́ue monſtraui: vide tamen & reſponde, ſi potes, vtrum hoc crimen, quorumlibet fuerit, polluere potuerit in vnitate tot gentium Chriſtianos, vel longè remotiſſimos, vel longè †poſteros (al. poſitos;); ſi crimen ſacrilegi ſurculi Maximiani maculare non potuit vel ſocios Aphros: quibus dantes dilationem trecenti & decem epiſcopi veſtri dixerunt, *quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria;* vel voſipſos, qui nõ ſolùm iſtos quos innocẽtes dixiſtis, verumetiam in illo ſacrilegio iam damnatos, tanta concordia ſuſcepiſtis. Dicis Orientalibus nota fuiſſe crimina traditorum, quando tibi Aphro Maximianenſium ſchiſma in Aphricæ capite commiſſum, antequam meas literas legens valde permotus cõſuleres epiſcopos veſtros, incognitũ fuit, & cùm conſuluiſſes, verum ab eis audire minimè potuiſti. Quos certè ſi defendis, ne dicas mentitos, concedis ignaros: & tamen nec nos nec Orientis & Occidentis tot tantoſq; populos ſaltẽ neſcire permittis cauſam Cæciliani, cùm iſti neſciant Prætextati & Feliciani, quos trecẽti & decem, hoc eſt, aut omnes, aut prope omnes epiſcopi partis Donati Afri Afros in Africa damnauerunt, Aphri Aphros in Aphrica ſuſceperunt.

CAPVT XLIIII. Suprà lib. 3. cap. 34.

INSERIS principium Sardicenſis concilij, vnde probare conaris quòd Oriẽtales epiſcopi cognito crimine traditorum, parti Donati communicauerint, hoc vno magno ſcilicet documento, quòd inter epiſcopos quibus ſcribunt, Donati nomen inuentum eſt. Nec tamen ibi aliquid legitur eos de Afris traditoribꝰ cognouiſſe. Quod quidem cõcilium ne te lateat, Arrianorum eſt, quos iam tu inter alios hæreticos nominaſti: nec additis ciuitatum nominibus legi ſolet, quia nec ipſe mos eſt eccleſiaſticus, quando epiſcopi epiſcopis ſcribũt epiſtolam. Vnde neſcio quis iſte Donatus, miror ſi non in veſtris literis Carthaginẽſis factus eſt, quanquam potuerint illi tam lõginquis terris ab Africa ſeparati, eo ipſo tempore quo ſcribere volebant, requirere quiſnam epiſcopus eſſet Carthaginis. Omitto enim dicere quòd fortaſſe Oriẽtales hæreticis aliquo modo ſe ſociare tentauerint. Sed tu homo prudens cũ velles ſoluere quæſtionem, cùm tibi dici poſſet, ſi hæc ita ſunt, vt Orientales ſcriberent ad Donatum veſtrũ, quemadmodum à communione veſtrorum Orientales poſtea ſegregati ſunt: reſpondiſti & dixiſti: *Quia in recipiendis iterũ veſtris damnatæ cauſæ non potuerunt ſeruare conſtantiam. Et ſcriptũ eſt, Qui iungitur fornicariæ, vnum corpus eſt.* Vbi veſtros nunc atrociter accuſaſti ſi in cauſa Maximianenſiũ non potuerunt ſeruare conſtantiam: execrabiliter damnando ſacrilegos, honorabiliter ſuſcipiendo damnatos. Illud enim de Orientalibus omnino non probas, hoc de veſtris audiſſe legis, & cernis, & iudicas.

Vide ſuprà lib. 3. cap. 34. 1. Cor. 6.

CAPVT XLV. Suprà lib. 3. cap. 31.

IVBES me relinquere eccleſiam traditorum, quos nec vos apud nos, nec maiores veſtri apud maiores noſtros, conuincere ac demõſtrare potuerũt. Quos nunc ſi demoſtraſſes, eorum facinus crimenq; damnarem, non propter eos tot gentiũ, quibus ignoti ſunt, catholicam ſocietatem deſererem. Sed vide qua conſideratione nolis in communione noſtra eorum mortuorũ memoriam fieri, quorum facta nõ nouimus, quorum etiam bonam inter ſuos famam poſteritatis ſucceſſione didicimus: cùm in veſtra cõmunione ſine vlla degradatione viuant, quorum mala ſenſiſtis, quorum ſacrilegia condemnaſtis. Audeſne dicere homo prudẽs, *Ille qui tradidit, te creauit,* neſciens illum eſſe creatorẽ noſtrum in eo quòd Chriſtiani ſumus, qui eſt creator noſter in eo quòd homines ſumus; quamuis nec illum quem putas creatorem meũ, de traditione cõuiceris? Ego autẽ non rependo tibi hanc iniuriam, nec tuum, nec filiorum, vel nepotũ, aut pronepotum tuorũ, ſi in parte Donati fuerint, Felicianũ dico creatorem. Tantum quia permittis, admoneo ne creator tuus poſt nomen hominis impia vanitate currentis te inueniat deſertorem. Deinde plauſibiliter tibi videris adiungere, *A fonte deducitur riuus, & caput membra ſequũtur: ſano capite omne ſanũ eſt corpus, & ſi quid in hoc morbi vel vitij eſt, omnia membra debilitantur: originẽ ſuam reſpicit, quicquid in ſtirpe proceſſit: non poteſt innocens eſſe qui ſectam non ſequitur innocentis, cùm præſertim ſcriptum ſit, In legalibus patrum veſtrorum ne ambulaueritis.* In his omnibus verbis tuis omitto, quia non eſt ſimile quod de humano corpore comparaſti Fieri enim poteſt vt & pes doleat capite ſano, & pede ſano caput. Omitto etiam quod tibi exciderit, quod paulo antè dixeris, *Hoc & nos volumus, hoc ſuademus, vt Chriſtus Chriſtiani ſit caput,* qui nunc neſcio quẽ traditorẽ vis caput eſſe ignotarum gentiũ Chriſtianarum, vbi datum & acceptum Chriſti baptiſmũ non vultis agnoſcere, tanquã baptizati non niſi ab illo traditore creati ſint. Omitto & illud quantũ me adiuuet, quod de Scriptura teſtimoniũ ipſe poſuiſti, dictũ eſſe Iudæis, In legalibus patrum veſtrorum ne ambulaueritis: cùm hoc vtiq; præceptum quicũq; tũc obſeruare voluerũt, ſicut prophetæ ſancti & ſeptẽ milia virorũ, qui non curuauerũt genua ante Baal,

Memoria defunctorum in Miſſa. Suprà lib. 3. cap. 37. Ezech. 20. Ezech. 20.

Baal,à populo tamen ſuo & à communibus ſacramẽtis non ſe diuiſerunt. Hoc dico, & velis nolis repetendo, quamlibet tibi videar moleſtus, inculco: Noli Cæcilianum totiens abſolutum caput facere poſteris noſtris; cùm ego & Primianum à Feliciano, & Felicianum à Primiano damnatum, non tamen faciam caput poſteris veſtris.

CAP. XLVI. *Exemplo Maximianiſtarum oſtendit nõ ſtatim iuſtos eſſe, qui perſecutionem patiuntur. Suprà lib. 3. cap. 41.*

IAM verò de perſecutionis inuidia, quam à terrenis poteſtatibus vos pro parte Donati perpeti gloriamini (quamuis in illo trium librorum opere ſatis tibi abundeq; reſponderim, neq; nunc tibi tacebo, quod ex hac cauſa Maximianenſium breuiter reſponderi poteſt) neq; ſic propterea vos imperitis atq; imprudẽtibus populis vos cõmendatis. Sic enim ſe Maximianus ipſe, ſic eius ſocij, qui nec perſecutionibus veſtrorum vt ad eorum communionem redirẽt, cedere voluerũt, vanis imperitiſq; commẽdant. Sed qui ſobriè cogitant, eorum qui aliquam moleſtiã patiuntur, non pœnas cõſiderari oportere, ſed cauſas; intelligunt eos pro crimine ſacrilegi ſchiſmatis, in quo à vobis meritò iuſteq; damnati ſunt, cõmotiones etiam iudiciorũ ſecularium meritò iuſteq; perpeſſos. Neq; illud commemoro quod in tua epiſtola poſuiſti, *quod Maximiani non baſilicam ſed ſpeluncam, non Optatus, ſed populus euertit.*

Maximiani baſilicam, quam ſpeluncam appellabant, Donatiſtæ euerterunt.

Quãquam etiam illic etſi incertum eſt veſtros feciſſe, certum eſt tamen illum paſſum fuiſſe perſecutionem; nec tamẽ iuſtum eſſe, ſed impium. Vnde iam cogeris confiteri, non debere quid quiſq; patiatur, ſed quare patiatur attendi. Sed mihi parum eſt hoc Maximiani exemplo interim demonſtrare, non cõtinuò iuſtum eſſe, qui obtento atq; adũbrato nomine Chriſti patitur perſecutionem, quando & Maximianus ſacrilegus paſſus eſt: niſi te cogam fateri, quod & religioſi ſacrilegos, & iuſti impios perſequuntur, non ſanè nocendi ſtudio, ſed neceſſitate potiùs conſulendi. Nec de veteri Teſtamento profero exempla, quamuis te etiam propheticis exemplis docere illa dixiſti.

Docet exemplo Maximianiſtarum iuſtos & religioſos impios & ſacrilegos perſequentes aliquando ſine dubio inſerere.

Illa, inquam, nimis antiqua non profero, fuerũt enim alterius diſpẽſationis & temporis. Iam poſt reuelatam & opportuno tempore commendatam manſuetudinem, epiſcopi veſtri, quod quidem nos non dicimus iuſtum, ſed quandiu ibi es, & talem cauſam defendis, tu dicere cogeris: epiſcopi, inquã, veſtri veſtros ſchiſmaticos perſecuti ſunt.

CAP. XLVII. *Suprà libr. 3. cap. 59.*

IAM itaque non dico, perſecutionem paſſus eſt Maximianus, fecit Optatus: quoniam vos hoc ignorare reſpondes, & ita fecit vt hinc nulla poſſim geſta recitare, quanquam in tam recẽti memoria ciuitates ipſæ ſi interrogentur, negare non poſſunt. Hoc ergo nõ dico, ſed dico perſecutionem paſſus eſt Maximianus, fecit Primianus. Et recito geſta quibus oſtendam domum quam Maximianus propriam defendebat, Primianum procuratione mãdata, exorciſterij eccleſiaſtici nomine fauente ſibi ſacerdote legato, quod ipſa geſta indicant, abſtuliſſe.

Primianus Maximiano propriam domum eripuit in vſum eccleſiaſtici exorciſterij.

Sed iuſtitiæ non gratiæ fuerit iudex, non abnuo, nõ refello. Cur ergo Primianus apud acta magiſtratus Carthaginenſis inter alia quæ de nobis contumelioſè proſequenda mandauit, *Illi*, inquit, *auferunt aliena, nos intermittimus ablata*, cùm ipſe abſtuliſſet aliena, ſi Maximiani erat domus: ſi autem Maximianus eam potiùs vſurpauerat, non intermiſiſſet ablata? Sed ſi neq; hoc ad perſecutionẽ vis pertinere, dico epiſcopos veſtros & clericos veſtros Maximianenſibus in eis ſedibus manentibus in quibus antiquitùs fuerãt ordinati, feciſſe perſecutiones, apud proconſules accuſaſſe, impetraſſe iuſſiones, eiſdemq; iuſſionibus exequendis Officiorum inſtãtiam, & ciuitatũ auxilia meruiſſe, vt illi qui iam fuerant Bagaienſis ſententiæ ſeueritate damnati, & à veſtræ cõmunionis corpore, ne per cuncta membra peſtilẽs virus irreperet, cõpendioſo dolore præciſi, & nullũ iam

A vobis facientes ſuæ cõmunionis morbida contagione periculũ, cum præciſis pariter plebib. ſuis propria conuenticula frequentabant, & loca & baſilicas quas non inuaſerant cum populis ſibi cohærentibus perpetua poſſeſſione retinebant, terrerentur, proturbarentur, expellerentur, tetinentes exhiberentur.

CAPVT XLVIII.

LEGE quæ de illis vel in illos aduocatis proſequẽtibus dicta ſunt, quæ obiecta crimina ſacrilegij, quo impetu accuſationis concitatæ ſunt poteſtates: quære quæ ſtatuta ſint Saluio Membreſitano, quia ei nõ potuit illius perſecutionis exagitationibus extorqueri, vt rediret ad conſortiũ criminis: maluitq; ſe committere examini, & perſecutoribus ſuis in proconſulari iudicio reſpõdere: ea credo fiducia quòd ſciret aduerſarios ſuos legibus contra hæreticos promulgatis vti non poſſe apud iudicem, niſi etiam ſeipſos pariter ei irretirent: ſed fefellit eũ iſta cogitatio. Apud Seranum enim tunc procõſulem vel gratia plus valuit, vel magis fortè Bagaienſe concilium, quod illic etiam cõtra

B eundem Saluium recitatum eſt. Quadam ſane interlocutione quid per ſe ageretur oſtendit, id eſt, vt Saluium aut choro epiſcoporum communionis Primiani redderet, aut fugaret à ſedibus, vt Reſtitutus quem contra eum Primianus ordinauerat, loca omnia quæ à Saluio tenebantur, ſine aduerſario poſſideret: & tamen in eadem interlocutione quòd perſecutionem Saluius pateretur expreſſit.

Reſtitutus in locũ Saluij Membreſitani Donatiſtarum epiſcopus à Primiano ordinatus.

Sic enim in eiſdem geſtis legitur: *Seranus proconſul dixit, Lis epiſcoporũ ſecundum legem ab epiſcopis audienda eſt: epiſcopi iudicauerunt. Quare non aut ſub ſatisfactione ad chorum reuerteris vetuſtatis: aut, vt habes ſcriptum, terga perſecutoribus prodis?* Quid hic tibi videtur? Placétne iſtum Saluium appellare iuſtum, cui proconſul apud quem à Reſtituto epiſcopo veſtro contrà ſtante accuſabatur, etiam de ſancta Scriptura dat conſilium vt terga perſecutoribus prodat, quoniam ſcriptum eſt in euangelio: Si *Matth. 10.*

C vos perſecuti fuerint, fugite? Vides certè quã ſpeciem Saluius apud ſuos vel martyris vel confeſſoris oſtẽdit, qui perſequente Reſtituto hæc metuit à proconſule audire: & tamen non ſolùm ſecundum nos, verumetiam ſecundum vos impius & ſacrilegus iudicatur.

CAP. XLIX. *Saluius quanta ſit ab Abitinenſibus perpeſſus. Vide lib. 3 contra Cresc. cap. vltimum.*

IAM verò poſteaquam ſententia proconſulis Abitinenſibus allegata eſt, per quam ciuitatem vicinam iudicatum implere veſtri meruerant, eo quòd penè omnes Membreſitani Saluium diligebant, quæ fecerunt iidem Abitinenſes homini ætate grauiſſimo, piget dicere: quia ea non apud acta fecerunt, ſed tam recenti memoria cum omnibus documentis ſit clarior ipſa teſtificatio ciuitatum, breuiter attingã, quod illic, cùm iter agerem, comperi. Nam quia eis pro defendendis ex quantacunque parte ſedibus ſuis etiam poſt proconſulis iudicatum turbæ ſibi fauentis fiducia Saluius repugnare tentauerat, victus aliquando comprehenſus eſt, non iam ducendus ad iudicium, v-

D bi in partes fuerat prolata ſententia, ſed pompa miſerabili triumphandus. Capto enim ſeni, mortuos canes alligauerunt in collo, & ſic cum illo quantum libuit ſaltauerunt. Hoc ſi vellem exaggerare dicendo, nõnne fortaſſe hanc pœnam vix tormentis regum Etruſcorum, quibus mortua viuis corpora iungebant, comparandam eſſe monſtrarem? Nõnne homo ſenex & qui haberi volebat epiſcopus, omnium iudicio de ſocietate viuorum atq; mortuorum exterminandus eſſet, ſi duobus ſibi ſuppliciis vnde vnum ſubeundum eſſet propoſitis, non potiùs hæreret cadaueribus humanis, quàm ſaltare eligeret cum caninis?

Virgil. lib. 8. Aeneid.

CAP. L. *Libr. 1. contra Petil. cap. 18 & ſuprà lib. 3 contra Creſcon. cap. 59.*

NVNC aſpice illa mea verba, quæ te refelliſſe arbitratus es, imò iam non ipſa, ſed pro ipſis iſta quæ dicam. Ecce enim non dico: Si perſecutionem facere non licet, fecit Optatus: ſed dico, Si perſecutionem facere nõ licet, fecit Reſtitutus. Nec dico: Si perſecu-

tionem qui patitur, habendus eſt innocens, paſſus eſt Maximianus:ſed dico, Si perſecutionem qui patitur, habendus eſt innocens,paſſus eſt Saluius. Geſta recito,verba quæ non vis repeto: Fecit Reſtitutus, paſſus eſt Saluius. Quem mihi ex his duobus Chriſtianum, niſi Reſtitutum; quem ſacrilegum, niſi Saluium reſpondebis? Iaceat igitur oportet,improbatúq; reſpuatur,& quòd dixiſti *nullam eſſe iuſtam perſecutionem:* & quòd dixiſti, *quis non vult Teſtamento conſentire prolato, qui perſecutionem patitur, an qui facit?* quia & iuſta perſecutio eſt quam pertulit Saluius,& Reſtitutus fecit: paſſus eſt Saluius,& tibi Reſtitutus eſt laudabilis, damnabilis Saluius. Neq; enim occultè factum eſſe dicturus es. Aut poſſet hoc latere Primianum quod in ea ciuitate factum eſt, vbi ipſe epiſcopus præſidebat, & in tanta ciuitate apud tantum iudicem, vt ex hoc aliis etiam ciuitatibus occultum eſſe non poſſet: Aut ſi & hoc inter occulta deputandū eſt: cur nō vis ignorare orbem terræ ſi quid mali fecit,(quod quidem abſit vt fecerit) perſecutionum tempore Cæcilianus: ſi perſecutionem quā paſſus eſt Saluius ab illo quē ipſe contra eum ordinauit, & in ea ciuitate vbi ſuper collegas principatum gerit, potuit neſcire Primianus? Fateberis ergo velis nolis, ne Reſtitutū; ne Primianum, ne partem Donati damnare cogaris, non ſolùm iniuſtos pati,verùm & iuſtos facere poſſe perſecutionem. Aut ſi eam quæ iuſtè fit, non eſſe appellandam perſecutionem putas:nec vos à nobis, nec veſtros à noſtris perſecutionem poteris probare perpeſſos: magiſque nos demonſtrabimus eam nos perpeti à Clericis & Circumcellionibus veſtris, qui corde duro & inſulſo, nec intelligentes nec ferentes quod eis cōſulimus ad ſalutem,tanto in nos furore ſæuiunt, vt ea quæ nobis faciunt,nec numerare,nec commemorare,nec dignè verbis explicare ſufficiam.

CAP. LI. PROINDE cùm phreneticus medicum vexet, & medicus phreneticum liget,aut ambo inuicem perſequuntur, aut ſi perſecutio quæ malò fit, non eſt, non vtiq; perſequitur medicus phreneticū, ſed phreneticus medicum. Sæuitia igitur veſtra & violētiſſima audacia per Circūcelliones veſtros clericorum veſtrorū ſatellites omnibus nota, comprimenda fuit legibus, quæ contra vos latæ ſunt, & quodammodò colliganda: ſimul vt in quo eſſetis errore,in quo ſacrilegio cōtra vnitatem pacemq; Chriſti † videremini, ſaltē ipſo terrore commoniti cogitare atq; emendare velletis: ſicut terroribus veſtris per poteſtatum ſecularium iuſſiones exagitati Felicianus & Prætextatus corde nimium duro & peruerſiſſimo, ſchiſma quod à vobis fecerant, correxerunt, & ad veſtram communionem ſocietatemque redierunt. Totum autem corrigeretur, ſi ad radicem catholicam à vobis omnibus rediretur. Quicquid verò factum eſt aduerſus vos,quod temperamentum Chriſtianæ dilectionis excederet, tam non eſt imputandum catholicæ eccleſiæ, quàm nec illud quod Saluio fecerunt Abitinenſes, Primiano vel Reſtituto imputauerim.

† *ſort. verſaremini.*

CAP. LII. QVOD verò poſt exaggeratas perſecutiones, quas partem Donati perpeſſam fuiſſe dixiſti, & totum tacens quod præceſſit à veſtris,& multa dicens quę non probantur in noſtris, de Pſalmis teſtimonium dixiſti & ſubieciſti, *Nónne de iis qui talia faciunt dictum eſt, Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem: & viam pacis non cognouerunt?* (*Pſalm. 13.*) Hæc ipſa & alia multò longeque grauiora, illo Bagaienſi concilio epiſcopi veſtri in Felicianum Prætextatumque dixerunt. Et certè illi nullius carnis ſanguinem fuderant, nullum in vos violentiæ corporalis impetum fecerant. Sed qui hæc in eos dicebant, multò ſceleratius eos ſacrilegio ſchiſmatis ſanguinem ſpiritalem fundere iudicabant. Vnde ſi cum illis poſt tam grauia quæ in

A eos dicta ſunt, pacem ſine honoris eorum decoloratione,ſine baptiſmi reſciſſione feciſtis:non deſperandum eſt,quin & nobiſcum concordare poſſitis. Multò enim vos magis delectare debet ad pacem faciendam totus orbis Chriſtianus, quàm Prætextatus & Felicianus. Qui ſi non vos inquinauerunt quos tanta criminationis atrocitate damnaſtis: multò minus vos inquinat vnitas tot gentium Chriſtianarum, cui neſcio quorum Aphrorum crimina † demonſtraſtis: & multum vos inquinat ſcelus quo veſtram ſocietatem ab eius eccleſiæ, pro qua tot ac tanta diuina teſtimonia recitantur,ſocietate ſeparaſtis: quibus diuinis teſtimoniis humana temeritate auſus es contradicere, cùm & tuipſe neſcio quomodo eadem vi veritatis fateri coactus ſis, quòd in Chriſtianum nomen totus quotidie vertitur mundus.

† *nōn, aut ſimilis deſideratur negatio.*

CAP. LIII. AVSVS es, inquam,Teſtamento Dei reluctari, cùm dicat Apoſtolus,Hominis teſtamentum confir- (*Galat. 3.*) B matum nemo irritum facit,aut ſuperordinat. Abrahę dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Hoc teſtamētum irritum facere, huic teſtamento partem Donati ſuperordinare minimè timuiſti,vt cùm Deus in eodē Teſtamento dicat ad Abraham: Sic erit ſemen tuum (*Geneſ. 22.*) ſicut ſtellæ cœli,& ſicut arena maris: Hoc tu irritum faciens, & partem Donati pro qua nullum teſtimoniū recitas ſuperordinans, *In paucis*, inquis, *frequenter eſt veritas, errare multorum eſt*: (*Suprà libr. 3. cap. 66.*) non intelligēs quomodo à Domino dictū ſit, Paucos intrare per anguſtam portam: (*Matth. 7.*) cùm & multos dixerit ab Oriente & Occidente recubituros cum Abraham, Iſaac,& Iacob. (*Matth. 8.*) Sed & in Apocalypſi demōſtrentur ex omni gente & tribu & lingua milia cādidatorum, (*Apocal. 7.*) quæ nemo numerare poſſit. Qui profectò & multi ſunt per ſeipſos,& iidem ipſi pauci ſunt in comparatione longè plurium qui cum diabolo puniendi ſunt. Quæ tamen frumēta diuinis in æternum horreis deſtinata, per totū mun C dum dilectionis vnitate ſociata: vel ab ſcādalis & violentiis hæreticorum,ſiue ab interiore tanquam palea ſua multis non rectè viuentibus, æſtus & triturā huius ſeculi tolerant, vltima ventilatione purganda. Sed tibi ad omnia nihil facilius quàm Maximianenſiū cauſa reſpondet. Si enim in paucis frequenter eſt veritas, & errare multorum eſt, permitte vt Maximianenſes quantò vobis ſunt impares paucitate, tanto vos ſuperent veritate. Non facis certè. Noli ergo in comparatione multitudinis gentium catholicarum de veſtra paucitate gloriari, ſicut non vis vt Maximianenſes in comparatione multitudinis veſtræ de ſua paucitate glorientur.

De ſuarum paucitate gloriatis Donatiſta.

CAP. LIIII. QVOD autem de Aphris traditoribus narras, ita neſcis,aut qualiſcunq; hominis corde, non ſentis, in conflictu quo veritas quæritur, cùm probatio non ſequitur,quàm ſit vana & inepta narratio? in qua refellenda operam non ſumerem, nec ſi non haberem in D cauſa Maximianenſium tam facilè ſine vlla ambage compedium. Sacræ ſunt literæ: Deus deorum Dominus locutus eſt, & vocauit terram à ſolis ortu vſq; ad (*Pſalm. 49.*) occaſum: ex Sion ſpecies decoris eius. Huic prophetico teſtimonio concinit euangelium, vbi de ſeipſo idem Dominus dicit: Oportebat Chriſtum pati,& reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine (*Luc. 24.*) eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes; incipientibus ab Hieruſalē. Quòd enim illic dictū eſt, Vocauit terram, à ſolis ortu vſq; ad occaſum: hoc dictum eſt hic, per omnes gentes. Et quòd ibi dictum eſt, Ex Sion ſpecies decoris eius: hoc dictum eſt hîc, incipiētibus ab Hieruſalem. Non enim tantummodò ibi paſſus eſt Chriſtus, ſed etiam ibi reſurrexit, inde aſcendit in cœlum, ibi centum viginti homines congregatos die Pentecoſtes miſſo de cœlo ſpiritu ſancto impleuit: ibi vno die tria, alio quinq;

milia

milia credentium in ſuum corpus conuerſa ſuſcepit, inde in totam Iudæam & Samariam, & in orbis terrarum cæteras gentes ſe fructificando diffudit & diffundit eccleſia. Quod diſcipulis prædicés iam aſcenſurus in cœlum: Eritis, inquit, mihi teſtes in Hieruſalem & totam Iudæam & Samariam, & vſque in fines terræ. Hæc igitur eccleſia incipiens ab Hieruſalem, ſeq; per omnes gentes tam euidenti fœcunditate diffundens, vt teipſum confiteri cogat, quòd in Chriſtianum nomen prouidentia Dei quotidie totus vertitur mundus. Hæc, inquam, eccleſia quæ Domino Deo deorum loquente, à ſolis ortu vſq; ad occaſum vocatur, nullo modo ab Aphris traditoribus pollui potuit, quos omninò neſciuit; ſi Maximiani ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria tot collegas eius, tantùm quia ordinando manus ei non impoſuerunt; quamuis eum à Primiano damnatum laudauerint, Primianumq́ue damnauerint; quamuis in eius ſchiſmate conſtituti, dilationem qua reuerterentur acceperint.

Act. 1.

A non potuiſſe, vt traditor fuerit, qui traditionis tam ſeuerus vltor extiterit: quaſi aliquid ſeuerius videatur illis nequiſſimis ſeniotibus, quando in occidendá Suſannam tanta inſtantia ſæuiebát, cùm eorũ conſcientia ipſo flagitio foderetur, quod ſe in illa punire velle fingebant. Sed omittamus talia, Felicianus nunquid non cum Primiano nunc damnat, quod cum Maximiano ipſe commiſit, ſed planè meliore ſentẽtia correctior nõ impudentior. Quod Syluanus ſi facere voluiſſet, non in Cæciliano falſam, ſed in ſeipſo veram traditionẽ ſalubri emendatione damnaſſet, & ad Cæciliani innocentiam, etiãſi non epiſcopus, tamen correcta prauitate tranſiſſet: ſicut Felicianus ad Primianum, quem ſimiliter vt ille Cæcilianum damnauerat innocentem, potuit tamen ſine macula Primiani vel ſua, cum epiſcopali etiã honore tranſire.

Daniel. 13.

CAP. LV. Lib. 2. contra Petil. cap. 21.

QVINETIAM quia dixi, *traditionem multò probabilius nos vobis obijcimus.* reſpondes me hoc fuiſſe confeſſum, quòd eam vos nobis probabiliter obiicitis; docens etiam regulam locutionis, *qua comparatiuus gradus quod antè poſitum eſt auget, non quod antè factum eſt improbat:* & adiungens, *Sicut bene & melius, malè & peius, horribiliter & horribilius, ita eſſe probabiliter & probabilius.* Vnde tibi colligere videris & dicis; *Si vos probabilius, nos ergo probabiliter.* Hinc ego in illo prolixiore trium librorũ opere ſuo loco tibi ſatis aut pluſquàm ſatis fortaſſe reſpondi, & oſtendi ex illis literis vbi verba didicimus, quomodo comparatiuus gradus non ſemper augeat quod comparat, aliquãdo improbet cui comparatur. Inde eſt:

Supra lib. 3. cap. 73. 74. 75. 76. 77.

Dij meliora piis. Inde eſt:

Virgil. lib. 3. Georg. Aeneid. 3.

-- melioribus opto Auſpiciis. Lege diligenter, plura ipſe reperies. Sed nónne miraris obſecro re in hac cauſa Maximianenſium, ex qua tibi ad omnia nunc ſtatui reſpondere, nec huius mihi defuiſſe locutionis exemplum? In illa quippe luculentiſſima & facundiſſima ſententia Bagaienſis concilij: *Inuenta eſt,* inquiunt, *cauſa ſalubrior, ne per cuncta membra peſtilens irrepat virus, vt compendioſo dolore natum decidat vulnus.* Certè ſecundum regulam tuam ſalubris, non ſalubrior dicere debuerunt. Neque enim illud ſalubre, ſed perniciosum erat, vt per cuncta membra peſtilens virus irreperet. Salubrior ergo erat cauſa, vt cõpendioſo dolore natum decideret vulnus, quamuis non eſſet ſalubris, ſed contrà exitiabilis, vt per cuncta membra peſtilẽs irreperet virus. Sic traditionem probabilius nos vobis obiicimus, quamuis eam vos nobis non probabiliter obiiciatis.

Nec illud quod dixi, *Neſcio quos traditores, quos veſtri maiores arguebant, ſi veraciter arguebant, debuiſſe conuincere.* ſic ac-B ceperis, tanquam hoc apud ſeipſos facere debuerint. Sic enim reſpondes, *quod fecerint, & ideò noſtros perdidiſſe baptiſmum iudicauerint.* Lege prius diligenter contra quod ſcribis; & aut intellige quæ dicuntur, aut noli quod intelligis vertere in aliud. Ego dixi nõ apud veſtros, ſed apud eccleſias tranſmarinas, quibus innocentes illi videbantur qui arguebantur, à veſtris eos debuiſſe conuinci. Nam & Maximianenſes conuictũ ſibi videntur damnaſſe Primianum, ſed non apud eos qui lõgius poſiti, & à gratia vel inuidia remotiores, tale de illo poſſent ferre iudicium quod vniuerſæ parti Donati facilè probaretur. Nunc verò damnauerunt eum centũ, & amplius quàm trecẽtis abſoluendũ reliquerunt, apud quos ipſi periculũ damnationis incurrerent. Eis quippe & pluribus ſuam debuerunt perſuadere ſententiam, vt ipſi cum eis intus eſſent, Primianus autem foris, ſi damnatus pœnitentiam reſpuiſſet. Si autem hoc crimen maiori numero colle-C garum, & tot ſuæ communionis Eccleſiis per totam Aphricam diffuſis perſuadere nõ poſſent, aut ſententiam ſuam conſilio ſaniore reſcinderent, in qua falli ſicut homines de homine potuerunt: aut ſi vera eius crimina ſine vlla dubitatione didicerant, quæ tamen perſuadere tantò pluribus cæteris non valebant, nocentem ſcientes tolerarent prudentius & patientius, quàm ſe à tot innocentibus qui iſta neſcirent, impio ſchiſmate ſepararent. Tenerent enim illam beati Cypriani pleniſſimam charitatis pietatiſq; ſententiam, qua dicit, *Nam etſi videntur eſſe in Eccleſia zizania, non tamen impediri debet fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Quod quidem illis tunc prodeſſet, ſi in Eccleſiæ catholicæ purgamentis purgamenta tolerarent, quæ ante tempus ſeparare non poſſent: ſed quòd eos dicimus in hac erroris veſtri ſocietate, quam veram Eccleſiam eſſe arbitramini facere debuiſſe, hoc D maiores veſtri in illa perſpicuè vera, in cuius vnitate fuerũt, ne ab illa ſepararentur, facere debuerunt. Sicut enim quilibet partis veſtræ homo cauſam Primiani prorſus ignorans, tamen quamuis à centũ Maximianenſibus damnatum ſimpliciter innocentem credit eum qui tantò pluribus ſe probauit: ita etiam in communione catholica, quem cauſa Cæciliani latet, non immeritò ſibi innocentem fuiſſe perſuadet eum qui non ſolũ per Aphricam, verumetiam per tot gentium Chriſtianarum terras, tãtò pluribus Epiſcopis cæteris vel innoteſcere innocens potuit, vel occultari nocens: apud quos aut ab agnoſcente meruit abſolui, aut nõ meruit ab ignorante damnari, aut corrupto iudice contrà quàm meruerat, abſolutus, non potuit aliis qui non iudicauerant demonſtrari. Vos igitur ſacrilega ſeparatione ab vnitate populorum innocentiũ tot tantorumq; ſeparamini, qui cùm in hac

Lib. 1. contra Petil. cap. 22.

Lib. 3. epiſt. 3.

CAP. LVI. Lib. 1 contra Petil. cap. 21. & lib. 3. contra Creſcon. cap. 29.

IAM illud, quòd Syluanum Cirtenſem epiſcopum veſtrum dixi fuiſſe traditorem, municipalia geſta teſtantur, ibidem apud Cirtam à curatore reipublicæ Munacio Felice confecta. Nam ſicut ibi ſcriptum legimus, *poſteaquam peruentum eſt ad bibliothecam, inuenta ſunt ibi armaria inania: ibi protulit Syluanus capſulam argenteam & lucernam argenteam, quòd diceret ſe poſt arcam inueniſſe eas. Cui Victor Aufidius dixit: Mortuus fueras, ſi non eas inueniſſes. Felix autem curator cùm ei dixiſſet: Inquire diligentius ne quid hic remanſerit. Syluanus dixit: Nihil hic remanſit, totum hoc eiecimus.* Quæ geſta cùm apud acta Zenophili conſularis recitarentur, eiſq; infererentur, inter alia teſtium multa documenta, quæſiuit Conſularis, *Quis adminiſtrabat? Tunc Syluanus in clericatu victor reſpondit: Sub Paulo epiſcopo orta perſecutio eſt, Syluanus ſubdiaconus fuit.* Huic tu publicorum geſtorum euidentiſſimo documẽto, quò minus credatur, magnum aliquid tibi videris opponere, quia commemoras ſententiam quá dixit in Cæcilianũ velut puniens traditores: ac argumentaris fieri

Supra lib. 3. cap. 27.

cauſa iudices eſſe non poſſent, aut nullos hinc fuiſſe A iudices, aut vtrum hinc aliquid vel quid iudicatum ſit neſcierunt, aut electis iudicibus potiùs quàm victis litigatoribus crediderunt.

CAPVT LVII. *Lib. 1. contra Petil. cap. 21. Vide & lib. 3. cap. 58. Item lib. 3. contra Creſc. cap. 78.*

HINC docetur in eo etiam quod ex illa mea quadripartita diſtributione vltimum tibi, (neque enim aliud poteras) elegiſti, quàm facilè ſuperemini. Dixi enim quòd ſi documēta crimirum traditionis fuerint ex vtraq; parte prolata, aut vtraq; ſunt vera; aut vtraq; falſa; aut noſtra vera, & veſtra falſa; aut noſtra falſa, & veſtra vera. Et cùm in tribus ſuperioribus facillimam noſtram victoriā demonſtraſſem, in quarto quoq; vos vinci, aut minus intellexiſti; aut quod magis credo, ne ab aliis intelligeretur, neſcio quib. vmbraculis id conatus obtegere, de argumentationis genere diſputandū putaſti, Vnde & cū aliis, ſi opus fuerit, fortaſſe tractabimus, ne tēpus rebus non neceſſariis inſumamus.

CAP. LVIII.

PROINDE attende, vtrum valeam in illo perſpicuo ſpeculo veſtro, hoc eſt, in cauſa Maximianenſium B etiam hoc demonſtrare. Namq; mortuis omnibus & apud quos hæc geſta ſunt, fieri aliquando poterit, vt inter veſtros & illorū poſteros quæſtio communionis agitetur: dicturi ſunt illi à maioribus ſuis fermè centum vel amplius Epiſcopis damnatum eſſe Primianum, & illam primò quæ apud Carthaginem, deinde aliam quæ apud Cebarſuſſi contrà eum ſcripta eſt ſententiam prolaturi: contra veſtri, concilium Bagaienſe recitabunt. Flagitabunt illi, vt diluta eſſe doceantur crimina Primiani, quæ ſuorum maiorum ſententia continentur. Nónne multò iuſtius dicent veſtri: Hæc crimina quæ obiicitis etiam mortuis ſi vera ſint, hoc probate, quod ad maiores noſtros ea detuleritis, quòd eis hæc vera oſtenderitis eſſe? Quod ſi facere conati eſtis, nec implere potuiſtis, maiores ipſos noſtros inquinare non poterant aliena crimina, quamuis vera, quæ illis non fuerant demonſtrata hominibus, ſi ea nec conati eſtis oſtendere. Vnde i- C gitur ad nos cauſa illius reatus tranſire potuit, qui nec ipſos qui cum Primiano tunc viuebant ignoratus & non probatus inuoluit? Vos itaq; ſchiſmatis reos perſpicua veritate conuincimus, quos à nobis fratribus veſtris propter aliena crimina quæ tūc maioribus noſtris demonſtrata non ſunt, quando fuerant demonſtranda, ſeparatos videmus. Si hoc iuſtiſſimè dicturæ ſunt plebes, & clerici corū locorum ex quibus erant trecenti & decē, qui contra Maximianenſes Bagaiēſe conciliū condiderunt: Si hoc, inquā, rectè dicturi ſunt Aphri Aphris, Numidæ Numidis, Mauris Mauri, quàmplurimi paucis Bizacenis & Prouincialibus: quantò iuſtius de criminibus etiāſi vera eſſent neſcio quorū in Aphrica traditorum, hæc dicit Aphris orbis terrarum, cùm præſertim & in Aphrica ipſa Eccleſia catholica tantò ſit cæteris gentibus vnitatis vinculo ſociata? Quę nihilominùs documenta etiam criminū alienorū quæ mihi nunc conaris oſtendere, nō faciūt D reos populos gentiū: quibus quando debuerunt non demonſtrata ſunt, vel quia non curaſtis: †à quibus populis in hac cauſa innocētibus, ſi me diſſociauero, pro criminibus alienis innocens eſſe non potero à ſacrilego crimine ſchiſmatis. Proinde vt plurimùm valeatis, & nunc mihi hæc vera eſſe doceatis, damnamus mortuos traditores, viuos non deſerimus innocentes.

Primianus bis à Maximianiſtis damnatus.

†vel quia nō potuiſtis, aut ſimile quid deeſſe videtur.

Libr. 1. contra Petil. cap. 22.

Cùm ergo dixerim, *Sed ſi quæ vera eſſent veſtra documenta, Eccleſiæ*, hoc eſt, *catholicæ, vos ea probare debuiſſe, vt vos intus eſſetis, illi autem quos conuinceretis, pellerentur foràs*: quid eſt quod reſpondere voluiſti, ideò ſeparationem factam *quod nos foràs eſſemus propulſi, veſtri autem in Eccleſia plenaria & catholica remanſerunt?* hoc ſi totidem verbis vobis Maximianenſes dicant, quid reſpondebis, niſi nec refelli dignos, ſed tantū rideri: qui Eccleſiā plenariam cū Epiſcopis iam minus quàm centū, contra tātam numeroſitatem ac multitudinē, cui amplius quàm trecenti pręſident, audeant affirmare: cùm per omnes Aphricæ regiones vbi Maximianēſes ſunt, non deſit etiam cōmunio Primiani, per alias autem multò plures latioresq; Aphricæ partes vnum Maximianēſem nemo reperiat, niſi vix fortè peregrinantem. Quo igitur ore contra Eccleſiam à ſolis ortu vſque ad occaſum promiſſam voce veritatis & redditam, audes Eccleſiam plenariam dicere partem Donati, cùm ipſa non ſit niſi Aphricæ: illa verò cum tot gentibus, ſit & Aphricæ? Sed videlicet iſta illam miſit foràs? Ne quæſo tu iſtam vocem mittas foràs, in facie eſt frons hominis, non ſub humero. Ergóne iſta illam miſit foràs. Non vides ſi illa mittitur foràs, de qua dicit Dn̄s ad Abraham, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: De qua prædictum legitur, quòd erit in nouiſſimis diebus manifeſtus mons Domini, & venient ad eum vniuerſæ gētes: De qua præ- B dictū canitur, Cōmemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gētium: De qua prædicatur quòd in toto mūdo fructificet & creſcat, quā ipſe Dn̄s dicit dilatari per omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem. Non inquam, vides ſi hæc mittitur foràs, eam cum lege Dei, cum Prophetis, cum Pſalmis, cum Apoſtolis, cum ipſo Euangelio, cum toto denique teſtamento & cum ipſo hærede mitti foràs?

Geneſ. 22. *Eſa. 2.* *Pſalm. 21.* *Luc. 24.*

CAPVT LXIX.

QVOD nefas ſi attendis, ſi perhorreſcis, ſi contremiſcis, vide vbi ſitis, & redite intrò: quoniam non miſiſtis, ſed vos potiùs exiſtis foràs. Vide quid faciat animoſa cæcitas. Dicitur quòd Maximianus Primianum miſerit foràs, & ridetur. Dicitur quòd pars Donati labores Apoſtolorum per vniuerſum mundum fructificantes & creſcentes miſit foràs, & non exhorretur. Ne quid ſanè fallaris aut fallas, quoniam id quod tam crebrò commemoraui, non aduertens vel te aduertiſ- C ſe diſſimulans, dixiſſe me affirmas *non eſſe frumēta dominica, quam ego eccleſiam catholicam ſic aſſerui quomodo eam non aſſerit ſcriptura diuina:* frumenta ſola in horrea recondentur, nunc Eccleſia tanquam area cū palea trituratur. Hoc eſt quod vos vrget ac premit, & niſi corrigamini extinguit, quia huius areæ paleā, quod vos eſſe monſtraſtis, nō vos poſſe tolerare dixiſtis, purgatū frumentum impudenter vos eſſe finxiſtis: ac ſic ex ipſa area vanis calumniis turbulentis, tanquam leuiſſimus trituræ puluis per inane ſublatus, ante nouiſſimū ventilationis tempus exiſtis. Vox deniq; arrogātiſſima atq; falſiſſima veſtra eſt illa, non noſtra, Quid paleæ cum frumēto? quod de ſomniis vanorum & reuelationibus Prophetarum Hieremias ait: & tāquam de nobis & vobis dictū ſit, Parmenianus hoc ſcribit. Quære quoque à Maximiano, nihil aliud de ſe dicit, Non eſt enim alius impius ſuperbiæ tumor apud omnes qui ſe à Chriſti vnitate diſcindunt, quàm ſe ſo- D los Chriſtianos eſſe iactare & damnare cæteros, non ſolùm quibus eorum lis nota eſt, verumetiam quibus eorum nec nomen auditum eſt.

Hierem. 23. *Contra Parm. lib. 3. cap. 3.* *Hæreticorum & ſchiſmaticorum arrogantia.*

CAP. LX. *Libr. 1 contra Petil. cap. 23.*

NAM illud quàm eleganter tibi viſus es dicere, quod cùm ego de teſtamento Dei dixiſſem, *nunc vndecunq; prolatum eſt recitetur:* reſpondendum putaſti, quòd iam hoc confeſſionem criminis habeat, & ideò dixerim, à quocunq; prolatum eſt recitetur: quia apud me conſtat, & à noſtris exuſtum, & à vobis ſeruatum atque prolatum. Ita verò ſi veritate confiſus, à Maximiano velis proferri codicem legis, vnde recites Dathan, Chore, & Abiron, qui viui terra dehiſcente ſubmerſi ſunt, quibus iſtum Bagaienſis ſententia comparauit: non eò firmius contra illum recitabitur, quia in eius codice reperitur. Quòd ergo dixi, teſtamētum vndecunque prolatum eſt recitetur: non eſt confeſſio criminis, ſed fiducia veritatis. Quid enim commodius,

Num. 16.

dinis, quid præclarius, quàm vt ſi fieri poteſt, aduerſus te legatur,† à te proferatur: Non quia ego non habeo pro me: ſed facilior eſt certiorque conuictio, vt tu habeas contra te, quod pro te ſi corrigaris fiat. Contra vniuerſitatem verò Eccleſiæ quia te inania repetere libuit, etiam hîc tibi reſpondeo: Sicut in Aphrica pars Donati vos eſtis, à quibus apparet partem Maximiani ſchiſma feciſſe, quoniam non eſt per Aphricam quâ vos eſtis: vos autem & in regionibus in quibus illa eſt non deeſtis, nam & alia ſchiſmata facta ſunt ex vobis, ſicut Rogatenſes in Mauritania Cæſarienſi: Vrbanenſes in quadam Numidiæ particula, & alia nonnulla: ſed vbi præciſa ſunt, ibi remanſerunt. Et hinc enim apparet eos à vobis exiiſſe, nõ vos ab ipſis, quia vos etiam in his terris eſtis vbi ipſi ſunt: illi autem quaqua verſus vos eſtis, nõ niſi fortè peregrinantes inueniuntur. Sic eccleſia catholica, quæ, ſicut ait Cyprianus, *ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendit*, vbique ſuſtinet ſcandala eorum qui ab illa vitio maximè ſuperbiæ præciduntur, aliorum hîc, aliorum alibi atq; alibi, qui partes ſuas oſtentantes dicunt: Ecce hîc eſt Chriſtus, ecce illic: quibus ne credatur ipſe præmonuit: Non enim oſtendunt viam de qua prophetatum eſt in Pſalmis, Vt cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus ſalutare tuum; ſed ſuæ communionis quiſque regiones, ecce hîc, ecce illic. Vbi enim cadunt ibi remanent, & vbi ſeparantur ibi areſcunt, vnde ipſa de qua præciduntur, etiam in eas terras extenditur, vbi iacent illa quæque in ſua regione fragmenta: in illa verò ſingula quacunque ipſa diſtenditur non ſunt, quamuis aliquando vix rariſſima folia ex eorum ariditate ventus elationis in peregrina diſpergat.

[†quod, aut ſimile quid deeſſe videtur. — Paſſio Donatiſtarum in tres ſectas diſſecta, in Maximianiſtas, Rogatiſtas, & Vrbaniſtas. — De ſimplic. prælatorum ſiue de vnitate Eccleſiæ. — Matth. 24. — Pſalm. 66.]

CAP. LXI. Suprà libr. 3. cap 65.

HAEC igitur Eccleſia quæ vt eiuſdem identidem verbis vtar, ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendit, ad multas etiam Barbaras gentes extra orbem Romanum creſcendo peruentura eſt. Quod te inquiſiſſe & comperiſſe arbitror vt diceres, *Omitto gentium Barbararum proprias regiones, Perſarum ritus, ſidera Chaldæorum, Aegyptiorum ſuperſtitiones, deos Magorum: vt omnia iſta non ſint, quia prouidentia Dei in Chriſtianum nomen totus quotidie vertitur mundus.* Hæc tu vera dixiſti: & ſic impletur promiſſio quæ dicta eſt Abraham, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Omnes, inquit, gentes: non dixit, omnium gentium, omnes homines. Vnde neceſſe eſt non ſolùm fœcunditate creſcentis Eccleſiæ, verumetiam permixta multitudine inimicorum eius, per quos pietas eius exerceri & probari poſſit, vſque in finem iudiciariæ ſeparationis totus orbis impleatur. Sic commemoratum eſt hoc teſtamentum & ad filium eius Iſaac, Domino dicente, Et ſtatuam iuramentum meum quod iuraui Abraham patri tuo, & amplificabo ſemen tuum tanquam ſtellas cœli, & dabo tibi & ſemini tuo omnem terram, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Sic & ad nepotem eius Iacob, Et erit ſemen tuum ſicut arena terræ, & dilatabitur ſupra mare & in Aphricum & in Aquilonem, & ad Orientem, & benedicentur in te omnes tribus terræ. Supra mare autem plerunque ſcriptura, cùm dicit, Occidentalem partem ſolere ſignificari, nouit qui legit. Huic tu teſtamento ſi prolato conſentire voluiſſes, non in ſola Aphrica remanſiſſes. Non ergo nobis communicant ſicut dicis, *Nouatiani, Arriani, Patripaßiani, Valentiniani, Patriciani, Apellitæ, Marcionitæ, Ophitæ, cæteraq;*, vt verbis tuis vtar, *nephariarum peſtium, non ſectarum ſacrilega nomina.* Veruntamẽ vbicunq; ſunt iſti, illic catholica, ſicut in Aphrica vbi & vos; non autem vbicunque catholica eſt, aut vos eſtis, aut hæreſis quælibet illarum. Vnde apparet quæ ſit arbor ramos ſuos per vniuerſam terram copia

[Geneſ. 22. — Geneſ. 26. — Geneſ. 28. — Supra ſeu trans mare, in ſcriptura occidentalem tibus partẽ frequenter ſignificat. — Nulla hæreſis catholica. Suprà libr. 3. cap. 67.]

A vbertatis extendens: & qui ſint rami fracti nõ habentes vitam radicis, atq; in ſuis quiq; iacentes & creſcentes locis: ſed ſi non permanſerint in infidelitate, ſicut de Iſraëlitis dicit Apoſtolus, inſerentur, Potens eſt enim Deus iterum inſerere illos: non vt iterũ accipiant ſacramẽtum baptiſmatis, quod iam tractum ex arbore non mutarunt, ſed vt reuiuiſcant ex radice charitatis & vnitatis, à qua ſeparati ſterilitate animoſitatis areſcunt: ſicut rurſus inſerendos putaſtis Prætextatum & Felicianum, quos ſecum præciderat Maximianus, nec preciſorum baptiſmum reprobaſtis. Quibus verè aliquid præſtaretis, ſi non eos frumento veſtro, ſed & vos & illos radici catholicæ redderetis.

[Roman. 11.]

CAP. LXII.

IAM verò ad illud quid reſpondeam, quod tibi viſus ſum dixiſſe pro vobis, quoniam dixi non prodeſſe baptiſmum eis qui ab vnitate diſcedunt; ineſſe illis tamen hinc probari, quòd redeuntibus non reſtituitur. Firmaſti enim & vos hoc dicere, quòd maioribus noB ſtris ad Eccleſiam redeuntibus, baptiſmus quem ibi acceperant non profuerit. Hoc ſi diceretis, nihil inter nos aliud quæreretur, niſi quæ ſit Eccleſia vbi baptiſmus proſit. Sed vos non dicitis in nobis baptiſmum eſſe, ac non prodeſſe; ſed dicitis omninò nõ eſſe, quod ab eis accepimus, qui eum diſcedendo perdiderant, vnde nec potuiſti reſpõdere, nec poteris ad illud quod à me poſitum eſt, ineſſe baptiſmũ diſcedentibus hinc probari, quia redeuntibus non reſtituitur. Si enim baptiſmum Felicianus à vobis recedẽdo perdiderat, cur non denuò rediens baptizatus eſt, vt ei quod perdiderat redderetur? Ipſe deniq; Maximianus ſi ad vos redeat, non baptizatur: quod deberet vtique ſi perdiderat baptiſmum. Tua quippe verba ſunt, *quod in eius ſchiſmate ſententia damnationis retenti, ſimul & baptiſma & Eccleſiam perdiderunt.* Sicut ergo eis redeuntibus redditur Eccleſia, reddatur baptiſmus. Baptizentur, inquam, redeuntes, ſi baptiſmum amiſerunt abſC cedentes. Hoc quia non facitis, etiam vos fatemini ab Eccleſia recedentibus ineſſe baptiſmum, nec prodeſſe; dant ergo ſicut habent, id eſt, vt & ipſis qui ab eis extra Eccleſiam ſumunt, inſit baptiſmus, nec tamen proſit. Vnde ſicut illis redeuntibus non redditur quod amiſerunt: ita & illis non dandum eſt quod acceperant, ſed agendum cum eis, vt per Eccleſiam proſit vtriſque quod extra Eccleſiam ineſſe potuit, non prodeſſe. Ac per hoc nec pro veſtro errore aliquid dixi, & ei quod dixi non reſpondiſti.

CAP. LXIII.

ADIVNGIS etiam de orto concluſo & fonte ſignato: quod omninò vnde dictum ſit non intelligis. *Si concluſus eſt*, inquis, *ortus & fons ſignatus, quomodo qui foris eſt poſitus, & ab orto, id eſt, Eccleſia & fonte eius, id eſt baptiſmate ſeparatus, poteſt dare quod non habet?* Interroga Felicianum, vtrum in orto concluſo fuerat, quando illi reditus quaſi ad eundem ortum concluſum dilationis ianua pandebatur? An fortè D exinde furatus eſt fontem, vbi laicos ſuos in Maximiani ſchiſmate baptizaret? Quod ſi ita eſt, vbi tunc veſtri vos abluebãt? An eos pariter illa dilatione diſtulerunt, donec fures illi ad ortum cum fonte remearent? Tunc non erant iſti pſeudoprophetæ, quando Primiani criminibus mentiendo deceptos, ad ſuum ſacrilegium traducebant lupi rapaces, quando ſeductos de grege Primiani, ad ſuæ conciſionis particulas pertrahebant? Negas eas quas dixi tyrannicas veſtrorum in fundis alienis dominationes & bacchationes ebrietatum? Nega quantum potes, nõ vereor, ne propterea nobiſcum vos pigeat concordare. Non in vos tale aliquid dixi, qualia Maximianẽſes damnati à vobis audire meruerunt. Negas furorem Circumcellionum, & præcipitatorum vltrò cadauerum cultus ſacrilegos & prophanos: non tamen negas *cùm Aegyptiorum ad modum exemplo pereuntium funeribus*

[Lib. 1. contra Petil. cap 24.]

plena eſſent litora; quibus in ipſa morte maior eſt pœna, quòd nec ipſam inuenerunt ſepulturam. His vos inſepultis cadaueribus inhæſiſtis, ibi enim iacebant Prætextatus & Felicianus. Aut ſi apud vos reuixerunt, quid de baptiſmo agitis quem tunc mortui tradiderunt?

CAPVT LXIIII.

Libr. 1. contra Petil. cap. 26. Vide & libr. 3. contra Creſcon. cap. 78.

DICIS me non ſeruaſſe pacem ac lenitatem, quam principio literarum mearũ promiſeram, quòd ſatanam Petilianum appellauerim. Ego non Petilianum nec quenquam hominem in parte Donati, ſed ipſum errorem partis Donati, ſatanæ comparaui: ex cuius laqueis homines quos diligo cupio liberari. Nam lege conſideratiùs, inuenies. Quanquam & ſi aliquid durius dixi, lege quæ ipſi non in errorem Maximianenſium, ſed in ipſos homines dixeritis. Felicianum ergo Petilianus imitetur, & mihi pacem deſideranti non iraſcantur. Tibi certè ipſe non ſuccenſeo quòd mihi ex obliquo Manichæos obiiciendos putaueris propter errorem adoleſcentiæ meæ. Vnde non tam doleo, confidens de perpetua gloria liberatoris mei, quàm ſi placet admoneo, vt quæras & legas quæ & quanta & quomodo aduerſus Manichæorum peſtilentiſſimam hæreſim ſcripſerim. Ibi videbis qua fide contra eos Chriſtianam defenderim veritatem, eorumq; fallacias quanta perſpicuitate deſtruxerim, & noli eſſe aduerſus me incredulus, cùm Felicianum credas Primiano fideliter inhæſiſſe, qui pro Maximiano tanta crimina in eum ſententia damnatoria dixerit: contra eundem verò Maximianum & ab eo diſſociatus aliquid forſitan ſcripſerit, in quẽ non ſicut ego in illos adoleſcens, laicus, catechumenus inciderat, ſed ſenex ſenem ei cui nunc adiunctus eſt, aduerſarium Epiſcopus Epiſcopum fecerat. Vnde cùm ego Epiſtolam primatis noſtri, † quia feciſſet ſub eadem vrbana obliquitate mẽtionem, quã de me ille ſcripſit iratus, cùm in Epiſcoporum concilio probare quod intenderat vrgeretur, eius ipſius ſententia ſe corrigentis, & de hac re veniam poſtulantis, legam eſſe damnatam: tu quęre vtrum poſſis legere, vbi correctus damnauerit Felicianus, quæ non accuſans ſed damnans dixit in Primianũ, vel ſaltẽ ipſe Primianus euacuauerit, quę damnãs dixit in Felicianum. Quod ſi inueneris, nec ſic par erit cauſa, quia ille accuſationem inſtituerat quam falſam eſſe peruidens, cum veniæ poſtulatione damnauit, non aſpernans emendationis humilitatem dignitate primatus, ſed potiùs recolens prudẽter quod ſcriptũ eſt, Quantò magnus es, tantò humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Iſti aũt non inuicem apud alios accuſauerãt, ſed aduerſus inuicem iudices ſederant, proinde inuicem damnauerant, damnati concordauerunt. Non inuidemus in parte Donati pacem damnatorum, ſi & Chriſti pacem non reſpuant in orbe terrarum.

Suprà libr. 3. cap. 79.

Suprà libr. 3. cap. 80.

† ſort. cuius feciſti.

Eccleſiaſt. 3.

CAPVT LXV.

CERNIS iam, vt arbitror, quàm inaniter dixeris, q; videaris tibi ad omnia reſpondiſſe, quæ in mea Epiſtola continentur. Si enim propterea reſpondiſti, quia tacere noluiſti; non quidem ad omnia, ſed tamen reſpondiſti. Si autem ad hoc reſpondiſti, vt ea quæ à me dicta ſunt euacuares, video te quidem ad multa reſpondiſſe, ſed nihil te video refelliſſe. Conſideratis autem omnibus quæ à me dicta ſunt, puto quòd facillimè intelligas non deuitandæ cõtentionis cauſa, quæ nulla eſt cùm veritas vel quæritur, vel non pro vana gloria litigatur, ſed cauſæ malæ diffidentia vos nobiſcum nolle conferre. Vt enim hanc ſolam Maximianenſium cauſam in medium proferamus, nihil contradicere te iſti poſſe, nunc ſaltem fortaſſe iam agnoſcis. Vnde non mihi arrogans ſicut credis, aut calumniaris, velut inuictam eloquentiam ſic eam volui commendare, ſed magis vt intuerentur qui legerent, talem eſſe cauſam, pro qua aſſerenda vel potiùs demonſtranda nullius ſit facundiæ patrocinium requirendum. Ecce iam non dico tricipitem beſtiam, errorem veſtrum, quaſi ſuauiſſimas verborum emendationes, ſed dico calumniam tripartitam. Nec dico nos ei tanquam tridenti telo ex hac Maximianenſiũ cauſa debere reſiſtere, ſed dico tripertita defenſione. Nec dico in eorũ fronte configite, aut in ora coarctate, ſed dico eorum impudentiam cohibete, ſermonemq; reprimite. Nunquid quoniam verba mutatã ſunt, & ex tranſlatis facta ſunt propria, ideò Maximianenſium cauſa mutata eſt, cuius compendio ſic ſuperamini, vt nihil vobis reſtet, ſi aliquando ſapiatis, niſi finita peruicaci animoſitate pacari.

Libr. 1 contra Petil cap. 27 Vide ſuprà libr. 3. contra Creſcon. cap. 78.

CAPVT LXVI.

Summatim repetit capita ſuperioris excuſationis.

1. SI de communione agitur, non peccatorum alienorum, ſed diuinorum ſacramentorum; communicatum eſt cum damnatis, & dictum eſt de aliis ſacrilegis, qui cum damnato Maximiano communicabant, quòd eos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria.
2. Si de perſecutione agitur; damnatos perſecuti eſtis, animoſos perſecutionibus correxiſtis.
3. Si de baptiſmo agitur; in ſacrilego ſchiſmate datum baptiſmum ſuſcepiſtis. Quid adhuc inaniter ne veritas cognoſcatur, errorq; fugiatur, diuina non intellecta teſtimonia proferuntur? *Scriptum eſt, Si quis putat ſe contentioſum eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus.* Sed nec Reſtitutus qui cum Saluio Membreſitano propter cellulas & agellos, vt eum locis expelleret, forenſi ſtrepitu controuerſiaq; conflixit, contentioſus habitus eſt à vobis: quantò minus debet contentioſus putari, qui non pro vſurpanda vel auferenda, ſed pro communicanda hæreditate cœleſtium cum eis qui aliter ſapiunt fideliter diſputat. *Scriptum eſt*, inquis, *In aures imprudentis noli quicquam dicere, ne irrideat ſenſatos ſermones tuos.* Nolite nobis in aures quaſi ſecreta dicere, ſi non prudentes putatis: ſicut nec Chriſtus in aures phariſæorum dicebat, quod tamen ad eos refellendos ipſis audientibus proferebat. Palàm nobis oſtendite, vt ſi non corrigimur, conuincamur. Quomodo vos ſi ad vnitatem veneritis, maculat orbis Chriſtianus, quos damnatos non maculat Felicianus? *Eſt ſcriptum, Noli reſpondere imprudenti ſecundum imprudentiam eius, ne ſimilis fias illi.* Nónne ibi ſequitur, Sed reſponde illi contra imprudentiam eius, ne ſibi ſapiens videatur? Hoc & vos facite, Nolite reſponſione veſtra noſtræ quam putatis imprudentiæ conſentire, ſed vnde poſſit redargui, reſpondete. Reſpondete, inquam, quomodo baptiſmum quod Maximianenſes in ſacrilego ſchiſmate miniſtrarunt, ſine aliqua deſtructione ſuſceperitis, & in Eccleſiis, quas Chriſtus per Apoſtolos propagauit, datum baptiſmum deſtruatis? Proinde quod in fine epiſtolæ tuæ omnia quæ ſuprà latiùs abs te dicta ſunt, breuiter percurrenda arbitratus es, quo lectoris memoriam recreares, eodem ordine accipe, quàm nec te nec alios fallere debeas. Nam & arrogantiæ non eſt, vel quærere vel aſſerere veritatem. Et quod nunquam putas potuiſſe definiri, non ſolùm à prudentibus & Deum timentibus definitum eſt, ſed etiam vos totum quod ſine fine putabatis, Maximianenſes ſuſcipiendo finiſtis: & vos non ad contentionem, ſed ad collationem vocamus, qui Maximianenſes etiam forenſibus litibus perculiſtis: ſed in eis qui in Maximiani ſchiſmate baptizati ſunt, quamuis nequaquam illic baptizari debuerint, tamen Chriſti baptiſmum cognouiſtis: & Eccleſiæ fontem aliter debere intelligi, ad quem niſi bonus nullus accedit, accepro baptiſmo quem ſacrilegi extrà dederunt, declaraſtis: & maiores noſtros vel ſanctam eccleſiam quam tenemus, alienis criminibus thurificationis & traditionis, quamuis à vobis nunquam probata ſint, tamen pollui non potuiſſe

1. Corinth. 11. 4.

Prouerb. 13. 5.

Prouerb. 26. 6.

Prouocat Donatiſtas ad mutuam collationem.

tuiſſe cogemini confiteri: qui dixiſtis quòd ſocios Maximiani, quibus ad redeundum dilationem dabatis, eiuſdem Maximiani ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria. Vnde nos tanto pòſt nati, multò minus poſſumus ad eoſtundem traditorum & thurificatorum originem pertinere, ſi tunc pariter viuentium ſocietatem maiorum noſtrorum maculare non potuit. Et perſecutiones quamuis contra veritatem ſæuiſſimas nobis facere ſoleatis, tamen ex aliqua parte Maximianenſes perſecutionibus correxiſtis: & eos quãuis non ipſis iam damnatis data fuerit, tamen poſt illius dilationis terminum ſuſcepiſtis: & baptiſmum quem foris à veſtra communione dederant, quibus dilatione redeundi ianuam pandebatis, etiam poſt eandem dilationem cognitum & approbatum non reſcidiſtis. Quare cùm videas nihil à te dici potuiſſe quod non hæc vna Maximianenſium cauſa refellat atque conuincat, da veniam ſi quo fortaſſe verbo durius emiſſo te offendi: & ſi Apher in Aphrica tam magnam Maximianenſium cauſam in capite Aphricæ exortam, A meis admonitus literis tam ſero requiſiſti, nec requiſitam falſa narrantibus veſtris, ſicut iam cernis, inuenire potuiſti. Timete Deum: tot Chriſtianas gentes tam lata per mundum Chriſtiana vnitate porrectas, ignotorum Aphrorum ignotiſque criminibus nolite perfundere, & pro pace Chriſti redite ad Eccleſiam, quæ non damnauit incognitos, ſi pro pace Donati placuit reuocare damnatos.

LIBRI QVARTI FINIS.

Subijciendi hic erant, ſi reperiri potuiſſent,

Probationum & teſtimoniorum contra Donatiſtas liber, cuius meminit Auguſt. lib. 2. Retract. cap. 27.

Contra neſcio quem Donatiſtam liber, de quo libr. 2. Retract. cap. 28.

Admonitio Donatiſtarum de Maximianiſtis, cuius ſit mentio lib. 2. Retract. cap. 29.

B *De Maximianiſtis contra Donatiſtas liber alius, recenſetur ab Auguſt. lib. 2. Retract. cap. 35.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
BREVICVLVS COLLATIONVM.

Ex Retract. lib. 2. Cap. 39.

POSTEAQVAM *facta eſt cum Donatiſtis noſtra Collatio, breuiter commemoraui quæ geſta ſint, literiſq; comprehendi ſecundũ tres dies quibus cum eis contulimus. Idq; opus vtile exiſtimaui, quo quiſq; commonitus, vel ſciat ſine labore quid actum ſit, vel conſultis numeris quos rebus ſingulis annotaui, legat in eiſdem geſtis ad locum quodcunq; voluerit: quoniam fatigãt illa ſua nimiâ prolixitate lectorem. Huius autem operis titulus eſt, Breuiculus Collationum. Hoc opus ſic incipit:*

Præfatio.

CVM Catholici Epiſcopi & partis Donati, iuſſu Imperatoris diſputando inter ſe geſtis apud Tribunum, & Notarium Marcellinum cognitorem habitis contuliſſent, multum prolixa eorundem geſtorum eſt facta cõſcriptio, quamuis poſſet totum multò breuius agi. Sed qui cauſam bonam non ſe habere ſciebãt, id egerunt primum quantum potuerunt, vt ne ipſa collatio fieret, & vt prorſus cauſa ipſa non ageretur. Sed quia hoc obtinere minimè potuerunt, id effecerunt multiplicitate geſtorum, vt quod actum eſt, non facilè legeretur. Vnde viſum eſt iſto breuiario cuncta complecti, vt ad ſigna numerorum, quæ & in iſto breuiculo, & in ipſis geſtis annotãtur, ſine difficultate quiſq; inueniat quod voluerit.

CAP. I. *Reſcriptum Imperatoris.*

INGRESSIS itaq; vtriſque partibus, primo loco recitatum eſt reſcriptum Imperatoris, quo iuſſit collationem inter memoratos Epiſcopos fieri, vt ſuperſtitionem manifeſta ratio confutaret.

CAP. II. *Edictum Marcellini Cognitoris quo Epiſcopi vtriuſque partis conuocantur.*

SECVNDO loco recitatum eſt edictũ ipſius Cognitoris, quod per prouinciam miſit vt cõuenirentur vtriuſque partis Epiſcopi, & intra diem calendarum Iuniarum conferendi cauſa congregarentur Carthagine. In eo edicto baſilicas ſine iuſſione Imperatoris reddidit Donatiſtis, qui ſe pollicerentur eſſe venturos, vt eo modo eos ad conferendum etiam beneficiis inuitaret. In eodem etiam edicto obtulit eis, vt alium quem vellent cum illo iudicem conſtituerent, iurauitq; ſe hoc iudicaturum quod veritas ſuaſiſſet, & cętera quæ ad exhortationem congregationis illorum eodem continentur edicto.

CAP. III. *Edictum Cognitoris de loco & modo collationis.*

C TERTIO loco recitatum eſt alterum Cognitoris edictum, quod propoſuit iam præſentibus apud Carthaginem vtriuſque partis Epiſcopis, qui locus & qui modus collationis futurus eſſet, ſupradicto die itidem commemorato & conſtituto: & admonuit vt ei pars vtraque reſcriberet, vtrùm placerent quæ comprehendit edicto.

CAP. IIII. *Notaria Donatiſtarum ad edictum Cognitoris.*

QVARTO loco cùm partis Donati Epiſcopi exigerent *proponi ſibi ab aduerſarijs qua cauſa fuiſſent congregati,* Cognitor diſtulit, vt ex ordine prius omnia recitarentur, quæ ante diem collationis acta fuerant. Et recitata eſt notaria Donatiſtarum, in qua dixerunt, *non ſibi placere quod in edicto ſuo poſuit, vt hi ſoli ex Epiſcopis conuenirent ad collationis locum, quos ad ipſam cauſam peragendam cæteri delegiſſent, qui omnes triginta ſex cõplebantur, decem & octo hinc, & decem & octo inde: id eſt, ſeptem qui inter ſe diſputarent, & alij ſeptem qui concilio ſi opus eſſet adhiberentur, & alij quaterni qui geſtis* D *cuſtodiendis & conſcribendis præeſſent: ſed petiuerunt ſe omnes potiùs, qui venerant, adeſſe debere,* vt eorum numerus appareret, dicentes *quòd eos aduerſarij paucos eſſe mentiti ſint.* Ibi dixerunt *ita ſe omnes veniſſe vſq; ad grauiſſimos ſenes, vt hi ſoli deeſſent, quos aduerſa valetudo corporis impediſſet,* & cætera quæ ipſa notaria cõtinentur.

CAP. V. *Literæ catholicorum edicto reſpondentium, quarum exemplar habes infrà in libro Geſtorum cum Emerito.*

QVINTO loco, recitatæ ſunt literæ catholicorũ, quas reſcripſerunt Cognitori, ſicut edicto cõmonuerat; inſinuantes conſentire ſe ad omnia, quæ illo edicto fuerant ordinata. In eiſdem literis etiã ſe obſtrinxerunt, & polliciti ſunt, quòd ſi in parte Donati veritas eis demonſtraretur eccleſiæ, non ſe illic Epiſcopalem honorem quæſituros, ſed conſilium eorum ſecuturos pro ſalute Chriſtiana: ſi autem in ſua communione potiùs veritas oſtenderetur eccleſiæ: honores Epiſcopales eis non ſe negaturos; & hoc à ſe fieri bono pacis, vt intelligerent hi quibus hoc præſtaretur,

O viros pacificos.

quòd in eis catholici non Chriſtianam conſecrationem, ſed humanum deteſtarentur errorem. Quod ſi plebes duos in vna eccleſia Epiſcopos ferre non poſſent, vtriſq; de medio recedentibus, ſinguli conſtituerentur Epiſcopi, ab eis Epiſcopis ordinandi, qui in ſuis plebibus ſinguli inuenirentur. In eiſdem literis commemorata eſt etiam cauſa Maximianiſtarum, ex quibus à ſe damnatis propter pacem partis Donati quoſdam in honoribus integris ſuſceperunt, & ab eis datũ in ſacrilego ſchiſmate baptiſmum nõ reſciderunt, & cætera quæ in memoratis literis continentur.

Cap. VI. Edictum Cognitoris inſinuans quid pars vtraque reſcripſerit.

Sexto loco recitatum eſt etiam edictum ipſius Cognitoris, quod propoſuerat cum ſupradicta notaria Donatiſtarum, & ſupradictis literis catholicorum inſinuans populo, quæ illi pars vtraq; reſcripſerit.

Cap. VII. Literæ catholicorum quibus notariæ Donatiſtarum reſponderunt.

Septimo loco recitatæ ſunt literæ catholicorũ ad Cognitorem datæ, quibus Donatiſtarum notariæ reſponderunt: concedentes eis quod petierant, vt vniuerſi qui venerant præſentes eſſent in eo loco vbi erat futura collatio: cùm tamen illic ex catholicis Epiſcopis illi ſoli adeſſent quos edicto ſuo Cognitor definierat: vt ſi aliquis tumultus exiſteret, quod catholici valde metuebant, non illis imputaretur, qui pauciſſimi adeſſent, ſed eis potiùs qui multitudinem ſuam præſentem eſſe voluiſſent. In eiſdem literis etiam tota ipſa cauſa comprehenſa eſt, vt oſtenderetur eccleſia catholica non eſſe pars Donati, ſed illa potius quæ per totum mundum fructificaret & creſceret, incipiens ab Hieruſalem ſecundum ſacram Scripturam: & quia nihil ei præiudicarent quicunque in ea mali fuiſſent, diuino in fine iudicio ſeparandi: & quia nec in ipſum Cæcilianum maiores eorum aliquid probare potuerunt, qui iudiciis Eccleſiaſticis, & maximè Imperatoris apud quem ab eis fuerat accuſatus, innocens inuentus & pronunciatus eſt. Et quia de iuſſionibus Imperatorum quæ pro catholica conſtituuntur, ſolent facere inuidiam, commemoratum eſt etiam de ſancta Scriptura, reges decreuiſſe in regno ſuo grauiſſimas pœnas eis, qui blaſphemaſſent Deum: commemorata eſt etiam cauſa Maximianiſtarum, quos & iudiciis ipſi publicis inſectati ſunt, & ex quibus damnatis quoſdam in honoribus integris ſuſceperunt, nec ab eis in ſchiſmate datum baptiſmum deſtruxerunt; quòd eos quibus dilationem dederunt Maximiano communicantibus, dixerunt illius contagio non fuiſſe pollutos: & cætera quæ eiſdem literis continentur. Hæc autem omnia ideò ibi commemorata ſunt; ne fortè ſi ſecum cogitaſſent Donatiſtæ, & viderent quàm malam cauſam haberet pars Donati, ad hoc voluiſſent omnes, qui venerant, ingredi locum Collationis, vt pax atque vnitas fieret.

Daniel. 3.

Cap. VIII.

Tergiuerſatio Donatiſtarum de tempore, de mandato, de perſona actorum, de cauſa.

Octavo loco cùm Cognitor inquiſiſſet, vtrum ſicut à catholicis videbat, ita etiam à parte Donati electi iam eſſent, qui ſuſceptam cauſam peragerẽt, Reſponſum eſt à parte Donati, *quòd iam eſſet acta à catholicis cauſa, antequam eſſet confligentium ſtatuta perſona*, propter illas catholicorum literas quæ totam cauſam breuiter continebant. Deinde inſtare cœperunt, *vt prius ageretur de tempore, de mandato, de perſona, de cauſa, tunc ad negotij merita veniretur*. Et cùm Cognitor interlocutus eſſet, nihil de cauſa eſſe mutilatum, & rurſus inquiſiſſet, vtrum de cõſtituendo numero diſputantium edicto eius paritum fuerit, quia per hos oporteret agi omnia quæ agenda eſſent: cœperunt Donatiſtæ agere de tempore, quoniam cauſa ipſa agi non poſſet, quia dies præteriſſet. Quartodecimo enim calendarum Iuniarum die completi fuerãt quatuor menſes ex die edicti Cognitoris quod ad prouinciam miſerat, ſicut interrogatum reſpondit Officium. Et quoniam intra quatuor menſes agi cauſam præceperat Imperator, ideò diem iam tranſiſſe dicebant, & petebant vt tanquam in contumaces catholicos ſententia proferretur: quaſi catholici abſentes eſſent, aut Donatiſtæ aliquando ad agendam cauſam illis abſentibus intrauiſſent, aut admoniti catholici vel euocati defuiſſent. Iſta ergo calumnioſè & tergiuerſatoriè, quæ nec in foro iure agerentur, dicebant, nolentes vt aliquid ageretur. Sed ad hoc eis reſpondit ipſe Cognitor, quòd in calendas Iunias pars vtraq; cõſenſerit, quamuis etiamſi quælibet pars adhuc vſq; non occurriſſet, duos alios menſes ſupereſſe potuiſſe, quos Imperator adiũxit trinis edictis fuiſſe ſeruãdos.

Cap. IX. Altera tergiuerſatio.

Nono loco, quoniam Cognitor ſuperius dixerat, de tempore præſcribere, vt cauſa non ageretur, non Epiſcopalis, ſed forenſis potiùs eſſe obiectionis: inuenit occaſionem pars Donati, qua diceret, *nihil ergo ſecum agi publico iure debere, ſed tantùm diuinis Scripturis*. Vnde cùm quæſiſſet Cognitor, quid vtrique parti de hac re placeret; reſponſum eſt à catholicis, vt iuberet mandatum catholici concilij recitari, vbi electis diſputatoribus agendi modus iniunctus eſt, ibi poſſe melius apparere, quòd non forenſibus tergiuerſationibus, ſed magis diuinis teſtimoniis ageretur. Et aliquandiu conflictio producta eſt, cùm catholici inſtarent recitari mandatum, illi autem recuſarent. Sed poſtea remotis omnibus moratoriis contentionibus, recitari mandatum Cognitor iuſſit.

Cap. X. Mandatum catholici concilij, quo delectis ad diſputandum Epiſcopis, eccleſiæ catholicæ aduerſus criminationes Donatiſtarum iniuncta eſt defenſio.

Decimo loco mandatum catholici concilij recitatum eſt, quo electis ad diſputandum Epiſcopis, catholicæ Eccleſiæ eſt iniuncta defenſio aduerſus criminationes Donatiſtarum. Hoc mãdato iterum ſicut in ſuperioribus literis, breuiter tota cauſa cõprehenſa eſt: prius vt cauſa Eccleſiæ quæ toto, ſicut promiſſa eſt, terrarum orbe diffunditur, à cauſa Cæciliani qualiſcunq; illa fuiſſet, ſic diſtingueretur, vt oſtenderetur malos in Eccleſia, qui vel ignoranter vel pro vnitate pacis tolerantur à bonis, non eis ad mala conſentientibus obeſſe non poſſe, ſimilitudinibus Euangelicis & exemplo Prophetarum, & ipſius Domini Chriſti & Apoſtolorum, & Epiſcoporum, & iudicio ipſorum etiam Donatiſtarum propter Maximianiſtas. Deinde ipſius Cæciliani cauſa non mala fuiſſe certis documentis demonſtraretur, quibus & ipſe & ordinator eius Felix Aptuginenſis, quem in concilio ſuo criminoſiùs accuſauerunt, probaretur eſſe purgatus. Et cætera quæ mandato eodem continentur, ſiue de baptiſmo, ſiue de perſecutione quæ ſolet catholicis obiicere pars Donati. Nam commemorata ibi eſt iterum, ſicut in ſuperioribus literis, cauſa Maximianiſtarum, qua demonſtrarentur Donatiſtæ ſuo iudicio cuncta diluiſſe, quæ obiicere catholicis, vel de baptiſmo, vel de perſecutione, vel de communionis cõtagione conſueuerunt. Adiectum eſt etiam, vt ſi qua etiam nunc epiſcopis catholicis morarũ interponendarum gratia voluiſſent crimina obiicere, propter finiendam quæ prius vrgeret cauſam, audienda & diſcutienda poſtea differrentur. Hoc autem, id eſt, vt tota cauſa & ſuperioribus literis & iſto mandato comprehenderetur, eo conſilio à catholicis factum eſt, ne fortè ſicut fama iactabat aliquas moratorias præſcriptiones Donatiſtæ ingerere conarentur; & forſitan non permiſſi, ab ipſa collatione reſilirent, acta licet breuiter, Eccleſiæ catholicæ cauſa, in conſcriptione geſtorum legenda remaneret, quam timuiſſe intelligerentur, & ideò noluiſſe conferre.

Cap. XI. Imperitant Donatiſtæ vt recitentur omnes catholici Epiſcopi, qui mandato ſubſcripſerant.

Vndecimo loco cùm Cognitor interlocutus eſſet, in mandato catholicorum magis diuina teſtimonia quàm forenſia vincula eſſe prolata, & iuſſiſſet etiam ſubſcriptiones omnium recitari, conflictus exortus eſt, & aliquandiu productus eſt, cùm Donatiſtæ exige-

exigerent eorum præſentiam, qui mandato ſubſcripſerant; A *objicientes, quod eis ſuppoſitis qui epiſcopi non fuerint, potuiſſent fallere Cognitorem, quo præſente ſubſcripſiſſe legebantur, & quòd antiquis cathedris alios Epiſcopos addiderint, vt numerus augeretur.* Catholici autem ne ſui præſentarentur reſiſtebant, verētes, ne illi tumultum aliquem præpararent, per quem prorſus abrumperetur ipſa collatio, quam fieri Donatiſtæ nolle omninò videbantur, maximè quando de tempore, quaſi iam cauſa lapſa eſſet & audiri non poſſet, præſcribere voluerunt. Quem tumultum ideò putabantur nondum feciſſe, quia ſi fieret, videbant non poſſe imputari catholicis qui pauciſſimi aderant; ſed ſibi potiùs, quorum præſens fuerat multitudo. Sed voluntati eorum cedentibus catholicis, vt omnes qui ſubſcripſerant ingrederentur, apparuit poſtea hoc ideo voluiſſe Donatiſtas, quia exiſtimabant non conueniſſe Carthaginem tot catholicos, quot ſubſcriptiones oſtendebantur. Hoc autem propterea crediḋiſſe putati ſunt, quia catholici nō ea pompa qua illi Carthaginem fuerant ingreſſi, & ob hoc eos paucos veniſſe ſuſpicabantur.

Donatiſtarum Epiſcopi multa pompa Carthaginem ingreſſi.

CAP. XII. *Recenſentur Catholicorum Epiſcopoꝝ nomina.*

DVODECIMO loco ingreſſis Epiſcopis catholicis, quorum præſentia petebatur, omnes ſingillatim recitati, & in medium procedentes à Donatiſtis recogniti ſunt, vel vicinis ſuis, vel cum quibus in vno loco erant: & quicunque recitabantur catholici Epiſcopi ex his locis, vbi nō erat pars Donati, ſatis & ipſis Donatiſtis notum erat ſe ibi non habere collegas, vel cōmunionem ſuam, & eſſe illic catholicos, vel quos nouerant, vel de quibus audierant in ſuæ vicinitate regionis. Ita factum eſt, vt omninò nullius catholici recitaretur ſubſcriptio, de cuius præſentia dubitarent. Sanè cùm ventum eſſet ad nomen Victoriani Muſtitani catholici Epiſcopi, & in medium procedens reſpondiſſet ſe habere contrarios duos, Felicianum in ciuitate Muſtitana, & Donatum in loco Turrenſi; exegerunt catholici, vt actis conſtaret Felicianum in communione eſſe Primiani: ipſum enim inter alios cum Maximiano damnauerant, damnatorem Primiani & ordinatorem ipſius Maximiani, quem poſtea in integro honore receperant, nec deſtruxerāt baptiſmum in eis quos in Maximiani ſchiſmate baptizauerat: ſed ad interrogationem catholicorū reſpondere noluerunt, dicentes non debere hoc ab eis exigi. Et cùm iterum preſſius exigeretur, dixerunt iam internæ actionis hoc eſſe: & ſecundum eos interlocutus eſt Cognitor, vt hoc quod cœptum fuerat ageretur, & illud ſi opus eſſet poſtea quæreretur. In ipſa autem diœceſi Muſtitana apparuit, & ipſos Epiſcopum alium antiquæ cathedræ addidiſſe, quod inani inuidia catholicis objecerant: hoc & in aliis locis eos feciſſe poſtea declaratum eſt.

CAPVT XIII. *Donatiſtæ obtatum recuſant à Cognitore conſeſſum.*

TERTIODECIMO loco, recenſitis & recognitis præſentibus catholicis, qui ſubſcripſerant, Cognitor obtulit petens, vt conſidentes potiùs agerēt quàm ſtantes. Donatiſtæ autem recuſauerunt, gratias tamen agentes quòd talibus ſenibus obtuliſſet conſeſſum; & in ea recuſatione multa dicentes in laudem ſuam, & in laudem ipſius Cognitoris; quæ legat qui voluerit in conſcriptione geſtorum: pertinet enim ad rem, quomodo quem ſic laudauerunt, vt dicerent, *honorificum, iuſtum, reuerentem, benignum,* cauſam tamen propter cuius actionem tam multi conuenerant, apud eum agi nolebant.

CAPVT XIIII. *Recenſentur & Donatiſtarum Epiſcoporum nomina.*

QVARTODECIMO loco mandatū etiam Donatiſtarum prolatum & recitatum eſt, breuiter factū, vt hi quos elegerant agerent velut aduerſus traditores & perſecutores ſuos. Recitata ſunt etiam eorum nomina, cùm hoc catholici fieri petiſſent, vt cōſtaret vtrum apud Carthaginem præſentes ſubſcripſerant. Sed Donatiſtæ multò inſtantius hoc vt fieret Cognitori extorſerunt, vt eorum quoque numerus appareret, quod ſe magna intentione velle monſtrabant. In ea ſanè recitatione inuenti ſunt quidam pro quibus abſentibus alij ſubſcripſerunt. Inuentus eſt etiam vnus, qui cum ſuo nomine recitato non reſponderet, dixerunt eum in itinere eſſe defunctum. Et cùm quærerent catholici, quomodo potuerit apud Carthaginem ſubſcribere, qui fuerat in itinere defunctus; illi diu fluctuauerunt, perturbati, & neſcientes quid reſponderent. Nam primò dixerunt, non de ipſo, ſed de alio fuiſſe ſuggeſtum. Et cùm catholici putaſſent de alio, id eſt de clerico eos dicere, qui pro mortuo ſubſcribere potuit: quæſitum eſt vtrum clericus ſuo nomine an illius pro mortuo ſubſcripſerit: ſed poſtea reſponderunt, ipſum quidem ſubſcripſiſſe præſentem, cùm octauo calendas Iunias mandatum fieret: ſed quoniam æger ſubſcripſerat, remeantem ad propria B in itinere defeciſſe. Quo audito, catholici petierunt ſuperiora eorum verba recitari, vt ipſa varietas deprehenſa clareſceret. Quod cùm factum fuiſſet & appareret, quæſiuit Cognitor, vtrum ſaltem ſub Dei teſtificatione firmarent eum fuiſſe Carthagini, quando præſens præſentibus mandauerit vt ſubſcriberent. Vbi vehementiùs perturbati reſponderunt, *Quid ſi & alius pro eodem appoſuit?* Hanc eorum falſitatem deprehenſam iudicio Dei relinquens, iuſſit cætera nomina recitari. Quibus recitatis, quæſiuit de numero Epiſcoporum partis vtriuſq;. Reſpōdit Officium, nomina Donatiſtarum Epiſcoporū eſſe ducenta ſeptuaginta nouem, annumeratis etiam illis, pro quibus abſentibus alij ſubſcripſerant, computato & illo defuncto. Catholicorum autem omnium præſentiū nomina eſſe conſtitit ducenta octoginta ſex: Viginti enim non ſubſcripſerant, qui tamen ſuam exhibentes præſentiam & in medium procedentes; niſi quos infirmi-C tas corporis illic apud Carthaginem tenuit, præſentibus geſtis ſe mandare & conſentire profeſſi ſunt. In loco ergo Collationis, hoc eſt, in thermis Gargilianis, quia ipſe poſtea locus placuerat, ex his catholicis qui mandato ſubſcripſerant, & qui præſentes geſtis mandauerant, hi ſoli defuerunt qui illic apud Carthaginem incōmoda valetudine tenebantur. Ex his autem quorum nomina Donatiſtarū ſubſcriptio continebat, nō ſolùm illi deerant quos apud Carthaginem ægrotare reſponderant, ſed etiam illi pro quibus abſentibus, id eſt, apud Carthaginem non conſtitutis alij ſubſcripſerant. Quoniam itaque ſe Donatiſtæ de numeroſitate iactabant, excepto eo quòd catholicos plures veniſſe Carthaginem cōſtitit; dictum eſt à catholicis alios Epiſcopos centum viginti non veniſſe Carthaginem, quòd quidam eorum ſenectute, quidam infirmitate, quidam diuerſis neceſſitatibus impediti. Quod cùm audiſſent Donatiſtæ re-D ſponderunt, *etiam ſuos multò plures non veniſſe Carthaginem, & multas eſſe apud ſe cathedras viduatas Epiſcopis:* cùm in ſua notaria quam Cognitori dederant, apertiſſimè dixerint *vſque adeò ſe omnes veniſſe Carthaginem, vt nec grauiſſimos ſenes ætas & labor potuerit deterrere: eosq́, ſolos non veniſſe quos aduerſa valetudo in ſuis ſedibus vel in itinere tenuiſſet.* Sanè propter cathedras quas Epiſcopis vacuas apud ſe eſſe dixerunt, reſponſum eſt etiam à catholicis, ſexaginta eſſe quibus ſucceſſores Epiſcopi nondum fuerant ordinati. Ac per hoc in iſtis vtriuſque partis ſubſcriptionibus, & falſitates in Donatiſtis conſtitit fuiſſe deprehenſas, & eorum numerum Epiſcoporum minorem, quandoquidem ſoli ægroti non venerant Carthaginem, pro quibus tamen in itinere ægrotātibus alij ſubſcripſerant, & omnium nomina cum ipſis

Falſæ & mendaces Donatiſtarum ſubſcriptiones.

Vanitas Donatiſtarum deprehenſa.

Numerus Epiſcoporū vtriuſque partis.

Locus Collationis.

Donatiſtæ falſarij.

etiam pro quibus alij ſubſcripſerant, ducenta ſeptuagintanouem ſubſcriptio continebat. Neque vllo modo credibile ſit, multò plures quàm centum viginti, hoc eſt, tertiam partem omnium corũ in ſuis ſedibus ægrotaſſe potuiſſe, & ideò non veniſſe Carthaginem.

Cap. XV.

QVINTODECIMO loco egreſſis omnibus qui iam ſuperfluò præſentes erant, & remanentibus eis quos neceſſarios vtriq; delegerant, in perendinũ diem collatio dilata eſt vtrorumq; conſenſu, quoniam dies præſens iam videbatur emenſus.

SECVNDI DIEI COLLATIO.

Cap. I. *Donatiſtæ recuſant conſidere.*

PRIMO loco, cùm die intermiſſo ad memoratum locum ſicut placuerat & conſtitutum fuerat conueniretur, obtulit conſeſſum iterum Cognitor, deprecans vt fieret. Et mox Catholici conſederunt, Donatiſtæ autem recuſauerunt. In qua recuſatione, inter cætera id quoq; dixerunt, quod ſcriptum ſibi eſſet cum talibus nõ ſedere. Ad hoc catholici, ne moræ fierent, tunc non reſponderunt, ſed opportuniore loco in tertij diei collatione. Tunc ergo etiam ipſe Cognitor ſtando ſe cogniturum eſſe reſpondit.

Pſalm. 25.

Cap. 9.

Cap. II. *Notaria Donatiſtarum qua petunt ſibi edi mandatum catholicorum.*

SECVNDO loco recitata eſt notaria quam pridiè dederant, petentes, *vt ſibi mandatum catholicorum ederetur, quo conſiderato poſſent in diem conſtitutum inſtructi adeſſe, eò quòd exceptores cum conſcriptione geſtorum occurrere non valerent:* & reſponſio Cognitoris in eadem notaria, qua iuſſit fieri quod petebant.

Cap. III. *De ſubſcribendis ſuis quiſque proſequutionibus.*

TERTIO loco cùm quæſiſſet Cognitor, quid etiam de ſubſcriptionibus reſponderent: id eſt, vtrũ eis placeret quod edicto propoſuerat, vt proſecutionibus ſuis quiſq; ſubſcriberet: & reſpõdiſſent catholici, iam ſe in hoc conſenſum ſuũ literis expreſſiſſe: illi *ſe multum moueri dixerunt, quòd hoc conſuetudo non haberet.* Et cùm Cognitor interrogaſſet, vtrũ eis ſufficeret quòd dati fuerant geſtorum conſcribendorum ex vtraque parte cuſtodes: *dilationem petere cœperunt, vt ſibi conſcripta geſta ederentur, & tunc reſponderent.* Hic ortus eſt diuturnus conflictus cum eis, cùm conſenſus eorum, quo placuerat vt illo die res ageretur, ſæpe recitaretur ex tabulis. Et cùm *ſe notas ignorare dicerent, petentes vt priùs eis ederentur geſta conſcripta:* Cognitor iuſſit, vt quod eorum notarij exceperant perlatis codicibus qui ſignati cuſtodiebantur, eis recitaretur, ne contra ſuum conſenſum venirent. Cumq; & ipſi ſæpè de geſtorũ æditione cauſarentur, quòd exceptores non occurriſſent geſta conſcribere: etiam hoc eis reſponſum eſt, quòd notaria ſua ideò ſe petiſſe dixerant ædi ſibi catholicorum mandatum, vt ad præſentem diem inſtructi occurrerent, quia exceptores occurrere cum geſtorum ęditione non poſſent. Vbi non inuenientes quod dicerent, voluerũt iterum præſcriptionem diei refricare, de qua fuerat eis ſatis ſuperq; reſponſum, & inde iam fuerat primo die tranſitũ. Sed tunc eis catholici etiam ad hoc reſponderunt, quòd non ſolũ in edicto Cognitoris calendarum Iuniarum dies conſtitutus legeretur, ſed etiam ipſi octauo calẽdas Iunias ſuum mandatum conſcripſiſſent, cùm iam tranſiſſet dies, quo dicebãt agi debuiſſe cauſam, id eſt, quartodecimo calendas Iunias. Dictum eſt etiam, ipſum Primianum ad calendas Iunias ſe pollicitum occurrere. Quæ omnia ideò à catholicis dicta ſunt, quòd audierant eos etiam in populo ſuo de hac re inuidiosè locutos, & tamen inter hæc omnia illi in petenda dilatione vehementiſſimè perſtiterunt. Quod cùm vidiſſent catholici, ad hoc eos diu nugari, vt geſta multis verbis onerarentur, petierunt Cognitorem, vt eis quam petebant dilationem concederet. Et conceſſa eſt ſex dierum dilatio, reſpondentibus exceptoribus, quando æditio geſtorum poſſet occurrere, & illis promittẽtibus cùm geſta ædita fuerint, ſe ſuis proſecutionibus ſubſcripturos.

Tergiuerſatio Donatiſtarum de temporis lapſu.

COLLATIO TERTII DIEI.

Cap. I.

TERTIO die Collationis, id eſt, ſexto idus Iunias, ingreſſis partibus: primo loco, vtrum ædita eis geſta fuerint Cognitor inquiſiuit. Reſpondit Officium, ſe ante diem quam promiſerat ædidiſſe, quod ex vtriuſq; partis cautionibus probaretur. Et recitatæ ſunt cautiones quibus cõſtitit catholicos accepiſſe geſta octauo idus Iunias hora diei quinta, Donatiſtas autem eodem die, tertia.

Cap. II. *Ingreſſus ad principale negocium.*

SECVNDO loco cùm Cognitor iuſſiſſet principale negocium iam proponi; dictum eſt à catholicis, olim ſe agere velle principale negocium, & hoc eſſe vt crimina, quæ ſolent Donatiſtæ dicere in Eccleſiam toto orbe diffuſam, ſi poſſent, probarent. Reſponſum eſt à Donatiſtis *vt priùs quæreretur qui eſſent qui agerent*, vt moræ fierent de diſcuſſione perſonarum. De qua re cùm diu cõfligeretur, catholicis recuſantibus, & vt remotis ſuperfluarum morarum tergiuerſationibus ad cauſam veniretur vehementer inſtantibus, contrà Donatiſtæ obnixiſſimè contendebant, vt perſonæ diſcuterentur, & flagitabant, *vt exprimerentur qui petiſſent ab Imperatore iſtam fieri collationem.* Volebant enim vt conſtaret catholicos eſſe petitores, vt ex forenſi iure poſſent diſcutere perſonas petitorum, cùm iam in actione prima recitatum fuiſſet catholicorum mandatum, vbi ſe oſtendebant non petitores eſſe, ſed defenſores aduerſus crimina, quæ illi eorum communioni obiicere ſolẽt: cùm ipſi prius exegerint vt eccleſiæ cauſa non forenſibus formulis, ſed magis diuinarum Scripturarum teſtimonijs ageretur, confeſſique fuerint, lecto catholicorum mandato, Scripturis ſanctis eos Eccleſiæ cauſam firmare voluiſſe, ſeque ex eadem diuinæ legis authoritate viciſſim acturos eſſe promiſerint. Tunc ergo quaſi obliti quid exegerint, & quid etiam ipſi polliciti fuerint, cùm de Eccleſiæ criminatione & purgatione catholici propoſuiſſent agi oportere, cœperunt perſonas quærere petitorum, vt eas poſſent ex forenſi iure diſcutere. Contrà ergo catholici reſiſtebant, & propter præſcindendas moras, quas eos & præparare audierant, & innectere iam videbant, perſeueranter inſtabant, vt Eccleſiæ cauſa potiùs ageretur in conflictu. Peruentum eſt, vt Imperatoris præceptum quo collationem iuſſiſſet fieri legeretur, vt eo modo petitorum perſona conſtaret. Videbatur enim & Cognitori, ne quid Donatiſtis etiam de ipſo iure forenſi, veluti iuſta poſcentibus negaretur, prius petitorum conſtituendas eſſe perſonas. Præcepto ergo Imperiali recitato, collationem petiſſe catholicos declaratum eſt, eamque eſſe conceſſam. Tunc Donatiſtæ etiam *preces quibus ab eis illa collatio petita eſt, poſtulare cœperunt.* Hic cum eis ipſe Cognitor reſponderet, in pragmatico reſcripto preces inſeri non ſolere: ad id ſe conuerterunt, vt mãdatum catholicorum, quo mandauerant peti ab Imperatore collationem, eoſdemque legatos quos ad hoc impetrandum miſerant, ſibi æderent atq; proderent: aſſerentes *diſcutere ſe debere quæ mandata ſunt, atque ibi inuenire poſſe mandata catholicorum quæ de illis Imperatori locuti ſunt.* Hoc cùm intelligerent catholici, ad hoc inquiri vt inuenirentur occaſiones quibus pro-

Donatiſtarum tergiuerſatio de perſona actorum.

Ad petitionem Catholicorum Imperator collationem hanc fieri mandauit.

Tergiuerſatio de mandato Catholicorum.

prolixi temporis moræ ac dilationes ingererentur, aſſerebant omninò quod peterent ad cauſam non pertinere; quandoquidem Collationem ab eis petitam ipſe Imperator apertiſſimè oſtenderet, cui Cognitorem dederat, vt ſuperſtitionem manifeſta ratio cófutaret. Et vehementer vrgebátur, vt remotis omnibus morarum interpoſitionibus, & aliarum interponendarú inquiſitionibus, id potiùs ageretur quod ea collatione agi ab Imperatore præceptum eſt, quam & petitam ab illo & conceſſam eſſe conſtabat.

CAP. III.

INTER hæc etiam de catholico nomine apud quos potiùs eſſet, pauca ab vtraque parte inuicem dicta & obiecta ſunt, & iuſſum eſt principali cauſæ potiùs reſeruari. Et poſt aliquanta identidem, cum catholici nominis facta mentione, dicerent Donatiſtæ *apud ſe potiùs eſſe catholicam*, interlocutus eſt Cognitor, ſe interim ſine cuiuſquam præiudicio non poſſe aliter appellare catholicos quàm eos appellauit Imperator, à quo Cognitor datus eſt: illos autem quantò magis ſe eſſe catholicos dicerent, tantò magis iam cauſam ipſam remotis morarum interpoſitionibus agere debere, in qua probare poſſent ſe potiùs eſſe catholicos. Hic Donatiſtæ poſt tantas moras & tot interlocutiones Cognitoris contra eos prolatas, exigentis, vt cauſa potiùs ageretur, atque teſtantis de legatorum perſonis, vel mandato quod eis iniunctum eſt, nec ad cauſam aliquid pertinere, nec ſibi aliquid vt hinc requireret fuiſſe præceptum: dixerunt *vt ſi in legatis, vel mandato quod eis datum eſt manifeſtando, noluiſſent catholici obtemperare iudicatis, ſaltem hoc reſponderent: vtrum loco petitorum conſiſterent*: multum mirantibus catholicis, cur eos Donatiſtæ dixerunt *in ædendo legatorum mandato non parere iudicatis*; cùm potiùs contra ipſos tam multis interlocutionibus Cognitor pronunciauerat. Interrogauerunt ergo catholici quibus iudicatis non paruerint. Et Donatiſtis ad hoc non reſpondentibus, interlocutus eſt Cognitor: ad illud quod de loco petitoris Donatiſtæ quæſierant, catholici reſponderent. Et reſponderunt, ſe hoc proponere, vt crimina quæ ſolent Donatiſtæ communioni eorum obiicere vel probentur, vel diluantur; vt poſſit Donatiſtarum ſeparatio vel defendi vel corrigi. Tunc Cognitor cùm reſponſionem à Donatiſtis exigeret, reſponderunt, *Aphros qui ſe catholicos dicerent, alienam cauſam velle defendere, hoc eſt, totius orbis Eccleſiam: de qua ſibi nihil debere præiudicari, cùm inter Aphros hoc negotium ventiletur: & expectare potiùs Eccleſiam tranſmarinam, vt qui vicerint, ipſi ad eam pertinere videantur, & ipſi habeant catholicum nomen*: ſed in fine proſecutionis ſuæ rurſus de perſona petitoris vt ſibi reſponderetur, poſtulauerunt. Hic catholici ad vtrunque breuiter reſponderunt. Et quia de perſonis iam primo & ſecundo iudicio quæſtio fuerit terminata; & quia Eccleſiæ toto orbe diffuſæ, cui teſtimonium perhibet Scriptura diuina, ipſi, non Donatiſtæ communicant, vnde catholici meritò & ſunt & vocantur. Donatiſtæ autem reſpóderunt, *non catholicum nomen ex vniuerſitate gentium, ſed ex plenitudine ſacramentorum inſtitutum*: & petiuerunt, vt probarent catholici ſibi communicare omnes gentes. Quod catholici cùm gratiſſimè acciperent, & peterent, vt hoc probare permitterentur; rurſus illi de mandato illo, quod legatis iniunctum, ædi ſibi petiuerant, quæſtionem refricare cœperunt, & à cauſa Eccleſiæ, quæ iam in medio diſcurienda peruenerat, iterum reſilire, modò mandatum ſupradictum petendo, modò de petitoris perſona vt conſtaret inſtando, modò vt de his ipſis quæ petierant iudicaret Cognitor, exigendo, de quibus iam totiens fuerat interlocutus, & eos illa fruſtrà petere pronunciauerat.

Donatiſtæ catholicorum nomen ſibi vendicant.

Alia tergiuerſatio de perſona petitorum.

Catholicorum vnde dictum velint Donatiſtæ.

CAP. IIII.

A SED Cognitor, quanquam viderentur non rectè petere, ædi ſibi mandatum quod legatis iniunctum eſt: (quia id quod ſufficiebat ad cauſam, collationem petitam conceſſamque conſtabat) non ei tamen videbatur iniuſtè illos petere vt petitoris perſona conſtaret. Catholici autem videntes, quod iam ſibi fuerat antea nunciatum, & hoc eorum intentione ſatis intelligebant, non ob aliud Donatiſtas perſonas quærere petitorum, niſi vt liceret eis perſonarum diſcuſſione longiſſimas temporum & dilationum moras inſerere: quoniam vehementer nolebant, vt perueniretur ad cauſam, in qua ſe nihil habere quod dicerent, ſicut res ipſa vel ſerò poſtea patefecit, pleniſſimè ſciebant. Hoc ergo videntes catholici noluerunt perſonam ſuſcipere petitorum, aſſerentes non ſe obiicere crimina, ſed obiecta defendere; quæ cùm defendiſſent, & falſa eſſe demonſtraſſent, conſequenter eos apparere qui ſint, & quanta iniquitate ſe ab vnitate
B diuiſerint. Hic Donatiſtæ aſſerebant, *quocunque modo etiam de ipſis criminibus quæ vellent diluere; vltrò catholici cogerent ſibi aduerſarios reſpondere, petitorum eos habere perſonam*. Sed catholici reſpondebant ad hoc ſe petiſſe collationem, non vbi obiicerent diluenda, ſed vbi obiecta diluerent: quoniam & mandatum Donatiſtarum aduerſus traditores & perſecutores factum erat: & verba Primiani, quando prius à catholicis de collatione conuentus eſt, crimen eis eum obiicere teſtabantur, vbi dixerat: *indignum eſt vt in vnum conueniant filij martyrum & progenies traditorum*: & quamuis tunc conferre noluiſſet, poſtea tamen in iudicio præfectorum *ſe audiri & diſcuti velle* dixerat. Quem eorum de collatione conſenſum tenentes catholici, hoc vt fieret ab Imperatore petiuerant. Tunc iuſſit eos Cognitor obiecta à ſe crimina iam probare, nec de petita collatione perſonam petitoris oſtendi, ſi etiam vtrique petiſſe proba-
C rentur. Hic Donatiſtæ identidem petere cœperunt, *vt de perſona pronunciaret*. Et pronunciauit Cognitor, dicens: Si collationem pars vtraque petiuiſſet, eum eſſe petitorem, qui crimina obiiceret. Et exegerunt Donatiſtæ, *vt probaretur à catholicis, vtrum Collationem vtrique petiuerint*. Vbi Cognitor cùm dixiſſet, hoc catholici probare debebunt: ortus eſt iterum moratorius conflictus de catholico nomine & Donatiſtarum & Cæcilianiſtarum. Deinde obtulerunt catholici geſta habita in iudicio præfecturæ, quibus probarent etiam Donatiſtas collationem petiſſe. Quæ cùm iuſſiſſet Cognitor recitari; rurſus illi ad præterita redierunt, & de his vt pronunciaret Cognitor flagitare cœperunt, de quibus totiens pronunciauerat: id eſt, de perſona & de mandato legatorum, quod ſibi vt æderetur totiens ſuperfluò poſtulauerant. Hoc autem agebant, quantùm intelligebatur, timentes ne geſta præfectoria legerentur, vbi ſuam
D cauſam quibuſdam inconſideratis & temerariis reſponſionibus vulnerauerant. Diu itaque conflictatum eſt ab eis, & maximè cum ipſo Cognitore: cùm ipſi peterent ædi ſibi mandatú legatis iniunctum, aut pronunciaret eos hoc ſuperfluò petiuiſſe: ille autem & pronunciaſſe ſe diceret, & pronúciaret hoc omninò ad præſens non pertinere iudicium, vbi declararetur imperialibus literis quid petitum eſſet quidue conceſſum. Et tandem aliquando ad iuſſum eius cœperant geſta præfectoria recitari. Quorum geſtorum cùm dies & conſules fuiſſent recitati, continuò rurſus Donatiſtæ interruperunt, & eadem illa præterita poſcere cœperunt. Sed cùm Cognitor interloqueretur, debere geſta recitari, vt de petitoris perſona conſtaret, illi contrà ab initio cœperunt dicere, eſſe geſta priora, quæ deberent potius recitari. Contrà à catholicis dictum eſt, ideò illos nolle vt geſta

Petitorum perſonam agnoſcere Catholici nolūt.

Occaſio petendæ ab Imperatore Collationis.

Tergiuerſationes Donatiſtarum.

Tergiuerſatio.

geſta

geſta præfectoria legerentur, quòd in eis proſecutiones proprias formidarent.

CAP. V.

OBTVLERVNT ergo Donatiſtæ geſta proconſularia, & vicariæ præfecturæ, vbi catholici petierant eos actis municipalibus conueniri, vt collatione vtrorumque facta error de medio tolleretur, longè antequam ipſam collationem ab Imperatore petiuiſſent: & his geſtis catholicos volebant oſtendere, loco aſſiſtere petitorum, quia illic eos dixerant hæreticos, multa contra diuinas leges humanaſque committere. Contra hoc Catholici dicebant, ideo ſe etiam tunc flagitaſſe collationem, vt contra eorum crimina pro Eccleſia reſponderent. Itaque petiuerunt ſæpiùs vt ſi ea geſta recitanda eſſent, quæ priora eſſe conſtaret; illa potiùs legerentur, vbi Donatiſtæ primitus cauſam Cæciliani ad Imperatorem Conſtantinum per Anullinum proconſulem accuſando miſerunt: recitatiſq; geſtis quæ ipſi proferebant, non ſunt recitata illa quæ apud præfectos habita iam cœperant recitari. Et cœpit eſſe conflictus, vt ſi propterea geſta quæ Donatiſtæ protulerant prælata ſunt geſtis quæ à catholicis prolata fuerant, quia priora reperta ſunt, vt ipſa potiùs recitarentur: ſaltem poſt ipſorum recitationem recitarentur etiam illa longè priora, vbi eos appareret in hac tota cauſa quæ agebatur, primitùs accuſatores extitiſſe per proconſulem apud Imperatorem. Iſta ergo ne recitarentur, vehementer Donatiſtæ obluctabantur, multis & multiplicibus proſecutionibus reſiſtentes, ſicut obluctati fuerant & extorſerant ne illa præfectoria legerentur. In hac autem obluctatione ſæpè repetebant illud iam detritum, & tot interlocutionibus Cognitoris repulſum, *de mandato legatorum ſibi edendo.* Repetebant etiam quæſtionem quæ fuerat iam antè tranſacta, *Vtrum teſtimonijs legis, an publicis geſtis catholici agere mallent.* Et dicebant, *vt ſi teſtimonia diuinæ legis eligerent, facerent omnium legum publicarum geſtorumq; iacturam: ſi autem publicis legibus & geſtis agere potiùs vellent, omitterent diuina documenta.* Et tamen ſi hoc eligerent catholici, vt publicorum geſtorum documentis potiùs agerent, dicebant ſe Donatiſtæ nec hoc permiſſuros, vt ea quæ à catholicis offerebantur geſta legerentur: eo quòd haberent validam temporis præſcriptionem, illam ſcilicet, de qua eis fuerat ſufficienter & à catholicis, & ab ipſo Cognitore reſponſum, quia ipſam cauſam lapſam & agi iam non poſſe dicebant, quia dies tranſierat quo menſes quatuor complerentur. Vehementer enim eos timere apparebat, ne geſta legerentur, quibus doceretur à maioribus eorum Cæcilianum apud Imperatorem primitùs accuſatum, & deinde iudiciis & Eccleſiaſticis & imperialibus abſolutum atque purgatum: Hoc eſt, ne ipſa cauſa omninò propter quam ventum fuerat, ageretur, vbi ſe euidétiſſimè ſuperari poſſe ſentiebant. Sic autem nolebant & timebant, vt hoc etiam confiteri cogerentur, dicentes *quòd ſenſim*, id eſt, paulatim *inducerentur in cauſam, & ad cauſæ interna deducerentur:* quod vtiq; optare deberent, ſi non de inanibus & moratoriis præſcriptionibus, ſed de ipſius cauſæ veritate confiderent.

Tergiuerſatio nes.

Hoc vnũ agunt Donatiſtæ, ne cauſa agatur.

CAP. VI. *Reſponſio Catholicorum de edendo Legatorum mandato, & teſtimonijs legis.*

CONTRA ergo catholici cùm vehementer conarentur vt ad cauſam perueniretur, quò eos prorſus nolle peruenire cernebant, reſpondebant tamen iterum atque iterum eiſdem ipſis quæ illi totiens iam tranſacta repetebant. Et quoniam duo erant quæ in medium venerant, vnum de æditione mandati quod legatis iniunctum eſt; alterum vtrum diuinis teſtimoniis, an geſtis publicis catholici agere mallent, De mandati illius æditione & catholici reſponderunt non ad eos, neque ad præſentem cauſam omninò pertinere. Ipſe Cognitor, quod ſæpiùs pronunciauerat, iterum pronunciauit, legatorum perſonam &

A mandatum quod ſuſceperunt omninò ſe non poſſe diſcutere, & ab eo quod ſibi iniunctum eſt non debere diſcedere: quando quidem ſatis apparebat imperialibus literis, quibus iudex huic cauſæ fuerat conſtitutus, collationem ab Imperatore conceſſam. De illo autem altero, vbi quærebant quid eligerent catholici vtrum diuina documenta, an geſta publica: ſæpiùs catholici reſponderunt, ſi Donatiſtæ hominum crimina non obiicerent, quæ velut traditoribus obiicere conſueuerunt, ſed tantummodò id quæreretur, quæ, vel vbi eſſet Eccleſia, nihil ſe acturos publicis geſtis, ſed Scripturarum diuinarum tantummodò teſtimoniis: ſi autem in illa hominum accuſatione & criminatione perſiſterent, quia & ipſi iſta niſi talibus geſtis demonſtrare non poſſent, ſine dubio & catholicos huiuſmodi crimina geſtis publicis defenſuros, aliter enim iſta nec accuſari poterant, nec defendi. Hæc eis ſæpius & à catholicis & ab ipſo Cognitore

B repetita & inculcata ſunt, multis & variis modis multarum proſecutionum illis ad eadem redeũtibus, & eadem repetentibus, ne ageretur cauſa, & ne geſta legerentur quæ iam in manibus eſſe cernebant. Sed aliquando vicit Cognitor tam longas obſtinationes, & iuſſit recitari quæ à catholicis data ſunt, & cœpit tandem agi cauſa propter quam tot Epiſcopi partis vtriuſq; conuenerant. Quod mirabiliter factum eſt, vt cùm Donatiſtæ propterea quærerent petitoris perſonam ne perueniretur ad cauſam, ipſa inquiſitio petitoris ſubitò in medium mitteret cauſam.

Donatiſtæ dum cauſam agi nolunt, eam in mediũ mittunt.

CAP. VII. *Relatio Anullini ad Conſtantinum Imperatorem.*

TERTIO ergo loco hæc acta ſunt. Lecta eſt relatio Anullini proconſulis ad Imperatorem Conſtantinum: quam quærentibus Donatiſtis *vnde prolata ſit:* catholici reſponderunt, in archiuo proconſulis ſi dubitarent, eſſe quærendum. In qua relatione euidentiſſimè continetur, ipſos primitùs ad Imperatorem Conſtantinum per memoratum proconſulem ea

C quæ Cæciliano crimina obiiciebant, accuſando miſiſſe. Qua perlecta, Donatiſtæ quærere cœperunt *quem ſibi catholici dicerent patrem.* Quibus cùm ab eis eſſet reſponſum ſecundum Euangelium, vbi ſcriptum eſt, Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus eſt enim pater veſter Deus: etiam hoc audito nihilominùs quærere cœperunt, *vtrum eis Cæcilianus pater eſſet, an mater.* Cùm iam dictum fuiſſet à Catholicis, nec patrem ſibi eum eſſe nec matrem; ſed fratrem, ſiue bonum, ſi bonus eſſet, ſiue malum, ſi malus eſſet, quia & malus propter ſacramenta communia frater eſſet: hinc aliquanto diutiùs conflixerunt, Donatiſtis eadem repetentibus, & catholicis eadem reſpondentibus. Nam & hoc obiecerunt Donatiſtæ, *quomodo diceret Apoſtolus, Et ſi multos pædagogos habetis in Chriſto, ſed non multos patres: In Chriſto enim Ieſu per Euangelium ego vos genui.* Et reſpõſum eſt à catholicis, hoc honorificentiæ cauſa dictum propter Euangelicum

Matth. 23.

I. Corinth. 4.

D miniſterium quod diſpenſabat Apoſtolus. Nam patrem ad fidem ſalutemque æternam non eſſe niſi Deum. Neque enim poſſet contrarium Chriſto Apoſtolus loqui, vt cùm ille diceret, Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus enim pater veſter Deus: contrà Apoſtolus tanquam reſiſtens verbis Chriſti patrem ſe diceret eorum quibus annunciauerat Euangelium: niſi eſſet vtique diſtinguendum, quid diuinæ gratiæ, quid humanæ honorificentiæ cauſa diceretur. Quæſierunt etiam *quis ordinauerit Auguſtinum,* neſcio quas ſicut iactabatur, calumnias præparantes. Vbi cùm eis intrepidè reſponderet, à Megalio ſe ordinatum, qui tunc fuerit primas Epiſcoporum in Numidia Eccleſiæ catholicæ: & vrgeret inſtanter, vt iam proferrent quæ præparauerunt, vt ibi etiam calumnioſi demonſtrarentur: illi intentionem in aliud detorſerunt, redeuntes ad Cæciliani perſonam,

Calumnia Donatiſtarum in Auguſtinum. Megalius primas Numidiæ Auguſtini ordinator.

nam, quam dicebant catholicæ eccleſiæ non obeſſe, etiamſi vera eius crimina monſtrarentur: & tamen etiam ipſa non poſſe vera monſtrari.

CAP. VIII. *Litera Donatiſtarum quibus mandato Catholicorum geſtis primæ actionis inſerto, reſpondere conantur.*

TVNC itaque Donatiſtæ protulerunt literas, quas ab vniuerſo concilio ſuo ſe accepiſſe dicebát, quibus reſponderetur mandato catholicorũ, quod primo die actionis fuerat allegatum: & die ſequenti antequã ad ſecundam actionem die tertio veniretur, data notoria Donatiſtę ædi ſibi popoſcerant, vt inſtructi poſſent ad cognitionem venire. Et fortaſſe propter has literas diligenter ſcribendas etiam ipſa ſecunda actione dilationem petiuerunt, quæ illis ſex dierum conceſſa eſt. Quarto itaque loco hæc acta ſunt, lectæ ſunt ſupradictæ literæ Donatiſtarum, quibus conati ſunt reſpondere mandato catholicorum, quod geſtis primæ actionis inſertum eſt. Cui mandato non eos potuiſſe reſpondere inueni, & qui vtraque legere & conſiderare voluerit, comperiet: quia teſtimonia ex lege & Prophetis & Pſalmis & apoſtolicis atque Euangelicis literis deprompta (quibus oſtenditur Eccleſia catholica per totum mundum diffundi, incipiens ab Hieruſalem, vnde in propinqua & longinqua creſcendo etiam in Aphricam venit, & in alia loca & ciuitates per quas primitùs dilatata eſt: in quibus multæ Eccleſiæ ad ipſam vnicam pertinentes, apoſtolico labore fundatæ ſunt, quibus Donatiſtas non communicare manifeſtum eſt:) non ſolùm non pertractare, ſed omninò nec attingere voluerunt: nec aliquod teſtimonium in tam prolixa Epiſtola ſua proferre auſi ſunt de Scripturis ſanctis, quo aſſererẽt Eccleſiam partis Donati eſſe prædictam & prænunciatam: ſicut tam multa catholici protulerunt pro Eccleſia cui communicant, quæ incipiens ab Hieruſalem toto orbe diffunditur. Has ergo partes teſtimoniorum tantorum cùm omninò non attigiſſent, ſed tanquam in illo mandato catholicorum, cui reſpondere videbantur, dicta non fuerint, prætteriſſent: illud oſtendere tentauerunt prolatis multis teſtimoniis diuinarum Scripturarum, *quòd Eccleſia Dei nõ cum malorum hominum commixtione futura prædicta ſit*: & tamen poſtea cùm ad Euangelicam ſimilitudinem veniſſent, quam catholici in mandato ſuo poſuerant de retibus in mare miſſis, quibus congregari dixit Dominus omnia genera piſcium, & bonos à malis in litore, hoc eſt, in fine ſeculi ſeparari: etiam ipſi faſſi ſunt *in Eccleſia eſſe permixtos ſaltem occultos malos.* Zizania verò inter triticum non in Eccleſia, ſed in ipſo mundo permixta dixerunt, quoniam Dominus ait, Ager eſt hic mundus. De area ſanè cui paleam catholici dixerant vſque ad tempus ventilationis admixtam, tanquam omninò in Euangelio nihil tale ſcriptum ſit, exponere ſimilitudinem iſtam nec conati quidem ſunt, ſed quaſi hoc à ſeipſis catholici dixerint, eam tantummodò reprehenderunt, velut ex teſtimonio Hieremiæ prophetæ qui ait, *Quid paleis ad triticum?* non attendentes vnde hoc ille dixiſſet. Non enim agebat de Eccleſia, ſed de diuinis Prophetarum viſionibus & humanis ſomniis, ne vllo modo compararentur. Illam quoque ſimilitudinem de ouibus & hædis qui ſimul paſcuntur, & in ſeculi fine ſegregabuntur, quam inter alias catholici ex Euangelio poſuerant, omninò attingere noluerunt. Neque enim poterant illic dicere etiam hædos à paſtoribus in communibus paſcuis ignorari, ſicut dixerant inter retia piſces malos in mari à piſcatoribus non videri. Item cùm catholici in mandato ſuo volentes oſtendere toleratos à bonis in Eccleſia malos, nec bonos malorum contagione pollutos, commemoraſſent exempla Prophetarum & ipſius Domini Chriſti & Apoſtolorum, & poſt hæc etiam bonorum Epiſcoporum, & iudicio ipſorum quoque Donatiſtarum qui quoſdam ſuorum in Maximiani

Luc. 24.
De eccleſia catholica.
De permixtione bonorum & malorum in Eccleſia.
Matth. 13.
Hierem. 23.
Matth 25.
Bonos malorum contagione non pollui.

A ſchiſmate poſitos negauerunt Maximiani contagione pollutos: Illi in ſuis literis ad hæc reſpondere conati, de Prophetis & de Domino Chriſto, & Apoſtolis quodcunque dixerunt: de Epiſcopis autem, & Maximianiſtis ſiluerunt. In epiſcopis enim premebantur authoritate Cypriani, cuius verba ex Epiſtola eius prolata catholici in ſuo mandato poſuerunt: quibus manifeſtiſſimè oſtendebatur & præcepiſſe, vt pro vnitate in Eccleſia mali tolerarentur, nec propter ipſos Eccleſia relinqueretur: & quoſdam collegas ſuos etiam ipſum à quorum malis moribus longè abhorrebat, & de quorum factis peſſimis non tacebat, in Eccleſia toleraſſe. Huius ergo authoritate oppreſſi Donatiſtæ, cùm de Prophetis & Domino Chriſto & Apoſtolis aliquid dixiſſent: ad hoc tamen, non tolerandos in Eccleſia permixtos malos, de Epiſcopis omninò nihil dicere voluerunt. Et tamen etiam de Iuda traditore, & de his quos Paulus tolerauit per inB uidiam Chriſtum annunciantes, ipſe Cyprianus ſic intellexit, ſic ſcripſit, quemadmodum ea catholici in ſuo mandato poſuerunt: quòd & Dominus Iudam ad exemplum malorum in Eccleſia tolerandorum pertulerit; & Paulus eos de quibus talia dixit, non extra ſed intra Eccleſiam ſuſtinuerit: de Maximianiſtis autem quid reſponderent cùm adhuc homines viuerent, de quibus poſſent apertiſſimè facillimeque conuinci? Proinde ad illud quod in mandato ſuo catholici dixerant, eoſdem Maximianiſtas à Donatiſtis per iudicia publica baſilicis pulſos, vtcunque reſpondere conati ſunt, *non ſe criminaliter accuſaſſe, aut ad communionem ſuam inuitum aliquem coëgiſſe, ſed res ſuas vel ſuorum ciuiliter repetiſſe*: obliti quod Primianus aliquando dicendum apud acta mandauit, *Illi auferunt aliena, nos intermittimus ablata.* Ad illa verò quæ de Maximianiſtis in catholicorum mandato dicta ſunt, quòd à ſe damnatos in integro honore ſuſC ceperint, quòd Maximiani ſocios ab illo pollutos eſſe negauerint, quod baptiſmum ab eis in ſchiſmate datum approbare potiùs quàm reſcindere atque iterare maluerint, nec leuiter reſpondere tentauerunt: ſed illa omnia miro quodam ſilentio tanquam dicta non fuerint, tranſierunt. De ipſo etiam baptiſmo quòd in illo mandato à catholicis dictum eſt Apoſtolum de quibuſdam dixiſſe, Veritatem in iniquitate detinent, vt oſtenderetur fieri poſſe, vt non deſtruenda veritas in deſtruenda iniquitate teneatur: aut non intellexerunt, aut id quod ipſi intellexerant, ne ab aliis intelligeretur, verbis ſuis obſcurare voluerunt, dicentes, hoc Apoſtolum, de gentilium errore dixiſſe: quaſi ad rem pertineat, de quorum errore dixerit, cùm tamen oſtenderit poſſe veritatem in iniquitate detineri: vt hæc duo cùm in vno homine inuenta fuerint, & approbetur veritas, & iniquitas corrigatur: ſicut catholica facit, cùm agnoſcit D in Donatiſtis & amplectitur ſacramenti veritatem, deteſtatur autem in eis & corrigit hæreticam iniquitatem. Et illud quod à catholicis in mandato dictum eſt, non ideò deſtruendum baptiſmum Chriſti, quia eum etiam hæretici tradunt, ſicut non ideò negandus eſt Chriſtus, quia eum etiam dæmones confitentur: ſimiliter aut non intellexerunt, aut obſcurare voluerunt, dicentes catholicos contra martyres locutos, non tamen exprimentes quos martyres dicerent. Dicentes etiam eos dæmoniis velle communicare: quaſi hæreticis communicetur, quando eorum anathematizatur iniquitas, quamuis in eorum conſecratione inuentus baptiſmus non deſtruatur: ſicut anathematizatur iniquitas dæmonum, quamuis in eorum confeſſione auditum nomen Domini non negetur. De perſecutionibus etiã quas perpeti ſe queruntur, multa in ſuis literis poſuerunt:

De ſententia & exemplo Cypriani.
Lib. 3. epiſt. 3.
Ser. ſiue epiſt. de lapſis.
Iohan. 6.
Philip. 1.
Iudam Chriſtus ad exemplum malorum in Eccleſia tolerandorum tuliſſe.
De cauſa Maximianiſtarum.
De baptiſmo.
Roman. 1.
De perſecutionibus.

fuerunt: nec tamen reſpōdere auſi ſunt ad illud quod mandato catholicorum dictum eſt, quòd ipſi primitus apud Conſtantinum Imperatorem accuſauerunt Cæcilianum: qui de Imperatorum legibus conqueruntur inuidiam catholicorum exaggerantes, ſiue mortes, quas eorum Circumcelliones ſibimetipſis inferunt, ſiue † omnia quæ non pro communione Donati, ſed pro ſceleribus quibus violenter ſæuiunt, nefarieque viuunt per leges publicas diſciplinaſque patiuntur: ſicut etiam de oppido Vagaitano commemoraſſe auſi ſunt; vbi manifeſtatum eſt, quanta mala commiſerint, & quàm minora perpeſſi ſunt. Ad illud quoque in catholicorum mandato, quod dictum eſt de purgatione & abſolutione Cæciliani & Felicis Abtuginenſis, de quorum criminibus apud imperitos ſolebant catholicis magnam inuidiam cōcitare: cùm illic tota cauſa propter quam venerant, verſaretur, nihil omnino reſpondere in tam prolixis literis voluerunt: quia & in eo quod dicebant, & diuinis teſtimoniis velut aſtruebant, non eſſe malos in Eccleſia tolerandos, ſed ab eis recedendum propter contagiū peccatorum: ita ſe dicere demonſtrabant, vt tamen ignoratis peccatis alienis neminem maculari poſſe faterentur. Hoc enim & de malis piſcibus dixerant, quòd ſicut illos latentes in fluctibus quamuis iam intra retia non vident piſcatores: ſic latētes malos in Eccleſia neſciunt ſacerdotes, & ab eis ideò minimè polluuntur. Nec tamē vel leuiter vel tenuiter in tam prolixis & tanta dilatione accepta conſcriptis literis probare conati ſunt, quod maximè in mandato catholicorum cōmemoratum eſt: vt probarent non ſolùm vera eſſe crimina Cæciliani, (nam hoc parum eſt) ſed etiā Eccleſiæ, quæ per omnes gentes vſq; ad terræ terminos dilatatur, ea probari & innoteſcere potuiſſe, vt conſequenter ſaltem ſecundum ipſos poſſet cognitorum peccatorum contagione maculari.

† Vnt. damna.

De Cæciliano & ordinatore eius Felice.

CAP. IX.

Reſpondent Catholici ad ſcripturas à Donatiſtis contra bonorum & malorum in Eccleſia permixtionem prolatas. Interturbant Donatiſtæ.

CVM itaq; literæ Donatiſtarum recitatæ fuiſſent, voluit Cognitor, vt etiam quæ catholici recitāda dederant legerentur. Sed Donatiſtę ad ea quæ ſcripſerāt vt reſponderetur flagitare cœperunt. Quod & catholici magis volebant, ne illæ literæ ſic manerent, quaſi eis non potuerit reſponderi. Incipiētibus ergo catholicis reſpondere, Donatiſtæ interrumpere & obſtrepere cœperunt, ne perpetuus reſpondentis ſermo decurreret, ſicut eorū literæ nullo interpellante fuerant recitatæ. Volentibus ergo catholicis diuina teſtimonia quæ ipſi poſuerant, & ea quæ illic commemorauerant oſtendere, quemadmodum eſſent accipienda, ne inter ſe deprehenderentur eſſe contraria, cùm eſſent vtraq; diuina, & vtique conſona, non diſſona eſſe deberent, primitus de areæ ſimilitudine cœperunt dicere. Tunc Donatiſtæ interrūpentes dixerunt, quòd *de area non legeretur in Euangelio ſcriptum.* Cumque expreſſiùs à catholicis locus Euangelij commemoraretur, rurſus interrumpendo dixerunt *occultos malos dictos eſſe paleam poſtea ventilandam.* Inde inter ſtrepitus & interruptiones eorum de zizaniis & tritico, diſſenſio nata eſt propter mundi nomen, quod Donatiſtæ *nolebant intelligi Eccleſiam,* quia ſcriptum eſt, Ager eſt hic mundus. Et multa teſtimonia protulerunt, quibus ſancta Scriptura mundum, non niſi malos commemoraſſet, ſicuti eſt, Qui dilexerit mundum, non eſt charitas patris in illo, & cætera talia: vt quaſi ex hoc oſtenderent mundi nomine Eccleſiam ſignificari minimè potuiſſe. Contrà catholici alia teſtimonia proferebant, quibus in bono mundi nomen eſſe poſitum oſtenderetur, ſicuti eſt, Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: & cætera huiuſmodi, vbi oſtenderetur Eccleſia, quoniam ipſa vtique per Chriſtum reconciliatur Deo. Et hæc agebantur, catholicis ſermonem ſuum proſequēdo perpetuare conātibus: illis autem ne id fieret perſtrepentibus, cùm ſuam reſponſionem non reſeruarent, ſicut catholici fecerant, cùm eorum epiſtola legeretur, ſed crebras contradictiones interponendo, ne catholicorum proſecutio imperturbata procurreret, impedirent. Flagitantibus itaque patientiam eorum catholicis, & per multas Cognitoris interlocutiones vix impetrantibus; reſponderunt literis eorum, oſtendentes multis ſanctarū Scripturarum teſtimoniis & exēplis, malos in Eccleſia ſic nunc eſſe permixtos, vt quāuis debeat vigilare eccleſiaſtica diſciplina, ad eos non ſolùm verbis, ſed etiam excommunicationibus & degradationibus corripiendos; tamen non ſolùm in ea latentes neſciantur, ſed plerunque propter pacem vnitatis etiam cogniti tollerentur: ſic oſtendentes diuina Teſtimonia conſonare, vt & illa quibus cōmendaretur Eccleſia cum malorum commixtione, hoc tempus eius ſignificarent, qualis eſt in præſenti ſeculo: & illa teſtimonia quibus commendatur non habere commixtos malos, illud eius tempus ſignificarent, qualis venturo ſeculo in æternum futura eſt: ſicut nunc mortalis eſt, id eſt, ex mortalibus hominibus conſtat: tunc autem immortalis erit, quando in ea nemo morietur: ſicut ipſe Chriſtus iſto tempore fuit pro illa mortalis, poſt reſurrectionem autem iam non moritur, & mors illi vltrà non dominabitur, quod etiam Eccleſiæ ſuæ in fine ſeculi præſtiturus eſt. Hæc duo tempora Eccleſiæ, quæ nunc eſt, & qualis tunc erit, ſignificata eſſe etiam duabus piſcationibus: Vna ante reſurrectionem Chriſti, quando mitti iuſſit retia, nec ſiniſtram nec dexteram nominans partem, vt nec ſolos malos, nec ſolos bonos, ſed commixtos bonis malos intra retia ſuorum ſacramentorum futuros doceret: poſt reſurrectionem autem quando iuſſit retia mitti in dexteram partem, vt poſt reſurrectionem noſtram bonos ſolos in Eccleſia futuros intelligeremus, vbi vlterius hæreſes & ſchiſmata non erunt, quibus modò retia dirumpuntur. Nam & Euangelium non tacuit in prima piſcatione commemorare retia eſſe dirupta: & in nouiſſima dictum, Et cùm tam magni eſſent piſces, retia nō ſunt dirupta: De tali Eccleſia dictum eſſe, quòd per illam non erat tranſiturus incircumciſus & immundus. Ad immundos enim pertinere ſchiſmaticas ſeparationes, quia tunc non erunt, quia retia non ſunt dirupta. Hoc etiam ſignificaſſe, quòd coruus auis immunda exierit de arca, & non redierit. Quæ tamen arca exeunte coruo non vtique omnibus immundis animalibus caruit, ſed in ea fuerunt & munda & immunda vſq; ad diluuium, ſicut in Eccleſia boni & mali vſque ad ſeculi finem. Sed ſicut non de immundis ſed de mundis animalibus Noë obtulit ſacrificium, ita non ij qui mali ſunt in Eccleſia, ſed ij qui boni ſunt perueniunt ad eum. De Prophetis etiam, quia dixerant Donatiſtæ in literis ſuis, *non eos communicare illis in quos mala tanta dixerunt*: Reſponderunt catholici, quòd vnum templum fuerit quo vniuerſi vtebantur, nec quemquam Prophetarum, qui tanta dixerunt in malos, conſtituiſſe ſibi aliud templum, ſacrificia, ſacerdotes. Et quòd Donatiſtæ in literis ſuis poſuerant teſtimonia ſcripturarum, quibus oſtenderent *ad peccata parentum etiam filios pertinere*: (cùm hoc vtique nunquam rectè intellectum ſit, niſi de iis filiis qui parentum iniquitates imitarentur) Reſponderūt catholici, Cùm tanta in illum populum & acerba dicta ſint diuinis eloquiis, quæ etiam ipſi in ſuis literis commemorauerunt, vt quaſi nullus illic remanſiſſe videretur bonus, non ſolùm ibi fuerunt iidem ipſi Prophetæ ſancti, verùmetiam ex ipſo populo exorti erant, quos ipſe Dominus in ſuæ carnis aduentū laudabiles reperit, ſicut fuerunt Zacharias & Helizabet,

Hoc dixiſſe Emeritum refert Auguſt. contra Gaudent. lib. 2. ca. 4.

Matth. 13. *1. Ioan. 2.* *2. Corinth. 5.*

Mundi nomen aliquando in bono ſcriptura vſurpat.

Conciliatio ſcripturarum de permixtione bonorum & malorum in Eccleſia.

Roma. 6. *Luc. 5.* *Ioan. 21.* *Ibid. 21.* *Eſa. 52.* *Geneſ. 9.*

De contagione malorum.

Conſule ſibi lib.

Parentum peccata quatenus ad filios pertineant.

Luc. 1. 2.

bet,& ſicut Ioannes filius eorum, ſicut Simeon ſenex & Anna vidua. Vnde apparet quàm impiè, quàm calumnioſè obiicerentur catholicis toto orbe diffuſis crimina Cæciliani, cùm Simeoni & Annæ & cæteris talibus obiici non poſſent crimina illius populi in quo nati fuerant ſacramentis eiuſdem populi conſecrati, quæ crimina eidem populo non humana opinio, ſed ſermo diuinus obiecerat. Commemoratum

Zach. 9. eſt etiam teſtimonium propheticum, vbi ſignati ſunt, ne cum malis perirent, qui gemebant facinora, quæ fiebant in medio eorum; nec tamen corporaliter ſeparati ſunt. Deinde vbi commemoratum eſt qualis ſeparatio bonis hoc tempore ab impiis & malis fieri debeat, ne communicetur peccatis alienis, corde videlicet & vitæ morumque diſſimilitudine, nec aliter

Eſa. 52. intelligi debere quod ſcriptum eſt, Exite de medio eorum, recedite inde, & immundum ne tetigeritis: id eſt, diſcernamini aliter viuendo & immundiciæ nõ conſenſeritis: ibi etiam opportuniſſimo loco reſpon-

Suprà collat. diei 2. cap. 1. ſum eſt Donatiſtis ad illud quod dixerant, cùm eos peteret Cognitor vt ſederent, ſcriptum ſibi eſſe, vt cũ talibus non ſederent. Dictũ eſt enim à catholicis cùm eorum literis reſponderent, nõ ſic intelligendam eſſe ſeparationem à malis hoc tempore, quemadmodum illi intellexerant, qui ſecum tanquam cum impiis nõ

Pſalm. 25. ſederunt, quia ſcriptum eſt: Non ſedi in concilio impiorum: cùm vtiq; ſi impios putarent, nec illud quod in eodem Pſalmo conſequenter prohibetur, facere debuerunt. Nã ibi ſequitur, Et cùm iniqua gerẽtibus non introibo. Cùm ergo illi intraſſent cũ eis quos impios putarent, quare non etiã ſederunt, vt in vtroq; nõ corporalẽ, ſed ſpiritalem cõſeſſum & ingreſſum deuitaſſe viderentur. Ibi cõmemorata eſt etiam cauſa Maximianiſtarum totiens iam illis obiecta, vbi & ſe & illos quibus dilationem dederunt in Maximiani ſchiſmate poſitos, eiuſdem in damnatione Primiani ſocios: tamen illius contagio dixerunt non eſſe pollutos, qui Cæciliani criminibus orbem Chriſtianum vſque ad terminos terræ periſſe contenderent.

CAP. X.

Donatiſtæ aliã ſpeci. AD hæc Donatiſtę cum validiſſimis ſcripturarum documentis & exemplo ſuo de Maximianiſtis reſpõdere non poſſent, ad illud quod iam peractum fuerat redierunt, dicentes *mundum nõ bene intelligi Eccleſiam, in qua ſimul & triticum & zizania iuſſa ſunt creſcere:* cùm catholici & tot teſtimonia diuina iam commemoraſſent, quibus oſtenderetur mundus etiam in bona ſignificatione poſitus, & in ea non niſi eccleſia poſſet intelligi: & quomodolibet acciperetur mundus quando vtrunque ſemen per mundum creſceret, non debere propter zizania totius mundi triticum deſeri. Cùm ergo hæc iam dicta fuiſſent, & quæſtio ipſa iam

ἄνω δὲ ἄνω-τιϛ. terminata videretur; ad eam rurſus ſumma inopia redierunt eadem per eadem replicantes, quærentes *quomodo potuerit diabolus in Eccleſia ſeminare zizania.*

Calumnia Donatiſtarum de duabus Eccleſiis. Deinde calumniantes, quòd duas Eccleſias catholici dixerint, vnam quæ nunc habet permixtos malos, aliam quæ poſt reſurrectionem eos non eſſet habitura, veluti non iidem futuri eſſent ſancti cum Chriſto regnaturi, qui nunc pro eius nomine cùm iuſtè viuunt tolerant malos. Ad hæc catholici reſponderunt, etiam ipſos iam fuiſſe confeſſos, eſſe in Eccleſia vel occultos malos: & viciſſim quæſierunt, quomodo eos in Eccleſia diabolus ſeminauerit, quod illi quaſi fieri non poſſet de zizaniis requirebant. Repetierunt etiam catholici teſtimonium Cypriani, qui eandem Euangelicam ſimilitudinem non aliter intellexit, quàm vt in Eccleſia diceret eſſe zizania, nec latere ſed cerni. Contra quod teſtimonium illi omninò nihil auſi fuerant reſpondere; cùm authoritatem Cypriani tanti habeant, vt per illam conentur defendere,

A quod malè de iterando baptiſmo ſentiunt & faciunt. De duabus etiam Eccleſiis calumniam eorum catholici refutarunt, identidem expreſſius oſtendentes quid dixerint: id eſt, non eam Eccleſiam quæ nunc habet permixtos malos alienam ſe dixiſſe à regno Dei, vbi non erunt mali commixti: ſed eãdem ipſam vnam & ſanctam Eccleſiam nunc eſſe aliter, tunc autem aliter futuram: nunc habere malos mixtos, tunc non habituram: ſicut nunc mortalem quòd ex mortalibus conſtaret hominibus, tunc autem immortalem, quòd in ea nullus eſſet vel corpore moriturus: ſicut non ideò duo Chriſti, quia prior mortuus poſtea non moriturus. Dictum eſt etiam de homine exteriore & interiore: quæ cùm ſint diuerſa, non tamen dici duos homines, quantò minus dici duas Eccleſias, cùm iidem ipſi qui nunc boni tolerant permixtos malos & reſurrecturi moriuntur, tunc nec mixtos malos habituri ſint, nec omninò morituri. De ipſo

Ad eandem catholicorum reſponſio.

B quoque numero, quoniam Donatiſtæ ſcripturarum teſtimonio vnam Eccleſiam commendauerunt, velut contra duas quas catholicos affirmaſſe iactabant: reſponſum eſt à catholicis, etiã multas Eccleſias in ſcripturis inueniri dictas, & ſeptem ad quas Ioannes ſcribit, quæ tamen multæ illius vnicæ membra eſſe intelligerentur: vt hinc appareret multò minus ſibi debere obiici duas, cùm eandem ipſam vnam dixerint, nõ talem nunc eſſe qualis in reſurrectione futura eſſet, quandoquidem Apoſtolicis literis non obiiciantur multæ, ex quibus ipſa vna conſtaret. Ad hæc Donatiſtæ rurſus eadem replicare non deſtiterunt, inſuper adiicientes & inuidioſè iactantes, *quòd Eccleſiam mortalem catholici dixerint, & ideò negantes eam mortalem eſſe, quia trinitas immortalis eſt, cuius gratia conſecratur Eccleſia. Et quia Chriſtus ideò pro ea mortuus ſit, vt eam faceret immortalem:* quaſi catholici dixerint, non eam fieri immortalem gratia Dei, & effuſo pro ea ſangui-

Apocal. 1.

C ne Saluatoris: ſed tempora eſſe diſcernenda dixerunt, præſens videlicet quo moriũtur omnes ſancti, & ſicut mortuus eſt ipſe Chriſtus: & futurũ, quo reſurgent & nullo morituro viuent cum illo, qui iam reſurrexit.

HAEC inter eos cùm agerentur, & quamuis manifeſta atque dilucida Donatiſtis certantibus ſuperflua replicarentur, promiſit Cognitor de his ſe quæ ſatis audiſſet extrema ſententia iudicaturum; & iuſſit illud agi potiùs vnde extiterit prima cauſa diſſidij. Tunc Donatiſtæ vrgere cœperunt, vt de his quæ audiſſet primitùs iudicaret. Quod cùm etiam catholici exigerent, & ille in eo quod dixerat permaneret, iuberetque illud agi potiùs, vt cauſa primi diſſidij monſtraretur; petierunt catholici, vt quæ offerebant recitarentur. Quod cùm fieri præcepiſſet, obnixius Donatiſtæ reſiſtere cœperunt, & cogere vt iam de cognitis iudicaret, eadem quæ tranſacta fuerant repetentes: & addentes, quòd omninò iudicare

CAP. XI.

D de illa cauſa non deberet, quam volebat agi recitatione eorum, quæ à catholicis oblata fuerant recitanda: dicentes *huius cauſæ Chriſtum iudicem eſſe debere:* & inuidiam facientes catholicis, *quòd hominem petiuerant iudicem*, dicentes etiam ſolita de perſecutionibus quas perpeti viderentur. Ad hoc catholici reſponderunt, Nec de homine iudice poſtulato eos debere facere inuidiam, qui & de cauſa Maximianiſtarum iudicauerunt, nec eam Chriſto iudici ſeruauerunt; & ipſam Cæciliani cauſam primitus ad hominem, hoc eſt, ad Imperatorem Conſtantinum accuſantes miſerũt. Nec de perſecutionibus, quòd aliquid ab Imperatoribus pro Eccleſia catholici peterẽt, cùm eorum Circumcelliones ducibus clericis tam horrẽda mala committerent: Vbi fruſtrà reſponderunt, *nihil hoc ad ſacerdotes pertinere*, cùm clericis ducibus illi

Donatiſtæ Chriſtum ſuæ cauſæ iudicem flagitantes, inuidiam catholicis faciunt, quòd hominem iudicem petiiſſent.

Crudelitas Circumcellionum in catholicos.

illi talia feciſſe aſſerebant. Ibi etiam cùm dictum eſſet, quòd calce & acero humanos oculos perſecuti ſint, in quo ſcelere diabolum crudelitate peruicerũt, qui hoc in ſancti viri carne non fecit, quam in poteſtatem acceperat affligendam: hìc Donatiſtæ quæſierunt, *vtrum qui faciunt, filij eſſent diaboli, an qui patiuntur*: quaſi catholici aliud quàm paſſiones ſuas dixerint immaniſſimas à clericis & Circũcellionibus eorum. Veruntamen etiam hìc non prætermiſerunt catholici, occaſione oblata, eis Maximianiſtas obiicere, & dixerunt ſecundum eorum ſententiam meliores eſſe Maximianiſtas quos apud tres vel eò amplius proconſules perſecuti ſunt. Illi enim ſi paſſi ſunt, victi fecerunt. Et vrgebant catholici vt reſponderent vtrum ex ipſis quos damnauerunt & perſecuti ſunt, non ſuſceperint Felicianum, & vtrum non eum habeant in collegio ſuo. Ad quod illi obiectum ſicut ſemper omninò obmuteſcentes in aliud ierunt, obiiciendo catholicis, *quòd diabolum defendiſſent*: quia dixerant eum ſancti Iob oculis pepercíſſe, vnde illum iſti crudelitate viciſſent. Et ſuſceperunt accuſare diabolum velut defenſum à catholicis, dicentes *eum magis crudeliter in carne Iob oculis pepercíſſe, vt manerent ad ſpectaculum vulneris, quod vniuerſo corpori inflixerat.* Quod multum mirum eſt quare hoc pro magno dicere voluerint, niſi fortè vt intelligerentur piè feciſſe, qui oculos in hominibus perſecuti ſunt, ne cruciarentur videndo vulnera ſua, quæ ab eis per totum corpus acceperant. Sed cùm iterum Donatiſtæ perſecutiones quas patiuntur exaggerantes, ſuorum quaſdam mortes commemorarent in oppido Bagaienſi, Reſponſum eſt à catholicis eos hoc paſſos eſſe, dum eorum violentię reſiſteretur, quam & iudici inferre conati ſunt. In illo oppido commemorauerunt catholici ab eis horrenda eſſe commiſſa, ita vt etiam baſilica eſſet incenſa, & in ignem miſſi codices ſancti. Mortes autem illorum magis eſſe ex conſuetudine quam habent, vt ſe ipſi præcipitent. Cumque his Donatiſtæ reſpondentes exaggerarent identidem velut perſecutiones, quas paterentur, tanquam ex his fructibus ſuos aduerſarios malam eſſe arborem iactitantes, & petentes identidem vt de agro & zizaniis & de vna & immortali Eccleſia iudicaretur: contrà autem catholici fructus eorum commemorarent ſchiſmata & rebaptizationes, & quòd ipſi primitùs maiores ſuos apud Imperatorem accuſaſſent, atque in huiuſmodi mutuis obiectis diu conflictio verſaretur: maluit Cognitor hæc omnia cohibere, promittens de his iudicium poſteriore ſententia. Et recitari iuſſit quod à catholicis oblatum iam legi cœperat & fuerat interruptum. Sic peracta eſt cauſa Eccleſiæ, quam magnoperè catholici curauerant à Cæciliani cauſa diſtinguere, quoniam ei non poſſet cuiuslibet præiudicari criminibus quæ contra omnes humanas criminationes tot teſtimonia diuina meruiſſet. Ex hoc iam cœpit agi etiam cauſa Cæciliani.

Iob 2.

Ad cauſam Maximianiſtarum obmuteſcunt Donatiſtæ.

Baſilica Bagaienſis à Donatiſtis incenſa, & codices ſancti in ignem coniecti.

CAP. XII. *De cauſa Cæciliani.*

Cap. 7. Harum exempla inuenies apud Aug. epiſt. 68. Vide & Optatum lib. 1.

QVINTO ergo loco hæc acta ſunt. Recitatæ ſunt duæ relationes Anullini proconſulis ad Conſtantinum Imperatorem. Vna quæ iam ſuperius erat recitata, quæ oſtendit maiores Donatiſtarum, id eſt, de parte Maiorini, dediſſe ſibi chartas criminum Cæciliani, & poſtulaſſe Conſtantino mittendas, ſeque illas memorato Imperatori miſiſſe. Altera aũt quæ oſtendit ex eiuſdem Imperatoris iuſſione denos ex vtraque parte, ad agendam cauſam, vt mitterent eos ſe conueniſſe, atque illos promiſiſſe facturos. Tum deinde lectæ ſunt etiam literæ ſupradicti Imperatoris ad Epiſcopos datæ, vbi eis cauſam Cæciliani iniunxit audiendam. Atque inde ex ordine legi cœpit etiam epiſcopale iudicium Melchiadis Romani Epiſcopi & aliorum cum illo Gallorum & Italorum Epiſcoporum, in eadem vrbe Romæ factum, cuius iudicij prima parte, id eſt, geſtis primi diei recitatis, vbi accuſatores Cæciliani qui miſſi fuerant, negauerunt ſe habere quod in eum dicerent, vbi etiam Donatus à Caſis nigris in præſenti conuictus eſt, adhuc diacono Cæciliano ſchiſma feciſſe Carthagine: de Carthaginis enim ſchiſmate exorta eſt aduerſus Eccleſiam catholicam pars Donati: vbi etiam promiſerunt iidem aduerſarij Cæciliani alio die ſe præſentaturos, quos cauſæ neceſſarios ſubtraxiſſe arguebantur: & hoc mentiti, vlterius ad iudicium accedere noluerunt. Hac ergo iudicij parte recitata, cùm cœpiſſet recitari, quod alio die geſtum ſit; interruperunt Donatiſtæ, & petere inſtantiſſimè cœperunt, vt prius ea quæ offerebant, recitarentur, aſſerentes non eſſe ordinis, vt prius abſolutio Cæciliani, quem nondum accuſauerant legeretur: & de hoc aliquantò diutiùs conflixerunt, cùm catholici dicerent non debere interrumpi quod legi iam cœperat, donec eiuſdem iudicij omnia geſta terminarentur: illi autem è diuerſo aſſererent, ea quæ interrumpebantur, nec incipi debuiſſe vt legerentur, quoniam non competeret prius defendi hominem quàm accuſari. Ad hoc catholici reſpondebant, Cùm cauſa ſchiſmatis à Cognitore quæreretur, petiſſe vt illa legerentur, quæ oblata fuerant ad legendum, cùm ageretur de perſona petitoris. Duas itaque ob res illa voluiſſe recitari; vt appareret eos primitus in hac cauſa hominem iudicem poſtulaſſe, qui faciebant catholicis inuidiam, quòd in hac collatione homo Cognitor reſidebat; & vt petitoris perſona conſtaret: quoniam legi cœpta fuerant, non debere interrumpi, ſed vſque ad finem recitando perduci. Inter hæc Cognitor cùm hoc primò voluiſſet, quod à catholicis petebatur, vt ea quæ recitari cœperant finirentur: poſtea tamen ei Donatiſtæ extorſerunt, vt ea quæ ipſi offerebant dilatis illis legi permitterentur.

Huiuſ exemplar ad Melchiadem miſſarum habes apud Euſebium in hiſtor. lib 10. Vide Optatum lib. 1.

Interturbant Donatiſtæ.

TVNC Donatiſtæ aliquantũ prælocuti ſunt, quòd Menſurius qui fuerat ante Cæcilianum Eccleſiæ Carthaginẽſis Epiſcopus, tempore perſecutionis tradiderit perſecutoribus ſanctas Scripturas. Et hoc vt probarent, legerunt eius epiſtolam ad Secundum Tigiſitanum datam, qui tunc habebat primatum Epiſcoporum Numidiæ. In qua epiſtola videbatur Menſurius velut de ſuo crimine confiteri, qui tamen non ſcripſerat ſe ſanctos codices tradidiſſe, ſed potiùs ne à perſecutoribus inuenirentur abſtuliſſe atque ſeruaſſe: dimiſiſſe autem in baſilica nouorum quæcunq; reproba ſcripta hæreticorum, quę cùm inueniſſent perſecutores & abſtuliſſent, nihil ab illo amplius poſtulaſſe. Veruntamen quoſdam Carthaginenſis ordinis viros poſtea ſuggeſſiſſe proconſuli, quòd illuſi fuerát qui miſſi erant ad Chriſtianorum ſcripturas auferendas & incendendas, quia non inuenerant niſi neſcio quæ ad eos non pertinentia; ipſas autem in domo Epiſcopi cuſtodiri vnde deberent proferri & incendi: proconſulem verò ad hoc eis conſentire noluiſſe. In eiſdem etiam literis lectum eſt, eos qui ſe offerrent perſecutionibus non comprehenſi, & vltrò dicerent ſe habere ſcripturas, quas non traderent, à quibus hoc nemo quæſierat, diſplicuiſſe Menſurio, & ab eis honorandis eum prohibuiſſe Chriſtianos. Quidam etiam in eadem epiſtola facinoroſi arguebantur & fiſci debitores, qui occaſione perſecutionis vel carere vellent onerosâ multis debitis vita; vel purgare ſe putarent, & quaſi abluere facinora ſua; vel certè acquirere pecuniam, & in cuſtodia deliciis perfrui de obſequio Chriſtianorum. Crimen tamen Donatiſtæ non ingerebant Menſurio, niſi de codicibus traditis: mentitum eum quippe dicebant, quòd illi non fuerint codices ſancti, & peccatum ſuum tege-

CAP. XIII. *De Menſurio Carthaginenſi Epiſcopo.*

Exempla Menſurij ad Secundum Tigiſitanum.

Reſcriptum Secundi Tigiſitani.

tegere voluiſſe, quamuis & ipſam fictionem criminarentur. Recitarunt etiam reſcripta Secundi Tigiſitani ad eundem Menſuriū pacificè data, vbi & ipſe narrauit, in Numidia perſecutores quæ egerint. Et qui cōprehenſi & ſcripturas ſanctas tradere nolentes, & multa mala paſſi & grauiſſimis ſupplicijs excruciati & occiſi ſunt: eoſque honorandos pro martyrij ſui merito commendauit, laudans eos non tradidiſſe ſcripturas ſanctas, illius mulieris exemplo, quæ duos exploratores in Hiericho, in quibus figurarentur duo teſtamenta vetus & nouum, tradere perſecutoribus noluit. Quod quidem exemplum ſi ſub hac figura eſt intelligendum, Menſurium potius adiuuabat. In ſuis enim literis Menſurius reprehendebat eos, qui ſcripturas ſanctas, quamuis eas non traderent, ſe tamen habere faterentur, quod mulier illa non fecit. Neque enim eos exploratores, qui quærebantur, apud ſe eſſe cōfeſſa eſt, ſed negauit. Scripſit etiam Secundus, & ad ſeipſum miſſos à Curatore & Ordine Cēturionem & Beneficiarium, qui peterent diuinos codices exurendos, eiſque reſpondiſſe: *Chriſtianus ſum & Epiſcopus, non traditor.* Et cùm ab eo vellent aliqua ecbola, aut quodcunque accipere, neq; hoc eis dediſſe exemplo Eleazari Macchabæi, qui nec fingere voluit ſuillam carnem ſe manducare, ne aliis præberet præuaricationis exemplum. Hæ literæ Menſurij & Secundi donec legendo terminarentur, catholici patienter audierunt, quamuis teſtati fuerint eas eſſe familiares, nec ad cauſam Eccleſiæ pertinere.

Ioſue 2.

2. Mach. 6.

CAPVT XIIII. *Proferunt Donatiſtæ Carthaginenſe concilij 70. epiſc. factum contra Cæcilianū & Felicem eius ordinatorem.*

Cognitor ergo commonens Donatiſtas, vt patientiæ vicem redderent, iuſſit perlegi, quæ oblata à catholicis iam ex parte fuerant recitata. Hic Donatiſtæ popoſcerunt vt prius etiam legeretur, quod de cauſa Cæciliani offerebant. Hoc quoque ſine vlla difficultate catholicis permittentibus, & commendantibus quàm patienter hoc permitterent, vt hoc eis & illi rependerent, iuſſit quod offerebatur Cognitor recitari. Et recitatum eſt à Donatiſtis concilium fermè ſeptuaginta Epiſcoporum cōtra Cæcilianum apud Carthaginem factum, vbi eum abſentem damnauerunt, quòd ad eos venire noluerit tanquam à traditoribus ordinatus, & quia cùm eſſet diaconus, victum afferri martyribus in cuſtodia conſtitutis, prohibuiſſe dicebatur. Nominati ſunt etiam quidam collegę Cæciliani, qui traditores aſſerebantur publicis geſtis, quæ tamen geſta non legebantur. Inter hos autem maximè Felix Abtugnenſis acerbius accuſatus eſt, ita vt *fons malorum omnium diceretur.* Deinde ſententiæ à ſingulis dictæ ſunt. Primitus à Secundo Tigiſitano qui eorum princeps fuit: deinde à cæteris, quibus expreſſerunt ſe Cæciliano & collegis eius non communicare. Hoc itaque concilio recitato catholici reſponderunt, illas literas Menſurij & Secundi adinuicem datas, ſatis demonſtraſſe pacatos, nihil poſtea criminis de facto Menſurij vel accuſatum vel iudicatum: cōcilium verò quod contra Cæcilianum factum legerant, non quidem habere conſulem & diem, ſed hinc ſe nullum crimen obijcere, quod magis negligentiæ quàm fraudis eſſe potuerit.

CAPVT XV. *Proferunt catholici concilium Cirtenſe ſub Secundo Tigiſitano. Vide Optatū lib. 1. & li. 3. contra Creſco. cap 27.*

Sed obtulerunt ijdem catholici aliud concilium ſub eodem Tigiſitano habitum in ciuitate Cirtenſi, cuius conſul & dies cùm legeretur, Donatiſtæ dixerunt, *nec conſulem, nec diem talia ſolere habere decreta.* Hic catholici reſponderūt, illorum eſſe iſtum forſitan morem, qui concilia ſua nollent in aliqua falſitate conuinci, catholicorum autem concilia conſules & dies ſemper habuiſſe. Deinde cœpit idētidem concilium, quod catholici attulerant recitari, vbi Secundus quoſdam de quorum traditione audierat, & ſingillatim interrogabat, & eos confeſſos à conceſſu remouebat. Quod eo modo recitabatur, vt cùm ex Cirtenſi con-

A

cilio lecta eſſet confeſſio traditorum, legeretur etiam de concilio Carthaginenſi nomen eius velut traditoris in Cæciliani cauſa damnati. Deinde ventum eſt ad ipſius Secundi Tigiſitani à Purpurio Limatenſi crimen obiectum; cui Purpurio idem Secundus occiſos ab eo in carcere Milei filios ſororis eius obiecerat: vbi ille viciſſim ei crimen traditionis obiecit, dicens detentum eum fuiſſe à Curatore & Ordine vt ſcripturas daret, nec eum potuiſſe dimitti niſi aliquid tradidiſſet. Hoc autem quod ei obiecit Purpurius, detentum eum fuiſſe à Curatore & Ordine, vt ſcripturas daret, idem Secundus in literis quas Menſurio reſcripſerat, penè confeſſus eſt: vbi ait miſſum ad ſe fuiſſe à Curatore & ordine Centurionem & Beneficiarium, & à ſe ſcripturas petitas, vel quælibet ecbola: quæ quidem ſe non tradidiſſe dixit. Sed cū ipſe illic commemorauerit tot martyres qui cùm tradere noluiſſent, excruciati & occiſi ſunt; quomodo ipſe detentus & conuictus, &

B

nolens aliquid tradere, nihil pati & dimitti potuerit, nec Menſurio ſcripſit, nec Purpurio reſpondit. Non enim Cēturioni & Beneficiario dixit ſe ſcripturas non habere, ſed reſpondit ſe omnino non tradere. Quod illi auditum quomodo illo dimiſſo renunciare potuerint ſine ſuo exitio, non apparet; præſertim quia idem Secundus non quoſlibet infimos, ſed etiam patresfamiliàs, cùm hoc idem perſecutoribus reſpondiſſent, crudeliſſimis mortibus dixit occiſos. Sed de hac re catholici nullum Secundo crimen obiecerunt, ſed tantummodo quod ei Purpurius obiecit, & propter quod pacem ne ſchiſma fieret, omnia illa Deo dimittens, cū traditoribus fecit, recitari voluerunt, vt quales homines in abſentem Cæcilianum ſententias dixerint, appareret.

CAP. XVI. *Reſpondent catholici ad Carthaginenſe concilium à Donatiſtis ſupra productū. Locus ſeparatim.*

Hoc autem recitato, petierunt catholici vt etiam illa quæ dilata fuerant, legerentur de concilio Carthaginenſi, in quo lectum fuerat abſentem Cæcilia-

C

num à multis Epiſcopis fuiſſe damnatum. Hoc illud concilium quia catholici recitauerant relationes Anullini proconſulis, quibus appareret chartas criminum Cæciliani Conſtantino Imperatori eſſe trāſmiſſas. Quod vtique agentes, confirmauerunt à maioribus ſuis Cæcilianum apud Imperatorem accuſatum. Reſpōſum eſt autem à catholicis, illud Carthaginēſe concilium ſic non præiudicare abſenti Cæciliano, quemadmodum non præiudicauit abſenti Primiano cōcilium eorū, à quibus in Maximiani cauſa damnatus eſt: quoniam magis tenuit pars Donati, quod actū eſt poſtea pro Primiano, quàm illius concilij authoritatem quo fuerat antè damnatus: ſic ergo & in Cæciliani cauſa debere attēdi quod poſtea geſtum eſt. Hic Donatiſtæ & Maximiani cauſa coarctati dixerunt, *nec cauſam cauſæ, nec perſonā præiudicare perſonæ.* Quam ſentētiam in ore habere ſolent omnes catholici, cùm Donatiſtæ aliorum crimina aliis obijcientes ſuam ſe-

Donatiſtæ ſuo ſe gladio iugulant.

D

parationem defenderent, & orbem Chriſtianum neſcio quibus Aphrorum criminibus accuſarent. Nam & iſta Collatione totum quod egerant catholici, vt Eccleſiæ cauſam à cauſa Cæciliani diſtinguerent, aſſerentes in Eccleſia permixtos malos non obeſſe bonis, nec eos ſuis maculare peccatis, hoc vtique egerāt, vt nec cauſa cauſę præiudicaret, nec perſona perſonæ. Quod ab aduerſariis dum aliud ageretur, voce apertiſſima confirmatum eſt. Sed Cognitor cùm quæſiſſet quid de Carthaginienſi concilio catholici reſponderent, iterum reſponderunt, non eſſe contemnendam ſimilitudinē cauſæ Primiani, quia & Dominus Chriſtus Iudæos de factis eorum conuincens perducebat ad verum. Deinde Donatiſtę longa proſecutione agebant, vt ex illius authoritate Carthaginienſis concilij confirmaretur Cæciliani damnatio, quod ad tot ſacerdotes venire noluerit: quaſi non & Primianus ad eos

à quibus damnatus eſt, cùm eorum factionem cognoſceret, ſimili voluntate non venerit: & quòd non expectauerit Cæcilianus vt princeps à principe ordinaretur; cùm aliud habeat Eccleſiæ catholicæ conſuetudo, vt non Numidiæ, ſed propinquiores Epiſcopi Epiſcopum Eccleſiæ Carthaginis ordinent: ſicut nec Romanæ Eccleſiæ ordinat aliquis Epiſcopus Metropolitanus, ſed de proximo Oſtienſis Epiſcopus. Hoc autem dicentes de ſua conſuetudine, quam neſcio quando inſtituerunt, Eccleſiæ catholicæ præiudicare conabantur, quæ conſuetudo ſi antiqua eſſet, hoc ipſum obieciſſent Cæciliano quando eum abſentem damnauerunt. Dixerunt etiam ſcripſiſſe Optatum, quòd Cæcilianus dixerit, *Si traditores ſunt qui me ordinauerunt, ipſi veniant & ordinent me.* Quod quidem ſi dictum eſt, ideo dici potuit ad illos irridendos, quibus hoc mandaſſe perhibetur, quoniam certus erat ordinatores ſuos non eſſe traditores. Non enim ait, quia traditores ſunt: ſed, ſi traditores ſunt: vt innocētia eorum probanda reſtaret, vbi probari rectè potuiſſet. Ad hæc, & ſi qua alia prolixa proſecutione dixerunt, breuiter reſponderunt catholici, non ſufficere ad cauſam Cæciliani Carthaginienſe concilium, ipſos etiam iudicaſſe, qui eam ad Imperatorem accuſando miſerũt: & ſic demonſtrarunt hoc potius eſſe expectandum, quo res peruenerit vſque ad Imperatoris ſententiam, cui eandem cauſam mittendam duxerunt. Hoc enim catholici inſtabant, vt omnibus morarum vmbraculis amputatis illa potius legerentur, quibus lectis olim cauſa finita, & Cæciliani innocentia manifeſtata lucè clarius appareret. Quæ Donatiſtæ vt legerentur, omnino nolentes, quidlibet aliud interponendo impediebant. Nam cùm Cognitor quæſiſſet, vtrum prius eſſet factum Carthaginienſe concilium, & poſtea miſſa fuerit ad Imperatorem cauſa Cæciliani dixerunt catholici, quoniam conſulem & diem illud concilium non haberet, ad vtrunque ſe reſpondere, quia ſi prius cauſa ad Imperatorem miſſa eſt, quo exitu terminata ſit expectari oportere. Si autem poſtea, nihilominus non iſtorum, ſed illius iudicium eſſe quærendum, quò eam poſt iudicium ſuum mittendam putârunt. Sed cùm multa Donatiſtæ insererent de conſule & die, cur in ſuorum maiorum concilio non legeretur, ne hinc falſitatis arguerentur, & aſſererent hanc eſſe eccleſiaſticam conſuetudinem, ne dies & conſules decretis Epiſcoporum conſcriberentur, legi volentes etiam concilium Cypriani, vt hoc probarent, quia nihil aliud niſi moræ quærebantur: (neque enim catholici in eo cauſam ſuam conſtituerant quando ad vtrumque reſponderant, ſiue prius, ſiue poſterius eſſet illud concilium, quod contra Cæcilianum apud Carthaginem fecerant) iuſſit cognitor catholicis inſtantibus, vt iſta potius quæ dilata fuerant, legerentur.

Romanus Epiſcopus ab Oſtienſi ordinatur.

Opta. lib. 1.

Caput XVII.

Donatiſtæ Cirtenſe concilium à Catholicis ſuprà productum, falſum eſſe conantur oſtendere.

TVNC Donatiſtæ aliam quæſtionem interpoſuerunt morarum pleniſſimam, ſed re vera in qua pro ſe laborare voluerunt, ſi poſſent oſtendere quod volebant, illud ſcilicet Cirtenſe concilium falſum eſſe, vbi lectæ fuerant confeſſiones traditorum inuicem ſibi ignoſcentium ne ſchiſma fieret, quia ipſi legebantur inter cæteros contra Cæcilianum abſentem ſententias protuliſſe. Hoc ergo falſum demonſtrare conantes multa dixerunt; ſed alia leuia eſſe ipſi iudicantes, duo quædam in ea quæſtione multum commendauerunt, & in eis multum immorati ſunt. *Vnum, quia contra eccleſiaſticam conſuetudinem ipſum Cirtenſe concilium diem & conſulem haberet. Alterum autem quòd perſecutionis tempore non poſſet concilium congregari.* Exigebant ergo Donatiſtæ à catholicis, vt vel alia concilia proferrent antiqua Epiſcoporum, vbi oſtenderent conſules & dies etiam conſcriptos, vel de ipſis ſanctis ſcripturis tale aliquid recitarent. Vbi catholici cùm vide-

A rent de re maniſſima moras mirabiles & inexplicabiles interponi (quis enim eos hinc falſitatem crederet obiecturos, vbi ad maiorem diligentiam temporum atteſtatio prænotata legeretur, ne fortè per hanc eſſet aliquando neceſſaria indagatio veritatis? quis ergo eos crederet hoc obiecturos, vt præpararet antiqua concilia, quibus hanc conſuetudinem demonſtraret? aut quis tunc iret & vetuſta eccleſiaſtica archiua reuolueret?) Cùm hoc viderēt catholici, & in Melchiadis concilio diem & conſulem demonſtrabant, & de ipſis ſanctis ſcripturis commemorauerunt prophetas indicia antiquiſſimorum temporum ſuis literis prænotaſſe, quoto anno, cuiuſque menſe anni, quoto die menſis factum eſſet ſuper eos verbum Domini. Cognitor autem illud de die & conſule obiectum contemnendum & remouendum exiſtimans, iuſſit geſta apud Melchiadem habita cætera recitari, & recitata ſunt. Quibus apparuit omnium qui tunc cōſederant

B Epiſcoporum ſententiis & ipſius Melchiadis, Cæcilianum abſolutum atque purgatum; Donatum verò damnatum, qui præſens in prima fuerat actione conuictus; ille ſcilicet Donatus à Caſis nigris, quem præſentem fuiſſe tunc conſtitit. Sed hoc recitato, cũ quæreretur à Donatiſtis quid reſponderent ad illud Cirtenſe concilium, eò redierunt conantes falſum eſſe mōſtrare. Tum dixerunt tempore perſecutionis congregari non potuiſſe concilium. Quod Cognitor non cōtempſit, & validum exiſtimans, à catholicis reſponſionem popoſcit; atque inter hæc quæſiuit, vnde probaretur tempus fuiſſe perſecutionis. Tunc Donatiſtæ protulerunt martyrum geſta, vbi auditi & pro confeſſione paſſi ſunt. Iuſſit etiam Cognitor computare Officium, & renunciare conſideratis vtriuſque conſulibus & diebus, & qui de concilio Cirtenſi, & qui de geſtis martyrum legebantur: quia dictum fuerat à catholicis, poſt illorum martyrum paſſionem, vnde per-

C ſecutionis tempus probabatur, prope annum conſecutum fuiſſe vſque ad conſulem & diem concilij Cirtenſis. Reſponſio autem computantis officij menſem interfuiſſe ſuggeſſerat. Voluerunt ergo catholici de tabulis tolli quod dixerant, vt hoc ſolum geſta retinerent quod Officium reſponderat, hoc enim verius eſſe crediderant: Sed Donatiſtæ quòd à catholicis dictum erat noluerunt de tabulis tolli: vnde catholici non contenderunt, vt eorum in hoc calumnioſus animus appareret. Porrò autem illud erat verius quod catholici dixerant, Officium autem in computando errans falſum renunciauerat, quod poſtea conſcripta & diligentius conſiderata geſta docuerunt, ſicut poteſt probare, quem libuerit legere, & non piguerit computare. Nam geſta martyrum quibus oſtendebatur tempus perſecutionis, conſulibus facta ſunt Diocletiano nonies, & Maximiano octies, pridie idus Fe-

D bruarias: geſta autem Epiſcopalia decreti Cirtenſis poſt eorundem conſulatum, tertio nonas Martias, ac per hoc tredecim menſes intereſſe inueniuntur, plures vtique quàm vndecim, quos prius catholici minus diligenter computando reſponderant: ſed Officium vt falleretur & menſem intereſſe reſponderet, eũdem conſulatum putauit, poſt conſulatum autem non aduertit, vbi annus iam alius agebatur. Proinde catholici tanquam ex vera Officij reſponſione cogebantur oſtendere tempore perſecutionis illos vndecim vel duodecim Epiſcopos in domum priuatam conuenire potuiſſe, Donatiſtis inſtantibus, vt hoc ex aliis conciliis oſtenderent ſi aliquo tempore perſecutionis facta Epiſcoporum concilia reperire potuiſſent. Quod catholici quoniam tunc inquirere & ad horam veteres chartas in archiuis Eccleſiaſticis diſcutere non poterant, reſpondebant multo facilius duodecim homines in domum conuenire potuiſſe eo tempore, quo etiam

Melchiadis & Romani concilij pro Cæciliano ſententia.

Tempus Cirtenſis concilij.

Error officialis catholicos in ſuperfluas coniecit difficultates.

etiam congregationes plebium fieri ſolebant, quamuis perſecutione feruente, ſicut ipſis geſtis martyrum monſtrabatur, qui confitebantur in paſſionibus ſuis ſe collectam & Dominicum egiſſe. Hoc autem catholici dixerant, & antequam ſupputaret & reſponderet Officium, dictum eſt etiam à catholicis, Epiſcopalia geſta illa Cirtenſia quæ diligentia maiorum vſq; ad hæc tempora ſeruari & inueniri potuerint, ſic habenda quemadmodum illæ Epiſtolæ Menſurij & Secundi, quas Donatiſtæ recitauerũt; Concilium quippe Carthaginienſe, vbi abſentem Cæcilianum ſeptuaginta damnauerunt, commemoratum eſt etiam à Melchiade, habitum, vbi Cæcilianus eſt abſolutus. Literæ verò illæ Menſurij, & Secundi nuſquam alibi commemoratæ dicebantur, vnde nullo alio teſtimonio veritas earum aſſerebatur, nec tamen ideo dicebant catholici falſas eſſe. Dictũ eſt etiã hoc à catholicis, vt probarent Donatiſtæ ſi poſſent, tempore perſecutionis ſic ad ſe inuicem ſcripſiſſe Epiſcopos, quemadmodum Menſurium & Secundum ſcripſiſſe proferebant. Quod non ideo dicebant catholici, vt hinc illas Menſurij & Secundi literas falſas eſſe monſtrarẽt, quæ ſeu veræ ſeu falſæ eſſent cauſæ nihil officerent: ſed vt hinc intelligerent Donatiſtæ, quàm vana tergiuerſatione catholicos cogerent alia proferre concilia perſecutionis tempore congregata: quia ſi eis ſimili obſtinatione diceretur, proferte & vos alias epiſtolas perſecutionis tempore ſic ſcriptas & miſſas, quæ ſi aliquo modo deprehenderentur, & codices occultati exigi poſſent, & Ordo & Curator & Centurio & Beneficiarius ad diſcrimen capitis peruenire, qui Secundum tradere nolentem impunitum dimiſiſſe prodebantur, nullo modo ad horam reperirent alias Epiſtolas tempore perſecutionis ab Epiſcopis ad Epiſcopos in tam longinqua terrarum ſimiliter datas. Cùm ergo hinc diuturna conflictatio fieret, ſæpe repetentibus Donatiſtis *non potuiſſe tempore perſecutionis concilium congregari ad Epiſcopum ordinandum, quia in apoſtaſia erat mundus, nec erant quibus ordinaretur*, & cætera talia: catholicis autem reſpondentibus, quòd & Epiſcopi facilè congregarentur tam pauci, vt nec concilium dici debeat; quando plebes congregabantur, ſicut geſta martyrum teſtarentur: & erant ſine dubio quibus ordinarentur Epiſcopi, ipſæ vtique plebes quas tunc ſolitas congregari geſta martyrum loquebantur. Hæc cùm aſſiduè multis & variis modis dicerentur, & reſponderentur: nam & domum priuatam Chriſtianis congregandis præſtitam conſtitit tempore perſecutionis, ſicut in quibuſdam geſtis martyrum legebatur, quia Donatiſtæ dixerunt fieri non potuiſſe, vt illo tempore domum ſuam quiſquam præberet: & commemoratum eſt vſqueadeo non eſſe incredibile, quòd in priuatam domum pauci illi Epiſcopi perſecutionis tempore conuenerunt, vt feruẽte perſecutione etiam in carcere doceãtur baptyzati martyres, & illic à Chriſtianis celebrata ſacramenta, vbi Chriſtiani propter eadem ſacramenta tenebantur incluſi.

CAPVT XVIII. *Donatiſtæ Melchiadis Romani pontificis iudiciũ à catholicis productum oppugnant.*

INTER hæc ergo tandem aliquando, ſæpè etiam Cognitor interlocutus, fieri potuiſſe illum conuentum ab Epiſcopis, quando & plebes congregatæ probabantur; compulit Donatiſtas, vt contra concilium iudiciumque Melchiadis, quo Cæcilianus purgatus atque abſolutus legebatur, ſi haberent aliquid dicerent, quoniam illic potius quàm in illo Cirtenſi concilio cauſa conſiſteret. Tunc Donatiſtæ *ipſum Melchiadem cœperunt crimine traditionis arguere, & dicere, maiores ſuos propterea illius iudicium refugiſſe, quòd traditor fuiſſet:* quaſi † non iam iudicio eius aſſiſterent, & reſponderent ſe in Cæcilianum non habere quod dicerent. Sed tamen facto iudice intento, vtrum de traditionis crimine Melchiadis aliquod iudiciũ vel publicum, vel eccleſiaſticum proferretur, ipſiſque catholicis id vt probaretur expectantibus & exigentibus legerunt Donatiſtæ geſta quædam prolixiſſima apud præfectum, vbi nec præfectus ipſe cuiuſmodi eſſet apparebat, nec locus legebatur, vbi hæc agebantur. Sed geſta ipſa multos multa Eccleſiaſtica tradentes longiſſima recitatione ſonuerunt, vbi nomen Melchiadis omnino non ſonuit. Quibus peractis cùm Cognitor miraretur aliud promiſſum & aliud recitatum, illi adhuc eius patientiam depoſcentes, geſta alia recitarunt: in quibus legebatur Melchiades miſiſſe diaconos cum literis Maxentij Imperatoris & literis præfecti prætorij ad præfectum vrbis, vt ea reciperent quæ tempore perſecutionis ablata memoratus Imperator Chriſtianis iuſſerat reddi. Et cum his quoque geſtis nullum Melchiadis crimen & Cognitori & catholicis defenſoribus appareret, dixerũt Donatiſtæ, *Stratonem diaconum, quem cum aliis Melchiades ad recipienda loca Eccleſiaſtica miſerat, ſuperioribus geſtis recitatum eſſe traditorem*, & ideo volebant etiam Melchiadem crimine traditionis aſpergere, quòd diacono illo non degradato vteretur. In proſecutione autem ſua dixerunt Melchiadem tertium Epiſcopum fuiſſe ab illo, qui tunc erat cùm traditio illa facta eſſet. Hic Cognitor requiſiuit, vtrum ſaltem in illis traditionis geſtis eſſet expreſſum, quòd Straton diaconus fuerit. Et recitatum eſt eum hortatorem vaniſſimæ ſuperſtitionis appellatum, quod non ſolùm ipſe, ſed etiam cæteri qui tradebant, appellabantur. Sed Donatiſtæ reſponderunt, *à gentilibus perſecutoribus in contumeliam religionis & diaconos & presbyteros ita vocitatos*. Ergo catholici reſponderunt, Cùm mirum non eſſet, eſſetque in rebus humanis vſitatiſſimum, vt non duo tantùm, verumetiam plures homines vno nomine vocarentur: fieri quidem potuiſſe vt ille traditor Straton presbyter fuerit, iſte autem alius Straton diaconus, quoniam Donatiſtæ dixerant & diaconos & presbyteros hortatores vaniſſimæ ſuperſtitionis à gentilibus appellari: (quanquam omnes clericos iſto contumelioſo nomine gentiles appellare potuerint, & multò eſſet incertius cuius gradus clericus ille traditor fuerit) veruntamen etiam ſi eum diaconum fuiſſe poſſet oſtendi, neque hoc eſſe incredibile aut mirum, cùm ante paruũ tempus in ipſa vrbe Roma duo Petri diaconi fuerint. Illud quoque additum eſt à catholicis, quia etſi demonſtraretur, quod omnino non demonſtrabatur, eundem Stratonem diaconum tradidiſſe, quem poſtea Melchiades ad recipienda loca eccleſiaſtica cùm aliis diaconis miſit, non continuò Melchiadem iſto crimine aſpergi; quem potuit perſecutio longè facere abſentem, vt hoc omnino neſciret, eumque innocentem putaret, quem nemo reum accuſando monſtrarat. Contra hic fruſtra Donatiſtæ eadem per eadem diutiſſimè clamauerunt. Poſt collationem ſanè etiam de Caſſiano Melchiadi calumniati ſunt, quia etiã hoc nomen & in diaconis inuenitur, quos ad præfectum miſit Melchiades, & in illis geſtis vbi facta traditio recitata eſt. Quod ſi in collatione dicerent, facilè potuit à catholicis reſponderi, in tanta turba Romanorum clericorum nihil mirum fuiſſe ſi duo vel plures non ſolùm Stratones, ſed etiam Caſſiani reperirentur, cùm in duodecim Apoſtolis non ſolùm duo Iudæ, ſed etiam duo Iacobi legerentur; niſi fortè ipſis licuiſſet Caſenſem à Donato Carthaginenſi diſtinguere, cùm timerent, ne maior author ipſorum Donatus Carthaginienſis damnatus in Melchiadis iudicio putaretur: & catholicis non liceret in tanta multitudine clericorum Romanorum habere plures ſimilibus nominibus appellatos. Falſum enim erat quod Dona-

† ſi nunc vel modo.

αὐτὰ δὶ αὐτῶν.

Duo Donati alter Caſenſis, alter Carthaginenſis.

Donatiſtæ dixerant, *conuenire perſonas, conuenire loca, conuenire regiones:* quando nec loca, nec regiones, nec ipſæ expreſſæ perſonarum dignitates de viriſque geſtis, ſed ſola nominum conuenientia legebatur, quam in diuerſis perſonis generis humani conſuetudo frequentare non ceſſat.

CAPVT XIX.

SPERNENS itaque Cognitor incertiſſimas ſuſpiciones, iuſſit aliquid manifeſtum cõtra illa geſta proferri, aut certè Conſtantini iudicium, cuius mentio iam facta fuerat, recitari. Et recitatum eſt iudicium Conſtantini, quemadmodum ſe inter partes cauſam Cæciliani cognouiſſe, ad Eumalium vicarium Aphricæ ſcripſiſſet, quòd remotis omnibus arbitris Cæcilianum innocentem, illos calumnioſiſſimos cognouiſſe teſtatus eſt; commemorans etiam in Arelatenſi oppido pro Cæciliano factum epiſcopale iudicium, cui iudicio iam plurimi ex diſſenſione conſenſerant, reliquis adhuc reſilientibus & diſcordantibus: vnde ipſe de re tota inter partes coactus eſt iudicare. Poſt harum imperialium literarum recitationem, quæſiuit Cognitor à Donatiſtis quid contradicerent. Ibi Donatiſtæ rurſus ad Melchiadis calumnioſam criminationem redire conati ſunt: vnde cùm eſſent Cognitoris interlocutione depulſi, & ab eis eſſet flagitatum, vt contra iudicium Melchiadis, vel imperialem ſententiam ſi haberent aliquid recitarent: reſponderunt *etiam imperatorias aures prauis ſuggeſtionibus inflatas.* Ibi eis cognitor reſpondit, quod attentiſſimè aduerterat, inter partes fuiſſe iudicatum. At illi exigere cœperũt, vt hoc legeretur, vtrum inter partes iudicauerit Imperator. Quod cùm fuiſſet Cognitore iubente recitatum, nihil inuenientes quod dicerent, cœperunt de conſule memoratis imperialibus literis calumniari, *quòd ſine conſule fuerant recitatæ.* Hinc exorto conflictu, cùm Donatiſtæ inuidioſè dicerẽt epiſcopale concilium cum conſule fuiſſe recitatum, & imperatoris literas conſulem non habere: & catholici reſponderent, non ibi cauſam conſiſtere, Cognitor etiam interlocutus eſt euidentiſſimis legibus definitum: imperialia conſtituta, etiamſi conſules non legerentur, in dubium non vocari. Deinde catholici vrgebant, vt apertè dicerent falſum eſſe quod lectum eſt, poſſe enim archiua conqueri.

Iudicium Cõſtantini Imperatoris pro Cæciliano.

Arelatenſe cõcilium pro Cæciliano.

Calumnia Donatiſtarũ in Conſtantinum Imperatorem.

CAPVT XX. Optatũ Donatiſtæ pro ſe adferunt, qui contra eos ſcripſiſſe deprehenditur.

SED hinc repulſi, velut aliquid validiſſimum prolaturi, *petierunt Optatum legi,* quod & antè petiuerant: *vnde ſe probaturos dicebant Cæcilianum ab Imperatore damnatum:* & promiſſum eis fuerat, ſed dilatum. Prius ergo volebat Cognitor vt exprimerent, vtrum literas imperatorias arguere falſitatis auderent. Quod quidem illi minimè audebant, tamen nihilominus conſulẽ deeſſe inuidioſiſſimè cauſabantur. Optatum verò legi multò inſtantiùs flagitabant. Hæc cùm diutius agerentur, in alia charta illatum imperialium literarum inuentus eſt conſul. Quod cùm eſſet ſuggeſtum, Donatiſtæ dixerunt. *Certè conſulem habere non debuit:* quaſi hoc aliquando dictum eſſet quòd habere nõ debuerit; ac non etiam ſi conſul defuiſſet, non impediri imperialis conſtituti veritatem. Quod cùm eis Cognitor identidem reſpondiſſet, recitatus eſt & Optatus. Recitantibus Donatiſtis vbi ait: *Eodem tẽpore idem Donatus petiit vt ei reuerti licuiſſet & ad Carthaginem accederet: tunc à Philomeno ſuffragatore eius Imperatori ſuggeſtum eſt, vt bono pacis Cæcilianus Brixiæ teneretur: & factum eſt.* In quibus verbis Optati, cùm omnino nulla Cæciliani damnatio, ſicut illi demonſtraturos ſe eſſe promiſerant, reperiri potuiſſet, iuſſit Cognitor totam paginam recitari, vt de ſuperioribus & inferioribus verbis voluntas eius qui ſcripſerat, noſceretur. Et ex Officio recitatum eſt: *Cæcilianus omnium ſuprà memoratorum ſententiis innocens eſt pronunciatus.* Quod cùm recitaretur, Donatiſtæ dixerunt, *hoc ſe non petiiſſe recitari,* ſtomachantes aduerſus eos, qui riſum tenere non potuerant cùm audiſſent quàm apertam contra ſemetipſos paginam protuliſſent. Deinde cũ illis verbis quæ ipſi recitauerant, *extenuaſſe dicerent Optatum damnationem Cæciliani, & exprimere noluiſſe:* flagitatum eſt ab eis vt aliunde manifeſtum legerent, quod ab illo dicerent extenuatum. Quod cùm minimè potuiſſent, etiam inde poſt aliquantas morarum inanium perplexitates, cùm & de Donati nomine contendiſſent *quòd non Carthaginienſis, ſed Caſenſis Donatus in iudicio Melchiadis aduerſus Cæcilianum aſtitiſſet,* quod & catholici concedebant; aliquando tranſitum eſt.

Optatus, lib. 1.

CAPVT XXI Donatiſtæ libellum quendam proferunt Conſtantino ab ipſorũ maioribus poſt damnationem ſuam oblatum.

DEINDE quia Conſtantini literis quibus eum inter partes cognouiſſe, & pro Cæciliano contra illos iudicaſſe conſtabat, Cognitor eos ſi quid haberent reſpondere cogebat: petiuerunt ſuum libellum eſſe recitandum, quem dicebant datum Conſtantino à maioribus ſuis. In quo libello ſatis aperteque monſtrauerunt, quàm falſum dixerint de damnatione Cæciliani apud Brixiam. Idem quippe libellus oſtendit quemadmodum contra eos ſenſerit Conſtantinus. Nam ibi dicunt *nullo modo ſe communicaturos antiſtiti ipſius nebuloni, paratosq́ue eſſe perpeti quicquid eis facere voluiſſet.* Quem Conſtantini antiſtitem nebulonem vtiq; Cæcilianum intelligi volebant. Quomodo ergo cũ Conſtantini antiſtitem dicebant, cui ſe contra Conſtantinum loquentes non communicare confirmabant, ſi eum apud Conſtantinum ſuperauerant, ita vt ab illo Brixiæ ſcirent eſſe damnatum.

CAPVT XXII. Proferunt Donatiſtæ Conſtantini literas ad Verinum, quibus eos relaxari ait illorum arbitrio.

CVM ergo catholici dixiſſent, hoc eos contra ſeipſos recitaſſe, hoc idem ipſe etiam Cognitor eſſet interlocutus, addiderunt etiam illi ſuæ falſitati conuincendæ magnum aliud firmamentum, recitantes ipſius Conſtantini literas ſcribentis ad Verinum vicarium, vt libero eos dimittat arbitrio, ſe iuſſiſſe inſinuans vt de exilio remearent. In quibus literis Conſtantinus ſic eos deteſtatur, vt nihil illa indulgentia poſſit deformius inueniri. Quos vtique non ita culpaſſet, ſed magis laudaſſet, ſi ab eis Cæcilianus apud illum victus ab eoque damnatus Brixiæ relegaretur. Ac per hoc ita contra ſeipſos proferentes atque recitantes, & à Cæciliano ſe ſuperatos memorati Imperatoris iudicio manifeſtiſſimè monſtrauerunt: & ſuam falſitatem, qua eum dicebant eſſe damnatum, apertiſſimè conuicerunt. Et quia catholicos perſecutionem facere, ſe autem pati gloriabantur, Cæcilianum tamen per ſuas accuſationes ab Imperatore damnatum etiam falsò gloriari voluerunt. His itaque recitatis cùm catholici dicerent & Cognitorem breuiter admonerent, quod etiam ipſe cernebat, pro ſe illa, hoc eſt, pro innocentia Cæciliani contra illos fuiſſe recitata, & hoc idem etiam ipſe fuiſſet interlocutus; Donatiſtæ reſponderunt dicentes, *de libero arbitrio nihil dicit poteſtas tua,* hoc enim putantes ſecundum Conſtantini literas ſibi poſſe à præſente Cognitore concedi, eas etiam contra ſe pro Cæciliani cauſa recitandas exiſtimauerunt. Hic cùm eis Cognitor reſpondiſſet, aliud ſibi eſſe à præſentis temporis Imperatore præceptum; ierunt in aliud quod contra ſe identidem multò mirabilius protulerunt.

CAPVT XXIII. Recitant Donatiſtæ literas Conſtantini ad Probianum quibus Ingentium ad ſe mitti iubet. Exemplar earum habes, epiſtola 68. & lib. 3. contra Creſc. cap. 70.

RECITAVERVNT etiam alias literas eiuſdem Conſtantini Imperatoris ad Probianum proconſulem datas, quæ quidem conſules non habebant: ſed nihil quaſi de obiectione mutua catholici agere voluerunt: quamuis & hinc ſeipſos Donatiſtæ conuincerẽt quàm calumnioſè catholicis id obiecerint: cùm prior chartula ex qua recitatum eſt iudicium Conſtantini, quo abſolutus eſt Cæcilianus, conſules non habe-

habe: et, qui tamen mox in alia chartula inuenti ſunt. A Iſtæ itaque literæ ad Probianum proconſulem datæ, continent Imperatoris iuſſionem, qua præcepit vt ad ſe Ingentius mitteretur, cuius confeſſione in proconſulis Heliani iudicio Felix Abtugnenſis ordinator Cęciliani à crimine traditionis fuerat abſolutus. Hoc autem imperiale præceptum ideo Donatiſtæ ſe recitare dicebant, *vt quaſi oſtenderent Cæciliani cauſam adhuc fuiſſe ſuſpenſam, etiam poſt illud iudicium quo ſe Conſtantinus inter partes omnia terminaſſe iam ſcripſerat*: cùm & in ipſis literis quas ad Probianum proconſulem datas recitauerunt, quibus quaſi oſtenderent adhuc pendere iudicium, quoniam ad ſe mitti iuſſerat Imperator Ingentium, tanta contra ſe legerint, vt omnino mirum ſit quibus illa oculis aſpicere, vel quo ore pronunciare potuerint. Ibi enim Conſtantinus dixit, ab Heliano proconſule audientiam præſtitam competentem, Felicemque innocentem ab exuſtione codicum diuinorum conſtitiſſe; illos autem eſſe in præſentia B confutandos qui diuturnis diebus eum interpellare nõ quieſcerẽt: vt eis liquidò appareret fruſtra eos Cæciliano inuidiam comparare, & aduerſus eum violenter inſurgere voluiſſe. Hic ergo per illas literas non ſolum Cæcilianum, ſed etiam Felicem purgatum, ſeque innocentium perſecutores apud Imperatorem extitiſſe docuerunt.

CAPVT XXIIII. *Proferunt catholici relationem Heliani proconſulis ad Conſtantinum imperatorem de cauſa Felicis.*

Hac autem accepta opportunitate catholici recitandam protulerunt & ipſius Heliani tunc proconſulis relationem, de hac re ad Conſtantinum datam, vbi ſe cauſam Felicis audiſſe & finiſſe commemorat; & ipſa geſta proconſularia, quibus abſolutus eſt Felix, & omnium neceſſariarum perſonarum teſtimonio à traditionis crimine innocens comprobatus. Quibus recitatis quid contradici poſſet Cognitor inquiſiuit. Tunc Donatiſtæ quod & antè dicere cœperant, identidem repetierunt, *quærentes vtrum ex præcepto Imperatoris directus ad comitatum fuiſſet Ingentius: & quid poſtea geſtum eſſet*, vt oſtenderetur, à catholicis exigentes; & geſta proconſularia, quibus poſſent verbis refellere conantes, quibus abſolutus eſt Felix: obijcientes *gratiam iudicis, vel ſuppoſitas fuiſſe perſonas*, & cætera quæ ſolent homines contra geſta quibus vincuntur ſuſpicioſa querimonia iactitare. Dicebant etiam *non rectè Felicem abſentem fuiſſe abſolutum*. Ad iſta reſponſum eſt à catholicis, omnia quæ lecta ſunt, ad abſolutionem Cæciliani & Felicis apertiſſimè pertinere; ſi quid autem Donatiſtæ arbitrarentur miſſo ad comitatum Ingentio pro ſe fuiſſe iudicatum, & mutatum eſſe iudicium, quo Conſtantinus inter partes cognoſcens purgato Cæciliano illos calumnioſiſſimos iudicauerat, ipſos debere proferre. Quando autem hoc catholici dicebant in illa temporis breuitate non poterant conſiderari conſules; quorum ordinem in ipſis geſtis qui voluerit conſiderans, inueniet poſterius ab Imperatore Conſtantino abſolutum eſſe Cæcilianum, quàm Felicis cauſam ab Heliano proconſule diſcuſſam atq; purgatam. Poſt aliquot etiam annos Conſtantinum ſcripſiſſe ad Verinum vicarium, quas literas ipſi recitauerunt, vbi ſibi aſſerebant liberum arbitrium ab illo Imperatore conceſſum, in quibus literis eos tanquam peſſimos & Chriſtianæ pacis inimicos oſtendit. Quod vtique non feciſſet, ſi aliquid pro illis contra Cæcilianum iudicaſſet cùm ad comitatum miſſus eſſet Ingentius. Cognitor ergo interlocutus eſt, non poſſe geſta, quæ tanta roborauit antiquitas remoueri, niſi aliis poſterioribus geſtis econtrario recitatis. Dictum eſt etiam à catholicis magis ad declarandam Felicis Innocentiam profuiſſe quòd abſens fuerat abſolutus, quia gratiæ ſuſpicio ſi præſens eſſet, potius oriretur. *Lib. poſt. collat. cap. 33.*

CAPVT XXV. *Finis & exitus collationis vbi Donatiſtæ victi & ſuperati pronunciantur.*

Vrgere deinde Cognitor cœpit, vt ſi qua poſteriora geſta Donatiſtæ haberent contra abſolutionem Cæciliani vel Felicis, iam iamque proferrent. Hic illi ad ea quę iam totiens dixerant & catholicis totiens ad omnia reſpondentibus tranſacta iam fuerant, rurſus quaſi à capite redire & ea replicare conati ſunt. Vbi cùm interlocutus eſſet Cognitor, admonẽs vt eos iam pigeret eadem repetere quæ peracta & tranſacta iam fuerant, & identidem proferre compelleret ſi quid recitandum haberent aduerſus Cæciliani & Felicis ſic euidentiſſimas abſolutiones: & illi nihil omnino aduerſus illa proferentes, eadem repetere non ceſſarent, vt de illis quæ dixerant iudicaretur: & contra Cognitor illud potiùs flagitaret, vt legerent ſi haberẽt quòd legi poſſet aduerſus imperiale & proconſulare iudicium, vt poſſet de omnibus pronunciari, quoniam legibus prohibetur ſemiplenam proferre ſententiam: Inſtarent etiam catholici vt rebus omnibus Cognitori C manifeſtatis, & Donatiſtis quid reſpondeant non inuenientibus, eadem repetentibus tandem aliquando cauſa finiretur: in vltimo Cognitor dixit: Si contra nihil eſt quod legatis, exire dignemini vt poſſit plena de omnibus ſcribi ſententia. Et vtriſque exeuntibus, ſententiam ſcripſit quam rurſus intromiſſis partibus recitauit, qua complexus eſt omnia quę de prolixa trium dierum actione potuit recordari. In quibus quædam non eo ordine quo geſta ſunt commemorauit, omnia tamen veraciter poſuit, *confutatos à catholicis Donatiſtas omnium documentorum manifeſtatione pronuncians*. *Sententia definitiua pro catholicis contra Donatiſtas.*

Breuiculi Collationis Carthaginienſis inter vtriuſque partis Epiſcopos finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

EPISTOLA NOMINE CIRTENSIS CONCILII AD DONATISTAS POST COLLATIONEM.

Ex retract. lib.2.cap.40.

LIBRVM *etiam ſcripſi grandem, ſatis quantum exiſtimo, diligenter ad ipſos Donatiſtas poſt Collationem, quam cum epiſcopis eorum habuimus, ne ab eis ſeducerentur vlterius. Vbi reſpondi etiã quibuſdã vanitatibus eorũ, quæ ad nos peruenire potuerũt, quas victi vbi potuerant & quomodo potuerant, iactabant, præter illa quæ dixi de geſtis Collationis, vnde quid actum ſit, breuiter noſceretur. Multò autem breuiùs id egi in quadam ad eoſdem rurſus epiſtola. Sed quia in concilio Numidiæ, omnibus qui ibi eramus hoc fieri placuit, non eſt in epiſtolis meis. Sic quippe incipit, Syluanus ſenex, Valentinus,* At nunc etiam illic extat, numero 152. *Aurelius, Innocentius, Maximinus, Optatus, Auguſtinus, Donatus, & cæteri epiſcopi de concilio Cirtenſi ad Donatiſtas. Hic liber ſic incipit, Quid adhuc Donatiſtæ ſeducimini.*

SYLVANVS ſenex, Valentinus, Aurelius, Innocẽtius, maximinus, Optatus, Auguſtinus, Donatus & cæteri epiſcopi de cõcilio Cirtenſi ad Donatiſtas. Cùm in auribus noſtris fama crebreſceret hoc vobis veſtros epiſcopos dicere, *Cognitorem præmio fuiſſe corruptum*, vt contra eos ſententia proferretur, vos autem iſta facilè credere, ac propterea multos veſtrum nolle acquieſcere veritati; placuit nobis cogente Dñi charitate ex cõcilio noſtro hæc ad vos ſcripta dirigere, quibus primitus admoneremini illos vobis victos atque conuictos, hæc mendacia iactare: qui etiam in ſuo mandato quod pro illa Collatione fecerunt; & ſuis nominibus atque ſubſcriptionibus firmauerunt, nos illic traditores atque perſecutores ſuos eſſe dicentes, in falſitate atque mendacio manifeſtiſſimo detecti atque conuicti ſunt, ita vt volentes gloriari de multitudine coepiſcoporũ ſuorum, inter aliquorum abſentium nomina etiam mortui nomen inſererent. Et cùm quæreretur vbi eſſet, ſubita perturbatione cæcati, ipſi eum confiterentur in itinere defeciſſe. Et cùm interrogaretur, quomodo potuerit apud Carthaginem ſubſcribere, qui in itinere iam defecerat, vehemẽtius perturbati, alio mẽdacio ſe obligauerunt, reſpondentes eum à Carthagine redeuntem fuiſſe defunctum. De quo mendacio exire omnino minimè potuerunt. Ecce quibus creditis vel de antiqua traditione vel de Cognitoris corruptione, qui mandatum ſuum vbi obiecerunt nobis crimen traditionis, non potuerunt conſcribere ſine crimine falſitatis. Proinde quæ maximè neceſſaria credidimus, his literis tanquam breuiario collecta inſeruimus, ne fortè ad magna geſtorum volumina, vel peruenire nõ facilè poſſitis, vel ea legere laborioſum putetis. Carthaginẽ venimus, & nos & epiſcopi veſtri, & quod prius nolebant; & indignum eſſe dicebant, in vnum conuenimus. Electi ſunt ex nobis & ex ipſis, ſeptem hinc & ſeptem inde, qui pro cauſa omnium loquerentur. Electi ſunt alij ſeptem hinc, & ſeptem inde, cum quibus vbi opus erat conſilium pertractarent. Electi ſunt quatuor hinc, & quatuor inde, qui geſtis conſcribendis cuſtodes eſſent, ne infalſatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati ſunt etiã à nobis & ab ipſis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, vt bini cum exceptoribus iudicis alternarent; ne aliquis noſtrum ſe dixiſſe ali-

Collat.1.cap.14.

Collat.3.cap.4.

Collat.1.cap.4.

A quid cauſaretur quod nõ fuiſſet exceptum. Huic tantæ diligẽtiæ illud eſt additum, vt & nos & ipſi quemadmodum ipſe iudex verbis noſtris ſubſcriberemus, ne quiſquam diceret in illis geſtis aliquid vel poſtea fuiſſe corruptum. Cùm enim adhuc viuentibus iis qui ſubſcripſerunt, innotuerint eadem geſta omnibus locis in quibus oportet vt innoteſcant, ſic etiam ad poſteros confirmata veritas perdurabit. Nolite ergo eſſe ingrati tantæ miſericordiæ Dei quæ per iſtam diligentiam vobis miniſtrata eſt. Nulla excuſatio iam remanſit; nimium dura, nimium diabolica ſunt hominum corda, quæ adhuc tantæ manifeſtationi veritatis obſiſtunt. Ecce epiſcopi partis veſtræ, quos omnes elegerunt vt pro omnibus loquerentur, conati ſunt quantum potuerunt, vt omnino ipſa cauſa non ageretur, propter quam tantus numerus epiſcoporum vtriuſq; B partis de vniuerſa Africa, & de tã lõginquis locis Carthaginẽ venerat. Et cũ omnis anima ſuſpenſa expectaret in tanta † collectione quid ageretur, illi vehementer inſtabant vt nihil ageretur. Quare hoc? niſi quia cauſam ſuam malam ſciebant, & facillimè ſe poſſe conuinci ſi ageretur, dubitare non poterant? Ipſe ergo animus eorum quo timebant ne cauſa ageretur, iam victos eſſe eos monſtrabat. Si enim extorquerent quod volebant, vt iam Collatio ipſa non fieret, nec diſputationibus noſtris veritas appareret, redeuntes à Carthagine quid vobis erant reſponſuri, quid demonſtraturi? Credo prolaturi erant geſta & dicturi vobis, nos inſtabamus vt cauſa non ageretur. Vos expectatis videre quid egerimus, Ecce legite vbi eos vicimus, vt nihil ageremus. Fortè & vos reſpõderetis, ſi cor haberetis. Nihil ergo acturi, vt quid eſtis? vel potius qui nil egiſtis vt quid rediſtis? Deniq; poſteaquã nõ potuerũt C efficere quod conati ſunt, id eſt, vt cauſa nõ ageretur, ipſa actio demõſtrauit, quid timuerint, quando in omnibus victi ſunt. Confeſſi ſunt enim contra eccleſiã catholicã, quæ toto orbe terrarum diffunditur, nihil ſe habere quod dicerent, quia diuinis ſanctarũ ſcripturarũ teſtimoniis oppreſſi ſunt, quib^9 eccleſia deſignatur, incipiens à Ieruſalẽ creuiſſe per loca, in quibus Apoſtoli prædicauerunt, & nomina eorundẽ locorũ in ſuis epiſtolis & actis cõſcripſerunt, & inde diffundi per cæteras gentes: contra iſtã eccleſiã ſe non habere cauſam manifeſta voce profeſſi ſunt, vbi eſt euidentiſſima in nomine Dei noſtri victoria. Cũ enim confirmãt eccleſiam, cui nos cõmunicare, ipſos autẽ non cõmunicare manifeſtum eſt, olim ſe victos eſſe teſtãtur, & vobis ſi ſapitis, apertiſſimè iudicant, quid dimittere & quid tenere debeatis, nõ in ea falſitate, qua vobis non ceſſant D adhuc vſq; mentiri, ſed in illa veritate quã victi coacti ſunt cõfiteri. Quiſquis ergo ab hac catholica eccleſia fuerit ſeperatus, quantumlibet laudabiliter ſe viuere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere quod à Chriſti vnitate diſiunctus eſt, non habebit vitã, ſed ira Dei manet ſuper eũ. Quiſquis autẽ in hac eccleſia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata, quia vnuſquiſq; in ea propriũ onus ſuum portabit, ſicut Apoſtolus dicit: Et quicunq; in ea corpus Chriſti manducauerit indignè, iudiciũ ſibi manducat & bibit. Nã etiã hoc ipſe Apoſtolus ſcripſit. Cùm autẽ dicit, iudiciũ ſibi mãducat, ſatis oſtẽdit, quia non alteri iudiciũ mãducat, ſed ſibi. Hoc nos egimus & oſtendimus & obtinuimus, quia cõmunio ma-

Collat.2.cap.3. — At nunc geſta hæc interciderunt. — Collat.3.cap.5. — † for. collatione — Collat.3.cap.3. — Extra eccleſiã nulli quãtumuis ſancte viuere videatur, poteſt eſſe ſpes ſalutis. — Galat. 6. — 1.Cor.11.

nio malorum nõ maculat aliquem participatione ſa- A
cramentorum, ſed conſenſione factorũ. Nam ſi in fa-
ctis malis non eis quiſq; conſentiat, portat malus cau-
ſam ſuã & perſonã ſuam, nec præiudicat alteri quẽ in
conſenſione mali operis nõ habet ſociũ criminis. Hoc
enim ipſi voce apertiſſima coacti ſunt confiteri, non
tunc quando iſta dicebamus, ſed poſtea cũ aliud age-
retur. Nam cũ ventum eſſet ad cauſam etiam Cæci-
liani, quã nos ab Eccleſiæ cauſa diſtinguebamus, vt ſi
fortè malus eſſet inuẽtus, ipſum anathematizaremus,
non tamen propter ipſam eccleſiã Chriſti relinquere-
mus, cui per malã cauſam ſuã præiudicare non poſſet.
Cũ ergo etiã ad ipſam Cęciliani cauſam ventũ fuiſſet,
Collat. 3 cap. 14. & legiſſent illi conciliũ Carthaginenſe, vbi recitabant
Ibid. cap. 16. ſeptuaginta plus minus epiſcoporum ſententias cõtra
Cæcilianũ abſentẽ prolatas, Reſpondimus eis ſic non
obeſſe illud epiſcoporum concilium abſenri Cæcilia-
no, quemadmodum nõ obfuit pluriũ epiſcoporũ par-
tis Donati abſenti Primiano, quãdo eum in Maximia- B
ni cauſa plus minus centum epiſcopi damnauerunt.
Tunc illi nominata cauſa Maximiani, vnde ſciunr ſe
etiã quos damnauerant, in honore integro ſuſcepiſſe,
& baptiſmũ in ſacrilego Maximiani ſchiſmare cõfir-
maſſe & non deſtruxiſſe, & in ſua Vagaitana ſentenria
qua eos damnauerunt, quibuſdã qui in ipſo ſchiſmate
fuerunt, dilationem dediſſe & dixiſſe, quod eos nõ pol
luerint ſacrilegi ſurculi, Maximiani plãtaria. Iſta ergò
cauſa poſteaquam eorum aures percuſſit, expaueſcen-
tes & perturbati & obliti vnde ſuperius contra nos cõ-
Collat. 3. cap. 16. tendebant, continuò dixerunr, *nec cauſa cauſæ, nec per-
ſona perſonæ præiudicat*: & confirmauerunt verbis ſuis
quod nos antea de eccleſia dicebamus: quia nõ ſolùm
Collat. 3. cap. 8. catholicæ tranſmarinæ, contra quam ſe confeſſi ſunt
non habere quod dicerent, verumetiã catholicæ Afri-
canæ, quæ illi vnitatis communione coniungitur, cau-
ſa & perſona Cæciliani, qualiſcunq; fuiſſet, præiudica-
re non poſſet: ſi Maximianus, qui cũ cæteris ſociis ſuis C
Primianum damnauit, ſi etiam Felicianus qui ſimul
Primianum damnauit, & poſtea in cauſa Primiani à
Donati parte damnatus eſt, non præiudicat parti Do-
nati, cui modo Epiſcopus ſicut antea fuerat receptus,
adiungitur: ſic etiam ipſis ſociis ſuis Maximianus non
præiudicat, quibus iſti dilationem dederunt, dicentes
eos ab illo eum quo fuerunt non fuiſſe pollutos, *quia
nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ.* Quid ergo
quæritis amplius? Multis quidem verbis ſuperfluis ge-
ſta onerauerunt, & quia non potuerũt efficere vt cau-
ſa non ageretur, hoc fecerunt mulrum loquendo, vt
quod actum eſt difficilè legeretur. Sed debent vobis e-
tiam iſta eorum pauca verba ſufficere, ne propter ne-
ſcio quæ, neſcio quorum hominum crimina, oderitis
vnitarem catholicę eccleſiæ: quia ſicut ipſi dixerũt, re-
legerunt, ſubſcripſerunt, *nec cauſa cauſæ præiudicat, nec
perſona perſonæ.* Nam & in ipſa cauſa Cæciliani, quam
licet ad eccleſiæ cauſam non pertinentem, tamen de- D
fendendam ſuſcepimus, vt etiam ibi calumniæ mani-
feſtarentur ipſorum, apertiſſimè victi ſunt, nihilq́; eo-
rum quæ in Cæcilianum intendebant, probare potue-
Collat. 3. cap. 15. runt. Inſuper etiam de criminibus traditionis nos epi-
ſcopalia geſta protulimus, vnde recitauimus aliquos
eorum epiſcoporum qui ſententias in abſentem dixe-
rant Cæcilianũ, manifeſtiſſimos fuiſſe traditores. Cõ-
Collat. 3. cap. 17. tra ipſa geſta illi quia non habebant quod dicerẽt, fal-
Ibid. cap. 16. ſa eſſe dixerunt, ſed nullo modo probare potuerũt. In-
ſuper etiam confeſſi ſunt vel potius pro magna gloria
profeſſi ſunt, Cæcilianũ apud Conſtantinum impera-
Ibid. cap. 20. torem à ſuis præceſſoribus accuſatum. Et addiderunt
mendaciũ, quod illis accuſantibus fuerit ab imperato-
re damnatus. Ecce & hinc victi ſunt vnde ſolent vobis
nebulas erroris offundere, cõcitantes nobis inuidiam,
& in odiũ veſtrum nos adducentes, quia eccleſiæ cau-

A ſam apud Imperatores agimus. Ecce maiores eorum
de quorum nominibus gloriantur, Eccleſiæ cauſam
egerunt apud Imperatorem, perſequuti ſunt accuſan-
do Cæcilianum; apud Imperatorem damnatum dixe-
runt. Iam non vos inducant vaniſſimis & mendaciſſi-
mis verbis, redite ad cor veſtrum, timete Dominũ, co-
gitate veritatẽ, relinquite fallitatem. Quicquid enim
iam paſſi fueritis imperialibus legibus, quod nõ pro iu
ſtitia, ſed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere
ideo nos eſſe iniuſtos, quia ſic vobiſcũ agi non debuit,
vt Imperator vos ab iſta iniquitate cõpeſceret. Epiſco-
pi enim veſtri cõfeſſi ſunt maiores ſuos ſic egiſſe cum
Cæciliano quomodo vobiſcũ agi non vultis; & tamen
quod Cæcilianũ apud Imperatorẽ perſecuti fuerint,
ipſis confitentibus & profitẽtibus ſatis cõſtitit. Quod
autẽ Cæcilianus fuerit ab Imperatore damnarus om-
nino nõ conſtirit: imò etiam conſtitit cũ accuſantibus
& perſequẽtibus maioribus eorũ, & bis numero prius Nimirum in
B ab epiſcopis & ab ipſo poſtea Imperatore fuiſſe purga- Romano & Arelatenſi
tũ. Hoc etiã ipſi confirmauerunt talia poſtea quaſi pro concilio.
cauſa ſua proferendo, vt magis contra ipſos eſſe inue-
nirentur, & pro cauſa Cæciliani etiã illa quæ protule-
runt, recitarentur. Quoſcũnq; ergo accuſare voluerũt
nullis certis documentis probare potuerũt. Quicquid
autẽ nos & pro eccleſiæ cauſa & pro Cæciliani cauſa
diximus, & verbis ſuis & lectionibus à ſe prolatis etiã
ipſi confirmauerunt. Nam protulerunt primo codi- Collat. 3 cap. 20.
cem Optati, vnde quaſi probarẽt Cæcilianum ab Im- Optatus lib.
peratore damnatũ. Qui codex cũ cõtra iſtos legeretur, 1 contra Par-
& magis oſtenderet Cæcilianum fuiſſe purgatum, ab menianum.
omnibus riſi ſunt. Sed quia ipſe riſus non potuit ab ex-
ceptoribus excipi, verbis ſuis apud acta riſos ſe eſſe te-
ſtati ſunt. Iterũ protulerunt & recitauerunt libellum Collat. 1. cap. 22.
Imperarori Conſtantino à ſuis maioribus datum, vbi
quæſti ſunt quod eos memoratus Imperator grauiter
perſequeretur, ac ſic eodem libello manifeſtarunt ſe
C apud Imperatorem à Cæciliano fuiſſe ſuperatos, fal-
ſumq́; eſſe quod dixerãt eum ab Imperatore damna-
tum. Tertio protulerunt literas eiuſdem Conſtantini Ibid. cap. 22.
ad Verinum vicarium datas, vbi eos grauiter deteſtã-
tur, ac propterea dicit de exilio relaxandos & furori
ſuo dimittendos, quia iam Deus cœperat in illos vin-
dicare. Ac ſic etiam iſtis Imperatoris literis confirma-
uerunt ſe falſum dixiſſe, quod Cæcilianus ab Impera-
tore damnatus ſit, cùm potius Imperator ipſos à Cęci-
liano victos eſſe monſtrauerit, quando eos vehemen-
ter execratus, ideo iuſſit vt de exilio dimitterentur, vt
Deo iudice ſicut etiam cœperant, punirentur. Poſtea Ibid. cap. 23.
Felicis Abtungenſis ordinatoris Cæciliani in medium
cauſam miſerunt, dicentes eũdem Felicem fuiſſe trã-
ditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus. Et eiuſ-
dem Conſtantini Imperatoris pro Cæciliano contra
ſeipſos literas protulerunt, vbi ad proconſulem ſcri- Probianus A-
pſit, vt ad comitatum ſuum mitteret Ingentium. Iſte phrica procon-
D autem Ingentius confeſſus fuerat in cognitione He- ſul.
liani proconſulis, falſum ſe feciſſe aduerſus Felicem
Cæciliani ordinatorem. Dicebant ergo iſti non ſine
cauſa voluiſſe Imperatorem, vt ad ſe mitteretur In- Ibid. cap. 14.
gentius, niſi quia Cæciliani adhuc cauſa pendebat: &
conabatur immittere ſuſpicionem vaniſſimam; quod
poſteaquam Ingentius ad comitatum directus eſt,
tunc Imperator contra Cæcilianum potuerit iudica-
re, & illud iudicium ſuum quod nos recitaueramus,
vbi inter partes cognouerat, Cæcilianumq́ue purga- Ibid. cap. 19.
uerat, ſentẽtia poſteriore reſcindere. Sed dicebarur eis
vt hoc potius legerent, & nihil omnino proferebant.
Illæ autem literæ Imperaroris quibus ad ſe mitti iuſ-
ſit Ingentium, quas contra ſeipſos pro Cæciliano re-
citauerunt, hoc continent quod Helianus proconſul
in cauſa Felicis audientiam præbuerit competen-
tem, eundemq́ue Felicem à crimine traditionis im-

munem eſſe cõſtiterit. Sed Ingentium ad comitatum A propterea debere tranſmitti, vt illis qui ibi erant, & diuturnis diebus eum interpellare non deſinebant, apparere & intimari poſſet, fruſtra eos Cæciliano inuidiam comparare & aduerſus eum violenter inſurgere voluiſſe. Quis eos crederet iſta contra ſe recitaſſe pro nobis, niſi Dei omnipotentis nutu factum eſſet, vt non ſolùm verba eorum geſtis tenerentur, ſed etiam manus ſubſcribentium legerentur? Nam & ordinem conſulum & dierum qui expreſſus eſt, ſi quis nunc diligenter àduertat, inueniet primo Cæcilianum epiſcopali iudicio fuiſſe purgatum. Deinde non multo poſt Felicis Abtungenſis cauſa ab Heliano proconſule examinata eſt, vbi eum conſtitit innocentem. In qua cauſa ad comitatum mitti iuſſus eſt Ingentius; & longè poſtea ipſe imperator cauſam inter partes cognouit atque finiuit. In qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumnioſiſſimos iudicauit. In quo ordine conſulum & dierum ſatis oſtenditur B fallaciter eos & calumniosè dixiſſe, quod imperator miſſo ad comitatum Ingentio, iudicium ſuum mutauit, & Cæcilianum quem prius purgauerat, poſtea condemnauit. Non ſolùm autem nihil de hac re legere potuerunt, & contra ſeipſos tanta legerunt, ſed etiam per ordinem conſulum euidentius conuincuntur, poſt cauſam Felicis proconſulari iudicio terminatam, in qua iuſſum eſt vt ad comitatum Ingentius mitteretur, nec paruo interuallo, ſed longè poſtea memorati imperatoris iudicio inter partes habito Cæcilianum fuiſſe purgatum. Non ergo vobis dicant quia præmio corrupimus iudicem. Quid enim aliud ſolent victi homines dicere? Aut ſi aliquid dedimus iudici, vt contra illos pro nobis pronunciaret; ipſis quid dedimus, vt contra ſe pro nobis tanta non ſolùm dicerent, verumetiam recitarent? An fortè volunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cùm dicant iudicem præmio à nobis eſſe corruptum; ipſi tamen C multa quæ pro nobis contra ſeipſos dixerunt & recitauerunt, gratis nobis omnia præſtiterunt. Aut certè ſi propterea dicunt, quod nos vicerint, quia melius egerunt cauſam Cæciliani quàm nos, hoc planè credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo ſufficere putaueramus: illi autem quatuor protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? ſi vultis nobis credere, credite, & teneamus pariter vnitatem quam iubet & diligit Deus. Si autem nobis non vultis credere, geſta ipſa legite, aut vobis vt legantur admittite, & an vera ſint quæ ſcripſimus vobis, ipſi probate. Si autem nihil horum facere vultis, & manifeſtiſſima veritate conuictam partis Donati falſitatem adhuc ſequi deſideratis, mundi erimus à pœna veſtra quando vos ſerò poſtea pœnitebit. Si verò id quod vobis præſtitit Deus nõ contempſeritis, & poſt cauſam tam diligenter actam, & tam diligenter manifeſtatam, per- D uerſam conſuetudinem relinquentes, paci Chriſti & vnitati conſenſeritis, de veſtra correctione gaudebimus: & ſacramenta Chriſti quæ in ſacrilegio ſchiſmatis ad iudicium habetis, vtilia & ſalubria vobis erunt, cùm in catholica pace habueritis caput Chriſtum, vbi charitas cooperit multitudinem peccatorum. Hæc ad vos ſcripſimus octauodecimo Kalend. Iulias, piiſſimo Honorio Auguſto † imperante, vt quando poſſunt, ad quoſque veſtrum iſtæ literæ peruenirent.

Vide infra lib. post Collat. cap. 33.

† Cõſulatus eſt tom. 2. & habet VIII. Conſ.

Finis epiſtolæ nomine Cirtenſis concilij ſcripta.

D. AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER AD DONATISTAS POST COLLATIONEM.

CAPVT I.

QVID adhuc Donatiſtæ ſeducimini ab epiſcopis veſtris, quorum fallaces tenebræ clara luce diſcuſſę ſunt, quorum apparuit error, quorum pertinacia ſuperata eſt? Quid adhuc vobis iactant vana mẽdacia? Quid adhuc creditis hominibus victis? Cùm vobis dicunt *iudicem præmio fuiſſe corruptum*, quid nouum faciunt? Quid aliud omnes victi facere cõſueuerunt, qui veritati conſentire nolunt, niſi vt de iudicis iniquitate mentiantur? Quærite ab eis, & ad hoc primum vobis reſpõdeant, ſi poſſunt, quare auſi ſunt venire Carthaginem, & in vnum locum nobiſcum collationis gratia cõuenire? Iam ante aliquot annos conueneramus eos publicè, vt nobis conferentibus veritas appareret, & diſſenſio quę nos diuidit de medio tolleretur. Sed ipſam veritatem refugientes, actis reſponderunt. *Indignum eſt vt in vnum conueniant filij martyrum, & progenies traditorum.* Quare ergo modo nobiſcum conuenire voluerunt? Puto quod non facerent quod eis videbatur indignum, niſi cognoſcerent non eſſe nos progeniẽ traditorum. Aut certè ipſi vobis reſpondeant, quare dixerũt, *indignum eſt vt in vnum conueniant filij martyrum: & progenies traditorum*, & in vnũ poſtea nobiſcum conuenerunt. Quę res eos coegit facere quod indignum eſt? Nõ enim ligati adducti ſunt; ſed omnino liberi conuenerunt. Si dixerint, quia iuſſerat Imperator: ergo tunc faciũt quod indignum eſt quando iuſſerit Imperator? Quid ergo iraſcuntur neſcio quibus traditoribus ad cauſam noſtram non pertinentibus? Codices enim Dominicos perſecutoribus dare, vtique indignum eſt. Quod cùm fecit traditor, non habet crimen, quia iuſſerat Imperator. Hoc dicimus non ſecundum veritatem, ſed ſecundum ipſorum peruerſitatem: ipſi enim dixerunt: publica geſta proclamãt, apud acta dixerunt. Non quilibet ignotus, ſed Carthaginenſis Epiſcopus eorum Primianus hoc dixit. Primianus hoc ſcriptũ magiſtratui Carthaginis dedit, & à diacono ſuo dicendum apud acta mandauit. *Indignum eſt, vt in vnum cõueniant filij martyrum & progenies traditorum.* Ecce cõuenimus in vnũ, quid ad iſta reſpondent? Si dicunt non eſt indignum; quare mẽtiti ſunt, quando indignum eſſe dixerunt? Si dicũt, indignum eſt: quod indignum eſt quare fecerunt? Vno modo ſe poterunt aſſerere quod indignum eſt non feciſſe, & in illis Primiani verbis non fuiſſe mentitos, ſi dicant, indignũ eſt quidem vt in vnum conueniant filij martyrum & progenies traditorum: ſed nos ideo vobiſcum in vnum cõuenimus, quia cognouimus vos non eſſe progeniẽ traditorũ. Quod ſi ita ęſt, quare nobis iam conuenientes in vnum, ipſas calumnias obiecerũt, niſi fortè vt etiam nos eos cognoſceremus non eſſe filios martyrũ? Martyres enim teſtes dicuntur, teſtes autem Chriſti, veri teſtes ſunt. Iſti autẽ falſi teſtes inuenti ſunt, qui traditionis crimina & aliena aliis obiecerunt, & nec ipſa probare potuerunt. Quid adhuc attenditis humana mendacia, & diuina teſtimonia nõ attenditis? Quid adhuc victis hominibus creditis, & veritati quæ nunquam eſt victa non creditis?

CAPVT II.

VERITAS enim Dei, ſicut in ipſa etiam collatione probauimus, perhibuit teſtimonium eccleſiæ ſuæ per multa documenta ſcripturarum ſanctarũ, per propheticas & euangelicas literas; & locus deſignatus eſt, vnde Chriſti eccleſia fuerat inceptura; & fines terræ quouſq; fuerat peruentura. Per omnes gẽtes futuram

eccle-

ecclesiam ſuam Dominus dicit, incipientẽ ab Hieru- A ſalẽ. Diuina lectio recitatur, quemadmodũ cœperit ab Hieruſalẽ, vbi primũ congregatis fidelibus miſſus eſt de cælo ſpiritus ſanctus. Diuinæ lectiones recitantur quemadmodũ ſe ab Hieruſalem per vicina & longinqua diffuderit. Expreſſa ſunt nomina locorum, manifeſtata ſunt nomina ciuitatũ, in quibus eccleſia Chriſti Apoſtolico labore fundata eſt. Quæ loca & ciuitates etiam epiſtolas ab Apoſtolis accipere meruerunt. Quas epiſtolas & ipſi in veſtris cõgregationibus legũt, & tamẽ non cõmunicant eorũ locorum & ciuitatum eccleſiis, quę ipſas epiſtolas accipere meruerunt, obijcientes eis neſcio quæ crimina Aphrorũ, quod eorum contagione perierint, cùm ipſi dixerint in hac ipſa collatione, quam modo Carthagini habuimus, *quod nec cauſæ cauſa, nec perſonæ perſona præiudicet.*

Luc. 24.

Act. 2.

Gest. 3 cap. 10.

CAPVT III.

TVNC autem hoc dixerunt, quando eis diximus: Conciliũ quod contra Cæcilianũ profertis, ſic nõ obeſt abſenti Cęciliano, quẽadmodum conciliũ, quod in cauſa Maximiani factũ eſt, vbi damnatus eſt Primianus, non obeſt abſenti Primiano. Protulerũt enim ibi ſeptuaginta & quod excurrit Epiſcopos qui abſentem damnauerũt Cæcilianum, cùm proferantur nõ minus centũ Epiſcopi partis ipſorũ qui damnauerant abſentem Primianum. Quia ergo diximus eis, ſic illud non obeſſe Cæciliano, quẽadmodum hoc non obeſt Primiano, quoniã contra abſentes facta ſunt ambo concilia: continuò nõ inuenientes quod reſponderent, & horribiles anguſtias paſſi, dixerunt, *Nec cauſam cauſæ, nec perſonam præiudicare perſonæ:* quod aduerſus omnes humanas calumnias in ore habet catholica eccleſia; nunc autem multo fortius multoque liberius, quando id quod ſemper veritas tenuit, etiam inimicorum confeſſio confirmauit. Quis ergo hæc ſine triſtitia perferat graui? Quis gemitũ cohibeat? Quis non in lachrymas & in vocem doloris erumpat, qui hoc dignè conſiderauerit? Ecce vt ab epiſcopis partis Donati damnatus Primianus non amittat epiſcopatum, aut vt Primianus damnatus non inquietet partem Donati, nec cauſæ cauſa, nec perſonæ perſona prǽiudicat: vt autem Cęcilianus, quem abſentem inimici ſimiliter damnauerunt, non deputetur Epiſcopus, & contaminet omnes Chriſtianas gentes vſque ad terminos terræ, & cauſæ cauſa, & perſonæ perſona præiudicat.

CAPVT IIII.

1. Petri 1.

Proſopopœia Eccleſiæ contra Donatiſtas.

SED voce ipſius vnitatis clament Eccleſiæ Põti, Bithynię, Aſiæ, Cappadociæ, cæterarumq; orientaliũ regionũ, ad quas beatus Petrus apoſtolus ſcribit. O pars Donati, nõ nouimus quid dicatis, quare nobis non cõmunicatis? Si Cæcilianus mali aliquid fecit, quod nobis non probatum eſt nec demonſtratũ, tamen ſi mali aliquid fecit, quare nobis præiudicat? Si nos audire nõ vultis, voſipſos audite dicentes: *Nec cauſæ cauſa, nec perſonæ perſona præiudicat.* An vſqueadeo poteſt veſtra peruerſitas, vt hæc verba valeant, ne vobis præiudicet Primianus; & hæc verba nõ valeant, vt nobis præiudi- D cet Cæcilianus? Clament etiã ſimiliter Eccleſiæ ſeptem Orientales ad quas ſcribit Apoſt. Ioannes, Epheſi, Smyrnæ, Thyatiræ, Sardis, Philadelphiæ, Laodiciæ, Pergami, & dicãt: Quid vobis fecimus fratres, qui potius Donati quàm noſtræ cõmunionis eſſe voluiſtis? Si Cæcilianus peccauit, quãuis & ipſius crimẽ nõ potuiſtis oſtendere; quia ſicut Primianus veſter, ſic etiam abſens iſte damnatus eſt: veruntamen qualiſcunq; ille fuerit, nos vobis quid fecimus? Quare Chriſtiani cum Chriſtianis pacem habere non vultis? Quare in nobis cõmunia ſacramenta reſcinditis? Quid vobis fecimus? Quare Primiani cauſa nõ pręiudicat parti Donati, niſi quia verum eſt quod dixiſtis, *nec cauſæ cauſa, nec perſonæ perſona præiudicat?* Quare ergo cauſa Cæciliani præiudicat hæreditati Chriſti, in qua ſumus Apoſtolorum labore plantati? Ad vnam noſtrum ſcribit apoſtolus

Apoc. 2.

Apoc. 3.

Ioannes, quod habeat pauca nomina in Sardis, eorum qui non inquinauerunt veſtimẽta ſua: nec tamẽ ab eis qui in ipſa eccleſia immũdi fuerunt, illorũ paucorum veſtimenta polluta ſunt: quoniã verũ eſt quod dixiſtis, nec cauſam cauſę, nec perſonam pręiudicare perſonæ. Quomodo ergo poteſt cauſa & perſona Cęciliani pręiudicare nobis? Aut ſi non pręiudicat, quare ſeparamini à nobis? Dicant etiam Eccleſię ad quas Paulus Apoſt. ſcribit, Romanorũ, Corinthiorũ, Philippenſium, Coloſſenſium, Theſſalonicenſiũ, nam de Galatia & Epheſo iam ſuprà dictum eſt. Dicant ergo & iſtæ, literas ad nos datas fratres quotidie legitis, qui vultis adhuc eſſe de parte Donati. In ipſis epiſtolis per nomen pacis nos Apoſtolus ſalutauit, dicens, Gratia vobis & pax à Deo patre & Dño noſtro Ieſu Chriſto. Quare pacem in noſtris epiſtolis legendo didiciſtis, & eã nobiſcum tenere noluiſtis? in tam longinquis terris trans mare poſitis Aphrum nobis obijcitis Cæcilianũ. Cer- B tè verum eſt quod dixiſtis, *nec cauſa cauſa præiudicat, nec perſonæ perſona.* Quæ eſt iſta priuata & peculiaris ſanctificatio, qua vobis licet vt Aphræ parti Donati cauſa non præiudicet Aphri Primiani, nec perſonæ Primiani Carthaginenſis præiudicet perſona Muſtitani Feliciani; & ad nos Aphricana præiudicia tam longè mittantur, vt nobis pręiudicet cauſa Cæciliani? Dicat etiã catholica eccleſia in ipſa Aphrica conſtituta & per pacẽ atq; vnitatem Chriſti illis omnibus cõmunione copulata. Dicat etiam ipſa: Nec mihi Cæciliani cauſa præiudicat, contra quẽ abſentem ſeptuaginta epiſcoporũ eſt prolata ſententia, quia non præiudicat eccleſiæ quæ toto orbe diffunditur in cuius communione permaneo: aut certè præiudicet parti Donati cauſa Primiani, quem ſui collegæ ſimiliter abſentem numeroſiore cõcilio damnauerunt. Si autẽ ideo nõ pręiudicat, quia nec cauſa cauſæ, nec perſona perſonæ pręiudicat; multo magis ſeruanda eſt iſta iuſtitia erga vnitatẽ ca- C tholicã Chriſti, ſi eã ſeruari erga ſe poſtulat pars Donati. Hoc eccleſia catholica in Aphrica cõſtituta proclamat: O pars Donati, tu iſta verba dixiſti. tu iſta verba tua recognouiſti, tu iſtis verbis etiam ſubſcripſiſti, *nec cauſa cauſæ, nec perſona perſonæ præiudicat.* Ego inter ſpiritus olim requieſcentium recito Cæcilianum; tu adhuc vides & tecum habes in corpore Felicianum, à quo damnatus eſt primianus. In ipſa Primiani cauſa Felicianum damnaſti, & eum poſtea ſicut erat, epiſcopũ Primiano tibiq; ſociaſti. Si tãtum valet quòd nec cauſa cauſę pręiudicat, nec perſona perſonę, vt tibi non præiudicet hodie tecũ viuentis communio Feliciani; mihi quomodo præiudicat olim defuncti memoria Cæciliani? Quid ad iſta reſpondent, qui vobis adhuc iactant inania, & ſuæ ſaluti ſi non ſe correxerint, nocitura mendacia? Quid adhuc dicunt nos iudicem corrupiſſe, vt pro nobis ſententia proferretur? Nunquid & tanti apud vos meriti Epiſcopum D præclariſſimum defenſorem corrupimus, vt pro nobis talia loqueretur? Hoc enim agebamus omnibus viribus, hoc inſtabamus, vt Cæciliani cauſa atque perſona qualiſcunq; ille fuerit, ad cauſam & perſonam eccleſiæ, quam Deus ſuis ſanctis teſtimoniis roborauit, non pertinere monſtraretur. Hoc agebamus etiam ſimilitudinibus euangelicis, vt cauſa & perſona zizaniorum non præiudicaret cauſæ & perſonæ tritici, quamuis in eodem agro eadem pluuia ſimul creſcerẽt vſque ad meſſem, quando ſeparari oporteret: Vt cauſa & perſona paleę non præiudicaret perſonæ frumenti quamuis in eadẽ area ſimul triturarentur donec nouiſſima ventilatione ſepararentur: vt cauſa & perſona hædorum non præiudicaret cauſæ & perſonæ ouium, quamuis communibus paſcuis vtraque pecora permixta ſeruentur, donec à paſtore ſummo, in iudicio nouiſſimo, alij ad ſiniſtram, alij ad dextram ſegregen- Matth. 25.

P 5 tur:

tur: Vt cauſa & perſona piſcium malorum non præiudicaret cauſæ & perſonæ piſciũ bonorum, quãuis intra eadem retia tenerentur in extremo litore ſeparandi, hoc eſt, in fine maris, quod ſignificat finem ſeculi. Matth. 13. Quibus parabolis & figuris eccleſia prænunciata eſt vſq; ad finem ſeculi bonos & malos ſimul habitura, ita vt nec mali bonis obeſſe poſſint, cũ vel ignorantur, vel pro pace & trãquillitate eccleſię tolerantur, ſi eos prodi aut accuſari non oportuerit, aut aliis bonis non potuerit demonſtrari: ita ſanè vt nec emendationis vigilantia quieſcat, corripiendo, degradando, excommunicando, cæteriſq; coercitionibus licitis atq; cõceſſis, quæ ſalua vnitatis pace in eccleſia quotidie fiunt ſecũdum præceptum Apoſtolicum charitate ſeruata, qui 2.Theſſ.3. dixit: Si quis autem non obaudit verbo noſtro, per epiſtolam hunc notate, & nolite commiſceri cum eo vt erubeſcat, & non vt inimicum exiſtimetis, ſed corripite vt fratrem. Sic enim & diſciplina ſeruat patiẽtiam, & patientia temperat diſciplinam, & vtrunque refertur ad charitatem, ne forte aut indiſciplinata patientia foueat iniquitatem, aut impatiens diſciplina diſſipet vnitatem.

CAPVT V.

ISTA cùm fiunt à bonis non inquinantur à malis, quia nec eorum peccatis conſentiendo communicãt, & ab eis, & ſi non corporali ſegregatione, tamen ſpiritali vitæ diſſimilitudine & morum diuerſitate diſcedunt, eo modo obedientes præcepto Dominico quo Eſaia 52. ait: Diſcedite inde, & immundum ne tetigeritis. Nam qui hoc non ſpiritualiter obſeruandum putant, arrogantia vanitatis in illud incidunt quod per eundẽ pro- Eſaia 65. phetam Dominus deteſtatur dicens: Qui dicunt, noli me tangere, quoniã mundus ſum, hi fumus indignationis meæ. Hoc epiſcopi veſtri faciendum putauerũt, quando vtriſq; noſtrum à iudice oblato conſeſſu, nobiſcum ſedere noluerunt, dicentes ſibi ſcriptum eſſe, Collat.2.cap.1. ne cum talibus ſedeant; illud vtiq; non ſpiritaliter, ſed Pſal. 25. carnaliter intelligentes quod in Pſalmo poſitũ eſt: Et C cùm impiis non ſedebo: & tamen fecerũt quod in eo- Collat.3.cap.9. dem ipſo loco pſalmi pariter prohibetur. Nam ibi dicit Propheta: Et cum iniqua agentibus non introibo. Si ergo quia nos iniquos vel nouerant vel putabant, ideo nobiſcum ſedere noluerunt, quare quod ſimiliter prohibetur nobiſcum introierunt, ex parte ſancti, ex parte polluti: niſi quia ſcripturas ſanctas intelligendo & carnaliter ſapiendo ipſam vnitatem diſſipauerunt? Non itaque polluũt mali bonos in eodem agro, in eadem area, in eiſdem paſcuis, in eiſdem retibus conſtituti, quia non eis communicant boni, ſed altari & ſacramentis Dei. Communicant autem malis, qui conſentiunt malorum factis. Scriptũ eſt enim: Non ſolùm Rom. 1. qui faciunt ea, verùmetiã qui conſentiunt facientibus.

CAPVT VI.

CVM verò mali pacis conſeruandæ neceſſitate tolerantur, non iniquitatis communicãdæ ſocietate appetuntur, vt cum zizaniis triticum ſuauẽ pluuiam pariter bibat, ſeruet tamen vbertatem ſuam, nec cõuertatur in zizaniorum ſterilitatem, ſed vtrunque ſimul vſque ad meſſem creſcat, ne forte cùm colliguntur zi- Matth. 13. zania, eradicetur ſimul & triticum, nullam cum bonis habent mali participationem ſalutis vel perditionis. 2.Cor. 6. Quæ enim participatio iuſtitiæ ad iniquitatem? Nullam habent cum bonis mali ſocietatem regni, aut ignis æterni. Quæ enim ſocietas luci ad tenebras? Non habent mali cum bonis conſonantiam vitæ ac voluntatis. Quæ enim conſonantia Chriſti ad Belial? Non habent boni cum malis partem, nec in pœna criminis nec in præmio pietatis. Quæ enim pars fideli cum infideli? Et cùm intra eadem retia donec ad litus perueniant, pariter diuina ſacramẽta percipiunt, iſti ſociantur, illi diſſociantur: iſti conſonant, illi diſſonant: iſti habent partẽ cum miſericordia, illi cum iudicio: quo- Pſal. 100. niam miſericordiam & iudicium cantat Eccleſia Do- A mino: & qui manducat indignè, iudicium ſibi manducat non alteri. 1.Cor. 11. De ipſo quippe pane, & de ipſa Dominica manu & Iudas partem, & Petrus accepit: & tamẽ quæ ſocietas, quæ conſonantia, quæ pars Petro cũ Iuda? quoniam nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ. Siue ergo exeant, de quibus ſcriptum eſt: Ex 1.Ioan.2. nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: ſiue intus videantur eſſe, de quibus beatus Cyprianus apertiſſimè loquitur, dicens: *Nam etſi videntur in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus.* Lib.3.epiſt.3. Quibus verbis epiſcopi veſtri nihil omnino Collat.3.cap.8.& 9. auſi ſunt reſpondere, quãuis diu fruſtra contenderint, quòd non in Eccleſia prædicta ſint futura zizania, quia dixit Dominus: Ager eſt hic mundus: nec dixit, ager Matth.13. eſt eccleſia. Nos autem mundum pro eccleſiæ ſignificatione poſitum dicebamus, ſicut etiã Cyprianus intellexit, quia per totum mundum futura pronunciabatur eccleſia. B Vnde illi dicebant, mundum ſemper in malam ſignificationẽ poſitum, & teſtimonia de Scripturis dabant, quia ſcriptum eſt: Si quis dilexerit mũ- 1.Ioan.2. dum, non eſt charitas patris in illo: & cætera talia. Nos verò non ſolùm in malam, ſed etiam in bonam ſignificationem mundũ in Scripturis poſitũ reſpõdebamus, & commemorabamus inter alia etiam illud quod ſcriptum eſt: Deus erat in Chriſto mundum reconcilians 2.Cor.5. ſibi: qui vtique non ſibi reconciliat niſi eccleſiam.

CAPVT VII.

SIVE ergo exeant mali, ſiue intus vel ignorentur, vel videantur, hoc agit miſericordia & iuſtitia Dei vt ſibi ad mala non conſentientibus bonis, mali non obſint, ſed vtriq; propriam ſarcinam portent: vt nec filius accipiat peccata patris, niſi eum fuerit in malis imita- Ezech.18. tus, ſed anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Cùm ergo quiſq; malis cõſentit ad malum, iam vnam cauſam habet cum eis, & totius ſocietatis malorũ fit vna perſona: ac per hoc cùm ſimul pereunt ſimulq; damnantur, cauſa ſua & perſona ſua cuiq; præiudicat, nõ aliena. Cùm verò boni & mali idem verbum Dei ſimul audiunt, & ſimul Dei ſacramenta percipiunt, & tamẽ diſſimiles habent actuum ſuorum cauſas, & diſſimiles gerunt voluntatis diuerſitate perſonas, eũdem cibum ſanctum, aliis manducantibus dignè, aliis indignè, nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ. Ac per Collat.3.cap.9. hoc quæcunque teſtimonia diuinarum ſcripturarum Epiſcopi veſtri commemorare potuerunt, quibus ab omni malorum hominum permixtione pura prænunciabatur Eccleſia, non qualis nunc eſt illis teſtimoniis prænunciabatur, ſed qualis poſt iſtam mortalitatem in vita æterna futura eſt. Et quæcunque teſtimonia ſcripturarum poſuerunt de filiis, quos meritò paren- Ibidem. tum imitando malitiam, vnam cum eis cauſam habere voluerunt: quod non intelligentes diuina teſtimonia ſecum pugnare cogebant, nec vtraſque voces Dei D pro diuerſitate temporum, cauſarum, perſonarumq; diſtinguentes in concordiam redigebant; ſed ſicut contra nos, ita etiam volebant inter ſe ipſa diuina documenta pugnare. Nec mirum ſi pacem Scripturæ Dei non intelligebant, qui pacem cum eius eccleſia non habebant. Scripturarum inter ſe pacem non intelligũt qui cum eccleſia pacem non habent.

CAPVT VIII.

NOS autem vtraque accipientes teſtimonia, demonſtrabamus vtrorumque concordiam. Nam & illud accipiebamus, quod in ſuis literis commemorauerunt Eccleſiæ dictum eſſe: Nec adiiciet vltra per Eſaia 52. te tranſire incircumciſus & immundus: & illud quod ſcriptum eſt: Sinite vtraque creſcere vſque ad meſ- Matth.13. ſem: ſed hoc eſſe in agro, illud futurum in horreo. Denique & ipſi qui diu contenderunt, dicentes zizania quæ cum tritico ſimul creſcere vſque ad meſſem permiſſa ſunt, non in eccleſia, ſed in mundo eſſe, contra intellectum martyris Cypriani qui dixit: *Et ſi vi-* Lib.3.epiſt.3 *dentur in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides*

aut fides, aut charitas noſtra, vt quoniam zizania in eccleſia eſſe cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Et nolẽtes conſentire mũdi nomine eccleſiam poſſe ſignificari, contra verba Apoſtoli qui dixit: Deus erat in Chriſto mũdum reconcilians ſibi: & contra ipſius verba Domini qui dixit: Nõ venit filius hominis vt iudicet mũdum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Neq; enim reconciliari Deo & ſaluari per ipſum mũdus poteſt, niſi mũdi nomine intelligatur eccleſia, quę ſola per eum Deo reconciliata ſaluatur: tamen in illa ſimilitudine quam ex Euangelio cõmemorauimus, quòd & boni & mali piſces quouſq; in litore, hoc eſt, in fine ſeculi ſeparentur, intra eadẽ retia permixti continentur, victi euidẽtia veritatis malos in eccleſia vſq; in finẽ ſeculi permixtos eſſe confeſſi ſunt, ſed occultos eos eſſe dixerunt, quoniam ſic à ſacerdotibus ignorantur, quemadmodũ piſces intra retia cũ adhuc in mari ſunt à piſcatoribus intra retia non videntur. Quomodo ergo teſtimonium propheticum quod in ſua reſponſione poſuerũt quod eccleſię dictũ eſt: Non adijciet vltra per te trãſire incircumciſus & immundus, ad hoc tempus pertinere intelligitur, quando eccleſia retibus cõparata eſt, quibus in mari adhuc poſitis piſces malos bonis permixtos vel occultos eſſe confeſſi ſunt? Vnde manifeſtum eſt non niſi in futuro ſeculo poſt iudicium nullum incircumciſum & immundum per eccleſiam tranſiturum. O violentia veritatis, quæ ſuos nõ in carne, ſed in corde torquet inimicos, vt eam confiteantur inuiti!

2. Cor. 5. Ioan. 3. & 12 · Matth. 13. · Eſaia 52.

CAPVT IX. Collat. 3. cap. 10.

ECCE manifeſtum eſt quod dicebatur à nobis, diſtinguẽda eſſe tẽpora eccleſiæ; non eã nũc eſſe talem, qualis poſt reſurrectionẽ futura eſt: nunc malos habere permixtos, tũc omnino non habiturã: ad illam eius puritatem non ad huius temporis permixtionem illa diuina teſtimonia pertinere, quibus eã Dominus prædixit ab omni malorũ permixtione penitus alienam. Ecce etiam ipſi veritate euangelica non aliud coacti ſunt confiteri, qui malos occultos nunc ei permixtos eſſe dixerunt: Ecce nunc tranſit per illam licet occultus immundus, non eſt ergo tempus quod prædictum eſt dicẽte Propheta; Non adijciet vltra per te tranſire immundus & incircumciſus: nunc ergo tranſeunt vel occulti. Nam & hoc ipſum quod ait nõ adijciet vltra; oſtẽdit eos prius ſolere tranſire, ſed vltra non tranſituros. Et à nobis inuidioſè requirebãt, quomodo potuerit in Eccleſia Chriſti diabolus ſeminare zizania; cùm ipſi faterentur in Eccleſia malos ſaltem occultos eſſe permixtos, nec vellent attendere à diabolo vtique ſeminatos. Hoc etiam ipſum quod ſibi acutum inueniſſe videbantur, contra ſe potius proferebant.

Eſaia 52.

CAPVT X.

SI enim Dominus propterea retibus bonos & malos cõgregantibus Eccleſiam comparauit, quia malos in Eccleſia nõ manifeſtos, ſed latentes intelligi voluit, quos ita neſciunt ſacerdotes, quemadmodum ſub fluctibus quid ceperint retia neſciũt piſcatores. Propterea ergo & areæ comparata eſt, vt etiam manifeſti mali bonis permixti in ea prænunciarentur futuri. Neque enim palea quæ in area eſt permixta frumentis, etiam ipſa ſub fluctibus latet, quæ ſic omnium oculis eſt cõſpicua, vt potius occulta ſint in ea frumenta cũ ſit ipſa manifeſta. De hac autem areæ ſimilitudine, quia & ipſam inter cæteras ex Euangelio poſueramus, nihil in literis ſuis contra nos ſcribere potuerunt, niſi Hieremiam prophetam dixiſſe: quid paleis ad triticũ? Quod ideo dixit quia ſimilia non ſunt, nõ quia permixta eſſe non poſſunt: quia in horreo non ſimul erunt, nõ quia in area pariter nõ triturantur. Quanquam Hieremias cùm hoc diceret, nõ agebat de populo Dei, ſed de ſomniis hominum & viſionibus Prophetarum: quia hęc duo nulla ſimilitudine comparanda ſunt, ſicut plenitudini tritici, inanitas paleæ non poteſt cõparari. Tentauerũt ſanè Epiſcopi veſtri negare in Euangelio ſcriptum, quòd areæ ſit Eccleſia cõparata: ſed mox Euangelicorum verborum commemoratione conuicti ad id ſe conuerterunt, vt etiam ibi dicerent occultos malos ſignificatos, nõ manifeſtos, de quibus ſcriptum eſt: Veniet ferens ventilabrum in manu ſua, & mundabit aream ſuam, frumenta recondet in horreo, paleas autem comburet igni inextinguibili. Vos autem iudicate, aperite oculos, aures intendite veritati, ſi propterea ſicut ipſi dixerunt, Dominus Eccleſiam retibus cõparauit, quia non manifeſtos, ſed latentes in ea malos voluit intelligi, quos ita non vident ſacerdotes, quemadmodum piſces intra retia ſub fluctibus non vident piſcatores. nũquid & area ſub aqua vel ſub terra trituratur? aut certè nocturnis horis, non in ſole cõteritur, aut in ea ruſticus cæcus operatur? Quãto ergo melius ſeipſos corrigunt quàm Euangelia ſancta peruertunt, & ad vanum ſuę mentis errorẽ eloquia Dominica detorquere conantur. Aut enim illa piſcium ſimilitudo non propter occultos, ſed tantũ propter mixtos in Eccleſia malos à Domino propoſita eſt: aut certè ſingulis rebus proprię ſimilitudines datæ ſunt; de piſcibus, propter occultos; de area, propter manifeſtos malos: quòd ſicut illi ante litus, ſic iſti ante ventilabrũ bonis in Eccleſia miſceantur. Ipſi enim nos admonent, vt in area palea manifeſtos in Eccleſia malos intelligamus, qui piſces reprobos intra natantia retia propter occultos malos intelligi volunt; quia ſicut illos neſciunt piſcatores, ſic iſtos neſciunt ſacerdotes. Cur enim non dicamus, ſic ergo & palea manifeſti ſunt mali, quia in aperto eam vident trituratores? Sed ſicut illi non poſſunt ante litoris exitum ſeparari, ſic nec illa poteſt ante finem debitum ventilari. Cuſtodit autẽ Deus innocentiam ſanctorũ & fidelium ſuorum, ſicut piſciũ bonorum, ſicut pinguiũ frumentorũ, vt intra iſta retia non eis noceant permixta genera reprobãda, & in iſta area non eis noceat permixta palea ventilanda: quia ſicut ipſi dixerunt, relegerunt, ſubſcripſerũt, nec cauſa cauſæ, nec perſonæ poterit præiudicare perſona.

Collat. 3. cap. 8. · Hier. 23. · Collat. 3. cap. 9. · Matth. 3.

CAP. XI.

HÆC verba negarent ſe fortè dixiſſe, niſi ſua poſſent ſubſcriptione cõuinci. Ecce quàm diligenter actũ eſt pro ſalute veſtra, vt verbis noſtris ſubſcriberemus: quod fieri omnino nolebant, & vt facerent tandem aliquando pudore compulſi ſunt. nam extant verba eorum vbi hoc facere recuſarunt: & rurſus alia verba vbi hoc facere conſenſerunt, quod primo negauerant. Omnia ſcripta ſunt, omnibus ſubſcriptũ eſt. Ideo enim videbantur nolle ſubſcribere, vt negare ſe poſſent dixiſſe quid dixerant, & de geſtis corruptis iudici calumniari. Quod modo quia non poſſunt, dicunt ipſum eſſe corruptũ: qui ut contra illos iudicaret, nõ niſi ipſi fecerunt, qui contra ſeipſos pro nobis tanta dixerunt. Quæ vt negare non poſſent, etiãſi coacti & inuiti, ſuis tamen proſecutionibus ſubſcripſerunt: ideo ergo nolebãt ſubſcribere, vt liceret eis per calumniam corruptorum geſtorum negare quod dixerant: & ideo poſtea inſtante iudice conſenſerunt, quia ſentiebãt omnibus apparere, nihil ſe aliud vindicare nolendo ſubſcribere, niſi ſe verba ſua ne ſibi legerentur timere. Maluerunt enim proſecutiones ſuas quibuſcunq; nebulis poſtea defendere, quàm eas tam citò damnare. Sed videte, rogamus vos, quẽadmodum ipſa ſua defenſione ſe peius implicent, & agant cauſam noſtram, & omnino perimant ſuam. Nam poſt Collationẽ poſteaquam victi appellare voluerũt, obiecta ſunt eis hæc verba, & ea conantur peiore ſua implicatione defendere, quando ab eis quid egerint quæritis. Ita enim vos putant non habere cor, vt non intelligatis eos omnimodo eſſe ſuperatos, quãdo vobis ea dicunt quæ omnino non dicerent ſi aliquid vtile quod dicerent, inuenirent.

Collat 3. cap. 3. Ibid. in fine. · Donatiſtæ in Collatione victi appellare conati ſunt.

CAPVT XII.

QVIS enim ferat victos homines conqueri quòd nocte contra eos eſt prolata ſententia: quaſi non ſæpe iudi-

iudices audiendi neceſſitas teneat, vt vſq; ad multam partē noctis ſedere cogantur? Aut ideo non eſt verum quod dicitur, quia per noctē dicitur? Nec audiunt ſcri-
Pſal. 41. pturam clamantem: Per diē mandauit Dominus mi-
Pſal. 91. ſericordiam ſuam, & nocte declarauit. Et iterum, Ad annunciandam mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctē: At quod dixerunt, nocte veniſſe ad Dominum tenendū perſecutores, non attendentes quoniam ipſis nocturnis horis etiam Dominus veritatē ſuis diſcipulis prædicauit: nec aduertere voluerunt,
Act. 16. quod ſcriptum eſt, apoſtolū Paulum vſq; ad medium noctis produxiſſe ſermonem. Si haberēt verum quod dicerent, nox eos impedire non poſſet: ſed ſanè tenebroſiſſimam noctē in ſuis mētibus patiebantur, quando contra ſeipſos tanta proferebant, nec ad veritatis lucem peruerſum animum corrigebant. Et adhuc vtiq; dies erat, quādo nobis forenſi more de tēpore præſcri-
Collat. 1. cap. 8. & collat. 2. cap. 3. bebant, dicentes cauſam lapſam eſſe, & agi iam omnino non poſſe: nec intelligentes nihil ſe hominibus oſtēdiſſe, niſi quantū timuerint ne ageretur, vbi eorum peruerſitas, & catholica veritas monſtraretur. Adhuc
Collat. 3. cap. 18. dies erat, quando volentes deſtruere iudiciū Romani epiſcopi Melchiadis, quo purgatus & abſolutꝰ eſt Cæcilianꝰ, etiā ipſū in Melchiade traditorē fuiſſe dixerūt.

CAPVT XIII.

CVIVS criminationis cùm ab eis eſſet exacta probatio, geſta prolixiſſima recitarunt, vbi Melchiadis nomen quod aliquid tradiderit non fuit. Et recitauerunt etiam alia geſta, vbi Melchiadem legebatur miſiſſe diaconos cū literis Maxentij Imperatoris & præfecti prætorij ad præfectū vrbis, vt reciperent loca quę fuerant à Chriſtianis tempore perſecutionis ablata. Vbi cum Melchiadis crimen nullum penitus appareret, dixerunt ſuperioribus traditionis geſtis traditorem Stratonem fuiſſe recitatum, quòd vocabatur vnus etiam ex diaconis quos ad recipienda loca miſerat Melchiades, eūdem ipſum eſſe contendentes & nō oſtendentes. Neque enim Stratonem qui tradiderat, ſaltem diaconum fuiſſe monſtrabant. Quod etiam ſi eſſet, reſpondimus eis, ante paruum tempus in eodem clero Eccleſiæ Romanæ duos Petros diaconos fuiſſe. Ita mēte cæci, tenebroſas calumnias innectebant, addentes etiam manifeſtiſſimam falſitatem, quòd nō ſolum nomen, ſed etiam loca & regiones & perſonæ conuenirent, quibus non alius, ſed ipſe eſſe Straton oſtenderetur: cùm in illis geſtis omnino nihil conueniēs, præter ſimilitudinem nominis legeretur, qua plena eſt conſuetudo generis humani, vt non ſolùm duo, ſed etiam plures homines vno nomine vocitentur. Nam ipſi quoq; Donatum ſuum Carthaginenſem, ne in iudicio Melchiadis ipſe damnatus putaretur eſſe quem multi pro magno habēt, à Donato Caſenſi diſtinguēdum eſſe clamauerunt, quia Donatus Carthaginenſis contra Cæcilianū miſſus fuerat ad Melchiadis epiſcopale iudiciū: tam craſſam noctem in corde geſtātes, vt Donatum infamari nollent ſimilitudine nominis ſui, & Melchiadem maculari vellent ſimilitudine nominis alieni. Nunc autem Stratoni etiam Caſſiani nomē addere dicuntur, quod in collatione tacuerunt, quaſi Stratō ſolus cognominalem habere potuiſſet, & Caſſianus non potuerit. Nec attendere potuerunt interna ſua nocte impediti, non ſolū duos Ioannes, vnum Baptiſtam, alterū Euāgeliſtam; ſed etiam duos Simones, vnum Petrum, alterum Magum: in ipſo denique tam paruo numero Apoſtolorum, non ſolū duos Iacobos, vnum Alphæi, alterum Zebedæi, ſed etiam duos Iudas, vnum ſanctum, alterum diabolum: cui tamen Iudæ apoſtolo ſancto quiſquis ſimiliter mente cæcus de crimine Iudæ traditoris calumniaretur, non niſi iſtos imitaretur. Non enim mirū eſt ſi tales iſtos calumniatores poſt tam longum tēpus patitur exiſtimatio Melchiadis de duobus Caſſianis, vel de duobus Stratonibus, quales euangelica veritas patitur de duobus Herodibus. Nam quia non eſt expreſſum quis Herodes pro Chriſto occiſis infantibus continuò mortuus fuerit, & quis Herodes cum Pilato Dominum perſecutus ſit, putantes vnum fuiſſe, obijciunt Euangelio crimen falſitatis: ſicut iſti putantes vnum fuiſſe Stratonē vel Caſſianū, obijciūt Melchiadi maculā traditionis: & tamē illi tolerabilius errant, quia nō ſolū nomē, verumetiam dignitas cōſonat, vterq; enim legitur rex Herodes: iſti autē dignitatē cōſonare mētiti ſunt, quia vtroſq; diaconos fuiſſe nullo modo legere potuerunt.

CAPVT XIIII.

ADHVC dies erat, quando Cirtenſe concilium, ſi tamen concilium dicēdum eſt, in quo vix vndecim vel duodecim epiſcopi fuerūt, vnde recitauimus tradito-
Collat. 3. cap. 15. res fuiſſe quoſdā, qui cum Secundo Tigiſitano contra
Ibid. cap. 17. Cæcilianū ſententias protulerunt, falſum volentes oſtendere, dixerūt perſecutionis tēpore non potuiſſe in aliquam domū illos vndecim vel duodecim epiſcopos congregari: & vt probarent tempus fuiſſe perſecutionis, protulerunt martyrum geſta, vt diebus & conſulibus conſideratis, quod tempus fuerit, appareret. Quæ martyrum geſta, contra ſeipſos protuliſſe cōuicti ſunt. In eis quippe geſtis, manifeſtum eſt illo tēpore perſecutionis Chriſtianas plebes ſolitas congregari. Vnde conſtitit non eſſe incredibile, quòd etiam illi epiſcopi in priuatā domum ſimiliter conueniſſe legebantur, vt plebi quæ poterat, ſicut geſtis martyrum cōtinebatur, etiā perſecutionis tēpore cōgregari, occultè ordinaretur epiſcopus, qui poſſet ſibi etiā ipſi occultè clericos ordinare in tanta neceſſitate, vbi anterior epiſcopus cum clero lapſus, per epiſtolam ipſius Secundi, quæ ab iſtis allegata eſt, monſtrabatur. Ex his martyrum geſtis quæ ipſi proferebant, admoniti ſumus & in alia geſta martyrū intendere; & inuenimus, & diximus, feruente tēpore perſecutionis, & priuatam domū, quòd illi fieri potuiſſe negauerant, cōgregationi Chriſtianorū fuiſſe conceſſam; & in carcere fuiſſe martyres baptizatos: vt viderēt quàm nō eſſet incredibile tēpore perſecutionis in priuatā domū paucos epiſcopos cōgregari, quādo & in ipſo carcere celebrabantur ſacramenta Chriſti, in quo incluſi homines tenebātur pro fide Chriſti. Quantum nos ergo adiuuerint geſta martyrum proferendo, quis nō videat qui non ſimilē noctē habet in corde, qualem illi habebant qui hoc non videbant?

cap. XV.

QVI etiam hinc geſtis ipſis Cirtenſibus calumniabantur, quia ibi dies & conſules legebantur, & exigebant à nobis, vt aliqua eccleſiaſtica concilia proferremus, vbi dies recitarentur, & conſules. Ipſi enim Carthaginenſe concilium factum ſine die & conſule proferebant. Dicebant enim etiam concilium Cypriani conſules non habere, vbi tamen legitur dies, in illo autem ipſorum Carthaginenſi nec dies. Nos autē, quod in manibus erat, Romanum cōcilium Melchiadis ſicut illud Cirtenſe & diem habere demonſtrabamus & conſules: neque enim tunc ad horam antiqua archiua eccleſiaſtica diſcutienda nobis fuerunt, vnde iſta conſuetudo etiam veterum fuiſſe doceretur. Nec tamen inanes eis etiā nos calumnias mouere voluimus, quare in Cypriani concilio dies inueniretur, in ipſorū autem non inueniretur: quia illi vanas moras volebant innectere, quas nos conabamur auertere. Nam etiam hoc exigebant, vt de ſcripturis ſanctis oſtenderemus alicubi dies & conſules eſſe conſcriptos: quaſi epiſcoporum concilia ſcripturis canonicis aliquādo fuerint cōparata; aut poſſent etiam ipſi de ſcripturis ſanctis proferre concilium, vbi Apoſtoli iudices ſederint, & accuſatum aliquem vel damnauerint, vel abſoluerint. Et tamen reſpondimus eis, etiam prophetas libros ſuos prænotatis & definitis commendaſſe temporibus, quo anno, cuius regis, quoto menſe anni, quoto die mēſis factum fuerit ſuper eos verbum Domini:

mini: vt oſtenderemus quàm inaniter & calumnioſè de diebus & conſulibus epiſcopalium conciliorũ quęſtiones vaniſſimas excitarent. Fieri enim poteſt vt in codicibus ſit iſta varietas, dum alij etiam dies & conſules diligentia maiore deſcribunt; alij tanquam ſuperfluum prætermittunt. Sicut etiam codex de quo primũ legimus iudicium Conſtantini, quo inter partes Cæcilianum innocentẽ, illos autem calumnioſiſſimos pronunciauit; diem & conſulem non habebat; alius autem quem contra eorũ calumnias poſtea protulimus, habebat. Quia etiam illic inuidioſiſſimè proclamauerunt, quòd Imperatoris literas ſine die & conſule recitauimus: & tamen etiam ipſi alias eiuſdẽ Imperatoris literas in cauſa Felicis ordinatoris Cæciliani, quas mirabili cęcitate contra ſeipſos protulerunt, ſine die & conſule recitarunt: nec eis inde aliquid obiecimus, ne ſimiliter vt ipſi tempora neceſſaria ſuperfluis verbis occuparemus. Hæc autẽ modo dicimus, vt vobis ſaltẽ oculos aperiamus, & tenebroſa nocte carcatis, quã veſtri epiſcopi corde geſtabãt, qui nocturnam ſententiam cognitioni iudicis obiecerunt, & ipſi per diem interioribus tenebris inuoluti, mirabili cæcitate contra ſeipſos tanta dixerunt.

CAPVT XVI.

LEGVNTVR actis apud Carthaginis magiſtratum expreſſa verba Primiani, vbi dicit, quòd *parẽtes eorum, noſtri maiores variis exiliis vexauerunt:* & in collatione probare conantur accuſantibus maioribus ſuis, ab Imperatore Cæcilianum exilio eſſe damnatũ. Dicunt in literis ſuis *cõmunionem ſuã eſſe eccleſiã veritatis, quæ perſecutionẽ patitur, non quæ facit:* & conantur oſtendere Cæcilianũ damnatũ iudicio Imperatoris perſequentibus maioribus ſuis. Et hoc dicunt factũ non per Donatũ Caſenſem, ſed per eum quẽ præ cæteris prædicant Donatũ Carthaginenſem. Hoc enim ſcriptis ſuis per ſuos modò iactare dicuntur, vbi victi iudicẽ accuſant, quia noctẽ cordis ipſorũ nocturna veritas confutauit. Donatũ illum, illũ inquam Donatum, quem dixerunt *eccleſiæ Carthaginẽſis ornamentũ & martyrialis gloriæ virum*, ſic cõmendare voluerunt vt dicerent, *quòd apud Imperatoris Conſtantini cognitionẽ, ipſe reũ & aſſeruerit & conuicerit Cæcilianũ.* Ille ergo vir gloriæ martyrialis apud Imperatoris cognitionẽ reũ conſtituit & aſſeruit Cæcilianũ, ipſamq; cognitionẽ Cæciliani damnatio conſecuta eſt. Illo viro gloriæ martyrialis accuſante & inſtante, Cæcilianus ab Imperatore damnatus eſt. Quod quidẽ nos falſum eſſe cõuicimus, qui eiuſdem Imperatoris literas quibus ſe inter partes audiſſe & iudicaſſe teſtatur, vbi Cæciliano abſoluto atq; purgato illorũ calumnias deteſtatus eſt, prolatas de archiuo publico recitauimus. Contra quas omnino quid reſponderent nihil inuenire potuerunt, & ad eas confirmandas contra ſeipſos alia protulerunt. Proinde à maioribus eorũ apud Imperatorẽ accuſatum conſtitit Cæcilianũ, damnatum autẽ non conſtitit, imo etiã conſtitit abſolutũ. Sed tamen vel vos videre quantũ adiuuerint cauſam noſtram epiſcopi veſtri, qui de illa voluerunt etiam falſitate gloriari: Si enim Donatus ille vir gloriæ martyrialis apud Imperatoris cognitionẽ reũ aſſeruit Cæcilianum, & illo viro gloriæ martyrialis accuſante & inſtante, Cæcilianus ab Imperatore damnatus eſt, reſpondeant nobis quando hæc agebantur, quis erat martyr, vtrum Donatus qui hominẽ apud Imperatorem perſequebatur, an Cæcilianus, qui illo perſequẽte ab Imperatore damnabatur? Vbi eſt nũc illa definitiua regula ipſorũ, *cõmunionem Donati, eſſe eccleſiam veritatis quæ perſecutionẽ patitur, non quæ facit?* Ecce patitur Cęcilianus, Donatus facit. Quis eorum eſt vir gloriæ martyrialis? Attẽdite, aduertite, nolite in errorem pernicioſum adhuc vſque ſeduci. Veritatem quæ vobis occultabatur, Deus aperire dignatus eſt: falſitatem quę vobis offundebatur, Deus confutare dignatus eſt: Tanto eius beneficio, quare adhuc eſtis ingrati? Hoc eſt, nempe quod vobis ſæpe dicebant, vnde cordis veſtri oculos aſtuta fallacia caligabant.

CAPVT XVII.

ET adhuc etiã conuicti inde ſe iactãt, inde nos lacerant, quia nos facimus perſecutionem, ipſi patiuntur. Hoc eis remanſit omni ex parte ſuperatis, vnde adhuc nebulas faciant imperitis, hinc ſe quaſi oſtendẽtes eccleſiam veritatis, quæ perſecutionẽ patitur, nõ quæ facit. Non vos ergo adhuc fallant: hoc eis facimus, quod maiores ſuos, & ipſum quẽ prædicant velut martyrialis gloriæ virum Cæciliano feciſſe gloriantur. Hoc ille egit apud Imperatorẽ, vt cõuictus Cęcilianus illius iudicio damnaretur. Hoc & nos egimus, vt iſti conuicti ſimilia paterentur. Si malè fecit, quare hoc ille Donatus faciebat? Si autem rectè fecit, quare hoc catholica parti Donati non faciat? Imò rectè fieri nec illi dubitant, qui hoc maiores ſuos quos multũ laudãt feciſſe gloriantur: nec nos dubitamus, qui hoc eis eſſe faciendum negare nõ poſſumus, vt ſine effuſione ſanguinis, qui verbis nõ emẽdantur, aliqua mitiſſima pœna legũ corripiantur inquieti. Et ſi fortè Imperator permotus mentis ſacrilegæ pertinaciã grauiore ſupplicio ſtatuit eſſe plectendã, mitius agant iudices quibus ſemper licuit lenire atq; emollire ſententiã. Interim ergo quãuis non poſſit oſtendi Cæcilianũ ab Imperatore Conſtantino eſſe damnatum; à vobis tamẽ error ille ſublatus eſt, quo putabatis eam eſſe veram eccleſiam quæ perſecutionẽ patitur, non quæ facit: fecit enim Donatus, paſſus eſt Cæcilianus. Et ſi perſecutionem patitur pars Donati, patitur cũ illa etiã pars Maximiani, quam & ipſi Chriſti eccleſiã non eſſe cõfirmant. Ac per hoc & facere perſecutionẽ non eſt iniquitatis indiciũ; quia & boni faciũt malis, & mali bonis: & pati perſecutionẽ non eſt iuſtitię documentũ, quia eam non ſoli boni proprietate, ſed mali pro iniquitate patiuntur. Reſtat ergo vobis errore depulſo eccleſiam Chriſti videre & tenere catholicam, nõ vt in ea eligatis quia perſequutionẽ patitur. Cùm enim dixiſſet Dñs, Beati qui perſecutionẽ patiuntur: ne inde ſe iactẽt hęretici, addidit, propter iuſtitiã. Nam quanta mala noſtris fecerint furioſiſſimi clerici & Circũcelliones partis Donati, noſtis & vos. Incenſæ ſunt eccleſiæ, miſſi in flãmas codices ſancti, incẽſæ etiam priuatæ domus, rapti homines de ſedibus ſuis, & omnibus quæ inerãt ablatis aut perditis, ipſi cæſi, laniati, excæcati. Nec ab homicidio potuit tẽperari; quãuis ſit mitius huic luci morientem, quàm iſtã lucem auferre viuenti. Ventũ eſt ad homines, non vt retenti aliquo ducerentur, ſed tantũ vt iſta paterentur. Nec tamẽ noſtros ideo iuſtificamus, quia iſta perpeſſi ſunt, ſed quia pro Chriſtiana veritate, pro Chriſti pace, pro eccleſiæ vnitate perpeſſi ſunt. Illi autem ſub tam multis; ſub tã ſeueris legibus, & ſub tãta eccleſiæ catholicæ quã Dñs ei tribuit, poteſtate, quid tale patiuntur? Si quando enim morte mulctantur, aut ipſi ſe occidũt aut eorũ cruentę violentiæ dũ reſiſtitur occiduntur, nõ pro cõmunione partis Donati, nec pro errore ſacrilegi ſchiſmatis, ſed pro apertiſſimis facinoribus ſuis & ſceleribus ſuis, quæ more latronũ immani furore & crudelitate cõmittunt. Pro parte autẽ Donati vix aliquid tale patiuntur, quale Cæcilianũ Donato inſtante paſſum eſſe dixerunt. Aut ergo perſecutio nõ omnis iniuſta eſt, aut nõ eſt perſecutio dicenda cũ iuſta eſt. Quapropter aut perſecutionẽ pars Donati patitur iuſtã; aut perſecutionẽ non patitur, quia patitur iuſtè. Non autem iuſtę paſſus eſt Cæcilianus, quia innocens probatus & abſolutus eſt. Quod quidem illi negauerunt, & potius ab Imperatore damnatum eſſe dixerunt, & ideo maiores ſuos maximeque Donatum, à ſe tanta prædicatione laudatum, Cæciliano perſecutionem feciſſe confeſſi ſunt. Illũ autem cõuictũ atq; damnatum probare minimè potuerũt; imò etiam,

Donatus Carthaginenſis quanti apud ſuos habitus.

Matth. 5.

Circumcellionum in catholicos immanitas.

etiam, quòd nos dicebamus eum eſſe abſolutum atq; purgatum, ipſi quoque multa contra ſeipſos legendo firmarunt, & tamẽ liberum arbitrium ſibi ab Imperatore conceſſum eſſe iactant. Victi & confuſi, id ſibi etiam nunc flagitabant debere concedi; quod maiores eorum Cæciliano non concedebant: quem ſic apud Imperatorem accuſarunt, quẽ illis accuſationibus ab Imperatore damnatum iſti etiam mentiri voluerunt. Si voluntas libera vnicuique tribuenda eſt, Cæciliano prius tribueretur. Si hæc non homini iudici permittẽda, ſed Deo potius dimittenda ſunt, Cæcilianus prius apud Imperatorem non accuſaretur.

CAPVT XVIII.

EXPERGISCIMINI aliquando, non vos tartareus obliget ſomnus, non in profundum ſacrilegi erroris adhuc impia conſuetudo demergat, iam cõſonate paci, cohærete vnitati, acquieſcite charitati, cedite veritati, eccleſiam catholicam incipiẽtem ab Hieruſalem cognoſcite vſquequaq; diffundi; cui non communicat pars Donati, cui cauſa præiudicat Cæciliani. Totiens enim purgatus, totiẽs abſolutus, etiam ſi non eſſet innocens, nec cauſa cauſæ præiudicat nec perſo-ſona perſonæ. Hæc verba per orbem terræ vniuerſa perſonat eccleſia, clamat etiam membrum illius in Aphrica. Teſtimonium Dei noui, negocium Cæciliani non noui. Credo innocentem à veſtris maioribus inſectatum, quẽ lego totiens abſolutum: ſed qualiſcunq; ſit cauſa eius, cauſæ meæ nihil præiudicat: qualiſcunq; ſit perſona eius, perſonæ meæ nihil præiudicat. Vos hoc dixiſtis, vos ad hoc ſubſcripſiſtis, *nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ*. Ecce Dominus dicit per

Luc. 24. omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem: diuinam veritatem in vna eccleſia teneamus; & humanas lites aliquando finiamus.

CAPVT XIX.

NVNQVID enim verba iſta vbi dixerunt, *nec cauſam cauſæ, nec perſonam præiudicare perſonæ*, vllo modo poſt iſtam Collationẽ defendere potuerunt, ac nõ potius ſe multò perplexius implicarunt? Sic namque in quibuſdã ſcriptis ſuis locuti ſunt, *Cauſam cauſæ & perſonã non præiudicare perſonæ, à nobis*, inquiunt, *dictũ eſſe, memoriter recenſitũ eſt: ſed alloquimur, nobis nõ præiudicari ab iis qui à nobis vel reſecti ſunt, vel damnati: ij autem qui ex Cæciliani ordinatione deſcendunt, quos de prædeceſſore origo numerat ad reatũ, quẽadmodum non poſſint ordinatoris ſui criminibus obligari, cùm per ſeriem protenſus peccatorũ funis quoſcunq; communionis vinxerit vinculo, neceſſe eſt vt conſortes faciat eſſe peccati*. O mira defenſio. Tam denſum & arctũ eſt vbi eis adhæſerunt pedes, vt eos euellere conãtes, fruſtra & manus & caput figãt; & in eodẽ luto hæſitantes arctius inuoluantur. Ex eis enim quos vel reieciſſe ſe, vel damnaſſe cõmemorant, hoc eſt, ex Maximianiſtis, ſecum habent Felicianum, & damnatorẽ Primiani, & à ſe damnatũ in cauſa Primiani. Quid eſt quòd funẽ tam longũ à Cæciliano vſque ad hæc tẽpora catholicæ eccleſiæ implicare contendunt, & catenam ſuam tam in proximo non attendunt? Præclara quippe illa Bagaitana ſententia de Maximiano & ſociis eius: *Trahit*, inquit, *ad conſortiũ criminis plurimos catena ſacrilegij*. Felicianus ergo iſta catena trahebatur. Sed illis non præiudicat Felicianus, quare nobis Cæcilianus? An fortè vbi volunt præiudicat; vbi autem nolunt, cauſæ non prǽiudicat cauſa, & pro libidine ipſorũ fortior eſt funis antiquus, quàm noua catena? Non præiudicat Maximianus Feliciano à quo damnatus eſt; non præiudicant Maximianus & Felicianus Primiano à quibus damnatus eſt, non præiudicat Maximianus eis qui dilationẽ acceperũt, quibus in vno ſchiſmate ſociatus eſt, non præiudicat Felicianus parti Donati, à qua in eodẽ honore ſuſceptus eſt, nec baptiſmus quẽ in ſacrilego ſchiſmate dedit, ibi deſtructus eſt: & præiudicat Cæcilianus tot Chriſtianis gẽtibus qui ſemel damnatus eſt abſens, quomodo Primia-

A nus; & ter abſolutus eſt præſens, quomodo nõ Primianus? Præiudicat nobis olim defunctus ignotus; & iſtis non præiudicat viuus, à quibus legitur paulò antè damnatus, & quibus cernitur modò ſociatus? Nobis inuoluitur funis Cæciliani à quibus ignoratur, & illis nõ inuoluitur catena Feliciani quorũ in eum ſentẽtia recitatur, vbi ipſa catena damnatur? illis licet dicere, ſuſcepimus quos damnauimus pro pace Donati, quia nec cauſa cauſæ prǽiudicat, nec perſona perſonæ: & nobis nõ licet dicere propter eos quos damnaſtis, non deſerimus pacẽ Chriſti, quia nec cauſa cauſæ prǽiudicat, nec perſona perſonæ? O ferreã frontem, ò furoris tenebras, nocturnam ſententiam iudici obijciẽtes, & in ſui cordis nocte palpantes, offendẽtes, cadentes, contra nos rabidè litigantes, & pro nobis tanta dicentes.

INSVPER adhuc etiã modo cõmemorare audent CAP. XX. prophetica & apoſtolica teſtimonia, quibus nos vniuerſaliter in illa Collatione reſpondimus, oſtẽdentes Collat. 3. cap. 9.

B ipſos prophetas ſanctos cũ iniquis in vno tẽplo, ſub eiſdẽ ſacerdotibus, inter eadẽ ſacramẽta verſatos, nec tamen à malis fuiſſe pollutos: quia nouerant inter ſanctũ & immundũ, non ſicut iſti ſentiunt corporaliter populum diuidendo, ſed bene iudicãdo & bene viuẽdo diſcernere. Et hoc ſine intermiſſione faciebant, vt in illa 2. Tim. 2. domo magna, vbi erant ſicut dicit Apoſt. alia vaſa in honorẽ, alia in contumeliã, ſeipſos à talibus morũ diuerſitate mundarent, & eſſent vaſa in honorem vtilia Domino ad omne opus bonũ ſemper parata. Sed bene; quod ipſi ex multis teſtimoniis, quæ literis ſuis non intelligentes inſeruerunt, quas in collatione protulerunt & legerunt, tanquã prǽcipuũ de Aggęo propheta Aggæi 2. teſtimoniũ modo poſt Collationẽ victi commemorarunt. In iſto ergo propheta multò euidẽtius quod volumus demonſtramus, quia nõ corporalis ſed ſpiritalis cõtactus, qui fit per conſenſionẽ, ipſe polluit homines, quorũ cauſam vnam facit ipſa conſenſio. Nam quãdo

C impios Dñs etiã viſibili pœna perdere voluit, ipſe ab eis iuſtos admonitione ſeparauit. Sicut Noe cũ domo Geneſ. 8. ſua ab eis quos diluuio fuerat perditurus. Sicut Loth Geneſ. 19. ab eis quos igne fuerat conſumpturus. Sicut populum Num. 16. ſuum à ſynagoga Abirõ, quã mox fuerat extincturus. Ideo & illum qui non habebat veſtem nuptialẽ, non Matth. 22. illi qui inuitauerant, ſed ipſe Dñs cuius erat conuiuiũ, ligari iuſſit & proijci. Neq; enim & ipſe ſicut piſcis ſub fluctibus erat, & ſic ab inuitatoribus, quomodo à piſcatoribus videri non poterat. Proinde ne putaretur, ſicut iſti putant, quòd velut vnus in turba latẽter ſubrepſiſſet ignaris, continuò Dñs in eodem ipſo vno, quem ligatis manibus & pedib. in tenebras exteriores ex illo conuiuio proijci iuſſit, multam ſocietatẽ malorũ eſſe intelligendam, inter quos pauciores boni in conuiuio Dominico viuunt, ſignificare non diſtulit. Nam poſteaquã dixit: Ligate illi manus & pedes, & proijcite eũ Ibidem.

D in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dẽtium: cõtinuò ſubiũxit: Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi. Quomodo hoc verũ eſt, cũ potius vnus è multis fuiſſet proiectus in tenebras exteriores, niſi quia in illo vno grande corpus figurabatur omniũ malorũ ante Dñi iudicium conuiuio Dominico permixtorum. A quibus ſe boni corde interim ac moribus ſeparant, ſimul manducantes & bibẽtes corpus & ſanguinẽ Domini, ſed cum magna diſtinctione: quia iſti in honore ſponſi induti ſunt veſte nuptiali, nõ ſua quærentes, ſed quæ Ieſu Chriſti: illi autẽ nõ habẽt veſtẽ nuptialẽ, hoc eſt, fidiſſimam ſponſi charitatẽ, ſua quærentes, nõ quæ Ieſu Chriſti. Ac per hoc etiã etſi in vno eodemq; conuiuio, iſti miſericordiã manducant, illi iudicium; quia ipſius conuiuij canticũ eſt, quod & ſuprà commemoraui: Miſericordiã & iudicium cantabo tibi Domine: Pſal. 100. nec ideo tamen dormit eccleſiaſtica diſciplina, vt corripiat inquietos. Neque enim à populo Dei ſeparamus,

Mali cum bonis ſimul manducant & bibunt corpus & ſanguinem Domini. Charitas veſtis nuptialis.

Conſultatio-lib. mus,quos vel degradando vel excōmunicando ad hu- A
miliorem pœnitendi locum redigimus. Et vbi hoc fa-
cere pacis & tranquillitatis eccleſiæ gratia nō permit-
timur,nōn tamen ideo eccleſiam negligimus, ſed to-
leramus quæ nolumus,vt perueniamus quò volumus;
vtentes cautela præcepti Dominici, ne cùm volumus
Matth.13. ante tēpus colligere zizania, ſimul eradicemus & tri-
in de lapſis. ticum. Vtentes etiam exemplo & præcepto beati Cy-
priani, qui collegas ſuos fœneratores, fraudatores,ra-
ptores,pacis contemplatione pertulit tales,nec eorum
contagione factus eſt talis. Vnde & nos ſi triticum ſu-
mus,eiuſdem beati martyris verbis fidentiſſimè dici-
Cyp.lib.3. epiſt.3. mus: *quia etſi videntur in eccleſia eſſe zizania, non tamen
impediri debet aut fides, aut charitas noſtra, vt quoniam
zizania in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus.* Hęc
verba iuſtiſſimè ac piiſſime dicerent maiores noſtri,
etiam ſi Cæcilianum & aliquos coepiſcopos eius ma-
los viderent, quos tamen ab eccleſia ſeparare nō poſ-
ſent, propter illos quibus mali demonſtrari non pote- B
rant, & eos bonos & innocentes putabant: hæc verba
omnino dicerent, hoc omnino ſentirent, ne cùm vel-
lent temerè zizania ſeparare, ſimul & triticum eradi-
3.Reg.13. carent. Quòd ergo iuſſus eſt quidam propheta nec
panem manducare, nec aquam bibere in Samaria,
quò miſſus fuerat vt corriperet eos, qui vaccas conſti-
tuerant adorandas more idolorum Ægyptiorum, hoc
omnino facere debuit quod præceperat Dominus,
cui tunc eo modo illos corripere placuit, vt nihil ibi
alimentorum tangeret Propheta quem miſerat. Neq;
enim in eccleſia non fit quotidie, quando eos quos
acrius corripimus, etiam ſi in eorum poſſeſſione ſu-
mus, nihil ibi apud eos contingimus, vt ſentiant quan-
tum eorum peccata doleamus. Nunquid tamen ideo
etiam plebis diſceſſio facienda eſt, vt ſicut mollis her-
ba indiſcretè eradicentur infirmi, qui de pectoribus
hominum & ignotis factis, etiam ſi nobis ſint cogni-
ta, iudicare non poſſunt? Nam in ipſa Samaria & C
Helias & Heliſeus erant, & ſi ipſi in ſolitudine, non
tamen deuitandorum ſacramentorum cauſa, ſed quia
perſecutionem ab impiis regibus patiebantur. Nam
illic erant, non vtique in ſolitudine, ſeparata, quæ ipſe
3.Reg.19. ignorabat Helias, ſeptem milia virorum, qui non cur-
uauerunt genu ante Baal. Denique inter præcipuos
1.Reg.15. ſanctos habitus Samuel & grauiter Saulem corripuit,
& cum eo tamen ad offerendum Deo ſacrificium ſine
excuſatione perrexit: nec peccatorum eius contagio-
ne pollutus eſt, ſed omnino mundus meritorum ſuo-
rum conſeruatione permanſit. Sed iſtá nobis quæ-
ſtionem quamuis euidenter & in Collatione & modo
ſoluta ſit, euidentius tamen ſoluat Aggæus, cuius te-
ſtimonium præ cæteris elegerunt, vt ſolùm adhuc pro
Aggæi 1. omnibus iactent. Arguit Dominus per Aggæum pro-
phetam, populum ex Babylonia reſiduum vbi capti-
uus tenebatur, quòd domum Dei negligerent, & ſuas
domos extollerent, & dicit propterea ſe plaga ſterili- D
tatis eorum percuſſiſſe regionem. Tunc Zorobabel
filius Salathiel, & Ieſus filius Ioſedech ſacerdos ma-
gnus, & omnis ille populus diuinitus inſpiratus ope-
Ibidem. rari cœpit in domo Domini Dei ſui. Sic enim eadem
ſcriptura dicit: Et ſuſcitauit Dominus ſpiritum Zoro-
babel filij Salathiel ex tribu Iuda, & ſpiritum Ieſu fi-
lij Ioſedech ſacerdotis magni, & ſpiritum reſiduorum
omnis populi, & introierunt & faciebant opera in do-
mo Domini omnipotentis Dei ſui, quarta & viceſima
menſis ſexti; ſecundo anno ſub Dario rege. Ecce &
dies & menſis & annus definitus eſt, quando intraue-
runt ad operandum in domo Domini. Credo quòd il-
li viri, & ille populus operans in domo Domini non
erat immundus, præſertim quia dixerat ei Dominus:
Ego vobiſcum; & ſuſcitauerat ſpiritum eorum ad be-
ne operandum in domo ſua. Denique videte quid ſe-

A quitur; contexit enim eadem ſcriptura & dicit: Septi- Aggæi 2.
mo menſe, vna & viceſima menſis, locutus eſt Domi-
nus in manu Aggæi prophetæ dicens ad Zorobabel
filium Salathiel ex tribu Iuda, & ad Ieſum filium Io-
ſedech ſacerdotem magnum, & ad omnem populum
reſiduum, dicens: Quis ex vobis vidit domum hanc
in claritate ſua priſtina? Et quomodo videtis eam mo-
dò, tanquam non ſit in conſpectu veſtro? Et nunc præ-
uale Zorobabel dicit Dominus, & prçuale Ieſu fili Io-
ſedech ſacerdos magne, & præualeſce omnis populus
terræ, dicit Dominus omnipotens, & ſpiritus meus
præeſt in medio veſtrū. Bono animo eſtote, quoniam
hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc ſemel, & cō-
mouebo cælum & terram, mare & aridam, & concu-
tiam omnes gentes, & venient omnia electa gentium,
& implebo domum hanc, dicit Dominus omnipotēs:
Et cætera quæ addidit, etiam futura prophetans, quæ
de Domini noſtri Ieſu Chriſti temporibus rectius in-
B telligi ſolent, cuius populus veriſſimum & ſanctiſſimū
eſt templū Dei, non etiam in eis qui permixti toleran-
tur, ſed in eis ſolis qui nunc interim à talibus bene vi-
uendo ſpiritaliter ſeparantur, poſt verò etiam corpo-
raliter ſeparandi ſunt. Veruntamē illum populum cui
prophetia iſta prænunciata eſt, & qui tunc operabatur
in domo Dei, vbi erant & illi duo, Zorobabel filius
Salathiel, & Ieſus filius Ioſedech, quomodo ſit exhor-
tatus & commendatus à Domino, ſatis in promptu
eſt videre in his verbis Prophetæ quæ ſicut dicta ſunt,
inſeruimus. Nunquidnam ergo iſtum populum im-
mundum poſſumus dicere, ad quem ſi quis acceſſerit
inquinabitur, cui populo dicitur: Et nunc præuale
Zorobabel, dicit Dominus, & præuale Ieſu fili Ioſe-
dech ſacerdos magne, & præualeſce omnis populus
terræ, dicit Dominus omnipotēs, & ſpiritus meus præ-
eſt in medio veſtrū? Quis dementiſſimus dixerit iſtum
eſſe populum ad quem ſi quis acceſſerit, inquinabitur?
C Nunc ergo attendite quid poſt illam prophetiam, quę
huic populo de Chriſti temporibus annunciata eſt,
conſequenter ſcriptura contexat, Quarta & viceſima
noni menſis anno ſecundo ſub Dario rege, factum eſt
verbum Domini ad Aggæum prophetam, dicēs: Hæc Ibidem.
dicit Dominus omnipotens: Interroga ſacerdotes le-
gem, dicens: Si ſumpſerit homo carnem ſanctificatam
in ſummo veſtimenti ſui, & attigerit ſummum veſti-
menti eius, panem aut pulmentum aut vinum, aut o-
mnem eſcam, ſi ſanctificabitur? Et reſponderunt ſa-
cerdotes & dixerunt, non. Et dixit Aggæus: Si tetige-
rit inquinatus in anima aliquid horū, ſi inquinabitur?
Et reſponderunt ſacerdotes & dixerunt, inquinabitur.
Et reſpondit Aggæus & dixit: Sic populus hic & gens
hæc in conſpectu meo dicit Dominus, & ſicut opera
manuum ipſorum, & quicunque acceſſerit illò, inqui-
nabitur, propter præſumptiones eorum matutinas à
facie laborum ſuorum, & odio habebatis in portis ar-
D guentes. Quis eſt iſte populus tam immūdus, vt quiſ-
quis illò acceſſerit, inquinetur? Nunquid ille cui di-
ctum eſt, Præualeſce, & ſpiritus meus in medio ve-
ſtrum? Abſit vt ille ſit. Duo igitur erát: Vnus immun-
dus, & alter qui ad immundum prohibetur accedere;
qui exhortabatur præualeſcere, quia ſpiritus Dei e-
rat in medio eorum. Si ergo duo erant, oſtendantur
& duo templa; vnum quo iſte, alterum quo ille in-
grediebatur. Oſtendantur & duo altaria; vnum in
quo iſte, alterum in quo ille victimas offerebat. Oſten-
dantur & ſacerdotes, huius alij, & illius alij, qui pro ſuo
quiſque populo ſeparatim ſacrificabant. Si autē quiſ-
quis hoc affirmare conatur, inſanit, ſic erant iſti duo
populi in vno populo, ſub vno ſacerdote magno, v-
num templum intrantes, ſicut erant etiam ſub vno
Moyſe quidam Deum offendentes, quidam Deo pla-
centes, de quibus Apoſtolus dicit: Non in omnibus 1.Cor.10.
illis

illis beneplacitum eſt Deo. Neque enim ait, in omnibus illis beneplacitum non eſt Deo, tanquam omnes diſplicuerint Deo: ſed ait, non in omnibus illis bene placitum eſt Deo: ergo in quibuſdam, nõ in omnibus. Et omnes ſub eiſdem ſacerdotibus erant in vno eodemque tabernaculo, in vno eodemque altari hoſtias offerebant: & tamen diſtinguebantur factis, nõ locis; animo, non templo; moribus, non altaribus. Sic alij ad alios non accedebant, ne ab eis inquinarentur: hoc eſt, eorum malis factis non conſentiebant, ne pariter damnarentur. Non enim & illos malos Moyſes tantus propheta neſciebat, quorum impia murmura & horrẽdas amaritudines quotidie ſufferebat. Sed iſtum neſciſſe faciamus. Nũquid & Samuel Saulem neſciebat, quem per os eius ęterna ſentẽtia damnarat Deus? Veruntamen & ipſum & ſanctum Dauid vnum Dei tabernaculum intrantes, inter eadem ſacrificia videbat; ſed diſtinctè vtique videbat, quia diſtinctos videbat, & vnũ eorum in æternũ amabat, alium pro tempore tolerabat. Sic & Aggæus nouerat in vno populo duos populos, vnum templum intrantes, ſub vno magno ſacerdote viuentes, & alterum oſtendebat immundum, alterum ad immundum accedere prohibebat: & tamen nec illos nec ſeipſum ab eodem templo & ab eiſdem altaribus ſeparabat. Ergo ſpiritalem prohibebat acceſſum conſenſionemque factorum: quod & ipſa verba clamant, ſi aures adſint quas animoſitas furioſa non claudat, aut ſtrepitus variæ contentionis non impediat.

Aggæi 1.

Ait enim Propheta, Omnis qui acceſſerit illò, inquinabitur. Vitiũ notauit quò accedi prohibuit, non homines ab hominibus corporali diſiunctione ſecluſit. Acceditur autem ad vitium corruptionis, vitio conſenſionis. Ac ne quiſquam diceret illum populum, cui primo dictum eſt, Præualeſce, quoniam ſpiritus meus præeſt in medio veſtrum: paucis interpoſitis diebus in deterius commutatũ, vt audire mereretur: Sic populus iſte & gens iſta, omnis qui acceſſerit illò, inquinabitur: dies enim fermè nonaginta cõputantur inter verba illa quæ bona in populum dicta ſunt, & iſta quibus eius immundicia vitanda præcipitur: ne quis ergo hoc putaret, bonum illũ populum, quamuis hoc paruo tẽporis interuallo tam peſſimum effectum, videte quod ſequitur, attendite quid dicatur eo ipſo die, hoc eſt viceſima & quarta noni mẽſis, quo die dictum eſt: Sic populus iſte & gens iſta, omnis qui acceſſerit illò, inquinabitur, cùm enim hoc dixiſſet & mala eorum commemoraſſet, quorum merito demõſtrarentur immũdi, addẽs etiam & dicens: Odio habebatis in portis arguentes:

Ibidem.

continuò ſubiunxit: Et nunc ponite in cordibus veſtris à die hoc, & ſuprà, priuſquã poneretur lapis ſuper lapidem in templo Domini: qui eratis cùm mittebatis in capſella viginti ſata hordei, & fiebant decẽ ſata, & intrabatis in torcular exhaurire quinquaginta amphoras, & fiebant viginti. Percuſſi vos in fœcunditate, & venti corruptione & grandine omnia opera veſtra, & non eſtis conuerſi ad me, dicit Dominus. Conſtituite igitur corda veſtra à die hoc & deinceps à quarta & viceſima noni mẽſis, & à die qua fundatum eſt templum Domini, ponite in cordibus veſtris, ſi adhuc cognoſceretur in area, aut ſi vitis, aut malũ, aut ficus, aut malogranatum, & ligna oleæ quæ non fecerunt fructum à die hoc benedicam. Ecce ipſo die etiam benedici meruerunt. Benedictio ergo hæc puto quod non pertineat ad illos ad quorũ immunditiam prohibet accedi, ſed ad illos bonos qui prohibẽtur accedere. In vno ergo fuerunt & permixti & ſeparati: permixti quidem corporali tactu, ſeparati autem voluntatis abſceſſu.

Regula ſcripturæ intelligenda.

Sed more ſuo ſcriptura loquitur, quę ſic arguit malos, tanquã omnes in eo populo mali ſint, & ſic conſolatur bonos, tanquam omnes ibi tales ſint. Pro nobis ergo epiſcopi veſtri, etiam in eo quod A poſt collationem victi ſubſcripſiſſe dicuntur, Aggæi prophetiam poſuerunt, vnde commemorant euidentius probari quod dicimus, quia in vno populo, in vno templo, ſub eiſdem ſacerdotibus, inter eadem ſacramenta, hominibus diſſimili voluntate viuentibus & diuerſis moribus ſeparantibus, nec cauſa cauſæ, nec perſonæ poteſt præiudicare perſona.

CAP. XXI. *2. Cor. 6.*

ID etiam quod ex Apoſtoli epiſtola, ſcriptis ſuis etiam modo commemorant, vbi ait: Nolite iugũ ducere cum infidelibus: quæ enim participatio luci ad tenebras? &c. quæ ſuprà commemorauimus, & quomodo rectè intelligerentur, oſtendimus; quid aliud agunt, niſi vt nos commemorent quibus hoc Apoſtolus ſcripſerit? In eodẽ quippe ipſo populo Corinthiorum quod dicimus demonſtramus, ne fortè arbitrẽtur prophetarum tantummodo moris fuiſſe, & nõ ad noui Teſtamenti, ſed ad veteris conſuetudinem pertinere, ſic arguere reprehenſibiles, quaſi omnes in eo B populo arguantur; & ſic alloqui laudabiles, quaſi omnes ibi laudentur. Ecce & ad Corinth. ſic Apoſt. loquitur: Paulus vocatus apoſtolus Ieſu Chriſti per volũtatem Dei, & Soſthenes frater, Eccleſiæ quæ eſt Corinthi,

1. Cor. 1.

ſanctificatis in Chriſto Ieſu vocatis ſanctis, cum omnibus qui inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in omni loco ipſorum & noſtro: Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis, in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo & in omni ſcientia, ſicut teſtimoniũ Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia. Quis hæc audiẽs credat in eccleſia Corinthiorum, eſſe aliquos reprobos, quãdoquidem verba iſta ſic ſonant, velut ad omnes directa ſit iſta laudatio? Et tamen paulo pòſt dicit: Obſecro autem fratres vt idipſum dicatis omnes, & nõ ſint in vobis ſchiſmata. Rurſus tanquam in hoc horrendo C vitio velut omnes arguens atque increpans, dicit: Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Puto autem eos qui in eo populo dicebant, Ego ſum Chriſti: non duxiſſe iugum cum eis qui dicebant: Ego ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ: & tamen omnes ad vnum altare accedebant, & eadẽ ſacramenta communicabant, qui eadem vitia non communicabant. His enim Corinthiis, etiam illud dictũ eſt, Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit.

1. Cor. 11.

Quid enim aliud Apoſtolus niſi iſtos vaniloquos cogitabat, vt ei non ſufficeret dicere, iudiciũ manducat & bibit: niſi adderet, ſibi: ne hoc etiam ad illos pertineret, qui pariter quidem, ſed non iudicium manducabant? In ipſis etiam Corinthiis ibi erant qui nõ credebant reſurrectionem mortuorum, quæ ſingularis fides eſt Chriſtianorum: quod eis ita dicit Apoſtolus.

Reſurrectionis fides, Chriſtianorum eſt ſingularis. *1. Cor. 15.*

Si D autem Chriſtus prędicatur quòd reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quia reſurrectio mortuorum non eſt? Non dixit in hac terra vel in hoc mundo; ſed, in vobis, inquit. Neque enim poſſet de Chriſti reſurrectione præſcribere: niſi iam vtiq; Chriſtianis, quibus de ipſa reſurrectione Chriſti dicit, Sic prædicamus, & ſic credidiſtis. Nunc attendamus verba illa quibus Corinthiorum Eccleſiam in epiſtolæ principio ſic laudat, vt dicat, Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti cõfirmatum eſt in vobis, ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia.

1. Cor. 1.

Ecce ſic erant ditati in Chriſto in omni verbo & in omni ſcientia, ita vt eis nihil deeſſet in vlla gratia, vt in illis eſſent qui reſurrectionẽ mortuorum ad hucuſque non crederẽt. Puto autem quòd iſti quibus nihil deerat in vlla gratia, non ducebant iugum

iugum cum eis qui reſurrecturos mortuos non credebant. Ecce quomodo non ducunt iugum cum infidelibus, quamuis eidem populo miſceantur, & ſub eiſdẽ ſacerdotibus, eiſdem ſacramentis imbuantur. Deniq; ipſe Apoſtolus ne huic infidelitati conſentirent, quorum iam fides tenebat reſurrectionem mortuorum, non eis præcepit corporalem ſeparationẽ: multi quippe erant, non ſicut ille vnus, qui vxorem patris ſui habuit, quem liberiore correptione & excommunicatione iudicat dignum: longè aliter iſte, aliter vitioſa curanda & ſananda eſt multitudo, ne fortè ſi plebs à plebe ſeparetur, per ſchiſmatis nefas etiam triticum eradicetur. Eos ergo qui iam credebant reſurrectionem mortuorum, ab his qui eam in eodem populo nõ credebant, non corporaliter Apoſtolus ſeparat, ſed tamẽ ſpiritaliter ſeparare non ceſſat, dicens: Nolite ſeduci, Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Non eorum congreſſum, ſed conſenſum timet, ne malis colloquiis accommodent fidem, quę corrumpunt bonos mores. Moribus ergo eos, non altaribus admonet ſeparari. Poſtremò antequam eis hæc Apoſtolus ſcriberet, in eadem eccleſia erant qui reſurrectionem mortuorum non credebant, in qua erant quibus nihil deerat in vlla gratia: & illi iſtos infidelitate ſua non inquinabant, quia iſti illis ad eandem infidelitatem non conſentiebant. Ecce quomodo illò non acceditur, ne quiſquis acceſſerit, inquinetur: ecce quomodo nulla participatio eſt lumini ad tenebras: ecce quomodo quamuis intra eadem retia natent piſces vtrique, nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ. Quod cùm ita ſit, quæ tam cruda ſtultitia, quis tam ferreus cordis ſomnus non excutiatur, poſſitq; aliquando ſentire, Cæciliani cauſam catholico orbi terrarum, cui non communicat pars Donati, præiudicare non poſſe, ſi non præiudicat parti Donati cauſa Maximiani, vel potius cauſa Feliciani & Primiani modò coniunctorum, paulo antè inuicem damnatorũ? Sufficit certè vt ſecundum ipſos loquamur, quòd piſces mali ſub fluctibus latitantes ignaros non polluunt piſcatores: quãuis non ſit de piſcatoribus quęſtio, quos fortaſſe in illa ſimilitudine Dominus angelos intelligi voluit. Magis enim attendendum eſt intra ipſa retia piſces bonos à malis non poſſe maculari. Neque enim & ipſi nõ vident inuicem ſimul natãtes, ſicut à piſcatoribus intra aquam poſiti non videntur. Sed, vt dixi, ſufficit cauſæ noſtræ, quòd mali non polluunt, quorum malefacta neſciuntur.

Aliter vnum quemquam, aliter multitudo curanda.

1. Cor. 15.

CAPVT XXII.

FVERINT quidam tempore Cæciliani beati pacifici, qui eum etiam ſi innocens non eſſet, ſciẽtes prò catholica vnitate tolerarent, cùm eum viderent tot ignotis gentibus, per quas ipſa vnitas dilatatur ſacramentorum participandorum, communione cohærere: eiſque talem non poſſe monſtrari, qualem ipſi eum eſſe cognoſcerent: ipſi ſe contra iſtas calumnias defenderent verbis beati & pacifici Cypriani, clamarentq; fidenter & dicerẽt: Ideo propter Cæcilianum non deſerimus vnitatem, quia etſi videntur in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Iſtorum pacificæ patientiæ conueniret præclariſſima laus illa, qua laudatur angelus eccleſiæ quæ eſt Epheſi: (quem nemo rectè intelligens dubitat ipſius eccleſiæ geſtare perſonã) cui dicit in Apocalypſi Spiritus, Scio opera tua & laborem & patientiam, & quia non potes ſuſtinere malos, & tentaſti eos qui ſe dicunt apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces, & patientiam habes, & ſuſtinuiſti eos propter nomen meum, & non defeciſti. Sic illi laudantur qui in iſta vita Cæciliani tempore fuerunt, qui propter nomen Domini, quod ſicut vnguentũ effuſum per innumerabiles gentes toto iam orbe fragrabat, non deficerent patientiſſimè ſuſtinendo etiam quem malum noſſent: ſi malus ille eſſet, qui eorum iudicio aliis demonſtrari, & ab eis auelli ſeparique non poſſet. Noſtra alia cauſa eſt, arrogare nobis laudem huius patientiæ non debemus. Non enim poſſumus dicere nos pro pace toleraſſe quod ad noſtrã cognitionem prorſus nõ potuit peruenire. Nobis Cęciliani cauſa ſub fluctibus fuit, vox noſtra talis eſt qualis Chriſtianarum gentium cæterarum, cõtra quas iſti non inuenerunt omnino quod dicerent. Veruntamen ignotam Cæciliani cauſam rectè credimus bonam, quem ſemel inimicorum factione damnatũ, ipſis autem accuſantibus tertio legimus abſolutum. Aut credant iſti centum fermè epiſcopis partis Donati de criminibus Primiani, & tunc cogant nos credere ſeptuaginta maioribus ſuis de criminibus Cæciliani. Quòd autem dicunt Cæcilianum obiecta ſibi in illo concilio crimina cùm abſens fuerit, tacendo firmaſſe, firmauit ergo & Primianus crimina, quæ à centum epiſcopis ſibi obiecta nec poſtea ſaltem oſtenditur diluiſſe. Sed videlicet *nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ*, ne pars Donati minuatur: præiudicat autem, vt Chriſti hæreditas diuidatur. An verò Cæciliani cauſa non præiudicat vnitati catholicæ quam tenemus, & cuius ſocietate gaudemus, cùm fuerit Cæcilianus Carthaginenſis epiſcopus, & pręiudicat ei cauſa Nouelli Tyzicenſis, Fauſtini Tuburbitani, quos nec accuſandos poſtea ſicut Cęcilianum Felicemque putauerunt; quorum nomina, imò verò ipſarum in quibus fuerunt ciuitatum nomina, nec vniuerſæ Aphricę nota ſunt, aut fortaſſe nec vniuerſæ proconſulari prouinciæ? Ecce quorum piſciculorum, etiam ſi mali fuerunt tam in profundo latentium cauſam volunt præiudicare cauſæ tantæ piſcationis, cuius plena retia toto orbe diffuſa ſunt, qui piſcibus iuxta natantibus vix noti eſſe potuerunt. Cur autem non credamus etiam iſtos innocentes fuiſſe; quando nec accuſari ab eis, ſicut dixi, poſtea meruerunt, & ille purgari potuit, quem maiores eorum malorum omnium fontem in concilij illius inimica conſpiratione dixerunt?

Apoc. 2.

CAPVT XXIII.

SED qualeſcunq; iſti fuerint, quid pertinet ad nos? Neque enim verè non nobis concedunt, vt iſtorum neſcio quorum cauſa atque perſona non præiudicet cauſæ atque perſonæ eccleſiæ catholicæ, ſi nec cauſa cauſæ præiudicat, nec perſona perſonæ: & tamen obiiciunt nobis vt adhuc vos ſeducant, quòd aurum iudici dederimus, vt pro nobis contra illos ſentẽtiam diceret: vos dicite ſi poteſtis, quantum dare debuerimus electis defenſoribus epiſcopis veſtris, vt tãta contra ſe pro nobis vel dicerent vel proferrent, vt ſic agerẽt cauſam noſtram, ſic perimerent ſuam? Quanti emere debuimus, vt poſt verba Primiani, quibus dixerat, *Indignum eſt vt in vnum conueniant filij martyrum & progenies traditorum:* venirent tamẽ, & in vnum nobiſcum, quod indignum eſſe dixerant, conuenirent? Quanti emere debuimus, vt more forenſium aduocatorum de temporibus & diebus, de perſonis etiam nobis pręſcribere conarentur, & ſic omnibus hominibus etiam illis qui noſtras diſputationes intelligere non poſſent, ſatis apertè monſtrarent quàm malam cauſam haberent, quam proferre & agere ſic timebant apud eum iudicem, cuius erga ſe benignitatem atque iuſtitiam tanto præconio laudauerant, & cuius motum aduerſum ſe nullum adhuc ſenſerãt? Quanti emere debuimus, vt ipſi deinde exigerent non ſecum agi debere forenſibus formulis, ſed diuinis potius teſtimoniis, & de ſcripturis ſanctis ſimiliter ſe reſponſuros eſſe promitterent: & cùm mandatum cõcilij catholici, quod obtuleramus, recitatum eſſet, atque in eo ipſis etiam confitentibus claruiſſet, nos eccleſiæ catholicæ teſtimoniis ſanctarum ſcripturarum agere voluiſſe, rurſus tanquam

Colla. 1. cap. 13.

Collat. 1 cap. 9. & Collat. 3. cap. 2. & 5.

A B C D

A

quam obliti quid ſibi placere dixiſſent, ad eaſdem forenſes præſcriptiones perplexis & odioſis contentionibus remearent? Quanti emere debuimus, vt ſubſcriptionum noſtrarum quæ in eodem mandato demonſtrabantur, numeroſitate commoti, exigerent totius concilij noſtri præſentiam; ex quo concilio non niſi decem & octo ſecundum edictum Cognitoris aderamus, & quæſtionem falſitatis inferrent, quod alij pro aliis ſubſcribere potuerunt? Sic enim peruẽtum eſt, vt eorum quoque numerus recenſeretur, & ipſi in ea falſitate deprehenderentur, cuius in nos ſuſpicionem intendere voluerunt: ita vt non ſolùm quidam, in eorũ mandato legerentur ſubſcripſiſſe pro abſentibus, qui nec Carthaginem venerant: verumetiam quendam recitatum & non reſpondentem cùm in itinere defeciſſe dixiſſent; quæſitumq́ue ab eis eſſet, quomodo apud Carthaginem ſubſcribere potuerit qui in itinere iam defecerat: poſt magnas anguſtias perturbationis atque inconſtantis & variæ reſponſionis ſuæ, non venientem, ſed poſteaquam ſubſcripſit, ad propria remeantem in itinere defeciſſe aſſeuerarent: deinde ſub diuina teſtificatione interrogati, vtrum cum cõſtaret fuiſſe Carthagini, vehementius perturbati dicerent, *Quid ſi & alius ſe pro eodem appoſuit?* atque ita verbis ſuis falſitatem quam nobis obiecerant, in ſuo mandato apparuiſſe, & conuictam claruiſſe firmarent.

Collatione 1. cap. 4. 11. 12. 14.

CAPVT XXIIII.

Collatione 1. cap. 14.

QVANTI emere debuimus, vt cùm vellent de numeroſitate gloriari, etiam in hoc mendacia ſua proderent? Nam cùm aliquanto amplior noſtrorum numerus affuiſſet, dictumq́ue à nobis eſſet, alios cẽtum fermè epiſcopos catholicos, partim ſenectute, partim valetudine, partim diuerſis neceſſitatibus impeditos non veniſſe Carthaginẽ, illi hoc audito, multo plures ſuos non veniſſe dixerunt. Sicut etiam nunc pluſquã quadringentos per totam Aphricam ſe eſſe iactantes, obliti ſunt quod in ſua notaria poſuerunt, vſqueadeo ſe omnes veniſſe Carthaginem, vt eis ſolis exceptis quos vel in propriis ſedibus, vel in itinere tenuit corporis ęgritudo, nec grauiſſimos ſenes annoſitas & labor prolixi itineris potuerit impedire. Et lectæ ſunt in mandato eorum ſubſcriptiones, ſicut facta ſupputatione reſpondit Officium, ducentæ ſeptuagintanouem, annumeratis etiam iis in quibus falſitas deprehenſa eſt, & qui pro abſentibus ſubſcripſerant, quòd ægritudine detenti non potuerũt venire Carthaginem. Quomodo ergo verum eſt plures quadringentis eos eſſe, quando illos ſolos Carthaginem non veniſſe dixerũt, quos valetudo corporis impediuit: cùm & pro ipſis quibuſdam alij ſubſcripſerint; vt nõ dicamus hoc pro omnibus ægrotantibus eſſe factum? An fortè ſic eos inuaſerat peſtilentia, vt eorum tertiam partem repente proſterneret?

Tractoria.

Sic autem à Primate ſuo per tractoriam fuerunt euocati, *quò prætermiſſis omnibus properarent conuenire Carthaginem, vt ſcirent ſe decepiſſe quod haberent optimum in cauſa, quicunque venire noluiſſent*. Hoc erat videlicet optimum in cauſa, vt ingens eorum numerus appareret: quaſi tãto plus proſit ad aliquid facilius inueniendum, quanto maior fuerit quærentium multitudo cęcorum?

Collatione 1. cap. 15.

Quanti emere debuimus, vt in diem perendinum vtriſque noſtrûm cõſentientibus cognitione dilata, pridie per notariam peterent, vt ſibi noſtrum mãdatum ab officio ęderetur, quo inſtructi adeſſe poſſent; cauſantes quòd conſcribendis geſtis tam anguſto tempore occurrere non poſſet Officium?

Collatione 2. cap. 3.

Sic enim factum eſt, vt ſequenti die cognitionis, quamuis iniuſtè petentes, acciperent dilationem. Qui conſiderata cauſa, quæ mandato noſtro tota continebatur, magnas patiebantur anguſtias, cùm conuincerentur tamen contra ſuos venire conſenſus. Quid enim iuſtius quàm petere dilationem tanta veritatis firmitate conturbatos? Quod his vtinam profuiſſet, vt conſiderato mandato noſtro, cui reſpondere minimè potuerunt, corrigere potius prauitatem, quàm in deterius augere maluiſſent. Iuſtè itaque dilationem petebant. Sed pridie non debuerant in notaria ſua dicere, ideo ſibi noſtrum edi debere mandatum, vt parati ad diem conſtitutum venirent, quia exceptores occurrere cum geſtorum conſcriptione non poſſent: & ipſo actionis die rurſus de ipſis exceptoribus, quia non occurrerãt, velle cauſari. Quid eos ad hoc compulit, niſi vehemens perturbatio, cùm viderent ſic à nobis eſſe actam cauſam in conſcriptione mandati, vt reſponſionem inuenire non poſſent? Nam iſtud quanti emendum fuit vt ipſam peterent dilationem, & acciperent ſex dierum; vt nemo poſſet eos dicere anguſtia temporis impeditos, non potuiſſe noſtro reſpondere mandato? Ipſo verò tertio noſtræ collationis die quanti emendum fuit, vt inaniſſimis & ſuperuacuis morarum interpoſitionibus ſe omnimodo peruenire ad cauſam nolle monſtrarent?

B

Et quàm malam cauſam haberent, ipſo ſuo timore clamabant, quanquam eorum timor etiam in teſtimonium manifeſtiſſimæ vocis erupit, quando dixerunt, *Senſim inducimur in cauſam*. Et alio loco: *Peruidet*, inquiunt, *poteſtas tua ſenſim nos in cauſæ interna deduci*. O violentia veritatis, quolibet eculeo, quibuſlibet vngulis fortior ad exprimendam confeſſionem!

Collatione 3. cap. 5.

Veritatis violentia.

CAPVT XXV.

CONGREGANTVR ex vniuerſa Aphrica tot epiſcopi, ingrediuntur Carthaginem, cum tãta ſpecioſi agminis pompa, vt tam magnæ ciuitatis oculos in ſe intentionemq́ue conuertant. Qui loquantur pro omnibus, eliguntur ab omnibus. Locus etiam re tanta dignus in vrbe media procuratur. Vtrique conueniũt, iudex præſto eſt, tabulę patent, ſuſpenſa omnium corda exitum tantæ Collationis expectant. Tunc à lectiſſimis & diſertiſſimis viris, quantis virib. agi debuit aliquid, tantis agitur vt agatur nihil. Quærunt perſonas forenſi more diſcutere, in qua quæſtione annoſa etiã

C

tempora litigatores conterere conſueuerũt. Iſta quippe actione catholicos mandatum ſuum diuinis potius teſtimoniis quàm forẽſibus formulis cõſcripſiſſe confeſſi ſunt, & ſimiliter ſe de Scripturis reſponſuros eſſe promiſerunt. Et quoniam mirifica opitulatione Deus voluit, vt cùm quærunt perſonam petitoris, ne veniretur ad cauſam; ipſa inquiſitio petitoris in mediũ ſubitò mitteret cauſam, clamant præclari viri qui ad agendum videbantur electi, ac ſe potius ad non agendum electos eſſe teſtantur, & inuidioſè iudici conqueruntur, *ſenſim ſe in cauſæ interna deduci*: quaſi aliquid aliud prætermiſſis omnibus agi debuerit, quàm illud quod tanto pòſt, vel ſero agi nolebant, quia nunquam prorſus agi volebãt vbi vinci metuebant. Huius timoris apertiſſimam vocem, quis de illorum clauſo pectore excuteret, & non dico ſi eos donis largiſſimis ditaret, ſed ſi eos pœnis crudeliſſimis torqueret? Cùm enim perſonam petitoris forenſi tritura conquirerent,

D

& volentes oſtendere nos eſſe petitores, vt perſonas noſtras permitterentur iure diſcutere, & moras annoſiſſimas inuenire, legerunt libellum noſtrum aliquando Proconſuli datum, quo eos petiuimus conueniri, vt ipſa inter nos tunc collatio fieret, quam modò ab Imperatore vt fieret impetrauimus, vt eo libello nos quaſi petitores eſſe monſtrarent; reſponſum eſt à nobis, ideo nos ſemper voluiſſe fieri collationem, nõ vbi eis crimina obiiceremus, ſed vbi ea quæ ſolẽt obiicere purgaremus: propter hoc quippe hæretici & ab eccleſiæ vnitate ſeparati, quia crimina obiiciunt quæ probare non poſſunt. Deinde quia videbatur Cognitor ſecutus ordinem temporum, vt geſtis quæ protuleramus, vbi & ipſi apud præfectos collationem petiuerant, ideo præferret libellum noſtrum ab ipſis prolatum, quia geſta illa pręfectoria tempore pręcedebat: facillimè nos atque iuſtiſſimè hac occaſione oblata à Cognito-

Collatione 3. cap. 1.

Cognitore impetrauimus, vt ſi ea præferret quæ tempore priora eſſe conſtaret, illud iuberet potius recitari, vbi ipſi apud imperatorem Conſtantinum per Anullinum proconſulem accuſárunt Cæcilianum, cuius crimina noſtræ communioni obiiciunt, quæ volebamus illa collatione purgare. Proinde poſteaquam legi cœpit, quoniam illic apertiſſimè in omnibus vincebantur, clamare cœperunt, *Senſim inducimur in cauſam.* Et iterum, *Peruidet poteſtas tua, ſenſim nos in cauſæ interiora deduci.* O magna, ſed non miranda confuſio: quando enim dæmon ſic exorciſtam timeret, quomodo timuerunt ne illa legerentur, vbi apparebat Cæcilianus & ab eorum prædeceſſoribus apud imperatorē accuſatus, & tot iudiciis non ſolùm epiſcopalibus, ſed etiam imperialibus abſolutus? Quando vel quanto precio emere poſſemus, quòd ipſo timore turbati, redire auſi ſunt etiam ad illius temporis præſcriptionē, vbi dixerant, lapſam iam eſſe cauſam, & quatuor menſibus euolutis agi iam omnino non poſſe? Quid eſt hoc? Quis tam idoneus index inueniri poteſt animi eorum, quàm timor iſte ſic expreſſus, ſic apertus, vt cùm timor ſoleat adimere libertatem, iſti tam liberè timuerint, vt iudicium ſuum de mala ſua cauſa nec ſilentio tegerent, ſed verbis apertiſſimis proderēt? O vehementem trepidationem ad extorquendam confeſſionem. Tam fortis ex ore proſiluit timor, vt eius impetu de fronte fugerit pudor. Sed cùm legerentur ea, quibus oſtendebatur Cæcilianus accuſatus atque purgatus, petitores propter agendam cauſam inquirebantur, perſonæ diſcutiebantur. Et quamuis morarum tédiculæ, ne ad ipſam cauſam peruenirentur, tergiuerſatoriè necterentur, tamen propter agendam cauſam etiam iſta poſtulari veluti iure videbantur. Poſtquā cauſa optima Cæciliani recitanda prolata eſt, reuocatur exploſa & conuicta præſcriptio, diem cauſæ agendæ iam tranſiſſe clamatur.

CAPVT XXVI. *Collatione 3. cap. 2.*

QVID adhuc expectatis, quid pro nobis pronunciauerit Cognitor, cùm videatis quid contra ſeipſos epiſcoporum veſtrorum pronūciauerit timor? Dederat certè ipſe Cognitor poteſtatem, vt alium cum ipſo quem vellent iudicem conſtituerent. Quod illi recuſarent; quoniam ſi aliquem delegiſſent, mentiri vobis non poſſent etiam à nobis ipſum fuiſſe corruptū. Sed fecerunt quod recuſauerunt: conſtituerunt prorſus cum illo alium iudicem, non quemlibet extraneum, ſed intimum ſuum. Ecce ipſe timor eorum alius iudex fuit; certè ipſe à nobis nihil accepit, & pro nobis liberè iudicauit: non gratificatus eſt eorum perſonæ quibus internus hęrebat, de quorum ſecreto cubiculo procedebat. Et antequam cauſa diceretur, prior iudicauit, quia eam prior in ipſorum corde cognouit. Denique proceſſit ille vt cauſam noſſet, proceſſit iſte qui nouerat. Ille iudicauit ſtando, audiendo, loquendo, iſte tantummodo in medium procedendo, puto quod melius dicerent, vt cauſa iam non ageretur. Quanto enim citius eam finiuit litigatorum timor, quàm cognitoris labor? Ille quærebat quid ex eorum chartulis legeretur, iſte iudicauit quid in eorum cordibus ageretur.

CAPVT XXVII.

QVOMODO autē ad hoc venerant territi eis quæ prolata fuerant recitanda, vt dicerent iam lapſam cauſam eſſe temporibus, & agi non poſſe? Propoſuerunt nobis quod iam fuerat antè tranſactum, vt ſi de Scripturis ſanctis ageremus, illa minimè legerentur. Si autem illa recitanda legeremus, habere ſe validam præſcriptionem, vt lapſam temporibus cauſam omnino agi non ſinerent, cùm ipſi non ſeruauerint, quod antè promiſerant ſe mandato noſtro, vbi nos eccleſiæ cauſam Scripturarum teſtimoniis egiſſe confeſſi ſunt, ſimiliter ſe Scripturarum teſtimoniis reſponſuros: qui petitorum diſcutiendas eſſe perſonas, non more diſputantium, ſed more litigantium contendebant. Reſpondimus ergo eis, vt ſi nihil aliud agi mallent, niſi vt quæreretur quæ vel vbi ſit catholica eccleſia, cauſam eius nos non niſi diuinis quibus prænunciata eſt, teſtimoniis ageremus. Si autem hominibus aliqua crimina obiicerent, quoniam nec ipſi poſſent ea teſtimoniis diuinis, ſed aliquibus aliis talibus documentis oſtendere, etiam nos ea documentis talibus purgaturos. Sic illis aſſiduè ſua inania repetentibus, hæc à nobis perſeuerantiſſimè repetita ſunt: ſic eos veritas vicit, & ad illa quæ protuleramus audienda, confutatos, ſuperatoſque conſtrinxit. Videbant enim, ſi nulla crimina Cæciliani obiicerent communioni noſtræ, nihil ſibi remanere vnde ſuam ab vnitate ſeparationē quoquo modo excuſarent: ſi autem obiicerent crimina Cæciliani, nec à ſe nihil talibus documentis poſſe aſſeri, nec à nobis poſſe aliter defendi.

Collatione 1. cap. 9. & Collatione 3. cap. 2. & 3.

CAPVT XXVIII. *Collatione 3. cap. 3.*

IAM verò illud inter hos eorum contentioſiſſimos ſtrepitus, quanti emendum fuit, quòd cùm diceremus hoc nos proponere, vt crimina quæ ſolēt obiicere noſtræ cōmunioni, quæ per omnes gentes dilatatur, probarent ſi poſſent, vt hinc eorum ſeparatio, vtrum iuſta fuerit noſceretur: reſpōderunt *alienam cauſam nos agere velle, hoc eſt, tranſmarinarum eccleſiarum, quibus hæc nō obiicerent, quoniam inter Aphros eſſet iſta contentio: illas verò eccleſias potius expectare debere, vt eos ſibi copulēt qui in hac Collatione vicerint, & ipſi cum eis habeant catholicum nomen.* Quid ergo adhuc quæritis, quidue dubitatis, quam eccleſiam tenere debeatis? Ecce habetis eā, contra quā veſtri epiſcopi cauſam ſe non habere confeſſi ſunt, cui communio noſtra coniuncta eſt, vnde ipſorum communio ſeparata eſt. Si enim modò eam expectare debere dixerunt, vt qui noſtrum vicerint, ipſi ei copulentur, & cum illa teneant catholicum nomen: iam vtique maiores noſtri, maiores eorum antè vicerunt, ideo illi eccleſiæ copulati catholicum nomen in eius vnitate tenuerūt: iſti autem ſi à maioribus noſtris iam in ſuis maioribus victi ſunt, quare nobiſcū adhuc vſque cōtendunt? Si autem victi non ſunt, quare non communicāt illi eccleſiæ quam negare catholicam non valentes, nullam cauſam contra eam ſe habere confeſſi ſunt? Ecce eccleſia catholica tranſmarina in tot gentibus dilatata, quam debere expectare dixerunt, vt eos ſibi qui vicerint copulet: quomodo expectare debet eos ſibi copulare qui vicerint, niſi ab eis criminibus de quibus inter nos agitur, aliena ſit? Nam ſi ab eis aliena non eſt, etiam ipſa rea victa cum victis quomodo ſibi eſt copulatura victores? Porrò ſi ab his criminibus, ſicut fatentur, aliena eſt; alieni & nos ſumus qui eidem cōmunione cohæremus. Nam ſi propter iſtam communionem nos contaminat crimen alienum, & ipſam cui communicamus, crimen contaminat noſtrum. Sed ipſam confeſſi ſunt non pollutam crimine Aphrorum, quamuis ei ſacramentorum communione ſocientur. Ibi ergo cōuicti ſunt nec nos pollui potuiſſe crimine eorū, quibus ſacramētorum communione ſociamur, quia nullo nexu conſenſionis inuoluimur: quanquam & ipſius Cæciliani victrix cauſa eiſdem verbis iſtorum facillimè demōſtratur. Si enim confligentibus nobis expectare debet eccleſia tranſmarina ab iſtis criminibus aliena, vt eos qui vicerint, ſibi & catholico nomini adiungat: tunc expectabat quando maiores iſtorum cum Cæciliano acriter confligebant. Ille ergo tunc vicit, quem ſibi poſt conflictū illa quæ hoc expectauerat copulauit. Aut ſi potuit & pollutum ſibi in ſacramentorum communione copulare, & ſicut iam confeſſi ſunt ab his criminibus impolluta perſiſtere; multo magis vincimus: hinc oſtendentes proprium onus quemque portare, & nec cauſam cauſæ, nec perſonam præiudicare perſonæ.

CAPVT XXIX.

IAM verò vt mandato noſtro, vbi vniuerſam cauſam complexi fueramus, nec repentinis verbis, ſed cō-

ſcriptis literis reſpondendum putarent, quanti emendum fuit? Sic enim conſtitit eos reſpondere non potuiſſe his omnibus quæ in noſtro mandato poſita, nec attingere omnino literis ſuis voluerunt. Neque enim poteſt aliquis dicere, proſecutionem noſtram memoriter eos non potuiſſe retinere, & propterea rebus neceſſariis, non omnibus reſpõdere voluiſſe. Æditum eſt eis mandatum noſtrum per notariam poſtulantibus, & hoc ipſum allegantibus, vt inſtructi poſſent ad omnia reſpondere. Et cùm iam ſeptem eſſent delecti à cæteris, qui omnia pro omnibus agerent, literas tamen ipſas quibus noſtro mandato reſpondere conati ſunt, totius concilij ſui nomine protulerunt, tanquam epiſtulam ab omnibus illis ad Cognitorem datam. Quã ſi nollemus admittere, iure optimo faceremus: neque enim ordinis erat vt poſt iniunctam ſeptem hominib. cauſam, iam quicquam niſi per illos qui delecti fuerãt, ageretur. Sed ne literis noſtris, literas eorum timuiſſe videremur, ſine vlla hæſitatione vt legerentur admiſimus. Optandum enim, & vt dixi, emẽdum fuit, vt poſt tot dierum dilationem, quam eis petentibus conceſſeramus, afferrent elucubratum laborẽ; in quo eos mandato noſtro non reſpondiſſe, ſatis vtraſque literas legentibus appareret, & nos eiſdem literis eorum ſine vlla dilatione mox reſpondiſſe conſtaret. Si enim homines tam tardo ingenio ſunt, vt eos arbitrentur aliquid dixiſſe in quibus locis mandati noſtri tacere noluerunt; neminem puto eſſe tam ſtolidum, qui etiam in his locis aliquid eos reſpondiſſe exiſtimet, in quibus omnino tacuerunt. Non enim parua vel quaſi cõtemnenda ſunt, cùm in his potius omnis cauſa conſiſtat. Nam teſtimonia ſcripturarum quibus aſſeruimus eccleſiam cui communicamus, ab Hieruſalem cœptam, in toto terrarum orbe diffundi, tanquam omnino dicta non fuerint, prætererunt magna mole diuinæ authoritatis oppreſſi. Item quod in noſtro mandato poſitum eſt de beato Cypriano, qui tolerandos potius in eccleſia malos, quàm propter eos eccleſiam deſerendam, & præcepto admonuit, & ſuo confirmauit exemplo, attingere omnino auſi non ſunt. Cæterùm intelligentes quòd Cypriani authoritatem ſi in aliquo ſcripto eius labefactare tentarent, faterẽtur etiam rectè nos authoritati eius non cedere, in eo quod de iterando baptiſmo ſolent eius placita vel decreta proferre: quam nec ipſam de baptiſmo Cypriani ſententiam apertè commemorare voluerunt, ſcientes etiam illic ſi facerent ſe offenſuros eſſe naufragium; quoniã Cyprianus non reliquit vnitatem, & cum eis in illa permanſit, qui de hac re diuerſa ſenſerunt: vnde aut tunc eccleſia periſſe dicenda eſt, & non iam erat ex qua naſceretur Donatus illorum, aut ſi, quod verum eſt, permanſit eccleſia, non in ea cõtaminant mali bonos, ſicut etiam Cyprianus iudicauit, qui cum diuerſa ſentiẽtibus in eadem diuerſitate permãſit: ac per hoc iſti ſe deteſtando ſacrilegio ſchiſmatis induerũt, qui propter neſcio quorum crimina nõ probata, etiam ſi vera eſſent, nullo modo ſe ab vnitate toto orbe diffuſa ſeparare debuerunt. Hoc illi quantum intelligitur præuidentes, illud teſtimonium Cypriani quod in noſtro mandato commemoratum eſt, toto ſilentio tranſierunt. Illud etiam quod in cauſa Maximianiſtarum ipſi quoque ſuo iudicio declararunt, non propter malos vnitatem deſerendam, qui Maximiani ſocios à Maximiano dixerunt non fuiſſe pollutos, & eos inde quos damnauerunt, in honore integro ſuſceperunt, & baptiſmum Chriſti, licet foris ab eccleſia datum, agnoſcendum potius quàm deſtruendum eſſe monſtrarũt, cùm à Feliciano in ſchiſmate baptizatos, & cum illo poſtea receptos iterum baptizare non auſi ſunt: etiam hoc ergo cùm in noſtro mandato legerent, tacendum potius & prætereundum, quàm vlla contradictione re-

Collatione 3. cap. 8.

A fricandum eſſe cenſuerũt. Cauſam etiam Cæciliani à cauſa eccleſiæ diſtinctã, & tamẽ etiam ipſam ex omni parte defenſam, reſpondendo prorſus non attigerunt. Quis ergo eos illi mandato noſtro reſpõdiſſe arbitretur, quando contra hæc omnia nullum verbum facere, nec ſaltem qualiſcunque reſpõſionis obumbratione conati ſunt? Quod autem niſi ſunt reſpondere, legat qui voluerit & iudicet, eidem ipſi mandato noſtro conferens literas eorum, præter reſponſionem, quam continuò reddidimus, qua omnia vanitatis eorum machinamenta ſubuerſa ſunt.

IAM illud ſi mõtes aureos daremus, quando emere poſſemus, quod (obiecta ſibi Maximiani cauſa, vt intelligerent eo modo non obfuiſſe Cæciliano concilium, quo in eum abſentẽ ſeptuaginta epiſcopi quod voluerunt pronunciauerũt; quomodo non obfuit Primiano cùm ſimiliter abſentem pro Maximiano centum fermè epiſcopi damnauerunt) vehementiſſimè B perturbati, & in horrendas contruſi anguſtias reſponderunt, *nec cauſam cauſæ, nec perſonam præiudicare perſonæ?* his pauciſſimis verbis totam noſtram cauſam, de qua cum eis ſuperius confligebamus, omnino inuictam eſſe firmantes. Quid enim aliud agebamus tot teſtimoniis ſanctorum eloquiorum, tanta authoritate prophetarum, apoſtolorum, epiſcoporum, ipſorumque aduerſariorum, demonſtrantes bonos à malis ſacramentorum cõmunione non pollui, ſi corde, voluntate, moribus, operibus diuerſas habeãt cauſas, gerantque perſonas? Quid enim aliud laborabamus, niſi vt appareret, nec cauſam cauſæ, nec perſonã præiudicare perſonę? Hoc ipſi breuiter compulſi ſumma neceſſitate dixerunt, quia cùm à nobis diu diceretur, veritati cedere noluerunt. CAPVT XXX. Collatione 3. cap. 16.

ILLVD etiam quibus theſauris, quib. opibus, quibus precioſorum lapidum aggeribus emendum fuit, quòd maiores ſuos apud imperatorem Conſtantinum C perſecutos Cęcilianum non confiteri tantùm, verumetiã profiteri atque gloriari minimè dubitarũt, eumq; ab imperatore damnatum etiam mentiẽdo aſſeuerare conati ſunt? Vbi eſt illa vox, qua vos decipere conſueuerunt, nobis inuidiam concitantes, quòd apud imperatorem cauſam agamus eccleſiæ? Vbi ſunt verba Primiani apud acta magiſtratus Carthaginenſis expreſſa: *illi portant multorum imperatorum ſacras, nos ſola portamus Euangelia.* Vbi eſt illa præclara laudatio, qua extollũt ſeparationẽ ſuam, *dicentes eã eſſe eccleſiam veritatis, quæ perſecutionẽ patitur, non quæ facit?* Nempe eliſa eſt, nempe proſtrata. Leguntur perſecutiones eorum, negare non poſſunt, quia leguntur etiam ſubſcriptiones eorum. Tenemus eos confitentes, profitẽtes, gloriantes maiores ſuos Cæcilianum apud imperatorem grauiter perſecutos: tenemus etiam Cæcilianum eis perſequẽtibus ab imperatore damnatum. Non ergo iam clament ſegregationem ſuam ideo eſſe eccleſiam veD ritatis, quia perſecutionem non facit, ſed patitur: aut fateantur non eam fuiſſe eccleſiam veritatis, quando à maioribus eorũ Cæcilianus patiebatur. Si enim continuò boni ſunt qui perſecutionem patiuntur, bonus erat Cæcilianus quando patiebatur. Si autem poteſt quidem fieri vt & mali perſecutionem patiantur, ſed boni non poſſunt eſſe qui faciunt: non erant boni maiores eorum quando Cæcilianũ perſequebantur. Porrò ſi fieri poteſt vt & boni faciant, & mali patiantur, non ideo nos culpandi ſumus, nec ideo iſti laudandi, quia tale aliquid patiuntur, quale Cæcilianum maioribus ſuis facientibus paſſum eſſe gloriantur: & tamen Cæcilianum ab imperatore damnatum omnino non cõſtitit: ſed in eius abſolutione atque purgatione quæ iudicij epiſcopalis & imperialis recitatione conſtiterat, nihil poſtea probari potuit immutatum. Ita factũ eſt vt remota Cæciliani damnatione, de qua ipſi menti-

CAPVT XXXI.

titi ſunt, remáſerit perſecutio, quam maiores ſuos feciſſe confeſſi ſunt. Parum fuit vt Cæcilianum ab imperatore damnatum, & mentiendo gloriari auderent, & aſſerendo probare non poſſent: inſuper etiam probauerunt, & noſtra in eam rem documēta fortius adiuuerunt, Cæciliani abſolutionem manſiſſe firmiſſimam, non ſicut mentiti fuerant imperatoris poſterio- Collatione 3. cap. 20. re iudicio in cōtrarium commutato. Nam primo Mileuitanæ eccleſiæ catholicum epiſcopum Optatum recitandum putauerunt, pollicentes inde ſe probaturos Cæcilianum ab imperatore damnatum. Quæ lectio cùm magis contra eos recitaretur, nemo riſum potuit continere. Qui tamen riſus non vtique conſcriptioni geſtorum potuiſſet adiungi, & omnino latuiſſet, niſi & ipſum latere non ſinerent dicentes, *audiant qui riſerunt*, hoc ſanè ſcriptum eſt, & ſubſcriptum. Quod enim pro ſe legi voluerunt, ambiguū fuit. Vnde cùm rectiſſimè Cognitor iuſſiſſet paulò ſuperius recitari, vt inde ſi poſſent verba illa clareſcerent, hoc B recitatum eſt quod nolebant: id eſt, Cæcilianum fuiſſe purgatum, quem prius legendum dederāt, non ſicut iactabant damnatum, ſed Brixiæ bono pacis retentum. Hic cùm dixiſſent, *illis verbis Optatum damnationem Cæciliani extenuare voluiſſe*, dictum eſt eis, vt euidentem Cæciliani damnationem aliunde recitarent, vt ab Optato eam extenuatam poſſet oſtendi, qui apertiſſimè ſcripſerat Cæcilianum fuiſſe purgatū. Hoc cùm facere omnino non poſſent interiectis atque conſummatis omnium morarum ſuperfluis ambagibus, apertiſſimè nos adiuuare cœperunt. Tanquam enim à nobis eſſent inſtructi, vel tanquam nobiſcum ad innocentiam Cæciliani defendendam declarandamque delecti, cùm quæreretur ab eis vt ſi poſſent oſtenderēt quod dicebant, poſteriore iudicio Cæcilianum ab imperatore damnatum, cuius imperatoris literas legeramus, quæ illum oſtenderant abſolutum: protulerunt libellum maiorum ſuorum ad eundem Conſtantinum Collatione 3. cap. 21. imperatorem datum, quo apertiſſimè demonſtrarent illius iudicio ſe potius fuiſſe damnatos. Contigit enim C eis apud imperatoriam poteſtatem, quod inimicis ſancti Danielis, Dan. 6. qui hoc ab eiſdē leonibus paſſi ſunt, quod pati voluerant innocentem. Hic cùm breuiter admonuiſſemus illum libellum pro nobis contra ſe potius recitaſſe, alias addiderunt eiuſdem imperatoris literas Collatione 3. cap. 22. ad Verinum vicarium datas, vbi eos grauiter deteſtatur, & Domini iudicio qui iam in eos cœperat vindicare dimittens ignominioſiſſima indulgentia de exilio relaxauit. Ita manifeſtiſſimè conſtitit, non ſolùm nullam Cæciliani damnationem fuiſſe poſtea cōſecutam, verumetiam eius abſolutionē atque purgationē, & pœnam illorū deteſtabili indulgentia fuiſſe firmatam. Hæc tam excellentia documenta, quod fatendū eſt, nō habebamus in manibus, ſed forſitā ſi alicubi eſſe audiremus, vnde nobis gratis dari non poſſent, quo- D libet præmio perueniremus vt nobis ſcribēda permitterentur. Quantū autem daremus, ſi venale proponeretur, vt pro nobis etiā ab ipſis aduerſariis legerentur.

CAPVT XXXII. Collatione 3. cap. 23.

QVID videtur addi iam poſſe vt nos cumulatiùs adiuuarent? Et tamen addiderunt, Commemorauerunt enim cauſam Felicis Aptugnenſis à quo Cæcilianus fuerat ordinatus, cui Felici traditionis crimen intenderant. Abſoluto autem Cæciliano cùm perficiendæ inſtaretur vnitati, quæſtionem de iſto Felice commouerāt, eo modo arbitrantes poſſe Cæcilianum iam purgatum alienis criminibus irretiri: Etiam hæc ergo cauſa Felicis diſcuſſa eſt proconſulati iudicio: vbi liquidiſſimè innocentia Felicis apparuit. Sed quoniam quidam Ingentius, qui eidem iudicio contra Felicem falſum ſe feciſſe confeſſus eſt, nec puniri facilè debuit vbi cauſa epiſcopi vertebatur, nec facilè à Proconſule dimitti potuit tanti criminis reus, niſi imperatore con- A ſulto, quo inſtante illa omnia gerebantur. Retulit inde proconſul, & reſcripſit imperator, vt ad eius comitatum idem Ingentius mitteretur, volens maiores iſtorum, à quibus quotidie interpellabatur in præſentia cōfutari: nihil tamen dubitans de purgatione, imò eam verborum quoque ſuorum manifeſtatione confirmans, ſicut reſcriptum eius oſtēdit. Hæc nos omnia documenta cauſæ Felicis in manibus habebamus, & diſpoſueramus tradere recitanda. In quo ipſi nos præuenerunt, & eaſdem imperatoris literas de Ingentio ad ſe mittendo priores protulerunt, & recitauerunt, iam fortaſſe nobis ea non recitaturis quia ſufficere putabamus etiam cauſam Cæciliani ita peractam eſſe, vt nihil amplius exigi videretur. Sed aduerſariis noſtris id agentibus, vt perſecutio quæ per maiores eorū apud imperatores maioribus noſtris acta eſt, & eorum calumniæ ſuperatæ cumulatiùs apparerent: quid faceremus, niſi oblata libenter accipere, & gratias Domi- B no in omnibus agere? Cōſtantini ergo literas ipſi protulerunt, ipſi recitauerunt. Incredibile videtur eſſe quod dico, ſed geſta teſtantur. Conſcriptę ſunt eorum proſecutiones, tenentur ſubſcriptiones. Ipſi, inquam, recitauerunt *Conſtantinum ſcripſiſſe quòd Aelianus proconſul in cauſa Felicis audientiam præbuerit competentem, & quòd à criminibus traditionis innocētem Felicem fuiſſe conſtiterit. Sed Ingentiū ad comitatum ſuum propterea mitti voluiſſe, vt his*, inquit, *qui in præſentiarum agunt, & diuturnis diebus interpellare non deſinunt, præſentibus & coram aſſiſtentibus apparere & intimari poſſit fruſtra eos Cæciliano inuidiam comparaſſe, & aduerſus eum violenter inſurgere voluiſſe.* Ipſi recitauerūt, quis noſtrûm hoc auderet optare, vt quos iniquitas fecerat noſtros impugnatores, ęquitas noſtros faceret defenſores? Sicut & illum Balaam, quem temporibus antiquis ad maledicendum Dei populum conduxit iniquitas, benedicere compulit veritas. Num. 23.

CAPVT XXXIII. Collatione 3. cap. 24.

SICVT autem ordo conſulum oſtendit, quem tūc conſiderare anguſtia temporis non ſinebat: (neque e- C nim præſto erant libelli qui conſulares vocantur, aut quiſquam eos rem tam inanem crederet obiecturos, vt reſpondere nos vellent, quid miſſo Ingētio geſtum fuerit, vel vtrum omnino ſit miſſus Ingentius, cùm & innocentiam Felicis proconſularis ſententia declarauerit, & eandem ſententiam reſponſio imperatoris ab ipſis prolata & recitata firmauerit. Et magis vtique ipſi protuliſſent, ſi quid miſſo Ingentio pro ſe geſtum fuiſſe confiderent.) Sicut ergo conſulum ordo declarat, primo Cæcilianus epiſcopali iudicio Melchiadis eſt abſolutus, deinde non poſt longum tempus Felicem proconſulari iudicio conſtitit innocentem, ac ſic poſtea Cæcilianus etiā ab imperatore inter partes cognoſcente purgatus eſt. Deinde poſt quartum annum aduerſarij eius ignominioſa illa indulgētia re- D laxati ſunt. Nam Melchiades iudicauit Conſtantino tertium & Licinio iterum conſulibus ſexto nonas Octobris. Helianus proconſul cauſam Felicis audiuit, Voluſiano & Anniano conſulibus quintodecimo calendas Martias, id eſt, poſt menſes fermè quatuor. Cōſtantinus ad Eumalium vicarium de purgatione Cæciliani ſcripſit, Sabino & Ruffino conſulibus, quarto idus Nouembris, id eſt, poſt biennium & menſes propè octo. Et idem imperator ad Valerium vicarium de illorum exilio ſoluto, & eorum furore Deo vindici dimittendo, literas dedit Criſpo & Conſtantino iterum cōſulibus tertio nonas Maias: id eſt, poſt quartum annum, & menſem fermè ſextum. Vnde ſine vllis ambagibus liquidiſſimè conſtat ſiue miſſo ad comitatum Ingentio, ſiue non miſſo, nihil poſtea contra Cæcilianum fuiſſe iudicatum, imò eum iudiciis quoque imperialibus victorem aduerſariorum & perſecutorum ſuorum poſtea declaratum.

CAPVT XXXIIII.

EAT nunc pars Donati totiens improbata, totiens calumnioſa, totiens mendax, totiens confutata, totiẽs modis omnibus ſuperata atque confuſa, adhuc iactet iudicem à nobis fuiſſe corruptum, quaſi vox alia victis eſſe conſueuerit. Prorſus iudex corrumpendus fuit, vt quod illi bene egerant, illius infirmaret autoritas. Sed nec malè illos egiſſe dixerim. Imò verò optimè egerunt, qui contra ſuos errores pro veritate tanta dixerunt. Nam ſi cauſa eorum conſideretur, re vera contra ipſos: ſi autem proſecutiones eorum legantur, magis ſecundum ipſos iudicauit. An verò in ea cauſa, ille qui medius erat aduerſaretur nobis, in qua illi qui ex aduerſo ſtabant, dixerunt, protulerunt, recitauerunt tanta pro nobis. Quid emere à iudice deberemus, quando ab aduerſariis illa non emimus quæ iudicem cogerent, etiam ſi ab ipſis accepiſſet pecuniam, pro nobis ferre ſententiam? Quanquam ſi non eum noſſemus Deum timentem & iuſtitiæ dilectorem, & ab omnibus huiuſmodi ſordibus alienum, nos in illum talem ſuſpicionẽ dirigere deberemus: qui nimia patientia cùm eos videret premi veritate, nec eis videri vellet aduerſus, nimium patienter pertulit homines per inania vagantes, & tam multa ſuperflua dicẽtes, & ad eadem totiens conuicta redeuntes: vt geſta tantis voluminibus onerata penè omnes pigeret euoluere, & quemadmodum acta ſit cauſa legendo cognoſcere: quod illi verũ magis inopià veritatis, an induſtria calliditatis egerint, neſcio. Hinc tamẽ ſolùm cauſam tam peſſimam vtcunque adiuuare potuerunt, quàm potius deſerere debuerunt. Denique ſi in illos, qui egerunt, intendant cæteri accuſationem, eoſque potius aſſerãt à nobis fuiſſe corruptos, vt tot proſecutionibus, vel à ſe prolatis lectionibus ſic adiuuarẽt cauſam noſtram, ſic perimerent ſuam; neſcio quemadmodũ ſe poſſent defendere, & ab iſta ſuſpicione purgare, niſi fortè dicant, Si corrupti eſſemus, cauſam tam malam & per nos, & per illos conuictam, citò etiam finiremus: nunc verò vel inde credite nos ex animo adfuiſſe, & aliquid prodeſſe voluiſſe, quod multum loquendo egimus, nę quod actum eſt facilè legeretur, & nos eſſe victos citò cognoſceretur. Si hoc ab eis non fieret, nec ipſis, nec nobis iurantibus forſitan crederetur illa quæ pro nobis contra ſe, & tam multa dixerunt, & tam multa legerunt, gratis eos nobis omnia præſtitiſſe. Nec tamen ipſis, ſed Deo potius hinc agimus gratias. Vt enim illa omnia vel loquendo vel legendo pro cauſa noſtra promerent atque propalarent, veritas eos torſit, non charitas inuitauit.

CAPVT XXXV. *Concluſio per exhortationem.*

QVAPROPTER fratres, (ſi tamen non iraſcimini quia fratres vocamus: illi enim cùm hoc à nobis audirent, iniuriam ſibi fieri apud acta dixerunt: nec mandato noſtro admoniti, vbi hoc ex propheta teſtimonium poſitum eſt, recolere potuerunt Deum præcepiſſe, Dicite fratres noſtri eſtis, his qui vos oderunt & *Eſaiæ 66.* qui vos deteſtantur, vt nomen Dñi honorificetur, & appareat illis in iocunditate, ipſi autem erubeſcant.) Ergo iam fratres appareat vobis nomen Domini in iocunditate, quod ſuper nos inuocatum eſt, & cuius vtrique ſacramenta portantes, non immeritò dicimur fratres, iam pacem amate, conſuetudinem calumnioſam, & litigioſam iam ſaltem conuictam confuſamque relinquite: nec eos oderitis quando ad nos correcti tranſeunt, ſed quando in errore nefario permanentes vos adhuc vſque ſeducunt: nec ipſi ſibi magni videãtur, quod eis honorem in vnitate deferimus quem poſſideant liberandi: hunc enim habẽtes extra vnitatem magis ſunt inde damnãdi. Signa quippe militaria pernicioſius ab vſurpatoribus habentur, quàm ſi omnino non haberentur: nec tamen eis correctis & in caſtra imperatoris redactis illa franguntur aut abolentur, ſed eos quos antè prodebant atque puniebant, iam ornare incipiunt & munite. Quid adhuc attenditis ad eorum inſanas querelas & vana mendacia? Nocte cauſa finita eſt, ſed vt nox finiretur erroris. Nocte dicta ſententia eſt, ſed fulgens lumine veritatis. Incluſos & tanquam in carcere ſe fuiſſe conqueſti ſunt; ibi & nos eramus. Aut vtriſq; facta eſt iniuria, aut vtriſq; adhibita diligentia. Sed quomodo dicemus iniuriam, quando in tam ſpacioſo & lucido & refrigeranti loco nos fuiſſe recolimus? Aut quomodo erat carcer, vbi erat & iudex? Poſtremò clauſos fuiſſe nos neſciebamus qui ſimul intus eramus. Ipſi vnde ſciũt, niſi quia fugere fortaſſe voluerunt. Sed quis non videat, quod iſta inania & ridenda potius quàm refellenda de tali Cognitore non dicerent, ſi pro ſua cauſa poſſent validum aliquid inuenire quod dicerent? Scimus quàm multi veſtrûm, & fortè omnes aut penè omnes, dicere ſoleatis, *O ſi in vnum locum conuenirent, ô ſi aliquando conferrent, atque illis diſputantibus veritas appareret.* Ecce factum eſt, ecce conuicta eſt falſitas, ecce apparuit veritas. Quid adhuc cõtemnitur charitas? Quid nobis eſt per hominum nomina diuidi? Qui nos creauit vnus eſt Deus, qui nos redemit vnus eſt Chriſtus, qui nos ſociare debet vnus eſt Spiritus. Iam nomen Domini honoretur, & appareat vobis in iocunditate, vt cognoſcatis fratres veſtros in ipſius vnitate. Iam in proſecutionibus epiſcoporum veſtrorum, error qui nos ſeparabat eſt victus, aliquando in cordibus veſtris vincatur & diabolus, & gregi ſuo collecto atque pacato ſit propitius qui hoc præcipit Chriſtus.

Calumnia altera Donatiſtarum aduerſus Cognitorem Carthaginenſem.

Votum Catholicorum.

LIBRI AD DONATISTAS POST COLLATIONEM, FINIS.

Subiungendus hìc erat ſi extaret, D. Auguſtini ad Emeritum liber, cuius meminit lib. 2. Retract. cap. 46.

D. AV-

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI;

AD CÆSARIENSIS ECCLESIÆ PLEBEM DE EMERITO SERMO, CVIVS IN SVPERIORIBVS GESTIS FACTA EST MENTIO.

A LACRITATEM veſtræ charitatis quanto gaudio ſuſcipiamus, agnoſcitis. Exultamus enim in Domino Deo noſtro, de quo Apoſtolus ait, Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. (Ephes. 2.) Agimus ergo eidem Domino, & Saluatori noſtro Ieſu Chriſto gratias. Hic præſtitit nobis, vt antequam habeamus fratris noſtri Emeriti voluntatem, iam cognouerimus quantum diligit vnitatem. Quæ tamen principia Deus voluerit, vt de ore ipſius audiremus, accipite. Mox vt ingreſſus eſt iſtam eccleſiam, illo loco ſtans vbi primum cœpimus cum eo colloquium, inſpirante Domino qui & cor inſtruit, & linguam regit, ait nobis: *Non poſſum nolle quod vultis, ſed poſſum velle quod volo.* Videte quid promiſerit, qui ſe dixit non poſſe nolle quod volumus. Si enim non poteſt nolle quod volumus, ſcit quid velimus. Hoc enim volumus quod & vos vultis: hoc omnes volumus, quod vult Dominus. Quid autem velit Dominus, occultũ non eſt. Legitur enim Teſtamentum eius, qui nos ſibi fecit cohæredes, in eo recitatur, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. (Ioan. 14.) Siue ergo citò, ſiue ſerò, non poteſt nolle quod volumus. Moras autem aliquas nobis facit ſecunda ſententia, *Poſſum velle quod volo*, ſic enim dixit, *Non poſſum nolle quod vultis, ſed poſſum velle quod volo.* Poteſt velle quod vult, ſed non poteſt nolle quod volumus. Illud enim quod ſe dicit poſſe, videmus. Nam vult modò quod vult, ipſum autem quod nõ vult, non vult Deus. Quid enim modò vult, eſſe in diſſenſione à catholica eccleſia, eſſe adhuc in communione partis Donati, eſſe adhuc in ſchiſmate, eſſe adhuc inter illos qui dicunt, Ego ſum Pauli, ego verò Apollo, ego verò Cephæ? (1.Cor. 1.) Sed hoc nõ vult Deus, dum increpat Apoſtolus, Diuiſus eſt Chriſtus? Poteſt ergo velle quod vult, ſed ad tempus, ſed ad horam, ſed ad verecundiæ, non ad rationem ſapientiæ poteſt velle quod vult. Nam modò hoc eſt quod vult, & poteſt velle quod vult. Sed quia non poteſt nolle quod volumus, nolit Deus quod vult, & faciat quod volumus. Non vos ergo permoueat fratres aliqua morula, dum quod vult vult, ſed orate vt faciat quod promiſit, vt non poſſit nolle quod volumus. Et ab omnibus acclamatum eſt, *Aut hic, aut nuſquam.* Qui corda veſtra declaraſtis vocibus, adiuuate nos & orationibus. Potens eſt Dñs qui præcipit vnitatem, mutare in melius voluntatem. Quòd autem acclamauit charitas veſtra, *Aut hic, aut nuſquam:* vocem in illum veſtræ charitatis agnouimus & amamus. Hoc etiam nos non nunc primum, ſed ſemper cogitamus, ſemper optamus. Idẽ eſt & animus, quod præcipuè neceſſarium eſt, fratris & coepiſcopi noſtri, epiſcopi veſtri Deuterij. Olim nobis notus eſt animus eius. Nobiſcum preces de hac re Domino fudit, cum cõſilio vbi hoc illis qui foris ſunt promiſimus & obtulimus. Iam de hac re ſubſcriptiones noſtræ retinentur. Nunquam enim nos ita honorem noſtrum fouemus, vt vnitati inuideamus. Minores ſumus honore, cùm ſimus maiores dilectione. Nouimus quemadmodum inuitãda ſit infirmitas, vt perficiatur vnitas. Nec ideo dicimus hæc fratres, quaſi illi qui ſub ſchiſmate remanſerint, aliquam ſpem habeant ad Dominum. Multi enim diſputant parum intelligentes quid loquantur, & dicũt: *Si ſchiſmatici ſunt, ſi hæretici ſunt, quare ſic illos ſuſcipiunt?* Audite fratres mei, Si eos ſuſciperemus, iam iſtum ſuſciperemus fratrem noſtrum Emeritum, ſiue bonum, ſiue malum, tamen fratrem. Quod ideo dico, quia & ipſe nouit per Prophetam nobis dictum eſſe, quod illis etiam in Collatione diximus, Dicite, fratres noſtri eſtis, his qui vos oderunt. (Psal. 66.) Oderunt nos, credimus finiendum eſſe quod odiunt. Tamen & quamdiu odit, frater audit, donec finiatur odium, erit nomen in teſtimonium. Non ergo ſic illos ſuſcipimus vt ſunt: abſit à nobis; nam hæretici ſunt. Suſcipimus autem catholicos. Mutantur, ſuſcipiuntur. Sed propter malum quod habent, non in eis poſſumus perſequi bona quæ agnoſcimus. Malum enim diſſenſionis, ſchiſmatis, hæreſis, malum ſuum habent. Bona verò quæ in illis agnoſcimus, non ſunt ſua, B Domini noſtri habent bona, eccleſiæ habẽt bona. Baptiſmus non eſt ipſorum, ſed Chriſti. Inuocatio nominis Dei ſuper caput ipſorum quando ordinantur epiſcopi, inuocatio illa Dei eſt, non Donati. Non eum ſuſcipio epiſcopum, ſi quando eſt ordinatus, ſuper caput eius Donatus eſt inuocatus. In errante, & deſerẽte milite, crimen eſt deſertoris, character autem non eſt deſertoris, ſed imperatoris. Sed frater noſter non deſeruit, vbi adhuc nunquam fuit. Siquidem in illo deſertoris error eſt natus, quando eſt à deſertore ſignatus. Qui primò ſchiſma fecit, qui ſe ab eccleſia catholica ſeparauit, cum his quos ſecum traxit, deſertor fuit. Cæteri à deſertoribus ſignati ſunt, non tamen ſigno deſertoris, ſed ſigno imperatoris. Non enim deſertor characterem ſuum fixit. Quid eſt quod dico, deſertor characterem ſuum non fixit? Donatus non baptizauit in nomine Donati. Nam ſi Donatus quando ſchiſma fecit, C in nomine Donati baptizaret, deſertoris characterem infigeret. Ego quãdo vocarem ad vnitatem, ſi inuenirem deſertoris characterẽ, exterminarem, delerẽ, abolerem, abiicerem, non approbarem, reſpuerẽ, anathematizarem, damnarẽ: nunc verò ipſe deſertor characterem fixit imperatoris ſui. Deus & Dominus noſter Ieſus Chriſtus quærit deſertorem, delet erroris crimen, ſed non exterminat ſuum characterẽ. Ego quando venio ad fratrem meum, & colligo errantem fratrem meum, attendo fidem in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Iſte eſt character imperatoris mei. De iſto charactere militibus ſuis, vel potius comitib. ſuis, vt hunc imprimerent eis quos congregabant caſtris eius, præcepit dicens: Ite baptizate gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Iſtum characterem à Domino dictum omnibus credentibus imprimẽdum quia nouerat Paulus, expaueſcit ad eos qui volebant eſſe Pauli, & dicit eis, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? (1.Cor. 1.) Quid vultis eſſe mei, & non magis Domini mei? Quid vultis eſſe mei, & non potius cuius ego ſum? Agnoſcite, aduertite characterem veſtrum. D Nũquid in nomine Pauli baptizati eſtis? Sic ergo eos colligimus, vt non ſibi blandiantur illi quos non colligimus. Et ipſi colligantur, non infletur: veniant, ſuſcipiantur. Non in eis odimus quod Dei eſt: non odimus & ipſos, quia Dei ſunt. Et quod habent Dei eſt: Dei ſunt, quia homines ſunt, & omnis homo creatura Dei eſt: Dei eſt quod habent nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti. Baptiſmus trinitatis, Dei eſt: Dei eſt Euangelium

gelium quod habent, Dei eſt fides quam habent. Et A quid non habent, ait mihi aliquis, qui hæc habent? Tu dicis, Habent baptiſmum Chriſti. Dico. Tu dicis, habent fidem Chriſti. Dico. Si ergo hæc habent, quid non habent? Quid eſt baptiſmum? Sacramentum. Au-
1. Cor. 13. di Apoſtolum, Si ſciero omnia ſacramenta. Multum eſt, ſcire omnia Dei ſacramenta. Quantacunque ſciamus ſacramenta, quis nouit Dei omnia ſacramenta? Quid ait Apoſtolus? Si ſciero omnia ſacramenta, ſi habeam omnem prophetiam. Adde adhuc, Et omnem ſcientiam. Sed de fide dixeras. Audi adhuc, Si habeam omnem fidem. Difficile eſt habere omnem fidẽ, quomodo difficile eſt noſſe omnia ſacramenta. Et quid eſt quod dicit, omnem? Ita vt montes transferam; charitatem autem non habeam, nihil ſum. Intendite fratres, intendite obſecro vos Apoſtoli vocem, & videte quare cum tantis laboribus & periculis fratres noſtros quæramus. Charitas eos quærit de cordibus noſtris.
Pſal. 122. Propter fratres meos, & propinquos meos, dicit Pſal- B mus, loquebar pacem de te, ad ſanctam Hieruſalem loquens. Videte ergo fratres mei quid dixit Apoſtolus, Si habuero omnia ſacramenta, omnem ſciẽtiam, prophetiam, fidem. Qualem fidem? Ita vt montes transferam; charitatem autem non habeã, nihil ſum. Non dixit, illa omnia nihil ſunt: ſed, ſi charitatem non habeam, nihil ſum. Quis enim demens diceret, nihil ſunt Dei ſacramenta? Quis demens diceret, nihil eſt prophetia, nihil ſcientia, nihil fides? Non illa nihil ſunt, ſed cùm illa magna ſint, ego magna habens ſi charitatem non habeam, nihil ſum. Magna illa ſunt, & magna habeo, & nihil ſum ſi charitatem non ha-
Fides ſine charitate ineſſe poteſt, licet non prodeſſe. beo, per quam mihi proſunt quæ magna ſunt. Si enim non habeo charitatem, illa ineſſe poſſunt, prodeſſe non poſſunt. Attende ergo frater, attende obſecro te. Dicis mihi, *Quid me quæris?* Reſpondeo, Quia frater meus es. Reſpondes mihi & dicis, *Si perij, quid me quæris?* Et ego reſpondeo, Si non periſſes, non C quærerem. Quid me quæris, dicis mihi, ſi perij, quid me quæris? Cùm ego reſpondeam, quæro quia periſti. Et quare quæro? Quo fructu quæro? Vt aliquan-
Luca 15. do dicatur mihi, Frater tuus mortuus erat, & reuixit; perierat & inuentus eſt. Reſpondes & dicis mihi, *Sed habeo ſacramẽtum.* Habes, agnoſco. Propter hoc te quæro. Magnam cauſam addidiſti, quare te diligentiùs quęram. Ouis es enim de grege Domini mei, cum ſigno erraſti. Ideo quęro magis, quia ipſum ſignum habes. Quare vnam eccleſiam non poſſidemus? Vnum ſignum habemus, quare in vno ouili non ſumus? Ideo te quæro vt hoc ſacramentum ſit tibi in ſalutis adiutorium, nõ in damnationis teſtimonium. Neſcis quia deſertor de charactere damnatur, de quo militans honoratur? Ideo te quæro vt non pereas cum ſigno. Salutis enim ſignum eſt, ſi habeas ſalutem, ſi habeas charitatem. hoc enim ſignũ ſalutis extra tibi ineſſe poteſt, prodeſſe non poteſt. Veni vt proſit tibi quod habebas, D nõ vt accipias quod habebas: ſed vt prodeſſe tibi incipiat quod habebas, & accipias quod non habebas. Habebas enim ſignum pacis, ipſam pacẽ non habebas. In domo illa, id eſt, in te diſcordia habitabat, & in limine titulos pacis figebat. Agnoſco titulos, ſed quæro habitantem. Lego titulum pacis, baptiſmum in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Titulus pacis eſt, lego. Quis habitat quæro, fratrem meum attendo, titulum pacis agnoſco. Ipſum & ego habeo, intrare volo. Quid eſt intrare volo? Fratrem me accipe, vt ſimul oremus patrem. Non tecum oro. Tituli pacis ſunt, & mihi diſcordia contradicit? Planè laborabo, adiuuante Domino, eiicere diſcordiam malè poſſidentem, & introducere pacem tanquam legitimum poſſeſſorem. Cùm ergo diſcordiam excludo, pacem introduco, titulos pacis quare depono? Dico planè Domino meo: O Chri-

ſte, qui es pax noſtra, qui feciſti vtraque vnum, fac nos Ephes. 2. vnum vt rectè cantemus, Ecce quàm bonum & quàm Pſal. 132. iocundum habitare fratres in vnum. Introduc concordiam, pelle diſcordiam, introduc teipſum in titulos tuos. Tu mane. Non alter poſſideat, & de tuis titulis fallat. Tu muta iſtum contradictorem, qui vna hora in Luca 23. cruce mutaſti latronem. Et certè videamus quid habes. Habeo, inquit, ſacramentum, habeo baptiſmum. Si dicam tibi, proba: oſtendis mihi quid acceperis, dicis quid confeſſus fueris, dicis quid teneas. Agnoſco, non muto, non exufflo. Abſit vt cùm quæro ſalutem deſertoris, faciam iniuriam imperatori. Ergo probaſti mihi quòd habeas ſacramentum, exponendo ſacramentum. Probaſti mihi te habere fidem, proba mihi quòd habeas charitatem. Tene vnitatem, nolo mihi dicas, habeo charitatem. Proba, vnum patrem habemus, ſimul oremus. Quid tu dicis, quando oras, rogo te? Pater noſter qui es in cælis. Deo gratias. Secundum Matth. 6. B magiſterium Domini noſtri addidiſti, qui es in cælis. Singulos enim patres habebamus in terris, vnum inuenimus ſimul in cælis. Pater noſter qui es in cælis, ipſum inuocas patrem. Pater noſter vnam coniugem voluit habere. Qui ergo adoramus vnum patrẽ, quare non agnoſcimus vnam matrem? Si natum te dicis de alia, & de ſinu alieno ipſa te peperit. Quod dixi, non Lib. 1 contra Donatiſt. cap. 15. & 16. omnes intelligere potuiſtis. Nouimus per legitimas coniuges factum eſſe, vt etiam qui non de legitimis coiugibus naſcerentur, in eadem hæreditate ſociarentur: hoc voluntas coniugis fecit. Nam Hiſmael exhæredatus eſt. Ipſum Sara pepererat, etſi de vtero alieno. Sara pepererat vtero alieno, voto ſuo. Ipſa enim dixit; Volo enim de iſta mihi filios facias. Et ideo fecit A- Gen. 16. braham. Vxor enim non habet poteſtatem corporis 1. Cor. 7. ſui, ſed vir. Similiter vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier. Nam filius eſſet, ſi non ſuperbiſſet. Superbus eſt exhæredatus Hiſmael. Erexit enim an- C cilla ceruicem vt diceret, Eiice ancillam & filium e- Gen. 21. ius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Nam vis noſſe quid valeat pax, quid valeat concordia, quid valeat humilitas, & quid impediat ſuperbia? Hiſmaelem exhæredauit: filios autem ancillarum de Iacob, quia & illi vt naſcerentur coniugia iuſta voluerunt, filios ergo ancillarum de Iacob nouimus in vnam hæreditatem aduocatos. Simul numerati ſunt omnes patriarchæ duodecim, nullum ab altero vteri diuerſitas ſeparauit, quia omnes charitas ſociauit. Quid intereſt ergo vbi baptiſmum acceperis? Baptiſmus meus eſt, dicit tibi Sara: Baptiſmus meus eſt, dicit tibi Rachel. Noli ſuperbire, veni ad hæreditatem, maximè quia ipſa hæreditas non eſt illa terrá quæ data eſt filiis Iacob. Filiis Iſrael data eſt terra. Quanto à pluribus poſſidebatur, tanto plus anguſtabatur. Hæreditas noſtra pax vocatur. Teſtamentum lego, Pacem Ioan. 14. meam do vobis, pacẽ meam relinquo vobis. Simul te- D neamus, quod diuidi non poteſt. Non eá anguſtat numeroſus poſſeſſor, quanticunq; venerint, ſicut promiſſum eſt: Sic erit ſemen tuum tanquam ſtellæ cæli, & Gen. 22. ſicut arena quæ eſt ad labium maris: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Et vidi, inquit in Apocaly- Apoc. 7. pſi, multos in ſtolis albis, & habentes palmas, quos numerare nemo poteſt. Venientes ex omnibus gẽtibus veniant, pacem teneant. Anguſta non ſit noſtra poſſeſſio. Anguſtias non facit, niſi ſola diſſenſio. Ecce fratres mei, vt anguſtias adhuc patiamur, diſſenſio facit fratris noſtri. Conſentiat in pace, & facta eſt latitudo. Sed quid faciamus, niſi fraternam infirmitatem feramus, & non deficiamus? Sudor iſte meus credimus quòd erit fructuoſus. Dominus Deus noſter qui voluit vt veniremus ad vos, qui iuſſit vt eum quæreremus, qui fecit vt eum interim facietenus inueniremus, adiutos orationibus veſtris faciet nos inuenire

cor

tor eius, lætari de concordia eius, gratias agere Deo de A ſalute eius, quam non poteſt habere niſi in eccleſia catholica. Extra eccleſiam catholicam totũ poteſt præter ſalutem. Poteſt habere honorem, poteſt habere ſacramentum, poteſt cantare halleluia, poteſt reſpõdere amen, poteſt Euangelium tenere, poteſt in nomine patris & filij & Spiritus ſancti fidem & habere & prædicare, ſed nuſquam niſi in eccleſia catholica ſalutem poterit inuenire. Tranſeunt enim omnia iſta fratres mei. Modò putat quia magnus erit apud ſuos, ſi non conſenſerit, & dictus fuerit martyr partis Donati. Abſit, tollatur in nomine Domini de corde eius iſte typhus. Nouit & ipſe, legit & ipſe, Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt. Ego non dico, ſi aliquas iniurias quaſi iactet ſe paſſum eſſe pro parte Donati, aut aliqua damna terrena, nihil ei prodeſt. Ego plus dico, ſi patiatur foris inimicum Chriſti, non catholicum fratrem ſuum quærentem ſalutem eius, ſed inimicum Chriſti ſi foris patiatur, & dicat ei foras ab eccleſia Chriſti, inimicus Chriſti, Pone thus idolis, adora deos meos, & non adorãs occidatur ab inimico Chriſti, ſanguinem fundere poteſt, coronam accipere non poteſt. Ipſi nouerunt quando in Collatione noſtra fuerunt, quam Carthagine habuimus, quomodo confeſſi ſunt, quia parentes eorum fecerunt perſecutionem Cæciliano epiſcopo. Tunc à catholica diſcordantes, ſchiſma fecerunt, perſecuti ſunt illum parentes ipſorum, id eſt, primi qui fecerunt partem Donati, perſecuti ſunt Cæcilianum, perduxerunt illum perſequendo vſque ad iudicium imperatoris. Miſerunt crimina ipſius imperatori, quæ vera non exiſtebant. Iuſſit audiri cauſam imperator. Audita eſt apud epiſcopos, falſa illa crimina inuenta ſunt, abſolutus eſt Cæcilianus. Nec illi à perſequendo deſtiterũt, ſed imperatorem ſæpe interpellarunt, vbi poſtea iudicem cauſæ conſtituerunt. Et ipſe inter partes audiuit & cognouit. Cognouit imperator, innocentem Cęcilianum iudicauit. Et cùm hoc obiiceremus, contenderunt nobiſcum & dixerunt, quia Cæcilianũ damnarit imperator in exiliũ. Quod falſum eſt. Sed tamen videte quid dixerunt. Quia perſequentibus maioribus ſuis adductus eſt ad imperatorem Cæcilianus, & miſſus in exilium. Geſta legimus, perſecutiones ipſius ſunt, manus ipſius tenentur ſubſcribentis verbis ſuis, intendite obſecro vos, diiudicate modò cauſam noſtram. Certè perſecuti ſunt maiores ſui Cæcilianum, certè ad imperatorem perduxerunt, certè vt damnaretur fecerunt. Nolò dicere, quia non eſt damnatus, nolo dicere, quia innocens eſt pronunciatus. Sed hoc ſit quod dicunt. Quãdo eum perſequebantur, quando damnari fecerũt, tunc quid erat Cæcilianus? Quando perſecutionem patiebatur à maioribus iſtorũ, quid erat? Dicatur mihi quid erat? Chriſtianus erat? catholicus? aut quid erat? Non, dicunt, nõ erat catholicus, ſed criminoſus. Poſſunt ergo pati perſecutionem à ſanctis homines criminoſi? Prorſus hoc D accipiamus. Criminoſus erat Cæcilianus, qui perſecutionem patiebatur. Sic enim non dico mentiebantur, ſed fallebantur, vt & nos illis conſentiamus, crimino-ſus erat. Qui faciebant, quid erant? Quod vis elige: Si iniqui erant, deſere iniquos, veni ad nos. Si autem ſancti erant, poteſt ergo fieri, vt ſancti perſequantur iniuſtum? Noli nobis iraſci, ſi perſequimur: noli dicere, iniuſti eſtis qui perſequimini. Iam enim oſtendiſtis, quia fieri poteſt, vt & iuſti perſequantur iniuſtum. Fieri poteſt, aut non poteſt? Vnum de duobus dicatur mihi. Si fieri non poteſt, quare veſtri perſecuti ſunt Cæcilianum? Si autem fieri poteſt, quid miraris? Quid laudas pœnam, & non oſtendis cauſam? Beati, ait Dominus, qui perſecutionem patiũtur. Adde, propter iuſtitiam, & ſeparaſti latrones, ſeparaſti maleficos, ſeparaſti adulteros, ſeparaſti impios, ſeparaſti ſacrilegos, ſeparaſti hæreticos. Tales perſecutionẽ patiuntur, ſed non propter iuſtitiam. Et tamen qualem perſecutionem patitur frater noſter qui adductus eſt ad nos? Ipſa eſt perſecutio glorioſior. De iſta prorſus profiteor. Reprehendat qui vult, talem perſecutionem profiteor. Pſalmũ lego, Detrahentem proximo ſuo occultè, hunc perſe- B quebar. Si rectè perſequor occultè proximo detrahentem, non rectiùs perſequor Dei eccleſiam publicè blaſphemantem, quando dicit, non eſt ipſa: quando dicit, noſtra eſt quæ in parte eſt: quando dicit, illa meretrix eſt? Ergo blaſphemantem eccleſiam non perſequar? Perſequar planè, quia membrum ſum eccleſiæ: perſequar planè, quia filius ſum eccleſiæ. Ipſius voce eccleſiæ vtor, ipſa eccleſia per me dicit in Pſalmo, Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant. Deficiant in malo, proficiant in bonum. Fratres, ne putetis aliquid nouum factum eſſe fratri noſtro. Pars Donati quando præualebat Cõſtantinæ, laicum noſtrum catechumenum natum de parentibus catholicis, Petilianus tenuit, vim fecit nolenti, ſcrutatus eſt fugientem, inuenit latẽtẽ, extraxit pauentem, baptizauit trementem, ordinauit nolentem. Ecce qualem violẽtiam fecit in noſtro. Ra- C puit ille ad mortem, nos non trahimus ad ſalutẽ? Hæc locutus ſum charitati veſtræ, propter illud quod dixiſtis, *aut hic, aut nuſquam*. Hoc enim & nos volumus, vt hic hic, ſed in vnitate, in pace: hîc hic, ſed in charitatis ſocietate. Tũc bene hîc. Nam melius nuſquam quàm hîc. Sed præſtet Dominus, vt hîc potius quàm nuſquã. Si non hîc, abſit vt non alibi: abſit hîc, aut alibi. Audiſtis, audiuit. Quid in eius animo Deus egerit, ipſe nouit. Nos enim aurem forinſecus percutimus, ille nouit intus loqui, ille intus prædicat pacem, nec ceſſat prædicare ſi audiatur. Aderit miſericordia eius, adiuuãtibus orationibus veſtris, vt ſit fructuoſus labor noſter. Tamen ſi hodie communicare noluerit, quamuis fatigari non debeamus, ſed inſtare quãtum poſſumus, debeamus, nec ſic tamen fatigari debemus. Differri poſſumus, auferre inſtantiam noſtram nec poſſumus, nec debemus. Aderit ille qui huc illum ad nos perduxit, vt nos faciat cum illo in vnitate vobiſcum & in ſua pace gaudere.

Concionis Auguſtini ad plebem Cæſarienſem de Emerito Donatiſtarum epiſcopo, finis.

Martyres Donatiſtarum.

1. Cor. 13.

Martyrium extra eccleſiã etiã pro Chriſto ſuſceptum poteſt haberi, non coronam.

Collat. 3 cap. 20. & 22.

Matth. 5.

Pſal. 100.

Catholicam eccleſiã Donatiſtæ meretricem appellabant.

Pſal. 17.

Vox hominis docentis aurẽ corporis ferit, Deus autem animæ.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE GESTIS CVM EMERITO DONATISTARVM EPISCOPO, LIBER VNVS.

Ex Retract. lib. 2. cap. 51.

ALIQVANTO poſt Collationem quam cum hæreticis Donatiſtis habuimus, orta eſt nobis neceſſitas pergendi in Mauritaniam Cæſarieſem. Ibi apud ipſam Cæſariam Emeritum Donatiſtarum epiſcopum vidimus, vnum ſcilicet eorũ ſeptem quos pro ſuæ cauſæ defenſione delegerant, & qui in eadem cauſa maximè laborauerat. Quæ cum illo egerimus præſentibus epiſcopis eiuſdem prouinciæ, & plebe Cæſarienſis eccleſiæ, in qua ciuitate & ciuis, & memoratorum hæreticorum epiſcopus fuit, eccleſiaſtica geſta teſtantur quæ in meis habentur opuſculis. Vbi non inueniens quid reſponderet, totũ ſermonem meum, quem de ſolis Maximianiſtis in auribus eius & omnium qui aderant, explicaui, tanquam mutus audiuit. Hic liber, vel hæc geſta ſic incipiunt, Glorioſiſſimis imperatoribus Honorio XII. *& Theodoſio* VIII. *conſulibus*

GLORIOSISSIMIS imperatoribus, Honorio duodecimum, & Theodoſio octauũ conſulib. duodecimo Calend. Octob. Cæſariç in eccleſia maiori, cùm Deuterius epiſcopus metropolitanus Cæſarieſis vnà cum Alipio Tagaſteſi, Auguſtino Hipponenſi, Poſſidio Calamenſi, Ruſtico Cartenitano, Palladio Tigabitano, & cæteris epiſcopis in exedram proceſſiſſent præſentibus presbyteris & diaconis, & vniuerſo clero, ac frequentiſſima plebe, adeſſet etiam Emeritus partis Donati epiſcopus, Auguſtinus epiſcopus eccleſiæ catholicæ dixit: Fratres chariſſimi, qui ab initio catholici fuiſtis, & quicunque ad catholicam ex Donatiſtarum errore veniſtis, & pacem huius ſanctæ eccleſiæ catholicæ cognouiſtis, & veraci corde tenuiſtis, & qui adhuc fortè de catholicæ vnitatis veritate dubitatis, audite nos ſolicitos pura dilectione pro vobis. Quãdo venit ad hanc ciuitatem die nudiuſtertiana frater noſter Emeritus, Donatiſtarum adhuc epiſcopus, perlatum eſt ad nos ſubito eum eſſe præſentem. Et quoniã charitate, quam Deus videt, deſiderabamus eius præſentiam, ad eum videdum continuò conuolauimus, inuenimus eum ſtantem in platea. Facta inuicem ſalutatione, admonuimus, quòd durum eſſet ac turpe eum in platea remanere, vt ad eccleſiam nobiſcum veniret. At ille nobis ſine vlla recuſatione conſenſit, vbi nos putauimus eum ita communionem catholicam non recuſaturum, quemadmodum vel ſpontaneum obtulit aduentum, vel ad eccleſiam venire minimè dubitauit. Illo autem in peruerſitate hæretica quamuis intra eccleſiam catholicã diutius remorante, allocutus ſum dilectionem veſtram, ſicut meminiſſe dignamini. Multa dixi quæ audiſtis, & quæ ſine dubio quantum poteſtis, etiam meminiſtis. Multa de pace, multa de charitate, multa de ſanctæ eccleſiæ catholicæ, quam Deus promiſit & præſtitit vnitate. In quo meo ſermone & vos alloquebar, & illum exhortabar, & quantum in me poterant viſcera charitatis, omnes in periculo animæ ſuæ cõſtitutos in illo meo ſermone parturiebam & parere Domino cupiebam. Hoc enim & beatus Paulus Apoſtolus dixit quibuſdam, Filioli mei, quos iterum parturio donec Chriſtus formetur in vobis. Sed etiam poſt ſermonem noſtrum cùm adhuc in illa ſua perduraret pertinacia,

Sermo iſte ad calcem horum Geſtorũ adiectus eſt.

Galat. 4.

A nec ſic deſperãdum putauimus, ſed nec de quoquam, quamdiu viuit in hoc corpore, homine deſperandum putamus. Neque enim ſic dixi nudiuſtertius me non deſperaſſe, vt hodie audeam deſperare. Sed ad hunc articulum cauſa perducta eſt, vt quoniam venit, & quantũ cognouimus, ſponte venit, non ſit huic eccleſiæ infructuoſus eius aduentus. Aut enim quod magis optamus & cupimus etiam de illius ſalute vobiſcum in catholica pace gaudebimus: aut ſi quod abominamur & deteſtamur, ipſe in illa pertinacia perdurauerit, debetis vos eius præſentia meliùs noſſe quid interſit inter catholicam pacem & hæreticam diſſenſionem. Partis enim Donati epiſcopus eſt, ſed à Donatiſtis huius ciuitatis ordinatus. Quos Donatiſtas in nomine Chriſti in gremium catholicum iam magna ex parte ſuſcepimus, ita vt penè omnes communioni catholicæ ſociatos eſſe gaudeamus. Sed quoniam & qui iam com- B municauerunt non quidem vniuerſi, ſed quidam videntur de ipſa, vt paulo antè dixi, catholica veritate dubitare; quidam verò non ſaltem dubitant, ſed adhuc corde poſiti in parte Donati, præſentiam nobis exhibent corporalem, ſiui viri, ſiue feminæ, carne intus, ſpiritu foris: bonum eſſe æſtimamus epiſcopum ipſorum interrogare, vt ſi habet aliquid quod pro ipſa parte adhuc dicat poſt factam apud Carthaginem omnibus notam Collationẽ, ſi habet aliquid quod adhuc dicat, dicat ſine præiudicio partis Donati, quod tamen prodeſſe exiſtimet vobis, in quorum ciuitate pro veſtra in Chriſto ſalute ſe exiſtimat ordinatum: & nos reſpondebimus ſine prçiudicio catholicæ, quoniam modò nullus partes defenſionis impoſuit: quod tamen, ſicut exiſtimamus & volumus, prodeſſe nobis poſſit prçſentibus contra præſentem, vt ſi ſeductus eſt, non ſeducat: ſi autem nos ſeducebamus, ipſo præſen- C te qui foris fortaſſe multa iactitat, arguamur, refellamur, conuincamur, doceamur. Hoc propterea dixi, ne ideo loqui nolit, quia poteſt dicere, nullas mihi modò pars mea partes defenſionis impoſuit. Non enim poſt ipſam Collationem non loquebatur, aut poſt illam Collationem non ad iſtam ciuitatem venit, aut de iſta prouincia aliquando diſceſſit, aut credimus eũ omnino poſt illam Collationem nulli homini verbũ pro parte Donati feciſſe. Noui quæ vobis dicebantur, eos alloquor, qui ex ipſa parte veniſtis; noui quid dicebatur vobis, *nos Cognitoris emiſſe ſententiam*. Noui dictum eſſe vobis, *quod ille fuerit communionis noſtræ, & propterea iſtos loqui omnia quæ vellent, minimè permiſit; & eos poteſtate potius oppreſſit quàm veritate; quod loquebantur non accepit*. Iſta omnia iactata ſunt poſt Collationem, ſiue ab ipſo, ſiue ab hominibus communionis illius. Quid intereſt à quo vos perturbemini, quos volumus in catholica pace eſſe tranquillos? Si abſens eſ- D ſet, dicerem de illo vobis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium quicunque eſt ille. Hæc enim quæ dixi, beati Pauli verba ſunt aduerſus abſentes, à quibus ſimplices turbabantur. Nunc autem præſens eſt, modò nobis dignetur dicere quare aduenerit. Frater Emerite, prçſens es, Collationibus interfuiſti, ſi victus es, quare veniſti? Si autem te victum eſſe non putas, loquere vnde tibi victor eſſe videaris? Tunc enim victus es, ſi veritate victus es. Si autem videris victus poteſtate, & viciſti veritate, non eſt hîc poteſtas, qua victus videris.

De nemine quamdiu viuit deſperandum.

Donatiſtæ poſt Collationem Carthaginenſem penè omnes conuerſi.

Calumnia Donatiſtarũ de Marcellino Collationum cognitore.

Galat. 5.

Sermonẽ conuertit ad Emeritum.

detis. Audiant ciues tui, vnde te victorẽ præſumis eſſe. A Ar ſi noſti aduerſus te victricem fuiſſe veritatem, quid adhuc reſpuis vnitatẽ? Emeritus epiſcopus partis Donati dixit, *Geſta indicant, ſi victus ſum, aut vici. Si veritate victus ſum, aut poteſtate oppreſſus ſum.* Auguſtinus epiſcopus eccleſiæ catholicæ dixit, Quare ergo veniſti? Emeritus epiſcopus partis Donati dixit, *Vt hoc dicerem quod requiris.* Auguſtinus epiſcopus eccleſiæ catholicæ dixit, Requiro quare veneris; hoc non quærerem, ſi non veniſſes. Emeritus epiſcopus partis Donati dixit notario qui excipiebat, *Fac.* Cùmque reticeret, Auguſtinus epiſcopus eccleſiæ catholicæ dixit, Si ergo ſub veritate tacuiſti, nõ ſine cauſa veniſti, niſi quia iſtos decipere voluiſti. Cumq; diu reticeret, Auguſtinus epiſcopus eccleſiæ catholicæ dixit, Videtis fratres diu tacentem, moneo vt optetis reſipiſcentem, obſècro ne ſequamini pereuntem. Veruntamen quoniam geſta Collationis noſtræ commemorauerit, vbi apparere poſſe dixit, vtrum veritate ſit victus, an poteſtate B oppreſſus: multa ſunt quidem, vbi ſuperfluis & moratorus proſecutionibus geſta cumularũt, nihil aliud magnis viribus agẽtes, niſi vt nihil ageretur. Sed Domino præſidente, & cauſam ſuam agente, ventum eſt quò noluerunt. Dicta cauſa atque definita eſt. Sed ſi omnia geſta vobis legere velimus, (quanquam præſentibus vobis fratrem & coepiſcopum meum Deuterium obſtringo, vt quemadmodum fit apud Carthaginẽ, apud Tagaſtem, apud Cõſtantinam, apud Hipponem, apud omnes diligentes eccleſias, ſic etiam deinceps facere non pigreſcat. Vt annis omnibus per ieiuniorum dies, id eſt, quadrageſima ante paſcha, quando vobis maximè ieiunantibus plus vacat audire, eadem geſta Collationis per annos ſingulos, vniuerſa à capite in finem ex ordine recitẽtur.) Tamen vt dicere cœperam, quia non omnia vobis modò legere poſſumus, dignamini prius audire ante Collationem quas literas dederimus ad Cognitorem, vbi promiſimus, vel quemadmodum C ſuſcipi vellemus ſi victi fuiſſemus, vel quemadmodũ eos ſuſciperemus ſi vinceremus, vt videretur non in contentione, ſed in humilitate eſſe victoria. Alipius epiſcopus eccleſiæ catholicæ epiſtolam recitauit: *Honorabili ac dilectiſſimo filio, viro clariſſimo & ſpectabili, tribuno & notario Marcellino, Aurelius, Syluanus, & vniuerſi epiſcopi catholici. Dicto ſpectabilitatis tuæ, quo noſtræ Collationis tranquillitati quietiq; ſeruãdæ, & veritati manifeſtandæ ac muniendæ conſultum eſt, in omnibus nos cõſentire, ſicut admonere dignatus es, per has intimamus: illa etiam veritate confiſi, nos vinculo cõditionis obſtringimus, vt ſi nobis hoc cum quibus agimus demonſtrare potuerint, cùm ſecundum Dei promiſſa populi Chriſtiani vſquequaque creſcendo iam magnam partem orbis impleuiſſent, & in cæterã dilatarentur implendam, ſubito eccleſiã Chriſti neſcio quorum, quos iſti accuſant peccatorum periſſe contagione, & in ſola remanſiſſe parte Donati. Si hoc vt dictũ eſt demõſtrare potuerint, nullos apud eos honores epiſcopa-* D *tus requiremus, ſed eorũ ſequemur pro ſola ſalute cõſilium, quibus tanti gratiam beneficij pro cognita veritate debebimus. Si autẽ nos potius valuerimus oſtendere eccleſiã Chriſti omnium, non ſolùm Africanarum, verumetiam tranſmarinarum prouinciarum, multarum gentiũ ſpacia, feraciſſima populorum copia iam tenentem, & ſicut ſcriptũ eſt, toto mundo fructificantem atque creſcentem, nullorum hominum ſibi commixtorum peccatis perire potuiſſe. Si deniq; ipſorum, qui tunc accuſare voluerunt, potius quàm conuincere valuerunt, quæſtionem definitã, quamuis non in eis eccleſia conſiſtat, & Cæcilianum innocentem, illos autem violentos & calũnioſos eſſe iudicatos ab eo imperatore, ad cuius examen criminationes ſuas vltro accuſando miſerunt: poſtremò ſi quid de peccatis quorumlibet hominũ dixerint, vel humanis documentis, vel diuinis probauerimus: aut eorum innocentiã falſis criminibus appetitam, aut Chriſti eccleſiã,*

Acta Collationis per omnes paſſim eccleſias debere Quadrageſima in eccleſia recitari ſolent.

Exemplar literarum quibus Catholici miles Marcellino responderunt, quarum fit mentio Collat. 1. ca. 5

Coloſſ. 1.

A *cuius cõmunioni cohæremus, nullis eorũ delictis eſſe deſtructam: ſic eius nobiſcum teneãt vnitatẽ, vt non ſolùm viam ſalutis inueniant, ſed nec honorẽ epiſcopatus amittãt. Neq; enim in eis diuinæ ſacramẽta veritatis, ſed cõmenta humani deteſtamur erroris. Quibus ſublatis, fraternum pectus complectemur Chriſtiana nobis charitate coniunctũ, quod nunc dolemus diſſenſione diabolica ſeparatũ. Poterit quippe vnuſquiſq; noſtrùm honoris ſibi ſocio copulato viciſſim ſedere eminẽtiùs, ſicut peregrino epiſcopo iuxta conſidentẽ collegam hoc cum alternis baſilicis vtrunque cõceditur, vtroq; alterum eum honore mutuo præueniente: quia vbi præceptio charitatis dilatauerit corda, poſſeſſio pacis nõ fit anguſta, vt vno eorum defuncto, deinceps iam ſingulis ſinguli priſtino more ſuccedant. Nec nouum aliquid fiet. Nam hoc ex ipſius ſeparationis exordio in eis, qui damnato nefariæ diſciſſionis errore vnitatis dulcedinẽ vel ſero ſapuerunt, catholica dilectio cuſtodiuit. Aut ſi fortè populi Chriſtiani ſingulis delectantur epiſcopis, & duorũ conſortium inuſitata rerum facie tolerare non poſſunt, vtrique de medio diſcedamus, & eccleſiis ſingulis damnata ſchiſmatis cauſa in vnitate pacifica conſtitutis, ab his ſingulis in eccleſiis ſingulis annuentibus vnitati factæ, per loca neceſſaria ſinguli conſtituantur epiſcopi.* Et cùm legeret, Auguſtinus epiſcopus dixit: Dicã charitati veſtræ & cõmemorem rem dulciſſimam & ſuauiſſimã, quam Dño adiuuãte ſumus experti: Cùm ante ipſam Collationẽ inter nos aliqui fratres de hac re colloqueremur, quia pro pace Chriſti epiſcopi debent eſſe, aut debent non eſſe: quod vobis fatendũ eſt, circũſpicientes omnes fratres & coepiſcopos noſtros, non facilè nobis occurrebant, qui hoc vellent ſuſcipere, & de hac humilitate Dño ſacrificare: dicebamus vt fieri ſolet; ille poteſt, ille non poteſt: ille cõſentit hoc, ille non tolerat; loquẽtes magis pro ſuſpicionib. noſtris, qui corda illorum videre minimè poteramus. Quãdo autem ventum eſt vt hoc palam fieret, in cõcilio vniuerſorum tam frequenti penè trecentorũ epiſcoporũ, C ſic placuit omnibus, ſic exarſerũt omnes, vt parati eſſent epiſcopatum pro Chriſti vnitate deponere, & nõ perdere, ſed Deo rurius cõmendare. Duo ibi vix inuẽti ſunt, quib. diſpliceret. Vnus annoſus ſenex, qui hoc etiam dicere liberius auſus eſt, alter voluntatem ſuam tacito vultu ſignificauit. Sed poſteaquam illum ſenẽ liberiùs hoc dicẽtem obruit omnium fraterna correptio, illo mutante ſententiam, vultum etiam ille mutauit. Audite ergo quib. modis etiam ipſa exhortatio facta eſt, propter illum qui ait: Qui ſe humiliat exaltabitur. Itẽ legit: *Quid enim dubitemus redemptori noſtro ſacrificiũ iſtius humilitatis offerre? An verò ille de cælis in humana membra deſcẽdit, vt membra eius eſſemus, & nos ne ipſa eius mẽbra crudeli diuiſione lanientur, de cathedris deſcendere formidamus? Propter nos nihil ſufficientius, quàm Chriſtiani fideles & obedientes ſimus. Hoc ergo ſemper ſumus. Epiſcopi autem propter Chriſtianos populos ordinamur. Quod ergo Chriſtianis populis ad Chriſtianã pa-* D *cem prodeſt, hoc de noſtro epiſcopatu faciamus.* Auguſtinus epiſcopus dixit: Propter vos hoc debemus eſſe quod vos. Quid debes eſſe tu, cuicunque loquor veſtrûm? Chriſtianus, fidelis, obediẽs: hoc tu propter te, hoc & ego propter me: Ergo quod tu propter te, & ego propter me, ſemper eſſe debemus. Quod autem ſum propter te, ſim, ſi tibi prodeſt: non ſim, ſi tibi obeſt. Ecce quod dictũ eſt, attendite. Itẽ legit: *Si ſerui vtiles ſumus, cur Domini æternis lucris pro noſtris temporalib. ſublimitatibus inuidemus? Epiſcopalis dignitas fructuoſior nobis erit, ſi gregem Chriſti depoſita magis collegerit, quàm retenta diſperſerit.* Cumque recitaret, Aug. epiſcopus dixit: Fratres mei, ſi Dominum cogitamus, locus iſte altior ſpecula vinitoris eſt, non faſtigiũ ſuperbientis. Si cùm volo retinere epiſcopatum meum, diſpergo gregem Chriſti, quomodo eſt damnum gregis, honor paſtoris? Item legit: *Nam qua fronte in futuro ſæculo promiſſum à*

Lucæ 18.

Lucæ 17.

Chri-

Chriſto ſperabimus honorem, ſi Chriſtianam in hoc ſæculo noſter honor impedit vnitatem? Hæc propterea præſtantiæ tuæ ſcribenda curauimus, & vt per te innoteſcant omnibus poſtulamus, vt in adiutorio Domini Dei noſtri, quo admonente iſta promittimus, & quo adiuuante nos implere poſſe confidimus; etiam ante Collationem ſi fieri poteſt, corda hominum vel infirma, vel dura, pia charitas, aut ſanet, aut edomet: ac ſic iam pacificis mentibus non reſiſtamus manifeſtiſſimæ veritati, & diſputationem noſtram, vel præcedamus concordia, vel ſequamur. Neque enim deſperare debemus, ſi recolunt eſſe pacificos beatos, quoniam ipſi filij Dei vocabuntur, multo dignius & facilius eos velle: vt pars Donati vniuerſo orbi Chriſtiano reconcilietur, quàm vniuerſus orbis Chriſtianus à parte Donati rebaptizetur: cùm præſertim de Maximiani ſacrilego & damnato ſchiſmate venientes, quos etiam terrenarum poteſtatum iuſſionibus inſectando emendare curarũt, tanta diligentia quæſierunt, vt nec baptiſmum ab eis datum reſcindere auderent, & quoſdam eorum damnatos ſine vlla honoris diminutione B *ſuſciperent, quoſdam verò in illius diſciſſionis ſocietate impollutos eſſe cenſerent. Quorum inter ſe concordiæ non inuidemus: ſed eos oportet aduertere quàm piè ramum à ſe fractum tanto ſtudio radix catholica inquirit, ſi ramus ipſe ſimiliter à ſe paruum fragmen inciſum ſic colligere laborauit. Et alia manu. Optamus te fili in Domino bene valere.*

Quo recitato Auguſt. epiſcopus dixit: Audite qui neſcitis, audite obſecro vos. Deo gratias, quia ipſo præſente loquor. Cauſam iſtam Maximianiſtarum, quam volo modò vobis exponere, vbi omnium calumniarum ſuarum tanquam malarum mercium nauem fregerunt: cauſam ergo iſtam Maximianiſtarum cùm toties obieciſſemus in noſtra Collatione, nihil aduerſus eam dicere potuerũt: id eſt, aduerſus obiectionem noſtram totiens inſertam, totiens repetitam, totiens eorum frontibus illiſam, nihil omnino reſpondere potuerunt, quia quod reſponderent non inuenerunt. Audite ergo illam diligenter. Ecce hîc eſt, audit me, ſi C mentior redarguat, probare me compellat. Geſta quidem ipſa hîc non ſunt, ſed ibi ſit cauſa. Feramus quaſlibet dilationes, vt ad documẽta neceſſaria veniamus, ſi probauero quod dico. Si tamen inde dubitat, aut quod abſit dubitare ſe fingit, quod pace eius dixerim, non communicet, ſi nõ probauero. Si autem ſcit iam me verum dicere, & nouit propterea reſpondere noluiſſe, quia quod reſponderet non potuit inuenire; rogo vos vt ipſi iudicetis, quid ſit tolerabilius, in honore ſuo ſuſcipere à ſe damnatum, an fratrem agnoſcere non aliquando à ſe conuictum. Intendite obſecro, audire narrationem. Maximianus quidam diaconus fuit Carthaginenſis, in parte Donati, ſiue merito ſuperbię ſuæ, ſiue vt ipſi putant, merito iuſtitiæ ſuæ, offendit epiſcopum ſuum, id eſt, Primianum Carthaginenſem; ſiue iniquè, ſi ſuperbus meliorem; ſiue iuſtè, ſi probus improbiorem. Excommunicatus eſt à Primiano, perrexit ad epiſcopos vicinos, concitauit inuidiam Pri- D miano, accuſauit eum apud illos. Ventum eſt ad Carthaginem. Voluerunt qui venerunt multi epiſcopi Donatiſtæ, ad ſe venire Primianum; ſicut voluerunt maiores iſtorum ad ſe venire Cæcilianum. Factione cognita, noluit ad iſtos venire Primianus, ſicut ad illos noluit venire Cæcilianus. Damnatus eſt ab iſtis abſens Primianus; ſicut ab illis damnatus eſt abſens Cæcilianus. Qualem imaginem rerum voluit Deus ante oculos noſtros recenti tempore ponere, quoniam nimis antiqua iam delebat obliuio. Damnatus eſt abſens. Ab aliis epiſcopis partis Donati, Primianus communioni eſt reſtitutus, imò quia eum nõ depoſuerunt, in ſua ſede firmatus eſt. Damnari ſunt Maximianiſtæ, ſicut à peregrinis epiſcopis & tranſmarinis abſoluto Cæciliano meruit damnari Donatus. Damnatus eſt Maximianus cum duodecim ordinatoribus ſuis. Factio quidem ipſa plurimos continebat, centum erant fortaſſis epiſcopi. Sed ne maior præciſio fieret, iſti voluerunt paucis deiectis, multis imponere diſciplinam. Damnarunt ſolos qui adfuerunt ordinationi Maximiani, quando contra epiſcopum ſuum illicitè eſt eleuatus epiſcopus. Cæteri in ipſa factione conſtituti, ſi redire ad eccleſiam vellent, in ſuis permitterentur honoribus. Verbis quidem ſuis oſtendebant, eos foris eſſe ab eccleſia. Quem enim hortaris vt intret, foris eſt. Conſtituto ergo die, intra quem diem ſi redirent, eis nihil obeſſent quæ aduerſus Primianum dicebantur, decreto Bagaienſi firmarunt. Damnatus eſt Maximianus cum duodecim. Cœpit agi, vt damnati de baſilicis pellerentur. Interpellantur iudices, interpellantur proconſules, in iudicium allegatur epiſcopale Bagaienſe concilium. Dicuntur hæretici, demonſtrantur damnati, impetrantur iuſſiones, auxilia congregantur, venitur ad eiiciendos de baſilicis homines damnatos, & in ſua pertinacia conſtitutos. Illis condemnatis, populi qui fauebant reſtiterunt. Vbi non potuerunt, victi ſunt. In locum eorum qui victi ſunt & expulſi, alij ordinati ſunt. Ex quibus duos nominus, vt de cæteris taceamus, vnum Felicianum, alterum Prætextatum Aſſuritanum. Quos poſt annos duos aut tres, per Optatum Gildonianum poſt multas illis illatas perſecutiones iudiciariis proſecutionibus & tota acrimonia poteſtatum, in ſuis honoribus ſuſceperunt. Poſt damnationem ſuam, poſt eiectionem, poſt perſecutiones ſuſceperunt illos in honoribus ſuis, adiunxerunt ſibi ſocios atque collegas. Nam in loco vnius ipſorum Prætextati Aſſuritani, alium iam ordinauerunt nomine Rogatum, qui modò catholicus eſt, cui exercitus iſtorum, id eſt, agmen Circumcellionum, linguam & manum præcidit. Illi autem qui per ipſum tempus quo illi damnati foris erant, fermè per triennium baptizati ſunt à damnatis, baptizati ſunt foris ab eccleſia iſtorum, ſic ſunt ſuſcepti. Nemo dixit, non habes baptiſmum, quia foris es baptizatus. Et rebaptizatur qui venit de Epheſo, de Smyrna, de Theſſalonica, de cæteris eccleſiis quas ſuo labore apoſtoli plantauerunt, & ad quas legimus miſſas apoſtolorum epiſtolas, quas audimus in eccleſia recitari. Sententia tenetur. Et quantum audiuimus, ab ipſo fratre noſtro, quem Deus faciat pacatum fratrem noſtrum, ab iſto Emerito eſt dictata ſententia vbi illi damnati ſunt. Legatur ipſa ſententia vbi illi damnati ſunt, & legatur ſententia vbi Cęcilianum damnauerunt maiores iſtorum, & videamus qui rei peiores facti ſunt, qui grauiore ſententia puniti, qui ſtrepitu maiore damnari. Ibi dixit: *Licet enim viperei ſeminis noxios partus venenati veteri aluens diu texerit, & concepti ſceleris vda coagula in aſpidum membra tardo ſe calore vaporauerint, tamen conceptum virus euaneſcente vmbraculo occultari nõ potuit. Nam & ſi ſero, publicum tamen facinus & parricidium ſuum, fœta ſcelerum vota pepererunt. Quod antè prædictum eſt: Parturiit iniuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Sed quoniam ſerenum iam fulget è nubilo, nec eſt confuſa criminum ſylua cùm ad pœnam deſignata ſunt nomina: indulgentiæ enim ante hac fuerat, dum clementiæ dimittimus lineam, inuenit cauſa quos puniat.* Et inter cætera: *Loquamur chariſſimi fratres, ſchiſmatis cauſas, quia iam non poſſumus tacere perſonas. Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, eccleſiæ matris inimicum, Dathan, Chore, & Abiron miniſtrum.* Hæc verba ſunt partis Donati in Maximianiſtas, iſto vt audiuimus dictante prolata. Scitis autem qui ſint Dathan, Chore, & Abiron. Ipſi primo ſchiſma fecerunt, quibus pœna vſitata non ſuffecit, viuos aperta terra deuorauit. *Dathan, Chore, & Abiron miniſtrum* (verba ipſius ſunt) *de pacis*

Collatione 3. cap.8.9.10.11.16.

Maximianiſtæ cauſa narratur.

Maximianiſtarum ſchiſma quamdiu durauerit.

Circumcellionum in Rogatum crudelitas.

Bagaienſis concilij ſententia ab Emerito dictata.

Pſal.7.

Num.16.

tis gremio ſententiæ fulmen excuſſit. Audite adhuc: A *Et quod adhuc eũ*, inquit, *dehiſcens terra non abſorbuit, ad maius iudicium ſuperis reſeruauit. Raptus enim pœnam ſui compendio lucrauerat funeris, vſuras nunc grauioris colligit fœnoris, cùm mortuus intereſt viuis*. Verba ſunt ipſius Maximianum damnantis, vel potius vt ipſe dicit, ore veridico fulminantis. Et tamen collecti ſunt aſpides, viperæ, parricidæ; nec exufflatur baptiſmus quem dedit aſpis, vipera, parricida. Audiſtis quantus ignis exarſerit eloquentiæ, quando inuenit fœnum quod poſſet incendere. Frater Emerite amplexus es fratrem tuum Felicianũ, tui oris fulmine condemnatum, agnoſce fratrem tuum Deuterium, tibi etiam genere ſociatum. Quotieſcunque fratres mei cauſam iſtam Maximianiſtarum, quam ſicut potui vobis expoſui, eis cùm in Collatione ageremus, obiecimus, plus inde tacuit, quàm modò in omnibus tacet. Non ſe occultent tergiuerſatoria, non defenſione, ſed fuga. Dicunt enim quòd dilationem illis dederint, & intra dilationem illos ſuos ſuſceperint. Hoc falſum eſt. B Duodecim enim cum Maximiano damnati ſunt, cęteri autem non aderant ordinationi eius, quando ei manus impoſita eſt. Illis dilationem dederunt. Nam verba ipſius iſta ſunt: *Nec ſolum hunc*, inquit, *ſcelerus ſui mors iuſta condemnat; trahit etiam ad conſortium criminis plurimos catena ſacrilegij, de quibus ſcriptum eſt, Venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem: Contritio & infelicitas in viis eorum, & viã pacis non cognouerunt. Non eſt timor Dei ante oculos eorum. Nollemus quidem tanquam proprij corporis ſecare iuncturam; ſed quoniam tabeſcentis vulneris putredo peſtifera plus habet in abſciſione ſolaminis, quàm in remiſſione medicaminis; inuenta eſt cauſa ſalubrior, ne per cuncta membra peſtilens irreperet virus, vt compendioſo dolore natum decidat vulnus. Famoſi ergo criminis reos eſſe* nominat duodecim, inter quos & Felicianũ & Prætextatũ: ſed C nomina omnium mihi non occurrunt. Et infert ſic: *Qui funeſto opere perditionis vas ſordidum collecta feculentia glutinarunt. Sed & clericos aliquando eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui præbuerunt lenocinium, Dei præſidentis arbitrio, vniuerſalis cõcilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite. Eos autem quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt, qui à Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem eccleſiam redire permiſimus*. Volebant pumicare faciem ſuam quia ſacrilegis ignoſcebant, & apertè ſchiſmaticis viam redeundi cõcedebant. Quid

Collatione 3. cap. 8. 9. 10. 11. 16.

Contra Creſconium lib. 3 cap. 11. & lib. 4 cap. 31. & ſequentibus.

Pſal. 13.

A eſt hoc? Rogo modò mihi dignentur exponere, quomodo eos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria? Quare illis dilationem das, ſi nullam partem in Maximiani ſchiſmate habere potuerunt? Si autem ſocij ſunt factionis, quamuis non fuerint præſentes ordinationi, quomodo illos non inquinat Maximianus, & totum orbem terrarum ſemel abſens damnatus, tertiò præſens abſolutus inquinat Cæcilianus? Non inquinat Apher Aphros, viuus viuos, notus notos, particeps ſocios, & Cæcilianus inquinat tranſmarinos, inquinat longè poſitos, inquinat non damnatos? Tecum ſedit à te damnatus, & non te inquinat Felicianus. Ego illum non vidi, tu iſtum noſti: ego illum innocentem credo, tu iſtum nocentem damnaſti. Aut ſi fateris innocentis te fuiſſe receptorem, fateris te innocentis fuiſſe damnatorem. Et tamen fratres mei non inuidemus concordiæ ipſorum, inter ſe ſuſcitata odia diabolica finierunt, quomodo putant, in pacem redierunt. Sed hoc dico: Si ramus fractus quæſiuit virgultum B à ſe fractum; qua diligentia debet arbor ipſa quærere ramum ex ſe fractum? Ideo ſudamus, ideo laboramus, ideo inter eorum arma & cruentas furias Circumcellionum periclitati ſumus, & adhuc reliquias eorum qualicunque donata à Deo patientia toleramus, dum arbor quærit ramum, dum grex ex ouili Chriſti ouem perditam quærit. Si paſtoralibus viſceribus præditi ſumus, per ſepes & ſpinas nos coarctare debemus. Membris laceratis ouem quæramus, & paſtori principiq́, omniũ cum lætitia reportemus. Multa diximus etiam fatigati, & tamen frater noſter, propter quem iſta dicimus vobis, & cui pariter dicimus, & pro quo tanta agimus, adhuc pertinax cõſiſtit. Conſtantem ſe putat fortitudo crudelis. Nõ adhuc de vana & falſa fortitudine glorietur. Audiat Apoſtolum dicentem: Virtus in infirmitate perficitur: Oremus pro illo, Vnde ſcimus quid velit Deus? Multæ cogitatio- C nes, ſicut ſcriptum eſt, in corde viri, conſilium autem Domini manet in æternum.

Lucæ 15.

2. Cor. 12.

Prouerb. 19.

FINIS.

AD LECTOREM.

Huic loco congruebat liber ad Bonifacium comitem de correctione Donatiſtarum. Cuius Auguſtinus meminit Retractationum lib. 2. cap. 48. ſed is excuſus eſt inter epiſtolas, numero quinquageſima: inde repetere licebit.

D. AV-

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
CONTRA DVAS EPISTOLAS GAVDENTII
DONATISTARVM THAMVGADENSIS EPISCOPI
LIBRI DVO.

Ex Retract. lib. 2. cap. 59.

PER *idem tempus Dulcitius tribunus & notarius hic erat in Africa executor imperialium iuſsionum cōtra Donatiſtas datarum. Qui cùm dediſſet literas ad Gaudentium Thamugadenſem Donatiſtarum epiſcopum, vnum illorum ſeptem, quos in noſtra Collatione authores ſuæ defenſionis elegerant, exhortans eum ad vnitatem catholicam, & diſſuadens incendium quo ſe ac ſuos cum ipſa in qua erat eccleſia conſumere minabatur: addens etiam, vt ſi ſe iuſtos putarent, fugerent potius ſecundum præceptum Domini Chriſti, quàm* (Math. 10.) *neſandis ſe ignibus cremarent. Ille reſcripſit epiſtolas duas, vnam breuem, feſtinante, vt aſſeruit, perlatore; aliam prolixam, quaſi pleniùs diligentiúſque reſpondens. Has mihi ſuprà memoratus tribunus exiſtimauit mittendas, vt eas potiùs ipſe refellerem; quas ambas vno libro redargui. Qui cùm in eiuſdem Gaudētij perueniſſet manus, reſcripſit quod* (Hunc tantum typographus in duos ſecuerat.) B *ei viſum eſt ad meipſum, nulla ratione reſpondens, ſed magis ſe nec reſpondere, nec tacere potuiſſe declarans. Quod cùm ſatis poſſet intelligenter legentibus, & noſtra atque ipſius dicta conferentibus apparere, nolui tamen ſine reſcripto relinquere quicquid illud fuit. Hinc factum eſt, vt hi noſtri ad illum duo libri eſſent. Hoc opus ſic incipit, Gaudentius Donatiſtarum Thamugadenſis epiſcopus.*

CAP. I.

GAVDENTIVS Donatiſtarū Thamugadenſis epiſcopus, cū ſeipſum in eccleſia quibuſdam ſibi adiunctis perditis, incendere minaretur: viro ſpectabili tribuno & notario Dulcitio, cui piiſſimus imperator leges ſuas exequendas cura perficiendæ vnitatis iniunxit, agenti, vt oportebat, cum furentibus manſuetè, & prius ad eundem Gaudentium C literas pacificas danti, duas reſcripſit epiſtolas, vnam breuiorem, & perlatoribus, ſicut indicat, feſtinantibus feſtinatam: alteram prolixiorem, in qua ſecundum Scripturas ſe reſpondiſſe diligentiùs arbitratur. Ita ergo ſcripta eius opitulante Domino inſtitui refutare, vt etiam qui ſunt ingenio tardiores, ad omnia me reſpondiſſe non dubitēt. Nam prius verba eius ponam, deinde noſtra ſubiungam: non ſic quemadmodum feci, cùm Petiliani literis reſponderem. Ibi enim per loca ſingula quando verba ipſius inſeruntur, poſitum eſt, Petilianus dixit. Quando mea redduntur, Auguſtinus reſpondit. Vnde mihi, tanquam mentitus fuerim, calumniatus eſt, dicens, *quòd nunquam mecum cominus diſputauerit*: quaſi propterea non dixerit quod ſcripſit, quia hoc non in verbis eius audiui, ſed in literis legi: aut ego ideo non reſponderim, quia non eo præſente locutus ſum, ſed ſcriptis eius viciſſim ſcribendo reſpondi. Quid faciamus hominibus qui tale D cor habent, aut eos quibus ſcripta ſua innoteſcere cupiunt, tale cor habere opinantur. Sed etiam talibus ſic ſatisfaciamus: & quando ponimus verba Gaudentij, non dicamus, Gaudentius dixit: ſed, Verba epiſtolæ: & quando reſpōdemus, non dicamus, Auguſtinus reſpondit: ſed, Ad hæc reſponſio. Sic ergo incipiamus refellere Gaudentij epiſtolam priorem ac breuiorem. VERBA epiſtolæ, *Honorabili ac nimium nobis, ſi ſic volueris, deſiderando Dulcitio tribuno & notario, Gauden-* A *tius epiſcopus.* AD HAEC reſpon. Non debemus etiam iſta diſcutere, ne propemodum in ſuperfluis immoremur, cùm ſint loca neceſſaria, quæ nos aliquanto diutius loqui cogant.

CAPVT II.

VERBA epiſtolæ, *Religionis tuæ ſcripta percepi per eos quos & moribus & inſtituto ſuo, cunctis charos eſſe manifeſtum eſt.* AD HAEC reſp. Neque hoc diſcutiam quomodo dixeris, religionis tuæ, homini, quem potius irreligioſum putas. Reddidiſti quippe honorificentiam, ſicut reddendam exiſtimaſti; quia ille te honorificentiùs tractauit in literis quas ad te dedit, quàm catholicus hæreticum debuit, putans tuam mentem tali fieri ſermocinatione ſanabilem.

CAPVT III.

VERBA epiſtolæ, *In quibus tam multa,* inquit, *à tua dignatione dicta ſunt, quæ nunc interim cōticeſco, ſed quoniam ingenij tui acumen minus aduertit, quòd nos in eodē ſcripto nec innocentes plenè, nec reos aſſerere potuiſti.* AD B HAEC reſpon. Quomodo non aſſeruit reos, quos dixit malè congregatos? Quomodo non aſſeruit reum cùm dixerit, quòd te duce miſerorum animæ nefando exitu perituræ ſint; adiiciens te in te intelligere debere, quanta te & in hoc mundo inuidia, & in illo vltimo iudicio †deſperatio poterit manere? Quomodo non aſſeruit reum, quē ſicut potuit exhortatus eſt, vt imitādum aliorum ſecutus exemplū, dimiſſo errore prioris hæreſeos, te ad vnam & veram Dei cōferas fidem? (†deſperando poterit pœna maneret) Veruntamen non tribuni verba defendere, ſed hæretici refutare ſuſcepimus. Si quid ergo iſte noſter tanquam laicus militaris dixit incautiùs, quis ei nō ignoſcat? Quis eccleſiæ catholicæ de verbis eius præiudicandum eſſe contendat? Tu perpenſius cōſidera quid loquaris, quem pars Donati in noſtra collatione quæ apud Carthaginem facta eſt, ſex aliis adiūctum, etiam defenſorem ſuæ diuiſionis †edidit. (Gaudentius vnus fuit ex ſeptem, qui à Donatiſtis ad eorū cauſam in Carthaginienſi Collatione defendendam, delecti fuerunt. †or. elegit.)

CAPVT IIII.

C VERBA epiſtolæ, *Quod ſi criminoſos,* inquit, *exiſtimas, fugienda eſt vobis damnanda ſocietas.* AD HAEC reſpon. Planè fugienda eſt ſocietas criminoſorum, ſed non eſt reſpuenda correctorum. Illud ergo ſalubriter ita deuitamus, vt hoc miſericorditer velimus, optemus, inſtemus.

CAPVT V.

VERBA epiſtolæ, *Si verò innocentes nos putas,* inquit, *quod etiam ipſe dixiſti, perſecutores in fide Chriſti conſtituti ſuſtinere gaudemus.* AD HAEC reſpon. Conſideraui literas tribuni ad te datas, & nuſquam in eis legi quòd te dixerit innocentem; ſed ab aliis audiſſe, vel cognouiſſe prudentem. Sic autem in ſcripturis ſanctis, non ſolùm boni, verumetiam mali vocari ſolēt. Nam hoc ibi nomen etiam ſerpens hominis deceptor accepit. (Etiam mali prudentes dicuntur.) Quod enim quidam interpretati ſunt, ſapientiſſimum omnium beſtiarum, prudentiſſimū potius Græci codices habent: vnde in Latinam linguam ſcriptura illa tranſlata eſt. (Geneſ. 3.) Sed ſi eos putandum eſt innocen- D tes à tribuno eſſe dictos, quos à te ad exitium teneri dixit inuitos, quid mirum ſi & illic fieri credidit, quod in aliis locis factum eſſe cognouit? Non eſt ergo vnde gaudeas te pati perſecutionē, cùm inuenire non poſſis quomodo te aſſeras innocentem. Abſit autem vt iſta perſecutio dicenda ſit hominū, cùm ſit potius pro hominib. liberandis perſecutio vitiorū, qualē facit ægris etiam diligētia medicorū. Quamuis etſi eſſetis innocētes, hinc efficeremini nocentes, quia occidere cupitis innocētes. Qui enim ſe innocentes conātur aſſerere, &

re, & tamen vitæ ſuæ nolunt parcere, quid aliud quàm innocentes conuincuntur occidere?

CAPVT VI.

VERBA epiſtolæ, *In hac autem eccleſia*, inquit, *in qua nomen Dei & Chriſti eius, vt etiam ipſe dixiſti, in veritate ſemper eſt frequentatum, nos aut viui quamdiu Deo placuerit permanemus, aut vt dignum eſt Dei familia, intra dominica caſtra vitæ exitum terminabimus; ſub ea ſcilicet conditione, quia ſi vis fuerit operata, tunc id poterit euenire. Nemo enim iam demens eſt, vt nullo impellente feſtinet ad mortem.* AD HAEC reſpond. Neque hoc in tribuni literis legitur, à te inuocatum in veritate nomen Dei, quamuis dixerit inuocatum: quanquam etiam ſi dixiſſet, poſſet hoc intelligi, non ad veſtram gloriam, ſed ad pœnam. Nam & de gentibus impiis Apoſtolus dixit, Qui veritatem in iniquitate detinent, vt & vos facitis, qui veritatem baptiſmi diuini in iniquitate detinetis erroris humani. Vnde nos cùm veſtram corrigimus iniquitatem, non vtique debemus illius ſacramēti reſcindere veritatem. Profiteris ſanè innocens homo aliis quidem verbis, cum eccleſia te ac tuos interituros. Cùm enim dicis in eccleſia, quid aliud vis intelligi, niſi cum eccleſia, quandoquidem id agere ignibus præparas? Hæc eſt innocentia partis Donati, vt hoc faciatis adiunctis mortibus veſtris, quod etiam apud Carthaginem in inuidiam noſtram de Baſilicis quæ veſtrę fuerunt, ſicut potuiſtis, & cum quib. potuiſtis, feciſſe aſſeueramini ſine mortibus veſtris. Quis enim vos nõ credat zelando feciſſe, quod facere etiam moriendo diſponitis? Si autem illud vos non feciſtis, hoc certè furioſius eſt quod vos facere præparatis. Sed dixiſti, *ſi vis fuerit operata*: Et adiunxiſti: *Nemo eſt enim tam demens, qui nullo impellente feſtinet ad mortē.* Quāto eſt ergo dementior, qui cū impellatur ad vitā, feſtinet ad mortē?

CAPVT VII.

VERBA epiſtolæ, *Eos autem qui nobiſcum ſunt*, inquit, *teſtem Deum facio, eiuſque omnia ſacramēta, quòd exhortatus ſum, & impenſiſſimè perſuaſi, vt qui haberet volūtatem egredi, ſecurus publicè fateatur: nec nos enim inuitos retinere poſſumus, qui didicimus ad Dei fidem nullū eſſe cogendum.* AD HAEC reſpon. Cur autem non te etiam, ſi non inuitorum retentorem, tamen ad bonū opus exhortatorem apertiſſimè profiteris, ſi quod facturus es bonum eſt? An fortè quàm malum ſit & ipſe intelligis, atque id facturum te magis vt terreas, quàm vt impleas comminaris, aut mentiendo infidelis, aut verum dicendo crudelis?

CAPVT VIII.

VERBA epiſtolę, Et alia manu: *Opto te incolumem in reipubl. actibus florentem, & à Chriſtianorum inquietudine recedentem.* AD HAEC reſpon. Poſſumus eum & nos optare incolumem, & in reipublicę actibus florentem, ſed non ab hæreticorū correctione quieſcētem.

CAPVT IX.

VERBA epiſtolæ ſecundæ, *Honorabili & omni affectu deſiderādo Dulcitio Gaudētius epiſcopus.* AD HAEC reſpon. Si omni affectu deſideras hominem, quare cum illo tenere Chriſti reſpuis vnitatem? An reddendo malum quaſi pro malo, quem tuum perſecutorem putas, rebaptizare deſideras?

CAP. X.

VERBA epiſtolæ, *Solent ſibi*, inquit, *ſola fama noti, cupere, aut incerto inuicem aſpectu verba miſcere, aut incogniti ſaltem non horrere præſentiam: tua verò cenſura quòd abſentem me inueneris gratulatum te; quòd autem redierim, contriſtatum, literis inſinuaſti.* AD HAEC reſpon. Non omnes qui ſibi ſola fama noti ſunt, videre inuicem volunt, ſed quos bene ipſa fama commēdat. Mirum eſt autem reuera quod tibi accidit, vt tu eum deſiderandum dicas, à quo te perſecutionem perpeti quereris. Ille autem qui te perſequitur, abſentē te mallit eſſe, & nolit eum quem perſequitur, inuenire. Sed hoc vnde? niſi quia te potius eorum perſecutorem voluit intelligi, quorum in Chriſto ſalutem, tua præſentia credidit impediri.

CAPVT XI.

VERBA epiſtolæ, *Sed quoniam præterita die*, inquit, *ne in epiſtolari reſponſo ſiluiſſem propter moram portantiū, certa quæque ſtrictim atque breuiter inſinuaui: nunc mihi dignationis tuæ ſcriptis ſacroſanctæ legis diuinæ verbis eſt reſpondendum. Dominus dixit: Innocentem & iuſtum non occides: purgatione non purgabis reum. Certum eſt igitur in Dei iudicio pari crimine, pariq́ue reatu eſſe deuinctos, qui reum abſoluerit, & qui occiderit innocentem. Si ante communionem rei erant* †*à te nominatus Gabinus, vel cæteri fidefragi, in malo illi lapſui conſortes ſecundum Dei voces abſolui minimè debuerunt. Si autem tanquam innocentes vel ſancti recepti ſunt, quare in ea fide permanētes, vnde velut ſanctos accipitis, occiditis innocentes?* AD HAEC reſpon. Inuidioſè & mendaciter loqueris. Ille quippe ad quem loqueris, non tale præceptum accepit vt occidamini, ſed vt corrigamini. Quod ſi nolueritis, ne correctionē impediatis aliorum, in exilium mittemini. Quod ſi à iuſtis fieri non debet iniuſtis, cur etiā falſò voluiſtis de Cæciliani exilio in veſtra Collatione gloriari, quòd eum miſſum veſtris maioribus inſtantibus à Coſtantino imperatore dixiſtis? Iſte autem Tribunus ad quem ſcribis, cui legum promulgatarum cura mandata eſt, vſque adeò vult te viuas, vt timeat ne ipſe te occidas. Ecce †conſtituit tibi ante oculos ipſum, & teipſum. Ipſe te in Chriſti pace vult viuere, tu in parte Donati te quæris occidere: quis veſtrûm ſit tuus perſecutor, agnoſce.

CAPVT XII.

GABINVS autem iam noſter, qui fuit aliquando veſter, & alij quamplurimi, qui ex vobis ad nos conſiderata catholica veritate tranſierunt, non ideo tibi videantur à veſtra contagione non fuiſſe purgati, quia non ſunt à nobis rebaptizati. Hi enim qui nondum baptizati ſunt, à peccatis omnibus in catholica eccleſia lauacro regenerationis abluūtur: in eis autem qui hoc ſacramentum, non ad auxilium, ſed ad iudicium foris accipiūt, quia nec in deſertore violamus characterem regium, fit illud quod ſcriptum eſt, Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Ecce quēadmodum poſſunt quos non oportet baptizari, ipſa catholicæ vnitatis charitate mundari, vt non incipiat eis intus ineſſe quod & foris inerat, ſed incipiat eis prodeſſe intus quod foris oberat. Non itaque à vobis accipimus velut ſanctos, ad nos enim tranſeundo ſanctificantur, qui manendo apud vos ſancti eſſe omnino non poſſunt. Nec vos innocentes occidimus, quos etiam reos viuere volumus.

CAPVT XIII.

SED tu qui teſtimonium diuinæ vocis bene recolis, & nobis obiicis Deum dixiſſe, Innocētem & iuſtū non occides: ſi innocens es & iuſtus, quare te occidis? Nos te innocentem & iuſtum non dicimus, & tamen nolumus vt occidaris: tu te innocentem & iuſtum arbitraris, & innocenti & iuſto non parcis. *Certè*, ipſe dixiſti, *in Dei iudicio pari crimine, pariq́ue reatu eſſe deuinctos, qui reū abſoluerit, & qui innocentem occiderit.* Quare ergo abſoluiſti Felicianum Maximianiſtam reum? Quare innocentem occidis & teipſum? Nos autem nec reum abſoluimus, ſed vt mereatur abſolui, prius corrigi cupimus: nec te innocentem, ſiue tibi parcas, ſiue te occidas, ſi in parte Donati remanſeris, iudicamus. Nam de quantalibet innocētia glorieris, teipſum innocentem occidēdo, innocens eſſe non poteris: niſi fortè mihi reſpondeas & dicas: Cùm me occido, non innocentem vtique occido, quia ipſa voluntate qua me occidere ſtatuo, reus efficior animo, prius quàm corpus occidero. Hoc ſi dicis, verum dicis, & miris modis te accuſando defendis. Cùm enim te oſtendis in te occidendo prius ipſo propoſito fieri nocentem, proculdubio facinore perpetrato, nemo te conuincet quòd occideris innocentem. Hac itaque ratione colligitur, quòd cùm multi innocentes ab aliis occidantur, à ſeipſo nullus innocens occidatur. Ea quippe cogitatione qua occidere ſe ipſe molitur, innocen-

perſecuti fuerint in iſta ciuitate, fugite in aliam: ſed quare de iſta ciuitate diſcedam, quando nec iſte meus eſt perſecutor, nec ego Chriſti ſum auditor. Ac per hoc ſi manſeris, lupus es ſæuiens: ſi fugeris, lupus es timens. Et quoniam ſponſus dicit, Niſi cognoueris temetipſam, ô pulchra in mulieribus, exi tu in veſtigiis gregum tuorum, & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum: etiam ſi te paſtorem eſſe gloriaris, tamen quia de ouili Dominico exiſti, hædos tuos paſcis, non oues Chriſti.

1.Can.

CAPVT XVIII.

VERBA Epiſtolæ, *Deinde*, inquit, *Quæ loca erunt quæ in hac perſecutionis procella vndique perturbata tranquillitate ſeruandos tanquam in portum recipiant ſacerdotes, quando Dominus dixerit: Cùm vos perſequi cœperint in hac ciuitate, fugite in aliam? Tutè tunc fugiebant Apoſtoli, quia neminem pro eis proſcribi iuſſerat Imperator. Nunc verò Chriſtianorum receptores proſcriptionibus territi, pericula formidantes, non ſolùm non recipiunt, verum etiam videre timent quos tacitè venerantur.* AD HAEC Reſpon. Hoc planè laudo quòd agnoſcitis vos, ſed quod non vos corrigitis doleo. Quid enim hac tua profeſſione manifeſtiùs, qua declaras ſatis non vos ad eorum pertinere conſortiũ quibus Dominus ait: Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam? Nempe hoc eſt quod paulo antè dixi, poſſe te mihi veriſſimè reſpondere ſi dicas, Nec iſte meus eſt perſecutor, nec ego auditor ſum Chriſti. Ecce hoc apertiſſimè dicis, Quomodo enim es auditor Chriſti, cùm ille ſuis auditoribus, hoc eſt, ſectatoribus promittat; vſque in finem ſeculi nõ defuturas ad quas confugiant ciuitates, quandocunque perſecutionem paſſi fuerint, dicens: Cùm autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Amen dico vobis, non conſummabitis ciuitates Iſrael donec veniat filius hominis? Tu autem in hac perſecutione quam vos queri mini perpeti, iam deeſſe vobis dicis loca, quò fugere, & vbi tanquam in portu poſſitis ab hac tempeſtate requieſcere; loquens contra promiſſionem Chriſti, qui dicit, non defuturas ciuitates quò fugiant ſui qui perſecutionem patiuntur, donec veniat, id eſt, vſq; ad cõſummationem ſeculi. Quia ergo ille hoc promiſit ſuis quod vos non inuenitis, profectò ille mentitur, ſi vos eius eſtis: ſed quia ille non mentitur, vos eius non eſtis. Ac per hoc nec Tribunus cui reſcribis, perſecutor eſt veſter, ſed perſecutor perſecutoris veſtri, hoc eſt erroris veſtri, quo compulſi talia facitis, vt de illorum genere ſitis, de quibus ſcriptum eſt, quòd perſecutionem paſſi ſunt ab ipſis factis ſuis. Proinde ſi intelligatis quid in vobis qui vos diligunt, perſequãtur; ipſa ſine dubio, à quibus perſecutionem patimini, facta mala veſtra fugietis, & coniungemini eis qui vt vos liberent, perſequuntur veſtros perſecutores: non enim niſi veſtros perſequuntur errores.

Matth.10. Matth.10. Sap.11.

CAPVT XIX.

VERBA Epiſtolæ, *Per opificem*, inquit, *rerum omniũ Dominum Chriſtum omnipotens Deus fabricatum hominem vt Deo ſimilem, libero dimiſit arbitrio. Scriptum eſt enim, Fecit Deus hominem, & dimiſit eum in manu arbitrij ſui. Quid mihi nunc humano imperio eripitur, quod largitus eſt Deus? Aduerte vir ſumme, quanta in Deum ſacrilegia perpetrentur, vt quod ille tribuit, auferat humana præſumptio, & pro Deo ſe id facere inaniter iactet; magna Dei iniuria, ſi ab hominibus defendatur. Quid de Deo æſtimat qui eum violentia vult defendere, niſi quia non vales ſuas ipſe iniurias vindicare?* AD hæc Reſpon. Secundum iſtas veſtras fallaciſſimas vaniſſimaſque rationes, habenis laxatis atque dimiſſis, humanæ licentiæ impunita peccata omnia relinquentur, nullis oppoſitis repagulis legum, nocendi audacia, & laſciuiendi libido bacchetur, non rex ſuum regnum, non dux militem, non prouincialem iudex, non dominus ſeruum, non maritus vxorem, nec pater filium à libertate & ſuauitate peccandi minis vllis pœniſve compeſcat. Auferte quod ſana doctrina pro ſanitate orbis terrarum ſapienter per Apoſtolum dicit, & vt confirmetis in arbitrio tanto peiore, quanto liberiore filios perditionis, delete quod ait vas electionis: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: nõ eſt enim poteſtas niſi à Deo. Quæ autem à Deo ſunt, ordinata ſunt. Quapropter qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi iudicium acquirunt. Principes enim non ſunt timori † boni operis, ſed mali. Vis autem nõ timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malè agit. Delete iſta ſi poteſtis, aut iſta ſicut facitis, ſi non poteſtis delere, contemnite. Habete de his omnibus peſſimum arbitrium, ne perdatis liberum arbitrium. Aut certè quia ſicut homines hominibus erubeſcitis, clamate ſi audetis, puniantur homicidia, puniantur adulteria, puniantur cætera quantalibet ſceleris ſiue libidinis facinora ſeu flagitia, ſola ſacrilegia volumus à regnantium legibus impunita. An verò aliud dicitis, cùm dicitis, *magna Dei iniuria ſi ab hominibus defendatur. Quid de Deo æſtimat, qui eum violentia vult defendere, niſi quia non vales ſuas ipſe iniurias vindicare?* Hæc dicentes, quid aliud dicitis, niſi nulla hominis poteſtas cõtradicat atque obſtrepat noſtro libero arbitrio, quando iniuriam facimus Deo? O dolor, fraudata ſunt tali magiſterio tẽpora antiqua, quoniam nondum eras natus, quando ſanctus Moyſes iniurias ſuas † leuiſſimè pertulit, Dei verò ſeueriſſimè vindicauit. Tu autem * doctor hæretica præſumptione inuidioſiſſimè clamas, *Fecit Deus hominem, & dimiſit eum in manu arbitrij ſui. Quid mihi nunc humano imperio eripitur quod largitus eſt Deus?* Hoc videlicet flagitans, vt ad faciẽdas iniurias Deo, qui cum libero arbitrio fecit hominem, liberum arbitrium tibi relinquatur ab homine. Sed illi etiam qui decreto Nabuchodonoſor regis, propoſita pœna interitus ſui, & diſperſionis domorum ſuarum à blaſphemãdo Deo Sidrach, Miſac, & Abdenago terribiliter prohibebãtur, & acriter ſi contemnerent, plecterentur, dicere potuerunt quod ipſi dixiſti, *Magna Dei iniuria, ſi ab hominibus defendatur. Quid de Deo æſtimat, qui eum violentia vult defendere, niſi quia non vales ſuas ipſe iniurias vindicare?* Hæc verba tua prorſus etiam illi dicere potuerunt, & fortaſſe dixerunt, etſi non eadem libertate, nõ † diſſimili vanitate. Datum eſt ergo homini quando creatus eſt, liberum arbitrium; ſed vt ſi eſſet malefaciens, fieret patiens. Denique illi primi homines cùm peccaſſent, morte damnati ſunt, & prius quàm mors eis extrema etiam corporis ſuppleretur, in exilium de paradiſo miſſi ſunt. Mitiora in vos conſtituit Imperator, propter manſuetudinẽ Chriſtianam. Exilium vobis uoluit inferre, non mortem: ſed vos homines docti conſiderantes quid debeatur merito, & quid minus ſit in ſupplicio, non de iudicio illius, ſed de veſtro additis mortem. Nolite perire in æternũ, dum vobis hoc tempore ad offendendum Deum concedi ab hominibus vultis liberum arbitrium. Audi Apoſtolum, & habebis magnum compendium, quo tibi regia poteſtas nocere non poſſit: Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Ex illa & ante nos iuſti habuerunt laudem, non ſolùm qui regibus religioſis fideliter paruerunt, verumetiam qui reges impios pro Dei veritate aduerſarios pertulerunt: illi laudem obauditionis, vtrique tamen ex illa, ſed bonum faciendo, nõ poteſtatibus reſiſtẽdo. Quod autem vos facitis, non ſolum bonum non eſt, ſed grande malum eſt, vnitatem Chriſti paceműque conſcindere, contra promiſſa Euangelica rebellare, & aduerſus eum de quo dictum eſt: Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terræ: hoc eſt, aduerſus verum & ſummum regem Chriſtianorũ,

Eccl.15. Non pugnat cum libertate arbitrij negare peccandi licentiam & impunitatem. Vide & lib. 2. cont. Petil. cap. 84. Rom.13. † al. bono operi, ſed malo. Par cauſa eſt hæreſeos & ſchiſmatis, quæ homicidiorum & adulteriorum. Moyſes ſuas iniurias leuiſſime pertulit, Dei ſeueriſſimè vindicauit. † al. leniſſimè. * doctior. Dan.3. † ſimili videtur legendũ. Exilij pœna Donatiſtis conſtituta. Hæreſes & ſchiſmata mortis ſupplicium merentur. Rom.13. Pſal.71.

tanquam ciuili bello Chriſtiana ſigna portare. Suffi- A ciat ergo vobis ad occaſionem correctionis, quòd pro tam magnis malis veſtris longè mitiora & minora recepiſtis, ſi non vobis vltro quod non Imperator conſtituit ingeratis: & nolite ad impunitatem licētioſam liberum arbitrium vobis ab hominibus velle cōcedi, ne in ipſius Dei manus infeliciùs incidatis. Nam & maiores veſtri iudicauerunt in huiuſmodi iniuriis Dei liberum hominis arbitrium non relinquendum à regibus impunitum, quia licet haberent cauſam malam, Cæcilianum tamen epiſcopum perſequendo vſq; ad Imperatoris Conſtantini iudicium perduxerunt.

CAPVT XX. Matth.5. VERBA Epiſtolæ, *Noſtram vero fidem*, inquit, *quam Dominus Christus Apoſtolis dereliquit, ſolæ nobis iſtæ perſecutiones grauiſſimam reddunt. Felices*, inquit, *eritis, cùm vos perſecuti fuerint homines, & maledixerint, & dixerint aduerſus vos omne nequam propter filiū hominis: gaudete & exultate, quia merces veſtra multa eſt in cælis. Sic enim perſecuti ſunt & prophetas qui ante vos fuerunt patres eorum. Si tantum ſolis Apoſtolis dictum eſt, & vſque ad ipſos fides habuit præmia, quid proderat poſtea credituris? Vnde conſtat omnibus dictum. Deinde dicit apoſtolus Paulus,* 2.Tim.3. *Qui volunt in Chriſto ſanctè viuere, perſecutionem patiantur neceſſe eſt. Hoc autem in Euangelio Dominus dixit:* Ioan.16. *Veniet hora vt omnis qui interficit vos, putet ſe victimam dare Deo: ſed hæc facient, quia non cognouerunt patrem neque me.* AD HAEC Reſp. Rectè iſta dicerentur à vobis quærētibus martyrum gloriam, ſi haberetis martyrum cauſam. Non enim felices ait Dominus qui mala iſta patiuntur, ſed qui propter filiū hominis patiuntur, qui eſt Chriſtus Ieſus. Vos autem nō propter ipſum patimini, ſed contra ipſum. Patimini quippe ideo, quia non ei creditis: & toleratis ideo, ne credatis. Quomodo ergo vos eam fidem tenere iactatis, quam Dominus Chriſtus Apoſtolis dereliquit? An vſqueadeo cæcos & ſurdos vultis eſſe homines, vt non C legant, non audiant Euangelium, vbi nouerint quam fidem de ſua eccleſia Dominus Chriſtus Apoſtolis dereliquit: ex qua diuiſi atque ſeparati, nihil aliud facitis quàm contra verba capitis & corporis rebellatis, & tamen propter filium hominis ac fidem quam reliquit Apoſtolis, vos perſecutionem ſuſtinere iactatis? Omittamus alia, & nouiſſima verba eius in terris audiamus, vbi videamus quam fidem de eccleſia reliquit Apoſtolis, quale teſtamentum quodammodo fecerit, non vitam finiturus, ſed ſine fine victurus; non mittendus in ſepulchrum, ſed aſcenſurus in cælum. Surgens enim à mortuis poſteaquam apparuit diſcipulis ſuis intuēdus

Luc.24. oculis, manibusq; tractandus: Oportebat, inquit, impleri quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & Pſalmis de me. Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent Scripturas, & dixit eis: Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat pati Chriſtum, & reſurgere tertio die, & prędicari in nomine eius pœnitentiā & remiſſionem pec D catorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Itemq́, in mōte Oliueti, poſtquam nihil vlterius in terris poſitus dixit, ſed quod maximè fuerat neceſſarium, hoc commendauit extremum. Multi quippe erant futuri per vniuerſas partes terræ, vendicaturi ſibi nomen eccleſiæ, & cōtra vniuerſam domum quæ per vniuerſam terram cantat canticum nouū, de quo ſcri-

Pſal.95. ptum eſt: Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra: de ſuarum quiſq; ruinarū angulis latraturi. Aliud namq; Apoſtoli audire cupiebāt, & quod illis maximè fuerat neceſſariū, non quærebāt.

Act.1. Dic nobis, inquiunt, ſi in tempore hoc præſentaberis, & quando regnū Iſrael? At ille: Non eſt, inquit, veſtrū noſſe tēpora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutem ſuperuenientis Spiritus ſancti in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalē, & in totam Iudæam & Samariam, & vſq; ad terminos terræ.

His dictis nubes ſuſcepit eū. Nihil vlterius verbis addidit: hoc tanto tenacius, quanto poſterius audientium mentibus fixit. Hanc ſpōſam ſuis amicis ſponſus abiēs commēdauit. Hanc ergo de ſancta eccleſia † diſcipulis dereliquit: huic fidei Donatiſtæ reſiſtitis, & pro fide quā Dominus Chriſtus reliquit Apoſtolis, vos perſecutionē ferre contenditis: huic hominis filio qui eccleſiā ſuam incipientē ab Hieruſalem, & per omnes gentes fructificantē atq; creſcentē, tanta diligētia commēdauit, mira cæcitatis impudentia cōtradicitis, & propter filiū hominis vos mala ſuſtinere clamatis. An hoc fortaſſis ideo dicitis, quia vobis aliū filium hominis inueniſtis, cuius nomine vocitemini, de cuius parte dicamini? Erratis, non eſt ipſe, quādo propter filiū hominis pati perſecutionē felicitatis eſſe dicebat, ſeipſum ille ſponſus, non adulterū prædicabat. Et nos confitemur, vt dicitis, nō ſolis Apoſtolis eſſe dictū, Beati eritis cùm Matth.5.

B vos perſecuti fuerint homines. Ad omnes enim hoc pertinet, non qui poſt illos quālibet perſecutionē paſſi ſunt, ſiue patiūtur, ſiue qui paſſuri ſunt, ſed qui propter iuſtitiā, ſicut & ipſi. Nam hoc paulò ſuperius dixerat, Beati qui perſecutionē patiuntur propter iuſtitiā, quia ipſorum eſt regnum cælorum. Deinde iſta ſubiunxit, quę commemorare & fruſtra vobis vſurpare voluiſtis. Fruſtra enim beatitudinem iſtam pertinere ad vos putatis, quando in vobis iuſtitiā cui † primi debeatis, non demonſtratis: quinimo è contrario etiā pro iniquitate patimini, minus ab aliis, plus à vobis, vt ante Dei iudicium quod futurum eſt, etiā ipſi vobis quod meremini, ex aliqua parte reddatis. Vnde quia tu ipſe dixiſti, non hoc ſolis Apoſtolis, ſed omnibus dictum, ne vſq; ad illos fides præmia habuiſſe videretur. Sicut hoc ergo nō ſolis Apoſtolis, ſed omnibus dictum eſt, qui etiā poſt illos propter iuſtitiam fuerant mala quæcunque paſſuri, ſic etiam omnibus illud dictum eſt: Si vos perſecuti fuerint in iſta ciuitate, fugite in aliam. Matth.10. Quare hoc non facitis, ſi ad eorum ſocietatem quibus hęc dicta ſunt pertinetis? Quod quidem & ſi feceritis, non ideo pertinebitis, quia & latrones hoc facere poſſunt, quos inquiri leges publicæ iuſſerunt. Verūtamen quia hoc facere non vultis, de compendio vos ad iſtos quibus hæc dicta ſunt, non pertinere monſtratis. Et vt vos multò manifeſtiùs ipſa excuſatio veſtra ab illo numero virorum Chriſtianorum oſtendat alienos, loca quò confugiatis, quæ ille vſque in finem ſeculi non defutura promiſit, vobis deeſſe iam dicitis, nullo modo illum quòd falſa promiſerit conuincentes, ſed vos ad eorum conſortium quibus hoc promiſit non pertinere monſtrantes, & ideo non veraces martyres, ſed hæreticos vos eſſe fallaces. Quid vobis vlterius dicamus quando lingua veſtra vos vincit?

CAPVT XXI. 2.Tim.3. NAM & illud quod addidiſti dixiſſe Apoſtolum: *Omnes qui in Chriſto piè viuere volunt, perſecutiones patiantur neceſſe eſt*: non quidem ille dixit, neceſſe eſt: ſed, omnes ait qui volunt in Chriſto piè viuere, perſecutionem patientur. Sed vos ad iſtos non pertinere quis dubitat? Si enim & vos eſtis, de quibus hoc dixit Apoſtolus, quare non facitis quod ipſe fecit Apoſtolus? Nam ſi portæ aduerſus vos clauderentur, per murum ſubmitti debuiſtis, vt manus perſequentium fugeretis. Patent portæ, & exire non vultis. Quam perſecutionem patimini, niſi à vobis? Diligit vos perſecutor veſter, & perſequitur vos furor veſter. Ille vt fugiatis cupit, iſte vt pereatis impellit. Sic autem intelligitis quod ait Apoſtolus, Omnes qui volunt in Chriſto piè viuere, perſecutionem patientur, vt maiores veſtros ſub apoſtata imperatore Iuliano non piè vixiſſe vobis neceſſe ſit confiteri. Nam quiſquis illo tempore Donatiſta factus eſt, donec aduerſus veſtrum rurſus errorem pia Chriſtianorū imperatorum cura conſurgeret, ſi antè defunctus eſt, non piè vixit, quia non eſt paſſus

† fidem, an quid aliud deeſſe videtur.

† for. præmium debeatur.

paſſus perſecutionem. Si autem hoc propterea dixit Apoſtolus, quia ſicut alibi ſcriptum eſt: Tentatio eſt vita hominis ſuper terram: nec ceſſat pios veroſque Chriſtianos non ſolùm aduerſitatis infeſtatione, verumetiam proſperitatis ſeductione tentare, vt animus humanus aut afflictione ſuccumbat, aut elatione vaneſcat: profectò quàdiu hic viuitur, omnes qui volunt in Chriſto piè viuere, perſecutionem patientur, vt aut victi comprehendantur à diabolo; aut probati diabolum vincant: quos autem comprehenſos captiuoſque iam poſſidet, nõ vt obtineat perſequitur, ſed quia obtinet vtitur. Porrò ſi perſequi tantummodo ille dicendus eſt, qui dolore aliquo excruciat, qui ſe vult tenere vt excruciet, non tibi videatur excruciator cordis leuior eſſe quàm corporis. Et conſidera qualem perſecutionem patiebatur, qui dicebat in Pſalmo: Vidi inſenſatos, & tabeſcebam. Hác perſecutionem Loth iuſtus patiebatur in Sodomis, etiã prius quàm in domo eius angeli hoſpites eius, cùm homines putarentur, à Sodomitis appeterentur ad ſtuprum. Iuſtus enim eos tam publicè turpes, & ante ſuæ domus iniuriam ſine magno cordis cruciatu videre non poterat.

Iob 7. Perſecutionem quando pij omnes patiantur.
Pſal. 118.
Gen. 19.
2. Pet. 2.

CAPVT XXII.
2. Cor. 11.

VNDE inter ſuas perſecutiones etiam talia cõmemorat Apoſtolus Paulus, dicens: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcãdalizatur, & ego non vror? Proinde quanto maior eſt in nobis charitas Chriſti, tanto maiore cũ dolore animi vos videmus habere ſacraméta Chriſti, & ſeparari à mébris Chriſti, & rebellare cõtra pacẽ Chriſti. Sed quàdiu in hoc corpore viuitis, ſpes nobis aliqua de vobis datur: cùm verò iam in illa diſſẽſione morimini, multò amariùs vos dolemus. Iã porrò quãdo voſipſos necatis, vel irruẽdo armis alienis, vel præcipitiis & ſubmerſionib. & ignibus veſtris, ſatis dici non poteſt, quãto nos mœrore crucietis. Plus quippe impius Abſalon patrem ſanctum Dauid extinctus, quàm rebellis afflixit. Viuum namque eum comprehendi cupiebat, vt qui malitia graſſabatur, pœnitẽtia ſanaretur. Erat ergo ille perſecutor patris, non ſolum populum Dei diuidendo, nec ſolum contra Dei legem, & contra legitimum patris regnum arma portando atque bellando: ſed multò amplius perſecutus eſt cor paternum, in illa impietate moriendo. Deniq; illum pater optimus peſſimum filium, quem non deſperando non defleuerat viuum, ſpe finita fleuit occiſum. Diſcite ergo quid ſit quod Apoſtolus ait: Omnes qui volunt in Chriſto piè viuere, perſecutionẽ patientur. Si catholicorum domus Donatiſtæ non diripuiſſent, ſi catholicas eccleſias non incendiſſent, ſi catholicorum codices ſanctos in ipſa incendia nõ miſiſſent, ſi catholicorum corpora non immaniſſimis cædibus afflixiſſent, ſi catholicorum membra nõ præcidiſſent, ſi oculos non extinxiſſent, ſi denique catholicos non crudeliter occidiſſent: hanc ſolam nos à vobis grauiſſimam perſecutionẽ perpeti veriſſimè diceremus, quia videmus vos inſenſatos, & tabeſcimus: quia infirmatos, & infirmamur: quia ſcandalizatos, & vrimur: quia perditos, & lugemus. Hæc mala veſtra quæ vos in æternum interitum mittunt, amariùs nos perſequuntur, quàm illa quæ à vobis noſtris corporibus, vel rebus, vel domibus aut baſilicis inferuntur. Minus perſequimini, cùm in nos ſæuitis, quàm cùm vos peritis. Denique in illa perſecutione qua in nos ſæuitis, cum laude gaudemus: in hac autem qua vos peritis, ſi gauiſi fuerimus, vobiſcum perimus. Sed quamdiu in hac carne viuitis, de vobis deſperare non poſſumus: cùm verò in hac impietate morimini, maximè cùm voſipſos horrẽda cæcitate furoris occiditis, amariſſimam triſtitiam noſtram illud tantummodo conſolatur, quod conſolatum eſt ſanctum Dauid, in vnitate ſcilicet Dei populus congregatus, qui fuit ſcelerati filij tyrannide diuiſus. Tolerabilius enim longè pauciores pertinaciſſimi veſtri ſuis præcipitiis vel ſubmerſionibus vel ignibus pereunt, quàm innumerabiles populi illis eorum ſalutem impedientibus, incẽdio cum illis æterni ignis ardebunt. Nunquam igitur eccleſiç Chriſti defuit aut deerit, vnde ſecundũ Apoſtolum, Qui volunt in Chriſto piè viuere, perſecutionem patietur, aut impiorum malitiam ſuſtinendo, cùm innoxiè viuunt; aut eos dolendo, cùm pereunt.

2. Reg. 18.
1. Tim. 3.
S. cita Donatiſtarum ſummatim comprehenſa.
2. Tim. 3.

CAPVT XXIII.
Ioan. 16.

NOLITE itaque falli, quòd vobis dictum ſit, Veniet hora quando qui vos occiderint, putent ſe officiũ facere Deo: Aut ſicut tu hic teſtimonium poſuiſti, putent ſe victimam dare Deo. Non quidem hoc eſſe dictum de perſecutionibus quas gentes eccleſiæ fecerunt, manifeſtum eſt. Diis enim ſuis plurimis, qui vtiq; non ſunt, deputauerunt ſe gentiles officiũ facere, cùm hoc facerent vni Deo. Vnde hoc idem quod Dominus prædixit ſuis, aut per Iudæos impletum eſt, qui ſanctum Stephanum & multos alios occiderunt, dum putabant ſe officium Deo facere, quoniam vnum verum Deum colere videbantur: aut etiam nobis, id eſt, catholicis dictum eſt de diuerſis hæreticis vſquequaq; furentibus, qui vbi poſſunt, & quàdo poſſunt, & quomodo poſſunt occidendo catholicos, putant ſe officiũ Deo facere, maximeque de vobis, qui præcipuum vobis nomẽ feciſtis in Aphrica de talibus victimis. Nam ſi vobis dictum eſſet, non vtique voſipſi occideretis, ſed expectaretis à nobis potius occidi qui putamus nos, vt dicitis, cùm id facimus, officium Deo facere. Nunc verò cùm feſtinatis ad mortem, ne à noſtris teneamini, viuere metuitis, non occìdi, quia erubeſcitis corrigi, aut de vitio cõuinci. An fortè vos eſtis ad quos vtrumque pertineat, quia cùm occidimur & nos à vobis, putatis vos officium Deo facere, & has ei victimas de nobis dare? Ad vos ergo pertinet quod ſequitur, atque abs te commemoratum eſt. Mox enim Dominus adiunxit & ait: Sed hæc facient vobis, quia non cognouerunt patrem neque me. Cùm itaque voſipſos occiditis, putãtes vos officium Deo facere, nec patrem cognouiſtis, quem non audiſtis dicentem, Fugite.

Act. 7.
Ioan. 16.

CAPVT XXIIII.
Ioan. 14.

VERBA Epiſtolæ, *Sed bellifera*, inquit, *pacis cruentæq́; vnitatis ſe incolas iactant. Audiant Dominum dicentem, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: Non ſicut ſeculum dat, ego do vobis. Seculi enim pax inter animos gentium diſſidentes armis & belli exitu fœderatur: Domini Chriſti pax ſalubri lenitate tranquilla, volentes inuitat, non cogit inuitos.* AD HAEC Reſpond. Vos quidem belliferam pacem, & cruentam vnitatem facere cupitis, aut violentis mortibus noſtris, aut voluntariis mortibus veſtris; non imputantes vobis quod facitis nobis, & imputãtes nobis quod facitis vobis. Sed nos & quod facitis nobis cogimur ſuſtinere, & quod vobis facitis, nihil poſſumus quàm dolere, dum tamen fiat pax & vnitas Chriſti propter ſalutem multorum, ſicut fit in plurimis, etiamſi propter furorem paucorum non fit in omnibus. Nam ſi non inuido, ſed fideli oculo velletis attendere, videretis quàm vera pace atque vnitate Chriſti gaudeant, qui ex vobis ad nos venerunt, tot tantorumque populorum agmina, in quibus etiamſi adhuc ſunt nonnulli ipſa nouitate turbati, & ipſi paulatim ab hac infirmitate ſanantur. Et ſi ficti aliqui perſeuerant, non vtique propter ipſos non fuerant colligendi quos videmus veraces, quorum quidam in regionibus noſtris, etiam quibuſdam veſtris noſtri maiores appatuerunt, quando vobis illa perditionis libertate conceſſa, ad vos redire noluerunt. Debebamus ergo ne perderemus iſtos, colligere & fictos, quia in Euangelio legitur, ſeruos ad nuptias Domini ſui congregaſſe conuiuas bonos & malos: maximè quia vos de area Dominica ſuperbiæ ſpiritus tanquam improbus ventus, ante tempus ventilationis excuſſit, vnde vos ad illam quantum opitulante

Factum id eſt Iuliani apoſtatæ temporibus.
Matth. 22.

lanre Deo poſſumus, reuocare conamur. Et vtique A noſtis quemadmodum ſcopis diligentiæ frumentum ſimul etiam cum terra trahitur, quando in arcam reuocatur.

CAPVT XXV.
Ad veritatem recipiendam cogendi ſunt etiam inuiti.
Ionæ 3.

QVOD autem vobis videtur, inuitos ad veritatem non eſſe cogendos, erratis neſcientes Scripturas, neq; virrutem Dei, qui eos volenres facit dum coguntur inuiri. Nunquid enim pœnitentiam Niniuitæ inuiri egerunt, quia hoc rege ſuo compellente fecerũt? Iam enim propheta iram Dei vniuerſę ciuitati eam triduo perambulans prænunciauerat. Quid igirur opus erat regis imperio, vt humiliter ſupplicaretur Deo, qui nõ inrueτur ora, ſed corda; niſi quia erant in eis quidam qui nec curarent, nec crederenr prædicta diuina, niſi territi poteſtate terrena? Iſta igitur iuſſione regiæ poteſtatis, contra quam voluntarius fit veſter occaſus, multis ad ſalutem quæ in Chriſto †, præſtatur occaſio,

† eſt, aut ſimile quid deeſt.

qui etſi violenter adducunrur ad cœnam tanti patriſ- B familiâs, & compelluntur intrare, intus tamen inueniunr vnde ſe lætentur intraſſe. Vtrumque enim futurum Dominus ipſe prædixit, & vtrumque compleuit. Nam reprobatis quibuſdam, qui vtique intelliguntur Iudæi, quia ipſi per prophetas antea fuerant inuitati, & ad horam excuſare maluerunt: ait dominus ſeruo ſuo: Exi in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, & cęcos & claudos introduc huc. Et ait ſeruus domino, Factum eſt vt imperaſti, & adhuc locus eſt. Et air dominus ſeruo, Exi in vias & ſepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea, Intelligimus vias, hæreſes: ſchiſmata, ſepes. Viæ quippe hoc loco ſignificant diuerſas opiniones, ſepes autem peruerſas opiniones. Quid ergo miramini, ſi non corporalis cibi, ſed ſpiritalis fame moritur, quiſquis ad iſtam cœnam nec libenter introductus, nec violenter impulſus ingreditur?

Luc. 14.
Via & ſepes quid in euangelica parabola ſignificent.

CAPVT XXVI.
Ioan. 15.

VERBA Epiſtolæ, *Odio,* inquit, *ſeculi gaudemus, in* C *eius preſſuris non ſuccumbimus, ſed lætamur. Mundus hic non poteſt ſeruos Chriſti diligere, qui Chriſtum cognoſcitur non amaſſe, Domino ipſo dicente: Si ſeculum vos odit, ſcitote quia me primum odio habuit quàm vos. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.* AD HÆC Reſp. Quo gaudentes odio ſeculi, preſſuris eius non ſuccumbitis, ſed lætamini, cùm voſipſos velitis occidere, ne moleſtias qualeſcunque patiamini: & mori eligitis, non ab aliis occiſi pro veritate Chriſti, ſed à vobiſipſis pro parte Donati? Iſta Circumcellionum eſt inſania, non martyrum gloria. Cùm itaque appareant facta veſtra, quid vobis verba vſurpatis aliena? *Mundus iſte,* inquit, *non poteſt ſeruos Chriſti diligere, qui Chriſtum cognoſcitur non amaſſe.* Non ergo ad mundum iſtum pertinemus nos, quia diligimus vos. Sed ſerui Chriſti vos non eſtis qui malum pro bono retribuentes, & malitiam veſtrã quando in nos exercere non poteſtis, in vos retorquentes, nec nos diligiris, & vos occiditis. Dominus autem D quãdo dixit, ſi ſeculum vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit: ſi me perſecuti ſunt, & vos perſequentur: non vobis, ſed illis dixit quibus præcepit, vt ſi eos perſequerentur in iſta ciuitate, fugerent in aliam: quod vos non facitis. Illis dixit, ad quas ciuitates confugerent vſque in finem ſeculi non defuturas, quas vos querimini vobis iam deeſſe, nec vultis fateri eos quibus hæc dicta ſunt vos non eſſe.

Ioan. 15.
Matth. 10.

CAPVT XXVII.
Apoc. 6.

VERBA Epiſtolæ, *Sed & ſi perſecutio conquieſcat,* inquit, *vnde martyrum numerus adimpletur, Ioanne dicente: Vidi,* inquit, *animas occiſorum ſub ara Dei exclamantium & dicentium, Quamdiu Domine non iudicas & vindicas ſanguinem noſtrum de iis qui habitant ſuper terram? Et acceperunt ſinguli ſtolas albas, & dictum eſt eis, vt requieſcerent adhuc paucum tempus, donec impleatur numerus fratrum veſtrorum, qui incipiẽt interfici ſicut & ipſi.* AD HÆC Reſp. Si ſub ara Chriſti martyres eſſe velletis, non voſipſos incendendo ſacrificium diabolo faceretis. Quis enim gaudet de iſto furore veſtro, niſi diabolus, qui eum vobis inſpirat, & qui ſunt ex parte illius? Ipſe eſt qui illum puerum de quo in Euangelio legimus, mittebat aliquando in aquam, aliquando in ignem: & ipſe & illum gregem porcorum præcipitem fluctibus merſit. Ipſe vt ſe de pinna templi præcipitaret, etiam ipſi Domino audaciſſima tẽtatione ſuggeſſit. Ad diabolum ſine dubio pertinetis, cum tria genera mortis, aquam, ignẽ, præcipitium in veſtris mortibus frequentatis. Si enim mentes non dementia perderetis, iſta ipſa verba quæ de ſancto libro poſuiſti, ab iſto interitu quem vobis ingeritis, vos reuocare deberent. Quid enim animæ martyrum ſub ara Dei dicunt? Quamdiu Domine non iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de iis qui habitant ſuper terram?

Matth. 17.
Tribus potiſſimum mortis generibus perimebant ſe Donatiſtæ, aqua, igne, præcipitio.
Apoc. 6.

Vindicari poſcunt ſanguinem ſuum, in eis vtique à B quibus fuſus eſt. Nunquid in aliis? Ac per hoc vindicabitur veſter in vobis. Quid eſt autem ſtultius, quàm quòd putatis prophetiam iſtam de martyribus, qui futuri prædicti ſunt, non niſi in Donatiſtis eſſe completam: quaſi poſteaquam hoc ſcripſit beatus Ioannes, nulli martyres ſinr occiſi, quouſq; exurgeret pars Donati, qui ſi quando alios non poſſunt, ſeipſos occidunt, qui faciunt opera latronum & dæmonum, & gloriam ſibi vendicant martyrum? Quod ſi tanto temporis interuallo, id eſt, à Ioanne vſque ad iſtos nulli occiſi eſſent martyres veri, vt nihil aliud vel temporibus Antichriſti diceremus futuros, in quibus ille martyrum numerus compleretur, nec tamen iſtos vel alieni, vel ſui ſanguinis reos accreſcere numero verorũ martyrum crederemus, quibus dictum eſt vt requieſcerent paruum tempus, donec impleretur numerus fratrũ ipſorum, qui inciperet interfici, ſicut & ipſi, ab aliis vtique non à ſeipſis ſicut iſti, & ideo iſti non ſicut ipſi: Poſſumus etiam veriſſimè dicere ipſos quoque Donatiſtarum

Antichriſti temporibus complebitur martyrũ numerus.

C temporibus catholicos quos occidunt, ad ſupplementum illius numeri pertinere. Sed cùm poſt apoſtolum Ioannem, qui futura illa conſcripſit, tanta ſtrages martyrum interficientibus impiis vſquequaque in tam multis gentibus facta ſir, quid ſibi volunt iſti ſuarum animarum extortores, & alienarum tortores, vt quod de martyribus ſanctis legunt eſſe prædictum, de ſe iactent eſſe completum? Præparate vos potius, vt veſter ſanguis non in eis, qui vos vel comprehendere vel fugere cupiunt vt viuatis, ſed vt in vobis potius vindicetur. An fortè ne hoc fiat, ideo non eum funditis, ſed aut præcipitio colliditis, aut vnda ſuffocatis, aut in cinerem conuertitis? Sed erratis, vindicabitur in vobis, quocunque modo perimatur à vobis. In vobis enim vindicaretur, ſi non in eccleſia Chriſti, ſed in parte Donati ab aliis funderetur. Itáne vos clamabitis ad Deum, vt vindicet ſanguinem veſtrum, & exau- D diet vos, niſi damnauerit vos? Quomodo enim vindicetur, niſi qui eum auſus eſt trucidare damnetur? In hac ergo voce non eſtis niſi accuſatores veſtri, quia vos eſtis rei ſanguinis veſtri. Nec Deus niſi vos damnabit, quando à vobis vel colliſum, vel ſuffocatum, vel exuſtum, vel quocunque pacto trucidatum, vel ſi hoc elegeritis, effuſum ſanguinẽ veſtrum vindicabit.

CAPVT XXVIII.
Matth. 26.
2. Macch. 14.

VERBA EPISTOLAE, *An non iſta,* inquit, *perſecutio eſt, quæ tot milia innocentum martyrum arctauit ad mortem? Chriſtiani enim ſecundum Euangelium ſpiritu prompti, ſed carne infirmi, à ſacrilega contaminatione caminorum reperto compendio ſuas animas rapuerunt, imitati presbyteri Raziæ in Macchabæorum libris exemplum, nec fruſtrà timentes: Quiſquis enim eorum manus inciderit, non euaſit. Sed quantum velint faciant, quod certum eſt, Dei eſſe non poſſunt qui faciunt contra Deum.* AD HAEC Reſp. Aperriſſimè omnino quam perſecutionem patiamini & veriſſimè cõfiteris.

Sapien.12. Ipſa eſt enim de qua iam dixi, quę in ſanctis Scripturis de quibuſdam impiis ſatis euidenter expreſſa eſt, de quibus dictum eſt, quia perſecutionem patiuntur ab ipſis factis ſuis: quod quidem dici de vobis conuenientiſſimè poteſt, etiam ſi vos aliorum manus propter veſtra ſacrilegia trucidarent. Nam & latrones & quilibet homines rei criminum capitalium, cum iuſtis legibus puniuntur, non dicendi ſunt perſecutionem pati, niſi ab ipſis factis ſuis. Sed nunc planè cum parcente vobis manſuetudine Chriſtiana, ita in vos ſæuit veſtra dementia, vt quemadmodum dicis, caminorum reperto compendio, veſtras animas rapiatis, omnimodo vos à vobiſipſis pati perſecutionem, nimia eſt impudentia ſi negatis; quando vos vtrumque completis, & vnde iuſtè pereatis, & quòd peritis. Sic autem dicis tot hominum milia eſſe qui hoc faciunt, quaſi non etiam iſta ſit non parua cauſa, cur ab huiuſmodi magiſterio veſtro Aphrica liberetur. Eorum eſt enim hominum genus cui hoc malum perſuadere potuiſtis, qui ſolent hæc & antea facere maximè cum idololatriæ licentia vſquequaque ferueret, quando iſti Paganorum armis feſta ſua frequentantibus irruebant. Vouebant autem Pagani iuuenes idolis ſuis quis quot occideret: At iſti gregatim hinc atque inde confluentes, tanquam in amphitheatro à venatoribus more immanium beſtiarum venabulis ſe oppoſitis ingerebant, furentes moriebantur, putreſcentes ſepeliebantur, decipientes colebantur. Præter hæc ſunt ſaxa immania, & montium horrida prærupta, voluntariorum creberrimis mortibus nobilitata veſtrorum: aquis & ignibus rarius id agebant, præcipitiis greges conſumebantur ingentes. Ætatis noſtræ hominibus res notiſſimas loquor. Quis enim neſcit hoc genus hominũ in horrendis facinoribus inquietũ, ab vtilibus operibus ocioſum, crudeliſſimum in mortibus alienis, viliſſimum in ſuis, maximè in agris territans, ab agris vacans, & victus ſui cauſa cellas circumiens ruſticanas, vnde & Circumcellionum nomen accepit, vniuerſo mundo penè famoſiſſimum Aphricani erroris opprobrium?

Donatiſtæ vt ſe Paganis occidendos ingerebant.

Circumcelliones vnde dicti.

CAPVT XXIX.

Ex hoc igitur genere, quis ignorat quàm multi antea per diuerſas mortes ibant & peribant, & nunc in illorum cõparatione quàm pauci ſuis ignibus ardeãt? Sed ſi putas moueri nos oportere, quia iſto modo tot milia moriuntur, quantum exiſtimas nos habere conſolationis, quòd à tanta dementia partis Donati, vbi non ſolùm nephariæ diuiſionis error, verumetiam furor iſte lex facta eſt, longè atque incomparabiliter plura milia liberantur? Neque enim iſti qui pereunt, illorum ſaluti numero ęquantur; qui ex ipſo genere nunc iam tenentur ordine diſciplinæ, colendiſque agris amiſſo Circumcellionum & opere & nomine inſeruiunt, ſeruant caſtitatem, tenent vnitatem: quanto minus coæquantur iſti perditi numero vtriuſque ſexus, non ſolùm puerorum & puellarum, iuuenum & virginum, verumetiam coniugatorum & ſenum, quorum innumerabiles ex Donatiſtarum nepharia diſſenſione, in pacem Chriſti veram & catholicam transeunt. Iſti quippe qui ſe incendunt, nec tot homines ſunt quot loca ſunt populis plena, quę ab exitiali peſte erroris illius & furoris, per hanc inſtantiam perficiendæ vnitatis eruuntur: Nunquid nam obſecro ſanum miſericordiæ poteſt eſſe conſilium, vt ſimul cum illis iſti omnes æternis gehennarum ſuppliciis † eruantur, ne illi in iſtorum comparatione perpauci ſuorum caminorum ignibus exurantur? Vt enim omnes cum Chriſto viuant, magnis conatibus & votis agendum eſt: ſed ſi hoc per quorundam furorem fieri non poteſt, ſaltem vt non omnes cum diabolo pereant, laborandum eſt.

Innumeri Donatiſtæ poſt Collationem Carthaginenſem ad pacem catholicam ſunt conuerſi.

† For. vrantur.

CAPVT XXX.

Sane de Scripturis ſanctis ſagaciſſimè inquirens, ſi quid proferre poſſes pro iſta ſpontaneæ mortis ſen-

A tentia inſana, inueniſſe te aliquid putas, quia ſcriptum eſt in Euangelio, *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*: tanquam ideo ſe quiſque occidere debeat, quia infirmus eſt. Ad paſſiones inter manus perſequẽtium ſuſtinendas non potuiſti citius dicere falſòs martyres veſtros ex illorum eſſe numero, de quibus ſcriptum eſt, Væ iis qui perdiderunt ſuſtinentiam: Et ad illos prorſus non pertinere quibus Dominus dicit, In veſtra patientia poſſidebitis animas veſtras. De quibus autem legitur, Spiritus promptus eſt, caro autem infirma: ſomno non voluntario premebantur, non interitu voluntario necabantur. Diligenter lege, & quid loquaris attende. Vbi eſt quod Apoſt. ait, Fidelis Deus qui non permittet vos tentari ſuper id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitum, vt poſſitis ſuſtinere? Itáne credendum non eſt huic apoſtolicæ veritati, & inimicos debemus noſipſos habere, quia inimicos non poſſumus alios ſuſtinere? Abſit hoc à cordibus Chriſtianis, Planè fideli Apoſtolo, imo ipſi fideli
B Deo, qui non ſinit ſuos tentari ſuprà quàm ferre poſſunt, ſed facit cum tentatione etiam exitum, vt poſſint ſuſtinere, credant catholici, non credant Donatiſtæ, & ne ſemper iſta non credant, non ſint Donatiſtę. Quando enim deſperatur in quibuſque paſſionibus, à Domino impetranda ſapientia? Et ideo quæritur cõpendium caminorum, vbi ſe iſti non quidem feris, vt ait beatiſſimus Cyprianus, ſed tamen flammis obiiciunt quos nemo damnauit. Non eſt hoc conſilium, ſed furor: non eſt ſapientia, ſed amentia. Habeant iſti incendia ſua, qui non dicunt de adiutorio Domini, quoniam ab ipſo patientia mea. Certè ſanctus Iob quando à capite vſque ad pedes intolerabili vulnere putreſcebat, & doloribus excruciabatur immanibus, hoc veſtrum compendium habebat in promptu, quo ſe ab huiuſmodi vita horrendis calamitatibus plena, in qua proculdubiò manebat, nolebat eripere. Poteſtas vtique aderat, ſed iuſtitia non ſinebat. Secundum hoc enim dicit, Atque vtinam poſſem meoccidere,
C aut rogare alium vt faceret mihi hoc. Negauit ſe poſſe iuſtus, quod per iuſtitiam fieri non poterat. Eo loquẽdi modo & Apoſtolus ad Galatas dicit, Teſtimonium vobis perhibeo, quia ſi fieri poſſet, oculos eruiſſetis & dediſſetis mihi. Cur enim & hoc fieri non poſſet, niſi quia iuſtè fieri nullo modo poſſet? Sic & Dominus cũ per angelos ſuos iuſtum Loth de Sodomis exeuntem vrgeret vt properaret in Segor, Non enim, inquit, potero facere rem, donec tu illò intro eas. Non poſſe ſe dixit, quod ſine dubio poterat per potentiam, ſed non poterat per iuſtitiam. Poſſet enim patientiſſimus Iob, vt nihil aliud, vel cibum vel potum non ſumere, atque ita illam vitam ærumnoſam horrendamq́; conſumere: ſed hoc iuſtè facere non poſſet, quoniam nulli fas eſt, ſeipſum occidere, maximè cùm vt poſſit viuere, poſſit fugere. An hoc aliquis dubitauerit, quod ille vir ſanctus qui tam multa in ſuis doloribus loquebatur, rogare vt hoc ſibi fieret aliquem poſſet? Neque enim non, dolenti & putreſcenti manus defuit ad perimendum, & lingua defuit ad rogandum. Certè vel ipſam
D coniugem ſuam poterat hoc rogare, quæ tamẽ vt hoc fieret nec ipſa ſuggeſſit, quæ illum mori per eius blaſphemiam Deo iraſcente cupiebat, ideoq́; aliquid in Deum conſilio nefando, tamen vt ipſe ſe occideret ei dicere non audebat. Plus iuris in vos diabolus habet, qui vobis tam facilè perſuadet, quod inſipienti mulieri perſuadere non potuerat, quam ſibi miniſtram ad decipiendum virum, ſuis illi ablatis omnibus, reſeruauit. Dixit itaque ſe iuſtus ille non poſſe aliquem rogare vt eum interficeret, etiam id oſtendens vtique non licere. Quod enim non poteſt iuſtè, non poteſt iuſtus: quoniam hoc decernẽdo prius amittit iuſtitiam, vt quod non poteſt iuſtus, poſſit iniuſtus. Sic ergo dixit, Atq;

Matth. 26.
Eccle. 2.
Luc. 21.
Matth. 26.
1. Cor. 10.
Lib. de laude martyrij ad Monen & Maximum.
Pſal. 61.
Iob 30. ſecundum 70.
Gal. 4.
Gen. 19.
Non poſſe, interdum dicitur, non per potentiam, ſed iuſtitiam.
Iob 2.

xit, Atque vtinam poſſem meipſum interficere: tanquam diceret, atque vtinam iuſtum eſſet; tunc enim à iuſto fieri poſſet. Neque enim vt hoc poſſet, quod non poteſt niſi iniuſtus, iniuſtitiam ſibi optaret. Sed ſi fieri poſſet, hanc vellet eſſe iuſtitiam: quod fieri quia non potuit, vt hæc eſſet iuſtitia, non potuit iuſtus quod ſola faceret iniuſtitia. Ac per hoc non eſt iniuſtum homini iuſto optare mortem, quando amariſſima eſt vita. Sed ſi Deus optatam non dederit, non erit iuſtum niſi tolerare eam amariſſimam vitam. Sicut à iuſto nec illud alienum eſt vt optet vitam, quando amara mors imminet, ſed cùm ſe videt eam impetrare non poſſe, dicit quod nos in ſe transfigurans, Dominus ait, Verùm non quod ego volo, ſed quod tu vis pater. Hæc autem illis dicenda ſunt, quos ad mala gerenda quærunt qui perſequuntur, non quos ad bona participanda qui diligunt. Eis, inquam, dicenda ſunt iſta, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, non qui eam ſibi faciunt propter iniuſtitiam.

Matth.26.

CAPVT XXXI. *Nemini fas eſſe ſemetipſum occidere.*

PROINDE etiam ſenior ille Razias, quem ſibi iſti exemplis ſui ſceleris deſtituti, de Machabæorum libris tanquam imitandum ſe inueniſſe gloriantur, hoc facere debuit quod in eiſdem literis leguntur ſeptem illi fratres etiam exhortante matre feciſſe, vt comprehenſus, & à lege Domini ſui non auerſus omne quod ei applicitum eſſet acciperet, & in dolore ſuſtineret, & in humilitate ſua patientiam haberet: quocirca humilitatem inter manus inimicorum non valens ferre, non planè ſapientiæ, ſed inſipientiæ dedit exemplum, non Chriſti martyribus, ſed Donati Circumcellionibus imitandum. Veruntamen ſi diligentius conſideremus, & ab iſto apparetis alieni. Iſte quippe cùm iam comprehenderetur ab hoſtibus, non habuit liberam fugam, ideo ſe gladio percuſſit, & cùm perimere non potuiſſet, de muro ſe præcipitauit. Deinde abruptam petram, cùm iam viuere non poſſet, adhuc tamen ſpirans, & corpus impetu mouens, currendo, licet exanguis, obtinuit: vbi vtraque manu producta ſua inteſtina diſcerpſit, diſperſit, occubuit: turba ita circundatus vt euadere non poſſet, & ſi viuere poſſet. Vos igitur qui nec Deum auditis dicentem, fugite; nec imitamini Raziam, qui voluit, nec potuit fugere: profectò quia non habetis illum in præcepto, nec habetis iſtum in exemplo. Quid, quòd iſte Razias ſecundum veſtram rationem ſine dubitatione culpandus eſt? Dixiſti enim propter Euangelicam ſententiam, vbi Dominus ait, Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma: vos ad caminorum fugiſſe compendium, quia videlicet infirmi eſtis perferre manus inimicorum, ſi ab eis comprehenſi fueritis. Ergo illius qui ſe gladio grauiter vulnerauit, qui vulneratus murum petiit, qui ſe inde in ceruicem præcipitem dedit, qui & poſtea potuit ad petram currere, in petra ſtare, inteſtina educere, carpere, ſpargere, nunquid dici poteſt ſpiritus promptus, caro autem infirma, cuius non ſolùm ſpiritus tam promptus apparuit, ſed etiam caro tam firma, vt vix credibile ſit eum facere voluiſſe ac valuiſſe quæ fecit? Itaque vobis oportet iſte diſpliceat, qui rationem veſtræ infirmitatis ſua firmitate perturbat. Porrò ſi fugere valens, nec volens, in domum ſuam ligna congeſſiſſet, atque irruentibus inimicis vt eum comprehenderent ignem ſuppoſuiſſet, ſeque cum ſuis ædibus concremaſſet, vobis quidem præbuiſſet exemplum, ſed ſibi acquiſiſſet grande tormentum. Nunc enim quoniam fugere non valuit, aliquanto minus eſt fortaſſe ſui ſanguinis reus, quòd ſibi intulit mortem; quam comprehenſo inimicus iam fuerat illaturus. At enim ſanctarum Scripturarum authoritate laudatus eſt Razias. Quomodo laudatus? Quia fuit amator ciuitatis. Hoc potuit & carnaliter, ciuitatis videlicet illius terrenæ Hieruſalem, quæ ſeruit cum filiis ſuis, non autem illius quæ ſurſum, liberæ matris noſtræ. Laudatus eſt, quia continentiam ſeruauit in Iudaiſmo: & hæc ſibi in comparatione iuſtitiæ Chriſtianæ damna & ſtercora fuiſſe dicit Apoſtolus. Laudatus eſt, quia pater Iudæorum appellabatur: hoc magis eſt, vnde & illi tanquam homini ſubrepſit humilitatis impatientia, vt prius mori vellet quàm hoſtibus ſubiici. Dictum eſt quòd elegerit nobiliter mori: melius vellet humiliter, ſic enim vtiliter. Illis autem verbis hiſtoria gentium laudare conſueuit, ſed viros fortes huius ſeculi, non martyres Chriſti. Dictum eſt quòd ſe viriliter de muro præcipitauit in turbas, nec nos dicimus eum hoc feciſſe muliebriter: quanquam vos qui multum exemplo iſto profeciſtis, etiam feminas veſtras hoc facere docuiſtis. Sed fatemur hoc etiam ipſas non facere muliebriter, ſed viriliter; non tamen ſalubriter, quia non fideliter. Ad extremum quòd inuocaſſe dictus eſt dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterum redderet, id eſt, vitam & ſpiritum, nec tunc aliquid popoſcit, quo boni diſcernuntur à malis. Reddet enim hæc Deus & his qui malè egerunt, non in reſurrectione vitæ æternæ, ſed in reſurrectione iudicij æterni. Laudatus eſt itaque iſte Razias amator ciuitatis, vt valde bene audiens, id eſt, bonæ famæ, quia pater Iudæorum appellatus eſt, & quòd continentiam tenuerit in Iudaiſmo. Iſtam verò eius mortem mirabiliorem quàm prudentiorem narrauit quemadmodum facta eſſet, nō tanquam facienda eſſet Scriptura laudauit: Noſtrum eſt autem ſicut Apoſtolus admonet, omnia probare, quæ bona ſunt tenere, ab omni ſpecie mala nos abſtinere. Et hanc quidē Scripturam quæ appellatur Machabæorum, non habent Iudæi ſicut legem & Prophetas & Pſalmos, quibus Dominus teſtimoniū perhibet tanquam teſtibus ſuis, dicens, Oportebat impleri omnia quę ſcripta ſunt in lege & prophetis & in pſalmis de me: ſed recepta eſt ab eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur vel audiatur, maximè propter illos Machabæos qui pro Dei lege ſicut veri martyres à perſecutoribus tam indigna atque horrenda perpeſſi ſunt, vt etiam hinc populus Chriſtianus aduerteret, quoniam non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, pro quibus paſſus eſt Chriſtus: ſi tanta patientiſſimè pertulerunt pro lege quam dedit Deus per famulum hominibus illis pro quibus nondum tradiderat filium. Quanquam & iſte Razias habeat quod legentibus proſit, non ſolùm vt mens exerceatur rectè iudicando quod legit, verumetiam vt animus humanus, immo animus Chriſtianus aduerteret, quanta ferenda ſint ab inimicis ardore charitatis, cùm à ſeipſo iſte timore humilitatis tanta pertulerit. Sed ardor charitatis de ſublimitate deſcendit gratiæ diuinæ, timor autem humilitatis ex amore accidit laudis humanæ: & ideo ille certat per patientiam, hic autem peccat per impatientiam. Non itaque debemus quicquid in Scripturis etiam Dei teſtimonio laudatos homines feciſſe legerimus, conſentiendo approbare, ſed conſiderando diſcernere, adhibentes iudicium non ſanè noſtræ authoritatis, ſed Scripturarum diuinarum atque ſanctarum: quæ nos nec illorum hominum quibus illic bonum atque præclarum teſtimonium perhibetur, omnia vel imitari vel laudare facta permittit, ſi quæ non rectè ab eis facta ſunt, vel huic iam tempori non conueniunt. Sed de iis quæ tunc fuerant recta, nunc non ſunt, quid opus eſt aliquid in hac quæſtione diſcutere, cùm hoc vnde agitur vt ſibi quis inferat mortem, maximè cui conceditur, vel potius qui compellitur viuere, in eis ſit factis, quæ nec poterant vnquam recta eſſe, nec potuerunt, ſicut ſatis iam demon-

Margin notes: *2. Machab.4.* *2. Machab.7.* *Matth.26.* *Quo ſenſu Razias in Script. laudatus.* *Philip.3.* *Nō quæcunque narrant facta Scripturæ omnia laudanda proponuntur.* *1 Theſſ.5.* *De authoritate lib. Machabæorum.* *Luc.24.* *Raziæ exemplum quod nos admoneat.*

demonſtrauimus? Proinde quomodolibet accipiatur, A
à vobis huius Raziæ vita laudata, non habet mors eius
laudatricem ſapientiam, quia non habet dignam Dei
famulis patientiam: potiusq́ue huic vox illa ſapientiæ,
Eccl.2. quæ non laudis, ſed deteſtationis eſt, competit, Væ iis
qui perdiderunt ſuſtinentiam. Nam ſi laudatorum fa-
cta omnia creditis imitanda, nunquid melior eſt iſte
2.Reg.11. Razias quàm Dauid? Cur ergo eius factum de aliena
vxore appetenda, eiusq́; occidendo marito, nullus bo-
nus ſibi proponit, ſed potius cauendum atque vitan-
3.Reg.11. dum? Nunquid melior eſt Razias quàm Salomon? Pla
cet ne ergo vobis, vt eius erga mulieres laſciuiæ, qua-
rum ſeductionibus vſque ad templa idolis fabricanda
perductus eſt, imitandum proponamus exemplum?
Nunquid melior Razias quàm Petrus apoſtolus, qui
Matth.16. vbi dixit, Tu es Chriſtus filius Dei viui, tam beatus à
Domino appellatus eſt, vt claues regni cælorum acci-
† Fa in eo. pere mereretur: nec tamen † ideo creditur imitandus,
vbi mox eodem momento reprehenſus, audiuit, Vade
poſt me ſatanas, non enim ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ B
hominum? Atq; vt hæc taceam quæ voce apertiſſima
ſancta eccleſiæ ſcriptura culpauit, & ea dicam quæ tā-
tūmodo ibi narrata atq; conſcripta ſunt, nec de his eſt
in alteram partem laudis aut reprehēſionis lata ſentē-
tia, ſed quę nobis iudicāda permiſſa ſunt, nunquid me-
Gen.9. lior Razias quàm Noe? Quis autē illum virum quòd
iacuit ebrius, laudauerit ſobrius? Nunquid melior eſt
Gen.38. Razias quàm Iudas patriarcha? Quis tamen eum ap-
probet, cui placeat, quem nō rectiſſimè offendat in illa
fornicatione, quandoquidem nō ad ſuam nurum quia
hoc ignorauit, verūtamen ad eam quam meretricem
putauit, ingreſſus eſt? Nūquid melior eſt Razias, quàm
Iudic.16. Sampſon? Audetę itaque dicere, ſi poteſtis, illud quod
in crinibus habuit virtutis magnum diuinumq́ue ſe-
Sampſon diuino ſpiritu inſtinctu ſe cum hoſtibus occidit. cretum, blandienti mulierculæ fuiſſe prodendū. Nam
illud quòd cum inimicis occidit & ſeipſum, quādo ſu-
per ſe atque illos deiecit domum, mortem quam mox
ab eis fuerat perpeſſurus, communem voluit cum illis
habere, quia non poſſet euadere. Quod quidem non C
ſua ſponte fecit, ſed hoc ſpiritui Dei tribuendum eſt,
qui vſus eſt eo vt faceret, quando illi affuit, quod face-
re non poterat quando idē ſpiritus defuit. Sicut Abra-
hæ factum quādo filium voluit immolare, quod Deo
iubente fuit obedientia, Deo non iubente, quid fuit
In vita Cypriani, eius notarium, nempe Pontium Diaconum. niſi demētia? His ſacris literis eruditus beatus Cypria-
nus, in Confeſſione ſua dixit, *Diſciplinam prohibere ne
quis ſe offerat*. Videte quantum mali faciatis cùm vos
vultis occidere, qui eſtis indiſciplinati, etiā ſi vos aliis
hoc vobis facere cupientibus velletis offerre, Fugam
præcipit quem vocatis Saluatorem, fugam permittit
perſecutor. Quid ergo ſequimini vt veſtris ignibus
pereatis, niſi veſtrum furorem? Et tamen dicis, *An non
eſt iſta perſecutio, quæ tot milia innocentium arctauit ad
mortem?* Oſtēdite quomodo ſitis innocētes, qui Chri-
ſtum diuiditis & vos occiditis. Oſtēdite quomodo ar-
ctemini ad mortem, quibus fuga, & diuinitùs iubetur,
& humanitùs relaxatur. Oſtēdite quemadmodum ca-
minorum cōpendio animas veſtras à contaminatione D
rapiatis, quos potius caminorū ſacrilegio tāquam dia-
bolico ſacrificio contaminatiſſimas facitis. Interroga-
te Chriſtum, iubet vos fugere, interrogate Tribunū;
permittit vos fugere. Si & ipſum Razian interrogare
poſſetis, reſponderet vobis, ego non potui fugere.
Vos ergo nec Chriſtum ſaluatorem, nec Tribunum
perſecutorem, nec Razian authorem habetis. Quod
autem dixiſti, vt ſeipſos veſtri occiderent, non eos fru-
ſtra timuiſſe, quoniam quiſquis noſtras vel noſtrorum
manus incidit, non euaſit. Quid euaſerit, quæro? Si
mortem, cur eam vobis infertis manibus veſtris, ſi
hanc timetis à noſtris? Sed manifeſtum eſt non de
morte vos dicere. Nam quantum cupiamus vos vi-

A uere, etiam ipſi ſcitis; ideo nos de veſtrà morte terretis.

PROINDE ſi communionem noſtram dicis, nemi- CAPVT XXXII.
nem veſtrum qui manus noſtras incidit euaſiſſe; vtinā
verum diceres. Valde quippe feliciter non euaderent
communionem quæ offertur à catholicis, vt euaderēt
damnationem quæ paratur hæreticis. Sed falſum eſſe
quod dicis, vel ex veſtro Emerito cogitare potuiſti, qui
cùm veniſſet ad nos, facilius eſt veritate conuictus,
quàm cōmunicare compulſus. Sunt & alij fama quì-
dem minores, ſed ſtultitia pares. Quiſquis enim fuit
ſimilis vanitatis, vt contra manifeſtiſſimam veritatem
peruerſiſſima verecundia fieret pertinax, cùm putari
erubeſcit inconſtans, expers à nobis catholicæ cōmu-
nionis abſceſſit. Sed ideo dixiſti, *quiſquis eorum manus
incidit, non euaſit*, quoniam pauciſſimos apertiſſimæ
veritati perſeueranter reſiſtentes & diſcedentes laterē
arbitratus es. Sed Emerito feciſti ſecūdum vos grauiſ-
ſimam iniuriam, qui perdidit apud te duritiæ ſuæ lau-
dem, tanquam fruſtra eſſe voluerit inter paucos veri-
B tati non conſentientes, quia deputari meruit inter la-
tentes. Quis noſtrum non te credat inuidere collegæ?
aut ſi non inuides, imitare. Veni ad nos & tu, ſicut ipſe;
audi quod dicimus, ſicut ipſe; reſponde ſi potes, quod
non potuit ipſe. Si autē nec reſpondere, nec cōmuni-
care volueris, diſcede, ſicut ipſe. Ecce ille de noſtris mā
nibus illæſus abſceſſit. Tu quare dicis, *quiſquis eorum
manus incidit, non euaſit*? Ecce ille non ſibi credidit lo-
ca defutura vbi poſſet latere: tu quare diſponis ardere?
Ita ne nondum vides vos eſſe potius qui non pertine-
tis ad Deum, & qui facitis contra Deum, non ſolùm
peſte communi qua Chriſti vnitati reſiſtitis, ſed etiam
vos præcipuè qui huic tanto ſceleri veſtro, etiam ve-
ſtras mortes addere feſtinatis?

VERBA Epiſtolæ, *Sed quoniam prudentiam tuam*, in- CAPVT XXXIII.
quit, *Executoris officium non decebat, quæſo paucis aduer-
te. Alia eſt, vt reor, ſolida veritas, alia effigies veritatis:
quoniam veritas robore ſuo firmata conſtat, idolum ſiue ſi-
mulachrum eſt, quod in iniuriam veri ſimile fecerit huma-
C na præſumptio; nunquam tamen poteſt præiudicare veritati
fallacia. Simulachrorum cultores dico, qui non tenent veri-
tatem: ſub alieno vocabulo gentilem exiſtimo qui facit ſibi
quod colat. Vnde publicum apertumq́; eſt quod minis, ſiue
terrore & perſecutionibus crebris Gabinum ſimilesq́; de na-
turæ libertate ſublatos, ipſi ſibi quos venerarentur, perfidos
fabricaſſe noſcuntur, ad quorum cultum coguntur inuiti.*
AD HÆC Reſpond. Adhuc addis furori veſtro verba Catholicam eccleſiam Gaudentius humanum dicit eſſe figmentum.
blaſphemiæ, & audes dicere eccleſiam catholicam hu
manum eſſe figmētum, cui dicit Deus, Ego enim ſum
Dominus qui facio te, Dominus nomen ei. Et vt ſcia-
mus ipſam eam catholicam vniuerſo terrarum orbe
diffuſam, ſequitur & adiungit, Et qui eruit te, ipſe Deus
Iſrael, vniuerſæ terræ vocabitur, Hoc euidentiſſimum
Dei opus, humanum dicitis eſſe figmentum, nec vos
reſpicitis quod ab iſta eccleſia quam ſe promiſit Deus
in vniuerſa terra eſſe facturum, nullo modo ſeparare-
Gen.22. mini, niſi hominem ſequeremini. Nos eum ſequimur
qui dixit Abrahę, In ſemine tuo benedicentur omnes
D gētes. Eum ſequimur qui dixit ipſi eccleſiæ ſuæ, quod
modò commemoraui, Ego ſum Dominus qui facio
te, Dominus nomē ei: & qui eruit te, ipſe Deus Iſrael
vniuerſæ terrę vocabitur. Propterea tenētes eccleſiam
quæ dilatatur & creſcit per omnes gentes, & per vni-
uerſam terram, non vtique figmentum ſequimur hu-
manum, ſed promiſſum factumq́; diuinum. Vos quid
ſequimini, vt ab huius diuinæ promiſſionis & diuini
operis communione diuiſi, velitis eſſe de parte Dona-
ti? Peccato Cęciliani periſſe de orbe terrarum promiſ-
ſiones Dei, & remanſiſſe in parte Donati, homo vobis
dixit an Deus? Si Deus, legite hoc nobis ex lege, pro-
phetis, Pſalmis, apoſtolicis & Euangelicis literis. Legi- Collat. diei 3. cap 4.
te ſi poteſtis, quod in Collatione noſtra minimè po-
tuiſtis.

tuiſtis. Si autem homines iſta dixerunt, de quibus dictum eſt, Firmauerunt ſibi ſermonem malignum. Ecce humanum figmentum, ecce quod colitis, ecce cui ſeruitis, ecce propter quod rebellatis, inſanitis, ardetis. Gabinus verò & cæteri, qui hanc eccleſiam cognouerunt, elegerunt, tenuerunt, non humanum figmentũ, ſed diuinum promiſſum prædictum & impletum, cum fidelibus habere cupiẽtes, vlterius pro humano figmẽto ipſas humanas moleſtias perpeti noluerunt. Qui enim pro veritate & vnitate Chriſti non dico res ſuas, ſed iſtam etiam vitam ſuam aliis duntaxat auferentibus atque interficientibus amiſerit, verè fidem habet, verè ſpem habet, verè charitatem habet, verè Deum habet. Quiſquis autem pro parte Donati vel fimbriã veſtimenti perdiderit, cor non habet. Quid ergo mirum ſi homines ſapientes cùm viderunt contra obduratæ conſuetudinis pertinaciſſimam vetuſtatem, propoſita ſibi eſſe damna & exilia, cõſiderauerunt vtrum pro parte Donati contra eccleſiam catholicam, hoc eſt pro figmento humano contra opus diuinum perpeti iſta deberent: & ſe vtique non debere viderunt, atque iſtam quam vocatis perſecutionẽ, cognouerunt ſibi eſſe correctionis occaſionẽ, & fecerunt quod ſcriptum eſt, Da ſapienti occaſionem, & ſapientior erit? Vides itaq; quàm inaniter dixeris homini, qui ex præcepto piiſſimi Imperatoris ſui veſtram correctionem requirit, quod huius prudentiam Executoris officium non decebat. Quid enim magis religioſum militantem decet, quàm vt in ea cauſa in qua perpendit, quibuſnam vos vultis eſſe deceptio, multis ipſe fiat corrigendis ſaluatio?

Pſal. 63.
Vtiliter legũ pœnis cum aduerſus hæreſes.
Prouerb. 9.

CAPVT XXXIIII.

VERBA Epiſtolæ, *Ad docendum*, inquit, *populum Iſrael omnipotens Deus prophetis præconium dedit, non regibus imperauit. Saluator animarum Dominus Chriſtus ad inſinuandam fidem, piſcatores, non milites miſit.* AD HAEC reſpond. Audite ergo prophetas ſanctos, & ſanctos piſcatores, & moleſtos non patiemini religioſiſſimos reges. Iam enim & ſuperius oſtẽdi ad curam pertinuiſſe regis, vt Niniuitę Deum placarent, cuius iram propheta annunciauerat. Quamdiu ergo vos non tenetis eccleſiam quam prænunciauerunt piſcatores, Apoſtoli plantauerunt: tamdiu reges qui eam tenent, rectiſſime ad ſuam curam iudicant pertinere, ne vos aduerſus eam rebelletis impunè. Nam Deus & reges habuit inter prophetas, Dauid quippe ſanctus, quod non poteſtis ignorare, rex fuit. Audite itaque prophetantem regem, & nullum religioſum regem formidabitis iraſcentem: audite, inquam, prophetam regem dicentem de Chriſto, Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ: & non timebitis Chriſtianum regem ſuccẽſentem vobis hanc eccleſiam blaſphemantibus, quæ ſicut à rege prophetata eſt, exhibetur vſq; ad terminos orbis terræ. Quia & rex Nabuchodonoſor, quamuis propheta non fuerit, eos tamen qui blaſphemarent Deum Sidrach, Miſac & Abdenago, religioſa ſeueritate coercuit.

Ad Chriſtianorum regum curam pertinet, ne quis aduerſus Eccleſiam rebellet impunè.
Pſal. 71.
Dan. 3.

CAPVT XXXV.

VERBA Epiſtolæ. *Mundanæ*, inquit, *militiæ, nunquam Deus expectauit auxilium, qui ſolus poteſt de viuis & mortuis iudicare.* AD HAEC reſpond. Non mundanæ militię Deus expectat auxilium, quando regibus largitur potius beneficium, qui eis inſpirat, vt in regno ſuo curent fieri Domini ſui pręceptum. Quibus enim dictum eſt, Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicetis terrã, Seruite Domino in timore: ſentiunt ſuã poteſtatem ita Domino ſeruire debere, vt ea poteſtate plectantur, qui nolunt eius voluntati ſeruire. Quod autem de militibus facis inuidiam, ſi vtique iſta cura, ſicut iam docuimus in Scripturis ſanctis † pertinere demonſtratur, per quos id acturi ſunt reges aduerſus rebelles Circumcelliones, & inſanos eorum ſiue participes ſiue principes, niſi per ſubditos milites?

Pſal. 2.
Poteſtas principum ita ſeruire Deo debet, vt per eã plectantur qui nolunt eius voluntati ſeruire.
† ad reges aut ſimile quid deeſt.

CAPVT XXXVI.

VERBA Epiſtolæ, *Sed hoc non ſciunt*, inquit, *alienarum rerum incubatores, qui nec Deum audiunt dicentem, Non concupiſcas rem proximi tui: Nec per Salomonem Spiritum ſanctum dicentem, Tunc ſtabunt iuſti magna conſtantia, aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores eorum, Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, dicentes inter ſe pœnitentiam habentes, & per anguſtiam ſpiritus gementes. Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij: Nos inſenſati vitam illorum exiſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: Quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt? Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non illuxit nobis: Laſſati ſumus in iniquitatis & perditionis via, & ambulauimus ſolitudines difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia tanquam vmbra. Hæc igitur fides nos hortatur, vt libenter pro Deo in iſta perſecutione moriamur.* AD HAEC reſpond. Agnoſcite ſcelus veſtrum, & nolite vobis vſurpare nomen alienum, Scriptura dixit, Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores eorum. Non dixit, ſtabunt omnes qui mala paſſi ſunt: ſed, ſtabunt iuſti. Sicut & Dominus cùm dixiſſet, Beati qui perſecutionem patiuntur, niſi addidiſſet, propter iuſtitiam, non ſolos ſignificaret qui pro ſua in Domino patientia coronantur, ſed etiam illos qui iuſtis legibus puniuntur. Quapropter ſi ad vos putatis hæc iuſtorum verba quæ ſcripta ſunt pertinere, prius an iuſti ſitis oſtendite. Habetis enim res magnas quas inter veſtras iuſtitias ventiletis, diuiſionem Chriſti, reſciſſionem ſacramentorum Chriſti, deſertionem pacis Chriſti, bellum contra membra Chriſti, criminationes in coniugem Chriſti, negationem promiſſorum Chriſti. Hæ ſunt iuſtitiæ veſtræ, propter quas videlicet ſtabitis in magna conſtantia aduerſus eos qui vos anguſtiauerunt, & abſtulerunt labores veſtros. Iam verò cùm inter iuſtitias veſtras iactare cœperitis, quòd voſipſos necatis, quis vobis iuſtus æquabitur? Tunc enim maximè apparebitis vindicandi. Sed videte de quibus? de his vtique qui vos occiderunt. Ergo vt vindicemini, puniemini, & ſtabitis aduerſus voſipſos? Maximè ſtabitis, qui caminis clauſis vos in crudeles anguſtias coarctatis, vt & qui voluerit ſubuenire, non poſſit intrare, & qui voluerit euadere, non poſſit exire. Abſit abſit vt ſtent cum magna conſtantia, cùm ſtabunt cum tam mala conſcientia. Niſi fortè arbitramini propterea vobis Deum tunc poſſe parcere pro ſceleribus veſtris, quia ipſi vobis modo non parcitis: vnde etiam quædam ſanctimoniales veſtræ grauidæ per ſaxa ſe miſerunt, & diſſilientibus vteris homicidiorum ſcelere & ſtuprorum ſcelera prodiderũt; exiſtimãtes ſi hoc modo in ſe vindicaſſent, nullo iam modo Deum vindicaturum: ſicut & uos putatis, qui ſacrilegio ſchiſmatis & hæreſis, vel deprædando, detruncando, excæcando, occidendo, poſtremò etiam rebaptizando catholicos, & quælibet alia potuerunt à vobis nephanda committi, iſto modo poſſe quia vos occiditis expiari. Sed erratis: hoc putauit & Iudas. An hoc etiam vultis addere documentum, quo certius nouerimus maiores veſtros potius fuiſſe traditores, quia mortem imitamini traditoris?

Exod. 20.
Sap. 5.
Matth. 5.

CAPVT XXXVII.

ERGO quod in Collatione contentioſè negare voluiſtis, etiam hinc vera eſſe geſta firmatis. In quibus, confeſſis traditoribus qui tunc primæ ſedis epiſcopus in Numidia fuit, Secundus Tigiſitanus ignouit; & quibus crimina traditionis manifeſta atque confeſſa apud Cirtam præſentibus relaxauit, cum his apud Carthaginem tanquam traditores non conuictos abſenteſque puniuit, à quo crimine etiam Secundus ipſe

Oſtendit ex actis concilij Cirtenſis ſub Secundo Tigiſitano, & ex litteris ad Mercurium litteris maiores eorum traditores fuiſſe.
Collat. diei 3. c. 15. & 17.

ipſe obiiciente Purputio Limatenſi ſe purgare non po A
tuit, quãdo ei dixit idem Purpurius, *Tu quid egiſti quã-
do tentus es à Curatore & Ordine, vt Scripturas dares?
Quomodo te liberaſti ab ipſis, niſi quia dediſti, aut iuſsiſti
dari quodcunque? Nam non te dimittebant paſsim.* Hoc
Colat. 3. diei cap. 13. autem Secundus etiam in literis ſuis ad Menſurium
datis, quas voſipſi protuliſtis atque recitaſtis, ſine am-
biguitate confeſſus eſt, quòd non tradiderit, ſed quod
ad eum peruenerint à Curatore & Ordine miſſi per-
ſecutores, quos ei Putpurius Limatenſis obiecit, vt
Scripturas traderet: quas cùm ab illo peterent, ſe re-
ſpondiſſe, *Chriſtianus ſum & epiſcopus, non traditor,*
eique nihil omnino tradere voluiſſe. Quod ei vultis
vt credamus cùm & voſipſi quàm ſit incredibile vi-
deatis, feruente illa perſecutione detentum epiſco-
pum ſiue conuentum vt Scripruras Dominicas trade-
In Colat. diei 3. cap. 17. ret, nullis traditis fuiſſe dimiſſum. Nempe contende-
batis non potuiſſe epiſcopos ad ordinandum epiſco- B
pum ad ciuitatem Cirtenſem perſecutionis tempore
conuenire. Quomodo ergo perſecutio illa feruebat, ſi
potuit epiſcopus propter Scripturas tradendas teneri,
nulliſque traditis impunè dimitti? Et tamen clamaba-
tis immanitatem perſecutionis illius temporis deſcri-
bentes, nec duodecim epiſcopos ad ordinandum epi-
ſcopum potuiſſe in concilium congregari, qui geſta il-
la conficerent; vbi crimina traditionis inuicem dona-
uerunt, proque pace eccleſiæ iudicanda Domino re-
liquerunt: cùm vos hoc tempore talem perſecutio-
nem vos perpeti dixiſtis, qualis nunquam fuit: id eſt
vt loca vobis deſint, quo confugere, atque vbi latere
poſſitis: tamen concilia faciatis, epiſcopos ordinetis,
etiam in eorum locum, qui ſuis ignibus perierunt, ite-
Donatiſtarum poſt Carthaginenſem Collationem 310 epiſcoporum conuentum. rum tales, qui ſuis ignibus perire parati ſunt. In conci-
lium autem tantæ vt putatis atque iactatis perſecutio-
nis tempore, amplius etiam quàm triginta conueni-
re potuiſtis, vbi & Petilianus fuit, qui perſecutionis C
tempore nec duodecim conuenire potuiſſe clama-
bat. Porrò in ipſo concilio ſtatuiſtis, vt *qui nobis inui-
ti communicauerunt, epiſcoporum vel presbyterorum, tan-
tum ſi ſacrificium non obtulerint, aut in populo non tracta-
uerint, ad veniam pertineant, & in ſuis honoribus recipian-
tur*· ac ſic totas calumniarum veſtrarum vires, etiam
ipſi hoc decreto veſtro penitùs amputaſtis. Vbi eſt e-
nim quod veſtro vaniloquio etiam eos, qui non fue-
runt, dicitis per communionem noſtram fieri tradito-
res; quia ſcilicet ſicut calumniamini, illi nos inquina-
uerunt, qui vrgentibus tunc impiis poteſtatibus libros
eccleſiaſticos tradiderunt? Cur ergo nunc à crimine
abſoluitis, quos nobis communicaſſe cognoueritis in-
uitos, ſi ſacrificium non obtulerint, neque ſermonem
in populo fecerint: quaſi illi tunc primi traditores ſub
terrore & horrore immanium ſuppliciorum, qualia
modo vobis omnino nullus ingeſſit, codices ſanctos
non inuiti tradiderint, aut ſacrificium illic obtulerint, D
aut in populo ſermonem fecerint? Videtis ergo quòd
ſicut vos iſtis (quos vaniſſimè criminamini commu-
nione noſtra fieri traditores) ſi quid inuiti fecerinr,
potuiſtis ignoſcere: ita etiam maiores veſtri in neceſſi-
tate multo arctiore tradentibus *traditoriis veris*, in ea-
dem regula ignoſcere potuerunt. Sed vt damnarent
alios abſentes & inauditos inimicorum Cæciliani fa-
ctione compulſi ſunt, facientes quòd de talibus Apo-
Rom. 2. ſtolus dicit, In quo enim alium iudicas, teipſum con-
demnas: eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter
quoniã Donatiſtæ ſemetipſos occidere ſemper ama-
uerunt, & ipſi ab initio traditores fuerũt: quid mirum
ſi traditoris mortem etiam ſuos poſteros amare do-
Donatiſtæ cur non ad laqueum confugerent. cuerunt? Sed vitandæ huius ſimilitudinis cauſa, vel
nunquam, vel difficillimè ſe laqueo necauerunt. Fru-
Matth. 27. ſtrà omnino, nam ille Iudã traditorem id facere com-
pulit, qui & illum puerum, quem ſanauit Dominus,
in aquam & ignem ſæpe deiecit, & gregem porcorum 17.
in mare præcipitauit, & ipſi Domino præcipitium de 8.
pinna templi audaci præſumptione ſuggeſſit. Quam- 4.
uis itaque diuerſis modis voluntariam vos præcipite-
tis in mortem, tamen eiuſdem diaboli inſtinctu voſ-
ipſos necando imitamini traditorem. Quod etſi vos
non eſtis, eorum tamen qui fuerunt, & ſchiſma fece-
runt, in quo libenter eſtis, etiam hoc in vobis facere,
quod in ſe traditor fecit, nephando magiſterio didici-
ſtis. Ecce cum qua iuſtitia ſtabiris aduerſus eos, qui vos
anguſtiauerunt: vt ſi veſtræ mortes vindicabuntur,
non niſi in vobis ipſis iuſtiſſimè vindicentur. Qui ſunt
autem labores veſtri, quos à vobis iactatis auferri? An
ne iniuſtum eſt, vt eccleſiæ quæ fuerunt veſtræ, cùm
in pacem catholicam tranſeunt, cum ſuis rebus tranſ-
eant? Illis enim ad nos tranſeuntibus, ſi res earum vul-
tis tenere, vos proculdubio res alienas vultis auferre.
B Mater autem catholica vobis dicit, quod quibuſdam
beatus Apoſtolus dixit, Non enim quæro quæ veſtra 2. Cor. 12.
ſunt, ſed vos. Veruntamen quomodo vobis non eſtis
ipſi contrarij, quãdo vtrunque nobis obiicitis, & quòd
res veſtras poſſidere cupiamus, & quòd violenter vos
nobiſcum eſſe cogamus? Hæc duo quàm ſint inter ſe
contraria, non videtis: ſi enim ad communionem no-
ſtram vos inuitos quærimus & tenemus, quomodo res
veſtras deſideramus, quas vtique vobis communican-
tibus habere non poſſumus? Si autem illas cupimus
obtinere, quomodo vos quærimus, vt eas vobis com-
municantibus amittamus? Sed confitemur vobis, cu-
piditas noſtra charitas vocatur: hæc vos quærit in no-
bis: hæc vos inuenire, corrigere, atq; in vnitatem Chri-
ſti ſociare deſiderat, ne veſtris caminis vos ardere ti-
meamus. Huius igne feruemus, hæc nos accendit, vt
non ſolùm non concupiſcamus res veſtras, ſed nobi-
ſcum optemus poſſideatis & noſtras. Agnoſcite & ve-
C nite, & perire nolite, aut ſi vltrò venire erubeſcitis, ſer
uimus infirmitati ne quid pereat charitati. Ecce volu-
mus vos tenere, quid feſtinatis ardere? Ad vitam tene-
mus, ad ſalutem tenemus, ad Chriſti vnitatem, verita-
tem, ſuauitatem tenemus. Et ad cœnam tanti patrisfa
miliàs, ſi ſponte non vultis, intrare compellimus.

De iuſtitia certamen eſt, non de pecunia. Cauete CAPVT XXXVIII. Sap. 5.
ergo ne fortè dum putatis ad vos pertinere quod ſcri-
ptum eſt, Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia ad-
uerſus eos qui ſe anguſtiauerunt, & abſtulerunt labo-
res eorum: non hoc vobis contingat de laboribus ve-
ſtris, ſed potius illud quod alibi ſcriptum eſt: Labores Sapien. 10.
impiorum iuſti edent. Neq; enim ſtabunt contra vos
Maximianiſtę, quorum quando potuiſtis Baſilicas ab-
ſtuliſtis: Aut ſtabunt contra vos Pagani, quorum certè
vbi potuiſtis templa euertiſtis & Baſilicas cõſtruxiſtis,
quod & nos fecimus: Aut ſtabunt aduerſus vos ſym-
phoniaci dæmoniorum, quorum tibias & ſcabella fre
giſtis, quod & nos fecimus: Sic nec vos ſtabitis aduer-
D ſus nos. In talibus quippe omnibus factis, non rapina
concupiſcitur, ſed error euertitur. Sicut ergo non ſta-
bunt Chananæi aduerſus Iſraelitas, quamuis Iſraelitæ
abſtulerunt labores eorum, ſed ſtabit Naboth aduer- 3. Reg. 21.
ſus Achab, quia delictum factum eſt, non pręceptum,
vt labores iuſti auferret iniuſtus: ſic hæretici nõ ſtabũt
aduerſus catholicos, cùm in rebus hæreticorum Chri
ſtiani imperij iuſſa complētur; nec res eorum à catho-
licis auferuntur, ſed potius inquiruntur, eiſque multa
quantum fieri poteſt, correctis reddenda ſeruãtur: ſed
ſtabunt catholici non ſolùm aduerſus Gentiles, à qui-
bus martyres veri expoliati ſunt, verumetiam aduer-
ſus Circumcelliones Donatiſtarum, quia & ipſi ab-
ſtulerunt labores eorum. Verùm de his pecuniariis la-
boribus facilior cauſa eſt. Ecce quotidie ſi quis ad nos
tranſitum facit, cùm etiam illi quorum erãt, ad pacem
catholicam tranſeunt, reddimus pecuniam, veſtem,

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA GAVDENTIVM THAMVGADENSEM EPISCOPVM, LIBER II.

CAP. I.

ACCEPI Gaudenti reſponſionem tuam: ſi tamen reſponſio iſta dicenda eſt, quam mihi propterea referre voluiſti, ne ſi tacuiſſes, diceremus te eſſe conuictum. Sed non hoc eſt reſpondere; quod eſt non tacere. Nam ſi hoc eſt, reſpõdiſti planè. Sed id eò, vt etiã hi, qui de te aliquid poſſent ſperare, nouerint te non inueniſſe quid reſpondere deberes; & tamen reſpondiſſe ne taceres. Itaq; cùm caueres ne victus dicereris, feciſti vt oſtendereris. Ad quod oſtendendum tua ipſa ſcripta ſufficiunt, ſi ab intelligentibus legãtur, & meis B diligenti examine comparẽtur. Vt autem ſcriptis aliis hoc doceam, quo etiam ingeniis tardioribus ſatisfiat, aliquãto prolixior diſputatio neceſſaria eſt: quam quidem ingrediar, ſi opus fuerit, Dominusq́ue voluerit.

CAPVT II. Oſtendit Donatiſtas non eſſe catholicos. Cyprianus de ſimpl. prælat. ſeu de vnitate eccleſiæ.

NVNC interim, quoniam vos potius eſſe catholicos teſtimonio beati Cypriani affirmare conatus es: attende paululum quam Eccleſiam dixerit ille catholicam, cùm eius defenderet vnitatem: *Eccleſia*, inquit, *Domini luce perfuſa, per totum orbem radios ſuos porrigit: vnum tamen lumen eſt, quod vbique diffunditur; nec vnitas corporis ſeparatur. Ramos ſuos in vniuerſam terram copia vbertatis extendit, profluentes largiter riuos largius expandit: vnum tamen caput eſt, & origo vna, & vna mater, fœcunditatis ſucceſſibus copioſa.* Quid igitur & voſipſos fallitis, & alios fallere mendaciis impudentibus vultis? Si huius martyris teſtimonio veſtra eſt Eccleſia catholica, oſtendite illam per orbem totum radios ſuos por- C rigere, oſtendite illam per vniuerſam terrã ramos ſuos

Catholicam vnde dicatur.

copia vbertatis extendere. Hinc enim & Græco vocabulo Catholica nominatur. Quod enim Græcè ὅλον dicitur, Latinè totũ vel vniuerſum interpretatur. Per totum ergo ſiue ſecundum totum eſt καθ' ὅλον, vnde catholica nuncupatur. Si hoc noſti, quare te noſſe diſſimulas? Si autem ignoras, quare non prius quàm loqueris, quod neſcis, eos qui norunt, interrogas? Quod ſi diſplicet tibi, non Grę cam, ſed aliquam linguam inueni, qua doceas catholon, non per totum ſiue ſecundum totum, vel ſecundum vniuerſum ſignificare: & recede à teſtimonio Cypriani. Ille nanq; contra te loquitur: qui vides quid dicat. Per orbem totum dicit, & per vniuerſam terram porrigi, extendiq́; catholicam; Græco eius nomini, ac diffinitioni conſentiens. Tu aliud tenere, ſentire, dicere reperîris, & dum Cypriano teſte inniteris, Cypriano teſte mentiris.

CAPVT III. Non eſſe ab Eccleſia recedendum, quid malis in ea mali eſſe certantur.

AB hac ergo vera germanaq́ue catholica, quæ Do- D mini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit, ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertâtis extendit, quæ cauſa vobis fuerit exeundi, cùm interrogamini, nihil iuſtum inuenitis: prorſus ab hac eccleſia exitum veſtrum nulla purgatione probabilis excuſationis abluitis. Quid enim dicitis niſi neceſſitas compulit, vt iuſti relinqueremus iniuſtos? Reſpondet vobis

Prouerb 30.

Scriptura diuina: Filius malus ipſe ſe iuſtum dicit: exitum verò ſuum non abluit. Exitum, inquit, ſuum, vtiq; illum, de quo dicit Apoſtolus Ioannes: Ex nobis exierunt, omnino non abluit, non defendit, non excuſat, non purgat. Ad iuſtos enim nõ pertinet in Eccleſia catholica, niſi malos, quos corrigere vel dãnare non poſſunt, patiẽtiſſimè tolerare: nec propter zizania, de Dominico agro; nec propter paleam, de Dominica area; nec propter vaſa inhonorata, de Dominica domo; nec propter piſces malos, de Dominicis retibus, ante tem- A pus exire: ne fruſtrà exitum ſuum conentur abluere.

1. Ioan. 2.

In eccleſia mali bonis permixti.

Has Euangelicas ſentẽtias, ſi volueris in alium ſenſum qualibet argumentatione cõuertere, eidem beato Cypriano, cuius teſtimonium adhibes, contradicis: ſicut in noſtra Collatione feciſtis. Nam hæc de iſta quæſtione ſuprà dicti martyris verba ſunt, in epiſtola quam ſcripſit ad Maximum & ſocios confeſſionis eius: *Etſi videntur*, inquit, *in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam Zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus. Nobis tantummodo laborandum eſt, vt frumentum eſſe poſſimus: vt cùm cœperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit: In domo autem magna, non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea, ſed & lignea, & fictilia: & quædam quidem honorata, quædam verò inhonorata. Nos operam demus, & quantum poſſumus laboremus, vt vas aureum vel argẽteum ſimus. Cæterùm fictilia vaſa confringere ſoli Domino conceſſum eſt: cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt maior Domino ſuo ſeruus. Nec quiſquam ſibi, quod ſoli filio pater tribuit, vendicarit: vt ſe putet, aut ad aream ventilandam & purgandam, paleam iam ferre poſſe, aut à frumento vniuerſa zizania humano iudicio ſeparare. Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus adſumit: & dum ſibi ſemper aliquid amplius, quàm mitis iuſtitia depoſcit, adſumunt, de Eccleſia pereunt. Et dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt.*

Collat. 3. cap. 9. & 10.

Cyprian lib. 3. epiſt. 3.

2. Tim. 2.

Pſal. 2.

Matth. 3.

CAPVT IIII. Parabolas euãgelicas de bonorum & malorum in eccleſia permixtione, quomodo eludere Donatiſtæ conati ſint.

NEMPE nunc ſaltem vides aduerſus ſanctum Cyprianum vos in noſtra Collatione clamaſſe, eiq́; contentionibus reſtitiſſe, quibus aſſerebatis agrum Chriſti, de quo ait: Ager eſt hic mũdus, non eſſe Eccleſiam, ſed mundum præter Eccleſiam, vt ea quæ cernerẽtur, poſſet habere zizania? Nam in Eccleſia dicebatis manifeſta zizania eſſe non poſſe. Quotiens hic teſtimo- C niũ Cypriani poſuimus, & nec apertè illi reſiſtere auſi eſtis, nec tamen conſentire voluiſtis: nempe nunc ſaltem expergiſceris, audis, aduertis! *quia etſi videntur in Eccleſia eſſe Zizania, non tamen impediri debet, aut fides, aut charitas noſtra: vt quoniam Zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Quare ergo vos ab vnitate huius Eccleſiæ nefario ſchiſmate diſceditis, & hæretica præſumptione, in eadem diſceſſione perſiſtitis? Ecce tibi eſt Cyprianus, conſenti illi, aut reſponde illi. Vides quemadmodum his verbis quibus dicit, eſſe in Eccleſia cerniq́ue zizania, nec tamen ab illa propterea debere diſcedere, delet omnes tuorum ſcriptorum calumnias? Quibus etiam in tanta abrupta progreſſus es, & tumore veſtro præcipitaſti, vt diceres, etiam neſcientes qui peccauerunt de vniuerſo mundo, peccatis alienis potuiſſe perire Chriſtianos: quia ſcilicet legitur in ſanctis Scripturis, vnum de anathemate fuiſſe furatum, & pro iſto peccato alienum populum ne- D ſcientem fuiſſe punitum: Ignorans illas mortalium corporum pœnas, hoc eſt, moriturorum mortes, ad vtilem terrorem populo valuiſſe: non tamen eiſdem mortuis ad aliquod detrimentum futuræ vitæ, aliena peccata, præſertim quæ neſcierunt, aliquid obfuiſſe. Itáne vt hoc diceres, itáne vt peccatis alienis etiam incognitis, perire Deo quenquam, credere & dicere auderes, nec ſaltem ipſos timuiſti collegas tuos, qui te in noſtra Collatione reticente, & fortaſſe cùm hoc iam ſentires non audente, tantis diſceptationum lateribus pugnauerunt: piſces malos in Dominicis retibus à piſcatoribus ignorari, ne videlicet perirent eorum contagione, ſi ſcirent? Nónne tibi venit in mentem, de palea Dominicæ areæ, id eſt, Eccleſiæ, vſque ad tempus ventilationis in vna permixtione toleranda, diſputantibus, cùm Emeritus vrgeretur, negaſſe illum atque dixiſſe, *Non legis aream.* Qui cùm & à ſuis ſecretius admoneretur, & à nobis apertius commemoran-

Collat. 3. c. 9. & 10.

Matth. 13.

Ioſue 7.

Quo Dei iudicio peccato Achan cæſi ſint ab hoſtibus, 36. de filiis Iſrael.

Collat 3. c. 8.

Ibid cap. 9.

Matth. 3. morantibus ex Euangelio, Dominum eſſe venturum ferentem ventilabrum in manu ſua, qui mundabit aream ſuam, & frumentum recōdet in horreo, paleam verò comburet igni inextinguibili; continuò correxiſſe obliuionis errorem, quo negauerat ſcriptum: nec tamen hæreticam vel ſchiſmaticam conuertiſſe peruerſitatem, qua negabat malos à bonis debere pro vnitate Eccleſiæ ſuſtineri: continuoque dixiſſe, quòd nomine paleæ, mali ſignificarentur occulti, vt hic cauſæ veſtræ præcipua diligentia ſeruaretis, quod ignorati mali cōmaculare bonorum neminem poſſent. Ecce partis veſtræ patronus egregius perdidit re aduerſante labores ſuos. Ille quippe vt cuſtodiat bonorum ſalutem, prorſus in Eccleſia malos permanentes, à bonis perhibet ignorari, ne perdant eos, ſi fuerint cogniti & tolerati: tu autem etiam ignoratorum malorum contagio bonos perire dixiſti. Neq; timuiſti tam multos ab initio veſtros latentes flagitioſos, facinoroſos atque impios, qui profectò ſecundum tuam ſententiam, te atque omnes tuos, vobis neſcientibus perdiderunt. Sed nunc quoque nullo pauore tremuiſti, ne forte quiſpiam veſtrûm te neſciente peccaret, & te dum iſta loqueris perderet. An forte dum cognitis tuis factis, periſſe te intelligis, propter hoc alienis incognitis perire non metuis.

CAP. V. QVID tibi optem, niſi vt te nobis liceat inuenire, ne libeat te perire? Quid enim ſpei remanebit, non ſolùm nobis qui Domino Chriſto, Prophetis, Apoſtolis, ſanctoque Cypriano conſentimus, etiam cognitos malos, ſi eos nec corrigere poſſumus, nec punire, pro vnitatis vinculo ſuſtinendos: verumetiam vobis, quibus ante tempus meſſis, ventilationis, & litoris, placet à malis ſeparatio corporalis: ſi opinio tua vera eſt, qua putas & ſuis peccatis quenque perire qui facit; & alienis, qui vtrum facta ſint neſcit? Si enim hoc ita eſt, profectò & maiores veſtri, qui ſe ſicut putatis à cognitis malis ſeparauerunt, de incognitis perierunt. Non ſolùm autem tibi, qui cùm dicis alienis criminibus perire hominem, ſiue illa ſcientem, ſiue neſcientem, nullum proculdubiò remanere pateris innocentem: ſed etiam ipſi Emerito, qui longè tolerabilius ſentiens, in communione ſacramentorum, alienis peccatis tantùmodo cognitis homines innectit, ab incognitis ſoluit: multo veriore venerabilis Cyprianus voce reſpondit: Simul creſcentia non perire frumēta, zizaniis non extra Eccleſiam, ſed in Eccleſia conſtitutis: nec occultis atque incognitis, ſed planè notis ac perſpicuis. Puto enim quod non in carne, ſed in ipſa mente cæcatur, qui contendit latere quod cernitur. Cùm autem monet beatiſſimus ille, ne propter zizania quæ in ea ſunt, ab Eccleſia recedatur: non monet propter illa quę occultantur, ſed propter illa potius quæ cernūtur. Ipſa enim ſunt, quæ poſſunt perturbare cernentes, niſi eos faciat ſapientia patientes. Nam quomodo propter occulta nos non debere recedere diſceremus, quæ omnino Cyprianus lib. 3. epiſt. 3. eſſe neſcimus? *Et ſi videntur*, inquit, *in Eccleſia eſſe Zizania*. Videntur ait, non ſuſpicatione creduntur. Et ne quiſquam putaret ita dictum, videntur eſſe, tanquam non eſſent, ſed eſſe viderentur: verbis conſequētibus, quid dixerit, aperit: *Non tamen impediri*, inquit, *debet, aut fides, aut charitas noſtra: vt quoniam zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Non ait ſuſpicamur, putamus, credimus, opinamur: ſed cernimus. Ea quippe etiam illi non operta credebant, ſed aperta Matth. 13. cernebant, qui dixerunt patrifamiliâs: Vis imus, & colligimus ea? de quibus dictum erat: Cùm creuiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania. Quibus reſpondit: Nō: ne forte, dum vultis colligere zizania, ſimul eradicetis & triticum. Et ſinite vtraque creſcere vſque ad meſſem. Et tamen tu dicis (vbi quid aliud quàm Domino contradicis?) ſola per

A mundum creuiſſe zizania, & toto penè mundo diminuta periſſe frumenta; cùm ad aliquas gentes nondum Eccleſia creſcendo peruenerit. Neceſſe eſt autem vt perueniat & prædicetur Euangelium in vniuerſo mūdo, & tunc veniat finis. Quod futurum eſſe, Dominus ſine vlla ambiguitate prædixit.

VIDES Eccleſiam teſtimonio Cypriani, & à toto catholicam dictam; & non eſſe ſine manifeſtis malis; propter quos tamen admonet non relinquendam? In ea ſunt boni, per ſeipſos multi: in comparatione autē zizaniorum vel paleæ, profectò pauci. Non enim præter illam, ſed in ea agitur, quod ipſe Dominus dicit: Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Sed ibi eſt & populus vbique diffuſus: cui dicitur: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Qui autem habeant fidem tanquam granum ſinapis, qua montes etiā transferātur, rariſſimi omnino ſunt. De tali enim fide Dominus dicebat: Putas veniet B filius hominis, & inueniet fidem in terra: non de apoſtaſia totius orbis, ſicut tu peruerſiſſimè intelligis. CAPVT VI. Repetit prædicta. Matth. 24. Matth. 10. Matth. 17. Luc. 18.

PORRO de baptiſmo quem non putas eſſe niſi in Eccleſia, & ideo nos arguis, quòd ex hæreſibus venientes, ſi iam baptizati ſunt, iterum non eſſe baptizādos cenſemus: ſufficit, quod reſpōdere minimè potuiſti quomodo damnatus baptizare potuerit Felicianus, foris à veſtra Eccleſia conſtitutus: quem fruſtrà ponere voluiſti, inter eos quibus dilationem dediſtis. Lege Bagaitanam veſtri concilij ſententiam, in qua ſcilicet poſt multa acerbiſſima quæ illis dicta ſunt, & longè grauiora quàm in Cæcilianum, quando eum maiores veſtri abſentem innocentemque damnarunt: ita ſubiecta eſt eorum manifeſta & indubitata damnatio. *Famoſi ergo criminis reos Victorianum Carcabianenſem, Martianum Sullectinum, Beianum Baianenſem, Saluium Auſaphenſem, Theodorum Vſulenſem, Donatum Sabratenſem, Miggenem Elephantarienſem, Prætextatum Aſſuritanum,* C *Saluium Membreſitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Muſtitanum, & Martialem Pertuſenſem: qui funeſto opere perditionis vas ſordidum, collecta fæculentia glutinauerunt: ſed & clericos aliquando Eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui lenocinium præbuerunt: Dei præſidentis arbitrio, vniuerſalis concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite.* Et deinde incipit cæteris dilatio prorogari his verbis: *Eos autem quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt qui à Maximiani capite, proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt; ad matrem Eccleſiam redire permiſimus.* Iam de his quod dicendum fuit, & in prioribus ad te datis literis meis ſatis dictum eſt. Cui loco te prorſus reſpondere non potuiſſe, quiſquis legerit, & parumper aduerterit, dubitate non poterit. CAPVT VII. De non rebaptizandis ex hæreſi venientibus.

FRVSTRA itaque tibi videtur, *Agrippini & Cypriani concilia in hac quæſtione eſſe ſectanda*: cùm vos ea neglexeritis, quando extra veſtram communionem D baptizatos à damnatis, contra quos de baſilieis excludendos litigabatis, ſine vlla repetitione baptiſmatis ſuſcepiſtis. De ſententia verò Cypriani, vel collegarum eius, quibus tunc placuit, venientes ab hęreticis baptizare oportere, longum eſt vt pro merito diſputem. Sed iſtam tu mihi ſi potes, breuē ſolue quæſtionem. Quādo rebaptizabat Cyprianus ab hęreticis venientes, Eccleſiæ Carthaginenſis Epiſcopus, tunc Eccleſiæ Romanæ Stephanus Epiſcopus in eodem baptiſmo, quē foris acceperant, ſuſcipiebat hæreticos: & ambo hæc diuerſa facientes, in vnitate catholica permanebant. Dic mihi, vtrum illo tempore Eccleſia quando ſecundum vos, omnium criminum reos ſine baptiſmo recipiebat per Stephanum & eius innumerabiles toto orbe collegas, qui eiuſdem ſententię participes erāt: malorum contagione perierat, an non perierat? Neque enim iſtos malos poteris dicere occultos: quamuis tu CAPVT VIII. Reſpondet ad Agrippini & Cypriani concilia.

afferas

aſſeras nocere ac mortificare & occultos. Quiſquis igitur homicida, vel etiam parricida, adulter, inceſtator, idololatra, codicum denique ſanctorum non timidus traditor, ſed vt traderentur crudelis tortor, & violentus extortor, & iuſſu vel manu extremus incenſor, apud hæreticos baptizatus, ad Stephanum & eius ſocios venit: ſecundum vos ſine baptiſmo exceptus eſt. Cernis igitur omnia hominum crimina, ſi verum eſt quod de baptiſmo ſentitis, tunc in Eccleſia ſine baptiſmo congregata? Reſponde vtrum his criminibus, in eadem vnitate maculatus fuerit Cyprianus; reſponde vtrum Eccleſia perierit, an non perierit? Elige quod putaueris. Si iam tunc perierat, Donatum quæ peperit? Si autem tot in eam ſine baptiſmo aggregatis, perire non potuit; reſponde quæſo, vt ab ea ſe, tanquam malorum communionem deuitans, pars Donati ſepararet, quæ dementia perſuaſit? Abſit autem, vt quoniam beatiſſimus Cyprianus de baptiſmo aliter ſen-
† Fort. patefacta. ſit, quàm veritas & antea conſuetudine & poſtea † perfecta diligentius ratione monſtrauit: propterea quiſquam noſtrum, qui hoc quod ille non ſapimus, ei ſe audeat anteponere. Cætera enim multa & magna eius merita, & animus præcipua charitate pleniſſimus, per quem cum collegis diuerſa ſentientibus pacatiſſimus manſit, & in vnitate Eccleſię paſſio glorioſa, ſatis oſtéderunt eum fuiſſe ſarmentum in Chriſti radice fructuoſum: quod pater etiam ab iſta reprehenſione purgaret, vt fructum poſſet adferre maiorem. Sic enim
Ioan. 15. ait ipſe Ieſus: Sarmentum quod in me dat fructum, purgat illud pater meus, vt maiorem fructum adferat. Oſtendens etiam in ipſis fructuoſis, agricolam qui eſt in cælis, aliquid inuenire quod purget. Quis enim noſtrum Petro apoſtolo comparari poteſt, quamuis nunquam gentes Iudaizare coegerimus: quod ille faciebat, quando non rectè ingrediebatur ad veritatem E-
Gal. 2. uangelij? Vnde à ſuo poſteriore apoſtolo Paulo, ſalubri admonitione correctus, vtilius poſteris humilitatis præbuit exemplum, quam ſi nihil in illo exiſteret corrigendum.

CAPVT IX. *Mali quos corrigere, vel damnare non poſſumus, tolerandi.*

IN hac ergo Eccleſia conſtituti, quæ malorum ſiue occultorum, ſiue etiam manifeſtorum, nec potuit, nec poterit perire contagio, nullas de quibuſlibet hominibus calumnias formidamus. Si enim mali ſunt, proculdubiò eos aut ignorant boni, aut ſuis iudiciis manifeſtatos eccleſiaſticis legibus damnát: aut etiam ſi nouerunt eos, & non apud ſe accuſatos, neque conuictos, damnare non poſſunt, pro Eccleſiæ pace non ſolùm irreprehenſibiliter, verumetiam laudabiliter tolerant: nec ſe propter piſces malos ruptis Dominicis retibus, ante tempus litoris damnabiliter ſeparant. Si enim hoc facere velint, exceptis diuinarum ſcripturarum innumerabilibus teſtimoniis, quibus ne faciant prohibentur: retinet eos certè quem teſtem adhibuiſti, beatiſſimus Cyprianus, clamans atque conteſtans:
Lib. 3. epi. 3. *Quia & ſi videntur in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet, aut fides aut charitas noſtra: vt quoniam Zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Non ſolùm verbo, verumetiam exemplo ſuo nos admonens: qui collegas ſuos, fundos inſidioſis fraudibus rapientes, vſuris multiplicantibus fœnus augen-
Serm. de lapſis. tes, quorum auaritiam, non leue aliquod vitium, ſed
Lib. 4. epi. 2. ad Anton. eſſe idololatriam, ſecundum Apoſtolum intellexit, pro vnitatis vinculo pertulit. Talis nec eorum contagio factus eſt, talis diſceſſit ab eis diſſimilitudine morum, non diuiſione ſacramentorum. Et immundum non tetigit: ſed à factis eorú abhorrendo, non ſeorſum populos colligédo. Vos autem dum carnaliter ſapitis,
Eſaiæ 52. quod dictum eſt per Eſaiam prophetam: Diſcedite & exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis: & talia quæ in Scripturis ſimiliter dicta ſunt: dum hęc, inquam, non ſpiritaliter,

A ſed carnaliter ſapitis, tales omnino apparetis, quales eorum, ipſo propheta prædicante dominantur dicentes: Nolite me tangere, quoniam múdus ſum. Deniq; Eſa. 65. quando aliena peccata vos peruersè deuitáda eſſe cenſuiſtis, alia veſtra feciſtis, ſacrilegum ſchiſma, populos diuidendo; & ſacrilegá hęreſim, contra Dei manifeſtata promiſſa, & impleta, de eccleſia toto orbe diffuſa, nefario ſpiritu ſentiendo. Ná ſi vt putas, & nos in verbo reprehendis, vna eademq; ſocietas perditorum ſimul & ſchiſma & hæreſis eſſet, non dixiſſet B. Cyprianus in hac ipſa epiſtola, vnde hoc de zizaniis in Eccleſia cóſtitutis poſuit teſtimoniú, eis confeſſoribus quos gratulabatur à Nouatianorú diuiſione fuiſſe liberatos; *Dolebam vehementer & grauiter angebar, quòd eis cómunicare non poſſem, quos ſemel diligere cœpiſſem, poſteaquam vos de carcere prodeuntes ſchiſmaticus error excepit.* Lib. 3. epi. 5. Noli ergo contra apertiſſimam veritatem, aut vtrumq; falB laciter declinare: aut vnum horum tibi, quod tibi mitius videtur eligere: cùm & ſchiſmaticus ſis ſacrilega diſceſſione, & hæreticus ſacrilego dogmate.

CAPVT X. *Schiſma in diſceſſione, hæreſis in ſacrilegó dogmate cernitur.*

NEC vobis blandiamini, quòd baptiſmum non reſcindimus veſtrum. Non eſt hoc veſtrum, ſed catholicæ eccleſiæ quam tenemus: vnde illum quãdo diſceſſiſtis, nó quidem ad ſalutem, ſed ad perniciem veſtram vobiſcum tuliſtis. Nam vaſa Dominica, etiam apud alienigenas, ſancta permanſerant. Vnde rex qui eis contumelioſè vti auſus eſt, Deo iraſcente punitus eſt. Et *Quod ſanctũ & verum eſt ſemper agnoſcendum eſſe.* arca teſtamenti ab hoſtibus capta nequaquam virtuté Dan. 5. ſuæ ſanctificatióis amiſit. Si ergo illa ſancta, quę ſic túc 1. Reg. 4. apud alienos fuerunt, vt apud ſuos eſſe deſiſterét, vim tamen ſanctitatis nullo modo perdere potuerúr, quanto magis eam Chriſtiana ſacramenta nó perdunt, quãdo ita vt apud nos etiam maneant, ad hæreticos tranſeunt? Hoc eſt quod dixi ad te ſcribens, quod etiam in Supra lib. 1. cap. 6. Collatione vobis diximus, idq; potius eludendum pu- Collat. 3. c. 8. C taſtis, quia diſſoluere nequiuiſtis. Quoniam ſicut Apoſtolus ait de quibuſdam: Veritatem in iniquitate detinent, Rom. 1. ita & vos veritatem baptiſmi diuini in iniquitate detinetis erroris humani. Quam veritatem non veſtram, propter iniquitaté veſtram reſcindere vtiq; non debemus. Et quia ipſe Apoſtolus de idololatris gentibus dixiſſe intelligitur: Qui veritaté in iniquitate detinent: tu mihi quaſi reſpódens flagitaſti vt probarem, *quid de gentilium ſacrilegio Apoſtolus non reſcindat; quid de eorum prophano ritu non damnet.* Quaſi poſſet quod ſacrilegum eſt & prophanú non reſcindere, atq; dánare: ſicut nos ſchiſma veſtrum, & hęreſim veſtrã. Sentétias tamé quaſdã veritatis, quas de incognito Deo quidam gentilium philoſophi tenent, non ſolùm non deſtruxit Apoſtolus, ſed etiã inde teſtimoniũ cùm opus eſſet, adhibuit: Loquens quippe Athenienſibus ait de Act. 17. Deo: In illo enim viuimus, & mouemur & ſumus: ſic- Aratus. ut & quidam ſecundum vos dixerunt. Hanc illi veriD tatem ſapientiæ, quam B. Paulus non ſolùm non deſtruebat, verumetiam ad illos inſtruendos adhibebat, in iniquitate detinebant ſuæ idololatriæ, quã doctrina Apoſtolica machinamétis apoſtolicis euertebat. Ita & nos, quę in eccleſia catholica vera maiores veſtri acceperút, vobiſq; tradiderút, nó reſcindimus, ſed agnoſcimus. Veſtrú verò ſacrilegiú, aut in veſtra conuerſatione reſcindimus, aut in veſtra pertinacia deteſtamur.

CAPVT XI. Sup. lib. 1. cap. 6.

QVANQVAM totam quęſtionem, & totum quod inter nos agitur, vno verbo Tribuni ſatis diligéter expoſito, omnino ſoluiſti. Cùm enim ego dixiſſem, *neq; hoc in tribuni literis legitur, à te in veritate inuocatum nomen Dei*, quia ipſum protſus verbum ibi non legeram: tu reſpondiſti, *Falleris, vel potius fallis. Nam verba Tribuni ſunt: Néue tãtum opus domus Domini, vbi à te ſæpius Dei & Chriſti eius inuocatú nomen eſt, per religioné tuam ibidem conſtitutã, concrematum eſſe dicatur. Intellige quia in veritate religio dicitur; in fallacia ſuperſtitio nominatur.* Quando

Quando ego id aduerterem? Quando ita ratiocinarer? Quando aliud ex alio ſic probarem? Fateor, fugit hoc aciem quantulicunque ingenij mei: & ideo crede mihi, falli me ibi potuiſſe, non vt dixiſti, fallere voluiſſe in verbo. Itaque Tribunus tanquam homo militaris errauit, vt ei quem ſcit vel credit hæreticum, diceret, per religionem tuam: cum hæreſis non religio, ſed ſuperſtitio; religio autem non in falſitate ſed in veritate, propria locutione dicatur. Proinde ſecúdum hanc expoſitionem tuam, verus Dei cultus religio, falſus autem ſuperſtitio nũcupatur. Audi ergo teipſum, obaudi tibiipſi: & nos ſequi minimè recuſabis. Scribens nanq; ad eundem Tribunum in primæ epiſtolæ tuæ ipſo exordio poſuiſti, atque dixiſti: *Honorabili ac nimium nobis ſi ſic volueris, deſiderando Dulcitio Tribuno & notario, Gaudentius Epiſcopus.* Et continuò ſubiecisti: *Religionis tuæ ſcripta percepi.* Quid igitur ad nos venire adhuc dubitas? Ecce Tribunus Dulcitius cùm ſit homo cõmunionis noſtræ, tamen ſecundum teſtimonium tuum, non ſuperſtitioſus, ſed religioſus eſt: ac per hoc ſecundum expoſitionem tuam, non falſum, ſed verum Dei cultum tenet. Ipſe ergo eſt in catholica potius quàm tu: quoniam tu in hoc verbo vſque adeo non erraſti, vt etiam exponeres, tantũ religionem à ſuperſtitione diſtare, quantum à falſitate veritas diſtat. Ille autem homo, vt iam dixi, militaris, & in iſtis verborum proprietatibus minus eruditus, quid eſſet religio neſciebat. Abſit enim vt dicam, te adulãdo fallebat. Tu verò qui eos cõtra quos diſputas, arguis ex Propheta & clamas: Væ his qui dicũt amarum dulce, & dulce amarum: qui dicunt lucẽ tenebras, & tenebras lucẽ; ſi ſuperſtitio eſt quam nobiſcum tenet Dulcitius, cur eam religionem eſſe dixiſti? ſi autem verum dixiſti, cur hæreticam tenendo ſuperſtitionem, reſpuis catholicam religionẽ? Sequere igitur teſtimonium tuum: maximè, quia & ipſi veſtri cùm cognouerint, non tibi fortaſſe communicabunt: quoniam Tribuno Dulcitio per hoc verbum communicaſti. Eia frater Gaudenti, noli perdere occaſionem, quam tibi etiam per tuam linguam Dominus dedit. An fortè ad hoc iraſceris, quod fratrem voco? Hoc enim nomen à nobis etiam in noſtra Collatione reſpuiſtis: vbi oſtendiſtis nos eſſe, quibus Dominus præcepit per prophetam: Dicite, fratres noſtri eſtis, eis qui vos oderunt, & qui vos deteſtãtur: vos verò in numero eorum eſſe, qui iſtos quibus hoc Dominus dicit, oderunt & deteſtantur. Negare certè non potes te religionem dixiſſe, in qua eſt tribunus Dulcitius. Propterea illam tibi epiſtolam miſit, vtique vt te non occideres, & illi eccleſiæ, in qua eſt ipſe, communicares. Si ergo ipſius religio eſt, tua ſuperſtitio eſt. Quamuis enim ambo vobis hoc inuicem dixeritis: eligis tamen ipſum potius falſum dixiſſe, quàm te.

> Religio propriè non niſi in veritate locum habet.

> Eſa. 5.

> Donatiſtæ fratres ſe à catholicis in collatione Carthaginienſi noluerunt appellari. Eſa. 66.

> CAPVT XII. Ad imperatorum curam nõ terrena tãtum pertinere, ſed & ne quis in res diuinas impunè peccet.

QVAMOBREM ſecũdum veriſſimum hoc tuum teſtimonium, & tuam veriſſimam expoſitionem, quoniam religio eſt quã Dulcitius Tribunus tenet: profectò religio eſt, qua te ad noſtram communionem præceptum imperatoris impellit. Vnde fit conſequens, vt religio ſit etiam, qua Chriſtianus imperator ad curam ſuam iudicat pertinere, ne in res diuinas impunè peccetur: à quo tu nõ vis curari, niſi ea quæ terrena repub. continentur. Vnde & regem Niniuitarũ, oblitus quid legeris, populo de agenda pœnitẽtia non mandaſſe dixiſti. Hęc enim verba tua ſunt ad me: *Quid*, inquis, *miſeros decipis? Ionæ Deus præcepit, prophetam Dominus ad populum miſit: nihil tale regi mãdauit.* Aduerte ergo quid ſcriptũ ſit, & noli iraſci tibi ipſi, qui vel diuina ſcripta non recolis: vel tu potius miſeros decipis. Surrexit Ionas & abiit in Niniuẽ, ſicut locutus eſt Dominus. Niniue autem ciuitas magna erat, quaſi viç tridui. Et cœpit Ionas ingredi ciuitatem, quaſi vnius diei iter; & prædicauit & ait: Adhuc triduũ, & Niniue ſubuerte-

> Ionæ 3.

A tur. Et crediderunt viri Niniuitæ Domino, & indixerunt ieiunium, & ſaccos induerunt, à maiore vſque ad minorem. Cumq; perueniſſet ſermo ad regem ciuitatis Niniue, ſurrexit de ſede ſua, & detraxit ſibi veſtimenta, & ſe circumdedit ſacco, & conſedit in cinere. Prædicaturq; à rege & à potentibus dicẽs: Homines & iumenta, & oues & boues, non guſtent quicquam, nec paſcantur, & aquam non bibant. Et induti ſunt ſaccos homines, & iumẽta proclamauerũt ad Dominum impẽsè: & auerſus eſt vnuſquiſq; à via nequitię ſuæ & iniquitatis quam in manibus habebat. Audis ne tandem regem curaſſe, quod ad regum curam tibi diſpliceat pertinere? Certè vt impensè ageretur, quod minus quã oportuerat, agebatur. Ideo ergo Niniuitæ nõ ſunt expoliationibus proſcriptionibusque, vel terrore militũ, ad pœnitentiam imperio regis artati; quia obedienter iuſſa fecerunt. Non itaque oſtẽdimus populũ iſta perpeſſum; quia nec tu oſtendis regẽ fuiſſe contemptum.

B Proinde cum regibus ea quæ ſecundũ Deum ſunt, religioſo timore iubẽtibus quiſquis obtemperat; timore incipiẽs & ad dilectionem proficiẽs, à Domino accipit pacem: non ſicut pacem dat ſeculum, quoniam ſeculum dat pacem propter temporalem vtilitatem: Dominus autem propter æternam ſalutem. Ergo quia iſta religio eſt, in qua eſt Tribunus Dulcitius (neque enim verba tua negaturus es) ſuperſtitio eſt pars Donati, vnde re vult erui huius religio: ſuperſtitio eſt, quòd te quęris occidere, quod valde prohibet huius religio, ſuperſtitio eſt quod erga iſta curam imperatoris reprehendis; quam ſuſcepit exequendam huius religio.

> CAPVT XIII. Concluſio per exhortationẽ.

ITAQVE quia verbo tuo cauſa finita eſt, obſecro per Deum religionis, Deũ veritatis) vt etiam tuus error aliquando finiatur. Ipſa eſt frater eccleſia Chriſti, quæ hoc tempore, toto terrarũ orbe creſcendo dilatatur, continens & malos & bonos, ventilatione vltima ſeparãdos. Atque vt te ad extremum illius potius verbis alloquar, quem teſtem catholici nominis adhibe-

C re voluiſti: *Ipſa eſt quæ Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit: ipſa eſt quæ ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendit.* Proinde *& ſi videntur in illa eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides, aut charitas noſtra; vt quoniam Zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Nobis tantummodo laborandum eſt, vt frumentum eſſe poſſimus; vt cùm frumẽtum cœperit Dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit, In domo autem magna, non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea: ſed & lignea & fictilia. Et quædam quidem honorata: quædam verò inhonorata. Nos operam demus, & quantum poſſumus laboremus, vt vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterum fictilia vaſa confringere, Domino ſoli conceſſum eſt: cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt maior Domino ſuo ſeruus. Nec quiſquam ſibi, quod ſoli filio pater tribuit, vendicarit; vt ſe putet, aut ad aream ventilandam & pur-*

> Cyprian. de ſimpl. prælat. Lib. 3. epi. 3.

> 2. Tim. 2.

> Pſal. 2.

D *gandam, palam iam ferre poſſe; aut à frumento vniuerſa Zizania humano iudicio ſeparare. Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus adſumit. Et dum ſibi ſemper aliquid amplius quam mitis iuſtitia depoſcit adſumunt, de eccleſia pereunt. Et dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati veritatis lumen amittunt.* Beatiſſimi Cypriani ſunt verba iſta, non mea: eius videlicet verba ſunt, quem tu nobis lectiſſimum teſtem catholici nominis, in tuorum ſcriptorum exordio poſuiſti, & per multa copioſiſſimè commendaſti: imò per ipſum (quoniã vera atque diuina ſunt verba) ſunt Dei. Ecce quod audi, ecce quod caue; vt adiuuante miſericordia Saluatoris, ſimul charitatem catholicam teneamus, ſimul pacem catholicam diligamus, ſimul cum eius frumẽtis vſquequaque creſcamus, ſimul vſque ad finem zizania toleremus, ſimul in horreo ſine fine viuamus. Vides nempe ſine vlla defenſione Cæciliani,

vel quo-

vel quorumlibet hominum quos accuſandos putatis,
catholicam ſuo robore ac firmitate cõſiſtere. Quam-
uis & Cæciliani cauſam Collario noſtra purgauerit:
& aliorum, de quibus calumniamini, aut dubia ſit cri-
minatio, aut iniuſta damnatio. Sed valde ſtultũ eſt, vt
eccleſiæ cauſam, diuinis teſtimoniis fultã atq; munitã
in hominum cauſis ratione exorbitãte ponamus: cùm
etiã ſi illos malos manifeſtiſſimè videremus, nec iã ſe-
parare à ſacramẽtis eccleſiæ valeremus, non tamẽ im-

A pediri deberet aut fides aut charitas noſtra: vt quoniã
& iſtos inter zizania eſſe in eccleſia cerneremus, ipſi
de eccleſia recedere deberemus. Si reſpondere cogi-
tas, noli cauſam relinquere, & in ſuperuacaneis euaga-
ri. Ea quę dicta ſunt, intuere: ad ea quæ dicta ſunt, non
fallaciter eludẽdo, ſed rationabiliter diſputãdo reſpon
de. Nam illa prolixa reſpõſione quid egeris, vel potius
quàm nihil egeris; ſi neceſſariũ viſum fuerit, Domi-
nuſq; donauerit, opere alio diligentiùs demonſtrabo.

FINIS.

CONTRA FVLGENTIVM DONATISTAM, INCERTI AVTHORIS LIBER.

CAP. I. LIBELLVM, quẽ mihi religio tua,
frater Fulgenti, direxit, non aſper-
natus accepi: quem vtrum ipſe di-
ctaueris, an aliunde quæſieris, non
ſatis admiror. Eſt enim & hoc no-
ſtræ religionis officium, non perſo-
nas intendere, ſed veritatem in o-
mnibus quærere, inuentam agnoſcere, & agnitam cu-
ſtodire. Sic enim apoſtolus Paulus dicit: Omnia pro-
1.Theſſ.5. bate, quod bonũ eſt tenete. Ab omni ſpecie mala vos
abſtinete. Breuiter igitur dicam quod ingenioſius lite-
Capitu reſu- ris dilataſti, Dixiſti vnum eſſe baptiſma, quod Samari-
latiui. tanus, id eſt hæreticus habere non meruit. Vnum or-
tum concluſum, qui eſt eccleſia, fontem habere ſigna-
tum, de quo nullus alienus attingit. Vnum oleũ quod
eſt chriſma ſanctiſſimum, quod morituræ muſcæ cor-
rumpunt, & peccatores omnino non dabunt. Contra
hæc mihi in adiutorio Domini paranda reſponſio eſt,
nec aliunde ſumenda, niſi ex lectione diuina. Verbi er-
go principium iam ſumamus, imò ipſum verbum prin
Ioan.1. cipium Ieſum Dominum, ducem ac principem cæle-
ſtis militiæ teneamus, bella geramus, & eius manu ſa-
crata tuba petamus muros validiſſimos ciuitatis nefa-
Ioſue 6. riæ Hiericho: id eſt altitudinem mundanę ſapiẽtiæ te-
ſtamentis Dominicis circumdemus, veritatis & liber-
tatis vocibus cõcrepemus, aduerſarios in domo Raab,
id eſt, eccleſiæ quę nuncios eius ſuſcipit, propter mũdi
excidium confugere compellamus: pertinaces anathe
mate condemnamus, vt hactenus victores eſſe poſſi-
mus. Hæc ergo ex lege aduerſus legem, ex Dei teſta-
mento aduerſus Dei teſtamentum, ex veritatis fonte
aduerſus veritatis fontem tam obice forti prima fron-
te ſumpſiſti, quaſi poſſit veritas à ſemetipſa deuinci,
aut gloria luminis ſua luce fuſcari.

CAPVT II. DONATISTA dixit: *Dominus & ſaluator noſter Ie-
ſus Chriſtus vnici baptiſmi doctor & cuſtos ne ſitientes a-
nimas per aridos lacus mentis error abduceret, perennes
hauſtus ſibi eſſe proclamans, in Euangelio ſuo ita teſtatus
Ioan.7. eſt, dicens: Qui ſitit, veniat & bibat, qui credit in me, ſicut
Eſaias dicit.* Cath. reſp. Non habet, ſicut dicit Eſaias:
ſed ſicut dicit Scriptura. Sed iſta velut impedimenta
deſpiciam, ne longo ſermone vtilitatem legentis ex-
cludam. Don. dixit: *Qui credit in me, ſicut dicit Eſaias,
flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: & ne paſſim &
vbique bibi poſſe diceretur, merita aquarum ipſe diſcreuit,
dum Samariæ apoſtaſiæ originem in proprio fonte damna-
Ioan.4. uit. Qui biberit,* inquit, *ex hac aqua, ſitiet iterum: qui bibe-
rit ex aqua quam ego dedero, non ſitiet in æternum, ſed fiet
in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Cath. reſpon.
Hæc vtique ideo poſuiſti, vt nos catholicos quaſi Sa-
maritanos & ſine baptiſmo demonſtrares. Iam ergo
Donatiſtas in Samaritanis incipe ſpeculari. Samarita-
norum dogma Regnorũ libro docẽte tale fuit: Deum

timebant, & ſimul figmenta colebant: diuinam legem 4.Reg.17.
ſeruabant, & patrum errores minimè deſerebant: cir-
B cuncilionis ſignum habebant, & Iſraelitarum colle-
gium non tenebant. Hoc & vos facitis: Deum metui-
tis, & figmentum luteum Donatum pariter colitis. Et
hic enim ex terræ puluere figuratus eſt. Diuinam le-
gem ſeruatis, & parentum errorem non relinquitis.
Baptiſmi habetis ſacramentum, & catholicorum non
vultis habere conſortium. Ecce vos eis per omnia ſi-
milatis. Sicut ergo tunc Samaritanorum circumciſio
ſecundo dari non poterat, ita nunc Donatiſtarum ba-
ptiſma iterari non debet, Domino Chriſto dicente:
Qui ſemel lotus eſt, non habet neceſſitatem iterum Ioan.13.
lauandi. Circunciſio enim Samaritanorum baptiſma
ſignificat Donatiſtarum, dicente Apoſtolo: Circunciſi Coloſſ.2.
eſtis circũciſione non manu facta in expoliatione cor-
poris carnis, ſed in circumciſione Chriſti, cõſepulti ei
in baptiſmo. Quòd autem ait Dominus: Qui biberit
ex hac aqua, ſitiet iterum: non de baptiſmate, ſed de
terreno locutus eſt elemento. Nam ſi baptiſma hic
C vellet oſtendere, nullo modo à Samaritana muliere
poſtulaſſet. Denique puteus ille non Samariæ dictus
eſt, ſed Iacob, & vtique Iacob non fuit hæreticus, ſed
Deo dilectus, ſemper charus, & ipſe ex eo bibit, & filij
eius & pecora eius.

DON. dixit: *Nunquã ergo eccleſiæ ſpiritus patitur iungi* CAPVT III.
*quod ore diuino meruit diffamari, legis præconio præmonẽ-
te: Duo contra duo, vnũ contra vnũ. Et Dominus in Euan* Eccl.32. Matth.24.
gelio: Tunc, inquit, *duo erunt in agro, vnus aſſumetur, &
vnus relinquetur: duæ molentes in molendino, vna aſſume-
tur & vna relinquetur. Vides ergo duo genera eſſe bapti-
ſmatum & duo præmia meritorum, dum vnum letalis in-
genij ardor exurit, & bibulæ ſitis perẽnes hauſtus excoquit:
alterum quod ſemel potandarũ meatibus ſitium vitæ peren-
nitatem ſanciuit, vtique in effoſſis gurgitibus perpetuas ar-
ditates oſtendit, & dum eius piè meritũ clauſit, mortis adi-
tum patefecit, dicente Hieremia: Duo mala fecit populus* Hier.2.
D *iſte: Me dereliquerunt, & effoderunt ſibi lacus detritos, qui
copiam non poſſunt portare. Et iterum: Omnes qui derelin-* Hier.17.
*quunt te, confundentur: recedentes à te, ſcribentur in libro
mortis, quoniam dereliquerunt te fontem vitæ.* Cath. reſp.
Tu vnum contra vnũ, ego multa baptiſmata aſſero cõ
tra vnum: Etenim Paganus baptizat, & Iudæus bapti-
zat, & Sadducæus baptizat, & multi extra regulã datæ
legis baptizare non ceſſant: ſed illud eſt vnũ quod ve-
rum, illud verũ quod Chriſti, illud Chriſti quod patris
& filij & Spiritus ſancti: hoc eſt verũ, hoc ſalubre, huic
nullum eſt comparandum. Hoc qui nõ accipit, ipſe ſi-
bi & vitæ meritum clauſit, & mortis aditum patefecit.

DONATISTA dixit: *Quòd ſicut aſſeris vna fides* CAPVT IIII.
*in vtroque conſiſtit, cur inter fidelem aquam & perfidam
iuſta ſeparatione diſcreuit, teſtante Domino per Eſaiam:
Quis nunciauit vobis quia ignis ardet? Quis nuncia-* Eſa.33.
uit vo-

uit vobis locum illum æternum? Ambulans in iuſtitia, prædicans viam rectam, odio habens facinus & iniuſtitiam, & manus abſtinens à muneribus, & grauans aurem vt non audiat iudicium ſanguinis, & comprimens oculos ſuos ne videant iniquitatem, hic inhabitabit in alta ſpe fortis panis illi dabitur, & aqua eius fidelis. A cuius Hiere.15. *fide perfidiam ſeparans, Hieremia teſtante, ſic poſuit, Vt quid iniuriantes me præualent? plaga mea ſolida facta eſt, vnde ſanabo? facta eſt mihi ſicut aqua mendax non habens fidem.* Cath. reſpond. Hæretici omnes licet in ſua ſibi diſputatione diſcordent, in baptiſmi tamen traditione ſolenni verbo concordant. Sicut circuncíſio vna, ſed fide varia in Iudæis & Samaritanis veteribus conſiſtebat. Neceſſe eſt ergo ſicut tunc, ita & nunc fieri oporrere conuerſis, vt quod diſputatione ſola petatur, ſola Ioan.15. iterum diſputatione ſoluatur, vt audire de Domino poſſint: Iam mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis: Manete in me: & ego in vobis. O- 1.Cor.10. mnia enim in figura contingebant illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos finis ſeculorum obuenit.

CAP. V. DONATISTA dixit: *Ezechiel quoque ſic dixit: Et videbunt, quia plures ſunt qui auerterunt aquam antiquæ piſcinæ, & non aſpexerunt ad eum qui fecit eam ab initio, & eum qui illam condidit non viderunt. Inaudita dementia perfidorum, nec diuinis velle vocibus credere, nec Apoſtoli ſimplicem doctrinam erroris ſui faucibus velle ſeruare.* Cath. reſpondit: Abſit, abſit vt aquam antiquæ piſcinæ, ſicut vos in partē ducamus, aut diuinis eloquiis non credamus, quod legimus credimus: & quod credimus, prædicamus. Audi quæ ſit origo noſtra, & vbi Zach.4. eius aqua diffuſa. In Zacharia ſic habes: Exibunt aquæ viuæ de Hieruſalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouiſſimum: hoc eſt, ab Hieruſalem vſque ad fines terræ: æſtate & hyeme erunt: id eſt, omni tempore erunt. Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: hoc eſt, omni terrę Chriſtus dominabitur, non Donatus. Hæc eſt poſſeſſio, hæc hæreditas Chriſti, quæ à ſanctis colitur, & perenni fonte Pſal.2. rigatur, de qua ei dictum eſt: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionē tuam terminos terræ. Qui in ipſa eſt, hæres aſcriptus eſt: qui in ipſa non eſt, iam damnatus & morti deſtinatus eſt, Scriptura dicente, Ezech.12. Qui egreſſus fuerit fores domus tuę, ipſe ſibi reus erit.

CAPVT VI. DONATISTA dixit: *Hinc ſibi Deus vnicum baptiſma eſſe proclamat: hinc Apoſtolus vnum cunctis dixiſſe* Cant.4. *confirmat, Deo per Salomonem probante: Ortus concluſus, ſoror mea, ſponſa mea, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum.* Cath. reſpondit: Recordare, lege omnia, aduerte diligenter, & vide quòd ex hoc paradiſo, ex hoc orto concluſo, ex hoc fonte ſignato, etiam foris ſalutis vnda decurrat, quæ vadit cōtra Aſſyrios, contra vos videlicet Donatiſtas. Ex Aſſyriis enim Samaritani illi naſcuntur qui vobis ſunt com Gen.2. parati: Ipſe eſt, inquit Scriptura, fluuius qui vadit contra Aſſyrios, contra inimicam Dei populo gentem: nō pro illis vadit, ſed contra. Quibuſdam enim eſt odor 2 Cor 2. mortis in mortem, quibuſdam verò odor vitæ in vi- 1.Cor.11. tam: Sicut enim qui mãducat & bibit ſanguinem Domini, indignè iudicium ſibi manducat & bibit: ſic & qui accipit indignè baptiſma, iudicium accipit non ſalutem. Nam & Iudas proditor bonum corpus, & Simon magus bonum baptiſma Chriſti percepit, ſed quia bono bene non vſi ſunt, mali malè vtendo deleti ſunt. Bonum eſt baptiſma, bonum eſt Chriſti ſanguis & corpus, bona eſt & lex, ſed ſi quis ea legitimè vtatur. 1.Tim 1. Neque enim & quia foris eſt, diuina non eſt, aut quia ab alienis habetur, aliena putabitur, aut quia à malis iniuſtè tractatur, à nobis iuſtè damnabitur. Aqua paradiſi, aqua trinitatis eſt, hanc vbi agnoſcimus, paradiſi non negamus, hanc vbi non perſpicimus, paradiſi

A omnino non dicimus, quæcunque foris nata eſt, paradiſi nullo modo dicenda eſt. Vt puta Manichæus, quia nunquam fuit in paradiſo, nec ſicut vos de eccleſia foras egreſſus eſt, aqua paradiſi potandus eſt, quia foris exortus eſt. Hic opus habet vt viuat, ne in æternum moriatur, ſed vt legitimè viuat, in ipſa viuat, ne iudicium manducet & bibat.

DONATISTA dixit: *Econtrà Apoſtolus dixiſſe te-* CAPVT VII. *ſtatur: Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma: Nulla in* Eph.4. *doctrina diuina varietas, per omnia dominum ſequitur ſeruus, in nullo differt à magiſtro diſcipulus: quem ſequeris, quem imitaris, quem huius flagitij arbitraris authorem?* Cath. reſpondit, Da mihi aliquem ſanctorum poſt trinitatem rebaptizare, quod facis, Lege mihi non illas Scripturas quarum authoritate non teneor, ſed noui & veteris Teſtamenti quibus vtrique ſubiicimur: Si vnum eſt baptiſma, cur duplicas vnum? Nō enim aliud iteras quàm quod inuenis verum. Quoniam ergo quæ deſtruxiſtis, ea iterum reædificatis, præuaricatores vos B eſſe monſtratis.

DONATISTA dixit: *Aut ſi vnum putas cum reis* CAPVT VIII. *aliqua permixtione coniunctum ſacramentum baptiſmi, audi prophetas quibus ſit rectè diſpenſum, dicente Salomone: Fons vitæ in manibus iuſti.* Cath. reſpondit: Bene Luc.16. de vobis Dominus dixit, qui errorem veſtrum antè præuidit: Vos eſtis qui iuſtificatis vos corā hominibus, Dominus autem nouit corda veſtra: quia quod altum eſt hominibus, abominabile eſt apud Deum. Si iuſtus es, & fons vitæ in manu tua eſt, nō homo, ſed Deus es. Ad te confugiatur, tibi credatur, in te ſpes omnis vitæ ponatur, ipſum baptiſma in nomine tuo detur, & de Domino taceatur. Vis ſcire vbi hunc fontem vitæ requiras? in Pſalmo habes: Apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Non legiſti: Filius malus Pſal.35. ſuperbos oculos habet: filius malus ipſe ſe iuſtum di- Pro.30.iuxta 70. cit, exitus autem ſuos nō abluet? Niſi te vt hominem reum eſſe cognoueris, niſi te peccatorem veraci corde clamaueris, iuſtificari omnino nō poteris, dicente Pro- C pheta, Dic prior iniquitates tuas vt iuſtificeris. Et Ioan Eſa.43. 1.Ioan.1. nes apoſtolus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.

DONATISTA dixit: *Et Dauid dicit, Oleum autem* CAPVT IX. *peccatoris non impinguet caput meum.* Pſal.140. Cath. reſpond. Dic ergo mihi aliquem tuorum quem probes nō eſſe peccatorem, vt oleum veſtrum non poſſit eſſe peccatoris, cùm ſcriptum ſit: Nullus eſt hominum qui non pec- Eccl.7. cet. Interpretes malo deſuper. Lege, vt ſenſum poſſis accipere, ſic ait: Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non vngat caput meum: hoc eſt, Melior eſt miſericors increpatio quàm lenis adulatio, ſicut & illud: Meliora ſunt vul- Prouerb.27. nera amici quàm voluntaria oſcula inimici. Oleum peccatoris blandimentum eſt adulatoris, de quo alibi dicit: Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi Pſal 54. ſunt iacula. Oleum iuſti ſpiritus eſt Dei, dicente Petro: Ieſum à Nazareth, quem vnxit Deus Spiritu ſan- Actu.10. cto. Deſine itaque Spiritum ſanctum oleum dicere D peccatoris, ne Deum incipias aſſerere peccatorem.

DONATISTA dixit: *Aperta confeſſio perfidorum* CAP. X. *iſto loco monſtratur, quæ inimica præſumptione à facinoroſo ſacerdote coniuncta polluitur, cuius ſacrificium velut oleum voce diuina reſoluitur. Facinoroſus,* inquit, *qui ſacri-* Eſa.66. *ficat mihi, velut qui canem occidat: & qui offert ſimilaginem, quaſi ſanguinem porcinū: & qui offert thus in memoris, quaſi blaſphemus.* Cath. reſpond. Certū eſt, quòd ſacerdotis & plebis execretur Deus ac deſpiciat holocauſta, ſi bona non affuerit conſcientia: aut ſi de ſacerdotibus ſolum dictum cupis intelligi, quomodo apud vos facinoroſorū nō polluitur cōfectio ſacerdotū? Dicis, quãdiu mali latent, inquinare nō poſſunt. Propter quod ſcriptū eſt: Quæ occulta ſunt, mihi: quæ mani-

feſtata ſunt, vobis. Si ergo quamdiu mali latent, inquinare non poſſunt, cur longè poſitas nationes, quibus nomen Donati & Cæciliani habetur incognitum, rebaptizare non times? Quis veſtrum aliquorum mala in eorum pertulit aliquando notitiam? Et ſi pertuliſſet & non probaſſet, in nullo prorſus obeſſet, iuxta illud: Quæ occulta ſunt, mihi: quæ manifeſtata ſunt, vobis.

CAP. XI. DONAT. dixit: *Adhuc eius aquas turbidas propheta ſpiritu manifeſtat: Impoſuiſti, inquit, in mari equos* (Abac. 1. Oſee 6.) *tuos turbantes aquas multas: Me contempſit Galaad ciuitas, quæ operatur ſtulta, turbas aquas, & fortitudo tua ſicut hominis piratæ.* Cath. reſpondit: Agnoſce in te tua tela (Pſalm. 36.) conuerti, ſicut ſcriptum eſt, Gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur. Fortitudo tua Donatiſta, ſicut hominis piratæ, qui viribus rebaptizas, viribus in aqua pugnas, viribus in aqua necas: iſta gerens, pirata captus occideris, niſi conuerſus pœnitueris, & regi Chriſto in catholica militaueris.

CAP. XII. DONATISTA dixit, *Si ergo vnico fonte Eccleſia gloriatur, vtique traditorum ſpelunca eſt, quæ in aquarum multitudine extollitur, & baptiſmi ſui ebrietate confuſa,* (Apocal. 17.) *cum regibus fornicatur, dicente Ioanne, Veni oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ ſedentis ſuper aquas multas, & inebriati ſunt omnes inhabitantes terram à vino fornicationis eius. Rogo quæ ſunt aquæ multæ, niſi plura baptiſmata? quæ mulier fornicaria, niſi traditorum ſpeluncæ, quæ regum voluptatibus ſeruit obnoxia, à quibus perſecutionibus poculum bibens, ebria cæcitate populis miſcet, & in amentia quos rigauerit ducit? Cuius acceſſum ſapientiſ-* (Prouerb. 5.) *ſimus Salomon interdixit, Ab aqua, inquit, aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis, vt longo viuas tempore, & adijcientur tibi anni vitæ tuæ: Fons aquæ tuæ priuatus ſit tibi, ne quiſquam extraneus communicet tibi. Solus ergo priuatum non habet fontem, qui meretricis aquarum poſſidet multitudinem. Ioannes quoque Apoſtolus aquarum* (Apocal. 17.) *multitudinem improbat, dicens, Et dixit mihi angelus, Aquas quas vidiſti, ſuper quas ſedet fornicaria illa, populi, turbæ & nationes ſunt.* Cath. reſpondit, Vt video, vbicunque aqua nominata eſt malè, bene baptiſma credidiſti. Sed in bono tibi, in malo mihi illam tribuere voluiſti, vt de vobis impleretur quod Paulus (1. Timoth. 1.) Apoſt. dixit, Neſcientes neque quæ loquuntur, neq; (2. Timoth. 3.) de quibus affirmant. Quemadmodum enim Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita hi reſiſtunt veritati. Angelus dicit, Aquas quas vidiſti, populi, turbæ & nationes ſunt. Et tu angelo exponenti reſiſtis & dicis, Rogo quæ ſunt aquæ multæ, niſi plura baptiſmata? quæ mulier fornicaria, niſi traditorum ſpelunca? Si & traditorum vocabula cupis addiſcere, habes veſtros, Syluanum Cirtenſem, Felici curatori ſacramenta tradentem. Habes Marinum ab aquis Tibilitanis, Romano curatori tres codices offerentem. Habes Victorem Ruſiccadienſem quatuor Euangelia veluti deletitia comburentem, qui Cæcilianum abſentem damnare auſi ſunt innocentem. Hæc eſt ſpelunca latronum, hæc progenies traditorum, hæc mulier fornicaria, quæ relicto Chriſto, Donato proſtituit lupa- (Prouerb. 7.) naria: cuius domus iuxta Salomonē ſeceſſus eſt mortis, cuius viæ ſunt inferorum, quæ ſe mundam vocat, cùm ſit ſordibus plena: quæ ſe innocentem clamat, cùm ſit ſceleribus irretita: quæ pudenda committit, & facta ſua in alteram dicit, ne prior audiat quæ commiſit. De factis enim veſtris catholicos infamatis, vt populos à Domino ſeparetis. Proinde quòd quaſi tuos vt ab aqua noſtra ſe abſtineant, hortaris & dicis, Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis: fons aquæ tuæ priuatus ſit tibi: ne quiſquā extraneus communicet tibi: quis non videat Prophetam coniugibus pudicitiam commendaſſe, & te à verita-

A te procul erraſſe? Aut ſi fonti tuo communicare nullus debeat extraneus, cur extraneos quæris, cur catholicos rebaptizas?

DONATISTA dixit, *Claret ergo apud traditores* CAP. XIII. *eſſe multitudinem aquarum, vbi diuerſa ſchiſmatum ſemina, vbi hæreticorum multimodas peſtes, vbi Manichæorum deteſtanda ſordium feculēta, vel in abruptum cœnoſi gurgitis lacum in æterna morte abrepto, charybdis vidit, & exterminij oleum flammis edacibus animauit.* Cath. reſpondit, O probare, ô errare, ô delirare. *Claret ergo apud traditores eſſe multitudinem aquarum, vbi diuerſa ſchiſmatum ſemina, vbi hæreticorum multimodas peſtes, vbi Manichæorum deteſtanda ſordium feculenta:* quomodo probas nobiſcum eſſe ſchiſmaticorum multimodas peſtes? Si nobiſcum eſſent, non hæretici, ſed catholici eſſent.

DONATISTA dixit: *Audi dicente Salomone,* CAP. XIIII. *Muſcæ morituræ exterminant confectionem ſuauitatis:* (Eccleſiaſt. 10.) B *Olei eſt ergo genuina ſuauitas, quæ ſi tactu improbo fuerit violata, fit ingrata confectione polluta. Et rectè ſpiritum ſanctum immundis alitibus traditores æquatis, quòd in aliena menſa improbi corruant, & olei ſuauitatem immundis tactibus fœdent.* Cath. reſpondit: Quis tactu improbo violat, qui quod inuenit ſeruat, an qui confectum impudenter exterminat? Quando oleum veſtrum tetigimus, quando ſpiritum ſanctum iniuriando fugauimus? Docete aliquem noſtrum in diuinitatis oleū improbè cecidiſſe, aut trinitatis baptiſma, ſicut vos, illicitè violaſſe. Muſcæ morituræ Donatiſtæ circumuolant per totius corporis membra, ſicubi reperiant vulnerata, ſana pungunt, ægra lambunt, & eorum vlceribus peccatorum vermes fundunt, quæ conſcientiam mordeant, quæ animam finiant, quæ putredinem nutriant, quæ nec ipſis mortuis cadaueribus parcant. Muſcæ morituræ cùm oleum exterminant, oleo perimuntur: neque enim viuitis, qui ſpiritum C ſanctum efflatis.

DONATISTA dixit: *Hoc propriè Dauid ſanctiſ-* CAP. XV. *ſimus, noſtræ fidei regulam ſubminiſtrans edocet, idem peccatoris oleum, nec ſalutem afferre, nec cuiuſquam caput debere contingere. Oleum, inquit, peccatoris non vngat ca-* (Pſalm. 140.) *put meum. Ergo diligenti examine peccatoris requirenda perſona eſt, ſi non de ſacerdote ſacrilego, vt prophani aſſerunt, Dominus dixit.* Cath. reſpondit: Cùm ſis peccati conſcius, audes dicere, peccatoris requirenda perſona eſt. Audi quæ ſit peccatoris iſta perſona, Apoſtolus dixit: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria (Roman. 3.) Dei, Et Salomon: Nullus eſt hominum qui non pec- (Eccleſiaſt. 7.) cet. Et Iob: In angelis ſuis reperit prauitatem: quantò (Iob 4.) magis in filiis hominum, qui terrenum habent domicilium? Hæc eſt perſona peccatoris: id eſt, omnis homo peccator. Si ſacerdos es, homo es: & ſi homo es, peccator es. Quem teipſum facis? Dixiſti te ſolum eſſe ſanctum, ſolum iuſtum, ſolum ſine peccato, ſolum D ſine macula. Dixiſti tuum eſſe baptiſma, tuum oleum ſanctum, tuam menſam Dominicam, tua illa omnia quæ fidelibus diuinitùs tribuuntur. Quid reſtat, niſi vt ſceleratè & impiè Deum te eſſe pronuncies? Sed audi quid caput ſuperbiæ audire meruit: Quomodo (Eſa. 14.) cecidiſti de cœlo lucifer qui manè oriebaris, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: Super cœlū aſcendam, & ſuper aſtra Dei exaltabo ſedem meā, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis, & ero ſimilis altiſſimo? Veruntamen in infernum deſcendes, & in profundum laci. Niſi ergo pœnitueris, niſi conuerſus fueris, niſi depoſita ſuperbia peccatorum veniam poſtulaueris, audies quod & ille, quia cùm ſis homo, facis teipſum Deum.

DONATISTA dixit: *Similiter Dominus per Ag-* CAP. XVI. *gæum prophetam, immundos tactus, inquinamenta confer-*

re, nec pollutum quenquam poſſe ſantire, ſi illicita præſumptione conetur attingere quod ſanctum videat contineri, ſalubri expoſitione monſtrauit, dum pro nobis prophetam cautum exhibuit. Interroga, inquit Dominus, ſacerdotes Aggæi 2. *dicens: Si alligauerit homo carnem ſanctam in ſummo veſtimento, & tetigerit ſummitas veſtimenti aliquam creaturam panis, aut vini, aut olei, ſi ſanctificatur? Et reſponderunt ſacerdotes & dixerunt, Non. Et dixit Dominus: Si tetigerit inquinatus in anima horum aliquid, ſi inquinabitur? Et dixerunt ſacerdotes, inquinabitur. Et dixit Dominus: Sic & populus hic, & ſic gens iſta: Omnis qui illuc acceſſerit, inquinabitur.*

CATH. reſpondit: Hoc aduerſum te vſus es teſtimonio, qui donum Dei in tuo ponis arbitrio. Si enim tactus ſancti, immundi inquinamenta non tollit, vanum eſt quod geritur, quod conficitis, quod lauatis. Si tetigerit, inquit, quod ſanctum eſt, creaturam panis, aut vini, vel olei, ſanctificabitur? Et reſponderunt ſacerdotes, & dixerunt, Non. Vbi eſt quòd vos extollitis, quòd ſanctitatem veſtram munditiam conferre iactatis? Aut ſi illud mouet quod ait: Sic populus hic, & ſic gens iſta, Omnis qui illuc acceſſerit inquinabitur: docete Aggæum qui iſta dicebat de medio eiuſdem plebis exiiſſe ne inter eos etiam & ipſe pollutus viueret. Tactus ille opera ſignificat. Si ſanctus, inquit, tetigerit immundum, non ſanctificabitur. Si immundus tetigerit ſanctum, inquinabitur: id eſt, facilius ſanctus qui iunctus fuerit genti huic peſſimæ peſſimatur, quàm gens iſta in melius commutetur: quia procliuius ad imitationem malorum curritur, quàm ad virtutes bonorum animus excitatur: ſicut melli plurimo parum abſinthij iniectum, velocem amaritudinem trahit; mellis verò etiamſi duplum iniiciatur, non poterit eius obtineri dulcedo. Exeundum ergo nobis eſt è medio malorum mente, non carne: o-
Ephes. 5. peribus, non corporibus. Nolite, inquit Apoſtolus, communicare operibus infructuoſis tenebrarum, operibus ait, non altaribus. Scriptum eſt enim in Eſaia:
Eſaia 65. Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: iſti fumus erunt in ira mea, ignis ardens tota die. Si te hominum dicta non terrent, ſaltem Dei minantis ira conuertat.

Cap. XVII. DONAT. dixit: *Nunquã latro in lucem protulit prædam, ſemper operarij noctis gratam bonis omnibus lucem ſæpiùs horruerunt; ſolus traditor non Dei minis frangitur, & in aliena veſte improbus gloriatur. Contra quem* Sophon. 1. *per Sophoniam Dominus proclamat, nec auditur. Erit, inquit, in die ſacrificij Domini, & vindicabo in principibus, & in omnes veſtitos veſte aliena.*

CATH. reſpondit: Tua non timeo crimina, quia mea munita eſt conſcientia. Quem dicis tradidiſſe, nomen locumque traditoris oſtende: nunquam id valebis oſtendere, ſicut nec antea valuiſti: Sed etſi aliquem protuleris, mihi obeſſe non poterit, dicente
Ezech. 18. Domino: Anima patris mea eſt, anima filij mea eſt, anima quæ peccauerit, ſola morietur. Ego tamen non in aliena veſte congaudeo, qui in catholica fide ſemper exulto. Illa eſt quam habeo, qua me in die redemptionis miſericors & benignus pater in decore veſti-
Luc. 15. uit. Afferte, inquit, ſtolam illam primam, & induite illum, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus eſt. Illam nimirum de qua Pau-
Galat. 3. lus apoſtolus dixit: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Hanc habeo, in hac gaudeo, in hac ſemper glorioſior apparebo. Hæc eſt quam vos aut vt latrones abſtuliſtis, aut miſeri ſordidatis.

Caput XVIII. DONATISTA dixit: *Inquantum enim improbitas deuios errores alienis bonis cupit aſtruere, & falſa catholica mendacij nebulas conatur obtegere, per colles tortuoſos incedit, cui per Hieremiam Dominus contradictor obui-*

A *ait: Nolite, inquit, fidere in vobis in verbis falſis, quia per omnia non proderunt vobis, dicentes: templum Domini,* Hierem. 7.
templum Domini eſt. Et Dominus in Deuteronomio: At- Deuter. 12.
tende tibi ne offeras holocauſtomata in omni loco quemcunque videris, ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, in hac offeres holocauſtomata, & ibi facies omnia quæcunque præcipio tibi hodie. Cath. reſpondit: Optimè, & ſaluti tuæ multum conueniens teſtimonium poſuiſti: Attende tibi ne offeras holocauſtomata in omni loco quemcunq; videris, ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, in hac offeras holocauſtomata, & ibi facies omnia quæcunque præcipiet tibi. Audi ergo qui ſit locus electus, & quæ tribus Domini prædicata, in Pſalmo CXXXI. habes: Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hîc habitabo, quoniam præelegi eam. Item in Pſalmo CXXI. Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieru-
B ſalem. Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas: Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini teſtimonium Iſraël. Hic eſt locus electus, hic mons ſanctificatus, hæc ciuitas ſuper montem poſita, ita vt abſcondi non poſſit, hæc radix catholica, hæc vitis fructifera longè lateque diffuſa, quæ in Eccleſiaſtico clamat & dicit:
In Sion fundata ſum, & in Hieruſalem poteſtas mea. Eccleſiaſt. 24.
Etenim oportuit pati Chriſtum & reſurgere à mor- Luc. 24.
tuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Rectè me argueres ſi in hac hæreditate maneres. At cùm in hac Dei patris hęreditate non maneas, in hac Chriſti regis tribu non milites, cur deſertor corripis militem, cur reus increpas innocentem? Et ego tibi dico: Attende tibi ne offeras in omni loco, hoc eſt, in omni hæreſi, & dicas, & hîc Deus, & ibi Deus eſt: ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, hoc eſt, in tribu
C eius, ibi offeres holocauſtomata tua, & ibi facies omnia quæcunq; præcepta ſunt tibi: hoc fac & viues.

DONATISTA dixit: *Baptiſma vtique dici non po-* Cap. XIX.
teſt quod aquarum turba diſperſit, quod ab Eccleſiæ fonte malitia ſeparauit, quod ſterilis vnda ſiccauit, quod nec angelum vidit, nec prophetam qui ſe mederi poſſet inuenit,
ſicut in libr. Reg. quarto letales aquas Heliſæus ſanctiſſi- 4. Reg. 2.
mus diſcuſſa morte ſanauit, & maritante ſermone in fœtus vberes meare permiſit. Et dixerunt viri ciuitatis ad Heliſæum: Ecce commoratio ciuitatis bona, ſicut & tu Domine vides, ſed aquæ multæ & ſteriles ſunt hîc. Et dixit Heliſæus: Accipite mihi vnum vas fictile, & immittite in illud ſal. Et acceperunt illud, & venit ad exitus aquarum, & proiecit ſal & dixit: Hæc dicit Dominus, ſanaui aquas iſtas, & non erit mors in eis neque ſterilitas: & ſanatæ ſunt aquæ vſque in hunc diem. Cath. reſpon. Gratias Deo patri, qui quod futurum oſtendit, in nobis fidelis impleuit. Gratias, inquam, Deo patri, qui nobis nõ
D angelos ſolùm, non prophetas, ſicut priùs in Hieri- Allegoria ſanatarum aquarum per Heliſæum.
cho noſtram, id eſt, in hunc mundum, ſed proprium filium deſtinauit, Dominum videlicet angelorum, & principem propherarum, qui aquarum ſterilitatem, hoc eſt, gentium infœcunditatem diſcuſſa morte ſanaret. Accepit vas fictile: hoc eſt, corpus fragilitatis humanæ: ſal miſit, id eſt, ſapientia diuina repleuit. In aquam proiecit, hoc eſt, in Iordanem deſcendit: aquas ſuo deſcenſu ſanauit, id eſt, gentes ſuo aduentu redemit, & maritante ſermone eccleſiam ex gentibus cõgregauit, & in fœtus vberes longè lateque diffudit. Hoc in nobis impletum qui non videt, cæcus: qui non credit, inſanus eſt. Attende vberes fœtus, dic vbi hæc non ſit eccleſia, dic vbi tua, præterquam in angulo Aphricæ inueniatur malè collecta: tanquam ſarmentum inutile, ex hac vbi præciſa eſt, ibi remanſit,

vltrà extendi non potuit, quia de radice præciſa ſtatim exaruit.

CAP. XX. DONAT. dixit: *Accepit vna ciuitas ſalutaris aquæ ſubſtantiam, accepit & olei dona vna cum liberis vidua, nec beneficium diuinum paſſim propheta commiſit, niſi ei quam vnum vas olei habere cognouit, Regnorum veri-*
4. Reg. 4. *tate probante: Et mulier vna ex mulieribus prophetarum clamabat poſt Heliſæum dicens: Seruus tuus vir meus mortuus eſt: Et tu ſcis quomodo ſeruus tuus erat timens Dominum: Et ecce quibus debeo, venerunt accipere duos filios meos in ſeruos. Et dixit Heliſæus: Quid faciam? Indica mihi, quid eſt tibi in domo tua? At illa dixit: Non eſt mihi ancillæ tuæ aliquid in domo niſi vas vnum olei. Et dixit Heliſæus: Vade, pete tibi vaſa de foris ab omnibus commorantibus tecum vaſa copioſa, & introibis, & claudes oſtiũ ad te & ad filios tuos, & implebis vaſa oleo, & reddes debitum. Heliſæus enim per veri baptiſmi lintamenta operatus eſt: Nam quia tuum non comprobo, ideò tuos fideles exufflo.* Cath. reſpon. Omnes enim hoc faciunt, quod & tu, omnes fideles exufflant, dum vnicum baptiſmi ſibi vendicant ſacramentum. Talem cùm inueneris, non capies, non tenebis, non iſto vinculo colligabis, ſed agnito ſigno piratico, vt tecum actum peragat, ſecurum abire permittis.

CAP. XXI. FVLGENT. dixit: *Abſit vt abire permittam, quo-*
Luc. 14. *niam Deus dixit: Compelle omnes introire, vt impleatur domus mea. Qui omnes dixit, nullum excepit.* Auguſtin. reſpondit: Quid ergo facies? Fulgent. dixit, *Docebo illum eccleſiam meam eſſe certiſſimam.* Aug. reſpond. In
Pſalm. 2. qua? Nunquid Chriſtum qui à patre omnes gentes accepit, ad Aphricanam particulam tantùm remanſiſſe monſtrabis? Fulgent. dixit: *Dicam quod in paucis conſtet.* Auguſt. reſpondit: Quid ſi & eius paucos habebit? Omnes enim in comparatione catholicæ paucos habent. Fulgent. dixit: *Oſtendam quoniam hæc eſt vera quæ perſecutionem patitur, non quæ facit.* Auguſt. reſpondit: Quid ſi & eius perſecutionem omninò non fecit? Fulgent. dixit: *Inſinuabo ſecundum Apoſto-*
Epheſ. 5. *lum, quòd eccleſia mea rugas & maculas ſola non habeat.* Auguſtin. reſpond. Cõtinuò probabitur habere. Scri-
Iob 14. ptum eſt enim: Nemo mundus à ſorde, nec ſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram. Sed quid pluribus? quolibet ingenio capies & tenebis, quomodo ſuſcipis qui fideles tuos fortè retinxit, qui Spiritum ſanctum in corde credentis extinxit.

CAP. XXII. FVLGENT. dixit: *Diſtringo illum, exufflo, & in remiſſione peccatorum vera aqua baptizo.* Auguſtin. reſpondit: Quomodo eius peccata dimittis, cùm ſcri-
Matth. 12. ptum ſit, blaſphemiam Spiritus ſancti in ſeculum dimitti non poſſe? Sed hunc omittamus, alterum videamus. Dic & Maximianiſtæ, æmulo tuo, quod & mihi dixiſti, quomodo alter habere poteſt, ſi mihi ſoli conceſſum eſt? Aut ſi iuri tuo aſſeris traditum, quare comprobas alienum? Reſpondebit & iſte Maximianiſta: Quomodo alter habere non poteſt, cùm & mihi ſicut tibi tu probaueris eſſe conceſſum? Chriſtianos enim meos & clericos extra eccleſiam tuam baptizatos vel ordinatos abſque vlla demutatione ba-
Collatio 3. cap. 8. 10. 11. 16. ptiſmi vel honoris in integro recepiſti, quod vbi Marcellini geſtis obiectum eſt, refellere nullatenus valuiſti. Item Auguſt. reſpondit: Si iuſtus es, cur ſententia tua diuerſa eſt? Cur Maximianiſtas ſuſcipis, & meos fideles exufflas? Fulgent. dixit: *Quia ille meus erat.* Aug. reſpond. Et tu meus eras, cur in ſchiſmatico tuo pius, in catholico impius & implacabilis perſeueras?

CAP. XXIII. FVLGENT. dixit: *Plus peccaſti, & ideò in te aliter vindicatur.* Auguſtin. reſpondit: Quid ergo? baptiſmá pro vindicta ponis, & quod ad ſalutem promittitur, à te pro pœna tribuitur? Si in baptiſmo non delicta donas, ſed peccata caſtigas, ſi in aqua non liberas, ſed fla-

A gellas, piratam te eſſe apertè demonſtras: & tamen quid plus peccaui, quid feci? Fulgent. dixit: *Codices tradidiſti, & idolis immolaſti.* Auguſt. reſpond. Doce, non feci, facta tua mihi ſupponis. Fulgent. dixit: *Pater tuus fecit.* Aug. reſpon. Ego patrem neſcio niſi Deum. Scriptum eſt enim: Nolite vobis patrem vocare ſuper Matth. 23.
terram, vnus eſt enim pater veſter cœleſtis. Fulgent. dixit: *Patrem tuum dico Cæcilianum, ipſe tradidit, ipſe thurificauit, ipſe omnia mala commiſit.* Auguſtin. reſpon: Lege quis illum accuſauit, quis conuicit, quis coràm poſitum condemnauit? Eſto, fecit quod non fecit, nunquid filius pro patre damnabitur, cùm ſcriptum ſit: Anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt: Ani- Ezech. 18.
ma quæ peccauerit, ſola morietur? Fulgen. dixit: *Tu filius eius non quidem tradidiſti, ſed nobis perſecutionem feciſti.* Aug. reſpon. Equidem non feci, credo tamen quòd mei facere potuerint. Quære cauſam quare, quid ſi merebamini? Non enim malos perſequi pec-
B catum eſt, nam & ſanctos & ſanctum ſanctorum Dominum malos legimus perſecutos: dæmones namq; perſecutionem Domini non ferentes, clamabant: Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei? veniſti perdere nos? Marc. 1.
Et Paulus Elimam magum vltus eſt cæcitate, & bla- Act. 13. 1. Timoth. 1.
ſphemum hominem tradidit ſatanæ. Et Petrus Ana- Act. 5.
niam & Saphyram eius vxorem mendaces occidit: Et Simonem magum tamdiu perſecutus eſt donec mor- Petrus Apoſtolus Simonem magum extinxit.
te perimeret. Sed & Dauid in perſona Chriſti clamat Pſal. 17.
& dicit: Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant: Affligam illos, nec poterunt ſtare: Non igitur omnis qui perſecutionem paſſus eſt, iuſtus continuò putandus eſt: ſed qui propter iuſtitiam paſſus eſt, ille profectò beatus eſt, dicente Petro: Quæ enim gloria eſt, ſi peccantes 1. Pet. 2.
colaphizati ſuffertis, ſed ſi bene facientes patimini, & patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum.

FVLGENT. dixit: *Sancti quos memoras, edicta iudi-* CAP. XXIIII.
C *cum ſecularium non meruerunt, quod veſtri fecerunt.* Auguſtin. reſpondit: Licet? an non licet? Si licet, de licito murmurare non decet: Si non licet, tuum crimen emenda, dum licet. Maximianiſtas enim ſchiſmaticos tuos, ſicut geſta declarant, & authoritatibus iudicum ſecularium, & adminiculis ordinum † virorũ, & exe- † ſen. variorũ.
cutione militum diuerſorum, inſtitutis defenſoribus eccleſię perſecutus es, vt eos à ſuis baſilicis depuliſſes: Qui me increpas, cur non teipſum primũ emendas?

FVLGENT. dixit: *Ideò ſchiſmaticis noſtris baſilicas* CAP. XXV.
tulimus, vt veræ eccleſiæ redderemus. Aug. reſpondit: Hoc & noſtri fecerunt vobis, ſuis ſchiſmaticis tulerunt, & matri catholicæ reddiderunt. Quod veſtri fecerunt pro pace Donati, hoc noſtri fecerunt pro pace corporis Chriſti.

FVLGENT. dixit: *Vos eſtis ſchiſmatici, qui & thu-* CAP. XXVI.
rificaſtis & codices tradidiſtis. Aug. reſpondit: Efficiamur infirmis infirmi, vt infirmos lucrifaciamus. Vi-
D deo quòd fieri non poteſt, pars Donati, totum Chriſti corpus deuicit: angulus Aphricanus, orbem terrarum excluſit: gens vna, vniuerſas gentes adduxit: ſarmentum de vite præcidit, & ramuſculos arborum amputauit. Saltem priorum tuorum circa nos conſtitutas ſeruares leges; non rebaptizares, ſed per pœnitentiam errantium vt æſtimas, animas liberares. Relege deciſa patrum tuorum, & vide quid de traditoribus, thurificatis & ſchiſmaticis quum aduerſus Cæcilianum Carthaginem conſpirati veniſſent, fieri oportere decreuerunt. Marcianus veſter inter cæteros talem Martiani in Carthag. concilio contra Cæcilianum ſententia.
ſententiam protulit dicens; quam vtique ſeptuaginta qui aderant non improbabant. *In Euangelio ſuo,* inquit, *Dominus ait; Ego ſum vitis vera, & pater meus a-* Ioan. 15.
gricola: omnem palmitem in me non afferentem fructum, excidet & proijciet; & omnem manentem in me, & fru-

ctum ferentem purgat illum. Sicut ergo palmites infructuoſi amputati proijciuntur; ita thurificati, traditores, & qui in ſchiſmate à traditoribus ordinantur, manere in eccleſia Dei non poſſunt, niſi cognito vlulatu ſuo per pœnitentiam reconcilientur. Vnde Cæciliano in ſchiſmate à traditoribus ordinato non communicare oportet. Hæc eſt patrum tuorum fixa ſententia. Ecce, quod abſit, nos tradidimus, nos thurificauimus, nos ſchiſmata commiſimus; cur tranſgredimini mandatum ſeniorum, vt veſtras traditiones ſtatuatis? *Sicut palmites*, inquit, *infru-* A *ctuoſi amputati proijciuntur; ita thurificati, traditores, & qui in ſchiſmate à traditoribus ordinantur, manere in eccleſia Dei non poſſint, niſi cognito vlulatu ſuo per pœnitentiam reconcilientur:* Per pœnitentiam, non per tinctionem. Si dignaris, vel tui te principes vincant, aut illorum confirma decreta, & tua depone figmenta: aut ſi tua vis valere ſtatuta, illos erraſſe pronuncia. Apud nos veritas regnat, cur traditio veſtra diſcordat? Matth. 12. Saluator in Euangelio ſic ait: Omne regnum in ſeipſum diuiſum non ſtabit, ſed deſolabitur.

LIBRI CONTRA FVLGENTIVM DONATISTAM, FINIS.

TOMI

TOMI SEPTIMI
PARS ALTERA,
QVAE AGIT CONTRA PELAGIANOS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE PECCATORVM MERITIS ET REMISSIONE, DEQVE BAPTISMO PARVVLORVM, AD MARCELLINVM LIBRI III.

Ex Libr. II. Retract. Cap. XXXIII.

VENIT etiam neceſſitas, quæ me cogeret aduerſus nouam Pelagianam hæreſim ſcribere, contra quam priùs cùm opus erat, nõ ſcripturis ſed ſermonibus & collocutionibus agebamus, vt quiſq; noſtrûm poterat aut debebat. Miſſis ergo mihi à Carthagine quæſtionibus eorũ, quas reſcribendo diſſoluerem; ſcripſi primùm libros tres, quorum titulus eſt, De Peccatorum meritis & remiſſione, vbi maximè de baptiſmate diſputatur paruulorum propter originale peccatum, & de gratia Dei qua iuſtificamur, hoc eſt, iuſti efficimur; quamuis in hac vita nemo ita ſeruet mandata iuſtitiæ, vt non ſit ei ne- Matth. 6. *ceſſarium pro peccatis dicere; Dimitte nobis debita noſtra. Contra quæ omnia ſentientes illi, nouam hæreſim condiderunt. In his autem libris tacenda adhuc arbitratus ſum nomina eorum, ſic eos faciliùs poſſe corrigi ſperans, imò etiam in tertio libro quæ eſt epiſtola, ſed in libris habita propter* Cap. 1. 3. & 10. *duos quibus eam connectẽdam putaui; Pelagij ipſius nomen non ſine laude aliqua poſui, quia vita eius à multis prædi-* Lib. 3. cap. 3. *cabatur; & eius illa redargui quæ in ſuis ſcriptis non ex perſona ſua poſuit, ſed quid ab alijs diceretur expoſuit; quæ tamen poſtea iam hæreticus pertinaciſſima animoſitate defendit. Celeſtius verò diſcipulus eius iam propter tales aſſertiones apud Carthaginem in Epiſcopali iudicio vbi ego non interfui, excommunicationem meruerat. In ſecundo* Cap. 31. *libro quodam loco, Hoc quibuſdam, inquam, in fine largietur, vt mortem repentina commutatione non ſentiant: ſer-* Lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 20. & quæſt. 3. ad Dulcitium. *uans locum diligentiori de hac re inquiſitioni. Aut enim non morientur, aut de vita iſta in mortem, & de morte in æternam vitam celerrima commutatione tanquam in ictu oculi trãſeundo, mortem non ſentient. Hoc opus ſic incipit:*

LIBRI PRIMI CAPVT I.

QVAMVIS in mediis & magnis curarum æſtibus atque tædiorum, quæ nos detinent à peccatoribus derelinquentibus legem Dei, licet ea quoq; ipſa noſtrorum etiam peccatorum meritis imputemus: ſtudio tamen tuo Marcelline chariſſime, quo nobis es gratior atque iocundior, diutius eſſe debitor nolui, atque vt verum dicam, non potui. Sic enim me compulit vel ipſa charitas, qua in vno incommutabili vnum ſumus in melius commutan-

A di, vel timor, ne in te offenderem Deum, qui tibi deſiderium tale donauit, cui ſeruiendo illi ſeruiam, qui donauit. Sic, inquam, me compulit, ſic duxit & traxit ad diſſoluendas pro tantillis viribus quæſtiones, quas mihi ſcribendo indixiſti, vt ea cauſa in animo meo paulisper vinceret alias, donec aliquid efficerem quo me bonæ tuæ voluntati & eorum quibus hæc curæ ſunt, & ſi non ſufficienter, tamen obediẽter deſeruiſſe conſtaret.

CAP. II. An Adæ ſi non peccaſſet, fuiſſet moriendum.

QVI dicunt Adam ſic creatum, vt etiam ſine peccati merito moreretur, non pœna culpæ, ſed neceſſitate naturæ; profectò illud quod in lege dictum eſt: Qua die ederitis, morte moriemini; Geneſ. 2. non ad mortem corporis, ſed ad mortem animæ quæ in peccato fit, referre conantur. Qua morte mortuos ſignificauit Dominus infideles, de quibus ait: Sine mortuos ſepelire Matth. 8. mortuos ſuos. Luc. 8. Quid ergo reſpondebunt, cùm legitur hoc Deum primo homini etiam poſt peccatum in-
B crepando & damnando dixiſſe: Terra es, & in terram Geneſ. 3. ibis? Neque enim ſecundum animam, ſed quod manifeſtum eſt ſecundũ corpus terra erat, & morte eiuſdem corporis erat iturus in terram. Quamuis enim, ſecundum corpus terra eſſet, & corpus in quo creatus eſt animale geſtaret, tamen ſi nõ peccaſſet, in corpus fuerat ſpiritale mutandus, & in illam incorruptionem quæ fidelibus & ſanctis promittitur, ſine mortis† periculo tranſiturus. († alias ſupplicio.) Cuius rei deſiderium nos habere nõ ſolùm ipſi ſentimus in nobis, verumetiam admonente Apoſtolo cognoſcimus, vbi ait: 2. Corinth. 5. Etenim in hoc ingemiſcimus, habitaculum noſtrum, quod de cœlo eſt, ſuperindui cupientes, ſi tamen induti nõ nudi inueniamur. Etenim qui ſumus in hac habitatione ingemiſcimus grauati, in quo nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur mortale à vita. Proinde ſi non peccaſſet Adam, non erat expoliandus corpore, ſed ſuperueſtiendus immortalitate, & incorruptione,
C vt abſorberetur mortale à vita: id eſt, ab animali in ſpiritale tranſiret.

CAP. III.

NEQVE enim metuendum fuit, ne fortè diutius hic viuẽdo in corpore animali, ſenectute grauaretur, & paulatim veteraſcendo perueniret ad mortem? Si enim Deus Iſraëlitarum veſtimentis & calciamentis Deute. 29. præſtitit quòd per tot annos nõ ſunt obtrita, quid mirum ſi obedienti homini eiuſdem potentia præſtaretur, vt animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quendam ſtatum quo ſine defectu eſſet annoſum,

tuiſtis. Si autem homines iſta dixerunt, de quibus di- A
Pſal. 63. ctum eſt, Firmauerunt ſibi ſermonem malignum. Ecce humanum figmentum, ecce quod colitis, ecce cui ſeruitis, ecce propter quod rebellatis, inſanitis, ardetis. Gabinus verò & cæteri, qui hanc eccleſiam cognouerunt, elegerunt, tenuerunt, non humanum figmentū, ſed diuinum promiſſum prędictum & impletum, cum fidelibus habere cupiētes, vlterius pro humano figmēto ipſas humanas moleſtias perpeti noluerunt. Qui enim pro veritate & vnitate Chriſti non dico res ſuas, ſed iſtam etiam vitam ſuam aliis duntaxat auferentibus atque interficientibus amiſerit, verè fidem habet, verè ſpem habet, verè charitatem habet, verè Deum habet. Quiſquis autem pro parte Donati vel fimbriā veſtimenti perdiderit, cor non habet. Quid ergo mirum ſi homines ſapientes cùm viderunt contra obduratæ conſuetudinis pertinaciſſimam vetuſtatem, propoſita ſibi eſſe damna & exilia, cōſiderauerunt vtrum pro parte Donati contra eccleſiam catholicam, hoc eſt pro figmento humano contra opus diuinum perpeti iſta deberent: & ſe vtique non debere viderunt, atque iſtam quam vocatis perſecutionē, cognouerunt ſibi eſſe correctionis occaſionē, & fecerunt quod ſcriptum eſt, Da ſapienti occaſionem, & ſapientior erit? Vides itaq; quàm inaniter dixeris homini, qui ex præcepto piiſſimi Imperatoris ſui veſtram correctionem requirit, quod huius prudentiam Executoris officium non decebat. Quid enim magis religioſum militantem decet, quàm vt in ea cauſa in qua perpendit, quibuſnam vos vultis eſſe deceptio, multis ipſe fiat corrigendis ſaluatio?

Vtiles leges pœnalium aduerſus hæreticos. Prouerb. 9.

CAPVT XXXIIII. VERBA Epiſtolæ, *Ad docendum*, inquit, *populum Iſrael omnipotens Deus prophetis præconium dedit, non regibus imperauit. Saluator animarum Dominus Chriſtus ad inſinuandam fidem, piſcatores, non milites miſit.* AD HAEC reſpond. Audite ergo prophetas ſanctos, & ſanctos piſcatores, & moleſtos non patiemini religioſiſſimos reges. Iam enim & ſuperius oſtēdi ad curam pertinuiſſe regis, vt Niniuitę Deum placarent, cuius iram propheta annunciauerat. Quamdiu ergo vos non tenetis eccleſiam quam prænunciauerunt piſcatores, Apoſtoli plantauerunt: tamdiu reges qui eam tenent, rectiſſimè ad ſuam curam iudicant pertinere, ne vos aduerſus eam rebelletis impunè. Nam Deus & reges habuit inter prophetas, Dauid quippe ſanctus, quod non poteſtis ignorare, rex fuit. Audite itaque prophetantem regem, & nullum religioſum regem formidabitis iraſcentem: audite, inquam, prophetam regem dicentem de Chriſto, Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ: & non timebitis Chriſtianum regem ſuccēſentem vobis hanc eccleſiam blaſphemantibus, quæ ſicut à rege prophetata eſt, exhibetur vſq; ad terminos orbis terræ. Quia & rex Nabuchodonoſor, quamuis propheta non fuerit, eos tamen qui blaſphemarent Deum Sidrach, Miſac & Abdenago, religioſa ſeueritate coercuit.

Ad Chriſtianum regem curam pertinet, ne quis aduerſus Eccleſiam rebellet impunè. Pſal. 71. Dan. 3.

CAPVT XXXV. VERBA Epiſtolæ. *Mundanæ*, inquit, *militiæ, nunquam Deus expectauit auxilium, qui ſolus poteſt de viuis & mortuis iudicare.* AD HAEC reſpond. Non mundanæ militię Deus expectat auxilium, quando regibus largitur potius beneficium, qui eis inſpirat, vt in regno ſuo curent fieri Domini ſui pręceptum. Quibus enim dictum eſt, Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terrā, Seruite Domino in timore: ſentiunt ſuā poteſtatem ita Domino ſeruire debere, vt ea poteſtate plectantur, qui nolunt eius voluntati ſeruire. Quod autem de militibus facis inuidiam, ſi vtique iſta cura, ſicut iam docuimus in Scripturis ſanctis † pertinere demonſtratur, per quos id acturi ſunt reges aduerſus rebelles Circumcelliones, & inſanos eorum ſiue participes ſiue principes, niſi per ſubditos milites?

Pſal. 2. Poteſtas principum ita ſeruire Deo debet, vt per eā plectantur qui nolunt eius voluntati ſeruire. † ad reges aut ſimile quid deeſt.

CAPVT XXXVI. VERBA Epiſtolæ, *Sed hoc non ſciunt*, inquit, *alienarum rerum incubatores, qui nec Deum audiunt dicentem, Non concupiſcas rem proximi tui: Nec per Salomonem Spiritum ſanctum dicentem, Tunc ſtabunt iuſti magna conſtantia, aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores eorum, Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, dicentes inter ſe pœnitentiam habentes, & per anguſtiam ſpiritus gementes. Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorum exiſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: Quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt? Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non illuxit nobis. Laſſati ſumus in iniquitatis & perditionis via, & ambulauimus ſolitudines difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia tanquam vmbra. Hæc igitur fides nos* B *hortatur, vt libenter pro Deo in iſta perſecutione moriamur.* AD HAEC reſpond. Agnoſcite ſcelus veſtrum, & nolite vobis vſurpare nomen alienum, Scriptura dixit, Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores eorum. Non dixit, ſtabunt omnes qui mala paſſi ſunt: ſed, ſtabunt iuſti. Sicut & Dominus cùm dixiſſet, Beati qui perſecutionem patiuntur, niſi addidiſſet, propter iuſtitiam, non ſolos ſignificaret qui pro ſua in Domino patientia coronantur, ſed etiam illos qui iuſtis legibus puniuntur. Quapropter ſi ad vos putatis hæc iuſtorum verba quæ ſcripta ſunt pertinere, prius an iuſti ſitis oſtendite. Habetis enim res magnas quas inter veſtras iuſtitias ventiletis, diuiſionem Chriſti, reſciſſionem ſacramentorum Chriſti, deſertionem pacis Chriſti, bellum contra membra Chriſti, criminationes in coniugem Chriſti, negationem promiſſo- C rum Chriſti. Hæ ſunt iuſtitiæ veſtræ, propter quas videlicet ſtabitis in magna conſtantia aduerſus eos qui vos anguſtiauerunt, & abſtulerunt labores veſtros. Iam verò cùm inter iuſtitias veſtras iactare cœperitis, quòd voſipſos necatis, quis vobis iuſtus æquabitur? Tunc enim maximè apparebitis vindicandi. Sed videte de quibus? de his vtique qui vos occiderunt. Ergo vt vindicemini, puniemini, & ſtabitis aduerſus voſipſos? Maximè ſtabitis, qui caminis clauſis vos in crudeles anguſtias coarctatis, vt & qui voluerit ſubuenire, non poſſit intrare, & qui voluerit euadere, non poſſit exire. Abſit abſit vt ſtent cum magna conſtantia, cùm ſtabunt cum tam mala conſcientia. Niſi fortè arbitramini propterea vobis Deum tunc poſſe parcere pro ſceleribus veſtris, quia ipſi vobis modo non parcitis: vnde etiam quædam ſanctimoniales veſtræ grauidæ per ſaxa ſe miſerunt, & diſſilientibus vteris homicidiorum ſcelere & ſtuprorum ſcelera prodiderūt; D exiſtimātes ſi hoc modo in ſe vindicaſſent, nullo iam modo Deum vindicaturum: ſicut & uos putatis, qui ſacrilegio ſchiſmatis & hæreſis, vel deprædando, detruncando, excæcando, occidendo, poſtremò etiam rebaptizando catholicos, & quælibet alia potuerunt à vobis nephanda committi, iſto modo poſſe quia vos occiditis expiari. Sed erratis: hoc putauit & Iudas. An hoc etiam vultis addere documentum, quo certius no uerimus maiores veſtros potius fuiſſe traditores, quia mortem imitamini traditoris?

Exod. 20. Sap. 5. Matth. 5.

CAPVT XXXVII. ERGO quod in Collatione contentioſè negare voluiſtis, etiam hinc vera eſſe geſta firmatis. In quibus, confeſſis traditoribus qui tunc primæ ſedis epiſcopus in Numidia fuit, Secundus Tigiſitanus ignouit; & quibus crimina traditionis manifeſta atque confeſſa apud Cirtam præſentibus relaxauit, cum his apud Carthaginem tanquam traditores non conuictos abſentesque puniuit, à quo crimine etiam Secundus ipſe

Oſtendit ex actis concilij Cirtenſis ſub Secundo Tigiſitano, & ex Secundi literis maiores eorum traditores fuiſſe. Collat. diei 3. c. 15. & 17.

ipſe obiiciente Purpurio Limatenſi ſe purgare non potuit, quādo ei dixit idem Purpurius, *Tu quid egiſti quādo tentus es à Curatore & Ordine, vt Scripturas dares? Quomodo te liberaſti ab ipſis, niſi quia dediſti, aut iuſsiſti dari quodcunque? Nam non te dimittebant paſſim.* Hoc autem Secundus etiam in literis ſuis ad Menſurium datis, quas voſipſi protuliſtis atque recitaſtis, ſine ambiguitate confeſſus eſt, quòd non tradiderit, ſed quod ad eum peruenerint à Curatore & Ordine miſſi perſecutores, quos ei Purpurius Limatenſis obiecit, vt Scripturas traderet: quas cùm ab illo peterent, ſe reſpondiſſe, *Chriſtianus ſum & epiſcopus, non traditor,* eique nihil omnino tradere voluiſſe. Quod ei vultis vt credamus cùm & voſipſi quàm ſit incredibile videatis, feruente illa perſecutione detentum epiſcopum ſiue conuentum vt Scripturas Dominicas traderet, nullis traditis fuiſſe dimiſſum. Nempe contendebatis non potuiſſe epiſcopos ad ordinandum epiſcopum ad ciuitatem Cirtenſem perſecutionis tempore conuenire. Quomodo ergo perſecutio illa feruebat, ſi potuit epiſcopus propter Scripturas tradendas teneri, nulliſque traditis impunè dimitti? Et tamen clamabaris immanitatem perſecutionis illius temporis deſcribentes, nec duodecim epiſcopos ad ordinandum epiſcopum potuiſſe in concilium congregari, qui geſta illa conficerent; vbi crimina traditionis inuicem donauerunt, proque pace eccleſiæ iudicanda Domino reliquerunt: cùm vos hoc tempore talem perſecutionem vos perpeti dixiſtis, qualis nunquam fuit: id eſt vt loca vobis deſint, quo confugere, atque vbi latere poſſitis: tamen concilia faciatis, epiſcopos ordinetis, etiam in eorum locum, qui ſuis ignibus perierunt, iterum tales, qui ſuis ignibus perire parati ſunt. In concilium autem tantæ vt putatis atque iactatis perſecutionis tempore, amplius etiam quàm triginta conuenire potuiſtis, vbi & Petilianus fuit, qui perſecutionis tempore nec duodecim conuenire potuiſſe clamabar. Porrò in ipſo concilio ſtatuiſtis, vt *qui nobis inuiti communicauerunt, epiſcoporum vel presbyterorum, tantum ſi ſacrificium non obtulerint, aut in populo non tractauerint, ad veniam pertineant, & in ſuis honoribus recipiantur*: ac ſic totas calumniarum veſtrarum vires, etiam ipſi hoc decreto veſtro penitùs amputaſtis. Vbi eſt enim quod veſtro vaniloquio etiam eos, qui non fuerunt, dicitis per communionem noſtram fieri traditores; quia ſcilicet ſicut calumniamini, illi nos inquinauerunt, qui vrgentibus tunc impiis poteſtatibus libros eccleſiaſticos tradiderunt? Cur ergo nunc à crimine abſoluitis, quos nobis communicaſſe cognoueritis inuitos, ſi ſacrificium non obtulerint, neque ſermonem in populo fecerint: quaſi illi tunc primi traditores ſub terrore & horrore immanium ſuppliciorum, qualia modo vobis omnino nullus ingeſſit, codices ſanctos non inuiti tradiderint, aut ſacrificium illic obtulerint, aut in populo ſermonem fecerint? Videtis ergo quòd ſicut vos iſtis (quos vaniſſimè criminamini communione noſtra fieri traditores) ſi quid inuiti fecerint, potuiſtis ignoſcere: ita etiam maiores veſtri in neceſſitate multo arctiore tradentibus *traditoris veris*, in eadem regula ignoſcere potuerunt. Sed vt damnarent alios abſentes & inauditos inimicorum Cæciliani factione compulſi ſunt, facientes quòd de talibus Apoſtolus dicit, In quo enim alium iudicas, teipſum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter quoniā Donatiſtæ ſemetipſos occidere ſemper amauerunt, & ipſi ab initio traditores fuerūt: quid mirum ſi traditoris mortem etiam ſuos poſteros amare docuerunt? Sed vitandæ huius ſimilitudinis cauſa, vel nunquam, vel difficillimè ſe laqueo necauerunt. Fruſtrà omnino, nam ille Iudā traditorem id facere compulit, qui & illum puerum, quem ſanauit Dominus,

Collat. 3. diei cap. 13.

In Collat. diei 3. cap. 17.

Donatiſtarum poſt Carthaginenſem Collationē, 30 epiſcoporum concilium.

Rom. 2.

Donatiſtæ cur non eſt laqueo etiam confugere.

Matth. 27.

in aquam & ignem ſæpe deiecit, & gregem porcorum 17.
in mare præcipitauit, & ipſi Domino præcipitium de 8.
pinna templi audaci præſumptione ſuggeſſit. Quam- 4.
uis itaque diuerſis modis voluntariam vos præcipitetis in mortem, tamen eiuſdem diaboli inſtinctu voſipſos necando imitamini traditorem. Quod etſi vos non eſtis, eorum tamen qui fuerunt, & ſchiſma fecerunt, in quo libenter eſtis, etiam hoc in vobis facere, quod in ſe traditor fecit, nephando magiſterio didiciſtis. Ecce cum qua iuſtitia ſtabitis aduerſus eos, qui vos anguſtiauerunt: vt ſi veſtræ mortes vindicabuntur, non niſi in vobis ipſis iuſtiſſime vindicentur. Qui ſunt autem labores veſtri, quos à vobis iactatis auferri? An ne iniuſtum eſt, vt eccleſiæ quæ fuerunt veſtræ, cùm in pacem catholicam tranſeunt, cum ſuis rebus tranſeant? Illis enim ad nos tranſeuntibus, ſi res earum vultis tenere, vos proculdubio res alienas vultis auferre. Mater autem catholica vobis dicit, quod quibuſdam beatus Apoſtolus dixit, Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Veruntamen quomodo vobis non eſtis ipſi contrarij, quādo vtrunque nobis obiicitis, & quòd res veſtras poſſidere cupiamus, & quòd violenter vos nobiſcum eſſe cogamus? Hæc duo quàm ſint inter ſe contraria, non videtis: ſi enim ad communionem noſtram vos inuitos quærimus & tenemus, quomodo res veſtras deſideramus, quas vtique vobis communicantibus habere non poſſumus? Si autem illas cupimus obtinere, quomodo vos quærimus, vt eas vobis communicantibus amittamus? Sed confitemur vobis, cupiditas noſtra charitas vocatur: hæc vos quærit in nobis: hæc vos inuenire, corrigere, atq; in vnitatem Chriſti ſociare deſiderat, ne veſtris caminis vos ardere timeamus. Huius igne feruemus, hæc nos accendit, vt non ſolùm non concupiſcamus res veſtras, ſed nobiſcum optemus poſſideatis & noſtras. Agnoſcite & venire, & perire nolite, aut ſi vltrò venire erubeſcitis, ſeruimus infirmitati ne quid pereat charitati. Ecce volumus vos tenere, quid feſtinatis ardere? Ad vitam tenemus, ad ſalutem tenemus, ad Chriſti vnitatem, veritatem, ſuauitatem tenemus. Et ad cœnam tanti patris familiàs, ſi ſponte non vultis, intrare compellimus.

2. Cor. 12.

De iuſtitia certamen eſt, non de pecunia. Cauete ergo ne fortè dum putatis ad vos pertinere quod ſcriptum eſt, Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt, & abſtulerunt labores eorum: non hoc vobis contingat de laboribus veſtris, ſed potius illud quod alibi ſcriptum eſt: Labores impiorum iuſti edent. Neq; enim ſtabunt contra vos Maximianiſtę, quorum quando potuiſtis Baſilicas abſtuliſtis: Aut ſtabunt contra vos Pagani, quorum certè vbi potuiſtis templa euertiſtis & Baſilicas cōſtruxiſtis, quod & nos fecimus: Aut ſtabunt aduerſus vos ſymphoniaci dæmoniorum, quorum tibias & ſcabella fregiſtis, quod & nos fecimus: Sic nec vos ſtabitis aduerſus nos. In talibus quippe omnibus factis, non rapina concupiſcitur, ſed error euertitur. Sicut ergo non ſtabunt Chananæi aduerſus Iſraelitas, quamuis Iſraelitæ abſtulerunt labores eorum, ſed ſtabit Naboth aduerſus Achab, quia delictum factum eſt, non præceptum, vt labores iuſti auferret iniuſtus: ſic hæretici nō ſtabūt aduerſus catholicos, cùm in rebus hæreticorum Chriſtiani imperij iuſſa complētur; nec res eorum à catholicis auferuntur, ſed potius inquiruntur, eiſque multa quantum fieri poteſt, correctis reddenda ſeruātur: ſed ſtabunt catholici non ſolùm aduerſus Gentiles, à quibus martyres veri expoliati ſunt, verumetiam aduerſus Circumcelliones Donatiſtarum, quia & ipſi abſtulerunt labores eorum. Verùm de his pecuniariis laboribus facilior cauſa eſt. Ecce quotidie ſi quis ad nos tranſitum facit, cùm etiam illi quorum erāt, ad pacem catholicam tranſeunt, reddimus pecuniam, veſtem,

Luc. 14. Sap. 5.

Sapien. 16.

3. Reg. 21.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA GAVDENTIVM THAMVGADENSEM EPISCOPVM, LIBER II.

CAP. I.

ACCEPI Gaudenti reſponſionem tuam: ſi tamen reſponſio iſta dicenda eſt, quam mihi propterea referre voluiſti, ne ſi tacuiſſes, diceremus te eſſe conuictum. Sed non hoc eſt reſpondere; quod eſt non tacere. Nam ſi hoc eſt, reſpõdiſti planè. Sed id eò, vt etiã hi, qui de te aliquid poſſent ſperare, nouerint te non inueniſſe quid reſpondere deberes; & tamen reſpondiſſe ne taceres. Itaq; cùm caueres ne victus diceteris, feciſti vt oſtendereris. Ad quod oſtendendum tua ipſa ſcripta ſufficiunt, ſi ab intelligentibus legãtur, & meis diligenti examine comparẽtur. Vt autem ſcriptis aliis hoc doceam, quo etiam ingeniis tardioribus ſatisfiat, aliquãto prolixior diſputatio neceſſaria eſt: quam quidem ingrediar, ſi opus fuerit, Dominusque voluerit.

CAPVT II. Oſtendit Donatiſtas non eſſe catholicos. Cyprianus de ſimpl. prælat. ſeu de vnitate Eccleſiæ.

NVNC interim, quoniam vos potius eſſe catholicos teſtimonio beati Cypriani affirmare conatus es: attende paululum quam Eccleſiam dixerit ille catholicam, cùm eius defenderet vnitatem: *Eccleſia, inquit, Domini luce perfuſa, per totum orbem radios ſuos porrigit: vnum tamen lumen eſt, quod vbique diffunditur; nec vnitas corporis ſeparatur. Ramos ſuos in vniuerſam terram copia vbertatis extendit, profluentes largiter riuos largius expandit: vnum tamen caput eſt, & origo vna, & vna mater, fœcunditatis ſucceſsibus copioſa.* Quid igitur & voſipſos fallitis, & alios fallere mendaciis impudentibus vultis? Si huius martyris teſtimonio veſtra eſt Eccleſia catholica, oſtendite illam per orbem totum radios ſuos porrigere, oſtendite illam per vniuerſam terrã ramos ſuos copia vbertatis extendere. Hinc enim & Græco vocabulo Catholica nominatur. (Catholicam vnde dicatur.) Quod enim Græcè ὅλον dicitur, Latinè totũ vel vniuerſum interpretatur. Per totum ergo ſiue ſecundum totum eſt καθ' ὅλον, vnde catholica nuncupatur. Si hoc noſti, quare te noſſe diſſimulas? Si autem ignoras, quare non prius quàm loqueris, quod neſcis, eos qui norunt, interrogas? Quod ſi diſplicet tibi, non Grecam, ſed aliquam linguam inueni, qua doceas catholon, non per totum ſiue ſecundum totum, vel ſecundum vniuerſum ſignificare: & recede à teſtimonio Cypriani. Ille nanq; contra te loquitur: qui vides quid dicat. Per orbem totum dicit, & per vniuerſam terram porrigi, extendiq; catholicam; Græco eius nomini, ac diffinitioni conſentiens. Tu aliud tenere, ſentire, dicere reperìris, & dum Cypriano teſte inniteris, Cypriano teſte mentiris.

CAPVT III. Non eſſe ab Eccleſia recedendum, quòd mali in ea multi eſſe cernantur.

AB hac ergo vera germanaque catholica, quæ Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit, ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertãtis extendit, quæ cauſa vobis fuerit exeundi, cùm interrogamini, nihil iuſtum inuenitis: prorſus ab hac eccleſia exitum veſtrum nulla purgatione probabilis excuſationis abluitis. Quid enim dicitis niſi neceſſitas compulit, vt iuſti relinqueremus iniuſtos? Reſpondet vobis Scriptura diuina: Filius malus ipſe ſe iuſtum dicit: exitum verò ſuum non abluit. (Prouerb. 30.) Exitum, inquit, ſuum, vtiq; illum, de quo dicit Apoſtolus Ioannes: Ex nobis exierunt, (1. Ioan. 2.) omnino non abluit, non defendit, non excuſat, non purgat. Ad iuſtos enim nõ pertinet in Eccleſia catholica, niſi malos, quos corrigere vel dãnare non poſſunt, patiẽtiſſimè tolerare: (In eccleſia mali bonis permixti.) nec propter zizania, de Dominico agro; nec propter paleam, de Dominica area; nec propter vaſa inhonorata, de Dominica domo; nec propter piſces malos, de Dominicis retibus, ante tempus exire: ne fruſtrà exitum ſuum conetur abluere. Has Euangelicas ſentẽtias, ſi volueris in alium ſenſum qualibet argumentatione cõuertere, eidem beato Cypriano, cuius teſtimonium adhibes, contradicis: ſicut in noſtra Collatione feciſtis. (Collat. 3. c. 8. & 10.) Nam hæc de iſta quæſtione ſuprà dicti martyris verba ſunt, in epiſtola quam ſcripſit ad Maximum & ſocios confeſſionis eius: (Cyprian. lib. 3. epiſt. 3.) *Etſi videntur, inquit, in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas noſtra, vt quoniam zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus. Nobis tantummodo laborandum eſt, vt frumentum eſſe poſsimus: vt cùm experit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit: In domo autem magna, non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea, ſed & lignea, & fictilia: & quædam quidem honorata, quædam verò inhonorata.* (2. Tim. 2.) *Nos operam demus, & quantum poſſumus laboremus, vt vas aureum vel argẽteum ſimus. Cæterùm fictilia vaſa confringere ſoli Domino conceſſum eſt: cui & virga ferrea data eſt.* (Pſal. 2.) *Eſſe non poteſt maior Domino ſuo ſeruus. Nec quiſquam ſibi, quod ſoli filio pater tribuit, vendicarit: vt ſe putet, aut ad aream ventilandam & purgandam, paleam tam ferre poſſe, aut à frumento vniuerſa zizania humano iudicio ſeparare.* (Matth. 3.) *Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus adſumit: & dum ſibi ſemper aliquid amplius, quàm mitis iuſtitia depoſcit, adſumunt, de Eccleſia pereunt. Et dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt.*

CAPVT IIII. Parabolas tuã ſcilicet de bonorum & malorum in eccleſia permixtione, quomodo eludere Donatiſta conati ſint.

NEMPE nunc ſaltem vides aduerſus ſanctum Cyprianum vos in noſtra Collatione clamaſſe, eiq; contentionibus reſtitiſſe, quibus aſſerebatis agrum Chriſti, de quo ait: Ager eſt hic mũdus, non eſſe Eccleſiam, ſed mundum præter Eccleſiam, vt ea quæ cernerẽtur, poſſet habere zizania? Nam in Eccleſia dicebatis manifeſta zizania eſſe non poſſe. Quotiens hic teſtimoniũ Cypriani poſuimus, & nec apertè illi reſiſtere auſi eſtis, nec tamen conſentire voluiſtis: nempe nunc ſaltem expergiſceris, audis, aduertis: (Collat. 3. c. 9. & 10. Matth. 13.) *quia etſi videntur in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet, aut fides, aut charitas noſtra: vt quoniam zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Quare ergo vos ab vnitate huius Eccleſiæ nefario ſchiſmate diſceditis, & hæretica præſumptione, in eadem diſceſſione perſiſtitis? Ecce tibi eſt Cyprianus, conſenti illi, aut reſponde illi. Vides quemadmodum his verbis quibus dicit, eſſe in Eccleſia cernique zizania, nec tamen ab illa propterea debere diſcedere, deleri omnes tuorum ſcriptorum calumnias? Quibus etiam in tanta abrupta progreſſus es, & tumore veſtro præcipitaſti, vt diceres, etiam neſcientes qui peccauerunt de vniuerſo mundo, peccatis alienis potuiſſe perire Chriſtianos: quia ſcilicet legitur in ſanctis Scripturis, vnum de anathemate fuiſſe furatum, (Ioſue 7.) & pro iſto peccato alienum populum neſcientem fuiſſe punitum: (Quo Dei iudicio peccato Achan caſi ſint ab hoſtibus, 36. de filiis Iſrael.) Ignorans illas mortalium corporum pœnas, hoc eſt, moriturorum mortes, ad vtilem terrorem populo valuiſſe: non tamen eiſdem mortuis ad aliquod detrimentum futuræ vitæ, aliena peccata, præſertim quæ neſcierunt, aliquid obfuiſſe. Itáne vt hoc diceres, itáne vt peccatis alienis etiam incognitis, perire Deo quenquam, credere & dicere auderes, nec ſaltem ipſos timuiſti collegas tuos, qui te in noſtra Collatione reticente, & fortaſſe cùm hoc iam ſentires non audente, tantis diſceptationum lateribus pugnauerunt: (Collat. 3. c. 8.) piſces malos in Dominicis retibus à piſcatoribus ignorari, ne videlicet perirent eorum contagione, ſi ſcirent? Nónne tibi venit in mentem, de palea Dominicæ areæ, id eſt, Eccleſiæ, vſque ad tempus ventilationis in vna permixtione toleranda, diſputantibus, cùm Emeritus vrgeretur, negaſſe illum atque dixiſſe, *Non legis aream.* (Ibid. cap. 9.) Qui cùm & à ſuis ſecretius admoneretur, & à nobis apertius commemoran-

Matth. 3. morantibus ex Euangelio, Dominum eſſe venturum ferentem ventilabrum in manu ſua, qui mundabit aream ſuam, & frumentum recõdet in horreo, paleam verò comburet igni inextinguibili; continuò correxiſſe obliuionis errorem, quo negauerat ſcriptum: nec tamen hæreticam vel ſchiſmaticam conuertiſſe peruerſitatem, qua negabat malos à bonis debere pro vnitate Eccleſiæ ſuſtineri: continuoque dixiſſe, quòd nomine paleæ, mali ſignificarentur occulti, vt hic cauſæ veſtræ præcipua diligentia ſeruaretis, quod ignorati mali cõmaculare bonorum neminem poſſent. Ecce partis veſtræ patronus egregius perdidit te aduerſante labores ſuos. Ille quippe vt cuſtodiat bonorum ſalutem, prorſus in Eccleſia malos permanentes, à bonis perhibet ignorari, ne perdant eos, ſi fuerint cogniti & tolerati: tu autem etiam ignoratorum malorum contagio bonos perire dixiſti. Neq; timuiſti tam multos ab initio veſtros latentes flagitioſos, facinoroſos atque impios, qui profectò ſecundum tuam ſententiam, te atque omnes tuos, vobis neſcientibus perdiderunt. Sed nunc quoque nullo pauore tremuiſti, ne fortè quiſpiam veſtrûm te neſciente peccaret, & te dum iſta loqueris perderet. An fortè dum cognitis tuis factis, periſſe te intelligis, propter hoc alienis incognitis perire non metuis.

CAP. V. QVID tibi optem, niſi vt te nobis liceat inuenire, ne libeat te perire? Quid enim ſpei remanebit, non ſolùm nobis qui Domino Chriſto, Prophetis, Apoſtolis, ſanctoque Cypriano conſentimus, etiam cognitos malos, ſi eos nec corrigere poſſumus, nec punire, pro vnitatis vinculo ſuſtinendos: verumetiam vobis, quibus ante tempus meſſis, ventilationis, & litoris, placet à malis ſeparatio corporalis: ſi opinio tua vera eſt, qua putas & ſuis peccatis quenque perire qui facit; & alienis, qui verum facta ſint neſcit? Si enim hoc ita eſt, profectò & maiores veſtri, qui ſe ſicut putatis à cognitis malis ſeparauerunt, de incognitis perierunt. Non ſolùm autem tibi, qui cùm dicis alienis criminibus perire hominem, ſiue illa ſcientem, ſiue neſcientem, nullum proculdubiò remanere pateris innocentem: ſed etiam ipſi Emerito, qui longè tolerabilius ſentiens, in communione ſacramentorum, alienis peccatis tantùmodo cognitis homines innectit, ab incognitis ſoluit: multo veriore venerabilis Cyprianus voce reſpondit: Simul creſcentia non perire frumẽta, zizaniis non extra Eccleſiam, ſed in Eccleſia conſtitutis: nec occultis atque incognitis, ſed planè notis ac perſpicuis. Puto enim quod non in carne, ſed in ipſa mente cæcatur, qui contendit latere quod cernitur. Cùm autem monet beatiſſimus ille, ne propter zizania quæ in ea ſunt, ab Eccleſia recedatur: non monet propter illa quę occultantur, ſed propter illa potius quæ cernũtur. Ipſa enim ſunt, quæ poſſunt perturbare cernentes, niſi eos faciat ſapientia patientes. Nam quomodo propter occulta nos non debere recedere diſceremus, quæ omnino eſſe neſcimus? Cyprianus lib. 3. epiſt. 3. *Et ſi videntur*, inquit, *in Eccleſia eſſe Zizania.* Videntur ait, non ſuſpicatione creduntur. Et ne quiſquam putaret ita dictum, videntur eſſe, tanquam non eſſent, ſed eſſe viderentur: verbis conſequẽtibus, quid dixerit, aperit: *Non tamen impediri*, inquit, *debet, aut fides, aut charitas noſtra: vt quoniam zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Non ait ſuſpicamur, putamus, credimus, opinamur: ſed cernimus. Ea quippe etiam illi non operta credebant, ſed aperta cernebant, Matth. 13. qui dixerunt patrifamiliâs: Vis imus, & colligimus ea? de quibus dictum erat: Cùm creuiſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania. Quibus reſpondit: Nõ: ne fortè, dum vultis colligere zizania, ſimul eradicetis & triticum. Et ſinite vtraque creſcere vſque ad meſſem. Et tamen tu dicis (vbi quid aliud quàm Domino contradicis?) ſola per mundum creuiſſe zizania, & toto penè mundo diminuta periſſe frumenta; cùm ad aliquas gentes nondum Eccleſia creſcendo peruenerit. Neceſſe eſt autem vt perueniat & prædicetur Euangelium in vniuerſo mũdo, & tunc veniat finis. Quod futurum eſſe, Dominus ſine vlla ambiguitate prædixit.

CAPVT VI. Repetit ſuperiora.

VIDES Eccleſiam teſtimonio Cypriani, & à toto catholicam dictam; & non eſſe ſine manifeſtis malis; propter quos tamen admonet non relinquendam? In ea ſunt boni; per ſeipſos multi: in comparatione autẽ zizaniorum vel paleæ, profectò pauci. Non enim præter illam, ſed in ea agitur, quod ipſe Dominus dicit: Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Matth. 24. Sed ibi eſt & populus vbique diffuſus: cui dicitur: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Matth. 10. Qui autem habeant fidem tanquam granum ſinapis, qua montes etiã transferãtur, rariſſimi omnino ſunt. Matth. 17. De tali enim fide Dominus dicebat: Putas veniet filius hominis, & inueniet fidem in terra: non de apoſtaſia totius orbis, ſicut tu peruerſiſſimè intelligis. Luc. 18.

CAPVT VII. De non rebaptizandis ex hæreſi venientibus.

PORRO de baptiſmo quem non putas eſſe niſi in Eccleſia, & ideo nos arguis, quòd ex hæreſibus venientes, ſi iam baptizati ſunt, iterum non eſſe baptizãdos cenſemus: ſufficit, quod reſpõdere minimè potuiſti quomodo damnatus baptizare potuerit Felicianus, foris à veſtra Eccleſia conſtitutus: quem fruſtrà ponere voluiſti, inter eos quibus dilationem dediſtis. Lege Bagaitanam veſtri concilij ſententiam, in qua ſcilicet poſt multa acerbiſſima quæ illis dicta ſunt, & longè grauiora quàm in Cæcilianum, quando eum maiores veſtri abſentem innocentemque damnarunt: ita ſubiecta eſt eorum manifeſta & indubitata damnatio. *Famoſi ergo criminis reos Victorianum Carcabianenſem, Martianum Sullectinum, Beianum Baianenſem, Saluium Auſafhenſem, Theodorum Vſulenſem, Donatum Sabratenſem, Miggenem Elephantarienſem, Prætextatum Aſſuritanum, Saluium Membreſitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Muſtitanum, & Martialem Pertuſenſem: qui funeſto opere perditionis vas ſordidum, collecta fæculentia glutinauerunt: ſed & clericos aliquando Eccleſiæ Carthaginis, qui dum facinori interſunt, illicito inceſtui lenocinium præbuerunt: Dei præſidentis arbitrio, vniuerſalis concilij ore veridico damnatos eſſe cognoſcite.* Et deinde incipit cæteris dilatio prorogari his verbis: *Eos autem quos ſacrilegi ſurculi non polluere plantaria, hoc eſt qui à Maximiani capite, proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt; ad matrem Eccleſiam redire permiſimus.* Iam de his quod dicendum fuit, & in prioribus ad te datis literis meis ſatis dictum eſt. Cui loco te prorſus reſpondere non potuiſſe, quiſquis legerit, & parumper aduerterit, dubitare non poterit.

CAPVT VIII. Reſpondet ad Agrippini & Cypriani concilia.

FRVSTRA itaque tibi videtur, *Agrippini & Cypriani concilia in hac quæſtione eſſe ſectanda*: cùm vos ea neglexeritis, quando extra veſtram communionem baptizatos à damnatis, contra quos de baſilicis excludendos litigabatis, ſine vlla repetitione baptiſmatis ſuſcepiſtis. De ſententia verò Cypriani, vel collegarum eius, quibus tunc placuit, venientes ab hęreticis baptizare oportere, longum eſt vt pro merito diſputem. Sed iſtam tu mihi ſi potes, breuẽ ſolue quæſtionem. Quãdo rebaptizabat Cyprianus ab hęreticis venientes, Eccleſiæ Carthaginenſis Epiſcopus, tunc Eccleſiæ Romanæ Stephanus Epiſcopus in eodem baptiſmo, quẽ foris acceperant, ſuſcipiebat hæreticos: & ambo hæc diuerſa facientes, in vnitate catholica permanebant. Dic mihi, vtrum illo tempore Eccleſia quando ſecundum vos, omnium criminum reos ſine baptiſmo recipiebat per Stephanum & eius innumerabiles toto orbe collegas, qui eiuſdem ſententię participes erãt: malorum contagione perierat, an non perierat? Neque enim iſtos malos poteris dicere occultos: quamuis tu

aſſeras

A aſſeras nocere ac mortificare & occultos. Quiſquis igitur homicida, vel etiam parricida, adulter, inceſtator, idololatra, codicum denique ſanctorum non timidus traditor, ſed vt traderentur crudelis tortor, & violentus extortor, & iuſſu vel manu extremus incenſor, apud hæreticos baptizatus, ad Stephanum & eius ſocios venit: ſecundum vos ſine baptiſmo exceptus eſt. Cernis igitur omnia hominum crimina, ſi verum eſt quod de baptiſmo ſentitis, tunc in Eccleſia ſine baptiſmo congregata? Reſponde vtrum his criminibus, in eadem vnitate maculatus fuerit Cyprianus; reſponde vtrum Eccleſia perierit, an non perierit? Elige quod putaueris. Si iam tunc perierat, Donatum quæ peperit? Si autem tot in eam ſine baptiſmo aggregatis, perire non potuit; reſponde quæſo, vt ab ea ſe, tanquam malorum communionem deuitans, pars Donati ſepararet, quæ dementia perſuaſit? Abſit autem, vt quoniam beatiſſimus Cyprianus de baptiſmo aliter ſenſit, quàm veritas & antea conſuetudine & poſtea †perfecta diligentius ratione monſtrauit: propterea quiſquam noſtrum, qui hoc quod ille non ſapimus, ei ſe audeat anteponere. Cætera enim multa & magna eius merita, & animus præcipua charitate pleniſſimus, per quem cum collegis diuerſa ſentientibus pacatiſſimus manſit, & in vnitate Eccleſię paſſio glorioſa, ſatis oſtẽderunt eum fuiſſe ſarmentum in Chriſti radice fructuoſum: quod pater etiam ab iſta reprehenſione purgaret, vt fructum poſſet adferre maiorem. Sic enim ait ipſe Ieſus: Sarmentum quod in me dat fructum, purgat illud pater meus, vt maiorem fructum adferat. Oſtendens etiam in ipſis fructuoſis, agricolam qui eſt in cælis, aliquid inuenire quod purget. Quis enim noſtrum Petro apoſtolo comparari poteſt, quamuis nunquam gentes Iudaizare coegerimus: quod ille faciebat, quando non rectè ingrediebatur ad veritatem Euangelij? Vnde à ſuo poſteriore apoſtolo Paulo, ſalubri admonitione correctus, vtilius poſteris humilitatis præbuit exemplum, quam ſi nihil in illo exiſteret corrigendum.

†*Ver. patefacta.* *Ioan. 15.* *Gal. 2.*

CAPVT IX. *Mali quos corrigere, vel damnare non poſſumus, tolerandi.*

IN hac ergo Eccleſia conſtituti, quæ malorum ſiue occultorum, ſiue etiam manifeſtorum, nec potuit, nec poterit perire contagio, nullas de quibuſlibet hominibus calumnias formidamus. Si enim mali ſunt, proculdubiò eos aut ignorant boni, aut ſuis iudiciis manifeſtatos eccleſiaſticis legibus damnãt: aut etiam ſi nouerunt eos, & non apud ſe accuſatos, neque conuictos, damnare non poſſunt, pro Eccleſiæ pace non ſolùm irreprehenſibiliter, verumetiam laudabiliter tolerant: nec ſe propter piſces malos ruptis Dominicis retibus, ante tempus litoris damnabiliter ſeparant. Si enim hoc facere velint, exceptis diuinarum ſcripturarum innumerabilibus teſtimoniis, quibus ne faciant prohibentur: retinet eos certè quem teſtem adhibuiſti, beatiſſimus Cyprianus, clamans atque conteſtans: *Quia & ſi videntur in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet, aut fides aut charitas noſtra: vt quoniam Zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus.* Non ſolùm verbo, verumetiam exemplo ſuo nos admonens: qui collegas ſuos, fundos inſidioſis fraudibus rapientes, vſuris multiplicantibus fœnus augentes, quorum auaritiam, non leue aliquod vitium, ſed eſſe idololatriam, ſecundum Apoſtolum intellexit, pro vnitatis vinculo pertulit. Talis nec eorum contagio factus eſt, talis diſceſſit ab eis diſſimilitudine morum, non diuiſione ſacramentorum. Et immundum non tetigit: ſed à factis eorũ abhorrendo, non ſeorſum populos colligẽdo. Vos autem dum carnaliter ſapitis, quod dictum eſt per Eſaiam prophetam: Diſcedite & exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis: & talia quæ in Scripturis ſimiliter dicta ſunt: dum hęc, inquam, non ſpiritaliter, ſed carnaliter ſapitis, tales omnino apparetis, quales eorum, ipſo propheta prædicante dominantur dicentes: Nolite me tangere, quoniam mũdus ſum. Demq; quando aliena peccata vos peruersè deuitãda eſſe cenſuiſtis, alia veſtra feciſtis, ſacrilegum ſchiſma, populos diuidendo; & ſacrilegã hęreſim, contra Dei manifeſtata promiſſa, & impleta, de eccleſia toto orbe diffuſa, nefario ſpiritu ſentiendo. Nã ſi vt putas, & nos in verbo reprehendis, vna eademq; ſocietas perditorum ſimul & ſchiſma & hæreſis eſſet, non dixiſſet B. Cyprianus in hac ipſa epiſtola, vnde hoc de zizaniis in Eccleſia cõſtitutis poſuit teſtimoniũ, eis confeſſoribus quos gratulabatur à Nouatianorũ diuiſione fuiſſe liberatos; *Dolebam vehementer & grauiter angebar, quòd eis cõmunicare non poſſem, quos ſemel diligere cœpiſſem, poſteaquam vos de carcere prodeuntes ſchiſmaticus error excepit.* Noli ergo contra apertiſſimam veritatem, aut vtrumq; fallaciter declinare: aut vnum horum tibi, quod tibi mitius videtur eligere: cùm & ſchiſmaticus ſis ſacrilega diſceſſione, & hæreticus ſacrilego dogmate.

Lib. 3. epi. 3. *Serm. de lapſis.* *Lib. 4. epi. 2. ad Anton.* *Eſaiæ 52.* *Eſa. 65.* *Lib. 3. epi. 3.*

B

CAPVT X. *Schiſma in diſceſſione, hæreſis in ſacrilego dogmate cernitur.* *Quod ſanctum & verum eſt ſemper agnoſcendum eſſe.*

NEC vobis blandiamini, quòd baptiſmum non reſcindimus veſtrum. Non eſt hoc veſtrum, ſed catholicæ eccleſiæ quam tenemus: vnde illum quãdo diſceſſiſtis, nõ quidem ad ſalutem, ſed ad perniciem veſtram vobiſcum tuliſtis. Nam vaſa Dominica, etiam apud alienigenas, ſancta permanſerant. Vnde rex qui eis contumeliosè vti auſus eſt, Deo iraſcente punitus eſt. Et arca teſtamenti ab hoſtibus capta nequaquam virtutẽ ſuæ ſanctificatiõis amiſit. Si ergo illa ſancta, quę ſic tũc apud alienos fuerunt, vt apud ſuos eſſe deſiſterẽt, vim tamen ſanctitatis nullo modo perdere potuerũt, quanto magis eam Chriſtiana ſacramenta nõ perdunt, quãdo ita vt apud nos etiam maneant, ad hæreticos tranſeunt? Hoc eſt quod dixi ad te ſcribens, quod etiam in Collatione vobis diximus, idq; potius eludendum putaſtis, quia diſſoluere nequiuiſtis, Quoniam ſicut Apoſtolus ait de quibuſdam: Veritatem in iniquitate detinent, ita & vos veritatem baptiſmi diuini in iniquitate detinetis erroris humani. Quam veritatem non veſtram, propter iniquitatẽ veſtram reſcindere vtiq; non debemus. Et quia ipſe Apoſtolus de idololatris gentibus dixiſſe intelligitur: Qui veritatẽ in iniquitate detinent: tu mihi quaſi reſpõdens flagitaſti vt probarem, *quid de gentilium ſacrilegio Apoſtolus non reſcindat; quid de eorum prophano ritu non damnet.* Quaſi poſſet quod ſacrilegum eſt & prophanũ non reſcindere, atq; dãnare: ſicut nos ſchiſma veſtrum, & hęreſim veſtrã. Sentẽtias tamẽ quaſdã veritatis, quas de incognito Deo quidam gentilium philoſophi tenent, non ſolùm non deſtruxit Apoſtolus, ſed etiã inde teſtimoniũ cùm opus eſſet, adhibuit: Loquens quippe Athenienſibus ait de Deo: In illo enim viuimus, & mouemur & ſumus: ſicut & quidam ſecundum vos dixerunt. Hanc illi veritatem ſapientiæ, quàm B. Paulus non ſolùm non deſtruebat, verumetiam ad illos inſtruendos adhibebat, in iniquitate detinebant ſuæ idololatriæ, quã doctrina Apoſtolica machinamẽtis apoſtolicis euertebat. Ita & nos, quę in eccleſia catholica vera maiores veſtri accepérũt, vobiſq; tradiderũt, nõ reſcindimus, ſed agnoſcimus. Veſtrũ verò ſacrilegiũ, aut in veſtra conuerſatione reſcindimus, aut in veſtra pertinacia deteſtamur.

Dan. 5. *1. Reg. 4.* *Supra lib. 1. cap. 6.* *Collat. 3. c. 8.* C *Rom. 1.* *Acto. 17. Arati.* D

CAPVT XI. *Sup lib. 1. cap. 6.*

QVANQVAM totam quęſtionem, & totum quod inter nos agitur, vno verbo Tribuni ſatis diligẽter expoſito, omnino ſoluiſti. Cùm enim ego dixiſſem, *neq; hoc in tribuni literis legitur, à te in veritate inuocatum nomen Dei*, quia ipſum prorſus verbum ibi non legeram: tu reſpondiſti, *Falleris, vel potius fallis. Nam verba Tribuni ſunt: Néue tãtum opus domus Domini, vbi à te ſæpius Dei & Chriſti eius inuocatũ nomen eſt, per religionẽ tuam ibidem conſtitutã, concrematum eſſe dicatur. Intellige quia in veritate religio dicitur; in fallacia ſuperſtitio nominatur.*

Quando

Quando ego id aduerterem? Quando ita ratiocinarer? Quando aliud ex alio ſic probarem? Fateor, fugit hoc aciem quantulicunque ingenij mei: & ideo crede mihi, falli me ibi potuiſſe, non vt dixiſti, fallere voluiſſe in verbo. Itaque Tribunus tanquam homo militaris errauit, vt ei quem ſcit vel credit hæreticum, diceret, per religionem tuam: cum hæreſis non religio, ſed ſuperſtitio; religio autem non in falſitate ſed in veritate, propria locutione dicatur. Proinde ſecūdum hanc expoſitionem tuam, verus Dei cultus religio, falſus autem ſuperſtitio nūcupatur. Audi ergo teipſum, obaudi tibiipſi: & nos ſequi minimè recuſabis. Scribens nanq; ad eundem Tribunum in primæ epiſtolæ tuæ ipſo exordio poſuiſti, atque dixiſti: *Honorabili ac nimium nobis ſi ſic volueris, deſiderando Dulcitio Tribuno & notario, Gaudentius Epiſcopus.* Et continuò ſubiecisti: *Religionis tuæ ſcripta percepi.* Quid igitur ad nos venire adhuc dubitas? Ecce Tribunus Dulcitius cùm ſit homo cōmunionis noſtræ, tamen ſecundum teſtimonium tuum, non ſuperſtitioſus, ſed religioſus eſt: ac per hoc ſecundum expoſitionem tuam, non falſum, ſed verum Dei cultum tenet. Ipſe ergo eſt in catholica potius quàm tu: quoniam tu in hoc verbo vſque adeo non errasti, vt etiam exponeres, tantū religionem à ſuperſtitione diſtare, quantum à falſitate veritas diſtat. Ille autem homo, vt iam dixi, militaris, & in iſtis verborum proprietatibus minus eruditus, quid eſſet religio neſciebat. Abſit enim vt dicam, te adulādo fallebat. Tu verò qui eos cōtra quos diſputas, arguis ex Propheta & clamas: Væ his qui dicūt amarum dulce, & dulce amarum: qui dicunt lucē tenebras, & tenebras lucē; ſi ſuperſtitio eſt quam nobiſcum tenet Dulcitius, cur eam religionem eſſe dixiſti? ſi autem verum dixiſti, cur hæreticam tenendo ſuperſtitionem, reſpuis catholicam religionē? Sequere igitur teſtimonium tuum: maximè, quia & ipſi veſtri cùm cognouerint, non tibi fortaſſe communicabunt: quoniam Tribuno Dulcitio per hoc verbum communicaſti. Eia frater Gaudenti, noli perdere occaſionem, quam tibi etiam per tuam linguam Dominus dedit. An fortè ad hoc iraſceris, quod fratrem voco? Hoc enim nomen à nobis etiam in noſtra Collatione reſpuiſtis: vbi oſtendiſtis nos eſſe, quibus Dominus præcepit per prophetam: Dicite, fratres noſtri eſtis, eis qui vos oderunt, & qui vos deteſtātur: vos verò in numero eorum eſſe, qui iſtos quibus hoc Dominus dicit, oderunt & deteſtantur. Negare certè non potes te religionem dixiſſe, in qua eſt tribunus Dulcitius. Propterea illam tibi epiſtolam miſit, vtique vt te non occideres, & illi eccleſiæ, in qua eſt ipſe, communicares. Si ergo ipſius religio eſt, tua ſuperſtitio eſt. Quamuis enim ambo vobis hoc inuicem dixeritis: eligis tamen ipſum potius falſum dixiſſe, quàm te.

Religio propriè non niſi in veritate locum habet. — *Eſa. 5.* — *Donatiſtæ fratres ſe à catholicis in collatione Carthaginenſi noluerunt appellari.* — *Eſa. 66.*

CAPVT XII.

Ad imperatorum curam nō terrena tātum pertinere, ſed & ne quis in res diuinas impunè peccet.

QVAMOBREM ſecūdum veriſſimum hoc tuum teſtimonium, & tuam veriſſimam expoſitionem, quoniam religio eſt quā Dulcitius Tribunus tenet: profectò religio eſt, qua te ad noſtram communionem præceptum imperatoris impellit. Vnde fit conſequens, vt religio ſit etiam, qua Chriſtianus imperator ad curam ſuam iudicat pertinere, ne in res diuinas impunè peccetur: à quo tu nō vis curari, niſi ea quæ terrena repub. continentur. Vnde & regem Niniuitarū, oblitus quid legeris, populo de agenda pœnitētia non mandaſſe dixiſti. Hęc enim verba tua ſunt ad me: *Quid*, inquis, *miſeros decipis? Ionæ Deus præcepit, prophetam Dominus ad populum miſit: nihil tale regi mādauit.* Aduerte ergo quid ſcriptū ſit, & noli iraſci tibi ipſi, qui vel diuina ſcripta non recolis: vel tu potius miſeros decipis. Surrexit Ionas & abiit in Niniuē, ſicut locutus eſt Dominus. Niniue autem ciuitas magna erat, quaſi viç tridui. Et cœpit Ionas ingredi ciuitatem, quaſi vnius diei iter; & prædicauit & ait: Adhuc triduū, & Niniue ſubuertetur. Et crediderunt viri Niniuitæ Domino, & indixerunt ieiunium, & ſaccos induerunt, à maiore vſque ad minorem. Cumq; perueniſſet ſermo ad regem ciuitatis Niniue, ſurrexit de ſede ſua, & detraxit ſibi veſtimenta, & ſe circumdedit ſacco, & conſedit in cinere. Prædicaturq; à rege & à potentibus dicēs: Homines & iumenta, & oues & boues, non guſtent quicquam, nec paſcantur, & aquam non bibant. Et induti ſunt ſaccos homines, & iumēta proclamauerūt ad Dominum impēsè: & auerſus eſt vnuſquiſq; à via nequitię ſuæ & iniquitatis quam in manibus habebat. Audis ne tandem regem curaſſe, quod ad regum curam tibi diſpliceat pertinere? Certè vt impensè ageretur, quod minus quā oportuerat, agebatur. Ideo ergo Niniuitæ nō ſunt expoliationibus proſcriptionibuſque, vel terrore militū, ad pœnitentiam imperio regis artati; quia obedienter iuſſa fecerunt. Non itaque oſtēdimus populū iſta perpeſſum; quia nec tu oſtendis regē fuiſſe contemptum. Proinde cum regibus ea quæ ſecundū Deum ſunt, religioſo timore iubētibus quiſquis obtemperat; timore incipiēs & ad dilectionem proficiēs, à Domino accipit pacem: non ſicut pacem dat ſeculum, quoniam ſeculum dat pacem propter temporalem vtilitatem: Dominus autem propter æternam ſalutem. Ergo quia iſta religio eſt, in qua eſt Tribunus Dulcitius (neque enim verba tua negaturus es) ſuperſtitio eſt pars Donati, vnde re vult erui huius religio: ſuperſtitio eſt, quòd te quęris occidere, quod valde prohibet huius religio, ſuperſtitio eſt quod erga iſta curam imperatoris reprehendis; quam ſuſcepit exequendam huius religio.

Ione 3.

CAPVT XIII.

Concluſio per exhortationem.

ITAQVE quia verbo tuo cauſa finita eſt, obſecro per Deum religionis, Deū veritatis) vt etiam tuus error aliquando finiatur. Ipſa eſt frater eccleſia Chriſti, quæ hoc tempore, toto terrarū orbe creſcendo dilatatur, continens & malos & bonos, ventilatione vltima ſeparādos. Atque vt te ad extremum illius potius verbis alloquar, quem teſtem catholici nominis adhibere voluiſti: *Ipſa eſt quæ Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit: ipſa eſt quæ ramos ſuos per vniuerſam terram copia vbertatis extendit.* Proinde *& ſi videntur in illa eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides, aut charitas noſtra; vt quoniam zizania eſſe in eccleſia cernimus, ipſi de eccleſia recedamus. Nobis tantummodo laborandum eſt, vt frumentum eſſe poſſimus; vt cùm frumētum cœperit Dominicis horreis condi, fructum pro opere noſtro & labore capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit, In domo autem magna, non ſolùm vaſa ſunt aurea & argentea: ſed & lignea & fictilia. Et quædam quidem honorata: quædam verò inhonorata. Nos operam demus, & quantum poſſumus laboremus, vt vas aureum vel argenteum ſimus. Cæterum fictilia vaſa confringere, Domino ſoli conceſſum eſt: cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt maior Domino ſuo ſeruus. Nec quiſquam ſibi, quod ſoli filio pater tribuit, vendicarit; vt ſe putet, aut ad aream ventilandam & purgandam, palam iam ferre poſſe; aut à frumento vniuerſa zizania humano iudicio ſeparare. Superba eſt iſta obſtinatio & ſacrilega præſumptio, quam ſibi furor prauus adſumit. Et dum ſibi ſemper aliquid amplius quam mitis iuſtitia depoſcit adſumunt, de eccleſia pereunt. Et dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati veritatis lumen amittunt.* Beatiſſimi Cypriani ſunt verba iſta, non mea: eius videlicet verba ſunt, quèm tu nobis lectiſſimum teſtem catholici nominis, in tuorum ſcriptorum exordio poſuiſti, & per multa copioſiſſimè commendaſti: imò per ipſum (quoniā vera atque diuina ſunt verba) ſunt Dei. Ecce quod audi, ecce quod caue; vt adiuuante miſericordia Saluatoris, ſimul charitatem catholicam teneamus, ſimul pacem catholicam diligamus, ſimul cum eius frumētis vſquequaque creſcamus, ſimul vſque ad finem zizania toleremus, ſimul in horreo ſine fine viuamus. Vides nempe ſine vlla defenſione Cæciliani, vel quo-

Cyprian. de ſimpl. prælat. Lib. 3. epi. 3. — *2. Tim. 2.* — *Pſal. 2.*

vel quorumlibet hominum quos accuſandos putatis, catholicam ſuo robore ac firmitate cõſiſtere. Quamuis & Cæciliani cauſam Collatio noſtra purgauerit: & aliorum, de quibus calumniamini, aut dubia ſit criminatio, aut iniuſta damnatio. Sed valde ſtultũ eſt, vt eccleſiæ cauſam, diuinis teſtimoniis fultã atq; munitã in hominum cauſis ratione exorbitãte ponamus: cùm etiã ſi illos malos manifeſtiſſimè videremus, nec iã ſeparare à ſacramẽtis eccleſiæ valeremus, non tamẽ impediri deberet aut fides aut charitas noſtra: vt quoniã & iſtos inter zizania eſſe in eccleſia cerneremus, ipſi de eccleſia recedere deberemus. Si reſpondere cogitas, noli cauſam relinquere, & in ſuperuacaneis euagari. Ea quę dicta ſunt, intuere: ad ea quæ dicta ſunt, non fallaciter eludẽdo, ſed rationabiliter diſputãdo reſponde. Nam illa prolixa reſpõſione quid egeris, vel potius quàm nihil egeris; ſi neceſſariũ viſum fuerit, Dominuſq; donauerit, opere alio diligentiùs demonſtrabo.

FINIS.

CONTRA FVLGENTIVM DONATISTAM, INCERTI AVTHORIS LIBER.

CAP. I.

LIBELLVM, quẽ mihi religio tua, frater Fulgenti, direxit, non aſpernatus accepi: quem vtrum ipſe dictaueris, an aliunde quæſieris, non ſatis admiror. Eſt enim & hoc noſtræ religionis officium, non perſonas intendere, ſed veritatem in omnibus quærere, inuentam agnoſcere, & agnitam cuſtodire. Sic enim apoſtolus Paulus dicit: Omnia probate, quod bonũ eſt tenete. Ab omni ſpecie mala vos abſtinete. Breuiter igitur dicam quod ingenioſius literis dilataſti, Dixiſti vnum eſſe baptiſma, quod Samaritanus, id eſt hæreticus habere non meruit. Vnum ortum concluſum, qui eſt eccleſia, fontem habere ſignatum, de quo nullus alienus attingit. Vnum oleũ quod eſt chriſma ſanctiſſimum, quod morituræ muſcæ corrumpunt, & peccatores omnino non dabunt. Contra hæc mihi in adiutorio Domini paranda reſponſio eſt, nec aliunde ſumenda, niſi ex lectione diuina. Verbi ergo principium iam ſumamus, imò ipſum verbum principium Ieſum Dominum, ducem ac principem cæleſtis militiæ teneamus, bella geramus, & eius manu ſacrata tuba petamus muros validiſſimos ciuitatis nefariæ Hiericho: id eſt altitudinem mundanę ſapiẽtiæ teſtamentis Dominicis circumdemus, veritatis & libertatis vocibus cõcrepemus, aduerſarios in domo Raab, id eſt, eccleſiæ quę nuncios eius ſuſcipit, propter mũdi excidium confugere compellamus: pertinaces anathemate condemnamus, vt hactenus victores eſſe poſſimus. Hæc ergo ex lege aduerſus legem, ex Dei teſtamento aduerſus Dei teſtamentum, ex veritatis fonte aduerſus veritatis fontem tam obice forti prima fronte ſumpſiſti, quaſi poſſit veritas à ſemetipſa deuinci, aut gloria luminis ſua luce fuſcari.

1.Theſ.5. — Capite reſponſionis. — Ioan. 1. — Ioſue 6.

CAPVT II.

DONATISTA dixit: *Dominus & ſaluator noſter Ieſus Chriſtus vnici baptiſmi doctor & cuſtos ne ſitientes animas per aridos lacus mentis error abduceret, perennes hauſtus ſibi eſſe proclamans, in Euangelio ſuo ita teſtatus eſt, dicens: Qui ſitit, veniat & bibat, qui credit in me, ſicut Eſaias dicit.* Cath. reſp. Non habet, ſicut dicit Eſaias: ſed ſicut dicit Scriptura. Sed iſta velut impedimenta deſpiciam, ne longo ſermone vtilitatem legentis excludam. Don. dixit: *Qui credit in me, ſicut dicit Eſaias, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: & ne paſſim & vbique bibi poſſe diceretur, merita aquarum ipſe diſcreuit, dum Samariæ apoſtaſiæ originem in proprio fonte damnauit. Qui biberit*, inquit, *ex hac aqua, ſitiet iterum: qui biberit ex aqua quam ego dedero, non ſitiet in æternum, ſed fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Cath. reſpon. Hæc vtique ideo poſuiſti, vt nos catholicos quaſi Samaritanos & ſine baptiſmo demonſtrares. Iam ergo Donatiſtas in Samaritanis incipe ſpeculari. Samaritanorum dogma Regnorũ libro docẽte tale fuit: Deum timebant, & ſimul figmenta colebant: diuinam legem ſeruabant, & patrum errores minimè deſerebant: circunciſionis ſignum habebant, & Iſraelitarum collegium non tenebant. Hoc & vos facitis: Deum metuitis, & figmentum luteum Donatum pariter colitis. Et hic enim ex terræ puluere figuratus eſt. Diuinam legem ſeruatis, & parentum errorem non relinquitis. Baptiſmi habetis ſacramentum, & catholicorum nòn vultis habere conſortium. Ecce vos eis per omnia ſimilatis. Sicut ergo tunc Samaritanorum circumciſio ſecundo dari non poterat, ita nunc Donatiſtarum baptiſma iterari non debet, Domino Chriſto dicente: Qui ſemel lotus eſt, non habet neceſſitatem iterum lauandi. Circunciſio enim Samaritanorum baptiſma ſignificat Donatiſtarum, dicente Apoſtolo: Circunciſi eſtis circũciſione non manu facta in expoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti, cõſepulti ei in baptiſmo. Quòd autem ait Dominus: Qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum: non de baptiſmate, ſed de terreno locutus eſt elemento. Nam ſi baptiſma hic vellet oſtendere, nullo modo à Samaritana muliere poſtulaſſet. Denique puteus ille non Samariæ dictus eſt, ſed Iacob, & vtique Iacob non fuit hæreticus, ſed Deo dilectus, ſemper charus, & ipſe ex eo bibit, & filij eius & pecora eius.

Ioan. 7. — Ioan. 4. — 3.Reg.17. — Ioan. 13. — Coloſſ. 2.

CAPVT III.

DON. dixit: *Nunquã ergo eccleſiæ ſpiritus patitur iungi quod ore diuino meruit diffamari, legis præconio præmonẽte: Duo contra duo, vnũ contra vnũ. Et Dominus in Euangelio: Tunc*, inquit, *duo erunt in agro, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur: duæ molentes in molendino, vna aſſumetur & vna relinquetur. Vides ergo duo genera eſſe baptiſmatum & duo præmia meritorum, dum vnum letalis ingenij ardor exurit, & bibulæ ſitis perẽnes hauſtus excoquit: alterum quod ſemel potandarũ meatibus ſitium vitæ perennitatem ſanciuit, vtique in effoſſis gurgitibus perpetuas aditates oſtendit, & dum eius piè meritũ clauſit, mortis aditum patefecit, dicente Hieremia: Duo mala fecit populus iſte: Me dereliquerunt, & effoderunt ſibi lacus detritos, qui copiam non poſſunt portare. Et iterum: Omnes qui derelinquunt te, confundentur: recedentes à te, ſcribentur in libro mortis, quoniam dereliquerunt te fontem vitæ.* Cath. reſp. Tu vnum contra vnũ, ego multa baptiſmata aſſero cõtra vnum: Etenim Paganus baptizat, & Iudæus baptizat, & Sadducæus baptizat, & multi extra regulã datæ legis baptizare non ceſſant: ſed illud eſt vnũ quod verum, illud verũ quod Chriſti, illud Chriſti quod patris & filij & Spiritus ſancti: hoc eſt verũ, hoc ſalubre, huic nullum eſt comparandum. Hoc qui nõ accipit, ipſe ſibi & vitæ meritum clauſit, & mortis aditum patefecit.

Eccl. 12. — Matth. 24. — Hier. 2. — Hier. 17.

CAPVT IIII.

DONATISTA dixit: *Quòd ſicut aſſeris vna fides in vtroque conſiſtit, cur inter fidelem aquam & perfidam iuſta ſeparatione diſcreuit, teſtante Domino per Eſaiam: Quis nunciauit vobis quia ignis ardet? Quis nunciauit vo-*

Eſa. 33.

uit vobis locum illum æternum? Ambulans in iuſtitia, prædicans viam rectam, odio habens facinus & iniuſtitiam, & manus abſtinens à muneribus, & grauans aurem vt non audiat iudicium ſanguinis, & comprimens oculos ſuos ne videant iniquitatem, hic inhabitabit in alta ſpe fortis panis illi dabitur, & aqua eius fidelis. A cuius
Hiere.15. *fide perfidiam ſeparans, Hieremia teſtante, ſic poſuit, Vt quid iniuriantes me præualent? plaga mea ſolida facta eſt, vnde ſanabo? facta eſt mihi ſicut aqua mendax non habens fidem.* Cath. reſpond. Hæretici omnes licet in ſua ſibi diſputatione diſcordent, in baptiſmi tamen traditione ſolenni verbo concordant. Sicut circuncifio vna, ſed fide varia in Iudæis & Samaritanis veteribus conſiſtebat. Neceſſe eſt ergo ſicut tunc, ita & nunc fieri oportere conuerſis, vt quod diſputatione ſola petatur, ſola
Ioan.15. iterum diſputatione ſoluatur, vt audire de Domino poſſint: Iam mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis: Manete in me: & ego in vobis. O-
1.Cor.10. mnia enim in figura contingebant illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos finis ſeculo- B rum obuenit.

CAP. V. DONATISTA dixit: *Ezechiel quoque ſic dixit: Et videbunt, quia plures ſunt qui auerterunt aquam antiquæ piſcinæ, & non aſpexerunt ad eum qui fecit eam ab initio, & eum qui illam condidit non viderunt. Inaudita dementia perfidorum, nec diuinis velle vocibus credere, nec Apoſtoli ſimplicem doctrinam erroris ſui faucibus velle ſeruare.* Cath. reſpondit: Abſit, abſit vt aquam antiquæ piſcinæ, ſicut vos in parte ducamus, aut diuinis eloquiis non credamus, quod legimus credimus: & quod credimus, prædicamus. Audi quæ ſit origo noſtra, & vbi
Zach.4. eius aqua diffuſa. In Zacharia ſic habes: Exibunt aquæ viuæ de Hieruſalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouiſſimum: hoc eſt, ab Hieruſalem vſque ad fines terræ: æſtate & hyeme erunt: id eſt, omni tempore erunt. Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: hoc eſt, omni terræ Chriſtus dominabitur, non Donatus. Hæc eſt poſſeſſio, hæc hæreditas Chriſti, quæ à ſanctis colitur, & perenni fonte C
Pſal.2. rigatur, de qua ei dictum eſt: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ. Qui in ipſa eſt, hæres aſcriptus eſt: qui in ipſa non eſt, iam damnatus & morti deſtinatus eſt, Scriptura dicente,
Eccl.12. Qui egreſſus fuerit fores domus tuę, ipſe ſibi reus erit.

CAPVT VI. DONATISTA dixit: *Hinc ſibi Deus vnicum baptiſma eſſe proclamat: hinc Apoſtolus vnum cunctis dixiſſe*
Cant.4. *confirmat, Deo per Salomonem probante: Ortus concluſus, ſoror mea, ſponſa mea, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus cum fructu pomorum.* Cath. reſpondit: Recordare, lege omnia, aduerte diligenter, & vide quòd ex hoc paradiſo, ex hoc orto concluſo, ex hoc fonte ſignato, etiam foris ſalutis vnda decurrat, quæ vadit cõtra Aſſyrios, contra vos videlicet Donatiſtas. Ex Aſſyriis enim Samaritani illi naſcuntur qui vobis ſunt com
Gen.2. parati: Ipſe eſt, inquit Scriptura, fluuius qui vadit contra Aſſyrios, contra inimicam Dei populo gentem: nõ pro illis vadit, ſed contra. Quibuſdam enim eſt odor
2.Cor.2. mortis in mortem, quibuſdam verò odor vitæ in vi- D
1.Cor.11. tam: Sicut enim qui mãducat & bibit ſanguinem Domini, indignè iudicium ſibi manducat & bibit: ſic & qui accipit indignè baptiſma, iudicium accipit non ſalutem. Nam & Iudas proditor bonum corpus, & Simon magus bonum baptiſma Chriſti percepit, ſed quia bono bene non vſi ſunt, mali malè vtendo deleti ſunt. Bonum eſt baptiſma, bonum eſt Chriſti ſanguis & corpus, bona eſt & lex, ſed ſi quis ea legitimè vtatur.
1.Tim.1. Neque enim & quia foris eſt, diuina non eſt, aut quia ab alienis habetur, aliena putabitur, aut quia à malis iniuſtè tractatur, à nobis iuſtè damnabitur. Aqua paradiſi, aqua trinitatis eſt, hanc vbi agnoſcimus, paradiſi non negamus, hanc vbi non perſpicimus, paradiſi

omnino non dicimus, quæcunque foris nata eſt, paradiſi nullo modo dicenda eſt. Vt puta Manichæus, quia nunquam fuit in paradiſo, nec ſicut vos de eccleſia foras egreſſus eſt, aqua paradiſi potandus eſt, quia foris exortus eſt. Hic opus habet vt viuat, ne in æternum moriatur, ſed vt legitimè viuat, in ipſa viuat, ne iudicium manducet & bibat.

DONATISTA dixit: *Econtrà Apoſtolus dixiſſe teſtatur: Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma: Nulla in doctrina diuina varietas, per omnia dominum ſequitur ſeruus, in nullo differt à magiſtro diſcipulus: quem ſequeris, quem imitaris, quem huius flagitij arbitraris authorem?* CAPVT VII. Eph.4.
Cath. reſpondit, Da mihi aliquem ſanctorum poſt trinitatem rebaptizare, quod facis, Lege mihi non illas Scripturas quarum authoritate non teneor, ſed noui & veteris Teſtamenti quibus vtrique ſubiicimur: Si vnum eſt baptiſmã, cur duplicas vnum? Nõ enim aliud iteras quàm quod inuenis verum. Quoniam ergo quæ deſtruxiſtis, ea iterum reædificatis, præuaricatores vos eſſe monſtratis.

DONATISTA dixit: *Aut ſi vnum putas cum reis aliqua permixtione coniunctum ſacramentum baptiſmi, audi prophetas quibus ſit rectè diſpenſum, dicente Salomone: Fons vitæ in manibus iuſti.* Cath. reſpondit: Bene de vobis Dominus dixit, qui errorem veſtrum antè præuidit: Vos eſtis qui iuſtificatis vos corã hominibus, Dominus autem nouit corda veſtra: quia quod altum eſt hominibus, abominabile eſt apud Deum. Si iuſtus es, & fons vitæ in manu tua eſt, nõ homo, ſed Deus es. Ad te confugiatur, tibi credatur, in te ſpes omnis vitæ ponatur, ipſum baptiſma in nomine tuo detur, & de Domino taceatur. Vis ſcire vbi hunc fontem vitæ requiras? in Pſalmo habes: Apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Non legiſti: Filius malus ſuperbos oculos habet: filius malus ipſe ſe iuſtum dicit, exitus autem ſuos nõ abluet? Niſi te vt hominem reum eſſe cognoueris, niſi te peccatorem veraci corde clamaueris, iuſtificari omnino nõ poteris, dicente Propheta, Dic prior iniquitates tuas vt iuſtificeris. Et Ioannes apoſtolus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. CAPVT VIII. Luc.16. Pſal.35. Pro.30. iuxta 70. Eſa.43. 1.Ioan.1.

DONATISTA dixit: *Et Dauid dicit, Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Cath. reſpond. Dic ergo mihi aliquem tuorum quem probes nõ eſſe peccatorem, vt oleum veſtrum non poſſit eſſe peccatoris, cùm ſcriptum ſit: Nullus eſt hominum qui non peccet. Interpretes malo deſuper. Lege, vt ſenſum poſſis accipere, ſic ait: Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non vngat caput meum: hoc eſt, Melior eſt miſericors increpatio quàm lenis adulatio, ſicut & illud: Meliora ſunt vulnera amici quàm voluntaria oſcula inimici. Oleum peccatoris blandimentum eſt adulatoris, de quo alibi dicit: Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. Oleum iuſti ſpiritus eſt Dei, dicente Petro: Ieſum à Nazareth, quem vnxit Deus Spiritu ſancto. Deſine itaque Spiritum ſanctum oleum dicere peccatoris, ne Deum incipias aſſerere peccatorem. CAPVT X. Pſal.140. Eccl.7. Prouerb.27. Pſal.54. Act.10.

DONATISTA dixit: *Aperta confeſſio perfidorum iſto loco monſtratur, quæ inimica præſumptione à facinoroſo ſacerdote coniuncta polluitur, cuius ſacrificium velut oleum voce diuina reſonitur. Facinoroſus,* inquit, *qui ſacrificat mihi, velut qui canem occidat: & qui offert ſimilaginem, quaſi ſanguinem porcinũ: & qui offert thus in memoria, quaſi blaſphemus.* Cath. reſpond. Certũ eſt, quòd ſacerdotis & plebis execretur Deus ac deſpiciat holocauſta, ſi bona non affuerit conſcientia: aut ſi de ſacerdotibus ſolum dictum cupis intelligi, quomodo apud vos facinoroſorũ nõ polluitur cõfectio ſacerdotũ? Dicis, quãdiu mali latent, inquinare nõ poſſunt. Propter quod ſcriptũ eſt: Quæ occulta ſunt, mihi: quæ manifeſtata CAP. X. Eſa.66.

feſtata ſunt, vobis. Si ergo quamdiù mali latent, inquinare non poſſunt, cur longè poſitas nationes, quibus nomen Donati & Cæciliani habetur incognitum, rebaptizare non times? Quis veſtrum aliquorum mala in eorum pertulit aliquando notitiam? Et ſi pertuliſſet & non probaſſet, in nullo prorſus obeſſet, iuxta illud: Quæ occulta ſunt, mihi: quæ manifeſtata ſunt, vobis.

Cap. XI. Abac. 3. Oſee 6. DONAT. dixit: *Adhuc eius aquas turbidas propheta ſpiritu manifeſtat: Impoſuiſti, inquit, in mari equos tuos turbantes aquas multas: Me contempſit Galaad ciuitas, quæ operatur ſtulta, turbas aquas, & fortitudo tua ſicut hominis piratæ.* Cath. reſpondit: Agnoſce in te tua tela Pſalm. 36. conuerti, ſicut ſcriptum eſt, Gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur. Fortitudo tua Donatiſta, ſicut hominis piratæ, qui viribus rebaptizas, viribus in aqua pugnas, viribus in aqua necas: iſta gerens, pirata captus occideris, niſi conuerſus pœnitueris, & regi Chriſto in catholica militaueris.

Cap. XII. DONATISTA dixit, *Si ergo vnico fonte Eccleſia gloriatur, vtique traditorum ſpelunca eſt, quæ in aquarum multitudine extollitur, & baptiſmi ſui ebrietate confuſa,* Apocal. 17. *cum regibus fornicatur, dicente Ioanne, Veni oſtendam tibi damnationem meretricis magnæ ſedentis ſuper aquas multas, & inebriati ſunt omnes inhabitantes terram à vino fornicationis eius. Rogo quæ ſunt aquæ multæ, niſi plura baptiſmata? quæ mulier fornicaria, niſi traditorum ſpelunca, quæ regum voluptatibus ſeruit obnoxia, à quibus perſecutionibus poculum bibens, ebria cæcitate populis miſcet, & in amentia quos rigauerit ducit? Cuius acceſſum ſapientiſ-* Prouerb. 5. *ſimus Salomon interdixit, Ab aqua, inquit, aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis, vt longo viuas tempore, & adijcientur tibi anni vitæ tuæ: Fons aquæ tuæ priuatus ſit tibi, ne quiſquam extraneus communicet tibi. Solus ergo priuatum non habet fontem, qui meretricis aquarum poſſidet multitudinem. Ioannes quoque Apoſtolus aquarum* Apocal. 17. *multitudinem improbat, dicens, Et dixit mihi angelus, Aquas quas vidiſti, ſuper quas ſedet fornicaria illa, populi, turbæ & nationes ſunt.* Cath. reſpondit, Vt video, vbicunque aqua nominata eſt malè, bene baptiſma credidiſti. Sed in bono tibi, in malo mihi illam tribuere voluiſti, vt de vobis impleretur quod Paulus 1. Timoth. 1. Apoſt. dixit, Neſcientes neque quæ loquuntur, neq; 2. Timoth. 3. de quibus affirmant. Quemadmodum enim Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita hi reſiſtunt veritati. Angelus dicit, Aquas quas vidiſti, populi, turbæ & nationes ſunt. Et tu angelo exponenti reſiſtis & dicis, Rogo quæ ſunt aquæ multæ, niſi plura baptiſmata? quæ mulier fornicaria, niſi traditorum ſpelunca? Si & traditorum vocabula cupis addiſcere, habes veſtros, Syluanum Cirtenſem, Felici curatori ſacramenta tradentem. Habes Marinum ab aquis Tibilitanis, Romano curatori tres codices offerentem. Habes Victorem Ruſiccadienſem quatuor Euangelia veluti deletitia comburentem, qui Cæcilianum abſentem damnare auſi ſunt innocentem. Hæc eſt ſpelunca latronum, hæc progenies traditorum, hæc mulier fornicaria, quæ relicto Chriſto, Donato proſtituit lupanaria: cuius domus iuxta Salomonē ſeceſſus eſt mor- Prouerb. 7. tis, cuius viæ ſunt inferorum, quæ ſe mundam vocat, cùm ſit ſordibus plena: quæ ſe innocentem clamat, cùm ſit ſceleribus irretita: quæ pudenda committit, & facta ſua in alteram dicit, ne prior audiat quæ commiſit. De factis enim veſtris catholicos infamatis, vt populos à Domino ſeparetis. Proinde quòd quaſi tuos vt ab aqua noſtra ſe abſtineant, hortaris & dicis, Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis: fons aquæ tuæ priuatus ſit tibi: ne quiſquā extraneus communicet tibi: quis non videat Prophetam coniugibus pudicitiam commendaſſe, & te à verita-A te procul erraſſe? Aut ſi fonti tuo communicare nullus debeat extraneus, cur extraneos quæris, cur catholicos rebaptizas?

DONATISTA dixit, *Claret ergo apud traditores* Cap. XIII. *eſſe multitudinem aquarum, vbi diuerſa ſchiſmatum ſemina, vbi hæreticorum multimodas peſtes, vbi Manichæorum deteſtanda ſordium feculēta, vel in abruptum cænoſi gurgitis lacum in æterna morte abrepto, charybdis vidit, & extermini oleum flammis edacibus animauit.* Cath. reſpondit, O probare, ô errare, ô delirare. *Claret ergo apud traditores eſſe multitudinem aquarum, vbi diuerſa ſchiſmatum ſemina, vbi hæreticorum multimodas peſtes, vbi Manichæorum deteſtanda ſordium feculenta:* quomodo probas nobiſcum eſſe ſchiſmaticorum multimodas peſtes? Si nobiſcum eſſent, non hæretici, ſed catholici eſſent.

DONATISTA dixit: *Audi dicente Salomone,* Cap. XIIII. *Muſcæ moriturę exterminant confectionem ſuauitatis:* Eccleſiaſt. 10. B *Olei eſt ergo genuina ſuauitas, quæ ſi tactu improbo fuerit violata, fit ingrata confectione polluta. Et rectè ſpiritum ſanctum immundis alitibus traditores æquatis, quòd in aliena menſa improbi corruant, & olei ſuauitatem immundis tactibus fœdent.* Cath. reſpondit: Quis tactu improbo violat, qui quod inuenit ſeruat, an qui confectum impudenter exterminat? Quando oleum veſtrum tetigimus, quando ſpiritum ſanctum iniuriando fugauimus? Docete aliquem noſtrum in diuinitatis olei improbè cecidiſſe, aut trinitatis baptiſma, ſicut vos, illicitè violaſſe. Muſcæ moriturę Donatiſtæ circumuolant per totius corporis membra, ſicubi reperiant vulnerata, ſana pungunt, ægra lambunt, & eorum vlceribus peccatorum vermes fundunt, quæ conſcientiam mordeant, quæ animam finiant, quæ putredinem nutriant, quæ nec ipſis mortuis cadaueribus parcant. Muſcæ moriturę cùm oleum exterminant, oleo perimuntur: neque enim viuitis, qui ſpiritum C ſanctum efflatis.

DONATISTA dixit: *Hoc propriè Dauid ſanctiſ-* Cap. XV. *ſimus, noſtræ fidei regulam ſubminiſtrans edocet, idem peccatoris oleum, nec ſalutem afferre, nec cuiuſquam caput debere contingere. Oleum, inquit, peccatoris non vngat ca-* Pſalm. 140. *put meum. Ergo diligenti examine peccatoris requirenda perſona eſt, ſi non de ſacerdote ſacrilego, vt prophani aſſerunt, Dominus dixit.* Cath. reſpondit: Cùm ſis peccati conſcius, audes dicere, peccatoris requirenda perſona eſt. Audi quæ ſit peccatoris iſta perſona, Apoſtolus dixit: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Roman. 3. Dei, Et Salomon: Nullus eſt hominum qui non pec- Eccleſiaſt. 7. cet. Et Iob: In angelis ſuis reperit prauitatem: quantò Iob 4. magis in filiis hominum, qui terrenum habent domicilium? Hæc eſt perſona peccatoris: id eſt, omnis homo peccator. Si ſacerdos es, homo es: & ſi homo es, peccator es. Quem teipſum facis? Dixiſti te ſolum eſſe ſanctum, ſolum iuſtum, ſolum ſine peccato, ſolum D ſine macula. Dixiſti tuum eſſe baptiſma, tuum oleum ſanctum, tuam menſam Dominicam, tua illa omnia quæ fidelibus diuinitùs tribuuntur. Quid reſtat, niſi vt ſcelerate & impiè Deum te eſſe pronuncies? Sed audi quid caput ſuperbiæ audire meruit: Quomodo Eſa. 14. cecidiſti de cœlo lucifer qui manè oriebaris, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: Super cœlū aſcendam, & ſuper aſtra Dei exaltabo ſedem meā, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis, & ero ſimilis altiſſimo? Veruntamen in infernum deſcendes, & in profundum laci. Niſi ergo pœnitueris, niſi conuerſus fueris, niſi depoſita ſuperbia peccatorum veniam poſtulaueris, audies quod & ille, quia cùm ſis homo, facis teipſum Deum.

DONATISTA dixit: *Similiter Dominus per Ag-* Cap. XVI. *gæum prophetam, immundos tactus, inquinamenta conferre, nec*

re, nec pollutum quenquam poſſe ſentire, ſi illicita præſumptione conetur attingere quod ſanctum videat contineri, ſalubri expoſitione monſtrauit, dum pro nobis prophetam cautam exhibuit. Interroga, inquit Dominus, ſacerdotes dicens: Si alligauerit homo carnem ſanctam in ſummo veſtimento, & tetigerit ſummitas veſtimenti aliquam creaturam panis, aut vini, aut olei, ſi ſanctificatur? Et reſponderunt ſacerdotes & dixerunt, Non. Et dixit Dominus: Si tetigerit inquinatus in anima horum aliquid, ſi inquinabitur? Et dixerunt ſacerdotes, inquinabitur. Et dixit Dominus: Sic & populus hic, & ſic gens iſta: Omnis qui illuc acceſſerit, inquinabitur. Aggæi 2.

CATH. reſpondit: Hoc aduerſum te vſus es teſtimonio, qui donum Dei in tuo ponis arbitrio. Si enim tactus ſancti, immundi inquinamenta non tollit, vanum eſt quod geritur, quod conficitis, quod lauatis. Si tetigerit, inquit, quod ſanctum eſt, creaturam panis, aut vini, vel olei, ſanctificabitur? Et reſponderunt ſacerdotes, & dixerunt, Non. Vbi eſt quòd vos extollitis, quòd ſanctitatem veſtram munditiam conferre iactatis? Aut ſi illud mouet quod ait: Sic populus hic, & ſic gens iſta, Omnis qui illuc acceſſerit inquinabitur: docete Aggæum qui iſta dicebat de medio eiuſdem plebis exiiſſe ne inter eos etiam & ipſe pollutus viueret. Tactus ille opera ſignificat. Si ſanctus, inquit, tetigerit immundum, non ſanctificabitur. Si immundus tetigerit ſanctum, inquinabitur: id eſt, facilius ſanctus qui iunctus fuerit genti huic peſſimæ peſſimatur, quàm gens iſta in melius commutetur: quia procliuius ad imitationem malorum curritur, quàm ad virtutes bonorum animus excitatur: ſicut melli plurimo parum abſinthij iniectum, velocem amaritudinem trahit; mellis verò etiamſi duplum iniiciatur, non poterit eius obtineri dulcedo. Exeundum ergo nobis eſt è medio malorum mente, non carne: operibus, non corporibus. Nolite, inquit Apoſtolus, communicare operibus infructuoſis tenebrarum, operibus ait, non altaribus. Scriptum eſt enim in Eſaia: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: iſti fumus erunt in ira mea, ignis ardens tota die. Si te hominum dicta non terrent, ſaltem Dei minantis ira conuertat.

Ephes. 5.

Eſaia 65.

Cap. XVII. DONAT. dixit: *Nunquã latro in lucem protulit prædam, ſemper operarij noctis gratam bonis omnibus lucem ſæpiùs horruerunt; ſolus traditor non Dei minis frangitur, & in aliena veſte improbus gloriatur. Contra quem per Sophoniam Dominus proclamat, nec auditur. Erit, inquit, in die ſacrificij Domini, & vindicabo in principibus, & in omnes veſtitos veſte aliena.* Sophon. 1.

CATH. reſpondit: Tua non timeo crimina, quia mea munita eſt conſcientia. Quem dicis tradidiſſe, nomen locumque traditoris oſtende: nunquam id valebis oſtendere, ſicut nec antea valuiſti: Sed etſi aliquem protuleris, mihi obeſſe non poterit, dicente Domino: Anima patris mea eſt, anima filij mea eſt, anima quæ peccauerit, ſola morietur. Ego tamen non in aliena veſte congaudeo, qui in catholica fide ſemper exulto. Illa eſt quam habeo, qua me in die redemptionis miſericors & benignus pater in decore veſtiuit. Afferte, inquit, ſtolam illam primam, & induite illum, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus eſt. Illam nimirum de qua Paulus apoſtolus dixit: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Hanc habeo, in hac gaudeo, in hac ſemper glorioſior apparebo. Hæc eſt quam vos aut vt latrones abſtuliſtis, aut miſeri ſordidatis.

Ezech. 18.

Luc. 15.

Galat. 3.

Caput XVIII. DONATISTA dixit: *Inquantum enim improbitas deuios errores alienis bonis cupit aſtruere, & falſa catholica mendacij nebulas conatur obtegere, per colles tortuoſos incedit, cui per Hieremiam Dominus contradictor obuiaA uit: Nolite, inquit, fidere in vobis in verbis falſis, quia per omnia non proderunt vobis, dicentes: templum Domini, templum Domini eſt. Et Dominus in Deuteronomio: Attende tibi ne offeras holocauſtomata in omni loco quemcunque videris, ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, in hac offeres holocauſtomata, & ibi facies omnia quæcunque præcipio tibi hodie.* Cath. reſpondit: Optimè, & ſaluti tuæ multum conueniens teſtimonium poſuiſti: Attende tibi ne offeras holocauſtomata in omni loco quemcunq; videris, ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, in hac offeras holocauſtomata, & ibi facies omnia quæcunque præcipiet tibi. Audi ergo qui ſit locus electus, & quæ tribus Domini prædicata, in Pſalmo CXXXI. habes: Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi, hîc habitabo, quoniam prælegi eam. Item in Pſalmo CXXI. Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem. Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas: Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini teſtimonium Iſraël. Hic eſt locus electus, hic mons ſanctificatus, hæc ciuitas ſuper montem poſita, ita vt abſcondi non poſſit, hæc radix catholica, hæc vitis fructifera longè lateque diffuſa, quæ in Eccleſiaſtico clamat & dicit: In Sion fundata ſum, & in Hieruſalem poteſtas mea. Etenim oportuit pati Chriſtum & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Rectè me argueres ſi in hac hæreditate maneres. At cùm in hac Dei patris hęreditate non maneas, in hac Chriſti regis tribu non milites, cur deſertor corripis militem, cur reus increpas innocentem? Et ego tibi dico: Attende tibi ne offeras in omni loco, hoc eſt, in omni hæreſi, & dicas, & hîc Deus, & ibi Deus eſt: ſed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, hoc eſt, in tribu C eius, ibi offeres holocauſtomata tua, & ibi facies omnia quæcunq; præcepta ſunt tibi: hoc fac & viues.

Hierem. 7. Deuter. 12.

B

Eccleſiaſt. 24. Luc. 24.

DONATISTA dixit: *Baptiſma vtique dici non poteſt quod aquarum turba diſperſit, quod ab Eccleſiæ fonte malitia ſeparauit, quod ſterilis vnda ſiccauit, quod nec angelum vidit, nec prophetam qui ſe mederi poſſet inuenit, ſicut in libr. Reg. quarto letales aquas Heliſæus ſanctiſſimus diſcuſſa morte ſanauit, & maritante ſermone in fœtus vberes meare permiſit. Et dixerunt viri ciuitatis ad Heliſæum: Ecce commoratio ciuitatis bona, ſicut & tu Domine vides, ſed aqua multæ & ſteriles ſunt hîc. Et dixit Heliſæus: Accipite mihi vnum vas fictile, & immittite in illud ſal. Et acceperunt illud, & venit ad exitus aquarum, & proiecit ſal & dixit: Hæc dicit Dominus, ſanaui aquas iſtas, & non erit mors in eis neque ſterilitas: & ſanatæ ſunt aquæ vſque in hunc diem.* Cath. reſpon. Gratias Deo patri, qui quod futurum oſtendit, in nobis fidelis impleuit. Gratias, inquam, Deo patri, qui nobis nõ D angelos ſolùm, non prophetas, ſicut priùs in Hiericho noſtram, id eſt, in hunc mundum, ſed proprium filium deſtinauit, Dominum videlicet angelorum, & principem prophetarum, qui aquarum ſterilitatem, hoc eſt, gentium infœcunditatem diſcuſſa morte ſanaret. Accepit vas fictile: hoc eſt, corpus fragilitatis humanæ: ſal miſit, id eſt, ſapientia diuina repleuit. In aquam proiecit, hoc eſt, in Iordanem deſcendit: aquas ſuo deſcenſu ſanauit, id eſt, gentes ſuo aduentu redemit, & maritante ſermone eccleſiam ex gentibus cõgregauit, & in fœtus vberes longè lateque diffudit. Hoc in nobis impletum qui non videt, cæcus: qui non credit, inſanus eſt. Attende vberes fœtus, dic vbi hæc non ſit eccleſia, dic vbi tua, præterquam in angulo Aphricæ inueniatur malè collecta: tanquam ſarmentum inutile, ex hac vbi præciſa eſt, ibi remanſit,

Cap. XIX.

4. Reg. 2.

Allegoria ſanationis aquarum per Heliſæum.

vltrà

vltrà extendi non potuit, quia de radice præciſa ſta-
tim exaruit.

CAP. XX. DONAT. dixit: *Accepit vna ciuitas ſalutaris a-
quæ ſubſtantiam, accepit & olei dona vna cum liberis vi-
dua, nec beneficium diuinum paſſim propheta commiſit, ni-
ſi ei quam vnum vas olei habere cognouit, Regnorum veri-*
4. Reg. 4. *tate probante: Et mulier vna ex mulieribus prophetarum
clamabat poſt Heliſæum dicens: Seruus tuus vir meus mor-
tuus eſt: Et tu ſcis quomodo ſeruus tuus erat timens Do-
minum: Et ecce quibus debeo, venerunt accipere duos filios
meos in ſeruos. Et dixit Heliſæus: Quid faciam? Indica
mihi, quid eſt tibi in domo tua? At illa dixit: Non eſt mi-
hi ancillæ tuæ aliquid in domo niſi vas vnum olei. Et dixit
Heliſæus: Vade, pete tibi vaſa de foris ab omnibus commo-
rantibus tecum vaſa copioſa, & introibis, & claudes oſtiũ
ad te & ad filios tuos, & implebis vaſa oleo, & reddes de-
bitum. Heliſæus enim per veri baptiſmi liniamenta opera-
tus eſt: Nam quia tuum non comprobo, ideò tuos fideles
exufflo.* Cath. reſpon. Omnes enim hoc faciunt, quod
& tu, omnes fideles exufflant, dum vnicum baptiſmi
ſibi vendicant ſacramentum. Talem cùm inueneris,
non capies, non tenebis, non iſto vinculo colligabis,
ſed agnito ſigno piratico, vt tecum artem peragat, ſe-
curum abire permittis.

CAP. XXI. FVLGENT. dixit: *Abſit vt abire permittam, quo-*
Luc. 14. *niam Deus dixit: Compelle omnes introire, vt impleatur
domus mea. Qui omnes dixit, nullum excepit.* Auguſtin.
reſpondit: Quid ergo facies? Fulgent. dixit, *Docebo il-
lum eccleſiam meam eſſe certiſſimam.* Aug. reſpond. In
Pſal. 2. quo? Nunquid Chriſtum qui à patre omnes gentes
accepit, ad Aphricanam particulam tantùm reman-
ſiſſe monſtrabis? Fulgent. dixit: *Dicam quòd in paucis
conſtet.* Auguſt. reſpondit: Quid ſi & eius paucos ha-
bebit? Omnes enim in comparatione catholicæ pau-
cos habent. Fulgent. dixit: *Oſtendam quoniam hæc eſt
vera quæ perſecutionem patitur, non quæ facit.* Auguſt.
reſpondit: Quid ſi & eius perſecutionem omninò
non fecit? Fulgent. dixit: *Inſinuabo ſecundum Apoſto-*
Epheſ. 5. *lum, quòd eccleſia mea rugas & maculas ſola non habeat.*
Auguſtin. reſpond. Cõtinuò probabitur habere. Scri-
Iob 14. ptum eſt enim: Nemo mundus à ſorde, nec ſi vnius
diei fuerit vita eius ſuper terram. Sed quid pluribus?
quolibet ingenio capies & tenebis, quomodo ſuſcipis
qui fideles tuos fortè retinxit, qui Spiritum ſanctum
in corde credentis extinxit.

CAP. XXII. FVLGENT. dixit: *Diſtringo illum, exufflo, & in
remiſſione peccatorum vera aqua baptizo:* Auguſtin. re-
ſpondit: Quomodo eius peccata dimittis, cùm ſcri-
Matth. 12. ptum ſit, blaſphemiam Spiritus ſancti in ſeculum di-
mitti non poſſe? Sed hunc omittamus, alterum vi-
deamus. Dic & Maximianiſtæ, æmulo tuo, quod &
mihi dixiſti, quomodo alter habere poteſt, ſi mihi ſo-
li conceſſum eſt? Aut ſi iuri tuo aſſeris traditum, qua-
re comprobas alienum? Reſpondebit & iſte Maxi-
mianiſta: Quomodo alter habere non poteſt, cùm &
mihi ſicut tibi tu probaueris eſſe conceſſum? Chri-
ſtianos enim meos & clericos extra eccleſiam tuam
baptizatos vel ordinatos abſque vlla demutatione ba-
Collatio 3. cap. ptiſmi vel honoris in integro recepiſti, quod vbi Mar-
1 9. 10. 12. cellini geſtis obiectum eſt, refellere nullatenus valui-
16. ſti. Item Auguſt. reſpondit: Si iuſtus es, cur ſententia
tua diuerſa eſt? Cur Maximianiſtas ſuſcipis, & meos
fideles exufflas? Fulgent. dixit: *Quia ille meus erat.*
Aug. reſpond. Et tu meus eras, cur in ſchiſmatico tuo
pius, in catholico impius & implacabilis perſeueras?

CAP. XXIII. FVLGENT. dixit: *Plus peccaſti, & ideò in te aliter
vindicatur.* Auguſtin. reſpondit: Quid ergo? baptiſma
pro vindicta ponis, & quod ad ſalutem promittitur, à
te pro pœna tribuitur? Si in baptiſmo non delicta do-
nas, ſed peccata caſtigas, ſi in aqua non liberas, ſed fla-

A gellas, piratam te eſſe apertè demonſtras: & tamen
quid plus peccaui, quid feci? Fulgent. dixit; *Codices
tradidiſti, & idolis immolaſti.* Auguſt. reſpond. Doce,
non feci, facta tua mihi ſupponis. Fulgent. dixit: *Pater
tuus fecit.* Aug. reſpon. Ego patrem neſcio niſi Deum.
Scriptum eſt enim: Nolite vobis patrem vocare ſuper Matth. 23.
terram; vnus eſt enim pater veſter cœleſtis. Fulgent.
dixit: *Patrem tuum dico Cæcilianum, ipſe tradidit, ipſe
thurificauit, ipſe omnia mala commiſit.* Auguſtin. reſpon.
Lege quis illum accuſauit, quis conuicit, quis coràm
poſitum condemnauit? Eſto, fecit quod non fecit,
nunquid filius pro patre damnabitur, cùm ſcriptum
ſit: Anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt: Ani- Ezech. 18.
ma quæ peccauerit, ſola morietur? Fulgen. dixit: *Tu
filius eius non quidem tradidiſti, ſed nobis perſecutionem
feciſti.* Aug. reſpon. Equidem non feci, credo tamen
quòd mei facere potuerint. Quære cauſam quare,
quid ſi merebamini? Non enim malos perſequi pec-
B catum eſt, nam & ſanctos & ſanctum ſanctorum Do-
minum malos legimus perſecutos: dæmones namq;
perſecutionem Domini non ferentes, clamabant:
Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei? veniſti perdere nos? Marc. 1.
Et Paulus Elimam magum vltus eſt cæcitate, & bla- Actor. 13. 1. Timoth. 1.
ſphemum hominem tradidit ſatanæ. Et Petrus Ana- Actor. 5.
niam & Saphyram eius vxorem mendaces occidit: Et
Simonem magum tamdiu perſecutus eſt donec mor- Petrus Apoſto-
te perimeret. Sed & Dauid in perſona Chriſti clamat lus Simonem
& dicit: Perſequar inimicos meos, & comprehendam m gum extinxit.
illos, & non conuertar donec deficiant: Affligam il-
los, nec poterunt ſtare: Non igitur omnis qui perſecu-
tionem paſſus eſt, iuſtus continuò putandus eſt: ſed
qui propter iuſtitiam paſſus eſt, ille profectò beatus
eſt, dicente Petro: Quæ enim gloria eſt, ſi peccantes 1. Petr. 2.
colaphizati ſuffertis, ſed ſi bene facientes patimini, &
patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum.

FVLGENT. dixit: *Sancti quos memoras, edicta iudi-* CAP. XXIIII.
C *cum ſecularium non meruerunt, quod veſtri fecerunt.* Au-
guſtin. reſpondit: Licet? an non licet? Si licet, de licito
murmurare non decet: Si non licet, tuum crimen e-
menda, dum licet. Maximianiſtas enim ſchiſmaticos
tuos, ſicut geſta declarant, & authoritatibus iudicum
ſecularium, & adminiculis ordinum † virorũ, & exe- † ſen. variorũ.
cutione militum diuerſorum, inſtitutis defenſoribus
eccleſię perſecutus es, vt eos à ſuis baſilicis depuliſſes.
Qui me increpas, cur non teipſum primũ emendas?

FVLGENT. dixit: *Ideò ſchiſmaticis noſtris baſilicas* CAP. XXV.
tulimus, vt vera eccleſia redderemus. Aug. reſpondit:
Hoc & noſtri fecerunt vobis, ſuis ſchiſmaticis tule-
runt, & matri catholicæ reddiderunt. Quod veſtri fe-
cerunt pro pace Donati, hoc noſtri fecerunt pro pace
corporis Chriſti.

FVLGENT. dixit: *Vos eſtis ſchiſmatici, qui & thu-* CAP. XXVI.
rificaſtis & codices tradidiſtis. Aug. reſpondit: Efficia-
mur infirmis infirmi, vt infirmos lucrifaciamus. Vi-
D deo quòd fieri non poteſt, pars Donati, totum Chri-
ſti corpus deuicit: angulus Aphricanus, orbem terra-
rum excluſit: gens vna, vniuerſas gentes adduxit: ſar-
mentum de vite præcidit, & ramuſculos arborum am-
putauit. Saltem priorum tuorum circa nos conſtitu-
tas ſeruares leges, non rebaptizares, ſed per pœniten-
tiam errantium vt æſtimas, animas liberares. Relege
deciſa patrum tuorum, & vide quid de traditoribus,
thurificatis & ſchiſmaticis quum aduerſus Cæcilia-
num Carthaginem conſpirati veniſſent, fieri oporte-
re decreuerunt. Marcianus veſter inter cæteros talem Marciani in
ſententiam protulit dicens, quam vtique ſeptuaginta Carthag. concilio
qui aderant non improbabant. *In Euangelio ſuo,* in- contra Cæcilia-
quit, *Dominus ait; Ego ſum vitis vera, & pater meus a-* num ſententia.
gricola: omnem palmitem in me non afferentem fructum, Ioan. 15.
excidet & proijciet; & omnem manentem in me, & fru-

TOMI SEPTIMI
PARS ALTERA,
QVAE AGIT CONTRA PELAGIANOS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
DE PECCATORVM MERITIS ET REMISSIONE, DEQVE BAPTISMO PARVVLORVM, AD MARCELLINVM LIBRI III.

Ex Libr. II. Retract. Cap. XXXIII.

VENIT *etiam neceſſitas, quæ me cogeret aduerſus nouam Pelagianam hæreſim ſcribere, contra quam priùs cùm opus erat, nō ſcripturis ſed ſermonibus & collocutionibus agebamus, vt quiſq; noſtrûm poterat aut debebat. Miſſis ergo mihi à Carthagine quæſtionibus eorū, quas reſcribendo diſſoluerem; ſcripſi primùm libros tres, quorum titulus eſt, De Peccatorum meritis & remiſſione, vbi maximè de baptiſmate diſputatur paruulorum propter originale peccatum, & de gratia Dei qua iuſtificamur, hoc eſt, iuſti efficimur; quamuis in hac vita nemo ita ſeruet mandata iuſtitiæ, vt non ſit ei ne-*
Math. 6. *ceſſarium pro peccatis dicere; Dimitte nobis debita noſtra. Contra quæ omnia ſentientes illi, nouam hæreſim condiderunt. In his autem libris tacenda adhuc arbitratus ſum nomina eorum, ſic eos faciliùs poſſe corrigi ſperans, imò etiam in tertio libro quæ eſt epiſtola, ſed in libris habita propter*
Cap. 1. 3. & 10. *duos quibus eam connectēdam putaui; Pelagij ipſius nomen non ſine laude aliqua poſui, quia vita eius à multis prædi-*
Lib. 3. cap. 3. *cabatur; & eius illa redargui quæ in ſuis ſcriptis non ex perſona ſua poſuit, ſed quid ab alijs diceretur expoſuit; quæ tamen poſtea iam hæreticus pertinaciſſima animoſitate defendit. Celeſtius verò diſcipulus eius iam propter tales aſſertiones apud Carthaginem in Epiſcopali iudicio vbi ego non interfui, excommunicationem meruerat. In ſecundo*
Cap. 31. *libro quodam loco, Hoc quibuſdam, inquam, in fine largietur, vt mortem repentina commutatione non ſentiant: ſer-*
Lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 20. & quæſt. 3. ad Dulcitium. *uans locum diligentiori de hac re inquiſitioni. Aut enim non morientur, aut de vita iſta in mortem, & de morte in æternam vitam celerrima commutatione tanquam in ictu oculi trāſeundo, mortem non ſentient. Hoc opus ſic incipit:*

LIBRI PRIMI
CAPVT I.

QVAMVIS in mediis & magnis curarum æſtibus atque tædiorum, quæ nos detinent à peccatoribus derelinquentibus legem Dei, licet ea quoq; ipſa noſtrorum etiam peccatorum meritis imputemus: ſtudio tamen tuo Marcelline chariſſime, quo nobis es gratior atque iocundior, diutius eſſe debitor nolui, atque vt verum dicam, non potui. Sic enim me compulit vel ipſa charitas, qua in vno incommutabili vnum ſumus in melius commutan-

A di, vel timor, ne in te offenderem Deum, qui tibi deſiderium tale donauit, cui ſeruiendo illi ſeruiam, qui donauit. Sic, inquam, me compulit, ſic duxit & traxit ad diſſoluendas pro tantillis viribus quæſtiones, quas mihi ſcribendo indixiſti, vt ea cauſa in animo meo paulisper vinceret alias, donec aliquid efficerem quo me bonæ tuæ voluntati & eorum quibus hæc curæ ſunt, & ſi non ſufficienter, tamen obediēter deſeruiſſe conſtaret.

QVI dicunt Adam ſic creatum, vt etiam ſine pec- CAP. II. An Adã ſi non peccaſſet, fuiſſet moriendum.
cati merito moreretur, non pœna culpæ, ſed neceſſitate naturæ; profectò illud quod in lege dictum eſt:
Qua die ederitis, morte moriemini; non ad mortem Geneſ. 2.
corporis, ſed ad mortem animæ quæ in peccato fit, referre conantur. Qua morte mortuos ſignificauit Dominus infideles, de quibus ait: Sine mortuos ſepelire Math. 8.
mortuos ſuos. Quid ergo reſpondebunt, cùm legitur Luc. 8.
hoc Deum primo homini etiam poſt peccatum in-
B crepando & damnando dixiſſe: Terra es, & in terram Geneſ. 3.
ibis? Neque enim ſecundum animam, ſed quod manifeſtum eſt ſecundū corpus terra erat, & morte eiuſdem corporis erat iturus in terram. Quamuis enim, ſecundum corpus terra eſſet, & corpus in quo creatus eſt animale geſtaret, tamen ſi nō peccaſſet, in corpus fuerat ſpiritale mutandus, & in illam incorruptionem quæ fidelibus & ſanctis promittitur, ſine mortis †peri- †aliàs ſupplicio.
culo tranſiturus. Cuius rei deſiderium nos habere nō ſolùm ipſi ſentimus in nobis, verumetiam admonente Apoſtolo cognoſcimus, vbi ait: Etenim in hoc in- 2. Corinth. 5.
gemiſcimus, habitaculum noſtrum, quod de cœlo eſt, ſuperindui cupientes, ſi tamen induti nō nudi inueniamur. Etenim qui ſumus in hac habitatione ingemiſcimus grauati, in quo nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur mortale à vita. Proinde ſi non peccaſſet Adam, non erat expoliandus corpore, ſed ſuperueſtiendus immortalitate, & incorruptione,
C vt abſorberetur mortale à vita: id eſt, ab animali in ſpiritale tranſiret.

NEQVE enim metuendum fuit, ne fortè diutius CAP. III.
hic viuēdo in corpore animali, ſenectute grauaretur, & paulatim veteraſcendo perueniret ad mortem? Si
enim Deus Iſraëlitarum veſtimentis & calciamentis Deuter. 29.
præſtitit quòd per tot annos nō ſunt obtrita, quid mirum ſi obedienti homini eiuſdem potentia præſtaretur, vt animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quendam ſtatum quo ſine defectu eſſet annoſum,

tempore quo Deus vellet à mortalitate ad immortalitatem, ſine media morte venturus? Sicut enim hæc ipſa caro quam nunc habemus, non ideò non eſt vulnerabilis, quia non eſt neceſſe vt vulneretur: ſic illa non ideò non fuit mortalis, quia non erat neceſſe vt moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali, atque mortali, etiam illis qui ſine morte hinc translati ſunt, fuiſſe conceſſam. Neq; enim Enoch & Helias per tam longã ætatem ſenectute marcuerunt, nec tamen credo eos iam in illam ſpiritalem qualitatem corporis commutatos, qualis in reſurrectione promittitur, quæ in Domino prima præceſſit: niſi quia iſti fortaſſe nec his cibis egent qui ſui conſumptione reficiunt; ſed ex quo translati ſunt, ita viuunt vt ſimilem habeant ſatietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias ex calice aquæ & ex collyride panis ſine cibo vixit: aut ſi & his ſuſtentaculis opus eſt, ita fortaſſe in paradiſo paſcuntur, ſicut Adã priuſquàm propter peccatum exinde exire meruiſſet. Habebat enim quantum exiſtimo & de lignorum fructibus refectionem, contra defectionem; & de ligno vitæ ſtabilitatem contra vetuſtatem.

Aliud eſt eſſe mortalem, aliud mortis neceſſitati ſubiectum.
Geneſ. 5.
Enoch & Helias adhuc viuunt.
4. Reg. 2.
3. Reg. 19.
Sentit Paradiſum adhuc ſupereſſe.
Quid olim Adamo præſtiterit arborum in Paradiſo vſus.

CAP. IIII.
Geneſ. 3.
Mors etiam corporis ex peccato.
Roman. 8.

PRAETER hoc autem quod puniens Deus dixit: Terra es, & in terram ibis: quod niſi de morte corporis, quomodo intelligi poſſit, ignoro: ſunt & alia teſtimonia quibus euidentiſſimè appareat, non tantùm ſpiritus, ſed & corporis mortem propter peccatũ meruiſſe genus humanum. Ad Romanos Apoſtolus dicit: Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam. Si ergo ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Chriſtũ Ieſum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra, per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Puto quòd non expoſitore, ſed tantùm lectore opus habet tam clara & aperta ſententia. Corpus, inquit, mortuum eſt, nõ propter fragilitatem terrenam, quia de terræ puluere factum eſt, ſed propter peccatum: quid amplius quærimus? Et vigilantiſſimè non ait, mortale; ſed mortuum.

CAP. V.
Mortale, mortuum, ac moriturum.

NAMQVE antequam mutaretur in illam incorruptionem quæ in ſanctorum reſurrectione promittitur, poterat eſſe mortale, quamuis non moriturum; ſicut hoc noſtrum poteſt, vt ita dicam, eſſe ægrotabile, quãuis non ægrotaturum. Cuius enim caro eſt quæ non ægrotare poſſit, etiamſi aliquo caſu priuſquàm ægrotet occumbat? Sic & illud corpus iam erat mortale, quam mortalitatem fuerat abſumptura mutatio in æternam incorruptionem, ſi in homine iuſtitia, id eſt, obedientia, permaneret, ſed ipſum mortale nõ eſt factum mortuum niſi propter peccatum. Quia verò illa in reſurrectione futura mutatio, non ſolùm nullam mortem, quæ facta eſt propter peccatum, ſed nec mortalitatem habitura eſt, quam corpus animale habuit ante peccatum, non ait: Qui ſuſcitauit Chriſtum Ieſum à mortuis, viuificabit & mortua corpora veſtra; cùm ſuprà dixiſſet, corpus mortuum: ſed, viuificabit, inquit, & mortalia corpora veſtra: vt ſcilicet iam non ſolùm non ſint mortua, ſed nec mortalia cum animale reſurget in ſpiritale, & mortale hoc induet immortalitatem, & abſorbebitur mortale à vita.

Iuſtitia hominis, obedientia.
1. Corinth. 15.

CAP. VI.
Quomodo corpus mortuum ob peccatum.
Coloſſ. 3.
Roman. 8.

MIRVM ſi aliquid quæritur hac manifeſtatione liquidius; niſi fortè audiendum eſt, quod huic perſpicuitati contradicitur, vt mortuum corpus ſecundum illum modum hic intelligamus quo dictum eſt: Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terrã. Sed hoc modo corpus propter iuſtitiam mortificatur, nõ propter peccatũ. Vt enim operemur iuſtitiam, mortificamus mẽbra noſtra quæ ſunt ſuper terram. Aut ſi putãt ideò additum, propter peccatum, vt non intelligamus quia peccatũ factum eſt, ſed vt peccatum nõ fiat, tan- A quam diceret, corpus quidem mortuũ eſt, propter nõ faciendum peccatum. Quid ſibi ergo vult quod cùm adiunxiſſet, Spiritus autem vita eſt: addidit, propter iuſtitiam? ſuffecerat enim ſic adiungere vitam ſpiritus, vt etiam hîc ſubaudiretur propter non faciẽdum peccatum: vt ſic vtrunq; propter vnam rem intelligeremus, & mortuum eſſe corpus, & vitam eſſe ſpiritũ propter non faciendum peccatum. Ita quippe etiamſi tantummodò vellet dicere, propter iuſtitiam, hoc eſt, propter faciendam iuſtitiam, vtrunq; ad hoc poſſet referri, & mortuum eſſe corpus, & vitam eſſe ſpiritum propter faciendã iuſtitiam. Nunc verò & mortuum dixit eſſe corpus propter peccatum, & ſpiritum vitam eſſe propter iuſtitiam: diuerſa merita diuerſis attribuens rebus; morti quidem corporis, meritũ peccati; vitæ autem ſpiritus, meritum iuſtitiæ. Quocircà ſi, vt dubitari non poteſt, ſpiritus vita eſt propter iuſtitiam, hoc eſt, merito iuſtitiæ: profectò corpus mor- B tuum propter peccatum, quid aliud quàm merito peccati intelligere debemus aut poſſumus, ſi apertiſſimum Scripturæ ſenſum non pro arbitrio peruertere ac detorquere conamur? Huc etiam verborum conſequentium lumen accedit. Cùm enim præſentis temporis gratiam determinãs diceret, mortuum quidem eſſe corpus propter peccatum, quia in eo nõdum per reſurrectionem renouato, peccati meritum manet, hoc eſt, neceſſitas mortis, ſpiritum autem vitam eſſe propter iuſtitiam, quia licet adhuc corpore mortis huius oneremur, iam ſecundum interiorem hominem cœpta renouatione in fidei iuſtitiam reſpiramus: tamen ne humana ignorantia de reſurrectione corporis nihil ſperaret, etiã ipſum quod propter meritum peccati in præſenti ſeculo dixerat mortuum, in futuro propter meritum iuſtitiæ dicit viuificandum, nec ſic vt tantùm ex mortuo viuum fiat, verumetiam ex mortali immortale.

CAP. VII.
Initium vitæ per fidem.
Roman. 8.

C QVANQVAM itaq; verear ne res manifeſta exponendo potiùs obſcuretur, apoſtolicæ tamen ſentẽtiæ lumen attende. Si autem Chriſtus, inquit, in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt proprer peccatũ, ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam. Hoc dictum eſt, ne ideò putarent homines vel nullum, vel paruum ſe habere beneficium de gratia Chriſti, quia neceſſariò morituri ſunt corpore. Attendere quippe debent corpus quidem adhuc peccati meritum gerere, quod conditioni mortis obſtrictum eſt, ſed iam ſpiritum cœpiſſe viuere propter iuſtitiam fidei, qui & ipſe in homine fuerat quadam morte infidelitatis extinctus. Non igitur, inquit, vobis parum muneris putetis eſſe collatum, per id quòd Chriſtus in vobis eſt, quòd in corpore propter peccatum mortuo, iam propter iuſtitiam veſter ſpiritus viuit, nec ideò de vita quoque ipſius corporis deſperetis. Si enim ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtũ à mortuis habitat in vobis, qui ſuſ- D citauit Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Quid adhuc tantæ luci fumus cõtentionis offunditur? Clamat Apoſtolus: Corpus quidem mortuum eſt in vobis propter peccatum, ſed viuificabuntur etiam mortalia corpora veſtra propter iuſtitiã, propter quam nunc ſpiritus vita eſt, quod totum perficietur per gratiam Chriſti, hoc eſt, per inhabitantem ſpiritum eius in vobis; & adhuc reclamatur? Dicit etiam quemadmodum fiat, vt vitam in ſe mortem mortificando cõuertat. Ergo fratres, inquit, debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quid eſt aliud, quàm hoc: ſi ſecundum mortem vixeritis, totum morietur: ſi autem ſecundum vitam viuendo mortem † mortificaueritis, totum viuet?

Morte infidelitatis Adæ ſpiritum extinctum fuit.

† aliàs viuificaueritis.

ITEM

CAP. VIII.

ITEM quod ait, Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorũ: quid aliud quàm de morte corporis intelligi poteſt, quando vt hoc diceret de reſurrectione corporis loquebatur, eamque inſtantiſſima & acerrima intentione ſuadebat? Quid eſt ergo quod hîc ait ad Corinth. Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur: niſi quod ait etiam ad Romanos: Per vnũ hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors? Hanc illi mortem non corporis, ſed animæ intelligi volunt, quaſi aliud dictum ſit ad Corinthios, Per hominem mors, vbi omninò animæ mortẽ accipere non ſinuntur, quia de reſurrectione corporis agebatur, quæ morti corporis eſt cõtraria. Ideò etiam ſola mors ibi per hominem facta commemorata eſt, non etiam peccatum; quia non agebatur de iuſtitia quæ contrariatur peccato, ſed de corporis reſurrectione, quæ contraria eſt corporis morti.

1. Corinth. 15. Roman. 5.

CAP. IX.

Peccatum propagatione non imitatione tantum tranſiſſe in omnes.

HOC autem Apoſtolicum teſtimonium in quo ait, Per vnum hominem intrauit peccatum in mundum, & per peccatum mors; conari eos quidem in aliam nouam detorquere opinionem, tuis literis intimaſti, ſed quidnam illud ſit, quod in his verbis opinẽtur tacuiſti. Quãrum autem ex aliis comperi, hoc ibi ſentiunt, quòd & mors iſta quæ illic commemorata eſt, non ſit corporis, quam nolunt Adam peccando meruiſſe, ſed animæ quæ in ipſo peccato ſit: & ipſum peccatum non propagatione in alios homines ex primo homine, ſed imitatione tranſiſſe. Hinc enim etiã in paruulis nolunt credere per baptiſmum ſolui originale peccatum, quòd in naſcentibus nullum eſſe omninò contendunt. Sed ſi Apoſtolus peccatum illud commemorare voluiſſet, quod in hunc mundum nõ propagatione ſed imitatione intrauerit, eius principem non Adam, ſed diabolum diceret, de quo ſcriptũ eſt: Ab initio diabolus peccat. De quo etiam legitur in libro Sapientiæ: Inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Nam quoniam iſta mors ſic à diabolo venit in homines, non quòd ab illo fuerint propagati, ſed quòd eum fuerint imitati, continuò ſubiunxit, Imitantur autem eum qui ſunt ex parte eius. Proinde Apoſtolus cùm illud peccatum ac mortem commemoraret, quæ ab vno in omnes propagatione tranſiſſet, eum principem poſuit, à quo propagatio generis humani ſumpſit exordium. Imitantur quidem Adam quotquot per inobedientiam tranſgrediuntur mãdatum Dei. Sed aliud eſt quod exemplum eſt voluntate peccantibus, aliud quod origo eſt cum peccato naſcentibus. Nam & Chriſtum imitantur ſancti eius ad ſequendam iuſtitiam. Vnde & idem Apoſtolus dicit: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Sed præter hanc imitationem, gratia eius illuminationem iuſtificationemque noſtram etiam intrinſecus operatur, illo opere de quo idem prædicator eius dicit: Neque qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Hac enim gratia baptizatos quoque paruulos ſuo inſerit corpori, qui certè imitari aliquem nondum valent. Sicut ergo ille in quo omnes viuificabuntur, præterquàm quòd ſe ad iuſtitiam exemplum imitantibus præbuit, dat etiam ſui ſpiritus occultiſſimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis: Sic & ille in quo omnes moriuntur, præterquàm quòd eis qui præceptum Domini voluntate tranſgrediuntur, imitationis exemplum eſt, occulta etiam tabe carnalis concupiſcentiæ ſuæ tabificauit in ſe omnes de ſua ſtirpe venientes. Hinc omninò nec aliunde Apoſtolus dixit: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiuit, in quo omnes peccauerunt. Hoc ſi ego dicerem, reſiſterent iſti, meque non rectè dicere, nõn rectè ſentire clamarent. Nullam quippe in his verbis intelligerent ſententiam cuiuslibet hominis qui diceret hæc, niſi iſtam quam in Apoſtolo intelligere nolunt. Sed quia eius verba ſunt, cuius authoritati doctrinæq; ſuccumbunt, nobis obiiciunt intelligendi tarditatem, cùm ea quæ tam perſpicuè dicta ſunt, in neſcio quid aliud detorquere conantur. Per vnum, inquit, hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: hoc propagationis eſt, non imitationis; nam ſi imitationis, per diabolum diceret. Quod autem nemo ambigit, iſtum primum hominem dicit, qui eſt appellatus Adam: & ita, inquit, in omnes homines tranſiit.

1. Ioan. 3. Sapient. 2.

1. Corinth. 10.

1. Corinth. 3.

Paruulis in baptiſmo latenter gratia infunditur.

Contagium originalis peccati. Roman. 5.

Intelligendi tarditatem Pelagiani Catholicis obiiciunt.

CAP. X.

DEINDE quod ſequitur, In quo omnes peccauerunt, quàm circumſpectè, quàm propriè, quàm ſine ambiguitate dictum eſt. Si enim peccatum intellexeris quod per vnum hominem intrauit in mundum, in quo omnes peccauerunt: certè manifeſtum eſt, alia eſſe propria cuique peccata, in quibus hi tantùm peccant, quorum peccata ſunt: aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt. Si autem non peccatum, ſed ille vnus homo intelligitur, in quo vno homine omnes peccauerunt, quid etiam iſta eſt manifeſtatione manifeſtius? Nempe legimus iuſtificari in Chriſto qui credunt in eum, propter occultam communicationem & inſpirationem gratiæ ſpiritalis, qua quiſquis hæret Domino vnus ſpiritus eſt, quamuis eum & imitentur ſancti eius. Legatur mihi tale aliquid de iis, qui ſanctos eius imitati ſunt, vtrum quiſquã dictus ſit iuſtificatus in Paulo aut in Petro, aut in quolibet horum, quorum in populo Dei magna excellit authoritas, niſi quòd in Abraham dicimur benedici, ſicut ei dictum eſt: Benedicentur in te omnes gentes propter Chriſtum qui ſemen eius eſt ſecundum carnem: quod manifeſtius dicitur, cùm hoc idem ita dicitur, Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes. Dictum autem quenquam diuinis eloquiis peccaſſe, vel peccare in diabolo, cùm eum iniqui & impij omnes imitentur, neſcio vtrum quiſquam reperiat: quod tamen cùm Apoſtolus de primo homine dixerit, in quo omnes peccauerunt, adhuc de peccati propagine diſceptatur, & neſcio quæ nebula imitationis opponitur. Attende etiam quæ ſequũtur. Cùm enim dixiſſet, In quo omnes peccauerunt, ſecutus adiunxit: Vſq; ad legem enim peccatum in mundo fuit: hoc eſt, quia nec lex potuit auferre peccatum, quæ ſubintrauit vt magis abundaret peccatum, ſiue naturalis lex in qua quiſq; iam ratione vtens, incipit peccato originali addere & propria; ſiue ipſa quæ ſcripta per Moyſen populo data eſt. Si enim data lex eſſet quæ poſſet viuificare, omninò ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Peccatum autem non deputabatur, cùm lex non eſſet. Quid eſt non deputabatur, niſi ignorabatur, & peccatum eſſe non putabatur? Neque enim ab ipſo Domino Deo tanquam non eſſet habebatur, cùm ſcriptum ſit: Quicunque ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt.

Aliud & originalis peccati definitio. *Omnes in Adam vnus homo fuimus.*

In ſolo Chriſto iuſtificamur.

Galat. 3.

Roman. 5.

Ibid.

Galat. 3.

Roman. 2.

CAP. XI.

SED regnauit, inquit, mors ab Adam vſq; ad Moyſen, id eſt, à primo homine vſque ad ipſam etiã legem quæ diuinitùs promulgata eſt, quia nec ipſa potuit regnum mortis auferre. Regnum enim mortis vult intelligi, quando ita dominatur in hominibus reatus peccati, vt eos ad vitam æternã, quæ vera vita eſt, venire non ſinat, ſed ad ſecundam etiam, quę pœnaliter æterna eſt, mortem trahat. Hoc regnum mortis ſola in quolibet homine gratia deſtruit ſaluatoris, quæ operata eſt etiam in antiquis ſanctis, quicunq; antequã in carne Chriſtus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam,

Regnum mortis quid apud Apoſtolum.

Per Chriſti gratiam ſaluati etiã ſancti veteris teſtamenti.

gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantũ, non adiuuare poterat, pertinebant. Hoc namque occultabatur in veteri Teſtamento pro temporum diſpenſatione iuſtiſſima, quod nunc reuelatur in nouo. Ergo in omnibus regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen, qui Chriſti gratia non adiuti ſunt, vt in eis regnum mortis deſtrueretur. Ergo & in eis qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ: id eſt, qui nondum ſua & propria voluntate ſicut ille peccauerunt, ſed ab illo peccatum originale traxerunt, qui eſt forma futuri: quia in illo conſtituta eſt forma condemnationis futuris poſteris, qui eius propagine crearentur, vt ex vno omnes in condemnationem naſcerentur, ex qua non liberat niſi gratia ſaluatoris. Scio quidem pleroſq; Latinos codices ſic habere, Regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen in eos qui peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, quòd etiam ipſum qui ita legunt, ad eundem referunt intellectum: vt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ peccaſſe accipiant, qui in illo peccauerunt, vt ei ſimiles crearentur, ſicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, ex morituro morituri, damnatoque damnati. Græci autem codices, vnde in Latinam linguam interpretatio facta eſt, aut omnes aut penè omnes, id quod à me primò poſitũ eſt, habent. Sed non, inquit, ſicut delictum, ita & donatio. Si enim ob vnius delictum multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei & donũ in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in multos abundauit, non magis multos, id eſt, multò plures homines, neque enim plures iuſtificantur quàm condemnantur, ſed multò magis abundauit. Adã quippe ex vno delicto ſuo reos genuit: Chriſtus aũt etiã quæ homines delicta propriæ voluntatis ad originale in quo nati ſunt addiderunt, gratia ſua ſoluit atq; donauit, quod euidentiùs in conſequentibus dicit.

CAP. XII. *Vnum peccatum etiam infantium commune.*

VERVM illud diligentiùs intuere, quòd ait, ob vnius delictum multos mortuos. Cur enim ob vnius illius, & non potiùs ob delicta ſua propria, ſi hoc loco intelligenda eſt imitatio, non propagatio? Sed attende quod ſequitur: Et non ſicut per vnum peccantem, ita eſt & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Nunc dicant vbi locum habeat in his verbis illa imitatio. Ex vno, inquit, in condemnationem: quo vno, niſi delicto? Hoc enim explanat, cùm adiungit: Gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Cur ergo iudicium ex vno delicto in cõdemnationem, gratia verò ex multis delictis in iuſtificationem? Nonne ſi nullum eſt originale peccatum, non ſolùm ad iuſtificationem gratia, ſed etiam iudicium ad condemnationem ex multis delictis homines ducit? Neque enim gratia multa delicta donat, & non etiam iudicium multa delicta condemnat. Aut ſi propterea ex vno delicto in condemnationem ducuntur, quia omnia delicta quæ condemnantur, ex illius vnius imitatione commiſſa ſunt: eadem cauſa eſt, cur ex vno delicto etiam ad iuſtificationem duci intelligantur, quia omnia delicta quę iuſtificatis remittuntur, ex illius vnius imitatione commiſſa ſunt. Sed hoc videlicet nõ intelligebat Apoſtolus, cùm dicebat, Iudicium quidem ex vno delicto in cõdemnationem, gratia verò ex multis delictis in iuſtificationẽ? imò verò nos intelligamus Apoſtolum, & videamus ideò dictum iudiciũ ex vno delicto in condẽnationem, quia ſufficeret ad condemnationem etiamſi non eſſet in hominibus niſi originale peccatũ. Quãuis enim cõdemnatio grauior ſit eorum, qui originali delicto etiam propria coniunxerunt, & tantò ſingulis grauior, quantò grauius quiſque peccauit: tamen etiam illud ſolum quod originaliter tractum eſt, non tantùm à regno Dei ſeparat, quò paruulos ſine acce-

Roman. 5.

Originale peccatum ad damnationem ſufficit. Damnationis gradus.

A pta Chriſti gratia defunctos intrare non poſſe, ipſi etiam confitentur: verum & à ſalute ac vita æterna facit alienos, quæ nulla eſſe alia poteſt præter regnum Dei, quò ſola Chriſti ſocietas introducit.

CAP. XIII.

AC per hoc ab Adam in quo omnes peccauimus, non omnia noſtra peccata, ſed tantùm originale traduximus: à Chriſto verò in quo omnes iuſtificamur, non illius tantùm originalis, ſed etiam cæterorũ quæ ipſi addidimus peccatorum remiſſionem conſequimur. Ideò non ſicut per vnum peccantem, ita eſt & donum. Nam iudicium quidem ex vno delicto ſi non remittitur, id eſt, originali, in condemnationem iam poteſt ducere: gratia verò ex multis delictis remiſſis, hoc eſt, non ſolùm illo originali, verumetiam omnibus cæteris ad iuſtificationem perducit. Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum, multò magis qui abundantiam gratiæ & iuſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Cur ob vnius B delictum mors regnauit per vnum, niſi quia mortis vinculo tenebantur in illo vno in quo omnes peccauerunt, etiamſi propria peccata non adderent? Alioquin non ob vnius delictum mors per vnum regnauit, ſed ob delicta multa multorum per vnumquenq; peccantem. Nam ſi propterea cæteri ob alterius hominis delictum mortui ſunt, quia illum in delinquendo præcedentem, ſubſequentes imitati ſunt: ille quoque & multò magis ob alterius delictum mortuus eſt, quem diabolus delinquendo ita præceſſerat, vt ei delictum etiam ipſe ſuaderet: Adam verò nihil ſuaſit imitatoribus ſuis, & multi qui eius imitatores dicuntur, eum fuiſſe & tale aliquid commiſiſſe vel non audierunt, vel omninò non credunt. Quantò ergo rectiùs, ſicut iam dixi, diabolum principem conſtituiſſet Apoſtolus, à quo vno peccatum & mortem per omnes tranſiſſe diceret, ſi hoc loco non propagationem, ſed imitationem dicere voluiſſet? Multò enim C rationabilius Adam dicitur imitator diaboli quem ſuaſorem habuit peccati, ſi poteſt quiſque imitari etiam illum qui nihil ei tale ſuaſit, vel omninò quem neſcit. Quid eſt autem quòd abundantiam gratiæ & iuſtitiæ accipiunt, niſi quòd non tantùm ei peccato in quo omnes peccauerunt, ſed eis etiam quæ addiderunt, gratia remiſſionis datur: eiſque hominibus tanta iuſtitia donatur, vt cùm Adam conſenſerit ad peccatum ſuadenti, non cedãt iſti etiam cogenti? Et quid eſt, multò magis in vita regnabunt, cùm mortis regnum multò plures in æternam pœnam trahat: niſi intelligamus eos ipſos in vtroque dici qui tranſeunt ab Adam ad Chriſtum, id eſt, à morte ad vitam: quia in vita æterna ſine fine regnabunt, magis quàm in eis mors temporaliter & cum fine regnauit? Itaque ſicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Hoc vnius delictum, D ſi imitationem attendamus, non erit niſi diaboli, ſed quia manifeſtum eſt de Adam, non de diabolo dici, reſtat intelligenda non imitatio, ſed propagatio peccati.

CAPVT XIIII.

NAM & quod ait de Chriſto, per vnius iuſtificationem: magis hoc expreſſit, quàm ſi per vnius iuſtitiam diceret. Eam quippe iuſtificationem dicit, qua Chriſtus iuſtificat impium, quam non imitandam propoſuit, ſed ſolus hoc poteſt. Nam potuit Apoſtolus rectè dicere, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti: nunquam autem diceret, Iuſtificamini à me, ſicut & ego ſum iuſtificatus à Chriſto: quoniam poſſunt eſſe, & ſunt, & fuerunt multi iuſti homines & imitandi, iuſtus autem & iuſtificans nemo niſi Chriſtus. Vnde dicitur, Credenti in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides eius ad iuſtitiam. Quiſquis ergo auſus fuerit dicere, iuſtifico te: conſequens

1. Corinth. 10. Nemo niſi Chriſtus iuſtificat.

Roman. 4.

eſt,

eſt, vt dicat etiam, crede in me. Quod nemo ſancto- A rum rectè dicere potuit, niſi Sanctus ſanctorum: Creditis in Deum, & in me credite: vt quia ipſe iuſtificat impium, credenti in eum qui iuſtificat impium, deputetur fides ad iuſtitiam.

Ioan. 14.

Cap. XV. *Confirmat ex propagatione peccatum eſſe, quemadmodum & iuſtitiã ex regeneratione.*

NAM ſi ſola imitatio facit peccatores per Adam, cur non etiam per Chriſtum ſola imitatio iuſtos facit? Sicut enim, inquit, per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ſic & per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Proinde iſti, vnus & vnus, non Adam & Chriſtus, ſed Adam & Abel conſtitui debuerunt. Quoniam cùm multi nos in huius vitæ tempore præceſſerint peccatores, eoſq; imitati fuerint qui poſteriore tempore peccauerunt: ideò tamen volunt iſti non niſi Adam dictum, in quo omnes imitatione peccauerint, quia primus hominum ipſe peccauit. Ac per hoc Abel dici debuit, in quo vno ſimiliter omnes imitatione iuſtificentur, quia ipſe primus hominum iuſtè vi- B xit. Aut ſi propter quendam articulum temporis ad Noui teſtamenti exordium pertinẽtem, Chriſtus eſt poſitus, propter imitationem caput iuſtorum, Iudas eius traditor, caput poni debuit peccatorum. Porrò ſi propterea Chriſtus vnus eſt in quo omnes iuſtificentur, quia non ſola eius imitatio iuſtos facit, ſed per ſpiritum regenerans gratia: propterea & Adam vnus eſt in quo omnes peccauerunt: quia non ſola eius imitatio peccatores facit, ſed per carnem generans pœna. Ob hoc etiam dictum eſt, omnes & omnes: neque enim qui generantur per Adam, iidem ipſi omnes per Chriſtum regenerãtur: ſed hoc rectè dictum eſt, quia ſicut nullius carnalis generatio niſi per Adam, ſic ſpiritalis nullius niſi per Chriſtum. Nam ſi aliqui poſſent carne generari, non per Adam; & aliqui regenerari ſpiritu non per Chriſtum, non liquidè omnes, ſiue hic, ſiue ibi dicerentur. Eoſdem autem omnes poſtea multos dicit: Poſſunt quippe in aliqua re o- C mnes eſſe qui pauci ſunt. Sed multos habet generatio carnalis, multos & ſpiritalis, quamuis nõ tam multos hæc ſpiritalis quàm illa carnalis. Veruntamen quemadmodum illa omnes habet homines, ſic iſta omnes iuſtos homines. Quia ſicut nemo præter illam homo, ſic nemo præter iſtam iuſtus homo, & in vtraq; multi. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita per obedientiam vnius hominis iuſti conſtituentur multi. Lex autem ſubintrauit, vt abundaret delictum. Hoc ad originale homines addiderunt voluntate iam propria, non per Adam: ſed hoc quoq; ſoluitur ſanaturq; per Chriſtũ, quia vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia: vt quemadmodum regnauit peccatum in mortẽ, etiam quod non ex Adam traxerunt homines, ſed ſua voluntate addiderunt; ſic & gratia regnet per iuſtitiã in vitam æternam. Non tamen aliqua iuſtitia præter Chriſtum, ſicut aliqua peccata præter Adam. Ideò D cùm dixiſſet, quemadmodum regnauit peccatum in mortem: hic non addidit, per vnũ, aut per Adam, quia ſuprà dixerat etiam de peccato illo quod ſubintrante lege abundauit, & hoc vtiq; non eſt originis, ſed iam propriæ voluntatis. Cùm autẽ dixiſſet, ſic & gratia regnet per iuſtitiã in vitam æternam: addidit, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Quia generãte carne illud tantúmodò trahitur, quod eſt originale peccatũ: regenerante autem ſpiritu, non ſolùm originalis, ſed etiam voluntariorum fit remiſſio peccatorum.

Rom. 5.

Solum originale peccatum generatione contrahitur.

Cap. XVI. *Infantes non baptizati leniſsimè quidem, ſed tamen damnãtur.*

POTEST proinde rectè dici, paruulos ſine baptiſmo de corpore exeũtes in damnatione omnium mitiſſima futuros. Multum aũt fallit & fallitur, qui eos in damnatione prædicat non futuros, dicẽte Apoſtolo, Iudiciũ ex vno delicto in cõdemnationem. Et paulò pòſt, Per vnius delictum in omnes homines ad cõdemnationem. Quando ergo peccauit Adam non obediens Deo, tunc eius corpus quamuis eſſet animale atque mortale gratiam perdidit, qua eius animæ omni ex parte obediebat. Tũc ille extitit beſtialis motus pudendus hominibus, quem in ſua erubuit nuditate. Tunc etiam morbo quodam ex repentina & peſtifera corruptione concepto factum eſt in illis, vt illã in qua creati ſunt ſtabilitate ætatis amiſſã, per mutabilitates ætatum irent in mortem. Quamuis ergo annos multos poſtea vixerint, illo tamen die mori cœperunt, quo mortis legem, qua in ſenium veteraſcerent, acceperunt. Non enim ſtat vel temporis puncto, ſed ſine intermiſſione labitur, quicquid continua immutatione ſenſim currit in finem, non perficientem ſed conſumentem. Sic itaq; impletum eſt, quod dixerat Deus, Qua die ederitis, morte moriemini. Ex hac igitur inobediẽtia carnis, ex hac lege peccati & mortis, quiſquis carnaliter generatur, regenerari ſpiritaliter opus habet, vt non ſolùm ad regnum Dei perducatur, verumetiam à peccati damnatione liberetur. Simul itaq; peccato & morti primi hominis obnoxij naſcuntur in carne, & ſimul iuſtitiæ vitæq; æternæ ſecundi hominis ſociati renaſcuntur in baptiſmo. Sic & in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, A muliere initiũ factum eſt peccati, & per illam omnes morimur. Siue autem à muliere, ſiue ab Adam dicatur, vtrunq; ad primum hominem pertinet: quoniam ſicut nouimus, mulier ex viro eſt, & vtriuſq; caro vna eſt. Vnde & illud quod ſcriptum eſt, Et erunt duo in carne vna. Igitur iam non duo, inquit Dominus, ſed vna caro.

Pœna peccati Adæ. *Geneſ. 2.* *Eccleſiaſt. 25.* *Matth. 19.*

Cap. XVII. *Non eſſe infantibus perſonale peccatum tribuendum.*

QVAPROPTER qui dicunt paruulos ideò baptizari, vt hoc eis remittatur quod in hac vita propriũ contraxerunt, non quod ex Adam traduxerint, non magno molimine refellendi ſunt. Quando enim ſecum ipſi paullulum ſine certandi ſtudio cogitauerint, quàm ſit abſurdum nec dignũ diſputatione quod dicunt, continuò ſententiam cõmutabunt. Quòd ſi noluerint, non vſqueadeò de humanis ſenſibus deſperãdũ eſt, vt metuamus ne hoc cuipiam perſuadeat. Ipſi quippe vt hoc dicerent, alicuius alterius ſentẽtiæ præiudicio, niſi fallor, impulſi ſunt: ac propterea cùm remitti baptizato peccata neceſſariò faterentur, nec fateri vellent ex Adã ductũ eſſe peccatum, quod remitti fatebantur infantibus, ipſam infantiam coacti ſunt accuſare, quaſi accuſator infantiæ hoc ſecurior fieret, quo accuſatus ei reſpondere nõ poſſet. Sed iſtos, vt dixi, omittamus, neq; enim ſermone vel documentis opus eſt, quibus innocentia probetur infantũ, quãtum ad eorum pertinet vitam, quam recenti ortu in ſeipſis agunt, ſi eam non agnoſcit ſenſus humanus, nullis adminiculis cuiuſquam diſputationis adiutus.

Caput XVIII. *Refellit eos qui baptizari paruulos volunt nõ in peccati remiſſionem, ſed ad obtinendum regnum cœlorum.*

SED illi mouent, & aliquid conſideratione ac diſcuſſione dignum videntur afferre, qui dicunt paruulos recenti vita æditos viſceribus matrum, non propter remittendum peccatum percipere baptiſmum; ſed vt ſpiritalem procreationem non habentes creentur in Chriſto, & ipſius regni cœlorum participes fiant, eo modo filij & hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. A quibus tamen cùm quæritur, vtrum non baptizati & non effecti cohæredes Chriſti, regniq́ue cœlorum participes, habeant ſaltem beneficium ſalutis æternæ in reſurrectione mortuorum, laborant vehementer, nec exitum inueniunt. Quis enim Chriſtianorum ferat, cùm dicitur ad æternam ſalutem poſſe quenquam peruenire, ſi non renaſcatur in Chriſto, quod per baptiſmum fieri voluit, eo iam tẽpore quo tale ſacramentum conſtituendum fuit regenerandis in ſpem ſalutis æternæ? Vnde dicit Apoſtol. Non ex operibus iuſtitiæ quæ nos fecimus, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Quam tamen ſalutem in

Ad Tit. 3.

peccata propria non habere, ſi nec originali peccato renentur obnoxij? Bene autem non ait: ira Dei veniet ſuper eum: ſed, manet ſuper eum.

CAP. XXI.
Epheſ. 2.
Inſcrutabile, cur infantes alij diſcedant fruſtrati baptiſmo, alij non.

Ab hac quippe ira, qua omnes ſub peccato ſunt, de qua dicit Apoſtolus, Fuimus enim & nos aliquando naturaliter filij iræ, ſicut & cæteri: nulla res liberat, niſi gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum. Hæc gratia cur ad illum veniat, ad illum nõ veniat, occulta eſſe cauſa poteſt, iniuſta non poteſt. Nũquid enim iniquitas apud Deum? abſit. Sed prius ſanctarum ſcripturarum authoritatibus colla ſubdenda ſunt, vt ad intellectũ per fidem quiſq; perueniat. Neq; enim fruſtrà dictũ eſt: Iudicia tua ſicut abyſſus multa. Cuius abyſſi altitudinem veluti expaueſcẽs, exclamat Apoſtolus, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: præmiſerat quippe ſentẽtiam miræ profunditatis, dicens: Concluſit enim Deus omnes in incredulitate, vt omnium miſereatur. Cuius profunditatis veluti horrore percuſſus, O altitudo, inquit, diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius? Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius illius fuit: aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniã ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amen. Valde ergo paruum ſenſum habemus ad diſcutiendam iuſtitiam iudiciorum Dei; ad diſcutiendam gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus non iniquam, quæ non tam mouet cùm præſtatur indignis, quàm cũ æquè indignis aliis denegatur. Nam & hi quibus videtur iniuſtũ, vt paruuli ſine gratia Chriſti de corpore exeuntes, non ſolùm regno Dei, quò & ipſi fatentur niſi per baptiſmũ renatos intrare non poſſe; verumetiam vita æterna & ſalute priuentur: quærentes quomodo iuſtum ſit vt alius ab originali impietate ſoluatur, alius non ſoluatur, cùm eadem ſit vtriuſque conditio: ipſi reſpondeant ſecundum ſuam ſententiam, quomodo identidem iuſtum ſit, vt huic præſtetur baptiſmus, quo intret in regnum Dei, illi non pręſtetur, cùm ſit vtriuſq; par cauſa. Si enim mouet, cur ex his duobus, cùm ex æquo ambo ſint originaliter peccatores, alius ab hoc vinculo ſoluitur, cui conceditur baptiſmus; alius non ſoluitur, cui talis gratia non conceditur: cur non pariter mouet, quòd ex duobus originaliter innocẽtibus, alius accipit baptiſmum, quo in regnũ Dei poſſit intrare, alius non accipit, ne ad regnum Dei poſſit accedere? Nempe in vtraq; cauſa, ad illã exclamationem reditur, O altitudo diuitiarum. Ex ipſis deinde baptizatis paruulis dicatur mihi, cur alius rapitur, ne malitia mutet intellectum eius, & alius viuit, impius futurus? Nónne ſi ambo raperentur, ambo in regnum cœlorum ingrederentur? Et tamen non eſt iniquitas apud Deum. Quid illud? quem non moueat, quem non in tanta altitudine exclamare compellat, quod alij paruuli ſpiritu immundo vexantur, alij nihil tale patiuntur, alij etiam in vteris matrũ, ſicut Hieremias, ſanctificantur, cùm omnes, ſi eſt originale peccatum, pariter rei ſint: ſi non eſt, pariter innocentes ſint? Vnde iſta tanta diuerſitas, niſi quia inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius?

Roman. 9.
Per fidem ad intellectum peruenitur.
Pſalm. 35.
Roman. 11.
Sapien. 4.
Hierem. 1.

CAP. XXII.
Refellit eos qui iuxta Platonem putant animas ob delicta alibi commiſſa, in corpora meritis ſuis conuenienter detrudi, in iiſq; magis minúſue affligi.
Roman. 9.

An fortè illud iam exploſum repudiatumq; ſentiendum eſt, quòd animę prius in cœleſti habitatione peccantes, gradatim atq; paulatim ad ſuorum meritorum corpora veniant, ac pro antè geſta vita magis minúſue corporeis peſtibus affligantur? Cui opinioni quamuis ſancta Scriptura apertiſſimè contradicat, quæ cùm gratiam commendaret, Nondum, inquit, natis, neque aliquid egerant boni aut mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, quòd maior ſeruiet minori: nec ipſi tamen qui hoc ſentiunt, euadũt

A huius quæſtionis anguſtias, ſed in eis coarctati & hærentes ſimiliter, O altitudo, exclamare coguntur. Vnde enim fit vt homo ab ineunti pueritia modeſtior, ingenioſior, temperantior, ex magna parte libidinum victor, qui oderit auaritiam, luxuriam deteſtetur, atque ad virtutes cæteras prouectior, aptiorque conſurgat, & tamen eo loco ſit vbi ei prædicari gratia Chriſtiana non poſſit? Quomodo enim inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Alius autem tardus ingenio, libidinibus deditus, flagitiis & facinoribus coopertus ita gubernetur vt audiat, credat, baptizetur, rapiatur, aut ſi detentus hic fuerit, laudabiliter viuat? Vbi duo iſti tam diuerſa merita contraxerunt, non dico vt iſte credat, ille non credat quod eſt propriæ voluntatis; ſed vt iſte audiat quod credat, ille non audiat? Hoc enim non eſt in hominis poteſtate: Vbi, inquam, hæc
B tam diuerſa merita contraxerunt? Si in cœlo egerunt aliquam vitam, vt pro ſuis actibus propellerentur, vel laberentur in terras, congruiſque ſuæ anteactæ vitæ corporeis receptaculis tenerentur: ille vtique melius ante hoc mortale corpus vixiſſe credendus eſt, qui eo non multum meruit prægrauari, vt & bonum haberet ingenium, & concupiſcentiis eius mitioribus vrgeretur quas poſſet facilè ſuperare: & tamen eam ſibi gratiam prædicari non meruit, qua ſola poſſet à ſecundæ mortis pernicie liberari. Ille autem pro meritis deterioribus ſicut putant grauiori corpori implicitus, & ob hoc cordis obtuſi, cum carnis illecebris ardentiſſima cupidine vinceretur, & per nequiſſimam vitam peccatis priſtinis quibus ad hoc venire meruerat adderet peiora terrena: aut in cruce tamen audiuit, Hodie mecum eris in paradiſo; aut alicui cohæſit Apoſtolo, cuius prædicatione mutatus, & per lauacrum regenerationis ſaluus effectus eſt, vt vbi abun-
C dauit peccatum, ſuperabundaret & gratia. Quid hîc reſpondeant, omninò non video, qui volentes humanis coniecturis iuſtitiam Dei defendere, & ignorantes altitudinem gratiæ, fabulas improbabiles texuerunt. Multa enim dici poſſunt de miris vocationibus hominum, ſiue quas legimus, ſiue quas experti ſumus, quibus eorum opinio ſubuertatur, qui credunt ante iſta corpora ſua, quaſdam proprias vitas geſſiſſe animas hominum, quibus ad hæc venirent pro diuerſitate meritorum, diuerſa hic experturæ vel bona vel mala: ſed terminandi huius operis cura non ſinit in his diutiùs immorari. Vnum tamen quod inter multa mirabile comperi, non tacebo. Quis non ſecundum iſtos, qui ex meritis prioris vitæ ante hoc corpus in cœleſtibus geſtæ animas terrenis corporibus magis, minúſue grauari opinantur, affirmet eos ante iſtam vitam ſceleratius immaniuſque peccaſſe, qui mentis lumen ſic amittere meruerunt, vt ſenſu vici-
D no pecoribus naſcerentur: non dico tardiſſimi ingenio, nam hoc de aliis dici ſolet, ſed ita excordes, vt etiam cirrati ad mouendum riſum, exhibeant cordatis delicias fatuitatis, quorum nomen ex Græco deriuatum Moriones vulgus appellat? Talium tamen quidam fuit Chriſtianus, vt cùm eſſet omnium iniuriarum ſuarum mira fatuitate patientiſſimus, iniuriam tamen Chriſti nominis vel in ſeipſo religionis qua imbutus erat, ſic ferre non poſſet, vt blaſphemantes videlicet cordatos, à quibus hæc vt prouocaretur audiebat, inſectari lapidibus non deſiſteret, nec in ea cauſa vel dominis parceret. Tales ergo prædeſtinari & creari arbitror, vt qui poſſunt, intelligant Dei gratiam, & ſpiritum qui vbi vult ſpirat, ob hoc omne ingenij genus in filiis miſericordiæ nõ præterire; itemq; omne ingenij genus in gehennę filiis præterire, vt qui gloriatur in Domino glorietur. Illi autẽ qui pro vitæ meritis

Roman. 10.
Luc. 23.
Moriones fatuitatis delicias cordatis exhibentes.
Morio quidam ſua patientiſſimus, Chriſti iniuriæ vltor acerrimus.
Ioan. 3.
1. Corinth. 1.

meritis ſuperioris accipere quaſq; animas diuerſa terrena corpora affirmant, quibus aliæ magis, aliæ minus grauentur, & pro eiſdem meritis humana ingenia variari, vt acutiora ſint quædam, & alia obtuſiora, proq; ipſius vitæ ſuperioris meritis diuinam quoq; gratiam liberandis hominibus diſpenſari, quid de iſto poterũt reſpondere? Quomodo ei tribuent & teterrimam vitam ſuperiorem, vt ex hoc fatuus naſceretur; & tam bene meritam, vt ex hoc in Christi gratia multis acutiſſimis præferretur? Cedamus igitur & cõſentiamus authoritati ſanctæ ſcripturæ, quæ neſcit falli nec fallere, & ſicut nondum natos ad diſcernẽda merita eorum aliquid boni vel mali egiſſe nõn credimus, ita omnes ſub peccato eſſe, quod per vnum hominem intrauit in mundum, & per omnes homines pertranſiit, à quo non liberat niſi gratia Dei per Dominum noſtrum Ieſum Christum, minimè dubitemus.

CAPVT XXIII.

CVIVS medicinalis aduentus non eſt opus ſanis, ſed ægrotantibus: quia non venit vocare iuſtos, ſed peccatores: in cuius regnum non intrabit niſi qui renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nec præter regnum eius ſalutem ac vitam poſſidebit æternam. Quoniam qui non manducauerit carnem eius, & qui incredulus fuerit filio, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. Ab hoc peccato, ab hac ægritudine, ab hac ira Dei, cuius naturaliter filij ſunt, qui etiamſi per ætatem non habent proprium, trahunt tamen originale peccatum, nõ liberat niſi agnus Dei qui tollit peccata mundi, non niſi medicus qui non venit propter ſanos, ſed propter ægrotos, non niſi ſaluator, de quo

Luc. 2.

dictum eſt generi humano: Natus eſt vobis hodie ſaluator: non niſi redemptor, cuius ſanguine deletur debitum noſtrum. Nam quis audeat dicere, non eſſe Chriſtum infantum ſaluatorem nec redemptorem? Vnde autem ſaluos facit, ſi nulla in eis eſt originalis ægritudo peccati? vnde redimit, ſi non ſunt per originem primi hominis venundati ſub peccato? Nulla igitur ex noſtro arbitrio præter baptiſmum Chriſti, ſalus æterna promittatur infantibus, quam non promittit Scriptura diuina, humanis omnibus ingeniis præferenda.

Chriſtus etiam infantum ſaluator atque redemptor.

CAPVT XXIIII.

Baptiſmus omnibus neceſſarius.

Antiqua & Apoſtolica traditio.

OPTIME Punici Chriſtiani baptiſmum ipſum nihil aliud quàm ſalutem, & ſacramentum corporis Chriſti, nihil aliud quàm vitam vocant. Vnde niſi ex antiqua, vt exiſtimo, & apoſtolica traditione, qua Eccleſiæ Chriſti inſitum tenent, pręter baptiſmũ & participationem Dominicæ menſæ, non ſolùm non ad regnum Dei; ſed nec ad ſalutem & vitam æternam poſſe quenquam hominum peruenire? Hoc enim & Scriptura teſtatur, ſecundum ea quæ ſuprà diximus. Nam quid aliud tenent, qui baptiſmum nomine ſalutis appellant, niſi quod dictum eſt, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis: & quod Petrus ait, Sic & vos ſimili forma baptiſma ſaluos facit. Quid aliud etiam, qui ſacramentum menſæ Dominicæ vitam vocant, niſi quod dictum eſt: Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi, & panis quem ego dedero, caro mea eſt pro ſeculi vita: &, Si non manducaueritis carnem filij hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis? Si ergo vt tot & tanta diuina teſtimonia concinunt, nec ſalus nec vita æterna ſine baptiſmo & corpore & ſanguine Domini cuiquam ſperanda eſt, fruſtrà ſine his promittitur paruulis. Porrò ſi à ſalute ac vita æterna hominem niſi peccata non ſeparant, per hæc ſacramenta non niſi peccati reatus in paruulis ſoluitur, de quo reatu ſcriptum eſt, neminem eſſe mundum, nec ſi vnius diei fuerit vita eius. Vnde eſt & illud in Pſalmis: Ego enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis mater mea me in vtero aluit. Aut enim ex perſona generali ipſius hominis dicitur, aut ſi propriè de ſe Dauid hoc dicit,

Ad Tit. 3.
1. Petr. 3.
Ioan. 6.
Iob 25.
Pſalm 50.

A non vtique de fornicatione, ſed de legitimo connubio natus fuit. Non itaque dubitemus etiam pro infantibus baptizãdis ſanguinem fuſum, qui priuſquàm funderetur, ſic in ſacramento datus & commendatus eſt, vt diceretur, Hic eſt ſanguis meus, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Negant enim illos liberari, qui ſub peccato eſſe nolunt fateri. Nam vnde liberantur, ſi nulla ſeruitute peccati tenẽtur obſtricti? Ego, inquit, lux in ſeculum veni, vt omnis qui crediderit in me, non maneat in tenebris. Hoc dicto, quid oſtendit, niſi in tenebris eſſe omnem qui non credit in eum, & credẽdo efficere ne maneat in tenebris? Has tenebras, quid niſi peccata intelligimus? Sed quodlibet aliud intelligantur hæ tenebræ, profectò qui non credit in Chriſtum manebit in eis: & vtique pœnales ſunt, non quaſi nocturnæ ad quietem animantium neceſſariæ.

Matth. 26.
Ioan. 12.

CAP. XXV.

Paruuli quomodo illuminentur.

PROINDE paruuli ſi per ſacramentum quod ad B hoc diuinitus inſtitutum eſt, in credẽtium numerum non tranſeant, profectò in his tenebris remanebunt. Quamuis eos nonnulli mox natos illuminari credãt, ſic intelligentes quod ſcriptum eſt, Erat lumen verũ, quod illuminat omnem hominem veniẽtẽ in hunc mundum. Quod ſi ita eſt, multum mirandum eſt, quomodo illuminati ab vnico filio, quod erat in principio verbum Deus apud Deum, non admittantur ad regnum Dei, nec ſint hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. Hoc enim eis niſi per baptiſmum non præſtari, etiam qui hoc ſentiunt confitentur. Deinde iam illuminati, ſi ad conſequendum regnum Dei nondum ſunt idonei, ſaltem ipſum baptiſmum, quo ad hoc idonei fiunt, læti ſuſcipere debuerunt: cui tamen eos videmus cum magnis fletibus reluctari, eamque ignorantiam in illa ætate contemnimus, vt ſacramenta quæ illis prodeſſe nouimus, in eis etiam reluctantibus compleamus. Cur enim & Apoſtolus C dicit: Nolite pueri eſſe mentibus, ſi iam illo lumine vero quod verbum Dei eſt, illuminatæ ſunt eorum mentes? Itaque illud quod in Euangelio poſitum eſt, Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: ideò dictum eſt, quia nullus hominũ illuminatur niſi illo lumine veritatis, quod Deus eſt: ne quiſquam putaret ab eo ſe illuminari à quo aliquid audit vt diſcat, non dico ſi quenquam magnum hominem, ſed nec ſi angelum ei contingat habere doctorem. Adhibetur enim ſermo veritatis extrinſecus vocis miniſterio corporalis, veruntamen neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Audit quippe homo dicentem vel hominem vel angelum, ſed vt ſentiat & cognoſcat verum eſſe quod dicitur, illo lumine intus mens eius aſpergitur, quod in æternum manet, quod etiam in tenebris lucet. Sed ſicut ſol iſte à cæcis, quamuis eos ſuis radiis quodammodò veſtiat, D ſic ab ſtultitiæ tenebris non comprehenditur. Cur autem cùm dixiſſet, quod illuminat omnem hominem: addiderit, venientem in hunc mundum: vnde hæc opinio nata eſt, quod in exortu corporali ab vtero matris recentiſſimo illuminet mentes naſcentium paruulorum: quãuis in Græco ita ſit poſitum, vt poſſit etiam intelligi lumen ipſum veniens in hunc mũdum: tamen ſi hominem venientem in hunc mundum, neceſſe eſt accipi, aut ſimpliciter dictum arbitror, ſicut multa in ſcripturis reperiuntur, quibus etiam detractis nihil ſententiæ minuatur: aut ſi propter aliquam diſtinctionem additum eſſe credendum eſt, fortaſſe hoc dictum eſt, ad diſcernendam ſpiritalem illuminationem ab iſta corporali, quæ ſiue per cœli luminaria, ſiue quibuſcunq; ignibus illuminat oculos carnis, vt hominẽ interiorem dixerit venientẽ in hunc mundum, quia exterior corporeus eſt, ſicut hic

Ioan. 1.
1. Corinth. 14.
Deus quomodo omnem hominem illuminet.
Quomodo aliter Deus, aliter homo doceat.
ἐρχόμενον.

hic mundus: Tanquam diceret, illuminat omnem hominem venientem in corpus, ſecũdum illud quod (Sapient. 8.) ſcriptum eſt: Sortitus ſum animam bonam, & veni in corpus incoinquinatum. Aut ergo ſic dictum eſt, ſi diſtinctionis alicuius gratia dictum eſt: Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, tanquam dictum eſſet: Illuminat omnem hominem interiorem, quia homo interior cùm veraciter fit ſapiens, non niſi ab illo illuminatur qui eſt lumen verum. Aut ſi rationem ipſam qua humana anima rationalis appellatur, quæ ratio adhuc velut quieta & quaſi ſopita, tamen inſita & quodammodò inſeminata in paruulis latet, illuminationem voluit appellare, tanquam interioris oculi creationem: non reſiſtendũ eſt, tunc eam fieri cum anima creatur, & non abſurdè hoc intelligi, cùm homo venit in mundum: veruntamen etiam ipſe quamuis iam creatus oculus, neceſſe eſt vt in tenebris maneat, ſi non credat in eum, qui (Ioan. 12.) dixit: Ego lux in ſeculum veni, vt omnis qui credit in me non maneat in tenebris, quod per ſacramentum baptiſmatis in paruulis fieri non dubitat mater eccleſia, quæ † cor maternum eis præſtat, vt ſacris myſteriis imbuantur, quia nondum poſſunt corde proprio credere ad iuſtitiam, nec ore proprio confiteri ad ſalutẽ. (†aliter, credere toto materno in eis pręſtat affectu.) Nec ideò tamen eos quiſquam fidelium fideles appellare cunctatur, quod à credendo vtique nomen eſt, quamuis hoc non ipſi, ſed alij pro eis inter ſacramenta reſponderint.

(CAP. XXVI. Conclusio peccato originali omnes obnoxios.) NIMIS longum fiet ſi ad ſingula teſtimonia ſimiliter diſputemus. Vnde commodius eſſe arbitror aceruatim cogere, quæ occurrere potuerint, vel quæ ſufficere videbuntur, quibus appareat Dominum Ieſum Chriſtum non aliam ob cauſam in carne veniſſe, ac forma ſerui accepta factum obedientem vſque (Philip. 2.) ad mortem crucis; niſi vt hac diſpenſatione miſericordiſſimæ gratiæ omnes, quibus tanquam membris in ſuo corpore conſtitutis caput eſt, ad capeſſendum regnum cœlorum viuificaret, ſaluos faceret, liberaret, redimeret, illuminaret, qui prius fuiſſent in peccatorum morte, languoribus, ſeruitute, captiuitate, tenebris conſtituti, ſub poteſtate diaboli principis peccatorum: ac ſic fieret mediator Dei & hominum, per quem poſt inimicitias impietatis noſtrę, illius gratiæ pace finitas, reconciliaremur Deo in æternam vitam, ab æterna morte quæ talibus impendebat erepti. Hoc enim cùm abundantius apparuerit, conſequens erit vt ad iſtam Chriſti diſpenſationem, quæ per eius humilitatem facta eſt, pertinere non poſſint, qui vita, ſalute, liberatione, redemptione, illuminatione non indigent. Et quoniam ad hanc pertinet baptiſmus quo Chriſto conſepeliuntur, vt incorporentur illi membra eius, hoc eſt fideles eius: profectò nec baptiſmus eſt neceſſarius eis, qui illo remiſſionis & reconciliationis beneficio quæ fit per mediatorem, non opus habent. Porrò quia paruulos baptizandos eſſe concedunt, qui contra authoritatem vniuerſæ eccleſiæ proculdubiò per Dominum & apoſtolos traditam venire non poſſunt: concedant oportet eos egere illis beneficiis mediatoris, vt † obluti per ſacramentum charitatemque fidelium, ac ſic incorporati (†alias, abluti.) Chriſti corpori, quod eſt eccleſia, reconcilientur Deo, vt in illo viui, vt ſalui, vt liberati, vt redempti, vt illuminati fiant. Vnde niſi à morte, vitiis, reatu, ſubiectione, tenebris peccatorum? quæ quoniam nulla in ea ætate per ſuam vitam propriam commiſerunt, reſtat originale peccatum.

(CAPVT XXVII. Congeries teſtimoniorum ſcripturarum.) HAEC ratiocinatio tunc erit fortior, cùm ea quæ promiſi teſtimonia multa congeſſero. Iã ſuprà poſuimus: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. (Luc. 5.) Itẽ cùm ad Zachæum eſſet ingreſſus: Hodie, inquit, ſalus do- (Luc. 19.) mui huic facta eſt, quoniã & iſte filius eſt Abrahę: Ve-

A nit enim filius hominis quęrere & ſaluare quod perierat. Hoc & de oue perdita & relictis nonaginta nouẽ (Luc. 15.) quæſita & inuenta, hoc & de drachma quæ perierat ex decem. Vnde oportebat, vt dicit, prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorũ (Luc. 24.) in omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Marcus etiam in fine Euangelij ſui Dominum dixiſſe teſtatur: (Marc. 16.) Euntes in mundũ vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condẽnabitur. Quis autem neſciat credere eſſe infantibus baptizari, non credere aũt, non baptizari? Ex Ioannis autem Euangelio quãuis iam nonnulla poſuerimus, attende etiam iſta. Ioannes Baptiſta, inquit, de illo: Ecce (Ioan. 1.) agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et ipſe de (Ioan. 10.) ſeipſo: Qui de ouibus meis ſunt, vocem meã audiunt, & ego noui illas, & ſequuntur me: & ego vitam æternam do illis, & non peribunt in æternum. Quoniam B ergo de ouibus eius eſſe non incipiunt paruuli niſi per baptiſmum, profectò ſi hoc non accipiunt, peribunt: Vitã enim æternam, quam ſuis dabit ouibus, non habebunt. Itẽ alio loco: Ego ſum via, veritas & vitã. Ne- (Ioan. 14.) mo venit ad patrem niſi per me. Hanc doctrinã ſuſcipientes Apoſtoli, vide quanta conteſtatione declarẽt. Petrus in prima epiſtola: Benedictus, inquit, Deus & (1. Pet. 1.) pater Domini noſtri Ieſu Chriſti ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ, qui regenerauit nos in ſpem vitæ æternæ per reſurrectionem Ieſu Chriſti in hæreditatem immortalem & incõtaminatam, florentem, ſeruatam in cœlis, vobis qui in virtute Dei conſeruamini per fidem in ſalutem paratam palàm fieri in tẽpore nouiſſimo. Et paulò pòſt: Inueniamini, inquit, in laudem & honorem Ieſu Chriſti, quem ignorabatis, in quem modò nõ videntes creditis, quem cùm videritis, exultabitis gaudio inenarrabili, & honorato gaudio percipientes teſtamentum fidei ſalutem a- C nimarum veſtrarum. Item alio loco: Vos autem, inquit, (1. Pet. 2.) genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus in adoptione, vt virtutes enuncietis eius, qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen ſuũm. Et iterum: Chriſtus, inquit, pro peccatis noſtris paſ- (1. Petr. 3.) ſus eſt iuſtus pro iniuſtis, vt nos adducat ad Deum. Item cùm commemoraſſet in arca Noë, octo homines ſaluos factos: ſic & vos, inquit, ſimili forma baptiſma ſaluos facit. Ab hac ergo ſalute & lumine alieni ſunt paruuli & in perditione ac tenebris remanebunt, niſi per adoptionem populo Dei fuerint ſociati, tenentes Chriſtum paſſum, iuſtum pro iniuſtis, vt eos adducat ad Deum. Ex Epiſtola etiam Ioannis hæc mihi occurrerunt, quæ huic quæſtioni neceſſaria viſa ſunt. Quòd ſi in lumine, inquit, ambulauerimus, (1. Ioan. 1.) ſicut & ipſe eſt in lumine, ſocietatem habemus in inuicem, & ſanguis Ieſu Chriſti filij eius purgabit nos ab omni delicto. Item alio loco: Si teſtimonium, (1. Ioan. 5.) D inquit, hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt, quia hoc eſt teſtimonium Dei quòd maius eſt, quia teſtificatus eſt de filio ſuo: Qui crediderit in filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſemetipſo: Qui non crediderit Deo, mendacem facit Deum, quia non credit in teſtimonium quòd teſtificatus eſt de filio ſuo. Et hoc eſt teſtimonium, quia vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio eius eſt. Qui habet filium, habet vitam: qui non habet filiũ, non habet vitam. Non ſolùm igitur regnum cœlorum, ſed nec vitam paruuli habebunt, ſi filium non habebunt, quem niſi per baptiſmum eius habere non poſſunt. Item alio loco: In hoc, inquit, manife- (1. Ioan. 3.) ſtatus eſt filius Dei, vt ſoluat opera diaboli. Non ergo pertinebunt paruuli ad gratiam manifeſtationis filij Dei, ſi non in eis ſoluat opera diaboli. Iam nunc attende ad hanc rem Pauli Apoſtoli teſtimonia, tantò (Paulus diligens gratiæ Dei prædicator.)

vtiq;

vtique plura, quantò plures epiſtolas ſcripſit, & quantò diligentiùs curauit commendare gratiam Dei aduerſus eos qui de operibus gloriabantur, atque ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non erant ſubiecti. In Epiſtola ad Romanos: (Roman. 3.) Iuſtitia, inquit, Dei in omnes qui credunt: Non enim eſt diſtinctio: omnes enim peccauerunt & egēt gloria Dei, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ eius propter remiſſionem præcedentium peccatorum in Dei patientia, ad oſtendendam iuſtitiam ipſius in hoc tempore, vt ſit iuſtus & iuſtificans eum qui ex fide eſt Ieſu. Item alio loco: (Roman. 4.) Ei qui operatur, inquit, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ei verò qui non operatur, credit autem in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides eius ad iuſtitiam: ſicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus: (Pſalm. 31.) Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorū tecta ſunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Item paulò pòſt: Non eſt autem ſcriptum, inquit, propter illum tantùm, quia deputatum eſt illi ad iuſtitiam, ſed & propter nos quibus deputabitur credentibus in eum, qui excitauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Et paulò pòſt: (Roman. 5.) Si enim Chriſtus, inquit, cùm infirmi eſſemus adhuc iuxta tempus, pro impiis mortuus eſt. Et alibi: (Roman. 7.) Scimus, inquit, quia lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, ignoro, non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Nunc autem non iam ego operor illud, ſed id quod in me habitat peccatum. Scio enim quia non habitat in me, id eſt, in carne mea bonum: nam bonum velle adiacet mihi, (Roman. 7.) perficere autem bonum non inuenio. Non enim quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo, ego hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem mihi volenti facere bonum, quoniam mihi malum adiacet, condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Dicant qui poſſunt homines non naſci in corpore mortis huius, vt poſſint etiam dicere, non eis neceſſariam gratiam Dei per Ieſum Chriſtum, qua liberentur de corpore mortis huius. (Roman. 8.) Item paulò pòſt: Quod enim impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus filium ſuum miſit in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Dicant qui audent oportuiſſe naſci Chriſtum in ſimilitudine carnis peccati, niſi nos nati eſſemus in carne peccati. Item (1. Corinth. 15.) ad Corinthios: Tradidi enim vobis inprimis, inquit, quod & accepi, quia Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas.

(2. Corinth. 5.) Item ad eoſdem Corinthios in ſecunda: Charitas enim Chriſti compellit nos, iudicantes hoc, quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt: Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt, iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit. Itaque nos amodò neminem nouimus ſecundum carnem, etſi nouerامus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus. Si qua igitur in Chriſto noua creatura, vetera tranſie- A runt, ecce facta ſunt omnia noua. Omnia autem ex Deo, qui reconciliauit nos ſibi per Chriſtum, & dedit nobis miniſterium reconciliationis. quemadmodum? quia Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta eorum, & ponens in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: Obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos ſimus iuſtitia Dei in illo. Cooperantes autem & rogamus, ne in vacuum gratiam Dei ſuſcipiatis. Dicit enim: Tempore acceptabili exaudiui te, & (2. Corinth. 6.) in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Ad hanc reconciliationem & ſalutem ſi non pertinent paruuli, quis eos quærit ad baptiſmum Chriſti? Si autem pertinent, inter homines mortuos ſunt pro quibus ille mortuus eſt, nec ab eo reconciliari & ſaluari poſſunt, niſi remiſſa non B deputet delicta eorum. Item ad Galatas: Gratia vobis & pax à Deo patre, & Domino Ieſu Chriſto, qui (Galat. 1.) dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, vt eximeret nos de præſenti ſeculo maligno. Et alio loco: Lex (Galat. 3.) tranſgreſſionis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt, diſpoſita per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non eſt, Deus verò vnus eſt. Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Abſit. Si enim data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, omninò ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Ad Epheſios etiam: Et vos cùm eſſetis (Epheſ. 2.) mortui delictis & peccatis veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecundum ſeculum mundi huius, ſecundum principem poteſtatis aëris, ſpiritus eius qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos omnes aliquando conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ facientes voluntatem carnis, & affectionum, C & eramus naturaliter filij iræ, ſicut & cæteri. Deus autem qui diues eſt in miſericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſalui facti ſumus. Et paulò pòſt: Gratia, inquit, ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt. Non ex operibus, ne fortè quis extollatur: ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Et paulò pòſt: Qui eratis, inquit, in illo tempore ſine Chriſto, alienati à ſocietate Iſraël, & peregrini teſtamentorum & promiſſionis, ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo: nunc autem in Chriſto Ieſu, qui aliquando eratis longè, facti autem eſtis propè in ſanguine Chriſti. Ipſe eſt enim pax noſtra qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens inimicitias, in carne ſua legem mandatorum decretis euacuans, vt duos conderet in ſe in vnum D hominem nouum, faciens pacem, & commutaret vtroſque in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens euangelizauit pacem vobis, qui eratis longè & pacem his qui propè, quia per ipſum habemus acceſſum ambo in vno ſpiritu ad patrem. Item alibi: Sicut veritas eſt in Ieſu, (Epheſ. 4.) deponere vos ſecundum priorem conuerſationem veterem hominem eum, qui corrumpitur ſecundum concupiſcentias deceptionis. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Et alibi: Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis in diem redemptionis. Ad Coloſſenſes etiam ita loquitur: (Coloſſ. 1.) Gratias agentes patri idoneos facienti nos in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ,

ſuæ, in quo habemus redemptionē in remiſſione peccatorum. Et alio loco: Et eſtis, inquit, in illo repleti,
Coloſſ. 2. qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis: in quo etiam circumciſi eſtis circumciſione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, in circūciſione Chriſti, conſepulti ei in baptiſmo, in quo & conſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis. Et vos cùm eſſetis mortui delictis & præputio carnis veſtræ, cōuiuificauit cum illo donans nobis omnia delicta, delens quòd aduerſus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, exuens ſe carnem, principatus & poteſtates exēplauit fiducialiter
1. Timoth. 1. triumphans eos in ſemetipſo. Et ad Timotheum: Humanus, inquit, ſermo & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus venit in mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Sed ideò miſericordiam conſecutus ſum, vt in me oſtenderet primò Chriſtus Ieſus omnem longanimitatem ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi in vitam æter-
1. Timoth. 2. nam. Item dicit: Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus. In ſecunda
2. Timoth. 1. etiam ad eundem: Noli ergo, inquit, erubeſcere teſtimonium Domini noſtri, neque me vinctum eius, ſed collabora Euangelio ſecundum virtutem Dei ſaluos nos facientis, & vocantis vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitū ſuum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante ſecula æterna, manifeſtata autem nunc per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, euacuantis quidem mortem, illuminantis autem vitam & incorruptionem
Ad Titum. 2. per Euangelium. Ad Titum etiam: Expectantes, inquit, illam beatam ſpem & manifeſtationem gloriæ magni Dei, & ſaluatoris noſtri Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi nos populum abundantem, æmulatorem bonorum ope-
Ad Titum 3. rum. Et alio loco: Cùm autem benignitas & humanitas illuxit ſaluatoris Dei noſtri, non ex operibus iuſtitiæ, quæ nos fecimus, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quem ditiſſimè effudit ſuper nos per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati ipſius gratia hæredes efficiamur
Epiſtolam ad Hebræos, authoritatem ſequuntus Orientalis Eccleſiæ, Canonicam agnoſcit. ſecundum ſpem vitæ æternæ. Ad Hebræos quoque Epiſtola, quanquam nonnullis incerta ſit, tamen quoniam legi quoſdam huic noſtræ de baptiſmo paruulorum ſententiæ contraria ſentientes, etiam iſtam quibuſdam opinionibus ſuis teſtem adhibere voluiſſe, magiſque me mouet authoritas Eccleſiarum Orientalium, quæ hanc etiā in canonicis habent, quanta pro nobis teſtimonia contineat, aduertendum eſt.
Hebr. 1. In ipſo eius exordio legitur: Multis partibus, & multis modis olim Deus locutus eſt patribus in Prophetis, poſtremò in his diebus locutus eſt nobis in filio, quem conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſecula. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, gerens quoque omnia verbo virtutis ſuæ, purgatione peccatorum à ſe facta, ſedet ad dextram maieſtatis in excelſis. Et poſt pauca: Si enim
Hebr. 2. qui per angelos dictus eſt, ſermo factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia iuſtam accepit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus
Hebr. 2. ſi tantam neglexerimus ſalutem? Et alio loco: Propterea ergo quia pueri communicauerunt ſanguini & carni, & ipſe propemodum eorum participauit, vt per mortem euacuaret eum, qui poteſtatem habebat mortis, id eſt, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam rei erant ſeruitutis. Et

A paulò pòſt: Vnde debuit, inquit, ſecundum omnia fratribus ſimilis eſſe, vt miſericors eſſet, & fidelis princeps ſacerdotum eorum, quæ ſunt ad Deum propiciandum pro delictis populi. Et alibi: Teneamus, in- Hebr. 4.
quit, confeſſionem, non habemus enim pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: etenim expertus eſt omnia ſecundum ſimilitudinem ſine peccato. Et alio loco: Intranſgreſſibile, inquit, ha- Hebr. 7.
bet ſacerdotium, vnde & ſaluos poteſt perficere eos, qui adueniunt per ipſum ad Deum, ſemper viuens ad interpellandum prò ipſis. Talem enim decebat habere nos principem ſacerdotum, iuſtum, ſine malitia, incontaminatum, ſeparatum à peccatoribus, altiorem à cœlis factum, non habentem quotidianam neceſſitatem, ſicut principes ſacerdotum primùm pro ſuis peccatis, ſacrificium offerre, dehinc prò populi: hoc enim ſemel fecit offerens ſe. Et alio loco:
Non enim in manu fabricata ſancta introiuit Chri- Hebr. 9.
B ſtus, quæ ſunt ſimilia verorum, ſed in ipſum cœlum apparere ante faciem Dei pro nobis, non vt ſæpius offerat ſemetipſum, ſicut princeps ſacerdotum intrat in ſancta, in anno ſemel cum ſanguine alieno: cæterùm oportebat eum ſæpius pati à mundi conſtitutione, nunc autem ſemel in extremitate ſeculorum ad remiſſionem peccatorum per ſacrificium ſuum manifeſtatus eſt. Et ſicut conſtitutum eſt hominibus ſemel tantùm mori, & poſt hoc iudicium: ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt vt multorum peccata portaret; ſecundo ſine peccatis apparebit eis, qui eum ſuſtinent ad ſalutem. Apocalypſis etiam Ioannis has laudes
Chriſto per canticum nouum teſtatur offerri: Dignus Apocal. 5.
es accipere librum & aperire ſignacula eius, quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo, de omni gente & lingua & populo & natione. Item in actibus Apoſtolorum, inceptorem vitæ Petrus Apoſtolus dixit eſſe Dominum Ieſum, increpans Iudæos Actor. 3.
C quòd occidiſſent eum, ita loquens: Vos autem ſan- ἀρχηγὸν
ctum & iuſtum inhonoraſtis & negaſtis, & poſtulaſtis hominem homicidam viuere & donari vobis: Nam
inceptorem vitæ occidiſtis. Et alio loco: Hic eſt lapis Actor. 4.
reprobatus à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli. Non eſt enim alìud nomen ſub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos ſaluos fieri.
Et alibi: Deus patrum ſuſcitauit Ieſum, quem vos Actor. 5.
interfeciſtis ſuſpendentes in ligno. Hunc principem & ſaluatorem exaltauit gloria ſua, dare pœnitentiam Iſraël & remiſſionem peccatorum in illo. Item alio loco: Huic omnes Prophetæ teſtimonium Actor. 10.
perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per manum illius omnem credentem in eum. Item in
eodem libro Apoſtolus Paulus: Notum ergo vobis Actor. 13.
ſit, inquit, viri fratres, quoniam per hunc vobis remiſſio peccatorum annunciatur ab omnibus, quibus non potuiſtis in lege Moyſi iuſtificari, in hoc o-
D mnis credens iuſtificatur. Hoc tanto aggere teſtimoniorum, cuius aduerſus veritatem Dei elatio non prematur? Et multa quidem alia reperiri poſſunt, ſed & finiendi huius operis cura non negligenter habenda eſt. De libris quoque veteris Teſtamenti multas conteſtationes diuinorum eloquiorum adhibere in hanc ſententiam ſuperuacaneum putaui, quandoquidem illic quod occultatur ſub velamento velut terrenarum promiſſionum, hoc in noui Teſtamenti prædicatione reuelatur. Et ipſe Dominus librorum veterum vtilitatem breuiter demonſtrauit & definiuit dicens, oportuiſſe impleri quæ de illo ſcripta eſſent in lege & Prophetis & Pſalmis, & hæc ipſa eſſe, quòd oportebat Chriſtum pati, & reſurgere Luc. 24.
à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipi-

tes, incipientibus ab Hieroſolymis. Et Petrus dicit, quod paulò antè cõmemoraui: Huic omnes Prophetas teſtimoniũ perhibere, remiſſionem peccatorum accipere per manum eius omnem credẽtem in eum. (*Actor. 10.*) Verũtamen commodius eſt etiam ex ipſo vetere Teſtamento teſtimonia pauca depromere, quæ vel ad ſupplementum, vel potiùs ad cumulum valere debebunt. Ipſe Dominus per Prophetam in Pſalmo loquens ait: Sanctis qui ſunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in illis. (*Pſalm. 15.*) Non merita illorum, ſed voluntates meas. (*Roman. 5.*) Nam illorum quid, niſi quod ſequitur? Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum ſupra id quòd infirmi erant. (*Roman. 5.*) Ad hoc & lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Sed quid adiungit? Poſtea accelerauerũt, multiplicatis infirmitatibus, hoc eſt, abundante delicto, alacriùs medicum quæſierunt, vt vbi abundauit peccatum, ſuperabundaret gratia. Deniq; non congregabo, inquit, conuenticula eorum de ſanguinibus, quoniam multis ſacrificiorum ſanguinibus, cùm primùm in tabernaculum vel in templum congregarentur, conuincebantur potiùs peccatores, quàm mundabantur. Non ergo iam, inquit, de ſanguinibus congregabo conuenticula eorum. Vnus enim ſanguis pro multis datus eſt, quo veraciter mundarentur. Denique ſequitur: Nec memor ero nominum illorum per labia mea: tanquam innouatorum. Nam nomina eorum erant priùs filij carnis, filij ſeculi, filij iræ, filij diaboli, immundi, peccatores, impij: poſtea verò filij Dei, homini nouo nomen nouum, canticum nouum cantanti nouum, per Teſtamẽtum nouum. Non ſint ingrati homines gratiæ Dei puſilli cum magnis, à minore vſque ad maiorem. Totius Eccleſiæ vox eſt: Errraui ſicut ouis perdita. (*Pſalm 118.*) Omnium membrorum Chriſti vox eſt: Omnes vt oues errauimus, & ipſe traditus eſt pro peccatis noſtris. (*Eſa. 53.*) Qui totus prophetiæ locus apud Eſaiam eſt, quo per Philippum ſibi expoſito, ſpado ille Candacis reginæ in eum credidit. (*Actor. 18.*) Vide quotiens hoc ipſum commendet, & tanquam ſuperbis neſcio quibus, vel contentioſis identidem inculcet: Homo, inquit, in plaga, & qui ſciat ferre infirmitates, propter quod & auertit ſe facies eius, iniuriata eſt, nec magni æſtimata eſt. (*Eſa. 53.*) Hic infirmitates noſtras portat, & pro nobis in doloribus eſt, & nos exiſtimauimus illum in doloribus eſſe & in plaga & in pœna, ipſe autem vulneratus eſt propter peccata noſtra, infirmatus eſt propter iniquitates noſtras. Eruditio pacis noſtræ ſuper eum, in liuore eius ſanati ſumus. Omnes vt oues errauimus, & Dominus tradidit illum pro peccatis noſtris. Et ipſe quoniam malè tractatus eſt non aperuit os, vt ouis ad immolandum ductus eſt, & vt agnus ante eum qui ſe tonderet fuit ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate ſublatum eſt iudicium eius, generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita eius, ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortem. Dabo ergo malos propter ſepulturam eius, & diuites propter mortem eius, ob hoc quòd iniquitatem non fecerit, nec dolum ore ſuo. Dominus vult purgare illum de plaga. Si dederitis vos ob delicta veſtra animam veſtram, videbitis ſemen longæ vitæ, & vult Dominus auferre à doloribus animam eius, oſtendere illi lucem, & figurare per ſenſum, iuſtificare iuſtum bene ſeruientem pluribus, & peccata illorum ipſe ſuſtinebit. propterea ipſe hæreditabit complures, & fortium partietur ſpolia, propter quod tradita eſt anima eius ad mortem, & inter iniquos æſtimatus eſt, & ipſe peccata multorum ſuſtinuit, & propter iniquitates eorum traditus eſt. Attende etiam illud eiuſdem prophetæ, quod de ſe completum, lectoris etiam functus officio in ſynagoga ipſe recita-

A uit: Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, Euangelizare pauperibus miſit me, vt refrigerem qui in preſſura cordis ſunt, prædicare captiuis indulgentiam, & cæcis viſum. (*Luc. 4. Eſa. 61.*) Omnes ergo agnoſcamus, nec vllus exceptus ſit eorũ, qui volumus corpori eius adhærere, per eum in ouile eius intrare, ad vitam & ſalutem quam ſuis promiſit perpetuam peruenire. Omnes, inquam, agnoſcamus eum, qui peccatũ non fecit, & peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt à peccatis ſeparati cum iuſtitia viuamus, cuius cicatricibus ſanati ſumus infirmi cùm eſſemus, tanquam pecora errantia. (*1. Petr. 2.*)

CAPVT XXVIII. *Colligit omnes egere morte Chriſti.*

QVAE cùm ita ſint, neminem vnquam eorum qui ad Chriſtum acceſſerunt per baptiſmum, ſana fides & ſana doctrina putauit exceptum à gratia remiſſionis peccatorum, nec eſſe poſſe alicui præter regnũ eius, æternam ſalutem. Hæc enim parata eſt reuelari in tempore nouiſſimo, hoc eſt, in reſurrectione mor-B tuorum pertinentium non ad mortem æternam, quæ ſecunda mors appellatur, ſed ad vitam æternam, quã promiſit non mendax Deus ſanctis & fidelibus ſuis, cuius vitæ participes omnes non viuificabuntur niſi in Chriſto, ſicut in Adam omnes moriuntur. (*1. Corinth. 15.*) Quemadmodum enim omnes omninò pertinentes ad generationem voluntatis carnis non moriuntur, niſi in Adam in quo omnes peccauerunt: ſic ex his omnes omninò pertinentes ad regenerationem voluntatis ſpiritus, non viuificãtur niſi in Chriſto, in quo omnes iuſtificantur: Quia ſicut per vnum omnes ad condemnationem, ſic per vnum omnes ad iuſtificationẽ. (*Roman. 5.*) Nec eſt vllus vlli medius locus vt poſſit eſſe niſi cum diabolo, qui non eſt cum Chriſto. Hinc & ipſe Dominus volens auferre de cordibus malè credentium iſtam neſcio quam medietatem, quam conantur quidam paruulis non baptizatis tribuere, vt quaſi merito innocentiæ ſint in vita æterna; ſed quia non ſunt ba-C ptizati, non ſint cùm Chriſto in regno eius, definitiuam protulit ad hæc ora obſtruenda ſententiam, vbi ait: Qui mecum non eſt, aduerſum me eſt. (*Matth. 12.*) Conſtitue igitur quemlibet paruulum: Si iam cum Chriſto eſt, vt quid baptizatur? Si autem, quod habet veritas, ideò baptizatur vt ſit cum Chriſto, profectò non baptizatus non eſt cum Chriſto. Et quia non eſt cum Chriſto, aduerſus Chriſtum eſt: neque enim eius tam manifeſtã debemus aut poſſumus infirmare, vel immutare ſententiam. Vnde igitur aduerſus Chriſtum, niſi ex peccato, neque enim ex corpore & anima, quæ vtraque Dei creatura eſt. Porrò ſi ex peccato, quod in illa ætate niſi originale & antiquum? Vna eſt quippe caro peccati, in qua omnes ad damnationem naſcuntur, & vna eſt caro in ſimilitudine carnis peccati, per quam omnes à damnatione liberantur. Nec ita dictũ eſt omnes, velut quicunque naſcuntur in carne peccati, ijdem ipſi omnes mundari intelligantur per car-D nem ſimilem carni peccati: Non enim omnium eſt fides, ſed omnes pertinentes ad generationem connubij carnalis, non naſcuntur niſi in carne peccati: & omnes pertinentes ad generationem connubij ſpiritualis, non mundantur niſi per carnem ſimilem carni peccati. (*2. Theſſ. 3.*) Hoc eſt, illi per Adam ad condemnationem, iſti per Chriſtum ad iuſtificationem. Tanquam ſi dicamus, verbi gratia, vna eſt obſtetrix in hac ciuitate, quæ omnes excipit, & vnus eſt hic literarum magiſter, qui omnes docet: neque ibi intelligi poſſunt omnes niſi qui naſcuntur; neque hic omnes, niſi qui diſcunt: non tamen omnes qui naſcuntur, literas diſcunt. Sed cuiuis claret, quod & illic rectè dictum eſt, omnes excipit, præter cuius manus nemo naſcitur; & hìc rectè dictum eſt, omnes docet, præter cuius magiſterium nemo diſcit. Conſideratis

autem

autem omnibus diuinis teſtimoniis quæ commemo- A raui, ſiue ſingillatim de vnoquoque diſputans, ſiue aceruatim multa congeſtans, vel quæcunq; ſimilia non commemoraui, nihil inuenitur niſi quod vniuerſa eccleſia tenet, quæ aduerſus omnes profanas nouitates vigilare debet: omnem hominem ſeparari à Deo, niſi qui per mediatorem Chriſtum recóciliatur Deo, nec ſeparari quenquam niſi peccatis intercludentibus poſſe. Non ergo reconciliari niſi peccatorum remiſſione per vnam gratiam miſericordiſſimi Saluatoris, per vnam victimam veriſſimi ſacerdotis: ac ſic omnes filios mulieris, quæ ſerpenti credidit, vt libidine corrumperetur, non liberari à corpore mortis huius, niſi per filium virginis, quæ angelo credidit vt ſine libidine fœtaretur.

Gen. 3. Luc. 1.

CAPVT XXIX. Bonum coniugij quid.

BONVM ergo coniugij nó eſt feruor concupiſcétiæ, ſed quidam licitus & honeſtus illo feruore vtendi modus, propagandæ proli, non explendæ libidini accommodatus. Voluntas iſta non voluptas illa nuptialis eſt. Quod igitur in membris corporis mortis huius B inobedienter mouetur, totumq; animum in ſe deiectum conatur attrahere, & neque cùm mens voluerit exurgit, neque cùm mens voluerit conquieſcit, hoc eſt malum peccati, in quo naſcitur omnis homo. Cú autem ab illicitis corruptionibus refrenatur, & ad ſola generis humani ſupplementa ordinatè propaganda permittitur, hoc eſt bonum coniugij, per quod ordinata ſocietate naſcitur homo. Sed nemo renaſcitur in Chriſti corpore, niſi prius naſcatur in peccati corpore. Sicut autem bono vti malè, malum eſt: ſic malo bene vti, bonum eſt. Duo igitur hæc, bonum & malum, & alia duo, vſus bonus & vſus malus ſibimet adiuncta quatuor differétias faciunt. Bene vtitur bono, continentiam dedicans Deo. Malè vtitur bono, continentiam dedicans idolo. Malè vtitur malo, concupiſcentiam relaxans adulterio: Bene vtitur malo, concupiſcentiam reſtringens connubio. Sicut ergo melius eſt bene vti bono, quàm bene vti malo, cùm ſit v- C trumque bonum: ita qui dat virginem ſuam nuptum, benefacit, & qui non dat, melius facit. De qua quæſtione multo vberius & multo ſufficientius in duobus libris, vno de bono coniugali, altero de ſancta virginitate, quantum Dominus dedit pro mearum virium exiguitate diſſerui. Non itaq; per nuptiarum bonum defendant concupiſcentię malum, qui carnem & ſanguinem præuaricatoris aduerſus carnem & ſanguiné redemptoris extollunt: nó erigantur in ſuperbiam erroris alieni, de quorum paruula ætate nobis dedit Dominus humilitatis exemplum: ſolus ſine peccato natus eſt, quem ſine virili complexu non concupiſcétia carnis, ſed obedientia mentis virgo concepit. Sola noſtro vulneri medicinam parere potuit, quæ nó ex peccati vulnere germen piæ prolis emiſit.

Originale peccatum in libidine venerea ſtatuere videtur.

Boni & mali vſum quatuor differentiæ.

1. Cor. 7.

Luc. 1.

CAPVT XXX. Ioan. 3.

IAM nunc ſcrutemur diligentius quantum adiuuat Dominus, etiam ipſum Euangelij capitulum vbi ait: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum Dei. Qua iſti ſententia niſi mouerentur, omnino paruulos nec baptizandos eſſe cenſerent. *Sed quia non ait*, inquiunt, *niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nó habebit ſalutem vel vitam æternam: tantummodo autem dixit, non intrabit in regnum Dei: ad hoc paruuli baptizandi ſunt, vt ſint etiam cum Chriſto in regno Dei, vbi non erũt ſi baptizati non fuerint: quamuis & ſine baptiſmo ſi paruuli moriantur, ſalutem vitamq; æternam habituri ſint, quoniam nullius peccati vinculo obſtricti ſunt.* Hæc dicentes, primò nunquam explicant iſti, qua iuſtitia nullum peccatum habens, imago Dei ſeparatur à regno Dei. Deinde videamus vtrum Dominus Ieſus vnus & ſolus magiſter bonus in hac ipſa Euangelica lectione non ſignificauerit & oſtenderit, non niſi per remiſſionem peccatorum fieri, vt ad regnum Dei perueniant baptizati: quamuis rectè intelligentibus ſufficere debuerit, quod dictum eſt: Niſi quis natus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei: Et niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Cur enim naſcatur denuò, niſi renouandus? vnde renouandus, niſi à vetuſtate? qua vetuſtate, niſi in qua vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt cũ illo, vt euacuetur corpus peccati? Aut vnde imago Dei non intrat in regnum Dei, Rom. 6. niſi impedimento prohibente peccati? Veruntamen vt propoſuimus, totam ipſam circumſtantiam euangelicæ lectionis ad rem de qua agitur pertinétem, intentè quantum poſſumus diligenterq; videamus. Erat Ioan. 3. autem homo, inquit, ex Phariſæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum, hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei: Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter: nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus & dixit ei: Amé amen dico tibi, niſi quis natus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex? Numquid poteſt in vterum matris ſuæ iterum introire & naſci? Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Quod natum eſt de carne, caro eſt, & quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt. Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos naſci denuò: Spiritus vbi vult ſpirat, & vocé eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. Reſpódit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus & dixit ei: Tu es magiſter in Iſraël & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis & non crediſtis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis? Et nemo aſcendit in cælum niſi qui de cælo deſcendit, filius hominis qui in cælo eſt. Et ſicut Num. 21. Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum nó pereat, ſed habeat vitam æternam. Sic enim dilexit Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum nó pereat, ſed habeat vitam æternam. Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc eſt autem iudiciũ, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ne arguãtur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur eius opera, quia in Deo ſunt facta. Huc vſq; eſt ad rem de qua quærimus pertinens totus ſermo ille contextus, deinceps in aliud narrator abſcedit.

Baptiſmum ad quid infantibus neceſſarium voluerunt Pelagiani.

D

CAPVT XXXI.

CVM ergo Nicodemus quæ dicebantur non intelligeret, quæſiuit à Domino quomodo poſſent iſta fieri. Videamus quid Dominus ad hoc reſpondeat. Profectò enim ſi ad interrogata reſpondere dignabitur, quomodo poſſunt iſta fieri: hoc dicturus eſt, quomodo poſſit fieri regeneratio ſpiritalis venientis hominis ex generatione carnali. Notata itaque paululum eius imperitia, qui ſe cæteris de magiſterio præferebat, & omnium talium incredulitate reprehenſa, quòd teſtimonium non acciperent veritatis: addidit etiam ſe illis terrena dixiſſe nec eos crediſſe, quærens vel admirans quomodo eſſent cæleſtia credituri. Sequitur tamen & reſpondet, quod alij credent, ſi illi non credunt, ad illud quod interrogatus erat, quomodo poſſunt iſta fieri? Nemo, inquit, aſcendit in cælum, niſi Ioan. 3. qui de cælo deſcendit filius hominis qui eſt in cælo.

Sic, inquit, fiet generatio ſpiritualis, vt ſint cæleſtes A homines ex terrenis, quod adipiſci non poterunt niſi membra mea efficiantur, vt ipſe aſcendat qui deſcendit; quia nemo aſcendit niſi qui deſcendit. Niſi ergo in vnitatem Chriſti omnes mutandi leuandique concurrant, vt Chriſtus qui deſcendit ipſe aſcendat, non aliud deputans corpus ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam, quàm ſeipſum, quia de Chriſto & Eccleſia verius intelligitur: *Gen. 1. Mat. 19.* Erunt duo in carne vna, de qua re ipſe dixit: Itaque iam non duo, ſed vna caro, aſcendere omnino non poterunt: quia nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit filius hominis qui eſt in cælo. Quãuis enim in terra factus ſit filius hominis, diuinitatem tamen ſuam qua in cęlo manens deſcendit in terram, *Vt poſtea fecit Neſtorius. Ioan. 1.* non indignam cenſuit nomine filij hominis, ſicut carnem ſuam dignatus eſt nomine filij Dei, ne quaſi duo Chriſti accipiantur, vnus Deus, & alter homo; ſed vnus atque idem Deus & homo: Deus, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: homo, quia verbum caro factum eſt, & B habitauit in nobis. *Chriſtus ob perſonæ vnitatem & in cælo manebat, & in terra deambulabat.* Ac per hoc per diſtantiam diuinitatis & infirmitatis filius Dei manebat in cælo, filius hominis ambulabat in terra: per vnitatem verò perſonæ, qua vtraque ſubſtantia vnus Chriſtus eſt, & filius Dei ambulabat in terra, & idem ipſe filius hominis manebat in cælo. Fit ergo credibilior fides ex incredibilioribus creditis. Si enim diuina ſubſtantia longè diſtantior atque incomparabili diuerſitate ſublimior, potuit propter nos ita ſuſcipere humanam ſubſtantiã, vt vna perſona fieret, ac ſic filius hominis, qui erat in terra per carnis infirmitatem, idem ipſe eſſet in cælo per participatam carni diuinitatem: quanto credibilius alij homines ſancti & fideles eius fiunt cum homine Chriſto vnus Chriſtus, *Vnus Chriſtus quomodo aſcendat in cælum* vt omnibus per eius hãc gratiam ſocietatémque aſcẽdentibus, ipſe vnus Chriſtus aſcendat in cælum, qui de cælo deſcendit? Sic & *1. Cor. 12.* Apoſtolus ait: Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra corporis cùm ſint multa: vnum eſt corpus: ita & Chriſtus. non dixit, ita & Chriſti: id eſt, corpus Chriſti, vel membra Chriſti: *Caput & corpus vnus Chriſtus.* ſed ita & Chriſtus: vnum Chriſtum appellans caput & corpus.

CAPVT XXXII. *Num. 21.*

MAGNA hæc & mira dignatio, quæ quoniam fieri nõ poteſt niſi per remiſſionem peccatorum, ſequitur & dicit: Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto, ita exaltari oportet filiũ hominis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Quid tunc in deſerto factum ſit, nouimus, ſerpentum morſibus multi moriebantur, tunc populus peccata ſua cõfitens, per Moyſen deprecatus eſt Deũ, vt hoc ab eis virus auferret: ac ſic Moyſes ex pręcepto Domini exaltauit in deſerto æneum ſerpentem: admonuitque populum, vt illum exaltatum quiſquis à ſerpente morderetur attenderet. hoc facientes ſanabantur cõtinuò. *Serpens in deſerto exaltatus Chriſtum in cruce pendentem figurauit. Gen. 3.* Quid eſt exaltatus ſerpens niſi mors Chriſti, eo ſignificandi modo quo per efficientem id quod efficitur ſignificatur? A ſerpente quippe mors D venit, qui peccatũ quo mori mereretur, homini perſuaſit. Dominus autem in carnem ſuam non peccatũ tranſtulit tanquam venenum ſerpentis, ſed tamen tranſtulit mortem: vt eſſet in ſimilitudine carnis peccati pœna ſine culpa, vnde in carne peccati & culpa ſolueretur & pœna. Sicut ergo tunc qui conſpiciebat exaltatum ſerpentẽ & à veneno ſanabatur, & à morte liberabatur: ſic nunc qui conformatur ſimilitudini mortis Chriſti per fidẽ baptiſmũque eius, & à peccato per iuſtificationẽ, & à morte per reſurrectionẽ liberatur. *Ioan. 3.* Hoc eſt enim quod ait, Vt omnis qui credit in eũ non pereat, ſed habeat vitam æternam. *Ergo paruuli ſerpentis egent aſpectu.* Quid igitur opus eſt vt Chriſti morti per baptiſmum cõformetur paruulus, ſi morſu ſerpẽtis nõ eſt omnino venenatus?

CAPVT XXXIII.

DEINDE ſic conſequenter dicit, Deus ſic dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam: periturus ergo paruulus eſſet, nec habiturus vitam æternam, ſi per ſacramentum baptiſmi non crederet vnigenitum filium Dei, dum interim ſic venit vt non iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, præſertim quia ſequitur & dicit, Qui credit in eum, non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Vbi ergo paruulos ponimus baptizatos, niſi inter fideles, ſicut vniuerſæ vbique Eccleſiæ clamat authoritas? ergo inter eos qui crediderunt: hoc enim eis acquiritur per virtutem ſacramenti & offerentium reſponſionem: ac per hoc eos qui baptizati non ſunt, inter eos qui non crediderunt. Porrò ſi illi qui baptizati ſunt non iudicantur, iſti quia carent baptiſmo, iudicãtur. Quod verò adiungit, Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem. Vnde lux venit in mundum, niſi de ſuo dicit aduentu, ſine cuius aduentus ſacramento quomodo paruuli eſſe dicũtur in luce? Aut quomodo non & hoc in dilectione tenebrarum habent, qui quemadmodum ipſi non credũt, ſic nec baptizandos ſuos paruulos arbitrantur, quando eis mortem corporis timent? In Deo autem dicit facta opera eius, qui venit ad lucem, quia intelligit iuſtificationẽ ſuam nõ ad ſua merita, ſed ad Dei gratiam pertinere. Deus eſt enim, inquit Apoſtolus, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. *Phil. 2.* Hoc modo ergo fit omnium ex carnali generatione ad Chriſtum venientium regeneratio ſpiritalis. Ipſe hoc aperuit, ipſe mõſtrauit cùm ab eo quæreretur, quomodo poſſent iſta fieri: nemini humanam argumentationem in hac cauſa liberã fecit, vt non alienentur paruuli à gratia remiſſionis peccatorum. Non aliter tranſitur ad Chriſtum, nemo aliter poteſt Deo reconciliari & ad C Deum venire niſi per Chriſtum.

CAPVT XXXIIII.

QVID de ipſa forma ſacramenti loquar? vellem aliquis iſtorum qui contraria ſapiunt, mihi baptizandum paruulum afferret. Quid in illo agit exorciſmus meus, ſi in familia diaboli non tenetur? Ipſe certè mihi fuerat reſpõſurus pro eodem paruulo quem geſtaret, quia ille pro ſe reſpondere non poſſet. Quomodo ergo dicturus erat eum renũciare diabolo, cuius in eo nihil eſſet? Quomodo conuerti ad Deum, à quo non eſſet auerſus, credere inter cætera remiſſionem peccatorum, quæ illi nulla tribueretur? Ego quidẽ ſi contra eum hæc ſentire exiſtimarem, nec ad ſacramenta cum paruulo intrare permitterem: ipſe autem in hoc qua fronte ad homines, qua mente ad Deum ſe ferret ignoro, nec volo aliquid grauius dicere. Falſam igitur vel fallacem paruulis tradi baptiſmatis formã in qua ſonaret quod vtique agi videretur, & tamen nulla fieret remiſſio peccatorum, viderunt aliqui eorum nihil execrabilius ac deteſtabilius dici poſſe atque ſentiri. D Proinde quod attinet ad baptiſmum paruulorum, vt eis ſit neceſſarius, redemptionem etiam ipſis opus eſſe cõcedunt, ſicut cuiuſdam eorum libello breuiſſimo continetur: qui tamen ibi remiſſionem alicuius peccati apertius exprimere noluit. Sicut autem mihi ipſe literis intimaſti, fatẽtur iam, vt dicis, etiam in paruulis per baptiſmum remiſſionem fieri peccatorum. Nec mirum: non enim redẽptio alio modo poſſet intelligi. *Non tamẽ originaliter*, inquiũt, *ſed in vita iam propria poſteaquã nati ſunt, peccatum habere cœperunt.* Quamobrẽ *Duplex de paruulis error.* vides iam quantum diſtet inter eos, cõtra quos in hoc opere diu iam multũmq; diſſerui, quorum etiã vnius legi librum ea continẽtem, quæ vt potui refutaui. Inter iſtos ergo, vt dicere cœperã, qui omnino paruulos ab omni peccato & originali & proprio puros & liberos eſſe

ros eſſe defendunt, & iſtos qui eos iam natos propria A putant contraxiſſe peccata, à quibus eos credunt per baptiſmum oportere purgari: quantum interſit vides. Proinde iſti poſteriores intuendo Scripturas & authoritatem totius Eccleſiæ, & formam ipſius ſacramenti, bene viderũt per baptiſmum in paruulis peccatorum fieri remiſſionem: ſed vt originale eſſet quicquid illud in eis eſt, vel nolunt dicere, vel videre non poſſunt. Illi autẽ priores in ipſa natura humana, quæ ab omnibus vt conſideretur in promptu eſt, bene viderunt, quod facile fuit, ætatem illam in ſua iam vita propria nihil peccari potuiſſe contrahere: ſed ne peccatum originale fateantur, nullum eſſe omnino peccatum in paruulis dicunt. In his ergo quæ ſingula vera dicũt, prius inter ſe ipſi conſentiát, & conſequenter fiet vt à nobis nulla ex parte diſſentiant. Nam paruulis baptizatis remiſſionem fieri peccatorum concedant illi iſtis; paruulos autẽ, vt ipſa natura in tacitis infantibus clamat, ſuæ vitę propriæ nullum adhuc contraxiſſe peccatum concedant iſti illis; concedant vtrique nobis, nullum niſi originale reſtare, quod per baptiſmum ſoluatur in B paruulis.

CAPVT XXXV. In paruulis nõ eſſe peccatum propria vita.

AN verò & hoc quæſituri, & de hoc diſputaturi, & tempus ad hoc impenſuri ſumus, vt probemus atq; doceamus quomodo per propriam voluntatem, ſine qua nullum vitæ propriæ poteſt eſſe peccatum, nihil mali commiſerint infantes, qui propter hoc vocantur ab omnibus innocẽtes? Nónne tanta infirmitas animi & corporis, tanta rerum ignorátia, tam nulla omnino præcepti capacitas, nullus vel naturalis vel conſcriptæ legis ſenſus aut motus, nullus in alterutram partem rationis vſus, hoc multo teſtatiore ſilentio quàm ſermo noſter proclamat atque indicat? Valeat aliquid ad ſeipſam perſuadendam ipſa euidentia: nam nuſquam ſic nõ inuenio quid dicam, quàm vbi res de qua dicitur, manifeſtior eſt quàm omne quod dicitur. Vellem tamen quiſquis hoc ſapit diceret, quòd peccatum viderit vel putarit infantis recentis ab vtero, cui tediC mendo fatetur iam baptiſmũ neceſſarium, quid mali in hac própria ſua vita per animum proprium corpúſue commiſerit. † Si fortè quod plorat tædióq; eſt maioribus, mirum ſi hoc iniquitati, non infelicitati potius deputandum eſt? An quod ab ipſo fletu nulla ſua ratione, nullà cuiuſquam prohibitione compeſcitur? At hoc ignorantię eſt, in qua profundiſſima iacet, qua etiam matrem cùm poſt exiguum tempus valuerit, percutit iratus, & ſæpe ipſàs etiam mámas, quas dum eſurit, †exugit. Hæc nón modò feruntur, verum etiam diliguntur in paruulis, & hoc quo affectu niſi carnali, quo etiam riſus iocúſque delectat, acutorum quoque hominum ipſa quaſi abſurditate conditus: qui ſi eo modo ſentiretur, vt dicitur, non iam illi tanquam faceti, ſed tanquam fatui riderentur? Ipſos quoque fatuos videmus, quos vulgo moriones vocant, ad cordatorum delicias adhiberi, & in mácipiorum æſtimatione pretioſiores eſſe cordatis. Tantùm valet carnalis D affectus etiam minimè fatuorum in delectatione alieni mali. Nam cùm homini iucunda ſit aliena fatuitas, nec ipſe tamẽ talis eſſe voluiſſet, & ſi ſuum paruulum filium, à quo garriente talia parat lætus expectat & prouocat, talem præſciret futurum eſſe cùm creuerit, nullo modo dubitaret miſerábilius lugẽdum eſſe quã mortuum. Sed dum ſpes ſubeſt incremẽtorum, & ingenij lumen acceſſurum creditur ætatis acceſſu, fit vt conuicia paruulorum etiam in parẽtes, non ſolùm iniurioſa non ſint, verùm etiam grata atq; iucunda ſint. Quod quidem prudentium nemo probauerit, vt à dictis vel factis huiuſmodi non tantùm non prohibeantur, cùm prohiberi iam poſſunt; verùm in hæc etiam concitẽtur ſtudio ridendi & vanitate maiorum. Nam plerumq; illa ætas iam patrem matremq; agnoſcens,

forte, Niſi fortè.

al. exigit.

Moriones in deliciis.

Paruulorum conuicia & ſ....... [illegible]

neutri eorum audet maledicere, niſi ab altero eorum, aut ab vtroque vel permiſſa vel iuſſa. Verum hæc eorum ſunt paruulorum, qui iam in verba prorumpunt, & animi ſui motus qualibuſcumque linguæ ſignis promptare iam poſſunt. Illam potius recentium natorum profundiſſimam ignorátiam videamus, ex qua ad iſtam non permanſuram balbutiẽtem fatuitatem, tamquam ad ſcientiam locutionémque tendentes, proficiendo venerunt.

CAPVT XXXVI. De infantium ignorantia, & vnde ſit.

ILLAS, inquam, conſideremus tenebras mentis vtique rationalis, in quibus & Deum prorſus ignorát, cuius ſacramentis etiam cùm baptizantur obſiſtunt: in has quæro vndè & quando ſubmerſi ſint? Itáne verò eas hîc contraxerunt, & in hac vita ſua iam propria per nimiam negligentiam obliti ſunt Deum, prudentes verò & religioſi vixerunt vel in vteris matrum? Dicant iſta qui auſi fuerint, audiant qui voluerint, credant qui potuerint. Ego autẽ puto, quòd omnes quorum mentes non obnubilat defendendæ ſuæ ſententię peruicacia, hęc ſentire non poſſunt. An nullum eſt ignorantiæ malum, & ideo nec purgandum? Et quid ait illa vox, Delicta iuuentutis & ignorantiæ meæ ne meminetis? Etſi enim damnabiliora peccata ſunt, quæ à ſcientibus committuntur; tamen ſi ignorantiæ peccata nulla eſſent, hoc non legeremus quod commemoraui, Delicta iuuentutis & ignorantiæ meæ ne memineris. In illas igitur ignorantiæ denſiſſimas tenebras, vbi anima infantis recentis ab vtero, vtique anima hominis, vtique anima rationalis, non ſolùm indocta, verùm etiam indocilis iacet, quare, aut quando, aut vnde contruſa eſt, ſi naturæ eſt hominis ſic incipere, & nõ iam vitioſa eſt iſta natura? Cur non talis creatus eſt Adam? Cur ille capax præcepti, & valẽs vxori & omnibus animalibus nomina imponere. Nam & de illa dixit, Hæc vocabitur mulier: & quodcumque vocauit Adam animam viuam, hoc eſt nomen eius. Iſte autem neſciens vbi ſit, quid ſit, à quo creatus, à quibus genitus ſit, iam reus delicti, necdum capax præcepti, tam profunda ignorantiæ caligine inuolutus & preſſus, vt neque tanquam de ſomno excitari poſſit, vt hæc ſaltem demonſtrata cognoſcat: ſed expectetur tempus quo hanc neſcio quam velut ebrietatem, non per vnam noctem, ſicut quælibet grauiſſima ſolet, ſed per aliquot menſes atque annos paulatim digerat: quod donec fiat tam multa quæ in maioribus punimus, toleramus in paruulis, vt numerari omnino non poſſint. Hoc tam magnum ignorantiæ atque infirmitatis malum, ſi in hac vita iam nati paruuli contraxerunt, vbi, quádo, quomodo magna aliqua impietate commiſſa repentè tantis tenebris inuoluti ſunt?

Pſalm. 24.

Gen. 2.

CAPVT XXXVII. Cur Chriſtus expers peccati infans natus eſt & imbecillus.

DICET aliquis: Si hæc naturæ puræ non ſunt, ſed vitioſę primordia, quia talis non eſt creatus Adam; cur Chriſtus longè excellentior, & certè ſine vllo peccato natus ex virgine, in hac tamen infirmitate atque ætate procreatus apparuit? Huic propoſitioni reſpondemus: Adam propterea non talem creatum, quia nullius parentis præcedente peccato, non eſt creatus in carne peccati. Nos ideo tales, quia illius præcedente peccato, nati ſumus in carne peccati. Chriſtus ideo talis, quia vt de peccato condemnaret peccatum, natus eſt in ſimilitudine carnis peccati. Non enim hic agitur de Adam quod pertinet ad corporis quantitatem, quia non paruulus factus eſt, ſed perfecta mole membrorum. Poreſt enim dici etiam pecora ſic creata, nec tamen eorum peccato factum eſſe, vt ex eis pulli paruuli naſcerentur, quod quale ſit nunc non quærimus: ſed agitur de illius mentis quadam valentia vſuq; rationis, quo præceptum Dei legémque mandati & docilis Adam caperet, & facilè poſſet cuſtodire, ſi vellet. Nunc autem homo ſic naſcitur, vt omnino non poſſit

propter horrendam ignorantiam atque infirmitatem, non carnis ſed mentis, cùm omnes fateamur in paruulo non alterius, ſed eiuſdem ſubſtantię cuius in primo homine fuit, hoc eſt, rationalem animam degere: quamquam etiam ipſa tanta carnis infirmitas, neſcio quid, quantum arbitror, pœnale demonſtrat. Mouet enim ſi primi illi homines non peccaſſent, vtrum tales eſſent filios habituri, qui nec lingua, nec manibus, nec pedibus vterentur. Nam propter vteri capacitatem fortaſſe neceſſe fuerit paruulos naſci: quamuis cũ exigua ſit pars corporis coſta, non tamen propter hoc Deus paruulam viro coniugem fecit, quam ædificauit in mulierem: vnde & eius filios poterat omnipotentia creatoris mox editos grandes protinus facere.

In infantibus paruulis eſt etiam carnis infirmitas.

CAPVT XXXVIII. *Ignorantia infantium.*

SED vt hoc omittam, poterat certè quod multis etiam pecoribus præſtitit, quorum pulli quamuis ſint paruuli, neque accedentibus corporis incrementis etiam mente proficiant, quoniam rationalem animam non habent, tamen etiam minutiſſimi & currunt & matres agnoſcunt, nec ſugendis vberibus cura & ope admouentur aliena, ſed ea ipſi in maternis corporibus loco abdito poſita mirabili facilitate nouerunt. Contrà homini nato nec ad inceſſum pedes idonei, nec manus ſaltem ad ſcalpendum habiles, & niſi ope nutrientis admotis labris papillæ vberis ingerantur, nec vbi ſint ſentiunt, & iuxta ſe iacentibus mammis magis poſſint eſurientes flere, quàm ſugere. Proinde infirmitati mẽtis congruit hæc omnino infirmitas corporis, nec fuiſſet caro Chriſti in ſimilitudine carnis peccati, niſi caro eſſet iſta peccati, cuius pondere rationalis anima ſic grauatur, ſiue & ipſa ex parentibus tracta ſit, ſiue ibidem creata, ſiue deſuper inſpirata, quod nunc quærere differo.

Rom. 8. Sap. 9.

CAPVT XXXIX. *Quatenus omnia actus peccatum per baptiſmũ in paruulis, ſimiliter & in adultis, & quid inde conſequatur videamus. Rom. 7.*

IN paruulis certè gratia Dei per baptiſmum eius qui venit in ſimilitudine carnis peccati, id agitur vt euacuetur caro peccati. Euacuatur autem non vt in ipſa viuente carne concupiſcentia conſperſa & innata repẽtè abſumatur & non ſit, ſed ne obſit mortuo, quæ inerat nato. Nam ſi poſt baptiſmum vixerit, atque ad ætatem capacem præcepti peruenire potuerit, ibi habet cùm qua pugnet, eamq́; adiuuante Deo ſuperet, ſi non in vacuum gratiam eius ſuſceperit, ſi reprobatus eſſe noluerit. Nam nec grandibus hoc præſtatur in baptiſmo, (niſi fortè miraculo ineffabili omnipotentiſſimi creatoris) vt lex peccati, quæ ineſt in membris repugnans legi mentis, penitùs extinguatur & nõ ſit: ſed vt quicquid mali ab homine factum, dictum, cogitatum eſt, cùm eidem concupiſcentiæ ſubiecta mẽte ſeruiret, totum aboleatur, ac velut factum non fuerit, habeatur. Ipſa verò ſoluto reatus vinculo, quo per illam diabolus animam retinebat; & interclusione destructa, quæ hominem à ſuo creatore ſeparabat, maneat in certamine, quo corpus noſtrum caſtigamus & ſeruituti ſubiicimus, vel ad vſus licitos & neceſſarios relaxanda, vel continentia cohibenda. Sed quoniam diuino ſpiritu, qui multo melius quàm nos omnia generis humani nouit vel præterita, vel præſentia, vel futura, talis vita humana præcognita atque prædicta eſt, vt non iuſtificetur in conſpectu Dei omnis viuens, fit vt per ignorantiam vel infirmitatem non exertis aduerſus eam totis viribus voluntatis, eidem ad illicita etiam nonnulla cedamus, tanto magis & crebrius quanto deteriores, tanto minus & rarius quanto meliores ſumus. Sed quoniam de hac quæſtione in qua quæritur, vtrum poſſit vel vtrum ſit, fuerit futurúſue ſit homo ſine peccato in hac vita, excepto illo qui dixit, Ecce venit princeps mundi, & in me nihil inueniet: aliquanto diligentiùs differendum eſt, iſte ſit huius voluminis modus, vt illud ab alio quæramus exordio.

Nemo niſi ineffabili miraculo, ab omni prorſus mala concupiſcentia erit liberatus. 1. Cor. 9. Pſal. 142. Ioan. 14.

LIBRI PRIMI FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI,

HIPPONENSIS EPISCOPI, DE PECCATORVM MERITIS ET REMISSIONE, ET DE BAPTISMO PARVVLORVM, AD MARCELLINVM, LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

DE baptiſmo paruulorũ Marcelline chariſſime, quòd non ſolũ eis ad regnũ Dei, verùm etiã ad ſalutem vitámq; æternam adipiſcendã detur, quã ſine Dei regno, & ſine Chriſti ſaluatoris ſocietate, in quam nos ſuo ſanguine redemit, habere nullus poteſt, priore libro ſatis, vt arbitror, diſputauimus. In hoc autem, viuátne aliquis in hoc ſeculo, vel vixerit, victurúſue ſit ſine vllo omnino peccato, excepto vno mediatore Dei & hominum homine Chriſto Ieſu, qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus, quanta ipſe donat diligentia vel facultate, differendum enodandúmq; ſuſcepi: cui diſputationi ſi ſe identidem aliqua neceſſitate vel opportunitate inſeruerit quæſtio de baptiſmo vel peccato paruulorum, mirandũ non erit, nec defugiendum vt eis locis ad omnia quæ reſpõſionem noſtram flagitant, ſicut valemus reſpondeamus.

Argumentum huius lib. quod cap. 6. in quatuor diuidit propoſitiones. 1. Tim. 2.

CAP. II. *Libero arbitrio quidam nimiũ tribuunt.*

HVIVS autem quæſtionis ſolutio de hominis vita ſine vlla ſubreptione vel preoccupatione peccati, propter quotidianas etiam noſtras orationes maximè neceſſaria eſt. Sunt enim quidam tantùm præſumentes de libero humanæ voluntatis arbitrio, vt ad non peccandũ nec adiuuandos nos diuinitus opinentur, ſemel ipſi naturę noſtræ conceſſo liberæ voluntatis arbitrio. Vnde fit conſequens, vt nec orare debeamus ne intremus in tentationem, hoc eſt, ne tentatione vincamur, vel cùm fallit & præoccupat neſcientes, vel cùm premit atque vrget infirmos. Quàm ſit autem noxium, & ſaluti noſtræ, quæ in Chriſto eſt, pernicioſum atq; contrarium, ipſiq́; religioni qua imbuti ſumus, & pietati, qua Deum colimus, quã vehementer aduerſum, vt pro tali accipiendo beneficio Deum non rogemus, atque in ipſa oratione Dominica, Ne nos inferas in tentationem, fruſtra poſitum exiſtimemus, verbis explicare non poſſumus.

Matth. 6.

CAP. III. *Nemo peccat niſi volens. Deus nihil præcepit humanæ voluntati impoſſibile.*

ACVTE autem ſibi videntur dicere, quaſi noſtrũ hoc vllus ignoret: *Quod ſi nolumus non peccamus, nec præciperet Deus homini quod eſſet humanæ impoſſibile voluntati.* Sed hoc non vident, quòd ad nonnulla ſuperanda, vel quæ malè cupiuntur, vel quę malè metuuntur, magnis aliquãdo & totis viribus opus eſt voluntatis, quas nos nõ perfectè in omnibus adhibituros præuidit, qui per Prophetam veridicè dici voluit, Non iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis viuens. Tales itaque nos Dominus futuros præuidens, quædam ſalubria remedia contra reatum & vincula peccatorum etiam poſt baptiſmum dare ac valere dignatus eſt, opera ſcilicet miſericordiæ, cùm ait: Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur vobis. Quis enim cum aliqua ſpe adipiſcendę ſalutis æternæ de hac vita emigraret, manente illa ſententia, quòd quicũque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, niſi poſt paululum ſequeretur, Sic loquimini, & ſic facite tanquam per legem libertatis incipientes iudicari? Iudicium enim ſine miſericordia illi qui non facit miſericordiam. Superexaltat autem miſericordia iudicio.

Pſal. 142. Opera miſericordiæ remedia ſunt ad abolenda peccata. Luc. 6. Cõſulat ſolatia. Iacob. 2.

CAPVT IIII. *Peccati fomes quatenus in nobis.*

CONCVPISCENTIA igitur tamquam lex peccati, manens in membris corporis mortis huius, cum paruulis naſcitur, in paruulis baptizatis à reatu ſoluitur, ad agonem relinquitur, ante agonem mortuos nulla damnatione perſequitur. Paruulos non baptizatos

tos reos innectit, & tanquam iræ filios etiam ſi paruuli moriantur ad condemnationem trahit. In grandibus autem baptizatis, in quibus iam ratione vtentibus quicquid eidem concupiſcentię mens ad peccandum conſentit, propriæ voluntatis eſt, deletis peccatis omnibus, ſoluto etiam reatu, quo vinctos originaliter detinebat, ad agonem interim manet, non ſibi ad illicita conſentientibus nihil omnino nocitura, donec abſorbeatur mors in victoriam, & pace perfecta nihil quod vincatur exiſtat. Conſentientes autem ſibi ad illicita reos tenet, & niſi per medicinam pœnitentiæ & opera miſericordiæ per cæleſtem ſacerdotem pro nobis interpellantem ſanentur, ad ſecundam mortem damnationémque perducit. Propter hoc & Dominus orare nos docens, inter cętera monuit vt dicamus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, & ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo. Manet enim malum in carne noſtra, non naturâ in qua diuinitùs creatus eſt homo, ſed vitio quò voluntate prolapſus eſt, vbi amiſſis viribus non ea qua vulneratus eſt, voluntatis facilitate ſanatur. De hoc malo dicit Apoſtolus, Scio quoniam non habitat in carne mea bonum. Cui malo non obedire præcipit cùm dicit, Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius. Si ergo his deſideriis concupiſcentię carnis illicita voluntatis inclinatione conſenſerimus, ad hoc ſanádum dicimus, Dimitte nobis debita noſtra: adhibentes remedium ex opere miſericordiæ, in eo quod addimus, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Vt autem non ei conſentiamus, deprecamur adiutorium dicentes, Et ne nos inferas in tentationem: vel ſicut nónulli codices habent, ne nos inducas in tentationem. Non quòd ipſe Deus tali tentatione aliquem tentet, nam Deus intentator malorum eſt. Ipſe enim neminem tentat, ſed vt ſi fortè tentari cœperimus à concupiſcentia noſtra, adiutorio eius non deſeramur, vt in eo poſſimus vincere, ne abſtrahamur illecti. Deinde addimus quod perficietur in fine, cùm abſorbebitur mortale à vita. Sed libera nos à malo. Tunc enim nulla erit talis concupiſcentia, cùm qua certare, & cui non conſentire iubeamur. Sic ergo totum hoc in tribus beneficiis poſitum breuiter peti poteſt, Ignoſce nobis ea in quibus ſumus abſtracti à concupiſcentia, adiuua ne abſtrahamur à concupiſcentia, aufer à nobis concupiſcentiam.

Concupiſcentia nō ipſa concupiſcentia, ſed ſolum in eam nō conſenſus. — *Matth. 6.* — *Rom. 7.* — *Rom. 6.* — *Matth. 6.* — *Iacobi 1.* — *Oratio breuis perfecta.*

CAP. V. *Voluntas hominis eget ope Dei. Similitudo de luce & oculo.*

AD peccandum namque non adiuuamur à Deo, iuſta autem agere vel iuſtitiæ præceptū omni ex parte implere non poſſumus, niſi adiuuemur à Deo. Sicut enim corporis oculus non adiuuatur à luce, vt ab eadem luce clauſus auerſúsue diſcedat, vt autem videat adiuuatur ab ea, neque hoc omnino niſi illa adiuuerit, poteſt: ita Deus, qui lux eſt hominis interioris, adiuuat noſtræ mentis obtutum, vt non ſecundum noſtram, ſed ſecundum eius iuſtitiam boni aliquid operemur. Si autem ab illo auertimur, noſtrum eſt, & tūc ſecundum carnem ſapimus, tunc concupiſcentiæ carnis ad illicita conſentimus. Conuerſos ergo Deus adiuuat, auerſos deſerit. Sed etiam vt conuertamur, ipſe adiuuat, quod certè oculis corporis lux iſta non præſtat. Cùm ergo nobis iubet dicēs, Cóuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: noſque illi dicimus, Conuerte nos Deus ſanitatum noſtrarum, & Deus virtutum conuerte nos: quid aliud dicimus, quàm da quod iubes? Cùm iubet dicendo, Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo: & nos illi dicimus, Da mihi intellectum vt diſcam mãdata tua: quid aliud dicimus, quàm da quod iubes? Cùm iubet dicendo, Poſt concupiſcentias tuas non eas, noſque dicimus, Scimus quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det: quid aliud dicimus, quàm da quod iubes? Cùm iubet dicendo, Facite iuſtitiam: noſque dicimus, Doce me iuſtificationes tuas: quid aliud dicimus quàm da quod iubes? Itē cùm dicit, Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur: à quo debemus petere cibum potúmque iuſtitiæ, niſi ab illo qui eſurientibus eam & ſitientibus promittit eius ſaturitatē? Repellamus itaque ab auribus & mentibus noſtris eos qui dicunt accepto ſemel liberæ voluntatis arbitrio, nec orare nos debere, vt Deus nos adiuuet, ne peccemus. Talibus enim tenebris nec Phariſæus ille cæcabatur, qui quamuis in hoc erraret, quòd ſibi addendum ad iuſtitiam nihil putabat, ſeque arbitrabatur eius plenitudine ſaturatum: Deo tamen gratias agebat, quòd non eſſet ſicut cæteri homines, iniuſti, raptores, adulteri, ſicut ille publicanus, quòd bis in ſabbato ieiunaret, quòd omnium quę poſſidebat, decimas daret. Nihil ſibi addi ad iuſtitiam iam petebat, ſed tamē ex iis quæ habebat, gratias Deo agendo, ab illo ſe accepiſſe omnia fatebatur: & tamen improbatus eſt, & quia veluti ſaturatus nihil de alimentis iuſtitiæ iam rogabat accipere, & quòd eam publicano eſurienti ac ſitienti ſe velut inſultans præferre geſtiebat. Quid ergo illis fiet, qui etſi fateantur ſe non habere, vel non plenam habere iuſtitiam, tamen à ſemetipſis habendam, non à ſuo creatore, vbi horreum eius & fons eius eſt, deprecandam eſſe præſumunt? Nec ideo tamen de hac re ſolis votis agendum eſt, vt vt non ſubinferatur, adnitendo etiam noſtræ efficacia voluntatis, Adiutor enim noſter Deus dicitur. Nec adiuuari poteſt, niſi qui etiam aliquid ſponte conatur, quia non ſicut in lapidibus inſenſatis, aut ſicut in eis in quorum natura rationem voluntatémque non condidit, ſalutem noſtram Deus operatur in nobis. Cur autem illum adiuuet, illum non adiuuet: illum tantū, illum autem non tantum: iſtum illo, illum iſto modo, penes ipſum eſt, & æquitatis tam ſecretæ ratio & excellentia poteſtatis.

Zachar. 1. — *Pſal. 79.* — *Pſal. 93.* — *Pſal. 118.* — *Eccleſ. 18.* — *Sap. 8.* — *Matth. 5.* — *Lucæ 18.* — *Phariſæus in quo peccarit cùm gratias Deo ageret.* — *Dei gratia admagendæ voluntatis noſtræ conatus.*

CAPVT VI.

NAM qui dicunt eſſe poſſe in hac vita hominem ſine peccato, non eſt eis continuò incauta temeritate obſiſtendum. Si enim eſſe poſſe negauerimus, & hominis libero arbitrio, qui hoc volendo appetit, & Dei virtuti vel miſericordiæ, qui hoc adiuuádo efficit, derogabimus. Sed alia quæſtio eſt, vtrum eſſe poſſit: alia vtrum ſit: alia ſi non eſt cùm poſſit eſſe, cur non ſit: alia vtrum qui omnino nunquam vllum peccatum habuerit, non ſolùm quiſquam ſit, verumetiam potuerit aliquando eſſe vel poſſit. In hac quadripartita propoſitione quæſtionum ſi à me quæratur, Vtrum homo ſine peccato poſſit eſſe in hac vita, cōfitebor poſſe per Dei gratiam & liberum eius arbitrium: ipſum quoq; liberum arbitrium ad Dei gratiam, hoc eſt, ad Dei dona pertinere non ambigens, nec tantùm vt ſit, verùm etiam vt bonum ſit: id eſt, ad facienda mandata Domini conuertatur: atque ita Dei gratia non ſolùm oſtendat quid faciendum ſit, ſed adiuuet etiam vt poſſit fieri quod oſtenderit. Quid enim habemus quod non accepimus? Vnde & Hieremias dicit, Scio Domine, quia non eſt in homine via eius, nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. Hinc & in Pſalmis cùm quidam dixiſſet Deo, Tu præcepiſti mandata tua cuſtodiri nimis: cōtinuò non de ſe præſumpſit, ſed optauit vt faceret: Vtinam, inquit, dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas, tunc non confundar, dum inſpicio in omnia mandata tua. Quis autē optat quod in poteſtate ſic habet, vt ad faciendum nullo indigeat adiumento? A quo autem id optet, quia non à fortuna, vel à fato, vel à quolibet alio præter Deum, in conſequentibus ſatis oſtendens: Itineta mea, inquit, dirige ſecūdum verbum tuum, & non dominetur mihi omnis iniquitas. Ab huius execrandæ dominationis ſeruitute liberantur, quibus Dominus Ieſus cum recipientibus dedit poteſtatem filios Dei fieri. Ab iſta horren-

Quatuor de iuſtitia perfectione quæſtiones, quas ordine exequitur. — *Ad primam reſponſio, An viuere in hac vita quiſpiā ſine vllo prorſus peccato poſſit.* — *1. Cor. 4.* — *Hierem. 10.* — *Pſal. 118.* — *Ioann. 1.*

horrenda dominatione liberádi fuerant, quibus dicit, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. His atq; huiuſmodi aliis innumerabilibus teſtimoniis dubitare non poſſum, nec Deum aliquid impoſſibile homini pręcepiſſe, nec Deo ad opitulandũ & adiuuandũ, quo fiat quod iubet, impoſſibile aliquid eſſe: ac per hoc poteſt homo ſi velit, eſſe ſine peccato, adiutus à Deo.

Ioannis 8.

CAPVT VII. *Ad quaeſtionẽ ſecundam reſponſio, An ſit quiſpiam qui ſine vllo omnino peccato viuat.*

Pſal. 142. *Pſal. 31.*

Si autem quod ſecundo loco poſuetam, quæratur vtrum ſit, eſſe non credo. Magis enim credo Scripturę dicenti, Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quoniã non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Et ideo miſericordia Dei opus eſt, quæ ſuperexaltat iudicio, quæ illi non erit qui non facit miſericordiam. Et quod Propheta cùm diceret, Dixi, pronũciabo aduerſus me delictum meum Dño, & tu dimiſiſti impietatem cordis mei: continuò ſubiunxit, Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Non ergo omnis peccator, ſed omnis ſanctus: vox enim ſanctorũ eſt, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos B ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Vnde in eiuſdem Apoſtoli Apocalypſi, illa centum quadraginta & quatuor milia ſanctorum, qui ſe cum mulieribus non coinquinauerunt, virgines enim permanſerunt, & non eſt inuentum in ore eorum mendacium, quia irreprehenſibiles ſunt: profectò ideo irreprehenſibiles ſunt, quia ſeipſos veraciter reprehenderunt. Et ideo non eſt inuẽtum in ore eorum mendacium, quia ſi dicerent ſe peccatum non habere, ſeipſos deciperent, & & veritas in eis non eſſet, & vtique mendaciũ eſſet vbi veritas nõ eſſet: quoniam iuſtus cùm in ſermonis exordio accuſator ſui eſt, non vtiq; mẽtitur. Ac per hoc in eo quod ſcriptum eſt, Qui natus eſt ex Deo, nõ peccat, & non poteſt peccare, quia ſemen eius in ipſo manet: & ſi quid aliud eo modo dictum eſt, multum falluntur minus conſiderando ſcripturas. Non enim aduertunt eo quoſque fieri filios Dei, quo eſſe incipiunt in nouitate ſpiritus, & renouare interiorem hominem C ſecundum imaginem eius qui creauit eos. Non enim ex qua hora quiſque baptizatur, omnis vetus infirmitas eius abſumitur, ſed renouatio incipit à remiſſione omnium peccatorum. Et inquantum quiſque ſpiritalia ſapit, qui iam ſapit, intantum renouatur. Cętera verò in ſpe facta ſunt, donec etiam in re fiant, vſque ad ipſius corporis renouationem in meliorem ſtatum immortalitatis & incorruptionis, qua induemur in reſurrectione mortuorum. Nam & ipſam Dominus regenerationem vocat, non vtique talem qualis fit per baptiſmũ, ſed in quam etiã in corpore perficietur quod nunc ſpiritu inchoatur. In regeneratione, inquit, cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper duodecim ſedes iudicãtes duodecim tribus Iſrael. Nam in baptiſmo quãuis tota & plena fiat remiſſio peccatorum, tamen ſi continuò tota & plena etiam hominis in æternam nouitatem mutatio fieret, non dico & in corpore, quod certè manifeſtum eſt ad- D huc in veterem corruptionem atque in mortem tendere, in fine poſtea renouandum quando verè tota nouitas erit: ſed excepto corpore, ſi in ipſo animo qui eſt homo interior, perfecta in baptiſmo nouitas fieret, nõ diceret Apoſtolus: Et ſi exterior homo noſter corrũpitur, ſed interior renouatur de die in diem. Profectò enim qui de die in diem adhuc renouatur, nõdum totus eſt renouatus: & inquantum nondum eſt renouatus, intantum adhuc in vetuſtate eſt. Proinde ex hoc quod adhuc in vetuſtate ſunt quamuis iam baptizati, ex hoc etiam adhuc ſunt filij ſæculi. Ex hoc autẽ quod in nouitate ſunt, hoc eſt, ex plena & perfecta remiſſione peccatorum, & quantumcunque illud eſt quod ſpiritaliter ſapiunt, eique congruos mores agunt, filij Dei ſunt. Intrinſecus enim exuimus veterem hominem, & induimus nouũ: quoniam ibi deponimus mẽ-

Apoc. 14.

1. Ioan. 3.

Renouationis initiũ vnde.

Reſurrectio dicta regeneratio.

Matth. 19.

2. Cor. 4.

A dacium, & loquimur veritatem, & cætera quibus Apoſtolus explicat quid ſit exui veterem hominem, & indui nouum, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Et hoc vt faciant, iam baptizatos fideleſque adhortatur, quod adhuc monendi nõ eſſent ſi hoc in baptiſmo iam perfectè factum eſſet, & tamen factũ eſt, ſicut & ſalui facti ſumus. Saluos enim nos fecit per lauacrum regenerationis. Sed alio loco dicit, quemadmodum hoc ſit factum. Non ſolùm, inquit, ſed etiam noſipſi primitias habentes ſpiritus & ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus, adoptionem expectantes, redẽptionem corporis noſtri. Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod nõ videmus ſperamus, per patientiam expectamus.

Epheſ. 4.

Roman. 8.

CAPVT VIII. *Perfectio quando.*

Adoptio ergo plena filiorum in redemptione fiet, etiam corporis noſtri. Primitias itaq; ſpiritus nũc habemus, vnde iam filij Dei re ipſa facti ſumus: in cæteris verò ſpe ſicut ſalui, ſicut innouati, ita & filij Dei: re autem ipſa quia nondum ſalui, ideo nondum plenè innouati, nondum etiam filij Dei, ſed filij ſæculi. Proficimus ergo in renouationem iuſtamque vitam per quod filij Dei ſumus, & per hoc peccare omnino non poſſumus, donec totum in hoc tranſmutetur, etiam illud per quod adhuc filij ſæculi ſumus: per hoc enim & peccare adhuc poſſumus. Ita fit vt qui natus eſt ex Deo, non peccet: & ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducamus, & veritas in nobis non ſit. Conſumetur ergo quod filij carnis & ſęculi ſumus, & perficietur quod filij Dei & ſpiritu renouati ſumus. Vnde idem Ioannes, Dilectiſſimi, inquit, nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Quid eſt hoc, ſumus & erimus, niſi quia ſumus in ſpe, erimus in re? Nam ſequitur & dicit, Scimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Nunc ergo & ei ſimiles eſſe iam cœpimus primitias habentes ſpiritus: & adhuc diſſimiles ſumus, per reliquias vetuſtatis. Proinde in quantum ſimiles, in tantum regenerante ſpiritu filij Dei: in quãtum autem diſſimiles, in tantum filij carnis & ſæculi. Illinc ergo peccare non poſſumus: hinc verò ſi dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus: donec totum tranſeat in adoptionem, & non ſit peccator, & quæras locum eius, & non inuenias.

1. Ioan. 1.

1. Ioan. 3.

CAPVT IX. *Obiectio Pelagianorum. Quare iuſtus non gignat iuſtum.*

Frvstra itaque nonnulli etiam illud argumentantur vt dicant, *Si peccator genuit peccatorem, vt paruulo eius, reatus originalis peccati in baptiſmi acceptione ſoluatur; etiam iuſtus iuſtum gignere debuit*: quaſi ex hoc quiſque carnaliter gignat quod iuſtus eſt, & nõ ex hoc potius quod in membris eius concupiſcentialiter mouetur, & ad vſum propagandi lex peccati mẽtis lege conuertitur. Ex hoc ergo gignit quod adhuc vetuſtum trahit inter filios ſæculi, non ex hoc quod in nouitatem promouit inter filios Dei. Filij enim ſæculi huius generant & generantur. Inde & quod naſcitur tale eſt, quia & quod naſcitur de carne, caro eſt. Iuſti autem non ſunt niſi filij Dei. In quantũ autem ſunt filij Dei, carne non gignunt; quia ex ſpiritu & ipſi, non carne nati ſunt. Sed ex hoc carne gignunt quicunque eorũ gignunt, ex quo nondum in nouitatem perfectam totas vetuſtatis reliquias commutarunt. Vnde quiſquis filius de hac parte naſcitur vetuſta & infirma, neceſſe eſt vt etiam ipſe vetuſtus ſit & infirmus: idcirco oportet etiam vt ipſe in aliam generationem per remiſſionem peccati ſpiritu renouetur. Quod ſi in eo non fit, nihil ei proderit pater iuſtus: ſpiritu enim iuſtus eſt quo eum non genuit: ſi autem fit, nihil ei oberit etiam pater iniuſtus. Iſte enim gratia ſpiritali in ſpem nouitatis æternæ tranſitum fecit: ille autem mente carnali totus in vetuſtate permanſit.

CAP. X. *Conciliat Scripturas.*

Non igitur contrarium teſtimoniũ eſt illud quod dictum

dictum eſt, qui natus eſt ex Deo, non peccat: ei teſti- A
1.Ioan.1. monio quo iam natis ex Deo dicitur, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Quamdiu enim homo quãuis totus in ſpe iam, & iam in re ex parte regeneratione ſpiritali renouatus, adhuc tamen portat corpus quod corrumpitur & aggrauat animam; quid quò pertineat, & quid vnde dicatur, etiam in vno homine diſtinguendum eſt. Nam vt ego arbitror, non facilè cuiquam Scriptura Dei tam magnum iuſtitiæ perhibet teſtimonium, quàm tribus famulis eius, Noe,
Ezech.14. Daniel, & Iob, quos Ezechiel propheta dicit ab imminente quadam iracundia Dei ſolos poſſe liberari.
In Noe, Daniel, & Iob tria hominum genera figurata. In tribus vtique illis viris tria quædam hominum liberanda genera præfigurauit, in Noe, quantum arbitror, iuſtos plebium præpoſitos, propter arcę tanquam eccleſiæ gubernationẽ: in Daniele, iuſtos cõtinentes: in Iob, iuſtos coniugatos: & ſi quis eſt fortè alius intellectus, de quo nunc non eſt neceſſe diſquirere: veruntamen quanta iſti iuſtitia præminuerint, & hoc prophetico, & aliis diuinis teſtimoniis ſatis apparet. Nec ideo quiſquam ſobrius dixerit ebrietatẽ non eſſe pec-
Gen.9. catum, quæ tamen ſubrepſit tanto viro: Nam Noe, ſicut legimus, fuit aliquando ebrius, quamuis abſit vt
Dan 9. fuerit ebrioſus. Daniel verò poſt orationem quam fudit Deo, de ſeipſo dicit: Cùm orarem & confiteter peccata mea, & peccata populi mei Domino Deo
Ezech.28. meo. Propterea niſi fallor, per ſuprà memoratum Ezechielem, cuidam ſuperbiſſimo dicitur, Nunquid tu ſapientior quàm Daniel? Neq; hic dici poteſt quod quidam contra orationem Dominicam argumentan-
Verba Pelagianorum. tur: *quia etſi orabant eã*, inquiunt, *ſancti & perfecti iam Apoſtoli, nullum omnino habentes peccatum, non tamen pro ſeipſis, ſed pro imperfectis adhuc peccatoribus dicebant, Di-*
Matth.6. *mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Vt per hoc*, inquiunt, *quòd dicerent noſtra, in vno eſſe corpore demonſtrarent, & illos adhuc habentes peccata, & ſeipſos, qui iam carebant omni ex parte peccato.* In Daniele certè hoc non poteſt dici, qui, vt credo, tanquam Propheta præuidens hanc aliquando præſumptionem futuram, cùm in oratione ſæpe dixiſſet, peccauimus: non ita nobis expoſuit, cur hoc dixerit, vt ab illo audiremus: Cùm orarem & confiterer peccata mea, & populi mei Domino Deo meo: nec adhuc diſtinctione confuſa, vt eſſet incertum propter vnius corporis ſocietatem ſi diceret, cùm peccata noſtra confiteter Domino Deo meo: ſed omnino tam diſtinctè, tanquã de ipſa diſtinctione ſatagens, eamque maximè vehementerque commendans, peccata, inquit, mea, & peccata populi mei. Quis huic euidentię contradicit, niſi quẽ plus delectat defenſare
Nec Iob caruiſſe peccato. quod ſentit, quàm quid ſentiendum ſit inuenire? Iob autem poſt tam magnum de illo iuſtitiæ teſtimonium
Iob 9. Dei, quid dicat ipſe videamus. In veritate, inquit, ſcio quia ita eſt, quemadmodum iuſtus erit homo ante D Deum: ſi autem velit contendere cum eo, non poterit obedire ei. Et paulo pòſt inquit, Quis iudicio eius aduerſabitur? Quòd ſi fuero iuſtus, os meum impiè loquetur. Iterum paulo pòſt, Scio, inquit, quia impunitum me non dimittit, quia ſum impius, quare non ſum mortuus? Quòd ſi purificatus niue, & mundatus fuero mundis manibus, ſufficienter in ſordibus
Iob 13. me tinxiſti. Item in alio ſuo ſermone, Quia conſcripſiſti, inquit, aduerſus me mala, & induiſti me iuuentutis meæ peccata, & poſuiſti pedem meum in prohibitione, ſeruaſti omnia opera mea, & in radices pedum meorum conſpexiſti, qui veteraſcunt ſicut vter,
Iob 14. vel ſicut veſtimentum à tinea comeſtum. Homo enim natus ex muliere parui eſt temporis, & plenus iracundia, & ſicut flos cùm floruit & decidit, diſceſſit ſicut vmbra, non manet. Nónne & huius curam feciſti venire in iudicium tuum? Quis enim erit mundus à ſordibus? Nemo, nec ſi vnius diei fuerit vita eius. Et paulo pòſt, Dinumeraſti, inquit, omnes neceſſitudines meas, & nihil te latuit de peccatis meis. Signaſti peccata mea in folliculo, & annotaſti ſi quid inuitus commiſi. Ecce & Iob confitetur peccata ſua, & in veritate dicit ſe ſcire, quia non eſt iuſtus quiſquam ante Deum. Et ideo iſte hoc in veritate ſcit, quia ſi nos 1.Ioann.1.
dixerimus non habere peccatum, ipſa veritas in nobis non eſt. Proinde ſecundum modum conuerſationis humanæ, perhibet ei Deus tam magnum iuſtitiæ teſtimonium. Ipſe autem ſe metiens ex regula illa iuſtitiæ, quam ſicut poteſt conſpicit apud Deum, in veritate ſcit quia ita eſt. Et adiungit, Quemadmodum enim iuſtus erit homo ante Deum? Si enim velit contendere cum eo, non poterit obedire ei, id eſt, ſi iudicandus oſtendere voluerit, non in ſe inueniri poſſe quod damnet, non poterit obedire ei: amittit B enim etiam illam obedientiam, qua obedire poſſit præcipienti confitenda eſſe peccata. Vnde quoſdam increpat dicens, Quid vultis mecum iudicio conten- Hier.2.
dere? Quod ille præcauens, Ne intres, inquit, in iu- Pſal.142.
dicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Ideo etiam dixit Iob, Quis enim iudicio eius aduerſabitur? Quòd ſi fuero iuſtus, os meum impiè loquetur: hoc eſt enim, ſi me iuſtum dixero contra iudicium eius, vbi perfecta illa iuſtitiæ regula me conuincit iniuſtum, profectò impiè loquetur os meum, quia contra Dei veritatem loquetur. Fragilitatem quoque ipſam, vel potius damnationem carnalis generationis oſtendens ex originalis tranſgreſſione peccati, cùm de peccatis ſuis ageret, velut eorum cauſas reddens, dixit hominem natum ex muliere parui eſſe temporis, & plenum iracundiæ: qua iracundia niſi qua ſunt omnes, ſicut dicit Apo- Ephes.2.
ſtolus, naturaliter, hoc eſt, originaliter iræ filij? quo- C niam filij ſunt concupiſcentiæ carnis & ſæculi. Ad ipſam iram pertinere etiam mortem hominis conſequenter oſtendens. Cùm enim dixiſſet, parui eſt temporis, & plenus iracundia: addidit etiam, Et ſicut flos Iob 9.
cùm floruit, & decidit, diſceſſit ſicut vmbra, non manet. Cùm autem ſubiungit, Nónne & huius curam feciſti venire in iudicium tuum? Quis enim erit mundus à ſordibus? Nemo nec ſi vnius diei fuerit vita eius: hoc vtique dicit, Curam hominis breuis vitæ feciſti venire in iudicium tuum. Quantumlibet enim breuis fuerit vita eius, etiam ſi vnius diei eſſet, mundus à ſordibus eſſe non poteſt, & ideo iuſtiſſimè in iudicium tuum veniet. Illud verò quod ait, Dinumeraſti omnes neceſſitudines meas, & nihil te latuit de peccatis meis, ſignaſti peccata mea in folliculo, & annotaſti ſi quid inuitus commiſi: nónne ſatis apparuit etiam illa peccata iuſtè imputari, quæ non delectationis illecebra committuntur, ſed cauſa deuitandæ moleſtiæ alicuius, aut doloris, aut mortis? Nam & hæc dicuntur quadam neceſſitate committi, cùm omnia ſuperanda ſint amore, & delectatione iuſtitiæ. Poteſt etiam quod dixit, Et annotaſti ſi quid inuitus commiſi: ad illam vocem videri pertinere qua dictum eſt, Non enim quod volo ago, ſed quod odi hoc facio. Roman.7.
Quid quod ipſe Dñs, qui ei perhibuerat teſtimoniũ, cùm etiam Scriptura, hoc eſt, Dei ſpiritus dixerit, In omnibus quæ contigerunt ei, non eum peccaſſe labiis ſuis ante Deum, poſtea tamen cùm ei loqueretur increpans locutus eſt, ſicut ipſe Iob teſtis eſt dicẽs, Quid Iob 1.
adhuc ego iudicor monitus, & increpationes Domini audiens? Nemo autem iuſtè increpatur, niſi in quo eſt aliquid quod increpatione ſit dignum.

CAPVT XI.

Et ipſa increpatio qualis eſt, quæ ex Dñi Chriſti perſona intelligitur? Enumerat illi diuina opera poteſta- Solus Chriſtus vere iuſtus.
tis ſuę ſub hac ſentẽtia increpãs, vt eũ dicere appareat:

Nunquid potes hæc tanta quæ poſſum? Quò autem pertinet, niſi vt intelligat Iob, (etiã hoc ei diuinitus inſpiratum, vt præſciret Chriſtum ad paſſionem eſſe venturum,) intelligat ergo quàm debeat æquo animo tolerare quæ pertulit, ſi Chriſtus in quo peccatum, cùm propter nos homo factus eſſet, omnino nullum fuit, & in quo Deo tanta potẽtia eſt, nequaquam tamen paſſionis obedientiam recuſauit? Quod puriore cordis intentione Iob intelligens reſpõſioni ſuæ addidit, Auris auditu audiebam te prius, & nũc ecce oculus meus videt te, ideo vituperaui meipſum, & diſtabui, & æſtimaui meipſum terram & cinerẽ. Quare ſibi ita in hoc tã magno intellectu diſplicuit? Neq; enim opus Dei quo erat homo, rectè illi poterat diſplicere, cùm etiam ipſi Deo dicatur, Opera manuum tuarum ne deſpexeris. Sed profectò ſecundum illam iuſtitiam qua ſe nouerat iniuſtum, ſe vituperauit atque diſtabuit, æſtimauitque ſe terram & cinerem, mente cõſpiciens Chriſti iuſtitiam, in cuius non tãtùm diuinitate, ſed nec in anima nec in carne vllum potuit eſſe peccatũ: ſecũdum quã iuſtitiam quæ ex Deo eſt, etiã Paulus Apoſtolus illud ſuum quod ſecundũ iuſtitiam quæ ex lege eſt, fuit ſine querela; nũ ſolũ damna, verũetiã ſtercora exiſtimauit.

Iob præuidit Chriſtum ad paſſionẽ venturum. — *Iob 42.* — *Pſal. 137.* — *Ratio humilitatis in perfectis.* — *Philipp 3.*

CAPVT XII. *Nemo iuſtus in mundo.*

NON igitur præclarum illud teſtimonium Dei quo laudatus eſt Iob, contrarium eſt ei teſtimonio quo dictum eſt, Non iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis viuens: quia non id perſuadet, prorſus in illo nihil fuiſſe, quod vel ab ipſo veraciter, vel à Dño Deo rectè reprehenderetur, quamuis iam iuſtus & verax Dei cultor & ab omni opere malo ſe abſtinẽs, non mẽdaciter diceretur. Hæc enim de illo verba ſunt Dei: An nõ aduertiſti in puerum meum Iob? non enim eſt illi homo ſimilis ſuper terram, ſine querela, iuſtus, verus Dei cultor, abſtinens ſe ab omni opere malo. Primis verbis ex hominum, qui ſunt in terra, comparatione laudatur. Proinde omnib. qui tunc in terra iuſti eſſe potuerunt, excellebat. Nõ ergo ipſe propterea nullum peccatum omnino habebat, quia in profectu iuſtitiæ cæteros anteibat. Deinde adiungitur, ſine querela: de cuius vita nemo iuſtè quereretur. Iuſtus qui tãta morum probitate profecerat, vt nullus ei eſſet æquandus. Verus Dei cultor, quippe etiam ſuorum peccatorũ verax humiliſq; confeſſor. Abſtinens ſe ab omni opere malo, mirum ſi ab omni etiam verbo & cogitatu malo. Quantus quidem Iob fuerit ignoramus, ſed nouimus iuſtũ, nouimus etiam in perferendis horrendis tribulationũ tentationibus magnum: nouimus non propter peccata, ſed propter eius demonſtrandam iuſtitiam illa omnia fuiſſe perpeſſum. Veruntamen hæc verba quib. à Domino laudatur, poſſunt etiam de illo dici, qui cõdelectatur legi Dei ſecundum interiorem hominem, videt autem aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ, præſertim quia dicit, Non quod volo facio bonum, ſed quod odi malũ, hoc ago. Si autem quod odi malum hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Ecce & iſte ſecundum interiorem hominem alienus eſt ab omni opere malo, quia illud non operatur ipſe, ſed quod in carne eius habitat malum: & tamen cùm illud ipſum quo condelectatur legi Dei, non habeat niſi ex gratia Dei, adhuc liberationis indigẽs clamat, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

Iob 1. — *Roman. 7.*

CAPVT XIII. *Perfectio iuſtitiæ humanæ imperfecta eſt.*

SVNT ergo in terra iuſti, ſunt magni, fortes, prudẽtes, continentes, patientes, pij, miſericordes, temporalia mala omnia propter iuſtitiam æquo animo tolerantes. Sed ſi verum eſt, imò quia & verum eſt, ſi dixerimus quia peccatũ non habemus, noſipſos ſeducimus, & non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens, non ſunt ſine peccato: nec quiſquam eorum tam arroganter inſanit, vt non ſibi pro ſuis qualibuſcunque

1. Ioann. 1.

A peccatis Dominica oratione opus eſſe arbitretur. Nã de Zacharia & Helizabet, qui nobis ſæpe in huius quæſtionis diſputationibus obijciũtur, quid dicamus, niſi quod euidenter Scriptura teſtatur, eminenti iuſtitia fuiſſe Zachariam in principibus ſacerdotum ad offerenda veteris Teſtamenti ſacrificia pertinentiũ. Legimus autem in epiſtola quæ ad Hebræos inſcribitur, quod teſtimonium in libro ſuperiore iam poſui, ſolũ Chriſtum eſſe principem ſacerdotum, qui non haberet neceſſitatem, ſicut illi qui ſacerdotum principes dicebantur, ſacrificium pro ſuis primum offerre peccatis quotidie, deinde pro populi. Talem enim decebat, inquit, habere nos principem ſacerdotum, iuſtum, ſine malitia, incontaminatum, ſeparatum à peccatoribus, altiorem à cælis factum, non habentem quotidianam neceſſitatem ſicut principes ſacerdotum, primum pro ſuis peccatis ſacrificium offerre. In hoc ſacerdotum numero Zacharias, in hoc Phinees, in hoc B ipſe Aaron, à quo iſte ordo exorſus eſt, fuit, & quicunque alij in illo ſacerdotio laudabiliter iuſtéque vixerunt, qui tamen habebant neceſſitatem ſacrificiũ primitus pro ſuis offerre peccatis, ſolo Chriſto exiſtente, cuius venturi figuram gerebant, qui hanc neceſſitatẽ ſacerdos incontaminabilis non haberet. Quid autem de Zacharia & Helizabet laudabile dictum eſt, quod non in eo comprehẽdatur, quod de ſe Apoſtolus cùm in Chriſtum nondum crediſſet, profeſſus eſt? Dixit enim ſe ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt, fuiſſe ſine querela: hoc & de illis ita legitur, Erant autem ambo iuſti ante Deum incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationib. Domini ſine querela. Quia ergo quicquid in eis erat iuſtitiæ, non erat ad homines ſimulatum, ideo dictum eſt, ante Deum. Quod autem de Zacharia & eius coniuge ſcriptum eſt, In omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini: hoc ille breuiter dixit, in lege. Non enim alia lex illi, alia iſtis fuit ante C Euangelium, ſed vna atque eadem quam legimus per Moyſen datam patribus eorum, ſecundum quam etiam ſacerdos erat Zacharias & vice ſua ſacrificabat. Et tamen Apoſtolus qui ſimili tunc iuſtitia præditus fuit, ſequitur & dicit, Quæ mihi lucra fuerunt, hæc propter Chriſtum damna eſſe duxi. Veruntamen & & arbitror omnia damnum eſſe propter eminentem ſcientiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, propter quem omnia non ſolùm detrimenta credidi, verumetiam ſtercora exiſtimaui eſſe: vt Chriſtum lucrifaciam, & inueniar in illo non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidem Chriſti, quæ eſt ex Deo iuſtitiam in fide, ad cognoſcendum eum & virtutem reſurrectionis eius & communicationem paſſionis eius, conformatus morti ipſius ſi quo modo occurram in reſurrectionem mortuorum. Tantum ergo longè eſt, vt propter illa verba Zachariam & Elizabet ſine vllo peccato credamus perfectam habuiſſe D iuſtitiam, vt nec ipſum Apoſtolum eiuſdem regulæ ſummitate arbitremur fuiſſe perfectum, non ſolùm in illa legis iuſtitia, quam ſimilem iſtis habuit, quam inter damna & ſtercora deputat in comparatione eminentiſſimæ iuſtitiæ, quæ in fide Chriſti eſt: verumetiam in ipſo quoque Euangelio, vbi & tanti Apoſtolatus meruit principatum: quod dicere non auderem, niſi ei non credere nefas ducerem. Vbi etiam ſequitur & adiungit, Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim, ſequor autẽ ſi quo modo comprehendam, in quo & apprehenſus ſum in Chriſto Ieſu. Fratres, ego meipſum non arbitror apprehendiſſe: vnum autẽ, quę retro oblitus, in eá quæ ante ſunt, extentus ſecundum intentionem ſequor, ad palmam ſupernæ vocationis Dei, in Chriſto Ieſu. Ipſe ſe confitetur nondum accepiſſe, nondum eſſe perfectum ea plenitudine iuſtitiæ, quam adipiſci dilexit in Chriſto: ſed adhuc ſecundum inten-

Luc. 1. — *Cap. 17.* — *Hebr. 7.* — *Philipp 3.*

intentionem ſequi, & præterita obliuiſcentem in ea quæ ante ſunt, extendi: vt nouerimus etiam ad ipſum 2. Cor. 4. pertinere illud quod ait, Et ſi exterior homo noſter corrumpitur, ſed interior renouatur de die in diem: quamuis iam eſſet perfectus viator, etſi nondum erat ipſius itineris perfectione peruentor. Denique tales vult ſecum in iſto curſu comites rapere, quibus continuò ſubiungit & dicit, Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus, & ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque Deus vobis reuelabit: veruntamen, ait Apoſtolus, in quod peruenimus, in eo ambulemus. Ambulatio iſta, non corporis pedibus, ſed mentis affectibus & vitæ moribus geritur, vt poſſint eſſe perfecti iuſtitiæ poſſeſſores, qui recto itinere fidei de die in diem in ſua renouatione proficientes, iam perfecti facti ſunt eiuſdem iuſtitiæ Perfectus viator. viatores.

CAPVT XIIII. SIC itaque omnes, quicunque in hac vita diuinarum Scripturarum teſtimoniis in bona voluntate atq; actibus iuſtitiæ prædicati ſunt, & quicunque tales vel poſt eos fuerũt, quamuis non eiſdem teſtimoniis prædicati atque laudati, vel nunc vſque etiã ſunt, vel poſtea quoque futuri ſunt, omnes magni, omnes iuſti, omnes veraciter laudabiles ſunt, ſed ſine peccato aliquò non ſunt: quoniam Scripturarũ teſtimoniis, quibus de illorum laudibus credimus, hoc etiam credimus, non iuſtificari in conſpectu Dei omnem viuentem: & ideo rogari, ne intret in iudicium cum ſeruis Pſal. 124. ſuis: & non tantùm vniuerſaliter fidelibus omnibus, verumetiam ſingulis eſſe orationem Dominicam neceſſariam, quam tradidit diſcipulis ſuis.

CAPVT XV. Obiectio Pelagianorum. Matth. 5. AT enim *Dominus ait, Eſtote perfecti ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt: quod non præciperet*, inquiunt, *ſi ſciret fieri non poſſe quod præcipit*. Non nunc quæritur vtrum fieri poſſit: ſi iſtam perfectionem ad hoc accipiunt, vt ſine vllo ſit quiſque peccato cùm hanc agit vitam: iam enim ſuprà reſpondimus poſſe fieri: ſed vtrum aliquis faciat, hoc nunc quærimus. Neminem C autem eſſe qui tantum velit, quantum res exigit, antè præcognitum eſt, ſicut Scripturarum, quæ ſuprà commemoraui, teſtimonia tanta declarant. Et tamen cùm Perfectio fidelium quadam. dicitur cuiuſque perfectio, qua in re dicatur vidẽdum eſt. Nam ex Apoſtolo teſtimonium paulò antè poſui, vbi ſe fatetur in acceptione iuſtitiæ quam deſiderat, nondum eſſe perfectũ: & tamen cõtinuò dicit, Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus: quod vtrumque non diceret, niſi in alia re perfectus eſſet, in alia non eſſet. Velut ſi iam ſit quiſquam ſapientiæ perfectus auditor, 1. Cor. 3. 1. quod nondum erant illi quibus dicebat, Lac vobis potum dedi, non eſcam, nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Eis quippe & illud ait, Sapientiam loquimur inter perfectos: vtiq; perfectos auditores volens intelligi. Poteſt ergo fieri ſicut dixi, vt iam Perfectus auditor. ſit aliquis ſapientiæ perfectus auditor, cuius nondum Perfectus doctor. ſit perfectus & doctor: poteſt perfectus eſſe iuſtitiæ co Perfectus cognitor. gnitor, nõdum perfectus effector: poteſt perfectus eſſe Perfectus effector. vt diligat inimicos, qui nondum eſt perfectus vt ſuffe- D rat. Et qui perfectus eſt in eo quòd omnes homines diligit, quippe qui etiam ad inimicorum dilectionẽ peruenerit; quæritur vtrum iam ſit in ipſa quoque dilectione perfectus, id eſt, vtrum quos diligit, tantum diligat, quantum illa incommutabilis regula veritatis diligendos eſſe præſcribit. Cùm ergo legitur in Scripturis cuiuſque perfectio, qua in re dicatur, non negligenter intuendum eſt: quoniam non ideo quiſque prorſus ſine peccato eſſe intelligitur, quia in aliqua re dicitur Perfectus in iuſtitia rectè dicitur qui multum in ea profecit. eſſe perfectus: quamquam & in hoc poſſit ita dici, vt non quia iam non eſt quò proficiat, ſed quia ex maxima parte profecit, hoc nomine dignus habeatur: ſicut in doctrina legis dici poteſt quiſquam perfectus, etiam ſi eum aliquid adhuc latet, ſicut perfectos dicebat A- Phil. 3. poſtolus, quibus tamen ait, Et ſi quid aliter ſapitis, id A quoque vobis Deus reuelabit, veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus.

CAPVT XVI. Cur Deus præcipit quod ſcit non obſeruandum. NEQVE negandum eſt hoc Deum iubere, ita nos in facienda iuſtitia eſſe debere perfectos, vt nullum habeamus omnino peccatum: nam neq; peccatum erit ſi quid erit, ſi non diuinitùs iubeatur vt non ſit. *Cur ergo iubet*, inquiunt, *quod ſcit nullum hominum eſſe facturũ*? Hoc modo etiam dici poteſt, cur primis illis hominibus iuſſerit, qui duo ſoli erãt, quod ſciebat eos non eſſe facturos? Neque enim dicẽdum eſt, ideo iuſſiſſe, vt noſtrûm aliquis id faceret, ſi illi non facerẽt: hoc enim ne de illa ſcilicet arbore cibum ſumerent, non niſi illis ſolis Deus iuſſit, quia ſicut ſciebat quid iuſtitiæ facturi non erant, ita etiam ſciebat quid iuſtitiæ de illis ipſe erat facturus. Eo modo ergo iubet omnibus hominibus vt non faciant vllum peccatum, quamuis ſit præſcius neminem hoc impleturum, vt quicunque impiè ac damnabiliter eius præcepta contempſerint, ipſe faciat in eorum damnatione quod iuſtum eſt: quicunque au B tem in eius præceptis obedienter & piè proficientes, nec tamen omnia quæ præcepit implentes, ſicut ſibi dimitti volunt, ſic aliis peccata dimiſerint, ipſe faciat in eorum mũdatione quod bonum eſt. Quomodo enim dimittẽti dimittitur per Dei miſericordiam, ſi peccatum non eſt? aut quomodo non vetatur per Dei iuſtitiam, ſi peccatum eſt? *Sed ecce*, inquiunt, *Apoſtolus dicit*, 2. Tim. 4. Obiectio Pelagianorum. *Bonum certamen certaui, fidẽ ſeruaui, curſum conſummaui, ſupereſt mihi corona iuſtitiæ: quod non diceret ſi haberet vllum peccatũ*. Imò verò reſpondeant quomodo potuit hæc dicere, cui adhuc reſtabat ipſius paſſionis, quam ſibi iam impendere dixerat, tam magna conflictatio, tam moleſtum & grande certamẽ? An ad eius cõſummandum curſum parum adhuc deerat, quando illud deerat vbi erat futurus acrior & crudelior inimicus? Quòd ſi ideo talib. verbis certus ſecuruſq; gaudebat, quia de victoria futuri tãti certaminis certum eum ſecurumque iam fecerat, qui eandem paſſionem iam illi reuelauerat imminere: non re pleniſſima, ſed ſpe firmiſſima hæc dixit, & quod futurũ eſſe præſumſit, tanquam factum fuerit indicauit. Si ergo his verbis etiam hoc adderet, vt diceret, nullum habeo iam peccatum: hoc quoque illum intelligeremus nõ de rei factæ, ſed de rei futuræ perfectione dixiſſe. Sic enim ad ipſius curſus conſummationem pertinebat nullum habere peccatum, quod iſti putãt cùm hæc diceret, iam in illo fuiſſe completum: quẽadmodum ad ipſius curſus conſummationem pertinebat etiam in certamine paſſionis aduerſarium ſuperare, quod etiam ipſi neceſſe eſt fateãtur, cùm hæc diceret, adhuc in illo fuiſſe cõplendum, hoc ergo totum nos dicimus tunc fuiſſe adhuc perficiendum, quando iam de Dei promiſſione præfidens totum ita dicebat tanquam fuiſſet effectum. Ad ipſius quippe curſus conſummationẽ pertinebat, etiã quòd ipſe peccata dimittebat debitoribus ſuis, atque ita ſibi vt dimitterentur orabat: qua Dñi pollicitatione certiſſimus erat in illo fine, quem adhuc futurum iam fidendo dicebat impletum, nullum ſe habiturum eſſe peccatũ. Nam vt alia omittam, miror ſi eùm verba illa dicebat, per quæ iſtis viſus eſt nullum habuiſſe peccatum; iam fuerat ab illo ablatus ille ſtimulus carnis, de quo à ſe auferendo Dñm ter rogauerat, reſpon- Stimulo carnis ad mortem vſque non caruit apoſtolus Paulus. ſumq; acceperat, Sufficit tibi gratia mea, virtus in infirmitate perficitur. Huic tanto viro perficiendo neceſſarium fuit vt ab illo angelus ſatanæ nõ auferretur, 2. Cor 12. à quo propterea colaphizabatur, ne magnitudine reuelationũ extolleretur: & audet quiſquã quemquam vel putare vel dicere poſitum ſub onere huius vitæ ab omni omnino mundum eſſe peccato: ſint licet homines tanta excellentes iuſtitia, vt ad eos de columna hu Pſal. 98. bis loquatur Deus, qualis Moyſes & Aarõ in ſacerdotibus eius, & Samuel in his qui inuocãt nomẽ eius: cu-

ius ma-

ius magnæ laudes pietatis & innocentiæ in Scriptura veridica prædicantur, ab ineunte pueritia ex quo eum mater votum ſoluens in templo Dei conſtituit, & ſeruum Dño dedicauit: etiam de talibus tamen ſcriptũ eſt, Tu propitius eras illis, & vindicans in omnes affectiones eorum. In filios quippe damnationis vindicat iratus: in filios autem gratiæ vindicat propitius, dum quem diligit corripit, & flagellat omnem filiũ quem recipit. Nulla autẽ vindicta, nulla correptio, nullũ Dei flagellum debetur niſi peccato, excepto illo qui in flagella paratus eſt, vt experiretur omnia ſecũdum ſimilitudinem ſine peccato, vt eſſet ſanctus ſanctorum ſacerdos interpellans etiam pro ſanctis, qui non mendaciter etiã, quiq; de ſe dicant, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Vnde & ipſi qui contra hæc diſputãt, cũm ſint caſta vita, moribuſq; laudabiles, nec dubitent facere, quod illi diuiti pro conſequenda vita æterna conſilium requirenti, cũm ſe reſpondiſſet iam omnia legis impleuiſſe mandata, præcepit Dominus: ſi vellet eſſe perfectus, venderet omnia quæ haberet & daret pauperibus, theſaurumque transferret in cælum: nemo tamen eorum audet dicere ſe eſſe ſine peccato. Quod ſicut credimus, non fallaci animo dicunt: ſi autem mẽtiuntur, eo ipſo incipiunt vel augere, vel habere peccatum.

Matth. 6. Laudat vitam moreſq; Pelagij. Matth. 19.

CAPVT XVII. *Ad quæſtionẽ tertiam reſponſio, Cur nemo ſit in hac vita ſine peccato.*

IAM ergo quod tertio loco poſui videamus: Cum voluntate humana gratia adiuuante diuina, ſine peccato in hac vita poſſit homo eſſe, cur nõ ſit, poſſem facillimè ac veraciſſimè reſpondere, quia homines nolunt. Sed ſi ex me quæritur, quare nolint, imus in longum. Veruntamen etiam hoc ſine præiudicio diligentioris inquiſitionis breuiter dicã. Nolunt homines facere quod iuſtũ eſt, ſiue quia latet an iuſtũ ſit, ſiue quia non delectat. Tãto enim quidq; vehemẽtiùs volumus, quanto certiùs quàm bonũ ſit nouimus, eoq; delectamur ardentiùs. Ignorãtia igitur & infirmitas vitia ſunt quæ impediunt voluntatẽ, ne moueatur ad faciendũ opus bonũ, vel ab opere malo abſtinendũ. Vt autẽ innoteſcat quod latebat, & ſuaue fiat quod non delectabat, gratiæ Dei eſt, quę hominum adiuuat voluntates: qua vt non adiuuentur, in ipſis itidẽ cauſa eſt, non in Deo, ſiue damnandi prædeſtinati ſint propter iniquitatem ſuperbiæ: ſiue contra ipſam ſuam ſuperbiam iudicãdi & erudiẽdi, ſi filij ſint miſericordiæ. Vnde Hieremias cùm dixiſſet, Scio Dñe, quia non eſt in homine via eius, nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos: continuò ſubiunxit, Corripe me Dñe, veruntamen in iudicio & non in furore tuo. Tanquã diceret, ſcio ad correptionẽ meam pertinere, quòd minus abs te adiuuor, vt perfectè dirigantur greſſus mei: veruntamen hoc ipſum noli mecum ſic agere, tanquã in furore quo iniquos damnare ſtatuiſti, ſed tanquam in iudicio, quo doces tuos non ſuperbire. Vnde alibi dicitur, Et iudicia tua adiuuabũt me. Nullius proinde culpæ humanæ in Deũ referas cauſam. Vitiorum nàque omnium humanorũ cauſa, ſuperbia eſt. Ad hanc conuincendam atque auferendam talis medicina cælitus venit, ad elatum hominem per ſuperbiam Deus humilis deſcẽdit per miſericordiam, gratiam claram manifeſtamq; commendans in ipſo homine, quem tanta præ participibus ſuis charitate ſuſcepit. Neque enim & ipſe ita verbo Dei coniunctus, vt ipſa coniunctione vnus filius Dei, & idem ipſe vnus filius hominis fieret, præcedentibus ſuæ voluntatis meritis fecit. Vnũ quippe illum eſſe oportebat. Eſſent autem & duo, & tres, & plures, ſi hoc fieri poſſet, non per Dei proprium donum, ſed per hominis liberum arbitriũ. Hoc ergo pręcipuè commendatur, hoc in ſapientiæ atque ſcientiæ theſauris in Chriſto abſconditis, quantum exiſtimare audeo, præcipuè docetur & diſcitur. Ideo quiſque noſtrum bonum opus ſuſcipere, agere, implere, nũc ſcit, nunc neſcit, nunc delectatur, nunc non delectatur, vt nouerit non ſuæ facultatis, ſed diuini muneris eſſe vel quòd ſcit, vel quòd delectatur: ac ſic ab elationis vanitate ſanetur, & ſciat quàm verè non de terra iſta, ſed ſpiritualiter dictum ſit, Dominus dabit ſuauitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Tanto autem magis delectat opus bonum, quanto magis diligitur Deus ſummum atque incommutabile bonum, & author qualiumcunque bonorum omnium. Vt autem diligatur Deus, charitas eius diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per nos, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

Peccati cauſa duæ, ignorantia & infirmitas. Hier. 10. Pſal. 118. Aduerſus ſuperbiam diuina remedia. Et negatur Neſtorius. Qui ſcit vt iuſtitia non ſit magis muneris ac delectet, nunc non delectet. Pſal. 84.

CAPVT XVIII. *Voluntas bona à Deo.*

SED laborant homines inuenire in noſtra volũtate, quid boni ſit noſtrũ, quod nobis non ſit ex Deo, & quomodo inueniri poſſit ignoro. Excepto enim quod Apoſtolus ait, cũ de bonis hominũ loqueretur, Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? ipſa etiã ratio, quæ de iis rebus à talibus quales ſumus, iniri poteſt, quemlibet noſtrum quærentem vehementer anguſtat, ne ſic defendamus gratiam, vt liberum arbitrium auferre videamur: ruſus ne liberum ſic aſſeramus arbitriũ, vt ſuperba impietate ingrati Dei gratiæ iudicemur. Namque illud Apoſtoli quod commemoraui, ſic defendere quidam voluerũt vt dicerent: *ideo quicquid etiam bonæ voluntatis habet homo, Deo tribuendum eſſe, quia & hoc in illo eſſe non poſſet, ſi homo ipſe non eſſet: cùm verò vt ſit aliquid atque vt homo ſit, non habeat niſi à Deo, cur non authori Deo tribuatur etiam quicquid in illo eſt bonæ voluntatis, quod non eſſet, niſi eſſet in quo eſſet?* Sed hoc modo etiam illud dici poteſt, malam quoque voluntatem Deo authori eſſe tribuendam: quia nec ipſa eſſe poſſet in homine, niſi homo eſſet in quo eſſet, vt autem homo ſit, Deus author eſt: ita & eius malam voluntatem, quæ niſi hominem haberet in quo eſſet, eſſe omnino non poſſet, ad authorem Deum eſſe referendum: quod nephas eſt dicere. Quapropter niſi obtineamus, non ſolùm voluntatis arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis naturalibus bonis eſt, quibus & malè vti malus poteſt: ſed etiam volũtatem bonam, quæ iam in eis bonis eſt, quorum eſſe vſus non poteſt malus, niſi ex Deo, nobis eſſe non poſſe, neſcio quemadmodum defendamus quod dictum eſt: Quid enim habes quod non accepiſti? Nam ſi nobis libera quædam voluntas ex Deo eſt, quæ adhuc poteſt eſſe vel bona vel mala: bona verò voluntas ex nobis eſt, melius eſt id quod à nobis quàm quod ab illo eſt. Quod ſi abſurdiſſimè dicitur, oportet fateantur etiam bonam voluntatem nos diuinitùs adipiſci, quanquam voluntas mirum ſi poteſt in medio quodam ita conſiſtere, vt nec bona nec mala ſit. Aut enim iuſtitiam diligimus, & bona eſt, & ſi magis diligimus, magis bona, ſi minus, minus bona eſt: aut ſi omnino non diligimus, non bona eſt. Quis verò dubitet dicere voluntatem nullo modo iuſtitiam diligentem, non modò eſſe malam, ſed etiam peſſimam voluntatem? Si ergo voluntas aut bona eſt aut mala, & vtique malam non habemus ex Deo, reſtat vt bonam voluntatem habeamus ex Deo: alioquin neſcio cùm ab eo iuſtificamur, quo alio munere ipſius gaudere debeamus. Et hinc ſcriptum arbitror, Paratur voluntas à Domino. Et in Pſalmis, A Domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet. Et quod Apoſtolus ait, Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Quocirca quòd à Deo nos auertimus, noſtrum eſt, & hæc eſt voluntas mala: quòd verò ad Deum nos conuertimus, niſi ipſo excitante atque adiuuante non poſſumus, & hæc eſt voluntas bona. Quid habemus quod non accepimus? Si autem accepimus, quid gloriamur, quaſi non acceperimus? Ac per hoc vt qui gloriatur,

1. Cor. 4. Eluſio Pelagianorum. Liberum arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur. Bona quædam, quorum vſus eſſe non poteſt malus. Voluntas aut bona aut mala. Pſal. 36. Philip. 2. 1. Cor. 4. 1. Cor. 1.

tur, in Dño glorietur, quibus hoc Dominus donare vo- A
lucrit, eius miſericordiæ eſt, non meriti illorum: quib.
autem noluerit, veritatis eſt. Iuſta namque peccatori-
Pſal. 83. bus pœna debetur, quoniam miſericordiam & verita-
tem diligit Dñs Deus: & miſericordia & veritas occur
Pſal. 84. rerunt ſibi: & vniuerſæ viæ Dñi miſericordia & veri-
Pſal. 24. tas. Et quis explicet, quàm crebro hæc duo coniuncta
diuina Scriptura commemoret? Aliquando etiam mu
tatis nominibus, vt gratia pro miſericordia ponatur.
Ioan. 1. Vnde eſt, Et vidimus gloriam eius gloriam tanquam
vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate. Aliquan-
Pſal. 100. do pro veritate iudicium, ſicut eſt, Miſericordiam &
iudicium cantabo tibi Dñe. Quare autem illos velit
conuertere, illos pro auerſione punire, quanquam &
in beneficio tribuendo nemo iuſtè reprehendat miſe-
ricordem, & in vindicta exercenda, nemo iuſte repre-
Matth. 20. hendat veracem, ſicut in illis Euangelicis operariis, a-
liis placitam mercedem reddentem, aliis etiam non
placitam largientem, nullus iuſtè culpauerit, conſi- B
lium tamen occultioris iuſtitiæ penes ipſum eſt.

CAPVT XIX. Nihil boni ex nobis, ne extollamur.

Nos autem quantum conceſſum eſt ſapiamus &
intelligamus ſi poſſumus, Dñm Deum bonum ideo
etiam ſanctis ſuis alicuius operis iuſtitiã aliquádo non
tribuere, vel certam ſcientiã vel victricem delectatio-
nem, vt cognoſcant non à ſeipſis, ſed ab illo ſibi eſſe lu
cem, qua illuminentur tenebræ eorum, & ſuauitatem
qua det fructum ſuum terra eorũ. Cùm autem ab illo
illius adiutorium deprecamur ad faciendã perficien-
dámq; iuſtitiam, quid aliud deprecamur, quàm vt a-
periat quod latebat, & ſuaue faciat quod non delecta-
bat: quia & hoc ab illo eſſe deprecádum, eius gratia di-
dicimus, dum antea lateret: eius gratia dileximus, dũ
antea non delectaret, vt qui gloriatur, non in ſe, ſed in
Dño glorietur. Extolli quippe in ſuperbiam, propriæ
voluntatis eſt hominum, non operis Dei: neque enim
Id fuit primorum parentum primum peccatum. ad hoc eos compellit aut adiuuat Deus. Præcedit ergo
in volũtate hominis appetitus quidam propriæ pote- C
ſtatis, vt fiat inobediens per ſuperbiam. Hic autem ap
petitus & iam ſi non eſſet, nihil moleſtũ eſſet: & cùm
hoc voluit homo, ſine difficultate noluiſſet. Secutum
eſt autem ex debita iuſta pœna tale vitium, vt iam mo
leſtum eſſet obedire iuſtitiæ. Quod vitium niſi adiu-
uante gratia ſuperetur, ad iuſtitiam nemo cõuertitur:
niſi operante gratia ſanetur, iuſtitiæ pace nemo per-
fruitur. Cuius autem gratia vincitur & ſanatur, niſi il-
Pſal. 42. 102. lius cui dicitur, Cõuerte nos Deus ſanitatum noſtra-
rum, & auerte iram tuam à nobis? Quod etſi facit, mi-
ſericordia facit, vt dicatur, Non ſecũdum peccata no-
ſtra fecit nobis, nec ſecundum iniquitates noſtras re-
tribuit nobis. Et quibus non facit, iudicio non facit. Et
quis dicet illi quid feciſti, cui miſericordia & iudiciũ
pia ſanctorum mente cantatur? Idcirco etiam ſanctos
& fideles ſuos in aliquibus vitiis tardiùs ſanat, vt in his
eos minus, quàm implendę ex omni parte iuſtitiæ ſuf-
ficit, delectet bonum, ſiue cùm latet, ſiue cùm etiam D
manifeſtum eſt: vt quãtum pertinet ad integerrimam
regulam veritatis eius, non iuſtificetur in conſpectu e-
ius omnis viuens. Nec in eo ipſo vult nos damnabiles
eſſe, ſed humiles, commẽdans nobis eandem gratiam
ſuam, ne facilitatem in omnibus aſſecuti, noſtrum pu
Contra ſuperbiam ſemper vigilandum. temus eſſe quod eius eſt. Qui error multum eſt reli-
gioni pietatique contrarius. Nec ideo tamen in eiſdẽ
vitiis nobis permanendum eſſe exiſtimemus, ſed ad-
uerſus ipſam maximè ſuperbiam, propter quam in eis
humiliamur, & nos vigilanter conemur, & ipſum de-
precemur ardenter, ſimul intelligentes & quod ſic co
namur, & quod ſic deprecamur, dono illius nos habe-
re: vt in omnibus non ad nos reſpicientes, ſed ſurſum
cor habentes, Domino Deo noſtro gratias agamus, &
cùm gloriamur, in illo gloriemur.

CAPVT XX. Ad quartam quæſtionem reſponſio, Vtrũ fuerit aliquando aliquis, vel eſſe poſſit qui nullũ habuerit peccatum.

Qvartvm iam illud reſtat, quo explicato quan-
tum adiuuat Dominus, ſermo quoque iſte tam proli- A
xus tandem terminũ ſumat, Vtrum qui omnino nun-
quam vllum peccatum habuerit, habiturúſue ſit, non
ſolùm quiſquam natorum hominum ſit, verumetiam
potuerit aliquando eſſe vel poſſit. Hunc prorſus præ-
ter vnũ mediatorem Dei & hominũ hominem Chri-
ſtum Ieſum nullũ vel eſſe, vel fuiſſe, vel futurum eſſe,
certiſſimũ eſt. Vnde iam multa diximus de baptiſmo
paruulorũ, qui ſi nullum peccatũ habent, non ſolùm
ſunt homines innumerabiles ſine peccato, verũetiam
fuerunt, & erunt. Porrò ſi veraciter illud conſtitit, vn- Cap. 7.
de ſecundo loco egimus, neminem eſſe ſine peccato,
profectò nec paruuli ſine peccato ſunt. Ex quo cõfici-
tur, & ſi quiſquam in hac vita eſſe potuiſſet, qui virtu-
te ita perficeretur, vt ad tantam plenitudinem iuſtitię
perueniret, qua nullũ haberet omnino peccatũ; fuiſſe
tamen eum antea peccatorem vnde in iſtam nouitatẽ
vitæ conuerteretur, non eſſe dubitandũ. Etenim in ſe-
cundo illo loco aliud quærebatur, aliud in hoc quarto B
propoſitũ eſt. Nam in illo, verũ aliquis in hac vita ad
perfectam, quæ prorſus ſine vllo peccato eſt, vitã per-
ueniret per gratiam Dei, ſtudio voluntatis, requireba-
tur: in hoc autẽ quarto, verũ eſſet in filiis hominũ, vel
eſſe potuiſſet, aut poſſet, qui non ex peccato ad iuſtitiã
perfectiſſimam perueniret, ſed nullo omnino vnquã
peccato eſſet obſtrictus, hoc quæritur. Ideo ſi illa vera
ſunt quæ tam multa de paruulis diximus, nec eſt in fi-
liis hominũ quiſquam, nec fuit, nec erit, excepto vno
mediatore, in quo nobis propiciatio & iuſtificatio po-
ſita eſt, per quam finitis inimicitiis peccatorum recon
ciliamur Deo. Non itaque ab re eſt, quantum præſen-
ti cauſæ ſufficere videtur, ab ipſo exordio generis hu-
mani pauca repetere, quibus aduerſus quædam, quæ
mouere poſſunt, legentis animus informetur.

CAPVT XXI.

Posteaqvam illi primi homines, vir vnus A-
dã, & ex illo Eua vxor eius, accepto Dei præcepto ſer-
uare obedientiã noluerunt, iuſta eos pœna ac debita C
conſecuta eſt. Sic enim cõminatus fuerat Dñs, quòd
ea die qua vetitũ cibum ederent, morte morerentur.
Proinde quia vtendi ad eſcam omni ligno quod in pa Geneſ. 2.
radiſo erat, acceperant poteſtatẽ, in quo etiam lignum
vitæ plantauerat Deus: ab illo autẽ ſolo eos prohibue-
rat, quod appellauit ſciẽtiæ boni & mali, quo nomine Lignum ſcientia boni & mali cur ſic appellatum.
ſignificaretur experiẽtiæ conſequentia, & quid boni
cuſtodita, & quid mali eſſent tranſgreſſa prohibitione
ſenſuri: rectè profectò intelliguntur ante malignã dia-
boli perſuaſionẽ abſtinuiſſe cibo vetito, atq; vſi fuiſſe
cõceſſis, ac per hoc & cæteris, & præcipuè ligno vitæ. Adam ante lapſum vſus ligno vitæ.
Quid enim abſurdius quàm vt credãtur ex aliis arbo-
ribus alimenta ſumpſiſſe, non autẽ etiam ex illo quod
& ſimiliter permiſſum fuerat, & vtilitate pręcipua per
ætatũ lapſum mutari, quãuis animalia corpora, in mor
temq́; veteraſcere nõ ſinebat, tribuens hoc corpori hu
mano de ſuo corpore beneficium, & myſtica ſignifi-
catione demonſtrans, quid per ſapientiam, cuius figu- D Lignum vitæ typus ſapientiæ.
ram geſtabat, conferretur animæ rationali, vt alimen-
to eius viuificata nequaquam in labem mortemq́; ne-
quitiæ verteretur? Meritò enim de illa dicitur, Lignũ Prouerb. 3.
vitæ eſt amplectentibus eam: ſicut hæc arbor in cor-
porali, ſic illa in ſpiritali paradiſo: iſta exterioris, il- Paradiſus corporalis & ſpiritalis.
la interioris hominis ſenſibus præbens vigorem, ſi-
ne vlla in deterius temporis commutatione vitalem.
Seruiebant igitur Deo vehementer ſibi commenda-
ta pietate obedientiæ: qua vna colitur Deus. Quæ
per ſe ipſa quanta ſit, quamq́ue ſola ſufficiat ad tuen-
dam rationalem ſub creatore creaturam, non potuit
excellentiùs intimari, quàm vt à ligno prohiberentur
non malo. Abſit enim vt bonorum creator qui fecit
omnia, & ecce bona valde, mali aliquid in illius et-
iam corporalis paradiſi fertilitate plantaret. Sed vt
oſtenderetur homini, cui eſſet ſub tali Domino vti-
liſſima

liſſima ſeruitus, quantum eſſet ſolius obedientiæ bonum, quam ſolam de famulo exegerat; cui obedire non propter ipſius dominatum, ſed propter ſeruientis vtilitatem potius expediret: ab eo ligno ſunt prohibiti, quo ſi vterentur non prohibiti, nihil mali omnino paterentur: vt quòd illo poſt prohibitionem vtentes paſſi ſunt, ſatis oſtenderetur quòd eis hoc non intulerit arbor cibo noxio pernicioſa, ſed tantùm obedientia violata.

Solam ab hominibus obedientiam Deus exegerat.

CAPVT XXII. *Rub. ſine carnis unde.*

HANC ergo priuſquam violaſſent, placebat Deo, & placebat eis Deus, & quamuis corpus animale geſtarent, nihil inobediens in illo aduerſum ſe moueri ſentiebant. Faciebat quippe hoc ordo iuſtitiæ, vt quia eorum anima famulum corpus à Domino acceperat, ſicut ipſa eidem Domino ſuo; ita illi corpus eius obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum ſine vlla reſiſtentia famulatum. Hinc & nudi erant, & non confundebantur. Animam quippe rationalem naturali verecundia nunc pudet, quòd in carne, in cuius ſeruitutem ius poteſtatis accepit, neſcio qua infirmitate efficere non poteſt, vt ſe nolente non moueantur membra, & ſe volente moueantur. Quæ propter hoc in quouis caſto, meritò appellantur pudenda, quòd aduerſus dominam mentem quaſi ſuę ſint poteſtatis ſicut libitum eſt, excitantur: idque ſolum iuris in his habent frena virtutis; vt ad immundas & illicitas corruptiones ea peruenire non ſinant. Hæc igitur carnis inobedientia, quæ in ipſo motu eſt, etiam ſi habere non permittatur effectum, non erat in illis tunc primis hominibus, quando nudi erant, & non confundebantur. Nondum quippe anima rationalis domina carnis, inobediens extiterat Domino ſuo, vt pœna reciproca inobedientem experiretur carnem famulam ſuam cū ſenſu quodam confuſionis & moleſtiæ ſuę, quem ſenſum certè ipſa per inobedientiam ſuam non intulit Deo. Neque enim Deo pudendum eſt aut moleſtum, ſi nos ei non obedimus, cuius in nos ſummam poteſtatem nullo modo minuere valeamus: ſed nobis pudendū eſt, quòd imperio noſtro caro non ſeruit: quia hoc fit per infirmitatem quam peccando meruimus, vocatúrque peccatum habitans in membris noſtris. Sic eſt autem hoc peccatum, vt ſit pœna peccati. Denique poſteaquam eſt illa facta tranſgreſſio, & anima inobediens, à lege ſui Domini auerſa eſt, habere cœpit contra eam ſeruus eius, hoc eſt, corpus eius, legem inobedientiæ: & puduit illos homines nuditatis ſuæ, animaduerſo in ſe motu, quem antè non ſenſerát; quæ animaduerſio apertio dicta eſt oculorum, neque enim oculis clauſis inter illas arbores oberrabant. Sic & de Agar ſcriptum eſt, Aperti ſunt oculi eius, & vidit puteum. Tunc illi homines pudenda texerunt, quę Deus illis membra, ipſi verò pudenda fecerunt.

Corpus animæ famulum.

Nuditas carnis non confuſa.

Membra genitalia cur pudenda vocentur.

Rom. 7. Peccatum habitans in membris noſtris.

Oculorum apertio in primis parentibus quid.

Gen. 16. 3.

CAPVT XXIII.

DE hac lege peccati naſcitur caro peccati expianda per illius ſacramentum, qui venit in ſimilitudine carnis peccati, vt euacuetur corpus peccati, quod & corpus mortis huius appellat, vnde miſerum hominē non liberat niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Sic enim ab eis tranſitum fecit in poſteros iſta lex initium mortis, quemadmodum labor quo cuncti homines laborant in terra, quemadmodū in feminas parturitio cum doloribus. Hæc enim cùm de peccato arguerentur, Dei ſentētia meruerunt, quæ non in eis ſolis, ſed etiā in ſucceſſoribus eorum, in aliis magis, in aliis minus, tamē in omnib. videmus impleri. Cùm itaque primorū illorum hominum fuerit prima iuſtitia obedire Deo, & hanc in membris aduerſus legem mentis ſuæ, legem concupiſcentię non habere: nunc poſt eorum peccatum nata ex eis noſtra carne peccati, pro magno obtinetur ab his qui obediunt Deo, deſideriis eiuſdem concupiſcentię non obedire, & crucifigere in ſe carnem cum paſſionibus & concu-

Iuſtitia primi ſtatus in paradiſo.

Iuſtitia poſt lapſum.

A piſcentiis: vt ſint Ieſu Chriſti, qui hoc in ſua cruce figurauit, quibus per gratiam ſuam dedit poteſtatem filios Dei fieri. Non enim omnibus hominibus dedit, ſed quotquot receperunt eum, vt Deo renaſcerentur ſpiritu, qui ſæculo nati erant carne. Sic enim de his dictum eſt: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, qui non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, nec ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt.

Ioan. 1.

SECVTVS autem addidit: Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: tanquam dicens, Magnum quidem hoc in his factum eſt, vt Deo naſcerentur ex Deo, qui prius nati fuerant ex carne ſæculo, quamuis creati ab ipſo Deo: ſed longè mirabilius factum eſt, quòd cùm iſtis naturæ fuerit naſci de carne, beneficij verò naſci ex Deo, propter hoc impertiendum beneficium, ille qui de Deo naturaliter natus eſt, naſci etiam miſericorditer de carne dignatus eſt: hoc eſt enim,
B & verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Per hoc, inquit, factum eſt vt nati de carne caro, poſtea naſcendo de ſpiritu ſpiritus eſſemus, & habitaremus in Deo: quia & Deus natus de Deo, poſtea de carne naſcendo caro factus eſt, & habitauit in nobis, verbum enim quod caro factum eſt, in principio erat, & apud Deum Deus erat. Veruntamen ipſa participatio illius in inferiora noſtra, vt noſtra eſſet in ſuperiora illius, tenuit quandam & in carnis natiuitate medietatem: vt nos quidem nati eſſemus in carne peccati, ille autem in ſimilitudinem carnis peccati: nos nō ſolùm ex carne & ſanguine, verumetiam ex volūtate viri & ex voluntate carnis: ille autem tātùm ex carne & ſanguine, & non ex voluntate viri, neque ex volūtate carnis, ſed ex Deo natus eſt. Et ideo nos in mortem propter peccatum, ille propter nos in mortem ſine peccato. Sicut autem inferiora eius quibus ad nos deſcendit, non omnimodo coæquata ſunt inferioribus no-
C ſtris: in quibus nos hîc inuenit: ſic & ſuperiora noſtra quibus ad eum aſcendimus, non coæquabuntur ſuperioribus eius, in quibus eum illic inuēturi ſumus. Nos enim ipſius gratia facti erimus filij Dei, ille ſemper natura erat filius Dei. Nos aliquando conuerſi adhærebimus impares Deo: ille nunquam auerſus manet æqualis Deo. Nos participes vitæ æternæ, ille vita æterna. Solus ergo ille etiam homo factus manens Deus, peccatum nullum habuit vnquam, nec ſumpſit carnem peccati quāuis de †natura carnis peccati. Quod enim carnis inde ſuſcepit, id profectò aut ſuſcipiendū mundauit, aut ſuſcipiendo mundauit. Ideo virginem matrem non lege carnis peccati, id eſt, non concupiſcentiæ carnalis motu concipientem, ſed pia fide ſanctum germen in ſe fieri promerentem, quam eligeret creauit, de qua crearetur elegit. Quanto magis ergo caro peccati baptizanda eſt propter euadendum iudicium, ſi baptizata eſt caro ſine peccato propter imita-
D tionis exemplum?

CAPVT XXIIII. *Alter Chriſti ſtat. alter nos naſcimur.*

al. materna carne peccati.

QVOD autem ſuprà reſpōdimus aduerſus eos qui dicunt, *ſi peccator genuit peccatorem; iuſtus quoque iuſtum gignere debuit*; hoc etiam his reſpondemus, qui dicunt de homine baptizato natū iam velut baptizatū haberi debuiſſe. *Cur enim nō*, inquiūt, *in lumbis patris ſui potuit baptizari, ſi ſecundū epiſtolā quæ ad Hebræos ſcripta eſt; in lumbis Abrahæ Leui potuit decimari?* Hoc qui dicunt, attendant non propterea Leui poſtea nō fuiſſe decimatum, quia iam fuerat decimatus in lumbis Abrahę, ſed quia ſic ordinatus eſt honore ſacerdotij vt acciperet decimas, nōn prębéret: alioquin nec cęteri fratres eius qui ei prębebant, decimarentur, quia & ipſi in lumbis Abrahę à Melchiſedech iā fuerant decimati. Sed ne quis dicat, propterea rectè potuiſſe Abrahę filios decimari, quāuis iam fuiſſent in lūbis patris ſui decimati, quia decimatio talis res erat, quę in vnoquoq; homine ſæpe

CAPVT XXV. *Cap. 9. Fidelium filij etiam baptizandi. Obiectio Pelagianorum. Hebr. 7.*

Occupatio.

ſæpe fuerat facienda, ſicut Iſraëlitæ annis omnibus, A imò ex fructibus omnibus decimas tota vita ſua crebras ſolent præbere Leuitis; baptiſmum autem tale ſacramentum eſſe quod ſemel datur; & ſi iam hoc acceperat quiſque cùm in patre ſuo eſſet, non niſi baptizatum fuiſſe deputandum, cùm de illo qui baptizatus fuerat gigneretur. Qui hoc dicit: ne diu diſputem, circumciſionem reſpiciat, quæ ſemel fiebat, & tamen in ſingulis ſingillatim fiebat. ſicut ergo tempore illius ſacramenti de circumciſo qui naſceretur circumcidendus fuit: ſic nunc de baptizato qui natus fuerit, baptizandus eſt. 1.Cor.7. At enim ait Apoſtolus: *Filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt: & ideo,* inquiunt, *fidelium filij iam baptizari minimè debuerunt.* Miror hoc dicere, qui negant peccatum ex Adam originaliter trahi. Si enim hanc Apoſtoli ſententiam ſic accipiunt, vt credant de fidelibus ſanctificatos filios naſci, cur eos etiam ipſi baptizari oportere non dubitant? Cur denique nolunt fateri de parente peccatore aliquod peccatum originaliter trahi, ſi de ſancto aliqua B ſanctitas trahitur? Et contra noſtram quidem non eſt aſſertionem, etiam ſi ex fidelibus ſancti propagantur, quòd eos dicimus ſi non baptizantur, pergere in damnationem, quibus & ipſi regnum cælorum intercludunt, quamuis eos dicant non habere vllum vel proprium, vel originale peccatum. Aut ſi eis indignũ videtur vt ſancti damnentur, quomodo erit dignum vt à regno Dei ſancti ſeparentur? Illud potius attendant, quomodo non de peccatoribus parentibus trahatur aliquod peccatum, ſi de ſanctis aliqua ſanctitas trahitur, & immunditia de immundis? Vtrumque enim dixit qui dixit, Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt. Explicent etiam quomodo iuſtum ſit vt ſancti ex fidelibus, & immundi ex infidelibus nati, pariter tamẽ ſi baptizati non fuerint, regnum Dei non permittantur intrare. Quid ergo illis iſta ſanctitas prodeſt? Nam ſi damnari faterentur immundos ex infidelibus natos: ſanctos autem filios C fidelium in Dei quidem regnum intrare non poſſe, niſi fuerint baptizati; non tamen damnari, quia ſancti ſunt, eſſet qualiſcumque diſtinctio. Nunc verò natos & de ſanctis ſanctos, & de immundis immundos æqualiter dicunt, & quia peccatum non habent, non damnari; & quia baptiſmum non habent, à Dei regno ſeparari. Hanc abſurditatem talia ingenia non videre quis credat? Noſtræ autem, imò ipſius Apoſtoli ſententiæ, Rom.5. qui dixit, Ex vno omnes ad condemnationem, & ex vno omnes ad iuſtificationem vitæ: quàm non ſit contrarium hoc quod ait, cùm de alia re ageret. Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt, paululum attende.

CAPVT XXVI. *Sanctificatio multiplex.*

NON vnius modi eſt ſanctificatio: nam & catechumenos ſecundùm quẽdam modum ſuum per ſignum Christi & orationem manus impoſitionis puto ſanctificari: & quod accipiunt quamuis nõ ſit corpus Chriſti, ſanctum eſt tamen, & ſanctius, quàm cibi quibus D alimur, quoniam ſacramentum eſt: *Sacramentum catechumenorum.* verùm & ipſos cibos quibus ad neceſſitatem ſuſtentandæ huius vitæ alimur, ſanctificari idem Apoſtolus dixit, per verbum 1.Tim.4. Dei & orationem qua oramus, vtiq; noſtra corpuſcula refecturi. Sicut ergo iſta ciborum ſanctificatio non efficit, vt quod in os intrauerit non in ventrem vadat & in ſeceſſum emittatur per corruptionem, qua omnia terrena ſoluuntur, vnde ad aliam eſcam quæ non corrumpitur, nos Dominus exhortatur: ita ſanctificatio catechumeni, ſi non fuerit baptizatus, non ei valet ad intrandum regnum cælorum, aut ad peccatorum remiſſionem. Ac per hoc & illa ſanctificatio cuiuſcũque modi ſit, quam in filiis fidelium eſſe dixit Apoſtolus ad iſtam de baptiſmo & de peccati origine, vel remiſſione quæſtionem omnino non pertinet. Nam & coniuges infideles in coniugibus fidelibus ſanctificari dicit, eo ipſo loco ita loquens: 1.Cor.7. Sanctificatur enim vir infidelis in vxore, & ſanctificatur mulier infidelis in fratre: Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt. Non opinor quiſquam tam infideliter intelligit, quodlibet in his verbis intelligat, vt ob hoc exiſtimet etiam maritum non Chriſtianum, quia Chriſtiana fuerit vxor eius, neq; iam baptizari oportere, & ad peccatorum remiſſionem iam perueniſſe, & in regnum cælorum eſſe intraturum, quia ſanctificatus dictus eſt in vxore.

CAPVT XXVII.

QVISQVIS verò adhuc mouetur, quare baptizentur qui iam de baptizatis naſcuntur, hoc breuiter accipiat: Sicut generatio carnis peccati per vnum Adam in condemnationem trahit omnes qui eo modo generantur; ſic generatio ſpiritus gratiæ per vnum Ieſum Chriſtum ad iuſtificationem vitæ æternæ ducit omnes qui eo modo prædeſtinati regenerantur. Sacramentum autem baptiſmi profectò ſacramẽtum regenerationis eſt. Quocirca ſicut homo qui non vixerit, mori non poteſt; & qui mortuus non fuerit, reſurgere non poteſt: ita qui natus non fuerit, renaſci non poteſt. Ex quo conficitur, neminem in ſuo parente renaſci potuiſſe non natum. Oportet autem vt ſi natus fuerit, renaſcatur; quia niſi quis natus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei. Oportet igitur vt ſacramento regenerationis, ne ſine illo malè de hac vita exeat, etiam paruulus imbuatur. Quod non fit niſi in remiſſione peccatorum: quod etiam ipſo loco Chriſtus oſtẽdit, cùm interrogatus quomodo poſſent Ioan.3. iſta fieri, commemorauit quid Moyſes fecerit in exaltatione ſerpentis. Cùm itaque per baptiſmi ſacramentum morti Chriſti conformentur infantes, eos à ſerpentis morſu fatendum eſt liberari, ſi à Chriſtianæ fidei regula nolumus aberrare. Quem tamẽ morſum non in ſua vita propria, ſed in illo cui primitùs inflictus eſt, acceperunt. Neque illud fallat, *Obiectio Pelagianorum.* *Quòd ſi nec parenti poſt conuerſionem obſunt propria peccata, quanto magis,* inquiunt, *filio eius obeſſe non poſſunt?* Sed qui hoc ſentiunt, non attendunt: quia ſicut parenti per hoc quòd ſpiritu natus eſt propria peccata non obſunt; ita qui de illo natus eſt, niſi eo modo naſcatur, quæ à parente tracta ſunt, oberunt. Quia & renouati parentes non ex primitiis nouitatis, ſed ex reliquiis vetuſtatis carnaliter gignunt: & filij ex parentum reliqua vetuſtate toti vetuſti, & in peccati carne propagati, damnationem veteri homini debitam ſacramento ſpiritualis regenerationis & renouationis euadunt. Illud namque præcipuè propter quæſtiones, quæ de hac re motæ ſunt, vel moueri adhuc poſſunt, attendere ac meminiſſe debemus: tantummodo peccatorum omnium plenam perfectámque remiſſionem baptiſmo fieri; hominis verò ipſius qualitatem non totam continuò commutari: ſed ſpiritales primitias in bene proficientibus de die in diem nouitate creſcente commutare in ſe quod carnaliter vetus eſt, donec totum ita renouetur, vt animalis etiam infirmitas corporis, ad firmitatẽ ſpiritalem incorruptionémq; perueniat.

CAPVT XXVIII. *Lex peccati in nobis quid.*

HÆC autem lex peccati, quod etiam peccatum appellat Apoſtolus, cùm dicit, Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius: Rom.6. non ſic manet in membris eorum qui ex aqua & ſpiritu renati ſunt, tanquam non ſit eius facta remiſſio vbi omnino plena & perfecta ſit remiſſio peccatorum, omnibus inimicitiis interfectis, quibus ſeparabamur à Deo: ſed manet in vetuſtate carnis *Concupiſcẽtia malum in baptiſmo ſuperatum & perimatur.* tamquam ſuperatum & peremptum, ſi non illicitis conſenſionibus quodammodo reuiuiſcat, & in regnum proprium dominationémque reuocetur. Ab hac autẽ vetuſtate carnis, in qua eſt lex iſta peccati vel peccatũ iam remiſſum, vſqueadeò ſpiritus vita diſcernitur,

nitur, in cuius nouitate baptizati per Dei gratiam renaſcuntur, vt parum fuerit Apoſtolo dicere, tales non eſſe in peccato, niſi etiam diceret in ipſa illos carne nõ eſſe antequàm ex hac mortali vita migrarent. Qui enim in carne, inquit, ſunt, Deo placere non poſſunt: vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi tamẽ ſpiritus Dei habitat in vobis. *Rom. 8.* Veruntamen ſicut ipſa carne quamuis corruptibili bene vtuntur qui membra eius ad opera bona conuertunt, in qua carne non ſunt, *In carne eſſe.* quia non ſecundùm eam ſapiunt neque viuunt: ſicut denique etiam morte, quę primi peccati pœna eſt, bene vtuntur qui eam pro fratribus, pro fide, pro quacunque vera & ſancta iuſtitia fortiter & patienter impendunt: ſic illa etiã lege peccati, quod iam remiſſum in vetuſtate carnis manet, bene vtuntur coniugati fideles, qui ex eo quòd ſunt in Chriſti nouitate, dominari ſibi libidinem minimè patiuntur: ex eo autem quòd adhuc trahunt Adæ vetuſtatem, regenerandos immortaliter filios mortaliter generant cum ea propagine peccati, qua illi qui renati ſunt obnoxij nõ tenentur, & qua illi qui naſcuntur renaſcẽdo ſoluũtur. Quamdiu ergo manet lex concupiſcentialis in membris, manente ipſa reatus eius ſoluitur; ſed ei ſoluitur qui ſacramentum regenerationis accipit renouarique iam cœpit. Ex illa autem manente concupiſcẽtiæ vetuſtate quod naſcitur, renaſci indiget vt ſanetur. Quia parentes fideles & nati carnaliter, & renati ſpiritualiter, filios carnaliter genuerunt, filij verò antequam naſcerentur, renaſci quomodo potuerunt? Nec miteris, quod dixi, manente concupiſcentiali lege peccati reatum eius ſolui per gratiam ſacramenti. Sicut enim facta & dicta & cogitata iniqua, quãtum ad ipſos motus animi & corporis pertinet, iam præterierunt & non ſunt: eis tamen præteritis & non iam exiſtentibus reatus eorum manet, niſi peccatorum remiſſione ſoluatur: ſic contrà in hac non iam prÿterita, ſed adhuc manente lege concupiſcẽtię reatus eius ſoluitur, & non erit, cùm fit in baptiſmo plena remiſſio peccatorum. Deniq; ſi continuò cõſequatur ab hac vita migratio, *Concupiſcẽtia baptizatos non remoratur ab ingreſſu cali.* non erit omnino quod obnoxium hominem teneat, ſolutis omnibus quæ tenebant. Sicut ergo non eſt mirum præteritorum dictorum, factorum, atque cogitatorum reatum manere ante peccatorum remiſſionẽ: ſic contrà non debet eſſe mirum manẽtis concupiſcẽtiæ reatum præterire poſt peccatorum remiſſionem.

CAPVT XXIX.

QVÆ cùm ita ſint, ex quo per vnum hominẽ peccatum intrauit in hunc mũdum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit vſq; in finem carnalis huius generationis & corruptibilis ſeculi, cuius filij generant & generantur, nullo exiſtente homine de quo in hac vita cõſtituto veraciter dici poſſit, quòd nullum habeat omnino peccatum, excepto vno mediatore, qui nos creatori noſtro reconciliat per remiſſionem peccatorum: idem ipſe Dominus noſter hanc ſuam medelã nullis generis humani temporibus ante vltimum futurum adhuc iudiciũ denegauit eis, quos per certiſſimam præſcientiam & iuſtiſſimam beneficentiam ſecum regnaturos in vitam prædeſtinauit æternam. Namque ante natiuitatem carnis, infirmitatemq; paſſionis & virtutem reſurrectionis ſuæ, earum rerum futurarum fide eos qui tunc fuerant, informabat ad hæreditatem ſalutis æternæ, quarũ rerum præſentium fide informauit eos, qui cùm gererentur aderant atque impleri prædicta cernebant, quarum etiam præteritarum rerum fide qui poſtea fuerunt, & noſipſos, & qui deinde futuri ſunt informare non ceſſat. Vna ergo fides eſt quæ omnes ſaluos facit, qui ex carnali generatione in ſpiritalem renaſcendo ſaluantur, terminata in eo, qui venit pro nobis iudicari & mori iudex viuorum & mortuorum. Sed huius vnius fidei pro ſignificationis opportunitate per varia tem-

A pora ſacramenta variata ſunt. Idem ipſe itaque Saluator eſt paruulorũ atque maiorum, de quo dixerunt angeli, Natus eſt vobis hodie Saluator: & de quo dictum eſt ad virginem Mariam, Vocabis nomen eius *Luc. 2.* *Matth. 1.* Ieſum; ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum: vbi apertè demonſtratum eſt eum hoc nomine, quo appellatus eſt Ieſus, propter ſalutem quã nobis tribuit, nominari: Ieſus quippe Latinè Saluator eſt. Quis eſt igitur qui audeat dicere Dominũ Chriſtum tantum maioribus, non etiam paruulis eſſe Ieſum, qui venit in ſimilitudine carnis peccati, vt euacuaret corpus peccati, in quo infirmiſſimo nulli vſui congruis vel idoneis infantilibus membris anima rationalis miſerabili ignorantia prægrauatur. Quam planè ignorantiam nullo modo crediderim fuiſſe in *Chriſtus etiã infans ignorãtia carnis & animi infirmitate.* infante illo, in quo verbum caro factum eſt, vt habitaret in nobis, nec illam ipſius animi infirmitatem in Chriſto paruulo fuerim ſuſpicatus, quam videmus in B paruulis. Per hanc enim etiam cùm motibus irrationabilibus perturbantur nulla ratione, nullo imperio, ſed dolore aliquando vel doloris terrore cohibentur: vt omnino videas illius inobedientiæ filios, quæ mouetur in membris repugnans legi mentis, nec cùm vult ratio, conquieſcit: verùm & ipſa ſæpe vel dolore corporis, tamquam vapulando compeſcitur, vel pauefcendo, vel tali aliquo animi motu, non tamen voluntate præcipiente, comprimitur. Sed quia in eo erat *Chriſti caro ſeneſcendo, ad mortem etiam ventura fuiſſe videtur.* ſimilitudo carnis peccati, mutationes ætatum perpeti voluit ab ipſa exorſus infantia, vt ad mortem videatur etiam ſeneſcendo illa caro peruenire potuiſſe, niſi iuuenis fuiſſet occiſus. Quæ tamen mors in carne peccati inobedientiæ debita redditur, in ſimilitudine autem carnis peccati obedientiæ voluntate ſuſcepta eſt. Ad eam quippe iturus eamque paſſurus, hoc ait: Ecce *Ioan. 14.* venit princeps mundi huius, & in me nihil inueniet: ſed vt ſciant omnes quia voluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc. His dictis perrexit ad indebitam C mortem, factus obediens vſque ad mortem.

CAPVT XXX. *Obiectio Pelagianorum.*

QVAPROPTER illi qui dicunt, *Si primi hominis peccato factum eſt vt moreremur, Chriſti aduentu fieret, vt credentes in eum non moreremur.* Et addunt quaſi rationem dicentes: *Neque enim præuaricatoris tranſgreßio plus nobis nocuit, quàm incarnatio vel redemptio profuit Saluatoris.* Cur non potius hoc attendunt, hoc audiunt, hoc ſine dubitatione credunt, quod Apoſtolus ſine ambiguitate locutus eſt? Quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Sicut *1. Cor. 15.* enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur; neque enim aliunde quàm de corporis reſurrectione dicebat. Omnium ergo corporis mortem factam per vnum hominem dixit, & omnium corporis reſurrectionem in vitam æternam per vnum Chriſtum futuram eſſe promiſit. Quomodo ergo *plus nobis nocuit ille peccando, quàm iſte profuit redimendo*, cùm per illius peccatum temporaliter moriamur, per iſtius autem redemptionem non ad temD poralem vitam, ſed ad perpetuam reſurgamus? Noſtrum ergo corpus mortuum eſt propter peccatum, Chriſti autem corpus ſolum mortuum ſine peccato, vt fuſo ſanguine ſine culpa, omnium culparum chirographa delerentur, quibus debitores qui in eum credunt, à diabolo antea tenebantur. Et ideo, Hic eſt, ait, ſanguis meus qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. *Matth. 26.*

CAPVT XXXI. *Cur non ſinal per baptiſmum cum peccato mors etiã ipſa aboleatur.*

POTERAT autem etiam hoc donare credentibus, vt nec iſtius experirentur corporis mortem: ſed ſi hoc feciſſet, carni quędam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem iſtã timent, vt non ob aliud felices dicerent eſſe Chriſtianos, niſi quòd mori omnino non poſſent. Ac per hoc nemo propter illam vitam, quæ poſt iſtam mortem

beata

beata futura eſt, per virtutem etiam contemnendæ ipſius mortis ad Chriſti gratiam feſtinaret, ſed propter remouẽdam mortis moleſtiam delicatius crederetur in Chriſtum. Plus ergo gratiæ præſtitit, plus fidelibus ſuis ſine dubitatione donauit. Quid enim magnum erat vidẽdo non mori eos qui crederent, credere ſe nõ moriturum? Quanto eſt maius, quãto fortius, quanto laudabilius, ita credere, vt ſe ſperet moriturus ſine fine victurũ? Denique hoc quibuſdam in fine largietur, vt mortem iſtam repentina cõmutatione non ſentiãt, ſed ſimul cum reſurgentibus rapiãtur in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino viuant. Et rectè illis, quia non erunt iam poſteri qui propter hoc credant non ſperando quod non vident, ſed amãdo quod vident. Quæ fides eſt eneruis & debilis, nec fides omnino dicenda, quãdoquidem fides ita definita eſt: Fides eſt ſperandorum ſubſtantia, conuictio rerum quę non videntur. Vnde etiam in eadem vbi & hoc ſcriptũ eſt ad Hebræos Epiſtola cùm conſequenter enumeraſſet quoſdam, qui Deo fide placuerũt: ſecundùm fidem, inquit, mortui ſunt hi omnes, cùm nõ accepiſſent promiſſiones, ſed longè eas videntes & ſalutantes & confitentes, quia hoſpites & peregrini ſunt ſuper terram: & paulò pòſt eandem fidei laudem ita concluſit: Et omnes, inquit, teſtimonium conſecuti per fidem, non tulerunt promiſſiones Dei: pro nobis enim meliora prouiderunt, ne ſine nobis perfecti perficerentur. Hæc laus fidei non eſſet, nec omnino, vt iã dixi, fides eſſet, ſi homines in credendo præmia viſibilia ſequerẽtur: hoc eſt, ſi fidelibus merces immortalitatis in hoc ſeculo redderetur. Hinc & ipſe Dominus mori voluit, vt quemadmodũ de illo ſcriptum eſt, per mortem euacuaret eum, qui poteſtatẽ habebat mortis: id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam rei erant ſeruitutis. Hoc teſtimonio ſatis etiam illud mõſtratur, & mortem iſtam corporis principe atq; authore diabolo, hoc eſt, ex peccato accidiſſe, quod ille perſuaſit; neq; enim ob aliud poteſtatem habere mortis veriſſimè diceretur: vnde ille qui ſine vllo peccato vel originali vel proprio moriebatur, dixit, quod paulò antè commemoraui, Ecce veniet princeps mundi, id eſt, diabolus, qui poteſtatem habet mortis, & in me nihil inueniet, id eſt, peccati, propter quod homines mori fecit. Et quaſi diceretur ei, Quare ergo moreris? Sed vt ſciant omnes, inquit, quia voluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc: id eſt, vt moriar non habens mortis cauſam de peccato ſub authore peccati, ſed de obedientia & iuſtitia factus obediens vſque ad mortem. Et hoc ergo illo teſtimonio demonſtratum eſt, & quòd timorem mortis fideles vincunt, ad agonem ipſius fidei pertinere, qui profectò defuiſſet, ſi mox eſſet credentes immortalitas conſecuta.

2. Retract. ca. 33. — *Heb. 11.* — *Mortis poteſtatem & regnum cur diabolus habere dicatur.* — *Ioan. 14.*

CAPVT XXXII.

QVAMVIS itaq; multa Dominus viſibilia miracula fecerit, vnde ipſa fides velut quibuſdam primordiis lacteſcẽtibus germinaret, & in ſuum robur ex illa teneritudine coaleſceret, (tanto eſt enim fortior, quãto magis iam iſta non quærit:) tamen illud quod promiſſum ſperamus inuiſibiliter voluit expectari, vt iuſtus ex fide viueret, intãtum vt nec ipſe qui die tertio reſurrexit inter homines eſſe voluerit, ſed eis demonſtrato in ſua carne reſurrectionis exemplo, quos huius rei teſtes habere dignatus eſt, in cælum aſcenderit, illorum quoque ſe oculis auferens; nihilque tale cuiuſquam eorum carni iam tribuens, quale in carne propria demonſtrauerat: vt & ipſi ex fide viuerent, eiuſq; iuſtitiæ, in qua ex fide viuitur, præmium quod poſtea erit viſibile, nunc interim per patientiam inuiſibiliter expectarent. Ad hunc intellectum credo etiam illud eſſe referendum, quòd ait de Spiritu ſancto: Non poteſt ipſe venire, niſi ego abiero: hoc enim erat dicere,

Cur Chriſtus poſt reſurrectionem præſentiam ſui humanis ſubduxerit. Se in Chriſtum ad immortalitatem reſurrexit. — *Ioan. 16.*

A non poteritis iuſte viuere ex fide, quod de meo dono, id eſt, de Spiritu ſancto habebitis, niſi à veſtris oculis hoc quod intuemini abſtulero, vt ſpiritaliter cor veſtrum inuiſibilia credendo proficiat. Hanc ex fide iuſtitiam identidem loquens de Spiritu ſancto, ita commendat: Ille, inquit, arguet mundum de peccato, de iuſtitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iuſtitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. Quæ eſt iſta iuſtitia, qua eum non videret; niſi vt iuſtus ex fide viueret, & non reſpicientes quæ videntur, ſed quæ non videntur, ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectaremus?

CAPVT XXXIII. *Obiectio Pelagianorum.*

QVI autem dicunt: *Si peccato mors iſta corporis accidiſſet, non vtique poſt remiſſionem peccatorum quam redemptor nobis tribuit moreremur*: non intelligunt quomodo res; quarum reatum ne poſt hanc vitam obſint, Deus ſoluit: tamen eas ad certamen fidei ſinit manere, vt per illas erudiantur & exerceantur, proficientes in agone iuſtitiæ. Poſſet enim & alius hoc non B intelligens dicere: Si propter peccatum dixit Deus homini: In ſudore vultus tui edes panem tuum, & ſpinas & tribulos pariet tibi terra: quare & poſt remiſſionem peccatorum labor hic permanet, & hæc dura & aſpera parit etiam terra fidelium? Item ſi propter peccatum dictum eſt mulieri, In gemitu paries: cur etiam poſt peccatorum remiſſionem feminę fideles eoſdem dolores in parturiendo patiuntur? Et tamen conſtat propter peccatum quod admiſerant, illos à Deo primos homines hæc audiſſe atque meruiſſe: nec reſiſtit his verbis diuini libri, quæ poſui de labore hominis & de parturitione mulieris, niſi qui prorſus alienus à fide catholica eiuſdem literis aduerſatur. *Gen. 3.*

CAPVT XXXIIII. *Cur remiſſo peccato pœna habitus exigatur.*

VERVM quia & tales non deſunt, quemadmodum eis hac quęſtione propoſita reſpondemus dicentes, ante remiſſionem eſſe illa ſupplicia peccatorum, poſt remiſſionem autem certamina exercitationéſq; iuſtorum: ita & illis quos de morte corporis ſimiliter C mouet reſpondere debemus, vt eam & peccato accidiſſe fateamur, & poſt peccatorum remiſſionem, vt magnus timor eius à proficientibus ſuperetur, ad certamen nobis relictam eſſe non dedignemur. Si enim parua virtus eſſet fidei, quæ per dilectionem operatur, mortis metum vincere, non eſſet tãta martyrum gloria, nec Dominus diceret: Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Quod in Epiſtola ſua Ioannes ita dicit: Sicut ille animam ſuã pro nobis poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nequaquàm igitur in morte pro iuſtitia ſubeunda vel contemnenda laudaretur præcipua patientia, ſi mortis non eſſet magna multùmque dura moleſtia. Cuius timorem qui vincit ex fide, magnã ipſius fidei comparat gloriam iuſtãmque mercedem. Vnde mirandum non eſt, & mortem corporis non fuiſſe euenturam homini, niſi præceſſiſſet peccatum, cuius etiam talis pœna conſequeretur: D & poſt remiſſionem peccatorum eam fidelibus euenire, vt in eius timore vincendo exerceretur fortitudo iuſtitiæ. Caro enim quæ primò facta eſt, non erat caro peccati, in qua noluit homo inter delicias paradiſi ſeruare iuſtitiam. Vnde ſtatuit Deus, vt poſt eius peccatum propagata caro peccati, ad recipiendam iuſtitiam laboribus & moleſtiis niteretur. Propter hoc etiam de paradiſo eiectus Adam, contra Eden habitauit, id eſt, contra ſedem deliciarum: vt ſignificaret quòd in laboribus qui ſunt deliciis contrarij, erudienda eſſet caro peccati, quæ in deliciis obedientiam non ſeruauit antequam eſſet caro peccati. Sicut ergo illi primi homines poſtea iuſtè viuendo, vnde meritò creduntur per Domini ſanguinem ab extremo ſupplicio liberati, non tamen in illa vita meruerunt ad paradiſum reuocari: ſic & caro peccati etiam ſi remiſſis peccatis

1. Ioan. 3. — *Ad recuperandam iuſtitiam peccato amiſſam laboribus & moleſtiis contendum.* — *Primi parentes ſaluati.*

peccatis homo in ea iuſtè vixerit; non continuò mereret eam mortem non perpeti quam traxit de propagine peccati. Tale aliquid nobis inſinuatum eſt de patriarcha Dauid in libro Regnorum ad quem Propheta cùm miſſus eſſet, eiq; propter peccatum quod commiſerat euentura mala ex iracundia Dei comminaretur, confeſſione peccati veniam meruit, reſpondente Propheta, quòd illud ei flagitium facinúſque remiſſum ſit: & tamen conſecuta ſunt quæ Deus fuerat comminatus, vt ſic humiliaretur à filio. Quare & hic nõ dicitur, ſi Deus propter peccatum illud fuerat comminatus, cur dimiſſo peccato quod erat minatus impleuit: niſi quia rectiſſimè, ſi dictum fuerit, reſpondebitur remiſſionem illam peccati factam, ne homo à percipienda vita impediretur æterna: ſubſecutum verò illius comminationis effectum, vt pietas hominis in illa humilitate exerceretur atque probaretur? Sic & mortem corporis propter hoc peccatum Deus homini inflixit, & poſt peccatorum remiſſionem propter exercendam iuſtitiam non ademit.

2. Reg. 12.

CAPVT XXXV.

TENEAMVS ergo indeclinabilem fidei confeſſionem. Solus vnus eſt qui ſine peccato natus eſt, in ſimilitudine carnis peccati, ſine peccato vixit inter aliena peccata, ſine peccato mortuus eſt propter noſtra peccata: nõ declinemus in dexteram aut in ſiniſtram. In dexteram enim declinare, eſt ſeipſum decipere dicendo ſe eſſe ſine peccato. In ſiniſtram autem per neſcio quã peruerſam atque prauam ſecuritatem ſe tanquam impunè dare peccatis. Vias enim quæ à dextris ſunt nouit Dominus, qui ſolus ſine peccato eſt, & noſtra poteſt delere peccata: peruerſæ autem ſunt quæ à ſiniſtris, amicitiæ cum peccatis. Tales etiam illi viginti annorum adoleſcentuli figuram noui populi præmiſerũt, qui in terram promiſſionis intrarunt, qui nec in dexteram nec in ſiniſtram dicti ſunt declinaſſe. Nõ enim ea viginti annorum ætas cõparanda eſt innocẽtiæ paruulorum: ſed, ni fallor, hic numerus myſticum aliquid adumbrat & reſonat. Vetus enim Teſtamentum in quinque Moyſi libris excellit, nouum autem quatuor euãgeliorum authoritate præfulget, qui numeri per ſe multiplicati ad vicenarium perueniunt: quater enim quini, vel quinquies quaterni, viginti ſunt. Talis populus, vt prędixi, eruditus in regno cælorum per duo Teſtamenta vetus & nouum, non declinans in dexteram ſuperba præſumptione iuſtitiæ, neque in ſiniſtram ſecura delectatione peccati, in terrã illius promiſſionis intrabit: vbi iam peccata vlterius nec nobis donanda optemus, nec in nobis punienda timeamus, ab illo redemptore liberati, qui non venundatus ſub peccato, redemit Iſraël ab omnibus iniquitatibus eius, ſiue propria cuiuſque vita commiſſis, ſiue originaliter tractis.

Prouerb. 4.

CAPVT XXXVI.

NON enim parum diuinarum Scripturarum authoritati veritatiq; ceſſerunt, qui etſi noluerunt literis ſuis apertè exprimere, paruulis remiſſionem neceſſariam peccatorum, redemptionem tamen eis opus eſſe confeſſi ſunt. Alio quippe verbo, etiam ipſo de Chriſtiana eruditione deprompto, nihil aliud omnino dixerunt. Nec dubitandum eſt his qui diuinas Scripturas fideliter legunt, fideliter audiunt, fideliter tenent, quod ab illa carne quæ prius voluptate peccati facta eſt caro peccati, deinceps per ſucceſſionem tranſeunte in omnes proſcriptione iniquitatis & mortis caro ſit propagata peccati, excepta vna ſimilitudine carnis peccati, quæ tamen non eſſet, niſi eſſet caro peccati. De anima verò, vtrum & ipſa eodem modo propagata, reatu qui ei dimittatur obſtricta ſit: (neque enim poſſumus dicere, ſolam carnem paruuli, non etiam animam indigere Saluatoris & redemptoris auxilio, alienamq; ab ea eſſe gratiarum actione quæ in Pſalmis eſt, vbi legimus & dicimus: Benedic anima mea Dominũ, & noli obliuiſci omnes retributiones eius, qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuam:) an etiam non propagata, eo ipſo quo carni peccati aggrauanda miſcetur, iam ipſius peccati remiſſione & ſua redemptione opus habeat, Deo per ſummã præſcientiam iudicante, qui paruulorum ab iſto reatu non mereantur abſolui, etiam qui nondum nati nihil alicubi propria ſua vita egerunt vel boni vel mali: & quomodo Deus etiam ſi nõ de traduce animas creat, non ſit tamen author reatus eiuſdem, propter quem redemptio ſacramenti neceſſaria eſt animæ paruuli: magna quæſtio eſt, aliámq; diſputationem deſiderat, eo tamen quantum arbitror moderamine temperatã, vt magis inquiſitio cauta laudetur, quàm præcipitata reprehendatur aſſertio. Vbi enim de re obſcuriſſima diſputatur, non adiuuantibus diuinarum Scripturarũ certis clariſque documentis, cohibere ſe debet humana præſumptio, nihil faciens in partem alteram declinando. Et ſi enim quodlibet horum, quemadmodum demonſtrari & explicari poſſit, ignorem, illud tamen credo, quòd etiam hinc diuinorum eloquiorum clariſſima authoritas eſſet, ſi homo illud ſine diſpendio promiſſæ ſalutis ignorare non poſſet. Habes elaboratum, vtinam tam commodum quàm prolixum pro meis viribus opus; cuius prolixitatem fortaſſe defenderem, niſi illud vererer facere defendendo prolixius.

Pſal. 102.

In rebus obſcuris vbi Scriptura non adiuuant, cauenda iudicandi temeritas.

LIBRI SECVNDI FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE PECCATORVM MERITIS ET REMISSIONE, ET DE BAPTISMO PARVVLORVM, AD MARCELLINVM EPISTOLA, SEV LIBER TERTIVS.

CAP. I.

CHARISSIMO filio Marcellino, Auguſtinus Epiſcopus ſeruus Chriſti, ſeruorúmque Chriſti in Domino ſalutem.

De quęſtionib. quas mihi propoſueras vt ad te aliquid ſcriberem aduerſus eos qui dicunt Adam etiamſi non peccaſſet, fuiſſe moriturum, nec ex eius peccato quicquam ad eius poſteros propagãdo tranſiiſſe, maximè propter baptiſmum paruulorum quem more piiſſimo atq; materno vniuerſa frequẽtat Eccleſia, & quòd in hac vita ſint, fuerint, futurique ſint filij hominum nullum habentes omnino peccatum, iam duos prolixos abſolueram libros: quibus mihi viſus ſum non quidem omnibus omnium occurriſſe in hac cauſa motibus animorum, quod vel à me, vel à quoquam vtrum fieri poſſit, ignoro, imò fieri non poſſe non dubito, ſed tamen egiſſe aliquid, quo de his rebus à maioribus traditæ fidei defenſores contra nouitates eorum qui aliter ſentiunt, non inermes vſquequaque conſiſterent. Verùm poſt pauciſſimos dies legi Pelagij quædam ſcripta, viri vt audio ſancti, & non paruo profectu Chriſtiani, quæ in Pauli apoſtoli Epiſtolas expoſitiones breuiſſimas continerent: atque ibi comperi cùm ad illum veniſſet locum vbi dicit Apoſtolus: Per vnum hominem peccatum intraſſe in mũdum, & per peccatum mortem, atque ita in omnes homines pertranſiſſe, quandam eorum argumentationem qui negant paruulos peccatum originale geſtare: quam fateor in illis tam longis voluminibus meis non refelli, quia in mentẽ mihi omnino nõn venerat quenquam poſſe talia cogitare, vel dicere. Quapropter quoniam illi operi, quod iam certo

Laudat vitã Pelagij. Pelagij expoſitiones in epiſtolas Pauli. Rom. 5.

certo fine concluſeram, nihil addere volui, & ipſam A eiſdem verbis quibus eam legi, & quid mihi cõtra videatur huic epiſtolæ inſerendam putaui.

CAPVT II. Obiectio Pelagij. SIC ergo illa argumentatio poſita eſt; *Hi autem*, inquit, *qui contra traducem peccati ſunt, ita illam impugnare nituntur: Si Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit; ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt; quia ſimiliter, imò & magis dicit per vnũ ſaluari, quàm per vnum antè perierunt.* Huic ergo, vt dixi, argumento in illis duobus libris quos ad te ſcripſi, nihil reſpondi, neque id mihi prorſus redarguendum propoſui. Nunc ergo prius illud attende, quemadmodum cùm dicunt: *Si Adæ peccatum etiam non peccantibus nocet, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt*, abſurdiſſimum vtique & falſiſſimum iudicát, vt Chriſti iuſtitia etiam non credentibus proſit, vnde putant confici, nec primi hominis peccatum paruulis non peccantibus nocere potuiſſe, ſicut & Chriſti iuſtitia prodeſſe vllis non credentibus non poteſt. Dicát B itaque, Chriſti iuſtitia quid baptizatis paruulis proſit. Dicant omnino quod volunt. Profectò enim ſi ſe Chriſtianos eſſe meminerunt, aliquid prodeſſe non ambigunt. Quodlibet igitur proſit, prodeſſe, ſicut etiã ipſi aſſerunt, non credentibus non poteſt. Vnde cogũtur paruulos baptizatos in credentium numero deputare, & authoritati ſanctæ vbique eccleſiæ conſentire, quæ fidelium nomine eos non cẽſet indignos, quibus iuſtitia Chriſti etiam ſecundum iſtos prodeſſe non niſi credentibus poſſet. Sicut ergo eorum per quos renaſcuntur, iuſtitiæ ſpiritus reſponſione ſua traiicit in eos fidem, quam voluntate propria nõdum habere potuerunt: ſic eorum per quos naſcuntur, caro peccati traiicit in eos noxam quam nondum vita propria cõtraxerunt. Et ſicut eos vitæ ſpiritus in Chriſto regenerat fideles, ſic eos corpus mortis in Adã generauerat peccatores: illa enim carnalis generatio eſt, hæc ſpiritualis: illa facit filios carnis, hæc filios ſpiritus: illa filios C mortis, hæc filios reſurrectionis: illa filios ſæculi, hæc filios Dei: illa filios iræ, hæc filios miſericordiæ: ac per hoc illa peccato originali obligatos, iſta omnis peccati vinculo liberatos. Poſtremò ad id quod intellectu perſpicaciſſimo aſſequi non valemus, authoritate diuina conſentire cogamur. Bene, quod ipſi nos admonent, iuſtitiam Chriſti niſi credentibus prodeſſe non poſſe, & prodeſſe aliquid paruulis confitentur: vnde, vt diximus, neceſſe eſt eos baptizatos in credentium numero ſine vlla tergiuerſatione conſtituant. Cõſequenter igitur ſi non baptizentur, inter eos qui non credũt, erunt, ac per hoc nec vitam habebunt, ſed ira Dei ma-

1. Ioan. 5. net ſuper eos: Quoniã qui non credit filio, non habebit vitã, ſed ira Dei manet ſuper eum. Et iudicati ſunt,

Ioannis 3. quoniam qui non credit iam iudicatus eſt. Et conde-

Marci 16. mnabuntur, quoniam qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur. Iam nunc videant iſti, qua iuſtitia tentent vel D conentur aſſerere, non ad vitam æternam, ſed ad iram Dei pertinere, & diuinitus iudicari atque damnari homines qui ſine peccato ſunt; ſi quemadmodum proprium, ita nullum in eis eſt etiam originale peccatum. Iam cæteris quæ Pelagius inſinuat eos dicere, qui contra originale peccatum diſputant, in illis duobus prolixi mei operis libris ſatis, quãtum arbitror, dilucidéq; reſpondi. Quod & ſi quibuſdam vel parum vel obſcurum videbitur, dent veniam, & componant cum eis, qui fortaſſe illud non quia parum eſt, ſed quia nimiũ, reprehendunt: & qui ea, quæ pro natura quæſtionum dilucidè dicta exiſtimo, adhuc non intelligunt, nõ mihi calumnientur pro negligentia vel pro meæ facultatis indigentia, ſed Deum potius pro accipienda intelligentia deprecentur.

CAPVT III. Laudat Pelagium. VERVNTAMEN nos non negligenter oportet aduertere, iſtũ, ſicut cum qui nouerunt loquuntur, bonum ac prędicandum virum, hanc argumentationem contra peccati propaginem, non ex propria intuliſſe perſona, ſed quid illi dicant qui eam non approbant intimaſſe, nec ſolùm hoc quod modò propoſui eique reſpondi, verumetiam cætera quibus me in illis libris iam reſpondiſſe recolui. Nam cùm dixiſſet: *Si Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt*: quod in iis quæ reſpondi cernis, quàm non ſolùm non expugnet quod dicimus, ſed etiam nos admoneat quid dicamus: ſecutus adiunxit, *Deinde aiunt: Si baptiſmus mundat antiquum illud delictum, qui de duobus baptizatis nati fuerint, debent hoc carere peccato: non enim potuerunt ad poſteros tranſmittere, quod ipſi minimè habuerunt. Illud quoque accedit*, inquit, *quia ſi anima non eſt ex traduce, ſed ſola caro, ipſa tantùm habet traducem peccati, & ipſa ſola pœnam meretur: iniuſtum eſſe dicentes, vt hodie nata anima non ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum. Dicunt etiam*, inquit, *nulla ratione concedi, vt Deus qui propria peccata remittit, imputet aliena.* Videſne obſecro quemadmodum hoc totum Pelagius, non ex ſua, ſed ex aliorum perſona indiderit ſcriptis ſuis, vſqueadeo ſciens hanc neſcio quam eſſe nouitatem, quæ contra antiquam eccleſiæ inſitam opinionem ſonare nunc cœperit, vt eam ipſe confiteri aut verecundatus, aut veritus fuerit. Et fortè hoc ipſe non ſentit quòd ſine peccato naſcatur homo; cui fatetur neceſſarium eſſe baptiſmum, in quo fit remiſſio peccatorum: & quod ſine peccato damnetur homo; quem neceſſe eſt non baptizatum in non credentibus deputari, quia vtique Scriptura euangelica fallere non poteſt, in qua apertiſſimè legitur, Qui non Marci 16.

crediderit, condemnabitur: poſtremò quòd ſine peccato imago Dei non admittatur ad regnum Dei; quoniam niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non Ioannis 3.

poteſt introire in regnum Dei: atque ita vel in æternam mortem ſine peccato præcipitetur, vel quod eſt abſurdius, extra regnum Dei habeat vitam æternam, cùm Dominus prędicens quid ſuis in fine dicturus ſit: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod Matth. 25.

vobis paratum eſt ab initio mundi: manifeſtauerit etiam quid ſit ipſum regnum quod dicebat, ita concludens: Sic ibunt illi in ambuſtionem æternam, iuſti autem in vitam æternam. Hæc ergo & alia quæ hunc ſequuntur errorem, nimium peruerſa & Chriſtianæ repugnantia veritati, credo quòd vir ille tam egregiè Laudat Pelagium.

Chriſtianus omnino non ſentiat. Sed fieri poteſt, vt etiam iſtorum argumentis, qui contra peccati traducem ſentiunt, adhuc fortaſſe ita moueatur, vt audire vel noſſe quid contra eos dicatur, expectet: & ideo quid illi dicant qui contra peccati traducem ſentiunt, nec tacere voluit, vt quæſtio diſcutienda inſinuaretur, & à perſona ſua remouit, ne hoc etiam ipſe ſentire iudicaretur.

EGO autem & ſi refellere iſtorum argumenta non CAPVT IIII.

valeam, video tamen inhærendum eſſe iis quæ in Scripturis ſunt apertiſſima, vt ex his reuelentur obſcura: aut ſi mens nondum eſt idonea, quæ poſſit ea vel demonſtrata cernere, vel abſtruſa inueſtigare, ſine vlla hæſitatione credantur. Quid autem apertius tot tãtiſque teſtimoniis diuinorum eloquiorum, quibus dilucidiſſimè apparet, nec præter Chriſti ſocietatem ad vitam ſalutemque æternam poſſe quenquam hominum peruenire; nec diuino iudicio poſſe aliquẽ iniuſtè damnari, hoc eſt, ab illa vita ac ſalute ſeparari? Vnde fit conſequens, vt quoniam nihil agitur aliud cùm paruuli baptizantur, niſi vt incorporentur eccleſiæ, id eſt, Chriſti corpori membriſque ſocientur: manifeſtum ſit eos ad damnationem niſi hoc eis collatũ fuerit, pertinere: non autẽ damnari poſſent ſi peccatũ

vtique non haberent. Hoc quia illa ætas nullum in vita propria contrahere potuit, reſtat intelligere, vel ſi hoc nōdum poſſumus, ſaltem credere, trahere paruulos originale peccatum. Ac per hoc ſi ambigui aliquid habent verba Apoſtolica, quibus dicit: Per vnū hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, poſſuntque in aliam duci trāsferriq́; ſententiam: nunquid & illud ambiguum eſt: niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei? Nūquid & illud: Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum? Nūquid etiam illud: Quia non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus: hoc eſt, quia non eſt neceſſarius Ieſus eis qui non habent peccatum, ſed eis qui ſaluandi ſunt à peccato? Nunquid etiam illud: Quia niſi māducauerint homines carnē eius, hoc eſt, participes facti fuerint corporis eius, non habebunt vitam? His atque huiuſmodi aliis quæ nunc prætereo teſtimoniis diuina luce clariſſimis, diuina authoritate certiſſimis, nónne veritas ſine vlla ambiguitate proclamat, non ſolùm in regnū Dei non baptizatos paruulos intrare nō poſſe, ſed nec vitam æternam poſſe habere præter Chriſti corpus, cui vt incorporérur, ſacramento baptiſmatis imbuūtur? Nónne veritas ſine vlla dubitatione teſtatur, eos non ob aliud ad Ieſum, hoc eſt, ad ſaluatorem & ad medicum Chriſtum piis geſtātium manibus ferri, niſi vt per medicinam ſacramētorum eius poſſint à peccati peſte ſanari? Quid ergo cunctamur Apoſtoli verba, de quibus fortè dubitabamus, etiā ipſa ſic intelligere, vt his congruant teſtimoniis, de quibus dubitare non poſſumus? Quanquam toto ipſo loco, vbi per vnius peccatū multorum condemnationem, & per vnius iuſtitiam multorum iuſtificationem Apoſtolus loquitur, nihil mihi videatur ambigui, niſi quod ait, Adam formam futuri. Hoc enim reuera non ſolùm huic ſententię conuenit, qua intelligitur futuros eius poſteros ex eadem forma cum peccato eſſe generatos; ſed etiam in alios & alios intellectus poſſunt hæc verba diduci. Nā & nos aliud inde aliquādo diximus, & aliud fortaſſe dicemus, quod tamen huic intellectui non ſit aduerſum: & ipſe Pelagius non vno modo id expoſuit. Cætera verò quæ ibi dicuntur, ſi diligenter aduertātur, atque tractētur, ſicut in primo duorum illorum libro vtcunque conatus ſum, etiā ſi ſubobſcurū pariunt rerum ipſarū neceſſitate ſermonē, non tamen poterūt aliū ſenſum habere, niſi per quem factū eſt, vt antiquitus vniuerſa eccleſia retineret, fideles paruulos originalis peccati remiſſionem per Chriſti baptiſmum conſecutos.

Roman. 5. — Ioannis 3. — Lucæ 1. — Matth. 9. — Ioannis 6. — Ieſus etiam infantium Ieſus eſt. Sacramentorum medicina liberat à peſte peccati. — Roman. 5. — In commemoratione huius loci. — Oſtendit vetera nihil dubitaſſe de originali infantium peccato.

CAP. V.

Cyprianus libro 3 epiſt. 8. ad Fidum.

VNDE non immeritò beatus Cyprianus ſatis oſtendit, quàm hoc ab initio creditum & intellectū ſeruet eccleſia: qui cùm paruulos à materno vtero recentiſſimos iam idoneos ad percipiendum Chriſti baptiſmū aſſereret, quoniam conſultus fuerat, vtrum hoc ante octauum diem fieri deberet: quantum potuit conatus eſt eos demōſtrare perfectos; ne quis quaſi pro numero dierum, quia octauo antea circuncidebantur infantes, eos adhuc perficiēdos exiſtimaret. Et cùm magnū eis defenſionis patrocinium pręſtitiſſet, ab originali tamen peccato eos non immunes eſſe cōfeſſus eſt: quia ſi hoc negaret, ipſius baptiſmi cauſam propter quem percipiēdum eos defendebat, auferret. Potes ipſam epiſtolā memorati martyris de baptizandis paruulis legere, ſi volueris: neque enim poteſt deeſſe Carthagini. Verùm in hanc etiam noſtram, quantum præſenti quæſtioni ſatis viſum eſt, pauca inde transferenda arbitratus ſum, quæ prudenter attende. *Quantum verò*, inquit, *ad cauſam infantium pertinet, quos dixiſti intra ſecundum vel tertium diem quo nati ſunt conſtitutos, baptizari non oportere, & conſiderandum eſſe legem circunciſionis antiquæ, vt intra octauum diem eum qui natus eſt* A *baptizandum & ſanctificandum non putares; longè aliud in concilio noſtro viſum eſt. In hoc enim quod tu putabas eſſe faciendum, nemo conſenſit; ſed vniuerſi potius iudicauimus, nulli hominum nato miſericordiam Dei & gratiam denegandam. Nam cùm Dominus in Euangelio ſuo dicat: Filius hominis non venit animas hominum perdere, ſed ſaluare: quantum in nobis eſt, ſi fieri potuerit, nulla anima perdenda eſt.* Aduertiſne quid dicat, quemadmodum ſentiat, non tantùm carni, ſed animæ quoque infantis exitiabile eſſe atque mortiferum ſine illo ſalutari ſacramento exire de hac vita? Vnde ſi iam nihil aliud diceret, intelligere noſtrum fuit, ſine peccato animam perire non poſſe. Sed vide paulo pòſt defendens innocentiam paruulorum, quid tamen de illis apertiſſimè fateatur. *Cæterùm ſi homines*, inquit, *impedire aliquid ad conſecutionem gratiæ poſſet, magis adultos & prouectos & maiores natu poſſent impedire peccata grauiora. Porrò autem ſi etiam grauiſſimis delictoribus & in Deum multum* B *antè peccantibus, cùm poſtea crediderint, remiſſa peccatorum datur, & à baptiſmo atque gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, niſi quod ſecundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit: qui ad remiſſam peccatorum accipiendam hoc ipſo facilius accedit, quòd illi remittuntur non propria, ſed aliena peccata?* Vides quanta fiducia ex antiqua & indubitata fidei regula vir tantus iſta loquatur? qui hæc documenta certiſſima ideo protulit, vt illud quod erat incertum, vnde conſuluerat ille cui reſcribit, & vnde concilij decretum conſtitutum eſſe commemorat, vt ſcilicet etiam ante octauum diem ex quo die natus eſſet infans, cum ſi afferretur, baptizare nemo dubitaret, per hæc firmamenta probaretur. Neque enim hoc tunc quaſi nouum aut quaſi aliqua cuiuſquam contradictione pulſatum, concilio ſtatuebatur ſeu firmabatur, quod obſtricti originali peccato tenerentur infantes: ſed cū illic alia conſultatio verſaretur, & diſceptaretur C propter legem carnalis circuncisionis, vtrum eos & ante octauum diem baptizari oporteret: ideo ei qui hoc negabat, nemo conſenſit, quia iam non conſulendum nec diſputandum, ſed firmum certumque habebatur, animam ſaluti æternæ perituram, ſi hanc vitam ſine illius ſacramenti conſecutione finiret: quāuis ab vtero recentiſſimi paruuli ſolo reatu eſſent peccati originalis obſtricti. Quare illis etſi multo facilior, quod alienorum, ſed tamen eſſet neceſſaria remiſſio peccatorum. His certis, illa incerta de octauo die quęſtio diſſoluta eſt, atque in concilio iudicatum, homini nato ne in æternum pereat, omni die licere ſuccurrere: cùm etiam de ipſa carnali circuncisione ratio redderetur, quòd vmbra eſſet futuri: non quòd intelligeremus etiam baptiſmum octauo ex quo natus eſt homo die dari oportere, ſed nos in Chriſti reſurrectione ſpiritaliter circūcidi, qui tertio quidem poſt diem paſ- D ſionis, in diebus tamen hebdomadarum, quibus tempora prouoluūtur, octauo, hoc eſt, poſt ſabbatum primo die à mortuis reſurrexit.

Luc. 19.

CAPVT VI.

ET nunc neſcio cuius nouæ diſputationis audacia quidam nobis facere conantur incertum, quod maiores noſtri ad diſſoluenda quædam, quæ nonnullis videbantur incerta, tanquam certiſſimum proferebant. Quando enim primitus hoc diſputari cœperit, neſcio. Illud tamen ſcio, quod ſanctus Hieronymus, qui hodieque in literis Eccleſiaſticis tam excellentis doctrinæ fama ac labore verſatur, ad quaſdam ſoluendas in ſuis libris quæſtiones, etiam hoc certiſſimum adhibet ſine vlla diſceptatione documentum. Nam in eo quod in Ionam prophetam ſcripſit, cùm ad eum veniſſet locum, vbi commemorantur etiam paruuli ieiunio caſtigati: *Maior*, inquit, *ætas incipit, & vſque ad minorem peruenit. Nullus enim*

Hieron. ſuper 3. cap Ion.

Iob 14. Iob 15.

enim abſque peccato, nec ſi vnius quidem diei fuerit vita eius, & numerabiles anni vitæ illius. Si enim ſtellæ mundæ non ſunt in conſpectu Dei, quanto magis vermis & putredo, & iji qui peccato offendentis Adam tenentur obnoxij? Hunc doctiſſimum virum ſi facilè interrogare poſſemus, quàm multos vtriuſque linguæ diuinarum ſcripturarum tractatores & Chriſtianarum diſputationū ſcriptores commemoraret, qui non aliud ex quo Chriſti eccleſia eſt conſtituta, ſenſerunt, non aliud à maioribus acceperunt, non aliud poſteris tradiderunt? Ego quidem quamuis longè pauciora legerim, non memini me aliud audiuiſſe à Chriſtianis qui vtrunque accipiunt teſtamentum, non ſolùm in catholica eccleſia, verumetiam in qualibet hæreſi vel ſchiſmate conſtitutis; non memini me aliud legiſſe apud eos quos de his rebus aliquid ſcribentes legere potui, qui ſcripturas canonicas ſequerentur, vel ſequi ſe crederent credi ue voluiſſent. Vnde nobis hoc negocium repentè emerſerit neſcio. Nam ante paruum tempus à quibuſdam tranſitorie colloquentibus, curſim mihi aures perſtrictæ ſunt, cùm illic apud Carthaginem eſſemus, *non ideo paruulos baptizari, vt remiſſionem accipiant peccatorum, ſed vt ſanctificentur in Chriſto*. Qua nouitate permotus, & quia opportunum non fuit, vt contrà aliquid dicerem, & non tales homines erant, de quorum eſſem autoritate ſolicitus, facilè hoc in tranſactis atque abolitis habui. Et ecce contra eccleſiam iam ſtudio flammante defenditur, ecce ſcribendo etiam memoriæ commendatur, ecce res in hoc diſcriminis adducitur, vt hinc etiā à fratribus conſulamur, ecce côntrà diſputare atque ſcribere cogimur.

CAPVT VII.

Ante paucos annos Romæ quidam extitit Iouinianus nomine, qui ſanctimonialib. etiam ætate prouectioribus nuptias perſuaſiſſe dicitur, non illiciendo quo earum aliquam ducere vellet vxorem, ſed diſputando virgines ſanctimoniæ dicatas, nihil amplius fidelibus coniugatis apud Deum habere meritorum. Nunquam tamen ei hoc commentum venit in mentem, vt aſſerere conaretur ſine originali peccato naſci hominum filios. Et vtique ſi hoc aſtrueret, multo procliuiùs vellent feminæ nubere, fœtus mundiſſimos parituræ. Huius ſanè ſcripta, nam & ſcribere auſus eſt, cùm fratres ad Hieronymum refellenda miſiſſent, non ſolùm in eis nihil tale comperit, verumetiam ad quædam eius vana refutanda hoc tanquam certiſſimum de hominis originali peccato, vnde vtiq; nec ipſum dubitare credebat, inter multa ſua documenta deprompſit. Id agentis hæc verba ſunt: *Qui dicit ſe*, inquit, *in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Eligat aduerſarius è duobus quod vult, optionem ei damus. Manet in Chriſto, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet vt Chriſtus: Si autem temerarium eſt ſimilitudinem virtutum Domini polliceri, non manet in Chiſto, quia non ingreditur vt Chriſtus. Ille peccatum non fecit, neque inuentus eſt dolus in ore eius, qui cùm malediceretur, non remaledixit, & tanquam agnus coram tondente, ſic non aperuit os ſuum, ad quem venit princeps mundi iſtius, & inuenit in eo nihil: qui cùm peccatum non feciſſet, pro nobis peccatum eum fecit Deus. Nos autem iuxta epiſtolam Iacobi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec ſi vnius quidem diei fuerit vita eius. Quis enim glorıabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidet mūdum ſe eſſe à peccatis? Tenemurq́, rei in ſimilitudinem præuaricationis Adam. Vnde & Dauid: Ecce, inquit, in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me mater mea.* Hæc non ideo commemoraui, quòd diſputatorū quorumlibet ſententiis tanquam canonica autoritate nitamur, ſed vt appareat ab initio vſque ad præſens tēpus quo iſta nouitas orta eſt, hoc de originali peccato apud eccleſiæ fidē tanta conſtantia cuſtoditum, vt ab eis qui Dominica tractarent eloquia, magis certiſſimū

Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum, paulo poſt initium.
1. Ioan. 2.
Eſaia 53.
Ioann. 14.
2. Cor. 5.
Iacobi 3.
Iob 14.
Pſal. 50.

proferretur ad alia falſa refutanda, quàm id tanquam falſum refutari ab aliquo tentaretur. Cæterum in ſanctis canonicis libris viget huius ſententiæ clariſſima & pleniſſima autoritas, clamat Apoſtolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Vnde nec illud liquidè dici poteſt, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cùm Scriptura dicat, in quo omnes peccauerunt. Nec ſic dicuntur iſta aliena peccata, tāquam omnino ad paruulos non pertineāt: ſiquidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa inſita in qua eos gignere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt: ſed dicuntur aliena, quia nondum ipſi agebant vitas proprias, ſed quicquid erat in futura propagine, vita vnius hominis continebat.

Roman. 5.
Peccatum originale quomodo alienū. Omnes in Adam vnus homo fuimus.

CAPVT VIII.

Nvlla, inquiunt, *ratione conceditur, vt Deus qui propria peccata remittit, imputet aliena*. Remittit, ſed ſpiritu regeneratis, non carne generatis. Imputat verò nō iam aliena, ſed propria. Aliena quippe erant, quādo hi qui ea propagata portarent, nondum erant: nunc verò carnali generatione iam eorum ſunt, quibus nondum ſpiritali regeneratione dimiſſa ſunt. *Sed ſi baptiſmus*, inquiunt, *mundat antiquum illud delictum; qui de duobus baptizatis nati fuerint, debent hoc carere peccato. Non enim potuerunt ad poſteros trāſmittere, quod ipſi minimè habuerunt*. Ecce vnde plerunque conualeſcit error, cùm homines idonei ſunt his rebus interrogandis, quibus intelligēdis non ſunt idonei. Cui enim auditori, vel quibus explicem verbis, quomodo mortalia vitioſa primordia non obſint eis, qui aliis primordiis immortalibus inchoati ſunt: & tamen obſint eis, quos eidē ipſi, quibus iam non obſunt, ex eiſdem vitioſis primordiis generauerint: quomodo id intelligat homo cuius tardiuſculam mentem impedit & ſuæ ſententiæ præiudicium, & peruicaciæ grauiſſimę vinculum? Veruntamen ſi aduerſus eos mihi eſſet cauſa iſta ſuſcepta, qui omnino paruulos baptizari prohiberēt, aut ſuperfluo baptizari contenderent, dicentes eos ex fidelibus natos, parentum meritum neceſſariò conſequi: tunc deberem ad hanc opinionem cōuincendam laborioſiùs fortaſſis & operoſiùs excitari. Tunc ſi mihi apud obtuſos & cōtentioſos propter rerum naturæ obſcuritatem difficultas refellendi falſa, & perſuadendi vera reſiſteret, ad hæc fortè quæ in vſu atque in promptu eſſent exempla confugerem, viciſſimque interrogarem, vt quia eos moueret, quomodo peccatum quod mundatur per baptiſmum, maneat in eis quos genuerint baptizati: ipſi explicarent, quomodo præputium quod per circunciſionem aufertur, maneat in eis quos genuerint circunciſi, quomodo etiam palea quæ opere humano tanta diligentia ſeparatur, maneat in fructu qui de purgato tritico naſcitur.

Similitudo à præputio circunciſorum, & palea purgati frumenti petita.

CAPVT IX.

His & talibus forſitan vtcunque conarer exēplis perſuadere hominibus, qui mundationis ſacramenta ſuperfluò filiis mundatorum crederēt adhiberi, quàm recto conſilio baptizatorum paruuli baptizentur: quāquam fieri poſſit vt homini habenti vtrunque ſemen, & mortis in carne, & immortalitatis in ſpiritu, non obſit regenerato per ſpiritum, quod obeſt eius filio generato per carnem; ſitque in iſto remiſſione mundatum, quod ſit etiam in illo ſimili remiſſione, velut circunciſione, velut trituratione ac ventilatione mundandum. Nunc verò, quandoquidem cum eis agimus, qui confitentur baptizatorum filios baptizandos, quanto meliùs ſic agimus, vt dicamus: vos qui aſſeritis de hominibus à peccati labe mūdatis ſine peccato naſci filios debuiſſe, cur non attenditis eo modo vobis poſſe dici, de Chriſtianis parentibus Chriſtianos naſci filios debuiſſe? Cur ergo eos Chriſtianos fieri debere cenſetis? Nunquid in eorum parentibus

1 Cor. 6. corpus Chriſtianum non erat, quibus dictum eſt: Neſcitis quia corpora veſtra membra ſunt Chriſti? An fortè corpus quidem Chriſtianum de Chriſtianis parentibus natum eſt, ſed non Chriſtianam animam accepit? Hoc verò multo eſt mirabilius: namque vtrumlibet de anima ſentiatis, quia profectò cum Apoſtolo non eam creditis antequam naſceretur aliquid egiſſe boni aut mali: aut de traduce attracta eſt, & ſimiliter vt corpus de Chriſtianis Chriſtianum, ſic anima etiã Chriſtiana eſſe debuit: aut à Chriſto creata, vel in Chriſtiano corpore, vel propter Chriſtianum corpus Chriſtiana debuit ſeu creari ſeu mitti. Niſi fortè dicetis Chriſtianos homines Chriſtianum corpus gignere potuiſſe, & ipſum Chriſtum animam Chriſtianam non potuiſſe procreare. Cedite itaque veritati, & videre quia ſicut fieri potuit, quod & vos fatemini, vt de Chriſtianis non Chriſtianus, de membris Chriſti nõ membrum Chriſti: atque vt occurramus etiam omnibus, qui licet falsò, tamen quocunque religionis nomine detinentur, de conſecratis non conſecratus, ita etiam fieri vt de mundatis non mundatus naſcatur. Quid reſpondebitis, quare de Chriſtianis non Chriſtianus naſcatur, niſi quia non facit generatio, ſed regeneratio Chriſtianos? Hanc igitur vobis reddite rationem, quia ſimiliter à peccatis nemo naſcendo, ſed omnes renaſcendo mundantur. Ac per hoc de hominibus ideo mundatis, quoniam renatis, homo qui naſcitur renaſcitur, vt etiam ipſe mundetur. Potuerunt enim parentes ad poſteros tranſmittere, quod ipſi minimè habuerunt: non ſolùm ſicut frumenta paleam, & præputium circuncisus: ſed etiam quod & vos dicitis fideles infidelitatem in poſteros traiiciunt, quod non eſt iam illorum per ſpiritum regeneratorum, ſed quo in carne generati ſunt, mortalis ſeminis vitium. Nam vtique quos paruulos per ſacramentum fidelium fideles faciendos eſſe iudicatis, infideles natos ex parentibus fidelibus non negatis.

CAP. X. Anima non ex traduce. AT enim *ſi anima non eſt ex traduce, ſed ſola caro, ipſa tantùm habet traducem peccati, & ipſa ſola pœnam meretur:* hoc enim ſentiunt *iniuſtum eſſe dicentes, vt hodie nata anima non ex maſſa Adæ tam antiquum peccatum portet alienum:* attende obſecro te quemadmodum circumſpectus vir Pelagius, nam ex eius libro hæc quæ modò poſui verba tranſcripſi, ſenſit quàm in difficili de anima quæſtione verſetur. Non enim ait, quia anima non eſt ex traduce: ſed, *ſi anima non eſt ex traduce:* rectiſſimè faciens de re tam obſcura, de qua nulla in ſcripturis ſanctis certa & aperta teſtimonia poſſumus inuenire, aut difficillimè poſſumus, cunctanter loqui potius quàm fidenter. Quapropter ego quoque huic propoſitioni non præcipiti aſſertione reſpondeo. Si anima non eſt ex traduce, ergo quæ iſta iuſtitia eſt, vt recens creata & ab omni delicto prorſus immunis, ab omni peccati contagione penitus libera, paſſiones carnis diuerſoſque cruciatus, & quod eſt horribilius, etiã dæmonũ incurſus in paruulis ſuſtinere cogatur? Neq; enim aliquid horum caro ſic patitur, vt non ibi anima potius quæ viuit ac ſentit, pœnas luat. Hoc enim ſi iuſtum oſtẽditur, ſic etiam oſtendi poteſt qua iuſtitia in carne quoque peccati ſubeat originale peccatũ, baptiſmatis ſacramẽto & gratiæ miſeratione mundandũ. Si autẽ illud oſtendi non poteſt, neq; hoc poſſe arbitror. Aut ergo vtrunq; occultũ feramus, & nos homines eſſe meminerimus, aut aliàs aliud de anima opus ſi neceſſe videbitur, cautela ſobria diſputando moliamur.

Pelagius laudat.

CAPVT XI. Roman. 5. NVNC tamen illud quod ait Apoſtolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: ſic accipiamus, ne tot tantiſque apertiſſimis diuinarum ſcripturarum teſtimoniis, quibus docemur præter Chriſti ſocietatem quæ in illo & A cum illo fit, cùm ſacramentis eius imbuimur, & eius membris incorporamur, vitam ſalutemque æternam adipiſci neminem poſſe, nimis inſipienter atque infeliciter repugnare iudicemur. Neque enim alio ſenſu dictum eſt ad Romanos: Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, atq; ita in omnes homines pertranſiit: quàm illo quo dictũ eſt ad Corinthios: Per hominem mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabũtur. 1. Cor. 15. Nemo quippe ambigit hoc ibi de corporis morte dictũ, quoniam de reſurrectione corporis magna Apoſtoli intentione quæſtio verſabatur, & ideo videtur ibi de peccato tacuiſſe, quia non erat quæſtio de iuſtitia. Hic autem ad Romanos vtrunque poſuit, & vtrunq; diutiſſimè commendauit, peccatum in Adam, iuſtitiam in Chriſto, & mortem in Adam, vitam in Chriſto: quę omnia verba ſermonis Apoſtolici quantum potui ſatiſq; viſum eſt, in primo, vt iam dixi, duorum illorum B libro perſcrutatus aperui. Quanquam ibi etiam ad Corinthios locum ipſum de reſurrectione diu tractatum ſic in fine cõcluſerit, vt nos dubitare non ſineret, mortem quoque corporis merito accidiſſe peccati: cùm enim dixiſſet: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Ibidem. Cùm autem corruptibile hoc indutum fuerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatẽ, tunc fiet, inquit, ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoriam. Vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors aculeus tuus? Oſee 13. Deinde ſubiecit: Aculeus autem mortis eſt peccatum, virtus verò peccati lex. 1. Cor. 15. Quia ergo ſicut Apoſtoli apertiſſima verba declarant, eo abſorbebitur mors in victoriam, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionem & immortalitatem, id eſt, quo viuificabit Deus & mortalia corpora noſtra, propter inhabitantem ſpiritum eius in nobis: Roman. 8. manifeſtum eſt C & huius mortis corporis, quæ reſurrectioni carnis contraria eſt, aculeũ fuiſſe peccatum: aculeum autẽ quo mors facta eſt, non quẽ mors fecit: Aculeus mortis quis. peccato enim morimur, non morte peccamus. Sic itaque dictum eſt, aculeus mortis, quomodo lignum vitæ, non quod hominis vita faceret, ſed quo vita hominis fieret: & quomodo lignum ſcientiæ, per quod ſcientia fieret hominis, non quod per ſuam ſcientiam fecerit homo. Sic ergo & aculeus mortis, quo mors facta eſt, non quem mors fecerit. Sic enim dicimus & poculũ mortis, quo aliquis mortuus ſit, vel mori poſſit, non quod moriens mortuuſue confecerit. 1. Cor. 15. Aculeus itaque mortis peccatum eſt, peccati punctu mortificatum eſt genus humanum. Quid adhuc quærimus cuius mortis, vtrum animæ an corporis? Vtrũ primæ qua nunc omnes morimur, an ſecũdæ qua tunc impij morientur? Nulla cauſa eſt exagitãdi quæſtionẽ, nullus tergiuerſandi locus, Apoſtoli verba quibus id agebat, interrogata reſpondet: Cùm mortale hoc, inquit, induerit immortalita- D tem, tũc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoriã. Vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors aculeus tuus? Aculeus autẽ mortis eſt peccatũ, virtus verò peccati lex. De reſurrectione corporis agebat, qua obſorbebitur mors in victoriã, cùm mortale hoc induerit immortalitatẽ. Tunc ipſi morti inſultabitur, quę in victoriã reſurrectionis corporis abſorbebitur. Tunc ei dicetur, vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors aculeus tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur. Hãc enim abſorbebit victorioſa immortalitas, cùm mortale hoc immortalitatem induetur: Morti, inquam, corporis tunc dicetur, vbi eſt mors victoria tua, qua hîc omnes ſic viceras, vt etiam Dei filius tecum confligeret, teq; non vitando, ſed ſuſcipiendo ſuperaret? Viciſti in morientibus, victa es in reſurgentibus. Victoria tua qua abſorbueras corpora morientium, temporalis fuit: victo-

victoria noſtra qua in corporibus abſorpta es reſurgentium, æterna conſtabit. Vbi eſt aculeus tuus? hoc eſt, peccatum, quo puncti & venenati ſumus, vt etiam in noſtris corporibus fieres, & ea tam lōgo tempore poſſideres? Aculeus autem mortis eſt peccatum, virtus verò peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes; accepimus legem, non vt emendatione finiremus peccatum, ſed vt tranſgreſſione augeremus. Lex enim ſubintrauit vt abundaret peccatum, & concluſit Scriptura omnia ſub peccato. Sed Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt vbi abūdauit peccatum, ſuperabundaret & gratia, atque vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus, & vinceremus mortem per immortalem reſurrectionem, & aculeum eius peccatum per gratuitam iuſtificationem.

Rom. 5.
Galat. 3.
1. Cor. 15.

CAPVT XII.

NEMO itaque de hac re fallatur & fallat. Omnes adimit atque aufert iſte ſanctæ ſcripturæ ſenſus manifeſtus ambages. Quemadmodum ab origine trahitur mors in corpore mortis huius; ſic ab origine tractū eſt & peccatum in hac carne peccati; propter quod ſanandum, & propagine attractum, & voluntate auctum, atque ad ipſam carnem reſuſcitandam, medicus venit in ſimilitudine carnis peccati, qui non eſt opus ſanis, ſed ægrotantibus, nec venit vocare iuſtos, ſed peccatores. Proinde quod ait Apoſtolus cūm fideles moneret vt ſe ab infidelibus coniugibus non disiungerent: Sanctificatus eſt enim vir infidelis in vxore, & ſanctificata eſt mulier infidelis in fratre, alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt: aut ſic eſt accipiendum, quemadmodū & nos alibi, & Pelagius cūm eandem ad Corinthios epiſtolam tractaret, expoſuit, quod exempla iam præceſſerant & virorum quos vxores, & feminarum quas mariti lucrifecerant Chriſto, & paruulorum ad quos faciēdos Chriſtianos voluntas Chriſtiana etiam vnius parentis euicerat: aut ſi, quod magis verba Apoſtoli videntur ſonare & quodammodo cogere, aliqua illic intelligēda eſt ſanctificatio, qua ſanctificabantur vir & mulier infidelis in coniuge fideli, & qua ſancti naſcebantur filij fidelium, ſiue quia in menſtruo cruore mulieris, à concubitu continebat, quicūque vir vel femina id in lege didicerat: nam hoc Ezechiel inter illa præcepta ponit quæ non figuratè accipienda ſunt; ſiue propter aliam quamlibet, quę ibi apertè poſita non eſt, ex ipſa neceſſitudine coniugiorum atque filiorum ſanctitatis aſperginem: illud tamē ſine dubitatione tenēdum eſt, quæcunque illa ſanctificatio ſit, non valere ad Chriſtianos faciendos, atque ad dimittenda peccata, niſi Chriſtiana & eccleſiaſtica inſtitutione & ſacramentis efficiantur fideles. Nam nec coniuges infideles quamlibet ſanctis & iuſtis coniugibus hæreant, ab iniquitate mundantur, quæ à regno Dei ſeparatos in damnationem venire compellit: nec paruuli de quibuſlibet ſanctis iuſtiſque procreati, originalis peccati reatu abſoluuntur, niſi in Chriſto fuerint baptizati; pro quibus tanto impēſius loqui debemus, quanto pro ſeipſis minus poſſunt.

Marci 2.
1. Cor. 7.
Ezech 18
Præceptum de menſtruata muliere non attingenda, non eſt figuratè accipiendum.
Supra lib. 2. cap. 22.
Sacramentorum neceſſitas.

CAPVT XIII.
Epilogus.

ID enim agit illa diſputatio, contra cuius nouitatē antiqua veritate nitendum eſt, vt infantes omnino ſuperfluò baptizari videantur. Sed apertè hoc non dicitur, ne tam firmata ſalubriter eccleſiæ cōſuetudo violatores ſuos ferre non poſſit. Sed ſi pupillis opem ferre præcipimur, quanto magis pro iſtis laborare debemus, qui deſtitutiores & miſeriores pupillis etiam ſub parentibus remanebunt, ſi eis Chriſti gratia denegabitur, quam per ſe ipſi flagitare non poſſunt. Illud autē quod dicunt, ſine vllo peccato aliquos homines iam ratione propriæ voluntatis vtentes, in hoc ſæculo vixiſſe vel viuere, optandum eſt vt fiat, conandum eſt vt fiat, ſupplicandum eſt vt fiat, non tamen quaſi factum fuerit confitendum: hoc enim optantibus & conantibus & digna ſupplicatione deprecātibus quicquid remāſerit peccatorum, per hoc quotidie ſoluitur, quod veraciter in illa oratione dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quam orationem quiſquis cuilibet etiā homini ſancto & Dei voluntatē ſcienti atque facienti, præter vnum ſanctum ſanctorum dicit in hac vita neceſſariā non fuiſſe, multum errat, nec poteſt omnino illi ipſi placere quem laudat: ſi autem ſeipſum talem putat, ipſe ſe decipit, & veritas in eo nō eſt; non ob aliud, niſi quia falſum putat. Nouit ergo ille medicus qui nō eſt opus ſanis, ſed ægrotantibus, quemadmodum nos curando perficiat in æternam ſalutem: qui & ipſam mortem, quamuis peccati merito inflicta ſit, non aufert in hoc ſæculo eis, quib. peccata dimittit, vt etiā †cū eius timore ſuperando ſuſcipiant pro fidei ſynceritate certamen: & in quibuſdam etiam iuſtos ſuos, quoniam adhuc extolli poſſunt, non adiuuat ad perficiēdam iuſtitiam, vt dum non iuſtificatur in conſpectu eius omnis viuens, actionem gratiarum ſemper indulgentiæ ipſius debeamus, & ſic ab illa prima cauſa omniū vitiorum, hoc eſt, à tumore ſuperbiæ ſancta humilitate ſanemur. Hanc epiſtolam dum diſputatio magna breuem parturit, liber prolixus eſt natus, vtinam tam perfectus quàm tandem aliquando finitus.

Solicitos eſſe oportet vt baptizentur infantes.
Matth. 6.
1. Ioan. 1.
al. eius timorem ſuperando
Pſal. 142.

LIBRI TERTII FINIS.

AD LECTOREM.

Hîc ſequi debebat liber DE SPIRITV ET LITERA, *qui extra ordinem ſuum temere in tertium tomum reiectus erat: verùm quia typographus ea de re ſerius admonitus fuit, tertio iam tomo excuſo, non potuimus locum ei ſuum reſtituere.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
LIBER DE NATVRA ET GRATIA, AD TIMASIVM ET IACOBVM CONTRA PELAGIANOS.

Ex Retract. lib. 2. cap. 42.

VENIT *etiam tunc in manus meas quidam Pelagij liber, vbi hominis naturam contra Dei gratiam qua iuſtificatur impius, & qua Chriſtiani ſumus quanta potuit argumentatione defendit. Librum ergo quo huic reſpondi defendens gratiam, non contra natram, ſed per quam natura liberatur & regitur; De*
Cap. 64. *natura & gratia nuncupaui. †In quo verba quædam quæ velut Sixti Romani epiſcopi & martyris Pelagius poſuit, ita defendi tanquam reuera eiuſdem Sixti eſſent, id enim putaueram: ſed poſtea legi Xixti philoſophi eſſe, non Sixti Chriſtiani. Hic liber ſic incipit: Librum quem miſiſtis.*

CAPVT I. *Iuſtitia Dei quæ.*

LIBRVM quem miſiſtis, chariſſimi filij Timaſi & Iacobe, intermiſſis paululum quæ in manibus erant, curſim quidem, ſed non mediocri intentione perlegi; & vidi hominẽ zelo ardentiſſimo accenſum aduerſus eos, qui cùm in ſuis peccatis humanam voluntatem debeant accuſare, naturam potius accuſantes hominum, per illam ſe excuſare conãtur. Nimis exarſit aduerſus hanc peſtilentiam, quam
Saluſtius in prologo Iugurtino. etiam literarum ſæcularium authores grauiter arguerunt exclamantes: *Falſò queritur de natura ſua genus humanum.* Hanc etiam prorſus iſte ſentẽtiam quantis potuit ingenij viribus aggerauit. Veruntamen timeo ne illis potius ſuffragetur qui zelum Dei habent, ſed non
Rom. 10. ſecundum ſcientiam: Ignorantes enim Dei iuſtitiam & ſuã volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Quæ ſit autem iuſtitia Dei de qua hic loquitur, conſequenter aperit adiungens, Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Hanc itaq; iuſtitiam Dei, non in præcepto legis, quo timor incutitur; ſed in
Galat. 3. adiutorio gratiæ Chriſti, ad quam ſolam vtiliter legis velut pædagogi timor ducit, conſtitutam eſſe, qui in-
Galat. 2. telligit, ipſe intelligit quare ſit Chriſtianus. Nam ſi per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt: ſi autem non gratis mortuus eſt, in illo ſolo iuſtificatur
Rom. 4. impius, cui credenti in eum qui iuſtificat impium, de-
Rom. 3. putatur fides ad iuſtitiã. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per ſanguinẽ ipſius. Quicunque autem non putantur pertinere ad hos omnes, qui peccauerunt & egent gloria Dei, profectò nullam neceſſitatem habent vt Chriſtiani fiant, quia
Matth. 9. non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus: vnde nõ venit ille vocare iuſtos, ſed peccatores.

CAPVT II.

AC per hoc natura humani generis ex illius vnius præuaricatoris carne procreata, ſi poteſt ſibi ſufficere
D ad implendam legem, perficiendamque iuſtitiam, de præmio debet eſſe ſecura, hoc eſt, de vita ęterna, etiam ſi in aliqua gente aut aliquo ſuperiore tempore fides eam latuit ſanguinis Chriſti. Non enim iniuſtus Deus qui iuſtos fraudet mercede iuſtitiæ, ſi eis non eſt annunciatum ſacramentum diuinitatis & humanitatis
1. Tim. 3. Chriſti, quod manifeſtatum eſt in carne: Quomodo enim crederent quod non audierunt: aut quomodo
Rom. 10. audirent ſine prædicante? Fides enim ex auditu, ſicut ſcriptum eſt, auditus autem per verbum Chriſti. Sed
Pſal. 18. dico, inquit, Nunquid non audierunt? In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba
A eorum. Sed antequam hoc inciperet fieri, antequam denique vſque ad fines totius orbis terræ prædicatio ipſa perueniat, quoniam non deſunt adhuc vltimæ gentes, licet vt perhibetur pauciſſimæ, quibus hoc nondum fuerit prædicatum; quid faciet humana natura, vel quid fecit, quæ vel antè non audierat hoc futurum, vel adhuc non comperit factum; niſi credendo in Deum, qui fecit cælum & terram, à quo & ſe factã naturaliter ſentit, & rectè viuendo eius impleat voluntatem, nulla fide paſſionis Chriſti, & reſurrectionis imbuta? Quod ſi fieri potuit aut poteſt, hoc & ego dico quod de lege dixit Apoſtolus: Ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Galat. 2. Si enim hoc ille dixit de lege, quam *Nec per legẽ, nec per naturam iuſtum.* accepit gens vna Iudæorum; quanto iuſtiùs dicitur de lege naturæ, quam accepit vniuerſum genus humanum? Si per naturam iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mor
B tuus eſt. Si autem non gratis Chriſtus mortuus eſt, ergo omnis humana natura iuſtificari & redimi ab ira Dei iuſtiſſima, hoc eſt vindicta, nullo modo poteſt, niſi per fidem & ſacramentum ſanguinis Chriſti.

CAPVT III. *Natura ſana condita, peccato eſt poſtea corrupta.*

NATVRA quippe hominis primitus inculpata, & ſine vllo vitio creata eſt: natura verò iſta hominis qua vnuſquiſque ex Adam naſcitur, iam medico indiget, quia ſana non eſt. Omnia quidem bona quæ habet in formatione, vita, ſenſibus, mente, à ſummo Deo habet creatore & artifice ſuo. Vitium verò, quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, vt illuminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato, quod cõmiſſum eſt libero arbitrio. Ac per hoc natura pœnalis *Natura pœnalis vindicta peccati.* ad vindictam iuſtiſſimam pertinet. Si enim iam ſumus in Chriſto noua creatura, tamen eramus natura filij 2. Cor. 5.
C iræ ſicut & cæteri: Deus autem qui diues eſt in miſericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, Ephe. 2. & cùm eſſemus mortui delictis, conuiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſumus ſalui facti.

CAPVT IIII. *Nemo iuſtus eſſe.*

HAEC autem Chriſti gratia, ſine qua nec infantes, nec ætate grandes ſalui fieri poſſunt, non meritis redditur, ſed gratis datur, propter quod gratia nominatur. Iuſtificati, inquit, gratis per ſanguinem ipſius. Vnde Roman. 3. & 11. hi qui non per illam liberantur, ſiue quia audire nondum potuerunt, ſiue quia obedire noluerunt, ſiue etiam cùm per ætatem audire non poſſent, lauacrum regenerationis quod accipere poſſent, per quod ſalui fierent non acceperunt, iuſtè vtique damnantur: quia ſine peccato non ſunt, vel quod originaliter traxerũt, vel quod malis moribus addiderunt, Omnes enim peccauerunt, ſiue in Adam, ſiue in ſemetipſis, & egent Rom. 3. gloria Dei.

CAPVT V. *Iuſtitia erat damnari omnes.*

VNIVERSA igitur maſſa pœnas debet: & ſi omnibus debitum damnationis ſupplicium redderetur, nõ iniuſtè proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vaſa meritorum ſuorum, ſed vaſa miſericordiæ nominantur. Cuius miſericordiæ, 1. Timoth. 1. niſi illius qui Chriſtum Ieſum miſit in hunc mũdum peccatores ſaluos facere, quos præſciuit & prædeſtinauit Rom. 8. & vocauit & iuſtificauit & glorificauit? Quis igitur vſqueadeo dementiſſimè inſaniat, vt non agat ineffabiles gratias miſericordiæ, quos voluit liberantis; qui rectè nullo modo poſſet culpare iuſtitiam vniuerſos omnino damnantis?

CAPVT VI.

HOC ſi ſecundum Scripturas ſapiamus, non cogimur contra Chriſtianam gratiam diſputare, & ea dicere quibus demonſtrare conemur naturam humanã, neque in paruulis medico indigere quia ſana eſt, & in maioribus ſibi ipſam ad iuſtitiam ſi velit poſſe ſufficere. Acutè quippe videntur hæc dici, ſed in ſapiẽtia verbi, qua euacuatur crux Chriſti. (1.Cor 1. Iac. 3.) Non eſt iſta deſurſum ſapientia deſcendens. Nolo quod ſequitur dicere, ne amicis noſtris quorum fortiſſima & celerrima ingenia non in peruerſum, ſed in directum currere volumus, facere exiſtimemur iniuriam.

CAPVT VII. *Aggreditur libri Pelagij refutationem.*

QVANTO igitur zelo accenſus eſt libri huius quẽ miſiſtis, conditor, aduerſus eos qui peccatis ſuis patrocinium de naturæ humanæ infirmitate perquirũt; tanto & multo ardentiore zelo nos oportet accendi, ne euacuetur crux Chriſti. Euacuatur autẽ, ſi aliquo modo præter illius ſacramentum ad iuſtitiam vitamq́ue æternam perueniri poſſe dicatur: (*Patet adhuc nomen Pelagij.*) quod in libro iſto agitur, nolo dicere ab ſciẽte (ne illum qui eum ſcripſit, ne Chriſtianum quidem habendũ iudicem) ſed quod magis credo à neſciente, magnis ſanè viribus; ſed eas ſanas volo, non quales phrenetici habere conſueuerunt. (*Diſtinctio Pelagij.*) Nam prius diſtinguit, *aliud eſſe quærere, an poſſit aliquid eſſe quod ad ſolam poßibilitatem pertinet: aliud, vtrum ne ſit.* Hanc diſtinctionem veram eſſe nemo ambigit. cõſequens enim eſt, vt quod eſt, eſſe potuerit: non eſt autem conſequens, vt quod eſſe poteſt, etiam ſit. Quia (Ioannis 11. 1.ſent.diſt. 43.cap. vlt. Ioannis 5.) enim Dominus Lazarum ſuſcitauit, ſine dubio potuit: quia verò Iudam non ſuſcitauit, nunquid dicendum eſt, non potuit? Potuit ergo, ſed noluit. Nam ſi voluiſſet, eadem etiã hoc poteſtate feciſſet, quia & filius quos vult viuificat. Sed hac diſtinctione vera atq; manifeſta, quò tendat, & quid efficere conetur aduertite, *Nos*, inquit, *de ſola poßibilitate tractamus; de qua niſi quid certum conſtiterit, transgredi ad aliud grauißimum eſſe, atque extra ordinem ducimus.* Hoc verſat multis modis & ſermone diuturno, ne quis eum aliud, quàm de non peccandi poſſibilitate quærere exiſtimet. Vnde inter multa quibus id agit, etiam hoc dicit, *Idem iterũ repeto, Ego dico poſſe eſſe hominem ſine peccato: tu quid dicis? non poſſe eſſe hominem ſine peccato? Neque ego dico*, inquit, *hominem eſſe ſine peccato: neque tu dicis non eſſe hominem ſine peccato. De poſſe & non poſſe, non de eſſe & non eſſe contendimus.* Deinde nonnulla eorum, quæ aduerſus eos de Scripturis proferri ſolent, ad iſtam quæſtionem non pertinere, in qua quæritur, poſſitne an non poſſit homo eſſe ſine peccato, ita commemorat, (Iob 14. 70. 3.Reg.8.) *Nam nullus*, inquit, *mundus eſt à ſorde: & non eſt homo qui non peccet: & non eſt iuſtus in terra: & non eſt qui faciat bonum: & cætera his ſimilia*, inquit, *ad non eſſe, non ad non poſſe proficiunt. Huiuſmodi enim exemplis oſtenditur, quales homines quidam tempore aliquo fuerint, non quod aliud eſſe non potuerint, vnde & iure inueniũtur eſſe culpabiles. Nam ſi idcirco tales fuerunt, quia aliud eſſe non potuerunt, culpa carent.*

CAPVT VIII. *Damnantur & qui iuſtificari non potuerunt.*

VIDETE quid dixerit. Ego autem dico paruulum natum in eo loco vbi ei non potuit per Chriſti baptiſmum ſubueniri, morte præuentum, idcirco talẽ fuiſſe, id eſt, ſine lauacro regenerationis exiſſe, quia eſſe aliud non potuit. Abſoluat ergo eum, & aperiat ei cõtra ſententiam Domini regnum cælorum. (Ioannis 3.) Sed non eũ abſoluit Apoſtolus qui ait, (Roman. 5.) Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Rectè ergo ea damnatione, quæ per vniuerſam maſſam currit, non admittitur in regnum cælorum, quamuis Chriſtianus non ſolùm non fuerit, ſed nec eſſe potuerit.

CAPVT IX.

SED *non damnatur*, inquiunt, *quia in Adam peccaſſe omnes, non propter peccatum naſcendi origine attractum ſed propter imitationem, dictum eſt.* Si ergo ideo dicitur

Auguſt. tom. 7.

A Adam author omnium, qui ſubſecuti ſunt, peccatorum, quia primus peccator in hominibus fuit: cur non potius Abel, quàm Chriſtus ponitur caput omnium (Geneſ. 4. Hebr. 11.) iuſtorum, quia primus in hominibus iuſtus fuit? Sed de infante non loquor. Iuuenis vel ſenex in ea regione defunctus eſt, vbi non potuit Chriſti nomen audire: potuit fieri iuſtus per naturam & liberum arbitriũ, an non potuit? Si potuiſſe dicunt, Ecce quod eſt, crucẽ Chriſti euacuare, ſine illa quẽquam per naturalem legem & voluntatis arbitrium iuſtificari poſſe contendere: dicamus & hic, Ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: (Gal. 2.) hoc enim omnes poſſent, etiam ſi mortuus ille non eſſet: & ſi iniuſti eſſent, quia vellent, eſſent; non quia iuſti eſſe non poſſent. Si autem ſine Chriſti gratia iuſtificari omnino potuit, etiam iſtum ſi audet abſoluat ſecundum verba ſua: quia *ſi idcirco talis fuit, quòd aliud eſſe non potuit, culpa caruit.*

CAP. X.

SED obiicit ſibi quaſi ab alio dictum, & ait, *Poteſt* B *quidem eſſe, ſed per gratiam Dei*, inquies. Deinde velut reſpondendo ſubiungit, *Ago humanitati tuæ gratias, quòd aſſertionem meam quam dudum oppugnabas, non modò non oppugnare, aut confiteri ſolùm contentus non es; verumetiam non refugis comprobare. Nam dicere poteſt quidem, ſed per illud aut illud; quid aliud eſt, quàm non ſolùm conſentire quod poßit eſſe; verumetiam quomodo vel qualiter poßit, oſtendere? Nullus itaque magis alicuius rei poßibilitatem probat, quàm qui eius etiam qualitatem fatetur, quia neque abſque re eſſe qualitas poteſt.* His dictis iterum ſibi obiicit, *Sed tu*, inquies, *hoc in loco Dei gratiam quandoquidẽ eam non commemoras, videris abnuere.* Deinde reſpõdet, *Egóne abnuo, qui rem confitendo, cõfitear neceſſe eſt & per quod res effici poteſt: an tu qui rem negando, & quicquid illud eſt per quod res efficitur procul dubio negas?* Oblitus eſt iam ſe illi reſpondere, qui rem non negat, cuius obiectionem paulò antè propoſuerat dicentis, *Poteſt quidem eſſe, ſed per gratiam Dei.* Quomodo erC go illam pro qua iſte multum laborat poſſibilitatem negat, qui ei iam dicit, *poteſt eſſe, ſed per Dei gratiam?* Verũtamen quia iſto dimiſſo qui rem iam confitetur, agit adhuc aduerſus eos, qui negant eſſe poſſibile hominem eſſe ſine peccato, quid ad nos? Contra quos vult agat, dum tamen hoc confiteatur, quod impietate ſceleratiſſima negatur, ſine gratia Dei, hominem ſine peccato eſſe non poſſe. Dicit ergo, *Siue per gratiã, ſiue per adiutorium, ſiue per miſericordiam, & quicquid illud eſt per quod eſſe homo abſque peccato poteſt, confitetur, quiſquis rem ipſam confitetur.*

CAPVT XI.

FATEOR dilectioni veſtræ, cùm iſta legerem, lætitia repentè perfuſus ſum, quòd Dei gratiam non negaret, per quam ſolã homo iuſtificari poteſt: hoc enim in diſputationib. talium maximè deteſtor, & horreo. Sed pergens legere cætera, primo ex datis ſimilitudinibus cœpi habere ſuſpectum. Ait enim, *Nam ſi dixero, homo diſputare poteſt, auis volare, lepus currere; & non* D *etiam per quæ hæc effici poſſunt commemorauero, id eſt, linguam, alas, pedes, num ego officiorum qualitates negaui, qui officia ipſa confeſſus ſum?* † Videtur certè hæc eum commemoraſſe, quæ natura valent: (ſm. Videtis) creata ſunt enim hæc membra huiuſmodi naturis lingua, alæ, pedes: non tale aliquid poſuit, quale de gratia intelligi volumus, ſine qua homo non iuſtificatur, vbi de ſanandis, non de inſtituendis naturis agitur. (*De gratia eſt diſputatio, non de ea loquimur quæ ad naturæ pertinet inſtitutionem, ſed reparationem.*) Hinc iam ergo ſolicitus cœpi legere cætera, & me non falsò comperi ſuſpicatum.

CAPVT XII.

QVO priuſquam veniam, videte quid dixerit, cùm tractaret quæſtionem de differentia peccatorum, & obiiceret ſibi, quod quidam dicunt *leuia quædam peccata ipſa multitudine, quod ſæpe irruant, non poſſe cuncta vitari: negauit debere argui ne leui quidem correptione, ſi vitari omnino non poſſunt:* Scripturas vtique non aduertens noui Teſtamenti, vbi dicimus hanc eſſe intẽtionem legis arguentis, vt propter illa quæ perperã fiunt (*Scopus vniuerſus legis.*) confu-

confugiatur ad gratiam Domini miſerantis, velut pædagogo concludente in eadem fide, quæ poſtea reuelata eſt, vbi & remittantur quæ male fiunt; & eadem gratia iuuante non fiant. Proficientium eſt enim via, quamuis bene proficientes dicantur perfecti viatores. Illa eſt autem ſumma perfectio cui nihil addatur, cum id quò tenditur, cœperit poſſideri.

Perfecti viatores.

CAPVT XIII.

IAM verò illud quod ei dicitur, *Ipſe tu ſine peccato es?* reuera non pertinet ad eam rẽ de qua vertitur quæſtio. Sed quod dicit *negligentiæ ſuæ potius imputari, quod non eſt ſine peccato:* bene quidem dicit; ſed dignetur inde & orare Deum, ne illi hæc iniqua negligentia dominetur. Quem rogabat quidam quando dicebat, Itinera mea dirige ſecundum verbum tuum, & non dominetur mihi omnis iniquitas: ne dum ſuæ diligentiæ quaſi propriis viribus fidit, neque hic ad veram iuſtitiam, neque illic, vbi ſine dubio perfecta deſideranda eſt & ſperanda, perueniat.

Pſal. 118.

CAPVT XIIII. Non omnia ſcripta ſunt.

ET illud quod ei à quibuſdam dicitur, *nuſquam eſſe ſcriptum his omnino verbis, poſſe eſſe hominem ſine peccato,* facilè refellit, *quia non eſt ibi quæſtio, quibus verbis dicatur quæq. ſententia.* Nõ tamen fortaſſe ſine cauſa, cùm aliquotiens in Scripturis inueniatur homines dictos eſſe ſine querela; non inuenitur qui ſit dictus ſine peccato, niſi vnus ſolus de quo apertè dictum eſt: Eum qui non nouerat peccatum. Et eo loco vbi de ſacerdotib⁹ agebatur, Etenim expertus eſt omnia, ſecundum ſimilitudinem abſque peccato: in illa ſcilicet carne, quæ habebat ſimilitudinem carnis peccati, quamuis non eſſet caro peccati. Quam tamen ſimilitudinem non haberet, niſi cætera omnis eſſet caro peccati. Iam illud quomodo accipiendum ſit, *Omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, & non poteſt peccare, quia ſemen eius in ipſo manet:* cùm ipſe apoſtolus Ioannes quaſi non ſit natus ex Deo, aut eis loqueretur, qui nondum nati eſſent ex Deo, apertè poſuerit, Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt: in libris quos de hac re ad Marcellinum ſcripſi, ſicut potui, explicare curaui. Et illud quod dictum eſt, non poteſt peccare: pro eo dictum eſſe, ac ſi diceretur, non debet peccare: non improbanda mihi videtur huius aſſertio. Quis enim inſanus dicat debere peccari, cùm ideo ſit peccatum quia nõ debet fieri?

B

2 Cor 5.

Hebr. 4.

1. Ioan 3.

1. Ioan. 1.

C

Lib. 2. de peccat. merit. & remiſſ. cap. 8.

CAPVT XV. Iac. 3.

SANE quod apoſtolus Iacobus ait, *Linguam autem nullus hominum domare poteſt:* non mihi videtur ita intelligendum, vt exponere voluit, quaſi per exprobrationem dictum, tanquam diceretur, Ergóne linguam nullus hominum domare poteſt? tanquam obiurgans & dicens, Domare feras poteſtis, linguam non poteſtis? quaſi facilius ſit linguã domare, quàm feras. Non puto quòd iſte ſit ſenſus hoc loco. Si enim hoc ſentiri vellet, de facilitate domandæ linguæ, cętera ſequerentur in beſtiarum comparatione. Nunc verò ſequitur, Inquietum malum, plena veneno mortifero; vtique nocentiore, quam beſtiarum atque ſerpentum. Nam illud carnem interficit, hoc verò animam. Os enim quod mentitur, occidit animam. Non ergo quaſi id eſſet facilius, quàm manſuefactio beſtiarum, ſanctus Iacobus illam ſententiam pronunciauit, aut ea voce voluit pronunciari: ſed potius oſtendens quantum ſit in homine linguæ malum, vt à nullo homine domari poſſit, cùm ab hominibus domentur & beſtię. Neq; hoc ideo dixit, vt huius in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur; ſed vt ad domandam linguam diuinæ gratiæ poſcamus auxilium. Non enim ait, linguam nullus domare poteſt: ſed, nullus hominum: vt cùm domatur Dei miſericordia, Dei adiutorio, Dei gratia fieri fateamur. Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur, poſcat auxilium: & oret lingua, vt dometur lingua †domante illo qui dixit ad ſuos, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Itaque præcepto facere cõmonemur, quod conãtes & noſtris viribus non valentes, adiutorium diuinum precemur.

Corrumpit Pelagius Iacobi apoſtoli locum addita interrogationis nota.

Sapient. 2.

D

† al. donante

Matth. 10.

A

CAPVT XVI. Iac. 3.

PROINDE & ipſe cùm exaggeraſſet linguę malũ inter hæc dicens, Non oportet fratres mei hæc ita fieri: continuò monuit, conſummatis his quæ hinc dicebat, quo adiutorio iſta non fierent, quæ dixit fieri non oportere, Quis enim ſapiẽs & diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ. Quòd ſi zelum amarũ habetis & contentiones in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe aduerſus veritatem. Non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcẽdens, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum. Quæ autẽ deſurſum eſt ſapientia, primum quidẽ pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, plena miſericordiæ & fructibus bonis, inæſtimabilis, ſine ſimulatione. Hæc eſt ſapientia quæ linguam domat, deſurſum deſcendens, non ab humano corde proſiliẽs: an & iſtam quiſquam abrogare audet gratiæ Dei, & eam ſuperbiſſima vanitate ponit in hominis poteſtate? Cur ergo oratur vt accipiatur, ſi ab homine eſt vt habeatur? An & huic orationi cõtradicitur, ne fiat iniuria libero arbitrio, quod ſibi ſufficit poſſibilitate naturæ ad implenda omnia præcepta iuſtitiæ? Contradicatur ergo eidem ipſi apoſtolo Iacobo admonenti & dicenti, Si quis autẽ veſtrùm indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei: poſtulet autẽ in fide nihil hæſitans. Hæc eſt fides ad quam pręcepta compellunt, vt lex imperet, & fides impetret. Per linguam enim quam nullus hominum domare poteſt, ſed ſapiẽtia deſurſum deſcendẽs, in multis offendimus omnes. Non enim & hoc iſte Apoſtolus alio modo pronunciauit, ſicut illud quod ait, Linguam nullus hominum domare poteſt.

Iac. 1.

CAPVT XVII. Roman. 8.

NEC illud quiſquam iſtis pro impoſſibilitate non peccandi ſimiliter obiecerit, quod dictum eſt, Sapientia carnis inimica eſt in Deum: legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Sapiẽtiam quippe carnis dixit, non ſapientiam deſurſum deſcendentem: & in carne eſſe non eos qui nondum de corpore exierunt, ſed eos qui ſecũdum carnem viuunt, ſignificatos eſſe manifeſtum eſt. Non autẽ ibi eſt quæſtio quæ verſatur. Illud eſt quod expecto ab iſto audire, ſi poſſim, eos qui ſecundum ſpiritum viuũt, & ob hoc etiam hic adhuc viuentes iam quodammodo in carne non ſunt, vtrum gratia Dei viuant ſecundum ſpiritum; an ſibi ſufficiãt, iam data cùm creãtur poſſibilitate naturæ, & ſua propria voluntate: cùm plenitudo legis non ſit niſi charitas, & charitas Dei diffuſa ſit in cordibus noſtris non per noſipſos, ſed per Spiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Tractat etiam iſte de peccatis ignorantiæ, & dicit *hominem præuigilare debere ne ignoret: ideoq́ eſſe culpandam ignorantiam, quia id homo neſcit negligentia ſua, quod adhibita diligentia ſcire debuiſſet,* dum tamen omnia potius diſputet, quàm vt oret & dicat, Da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. Aliud eſt enim non curaſſe ſcire, quæ negligentiæ peccata etiã per ſacrificia quędã legis videbantur expiari: aliud intelligere velle, nec poſſe, & facere contra legẽ, non intelligendo quid fieri velit. Vnde admonemur à Deo petere ſapiẽtiam, qui dat omnibus affluenter, vtique his omnibus qui ſic petunt, & tantum petunt quomodo & quantum res tanta petenda eſt.

In carne eſſe qui dicantur.

Pſal. 118.

2. ſent. diſt. 22. cap. Eſt autem.

Quibus petentibus detur à Deo ſapiẽtia.

CAPVT XVIII.

DIVINITVS *tamen eſſe expianda peccata commiſſa, & pro eis Dominum exorandum eſſe* fatetur, propter veniam ſcilicet promerendam: *quia id quod factum eſt, facere infectum* multum ab iſto laudata *potẽtia naturæ & voluntas hominis* etiam ipſo fatente, *non poteſt:* quare

hac

Quam orationem Pelagius neceſſariam dixerit.

hac neceſſitate reſtat vt oret ignoſci. Vt autem adiuuetur ne peccet, nuſquam dixit, non hic legi, mirum de hac re omnino ſilentium: cùm oratio Dominica vtrunque petendum eſſe commoneat, & vt dimittantur nobis debita noſtra, & vt non inferamur in tentationem: illud vt præterita expientur, hoc vt futura vitentur. Quod licet non fiat, niſi voluntas adſit, tamen vt fiat voluntas ſola non ſufficit; ideo pro hac re nec ſuperflua, nec impudens Domino immolatur oratio. Nam quid ſtultius, quàm orare vt facias, quod in poteſtate habeas?

Stultum eſt orare vt facias quod in poteſtate habeas.

CAPVT XIX.

1. Cor. 1.

IAM nunc videte quod ad rem maximè pertinet, quomodo humanam naturam tanquam omnino ſine vllo vitio ſit, conetur oſtendere, & contra apertiſſimas Scripturas Dei luctetur ſapientia verbi, qua euacuetur crux Chriſti. Sed planè illa non euacuabitur, iſta potius ſapientia ſubuertetur. Nam cùm hoc oſtenderimus, aderit fortaſſe miſericordia Dei, vt & ipſum hęc dixiſſe pœniteat. *Primo*, inquit, *de eo diſputandũ eſt, quòd per peccatum debilitata dicitur & immutata natura. Vnde ante omnia quærendum puto*, inquit, *quid ſit peccatũ; ſubſtantia aliqua, an omnino ſubſtantia carens nomen, quo non res, non exiſtentia, non corpus aliquod; ſed perperam facti actus exprimitur.* Deinde adiungit, *Credo ita eſt. Et ſi ita eſt*, inquit, *quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, quod ſubſtantia caret?* Videte quæſo quomodo neſciens nitatur euertere medicinaliũ eloquiorum voces ſaluberrimas. Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana animam meam, quia peccaui tibi. Quid ſanatur ſi nihil eſt vulneratum, nihil ſauciatũ, nihil debilitatum atque vitiatum? Porrò ſi eſt quod ſanetur, vnde vitiatum eſt? Audis confitentem, quid deſideras diſputantem? Sana, inquit, animã meam. Ab illo quære, vnde vitiatum ſit, quod ſanari rogat, & audi quod ſequitur, Quoniam peccaui tibi. Hunc iſte interroget, ab iſto quærat quod quærendum putat, & dicat, *O tu qui clamas, ſana animam meam, quoniam peccaui tibi, quid eſt peccatum? Subſtantia aliqua, an omnino ſubſtantia carens nomen, quo non res, non exiſtẽtia, non corpus aliquod, ſed tantùm perperam facti actus exprimitur?* Reſpondet ille, *ita eſt vt dicis, Non eſt peccatum aliqua ſubſtantia, ſed tantũ hoc nomine perperam facti actus exprimitur.* Et contrà iſte, *Quid ergo clamas, Sana animam meam, quoniam peccaui tibi? Quomodo potuit vitiare animam tuam, quod ſubſtantia caret?* Nónne ille mœrore confectus vulneris ſui, ne diſputatione ab oratione auerteretur, breuiter reſponderet & diceret, Recede à me obſecro, cum illo potius diſputa ſi potes, qui dixit, Non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotãtibus, Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores: vbi iuſtos vtique ſanos, peccatores autem appellauit ægrotos.

Negat Pelagius naturam humanam peccato deprauatam aut corruptam.

Pſal. 40.

Math. 9.

CAPVT XX.

Math. 1.

CERNITIS ne quò tendat, & quò manus porrigat hæc diſputatio; vt omnino fruſtra dictum putetur, Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuũ à peccatis eorum? Quomodo enim ſaluum faciet, vbi nulla eſt ægritudo? Peccata quippe, à quibus dicit Euangelium ſaluum faciẽdum populum Chriſti, ſubſtantiæ non ſunt, & ſecundum iſtum vitiare non poſſunt. O frater, bonum eſt vt memineris te eſſe Chriſtianum. Credere iſta fortaſſe ſufficeret: ſed tamen quia diſputare vis, nec obeſt, imò etiam prodeſt, ſi firmiſſima præcedat fides; nec exiſtimemus peccato naturam humanam non poſſe vitiari: ſed diuinis credentes Scripturis peccato eam eſſe vitiatam, quomodo id fieri potuerit inquiramus, quoniam peccatum iam didicimus non eſſe ſubſtantiam. Nónne attenditur, vt alia omittam, etiam non manducare, non eſſe ſubſtantiam? A ſubſtantia quippe receditur, quoniam cibus ſubſtantia eſt. Sed abſtinere à cibo non eſt ſubſtantia, & tamen ſubſtantia corporis ſi omnino abſtinetur à cibo, ita langueſcit, ita valetudinis inæ-

Peccatum eſſi ſubſtantia nõ ſit, quomodo vitiare naturam potuerit.

A qualitate corrumpitur, ita exhauritur viribus, ita laſſitudine debilitatur & frangitur, vt ſi aliquo modo perduret in vita, vix poſſit ad eum cibum reuocari vnde abſtinendo vitiata eſt. Sic non eſt ſubſtantia peccatum, ſed ſubſtantia eſt Deus, ſummaque ſubſtantia, & ſolus verus rationalis creaturæ cibus; à quo per inobedientiam recedendo, & per infirmitatem non valendo capere quod debuit & gaudere, audis quemadmodum dicat, Percuſſus ſum ſicut fœnum, & aruit cor meum, quoniam oblitus ſum comedere panem meum? Pſal. 101.

CAPVT XXI.

ATTENDITE autem quomodo adhuc ſe vrgeat veriſimilibus rationibus cõtra Scripturæ ſanctæ veritatem. Dominus Ieſus dicit, qui propterea Ieſus vocatur, quia ipſe ſaluum facit populum ſuum à peccatis eorum. Dicit ergo Dominus Ieſus, Non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Vnde dicit & Apoſtolus, Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, quia Ieſus Chriſtus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere. Et iſte contra fidelem ſermonem & omni acceptione dignum, dicit *non debuiſſe hanc ægritudinem contrahi peccatis, ne ad hoc eſſet iſta pœna peccati, vt committerentur plura peccata.* Quæritur ergo paruulis tantus medicus opitulator. Et iſte dicit, *Quid quæritis? Sani ſunt propter quos medicum quæritis. Nec ipſe primus homo ideo morte damnatus eſt; nam poſtea non peccauit.* Quaſi aliquid poſtea de perfectione iuſtitiæ eius audierit; niſi quod commendat eccleſia & ipſum Domini Chriſti miſericordia liberatum. *Eius quoque poſteros* iſte dicit, *non ſolùm illo non eſſe infirmiores, ſed etiam plura impleuiſſe præcepta, cùm ille vnum implere neglexerit:* quos poſteros videt ita naſci, quomodo certè ille factus non eſt, non ſolùm præcepti incapaces, quod omnino non ſentiunt, ſed vix capaces papillæ cùm eſuriunt: eos tamen in matris eccleſiæ gremio cùm ſaluos gratia ſua facere velit, qui ſaluum facit populum ſuum à peccatis eorum, contradicunt homines, & quaſi creaturam, quæ per illum condita eſt, meliùs illo inſpicere nouerint, voce non ſana ſanos eſſe pronunciant.

Math. 1.

Math. 9.

1. Tim. 1.

B

Adam Chriſti miſericordia liberatus.

C

CAPVT XXII.

Idem peccati & pœna peccati.

MATERIAM *peccati* dicit *eſſe vindictam, ſi ad hoc peccator infirmatus eſt, vt plura peccaret.* Nec cogitat præuaricatorem legis quàm dignè lux deſerat veritatis, qua deſertus vtique fit cæcus, & plus neceſſe eſt offendat, & cadendo vexetur, vexatuſque non ſurgat, vt ideo tantùm audiat vocem legis, quò admoneatur implorare gratiam ſaluatoris. An nulla pœna eſt eorum de quibus dicit Apoſtolus, Quia cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum? Vtiq; iſta obſcuratio vindicta & pœna iam fuit: & tamẽ per hanc pœnam, id eſt, per cordis cæcitatem, quæ fit deſerente luce ſapiẽtiæ, & in plura & grauia peccata collapſi ſunt. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Grauis hæc pœna eſt, ſi quis intelligat, & ex hac pœna vide quò ierunt, Et immutauerunt, inquit, gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Iſta fecerunt ex peccati pœna, qua obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et propter hæc tamen, quia licet pœnalia etiã ipſa peccata ſunt, adiũgit & dicit, Propterea tradidit illos Deus in deſideria cordis illorum in immunditiam. Ecce quemadmodum Deus grauiùs condemnauit, tradens illos in deſideria cordis illorum in immunditiam. Videte etiam ex hac pœna quid faciant, vt contumeliis, inquit, afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Et quia pœna eſt iſta iniquitatis, cùm ſit & iniquitas, euidentiùs commendat dicens, Qui tranſmutauerunt veritatẽ Dei in menda-

Roman. 1.

D

 cium,

cium, & coluerunt & ſeruierũt creaturæ potius quàm A creatori, qui eſt benedictus in ſæcula, amen. Propter hoc, inquit, tradidit Deus illos in paſſiones ignominiæ. Ecce quotiens vindicat Deus, & ex eadem vindicta plura & grauiora peccata conſurgunt. Nam feminæ eorum, inquit, mutauerunt naturalem vſum in eũ vſum qui eſt contra naturam: ſimiliter autem & maſculi relicto naturali vſu feminæ, exarſerunt in appetitum ſuum in inuicem, maſculi in maſculos deformitatem operantes. Atque vt oſtenderet ſic eſſe iſta peccata, vt etiam pœnæ ſint peccatorum, etiam his adiunxit, Et mercedem mutuam, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Videte quotiens vindicet, eademque vindicta quæ pariat pulluletque peccata, adhuc attendite, Et ſicut non probauerunt, inquit, Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate cum circumuentione, malitia, auaritia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, B malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, cõtumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectu, ſine miſericordia. Hic nunc iſte dicat, *non debuit ſic vindicari peccatum, vt peccator per vindictam plura committeret.*

CAPVT XXIII. Non deſerit Deus niſi dignos deſeri.

FORTASSE reſpondeat, Deum ad iſta non cogere, ſed dignos deſeri tantùm deſerere. Si hoc dicit, veriſſimè dicit, deſerti quippe, vt dixi, luce iuſtitiæ, & per hoc contenebrati quid pariãt aliud, quàm hæc omnia, quę commemoraui opera tenebrarum, donec dicatur eis, ſi dicto obaudiant, Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus? (*Ephes. 5.*) Mortuos veritas dicit, vnde eſt & illud, Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. (*Matth. 8.*) Mortuos ergo veritas dicit, quos iſte dicit lædi & vitiari non potuiſſe peccato, quia videlicet didicit peccatum non eſſe ſubſtantiam. Nemo ei dicit, ſic hominem factum, vt de iuſtitia quidem poſſet in peccatum ire, & de peccato ad iuſtitiam redire non poſſet: ſed vt in peccatum iret, ſufficit ei liberum arbitrium, quo ſe ipſe vitiauit: vt autem redeat ad iuſtitiam, opus habet medico, quoniam ſanus non eſt, opus habet viuificatore, quia mortuus eſt. De qua gratia omnino nihil iſte dicit, quaſi ſola ſua voluntate ſe poſſit ſanare, quia eum potuit ſola vitiare. Non ei dicimus mortem corporis ad peccatum valere, vbi ſola vindicta eſt. Nemo enim peccat corpore moriendo, ſed ad peccatum valet mors animæ, quam deſeruit vita ſua, hoc eſt, Deus eius, quæ neceſſe eſt mortua opera faciat, donec Chriſti gratia reuiuiſcat. Famem & ſitim & cæteras moleſtias corporales, abſit vt dicamus neceſſitatẽ habere peccandi, quibus moleſtiis exercitata vita iuſtorum ſplendidiùs enituit, & eas per patientiam ſuperando maiorem gloriam cõparauit, ſed adiuta gratia Dei, adiuta ſpiritu Dei, adiuta miſericordia Dei, non ſuperba voluntate ſe extollens, ſed humili confeſſione fortitudinem promerens. Nouerat enim Deo dicere, Quoniam tu es patientia mea. (*Psal. 70.*) De qua gratia & adiutorio & miſericordia, ſine qua bene non poſſumus viuere, neſcio quare iſte omnino nihil dicit, imò etiam velut ſibi ad iuſtitiam ſufficientem ſi voluntas ſua adſit, defendendo naturam, gratiæ Chriſti, qua iuſtificamur, apertiſſimè cõtradicit. Cur autem ſoluto per gratiam peccati reatu ad exercitationem fidei mors corporis maneat, quamuis venerit de peccato, iam & hoc in illis ad ſanctæ memoriæ Marcellinum libris, vt valui, diſſerui.

Ad peccandũ nobis ipſi ſufficimus, ad iuſtitiam verò vt redeamus, non item.

Mors pœna eſt, non cauſa peccati.

Corporis afflictiones non inferunt peccandi neceſſitatem.

Lib. 1. de pec. mer. & rem. cap. 30 & ſequentib.

CAPVT XXIIII.

QVOD verò *Dominum* dicit *ſine peccato mori potuiſſe*: illi etiam naſci, poteſtas miſericordiæ non conditio naturæ fuit, ſic etiam mortuus eſt poteſtate; & hoc eſt precium noſtrum, quo nos à morte redimeret. Et hoc iſtorum diſputatio euacuare contendit, cùm ab eis ita natura humana defenditur, vt poſſit liberum arbitriũ iſto precio non egere, vt à poteſtate tenebrarũ & præpoſiti mortis in regnum Chriſti Domini trãſferantur. Et tamen quãdo Dominus ad paſſionem perrexit, Ecce, inquit, veniet princeps huius mundi, & in me nihil inueniet: (*Ioan. 14.*) & vtique nihil peccati, vnde præpoſitus mortis iure ſuo ageret, vt perimeret, Sed vt ſciant omnes, inquit, quia voluntatem patris mei facio, Surgite eamus hinc: id eſt, quia non morior neceſſitate peccati, ſed obedientiæ voluntate. Dicit *nullum malum boni alicuius eſſe cauſam*. Quaſi pœna bonum ſit, qua tamen multi emendati ſunt. Sunt ergo mala quę proſunt mirabili miſericordia Dei. Nũquid ille boni aliquid paſſus eſt, qui dixit, Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus? (*Psal. 29.*) Non vtique, & tamen hæc ei conturbatio contra ſuperbiam fuit medicinalis quodammodo. Dixerat enim in abundantia ſua, non mouebor in æternum: & ſibi tribuebat quod à Domino habebat. Quid enim habebat quod non acceperat? (*1. Cor. 4.*) Quare oſtendendum ei fuerat vnde haberet, vt reciperet humilis, quod ſuperbus amiſerat. Ideo, Domine, inquit, in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem. In qua ego abũdantia mea dicebam, non mouebor, cùm hoc mihi eſſet abs te, non à me: Denique auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus.

Etiam mala Dei miſericordia proſunt.

CAPVT XXV. Sic eſt errantium ferè omnium ingenium.

HOC ſuperbus animus omnino non ſapit; ſed magnus eſt Dominus, qui perſuadeat quomodo ipſe nouit. Nam procliuiores ſumus quęrere potius quid contra ea reſpondeamus, quæ noſtro obiiciuntur errori, quàm intendere, quàm ſint ſalubria, vt careamus errore. Vnde cum iſtis non tam diſputationibus, quàm pro eis ſicut pro nobis orationibus eſt agendum. Non enim hoc eis dicimus quod ſibi iſte oppoſuit, *vt eſſet cauſa miſericordiæ Dei, neceſſarium fuiſſe peccatum*. Vtinam non fuiſſet miſeria, ne iſta eſſet miſericordia neceſſaria. Sed iniquitatem peccati tanto grauiorem, C quanto faciliùs homo non peccaret, quem nulla adhuc tenebat infirmitas, pœna iuſtiſſima ſubſecuta eſt: vt mercedem mutuam peccati ſui in ſemetipſo reciperet, amittens ſub ſe poſitam ſui corporis quodammodo obedientiam, quam præcipuam ſub Domino ſuo ipſe contempſerat. Et quod nunc cum eadem lege peccati naſcimur, quę in membris noſtris repugnat legi mentis, (*Rom. 7.*) neque aduerſus Deum murmurare, neq; contra rem manifeſtiſſimam diſputare; ſed pro pœna noſtra illius miſericordiã quærere & orare debemus.

Cum hæreticis quibuſdam non tam diſputationibus quàm orationibus agendum.

Vbi nulla miſeria, nec miſericordia.

Grauitas peccati Adæ.

CAPVT XXVI.

ATTENDITE ſanè vigilanter quomodo dixerit, *Adhibet quidem huic etiam parti, ſi quando neceſſarium fuerit, miſericordiam ſuam Deus: quia homini poſt peccatum ita ſubueniri neceſſum eſt; non quia Deus cauſam huiuſcemodi neceſſitatis optauerit*. Videtiſne quemamodũ non dicat neceſſariam miſericordiam Dei vt non peccemus, ſed quia peccauimus? Deinde ſubiungit, *Sed & medicus ad curandum iam vulneratum paratus eſſe debet; non debet autem vt ſanus vulneretur optare*. D Si iſta ſimilitudo rebus de quibus agimus congruit, certè vulnerari non poteſt natura humana peccato, quoniam peccatum nulla ſubſtantia eſt. Sicut ergo vulnere, verbi gratia, claudicans ideo curatur, vt ſanato malo præterito, futurus dirigatur inceſſus: ſic mala noſtra non ad hoc ſolùm ſupernus medicus ſanat, vt illa iam non ſint, ſed vt de cætero rectè ambulare poſſimus; quod quidem etiam ſani non niſi illo adiuuante poterimus. Nam medicus homo cùm ſanauerit hominem, iam de cætero ſuſtentandum elementis & alimentis corporalibus, vt eadem ſanitas apto ſubſidio conualeſcat atque perſiſtat, Deo dimittit: qui præbet iſta in carne viuentibus, cuius erant etiam illa, quæ dum curaret, adhibebat. Non enim quenquam medicus ex his rebus, quas ipſe creauerit ſanat, ſed ex illius †operibus, (*al. opibus*) qui creat omnia neceſſaria ſanis atque vitioſis. (*1. Tim. 4.*) Ipſe autem

Similitudo, qua intelligitur Dei gratiam faciendo cuiuis opere bono neceſſariam.

tem Deus cùm per mediatorem Dei & hominum, hominem Ieſum Chriſtum, ſpiritaliter ſanat ægrum vel viuificat mortuum, id eſt, iuſtificat impium; & cùm ad perfectam ſanitatem, hoc eſt, ad perfectam vitam iuſtitiamque perduxerit, non deſerit ſi non deſeratur, vt piè ſemper iuſteq; viuatur. Sicut enim oculus corporis etiam pleniſſime ſanus, niſi candore lucis adiutus non poteſt cernere: ſic homo etiam perfectiſſimè iuſtificatus, niſi æterna luce iuſtitiæ diuinitùs adiuuetur, rectè non poteſt viuere. Sanat ergo Deus non ſolũ vt deleat quod peccauimus, ſed vt præſtet etiam ne peccemus.

Deus non deſerit iuſtificatum, ſi nõ deſeratur.

CAPVT XXVII.

Peccatum per quod vitatur.

ACVTE ſanè tractat & verſat, & quantum ſibi videtur redarguit atque cõuincit quod eis dicitur, *etiam neceſſarium fuiſſe homini ad auferendam ſuperbiæ vel gloriæ occaſionem, vt abſque peccato eſſe non poſſet.* Abſurdiſſimum quippe & ſtultiſſimum putat, peccatum fuiſſe ne peccatum eſſet, quoniam & ipſa ſuperbia vtiq; peccatum eſt: quaſi non & vlcus in dolore ſit, & ſectio dolorẽ operetur, vt dolor dolore tollatur. B Hoc ſi experti non eſſemus, & in aliquibus terris vbi iſta nunquam contigerant, audiremus, ſine dubio vtique deridentes, fortaſſis etiã verbis huius vteremur & diceremus, Abſurdiſſimum eſt dolorem neceſſariũ fuiſſe, ne vlceris dolor eſſet. *Sed Deus*, inquiunt, *poteſt omnia ſanare.* Hoc vtique agit vt ſanet omnia, ſed agit iudicio ſuo, nec ordinem ſanandi accipit ab ægroto. Proculdubio quippe firmiſſimum Apoſtolum volebat efficere, cui tamẽ dixit, Virtus in infirmitate perficitur: & non ei totiens oranti aufert neſcio quem ſtimulum carnis, quem ſibi dicit datum, ne magnitudine reuelationum extolleretur. Cætera enim vitia tantùm in malefactis valẽt, ſola autem ſuperbia etiam in rectè factis cauenda eſt. Vnde admonentur illi, ne dona Dei ſuæ poteſtati tribuendo ſeſeque extollendo grauius pereant, quàm ſi nil operarentur boni, quibus dicitur, Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini: Deus enim eſt qui operatur in vobis & velle & operari pro C bona voluntate. Quare ergo cum timore & tremore, & non potius cum ſecuritate, ſi Deus operatur; niſi quia propter voluntatem noſtram, ſine quia bene non poſſumus operari, citò poteſt ſubrepere animo humano, vt quod bene operatur, ſuum tantummodo exiſtimet, & dicat in abundãtia ſua, non mouebor in æternum? Ideo qui in voluntate ſua præſtiterat decori eius virtutem, auertit paululum faciem ſuam, vt qui hoc dixerat fieret conturbatus: quoniam ipſis eſt ille tumor ſanandus doloribus.

Sanandi ordinem cæleſtis medicus non ab ægroto accepit, ſed à ſe ipſo. *2.Cor.12.* *Sola ſuperbia etiam in rectè factis cauẽda.* *Philip.2.* *Quæ iuſta cauſa timid.* *Pſal.29.*

CAPVT XXVIII.

NON itaque dicitur homini, *Neceſſe eſt peccare ne pecces:* ſed dicitur homini, deſerit aliquantum Deus vnde ſuperbis, vt ſcias non tuum, ſed eius eſſe, & diſcas ſuperbus non eſſe. Nã illud etiam Apoſtoli quale eſt, nonne ita mirabile, vt niſi quia ipſe dicit, cui vera dicenti contradicere nefas eſt, non ſit credibile: Quis enim neſciat fidelium à ſatana veniſſe primam peccati ſuaſionem, & quòd ille primus autor ſit omnium pec-D catorum? Et tamen quidã traduntur ſatanæ vt diſcant non blaſphemare. Quomodo igitur opus ſatanæ excluditur opere ſatanæ. Hæc atque huiuſmodi intueatur, ne videantur ei nimis acuta, quæ acutulè ſonant, & diſcuſſa inueniuntur obtuſa. Quid quod etiam ſimilitudines adhibet quibus magis admoneat quid ei debeat reſponderi? *Quid amplius dicam*, inquit, *niſi quia poteſt credi, quòd ignes ignibus extinguuntur; ſic credi poteſt quòd peccatis peccata curentur?* Quid ſi ignes extinguere quiſquam non poteſt ignibus, ſed tamẽ poſſunt, vt docui, dolores curari doloribus; poſſunt etiam, ſi quærat & diſcat, venenis venena depelli? Nam ſi & aduertit aliquando calores febrium quibuſdam caloribus medicinalibus frangi, etiam ignes ignibus fortaſſe concedet extingui.

Geneſ.3. *1.Tim.1.*

CAPVT XXIX.

QVO *nam modo*, inquit, *ſuperbiam ipſam à peccato ſe-* A *parabimus?* Quid enim hoc vrget, cùm manifeſtum ſit etiam ipſam eſſe peccatum? *Tam peccare*, inquit, *ſuperbire eſt, quàm ſuperbire peccare. Nam quære quid ſit quodcunque peccatum, & vide ſi inuenies aliquod ſine ſuperbiæ appellatione peccatum.* Hanc autem ſententiam ſic exequitur, & ſic probare conatur: *Omne*, inquit, *peccatum, niſi fallor, Dei contemptus eſt: & omnis Dei contemptus ſuperbia eſt. Quid enim tam ſuperbum, quàm Deum contemnere? Omne ergo peccatum & ſuperbia eſt, etiam Scriptura dicente, Initium omnis peccati ſuperbia eſt.* Quærat diligenter, & inueniet in lege multum diſcretum eſſe à cæteris peccatis peccatum ſuperbiæ. Multa enim peccata per ſuperbiam committuntur, ſed neque omnia ſuperbè fiunt, quæ perperam fiũt; certè à neſcientibus, certè ab infirmis, certè plerunque à flentibus & gementibus. Et quidem ſuperbia cùm magnum ſit ipſa peccatum, ita ſine aliis per ſeipſa eſt, vt etiam plerunque, vt dixi, non in peccatis, ſed in ipſis rectè factis B pede celeriore ſuperueniat & obrepat. Sed ideo veriſſimè dictum eſt, quod iſte aliter intellexit. Initium omnis peccati ſuperbia: quoniam diabolum à quo extitit origo peccati, ipſa deiecit, & ſubſequente inuidẽtia, hominem ſtantem vnde ipſe cecidit, inde ſubuertit. Nam vtique iactantiæ ianuam, quà intraret, ſerpẽs ille quæſiuit, quando ait, Eritis ſicut dij. Ideo dictum eſt, Initium omnis peccati ſuperbia, & initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo.

Eccleſ.10. *Non omne peccatum ſuperbia eſt.* *Superbia quomodo omnis peccati initiũ.* *Geneſ.3.* *Eccleſ.10.*

CAPVT XXX.

QVID autem ſibi vult quod dicit, *Deinde quomodo Deo pro illius peccati reatu ſubditus eſſe poterit, quod ſuum non eſſe cognouerit? Suum enim non eſt*, inquit, *ſi neceſſarium eſt. Aut ſi ſuum eſt, voluntarium eſt: & ſi voluntarium eſt, vitari poteſt.* Nos reſpondemus, Suum eſt omnino, ſed vitium quo committitur, nondum omni ex parte ſanatum eſt: quod quidem vt inoleſceret, de non rectè vſa ſanitate deſcendit. Ex quo vitio iam malè valens, vel infirmitate, vel cæcitate plura commit-C tit. Pro quo ſupplicandum eſt vt ſanetur, & deinceps in perpetua ſanitate viuatur; non ſuperbiendum, quaſi homo eadem poteſtate ſanetur, qua poteſtate vitiatus eſt.

CAPVT XXXI.

Superbiam ipſam cur Deus non citò ſanet.

ET hæc quidem ita dixerim, vt altius Dei conſiliũ me fatear ignorare, cur etiam ipſam ſuperbiam, quæ & in rectè factis animo inſidiatur humano, non citò Deus ſanet; pro qua ſananda illi piæ animæ cum lachrymis & magnis gemitibus ſupplicant, vt ad eam ſuperandã & quodammodo calcandam & obterẽdam, dexterã conantibus porrigat. Vbi enim lætatus homo fuerit, in aliquo bono opere ſe etiã ſuperaſſe ſuperbiã, ex ipſa lætitia caput erigit & dicit: Ecce ego viuo: quid triumphas? & ideo viuo, quia triumphas. Ante tempus enim fortaſſe de illa quaſi victa triumphare delectat, cùm extrema eius vmbra illo meridie, quantum arbitror, abſorbebitur. Qui meridies Scriptura dicente promittitur: Et educet ſicut lumen iuſtitiam tuam, D & iudicium tuum ſicut meridiem, ſi fiat quod ſuprà ſcriptum eſt: Reuela ad Dominum viam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet: non ſicut quidam putãt, quod ipſi faciant. Nullos enim videtur attẽdiſſe cùm dixit, & ipſe faciet: niſi eos qui dicunt, nos facimus, id eſt, nosipſi noſipſos iuſtificamus. Vbi quidẽ operamur & nos, ſed illo operante cooperamur, quia miſericordia eius præuenit nos. Præuenit autem vt ſanemur, quia & ſubſequetur vt etiam ſanati vegetemur. Præuenit vt vocemur, ſubſequetur vt glorificemur. Prẹuenit vt piè viuamus, ſubſequetur vt cũ illo ſemper viuamus, quia ſine illo nihil poſſumus facere. Vtrunq; enim ſcriptum eſt, & Deus meus miſericordia eius præueniet me, & miſericordia tua ſubſequetur me per omnes dies vitæ meę. Reuelemus ergo ad eum viam noſtram confeſſione, non defenſione laudemus. Si enim non eſt ipſius via, ſed noſtra, proculdubio non eſt recta. Reuelemus

Quàm occulte inſidietur ſuperbia. *Pſal.36.* *Pſal.36.* *Pſal.58.* *Gratia præueniens & ſubſequens.* *Ioannis 15.* *Pſal.58.*

uelemus eam confitendo, quia non cum latet etiam ſi operire conemur. Bonum eſt autẽ confiteri Domino.

Pſal 91.

CAPVT XXXII.

Ita enim quod ei placet dabit nobis, ſi quod ei diſplicet in nobis, diſpliceat & nobis. Auertet, ſicut ſcriptum eſt, ſemitas noſtras à via ſua, & noſtram faciet eſſe quæ ſua eſt, quoniam ab ipſo præbetur credẽtibus in eum, & ſperantibus in eo, vt ipſe faciat. Ipſa eſt enim via iuſta, quam ignorantes qui zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam, & ſuam volentes conſtituere iuſtitiam, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti, qui dixit: Ego ſum via. In qua iam ambulantes tamen terruit vox diuina, ne quaſi de propriis in ea virib. extollantur. Nam quibus propter hoc ait Apoſtolus: Cũ timore & tremore veſtram ipſorum operamini ſalutem: Deus enim eſt qui operatur in vobis & velle, & operari pro bona voluntate: eis propter hoc ipſum dicit etiam Pſalmus: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta, cùm exarſerit in breui ira eius ſuper vos. Non ait, ne quando iraſcatur Dominus, & non vobis oſtendat viã iuſtam: aut nõ vos introducat in viam iuſtam: ſed iam illic ambulantes ſic terrere potuit vt diceret, ne pereatis de via iuſta. Vnde? niſi quia ſuperbia, quod totiens dixi, & ſæpe dicendum eſt, etiam in ipſis rectè factis cauenda eſt, id eſt, in ipſa via iuſta, ne homo dum quod Dei eſt deputat ſuum, amittat quod Dei eſt, & redeat ad ſuum? Ideo quo pſalmus iſte cõcluditur, faciamus, Beati omnes qui confidũt in eo: vtique vt ipſe faciat; ipſe oſtẽdat viã ſuam, cui dicitur: Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam: & ipſe det ſalutem, vt ambulare poſſimus, cui dicitur: Et ſalutare tuum da nobis: ipſe in eadem via deducat, cui dicitur: Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua. Ipſe ad illa quò via ducit, promiſſa perducat, cui dicitur: Etenim illuc manus tua deducet me, & perducet me dextera tua. Ipſe ibi paſcat recumbentes cum Abraham, Iſaac, & Iacob, de quo dictum eſt: Faciet eos recumbere, & trãſibit, & miniſtrabit eis. Non enim cùm iſta commemoramus, arbitrium voluntatis tollimus, ſed Dei gratiam prædicamus. Cui enim proſunt iſta niſi volenti, ſed humiliter volenti, non ſe de voluntatis viribus, tanquam ad perfectionem iuſtitiæ ſola ſufficiat, extollenti.

Roman. 10. Ioan. 14. Philip. 2. Pſal. 2. Pſal. 84. Pſal. 85. Pſal. 138. Luca 12.

CAPVT XXXIII. *Eſſe ſine vllo omnino peccato nondum æquat hominem Deo.*

Absit autem vt ei dicamus, quod à quibuſdam contra ſe dici ait, *comparari hominem Deo, ſi abſque peccato eſſe aſſeratur:* quaſi verò angelus quia abſque peccato eſt, comparetur Deo. Ego quidem hoc ſentio, quia etiam cùm fuerit in nobis tanta iuſtitia, vt ei addi omnino nihil poſſit, non æquabitur creatura creatori. Si autem aliqui putant tantum noſtrum futurum eſſe prouectum, vt in Dei ſubſtantiam conuertamur, & hoc efficiamur prorſus quod ille eſt: viderint quẽadmodum aſtruant ſententiam ſuam, mihi hoc fateor non eſſe perſuaſum.

CAPVT XXXIIII.

Iam ſanè hoc multum faueo libri huius authori, quod aduerſus eos qui dicunt, *Rationabile quidem videtur eſſe quod aſſeris, ſed ſuperbum eſt dici hominem abſq; peccato eſſe poſſe,* ita reſpondet, vt omnino ſi verum eſt, nullo modo ſuperbum eſſe dicendum ſit. Ait enim acutiſſimè atque veriſſimè: *In qua magis parte humilitas collocanda eſt: ſine dubio falſitatis, ſi in ea quæ veritatis probatur eſſe, ſuperbia eſt.* Ac per hoc placet illi, & rectè placet, *vt in parte veritatis, non in parte falſitatis magis humilitas collocetur*. Ex quo eſt conſequens vt ille qui dixit: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt: verum dixiſſe minimè dubitetur, ne cauſa humilitatis hoc falſum dixiſſe videatur. Propterea enim addidit, & veritas in nobis non eſt: cũ fortè ſufficeret dicere, noſipſos decipimus: niſi attenderet quoſdam putare poſſe, ideo dictum, Noſipſos decipimus, quia etiam de vero bono qui ſe laudat extollitur. Attendo itaque: Et veritas in nobis non eſt, manifeſtè oſtendit, ſicut etiam huic rectiſſimè placet, hoc omnino verũ nõ eſſe, ſi dixerimus quia peccatum non habemus: ne humilitas conſtituta in parte falſitatis, perdat præmium veritatis. Portò autem quod Dei cauſam ſibi agere videtur, defendendo naturam: non attendit quòd eandem naturam ſanam eſſe dicendo, medici repellit miſericordiam. Ipſe eſt autem creator eius, qui ſaluator eius. Non ergo debemus ſic laudare creatorem, vt cogamur dicere, imò verè conuincamur dicere ſuperfluum ſaluatorem. Naturam itaque hominis dignis laudibus honoremus, eaſq; laudes ad creatoris gloriam referamus. Sed quia nos creauit, ita ſimus grati, vt non ſimus, quia ſanat, ingrati. Vitia ſanè noſtra quę ſanat, non diuino operi, ſed humanæ voluntati, iuſtæq; illius vindictæ tribuamus. Sed vt in noſtra poteſtate fuiſſe ne accideret confitemur; ita vt ſanetur in illius magis eſſe miſericordia, quàm in noſtra poteſtate fateamur. Hanc iſte miſericordiam & medicinale ſaluatoris auxilium tantùm in hoc ponit, vt ignoſcat commiſſa præterita, non vt adiuuet ad futura vitanda. Hic perniciosiſſimè fallitur, hic etſi neſciens prohibet nos vigilare, & orare ne intremus in tentationẽ, cùm hoc ne nobis accidat, in noſtra tantùm poteſtate eſſe contendit.

Nec modeſtiæ cauſa mentiendum.

Locus humilitatis in parte non eſt ponendus falſitatis.

1. Ioan. 1.

CAPVT XXXV. *Quorundam cur ſcripta peccata.*

Quorundam ſanè exempla quos peccaſſe legimus, non ideo ſcripta dicit, qui ſanum ſapit, vt ad deſperationem non peccandi valeant, & ſecuritatem peccandi nobis quodammodo præbere videantur: ſed vt diſceremus, vel pœnitendi humilitatem, vel etiam in talibus lapſibus non deſperãdam ſalutem. Quidam enim in peccata prolapſi deſperatione plus pereunt, nec ſolùm pœnitendi negligunt medicinam, ſed ad explenda inhoneſta & nepharia deſideria ſerui libidinum & ſceleratarum cupiditatum fiunt: quaſi perdãt ſi non fecerint quod inſtigat libido, cùm eos iam maneat certa damnatio. Aduerſus hunc morbum nimiũ periculoſum & exitiabilem, valet cõmemoratio peccatorum, etiam in quæ iuſti ſanctique prolapſi ſunt. Sed acutè videtur interrogare, *quo modo iſtos ſanctos de hac vita abiiſſe credendum ſit, cum peccato, an ſine peccato?* Vt ſi reſponſum fuerit, cum peccato, putetur eos ſecuta damnatio, quod nephas eſt credere. Si autem ſine peccato dictum fuerit eos exiiſſe de hac vita, probet hominem ſaltem propinquante morte fuiſſe ſine peccato in hac vita. Vbi parum attendit, cùm ſit acutiſſimus, non fruſtra etiam iuſtos in oratione dicere: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: Dominumque Chriſtum cùm eandem orationem docẽdo explicuiſſet, veraciſſimè ſubdidiſſe: Si enim dimiſeritis peccata hominibus, dimittet vobis pater veſter peccata veſtra. Per hoc enim quotidianum ſpiritale quodammodo incenſum, quod ante Deum in altare cordis quod ſurſum habere admonemur, infertur, etiam ſi non hîc viuatur ſine peccato, licet mori ſine peccato, dũ ſubinde venia deletur quod ſubinde ignorãtia vel infirmitate committitur.

Deſperatio in peccatis perdere ſe putat, ſi quid non fecerit quò inſtigat libido.

Matth. 6.

Quotidianum remiſſionis incenſum.

Sine peccato nemo viuere, ſed mori poteſt.

CAPVT XXXVI.

Deinde commemorat eos *qui non modò non peccaſſe, verumetiam iuſtè vixiſſe referuntur, Abel, Enoch, Melchiſedech, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Ieſum Naue, Phineem, Samuel, Nathan, Heliam, Heliſæum, Micheam, Daniel, Ananiam, Azariã, Miſael, Ezechiel, Mardocheũ, Simeon, Ioſeph, cui deſponſata erat virgo Maria, Ioannem.* Adiungit etiam feminas, *Debboram, Annam Samuelis matrem, Iudith, Heſter, alteram Annam filiam Phanuel, Elizabet, ipſam etiam Domini ac ſaluatoris noſtri matrẽ,* quam dicit *ſine peccato confiteri neceſſe eſſe pietati*. Excepta itaque ſancta virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullã prorſus cùm de peccatis agitur, habe-

Beata virgo Maria ſine vllo vixit peccato.

habere volo quæſtionem: vnde enim ſcimus, quid ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ cócipere ac parere meruit eum, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum. Hac ergo virgine excepta, ſi omnes illos ſanctos & ſanctas cum hîc viuerent, congregare poſſemus, & interrogare vtrum eſſent ſine peccato, quid fuiſſe reſponſuros putamus: vtrum hoc quod iſte dicit, an quod Ioannes apoſtolus? Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc corpore excellẽtia ſanctitatis, ſi hoc interrogari potuiſſent, nonne vna voce clamaſſent: Si diximus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt? An illud humiliùs reſponderent fortaſſe, quàm veriùs? Sed huic iam placet, & rectè placet, *laudem humilitatis in parte non ponere falſitatis*. Itaque hoc ſi verum dicerent, haberent peccatum, quòd humiliter faterentur, quia veritas in eis eſſet. Si autẽ hoc mentirentur, nihilominus haberent peccatum, quia veritas in eis non eſſet.

Nullum ſanctorũ abſque peccato. — 1. Ioan. 1. — *Locus humilitatis non eſt in parte ponenda falſitatis.*

CAPVT XXXVII.

DICENT *forſitan*, inquit: *Nunquid omnium potuit Scriptura commemorare peccata?* Et verum ei dicent quicunque dicent, nec eum contra hoc aliquid validum video reſpondiſſe, quamuis videam tacere noluiſſe. Quid enim dixerit quæſo attendite: *Hoc*, inquit, *rectè poteſt dici de his, quorum neque bonorum, neque malorum Scriptura ſit memor. De illis verò quorũ iuſtitiæ meminit, & peccatorum ſine dubio meminiſſet, ſi qua eos peccaſſe ſenſiſſet.* Dicat ergo non pertinuiſſe ad iuſtitiam tantam illorum fidem, qui magna multitudine præcedentes & conſequentes cum laudibus Domini aſellum, etiam inter frementes, quare hoc facerent inimicos, clamabant dicentes: Oſanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Dñi. Audeat ergo dicere iſte, ſi poteſt, neminẽ fuiſſe in tanta illa multitudine qui vllum haberet omnino peccatũ. Quod ſi abſurdiſſimum eſt dicere, cur nulla peccata eorum Scriptura commemorauit, quæ tantum bonum fidei ipſorum commemorare curauit? Sed hoc etiam forſitan ipſe vidit, & ideo ſubiecit atque ait: *Sed eſto aliis temporibus turba numeroſitate omnium diſſimulauerit peccata contexere: in ipſo ſtatim mundi primordio, vbi non niſi quatuor homines erant, quid*, inquit, *dicimus, cur non omnium voluerit delicta commemorare? Vtrùmne ingentis multitudinis cauſa, quæ nondum erat: an quia illorum tantùm qui commiſerãt meminit, illius qui nulla commiſerat, meminiſſe non potuit?* Ad hęc adiungit verba, quibus iſta ſententia vberiùs & pleniùs aſtruatur: *Certè*, inquit, *primo in tempore Adam & Eua, ex quibus Cain & Abel nati ſunt, quatuor tantùm homines fuiſſe referuntur: Peccauit Eua, Scriptura hoc prodidit; Adam quoque deliquit, eadem Scriptura non tacuit. Sed & Cain peccaſſe, ipſa æquè Scriptura teſtata eſt. Quorum non modò peccata, verumetiam peccatorum indicat qualitatem. Quod ſi & Abel peccaſſet, & hoc ſine dubio Scriptura dixiſſet, ſed non dixit, ergo nec ille peccauit: quinetiam iuſtum oſtendit. Credamus igitur quod legimus, & quod non legimus, nephas credamus aſtruere.*

Matth. 21. — Geneſ. 3. 4.

CAPVT XXXVIII.

HAEC dicens, parum attendit quod paulo antè ipſe dixerat: *Iam exorta multitudine generis humani, turbæ numeroſitate potuiſſe Scripturam diſſimulare omnium peccata contexere.* Hoc enim ſi ſatis attẽdiſſet, videret etiam in vno homine turbam & multitudinem peccatorum leuium, vel non potuiſſe, vel ſi etiam potuit, non debuiſſe conſcribi. Ea quippe ſcripta ſunt quibus & modus adhibendus fuit, & paucis exemplis ad multa neceſſaria lector inſtruendus. Nam cùm ipſos tunc homines, licet adhuc paucos, quot vel qui fuerint, id eſt, Adam & Eua, quot filios & filias procreauerint, & quę illis nomina impoſuerint, Scriptura commemorare noluerit: (vnde nonnulli parum conſiderantes quàm multa Scriptura tacitè prętereat, ipſum Cain cum matre concubuiſſe putauerunt, vnde prolem quæ com-

Cain ex Eua matre genuiſſe eum putatũ à quibuſdam fuerit. Geneſ. 5.

A memorata eſt procrearet, putantes illis filiis Adam ſorores non fuiſſe, quia eas Scriptura tunc tacuit, poſtea recapitulando inferens quod prætermiſerat, Adam filios & filias procreaſſe, nec tempus quo nati ſunt, nec numerum, nec vocabula oſtendens:) ita nec commemorandum fuit, ſi Abel, quamuis merito iuſtus appellatus eſt, paulo immoderatiùs aliquando riſit, vel animi remiſſione iocatus eſt, vel vidit aliquid ad concupiſcendum, vel aliquanto immoderatiùs poma decerpſit, vel pluſculo cibo crudior fuit, vel cum oraret cogitauit aliquid, vnde eius in aliud auocaretur intentio, & quotiens illi iſta ac ſimilia multa ſurrepſerint. An fortè peccata non ſunt, de quibus generaliter cauendis atque cohibendis admonemur pręcepto Apoſtolico, vbi dicit: Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius? His quippe ne obediamus ad ea quę non licent, vel minus decent, quotidiana & perpetua conflictatione certandum eſt.
B Nam vtique ex hoc vitio mittitur, vel dimittitur oculus, quò non oportet. Quod vitium ſi conualuerit & præualuerit, etiam adulterium perpetratur in corpore, quod in corde tanto fit citius, quanto eſt cogitatio celerior, & nullum impedimentum morarum. Hoc peccatum, id eſt, hunc vitioſæ affectionis appetitum qui magna ex parte frænarunt, vt non obedirent deſideriis eius, nec exhiberent ei membra ſua arma iniquitatis, etiam iuſti appellari meruerunt, & hoc adiutorio gratiæ Dei. Verùm quia ſæpe in leuiſſimis & aliquando incautis obrepit peccatum, & iuſti fuerunt, & ſine peccato non fuerunt. Poſtremò ſi in Abel iuſto charitas Dei, qua vnâ verè iuſtus eſt quicunque iuſtus eſt, adhuc erat quo poſſet & deberet augeri, quicquid minus erat, ex vitio erat. Et cui non minus ſit donec ad illam eius fortitudinem veniatur, vbi tota hominis abſorbeatur infirmitas?

Geneſ. 5. — *Exempla venialium peccatorum.* — Roman. 6. — *Et iuſtus quis eſſe, & ſine peccato non eſſe poteſt.*

CAPVT XXXIX.

MAGNA planè ſententia concluſit hunc locum
C cùm ait: *Credamus igitur quod legimus, & quod non legimus, nefas credamus aſtruere, quod de cunctis etiam dixiſſe ſufficiat.* Contrà ego dico, nec omne quod legimus credere nos debere, propter illud quod Apoſtolus ait: Omnia legite, quæ bona ſunt tenete: & aſtruere aliquid etiam quod non legimus, nefas non eſſe. Poſſumus enim aliquid bona fide teſtes aſtruere quod experti ſumus, etiam ſi fortè non legimus. Hic fortaſſe reſpondet: *Ego cùm hoc dicerem, de ſcripturis ſanctis agebam*. O vtinam nõ dico aliud quàm in illis literis legit, verùm contra id quod legit, nihil vellet aſtruere; fideliter & obedienter audiret quod ſcriptum eſt: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: & non infirmaret tanti medici gratiam, dum fateri non vult naturam humanam eſſe vitiatam. O vtinam ſicut Chriſtianus legeret, præter Ieſum Chriſtum nullum eſſe nomen ſub cælo, in quo
D oporteat ſaluos fieri nos: & non poſſibilitatem naturę humanæ ita defenderet, vt homo per liberum arbitrium etiã ſine iſto nomine ſaluus eſſe poſſe credatur.

1. Theſſ. 5. — Rom. 5. — Act. 4.

CAPVT XL.

SED putat fortaſſe ideo neceſſarium eſſe Chriſti nomen, vt per eius Euangelium diſcamus quemadmodum viuere debeamus, non etiam vt eius adiuuemur gratia, quò bene viuamus: vel hinc ſaltem confiteatur eſſe miſerabiles tenebras in animo humano, qui ſcit quemadmodum debeat leonem domare, & neſcit quemadmodum viuere. An & hoc vt ſciat ſufficit ei liberum arbitrium lexque naturalis? Hæc eſt ſapientia verbi, qua euacuatur crux Chriſti. Sed qui dixit, perdam ſapientiam ſapientum, quia iſta crux non poteſt euacuari, profectò iſtam ſapientiam per ſtultitiam prædicationis qua credentes ſanantur, euertit. Si enim poſſibilitas naturalis per liberum arbitrium, & ad cognoſcendum quomodo viuere debeat, & ad bene

Chriſtum ad quid neceſſarium nobis fuiſſe putauit Pelagius. — Abdiæ 1. 1. Cor. 1.

ne

Galat. 2.

ne viuẽdum ſufficit ſibi ſibi, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, ergo euacuatum eſt ſcandalũ crucis. Cur non etiam ego hîc exclamem, imò exclamabo, & iſtis increpitabo dolore Chriſtiano, euacuati eſtis à Chriſto, qui in natura iuſtificamini, à gratia excidiſtis: ignorantes enim Dei iuſtitiam, & veſtram volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non eſtis ſubiecti. Sicut enim finis legis, ita etiam naturæ humanæ vitioſæ ſaluator Chriſtus eſt, ad iuſtitiam omni credenti.

Roman. 10.

CAPVT XLI.

Roman. 3.

QVOD autem ſibi oppoſuit ab eis dici contra quos loquitur, *Omnes enim peccauerũt:* manifeſtum eſt quod *de his dicebat Apoſtolus qui tunc erant, hoc eſt, de Iudæis & gentibus.* Sed planè illud quod commemoraui: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: & antiquos & recentiores, & nos & poſteros noſtros ſententia iſta complectitur. Ponit etiam illud teſtimonium vnde probet cùm dicũtur omnes, non ſemper omnes omnino nullo prętermiſſo intelligi oportere. *Sicut per vnius,* inquit, *delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ. Cùm per Chriſti,* inquit, *iuſtitiam, non omnes, ſed eos tantùm qui illi obedire voluerunt, & baptiſmi eius ablutione purgati ſunt, ſanctificatos eſſe non dubium ſit.* Non planè iſto teſtimonio probat quod vult. Nam ſicut dictum eſt: Sicut per vnius delictum in omnes homines in cõdemnationem, vt nullus prætermitteretur: ſic & in eo quod dictum eſt, per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ, nullus prætermiſſus eſt: nõ quia omnes in eum credunt, & baptiſmo eius abluuntur, ſed quia nemo iuſtificatur, niſi in eum credat & baptiſmo eius abluatur. Itaque omnes dictum eſt, ne aliquo modo alio præter ipſum quiſquam ſaluus fieri poſſe credatur. Sicut enim vno literarum magiſtro in ciuitate conſtituto, rectiſſimè dicimus, omnes iſte hic literas docet: non quia omnes ciues literas diſcunt, ſed quia nemo diſcit niſi quem ille docuerit: Sic nemo iuſtificatur niſi quem iuſtificauerit Chriſtus.

Roman. 5.

Omnes, quo modo accipiendum.

Roman. 5.

Simile.

CAPVT XLII.

Poteſt homo ſine peccato eſſe, ſed auxiliante gratia.

SED *eſto,* inquit, *conſentiam, quia omnes peccatores fuiſſe teſtatur. Dicit enim quid fuerint, non quòd aliud eſſe non potuerint. Quamobrem & ſi omnes homines peccatores,* inquit, *poſſent probari, definitioni tamen noſtræ nequaquam id obeſſet; qui non tam quid homines ſint, quàm quid poſſent eſſe defendimus.* Hic rectè facit aliquando conſentire, quia non iuſtificabitur in cõſpectu Dei omnis viuens. Non tamen ibi eſſe quæſtionem, ſed in ipſa nõ peccandi poſſibilitate contendit, in qua nec nos aduerſus eum certare opus eſt. Nam neque illud nimis curo, vtrũ fuerint hîc aliqui, vel ſint, vel eſſe poſſint qui perfectam, cui nihil addẽdum eſſet, habuerint, vel habeant, vel habituri ſint charitatem Dei. Ipſa eſt enim veriſſima, pleniſſima, perfectiſſimaque iuſtitia, quoniã id quod volũtate hominis adiuta per Dei gratiam fieri poſſe confiteor & defendo; quando, vel vbi, vel in quo fiat nimium certare non debeo. Neque de ipſa poſſibilitate contendo, cùm ſanata & adiuta hominis voluntate, poſſibilitas ipſa ſimul cum effectu in ſanctis proueniat, dum charitas Dei quantum pleniſſimè natura noſtra ſana atque purgata capere poteſt, diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis. Meliùs itaque Dei cauſa agitur, quam ſe iſte agẽdo dicit defenſare naturã, cùm & creator & ſaluator agnoſcitur; quàm cũ defenſa velut ſana viribuſque integris creatura, opitulatio ſaluatoris inanitur.

Poſſibilitas in ſanctis ſimul cum effectu prouenit.

Roman. 5.

CAPVT XLIII.

VERVM eſt autem quod ait, *Quòd Deus tam bonus quàm iuſtus talem hominem fecerit, qui peccati malo carere ſufficeret; ſed ſi voluiſſet.* Quis enim eum neſcit ſanum & inculpabilem factum, & libero arbitrio atque ad iuſtè viuendum poteſtate libera conſtitutum? Sed nunc de illo agitur, quem ſemiuiuum latrones reliquerunt, qui grauibus ſaucius confoſſuſque vulneribus, non ita poteſt ad iuſtitiæ culmen aſcendere, ſicut potuit inde deſcendere. Qui etiam ſi iam in ſtabulo eſt, adhuc curatur. Non igitur Deus impoſſibilia iubet; ſed iubendo admonet, & facere quod poſſis, & petere quod nõ poſſis. Iam nunc videamus vnde poſſit, vnde non poſſit. Iſte dicit, *voluntate non eſt, quod natura poteſt.* Ego dico, voluntate quidem non eſt homo iuſtus, ſi natura poteſt; ſed medicina poterit, quod vitio non poteſt.

Lucæ 10.

Non iubet impoſſibilia Deus.

CAPVT XLIIII.

QVID ergo iam opus eſt in pluribus immorari; veniamus interius ad cauſam, quam in hac dũtaxat quæſtione vel ſolam, vel penè ſolam cum iſtis habemus. Sicut enim ipſe dicit *ad quod nunc agit non pertinere vt quæratur, vtrum fuerint, vel ſint aliqui homines in hac vita ſine peccato, ſed vtrum eſſe potuerint, ſiue poßint.* Ita ego etiamſi fuiſſe, vel eſſe conſentiam, nullo modo tamen potuiſſe, vel poſſe confirmo, niſi iuſtificatos gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum & hunc crucifixum. Ea quippe fides iuſtos ſanauit antiquos, quæ ſanat & nos, id eſt, mediatoris Dei & hominum hominis Ieſu Chriſti, fides ſanguinis eius, fides crucis eius, fides mortis & reſurrectionis eius. Habentes ergo eundem ſpiritum fidei, & nos credimus propter quod & loquimur. Iſte verò obiecta ſibi quæſtione, in qua reuera intolerabilis videtur cordibus Chriſtianis, quid reſpondeat attendamus. Ait enim: *Sed hoc eſt quod multos mouet, inquies, quòd non per Dei gratiam homines ſine peccato eſſe poſſe defendis.* Prorſus hoc eſt quod mouet, hoc eſt quod obiicimus. Rem ipſam dicit, hoc omnino ægerrimè ſuſtinemus: hinc à Chriſtianis talia diſputari ea quam in alios & in ipſos habemus dilectione, non ferimus. Audiamus igitur quomodo ſe ab obiectione quæſtionis huius expediat. *O ignorantiæ cæcitas,* inquit, *ô imperitæ mentis ignauia, quæ id ſine Dei gratia defenſari exiſtimat, quod Deo tantùm audiat debere reputari.* Si neſciremus quæ ſequantur, his tantummodo auditis, falſa nos de illis iactante fama, & quibuſdam fratribus idoneis teſtibus aſſeuerantibus crediſſe putaremus. Quid enim dici breuius potuit & verius, quàm poſſibilitatẽ non peccandi, quantacunque eſt vel erit in homine, non niſi Deo debere reputari? Hoc & nos dicimus, iungamus dexteras.

Status quæſtionis inter Pelagium & Catholicos.

1. Cor. 2.

Eadem qua nunc Chriſti fide, & olim iuſti omnes ſaluati.

CAPVT XLV.

AN audiẽda ſunt cætera? Audienda planè, & corrigẽda vtiq; vel cauẽda. Nã cùm dicitur inquit, *ipſum poſſe, arbitrij humani omnino non eſſe, ſed autoris naturæ, Dei ſcilicet: ecqui fieri poteſt vt abſque Dei gratia intelligatur, quod ad Deũ propriè pertinere cenſetur?* Iam cœpit apparere quid dicat. Sed ne fortè fallamur, latiùs id explanat & clariùs. *Sed vt hoc manifeſtius,* inquit, *fiat, paulo latiùs diſputandum eſt. Dicimus enim cuiuſque rei poßibilitatem, non tam in arbitrij humani poteſtate, quàm in naturæ neceßitate conſiſtere.* Exemplis etiam vel ſimilitudinibus quid dicat, illuſtrat: *Vtputa,* inquit, *loqui poſſum. Quòd loqui poſſum, meum non eſt; quòd loquor, meum eſt, id eſt, propriæ voluntatis: & quia quòd loquor meum eſt, vtrũque facere poſſum, id eſt, & loqui & non loqui. Quia verò quod loqui poſſum, meum non eſt, id eſt, arbitrij mei atque voluntatis, neceſſe eſt me ſemper loqui poſſe. Et ſi voluero non poſſe loqui, non poſſum tamen non poſſe loqui, niſi fortè membrum illud adimam, quo loquendi impleri officiũ poteſt.* Multa quidem dici poſſent, quibus ſi velit, homo adimat ſibi poſſibilitatem loquendi, non adempto illo membro quo loquimur. Velut ſi aliquid fiat vnde vox illa tollatur, loqui nemo poterit manentibus membris. Non enim vox hominis membrum eſt: vexato ſanè aliquo interiore membro fieri poteſt, non adempto. Sed ne verbo premere videar, mihique contentioſè dicatur, etiam vexare adimere eſt, poſſumus quidem id efficere & ore aliquibus vinculis ſic clauſo atq; obſerato, vt id aperire minimè valeamus, neque vt aperiatur in noſtra ſit poteſtate, cùm in po-

in poteſtate fuerit, vt clauderetur manente integrita- A te & ſanitate membrorum.

CAPVT XLVI. *Neceſſitas nõ pugnat cum voluntate.*

SED quid ad nos? videamus quid inde contexat: *Voluntatis enim arbitrio*, inquit, *ac deliberatione priuatur quicquid naturali neceſsitate conſtringitur*. Et hic nonnulla quæſtio eſt. Perquam enim abſurdum eſt, vt ideo dicamus non pertinere ad voluntatem noſtram quòd beati eſſe volumus, quia id omnino nolle non poſſumus, neſcio qua & bona conſtrictione naturæ: nec dicere audemus, ideo Deum non voluntatem, ſed neceſſitatem habere iuſtitiæ, quia non poteſt velle peccare.

CAPVT XLVII.

ATTENDITE etiam quæ ſequuntur: *Hoc*, inquit, *& de auditu, odoratu, vel viſu ſentiri poſsibile eſt, quòd audire, odorari, videre, poteſtatis noſtræ ſit; poſſe verò audire, vel odorari, vel videre, poteſtatis noſtræ non ſit, ſed in naturali neceſsitate conſiſtat.* Aut ego non intelligo quid dicat, aut ipſe. Quomodo enim in poteſtate noſtra non eſt videndi poſſibilitas, ſi in poteſtate noſtra eſt non videndi neceſſitas, quia in poteſtate eſt cæcitas qua idipſum videre poſſe nobis, ſi volumus, adimamus? Quomodo autem in poteſtate noſtra eſt videre ſi velimus, cùm etiam ſalua integritate naturæ corporis oculorumque noſtrorum, nec volentes videre poſſimus, ſiue per noctem luminibus quæ forinſecus adhibentur ademptis; ſiue nos quiſquam in tenebroſo loco aliquo includat? Item ſi quòd audire poſſumus, vel non poſſumus, in noſtra poteſtate non eſt, ſed in naturæ conſtrictione; quod verò audimus vel non audimus, hoc eſt propriæ voluntatis; cur non attendit, quanta audiamus inuiti quæ penetrant in ſenſum noſtrum etiam auribus obturatis, ſicuti eſt de proximo ſerræ ſtridor, vel grunnitus ſuis? Quanquam obturatio aurium oſtendit, non in poteſtate noſtra eſſe, apertis auribus non audire: facit etiam fortaſſe talis obturatio, quæ ipſum ſenſum noſtrum adimat, vt in noſtra poteſtate ſit etiam audire non poſſe. De odoratu autem quod dicit, nónne parum attendit, non eſſe in noſtra poteſtate poſſe odorari vel non poſſe, ſed in noſtra poteſtate eſſe, hoc eſt, in libera voluntate, odorari vel non odorari: cùm inter odores graues & moleſtos quando cõſtituti fuerimus, ſi quis nos illic manibus ligatis conſtituat, ſeruata prorſus integritate ac ſalute membrorum velimus non odorari, nec omnino poſſimus, quia cùm ſpiritum ducere cogimur, ſimul & odorem quem nolumus, trahimus?

CAPVT XLVIII.

SICVT ergo iſtæ ſimilitudines falſæ ſunt, ita & illud, propter quod eas voluit adhibere. Sequitur enim & dicit: *Simili ergo modo de non peccandi poſsibilitate intelligendum eſt. Quòd non peccare noſtrum ſit, poſſe verò non peccare non noſtrum.* Si de integra & ſana hominis natura loqueretur, quam modò non habemus: (Spe enim ſalui facti ſumus: Spes autem quæ videtur non eſt ſpes: Si autem quod non videmus ſperamus, per patiẽtiam expectamus,) nec ſic rectè diceret, quòd D non peccare noſtrum tantummodo ſit, quamuis peccare noſtrum eſſet: nam & ibi eſſet adiutorium Dei, & tanquam lumen ſanis oculis, quo adiuti videant ſe præbere volentibus. Quia verò de hac vita diſputat, vbi corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem, miror quo corde etiam ſine adiutorio medicinæ ſaluatoris noſtri, noſtrum putat eſſe non peccare, poſſe verò non peccare naturæ eſſe contendat, quam ſic apparet eſſe vitiatã, vt hoc maioris vitij ſit non videre.

Roman. 8.

Sap. 9.

CAPVT XLIX.

QVIA *non peccare*, inquit, *noſtrum eſt; poſſumus peccare & non peccare*. Quid ſi alius dicat, quia nolle infelicitatem, noſtrum eſt, poſſumus eam & nolle & velle, & tamen eam velle omnino non poſſumus. Quis enim vllo modo velle eſſe poſſit infelix, etiam ſi aliud vult vbi eum & nolentem infelicitas conſequatur? Deinde, quia Dei multo magis eſt non peccare, num audebimus eum dicere & peccare poſſe & non peccare? Abſit à nobis vt Deum peccare poſſe dicamus. Non enim vt ſtulti putant, ideo non erit omnipotens, quia nec mori poteſt, & negare ſeipſum non poteſt. Quid eſt ergo quod loquitur, & quibus locutionum regulis conatur perſuadere, quod non vult conſiderare? Adhuc addit & dicit: *Quia verò poſſe non peccare, noſtrum non eſt, & ſi voluerimus non poſſe non peccare, non poſſumus non poſſe non peccare.* Intortè hoc dixit, & ideo ſubobſcurè. Sed ita poſſet dici planiùs, quia poſſe non peccare noſtrum non eſt, ſeu velimus, ſeu nolimus, poſſumus non peccare. Non enim ait, ſeu velimus, ſeu nolimus, non peccamus: ſine dubio enim peccamus ſi volumus, ſed tamen velimus nolimus, habere nos aſſerit non peccandi poſſibilitatem, quam naturæ inſitam dicit. Sed de homine ſanis pe- B dibus tolerabiliter dici poteſt, velit nolit habet ambulandi poſſibilitatem: confractis verò, & ſi velit non habet. Vitiata eſt natura de qua loquitur: Quid ſuperbit terra & cinis? Vitiata eſt, medicum implorat: Saluum me fac Domine, clamat: Sana animã meam, clamat. Quid intercludit has voces, vt defendendo quaſi præſentem poſſibilitatem, futuram impediat ſanitatem?

Omnipotẽtia Dei nihil adimit, quod nec peccare, nec mori, nec ſeipſum negare poteſt.

Eccl. 10.

Pſal 40.

CAP. L.

ET videte quid adiungat vnde illud confirmare exiſtimat: *quia nulla*, inquit, *adimere voluntas poteſt, quod inſeparabiliter inſitum probatur eſſe naturæ.* Vnde ergo illa vox: Vt non quæ vultis illa faciatis. Vnde etiam illa: Non enim quod volo facio bonum, ſed quod odi malum hoc ago? Vbi eſt poſſibilitas, quæ inſeparabiliter inſita probatur eſſe naturæ? Ecce homines non ea quæ volunt faciunt, & de non peccando vtique agebat; non de volando, quia homines non alites erant. Ecce homo quod vult bonum non agit, ſed quod C non vult malum hoc agit: velle illi adiacet, perficere autem bonum, non adiacet. Vbi eſt poſſibilitas, quæ inſeparabiliter inſita probatur eſſe naturæ? Quemlibet enim in ſe transfiguret, ſi de ſeipſo iſta non dicit Apoſtolus, hominem certè in ſe transfigurat. Ab iſto autem ipſa humana natura inſeparabilem nihil peccandi poſſibilitatem habere defenditur. Sed his verbis id agitur, etiam à neſciente qui loquitur, non autem neſciente illo qui hæc loquenda incautis etiam Deum timentibus ſuggerit, vt euacuetur Chriſti gratia, humana ſibi ad iuſtitiam ſuam quaſi ſufficiente natura.

Galat 5.

Roman. 7.

CAP. LI.

VT autem declinetur inuidia qua Chriſtiani etiam pro ſalute ſua clamant & dicunt, quare ſine adiutorio gratiæ Dei dicis hominem poſſe non peccare? *Ipſa*, inquit, *non peccandi poſsibilitas non tam in arbitrij poteſtate, quàm in naturæ neceſsitate eſt. Quicquid in naturæ neceſsitate poſitum eſt, ad naturæ pertinere non dubitatur authorem, vtique Deum. Quomodo ergo*, inquit, *abſque Dei gratia dici exiſtimatur, quod ad Deum propriè pertinere monſtratur?* Expreſſa eſt ſententia quæ latebat, non eſt quemadmodum poſſit abſcondi. Ideo Dei gratiæ tribuit non peccandi poſſibilitatem; quia eius naturæ Deus author eſt, cui poſſibilitatem non peccandi inſeparabiliter inſitam dicit. Cùm vult ergo faciat, quia non vult non facit. Vbi enim eſt inſeparabilis poſſibilitas, ei accidere non poteſt voluntatis infirmitas, vel potius voluntatis adiacentia, & perfectionis indigentia. Si ergo ita eſt, vnde venit, Velle adiacet, perficere autem bonum non adiacet? Si enim iſte qui hunc librum ſcripſit, de illa hominis natura loqueretur, quæ primo inculpata & ſalua condita eſt, vtcunque acceptaretur hoc dictum: (quanquam inſeparabilem habere poſſibilitatem, id eſt, vt ita dicam, inamiſſibilem, non debuit illa natura dici, quæ

Poſsibilitatẽ non peccandi quo ſenſu Pelagius Dei gratiæ tribuerit.

Roman. 7.

quæ vitiari potuit,) poſſet & medicum quærere, qui A cæci oculos ſanaret, & videndi poſſibilitatem reſtitueret, quæ fuerat amiſſa per cæcitatem: quoniam cæcus puto quòd velit videre, ſed non poteſt: ſi autẽ vult & non poreſt, ineſt volũtas, ſed amiſſa eſt poſſibilitas.

CAPVT LII. ADHVC videte quas moles conetur qui ſuam ſententiam ducat irrumpere, ſi valeret: Obiicit enim ſibi quæſtionem, dicens: *Sed caro nobis ſecundum Apoſtolum contraria eſt, inquies.* Deinde reſpondet: *Qui fieri poteſt, vt cuicunque baptizato ſit caro contraria, cùm ſecundum eundem Apoſtolum in carne non eſſe intelligatur? ita enim ait: Vos autem in carne non eſtis.* Bene, quod baptizatis dicit carnem contrariam eſſe non poſſe; quod vtrum verum ſit, pòſt videbimus. Nunc verò quia non potuit penitus ſe obliuiſci eſſe Chriſtianum, ſed id licet tenuiter recordatus eſt, receſſit à defenſione naturæ. Vbi eſt ergo inſeparabilitas poſſibilitatis? An fortè nondum baptizati in natura hominum nõ ſunt? Hîc prorſus, hîc poſſet vigilare, & ſi aduertat poteſt, *Qui fieri poteſt*, inquit, *vt cuicunque baptizato ſit caro contraria?* ergo non baptizatis poteſt caro eſſe contraria. Exponat quemadmodum cùm ſit etiam in ipſis illa ab eo multum defenſa natura, certè vel in eis concedit eſſe vitiatam, ſi iam in baptizatis ille ſaucius, ſanus de ſtabulo egreſſus eſt, aut ſanus in ſtabulo eſt, quò eum curandum miſericors Samaritanus aduexit. Porrò ſi vel iſtis concedit carnem eſſe contrariã, dicat quid contigerit cùm ſit vtrunque, hoc eſt, & caro & ſpiritus creatura vnius eiuſdemque creatoris, proculdubio bona, quia boni; niſi quia hoc eſt vitium, quod propria inflictũ eſt voluntate, & hoc vt in natura ſanetur, eo ipſo opus eſt ſaluatore, quo inſtituta eſt natura creatore, hoc ſaluatore, eaque illius medicina, qua verbũ caro factũ eſt vt habitaret in nobis, ſi opus eſſe fateamur paruis & magnis, id eſt, à vagitibus infantum vſque ad canos ſenũ, tota quæ inter nos eſt, huius quæſtionis controuerſia diſſoluta eſt.

Galat.5.

Roman.8.

Capite proximo.

Luca 10.

CAPVT LIII. NVNC iam videamus, vtrum etiam baptizatis legatur caro eſſe contraria. Vbi quæro, quibus dicebat Apoſtolus, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem? Hæc enim inuicem aduerſantur, vt non ea quæ vultis faciatis. Ad Galatas, vt opinor, id ſcripſit: quibus dicit, Qui ergo tribuit vobis ſpiritum, & virtutes operatur in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Vnde apparet eum Chriſtianis loqui, & quibus Deus tribuerat ſpiritum, ergo etiam baptizatis. Ecce & baptizatis caro inuenitur eſſe contraria, & non adeſſe poſſibilitas illa, quam inſeparabiliter inſitam dicit eſſe naturæ. Vbi eſt quod ait, *Qui fieri poteſt, vt cuicunque baptizato ſit caro contraria?* Quomodolibet intelligat carnem, quia reuera non natura eius quæ bona eſt, ſed vitia carnalia carnis hoc loco, nomine nuncupantur: ecce tamen etiam baptizatis caro contraria eſt, & quomodo contraria? vt non quod volunt faciant. Ecce adeſt voluntas in homine, vbi eſt poſſibilitas illa naturæ? Fateamur gratiam neceſſariam, clamemus, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et reſpondeatur nobis, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Quando enim iſtis rectiſſimè dicitur, Quare ſine adiutorio gratiæ Dei dicitis hominem poſſe eſſe ſine peccato? non tunc de illa gratia quæſtio eſt, qua eſt homo conditus; ſed de iſta qua fit ſaluus per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Fideles enim orantes dicunt, Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo. Si adeſt poſſibilitas, vt quid orant? Aut à quo malo ſe liberari orant, niſi maximè de corpore mortis huius? vnde non liberat niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Non vtique de ſubſtantia corporis quæ bona eſt, ſed de vitiis carnalibus, vnde non liberatur homo ſine gratia ſaluatoris, nec quando per mortem corporis diſcedit à corpore. Et hoc vt diceret Apoſtolus, quid ſuprà dixerat? Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati quæ eſt in membris meis. Ecce quod vitium naturæ humanæ inobedientia voluntatis inflixit. Orare ſinatur, vt ſanetur. Quid tantum de naturæ poſſibilitate præſumitur? vulnerata, ſauciata, vexata, perdita eſt, vera confeſſione, non falſa defenſione opus habet. Gratia ergo Dei non qua inſtituatur, ſed qua reſtituatur, quæratur; quæ ab iſto ſola clamatur non eſſe neceſſaria, cùm tacetur. Qui ſi omnino nihil de gratia Dei diceret, nec eam quæſtionem ſoluendam ſibi proponeret, vt à ſe de hac re inuidiam remoueret, poſſet putari hoc quidem ſentire, quod veritas habet; ſed non dixiſſe, quia non vbique omnia dicenda ſunt. Propoſuit de gratia quæſtionem, id reſpondet quod habebat in corde, definita quæſtio eſt, non quam volebamus, ſed vbi quid ſentiret, dubitabamus.

Gal.5.& 3.

Roman.7.

De qua hic Dei gratia diſſeratur.

Matth.6.

CAPVT LIIII. DEINDE multis verbis Apoſtoli conatur oſtendere, vnde non eſt controuerſia, *quòd caro ab illo ita ſæpe nominetur, vt velit intelligi non ſubſtantiam, ſed opera carnis.* Quid hoc ad rem? Vitia carnis contraria ſunt voluntati hominis: non natura accuſatur, ſed vitiis medicus quæritur. Quid eſt quod interrogat, *quis fecit homini ſpiritum?* & reſpondet ſibi, *ſine dubio Deus.* Et item interrogat, *carnem quis creauit?* Itemque reſpondet, *idem credo Deus.* Interrogat tertio: *Bonus eſt qui vtrumque creauit Deus?* reſpondet, *nulli dubium eſt.* Adhuc interrogat: *Et vtrumque quod bonus author creauit bonum eſt?* & ad hoc reſpondet, *confitendum eſt.* Deinde concludit, *Si igitur & ſpiritus bonus, & caro bona, vt à bono authore condita, qui fieri poteſt, vt duo bona poſſint ſibi eſſe contraria?* Omitto dicere, quia tota huius ratiocinatio turbaretur, ſi quis ab eo quæreret, Æſtus & frigus quis fecit? reſponderet enim ſine dubio, Deus. Non ego multa interrogo, ipſe concludat, vtrum aut iſta poſſint dici non bona, aut non appareant inter ſe eſſe contraria. Hic fortè dicit, *qualitates ſunt iſta ſubſtantiarum, non ſubſtantiæ.* Ita eſt, verum eſt; ſed qualitates naturales & ad Dei creaturam ſine dubio pertinentes: ſubſtantiæ quippe non per ſeipſas, ſed per ſuas qualitates, ſicut aqua & ignis dicuntur ſibi eſſe contrariæ. Quid ſi ita ſunt caro & ſpiritus? quod quidem non affirmamus, ſed vt ratiocinationem eius non neceſſaria illatione concluſam oſtenderemus, hoc diximus. Poſſunt enim & contraria non inuicem aduerſari, ſed ex alterutro temperari & bonam valetudinem reddere: ſicut in corpore ſiccitas & humiditas, frigus & calor, quorum omnium temperatione bona corporalis valetudo cõſiſtit. Sed quòd contraria eſt caro ſpiritui, vt non ea quæ volumus faciamus, vitium eſt, non natura; gratia medicinalis quæratur, & cõtrouerſia finiatur. Duo quippe iſta bona, à bono Deo condita, quomodo contra huius ratiocinationem in non baptizatis hominibus poſſunt ſibi eſſe contraria? An & hoc eum dixiſſe pœnitebit, quod affectu aliquo fidei Chriſtianæ locutus eſt? Cùm enim dixit, *Qui fieri poteſt, vt cuicunque iam baptizato ſit caro contraria:* ſignificauit non baptizatis carnem poſſe eſſe cõtrariam. Nam cur addidit, *iam baptizato*, cùm poſſet etiam hoc nõ addito dicere, *Qui fieri poteſt, vt cuicunque ſit caro contraria:* atque ad hoc probandum ſubiicere illam ratiocinationẽ ſuam, quia vtrunque bonum eſt à bono cõditum, & ideo non poteſt inter ſe eſſe cõtrarium? Si ergo non baptizati, quibus certè fatetur carnem eſſe cõtrariam, ſuis illum interrogationibus vrgeant & dicant, Quis fecit homini ſpiritum? Iſte reſpondebit, Deus. Itemque illi, Carnẽ

Infra cap.56.

Dial.3.& ſequent.

quis

quis creauit? reſpondet iſte, idem credo Deus. Illi tertio, Bonus eſt qui vtrunque creauit Deus? & iſte, nulli dubium eſt. Atque illi vnum quod reſtat inquirant: Et vtrunque quod bonus author creauit bonum eſt? iſte fatebitur. Tunc illi cum ſuo gladio iugulabunt inferentes concluſionem eius & dicentes, Si igitur ſpiritus bonus & caro bona, vt à bono authore cōdita, qui fieri poteſt, vt duo bona ſibi poſſint eſſe contraria? Hic fortè ille reſpondebit, Date veniam, quia non debui dicere cuicunque baptizato carnē non poſſe eſſe contrariam, vt hoc modo vobis non baptizatis cōtrariam confiterer; ſed ſine vlla exceptione dicere debui, carnem nulli eſſe cōtrariam. Ecce quò ſeipſe compingit, ecce quæ loquitur qui non vult clamare cum Apoſtolo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. *Sed cur* inquit, *clamem iam baptizatus in Chriſto; illi hoc clament qui nondum tale beneficium perceperunt, quorum in ſe voces figurabat Apoſtolus: ſi tamen vel hoc dicunt.* Sed naturæ iſta defenſio, nec illos hac voce exclamare permittit. Neque enim in baptizatis natura eſt, & in non baptizatis natura non eſt. Aut ſi vel in illis vitiata eſſe cōceditur, vt non ſine cauſa clament, Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, eiſque ſubueniatur in eo quod ſequitur, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: concedatur iam tandem aliquando humanam medico Chriſto indigere naturam. *Rom.7.*

CAPVT LV. *Corpus mortis vocatum eſt non ſubſtantia.*

QVAERO autem, vbi natura iſtam perdiderit libertatem quam ſibi dari exoptat cùm dicit, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Non enim & ille ſubſtantiam carnis accuſar, cùm dicit liberari ſe cupere de corpore mortis huius, cùm etiam corporis ſicut animæ natura Deo bono authori tribuenda ſit. Sed vtiq; de vitiis corporis dicit, Nam de corpore mors corporis ſeparat, ſed contracta ex illo vitia cohærent, quibus iuſta pœna debetur, quam etiam in inferno ille diues inuenit. Hinc ſe non poterat vtique liberare qui dicit, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Vbicunque autem iſtam perdiderit libertatem, certè inſeparabilis eſt poſſibilitas illa naturę, habet poſſe per naturale ſubſidiū, habet velle per liberum arbitrium, cur quęrit baptiſmatis ſacramētum? An propter commiſſa præterita, vt ea tātùm ignoſcantur, quæ fieri infecta non poſſunt? Dimitte hominem, clamet quod clamabat. Non enim tantùm deſiderat, vt per indulgentiam ſit de præteritis impunitus, ſed etiam vt ſit de cætero ad non peccandum fortis & validus. Condelectatur enim legi Dei ſecūdum interiorem hominem, videt autem aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ: videt eſſe, non recolit fuiſſe; præſentibus vrgetur, non pręterita reminiſcitur. Nec tantùm repugnantem videt, verumetiam captiuantem ſe in lege peccati, quæ eſt in membris eius, non quæ fuit. Hinc eſt quod clamat, Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sinatur orare, ſinatur adiutorium medici potentiſſimi flagitare. Quid contradicitur? quid obſtrepitur? quid miſer miſericordiam Chriſti petere prohibetur, & hoc à Chriſtianis? Nam & illi cum Chriſto ambulabant, qui cæcos lumen clamando petere prohibebāt, ſed etiam inter tumultum contradicentium audit ille clamantem, vnde huic reſponſum eſt, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Porrò ſi ab iſtis vel hoc impetramus, vt nondum baptizati implorent auxilium gratię ſaluatoris, non eſt hoc quidem parum aduerſus illam falſam defenſionem, tanquam ſibi ſufficientis naturæ & poteſtatis liberi arbitrij. Neq; enim ſibi ſufficit qui dicit, Infelix ego homo, quis me liberabit: aut plenā libertatem habere dicēdus eſt, qui ſe adhuc poſtulat liberari.

Luc.16. *Nota.* *Rom.7.* *Matth.20.*

CAPVT LVI.

VERVNTAMEN etiam illud videamus, vtrum illi A qui baptizati ſunt faciant bona quæ volunt, nulla carnis concupiſcentia repugnāte. Sed quid hinc dicamus, ipſe commemorat, vbi concludens hunc locum, *Vt diximus*, inquit, *illud quo continetur, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum: non de carnis ſubſtantia, ſed de operibus ſentire neceſſe eſt.* Hoc & nos dicimus, nō de carnis ſubſtantia, ſed de operibus dictum quæ veniunt de carnis concupiſcentia: de peccato ſcilicet de quo præcipit, vt non regnet in noſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius. *Gal.5.* *Rom.6.*

CAPVT LVII.

NEC attēdit etiam ipſe iam baptizatis fuiſſe dictū, Caro cōcupiſcit aduerſum ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis. Et ne ab ipſa pugna deſides faceret, & per hanc ſententiā laxamentum peccandi dediſſe videretur, adiungit, Quòd ſi ſpiritu ducimini, non adhuc eſtis ſub lege. Sub lege eſt enim, qui timore ſupplicij quod lex minatur non amore iuſtitiæ ſe ſentit abſtinere ab opere peccati, nōdum liber nec alienus à volūtate peccandi. In ipſa enim vo- B luntate reus eſt, qua mallet ſi fieri poſſet nō eſſe quod timeat, vt liberè faciat quod occultè deſiderat. Ergo ſi ſpiritu, inquit, ducimini, non adhuc eſtis ſub lege: vtiq; lege quæ timorem incutit, nō tribuit charitatem, quæ charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per legis literam, ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hæc eſt lex libertatis non ſeruitutis, quia charitatis vtiq;, non timoris. De qua & Iacobus apoſtolus ait, Qui autem perſpexerit in legē perfectam libertatis. Vnde & ille non quidem iam lege Dei terrebatur vt ſeruus, ſed condelectabatur ei ſecundum interiorem hominem. Videt tamen adhuc aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mētis ſuæ. Ita & hic, Si ſpiritu, inquit, ducimini non adhuc eſtis ſub lege. Inquātum quiſq; ſpiritu ducitur, nō eſt ſub lege: quia inquātum condelectatur legi Dei, non eſt ſub legis timore: quia timor tormentum habet, non delectationem. *Sub lege quis eſſe dicatur.* *Iacob.1.*

CAPVT LVIII.

PROINDE ſi rectè ſentimus, ſicut pro membris ſanatis gratias agere; ita pro ſanandis orare debemus, C vt abſolutiſſima cui nihil addi poſſit ſanitate, perfecta Dei ſuauitate, plena libertate perfruamur. Non enim abnuimus humanam naturam poſſe eſſe ſine peccato, aut vllo modo negare debemus perfici poſſe, quā proficere non negamus; ſed gratia Dei per Ieſum Chriſtū Dominum noſtrum, eo adiuuante fieri dicimus, vt iuſta & beata ſit, à quo creata eſt vt ſit. Facilè itaq; refellitur quod à quibuſdam ſibi dicit opponi, *Diabolus nobis aduerſatur.* Prorſus huic obiectioni eadem verba reſpōdemus, quæ ipſe reſpondit, *Reſiſtamus illi, & fugiet. Reſiſtite, inquit beatus Apoſtolus, diabolo, & fugiet à vobis. Vnde animaduertendum eſt quid poßit his nocere quos fugit, vel quam virtutem habere intelligendus ſit, qui ſolis præualere nō reſiſtentibus poteſt.* Hæc & mea verba ſunt, verius enim dici non poteſt. Sed hoc intereſt inter nos & iſtos, quòd nos etiā cum diabolo reſiſtitur, poſcendū Dei adiutoriū, non ſolùm non negamus, verumetiam prædicamus: iſti autē tantam tribuunt poteſtatem voluntati, vt pietati auferant orationē. Nam vtiq; vt dia- D bolo reſiſtamus & fugiat à nobis, ideo precantes dicimus, Ne nos inferas in tentationem: ideo & admoniti ſumus tanquam ab Imperatore milites exhortante & dicente, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. *Iacob.4.* *Matth.6.* *Marc.14.*

CAPVT LIX.

QVOD verò contra eos diſputat qui dicunt, *Et quis nolit ſine peccato eſſe, ſi hoc in hominis eſſet poſitum poteſtate?* Rectè quidem diſputat, hoc ipſo eos confiteri non eſſe impoſſibile, quia hoc vel multi, vel omnes volunt: ſed hoc vnde ſit poſſibile confiteatur, & pax eſt. Ipſa eſt enim gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qua omnino iſte nos orantes adiuuari vt non peccemus, nuſquam dicere voluit. Quod ſi fortè latenter ſentit, ignoſcat aliter ſuſpicantibus. Ipſe enim hoc facit, qui cùm tātam de hac re patiatur inuidiam,

ſentire id vult, & confiteri vel profiteri nõ vult. Quid erat magnum vt hoc diceret, cùm præſertim ſibi hoc tanquam ex perſona aduerſariorum oppoſitum tractare & aperire ſuſceperit? Cùr illic ſolã naturam defendere voluit, & quia homo ita creatus eſt, vt nõ peccare poſſet, ſi peccare noluiſſet aſſeruit; ac per hoc quòd ita creatus eſt, eam poſſibilitatem ad gratiam Dei pertinere definiuit, qua poſſibilitate ſi noluerit peccare, non peccat: & noluit aliquid dicere de eo, quòd ipſa natura gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum vel ſanatur quia vitiata eſt, vel quia ſibi non ſufficit adiuuatur?

CAPVT LX.

VTRVM enim in hoc ſeculo fuerit, vel ſit, vel poſſit eſſe aliquis ita iuſtè viuens, vt nullum habeat omnino peccatum, poteſt eſſe aliqua quæſtio inter veros pioſque Chriſtianos: poſſe tamen eſſe certè poſt hanc vitam quiſquis ambigit, deſipit. Sed ego nec de iſta vita volo contendere. Quanquam enim mihi nõ videatur aliter intelligendum quod ſcriptum eſt, Non iuſti-

Pſal. 142.

B ficabitur in conſpectu tuo omnis viuens, & ſi qua ſimilia: vt tamen poſſit oſtendi, vel hæc teſtimonia melius aliter intelligi poſſe, vel perfectam plenamque iuſtitiam cui prorſus nihil addendum ſit, & heri fuiſſe in aliquo, cùm in iſto corpore viueret, & hodie eſſe, & cras futuram; dum tamen longè plures ſint, qui cum ſibi vſque ad vltimũ vitæ huius diem neceſſarium eſſe non dubitent, vt veraciter dicant, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: ſpem ſuam tamen in Chriſto atque in eius promiſſionibus veram, certam, firmam eſſe confidant: nullo tamen modo niſi adiuuante gratia ſaluatoris Chriſti crucifixi, & dono ſpiritus eius, vel quoſlibet ad pleniſſimam perfectionem, vel quenquam ad qualemcunque prouectum veræ piæque iuſtitiæ peruenire, qui negauerint, neſcio vtrum rectè poſſint in qualiũcunque Chriſtianorum numero deputari.

CAPVT LXI.

Reſpondet ad doctorum virorum teſtimonia quæ Pelagius pro ſe produxerat.

C AC per hoc & ea teſtimonia quæ non quidem de ſcripturis canonicis, ſed de quibuſdam catholicorum tractatorum opuſculis poſuit, volens occurrere iis qui cum ſolum dicerent iſta defendere, ita ſunt media, vt neque contra noſtram ſententiam ſint, neque contra ipſius. In quibus etiam nonnihil de libris meis interponere voluit, me quoque aliquẽ deputans, qui cum illis commemorari dignus viderer. Vnde ingratus eſſe non debeo, & familiariore affectu nolim vt errer, qui hunc mihi detulit honorem. Prima enim quæ poſuit, quia nomen eius qui ea dixit, non ibi legi, ſiue quia ille non ſcripſit, ſiue quia codex quem miſiſtis, id aliqua fortè mendoſitate nõ habuit, pertractare quid opus eſt? Maximè quoniam me in huiuſmodi quorumlibet hominum ſcriptis liberum, (quia ſolis canonicis debeo ſine vlla recuſatione conſenſum) nonnihil mouet quod de illius ſcriptis cuius nomen non ibi inueni, ille poſuit.

Lactantius is eſt.

D *Oportuit magiſtrum doctoremq́; virtutum homini ſimillimum fieri, vt vincendo peccatum doceat hominem vincere poſſe peccatum.* Quomodo enim dictum ſit, author huius ſententiæ viderit, qualiter poſſit exponere: dum tamen nos minimè dubitemus peccatum Chriſtum in ſe non habuiſſe quod vinceret, qui natus eſt in ſimilitudine carnis peccati, non in carne peccati. Aliud eiuſdem ita poſuit, *Et iterum; vt deſideriis carnis edomitis, doceret non neceſſitatis eſſe peccare, ſed propoſiti ac voluntatis.* Ego deſideria carnis, (ſi non illicitarum concupiſcentiarum hic dicuntur) accipio, ſicuti eſt fames, ſitis, refectio laſſitudinis, & ſi quid huiuſmodi eſt. Per hæc enim quidam quãuis ea ſint inculpabilia, in culpas decidunt; quod ab illo ſaluatore abſuit, etiam ſi hæc in eo fuiſſe propter ſimilitudinem carnis peccati, Euangelio teſte videamus.

Lactant. lib. 4. diuin. inſtit. cap. 24.

Ibid. cap. 25.

CAPVT LXII.

Hilarius in illud Matt. 5. Beati mundo corde.

BEATVS verò Hilarius, cuius verba hæc poſuit, *Nõ enim niſi ſpiritu perfecti et immortalitate mutati, quod*

A *ſolis mundis corde diſpoſitũ eſt, hoc quod in Deo eſt immortale cernemus:* quid dixerit contra id quod dicimus, vel quid iſtum adiuuet, neſcio, niſi quia poſſe eſſe hominẽ mũdo corde teſtatus eſt? Quod quis negat? Sed gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum, non ſola arbitrij libertate. Item quod cum dixiſſe cõmemorat, *Quas Iob literas legerat, vt abſtineret ſe ab omni re maligna; quia Deum ſola mente vitiis non admixta venerabatur, Deum autem colere iuſtitiæ propriũ officium eſt.* Quid feciſſet Iob dixit, non quid in hoc ſeculo perfeciſſet, aut ſine gratia ſaluatoris, quem etiam prophetauit, vel feciſſet vel perfeciſſet? Abſtinet enim ſe ab omni re mala, etiã qui habet peccatũ, quod in ſe regnare nõ ſinit, cui ſurrepit improbãda cogitatio, quam peruenire ad finem operis non permittit. Sed aliud eſt nõ habere peccatũ; aliud nõ obedire deſideriis eius. Aliud eſt implere quod præceptũ eſt, Non concupiſces. Et aliud eſt per quendã abſtinẽtię conatum ſaltẽ id agere quod itẽ

Exod. 20. Eccl. 18.

B ſcriptũ eſt, Poſt concupiſcẽtias tuas nõ eas, nihil horũ tamen ſcire ſe rectè poſſe, ſine gratia ſaluatoris. Facere eſt ergo iuſtitiã, in vero Dei cultu cum interno concupiſcẽtiæ malo interna cõflictatione pugnare: perficere autẽ, omnino aduerſariũ non habere. Nã qui pugnat, & adhuc periclitatur, & aliquando percutitur etiam ſi non ſternitur: Qui autẽ non habet aduerſarium, plena pace lætatur. Et ipſe eſſe ſine peccato veriſſime dicitur, in quo nullum habitat peccatũ, non qui per abſtinentiam mali operis dicit, Iam nõ ego operor illud, ſed id quod in me habitat peccatum. Nam & ipſe Iob de peccatis ſuis non tacet, & vtiq; huic amico veſtro merito placet, humilitatem nullo modo in falſitatis parte ponendã. Vnde id quod Iob cõfitetur quia verax Dei cultor eſt, proculdubio veraciter cõfitetur. Et ipſe Hilarius cùm locum Pſalmi exponeret vbi ſcriptum eſt, Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis, ait: *Si enim*

Facere et perficere iuſtitiã quid differant.

Rom. 7.

Opponit Pelagianis Hilarij locum in Pſal. 118.

C *Deus peccatores ſperneret, omnes vtique ſperneret: quia ſine peccato nemo eſt. Sed ſpernit diſcedentes à ſe, quos apoſtatas vocant.* Videtis quemadmodum non dixerit, quia ſine peccato nemo fuerit, tanquam de præteritis loquens, ſed quòd ſine peccato nemo ſit, vnde quidem vt dixi non contendo. Quiſquis enim non cedit Ioanni Apoſtolo, qui nec ipſe ait, Si dixerimus quia peccatum non habuimus, ſed non habemus: epiſcopo Hilario quomodo ceſſurus eſt? Pro gratia Chriſti clamo, ſine qua nemo iuſtificatur, tanquam ſufficiente naturæ libero arbitrio. Imò ipſe pro ea clamat, ei cedatur dicenti, Sine me nihil poteſtis facere.

1. Ioan. 1.

Ioan 15.

CAPVT LXIII.

Ambroſius ſuper 1. c. Lucæ.

SANCTVS autem Ambroſius reuera in eo loco quem iſte commemorat, illis reſiſtit qui dicunt hominem non eſſe poſſe ſine peccato in hac vita. Vt enim ea diceret, accepit occaſionem de Zacharia & Elizabet, quòd in Euangelio commemorati ſunt ambulaſſe in omnibus iuſtificationibus legis ſine querela: nun-

Luca 1.

D quid tamẽ negat gratia Dei fieri per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum? Ex qua fide etiam ante eius paſſionem iuſtos vixiſſe non dubium eſt, qui præſtat ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, qua vna iuſti ſunt quicunq; iuſti ſunt, Quem ſpiritũ memoratus Epiſcopus etiã precibus impetrandũ admonet: ita illi volũtas diuinitùs nõ adiuta nõ ſufficit, vbi in hymno ſuo dicit,

Opponit alia Ambroſij teſtimonia.

Votiſque perſtat ſedulis,
Sanctum mereri ſpiritum.

Cõmemorabo & ego de hoc ipſo opere S. Ambr. aliquid, ex quo iſte cõmemorauit quod cõmemorãdum putauit. *Viſum eſt*, inquit, *mihi. Poteſt non ſoli viſum eſſe, quod viſum ſibi eſſe declarat. Nõ enim volũtate tãtũ humana viſum eſt, ſed ſicut placuit ei qui in me, inquit, loquitur Chriſtus, qui vt id quod bonũ eſt, nobis quoq; bonum videri poſſit operatur. Quẽ enim miſeratur, & vocat. Et ideo qui Chriſtũ ſequitur, poteſt interrogatus cur eſſe voluerit Chriſtianus,*

In præfat. in Lucam.

ſtianus, reſpondere, viſum eſt mihi: Quod cùm dicit, nõ negat Deo viſum, à Deo enim præparatur voluntas hominũ: vt enim Deus honorificetur à ſancto, Dei gratia eſt. Ecce quid iſte ſapiat. Si verbis Ambroſij delectatur, quòd à Deo præparatur voluntas hominum, & nulla, vel non magna quæſtio eſt, quis vel quando perficiatur, dum tamẽ ſine gratia Chriſti idipſum fieri poſſe minimè dubitetur. Deinde quantum erat vt attẽderet iſte vnum verſum de Ambroſij verbis quæ poſuit: cùm enim ille
In cap. 1. Lucæ, non procul ab initio. dixiſſet, *Nam cùm eccleſia ex gentibus, hoc eſt, peccatoribus cõgregata ſit, quomodo ex maculatis immaculata poteſt eſſe, niſi primò per Chriſti gratiam, quòd abluta delicto ſit: deinde, quòd per qualitatem non peccandi abſtineat à delictis?* Ille addidit, quod iſte apparet cur addere noluerit. Ait namque ille, *Nec ab initio immaculata, humanæ enim hoc impoſsibile naturæ: ſed per Dei gratiam & qualitatem ſui; quia iam non peccat, fit vt immaculata videatur.* Hæc verba, iſte cur non addiderit, quis nõ intelligat? Hoc agitur vtiq; nunc in hoc ſeculo, vt ad iſtam quam omnes ſancti cupiunt immaculatiſſimam puritatem Eccleſia ſancta perueniat, quæ in futuro ſeculo neq; aliquo malorum hominum ſibi permixto, neq; aliqua in ſe lege peccati reſiſtente legi mentis ducat mundiſſimam vitam in æternitate diuina. Tamen attẽdat iſte quid ſecundum ſcripturas Ambroſius Epiſcopus dixerit, *Nec ab initio immaculata, humanæ enim hoc impoſsibile naturæ.* Vtique enim ab initio dicit quo ex Adam naſcimur. Nam & ipſe Adam immaculatus proculdubio factus eſt. Sed in eis qui ſunt natura filij iræ, ducentes ex illo quod vitiatum eſt, in illo ab initio eſſe immaculatos, humanæ naturæ impoſſibile definiuit.

CAPVT LXIIII. ITEM Ioannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus, cuius poſuit ſententiam, *dicit peccatum non eſſe ſubſtantiam, ſed actum malignum*: quis hoc negat? *Et quia non eſt naturale, ideo contra illud legem datam; & quòd de arbitrij libertate deſcendit,* etiam hoc quis negat? Sed non id agitur de humana natura quæ in hac vita eſt, ſed agitur de gratia Dei qua ſanatur per medicum Chriſtũ, quo non indigeret ſi ſana eſſet, quæ ab iſto tãquam ſana vel tanquam ſibi ſufficiente volũtatis arbitrio poſſe non peccare defenditur. Quis itẽ Chriſtianus ignorat, quod beatiſſimum Sixtum Romanæ Eccleſiæ Epiſcopum & Domini martyrem dixiſſe commemorat,
Non martyris ſed philoſophi liber hic fuit; vt docet Hieron. epiſtola ad Cteſiphontem & Auguſt. Retract. lib. 2. cap 42. *Quia libertatem arbitrij ſui permiſit hominibus Deus, vt pure & ſine peccato viuentes ſimiles fiant Deo.* Sed ad ipſum arbitrium pertinet vocantem audire & credere, & ab eo in quem credit non peccandi adiutorium poſtulare. Nam vtique cùm dicit, *ſimiles fiant Deo*, per charitatem Dei futuri ſunt ſimiles Deo, quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris, non naturæ poſſibilitate, nec libero arbitrio quod eſt in nobis, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Et quod dicit idem martyr, *Templum ſanctum eſt Deo mens pura, & altare optimum eſt ei cor mundum & ſine peccato:* quis neſcit ad iſtã perfectionem perducendum cor mundum, dum interior homo renouatur de die in diem, non tamen ſine gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Item quod ait ipſe, *Vir caſtus & ſine peccato poteſtatem accepit à Deo eſſe filius Dei*, vtique admonuit, ne cùm quiſque factus fuerit ita caſtus & ſine peccato, (quod vbi & quando in eo perficiatur nonnulla quæſtio eſt, ſed inter pios bene quæritur, inter quos tamen conſtat fieri poſſe, & ſine mediatore Dei & hominum homine Chriſto Ieſu fieri non poſſe.) tamen vt dicere cœperam, prudenter Sixtus admonuit, ne cùm fuerit quiſq; talis factus, & per hoc rectè inter filios Dei deputatus, putetur ipſius fuiſſe poteſtatis, quam per gratiam accepit à Deo, cùm eam non haberet in natura iam vitiata atque deprauata, ſicut in Euangelio legi-
Ioan. 1. tur, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: quod vtique non erant per natu-

A ram, nec omnino eſſent, niſi eum recipiendo accepiſſent per eius gratiam huiuſmodi poteſtatem. Hæc eſt poteſtas quam ſibi vindicat fortitudo charitatis, quæ non eſt in nobis; niſi per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

QVOD verò presbyter venerabilis Hieronymus dixit, in iis quæ illum dixiſſe commemorat, cùm exponeret quod ſcriptum eſt: Beati mũdo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: *quos non arguit conſcientia vlla peccati*, & adiecit; *Mundus mundo corde conſpicitur, templum Dei non poteſt eſſe pollutum:* hoc itaque agitur in nobis conando, laborando, orando, impetrando, vt ad illam perfectionẽ in qua poſſimus Deum mundo corde cõſpicere, eius gratia perducamur per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Item quod ait à memorato dictum eſſe presbytero, *liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia neceſsitate trahimur; alioquin vbi neceſsitas nec corona eſt:* quis non agnoſcat? quis non toto corde ſuſcipiat? Quis aliter cõditam humanam
B neget eſſe naturam? Sed in rectè faciẽdo, ideo nullum eſt vinculum neceſſitatis, quia libertas eſt charitatis. CAPVT LXV. Hieronymus in 5. c. Mat. Lib. 2. contra Iouinianum.

REDI ergo ad apoſtolicam ſententiam, Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. A quo niſi ab illo, qui aſcendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus? Quòd autem ex vitiis naturæ, non ex conditione naturæ ſit quædam peccandi neceſſitas, audiat homo, atque vt eadem neceſſitas non ſit, diſcat Deo dicere: De neceſſitatibus meis educ me: quia & in huiuſmodi oratione certamen eſt aduerſus tentatorem de ipſa contra nos neceſſitate pugnantem: ac per hoc opitulante gratia per Ieſum Chriſtum Dominum, & mala neceſſitas remouebitur, & libertas plena tribuetur. CAPVT LXVI. Rom. 5. Eph. 4. Quædam peccandi neceſſitas. Pſal. 24.

VENIAMVS ad nos. *Item*, inquit, *Auguſtinus Epiſcopus in libris de libero arbitrio, Quæcunque iſta cauſa eſt voluntatis, ſi non poteſt ei reſiſti, ſine peccato ei ceditur: ſi autem poteſt, non ei cedatur & non peccabitur. An fortè fallit incautum? ergo caueat ne fallatur: An tanta fallacia*
C *eſt vt caueri omnino non poſsit? ſi ita eſt, nulla ergo peccata ſunt. Quis enim peccat in eo quod caueri nullo modo poteſt? Peccatur autem, caueri igitur poteſt.* Agnoſco, verba mea ſunt; ſed etiam ipſe dignetur agnoſcere ſuperius cũcta quæ dicta ſunt. De gratia quippe Dei agitur, quæ nobis per mediatorem medicina opitulatur, non de impoſſibilitate iuſtitiæ. Poteſt ergo ei cauſæ quæcunque illa eſt, reſiſti? poteſt planè. Nam in hoc adiutoriũ poſtulamus, dicentes, Ne nos inferas in tentationẽ: quod adiutorium nõ poſceremus, ſi reſiſti nullo modo poſſe crederemus. Poteſt peccatum caueri, ſed opitulante illo, qui non poteſt falli. Nam & hoc ipſum ad cauendum peccatum pertinet, ſi veraciter dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Duobus enim modis etiam in corpore cauetur morbi malum, & vt non accidat, & vt ſi acciderit, citò ſanetur. Vt non accidat, caueamus dicẽdo, Nẽ nos inferas in tentationem. Vt citò ſanetur, caueamus dicendo, Dimitte nobis debita noſtra. Siue ergo immineat ſiue inſit, caueri poteſt. Sed vt non tantum illi, ve-
D rumetiam iis qui eoſdem libros meos, quos iſte legit, De libero arbitrio non legerunt, atque illis non lectis, hunc forſitan legunt, de hac re ſententia mea ſatis appareat: ex ipſis libris commemorare me oportet, quod iſte ſi ſentiret atque in ſuis literis poneret, nulla inter nos de hac re controuerſia remaneret. Cõtinuò quippe poſt verba mea quæ iſte commemorauit, quod occurrere poterat ipſe ſubieci, & quantum potui pertractaui dicens, *Et tamen etiam per ignorantiam facta quædam improbantur, & corrigenda iudicantur, ſicut in diuinis authoritatibus legimus.* Atque hinc adhibitis exemplis, etiam de infirmitate locutus ſum, dicens, *Sunt etiam neceſsitate facta improbanda, vbi vult homo rectè facere,*

CAPVT LXVII. Aug. lib. 3. de libero arbit. cap. 18. Reſponſio nunc ſimilem habet lib. 1. Retrac. cap. 9. Matth. 6. Duobus modis vt morbi, ita & peccata cauentur. Ibidem.

cere, & non poteſt. Nam vnde ſunt illæ voces, non enim quod volo facio bonum, ſed quod odi malum, hoc ago? Atq; aliis iſtic in hanc ſententiam commemoratis teſtimoniis diuinorum eloquiorum: *Sed hæc,* inquam, *omnia hominum ſunt voces ex illa mortis damnatione venientium. Nam ſi non eſt iſta pœna hominis, ſed natura, nulla iſta peccata ſunt.* Deinde paulo pòſt, *Relinquitur ergo* inquam, *vt hæc pœna iuſta de damnatione hominis veniat. Nec mirandum eſt, quòd vel ignorando, nõ habet liberum arbitriũ voluntatis ad eligendum quid rectè faciat: vel reſiſtẽte carnali conſuetudine, quæ violentia mortalis ſucceſſionis quodammodo naturaliter inoleuit, videat quid rectè faciendum ſit & velit, nec poſſit implere.. Illa eſt enim peccati pœna iuſtiſſima vt amittat quiſque quo bene vti noluit, cùm ſine vlla poſſet difficultate, ſi vellet. Id eſt autem, vt qui ſciens rectè non facit, amittat ſcire quid rectum ſit; & qui rectè facere cùm poſſet noluit, amittat poſſe cùm velit. Nam ſunt* B *reuera omni peccanti animæ duo iſta pœnalia, ignorantia, & difficultas. Ex ignorantia dehoneſtat error, ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falſa pro veris, vt erret inuitus, & reſiſtente atq; torquente dolore carnalis vinculi non poſſe à libidinoſis operibus temperare, non eſt natura inſtituti hominis, ſed pœna damnati. Cùm aut de libera voluntate rectè faciendi loquimur; de illa ſcilicet, in qua homo factus eſt loquimur.* Hinc iam hominibus de ipſius ignorantiæ difficultatisque in prolem primi hominis traiectis vitiis, atq; transfuſis, velut iuſtam querelam deponentibus ita reſponſum eſt. *Quibus breuiter,* inquam, *reſpondetur, vt quieſcant, & aduerſus Deum murmurare deſiſtant. Rectè enim fortaſſe quererentur, ſi erroris & libidinis nullus hominum victor exſtitiſſet. Cùm verò vbique ſit præſens, qui multis modis per creaturam ſibi Domino ſeruientem, auerſum vocet, doceat credentem, conſoletur ſperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuuet, exaudiat deprecantem: non tibi deputatur ad culpam* C *quod inuitus ignoras, ſed quod negligis quærere quod ignoras. Neque illud quòd vulnerata membra non colligis, ſed quòd volentem ſanare contemnis.* Ita & exhortatus ſum quantum potui ad rectè viuendum, & gratiam Dei nõ euacuaui, ſine qua natura humana iam contenebrata atq; vitiata illuminari non poteſt & ſanari. De qua re cum iſtis tota vertitur quæſtio, ne gratiam Dei quę eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro, peruerſa naturæ defenſione fruſtremus. De qua natura item paulo pòſt dixi, *Etiam ipſam naturam aliter dicimus, cùm propriè loquimur naturam hominis in qua primum in ſuo genere inculpabilis factus eſt: aliter iſtam in qua ex illius damnati pœna, & ignari & carni ſubditi naſcimur, iuxta quem modum dicit Apoſt. Fuimus enim & nos naturaliter filij iræ, ſicut & cæteri.*

Ephe. 2.

CAPVT LXVIII.

Ibidem c. 19.

SI ergo volumus animos ad rectè viuẽdum frigidos & pigros, Chriſtianis exhortationibus excitare & accendere, primitùs exhortemur ad fidem qua Chriſtiani fiant, & eius nomini ſubiiciantur, ſine quo ſalui eſſe nõ poſſunt. Si autem iam Chriſtiani D ſunt, & rectè viuere negligunt, verberẽtur terroribus & præmiorum laudibus erigantur; ita ſanè, vt non ſolùm ad bonas actiones, verumetiam ad pias orationes eos exhortari meminerimus, atque hac inſtruere ſanitate doctrinæ; vt & illinc gratias agãt cùm inſtituerint A bene viuere, quòd aliquid ſine difficultate fecerint: & vbi difficultatem aliquam ſentiunt, fideliſſimis & perſeuerãtiſſimis precibus & miſericordiæ promptis operibus facilitatem à Domino impetrare perſiſtant. Sic autem proficientes, vbi & quando pleniſſima iuſtitia perficiantur, non nimis curo. Vbicunque autem & quandocunq; perfecti fuerint, non niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum perfici poſſe cõfirmo. Sanè quando liquidò cognouerint nullum peccatum ſe habere, non ſe dicant habere peccatum, ne veritas in eis nõ ſit, ſicut in eis veritas non eſt, qui cùm habeant, non habere ſe dicunt.

CAPVT LXIX.

Rom. 7.

Deus nihil potuit impoſſibile præcipere.

Charitas vnam leuem facit ſarcinam Chriſti.

Matth 11.

1. Ioan. 5.

VALDE autem bona ſunt præcepta ſi legitimè his vtamur. Eò quippe ipſo quo firmiſſimè creditur, Deũ iuſtum & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe fiunt faci- B lia charitati, cui vni Chriſti ſarcina leuis eſt, aut ea vna eſt ſarcina ipſa quæ leuis eſt: ſecũdum hoc dictum eſt, Et præcepta eius grauia non ſunt, vt cui grauia ſunt, conſideret non potuiſſe diuinitùs dici, grauia nõ ſunt, niſi quia poteſt eſſe cordis affectus cui grauia nõ ſunt, & petat quo deſtituitur, vt impleat quod iubetur. Et quod dicitur ad Iſrael in Deuteronomio, ſi piè, ſi ſanctè, ſi ſpiritaliter intelligatur, hoc idem ſignificat: quia vtique cùm hoc teſtimonium commemoraſſet Apoſtolus, Propè eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo: quod hic habet, in manibus tuis: in corde enim ſunt ſpiritales manus: hoc eſt, inquit, verbum fidei quod prædicamus. Conuerſus ergo quiſque ſicut ibi præcipitur ad Dominum Deum ſuum ex toto corde ſuo, & ex tota anima ſua, mandatum Dei non habebit graue. Quomodo eſt enim graue cùm ſit dilectionis mãdatum? Aut enim quiſque non diligit, & ideo graue eſt: aut diligit, & graue eſſe non poteſt. Diligit autem, C ſi quod illic admonetur Iſrael, conuerſus fuerit ad Dominum Deum ſuum ex toto corde ſuo, & ex tota anima ſua: Mandatum inquit, nouum do vobis, vt vos inuicẽ diligatis. Et qui diligit proximũ, legem impleuit: & plenitudo legis, charitas. Secundũ hoc & illud dictũ eſt, Si ambularent ſemitas bonas, inueniſſent vtiq; ſemitas iuſtitiæ leues. Quomodo ergo dicitur, Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras: niſi quia vtrunq; verũ eſt? Duræ ſunt timori, leues amori.

Deut. 30.

Rom. 10.

Ioan. 13.

Rom 13.

Prouer. 2. ſecundum 70.

Pſal. 16.

CAPVT LXX.

Charitatis gradus faciunt et iuſtitiæ gradus.

CHARITAS ergo inchoata, inchoata iuſtitia eſt: charitas prouecta, prouecta iuſtitia eſt: charitas magna, magna iuſtitia eſt: charitas perfecta, perfecta iuſtitia eſt: ſed charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta, quę tunc maxima eſt in hac vita, quãdo pro illa ipſa contemnitur vita: ſed miror ſi non habet quo creſcat cùm de mortali exceſſerit vita. Vbicunque autem & quandocunque ita plena ſit, vt ei nõ ſit quod adiiciatur; non tamen diffunditur in cordi- D bus noſtris, vel naturæ, vel voluntatis opibus quæ ſunt in nobis, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis, qui & infirmitati noſtræ opitulatur, & ſanitati cooperatur. Ipſa eſt enim gratia Dei per Ieſum Chriſtũ Dominum noſtrum, cui eſt cum patre & Spiritu ſancto æternitas, bonitas, in ſecula ſeculorum.

LIBRI DE NATVRA ET GRATIA FINIS.

Hic ſequi debebat liber DE GESTIS PELAGII, *de quo Auguſtinus lib. 2. Retractationum cap. 47. ſed putatur non extare.*

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA PELAGIVM ET CELESTIVM, DE GRATIA CHRISTI, ET ORIGINALI PECCATO, LIBRI DVO.

Ex lib.2.Retract. cap.50.

POSTEAQVAM *Pelagiana hæreſis cum ſuis* A
authoribus ab Epiſcopis Eccleſiæ Romanæ, priùs
Innocentio, deinde Zoſimo, cooperantibus conci-
liorum Africanorum literis conuicta atque dam-
nata eſt, ſcripſi duos libros aduerſus eos, vnum de gratia
Chriſti, alterum de peccato originali. Hoc opus ſic incipit,
Quantùm de veſtra corporali & maxime ſpiritali ſalute
gaudeamus.

CAPVT I.

QVANTVM de veſtra corporali &
maximè ſpiritali ſalute gaudea-
mus, ſynceriſſimi fratres, dilecti à
Deo Albine, Piniane, & Mela-
nia, quia effari non poſſumus, vo-
bis cogitãdum credendumq́; com-
mittimus, vt ea de quibus nos con-
ſuluiſtis, potius iam loquamur. Feſtinante enim perla- B
tore inter occupationes noſtras, multo apud Carthagi
nem quàm vbicunque alibi denſiores, quantum Deus
donare dignatus eſt, vt potuimus, iſta dictauimus.

CAPVT II. *Profeſſio Pelagij ſuſpecta.* *1.Tim.1.*

SCRIPSISTIS mihi cum Pelagio vos egiſſe, vt
quæcunque aduerſus eum dicerentur ſcripto damna-
ret, cumque dixiſſe audientibus vobis, *Anathemo qui*
vel ſentit vel dicit, gratiam Dei qua Chriſtus venit in hũc
mundum peccatores ſaluos facere, nõ ſolùm per ſingulas ho-
ras, aut per ſingula momenta, ſed etiam per ſingulos actus
noſtros non eſſe neceſſariam. & qui hanc conantur auferre,
pœnas ſortiũtur æternas. Quiſquis hæc audit, & ſenſum
eius ignorat, quem in libris ſuis ſatis euidenter expreſ-
ſit, non illis quos dicit inemendatos ſibi fuiſſe ſurre-
ptos, aut omnino ſuos negat, ſed in illis quos literis ſuis
quas Romam miſit commemorat, omnino eum pu- C
tat hoc ſentire quod veritas habet. Quiſquis autem
quid in eis apertius dicat aduertit, debet habere etiam
iſta verba ſuſpecta. Quia etſi gratiam Dei, qua Chri-
ſtus venit in mundum peccatores ſaluos facere, in ſo-
la remiſſione peccatorum conſtituat, poteſt huic ſen-
ſui iſta verba coaptare dicens: Ideo eam, per ſingulas
horas, per ſingula momenra, & per actus ſingulos ne-
ceſſariam, vt ſemper in memoria retinentes & remi-
niſcentes dimiſſa nobis eſſe peccata, non peccemus vl
terius, adiuti non aliqua ſubminiſtratione virtutis, ſed
viribus proprię voluntatis, quid ſibi remiſſione pecca-
torum præſtitum fuerit per actus ſingulos recordãtes.
Item quoniam ſolent dicere nobis, in eo Chriſtum ad
non peccandum præbuiſſe adiutorium, quia iuſtè ipſe
viuendo iuſteq́ue docẽdo reliquit exemplum: poſſunt
etiam ad hoc iſta verba coaptare, vt dicant, per ſingula D
momenta, per ſingulos actus neceſſariã nobis eſſe hu-
iuſmodi gratiam: id eſt, vt in omni conuerſatione no-
ſtra intueamur Dominicę conuerſationis exemplum.
Peruidet autem fides veſtra, à confeſſione gratiæ, de
qua quæſtio eſt, quàm ſit diſtinguenda iſta cõfeſſio, &
tamen obtegi poteſt iſtorum ambiguitate verborum.

CAPVT III.

SED quid mirum? Quandoquidem ipſe Pelagius
cum epiſcopalibus geſtis ſine vlla recuſatione damna-
uerit eos, qui dicunt gratiam Dei & adiutorium non
ad ſingulos actus dari, ſed in libero arbitrio eſſe, vel in
lege atque doctrina: vbi putabamus eius de hac re o-
mnes tergiuerſationes eſſe conſumptas: damnauerit
etiam eos qui docent gratiam Dei ſecundum merita
noſtra dari: tamen in libris quos ædidit pro libero ar-
bitrio: quorum mentionem facit in Epiſtola quã Ro-
mã miſit, nihil aliud ſentire mõſtratur, quàm id quod
damnaſſe videbatur. Nam gratiam Dei & adiutoriũ,
quo adiuuamur ad non peccandum, aut in natura &
libero ponit arbitrio, aut in lege atque doctrina: vt vi-
delicet cùm adiuuat Deus hominẽ, vt declinet à malo
& faciat bonum, reuelando & oſtendendo quid fieri
debeat, adiuuare credatur; non etiam cooperando &
dilectionem inſpirando, vt id quod faciendum eſſe co
gnouerit, faciat. Nam cùm tria conſtituat atque diſtin
guat, quibus diuina mandata dicit impleri, poſſibilita-
tem, voluntatem, & actionem: poſſibilitatem ſcilicet
qua poteſt homo eſſe iuſtus; voluntatem, qua vult eſſe
iuſtus: actionem, qua iuſtus eſt: horum trium primum,
id eſt poſſibilitatem datã confitetur à creatore naturæ
nec eſſe in noſtra poteſtate, ſed eam nos habere etiam
ſi nolimus: duo verò reliqua, id eſt, volũtatem & actio-
nem, noſtra ęſſe aſſerit, atque ita nobis tribuit, vt non
niſi à nobis eſſe contendat. Denique gratia Dei nõ iſta
duo, quæ noſtra omnino vult eſſe; id eſt voluntatem &
actionem; ſed illam quæ in poteſtate noſtra non eſt, &
nobis ex Deo eſt, id eſt, poſſibilitatẽ, perhibet adiuua-
ri: tanquam illa quæ noſtra ſunt, hoc eſt voluntas & a-
ctio, tam ſint valentia ad declinandum à malo, & fa-
ciendum bonum, vt diuino adiutorio nõ indigeant; il-
lud verò quod nobis ex Deo eſt, hoc eſt poſſibilitas,
tam ſit inualidum, vt ſemper gratię adiuuetur auxilio.

CAPVT IIII.

SED ne quis forſitan dicat nos vel non rectè intelli-
gere quæ loquitur, vel maleuolo animo in alium ſen-
ſum quæ non ita dicta ſunt vertere, ipſa iam eius verba
accipite, *Nos, inquit, ſic tria iſta diſtinguimus, & certum* *Verba Pelagij ex lib.3 pro libero arbitrio.*
velut in ordinem digeſta partimur: Primo loco poſſe ſtatui-
mus, ſecundo velle, tertio eſſe. Poſſe in natura, velle in arbi-
trio, eſſe in effectu locamus. Primum illud, id eſt poſſe, ad
Deum propriè pertinet, qui illud creaturæ ſuæ contulit: duo
verò reliqua, hoc eſt velle & eſſe, ad hominem referenda
ſunt, quia de arbitrij fonte deſcendunt. Ergo in voluntate
& opere bono laus hominis eſt, imò & hominis & Dei, qui
ipſius voluntatis & operis poſſibilitatem dedit, quiq́; ipſam
poſſibilitatem, gratiæ ſuæ adiuuat ſemper auxilio. Quod ve
ro homo poteſt velle bonum atque perficere, ſolius Dei eſt.
Poteſt itaque illud vnum eſſe, etiam ſi duo iſta non fuerint,
iſta verò ſine illo eſſe non poſſunt. Itaque liberum mihi eſt,
nec voluntatem bonam habere, nec actionem: nullo autem
modo poſſum nõ habere poſſibilitatem boni; ineſt mihi etiam
ſi noluero, nec ocium ſui aliquando in hoc natura recipit.
Quę nobis ſenſum exempla aliqua faciãt clariorem. Quòd
poſſumus videre oculis, noſtrum non eſt: quòd verò bene aut
malè videmus, hoc noſtrum eſt. Et, vt generaliter vniuerſa
complectar, quòd poſſumus omne bonum facere, dicere, cogi-
tare, illius eſt qui hoc poſſe donauit, qui hoc poſſe adiuuat:
quòd verò bene vel agimus, vel loquimur, vel cogitamus, no-
ſtrum eſt, quia hæc omnia vertere etiã in malum poſſumus.
Vnde quod propter calumniam veſtram ſæpe repetendũ eſt,
cùm dicimus hominem poſſe eſſe ſine peccato, confeſſione poſ-
ſibilitatis acceptæ laudamus Deum, qui nobis hoc poſſe largi-
tus eſt, nec eſt ibi vlla laudandi hominis occaſio, vbi ſolius
Dei cauſa tractatur. Non enim de velle, nec de eſſe, ſed tan-
tummodo de eo quod poteſt eſſe, differitur.

CAP. V.

ECCE eſt totum dogma Pelagij in libro eius tertio
pro libero arbitrio, his omnino verbis diligenter ex-

preſſum: quo tria iſta, vnum quod eſt poſſe, alterum quod eſt velle, tertium quod eſt eſſe: id eſt poſſibilitatem, voluntatem, actionem tanta ſubtilitate curauit diſtinguere, vt quandocunq; legimus vel audimus diuinæ gratiæ adiutorium confiteri, vt à malo declinemus bonumque faciamus, ſiue in lege atque doctrina, ſiue vbilibet conſtituat, ſciamus quod loquitur: nec erremus, aliter eum intelligēdo quàm ſentit. Scire quippe debemus, quòd nec volūtatem noſtram, nec actionem diuino adiuuari credit auxilio, ſed ſolam poſſibilitatem voluntatis atq; operis, quam ſolam in his tribus nos habere affirmat ex Deo: tanquam hoc ſit infirmum quod ipſe Deus poſuit in natura; cætera verò duo quæ noſtra eſſe voluit, ita ſint firma & fortia, & ſibi ſufficientia, vt nullo indigeant eius auxilio: & ideo non adiuuet vt velimus, non adiuuet vt agamus, ſed tantummodo adiuuet vt velle & agere valeamus. Cōtrà autem Apoſtolus, Cum timore, inquit, & tremore veſtram ipſorum operamini ſalutem. Et vt ſcirēt, quia non tātùm in eo quod operari poſſint, hoc enim & in natura & in doctrina iam acceperant: ſed etiam in eo quod operantur diuinitùs adiuuentur, non ait, Deus eſt enim qui operatur in vobis poſſe: tāquam ipſi iam velle & operari per ſeipſos habeant, nec in his duobus adiutorio eius indigeant: ſed ait, Deus enim eſt qui operatur in vobis & velle & perficere; vel ſicut in aliis & maximè Græcis codicibus legitur, & velle & operari. Videte ſi non Apoſtolus gratiæ Dei futuros aduerſarios ſancto Spiritu tanto antè præuidit, & hæc duo, id eſt & velle & operari, quæ iſte ita noſtra eſſe voluit, tanquam ipſa diuinæ gratiæ non adiuuentur auxilio, Deum in nobis dixit operari.

Philip. 2. — τὸ ἐνεργεῖν

CAPVT VI.

NEQVE Pelagius hinc incautos fallat & ſimplices, vel etiam ſeipſum, quoniam cùm dixiſſet, *Ergo in voluntate & opere bono laus hominis eſt*: velut correxit atque addidit, *imò & hominis & Dei*. Non enim hoc propterea dixit, quia ſecundum ſanam doctrinam intelligi voluit, quòd & velle & operari Deus operetur in nobis: ſed cur hoc dixerit, ſatis euidenter oſtendit continuò ſubiungendo, *Qui ipſius voluntatis & operis poſſibilitatem dedit.* Hanc autem poſſibilitatem in natura eum ponere, de verbis eius ſuperioribus clarū eſt. Sed ne nihil de gratia dixiſſe videretur, adiūxit, *Quiq; ipſam poſſibilitatem, gratiæ ſuæ adiuuat ſemper auxilio*, non, ait, ipſam voluntatem, vel ipſam operationem, quod ſi diceret, non abhorrere à doctrina Apoſtolica videretur. Sed ait, *ipſam poſſibilitatem*, illud videlicet ex tribus quod in natura locauit, *gratiæ ſuæ adiuuat ſemper auxilio*: vt ſcilicet in voluntate & actione nō ideo laus ſit & Dei & hominis, quia ſic vult homo, vt tamē eius voluntati Deus ardorem dilectionis inſpiret, & ſic operatur homo, vt tamen Deus cooperetur, ſine cuius adiutorio quid eſt homo? Sed ideo ad hanc laudem adiunxit & Deum, quia niſi natura eſſet, in qua nos condidit, qua velle & agere poſſemus, nec vellemus nec ageremus. Hanc autē naturalē poſſibilitatē quòd adiuuari Dei gratia confitetur, non eſt hic apertum, vel quam dicat gratiā, vel quatenus ea naturā ſentiat adiuuari: ſed ſicut aliis locis in quibus euidentius loquitur intelligi poteſt, non vult aliud accipi quàm legem atq; doctrinam, qua naturalis poſſibilitas adiuuetur.

CAPVT VII.

NAM quodam loco ait, *Hic nos imperitiſſimi hominum putant iniuriam diuinæ gratiæ facere, quia dicimus eam ſine voluntate noſtra nequaquam in nobis perficere ſanctitatem: Quaſi Deus gratiæ ſuæ aliquid imperauerit, & non illis quibus imperauit, etiam gratiæ ſuæ auxilium ſubminiſtret, vt quod per liberum homines facere iubentur arbitrium, facilius poſſent implere per gratiam.* Et tanquam explicaturus quam dicat gratiam, ſecutus adiunxit, dicens, *Quam nos non, vt tu putas, in lege tantummodo, ſed & in Dei eſſe adiutorio confitemur.* Quis nō hic deſideret, vt oſtendat, quam velit intelligi gratiam? Propter hoc enim maximè de illo expectare debemus, vt dicat hoc quod dicit, non in lege tantummodo ſe gratiam confiteri. Sed nobis hac expectatione ſuſpenſis, quid addiderit intuemini: *Adiuuat enim nos*, inquit, *Deus per doctrinam & reuelationem ſuam, dum cordis noſtri oculos aperit; dum nobis ne præſentibus occupemur, futura demonſtrat; dum diaboli pandit inſidias; dum nos multiformi & ineffabili dono gratiæ cæleſtis illuminat.* Deinde ſententiam ſuam quadam velut abſolutione concludens, *Qui hæc dicit*, inquit, *gratiam tibi videtur negare? An & liberum hominis arbitrium, & Dei gratiam confitetur?* In his omnibus non receſſit à commendatione legis atque doctrinæ, hanc eſſe adiuuantem gratiam diligenter inculcans, & hoc exequens quod propoſuerat, cùm diceret, *Sed in Dei eſſe adiutorio cōfitemur.* Denique Dei adiutorium multipliciter inſinuandum putauit, commemorando doctrinam & reuelationem, & oculorum cordis adapertionem & demonſtrationem futurorum, & apertionem diabolicarum inſidiarum, & multiformi & ineffabili dono gratiæ cæleſtis illuminationem; ad hoc vtique vt diuina præcepta & promiſſa diſcamus. Hoc eſt ergo gratiam Dei ponere in lege atque doctrina.

CAPVT VIII. Aliud Lex, aliud Gratia.

HINC itaque apparet hanc eum gratiam confiteri, qua demōnſtrat & reuelat Deus quid agere debeamus; non qua donat atque adiuuat vt agamus, cùm ad hoc potius valeat legis agnitio, ſi gratiæ deſit opitulatio, vt fiat mandati præuaricatio. Vbi enim non eſt lex, ait Apoſtolus, nec præuaricatio. Et concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. Ac per hoc vſq; adeò aliud eſt lex, aliud eſt gratia, vt lex non ſolùm nihil proſit, verumetiam plurimum obſit, niſi adiuuet gratia: & hæc oſtendatur legis vtilitas, quoniā quos facit præuaricationis reos cogit cōfugere ad gratiam liberandos, & vt concupiſcentias malas ſuperent adiuuādos. Iubet enim magis quàm iuuat, docet morbum eſſe, non ſanat, imò ab eo potius quòd non ſanatur augetur, vt attentius & ſolicitius gratiæ medicina quæratur. Quia litera occîdit, ſpiritus autem viuificat. Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia. Inquantum tamen lex adiuuet, adiungit & dicit, Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Itaque lex, inquit, pædagogus noſter fuit in Chriſto Ieſu. Hoc ipſum ergo ſuperbis eſt vtile, ſub peccato arctius manifeſtiusque concludi, ne ad faciendam iuſtitiam de liberi arbitrij quaſi propriis viribus præſumatur, ſed omne os obſtruatur, & reus fiat omnis mundus Deo, quia non iuſtificabitur ex lege omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati, nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legem & Prophetas. Quomodo ergo ſine lege manifeſtata, ſi per legem teſtificata? Non ita, ſine lege manifeſtata, ſed ſine lege iuſtitia, quia iuſtitia Dei eſt, id eſt, quæ nobis non ex lege fit, ſed ex Deo: non quæ illo imperante cognoſcendo timeatur, ſed quæ illo donāte diligendo teneatur, vt & qui gloriatur in Domino glorietur.

Rom. 4. Rom 7. Exod. 20. Legis vtilitas. 2. Cor. 3. Gal. 3. Rom. 3.

CAPVT IX.

QVID ergo eſt, quod iſte legem atque doctrinam deputat gratiam, qua iuuamur ad operandam iuſtitiā, quæ vt multum adiuuet, ad hoc adiuuat vt gratia requiratur? Nemo enim poteſt legem implere per legē. Plenitudo enim legis charitas: Charitas autē Dei non per legem diffuſa eſt in cordibus noſtris, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Proinde per legem gratia demonſtratur, vt lex per gratiam compleatur. Quid enim iuuat Pelagium, quia diuerſis verbis eandem rem dicit, vt non intelligatur in lege atque doctrina gratiam conſtituere, qua poſſibilitatem naturæ aſſerit adiuuari? Quantum autem exiſtimo, ideo ve-

Rom. 13. Rom. 5.

retur

retur intelligi, quia damnauit eos, qui dicunt gratiam Dei & adiutorium non ad ſingulos actus dari, ſed in libero arbitrio eſſe, vel in lege atque doctrina, & tamen latere ſe putat, cum aliis atque aliis locutionibus verſat ſignificationem legis atque doctrinæ.

CAP. X. Gratia propriè inſpiratiua. Philip. 2.

ET alio quippe loco, cùm diu aſſeruiſſet, non adiutorio Dei, ſed ex nobiſipſis in nobis effici voluntatem bonam, oppoſuit ſibi ex Apoſtoli epiſtola quæſtionẽ, atque ait, *Et quomodo*, inquit, *ſtabit illud Apoſtoli, Deus eſt enim qui operatur in nobis & velle & perficere?* Deinde vt hanc oppoſitionem veluti ſolueret, quàm videbat dogmati ſuo vehementer eſſe contrariam, ſecutus adiũxit, *Operatur in nobis velle quod bonum eſt, velle quod ſanctum eſt, dùm nos terrenis cupiditatibus deditos, & mutorum more animalium tantummodo præſentia diligentes, futuræ gloriæ magnitudine & præmiorũ pollicitatione ſuccendit; dum reuelatione ſapientiæ in deſiderium Dei ſtupentem ſuſcitat voluntatem; dum nobis quod tu alibi negare nõ metuis, ſuadet omne quod bonum eſt.* Quid manifeſtius, nihil aliud eum dicere gratiã, qua Deus in nobis operatur velle quod bonum eſt, quàm legem atq; doctrinam? In lege namque & doctrina ſanctarum Scripturarum futuræ gloriæ atq; præmiorum promittitur magnitudo. Ad doctrinam pertinet etiam quod ſapientia reuelatur, ad doctrinam pertinet cùm ſuadetur omne quod bonum eſt. Et ſi inter docere, & ſuadere, vel potius exhortari, diſtare aliquid videtur, etiam hoc tamẽ doctrinæ generalitate concluditur, quę quibuſcunque ſermonibus vel literis continetur. Nam & ſanctę Scripturæ & docent & exhortantur, & poteſt eſſe in docẽdo & exhortãdo etiam hominis operatio. Sed nos eam gratiam volumus iſte aliquando fateatur, qua futuræ gloriæ magnitudo nõ ſolùm promittitur, verumetiam creditur & ſperatur, nec ſolùm reuelatur ſapientia, verumetiam & amatur, nec ſuadetur ſolùm omne quod bonum eſt, verum & perſuadetur. Nõ enim omnium eſt fides, qui audiũt per Scripturas Dominum regnum cælorum pollicentem: aut omnibus perſuadetur quibuſcunque ſuadetur, vt veniant ad eum, qui dicit, Venite ad me omnes qui laboratis. Quorum autem ſit fides, & quibus perſuadetur, vt ad eum veniãt, ſatis ipſe demõſtrauit, vbi ait, Nemo venit ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Et paulo pòſt cùm de non credentibus, loqueretur, Dixi, inquit, vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Hanc debet Pelagius gratiam confiteri, ſi vult non ſolùm vocari, verumetiam eſſe Chriſtianus.

Matth. 11. Ioan. 6.

CAPVT XI.

QVID autẽ dicam de reuelatione ſapientiæ? Neq; enim facilè quiſquam ſperauerit in hac vita poſſe peruenire ad magnitudinem reuelationum apoſtoli Pauli. Et vtique in eis quid aliud credendum eſt ei reuelari ſolere, niſi quod ad ſapientiam pertineret? Et tamen dicit, in magnitudine reuelationum mearum ne extollar, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanę qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogaui, vt auferret eum à me: Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. proculdubiò ſi iam ſumma, & cui nihil eſſet addendum, charitas in Apoſtolo tunc fuiſſet, quæ omnino non poſſet inflari, nunquid neceſſarius eſſet angelus ſatanæ, quo colaphizante reprimeretur elatio, quæ in magnitudine reuelationum poſſet exiſtere? Quid eſt autẽ aliud elatio quàm inflatio? Et vtiq; de charitate veriſſimè dictũ eſt, Charitas nõ æmulatur, non inflatur. Hæc itaq; charitas adhuc etiam in tãto Apoſtolo de die in diem profectò augebatur, quãdiu homo eius interior de die in diem renouabatur, perficienda ſine dubio vbi iam non poſſet inflari. Tunc autem mens eius adhuc erat vbi inflaretur magnitudine reuelationis, donec impleretur ſolido ædificio charitatis: nondum enim perueniendo apprehenderat, quò proficiendo currebat.

2. Cor. 12. 1. Cor. 13.

CAPVT XII.

IDEOQVE nolenti perpeti moleſtiam qua eius cohiberetur elatio, antequam eſſet in eo charitatis vltima & ſumma perfectio, rectiſſimè dicitur, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur: in infirmitate, ſcilicet, non vt ille putat *carnis tantùm*, ſed & carnis & animi; quia & animus erat in comparatione ſummæ illius perfectionis infirmus, quando extolleretur. Proinde ſtimulus carnis angelus ſatanæ intelligebatur datus quanuis eſſet in carnalium vel animalium, nondum percipientium quæ ſunt ſpiritus Dei; comparatione, firmiſſimus. Quocirca ſi virtus in infirmitate perficitur, quiſquis ſe non fatetur infirmum, non perficitur. Hæc autem gratia qua virtus in infirmitate perficitur, prædeſtinatos & ſecundum propoſitum vocatos, ad ſummam perfectionem glorificationemq́ue perducit. Qua gratia agitur non ſolùm vt facienda nouerimus, verumetiam vt cognita faciamus, nec ſolùm vt diligenda credamus, verumetiam vt credita diligamus.

CAPVT XIII. Quomodo doctrina poſſit dici gratia.

HÆC gratia ſi doctrina dicenda eſt, certè ſic dicatur, vt altius & interius eam Deus cum ineffabili ſuauitate credatur infundere, non ſolum per eos qui plantant & rigant extrinſecus, ſed etiam per ſeipſum qui incrementum ſuum miniſtrat occultus, ita vt non oſtendat tantummodo veritatem, verumetiam impertiat charitatem. Sic enim docet Deus eos qui ſecundum propoſitum vocati ſunt; ſimul donans & quid agant ſcire, & quod ſciunt agere. Vnde ad Theſſalonicenſes ſic Apoſtolus loquitur, De charitate autem fraternitatis non opus habetis vobis ſcribi: nam ipſi vos à Deo didiciſtis vt diligatis inuicem. Atque vt probaret eos à Deo didiciſſe, ſubiunxit, Etenim facitis illud in omnes fratres, in vniuerſa Macedonia: tanquam hoc ſit certiſſimum indicium quod à Deo didiceris, ſi id quod didiceris, feceris. Iſto modo ſunt omnes ſecundum propoſitum vocati, ſicut ſcriptum eſt in Prophetis, Docibiles Dei. Qui autẽ nouit quid eſt quod fieri debeat, & non facit, nondum à Deo didicit ſecundum gratiam, ſed ſecundum legem: nõ ſecundum ſpiritum, ſed ſecundum literam. Quanuis multi, quod imperat lex facere videantur timore pœnæ, non amore iuſtitiæ, quam dicit Apoſtolus iuſtitiam ſuam quæ ex lege eſt, tanquam ſit imperata, non data. Si autem data eſt, non dicitur iuſtitia noſtra, ſed Dei, quia ſic ſit noſtra, vt ſit nobis ex Deo. Dicit enim, Vt inueniar in illo non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed eam quæ ex fide eſt Ieſu, iuſtitiam ex Deo. Tantum igitur inter legem diſtat & gratiam, vt cùm lex eſſe nõ dubitetur ex Deo, iuſtitia tamen quæ ex lege eſt non ſit ex Deo, ſed iuſtitia quæ per gratiam conſummatur ex Deo. Quia ex lege iuſtitia dicitur, quæ fit propter legis mandatum: iuſtitia ex Deo dicitur, quæ datur per gratiæ beneficium, vt non ſit terribile, ſed ſuaue mandatum, ſicut oratur in Pſalmo, Suauis es Domine, & in tua ſuauitate doce me iuſtitiam tuam: id eſt, vt non formidine pœnæ ſeruiliter cogar eſſe ſub lege, ſed libera charitate delecter eſſe cum lege. Præceptum, quippe liber facit, qui libens facit. Et hoc modo quiſquis diſcit, agit omnino quicquid agendum didicerit.

Electos quomodo Deus doceat. 1. Theſſ. 4. Eſa. 54. Diſcere à Deo ſecundum gratiam vel legem. Iuſtitia noſtra quomodo Dei. Phil. 3. Iuſtitia ex Lege, & ex Deo qui diſſerant. Pſal. 118.

CAPVT XIIII.

DE iſto docendi modo, etiam Dominus ait, Omnis qui audiuit a patre meo & didicit, venit ad me. Qui ergo non venerit, non de illo rectè dicitur, audiuit quidem & didicit ſibi eſſe veniendum, ſed facere nõ vult quod didicit. Prorſus non rectè dicitur de iſto docendi modo, quo per gratiam docet Deus. Si enim ſicut veritas loquitur, Omnis qui didicit, venit: quiſquis non venit, profectò nec didicit. Quis autem non videat & venire quenquam & non venire arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium poteſt eſſe ſolum ſi non venit, non autem poteſt niſi adiutum eſſe, ſi venit. Et ſic ad-

Ioan. 6.

ſic adiutum vt non ſolùm quid faciendum ſit ſciat, ſed quod ſcierit etiam faciat. Ac per hoc quando Deus docet, non per legis literam, ſed per Spiritus gratiam: ita docet, vt quod quiſque didicerit, non tantum cognoſcendo videat, ſed etiam volendo appetat, agendoque perficiat. Et iſto diuino docendi modo etiam ipſa voluntas & ipſa operatio, non ſola volendi & operandi naturalis poſſibilitas adiuuatur. Si enim ſolùm poſſe noſtrum hac gratia iuuaretur, ita diceret Dominus, Omnis qui audiuit à patre & didicit, poteſt venire ad me. Non autem ita dixit, Sed omnis, inquit, qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Venire poſſe in natura ponit Pelagius, vel etiam vt modò dicere cœpit in gratia, qualemlibet eam ſentiat, *qua ipſa*, vt dicit, *poſſibilitas adiuuatur*: venire autem iam in voluntate & opere eſt. Non eſt autem conſequens vt qui poteſt venire, etiam veniat, niſi id voluerit atque fecerit. Sed omnis qui didicit à patre, non ſolùm poteſt venire, ſed venit: vbi iam & poſſibilitatis profectus & voluntatis affectus & actionis effectus eſt.

Deus quomodo doceat. — *Ioan. 6.*

CAPVT XV.

QVID ergo ſibi volunt exempla, niſi quia reuera nobis eius ſenſum fecerunt ſicut pollicitus eſt clariorem; non vt ea ſentire debeamus, ſed vt id quod ipſe ſenſit manifeſtius apertiuſque noſcamus? *Quòd poſſumus*, inquit, *videre oculis, noſtrum non eſt. quod verò bene aut malè videmus, hoc noſtrum eſt.* Reſpondeat illi Pſalmus, vbi Deo dicitur, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Quod & ſi de oculis mentis dictum eſt, inde vtique procedit in hos oculos carnis, vel bene videre, vel malè, non quemadmodum dicuntur bene videre ſanis oculis intuentes, & malè, lippientes: ſed bene videre ad ſubueniendum, malè videre ad concupiſcendum. Quamuis enim per hos exteriores oculos videatur & pauper cui ſubuenitur, & mulier quæ concupiſcitur; tamen ex interioribus ad malè vel bene videndum miſericordia vel libido procedit. Cur ergo dicitur Deo, Auerte oculos meos ne videant vanitatem? Cur petitur quod ad noſtram pertinet poteſtatem, ſi Deus non adiuuat voluntatem?

Pſal. 118.

CAPVT XVI.

QVOD *loqui poſſumus*, inquit, *Dei eſt: quod verò bene vel malè loquimur, noſtrum eſt.* Non hoc docet ille, qui loquitur bene, Non enim vos eſtis, inquit, qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. *Et vt generaliter*, inquit, *vniuerſa complectar, quod poſſumus omne bonum facere, dicere, cogitare, illius eſt, qui hoc poſſe donauit, qui hoc poſſe adiuuat.* Ecce etiam hic ſuperiorem repetit ſenſum, quòd illorum trium, id eſt poſſibilitatis, voluntatis, actionis non niſi poſſibilitas adiuuatur. Denique adiungens vt impleat quod intendit: *Quod verò bene*, inquit, *vel agimus vel loquimur, vel cogitamus noſtrum eſt.* Oblitus eſt quod ſuperius quaſi correxerat, vbi cùm dixiſſet, *Ergo in voluntate & opere bono laus hominis eſt.* adiunxit atque ait, *imò & hominis & Dei, qui ipſius voluntatis & operis poſſibilitatem dedit.* Cur etiam in his exemplis hoc non recordatus eſt, vt ſaltem in eorum fine diceret, quod poſſumus omne bonum facere, dicere, cogitare, illius eſt qui hoc poſſe donauit, qui hoc poſſe adiuuat: quod verò bene vel agimus vel loquimur, vel cogitamus, & noſtrum eſt & illius? Non hoc dixit, ſed, niſi fallor, videor mihi videre quid timuit.

Matth. 10.

CAPVT XVII.

Aperit mentem Pelagij cauſam.

CVM enim vellet oſtendere quare noſtrũ ſit, *Quia hæc*, inquit, *omnia vertere etiam in malum poſſumus.* Illud ergo timuit, vt non diceret, & noſtrum eſt & Dei, ne ſibi reſponderetur, ſi quod bene agimus, loquimur, cogitamus, ideo eſt & noſtrum & Dei, quia ille hoc poſſe nobis donauit: ergo & quod malum agimus, loquimur, cogitamus, & noſtrum eſt & Dei, quia illud poſſe ad vtrunque donauit; atque ita quod abſit, quemadmodum cum Deo laudamur in operibus bonis, ſic cum illo culpamur in malis. Poſſibilitas quippe illa, quam dedit, tam nos facit bona poſſe quàm mala.

CAPVT XVIII.

DE qua poſſibilitate Pelagius in libro primo pro libero arbitrio, ita loquitur, *Habemus autem*, inquit, *poſſibilitatem vtriuſque partis à Deo inſitam, velut quandam, vt ita dicam, radicem fructiferam atque fœcundam, quæ ex voluntate hominis diuerſa gignat & pariat, & quæ poſſit ad proprij cultoris arbitrium, vel nitere flore virtutum, vel ſentibus horrere vitiorum.* Vbi non intuens quid loquatur, vnã eandemq; radicem conſtituit bonorũ & malorum, contra Euangelicam veritatem, doctrinamque Apoſtolicã. Nam & Dominus nec arborẽ bonam dicit poſſe facere fructus malos, nec malam bonos. Et apoſtolus Paulus cùm dicit radicem malorum omniũ eſſe cupiditatem, admonet vtique intelligi radicẽ bonorum omnium charitatem. Vnde ſi duæ arbores bona & mala, duo ſunt homines bonus & malus, quid eſt bonus homo, niſi voluntatis bonæ, hoc eſt arbor radicis bonæ? Et quid eſt homo malus niſi voluntatis malæ, hoc eſt arbor radicis malæ? Fructus autẽ harũ radicum atq; arborum, facta ſunt, dicta ſunt, cogitata ſunt, quę bona de bona volũtate procedũt, & mala de mala.

Matth. 7. — *1. Tim. 6.* — *Homo bonus et malus quis dicatur.*

CAPVT XIX.

Arborem bonam vel malam quo ſenſu faciat homo.

FACIT autẽ homo arborem bonã quando Dei accipit gratiã. Non enim ſe ex malo bonum per ſeipſum facit, ſed ex illo & per illũ, & in illo qui ſemper eſt bonus: nec tantùm vt arbor ſit bona, ſed etiam vt faciat fructus bonos, eadem gratia neceſſarium eſt, vt adiuuetur, ſine qua boni aliquid facere non poteſt. Ipſe quippe in bonis arboribus cooperatur fructum, qui & forinſecus rigat atq; excolit per quemlibet miniſtrum & per ſe dat intrinſecus incrementũ. Malã verò arborem homo facit, quando ſeipſum malum facit, quãdo à bono incõmutabili deficit, ab eo quippe defectus eſt origo volũtatis malæ. Qui defectus nõ aliam naturam malam initiat, ſed eam quæ bona eſt condita vitiat. Sanato autem vitio, nullũ malum remanet, quia vitium naturæ quidem inerat, ſed vitium natura non erat.

Origo malæ voluntatis unde.

CAPVT XX.

Radix bonorũ charitas; malorum, cupiditas.

ILLA ergo poſſibilitas, nõ vt iſte opinatur, vna eademque radix eſt bonorũ & malorum. Aliud enim eſt charitas radix bonorũ, aliud cupiditas radix malorum; tantumque inter ſe differunt, quantũ virtus & vitium. Sed planè illa poſſibilitas vtriuſq; radicis eſt capax, quia nõ ſolùm poteſt homo habere charitatem, qua ſit arbor bona; ſed poteſt etiam cupiditatem, qua ſit arbor mala. Sed cupiditas hominis quę vitium eſt, hominem habet authorem, vel hominis deceptorem, nõ hominis creatorem. Ipſa eſt enim concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, & ambitio ſeculi, quæ non eſt ex patre, ſed ex mundo eſt. Quis autẽ neſciat mundi nomine ſolere appellare Scripturam, à quibus habitatur hic mundus?

1 Ioan. 2.

CAPVT XXI.

CHARITAS autem quæ virtus eſt, ex Deo nobis eſt, non ex nobis, Scriptura teſte, quæ dicit, Charitas ex Deo eſt, & omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognouit Deum, quia Deus charitas eſt. Secũdum iſtã charitatẽ, melius intelligitur dictum: Qui natus eſt ex Deo, non peccat: & quia non poteſt peccare, quia charitas ſecundum quam natus ex Deo eſt, non agit perperam, nec cogitat malum, Cùm ergo peccat homo, non ſecundum charitatem, ſed ſecundum cupiditatem peccat, ſecũdum quam nõ eſt natus ex Deo, quoniam illa poſſibilitas, vt dictum eſt, vtriuſq; radicis eſt capax. Cùm ergo dicat Scriptura, Charitas ex Deo eſt: vel quod eſt amplius, Deus charitas eſt: cùm apertiſſimè clamet Ioannes apoſtolus, ecce qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei vocemur & ſimus: Iſte audiens, Deus charitas eſt: quare adhucuſq; contendit, quòd ex illis tribus tãtummodo poſſibilitatem habeamus ex Deo, bonam verò volũtatem, bonamq; actionem habeamus ex nobis? Quaſi verò aliud ſit bona voluntas quàm charitas, quam Scriptura nobis eſſe clamat ex Deo, & à patre datam, vt filij eius eſſemus.

1. Ioan. 4. — *1. Ioan. 3.* — *Charitas, bona voluntas.*

SED

CAPVT XXII. Epiſtola eſt ad Demetriadem, cuius initium, Si ſummo ingenio. Iacob. 4. Cap. 25.

SED fortè vt daretur nobis, præcedentia merita noſtra fecerunt: ſicut iſte de gratia Dei ſentit in eo libro, quem ad ſacram virginem ſcripſit, cuius etiam cómemorationem fecit in literis, quas Romam miſit. Ibi enim interpoſito Iacobi apoſtoli teſtimonio, quo ait; *Subditi eſtote Deo, reſiſtite autem diabolo, & fugiet à vobis:* ſubiungit & dicit, *Oſtendit quomodo reſiſtere debeamus diabolo, ſi vtique ſubditi ſimus Deo, eiusq́; faciendo voluntatem, diuinam mereamur gratiam, & facilius nequam ſpiritui, auxilio ſancti Spiritus, reſiſtamus.* Ecce quàm veraci corde damnauit in eccleſiaſtico iudicio Palæſtino eos, qui dicunt gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. An adhuc eum id ſentire & apertiſſimè prædicare dubitamus? Quomodo ergo verax fuit in epiſcopali examine illa confeſſio? An fortè iam iſtum ſcripſerat librum, vbi apertiſſimè dicit gratiam ſecundum merita noſtra dari, quod in orientali ſynodo ſine vlla recuſatione damnauit? Confiteretur ergo ſic ſe aliquando tenuiſſe, ſed iam non tenere, vt de correctione eius apertiſſimè gauderemus. Nunc verò cùm illi inter cætera & hoc fuiſſet obiectum, reſpondit, *Hæc vtrum Celeſtij ſint, ipſi viderint qui dicunt ea Celeſtij eſſe. Ego verò nunquam ſic tenui, ſed anathematizo qui ſic tenent.* Quomodo nunquam ſic tenuit, ſi hunc ante condiderat librum? Aut quomodo anathematizat eos qui ſic tenent, ſi hunc librum poſtea condidit? Sed ne fortè reſpondeat ita ſe hic dixiſſe, Dei faciendo voluntatem, diuinam mereamur gratiam, ſicut fidelibus & piè viuentibus additur gratia, qua reſiſtant fortiter tentatori, cùm tamē gratiā etiam primitùs accepiſſent, vt Dei facerent voluntatē. Ne forte ergo ita reſpondeat, alia de hac re verba eius accipite. *Qui currit,* inquit, *ad Deum, & à Deo ſe regi cupit, id eſt, voluntatem ſuam ex eius voluntate ſuſpendit, qui ei adhærendo iugiter, vnus, ſecundum Apoſtolum, cum eo fit ſpiritus, non hoc niſi de arbitrij efficit libertate.* Videte quantam rem dixerit non effici niſi arbitrij libertate, ac per hoc ſine adiutorio Dei nos Deo exiſtimat adhærere: hoc eſt enim *non niſi de arbitrij libertate,* vt cùm adheſerimus eo non adiuuāte, tunc iam quoniā adhæſimus, etiā adiuuari mereamur.

Merentur gratiæ augmentum.

CAPVT XXIII.

SEQVITVR enim & dicit, *Qua qui bene vtitur, id eſt, arbitrij libertate qui bene vtitur, ita ſe,* inquit, *totum tradit Deo, omnemq́; ſuam mortificat voluntatem, vt cum Apoſtolo poſſit dicere, Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Chriſtus: ponitq́; cor ſuum in manu Dei, vt illud quò voluerit Deus, ipſe declinet.* Magnum profectò adiutorium diuinæ gratiæ, vt cor noſtrum quò voluerit Deus, ipſe declinet. Sed hoc tam magnum adiutorium ſicut iſte deſipit, tunc meremur cùm ſine vllo adiutorio non niſi de arbitrij libertate ad Dominum currimus, ab eo nos regi cupimus, voluntatem noſtram ex eius voluntate ſuſpendimus, eiq́; adhærendo iugiter, vnus cum illo efficimur ſpiritus. Hæc ſcilicet tam ingentia bona, non niſi de arbitrij ſecundum iſtum efficimus libertate, vt his præcedentibus meritis ſic eius gratiā conſequamur, vt cor noſtrum quò voluerit ipſe declinet. Quomodo eſt ergo gratia, ſi nō gratis datur? Quomodo eſt gratia, ſi ex debito redditur? Quomodo verum dicit Apoſtolus, Non ex vobis, ſed Dei donum eſt, non ex operibus, ne fortè quis extollatur? Et iterum, Si autem gratia, inquit, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia. Quomodo, inquā, hoc verum eſt, ſi opera tanta præcedunt quæ nobis adipiſcendæ gratiæ meritum faciant, quo nobis non donetur gratuitò, ſed reddatur ex debito? Ergóne vt perueniatur ad adiutorium Dei, ad Deum curritur ſine adiutorio Dei? Et vt Deo adhærentes adiuuemur à Deo, à Deo non adiuti adhærebimus Deo? Quid homini maius, quidve tale poterit gratia ipſa præſtare, ſi iam ſine illa vnus cum Domino ſpiritus effici potuit, non niſi de arbitrij libertate?

Gal. 2.

Ephes. 2. Rom. 11.

CAPVT XXIIII. Heſter 15.

SED vellem vt iſte diceret, vtrum rex ille Aſſyrius cuius Heſter ſancta mulier execrabatur cubile, quādo cōſidebat in throno regni ſui, & omni ſtola illuſtrationis ſuæ indutus erat, totus auro variatus lapidibusq́ue precioſis, & erat formidoloſus valde, & eleuata facie ſua inflammata in claritate intuitus eſt eam, tanquam taurus impetu indignationis ſuæ: & timuit regina, & conuerſus eſt color eius per diſſolutionem, & inclinauit ſe ſuper caput delicatæ ſuæ, quæ præcedebat eam. Vellem ergo diceret iſte nobis, vtrum rex ille ad Deū iam cucurrerat, & ab eo ſe regi cupiuerat, ſuamq́; voluntatem ex eius voluntate ſuſpenderat, & ei iugiter adhærendo vnus cum illo ſpiritus factus erat, non niſi de arbitrij libertate? vtrum ſe totum Deo tradiderat, omnemq́; ſuam mortificauerat volūtatem & cor ſuū in manu Dei poſuerat? Puto non deſipere, ſed inſanire hominē, quiſquis de illo rege qualis tunc erat hæc ſenſerit; & tamen conuertit Deus & trāſtulit indignationem eius in lenitatem. Quis autem non videat multò maius eſſe, indignationem à contrario in lenitatē conuertere atq; trāsferre; quàm cor neutra affectione præoccupatum, ſed inter vtrunq; mediū in aliquid declinare? Legant ergo & intelligant, intueantur atque fateantur, non lege atq; doctrina inſonante forinſecus, ſed interna atq; occulta mirabili ac ineffabili poteſtate operari Deum in cordibus hominum, nō ſolùm veras reuelationes, ſed etiam bonas voluntates.

CAPVT XXV.

DESINAT itaq; iam Pelagius & ſeipſum & alios fallere, contra Dei gratiā diſputādo. Non propter illorum triū vnum, id eſt, propter poſſibilitatē bonæ volūtatis atq; operis, ſed etiā propter voluntatē & operationem bonā erga nos, gratia Dei prædicāda eſt. Nā illam poſſibilitatē ad vtrunq; valere definit, & tamē nō ideò tribuēda ſunt Deo etiam noſtra peccata, ſicut & propter eandē poſſibilitatē vult tribuere bona opera noſtra. Non ideo tantū adiutoriū diuinæ gratiæ cōmendetur, quia poſſibilitatē adiuuat naturalē. Deſinat dicere, *quod poſſumus omne bonū facere, dicere, cogitare, illius eſt qui hoc poſſe donauit, qui hoc poſſe adiuuat: quod verò bene vel agimus, vel loquimur vel cogitamus, noſtrū eſt.* Deſinat, inquā, iſta dicere. Non ſolū enim Deus poſſe noſtrū donauit atq; adiuuat; ſed etiā velle & operari operatur in nobis. Non quia nos nō volumus, aut nos non agimus; ſed quia ſine ipſius adiutorio nec volumus aliquid boni nec agimus. Quomodo enim dicitur, *quod poſſumus bene agere, Dei eſt, quod autē agimus, noſtrū eſt:* cùm dicat Apoſtolus orare ſe ad Deū pro eis ad quos ſcribebat, ne quid mali faciant, & vt quod bonū eſt faciant? Nō enim ait, oramus vt poſſitis nihil mali facere; ſed, ne quid faciatis mali: nec, vt poſſitis bonū facere: ſed vt bonū faciatis. Quoniam de quibus ſcriptum eſt, Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei: profectò vt agant quod bonū eſt, ab illo aguntur qui bonus eſt. Quomodo dicit Pelagius, *quod bene loqui poſſumus, Dei eſt: quod bene loquimur, noſtrū eſt,* cùm dicat Dominus, Spiritus patris veſtri eſt, qui loquitur in vobis? Neq; enim ait, non vos eſtis qui dediſtis vobis bene poſſe loqui: ſed ait, non vos eſtis qui loquimini. Nec ait, ſpiritus patris veſtri eſt qui vobis dat, vel dedit poſſe bene loqui: ſed ait, qui loquitur in vobis: non ſignificans poſſibilitatis profectū, ſed exprimens cooperationis effectū. Quomodo dicit liberi arbitrij elatus aſſertor, *quod poſſumus bene cogitare, Dei eſt: quod autem bene cogitamus, noſtrum eſt:* Cui reſpondet humilis gratiæ prædicator, Non quia idonei ſumus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Non enim ait, poſſe cogitare: ſed, cogitare.

Quomodo velle & facere Deus in nobis operetur.

2 Cor. 13.

Rom. 8.

Matth. 10.

2 Cor. 3.

CAPVT XXVI.

ISTAM Dei gratiam in diuinis eloquiis manifeſtam etiam Pelagius manifeſtè fateatur, ſeque tamdiu contrà ſenſiſſe non operiat impudētiſſimo pudore, ſed

dolore ſaluberrimo aperiat, vt ſancta Eccleſia non turbetur peruicaci eius obſtinatione, ſed veraci correctione lętetur. Cogitationem & electionem ſicut ſunt diſcernenda, diſcernat: quia ſcientia inflat, charitas ædificat. Et tunc ſcientia non inflat quando charitas ædificat. Et cùm ſit vtrumque donum Dei, ſed vnum minus, alterum maius; non hic iuſtitiam noſtram ſuper laudem iuſtificatoris noſtri extollat, vt horũ duorum quod minus eſt, diuino tribuat adiutorio, quod autem maius eſt, humano vſurpet arbitrio. Et ſi conſenſerit nos gratia Dei accipere charitatem; non ſic ſentiat, tanquam vlla merita bona noſtra precceſſerint. Nam quæ merita bona tunc habere poteramus, quãdo Deum non diligebamus? Vt enim acciperemus dilectionem qua diligeremus, dilecti ſumus cùm eam nondum haberemus. Hoc Ioannes apoſtolus apertiſſimè dicit, Non quòd nos dilexerimus Deum, ſed quia ipſe prior dilexit nos. Et alibi, Nos diligamus, inquit, quia ipſe prior dilexit nos. Optimè omnino atque veriſſimè. Non enim haberemus vnde illum diligeremus, niſi hoc ab illo cùm prior nos diligeret, ſumeremus. Quid autem boni faceremus, niſi diligeremus? Aut quomodo bonum non facimus, ſi diligamus? Et ſi enim Dei mandatum videtur aliquando non à diligẽtibus, ſed à timentibus fieri; tamen vbi non eſt dilectio, nullum bonum opus imputatur, nec rectè bonũ opus vocatur, quia omne quod non ex fide eſt, peccatum eſt. Et fides per dilectionem operatur. Ac per hoc gratiam Dei, qua charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, ſic cõfiteatur, qui vult veraciter confiteri, vt omnino nihil boni ſine illa quod ad pietatem pertinet veramque iuſtitiam, fieri poſſe non dubitet. Non quomodo iſte, qui cùm dicit, *propterea dari gratiam, vt quod à Deo præcipitur facilius impleatur*, quid de illa ſentiat ſatis oſtendit, ſcilicet quòd etiam ſine illa etſi minus facilè, fieri tamen quod diuinitùs præcipitur, poteſt.

Scientia quãdo non inflet.

1. Ioan. 4.

Sine dilectione nullum opus, recte bonum vocatur. Rom. 14. Gal. 5. Rom. 5.

CAPVT XXVII. *Cap. 25. epi. ad Demetriadem.*

IN libro quippe ad virginem ſacram, quod & ſuprà commemoraui, cùm dicit, *Diuinam mereamur gratiã, & facilius nequam ſpiritui, ſancti ſpiritus auxilio reſiſtamus:* ſignificat profectò quid ſapiat. Vt quid enim hoc verbum interpoſuit, id eſt, *facilius?* An verò non erat integer ſenſus, vt nequam ſpiritui, ſancti ſpiritus auxilio reſiſtamus? Sed quantum detrimentum hoc additamento fecerit, quis non intelligat? Volens vtique credi tantas eſſe naturæ vires, quas extollendo præcipitat, vt etiam ſine auxilio ſpiritus ſancti etſi minus facilè, tamen aliquo modo nequam ſpiritui reſiſtatur.

CAPVT XXVIII.

ITEM in primo libro pro libero arbitrio, *Cùm autem tam forte*, inquit, *tam firmum ad non peccandum liberum in nobis habeamus arbitrium, quod generaliter naturæ humanæ creator inſeruit; rurſus pro eius inæſtimabili benignitate, quotidiano ipſius munimur auxilio.* Quid opus eſt hoc auxilio, ſi tam forte, tam firmum eſt ad nõ peccandum liberum arbitrium? Sed etiam hic vult intelligi ad hoc eſſe auxilium, vt facilius fiat per gratiam, quod etſi minus facile, tamen putat fieri prẹter gratiã.

CAPVT XXIX.

ITEM in eodem libro alio loco, Vt *quod per liberũ*, inquit, *homines facere iubentur arbitrium, facilius poſſint implere per gratiam*. Tolle *facilius*, & non ſolùm plenus, verũetiam ſanus eſt ſenſus, ſi ita dicatur, vt quod per liberum facere iubentur homines arbitrium, poſſint implere per gratiam. Cùm autem *Facilius* additur, adimpletio boni operis etiam ſine Dei gratia poſſe fieri tacita ſignificatione ſuggeritur. Quem ſenſum redarguit, qui dicit, Sine me nihil poteſtis facere.

Ioan. 15.

CAPVT XXX.

EMENDET hæc omnia, ne ſi in rerum magnarum profunditate humana errauit infirmitas; etiam diabolica huic accedat errori, vel fallacia vel animoſitas, ſiue negando quod ſenſit, ſiue defendendo quod perperam ſenſit; cùm id ſe non debuiſſe ſentire commemorata perſpicua veritate cognouerit. Iſtam quippe gratiam qua iuſtificamur, id eſt, qua charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctũ, qui datus eſt nobis, in Pelagij & Celeſtij ſcriptis, quæcunque legere potui, nuſquam eos inueni quemadmodum confitenda eſt, cõfiteri. Proſus nuſquam eos aduerti ſicut agnoſcendi ſunt, agnoſcere filios promiſſionis, de quibus dicit Apoſtolus, Non ij qui filij carnis, hi filij Dei, ſed filij promiſſionis deputãtur in ſemen. Quod enim promittit Deus, non facimus nos per arbitrium ſeu per naturam, ſed facit ipſe per gratiam. Nam vt de Celeſtij opuſculis interim taceam, vel libellis eius, quos iudiciis eccleſiaſticis allegauit, quæ vobis omnia cum aliis quas neceſſarias exiſtimauimus literis mittenda curauimus, quibus omnibus diligenter inſpectis, poſſitis aduertere, non eum ponere Dei gratiam qua iuuamur, vel ad declinandum à malo, vel ad faciẽdum bonum, præter naturale arbitrium voluntatis, niſi in lege atque doctrina; ita vt ipſas quoq; orationes ad hoc aſſerat neceſſarias, vt oſtendatur homini quid concupiſcat & diligat. Vt ergo hæc interim omittam, nempe ipſe Pelagius & literas nuper, & libellum Romam fidei ſuæ miſit, ſcribens ad beatæ memoriæ papam Innocentium, quem defunctum eſſe neſciebat. In his ergo literis dicit *eſſe, de quibus eum homines infamare conantur: Vnum, quod neget paruulis baptiſmi ſacramẽtum, & abſque redemptione Chriſti aliquibus regna cælorum promittat: alind, quòd ita dicat poſſe hominem vitare peccatum, vt Dei excludat auxilium; & in tantum libero confidat arbitrio, vt gratiæ repudiet adiutorium.* Sed de baptiſmo paruulorum, quamuis eis dandum eſſe concedat, quàm peruersè contra fidem Chriſtianam & catholicam ſentiat veritatem, non hic locus eſt vt diligentius diſſeramus: nunc enim de adiutorio gratiæ, quod inſtituimus peragendum eſt. Vndè ad id quod propoſuit quid etiam hinc reſpondeat videamus. Vt enim omittamus eius inuidioſas de ſuis inimicis querelas, vbi ad rem ventum eſt, ita locutus eſt.

Rom. 9.

Orationes ad quod neceſſarias putarit Pelagius. Litera & libellum fidei ad Innocentium pontificem à Pelagio Romã miſſus.

CAPVT XXXI.

ECCE, inquit, *ad beatitudinem tuam Epiſtola iſta me purget, in qua purè atque ſimpliciter ad peccandum, & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus diuino ſemper adiuuatur auxilio.* Cernitis itaque pro intellectu, quem vobis Dominus dedit, hæc eius verba ſoluendæ non ſufficere quæſtioni: Quærimus enim adhuc, quo auxilio liberum adiuuari dicat arbitrium, ne fortè ſicut ſolet, velit intelligi legem atque doctrinam. Si enim quæras cur dixerit, *ſemper* poterit reſpondere, quia dictum eſt. Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Deinde cum de hominis conditione, & ad peccãdum atque non peccandum naturali eius poſſibilitate quædam interpoſuiſſet, adiunxit dicens, *Quam liberi arbitrij poteſtatem dicimus in omnibus eſſe generaliter, in Chriſtianis, Iudæis atque gẽtilibus. In omnibus eſt liberum arbitrium æqualiter per naturam; ſed in ſolis Chriſtianis iuuatur à gratia.* Iterum quęrimus qua gratia? Et adhuc poterit reſpondere, lege atq; doctrina Chriſtiana. Deinde quamlibet ſentiat gratiam, ipſis Chriſtianis ſecũdum merita dari dicit: cùm eos qui hoc dicunt iam in Palæſtina, ſicut ſuprà commemoraui, ſua illa præclara purgatione damnauerit. Nam verba eius iſta ſunt: *In illis*, inquit, *nudum & inerme eſt conditionis bonum*. In eis dicit qui Chriſtiani non ſunt. Deinde cætera contexens: *In his verò*, inquit, *qui ad Chriſtum pertinent, Chriſti munitur auxilio*. Videtis adhuc incertum eſſe quo auxilio, ſecundum ea quæ ſuprà diximus. Sed adhuc ſequitur de illis qui Chriſtiani non ſunt, & dicit: *illi ideo iudicandi atque damnandi ſunt; quia cùm habeant liberum arbitrium, per quod ad fidem venire poſſent, & Dei gratiam promereri, malè vtuntur libertate conceſſa. Hi verò remunerandi ſunt, qui bene libero vtentes arbitrio meren-*

Pſal. 1.

merentur Domini gratiam, & eius mandata cuſtodiunt. A Nempe manifeſtum eſt eum dicere gratiam ſecundū merita dari, quālibet eam, vel qualemlibet ſignificet, quam tamen apertè non exprimit. Nam cùm eos remunerandos dicit, qui bene vtuntur libero arbitrio, & ideo mereri Domini gratiam, debitum eis reddi fatetur. Vbi eſt ergo illud Apoſtoli: Iuſtificati gratis per gratiam ipſius? Vbi eſt & illud: Gratia ſalui facti eſtis? Et ne putarent per opera, addidit, per fidem. Rurſus ne ipſam fidem ſine Dei gratia ſibi putarent eſſe tribuendam: Et hoc, inquit, non ex vobis, ſed Dei donum eſt. Nempe ergo illud vnde incipit omne, quod merito accipere dicimur, ſine merito accipimus, id eſt, ipſam fidē. Aut ſi negatur dari, quid eſt quod dictū eſt: Sicut vnicuiq; Deus partitus eſt menſuram fidei? Si autē ſic dicitur dari, vt reddatur meritis, non donetur: quid eſt quod iterū dicit: Vobis donatū eſt pro Chriſto, non ſolùm vt credatis in eum, verū etiā vt patiamini pro eo? Vtrunq; enim donatū eſſe teſtatus eſt, & quod credit in Chriſtū, & quod patitur quiſq; pro Chriſto. Iſti autem libero arbitrio ſic applicant fidem, vt fidei videlicet reddi videatur non gratuita, ſed debita gratia: ac per hoc iam nec gratia, quia niſi gratuita, nō eſt gratia.

Rom. 3. Ephe. 2.

Fides meriti initium, ipſa vero nullo merito noſtro redditur. Rom. 12. Phil. 1.

CAPVT XXXII.

SED ab his literis Pelagius ad fidei ſuæ librum vult tranſire lectorem, cuius vobis commemorationem fecit. In quo ea de quibus nō interrogabatur, multa diſſeruit. Sed nos de quibus agimus cum illis ipſa videamus. Cùm enim ab vnitate Trinitatis vſque ad reſurrectionem carnis, quod ab illo nemo quærebat, diſputationem quantam voluit terminaſſet: *Et baptiſma, inquit, vnum tenemus, quod iiſdem ſacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in maioribus dicimus eſſe celebrandum.* Hoc certè vos & à præſente audiſſe dixiſtis. Sed quid prodeſt quòd eiſdem verbis in paruulis, quibus & in maioribus celebrari dicit baptiſmi ſacramentum, cùm res à nobis, nō ſola verba quærātur? Plus eſt quod C vobis ore proprio interrogantibus reſpondit, vt ſcribitis, *infantes in remiſſionem peccatorum percipere baptiſmum.* Non enim & hic dixit in verbis remiſſionis peccatorum: ſed eos baptizari in ipſam remiſſionem, confeſſus eſt. Et tamen ſi ab eo quæreretis, quid peccati eis credatur remitti, nō eos aliquid habere contenderet.

CAPVT XXXIII. *Libellus Cæleſtij.*

QVIS crederet ſub hac quaſi manifeſta confeſſione ſenſum latere contrarium, niſi eum Celeſtius aperuiſſet? Qui in libello ſuo, quem Romæ geſtis eccleſiaſticis allegauit, *paruulos & baptizari in remiſſionem peccatorum* confeſſus eſt & negauit, *vllum habere originale peccatum.* Sed nunc non de baptiſmate paruulorū, ſed de adiutorio gratiæ potius, etiā in libello fidei ſuæ, quem Romam miſit, quid Pelagius ſenſerit attendamus. *Liberum, inquit, ſic cōfitemur arbitrium, vt dicamus nos indigere Dei ſemper auxilio.* Ecce iterum quærimus, quo auxilio nos indigere fateatur: & iterū inuenimus ambiguum, quoniam poteſt reſpondere, legem ſe dicere doctrinamve Chriſtianam, qua naturalis illa poſſibilitas adiuuetur. Nos autem illam gratiam in eorū confeſſione requirimus, de qua dicit Apoſtolus: Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris, ſed virtutis & charitatis & continētiæ. Non eſt autem conſequēs, vt qui habet donum ſcientiæ, quo nouerit quid agere debeat; habeat etiam charitatis, vt agat.

2. Tim. 1.

CAPVT XXXIIII.

ILLOS etiam quos in eiſdem literis, quas miſit ad ſanctæ memoriæ papam Innocentium, libros ſuos vel ſcripta commemorat, legi, præter vnam Epiſtolam, quam ſe breuem miſiſſe ad ſanctum Cōſtantium epiſcopum dicit, nec alicubi potui reperire hanc eum gratiam cōfiteri, qua non ſolùm poſſibilitas naturalis voluntatis & actionis, quam dicit nos habere etiam ſi nec volumus nec agimus bonum; ſed ipſa etiam voluntas & actio ſubminiſtratione ſancti ſpiritus adiuuatur.

CAPVT XXXV. *Pelagij epiſtola ad Paulinum.*

LEGANT, inquit, *illam Epiſtolam, quàm ad ſanctum virum Paulinum epiſcopum ante duodecim ferè annos ſcripſimus, quæ trecentis fortè verſibus nihil aliud quàm Dei gratiam & auxilium confitetur, noſq́; nihil omnino boni facere poſſe ſine Deo.* Hanc ergo Epiſtolam legi, & inueni eum penè per totam nō immorari, niſi in facultate & poſſibilitate naturæ, & pene ibi tantum Dei gratiā conſtituere: Chriſtianam verò gratiā tanta breuitate ſola nominis cōmemoratione perſtringit, vt nihil aliud videatur, quàm eam tacere timuiſſe. Vtrum tamen eam in remiſſione peccatorum velit intelligi, an etiam in doctrina Chriſti, vbi eſt & eius conuerſationis exemplum, quod aliquot locis ſuorum opuſculorum facit, an credat aliquod adiutorium bene agendi adiūctum naturæ atque doctrinæ per inſpirationem flagrantiſſimæ & luminoſiſſimæ charitatis, non apparet omnino.

CAPVT XXXVI. *Pelagij epiſtola ad Conſtantium epiſcopum.*

LEGANT etiam, inquit, *ad ſanctum Conſtantium epiſcopum, vbi breuiter quidem, ſed planè libero hominis arbitrio Dei gratiam auxiliumq́; coniunxi.* Hāc Epiſtolam, B vt ſuperius dixi, non legi, ſed ſi non eſt diſſimilis cæteris, quæ mihi nota commemorat, nō habet etiam ipſa quod quærimus. Cap.34.

CAPVT XXXVII. *Pelagij epiſtola ad Demetriadem virginem.*

LEGANT etiam, inquit, *quam ad ſacrā Chriſti virginem Demetriadem in Oriente conſcripſimus: & inuenient nos ita hominis laudare naturam, vt Dei ſemper gratiæ addamus auxilium.* Iſtam ſanè legi, mihiq́ue penè perſuaſerat hanc illum gratiam, de qua quæſtio eſt cōfiteri; quāuis in multis eius opuſculi locis ſibiipſe contradicere videretur. Sed cùm in manus meas & alia veniſſent, quæ poſterius latiuſq; conſcripſit, vidi quēadmodum potuerit etiam illic gratiā nominare, ſub ambigua generalitate quid ſentiret abſcondens, gratiæ tamen vocabulo frangens inuidiam, offenſionemq́; declinans. Nam in ipſius principio vbi ait: *Propoſito inſudemus operi, nec mediocritati diffidamus ingenij, quòd credimus fide matris & merito virginis adiuuari:* gratiā qua adiuuamur ad aliquid agendum mihi viſus fuerat confiteri, nec attēderam hanc eum ponere potuiſſe in ſola reuelatione doctrinæ. Item in eodem opere alio loco: *Quod ſi etiam ſine Deo,* inquit, *homines oſtendunt quales à Deo facti ſunt, vide quid Chriſtiani facere poſſunt, quorum in melius per Chriſtum inſtaurata natura eſt, & qui diuinæ quoque gratiæ iuuantur auxilio?* Naturam in melius inſtauratam, remiſſionem vult intelligi peccatorum. Quod alio loco in hoc ipſo libro ſatis demonſtrauit, vbi ait: *Etiam illi qui longo peccandi vſu quodammodo obduruere, inſtaurari per pœnitentiam poſſunt?* Auxilium verò diuinæ gratiæ poteſt & hic ponere in reuelatione doctrinæ.

Cap.2. Cap.3. Cap.17.

CAPVT XXXVIII. Cap.8.

ITEM alibi in eadem Epiſtola: *Nam ſi ante legem,* inquit, *vt diximus, ac multò ante Domini noſtri & ſaluatoris aduentum, iuſtè quidam & ſanctè vixiſſe referuntur; quanto magis poſt illuſtrationem aduentus eius nos id poſſe credēdum eſt, qui inſtaurati per Chriſti gratiam & in D meliorem hominē renati ſumus, qui ſanguine eius expiati atq; mundati, ipſiusq́; exemplo ad perfectionem incitati iuſtitiæ, meliores illis eſſe debemus, qui ante legem fuere.* Videte quemadmodū & hic aliis quidem verbis, ſed tamen in remiſſione peccatorū, & in exemplo Chriſti, adiutoriū gratiæ conſtituerit. Deinde ſubiungit & dicit: *Meliores etiā quàm fuere ſub lege, dicente Apoſtolo: Peccatum vobis non dominabitur; Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia. Et quoniam hinc,* inquit, *ſufficienter, vt puto, diximus, nunc perfectam inſtituamus virginē, quæ ex vtroque ſemper accenſa, et naturæ ſimul & gratiæ bonū, morū ſanctitate teſtetur.* Et in his verbis debetis aduertere, ideo illum quod dicebat, ſic voluiſſe concludere, vt naturæ bonū intelligamus, quod cùm crearemur accepimus: gratiæ autem, cùm Chriſti intuemur exemplum: tanquam ideo peccatum non indultum fuerit eis qui ſub lege fuerunt vel ſunt, quia exemplum Chriſti ſiue non habuerunt, ſiue non credunt.

Rom.6.

HOC

CAPVT XXXIX. Hoc autem iſtum ſapere & alia eius verba oſtendunt, nõ in hoc libro, ſed in tertio pro libero arbitrio, vbi ad eum loquens contra quem diſputat, quoniam ille poſuerat verba Apoſtoli dicentis: Non quod volo ago. Et, Video aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & cætera quæ ibi dicuntur, iſte reſpondit atque ait: *Hoc enim quod tu de Apoſtolo intelligere cupis, omnes eccleſiaſtici viri in peccatoris & ſub lege adhuc poſiti aſſerunt eum dixiſſe perſona, qui nimia vitiorum conſuetudine velut quadam teneretur neceſsitate peccandi, & quamuis bonum appeteret voluntate, vſu tamen præcipitaretur in malum. In perſona autem*, inquit, *hominis vnius, deſignat populum ſub vetere adhuc lege peccantem, quem ab hoc conſuetudinis malo dicit liberandum eſſe per Chriſtum, qui credentibus ſibi primò omnia per baptiſmum peccata dimittit, deinde imitatione ſui ad perfectam incitat ſanctitatem, & vitiorum conſuetudinem virtutum vincit exemplo*. Ecce quomodo vult intelligi adiuuari eos qui ſub lege peccant, vt per gratiam Chriſti iuſtificati liberentur, tanquam eis non ſufficiat ſola lex propter nimiam peccandi conſuetudinem, niſi Chriſti accedat non inſpiratio charitatis per Spiritum ſanctũ, ſed intuendum & imitandum in doctrina Euangelica virtutis eius exemplum. Et certè maxima hic erat cauſa exprimẽdi, quam diceret gratiam, vbi locum ipſum de quo reſpondet, ſic concluſit Apoſtolus vt diceret: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Hanc iſte eum cõſtituat, non in virtutis eius auxilio, ſed imitationis exemplo, quid amplius de illo ſperare debemus, vbicunque gratię nomen ſub ambigua generalitate commemorat?

Rom. 7.

Ibidem.

CAPVT XL. Sup. c. 21. ex epiſtola c. 25. Item in eodem libro ad virginem ſacrã, vnde iam etiã ſuprà diſſeruimus, vbi ait: *Subditi ſimus Deo, eiusq; faciendo voluntatem, diuinam mereamur gratiam, & facilius nequam ſpiritui Spiritus ſancti auxilio reſiſtamus*. In quibus eius verbis certè manifeſtum eſt, ita eum velle nos adiuuari gratia Spiritus ſancti, non quia ſine illo etiam per ſolam naturæ poſſibilitatem non poſſumus reſiſtere tentatori, ſed vt facilius reſiſtamus. Quod tamen qualecunque & quantulumcunque adiutorium, eum credibile eſt in hoc conſtituere, quòd nobis additur ſcientia, reuelante ſpiritu per doctrinam, quam vel non poſſumus vel difficile habere poſſumus per naturam. Iſta ſunt quæ in libro quem ſcripſit ad virginem Chriſti, aduertere potui, vbi videtur gratiam confiteri, quæ profectò qualia ſint vtique cernitis.

CAPVT XLI. Pelagij ad'ii quatuor pro libero arbitrio. Legant, inquit, *etiam recens meum opuſculum, quod pro libero nuper arbitrio ædere compulſi ſumus, & agnoſcẽt quàm inique nos negatione gratiæ infamare geſtierint, qui per totum penè ipſius textum operis perfectè atque integrè & liberum arbitrium confitemur & gratiam*. Quatuor ſunt libri operis huius, & hos legi, & ex illis ſumſi, quæ tractanda & diſcutienda propoſui, & vt potui pertractaui, antequam ad eius has literas, quæ Romam miſſę ſunt, veniremus. Sed in his etiam quatuor libris, quæcunque pro gratia videtur dicere, qua iuuamur vt declinemus à malo bonumque faciamus, ita dicit, vt nullo modo à verborum ambiguitate diſcedat, quam diſcipulis ſic poſſit exponere, vt nullum auxilium gratię credant, qua naturæ poſſibilitas adiuuetur, niſi in lege atque doctrina: ita vt ipſas quoque orationes, vt in ſcriptis ſuis apertiſſimè affirmat, ad nihil aliud adhibẽdas opinetur, niſi vt nobis doctrina etiã diuina reuelatione aperiatur, non vt adiuuetur mens hominis, vt id quod faciendum eſſe didicerit, etiam dilectione & actione perficiat. Ab illo enim ſuo manifeſtiſſimo dogmate non recedit omnino, vbi tria illa cõſtituit, poſſibilitatem, volũtatem, actionem, & ſolam poſſibilitatem dicit diuino ſemper adiuuari auxilio: voluntatem autem & actionem, nullo Dei adiutorio exiſtimat indigere.

Orationes quorſum putaret Pelagius adhibendas.

A Ipſum verò auxilium quo poſſibilitatem naturalem perhibet adiuuari, in lege conſtituit atque doctrina, quam nobis fatetur etiam ſancto Spiritu reuelari, propter quod & orandum eſſe concedit. Sed hoc adiutorium legis atque doctrinæ etiã propheticis fuiſſe temporibus: adiutorium autem gratiæ, quæ propriè gratia nũcupatur, in Chriſti eſſe arbitratur exemplo. Quod nihilominus ad doctrinam pertinere perſpicitis, quæ nobis Euangelica prædicatur: vt videlicet tãquam via demonſtrata, qua ambulare debeamus, iam viribus liberi arbitrij, adiutorio nullo alterius indigentes, ſufficiamus nobis, ne deficiamus in via, quamuis & ipſam viam contendat etiam ſola inueniri poſſe natura, ſed facilius ſi adiuuet gratia.

Hæc ergo pro meo captu intelligere potui in Pelagij ſcriptis, quando nominat gratiam. Videtis autem quòd qui iſta ſentiunt, ignorantes Dei iuſtitiam, ſuam volunt conſtituere, & longè ab illa ſunt, quæ nobis ex Deo eſt, non ex nobis, quam in Scripturis ſanctis maximè canonicis aduertere atq; cognoſcere debuerunt. B Sed quia eas ſecundum ſuum ſenſum legunt, profectò in illis nec apertè contuentur. Vtinam ergo ſaltem in catholicorum virorum ſcriptis, à quibus eas rectè intellectas eſſe non dubitant, quid ſit de adiutorio diuinæ gratiæ ſentiendum, non negligenter attenderent, nec ſuæ ſententię amore nimio præterirent. Nam iſte ipſe Pelagius in illo ipſo recẽti opuſculo ſuo, cuius ſe commemoratione defendit, id eſt, in tertio libro pro libero arbitrio ſanctum Ambroſium quemadmodum laudet, accipite. CAPVT XLII.

Scripturas ſacras ad ſuum ſemper ſenſum hæretici legunt.

Beatvs, inquit, *Ambroſius epiſcopus, in cuius præcipuè libris Romana elucet fides, qui ſcriptorum inter Latinos flos quidam ſpecioſus enituit, cuius fidem & puriſsimũ in Scripturis ſenſum, ne inimicus quidem auſus eſt reprehendere*. Ecce qualibus & quantis prædicat laudibus, quamlibet ſanctum & doctum virum, nequaquam tamen autoritati Scripturæ canonicæ comparandum. Quem propterea ſic iſte commendat, quia videtur ſibi in quodam loco librorum eius eo teſte vti, quo probet hominem poſſe eſſe ſine peccato. Vnde nunc non agitur, ſed agitur de auxilio gratię, quo ad non peccandum adiuuamur iuſteque viuendum. C CAPVT XLIII. Pelagius B. Ambroſium laudat.

Avdiat ergo illum venerabilem antiſtitem dicentem & docentem in ſecundo libro expoſitionis Euangelij ſecundum Lucam cooperari Dominum etiã voluntatibus noſtris. *Vides itaque*, inquit, *quia vbiq; Domini virtus ſtudiis cooperatur humanis, vt nemo poſsit ædificare ſine Domino, nemo cuſtodire ſine domino, nemo quicquam incipere ſine Domino. Et ideo iuxta Apoſtolum: Siue manducatis, ſiue bibitis, omnia in Dei gloriam facite*. Videtis quemadmodum ſanctus Ambroſius etiam illud quod ſolent homines dicere, *nos incipimus, & Deus perficit*, his verbis abſtulit dicens, *Neminem quicquam vel incipere ſine Deo*. Item in ſexto libro eiuſdem operis, cùm de duobus illis fœneratoris vnius debitoribus ageret: *Secundum hominem*, inquit, *plus fortaſſe offendit, qui plus debuerat; ſed per miſericordiam Domini cauſa mutatur, vt amplius diligat, qui amplius debuit, ſi tamen gratiam conſequatur*. D Ecce apertiſſimè prædicat catholicus doctor etiam ipſam dilectionem, qua quiſque amplius diligit, ad beneficium gratiæ pertinere. CAPVT XLIIII. Ambroſiũ Pelagio opponit. 1. Cor 10.

Ipsam denique pœnitẽtiam, quam proculdubio voluntas agit, Domini miſericordia & adiutorio fieri vt agatur, in decimo eiuſdem operis libro beatus dicit Ambroſius ita loquens: *Bonæ lachrymæ quæ culpam lauant. Denique quos Ieſus reſpicit, plorant delictum. Negauit primò Petrus & non fleuit, quia non reſpexerat Dominus: negauit ſecundò & non fleuit, quia adhuc non reſpexerat Dominus: negauit & tertio, reſpexit Ieſus, & amariſſimè fleuit*. Legant iſti Euangelium, & videant Dominum Ieſum tunc intus fuiſſe, cùm à ſacerdotum principibus CAPVT XLV. Cap. 96. Luc. 22.

cipibus audiretur: apoſtolum verò Petrum foris & deorſum in atrio cum ſeruis ad focum nunc ſedentem, nunc ſtantē, ſicut veraciſſima & concordiſſima Euangeliſtarum narratione monſtratur. Vnde non poteſt dici, quòd corporalibus oculis eum Dominus viſibiliter admonendo reſpexerit. Et ideo quod ibi ſcriptum eſt: Reſpexit eum Dominus: intus actum eſt, in mente actum eſt, in volūtate actum eſt. Miſericordia Dominus latenter ſubuenit, cor tetigit, memoriam reuocauit, interiore gratia ſua viſitauit Petrum, interioris hominis vſque ad exteriores lachrymas mouit & produxit affectum. Ecce quemadmodum Deus adiuuando adeſt voluntatibus & actionibus noſtris. Ecce quemadmodum & velle & operari operatur in nobis. Itē in eodem libro idem ſanctus Ambroſius, *Nam ſi Petrus*, inquit, *lapſus eſt, qui dixit: Et ſi alij ſcandalizati fuerint, ego non ſcandalizabor: quis alius iure de ſe præſumat? Denique Dauid quia dixerat: Ego dixi in mea abundantia, nō mouebor in æternum: ſuam ſibi iactantiam obfuiſſe profitetur dicens: Auertiſti faciem tuam, & factus ſum conturbatus.* Audiat iſte tantum virū docentem, imitetur credentem, cuius fidem doctrinamq́; laudauit. Audiat humiliter, imitetur fideliter, non de ſe pertinaciter præſumat ne pereat. Quid in eo pelago vult mergi Pelagius, vnde per petram liberatus eſt Petrus?

(Quibus oculis Petrum Chriſtus reſpexerit. — Ibidem. — Luc. 22. — Pſal. 29.)

CAPVT XLVI. A v d i a t eundem antiſtitem Dei in † ſexto libro eiuſdem operis dicētem: *Cur autem non receperint eum, Euangeliſta ipſe memorauit dicens: Quia facies eius erat euntis in Hieruſalem, diſcipuli autem recipi intra Samariā geſtiebant. Sed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit.* O ſenſum hominis Dei, ex ipſo hauſtum fonte gratiæ Dei. *Deus*, inquit, *quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit.* Videte ſi non propheticum illud eſt: Miſerebor cuius miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero. Et illud apoſtolicum: Non volentis neq; currentis, ſed miſerentis Dei. Quia vt dicit etiam noſtrorum temporū homo eius, *quem dignatur vocat, & quem vult religioſum facit.* Nūquid aliquis dicere audebit, nondum eſſe religioſum, qui currit ad Deū, ab eo ſe regi cupit, & voluntatē ſuā ex eius voluntate ſuſpēdit, & qui ei adhærendo iugiter vnus ſecūdum Apoſtolum, cum eo fit ſpiritus? At hoc totum tam magnum religioſi hominis opus, Pelagius non dicit effici niſi arbitrij libertate. Contrà autē beatus Ambroſius ipſius tam excellēter ore laudatus: *Dominus Deus*, inquit, *quē dignatur vocat, & quem vult religioſum facit.* Ergo vt currat ad Dominum, & ab eo ſe regi cupiat, ſuamq́; voluntatem ex eius voluntate ſuſpendat, eiq́; adhærendo iugiter, vnus ſecundum Apoſtolū cum eo fiat ſpiritus, Deus quem vult religioſum facit. Et hoc totū homo niſi religioſus non facit. Quapropter niſi à Deo fiat vt hoc faciat, quis hoc facit?

(† Ea verba non extant hic, ſed in nono, vbi Lucæ 9 ſuntentis, Cui nec potentiate. — Luc. 9. — Exod. 33. — Rom. 9.)

CAPVT XLVII. S e d quia iſta quæſtio, vbi de arbitrio voluntatis & Dei gratia diſputatur, ita eſt ad diſcernendum difficilis, vt quando defenditur liberū arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando autem aſſeritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri: poteſt Pelagius ita ſe latebris obſcuritatis huius inuoluere, vt etiā iis quæ à ſancto Ambroſio conſcripta poſuimus, conſentire ſe dicat: & ea ſe quoque ſentire proclamet, ſemperq́; ſenſiſſe, atque ita ſingula conetur exponere, vt etiam eius ſententiæ conuenire credatur. Quapropter quātum attinet ad iſtā de diuina gratia & adiutorio quæſtionē, tria iſta quæ apertiſſimè diſtinxit attēdite, poſſe, velle, eſſe, id eſt, poſſibilitatem, voluntatē, actionem. Si ergo conſenſerit nobis, non ſolam poſſibilitatē in homine, etiā ſi nec velit, nec agat bene, ſed ipſam quoq; volūtatē & actionē, id eſt, vt bene velimus, & bene agamus, quæ nō ſunt in homine, niſi quando bene vult & bene agit: Si vt dixi, cōſenſerit, etiā ipſam voluntatē & actionem diuinitus adiuuari, & ſic adiuuari, vt ſine illo adiutorio nihil bene velimus & agamus, eamq́; eſſe gratiā Dei per Ieſum Chriſtū Dominū noſtrū, in qua nos ſua, non noſtra iuſtitia iuſtos facit, vt ea ſit vera noſtra iuſtitia, quæ nobis ab illo eſt; nihil de adiutorio gratiæ Dei, quātū arbitror, inter nos cōtrouerſię relinquetur.

(Liberi arbitrij & gratiæ Dei conciliandæ difficultas. — Quid à Pelagio ſit exigendum.)

A

CAPVT XLVIII. I l l v d autem propter quod ſic laudauit ſanctum Ambroſiū, quia ſcilicet in ſcriptis eius inuenit ex laudibus Zachariç & Elizabeth, poſſe hominē in hac vita eſſe ſine peccato: quanquā negandū non ſit, ſi hoc velit Deus, apud quē ſunt omnia poſſibilia; conſideret tamē diligētius quemadmodū dictum ſit. Dictum enim eſt, quantum mihi videtur, ſecūdum quandā inter homines cōuerſationem probabilē atq; laudabilem, quā nullus hominū iuſtè poſſet in accuſationis & criminationis querelā vocare. Quā propterea in Dei cōſpectu Zacharias & eius vxor habuiſſe referuntur, quia in ea homines nulla diſſimulatione fallebāt; ſed vt apparebant hominibus, ita noti erant oculis Dei. Nō autem dictum eſt hoc ſecundū illam perfectionem iuſtitię, in qua verè atq; omnimodo immaculati perfectiq́; viuemus: nam & apoſt. Paulus dixit, ſecundum iuſtitiā, quę ex lege eſt, ſe fuiſſe ſine querela: in qua lege etiam Zacharias ſine querela conuerſabatur: ſed hanc Apoſtolus iuſtitiam in ſtercoribus & detrimētis deputauit, in comparatione iuſtitiæ quam ſperamus, & quam nunc eſurire ac ſitire debemus, vt ea quandoq; ſaturemur in ſpecie, quæ nunc eſt in fide, quādiu iuſtus ex fide viuit.

(Sine peccato quomodo quidam in hac vita dici poſſint. — B — Philip. 3. — Rom. 1.)

CAPVT XLIX. A v d i a t deniq; ipſum venerabilē antiſtitē, cùm exponeret Eſaiam prophetā dicentem, neminē in hoc mūdo eſſe poſſe ſine peccato: vbi nemo poteſt dicere, in hoc mundo eum dixiſſe, velut in dilectione huius mundi. De Apoſtolo etenim loquebatur; qui dicit: Cōuerſatio noſtra in cœlis eſt. Hunc ergo ſenſum memoratus epiſcopus explicans: *Perfectos*, inquit, *ſecum multos ait Apoſtolus in illo adhuc mundo ſitos; qui ſi ad perfectionem veram reſpicias, perfecti eſſe non poterant. Quia ipſe dixit: Videmus nūc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Ita & immaculati ſunt in hoc mundo, & immaculati erunt in regno Dei; cùm vtique ſi minutius excutias, immaculatus eſſe nemo poſſit, quia nemo ſine peccato.* Illud ergo ſancti Ambroſij teſtimonium quo pro ſua ſentētia Pelagius vtitur, aut ſecundū quēdam modū dictum eſt, probabilē quidem, ſed non minutius excuſſum: aut certè ſi ille vir ſanctus atq; humilis Zachariā & Elizabeth ſummè atq; omnimodo perfectę iuſtitię, cui nihil addi iā poſſet, fuiſſe exiſtimauit, profectò ſententiā ſuā minutius excutiendo correxit.

(Ambroſius in Eſaiam. — C — 1. Cor. 13.)

CAP. L. A t t e n d a t ſanè iſte in eodē ipſo loco vnde hoc Ambroſianū teſtimoniū, quod ei placebat, aſſumpſit: etiam illud cum dixiſſe, quòd *ab initio eſſe immaculatum humanæ impoſſibile ſit naturæ*, vbi omnino illā naturalē poſſibilitatē, quā Pelagius non vult fideliter reſpicere, peccato eſſe vitiatā, & ideo iactāter extollit, eneruem infirmamq́; teſtatur venerādus Ambroſius: proculdubiò contra iſtius voluntatem, ſed non contra apoſtolicam veritatem, vbi legitur: Fuimus & nos aliquando natura filij iræ, ſicut & cæteri. Ipſa eſt enim per peccatum primi hominis, quod ex libero eius venit arbitrio, vitiata & damnata natura. Cui ſola per mediatorem Dei & hominum & omnipotentem medicum diuina ſubuenit gratia: De cuius adiutorio, ad iuſtificationē noſtram, quo Deus diligentibus eum omnia cooperatur in bonum, quos prior dilexit donans eis vt diligeretur ab eis, quia iam diu eſt vt diſſerimus: deinceps incipiamus, quantum Dominus adiuuerit etiā de peccato, quod per vnum hominem cum morte intrauit in mundum, atq; ita in omnes homines pertranſiit, aduerſus iſtos qui in errorē huic contrariū veritati, apertius eruperunt, quæ ſatis eſſe videbuntur exprimere.

(D — Epheſ. 2. — Rom. 5.)

LIBRI PRIMI FINIS.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA PELAGIVM ET CELESTIVM, LIBER SECVNDVS, QVI EST DE PECCATO ORIGINALI.

CAP. I.

IAM nunc diligenter aduertite de baptiſmate paruulorum, quàm cautè debeatis audire homines eiuſmodi, qui neque apertè illi ętati lauacrum regenerationis & peccatorum remiſſionis audent negare, ne hoc Chriſtianæ aures ferre non poſſint: & tamē opinionem ſuam, qua putant peccato primi hominis carnalem generationem obnoxiā non teneri, tueri & defenſare perſiſtunt, quamuis eis baptiſmum videantur in remiſſionem peccatorum concedere. Nempe voſipſi à Pelagio præſente ſcripſiſtis audiſſe recitante B vobis de libello ſuo, quem etiam Romā ſe miſiſſe aſſerebat, quod *ijſdem ſacramenti verbis* dicant *debere baptizari infantes, quibus & maiores*. Quis poſt iſta verba putaret eis de hac re vllam mouendam eſſe quæſtionem, aut cùm faceret, nō calumnioſiſſimus videretur, ſi non eorum manifeſta verba legerentur, vbi negant paruulos trahere originale peccatum, omneſque ſine vllo vitio natos eſſe contendunt?

CAPVT II.

ET Celeſtius quidem in hoc extitit errore liberior, vſqueadeo, vt neq; in epiſcopali iudicio apud Carthaginem damnare voluerit eos, qui dicunt quòd peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, & non genus humanū: & quod infantes, qui naſcuntur, in eo ſtatu ſint, in quo Adam fuit ante pręuaricationem Et in vrbe Roma in libello ſuo, quem beatiſſimo papæ Zoſimo dedit, id aſſeuerauit expreſſius, *quòd paruulorum neminē obſtringat originale peccatum*. De geſtis enim eccleſiaſticis Carthaginenſibus hæc eius verba deſcripſimus.

CAPVT III. *Pars actorum Carthagin. concilij aduerſus Celeſtium.*

AVRELIVS epiſcopus dixit: Sequētia recitentur, & recitatum eſt, *quod peccatum Adæ ipſi ſoli obfuerit, &* C *non generi humano*. Et cùm recitatum eſſet, Celeſtius dixit: *Dixi de traduce peccati me dubium eſſe; ita tamen vt cui donauit Deus gratiam peritiæ conſentiam, quia diuerſa ab eis audiui, qui vtique in eccleſia catholica conſtituti ſunt presbyteri*. Paulinus diaconus dixit: Dic nobis nomina ipſorum. Celeſtius dixit: *Sanctus presbyter Rufinus Romæ qui manſit cum ſancto Pammachio. Ego audiui illum dicentem, quia tradux peccati non ſit*. Paulinus diaconus dixit: Eſt aliquis alius? Celeſtius dixit: *Audiui & plures dicere*. Paulinus diaconus dixit: Dic nomina ipſorum. Celeſtius dixit: *Non tibi ſufficit vnus ſacerdos?* Et poſt aliqua alio loco: Aurelius epiſcopus dixit: Reliqua libelli legātur. Et recitatum eſt, *quod infantes qui naſcūtur, in eo ſtatu ſint, in quo fuit Adam ante tranſgreſſionem*: vſque in finem libelli minoris ſuperius inſerti. D

CAPVT IIII.

AVRELIVS epiſcopus dixit: Docuiſti Celeſti aliquando, vt dixit diaconus Paulinus, quòd infantes qui naſcuntur, in eo ſtatu ſint, in quo fuit Adam ante trāſgreſſionem. Celeſtius dixit, *Exponat quid dixit, ante tranſgreſſionem*. Paulinus diaconus dixit: Tu nega hoc te docuiſſe. Vnū eſt ex duobus, aut neget ſe docuiſſe, aut iam damnet iſtud. Celeſtius dixit: *Iam dixi, exponat quomodo dixit, ante tranſgreſſionem*. Paulinus diaconus dixit: Nega te illa docuiſſe. Aurelius epiſcopus dixit: Rogo, quid collegerim ego ex huiuſmodi obiectione, dico Adam conſtitutus in paradiſo, quod ante dicatur inexterminabilis factus, poſtea per tranſgreſſionem præcepti factus ſit corruptibilis. Hoc dicis frater Pauline? Paulinus diaconus dixit: Hoc Domine. Aurelius epiſcopus dixit: Status certè infantiū hodie baptizandorum, vtrum talis ſit, qualis fuit ante tranſgreſſionem Adæ, an certè de eadem origine peccati, A de qua naſcitur, tranſgreſſionis culpam trahat? Hoc vult diaconus Paulinus audire. Paulinus diaconus dixit: Vtrum docuit hoc, an non, neget. Celeſtius dixit: *Iam de traduce peccati dixi, quia intra catholicam conſtitutos plures audiui deſtruere, nec non & alios aſtruere, licet quæſtionis res ſit iſta, non hæreſis: Infantes ſemper dixi egere baptiſmo, ac debere baptizari. Quid quærit aliud?* Nempe cernitis ſic Celeſtium cōceſſiſſe paruulis baptiſmū, vt in eos tranſire primi hominis peccatum, quod lauacro regenerationis abluitur, noluerit confiteri, quamuis & negare non auſus ſit. Et propter hanc dubitationem ſuam non damnauerit eos qui dicunt, quod peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, & non genus humanum, & quod infantes qui naſcuntur, in eo ſtatu ſint, in quo Adam fuit ante præuaricationem.

CAP. V.

IN libello autem quem Romæ ædidit, qui geſtis ibi eccleſiaſticis allegatus eſt, ita de hac re loquitur, vt hoc ſe credere oſtendat, vnde hic dubitare ſe dixerat. B Nam verba eius iſta ſunt, *Infantes autem*, inquit, *debere baptizari in remiſſionem peccatorum ſecundum regulam vniuerſalis eccleſiæ, & ſecundum Euangelij ſentētiam confitemur: quia Dominus ſtatuit regnum cælorum non niſi baptizatis poſſe conferri; quod quia vires naturæ non habēt, conferre neceſſe eſt per gratiæ libertatem*. Si nihil de hac re deinceps diceret, quis non eum crederet confiteri, etiā infantibus in baptiſmo originalia peccata dimitti, dicendo eos in remiſſionem peccatorum baptizari oportere? Hinc ergo eſt & illud quod ſcripſiſtis, ſic vobis reſpondiſſe Pelagium, *quòd eiſdem quibus & maiores ſacramenti verbis baptizantur infantes*, voſque lætatos fuiſſe, id quod cupiebatis audiſſe, & tamen adhuc de verbis eius nos maluiſſe conſulere.

CAPVT VI.

ATTENDITE itaque quid Celeſtius apertiſſimè dixerit, & ibi videbitis quid vobis Pelagius occultauerit. Celeſtius quippe adiungit & dicit: *In remiſſionem autem peccatorum baptizandos infantes, non idcirco diximus, vt peccatum ex traduce firmare videamur, quod longè à catholico ſenſu alienum eſt; quia peccatum non cum homi-* C *ne naſcitur, quod poſtmodum exercetur ab homine, quia non naturæ delictum, ſed voluntatis eſſe demonſtratur. Et illud ergo confiteri congruum, ne diuerſa baptiſmatis genera facere videamur; & hoc præmunire neceſſarium eſt, ne per myſterij occaſionem, ad creatoris iniuriam malum antequam fiat ab homine, tradi dicatur homini per naturam*. Hunc ſenſum ſuū vobis aperire Pelagius vel timuit, vel erubuit, quem diſcipulus eius palàm ſine vllius obſcuritatis ambagibus apud ſedem apoſtolicam profiteri non timuit, nec erubuit. Sed multum miſericors memoratæ ſedis antiſtes, vbi eum vidit ferri tanta præſumptione pręcipitem, tanquam furentem, donec ſi poſſet fieri, reſipiſceret, maluit eum ſenſim ſuis interrogationibus & illius reſpōſionibus colligare, quàm diſtricta feriendo ſententia, in illud abruptum, quo iam propen- D dere videbatur, impellere. Ideo autem non dixi apertè ceciderat, ſed propendere videbatur, quia ſuperius in eodem libello ſuo de huiuſmodi quęſtionibus locuturus antè prædixerat: *Si fortè vt hominibus quiſpiam ignorantiæ error obrepſerit, veſtra ſententia corrigatur*.

Diſcipulus magiſtro audacior.

Zoſimus.

CAPVT VII.

HANC eius prælocutionem venerabilis papa Zoſimus tenens, egit cum homine, quem falſæ doctrinæ ventus inflauerat, vt ea quæ illi à diacono Paulino fuerant obiecta damnaret, atq; vt ſedis apoſtolicæ literis, quæ à ſanctæ memoriæ ſuo præceſſore manauerant, præberet aſſenſum. At ille noluit quidem diaconi obiecta damnare, ſed beati papæ Innocētij literis non eſt auſus obſiſtere, imò *ſe omnia, quæ ſedes illa damnaret, damnaturum eſſe promiſit*: atq; ita velut phreneticus, vt requieſceret tanquam leniter fotus, à vinculis tamen excōmunicationis nondū eſt creditus eſſe ſoluendus. Sed interpoſito duorum mēſium tempore, donec reſcriberetur ex Aphrica, reſipiſcendi ei locus ſub quadam me-

Innocentius is erat.

Celeſtius omnia ſe damnaturum promittit, quæ Romana ſedes damnaret.

dam medicinali ſententiæ lenitate cōceſſus eſt: Quoniam re vera ſi depoſita peruicaciç vanitate, quod promiſerat vellet attendere, & eaſdem literas, quibus ſe conſenſurum eſſe reſponderat, diligenter legeret, ſanaretur. Sed poſtea quàm ex Aphricano epiſcoporum concilio reſcripta directa ſunt, quid fuerit cōſecutum, vt iuſtiſſimè in eum ſententia proferretur, cuncta legite, quia cuncta tranſmiſimus.

Celeſtius à Zoſimo pontifice excommunicatur.

CAPVT VIII.

VNDE etiam Pelagius ſi ſeipſum & ſua ſcripta ſine dolo cogitat, non rectè dicit eadem ſententia ſe nō debuiſſe teneri. Fefellit enim iudicium Palæſtinum, propterea ibi videtur eſſe purgatus: Romanam verò eccleſiam, vbi eum eſſe notiſſimum ſcitis, fallere vſquequaq; non potuit, quamuis & hoc fuerit vtrumq; conatus, ſed vt dixi, minimè valuit. Recoluit enim beatiſſimus papa Zoſimus, quid imitandus præceſſor eius de ipſis ſenſerit geſtis. Attendit etiam quid de illo ſentiret prædicanda in Domino Romanorum fides, quorum aduerſus eius errorem pro veritate catholica, ſtudia conſonantia concorditer flagrare cernebat: inter quos ille diu vixerat, & quos eius dogmata latere non poterāt: qui Celeſtiū eius eſſe diſcipulū ſic nouerāt, vt fideliſſimū & firmiſſimum poſſent de hac re teſtimoniū perhibere. Quid ergo de Palæſtinæ ſynodi geſtis, quibus ſe Pelagius abſolutū eſſe gloriatur, ſanctus papa Innocētius iudicauerit, quàuis & in literis eius, quas nobis reſcripſit, legere poſſitis, & cōmemoratum cùm venerabili papæ Zoſimo ſynodus Aphricana reſpōdit, quod veſtræ charitati cum cæteris inſtructionibus miſimus, tamē nec in hoc opere prætereundum videtur.

Romanorum fidem fallere conatus Pelagius, ſed non potuit.

Prædicāda Romanorum fides. Rom. 1.

Pelagius & Celeſtius diu Romæ vixerunt.

CAPVT IX.

Epiſtola eſt 91.

CVM enim nos in Epiſtola quam ei quinque epiſcopi ſcripſimus, eorundem geſtorum Palæſtinorum, quorum ad nos iam fama peruenerat, cōmemorationem feciſſemus, dicēres in Oriente, vbi degit, geſta eccleſiaſtica facta eſſe, quibus putatur eſſe purgatus, atq; ad hoc inter cætera ille reſcriberet: *Cùm ſint*, inquit, *aliqua in ipſis poſita geſtis quæ obiecta, partim ille vitando ſuppreſſit, partim multa in ſe verba retorquendo tota obſcuritate confudit; aliqua magis falſa, quàm vera ratione, vt ad tempus poterat videri purgauit, negando alia, alia falſa interpretatione vertendo. Sed vtinam, quod optandum magis eſt, iam ſe ille ad veram catholicæ fidei viam ab illo ſuo errore conuertat, & cupiat velitq; purgari, conſiderans quotidianam Dei gratiam, adiutoriumq; cognoſcens, vt videatur verè, & approbetur ab omnibus, manifeſta ratione correctus, non geſtorum iudicio, ſed ad catholicā fidem corde conuerſo. Vnde non poſſumus illorum nec approbare nec culpare iudicium, cùm neſciamus vtrum vera ſint geſta, aut ſi vera ſint, conſtet magis ſubterfugiſſe, quàm ſe tota veritate purgaſſe.* Videtis certè in his verbis, quemadmodum papa beatiſſimus Innocentius non tanquam de incognito loqui videatur. Videtis qualem tulerit de illius purgatione ſententiā. Videtis quid ſucceſſor eius ſanctus papa Zoſimus recolere debuerit, ſicut recoluit, vt in eo D ſui præceſſoris iudicium, remota cūctatione firmaret.

Epiſtola 96. inter Auguſtinianas.

CAP. X.

Pelagius feſellit Palæſtinū concilium.

IAM nunc diligenter attendite, vnde monſtretur, quòd Palæſtinos Pelagius fefellerit iudices, vt alia taceam, in hac ipſa quæſtione de baptiſmate paruulorū: ne fortè cuipiam in eo quod diximus, eum ſenſum, in quo liberior Celeſtius fuit, vobis occultaſſe Pelagiū, cùm & ipſe non aliter ſentiat, calumniari potius vel ſuſpicari, quàm certum aliquid comprehendiſſe videamur. Nempe iam ſuperius ſatis claruit, propterea Celeſtium noluiſſe damnare, quod dicit Adæ peccatum ipſi ſoli obfuiſſe, non generi humano, & infantes qui naſcuntur in eo ſtatu eſſe, in quo Adam fuit ante præuaricationem: quia videbat, ſi iſta damnaret, confirmare ſe in infantibus peccati ex Adam trāſitum. Hæc autem cùm fuiſſent obiecta Pelagio, quod ea cum Celeſtio etiam ipſe ſentiret, ſine vlla retractatione damnauit. Quod licet vos legiſſe ſciam, tamen quia non A ſolis vobis hoc ſcribitur, ne pigeat lectorē ad ipſa geſta recurrere, vel ſi ea nō habet, etiā cum labore perquirere, ipſa inde verba trāſcribimus, quæ infrà ſcripta ſunt.

CAPVT XI.

Pars Actorum concilij Palæſtini in cauſa Pelagij.

SYNODVS dixit: Nunc quoniam anathematizauerit Pelagius incertum ſtultiloquium, rectè reſpondens, *hominem cum adiutorio Dei & gratia poſſe eſſe ἀναμάρτητον, id eſt, ſine peccato*, reſpondeat & ad alia capitula. Aliud capitulum in doctrina Celeſtij diſcipuli Pelagij, ex eis quæ Carthagine à ſancto Aurelio Carthaginenſi epiſcopo cum aliis epiſcopis audita ſunt & cōmemorata: Adam mortalem factum, qui ſiue peccaret, ſiue non peccaret, moriturus eſſet. Quoniam peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, & non genus humanum. Quoniam lex ſic mittat ad regnū, quemadmodum & Euangelium. Quoniā ante aduentum Chriſti fuerint homines ſine peccato. Quoniam infantes nuper nati in eo ſtatu ſint, in quo Adam fuit ante præua- B ricationem. Quoniam neque per mortem vel præuaricationem Adæ omne genus humanū moriatur, neq; per reſurrectionē Chriſti omne genus humanum reſurgat. Quoniam ſanctus epiſcopus Auguſtinus aduerſus diſcipulos eius in Sicilia reſpondit Hilario ad ſubiecta capitula, ſcribens librum in quo iſta continētur: Poſſe hominē ſine peccato eſſe, ſi velit: Infantes, & ſi non baptizētur, habere vitā çternā: Diuites baptizatos niſi omnibus abrenuncient, ſi quid boni viſi fuerint facere, non reputari illis, neq; regnū Dei poſſe eos habere. Pelagius dixit: *De poſſe quidē hominē ſine peccato eſſe, dictum eſt ſuperius. De eo autē quòd fuerint homines ante aduētum Domini ſine peccato, dicimus & nos, quoniā ante aduentum Chriſti vixerunt quidam ſanctè & iuſtè, ſecūdum Scripturarum ſanctarum traditionē. Reliqua verò & ſecundum ipſorum teſtimoniū, quia iſta non ſunt pro quibus ego ſatisfacere debeā, ſed tamen ad ſatisfactionem ſanctæ ſynodi, anathematizo eos, qui ſic tenēt, aut aliquādo tenuerūt.*

Antiroli Pelagianorum.

Epiſtola eſt 89.

Pelagius ſimulate errores ſuos anathematizat.

C ECCE vt alia omittam, videtis anathematizaſſe Pelagium eos, qui tenent quod Adæ peccatum ipſum ſolum læſerit & non genus humanum; & quod infantes qui naſcuntur in eo ſtatu ſint, in quo Adam fuit ante præuaricationem. Quid ergo hic aliud Epiſcopi iudices intelligere potuerunt, niſi eum confiteri quòd peccatum ex Adam in paruulos tranſeat? Quod ne confiteretur Celeſtius, hæc damnare noluit, quæ iſte damnauit. Proinde ſi oſtēdero, etiam ipſum nihil aliud ſentire de paruulis, niſi quòd ſine vlla cuiuſquam vitij cōtagione naſcuntur, quid inter iſtum & Celeſtium in hac quæſtione diſtabit, niſi quòd ille apertior, iſte occultior fuit; ille pertinacior, iſte mendacior; vel certè ille liberior, hic aſtutior? Ille enim nec in Eccleſia Carthaginienſi damnare voluit, quod in Romana poſtea ſe tenere confeſſus eſt, & *corrigi paratum ſe eſſe* profeſſus eſt, *ſi ei tanquam homini error obrepſerit*. Iſte autem & illud dogma damnauit tanquam contrarium veritati, ne ipſe à catholicis iudicibus damnaretur; & id ſibi defendendum poſtea reſeruauit, aut mendaciter damnans, aut callidè interpretans.

CAPVT XII.

Pelagij & Celeſtij collatio.

SED video de me iam iuſtiſſimè poſtulari, vt quod promiſi, verum & ipſe hoc ſentiat quod Celeſtius, demonſtrare non differā. In primo libro recentioris operis ſui, quod ſcripſit pro libero arbitrio, cuius operis in literis quas Romam miſit, commemorationem fecit: *Omne*, inquit, *bonum ac malum, quo vel laudabiles vel vituperabiles ſumus, non nobiſcum oritur, ſed agitur à nobis: capaces enim vtriuſque rei, non pleni naſcimur; & vt ſine virtute, ita & ſine vitio procreamur. Atque ante actionem propriæ voluntatis, id ſolum in homine eſt, quod Deus condidit.* Nempe cernitis in his Pelagij verbis, quod dogma contineatur amborum, de paruulis ſine vllius vitij ab Adam contagione naſcentibus. Non itaq; mirū eſt, quòd eos qui dicunt Adæ peccatū ipſi ſoli obfuiſſe & non generi humano; & infantes qui naſcuntur, in eo ſta-

CAPVT XIII.

Docet Pelagius eadē cum Celeſtio ſenſiſſe de originali peccato, etiam poſt Palæſtinū concilium.

eo ſtatu eſſe in quo fuit Adam ante præuaricationem, A Celeſtius damnare noluit, ſed multum mirum eſt, qua fronte Pelagius iſta damnauerit. Si enim, ſicut dicit, *malum non nobiſcum oritur, & ſine vitio procreamur, atq; ante actionẽ propriæ volũtatis id ſolum in homine eſt quod Deus condidit*, profectò peccatum Adæ, ipſi ſoli obfuit, quia nullum in prolem tranſitum fecit. Nõ enim peccatum non eſt malum, aut peccatum non eſt vitiũ, aut peccatum Deus condidit. Dicit autem iſte, *malum non nobiſcum oritur, & ſine vitio procreamur, & hoc ſolum eſt in naſcentibus, quod Deus condidit.* Ac per hoc cũ peccatum Adæ ipſi ſoli obfuiſſe, non generi humano; ſecundum iſtam ſuam ſententiam, veriſſimum putet; cur hoc dãnauit Pelagius, niſi vt iudices catholici fallerentur? Similiter & illud dici poteſt: Si *malum non nobiſcum oritur, & ſine vitio procreamur, idq; ſolum eſt in homine naſcente, quod Deus condidit*, procul dubiò qui naſcuntur infantes, in eo ſtatu ſunt in quo Adam fuit ante præuaricationem, cui nullum malum vitiumq; inerat, atq; id ſolum in illo erat, quod Deus condiderat. B Et tamen anathematizauit Pelagius, qui tenẽt aut aliquando tenuerunt, in eo ſtatu eſſe recentes ab ortu paruulos, in quo Adam fuit ante præuaricationem, id eſt, ſine vllo malo, ſine vllo vitio, id ſolum habentes, quod Deus condidit. Vt quid ergo & hoc damnauit Pelagius, niſi vt catholica ſynodus falleretur, ne nouus hæreticus damnaretur?

CAPVT XIIII. *Liber Auguſtini de Geſtis Palæſtinis in cauſa Pelagij, ſed non extat.*

QVOD autem ſcitis, & quod in eo etiam libro poſui, quem de geſtis Palæſtinis ad venerabilem ſenem noſtrum Aurelium ſcripſi. Illa ergo reſponſione Pelagij, totam iſtam queſtionem conſumptam eſſe gaudebam, confeſſuſque mihi apertiſſimè videbatur, eſſe in paruulis originale peccatum; anathema dicendo eis, qui peccato Adæ ipſum ſolum, non etiam genus humanum crederent læſum, & in eo ſtatu opinarentur eſſe paruulos, in quo ille homo primus ante præuaricationem fuit. Sed poſtea cum legiſſem quatuor eius libros, de quorum primo libro pauloantè commemorata verba deſcripſi, & inueniſſem hominem adhuc C contra catholicam fidem de paruulis ſentientem, plus mirari cœpi, tam impudens in Eccleſiaſtico iudicio, & de tanta quæſtione mendacium. Si enim eoſdem libros antè iam ſcripſerat, quomodo ſe dixit eos anathematizare, qui ſic aliquando tenuerũt? Si autem poſtea illud opus pollicitus eſt, quomodo anathematizauit, qui ſic tenent? Niſi ridiculè fortè dicturus eſt, eos ſe damnaſſe qui ſic aliquando tenuerunt, & qui ſic tenent: de tempore autem futuro, id eſt, eis qui ſic fuerant retenturi, nec ſibi, nec aliis præiudicare potuiſſe, & ideo non fuiſſe mentitum, quia poſtea deprehenſus eſt ſic tenere. Sed non hoc dicit, non ſolùm quia ridiculum eſt, ſed quia verum eſſe non poteſt. In eiſdem quippe libris, & contra peccati ex Adam in paruulos tranſitum loquitur, & de geſtis Palæſtinæ ſynodi gloriatur, vbi eos qui ſic tenent, veraciter damnaſſe putatus eſt, & abſolutionem ſuam fallendo furatus eſt. D

CAPVT XV. *Vide hominũ fraudulentiã.*

QVID enim ad rem de qua nunc agimus pertinet, quod diſcipulis ſuis reſpõdet: Ideo ſe illa obiecta damnaſſe, quia & ipſe dicit, *non tantùm primo homini, ſed etiam humano generi primum illud obfuiſſe peccatum; non propagine, ſed exemplo*: id eſt, non quòd ex illo traxerint aliquod vitium, qui ex illo propagati ſunt, ſed quòd eum primum peccantem imitati ſunt omnes, qui poſtea peccauerunt. Aut quia dicit ideo infantes non in eo ſtatu eſſe, in quo fuit Adam ante prçuaricationem, *quia iſti præceptum capere nondum poſſunt; ille autem potuit; nondumq; vtuntur rationalis voluntatis arbitrio, quo ille niſi vteretur, non ei præceptum daretur?* Quid hoc ad rem pertinet, quia verba ſibi obiecta ſic exponendo rectè ſe putat damnaſſe, quòd dicitur peccatum Adæ ipſi ſoli obfuiſſe & nõ generi humano, & infantes qui naſcuntur, in eo ſtatu eſſe in quo Adam fuit ante peccatum: & tamen his damnatis non mendaciter tenere, quod in eius poſtea cõſcriptis opuſculis inuenitur, ſine vllo malo, ſine vllo vitio paruulos naſci, & hoc ſolum in eis eſſe quod Deus condidit, non vulnus quod inimicus inflixit?

CAPVT XVI.

NVNQVID hæc dicendo, verba propter aliud obiecta, aliter exponendo, id agit, vt ſe iudices non feſelliſſe demonſtret? Prorſus non id efficit. Tanto enim iudices fefellit occultius, quanto exponit iſta verſutius. Epiſcopi quippe catholici quando audiebant hominem anathematizantem eos, qui dicunt Adę peccatum ipſi ſoli obfuiſſe, non generi humano; nihil aliud eum ſapere exiſtimabant, quàm id quod catholica Eccleſia prædicare conſueuit. Vnde veraciter paruulos in peccatorum remiſſionem baptizat, non quæ imitando fecerunt, propter primi peccatoris exemplum; ſed quæ naſcendo traxerunt, propter originis vitium. Et quando audiebant anathematizantem eos, qui dicunt infantes qui naſcuntur in eo ſtatu eſſe in quo Adam fuit ante prçuaricationem, nihil eum aliud dicere credebant, niſi eos qui paruulos putant nullum ex Adam traxiſſe peccatum, & ſecundum hoc in eo ſtatu eſſe in quo fuit ille ante peccatum. Etenim hoc illi obiiceretur, non aliud; vnde quæſtio verſabatur: proinde cùm hoc iſte ſic exponit, vt dicat infantes ideo non in eo ſtatu eſſe in quo Adam fuit ante peccatum, quia nondum ſunt in eadem firmitate mentis aut corporis, non quòd in eos tranſierit vlla culpa propaginis, reſpondeatur ei: Quando tibi illa damnanda obiiciebantur, non ea catholici Epiſcopi ſic intelligebant; ideo cum illa damnares catholicum te eſſe credebant. Propterea ergo quod te illi ſapere exiſtimabant abſoluendum fuit: quod verò tu ſapiebas, damnandum fuit. Non ergo tu abſolutus es, qui damnanda tenuiſti: ſed illud abſolutum eſt, quod tenere debuiſti. Vt autem tu abſolutus putareris, creditus es ſentire laudanda, cùm te iudices non intelligerent occultare damnanda. Rectè Celeſtij ſocius iudicatus es, cuius manifeſtas te eſſe participem. Et ſi in iudicio tuos cooperuiſti libros, tamen poſt iudicium eos edidiſti.

CAPVT XVII. *Honorius imperator audita Pontificum in Pelagium & Celeſtium ſententia, legem quoque contra eoſdem tulit.*

QVÆ cùm ita ſint, profectò ſentitis in tam nefandi erroris authores, Epiſcopalia concilia, & Apoſtolicam ſedem, vniuerſamque Romanam Eccleſiam, Romanumque imperium, quod Deo propicio Chriſtianum eſt, rectiſſimè fuiſſe cõmotum, donec reſipiſcant de diaboli laqueis. Quis enim ſcit, ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcendam & confitendã, & prædicandam etiam veritatem, damnandamque veraciter damnabilem falſitatem? Quoquo modo autem ſe habere iſti velint, multis tamen miſericordia Domini eſt conſultum, qui eos propterea ſectabantur, quia catholicæ communioni videbant eſſe ſociatos, dubitare non poſſumus. Quomodo autem Pelagius obrepere tentauerit ad fallendum etiam Apoſtolicæ ſedis Epiſcopale iudicium in hac ipſa quæſtione de baptiſmate paruulorum diligenter attendite. In literis enim, quas Romam miſit ad beatæ memoriæ papam Innocentium, quoniam eum in corpore non inuenerunt, & ſancto papæ Zoſimo datæ ſunt, atque ad nos inde directæ, dicit *ſe ab hominibus infamari, quod neget paruulis baptiſmi ſacramentum, & abſque redemptione Chriſti aliquibus cælorum regna promittat.* Sed non ſic illis hęc obiiciuntur vt poſuit. Nam neque paruulis negant baptiſmi ſacramentum, neq; abſq; redemptione Chriſti aliquibus cælorũ regna promittũt. Itaq; vnde ſe queritur infamari, eo modo propoſuit, vt facile poſſet crimini obiecto ſaluo ſuo dogmate reſpondere.

Poſt Pelagij Celeſtijq; excõmunicationem multi eis adhærentes conuerſi.

Pelagius apoſtolicæ ſedi obrepere conatur.

Pelagius ſtatum quæſtionis inuertit.

CAPVT XVIII.

OBIICITVR autem illis, quòd non baptizatos paruulos nolunt damnationi primi hominis obnoxios

con-

confiteri,& in eos tranſiſſe originale peccatum regeneratione purgandum, quoniam propter accipiẽdum regnum cælorum tantummodo eos baptizandos eſſe contendunt: quaſi præter regnum cælorum habere niſi æternam mortem poſſint, qui ſine participatione corporis & ſanguinis Domini æternam vitam habere non poſſunt. Ecce quod eis obijcitur de baptiſmo paruulorum, nõ quod ipſe ita propoſuit, vt poſſit ſuæ propoſitioni quaſi aduerſantis obiectioni, ſecundum ſua dogmata reſpondere. Denique quomodo reſpondeat aduertite,& videte latebras ambiguitatis falſitati præparare refugia, offundendo caliginem veritati, ita vt etiam nos eum primùm ea legimus, recta vel correcta propemodum gauderemus. Sed latiores diſputationes eius in libris vbi ſe quantumlibet operiat, plerunque aperire compellitur, fecerunt nobis & iſta ſuſpecta, vt attentius intuẽtes inueniremus ambigua. Cùm enim dixiſſet, *nunquam ſe vel impium aliquem hæreticum audiſſe, qui hoc* quod propoſuit *de paruulis diceret:* deinde ſubiecit atq; ait: *Quis enim ita Euãgelicæ lectionis ignarus eſt, qui hoc non modo affirmare conetur, ſed qui vel leuiter dicere, aut etiam ſentire poßit? Deinde quis tam impius, qui paruulos exortes regni cælorum eſſe velit, dum eos baptizari & in Chriſto renaſci putat?*

CAPVT XIX.

FRVSTRA iſta dicit. Non inde ſe purgat. In regnum cælorum ſine baptiſmo paruulos intrare non poſſe, nec ipſi aliquando negauerũt. Sed nõ inde quæſtio eſt. De purgatione originalis peccati in paruulis quæſtio eſt. Inde ſe purget, qui non vult fateri, lauacrum regenerationis in paruulis habere quod purget. Et ideo cætera, quæ dicturus eſt, attendamus. Poſt interpoſitum enim ex Euãgelio teſtimonium, quòd niſi renatus ex aqua & Spiritu ſancto, regnum cælorũ nullus poſſit intrare (*Ioan. 3.*), vnde illis, vt diximus, nulla ſit quæſtio, ſecutus adiunxit dicens: *Quis ille tam impius eſt, qui cuiuſlibet ætatis paruulo interdicat communem humani generis redemptionem?* Et hoc ambiguum eſt, qualẽ dicat redemptionem. Vtrum ex malo ad bonum, an ex bono ad melius? Nam & Celeſtius apud Carthaginem in libello ſuo confeſſus eſt redemptionem paruulorum, & tamen noluit confiteri ex Adam in eos tranſiſſe peccatum.

Redemptionis alia ex malo ad bonum, alia ex bono ad melius.

CAPVT XX.

SED quid deinde iſte ſubiungat, aduertite: *Et in perpetuam*, inquit, *certamq́; vitam renaſci vetet eum, qui natus ſit ad incertam:* id eſt, quis tam impius eſt, vt vetet renaſci ad perpetuam, certamque vitam eum, qui natus ſit ad incertam? Hæc verba quando primitus legimus, credidimus eum incertã vitam iſtam voluiſſe dicere tẽporalem, quamuis nobis videretur magis eam mortalem dicere debuiſſe, quàm incertã, eo quòd certa morte finiatur. Tamen quamdiu ducitur, quoniam momentis omnibus eſſe non dubitatur incerta, nihil aliud eum putauimus, quàm iſtam mortalem vitã maluiſſe dicere incertam. Ac per hoc quamuis æternam mortem paruulorum ſine baptiſmatis ſacramento ex hac vita migrantium apertè noluerit confiteri: tamen de illo ſolicitudinem noſtram quaſi certa ratiocinatio ſolabatur. Dicebamus enim: Si perpetua vita ſicut cõfiteri videtur, niſi eorum, qui baptizati ſunt non poteſt eſſe, profectò eos qui non baptizati moriuntur, mors perpetua conſequetur. Quod nulla iuſtitia poteſt accidere, his à quibus in hac vita nulla peccata commiſſa ſunt, niſi originale peccatum.

CAPVT XXI.

De paruulis ſine baptiſmo decedentibus Pelagij ſententia.

SED poſtea non defuerunt fratres qui nos admonerẽt, hoc ideo dicere Pelagium potuiſſe, quia de iſta quæſtione ita perhibetur ſolitus reſpondere quærentibus, vt diceret: *Sine baptiſmo paruuli morientes, quò non eant, ſcio: quò eant, neſcio:* id eſt, non ire in regnum cælorum ſcio, quò verò eãt ſe neſcire dicebat: quia dicere nõ audebat, in mortem illos ire perpetuam, quos & hic nihil mali cõmiſiſſe ſentiebat, & originale traxiſſe peccatum non conſentiebat. Itaque & iſta eius verba Romam pro magna eius purgatione tranſmiſſa, tam ſunt ambigua, vt poſſint eorum dogmati præbere latibula, vnde ad inſidiandum proſiliat hæreticus ſenſus, quando nullo exiſtente qui valeat reſpondere, tanquã in ſolitudine aliquis inuenitur infirmus. Iam verò in libro fidei ſuæ, quem Romam cum ipſis literis miſit ad eundem Papam Innocentium, ad quem etiam Epiſtolam ſcripſerat, multo euidẽtius ſeipſum tegendo nudauit: dicens, *Baptiſma vnũ tenemus, quod iiſdem ſacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in maioribus dicimus eſſe celebrandum.* Non ſaltem dixit, eodem ſacramento: quod quidem ſi dixiſſet, adhuc eſſet ambiguum, *ſed iiſdem*, inquit, *ſacramenti verbis:* tanquam infantibus remiſſio peccatorum verborum ſonitu diceretur, non rerum ageretur effectu. Viſus eſt tamen ad tempus aliquid dicere quod fidei catholicæ conueniret, ſed illam ſedem vſque in finem fallere non præualuit. Poſt reſcripta quippe Aphricani concilij, in quam prouinciam quidem doctrina illa peſtifera ſerpendo peruenerat, ſed eam non tam latè occupauerat alteq́ue peruaſerat, alia quoque ipſius in vrbe Roma, vbi diutiſſimè vixerat, atque in his fuerat prius ſermonibus contentionibusque verſatus, cura fidelium fratrum prolata patuerunt, quæ literis ſuis quas conſcripſit per orbem catholicum perferẽdas Papa Zoſimus exeeranda, ſicut legere poteſtis, attexuit. Vbi Pelagius Epiſtolam Pauli apoſtoli ad Romanos velut exponẽs argumentatur & dicit: *Si Adæ peccatum etiam non peccantibus nocuit: ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt.* Et cætera huiuſmodi, quæ omnia Domino adiuuante in libris, quos ſcripſimus, De baptiſmo paruulorum (*Lib. 3. cap. 3.*), refutata & diſſoluta ſunt. Et ea quidem in ipſis quaſi expoſitionibus nõn ex ſua perſona eſt auſus obijcere, ſed ibi hoc dicebat, vbi multis notiſſimus erat, & quid ſentiret ac diceret, latere non poterat. Quod in libris illis, de quorum primo quiddam ſuprà (*Suprà cap. 11*) commemoraui, non diſſimulanter, ſed apertiſſimè quantis poteſt diſputandi viribus agit, vt natura humana in paruulis nullo modo ex propagine vitiata credatur: cui arrogando ſalutem, inuidet ſaluatorem.

Pelagius diutiſſimè Romæ vixit.

CAPVT XXII.

HÆC cùm ita ſint, cumque iam conſtet dogma extitiſſe peſtiferum & hæreticum errorem, quem Domino adiuuante apertius iam deuitat Eccleſia, duobus iſtis Pelagio ſcilicet & Celeſtio, aut in locum pœnitentiæ redactis, aut ſi id recuſauerint omnino damnatis, qui huius peruerſitatis authores, vel perhibentur, vel etiam probantur: vel certè ſi authores nõ ſunt, ſed hoc ab alijs didicerunt, aſſertores tamen atque doctores, per quos id latius reptaret & creſceret, & verbis & literis ſuis, & competentibus indiciis, & fama ex his omnibus ſurgente & crebreſcente iactantur: quid reſtat, niſi vt quiſque catholicus pro viribus, quas ſumit à Domino, redarguat iſtam peſtem, eique vigilanter obſiſtat: vt cùm reſpondẽdi neceſſitate ſine ſtudio contentionis, pro veritate certatur, inſtruantur indocti, atque ita in eccleſiæ conuertatur vtilitatem, quod eſt inimicus in perniciem machinatus, iuxta illud Apoſtoli: Oportet & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant inter vos? (*1. Cor. 11.*)

CAPVT XXIII.

QVAPROPTER poſt multa quæ aduerſus iſtum errorem inimicum gratiæ Dei, quam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum puſillis magniſque largitur, ſcribendo diſputare potuimus: nunc illud oportet excutere, quòd volentes hæreſeos aſtutè inuidiam declinare, aſſerunt *iſtam præter fidei periculum eſſe quæſtionem:* vt videlicet ſi in ea fuerint exorbitaſſe conuicti, non criminaliter, ſed quaſi ciuiliter erraſſe videantur. Sic enim Celeſtius apud Carthaginem geſtis eccleſiaſticis eſt locutus (*Suprà cap. 4.*): *Iam*, inquit, *de traduce peccati dixi, quia intra catholicam cõſtitutos plures audiui deſtruere, nec non*

Pelagius & Celeſtius hæreticis ſuas ad fidei pertinere quæſtiones, aſtutè negant.

& alios aſtruere; licet quæſtionis res ſit iſta, non hæreſis. Infantes ſemper dixi egere baptiſmo, ac debere baptizari. Quid quærit aliud? Ita hoc dixit, tanquam ſignificare voluerit, tunc fuiſſe hæreſim iudicandam, ſi baptizari debere negaret infantes. Nunc verò quoniam baptizandos fatetur, etiam ſi cauſam baptiſmatis eorum nõ eam dicat, quam veritas habet, ſed quæ ad fidem non pertinet; non ſe arbitratur errare, & ideo non eſſe hæreticum iudicandum. Item in libello quem Romæ dedit, cùm fidem ſuam à trinitate vnius deitatis vſque ad reſurrectionem qualis futura eſt mortuorum, de quibus eum nullus interrogauerat, & vnde illi nulla quæſtio mouebatur, quantum dicere libuit, explicaſſet; vbi ad id quod agebatur eius ſermo peruenit: *Si quæ verò*, inquit, *præter fidem quæſtiones natæ ſunt, de quibus eſſet inter pleroſque contentio: non ego quaſi author alicuius dogmatis definita hoc authoritate ſtatui: ſed ea quæ* *Celeſtius doctrinam ſuam habere ſedis apoſtolicæ ſubijcit, ſed ficte.* *de Prophetarum & Apoſtolorum fonte ſuſcepi, veſtri Apoſtolatus offerimus probanda eſſe iudicio; vt ſi fortè vt hominibus quiſpiam ignorantiæ error obrepſerit, veſtra ſententia corrigatur.* Nempe perſpicitis id eum egiſſe hac prælocutione præmiſſa, vt ſi quid in illo apparuiſſet erroris, non in fide, ſed in quæſtionibus quæ ſunt præter fidem, videretur erraſſe; vbi etſi corrigendus eſt error, non tamen tanquam hæreſis corrigatur, & qui correptus fuerit, ita dicatur errare, vt non tamen hæreticus iudicetur. Sed multum eum iſta fallit opinio. Longè aliter ſe habent quæſtiones iſtæ, quas eſſe præter fidem arbitratur, quàm ſunt illæ in quibus ſalua fide, *Quæſtiones præter fidem, quæ & earum exempla.* qua Chriſtiani ſumus, aut ignoratur quid verum ſit, & ſententia definitiua ſuſpenditur; aut aliter quàm eſt, humana & infirma ſuſpicione conijcitur. Veluti 1. cùm quæritur, qualis vel vbi ſit paradiſus, vbi conſtituit Deus hominem quem formauit ex puluere; cùm *Paradiſum eſſe fides Chriſtiana nõ dubitat.* tamen eſſe illum paradiſum fides Chriſtiana non dubitet. Vel cũ quæritur, vbi ſit nũc Helias vel Enoch, an 2. ibi, an alicubi alibi; quos tamẽ nõ dubitamus, in qui- *Helias & Enoch viuunt adhuc in corporibus ſuis.* bus nati ſunt, corporibus viuere. Vel cùm quæritur, vtrum in corpore an extra corpus in tertium cælum ſit raptus Apoſtolus, quanquam ſit iſta impudens in- 3. *2.Cor.12.* quiſitio id ſcire volentium, quod ſe ille cui hoc præ- 4. ſtitum eſt, ſalua vtique fide neſcire teſtatur. Vel quot ſint cæli, in quorum tertium ſe raptum eſſe comme- 5. morat. Vel vtrum elementa mundi huius conſpicabi- 6. lis quatuor an plura ſint. Quid faciat ſolem lunamq; deficere, his defectibus quos prædicere Aſtrologi cer- 6. ta temporum dinumeratione conſueuerunt. Cur antiqui homines tam diu vixerint, quàm ſancta Scriptura teſtatur, & vtrum proportione longioris ætatis filios 7. ſera pubertate gignere cœperint. Vbi potuerit Matuſalem viuere, qui in arca non fuit, qui ſicut in pleriſq; codicibus & Græcis & Latinis numerantur anni; reperitur ſuperuixiſſe diluuio: vel vtrum paucioribus, qui rariſſimi inueniuntur, potius credẽdum ſit, in quibus ita eſt numerus conſcriptus annorum, vt ante diluuium defunctus fuiſſe monſtretur. Quis enim non ſentiat in his atque huiuſmodi variis & innumerabilibus quæſtionibus, ſiue ad obſcuriſſima opera Dei, ſiue ad ſcripturarum abditiſſimas latebras pertinentibus, quas certo aliquo genere complecti ac definire difficile eſt, & multa ignorari ſalua Chriſtiana fide, & alicubi errari, ſine aliquo hæretici dogmatis crimine.

CAPVT XXIIII. Hæreſes Pelagij & Celeſtij ad ipſa fidei noſtræ pertinêt fundamenta.

SED in cauſa duorum hominum, quorum per vnũ vænundati ſumus ſub peccato, per alterum redimimur à peccatis: per vnum præcipitati ſumus in mortem, per alterum liberamur ad vitam: quorum ille nos in ſe perdidit faciendo voluntatem ſuam, non eius à quo factus eſt; iſte nos in ſe ſaluos fecit, non faciendo voluntatem ſuam, ſed eius à quo miſſus eſt. In horum ergo duorum hominum cauſa, propriè fides Chriſtiana conſiſtit. Vnus eſt enim Deus, & vnus mediator *1.Tim.2.* A Dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus. Quoniam non *Act. 4.* eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, & in illo definiuit Deus fidem omnibus, ſuſcitans illum à mortuis. Itaque ſine iſta fide, hoc eſt, ſine fide vnius mediatoris Dei & hominum hominis Chriſti Ieſu, ſine fide, inquam, reſurrectionis eius, quam Deus hominibus definiuit quæ vtique ſine incarnatione eius ac morte non poteſt veraciter credi: ſine fide ergo incarnationis & mortis & reſurrectionis Chriſti, nec antiquos iuſtos, vt iuſti eſſent à peccatis, potuiſſe mundari, & Dei gratia iuſtificari, veritas Chriſtiana non dubitat: ſiue in eis iuſtis quos ſancta Scriptura commemorat, ſiue in eis iuſtis quos quidem illa non commemorat, ſed tamen fuiſſe credendi ſunt, vel ante diluuium, vel inde vſq; ad datam legem, vel ipſius legis tempore, non ſolùm in filiis Iſrael, ſicut fuerunt Prophetæ, ſed etiam extra eundem populum, ſicut fuit Iob. Et ipſorum enim corda *Sine fide mediatoris Chriſti, nullus vnquam homo iuſtificari aut ſaluari potuit.* B eadem mundabantur mediatoris fide, & diffundebatur in eis charitas per Spiritum ſanctum, qui vbi vult, *Rom. 5. Ioan. 3.* ſpirat, non merita ſequens, ſed etiam ipſa merita faciens. Non enim Dei gratia, gratia erit vllo modo, niſi gratuita fuerit omnimodo. Quamuis ergo mors regnauerit ab Adam vſque ad Moyſen, quia non eam *Rom 5.* potuit vincere nec lex data per Moyſen, non enim data eſt quæ poſſet viuificare, ſed quæ mortuos quibus viuificandis eſſet gratia neceſſaria, non ſolùm peccati propagatione & dominatione proſtratos, verùetiam *Vſus legis.* ipſius legis addita præuaricatione conuictos deberet oſtendere, non vt periret quiſquis hoc in Dei miſericordia etiam tũc intelligeret, ſed vt per regnum mortis ad ſupplicium deſtinatus, etiam ſibiipſi per præuaricationem legis manifeſtatus, Dei quæreret adiutorium, vt vbi abũdauit peccatum, ſuperabundaret gratia, quæ ſola liberat à corpore mortis huius.

CAPVT XXV. Iuſti veteris legis tempore viuentes non erant ſecundũ Apoſt. ſub lege, ſed ſub gratia.

QVAMVIS ergo nec lex per Moyſen data potuerit à quoquam homine regnum mortis auferre, erant C tamen & legis tempore homines Dei non ſub lege terrente, conuincente, puniente; ſed ſub gratia delectante, ſanante, liberante. Erant qui dicerent: Ego in iniquitatibus cõceptus ſum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Et: Non eſt pax in oſſibus meis à facie peccatorum meorum. Et: Cor mũdum crea in me *Pſal. 50. & 37.* Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. Et: Spiritu principali cõfirma me, & ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Erant qui dicerent: Credidi *Pſal. 115.* propter quod locutus ſum: Eadem quippe & ipſi mũdabantur fide qua & nos. Vnde & Apoſtolus dicit: *2.Cor.4.* Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptũ eſt: Credidi propter quod locutus ſum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Ex ipſa fide dicebatur: Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod eſt *Eſaia 7.* interpretatum, nobiſcum Deus. Ex ipſa fide de ipſo di- D cebatur: Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam viam, à ſum- *Pſal. 18.* mo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum cæli, & non eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Ex fide ipſa ipſi dicebatur: Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi, virga directionis virga regni tui: Dilexiſti *Pſal. 44.* iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Eodem ſpiritu fidei ab illis hæc futura videbantur, quo à nobis facta creduntur. Neque enim qui nobis iſta fideli dilectione prophetare potuerunt, eorum ipſi participes nõ fuerunt. Et vnde eſt quod dicit apoſtolus Petrus: Quid tentatis Deum, imponere iugum *Act. 15.* ſupra collum diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos potuimus portare; ſed per gratiam Domini Ieſu credimus ſalui fieri, quemadmodum & illi, niſi quia & illi per gratiam Domini Ieſu Chriſti ſalui facti ſunt,

ſunt, non per legem Moyſi, per quam non ſanatio, ſed A cognitio eſt facta peccati? Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legẽ & prophetas. Si ergo nunc manifeſtata eſt, etiam tunc erat, ſed occulta. Cuius occultationem ſignificabat templi velum, quod eſt ad eius ſignificãdam reuelationẽ Chriſto moriente conſciſſum. Et tunc ergo iſta gratia vnius mediatoris Dei & hominum hominis Chriſti Ieſu erat, in populo Dei: ſed tanquã in vellere pluuia, quam non debitam ſed voluntariam ſegregat Deus hæreditati ſuæ, inerat latens: nunc autem velut ſiccato illo vellere, hoc eſt, Iudaico populo reprobato in omnibus gentibus, tanquam in area cernitur patens.

Rom. 3. — *Gratia noui teſtamenti ſub veteri occultabatur.* — *Velum templi quid ſignificaret.* — *Matth. 27.* — *Vellus Gedeonis.* — *Iudic. 6.*

CAPVT XXVI.

NON igitur ſicut Pelagius & eius diſcipuli tempora diuidamus, dicentes *primum vixiſſe iuſtos homines ex natura, deinde ſub lege, tertio ſub gratia.* Ex natura ſcilicet ab Adam tam longa ætate, qua lex nondum erat data. *Tunc enim*, aiũt, *duce ratione cognoſcebatur creator, & quemadmodum eſſet viuendum ſcriptum gerebatur, in cordibus, non lege literæ, ſed naturæ. Verum vitiatis moribus*, inquiunt, *vbi cœpit non ſufficere natura iam decolor, lex ei addita eſt, qua velut luna fulgori priſtino, detrita rubigine redderetur. Sed poſteaquam nimia* ſicut diſputat, *peccandi conſuetudo præualuit, cui ſanandæ lex parum valet, Chriſtus aduenit, & tanquam morbo deſperatiſſimo, non per diſcipulos, ſed per ſeipſum medicus ipſe ſubuenit.* Hæc diſputantes, à gratia mediatoris iuſtos excludere conantur antiquos, tãquam Dei & illorum hominum non fuerit homo mediator homo Chriſtus Ieſus, quia nondum ex vtero Virginis carne ſuſcepta, homo nondum fuit, quando illi iuſti fuerũt. Quòd ſi ita eſſet, nequaquam Apoſtolus diceret: Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur: quandoquidem illi antiqui iuſti, ſecundum iſtorũ vaniloquia ſibi ſufficiente natura, nec mediatore homine Chriſto indiguerunt, per quem re- C conciliarentur Deo; nec in eo viuificabũtur, ad cuius corpus & membra, ſecundum id quod propter homines homo factus eſt, non pertinere monſtrantur. Si autem quẽadmodum per Apoſtolos ſuos veritas loquitur, ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur, quia per illum hominem mors & per iſtum hominem reſurrectio mortuorum: quis audeat dubitare Chriſtianus etiam illos iuſtos, qui recẽtioribus generis humani tẽporibus Deo placuerũt, ideo in reſurrectionem vitæ æternæ, non mortis æternæ eſſe venturos, quia in Chriſto viuificabuntur. Ideo autem viuificari in Chriſto, quoniam ad corpus pertinent Chriſti, & ideo pertinere ad corpus Chriſti, quia & ipſis caput eſt Chriſtus: ideo & ipſis caput eſſe Chriſtum; quia vnus mediator eſt Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus? Quod eis non fuiſſet, niſi in eius reſurrectionem, per eius gratiam credidiſſent. Et hoc quomodo fieret, ſi eum in carne venturum eſſe neſciſſent, D neque ex hac fide iuſtè pieque vixiſſent? Nam ſi propterea illis non profuit incarnatio Chriſti, quia nondum facta erat; nec nobis prodeſt iudicium Chriſti de viuis & mortuis, quia nondum factũ eſt. Si autem nos per huius nondum facti, ſed futuri iudicij fidem ſtabimus ad dexteram Chriſti, profectò illi per incarnationis eius tunc nondum factæ, ſed futuræ fidem mẽbra ſunt Chriſti. Neque enim putandum eſt, quòd antiquis iuſtis ſola quæ ſemper erat, diuinitas Chriſti, non etiam quæ nondum erat, eius humanitas reuelata profuerit.

Pelagius & Celeſtius antiquos iuſtos negant per Chriſtum ſaluari. — *1. Cor. 15.* — *1. Cor. 11.* — *Profuit patribus nondum etiam facta Chriſti incarnatio.*

CAPVT XXVII.

ILLVD enim quod ait Dominus Ieſus, Abraham concupiuit diem meum videre, & vidit, & gauiſus eſt: ſi diem ſuum voluit ſuum tempus intelligi, teſtimonium profectò perhibuit Abrahæ, quòd fide fuerit incarnationis eius imbutus. Secundum hanc enim habet tempus, diuinitas verò eius omne tempus excedit, quia per illam vniuerſa facta ſunt tempora. Quod etſi quiſquam de die ſempiterno accipiendum putauerit, qui nullo finitur craſtino, nullo præuenitur heſterno, hoc eſt, de ipſa æternitate, in qua coæternus eſt patri: quomodo id verè concupiſceret Abraham, niſi eius noſſet futuram mortalitatem, cuius quæſiuit æternitatem? Aut ſi ad hoc aliquis horum verborum ſenſum coarctat, vt dicat nihil intelligendum in eo quod ait Dominus, quæſiuit diem meum, niſi quæſiuit me, qui ſum dies permanens, hoc eſt lumen indeficiens: velut cùm dicimus, vitam filij de qua loquitur Euangelium dicens: Sic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo; non aliud ipſum, aliud eius vitam, ſed eundem ipſum filium intelligimus vitam, qui dixit, Ego ſum via, veritas & vita: & de quo dictum eſt: Ipſe eſt verus Deus & vita æterna: vt hanc eius æqualem patri diuinitatem videre cupiuerit Abraham, nequaquam B incarnatione eius præcognita, ſicut eum nonnulli etiam philoſophi quæſiuerunt, qui nihil de eius carne didicerunt: Nunquid & illud, quod iubet Abraham ponere manum ſeruum ſuum ſub femore ſuo, & iurare per Deum cæli, aliter quiſquam rectè intellecturus eſt, niſi Abraham ſciſſe, in qua venturus eſſet Deus cęli, carnem de illo femore propagari?

Ioan. 8. — *Abrahami exemplo probat veteres iuſtos fidem habuiſſe incarnationis Chriſti.* — *Ioan. 5. & 14.* — *Gen. 24.* — *Abraham cur ſeruum manum ſub femore poſita, iurare voluerit.*

CAPVT XXVIII.

CVIVS carnis & ſanguinis, quando ipſum Abraham benedixit, Melchiſedech etiam teſtimonium Chriſtianis fidelibus notiſſimum protulit, vt tãto pòſt Chriſto diceretur in Pſalmis, quod nondum factum, ſed adhuc futurum, eadem tamen ipſa & patrum quæ noſtra eſt, fides vna cantabat: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech. In Adam quippe inuenientibus mortem, per hoc prodeſt Chriſtus quòd eſt mediator ad vitam, non autem per hoc mediator eſt, quòd ęqualis eſt patri: per hoc enim quãtum pater, tantum & ipſe diſtat à nobis. Et quomodo erit medietas, vbi eadem ipſa diſtantia eſt? Ideo Apoſtolus non ait: vnus mediator Dei & hominum Chriſtus Ieſus: ſed, homo Chriſtus Ieſus. Per hoc ergo mediator, per quod homo: inferior patre per quod nobis propinquior; ſuperior nobis per quod patri propinquior. Quod apertius ita dicitur: Inferior patre, quia in forma ſerui: ſuperior nobis, quia ſine labe peccati.

Pſal. 109. — *Qua parte Chriſtus mediator.* — *Phil. 2.*

CAPVT XXIX.

QVAPROPTER quiſquis humanam contendit in qualibet ætate naturam nõ indigere medico ſecundo Adam, quia non eſt vitiata in primo Adam, non eſt in aliqua quæſtione, in qua dubitari vel errari ſalua fide poteſt, ſed in ipſa regula fidei qua Chriſtiani ſumus, gratiæ Dei conuincitur inimicus. Quale eſt autem quòd ab iſtis illa quæ antè fuit, velut adhuc minus malis moribus vitiata, hominum laudatur natura, neque reſpiciunt tantis tamque intolerabilibus peccatis homines tunc fuiſſe ſubmerſos, vt excepto vno homine Dei & eius coniuge, tribuſque filiis & totidem nuribus, iuſto iudicio Dei, ſicut igne poſtea terra exigua Sodomorum, ita totus mundus diluuio deleretur? Ex quo tempore igitur per vnum hominem peccatũ intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerũt; profectò vniuerſa maſſa perditionis facta eſt poſſeſſio perditoris. Nemo itaque, nemo prorſus inde liberatus eſt, aut liberatur, aut liberabitur niſi gratia redẽptoris.

Geneſ. 7. — *Geneſ. 19.* — *Rom. 5.*

CAPVT XXX.

ET ante Abraham quidem vtrum aliquo corporali & viſibili ſacramento iuſti, vel eorum paruuli ſignarentur, Scriptura non exprimit. Ipſe tamen Abraham ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei. Et ſic accepit, vt deinceps etiam omnes paruulos domus ſuæ circumcidere iuberetur, recẽtiſſimos à viſceribus matrum, octauo die natiuitatis eorum, vt etiam hi, qui corde ad iuſtitiam credere nondum poſſent, iuſtitiæ tamen fidei ſignaculum ſumerẽt. Quod

Geneſ. 17. — *Circumciſio paruulorum cur ſub tanti ſupplicij metu præcepta.*

ſub terrore tanto eſt imperatum vt diceret Deus animam illam de ſuo populo perituram, cuius octauo die præputij circumciſio facta non fuiſſet. Huius tam horribilis pœnæ iuſtitia ſi quæratur, nónne iſtorum omnis de libero arbitrio & laudabili ſanitate, & puritate naturæ, quantumlibet arguta ſit argumẽtatio, repercuſſa & confracta diſſilíet? Quid enim mali quæſo paruulus propria voluntate commiſit, vt alio negligẽte & eum non circuncidente, ipſe damnetur, damnatione tam ſeuera, vt pereat anima illa de populo ſuo? Neq; enim temporalis mortis terror incuſſus eſt, cùm de iuſtis quando moriebantur, tunc potius diceretur: Et appoſitus eſt ad populum ſuum: vel, appoſitus eſt ad patres ſuos: quoniam deinceps homini nulla tentatio formidatur, quæ illum ſeparat à populo ſuo, ſi populus eius, ipſe eſt populus Dei.

Perire de populo ſuo in ſcripturis, quid?

CAPVT XXXI.

Deiicit Platonicorum opinionem.

QVID ſibi ergo vult, pro nullo propriæ voluntatis admiſſo, tanta damnatio? Neque enim ſicut nonnulli ſecundum Platonicos opinantur, hoc vniuſcuiuſq; infantis animæ redditur, quod ante iſtam vitam ſua voluntate commiſit, †cùm haberet ante hoc corpus vel bene, vel male liberum viuendi arbitrium: cùm Paulus apoſtolus apertiſſimè dicat, nondum natos nihil egiſſe boni vel mali. Vnde ergo rectè infans illa perditione punitur, niſi quia pertinet ad maſſam perditionis, & iuſtè intelligitur ex Adam natus, antiqui debiti obligatione damnatus, niſi inde fuerit non ſecundum debitum, ſed ſecundum gratiam liberatus? Quam gratiam, niſi gratiam Dei, per Ieſum Chriſtũ Dominum noſtrum? Quem profectò inter cætera veterum ſacramenta etiam ipſa præputij circumciſio prophetauit. Dies enim octauus eſt in hebdomadarum recurſibus dies Dominicus, quo reſurrexit Dominus: Et petra erat Chriſtus, vnde circunciſionis cultellus petrinus, & caro præputij, corpus pèccati.

al. quoniam habere non poteſt.
Rom. 9.
Circumciſio, gratiæ Chriſti prophetia.

CAPVT XXXII.

MVTATIS proinde ſacramentis, poſteaquam venit qui eis ſignificabatur eſſe venturus, non tamẽ mutato mediatoris auxilio, qui etiam priuſquam veniſſet in carne, antiqua ſua membra liberabat ſuæ incarnationis fide, & nos cùm eſſemus mortui delictis & præputio carnis noſtræ, conuiuificati ſumus Chriſto, in quo circunciſi ſumus circunciſione non manufacta, quam figurabat circunciſio manufacta, vt euacuaretur corpus peccati, cum quo ſumus ex Adam nati: damnatæ originis propagatio nos damnat, niſi mundemur ſimilitudine carnis peccati, in qua miſſus eſt ſine peccato, qui tamen de peccato damnauit peccatum, factus pro nobis peccatum. Vnde dicit Apoſtolus: Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo. Deus ergo cui reconciliamur, fecit eum pro nobis peccatũ, id eſt, ſacrificium per quod dimitterentur noſtra peccata, quoniam peccata vocantur ſacrificia pro peccatis. Et vtiq; ipſe pro peccatis noſtris immolatus eſt, nullum habẽs vitium, ſolus in hominibus quale quærebatur tunc in pecoribus quo ſignificabatur vnus ſine vitio ad vitia ſananda venturus. Quocunque igitur die ſuę natiuitatis infans baptizetur in Chriſto, tanquam in octauo circunciditur die: quoniam in illo circunciditur, qui tertio quidem ex quo crucifixus eſt, ſed octauo in hebdomadibus reſurrexit die. Circunciditur autem in expoliationem corporis carnis, id eſt, vt debitum, quod contagio carnalis generationis attraxit, gratia ſpiritalis regenerationis abſoluat: Nullus enim mundus eſt à ſorde: quã obſecro ſorde, niſi peccati? nec infans, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram.

Coloſ. 2.
2. Cor. 5.
Chriſtus quomodo appellatus peccatum.
Iob 14. ſecundum 70.

CAPVT XXXIII.

SIC autem argumentantur, dicentes: *Ergo malum ſunt nuptiæ, & non eſt opus Dei homo quem generant nuptiæ?* Quaſi nuptiarum bonum ſit morbus concupiſcentiæ, in quo vxores diligunt, qui ignorant Deum, quod Apoſtolus prohibet; ac nõ potius pudicitia coniugalis, qua in bonos vſus ordinatè filios procreandi redigitur libido carnalis: aut verò poſſit eſſe homo niſi opus Dei, non ſolùm qui de coniugio, verumetiam qui de fornicatione, vel de adulterio procreatur. Sed in hac quæſtione vbi quæritur non cui rei creator, ſed cui ſaluator ſit neceſſarius, non intuendum eſt quid boni ſit in procreatione naturæ; ſed quid in peccato mali, quo certum eſt vitiatam eſſe naturam: ſimul autem vtrumq; propagatur, & natura, & naturæ vitium, quorum vnum eſt bonum, & alterum malum. Illud de conditoris largitate ſumitur, hoc de originis damnatione attrahitur. Illi eſt cauſa bona voluntas Dei ſummi: huic, mala voluntas hominis primi. Illud indicat Deum creaturę inſtitutorem, hoc indicat Deum inobedientiæ punitorem. Denique idem ipſe Chriſtus propter illud creandum factor eſt hominis, propter hoc ſanandum factus eſt homo.

1. Cor. 7.
Origo malæ peccatum non facit nuptias malas.

CAPVT XXXIIII.

BONVM ergo ſunt nuptiæ in omnibus, quæ ſunt propria nuptiarum. Hæc autem ſunt tria, generandi ordinatio, fides pudicitiæ, connubij ſacramentũ. Propter ordinationem generandi ſcriptum eſt: Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe. Propter fidem pudicitiæ: Vxor non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſimiliter & vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier. Propter connubij ſacramentum: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. De quibus in aliis opuſculis noſtris, quæ vobis nõ ſunt incognita, quantum Domino adiuuante potuimus, ſatis nos diſſeruiſſe meminimus. Propter hæc omnia honorabiles nuptiæ, in omnibus & thorus immaculatus. In quantum enim nuptiæ bonæ ſunt, in tantũ faciunt plurimum boni etiam de libidinis malo: quoniam libidine non bene vtitur libido, ſed ratio. Libido eſt autem illa, quam vocat Apoſtolus repugnantem legi mentis inobedientium lege membrorum. Ratio verò bene vtens libidine, ipſa eſt in lege nuptiarum. Nam ſi nullum de malo bonum fieri poſſet, nec Deus ex adulterino concubitu hominem conderet. Sicut ergo adulterij damnabile malum, quando & inde homo naſcitur, non imputatur Deo, qui certè in opere hominum malo facit ipſe opus bonum: ita quicquid eſt pudendum in membrorum illa inobedientia, de qua erubuerunt, qui poſt peccatum folijs ficulneis eadem membra texerunt, nõ nuptiis imputatur, propter quas concubitus coniugalis non ſolùm eſt licitus, verumetiam vtilis & honeſtus; ſed imputatur peccato inobedientiæ, cuius hæc pœna eſt conſecuta, vt homo inobediẽs Deo, ſua quoq; ſibi inobedientia membra ſentiret: de quibus erubeſcens quòd non ad arbitrium voluntatis eius, ſed ad libidinis incentiuum velut arbitrio proprio mouerentur, quæ pudenda iudicauit, operienda curauit. Non enim confundi debuit homo de opere Dei, aut vllo modo fuerant creato erubeſcenda, quæ inſtituenda viſa ſunt creatori. Itaque nec Deo nec homini illa ſimplex nuditas diſplicebat, quando nihil erat pudendum, quia nihil præceſſerat puniendum.

Tria coniugij bona.
1. Tim. 5.
1. Cor. 7.
Matth. 19.
De bono coniugali, cap. 3. & ſequentibus.
Hebr. 13.
Rom. 7.
Vnde in propriis noſtris membris verecundia.

CAPVT XXXV.

ESSENT autem proculdubiò nuptiæ etiã nõ præcedente peccato, quia neq; ob aliam cauſam viro adiutorium, non alius vir, ſed femina facta eſt. Et illa Dei verba, Creſcite & multiplicamini: non eſt damnandorum prædictio peccatorum, ſed fecundatarum benedictio nuptiarum. His enim Deus ineffabilibus ſuis verbis, id eſt, diuinis rationibus in ſuæ ſapientiæ, per quam facta ſunt omnia, veritate viuentibus vim ſeminis indidit primis hominibus. Si autem peccato non fuiſſet dehoneſtata natura, abſit vt opinemur tales futuras fuiſſe nuptias in paradiſo, vt in eis ad prolem ſeminandam non natura voluntatis, ſicut pes ad ambulandum, manus ad operandum, lingua ad loquẽdum; ſed

Nuptiæ & ante lapſum.
Gen. 1.
Dei benedictio quid in primis parentibus operata.

ſe ; æſtu libidinis membra genitalia mouerentur : nec A ſicut nunc fit, virginitatis integritas ad concipiendos fœtus, vi turbidi viraretur ardoris, ſed obſequeretur imperio tranquilliſſimæ charitatis. Et eo modo non eſſet dolor & cruor virginis concumbentis, quomodo non eſſet etiam matris gemitus parientis. Hæc ideo non creduntur, quia in iſta mortalitatis conditione inexperta ſunt. In deterius quippe vitio mutata natura, non inuenit primæ illius puritatis exemplum. Sed fidelibus loquimur, qui nouerunt credere diuinis eloquiis, etiam nullis adhibitis † ex parte veritatis exemplis. Quomodo enim nunc oſtendam ſine vllis parentibus de puluere hominem factum, eique de ſuo latere coniugem? Et tamen quod oculis iam non inuenit, fides credit.

† fu. expertæ

CAPVT XXXVI.

Libido & labor partientium de ex peccato.

SIC ergo & primarum nuptiarum ſine libidinis paſſione tranquillitas, & motus genitalium ſicut aliorum membrorum, non ad effrenati caloris incitamentum, ſed ad voluntatis arbitrium (quales nuptiæ perſeueraſſent, ſi peccati non interueniſſet opprobrium) B nunc oſtendi non poteſt, ſed ex iis quæ diuina authoritate conſcripta ſunt, non immeritò credi poteſt. Sic enim modò non inuenio ſine pruriente libidine concumbentem, ſicut non inuenio ſine dolore & gemitu parturientem, ſine futura morte naſcentem: & tamen ſecundum ſcripturarum ſanctarum veritatem gemitus parturientis, & mors hominis non fuiſſent, ſi peccatum non præceſſiſſet. Sic nec illud vnde erubuerũt, qui membra illa texerunt, quia & hoc in eiſdem ſanctis literis præcedente peccato ſcriptum eſt conſecutum. Membra quippe illa niſi indecens motus oculis eorum, non vtique clauſis, ſed in hoc non apertis, hoc eſt, non attentis, animaduertenda nunciaſſet; nihil in ſuo corpore, quod vtique totum Deus laudabile fecerat, pudendum velandumque ſenſiſſent: quia niſi præiſſet facinus, quod inobedientia eſt auſa committere, non ſequeretur dedecus, quod verecundia C velle abſcondere.

CAPVT XXXVII.

Malum libidinis à nuptiis diſtinguendum.

CLARVM eſt igitur, hoc non eſſe nuptiis imputandum, quod etſi non eſſet, nuptiæ tamẽ eſſent: quarum bonum nõ aufertur iſto malo, ſed ab eis hoc malum in vſum vertitur bonum. Verùm quia iam iſta cõditione mortalium, nunc ſimul aguntur concubitus & libido, eò fit, vt cùm libido reprehẽditur, etiam nuptialis concubitus licitus & honeſtus reprehendi putetur ab eis, qui nolũt diſcernere iſta vel neſciũt. Nec attendunt illud eſſe nuptiarum bonum, vnde gloriantur nuptiæ, id eſt, proles, pudicitia, ſacramentum; illud autem non eſſe nuptiarum, ſed carnalis concupiſcentiæ malum, de quo erubeſcunt & nuptiæ. Sed quia ſine vllo malo fieri nõ poteſt nuptiarum bonum, hoc eſt, propagatio filiorum, vbi ad huiuſmodi opus venitur, ſecreta quæruntur, arbitri remouentur, filiorum quoque ipſorum ſi iam inde aliqui nati ſunt, cùm per ætatem ſentire iſta iam cœperint, præſentia deuitatur. D Atque ita nuptiæ ſinuntur exercere quod licet, vt non negligant occultare quod dedecet. Hinc eſt quòd infantes etiam qui peccare non poſſunt, non tamen ſine peccati contagione naſcuntur, non ex hoc quod licet, ſed ex eo quod dedecet. Nam ex hoc quod licet, natura naſcitur; ex illo quod dedecet, vitium. Naturæ naſcentis eſt author Deus, qui hominem condidit, & qui virum ac feminam nuptiali iure coniunxit; vitij verò author eſt diaboli decipientis calliditas, & hominis conſentientis voluntas

Tria nuptiarũ bona, proles, pudicitia, ſacramentum.

CAPVT XXXVIII.

VBI nihil Deus fecit, niſi quòd hominem voluntate peccantem, iuſto iudicio cum ſtirpe damnauit: & ideo ibi quicquid etiam nondum erat natum, meritò eſt in præuaricatrice radice damnatum, in qua ſtirpe damnata tenet hominẽ generatio carnalis, vnde ſola liberat regeneratio ſpiritalis: ideo regeneratis parentibus, ſi tamen in eadem gratia perſeuerauerint, proculdubiò iſta propter remiſſionem peccatorum, quæ in eis facta eſt, non nocebit, niſi cùm ea malè vtuntur, non ſolum in omnibus illicitis corruptelis, verumetiã in ipſis coniugibus, quando non propagandi voluntate operam creandis filiis impendunt, ſed laſciuiendi voluptate exaturandæ cupidini inſeruiunt. Quod propter vitãdas fornicationes maritis & vxoribus ne fraudent inuicem, niſi ex conſenſu ad tempus, vt orationibus vacent, ſecundum veniam, non ſecundum imperium concedit Apoſtolus. Euidenter quippe dum tribuit veniam, denotat culpam. Nuptialis autem concubitus, quem matrimoniales quoque indicant tabulæ, cauſa procreandorum fieri filiorum, per ſeipſum prorſus, non in comparatione fornicationis eſt bonus: qui tametſi propter corpus mortis, quod nondum eſt reſurrectione renouatum, ſine quodam beſtiali motu de quo natura erubeſcit humana, non poteſt fieri, tamen ipſe concubitus non eſt peccatum, vbi ratio libidine vtitur ad bonum, non ſuperatur ad malum.

Quid ſit quod ſecundum veniam concedit Apoſtolus. 1. Cor. 7.

Aug. tom. 7.

CAPVT XXXIX.

OBESSET iſta carnis concupiſcentia etiam tantummodo quòd ineſſet, niſi peccatorum remiſſio ſic prodeſſet, vt quæ in eis eſt, & nato, & renato: nato quidem & ineſſe & obeſſe, renato autem ineſſe quidẽ, ſed non obeſſe poſſit. intantum enim obeſt natis, vt niſi renaſcantur, nihil poſſit prodeſſe, ſi nati ſunt de renatis. Manet quippe in prole, ita vt reatum faciat originis vitium, etiam ſi in parente reatus eiuſdem vitij remiſſione ablutus eſt peccatorum, donec omne vitium cui conſentiendo peccatur, regeneratione nouiſſima conſumatur: id eſt, ipſius etiam renouatione carnis, quæ in eius reſurrectione futura promittitur, vbi non ſolùm nulla peccata faciamus, ſed nec habeamus vlla deſideria vitioſa, quibus conſentiendo peccemus. Ad quam beatam perfectionem huius, quod nunc datur, ſancti lauacri gratia peruenitur. Quia enim regeneratione ſpiritus modo fit, vt peccata omnia præterita remittantur; eius merito fiet etiam regeneratio carnis in æternam vitam, qua in ipſa carne incorruptibiliter reſurgente, peccatorum omnium incitamenta ſanentur. Sed ea ſalus adhuc in ſpe facta eſt, non tenetur in re, neque poſſidetur per præſentiam, ſed expectatur per patientiam.

Plena per reſurrectionem renouatio, baptiſmi eſt effectus.

CAPVT XL.

AC per hoc non ſolùm peccata omnia, quorum nunc remiſſio fit in baptiſmo, quæ reos faciunt, dum deſideriis vitioſis conſentitur atque peccatur; verumetiam ipſa deſideria vitioſa, quibus ſi non conſentitur, nullus peccati reatus contrahitur, quæ non in iſta, ſed in alia vita nulla erunt, eodem lauacro baptiſmatis vniuerſa purgantur. Reatus itaque vitij eius de quo loquimur, in regeneratorum prole carnali tamdiu manebit, donec & illic lauacro regenerationis abluatur. Regeneratus quippe non regenerat filios carnis, ſed generat, ac per hoc in eos non quòd regeneratus, ſed quòd generatus eſt, traijcit. Sic igitur, ſiue reus infidelis, ſiue abſolutus fidelis nõ regenerat abſolutos vterque, ſed reos: quomodo non ſolùm oleaſtri, ſed etiam oleæ ſemina, non oleas generant, ſed oleaſtros. Sic itaque in damnatione hominem prima natiuitas tenet, vnde niſi ſecunda non liberat. Tenet ergo diabolus, liberat Chriſtus: tenet deceptor Euæ, liberat filius Mariæ: tenet qui per coniugem venit ad virum, liberat qui de coniuge natus eſt, quæ non pertulit virum: tenet qui cauſam libidinis inflixit feminæ, liberat qui ſine libidine eſt cõceptus in femina. Omnes ille prorſus per vnum tenere potuit, nec ab eius dominatione liberat niſi vnus, quem tenere non potuit. Denique ipſa Eccleſiæ ſacramenta, quæ tam priſcæ traditionis authoritate concelebrat, vt ea iſti quamuis in paruulis exiſtiment ſimulatoriè potius quàm veraciter fieri, non tamen audeant aperta improbatione reſpuere:

Concupiſcentia niſi accedente conſenſu, non eſt in baptizatis peccatum.

Comparatio ſeminum ad captiuitatem.

ipſa,

ipſa, inquam, ſanctæ Eccleſiæ ſacramenta ſatis indicant, paruulos à partu etiam recentiſſimos per gratiam Chriſti de diaboli ſeruitio liberari. Excepto enim quòd in peccatorum remiſſionem non fallaci,ſed fideli myſterio baptizantur,etiam prius exorcizatur in eis & exufflatur poteſtas contraria; cui etiam verbis eorum à quibus portatur,ſeſe renunciare reſpondent. Quibus omnibus rerum occultarum ſacratis & euidentibus ſignis à captiuatore peſſimo,ad optimum redemptorem tranſire monſtrantur, qui pro nobis infirmitate ſuſcepta, alligauit fortem vt vaſa eius eriperet, quia infirmum Dei non ſolùm eſt hominibus, verùm & angelis fortius. Liberans itaque Deus puſillos cum magnis, in vtriſque oſtendit quod locuta eſt per Apoſtolum veritas. Non enim ſolos ætatis maiores, ſed etiam puſillos eruit à poteſtate tenebrarum,vt transferat in regnum filij claritatis ſuæ. Nec quiſquam miretur & dicat, *Cur hoc creat bonitas Dei, quod poſſideat malignitas diaboli?* Hoc enim ſuæ creaturæ ſeminibus ex illa bonitate largitur, qua etiam facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Hac quippe bonitate etiam ipſa ſemina benedixit, vel benedicendo conſtituit. Quam benedictionem naturæ laudabili culpa damnabilis non ademit. Quæ licet per Dei punientis iuſtitiam valuerit,vt homines cum peccati originalis vitio naſcerentur, non tamen valuit, vt homines non naſcerentur. Sicut in ipſis ætate maioribus quælibet vitia peccatorum non ex homine hominem tollunt, ſed permanet Dei opus bonum,in quantiſcunque malis operibus impiorum. Nam etſi homo in honore poſitus, & non intelligens comparatur pecoribus, eiſque ſimilis fit; non tamen vſqueadeo ſimilis fit,vt pecus ſit. Comparatur namq; per vitium,non per naturam,non pecoris vitio,ſed naturæ. Tantæ namque excellentiæ eſt in comparatione pecoris homo, vt vitium hominis natura ſit pecoris, nec tamen ideo natura hominis in naturam vertitur pecoris. Ac per hoc Deus hominem damnat propter vitium, quo natura dehoneſtatur; non propter naturam quæ vitio non aufertur. Beſtias verò abſit vt opinemur pœnæ damnationis obnoxias, quas iuſtum eſt vt miſeriæ ſint expertes, quæ nec beatitudinis poſſunt eſſe participes. Quid ergo mirum eſt vel iniquum, vt immundo ſpiritui ſubdatur homo, non propter naturam,ſed propter immundicitiam ſuam, quam non ex opere diuino,ſed ex humana voluntate venientem in originis labe contraxit: cùm & ipſe ſpiritus immundus,bonum ſit, quòd ſpiritus: malum, quòd immundus? Illud quippe eſt ex Dei opere,hoc ex propria voluntate. Natura itaque fortior, id eſt, angelica, inferiorem naturam,id eſt,humanam, vitij ſocietate ſubditam tenet. Ideo mediator angelis fortior, infirmus propter homines factus eſt: ſic ſuperbia captiuatoris, redemptoris humilitate deſtruitur, vt qui ſuper filios A hominis angelica fortitudine gloriatur, à filio Dei ſuſcepta humana infirmitate vincatur.

[Margin: Exorciſmus & exufflatio in baptiſmo cur adhibeantur. — Matth. 12. 1.Cor.1. — Antipophora. — Pſal. 48. — Vitium hominis natura eſt pecoris.]

SED iam etiam iſtum concluſuri librum, oportere arbitramur, vt Ambroſium antiſtitem Dei, cuius inter Latinæ linguæ ſcriptores eccleſiaſticos præcipuè Pelagius integerrimam fidem prædicat, ſicut de gratia fecimus,ita & de peccato originali,in quo delendo ipſa gratia euidentius commendatur,calumnioſiſq; iſtorum loquacitati reſpondere faciamus. In eo opere quod ſcripſit de Reſurrectione ſanctus Ambroſius, *Lapſus ſum*, inquit, *in Adam, de paradiſo eiectus ſum in Adam, mortuus ſum in Adam. Quem reuocaret niſi me in Adam inuenerit, vt in illo culpæ obnoxium, morti debitum, ita in Chriſto iuſtificatum?* Item ſcribens contra Nouatianos, ait, *Omnes homines ſub peccato naſcimur, quorum ipſe ortus in vitio eſt, ſicut habes lectum dicente Dauid, Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Ideo Pauli caro corpus mortis erat, ſicut ipſe ait, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Chriſti autem* B *caro damnauit peccatum, quod naſcendo non ſenſit, quod moriendo crucifixit; vt in carne noſtra eſſet iuſtificatio, per gratiam, vbi erat antè colluuio per culpam.* Item idem ipſe cùm exponeret Eſaiam Prophetam loquens de Chriſto. *Ideo*, inquit, *& quaſi homo per vniuerſa tentatus eſt, & in ſimilitudine hominum cuncta ſuſtinuit; ſed quaſi de Spiritu natus abſtinuit peccato. Omnis enim homo mendax, & nemo ſine peccato, niſi vnus Deus: Seruatum eſt igitur, vt ex viro & muliere, id eſt, per illam corporum commixtionem, nemo videatur expers eſſe delicti. Qui autem expers delicti, expers eſt etiam huiuſmodi conceptionis.* Item cùm exponeret Euangelium ſecúdum Lucam: *Non enim virilis coitus*, inquit, *vuluæ virginalis ſecreta reſerauit, ſed immaculatum ſemen inuiolabili vtero Spiritus ſanctus infudit. Solus enim per omnia ex natis de femina ſanctus Dominus Ieſus, qui terrenæ contagia corruptelæ, immaculati partus nouitate non ſenſerit, & cæleſti ma-* C *ieſtate depulerit.* His tamen verbis hominis Dei, quem tanto præconio ipſe laudauit Pelagius, contradicit, & dicit, *ſicut ſine virtute, ita nos ſine vitio procreari.* Quid igitur reſtat, niſi aut iſtum Pelagius ſuum damnet errorem, aut eum ſic Ambroſium laudaſſe pœniteat? Sed quia iſta ſecundum catholicam fidem beatus Ambroſius, vt Epiſcopus catholicus eſt locutus, ſequitur vt ab hac via fidei deuius meritò Pelagius, cum Celeſtio diſcipulo ſuo, catholicæ eccleſiæ ſit authoritate damnatus, niſi eum non Ambroſium laudaſſe, ſed contra Ambroſium ſenſiſſe pœniteat. Scio vos ea quæ ad ædificationem vel confirmationem fidei conſcribuntur, inſatiabiliter legere. Veruntamen hic liber quantumlibet ſit ad hoc vtilis, iam tandem aliquando finiendus eſt.

[Margin: CAPVT XLI. Concludit hic librum B. Ambroſ. de originali peccato ſententiis. — Lib. de gratia Chriſti, cap. 43. — Lib. de fide reſurrectionis cap. 2. — Lib. 1. de pœnitentia, cap. 2. — Pſal. 50. — Rom. 7. — Ambroſius in Eſaiam ſcripſit, ſed non extat liber. — Pſal. 115. — In illud cap. 2. omne maſculinum adaperiens vuluam. — Supra cap. 13.]

Contra Pelagium & Celeſtium libri vtriuſque finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI AD VALERIVM COMITEM DE NVPTIIS ET CONCVPISCENTIA LIBRI DVO.

Ex lib. 2. retract. cap. 53.

SCRIPSI *duos libros ad illuſtrem virum comitem Valerium, cũ audiſſem Pelagianos ei neſcio quid ſcripſiſſe de nobis, quòd ſcilicet nuptias damnaremus aſſerendo originale peccatum: quorum librorum titulus eſt, De nuptiis & concupiſcentia, Bonitatẽ quippe defendimus nuptiarum, ne putaretur earum eſſe vitium concupiſcentia carnis, & lex in membris repugnans legi mentis, quo malo libidinis bene vtitur ad filios procreandos pudicitia coniugalis. Vt autem duo libri eſſent, primus venit in Iuliani Pelagiani manus, & ſcripſit aduerſus eum libros quatuor, ex quibus quidam nonnulla decerpſit, & Comiti Valerio miſit: ille verò ad nos. Quæ cùm accepiſſem alio libro ad eadem ipſa reſpõdi. Huius operis primus liber ſic incipit, Hæretici noui dilectiſsime fili Valeri. Secundus autem ſic, Inter militiæ tuæ curas.*

AD VALERIVM COMITEM EPISTOLA.

DOMINO illuſtri & meritò præſtantiſſimo, atque in Chriſti dilectione chariſſimo filio Valerio, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Cùm diu moleſtè haberem quòd aliquotiens ſcripſerim, & nulla tuę ſublimitatis reſcripta meruerim, repentè Epiſtolas tres tuę benignitatis accepi, Vnam nõ ad me ſolùm datam, per coepiſcopũ meum Vindemialem, & non longè pòſt per cõpresbyterum Firmum duas, qui vir ſanctus nobiſque vt ab illo ſcire potuiſti, familiariſſima charitate coniũctus, multa nobiſcum de tua excellentia colloquendo, & veraciter inſinuando; qualẽ te in Chriſti viſceribus nouerit, nõ ſolũ eas quas memoratus epiſcopus, vel quas ipſe attulit, ſed etiam illas quas non accepiſſe querebamur, literas vicit. Et ideo de te narratio eius ſuauior nobis e-
Prouer. 27. rat, quia ea dicebat, quæ ipſe nõ poſſes, ne quidem me inquitẽte reſcribere, ne tuarum laudum, quod ſancta ſcriptura prohibet, fieres prædicator: quãquam & ego verear hæc ad te ſcribere, ne ſuſpicionem adulantis incurram, Domine illuſtris & meritò præſtantiſſime, atq; in Chriſti dilectione chariſſime fili. Laudes itaq; tuas in Chriſto, ſiue magis in te laudes Chriſti, vide quid mihi delectationis & lætitiæ fuit audire ab illo, qui nec fallere me poſſet propter fidem ſuam; & èas ignorare non poſſet, propter amicitiã tuam. Sed alia & ab aliis, & ſi non tam multa vel certa, veruntamen audiuim⁹, fides tua quàm ſit ſana & catholica, quàm pia expectatio futurorum, quæ Dei fratrumque dilectio,
1. Tim. 6. quàm nõ ſuperbè ſapias in excelſis honoribus, nec ſperes in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo, & diues ſis in operibus bonis: quàm ſit domus tua requies, ſolatiumq; ſanctorum, & terror impiorum: quãta tibi cura ſit, ne quis inſidietur mẽbris Chriſti, coopertus velamine nominis Chriſti, ſiue in veteribus eius, ſiue in recentioribus inimicis: quamq; ſis eorundem inimicorum prouidus ſaluti, infeſtus errori. Hæc atque huiuſmodi, vt dixi, & ab aliis ſolemus audire, ſed nunc ea per ſupradictum fratrem plura & teſtatiora cognouimus. Porrò autem de pudicitia coniugali, vt eam quoque in te laudare, & amare poſſimus, nunquid audiremus, niſi ab aliquo interiore familiari tuo, qui vitam tuã, non in ſuperficie, ſed penitus noſſet? De hoc itaq; tuo bono Dei dono, me quoque delectat familiarius, & aliquanto diutius loqui tecũ. Scio me nõ eſſe oneri tibi, ſi aliquid prolixum mitto, quod legendo diutius ſis nobiſcum. Nam & hoc comperi, quòd inter tuas multas magnaſque curas, facilè ac libenter legas, noſtriſq; opuſculis, etiam quæ ad alios conſcripſimus, ſi qua in manus tuas venire potuerunt, admodum delecteris: quanto magis quod ad te ſcribitur, vbi tãquam præſenti loquar, & aduertere dignaberis attentius, & accipere gratius? Ab hac ergo Epiſtola perge ad librũ, quem ſimul miſi, qui tuæ reuerentiæ & cur conſcriptus ſit, & cur ad te potiſſimum miſſus, ipſe ſuo principio commodius intimabit.

LIBRI PRIMI DE NVPTIIS ET CONCVPISCENTIA CAPVT PRIMVM

HÆRETICI noui dilectiſſime fili Valeri, qui medicinam Chriſti qua peccata ſanantur, carnaliter natis paruulis neceſſariam non eſſe cõtendunt, damnatores nos eſſe nuptiarum operiſq; diuini, quo ex maribus & feminis Deus homines creat, inuidioſiſſimè clamitant: quoniam dicimus eos, qui de tali commixtione naſcuntur, trahere originale
peccatum, de quo Apoſtolus ait, Per vnum hominem Rom. 5.
peccatum intrauit in mũdum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãſiit, in quo omnes peccauerunt: eoſq; de parentibus qualibuſcunq; naſcantur, non negamus adhuc eſſe ſub diabolo, niſi renaſcantur in Chriſto, & per eius gratiam de poteſtate eruti tenebrarum, in regnum illius, qui ex eadem ſexus vtriuſq; cõmixtione naſci noluit, transferantur. Hoc ergo quia dicimus quod in antiquiſſima atq; firmiſſima catholicæ fidei regula continetur, iſti nouelli & peruerſi dogmatis aſſertores, qui nihil peccati in paruulis eſſe dicunt, quod lauacro regenerationis abluatur, tanquam damnemus nuptias & tanquam opus Dei, hoc eſt, hominem, qui ex illis naſcitur, opus diaboli eſſe dicamus infideliter vel imperitè calumniantur. Nec aduertunt quòd ita nuptiarum bonum malo originali, quod inde trahitur, non poteſt accuſari: ſicut adulteriorum & fornicationum malum bono naturali, quod inde naſcitur, non poteſt excuſari. Nam ſicut peccatum, ſiue hinc, ſiue inde à paruulis trahatur, opus eſt diaboli: ſic homo, ſiue hinc, ſiue inde naſcatur, opus eſt Dei. In-
tentio igitur huius libri hæc eſt, vt quantum nos Do- *Libri huius*
minus adiuuare dignatur, carnalis concupiſcẽtiæ ma- *argumentum.*
lum, propter quod homo, qui per illam naſcitur, trahit originale peccatũ, diſcernamus à bonitate nuptiarũ. Hæc enim quæ ab impudentibus impudenter laudatur, pudenda concupiſcentia nulla eſſet, niſi homo antè peccaſſet; nuptiæ verò eſſent, etiam ſi nemo peccaſſet: fieret quippe ſine iſto morbo ſeminatio filiorum in corpore vitæ illius, ſine quo nunc fieri non poteſt in corpore mortis huius.

CVR autem ad te potiſſimũ de hac re ſcribere vo- CAPVT
luerim, tres maximæ cauſæ ſunt, quas breuiter intima- II. *Rationem red-*
bo. Vna eſt, quia donante Chriſto, magna tibi eſt ob- *dit cur ad eum*
ſeruantia pudicitiæ coniugalis. Altera, quia prophanis *ſcripſerit.*
iſtis nouitatibus, quibus hic diſputando reſiſtimus, tu poteſtate curando & inſtãdo efficaciter reſtitiſti. Tertia quoniã quiddam literarũ ab eis conſcriptũ in tuas manus veniſſe cognoui, quod licet fide robuſtiſſima irriſeris;

irriſeris; bonum eſt tamē, vt etiam nouerimus defendendo adiuuare quod credimus: Apoſtolus enim Petrus, paratos nos eſſe præcipit ad ſatisfactionem omni poſcenti nos rationem de fide & ſpe noſtra. *1.Pet.3.* Et apoſtolus Paulus, Sermo, inquit, veſter in gratia conditus ſit ſale, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; reſpondere. *Coloſ. 4.* Iſta ſunt quæ me præcipuè compulerunt, vt in hoc volumine tecum haberem qualem Dominus dignaretur donare, ſermonem. Nam mihi nunquā placuit cuiquam illuſtri viro, & tanta quanta es ipſe ſublimitate conſpicuo, præſertim nō ocioſa dignitate iam fruenti, ſed adhuc actibus publicis eiſdemq; militaribus occupato, aliquid meorum opuſculorum legendum non à me petenti, non tam diligenter quàm impudenter impingere. Si quid ergo tale nunc feci propter eas quas commemoraui cauſas, dignáter ignoſce, & beneuolum animum ad ea quę ſequuntur, intende.

CAPVT III.

Pudicitia coniugalis Dei donum eſt.

DONVM Dei eſſe etiam pudicitiam coniugalem, beatiſſimus Paulus oſtendit, vbi de hac re loquens ait: Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum, ſed vnuſquiſq; proprium donum habet à Deo, alius quidem ſic, alius verò ſic. *1.Cor.7.* Ecce & hoc donum eſſe dixit à Deo, etſi inferius quàm illa continentia, in qua omnes volebat eſſe ſicut ſeipſum, tamen donum à Deo. Vnde intelligimus cùm hæc præcipiuntur vt fiant, nihil aliud oſtendi, quàm ineſſe nobis oportere ad hæc accipienda & habenda, etiam propriam voluntatem. Cùm verò Dei dona eſſe monſtrantur, à quo petenda ſint, diſcitur, ſi non habentur, & cui ſint agendæ gratiæ ſi habentur, noſtraſque voluntates ad hæc expetenda, ſumenda, retinenda parum valere, niſi diuinitus adiuuentur. Quid ergo dicimus, quando & in quibuſdam impiis inuenitur pudicitia coniugalis? vtrum eo peccare dicendi ſunt, quòd dono Dei malè vtantur, non id referentes ad cultum eius à quo acceperunt? an fortè nec dona Dei putanda ſunt iſta, quando hæc infideles agunt, ſecundum Apoſtoli ſententiam dicentis, Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt? *Rom.14.* Quis audeat dicere donum Dei eſſe peccatū? Anima enim & corpus & quæcunque bona animæ & corporis naturaliter inſita, etiam in peccatoribus dona Dei ſunt, quoniam Deus, nō ipſi iſta fecerunt. De his autem quæ faciunt dictum eſt, Omne quod non eſt ex fide, peccatū eſt. Cùm igitur faciunt hæc homines ſine fide, quæ videntur ad coniugalem pudicitiam pertinere, ſiue hominibus placere quærentes, vel ſibi vel aliis, ſiue in his rebus quas vitioſè concupiſcunt, humanas moleſtias deuitantes, ſiue dæmonibus ſeruientes, non peccata coercentur, ſed aliis peccatis alia peccata vincuntur. Abſit ergo pudicum veraciter dici, qui non propter Deum verum, fidem connubij ſeruat vxori. *Pudicus quis.*

CAPVT IIII.

COPVLATIO itaque maris & feminæ generandi cauſa, bonum eſt naturale nuptiarū: ſed iſto bono malè vtitur, qui beſtialiter vtitur, vt ſit eius intētio in voluptate libidinis, non in voluntate propaginis. Quanquam in nonnullis animalibus rationis expertibus, ſicut in pleriſque alitibus, & coniugiorum quaſi quædam confœderatio cuſtoditur, & ſocialis nidificandi ſolertia, viciſſimque ouorum diſpertita tempora fouendorum, & nutriendorum opera alterna pullorum, magis eas videri faciunt agere, cùm coeūt, negocium ſubſtituendi generis, quàm explendæ libidinis. Quorum duorum illud eſt in pecore ſimile hominis, hoc eſt, in homine ſimile pecoris. Verùm quod dixi ad naturam pertinere nuptiarum, vt mas & femina generandi ſocietate iungantur, & ita inuicem non fraudēt, ſicut omnis ſocietas fraudulentum ſocium naturaliter non vult: hoc tam euidens bonum cùm infideles habent, quia infideliter vtūtur, in malum peccatumq; conuertunt. *Omnis ſocietas naturaliter fraudulentum ſocium refugit.* Eo modo ergo & illam concupiſcentiam carnis, qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritū, in vſum

A iuſtitiæ conuertunt fidelium nuptiæ. Habent quippe intentionem generandi regenerandos vt qui ex eis ſeculi filij naſcuntur, in Dei filios renaſcantur. Quapropter qui non hac intentione, hac voluntate, hoc fine generant filios, vt eos ex membris hominis primi, in membra transferant Chriſti; ſed infideles parentes de infideli prole glorientur, etiam ſi tanta ſit obſeruantia, vt ſecundum matrimoniales tabulas non niſi liberorum procreandorum cauſa concumbant, non eſt in eis vera pudicitia coniugalis. *Coniugalis pudicitia quæ vera ſit, quid requirat.* Cùm enim virtus ſit pudicitia, cui vitium contrarium eſt impudicitia, omneſque virtutes etiam quæ per corpus operantur, in animo habitent; quomodo vera ratione pudicum corpus aſſeritur, quando à vero Deo ipſe animus fornicatur? Quam fornicationem ſanctus ille Pſalmus accuſat vbi dicit, Ecce enim qui longè ſe faciunt à te, peribunt: perdidiſti omnem qui fornicatur abs te. *Pſal.72.* Vera igitur pudicitia ſiue coniugalis, ſiue vidualis, ſiue virginalis dicenda non eſt, niſi quæ veræ fidei mancipatur. B Cùm enim recto iudicio præferatur nuptiis ſacrata virginitas; quis non ſobria mente Chriſtianus etiam nō vniuiras Chriſtianas catholicas nuptas, non ſolùm veſtalibus, ſed etiam hæreticis virginibus anteponat? Tantùm valet fides de qua dicit Apoſtolus, Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. *Rom.14.* Et de qua item ſcriptum eſt ad Hebræos, ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. *Hebr.11.*

CAPVT V.

QVÆ cùm ita ſint, profectò errant, qui cùm vituperatur libido carnalis, damnari nuptias opinantur, quaſi morbus iſte de connubio ſit, non de peccato. Nónne illi coniuges primi quorum nuptias benedixit Deus dicens, Creſcite & multiplicamini, nudi erant, & nō confundebātur? *Geneſ.1.* Quur ergo ex illis mēbris cōfuſio poſt peccatum, niſi quia extitit illic indecens motus? quem, niſi homines peccaſſent, proculdubiò nuptiæ non haberent. *Pudor in corpore humano vnde.* An fortè ſicut quidam exiſtimant, C quia id quod legunt parum diligenter aduertunt, cæci creati erant prius homines ſicut canes; & quod eſt abſurdius, non ſicut canes creſcendo, ſed peccando adepti ſunt viſum? *Adam & Eua non ſunt cæci creati.* Abſit hoc credere. Sed vnde mouentur qui hoc putant, illud eſt quod legitur, Sumens de fructu eius, edit, & dedit viro ſuo ſecum, & ederunt, & aperti ſunt oculi amborum, & agnouerunt quia nudi erant. *Geneſ.3.* Hinc eſt quòd parum intelligentes, opinantur antea fuiſſe illis oculos clauſos, quòd eos tunc apertos diuina ſcriptura teſtatur. Sed nunquid & Agar ancilla Saræ quando ſitiente & plorante filio aperuit oculos ſuos & vidit puteum, clauſos prius oculos habuit? *Geneſ.21.* Aut illi duo diſcipuli poſt reſurrectionem Domini in via cum illo clauſis oculis ambulabant, de quibus Euangelium loquitur, quòd in fractione panis aperti ſunt oculi eorum, & agnouerūt eum? *Luca 24.* Quod ergo ſcriptum eſt de hominibus primis, Aperti ſunt oculi amborum: intelligere debemus, attentos factos ad intuendum & agnoſcendum, quod nouum in eorum corpore acciderat, quod vtiq; corpus patentibus eorum oculis † & nudum quotidie ſubiacebat, & notū. *Apertio oculorum in primis parentibus quid.* *al. ad nudū* Alioquin quomodo ad ſe adductis animalibus terreſtribus & volatilibus omnibus, Adá clauſis oculis nomina poſſet imponere, quod niſi diſcernendo non faceret, diſcernere autem niſi videndo non poſſet? Quomodo denique ipſa mulier ei demonſtrata eſt, quando ait, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea? Poſtremò ſi vſqueadeo quiſquam fuerit contentioſus, vt hæc eum dicat non cernendo, ſed palpando potuiſſe cognoſcere, quid dicturus eſt quod ibi legitur, mulier lignum, de quo fuerat cibum ſumptura, prohibitum vidiſſe quàm eſſet ſpecioſum oculis ad videndum? Erant itaque nudi, & non confundebantur, non quia non videbant, ſed quia nihil vnde confunderentur in membris ſenſerant, quæ videbant. Non enim dictum eſt, erant

ambo

ambo nudi & ignorabant: ſed non confundebantur. Quia enim nihil præceſſerat quod non liceret, nihil ſecutum fuerat quod puderet. A

CAPVT VI.

In carnis ſuæ inobedientiam quæ iuſtitia homo inciderit.

Scientia boni & mali.

IBI enim homo primitus Dei lege tranſgreſſa, aliā legē repugnantē ſuæ menti habere cœpit in membris, & inobedientiæ ſuæ malū ſenſit, quando ſibi retributam digniſſimè inobedientiam ſuę carnis inuenit. Talem quippe etiā ſerpens oculorū apertionem ſeducēdo promiſerat, ad aliquid videlicet ſciendū, quod melius neſciretur. Tunc in ſe quippe ſenſit homo quid fecit: tunc à bono malum, non carendo ſed perpetiendo diſcreuit. Iniuſtum enim erat vt obtemperaretur à ſeruo ſuo, id eſt, à corpore ſuo ei, qui non obtemperauerat Domino ſuo. Nā quid eſt quòd oculi, labia, lingua, manus, pedes, inflexiones dorſi, ceruicis & laterū vt ad opera ſibi congrua moueantur, poſitum, in poteſtate eſt, quando ab impedimentis corpus liberum habemus & ſanum: vbi autem ventū fuerit vt filij ſeminentur, ad voluntatis nutum membra in hoc opus creata, non ſeruiūt, ſed expectatur vt ea velut ſui iuris libido cōmoueat, & aliquādo non facit animo volēte, cùm aliquando faciat & nolente? Hincine non erubeſceret humani libertas arbitrij, quòd contēnendo imperātem Deum, etiam in membra propria proprium perdidiſſet imperium? Vbi autem cōuenientius monſtraretur inobedientię meritò deprauatā eſſe humanā naturam, quàm in his inobedientibus locis vnde per ſucceſſionem ſubſiſtit ipſa natura? Nam ideo propriè iſtæ corporis partes, naturæ nomine nuncupantur. Hunc itaque motum ideo indecentē quia inobedientē, cùm illi primi homines in ſua carne ſenſiſſent, & in ſua nuditate erubuiſſent, foliis ficulneis eadē membra texerunt, vt ſaltem arbitrio verecundantiū velaretur, quod non arbitrio volentium mouebatur; & quoniam pudebat, quod indecenter libebat, operiendo fieret quod decebat. B

Pudor quippe in pudendis.

CAPVT VII.

Libido mala, ſed per nuptias excuſata.

QVIA ergo nec iſto adiuncto malo perire potuit nuptiarum bonū, putant imprudētes hoc nō eſſe malum, ſed pertinere ad illud bonū. Diſcernitur autē non ſolū ratione ſubtili, verumetiam vulgatiſſimo iudicio naturali, quod & in illis apparuit hominib⁹ primis, hodieq; tenetur ab hominibus coniugatis. Quod enim illi poſtea propagatione fecerūt, hoc eſt, connubij bonum: quod verò prius confuſione texerunt, hoc eſt, concupiſcentię malum, quod vitat vbiq; conſpectum, & quærit pudendo ſecretum. Proinde nuptiæ quia etiam de illo malo aliquid boni faciunt, gloriātur: quia verò ſine illo fieri non poteſt, erubeſcunt: tanquam ſi quiſpiam pede vitiato, ad aliquod bonum etiam claudicando perueniat, nec propter claudicationis malum mala eſt illa peruentio, nec propter illius peruentionis bonum, bona eſt claudicatio: ita nec propter libidinis malum, nuptias condemnare, nec propter nuptiarum bonum, libidinem laudare debemus. C

CAPVT VIII.

1. Theſſ. 4.

ISTE quippe eſt morbus de quo Apoſtolus etiam coniugatis fidelibus loquens ait, Hæc eſt enim voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, abſtinere vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſq; veſtrum ſuum vas poſſidere in ſanctificatione & honore, non in morbo deſiderij, ſicut & gentes quæ ignorant Deum. Non ſolū igitur cōiugatus fidelis vaſe non vtatur alieno, quod faciunt à quibus vxores alienæ appetuntur; ſed nec ipſum proprium in concupiſcentiæ carnalis morbo poſſidendum ſciat. Quod non ſic accipiendum eſt, tanquam prohibuerit Apoſtolus coniugalē, hoc eſt, licitum honeſtumq; concubitum: ſed vt iſte cōcubitus, qui nihil morbidę libidinis haberet adiunctum, ſi nō pręcedente peccato in eo periſſet libertatis arbitrium; quod nunc habet adiunctum, non ſit voluntatis ſed neceſſitatis, ſine qua tamen in procreandis filiis ad fructū peruenire non poteſt ipſius voluntatis; quæ voluntas in D connubiis fidelium non eo fine determinatur, vt† trāſituri filij naſcantur in ſeculo iſto, ſed vt permāſuri renaſcantur in Chriſto. Quod ſi prouenerit, merces erit de coniugio plenæ felicitatis: ſi autē non prouenerit, pax erit coniugibus bonæ voluntatis. Hac intentione cordis qui ſuum vas poſſidet, id eſt, coniugem ſuam; proculdubiò nō poſſidet in morbo deſiderij, ſicut gētes quæ ignorant Deum: ſed in ſanctificatione & honore, ſicut fideles, qui ſperant in Deū. Illo quippe concupiſcentiæ malo vtitur homo, non vincitur, quando eam inordinatis atque indecoris motibus æſtuantem frenat & cohibet, neque niſi propagini conſulens, relaxat atq; adhibet, vt ſpiritaliter regenerandos carnaliter gignat, non vt ſpiritū carni ſordida ſeruiture ſubijciat. Sic patres ſanctos ex Abrahā & ante Abraham, quibus Deus quòd ei placuerint perhibet teſtimoniū, vſos fuiſſe coniugibus, neminē oportet dubitare Chriſtianum; quando quibuſdam etiam ſingulis plures habere conceſſum eſt, vbi ratio fuit prolis multiplicādæ, non variandæ appetitio voluptatis.

Qua fidelium coniugum in congreſſu debeat eſſe voluntas.

al. tranſitorij

Concupiſcētia malo vtēdum, non ſuccumbendum.

Sancti patres quomodo olim coniugibus vſi.

CAPVT IX.

Cur viri plures aliquando vxores, nunquam autem plures habere permiſſum maritos.

NAM ſi Deo patrum noſtrorum, qui etiam noſter eſt, illa numeroſitas coniugum propterea non diſpliciuiſſet, vt copioſius ſe libido iactaret, ita etiam ſanctæ feminæ ſeruiſſent pluribus ſingulæ: quod ſi aliqua faceret, quid eam niſi concupiſcentię turpitudo compelleret, vt plures viros haberet, quando iſta licentia plures filios non haberet? Veruntamen magis pertinere ad nuptiarum bonum, non vnum & multas, ſed vnum & vnam ſatis indicat ipſa prima diuinitus facta coniugum copula, vt indē connubia ſumerent initium, vbi honeſtius attenderetur exemplum. Progrediente autem genere humano, iunctę ſunt quibuſdam bonis viris bonæ feminæ, ſingulis plures. Vnde apparet & illud dignitatis magis appetiſſe modeſtiam, & hoc fœcunditatis permiſiſſe naturā. Nam & principatus magis naturaliter vnius in multos, quàm in vnum poteſt eſſe multorum. Nec dubitari poteſt naturali ordine viros potius feminis, quàm viris feminas principari. Quod ſeruans Apoſtolus ait, Caput mulieris vir: & Mulieres ſubditæ eſtote viris veſtris, Et apoſtolus Petrus, Quomodo Sara, inquit, obſequebatur Abrahæ, dominum illum vocans. Quod licet ita ſeſe habeat, vt natura principiorum amet ſingularitatem, facilius autem pluralitatem videamus in ſubditis, tamen plures feminæ vni viro nunquam licitè iungerentur, niſi ex hoc plures filij naſcerentur. Vnde ſi vna concumbat cum pluribus, quia non eſt ei hinc multiplicatio prolis, ſed frequentatio libidinis, coniunx non poteſt eſſe, ſed meretrix.

Principatum vnius in multos naturaliter.

Naturali ordine vir feminæ imperat, non contra.

1. Cor. 11.

Epheſ. 5.

1. Pet. 3.

Natura principiorum ſingularitatem amat.

CAPVT X.

Matrimonij ſacramentum.

QVONIAM ſane non tantùm fœcunditas, cuius fructus in prole eſt; nec tantū pudicitia, cuius vinculū eſt fides; verumetiam quoddā ſacramentum nuptiarum cōmendatur fidelibus coniugatis, vnde dicit Apoſtolus, Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam: huius proculdubiò ſacramenti res eſt, vt mas & femina connubio copulati, quamdiu viuunt inſeparabiliter perſeuerent, nec liceat excepta cauſa fornicationis, à coniuge coniugem dirimi. Hoc enim cuſtoditur in Chriſto & Eccleſia, vt viuens cum viuente in æternum nullo diuortio ſeparetur. Cuius ſacramenti tanta obſeruatio eſt in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius, hoc eſt, in Eccleſia Chriſti, quibuſque fidelibus coniugatis, qui ſine dubio membra ſunt Chriſti, vt cùm filiorum procreādorum cauſa vel nubant feminæ, vel ducantur vxores, nec ſterilem coniugem fas ſit relinquere, vt alia fœcunda ducatur. Quod ſi quiſquam fecerit, non lege huius ſeculi, vbi interueniente repudio, ſine crimine conceditur cum aliis alia copulare cōnubia: quod etiam ſanctum Moyſen Dominus propter duritiam cordis illorum, Iſraelitis permiſiſſe teſtatur: ſed lege Euangelij reus eſt adulterij;

Coloſ. 3.

Matrimonium indiſſolubile & vnde.

Matth. 19.

ſicut etiam illa ſi alteri nupſerit. Vſqueadeò manent inter viuentes ſemel inita iura nuptiarū, vt potius ſint inter ſe coniuges, qui ab alterutro ſeparati ſunt; quàm cū his, quibus aliis adhæſerūt. Cū aliis quippe adulteri non eſſent, niſi ad alterutrū coniuges permanerēt. Deniq; mortuo viro cū quo verū connubiū fuit, fieri verum connubiū poteſt cū quo prius adulterium fuit. Ita inter viuētes manet quoddā vinculū coniugale, quod nec ſeparatio, nec cū altero copulatio poſſit auferre. Manet autē ad noxā criminis, nō ad vinculū fœderis: ſicut apoſtatæ anima velut de cōiugio Chriſti recedēs etiā fide perdita, ſacramentū fidei nō amittit, quod lauacro regenerationis accepit: redderetur enim proculdubiò redeūti, ſi amiſiſſet abſcedēs. Habet aūt hoc qui receſſerit ad cumulū ſupplicij, non ad meritū præmij.

CAPVT XI. QVIBVS verò placuit ex conſenſu, ab vſu carnalis concupiſcētiæ in perpetuū continere, abſit vt inter illos vinculū coniugale rumpatur: imò firmius erit, quo magis ea pacta ſecū inierint, quę charius concordiusq; ſeruanda ſunt, nō voluptariis corporū nexibus, ſed voluntariis affectibus animorū. Neq; enim fallaciter ab angelo dictū eſt ad Ioſeph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Coniunx vocatur ex prima fide deſponſationis, quam concubitu nec cognouerat, nec fuerat cogniturus: nec perierat, nec mendax manſerat cōiugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnis commixtio. Erat quippe illa virgo ideo & ſanctius & mirabilius iocunda ſuo viro, quia etiam fœcūda ſine viro, prole diſpar, fide compar. Propter quod fidele coniugiū parētes Chriſti vocari ambo meruerūt, & non ſolum illa mater, verumetiā ille pater eius, ſicut coniunx matris eius, vtrunq; mente, nō carne. Siue tamē ille pater ſola mente, ſiue illa mater & carne, parentes tamen ambo humilitatis eius, nō ſublimitatis: infirmitatis, non diuinitatis. Neq; enim mētitur Euāgelium, vbi legitur, Et erant pater eius & mater mirantes ſuper his quæ dicebātur de illo. Et alio loco: Et ibāt parentes eius per omnes annos in Hieruſalem. Item paulo pòſt, Et dixit mater eius ad illum, Fili quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus & ego, dolentes quærebamus te. At ille vt oſtenderet habere ſe præter illos patrem, qui eum genuit præter matrem, reſpondit eis, Quid eſt quod me quærebatis? neſciebatis quia in his quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et rurſum, ne hoc dicto parentes illos negaſſe putaretur, Euangeliſta ſecutus adiūxit, Et ipſi non intellexerunt verbū quod locutus eſt ad illos, & deſcendit cum eis, & venit Nazareth, & erat ſubditus illis. Quibus ſubditus, niſi parentibus? Quis autem ſubditus, niſi Ieſus Chriſtus, qui cùm in forma Dei eſſet, nō rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo? Cur ergo illis ſubditus, qui longè infra formā Dei erant, niſi quia ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, cuius formæ parentes erant. Sed cum illo non ſeminā̄te illa pepeřiſſet, profectò nec ipſius formę ſerui parentes ambo eſſent, niſi inter ſe etiā ſine carnis commixtione coniuges eſſent. Vnde & ſeries generationum cùm parentes Chriſti connexione ſucceſſionis commemorantur; vſq; ad Ioſeph potius ſicut factum eſt, fuerat perducenda; ne in illo cōiugio, virili ſexui vtiq; potiori fieret iniuria, cùm veritati nihil periret, quia ex ſemine Dauid, ex quo venturus prædictus eſt Chriſtus, & Ioſeph erat & Maria. Omne itaque nuptiarum bonum impletum eſt in illis parentibus Chriſti, proles, fides, ſacramentum. Prolē cognoſcimus ipſum Dominum Ieſum: fidem, quia nullum adulterium: ſacramentum, quia nullum diuortium.

Verum coniugium inter Mariam & Ioſeph. Matth. 1.

Ioſeph quomodo pater Chriſti.

Lucæ 2.

Phil. 2.

In matrimonio Mariæ & Ioſeph omnia fuere coniugij bona.

CAPVT XII. SOLVS ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat ſine illa carnis pudenda concupiſcētia, quæ accidit ex peccato, ſine qua cōcipi voluit, qui futurus erat ſine peccato, non in carne peccati, ſed in ſimilitudine carnis peccati: vt hinc etiā doceret omnem quæ de concubitu naſcitur, carnem eſſe peccati; quandoquidē ſola quæ non inde nata eſt, non fuit caro peccati. Quamuis coniugalis concubitus qui fit intentione generandi, nō ſit ipſe peccatum; quia bona voluntas animi, ſequentem ducit, non ducentem ſequitur corporis voluptatem, nec humanum arbitrium trahitur ſubiugante peccato, cùm iuſtè redigitur in vſum generandi plaga peccati. Huius plagæ quidam pruritus in adulteriorum & fornicationum & quorumlibet ſtuprorum atque immundiciarum fœditatibus regnat; in connubiorum verò neceſſitudinibus ſeruit. Ibi de domino tali turpitudo damnatur, hic de pediſſequo tali honeſtas verecundatur. Non eſt igitur hæc libido nuptiarum bonum, ſed obſcœnitas peccantium, neceſſitas generantium, laſciuiarū ardor, nuptiarum pudor. Cur ergo non coniuges maneant qui ex conſenſu concumbere deſinunt, ſi manſerunt coniuges Ioſeph & Maria, qui concūbere nec cœperunt?

Omnis quæ de concubitu naſcitur, caro peccati eſt.

CAPVT XIII. HÆC enim propagatio filiorum, quæ in ſanctis patribus propter generandum & conſeruandum populum Dei, in quo prophetiam Chriſti præcedere oportuit, officioſiſſima fuit; nunc iam non habet illam neceſſitatem. Patet quippe iam ex omnibus gentibus ſpiritaliter gignendorum, vndecunq; carnaliter nati fuerint, copia filiorum. Et quod ſcriptum eſt, Tēpus amplectendi, & tempus continendi ab amplexu, per illud atq; hoc tempus agnoſcitur diſtributum. Illud quippe fuit amplectendi, hoc autem continendi ab amplexu. Itaque & Apoſtolus cùm hinc loqueretur, ait, Hoc autem dico fratres, tempus breue eſt, reliquum eſt vt & qui habent vxores tanquam non habentes ſint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquā non gaudentes, & qui emunt tanquam non poſſidentes, & qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi. Volo vos ſine ſolicitudine eſſe. Hæc omnia vt exponendo aliquid hinc breuiter dicām, ſic exiſtimo intelligenda. Hoc, inquit, dico fratres, tempus breue eſt, non adhuc populus Dei propagandus eſt generatione carnaliter, ſed iam regeneratione ſpiritualiter colligendus. Reliquum eſt ergo, vt & qui habent vxores non carnali cōcupiſcentiæ ſubiugentur: & qui flent triſtitia præſentis mali, gaudeant ſpe futuri boni: & qui gaudent propter temporale aliquod commodum, timeant æternum iudicium: & qui emunt, ſic habendo poſſideant vt amando non hæreant: & qui vtuntur hoc mundo tranſire ſe cogitent, non manere. Præterit enim figura huius mundi. Volo vos, inquit, ſine ſolicitudine eſſe: hoc eſt, volo ſurſum cor in his quæ non prætereunt, vos habere. Deinde ſubiungit & dicit, Qui ſine vxore eſt, cogitat ea quæ ſunt Domini, quomodo placeat Domino: Qui autem matrimonio iunctus eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori. Atque ita quodammodo exponit quod ſuprà dixerat, Qui habent vxores, tanquam non habentes ſint. Qui enim ſic habent vxores, vt cogitent ea quæ ſunt Domini, quomodo placeāt Domino, nec in his quæ ſunt mundi cogitent placere vxoribus; tanquam non habentes ſunt. Quod facilius fit, quando & vxores tales ſunt, vt eis mariti non ideo placeant, quia diuites, quia ſublimes, quia genere nobiles, quia carne amabiles: ſed quia fideles, quia religioſi, quia pudici, quia viri boni ſunt.

Veteres patres etiam generando Chriſtum prophetarunt. Poſt Chriſti aduentū continentia ſumma eſt.

Eccleſ. 3.

1. Cor. 7.

CAPVT XIIII. VERVM in coniugatis, vt hæc optanda atque laudanda, ſic alia toleranda ſunt, ne in damnabilia flagitia, id eſt, in fornicationes, vel adulteria corruatur. Propter quod vitandum malum, etiam illi concubitus coniugū, qui non fiunt cauſa generandi, ſed victrici concupiſcentiæ ſeruiunt, in quibus iubentur non fraudare inuicem, ne tētet eos ſatanas propter intemperantiam ſuam; nō quidem ſecundum imperiū præcipiun-

Interpretatur quæ ſint in coniugatis toleranda.

cipiuntur, tamen ſecundum veniam conceduntur. Sic A
1. Cor. 7. enim ſcriptum eſt, Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. Mulier ſui corporis poteſtatẽ non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite inuicem fraudare, niſi ex conſenſu ad tẽpus, vt vacetis orationi: & iterum ad idipſum eſtote, ne tentet vos ſatanas propter intemperantiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum veniam, non ſecũdum imperium. Vbi ergo venia danda eſt, aliquid eſſe culpæ nulla ratione negabitur. Cùm igitur culpabilis non ſit generandi intentione concubitus, qui propriè nuptiis imputandus eſt, quid ſecundum veniam concedit Apoſtolus, niſi quòd coniuges dum ſe non cõtinent, debitum ab alterutro carnis expoſcunt, non voluntate propaginis, ſed libidinis voluptate? Quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, ſed propter nuptias accipit veniam. Quocirca etiam hinc ſunt laudabiles nuptiæ, quia & illud quod non pertinet ad ſe, ignoſci faciunt propter ſe. Neque enim etiam iſte concubitus quo ſeruitur concupiſcentiæ ſic agitur, vt impediatur fœtus, quem poſtulant nuptiæ.

Quid ſecundum coniugibus concedat Apoſtolus.

CAPVT XV.

SED tamen aliud eſt non concumbere, niſi ſola voluntate generandi, quod non habet culpam, aliud carnis concumbendo appetere voluptatem, ſed non præter cõiugem, quod venialem habet culpam. Quia etſi non cauſa propagandæ prolis cõcumbitur, nec tamen huius libidinis cauſa propagationi prolis obſiſtitur, ſiue voto malo, ſiue opere malo. Nam qui hoc faciunt quamuis vocentur coniuges, non ſunt, nec vllam nuptiarum retinent veritatem, ſed honeſtum nomen velandæ turpitudini obtendunt. Produntur autẽ quando eo vſque progrediuntur, vt exponant filios, qui naſcuntur inuitis. Oderũt enim nutrire vel habere, quos gignere metuebant. Itaq; cùm in ſuos ſæuit quos nolens genuit tenebroſa iniquitas, clara iniquitate in lucem promitur, & occulta turpitudo manifeſta crudelitate conuincitur. Aliquando eo vſque peruenit hæc libidinoſa crudelitas, vel libido crudelis, vt etiam ſterilitatis venena procuret; & ſi nihil valuerit, conceptos fœtus aliquo modo intra viſcera extinguat ac fundat, volendo ſuam prolem prius interire quàm viuere; aut ſi in vtero iam viuebat, occidi antequam naſci. Prorſus ſi ambo tales ſunt, coniuges nõ ſunt. Et ſi ab initio tales fuerunt, non ſibi per cõnubium, ſed per ſtuprum potius conuenerunt. Si autẽ non ambo ſunt tales, audeo dicere, aut illa eſt quodammodo meretrix mariti, aut ille adulter vxoris.

Qui propagationi prolis obſiſtunt, ſterilitatem vel abortum procurant, filios exponunt, coniuges ſunt nomine, non veritate.

CAPVT XVI.

QVIA igitur tales nuptiæ eſſe non poſſunt, quales primerũ hominum, ſi peccatum non præceſſiſſet, eſſe potuerunt; ſint tales quales ſanctorũ patrum fuerunt, vt pudenda carnis concupiſcentia, quę in paradiſo nec ante peccatum fuit, nec poſt peccatũ eſſe permiſſa eſt; quia neceſſe eſt in corpore mortis huius vt ſit; non ei ſeruiatur, ſed ipſa potius non niſi ad propagandã prolem ſeruire cogatur. Aut quia hoc tempus, quod iam eſſe diximus continendi ab amplexu, non habet huius officij neceſſitatẽ, adiacente vndiq; in omnibus gentibus tanta fertilitate gignẽdorum ſpiritaliter filiorum; illud potius excellentis continentiæ bonum, qui po-
1. Cor. 7. teſt capere, capiat. Qui verò id capere nõ poteſt, ſi acceperit vxorem, non peccat: & femina ſi ſe non continet, nubat. Bonum eſt enim homini mulierem non tangere. Verùm quia non omnes capiũt verbum hoc, ſed quibus datum eſt, reſtat vt propter fornicationem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquæque virum ſuum habeat: ac ſi infirmitas incontinentiæ, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipiatur honeſtate nu-
1. Tim. 5. ptiarum. Quod enim ait Apoſtolus de feminis, Volo igitur iuniores nubere: hoc & de maribus dici poteſt, volo iuniores vxores ducere: vt ad vtrunq; ſexum pertineat, filios procreare, patres & matresfamilias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia.

CAPVT XVII.

Quid in nuptiis bonum & laudandum.

IN nuptiis tamen bona nuptialia diligantur, proles, fides, ſacramentũ. Sed proles nõn vt naſcatur tantùm, verumetiã vt renaſcatur. Naſcitur namq; ad pœnam, niſi renaſcatur ad vitam. Fides autẽ non qualẽ habent inter ſe etiam infideles zelantes carnẽ. Quis enim vir quàlibet impius vult adulteram vxorem? Aut quæ mulier quamlibet impia vult adulterum virum? Hoc in connubio bonũ naturale eſt quidẽ, carnale tamẽ. Sed membrũ Chriſti coniugis adulteriũ coniugi debet timere, non ſibi; & à Chriſto ſperare fidei præmiũ quam exhibet coniugi. Sacramentũ verò, quod nec ſeparari, nec adulterari admittunt coniuges, qui cõcorditer caſteq; cuſtodiunt. Salũ eſt enim quod etiam ſterile cõiugium tenet iure pietatis, iam fœcunditatis ſpe amiſſa propter quam fuerat copulatũ. Hæc bona nuptialia B laudet in nuptiis, qui laudare vult nuptias. Carnis autem concupiſcentia non eſt nuptiis imputanda, ſed tolerãda. Non eſt enim ex naturali connubio veniens bonum, ſed ex antiquo peccato accidens malum.

CAPVT XVIII.

Quare è ſanctis coniugio naſcantur filij iræ.

PROPTER hanc ergo fit vt etiã de iuſtis & legitimis nuptiis filiorum Dei, non filij Dei, ſed filij ſeculi generentur: quia & ij qui generant, ſi iam regenerati ſunt, nõ ex hoc generãt quòd filij Dei ſunt, ſed ex quo adhuc filij ſeculi. Dominica quippe ſententia eſt, Filij ſeculi huius generant & generantur. Ex quo itaq; ſumus adhuc filij ſeculi huius, exterior homo noſter corrumpitur, ex hoc & filij huius ſeculi generantur, nec filij Dei niſi regenerentur fiunt: ſed ex quo ſumus filij Dei, interior de die in diem renouatur, quamuis & ipſe exterior per lauacrũ regenerationis ſanctificatus ſit, & ſpẽ futuræ incorruptionis acceperit, propter quod & tẽplum Dei meritò dicitur. Corpora veſtra, inquit Apoſtolus, templum in vobis ſpiritus ſancti eſt, quem habetis à Deo, & nõ eſtis veſtri: Empti enim eſtis precio magno, glorificate ergo & portate Deum in corpore veſtro. Hoc totũ non ſolũ propter præſentẽ ſanctificationẽ, ſed maximè propter illam ſpem dictũ eſt, de qua idem alio loco dicit, Sed & noſipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi in nobilmetipſis ingemiſcimus adoptionem expectantes, redẽptionem corporis noſtri. Si ergo redemptio corporis noſtri ſecundũ Apoſtolũ expectatur, profectò quod expectatur, adhuc ſperatur, nondũ tenetur. Vnde adiũgit & dicit, Spe enim ſalui facti ſumus: Spes autẽ quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autẽ quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus. Non itaq; per hoc quod expectamus, ſed per hoc quod toleramus, carnales filij propagantur. Abſit ergo vt fidelis homo, cùm audit ab Apoſtolo, Diligite vxores veſtras: concupiſcentiam carnis diligat in vxore, quam nec in ſeipſo debet diligere, audiens alterum Apoſtolum, Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt, quiſquis dilexerit mundum, non eſt charitas patris in illo: quia omnia quæ in mundo ſunt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ambitio ſeculi, quæ non eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Et mundus tranſibit & concupiſcentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum: ſicut & Deus manet in æternum.

Lucæ 20. 1. Cor. 6. Rom. 8. Coloſ. 3. 1. Ioan. 2.

CAPVT XIX.

EX hac igitur concupiſcentia carnis quod naſcitur, vtiq; mundo non Deo naſcitur. Deo autẽ naſcitur, cũ ex aqua & ſpiritu ſancto renaſcitur. Huius concupiſcentiæ reatum regeneratio ſola dimittit, quem generatio trahit. Ergo quod generatum eſt, regeneretur: quia nõ poteſt effici aliter, vt quod tractum eſt, remittatur. Vt enim quod dimiſſum eſt in parente, trahatur in prolem, miris quidem modis fit, ſed tamen fit. Hæc inuiſibilia & infidelibus incredibilia, ſed tamen vera, vt haberent aliquod viſibile exemplum, hoc in quibuſdam

Olea & oleaſter exemplo intelligi poteſt quomodo ex iuſtis parentibus filij naſcantur peccatores.

In rebus creatis prouidit Deus quæ ad rerum ſpiritualium valeant inſtitutionem.

buſdam arbuſtis diuina prouidentia procurauit. Cur enim non credamus propter hoc eſſe inſtitutú, vt ex oliua naſcatur oleaſter? An credendú non eſt in aliqua re quæ creata eſt ad vſus hominú, creatoré prouidiſſe & inſtituiſſe, quod ad generis humani valeret exemplum? Mirum eſt ergo quemadmodum à peccati vinculo per gratiá liberati, gignant tamen eodé vinculo obſtrictos, quos eodem modo oporteat liberari: Faremur; mirum eſt. Sed quod latent fœtus oleaſtrorum etiam in ſeminibus olearum, quádo & hoc crederetur, niſi experientia probaretur? Proinde ſicut gignitur ex oleaſtri ſemine oleaſter, & ex oleę ſemine nó niſi oleaſter, cùm inter oleaſtrum & oleam plurimum diſtet: ita gignitur & de carne peccatoris, & de carne iuſti † vtrinq; peccator, quamuis inter peccatorem & iuſtum plurimum diſtet. Gignitur autê peccator actu adhuc nullus, & ortu nouus, ſed reatu vetus: homo à creatore, captiuus à deceptore, indigens redéptore. Sed quæritur quomodo trahi poſſit captiuitas prolis etiam de parentibus iam redemptis. Et quia non facili ratione indagatur, nec ſermone explicatur, ab infidelibus non creditur: quaſi & illud quod de oleaſtro & de olea diximus, vt generis diſſimilis ſit fœtus ſimilis, facilè aliqua inueniat ratio vel explicet ſermo. Sed hoc ab eo qui experiri voluerit, cerni poteſt. Sit ergo in exemplo, vnde & illud credatur quod cerni non poteſt.

† al. vterque

CAPVT XX.

Etiam infantes non baptizatos eſſe in diaboli poteſtate.

NON enim fides dubitat Chriſtiana, quam noui hæretici oppugnare cœperunt, & eos qui lauacro regenerationis abluuntur, redimi de poteſtate diaboli; & eos qui nondum tali regeneratione redempti ſunt, etiam paruulos filios redemptorum ſub eiuſdem diaboli eſſe poteſtate captiuos, niſi & ipſi eadem Chriſti gratia redimantur. Ad omnes namq; pertinere non dubitamus ætates, illud de quo Apoſtolus loquitur beneficium Dei: Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuę. Ab hac igitur poteſtate tenebrarum, quarú eſt diabolus princeps, id eſt, à poteſtate diaboli & angelorum eius, quiſquis erui cùm baptizantur negauerit paruulos, ipſorum Eccleſiæ ſacramentorú veritate conuincitur, quæ nulla hæretica nouitas in Eccleſia Chriſti auferre vel mutare permittitur, regente atq; adiuuante capite totum corpus ſuum, puſillos cú magnis. In veritate itaq; non in falſitate poteſtas diabolica exorcizatur in paruulis: eique renunciant, quia per ſua non poſſunt, per corda & ora geſtantium, vt eruti à poteſtate tenebrarum in regnum ſui Domini transferantur. Quid ergo in eis eſt per quod in poteſtate diaboli teneantur, donec eruantur inde per ſacramétum baptiſmatis Chriſti, quid eſt, niſi peccatum? Non enim aliud inuenit diabolus, vnde poſſit humanam ſuo iuri mácipare naturam, quam bonam bonus author inſtituit. Nullum autem peccatum paruuli in ſua vita commiſerút proprium. Remanet igitur originale peccatum, per quod ſub diaboli poteſtate captiui ſunt, niſi inde lauacro regenerationis & Chriſti ſanguine redimantur, & tranſeant in regnum redemptoris ſui, fruſtrata poteſtate captiuatoris ſui, & data poteſtate qua fiant ex filiis huius ſeculi filij Dei.

Col. 1.

Exorciſmus in paruulis.

CAPVT XXI.

Ex bonis coniugij non eſſe ortum peccatum.

IAM nunc ſi quodammodo interrogemus bona illa nuptialia, vnde ab eis potuerit peccatum in paruulos propagari; reſpondebit nobis operatio propagádæ prolis. Ego in paradiſo magis felix eſſem, ſi peccatum non fuiſſet admiſſum. Ad me namque pertinet illa benedictio Dei, Creſcite & multiplicamini. Ad hoc opus bonum diuerſi ſexus diuerſa membra ſunt condita, quæ quidem ante peccatum iam erant, ſed pudéda non erant. Reſpondebit pudicitiæ fides, Si peccatum nó fuiſſet, quid me in paradiſo ſecurius eſſe potuiſſet, vbi nec ſtimularet mea, nec alterius me libido tentaret. Reſpondebit etiam connubij ſacramentú, De me ante peccatum dictum eſt in paradiſo, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erút duo in carne vna. Quod magnum ſacramentum dicit Apoſtolus in Chriſto & in Eccleſia. Quod ergo eſt in Chriſto & in Eccleſia magnum, hoc in ſingulis quibuſque viris atq; vxoribus minimum, ſed tamen coniunctionis inſeparabilis ſacramentum. Quid horú eſt in nuptiis vnde peccati vinculum tranſiret in poſteros? Nempe nihil. Et certè his tribus bonis perfectè ſe haberet bonitas nuptiarum, quibus bonis etiam nunc bonæ ſunt nuptiæ.

Geneſ. 1.

Geneſ. 2.

Epheſ. 5.

CAPVT XXII.

Libido vnde ex peccato.

Lex peccati, quid.

PORRÒ autem ſi interrogetur illa carnis concupiſcentia, qua pudéda facta ſunt quæ prius pudenda non fuerant, nónne reſpondebit ſe in mébris hominis eſſe poſt peccatum cœpiſſe? Et ideo legem peccati verbis Apoſtolicis nuncupatam, quòd hominem ſibi ſubditum fecerit, quia Deo ſuo ſubditus eſſe noluit: ſeque eſſe de qua & primi coniugati tunc erubuerút, quando pudenda texerút, & nunc omnes erubeſcunt, quádo ad concumbendum ſecreta conquirunt, neq; huius operis teſtes audent habere vel filios, quos inde genuerunt. Cui verecundiæ naturali Cynicorum error philoſophorum mirabili impudentia reluctatus eſt, quandoquidem hoc quoniam licitú eſſet honeſtumq; cum coniuge palàm faciendum eſſe cenſebant. Vnde meritò immunditia huius impudentiæ caninum nomen accepit. Ex hoc quippe Cynici nuncupati ſunt.

Impudentia Cynicorum.

CAPVT XXIII.

HÆC omnino concupiſcentia, hæc lex peccati habitans in membris, cui lex iuſtitiæ vetat obedire, dicéte Apoſtolo, Non ergo regnet peccatú in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius, neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato. Hæc, inquam, concupiſcentia, quæ ſolo ſacraméto regenerationis expiatur, profectò peccati vinculum generatione traijcit in poſteros; & niſi ab illo & ipſi regeneratione ſoluantur. (Nam ipſa quidem concupiſcentia iam nó eſt peccatú in regeneratis, quando illi ad illicita opera nó conſentitur, atq; vt ea perpetrent, à regina méte mébra non dátur: vt ſi non fit quod ſcriptú eſt, Non concupiſcas; fiat ſaltem quod alibi legitur, Poſt concupiſcentias tuas non eas. Sed modo quodam loquédi peccatum vocatur, quòd & peccato facta eſt, & peccatú ſi vicerit, facit) reatus eius valet in generato. Quem reatum Chriſti gratia per remiſſioné omnium peccatorum in regenerato, ſi ad mala opera ei quodámodo iubenti non obediat, valere nó ſinit. Sic autem vocatur peccatum, quia peccato facta eſt, cùm iam in regeneratis non ſit ipſa peccatum; ſicut vocatur lingua locutio, quam facit lingua; & manus vocatur ſcriptura, quá facit manus. Itemq; ſic vocatur peccatum, quia peccatum ſi vincit facit; ſicut vocatur frigus pigrú, non quòd à pigris fiat, ſed quòd pigros faciat. Hoc generi humano inflictum vulnus à diabolo, quicquid per illud naſcitur, cogit eſſe ſub diabolo tanquam de ſuo frutice fructum iure decerpat: non quòd ab illo ſit natura humana, quæ nó eſt niſi ex Deo, ſed vitium quod non eſt ex Deo. Non enim propter ſeipſam quæ laudabilis eſt, quia opus Dei eſt; ſed propter damnabile vitium quo vitiata eſt, natura humana damnatur. Et propter quod damnatur, propter hoc & damnabili diabolo ſubiugatur; quia & ipſe diabolus ſpiritus immundus eſt, & vtique bonum quod ſpiritus, malum quod immundus; quoniam ſpiritus eſt natura, immundus eſt vitio. Quorum duorum illud à Deo eſt, hoc ab ipſo. Non itaque tenet homines ſiue maioris, ſiue infantilis ætatis, propter quod homines ſunt, ſed propter quod immundi ſunt. Qui ergo miratur quia creatura Dei ſubditur diabolo, non miretur: ſubditur enim creatura Dei creaturæ Dei, minor maiori, quia homo angelo; nec tamen propter naturam, ſed propter vitium, quia immundus immundo. Hic eſt fructus

Concupiſcentia in regeneratis quando ei non præbetur conſenſus, non eſt peccatum.

Exod. 20.

Eccleſ. 18.

Peccatum quo ſenſu hæc concupiſcentia vocetur.

Simile.

Diabolus grauius quàm homines punietur. ctus eius ex antiqua immunditiæ ſtirpe, quam plantauit in homine, maiores quidem pœnas vltimo iudicio, quanto eſt immundior ipſe paſſurus: veruntamen & quibus in illa damnatione tolerabilius erit, huic ſunt ſubditi velut principi authoríque peccati, quia nulla erit damnationis cauſa, niſi peccatum.

CAPVT XXIIII. *Tradux libidinis.*

QVAPROPTER natos non ex bono quo bonæ ſunt nuptię, ſed ex malo cócupiſcentiæ, quo bene quidem vtuntur nuptiæ, de quo tamen erubeſcunt & nuptiæ; reos diabolus paruulos tenet. Quia cùm ſint ipſę *Heb. 13.* honorabiles in omnibus ad eas propriè pertinentibus bonis, etiam ſi thorū habeant immaculatū, non ſolùm à fornicationibus & adulteriis, quæ ſunt flagitia damnabilia, verumetiam ab illis exceſſibus concumbendi, qui non fiunt cauſa prolis voluntate dominante; ſed cauſa voluptatis vincente libidine, quæ ſunt in coniugibus peccata venialia: tamen cū ventum fuerit ad opus generandi, ipſe ille licitus honeſtuſque concubitus, non poteſt eſſe ſine ardore libidinis, vt peragi poſ- B ſit quod rationis eſt, non libidinis. Qui certe ardor ſiue ſequatur, ſiue præueniat voluntatē, non tamen niſi ipſe quodam quaſi ſuo imperio mouet mēbra, quæ moueri voluntate non poſſunt: atque ita ſe indicat non imperantis famulum, ſed inobediētis ſupplicium voluntatis; nec libero arbitrio, ſed illecebroſo aliquo ſti- *Concupiſcentia carnis non eſt in regeneratis non ei conſentientibus peccatum.* mulo commouendum, & ideo pudendum. Ex hac cōcupiſcentia carnis, quæ licet in regeneratis iam nō deputetur in peccatum, tamen naturæ nō accidit niſi de peccato: ex hac, inquam, concupiſcentia carnis tanquā filia peccati, & quando illi ad turpia conſentitur, etiam peccatorū matre multorum; quæcunq; naſcitur proles, originali eſt obligata peccato, niſi in illo renaſcatur, quem ſine iſta concupiſcentia virgo concepit: propterea quando naſci eſt in carne dignatus, ſine peccato ſolus eſt natus.

CAPVT XXV. *Quo remiſsis per baptiſmum peccatis omnibus, adhuc remaneat in fidelibus carnis concupiſcentia.*

SI autē quæritur, quomodo iſta concupiſcētia car- C nis maneat in regenerato, in quo vniuerſorū facta eſt remiſſio peccatorū, quandoquidē per ipſam ſeminatur, & cum ipſa carnalis gignitur proles parentis etiam baptizati: aut certè ſi in parēte baptizato poteſt & eſſe & peccatum non eſſe, cur eadem ipſa in prole peccatū ſit, ad hæc reſpondetur, dimitti concupiſcentiā carnis in baptiſmo, non vt non ſit, ſed vt in peccatum non imputetur. Quamuis autē reatu ſuo iam ſoluto, manet tamē donec ſanetur omnis infirmitas noſtra, proficiēte renouatione interioris hominis de die in diem, eùm *Concupiſcentia remanet poſt baptiſmū, velut languor poſt ſanatum morbum.* exterior induerit incorruptionem: non enim ſubſtantialiter manet ſicut aliquod corpus, aut ſpiritus, ſed affectio eſt quædam malæ qualitatis ſicut languor. Non ergo aliquid remanet quod non remittatur; cùm fit, ſi- *Pſal. 102.* cut ſcriptum eſt, Propitius Dominus omnibus iniquitatibus noſtris: ſed donec fiat & quod ſequitur, Qui ſanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuā; manet in corpore mortis huius carnalis concupiſcentia. Cuius vitioſis deſideriis ad illicita perpetranda nō obedire præcipimur, ne regnet peccatum *Concupiſcētia in proficientibus magis magiſq; minuitur.* in noſtro mortali corpore: quæ tamen concupiſcentia quotidie minuitur in proficientibus & continentibus accedente autem ſenectute multo maximè. Qui verò ei nequiter ſeruiunt, tantas in eis vires accipit, vt plerunq; iam ętate deficientibus membris, eiſdemq́; partibus corporis ad illud opus iam moueri minus valentibus, turpius & procacius inſanire non deſinat.

CAPVT XXVI. *Peccati reatum.*

IN eis ergo qui regenerātur in Chriſto, cū remiſſionem accipiunt prorſus omniū peccatorū; vtiq; neceſſe eſt, vt reatus etiam huius licet adhuc manentis cōcupiſcentiæ remittatur, vt in peccatum, ſicut dixi, nō imputetur. Nam ſicut eorum peccatorum quæ manere non poſſunt, quoniam eùm fiūt, prætereunt, reatus tamē manet, & niſi remittatur, in æternū manebit; ſic illius concupiſcētiæ quādo remittitur, reatus auſertur.

A Hoc eſt enim, nō habere peccatū, reum non eſſe pec- *Peccatum non habere, quid?* cati. Nam ſi quiſquā, verbigratia, fecerit adulterium, etiā ſi nunquam deinceps faciat, reus eſt adulterij, donec reatus ipſius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum, quamuis illud quod amiſit iam nō ſit, quia cum tempore quo factum eſt, præteriit. Nam ſi à peccando deſiſtere, hoc eſſet non habere peccatū, ſufficeret vt hoc nos moneret ſcriptura, Fili peccaſti, Nō ad- *Eccl. 21.* iicias iterum: Non autē ſufficit, ſed addidit, Et de priſtinis deprecare, vt tibi remittantur. Manent ergo, niſi *Dubiū: mediò manent & prætereunt peccata actu, & reatu.* remittantur. Sed quomodo manent, ſi præterita ſunt; niſi quia præterierunt actu, manent reatu?

CAPVT XXVII.

SIC itaque fieri econtrario poteſt, vt etiā illud maneat actu, prætereat reatu. Agit enim aliquid concupiſcentia carnis, & quando non exhibetur ei vel cordis aſſenſus, vbi regnet; vel mēbra velut arma quibus impleatur quod iubet: agit autē, quid? niſi ipſa deſideria mala & turpia? Non enim ſi bona & licita eſſent, eis B obedire prohiberet Apoſtolus, dicēs, Non regnet pec- *Rom. 6.* catum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius. Non enim ait, ad habenda deſideria eius: ſed, ad obediendum deſideriis eius: vt quoniam ſunt in aliis maiora, in aliis minora, prout quiſque in hominis interioris nouitate profecerit, in hoc agonem iuſtitiæ pudicitiæq; ſeruemus, ne illis obediamus: Vt tamē nec ipſa ſint deſideria, velle debemus, etiam ſi in corpore mortis huius id obtinere non poſſumus. Hinc enim & alio loco idem Apoſtolus loquēs velut ex ſuæ perſonæ introductione nos inſtruit, dicens: Non enim *Rom. 7.* quod volo hoc ago, ſed quod odi illud facio: id eſt, concupiſco: quia & hoc nollet facere, vt eſſet omni ex parte perfectus. Si autē quod nolo, inquit, hoc facio, conſentio legi quoniam bona eſt, quia hoc & illa nō vult quod & ego nolo. Non vult enim vt concupiſcam, quæ dicit, Non concupiſces: & ego nolo concupiſce- *Exodi 20.* C re. In hoc itaque conſentiunt, voluntas legis, & mea. Verùm quia concupiſcere nolebat, & tamen cōcupiſcebat, ſed eidem concupiſcentiæ nequaquā conſentiendo ſeruiebat, adiūxit atq; ait, Nunc autē iam non ego operor illud, ſed id quod inhabitat in me peccatū.

CAPVT XXVIII.

MVLTVM autem fallitur homo qui conſentiens concupiſcentiæ carnis ſuæ, & quod illa deſiderat decernens facere & ſtatuens, putat ſibi adhuc eſſe dicendum, non ego operor illud, etiam ſi oderit, quia conſentit. Simul enim eſt vtrunque, & ipſe odit, quia malum eſſe nouit; & ipſe facit, quia facere ſtatuit. Iam verò ſi & illud addat quod ſcriptura prohibet, dicens, Neque exhibueritis membra veſtra arma iniquitatis peccato; vt quod facere ſtatuit in corde, etiam corpore compleat, & ideo dicat, Non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum: quia eùm id decernit, & facit, diſplicet ſibi: tantum errat, vt nec ſeipſum agnoſcat; quando cùm ex toto ipſe ſit & corde ſtatuente & corpore implente, adhuc ſeipſum eſſe non D putat.

CAPVT XXIX.

QVI ergo dicit, Iam nō ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum: ſi tantummodo concupiſcit, verum dicit; non ſi cordis conſenſione decernit, aut etiam corporis miniſterio perficit. Deinde adiungit Apoſtolus, Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum: velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio: hoc ideo di- *Bonum quando perficiatur.* ctum eſt, quia tunc perficitur bonū, quando deſideria mala nulla ſunt, ſicut tunc perficitur malum, quando malis deſideriis obeditur. Quando autem ſunt deſideria, ſed non eis obeditur; nec malum perficitur, quia non eis obeditur, nec bonum, quia ſunt: ſed fit ex aliqua parte bonum, quia concupiſcentiæ malæ non conſentitur; & ex aliqua parte remanet malum, quia vel concupiſcitur: ideo ergo Apoſtolus non ait facere bonum ſibi non adiacere, ſed perficere.

Multum

Multū enim boni facit, qui facit quod ſcriptū eſt. Poſt concupiſcētias tuas nō eas: ſed non perficit, quia non *Eccleſ. 18. Exodi 20. Viſus legis. Non concupiſces.* implet quod ſcriptū eſt, Non cōcupiſcas. Ad hoc ergo dixit lex, Non cōcupiſces: vt nos in hoc morbo iacere inuenientes, medicinam gratiæ quæreremus; & in eo præcepto ſciremus, & quo debeamus in hac mortalitate proficiēdo conari, & quò poſſit à nobis in illa immortalitate beatiſſima perueniri: niſi enim quandoq; perficiendum eſſet, nunquam iubendum eſſet.

CAPVT XXX. *Rom. 7.*

DEINDE repetēs Apoſtolus vt amplius commendet ſententiam ſuperiorem: Non enim quod volo, inquit, facio bonum, ſed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo ego hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Et ſequitur, Inuenio ergo legem mihi volenti facere bonum, quoniam malum mihi adiacet; hoc eſt, inuenio mihi legem eſſe bonum volēti facere quod lex vult: quoniam non ipſi legi quæ dicit, Non concupiſces, ſed mihi adiacet malum quod nolo, quia & nolens concupiſco. Condelector enim, inquit, legi Dei ſecūdum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ, & captiuantē me ſub lege peccati, quæ eſt in membris meis. Iſta condelectatio legi Dei ſecundum interiorem hominem, de magna nobis venit gratia Dei. In ea quippe interior homo noſter renouatur de die in diem, cùm in ea proficit perſeueranter. Non enim timor eſt torquens, *al. torpés* ſed amor libens. Ibi ſumus veraciter liberi, vbi non delectamur inuiti. Verùm illud quod ait, Video autē aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ: ipſa iſta eſt de qua loquimur concupiſcentia, lex peccati in carne peccati. Quod autem dixit, & captiuantem me ſub lege peccati: hoc eſt, ſub ſeipſa quæ eſt in membris meis. Aut captiuantem dixit, captiuare conantem, id eſt, ad conſentiendum implendumq́ue cogentem, aut potius, quod non habet controuerſiam, captiuantem ſecundum carnē, quam niſi teneret carnalis concupiſcentia, *Lex peccati Apoſtolo quid.* quam legem peccati vocat, non vtique in ea vllum illicitum deſiderium, cui mens obedire non debeat, commoueret. Quod autem nō ait, captiuantem carnem meam: ſed, captiuantem me: hinc factum eſt, vt ſenſus hic alius quæreretur: & acciperemus captiuantem velut dixiſſet, captiuare conantem. Sed cur non diceret, captiuantem me, vbi vellet intelligi carnem ſuam? an non dictum eſt de Domino Ieſu, cùm in monumento non fuiſſet inuenta caro eius, *Ioan. 20.* Tulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum? Num ideo non rectè dictum eſt, quia non dictum eſt, carnem vel corpus Domini mei, ſed Dominum meum?

CAPVT XXXI.

QVANQVAM paulo ſuperius, & ipſe apoſtolus Paulus quomodo rectè potuerit de carne ſua dicere, captiuantem me, ſatis euidenter aperuit. Cùm enim dixiſſet, Scio enim quia nō habitat in me, idipſum exponens adiunxit, & ait, hoc eſt in carne mea bonum: hæc ergo captiuatur ſub lege peccati, in qua non habitat bonum, hoc eſt, caro. Carnē autem nunc appellauit, *Caro, carnis affectus.* vbi eſt morbidus quidam carnis affectus, non ipſam corporis conformationē, cuius mēbra non adhibēda ſunt arma peccato, id eſt, eidem ipſi cōcupiſcentiæ, quæ hoc carnale noſtrum captiuum tenet. Nam quantum attinet ad ipſam corporalem ſubſtantiā atq; naturam in viris fidelibus, ſiue coniugatis, ſiue continentibus, iam templum Dei eſt: attamē ſi omnino nihil carnis noſtræ captiuum teneretur, non quidem ſub diabolo, quia & ibi facta eſt peccati remiſſio, vt peccatum non imputetur, quod propriè lex peccati vocatur; tamen ſub ipſa lege peccati, hoc eſt, ſub concupiſcentia ſua: niſi aliquantum teneretur caro noſtra captiua, quomodo eſſet verum quod ait idē Apoſtolus, *Rom. 8.* Adoptionem expectātes, redemptionem corporis noſtri? A In tantum igitur adhuc expectatur redēptio corporis noſtri, in quantum adhuc ex aliqua parte captiuum eſt ſub lege peccati. Vnde & hic exclamans ait, Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? *Rom. 7.* Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Vbi quid intellecturi ſumus, niſi quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam? Cùm ergo idipſum corpus iam incorruptibile recipietur, plena erit liberatio à corpore mortis huius, à quo non liberantur qui ſunt ad pœnam reſurrecturi. Ad corpus ergo mortis huius intelligitur pertinere, vt alia lex in membris repugnet quidem legi mentis, dum caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, etſi mentem non ſubiuget, quia & ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem: atque ita quamuis lex ipſa peccati captiuum teneat aliquid carnis, vnde reſiſtat legi mentis; non tamen regnat in noſtro licet mortali corpore, ſi non obeditur deſideriis eius. Solent enim & hoſtes aduerſus quos dimicatur, & inferiores eſſe in certamine, B & victi aliquid tenere captiuum: quod in noſtra carne quamuis ſub peccati lege teneatur, tamen in ſpe redemptionis eſt, quia ipſa vitioſa concupiſcētia nulla omnino remanebit, caro autem noſtra ab ea peſte morboq́ue ſanata, & toto immortalitate veſtita, in ęterna beatitudine permanebit. Subiungit autem Apoſtolus & dicit, Igitur ego ipſe mēte ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Quod ſic intelligendum eſt, mente ſeruio legi Dei, non conſentiendo legi peccati, carne autem ſeruio legi peccati, habendo deſideria peccati, quibus & ſi non conſentio, nondum tamen penitùs careo. Denique quid *Rom. 8.* poſt hæc intulerit, attendamus: Nulla ergo, inquit, condemnatio eſt nunc his, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Etiam nunc, inquit, quando lex in membris repugnat legi mentis, & captiuum aliquid tenet in corpore mortis huius, nulla condemnatio eſt iis qui ſunt in Chriſto Ieſu. Audi quare, Lex enim ſpiritus vitæ, inquit, in C Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Liberauit, quomodo? niſi quia eius reatum peccatorum omnium remiſſione diſſoluit; vt quamuis adhuc maneat, & de die in diem, magis magiſq́ue minuatur, in peccatum tamen non imputetur.

CAPVT XXXII.

HÆC itaque remiſſio peccatorum quādiu non fit in prole, ſic ibi eſt lex iſta peccati, vt etiā in peccatum imputetur, id eſt, vt etiam reatus eius cum illa ſit, qui eum teneat ęterni ſupplicij debitorem. Hoc enim traijcit parens in prolem carnalē, quod & ipſe carnaliter natus, non quod ſpiritaliter eſt renatus: quia idipſum quod carnaliter natus eſt, quamuis reatu ſoluto non impediat fructum eius, tamen tanquam in ſemine oliuę latet, etiam ſi propter remiſſionem peccatorum nihil oleo nocet: ei ſcilicet vitæ, qua ſecundū Chriſtum, qui eſt appellatus ab oleo, id eſt, chriſmate, iuſtus ex fide viuit. Hoc autem quod in parente regenerato tāquam D in oleæ ſemine ſine vllo reatu, quia remiſſum eſt, tegitur, profectò in prole nondum regenerata velut in oleaſtro cū reatu habetur, donec illic etiam eadem gratia remittatur. Ex quo enim Adam ex olea tali in qua nec ſemen erat huiuſmodi, vnde amaritudo naſceretur oleaſtri, in oleaſtrum peccando conuerſus eſt, quia tam magnum peccatū fuit vbi magna in deterius fieret mutatio naturæ; totum genus humanum fecit oleaſtrum: ità vt (quemadmodum nunc in ipſis videmus arboribus) ſi quid inde in oleam gratia diuina conuertit, ibi vitium primæ natiuitatis, quod erat originale peccatum de carnali concupiſcentia traductum & attractum remittatur, tegatur, non imputetur: vnde tamen oleaſter naſcatur, niſi & ipſe in oleam eadem gratia renaſcatur.

CAPVT XXXIII.

BEATA itaq; olea, cuius remiſſę ſunt iniquitates, & cuius tecta ſunt peccata. Beata cui non imputauit Dominus peccatum: ſed illud quod remiſſum & tectum eſt &

eſt & non imputatur, donec fiat in æternam immor- A talitatem plena mutatio, habet vim quandam occultam, vnde ſeminetur amarus oleaſter, niſi & illic eadē Dei agricultura remittatur, tegatur, non imputetur. Non erit autem omnino aliquid vel in carnali ſemine vitioſum, cum eadem regeneratione quæ nunc fit per ſacrum lauacrum, vſque in finem cuncta mala hominis purgante atq; ſanante eadē caro per quam facta eſt anima carnalis, fiat etiam ipſa ſpiritalis, nullam legi mentis reſiſtentē concupiſcentiam carnis habitura, nihil carnalis ſeminis emiſſura. Sic enim accipiendum

Ephef. 5.

eſt quod ait idem Apoſtolus: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, vt eam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo, vt exhiberet ſibi ipſe glorioſam Eccleſiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmodi. Sic, inquam, accipiendum eſt, vt eodem lauacro regenerationis & verbo ſanctificationis omnia prorſus mala hominum B regeneratorū mundentur atq; ſanentur; non ſolū peccata, quæ omnia nunc remittuntur in baptiſmo, ſed etiam quæ poſterius humana ignorātia vel infirmitate contrahuntur: non vt baptiſma quotiens peccatur totiens repetatur; ſed quia ipſo quod ſemel datur, fit, vt non ſolū antea, verūetiam poſtea quorūlibet peccatorum venia fidelibus impetretur. Quid enim prodeſſet vel ante baptiſmū pœnitentia niſi baptiſmus ſequeretur; vel poſtea, niſi præcederet? In ipſa quoq; Dominica oratione, quæ quotidiana eſt noſtra mundatio, quo

Baptiſmi beneficio omnia quæ poſtea per alia praſtantur remedia, peccatorū remiſſio, plenaq; in reſurrectione ſanatio, & ab omnibus malis liberatio, acce pta referri debet. Conſule ſcholia.

Matth. 6.

fructu, quo effectu diceretur: Dimitte nobis debita noſtra: niſi ab eis qui baptizati ſunt, diceretur? Itemque eleemoſynarū largitas & beneficentia quantalibet cui tandem ad dimittenda ſua peccata prodeſſet, ſi baptizatus non eſſet? Poſtremò regni cęlorum ipſa felicitas, vbi non habebit Eccleſia maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmodi, vbi nihil reprehenſionis, nihil ſimulationis erit, vbi non ſolùm reatus, ſed nec concupiſcen- C tia erit vlla peccati, quorum erit, niſi baptizatorum?

CAPVT XXXIIII.

Baptiſmus nō ſolum peccata omnia, ſed mala prorſus omnia tollit; non tamen ſtatim, ſed ſuo tempore.

Ac per hoc non ſolùm omnia peccata, ſed omnia prorſus hominum mala, Chriſtiani lauacri ſanctitate tolluntur, quo mūdat eccleſiam ſuam Chriſtus, vt exhibeat eam ſibi; non in iſto ſeculo, ſed in futuro nō habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmodi. Nam qui modo eam talē eſſe dicunt, & tamen in illa ſunt, quoniam & ipſi fatentur ſe habere peccata; ſi verum dicunt, profectò quoniam mundi non ſunt à peccatis, habet in eis Eccleſia maculam. Si autem falſum dicunt, quia corde duplici loquuntur, habet in eis Eccleſia rugam. Si autem ſe dicunt habere iſta, nō ipſam, ergo ſe non eſſe mēbra eius, nec ſe ad corpus eius pertinere fateantur, vt etiam ſua confeſſione damnentur.

Ephef. 5. Eccleſia nondum caret omni macula.

CAPVT XXXV.

De hac autem concupiſcentia carnis quam curauimus à nuptialibus bonis tam prolixa diſputatione diſtinguere, propter nouos hæreticos qui cùm hæc reprehenditur calumniantur, quaſi nuptiæ reprehēdantur: vt ſcilicet eam tāquam bonum naturale laudan- D do, ſuum peſtiferum dogma confirment, quo aſſeruntur prolem quę per illam naſcitur, nullum trahere originale peccatum. De hac ergo carnis concupiſcētia, beatus Ambroſius Mediolanenſis epiſcopus, cuius ſacerdotali miniſterio lauacrum regenerationis accepi, ſic breuiter eſt locutus, cùm exponēs Eſaiam prophetam, carnalem Chriſti natiuitatem inſinuaret. *Ideo*, inquit, *& quaſi homo per vniuerſa tentatus eſt, & in ſimilitudine hominum cuncta ſuſtinuit, ſed quaſi de ſpiritu natus, abſtinuit à peccato: Omnis enim homo mendax, & nemo ſine peccato niſi vnus Deus. Seruatum eſt igitur vt ex viro & muliere, id eſt, per illam corporum commixtionem nemo videatur expers delicti eſſe. Qui autem expers delicti, expers eſt etiam huiuſmodi conceptionis.* Nunquidnam & ſanctus Ambroſius nuptiarum bonitatem, ac non potius iſtorum hæreticorum quamuis tunc nondum

Carnis concupiſcentiā, velut naturale hominis bonū laudabant Pelagiani. Auguſtinus à B. Ambroſio Mediolani baptizatus. Non extat.

Eſaiæ 53. Pſal. 115.

apparentium vanitatē, huius ſentētiæ veritate damnat? Quod ideo commemorandum putaui, quia Pelagius ſic laudat Ambroſium, vt dicat: *Beatus Ambroſius epiſcopus, in cuius præcipuè libris Romana elucet fides: qui ſcriptorum inter Latinos flos quidam ſpecioſus enituit: cuius fidem & puriſſimum in ſcripturis ſenſum ne inimicus quidem auſus eſt reprehendere.* Pœniteat ergo eum quod ſenſit aduerſus Ambroſium, ne pœniteat eum quod ſic laudauit Ambroſium. Habes librū & moleſtia longitudinis, & difficultate quæſtionis, quàm mihi fuit ad dictandum, tam tibi ad legēdum negotioſum, quibus particulis tēporum te inuenire potuit aut potuerit otioſum. Quem profectò quantum me Dominus adiuuare dignatus eſt, elaboratum inter eccleſiaſticas curas meas, nō tibi ingererē inter publicas tuas, niſi ab homine Dei qui te familiarius nouit audiſſem, quòd tam libenter legas, vt etiam nocturnas aliquas horas lectioni vigilanter impendas.

Lib 3. pro libero arbitrio. B. Ambroſius etiam à Pelagio laudatus.

HVIVS LIBRI FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, AD VALERIVM COMITEM DE NVPTIIS ET CONCVPISCENTIA, LIBER II.

Apologiam continet capitis I. libri ſuperioris.

INTER militię tuę curas & illuſtris perſonæ quam pro meritis geſtas, actuſque Reipubl. neceſſarios, fili dilectiſſime & honorande Valeri, tanto ſtudio te aduerſus hæreticos in eloquia diuina flagrare ſatis dici non poteſt quanta mentis iocunditate delecter. Itaque poſteaquam legi literas ſublimitatis tuæ, quibus de libro quem ad te ſcripſi gratias agis, ſed & admones vt per fratrem & coepiſcopum meum Alipium audiam, quid de quibuſdam locis eiuſdē libri hæretici diſputationis aſſumant; ad hoc ſcribendum excitatus ſum. Et quia non tantum relatu memorati fratris mei id didici, verumetiam prolatas ab eo chartulas legi, quas poſt eius de Rauenna profectionē Romam mittere ipſe curaſti: vbi aduerſariorum potui vaniloquia reperire, ad ea reſpondere adiuuante Domino quāta poſſum veritate & ſcripturarum diuinarum authoritate propoſui.

CAP. I.

CAPVT II.

Quæ hoc libro Auguſtinus refutat, decerpta fuerunt à quopiam ex primo librorū quatuor Iuliani Pelagiani, quos ſcripſit contra ſuperiorem Auguſtini librum de nuptiis & concupiſcentia.

CHARTVLA cui nunc reſpondeo hoc titulo prę notatur. *Capitula de libro Auguſtini quem ſcripſit, contra quæ de libris pauca decerpſi.* Hic video eum qui tuæ præſtantiæ iſta ſcripta direxit, de neſcio quibus ea libris, cauſa quātum exiſtimo celerioris reſponſionis, ne tuā differret inſtantiam, voluiſſe decerpere. Qui autē ſint iſti libri cùm cogitarē, eos eſſe arbitratus ſum, quorū mentionem Iulianus facit in epiſtola quam Romam miſit, cuius exemplum ſimul ad me vſq; peruenit. Ibi quippe ait: *Dicunt etiam iſtas quæ modo aguntur, nuptias à Deo inſtitutas non fuiſſe, quod in libro Auguſtini legitur, cōtra quem ego modo quatuor libellis reſpondi.* Credo ex his libellis iſta decerpta ſunt: vnde melius fortaſſe fuerat vt vniuerſo ipſi operi eiꝰ quod quatuor voluminibus explicuit, redarguendo & refellēdo noſtra laboraret intētio; niſi & ego reſpōſionē differre noluiſſem; ſicut nec tu tranſmiſſionē ſcriptorū, quibus reſpōdendum eſt, diſtuliſti. Verba ergo de libro meo tibi à me miſſo tibiq; notiſſimo iſta poſuit quę refutare conatus eſt. *Damnatores nos eſſe nuptiarum operiſq; diuini, quo ex maribus & feminis Deus homines creat, inuidioſiſſimè clamitāt: quoniam dicimus eos qui de tali commixtione naſcuntur, trahere originale peccatum, eoſq; qui de parentibus* quali-

Vide lib. 1. contra duas epiſt. Pelagia. cap. 5. Id fecit poſtea conſcriptis aduerſus Iulianum lib. 6. Verba Auguſtini ex lib. 1. de nuptiis & concu. cap. 1. quæ à calumniis è Iuliani libris excerptis ſequenti opere vindicantur expugnanda ſuſcepit.

qualibuſcunque naſcantur, non negamus adhuc eſſe ſub diabolo, niſi renaſcantur in Chriſto. In his verbis meis teſtimonium Apoſtoli quod interpoſui prætermiſit, cuius ſe opprimi magna mole ſentiebat. Ego enim cùm dixiſſem homines natos trahere originale peccatū, mox hoc intuli quod Apoſtolus ait: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatū mors, & ita in omnes homines pertrãſiit, in quo omnes peccauerunt: quo teſtimonio, vt diximus, prętermiſſo cętera ille contexuit, quæ ſuprà memorata ſunt. Nouit enim quemadmodum ſoleant hæc verba apoſtolica quæ prætermiſit accipere catholicorum corda fidelium; quæ verba tam recta & tanta luce fulgentia tenebroſis & tortuoſis interpretationibus noui hæretici obſcurare & deprauare moliuntur. Deinde alia verba mea ſubtexuit, vbi dixi: *Nec aduertunt quod ita nuptiarū bonum malo originali, quod inde trahitur, non poteſt accuſari, ſicut adulteriorum & fornicationum malum bono naturali quod inde naſcitur, non poteſt excuſari. Nam ſicut peccatum ſiue hinc ſiue inde trahatur, opus eſt diaboli, ſic homo ſiue hinc ſiue inde naſcatur opus eſt Dei.* Etiã hic ea prætermiſit, in quibus aures catholicas timuit. Nam vt ad hæc verba veniretur, ſuprà dictum erat à nobis: *Hoc ergo quia dicimus quod antiquiſſima atque firmiſſima catholicæ fidei regula continetur, iſti nouelli & peruerſi dogmatis aſſertores, qui nihil peccati eſſe in paruulis dicunt, quod lauacro regenerationis abluatur, tanquam damnemus nuptias & tanquam opus Dei, hoc eſt, hominem, qui ex illis naſcitur opus diaboli eſſe dicamus, infideliter vel imperitè calumniantur.* His ergo noſtris prætermiſſis, ſequũtur illa noſtra quæ poſuit, ſicut ſuprà dictum eſt. In his itaque quæ prætermiſit hoc timuit, quia cuncta eccleſiæ catholicæ pectora conuenit, fidemq́ue ipſam antiquitus traditam atque fundatam, clara quodammodo voce compellat, & aduerſus eos vehementiſſimè permouet quod diximus, *quia nihil peccati eſſe in paruulis dicunt, quod lauacro regenerationis abluatur.* Omnes enim ad eccleſiam nõ propter aliud cum paruulis currunt, niſi vt in eis originale peccatum generatione primæ natiuitatis attractum, regeneratione ſecundæ natiuitatis expietur. Deinde ad noſtra ſuperiora verba reuertitur, quæ neſcio cur repetat. *Eos autem qui de tali commixtione naſcuntur, dicimus trahere originale peccatum; eosq́; de parentibus quibuſcunque naſcantur, non negamus adhuc eſſe ſub diabolo, niſi renaſcantur in Chriſto.* Hæc verba noſtra, & paulo antè iam dixerat. Deinde ſubiungit, quod de Chriſto diximus, *qui de eadem ſexus vtriuſque commixtione naſci noluit.* Sed etiam hic prætermiſit quod ego poſui, *vt per eius gratiam de poteſtate tenebrarum eruti, in regnum illius, qui ex eadem ſexus vtriuſque commixtione naſci noluit, transferantur.* Vide obſecro te, quæ noſtra verba vitauit tanquam inimicus omnino gratiæ Dei, quæ venit per Ieſum Chriſtū Dominum noſtrum. Scit enim ab illa Apoſtoli ſententia, qua dixit de Deo patre: Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ; improbiſſimè & impiiſſimè paruulos ſeparari, ideo proculdubiò verba iſta prætermittere quàm ponere maluit. Poſthæc illud noſtrum poſuit, vbi diximus: *Hæc enim quæ ab impudentibus impudenter laudatur pudenda concupiſcentia, nulla eſſet, niſi homo antè peccaſſet; nuptiæ verò eſſent, etiam ſi nemo peccaſſet: fieret quippe ſine iſto morbo ſeminatio filiorum.* Hucuſque verba mea ille poſuit. Timuit enim quod adiunxi, *in corpore vitæ illius, ſine quo nunc fieri non poteſt in corpore mortis huius.* Et hic vt meam ſententiam non finiret, ſed eam quodammodo detruncaret, illud Apoſtoli teſtimonium formidauit, vbi ait: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Non enim erat corpus mortis huius in paradiſo ante peccatum, propter quod diximus in corpore vitæ illius, quæ ibi erat, ſine iſto morbo ſeminationem fieri potuiſſe filiorum, ſine quo nunc in corpore mortis huius fieri non poteſt. Vt autem ad iſtam commemorationem humanæ miſeriæ & diuinæ gratiæ veniret Apoſtolus, ſuprà dixerat: Video aliam legem in membris meis, repugnãtem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Poſt hæc autem verba exclamauit: Miſer ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtū Dominum noſtrum. In corpore igitur mortis huius, quale in paradiſo ante peccatum fuit, profectò non erat alia lex in membris noſtris repugnans legi mentis noſtræ: quia & quando nolumus, & quando non conſentimus, nec ei membra noſtra vt impleat quod appetit, exhibemus, habitat tamen in eis, & mentem reſiſtentem repugnantemq́ue ſollicitat: vt ipſe conflictus etiamſi non ſit damnabilis, quia non perficit iniquitatē, ſit tamen miſerabilis, quia non habet pacem. Satis igitur admonuerim, ſic iſtum verba mea velut refellenda ſibi proponere voluiſſe, vt alicubi mediis detractis, ſententias interrumperet; alicubi extremis non additis decurtaret; & cur hoc fecerit, ſufficienter oſtenderim.

CAPVT III. *Reſpõdet verbis quibuſdam decerptis ex II. [?] Iuliani præfatione.*

NVNC ad ea quæ ſicut voluit, noſtra propoſuit; quæ ſua oppoſuerit, videamus. Sequuntur enim iam verba eius; & ſicut iſte inſinuauit, qui tibi chartulam miſit, prius aliquid de præfatione conſcripſit, proculdubio librorum illorum, de quibus pauca decerpſit. Id autem ita ſeſe habet: *Doctores, inquit, noſtri temporis frater beatiſſime, & nefariæ quæ adhuc feruet ſeditionis authores, ad hominum quorum ſanctis ſtudiis vrũtur, contumelias & exitium decreuerunt per ruinam totius eccleſiæ peruenire; non intelligentes quantum his contulerint honoris, quorum oſtenderunt gloriam niſi cum catholica religione non potuiſſe conuelli. Nam ſi quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Dẽum eſſe naſcentium conditorem dixerit, Celeſtianus & Pelagianus vocatur. Ne igitur vocentur hæretici, fiunt Manichæi; & dum falſam verentur infamiam, verum crimen incurrunt inſtar ferarum, quæ circũdantur pinnis, vt cogantur in retia. Quibus quoniam deeſt ratio, in verum exitium vana formidine cotruduntur.* Non eſt ita vt loqueris, quicunque iſta dixiſti, non eſt ita, multum falleris, vel fallere meditaris, non liberum negamus arbitrium: ſed, Si vos filius liberauerit, ait Veritas, tunc verè liberi eritis. Hunc vos inuidetis liberatorem, quibus captiuis vanam tribuitis libertatem. A quo enim quis deuictus eſt, ſicut dicit ſcriptura, huic ſeruus addictus eſt: nec quiſquam niſi per gratiam liberatoris iſto ſoluitur vinculo ſeruitutis à qua eſt hominum nullus immunis. Per vnum quippe hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Sic eſt ergo Deus naſcentium conditor, vt omnes ex vno eant in condemnationem, quorum non fuerit renaſcentium liberator. Ipſe quippe dictus eſt figulus, ex eadem maſſa faciens aliud vas in honorem ſecundum miſericordiam, aliud in contumeliam ſecundum iudicium, cui cantat Eccleſia, Miſericordiam & iudicium. Non itaque ſicut te atque alios fallens loqueris, *Si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum eſſe naſcentium conditorem dixerit, Celeſtianus & Pelagianus vocatur*, iſta quippe catholica fides dicit. Sed ſi quis ad colendum rectè Deum, ſine ipſius adiutorio dicit eſſe in hominibus liberum arbitrium; & quiſquis ita dicit Deum naſcentium conditorem, vt paruulorū neget à poteſtate diaboli redemptorem; ipſe Celeſtianus & Pelagianus vocatur. Liberum itaque in hominibus eſſe arbitrium, & Deum eſſe naſcentium conditorem, vtrique dicimus, non hinc eſtis Celeſtiani & Pelagiani: liberum autem

autem quenquam eſſe ad agendum bonum ſine adiutorio Dei; & non erui paruulos à poteſtate tenebrarum, & ſic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis; hinc eſtis Celeſtiani & Pelagiani. Quid obtendis ad fallendum communis dogmatis tegmen, vt operias proprium crimen, vnde vobis inditum eſt nomen: atque vt nefario vocabulo terreas imperitos, dicis, *Ne igitur vocentur hæretici, fiunt Manichæi?* Audi ergo breuiter quid in iſta quæſtione verſetur. Catholici dicũt humanam naturam à creatore Deo bono conditam bonam, ſed peccato vitiatam Chriſto medico indigere. Manichæi dicunt humanam naturam non à Deo conditam bonam peccatoque vitiatam, ſed ab æternarum principe tenebrarum de commixtione duarum naturarum, quæ ſemper fuerunt, vna bona & vna mala, hominem creatum. Pelagiani & Celeſtiani dicunt naturam humanam à bono Deo cõditam bonam, ſed ita eſſe in naſcentibus paruulis ſanam, vt Chriſti non habeant neceſſariam in illa ætate medicinam. Agnoſce igitur in tuo dogmate nomen tuum, & catholicis à quibus confutaris, deſine obijcere & dogma & nomen alienum. Nam veritas vtroſque redarguit, & Manichæos & vos. Manichæis enim dicit: Non legiſtis quia qui ab initio fecit hominem, maſculum & feminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Ita quippe oſtendit & hominum cõditorem, & coniugum copulatorem Deum, aduerſus Manichæos, qui vtrunque horum negant. Vobis autem dicit: Venit filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Sed vos egregij Chriſtiani reſpondete Chriſto: Si quod perierat quærere & ſaluare veniſti, ad paruulos non veniſti: iſti nec perierant, & ſalui nati ſunt: vade ad maiores, de verbis tuis tibi præſcribimus: Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus. Ita fit, vt Manichæus qui homini commixtam dicit eſſe naturam malam, velit inde ſaltem ſaluari à Chriſto animam bonam. Tu verò in paruulis cùm ſalui ſint corpore, nihil à Chriſto ſaluandum eſſe contendis. Ac per hoc Manichæus quidem naturam humanam deteſtabiliter vituperat, ſed tu crudeliter laudas. Quicunque enim tibi crediderit laudatori, infantes ſuos non offeret ſaluatori. Tam ſcelerata ſentienti, quid tibi prodeſt non metuere? Quin tibi fit vt ſalubriter metuas, & te hominem facis eſſe non beſtiam quæ circundatur pinnis vt cogatur in retia? Opus erat vt veritatem teneres, eiuſque ſtudio non timeres: nunc verò ita non times, vt ſi timeres, euaderes potius retia maligni, quàm incurreres. Mater catholica ideo te terret, quia & tibi & aliis à te timet, & ſi per filios ſuos in aliqua poteſtate poſitos agit vt timeas, non id agit crudelitate, ſed charitate. Tu autem vir fortiſſimus timere homines ignauum putas; Deum ergo time, & noli antiqua fidei catholicæ fundamenta conari tanta obſtinatione ſubuertere: quanquam iſte tuus animus animoſus vtinam ſaltem in hac cauſa homines timeret, vtinam, inquam, ſaltem paueret ignauia potius, quàm periret audacia.

Oſtendit catholicos originale peccatum aſſerentes, à Manichæis procul abeſſe.

Matth. 19.

Luca 19.

Matth. 9.

Iam enim excommunicatus erat Celeſtius cum Pelagio: & legem contra eos Honorius imperator tulerat.

CAPVT IIII.

Refutat reliquas ex ordine calumnias.

VIDEAMVS & cætera quæ connectit. Sed quid faciam, vtrum ſingula eius proponam, quibus reſpondeam: an eis prætermiſſis, quæ catholica fides continet, ea ſola pertractem atque confutem, in quibus à tramite veritatis exorbitat, & hæreſim Pelagianam tanquam venenoſa virgulta, fruticibus catholicis conatur inſerere. Hoc quidem certè breuius eſt, ſed proſpiciendum arbitror, ne quiſquam libro meo lecto, & non lectis omnibus, quæ ab illo dicta ſunt, exiſtimet ea me proponere noluiſſe, ex quibus iſta eius pendent, & ex quibus quaſi conſequenter vera eſſe monſtrantur, quæ falſa redarguo. Non itaque pigeat vtraque huic opuſculo noſtro indita, & ea ſcilicet quę ille dixit, & ea quæ ipſe reſpondeo, vniuerſa attendere & conſiderare lectorem. Quæ ſequuntur ergo, ita prænotauit, qui tuæ dilectioni chartulam miſit. *Contra eos*, inquit, *qui nuptias damnant, & fructus earum diabolo aſſignant.* Non igitur contra nos qui neque nuptias damnamus, quas etiam in ordine ſuo debita prædicatione laudamus: nec earum fructus diabolo aſſignamus; nuptiarum quippe fructus homines ſunt, qui ordinatè inde generantur, non peccata cum quibus naſcuntur. Nec ideo ſunt homines ſub diabolo, quia homines ſunt, vbi ſunt fructus nuptiarum, ſed quia peccatores ſunt, vbi eſt propago vitiorum; Diabolus enim culpæ author eſt, non naturæ. Attende cætera quibus ſe exiſtimat aduerſus nos hoc præmiſſo titulo conſonare. *Deus*, inquit, *qui Adam ex limo fuerat fabricatus, Euam conſtruxit è coſta, & dixit: Hæc vocabitur vita, quoniam mater eſt omnium viuentium.* Non quidem ita ſcriptum eſt; ſed quid ad nos? Solet enim accidere vt memoria fallat in verbis, dum tamen ſententia teneatur in libris: nec enim Euæ nomen vt appellaretur vita, Deus impoſuit, ſed maritus. Sic enim legitur: Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ vita, quoniam ipſa eſt mater omnium viuentium. Sed hoc ita fortaſſis intellexerit, vt Deus per Adam nomen illud Euæ impoſuiſſe credatur, tanquam per Prophetam: Nam in hoc quòd appellata eſt vita materque viuentium, magnum eſt Eccleſiæ ſacramentum, vnde nunc differere longum eſt, & ſuſcepto operi non neceſſarium. Nam & illud quod dixit Apoſtolus, Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia: ipſe Adam dixit: Propter hoc relinquet homo matrem & patrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Quod tamen Dominus in Euangelio Deum dixiſſe commemorat, quia Deus vtique per hominem dixit, quod homo prophetando prædixit. Ergo quæ ſequuntur intuere: *Prima*, inquit, *compellatione cui operi parata eſſet, oſtendit & dixit: Creſcite & multiplicamini, & replete terram.* Quis enim noſtrum negat ad opus pariendi à Domino Deo creatore omnium bonorum bono præparatam fuiſſe mulierem? Adhuc vide quid adiungat: *Deus igitur*, inquit, *maris creator & feminæ conuenientia generationibus membra formauit, & gigni corpora de corporibus ordinauit, quorum tamen efficientiæ potentia Dei operationis interuenit, omne quod eſt ea adminiſtrans virtute qua condidit.* Etiam hoc eſſe catholicum confitemur. Et quod deinde ſubiungit: *Si igitur*, inquit, *non niſi per ſexum fœtus, non niſi per corpus ſexus, non niſi per Deum corpus, quis ambigat fœcunditatem Deo iure reputari?* Poſt hæc quæ veraciter & catholicè dicta ſunt; imò in diuinis libris veraciter ſcripta, non autem ab iſto catholicè dicta ſunt, quia non intentione catholici pectoris dicta ſunt, iam propter quod ea dixit, Pelagiana & Celeſtiana hæreſis incipit introduci. Namque attende quod ſequitur: *Tu verò*, inquit, *qui dicis eos qui de parentibus qualibuſcunque naſcuntur, non negamus adhuc eſſe ſub diabolo, niſi renaſcantur in Chriſto: oſtende ergo nunc quid ſuum diabolus cognoſcat in ſexibus, per quod fructum eorum, vt dicis, iure poſſideat. Diuerſitatem ſexuum? ſed hæc in corporibus eſt, quæ Deus fecit. Commixtionem? ſed non minus benedictionis quàm inſtitutionis priuilegio vindicatur. Vox enim Dei eſt: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Vox Dei eſt: Creſcite & multiplicamini, & replete terram. An fortè ipſam fœcunditatem? Sed ipſa eſt inſtituti cauſa coniugij.*

Homo, nuptiarum eſt fructus.

Geneſ. 2.

Epheſ. 5.

Matth. 19.

Geneſ. 1.

Quod catholica intentione non dicitur, catholicè non dicitur.

Geneſ. 1.

CAPVT V.

VIDES igitur quemadmodum nos interroget, quid ſuum diabolus cognoſcat in ſexibus, per quod

ſub illo ſint, qui de parentibus qualibuſcunq; naſcuntur, niſi renaſcantur in Chriſto: vtrum diuerſitatē ſexuum dicamus ad diabolū pertinere, an commixtionem, an ipſam fœcunditatem. Reſpondemus itaque, nihil horum: quia & diuerſitas ſexuum pertinet ad vaſa gignentium; & vtriuſque commixtio ad ſeminationem pertinet filiorum; & ipſa fœcūditas ad benedictionem pertinet nuptiarum. Hæc autem omnia ex Deo: ſed iſte in his omnibus noluit nominare concupiſcentiam carnis, quæ non eſt à patre, ſed ex mundo eſt, cuius mundi princeps dictus eſt diabolus: qui eam in Domino non inuenit, quia Dominus homo nō per ipſam ad homines venit: vnde dicit etiam ipſe: Ecce venit princeps huius mundi, & in me nihil inueniet: nihil vtique peccati, nec quod à naſcente trahitur, nec quod à viuente additur. Hanc iſte noluit nominare in his omnibus, quæ commemorauit naturalibus bonis, de qua etiam nuptiæ confunduntur, quæ de his bonis omnibus gloriantur. Nam quare illud opus cōiugatorum ſubtrahitur & abſconditur etiam oculis filiorū, niſi quia nō poſſunt eſſe in laudanda commixtione, ſine pudenda libidine? De hac erubuerunt etiam qui primi pudenda texerunt, quæ prius pudenda non fuerunt, ſed tanquam Dei opera prædicanda atque glorianda. Tunc ergo texerunt quando erubuerunt; tunc autem erubuerunt, quando poſt inobedientiam ſuam inobedientia membra ſenſerunt. De hac erubuit etiam iſte laudator. Commemorauit enim ſexuum diuerſitatem, commemorauit commixtionem, commemorauit fœcunditatem; illam verò commemorare verecundatus eſt. Nec mirum ſi pudet laudantes, quòd videmus ipſos pudere generantes. Sed adiungit, & dicit: *Per quid igitur ſub diabolo ſunt, quos Deus fecit?* Sibíque velut ex noſtra voce reſpondet: *Per peccatum*, inquit, *non per naturam.* Deinde noſtræ reſponſioni ſuam referens: *Sed vt non poteſt*, inquit, *ſine ſexibus fœtus, ita nec ſine voluntate eſſe delictum.* Ita verò, ita eſt. Sic enim per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatū mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Per vnius illius voluntatem malam omnes in eo peccauerunt, quando omnes ille vnus fuerunt, de quo propterea ſinguli peccatum originale traxerunt. *Dicis enim*, inquit, *ideo illos eſſe ſub diabolo, quia de ſexus vtriuſque commixtione naſcuntur?* Dico planè propter delictum eos eſſe ſub diabolo: ideo autem expertes non eſſe delicti, quia de illa commixtione ſunt nati, quæ ſine pudenda libidine non poteſt etiam quod honeſtū eſt operari. Dixit hoc etiam beatiſſimæ memoriæ Ambroſius Eccleſiæ Mediolanenſis Epiſcopus, cùm Chriſti carnalem natiuitatem ideo diceret expertem eſſe delicti, quia conceptus eius vtriuſque ſexus commixtionis eſt expers: nullum autem hominum eſſe ſine delicto, qui de illa commixtione conceptus eſt. Nam eius verba iſta ſunt: *Ideo*, inquit, *& quaſi homo per vniuerſa tentatus eſt, & in ſimilitudine hominum cuncta ſuſtinuit; ſed quaſi de ſpiritu natus, abſtinuit à peccato. Omnis enim homo mendax, & nemo ſine peccato: niſi vnus Deus. Seruatum eſt igitur*, inquit, *vt ex viro & muliere, id eſt, per illam corporum commixtionem, nemo videatur expers eſſe delicti. Qui autem expers delicti, expers eſt etiam huiuſmodi conceptionis.* Nunquid etiam iſtum ò Pelagiani & Celeſtiani audebitis dicere Manichæum quod eum dicebat eſſe Iouinianus hæreticus, contra cuius impietatem vir ille ſanctus etiam poſt partum permanentem virginitatem ſanctæ Mariæ defendebat? Si ergo illum Manichæum dicere non audetis; nos cùm in eadem cauſa, eadem ſententia fidem catholicam defendamus, cur dicitis Manichæos? Aut ſi & illum fideliſſimum virum hoc ſecundum Manichæos ſapuiſſe iactatis;

Ioan. 14.

Rom. 5.

In Adam peccare omnes omnes homo fuimus.

Ambroſius in Eſaiam.

Eſaie 53. Pſal. 115.

Ambroſium Iouinianus hæreticus Manichæum dicebat. Vide epiſtolam Ambroſij 81.

A iactate, iactate, vt menſuram Iouiniani perfectius impleatis: nos cum illo homine Dei patienter veſtra maledicta & conuicia ſuſtinemus: & tamen hæreſiarches veſter Pelagius fidem & puriſſimum in ſcripturis ſenſum ſic laudat Ambroſij, vt dicat ne inimicum quidem eum auſum eſſe reprehendere. Quò ergo progreſſi fueritis attēdite, & vos ab auſibus Iouiniani tandem aliquando cohibete, quamuis ille nimis laudando nuptias, ſanctæ illas virginitati adæquauit; & tamen nuptiarum fructibus ab vtero etiam recentibus Chriſtum Saluatorem, & de poteſtate diaboli redemptorem non negauit neceſſarium; quod vos negatis. Et quia vobis pro eorum ſalute, qui nondum pro ſe loqui poſſunt, & pro fidei catholicæ fundamentis reſiſtimus, Manichæos nos eſſe iactatis. Sed iam ſequentia videamus.

CAPVT VI.

RVRSVS quippe interrogans dicit: *Quem igitur paruulorum confiteris authorem? Deum verum?* Reſpondet, *Deum verum.* Deinde ille ſubiungit: *Sed* B *malum ille non fecit.* Ac rurſus interrogat, *vtrum diabolum paruulorum confiteamur authorem.* Rurſúsque reſpondet, *ſed naturam hominis ipſe non condidit.* Deinde quaſi concludit atque infert: *Si mala commixtio deformis etiam conditio corporum; & ideo corpora quoque malo à te deputantur authori.* Cui reſpondeo, malo authori non deputo corpora, ſed delicta, quorum cauſa factum eſt, vt cùm in corporibus, hoc eſt, in Dei operibus, totum placeret, accideret tamen maſculo & fœminæ quod puderet, vt non eſſet commixtio qualis eſſe potuit in corpore vitæ illius, ſed qualem videmus erubeſcentes in corpore mortis huius. *Deus verò*, inquit, *diuiſit in ſexu, quod in operatione coniungeret. Ab ipſo igitur commixtio corporum, à quo eſt origo corporum.* Iam ſuprà reſpondimus hæc ex Deo eſſe; ſed non delictum, non mēbrorum inobedientiam per carnis concupiſcentiam, quæ C non eſt à patre. Deinde dicit: Tot ergo rerum bonarum, id eſt, corporum, ſexuum, coniunctionum, malos fructus eſſe non poſſe, nec homines ob hoc à Deo fieri vt à diabolo, ſicut dicis, inquit, legitimo iure teneantur. Iam dictum eſt non eos ideò teneri, quia homines ſunt, quod naturæ nomen eſt, cuius author diabolus non eſt, ſed quia peccatores ſunt, quod culpæ nomen eſt, cuius diabolus author eſt.

CAPVT VII.

SED inter tot nomina bonarum rerum, id eſt, corporum, ſexuum, coniunctionum, libidinem vel concupiſcentiam carnis iſte nō nominat. Tacet, quia pudet: & mira (ſi dici poteſt) pudoris impudentia, quod nominare pudet, laudare non pudet. Denique vide quemadmodum magis eam circumloquendo maluerit ſignificare, quàm dicere. *Poſtquam autem vir*, inquit, *naturali appetitu cognouit vxorem*, ecce iterū dicere noluit, carnis concupiſcentia cognouit vxorem: ſed D *naturali*, inquit, *appetitu*: vbi adhuc poſſumus intelligere ipſam voluntatem iuſtam & honeſtam, qua voluit filios procreare; non illam libidinem, de qua iſte ſic erubeſcit, vt ambiguè nobis loqui malit, quàm perſpicuè quod ſentit exprimere. Quid eſt *naturali appetitu?* An non & velle eſſe ſaluum, & velle ipſos ſuſcipere, nutrire, erudire filios, naturalis eſt appetitus, idemque rationis eſt, non libidinis? Sed quia huius nouimus intentionem, ideo non eum putamus his verbis, niſi libidinem membrorum genitalium ſignificare voluiſſe: Nónne tibi videntur hæc verba folia eſſe ficulnea, ſub quibus lateat quid aliud quàm id quod pudet? Ita quippe iſte ſibi circumlocutionis huius obſtacula, ſicut illi ſuccinctoria conſuerunt, contexit & dicit: *Poſtquam autem vir naturali appetitu cognouit vxorem, dicit ſcriptura diuina: Concepit Eua & peperit filiū, & vocauit nomen eius Cain. Sed quid*, inquit, *dicit Adā, audiamus: Acquiſi-*

Concupiſcentiam laudat Pelagianus non putet, quam nominare erubeſcit.

Naturalis appetitus non ſemper malus, nec vniuerſus.

Gen. 4.

Acquiſiui hominem per Deum. Vnde conſtat opus Dei eſſe, quem per Deũ acquiſitum ſcriptura diuina teſtatur. Quis hinc dubitet? quis hoc neget, maximè catholicus Chriſtianus? opus Dei eſt homo. Sed carnis concupiſcentia, ſine qua, ſi peccatũ non præceſſiſſet tranquillæ volũtati obedientibus ſicuti cætera mẽbra genitalibus, ſeminaretur homo, non eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Verùm nunc obſecro te, paulo attentiùs intuere, quod nomen nouum inuenerit quo rurſus operiret, quod erubeſcit aperire. *Genuerat enim eum*, inquit, *Adam potentia membrorum, non diuerſitate meritorum.* Quid dixerit diuerſitatem meritorum, fateor non intelligo: ſed potentiam membrorum, credo, illud voluit dicere, quod puder euidenter dicere. Maluit enim dicere membrorum potentiam, quàm carnis concupiſcentiam. Planè etiam ſi non cogitauit, ſignificauit aliquid quod ad rem pertinere videatur. Quid enim potentius membris hominis, quando non B ſeruiunt voluntati hominis? Quæ tametſi frenentur temperantia, vel continentia vſus eorum aliquantum, motus tamen eorum non eſt in hominis poteſtate. Genuit ergo Adam filios hac, vt iſte dicit, *membrorum ſuorum potentia*, de qua priuſquam illos gigneret, erubuit poſt peccatum. Si autem non peccaſſet, non eos genuiſſet membrorum potentia, ſed membrorum obedientia. Ipſe quippe eſſet potens, vt eis ſubiectis voluntate imperaret, ſi potentiori & ipſe ſubiectus eadem voluntate ſeruiret.

CAPVT VIII. Geneſ. 4.

POST *aliquanta iterum dicit ſcriptura diuina*, inquit: *Cognouit Adam Euam vxorem ſuam, & concepit & peperit filium, vocauitq́ nomen eius Seth, dicens: Suſcitauit mihi Dominus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain.* Deinde addit & dicit, *ad documentum inſtituti coitus, ipſum ſemen diuinitus dicitur excitaſſe.* Non intellexit homo iſte quod ſcriptum eſt: putauit enim ad hoc eſſe dictum: Suſcitauit mihi Dominus ſemen C aliud pro Abel, vt crederetur Deus illi excitaſſe libidinem coeundi, cuius motu excitaretur ſemen, vt gremio feminæ poſſit infundi. Neſcit non eſſe ob aliud dictum, excitauit mihi ſemen: niſi, dedit mihi filium. Denique hoc Adam non dixit poſt coitum ſuum quo ſemẽ emiſit, ſed poſt coniugis partum, quo filium Deo donante ſuſcepit. Nam quæ gratulatio eſt, niſi fortè libidinoſorum & ſuum vas in morbo concupiſcentiæ, quod vetat Apoſtolus, poſſidentium; ſi ſemen extrema coeundi voluptate fundatur, nec ſequatur conceptus aut partus, vbi nuptiarum verus eſt fructus? Neque hoc ideo dixerim, quòd alius putandus ſit præter ſummum & verum Deum vel humani ſeminis, vel ipſius hominis creator ex ſemine: ſed hoc tranquilla de homine obediẽtia membrorum ad nutum voluntatis exiſſet, ſi peccatum non præceſſiſſet. Neque nunc agitur de natura ſeminis humani, ſed de vitio. Illa quippe habet authorem Deum, ex iſto autem trahitur originale peccatum. Nam ſi ſemẽ ipſum D nullum habet vitium, quid eſt quod ſcriptum eſt in libro Sapientiæ: Non ignorans quoniam nequam eſt natio illorũ, & naturalis malitia ipſorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum: ſemen enim illorum erat maledictum ab initio? Nempe de quibuſcunque dicat iſta, de hominibus dicit. Quomodo eſt ergo cuiuſlibet hominis malitia naturalis & ſemen maledictum ab initio; niſi ad illud reſpiciatur, quòd per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt? Cur autem hominis mala cogitatio non poteſt in perpetuum mutari; niſi quia per ſeipſam non poteſt, ſed ſi gratia diuina ſubueniat; qua non ſubueniente quid ſunt homines, niſi quod ait apoſtolus Petrus, velut muta animalia procreata naturaliter in captiuitate & interitu? Vnde vno loco Paulus apoſtolus vtrunque commemorans, & iram Dei cũ qua naſcimur, & gratiam qua liberamur: Et nos omnes, inquit, aliquando conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntatem carnis & affectionum, & eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Deus autem qui diues eſt in miſericordia propter multam dilectionem qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſumus ſalui facti. Quid eſt ergo malitia naturalis hominis, & ſemen maledictum ab initio, & procreati naturaliter in captiuitate & interitu, & natura filij iræ? Nunquid in Adam natura iſta ſic condita eſt? Abſit. Sed quia in illo vitiata ſic per omnes iam naturaliter cucurrit & currit, vt ab hac perditione non liberet, niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

Margin notes (left): Nam pro filio. — 1.Theſſ.4. — De vitio ſeminis trahitur originale peccatum. — Sap. 12. — 1.Petri 2. (right): Ephe.2.

CAPVT IX. Geneſ. 9.

QVID eſt ergo quod iſte adiungit & dicit de Noë & filiis eius, quòd *ſimiliter benedicti ſint vt Adam & Eua, dicente Deo: Creſcite & multiplicamini & replete terrã, & dominamini eius:* quibus Dei verbis addit ſua dicens: *Voluptas ergo iſta, quam tu diabolicam vis videri, iam in ſupradictis coniugibus habebatur, quæ vt inſtitutione bona, ita etiam benedictione permanſit?* Non enim dubitatur de hac ad Noë & ad filios eius corporum commixtione dictum, cuius iam vſus inoleuerat: Creſcite & multiplicamini & replete terram. Non opus eſt eadem multis verbis repetere. De vitio hic agitur, quo eſt deprauata natura bona, cuius vitij author eſt diabolus, non de naturæ ipſius bonitate, cuius author eſt Deus: qui neque ab ipſa vitiata deprauatáque natura ſuam abſtinuit bonitatem, vt auferret hominum fœcunditatem, viuacitatem, ſanitatem, ipſamque ſubſtantiam animi & corporis ſenſus atque rationem, alimenta, nutrimenta, incrementa: qui etiam facit oriri ſolem ſuum ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, & quicquid boni eſt naturæ humanæ à Deo bono etiam in illis hominibus eſt, qui non liberabuntur à malo. Voluptatem tamen iſte & hic dixit, quia poteſt voluptas & honeſta eſſe; non dixit carnis concupiſcentiam vel libidinem quæ pudenda eſt: ſed in conſequentibus aperuit verecũdiam ſuam, nec diſſimulare potuit ab eo, quod violenter ipſa natura præſcripſit. *Et illud*, inquit, *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.* Et poſt hæc verba Dei, ſua ipſe ſubiungens, *vt exprimeret*, inquit, *fidem operum, propheta prope periculum pudoris acceſſit.* O aperta prorſus & vi veritatis extorta confeſſio! Propheta ergo vt exprimeret fidem operum, prope periculum pudoris acceſſit, quia dixit: Erunt duo in carne vna; vbi commixtionem maris & feminæ intelligi voluit. Dicatur cauſa, cur in exprimendis operibus Dei, propheta prope periculum pudoris acceſſerit. Itáne verò humana opera pudenda eſſe non debent, ſed planè glorianda; & diuina pudenda ſunt? Itáne verò in eloquendis & exprimendis operibus Dei, non honoratur Prophetæ vel amor vel labor, ſed periclitatur pudor? Quid enim potuit Deus facere, quod eius prædicatorem pudeat dicere? Et quod eſt grauius, pudeat hominem alicuius operis, quod non homo, ſed Deus fecit in homine; cùm omnes opifices quanto poſſunt labore & induſtria id agant, ne de ſuis operibus erubeſcant? Sed profectò illud nos pudet, quod puduit primos illos homines quando pudenda texerunt. Illa eſt pœna peccati, illa plaga veſtigiumque peccati, illa illecebra fomeſque peccati, illa lex in membris repugnans legi mentis, illa ex nobiſipſis aduerſus noſipſos inobedientia iuſtiſſimo reciprocatu inobedientibus reddita; huius nos pudet, & meritò pudet. Nam ſi hoc non eſſet, quid nobis eſſet ingratius, quid irreligioſius, ſi in membris noſtris, non de vitio vel de

Geneſ. 2.

pœna noſtra, ſed Dei confunderemur operibus?

CAPVT X.

DICIT etiam iſte multa fruſtra de Abrahã & Sara, quomodo ex repromiſſione acceperint filium, & tandem concupiſcentiam nominat: non tamen addit carnis, quia ipſa pudenda eſt. In concupiſcentiæ autem nomine aliquando gloriandum eſt, quia eſt & concupiſcentia ſpiritus aduerſus carnem, eſt & cõcupiſcentia ſapientiæ. Ait ergo: *Certè hanc concupiſcentiam, ſine qua nulla fecunditas eſt, malum naturaliter definiſti; vnde ergo per donum cæleſte in ſenibus excitatur? Aſtrue iam hoc, ſi potes, ad opus diaboli pertinere, quod Deum vides conferre pro munere.* Ita hoc dicit, quaſi concupiſcentia carnis antè defuerit illis, & hãc eis donauerit Deus, quæ proculdubiò inerat in corpore mortis huius: ſed fœcunditas defuit, cuius author eſt Deus, & ipſa donata eſt quando voluit Deus. Abſit autem vt dicamus, quod nos putauit eſſe dicturos, Iſaac ſine concubitus calore generatum.

Gal. 5. Sapien. 6.

CAPVT XI.

SED ipſe iam dicat, quare interiret anima eius de genere ſuo, ſi circũciſus die nõ eſſet octauo; quid ipſe peccaſſet, quid offendiſſet Deum, vt de aliena in ſe negligentia tam ſeuera ſententia puniretur, ſi nullum eſſet originale peccatum? De circũcidendis enim Deus ſic mandauit infantibus: Maſculus qui non circuncidetur carne præputij ſui octauo die, diſperiet anima eius de genere ſuo, quia teſtamentum meum diſſipauit. Dicat iſte, ſi poteſt, quomodo puer iſte teſtamentum Dei diſſipauit octo dierum, quantum ad ipſum propriè attinet innocens infans; & tamen nullo modo Deus vel Scriptura ſancta id mendaciter diceret? Tunc ergo diſſipauit teſtamentũ Dei non hoc de imperata circunciſione, ſed illud de ligni prohibitione, quando per vnũ hominẽ peccatũ intrauit in mũdum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: & hoc in illo ſignificabatur expiari circumciſione octaui diei, hoc eſt, ſacramento mediatoris in carne venturi: quia per eandem fidem venturi in carne Chriſti, & morituri pro nobis, & tertio die, qui poſt ſeptimum ſabbati fuerat futurus octauus, reſurrecturi, etiam iuſti ſaluabantur antiqui. Traditus eſt enim propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtram. Ex quo enim inſtituta eſt circunciſio in populo Dei, quod erat tũc ſignaculum iuſtitiæ fidei, ad ſignificationem purgationis valebat, & paruulis originalis veteriſque peccati; ſicut & baptiſmus ex illo valere cœpit ad innouationem hominis, ex quo eſt inſtitutus. Non quod ante circuncisionem iuſtitia fidei nulla erat. Nam cùm adhuc eſſet in præputio, ex fide iuſtificatus eſt ipſe Abraham parer gentium, quæ fidem ipſius fuerant ſectaturæ. Sed ſuperioribus temporibus omnimodo latuit ſacramentum iuſtificationis ex fide; eadem tamen fides mediatoris ſaluos iuſtos faciebat antiquos puſillos cũ magnis, non vetus teſtamentum quod in ſeruitutem generat; non lex quæ non ſic eſt data, quæ poſſet viuificare; ſed gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Quia ſicut credimus nos Chriſtum in carne veniſſe, ſic illi venturum. Sicut nos mortuum, ita illi moriturum. Sicut nos reſurrexiſſe, ita illi reſurrecturum. Et nos verò & illi ad iudicium mortuorum viuorumq; venturum. Non ergo iſte humanam malè defendendo impediat à ſalute naturam, quia omnes ſub peccato naſcimur, & per vnum ſolum, qui ſine peccato natus eſt, liberamur.

B

Genes. 17.

Quodnam Dei teſtamentum infans recens natus diſſipauit.

C

Rom. 4.

Circuncisio ad quid valuerit.

Ibidem.

Eadem qua nos fide, veteres patres iuſtificati.

D

CAPVT XII.

ISTA, inquit, *corporum commixtio cum calore, cum voluptate, cum ſemine à Deo facta, & pro ſuo modo laudabilis approbatur, quæ aliquando etiam amplum efficitur munus piorum.* Dixit *cum calore*, dixit *cum voluptate*, dixit *cum ſemine*, non tamen dicere auſus eſt cum libidine: quare? niſi quia nominare erubeſcit, quã laudare non erubeſcit? Munus autem piorum propagatio eſt fœ-

A

cunda filiorum, non commotio pudenda membrorum, quam non haberet in generandis filiis natura ſana, nunc autem habet eam natura vitiata. Ac per hoc & qui inde naſcitur indiget renaſci, vt ſit membrum Chriſti: & de quo naſcitur ſi iam renatus eſt, indiget liberari ab ea, quæ in corpore mortis huius eſt lege peccati. Quę cùm ita ſint, quomodo adiungit & dicit: *Confitearis ergo neceſſe eſt, originale quod finxeras, interiſſe peccatum?* Non ego finxi originale peccatum, quod catholica fides credidit antiquitus: ſed tu, qui hoc negas, ſine dubio es nouus hæreticus. Sub diabolo autem ſunt iudicio Dei omnes cum peccato generati, ſi non fuerint in Chriſto regenerati.

CAPVT XIII.

SED quia de Abraham loquebatur & Sara, ſubiunxit atque ait: *Quod ſi dixeris, vſus in eis vigebat, & fœtus non erat. Reſpondebo, quem conditor promiſit, conditor dedit; non concubitus, ſed Dei opus eſt qui naſcitur. Qui enim primum hominem fecit ex puluere, omnes fabricatur ex ſemine. Sicut ergo tunc limus, qui aſſumptus eſt, materia, non author fuit hominis: ita nunc vis illa voluptatis cõfectrix, commixtrixq́; ſeminum, non explet operationis vicem, ſed de theſauris naturæ offert Deo, vnde ille hominem dignetur operari.* Hæc omnia quæ dixit, excepto quod ait, à voluptate ſemina confici atque miſceri, rectè diceret ſi in eis catholicum ſenſum defendere niteretur. Quia verò ſcimus quid ex his moliatur efficere, profectò dicit etiam recta peruersè. Illud itaq; quo excepto cætera vera eſſe non abnuo, ideo non eſt verum, quia voluptas illa concupiſcentiæ carnalis non conficit ſemina, ſed ea quæ iam ſunt in corporibus à vero Deo condita, à quo ipſa conduntur & corpora, non fiunt à voluptate, ſed excitantur & emittuntur cũ voluptate. Vtrum autem vtriuſque ſexus ſemina in muliebri vtero cum voluptate miſceantur, viderint fœminæ quid in ſecretis viſceribus ſentiant: nos non decet inaniter vſq; ad iſta eſſe curioſos. Libido tamẽ illa erubeſcenda, vnde pudenda ipſa appellata ſunt membra, non fuit in corpore vitæ illius, quæ in paradiſo fuit ante peccatum; ſed cœpit eſſe in corpore mortis huius retributa inobedientia inobedientiæ poſt peccatum. Sine qua libidine poterat opus fieri coniugum in generatione filiorum, ſicut multa opera fiunt obedientia cæterorum ſine vllo ardore membrorum, quæ voluntatis nutu mouentur, non æſtu libidinis concitantur. Attende cætera. *Hoc etiam*, inquit, *Apoſtoli confirmat authoritas. Cùm enim beatus Paulus de reſurrectione mortuorum loqueretur, ait: Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur. Et infrà: Deus autem illi dat corpus prout vult, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Si ergo Deus*, inquit, *humano ſemini, quod nemo negat vel prudentium vel piorum, proprium ſicut omnibus rebus corpus attribuit, vnde quenquam reum natum probabis? Tandem oro reſpicias quibus laqueis peccati naturalis ſuffocetur aſſertio. Verùm age*, inquit, *tecum, precor, mitius: Mihi crede, etiam te Deus fecit; ſed quod fatendum eſt, grauis error infecit. Quid enim poteſt prophanius dici, quàm quod Deus hominem aut non fecerit, aut vt dicis diabolo fecerit; aut certè diabolus Dei ſit imaginem, hoc eſt, hominem fabricatus; quod non minus ſtultum dignoſcitur eſſe, quàm impium? Ergo tam inops*, inquit, *tam inuerecundus Deus eſt, vt non habuerit, quod in præmium ſanctis hominibus daret, niſi quod deceptis diabolus infudit initio? Vis autem ſcire quod etiam in his, qui ſancti non ſunt, hanc generationum potentiam Deus tribuiſſe probetur? Eo igitur tempore cùm Abraham metu percuſſus gentis Barbaræ, Saram quæ vxor erat, ſororem ſuam dixit, refertur Abimelech rex illius prouinciæ abduxiſſe eam in noctis vſum. Sed Deus cui curæ erat honor ſanctæ mulieris, in ſomnis Abimelech veniẽs regiã frenauit audaciam, comminatus interitũ, ſi pergeret violare coniugium. Tunc Abimelech ait: Nunquid Domine gentem ignorantem & iuſtam perdes? Nonne ipſi*

B

C

1. Cor. 15.

D

Genes. 20.

ipſi dixerunt ſe germanitate coniunctos? Surrexit ergo mane Abimelech, & accepit mille didrachmas argenti, & oues, & vitulos, & pueros, & ancillas, & dedit Abrahæ, atque à ſe mulierem remiſit intactam. Orauit verò Deum Abraham pro Abimelech, & ſanauit Deus Abimelech, & vxorem, & ancillas eius. Cur autem hæc tanta prolixitate narrauerit, accipe breuiter in his quæ ſecutus adiunxit: *Deus*, inquit, *orante Abraham curauit potentia diſpenſationis ſecreta, quæ amota eſt verendis vilium feminarum, quia clauſerat Deus à foris omnem vuluam in domo Abimelech. Vide ergo*, inquit, *vtrum naturaliter malum dici debet, quod interdum auſert exaſperatus Deus, redditq́; placatus? Ipſe*, inquit, *facit & piorum filios & impiorum; quoniam quod ſiunt parentes, ad naturam pertinet, quæ Deo gaudet autore: quod autem impij ſunt, ad ſtudiorum prauitatem, quæ vnicuique de libera voluntate contingit.*

CAPVT XIIII. HIS omnibus quæ tam multa dixit, reſpondemus: nihil diuinis teſtimoniis, quæ interpoſuit, eſſe B dictum de pudenda libidine, quam dicimus non fuiſſe in corpore beatorum, quando nudi erant, & non confundebantur. Nam primum illud Apoſtoli de ſeminibus dictum eſt frumentorum, quæ prius moriuntur vt viuificentur. (1. Cor. 15.) Quam ſententiam ſcilicet apoſtolicam, quo conſilio neſcio, noluit iſte complere: nam eam hucuſque commemorauit: Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur. Apoſtolus autem addidit: niſi moriatur. Sed iſte quantum exiſtimo, quod de frumentis dictum eſt, de humano ſemine accipi voluit ab eis qui hæc legunt, & Scripturas ſanctas, vel neſciunt, vel non recordantur. Denique non ſolùm iſtam ſententiam decurtauit, vt non adderet, niſi moriatur; verumetiam ſequentia prætermiſit, vbi aperuit Apoſtolus de quibus ſeminibus loqueretur. Ait enim Apoſtolus: Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum ferè, tritici, aut alicuius cæterorum. His prætermiſſis iſte C contexuit, quod deinde dicit Apoſtolus: Deus autem illi dat corpus prout vult, & vnicuique ſeminum proprium corpus: tanquam de concumbente homine dixerit Apoſtolus: Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur: vt intelligeremus non ab homine concubitu filios ſeminante, ſed à Deo viuificari ſemen humanum. Sic enim fuerat prælocutus, *quia voluptas illa non explet operationis vicem, ſed de theſauris naturæ offert Deo, vnde ille hominem dignetur operari.* Et ſubiunxit teſtimonium, quaſi hoc dixerit Apoſtolus: Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur: hoc eſt, à te non viuificatur, ſed Deus hominem de tuo ſemine operatur: tanquam ab Apoſtolo media illa quæ prætermiſit iſte, non dicta ſint, atque ita ſe habeat eius ſententia, velut de humano ſemine loqueretur: Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur, Deus autem illi dat corpus prout vult, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Denique poſt hæc Apoſtoli verba ſic infert ſua: *Si er-* D *go Deus*, inquit, *humano ſemini, quod nemo negat vel prudentium vel piorum, proprium ſicut omnibus rebus corpus attribuit*, quaſi Apoſtolus de humano ſemine in illo teſtimonio ſit locutus. De qua fraude quid adiuuaretur eius intentio cùm aliquanto attentius cogitarem, nihil potui reperire, niſi quia teſtem voluit adhibere Apoſtolum quo probaret Deum, quod & nos dicimus, de humanis ſeminibus hominem operari. Et cùm ei teſtimonium nullum occurreret, iſto abuſus eſt fraudulenter, timens vtique ne fortè ſi appareret Apoſtolum non de humanis ſeminibus, ſed de frumentis illa dixiſſe, hinc admoneremur, vnde refutaretur non religioſæ voluntatis, ſed libidinoſæ voluptatis pudens nominator, & impudens prædicator. De ipſis quippe ſeminibus, quæ in agris agricolæ ſeminant, poteſt ipſe redargui. Cur enim non credamus Deum

A potuiſſe in paradiſo concedere homini beato de ſuo ſemine, quod conceſſum videmus agricolis de tritici ſemine: vt eo modo ſereretur illud ſine vlla pudenda libidine, ad voluntatis nutum membris obſequentibus genitalibus: ſicut hoc ſeritur ſine vlla pudenda libidine, ad voluntatis nutum agricolarum obſequentibus manibus, honeſtiore in parentibus gignẽdorum deſiderio filiorum, quàm eſt in arantibus implendorum horreorum: ac deinde creator omnipotens † incõtaminabili (al. incommutabili) vbique præſentia & creatrice potentia de ſeminibus hominum prout vellet, quod & nunc facit, operaretur in femina, ſicut de ſeminibus frumentorum prout vult operatur in terra; beatis matribus ſine libidinoſa voluptate concipientibus, ſine ærumnoſo gemitu parientibus: quandoquidem in illa felicitate & in corpore nondum mortis huius, ſed vitæ illius non eſſet feminis in excipiendis ſeminibus quod puderet, ſicut non eſſet in ædendis fœtibus, quod doleret? Quiſquis autem non credit, vel credi non vult, hominibus ante omne peccatum in illa paradiſi felicitate verſantibus hoc potuiſſe Dei voluntate & benignitate concedi, non optandæ fœcunditatis laudator, ſed pudendæ voluptatis amator eſt.

ITEM aliud ex libro diuino teſtimonium quod poſuit de Abimelech, & Deo volente clauſa omni vulua (CAPVT XV.) in domo eius, ne mulieres eius parerent, atque aperta rurſus vt parerent, quid ad rem pertinet? quid habet de illa pudenda libidine, de qua nunc quæſtio eſt? Nunquid ipſam Deus detraxit illis feminis, reddiditq́ue cùm voluit? Sed pœna fuit vt parere non poſſent, beneficium verò vt parere poſſent more huius corruptibilis carnis. Non enim tale beneficium Deus conferret corpori mortis huius, quale non haberet, niſi corpus vitæ illius in paradiſo ante peccatum, vt & conceptus proueniret ſine libidine pruriente, & partus ſine dolore cruciante. Cur autem non intelligamus, quandoquidem dicit Scriptura, à foris omnem vuluam fuiſſe concluſam, aliquo dolore factum eſſe, vt non (Vuluam concluſam fuiſſe quo ſenſu ſcriptura dixerit.) poſſent feminæ concubitum perpeti, qui dolor Deo ſuccenſente fuiſſet inflictus, miſerãte detractus? Nam ſi ad impedimentum ferendæ prolis eſſet libido detrahenda, viris eſſet detrahenda, non feminis: Femina enim poſſet voluntate concumbere, etiam deſiſtente (Frigiditas in viris tantùm.) libidine qua ſtimularetur: ſi viro non deeſſet, qua excitaretur. Niſi fortè quia ſcriptum eſt, & ipſum Abimelech fuiſſe ſanatum, virilem dicturus eſt ei libidinem redditam. Quam profectò ſi amiſerat, quid opus fuit eum diuinitus admoneri, vt Abrahæ non miſceretur vxori? Sed ſanatum dicit, quia domus eius ab illa peſte ſanata eſt.

IAM nunc illa tria videamus, quorum trium quodlibet dixerimus, nihil ait dici poſſe prophanius, (CAPVT XVI.) *quòd hominem Deus aut non fecerit, aut diabolo fecerit, aut certè diabolus Dei ſit imaginem, hoc eſt, hominem fabricatus.* Horum trium primum & nouiſſimum, non dici à nobis etiam ipſe ſi non ſit excors, aut nimium peruicax, confitetur. De illo quæſtio eſt quod ſecundo medioq; loco poſuit; vbi ſic fallitur, vt à nobis hoc exiſtimet dici, quòd diabolo Deus hominem fecerit, tanquam in hominibus quos Deus ex hominibus parentibus creat, hoc intendat, hoc curet, hoc ſui operis ratione prouideat, vt habeat diabolus ſeruos, quos ipſe ſibi facere non poteſt. Abſit vt hoc qualiſcunque vel puerilis pietas ſuſpicetur. Bonitate ſua Deus facit homines, (Cur creare pergat homines Deus quos nouit ſub peccato naſcituros.) & primos ſine peccato, & cæteros ſub peccato, in vſus profundarum cogitationum ſuarum. Sicut enim de ipſius diaboli malitia nouit ille quid agat, & quod agit iuſtum eſt & bonum, quamuis ſit de quo agit iniuſtus & malus, nec eum propterea creare noluit, quia malum futurum eſſe præſciuit: ita de vniuerſo genere humano, quãuis nullus hominum ſine peccati ſorde

naſcatur; bonum ille, qui ſummè bonus eſt, operatur, (A) alios faciens tanquam vaſa miſericordiæ, quos gratia diſcernat ab eis, qui vaſa ſunt iræ: alios tanquam vaſa iræ, vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Eat iſte nunc, & aduerſus Apoſtolum, cuius iſta ſententia eſt, argumentetur, imò aduerſus ipſum figulum, cui reſpondere prohibet Apoſtolus, dicens: [Rom. 9.] O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Nunquid ergo iſte negat vaſa iræ eſſe ſub diabolo? Aut quia ſub diabolo ſunt, alius ea quàm ille facit, qui vaſa miſericordiæ facit? Aut aliunde & non ex eadem maſſa facit? Hic itaque dicat: Ergo Deus vaſa diabolo facit, quaſi neſciat Deus ſic eis vti ad opera ſua iuſta & bona, ſicut ipſo vtitur diabolo.

CAPVT XVII.

AN verò filios perditionis hædos ſiniſtræ partis diabolo paſcit, & diabolo nutrit & veſtit, quia facit ſolem (B) ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos [Matth. 5.] & iniuſtos? Sic itaque creat malos, quomodo paſcit & nutrit malos: quia quod eis creando tribuit, ad naturæ pertinet bonitatẽ; & quod eis paſcendo & nutriendo dat incrementũ, non vtiq; malitiæ eorũ, ſed eidem bonæ naturæ quam creauit bonus, bonũ tribuit adiumentũ. Inquantũ enim homines ſunt, bonum eſt naturæ, cuius autor eſt Deus: inquantum autẽ cum peccato naſcuntur, perituri ſi non renaſcantur, ad ſemen pertinent maledictum ab initio, illius antiquæ inobedientiæ vitio. Quo tamen bene vtitur factor etiam vaſorum iræ, vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, ne meritis ſuis tribuat ſi ad eandẽ maſſam quiſque pertinens gratia liberetur; ſed qui gloriatur, in Domino glorietur. Ab hac fide apoſtolica atq; catholica veraciſſima atq; fundatiſſima, cum Pelagianis iſte diſcedens, non vult naſcentes eſſe ſub diabolo, ne paruuli portentur ad Chriſtum, vt eruantur à po- (C) [Col. 1.] teſtate tenebrarum, & in regnum ipſius transferantur.

CAPVT XVIII.

AC ſic accuſat eccleſiam toto orbe diffuſam, in qua vbique omnes baptizandi infantuli non ob aliud exufflantur, niſi vt ab eis princeps mundi mittatur foras, à quo neceſſe eſt vaſa iræ poſſideantur, cùm ex Adam naſcuntur ſi in Chriſto non renaſcãtur, & in eius regnum per gratiam facta vaſa miſericordiæ transferantur. Contra iſtam fundatiſſimam veniens veritatem, ne vniuerſam Chriſti Eccleſiam oppugnare videatur, quaſi me vnum alloquitur, & velut corripiens atque admonens dicit: *Etiam te Deus fecit, ſed quod eſt fatendum, grauis error infecit.* Sanè quòd Deus me fecerit agnoſco, & gratias ago: qui tamen cum iræ vaſis periſſem, ſi tantum ex Adam me feciſſet, & in Chriſto non refeciſſet. Quod cùm poſſeſſus Pelagiana impietate non credit, ſi in tanto malo in finem vſq; perdurat, non ipſe ſed catholici videant qualis & quantus eum error non infecerit, ſed planè interfecerit. (D)

CAPVT XIX. [Rom. 1.] [Reſpondet ad Iuliani argumenta.]

ATTENDE ſequentia: *Quod autem*, inquit, *filij ex coniugio ſuſcepti naturaliter boni ſint, Apoſtolo dicente diſcamus, qui ait de improbis: Relicto naturali vſu feminæ exarſerunt in deſideria ſua, inuicem maſculi in maſculos turpitudinem operantes. Oſtendit ergo*, inquit, *vſum feminæ & naturalem eſſe, & pro ſuo modo laudabilem: flagitium autem ex voluntate propria exerceri contra inſtitutionis pudorem. Meritò itaque*, inquit, *& in bene vtentibus genus concupiſcentiæ modusq́; laudatur, & in turpibus exceſſus eius punitur. Denique eodem tempore Deus* [Geneſ. 19.] *Abrahæ & Saræ marcentia æuo membra vegetauit, quo in Sodomis ipſa igneo imbre puniuit. Si igitur putas*, inquit, *accuſandum membrorum vigorem, quoniam per ipſum Sodomitæ flagitiis obliti ſunt; accuſabis etiam creaturam panis & vini, quoniam hinc quoque eos peccaſſe Scriptura diuina ſignificauit. Dicit enim Dominus per Ezechielem* (A) *prophetam: Veruntamen hæ iniquitates Sodomæ ſororis* [Ezech. 16.] *tuæ: Superbia in ſaturitate panum & abundantia vini fluebant, ipſa & filij eius: & manum pauperis & egentis non adiuuabant. Elige iam*, inquit, *vtrum malis, aut reputa diuino operi commixtionem corporum; aut creaturam panis & vini ſimiliter malum eſſe defini. Quod ſi feceris, apertè Manichæus eſſe conuinceris. Concupiſcentiæ autem naturalis, qui modum tenet, bene vtitur bono; qui modum non tenet, bono malè vtitur. Quid dicis ergo*, inquit, *Ita* [Suprà lib. 1. cap. 1.] *nuptiarum bonum malo originali, quod inde trahitur, non poteſt accuſari; ſicut adulteriorum malum bono naturali, quod inde naſcitur, non poteſt excuſari? His ſermonibus*, inquit, *quod negaueras conceſſiſti, quod conceſſeras ſuſtuliſti, & nihil magis laboras, quàm vt parum intelligaris. Oſtende ſine commixtione nuptias corporales: aut vnum aliquid huic operi nomen imponito, & vel bonum, vel malum coniugium nuncupato. Spopondiſti vtique bona te definire coniugia. Si coniugium bonum, ſi homo fructus coniugij bonus, ſi hic fructus opus Dei malus eſ-* (B) *ſe non poteſt, qui per bonum ex bono naſcitur; vbi igitur originale malum, quod tot præiudiciis interemptum eſt?*

CAPVT XX.

AD hæc reſpondeo: non ſolùm filios ex coniugio, verumetiam ex adulterio bonum aliquod eſſe, ſecundum opus Dei quo creati ſunt. Secundum autem originale peccatum, in damnationem naſci ex Adam primo, non ſolùm ſi de adulterio, verumetiam ſi de coniugio generentur, niſi in Adam ſecundo qui eſt Chriſtus, regenerentur. Quod autem ait Apoſtolus de improbis: [Rom. 1.] Relicto naturali vſu feminæ exarſerunt in deſideria ſua in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes: non dixit vſum coniugalem, ſed naturalem, eum volens intelligi, qui fit [Coniugis vſus qui naturalis.] membris ad hoc creatis, vt per ea poſſit ad generandum ſexus vterque miſceri. Ac per hoc cum eiſdem membris etiam meretrici quiſque miſcetur, natura- (C) lis eſt vſus; nec tamen laudabilis, ſed culpabilis. Ab ea verò parte corporis, quæ non ad generandum eſt inſtituta, ſi & coniuge quiſque vtatur, contra naturam [Quis contra naturam.] eſt & flagitioſum. Denique prius idem Apoſtolus de feminis dixit: nam feminæ eorum immutauerunt naturalem vſum in eum qui eſt contra naturam: dein de maſculis in maſculos turpitudinem operantibus, relicto vſu femineo naturali. Non ergo iſto nomine, id eſt, vſu naturali, coniugalis eſt laudata commixtio, ſed immundiora & ſceleratiora flagitia denotata ſunt; quàm ſi illicitè & feminis, ſed tamen & naturaliter vterentur.

CAPVT XXI.

PANEM verò & vinum ſic non reprehendimus propter luxurioſos & ebrioſos, quomodo nec aurum propter cupidos & auaros. Quocirca commixtionem quoque honeſtam coniugum non reprehendimus propter pudendam corporum libidinem. Illa enim poſſet eſſe nulla præcedente perpetratione pec- (D) cati, de qua non erubeſcerent coniugari. Hæc autem [Geneſ. 3.] exorta eſt poſt peccatum, quam coacti ſunt velare confuſi. Vnde remanſit poſterioribus coniugatis, quamuis hoc malo bene & licitè vtentibus, in eiuſmodi opere humanum vitare conſpectum, atque ita confiteri quod pudendum eſt, cùm debeat neminem pudere quod bonum eſt. Sic inſinuantur hæc duo, & bonum laudandæ coniunctionis, vnde filij generentur; & malum pudendæ libidinis vnde qui generantur, regenerandi ſunt, ne damnentur. Proinde pudenda libidine, qui licitè concumbit, malo bene vtitur: qui autem illicitè, malo malè vtitur. Rectius enim accepit nomen mali quàm boni, quod erubeſcunt & mali & boni. Meliusq́ue credimus ei qui dicit: Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in [Rom. 7.] carne mea bonum: quàm huic qui dicit hoc bonum: vnde ſi confunditur, confitetur malum: ſi autem non confun-

confunditur, addit impudentiam, peius malum. Rectè igitur diximus: *Ita nuptiarum bonum malo originali quod inde trahitur non poteſt accuſari, ſicut adulteriorum malum bono naturali, quod inde naſcitur, non poteſt excuſari:* quoniam natura humana quæ naſcitur, vel de coniugio, vel de adulterio, Dei opus eſt. Quæ ſi malum eſſet, non eſſet generanda: ſi malum non haberet, non eſſet regeneranda. Atq; vt ad vnum verbum vtrunque concludam, natura humana ſi malum eſſet, ſaluanda non eſſet: ſi ei mali nihil ineſſet, ſaluanda non eſſet. Qui ergo dicit eam bonum non eſſe, bonum negat conditę creatorem. Qui verò negat ei malum ineſſe, miſericordem vitiatæ inuidet Saluatorem. Quapropter in hominibus naſcentibus neque excuſanda ſunt adulteria per bonum, quod inde à conditore bono creatum eſt; nec accuſanda coniugia per malum, quod ibi à miſericorde Saluatore ſanandum eſt.

CAPVT XXII.

B OSTENDE, inquit, *ſine commixtione nuptias corporales.* Non oſtendo ego nuptias corporales ſine commixtione; ſed nec ipſe oſtendit eandem commixtionem ſine confuſione. In paradiſo autem ſi peccatum non præceſſiſſet, non eſſet quidem ſine vtriuſque ſexus commixtione generatio, ſed eſſet ſine confuſione commixtio. Eſſet quippe in coeundo trãquilla membrorũ obedientia, non pudenda carnis concupiſcẽtia. Proinde coniugiũ bonũ eſt, vnde ordinatè ſeminatus naſcitur homo; & fructus coniugij bonus eſt, quod eſt ipſe qui ita naſcitur homo; ſed peccatum malum eſt, cum quo naſcitur omnis homo. Deus quippe fecit, & facit hominem, ſed per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.

CAPVT XXIII.

NOVO, inquit, *genere diſſerendi & catholicum te profiteris, & Manichæo patrocinaris, dicendo nuptias & magnum bonum & magnum malum.* C Prorſus quid loquatur, ignorat, ſiue ignorare ſe ſimulat. Aut enim non intelligit, aut non vult intelligere quid dicamus. Sed ſi non intelligit, præoccupatione impeditur erroris. Si autem non vult quid dicamus intelligere, peruicaciæ vitium eſt, quo ſuum defendit errorem. Et Iouinianus qui paucos ante annos nouellam conatus eſt hæreſim condere, Manichæis patrocinari dicebat catholicos, quod aduerſus eum ſanctam virginitatem nuptiis præferebant. Sed reſponſurus eſt iſte, non ſe quod Iouinianus de indifferentia nuptiarum virginumq́ue ſentire. Nec ego id dico, quod iſti hoc ſentiant, veruntamen per Iouinianum catholicis Manichæos obijcientem non eſſe hoc nouum, noui hæretici recognoſcant. Nos itaque nuptias bonum dicimus eſſe, non malum. Sed ſicuti Arriani Sabellianos nos eſſe criminantur, quamuis non dicamus, vnum eundemq́; eſſe Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, quod Sabelliani dicunt: ſed dicamus vnam eandemq́ue eſſe D naturam Patris & Filij & Spiritus ſancti, quod catholici dicunt: ita Pelagiani nobis Manichæos obijciunt, quamuis non dicamus malum eſſe nuptias, quod dicunt Manichæi: ſed dicamus malum primis hominibus, id eſt, primis coniugibus accidiſſe, & inde in omnes homines pertranſiſſe, quod dicunt catholici. Sed ſicut Arriani dum Sabellianos fugiũt, in peius aliquid inciderunt, quia trinitatis auſi ſunt non perſonas diſcernere, ſed naturas: ita Pelagiani dum Manichæorum peſtem in peruerſum vitare conantur, de nuptiarum fructu, ipſis Manichæis conuincuntur pernicioſiora ſentire, credendo paruulos Chriſto medico non egere.

Erroris præoccupatio impedit veritatis intelligentiam.

Iouinianus catholicos olim Manichæos appellabat.

Arriani catholicos olim Sabellianos vocabant.

CAPVT XXIIII.

DEFINIS, inquit, *hominem, ſi de fornicatione naſcatur reum non eſſe; ſi de coniugio, innocentem non eſſe. Huc enim peruenit quod dixiſti, bonum naturale de adulteriis* A *poſſe ſubſiſtere, malum originale etiam de coniugio trahi.* Fruſtra omnino conatur apud intelligentem Lectorem, quæ ſunt recta peruertere. Abſit enim vt dicamus hominem ſi de fornicatione naſcatur, reum non eſſe. Sed dicimus hominem, ſiue de coniugio, ſiue de fornicatione naſcatur, bonum aliquid eſſe, propter autorem naturæ Deum: malum aliquod trahere, propter originale peccatum. Quod ergo dicimus, *bonum naturale etiam de adulteriis poſſe ſubſiſtere, malum autem originale etiam de coniugio trahi,* non huc peruenit quò ille conatur adducere, non naſci reum de adulteriis, nec innocentem de nuptiis: ſed ex vtroque reum generatione factum, propter originale delictũ; & vtrunq; regeneratione abſoluendum, propter naturæ bonum.

CAPVT XXV.

VNVM *ex his,* inquit, *verum eſt, alterum falſum.* Huic eadem breuitate reſpondeo, Imò vtrunque verum eſt, neutrum falſum. *Verum eſt,* inquit, *quod adulteriorum culpam homo qui inde naſcitur, non poteſt excuſare; quia quod adulteri fecerunt, ad vitium pertinet voluntatis; quod autem genuerunt, ad laudem ſpectat fœcunditatis: quia ſi quis furtiuum triticum ſerat, nõ naſcitur meſſis obnoxia. Vitupero itaque,* inquit, *furem, ſed laudo ſegetem: Innocentem pronuncio, qui naſcitur ex generoſitate ſeminum dicente Apoſtolo: Deus illi dat corpus prout vult,* (1. Cor. 15.) *& vnicuique ſeminum proprium corpus: condemno verò flagitioſum, qui ex propoſiti peruerſitate peccauit.*

CAPVT XXVI.

AD hæc adiungit & dicit: *Prorſus autem ſi malum de nuptiis trahitur, accuſari poſſunt, excuſari non poſſunt. Et in diaboli iure opus earum fructumq́ conſtituis; quia omnis cauſa mali, expers boni eſt. Homo autem,* inquit, *qui de nuptiis naſcitur, non criminibus, ſed ſeminibus imputatur. Seminum verò cauſa in conditione corporum eſt, quibus corporibus qui malè vtitur, boni meritum non genus ſauciat. Liquidò igitur,* inquit, *claret bonum non eſſe cauſam mali. Si ergo,* inquit, *trahitur & de nuptiis originale malum, cauſa mali eſt conuentio nuptiarum. Et neceſſe eſt malum eſſe per quod & ex quo malus fructus apparuit, dicente Domino in Euangelio: Ex fructibus ſuis arbor cognoſcitur.* (Matth. 7.) *Quomodo,* inquit, *tu audiendus putaris, qui dicis bonum eſſe coniugium, de quo nihil aliud quàm malum prodire definis? Conſtat igitur mala eſſe coniugia, ſi peccatum inde originale deducitur; nec poſſe defendi, niſi fructus eorum innocens approbetur. Defenduntur autem & bona pronunciantur, fructus ergo approbatur innocuus.* Ad hæc reſponſurus, prius volo eſſe intentum Lectorem, nihil agere iſtum, niſi vt Saluator non ſit paruulis neceſſarius, quos peccata prorſus à quibus ſaluentur negat habere. Hæc tanta peruerſitas & tantæ inimica (Luce 19.) gratiæ Dei, quæ data eſt per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui venit quærere & ſaluare quod perierat, inſinuare ſe nititur cordibus parum intelligentium, laude operum diuinorum, hoc eſt, laude naturæ humanæ, laude ſeminis, laude nuptiarum, laude vtriuſque ſexus commixtionis, laude fœcunditatis, quæ omnia bona ſunt. Nolo enim dicere laude libidinis, quia eam & ipſe nominare confunditur, vt aliud aliquid, non ipſam laudare videatur: Ac per hoc mala quæ acciderunt naturæ, non diſcernendo ab ipſius bonitate naturæ, non eam quia falſum eſt, oſtendit ſanam, ſed ſanari non permittit ægrotam. Et ideo illud quod diximus, quòd adulteriorum culpam, bonum quod inde naſcitur, id eſt, homo non poteſt excuſare, verum eſſe concedit: & hoc, vnde nulla inter nos quæſtio eſt, etiam ſimilitudine furis furtiuum triticum ſeminantis, de quo vtique bona meſſis naſcitur, aſtruit & confirmat vt poteſt. Illud autem alterum quod diximus, nuptiarum bonum malo originali quod inde trahitur, non poteſt accuſari, non vult conſentire quod verum ſit, quia ſi conſenſerit, non Pelagianus hæreticus, ſed Chriſtianus catholicus erit. *Prorſus,* inquit, *ſi malum de nuptiis trahi-*

Laude operum diuinorum originale peccatum Pelagiani auferre conantur.

trahitur, accuſari poſſunt, excuſari non poſſunt: & in diabolo iure opus earum fructumq; conſtituis, quia omnis cauſa mali, expers boni eſt. Et ad hoc cætera attexit, vt probet cauſam mali bonum eſſe nõ poſſe, & ideo nuptias quia bonum ſunt, cauſam mali non eſſe, ac per hoc de illis peccatorem, qui neceſſarium habeat ſaluatorem, naſci omnino non poſſe: quaſi nos nuptias cauſam dicamus eſſe peccati, quamuis homo qui ex illis naſcitur, non naſcatur ſine peccato. Nuptiç quidẽ inſtitutæ ſunt cauſa generandi, non peccandi, propter quod illa à Domino eſt benedictio nuptiarũ: Creſcite & multiplicamini, & replete terram. (Gen. 1.) Peccatum autẽ quod inde à naſcentibus trahitur, non ad nuptias pertinet, ſed ad malum quod accidit hominibus, quorum coniunctione ſunt nuptiæ. Nam malum pudendæ libidinis, & poteſt eſſe ſine nuptiis, & potuerunt eſſe nuptiæ ſine illo: ad conditionem autem corporis pertinet, nõ vitæ illius, ſed mortis huius, vt nunc nuptiæ nõ poſſint eſſe ſine illo, quamuis ipſum poſſit eſſe ſine illis. Nam vtiq; ſine nuptiis eſt pudenda carnis concupiſcentia, quando adulteria & quæque ſtupra atque immunda committit, longè cõtraria pudicitiæ nuptiarum: aut quando nulla iſta committit, quia homo nulla conſenſione permittit, & tamen ſurgit & mouetur & mouet, & plerunque in ſomnis ad ipſius operis ſimilitudinem & ſuæ motionis peruenit finem. Hoc ergo malum nec in ipſis nuptiis malum eſt nuptiarum: ſed habẽt illud in corpore mortis huius paratum, etiam ſi nolunt, ſine quo non poſſunt implere quod volunt. Non igitur ab earum inſtitutione, quæ benedicta eſt, ad eas venit: ſed ab eo quod ex vno homine peccatum intrauit in mũdum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Quid eſt ergo quod ait: *Ex fructibus ſuis arbor cognoſcitur*, quia hoc in Euangelio dixiſſe Dominum legimus: nunquid inde Dominus loquebatur, & non potius de duabus voluntatibus hominum, bona ſcilicet & mala, iſtam bonam, illam malam arborem dicens: quia de bona voluntate bona opera naſcuntur, & mala de mala, nec poſſunt bona de mala, & mala de bona? Quod ſi nuptias tanquam arborem bonam ſecundum iſtã quam commemorauit Euangelicam ſimilitudinem poſuerimus, profectò ex contrario fornicationem poſituri ſumus arborem malam. Quamobrem ſi homo ita dicitur fructus nuptiarum, tanquam bonus ex arbore bona, proculdubiò naſci homo de fornicatione non debuit. Mala quippe arbor bonos fructus non facit. Porrò ſi dixerit, non illic arboris loco ponendum eſſe adulterium, ſed naturam potius humanam, de qua naſcitur homo: ita etiam hic non erit arbor connubium, ſed natura humana, de qua naſcitur homo. Nihil proinde valet ad iſtam quæſtionẽ ſimilitudo illa Euangelica, quia non ſunt nuptiæ cauſa peccati, quod trahitur à naſcente, & expiatur in renaſcente; ſed voluntarium peccatum hominis primi originalis eſt cauſa peccati. (Voluntarium primi hominis peccatũ, originalis eſt cauſa peccati.) *Dicis iterum*, inquit, *Nam ſicut peccatum, ſiue hinc, ſiue inde à paruulis trahatur, opus eſt diaboli: ſic homo, ſiue hinc, ſiue inde naſcatur, opus Dei eſt.* Et dixi hoc, & veriſſimè dixi: Et ſi non Pelagianus, ſed catholicus eſſet, nihil aliud & ipſe in catholica diceret.

CAPVT XXVII.

QVID eſt ergo quod quærit à nobis, *Per quid peccatum inueniatur in paruulo; vtrum per voluntatem, an per nuptias, an per parentes?* Sic enim loquitur, & tanquam ad omnia iſta reſpondet, & à peccato quaſi cuncta iſta purgando, nihil vult remanere vnde peccatum inueniatur in paruulo. Verba denique iam ipſa eius attende. *Per quid igitur*, inquit, *peccatum inuenitur in paruulo? Per voluntatem? Nulla in eo fuit. Per nuptias? Sed hæ pertinent ad opus parentum, quos in hoc actu non peccaſſe præmiſeras; ſed quantum ex conſequentibus apparet, non hoc verè conceſſeras. Ipſa ſunt igitur execrandæ*, inquit, *quæ*

A *cauſam fecerunt mali; ſed illæ ſolæ opus indicant perſonarum. Parentes igitur qui conuentu ſuo cauſam fecere peccato, iure damnabiles ſunt. Ambigi ergo*, inquit, *iam non poteſt, ſi tuam ſequamur ſententiam, coniuges æterno ſupplicio mancipari, quorum labore actum eſt, vt ad dominatum exercẽdum in homines diabolus perueniret. Et vbi eſt quod paulo antè hominem opus dixeras Dei, quia ſi per originem malum in hominibus, per malum ius diaboli in homines, diabolum dicis autorem eſſe hominum; à quo eſt origo naſcentium? Si autem credis à Deo hominem fieri, & eſſe coniuges innocentes; vide quàm ſtare non poſſit trahi ex his originale peccatum.* Ad omnia iſta huic reſpondit Apoſtolus, qui neque voluntatem arguit paruuli, quæ propria nondum eſt in illo ad peccandum: neque nuptias inquantum nuptiæ ſunt, quæ habent à Deo non ſolùm inſtitutionem, verumetiam benedictionem: neque parentes, inquantum parentes ſunt, inuicem licitè atque legitimè ad procreandos filios coniugatos.

B Sed per vnum hominem, inquit, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerũt. (Rom. 5.) Quod iſti ſi catholicis auribus mentibuſque perciperent, aduerſus fidem gratiamque Chriſti rebelles animos non haberent, neq; conarentur inaniter ad ſuum proprium & hæreticum ſenſum, hæc apoſtolica verba tam dilucida & tam manifeſta conuertere: aſſerentes hoc ideo dictũ eſſe, quod Adam peccauerit primum, in quo de cætero quiſquis peccare voluit, peccandi inuenit exemplum: vt peccatum ſcilicet non generatione ab illo vno in omnes homines, ſed illius vnius imitatione tranſiret. Cùm profectò ſi Apoſtolus imitationem hic intelligi voluiſſet, non per vnum hominem, ſed per diabolum potius in hunc mundum peccatum intraſſe, & per omnes homines pertranſiſſe dixiſſet. De diabolo quippe ſcriptum eſt: Imitantur autem eum, qui ſunt ex parte ipſius. (Sap. 2.) Sed ideo per vnum

C hominẽ dixit, à quo generatio vtrique hominum cœpit, vt per generationem doceret iſſe per omnes originale peccatum. Quid autem aliud indicant etiam ſequentia verba apoſtolica? Cùm enim hoc dixiſſet, adiunxit: Vſque enim ad legem peccatum in mũdo fuit, (Rom. 5.) id eſt, quia nec lex potuit auferre peccatum. Peccatũ autẽ, inquit, non deputabatur, cùm lex non eſſet. Erat ergo, ſed non deputabatur, quia non oſtendebatur quod deputaretur. Sicut enim alibi dicit, per legẽ cognitio peccati: ſed regnauit, inquit, mors ab Adam vſque ad Moyſen: hoc eſt quod ſuprà dixerat, vſque ad legem: non vt à Moyſe deinceps non eſſet peccatum, ſed quia nec per Moyſen lex data regnum potuit mortis auferre, quæ non regnat vtique niſi per peccatum. Regnum porrò eius eſt, vt hominem mortalem in ſecundam etiam quæ ſempiterna eſt, præcipitet mortem. (Regnum mortis quod.) Regnauit autem: In quibus? Et in his, inquit, (1. Cor. 15.)

D qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Cuius futuri, niſi Chriſti? Et qualis forma, niſi à contrario? Quod etiam alibi breuiter dicit: (Forma futuri Adam quomodo.) Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Sicut in illo illud, ita in iſto iſtud. Ipſa eſt forma, ſed hæc forma non omni ex parte conformis eſt, vnde hic Apoſtolus ſecutus adiunxit: Sed non ſicut delictum, ita & donatio. (Rom. 5.) Si enim ob vnius delictũ multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti, in multos abundauit. Quid eſt, multò magis abundauit: niſi quia omnes qui per Chriſtum liberantur, temporaliter propter Adam moriũtur: propter ipſum autem Chriſtum ſine fine victuri ſunt? Et non, inquit, ſicut per vnum peccantem, ita eſt & donum. Nam iudicium quidem ex vno in cõdemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Ex vno ergo quid, niſi delicto? quia ſequitur, gratia autem ex multis de-

tis delictis. Dicāt iſti quomodo ex vno delicto in condemnationem, niſi quia ſufficit ad condemnationem etiam vnum originale peccatum, quod in omnes homines pertranſiit? Gratia verò ideo ex multis delictis in iuſtificationem, quia non ſolùm illud vnum ſoluit, quod originaliter trahitur, ſed etiam cætera, quæ in vnoquoque homine motu propriæ voluntatis addun- tur. Si enim ob vnius delictū mors regnauit per vnum, multo magis qui abundantiam gratiæ & iuſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Itaque ſicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Adhuc permaneant in vanitate mentis ſuæ, & dicant vnum hominem nō propaginem traieciſſe, ſed exemplum præbuiſſe peccati. Quomodo ergo per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & non potius per multa ſua cuiuſque delicta: niſi quia etiam ſi illud vnum ſit tantum, idoneum eſt perducere ad condemnationem, etiam nullis additis cæteris, ſicut perducit paruulos morientes qui ex Adam naſcuntur, niſi in Chriſto renaſcantur? Quid ergo à nobis quærit iſte, qui non vult ab Apoſtolo audire, *per quod peccatum inueniatur in paruulo; vtrum per voluntatem, an per nuptias, an per parentes?* Ecce audiat per quid, audiat & taceat, per quid peccatum inueniatur in paruulo, Per vnius delictū, inquit Apoſtolus, in omnes homines ad condemnationem. Omnes autem dixit ad condemnationē per Adam, & omnes ad iuſtificationem per Chriſtum: cùm vtique non omnes eos qui moriuntur in Adam, transferat Chriſtus ad vitam: ſed omnes dixit atq; omnes, quia ſicut ſine Adam nullus ad mortem, ita ſine Chriſto nullus ad vitam. Sicut dicimus de literarum magiſtro, ſi in ciuitate ſolus eſt: omnes iſte hic literas docet: non quia omnes diſcunt, ſed quia nemo niſi ab ipſo. Denique autem quos omnes dixerat, multos poſtea dixit, eoſdem ipſos tamen omnes multoſq; ſignificans. Sicut enim, inquit, per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi. Adhuc quærat *per quid peccatum inueniatur in paruulo.* Reſpondeant ei paginæ ſanctæ, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Ob vnius delictum multi mortui ſunt, iudicium ex vno in condemnationem: ob vnius delictum mors regnauit per vnum, & per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi. Ecce per quid delictum inuenitur in paruulo. Iam credat originale peccatum, ſinat venire paruulos vt ſaluentur, ad Chriſtum.

Rom. 5.

Omnes quomodo Chriſtus iuſtificet. Similé.

CAPVT XXVIII.

QVID eſt quod dicit, *Non peccat iſte qui naſcitur, non peccat ille qui genuit, non peccat iſte qui condidit; per quas rimas inter tot præſidia innocentiæ, peccatum fingis ingreſſum?* Quid quærit latentem rimam, cùm habeat apertiſſimam ianuam? Per vnum hominem ait Apoſtolus, per vnius delictum ait Apoſtolus, per inobedientiam vnius hominis ait Apoſtolus, Quid quærit amplius? Quid quærit apertius? quid quærit inculcatius? *Si peccatum*, inquit, *ex voluntate eſt, mala eſt voluntas quæ peccatum facit: ſi ex natura, mala natura.* Citò reſpondeo, Ex voluntate peccatum eſt. Quærit fortè, vtrum & originale peccatum? Reſpondeo, prorſus & originale peccatū, quia & hoc ex voluntate primi hominis ſeminatum eſt, vt & in illo eſſet, & in omnes tranſiret. Sed quod ſecutus adiunxit, *Si ex natura, mala natura:* quæro ab illo vt ſi poteſt, reſpondeat, Sicut manifeſtum eſt, ex voluntate mala tāquam ex arbore mala, fructus eius fieri omnia opera mala: ſic ipſam voluntatem malam, id eſt, fructuum malorum, arborem malam vnde dicat exortam? Si ex angelo, quid erat ipſe angelus, niſi bonum opus Dei? Si ex homine, quid erat ipſe homo, niſi bonum opus Dei? Imò quia voluntas mala angeli ex angelo, ex homine homini orta eſt, quid erant hæc duo antequam in eis iſta mala orirentur, niſi bonum opus Dei, & bona atque laudanda natura? Ecce ergo ex bono oritur malum, nec fuit omnino vnde oriri poſſet, niſi ex bono: ipſam dico voluntatem malam; quam nullum præceſſit malum, non opera mala, quæ non ſunt: niſi ex voluntate mala, tanquam ex arbore mala: nec ideo tamen potuit ex bono oriri voluntas mala, quia bonum factum eſt à Deo bono, ſed quia de nihilo factum eſt, nō de Deo. Quid ergo eſt quod dicit, ſi natura opus eſt Dei, per opus Dei opus diaboli trāſire non ſinitur? Nónne opus diaboli, quando primum in angelo, qui diabolus factus eſt, ortum eſt, in opere Dei ortum eſt? Quapropter ſi malum quod omnino nuſquam erat, in Dei opere oriri potuit cur malum quod alicubi iam erat, per opus Dei tranſire non potuit, præſertim cùm ipſo verbo vtatur Apoſtolus, dicens, Et ita in omnes homines pertranſiit? Nunquid homines non ſunt opus Dei? Pertranſiit ergo peccatum per homines, hoc eſt, opus diaboli per opus Dei. Atque vt alio modo idipſum dicam, quia diaboli opus, id eſt, peccatum per ipſum diabolum exortum, qui factura vel opus eſt Dei, per aliud opus Dei, id eſt, hominem pertranſiit opus operis Dei per opus Dei. Et ideo Deus eſt ſolus immutabilis & potentiſſimæ bonitatis: quia & antequam eſſet vllum malum, bona opera fecit omnia; & de malis quæ in bonis ab eo factis orta ſunt, bene operatur per omnia.

Originale peccatum ex mala Adæ voluntate ortū.

Malum non niſi ex bono natum etiam.

Mala voluntas vnde orta.

CAPVT XXIX.

IN *vno*, inquit, *homine iure vituperatur intentio, & origo laudatur; quia duo ſunt quæ contrariis applicentur: in paruulo autem vnum eſt, natura tantùm, quia voluntas non eſt. Illud ergo vnum*, inquit, *aut Deo aſſcribitur, aut dæmoni. Si natura*, inquit, *per Deum eſt, non poteſt in ea eſſe originale malum. Si à diabolo, nihil erit per quod homo diuino operi vindicetur. Perfectè itaque Manichæus eſt, qui malum originale defendit.* Audiat potius aduerſum iſta quod verum eſt, In vno homine iure vituperatur intentio, & natura laudatur, quia duo ſunt quæ contrariis applicentur: ſed etiam in paruulo, non vnum eſt tantum, id eſt, natura, in qua creatus eſt homo à Deo bono: habet enim & vitium quod per vnum in omnes homines pertranſiit, ſicut ſapit Apoſtolus, non ſicut deſipit Pelagius, vel Celeſtius, vel eorum quicunque diſcipulus. Horum itaq; duorum quæ in paruulo eſſe diximus, vnum aſſcribitur Deo, alterum diabolo. Et quod vtrunque propter vnum horum, id eſt, propter vitium ſubijcitur poteſtati diaboli, ideo non eſt incongruum, quia non fit ipſius diaboli poteſtate, ſed Dei. Subijcitur autem vitium vitio, natura naturę, quia & in diabolo vtrumque eſt, vt cùm dilecti & electi de poteſtate tenebrarum eruuntur, cui iure ſubdūtur, appareat quid donetur iuſtificatis bonis à Deo, bona bene operante de malis. Quod autem iſte ſibi quaſi religiosè dicere viſus eſt, *Si natura per Deum eſt, non poteſt in ea eſſe originale malum:* nónne religioſius ſibi alius videretur dicere, ſi natura per Deum eſt, non poteſt in ea oriri vllum malum: & tamen falſum eſt. hoc enim Manichæi aſſerere voluerunt, & non creaturam Dei factam de nihilo, ſed ipſam naturam Dei malis omnibus implere conati ſunt. Non enim ortum eſt malum niſi in bono, nec tamē ſummo & immutabili quod eſt natura Dei, ſed facto de nihilo per ſapientiam Dei. Eſt itaque per quod homo diuino operi vindicetur, quia non eſſet homo, niſi diuino opere crearetur: malum autem non eſſet in paruulis, niſi voluntate primi hominis peccaretur, & ex origine vitiata, peccatum originale traheretur. Non ergo ſicut

Mali ortus & origo.

iſte ait, *perfectè Manichæus eſt, qui malum originale defendit:* ſed perfectè Pelagianus eſt, qui malum originale non credit. Neque enim ex quo eſſe cœpit Manichæi peſtilentioſa doctrina, ex illo cœperunt in Eccleſia Dei, paruuli baptizandi exorcizari & exufflari, vt ipſis myſteriis oſtenderetur non eos in regnũ Chriſti niſi erutos à tenebrarum poteſtate transferri. Aut quando in libris Manichæi legitur, quòd venerit filius hominis quærere & ſaluare quod perierat? Aut quòd per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit? & cætera ad eandem ſententiam pertinentia, quæ ſuprà commemorauimus? Aut quod reddit Deus peccata patrum in filios: aut quod in Pſalmo ſcriptum eſt, Ego in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit: aut, Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius velut vmbra prætereunt: aut, Ecce veteres poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea quaſi nihilum ante te eſt; veruntamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuens: aut quod Apoſtolus dicit, Omnis creatura vanitati ſubiecta eſt? Aut in libro Eccleſiaſtæ, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas: quæ abũdantia eſt homini in omni labore ſuo, quem ipſe laborat ſub ſole? Aut in libro Eccleſiaſtico, Iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium? Aut quod dicit Apoſtolus, In Adam omnes moriuntur. Aut quod dicit ſanctus Iob, vbi de peccatis ſuis loquitur, Homo enim natus ex muliere, breuis vitæ & plenus iracundiæ, ſicut flos fœni decidit, fugit autem ſicut vmbra, & non ſtabit: nónne & huius curam feciſti, & hunc feciſti intrare in conſpectu tuo in iudicium? Quis enim erit mundus à ſordibus? ne vnus quidem, etiam ſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram? Quas enim dixerant ſordes, quia peccata intelligi voluit: ipſa lectio indicat, vbi prorſus vnde loquatur appatet. Vnde eſt & illud apud prophetam Zachariam vbi aufertur à ſacerdote veſtis ſordida, & dicitur ei, Ecce abſtuli peccata tua. Puto quòd iſta omnia & cætera huiuſmodi, quæ indicant omnem hominem ſub peccato & maledicto naſci, non leguntur in tenebris Manichæorum, ſed in luce catholicorum. Quid autem dicam de ipſis diuinarum Scripturarum tractatoribus, qui in catholica Eccleſia floruerunt? quomodo hæc non in alios ſenſus conati ſunt vertere, quoniam ſtabiles erant in antiquiſſima & robuſtiſſima fide, non autem nouitio mouebantur errore. Quos ſi colligere & eorum teſtimoniis vti velim, & nimis longum erit, & de canonicis authoritatibus, à quibus non debemus auerti, minus fortaſſe videbor præſumpſiſſe quàm debui. Veruntamen vt omittam beatiſſimum Ambroſium cui Pelagius, ſicut iam commemoraui, tam magnum integritatis in fide perhibuit teſtimonium, qui tamen Ambroſius nihil aliud defendit in paruulis, vt haberẽt neceſſarium medicum Chriſtum, niſi originale peccatum. Nunquid & glorioſiſſimæ coronæ Cyprianus dicetur ab aliquo, non ſolùm fuiſſe, ſed vel eſſe potuiſſe Manichæus, cùm prius iſte ſit paſſus, quàm illa in orbe Romano peſtis appareret, & tamen in libro de baptiſmate paruulorum, ita defendit originale peccatũ, vt propterea dicat, & ante octauum diem ſi neceſſe ſit, paruulum baptizari oportere, ne pereat anima eius. Quem tanto vult intelligi ad indulgentiam baptiſmi facilius peruenire, quanto magis ei dimittuntur non propria, ſed aliena peccata. Hos iſte audeat dicere Manichæos, & antiquiſſimam Eccleſiæ traditionem iſto nephario crimine aſpergat, qua exorcizantur, & vt dixi, exufflantur paruuli, vt in regnum Chriſti à poteſtate tenebrarum, hoc eſt, diaboli & angelorum eius eruti transferantur. Nos autem parariores ſumus cum iſtis viris, & cum Eccleſia Chriſti in huius fidei antiquitate firmata, quælibet maledi-

Exorciſmi & exufflationis vetuſtiſſima conſuetudo. — *Exodi 20.* — *Pſal. 50.* — *143. & 38.* — *Rom. 8.* — *Eccl. 1.* — *Eccleſ. 40.* — *1. Cor. 15.* — *Iob 14. ſecundum 70.* — *Zach. 3.* — *Suprà lib. 1. cap. vltimo, & de gratia Chriſti, cap. 41.* — *Ambroſius in Eſaiam, citatur ſuprà lib. 2. cap. 35.* — *Cyprianus, Lib. 3. epiſt. 8.* — *Exorciſmi & exufflationis antiquiſſima Eccleſiæ traditio.*

A cta & contumelias perpeti, quàm cum Pelagianis cuiuſlibet eloquij prædicatione laudari.

CAPVT XXX.

AIS *iterum*, inquit, *& dicis, Nulla eſſet concupiſcentia, niſi homo antè peccaſſet; nuptiæ verò eſſent etiam ſi nemo peccaſſet.* Non dixi, nulla eſſet concupiſcentia, quia eſt & glorianda cõcupiſcentia ſpiritalis, qua concupiſcitur ſapientia, ſed dixi: nulla eſſet pudenda concupiſcentia. Relegantur verba mea quæ etiam ipſe poſuit, vt quanta ab illo fraude commemorentur appareat. Sed quo voluerit nomine eam appellet. Illa dixi quod non eſſet niſi homo antè peccaſſet; de qua erubuerunt in paradiſo, qui pudenda texerunt; quam nemo negat, quoniam peccatum inobedientiæ præceſſerat, ideo ſubſecutam. Qui autẽ vult intelligere quid ſenſerint, debet conſiderare quid texerint. Succinctoria quippe ſibi de foliis ficulneis, non veſtimenta fecerunt, quæ ſuccinctoria Græcè περιζώματα vocantur. Quid autem cooperiant perizomata, omnibus no-
B tum eſt, quę nonnulli Latini campeſtria ſunt interpretati. Quis autem ignorat qui campeſtrantur, quas partes corporis contegant? Has enim tegebant Romani iuuenes, quando nudi exercebantur in campo, vnde hoc genus tegminis tale nomen accepit.

Suprà lib. 1. cap. 1. — *Sap. 6.* — *Campeſtria vnde dicta.*

CAPVT XXXI.

ILLÆ *ergo nuptiæ*, inquit, *quæ ſine concupiſcentia, ſine motu corporum, ſine neceſſitate ſexuum, vt dicis, eſſe potuerunt, à te pronunciantur laudabiles. Iſta verò coniugia quæ nunc aguntur, à diabolo definis inuenta. Illa itaque*, inquit, *quæ inſtitui potuiſſe ſomnias, bona deliberas: iſta verò de quibus dicit diuina Scriptura, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: profiteris mala diabolica, morbum poſtremò debere, non coniugium nuncupari.* Non eſt mirum ſi Pelagiani dicta noſtra in ſenſus quos volunt detorquere conantur; quando & de Scripturis ſanctis, non vbi obſcurè aliquid dictum eſt, ſed vbi clara & aperta ſunt teſtimonia, id facere conſueuerunt, more quidem hære-
C ticorum etiam cæterorũ. Quis enim diceret, *ſine motu corporum, ſine neceſſitate ſexuum nuptias eſſe potuiſſe?* Deus enim fecit ſexus; quia maſculum & feminam fecit eos, ſicut ſcriptum eſt. Vnde autem fieri poſſet, vt qui fuerant coniungendi, & ipſa coniunctione generaturi, ſua corpora non mouerent; quandoquidem nullus fit hominis ad hominem corporalis acceſſus, ſi deſit corporis motus? Nõ ergo hic quæſtio eſt de motu corporum, ſine quo non poſſent omnino miſceri; ſed de pudendo motu genitalium, qui profectò nõ eſſet, & tamen ſeminatrix commixtio non deeſſet, ſi genitalia non libidini, ſed voluntati ſicut cætera membra ſeruirent. An non etiam nunc in corpore mortis huius imperatur pedi, brachio, digito, labro, linguæ, & ad nutum noſtrum continuò porriguntur? Humori denique quod eſt mirabilius, in veſica intus poſito, qui & quando eius copia non vrgemur, imperatur vt profluat, & obtemperat. Imò ipſis abditis viſceribus & neruis, quibus idem humor continetur, imperatur vt eum propellant, exprimant, eijciant, & ſi ſanitas adeſt, ſine difficultate ſeruiunt voluntati. Quanto ergo facilius atque tranquillius obedientibus genitalibus corporis partibus & ipſum membrum porrigeretur, & homo ſeminaretur, niſi hominibus illis inobedientibus, membrorum iſtorum inobedientia iuſto ſupplicio redderetur? Quod ſupplicium caſti ſentiunt, qui proculdubiò mallent ſi poſſent, iubente voluntate quàm prurienre voluptate filios ſeminare. Immundi autem qui propter iſtum morbum, non ſolùm meretrices, verumetiam coniuges amant, de hoc ſupplicio carnis, grauiore ſupplicio mentis exultant.

Geneſ. 2. — *Auguſt.*

CAPVT XXXII.

ABSIT ergo vt dicamus quod nos dicere iſte confingit, *iſta coniugia quæ nunc aguntur à diabolo inuenta.* Prorſus ipſę ſunt nuptiæ, quas ab initio Deus inſtituit. Hoc enim bonum ſuum ad hominum generationem inſtitu-

inſtitutum etiam damnatis hominibus non detraxit, quibus non detraxit etiam ſenſus carnis & membra, proculdubiò munera ſua, quamuis iam debita damnatione moritura. Iſtæ, inquam, ſunt nuptiæ de quibus dictum eſt, excepto quod hic figuratũ eſt magno illo Chriſti & eccleſiæ ſacramento: Propterea relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. (Geneſ. 2.) Hoc enim ante peccatum dictum eſt; & ſi nemo peccaſſet, ſine pudenda libidine poſſet fieri. Et nunc quamuis ſine illa non fiat in corpore mortis huius, ipſum eſt tamen quod non ceſſat fieri, vt adhæreat homo vxori ſuæ, & ſint duo in carne vna. Quamobrem etſi dicitur nunc alias eſſe nuptias, alias verò ſi nemo peccaſſet eſſe potuiſſe, non ſecundum earum naturam, ſed ſecundum quandam in deterius mutatam dicitur qualitatẽ. Sicut alius dicitur, quamuis idem ipſe ſit homo, qui mutauerit vitam ſiue in melius, ſiue in deterius. Aliud eſt enim iuſtus, aliud peccator, quamuis idem ipſe ſit homo. Sic alię nuptiæ ſine pudenda libidine, aliæ cum pudẽda libidine: cùm tamen ſecundum conſtitutionem ſuam, qua legitimè coniungitur mulier viro, & fides carnalis debiti ab adulteriorum peccato ſeruatur immunis, & hoc more legitimo filij ſeminantur, eædẽ ipſæ ſunt nuptiæ quas Deus inſtituit, quãuis diabolus non ipſas, ſed homines ex quibus nuptię fiunt, antiqua peccati perſuaſione ſauciauerit, inobedientię perſuadẽdo peccatum, cui per diuinum iudicium inobedientia membrorum reciproca redderetur, in qua cõiugati, quamuis erubuerint nuditatem ſuam, nuptiarũ tamen à Deo inſtitutam nõ omnimodo potuerunt amittere bonitatem.

CAPVT XXXIII.

HINC iſte pergit ab eis qui coniungũtur ad eos qui gignũtur, propter quos in hac quæſtione tantis aduerſus nouos hęreticos diſputationibus laboramus: & occulto Dei compulſus inſtinctu dicit aliquid, vbi totum iſtum nodum ſua confeſſione diſſoluit: volens enim nobis maiorem inuidiam commouere; quia dicimus etiam de legitimis nuptiis ſub peccato paruulos naſci. *Illos ergo*, inquit, *qui nunquam nati ſunt, bonos potuiſſe eſſe dicis: iſtos verò qui mundum impleuerunt, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, diaboli opus, & de morbo natos, & ab exordio reos definis. Probant itaque*, inquit, *nihil te aliud agere, quàm vt Deum neges horum, qui ſunt, hominum conditorem.* Ego quidem conditorem hominum omnium, quamuis omnes ſub peccato naſcantur, & pereant niſi renaſcantur, non dico niſi Deum. Vitium quippe inſeminatum eſt perſuaſione diaboli, per quod ſub peccato nati ſunt, non natura condita qua homines ſunt. Libido autem pudenda non moueat membra, niſi quando volumus; & non eſt morbus. Non de illa erubeſcat etiam licitus & honeſtus cõiugatorum concubitus, vitando conſpectum & appetendo ſecretum; & non eſt morbus. Non prohibeat Apoſtolus in hoc morbo poſſideri vxores; (1. Theſſ. 4.) & nõ eſt morbus. Quod enim Græcus habet, ἐν πάθει ἐπιθυμίας, alij Latinè interpretati ſunt, in morbo deſiderij vel concupiſcentiæ, alij verò in paſſione concupiſcentię, vel ſi quo alio modo in aliis atque aliis codicibus inuenitur: ſed paſſio in lingua Latina, maximè vſu loquendi eccleſiaſtico, non niſi ad vituperationem conſueuit intelligi. (Paſſionis vox vſu eccleſiaſtico ferè non niſi in malo intelligitur.) Quodlibet autem de pudenda concupiſcentia carnis iſte ſentiat, de paruulis, pro quibus laboramus, vt ſaluatore indigere credantur, ne ſine ſalute moriantur, attende quid dixerit. Verba eius repeto: *Illos ergo*, inquit, *qui nunquam nati ſunt, bonos potuiſſe eſſe dicis: iſtos verò qui mũdum impleuerunt, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, diaboli opus & de morbo natos, & ab exordio reos definis.* O ſi nodum ſoluat etiam contentionis, quomodo nodum ſoluit iſtius quæſtionis. Nunquid enim ſe modo de maioribus iſta locutum eſſe dicturus eſt? De paruulis agitur, de naſcentibus agitur, de his †nobis, (al. nouis) quia rei ab

A exordio definiuntur à nobis, ab illo inuidia commouetur, quia eos dicimus reos, pro quibus Chriſtus mortuus eſt. Cur ergo pro illis Chriſtus mortuus eſt, ſi non ſunt rei? (Iulianus ſuo ſe gladio iugulat.) Inde prorſus, inde obtinebimus cauſam, vnde excitandam putauit inuidiam. Ipſe dicit, *quomodo rei ſunt paruuli, pro quibus Chriſtus mortuus eſt?* Nos reſpondemus, imò paruuli quomodo rei non ſunt, pro quibus Chriſtus mortuus eſt? Iſta controuerſia iudicem quærit. Iudicet ergo Chriſtus, & cui rei mors eius profecerit, ipſe dicat: Hic eſt, inquit, ſanguis meus (Matth. 26.) qui pro multis effunderur in remiſſionẽ peccatorum. Iudicet cũ illo & Apoſtolus, quia & in Apoſtolo ipſe loquitur Chriſtus: clamat & dicit de Deo patre, Quia (Rom. 8.) proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Puto quod ita dicat Chriſtum traditũ pro omnibus nobis, vt in hac cauſa paruuli non ſeparentur à nobis. Sed quid opus eſt hinc ſatagere vnde nec B iam iſte contendit, quandoquidem non ſolùm confitetur mortuum fuiſſe etiam pro paruulis Chriſtum, verumetiam inde nos arguit, quòd eoſdem paruulos reos dicimus pro quibus mortuus eſt Chriſtus? Iam itaque Apoſtolus qui dixit, pro nobis omnibus traditum Chriſtum; dicat etiam quare ſit pro nobis traditus Chriſtus. Traditus eſt, inquit, propter delicta noſtra, (Rom. 4.) & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Si igitur, ſicut iſte confitetur & profitetur, & dicit & obijcit, in eis ſunt & paruuli pro quib9 traditus eſt Chriſtus; & propter delicta noſtra traditus eſt Chriſtus, habent profectò & paruuli delicta originalia, pro quibus traditus eſt Chriſtus. Habet quod in eis ſanet, qui, ſicut ipſe ait, non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus. (Matth. 9.) Habet cur eos ſaluos faciat, qui venit in mundum, ſicut dicit apoſtolus Paulus, peccatores ſaluos facere. (1. Tim. 1.) Habet quod in eis remittat, qui ſanguinem ſe fudiſſe teſtatur in remiſſionem peccatorum. Habet C quod in eis ſoluat filius Dei, qui propterea venit, ſicut dicit apoſtolus Ioannes, vt ſoluat opera diaboli. (1. Ioan. 3.) Habet propter quod eos quærat, qui venit, vt dicit, quærere & ſaluũ facere quod perierat. Huic ergo paruulorum ſaluti inimicus eſt, qui eorum ſic aſſerit innocentiam, vt ſauciatis & vulneratis neget neceſſariam medicinam.

CAPVT XXXIIII.

IAM quod ſequitur & adiungit, attende. *Si ante peccatum*, inquit, *per Deum creatum eſt, vnde homines naſcerentur; per diabolum autem vnde parentes commouerentur; adſcribitur ſine dubio ſanctitas naſcentibus, & culpa generantibus. Quod quia manifeſtiſſimè nuptias damnat, amoueto hunc ſenſum precor de Eccleſiarum medio, & verè credito quia per Ieſum Chriſtum facta* (Ioan. 1.) *ſunt omnia, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Ita hoc dicit quaſi nos dicamus, per diabolum aliquid ſubſtantiæ creatum in hominibus. Perſuaſit malum diabolus tanquam peccatum, non creauit tanquam naturam. Sed planè naturæ perſuaſit, quia homo natura eſt, & D ideo eam perſuadendo vitiauit. Qui enim vulnerat, non creat membra, ſed vexat. Sed vulnera quæ corporibus infliguntur, membra faciunt claudicare, vel ægrè moueri, non eam virtutem qua iuſtus eſt homo: vulnus autem, quod peccatum vocatur, ipſam vitam vulnerat, qua rectè viuebatur. Hoc autem tunc maius atque altius diabolus inflixit, quàm ſunt iſta hominibus nota peccata. Vnde illo magno primi hominis peccato, natura ibi noſtra in deterius commutata, non ſolùm facta eſt peccatrix, verumetiam genuit peccatores: & tamen ipſe languor quo bene viuendi virtus periit, non eſt vtique natura, ſed vitium: ſicut certè mala in corpore valetudo, non eſt vlla ſubſtantia vel natura, ſed vitium: & licet non ſemper, tamen plerunque malæ valetudines parentum ingenerantur quodammodo, & apparent in corporibus filiorum. Hoc autẽ peccatum quod ipſum homi-

Peccatum in paradiſo commiſſum grandius eſt, quàm poſſumus iudicare.

hominem in paradiſo in peius mutauit, quia multo eſt grandius quàm iudicare nos poſſumus, ab omni naſcente trahitur, nec niſi in renaſcente remittitur, ita vt etiam de parentibus iam renatis, in quibus remiſſum atque rectum eſt, trahatur in reatum naſcentium filiorum, niſi & ipſos quos prima carnalis natiuitas obligauit, ſecunda ſpiritalis abſoluat. Cuius rei mirabilis, mirabile creator in oliua & oleaſtro produxit exemplum, vbi non ſolùm ex oleaſtri, verumetiam ex oliuæ ſemine non niſi oleaſter exoritur. Quapropter quamuis & in hominibus natura generatis, gratia regeneratis, ſit iſta carnalis concupiſcentia repugnans legi mentis; tamen quia remiſſa eſt in remiſſione peccatorum, non iam illis in peccatum reputatur, nec nocet aliquid, niſi eius motibus ad illicita conſentiatur. Proles verò eorum quia non per ſpiritalem, ſed per carnalem concupiſcentiam ſeminatur, velut ex illa oliua quidam noſtri generis oleaſter, ſic inde reatum naſcendo trahit, vt niſi renaſcendo liberari ab illa peſte non poſſit. Quomodo ergo affirmat iſte nos aſcribere ſanctitatem naſcentibus, & culpam generantibus: cùm potiùs veritas monſtret, etſi fuerit ſanctitas in generantibus, originalem culpam ineſſe naſcentibus, quæ non aboleatur niſi in renaſcentibus.

Oliuæ & oleaſtri exemplum.

Rom. 7.

CAPVT XXXV.

QVÆ cùm ita ſint, de iſta carnis concupiſcentia & de libidine imperioſa impudicis, domāda pudicis, pudenda tamen & pudicis & impudicis, ſentiat iſte quod libet, quia ei ſicut video multum placet, non eam laudare cunctetur, quam nominare confunditur, appellet eam ſicut appellauit membrorum vigorem, nec caſtarum aurium reuereatur horrorem; appellet membrorum potentiam, nec caueat impudētiam. Dicat ſi non erubeſcit, in paradiſo ſi nemo peccaſſet, hunc ibi vigorem velut florem virere potuiſſe; nec opus fuiſſe vt tegeretur, quod ita moueretur, vt inde nemo confunderetur, ſed parata coniuge ſemper exerceretur, nunquam reprimeretur, ne aliquando voluntas tanta, rantæ felicitati negaretur. Abſit enim vt beatitudo illa poſſet aut in loco illo non habere quod vellet, aut in ſuo corpore vel animo ſentire quod nollet; ac per hoc ſi motus libidinis voluntatem hominum præueniret, voluntas continuò ſequeretur, vxorque propter hoc nunquam abſens eſſe debebat, ſed ſiue conceptura, ſiue iam grauida, ilico admoueretur: & aut proles ſeminaretur, aut voluptas naturalis & laudabilis expleretur, & periret ſemen hominis ne appetitus tam bonæ concupiſcentiæ fraudaretur: tantùm non ſe conuerterent coniuges in eum vſum, qui eſt contra naturam, ſed quotiens delectaret, membris ad hoc creatis & genitalibus vterentur. Veruntamen quid ſi & ille vſus contra naturam forſitan delectaret, quid ſi & in hanc

A voluptatem laudabilis illa libido adhinniret; vtrum ſequerentur eam quoniam ſuauis eſſet; an repugnarent, quoniā turpis eſſet? Si ſequerentur, vbi eſt cogitatio qualiſcunque honeſtatis? Si repugnarent, vbi eſt pax tantæ felicitatis? Hinc ſi fortè erubuerit & dixerit tantam pacem felicitatis illius, tantumq́; ordinem in his rebus eſſe potuiſſe, vt nunquam carnis concupiſcentia voluntatem illorum hominum præueniret; ſed cùm ipſi vellent, tunc illa conſurgeret: tunc autem vellent, quando ad ſeminandos filios opus eſſet, ita vt nullus ſeminis eſſet irritus iactus, nullus fieret concubitus, quem non ſequeretur cōceptus & partus ad nutum ſeruiente carne, ad nutum ſeruiente libidine. Hoc ſi dicit, ſaltem cōſideret nunc in hominibus non eſſe quod dicit. Et ſi non vult concedere vitium eſſe libidinem; dicat ſaltem per illorum hominum inobedientiam etiam ipſam vitiatam: vt illa quæ obedienter & ordinatè moueretur, nunc inobedienter inordi-
B nateque moueatur, ita vt ipſis quoque pudicis ad nutum non obtemperet coniugatis; ſed & quando non eſt neceſſaria moueatur, & quando neceſſaria eſt aliquando citius, aliquando tardius, non eorum ſequatur nutus, ſed ſuos exerat motus. Hanc ergo eius inobedientiam inobedientes illi tunc homines receperunt, & in nos propagine transfuderunt. Neque enim ad eorum nutum, ſed vtique inordinatè mouebatur; quando membra prius glorianda, tunc iam pudenda texerunt. Sed vt dixi, ſentiat de iſta libidine iſte quod libet, prædicet vt libet, laudet quantum libet, (ſicut enim multis locis ſignificat multum libet) vt eius ſi non vſibus, ſaltem laudibus Pelagiani oblectentur, quicunque eorum propoſito continentiæ † carnali coniugio non fruuntur: tantùm paruulis parcat, vt non eos laudet inutiliter, defendatque crudeliter, ſaluos eſſe non dicat, non ad laudatorem Pelagium, ſed ad ſaluatorem Chriſtum venire permittat. Nam vt iam
C liber iſte claudatur, quoniam ita ſermo illius terminatus eſt, qui in chartula quam miſiſti, ſcriptus eſt, vt diceret, *Verè credito, quia per Ieſum facta ſunt omnia, & ſine ipſo factum eſt nihil*: concedat Ieſum etiam paruulis eſſe Ieſum: & vt per eum facta omnia fatetur per id quod eſt verbum Deus; ita etiam paruulos ab eo ſaluos fieri fateatur per id quod eſt Ieſus, ſi vult eſſe catholicus Chriſtianus. Sic enim ſcriptum eſt in Euangelio, Et vocabunt nomen eius Ieſum: Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Ideo ergo Ieſum, quoniam Ieſus Latinè Saluator eſt: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum, in quo populo ſunt vtique & paruuli: Saluum autem faciet à peccatis eorum. Sunt ergo & in paruulis peccata originalia, propter quæ Ieſus, id eſt, Saluator, poſſit eſſe & ipſorum.

† ſ. carne coniugum

Ioan. 1.

Matth. 1.

FINIS.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI CONTRA IVLIANVM PELAGIANVM, LIBRI VI.

Ex lib. 2. retract. cap. 62.

Lib. 2. retract. cap. 53. INTEREA *libri quatuor Iuliani Pelagiani quos ſuprà commemoraui, venerũt etiam in manus meas, in quibus comperi illa quæ ex eis decerpſerat, qui ea comiti Valerio miſerat, non omnia eo modo quo à Iuliano dicta ſunt, ad eundem comitem ſcripta, ſed nonnulla eorũ aliquantũ fuiſſe mutata. Scripſi ergo ſex libros aduerſus illos quatuor: ſed in eorum duobus primis teſtimoniis ſanctorum qui fidem catholicam poſt Apoſtolos defenderunt, Iuliani impudentia redarguitur; qui tanquam Manichæorum dogma nobis obijciendum putauit, quia ex Adam trahi dicimus originale peccatum, quod per lauacrum regenerationis non ſolùm in maioribus, verùm etiam in paruulis ſoluitur. Quantum autem ipſe Iulianus*
Cap. 8. *quibuſdam ſententiis ſuis adiuuet Manichæos, in primi libri mei parte poſteriore monſtraui. Cæteri autem noſtri*
Cap. 9. *quatuor libris redduntur illius ſingulis ſinguli. Verũ in huius, tanti tamẽ elaborati operis quinto volumine, vbi commemoraui deformem maritum coniugi ſuæ ne deformes pareret, proponere in concubitu formoſam ſolere picturam, nomen hominis qui hoc facere ſolebat quaſi certum poſui, cùm ſit incertum, quia memoria me fefellit. Hoc autem Soranus medicinæ artis magiſter ſcripſit regem Cyprium facere ſolere, ſed nomen eius proprium non expreſſit. Hoc opus ſic incipit, Contumelias tuas.*

BEATI AVGVSTINI EPISTOLA AD CLAVDIVM EPISCOPVM.

BEATISSIMO fratri & coepiſcopo Claudio Auguſtinus in Domino ſalutem. Quoniam mihi fraterno excitatus affectu Iuliani quatuor libros, quos aduerſus vnum meum ſcripſit, priuſquam peterem, ipſe miſiſti; nihil conuenienſius putaui eſſe faciendum, quàm vt ea quæ reſpondeo, potiſſimum tu legens iudices, vtrum rectè congruenterque reſponderim. Nam de his quatuor libris nonnulla decerpta ſcripſerat neſcio quis, ad illuſtrem & religioſum virum, comitem Valerium, aduerſus eundem librũ meum, quem me ad illum ſcripſiſſe cognouerat: quæ cũ in manus meas eodem ſublimi viro curante veniſſent, illi primo non diſtuli ſecundum volumen adiungere, in quo illa omnia ſicut potui refutaui. Sed nunc cùm eoſdem libros diligẽtius inſpicerem, comperi illum qui nonnulla inde ſelegerat, non omnia ita poſuiſſe, vt in his libris leguntur. Vnde videri poterit Iuliano, vel cuilibet illorum, me potius fuiſſe mentitum, quia non vtique ſicut hi quatuor libri, ita illa quæ de his excerpta, & memorato comiti miſſa ſunt, innoteſcere potuerũt. Quiſquis ergo & illum ſecundum librũ meum ad comitẽ identidem Valerium ſicut primũ conſcriptum legit, nouerit me in quibuſdam non reſpondiſſe Iuliano, ſed ei potius qui de libris eius illa ſelegit. & non ita poſuit vt inuenit, ſed aliquãtum putauit eſſe mutanda, fortaſſe vt eo modo quaſi ſua faceret, quæ aliena eſſe cõſtaret. Nunc autẽ veriora credens exemplaria, quæ tua ſanctitas miſit, ipſi authori video reſpõdendum, qui vnum meum quatuor libris ſuis refelliſſe ſe iactat, & vſquequaq; ſpargere fidei venena non ceſſat. Aggreſſus ſum igitur hoc opus in adiutorio Saluatoris puſillorum atque magnorum, & ſcio te vt id implerem oraſſe pro me, & pro iis quibus huiuſcemodi labores noſtros profuturos credimus & optamus. Attende ergo iam reſponſionem meam, cuius principium hanc epiſtolam ſubſequetur. Vale in Domino memor noſtri beatiſſime frater.

LIBRI PRIMI CONTRA IVLIANVM, CAPVT PRIMVM.

CONTVMELIAS tuas & verba maledica, Iuliane, quæ ardens iracundia libris quatuor anhelaſti, ſi me contemnere dixero, mentiar. Quomodo enim poſſum iſta contemnere, vbi teſtimoniũ conſcientiæ meæ cogitans, vel gaudere me video debere pro me, vel dolere pro te, & pro eis qui decipiuntur abs te? Quis autẽ contemnat ſiue exultationis ſuæ materiam, ſiue mœroris? Nam vnde partim lætamur, partim contriſtamur, nulla ratione cõtemnimus. Meorum quippe cauſa gaudiorum eſt promiſſio Domini dicentis: Cùm dicunt omne malũ aduerſum vos mentientes propter me, gaudete & exultate, quoniã merces veſtra multa eſt in cælis. (Matth. 5.) Et rurſus mei cauſa mœroris eſt Apoſtoli affectus vbi lego: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror? (2. Cor. 11.) Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatẽ putas, etiã tu potes dicere: Auferamus itaq; de medio, ſi placet, iſta communia, quæ dici ex vtraq; parte poſſunt, quãuis veraciter ex vtraq; parte dici non poſſunt: (Reprehenditur exordium commune.) Primum abs te quæro, cur libro meo ſaltem ſpecie tenus te reſpondiſſe glorieris, cum tuis libris quatuor vnius mei partem nec quartam reprehendendo tetigeris, eoſq; ſaltus in prætereundis meis diſputationibus feceris, quaſi omnino deſperares vtriuſque operis, & mei ſcilicet & tui quenquam eſſe poſſe lectorem, qui iſta deprehenderet. Denique etiam pauca ipſa, in quibus vix eſt, vt dixi, quarta pars voluminis mei, quę velut infirmiora exiſtimãs, quatuor tuorum grandiorum voluminum ſtrepitu, quaſi quadrigarum impetu proſternere & cõculcare moliris es; conſideratione multo plurium cæterorum, quæ attingere timuiſti, inconcuſſa manere monſtrantur. Quod oſtendere penè ſuperfluum eſt. Admonendi enim ſunt potius, qui hoc noſſe deſiderant: vt non eos pigeat vtrumque legere, & quod ſcripſi, & quod reſpõdere voluiſti: Ita enim ſe res ipſa declarat atq; indicat, vt nimium tardi ſint, qui hoc à nobis poſtulent demõſtrari. Nunc ergo quia video te à veritate deſertũ, ad maledicta eſſe cõuerſum, (Diſtributio operis.) ita diſtribuam diſputationẽ meam, vt oſtendam prius quantis, & qualibus eccleſiæ catholicæ doctoribus nomine Manichæorum intolerabilem facere non cunctaris iniuriam, & cũ me appetis, in quos tela ſacrilega iaculeris. Deinde monſtrabo, quòd tu ipſe ſic adiuuas Manichæorũ damnabilem & nefandæ impietatis errorem, vt nullũ talem patronũ nec in ſuis dilectoribus valeant inuenire. Tertio loco quantum breuiter potuero ſententiis non meis, ſed eorum qui fuerunt ante nos, & aduerſus impios fidem catholicam defenderũt, inanes argutias tuas & elaborata argumenta conuincam. Poſtremò quoniam ſi te non correxeris, neceſſe tibi erit etiam illos eccleſiæ catholicæ oppugnare doctores, atq; contendere, nec ipſos in hac quæſtione catholicã tenuiſſe veritatem, defendam contra te Deo adiuuante & ipſorum & noſtram fidem: vbi etiam id poterit apparere, non ſolùm tu verbis tuis, quod ſecundo

cundo loco me demonſtraturũ eſſe promiſi, ſed ipſum dogma Pelagianum, quod commune eſt omnibus vobis, quantum adiuuet Manichæos.

CAPVT II. *Controuerſia inter Auguſtinum & Iulianum.*

PRIMAM itaq; partẽ diſtributionis meæ, quẽadmodũ exequar, parumper aduerte. Nempe inter nos, quantũ attinet ad intentionẽ libri mei, cui te reſpondiſſe quatuor tuis iactas, iſta vertitur quæſtio, quòd ego dico ſic nuptias eſſe laudãdas, vt nullo modo ad earum culpã vituperationemq; pertineat; quod omnes homines primorũ illorũ hominum peccato naſcantur obnoxij. Hoc enim qui negat, ipſa Chriſtianæ fidei ſubuertere firmamenta conatur. Hinc quippe factum eſt, vt de nuptiis & concupiſcentia librũ ſcriberẽ: nuptiarum ſcilicet bonũ diſcernẽs ab eo malo vnde trahitur originale peccatum. Tu autem dicis nuptias ſine dubitatione damnari, niſi quod ex eis naſcitur, ab omni ſit liberũ obligatione peccati: propter quod libris quatuor te vnum meũ refutaſſe gloriaris. In quibus libris volẽs homines auertere à fide catholica fundatiſſima, & ad nouitatẽ veſtri erroris adducere, ſæpe incutis legentiũ ſenſibus Manichææ peſtis errorem: quaſi malum naturale cum Manichæis ſapiat, qui dicit infantes ſecundum Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contrahere; & ob hoc ſecunda indigere, vt per lauacrum regenerationis prius peccati originalis remiſſione purgentur, & in Dei filios adoptati in regnum vnigeniti transferantur. Hoc de Manichæorum nomine & crimine faciebat etiam Iouinianus; negans Mariæ ſanctæ virginitatem, quæ fuerat dum conciperet, permãſiſſe dum pareret, tanquam Chriſtum cum Manichæis phãtaſma crederemus, ſi matris incorrupta virginitate diceremus exortum. Sed in adiutorio ipſius ſaluatoris, ſicut ſpreuerũt catholici velut acutiſſimũ, quod Iouinianus exeruerat argumentũ, & nec ſanctam Mariam pariendo fuiſſe corruptam, nec Dominum phantaſma fuiſſe crediderũt, ſed & illã virginẽ manſiſſe poſt partum, & ex illa tamen verum Chriſti corpus exortum: ſic ſpernũt veſtra calumnioſã vaniloquia, vt neq; cum Manichæis aſtruant mali naturale principium, & ſecundum antiquam & veram catholicam fidem nullo modo dubitent Chriſtum in euacuando chirographo paterni debiti liberatorem credere paruulorum.

Iulianus ob originalis peccati aſſertionem Manichæiſmi notã catholicis impingit.

Idem olim Iouinianus, ob aſſertam intactæ Mariæ perpetuam virginitatem. Lib. 2. de nup. & concupiſc. cap. 5.

CAPVT III. *Recenſet veteres patres qui originale peccatum aſſeruerunt, quos omnes Manichæos appellat.*

SED tu qui tam crebro nobis Manichæorũ nomen opponis, quos & quales viros & quantos fidei catholicæ defenſores tam execrabili criminatione appetere audeas, ſi euigilas intuere. Non quidem omnium de hac re ſentẽtias, nec omnes eorũ, quos cõmemorabo, me congregaturum eſſe polliceor, quia nimis longum eſt, & neceſſe eſſe non arbitror: ſed ponam pauca paucorum, quibus tamen noſtri contradictores cogantur erubeſcere & cedere, ſi vllus in eis vel Dei timor, vel hominũ pudor tantũ malum peruicaciæ ſuperauerit. Irenæus Lugdunẽſis epiſcopus, non longè à temporibus Apoſtolorum fuit: iſte ait, *non aliter ſaluari homines ab antiqua ſerpentis plaga, niſi eredãt in eũ, qui ſecundũ ſimilitudinẽ carnis peccati in ligno martyrij exaltatus à terra, & omnia traxit ad ſe, & viuificauit mortuos.* Item idẽ ipſe: *Quemadmodum aſtrictũ eſt*, inquit, *morti genus humanum per virginem, ſoluatur per virginẽ æqua lance diſpoſita, virginalis inobedientia per virginalem obediẽtiam. Adhuc enim protoplaſti peccato per correptionem primogeniti emendationẽ accipiente, ſerpẽtis prudentia deuicta per ſimplicitatem columbæ, vinculis illis reſoluti ſumus, per quæ alligati eramus morti.* Vidẽſne antiquum hominem Dei, quid de antiqua ſerpentis plaga ſentiat? Quid de ſimilitudine carnis peccati, per quam ſanatur plaga ſerpentis in carne peccati? Quid de protoplaſti peccato, per quod alligati fueramus? Multo autẽ apertius de eadẽ fide beatiſſimus martyr & epiſcopus Cyprianus: *Si homines*, inquit, *impedire aliquid ad cõſecutionem* A *gratiæ poſſet, magis adultos & prouectos & maiores natu poſſent impedire peccata grauiora. Porrò autem ſi grauiſſimis delictoribus & in Deum multo antè peccantibus, cùm poſtea crediderint, remiſſa peccatorum datur, & à baptiſmo atque gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, niſi quòd ſecundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ, prima natiuitate contraxit. Qui ad remiſſam peccatorum accipiendam hoc ipſo facilius accedit, quod illi remittuntur, non propria, ſed aliena peccata.* Reticiũ ab Auguſtoduno epiſcopũ magnæ fuiſſe authoritatis in eccleſia tempore epiſcopatus ſui, geſta illa eccleſiaſtica nobis indicant, quando in vrbe Romana Melchiade apoſtolicæ ſedis epiſcopo præſidente, cũ aliis iudex interfuit, Donatumq; damnauit, qui prior author Donatiſtarum ſchiſmatis fuit, & Cæcilianum epiſcopum Eccleſiæ Carthaginẽſis abſoluit. Is cùm de baptiſmo ageret, ita locutus eſt: *Hanc igitur eſſe principalem in eccleſia indulgentiam neminem præterit, in qua antiqui criminis omne pondus exponimus, & ignorantiæ noſtræ facinora priſca delemus, vbi & veterem hominem cum ingenitis ſceleribus exuimus.* Audis antiqui criminis pondus, audis priſca facinora, audis cũ ſceleribus ingenitis hominẽ veterem, & audes aduerſus hæc ruinoſam conſtruere nouitatẽ? Olympius Hiſpanus epiſcopus, vir magnæ in Eccleſia & in Chriſto gloriæ, in quodã ſermone Eccleſiaſtico: *Si fides*, inquit, *vnquã in terris incorrupta manſiſſet, ac veſtigia defixa tenuiſſet, quæ ſignata deſeruit, nunquam protoplaſti mortifera tranſgreſſione vitium ſparſiſſet in germine, vt peccatum cum homine naſceretur.* Habẽſne aliquid quod aduerſus nos tibi dicere videaris, quod non etiã in iſtum dicere cõpellaris, vel potius in iſtos? Vna eſt enim omniũ catholica fides, qui per vnũ hominem peccatum intraſſe in mundum, in quo omnes peccauerũt, vno corde credũt, ore vno fatẽtur, & veſtras nouitias præſumptiones catholica antiquitate ſubuertunt. Audi adhuc quod te poſſit amplius cõmouere, atq; turbare, & vtinã in melius commutare. Eccleſiæ catholicæ aduerſus hæreticos acerrimũ defenſorẽ venerandũ quis ignorat Hilariũ epiſcopum Gallũ? Qui cùm de Chriſti carne ageret, attẽde quid dixerit: *Ergo cùm miſſus eſt*, inquit, *in ſimilitudine carnis peccati, non ſicut carnem habuit, ita habuit & peccatum. Sed quia ex peccato omnis caro eſt, à peccato ſcilicet Adam parente deducta, in ſimilitudine peccati carnis eſt miſſus, exiſtente in eo non peccato, ſed peccati carnis ſimilitudine.* Rurſus idem ipſe in expoſitione centeſimi duodeuigeſimi Pſalmi, cũ ad id veniſſet quod ſcriptũ eſt: Viuet anima mea, & laudabit te: *Viuere ſe*, inquit, *in hac vita non reputat, quippe qui dixerat: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Scit ſub peccati origine, & ſub peccati lege eſſe ſe natum.* Sentiſne quid audias? Quærĩſne quid dicas? Hunc virũ tanta in epiſcopis catholicis laude præclarum, tanta notitia famaq; conſpicuũ, de peccato originali aude, ſi quid tibi frõtis eſt, criminari. Sed adhuc audi alium excellentem Dei diſpenſatorem, quẽ veneror vt patrem: in Chriſto enim Ieſu per Euangeliũ ipſe me genuit, & eo Chriſti miniſtro lauacrũ regenerationis accepi: beatũ loquor Ambroſiũ, cuius pro catholica fide gratiã, conſtantiam, labores, pericula, ſiue operibus, ſiue ſermonibus & ipſe ſum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus. Hic vir cũ ſecundum Lucam exponeret Euangelium, *Iordanis*, inquit, *conuerſus eſt retrorſum: ſignificauit ſalutaris lauacri futura myſteria, per quæ in primordia naturæ ſuæ, qui baptizati fuerint paruuli à malitia reformantur.* Rurſus idem ipſe in eodem opere: *Non enim virilis coitus*, inquit, *vuluæ virginalis ſecreta reſerauit, ſed immaculatum ſemen inuiolabili vtero Spiritus ſanctus infudit. Solus enim per omnia ex natis de femina ſanctus Dominus Ieſus, qui terrenæ contagia corrupte-*

B. Irenæus lib. 4. cap. 5. *Numer. 21. Ioan. 3.* *Lib. 5. cap. 19.* *Cyprianus, Lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum.*

Reticius epiſcopus. *Non extat hoc ſcriptum.* *Olympius epiſcopus, nec huius quicquam extat.* *Hilarius epiſcopus.* *Rom. 8.* *In Pſal. 118.* *Pſal. 50.* *1. Cor. 4.* *Auguſtinus ab Ambroſio & catechiſmus & baptiſmum.* *Ambroſius ad illud Lucæ 1. In ſpiritu & virtute Heliæ.* *Alibi ad ca. 2. Omne maſculinum adaperiens vuluam.*

pelæ

In 4. cap. Lucæ de damonaco & ſocru Petri ſanata. Rom 5.

pelæ immaculati partus nouitate non ſenſerit, & cæleſti maieſtate depulerit. Idemq́ue in eodem ipſo: *Omnes*; inquit, *in Adam morimur; quia per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Illius igitur culpa, mors omnium eſt.* Item loco alio in eodem Euangelio: *Caue ergo*, inquit, *ne antè nuderis, ſicut Adam nudatus eſt, mandati cæleſtis cuſtodia deſtitutus, & exutus fidei veſtimento, & ſic lethale vulnus accepit, in quo omne genus occidiſſet humanum, niſi Samaritanus ille deſcendens vulnera eius acerba curaſſet.* Rurſus in opere ipſo, alio loco: *Fuit*, inquit, *Adam & in illo fuimus omnes. Periit Adam, & in illo omnes perierunt.* Rurſus idem ipſe in apologia prophetæ Dauid: *Antequam naſcimur*, inquit, *maculamur contagio, & ante vſuram lucis, originis ipſius excipimus iniuriam, & in iniquitate concipimur. Non expreſſit*, inquit, *vtrum parentum an noſtra. Et in delictis vnumquemque generat mater ſua. Nec hic declarauit, vtrum in delictis ſuis mater pariat, an iam ſint aliqua delicta naſcentis. Sed vide ne vtrunque intelligendum ſit. Nec conceptus exors iniquitatis eſt; quoniam & parentes non carent lapſu. Et ſi nec vnius diei infans ſine peccato, multo magis nec illi materni conceptus dies ſine peccato ſunt. Concipimur ergo in peccato parentum, & in delictis eorum naſcimur. Sed & ipſe partus habet contagia ſua, nec vnum tantummodo habet ipſa natura contagium.* Idem ipſe in expoſitione libri Tobiæ: *Quis*, inquit, *iſte peccati eſt fœnerator niſi diabolus, à quo Eua mutuata peccatum, obnoxiæ ſucceſſionis vſuris omne genus defœnerauit humanum?* Rurſus in eodem, *Diabolus*, inquit, *Euam decepit, vt ſupplantaret virum, obligaret hæreditatem.* Idem ipſe in expoſitione Pſalmi quadrageſimi octaui: *Alia eſt*, inquit, *iniquitas noſtra, alia calcanei noſtri, in quo Adam dente ſerpentis eſt vulneratus, & obnoxiam hæreditatem ſucceſſionis humanæ ſuo vulnere dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicemus.*

Ad illud cap. 10. de homine qui in latrones incidit.

In 15. cap. de filio prodigo.

Lib. apologiæ Dauid cap. 11.

Iob 14.

Lib. de Tobia, cap. 9.

Ibid. cap. 23.

In illud Pſal. 48. Iniquitas calcanei mei circundabit me.

CAPVT IIII.

I NVNC & mihi obijce originale peccatum, diſſimula ab iſtis, finge te neſcire quid dicant; & ſanctæ Eccleſiæ tot tantosq́ue doctores, qui vita optimè geſta, debellatisq́ue ſuorum temporum erroribus, glorioſiſſimè de hoc ſeculo, antequam vos ebulliretis exierunt, velut eis non viſis, in me impetum faciens, & velut neſciens, quòd illi ſub meo nomine lacerentur; tanquam ſecurus inſulta. Crederem te, fateor, quid mali facias ignorare, nec impudentiæ, ſed imprudentiæ tuæ tribuerem, quòd hæc lumina ciuitatis Dei audes hoſtiliter inſectari, quæ ſectari fideliter debuiſti: Crederem te, inquam, hoc tantum nefas committere neſcientem, niſi in eo libro cui te reſpondiſſe vel exiſtimas, vel exiſtimari cupis, apertiſſimum teſtimonium de ſancti Ambroſij diſputatione poſuiſſem. An ibi non legiſti, quòd cùm Chriſti natiuitatem de virginis partu ſuprà dictus inſinuaret epiſcopus, *Ideo*, inquit, *& quaſi homo per vniuerſa tentatus eſt, & in ſimilitudine hominum cuncta ſuſtinuit, ſed quaſi de ſpiritu natus abſtinuit à peccato. Omnis enim homo mendax, & nemo ſine peccato niſi vnus Deus. Seruatum eſt igitur vt ex viro & muliere, id eſt, per illam corporum commixtionem nemo videatur expers eſſe delicti. Qui autem expers delicti, expers eſt etiam huiuſmodi conceptionis.* Si hæc ibi verba venerandi Ambroſij nõ legiſti, quomodo redarguendum librum, in quo ea ſunt poſita, ſuſcepiſti? Si autem legiſti, quid aduerſus me furis, & illum in me primitus carpis? Quid nomen dilaniare niteris meum, & Ambroſium facis tacito eius nomine Manichæum? Cernis nempe cum quibus tua maledicta ſuſtineam, cernis cum quibus mihi ſit cauſa communis, quã nulla conſideratione ſobria pulſare calumniis & expugnare conaris? Cernis quàm tibi pernicioſum ſit, tam horribile crimẽ obijcere talibus; & quàm mihi glorioſum ſit, quodlibet crimen audire cũ talibus? Si cernis, cerne, & tandem tace, Pelagianam linguam tot linguis catholicis deprime, tot venerandis oribus proterua ora ſubmitte. Si ſcholã Xenocratis ſicut Polemo ex antelucano conuiuio temulentus intraſſes, non tanta quanta in iſto cœtu tot ſanctorum, deberes verecundia coërceri. Hic enim certè tanto maior debet eſſe verecundia, quanto verior addiſcitur ſapiẽtia. Tanto amplius reuerẽdi ſunt tot memorabilium epiſcoporũ, quàm vnius Xenocratis vultus, quanto Platone Xenocratis doctore, doctor iſtorum maior eſt Chriſtus. Ego certè beatæ memoriæ Memoris patris tui non immemor, qui mecum non paruam inierat amicitiam colloquio literarũ, teq́; ipſum mihi chariſſimum fecerat, cùm te viderem in libris tuis non antelucano conuiuio temulentũ, ſed inſano cõuicio turbulentum introduxi te ſedandũ atq; ſanandũ, non in alicuius philoſophi auditorium, ſed in ſanctorum patrum pacificũ honorandumq́; conuentum. Sit operæpretiũ obſecro te, aſpice illos quodammodo aſpicientes te, & mãſuetè ac leniter dicentes tibi: Itáne nos, fili Iuliane, Manichæi ſumus? Rogo quid reſpondebis? Quibus eos oculis intueberis? Quæ tibi argumenta ſuccurrẽt? Quæ Ariſtotelis categoriæ, quibus vt in nos velut artifex diſputator inſilias, videri appetis elimatus? Quæ tuorum argumentorum vel acies vitrea, vel plumbei pugiones in illorum conſpectu exeri audebunt? Quæ abs te arma non fugient nudumq́; deſtituent? An fortè dicturus es neminem illorũ te in iſto crimine nominaſſe? Et quid facies cùm tibi dixerint, Tolerabilius dẽte maledico nomina cõcideres noſtra, quàm fidẽ noſtram, cuius meritò in cælo nomina ſcripta ſunt noſtra? An fortè dices eis, Nec fidem veſtram vllo tali crimine violaui? Sed quã confidentia id dicere audebis homo, qui dicis Manichæum eſſe ſenſum, confiteri ex Adam trahere naſcentes originale peccatum; quod iſti cõfeſſi atq; profeſſi ſunt; quod in Chriſti eccleſia ſuorum rudimentorum tẽpore didicerunt, quod Chriſti eccleſiam ſuorum honorum tẽpore docuerunt; qui per Spiritum ſanctum tam multa peccata omnibus, quos baptizare potuerunt, tam multis paruulis ſola originalia remiſerunt? Iterum te admoneo, iterum rogo, aſpice tot ac tales eccleſiæ catholicæ defenſores atq; rectores; vide quibus tam grauem, tamq́ue nefariam irrogaris iniuriam. An ideo contemnendos putas, quia occidentales eccleſiæ ſunt omnes, nec vllus eſt in eis commemoratus à nobis Orientis epiſcopus? Quid ergo faciemus, cũ illi Græci ſint, nos Latini? Puto tibi eam partem orbis ſufficere debere, in qua primum Apoſtolorum ſuorũ voluit Dominus glorioſiſſimo martyrio coronare. Cui Eccleſiæ præcedentem beatum Innocentium ſi audire voluiſſes, iam tunc pericuioſam iuuentutẽ tuã Pelagianis laqueis exuiſſes. Quid enim potuit vir ille ſanctus Africanis reſpondere conciliis, niſi quod antiquitus apoſtolica ſedes & Romana cum cæteris tenet perſeueranter Eccleſia? Et tamen eius ſucceſſorẽ crimine præuaricationis accuſas, quia doctrinæ Apoſtolicæ & ſui deceſſoris ſententiæ noluit refragari. Sed de hoc interim taceo, ne animum tuum, quẽ ſanare potius cupio quàm irritare, laudibus tui dãnatoris exulcerem. Sancto Innocentio vide quid reſpondeas, qui nihil aliud de hac re ſapit, quàm quod iſti in quorũ te conuentũ, ſi tamen prodeſt aliquid, introduxi: cũ his etiam ipſe conſidet, etſi poſterior tempore, prior loco. De miſeris paruulis ab originali malo, quod trahitur ex Adam, per Chriſti gratiam liberandis, vnam cum eis tenet Chriſtianam veramq́; ſententiam. Qui omne præteritum vitiũ, primi ſcilicet hominis, qui libero arbitrio eſt in profunda demerſus, Chriſtum dixit ſui lauacro

Lib. 1. de nup. & concupiſc. cap. 35.

Ex commentar. in Eſaiã, quæ habentur ibidem.

Pſal. 115.

Polemo ex luxurioſo adoleſcentia inſignis factus philoſophus.

Iulianum Auguſtinus ob Memoris patris ipſius familiaritatem, chariſſimum aliquando habuit. Vide Auguſt. epiſt. 131.

B. Petrus Apoſtolorum primus.

Laudat epiſtolas Innocentij Papæ ad Carthaginienſe & Mileuitanum concilia.

Iulianum Zoſimum pontificem criminè præuaricationis accuſaſſe notum.

Romanus pontifex reliquis epiſcopis loco prior.

Innocentius Papa 1. epiſt. apud Auguſt. 91.

Idem. epiſt. 95.
Ioan. 6.

lauacro purgaſſe baptiſmatis. Qui denique paruulos definiuit, niſi manducauerint carnem filij hominis, vitam prorſus habere non poſſe. Huic reſponde, imò ipſi Domino, cuius ille antiſtes vſus eſt teſtimonio, & dic vnde imago Dei tam capitali ſupplicio puniatur, vt vita priuetur, ſi peccatum à naſcentibus originale non trahitur? Sed quid dicas, aut quid reſpondeas, qui etiam ſi beatum audeas Innocentium, non audebis tamen Chriſtum dicere Manichæum? Non eſt ergo cur prouoces ad Orientis antiſtites, quia & ipſi vtique Chriſtiani ſunt, & vtriuſque partis terrarum fides iſta vna eſt: quia & fides iſta Chriſtiana eſt, & te certè occidentalis terra generauit, occidentalis regenerauit eccleſia. Quid ei quæris inferre, quod in ea non inueniſti, quando in eius mẽbra veniſti? Imò quid ei quæris auferre, quod in ea tu quoque accepiſti? Nam peccatum originale quod in aliorum perniciem paruulorum negas, quacunque ætate ſis baptizatus, aut ipſum tibi remiſſum eſt, aut & ipſum. Sed ſi verum eſt, quod audiuimus te infantulum baptizatũ, etiam tu quamuis à tuis proprijs peccatis innocens: tamen quia ex Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate traxiſti, & in iniquitate conceptus es: profectò exorcizatus & exufflatus es, vt à poteſtate erutus tenebrarum transferreris in regnum Chriſti. O fili male ex Adam nate, ſed bene in Chriſto renate, ſacramenta quibus re peperit, tuæ matri conaris auferre. Nunquid Manichæa fuit quando iſto modo te peperit, quomodo iam non vis vt pariat, & ingeris ei natiuitatis opprobria, vt in ea cæteris claudas, ex quibus ipſe natus es, viſcera pietatis? Diuidis ei nomen viri ſui, vt ad regenerandos paruulos tãtummodo Chriſtus ſit: ad maiores autem, Chriſtus Ieſus, quia Ieſus Saluator interpretatur. Quod eum paruulis eſſe non vultis, quia nihil eos habere, vnde illos ſaluos faciat, prædicatis.

Iulianus ad Orientales prouocabat epiſcopos.

CAPVT V.

Etiam Orientis epiſcopos in originali peccato aſſerendo Occidentalibus conſentire.
Laus Gregorij Nazianzeni.
Gregorius Nazianzenus.

Sed non tibi deerit magni nominis & famæ celeberrima illuſtris epiſcopus etiam de partibus Orientis, cuius eloquia ingentis meritò gratiæ, etiam in linguam Latinam tranſlata vſquequaque claruerunt. Sedeat ergo cum iſtis patribus etiam ſanctus Gregorius, & cum eis tuæ criminationis inanem patiatur inuidiam, dum tamẽ cum eis contra nouitiam peſtem veſtram, medicinalem proferat & ipſe ſententiam. Audi ergo quid dicat: *Imago,* inquit, *Dei, labem corporeæ inundationis expurget, & coniunctam ſibi carnem verbi Dei ſubleuet pennis. Et quamuis melius fuiſſet ne egere quidem huiuſcemodi expurgatione, ſed in illa prima dignitate permanſiſſe, ad quã & re feſtinamus poſt præſentem emendationem, & melius fuiſſet non excidere à ligno vitæ guſtu amariſſimo peccati: tamen in ſecundo loco expedit emendari & corrigi poſt lapſum, quàm in nequitiis permanere.* Itémque idem ipſe: *Sicut in Adam omnes,* inquit, *mortui ſumus, ita & in Chriſto omnes viuificemur. Cum Chriſto ergo naſcamur, & cum Chriſto crucifigamur, & conſepeliamur ei in mortem, vt cum ipſo etiam reſurgamus ad vitam. Neceſſe eſt enim nos perpeti vtilem hanc & neceſſariam viciſſitudinem: vt ſicut ex bonis ad triſtia deuoluti ſumus, ita ex triſtibus ad meliora reparemur. Vbi enim abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia. Vt quos guſtus ligni vetiti condemnauit, Chriſti crux gratia largiore iuſtificet.* Idem rurſus, *Venerare,* inquit, *natiuitatem, per quam terrenæ natiuitatis vinculis liberatus es. Honora Bethleem puſillam & minimam, per quam tibi regreſſus ad paradiſum patefactus eſt.* Itémque alibi de baptiſmo loquens: *Perſuadeat,* inquit, *tibi de hoc quoq; ſermo Chriſti dicentis, neminem poſſe introire in regnũ cælorum, niſi renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. Per hunc primæ natiuitatis maculæ purgantur, per quas in iniquitatibus concipimur, & in delictis genuerunt nos matres noſtræ.* Nunquid & iſtum Manichæi ſapere vel iacere venena dicturus es? Audis omnes vno corde, vno ore, vna fide idipſum dicere, & hanc eſſe catholicam fidem non diſſonante cõteſtatione firmatam. An tibi parua in vno Gregorio epiſcoporum orientalium videtur authoritas? Eſt quidem tanta perſona, vt neq; ille hoc niſi ex fide Chriſtiana omnibus notiſſima diceret; nec illi eum tam clarum haberent atque venerandum, niſi hæc ab illo dicta ex regula notiſſimæ veritatis agnoſcerent.

Oratione in natalem Chriſti, paulo poſt initium
1. Cor. 15.
Rom. 5.
Ibidem ſub finem
Ioan. 3.

Reſpondet ad locum Baſilij à Iuliano pro ſe productum.
Baſilium librũ ſcripſiſſe contra Manichæos.

Sed ſi vis addimus huic & ſanctum Baſilium, imò velis nolis addendus eſt, maximè quia & tu de libro eius, quem ſcripſit aduerſus Manichæos, in quarto volumine huius operis tui aliquid putaſti eſſe ponendum, quod ad cauſam peccati originalis per vnũ intrantis in mũdum, & per omnes homines tranſeuntis omnino non pertinet. Ibi quippe agit, ne malum ſubſtantiale credatur, habens ſuã quandam materiam, ſicut ſapiunt Manichæi. Dicit ergo *non eſſe ſubſtantiam, ſed conuerſationem, quæ de ſola voluntate contingat*; non his, qui contagium mortis antiquæ prima natiuitate traxerunt, ſed *iis qui ægritudinem conuerſationis de voluntate propria collegerunt*, id eſt, iam maioribus ratione vtentibus & arbitrio voluntatis. *Hanc conuerſationem ex accidenti venientem facillimè dicit poſſe ab ægrotantium voluntate ſeparari.* Dicit etiam, *ſi eueniſſet malum, ita vt non valeret vlterius à voluntate remoueri, id eſt, quamuis accidiſſet, ſi ita accidiſſet vt ſeparari vlterius à voluntate non valeret; meritò dici poſſet, ſubſtantiale quidem malum non eſſe, ſed ipſam ſubſtantiam ſine malitia quæ accidit, iam eſſe non poſſe. Si autem acceſſit,* inquit, *& principium acceſſionis non ſubſtantiam habuit, ſed voluntatem; facilè poteſt malum à ſubſtantia ſeparari, vt & ſubiecta voluntati ſubſtantia, munda poſſit per omnia poſſideri, ita vt nullius mali vel ſigna remaneãt.* Iſta ita rectè dixit ſanctus Baſilius, vt etiam de ipſo malo, quod per Adam intrauit in mundum, & per omnes homines pertrãſiit, bene poſſit intelligi; quia & ipſum acceſſit naturæ humanæ. Non enim ſic eſt primitus cõdita, & principiũ acceſſionis non ſubſtãtiam habuit, ſed voluntatem, ſiue mulieris, quæ à ſerpente ſeducta eſt, ſiue viri eius, qui ſeductæ ad peccandum conſenſit vxori. Sed quod ait, *facilè poſſe malum à voluntate, vel à ſubſtantia ſeparari*; non humanæ facile eſt voluntati, ſed miſericordiæ Dei. Quod aduerſus Manichæos vtique ſufficit, qui putãt eſſe impoſſibile mutari in bonum naturam mali. Ideo non ait Baſilius, ipſam voluntatem hominis, ſiue ſubſtantiam, vel naturam, malum à ſe poſſe facilè ſeparare: ſed ab ea poſſe facilè ſeparari: ſic verba ſua librans, vt & Manichæos, contra quos agebat, refelleret; & contra diuinam gratiam humanam ſuperbiam non extolleret. Ille quippe omnipotens cui ſecundum Euangeliũ facile eſt, quod hominibus impoſſibile eſt, malum quod nobis accidit, vel ex primi hominis, vel ex noſtra inſuper voluntate, ita ſuæ gratiæ largitate conſumet, *vt ſubiecta ſubſtantia voluntati*, quemadmodum commemoraſti dixiſſe Baſilium, *munda poſſit per omnia poſſideri*, ſic omnino, *vt nullius mali vel ſigna remaneant.* Fiet hoc, & ipſa ſpes eſt indubitata fidelium. Sed quando perficiatur, in promptu eſt catholicæ fidei. Tunc enim dicetur nouiſſimæ inimicæ morti: Vbi eſt contẽtio tua, vbi eſt aculeus tuus? Itẽ quod cõmemoras dixiſſe Baſilium, *Si caſtitas virtus eſt, corpus verò ſubſtantialiter malum eſſet; impoſſibile erat caſtum corpus inueniri; quia corpus turpitudinis, virtutis non fieret corpus: cùm autem ſanctificatur, virtutis efficitur, & ita communicat virtus corpori, corpuſq; virtuti, per quam & templum efficitur Dei. Vnde ſi omne corpus fornicationis eſſet, impoſſibile vtique erat caſtitatem in corporibus inueniri; tumq; demum naturæ corporum poſſemus malum ſubſtantiale deputare. Si verò eouſque corporis merita proceſſerunt, tantóque honore decoratum eſt, ac tale indumẽtum pudicitiæ ſuſcepit,* vt do-

Matth. 19.
1. Cor. 15.
Reſpondet ad alterum locum ex eodem Baſilij libro petitum.

vt domus ſui factoris eſſe mereretur, ac fieret thalamus filij Dei, vt venientes pater & filius habitationem corporum eligere dignarentur: quomodo non execrabilis & ridendus Manichæi ſermo conuincitur? Quid potuit dici verius & catholicæ regulę conuenientius? Dictum eſt enim aduerſus Manichæos, putantes atq; affirmantes de gente tenebrarum, quam malam naturam dicũt, Deo bono coæternam habere originem corpora, & eſſe etiã ipſa immutabilia mala: non aduerſus eos, qui tenentes veram & verè Chriſtianã fidem, nunc quidem corruptibile eſſe corpus, & aggrauare animam confitentur; ſed nec tale primitus conditum, atque in paradiſo conſtitutum; nec tale ſemper futurũ: ſed incorruptione atq; immortalitate mutandum, & nunc iam eſſe incipere templum Dei, cõiugali, vel viduali, vel etiam virginali pudicitia decoratum. Quando & ſi caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſic tamen ſpiritus concupiſcit aduerſus carnẽ, vt nec ipſius corporis membra exhibeat iniquitatis arma peccato. Sed audi quod ad rem præſentem ſpectat, quid de peccato primi hominis ad nos etiam pertinente dicat iſte ſanctus ſine vlla ambiguitate Baſilius. Quod etſi reperi interpretatum, tamen propter diligẽtiorem veri fidem, verbum è verbo malui transferre de Græco. In ſermone de Ieiunio, *Ieiunium*, inquit, *in paradiſo lege conſtitutum eſt. Primũ enim mãdatum accepit Adam: à ligno ſciendi bonum & malum non manducabis. Non manducabis autem, ieiunium eſt, & legis conſtitutionis initium. Si ieiunaſſet à ligno Eua, non iſto indigeremus ieiunio. Non enim opus habent valentes medico, ſed malè habentes. Ægrotauimus per peccatum, ſanemur per pœnitentiam. Pœnitentia verò ſine ieiunio vacua eſt. Maledicta terra, ſpinas & tribulos pariet: Contriſtari ordinatus es, nunquid deliciari?* Et paulopòſt in eodem ſermone, idem ipſe: *Quia non ieiunauimus*, inquit, *decidimus de paradiſo. Ieiunemus ergo vt ad eum redeamus.* Hæc atq; huiuſmodi alia ſancti Baſilij ſi legiſſes, vel ſi lecta fideliter conſiderare voluiſſes, nunquam profectò de literis eius ad offundendas nebulas ignorantibus ea, quæ nihil ad quæſtionem, quæ inter nos vertitur, pertinent, in his tuis libris, neſcio qua mente poſuiſſes. Audis quòd iſto non indigeremus ieiunio, ſi homo ieiunij legem non fuiſſet in paradiſi felicitate tranſgreſſus; & negas peccato illorum hominum obnoxios cæteros naſci? Audis adiunctum: Nõ enim ſani indigent medico: & negas nos ſanitatem, in qua nos creati ſumus, peccato illorum hominum perdidiſſe? Audis ſententiam, quę prolata eſt in primum hominẽ peccatorem; Spinas & tribulos terra pariet tibi; ad nos etiam pertinere; & negas obnoxios eſſe peccato, quos eidem cernis obnoxios eſſe ſententiæ. Audis ad paradiſum nos, vnde decidimus, redire debere; & negas ad nos eorum peccatũ, qui ſoli tunc homines in paradiſo fuerant, in quibus & nos fuimus, pertinere. Quid hinc plura? Vide iam vtrum ſufficiant tibi ex Orientis partibus duo iſti tam inſignes viri, & tã clara prædiri ſanctitate, & ſicut fertur etiam carne germani. Sed dic nõ ſufficere. Habemus alios oriẽtales epiſcopos quatuordecim, Eulogium, Ioannem, Ammonianum, Porphyrium, Eutonium, Porphyrium, Fidum, Zoſimum, Zoboenum, Nymphidium, Chromatium, Iouinũ, Eleutherium, Clematium, quos vno loco ſimul inuentos in iſtum conſeſſum introducere valeamus, illos ipſos qui Pelagio iudices præſederunt, cumq́ue vt homines nullo ex altera parte vrgẽte aduerſario putãres catholicum, tanquam catholicum pronunciarũt. Niſi enim in eorum conſpectu audituq́ue damnaſſet eos, qui dicunt quòd peccatum Adę ipſum ſolum læſerit, & non genus humanũ: & quòd infantes nuper nati in eo ſtatu ſint, in quo Adam fuit ante peccatum: & infantes etiam ſi non baptizentur, habere vitam æternam; nullo modo inde niſi damnatus exiſſet. Quid enim vobis

Baſilij Magni teſtimonium pro peccato originali.
Serm. 1.
Geneſ. 2.
Geneſ. 3.

Baſilius & Gregorius germani fratres, ſed Nyſſenus, non Nazianzenus: in quo fallitur Auguſtinus.
Epiſcopi Palæſtini concilij, coram quibus cauſam dixit Pelagius, & obiectos ſibi errores anathematizauit.

A prodeſt, quòd neſcio quas anſas atq; vncos, arte neſcio cuius perplexitatis inſeritis, ne ſimplicia pateãt, & clara luceant? Quis enim non videat, quomodo iſta illi iudices accipere potuerunt, ſcilicet ſecũdum catholicam fidem, quæ vbique paruulos exorcizãdo & exufflando de poteſtate eruit tenebrarum; non ſicut exponuntur, vel potius componuntur à vobis? Et tamen dicere potuiſtis, Adæ peccatum non propagatione, ſed imitatione læſiſſe genus humanum: & infantes nuper natos non in eo ſtatu eſſe, in quo fuit Adam ante peccatum, quòd ille præcepti capax fuerit, iſti adhuc non ſint. His nebulis illud iudicium ſe putat illuſiſſe Pelagius, voſq́; ad hoc nefas toto capite annuitis, & tot ab illo epiſcopos irriſos eſſe ridetis. Sed nunquid infantes etiam ſi non baptizentur, habere vitam æternam vlla calliditate in aliud detorquere, vel vllis foliis ficulneis operire potuiſtis? Eos enim qui hoc dicunt, non potuit apud catholicos iudices niſi dãnare Pelagius. Et quod ſentiebat, damnauit coram hominibus, damnari metuens ab hominibus. B Nam ſi hoc non ſentitis, nobis vtiq; conſentitis. Sed quia nobis nõ conſentitis, illud ſine dubitatione ſentitis. Ac per hoc Orientales vos iudices damnent, à quibus Pelagius damnari timẽs, eos qui ſentiunt iſta damnauit, cum eis quos dãnauit profectò damnandus; quia id quod negauit ore, corde ſeruauit. Nam quod verbis eius anathematizatur, in literis eius inuenitur. Sed nunc cum illo non ago. Tu quid dicis, cum quo mihi nunc res eſt? Ecce adſunt tot iudices Orientales, legũtur geſta eccleſiaſtica, quæ apud eos ſunt habita. Legitur obiectũ eſſe Pelagio, quòd dicat infantes etiam non baptizatos habere vitam æternam. Legitur Pelagius eos damnaſſe, qui hoc dicunt. Neq; enim illos iudices aliter potuiſſet euadere. Nũc ipſe quid dicis? Habebunt vitam æternam paruuli etiã ſi non baptizati ex hac vita emigrauerint, an non habebunt? Si dixeris, habebũt: Pelagij tui te verba damnabunt, & illi omnes à quibus timuit ipſe damnari. Si autem dixeris, non habebunt: quæro qua cauſa innoC cens imago Dei vitæ priuatione punietur, ſi nullũ peccatum ex humana propagatione contrahitur? Si verò contrahitur, cur Manichæi dicuntur, qui hoc ſentiũt, à quibus Pelagius damnatus fuiſſet, niſi hoc ſe ſentire finxiſſet? Tu interim habes in conſpectu, non ſolum Occidentis, verumetiam Oriẽtis epiſcopos. Nam qui nobis deeſſe videbantur, plures Orientis inuenimus. Omnes vno eodemq́ue modo credunt, per vnum hominem peccatum intraſſe in mundum, & per peccatũ mortem, & ita in omnes homines pertranſiſſe, in quo omnes peccauerũt. Qui modus hic eſt? Vt peccato illius primi vnius homines omnes naſci credantur obnoxij. Si hoc qui dicit, Manichæus abs re dicitur, iſtos aſpice, iſtos erubeſce, iſtis parce, vel tibi potius, ne rector & † habitator illorum tibi fortè non parcat. Si autem iſtos Manichæos eſſe nõ dicis, nec me poteris inuenire cur dicas. Neq; enim me ob aliud eſſe dicis, niſi quia de peccato primi hominis, cui omnes carnalis natiuitas obligauit, nec inde quenquam niſi ſpiritalis naD tiuitas ſoluit; quod credũt, credo; quod tenent, teneo; quod docent, doceo; quod prædicant, prædico. Iſtis cede, & me non cædes. Acquieſce iſtis, & quieſcis à me. Poſtremò ſi mihi per eos amicus fieri non vis, ſaltẽ peto, ne per me illorũ efficiaris inimicus. Sed quomodo non efficieris, ſi in iſto errore permanſeris? Quãto ergo melius vt his accedas, ab illo recedas. Tantúmne apud te poſſunt Pelagius & Celeſtius, vt à ſolis ortu vſq; ad occaſum tot ac tantos catholicæ fidei doctores & defenſores, antiquos & noſtræ ætati contiguos, dormientes & manentes, nõ ſolum deſerere, verumetiam Manichæos audeas appellare? Miror ſi hoc aliquando ex tuo poterit ore procedere, quod te tamen clamare prauitas tui cõpellit erroris. Sed mirum ſi in facie ho-

Quomodo Pelagius Concilium Palæſtinum eluſerit.
Geſta concilij Palæſtini in cauſa Pelagij.
Rom. 5.
† al. arbiter

minis tantum interuallum eſt inter frontem & linguam, vt in hac cauſa frons non comprimat linguam.

CAPVT VI. Reſpondet ad Chryſoſt. locū cōtra originale peccatum à Iuliano productum. Homilia ad Neophytos. eſt tom. 3.

Sed quid muſſites, noui. Dic iam dic, audiamus, in extremo tui operis, de quo nūc agimus, id eſt, in quarti libri parte nouiſſima eſt: *Sanctus Ioannes*, inquis, *Conſtantinopolitanus negat eſſe in paruulis originale peccatum. In ea quippe homilia, quam de baptizatis habuit: Benedictus*, inquit, *Deus, qui fecit mirabilia ſolus, qui fecit vniuerſa, & conuertit vniuerſa. Ecce libertatis ſerenitate perfruuntur, qui tenebantur paulo antè captiui, & ciues eccleſiæ ſunt, qui fuerunt in peregrinationis errore, & iuſtitiæ in ſorte verſantur, qui fuerunt in confuſione peccati. Non enim tantum ſunt liberi, ſed & ſancti: non tantum ſancti, ſed & iuſti: non ſolum iuſti, ſed & filij: non ſolum filij, ſed & hæredes: non ſolū hæredes, ſed & fratres Chriſti: nec tantum fratres Chriſti, ſed & cohæredes: non ſolum cohæredes, ſed & membra: non tantum membra, ſed & templum: non tantum templum, ſed & organa ſpiritus. Vides quot ſunt baptiſmatis largitates, & nonnulli deputant cæleſtem gratiam in peccatorum tātum remiſſione conſiſtere. Nos autem honores computauimus decem. Hac de cauſa etiam infantes baptizamus, cùm non ſint coinquinati peccato, vt eis detur vel addatur ſanctitas, iuſtitia, adoptio, hæreditas, fraternitas Chriſti, vt eius membra ſint.* Itáne iſta verba ſancti Ioannis epiſcopi audes tanquam ecōtrario tot taliumq́; ſentētiis collegarum eius opponere, eumq́; ab illorum cōcordiſſima ſocietate ſeiungere, & eis aduerſarium cōſtituere? Abſit, abſit hoc malum de tanto viro credere aut dicere. Abſit, inquam, vt Conſtantinopolitanus Ioannes de baptiſmate paruulorum, eorumq́; à paterni chirographi liberatione per Chriſtum, tot ac tātis coepiſcopis ſuis, maximeq́; Romano Innocentio, Carthaginienſi Cypriano, Cappadoci Baſilio, Gregorio Nazianzeno, Gallo Hilario, Mediolanenſi reſiſtat Ambroſio. Alia ſunt in quibus inter ſe aliquando etiam doctiſſimi atq; optimi regulę catholicæ defenſores, ſalua fidei compage non conſonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit & verius. Hoc autem vnde nunc agimus, ad ipſa fidei pertinet fundamenta. Quiſquis in Chriſtiana fide vult labefactare, quod ſcriptum eſt: Per hominē mors, & per

1. Cor. 15.

hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adā omnes moriūtur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur; totum quod in Chriſtum credimus auferre molitur. Omnino & paruulorum ſaluator eſt Chriſtus; omnino, niſi ab illo redimantur, peribunt, quoniam ſine carne eius, & ſanguine vitam habere non poſſunt. Hoc ſenſit, hoc credidit, hoc didicit, hoc docuit & Ioannes. Sed tu eius verba in veſtrum dogma conuertis.

Peccata nō habere paruulos quo ſenſu dixerit Chryſoſtomus. Rom 9. Rom 5. Lib. 3. epi. 8.

Peccata dixit paruulos non habere, ſed propria. Vnde illos innocentes merito nuncupamus, ſecundum id quod ait Apoſtolus, Nondum natos nihil egiſſe boni ſiue mali, non ſecundum id quod ait, Per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi. Poterat etiā noſter Cyprianus hoc dicere de paruulis quod Ioānes, quādoquidem ait, *quòd infans natus nihil peccauerit, & quòd ei remittantur non propria, ſed aliena peccata.* Comparans ergo eos Ioannes maioribus, quorum propria peccata dimittuntur in baptiſmo, dixit illos nō habere peccata. non ſicut verba eius ipſe poſuiſti, *non coinquinatos eſſe peccato*, dum vis vtiq; intelligi, nō eos peccato primi hominis inquinatos. Verùm hoc nō tibi tribuerim, ſed interpreti; quanquam in aliis codicibus eandē interpretationē habentibus, non peccato, ſed peccatis legatur. Vnde miror ſi non aliquis ex numero veſtro ſingularem maluit numerum ſcribere, vt illud acciperetur vnum, vnde dicit Apoſtolus, Nam iudiciū quidem ex vno in condemnationē, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Ibi quippè vnum, nō niſi vnum delictū vult intelligi: quo nolentes credi paruulos inquinatos, non eos peccata non habere quod ait

Rom 5.

A Ioannes, ne intelligerentur propria: vel peccatis, ſicut habet in aliis codicibus eadem interpretatio, ſed peccato non inquinatos dicere maluiſtis, vt vnum primi hominis peccatum veniret in mentem. Sed ſuſpicionibus non agamus, & hic vel ſcriptoris error, vel varietas putetur interpretis. Ego ipſa verba Græca quæ à Ioanne dicta ſunt ponam: διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καί τοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα, Quod eſt Latinè, *Ideo & infantes baptizamus, quamuis peccata nō habentes.* Vides certè non ab eo dictum eſſe *paruulos non coinquinatos eſſe peccato*, ſiue peccatis; ſed non habere peccata, intellige propria, & nulla contentio eſt. At inquies, Cur non ipſe addidit propria? Cur putamus, niſi quia diſputans in catholica Eccleſia, non ſe aliter intelligi arbitrabatur, tali quæſtione nullus pulſabatur, vobis nondum litigantibus ſecurius loquebatur. Nam vis audire quid etiam ipſe de hac re apertiſſimè dixerit? Ecce etiam ipſum numero illi adiūgo ſancto-

Anthypophora.

B rum. Ecce inter meos teſtes, vel inter noſtros conſtituo iudices, quem putaſti patronum tuum, Ecce & ipſum dicturus es Manichæum. Ingredere ſancte Ioānes, ingredere, & conſide cum fratribus tuis, à quibus nulla ratio, nulla tētatio te ſeparauit. Opus eſt & tua, & maximè tua ſententia, quoniam in tuis literis iſte iuuenis inueniſſe ſe putat, vnde tot tantorumq́; coepiſcoporū tuorum ſe arbitratur percellere & euacuare ſentētias. Quòd ſi verè tale aliquid inueniſſet, & quod ipſe ſentit, te ſentire claruiſſet: nunquam te vnum, pace tua dixerim, tot & talibus præferre in ea cauſa poſſemus, de qua nūquam fides Chriſtiana & eccleſia catholica variauit. Sed abſit vt tu aliud ſaperes, & in ea tam præcipuus emineres. Dic ergo & tu aliquid, vnde iſte iuuenis confundatur & reuereatur, qui quærit maculam meā; & ignoſce mihi, quia cùm illi de hac te quid ſentias demōſtrauero, quæſiturus eſt & tuam. Dicit enim

C ſenſum eſſe Manichæum, credere paruulos indigētes eſſe Chriſti liberatoris auxilio, vt à damnatione liberentur, quia ex peccato primi hominis obligati ſunt. Ac per hoc cùm te hoc ſentire cognouerit, aut ipſe ſe corriget ab errore Pelagij, aut & tibi crimen obiiciet Manichæi. Sed vt conferamus ei verum beneficiū, falſum eius non curemus opprobrium. Audi iam Iuliane quid etiam Ioannes cum cęteris catholicis doctoribus dicat, ad Olympiam ſcribens: *Quando enim Adam peccauit*, inquit, *illud graue peccatum, & omne genus hominum in commune damnauit; de mærore pœnas luebat.* Item de reſuſcitatione Lazari. *flebat Chriſtus*, inquit, *cur vſq; ad hoc mortalitas deliquiſſet, vt excuſſa de perennitatibus inferos adamaret. Flebat Chriſtus, quòd eos qui immortales eſſe potuerunt, diabolus fecit eſſe mortales.* Quid dici poſſet expreſſius? Quid ad iſta reſpondes? Si Adam grandi peccato ſuo omne genus humanum in cōmune damnauit, nunquid niſi damnatus paruulus naſci-

Ioannis Chryſoſtomus pro peccato originali teſtimonis, tom 5. Extat hęc homil. tom. 3. titulo de Lazaro reſuſcitato. Ioan. 11.

D tur? Et per quem, niſi per Chriſtum, ab iſta damnatione liberatur? Si & in Lazaro dicitur excuſſa de perennitatibus mortalitas inferos adamaſſe, quis mortaliū non ad iſtam culpam caſumque pertineat, quo cecidit primus homo de vitæ perēnitate, quam ſi non peccaret, acceperat? Si diabolus omnes, qui immortales eſſe poterāt, fecit eſſe mortales, vnde etiā paruuli moriuntur, ſi obnoxij peccato primi illius hominis non ſunt? Nunquid ergo, niſi per eum in quo omnes viuificabuntur, etiam paruuli de regno mortis eruuntur? Tractat idem Ioannes in ſermone quodam huiuſmodi quæſtionem, cur beſtiæ vel lædant homines, vel interimant; cùm ſententia Domini manifeſta ſit, qua eas homini ſubdidit, vt earum habeat poteſtatē? Quam quæſtionē ſic ſoluit, vt dicat, ante peccatū omnes beſtias homini fuiſſe ſubiectas: quòd autē nunc hominibus nocent, pœnā primi eſſe peccati. Prolixa tractatio eſt, ideo huic operi nō à me inſeritur, ſed tamē aliquid

Homilia 9. in Geneſim. inde oportet vt ponam. *Timemus, inquit, beſtias & pauemus, non contradico. Et à principatu decidimus, & hoc dico ipſe etiam. Sed non hoc oſtendit legem Dei eſſe mendacem. Ab initio enim non ita res erant diſpoſitæ, ſed timebant, & tremebant, & ſubiiciebantur Domino. Et quoniã à fiducia decidimus, profectò & ab honore. Vnde hoc manifeſtum eſt? Adduxit beſtias ad Adam videre quid eas vocaret, & non reſiluit Adam tanquam timens.* Et paulò pòſt, *Hoc vnum,* inquit, *ſignum, quòd non fuerint hominĩ ab initio terribiles beſtiæ, ſecundum aliud iſto manifeſtius, quæ fuit ad mulierem per ſerpentem diſputatio. Si enim eſſent terribiles hominibus beſtiæ, non vtique mulier viſo ſerpente manſiſſet, non accepiſſet conſilium, non ei cum tanta ſermocinaretur fiducia, ſed ſtatim ad ipſum & expauiſſet & reſiluiſſet aſpectum. Nunc autem & diſputat & non timet. Nondum enim erat timor iſte, ſed quia peccatum ingreſſum eſt, ablata ſunt ea quæ honoris erant.* Itemq; poſt paululum, *Quamdiu quidem,* inquit, *habebat ad Deum fiduciam, terribilis beſtiis erat, ſed quia offendit, extremos etiam conſeruorum ſuorum iam pauet. Quòd ſi hoc non eſt,* inquit, *tu mihi oſtende ante peccatum, quòd terribiles erant hominibus beſtiæ, ſed non habebis. Si autem poſt tanta ingreſſus eſt timor, tutela Domini eſt. Si enim mandato quod datum eſt, moto ab homine & ſoluto, honor qui ei datus erat à Deo, manſiſſet immobilis, non facilè reſurrexiſſet.* Nempe manifeſtum eſt ſanctum Ioãnem hac diſputatione monſtraſſe illud, quod per vnum hominem peccatum ingreſſum eſt, cõmune omnibus hominibus factum eſſe peccatum, quandoquidem in omnibus terror cõmunis eſt beſtiarum, quæ vtique nec infantibus parcunt. Quos profectò ſecundum iſtum tractatum Ioãnis, nullo modo læderent, ſiue terrerent, niſi eſſent veteris illius peccati obligatione conſtricti. Dic Iuliane, dic etiam iſtum, quid enim iam dubitas dicere, Manichæum, qui tantam naturæ cuius innocentiam defenditis, fecit iniuriã, & propagationem damnationis aſſeruit. Imò verò cohibe teipſum, ſi quid tibi eſt ſanabilis mentis, & corrige, & aliquãdo intellige, quomodo potuerit dicere Ioannes paruulos non habere peccata. Non quòd peccato primorum hominum nõ teneantur obſtricti, ſed quòd ſua nulla commiſerint. Et hoc quidem in eadem ipſa homilia ſi totam legiſſes, inuenire potuiſti. Aut ſi legiſti, neſcio quemadmodum te potuit præterire. Aut ſi prçterire non potuit, miror cur te non correxerit, ſi tamen aliquid apud te valet Ioannis authoritas. Aut ſi illo ſermone perlecto, eoq; loco eius quem commemoraturus ſum, cognito atque perſpecto in opinione tua manendum putaſti; vt quid inde verba quælibet inſeruiſti operi tuo? An forte vt nos tecum legere commoneres, & inuenire vnde tuas deprehenderemus & cõuinceremus inſidias? Quid enim

Homilia ad Neophytos, tom. 3. apertius, quàm id quod ibi dixit, *Venit ſemel Chriſtus, & paternis nos cautionibus inuenit aſtrictos, quas conſcripſit Adam. Ille initium obligationis oſtẽdit, peccatis noſtris fœnus accreuit.* Audisne hominem in fide catholica & eruditum & erudientem, diſtinguentem debitum paterni chirographi, quod hæreditarium nobis inhæſit, ab eis debitis, quorum per noſtra peccata fœnus accreuit? Audis quid paruulis relaxetur in baptiſmo, qui nondum propria debita contraxerunt, nec tamen à paterno chirographo immunes eſſe potuerunt? Verba quippe eius non interpretata ſic leguntur in Græco: ἔρχεται ἅπαξ ὁ χριςὸς, εὗρεν ἡμῶν χειρόγραφον πατρῷον, ὅ,τι ἔγραψεν ὁ ἀδάμ. ἐκεῖνος τὴν ἀρχὴν εἰσήγαγε τοῦ χρέους, ἡμεῖς τὸν δανεισμὸν ηὐξήσαμεν ταῖς μεταγενεστέραις ἁμαρτίαις. Quæ verba è verbo interpretata ſic ſe habent, *Venit ſemel Chriſtus, inuenit noſtrum chirographum paternum, quod ſcripſit Adam. Ille initium induxit debiti, nos fœnus auximus poſterioribus peccatis.* Nunquid contentus fuit dicere, paternum chirographum, niſi adderet, noſtrum? Vt ſciremus antequam fœnus peccatis

A noſtris poſterioribus augeremus, iã illius chirographi paterni ad nos debitum pertinere. Lege etiam quemadmodum exponat idem ipſe vir ſanctus eundẽ ipſum Apoſtoli locum, vbi ſcriptũ eſt, Per vnum hominem Rom. 5. peccatum intrauit in mundum. Ibi enim luce clarius in huius fidei catholicæ veritate verſatur. Quod totũ quia longum eſt huic operi intexere, pauca inde contingam. *Manifeſtum eſt,* inquit, *quoniam non ipſum pec-* Chryſoſt. homil. 10. in epiſt. ad Rom. *catum, quod ex legis trãſgreſsione, ſed illud peccatum quod ex Adæ inobedientia, hoc erat quòd omnia contaminauit.* Et paulo pòſt, *Regnauit,* inquit, *mors ab Adam vſq; ad Moyſen, & in eos qui non peccauerunt. Quomodo regnauit? In ſimilitudine tranſgreſsionis Adæ, qui eſt forma futuri, propterea & forma eſt Chriſti Adam. Quomodo formà eſt aiunt? Quoniam ſicut ille ex ſemetipſo naſcentibus, quamuis non manducauerint de ligno, factus eſt cauſa mortis, quæ per cibum inducta eſt: ita & Chriſtus iis, qui ex ipſo ſunt tametſi nihil iuſtè egerint, factus eſt prouiſor iuſtitiæ, quam per crucem nobis omnibus condonauit.* Alio loco in

B eodem ſermone, *Vt cùm dixerit tibi Iudæus,* inquit, *quo-* Paulo poſt. *modo vnius virtute Chriſti mundus ſaluatus eſt? poſsis ei dicere, quemadmodum vno inobediente Adam, mundus damnatus eſt: quanquam non ſint æqualia, gratia atque peccatum: neq; paria ſint, mors atque vita, non æqualis Deus, ac diabolus.* Item poſt paululum: *Sed non quemadmodum delictum,* inquit, *ita & gratia. Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in multos abundauit. Quod enim dicit, inquit, huiuſmodi eſt, Si peccatum valuit, & peccatum vnius hominis: gratia, & Dei gratia, & non ſolum Patris, ſed etiam filij; quemadmodum non amplius præualebit? Multo enim hoc rationabilius. Nam alium pro alio damnari non valde videtur habere rationem; alium autem pro alio ſaluari, & decentius magis & rationabilius apparet. Si igitur illud factum eſt, multo magis hoc.* Itemque alibi in conſequẽtibus, *Iudicium,* inquit, *ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Hoc idem, inquit, quod dicitur, quoniam quidem*

C *mortem & damnationem potuit peccatum inducere, gratia autem non vnum illud tantummodo interfecit peccatum, ſed etiam poſt illud introeuntia peccata.* Et paulo pòſt de hoc ipſo: *Quomodo ergo,* inquit, *plura introducta ſunt bona, & non ſolum illud interfectum eſt peccatum, ſed etiam omnia reliqua, oſtendit dicens, Gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem.* Et poſt paululũ ait: *Primo enim dixit, quoniam ſi vnius peccatum interfecit omnes, multo magis & vnius gratia poterit ſaluare. Poſt hæc autem oſtẽdit,* inquit, *quoniam non illud ſolum interfectum eſt peccatum per gratiam, ſed etiam omnia reliqua. Et non ſolum peccata interfecta ſunt, ſed etiam & tributa iuſtitia eſt. Et non tantum ſolùm profuit Chriſtus, quantum nocuit Adam, ſed multo amplius atque magis.* Poſt hæc in eodem cùm de baptiſmo ageret, interpoſuit verba Apoſtoli dicentis: *An ignoratis,* inquit, *fratres, quo-* Ibidem. Rom. 6. *niam quicunque in Chriſto baptizati ſumus, in morte eius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in morte. Quid eſt, in morte illius baptizati ſu-*

D *mus? Vt & ipſi moriamur ſicut & ille. Crux enim eſt baptiſma. Quod ergo crux Chriſto & ſepulchrum, hoc nobis baptiſma factum eſt, tametſi non in eiſdem ipſis. Ipſe nanq; carne & mortuus eſt & ſepultus, nos autem peccato in vtroque: quapropter non dixit, Complantati morti: ſed, ſimilitudini mortis. Mors nanque & hoc & illud, ſed non eidem ipſi ſubiacet. Sed hæc quidem carnis Chriſti, noſtra autem peccati. Quemadmodum ergo illa vera, & hæc.* Nunquid dubitare iam poteris ſanctum Ioannẽ tam longè eſſe à ſenſu veſtro, quàm non recedit à ſenſu catholico? Nũquid in eius diſputatione qua exponit Apoſtoli locũ huic quæſtioni, quæ inter nos vertitur pernreceſſarium, vbi ſcriptũm eſt, Per vnum hominem peccatũ Rom. 5. intrauit in mundũ, & cætera quæ connexa ſunt, alicui

redolet, quod vos dicitis, propter imitationẽ hoc eſſe dictũ, non propter carnalem natiuitatem? Nonne illo vno peccato contaminata dicit eſſe omnia, & ſic illud diſtinguit à cæteris poſtea cõmiſſis introductiſq; peccatis, quæ vos dicitis ad imitationem, non ad propaginẽ pertinere, vt non illa tantũ, ſed hoc & illa per gratiã Chriſti dicat interfici? Nonne de baptiſmate Apoſtoli verba, vbi ait, Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto, in morte illius baptizati ſumus: ſic exponit, vt dicat ita eũ peccato mori, qui baptizatur in Chriſto, ſicut carne mortuus eſt Chriſtus; Quia in morte Chriſti baptizari nihil aliud eſt quàm peccato mori? Cui ergo peccato paruulus moritur, ſi originale non traxit? An fortè nõ in Chriſti morte paruuli baptizantur, cùm Apoſtolus non dixerit quidã, ſed quicunq; baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus? An quãdo baptizantur baptiſmate Chriſtiano, dicturi eſtis, quòd non baptizentur in Chriſto: ne vos Epiſcopus Ioannes ſua definitione ſuffocet, qui dicit hoc eſſe baptiſmum eis, qui baptizantur in Chriſto, quod crux & ſepulchrũ fuit Chriſto, vt quemadmodum ille mortuus eſt carne, ſic & iſtos intelligamus mortuos eſſe peccato? Ecce cui viro quàm magno Chriſtianæ fidei, atque huius catholici dogmatis defenſori, voluiſti veſtrum dogma ſupponere, quaſi dixerit, paruulos primi hominis non inquinatos eſſe peccato, cùm dixerit eos non habere peccata: quæ non eum intelligi niſi propria voluiſſe, eius tam multa teſtimonia tamq; manifeſta declarãt.

CAPVT VII.

QVID te igitur adiuuit, quòd Ioannis Conſtantinopolitani, tãquam tibi ſuffragetur, teſtimonium poſuiſti? An vt vnum verbum quaſi ab eo prætermiſſum, velut acuta calliditate captares, & tot verborum eius quibus obrueris, tam ingẽtem tibi aggerem cõmoueres? in tãtum improuidus & incautus, vt nec in ipſa homilia, vbi vix vnũ de quo malè intellecto decepti deciperetis, teſtimoniũ reperire potuiſtis, aduerteres ſanctum Ioannem Conſtantinopolitanum ſatis euidenter expreſſiſſe, omnes homines exceptis debitis propriis paterni eſſe chirographi debitores: & tamen poſteaquam verba eius interpoſuiſti, quibus intẽtionem tuam putaſti aliquid adiuuari, ſequeris & dicis. *Cùm igitur liquidò clareat hanc ſanam & veram eſſe ſententiã, quam primo loco ratio, deinde ſcripturarum muniuit authoritas, & quam ſanctorum virorum ſemper celebrauit eruditio, qui tamen veritati authoritatem non ſuo tribuêre conſenſu, ſed teſtimonium & gloriam de eius ſuſcepere conſortio, nullum prudentum cõturbet conſpiratio perditorum.* Hæc verba tua quò proficiũt, niſi vt appareat, vel quomodo de hac cauſa ſcire neglexeris catholicorũ ſententias ſermoneſq; doctorum; vel ſi eos noſſe curaſti, qua fraude conetis circumuenire neſcientes? Nam de ratione, & ſanctarum ſcripturarũ authoritate vt nunc interim taceam, hanccine ſentẽtiam qua negatis peccato primi hominis obnoxios paruulos naſci, ſanctorũ virorum ſemper celebrauit eruditio? Non hoc iſtis tot tantorumq; ſanctorum & eruditorũ, quæ cõmemoraui, teſtimoniis indicatur: imò è contrario puto, quòd iam videas quantum te opinio iſta fefellerit, ſi tamen non dolo agis atq; id antè iam noueras. Sed vt melius de te credam, ſi nunc primum iſta cognoſcis, ſi de peccato primi hominis quòd eo ſint obligati, qui carnaliter generantur infantes, nec eo niſi ſpiritali regeneratione ſoluuntur; nunc primum perſpicis hoc didiciſſe & docuiſſe tot ſanctos, quod & nos didicimus & docemus: muta iam iſtam mentem, obliuiſcere huius erroris & propemodum furoris, quo in tot ac tales patres Manichæum iacularis opprobrium. Si neſciens hoc feciſti, cur non miſeram reſpuis imperitiam? Si ſciens, cur non ſacrilegam deponis audaciam? Conuinceris vndique, luce clariora ſunt teſtimonia tanta ſanctorũ; in quorum conuentum te introduxerim conſpice.

A Hic eſt Mediolanenſis Ambroſius, quẽ magiſter tuus Pelagius tanta prædicatione laudauit, vt diceret *in libris eius præcipuè fidem lucere Romanam, qui ſcriptorum inter Latinos flos quidam ſpecioſus enituit, ita vt eius fidem & puriſſimum in ſcripturis ſenſum reprehendere nec inimicus auderet.* Hic eſt & Conſtantinopolitanus Ioannes; quem tu in numero eruditorũ ac ſanctorum excellentiſſimum in hac ipſa tua, cui reſpõdeo, diſputatione poſuiſti. Hic eſt Baſilius, cuius te verbis ad id quod nunc agitur non pertinentibus, putaſti aliquid adiuuari. Hic ſunt & cæteri quorum te mouere debet tanta conſenſio. Non eſt iſta, ſicut ſtylo maledico ſcribis, *conſpiratio perditorum.* In eccleſia catholica doctrinæ ſanę ſtudiis claruerunt; ſpiritalibus armis muniti & accincti, ſtrenua contra hæreticos bella geſſerunt; perfuncti fideliter ſuę diſpẽſationis laboribus in pacis gremio dormieruut. *Vnum* dicis *egreſſum*, meipſum ſignificans, *qui ſe in ſummam prælij ſitam optat intelligi.* Ecce B non ego vnus, ſed tot ac tanti ſancti, eruditique doctores, tibi pro me vel mecum proq; omnium noſtrum & tua ipſius, ſi ſapis, ſalute reſpondent. Non tibi ſicut calumniaris, *ſolum populi murmur opponimus*, quanquam & ipſe populus aduerſus vos propterea murmuret, quia non eſt talis quæſtio, quæ poſſit etiam cognitionem fugere popularem. Diuites & pauperes, excelſi atque infimi, docti atque indocti, mares & fœminæ nouerunt, quid cuique ætati in baptiſmate remittatur. Vnde etiam matres quotidie toto orbe terrarum non ad Chriſtum tantum, id eſt, ad vnctum; ſed ad Chriſtum Ieſum, id eſt, etiam Saluatorem cum paruulis currunt. Sed ecce quò te introduxi, conuentus ſanctorum iſtorum non eſt multitudo popularis, non ſolum filij, ſed & patres Eccleſiæ ſunt. Ex illo numero ſunt, de quibus prædictum eſt, Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij; conſtitues eos principes ſuper omnẽ ter-C ram. Ex qua filij regenerati ſunt, vt hæc diſcerent; eius patres facti ſunt, vt docerent. Quid eſt quod vos gaudere iactas, quòd iſta veritas, quam tu errorem putas, vel putari cupis, *de tanta multitudine aſſertorem non poteſt inuenire*: quaſi parua ſit eius aſſertio, quòd in hoc fidei firmiſſimo & antiquiſſimo fundamento ipſa toto orbe diffuſa non à ſe diſcrepat multitudo? Si autem aſſertores eos flagitas, quorum aliquid etiam literarũ inueniri poteſt, illuſtriſq; doctrina eſt: en adeſt aſſertorum eius memorabilis & venerabilis conſeſſus atque conſenſus. Sanctus Irenæus dicit, antiquã ſerpẽtis plagã fide Chriſti & cruce ſanari, & quòd protoplaſti peccato fuimus tãquam vinculis alligati. Sanctus Cyprianus dicit, perire paruulũ, niſi fuerit baptizatus, quãuis ei nõ propria dimittantur, ſed aliena peccata. Sanctus Reticius dicit, veteris hominis quo per lauacrũ regenerationis exuimur, non tantũ vetera, ſed ingenita eſſe peccata. Sãctus Olympius dicit, vitium de protoplaſto D in germine ſparſum, vt peccatum cum homine naſceretur. Sanctus Hilarius dicit, ex peccato eſſe omnem carnem, præter illius, qui venit in ſimilitudine carnis peccati ſine peccato. Dicit ſub peccati origine, & ſub peccati lege natum eſſe, cuius vox eſt, Ego in iniquitate conceptus ſum. Sanctus Ambroſius dicit eos, qui baptizati fuerint paruulos in primordia naturæ ſuæ à malitia reformari. Dicit ſolũ ex natis de fœmina ſanctũ Dñm Ieſum, nulla terrenę cõtagia corruptelæ immaculati partus nouitate ſenſiſſe. Dicit quòd in Adã omnes morimur, quia per vnũ hominẽ peccatum intrauit in mundũ, & illius culpa mors omniũ eſt. Dicit quòd in eius vulnere omne genus occidiſſet humanũ, niſi Samaritanus ille deſcendens vulnera eius acerba curaſſet. Dicit fuiſſe Adam, & in illo fuiſſe omnes; periſſe Adam, & in illo periſſe omnes. Dicit nos cõtagio maculari antequam naſcimur, nec humanum conceptum eſſe iniquitatis exortem; quia cõcipimur, inquit, in pec-

De S. Ambroſio Pelagio elogium, lib. 1. de nup. et concupiſc. c. vlt.

Infra lib. 1. cap. 1. & lib. 6. cap. 7.

Pſal. 44.

Iulianus negabat ſententiam de originali peccato, vllum de tãta veterum mul titudine aſſertorem habere.

Summatim colligit ſuperiorum Patrũ de originali peccato ſententias.

Lib. 4. c. 5.

Lib. 3 ep. 19.

Lib. 3. ep. 8.

Tracta. de bapt.

Serm. quod.

In pſal. 118.

In 2. c. Luca.

In cap. 2.

In cap. 4.

Rom. 5.

In 10 cap.

Luc. 10.

In 15 cap.

Lib. apolo. Dauid c. 12.

in peccato parentum, & in delictis eorum naſcimur. Sed & ipſe partus habet contagia ſua, nec vnum tantummodo habet ipſa natura contagium.

Lib. de Tobia cap. 9.

Dicit diabolum fœneratorem, à quo Eua maculata obnoxiæ ſucceſſionis vſuris, omne genus defœnerauit humanum.

Ibid c. 13.

Dicit à diabolo Euam deceptam, vt ſupplantaret virum, obligaret hæreditatem.

In pſal. 48.

Dicit Adam ita morſu vitiatum eſſe ſerpentis, vt omnes illo vulnere claudicemus.

In Eſaiam.

Dicit per corporum viri & fœminæ commixtionem neminem expertem eſſe delicti. Qui autem expers delicti eſt, id eſt Dominus Chriſtus, etiam huiuſmodi eſſe conceptionis expertem.

Epiſt. 92.

Dicit ſanctus Innocentius, lauacro regenerationis præteritum vitium omne purgari, quod per illum accidit, qui libero arbitrio cadens, in profunda demerſus eſt.

Epiſt. 93.

Dicit, niſi manducauerint carnem Domini, & ſanguinem biberint, vitam paruulos habere non poſſe. Sanctus Gregorius dicit, melius fuiſſe non excidere à ligno vitæ guſtu amariſſimo peccati, ſed emendari nos debere poſt lapſum.

Oratione in natalem Chriſti.

Dicit nos ex bonis ad triſtia deuolutos, & vult à triſtibus ad meliora reparari; vt quos guſtus ligni vetiti condemnauit, Chriſti crux gratia largiore iuſtificet.

Ibidem.

Dicit venerãdam eſſe natiuitatem, per quam terrenæ natiuitatis vinculis liberamur. Dicit regeneratione ex aqua & ſpiritu purgari maculas primæ natiuitatis, per quas in iniquitatibus concipimur.

Serm. 1. de ieiunio.

Dicit tibi ſanctus Baſilius, nos ægritudinem contraxiſſe peccati, quoniam Eua noluit à ligno prohibito ieiunare.

Ibidem.

Dicit poſtremò nos de paradiſo decidiſſe, quia non ieiunauimus, atque vt illò redeamus, præcipit vt ieiunemus. Dicunt tibi ore vno tot ſancti Epiſcopi, Eulogius, Ioannes, Ammonianus,

Porphyrius.

Porphyrius, Eutonius, Fidus, Zoſimus, Zoboenus, Nymphidius, Chromatius, Iouinus, Eleutherius, Clematius. Nos Pelagium non abſoluimus, niſi quia damnauit eos, qui dicunt paruulos etiam ſi non baptizentur habere vitam æternam. Iam tu reſponde, vtrum Deus iuſtus nulli obnoxiam peccato imaginem ſuam priuare vita poſſit æterna? Poſtremò ſanctus Epiſcopus Ioannes dicit, quem tu honorabiliter commemoraſti, quem tu ſicut ſanctum eruditumque laudaſti, quem tu teſtimonium & gloriam de conſortio veritatis ſuſcepiſſe dixiſti:

Epiſtola ad Olymp. lib. 1. Ioan. 1.

etiam ipſe dixit, Adam ſic peccaſſe illud graue peccatum, vt omne genus humanum in commune damnaret.

Homilia de Lazaro reſuſcitato to. 3.

Dixit in Lazari morte ideo fleuiſſe Chriſtum, quia de perẽnitatibus excuſſa mortalitas inferos adamauit; & quia eos qui immortales eſſe poterant, diabolus fecit eſſe mortales.

Homilia 9. in Geneſin.

Dicit ante peccatum primi hominis omnimodo beſtias homini fuiſſe ſubiectas, poſteaquã verò peccatum illud intrauit, cœpiſſe à nobis beſtias formidari. Vſqueadeo peccatum illud primi hominis intelligi voluit ad omnes homines pertinere, vbi quis non videat eſſe conſequens, vt nulla beſtiarum paruulos læderet, niſi & ipſos illius peccati vinculo natiuitas carnalis obſtringeret?

Homilia ad Neophytos, tom. 5.

Dicit in eodem ſermone, ex quo tu incautus obrepere voluiſti, quòd nos Chriſtus inuenerit & paterno chirographo noſtro quod ſcripſit Adam, & poſterioribus propriis debitis obligatos. Exponit Apoſtoli locum in quo tota iſta cauſa conſiſtit, vbi

Rom. 5.

ſcriptum eſt, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & cætera huic ſententiæ cohærẽtia. Nec in tam prolixa ſua diſputatione quod dicitis, dicit non propagatione generis hoc peccatum in omnes homines, ſed imitatione tranſiſſe: imò è contrario quàm ſe res aliter habeat in coepiſcoporum ſuorum ſententiis non diſſentiendo demonſtrat.

Homilia 10. in epiſt. ad Rom.

Ibidem.

Dicit enim omnia peccato primi hominis eſſe contaminata; & ne hoc non generatione carnali, ſed imitatione mortali factum putetur; dicit Adam propterea dictum formam futuri, quia ſicut ille ex ſemetipſo naſcentibus, quamuis non manducauerint de ligno, factus eſt cauſa mortis, quæ

A per cibum inducta eſt: ita & Chriſtus iis qui ex ipſo ſunt, tametſi nihil iuſtè egerint, factus eſt prouiſor iuſtitiæ, quam per crucem nobis omnibus condonauit.

Ibidem.

Dicit Iudæum negantem virtute vnius Chriſti, mundum poſſe ſaluari, de ipſius primi hominis peccato refutandum, quo vno inobediente damnatus eſt mundus. Dicit non valde videri habere rationem, vt alius pro alio damnetur, & tamen factum eſſe per Adam. Vnde magis perſuadet eſſe credendum, quod decentius & rationabilius apparet, ſaluari alium pro alio, quod impletur in Chriſto. Quis autem non videat ſi peccatum primi hominis non propagatione, ſed imitatione per omnes homines pertranſiit, neminem pro alio, ſed ſuo damnari vnumquenque peccato, quod non alius in eo generando tranſmiſit, ſed ipſe imitando ſua voluntate commiſit?

Ibidem.

Dicit per gratiam non illud vnum tãtummodo primi hominis, ſed etiam poſt illud introeuntia interfecta eſſe peccata. Vbi ſatis vtiq; diſtinguit peccata poſteriora, quæ dici poſſunt imitatione

B cõmiſſa, ab illo vno, quod propagatione pertrãſiit: & oſtendit vtraq; interfecta eſſe per gratiam, vt ſecũdum Apoſtoli intentionem plus appareat profuiſſe regeneratio, quàm nocuerat generatio. Sic enim expo-

Rom. 5.

nit quod dictum eſt, Et nõ ſicut delictum, ita eſt & donum. Nam iudicium quidem ex vno in cõdemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationẽ. Qua ſententia imitatio illa veſtra, quod eſt nouitium Pelagiani erroris machinamentum, Paulo apoſtolo ſcribente, & Ioanne Epiſcopo exponente ſubuertitur.

Ibidem.

Dicit etiam de ipſo baptiſmò, exponens quod ait Apoſtolus, Quicunque baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus, nihil eſſe aliud in morte Chriſti baptizari, quàm peccato mori, ſicut ille mortuus eſt carne. Vnde neceſſe eſt, paruuli aut in Chriſto baptizentur, aut ſi baptizantur, in morte eius baptizẽtur, ac ſi peccato ipſi quoque moriantur, & quia nõ habent proprium, ab alieni illius, id eſt, originalis, quod omnium commune factum eſt, contaminatione mũ-

C dentur. His tot ac tantis molibus virorum ſanctorum doctorumq; vallatus, adhuc *cauſam noſtram putabis nullum aſſertorem de tanta multitudine inuenire potuiſſe?* An tantam conſenſionem ſacerdotum catholicorum, *conſpirationem* dicturus es *perditorum?* Nec ſanctum Hieronymum, quia presbyter fuit, contemnendũ arbitreris, qui Græco & Latino inſuper & Hebræo eruditus

D. Hieronymi lau. & teſtimonium pro peccato originali.

eloquio, ex Occidentali ad Orientalem tranſiens Eccleſiam, in locis ſanctis atque in literis ſacris, vſque ad decrepitam vixit ætatẽ; cuius nobis eloquium ab oriẽte vſq; in occidentẽ ad inſtar lampadis reſplẽduit. Hic omnes vel penè omnes qui ante illũ ex vtraq; parte orbis de doctrina Eccleſiaſtica ſcripſerãt, legit, nec aliam de hac re tenuit prompſitq; ſententiã. Qui cùm exponeret Ionam Prophetam, apertiſſimè dixit, quòd *etiam paruuli peccato offendentis Adam tenentur obnoxij.* Hãnc

In 3. c. Ionæ ad illud, Deſtituti ſunt ſacco, &c.

tuum ſic amabis errorem, in quem iuuenili confidẽtia & humano lapſu incautius decidiſti, vt ab iſtis catholicæ vnitatis & veritatis ſacerdotibus, ex diuerſis orbis

D terrarum partibus tanta inter ſe fidei concordia congruentibus, in tam magna cauſa, vbi Chriſtianæ religionis ſumma conſiſtit, non ſolum diſſentire, ſed eos audeas Manichæos inſuper nuncupare? Quod ſi hoc non facis, nec mihi hoc iuſtè facis, quem cernis in eadem cauſa diſputationibus meis, quibus aduerſus me ferociter irritaris, illorum ſecutum fuiſſe veſtigia. Si autem me ſolũ tali aſpergis opprobrio, non ob aliud, niſi quia de peccato primi hominis quod ſentiunt, ſentio: quod tenent, teneo: quod prædicãt, prædico: quis te nõ videat in me apertũ iactare conuitium, de illis occultũ quidem, ſed tamen ſimile habere iudicium? Et tamen conſideratis, vt alia taceam, vel Ioannis Epiſcopi verbis de noſtro paterno chirographo, quod ſcripſit Adã, quæ

quæ verba in eo ſermone, vnde quod voluiſti, protuliſti, inueniſſe te credo: vel epiſcopi Ambroſij, quòd de commixtione maris & fœminæ nullus poteſt expers eſſe peccati: quæ in meo libro legiſti, ſed in tuis attingere timuiſti, etſi coram hominibus ſit dura frons tua, erubeſcit coram Deo mens tua. Ego quidem pro dilectione, quæ mihi eſt erga te, quam Deo propicio quibuſlibet cōuitiis abſit vt de medullis mei cordis extirpes, mallem fili Iuliane, vt iuuentute meliore atq; fortiore te vinceres, & animoſitatē quid aliud quàm humanam, qua cupis tuam, qualiſcunq; ſit, quoniam tua iam facta eſt, præualere ſententiam, potentiore pietate ſuperares. Et ſicut Polemo luxuriæ coronis ſenſim capite detractis, eisq; abiectis, manum pallio ſubdidit, os & vultū formauit ad verecundiā, ad extremum totum ſe illi, ad quem deridendum venerat, diſcipulum tradidit: ſic & tu loquentibus tibi tot venerabilibus viris maximeq; Epiſcopo Ambroſio integritate catholicæ fidei, etiam tui mali doctoris & deceptoris ore laudato, & Epiſcopis Baſilio & Ioanne, quos tu quoque in ſanctis eruditis veridica atteſtatione poſuiſti, tanquam coronas ebrioſorū abiiceres laudes Pelagianorū, quibus tanquā magnus eorum defenſor extolleris, & ſtylum, vt mitius dixerim, contumelioſum non tāquam pallio pudoris abſconderes, ſed tanquā manu emendatiore confringeres: tuumq; pectus veritate complendum, non Platonico Xenocrati, ſed iſtis ſacerdotibus Chriſtianis, vel potius in eis ipſi Domino Chriſto, non velut qui nūc primum veneris, traderes, ſed velut qui receſſeras, redderes. Quod ſi tibi cōſilium meū diſplicet, age vt placet. Ego enim & ſi correctus fueris, in quo maiora vota mea ſunt abundantius cumulatiusq; gaudebo: & ſi, quod abominor, in hac prauitate permanſeris, ex opprobriis tuis fructuoſum habebo, & pro me cæleſtis mercedis augmentum, & de te miſericordis doloris aculeum.

Polemo Xenocratis oratione ad frugem bonam, ita q; conuerſus.

CAPVT VIII.

Exequitur ſecundam operis huius partem, qua oſtendit quantum Iulianus negato peccato originali adiuuet cauſam Manichæorum.

SED quoniā iam oſtendi quot & quales & quantos viros fidei catholicę defenſores atq; doctores falſos facias Manichęos, audi iam parūper, inerudita temeritate quantum veros adiuues Manichęos. Hoc enim me ſecundo loco diſputationis meæ demōſtraturum eſſe promiſi. Manichęi, quod etiam te ſatis noſſe indicaſti, duas naturas, vnā boni, alterā mali ex diuerſis atq; inter ſe aduerſis coęterniſq; principiis, vanitate ſacrilega nephandi erroris inducunt. Contra quos catholica fides, Dei tantūmodo ſine initio naturā prædicat, ſummi ſcilicet atq; incōmutabilis boni, hoc eſt illius ineffabilis trinitatis: à quo ſummo, vt dictum eſt, atq; incō mutabili bono vniuerſam conditam dicit eſſe creaturam, naturaſq; omnes bonas, quāuis impares creatori, quia ex nihilo creatas, ideoq; mutabiles: ita vt omnino nulla natura ſit, quæ nō aut ipſe ſit, aut ab ipſo facta ſit; vt quātacunq; aut qualiſcunq; natura ſit, & in quātum natura eſt, bonū ſit. Quęrūt itaq; à nobis, vnde ſit malū, Reſpōdemus ex bono, ſed non ſummo & incōmutabili bono. Ex bonis igitur inferioribus atque mutabilibus orta ſunt mala. Quæ mala licet intelligamus non eſſe naturas, ſed vitia naturarum; tamen ſimul intelligimus ea, niſi ex aliquibus & in aliquibus naturis eſſe nō poſſe; nec aliquid eſſe malū, niſi à bonitate defectū. Sed cuius defectū, niſi alicuius ſine dubitatione naturæ? Quia & ipſa volūtas mala, nō niſi alicuius voluntas eſt profecto naturę. Et angelus quippe & homo naturæ ſunt. Non enim poteſt eſſe nullius voluntas, quādo eſt voluntas. Et tantū valent eædem volūtates, vt earū naturarum, quarū ſunt, faciāt qualitates. Nam ſi quæratur, qualis ſit angelus vel homo malę voluntatis, rectiſſime reſpōdetur, malus; magis accipiēs qualitatis nomē ex volūtate mala, quā ex natura bona: quoniā natura eſt ipſa ſubſtātia & bonitatis & malitiæ capax. Bonitatis capax eſt, participatione boni à quo fa-

Malum vnde ortum.

Malum nihil aliud quam à bono defectus.

A cta eſt: malitiā verò capit non participatione mali, ſed priuatione boni, id eſt, nō cōmiſcetur naturæ, quæ aliquid malū eſt, quia nulla natura inquantū natura eſt, malū eſt; ſed quia deficit à natura, quæ ſummū atq; incōmutabile eſt bonū; propterea quia nō de illa, ſed de nihilo facta eſt. Alioquin nec malā voluntatē habere poſſet, niſi mutabilis eſſet. Mutabilis porrò natura non eſſet, ſi de Deo eſſet, non ab illo de nihilo facta eſſet. Quapropter bonorū author eſt Deus, dum autor eſt naturarū: quarū ſpontaneus defectus à bono, non indicat à quo factæ ſunt, ſed vnde factæ ſunt. Et hoc nō eſt aliquid, quoniā penitus nihil eſt, & ideo non poteſt au thorē habere quod nihil eſt. Quapropter ſicut aduerſatur catholicæ fidei Manichæus, hoc eſt fidei veritatis, verę q; pietatis, qui bonū & malum ſic inter ſe dicit eſſe contraria, vt non naturā cùm deficit à bono, dicat fieri malā, ipſumq; defectū eius, eſſe malū eius; ſed potius ipſum malum dicat eſſe naturam; & quod eſt inſa-

Creaturæ omnes mutabiles et defectibiles, non quia à Deo, ſed quia de nihilo factæ.

B nius, ſine initio ſempiternā, eamq; appellat corpus & ſpiritū: corpus videlicet, vnde ſpiritus operetur, ſpiritū verò, qui operetur ex corpore: ita hūc aduerſarium fidei dici non poteſt quantū adiuuet, qua mala ex bonis oriri negat, & in eundē ſenſum accipit quod ait Dominus, Arbor bona fructus malos non facit: cùm ille magiſter Deus, non vtiq; naturā conſtituat arborē, ex qua fructus de qua loquebatur, exiſtat; ſed voluntatem ſeu bonā ſeu malam; fructus autē opera, quę nec bona voluntatis malæ, nec mala poſſunt eſſe voluntatis bonæ. Hoc eſt enim quod ait, Arbor mala fructus bonos non facit, & arbor bona fructus malos non facit: tanquā diceret, Nec opera bona voluntas mala, nec mala opera facit volūtas bona. Nam ipſarū arborum, id eſt, ipſarū voluntatū ſi quærantur origines, quę occurrūt niſi naturæ, quas bonas Deus condidit? Ac per hoc ex bonis orta ſunt mala, nō ex bonis voluntatibus opera mala;

Matth. 7. Arbor bona vel mala, voluntas eſt.

C ſed ex bonis naturis voluntates malæ. Quid ergo ſic optat audire Manichæus, niſi ex bonis mala eſſe non poſſe; vt quoniā negari nō poteſt eſſe mala, nihil reſtet niſi vt ex malo ſint, ſi ex bonis naturis eſſe nō poſſunt? Ac ſic ſine initio habeant originē ſuam mala naturam mali, quæ ſine initio ſemper fuerit, & ſint duæ naturę, vna boni, altera mali: neceſſe eſt enim vt aut nulla ſint mala, aut ex bonis naturis ſint, aut ex malis. Si dixerimus nulla eſſe mala, fruſtra dicimus Deo, Libera nos à malo. Si autem dixerimus nō oriri mala niſi ex malis, Manichæa peſtilentia triūphabit, totumq; vaſtabit, & ipſius Dei tanquā mutabilem naturā malæ naturæ cōmixtione violabit. Relinquitur ergo, vt mala ex bonis eſſe fateamur; quia ſi hoc negauerimus, ex malis erūt, & Manichæis vtiq; ſuffragabimur. Tu itaq; vbi dicis, *Cùm ſecundum ſententiam Euangelij, ex fructibus ſuis arbor debeat cognoſci; hic audiendus putetur, qui dicit bonum eſſe coniugium, de quo nihil aliud, quàm malum prodire de-*

Rom. 1.

Matth. 6.

Li. 1. ad Turbantium cap. 26.

D *finit.* Vis vtiq; arborem bonam cōiugium deputari, de qua velut fructū malum naſci non vis, hominē contagio peccati originalis obſtrictum: nec vides neceſſe tibi eſſe adulteriū cōſtituere arborē malam, ſi coniugiū eſt arbor bona. Ac per hoc ſi de coniugio qui naſcitur, coniugij fructus eſt, & ideo debet eſſe ſine vitio, ne fructus malus naſcatur ex arbore bona: ſequitur vt qui de adulterio naſcitur, nō debeat naſci ſine vitio, ne fructus bonus naſcatur ex arbore mala, quoniā Dominus nec à bona arbore fieri fructus malos, nec à mala bonos, diuina authoritate definit. Vt ergo hinc exeas, quia nec de adulterio dicis hominem naſci poſſe cum vitio, negabis adulterium eſſe arborem malam, ne ille qui ſecundum te ſine vitio de adulterio naſcitur, contra definionem Domini, bonus fructus naſci de mala arbore videatur. Nega ergo etiam coniugium eſſe arborem bonam, & erraſſe te vt hoc diceres, confitere. Sed dicturus es, non de adulterio naſci hominem, qui

per adul-

Occupatio lib. 2. de nupt. & concup. c. 25.

per adulterinum concubitum gignitur. Vnde igitur? *De natura*, inquis, *humana quæ in adulteris quoque Dei opus eſt, non ipſorum*. Cur ergo eodem modo non intelligis, nec de coniugio naſci hominem, qui per concubitum gignitur coniugalẽ, ſed de natura ſimiliter humana, quę in coniugibus quoq; Dei opus eſt, non ipſorum: atq; ita bonitati non tribui nuptiarum, quod malum naſcentes trahunt de vitio naturæ; ſicut non tribuitur iniquitati adulteriorum, quod bonum naſcẽtes tribuunt de inſtitutione naturæ? Tu autem intelligis arborem bonam, non quam Chriſtus intelligi voluit, id eſt hominis voluntatẽ bonam; ſed ipſum opus Dei, id eſt hominum vel nuptias, vel naturam. Et quia bona ſunt hæc opera Dei, malũ inde non poſſe dicis exiſtere, quia malum fructum bona arbor non poteſt facere. Ac ſic aduerſus te ratiocinationẽ ſuam concludit pro ſuo dogmate Manicheus, quem verbis iſtis tuis ſic adiuuas, vt nihil magis optet audire, quàm mala ex bonis eſſe non poſſe: hoc enim accepto, infert & dicit tibi, Si malum eſſe non poteſt ex bono, vnde erit, niſi ex malo? Neque enim mala per ſeipſa repente authore nullo exiſtere potuerunt. Tu autẽ dicis malum ex bono eſſe non poſſe, ne contra Euangelij ſententiã arbor bona faciat fructus malos. Remanet, inquit, vt mali natura fuerit ſempiterna, quæ potuerit mala generare, quia ex bonis ea non poſſe fateris exiſtere. Placetne tibi iam mutare ſententiã, quam non Manichæis fauẽdo, ſed quid loquaris neſciendo, ad adiuuandam Manichæorum peſtilentiam protuliſti? Quomodo enim diceret Chriſtus, Aut facite arborẽ bonam & fructũ eius bonum; aut facite arborẽ malam, & fructum eius malũ (quandoquidẽ hoc dicebat hominibus, quos ipſe creauerat) ſi ex eius opere bono, quod eſt homo, malũ non poſſet exiſtere; ſicut tu ſapis, arborẽ bonam cõſtituens bonũ opus Dei, id eſt, nuptias hominũ, vel naturam; & ideo dicens, malũ inde naſci non poſſe, quia ſi ex bono malũ naſci dixerimus, reſiſtemus, vt putas, ei qui dixit, Arbor bona fructus malos nõ facit: cùm ſcias ex angeli & hominis naturis bonis, quas nulli parentes mali genuerant, ſed Deus ſummè bonus de nullis parẽtibus fecerat; nõ fructus malos, ſed ipſas malas arbores extitiſſe, ex quibus fructus naſcerẽtur mali? Dominus autẽ Ieſus & Manichæos vincit, quia vnus homo, hoc eſt vna natura poteſt vtráq; arborem facere; & te vincit, quia ex natura bona poteſt mala arbor exiſtere. Ex quo falſum eſſe mõſtratur, quod in Manichæorum ſuffragiũ dicis, *mala ex bonis non eſſe poſſe*; vt niſi ex natura mali, quam nefarius illorũ error inducit, non putentur mala eſſe potuiſſe. Neq; enim vno tantũ loco, vbi ex Euangelio arborẽ bonam cõmemorandam putaſti, ſed aliis etiam locis diſputationis tuæ, iſta peruerſitate ſuffragatus es Manichęis; ſicuti eſt illud, vbi rurſus dixiſti, *trahi peccatum per naturam non poteſt, quia per opus Dei opus diaboli tranſire non ſinitur*. Ad quod tibi ego reſpondeo; quomodo in opere Dei opus diaboli manere ſinitur, ſi per opus Dei tranſire non ſinitur? Quis enim putet peius eſſe vt illic maneat, quàm vt illinc tranſeat? Quæris fortaſſe, quomodo opus diaboli maneat in opere Dei. Noli alibi quærere, ipſum diabolum recole opus Dei eſſe, natura vtiq; angelica: inuidia verò opus eſt ipſius diaboli, quod opus & proceſſit ex illo, & manet in illo. Vanum eſt igitur quod dixiſti, *opus diaboli per opus Dei non tranſire*, vbi perſpicis & manere. Manichæus autẽ quantas tibi gratiás agat, itáne nondũ reſpicis? nondum expergiſceris? Laborat enim Manichæus, vt oſtendat ex bono Dei opere malum oriri non poſſe, vt, quod ipſe vult, malum niſi ex malo eſſe non poſſe credatur. Hic tu mirabilis eius adiutor, *per opus*, inquis, *Dei malum tranſire non ſinitur*: vt ille tota facilitate concludat, multo minus inde oriri poſſe, per quod nec tranſire permittitur.

Matth. 7.

Matth. 12.

Matth. 7.

Primum angelorum peccatũ non fuit malorum arborũ fructus, ſed arbores malas conſtituit, ex quibus mali deinceps fructus naſcerentur.

A AVDI tale aliud, imò grauius, vbi Manichæis idẽtidem ſuffragaris. *Euanuit*, inquis, *originale peccatũ; quia non poteſt mali radix in eo quod donum Dei vocas, locari*. Quod ego vide quàm manifeſta veritate conuincam. Nonne ſenſus hominis donum Dei eſt? Et tamen ibi locauit inimicus ille ſeminator radicem mali, quando peccatum homini ſerpentina fraude perſuaſit. Niſi enim radicẽ mali humanus tunc reciperet ſenſus, nullo modo malè ſuadẽti accõmodaretur aſſenſus. Quid dicam de radice omnium malorum auaritia? Et vbi eſt hęc, niſi in hominis anima? Et quid eſt hominis anima, niſi donum Dei? Quomodo ergo tu dicis, niſi non conſiderando quid dicas, *radicem mali locari non poſſe in dono Dei?* Sed Manichæus cui per iſtas inconſideratas ſententias tuas plurimum ſuffragaris, quid tibi dicat attẽde. Si eſſe rationalem creaturam, Dei donum eſt; & dicis locari non poſſe radicẽ mali in dono Dei; quãto probabilius dicitur, oriri non poſſe radicem mali ex dono Dei? Ac ſic te ſuffragatore introducit Mani-B chęus, radicem mali ex illa quam non à Deo creatam, ſed Deo coæternam fingit naturam mali. Quoniam ſi dixeris ex libero arbitrio naturæ bonæ à Deo creatæ, ortam mali radicem (quod catholica veritas dicit) illis verbis tuis te facillimè ſuperat, vbi ais, *radicem mali locari non poſſe in dono Dei*, quia & liberum arbitriũ proculdubio eſt donum Dei. Ac per hoc cùm *mali radicem in dono Dei locari non poſſe* dixiſti, Manichæo quid contra te diceret, tu dediſti. Quia ſi non poteſt in bono locari malum, quod tu dicis mihi; multo minus poteſt oriri ex bono malum, quod ille dicit tibi. Ac ſic eõ eludet, non eſſe malum, niſi ex malo: vbi victor videbitur ſibi; & erit profectò, niſi & illi reſiſtatur & tibi. Veritas ergo fidei catholicæ in his verbis veſtris idęo vincit Manichæum; quia vincit & teipſum. Nam ſi te non vinceret dicentem, *non poſſe in dono Dei locari radicem mali*, multo minus Manichæum poſſet vincere dicentem, non poſſe ex dono Dei oriri radicem mali. Sed vt vincat ambos, nec aliunde oriri, nec alicubi eſſe C poſſe dicit radicem mali, niſi ex natura & in natura rationali; cui eſſe naturam rationalem, non eſt niſi donũ Dei: ſed quoniam à ſummo atque incommutabili bono de nihilo facta eſt, vt eſſet, quãuis mutabile, tamen bonum; deficere à bono, à quo facta eſt: Hæc eſt ex illa; vel in illa radix mali: quia nihil eſt aliud malum, niſi priuatio boni. Iam porrò vbi dicis, *rerum ratio non ſinit, vt de bono malum, & de iuſto iniquum aliquid proferatur*, prorſus Manichæorum verba dicis; hoc enim aſſerũt, non poſſe malum proferri niſi de malo, & ibi tota eorũ nefanda ſecta conſiſtit, quia prius contendunt malum proferri non poſſe de bono. Quod ſi eis te authore cõceſſerimus, nihil nobis penitus remanebit, vnde illorũ nefaria dogmata redarguere valeamus. Hoc eſt autem iniquum de iuſto, quod eſt malum de bono. Catholica igitur fides, vt & tibi & illis reſiſtat, hoc dicit, non prolatum eſſe malum niſi de bono, & iniquum niſi de iuſto. Quia prius angelus & homo, de quibus iſta prolata ſunt, boni erant vtiq; & iuſti. Non igitur reſiſtimus D Manichæis, niſi obtineamus, non eſſe mala orta niſi ex bonis: nec ea mala ſubſtantias eſſe, ſed ſubſtantiarum vitia creatarum, quibus deficiunt à bono quoniam mutabiles ſunt, eo quòd ex nihilo factæ ſunt. Hæc eſt doctrinæ catholicæ ſanitas, qua Manichææ peſtilentiæ virus expellitur. Vnde ille doctor meus, tui etiam mali doctoris ore laudatus Ambroſius, in eo lib. quem de Iſaac & anima ſcripſit: *Quid ergo eſt*, inquit, *malitia, niſi boni indigentia?* Et iterum ait, *Ex bonis igitur mala orta ſunt. Non enim ſunt mala, niſi quæ priuantur bonis; per mala tamen factum eſt, vt bona eminerent. Ergo indigentia boni, radix malitiæ eſt.* Vides quàm vera catholicæ fidei ratione redarguat beatus Ambroſius Manichæos? Vides quemadmodum eos, quamuis in eadem

CAPVT IX.

Gen. 3.

Malum nihil aliud quàm boni priuatio.

Diabolus bonus & iuſtus creatus fuit.

Ambroſius in libro de Iſaac & anima, cap. 7.

eadem diſputatione non nominauerit, tamen iſta ſententiarũ veritate ac breuitate conuicerit? Ecce cui homini Dei propter originale peccatum, quod catholicus catholice aſſeruit, obiicis nomine Manichæorum inſtinctu maledici furoris opprobrium, qui contra ſuffragium, quod eis tu præſtas, tam inuictum ad eos debellandos, catholicis diſputatoribus præbet auxilium. Ille quippe aduerſus Manichæos clamat, *Ex bonis mala orta ſunt*, & aduerſus eum pro Manichæis tu reclamas, *Neceſſe eſt malum eſſe, ex quo & per quod malus fructus apparuit: & per opus Dei opus diaboli tranſire non ſinitur: & in dono Dei radix mali locari non poteſt: & rerum ratio non ſinit, vt de bono malum, ac de iuſto iniquum proferatur.* Hæc clamas pro Manichæis contra vocem catholicæ veritatis per ſacerdotem Dei prolatam; vt ſi tu audiaris, Manichæi vincant, *dicentes, vt alia taceam*, Si rerum ratio non ſinit, vt de bono malum aliquid proferatur, non ergo ex bonis ſicut Ambroſius, ſed ſicut nos dicimus, ex mali natura orta ſunt mala. Ecce B in quantam voraginẽ decidiſti male intelligendo Dominum dicentem, Arbor bona fructus malos non facit: cùm hoc non ſit dictum de natura, vel de nuptiis, quas inſtituit Deus, ſed de voluntate hominis bona, à qua non fiunt opera mala. Sed ne fortè vel tu, vel quiſpiam dicat: quomodo de arbore quam facit homo, id eſt voluntate bona non fiunt fructus mali; & de natura, quam facit Deus, ipſa quæ faciat fructus malos, naſcitur arbor mala: quaſi aliquid melius faciat homo, vnde non poſſit malus fructus exiſtere; quàm eſt illud quod facit Deus, vnde poſſit mala arbor exiſtere? Ne quis ergo ſic erret, audiat diligenter Ambroſium dicentem, *Quid eſt malitia, niſi boni indigentia? Non enim ſunt mala niſi quæ priuantur bonis, quia indigentia boni, radix malitiæ eſt.* Et hinc intelligat ideo eſſe arborem malam, volũtatem malam; quia defectus eſt à ſummo bono, vbi bonum creatum bono creante priuatur; vt ſit C in eo radix mali, nihil aliud quàm indigentia boni. Arbor autem bona ideo eſt volũtas bona, quia per ipſam conuertitur homo ad ſummum atque incommutabile bonum, & impletur bono, vt faciat fructum bonũ. Ac per hoc Deus autor eſt omnium bonorum, hoc eſt & naturæ bonæ, & voluntatis bonæ, quam niſi Deus in illo operetur, non facit homo quia præparatur voluntas à Domino. Sed iam ordinem diſpoſitionis meæ video poſtulare, vt faciam Deo donante, quod tertio loco me facturum eſſe promiſi; hoc eſt, vt catholicorum, qui fuerunt ante nos Epiſcoporũ ſententiis, quaſcunque rebus de quibus agitur congruentes potuero reperire, vitreas argutias tuas, & fragilia, quibus tibi multum videris acutus & nitidus, argumenta confringam. Quod ab alio aggrediemur exordio; hic iſtius libri prolixitate concluſa.

Matth. 7.

Supra.

Prouerb. 8. ſecundum 70. Tranſitus ad ſequentem ſeq.

LIBRI I. FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTRA IVLIANVM, LIBER SECVNDVS.

CAP. I. Aggreditur partẽ tertiam huius voluminis, qua Pelagianorum contra originale peccatum argumenta, ex verbis veterũ Patrum refutat.

NVNC iam mihi aggrediẽdum eſt, quod tertio loco poſui diſpoſitionis meæ, vt ſententiis Epiſcoporum, qui Scripturas ſanctas ingenti gloria tractauerunt, tua Iuliane, Domino adiuuante, machinamenta ſubuertam. Non vt eos oſtendam ſecũdum catholicam fidẽ de originali ſenſiſſe peccato, hoc enim iam primis huius operis partibus feci, vt inde mõſtrarem, quot & quantis viris Eccleſiæ, ſanctis clariſque doctoribus, Manichæorum crimen impingas: & cum A me cupis apud imperitorũ decolorare iudicia, eos qui catholicam fidem contra hæreticos defenderunt, hæreſis nefariæ nomine accuſes. Sed nunc argumẽta ipſa veſtra quibus agitis, ne hominum prima natiuitas originali peccato credatur obſtricta, eloquiis ſunt redarguenda ſanctorum. Quos oportet, vt populi Chriſtiani, veſtris prophanis nouitatibus anteponant, eiſq; potius eligant adhærere quàm vobis. Hæc ſunt certè velut capita argumentorum, quaſi formidanda veſtrorũ, quibus terretis infirmos, & minus quàm contra vos expedit, ſacris literis eruditos. Dicitis enim *nos aſſerẽdo originale peccatum; diabolum dicere hominum naſcentium conditorem: damnare nuptias: negare in baptiſmo dimitti vniuerſa peccata: Deum crimine iniquitatis arguere: deſperationem perfectionis ingerere.* Hæc quippe omnia conſequentia eſſe contenditis, ſi credamus naſci paruulos, peccato primi hominis obligatos, & ob hoc eſſe ſub diabolo, niſi renaſcantur in Chriſto. *Diabolus enim* B *creat* dicitis, *ſi ex hoc vulnere creantur, quod diabolus naturæ, quæ primum condita eſt, inflixit humanæ: & damnantur nuptiæ, ſi aliquid, vnde damnabiles generantur, habere credantur: nec omnia peccata dimittuntur in baptiſmo, ſi aliquod in baptizatis coniugibus remanet malum, ex quo generentur mali. Quemadmodum autem non eſt iniquus Deus, qui cum baptizatis dimittat peccata propria; paruulum damnat, quia cùm ab illo crearetur, neſciens nec volens etiam ex illis parentibus, quibus remiſſa fuerant, traxit aliena? Nec virtus, cui vitioſitas intelligitur eſſe contraria, poſſe creditur perfici; quia ingenerata vitia incredibile eſt poſſe conſumi, quæ iam nec vitia deputanda ſunt. Non enim peccat qui non poteſt aliud eſſe quàm creatus eſt.* Hæc ſi fideli diligentia quæreretis, nec ea quæ catholicæ fidei veritate atque antiquitate fundata ſunt infideli oppugnaretis audacia, in ea quæ abſcondita ſunt ſapientibus & prudentibus, & reuelata ſunt paruulis, nutriti Chriſti C gratia veniretis. Multa enim multitudo dulcedinis Domini, quam profectò non inuidit, & tamen abſcondit timentibus eum; perfecit autem ſperantibus, non in ſeipſos, ſed in eum. Nos ergo dicimus quod ea fides habet, de qua ſcriptum eſt, Niſi credideritis, non intelligetis: nec diabolum, ſed Deum verũ & verè bonum eſſe hominum conditorem, munda etiam de immundis ineffabiliter operantem, quamuis hominum nemo mundus naſcatur, & ideo donec mundetur ſpiritu ſancto, ſub ſpiritu immundo eſſe cogatur. Nec quantamcunque immunditiam naturarum, vllum crimen eſſe nuptiarum: bonum quippe diſcernitur proprium nuptiarum, à quolibet vitio naturarum. Nec vllius reatũ remanere peccati, qui non ea, quæ in Chriſto fit, regeneratione ſoluatur; quamuis infirmitas reſtet, contra quam in ſeipſo conſtitutam, regeneratus ſi proficit pugnet. Nec iniquus eſt Deus, cum peccatis, ſiue originalibus ſiue propriis digna retribuit, magiſque iniquus D aut infirmus oſtenditur, ſi iugum graue ſuper filios Adam, à die ſicut ſcriptum eſt, natiuitatis eorum vſque in diem ſepulturæ, in matre omnium, ſub quo iugo imago eius atteritur; aut ipſe nullo vel originali vel proprio præcedente peccato, aut quilibet alius ipſo imponit inuito. Nec profectio eſt deſperanda virtutis, per eius gratiam, qui ex origine vitiatam mutare poteſt & ſanare naturam.

Capita adducentium argumentorum contra originale peccatum.

Matth. 11. Pſal. 30.

Catholicorum ſententia. Eſa. 7.

Eccle. 40.

AGGREDIAR igitur implere pollicitationem meam. Nec iſta quinque argumenta veſtra, ex quibus cuncta connectitis, quæ in hac quæſtione aduerſus catholicam fidem multipliciter diſputatis, ſingillatim teſtimoniis ſanctorum refutanda ſuſcipiam, ſed quantum potuerit eorum percuti & deiici, etiam cùm à me de literis catholicorum Epiſcoporum ſingula proferentur, tantùm percutietur atq; deiicietur, ſiue vnum eorum, ſiue duo, ſiue plura, ſiue omnia, ſicut valuerit quod profertur. Veluti eſt illud in libro quem De arca Noe

CAPVT II.

Ambroſius de arca Noe.

Noe conſcripſit beatus Ambroſius, *Per vnum*, inquit, *Dominum Ieſum ſalus ventura nationibus declaratur, qui ſolus potuit iuſtus eſſe, cùm generatio omnis erraret, niſi natus ex virgine generationis obnoxiæ priuilegio minimè teneretur. Ecce, inquit, in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea: dicit is qui iuſtus præ cæteris putabatur. Quem igitur iam iuſtum dixerim, niſi horum liberum vinculorum, quem naturæ communis vincula non teneant? Omnes ſub peccato ab Adam, in omnes regnabat mors. Veniat ſolus iuſtus in conſpectu Dei, de quo iam non cum exceptione dicatur, non peccauit in labiis ſuis, ſed peccatum non fecit.* Huic dic ſi audes, quòd diabolum fecerit hominum conditorem, qui vtriuſque ſexus cõmixtione naſcuntur, quandoquidem ſolum Chriſtum quia ſit natus ex virgine, à vinculis obnoxiæ generationis excepit, omnibus cæteris ex Adam ſub peccati obligatione naſcentibus; quod vtique peccatum diabolus ſeminauit. Hunc damnatorẽ redargue nuptiarum, qui ſine peccato natum ſolum dicit virginis filium: iſtum negatorem percipiendæ criminare virtutis, qui aſſerit ingenerari vitia generi humano in ipſo conceptionis exordio: & dic ei quod aduerſus me in primo tuo volumine videris tibi ſatis aptè acuteq; dixiſſe, *nec peccare eos omnino, qui peccare dicũtur. Siquidem à quocunque creati ſunt; ſecundum id quod creati ſunt, neceſſe habent viuere, nec ſuæ repugnare naturæ.* Hæc omnia dic Ambroſio, ſiue de Ambroſio, quę mihi tam ſuperbè, tam contumelioſè, tam procaciter & petulanter obiectas. Nam his verbis ſuis infamare etiam baptiſmatis ſacramentum, quòd in eo plena non fiat remiſſio peccatorum; & iniquum Deum facere, qui peccata in filiis damnat aliena, quæ in parentibus relaxauit; fortaſſe non poteſt dici, quoniam cùm hæc loqueretur, non de baptizatorum propagine loquebatur. Porrò ſi ſanctus Ambroſius non ex his erat, qui diabolum faciunt hominum creatorem, vel nuptias damnant, vel incapacem virtutis naturam opinatur humanam: ſed ex his potius qui Deum ſummum ac ſummè bonum totius hominis, id eſt, totius animæ, totius corporis agnoſcunt & confitentur authorem, & honorãt in ſui gradus bonitate coniugia, nec hominem perfectè iuſtificari poſſe deſperant: hæc interim tria veſtra argumenta tanta illius viri authoritate ſubuerſa ſunt, nec vlterius obiicienda ſunt nobis, qui de originali peccato ea dicimus, quæ dixit ille, qui neque hominis creationem diabolo attribuit, neque nuptias condemnauit, neque iuſtitiæ perfectionem in natura hominis deſperauit.

Psal. 50.

Iob 1. & 2. 1. Pet. 2.

CAPVT III.

DE duobus verò reſiduis argumentis veſtris, quæ ad baptiſmum pertinent, mox videbimus quid ille vir ſenſerit, & quomodo vos ingenti mole authoritatis obtriuerit. Dicit enim in lib. contra Nouatianos: *Omnes homines ſub peccato naſcimur, quorum ipſe ortus in vitio eſt, ſicut habes lectum dicente Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Ideo Pauli caro corpus mortis erat, ſicut ipſe ait, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Chriſti autem caro damnauit peccatum, quod naſcendo non ſenſit, quod moriendo crucifixit, vt in carne noſtra eſſet iuſtificatio per gratiam, vbi erat antè colluuio per culpam.* Hic ſanè omnia ſimul veſtra argumenta ſubuerſa ſunt. Si enim omnes homines ſub peccato naſcimur, quorum ipſe ortus in vitio eſt; cur mihi ex hoc obiicis, quòd dicam diabolum hominum creatorem: cùm hoc me dicere videas quod ille dixit, qui hominum creatorem diabolum eſſe non dixit? Si quoniam hominis ortus in vitio eſt, ideo dicit Dauid: Ecce in iniquitatibus cõceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea: nec accuſat vox iſta nuptiale conſortium, ſed originale peccatum; cur me damnatorem dicis eſſe nuptiarum, quod dicere nõ audebis Ambroſium? Si quoniã omnes homines ſub

Lib. de pœnit. cap. 2.

Rom. 7.

Psal. 50.

A peccato naſcimur, & ipſe ortus noſter in vitio eſt, ideo Pauli caro corpus mortis erat, ſicut ipſe ait, Quis me liberabit de corpore mortis huius? iam tandem perſpicis etiam ſeipſum in his ſuis verbis voluiſſe intelligi Apoſtolum. Ipſius ergo interior homo cum condelectaretur legi Dei, videbat aliam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ, & propterea carnem ſuam corpus mortis eſſe dicebat. In ipſius ergo carne non habitabat bonum, propter quod non quod volebat, faciebat bonum; ſed malum quod oderat, hoc agebat. En tota veſtra cauſa impulſa, proſtrata, contrita, & ſicut puluis quem proiicit ventus à facie terræ, ſic à cordibus eorum quos decipere cœperatis, ſi hæc voluerint depoſito ſtudio cõtentionis cogitare, proiecta eſt? Nũquid enim Paulus Apoſt. non erat baptizatus? aut aliquid ei vel originaliũ, vel propriorũ, vel ignorãtiæ, vel ſciẽtiæ remiſſum non fuerat peccatorũ?

B Vnde ergo talia loquebatur, niſi quia id quod dixi in lib. meo, cui te reſpõdiſſe glorians, omnino verum eſt? Lex quippe iſta peccati, quæ in membris eſt corporis mortis huius, & remiſſa eſt regeneratione ſpiritali, & manet in carne mortali. Remiſſa ſcilicet, quia reatus ſolutus eſt ſacramẽto, quo renaſcuntur fideles; manet autẽ, quia operatur deſideria, cõtra quę dimicant & fideles. Hoc eſt omnino quod funditus ſubruit hæreſim veſtrã. Quod vſq; adeo videtis & timetis, vt non aliter ex his Apoſtolicis vocibus exire conemini, niſi quanta poteſtis contẽtione aſſeueritis, nõ illic ipſius Apoſtoli accipiendam eſſe perſonam, ſed adhuc ſub lege, nondum ſub gratia poſiti cuiuſpiam Iudæi, contra quem ſuæ malæ conuerſationis conſuetudõ pugnaret: quaſi vis ipſa conſuetudinis deponatur in baptiſmo, & nõ aduerſus eam confligant etiam baptizati, tanto fortius atque vehementius, quanto magis placere ſtudẽt oculis eius, cuius gratia adiuuantur, ne in tali certamine

C ſuperentur. Quòd ſi attentè ſine pertinacia conſiderare voluiſſes, profectò in ipſa etiam vi conſuetudinis inuenires, quomodo concupiſcentia remittatur in reatu, & maneat in actu. Neque enim nihil in homine agitur, quando concupiſcentiarum ſuarum, etiam quibus non conſentit, ſtimulis inquietatur. Sed tamen nõ propter vim cõſuetudinis appellabat carnem ſuam corpus mortis Apoſtolus; ſed propter quod rectiſſimè intellexit Ambroſius, quia omnes ſub peccato naſcimur, & ipſe ortus in vitio eſt: huius vitij reatum, iam ſibi in baptiſmate fuiſſe dimiſſum dubitare non poterat; ſed contra eius inquietudinem pugnans; primum ab eo vinci ſubiugarique metuebat: deinde licet inuictè, non diu pugnare, ſed hoſtem non habere malebat, quando dicebat, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: ſciens eius gratia nos ſanati ab iſto concupiſcentiali motu, qui nos ab eius origina-

D li reatu, ſpiritali regeneratione ſanauit. Hoc bellum quod in nobis ipſis aduerſum noſipſos gerendum ſuſcipimus, experiuntur in ſe, neque negare poſſunt libidinis acerrimi expugnatores, non impudentiſſimi laudatores. Denique dicit etiam victorioſiſſimus Cyprianus in epiſtola De oratione Dominica, *Fieri autem petimus voluntatem Dei in cælo & in terra, quod vtrunque ad conſummationem noſtræ incolumitatis pertinet & ſalutis. Nam cùm corpus è terra, & ſpiritum poſſideamus è cælo, ipſi terra & cælum ſumus, & in vtroque, id eſt, in corpore & ſpiritu, vt Dei voluntas fiat, oramus. Eſt enim inter carnem & ſpiritum colluctatio, & diſcordantibus aduerſus ſe inuicem, quotidiana congreſſio, vt non ea quæ volumus ipſa faciamus, dum ſpiritus cæleſtia & diuina quærit, caro terrena & ſecularia concupiſcit. Et ideo petimus inter duo iſta, ope & auxilio Dei concordiam fieri, vt dum & in ſpiritu & in carne voluntas Dei geritur, quæ per eum renata eſt anima ſeruetur. Quod apertè*

Lib. de gratia Christi cap. 39. & alijs cap. 8.

Rom. 7.

Cyprianus de oratione Dominica.

a 5 atque

Gal. 5.

atque manifeſtè apoſtolus Paulus ſua voce declarat: Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim inuicem aduerſantur ſibi, vt non ea quæ vultis, illa faciatis. Vide quemadmodum inſtruat baptizatum populum doctor egregius: quod ad baptizatum enim pertineat oratio Dominica, quis Chriſtianus ignorat: vt humanam incolumitatem, ſalutemque naturæ in hoc eſſe intelligant conſtitutam, non vt caro & ſpiritus, tanquam inter ſe naturaliter inimica, ſicut Manichæus deſipit, ſeparentur; ſed potius tanquam ex vitio diſcordiæ ſanata, concordent. Hoc eſt enim liberari è corpore mortis huius, vt vitæ fiat, quod modo corpus eſt mortis; ipſa in eo morte moriẽte; fine diſcordiæ, nõ naturæ. Vnde dicitur etiam illud, Vbi eſt mors contentio tua? Quod nõ in hac vita perfici, idẽ quoq; teſtis eſt martyr in epiſtola De mortalitate, vbi *Apoſt. Paulum propterea dicit concupiſcere diſſolui, & eſſe cum Chriſto, vt nullis iam fieret peccatis & vitiis carnis obnoxius.* Quàm verò vigilanter aduerſus illud dogma veſtrum, quo in veſtra virtute confiditis, hoc in oratione Dominica exponit. Sic enim docet, *petendum id potius à Domino quàm de propriis viribus præſumendum, vt inter carnem & ſpiritum non humana virtus, ſed gratia faciat diuina concordiam:* conſonans omnino Apoſt. dicẽti, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. His & ſanctus Gregorius atteſtatur dicens, *Anima nanque cum in laboribus fuerit, & in anguſtiis cùm hoſtiliter vrgetur à carne, tunc ad Deum refugit & cognoſcit vnde debeat auxilium poſcere.* Ac ne quiſquam in his verbis Epiſcopi Gregorij hoſtiliter vrgeri carnem tãquam ex cõtraria natura mali, ſecũdum Manichæorum inſaniam ſuſpicetur, etiam ipſe vide, quemadmodum ſuis fratribus & condoctoribus concinat, docens non ob aliud aduerſus carnem ſpiritum concupiſcere, niſi vt ſuo vtrunq; reuocetur authori poſt grauiſſimum in hac vitâ rei vtriuſque conflictum, in quo laborat omnium vita ſanctorum. In libro quippe apologetico, *Illorum verò,* inquit, *verborum nondum facio mentionem, quibus intra noſmetipſos propriis vitiis ac paſſionibus impugnamur, et die noctuq; ignitis ſtimulis corporis humilitatis huius, & corporis mortis vrgemur, nunc latenter, nunc etiam palàm prouocantibus vbique & irritantibus rerum viſibiliũ illecebris, luto huius fecis cui inhæſimus, cæni ſui fœtorem venis capacioribus exhalante, ſed in lege peccati, quæ eſt in membris noſtris repugnante legi ſpiritus, dum imaginem regiam, quæ intra nos eſt, captiuam ducere ſtudet: vt ſpoliis eius cedat, quicquid illud eſt, quod in nos beneficio diuinæ ac primæ illius conditionis influxit. vnde vix aliquis fortaſſe longa ſe & diſtricta regens philoſophia, & paulatim nobilitatem animæ ſuæ recolens, naturam lucis quæ in ſe eſt humili huic & tenebroſo luto coniuncta, reuocet ac reflectat ad Deum: vel ſi certè propitio Deo agat, vtrunque pariter reuocabit, ſi tamen longa & aſſidua meditatione inſueſcat ſurſum ſemper aſpicere, & deorſum malè trahẽtem ac degrauantem materiam ſibimet aſtrictam, frenis arctioribus ſubleuare.* Agnoſce fili Iuliane conſonas catholicas voces, & ab eis deſine diſſonare. Cùm dicit beatus Gregorius, intra noſmetipſos propriis vitiis ac paſſionibus impugnamur, & die noctuq; ignitis ſtimulis corporis humilitatis huius, & corporis mortis vrgemur: baptizatus loquitur, de baptizato loquitur. Cùm dicit lege peccati quę eſt in membris noſtris legi ſpiritus repugnante: baptizatus loquitur, de baptizatis loquitur. Chriſtianorum eſt iſta pugna fidelium, nõ infidelium Iudæorum. Crede, ſi non pugnas; agnoſce, ſi pugnas & in iſta pugna rebellem quoque ſuperbiam Pelagiani erroris expugna. Iamne diſcernis, iamne perſpicis, iámne reſipiſcis, & in baptiſmate fieri omnium remiſſionem peccatorũ, & cum baptizatis quaſi ciuile bellũ interiorum remanere vitiorum? Non enim talia ſunt

1. Cor. 15.
Lib. ſeu epiſt. de mortalitate
Lib. de Orat. domini. 4.
Rom. 7.
Gregorius Nazianzenus.
Idem in Apologetico primo de ſua fuga.

A vitia, quæ iam peccata dicenda ſint, ſi ad illicita opera ſpiritum concupiſcentia non trahat, & concipiat pariatque peccatum. Nec tamen extra nos ſunt, quibus vincendis, cum in hoc certamine proficienter laboramus, inſtandum eſt; noſtra ſunt, paſſiones ſunt, vitia ſunt, frenanda, cohibenda, ſananda ſunt, ſed dum curantur infeſta ſunt. Et ſi nobis ad meliora proficientibus, magis magiſque minuuntur; tamen dum hic viuitur, eſſe non deſinunt. Diſcedente hinc anima pia peribunt, in reſurgente corpore non redibunt.

Concupiſcentia malis in renatis non eſt peccatum.

Peribunt in morte prauæ paßiones affectus et motus.

Ergo ad beatum redeamus Ambroſium. *Etiam Pauli caro,* inquit, *corpus mortis erat, ſicut ipſe ait, Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Ita intellexit Ambroſius, ita Cyprianus, ita Gregorius, vt de aliis interim taceã ſimili præclaris authoritate doctoribus. Huic morti dicetur in fine, Vbi eſt mors contentio tua? Sed regeneratorum eſt hæc gratia, non generatorũ. *Chriſti enim caro, quod adiungit Ambroſius, damnauit peccatum,* B *quod naſcendo non ſenſit; quod moriendo crucifixit:* naſcẽdo non ſenſit in ſe; moriendo crucifixit in nobis. Lex itaq; peccati repugnans legi mẽtis, quæ in tanti quoq; Apoſtoli membris erat, remittitur in baptiſmate, non finitur. Ex hac lege carnis repugnante legi mentis, nihil Chriſti corpus attraxit, quia non ex illa virgo concepit. Ex hac lege carnis repugnante legi mentis, eandem legem prima natiuitate nemo nõ traxit, quia niſi ex illa mulier nulla concepit. Et ideo venerandus Hilarius, *ex peccato eſſe omnem carnem* nõ cunctatus eſt dicere, Sed nũquid ideo negauit ex Deo? Quomodo dicimus, & ex carne carnem, & ex homine carnem; nũquid etiam ſic negamus, generamur ex Deo? Ergo & ex Deo, quia creat; & ex homine, quia generat; & ex peccato, quia vitiat. Sed Deus qui genuit filium ſibi coæternum, quod in principio erat verbum, per quod creauit omne quod non erat, etiam ipſum creauit hominem ſine vitio, nõ ex ſemine hominis per virginem natum, in quo regenerat hominem generatũ, ſanatq; vitiatum, à reatu ſtatim, ab infirmitate paulatim. Contra quam regeneratus ſi iam ratione vtitur, illo ſpectãte atque adiuuante velut in agone confligit: quia virtus in infirmitate perficitur, dum contra hoc noſtrum quod à iuſtitia deficit, illo noſtro, quod ad iuſtitiam proficit, dimicatur: vt vincente profectu, totum ſurgat in melius; non vincente defectu, totum vergat in peius. Paruulus verò in quo adhuc rationis nullus eſt vſus, voluntate quidem propria nec in bono eſt, nec in malo, quia nulla in alterutro cogitatione verſatur, ſed vtrunque in illo conſopitum vacat, & bonum naturale rationis, & malum originale peccati. Sed annis accedentibus, euigilante ratione, venit mandatum, & reuiuiſcit peccatum: quod aduerſus creſcentem cùm pugnare cœperit, tũc apparebit, quid in infante latuerit, & aut vincit & dominabitur; aut vincitur & ſanabitur. D Non tamen ideo malum hoc nihil nocuiſſet, etiam ſi priuſquam in illo apparere cœpiſſet, paruulus hac è vita exiſſet: quia reatus eiuſdem mali, non quo reum malum eſt, ſed quo reum facit in quo eſt, ſicut generatione contrahitur, ita niſi regeneratione non ſoluitur. Hoc eſt propter quod paruuli baptizantur, vt non ſolùm regni Chriſti fruantur bono, verum & à malo regni mortis eruantur. Neque hoc fieri poteſt, niſi per eum, qui peccatum in ſua carne damnauit, *quod naſcendo non ſenſit, quod moriendo crucifixit; vt in carne noſtra eſſet iuſtificatio per gratiam, vbi erat ante colluuio per culpam.* His itaque beati Ambroſij verbis, nec diabolus bonitate hominem creauit, ſed hominem malignitate vitiauit: nec concupiſcentiæ malum nuptiarum abſtulit bonum; nec in baptiſmatis ſacramẽto peccati alicuius reatus relinquitur inſolutus: nec iniuſtus eſt Deus, qui eum damnat lege iuſtitiæ, qui peccati lege fit reus, etiam ſi ex illa natus eſt, quæ parentem

CAPUT IIII.
Ambroſius lib. 1. de penit. c. 2.
1. Cor. 15.
Hilarius ſup. lib. 1. cap. 3.
2. Cor. 12.
Amb. de pen. lib. 1. c. 2.

C

rentem

rentem eius propterea iam reum facere non poteſt, quia renatus eſt. Virtus porrò, quæ in infirmitate perficitur, quare, ſi hæc vera ſunt, deſperanda eſt; cùm per carnem Chriſti, quæ *damnat peccatum quod naſcendo nõ ſenſit, quod moriẽdo crucifixit, fiat etiam in ea carne noſtra iuſtificatio per gratiam, in qua erat antè colluuio per culpã?* Ac per hoc quinq; iſta veſtra, in quibus maximè terretis homines, argumenta, nec alios poterunt perturbare, nec vos, ſi credatis Ambroſio, Cypriano, Gregorio, aliiſque catholicis ſanctis clariſq; doctoribus, imò verò etiam vobiſipſis; legẽ peccati, quæ ineſt hominis membris, repugnans legi mentis, qua caro cõcupiſcit aduerſum ſpiritum, etiam baptizatis ſanctis ingerere pugnandi neceſſitatem; contra quid? niſi contra malũ, non ſubſtantiam, ſed ſubſtantię vitium, Dei gratia nos regenerante non imputandum, Dei gratia iuuante frenandum, Dei gratia remunerante ſanandum?

CAPVT V. Occupatio.

SED ne fortè dicas, *contra hoc potiùs pugnare baptizatos, quod ſibiipſi prioris vitæ mala conſuetudine fecerunt, non contra id cum quo nati ſunt.* Quanquam ſi hoc dicis, iam proculdubio cernis atque concedis, eſſe in homine aliquid mali, quod non ipſum, ſed reatus qui ex illo contractus fuerat, auferatur in baptiſmo. Tamen quia parum eſt ad huius quęſtionis abſolutionem, niſi nobis ex peccato primi hominis ingeneratũ eſſe monſtretur, audi quid inde in alio loco expreſſius dicat ſanctus Ambroſius in expoſitione Euãgelij ſecundũ Lucam, cum diuerſis modis ab vna tamen regula fidei nõ abhorrentibus, tractaret illum locum, vbi Dominus ait, in vna domo diuidi tres aduerſus duos, & duos aduerſus tres. *Poſſunt etiam videri, inquit, caro atque anima ab odore, tactu, guſtuq́; luxuriæ ſeparatæ in vna domo, ſe aduerſus incurſantia vitia diuidentes, ſubiicientes ſe legi Dei, remouentes ſe à lege peccati: quorum licet diſſenſio per præuaricationem primi hominis ſe in naturam verterit, vt nequaquam ſibi paribus ad virtutem ſtudiis conuenirent; tamen per crucem Domini ſaluatoris, tam inimicitiis quàm etiam mandatorum lege vacuatis, in ſocietatis concordiam congruerunt, poſteaquam Chriſtus è cælo pax noſtra deſcendens fecit vtraque vnum.* Rurſus in eodem opere, cùm de ſpiritali atque incorruptibili loqueretur cibo, *Etenim ratio cibus mentis eſt, inquit, præclaraq́; alimonia ſuauitatis, quæ membra non oneret, neque in naturæ pudenda, ſed ornamenta conuertat, cùm libidinum volutabrum commutatur in Dei templum, diuerſoriũmque vitiorum, ſacrarium incipit eſſe virtutum. Quod vtique tunc facit, cùm caro in naturam regreſſa vigoris ſui agnoſcit altricem, atque auſu depoſito contumaciæ, moderantis animæ coniugatur arbitrio: qualis fuit cùm inhabitanda paradiſi ſecreta ſuſcepit, antequam veneno peſtiferi ſerpentis infecta, ſacrilegam famem ſciret, diuinorumq́; memoriam præceptorum animæ ſenſibus inhærentem, edacitatis ſtudio præteriret. Hinc peccatum manaſſe proditur, tanquam corpore animaq́; genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima maleſana compatitur. Quæ ſi appetentiam corporis refrenaſſet, in ipſo ortu eſſet extincta origo peccati; quam velut virili infuſam corporis motu malè ſeta anima, etiam ſui vigore corrupto, alienis grauis oneribus parturiuit.* Hic certè aperriſſimè atque ſatiatiſſimè, ille tam excellenter tui doctoris ore laudatus doctor Ambroſius declarauit, & quid eſſet, & vnde eſſet originale peccatum, & vnde corrigerit illa prima confuſio, quæ inobediẽtia carnis fuit diſſentiẽtis ab anima, quam diſcordiam ſanat Dei gratia per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Vides vnde caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, vides vnde ſit lex in membris repugnans legi mentis. Vides vertiſſe ſe in naturam, animæ carniſque diſcordiam, & per has inimicitias nobis abundare miſerias, non niſi Dei miſericordia finiendas. Noli mihi iam aduerſari. Nam ſi adhuc facis, cui vel quibus ſimul aduerſeris, aduertis. *Me* nempe dixiſti *nihil magis laborare, quàm vt non intelligar.* Et in quibuſdam locis ſenſus meos ad tuum potius interpretaris arbitrium, abutens tardiuſculis cordibus hominum, qui te non intelligunt tacere potius noluiſſe, quàm reſpõdere potuiſſe vni meo, quatuor voluminibus tuis. Ecce fundit eloquentiæ lucidum ac perſpicuum flumen Ambroſius. Non eſt vbi hæreat lector, vbi caliget auditor. Manifeſtiſſimè dicit Apoſtolum ideo dixiſſe, Quis me liberabit de corpore mortis huius, quia omnes ſub peccato naſcimur, & ipſe ortus in vitio eſt. Manifeſtiſſimè dicit, Dominum Chriſtũ propterea fuiſſe ſine peccato, quòd natus ex virgine, vinculis obnoxię generationis naturæque communis minimè teneretur, & damnaſſe peccatum, quod naſcendo non ſenſit. Aperiſſimè dicit, quòd diſſenſio carnis & animæ per præuaricationem primi hominis in naturam ſe verterit. Apertiſſimè dicit, carnem libidinum volutabrum diuerſoriumq; vitiorũ ita mutari in Dei templũ ſacrariumq; virtutum; cùm in naturam regreſſa vigoris ſui agnoſcit altricem; atque auſu depoſito contumaciæ, moderantis animæ coniugatur arbitrio: qualis fuit cum inhabitanda paradiſi ſecreta ſuſcepit, antequam eſſet veneno peſtiferi ſerpentis infecta. Quid adhuc quod aduerſus meos libros moliaris, inquiris? illum aſpice, aduerſus illum aliquid aude, qui hæreſis veſtræ venenis antequam naſcerentur, occurrit, & vnde poſſunt expelli, hæc antidota præparauit. Quæ ſi ſatis non ſunt, adhuc audi. In lib. De Iſaac & anima idem dicit, *Bonus ergo rector malos equos reſtringit & reuocat, bonos incitat. Boni equi ſunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, iuſtitia. Mali equi, iracundia, concupiſcentia, timor, iniquitas.* Nunquid ait, Bonus rector bonos equos habet, malos non habet? Sed ait, bonos incitat, malos reſtringit & reuocat. Vnde iſti ſunt equi? Nempe ſi eos ſubſtantias dicimus vel putamus, Manichęorum fauemus vel hæremus inſaniæ: quod vt abſit à nobis, catholicè iſtos equos intelligimus vitia noſtra, quæ legi mentis ex lege peccati reſiſtunt. Non à nobis hæc vitia ſeparata, alicubi alibi erunt, ſed in nobis ſanata nuſquam erunt. Verùm tamen quare non in baptiſmate perierunt? An nõdum fateberis quòd reatus eorum perierit, infirmitas manſerit, nõ reatus quo ipſa rea fuerant, ſed quo nos reos fecerant in malis operibus, quò nos traxerant? Nec ita eorum manſit infirmitas, quaſi aliqua ſint animalia, quæ infirmantur, ſed noſtra infirmitas ipſa ſunt. Nec in his equis malis iniquitatem nominaſſe putandus eſt illam, quæ deletur in baptiſmo. Illa nanque peccatorũ quæ fecimus, fuit, quæ cuncta remiſſa ſunt, atque omnino iam non ſunt, quorum reatus manebit quando ipſa fiebant atque tranſibant. Iſtam verò legem peccati, cuius manentis reatus in ſacro fonte remiſſus eſt, propterea vocauit iniquitatem, quia iniquum eſt, vt caro concupiſcat aduerſus ſpiritum; quamuis adſit in noſtra renouatione iuſtitia; quia iuſtum eſt, vt aduerſus carnem ſpiritus concupiſcat, vt ſpiritu ambulemus, & concupiſcentias carnis non perficiamus. Hanc quippe iuſtitiam noſtram inter bonos equos inuenimus nominatam. Audi adhuc quid dicat in lib. quem ſcripſit De paradiſo, *Fortaſſe, inquit, ideo dixit Paulus, quæ non licet homini loqui: quia erat adhuc in corpore conſtitutus, hoc eſt, videbat iſtius corporis paſſiones, videbat legem carnis ſuæ repugnantem legi mentis ſuæ.* Itemque in eodem, *Cùm dicit, inquit, ſapientiorem ſerpentem, intelligis quem loquatur, id eſt, illum aduerſarium noſtrum, qui tamen habet huius ſapientiam mundi. Sed & voluptas & delectatio bene ſapiens dicitur, quia & carnis appellatur ſapientia, ſicut habes, quia ſapientia huius carnis inimica eſt Deo. Et ad exquirenda delectationum genera aſtuti ſunt, qui appetentes ſunt voluptatum. Siue ergo, inquit, delectationem intelligas, quadam eſt diuino aduerſa mandato, & inimica ſenſibus*

Marginalia: Amb. lib. 7. in 12. c. Lucæ. — Eph. 2. — Ibidem paulo poſt. — Gal. 5. Rom. 7. — Li. 2 de nup. & concupiſc. cap. 29. — Breuiter continuatur Ambroſii ſententias. — Ambroſius in lib. de Iſaac et anima c. 8. — Concupiſcentiam poſt baptiſmũ remanentem quãſi iniquitatem vocauit Ambroſ. — Lib. de parad. cap. 11. 2. Cor. 12. — Ibid. cap. 12. — Rom. 8.

Rom.7. *ſenſibus noſtris. Vnde ſanctus Paulus ait, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Qualem voluptatem dicat hoc loco iſte doctor, in promptu eſt, quia vt intelligeremus adhibuit Apoſtoli teſtimonium dicētis: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ,& captiuantem me in lege peccati. Hæc eſt voluptas illa ſuſcepta tua, quamuis & tu reprehendas eius exceſſum. Vbi qualis ſit planè fateris, ſed tantis verborum ornamentis eam moderatam defendis & laudas, quaſi iſtum modum ſibi ipſa conſtituerit, & non ſpiritus qui aduerſus eius impetum concupiſcit. Aduerſus quem fortiter ſtabat ille, qui clamabat: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Iſte repugnantis impetus ſi laxetur, in quæ declinabit immūda? in quæ non pertrahet & præcipitabit abrupta? Verùm nunc quod potius inſtat, ecce non ſecūdum vos quicunq; Iudæus, ſed ſecundum beatiſſimum Ambroſium de ſeipſo Paulus apoſtolus dicit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Rurſus in eodem opere alio loco, doctor idem:
De paradiſo, c. 12. in fine. Rom.7. *Impugnatur*, inquit, *Paulus, & videt legem carnis ſuæ, repugnantem legi mentis ſuæ, & captiuantem ſe in lege peccati, nec de conſcientia ſua præſumit, ſed per Chriſti gratiam confidit ſe à mortis corpore liberandum: & tu quenquam opinaris ſcientem non poſſe peccare. Paulus dicit: Non enim quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum hoc ago: & tu arbitraris homini prodeſſe ſcientiam, quæ delicti augeat inuidiam.* Itemq́ue in ipſo opere, idem ipſe epiſcopus ad omnes nos referens eloquium, cauſamq́ue communē
Ibidem c 15. ſedulò agens: *Repugnat enim lex carnis*, inquit, *legi mentis, & laborandum nobis eſt ac deſudandum, vt caſtigemus*
Ambroſii liber de ſacramento regenerationis ſeu de philoſophia, ſed non extat. *corpus & ſeruituti redigamus, & quæ ſunt ſpiritalia ſeminemus.* In alio quoque libro ſuo, De ſacramento regenerationis, vel de philoſophia quem ſcripſit, ita loquitur: *Beata igitur mors quæ nos peccato eripit, vt reformet*
Rom.6. *Deo. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Nunquid naturæ fine, inquit, iuſtificatur à peccato aliquis? Non vtique, quoniam qui peccator moritur, in peccato manet: ille autem iuſtificatur à peccato, cui per baptiſmum peccata remittuntur omnia.* Habes ad iſta quid dicas? Vidéſne quemadmodum expreſſerit vir venerabilis, in baptiſmo fieri hominis mortē beatam, vbi remittuntur peccata omnia? Sed attende aliud, attende quod non vis.
Ibidem. *Aduertimus, inquit, cuiuſmodi ſit mors myſtica; nunc conſideremus cuiuſmodi ſepultura eſſe debeat. Non ergo ſatis eſt vt moriantur vitia, niſi marceſcat corporis luxus, & omnium vinculorum carnalium compago ſoluatur, omnis nodus corporei laxetur vſus. Nemo ſibi blandiatur, quòd aliam figuram induerit, myſtica præcepta acceperit, ad continentiæ diſciplinam applicuerit animum: Non quod volumus hoc agimus, ſed quod odio habemus hoc facimus. Multa operatur in nobis peccatum: Nobis reluctantibus rediuiuæ plerunque voluptates reſurgunt. Luctandum nobis aduerſus carnem eſt, luctatus eſt aduerſus eam Paulus, de-*
Rom.7. *nique ait: Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Nunquid tu, inquit, fortior Paulo? Nec tanquam ſedulæ carni tuæ confidas, & te ei credas, cùm Paulus clamet: Scio enim quia non habitat in me, id eſt, in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Non enim quod volo facio bonum: ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo hoc ago, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Quantalibet feraris animi obſtinatione Iuliane, quantalibet aduerſus nos peruicacia pro Pelagiano errore conſiſtas, tanta per beatum Ambroſium circumuallaris rerum euidentia, tanta verborum eius manifeſtatione contunderis; vt profectò ſi nulla te ratio, cogitatio, conſideratio religionis, pietatis, humanitatis, atque

A in te ipſo aduertendæ veritatis à pertinaci intentione reuocauerit, oſtendas quantum in malis humanis valeat, eò quenquam fuiſſe progreſſum, vbi manere non libeat, vnde iam redire pudeat. Sic enim te credo affici, cùm iſta legeris. Sed ô ſi pax Chriſti in tuo corde vincat, & bona pœnitentia de mala verecundia palmam ferat.

CAPVT VI.

SED iam nunc parumper attende, quomodo ex iſta lege peccati, cuius motum mortalitas etiam continentium cogitur ferre, cui modum caſtitas nuptiarum laborat imponere, vbi concupiſcentia carnis voluptaſq́ue, quam laudas, contra propoſitum voluntatis agit ſuos impetus, cùm excitatur, etiam ſi actus non peragit, cùm frenatur. Attende ergo pauliſper, quomodo ex hac lege peccati omnem generari hominē, & ideo trahere originale peccatum, ſanctus eloquatur Ambroſius in eo ipſo De ſacramento regenerationis, ſiue De philoſophia libro ſuo: *Eſt*, inquit, *do-* Ibidem.
B *mus quam ſapientia ædificat, & menſa cæleſtibus referta ſacramentis, in qua iuſtus cibum diuinæ voluptatis epulatur, ſuauem gratiæ potum bibens, ſi perpetuorum meritorum vberi poſteritate lætetur. Hos filios generans Dauid partus illos corporeæ commixtionis horrebat, & ideo mundari ſacri fontis irriguo deſiderabat, vt carnalem ac terrenam labem gratia ſpiritalis ablueret: Ecce, inquit, in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater* Pſal. 50.
mea. Malè Eua parturiuit, vt partus relinqueret mulieribus hæreditatem, atque vnuſquiſque concupiſcentiæ voluptate concretus, & genitalibus viſceribus infuſus, & coagulatus in ſanguine, in pannis inuolutus, prius ſubiret delictorum contagium, quàm vitalis ſpiritus munus hauriret. Si te non deſeruit qualiſcunque ſaltem ſenſus humanus, vides quid de concupiſcentiæ voluptate hac ipſa, cui præbes impudentiſſimum patrocinium, pronunciauerit, tui quod ſæpe dicendum eſt doctoris teſtimonio prædicatus tam memorabilis doctor Ambroſius: quòd ea quiſque concretus, ea genitalibus viſce-
C ribus infuſus, & coagulatus in ſanguine, & in pannis, non vtique laneis, aut lineis, aut huiuſcemodi talibus, qualibus iam nati obuoluuntur infantes; ſed pannis vitiatæ originis tanquam hæreditariis inuolutus, prius ſubeat contagium delictorum, quàm vitalis huius aeris auram ſpirando percipiat: in quem veluti immenſum fontem communis & non deſiſtentis alimenti, poſt occulta ſpiramenta viſcerum maternorum, qui naſcitur, funditur, in ortu ploraturus reatum, quem contraxit ante ortum. Ergóne ex huius concupiſcentiæ motu illi non erubeſcerent homines primi, quo & ipſi apparebant noxij, & eorum filij peccato parentum pronunciabantur obnoxij? Vtinam ſicut illi erubuerunt eas partes corporis, in quibus libidinis inobedientiam ſentiebant, nudas relinquere; ita tu fidei catholicæ obediens erubeſceres erubeſcenda laudare. Quid autem etiam de ipſo ficulneorum tegmine foliorum in libro De paradiſo idem ipſe ſcripſit do-
D ctor aduerte. *Quod ergo grauius eſt, inquit, hac ſe Adam interpretatione ſuccinxit eo loco, vbi fructu magis caſtitatis ſe ſuccingere debuiſſet. In lumbis enim quibus præcingimur, quædam ſemina generationis eſſe dicuntur: & ideo malè ibi ſuccinctus eſt Adam foliis inutilibus, vbi futuræ generationis non fructum futurum, ſed quædam peccata ſignaret.* Hic certè fruſtrauit iſte vir ſanctus tam elaboratam diſputationem tuam nimiſq́ue ſolicitam, ne poſt peccatum Adam & Eua oculis apertis lumbos præcinxiſſe credantur. Vt enim tanta ibi loquacitate laborares, contra ſenſus veniebas omnium, & eos multiloquij ſtrepitu perſtringere cupiebas. Quid enim tam in promptu eſt, quàm ſuccinctoriis, vel præcinctoriis, quæ Græcè περιζώματα nuncupantur, lumbos hominum contegi vel præcingi, quas vulgus etiam munituras vocat? Neque hoc ille homo Dei, cuius te

Hæreditarium eſt originale peccatum malū.

De paradiſo, cap. 13.

Perizomata quibus ſe Adā & Eua ſuccinxerunt, quæ ſint.

vrgemus eloquio, tanquam obſcurum eſſet expoſuit: ſed quod omnes intelligebant, quid ſignificaret oſtendit. *In lumbis enim quibus præcingimur*, ait, *quædam ſemina generationis eſſe dicuntur, et ideo malè ibi ſuccinctus eſt Adam foliis inutilibus.* Quare malè? Sequitur & dicit, *vbi futuræ generationis, non fructum futurum, ſed quædam peccata ſignaret.* Habes ne ad iſta quod dicas? Ecce vnde illa confuſio, ecce vnde contextio & ſuccinctio foliorum, ecce vnde in poſteris originale peccatum.

Ioannes Chryſoſtomus.

Sanctus verò Ioannes Conſtantinopolitanus epiſcopus, quãtum verecundia permittere potuit, totum illud primorum hominum erubeſcentium factũ, duobus verbis euidenter expreſſit dicens: *Foliis autem ficus erant cooperti, tegentes ſpeciem peccati.* Cui non apparet, quæ vel qualis peccati ſpecies à confuſis tegenda fuerat in regione lumborum, qui de ſui corporis nuditate non confundebantur ante peccatum? Obſecro intelligite, imò verò permittite homines, quod vobiſcum intelligunt intelligere, & nolite nos cogere de pudendis penè impudenter diutius diſputare.

Cyprianus lib. 3. c. 8.

Merito idem beatus Ioannes, etiam ipſe, ſicut martyr Cyprianus, circuncisionem carnis, in ſigno præceptam commendat eſſe baptiſmatis.

Verba hæc apud Baſilium leguntur homil. 13. quæ exhortatio eſt ad baptiſmũ.
Gen. 17.
Coloſ. 2.
Ioan. 3.

Et vide quomodo Iudæus, inquit, *circunciſionem non differt propter comminationem, quia omnis anima, quæcunque non fuerit circunciſa die octaua, exterminabitur de populo ſuo. Tu autem*, inquit, *non manufactam circunciſionem differs, quæ in expoliatione carnis in corpore perficitur, ipſum Dominum audiens: Amen amen dico vobis, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cælorum.* Cernis quemadmodum circumciſionem circunciſioni, comminationem comminationi vir eccleſiaſtica doctrina præditus comparauit.

Circumciſionis & baptiſmi comparatio.

Quod ergo eſt octauo die non circuncidi, hoc eſt in Chriſto non baptizari. Et quod eſt, perire de populo ſuo, hoc eſt, non intrare in regnũ cælorum. Et tamen vos in baptiſmate paruulorum expoliationem carnis, hoc eſt circunciſionem non manufactam, celebrari negatis, cùm nihil eos, quo expoliari debeant, habere contenditis.

Præputium ſecum.

Non enim eos fatemini mortuos in præputio carnis ſuæ, quo peccatum ſignificatur, maximè quod originaliter trahitur; per hoc enim eſt corpus noſtrũ corpus peccati, quod euacuari dicit Apoſtolus per crucem Chriſti.

CAPVT VII.
Oſtendit B. Ambroſiũ de quinque iſtis articulis à Iuliano poſitis rectè ſenſiſſe.

SED nunc ſententiis epiſcoporum qui fuerunt ante nos, & hæc diuina eloquia fideliter & memorabiliter tractauerunt, vrgere te inſtitui. Proinde ad epiſcopum Ambroſium reuertamur: qui cùm homines, id eſt, & animas & corpora hominum, opus Dei eſſe non dubitet, & nuptias honoret, & in baptiſmo Chriſti prędicet omnia peccata dimitti, & Deum nouerit eſſe iuſtum, & capacem virtutis atque perfectionis per Dei gratiam humanam non neget eſſe naturam: quæ veſtra quinque facitis argumenta; contendentes, nullum iſtorum quinque verum eſſe poſſe, niſi falſum ſit trahere naſcentes originale peccatum: tamẽ hoc ipſum, quod his quinque argumentis auferre conamini, ſic ille vbi opus eſt, in ſuis ſermonibus ponit, vt cuiuis ſatis eluceat, quid catholica veritas ſoleat prædicare, quid prophana nouitas conetur euertere.

1. Deum & animæ et corporis humani eſſe authorem.

An fortè ipſum quoque Ambroſium ſciſſe ac docuiſſe dubitabis, Deũ eſſe hominum conditorem & animæ & corporis? Audi ergo quid dicat in libro De philoſophia contra Platonem philoſophum, qui hominum animas reuolui in beſtias aſſeuerat, & animarum tãtummodo Deum opinatur authorem; corpora autem diis minoribus facienda decernit.

Plato ſolas animas à Deo conditas putat, eaſque in beſtias reuolui aſſerit.
Ambroſius libro De philoſophia contra Platonem.

Ergo ſanctus Ambroſius, *Miror*, inquit, *tantum philoſophum quomodo animam, cui poteſtatem conferendæ immortalitatis attribuit, in noctuis includat aut ranulis, feritate quoque induat beſtiarum, cùm in Timæo eam Dei opus eſſe memorauerit, inter immortalia à Deo factam: corpus autem non videri opus ſummi Dei aſſerit, quia natura carnis humanæ, nihil à natura corporis beſtialis differt. Si ergo digna eſt quæ Dei opus eſſe credatur, quomodò indigna eſt quæ Dei opere veſtiatur?* Ecce non ſolum animam, quod & illi dicunt; verumetiam corpus, quod illi negant, contra Platonicos Dei opus eſſe defendit Ambroſius.

II. Bonas & notabiles eſſe nuptias.

An dicturus es, quòd nuptiis ingerat crimen, quia & inde quod naſcitur concupiſcentiæ voluptate concretum, dicit ſubire contagium delictorum? Audi ergo de nuptiis Ambroſij ſententiam in Apologia ſancti Dauid: *Bonum*, inquit, *coniugium ſancta copula. Sed tamen qui habent vxores, ita ſint ac ſi non habentes: ipſe eſt thorus incoinquinatus, & nemo alterum fraudare debet eo, niſi fortè ad tempus, vt vacent orationi. Tamen ſecundum Apoſtolum, non vacat orationi, qui eo tempore vſum corporeæ illius conuentionis exercet.*

Cap. 11.
1. Cor. 7.

Audi & alteram in libro De philoſophia: *Bona*, inquit, *continentia quædam velut crepido pietatis. Namque in præcipitiis vitæ huius labentium, ſtatuit veſtigia ſpeculatrix ſedula, ne quid obrepat illicitum. Mater autem vitiorum omnium incontinentia, quæ etiam licita vertat in vitium: Ideóque Apoſtolus non ſolum à fornicatione nos retrahit, verumetiam in ipſis coniugiis modum quendam docet, & tempora præſcribit orandi: Intemperans enim in coniugio, quid aliud niſi quidam adulter vxoris eſt?*

1. Cor. 7.
Maritus intemperans vxoris adulter eſt.

Cernis quemadmodum velit etiam inter ſe ipſa vera & honeſta eſſe coniugia? Vides quemadmodum dicat, incontinentiam etiam licita vertere in vitium, vbi & licitum demonſtrat eſſe connubium, & in ipſo non vult incontinentia fœdari quod licitum eſt? Aduertis quomodo intelligere nobiſcum debeas, in quo morbo deſiderij noluerit Apoſtolus vnumquemque vas ſuum poſſidere, ſicut gentes quæ ignorant Deum? Tibi autem libido non niſi præter vxorem, videtur eſſe culpabilis.

1. Theſſ. 4.

Quid ergo de Ambroſio iudicabis, qui intemperantem in coniugio, adulterum quẽdam appellat vxoris? Túne melius nuptias honoras, in quibus libidini licentioſiſſimum ſpatium præbuiſti; ne fortaſſis offenſa defenſorem ſibi alium prouideret? Neque enim, quod ego commemoraui, ſecundum veniam coniugibus concedere Apoſtolum (vbi proculdubiò notatur, etſi ignoſcitur culpa) ſaltem verbotenus attingere voluiſti: aut quòd ab illo opere, vt orationi vacent, ceſſare coniuges admonentur, quod ego totum commemoraui, auſus es in tua reſponſione refricare: credo, formidans, ne tua videretur præuaricata defenſio, ſi & te confitente appareret, quòd per libidinem, cui te patrocinari non pudet, etiam coniugũ impediretur oratio. Ita cùm mihi pro illa reſpondere cuperes, ſed Apoſtolo reſiſtere non auderes, nec in aliam ſententiam, ſicut ſoletis, ipſum apoſtolicum teſtimonium detorquere potuiſſes, omnino inde tacere maluiſti. Tu ergo melius honoras nuptias, quarum dignitatem tanquam omnino irreprehenſibili volutabro carnalis concupiſcentiæ decoloras; an ille qui cùm dicat, non ſolum licitum, ſed etiã bonum coniugium, ſanctamque copulam, tamen ceſſante libidinis voluptate, tempora orandi ab Apoſtolo præſcripta commemorat: atque ita non vult illi morbo eſſe deditos coniuges, vnde trahitur originale peccatum, vt eos qui habent vxores, ſecundum eundem Apoſtolum, ita eſſe velit, ac ſi non habentes.

1. Cor. 7.

Nec vocare dubitat etiam vxoris adulterum, intemperantem maritum: omne connubij bonum penſans non cupiditate carnis, ſed fide potius caſtitatis: non morbo paſſionis, ſed fœdere coniunctionis: non voluptate libidinis, ſed voluntate propaginis. Nam mulierem viro non niſi generandi cauſa perhibet inſtitutam, vnde tam diu fruſtra, quaſi quiſquam hoc noſtrum negaret, diſputandum putaſti. Hæc enim ſunt de hac re verba eius in libro De paradiſo: *Si igitur viro*, inquit, *culpæ author eſt mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta?*

Cap. 10.

Verùm

Verùm ſi conſideres, quia Deo vniuerſitatis eſt cura, inuenies plus placere Domino debuiſſe id, in quo eſſet cauſa vniuerſitatis, quàm condemnandum fuiſſe illud, in quo eſſet cauſa peccati. Ideo quia ex viro ſolo non poterat humani eſſe

Geneſ. 2.

generis propagatio, pronunciauit Dominus, non eſſe bonum ſolum hominem eſſe. Maluit enim Deus plures eſſe, quos ſaluos facere poſſet, quibus donaret peccatum; quàm vnum ſolum Adam, qui liber eſſet à culpa. Denique quia idem, inquit, vtriuſque author eſt operis, venit in hunc mundum, vt ſaluos faceret peccatores. Poſtremò nec Cain parricidij reum priuſquam generaret filios, paſſus eſt interire. Ergo, inquit, propter generationem ſucceſsionis humanæ, debuit mulier adijci viro. Habes ecce Ambroſium doctorem meum, & à tuo mirabiliter prædicatum, & opus Dei eſſe omnem hominem atque hominis carnem, & bonas eſſe nuptias, inquantum ſunt nuptiæ, non ſolum

III. Baptiſmo peccata omnia remitti.

fatentem, verumetiam defendentem. Iam verò quòd per originale peccatum ſacro baptiſmati nihil derogetur, ſuperius demonſtraui, quando eius poſui verba,

Cap. 5. Ex lib. de ſacram. regenerationis.

vbi dicit *illum iuſtificari à peccato, cui per baptiſmum peccata remittuntur omnia.* Iuſtum porrò ille Deum vbi

IIII. Iuſtum eſſe Deum.

non prædicat, aut quis de hoc poteſt catholicus dubitare Chriſtianus, quod penè & omnes impij cõfitẽtur?

CAPVT VIII.

V. Humanam naturam virtutum perfectionisque capacẽ.

QVINTVM illud reſtat, vtrum videatur Ambroſio humanam capacem iuſtificationis & perfectionis eſſe naturam; nec ab hac ſententia propterea reuocetur, quia ſæpe ac multis modis dicit omnem hominem ſub peccato naſci, & eſſe ipſum ortum eius in vitio. Verùm & hoc iam ſuprà docui, vbi eum loco ipſo

Cap. 3. Ex lib. 1. de pœnit. c. 2.

paulopòſt dixiſſe memoraui, *à Chriſti carne damnatum eſſe peccatum, quòd naſcendo non ſenſit, quòd moriendo crucifixit, vt in carne noſtra eſſet iuſtificatio per gratiam, vbi erat antè colluuio per culpam.* Ibi enim naturam demonſtrauit humanam etiam iſtam, quæ ſub peccato naſcitur, & cuius ortus in vitio eſt, eſſe iuſtificationis capacem; ſed ſanè per gratiam, quòd inimicum eſt vobis, eidem gratiæ crudelibus inimicis. Verùm ſi hoc parum eſt: rurſus quid dicat, attende in expoſitione E-

In Eſaiæ c. 1. Matth. 19. Regeneratio duplex.

ſaiæ prophetæ: *Videamus*, inquit, *ne qua ſit poſt huius vitæ curriculum noſtra regeneratio, de qua dictum eſt: In regeneratione cùm ſederit filius hominis in throno gloriæ ſuæ. Sicut enim regeneratio lauacri dicitur, per quam deterſa peccatorum colluuione renouamur: ita regeneratio dici videtur, per quam ab omni corporeæ concretionis purificati labe, mundo animæ ſenſu in vitam regeneramur æternam.* Nempe diſtinxit vir ſanctus & verax, iuſtificationem vitæ huius, quæ fit per lauacrum regenerationis; & illius perfectionem, cùm & noſtra corpora fuerint immortalitate renouata. Non itaque fuit Ambroſio, quamuis fateretur naſcentis originis vitium, iuſtificationis deſperata perfectio. Quia ſicut eſt humana natura creatori Deo formabilis, ita ſanabilis redemptori. Sed vos feſtinatis, & præſumptionem veſtram feſtinando præcipitatis. Hic enim vultis hominem perfici, atque vtinam Dei dono, & non libero, vel potius ſeruo propriæ voluntatis arbitrio. A qua perfectione quidem longè vos eſſe ſentitis. Sed dolus eſt in ore veſtro, ſiue peccatores vos eſſe dicatis, & iuſtos credi velitis; ſiue profiteamini perfectionem iuſtitiæ, quam profectò in vobis non eſſe ſentitis. Iuſtificatio porrò

Vita huius iuſtificatio tribus peragitur.

in hac vita, nobis ſecundum tria iſta confertur. Prius lauacro regenerationis, quo remittuntur cuncta peccata; deinde congreſſione cum vitiis, à quorum reatu abſoluti ſumus: tertiò dum noſtra exauditur oratio,

Matth. 6.

qua dicimus: Dimitte nobis debita noſtra: quoniam quamlibet fortiter contra vitia dimicemus, homines ſumus; Dei autem gratia ſic nos in hoc corruptibili corpore adiuuat dimicãtes, vt non deſit, propter quod exaudiat veniam poſtulantes. Iſtam ſuper nos Dei miſericordiam, vobis neceſſariam non putatis, quoniam ex eo numero eſtis, de quibus in Pſalmo dictum eſt:

A Qui confidunt in virtute ſua. Sed quanto melius au- Pſal. 48.

dimus Ambroſium, in libro De fuga ſeculi dicentem: De fuga ſeculi, cap. 1.

Frequens nobis de effugiendo iſto ſeculo eſt ſermo; atque vtinam quàm facilis ſermo, tam cautus & ſolicitus affectus. Sed quod peius eſt, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offuſio mentem occupat, vt quod ſtudeas vitare, hoc cogites, animoq; voluas. Quod cauere difficile eſt homini, exuere autem impoſsibile. Denique voti magis eam eſſe rem quàm effectus, teſtatur propheta dicendo: Declina cor meum in teſtimonia tua, & non Pſal. 118.

in auaritiam. Non enim in poteſtate noſtra eſt cor noſtrum, & noſtræ cogitationes, quæ improuiſo offuſæ, mentem animumq; confundunt, atque aliò trahunt quàm tu propoſueris, ad ſecularia reuocant, mundana inſerunt, voluptuaria ingerunt, illecebroſa intexunt, ipſoq; in tempore quo eleuare mentem paramus, inſertis inanibus cogitationibus, ad terrena plerunque deijcimur. Hæc ſi vos non patimini; ignoſcite, non vobis credimus, & in his potius ſancti

B Ambroſij verbis quoddam ſpeculum, & hoc ſi proficimus, communis humanæ infirmitatis agnoſcimus. Vobis autem etiam ſi credamus & dicamus, orate pro nobis, vt nec nos iſta patiamur; ita vos inuenimus elatos & alta ſapientes, vt reſpondeatis nobis, non ſolum iſta vos non pati, verumetiam in hominis eſſe poteſtate, ne iſta patiatur, nec eſſe cauſam cur ad hoc Dei poſcatur auxilium. Quanto ergo melius identidem audimus Ambroſium Dei gratiam confitentem, nec de ſua virtute confidentem, qui cùm hæc dixiſſet adiecit: *Quis autem tam beatus, qui in corde ſuo ſemper aſcendat? Sed hoc ſine auxilio diuino qui fieri poteſt? Nullo profectò modo. Denique, inquit, ſuprà eadem ſcriptura dicit: Beatus vir cuius eſt auxilium eius abs te Domine, aſcenſus* Pſal. 38.

in corde eius. Itemq; idem ipſe in libro De ſacramento regenerationis: *Quis igitur eſt*, inquit, *qui carne vtitur* Lib. de ſacramento regenerationis

ad operandum, niſi anima? Ergo princeps & domina carnis naturaliter anima eſt, quæ domare carnem debet & re- Pſal. 55.

gere. Ideoq; ſpiritus ſancti fulta præſidio, dicit in Pſalmo:

C *Non timebo quid faciat mihi caro. Ipſa eadem dicit in Paulo: Sed caſtigo corpus meum, & ſeruituti redigo. Caſtigat* 1. Cor. 9.

ergo Paulus, quod ipſius eſt, nõ quod ipſe eſt. Aliud eſt enim quod ipſius eſt, aliud quod ipſe eſt. Caſtigat quod ipſius eſt, vt mortem in ſe laſciuiæ corporalis iuſtus operetur. Nunquid ſanctus Ambroſius quãdo iſta dicebat, non cum vitiis confligebat? non vitia vincebat? Non exercitum quendam variarum cupiditatũ intra ſemetipſum, tanquam Chriſti miles egregius debellabat? Non corpus proprium caſtigabat? Nunquid nõ ſuperatis & oppugnatis diaboli operibus, opus Dei cum opere Dei, hoc eſt anima cum carne pacem iuſtitiæ requirebat, vt nõ in ſua virtute confidens, ſed ſicut ait: *ſpiritus ſancti fulta præſidio diceret: Non timebo quid faciat mihi caro?* Ecce quomodo natura humana capax iuſtificationis oſtenditur: Ecce quomodo virtus in infirmitate perficitur.

Sed audiamus de hac re etiam victorioſiſſimum mar- 2. Cor. 12.

tyrem Cyprianum in epiſtola De mortalitate, *Cùm*

D *auaritia nobis*, inquit, *cum impudicitia, cum ira, cum ambi-* Cyprian. lib. de mortali.

tione congreſsio eſt, cum carnalibus vitiis, cum illecebris ſecularibus aſſidua & moleſta luctatio eſt. Obſeſſa mens hominis, & vndique diaboli infeſtatione vallata, vix occurrit ſingulis, vix reſiſtit. Si auaritia proſtrata eſt, exurgit libido: ſi libido compreſſa eſt, ſuccedit ambitio. Si ambitio contempta eſt, ira exaſperat, inflat ſuperbia, vinolentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abſcindit. Cogeris maledicere, quod diuina lex prohibet; compelleris iurare, quod non licet. Tot perſecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus vrgetur, & delectat hic inter diaboli gladios diuſtare, cùm magis concupiſcendum ſit, & optandum, ad Chriſtum ſubueniente velocius morte properare. Abſit autem vt ſanctum Cyprianum, aut auarum exiſtimemus fuiſſe, quia cum auaritia: aut impudicũ, quia cum impudicitia; aut iræ ſubditum, quia cum ira; aut

ambitio-

ambitioſum, quia cum ambitione; aut carnalem, quia cum carnalibus vitiis; aut ſeculi huius amatorem, quia cum illecebris ſecularibus; aut libidinoſum, quia cum libidine; aut ſuperbum, quia cum ſuperbia; aut vinolẽtum, quia cum vinolẽtia; aut inuidum, quia cum inuidia confligebat. Imò verò ideo nihil eorum erat, quia his malis motibus partim de origine, partim de conſuetudine, venientibus fortiter reſiſtebat, non acquieſcens eſſe, quod eum eſſe cogebat. Nec ideo tamen in tam periculoſo laborioſoque certamine nullo telo feriebatur hoſtili, cùm dicat in epiſtola ſua De eleemo-

Lib. de opere & eleemoſ.

ſynis: *Ne quiſquam ſic ſibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, vt innocentia ſua fretus, medicinam non putet adhibẽdam eſſe vulneribus, cùm ſcriptum ſit: Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis gloriabitur mũdum ſe eſſe à peccatis? Et iterum in epiſtola ſua Ioannes ponat & dicat: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Si autem nemo eſſe ſine peccato poteſt, & quiſquis ſe inculpatum eſſe dixerit, aut ſuperbus, aut ſtultus eſt; quàm neceſſaria, quàm benigna eſt diuina clementia, quæ cùm ſciat non deeſſe ſanatis quædam poſtmodum vulnera, dedit curandis denuò ſanandiſq́; vulneribus remedia ſalutaria.* O doctor præclariſſime & teſtis glorioſiſſime, ſic docuiſti, ſic monuiſti, ſic te audiẽdum imitãdumq́; præbuiſti. Meritò finitis aliis omniũ cupiditatum certaminibus, ſanatiſq́; vulneribus cum extrema & omniũ maxima vitæ huius cupiditate, pro Chriſti veritate pugnaſti, & eius in te gratiæ largitate viciſti. Secura eſt corona tua, victorioſa eſt doctrina tua, in qua & iſtos vincis, qui confidunt in virtute ſua: Ipſi enim clamant: Perfectio nobis virtutis à nobis eſt, tu autem reclamas: *Nemo ſuis viribus fortis eſt, ſed Dei indulgentia & miſericordia tutus eſt.* Audi & beatiſſimũ Hilarium, vbi ſperet hominis perfectionẽ. Cùm enim loqueretur de pace euangelica, vbi Dominus ait: Pacẽ meam do vobis, *Quia lex*, inquit, *vmbra eſt futurorum bonorum, idcirco per hanc præfiguratam ſignificationem docuit nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mũdos eſſe non poſſe, niſi per ablutionem cæleſtis miſericordiæ emundationem conſequamur, poſt demutationem reſurrectionis terreni corporis noſtri, effecta glorioſiore natura.* Rurſus in eodem ſermone: *Ipſis*, inquit, *Apoſtolis verbo licet iam fidei emundatis atque ſanctificatis, non deeſſe tamen malitiam, per cõditionem communis nobis originis, docuit dicens: Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris.* Vides quemadmodum venerabilis catholicus diſputator, nec in hac vita mundationem noſtram neget; & tamen humanam perfectionem ſperet, id eſt perfectioris mundationis in vltima reſurrectione naturam. In quadam verò homilia de libro ſancti Iob, attende quid dicat, quemadmodum ipſius diaboli aduerſus nos indeſinens bellum ex hoc fieri aſſerat, cùm ea mala quæ in nobis ſunt, excitat contra nos, quod in noſtram fieri vtilitatem vult docere, conuertente ſcilicet diuina miſericordia malitiam diaboli ad purgationem noſtram. *Tãta enim & tam admirabilis*, inquit, *in nos miſericordiæ Dei bonitas eſt, vt per quem in Adæ offenſa generoſitatem primæ & beatæ illius creationis amiſimus, per eũ rurſum id quod amiſimus, obtinere mereamur: tunc enim diabolus inuidẽs nocuit, nũc autẽ cùm nocere nititur, vincitur. Monet enim per infirmitatẽ carnis noſtræ omnia poteſtatis ſuæ tela, cùm ad laſciuiam accendit, cùm ad ebrietatẽ illicit, cùm ad odia ſtimulat, cùm ad auaritiã prouocat, cũ ad cædes inſtruit, cùm ad maledicta exacerbat. Sed cùm per firmitatẽ animi, horũ omniũ ſurrepentia incentiua reprimũtur, emũdamur à peccato per huius victoriæ gloriã. Dictũ enim ita eſt: Aut quomodo ſe emũdabit natus ex muliere? Quia non extante hoſte, non erit bellum; ceſſante deinde bello, victoria deerit. Colludentium autem aduerſus nos vitiorum victoria non adepta, non erit emundatio vlla vitiorum, quia his inſidiis corporis noſtri pirata victo, collu-*

Prouerb. 20.

1. Ioan. 1.

Ioan. 14.

Hilarius in illud pſal. 118. Viuifica me, aut, vt ipſe legit, Viuem eam, & obſeruabo ſermones tuos.

Idem, ad illud, Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

Matth. 7.

Homilia de S. Iob. ſed non extat.

Iob 25.

A *ctantium aduerſus nos paſſionum concertatione purgamur. Memores igitur*, inquit, *& conſcij, illa ipſa corpora noſtra omnium vitiorum eſſe materiem, pro qua polluti & ſordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus; gaudeamus nobis eſſe hoſtem, in cuius concertatione, quodam concertationis noſtræ bello dimicemus.* In expoſitione autem primi pſalmi idem doctor non dubitat dicere, naturam noſtram vtique iſtam, quæ de morbo morbum trahit, ad peccandum ferri, ac ſic ne peccemus, aduerſus eam nos quodammodo fidei religione pugnare. *Plures enim ſunt*, inquit, *qui cùm per confeſſionem Dei ab impietate diſcreti ſint, non tamen à peccato per id liberi ſunt, eccleſiæ diſciplinam non tenentes, vt auari, ebrioſi, tumultuoſi, procaces, ſuperbi, ſimulatores, mendaces, & rapaces. Et ad hæc quidem nos vitia naturæ*, inquit, *noſtræ propellit inſtinctus; ſed vtile eſt nos à via hac ad quam ferimur abſcedere, neque conſiſtere illic, adhibito decedendi ex ea non moroſo recurſu. Et idcirco: Beatus vir qui in via peccatorum non ſtetit: natura quidem in viam* B *hanc ferente, ſed ex via hac fidei religione referente.* Nunquid nam iſtum putabimus accuſatorem fuiſſe naturæ, quam condidit Deus? Non vtique. Non enim dubitabat homo catholicus humanam Dei opus eſſe naturam; ſed profectò vitia, cum quibus naſcimur accuſauit, Apoſtolicum illud tenens: Fuimus enim & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri. Veruntamen hæc verba, quæ de ſermone ſancti Hilarij poſui, ſi mea eſſent, quanta in me diceres, Manichæorumque nomen & crimen, quanto buccarum ſtrepitu ventilares? Nunc ergo ne tui ſtomachi follis indigeſta maledictorum cruditate rumpatur; in hunc euome, ſi audes, calumnioſas tuas vanitates, & inſanias mendaces. *Ad hæc*, inquit, *nos vitia naturæ noſtræ propellit inſtinctus.* Quæ iſta natura eſt? Nunquid gens tenebrarum, quam Manichæorum fabula inducit? Abſit. Catholicus loquitur, inſignis eccleſiarum doctor loquitur, Hilarius loquitur. Noſtra ergo natura eſt primi hominis præuaricatione vitiata, non ab alia natura vlla diuiſione C ſeparanda, ſed ipſa ſananda: cui diabolum à nobis conſtitui calumniaris authorem, dum tu ei Chriſtum inuides ſaluatorem; & eius hic vitam, ita vt ſine vllo ſit omnino peccato, perfectam duci poſſe contendis. Sed audi quid etiam hinc te admoneat beatus Hilarius. Cùm enim exponeret pſalmum quinquageſimumprimum: *Spes*, inquit, *in miſericordia Dei, in ſeculum & in ſeculum ſeculi eſt. Non enim ipſa illa iuſtitiæ opera ſufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, niſi miſericordia Dei etiam in hac iuſtitiæ voluntate, humanarum demutationum & motuum non reputet vitia. Hinc illud prophetæ dictum eſt: Melior miſericordia tua ſuper vitam.* Vidéſne hominem Dei, ex illo numero eſſe beatorum, de quibus prædictum: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, neque eſt in ore eius dolus? Confitetur enim etiam peccata iuſtorum, magis eos aſſerens in Dei miſericordia ſpem ponere, quàm de iuſtitia ſua fidere: & ideò non eſt in ore eius dolus, imò in ore illorum omnium, in quibus huius veracis D humilitatis, vel humilis veritatis perhibet teſtimonium. Qui dolus abundat in ore veſtro. Vbi enim virtus non eſt, & tanta iactantia eſt, hypocriſis eſt: Et vbi hypocriſis, vtique dolus: prorſus quantum ſancti de miſericordia Dei, quæ magna eſt, tantum vos de veſtra, quæ nulla eſt virtute præſumitis. Et quantum ipſi aduerſus ingenerata vitia bellum gerunt, adiuti per Dei gratiam; tantum vos bellum geritis aduerſus ipſam Dei gratiam. Sed vtinam ſicut vos vincit in ſuis; ita ſuos faciens, vos quoque ipſos vincat in vobis. Itáne in corde veſtro dicere audetis, quòd cùm vos audiunt, accenduntur homines ad virtutem; cùm autem iſtos audiunt tantos ac tales viros, Cyprianum, Hilarium, Gregorium, Ambroſium, cæteroſque ſacerdotes

In illud 1. pſalmi, In via peccatorũ non ſtetit.

Pſal. 1.

Epheſ 2.

Hilarius in pſal. 51. ſub finem.

Pſal. 62.

Pſal. 31.

dotes Domini, deſperatione franguntur, ac renunciāt ſtudiis perfectionis? Hæccine monſtra cogitationum aſcendunt in cor veſtrum, & non elidunt frontem veſtram? Ergóne vos honoratis ſanctos Dei patriarchas, prophetas, Apoſtolos laude naturæ, & decolorant eos iſta lumina eccleſiæ vituperatione naturę: quia eos dicunt in corpore mortis huius, vt tenerēt caſtitatis bonum, dimicaſſe contra ingenitum concupiſcētiæ malum, per Dei gratiam prius conflictatione vincēdum, poſtea nouiſſima regeneratione ſanandum. Tu intelligis Iudæum eſſe qui dicit: Non enim quod volo bonum hoc ago: & hoc præclaro intellectu, nec conuerſationis ſordes in naturæ refundis inuidiam; nec earum obſcœnitates Apoſtolorum & ſanctorum omniū conſolaris iniuriis: & hæc mala quæ non tu facis, faciebat Ambroſius cum collegis ſuis eadem ſentientibus, qui beatū Apoſtolum de ſeipſo dixiſſe intelligit: Non quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum hoc ago. Et, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mētis meæ: & cætera huiuſmodi. Iſti ergo ſancti talia docendo *ſuffodiunt*, ſicut mihi obiicis, *murum pudoris, & vos ob perfectionis prædicationem patimini inuidiam? Sed te*, vt ſcribis, *plurimum conſolaris, quoniam laudis genus eſt ei diſplicuiſſe qui Apoſtolis nō pepercit.* Si ergo Apoſtolis dicendo talia non peperci, ergo nec Ambroſius pepercit Apoſtolis; nec coëpiſcopi eius eadem ſentientes. Si autem illi & ex Apoſtolis iſta didicerunt, & ſecundū Apoſtolos iſta docuerunt, quid me vnum appetis? Ipſos aſpice; ipſos etiam atq; etiam depoſito pauliſper tumore ceruicis intuere. Iráne tandem iuuenis confidentiſſime, conſolari te debes, quia talibus diſplices, an lugere?

[Rom. 7.]

CAPVT IX.

[Epilogus libri huius ſecundi.]

SED iam quid egerimus per totum iſtum librum, in ſummam ſicut poſſumus breuiter colligamus. Propoſuimus hic authoritatis mole ſanctorū, qui epiſcopi ante nos, non ſolum ſermone, cùm hic viuerent, verumetiam ſcriptis, quæ poſteritati relinquerent, fidem catholicā ſtrenuè defenderunt; veſtra argumenta confringere, quibus dicitis: *Si Deus homines creat, non poſſunt cum aliquo malo naſci: Si nuptiæ bonū ſunt, nihil ex eis oritur mali: Si in baptiſmate peccata omnia remittuntur, non poſſunt nati de renatis trahere originale peccatum: Si iuſtus eſt Deus, non poteſt in filiis parentum damnare peccata, cùm ipſis parentibus dimittat & propria: Si perfectæ iuſtitiæ capax eſt humana natura, habere non poteſt vitia naturalia.* Ad hæc nos dicimus, & Deum eſſe hominū creatorem, hoc eſt & animæ & corporis; & bonū eſſe nuptias; & per baptiſma Chriſti omnia peccata dimitti; & iuſtum eſſe Deum; & perfectæ iuſtitiæ capacem humanam eſſe naturā: & tamen cùm hæc omnia vera ſint, obnoxios naſci homines origini vitiatæ, quæ trahitur ex homine primo, & ideo ire in damnationē, niſi renaſcantur in Chriſto. Hoc autem probauimus catholicorum authoritate ſanctorū, qui & hoc aſſerunt, quod de originali peccato dicimus, & illa quinq; eſſe vera omnia confitētur. Ac per hoc non eſt conſequēs, vt hoc falſum ſit, quia vera ſunt illa. Tales quippe ac tanti viri ſecundum catholicam fidem, quę antiquitus toto orbe diffunditur, & hoc, & illa vera eſſe confirmant; vt veſtra fragilis, & quaſi argutula nouitas ſola authoritate conteratur illorum, præterquam quòd ea dicunt, vt ſe per eos loqui veritas ipſa teſtetur. Sed nūc authoritate primitus eorū, veſtra eſt cōtumacia comprimenda, vt à præſumptionis impetu repercuſſi, & quodammodo ſauciati, dum tales homines Dei ſic in fide catholica errare potuiſſe non creditis, vt aliquid dicerent: vnde eſſet conſequens, Deum non eſſe hominum creatorem, nuptias eſſe damnandas, in baptiſmo nō omnium remiſſionem fieri peccatorum, Deū eſſe iniuſtum, nullam ſpem nobis remanſiſſe virtutis perficiendæ, quæ omnia vel aliquid eorū nefas eſt opi-

A nari: auſus præcipites refrenetis, & tanquam ex furore reſipiſcentes, incipiatis in qua nutriti eſtis, recolere & aduertere & reſumere veritatem. Dicit beatus Ambroſius, *Vnum ſolum hominem mediatorem Dei & hominum, eo quòd ſit natus ex virgine, nec ſenſerit naſcēdo peccatum; generationis obnoxiæ vinculis nō teneri. Omnes autem homines ſub peccato naſci, quorum ipſe ortus in vitio eſt: quia concupiſcentiæ voluptate concreti, prius ſubirent cōtagia delictorum, quàm vitalem de hoc aere ſpiritum ducerent: ipſamq́; concupiſcentiam tanquam legem peccati in corpore mortis huius, legi mentis vſque adeò repugnare, vt aduerſus eam, non ſolum quicunque boni fideles, ſed apoſtolicæ etiam virtutis magnitudo pugnauerit; ad hoc vt per Chriſti gratiam caro animæ ſubiugata, in concordiam reuocetur. Quorum duorum quæ primitus ſine peccato creata ſunt, ex primi hominis tranſgreſſione facta diſcordia eſt.* Et quis hæc dicit? Homo Dei catholicus, & catholicæ veritatis aduerſus hæreticos vſque ad periculum ſanguinis defenſor acerrimus, ſic tui doctoris teſtimonio B prædicatus, vt diceret, *quòd eius fidem, & in ſcripturis puriſſimum ſenſum, ne inimicus quidem auſus eſt reprehendere:* qui creatorem Deum non ſolum animarum, verumetiam corporum, aduerſus Platonicorū philoſophorum aſſeuerauit errorem: qui nuptiarum bonū & cauſa propagandi generis humani diuinitus inſtitutum, & pudicitia cōiugali ſanctam eius copulam prædicauit. Qui neminem dixit iuſtificari à peccato, niſi cui fuerint per baptiſmū dimiſſa omnia peccata. Qui coluit iuſtè iuſtum Deum: Qui perfectionem hominis in virtute atque iuſtitia abſit vt impediat deſperādo; ſed eam tamen perfectionem, cui nihil adiiciēdum ſit, in alia vita ſperat, quæ implebitur reſurrectione mortuorum. In hac autem vita humanam iuſtitiam in quadam militia, belloque conſtituit, non ſolum aduerſus ęmulas aereas poteſtates; ſed aduerſus ipſas noſtras cupiditates, per quas & illi exteriores inimici nos deiicere, vel penetrare moliūtur. In hoc bello & ipſam C carnem aduerſariam grauem dicit, cuius vtique natura ſicut primitus condita eſt, nobiſcum concordiſſima permaneret, niſi primi hominis præuaricatione vitiata, ſuo nobiſcum languore confligeret. In hoc bello ille vir ſanctus monet nos ſeculū effugere, & in ea fuga quanta ſit difficultas, imò impoſſibilitas, niſi Dei gratia opituletur, oſtendit. Dicit mortua quidem vitia per remiſſionem in baptiſmate omnium peccatorum, ſed eorum nos curare debere quodammodo ſepulturam. Et in hoc ipſo opere talem deſcribit cum vitiis mortuis nos habere conflictum, vt non quod volumus agamus, ſed quod odio habemus, hoc faciamus. Multa in nobis peccatum nobis reluctantibus operari, rediuiuas plerunque reſurgere voluptates: luctandum nobis eſſe aduerſus carnem, aduerſus quam luctatus eſt Paulus quando dicebat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Præcipit ne carni noſtræ confidamus, ne nos ei credamus, D cùm Apoſtolus clamet, Scio quia non habitat in me, id eſt, in carne mea bonum: Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Ecce quantam nos pugnam cum mortuis habere peccatis, ille ſtrenuus Chriſti miles, & Eccleſiæ fidelis doctor oſtendit. Quomodo enim peccatum mortuum eſt, cùm multa operetur in nobis reluctantibus nobis? Quæ multa? niſi deſideria ſtulta & noxia, quæ conſentientes mergunt in interitum & perditionem: quæ vtique perpeti, eiſque non conſentire, certamen eſt, conflictus eſt, pugna eſt. Quorum pugna? niſi boni & mali, non naturæ aduerſus naturam; ſed naturæ aduerſus vitium iam mortuum, ſed adhuc ſepeliendum, id eſt, omnino ſanandum. Quomodo ergo mortuum dicimus hoc peccatum in baptiſmate, ſicut etiam iſte vir dicit, & quomodo habitare in membris fatemur, & multa operari

[Ambroſius. Lib. 1. de pœnit. c. 2.] [Lib. de ſacramento regenerat.] [Lib. de parad. cap. 12. & lib. de ſacram. regenerationis.] [Lib. 7. in Luc. cap. Lucæ.] [Pelagij de B. Ambroſ. elogium.] [Lib. de ſacramento regenerat. ſiue de philoſophia.] [In 6. lib. de Dei ... c. 11.] [Lib. de ſacramento regenerationis.] [In 1. cap. Eſaiæ.] [Lib. de fuga ſeculi, cap. 1.] [Lib. 7. in Luc. cap. Lucæ.] [Lib. de fuga ſeculi cap. 1.] [Lib. de ſacramento regenerationis.] [Rom. 7.] [1. Tim. 6.] [Vitia ſepelienda quomodo. Concupiſcentia poſt baptiſmum manere, quamuis de mortuo dicatur peccato, ... dicta.]

operari deſideria reluctantibus nobis, quibus nō conſentiendo reſiſtimus, ſicut etiam hic vir fatetur; niſi quia mortuum eſt in eo reatu, quo nos tenebat, & donec ſepulturæ perfectione ſanetur, rebellat & mortuum? Quamuis iam non eo modo appelletur peccatum, quo facit reum, ſed quòd ſit reatu primi hominis factum, & quòd rebellãdo nos trahere nititur ad reatum, niſi adiuuet nos gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ne ſic etiam mortuū peccatum rebellet, vt vincendo reuiuiſcat & regnet.

Concupiſcentia in renatis quo modo peccatum dicatur.

CAP. X.

IN hoc bello laborantes, quamdiu vita humana tentatio eſt ſuper terram, non ideo ſine peccato non ſumus, quia hoc quod eo modo peccatū dicitur, operatur in membris repugnans legi mentis, etiam non ſibi ad illicita cōnſentientibus nobis. Quantum enim ad nos attinet, ſine peccato ſemper eſſemus, donec ſanaretur hoc malum, ſi ei nunquam conſentiremus ad malum. Sed quibus ab illo rebellante, etſi non letaliter, ſed venialiter, tamen vincimur, in his cōtrahimus vnde quotidie dicamus, Dimitte nobis debita noſtra. Sicut coniuges quando modum generationi neceſſarium, cauſa ſolius voluptatis excedūt: ſicut continentes, quando in talibus cogitationibus cum aliqua delectatione remorantur, non quidem decernentes flagitium, ſed intentionem mentis, non ſicut oportet, ne illò incidat, inde auertentes, aut ſi inciderit inde rapientes. De hac lege peccati, quæ alio modo etiā peccatum vocatur, quæ repugnat legi mentis, de qua & multa Ambroſius dixit; atteſtantur etiam ſancti Cyprianus, Hilarius, Gregorius, alijque quamplurimi. Qui ergo generatur in Adam, regenerandus in Chriſto, mortuus in Adam, viuificandus in Chriſto, ideo peccato eſt obſtrictus originis, quia de malo naſcitur, quo caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum; non de bono, quo ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem. Quid ergo mirum eſt, ſi renaſci debet homo ex illo malo natus, contra quod pugnat homo renatus, quo reus & ipſe teneretur, niſi renaſcendo liberaretur? Non eſt hoc malum materies Dei creantis, ſed vulnus diaboli eandem materiam vitiantis. Non eſt hoc malum nuptiarum, ſed primorum hominum peccatum, in poſteros propagatione traiectum. Etiam huius mali reatus, baptiſmi ſanctificatione remittitur. Deus autem iuſtus, ſi tanta paruulis mala, quāta nunc dicere non ſufficio, nihil peccati trahentibus irrogaret, magis appareret iniuſtus. Iuſtitiæ verò perfecta capacitas hominis non negatur, quia nec vitiorum omniū pleniſſima ſanitas ſub omnipotenti medico deſperatur. Propter quam catholicam veritatē ſancti ac beati, & in diuinorum eloquiorum pertractatione clariſſimi ſacerdotes, Irenæus, Cyprianus, Reticius, Olympius, Hilarius, Ambroſius, Gregorius, Innocentius, Ioannes, Baſilius, quibus addo presbyterum velis nolis Hieronymum, vt omittam eos qui nondū dormierunt, aduerſus vos proferunt de omnium hominum peccato originali obnoxia ſucceſſione ſentētiam, vnde nemo eruit, niſi quem ſine lege peccati repugnante legi mentis, virgo concepit. Quid eſt quod exultas, & mihi quaſi victor inſultas, *tanquam non inuenirem quid facerem, quò confugerem, ſi iudicum premerer poteſtate, ſi in medio eruditorum conſiſterem tecum, ſi veræ* quam dicis *rationis tuba*, à te ſcilicet magno tubicine *inflata, ſi auditorum arma circunſtantium* & tibi fauentium *concreparent?* Ita enim tibi ponis ante oculos noſtrum in diſputatione certamen, & te argumentante, me quid reſpondeam non habentem, fingis vt placet. Sic tecum vana & inſana tui cordis imaginatio fabulatur, quaſi me ante Pelagianos iudices tecum conſtituas, quibus plaudentibus tibi liceat exaltare tanquā tubam vocem tuam, & prædicare contra catholicam fidem, & contra gratiam Chriſti, qua puſilli cū magnis liberantur à malo,

Venialis concupiſcētia 'apſm. Matth. 6.

A communem tibi & illis notitiæ huius impietatis errorem. Tales iudices in Eccleſia Dei, nec ſine aduerſario ex parte altera ſtante potuit eruditor veſter Pelagius inuenire. De quo iudicio, ipſe quidem, quātum ad hominum cōſpectum attinet, velut abſolutus; veſtro tamen palàm damnato dogmate egreſſus eſt. At ergo vbicunq; ſis, vbicunq; legere iſta potueris, te ante iſtos iudices intus in tuo corde conſtituo; quos non amicos meos & inimicos tuos, aliqua in meā partem gratia propendentes, aliquo abs te merito tuæ offenſionis auerſos, & ob hoc tibi aduerſos, in hac noſtra diſceptatione conſtitui cognitores: Nec eos qui nunquam fuerunt, aut non ſunt, aut quorum ſententię, de hoc quod inter nos diſputatur, incertæ ſunt, inani cogitatione confinxi; ſed ſanctos, & in ſancta Eccleſia illuſtres antiſtites Dei, non Platonicis & Ariſtotelicis & Zenonicis aliiſq́, huiuſcemodi, vel Græcis vel Latinis, quanquam & iſtis aliquos eorū, verum omnes

B ſacris literis eruditos, nominatim, ſicut oportebat expreſſi: eorumque ſententias, quantum ſufficere videbatur, ſine vlla æditas ambiguitate digeſſi, vt in eis timeas non ipſos; ſed illū qui ſibi eos vtilia vaſa formauit, & ſancta templa conſtruxit, qui tunc de iſta cauſa iudicauerunt, quando eos nemo poteſt dicere perperam cuiquam vel aduerſari vel fauere potuiſſe. Nondum enim extiteratis, contra quos ſuſciperemus de hac quæſtione conflictum. Nondum eratis qui diceretis quod in libris tuis ponis, *quia de vobis multitudini mentiti fuerimus, & quod Celeſtianorum; vel Pelagianorum nomine homines terreamus, & quod terrore ab omnibus extorqueamus aſſenſum.* Certè ipſe dixiſti, *quod omnes iudices ab odio, amicitia, inimicitia; ira vacuos eſſe deceat:* pauci tales potuerunt inueniri. Sed Ambroſium alioſque collegas eius, quos cum illo commemoraui, tales fuiſſe credendum eſt. Verum & ſi tales non fuerunt in his cauſis, quas ad ſe delatas & inter partes co-

C gnitas, cum hic viuerent, ſuo iudicio finierūt; ad hanc tamen cauſam tales erant, quando de illa ſententias protulerunt, nullas nobiſcum, vel vobiſcum amicitias attenderunt, vel inimicitias exercuerunt: neque nobis neque vobis irati ſunt; neque nos, neque vos miſerati ſunt. Quod inuenerunt in Eccleſia, tenuerunt: quod didicerunt, docuerunt: quod à patribus acceperūnt, hoc filiis tradiderunt. Nondum vobiſcum apud iſtos iudices aliquid agebamus, & apud eos acta eſt cauſa noſtra. Nec nos, nec vos eis noti fueramus; & eorum pro nobis latas contra vos ſententias recitamus, nondum vobiſcum certabamus, & eis pronunciantibus vincimus. Dicis *me ſi ſub poteſtate iudicum premerer, quales tibi ipſi componis, non habiturum fuiſſe quid facerem, quò confugerem, cum tuis argumentationibus vnde occurrerem, reperire non poſſem.* Ego planè haberem quod facerem, haberem quò confugerem, à Pelagianis enim tenebris ad hæc tam clara catholica lumina

Doctrina eccleſiaſtica per manum tradita, & perpetua ſucceſſio.

D prouocarem, quod & nūc iam facio. Tu ergo reſponde, quid facias, dic quò confugias. Ego à Pelagianis ad iſtos, tu ab iſtis ad quos? An quia *non numerandas, ſed ponderandas* cenſes *eſſe ſententias*, & addis, *quod quidem & ego verum eſſe conſentio, ad aliquid inueniendum multitudinem nihil prodeſſe cæcorum*, etiam iſtos cæcos dicere audebis? Et vſque adeò permiſcuit imis ſumma longus dies, vſqueadeo tenebræ lux, & lux tenebræ eſſe dicuntur, vt videant Pelagius, Celeſtius, Iulianus; & cæci ſint Hilarius, Gregorius, Ambroſius? Sed qualiſcunque homo ſis, tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam, ſi tamen non in te ſpes eſt omnis emortua ſanitatis: & quodammodo audio vocem tuam. Reſpondes, Abſit vt audeam cæcos iſtos viros, vel cogitare, vel dicere. Eorum ergo appende ſentētias. Nolo eſſe plures, vt eas te pigeat numerare. Sed non ſunt leues, vt eas dedigneris appendere: imò

Idem contra hodiernos hæreticos rectiſsime dixerim.

tam ſunt graues, vt te videam ſub earum onere labo- A rare. Nunquid & de iſtis dicturus es, *me imbellem tibi opinionem conſortis opponere, & velut conſternatum metu, conſcios nominare?* Dicis, *in cauſa iudicandi amoto ſtrepitu turbarum de omni ordine conuerſationis hominum, ſiue ſacerdotum, ſiue adminiſtrantium, ſiue præfectorum, ad diſcuſſionem talium rerum non ſola nomina, ſed eligendam eſſe prudentiam, & honorandam eſſe paucitatem, quam ratio, eruditio, libertasq́; ſublimat.* Ita verò eſt, vt dicis. Sed nec ego te vllius multitudinis numeroſitate perturbo; quamuis propitio Deo, de hac fide, cui contradicitis, catholica ſanum ſapiat etiam multitudo. In qua vſquequaque plurimi vbi poſſunt, quomodo poſſunt, ſicut diuinitus adiuuantur, vana veſtra argumenta confutant. Vnde abſit à me iſta, quam mihi obiicis arrogantia, *vt me iſtam cauſam contra vos, vnum pro omnibus agere pollicerer.* Quod cum tu inter Pelagianos facis, non erubeſcens dicere & ſcribere, *maioris tibi eſſe apud Deum gloriæ, deſtitutam* B *veritatem tueri:* multum abiecti & verè deſtituti ſunt, multumque abs te pendent, ſi hanc intolerabilem arrogantiam eſſe non iudicant, qua te etiam ipſis Pelagio ſcilicet & Celeſtio, veſtrum omnium doctoribus anteponis; quaſi & illi iam ceſſerint, & tu remanſeris, qui deſtitutam tuearis, quam veritatem putatis. Verùm quia te delectat, non numerare multitudinem, ſed appendere paucitatem, exceptis iudicibus Palæſtinis, qui hæreſim veſtram in abſoluto Pelagio damnauerunt, quem timore compreſſum Pelagiana ipſa dogmata damnare coëgerunt, decem Epiſcopos iam defunctos, & vnum presbyterum tibi huius cauſæ oppoſui iudices, qui de illa cum hic viuerent, iudicauerunt. Si veſtra conſideretur paucitas, multi ſunt; ſi multitudo catholicorum Epiſcoporum, perpauci ſunt. Ex quibus Papam Innocentium, & presbyterum Hieronymum retrahere fortaſſe tentabis: iſtum, quia Pelagium Celeſtiumque damnauit; illum, quia in Oriente contra Pelagium catholicam fidem pia intentione defendit. Sed lege quæ dicat in laudem beatiſſimi papæ Innocentij Pelagius, & vide vtrum tales facilè poſſis iudices inuenire. De illo autem ſancto presbytero, qui ſecundum gratiam quæ data eſt ei, ſic in Eccleſia laborauit, vt eruditionem catholicam multum in Latina lingua, multis & neceſſariis literis adiuuaret, non ſolet Pelagius iactitare, niſi *quod ei tanquam æmulo inuiderit.* Sed nolo ex hoc tibi videatur de iſtorum iudicum numero retrahendus. Non enim eius ſententiam poſui, quam tempore inimicitiarum contra veſtrum tenuit & defendit errorem; ſed quam poſuit in ſcriptis ſuis, liber ab omni ſtudio partium, antequam veſtra damnabilia dogmata pullularent. De reliquis ſanè non habes omnino quod dicas. Nunquid Irenæus, Cyprianus, Reticius, Olympius, Hilarius, Gregorius, Baſilius, Ambroſius, & Ioannes *de plebeia fæce ſellulariorum*, ſicut Tullianè D iocaris, *in veſtram inuidiam concitati ſunt?* Nunquid *milites*, nunquid *ſcholaſtici auditoriales?* Nunquid *nautæ, tabernarij, cetarij, coqui, lanij?* Nunquid *adoleſcentes ex monachis diſſoluti?* Nunquid poſtremò *de qualiumcunque clericorum turba* iſti ſunt, quos vrbana exagitatos dicacitate, vel potius vanitate contemnis, *quia non poſſunt ſecundum categorias Ariſtotelis de dogmatibus iudicare?* Quaſi tu, qui maximè quereris *examen vobis & epiſcopale iudicium denegari*, Peripateticorum poſſis inuenire concilium, vbi de ſubiecto & his quæ ſunt in ſubiecto contra originale peccatum dialectica ſententia proferatur. Iſti Epiſcopi ſunt docti, graues, ſancti, veritatis acerrimi defenſores aduerſus garrulas vanitates, in quorum ratione, eruditione, libertate, quæ tria bona iudici tribuiſti, non potes inuenire quod ſpernas. Si epiſcopalis ſynodus ex toto orbe congregaretur, mirum ſi tales poſſent illic facilè tot ſedere, quia nec iſti vno tempore fuerunt. Sed fideles, & multis excellentiores paucos diſpenſatores ſuos Deus per diuerſas ætates temporum, locorumque diſtantias, ſicut ei placet atque expedire iudicat, ipſe diſpenſat. Hos itaque de aliis atque aliis temporibus atque regionibus ab Oriente & Occidente congregatos vides, non in locum quo nauigare cogantur homines, ſed in librum qui nauigare poſſit ad homines. Quanto tibi eſſent iſti iudices optabiliores, ſi teneres catholicam fidem, tanto tibi ſunt terribiliores, quia oppugnas catholicam fidem, quam in lacte ſuxerunt, quam in cibo ſumpſerũt, cuius lac & cibum paruis magniſque miniſtrauerunt, quam contra inimicos etiam vos tunc nondum natos, vnde nunc reuelamini, apertiſſimè ac fortiſſimè defenderunt. Talibus poſt apoſtolos ſancta Eccleſia plantatoribus, rigatoribus, ædificatoribus, paſtoribus, nutritoribus creuit. Ideo prophanas voces veſtræ nouitatis expauit; & cauta ac ſobria ex admonitione apoſtolica, ne ſicut ſerpẽs Euam ſeduxit aſtutia ſua, ſic & mens eius corrumperetur à caſtitate, quæ eſt in Chriſto; catholicæ fidei virginitati inſidias veſtri dogmatis ſubrepentis exhorruit, & tanquam caput colubri calcauit, obtriuit, abiecit. His igitur eloquiis & tanta authoritate ſanctorum, profectò aut ſanaberis Dei miſericordia donante, quod quantum tibi optem, videt qui faciat: aut ſi quod abominor, in eadem quæ tibi videtur ſapientia (& eſt magna ſtultitia) perdurauerîs; non tu iudices quæſiturus es, vbi cauſam tuam purges; ſed vbi tot ſanctos doctores egregios atque memorabiles catholicæ veritatis accuſes, Irenæum, Cyprianum, Reticium, Olympium, Hilarium, Gregorium, Ambroſium, Baſilium, Ioannem, Innocentium, Hieronymum, cæteroſque ſocios ac participes eorum, inſuper & vniuerſam Chriſti Eccleſiam, cui diuinæ familiæ Dominica C cibaria fideliter miniſtrantes, ingenti in Domino gloria claruerunt. Aduerſus hanc autem miſerabilem quam Deus à te auertat inſaniam, ſic reſpondendum eſſe video libris tuis, vt fides quoque aduerſus te defendatur iſtorum; ſicut contra impios & Chriſti profeſſos inimicos, etiam ipſum defenditur Euangelium.

Suprà li. 1. cap. 2. & infra li. 3. cap. 1.

1. Cor. 11.

Hieronymi laus.

Pelagius de Hier. queritur, quod ei tanquam æmulo inuiderit.

Iulianus poſt Aphricana concilia, poſt Rom. pontificum ſententias, queritur Epiſcopale ſibi examen & iudicium denegari.

Quæ in iudice ſpectanda.

LIBRI SECVNDI FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA IVLIANVM,

LIBER III.

IAM nunc quia ſine dubio tot tãtorumque ſanctorum & in ſacris literis eruditorum, & in Eccleſiæ regimine tam clara memoria & laude pollentium authoritati ſi nõ ceſſeris, nec acquieueris, ſiue contumelioſiſſimè ſicut me, ſiue illos verecundius & mitius cum aliqua perſonarum acceptione tractaueris; tamen etiam ipſos erraſſe dicturus es: ita tibi dilecte fili Iuliane, Domino donante reſpondere debeo, & ſic tuos libros atque argumenta refellere, vt ſi poſſis, intelligas male tibi fuiſſe perſuaſum, quod aliis perſuadere moliris: teque ſalubriter pœniteat incautæ ac temerariæ iuuenilis progreſſionis & prolapſionis tuæ, non tãtum tibi tua correctione, verumetiam pluribus profutura, cognoſcentibus vobis atque fatentibus quàm non inaniter, quamque veraciter tot & tanti Chriſtianorum rectores doctoreſque populorũ, hoc in Eccleſia Dei didicerint & docuerint, quod veriſimili

Aggreditur tertiam partem reſtitutæ diſtributionis, quæ reſtat de Iuliani argumentis; ſingulos enim libros ſingulis ſuis opponens.

verisimili nouitate decepti, cupiebatis euertere. Si autem, quod abs te Dominus auertat, vel ſic tenebratum cor habueris, vt intelligere iſta non poſſis; vel ex eo numero fueris, quos in ſanctis Pſalmis veritas notat dicens: Noluit intelligere, vt bene ageret: vel ex eo, de qualibus item ſcriptum eſt, Verbis non emendabitur ſeruus durus; ſi enim & intellexerit, nō obaudiet: nec ſic erit iſte infructuoſus labor, vel meus, vel aliorum fratrum, qui per Chriſti gratiam contra hunc errorem, catholicam defendunt fidem. Multò amplius enim erunt quos antiqua veritas vel inſtruat defenſa; vel corrigat, ſi non defuerunt quos irrepens error inſolutus aut ſubuerteret, aut moueret. Ac ne longum faciam, non omnia verba tua ponam, ſed ſi Dominus adiuuerit, tuarum velut acutarum argumentationum nihil non ſolutum deſtructumque dimittam. De iudicibus, *apud quos propterea dicis non potuiſſe vos agere cauſam veſtram; quia nemo de rebus dubiis bene conſultat, niſi qui ab odio, ira & amicitia, vacuum pectus attulerit; quales non fuiſſe dicis, qui de cauſa veſtra iudicauerunt, quia prius eam cœperunt odiſſe quàm noſſe*; iam quidem ſuperiore libro reſpondi: Quia ſi tales iudices, quales definiuit, vnde hoc dixiſti, Saluſtius, quæreretis: ſancto Ambroſio & coëpiſcopis eius, qui de hac re ab odio veſtri vel amicitia, vel ira, vel quod tu non poſuiſti, ſed Saluſtius poſuit, miſericordia pro vobis, vel contra vos vacuum pectus habuerunt, quando de hac re veras tranquillaſque ſententias protulerunt, vtique cederetis. Quos nunc vobis parum eſt, iudices nolle, niſi etiam reos facere inſuper audeatis. Sed obſecro te quomodo cauſam veſtram qui damnauerunt, antè cœperunt odiſſe quàm noſſe? Quia eam proculdubiò nouerant, oderant. Nouerant enim vos dicere, nihil mali paruulos habere naſcendo, quod purgari debeat renaſcendo. Nouerant vos dicere, gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, vt iam gratia non eſſet gratia, quia non gratis daretur, ſed ſecundum debitum redderetur. Nouerant vos dicere, hominem in hac vita poſſe nullum habere peccatum, vt non ei ſit neceſſarium, quod in oratione Dominica tota dicit Eccleſia, Dimitte nobis debita noſtra. Hæc in vobis nouerant, & rectiſſimè oderant. Denique ſi ab eis vos correctos nouerint, & amabunt: Quoniam non ſicut dicis, *Si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum eſſe naſcentium conditorem dixerit, Pelagianus & Celeſtianus vocabitur*: ſed qui libertatem in quam vocati ſumus, non gratiæ Dei tribuerit; & qui paruulorum liberatorem Chriſtum negauerit; & qui cuiquam in hac vita iuſto aliquam in Dominica oratione petitionem, non propter ipſum dixerit neceſſariam; ipſe huius erroris accipit nomen, quia errore communicat crimen. Iam verò Manichæorum crimine, quæ catholica lumina audeas, vel neſcias, vel te neſcire fingas, infamare, non opus eſt & hic dicere. Sanè vt dicis, *ſi pro vobis potius ab Imperatore reſponſum eſt*, cur non in medium proſilitis, & hoc vltrò publicis poteſtatibus allegatis, vos eſſe monſtrantes, quorum Chriſtianus princeps approbauit fidem? Verùm ſi Dei legem non ſicut ſeſe habet, ſed ſicut vobis placet, intelligitis: quid mirum ſi & de lege Imperatoris hoc facitis? Sed hæc te aliàs executurum plenius polliceris. Quod ſi feceris, aut redarguetur ſicut inſidioſum; aut contemnetur ſicut inane, quod† fateris. Quàm verò laura & lepida eſt gratulatio tua, *quod vnum dicis egreſſum, qui in ſe ſummam prælij ſitam optat intelligi*; videbeet vt Pelagianis tu videaris Dauid, ego autem Golias. Videris, ſi tu hoc induxiſti pactum & placitum cum Pelagianis, vt ſi victus fueris, nihil vlterius illi audeant. Ego autem abſit vt ad monomachiam vos prouocem, quos vbicunque apparueritis, vbique diffuſus Chriſti debellat exercitus; qui debellauit apud Carthaginem Celeſtium, quando illic ipſe non eram; & rurſus Conſtantinopolim tam longe à regionibus Aphricanis: qui debellauit in Palæſtina Pelagium, vbi cauſam veſtram ſuæ damnationis timore damnauit: ibi enim omnino cecidit hæreſis veſtra. Et quia ille, cuius figura erat Dauid, contra ſuos aduerſarios, in ſuis omnibus militibus pugnat, errorem veſtrum, etiam Pelagij lingua, tanquam proſtrati & iacentis gladio detruncauit. Nam quod tu dedignaris, propterea vos nouos hæreticos dici, quia *omne malum quod peccatum definitur, aſſeritis non in natura, ſed in ſola voluntate conſiſtere*, iam vobis Pelagius, imò per linguam Pelagij Dominus amputauit. Timens quippe ille damnari, damnauit eos qui dicunt infantes etiam ſi non baptizentur, habere vitam æternam. Qui ergo negaris eſſe in paruulo malum, quod baptiſmate diluatur; dicite quo merito paruulus non baptizatus, æterna morte plectatur? Sed quid eſtis dicturi, niſi fortè Pelagio maledicturi? Qui tamen ſi vobis maledicentibus dicat, Et quid velletis vt facerem? An dicente Chriſto: Si non manducaueritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: dicturus fueram paruulum habiturum vitam, qui ſine iſto ſacramento finiſſet hanc vitam? Puto quòd vos maledixiſſe homini pœnitebit. Iam vos ergo totius pœniteat huius erroris, ne argumento miſerrimo vtamini, quo vniuerſi vtuntur hæretici, quos à pernicioſa licentia leges Imperatorum catholicorum premunt. Omnes quippe huiuſmodi dicunt, quod ipſe dixiſti, *laborare illam partem rationis inopis, quæ in differendo cum terrorem ſurrogat, nullum à prudentibus impetrat, ſed cæcum à meticuloſis extorquet aſſenſum*. Noui quidem hæretici vos eſtis, ſed iſtam penè omnium hæreticorum veterum vocem cum cæteris agnouiſtis atque tenuiſtis. Nec vos nec alios decipiatis, velut talem vocem habentes aduerſus nos, qualem nos aduerſus Donatiſtas, quos ad Collationem nobiſcum venire per imperialia iuſſa compulimus. Illorum enim furor occupauerat Aphricam totam, nec prædicari à catholicis veritatem, contra ſuum patiebantur errorem, violentis aggreſſionibus, latrocinationibus, itinerum obſidionibus, rapinis, ignibus, cædibus multa vaſtantes, cuncta terrentes. Cum quibus apud Epiſcopos, quos communes non habebamus, nihil agere poteramus. Quod verò ante centum fermè annos maiores noſtri cum eis egerant, iam populorum memoria non tenebat. Hæc igitur neceſſitas compulit, vt ſaltem geſtis noſtra Collatione confectis, eorum contunderemus inuerecundiam, & reprimeremus audaciam. Veſtra verò apud competens iudicium communium epiſcoporum, modo cauſa finita eſt. Nec amplius vobiſcum agendum eſt, quantum ad ius examinis pertinet, niſi vt prolatam de hac re ſententiam cum pace ſequamini. Quod ſi nolueritis, à turbulenta vel inſidioſa inquietudine cohibeamini. Similes autem eſtis potius Maximianiſtis, qui cupientes exiguitatem ſuam nomine ſaltem certaminis conſolari, & ideo videri aliquid apud eos quibus contemptibiles erant, quia inire nobiſcum ſinerentur examen; interpellantes eos, & libellum dantes, prouocanteſque contempſimus. Magis enim de certamine nominari deſiderabant, quàm formidabant in certamine ſuperari. Nec ſperabant victoriæ gloriam, ſed famam requirebant Collationis, quia multitudinis non habebant. Si ergo putatis, ideo vos eſſe victores, quia non vobis datum eſt quale deſideratis examen; Maximianiſtæ vos ad iſta vaniloquia præceſſerūt: quamuis dederit vobis Eccleſia catholica iudicium, quale debuit, vbi cauſa veſtra finita eſt: illis autem nullum

Pſalm. 35. Prouerb. 29.

Refellit Iuliani de iudicibus Ro. pontificis querelam, quaſi odiſſe prius quam noſſe cauſam ipſorum cœperint.

Lib. 2. cap. vlt.

Lib. de coniurat. Catilinæ in oratione Cæſaris.

Roman. 11. Matth. 6.

Lib. 2. de nup. & concup. cap. 3.

†al. feceris.

Suprà lib. 1. contra Iuli. cap. 2. & lib. 2. cap. vltimo.

Non eſt de Eccleſiæ potius cauſa aduerſus hæreticos tanquam per monomachiam à quoquam decertandum.

Celeſtius Carthagine & Cōſtantinopoli damnatus.

Ioan. 6.

Vetus hæreticorum vox.

Collatio Carthagin. cum Donatiſtis.

Semel iudicata non ſunt iterum ad iudicium reuocanda, ſed exequutioni mandanda.

Maximianiſtæ Collationem cū catholicis expetierunt, ſed contempti ſunt.

Non ſtatim cui examen conceditur quod requirit, is bonam habet cauſam.

dare dignata eſt, quia non à nobis ſicut vos, ſed à Donatiſtis fuerant ſegregati. Si autem in Maximianiſtis videtis non eſſe conſequens, vt qui conferre in aliquo iudicio non ſinuntur; putari debeant de veritate confidere, nolite vlterius hæc vana iactare: vobiſque ſufficiat, quod vos Eccleſia catholica & materna lenitate ſuſtinuit, & iudiciaria ſeueritate, vel potius medicinali neceſſitate damnauit. Sed ne ſuperfluis immoremur, omitto tumultus maledictorum & conuitiorum tuorum, ſiue quæ in principio congeſſiſti operis tui, ſiue quæ per omnes eoſdem quatuor libros penè nuſquam ſpargere deſtitiſti, ne grauibus hominibus neuter noſtrû diſputator grauis, ſed leuis vterque litigator appareat. Videamus iam potius quid afferas, vnde me ſicut promittis, oſtendas homines & nuptias diabolo authori tribuere.

CAP. II.

Reſpõdet ad primam Iuliani calumniam aduerſus locū 1. cap. lib. 1. de nuptijs & concup.

CERTE redarguenda tibi mea verba proponis; quibus propoſitis velut reſpondens, perſuadere conaris, contra me ipſum locutum me fuiſſe. *Qui cum* B *propter meam defenſionem dixerim, ab hæreticis nouis dici, nos damnatores eſſe nuptiarum, operiſq; diuini, poſtea id abſtulerim, dicendo in ſenis vnciis poſſideri hominem naſcentem à Deo & à diabolo, vel potius totum à diabolo poſſideri, prorſus excluſo Deo velut ab vniuerſa ſua poſſeſſione, quod eſt homo.* Vbi eſt acumen tuum, quo tibi videris & categorias Ariſtotelicas aſſecutus, & aliam dialecticæ artis aſtutiam? Itáne non attendis hoc, quod mihi de paruulis obieciſti, de quibus libet maioribus malis hominibus, vtrique noſtrum obiici poſſe ab aliquo aduerſario veritatis? Interrogo enim te, quid de nondum regenerato homine peſſimo quocunque reſpondeas; ſaltem iſtum confiteris eſſe ſub diabolo, niſi renaſcatur in Chriſto; *Coloſ. 1.* an & hoc negas? Si negas, qui ſunt ergo quos Deus eruit de poteſtate tenebrarum, & transfert ad regnum filij charitatis ſuæ? Si autem confiteris, quæro vtrum in tali homine in poteſtate adhuc poſito tenebrarum, habeat Deus aliquam poteſtatem. Si dixeris, non habet: reſpondebitur tibi, Ergo Deus de ſua poſſeſſione à diabolo excluſus eſt. Si dixeris, habet: reſpondebitur tibi, Ergo Deus & diabolus in ſenis vnciis hominem poſſident: & tibi ab imperitis talis inuidia concitabitur, qualem tu mihi qui vis peritus putari, de paruulis ab ortu recentibus concitare voluiſti. Ecce primum argumentum tuum, quanta facilitate deſtructū eſt, dum attēdere negligis, ſic eſſe homines ſub diaboli poteſtate, antequam redimantur à Chriſto; vt tamen Dei poteſtati, non ſolum hi, ſed ne ipſe quidem diabolus ſubtrahatur.

Nec homo peccator, nec diabolus Dei poteſtati ſubtrahuntur.

CAP. III.

Ad ſecūdam calumniam de baptiſmo paruulorum.

DE baptiſmi ſanè quæſtione, quam vobis apud ignaros inuidioſam mendaciis noſtris factam fuiſſe conqueſtus es; vix dici poteſt, quàm eleganter exiſti, hanc à vobis amolitus inuidiam, eo quòd paruulos baptizandos eſſe fateamini, quia *gratiam baptiſmatis* dicitis, *non pro cauſis eſſe mutandam, quod ipſa dona ſua* D *pro accedentium capacitate diſpenſat. Ideoq; Chriſtus qui eſt ſui operis redemptor, auget*, inquis, *circa imaginem ſuam continua largitate beneficia, & quos fecerat condendo bonos, facit innouando adoptandoq; meliores.* Hoccine eſt totum, cur vobis de baptiſmate paruulorum faciendam non exiſtimatis inuidiam; quaſi quiſquam noſtrum vos dixerit negare, paruulos baptizari oportere. Non eos dicitis non debere baptizari, ſed pro magnitudine ſapientiæ veſtræ, res mirabiles dicitis. In ſacramento Saluatoris baptizantur, ſed non ſaluantur; redimuntur, ſed non liberantur; lauantur, ſed non abluuntur; exorcizantur & exufflantur, ſed à poteſtate diaboli non eruuntur. Hæc ſunt ſententiarum portenta veſtrarum, hæc inopinata myſteria dogmatum nouorum, hæc paradoxa Pelagianorum hæreticorum, mirabiliora quàm Stoicorum philo-

Paradoxa Pelagianorum de baptiſmo paruulorum.

A ſophorum. Vt enim hæc dicatis, timetis audire: Si ſaluantur, quid in eis ægrotabat? Si liberantur, quid in eis ſeruitutis vinculo tenebatur? Si abluuntur, quid in eis latebat immundum? Si eruuntur, quo merito erant ſub diaboli poteſtate, qui propria iniquitate non erant rei, niſi quia trahunt, quod negatis, originale peccatum? Et ad hoc negatis, non vt eos ſaluos, liberos, mundos, nulli hoſti ſubditos aſſeratis: non enim aliquid eis opitulatur veſtrum teſtimonium falſum, ante iudicem verum: ſed vt illis in mala vetuſtate remanentibus, vos nouam ſectemini uanitatem. Non enim veſtra, ſed illius eſt vera ſententia, qui dixit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & *Ioan 3.* ſpiritu, non poteſt intrare in regnum Dei. Verum vos excellentiſſimi amatoris illius vitæ, quæ futura eſt æterna cum Chriſto, nullam pœnam putatis eſſe, imaginem Dei in æternum exulare à regno Dei: cum ſi paruam pœnam eſſe diceretis, non eſſet hæc vox B beati amatoris illius regni, ſed miſeri contemptoris. Porrò autem, ſi quod huic ſufficit cauſæ, paruam ſaltem pœnam fatemini eſſe, quæ magna eſt, vt imago Dei non ſinatur intrare in regnum Dei: obſecro aperite qualeſcunque oculos, & videte qua iuſtitia pœna iſta infligenda ſit paruulo, quem clauſis oculis originali obnoxium negatis eſſe peccato. Omitto commemorare quæ mala in hac ipſa tranſitoria vita, penè omnes patiantur infantes, & quomodo explicetur, quod dictum eſt: Graue iugum ſuper filios Adam à *Eccl. 40.* die exitus eorum de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. Quæ vtique mala ſub iuſto & omnipotente Deo non irrogarentur eius imagini, quibus malis in virtute exerceri infantilis ætas non poteſt dici, ſi nulla ex parētibus mala merita traherentur. Hæc autem mala paruulorum, non ea quæ habere negantur à vobis, ſed quæ perpeti cernuntur ab omnibus nobis, tu prætermittis omni- C no, nec reſpicis; expatiaris ibi vir diſertiſſimus, & exerces ingenium ac linguam tuam in laude naturæ. Natura iſta in tantas & tam manifeſtas collapſa miſerias, Saluatorem, liberatorem, mūdatorem, redemptorem Chriſtum habet neceſſarium; non Iulianum, non Celeſtium, non Pelagium laudatorem. Quam quidem redimi non fatereris in paruulis, niſi quia hoc Celeſtius apud Carthaginem geſtis eccleſiaſticis, ora Chriſtiana non ſuſtinens, faſſus eſt. Cæterum rogo te, quomodo poteſt intelligi iſta redemptio, niſi à malo redimente illo, qui redimit Iſraël ab omnibus *Pſal. 129.* iniquitatibus eius? Vbi enim redemptio ſonat, intelligitur & precium: Et quod eſt hoc, niſi precioſus ſanguis agni immaculati Ieſu Chriſti? De hoc autem precio quare ſit fuſum, quid interrogamus alium? Redemptor ipſe reſpondeat, dicat ipſe mercator. Hic *Matth. 26.* eſt, inquit, ſanguis meus qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Pergite, adhuc pergite, & ſicut dicitis; in Sacramento ſaluatoris baptizantur, ſed non ſaluantur; redimuntur, ſed non liberantur; lauantur, ſed non abluuntur; exorcizantur & exufflantur, ſed à poteſtate diaboli non eruuntur: ſic etiam dicite, funditur pro eis ſanguis in remiſſionem peccatorum, ſed nullius peccati remiſſione mundantur. Mira ſunt quæ dicitis, noua ſunt quæ dicitis, falſa ſunt quæ dicitis: mira ſtupemus, noua cauemus, falſa conuincimus.

CAP. IIII.

NONNE ipſe dixiſti, *adminiſtrationem corporis ſic animo eſſe commiſſam, vt fructus operis fieret vtrique communis, & vel virtutis exercita gaudia, vel inſolentiæ pœnas cum eius quam hic non bene rexerat, carnis afflictione ſentiret?* Reſponde igitur quare in hac ipſa vita afflictione carnis anima crucietur infantis, cuius ei meritum, quia non bene rexerit carnem, adhuc non poteſt imputari? *Naturam* dicis *humanam in exordiis*

Morbi infantiū vnde.

ordiis naſcentium innocentiæ dote locupletem. Fatemur A ſanè, quantum ad peccata pertinet propria. Cum autem etiam originali negatis obnoxios, reſpondete, quo merito tanta innocentia nonnunquam cæca, nonnunquam ſurda naſcatur? Quod vitium etiam ipſam impedit fidem, Apoſtolo teſtante qui dicit:

Roman. 10.

Igitur fides ex auditu. Iam verò quis ferat quod ad ipſum ſpectat animum, imaginem Dei *innocentiæ* ſicut aſſeris *dote locupletem*, fatuam naſci, ſi nulla ex parentibus mala merita in paruulos tranſeunt? An ita eſt quiſquam veſtrûm fatuus, vt fatuitatem nul-

Eccli. 22.

lum malum putet, cum Scriptura dicat, Mortuum ſeptem diebus, fatuum verò omnibus diebus eſſe lugendum? Quis autem neſciat quos vulgò moriones vocant, natura ita fatuos, vt quibuſdam eorum penè ſenſus pecorum conferatur? Et non vultis fateri genus humanum ex initio quo deſeruit Deum, trahere damnatæ originis noxam his omnibus digniſſimam pœnis, niſi vbi parcit ratione diſ- B poſitionis occultæ inſcrutabilis ſapientia conditoris; qui nec ab ipſa vniuerſa maſſa perditionis abſtinet ſui operis bonum: vt ex malis vitiorum condat, licet cum malis, inquantum bona eſt, rationalem mortalemque naturam, cuius nemo eſſe poteſt conditor, præter ipſum: & in generatione damnata, præbeat vaſis miſericordiæ regenerationis auxilium.

Ob noxam originis omnia contrahentium bonum tota maſſa; niſi occulta diſpenſatione parcat Deus.

CAP. V.

FRVSTRA itaque putas *ideo in paruulis non eſſe delictum, quia ſine voluntate, quæ in eis nulla eſt, eſſe non poteſt*: (hoc enim rectè dicitur propter proprium cuiuſque peccatum, non propter primi peccati originale contagium. (quod ſi nullum eſſet, profectò nulli malo paruuli obſtricti, nihil mali vel in corpore, vel in anima, ſub tanta iuſti Dei poteſtate paterentur. Quod tamen & ipſum à mala voluntate priorum hominum ſumpſit exordium. Sicut voluntas mala ipſa eſt origo peccati, id eſt, à voluntate mala peccatum exortum eſt, & peccati origo voluntas mala eſt: ita niſi voluntas mala, non eſt cuiuſquam vlla origo peccati. Hæc ſi ſapias, ſimpliciter & veraciter gratiam Chriſti erga paruulos confiteberis. Nec cogeris res impiiſſimas atque abſurdiſſimas dicere, aut baptizandos non eſſe paruulos, quod quidem poſtea eſtis fortaſſe dicturi: aut tam magnum ſacramentum ſic in eis eſſe ludibrium, vt in ſaluatore baptizentur, ſed non ſaluentur: à liberatore redimantur, ſed non liberentur: lauacro regenerationis lauentur, ſed non abluantur: exorcizentur & exufflentur, ſed à poteſtate tenebrarum non eruantur: ſit eorum precium ſanguis, qui in remiſſionem fuſus eſt peccatorum, ſed nullius peccati remiſſione purgentur. Hoc totum propterea, quia timetis dicere: non baptizentur, ne non ſolum facies veſtræ ſputis oblinantur virorũ, verumetiam capita ſandalijs muliercularum commitigentur. Nos certe cauſam cur ſub diabolo ſit qui naſcitur, donec renaſcatur in Chri- D ſto, peccati ex origine dicimus eſſe contagium: Vos autem qui hoc negatis, ea ſaltem quæ aperta ſunt intuemini, cur nonnulli etiam dæmonem patiantur infantes; niſi fortè & ipſos, aut eſſe, aut ſub diabolo eſſe, negabitis. Nec vos Euangelium commonebit;

Peccatum originale quomodo in paruulis voluntarium.

Lucæ 9.

vbi forſitan propter vos interrogauit Dominus quod ſciebat, vt pater pueri reſponderet filium ſuum ab infantia ſua dæmonio tam graui grauiterque vexari, vt à Chriſti diſcipulis non poſſet expelli. Ecce ego, vt ſint paruuli in diaboli poteſtate, cauſam nuptias eſſe non dico, quod me dicere calumniaris. Nuptiæ quippe habent ordinem ſuum, & benedictionem ſuam, bonumque ſuum, nec ſubintrante peccato amittere potuerunt. Tu autem quare ſit ſub diabolo ille ſaltem infans, qui manifeſtiſſimè vexatur à diabolo, ita vt aliquando ipſa vexatione moriatur, reſponde ſi potes. Non vis enim quenquam vllam pœnam pro alienis ſubire peccatis, ne hinc fiat credibile, etiam contagia peccatorum in naſcentes ex gignentibus poſſe tranſire.

CAP. VI.

SED videlicet vt egregius dialecticus non me patieris elabi, ſed preſſe interrogabis & breuiter, *In paruulis actionem ream, an naturam putem*. Et ad vtrunque reſpondens, *Si actionem*, inquis, *oſtende quid fecerint. Si naturam, oſtende quis eos fecerit*. Quaſi & actio mala faciat niſi naturam ream. Actione quippe qui reus eſt, homo eſt; homo autem natura eſt: homines igitur ſicut peccati actione maiores, ita minores maiorum contagione ſunt rei. Iſti ex eo quod faciunt, illi ex quibus originem ducunt. Quocirca paruuli bonum eſt, quòd homines ſunt, quod omnino nõ eſſent, niſi eos ille, qui ſummè bonus eſt, creauiſſet. Malum verò ſi nullum ex origine traherent, nunquam cum vitiis vel corporalibus naſcerentur. Deus enim qui B eſt animarum, ipſe eſt etiam corporum conditor, qui vtique humanæ in ipſa conditione naturæ vitia non infligit immeritæ. Neque enim de innumerabilibus paruulis, qui & in animo & in corpore cum tanta vitiorum varietate naſcuntur, hoc dici poteſt, quod Dominus ait de illo qui cæcus eſt natus: non propter

Ioan. 9.

peccatum ipſius, vel parentum, id eſſe factum, ſed vt manifeſtarentur opera Dei in illo. Multi quippe nec ſanantur omnino, ſed cum eiſdem vitiis, ſiue in qualibet ætate, ſiue in ipſa moriuntur infantia. Nonnullis etiam paruulis iam renatis, vel permanent cum quibus ſunt nati, vel accidunt huiuſmodi mala, abſit vt dicamus indignè. Sed hinc potius intelligamus eis ad alterum ſeculum prodeſſe, quod renaſcantur: huius autem ſeculi diſpoſitionem propter vitium ſuperbiæ hominis, per quod apoſtatauit à Deo, diuerſis malis hominum peragi in iugo graui ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſe- C pulturæ in matrem omnium.

Sacramenta alteri potiſſimum ſeculo proſunt.
Eccl. 10. & 40.

CAP. VII.

QVOD autem in hoc opere tuo, quomodo fiant à dialecticis ſyllogiſmi, vnde quæſtionem tibi nullus obiecit, docere conaris; quantum tibi places, tantum grauibus lectoribus diſplices. Et quod eſt peius, fingis me dicere quod non dico, concludere ſicut non concludo, concedere quod non concedo; & concludis tibi ipſe, quod renuo. Quando enim ego negaui naturam hominum eſſe laudabilem, inquantum homines ſunt? Quando dixi, ob hoc ipſum reos eſſe, quia ſunt; cum profectò eſſent, nec rei eſſent, ſi nemo peccaſſet? Quando dixi, fœcunditatem eſſe reprobandam, cum ad benedictionem pertineat nuptiarum? Quomodo à te peterẽ vt hoc ipſum concederes, quod ipſe non dixi? Iam verò quod me dicis aſſumere, *omnis commixtio corporum mala*; nihil minus eſt, quàm vt dicas me etiam vini & aquæ accuſaſſe commixtionem, quando potio nobis temperatur, quia & ibi cor- D porum eſt ſine dubitatione commixtio. Et ſi omnem commixtionem corporum malam dixi, neque hanc vtique prætermiſi. Sed nec ipſam commixtionẽ ſexus vtriuſque reprehendi; ſi legitima atque nuptialis eſt. Sine hac enim non fieret hominum generatio, etiam nullo cuiuſquam præcedente peccato. Proinde illud aliud quod me dicere adiungis: *Filii autem de corporum commixtione naſcuntur*, dico ſanè: ſed concluſio quam velut meam inferre voluiſti, non eſt mea. Non enim dico, *nequam igitur filij, qui de mala operatione procedunt*; quandoquidem ipſam coniugum operationem, quæ fit gignendorum gratia filiorum, non dico malam, ſed potius bonam: quia bene vtitur libidinis malo, per quod generantur homines, bonum opus Dei; non ſine malo, propter quod regenerandi ſunt, vt liberentur à malo. Deinde contexis alterum ſyllogiſmum tuum, quoniam tuus eſt vt prior iſte,

Lib. 1. de nup. & conc. cap. 6.

Coniunctio commixtioque ſexuũ etiam in paradiſo futura.

non meus. Dicis ergo, *Cauſa ſexuum commixtio corporum*, & vis vt hoc concedam tibi. Ecce concedo. Pergis inde & adiungis: *Si mala ſemper commixtio, deformis etiam conditio corporum, in ſexuum diuerſitate poſitorum*. Hoc ſi eſſet conſequens, me non premeret, qui commixtionem nuptialem, id eſt, liberorum procreandorum cauſam, non ſolùm malam non dico, verumetiam bonam dico. Huc accedit, quia & conſequens non eſt, vt ſi ſemper eſt mala ſexus vtriuſque commixtio; propterea ſit deformis etiam conditio corporum, in ſexuum diuerſitate poſitorum. Profectò enim ſi in tantum homines eſſent malo libidinis ſubiugati, vt remota honeſtate nuptiarum, omnes indifferenter ac paſſim canino more concumberent, non ideo deformis eſſet conditio corporum, cuius Deus author eſt; quoniam mala eſſet omnium hominum maris feminæque commixtio: ſicut etiam nunc de adulterina commixtione vtique mala, bonum eſt in corporum conditione opus Dei. Vides nempe, quàm dialecticè nihil dixeris, & nulla quidem culpa dialecticæ diſciplinæ tu quantum à tramite eius exorbitaueris? Videris illius artis verbis ad hoc vti, vt eis inflatus attonitos facias imperitos, volendo videri eſſe, quod non es. Quod & ſi eſſes, ad eum modum quo iſta diſputanda ſunt, nihil eſſes. Sed planè nunc & ineptus & imperitus, tunc autem ineptus artifex eſſes, & tamen dialecticorum quaſi iaculis oneratus acutis, in certamen procedis, & iactas plumbeos pugiones, dicens: *Si mala ſemper commixtio, deformis etiam conditio corporum in ſexuum diuerſitate poſitorum*. Nec videns quàm non ſit conſequens, quod pro argumento neceſſario poſuiſti, adiungis & dicis: *Quod cum negare nequiueris*. Quid eſt quod nequeo negare homo inconſiderate? quid eſt quod nequeo negare? Hoc nempe, quod tu iam ſi vel ſerò ſapis, non potes niſi negare: quia non vtique ſi mala eſt commixtio adulterorum, propterea ex illis naſcentium conditio deformis eſt hominū. Illa quippe eſt hominum, malè operantium de membris bonis: iſta verò Dei eſt, benè operantis de hominibus malis. Quòd ſi dixeris, etiā cùm fit adulterium, bona eſt per ſeipſam commixtio, quia naturalis eſt, ſed ea malè vtuntur adulteri: cur nō vis acquieſcere ita poſſe eſſe libidinem malam, qua bene tamen vtantur gignendi gratia coniugati? An poteſt bonorum eſſe vſus malus, & non poteſt malorum bonus? cùm inueniamus ipſo Satana quàm bene vſus fuerit Apoſtolus, (1. Corinth. 5.) tradens ei hominem in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus eſſet in die Domini, & alios vt diſcerent non (1. Tim. 1.) blaſphemare.

CAP. VIII.

QVOD verò ſuperaddis & dicis: *Rei autem malæ Deus author eſſe non poteſt*: quomodo id dicis, cùm ſint quædam mala, quorū author eſt Deus? Melius enim loqui nouit ipſe quàm tu, qui per Prophetam dicit, (Eſa 45.) creare ſe mala. Deinde quomodolibet ſeſe habeat hæc ſuperadditio tua, quid ad me pertinet, cum illud cui connectitur, non conceſſerim; eo quòd inconſequens eſſe monſtrauerim, vt deformis ſit cōditio corporum, etiam ſi omnem commixtionem corporū vel vtriuſque ſexus malam eſſe cōcederem? Vt enim concedamus Deum nullius eſſe authorem mali, nunquid ideo non eſt author conditionis corporū, quam nullo modo malam eſſe conceſſi, quia nulla me ad hoc ſuperius conceſſa cogebant? Inanis ergo & ridenda tua remanſit illatio, qua concludis & dicis: *Omnia igitur corpora, malo reputantur authori*. Multo enim verius ita concluditur, vt dicamus: Si nec mala cōmixtio adulterorum, facit eſſe malam conditionem corporum: aut ſi bona eſt & in adulteris ſexus vtriuſq; commixtio, ſed ea mali vtuntur malè: quoniam multo magis ex hoc non poteſt corporum mala eſſe conditio; rectè igitur corpora Deo reputantur authori. Nulla eſt itaque fouea, quam metuens quaſi reuertar in viam, quò videris me velle reuocare. Dic tamen quænam illa via ſit, & explica ratiocinationem tuam.

CAP. IX.

DEVS, inquis, *bonus, per quem facta ſunt omnia, ipſe corporis noſtri membra formauit*. Hoc veriſſimum eſſe concedo. Sequeris & adiungis, *Qui autem corpora fecerat, diuiſit & ſexum, diuiſit in ſpecie, quod in operatione contingeret, fecitq; cauſam coniunctionum diſſimilitudo membrorum*. Et hoc aſſentior. Deinde infers, *Ab ipſo igitur commixtio corporum, à quo eſt origo corporum*. Quis hoc negauerit? *Quod cum ingratis*, inquis, *conceſſeris, ſequitur tot rerum bonarum, corporum, ſexuum, coniunctionum malos fructus eſſe non poſſe*. Et hoc verum dicis; horum enim bonorum fructus homo eſt, quod in quantum homo eſt, bonum eſt: quod autem in illo malum eſt, à quo ſanandus eſt per ſaluatorem, & liberandus per redemptionem, & abluendus per lauacrum, & eruendus per exorciſmum, & abſoluendus per ſanguinem, qui in remiſſionem fuſus eſt peccatorum; non eſt fructus corporum, ſexuū, coniunctionum, ſed originalis veteriſque peccati. Sicut enim de prole adulterorum, ſi ego dicerem; tot malorum, id eſt laſciuiæ, turpitudinis, criminis bonus fructus eſſe non potuit: rectè mihi reſponderes, hominem qui de adulteris natus eſt, non eſſe fructum laſciuiæ, turpitudinis, criminis, quorum malorum author eſt diabolus; ſed corporum, ſexuum, coniunctionum, quorum bonorum author eſt Deus. Sic ego tibi rectiſſimè dico, malum cum quo naſcitur homo, non eſſe fructum corporum, ſexuum, cōiunctionum, quorum bonorum author eſt Deus; ſed primæ præuaricationis, cuius author eſt diabolus. Abſit autem vt quemadmodum calumniaris, dicamus *homines ad hoc à Deo fieri, vt à diabolo legitimo iure teneātur*: quamuis enim & hoc diuinæ ſit magis, quàm diabolicæ poteſtatis, vt immundo principi generatio immunda ſubdatur, niſi regeneratione mundetur; tamen non ad hoc facit Deus homines, vt familiam quodammodo diabolus habeat; ſed ea bonitate, qua naturis omnibus præſtat vt ſint, qua etiam ipſum facit ſubſiſtere diabolum. Quam bonitatem ſi rebus ſubtraheret, (*Si bonitatē ſuā Deus rebus ſubtraheret, in nihilum redirent.*) continuò nihil eſſent. Sicut non ideo creat pecora in armentis & gregibus impiorum, vt dæmonibus immolentur, quamuis hoc eos nouerit eſſe facturos: ſic etiam vbi generationem peccato cernit obnoxiam; ſecundum pulcherrimum, quem diſpoſuit ordinem ſeculorum, ſuam non abſtinet ab eius conditione bonitatem.

CAP. X.

SED poſt hanc argumentationem qua te fallis, & confeciſſe te aliquid arbitraris, ingeris ſolitum maledictum, ac deinde ſubnectis, *quod forſitan dicam, Scripturarum, non ſyllogiſmorum debere teſtimonio comprobari, filios de corporum commixtione naſcentes, reputari diuino operi*: quaſi qui hoc negauerit, poſſit eſſe Chriſtianus. Proinde rem, quam promptiſſimè cōfitemur, & libentiſſimè prædicamus, velut habeat inter nos controuerſiam, ita per Scripturarum teſtimonia conaris oſtendere: & laboras inaniter, non vt reſpondere nobis, ſed vt libros poſſis implere. Veruntamen (Lib. 2. de nup. & conc. cap. 9.) quod dixiſti, *vt exprimeret fidem operum Propheta, propè periculum pudoris acceſſit, quia dixit: Erunt duo in* (Geneſ. 2.) *carne vna*: ſatis te debuit admonere, nihil pudendum futurum fuiſſe in operibus Dei, niſi præceſſiſſet cur natura humana deberet de ſui meriti deformitate confundi.

CAP. XI.

DICIS etiā in laude libidinis, *hanc fuiſſe redditam Dei munere Abrahæ & Saræ, ſenio confectis emortuiſq; corporibus*: & inuidioſa voce proclamas, *vt aſſerā ſi poſſim, ad opus diaboli pertinere, quod Deū videam interdum* (Lib. 2. de nup. & cōc. cap. 10. Simile elegans.) *conferre pro munere*. Quaſi verò ſi claudum hominem reſuſcitet

reſuſcitet Deus, viuentibusq́ue reſtituat; qui vtique mortuus iam claudicare non poterat, etiam claudicationem debet videri pro munere contuliſſe. Ita ergo ſi reſtitutus eſt, qui fuerat in viridioribus, corporum vigor; ſic vtique reſtitutus eſt, vt ſe habet conditio corporis mortis huius. Non enim eos ad illum ſtatum reuocari oportebat, in quo Adam fuit ante peccatum, vt poſſint ſine lege in membris, quæ repugnat legi mentis, filios procreare. Quamuis ad hoc intelligendum, ſic emortuum fuiſſe corpus Abrahæ, vt non valeret de omni femina filios gignere, quæ parere poſſet. Dicitur enim facere hoc ætatis acceſſus, vt ex femina generare ſenex poſſit adoleſcentula, cùm iam de grandiore non poſſit, quamuis illa de iuuene poſſit. Qui enim tam prolixo tempore tunc viuebant, proculdubiò ſerius fiebant ita decrepiti, vt ad concubitum moueri omnino non poſſent; ſi tamen cuiquam viro ſano poteſt id accidere per ætatem. Nam cùm hoc opus in manibus haberem, nunciatus eſt nobis ſenex octoginta & quatuor agens annos, qui religioſe cum coniuge religioſa iam viginti quinque annos vixerat cõtinenter, ad libidinem ſibi emiſſe Lyriſtriam, qui vtique pro modulo, quo iſto tempore viuunt homines, grauioris ſenectutis eſt quàm fuerat Abraham in annis centum, adhuc victurus alios ſeptuaginta. Vnde prudentius creditur, fœcunditatem quæ defuit, ſuis Deum famulis præſtitiſſe. Duæ quippe cauſæ dicuntur, propter quas parere Sara non poterat, & erat vulua eius emortua. Vna eſt ſterilitatis, quæ ab ipſa inerat iuuentute. Altera ætatis, non quia nonaginta annos agebat, ſed quia iam deſtiterant ei fieri muliebria. Conſtat enim ſi mulierum menſtrua ſecreta ceſſauerint per ætatem, non eas iam poſſe concipere, etſi fœcundæ fuerunt, antequam illa ceſſaſſent. Et ideo Scriptura noluit hoc tacere, vt augeretur miraculi gloria, quod erat Deus in eorum prole facturus. Quando autem ſuo viro ancillam dedit, de qua voluit, quia de ſe non poterat ſuſcipere filios, non ætate fuerat, ſed ſua ſterilitate permota. Sic enim ait Scriptura: Sara autem vxor Abraham non pariebat illi. Et verba eius ad virum iſta ſunt: Ecce concluſit me Deus, vt non pariam. Tunc autem ſi ætatem conſideremus amborum, decrepiti eſſent, ſi noſtri temporis homines eſſent. Erat enim Abraham annorum circiter octogintaquinque: Sara autem annorum ſeptuagintaquinq;. Scriptum eſt enim, Abraham autem erat octogintaſex, cùm peperit Agar Hiſmaël Abrahæ. Proinde ante annum fermè mixtus inuenitur ancillæ, quando conceptus eſt Hiſmaël. Qui tandem coniuges in hac ætate generant temporibus noſtris, niſi diuinitùs fiat tale miraculum? Et tamen illi poterant, ſi Sara ſterilis non fuiſſet, quia & ille potuit de Agar, & illa nondum erat ſic ætate progreſſa, vt ei ceſſarent fieri muliebria. Ad hoc ergo erat Abrahæ corpus emortuũ, vt de Sara iam generare non poſſet, etiam ſi eſſet illa ita fœcunda, vt tamen iam propinquaret ætati, qua cruor ille menſtruis interuallis venire deſiſteret. Quibus enim iam omnino non fluit, eas ab authoribus medicinæ definitum eſt non poſſe concipere. Quod ſi falſum eſſet, nullo modo dicere ſcriptura curaret, Defecerunt autem Saræ fieri muliebria: cùm ſuperius iam dixiſſet, Abraham autem & Sara ſeniores progreſſi in diebus ſuis. Pro modo ergo nunc temporis, cuius longè prolixiore ſpatio tunc viuebant, generare iam illa ætate non poterant, cùm eſſet Abraham centenarius, Sara nonagenaria, etiam ſi ſterilis non fuiſſet, & ante annum concumberent, quando adhuc ei fluebant fortaſſe muliebria. Et ideo adhuc concipere poſſet, ſi iuuenis eſſet maritus; tunc autem non poſſet, propter corpus Abrahæ ſic emortuum ſenectute, vt ex illius ætatis femina

Roman. 7.
Roman. 4. Corpus Abrahæ quomodo emortuum.
Senex quidam 84 annorũ Lyriſtriam ſibi ad libidinem emit.
Quare Sara parere nõ poterat.
Geneſ. 16.
Ibidem.
Abrahæ corpus emortuum.
Geneſ. 18.

A gignere non valeret, qui tamen & ipſe de adoleſcentula valeret, ſicut poſtea de Cethura valuit: quamuis & illic dici poſſit; fœcunditatis munus in eodem perſeueraſſe, quod acceperat vt naſceretur Iſaac. Pro modo autem nunc temporis, quo longè breuiore ſpatio viuunt homines, intra centum annos amborum coniugum, generare poſſe dicuntur. Si verò in ſummam ducti amborum anni, centenarium numerum exceſſerint, ſic aſſeuerantur non poſſe filios procreare, etiam ſi fœcunda ſit mulier, & fluentibus adhuc muliebribus poſſit ex iuuene. Vt iure fuerit etiam conſtitutum, ne quiſquam ius liberorum haberet, niſi cùm amborum anni computati & ſimul ducti, centum non tranſiſſe docerentur. Miraculum ergo Dei factum eſt, vt cõciperetur Iſaac, non parentibus eius libidine reddita, ſed fœcunditate donata. Nam illa eſſe poterat etiam in illis annis, hæc verò eſſe non poterat, tot impedientibus cauſis. Quamquam
B & libido, ſicut ſuperius diſſeruimus, ſi emortuis mẽbris ſenilibus munere Dei quodammodo reuiuiſcentibus etiam ipſa reuiuiſceret, conditionem profectò carnis corruptibilis ſequeretur, vt eſſet in corpore mortis huius, quæ in paradiſo eſſe non poſſet ante peccatum in corpore vitæ illius. Secundum conditionem autem pœnalis huius corporis, munus fœcunditatis nunc Deus vnicuique largitur; non ſecundum illam felicitatem, vbi nihil erat in carne, quod aduerſus ſpiritum concupiſceret, & concupiſcentiæ aduerſus ſe ſpiritu frenaretur; quia in natura hominis ante peccatum, pacem decebat eſſe, non bellum. In ea verò parte ratiocinationis tuæ fruſtra laboraſti, tanquam dicere poſſemus: *Iſaac ſine concupiſcentia carnis, vel ſemine viri fuiſſe procreatum*. hoc enim non dicimus, & ideo quicquid inde diſputaſti, prætereundo contemnimus.

Gen. 25.
Ætas ratio ingens quę generare poſſint.
Ius liberorum.
Iſaac miraculo conceptus.

CAP. XII.

QVOD autem tibi præclaro acumine viſus es in-
C ueniſſe, vt diceres, *Etiam ſi diabolus crearet homines, nulla culpa ſua mali eſſent; & ideo iam nec mali eſſent, quia eſſe quiſquam niſi quod natus eſt, non poteſt; nec ab eo iuſtum eſt aliquid amplius flagitare quàm poteſt*. Solemus & nos aduerſus Manichæos iſta dicere, qui non vitiatam bonam dicunt eſſe naturam, ſed ſine initio & immutabiliter malam, quam ſecũdum ſuas fabulas opinantur malam. Natura verò humana ſecundum catholicam fidem bona inſtituta, ſed vitiata peccato meritoque damnata eſt. Nec mirum autem nec iniuſtum eſt, quòd radix profert damnata damnatos, niſi cuius manus non defuit creantis, non deſit & miſericordia liberantis; quam vos miſeri inuidetis, cùm malum paruulos, à quo liberentur, habere non dicitis. Sed certè vos qui miſeram falſa defenſione premitis, & pernicioſa laude oppugnatis infantiam, quare nihil mali merentes, tot in paruulis imagines Dei, ſi non baptizentur, non admittitis ad regnum Dei? Nũquid
D ipſi ſibi defuerunt, vt priuentur regno, vt tam luctuoſo puniantur exilio, cùm id non fecerint, quod facere omnino non poterant? Vbi etiam ponis, quia & vita carebunt, quoniam non manducauerũt carnem, nec biberunt ſanguinem filij hominis? Vnde Pelagius, quod ſuprà commemoraui, eos qui dicunt infantes, etiam ſi non baptizentur, habere vitam æternam, in Eccleſiaſtico iudicio niſi damnaſſet, dãnatus exiſſet. Qua iuſtitia quæſo, à regno Dei, à vita Dei alienatur imago Dei, in nullo tranſgreſſa legem Dei? Nónne audis quemadmodum deteſtetur Apoſtolus quoſdam, quos dicit alienatos à vita Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis eorum? Tenebitur hac ſententia non baptizatus paruulus, an non tenebitur? Si dixeritis, non tenebitur; Euangelica veritate, lingua etiam Pelagij teſte, vincemini atque puniemini. Vbi enim eſt vita Dei, niſi in

Ioan. 6.
Epheſ. 4.
Non eſt vita extra Dei regnũ.

Ioan. 3. regno Dei, quò niſi renati ex aqua & ſpiritu, intrare non poſſunt? Si autem dixeritis, tenebitur, fatemini pœnam; culpam dicite; fatemini ſupplicium, meritum dicite. Nihil in veſtro dogmate reperitis, quod proferre poſſitis. Iam igitur aliquando ſi vllus eſt Chriſtianus ſenſus in vobis, etiam in paruulis propaginem mortis & damnationis agnoſcite, debita iuſtitia puniendam, gratis gratia Dei liberandam. In quorum redemptione laudari Dei miſericordia poteſt, in quorum perditione accuſari Dei veritas Pſal. 24. non poteſt, quia vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas.

CAP. XIII.

DIVIDIS, definis, differis quaſi medicinaliter de genere, & ſpecie, & modo, & exceſſu concupiſcentiæ; *huius genus eſſe aſſerens in igne vitali, ſpeciem in motu genitali, modum in opere coniugali, exceſſum in intemperantia fornicandi:* & tamen poſt iſtam totam quaſi ſubtilem atque prolixam diſputationẽ tuam, cùm te breuiter & apertè interrogauero, cur ignis iſte vitalis bellum in homine radicauerit; vt eo caro concupiſcat Galat. 5. aduerſus ſpiritum, & ſpiritui neceſſe ſit concupiſcere aduerſus carnem: cur vulnere feriatur mortali, qui voluerit igni conſentire vitali: puto quòd ipſum libri tui atramentum erubeſcẽdo conuertetur in minium. Et ignis vitalis, qui noſtræ animæ, quæ vita eſt vera carnis, non ſolùm ad arbitrium non obſequitur, ſed plerunque contra eius arbitrium inordinatis & turpibus motibus excitatur, & niſi aduerſus eum ſpiritus concupiſcat, bonam vitam noſtram ignis iſte vitalis occidit. Poſt longam diſputationem velut cõcludens, *Meritò igitur,* inquis, *concupiſcentiæ origo definitur in igne vitali, quo collecto neceſſe eſt vt ei reputetur concupiſcentia carnalis, per quem conſtituta eſt vita carnalis.* Ita hoc dicis, quaſi probare poſſis: aut verò cuiuſcunque frontis ſis, audeas ſuſpicari, in prima hominum conſtitutione, priuſquam culpam debita damnatio ſequeretur, iſtam carnalem concupiſcentiam aut extitiſſe in paradiſo, aut inordinatis, ſicut eã nunc videmus motibus, pugnas aduerſus ſpiritum fœdiſſimas ediditſſe. Deinde ſubnectis & dicis: *Huius itaque appetitus non in genere ſuo, non in ſpecie, non in modo culpa eſt; ſed in exceſſu, quia genus eius & ſpecies ad conditoris operam pertinent; modus eius ad arbitrium honeſtatis; exceſſus ad vitium voluntatis.* Quàm concinnè tibi verba inania ſonuerunt; vtique homini, qui non cogitas quid dicas. Si modus appetitus huius ad arbitrium pertinet honeſtatis; cuius tandem honeſti arbitrium coniugati velit hunc appetitum, niſi quando opus eſt, commoueri? & tamen quod vult non poteſt. Cuius honeſtè continentis arbitrium velit aliquando hunc appetitum moueri? & tamen quod Roman. 7. vult non poteſt. Vnde clamat homo: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Cùm ergo in ipſo motu pro noſtræ voluntatis arbitrio non habeat vllum modum, in effectu autem non ſit ipſe moderatus, ſed ei modum vigili certamine ſpiritus honeſtus imponat; quid eſt quod laudatis homines Matth. 6. mali, & ad Deum non clamatis, Libera nos à malo?

Iulianus nō concupiſcẽtiã ipſã, ſed exceſſum tantum malum ctat. Lib. 2. de nup. cap. 19.

CAPVT XIIII.

QVID te autem iuuat quod dicis, *intercipi debilitate libidinem*, quaſi non morte prorſus extinguatur, quando iam homini, qui ab illa fuerit ſuperatus & ſubiugatus, non certamen indicitur, ſed victo redditur, quod debetur? Hoc eſt amarius, hoc eſt vbi non intelligis contendentis propaginem mortis, quod quando ſani ſumus, tunc eſt iſte motus inſanus. *Aut in coniugibus*, inquis, *cum honeſtate exercetur, aut in caſtis virtute frenatur.* Itáne verò, ita tu expertus es? Ergóne à coniugibus non frenatur hoc malũ, vel hoc tuum bonum? Prorſus cùm libitum fuerit, ſternunt ſe coniuges, & inuadunt quandocunque titillauerit; nec ad horam cubandi appetitus iſte differtur, ſed

A tunc videtur legitima corporum eſſe commixtio, quando iſtud naturale tuum bonum fuerit ſponte commotum. Si talem duxiſti vitam coniugalem, deſine te tuis experimentis in diſputatione committere, & de aliis potius quemadmodum ſit ducenda, vel docenda, perquire. Miror tamen ſi adulterina ſaltem deſideria non frenaſti, nec frenanda ſenſiſti. Si verò etiam pudicitia coniugalis, & propter immoderata in ipſo quoque connubio volutabra libidinis, & propter damnabiles concupiſcentias, ne præter coniugis naturalem vſum aliquid perpetretur, frenat hanc peſtem; quid eſt quod dicis *in coniugibus cum honeſtate exercetur*, quaſi honeſtus ſit appetitus iſte ſemper in coniuge, & nihil ei ſaltem ſecundum veniam, ſicut dicit Apoſtolus, concedatur? Quanto melius diceres, in coniugum moderatione cum honeſtate exerceetur? An timuiſti ne illic quoque intelligatur malum, cui etiam coniuges frenum cura moderationis B imponunt? Poſtremò nunc ſaltem iam continenter viuens agnoſce in quadrigis illis Ambroſianis equum malum; & noli corde vel ore laudare, quam cogeris virtute frenare. *Quartum*, inquis, *à laſciuientibus perpetratur, id eſt, illius voluptatis exceſſus, & quia de inſolentia, non de natura contingit*, inquis, *iure damnatur.* De cuius quæſo inſolentia contingit? laſciuiæ, an concupiſcentiæ? Ne offendas ſuſceptam, reſpondebis laſciuiæ. Sed omnes homines iudicant laſciuiæ non eſſe peccatum, niſi quia concupiſcentiæ conſentitur. Nullúmne ergo malum eſt, cui conſentiendo peccatur? At hoc malum ineſt in carne contra ſpiritum cõcupiſcente, etiam ſi non ſit in ſpiritu non conſentiente, & contra etiam concupiſcente. Exclama ergo: Libera nos à malo: & noli malum falſæ laudis huic addere malo.

1. Corinth. 7.

Lib. de Iſaac & anima cap. 8. citatur ſuprà lib. 2. cap. 5.

Matth. 6.

CAP. XV.

DISERTE ſanè inter laſciuientes & continentes tanquam in medio pudicitiam conſtituis coniu- C galem, *quæ illos illicita commiſiſſe indignatur, hos etiam licita contempſiſſe miratur; vltimi limitis ſortita regionem, vltra ſe prorueentium execrata barbariem, ſupra ſe micantium venerata fulgorem, quæ verecundis manibus & confouet æſtuantes, & laudat tali remedio non egentes.* Multũ delector eloquentiſſima veritate; ſed obſecro te, nempe ſicut dicis, & diſertiſſimè ac veriſſimè dicis, propterea continentes laudat pudicitia coniugalis, quòd tali remedio non egeant, quo ſeipſam perſpicit eguiſſe, id eſt, vt ſecundum Apoſtolum, qui ſe nõ continet, nubat. Cur ergo quando ego iſtam cõcupiſcentiam morbum eſſe dico, tu negas, qui tamen ei neceſſarium remedium confiteris? Si agnoſcis remedium, agnoſce morbum. Si negas morbũ, nega remedium. Rogo cede aliquando etiam per os tuum tibi loquẽti veritati. Nemo prouidet remedium ſanitati.

Vbi remedium ibi morbus. Iulianus [illegible] negat.

CAP. XVI.

ILLVD etiam rectè dicis, *examinatè non poſſe placere connubium, ſi mali comparatione laudetur.* Hoc verum D eſt. Omnino enim in genere ſuo nuptiæ bonum ſunt; ſed ideo bonum quia fidem thori ſeruant, quia prolis ſuſcipiendæ cauſa ſexum vtrunque commiſcent, quia impietatem ſeparationis exhorrent. Hæc ſunt bona nuptialia, quibus nuptiæ bonum ſunt, quæ ſæpiſſimè diximus eſſe potuiſſe, etiã ſi nemo peccaſſet. Poſt peccatum autem acceſſit eis, non de felicitate, ſed de neceſſitate certamen, vt ſuo bono pugnent etiam ipſæ contra concupiſcentiæ malum, ad nihil eam ſinentes illicitum peruenire, quamuis ipſa in hæc nunc remiſſioribus, nunc concitatioribus motibus inſtigare non ceſſet, & eius malo bene vtentes in propagatione filiorum. Illud verò quis neget malum, niſi qui non audit Apoſtolum monentem: Hoc autem dico ſecundum veniam, non ſecundum imperium: quando coniuges non prolis ſuſcipiendæ ſed carnalis voluptatis explendæ victi cupiditate concumbunt: hoc non laudatur,

Nuptiæ quatenus bonæ.

1. Corinth. 7.

datur, ſed ignoſcitur in comparatione mali peioris, interuenientibus & deprecantibus nuptiis.

CAPVT XVII.

POST hæc autem ad exemplum Abrahæ & Saræ; neſcio qua ratione reuerteris, de quo iam ſatis reſpondiſſe me exiſtimo. Sed neſcio quid te fugerat, quod addere voluiſti, cùm poſtea veniſſet in mentem. Humanum eſt, ſolet euenire. Quid ergo illud eſt audiamus. Dicis *factum fuiſſe propheticum, quòd nunc oſtenſum eſt in regione Africa; pulchræ & ſanctæ mulieris, quæ Eccleſiæ formam tenebat, tutum non eſſe vel coniugem, vel pudorem, & quia ibi diuinitùs intacta ſeruata eſt.* Ne in omnibus tuis verbis fruſtra immorer, ad eum cui ſcribis, te conuertis & dicis: *Orandus eſt hic Deus, frater beatiſſ. Turbanti, conſacerdos dilectiſſime; vt partibus etiam hac tempeſtate virtutibus Eccleſiam catholicam filij ſui ſponſam, maturam, fœcundam, caſtam; decoram à Manichæorum conſtupratione in Africa, vel ex Africa latrocinantium eruere non moretur.* Hæc noſtra potius oratio eſt aduerſus Manichæos, & Donatiſtas, & alios hæreticos, vel quoſlibet Chriſtiani & catholici nominis inimicos, in Africa conſtitutos.

Turbantio cuidam libros ſuos Iulia. dedicauit.

B Contra vos autem, quia nobis eſtis peſtilentia tranſmarina, Chriſto ſaluatore vincenda, Ideóne latrocinamur ex Africa, quia vnum martyrem hinc opponimus Cyprianum, per quem probemus antiquam nos defendere fidem catholicam, contra veſtri erroris vanam profanamque nouitatem? O nefas! Defuerunt Eccleſiæ Dei quæ in Africa conſtituta eſt; defuerunt orationes tuæ, quando iſta quæ oppugnas, Cyprianus beatiſs. prædicabat? Quando ille dicebat, *multo magis à baptiſmate prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, niſi quòd ſecundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit, vt ei remittantur non propria, ſed aliena peccata:* quando hæc Cyprianus didicerat & docebat, defuit auxilium precum tuarum, quo Sara in regione Africæ ſeruaretur intacta, & à Manichæorum conſtupratione, qui ſecundum intellectum tuum, antequam Manichæi nomen Romanis ſonuiſſet in terris, etiam ipſum deceperant Cyprianum, liberaretur Eccleſiæ pulchritudo?

Lib. 3. epiſt. 8.

Lib. 5. de nup. & cõc. cap. 29.

C Vide quæ monſtruoſa & furioſa dicas contra antiquiſſimá catholicam fidem, non habendo quid dicas. Sed quantumlibet tergiuerſeris ô hæreſis Pelagiana, quæ contra muros antiquiſſimæ veritatis, nouas conſtruis machinas, nouas moliris inſidias: *Pœnus diſputator*, quod me contumelioſe tuus defenſor appellat: Pœnus, inquam, diſputator non ego, ſed Cyprianus, Pœnus te hoc vulnere Pœnus Immolat, & pœnam ſcelerato ex dogmate ſumit. Quid ſi tot Epiſcopos ex Africa nominaſſem, quot ex aliis orbis partibus nominaui; aut quid ſi in eis ipſis plures Afri eſſent? Vnus hinc eſt, cæteri aliunde, quorum ab Oriente & Occidente conſenſione confoderis; & tamen tanta obſtinatione cæcaris, vt non videas, te potius velle corrumpere antiquum Eccleſiæ decorem, id eſt, antiquam fidem, tanquam Saræ aniculæ pulcherrimæ caſtitatem.

Imitatio Virgil. lib. 12. Aeneid.

D Si enim per ſanctos antiſtites Dei, memorabileſque doctores Irenæum, Cyprianum, Reticium, Olympium, Hilarium, Ambroſium, Gregorium, Baſilium, Ioannem, Innocentium, & Hieronymum, conſtuprauerunt Eccleſiam Manichæi, dic mihi Iuliane quæ te peperit? Vtrúmne caſta, an verò meretrix in lucem, quam deſeruiſti, per vterum gratiæ ſpiritalis enixa eſt: an vt dogmata Pelagiana defendas, coniugis Chriſti & matris tuæ viſcera, inſtinctu nefarij non erroris, ſed furoris infamas? Vſqueadeò enim contra vetuſtam pulchritudinem Saræ non inuenit, quid nouitia deformitas mentiatur, vt tot Epiſcoporum glorioſorum catholicorum in tanta ſuarum ſententiarum manifeſtatione conſenſum, in quibus ſunt qui Manichæi

A nec nomen audierunt, Manichæorum blaſphemia criminetur. *Sed ab hoc digreſſu, quo te impetus* non vt dicis *doloris*, ſed perditi pudoris *abſtulerat, ad ea quæ inſtitueras* delirare reuerteris; & adhibito ex Apoſtolo teſtimonio illud, quod de Abrahæ & Saræ emortuis membris dixeras, confirmare conatis. Vnde iam ſuperius, quantum ſatis viſum eſt, me diſſeruiſſe ſufficerit.

Roman. 4.

Quis autem Chriſtianus ignorat, quòd *ille, qui primum hominem fecit ex puluere, omnes fabricetur ex ſemine?* Sed ex ſemine iam vitiato atque damnato; quod partim per veritatem remaneat in ſupplicio, partim per miſericordiam liberetur à malo. Non igitur vt putas atque concludis, *vllis laqueis tuis peccati naturalis ſuffocatur aſſertio.* Deprauatam quippe primi tranſgreſſoris voluntate naturam, non tua defenſio verbis inanibus purgat per nouitium dogma veſtrum; ſed gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

CAP. XVIII.

B QVAMOBREM nec putò, ſicut calúniaris, quòd *coniuges ſine corporum calore generauerint*, nec puto quòd *hominem Deus non fecerit, aut diabolo fecerit, aut diabolus fecerit:* quia nec ipſi parentes poſſunt hominem facere, ſed ex parentibus Deus. Cuius poteſtati nec ſeipſum diabolus ſubtrahit, quanto minus naturam humanam, quam ſibi per peccati meritum illo damnante ſubiecit? Quæ cùm ita ſint, tu potius & ſi non cultor, quod eſſe dicis me, tamen quantumlibet cum accuſare videaris, diaboli adiutor eſſe conuinceris; qui omnes paruulos ab eo malo, per quod tenentur à diabolo, ſanari per Chriſtum non debere contendis, cùm doctrina nõ ſana ſanos eſſe defendis. Ego autem ſecundũ ſanam fidem, ex eadem concupiſcentiæ voluptate concretum etiam Iſaac dico, ex qua & homines cæteri, vno ſolo excepto ab hoc malo, per quem liberamur à malo: peccatorum quoque genitalibus manum diuinæ prouidentiæ intereſſe non nego.

Vide lib. 2. de nup. & concup. cap. 13. & 16.

Iulianus Auguſtinum diaboli cultoré appellat.

C Attingit enim à fine vſque in finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, & nihil inquinatum in eam incurrit. Et ideo etiam de immundis & contaminatis, quæ voluerit operatur, munda tamen ipſa & incontaminata perſiſtens. Nec opus eſt, vt anfractibus longis ea quæ concedo, mihi probare coneris; ſed ad hoc reſpõde, ſi potes, cur ipſe Iſaac niſi baptiſmatis Chriſti ſigno circunciſus die octauo fuiſſet, periſſet anima eius de populo ſuo. Explica, ſi potes, tanta pœna quo merito plecteretur, niſi ab hac illo ſacramento liberaretur? Emortuam vuluam Saræ ad emiſſioné ſeminis, & emortuum corpus Abrahæ ad generandum ſicut iuuenes generant, Deum viuificaſſe negari non poteſt, vt proles de illa parentum naſceretur ætate. Sed Iſaac quantum ad propria peccata, etiam ſi ex adulteris naſceretur, innócens natus, quid metuerat, vt anima eius de populo ſuo periret, niſi circunciſio ſubueniret? Noli euagari per multa obſcura, perplexa, ſuperflua: ad hoc vnum apertum, ſimplex, neceſſariumque reſponde.

Sap. 8.

Lib. 2. de nup. & cõc. cap. 11.

Circunciſio à morte liberabat æterna.

D Interponis Apoſtoli teſtimonium, non ad quod ab ipſo poſitũ eſt, ſed ad quod ipſe arbitraris. Vnde nunc quoniam non inde agimus, & longum & ſuperuacaneum eſt diſputare, tamen interponis vbi ait, *Et quomodo iudicabit Deus mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?* Ac deinde ſubiungis, *per hæc ſua verba Apoſtolum oſtendere, amiſiſſe Deum authoritatem iudicandi, ſi modum non tenuit imperandi.* Si ergo ſicut putas, *ad hoc iſta dixit Apoſtolus, vt ſeſe cohiberent, qui aſſerebant laudi Dei proficere peccata mortalium, eúmque ideo impoſſibilia præcepiſſe, vt miſerendi ſibi materiam præpararet: & per hanc apoſtolicam ſententiam*, ſicut exiſtimas *demonſtratur, propterea rectè iudicari homines, quia præcepta poſſibilia non fecerunt; iniuſtè*

Lib. 2 de nup. cap. 14.

Roman. 3.

b 5 autem

autem iudicarentur, ſi ea non feciſſent, quæ impoſſibilia iuberentur: quid de Iſaac dicturus es, cui quicquam nec poſſibile, nec impoſſibile eſt imperatum; & tamē perditionis animæ ſuæ pœna feriretur, ſi octauo die non circunciderctur? An verò nec ſic tandem reſpicis illud primitùs in paradiſo datū, poſſibile ac facile fuiſſe præceptum, quo contempto atque violato omnes ex vno homine, tanquam in maſſa originis commune illud habere peccatum, & hinc eſſe iugum graue ſuper
Eccli.40. filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſq; in diem ſepulturæ in matrem omnium. Et quoniam ex iſta in Adam generatione damnata nemo liberatur, niſi regeneretur in Chriſto, propterea ſignū eiuſdem regenerationis Iſaac niſi accepiſſet, periſſet: nec immeritò periſſet, quia ex hac vita, quò per generationem damnatam damnatus intrauerat, ſine ſigno regenerationis exiſſet. Aut ſi non eſt iſta cauſa, dic alteram. Bonus eſt Deus, iuſtus eſt Deus, poteſt aliquos ſine bonis meritis liberare, quia bonus eſt; non poteſt quenquam ſine meritis damnare, quia iuſtus eſt. Nullum meritum malum octo dierum infans de propriis peccatis habebat; quare damnaretur, niſi circunciderctur, ſi ex origine non trahebat?

CAP. XIX. PERGE ad cætera, & vanis vaniora contexe; non Scripturarum ſanctarum eloquia, quæ commemoras, dico, ſed ex his quæ conficere niteris. Quandoquidem dicis, *ex hoc intelligi debere perfectam ignorātiam,*
Geneſ.20. *iuſtitiam nominari; quia dixit Deus ad Abimelech, qui cum Sara erat concubiturus, ignorans quòd vxor eſſet aliena: Et ego ſciebam, quia in corde mundo feciſti hoc: & ideo naſcentium ſtatum, generantium voluntate non lædi. Quia etſi mala eſſet*, inquis, *tamen ad illorum nullo genere ſcientiam perueniret.* Cur ergo eos non nominas iuſtos, ſi perfecta ignorantia iuſtitiæ nomine nuncupanda eſt? Nihil eſt namque perfectius ignorātia paruulorum, nihil ergo vocetur & iuſtius. Vbi eſt quod ſuperiùs aſſerendum putaſti, *nec iuſtos naſci paruulos, nec iniuſtos, quod futuri ſunt actibus ſuis; ſed tantummodo infantiam innocentiæ dote locupletem?* An non verba tua ſunt vbi dicis: *Homo igitur innocentia quidem plenus, ſed virtutis capax naſcitur, aut laudem, aut reprehenſionem ex propoſito accedente meriturus?* Nunquid virtutem dicturus es non eſſe iuſtitiam? Quomodo igitur infans nondum plenus eſt virtute, ſed capax, cùm plenus ſit ignorantia, quam dicis eſſe iuſtitiam, niſi virtutem neges eſſe iuſtitiam? Itáne nondum euigilabis hac abſurditate percuſſus, & te hoc dixiſſe pœnitebit? Nam Domini verba vigilant, ſed tu dormis. Neque enim ait regi, Sciebam quia cor habes iuſtum: aut, quia cor habes mundum: cùm ſcriptum
Matth.5. ſit, Beati qui mundo ſunt corde, quoniam ipſi Deum videbunt: tu autem iſtum Abimelech ad peccatoris proponis exemplum. Sed ſciebam, inquit Deus, quia in corde mundo feciſti hoc. Non omnia vel quæcunque alia; ſed hoc, in quo adulterij conſcientiam non habebat. Miror tamen quod iſto exemplo à te commemorato, quod non potes, conaris efficere; & non
Lib.3. de nup. cap.15. ibi vides, quod non vis audire. Conaris enim vt credatur orante Abraham, libido reddita eſſe mulieri-
Geneſ.20. Vuluam in domo Abimelech quomodo concluſerit Deus. bus, quia ſcriptum eſt, Concluſerat Deus à foris omnem vuluam in domo Abimelech, propter Saram vxorem Abrahæ. Hanc enim concluſionem ſic vis intelligi, tanquam libido fuerit illis feminis Deo indignante detracta, cùm magis indicetur his verbis, aliqua valetudine vulua concluſa, vt aut imprægnanda concumbere femina, aut parere imprægnata non poſſet: & non attendiſti homo, qui non vis iudicio diuino quenquam non ſuis, ſed alienis plecti poſſe peccatis, quomodo fieri potuerit vt Abimelech peccaret, quamuis nec ipſe adulterino corde peccauerit, & Deus quantulumcunque pecca-

A tum eius in mulieribus ad eum pertinentibus vindicaret. Vides contagionem tranſire peccati de viro in feminas, quibus miſcebatur, vel quibus dominabatur: & in prolem de parentibus non vis, ex quorum ſeminibus propagatur. Conſidera igitur, quàm ſit inſcrutabilis altitudo iudiciorū ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & garrire deſine contra originalis ſecreta peccati. Pœna ob alienum peccatum. Roman.11.

DEINDE incipis diſputare de exceſſu concupiſcentiæ, quē reprehenſibilem dicis, quaſi in eius moderatione cum ea bene vtitur coniugatus, equus ipſe qui malus eſt, & non potius ſit eius auriga laudandus. Quid ergo te adiuuant teſtimonia de ſcripturis, quibus oſtenditur, quemadmodum Deus vel prohibeat libidinis vel damnet exceſſum. Illud potius intuere, quicquid in quorumlibet flagitiorum turpitudine, quæ genitalibus mēbris perpetratur, horremus; concupiſcentiam carnis, niſi teneatur, efficere ipſis moti- CAP. XX. Alludit ad verba Ambroſ. cap. 8. lib. de Iſaac & anima.
B bus ſuis, quos in corporibus etiam caſtorum vſque ad ingemiſcendum effectum perducit in ſomnis. Sic autem dicis, *qua ratione quæreret iuſtos in Sodomis Deus, niſi illos tales natura faciebat?* tanquam nos dicamus, mentis excellentiore natura, concupiſcentiam carnis non poſſe frenari. Sed dicimus, vſqueadeò malū eſſe, vt repugnans expugnando vincatur, donec ſicut vulnus in corpore, ita perfecta curatione ſanetur. Si autem putas Apoſtolum ex hoc laudaſſe libidinē, quia vſum feminæ dixit eſſe naturalem, vbi ait, Quoſdam relicto naturali vſu feminæ, exarſiſſe in appetitum ſuum in inuicem: omnē profectò vſum feminæ laudare compelleris; ac per hoc & ea, quæ cum feminis committuntur ſtupra, laudabis; quia & illic vſus vtiq; naturalis eſt, quamuis damnādus, quia legitimus non eſt. Vnde & filij non legitimi, ſed naturales vocantur, qui inde naſcuntur. Non itaque concupiſcentiā carnis, illo verbo laudauit Apoſtolus, ſed naturalem ap- Geneſ.19. Lib.2. de nup. & concup. cap. 16. & 20. Roman.1. Filij legitimi, filij naturales.
C pellauit vſum, vnde natura humana poteſt naſcendo ſubſiſtere. Dicis etiam *Sodomitas & in panis ac vini peccaſſe creatura:* atque ita vis intelligamus libidinem bonam, ſed homines qui ea malè vtuntur, eſſe culpabiles; ſicut bona eſt natura panis & vini, quamuis ea malè vtendo peccetur. Ita enim non intelligis quid loquaris, vt non videas, creaturam panis & vini, non concupiſcere aduerſus ſpiritum, ſed ipſam potius inhoneſtè à malè vtentibus concupiſci, & eam forinſecus in noſtrum corpus intrare. Qua ideo parcius & reſtrictius eſt vtendum, ne ipſa quoque concupiſcentia, quod malum intus ac noſtrum eſt, mentem corruptibili corpore ex abundantiore materia multo magis aggrauante, aduerſus nos vehementius & inuictius concitetur. Hoc igitur malo, quod indicat malū eſſe, ſiue qui aduerſus illud dimicat, ſiue quem ſubiugat, & parens bene vtitur, cùm pudicè filiū gignit; & Deus, cùm prouidè hominem condit. Naturalis vſus feminæ quis. Lib.2. de nup. cap.15. & 21. Cibi potuſque parcimonia.

D NVNC ergo conſidera, rogo te; nunc, inquam, vt te ſalubriter veritas vincat, depoſita vincendi cupiditate, conſidera, vtrum noſtræ, an tuæ ſententiæ debeas acquieſcere. Bene, quod breuiter admonere te dicis, vt lectoris pectori hæreat, quod toto libro abs te geſtū eſt. Et quę ſit ipſa breuis admonitio, ſubinferens: *Concupiſcentiæ naturalis qui modum tenet*, inquis, *bono bene vtitur; qui modum non tenet, bono malè vtitur: qui autem etiam ipſum modum ſanctæ virginitatis amore contempſerit, bono melius non vtitur. Confidentia quippè ſuæ ſalutis*, inquis, *& roboris, contempſit remedia, vt glorioſa poſſet exercere certamina.* Ego verò ſic ad tua iſta reſpondeo. Concupiſcentiæ carnalis qui modum tenet, malo benè vtitur; qui modum non tenet, malo malè vtitur: qui autem etiam ipſum modum ſanctæ virginitatis amore contempſerit, malo melius non vtitur. Confidentia quippè diuinæ opitulationis & muneris contempſit CAP. XXI. Lib.2. de nup. cap.19.

tempſit infima remedia, vt glorioſiora poſſet exercere certamina. In hac cõtrouerſia de bene vtendo iſto, verum bono an malo, tota inter nos cauſa verſatur. In qua vellem quidem egregios iudices non repudiares, quos tibi meis ſuperioribus libris ſana doctrina eruditos, ſine vllo ſtudio partium, de hac cauſa ſententias protuliſſe monſtraui. Sed quoniam ſi te non correxeris, ipſorum quoque accuſationẽ, vel, vt mitius dixerim, reprehenſionem ſine dubio præparabis; te potius vtar iudice, pro mea ſententia contra tuam, non alicubi alibi, ſed in eodem libro tuo, nec eius alio, ſed eo ipſo loco. Dixiſti enim *ſanctam virginitatem cõfidentia ſuæ ſalutis & roboris, contempſiſſe remedia, vt glorioſa poſſet exercere certamina.* Quæro quæ remedia cõtempſerit? Reſpondebis nuptias. Quæro, iſta remedia cõtra quem morbum ſunt neceſſaria? Remedium quippè à medendo, id eſt, à medicando nomen accepit. Simul itaque videmus ambo remedium nuptiarũ. Cur laudas tu libidinis morbum, quo peruenire cernis ad mortem, ſi ei non reſiſtat, aut continentiæ retinaculum, aut coniugale remediũ? Iam hoc & ſuperius egi tecum, vbi diſertiſſime pudicitiam coniugalem inter laſciuientes & continentes ita poſuiſti, *quæ verecundis manibus & conſouet æſtuantes, & laudat tali remedio non egentes.* Eadem itaque repeto. Iterum audi quod illic tibi breuiter dilucidéque reſpondi. *Quando ego iſtam concupiſcentiam morbum eſſe dico, quare tu negas, qui tamen ei neceſſarium remedium confiteris? Si agnoſcis remedium, agnoſce morbum. Si negas morbum, nega remedium. Rogo cede aliquando etiam per os tuum tibi loquenti veritati; nemo prouidet remedium ſanitati.* Quæ ſunt autem *ſanctarum virginum*, ſicut appellas, *glorioſa certamina*, niſi quia non vincuntur à malo, ſed vincunt in bono malum? Quæ non glorioſa ego, ſed glorioſiora dicere malui. Habet enim palmam de huius mali ſubiectione, quamuis minorem, pudicitia etiã coniugalis. Belligerat enim etiam ipſa contra carnalem cõcupiſcentiam, ne limites thori nuptialis excedat: belligerat, ne definitum ex conſenſu coniugum orandi tempus irrumpat. Et ſi tantas vires habet iſta pudicitia cõiugalis, tantúmque Dei donum eſt, vt faciat quod præſcribunt tabulæ matrimoniales, in ipſo quoq; thoro coniugali conflictu fortiori belligerat, ne vltra quàm generandis filiis ſatis eſt, etiam ipſum cõiugis corpus attractet. Talis pudicitia nec menſtruatis, nec grauidis vtitur fœminis, nec eius ætatis, qua certum eſt eas iam concipere non valere. Nec eam prorſus concumbendi vincit affectus, ſed tunc relaxatur, cùm ſperatur generationis effectus. Si quid verò fit in cõiuge, nõ quidem contra naturam, ſed tamẽ quod tabularum matrimonialium limitem tranſeat, veniale apud Apoſtolum reperitur, quia nequaquam limes coniugalis carnis exceditur; ſed tamen vt etiam ipſe non excedatur, contra malum concupiſcentiæ dimicatur. Quod vſqueadeò malum eſt, vt ei ne noceat pudicitiæ certamine reſiſtatur: & tu, niſi fallor, in iſto es certamine conſtitutus. Et quia te fideliter pugnare exiſtimas, vinci times. A quo quæſo te vinci times? A bono, an malo? An fortè à me vinci times, vt adhuc malum neges, & tanquam bonum laudes, à quo vinci times? Inter duos aduerſarios conſtitutus in magnas coartaris anguſtias, & me vis vincere per eloquentiam, & libidinem per continentiam, ſed pugnando aduerſus eam confiteris malum, laudando eam deſeris veritatis bonum. Sed ego te vinco, & expugnatorem & laudatorem mali, conſtituens te ante iudicem nõ alium, ſed teipſum. Vis enim vincere concupiſcentiam expugnatione eius, me verò laude eius. Sed ego reſpondeo: Vt vincatur qui laudat, iudicet qui pugnat. Si enim malum eſt, cur laudat? Si bonum eſt, cur expugnat? Si autem nec bonum nec malum eſt, vt quid

Iuliani verbis propriis conuincitur.

Remedium qui fatetur, morbum agnoſcat.

Cap. 15.

Coniugatorum contra concupiſcentiam pugna.

Coniugalis pudicitia perfecta qua.

1. Corinth. 7.

Quia contra id, contra quod pugnandum, clamat eſt, malum eſſe.

A laudat? vt quid expugnat? Quandiu igitur expugnator libidinis eris, tandiu pro me contra teipſum iudex eris. An fortè aduerſus libidinem non certabis, ne in iſto quod mecum habes certamine ſupereris, dicens tibiipſi, Melius non pugno, quàm oſtendo pugnando malum eſſe quod laudo. Noli obſecro te. Quid enim ſum ego, quem pro magno deſideras vincere? Vincat te potius veritas, vt tu libidinem vincas. Nam ſi aduerſus eam pugnare deſtiteris, vincêris, vincieris, & ad immunda omnia pertrahêris. Quod cùm ſit horrendum malum, nec ad hoc quod deſideras tibi proderit; etiam ſic enim vinceris à me: imò ab ipſa, quam prædico, veritate. Sed concupiſcentiæ debellator etiam tuo iudicio vinceris, cùm id malum laudas, de cuius debellatione gloriaris. Si autem ne certamine dimicantis vincatur lingua laudantis, pugnare iam deſinis, captiuum concupiſcentiæ, deſertorem continentiæ vincam; non iam meo;

B ſed iudicio ſapientiæ. Cauſa itaque noſtra finita eſt. Quantumlibet enim laudes concupiſcentiam carnis, quamdiu pugnas aduerſus eam; cernis quàm verum de illa, nec niſi de illa dixerit Apoſtolus Ioannes; quòd non eſt à patre. Nam ſi, vt dicis, *qui modum eius non tenet, bono malè vtitur*, etiam in malè vtentibus bonum eſt ipſa. Quæ igitur eſt illa, quæ non eſt à patre? An etiam ipſam quomodolibet intelligas, laudare diſponis? Porrò ſi malum eſt ipſa, vbi erit quando erit, quandoquidem iſta etiam ſi malè quiſque vtatur, bonum erit. Nec ipſa, vt dicis, ſed ille erit malus, qui bono vtitur malè, ac per hoc fruſtra dixit Ioannes concupiſcentiã carnis non eſſe à patre. Hanc enim tu bonã, & ob hoc à patre eſſe contendis, etiam cum ea quiſque malè vtitur, quia bono malè vtitur. Nec dicere poteris, quando moderata eſt, à patre eſt; quando immoderata eſt, non eſt à patre; quia & tunc, vt dicis, bonum eſt, quo malè vtitur malus. Sed ab his

C anguſtiis liberaberis, ſi credideris non linguæ tuæ, ſed pugnæ tuæ. Continentia eſt enim à patre, qua non expugnaretur concupiſcentia, niſi non eſſet à patre. Hæc ipſa ergo contra quam ſi continenter viuis, acriter pugnas, non eſt à patre. Non enim contra eam pugnares, niſi repugnaret. Nec verò repugnaret tibi agenti quod donatur & amatur à patre, ſi eſſet à patre. Ex iſta & cum iſta naſcitur homo, bonũ Dei opus, non ſine malo, quod trahit origo generationis, & ſanat gratia regenerationis. Ac per hoc rectè à me dictum eſt, *ita nuptiarum bonum malo originali, quod inde trahitur, non poteſt accuſari; ſicut adulteriorum & fornicationum malum, bono naturali, quod inde naſcitur, non poteſt excuſari.* Bonum enim naturale dixi, quod mecum ipſe collaudas; malum autem originale dixi, cuius motibus mecum repugnas, & cuius contra me laudibus pugnas. Hoc non eſt malum, quòd natus es, ſed cum quo natus es, & con-

D tra quod ſpiritaliter dimicas, quia renatus es. Quod natus es, pertinet ad Dei conditionem, & parentum fœcunditatem: contra quod autem dimicas, quia renatus es, pertinet ad præuaricationem, quam diaboli aſtutia ſeminauit, vnde te Chriſti gratia liberauit: vt prius hoc malo bene vtereris in coniuge, nunc illi aduerſeris in te, non iam reus ex illo, ſicut eras natus, ſed ab eodem reatu non erutus, niſi quia renatus: vt poſſis redemptus regnare cum Chriſto, ſi tamen iſta hæreſis non te faciat perire cum diabolo. Sed, quod potius cupimus, confitearis malum, contra quod bellum geris, vt eo non ita ſeparato, quaſi alia natura ſit, ſed in te omni ex parte ſanato, in perpetua pace læteris. Non igitur ſum *pharmacopolæ ſimilis*, vt dicis, *qui promittebat beſtiam, quæ ſeipſam comeſſet:* ſed obſerua ne beſtialis iſte motus, contra quem videris in tua carne confligere, ſicut te peruertit

1. Ioan. 2.

Lib. 1. de nup. & concup. cap. 1.

Pharmacopola beſtiam promitti, quæ ſeipſam comeſſet.

uertit laudatus, ſic te conſumat poſtea relaxatus. Non A enim vt calumniaris, ego dixi *nuptias & magnum bonum, & magnum malum*, tanquam eo modo ſeipſam comedat iſta ſententia: ſed dixi in vno homine naturam bonam, vitium malum: quod eſſe tuipſe certè in adulteris confiteris, nec propter eorum vitium improbans naturam, nec propter eorũ naturam approbans vitium. Bonum dixi nuptias ex quibus es natus; malum autem non de nuptiis, ſed de vitiata origine attractum, contra quod geris bellum renatus. Ridiculum eſt autem, quod me dicis *Epicuri vias gradientem, habenas omnes, quibus cupiditates frenantur, incidere*. Quid ſi ego laudarem corporis voluptatem? hoc enim tu ſatis eloquenter facis, quod ineruditè atque impolitè faciebat Epicurus, quaſi propterea ſis eius aduerſarius, quia diſertè dicere non nouerat ille, quæ dicis. Ruſus vt ſentio laboraturus es, quomodo te oſtendas, & laudatorem voluptatis eſſe, & Epicureum non eſſe. Sed noli laborare, ego te iſta cura liberabo. Non es Epicureus, quia ille totum hominis bonum in corporis poſuit voluptate, tu autem magnam partem humani boni ponere in virtute conaris, quam veram, id eſt, veræ pietatis ignotas. Dixit enim homini Deus, Ecce pietas eſt ſapientia. Et hæc vnde homini, niſi ille det de quo ſcriptum eſt, Dominus ſapientes facit cæcos, & de quo item legitur, Si quis indiget ſapientia, poſtulet à Deo. Verùm ſi non tu es Epicureus, qui ex illo aliquam partem in voluptatis laude ſumpſiſti, quanto minus ego, qui de voluptate carnis hoc ſentio, quod ſentit Ambroſius: *inimicam ſcilicet eſſe iuſtitiæ, & quod homo concupiſcentiæ voluptate concretus, priuſquam naſcitur ſubeat contagia delictorum*. Quod autem ad mores pertinet noſtros, quemadmodum viuamus, in promptu eſt eis, cum quibus viuimus. Nũc de catholico agitur dogmate ac fide: perfidia non ſit deſertoris in te. Nam tua me non terret, velut lingua cenſoris. Fateor me docere homines, quod in apoſtolicis literis didici, quia ſi dixerimus quòd peccatũ non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Fateor me in populo, & cum populo Dei pectus tundere, & veraciter dicere: Dimitte nobis debita noſtra. Nec inſultetis hinc nobis. Inde quippè eſtis hæretici, quia hæc diſplicent vobis. Nos in Dei vera miſericordia, vos in veſtra falſa virtute confiditis. Vos gratiam Dei ſecundum merita veſtra dari dicitis, quod tamen niſi damnaſſet Pelagius, à catholicis Epiſcopis damnaretur. Nos verò eam gratis dari, & propterea gratiam nuncupari, & ex illa eſſe omnia ſanctorum merita confitemur, dicẽte Apoſtolo, Gratia Dei ſum, id quod ſum. Ideo nos irridetis, & præ vobis alta ceruice contemnitis. Facti enim ſumus opprobrium iis qui ambulant, & deſpectio ſuperbis. Conſilium quippè inopis confudiſtis, cum Dominus ſpes eius eſt. In hac tamen re, vnde nunc agimus, non video cur dicas *me habenas omnes, quibus cupiditates frenantur, incidere*, qui omni virtute ſecundum gratiam Dei, quæ datur hominibus, omnes cupiditates frenandas eſſe decerno. Sed abs te quæro, vtrum bonæ an malæ ſint iſtæ cupiditates, quas eſſe frenandas prædicas, & velut à me relaxentur, accuſas? Puto enim non eas equorum vel quorumcunque animalium præter nos eſſe, ſed noſtras. In nobis ſunt ergo malæ cupiditates, quas bene viuendo frenamus. Habenas igitur, quibus non bonæ, ſed malæ frenantur cupiditates, me præcidere criminaris. Harum eſt vna concupiſcentia carnis, ex qua & cum qua naſcuntur, & propter quam renaſcuntur infantes. Eo malo coniuges caſtos dico bene vti, adulteros malè: tu contrà eo bono adulteros dicis vti malè, caſtos coniuges bene: continentiam melius eo non vti ambo dicimus, ſed ego eo malo, tu eo bono. Ac per hoc, quamuis Deo noſtra conſcientia, conuerſatio verò etiam hominibus, inter quos viuimus, nota ſit, tamen ambo cõtinentiam profitemur. Et ſi quod profitemur agimus, iſtam concupiſcentiam profectò ambo frenamus, aduerſus eius repugnantes motus ambo bellamus, ambo eam ſi proficimus debellamus. Verum hoc intereſt, quod ego dico me malum frenare, tu autẽ te bonum. Ego dico mihi malum repugnare, tu tibi bonum. Ego bello aduerſus malum, tu aduerſus bonum. Ego cupio malum debellare, tu bonum. Vnde putari poteſt, quod iſtam concupiſcentiam magis incitare laudando, quàm frenare ſtudeas continendo. Glorioſa te per continentiam profiteris exercere certamina. Contra quid rogo? Quid dicturus es, niſi contra carnis concupiſcentiam? Sed vtrum amicam, an aduerſariam? Nunquid niſi aduerſariam reſpondebis? Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim inuicem aduerſantur, ſicut Apoſtolus teſtis eſt. Fortaſſe ergo eam laudare te fingis, B ſi pugnare non fingis. Nam quomodo fideliter ſimul agas duo iſta, non video, vt & laudes velut amicam, & expugnes velut inimicam. Vnum eorum credimus, ſed elige quid credamus. Si ex animo pugnas, non ex animo laudas. Si autem ſimpliciter agis in præconio, colludis in prælio. Ego ſanè quia inimicus tibi non ſum, ſicut inimicum tibi eſt illud, quod habitat in carne tua malum, quamuis potiſſimum cupiam, vt hoc malum & doctrinæ ſanitate vituperes, & vitæ ſanctitate debelles; tamen ex his duobus, quorum putari potes vnum ex animo facere, alterum fingere; malim te fallaciter laudare concupiſcentiam, quàm fallaciter impugnare. Tolerabilius enim lingua tua, quàm vita mentitur; tolerabilius ſententia, quàm continentia ſimulatur. Fingis quippe laudem, qua ſis aduerſarius ſententię meæ, ſi non fingis caſtitatem, qua es aduerſarius concupiſcentiæ tuæ. Ita fiet, vt C ne contra me diutius proferas fallaciter verbum, ſi veraciter geris contra libidinem bellum. Sed ſiue vnum horum fingas, ſiue vtrunque, (quod neſcio quemadmodum poſſis ex animo facere, id eſt, ſine vlla ſimulatione, & pugnes contra quod laudas, & laudes contra quod pugnas) ego tamen id quod eſt mitius de te credens, velut cum debellatore libidinis ago, & nuptias non dico malas, ſed bene vti malo, quas tu dicis bene vti bono, bonam eſſe dicens concupiſcentiam carnis, quam tamen in te debellando malum eſſe conuincis. Quomodo autem cum illa etiam, qui ea bene vtuntur, belligerẽt coniugati, iam ſuperius diſputaui.

CAP. XXII.

QVAE cum ita ſint, & coniugium bonum inquantum coniugium eſt, & homo ſiue de coniugio, ſiue de adulterio naſcatur, inquantum homo eſt, bonum eſt: quia inquantum homo eſt, opus Dei eſt: & tamen quia cum illo & ex illo malo generatur, quo bene pudicitia coniugalis vtitur, neceſſarium illi eſt, vt ab eius D mali nexu regeneratione ſoluatur. Quid ergo ex me quęris, *vbi ſit originale malum*, cum in teipſo verius tibi loquatur libido, contra quam pugnas, quàm tuipſe, quando eam laudas? Quid quæris, *vnde ſit homo ſub diabolo, quẽ Deus fecit?* Vnde enim eſt in morte, quam Deus non fecit? *Quid ibi cognoſcit*, inquis, *diabolus ſuum, ſi nec quod factum, nec vnde factum eſt, ipſe condidit?* Planè quod factum eſt, homo eſt. Vnde factum eſt, ſemen eſt hominis, vtrunque bonum eſt, nihil horum diabolus condidit, ſed vitium ſeminis ipſe ſeminauit. Non ibi cognoſcit ſuum bonum, quia non eſt eius, quod ambo laudamus; ſed cognoſcit ſuum malum, contra quod ambo pugnamus. Nec rectè laudatur ab altero noſtrum, cõtra quod ab vtroque pugnatur. Vide ſanè, quemadmodum quæras à me *inter tot bona, vnde ſit in paruulis malum*, & taceas quod ego poſui

Marginalia (left): Lib. 2. de nup. & conc. cap. 23. — Iulianus Auguſtinum Epicureum appellat. — Iob 28. — Pſalm. 145. — Iac. 1. — Ambroſ. lib. de Para. cap. 12. & lib. de philoſophia. Vterque locus ſupra citatur ad Aug. lib. 2. contra Iulia. cap. 5 & 6. — 1. Ioan. 1. — Matth. 6. — 1. Cor. 15. — Pſal. 122. & 13. — Verum Iuliani verbis ſuis capiunt.

Marginalia (right): Gala. 5. — Tolerabilius eſt lingua labi, quã vita. — Lib. 2. de nup. cap. 19. — Lib. 2. de nup. & concup. cap. 5. — Lib. 2. de nup. & concup. cap. 27. & 28.

poſui in eodem libro, cui reſpondes, & inter ipſa verba, quibus nunc reſpondes, quod ait Apoſtolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in oēs homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Hoc enim non vis vt audiant vel legant homines iſto loco, vbi maximè opus erat, ne agnoſcant fidem ſuam, & contemnant argumentationem tuam.

Roman.5.

CAPVT XXIII.

Lib.2.de nup. cap.24.

DEFINISSE me dicis, *hominem, ſi de fornicatione naſcatur, reum non eſſe: ſi de coniugio, innocentem non eſſe.* Hæc verò nimia eſt, & aperta calumnia. Imò definiui hominem vndecunque naſcatur, ſecundum catholicam fidem quam patres contra vos antequam naſceremini euidentiſſimè defenderunt, & innocentem eſſe per nullum proprium, & reum per originale peccatum. Naturæ autem ſubſtantiam, cuius author eſt Deus, etiam in grandibus eſſe peccatoribus bonā, qui vtique propter peccata etiam ſua propria mali ſunt, quæ illi malo cum quo nati ſunt addiderūt. Cur autem timerem, ne mihi obiiceretur vt dicis, *quia peccata omnium parentum, omnibus filiis imputarem:* cum etiam ſi hoc verum ſit, (non quantum attinet ad viuentes iam ſuæ voluntatis arbitrio, ſed quantum attinet ad naſcentes) nullo modo naturæ ſubſtantia malum eſſet, cuius author eſt Deus, ſed ea quæ inſunt ei vitia, contra quæ tu quoque vt verbis tuis vtar, *exerces glorioſa certamina?* Sicut autem, quemadmodū dicis, *quando adulteri gignunt, naſcitur homo de virtute ſeminum, non de turpitudine flagitiorum:* ita quando coniuges gignunt, naſcitur homo de virtute ſeminum, non de honeſtate nuptiarum. Aut ſi hic de vtroque, & ibi de vtroque: fructus autem nuptiarum eſt, quātum ad ipſas prorſus attinet nuptias, non hominum generatio, qui poſſunt etiam de adulteris naſci, ſed ordinata ſuſceptio filiorum. Cur ergo ſententiæ meæ pars falſiſſima eſt, qua dixi, *nuptiarum bonum malo originali, quod inde trahitur, non poteſt accuſari:* cum eo malo, contra quod pugnas, bene vſi fuerint coniugati vt naſcereris, & hoc inde abs te tractum reum te teneret, niſi renaſcereris? Itaque nec accuſandi ſunt coniuges, qui bene vtuntur malo; & regenerandi ſunt filij, vt liberentur à malo. Si enim nuptiarum bonum non eſſet, niſi bonus vſus boni; tunc mirandum eſſet, quomodo inde traheretur malum: cum verò ſit bonum, nuptiarum bonus vſus mali; quid mirum ſi de ipſo malo, quo bene vtitur bonitas nuptiarum, trahitur malum quod eſt originale peccatum? Illud mirabile eſt, quòd cum eſſent Apoſtoli bonus odor Chriſti, trahebatur inde bonum, trahebatur inde & malū. Aliis enim erant odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem, cum odor ille non eſſet vſus mali, ſed boni. Ideo quippe bonus odor erant Chriſti, quia bene vtebantur gratia Chriſti. Falſum eſt igitur quod dixiſti, *ſi malum inde trahitur, accuſari poteſt, excuſari non poteſt:* quia trahitur inde originale malum, cum trahitur inde etiam bonum, ordinata ſcilicet propagatio filiorum. Nec malū illud inde ideo trahitur, quia bonæ ſunt nuptiæ: ſed quia in bonis earū eſt etiam vſus mali. Non enim copula nuptialis, ſicut putas, propter carnis concupiſcentiam, ſed propter bonū, quod de iſto malo fit, inſtituta eſt. Quod quidem bonum ſine iſto malo fieret, ſi nemo peccaſſet. Nunc ergo ſine iſto malo eſſe non poteſt, ſed non ideo malum eſt. Sicut econtrario, nullum malum ſine aliquo bono eſſe poteſt, nec ideo bonum eſt. Opus enim Dei bonum eſt in natura, ſine quo tamen eſſe non poteſt voluntas mala. Ac per hoc, ſicut adulterium non poteſt eſſe ſine bono naturæ, nec ideo bonū eſt: ita connubium non poteſt eſſe ſine malo cōcupiſcentiæ, nec ideo malum eſt. Quapropter etiam ſi tibi concedatur, *omnem cauſam mali eſſe expertem boni,* nihil hinc refertur ad nuptias, quæ nō ſunt cauſa mali. Neq; enim concupiſcentiæ malum, nuptiæ fecerunt; ſed quo bene vterentur paratum inuenerunt.

Lib.1.de nup. & tit.cap.25. & ſuprà lib.1. circa init.cap.3.

Nuptiarum fructus ordinata filiorum ſuſceptio.

Lib.1.de nup. & circa cap.1.

2.Corinth.2.

Lib.2.de nup. cap.26.

CAPVT XXIIII.

NON *euadit,* inquis, *res illa ſupplicium, cuius participatione etiam alia trahunt reatum.* Hoc ſi de concupiſcentia carnis ſentis, non abſurdè ſentis. Hoc enim malo bene vtuntur fideles cōiugati, & ex hoc, qui generantur reatum trahunt, ideoque & ipſi regenerandi ſunt. Id autem malum non euadit ſupplicium, hoc eſt enim eius ſupplicium, vt cum generatis ſi regenerati non fuerint, puniatur; in regeneratis autem, cum ex omni parte ſanati fuerint, conſumatur. *Si trahitur,* inquis, *& de nuptiis originale malum, cauſa mali eſt conuentio nuptiarum.* Quid ſi alius dicat, ſi trahitur de natura voluntas mala, cauſa mali eſt conſtitutio naturarum; nónne falſiſſimum eſt? Sic ergo & quod ipſe dixiſti; quamuis originale malum non de nuptiis trahatur, ſed de carnali concupiſcentia, contra quod malum & ipſe confligis; quo malo coniugati bene vtuntur, ſi ſola coniuges propagationis gratia miſceantur; & ſi peccatum non præceſſiſſet, quod in omnes homines pertranſiit, nec fuiſſet profectò malum quo bene vterentur, & tamen vt procrearent filios, miſcerētur. De arboribus autem bona & mala, quantum erraueris, puto me ſatis demonſtraſſe in primo huius operis libro. Et cum eoſdem nodos repetas, qui iam ſoluti ſunt, non eſt in ſuperfluis immorandum. Quæris *per quid peccatum inueniatur in paruulis;* & enumeras multa bona, tacens de malo, contra quod pugnas, ſed cum taces clamas: *Parentes,* inquis, *qui conuentu ſuo cauſam fecere peccato, iure damnabiles ſunt; quorum labore actum eſt, vt ad dominatum exercendum in homines diabolus perueniret.* Potes hoc & ipſi Deo dicere, non dico, quia creat homines trahentes originale peccatum, quia id tu negas; ſed quia nutrit & veſtit innumerabiles impios, etiam quos nouit in ipſa impietate manſuros. Quod profectò ſi non feciſſet, ſeruos homines diabolus non haberet. Sed fortitan dicas: Deus in eis paſcendis non attendit, niſi bonum, cuius ipſe author eſt, quo homines ſunt. Sic ergo & parentes in filiis gignendis, non attendunt niſi bonum, quod homines ſunt, maximè neſcientes quales futuri ſunt. Nempe quòd etiam tu confiteris, peccatum nullum eſſet, ſi nulla præceſſiſſet voluntas mala: quia & originale peccatum, quod nos dicimus, vos negatis, nullum eſſet vtique niſi natura ex primi hominis mala voluntate vitiata. Sed nulla eſſet etiam voluntas mala, ſi nulla præceſſiſſet natura, vel angelica, vel humana. Nunquid propter hoc Deum cauſam dicturus es peccatorum, quia voluntas eius cauſa eſt mutabilium naturarum? Sicut ergo creanti Deo non imputatur, quod rationales naturæ à bono deficiunt, ſed quod bonum ſunt: ſic parentibus gignentibus & malo concupiſcentiæ bene vtentibus, non imputandum eſt, quòd cum eo malo filij naſcuntur, ſed quod bonum ſunt. Non autem ideo ſicut putas, *à diabolo ducitur origo naſcentium,* inquantum homines ſunt, quia dicitur à diabolo eſſe origo peccati, ſine quo nullus naſcitur hominum. Neque enim quia origo mortis à diabolo eſt, ideo ab illo eſt origo mortalium. *Rimam* quæris *inter tot innocentiæ præſidia, qua potuerit intrare peccatum;* cum tibi oſtendat Apoſtolus Paulus, non rimam, ſed apertiſſimam ianuam, dicens: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit. Sed hæc tacens verba, dicis tua, *quia per opus Dei, opus diaboli tranſire non ſinitur:* cum homines ſint opus Dei, peccatum autem opus diaboli, quod dicit Apoſtolus in omnes pertranſiſſe. Clamas, *ſi natura per Deum eſt, non poteſt in ea eſſe originale malum;* quaſi non alius regioſius

Lib.2.de nup. cap.26.

Cap.8.

Lib.2.de nup. cap.27.

Occupatio.

Reſponſio.

Peccandi potentia non eſt homini à Deo.

Lib.2.de nup. cap.28.

Roman.5.

Suprà lib.1 circa init. cap.vlt.

Lib.2.de nup. cap.29.

ligioſius ſibi clamare videatur; Si natura per Deum eſt, non poteſt ex ea naſci vllum malum, aut non poteſt in ea eſſe vllum malum. Et tamen falſum eſt, quia nec oriri malum poteſt, niſi ex natura; nec vbi ſit habet, niſi fuerit in natura. Cõfiteor igitur opus Dei eſſe qui naſcitur, etiam trahens originale malũ; quoniam quod in illo Dei opus eſt, bonum eſt: quia bonum eſt opus Dei etiam cũm malo, non ſolum in paruulis, verumetiam in quibuslibet ætatibus, hoc eſt, ſubſtantia, forma, vita, ſenſus, ratio cęteraque omnia bona, etiam in quocunque homine malo. Quis autem operatur vt viuat homo, niſi in quo viuimus, mouemur & ſumus? Id autem operatur occulto quodam opere beneficentiæ ſuæ, exceptis alimentis perſpicuis, quibus extrinſecus ſuſtinemur. Qui ergo operatur vt viuat homo, quamuis conuerſatione vitioſa; ipſe operatur vt naſcatur homo, quamuis origine vitiata.

Malum niſi ex natura bona oriri non poteſt.

Actor. 17.

CAP. XXV.

Lib. 2. de nup. cap. 31.

Qvid eſt autem quod propoſitis aliis ex libro meo verbis meis fingis, quod dixerim *aliam fuiſſe nuptiarum inſtitutionem ante peccatum Adæ, quæ ſine concupiſcentia, ſine motu corporum, ſine neceſſitate ſexuum eſſe potuiſſent?* Detrahe nuptiis concupiſcentiam, qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, detrahe malum contra quod pugnas, glorioſa exercens continentiæ virtute certamina; & non opus eſt vt cætera detrahas, ſi nuptias quæris, quales ante peccatum primorum hominum eſſe potuerunt. Sine motu enim corporum, & ſine neceſſitate ſexuum, quis vnquam vllas nuptias cogitauit? Sed bellum quod in ſe caſti ſentiunt, ſiue continentes, ſiue etiam coniugati, hoc dicimus in paradiſo ante peccatum nullo modo eſſe potuiſſe. Ipſæ ergo etiam nunc ſunt nuptiæ, ſed in generandis filiis tunc nullo malo vterentur, nunc concupiſcentiæ malo bene vtuntur. Quo malo ſua bona non perdiderunt in caſtitatis fide, in coniunctionis fœdere, in propaginis germine. Adhæreret ergo tunc etiam vir vxori vt gignerent filios; non tamen haberent in carne motum libidinis turbidæ, ſed tranquillæ tantummodo voluntatis, quam ſpectamus in cæteris membris. Arguis me, quòd *eos paruulos qui mundum impleuerunt, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, diaboli opus & de morbo natos, & ab exordio reos definiam*. Paruuli opus diaboli ſubſtantialiter non ſunt, ſed opere diaboli originaliter rei ſunt. Et ideo Chriſtus, quod & ipſe confiteris, etiã pro paruulis mortuus eſt, quia & ad ipſos pertinet ſanguis, qui in remiſſionem fuſus eſt peccatorum. A quo illos ſanguine facitis alienos, cum eos negatis trahere originale peccatum. Nec ſuccenſeas, quòd concupiſcentiam dixi morbum, cui & tu confeſſus es prouiſum fuiſſe remedium. Exordium verò paruulorum, ex quo naſcerentur, in Adam fuit; quo per peccatum vitiato atque damnato, alterum eis Chriſtus, ex quo renaſcerentur, inſtituit.

Bona nuptiarũ.

Lib. 2. de nup. cap 33.

CAP. XXVI.

Lib. 2. de nup. cap. 34.

Si *ante peccatum*, inquis, *per Deum creatum eſt vnde homines naſcerentur, per diabolum autem vnde parentes commouerentur; aſcribitur ſine dubio ſanctitas naſcentibus, & culpa generantibus*. Quid dicis, *parentes commouerentur?* Si pietate voluntatis, qua optat filios quiſque ſuſcipere; & hoc per Deum inſtitutum: ſi autem perturbatione libidinis, cui nec excitandæ nec auferendæ ſufficit voluntatis arbitrium; naturæ vulnus eſt de præuaricatione, quam diabolus perſuaſit, inflictum. Rectè itaque à me dictum eſt, *fieret ſine iſto morbo ſeminatio filiorum in corpore vitæ illius, ſine quo nunc fieri non poteſt in corpore mortis huius.* Quod autem argumentaris *ad bonum fœcunditatis paruulos pertinere*, quæ Dei benedictione ante morbum libidinis inſtituta eſt, non ad ipſum libidinis morbum, qui poſtea peccantibus accidit, *atque ideo ſanctitatem aſcribendam eſſe naſcentibus, & generantibus*

Lib. 1. de nup. cap 1.

Lib. 2. de nup. cap 35.

A *culpam:* non attendis peccato illo magno, vniuerſam in deterius mutatam fuiſſe naturam, vnde fuerat propago ducenda. Sic enim poſſes dicere Euam ſolam, non cæteras fœminas dolores parturitionis ſentire debuiſſe: quoniam benedictio qua dictum eſt: Creſcite & multiplicamini, & replete terram: ex qua filij procreantur, antè facta eſt, quàm fuiſſet muliebris ſexus illa maledictione punitus. Sed ſi hoc dixerimus, vtique reſpondebitur ſicut ex peccato illo, ita & ex maledicto in peius totam mutatam fuiſſe naturam, vnde trahitur originale peccatum, & iugum graue ſuper filios Adam. Non enim ſicut tu argumentaris, *Iudæum ſub lege poſitum deſcribebat Apoſtolus dicentem: Scio quod non habitat in me, hoc eſt in carne mea bonum: &, Non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum: &, Mihi malum adiacet: &, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ:* ſed deſcribebat humanam in hac corruptibili carne naturam, non opere Dei cum vitio primitùs inſtitutam,

Gene. 1. 3.

Conſule lib. de gratia Chriſti, cap. 39. & lib. 1. contra duas epiſt. Pelagian. cap 10.

Roman. 7.

B ſed ex voluntatis arbitrio veniente priorum hominum vitio ſauciatam. Cuius enim vox eſt: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Nunquid Iudæi? Abſit, ſed ſine dubitatione Chriſtiani. Eius ergo voces ſunt etiam illæ ſuperiores, ex quibus hæc conſequenter expreſſa eſt. Ipſe enim dixit: Gratia me liberabit de corpore mortis huius per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui dicebat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Sed ne fortè iſtam catechumeni exiſtimes vocem, lauacrum regenerationis adhuc ſperantis, poſt quod lauacrum nullam legem peccati reſiſtentem legi mentis, habiturus eſſet in membris, (quanquam tuipſe, ſi quid de te tibi credimus, aduerſus huius concupiſcentiæ malum, per cõtinentiæ bonum, glorioſa certamina poſt lauacrum regenerationis exerceas) recole tamen quid ſcribat ad Galatas,

C certè homines baptizatos. Dico autem, inquit, ſpiritu ambulate, & concupiſcentias carnis ne perfeceritis. Non ait, ne feceritis: quia eas non habere non poterant; ſed, ne perfeceritis: id eſt, ne opera earum, conſenſu voluntatis impleatis. Caro enim, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim inuicem aduerſantur, vt non ea quæ vultis faciatis. Vide ſi non hoc eſt ad Romanos: Non enim quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum, hoc ago. Deinde ad Galatas addit & dicit: Quod ſi ſpiritu ducimini, non adhuc eſtis ſub lege. Vide ſi nõ hoc eſt ad Romanos: Iam non ego operor illud: &, Condelector legi Dei ſecundum interiorẽ hominem: &, Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ad obediendum deſideriis eius. Si enim non obediatur cõcupiſcentiis, quas neceſſe eſt eſſe in carne peccati, atque in corpore mortis huius, non perficietur, quod perfici

Galat. 5.

Roman. 7.

Roman. 6.

D vetat Apoſtolus dicens: Concupiſcentias carnis ne perfeceritis. Ipſæ quippe ſunt opera, de quibus totum mirè ſequitur, & dicit: Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, & cætera. Si ergo non cõſentiatur concupiſcentiis carnis, quamuis agatur motibus, non tamen perficientur operibus. Proinde cum caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ & ſpiritus aduerſus carnem, vt non ea quæ volumus faciamus, nec carnis perficiuntur concupiſcentiæ, quamuis fiant: nec noſtra perficiuntur bona opera, quamuis fiant. Sicut enim tunc perficitur carnis concupiſcentia, cum conſentit ei ſpiritus ad opera mala, vt non concupiſcat aduerſus illam, ſed cum illa: ſic & bona opera noſtra tunc perficientur, quando ita ſpiritui caro cõſenſerit, vt aduerſus eum etiam ipſa non concupiſcat. Hoc enim volumus, cum perfectionem iuſtitiæ concupiſcimus:

Carnis concupiſcentia quando perficiatur.

ſed

Roman. 7.

ſed quia id perficere in iſta corruptibili carne nõ poſſumus, ideo dixit ad Romanos: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Vel ſicut habent codices Græci, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non: id eſt, non mihi adiacet perficere bonum. Non ait facere, ſed perficere bonum, quia facere bonum, eſt poſt cõcupiſcentias non ire. Perficere autem bonum, eſt non concupiſcere. Quod ergo eſt ad Galatas: Concupiſcentias carnis ne perfeceritis: hoc econtrariò eſt ad Romanos: Perficere autem bonum non inuenio. Quia nec illæ perficiuntur in malo, quando eis non accedit noſtræ voluntatis aſſenſus: nec noſtra voluntas perficitur in bono, quamdiu illarum cui non conſentimus permanet motus. Ipſe autem conflictus in quo etiam baptizati velut in agone decertant, cum caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vbi & ſpiritus facit bonum opus, non conſentiendo concupiſcentiæ malæ, ſed non perficit, quia ipſa mala deſideria non abſumit: & caro facit malum deſiderium, ſed nec ipſa perficit, quia non ſibi conſentiente ſpiritu, & ipſa ad opera damnanda non peruenit. Iſte ergo conflictus non Iudæorum, nec quorumlibet aliorum, ſed planè Chriſtianorum fidelium, & bene viuendo in hoc certamine laborantium, breuiter oſtenditur ad Romanos vbi ait: Igitur ipſe ego mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Si ergo hæc eſt conditio in corpore mortis huius, quæ vtique non fuit in paradiſo, in corpore vitæ illius; proculdubio ſatis euidenter apparet, vnde trahant paruuli obligationem peccati, cum carnaliter naſcuntur, quæ non ſoluitur niſi cum ſpiritualiter renaſcuntur. Non enim hanc trahunt ex opere, quo humanam Deus naturam fecit; ſed ex vulnere, quod naturæ humanæ hoſtis inflixit. Non hoſtis ſecundum Manichæos proſiliens ex natura mali, quam non condidit Deus; ſed hoſtis angelus quondam ex opere Dei bonus, ex opere ſuo factus malus. Qui ſe primum vulnerando proſtrauit, vt eliſus elideret, & per malam ſuaſionem præuaricationis vulnus infligeret, vnde genus humanum etiam in his, qui viam Dei ambulant, claudicaret. Et tamen ſuccenſes mihi quia dixi, *Hæc enim quæ ab impudentibus impudenter laudatur, pudenda concupiſcentia*, & iratus impudentius multa dicis, vos extollens, *tanquam qui ſcripturis ſanctis, & rationi certiſsimæ congruentes; eo propoſito non eſſe in natura malum defendatis, vt ad virtutum ſtudia homines incitetis; inculcantes nullum culmen ita arduum eſſe virtutis, vt non ad illud adiuuante Deo mens queat fidelis euadere. Atque ob hoc dicatis, non eſſe in carne mali neceſsitatem, vt erubeſcat vnuſquiſque laudabiliter conditus, deformiter viuere, ac ſic pudor turpi occurrat ignauiæ de commendatione nobilitatis ingenitæ*: & cætera huiuſmodi, quæ ſatis eloquenter in veſtra prędicatione iactaſti, nos contrà deprimens & dicens: *quod dubium non ſit euerſionem ſanctitatis, contaminationem pudicitiæ, morum labem noſtris conuenire, imò ineſſe dogmatibus: neque id eſſe me negaturum, qui ideo* ſicut dicis, *in naturæ inuidiam malæ conuerſationis ſordes refundo, vt peccantibus metum demam. quorum obſcœnitates, Apoſtolorum & ſanctorum omnium conſolor iniuriis, eo quòd vas aureum Apoſtolum Paulum ſæpè dixiſſe commemorem: Non enim quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum illud facio*: & cætera huiuſmodi. Veruntamen vos laudans, nos arguens, aduerſus concupiſcentiæ malum pugnas, & pugnando confiteris, quod loquendo negas. Atque ita vis videri culmen aſcendiſſe virtutis, vt in ipſo culmine, quò te exiſtimas euaſiſſe, cum perſequente concupiſcentia, tamquam in arce confligas, & quantumlibet ex loco ſuperiore, tamen cum hoſte interno dimicare non deſinas. Nec erubeſcis concupiſcentiam, quę te amplius perdet ſine dubitatione ſi vicerit, laudare aduerſus eum, qui te perditum etiam cum vincit, inquirit: maximè quia in fine eiuſdem libri tui dicis, *quod non ſit alia mei ſenſus intentio, quàm ad inferendum virtutibus bellum, in vitiorum ſacramenta iurare, & ad excidium ciuitatis Dei, omni aſtu, omni furore conniti, adipiſcendæ caſtitatis deſperatione, repugnantes turpitudini territare; mentiri tantas obſcœnæ libidinis vires, vt eam ratio regere ac frenare non poſſit, cui nec Apoſtolorum legio repugnauerit*. Hæc de me prorſus ipſe mentiris. Ego enim nõn infero virtutibus bellum; ſed vitiis; quantum adiuuor infero, & inferendum eſſe proclamo. Quod ſi & tu facis, quid eſt quod laudas, cum quibus pugnas? Quomodo virtute hoſtes debellare te credam, quos verbo laterare non audes? Si ambo concupiſcentiam debellamus, quare non ambo vituperamus? Quam te iactas expugnare continentia, quare non vis damnare ſententia? Mentiri me dicis tantas libidinis vires, vt eam ratio regere ac frenare non poſſit. Ecce ego non dico tantas libidinis vires, vt humana ratio diuinitus accẽſa & adiuta, eam regere ac frenare non poſſit. Sed tu quare negas malum eſſe, quod ſi non frenetur occidit? Ecce ego voce qua poſſum, quod me negare aſſeris clamo: Apoſtolorum legionem repugnaſſe libidini, vtique pugnanti. Tu qui nos feciſſe Apoſtolis calumniaris & velut indignaris iniuriam; cur & illorum & tuam exornas laudibus inimicam? Quis eam defendat, cui legio repugnauit Apoſtolorum, niſi hoſtis Apoſtolorum? Iráne habere tecum libido & amicitiam meretur & bellum, vt abs te & expugnetur in te, & defendatur aduerſus me? Bellum veſtrum latet, amicitia patet. Ex hoc quod patet, ſuſpectum facis eſſe quod latet. Quid enim vis credamus de bello, quod geritis in operto, quorum amicitiam cernimus in aperto? Quomodo vis vt arbitremur aduerſus aculeum te dimicare libidinis, cum libros impleas laude libidinis? Verum ecce vinco ſuſpicionem meam. Expugnare te credo quod laudas, ſed laudare te doleo quod expugnas. Ex iſto igitur & cum iſto malo, quod à te quoque credimus expugnari, homo generatur, quem negas regeneratione ſaluari. Iſto enim coniugati bene vtuntur, quo continentes melius non vtuntur. Porrò ſi malum eſt, quo caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, cui malo ſicut fateris, apoſtolorum legio repugnauit, hoc vtentes coniugati, proculdubiò non bono bene vtuntur, ſed malo. Ex hoc igitur, & cum hoc filij generati regenerandi ſunt, vt liberentur à malo. Hoc enim originali malo etiam parentes illorum rei nati ſunt, etſi ab hoc reatu renaſcendo ſunt liberati. Quid autem vellemus vt gignerent, non vnde renati, ſed vnde nati ſunt, niſi quod & ipſi nati ſunt? Reos ergo, quia & ipſi rei nati ſunt, & generantes inde vnde nati ſunt, non aliud potuerunt generare quàm nati ſunt. Vnde autem renati, inde à reatu cum quo nati ſunt liberati. Ac per hoc & illi quos reos liberati generauerunt, eadem ſunt regeneratione liberandi. Ex hoc enim malo rei nati ſunt, quo bene vtuntur renati, vt naſcantur regenerandi. Contra quod malum ſi non pugnas, pugnantibus crede. Si pugnas, aduerſarium confitere, & noli laudando morbum, habere amicum, quem pugnando experiris inimicum.

Galat. 5.

Facere & perficere bonum.

Roman. 7.

Angelus factus à Deo bonus.

Lib. 1. de nuptijs & concu. cap. 1.

LIBRI TERTII
FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA IVLIANVM, LIBER IIII.

CAP. I
Aggreditur lib. teitij Iuliani refutationem.

IAM nunc ab alrerius voluminis exordio cærera videamus, quibus librũ meũ refellere niteris, omittentes ſicut inſtiruimus ea quæ nodos non faciunt quæſtionum, quibus ſoluendis curam non oportet impendere; nec immorando ſuperfluis, ipſa prolixitare operis à laborioſo negotio deterrere lectorem. Superiore igirur libro ſatis egimus, quo rectè iudicátibus appareret, cum Deus verus & bonus ſit hominum conditor, bonæque ſint nuptiæ, quas & códitione atq; copulatione vtriuſq; ſexus inſtiruir, & fœcunditatis munere benedixit; malum tamen eſſe concupiſcétiam carnis qua cócupiſcit aduerſus ſpiritum, B eoque malo bene vti pudicitiá coniugalem, meliuſq; non vti continentiam ſanctiorem: quod malum non ex alia ſubſtantia quam Deus non códidir (ſicut Manichæus inſanit) nobis eſſe permixrum; ſed per inobedientiam vnius hominis exortũ atque traductum, & per obedientiam vnius hominis expiandum atque ſanandum, cuius obligatione implicar debita pœna naſcentem, ſoluit indebira gratia renaſcentem. Hoc malum cótra me laudando, aduerſarius meus videris: ſed in te debellando, meus teſtis es: ſi autem hoc non debellas, tuus hoſtis es. Proinde quia primo tuo libro ſufficienter me reſpondiſſe exiſtimo, quamuis ibi tota cauſa finita ſit; tamé ne cæteris rribus reſpondere non poruiſſe videamur, in eis etiam quàm vana dixeris intuere.

Lib. 1. de nup. & cócup cap 1. 1. Corinth. 7.

Propoſitis ex meo libro verbis meis exultas, quod teſte Apoſtolo dixerim, donum Dei eſſe pudicitiam coniugalem: quaſi proprerea laudauerit Apoſtolus malum quod tu laudas, quo caro concupiſcir aduerſus ſpiritum, quo malo vtitur bene pudicitia cóiugalis, ſicur iam in libro ſuperiore mõſtraui. Non itaq; paruum donum Dei eſt, ita frenari hoc malum, vt ad nihil relaxetur illicitum, ſed generationi tantum regenerandorum ſeruiat filiorum. Eius quippe impetus non ſua ſponte moderatus eſt. A nullo namq; illicito ſeſe abſtinet, ſi membra deſiderio eius inſeruiant. Ac per hoc eius modus, non in ipſo cuius inquietus eſt motus; ſed in refrenante ac bene vtente laudatur. Itaque iſto malo cum bene vtuntur coniugati fideles, à cuius reatu ſoluti ſunt munere ſaluatoris; profectò quicunque inde naſcũtur, eiuſdem munere creatoris, non ſicut nobis obiicis, *in regnum diaboli præparantur*, ſed ab illo potius eruendi & in regnum vnigeniti tráſferendi renaſcuntur.

Coniugum piorum quis finis & ſcopus.

Hæc enim eſt, & eſſe debet piorum coniugum intentio, vt regenerarioni generatio præparetur. Si autem hoc malũ quod in ſeipſis parentes ſentiunt; cui malo, vt tuis verbis vtar, *Apoſtolorum legio repugnauit*, non pertineret ad filios; ſine illo vtiq; naſcerentur.

Suprà libri 3. cap. vltimo.

D Nunc verò quandoquidem cum hoc naſcuntur, quid miraris, quia propter hoc renaſcũtur, vt ab eius obligatione ſoluantur; & aut ex iſta vita ab illo liberati rapiantur, aut in iſta vira aduerſus illud liberi prælientur, victoreſque in fine remunerentur? Quis autem noſtrum ſuſpicatus eſt *vſum coniugum à diabolo fuiſſe repertum?* Quis *commixtionem corporum, per malum præuaricationis* credidit *accidiſſe*; cum ſine his nuptiæ prorſus eſſe non poſſent? Sed malum quo bene vtuntur, nullum eſſet, ſi nemo peccaſſet. Quod dixi, mihi obiice, vt purgem. Nam ſi & quod nó dixi, mihi obiicis, quando finimus? Conſequens putas eſſe, *vt munus Dei noceat, ſi homo cum malo naſcitur.* Nemo enim niſi Dei munere naſcitur. Audi ergo & intellige, Munus Dei nulli nocet, quo quiſque eſt & A viuit: ſed concupiſcentiæ malum non poteſt eſſe, niſi in eo quod eſt & viuit. Quapropter poteſt eſſe malum in munere Dei, ſanandum alio munere Dei. Poreſt igitur in homine qui munere Dei eſt, & viuit, malum eſſe generatione contractum, regeneratione ſanandum. Nam vtique nullus infans cum dæmone naſceretur, ſi non naſceretur; nec ideo mali huius ipſa eſt cauſa, quia naſcitur. Naſcitur ergo munere Dei, cum dæmone autem, iudicio Dei ſané occulto, ſed nunquid iniuſto?

IN eo verò quod dixi, *bonum coniugale etiam ſi non habetur, à Domino eſſe poſcendum:* (quibus vtique, niſi quibus eſt neceſſarium?) viſus ſum ribi dicere, pro concumbendi viribus ſupplicandum. Sed ego pro ipſa pudicitia coniugali dixi rogandum Deum, in qua eſt concumbendi non liber vſus, ſed licitus modus. Nam homo ſi concumbere non poteſt, potius non quærat vxorem, quandoquidem apoſtolica ſententia B vbi ait, Si ſe non continet, nubat; remedium voluit eſſe nuptias (quod & ipſe confeſſus es) contra morbum concupiſcentiæ, quod confiteri non vis; qui remedium confiteris. Hoc autem remedium eſt, non vt ſit concupiſcentia, ſi non eſt; ſed vt non rapiat ad illicita, cuius motus infrenis eſt. Pertinet enim ad hoc quoque petitionis genus, quod in oratione Dominica dicimus: Ne nos inferas in tentationem: quoniam vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua, ſicut ait Apoſtolus Iacobus: Conuenit huic & quod dicimus, Libera nos à malo. Dicunt enim hoc de hac re coniuges, vt interim mente liberi à malo, bene vtantur malo quod habent in carne. Sciunt enim quia in carne eorum non habitat bonum, vt omni poſtea corruptibilitate ſanata, nullum in eis quo vtátur, remaneat malum. Quid eſt quod triumphas tanquam de hoſte victo? Internum potius vince quem laudas. Nam victoria de re mea, illo malo tecum pugnante, ſecura C eſt. Neque enim dicere audebis eum vinci qui verum dicit, ab eo illo qui falſum dicit. Ego autem concupiſcentiam contra quam pugnas, malum dico, tu bonum: ſed pugna tua malum fatetur, quod bonum lingua mentitur, augens mendacium alio mẽdacio, quo affirmas & à me illam dictam bonam. Neque enim concupiſcentiam carnis, quam Ioannes apoſtolus dixit à patre non eſſe, ego dicerem bonum: ſed bonum dixi pudicitiam eſſe coniugalem quæ reſiſtit malo concupiſcentiæ, ne ad illicita rapiat cum mouetur. Verum ſciens quàm inaniter argumentatus fueris, *pulſas* vt dicis *alterum definitionis meæ latus*, & inquis: *Si calor genitalis coniugalis honeſtatis miniſter ab immoderatis procurſibus, tam ſtudio fidelium, quàm doni virtute retinetur, nec extinguitur per gratiam, ſed frenatur; probabilis eſt in genere ſuo & in modo ſuo, & ſolis accuſatur exceſſibus.* Hæc dicens, non attendis coniugum conuentionem cauſa generãdi, ideo bonum eſſe lau- D dabile, quia eo limes præfigitur licitus malo concupiſcendi. Cur enim non potius malum vocetur, quod fateris eſſe frenandum? Cur quæſo frenandum, niſi ne noceat? niſi ne ad illicita quæ deſiderat relaxetur? Et vtique deſiderium mali malum eſt, etiam ſi ei non conſentiatur, donec eò veniamus vbi nec habeatur. Non igitur quid boni de concupiſcentia carnis fiat, ſed ipſa quid mali faciat, cogitandum eſt. Nam pudicitia coniugalis inhiantem concupiſcentiam, ſiue de illicito, ſiue de licito percipere voluptatem; frenat ab illicito, permittit ad licitum: hoc eſt bonum, non tamen eius, ſed bene vtentis bonum eſt. Quòd autem ipſa concupiſcentia facit, ſiue ad licitum ſiue ad illicitum indifferenter ardeſcere, vtique malum eſt. Hoc itaque malo bene vtitur pudicitia coniugalis, melius non vtitur continentia virginalis. *Si poſſet*, inquis, *calor genitalis malum eſſe naturaliter, extirpandus erat,*

non

CAP. II. Ibidem cap. 3.

1. Cor. 7.

Supra lib. 3. cap. 13. & 21.

Matth. 6.

Iac. 1.

1. Ioan. 2.

non componendus. Vide quemadmodum noluiſti dicere, quod ſuprà dixeras frenandus, ſed maluiſti *componendus*. Senſiſti enim quòd cum nemo frenaret, niſi cui repugnaret, & ob hoc mutato verbo, timore ipſo faſſus es malum quod repugnat bono. Appellas etiam *calorem genitalem*, quia pudet appellare libidinem, ſiue, ſicut eam diuinus ſermo appellare conſueuit, carnis concupiſcentiam. Sic ergo loquere & dic: Si poſſet carnis concupiſcentia mala eſſe naturaliter, extirpanda erat, non componenda: ſic enim poſſunt qui Latinè ſciunt, tardiores intelligere quid loquatis. Sed ita hoc dicis, quaſi non eam mallent extirpare ſi poſſent, omnes qui propterea coniugantur, quia continentiæ laborem quo huic malo reſiſtitur, non ferunt; & ideo malunt eo bene vti, quàm melius omnino non vti. Sed ſi in corpore mortis huius hoc malum neceſſarium eſt coniugatis, quia ſine illo fieri non poteſt bonum generationis; continentes extirpent concupiſcentiam carnis. Tu ipſe, tu qui loque- B ris, nec quid loquaris attendis, extirpa libidinem de membris tuis. Non enim & tibi neceſſaria eſt; aut bona ſunt eius deſideria; quibus ſi conſenſeris vel ceſſeris, interibis. Porrò ſi malum eſt in te cui repugnas, quod oppugnas, quod cùm vincis expugnas; hoc malo melius non vteris, quo malo bene vtuntur, in quibus hoc bonum eſſe contendis; vbi profectò mentiris, aut falleris. Neque enim dicturus es in coniugibus bonum eſſe libidinem; in ſanctis autem, vel virginibus, vel continentibus malum. Iam ſententiam

Suprà lib. 3. cap. 21.

tenemus tuam, vbi aiſti: *Concupiſcentiæ naturalis qui modum tenet, bono bene vtitur: qui modum non tenet, bono malè vtitur. Qui autem etiam ipſum modum ſanctæ virginitatis amore contempſerit, bono melius non vtitur. Confidentia quippe ſuæ ſalutis*, inquis, *& roboris contempſit remedia, vt glorioſa poſſet exercere certamina.* His verbis tuis ſine ambiguitate declaras, concupiſcentiam carnis eſſe in vtriſque, id eſt, & coniugatis & conti- C nentibus. Quo enim coniugati bene vtuntur, & continentes meliùs non vtuntur, bonum tu dicis, ego malum: ſed in ſanctis virginibus & continentibus, carnis concupiſcentia malum ſe eſſe manifeſtat, contra quam fateris eos *glorioſa exercere certamina*: proculdubio ergo non bono, ſed malo melius non vtuntur. Hoc igitur vtentes coniuges, nec ipſi vtique bono, ſed malo bene vtuntur. Proinde tota controuerſia non remanſit (ſi tamen remanſit aliqua) niſi vtrum

Continentia votum.

in eis qui continentiam Deo vouerunt, bonum ſit iſta de qua diſputamus concupiſcentia carnis, an malum. Quod enim horum duorum repertum in his fuerit, hoc & in coniugibus apparebit, quoniam hoc illi bene vtuntur, quo iſti melius non vtuntur. Collige itaque totas vires acuti tui cordis, ac liberæ frontis, & aude reſpondere ſi potes, hoc bonum eſſe, cui,

Lib. 3 cap. vltimo.

ſicut libro ſuperiore confeſſus es, *Apoſtolorum legio repugnauit*: mihi ſcilicet exprobrans, quòd tantas eſ- D ſe dixerim *libidinis vires, vt ei nec Apoſtolorum legio repugnauerit*: cùm potius pro cauſa mea faciat, quia ei malo quod tu bonum dicis, *legio* non qualiumcunque ſanctorum, ſed ipſorum quoque *repugnauit Apoſtolorum*. Cui malo tantum licere poſſe, quis crederet, vt ſibi laudatorem etiam de ſuis expugnatoribus prouideret? abſit quidem vt antiquorum aliquem vel Apoſtolorum, vel quorumcunque ſanctorum; mirabiliter tamen, ſi vel quenquam hæreticorum nouorum, qui ſimul vtrunque ſe eſſe profiteatur inexplicabilibus modis, expugnatorem ſcilicet defenſoremque libidinis; & conetur oſtendere manens in hæreſi Pelagiana, & ex animo ſe laudare, quod ipſum eius animum niſi expugnetur, occidit; & ex animo expugnare quod eius dogma niſi laudetur, abſumit. Rogo ſi eſt in vobis vllus ſenſus humanus, num poteſt & ma- A lum eſſe peccatum, & bonum eſſe deſiderare peccatum? Quid autem agit in carne ſanctorum continentium iſta concupiſcentia, niſi peccandi deſideria; quibus non conſentientes exercent, vt confiteris, glorioſa certamina? Neque enim ſaltem connubij deſiderium in illa continentiæ profeſſione poteſt eſſe non malum. Quid ergo illic agit, vbi malum eſt quicquid agit? ac ſi ei conſentiatur, & peragit? Quid ibi agit hæc concupiſcentia, vbi nihil boni concupiſcitur ex illa? Quid ibi agit libido, vbi nihil boni libebit ex illa? Non importunè in coniugatis eſſe dicatur: ſi enim ſummum culmen obtinent pudicitiæ coniugalis, faciunt boni aliquid per illam, quamuis nihil faciant propter illam. In ſanctis autem virginibus & continentibus quid agit obſecro te; quid agit tua iſta ſuſcepta, quum deſipis, aduerſaria; ſi ſapis, quid agit, vbi nihil boni agit ipſa, nihil boni agitur de ipſa? Quid agit in eis in quibus quicquid ſecundum ipſam concupiſcitur, malum eſt? Quid agit in eis quos contra ſe compellit vigilare atque pugnare; & ſi quando ab eis vllum vel in ſomnis furatur aſſenſum, cùm euigilauerint, gemere & inter gemitus dicere, quomodo impleta eſt anima mea illuſionibus? Quid cùm ſopitos deludunt ſomnia ſenſus: neſcio quomodo etiam caſtæ animæ in turpes labuntur aſſenſus; quæ ſi imputaret Altiſſimus, quis viueret caſtus? Hoc ergo malum quod non dicturus es bonum, niſi aduerſus omnem veritatis tubam ſic obſurdueris, vt clames bonum eſſe concupiſcere malum, quod nec inter ſurdos dicere audebis. Hoc, inquam, malum cur non extirpatur de continentium carne ſanctorum? Cur non totum opere mentis aufertur? Hoc enim dicis *fieri debuiſſe ſi malum eſſet*. Et quia non fit in coniugatis, vbi eius modus eſt neceſſarius, ideo putas bonum: quum videas, nec ibi fieri vbi modus eius nullus eſt neceſſarius, & inquantum ineſt nocet, etſi non ad perdendum de ſorte ſanctorum, ſi non ei conſentiatur, tamen ad minuendam ſpiritalem delectationem ſanctarum mentium; illam ſcilicet de qua dicit Apoſtolus: Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Hæc delectatio profectò minuitur, quando & ſi non ad explendam, certè ad oppugnandam carnalis concupiſcentiam voluptatis, bellantis animus occupatur, & ita exercet glorioſa certamina, vt à delectatione intelligibilis pulchritudinis ipſis certaminibus auocetur. Sed quia in iſta humana miſeria peior hoſtis eſt cauenda ſuperbia, ideo nimirum non penitus extinguitur in carne continentium ſanctorum iſta concupiſcētia, vt dum pugnatur aduerſus eam periculorū ſuorū animus admoneatur, ne ſecurus infletur, donec humana fragilitas ad tantā perfectionē perueniat ſanitatis, vbi nulla putredo laſciuię, nullus tumor ſuperbię formidetur. Sic virtus in infirmitate perficitur, quia & pugnare infirmitatis eſt. Quanto enim quiſque vincit faciliùs, tanto pugnat minùs. In ſemetipſo autem quis pugnaret, ſi nihil ex ſemetipſo eidem repugnaret? Et quid nobis repugnat ex nobis, niſi quod adhuc curatur vt ſanetur in nobis? Ergo in nobiſmetipſis ſola eſt infirmitas cauſa pugnandi: & rurſus infirmitas admonitio eſt non ſuperbiendi. Proinde virtus hîc vbi ſuperbiri poteſt, vt non ſuperbiatur, in infirmitate perficitur. Quamobrem hoc malo coniuges bene vtuntur, quo continentes melius non vtuntur; malum igitur eſt quo coniuges bene vtuntur: & ineſt coniugibus quo bene vtantur; ineſt & continentibus quo melius non vtantur. Ideo quippe ineſt, vt non extollantur. Solis ergo libidinis exceſſibus accuſatur, ſed ille à quo non refrenatur. Nam ipſa per ſeipſam rectiſſimè omnino ſuis ipſis motibus accuſatur, quibus ne excedat obſiſtitur. Non itaque vt dicis, *nihil ad innocentiam promouet modeſtia*

Concupiſcentia nihil aliud quàm deſideria exercitat peccandi.
Continentium profeſſio non ſinit nec deſiderare connubium.
Pſal 37.
Adulto Verg. lib. 10. Aeneid.
Rom. 7.
Concupiſcentia iuxta perfectionem minuit inſtitia.
Concupiſcentiam cur in continentibus non totā Deus extinguat.
2. Cor. 12.
Virtus quomodo in infirmitate perficitur.
Pugna interna.
Infirmitas ſola eſt in nobis pugnandi cauſa.
Infirmitas admonitio eſt cauendæ ſuperbiæ.
Ipſa per ſeipſam concupiſcentia ſuis ipſis motibus accuſatur.

rei per ipſum genus nocentis. Promouet quippe ad innocentiam non conſentire malo: nec ideo illud cui non conſentitur, non eſt malum; imò propterea ſine dubitatione malum eſt, quia non ei conſentire bonum eſt. Quid enim mali faceret qui bonæ concupiſcentiæ conſentiret; cùm mali nihil faciat, etiam qui opere coniugali, non ſine ipſius malo ſeminat hominem, qui eſt Dei opus bonum? Nec *confectricem ſeminum libidinem* dixeris. Ille quippe creat hominis ſemen, qui hominem ex ſemine: ſed vnde intereſt. Quia mali huius occulta ſunt, & dira contagia: nec ex his hominibus qui malo carent, Deus vel ſemen vel homines creat; etiam ſi quidam ab eiuſdem mali noxa regeneratione ſoluti ſunt, ſicut ſoluendi ſunt qui inde naſcuntur. Dixi ſanè, nec pœniteret, de pudicitia coniugali, quæ mea verba poſuiſti, *quia enim dona Dei eſſe monſtrantur, à quo petenda ſunt, diſcitur ſi non habentur; & cui agendæ gratiæ, ſi habentur.* Aguntur enim gratiæ *non de origine*, vt dicis, *concupiſcentiæ*, cuius origo eſt primum malum hominis, *ſed de regimine*, quod verum dicis. Vtrunque enim dicis, vel regimine vel origine. Ideo autem aguntur gratiæ de regimine concupiſcentiæ, quia repugnans vincitur. Quod autem repugnat voluntati bonæ, non eſt bonum, imò malum eſſe quis neget; niſi qui non habet voluntatis bonum, cui quod repugnat, fateatur malum?

Lib. 2 de nupt. & concup. cap. 13.

CAPVT III. Ibid. cap. 3.

INTERPONIS alia de libro meo, vbi cùm dixiſſem donum Dei pudicitiam eſſe coniugalem, & hoc Apoſtolo teſte docuiſſem, occurrentem deinde quæſtionem tacitus nolui præterire quid dicendum ſit, cùm videntur etiam nonnulli impij pudicè cum coniugibus viuere. Soletis enim negantes Dei dona eſſe virtutes, quibus rectè viuitur, & eas naturæ voluntatique humanæ, non gratiæ Dei tribuentes, hoc vti argumento, quòd eas nonnunquam habeant infideles: ita conantes euacuare quod dicimus, neminem rectè viuere, niſi ex fide per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, vnum Dei & hominum mediatorem, vbi vos eius aduerſarios apertiſſimè profitemini. Denique longè non eamus, ſi fortè fallor, ad iſta reſponde. Ego dixi, *pudicum non veraciter dici, qui non propter Deum verum, fidem connubij ſeruat vxori.* Vnde autem id oſtenderem: paulo pòſt adhibui, quod mihi viſum eſt grande documentum. *Cùm enim virtus ſit*, inquam, *pudicitia, cui vitium contrarium eſt impudicitia, omnéſque virtutes etiam quæ per corpus operantur, in animo habitent; quomodo vera ratione pudicum corpus aſſeritur, quando à vero Deo ipſe animus fornicatur?* Deinde ne quiſquam veſtrum negaret animum infidelium fornicari, adhibui teſtimonium de ſcriptura ſancta, vbi legitur, Ecce enim qui longè ſe faciunt à te, peribunt; perdidiſti omnem qui fornicatur abs te. Sed tu qui mea, ſicut dicis, *quæ mihi videntur acuta perſequeris*, hoc totum tanquam mihi obtuſum viſum fuerit præteriſti. Vide ergo quid horum negandum arbitreris. Virtutem eſſe pudicitiam coniugalem, promptiſſimè confiteris: omnes virtutes etiam quę per corpus operantur, in animo habitare non negas. Porrò infidelis animum fornicari à Deo ille poteſt negare, qui ſe palàm ſanctarum Scripturarum aduerſarium profitetur. Ex quibus omnibus hæc ſumma conficitur, vt aut in animo fornicante pudicitia vera eſſe poſſit, (quod cernis quàm ſit abſurdum:) aut in animo infidelis pudicitia eſſe non poſſit, (quamuis hoc cùm aſſererem, te finxeris ſurdum.) Non igitur, vt calumniaris, *ſtudio vituperandi ſubſtantiam, dona collaudo*. Non enim diuinorum donorum capax eſſet, niſi bona eſſet humana ſubſtantia, cui vitia quoque ipſa bonitatis perhibent teſtimonium naturalis. Quid enim aliud in vitio rectè diſplicet, niſi quia detrahit

Ibid. cap. 4.

Pſal. 72.

Malum ſeu vitium naturæ eſt priuatio boni.

vel minuit, quod in natura placet? Cùm ergo diuinitus adiuuatur homo, non tantùm ad capeſſendam perfectionem adiuuatur, quod ipſe poſuiſti, vtique volens intelligi eum per ſe incipere ſine gratia, quod perficit gratia: ſed potius quod Apoſtolus loquitur, vt qui in vobis opus bonum cœpit, perficiat vſque in finem. In quo enim vis hominem, ſicut loqueris, *ad aliquid laudabile generoſi cordis ſtimulis incitari*, in hoc eum non vis in Domino, ſed in libero arbitrio gloriari; ac ſic priorem dare, vt retribuatur illi; eoque modo gratia iam non ſit gratia, quia non eſt gratuita. *Bonam* dicis *hominum naturam, quæ talis gratiæ opitulationem meretur*. Quod gratanter audirem, ſi hoc propterea quia rationalis natura eſt, diceres. Neque enim gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum lapidibus aut lignis pecoribúſue præſtatur, ſed quia imago Dei eſt, meretur hanc gratiam: non tamen vt eius bona voluntas poſſit præcedere præter gratiam; ne vel ipſam prior det vt retribuatur illi, ac ſic gratia iam non ſit gratia, dum non datur gratuita, ſed redditur debita. Quid eſt ergo quòd ſecundum modum veſtrum, effectum voluntatis humanæ dona cæleſtia me credideras nuncupaſſe, tanquam voluntas hominis ſine Dei gratia moueretur ad bonum, vt ei debitus à Deo retribueretur effectus? Itáne oblitus fueras, nos cum Scriptura dicere contra vos, Præparatur voluntas à Domino; vel quòd in nobis Deus operetur & velle? O ingrati gratiæ Dei, ô inimici gratiæ Chriſti, & ſolo vocabulo Chriſtiani! Nónne pro inimicis ſuis orat Eccleſia? Quid orat obſecro, ſi vt eis ſuæ voluntatis retribuatur precium, quid eis orat, niſi grande ſupplicium? Quod iam contra eos eſt, non pro eis. Orat autem pro eis. Non ergo quia eſt illis voluntas bona, ſed vt conuertatur in bonam voluntas mala: quoniam præparatur voluntas à Domino; & Deus eſt, vt ait Apoſtolus, qui operatur in vobis & velle. Sed acerbiſſimi gratiæ huius inimici *exempla* nobis *opponitis impiorum, quos dicitis alienos à fide abundare virtutibus, in quibus ſine adiutorio gratiæ, ſolum eſt naturæ bonum, licet ſuperſtitionibus mancipatum, qui ſolis libertatis ingenitæ viribus, & miſericordes crebro, & modeſti, & caſti inueniuntur & ſobrij.* Hæc dicens ecce iam & illud quod gratiæ Dei tribueras, abſtuliſti, ipſum ſcilicet voluntatis effectum. Non enim aiſti velle eos eſſe miſericordes, modeſtos, & caſtos, & ſobrios, & ideo non eſſe quod nondum per gratiam fuerint conſecuti, bonæ huius voluntatis effectum: ſed ſi & eſſe voluerunt & ſunt, iam in eis voluntatem & effectum voluntatis inuenimus; quid remanſit quod gratiæ reſeruemus in tam euidentibus, quibus dixiſti eos abundare virtutibus? Quanto ſatius ſi te impios ita laudare delectat, vt non audiens dicentem Scripturam, Qui dicit impium iuſtum eſſe, maledictus erit in populo, & odibilis in gentibus: etiam virtutibus veris eos prædices abundare? Quanto, inquam, ſatius hæc ipſa in eis dona Dei eſſe fatereris, ſub cuius occulto iudicio nec iniuſto, alij fatui, alij tardiſſimi ingenij, & ad intelligendum quodammodo plumbei, alij obliuioſi, alij acuti memoreſúe naſcuntur, alij vtroque munere præditi, & acutè intelligentes, & tenaciſſimæ memoriæ theſauro cognita recondentes: alij natura lenes, alij leuiſſimis cauſis ira facillima ardentes, alij ad vindictæ cupiditatem inter vtroſque mediocres: alij ſpadones, alij in concubitu ita frigidi, vt vix omnino moueantur; alij libidinoſiſſimi, vt vix omnino teneantur, alij inter vtroſque & moueri faciles, & teneri: alij timidiſſimi, alij audaciſſimi, alij neutrum: alij hilares, alij triſtes, alij ad nihil horum procliues: nec eorum quæ commemoraui aliquid inſtituto ac propoſito, ſed natura; vnde medici audent iſta tribuere tempe-

Philip. 1.

Roman. 11.

Prouerb. 8 ſecundum 70.
Philip. 2.

Virtutes gentilium.

Prou. 24.

Dei iudicium in variis hominum affectionibus & ingenijs.

temperationibus corporum. Quod etſi probari, vel nulla exiſtente, vel omni finita quæſtione potuiſſet; nunquid ſibi quiſque corpus condidit, & hoc eius tribuendum eſt voluntati, quòd mala iſta naturalia magis minúſue perpetitur? Nam prorſus ea non perpeti cùm hîc viuitur, nullo modo, nulla ratione quiſquam poteſt. Nec tamen ſiue maximis, ſiue minimis vrgeatur, fas eſt vt dicat ei qui ſe finxit, quamuis omnipotenti iuſto & bono, Quare ſic me feciſti? [Eſaia 45. Eccleſ. 40. Roman. 9.] Et de iugo graui quod eſt ſupra filios primi Adam, nemo liberat niſi ſecundus Adam. Quanto ergo tolerabilius illas, quas dicis in impiis eſſe virtutes, diuino muneri potius, quàm eorum tribueres tantummodo voluntati: licet ipſi hoc neſciant, donec ſi ex illo ſunt prædeſtinatorum numero accipiant ſpiritum, qui ex Deo eſt, vt ſciant quæ à Deo donata ſunt eis. Sed abſit vt ſit in aliquo vera virtus, niſi fuerit iuſtus. [Vera virtus niſi in iuſto eſſe non poteſt.] Abſit autem vt ſit iuſtus verè, niſi viuat ex fide: iuſtus enim ex fide viuit. [Roman. 1.] Quis porrò eorum qui ſe Chriſtianos haberi volunt, niſi ſoli Pelagiani, aut in ipſis etiam fortè tu ſolus, iuſtum dixerit infidelem, iuſtum dixerit impium, iuſtum dixerit diabolo mancipatum? ſit licet ille Fabricius, ſit licet Fabius, ſit licet Scipio, ſit licet Regulus, quorum me nominibus, tanquam in antiqua Romana curia loqueremur, putaſti eſſe terrendum. Verùm tu in hac cauſa & ſi ad ſcholam Pythagoræ prouoces vel Platonis, vbi eruditiſſimi atque doctiſſimi viri multo excellentiore cæteris philoſophia nobilitati veras virtutes non eſſe dicebant, niſi quæ menti quodam modo imprimuntur à forma illius æternæ immutabiliſque ſubſtantiæ, quod eſt Deus; etiam illic aduerſus te quantum donat, qui nos vocauit, pietatis libertate clamabo: Nec in iſtis eſt vera iuſtitia, quas iuſtus ex fide viuit. [Roman. 10.] Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti: finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Quomodo ſunt verè iuſti, quibus vilis eſt humilitas veri iuſti? Quò enim propinquauerunt intelligentia, inde ſuperbia receſſerunt: qua cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Quomodo eſt in eis vera iuſtitia, in quibus non eſt vera ſapientia? Quam ſi eis tribuerimus, nihil erit cauſæ cur eos non ad illud regnum peruenire dicamus, de quo ſcriptum eſt: [Sap. 6.] Concupiſcentia ſapientiæ deducit ad regnum. Ac per hoc Chriſtus gratis mortuus eſt, ſi homines ſine fide Chriſti ad fidem veram, ad virtutem veram, ad iuſtitiam veram, ad ſapientiam veram, quacunque re alia, quacunque ratione perueniunt. Prorſus ſicut de lege veriſſimè ait Apoſtolus, [Galat 2.] Si per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ita veriſſimè dicitur, Si per naturam voluntatemque iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. [Si per naturā voluntatemq; iuſtitia, gratis mortuus eſt Chriſtus.] Si per doctrinas hominum qualiſcunque iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Per quod enim vera iuſtitia, per hoc etiam regnum Dei. Deus namque ipſe, quod abſit, erit iniuſtus, ſi ad eius regnum verus non admittitur iuſtus, cùm & ipſum eius regnum iuſtitia ſit, quemadmodum ſcriptum eſt, [Roman. 14.] Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium. Porrò ſi veram iuſtitiam non habent impij, profectò nec alias virtutes comites eius & ſocias: quia cùm non ad ſuum referuntur authorem dona Dei, hoc ipſo mali his vtentes efficiuntur iniuſti: ſi quas habent, veras non habent, ac per hoc nec continentia ſiue pudicitia vera virtus eſt impiorum. Tu verò tam malè accipis, quod ait Apoſtolus; [1. Cor 9. Sap. 8.] Nam qui in agone contendit, ab omnibus continens eſt, vt continentiam tam magnam virtutem, de qua ſcriptum

A eſt, quòd nemo eſſe poteſt continens niſi Deus det: etiam choraulas & huiuſcemodi turpes infameſque perſonas habere contendas. Hi enim quando in agone decertant, ab omnibus continent, vt corruptibilem coronam accipiant: à cuius tamen vana cupiditate non continent. Hæc enim cupiditas vana ac per hoc praua, vincit in eis, & frenat alias prauas cupiditates, propter quod dicti ſunt continentes. [Cupiditas cupiditate, alias, vt clauus clauo, pellitur.] Sed vt grauiſſimam faceres iniuriam Scipionibus, continentiam quam in eis tanto eloquio prædicaſti, dediſti & hiſtrionibus, ignorans Apoſtolum cùm exhortaretur homines ad virtutem, ſic exemplum de vitioſa hominum affectione ſumpſiſſe, quemadmodum alio loco Scriptura, cùm ad amorem ſapientiæ homines hortaretur, quærendam dixit eſſe ſicut pecuniam: [Prouerb. 2.] Nunquid propterea ſancta Scriptura dicenda eſt laudaſſe auaritiam? Sed quia notum eſt, amatores pecuniæ quantis patienter laboribus doloribuſque ſubdantur, à quantis ſe contineant voluptatibus, ſiue B cupiditate augendi pecuniam, ſiue timore minuendi, quanta lucrum ſagacitate ſectentur, & prudenter damna deuitent, quàm timeant plerunque aliena diripere, & aliquando ſua ſibi ablata contemnant, ne repetendo & litigando plus perdant: rectè admoniti ſumus ſic amare ſapientiam, vt eam nobis theſaurizare auidiſſimè cupiamus, atque vt nobis magis magiſque acquiratur, nec aliqua ex parte minuatur, & perferamus moleſtias, & libidines refrenemus, & proſpiciamus in poſterum, & innocentiam beneficentiamque ſeruemus. Quod cùm facimus, ideo veras virtutes habemus, quia verum eſt propter quod facimus; id eſt, hoc naturæ noſtræ conſentaneum eſt ad ſalutem & veram felicitatem. Non enim abſurdè virtus definita eſt, ab eis qui dixerunt: Virtus eſt animi habitus, naturæ modo atque rationi conſentaneus. [Virtutis definitio apud Ciceronem li. 2. De inuentione.] Verum dixerunt, ſed quid ſit conſentaneum liberandæ ac beatificandæ naturæ mortalium, neC ſcierunt. Neque enim omnes homines naturali inſtinctu immortales & beati eſſe vellemus, niſi eſſe poſſemus. [Immortalitatis & beatitudinis appetitus naturalis.] Sed hoc ſummum bonum præſtari hominibus non poteſt, niſi per Chriſtum & hunc crucifixum, cuius morte mors vincitur, cuius vulneribus natura noſtra ſanatur. Ideóque iuſtus ex fide Chriſti viuit. [Roman 1.] Ex hac enim fide prudenter, fortiter, temperanter, & iuſtè, ac per hoc his omnibus veris virtutibus rectè ſapienterque viuit, quia fideliter viuit. Si ergo ad conſequendam veram beatitudinem, quam nobis immortalem fides quæ in Chriſto eſt vera, promittit, nihil proſunt homini virtutes; nullo modo veræ poſſunt eſſe virtutes. An placet tibi vt veras virtutes auarorum eſſe dicamus, cùm lucrorum vias prudenter excogitant, cùm pro acquirenda pecunia ſæua atque aſpera multa fortiter tolerant, cùm varias cupiditates quibus ſumptuoſè viuitur, temperanter ſobriéque caſtigant, cùm abſtinent ab alieno, D & de ſuo ſæpe amiſſa contemnunt, quod videtur ad iuſtitiam pertinere, ne iurgiis & iudiciis plura conſumant? Cùm enim agitur aliquid prudenter, fortiter, temperanter, & iuſtè, omnibus quatuor virtutibus agitur, quæ ſecundum tuam diſputationem veræ virtutes ſunt; ſi ad cognoſcendum vtrum veræ ſint, hoc tantummodo intuendum quod agitur, nec cauſa quærenda eſt cur agatur. Vnde ne tibi videar calumniari, ipſa tua verba iam ponam. *Cunctarum*, inquis, *origo virtutum in rationabili animo ſita eſt, & affectus omnes per quos aut fructuosè, aut ſteriliter boni ſumus, in ſubiecto ſunt mentis noſtræ, prudentia, iuſtitia, temperantia, fortitudo. Horum igitur affectuum vis cùm inſit omnibus naturaliter*, inquis, *non tamen ad vnum finem in omnibus properat; ſed pro iudicio voluntatis, cuius nutui ſeruiunt, aut ad æterna, aut ad* tem-

temporalia diriguntur. Quod cùm ſit, non in eo quod ſunt, non in eo quod agunt, ſed in eo ſolo variant quod merentur. Nec nominis ſui igitur, inquis, *poſſunt, nec generis ſuſtinere diſpendium, ſed ſolius quod appetiuerunt præmij, aut amplitudine ditantur, aut exilitate fruſtrantur.* Hæc vbi didiceris, neſcio iam tamen cernis, vt arbitror, conſequẽs eſſe, vt vera ſit virtus, auarorum prudentia, qua excogitant genera lucellorum: & auarorum iuſtitia, qua grauium damnorum metu faciliùs ſua nonnunquam contemnunt, quàm vſurpant aliquid alienum: & auarorum temperantia, qua luxuriæ, quoniam ſumptuoſa eſt, cohibent appetitum, ſolóque neceſſario victu tegumentóq; contenti ſunt:

Horat. lib. 1. Epiſtol. 1.

& auarorum fortitudo, qua, vt ait Horatius, Per mare pauperiem fugiunt, per ſaxa, per ignes: qua denique cognouimus quoſdam irruptione barbarica, ad ea prodenda quæ habebant, nullis hoſtium tormentis potuiſſe compelli. Ergo virtutes iſtæ tali fine turpes atque deformes, & ideo nullo modo germanæ veræque virtutes; tibi tamen ita veræ videntur & pulchræ, *vt nec nominis ſui poßint, nec generis ſuſtinere diſpendium, ſed ſolius quod appetiuerunt præmij exilitate fruſtrentur*, id eſt, terrenorum commodorum fructu, non cæleſtium præmiorum.

Salluſt. in Catil.

Nec aliud erit quàm vera iuſtitia Catilinæ, comprehendere multos amicitia, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat: & fortitudo vera erit eius, quòd frigus, famem, ſitim ferre poterat: & vera patientia, quòd patiens erat inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuiquam credibile eſt. Quis hæc ſapiat, niſi deſipiat?

Vitia virtutibus affinia.

Sed videlicet homo eruditus eorum vitiorum veriſimilitudine falleris, quæ finitima videntur & propinqua virtutibus, cùm abſint ab eis quàm longè abſunt à virtutibus vitia. Nam ſicut conſtantia eſt virtus, cui contraria eſt inconſtantia: vitium eſt tamen ei quaſi finitimum pertinacia, quę conſtantiam videtur imitari. Quo vtinam vitio careas, cùm hæc quæ dico, vera eſſe cognoueris, ne tibi in errore velut amando conſtantiam, manendum pertinaciter arbitreris: ita omnibus virtutibus non ſolùm ſunt vitia manifeſta diſcretione contraria, ſicut prudentiæ temeritas: verumetiam vicina quodammodo, non veritate, ſed quadam ſpecie fallente, ſimilia, ſicut ipſi prudentiæ non temeritas vel imprudentia, ſed aſtutia: quod tamen vitium eſt, quamuis in Scripturis ſanctis & in

Matth. 10. Geneſ. 3.

bono accipiatur quod dictum eſt, Aſtuti vt ſerpentes: & in malo, quòd in paradiſo erat ſerpens prudentiſſimus omnium beſtiarum. Nec iſtorum vitiorum, quæ finitima virtutibus diximus, poſſunt omnium facilè nomina reperiri; verùm etſi non inuenitur quemadmodum nuncupentur, cauenda ſunt.

Virtutes à vitiis non officiis, ſed finibus diſcernuntur.

Noueris itaque non officiis, ſed finibus à vitiis diſcernendas eſſe virtutes. Officium eſt autem quod faciendum eſt: finis verò propter quod faciendum eſt. Cùm itaque facit homo aliquid vbi peccare non videtur, ſi non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare conuincitur: quæ tu non attendens, fines ab officiis ſeparaſti, & virtutes veras officia ſine finibus appellandas eſſe dixiſti. Ex quo te tanta abſurditas ſequitur, vt veram cogaris appellare iuſtitiam, etiam cuius dominam repereris auaritiam. Siquidem manus abſtinere ab alieno, ſi officium cogites, poteſt videri eſſe iuſtitiæ: ſed cùm quæritur, quare fiat, & reſpondetur, ne plus pecuniæ litibus pereat: quomodo iam hoc factum veræ poterit eſſe iuſtitiæ, cùm ſeruiat auaritiæ? Quales virtutes Epicurus induxit voluptatis ancillas, quæ omnino quicquid facerent, propter illam vel adipiſcendam facerent, vel tenendam. Abſit autem vt virtutes veræ cuiquam ſeruiant, niſi illi vel propter illum cui dicimus, Deus

Pſal. 79.

virtutum conuerte nos. Proinde virtutes quæ car-

A nalibus delectationibus, vel quibuſque commodis & emolumentis temporalibus ſeruiunt, veræ prorſus eſſe non poſſunt: quæ autem nulli rei ſeruire volunt, nec ipſæ veræ ſunt.

Veræ virtutes Deo ſeruire debent.

Veræ quippe virtutes Deo ſeruiunt in hominibus, à quo donantur hominibus: Deo ſeruiunt in angelis, à quo donantur & angelis. Quidquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera ſapientia præcipit, & ſi officio videatur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt. Poſſunt ergo aliqua bona fieri, non bene facientibus à quibus fiunt: Bonum eſt enim vt ſubueniatur homini periclitanti, præſertim innocenti: ſed ille qui hoc facit, ſi amando gloriam hominum magis quàm Dei facit, non bene bonum facit: quia non bonus facit quod non bona voluntate facit. Abſit enim vt ſit vel dicatur voluntas bona, quæ in aliis, vel in ſeipſa, non in Domino gloriatur. Nec eſſe fructum eius à quo fit bonum, niſi bona factum fuerit voluntate: ſed Dei opus bonum, à quo etiam per malos fit bonum: ac per hoc nec eius fructus iſte dicendus eſt, quando arbor ma-

Matth. 7.

B la bonos fructus facere non poſſit. Arbor enim mala bonos fructus non facit, ſed potius bonum opus eſt illius, qui etiam per malos bene facit. Quapropter dici non poteſt quantum te iſta fallat opinio, qua dixiſti *omnes virtutes affectus eſſe, per quos aut fructuosè, aut ſteriliter boni ſumus.*

Nemo ſteriliter bonus.

Fieri enim non poteſt vt ſteriliter boni ſimus, ſed boni non ſumus quicquid ſteriliter ſumus. Arbor enim bona bonos fructus facit.

Matth. 3.

Abſit autem vt Deus bonus à quo ſecuris paratur arboribus non facientibus fructum bonum, excidat & in ignem mittat arbores bonas. Nullo modo igitur homines ſunt ſteriliter boni; ſed qui boni non ſunt, poſſunt eſſe alij minus, alij magis mali. Vnde & illi quos commemorare voluiſti, *de quibus ait Apoſtolus: Gentes legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex, qui habent opus legis ſcriptum in cordibus ſuis:* quid te adiuuent omnino non video.

Roman. 2. Qui ſunt apud Apoſt. gentes naturaliter quæ legis ſunt facientes.

Per hos enim probare conatus es, etiam alienos à fide Chri-

C ſti, veram poſſe habere iuſtitiam, eo quòd iſti, teſte Apoſtolo, naturaliter quæ legis ſunt faciunt. Vbi quidem dogma veſtrum quo eſtis inimici gratiæ Dei, quæ datur per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui tollit peccatum mundi, euidentiùs expreſſiſti: introducens hominum genus, quod Deo placere poſſit ſine Chriſti fide, lege naturæ. Hoc eſt vnde vos maximè Chriſtiana deteſtatur eccleſia. Sed quid vis eſſe iſtos? Vtrum veras virtutes habent, & ſteriliter boni ſunt, quia non propter Deum: an etiam Deo ex his placent, atque ab illo vita remunerantur æterna? Si ſteriles dixeris, quid ergo eis prodeſt,

Roman. 2.

quòd ſecundum Apoſtolum defendent eos cogitationes ſuæ, in die qua iudicabit Deus occulta hominum? Si autem qui defendentur cogitationibus ſuis, eo quòd naturaliter opera fecerint legis, non ſunt ſteriliter boni, & ob hoc inueniunt æternam mercedem apud Deum, proculdubio propterea iuſti

D ſunt, quia ex fide viuunt. Nam teſtimonium illud quod ex Apoſtolo poſui:

Roman. 14.

Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt: ſicut tibi viſum eſt accepiſti, & expoſuiſti, non vt ſapit, ſed vt ſapis. De cibis enim Apoſtolus loquebatur: verum cùm dixiſ-

Ibidem.

ſet: Qui autem diſcernit, ſi manducauerit, damnatus eſt, quia non ex fide: hanc peccati ſpeciem de qua agebat, generali voluit probare ſententia, mox inferens; Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Sed vt hoc tibi de cibis tantùm intelligendum eſſe concedam: quid de alio dicturus es teſtimonio quod identidem poſui; nec inde aliquid diſputaſti, quia non inueniſti quomodo in tuam poſſes detorquere ſententiam, quòd ad Hebræos ſcriptum eſt: Sine fide enim

Hebr. 11.

impoſſi-

impoſſibile eſt Deo placere? Nempe vt hoc diceretur, de tota vita hominis agebatur, in qua iuſtus ex fide viuit: & tamen cùm ſine fide impoſſibile ſit Deo placere, tibi virtutes ſine fide ſic placent, vt eas veras prædices, eiſque bonos eſſe homines; & rurſus, quaſi te pœnituerit laudis earum, ſteriles pronunciare non dubites. Iſti ergo qui naturali lege ſunt iuſti, aut placent Deo, & ex fide placent, quia ſine fide impoſſibile eſt placere: & ex qua fide placẽt niſi ex fide Chriſti: quoniam ſicut legitur in Actibus Apoſtolorum: In illo Deus definiuit fidem omnibus, ſuſcitans eum à mortuis. Ideoque dicuntur ſine lege naturaliter quæ legis ſunt facere, quia ex gẽtibus venerunt ad Euangelium, non ex circunciſione, cui lex data eſt, & propterea naturaliter, quia vt crederent, ipſa in eis eſt per Dei gratiam correcta natura, nec per eos potes probare quod vis, etiam infideles veras poſſe habere virtutes: ſunt quippe iſti fideles. Aut ſi fidem non habent Chriſti, profectò nec iuſti ſunt, nec Deo placent, cui ſine fide placere impoſſibile ſit. Sed ad hoc eos in die iudicij cogitationes ſuæ defendent, vt tolerabiliùs puniantur; quia naturaliter quæ legis ſunt vtcunque fecerunt, ſcriptum habentes in cordibus opus legis hactenus, vt aliis non facerent quod perpeti nollẽt: hoc tamen peccantes, quòd homines ſine fide, non ad eum finem iſta opera retulerunt ad quem referre debuerunt. Minus enim Fabricius quàm Catilina punietur, non quia iſte bonus, ſed quia ille magis malus: & minus impius, quàm Catilina, Fabricius, non veras virtutes habendo, ſed à veris virtutibus non plurimum deuiando. An fortè & iſtis qui exhibuerunt terrenæ patriæ Babyloniam dilectionem, & virtute ciuili, non vera, ſed veriſimili dæmonibus, vel humanæ gloriæ ſeruierunt, Fabriciis videlicet, & Regulis, & Fabiis, & Scipionibus, & Camillis, cæteriſque talibus, ſicut infantibus qui ſine baptiſmate moriũtur, prouiſuri eſtis aliquem locum inter damnationem regnumque cælorum; vbi non ſint in miſeria, ſed in beatitudine ſempiterna, qui Deo non placuerunt, cui ſine fide placere impoſſibile eſt, quam nec in operibus, nec in cordibus habuerũt? Non opinor perditionem veſtram vſque ad iſtam poſſe impudentiam proſilire. *Erunt ergo*, inquis, *in damnatione ſempiterna, in quibus erat vera iuſtitia?* O vocem impudentia maiore præcipitem: Non erat, inquam, in eis vera iuſtitia; quia non actibus, ſed finibus penſantur officia. Sed facetè ac lepidè homo elegantiſſimus & vrbaniſſimus, *Si dicatur*, inquis, *quia caſtitas infidelium caſtitas non eſt; eadem fronte dicetur, quia corpus Paganorũ corpus non ſit, & oculi Paganorum ſenſum non habeãt intuendi: & frumenta quæ in Paganorũ naſcuntur agris, frumenta non ſint: & multa*, inquis, *alia quæ tantæ abſurditatis ſunt, vt riſum poſſint intelligentibus cõmouere.* Non planè riſum, ſed fletũ potius intelligẽtibus veſter cõmouet riſus, ſicut mentibus amicorum ſanorũ, fletum commouet riſus phreneticorum. Itáne aut cõtra Scripturas ſanctas infidelis animum fornicari negas, aut eſſe in animo fornicante veram caſtitatem dicis; & rides & ſanus es? Vnde, quomodo, qua ratione iſtud fieri poteſt? Prorſus nec illa eſt caſtitas vera, nec ſanitas veſtra. Prorſus, inquam, nec vera eſt caſtitas animi fornicantis, & vera inſania eſt hominis dicentis hoc dedecus & ridentis. Nos autem abſit vt dicamus quòd corpus Paganorum corpus non ſit, & cętera huiuſmodi. Neque enim eſt conſequens, vt ſi non eſt vera virtus qua gloriatur impius, non ſit verum corpus quod operatur Deus. Sed planè poſſumus dicere hæreticorum frontem non eſſe frontem, ſi non membrum quod fecit Deus, ſignificare intelligamur frontis nomine, ſed pudorem. Quid ſi non eo ipſo libro meo, cui reſpondiſſe te iactas, antè præſtruerem, nec in hac ſententia, qua dicimus, Omne quod non eſt ex

Frontem hæreticorum non eſſe frontem.

Roman. 14.

A fide, peccatum eſt; etiam illa intelligantur infidelium, quæ dona ſunt Dei, ſiue in animi, ſiue in corporis bonis. Ibi enim ſunt & iſta quæ inaniter garris, corpus, & oculi, & membra cætera. In eo genere ſunt etiam quæ in agris Paganorum frumenta naſcuntur, quorum Deus creator eſt, non Pagani. An non tu ipſe inter cætera etiam iſta verba mea poſuiſti, vbi dixi: *Anima enim & corpus & quæcunque bona animæ & corporis naturaliter inſita, etiam in peccatoribus dona Dei ſunt, quoniam Deus, non ipſi iſta fecerunt? De his autem quæ faciunt dictum eſt: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Hanc breuem, ſed vtique apertam ſententiam meam ſi mente tenuiſſes, puto quòd tam improbus non fuiſſes, vt nos poſſe dicere aſſereres, quia *corpus Paganorum corpus non ſit, & oculi Paganorum ſenſum non habeant intuendi: & frumenta quæ in Paganorum naſcuntur agris, frumenta non ſint.* Vt enim tibi tanquam de ſomno excitato eadem verba mea

Lib. 1. De nupt. & concup. cap. 3.

B repetam, quæ tuæ memoriæ fortaſſis vt hæc diceres, exciderunt, *hæc etiam in peccatoribus dona Dei ſunt; quoniam Deus, non ipſi iſta fecerunt. De his autem quæ faciunt dictum eſt: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Sed cùm inſana dicis & rides, phrenetico es ſimilis. Cùm autem vera quæ dico abs te paulo antè commemorata, & huic ipſi operi tuo quo mihi reſpondere videris, inſerta, ſic non attendis, ſic obliuiſceris, non iam phreneticis, ſed lethargicis compararis. *Mirari* te dicis, *quòd tam excellens meum* videlicet, ſicut irridenter loqueris, *non vidit ingenium quantum vos in hoc quoque iuuerim, quia dixi, aliis peccatis alia peccata vincuntur.* Continuo quippe ſubditis atque concluditis dicentes: *Perfacile igitur ſtudio ſanctitatis, quod Deus adiuuat, poteſt homo carere peccatis. Si enim vincuntur*, inquis, *peccata peccatis, quantò magis poſſunt virtutibus peccata ſuperari?* Quaſi nos negemus adiutorium Dei tantum valere, ſi velit, vt hodie nullas con-

C cupiſcentias malas habere poſſimus, contra quas vel inuictiſſimè dimicemus: & tamen non fieri, nec tu negas. Cur autem non fiat, quis cognouit ſenſum Domini? Non tamen parum ſcio, cùm ſcio, quæcunque illa cauſa ſit, quòd nec iuſti Dei ſit iniquitas, nec omnipotentis infirmitas. Eſt igitur aliquid in eius abdito altoque conſilio, cur quamdiu viuimus in hac carne mortali, eſt in nobis contra quod mens dimicet noſtra: eſt etiam propter quod dicamus: Dimitte nobis debita noſtra. Sed vt tibi ſic loquar tanquam homini homo, & talis homo cuius terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem, nihil eſt in creaturis, quod attinet ad inſtitutarum diuinitus merita naturarum, rationali mente præſtantius. Vnde fit conſequens, vt mens bona magis ſibi placeat, magiſque ſeipſa delectet, quàm quælibet alia creatura. Quàm verò periculoſè, imò pernicioſè ſibi placeat, cùm per hoc tumeſcit typho, & morbo inflationis

Cur Deus nõ auferat nobis omnem perſenſus cauſam concupiſcentiarum.

Matth. 6.

Nulla creatura ſic ſibi placet, ſeq; ipſa delectat, vt mens bona.

D extollitur, quamdiu non videt ſicut videbit in fine ſummum illud & immutabile bonum, in cuius comparatione ſe ſpernat, ſibique illius charitate vileſcat, tantoque ſpiritu eius impleatur, vt id ſibi non ratione ſola, ſed æterno quoque amore præponat; multum eſt diſputando velle mõſtrare. Sapit hæc qui fatigatus fame reuertitur ad ſemetipſum & dicit: Surgam & ibo ad patrem meum. Vnde itaque ſcimus, ne fortè quia hoc ſuperbiæ malum tunc animum tentare non poterit, & contra quod decertemus omnino nullum erit, quando tanta ſatiabitur viſione, & tanta inflammabitur charitate ſuperioris boni, vt ad ſeipſum ſibi placendo deficere ab illius dilectione non poſſit: ideo factum eſt in loco infirmitatis huius, ne ſuperbè viueremus, vt ſub quotidiana peccatorum remiſſione viuamus? Propter quod ſuperbiæ malum nec Apoſtolus Paulus eſt arbitrio ſuo creditus: ſed quia nondum

Lucæ 15.

Superbia periculum.

dum venerat ad tantam participationem ſuperioris illius boni, vt illic iam non poſſet extolli, hîc illi eſt angelus ſatanæ colaphizator, 2.Cor.12. ne hîc vbi poterat, extolleretur, appoſitus. Sed ſiue iſta cauſa ſit, ſiue alia quæ multo amplius me latet; tamen quod dubitare non poſſum, quantumlibet proficiamus ſub hoc onere 1.Ioan.1. corruptibilis corporis; ſi dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Propter quod & ſancta eccleſia etiam in talibus ſuis membris, vbi maculam criminis & rugam non habet falſitatis, licet contradicente ſuperbia veſtra, non deſinit Deo dicere: Matth.6. Dimitte nobis debita noſtra. Tu autem quanta arrogantia & de veſtræ præſumptione virtutis dixeris, *Perfacile igitur ſtudio ſanctitatis, quod Deus adiuuat, poteſt homo carere peccatis:* ille non agnoſcit, qui dogmata veſtra non nouit. Nam & ſtudium ſanctitatis ſine adiutorio Dei vultis in hominis voluntate præcedere, quòd merito Deus debeat adiuuare, non gratis: & ſic creditis hominem in hac ærumnoſa vita poſſe carere peccatis, vt non in ſe habeat quare dicat: Dimitte nobis debita noſtra. Quamuis aliquanto timidiùs id poſuiſſe videaris, quia non dixiſti, poteſt omnibus carere peccatis. Verùm nec quibuſdam dicere voluiſti, ſed tanquam tibi ipſe de nimia veſtra præſumptione erubueris, ita ſententiam temperaſti, vt & veſtra & noſtra poſſet voce defendi. Nam ſi apud Pelagianos diſcutiatur, reſpondebitur ideo non dictum quibuſdam, quia omnibus peccatis hominem carere poſſe dixiſti. Si autem apud nos; & hîc reſpondebitur, ideo non dictum omnibus, quoniam quemlibet hominem volueris intelligi, pro quibuſdam peccatis neceſſe habere veniam poſtulare: ſed qui ſcimus quid ſentiatis, neſcire non poſſumus, quomodo iſta dicatis. *Si gentilis,* inquis, *nudum operuerit, nunquid quia non eſt ex fide, peccatum eſt?* Prorſus inquantum non eſt ex fide, peccatum eſt; non quia per ſeipſum factum, quod eſt nudum operire, peccatum eſt: ſed de tali opere non in Domino gloriari, ſolus impius negat eſſe peccatum. Quod vt intelligas, quamuis iam ſatis inde fuerit diſputatum, tamen quia magna res eſt, adhuc paulisper auſculta. Ecce eadem commemoro quæ ipſe poſuiſti: *Si gentilis* qui non viuit ex fide, *nudum operuerit, periclitantem liberauerit, agri vulnera fouerit, diuitias honeſtæ amicitiæ impenderit, ad teſtimonium falſum nec tormentis potuerit impelli,* quæro abs te, vtrum hæc opera bona bene faciat, an malè? Si enim quamuis bona, malè tamen facit, negare non potes eum peccare, qui malè quodlibet facit. Sed quia eum non vis cùm facit iſta peccare, Matth.7. profectò dicturus es, & bona facit, & bene. Fructus ergo bonos facit arbor mala, quod fieri non poſſe veritas dicit. Noli præcipitare ſententiam, diligenter conſidera quid te reſpondere conueniat: An dicis hominem infidelem arborem bonam? Placet ergo Deo: Neque enim bono poteſt non placere quod bonum eſt. Et D Heb.11. vbi erit quod ſcriptum eſt: Sine fide impoſſibile eſt Occupatio. Deo placere? An reſpondebis, non inquantum infidelis eſt; ſed inquantum homo eſt, arbor bona eſt? Matth.7. De quo ergo Dominus ait: Non poteſt arbor mala bonos fructus facere: quandoquidem quicunque erit, aut homo, aut angelus erit. Sed ſi homo, inquantum homo eſt, arbor bona eſt; profectò & angelus inquantum angelus, arbor bona eſt. Hæc enim Dei ſunt opera, qui naturarum conditor eſt bonarum: ac per hoc nulla erit arbor mala, de qua dictum eſt, quòd non poſſit facere fructus bonos. Quis infidelis ita in- Arbor quæ quatenus bona vel mala fideliter ſapiat? Non itaque inquantum homo eſt, quod eſt opus Dei; ſed inquantum malæ voluntatis eſt, quiſque arbor mala eſt, & bonos fructus facere non poteſt. Vide itaque vtrum infidelem volunta- Occupatio. tem, audeas bonam dicere voluntatem. Sed fortè di- A cturus es: Miſericors voluntas bona eſt. Rectè iſtud Galat.5. diceretur, ſi quemadmodum fides Chriſti, id eſt, fides quæ per dilectionem operatur, ſemper eſt bona, ita miſericordia ſemper eſſet bona. Si autem reperitur Non omnis misericordia bona. & miſericordia mala, qua perſona pauperis accipitur in iudicio: propter quam poſtremo rex Saul me- Exodi 23. 1.Reg.15. ruit à Domino vtique miſericorde damnari, quia contra eius præceptum captiuo regi per humanum pepercit affectum: attentiùs cogita, ne fortè miſericordia bona non ſit, niſi quæ huius bonæ fidei fuerit. Imò reſponde vt hoc ſine dubitatione perſpicias, vtrum bonam miſericordiam exiſtimes infidelē. Porrò ſi vitium eſt malè miſereri, proculdubio vitium eſt infideliter miſereri. Quod ſi & ipſa per ſeipſam naturali compaſſione opus eſt bonum; etiam iſto bono malè vtitur qui infideliter vtitur, & hoc bonum malè facit, qui infideliter facit: qui autem malè facit aliquid, profectò peccat. Ex quo colligitur, etiam Bona opera quæ faciunt infideles, Dei eſſe dona. B ipſa bona opera quæ faciunt infideles, non ipſorum eſſe, ſed illius qui bene vtitur malis. Ipſorum autem eſſe peccata, quibus & bona malefaciunt, quia ea non fideli, ſed infideli, hoc eſt, ſtulta & noxia faciunt voluntate. Qualis voluntas nullo Chriſtiano dubitante arbor eſt mala, quæ facere non poteſt niſi fructus malos, id eſt, ſola peccata. Omne enim, velis nolis, quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Et ideo Deus iſtas arbores non poteſt diligere, & ſi tales permanſerint, diſponit excidere, quia ſine fide impoſſibile eſt placere. Sed ita hîc immoror, quaſi iſtas arbores non iam tu ipſe ſteriles pronunciaueris. Quomodo igitur obſecro non aut iocaris in his diſputationibus, aut deliras qui ſterilium fructus arborum laudas? Qui vtique aut nulli ſunt, aut ſi mali ſunt, laudandi non ſunt: aut ſi fructus boni ſunt, profectò ſteriles arbores non ſunt, imò & bonæ ſunt, quarum fructus boni ſunt, & debent Deo placere, C cui bonæ arbores non poſſunt niſi placere, falſúmque erit quod ſcriptum eſt: Sine fide impoſſibile eſt Deo Heb.11. placere. Sed reſponſurus es, quid niſi vana? *Ego,* in- Occupatio. quis, *ſteriliter bonos dixi homines, qui non propter Deum faciendo bona quæ faciunt, non ab eo vitam conſequuntur æternam.* Iuſtus ergo Deus & bonus, bonos eſt in mortem miſſurus æternam? Piget iam dicere quàm multa te ſequantur inſana, talia ſentientem, talia dicentem, talia ſcribentem, in talibus me quòd ſimiliter non deſipiam velut cenſoriè reprehendentem. Sed breuiter accipe, ne fortè cùm in rebus ipſis tantum erres quantum errari plurimum poteſt, videar tecum certare de verbis. Aut ergo intellige quod ait Dominus, Si oculus tuus nequam eſt, totū corpus Matth.6. tuum tenebroſum erit: ſi autem oculus tuus ſimplex eſt, totum corpus tuum lucidum erit: & hunc oculum Oculus, intentio eſt bona. agnoſce intentionem, qua facit quiſque quod facit: & per hoc diſce eum, qui non facit opera bona intentione fidei bonæ, hoc eſt, eius quæ per dilectionem operatur, totum quaſi corpus quod illis, velut membris, operibus conſtat, tenebroſum eſſe, hoc eſt, plenum nigredine peccatorum. Aut certè quoniam ſaltem concedis opera infidelium, quæ tibi eorum videntur bona, non tamen eos ad ſalutem ſempiternam regnumque perducere: ſcito nos illud bonum hominū, dicere illam voluntatem bonam, illud opus bonum, ſine Dei gratia quæ datur per vnum mediatorem Dei & hominum, nemini poſſe conferri; per quod ſolū homo poteſt ad æternū Dei donum regnumq; perduci. Omnia proinde cætera quæ videntur inter homines habere aliquid laudis, videantur tibi virtutes veræ, videantur opera bona, & ſine vllo facta peccato. Quod ad me pertinet, hoc ſcio, quia non ea facit voluntas bona. Voluntas quippe infidelis atque impia non eſt bona. Dicantur ſecundum te huiuſmodi voluntates arbo-

res

res bonę, ſufficit quòd apud Deum ſteriles ſunt, ac per A hoc non bonæ. Sint inter homines fructuoſæ, inter quos ſunt & bonæ, te authore, te laudatore, ſi vis etiam plãtatore: dum tamen illud velis nolis obtineam, quòd amor mundi, quo quiſque amicus eſt huius mũdi, non eſt à Deo: amorq́ue fruendi quibuſcunque creaturis ſine amore creatoris, non eſt à Deo. Amor autem Dei quo peruenitur ad Deum, non eſt niſi à Deo patre per Ieſum Chriſtum cum Spiritu ſancto. Per hunc amorem creatoris, bene quiſque vtitur etiam creaturis. Sine hoc amore creatoris, nullus quiſquam bene vtitur creaturis. Hoc ergo amore opus eſt, vt bonum beatificum ſit & pudicitia coniugalis, vt ſit eius intentio quãdo vtitur coniugis carne, non in voluptate libidinis, ſed in volũtate propaginis. Si autem vicerit, & propter ſeipſam non propter filios propagãdos fieri aliquid extorſerit, & voluptas veniale peccatum ſit propter nuptias Chriſtianas.

Sine amore creatoris nemo bene vtitur creaturis. Bonum beatificum.

CAPVT IIII.

NON autem dixi, quod interpoſitis aliis ex libro B meo verbis me dixiſſe dixiſti, *ideo filios eſſe ſub diaboli poteſtate, quia de corporum commixtione naſcuntur.* Aliud eſt enim dicere, de corporum commixtione naſcuntur: aliud *quia de corporum commixtione naſcuntur.* Non autem ibi cauſa mali eſt, quia de corporum commixtione naſcuntur. Neque enim etiam ſi natura humana primorum hominũ peccato vitiata non eſſet, poſſent filij niſi de corporum commixtione generari. Sed ideo ſub diaboli poteſtate ſunt, qui de corporum commixtione naſcuntur, antequam per ſpiritum renaſcantur; quia per illam naſcuntur concupiſcentiam, qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & aduerſum ſe cogit concupiſcere ſpiritum. Quæ pugna boni & mali nulla eſſet ſi nemo peccaſſet. Sicut autem ante hominis iniquitatem nulla erat, ita poſt infirmitatem nulla erit.

Etiam in paradiſo ad filiorum procreationem corporũ fuiſſet neceſſaria cõmixtio.

CAP. V.

SED alia rurſus mea verba proponis, & copioſiſſimè diſputas: *Quoniam ex imparibus bonis compoſiti ſumus, animum corpori debere dominari. Quorum alterum nobis cum diis, alterum cum beluis commemoras eſſe commune. Et ideo id quod eſt melius, id eſt, animum virtute præditum* dicis *& membris corporis bene & cupiditatibus imperare.* Nec conſideras, quòd cupiditatibus non ſic imperatur vt membris. Cupiditates enim malæ ſunt, quas ratione frenamus, cõtra quas mente pugnamus. Membra verò bona ſunt, quæ voluntatis mouemus arbitrio, exceptis genitalibus, quamuis & ipſa ex Dei opere bona ſint. Quæ ideo pudenda dicuntur, quia plus in eis mouendis poteſtatis habet libido, quàm ratio. Quæ tamen non ſinimus perpetrare quò prouocat ipſa commotio, cùm membra cætera facili teneamus imperio. Quando autem malè vtitur homo mẽbris bonis, niſi quando conſentit eis, quæ in nobis habitant cupiditatibus malis? In quibus libido præ cæteris turpis eſt, cui niſi reſiſtatur, horrẽda immunda cõmittit. Quo malo bene non vtitur, niſi ſola pudicitia D coniugalis. Hæc autem libido ideo malum non eſt in beluis, quoniam non repugnat rationi qua caret. Cur autẽ non creditis, hominib. in paradiſo cõſtitutis ante peccatum, diuinitus potuiſſe concedi, vt trãquilla motione & cõiunctione vel commixtione membrorum ſine vlla libidine filios procrearent: aut in eis ſaltem libido talis eſſet, cuius motus nec pręcederet, nec excederet voluntatem? An vobis libido parum eſt quia placet, niſi & talis placeat, quæ nolentes etiam repugnanteſq́ue ſolicitet? De qua Pelagiani quidem etiam litibus gloriantur tanquam de aliquo bono, ſed eam ſancti gemitibus confitentur, vt liberentur à malo.

Salustius in Bel. Catil.

Cupiditatibus non vt membris imperamus.

Pudenda vnde dicta.

Libido cur in beluis vitium non ſit.

CAPVT VI.

RIDENDA *contrarietate me dixiſſe* calumniaris, *alios reos ex bono, alios ſanctos ex malo opere:* quoniam dixi *nuptiarum bonum homines infideles infideliter vtendo, in malum peccatumq́. conuertere: eoq́. modo concupiſcẽtiæ malum conuertere fidelium nuptias in vſum iuſtitiæ.* Ac per hoc non dixi alios reos ex opere bono, ſed ex opere malo, quo malè vtuntur bonis: nec alios ſanctos ex opere malo, ſed ex opere bono, quo bene vtuntur malis. Si non vis intelligere, aut ſi te fingis non intelligere, noli obſtrepere volentibus & valentibus intelligere.

Lib. 1. De nupt. & concup. cap. 4.

CAPVT VII.

SI *aliquis malus cõdi poſſet*, inquis, *nũnquam in bonum ablutione tranſiret.* Eo modo diceret corpus quod mortale conditum eſt, fieri immortale non poſſe: & tamen vt illud, ita & hoc falſum diceres. Non enim Deus malum condidit, cùm hominem condidit; ſed bonum quod ipſe condidit, malum trahit ex peccato, quod ipſe non condidit: & ſanat hoc malum quod ipſe non condidit, in bono quod cõdidit. Cùm autem nos non dicamus *dæmones inſtituiſſe connubium*, nec *ſeminalem ſexus vtriuſque mixtionem*, nec *diabolicum opus eſſe cauſa generandi concubitum coniugum*; quoniam hæc omnia Deus inſtituit, & poſſent eſſe ſine concupiſcentiæ malo, ſi vulnus præuaricationis vnde ſequeretur diſcordia carnis & ſpiritus, inflictum non fuiſſet à diabolo: nónne te reſpicis, & de tua garrula loquacitate, qua mania fabulatus es, erubeſcis, quòd ſcilicet *deprehendant dæmones in concubitu coniugatos, & tanquam in ſua operatione deprehenſos, non ſinant generare filios regeneratione liberandos.* Quaſi diabolus ſi quod vellet faceret, non ipſos maiores impios adhuc in eiuſdem diaboli poſitos poteſtate quando cognoſceret diſponere fieri Chriſtianos, continuò ſuffocaret. Non eſt ergo conſequens, vt parentibus regenerandos generantibus, & propter hoc concumbentibus, dæmones minaciter ac terribiliter contradicant, ſicut tibi ipſe confingis: quia per vulnus à diabolo inflictum, in quo claudicat genus humanum, aliquid creante Deo gignitur, quod ex Adam transferatur ad Chriſtum: cùm legio dæmonum nec C porcos in poteſtate habere potuerit, niſi petentibus permitteret Chriſtus: & nouerit etiam de ipſis quas eum facere permittit, diaboli perſecutionibus coronas ſuſcitare martyribus, vtens bene omni genere malorum ad vtilitatem bonorum. Sed in illis quoque coniugibus, qui filiorum regenerationem, vel non cogitant, vel etiam deteſtantur, bonum opus eſt nuptiarum, generandi cauſa commixtio legitima ſexuum, cuius operis fructus eſt ordinata ſuſceptio filiorum: quamuis eo bono malè vtantur, & in eo peccent, quòd de impia vel propaganda vel propagata prole glorientur. Homines enim qualibet peccati contagione vel perpetratione polluti, inquantum homines ſunt, bonum ſunt; & ideo bonum eſt vt naſcantur, quia bonum ſunt. Nec tamen *vt gignantur, ideo adulteria vel quæque ſtupra facienda ſunt*, ad quam nos abſurditatem putas poſſe cõpelli, quia nuptias de malo libidinis, bonum prolis dicimus operari. Sed nullo D modo ex hac noſtra vera rectaque ſententia illud peruerſum falſumq́ue conficitur. Neque enim quia Dominus ait, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ideo adhuc addere iniquitatem debemus, & furta rapinaſq́ue committere, vt plures pauperes ſanctos miſericordia largiore paſcamus. Sicut ergo de mammona iniquitatis faciendi ſunt amici, qui recipiant in tabernacula æterna: ita coniugibus de plaga peccati originalis gignendi ſunt filij, qui in vitam regenerentur æternam. Et quemadmodum furta, fraudes, deprædationes adiiciendæ non ſunt, vt per iniquitates aucta pecunia plures amici iuſti inopes comparentur: ſic adulteria, ſtupra, fornicationes, malo cum quo nati ſumus, addenda non ſunt, vnde filij numeroſiore ſtirpe naſcantur. Aliud quippe eſt malo bene vti, quod iam inerat: & aliud eſt malum perpetrare, quod non erat. Illud enim eſt de malo tracto ex parentib. vo-

Diabolus nihil poteſt, niſi quatenus Deus dat poteſtatem.

Matth. 8.

Luca 16.

luntarium bonum facere: hoc verò malum à parentibus tractum aliis malis iam propriis & voluntariis aggerare. Sanè intereſt quòd mammona iniquitatis cum laude indigentibus erogatur: carnalis autem concupiſcētia laudabiliùs continētiæ virtute frenatur, quàm fructibus impenditur nuptiarum. Tam magnum eſt enim malū eius, vt eo nō vti, quàm bene vti ſit melius. *Concupiſcentiæ quantum malum.*

CAPVT VIII.

ALIA deinde mea verba proponis, & multum aduerſus ea nihil dicis, replicans quædam quæ ſuperiore diſputatione conſumpta ſunt. Quæ ſi & ego repetere velim, quis erit finis? Inter quæ dicis etiam illud veſtrū contra Chriſti gratiā, ſæpe à vobis inaniter dictū: *quòd ſcilicet appellatione gratiæ, bonos fieri homines fatali neceſſitate dicamus*; cùm vobis ora obſtruant, & linguas premant, qui loqui nondum valent. Cùm enim loquaciſſimè laboretis aſtruere ac perſuadere, quod Pelagius in Palæſtinorū epiſcoporū cognitione damnauit, *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*, nulla tamē merita poteſtis aſſerere paruulorum, per quæ diſcernantur, qui eorum in Dei filios adoptantur, ab eis qui ſine huius gratiæ conſecutione moriuntur. Calumniaris me dicere, *nihil ſtudij expectari ab humana voluntate debere, contra illud euangelicum quo ait Dominus, Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur.* Ibi enim vos, vt video, ponere iam cœpiſtis merita gratiam præcedentia, quod eſt petere, quærere, pulſare, vt his meritis debita illa reddatur, ac ſic gratia inaniter nuncupetur; tanquam gratia nulla præceſſerit, & cor tetigerit, vt beatificum bonum peteretur à Deo, vt quæreretur Deus, vt pulſaretur ad Deum: fruſtraque ſit ſcriptum: Miſericordia eius præueniet me. Fruſtra etiam nos pro inimicis noſtris iubeat orare, ſi non eſt eius auerſa, & aduerſa corda conuertere. Sed ponis apoſtolicum teſtimoniū, *& ab eo* dicis *pulſantibus aperiri, qui omnes homines vult ſaluos fieri; & in agnitionem veritatis venire*: vt videlicet intelligamus docētibus vobis, ideo non omnes ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, quia ipſi nolunt petere, cùm Deus velit dare: nolunt quærere, cùm Deus velit oſtendere: nolunt pulſare, cùm Deus velit aperire. Sed hunc ſenſum veſtrum infantes illi ipſa ſua taciturnitate conuincunt, qui nec petunt, nec quærunt, nec pulſant, imò etiam cùm baptizantur, reclamant, reſpuunt, reluctantur; & accipiunt tamen & inueniunt, & aperitur eis, & intrant in regnum Dei, vbi ſit eis æternitatis ſalus & agnitio veritatis; longè pluribus infantibus in iſtam gratiam non adoptatis ab eo, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Quibus dicere non poteſt, volui, & noluiſtis, quia ſi voluiſſet, quis eorum qui nondum habent voluntaris ſuæ arbitrium, voluntati eius omnipotētiſſimæ reſtitiſſet? Cur ergo non ſic accipimus quod dictum eſt, Qui omnes vult homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: quomodo & illud accipimus, quod idem dixit Apoſtolus, Per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ? Hos enim omnes vult Deus ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, in quos omnes per vnius iuſtificationem gratia peruenit ad iuſtificationem vitæ, ne dicatur nobis, Si Deus vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, ſed ideo non veniunt, quia ipſi nolunt: cur tot milia paruulorum, qui non percepto baptiſmate moriuntur, non veniunt in regnum Dei, vbi certa eſt agnitio veritatis? Nunquid aut homines non ſunt, vt non pertineant ad id quod dictum eſt, omnes homines? Aut aliquis poterit dicere, Deus quidem vult, ſed ipſi nolunt, qui nōdum velle ſeu nolle iſta nouerunt; quando nec ij, qui paruuli baptizantur, atque moriuntur, & per illam gratiam ad agnitionem veritatis quæ in regno Dei eſt certiſſima, veniunt, ideo veniunt, quia ipſi renouati Chriſti baptiſmate voluerunt? Cum ergo nec illi propterea non baptizentur, quia noluerunt; nec iſti propterea baptizentur, quia nolunt; cur Deus qui vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, tam multos in regnum ſuum, vbi eſt certa veritatis agnitio, qui nullo ei reſiſtunt volūtatis arbitrio, patitur nō venire? Niſi fortè dicturus es, ideo paruulos non in eorum numero deputandos, quos Deus omnes vult ſaluos fieri, quia ea ſalute, quæ hic intelligenda eſt, ſalui ſunt ipſi, nihil trahentes omnino peccati. Atque ita intolerabilior ſequetur abſurditas. Iſto enim modo beneuolentiorem facis Deum omnibus impiiſſimis & ſceleratiſſimis hominibus, quàm innocētiſſimis & puriſſimis ab omni labe peccati. Quandoquidem illos, quia vult eos omnes ſaluos fieri, vult etiam intrare in regnum ſuum. Hoc eſt enim illis conſequens ſi ſalui fuerint: ſed qui nolunt, ipſi ſibi obſunt. Immenſum verò numerum paruulorum, qui ſine baptiſmate moriuntur, ſuo regno adiici non vult, quos neque vlla peccata, ſicut putatis, impediunt; & quod nullus ambigit, eius reſiſtere voluntati contraria voluntate non poſſunt. Sic fit, vt eſſe Chriſtianos omnes velit, quorū multi nolunt: non omnes velit, quorum eſt nemo qui nolit. Quod abhorret à vero. Nouit Dñs qui ſunt eius: & in eorum ſalute atque in ſuum regnum introductione certa eſt voluntas eius. Sic ergo debet intelligi quod dictum eſt: Omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, quemadmodum intelligitur quod dictum eſt: Per vnius iuſtificationē in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Quod apoſtolicum teſtimonium ſi eo modo intelligendum putas, vt dicas omnes poſitos eſſe pro multis, qui iuſtificantur in Chriſto, multi quippe alij non viuificantur in Chriſto: reſpondebitur tibi; ſic etiam illic vbi dictū eſt, omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: omnes poſitos eſſe pro multis, quos ad iſtam gratiam vult venire. Quod multo conuenientiùs propter hoc intelligitur dictum, quia nemo venit, niſi quem venire ipſe voluerit. Nemo poteſt venire ad me, inquit filius, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum. Et, Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Omnes ergo qui ſalui fiunt, & in agnitionem veniunt veritatis, eo volente ſalui fiunt, eo volente veniunt. Quia etſi nondū ſicut paruuli vtuntur voluntatis arbitrio, eo volente regenerantur, quo creante generantur. Et qui iam vtuntur voluntatis arbitrio, niſi eo volente ac ſubueniente à quo præparatur voluntas, velle non poſſunt. Vbi ſi dixeris mihi: Cur ergo non conuertit omnium nolentium voluntates? Reſpondebo: Cur non omnes morituros adoptat lauacro regenerationis infantes, quorum adhuc nullas, & ideo nec contrarias inuenit voluntates? Si hoc profundius eſſe perſpicis, quàm vt abs te valeat inueniri, vtrunque vtrique noſtrum profundum ſit, cur & in maioribus & in minoribus Deus velit alteri, & nolit alteri ſubuenire: dum tamē certum & immobile teneamus, non eſſe iniquitatem apud Deum, qua quenquam ſine malis meritis damnet: & eſſe bonitatem apud Deum, qua multos ſine bonis meritis liberet: demonſtrans in eis quos damnat quid omnib. debeatur: vt hinc diſcāt quos liberat, quæ ſibi pœna debita relaxetur, & quæ indebita gratia cōdonetur. Hæc vt Chriſtianis cordibus conuenit cogitare neſcitis, & vos potius ſecundum veſtram ſententiam *fato iſta* dicitis *fieri*. Veſtra quippe non noſtra ſententia eſt, *fato fieri quod merito non fit*. Et ne ſecundum iſtam definitionem fato fiant hominibus, ſi meritis non fiāt, quæcunque fiunt, ideo merita vel bona vel mala quantū poteſtis, aſſeritis, ne fatum ſit cōſequens, ſi merita negaretis. Ac per hoc dicitur vobis, ſi ea quæ nullis meritis

Marginal notes: *Matth. 7.* — *Beatificum bonum.* — *Pſal. 58.* — *Matth. 5.* — *1. Tim. 2.* — *Matth. 23.* — *Quomodo velit Deus omnes ſaluos fieri.* — *Roman. 5.* — *Occupatio.* — *1. Tim. 2.* — *Roman. 5.* — *Occupatio.* — *Ioan. 6.* — *Prou. 8 ſecundum 70.* — *Occupatio.* — *Fato fieri quod merito non fit, Pelagianorum eſt ſententia.*

tis præſtantur hominibus, fato fieri iam neceſſe eſt, & ideo merita aſtruenda ſunt, ne fatum ſit conſequens: ſi merita non ſunt, fato baptizantur, fato intrant in regnum Dei paruuli, quorum bona merita nulla ſunt. Et rurſus: Fato non baptizantur, fato non intrant in regnum Dei paruuli, quorum mala merita nulla ſunt. Ecce puſilli qui fari nequeunt, vos potius aſſertores fati eſſe conuincunt. Nos autem cùm viciatæ originis mala merita eſſe dicamus, gratia dicimus intrare paruulum in regnum Dei, quoniam bonus eſt Deus: & alium merito non intrare, quoniam iuſtus eſt Deus: & in neutro eſſe fatum, quoniam quod vult facit Deus.

Pſal. 100. Sed cùm ſciamus ab eo, cui miſericordiam & iudiciũ fideli voce cãtamus, iſtum ſecundum iudiciũ damnari, illum ſecundum miſericordiam liberari: cur iſtum potius, quàm illum damnet aut liberet, nos qui ſumus qui reſpondeamus Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa originis vitiatæ B atque damnatæ facere aliud vas in honorem ſecundũ miſericordiam, & aliud in contumeliam ſecundum iudicium? Ideo non vtrumque in honorem, ne hoc meruiſſe ſe exiſtimet tanquam inculpata natura: ideo nõ vtrumque in cõtumeliam, vt iudicio ſuperexultet miſericordia. Ac per hoc nec damnatus ex debito, de ſupplicio iuſtè queritur; nec liberatus gratis, de merito ſuperbè gloriatur; ſed potius humiliter gratias agit, quando in illo à quo debitum exigitur, quid in eadem cauſa ſibi donetur agnoſcit. Aſſeris me in alio libro meo dixiſſe, *negari liberum arbitrium, ſi gratia commendetur: & iterum negari gratiam, ſi liberum commendetur arbitrium*. Calumniaris. Nõ hoc à me dictum eſt, ſed propter ipſius quæſtionis difficultatem videri hoc poteſt dictum eſſe & putari. Non eſt multum vt ipſa verba mea ponam, vnde videant qui hæc legunt, quemadmodum ſcriptis meis inſidieris, & qua conſcientia, vel tardis, vel ignaris cordibus abutaris, vt ideo te exiſtiment reſpondere, quia non vis tacere. In nouiſſimis e-

Cap. 47. nim partibus primi libri mei ad ſanctum Pinianum, cuius eſt titulus, De gratia Dei contra Pelagium: *Iſta, inquam, quæſtio vbi de arbitrio voluntatis, & Dei gratia diſputatur, ita eſt ad diſcernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur: quando autem aſſeritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri, & cæt*. Tu autem vir honeſtus & verax, abſtuliſti verba quæ dixi, & dixiſti quod ipſe finxiſti. Ego enim dixi, *iſtam quæſtionem ad diſcernendum eſſe difficilem*, non autem dixi non poſſe diſcerni. Multo minus ergo dicerem, quod me dixiſſe mentiris, *negari liberum arbitrium, ſi gratia commendetur, & negari gratiam, ſi liberum commendetur arbitrium*. Redde verba mea, & vaneſcet calumnia tua. Repone ſuis locis, vbi dixi, *videatur*: vbi dixi, *putetur*: vt appareat de re tanta quibus abs te fraudibus diſputetur. Non dixi *negari gratiam*, ſed *vt negari gratia videatur*. Non dixi *negari ar* D *bitrium liberum, vel auferri*, ſed dixi, *vt putetur auferri*. Et promittis *cùm libri ipſi ventilari cœperint, quòd abs te illa ſententiarum mearum & nudabitur & confodietur impietas*. Quis non expectet ſapiẽtiam differentis, qui fidem cognouerit mentientis? Quid eſt autem quod loqueris *nihil pertinere ad laudem gratiæ ſi id donet ſuis, quod peccata impiis largiuntur*? Propter pudicitiam ſcilicet coniugalem, quam tibi habere videntur & impij. Homo contentioſe, virtus donatur vera per gratiam, non quæ vocatur, & non eſt. Vt quid autem pudicitiã & virginitatem quaſi eiuſdem generis iungis? Pudici-

Pudicitia & virginitatis diſcrimen. tia eſt res animi, virginitas corporis. Denique illa integra in animo permanente, poteſt iſta de corpore violenter auferri. Et cùm iſta integra manet corpori, poteſt illa in animo laſciua voluntate corrumpi. Propter quod ego non dixi verum coniugiũ, ſiue viduitas, ſiue

A virginitas; ſed *vera pudicitia, ſiue coniugalis, ſiue vidualis, ſiue virginalis, dicenda non eſt, niſi quæ veræ fidei mancipatur*. Coniuges enim & viduæ & virgines poſſunt eſſe, & pudicæ non eſſe, ſi contaminata voluntate mœchantur, ſi ſpiritu impuro ſtupra perpetranda decernunt. In quibus tamen veram pudicitiam dicis eſſe, etiam ſi animo fornicẽtur, quod facere omnes impios eloquia diuina teſtantur. Quis autem noſtrũm dicit coniugalium membrorum malum eſſe conſertum, in quo nuptiæ bene vtuntur ad propagandos filios cõcupiſcentiæ malo? Quæ concupiſcentia malum non eſſet, ſi ſola generandi cauſa ad licitum concubitum moueretur. Nunc verò cùm ei reſiſtit coniugalis pudicitia, limes eſt mali, & ideo bonũ eſt. Vnde non *crimen eius* (ſicut calumniãdo loqueris) *impunitum ſit per religionem*, quia nullius eſt criminis quando per fidei bonum bene vtitur libidinis malo. Neque hîc dici poteſt vt putas, *Faciamus mala vt veniant bona*: quia ex nulla ſui parte malum ſunt nuptiæ. Non enim earum malum eſt, quod in hominibus quos parentes gignunt, non fecerunt, ſed inuenerunt. In primis autem coniugibus, qui ex nullis parentibus nati ſunt, per peccatum accidit carnalis concupiſcentię diſcordioſum malum, quo nuptiæ bene vterentur; non per ipſas nuptias, vnde meritò damnarentur. Quid ergo quæris, *vtrum in coniugibus Chriſtianis cõuentuum voluptatem, pudicitiam, an impudicitiam nominem?* Ecce reſpondeo, non ipſa nominatur pudicitia, ſed eius mali vſus bonus; quo vſu bono fit, vt illud malum nec impudicitia dici poſſit. Impudicitia eſt enim eiuſdem mali vſus flagitioſus: ſicut pudicitia virginalis eiuſdem mali vſus nullus. Salua igitur pudicitia coniugali, malum de malo naſcendo trahitur, quod renaſcendo purgatur. *Sed ſi propter hoc*, inquis, *libidinis malum etiam de coniugibus Chriſtianis proles crimino ſa profertur, ſequitur vt pudicitia virginalis ſit felicitatis illatrix. Et quia in impiis inuenitur*, in- C quis, *antecellunt infideles pudicitiæ virtute ſublimes, Chriſtianis libidinis tabe pollutis*. Non eſt ita vt dicis, multũ falleris. Nec libidinis enim tabe polluũtur, qui libidine bene vtuntur; quãuis generẽt libidinis tabe pollutos, & ideo regenerandos. Nec in impiis inuenitur pudicitia virginalis, quamuis inueniatur virginitas carnis; quia vera pudicitia non poteſt haberi in animo fornicante. Ac per hoc non anteponitur virginale bonũ impiorum, bono coniugali fidelium. Sed coniuges bene vtentes malo, anteponuntur virginibus male vtentibus bono. Et ideo cùm fideles coniugati bene vtuntur malo libidinis, non *apud eos* (vt calumniaris) *propter fidem exercetur impunitas criminis*, ſed in eis propter fidem vera non falſa virtus eſt caſtitatis. Quid autem ad nos pertinet, quia Manichęos dicere affirmas, *ſi quis homicidium conſcientia formidante commiſerit, reus eſt, quia timuit: ſi autem aliquod facinus exultante perpetrauerit audacia, velut credens ſe ex fide facere quod malè facit, euaſit culpam?* Quod quidem nunquam audiui dicere Manichæos. Sed quid ad nos, ſiue dicant, ſiue etiam ipſis calumnieris: cùm hoc catholica fides non dicat, quam tenemus, & cuius te pondere vrgemus. Nos enim ea quę videntur opera bona, dicimus non eſſe vera bona ſine fide, quoniam opera verè bona neceſſe eſt Deo placere, cui ſine fide quia impoſſibile eſt placere, profectò quod verè opus eſt bonum, ſine fide nõ poteſt eſſe. Veruntamen illa opera quę apertiſſimè mala ſunt, non facit fides, quæ per dilectionem operatur: quia dilectio proximi malum non operatur. *Bona igitur concupiſcentia naturalis*, inquis, erubeſcis enim dicere carnalis, *quæ cùm intra modum ſuum tenetur*, inquis, *nulla mali aſperſione turbatur*. Quomodo tenetur intra modum ſuum quæſo te, quomodo tenetur, niſi cùm ei reſiſtitur? Cur autem reſiſtitur, niſi ne impleat deſideria mala? Quomodo eſt igitur bona?

Lib. De nup. & co. cap. 4.

Roman. 3.

In infidelibus virginitas eſſe carnis poteſt, non pudicitia virginalis.

Hebr. 11.

Gal. 5.

Roman. 13.

Iacobi 2.

CAPVT IX. Lib. I. De nupt. & concup. cap. 5. Genes. 2.

VENIS etiam ad verba illa libri mei, vbi dixi, *Nónne illi coniuges primi, quorum nuptias benedixit Deus, dicens, Creſcite & multiplicamini; nudi erant, & non confundebantur? Cur ergo ex illis membris confuſio poſt peccatum, niſi quia extitit illic indecens motus, quem niſi homines peccaſſent, proculdubio nuptiæ non haberent?* Hæc verba mea cùm videres ſecundum Scripturas ita poſita, vt quicunque eundem locum libri Geneſeos legit aut legerit, approbet ſine dubitatione quod dixi; prolixa contradicendi diſputatione multum ſudaſti, ſed non ſinceraſti. Perſtitiſti quippe in ſententia tua praua, quamuis meam rectam ipſo experimento probares non abs te potuiſſe conuelli. In qua tua contradictione prætereo geſtus & iactationes tuas, tanquam hominis anhelantis & peruenire quò nititur, non valentis, & in nebulis tamen quas perturbatus offundit, ſe perueniſſe fingentis. Sed neceſſarios articulos ſermonis tui, quantum me adiuuat Dominus, comprehendo atque confringo, vt totum corpus victum iacere conſpiciat, qui & illa tua & hæc noſtra perlegerit, præſertim quia illa quæ abs te multis modis repetuntur, etiam à nobis ſæpe deſtructa ſunt. Dicis hic inter cætera, *in hoc quòd poſt peccatum primi homines erubeſcentes membra illa in quibus eſt libido, texerunt, inueniſſe me vnde perſuaderem, Deum aërea conſtituiſſe coniugia.* Si ergo aëra eſſent coniugia ſine libidine, aërea erunt te authore corpora, quando libido non erit. An iſtam libidinem ſic amatis, vt quomodo eam prius ante peccatum in paradiſo poſitis, ita etiam reſuſcitatis corporibus ingeratis? Ego autem non dico, vt me dicere affirmas, *naturale non eſſe ſine quo natura non eſt*: ſed dico, naturale appellari vitium, ſine quo nunc natura humana non naſcitur, quæ tamen non ſic inſtituta eſt ab initio. Ideóque & hoc malum non ab illa prima inſtitutione naturæ, ſed à primi hominis mala voluntate originem ducit. Nec permanebit, ſed aut damnabitur, aut ſanabitur.

Auguſtini ſententiam Iulianus cimici comparat.

Sententiam meam cimicem dicis, *qui vt moleſtiam viuus, ſic fætorem præſtat attritus*; quaſi *verecunderis*, vt loqueris, *vincendo me atterere*; vel *tanquam victus ad loca*, vt dicis, *cœnoſa confugerim, exhorreas conſequi atque perimere: quia videlicet partes diſputationis tuæ, quibus atterendus vel perimendus ſum, quoniam de pudendis loqui cogeris, velut quidam æditmus pudor tuus à verborum*, ſicut perhibes, *libertate ſubmouit*. Quare non potius de bonis quæ laudas, liberè loqueris? Quare nõ eſt de opere Dei verborum libertas, ſi eius intemerata permanet dignitas, nec aliquid ibi egit peccatum, vnde potius incuteret pudorem, & verborum comprimeret libertatem?

CAP. X.

SI *non ſunt*, inquis, *nuptiæ ſine libidine, & generaliter à vobis libido damnatur, damnatis & nuptias.* Poſſes dicere, quia damnabitur mors, omnes damnãdos eſſe mortales. Si autem libido de connubio eſſet, profectò ante connubium vel præter connubium nulla eſſet. *Non poteſt*, inquis, *dici morbus ſine quo non eſt connubium, quia poteſt eſſe connubium præter peccatum. Morbus autem*, inquis, *ab Apoſtolo peccatum dicitur.* Sed reſpondetur tibi, Non omnis morbus peccatum dicitur. Iſte autem morbus pœna peccati eſt, ſine qua non poteſt eſſe humana natura, nondum ex omni parte ſanata. Si autem propterea libido malum non eſt, quia ſine illa non fit nuptiarum bonum: econtrario nec corpus bonum eſt, quia ſine illo non fit adulterij malum. Hoc autem falſum eſt, ſic ergo & illud. Quis autem neſcit coniugatis Apoſtolum præcepiſſe, vt ſciret vnuſquiſque eorum ſuum vas poſſidere, hoc eſt, vxorem ſuam, non in morbo deſiderij, ſicut gentes quæ ignorant Deum. Qui ergo de hac re Apoſtolum legit, te negligit. Et non erubeſcis iſtum morbum, vel quod tu quamuis pudibundus fa- (1. Theſſ. 4.)

A teris, iſtam libidinem introducere in paradiſum, & tribuere coniugibus ante peccatum? Ideóne tu non in cœno abſcõditus latitas, qui libidine carnis & ſanguinis quaſi paradiſi flore roſeo te coronas, & tanquam libenter tali colore perfuſus, & erubeſcis & laudas.

CAPVT XI.

QVID quod te tantum delectat loqui, vt quod cõfitemur & docemus, tãquam negemus ſuperflua prolixitate ſermonis probare coneris? Quis enim negat futurum fuiſſe concubitum, etiam ſi peccatum non præceſſiſſet? Sed futurus fuerat, ſicut aliis membris, ita etiam genitalibus voluntate motis, non libidine concitatis, aut certè etiam ipſa libidine, vt non vos de illa nimium contriſtemus, non qualis nunc eſt, ſed ad nutum voluntarium ſeruiente. Verùm vos pro ſuſcepta veſtra tam fideliter laboratis, vt vim patiamini, niſi eam qualis nunc eſt, etiam in paradiſo collocetis; nõ ibi de peccato dicentes talem factam, ſed talem nullo peccante fuiſſe manſuram, cum qua in illa pace dimicaretur, aut ne dimicaretur quotienſcunque ſurgeret, B expleretur. O ſanctas paradiſi delicias! O frõtem qualiumcunque epiſcoporum! O fidem qualiumcunque caſtorum!

(Futurus erat coniugalis concubitus etiam ſi nemo peccaſſet.)

CAPVT XII.

SED volẽs oſtẽdere non omnia quæ tegũtur, ex peccato erubeſcẽda putari oportere, multũ inaniter multa cõmemoras, quę in noſtro corpore naturaliter tecta ſunt; quaſi poſt peccatũ tecta ſint; ſicut illi hoĩes vnde inter nos quæſtio eſt, quæ ante peccatũ nec pudenda, nec tecta fuerant, poſt peccatũ pudenda texerunt. *Balbus*, inquis, *apud Tulliũ cum Cotta verè diligenterq́; diſſeruit. Vnde ob hoc pauca ponis*, vt dicis, *vt oneres pudorem meum, non ea me intellexiſſe ſub magiſterio ſacræ legis, ad quorũ notionẽ gentiles ſolo rationis ductu peruenire potuerunt*: & ponis Balbi verba ex Ciceronis libro, per quæ nos doceas, quid ſenſerint Stoici de animalium mutorum maſculinis ac femininis diuerſitatibus, de partibus corporis genitalibus, & miris commiſcendorum corporum libidinibus. Quæ tamen verba, vel Tulliana, vel cuiuſlibet alterius antequam interponeres, cautiſſimè prælocutus es, *quòd ideo ſub beſtiarum occaſione ſexuum tangat effectum, quia propter honeſtatem hoc in hominis deſcriptione præteriit.* Quid eſt *propter honeſtatem*? An in ſexu hominis honeſtas confunditur, vbi Deus tanquam in excellentiore natura digniùs operatur? Sed docuerunt te Stoici diſputare de occultis, nec docuerunt erubeſcere de pudendis. Adiungis deinde, *quomodo ipſum hominem oratione depingat*, vt dicis, *& quomodo diſſerat alui naturam ſtomacho eſſe ſubiectam, quòd cibi & potionis ſit receptaculum: pulmones autem & cor extrinſecus ſpiritum adducant: multa in aluo mirabiliter effecta, quæ conſtarent ex neruis: & quòd ſit multiplex & tortuoſa, arceátque & contineat, ſiue illud aridum ſit, ſiue humidum quod receperit*: & cætera huiuſmodi vſque ad illud, *quemadmodum reliquiæ cibi depellantur, tum aſtringentibus ſe inteſtinis, tum relaxantibus.* Cùm ergo poſſet etiam in beſtiis iſta deſcribere, cur inde ad hominem tranſitum fecit, niſi quia iſta pudenda non ſunt: ſicut nec in beſtiis illa de ſexuum genitalibus atque naturis; quæ tamen in homine pudenda ſunt? Ea cauſa vtique, qua primitus poſt peccatum foliis ficulneis adoperta ſunt. Nam cùm in deſcriptione humani corporis vſque ad illa extrema veniſſet, qua cibi reliquiæ depelluntur: *Quemadmodum*, inquit, *fiat, haud ſanè difficile dictu eſt: ſed tamen prætereundũ, ne quid habeat iniucunditatis oratio.* Non dixit cõfuſionis, vel ne quid pudendum habeat oratio, ſed ne quid iniucunditatis. Alia ſunt enim quæ horrorem ingerunt ſenſibus, quòd deformia ſint: alia quæ pudorem mentibus etiam ſi formoſa ſint: quia illa offendunt delectationem, commouent autem iſta libidinem, vel libidine commouentur. Quid igitur te adiuuant hæc? *Quia ipſe*, inquis, *opifex noſter nullum ſuæ artus crimen* agnouit,

(Lib. 2. De nat. deorum.)

C

D

agnouit, vt vitalia noſtra tam diligenter occuleret. Abſit A planè vt artis ſuæ tantus artifex vllum agnouerit crimen. Sed cur iſta texerit, iam paulo ſuperius ipſe dixiſti, ne ſcilicet vel intereant, vel horreant publicata. Illa verò quæ foliis ficulneis texerunt coniuges primi, nec interibant vtique, nec horrebant, quando nudi erant, & non cōfundebantur. Et nunc pudicitiæ cautio potius ne libeat, quàm ne horreat illa ſpecies, eorundem membrorum deuitat aſpectum. Fruſtra igitur teſtimonio Stoicorum iuuandam putaſti tuam eſſe ſuſceptam, non ſanè illis amicam, qui nullam particulam boni humani in corporis voluptate poſuerunt. Denique elegerunt in pecoribus potius quàm in hominibus, quod tu facis, laudare libidines. Eorum quippe opinioni conuenienter ait quodam loco Tullius, *ſe non putare idem eſſe arietis & Publij Aphricani bonū*. Qua magis ſententia te oportuit admoneri, quid de humana libidine ſentire deberes. Sed ſi talibus literis vt aliquid agamus, placet, quia & in ipſis reperiuntur nonnulla veſtigia veritatis, interim quæ ipſe poſuiſti, nihil aduerſus nos valere puto, quod iam debeas confiteri. Vide nunc vtrum iſta quæ dicam, non euertant aſſertionem tuam. In libro tertio de Republica, idem Tullius *hominem dicit non vt à matre, ſed vt à nouerca natura editum in vitam, corpore & nudo, & fragili, & infirmo; animo autem anxio ad moleſtias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines: in quo tamen ineſſet tanquam obrutus quidam diuinus ignis ingenij & mentis*. Quid ad hæc dicis? Non hoc author iſte malè viuentium moribus dixit effectum, ſed naturam potius accuſauit. Rem vidit, cauſam neſciuit. Latebat enim eū cur eſſet graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omniū: quia ſacris literis non eruditus, ignorabat originale peccatum. Si autem de libidine quam defendis, bene ſentiret, non ei pronus in libidines animus diſpliceret. Sed ſi hæc tanquam minora bona C defendis, in quę non debet à ſupernis animus inclinari, non quia libido vitium eſt, ſed quia infimum bonum, audi manifeſtiora quę dicat in eodem ipſo libro de Republica tertio cùm ageret de cauſa imperandi: *An non*, inquit, *cernimus optimo cuique dominatum ab ipſa natura cum ſumma vtilitate infimorum datum? Cur igitur Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini iracundiæq́ue, & cæteris vitioſis eiuſdem animi partibus?* Iamne ſaltē docēte iſto has, quas bonas eſſe defendis, vitioſas partes animi cōfiteris? Adhuc audi. Paulo pòſt enim, *Sed & imperandi, & ſeruiēdi*, inquit, *ſunt diſſimilitudines cognoſcendæ. Nā vt animus corpori dicitur imperare, dicitur etiam libidini: ſed corpori, vt rex ciuibus ſuis, aut parens liberis; libidini autem, vt ſeruis dominus, quo eam coercet & frangit. Sic regum, ſic imperatorum, ſic magiſtratuum, ſic patrum, ſic populorum imperia ciuibus ſociiſq́ue præſunt, vt corporibus animus. Domini autem ſeruos ita fatigant, vt optima pars animi, id eſt, ſapientia eiuſdem* D *animi vitioſas imbecillaſq́ue partes, vt libidines, vt iracundias, vt perturbationes cæteras*. Habéſne adhuc quod cōtra nos de ſecularium literarum authoribus garrias? Sed ſi contra Epiſcopos eloquiorum diuinorum præclariſſimos tractatores, pro iſto (quem à te Deus auertat) errore quæſiturus eſt, quid dicas, quóue modo illorum ſanctitati reſiſtas; quid tibi erit Tullius, vt non eum in hac ſententia deſipuiſſe ac deliraſſe contendas? Tace ergo de illius generis libris, & noli nos inde aliquid contumelioſè docere conari, ne quorū te inaniter ſubleuari credis, eorum teſtimoniis cōprimaris.

In prophanorum ſcriptis libris nonnulla veritatis reperiuntur veſtigia.

Cicero lib. 3. de Repub.

Eccle. 40.

Ibidem.

Ibidem.

CAPVT XLII.

QVID autem de motu feminæ, cuius & ipſam puduit, inaniter argumentandum putaſti? Non vtique femina motum viſibilem texit, ſed cùm in eiſdem membris tale aliquid ſentiret occultiùs, quale vir ſenſerat; ambo texerunt, quod alterutrum videndo in alterutrum commoti ambo ſenſerunt, & vel vnuſquiſq; ſibi, vel alter alteri erubuerunt. Sed loquens vana, *petis vt ignoſcant verecūdæ aures, & cōgemiſcant potius, quàm indignentur neceſſitati tuæ*. Quare confunderis de Dei operibus diſputare? Quare petis vt ignoſcatur tibi? Nónne abs te veniæ poſtulatio, etiam ipſa eſt libidinis accuſatio? *Sed ſi poterat*, inquis, *virile membrum & antea moueri, nihil ergo nouitatis inuexit delictum*. Poterat planè etiam antea moueri, ſed non erat decens vt puderet, quando id mouebat voluntatis imperium, non caro concupiſcens aduerſus ſpiritum. In hoc enim extitit nouitas pudenda, quam defendit impudenter nouitas veſtra. Nunquam verò ego motum genitalium reprehendi generaliter, quod tu dicis *dedicatiuè*; ſed illum motum reprehendi quem facit concupiſcentia, qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritū: quam velut bonum cùm defendat error tuus, neſcio quemadmodū aduerſus illam velut aduerſus malum, concupiſcat ſpi B ritus tuus. *Si in fructu ligni illius*, inquis, *hæc fuit libido, à Deo facta eſſe monſtratur, & per hoc bona quoque ipſa defenditur*. Sed reſpondetur tibi, Non in fructu ligni fuit libido, & ideo bonum erat lignū: ſed mala eſt inobedientia libidinis, quæ aduerſus hominis inobedientiā quam in ligno admiſit, Deo deſerente ſurrexit. Abſit enim vt Deus de ligno bono cuicūque ætati illorum hominum quocunque tempore beneficium tale conferret, vt haberent in membris aduerſarium contra quem pudicitia dimicaret. Nouimus autem Ioānem Apoſtolum, non mundum iſtum, id eſt, cœlum & terram, & omnia quæ in eo ſubſtātialiter ſunt, qui mundus factus eſt à patre per filium, reprehendiſſe, cùm diceret, Omnia quæ in mundo ſunt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ambitio ſeculi, quæ non eſt à patre, ſed ex mūdo eſt. Nouimus hęc, nolo nos doceas. Sed quam concupiſcentiam carnis dixerit à patre non eſſe, tu volēs exponere, luxuriam intelligendam eſſe dixiſti. Sed cùm abs te quæro, cui cōſentiatur, vt ſit luxuries, vel cui repugnetur vt non ſit; tua tibi ſuſcepta occurrit in faciem, vtrum adhuc laudanda tu videris, cui conſentire luxuria eſt, cui repugnare continentia eſt. Vbi miror ſi deliberas, vtrum eā magis debeas cum luxuria vituperare, quæ fit per eius aſſenſum; an eam laudare cum continentia, quæ illi ingerit bellum. In quo bello pudicitia eſt victoria continentiæ, luxuria victoria concupiſcentiæ. Tu autem iudex incorruptus atque integer, cùm laudes continentiam, vitupereſque luxuriam: ſic tamen accipis perſonam concupiſcentiæ, quam tu videris cur offendere timeas, vt eam non erubeſcas cum ſua laudare aduerſaria, nec audeas cum ſua vituperare victoria. Sed abſit vt quilibet homo Dei ſic te audiat vituperatorem luxuriæ, vt approbet concupiſcentiæ laudatorem: & ex tuo ſermone arbitretur bonum, quod in ſeipſo experitur malum. Denique qui concupiſcentiam quam praue laudas, confligendo vicerit, luxuriam quā rectè vituperas, non habebit. Quomodo autem Ioanni Apoſtolo obtemperamus, ſi concupiſcentiam carnis diligimus? Reſpondebis, *non eſt ipſa quam laudo*. Et quæ illa eſt quam Ioannes dicit à patre non eſſe? *Luxuria*, inquies. Sed luxurioſi non erimus, niſi iſtam quam laudas concupiſcentiam diligamus. Ac per hoc nolite diligere carnis concupiſcentiam, cùm dicebat, luxurioſos nos eſſe nolebat. Ab hac igitur abs te laudata carnis concupiſcētia diligēda prohibemur, quando à luxuria prohibemur. Hæc autem quam diligere prohibemur, non eſt à patre: hæc igitur concupiſcētia quam laudas, nō eſt à patre. Duo enim bona quæ à patre ſunt, inter ſe pugnare non poſſunt. Pugnāt autem inter ſe cōtinentia & cōcupiſcentia. Quid horū à patre magis velis eſſe reſpōde. Video quas patiaris anguſtias; faues quidē concupiſcētiæ, ſed erubeſcis continentię.

1. Ioan. 2.

Vinca-

Vincat pudor tuus, eoque vincatur error tuus. Cùm A igitur à patre ſit continentia qua debellatur carnis cõcupiſcentia; ſume à patre continentiam, cui recta fronte erubuiſti; & vince concupiſcentiam, quam peruerſo ore laudaſti.

CAPVT XIIII.

QVINETIAM putaſti, omnium ſenſuum voluptatem in auxilium conuocandam; tanquam voluptas genitalium nec tanto patrono ſibi ſola ſufficeret, niſi ſociatum cuneus ſubueniret. *Conſequens enim* exiſtimas, *vt ſenſum videndi, audiendi, guſtandi, olfaciendi, atque tangendi, non à Deo, ſed à diabolo nobis fateamur eſſe collatum: ſi conceſſerimus eam concupiſcentiam carnis, cui per continentiam repugnamus, non fuiſſe in paradiſo ante peccatum, & ex illo accidiſſe peccato, quod primum primo homini diabolus perſuaſit.* Sic ignoras vel ignorare te fingis per quemlibet corporis ſenſum aliud eſſe ſentiendi viuacitatem, vel vtilitatem, vel neceſſitatem, aliud ſentiendi libidinem. Viuacitas ſentiendi eſt, qua magis alius, alius minus in ipſis corporalibus rebus pro B earum modo atque natura quod verum eſt, percipit, atque id à falſo magis minúsue diſcernit. Vtilitas ſentiendi eſt †per quam corpori vitæque quam gerimus, ad aliquid approbandum vel improbandum, ſumendum vel reijciendum, appetendum, vitandúmue conſulimus. Neceſſitas ſentiendi eſt, quando ſenſibus noſtris etiam quæ nolumus ingerũtur. Libido autem ſentiendi eſt, de qua nunc agimus, quæ nos ad ſentiẽdum, ſiue cõſentientes mẽte, ſiue repugnãtes, appetitu carnalis voluptatis impellit. Hæc eſt contraria dilectioni ſapientiæ, hæc virtutibus inimica. Hoc malo quantũ attinet ad eam partem, qua ſibi ſexus vterque miſcetur, bene vtuntur nuptiæ, cùm coniuges procreant filios per illam, nihilque faciunt propter illam. Hanc ſi voluiſſes, vel valuiſſes à ſentiendi viuacitate, vtilitate, neceſſitate diſcernere, videres quàm ſuperfluò iã multa dixiſſes. Non enim ait Dominus, Qui viderit mulierem, ſed qui viderit ad concupiſcendum, iam mœ- C chatus eſt eam in corde ſuo. Ecce ſenſum videndi à libidine ſentiendi, ſi peruicax non ſis, breuiter aperteq́; diſcreuit. Illud Deus condidit, inſtruendo corpus humanum, illud diabolus ſeminauit perſuadẽdo peccatum. Laudent ergo cælum & terram & omnia quæ in eis ſunt, homines pij, & ex his omnibus Deum, conſideratione pulchritudinis, non ardore libidinis. Sicut auri decus aliter laudat religioſus, aliter auarus. Iſte cũ pietate venerandi creatorem, ille cum libidine poſſidẽdi creaturam. Mouetur certè animus ad pietatis affectum, diuino cantico audito: tamen etiã illic ſi ſonũ, non ſenſum libido audiendi deſideret, improbatur: quanto magis ſi cantiunculis inanibus vel etiam turpibus delectatur? Cæteri tres ſenſus corpulentiores, & quodammodo craſſiores ſunt, nec ſe foras proiiciunt; ſed interius quod ad eos pertinet, agunt. Odor ab olfaciente diſcernitur, ſapor à guſtante, tactus à tangente plurima. Non enim hoc eſt calidum & frigidũ, quod D leue & aſperum, aut iſta hoc ſunt quod molle ac durum, & ab his omnib. diſtat, quod dicitur leue ſeu graue. In his omnibus quando moleſta vitantur, vt putores, amaritudines, æſtus, frigora, & quæque aſpera & dura & grauia, commoditatis prouiſio, non libido eſt voluptatis. Ea verò quæ his contraria commodè ſumimus, ſi nihil eorum intereſt ad ſalutẽ, vel ad declinandam doloris laborisúe moleſtiam, etiam ſi cum aliqua ſumuntur delectatione cùm præſto ſunt, tamen cùm abſunt, nulla ſunt deſideranda libidine. Si autem deſiderantur, non eſt bonum. In quibuſlibet enim rebus talis domandus & ſanandus eſt appetitus. Quis enim quantuſcunque ſit carnalis concupiſcentiæ caſtigator, ſi locum thymiamate intrauerit odoratum, poſſit efficere vt ei non ſuauiter oleat, niſi nares claudat, aut intentione vehementi alienetur à corpore ſenſibus? Sed nunquid cùm inde fuerit egreſſus, id domi ſuæ, vel quacunque pergit, deſiderabit? aut ſi deſiderauerit, ſatiare debet iſtam libidinem, non frenare, & contra concupiſcentem carnem ſpiritu concupiſcere, donec ad illam redeat ſanitatem, qua nihil tale deſideret? Minimum hoc quidem, ſed qui minima ſpernit, ſicut ſcriptum eſt, paulatim decidit. Alimentorum ſuſtentaculis indigemus. Si ſuauia non ſint quę ore ſumuntur, nec ſumi poſſunt, & nauſeando ſæpe reſpuuntur, & pernicioſa ſunt cauenda faſtidia. Non ſolùm ergo cibo, ſed etiã cibi ſapore indiget infirmitas corporis noſtri, non propter exaturandam libidinem, ſed propter tuendam ſalutem. Cùm ergo natura quodam modo poſcit ſupplemẽta quæ deſunt, non vocatur libido, ſed fames aut ſitis. Cùm verò ſupplẽta neceſſitate, amor edendi animum ſolicitat, iam libido eſt, iam malum eſt, cui cedendum non eſt, ſed reſiſtendum. Hæc duo, id eſt, famem & edendi amorem etiam Poeta diſcreuit, qui poſt maris iactationẽ, ſociis Æneæ naufragis & peregrinis ſatis eſſe iudicans tantum ſumere alimentorum, quãtum refectione indigentia poſtularet, ait,

Poſtquam exempta fames epulis, menſæq́; remotæ.

Cùm verò Æneas ipſe ab Euandro rege ſuſceptus eſt hoſpes, decentius arbitratus ampliores exhiberi epulas regias, quàm neceſſitas poſceret, non ſatis fuit vt diceret, Poſtquam exempta fames: ſed addidit, & amor compreſſus edendi. Quanto magis nos diſcernere ac noſſe debemus, quid neceſſitas refectionis, quid libido edacitatis expoſcat, quorum negocium eſt contra concupiſcentem carnem ſpiritu concupiſcere, & condelectari legi Dei ſecundum interiorem hominem, eiuſq́; delectationis ſerenitatem nullis libidinoſis delectationibus nubilare. Nam iſte amor edendi non edendo, ſed continendo eſt comprimendus. Quis autem mente ſobrius non mallet, ſi fieri poſſet, ſine vlla mordaci voluptate carnali, vel arida ſumere alimenta, vel humida, ſicut ſumimus hæc aëria, quæ de circumfuſis auris reſpirando & ſpirãdo ſorbemus & fundimus? Quod alimentum, cùm ore ac naribus ſine ceſſatione ſumamus, nec ſapit, nec olet quicquam: nec tamen ſine illo vel tantillo ſpatio temporis, ſicut tam prolixè ſine cibo & potu poſſumus viuere: nec eius indigentia ſentitur, niſi moleſtia, ſi ora, nareſque claudantur, vel nutu voluntatis, quantum ſinit ipſa moleſtia, pauliſper pulmonum inhibeamus officium, quibus velut follibus alternante motu vitales flatus haurimus & reddimus. Quanto eſſet felicius, ſi ſpatioſis quidem interuallis, ſicut etiam nunc, vel quantumcunque ſpatioſioribus ſine vlla saporis illecebroſa ſuauitate cibum perciperemus & potum, quo tantam moleſtiam, vel perniciem pelleremus. Nam ſi in præſenti vita temperanter alimenta ſumentes, cõtinentes vocantur & ſobrij, meritóque laude digni habentur: nec deſunt huiuſmodi, qui quantum natura petat, aut minus refectionis aſſumant, malentes, ſi modo neceſſitatis congruo falluntur, minus id ſumpſiſſe quàm amplius: quanto magis in illa dignitate honeſtum modum fuiſſe credendum eſt ſumendorum alimentorum, quo & animali corpori neceſſaria præberentur, & modus naturalis nullatenus excederetur, ſicut in paradiſo primos homines vixiſſe credẽdum eſt? Quãuis nonnulli neque hi contemptibiles diuini eloquij tractatores, nullo huiuſcemodi victu eos indiguiſſe potius opinentur, vt ea ſola in paradiſo voluptas, vel alimonia exiſtimetur fuiſſe, qua delectantur & aluntur corda ſapientium. Sed ego cum eis ſentio, qui ſicut illud quod dictum eſt, Maſculum & feminam fecit eos, & benedixit illos Deus dicens, Creſcite & multiplicamini, & implete terram; ſecundum ſexum corporalem atque cõſpicuum intelligunt dictũ: ita etiam quod

Marginalia: Sentiendi viuacitas, vtilitas, neceſſitas, & libido. — al. Vtilitas ſentiendi eſt, quæ noſtris reijciendis, & vtilibus appetendis cõſulit vitæ quam gerimus. Neceſſitas ſentiendi eſt, quæ ſenſibus noſtris ingerit, etiam illa quæ nolumus. — Matth. 5. — Videndi libido. — Audiendi libido etiam in diuinis cantu improbatur. — Odorandi libido. — Eccleſ. 19. — Edendi libido. — Æneid. lib. 1. — Æneid. lib. 8. — Neceſſitas reficiendi, libido edacitatis. — Temperantia cibi & potus in paradiſo quanta futura. — Geneſ. 1.

quod paulo pòſt ſequitur, Et dixit Deus, Ecce dedi vobis omne fœnum ſatiuum ſeminans ſemen, quod eſt ſuper omnem terram, & omne lignum quod habet in ſe fructum ſeminis ſatiui, vobis erit in eſcam, & omnibus beſtiis terræ, & omnibus volatilibus cæli, & omni ſerpenti reptanti ſuper terram, quod habet in ſe animam vitæ; & omne fœnum viride in eſcam: non aliter accipiunt, niſi quia ille vterque ſexus his alimentis quibus & animalia cætera corporaliter vtebatur, & habebat ex hoc victu ſuſtentaculum congruum, licet modo quodam immortali, tamen animali corpori neceſſarium, ne indigentia læderetur: de ligno autem vitæ, ne ſenectute perduceretur ad mortem. Sed nulla ratione crediderim in illo tãtę felicitatis loco, aut carnem concupiuiſſe aduerſus ſpiritum, & ſpiritum aduerſus carnem, atque in iſta conflictatione ſine interna pace vixiſſe: aut ſpiritum deſideriis non repugnaſſe carnalibus, ſed quicquid vndecunque libido ſuggeſſerat, turpi ſeruitio peregiſſe. B Remanet igitur, vt aut nulla ibi fuerit carnalis concupiſcentia, ſed ille fuerit viuendi modus, vt omnia neceſſaria congruis membrorum officiis ſine vllius motu libidinis implerentur. Non enim quia terra non libidine, ſed voluntate motis agricolarum manibus ſeminatur, ideo ſuos pariendos non concipit fœtus; aut (ne nimium videamur offendere homines, qui voluptatem corporis quomodocunque defendunt) ita ibi credatur carnalium ſenſuum fuiſſe libidinem, vt omnimodo rationali ſubdita voluntati, non aliàs adeſſet, niſi cùm per illam vel ſaluti eſſet corporis, vel ſtirpis propagini conſulendũ: & tanta adeſſet, vt nulla ex parte mentem de ſupernarum cogitationum delectatione deponeret, nullus ſuperuacuus ſiue importunus motus eſſet ex illa, nihil niſi quod prodeſſet, fieret per illam, nihil omnino fieret propter illam. Nunc verò quàm ſe aliter habeat; qui dimicant aduerſus eam, hi maximè ſentiunt. C Ingerit ſe videntibus vel audientibus aliquid, quamuis propter aliud videant & audiant, vt etiam ſi tangendi non inde percipit voluptatem, ſaltem voluptariam cogitationem inter neceſſaria, quæ ad eam non pertinent, motu obrepente furetur. In his porrò cogitationibus, etiam quando nihil illecebroſum adiacet oculis, aut inſonat auribus, quæ non conatur etiam obſoleta atque ſopita recordationibus inquietis cum turpi delectatione refricare, & caſtis ſanctiſque intentionibus tumultu quodam ſordidæ interpellationis obſtrepere? Iam verò cùm ad vſum ventum fuerit neceſſariæ voluptatis, per quam reficimus corpus; quis verbis explicet quemadmodum nos modum neceſſitatis ſentire non ſinat, & ipſum limitem procurandæ ſalutis, † ſi qua adſunt delectabilia, rapiẽdo abſcõdat & tranſeat; putantibus nobis ſatis non eſſe quod ſatis eſt, dum libenter eius prouocationibus ducimur, exiſtimantes nos adhuc agere negocium valetudinis, cùm agamus potius cruditatis? D Quid enim mali fecerimus, crapula pœnitendo teſtatur; quod metuentes, plerunque minus, quàm eximẽdæ fami ſufficiat, veſcimur: ita neſcit cupiditas, vbi finiatur neceſſitas. Et hæc quidem veſcendi atque potandi tolerabilis eſt voluptas; quanta poſſumus intentione vigilantibus nobis, vt faciliùs nõ impleat, quàm modum aliquando victus ſufficientis excedat. Contra cuius concupiſcentiam & ieiunando, & parciùs alimenta ſumendo pugnamus. Eóque malo bene tunc vtimur, quando per illam non niſi quod ſaluti conducibile eſt agimus. Ideo autem hanc voluptatem dixi tolerabilem, quia vis eius tanta non eſt, vt nos à cogitationibus ad ſapientiam pertinentibus, ſi in eis ſumus mentis delectatione ſuſpenſi, abrumpat & deiiciat. Nam ſæpe de magnis rebus inter epulas non ſolùm cogitamus, verumetiam diſputamus, atque inter ipſos ciborum morſus & potionum

> Vſus alimentorum & ligni vitæ in paradiſo.

> Sentiunt in hac vita cum ſenſum libidinem pugnam & luctam.

> al. in quæ ſi adſunt delectabilia rapiendo,

> Neſcit rapiditas vbi finiatur neceſſitas.

A glutus, nihilo remiſſiùs audiendo, dicendóque colloquimur, & quod noſſe, vel recolere volumus, intentiſſimè omnino ſi nobis legatur accipimus. Illa verò pro qua mecum tantis contentionibus litigas, etiam quando ad eam bona intentione, hoc eſt, cauſa propagandæ prolis acceditur: tamen in ipſo opere ſuo, quem permittit aliquid non dico ſapientiæ, ſed cuiuſlibet rei aliud cogitare? Nónne illi totus animus & corpus impenditur, & ipſius mentis quadam ſubmerſione illud extremum eius impletur? Cùm verò vincit etiam cõiugatos, vt non propagationis, ſed delectationis carnalis cupiditate miſceantur, quod Apoſtolus ſecundum veniam, non ſecundum imperium ſe dixiſſe teſtatur; ita hinc emergitur, & quaſi in auram cogitationis poſt illum gurgitem reſpiratur, vt fiat conſequens, quod verum ait quidam, & pœnitendi quæ eſt cum voluptate vicinitas. Quis ergo amator ſpiritalis boni, etiam ſola cauſa ſobolis coniugatus, non mallet vel ſine iſta ſi poſſit, vel ſine tam magna vi eius filios procreare? Quod ergo mallent ſancti coniuges in hac vita, puro nos hoc debere de illa paradiſi vita, quę multo melior erat, credere, ſi nihil melius inde poſſumus cogitare. Obſecro te, nõ ſit honeſtior philoſophia gentium, quàm noſtra Chriſtiana, quæ vna eſt vera philoſophia, quandoquidem ſtudium vel amor ſapientiæ ſignificatur hoc nomine. Vide enim quid in Hortenſio dialogo dicat Tullius, quæ magis verba te delectare debuerunt, quàm Balbi Stoicorum partes agentis: quæ licet vera, tamen de parte hominis inferiore, hoc eſt, de corpore fuerunt, & te nihil adiuuare potuerũt. Vide quid iſte pro viuacitate mentis contra voluptatem corporis dicat. *An verò*, inquit, *voluptates corporis expetendæ, quæ verè & grauiter à Platone dictæ ſunt illecebræ eſſe atque eſcæ malorum? Quæ enim confectio eſt*, inquit, *valetudinis, quæ deformatio coloris & corporis, quod turpe damnum, quod dedecus, quod non euocetur atque eliciatur voluptate? Cuius motus vt quiſque eſt maximus, ita eſt inimiciſſimus philoſophiæ. Congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non poteſt. Quis enim cùm vtatur voluptate ea, qua nulla poſſit maior eſſe, attendere animo, inire rationem, cogitare omnino quicquam poteſt? Quis autem tantus eſt gurges, qui dies & noctes ſine vlla minimi temporis intermiſſione velit ita moueri ſuos ſenſus, vt mouentur in ſummis voluptatibus? Quis autem bona mente præditus, non mallet nullas omnino nobis à natura voluptates datas?* Hæc ille dixit, qui nihil de primorum hominum vita, nihil de paradiſi felicitate, nihil de corporum reſurrectione crediderat. Erubeſcamus interim veris diſputationibus impiorum, qui didicimus in vera veræ pietatis ſanctáque philoſophia, & contra ſpiritum carnem, & contra carnem concupiſcere ſpiritum. Sed hoc vnde acciderit, Cicero neſciebat: & tamen carnis concupiſcentiæ non fauebat, quod tu facis; imò eam vehementer arguebat, quod tu non ſolùm non facis, ſed facientibus vehementer iraſceris: qui concupiſcentias & ſpiritus & carnis inter ſe belligerantes tanquam in bello timidus ambas laudare conaris, velut inimicam metuens habere, quæ potuerit alteram vincere. Quin age potius ne formides, & lauda concupiſcentiam ſpiritus, aduerſus concupiſcentiam carnis, tanto acriùs, quanto caſtiùs dimicantem. Illam verò repugnantem legi mentis, ſine pauore vllo eadem cui repugnat lege mentis condemna. Aliud eſt conſideratio pulchritudinis etiam corporalis, ſiue viſibilis, ſicut eſt in coloribus & figuris; ſiue audibilis, ſicut eſt in cantibus atque modulis; quam conſiderationem, niſi rationale animal habere non poteſt: & aliud eſt commotio libidinis, quæ ratione frenanda eſt. Ioannes enim Apoſtolus illam concupiſcẽtiam non eſſe dixit à patre, quæ concupiſcit aduerſus ſpiri-

> Concupiſcentia carnis mentem abſorbet.

> 1 Cor. 7.

> Pœnitendi cum voluptate vicinitas.

> Suprà citato cap. 12.

> Cicero in Hortenſio. Voluptates illecebra atque eſca malorum.

> Galat. 5.

> 1. Ioan. 2.

ſpiritum. Quam nemo poteſt bonam dicere, niſi cu- A ius aduerſus eā non amat concupiſcere ſpiritus. Quod ſi talis non eſt in motu & ardore genitaliū, non aduerſus eam concupiſcat ſpiritus, ne aduerſus donum Dei concupiſcendo inueniatur ingratus; ſed quicquid appetiuerit detur, tāquam illi quæ ex patre eſt. Si autem non eſt quod detur, hoc potius petatur à patre, non vt auferat vel comprimat, ſed vt expleat concupiſcentiā quam donauit. Quod ſapere ſi deſipere eſt; vt quid eā comparamus vino & cibo, & aliquid nobis dicere videmur, quia dicimus, nec vinum ebrietas, nec cibum condemnet crapula, nec cōcupiſcentiam infamet obſcœnitas; quādo nec ebrietas, nec crapula, nec obſcœnitas vlla committitur, ſi carnis concupiſcentia ſpiritu aduerſus eam cōcupiſcente vincatur? *Exceſſus*, inquis, *eius in culpa eſt*. Nec perſpicis quod facillimè potuiſſes, ſi magis ipſam, quàm me vincere voluiſſes; vt non fiat malum excedendi, reſiſtendū eſſe malo concupiſcendi. Duo ergo mala ſunt, quorum vnum habemus, alte- B rum facimus, ſi ei non reſiſtimus quod habemus. Ideo in pecoribus malum non eſt concupiſcentia, quia non aduerſus ſpiritum concupiſcit, ſed eorum potius oblectat ſpiritum. Cōcupiſcentia enim ſapientiæ carentia, carnali concupiſcentiæ non reſultant, & à bono vitæ rationalis aliena, hoc bonum habent quo delectātur. Iam verò & antea diximus, propterea hoc non eſſe in pecoribus malum, quia in eis non cōcupiſcit aduerſus ſpiritum. Non enim habēt rationē, qua libidines ſubiugent ſuperando, fatigéntue pugnando. Quis autem tibi dicit *ſemper pecorum imitatione peccari?* Quam ſententiam non tibi obiectam tanta loquacitate refellere laboraſti, vt ſuperflua multa colligeres, quæ in pecoribus animaduerſa, etiam medicinæ diſciplina ſectatur. Sed ne propterea putaretur non eſſe malum concupiſcentia carnis, quia bonum eſt in pecore, vt eo ſe oblectet illa natura, cui non poteſt ineſſe cōcupiſcentia ſapientiæ, ideo dictum eſt bonum eſſe pecoris, cuius ſi- C ne vlla repugnantia delectat ſpiritum: malum autem hominis, quo concupiſcit aduerſus ſpiritum.

Lib. 2. De nupt. & concup. cap. 19. & 21. & ſupr. lib. 3. contra Iulianum cap. 20.

Lib. 2 De nupt. & concup. cap. 19. & ſupr. lib. 3. contra Iulianū cap. 13.

In pecoribus malum non eſt concupiſcentia.

Suprà cap. 4.

CAPVT XV.

CONVOCASTI etiam in auxilium turbam philoſophorum, quaſi ſuſceptæ tuæ ſi non poſſunt pecorum ſolertię naturales, ſaltem doctorum hominum opitulētur errores. Sed quis non videat doctrinę te quęſiſſe iactantiam, in cōmemorandis nominibus doctorum hominum ſectiſque diuerſis, quando perſpicit quicunque iſta tua legit, ad queſtionem quæ inter nos vertitur, hæc nullatenus pertinere? Quis enim audiat quòd abs te commemorantur *Thales Mileſius vnus è ſeptem Sapientibus, deinde Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Xenophanes, Parmenides, Leucippus, Democritus, Empedocles, Heraclitus, Meliſſus, Plato, Pythagorai*, vnuſquiſque cum proprio dogmate ſuo de naturalib[9] rebus? Quis, inquam, hæc audiat, & non ipſo nominū ſectarumque conglobatarum ſtrepitu terreatur, ſi eſt ineruditus, qualis eſt hominū multitudo, & exiſtimet D te aliquem magnū, qui hæc ſcire potueris? Ecce quod appetis, quandoquidem in his omnibus abs te coaceruatim commemoratis, quod ad rem quæ inter nos agitur pertineat, nihil omnino dixiſti. Nam prelocutus es iſta dicturus, & aiſti, *Omnes philoſophi in ſcholis licet aliud differentes, tamen idola cum plebe venerātes, qui de naturalibus cauſis aliquid excogitare conati ſunt, inter multas opinionis ſuæ vanitates, aliquas tamen veritates, velut iam ferè pares, per caliginem vani, huic tamen dogmati contra quod agimus, iure anteferri poſſunt*. Atq; vt hoc probares, ſubdidiſti ea quæ à me quoque modo commemorata ſunt, philoſophorū nomina phyſicorum cum opinionibus ſuis, quas de naturalibus cauſis habuerūt: nec tamē commemorare omnes ſiue voluiſti, ſiue potuiſti. Qua in re homines imperitos nulla doctorū dubitatione fraudaſti. Hoc enim demonſtrare ſuſcepe-

Locus contrapus.

ras, *omnes philoſophos, qui de naturalibus cauſis aliquid excogitare conati ſunt, iure poſſe huic dogmati, contra quod ageres, anteferri*. Cur ergo, vt de aliis plurimis taceam, cùm commemoraſſes Anaximenem eiuſque diſcipulum Anaxagoram, tacuiſti alterum eius diſcipulum Diogenem, qui & à magiſtro & condiſcipulo ſuo in rerum naturæ opinione diſſenſit, propriumq; dogma conſtituit? Quid ſi tale aliquid ipſe ſenſit, vt nobis non eſſet anteponēdus, quibus omnes qui de rerum natura philoſophari ſunt, anteponendos eſſe dixiſti? Atque vt hoc quaſi oſtenderes, te in commemorandis fruſtra nominibus & dogmatibus philoſophorum inſipiēter inflaſti. Ecce præteriſti vnum quem vel ex magiſtro, vel ex condiſcipulo quos nominaſti, iuxtà attendere debuiſti. An fortè timuiſti ne Diogenes Cynicus putaretur, aut ille etiam legentibus propter idem nomē occurrerēt, & veniret in mentem, quòd melior te patronus libidinis fuerit, de qua exercenda non verecūdabatur in publico? Vnde illa ſecta caninū nomen accepit. Tu autem defenſorem quidem libidinis profiteris, ſed de tua ſuſcepta, quod fidem libertatemq; patroni non decuerat, erubeſcis. Verū obſecro te, ſi philoſophos nobis anteponere geſtiebas, cur non potius eos commemoraſti, qui de moribus, quæ pars ab eis philoſophiæ vocatur ethica, quam nos moralem dícimus, ſolertiſſimè diſputarūt? Hoc enim tibi potiſſimū congruebat, qui honeſtare quidem mentis inferius, tamen bonum hominis eſſe cenſes corporis voluptatē. Sed quis non quid proſpexeris cernat? Ne ſcilicet in ipſa de voluptate quæſtione vnde tecum agimus, honeſtiores philoſophi te obruerent, quos Cicero propter ipſam honeſtatem tanquam conſulares philoſophos nuncupauit, & ipſi Stoici maximè inimiciſſimi voluptatis, quorum teſtimonium ex perſona Balbi apud Ciceronem diſputantis, verum quidem, ſed quod tibi prorſus nihil prodeſſet, interponendum putaſti. *Supra cap. 12.*
Quòd autem nullum hominis bonum cenſeant corporis voluptatem cupiens abſcondere, nulla de quæſtione morali nomina & dogmata philoſophorum, quod maximè ad rem pertinebat, ſi aliquid de philoſophis probandum fuit, commemorare voluiſti. Non enim te aduerſus iſtos defenderet, non dico Epicurus, qui totum bonum hominis in voluptate corporis poſuit, quia non quod ille, tu ſentis: ſed Dinomachus, huius quippe dogma tibi placuit. Nam ipſe coniungendam voluptatem arbitratus eſt honeſtati; vt quemadmodum honeſtas, ita voluptas per ſe ipſa appetēda videretur. Hanc ergo partem vbi de moribus diſputatur, cùm tibi infenſam cerneres, attingere timuiſti. Nam vbi maximè controuerſia iſta verſatur, quanti & quales, & cuius apud gētes gloriæ philoſophi tibi præferantur, vides: maximéque ipſe Plato, quem Cicero appellare non dubitat penè philoſophorum Deum: cuius nec tu nomen præterire potuiſti, cùm de naturalibus, non de moralibus philoſophorum nobis dogmata inferres ſine præferres, qui corporis voluptates verè & grauiter dixiſſe perhibetur illecebras atque eſcas malorum. Nunquid autem quid de hominis conditione ſenſerint quos nominaſti philoſophi, quia & hoc ad naturalem pertinet quæſtionem, quod qualitercunque cauſa poſcebat, commemorandum putaſti? Non vtique feciſti, & rectè. Quid enim illi didicerant, vel quid locuti fuerant de primo homine Adām & eius coniuge, de prima eorum præuaricatione, de ſerpentis aſtutia, de nuditate corporis ante peccatum ſine confuſione, & cum confuſione continuò poſt peccatum? Quid denique tale audierunt, quale illud eſt quod ait Apoſtolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt? Harum literarum illi atque huius veritatis expertes, *Roman. 5.*

Dinomachus voluptatem honeſtati coniungendam putauit. Vide Ciceron. lib. 5. De finib. & lib. 5. Tuſcul. vbi Caliphontem quoque de ſummo bono ſententiam facit.

Libro 2. De natura deorū.

Supr. cap. 14. ex Ciceron. Hortenſio.

pertes, quid de hac re ſapere potuerunt? Verùm ſi de hominis conditione dogmata hominum à ſacris literis noſtris abhorrentium nihil iudicaſti eſſe ponendũ, & rectiſſime iudicaſti: quanto minus te quæ poſuiſti adiuuare potuerũt, quid de principiis mundi huius viſibilis ſenſerunt, vnde inter nos nulla quæſtio vertitur? Sed mens tua potius tãquam magnum aliquid de philoſophorum libris didiceris, iactatiæ vanitate ſubuertitur. Videtur autem non fruſtra Chriſtianæ fidei propinquaſſe, qui vitam iſtam fallaciæ miſeriæque pleniſſimam non opinati ſunt niſi diuino iudicio contigiſſe, tribuentes vtique iuſtitiam conditori, à quo factus eſt & adminiſtratur hic mundus. Quanto ergo te meliùs veritatique viciniùs de hominum generatione ſenſerunt, quos Cicero in extremis partibus Hortenſij dialogi velut ipſa rerum euidentia ductus compulſuſque commemorat? Nam cùm multa quæ videmus & gemimus, de hominum vanitate atque infelicitate dixiſſet, *Ex quibus humanæ*, inquit, *vitæ erroribus & ærumnis fit, vt interdum veteres illi, ſiue vates, ſiue in ſacris initiiſq; tradẽdis diuinæ mentis interpretes, qui nos ob aliqua ſcelera ſuſcepta in vita ſuperiore, pœnarum luendarum cauſa natos eſſe dixerunt, aliquid vidiſſe videantur: verumq; ſit illud quod eſt apud Ariſtotelem, ſimili nos affectos eſſe ſupplicio, atque eos qui quondam, cum in prædonum Hetruſcorum manus incidiſſent, crudelitate excogitata necabantur, quorum corpora viua cum mortuis, aduerſa aduerſis accommodata, quàm aptiſſime colligabantur: ſic noſtros animos cum corporibus copulatos, vt viuos cum mortuis eſſe coniunctos.* Nónne qui iſta ſenſerunt multo quàm tu meliùs, graue iugum ſuper filios Adam, & Dei potentiam iuſtitiamq; viderunt, etiam ſi gratiam, quæ per mediatorem liberandis hominibus conceſſa eſt, non viderunt? Ecce ego inueni quod tibi de illis gentilium philoſophorum literis poſſet iure præponi, te inſtigante, qui nihil tale de illis inuenire potuiſti, & vt me admoneres, quod aduerſus te inuenirem tacere noluiſti.

Philoſophi in quibuſdam Chriſtianæ fidei appropinquarunt.

Cicero in Hortenſio.

Hetruſcorum prædonũ crudelitas.

Eccleſ. 40.

CAPVT XVI.

QVID quod de Apoſtoli teſtimonio pro te eſſe exiſtimas, quod eſt contra te, & membra noſtra quæ vtique ante peccatum nuda erant, nec confundebant eos quibus inerant, pudenda fuiſſe aſſeris, neſciens quid loquaris? Ego enim debui adhibere teſtimonium, quod ipſe adhibuiſti, vbi ait Apoſtolus, Multo magis quæ videntur infirma eſſe corporis noſtri, hæc neceſſaria ſunt, & cætera quæ pro nobis ipſe poſuiſti. Sed operæpretium eſt conſiderare, quomodo eò veneris vt hæc diceres. *Iam igitur*, inquis, *tempus eſt vt oſtendamus extra naturæ teſtimonium etiam aliqua authoritate legis, ſic noſtra membra fuiſſe formata, vt alia verecundia, alia libertate gauderent. Ad quod confirmandum*, inquis, *gentium citetur magiſter, qui ſcribens ad Corinthios ait, Corpus noſtrum non eſt vnum membrum, ſed multa*. Deinde, cùm Apoſtolica verba ſubtexeres, quibus ille mirificè explicauit vnitatem conſenſumque membrorum: *Et quia pauca*, inquis, *totius corporis membra nominauerat, atque pro ſua honeſtate genitalia loca directè appellare nolebat*. Nónne his verbis tuis te ipſe redarguis? Honeſtas ergo erat non appellare directè, quod Deus facere dignatus eſt rectè. Et quod creare non puduerat ipſum iudicem, pudebat enunciare præconem. Quando iſtud ita eſſet, niſi quæ ille fecerat honeſta condendo, nos feciſſemus inhoneſta peccando? Inde ſubiungis de hac re Apoſtolicum teſtimonium, quod ita ſcriptum eſſe commemoras. *Multo enim magis quæ videntur infirma eſſe corporis noſtri, hæc neceſſaria ſunt: & quæ putamus inhonorabilia eſſe membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus. Et quæ verecunda ſunt noſtra, maiorem honeſtatem habent. Quæ autem ſunt honeſta noſtra, nullo egent: ſed Deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorem dando honorem, vt non ſit ſciſſura in corpore, ſed eadem ipſa pro ſe inuicem cogitent membra*. Quibus dictis tanquam victor exclamas, *En verum intellectorem operis Dei, en fidelem ſapientiæ eius prædicatorem. Verecundiora, inquit, noſtra maiore honeſtate conteguntur*. Ad hoc certè vnum verbum totam cauſam tuam religandam putaſti, quod Apoſtolum dixiſſe legiſti, †*verecundiora noſtra*. Si autem legiſſes, inhoneſta noſtra, nullo modo vtique hoc teſtimonium ponere auderes. Nullo modo enim Deus, & hoc quod eſt peius ante peccatum, aliquid faceret in membris humani corporis inhoneſtum. Diſce ergo quod neſcis, quia diligenter quærere noluiſti. Inhoneſta dixit Apoſtolus: ſed nonnulli interpretes, in quibus & iſte eſt quantum arbitror, quem legiſti, credo verecundati verecundiora dixerunt, quæ ille dixit inhoneſta: quod probatur ex verbis in ipſo codice ſcriptis, vnde iſta verba Apoſtolica tranſtuliſti. Quod enim abs te poſitũ eſt verecundiora, in Græco legitur ἀσχήμονα. Quod autem ſequitur, maiorem honeſtatem habent, in Græco eſt εὐσχημοσύνην, quod integrè interpretatum eſt, honeſtatem. Vnde apparet illa quæ ἀσχήμονα dicta ſunt, inhoneſta Latinè appellari. Poſtremò quod adiunctũ eſt, quæ autem ſunt honeſta noſtra, Græcus habet εὐσχήμονα. Vnde manifeſtum eſt illa quæ ἀσχήμονα dicta ſunt, inhoneſta eſſe. Quamuis & nulla Græcorum cõſideratione verborum eo ipſo debuiſti admoneri, inhoneſta eſſe illa quæ abundantiorem honeſtatem habent velaminis, quando ea quæ hoc opus non habent, honeſta ſunt dicta. Quid eſt enim, Quæ autem honeſta ſunt noſtra, non opus habent: niſi illa inhoneſta ſunt, quæ opus habent? Honeſtas ergo adhibetur inhoneſtis, cùm rationalis naturæ ſenſu ipſo verecundante velantur. Eorum quippe honeſtas & honor eſt velamentum, tanto abundantius, quanto magis inhoneſta ſunt. Quod profectò non diceret Apoſtolus, ſi corpus tale deſcriberet, quale habebant homines quando nudi erant, & non confundebantur. Vide igitur quàm impudenter ideo dicas *homines fuiſſe primitus nudos, quia ad ſolertiæ humanæ operam vt ſe tegerent, pertinebat, quæ nondum in illis fuit*. Vnde fit conſequens, vt ante peccatum inertes, peccato autem factos credas eſſe ſolertes. Quàm porrò multis inaniter dictis quaſi eleganter acutéque concludis dicens, *Non igitur quia peccauerant, genitalia vel diabolica, vel inhoneſta fecerunt; ſed quia pauitabant, in ea quæ primum fuerant honeſtate permanentia membra texerunt*. Ad quod reſpondeo, diabolica quidem membra non eſſe, quantum ad eorum ſubſtantiam, figuram, qualitatemque pertinet, quam condidit Deus: ſed ſi eadem membra in qua prius fuerant honeſtate manſerunt, cur ea dixit Apoſtolus inhoneſta? Bene quod ipſe confeſſus es, illa membra fuiſſe prius honeſta: nõ enim aliud poſſes niſi blaſphema opinione ſentire. Quæ igitur Deus honeſta fecerat, dixit Apoſtolus inhoneſta. Cauſam requiro. Si hoc non peccato factum eſt, vnde factum eſt? Quis honeſta Dei opera dehoneſtauit, vt ea inhoneſta ſanctus Apoſtolus diceret? Vtrum habitudo, in qua eſt ſolertia creantis; an libido, in qua eſt pœna peccantis? Nam etiam nunc quod Deus ibi facit, honeſtum eſt; quod origo contrahit, inhoneſtum. Et tamen ne ſint ſciſſuræ in corpore, contributum eſt diuinitùs ſenſui naturali, vt pro inuicem ſolicita ſint membra: & quod dehoneſtauit concupiſcentia, contegat verecundia. Sed dicis, *Cur audita voce Dei deambulantis in paradiſo abſconderunt ſe Adam & mulier eius, cùm perizomata ſufficere potuiſſent, ſi de genitalium nuditate erubuiſſent?* Quid eſt quod dicis, non inueniendo quod dicas; nec attendis, quòd animo trepidante à facie Domini, abſtruſiora latibula quæſierunt? Illa verò lumbis circumpoſita tegmina, mo-

1. Cor. 12.

Inhoneſtum pudorem membrorum ab exordio creationis tantum fuiſſe putat.

1. Cor. 12.

Inhoneſta legit noſter interpres.

1. Cor. 12.

Geneſ. 3.

na, motum qui ibi ſentiebatur erubeſcendo velarunt. Si cùm nudi eſſent non confundebantur; teſtat vt confuſione ſe texerint. Confuſionem inhoneſtatis eſſe, non dubium. Ideóque ibi dictum eſt, Nudi erant, & non confundebantur: vt appareat confuſione factum, quòd poſtea pudenda texerunt. Hic autem vbi ſe abſconderunt in medio ligni paradiſi, reſpondit Adam, Vocem tuam audiui deambulantis in paradiſo, & timui quia nudus ſum. Illud manifeſta confuſio, iſtud occulta conſcientia, qua delinquente intrinſecus accidit manifeſta confuſio. Illud ergo fecit pudor, hoc timor. Illud erubeſcenda concupiſcentia, hoc punienda conſcientia; dementi ſcilicet ſimilis, quando eum qui cordis cernebat interna, corporis occultatione fugiebat. Quid eſt autem quod ait Dominus, Quis nunciauit tibi quia nudus es, niſi de ligno de quo præceperam tibi ne manducares, manducaſti? Quid eſt guſtato cibo prohibito nuditas indicata; niſi peccato nudatum, quod gratia contegebat? Gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum & animale corpus beſtialem libidinem non habebat. Qui ergo veſtitus gratia non habebat in nudo corpore quod puderet, ſpoliatus gratia ſenſit quod operire deberet. *Fugiẽda*, inquis, *opinio eſt quæ putat vel in membris hominũ, vel in ſenſibus membrorum aliquid diabolum condidiſſe.* Quid nobis obiicis vanas exorbitationes tuas? Non aliquid diabolus quod ad naturam hominis pertinet, condidit; ſed quod Deus bene condiderat, peccati perſuaſione violauit, ita vt illo vulnere quod factum eſt per duorum hominum liberum arbitrium, totum genus claudicaret humanum. Ecce circumſtat ſenſus tuos miſeria generis humani. Homo es, humani nihil abs te alienum puta, & in iis quæ non pateris, compatere patientibus. Quamuis & ipſe quantalibet terrena felicitate præpolleas, nullum ſine bello inteſtino diem ducis, ſi tamen quod profiteris implere conaris. Sed in iis quæ meminiſſe iam non potes, paruulos intuere, quot & quanta mala patiantur, in quibus vanitatibus, cruciatibus, erroribus, terroribus creſcant. Deinde iam grandes, etiam Deo ſeruientes tentat error vt decipiat: tentat labor, aut dolor, vt frangat: tentat libido, vt accendat: tentat mœror vt ſternat: tentat typhus vt extollat. Et quis explicet omnia feſtinanter, quibus grauatur iugum ſuper filios Adam? Huius euidentia miſeriæ gentium philoſophos nihil de peccato primi hominis ſiue ſcientes, ſiue credentes, compulit dicere, ob aliqua ſcelera ſuſcepta in vita ſuperiore pœnarum luendarum cauſa nos eſſe natos, & animos noſtros corruptibilibus corporibus eo ſupplicio quo Hetruſci prędones captos affligere conſueuerant, tanquam viuos cum mortuis eſſe coniunctos. Apoſtolus autem amputat opinionem, qua creduntur ſingulæ animæ pro meritis anteactæ vitæ diuerſis corporibus inſeri. Quid igitur reſtat, niſi vt cauſa iſtorum malorum ſit, aut iniquitas vel impotentia Dei, aut pœna primi veteriſque peccati? Sed quia nec iniuſtus, nec impotens eſt Deus; reſtat quod non vis, ſed cogeris confiteri, quòd graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium non fuiſſet, niſi delicti originalis meritum præceſſiſſet.

[Margin: Geneſ. 2. — Geneſ. 3. — Platonici, quos ſequutus eſt & Origenes. — Eccleſ. 40.]

LIBRI QVARTI FINIS.

A

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTRA IVLIANVM,

LIBER QVINTVS.

ORDO ipſe poſtulat, quoniam primo ſecundóque reſpondimus, quid liber tuus tertius cõtineat deinde videamus: & reſpondeamus peſtilẽtioſis laboribus tuis, quantum Dominus opitulatur, ſalubribus laboribus noſtris, tenentes inſtitutum modum, vt ea quæ non habent ad rem quæ inter nos agitur pertinentem cõtrouerſiam, tranſeamus: ne qui hæc noſtra noſſe voluerint, plus laboris & temporis in opere legendi, quàm in diſcendi vtilitate conſumant. Quid ergo opus eſt, vt aliquid aduerſus ea dicã, quæ in principio poſuiſti libri huius ſolita & vana, *de inuidia quam* B *vos ſuſtinere pro veritate iactatis; & de paucitate velut prudentium, quibus vos placere gaudetis?* Hæc enim & veterum & nouorũ omnium vox eſt hęreticorum, ipſa cõſuetudine iam ſordidata atque petrita. Et tamen neceſſitate compellitur talibus pannis indui tam magna etiam veſtra ſuperbia, quæ ſic tenditur & inflatur, vt eos deformiùs dum geſtit oſtẽtare, dirumpat. Tuas etiam calumnioſiſſimas cõtumelias non eſt neceſſe ſæpius refutare, quibus me vnum nominatim videris appetere: & in tot ac tanta catholica lumina, tacitis eorũ nominibus vel inſanus inſilis, vel cęcus offendis. Vnde tibi duobus prioribus libris ſic me reſpõdiſſe arbitror, vt à nullo amplius requiratur. Exaggeras quàm ſit *difficilis paucíſq; conueniens eruditis, ſanctarum cognitio literarum:* videlicet, vt Deus ſicut vniuerſitatis conditor & iuſtus & verax ac pius, idem donorum ſuorũ in homines cumulator probetur; *quia vna eſt*, vt fateris, *optima cauſa ſtudiorum bonorum, vt honoretur Deus.* Quem C tamen ſic honoras, vt paruulorum liberatorem neges per Chriſtum Ieſum, id eſt, Saluatorem, cuius eos baptiſmate ſic ablui dicis, vt non conſequantur ſalutem, tanquam medico non indigeant Chriſto; humanæ originis venã ſagaciter inſpiciente, & eos ſanos pronunciante Iuliano. Quãto melius nihil omnino didiciſſes; quàm per iſtam velut ſciẽtiam legis in qua te turgidus iactas, non ſanè duce Dei lege, ſed veſtra potius vanitate, ad hanc impiam præſumptionem inimicam fidei Chriſtianæ & tuæ animę perueniſſes. *Sententia*, inquis, *veſtra tam deformis & vana eſt, quæ & Deo iniquitatẽ, & diabolo conditionẽ hominum, & peccato ſubſtãtiam, & conſcientiam ſine ſcientia paruulis conatur adſcribere.* Breuiter reſpondeo: Sentẽtia noſtra nec deformis eſt; quia ſpecioſum forma præ filiis hominum ſaluatorem prędicat omnium hominum, ac per hoc etiam paruulorum. Nec vana eſt; quia non fruſtra, ſed præcedente D peccato dicit hominem vanitati ſimilẽ factum, cuius dies ſicut vmbra prętereunt. Nec Deo aſcribit iniquitatem, ſed potius æquitatem; quia non iniuſtè tot & tantis malis, quæ ſæpiſſimè cernimus, etiam paruulus plectitur. Nec diabolo conditionem hominum, ſed humanæ originis deprauationem: nec peccato ſubſtantiam deputat, ſed in primis hominibus actum, in eorum verò poſteritate contagiũ: nec paruulis conſcientiam ſine ſcientia, in quibus nec ſcientia eſt nec conſcientia; ſed ſciuit ille quid fecerit in quo omnes peccauerunt, & ſinguli malum inde traxerunt. Tu autem multitudinem præſtruis idiotarum, (quos appellas *ſimplices, qui aliis occupati negotiis, nihil de eruditione cœperunt, ſola tamen fide ad eccleſiam Chriſti peruenire curarunt*) *ne facilè obſcuris quæſtionibus terreantur, ſed credentes Deum verum conditorem eſſe hominum, indubitatè quoque teneant quia pius eſt, quia verax,*

[Margin: CAP. I. Tranſit ad libr. 3. Iuliani confutationem. — Vox omnium hæreticorum. — Pſalm. 44. — Pſalm. 143.]

quia iuſtus; atque hanc exiſtimationem de illa trinitate ſeruantes, quicquid audierint huic conuenire ſententiæ, amplexentur, atque collaudent: nec hoc eis vlla vis argumentationis euellat, ſed deteſtentur omnem authoritatem atque omnem ſocietatem contraria perſuadere nitentem. Si hæc ipſa tua verba conſideres, aduerſus te illos firmiſſimos reddis. Neque enim alia cauſa eſt, cur nouitatem veſtram deteſtetur etiam multitudo Chriſtiana, à cuius velut imperito iudicio ad paucos veſtros, quos videri cupis prudentiſſimos & doctiſſimos, prouocas; niſi quia Deum & hominum conditorem iuſtiſſimum cogitant; & ſuorum tantos cruciatus conſpiciunt paruulorum, vt ſub Deo creatore optimo atque iuſtiſſimo nullo modo imago eius in illa ætate tanta mala pateretur, ſi non eſſet originale peccatum. Quorum ſi quiſquam geſtans paruulum filium, te ſine clamore inuidioſo, & in parte vbi nullus audiret, compellaret, ac diceret, Ego ea mente, intelligentia, ratione, in qua ſum factus ad imaginem Dei, tantum amo regnum Dei, vt hominis magnam iudicem pœnam, ſi eò nunquam poſſit intrare. Itáne verò tu non homo de turba imperitorum, ſed inter paucos prudentiſſimos regni illius amator, tanto vtique ardentior quanto magis te flagrantiſſima paucorum ſocietas in illud accendit, nec facit inde torpeſcere frigidior multitudo, reſponſurus es homini atque dicturus, Non ſolùm magna non eſt, ſed nulla omnino pœna eſt imaginis Dei, nunquam poſſe intrare in regnum Dei. Puto quòd nec vni homini, cuius nec vim, nec teſtimonium formidabis, hoc dicere audebis. Te itaque ſiue reſpondente quodlibet, ſiue (quod magis à te exigeret ſi non Chriſtiana, certè humana verecundia) reticente, ingereret aſpectibus (Rom. 5.) tuis paruulum ſuum dicens: Iuſtus eſt Deus; quid mali eſt, quod innocentem hanc eius imaginem prohibet intrare in regnum eius; ſi non eſt peccatum quod per vnum hominem intrauit in mundum? Puto quod nulla tibi aderit ſapientia, qua tibi videaris illo indocto homine doctior; ſed ſi à te receſſerit impudentia, illo infante remanebis infantior.

(Cap. 11.) Sed prooemio terminato quo imperitos admonitos remouiſti, & paucorum tibi aures eruditiſſimas præparaſti, quid diſputationis aggrediaris, videamus. Neſcio quid enim ſatis acutum tibi venit in mentem, quod te in ſecundo lib. tuo fugerat, cum de membris pudendis, quæ poſt peccatum rationali verecundante natura ficulnearum adoperta ſunt tegmine foliorum, multa dixiſſes: fruſtra refutare conatus quod ego dixeram, (Li. 1. de nup. & conc. cap. 5.) *Cur ergo ex illis membris confuſio poſt peccatum, niſi quia extitit illic indecens motus?* Quid igitur excogitaſti quod ita tibi placuit, vt nec finito volumine vbi hanc quæſtionem tam diuturna loquacitate verſaſti, iam hoc putares omittendum? *Scriptum eſſe* dicis: *Et fecerunt ſibi veſtimenta, aliamque interpretationem habere* (Gen. 3. Perizomata quid ſibi velint quibus ſe primi parentes texerunt.) commemoras *perizomata: & veſtimenta* perhibes *totius corporis indumentum intelligi poſſe, quod ad pudoris refertur officium.* Vbi miror iſtum interpretem quem legiſti, ſi Pelagianus non fuit, ex eo quod Græcus ait perizomata, veſtimenta potuiſſe transferre. Verùm & hic ſi pudor adſit, ad cuius officium veſtimenta aſſeris pertinere, nequaquam perſuadere conaberis homines primos peccato magiſtro iſta pudoris officia didiciſſe, & in eis prius duas quaſi ſocias & amicas conuenienter habitaſſe innocentiam & impudentiam. Quando enim nudi erant, & non confundebantur, inuerecundi erant ſecundum tuam diſputationem, & à naturali pudoris ſenſu abhorrebant. Sed videlicet ab iſta prauitate peccando correcti ſunt, & ſenſus reprobus præuaricationis factus eſt in eis doctor pudoris. Pudentes quippe fecit nequitia quos impudentes iuſtitia faciebat. Imò verò tua iſta ſententia ita eſt indecenter impudens & deformiter nuda, vt eam quantalibet folia verborum conſuas, operire non poſſis. *A pictoribus me didiciſſe* derides, *quod Adam & mulier eius pudenda contexerint, & Horatianum illud* (Horatius in arte poetica.) *decantatum audire me* præcipis, *Pictoribus atque poetis, Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.* Ego verò non à pictore inanium figurarum, ſed à ſcriptore diuinarum didici literarum, quia illi primi homines antequam peccarent nudi erant, & non confundebantur. In quibus abſit vt tanta innocentia tam impudens eſſet, ſed nondum inerat quod puderet. Peccauerunt, attenderunt, erubuerunt, operuerunt, & adhuc clamas, *nihil illic indecens nouumque ſenſerunt.* Hanc planè impudentiam tuam nimis incredibilem, abſit vt dicam, nullus te Apoſtolus aut Propheta, ſed nec pictor docuit, nec poeta. Illi quippe ipſi quibus quidlibet audendi, ſicut eleganter dictum videtur, ſemper fuit æqua poteſtas; confunderentur tale aliquid ridendum fingere, quale tu credendum non confunderis diſputare. Duas enim ſimul habitantes, quarum altera eſt optima, altera eſt peſſima, velut inter ſe conuenientes atque concordes, innocentiam ſcilicet atque impudentiam, nullus pictor pingere, nullus poeta canere auderet: nec eorum quiſquam ita de ſenſib. deſperaret humanis, vt etiam hoc ſibi audendi æquam crederet poteſtatem, ſed inſanam potius vanitatem. In eo verò quod aiſti, *Si illi interpretationi quæ perizomata, id eſt, præcinctoria poſuit, fauetur, latera magis dicam tecta fuiſſe quàm fœmora.* Primum doleo, ſic te abuti eorum ignorantia, qui Græcè neſciunt, vt eorum qui ſciunt, iudicium reueritus non ſis. Sed commodius accidit, vt ipſa perizomata quæ leguntur in codicibus Græcis tanquam verbum ſuæ linguæ mos Latinus vſurpet. Proinde cum perizomata non fœmora, ſed latera contegi potuiſſe aſſeueraſti, puto quod te etiam ipſe riſiſti. Quis enim doctus vel indoctus ignoret, quas perizomata contegant corporis partes: quod nomen tegminis etiam in fœminarum dotibus frequentari & æſtimari ſolet, neque id alligari niſi zona quæ lumbos cingit? Interroga & diſce, quod te non credo neſcire. Quamuis etiam ſi neſcias, non vſqueadeo te arbitror non humanum eloquium, ſed humanum habitum velle peruertere; vt perizomata ſuper humeros leuare coneris; aut eis ita latera illorum hominum fuiſſe contecta, vt genitalia totæque lumborum cum fœmoribus partes nudæ relinquerentur. Quid ergo te adiuuat, & non me potius, ex quantauis parte corporis ſuperiore (Rom. 7.) inferiora velata ſint, vbi lex in membris repugnans legi mentis affectu ſentiebatur amborum, & alterno excitabatur aſpectu, inobedientium prauitatem ſuæ inobedientiæ nouitate confundens? Quæ quanto turbulentius mouebatur, tanto verecundius fieret, ſi caro cuius eam ſtimulabat aſpectus, aliquanto ſpatioſius velaretur. Siue igitur à lumbis, ſiue à lateribus demiſſa ſunt tegmina; pudenda ſunt tecta, quæ pudenda non eſſent, niſi legi mentis lex peccati inuidè repugnaret. Sed vbi manifeſta res eſt, Scripturæ diuinæ ſenſui noſtrum ſenſum addere non debemus: non enim hoc fit humana ignorantia, ſed præſumptione peruerſa. Adam & mulier eius, qui nudi erant (Gen. 3.) ante peccatum, & non confundebantur, mox vt peccauerunt quas partes corporis amicierunt, perizomatum nomine ſatis euidenter expreſſum eſt. Videmus quid texerint; nimiæ inſipientiæ eſt adhuc quærere, nimiæ impudentiæ, adhuc negare quid ſenſerint. Nam tu quoque cum obſtinatiſſimè contradicas, vſque adeò iudicaſti nihil aliud humanis occurrere ſenſibus, niſi concupiſcentialem motum erubeſcentes illos homines in genitalib. tegere voluiſſe; vt perizomata erigere ad latera conareris; aut operiens latus vbi peccatores nihil mali ſenſiſſe contendis, aut deformiter nudans, quod magis tegendum eſſe conſentis.

Cap. III.
Li. 1. de nup. & conc. cap. 6

INSERTIS alia de libro meo verba, vbi dixi *carnis inobedientiam inobedienti homini digniſſimè retributam; quia iniuſtum erat, vt obtemperaretur à ſeruo ſuo, id eſt, à corpore ſuo, ei qui non obtemperauerat domino ſuo* & conaris oſtendere *hanc inobedientiam carnis potius eſſe laudabilem, ſi pœna peccati eſt:* & tanquam perſona ſit aliqua, quæ peccatorem ſciēter affligat, ſic eam *velut vltricem ſceleris, & in hoc Dei miniſtram*, tanquam magnum aliquod bonum cothurno ſermonis exornas. Nec cogitas poſſe te iſto modo laudare angelos malos, qui vtique non ſunt niſi præuaricatores atque impij, per quos tamen Deū meritas pœnas irrogare peccantibus, ſancta Scriptura teſtatur, dicēs: Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem & iram & tribulationem immiſſionem per angelos malos. Lauda etiam iſtos, lauda eorum principem Satanam, quia & ipſe vindex peccati fuit, quando ei tradidit Apoſtolus hominem in interitum carnis. Valde enim diſertus es contra gratiam Chriſti, & idoneus dicere panegyricum ſatanæ, & angelis eius, per quos multorum Deus iudex atque vltor eſt peccatorū, retribuens eis ſecundum opera ſua, eos ipſos peſſimos & damnabiles ſpiritus puniendorum ſupplicia faciens, qui bene iuſteq; vtitur & bonis & malis. Prædica igitur iniquiſſimas poteſtates, quia per ipſas mala retribuuntur malis: qui propterea concupiſcentiam prædicas carnis, quia inobedientia retributa eſt inobediētiæ peccatoris. Lauda iniquum regem Saulē, quia & ipſe fuit pœna peccantium, Domino dicente: Dedi tibi regē in ira mea. Lauda dæmonium quod rex ipſe patiebatur, quia & hoc pœna fuerat peccatoris. Lauda cæcitatem cordis quę ex parte in Iſrael facta eſt. Nec taceatur de cæcitate Iſrael. Quare? Donec plenitudo, inquit, gentium intraret. Niſi fortè & iſtam pœnam negabis eſſe, quā ſi lucis internæ amator eſſes, non ſolum aliquam, ſed valde magnam pœnam eſſe clamares. At iſta cæcitas fuit Iudæis grande incredulitatis malum, & grandis cauſa peccati vt occiderent Chriſtum. Iam iſtam cęcitatem ſi pœnam fuiſſe negaueris, ſimilem re perpeti etiam non confitens indicabis. Si autem pœnam quidem fuiſſe, ſed peccati pœnam non fuiſſe contendis; interim fateris, quod vnum aliquid & peccatum eſſe poſſit & pœna: ſi autem non eſt hæc pœna peccati, profectò iniqua pœna eſt, & iniuſtum facis Deū, quo iubente vel ſinente; aut infirmum, quo non auertente infligitur nocenti. Quod ſi etiam pœnam peccati eſſe concedis, ne hoc concedendo tu ipſe corde cæcus appareas, vide iam quod videre nolebas, iſtam quam mouiſti ſolutam eſſe quæſtionem: quia ſicut diabolus atque angeli eius & mali reges, non ſolum ipſi peccatores ſunt, ſed per iuſtitiam Dei fiunt etiam ſupplicia peccatorum, nec ideo laude ſunt digni, quia pœna ex illis iuſta infligitur dignis: ſic lex in membris repugnans legi mentis, non ideo ipſa iuſtè agit, quia eius qui egit iniuſtè, pœna ſit iuſta: & ſicut cæcitas cordis, quam ſolus remouet illuminator Deus, & peccatum eſt quo in Deum non creditur; & pœna peccati, qua cor ſuperbum digna animaduerſione punitur; & cauſa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiſcentia carnis (aduerſus quam bonus concupiſcit ſpiritus) & peccatum eſt, quia ineſt illi inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati eſt, quia reddita eſt meritis inobedientis: & cauſa peccati eſt, defectione conſentientis vel contagione naſcentis. Proinde omnia quæ pro hæc tuā cæca & inconſiderata opinione dixiſti, qua carnis concupiſcentiā eo ipſo quod eam pœnam diximus eſſe peccati, non ſolùm non vituperandam, verumetiam laudandam putaſti, quamlibet prolixa diſputatione in eo fueris immoratus, euanuiſſe certiſſimum eſt. Nam quod aiſti, *Si libido pœna peccati eſt, abijciendam eſſe pudicitiam, ne rebellis in Deū caſtitas illatam ab eo dicatur eneruare ſententiam*, & cætera huiuſmodi quæ hanc vanitatem conſequentia atque hinc religata cōtexis: totidem verbis de cæcitate cordis errore ſimillimo dici poteſt: Si cæcitas cordis pœna peccati eſt, abijcienda doctrina, ne rebellis in Deum mētis illuminatio illatam ab eo dicatur eneruare ſententiam. Quod ſi abſurdiſſimum eſt dicere, quamuis ſit cæcitas cordis pœna peccati; eo modo abſurdiſſimum eſt etiam quod ipſe dixiſti, quamuis ſit libido, id eſt, inobedientia carnis pœna peccati: quoniam cæcitati cordis debet reſiſtere ſcientia, & libidini continentia: eam verò pœnam quæ nec error eſt, nec libido, debet tolerare patientia. Quapropter quando Deo donante ex vera viuitur fide, ipſe Deus adeſt & menti illuminandæ & concupiſcentiæ ſuperandæ, & moleſtiæ perferendæ. Hoc enim totum rectè fit, quando fit propter ipſum, id eſt, quando gratis amatur ipſe: qualis amor nobis eſſe non poteſt, niſi ex ipſo. Alioquin quando ſibi homo multum placet, & de ſua virtute confidit, ſi traditur in deſideria ſuperbiæ ſuæ, tanto amplius augetur hoc malum, quanto magis ei cupiditates cæteræ ceſſerint, eaſque velut laudabilis hanc vnam oblectando compreſſerit. Quod ergo in alijs opuſculis meis legiſſe te dicis, atque id fruſtra refutare conatus es, eſſe nonnulla peccata quæ pœnæ ſint etiam peccatorum, depoſito vincendi ſtudio diligenter attende, & inuenies eſſe veriſſimum ſecundum ea quæ de cordis cæcitate tractata ſunt. Quid enim egiſti quæſo te, quid egiſti, commemorando Apoſtolicum teſtimonium, quo ego illud probaui, quod in alia mea diſputatione legiſti, quia de quibuſdam ſcripſit dicens: Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant quæ non conueniunt? Hoc enim voluiſti videri hyperbolicōs dictum, quod fit cum ad permouendos animos, fidem rerum qui ſermocinatur, excedit. Vbi ergo id Apoſtolus fecerit, non graueris oſtendere. *Cum inueheretur*, inquis, *in impiorum crimina, pœnarum ea nominibus aggrauauit, quantúmque pectori ſuo virtutū omnium domicilio turpitudo horreret oſtendens, non tam reos quàm damnatos ſibi tales ait videri.* Imò ſicut ipſe loquitur, non ſicut eum tu loqui fingis, & damnatos demonſtrauit & reos, nec ſolùm de præteritis reos propter quæ damnatos, ſed inde etiam reos vnde etiam damnatos. Nam reos oſtendit, vbi ait, Et coluerunt, & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen. Deinde damnatos propter iſtum reatum. Sequitur enim, Propter hoc tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Audis, propter hoc; & quæris inaniter, *quomodo intelligendus ſit tradere Deus*, multum laborans, vt oſtendas *eum tradere deſerendo.* Sed quomodolibet tradat, propter hoc tradidit, propter hoc deſeruit: & vides eius traditionem, qualemlibet & quomodolibet intelligas quæ conſecuta ſint. Curauit enim Apoſtolus dicere quanta pœna ſit à Deo tradi paſſionibus ignominiæ, ſiue deſerendo, ſiue alio quocunque vel explicabili, vel inexplicabili modo, quo facit hæc ſummè bonus & ineffabiliter iuſtus. Nam fœminæ eorum, inquit, immutauerunt naturalem vſum in eum vſum, qui eſt contra naturā. Similiter autē & maſculi relinquentes naturalem vſum fœminæ, exarſerunt in appetitum ſuum in inuicem, maſculi in maſculos deformitatem operātes, & mercedē mutuā quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipiētes. Quid hoc euidentius, quid apertius, quid expreſſius? Mercedem mutuam recepiſſe dicit, vtique damnatos vt tanta operarentur mala, & tamen iſta damnatio etiam reatus eſt, quo grauius implicantur. Ita & peccata ſunt iſta, & pœnæ præcedentium peccatorum. Et quod eſt mira-

Marginalia: Pſalm. 77. — 1. Cor. 15. — Oſee 3. — 1. Reg. 16. — Rom. 11. — Rom. 7. — *Idem & peccatum, & peccati pœna, & cauſa eſſe poteſt.* — *Pœnam quæ nec error nec libido eſt, debet tolerare patientia.* — *De natura & gratia, cap. 22* — *Rom. 1.* — *Hyperbole quid.* — *Explicat modum ib. de gratia & lib. arb. cap. 20. & 21.*

mirabilius, etiam oportuiſſe dicit eos iſtam mutuam mercedem recipere. Ita ſe habent etiam ſuperiora Rom. 1. verba Apoſtoli, quæ ipſe poſuiſti. Mutauerũt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & ſerpentium. Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum in immunditiam: & cætera quæ ſequuntur. Et hic vtique vides cauſam propter quam traditi ſunt, ſine vlla ambiguitate monſtratam. Dixit quippe quid mali antè feciſſent, & adiunxit: Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum. Proinde præcedentis eſt hæc pœna peccati, & tamen etiam ipſa peccatum eſt, quod verbis conſequentibus explicat. Sed tu contra diſſerens, eo modo tibi videris iſtam ſoluiſſe quæſtionem, quia deſideriis ſuis Apoſtolus traditos dixit. *Iam enim flagitiorum*, inquis, *deſideriis æſtuabant*. Et adiungis ac dicis, *Quomodo ergo per potentiam tradentis Dei putandi ſunt in talia facta cecidiſſe?* Quid ergo plus factum eſt obſecro te, aut vt Rom. 1. quid diceret, Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum; ſi iam erant poſſeſſi quodam modo malis deſideriis cordis ſui? Nunquid autem conſequens eſt, vt ſi habet aliquis cordis deſideria mala, iam etiam conſentiat eis ad committenda eadem mala? Ac per *Tradi deſideriis malis, quid.* hoc aliud eſt habere mala deſideria cordis, aliud tradi eis; vtique vt conſentiendo eis poſſideatur ab eis; quod fit cum diuino iudicio traditur eis. Alioquin fruſtra dictum eſt, Poſt concupiſcentias tuas non eas, *Eccl. 18. Non concupiſcentias ſentire ſed ſequi peccatum eſt.* ſi iam quiſque reus eſt, quod tumultuantes, & ad mala trahere nitentes ſentit eas, nec eas ſequitur ſi non eis traditur, exercens aduerſus eas glorioſa certamina ſi viuit in gratia. Quid tibi enim videtur, quod obſer- *Eccl. 18. Ita volunt noſtri temporis hæretici.* uat quod ſcriptum eſt, ſi præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius (quod quid eſt aliud, quàm deſideria eius mala) faciet te gaudium inimicis & inuidis tuis? nunquid iam iſte reus eſt, habendo tales animæ concupiſcentias, quas ei præſtare non debet, ne in gaudium veniat diabolo & angelis eius, qui ſunt inimici atque inuidi noſtri? Cum ergo dicitur homo tradi deſideriis ſuis; inde fit reus, quia deſertus à Deo cedit eis atque 2. Pet. 2. conſentit, vincitur, capitur, traditur, poſſidetur. A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Et fit ei peccatum conſequens, præcedentis pœna pec- *Peccatum & pœna peccati.* cati. An non eſt peccatum & pœna peccati, vbi legi- *Eſaiæ 19.* tur, Dominus enim miſcuit illis ſpiritum erroris, & ſeduxerũt Ægyptum in omnibus operibus ſuis, ſicut ſeducitur ebrius? Non eſt peccatum & pœna peccati, vbi Deo dicit Propheta, Quid errare feciſti nos Do- *Eſaiæ 63.* mine à via tua, obtudiſti corda noſtra vt non timeremus te? Non eſt peccatum & pœna peccati, vbi rurſus *Eſaiæ 64.* Deo dicitur; Ecce tu iratus es, & nos peccauimus; propterea errauimus, & facti ſumus ſicut immundi omnes? Non eſt peccatum & pœna peccati, vbi legitur de gentib. quas debellauit Ieſus Naue, quia per Do- *Ioſue 11.* minum factum eſt confortari cor eorum, vt obuiam irent ad bellum ad Iſrael, vt exterminarẽtur? Non eſt peccatũ & pœna peccati, quod non audiuit Roboam rex plebem bene monẽtem, quoniam ſicut Scriptura loquitur, Erat conuerſio à Domino, vt ſtatueret ver- 3. Reg. 12. bum ſuũ quod de illo locutus eſt in manu Ahiæ Prophetæ? Non eſt peccatũ & pœna peccati, in eo quod ſcriptum eſt, Amaſiam regem Iuda noluiſſe audire Ioas regem Iſrael bene monentem, ne procederet ad 2. Paral. 25. bellandum? Sic enim legitur, Et nõ audiuit Amaſias, quoniam à Deo erat vt traderetur in manus hoſtium, quoniam quæſierunt Deũ Edom. Et multa alia commemorare poſſemus, in quibus liquidò appareat occulto iudicio Dei fieri peruerſitatem cordis, vt nõ audiatur quod verũ dicitur, & inde peccetur, & ſit ipſum peccatum præcedentis etiam pœna peccati. Nam credere mendacio, & non credere veritati, vtique pecca-

A tum eſt. Venit tamẽ ab ea cæcitate cordis, quæ occulto iudicio Dei, ſed tamen iuſto etiam pœna peccati monſtratur. Quale eſt etiam illud quod ad Theſſalonicenſes ſcribit Apoſtolus, Pro eo quod dilectionem 2. Theſ. 2. veritatis non receperũt, vt ſalui fierẽt; ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mẽdacio. Ecce pœna peccati, peccatum eſt. Vtrunq; claret, breuiter dictum eſt, apertè dictum eſt, ab eo dictum eſt, cuius alia verba in tuam ſententiam fruſtra detorquere conatus es. Quid eſt autem quod dicis; *Cũ deſideriis ſuis traditi dicuntur, relicti per diuinam patientiam intelligẽdi ſunt, non per potentiam in peccata compulſi:* quaſi non ſimul poſuerit hæc duo idẽ Apoſtolus & patientiam Rom. 9. & potentiam, vbi ait: Sic autẽ volens Deus oſtendere iram & demonſtrare potentiam ſuam, attulit in multa patientia vaſa iræ; quæ perfecta ſunt in perditionẽ. Quid horum tamen dicis eſſe quod ſcriptum eſt: Et propheta ſi errauerit & locutus fuerit, ego Dominus Ezech. 14. ſeduxi prophetam illum, & extendam manum meam B ſuper eum, & exterminabo eũ de medio populi mei Iſrael: patientia eſt, an potentia? Quodlibet eligas; vel vtrunque fatearis, vides tamen falſa prophetantis peccatum eſſe, pœnamq; peccati. An & hic dicturus es quod ait, Ego Dominus ſeduxi prophetam illum, intelligendũ eſſe, deſerui, vt pro eius meritis ſeductus erraret? Age vt vis, tamen eo modo punitus eſt pro peccato, vt falſum prophetando peccaret. Sed illud intuere quod vidit Micheas propheta, Dominum ſedentem ſuper thronũ ſuum, & omnis exercitus cœli ſtabat circa eum à dextris eius & à ſiniſtris eius. Et dixit Dominus: Quis ſeducet Achab regem Iſrael, & 3. Reg. 22. aſcendit, & cadet in Ramoth Galaad? Et dixit iſte ſic, & iſte ſic. Et exiit ſpiritus, & ſtetit in cõſpectu Domini & dixit: Ego ſeducam eum. Et dixit Dominus ad eũ: In quo? Et dixit: Exibo & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et dixit: Seduces & præualebis, exi & fac ſic. Quid ad iſta dicturus es? Nempe C rex ipſe peccauit, falſis credendo prophetis. At hæc ipſa erat & pœna peccati, Deo iudicãte, Deo mittẽte angelum malum; vt apertius intelligeremus, quo- Pſalm. 77. modo in Pſalmo dictum ſit, miſiſſe iram indignationis ſuæ per angelos malos. Sed nunquid errando, nunquid iniuſtè quicquam vel temere iudicando, ſiue faciendo? Abſit: Sed non fruſtra illi dictum eſt: Iudicia Pſal. 35. tua ſicut abyſſus multa. Non fruſtra exclamat Apoſtolus: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Rom. 11. Dei, quã inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi vt retribuatur ei? Nullum elegit dignum, ſed eligẽdo effecit dignum; nullum tamen punit indignum.

AIT, inquis, *Apoſtolus: Bonitas Dei ad pænitentiam te adducit*. Verum eſſe conſtat; ſed quem prædeſtinauit adducit: quamuis ſecundum duritiam ſuam, CAPVT IIII. Rom. 2. & cor impœnitens, quantum ad ipſum attinet, the- D ſaurizet ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius. Quantamlibet enim præbeat patientiam: niſi ipſe dederit, quis agit pœnitentiã? An oblitus es quod idẽ 2. Tim. 2. ipſe doctor ait: Ne fortè det illis Deus pœnitentiã ad cognoſcendam veritatem & reſipiſcant à diaboli laqueis? Sed iudicia eius multa abyſſus. Nos certè ſi eos Pſalm. 35. in quos nobis poteſtas eſt, ante oculos noſtros perpetrare ſcelera permittamus, rei cum ipſis erimus. Quàm vero innumerabilia ille permittit fieri ante oculos ſuos; quæ vtique ſi noluiſſet nulla ratione permitteret: & tamen iuſtus & bonus eſt, & quod præbendo patientiam dat locum pœnitentiæ nolens aliquem perire, nouit Dominus qui ſunt eius, & omnia 2. Tim. 2. cooperatur in bonum, ſed his qui ſecundum pro- Rom. 8. poſitum vocati ſunt. Non enim omnes qui vocati

Matth. 22. Duplex vocatio Dei. 2. Tim. 1.

ſunt, ſecundum propoſitum ſunt vocati. Multi enim vocati, pauci verò electi. Qui ergo electi, hi ſecundum propoſitum vocati. Vnde & alibi dicit: Secundum virtutem Dei ſaluos nos facientis & vocātis vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum ſuum propoſitum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante ſæcula æterna. Denique &

Rom. 8.

hic cum dixiſſet: Omnia cooperatur in bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt; continuo ſubdidit, quoniam quos antè præſciuit & prædeſtinauit, conformes imaginis filij eius vt ſit primogenitus in multis fratribus: quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, ipſos & iuſtificauit: quos

Ephes. 1.

autem iuſtificauit, ipſos & glorificauit; hi ſunt ſecundum propoſitum vocati. Ipſi ergo electi, & hoc ante mundi conſtitutionem, ab eo qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ſint. Sed electi, per electionem gratiæ.

Rom. 4. Rom. 11. Electio prædeſtinationis nō eſt ex præcognitis operibus.

Vnde dicit idem doctor & de Iſrael: Reliquię per electionem gratiæ factæ ſunt. Et ne fortè ante conſtitutionem mundi ex operibus præcognitis putarentur electi, ſecutus eſt, & adiunxit: ſi autem gratia, iam non ex operib. alioquin gratia iam non eſt gratia. Ex iſto numero electorum & prædeſtinatorum etiam qui peſſimam duxerunt vitam, per Dei benignitatem adducuntur ad pœnitentiam, per cuius patientiam non ſunt huic vitæ in ipſa ſcelerum perpetratione ſubtracti; vt oſtendatur & ipſis & alijs coheredibus eorum, de quàm profundo malo poſſit Dei gratia liberare. Ex his nemo perit, quacunq; ętate moriatur. Abſit enim vt prædeſtinatus ad vitam, ſine ſacramento mediatoris finire permittatur hanc vitā. Pro-

Ioan 6.

pter hos Dominus ait: Hæc eſt autem voluntas eius qui miſit me patris, vt omne quod dedit mihi, nō per-

Reprobi ad electorum naſcuntur vtilitatem.

dam ex eo. Cæteri autē mortales qui ex iſto numero non ſunt, ex eadem quidem maſſa ex qua & iſti, ſed vaſa iræ facti ſunt, ad vtilitatem naſcuntur iſtorum. Non enim quenquam eorum Deus temerè ac fortuitò creat, aut quid de illis boni operetur ignorat; cū & hoc ipſo bonum operetur quod in eis humanam creat naturam, & ex eis ordinem ſeculi præſentis exornat. Iſtorum neminem adducit ad pœnitentiam ſalubrem & ſpiritalem, qua homo in Chriſto reconciliatur Deo, ſiue illis ampliorem patientiam, ſiue nō imparem præbeat. Quamuis ergo omnes ex eadem maſſa perditionis & damnationis ſecundum duritiam cordis ſui, & cor impœnitens quantum ad ipſos pertinet, theſaurizent ſibi iram in die iræ, quo redditur vnicuique ſecundum opera ſua: Deus tamen alios inde per miſericordem bonitatem adducit ad pœnitentiam, alios ſecundum iuſtum iudicium non adducit. Habet enim poteſtatem adducendi & trahendi,

Ioan. 6. 3. Reg. 22.

ipſo Domino dicente: Nemo venit ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Nunquid autem Achab regem ſacrilegum & impium adduxit ad pœnitentiam; aut ſaltem per mendacem ſpiritum iam ſeducto atque decepto, patientiam & longanimitatem præbuit? Nónne in eo ſtatim propter quod erat ſeductus, morte rapiente completum eſt? Quis cum dicat non peccaſſe, ſpiritui credendo mendaci? Quis dicat hoc peccatum pœnam non fuiſſe peccati, venientem de iudicio Dei, ad quem legit mendacem ſpiritum, ſiue miſſum, ſiue permiſſum? Quis horum aliquid dicit, niſi qui dicit quod vult, & quod verum eſt audire non vult? Quis verò ita deſipiat, vt cùm audierit quod

Pſal. 139.

in Pſalmo canitur: Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori: hoc dicat oraſſe hominem, ne Deus ſit patiens erga illum, ſi Deus nō tradit, vt mala fiant, niſi patientem bonitatem prębendo cùm fiunt? Quid

Matth. 6.

eſt autem quod quotidie dicimus: Ne nos inferas in tentationem: niſi vt non tradamur concupiſcentiis

Iac. 1.

noſtris? Vnuſquiſque enim tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. An fortè hoc à Deo petimus, vt non ſit erga nos patiens bonitas eius? Non ergo eius inuocamus miſericordiam, ſed potius iracundiam prouocamus. Quis iſta ſapiat ſanus; imo quis vel furioſus hæc dicat? Tradit ergo Deus in paſſiones ignominiæ, vt fiant quæ non conueniunt, ſed ipſe conuenienter tradit, & fiunt eadem peccata, & peccatorum ſupplicia præteritorum, & ſuppliciorum merita futurorum. Sicut tradidit Achab in pſeudoprophetarum mendacium; ſicut tradidit Roboam in falſum conſilium. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iuſta iudicia ſua, non ſolùm in corporibus hominum, ſed & in ipſis cordibus operari. Qui non facit voluntates malas, ſed vtitur eis vt voluerit, cùm aliquid iniquè velle non poſſit. Exaudit propitius, non exaudit iratus. Et rurſus non exaudit propitius, exaudit iratus. Parcit propitius, non parcit iratus. Et rurſus non parcit propitius, parcit iratus: atq; in his omnib. bonus perſeuerat & iuſtus. Sed ad hæc quis idoneus? vtique ad hæc eius perſcrutanda & inueſtiganda iudicia; quis homo idoneus quem corruptibile aggrauat corpus, etiam ſi habeat ſancti Spiritus pignus? Sed homo intelligens & acutus, *iuſtam* dicis *eſſe libidinem & laudis præconio prædicandam, ſi eum qui Deo non obedinit, non illi obediendo puniuit*. Si prudenter hic ſaperes, profectò eſſe iniquitatē videres, qua pars inferior hominis repugnat ſuperiori atque meliori; & tamen iuſtè iniquum ſuæ carnis iniquitate punitum; ſicut eſt rex iniquus maligni ſpiritus iniquitate punitus. An & ipſum malignum ſpiritum laudare diſponis? Eia quid moraris? Decet enim te inimicum gratuitæ Dei bonitatis, laudatorem ſpiritus eſſe mendacis. Nec laborabis inuenire quid dicas, laudes eius paratas habes, ſi hæc ipſa in eum verba tranſtuleris, quę poſuiſti in laude libidinis, velut conſequentia ſententiam meam, quia ego dixi: *Iniuſtum enim erat, vt obtemperaretur à ſeruo ſuo, hoc eſt à corpore ſuo, ei qui non obtēperauerat Domino ſuo*. Quod tu negans, & falſum eſſe deridens, velut oſtendere voluiſti quæ ſequeretur abſurditas: tanquam vltricem peccati, ſi hoc ita eſt, libidinem laudans. Certè iſtum mendacem ſpiritū quia impium regem ſicut merebatur, fallendo traxit ad mortem, non negas iniquitatis vltorem. Ecce ego & hic dico: Iniuſtum enim erat vt qui non crediderat Deo vero, non deciperetur à falſo. Lauda ergo & iſtius iuſtitiam falſitatis, & dic quæ dixiſti in laude libidinis: *quia nihil ea poteſt laudabilius æſtimari, ſi iniquitate vlta commiſſa eſt, ſi vindicauit iniuriam Dei, & quia ita conſortium peccati non habuit, vt officium vindicantis aſſumeret:* omnia hęc ſecundum tuos acutiſſimos ſenſus, rectè dicuntur & in illius immundi ſpiritus laude. Ergo præconium vocis tuæ in ſimili cauſa, aut mendaci redde ſpiritui, aut contumaci tolle libidini. Quid fugis ad obſcuriſſimam de anima quæſtionem? In paradiſo ab animo quidem cœpit elatio, & ad præceptum tranſgrediendum inde conſenſio, propter quod dictum eſt à ſerpente: Eritis ſicut dij: ſed peccatum illud homo totus impleuit. Tunc eſt caro facta peccati, cuius vitia ſanantur ſola ſimilitudine carnis peccati. Vt ergo & anima & caro pariter vtrumq; puniatur, niſi quod naſcitur, renaſcendo emendetur; profectò aut vtrumq; vitiatum ex homine trahitur, aut alterum in altero tanquam in vitiato vaſe corrumpitur; vbi occulta iuſtitia diuinæ legis includitur. Quid autem horū ſit verum, libentius diſco quàm dico, ne audeam docere quod neſcio. Hoc tamen ſcio, id horum eſſe verum, quod fides vera, antiqua, catholica, qua creditur & aſſeritur originale peccatum, non eſſe conuicerit falſum. Iſta fides non negetur, & hoc quod de anima latet, aut ex ocio diſcitur; aut ſicut alia multa in hac vita ſine ſalutis labe neſcitur. Magis enim curandum eſt, ſiue in paruulis,

Right margin notes: 3. Reg. 22. 3. Reg. 12. — Sap. 9. — Concupiſcentia cui inquinata. — Lib. 1 de nup. & concupiſc. cap. 6. — Primum in Paradiſo peccatum. — Gen. 3. — Duo modi contrahendi originalis peccati.

paruulis, ſiue in grãdibus, quo anima ſanetur auxilio, quàm quo vitiata ſit merito. Quæ tamen ſi vitiata negabitur, nec ſanabitur. Illud ſanè cur dixeris, excogitare non potui, in eo quod commemoraſti *dixiſſe Apoſtolum: Et tenebris oppletum eſt inſipiens cor eorum.* Addidiſti enim *notandum eſſe, quoniam inſipientiam cauſam dicat omnium malorum.* Hoc quidem dixiſſe Apoſtolum non ſatis conſtat. Sed non inde contendo; tu potius cur hoc dixeris quæro. An fortè quia paruuli non rectè dicuntur inſipientes, quia nõdum ſapientiæ poſſunt eſſe participes; ideo nullum malum eis ineſſe vis credi, quod eſſe conſequens arbitraris, ſi malorum omnium cauſa inſipientia eſt? Sed ſi diſputatione ſubtiliſſima & elimatiſſima opus eſt, vt ſciamus vtrum primos homines inſipientia ſuperbos, an inſipientes ſuperbia fecerit: nunc propter id quod inter nos agitur, quis ignorat omnes homines quicũque ſapientes fiunt, ex inſipientibus fieri? Niſi fortè aliqui ex præconibus mediatoris magna eius multumq́ue inſolita gratia ad ſapientiam, non ex inſipientia, ſed ex infantia trãſire potuerint. Quòd ſi natura, ſine fide mediatoris fieri poſſe contenditis, arcanum virus panditis hæreſis veſtræ. Nihil enim vos agere apparet tanta defenſione & laude naturæ, niſi vt Chriſtus gratis mortuus ſit, cuius nos dicimus fidem quæ per dilectionem operatur, etiam natura inſipientibus opitulari. Sunt enim qui tanta cordis obtuſitate naſcuntur, vt ſimiliores pecoribus quàm hominibus eſſe videantur. Quorum tantæ fatuitatis quæ in illis naturalis apparet, non poteſtis vllum dicere meritum, qui nullum eſſe dicitis originale peccatum. Quis autem non quotidie probet teſtibus rebus humanis, paruulum prius nihil ſapere, deinde creſcendo vana ſapere, & poſtea ſi ad ſapientiæ ſortem pertinet, recta ſapere; atque ita ab infantia ad ſapientiam per inſipientiam mediam peruenire? Quapropter humana natura quę iacet in paruulis, cui laudibus veſtris ſaluatorem tanquam ſana ſit inuidetis, quemadmodum prius proferat inſipientiæ quàm ſapientiæ fructum videtis, & radicis eius vitium videre non vultis; aut videtis quod peius eſt, & negatis.

Rom. 1.

Ad Hieron. & Bap. iſt. in ... cere videtur.

Gal. 2.

Gal. 5.

CAP. V.

DEINDE aliis verbis meis interpoſitis calumniaris, quod ego mihi ipſe contrarius fuerim, qui cùm dixiſſem inobedienti homini pœnam inobedientiam ſui corporis redditam, continuò alia mẽbra corporis nominatim expreſſerim dicens, quod ad nutum noſtræ ſeruiant volũtati. Hoc ergo dixi, genitalibus vtriq; exceptis, quæ corporis nomine nuncupaui: ac per hoc & corpus voluntati ſeruit in aliorum motione membrorum, & corpus voluntati non ſeruit in motibus genitalium. Non ſunt ergo verba mea inter ſe contraria, quamuis te patiantur, vel non intelligẽdo, vel alios intelligere non ſinendo, contrarium. Si enim pars corporis non poſſet nomine corporis nuncupari, non diceret Apoſtolus: Mulier non habet ſui corporis poteſtatem, ſed vir; ſimiliter & vir non habet ſui corporis poteſtatem, ſed mulier. Ipſa vtique membra appellãs corporis nomine, quib. diſcernitur ſexus; peragiturq́; concubitus. Quis eſt enim qui dicat virum ſui poteſtatem corporis non habere, ſi in his verbis Apoſtoli, totum corpus intelligas, quod cõſtat omnibus membris? Ac per hoc ego ſecundum Apoſtolum, etiam ſolum genitale membrum nomine corporis nuncupaui, quod non voluntate, ſicut manum vel pedem, ſed libidine moueri agnoſcit ſenſus humanus, qui te deridet in rebus manifeſtis impudentes nebulas excitantem, vt nos diutius de pudendis rebus cogat & neceſſitas loqui, & honeſtas circũloqui. Sed qui verba mea legit quæ refellere niteris, eiſque te inſidiantem perſpicit, ſufficit mihi quia loco illo quid dixerim corpus intelligit. Verùm tu qui me verbis meis repugnaſſe

Lib. 1. de nup. & conc. cap. 5

1. Cor. 7.

Corpus pro ſexu poſitum apud Apoſtolũ

A dixiſti, quod eſſe falſiſſimum videbit quiſquis te audito ea relegerit, & Apoſtolum genitalia nomine corporis appellaſſe recoluerit: tu ergo qui in me quaſi ſententias inter ſe pugnantes notaſti, & momordiſti; expone quemadmodum tibi ipſe conſtiteris, nec tibi ipſe reſtiteris, vbi primum dixiſti, *Cum ventum fuerit vt filij ſeminentur, ad voluntatis prorſus nutum membra in hoc opus creata famulari; & niſi eorum impedimenta, aut de infirmitate, aut de immoderatione proueniant, ſeruire animi imperio:* Poſtea verò, *hoc genus motus in his habendum putaſti, quæ multa in noſtro corpore ordine ſuo ac diſpenſatione ſecreta, voluntatis non imperium, ſed conſenſum requirunt magis: verius enim membra genitalia voluntatis non imperium, ſed conſenſum requirere, quàm voluntatis imperio aut animi ſubiacere.* Vbi quidẽ perſpicuæ veritati ex aliqua parte ceſſiſti, ſed illud quod prius dixeras delere debuiſti. Quomodo enim ſecundum priorem ſententiã tuam *ad voluntatis prorſus nutum iſta*, de quibus agimus, *membra famulantur, atque imperio animi ſeruiunt*; ſi ſecundum poſteriorem

B ſententiam tuam, *ſicut fames, & ſitis, & digeſtio non voluntatis imperium, ſed conſenſum requirunt?* Multum quidem laboraſti vt hæc inuenires, quæ contra te potius quàm contra me diceres. Sed in tali cauſa nõ tibi eſſet neceſſarius labor, ſi adeſſet pudor. Quid enim prodeſt, quia *verecũdari te dicis, & de rebus loqui talibus horrore prohiberi, ſed neceſſitate compelli:* quando non erubuiſti ſentẽtiam tuam relinquere ſcriptam, contra quã tu ipſe perſpicua veritate turbatus, mox aliã ſententiã protuliſti? Quanquam & ipſa commemoratio verecundiæ tuæ nimis inuerecunda eſt. Sed ideo mihi placet, quia contra te loquitur. Homo es enim, qui nõ erubeſcis libidinẽ laudare, & erubeſcere te dicis de libidinis motibus diſputare. Quid autem magnũ fuerat intueri, quod poſteaquã dixi vt alia mẽbra moueãtur poſitũ in poteſtate eſt, continuò ſubieci, *quando ab impedimentis corpus liberum habemus & ſanum?* Somnus

C enim quando inuitos premit & laſſitudo, vtriq; impedimenta ſunt, quibus membrorũ agilitas impeditur. Deinde quod aiſti, *nec in eam partẽ ſequi membra quam volumus, ſi ita velimus vt habitus ipſe non patitur:* non attendiſti propterea me prædixiſſe, *vt ad opera ſibi congrua moueantur* ac per hoc ſi ea volumus flectere quo eorum natura non patitur, ad opera ſibi non congrua non ſequuntur; tamen quando ea ſequentia voluntario motu agimus, libidinis adiutorio non egemus. Et cum ab eis mouendis ceſſare volumus, continuò ceſſamus, nec contra volũtatem noſtram ſtimulo libidinis excitantur. Sanè quod dicis *etiam genitalia ſeruire animi imperio*; nouam quandam libidinem dicis, aut fortè nimis antiquã, qualis & in paradiſo eſſe potuiſſet, ſi nemo peccaſſet. Sed quid hinc tecũ agã, quando poſterioribus verbis hoc tollis, quibus dicis *non moueri hæc ad animi imperium, ſed potius expectare conſenſum?*

D Nec tamen ideo debes iſtam libidinem fami, vel aliis moleſtiis noſtris comparare. Quòd enim nemo cum vult eſurit, aut ſitit, aut digerit: indigentiæ ſunt iſtæ reficiendi, vel exonerandi corporis, quibus ſubueniendum eſt, ne lædatur, aut occidat. Nunquid autem læditur aut occidit corpus, ſi libidini non adhibeatur aſſenſus? Diſcerne ergo mala quæ per patientiam ſuſtinemus, ab eis malis quæ per continentiam refrenamus. Nam & illa mala ſunt, quæ in corpore mortis huius potuimus experiri. Quantę autem & quàm trãquillæ poteſtatis eſſemus etiam de his motibus, quibus alimenta ſumuntur & digeruntur, in illa felicitate paradiſi, quis poſſit vt certum eſt indagare, quis vt dignum eſt explicare? Vbi abſit vt credamus aliquid fuiſſe vnde ſenſum noſtrum, ſiue intrinſecus, ſiue extrinſecus aut dolor pungeret, aut labor fatigaret, aut pudor confunderet, aut ardor vreret, aut algor

Iulianus ſibi ipſi contrarius.

Libido non eſt fami cæteriſq; moleſtijs comparanda.

ſtringeret, aut horror offenderet. Quid quòd iſtá pulcherrimam famulam tuam, quam me pudet aſſiduè vel vituperando nominare, te autem prædicare non pudet, cõmendatiorem fieri putas, quod ei ſeruiunt vt ardentius excitetur, etiam cæteræ corporis partes, ſiue oculi videntes ad concupiſcendum, ſiue alia membra in oſculis & amplexibus? Aures quoq; hominis quomodo ei ſubderes inueniſti, & erexiſti eius vetuſtiſſimum quidem, ſed planè glorioſiſſimum titulum, cõmemorans quod in expoſitione conſiliorũ ſuorũ Tullius poſuit: quia cùm vinolenti adoleſcentes tibiarum etiam cãtu, vt fit, inſtincti, mulieris pudicæ fores frangerent; admonuiſſe tibicinam vt ſpondeum caneret,

Cantus grauitate furentium adoleſcẽtum petulantia ſopita.

Pythagoras dicitur: quod cùm illa feciſſet, tarditate modorum, & grauitate cantus, illorum furentem petulantiam reſediſſe. Vides ergo quanto congruentius ego dixerim, ſui iuris hanc eſſe quodammodo cui ſeruitur ab aliis ſenſibus, vt in opus ſuum dignetur aſſurgere, vel à ſua cõmotione requieſcere. Hoc enim ego ideo dixi, quia ſicut ipſe confeſſus eſt, conſentitur ei B potius quã imperatur. Nam & quod aliis concitatur ſtimulis, vel modulamine frangitur & ſedatur, ſicut ipſe proſequeris, profectò non fieret, ſi ſeruiret hominis voluntati. Feminę autẽ quas ab iſto motu immunes facis, quamuis poſſint virili concupiſcentiæ ſubiacere, & quãdo non patiuntur ſuã, tamen quãtum eius etiã ipſæ ſuſſerant imperũ, cui repugnat decus honeſtaſque caſtarum, interrogetur Ioſeph. Debuiſti ſanè

Gen. 39.

homo eccleſiaſtice, eccleſiaſtica muſica potius quàm Pythagorica commoneri, quid Dauidica cithara egerit in Saule, quando malo ſpiritu vexabatur, & tangẽte

1. Reg. 16.

citharam ſancto ab illa moleſtia reſpirabat: ne ideo bonum aliquid exiſtimes concupiſcentiã carnis, quia non nunquam muſicis cohibetur ſonis.

Cap. VI.

QVOD autem dicis exclamans: *O quàm dignè Hieremias cum prophetarum choro & ſanctorum omnium exclamaret: Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fontem lachrymarum, vt inſipientis populi peccata defleret:* C *quia eccleſia Chriſti* doctores Pelagiani erroris *expellit.*

Hier. 9.

Si flere ſalubriter velles, hoc fleres, quòd illo es implicatus errore, eiſq; te lachrymis ab eadem noua peſte dilueres. An ignoras vel oblitus es, vel conſiderare detrectas, ſanctam eccleſiam vnam catholicam etiam paradiſi ſignificatam fuiſſe vocabulo? Quid ergo miramini, ſi de iſto paradiſo foras mittimini, qui legem quæ eſt in mẽbris noſtris repugnans legi mẽtis, in illũ paradiſum vultis inducere, de quo foras à Domino miſſi ſumus, nec ad eum redire poterimus, niſi hanc in iſto paradiſo vicerimus? Si enim nõ iſta concupiſcentia quã defendis repugnat legi mentis, nullum aduerſus eam certamen quiſquã ſanctus exercet. Tu autem confeſſus es, aduerſus iſtam quam tueris, *exercere ſanctos glorioſa certamina.* Ipſa eſt igitur quæ repugnat legi mentis in corpore mortis huius, de qua ſe gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum liberari dicebat Apoſtolus. Sentis ne iam tandem gratiæ huius inimici quanto ſint fonte lachrymarum plangendi, D & ne alios ad interitum ſecum trahant, quanta paſtoralis curæ obſeruatione vitandi? Vos enim augetis iſta nouitate eam quæ in omnibus eſt hæreticis, occidui temporis prauitatem. Vos eſtis ruina morum, qui ipſius fidei ſupra quam mores ædificandi ſunt, molimini fundamenta ſubuertere. Vos pudoris interitus, quos laudare non pudet, contra quod pugnat pudor. Hoc potius audire debet eccleſia, quæ virgo dicitur, vt vos caueat; hoc matronæ, hoc virgines ſacræ, hoc omnis pudicitia Chriſtiana. Nõ enim ſicut inſimulas *cum Manichæis dicunt, ineſſe carni ſuæ mali neceſſitatem:* quod malum illi ſubſtantiale, & Deo coæternum eſſe mentiuntur, ſed dicunt ſanè cum Apoſtolo: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi

Paradiſus Eccleſiæ typus. Rom. 7.

Sup. lib. 3. cap. 21.

Rom. 7.

Pelagiani ruinæ morum, pudoris interitus.

Rom. 7.

A mentis meæ; eſſe tamen eam ſub animi poteſtate, gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, in mortis corpore caſtigandam, in morte corporis reſoluendam, in corporis reſurrectione & mortis morte ſanandam. Tenent enim ſanctam profeſſionẽ, non ſolo habitu veſtis, ſed & mentis & corporis reſiſtendo concupiſcentiæ carnis, quod hic fieri poteſt; non ea prorſus carendo, quod hic fieri non poteſt. Hoc ergo audiant, vt donec illa careant, vos caueant. Nam ſi ab omnibus ſanctis quæras tanquam in ſancto auditorio duobus recitare cupientibus, vtrum vituperatorem, an laudatorem malint audire libidinis; quid de illis reſponſurum putas, continentium laborem, coniugatorum pudorem, omnium caſtitatem? Itane verò abijcerent ab auribus ſuis libidinis vituperationem, & libenter audirent libidinis laudem? Non vſq; adeò putandum eſt periſſe frontem de rebus, vt hoc dedecus, niſi in tali fortè auditorio fieret, vbi te recitaturo confidentibus diſcipulis ſuis magiſter Celeſtius B aut Pelagius præſideret.

Profeſſæ virgines etiam habitum eſſe mutarunt.

CAPVT VIII.

Li. 1. de nup. cap. 6.

HINC ad alia verba mea tranſis, vbi dixi: *Hunc itaque motum ideo indecentem, quia inobedientem, cùm illi primi homines in ſua carne ſenſiſſent, & in ſua nuditate erubuiſſent, folijs ficulneis eadem membra texerunt; vt ſaltem arbitrio verecundantium velaretur, quod non arbitrio volentium mouebatur. Et quoniam pudebat quod indecenter libebat, operiendo fieret quod decebat.* His verbis meis propoſitis, hoc te iam defluxiſſe in ſecundi tui libri diſputatione, & in huius tertij, cui nunc reſpondeo, parte ſuperiore, inani iactatione commemoras. Nunc autem quia iſtum motum libidinis dixi, ideo indecentem, quia inobedientem, dixiſſe me vis putari, *non eam corpori, non animo eſſe ſubiectam, ſed fera virtute ſemper indomitam.* At ego illam virtutem nunquam dixi eſſe, ſed vitium. Quod ſi non mouetur cõcupiſcendo, quid eſt quod aduerſus eam caſtitas dimicat continendo? Vbi ſunt illa quæ aduerſus eam C confeſſus es exerceri ſanctorum glorioſa certamina? Quantum ergo attinet ad pudicitiam, quòd eius libidinis expugnatione, oppreſſione, frenatione, & ad nihil illicitum permiſſione ſeruetur, hoc dicis quod ego: ſed quod expugnandum, opprimendum, refrenandum eſt, ne ad illicita rapiat, quibus inhiare non ceſſat; bonum eſſe tu dicis, non ego. Quis autem noſtrum verum dicat, iudicent caſti, auſcultantes non linguæ tuæ, ſed experientiæ ſuæ. Iudicet Apoſtolus, dicẽs: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. *Sed Paterniani,* inquis, *ijdemq́; Venuſtiani hæretici ſimiles Manichæis, dicũt à lumbis vſque ad pedes diabolũ feciſſe corpus hominis, ſuperiores verò partes Deum, velut ſupra baſem aliquam collocaſſe: adduntq́; nihil ab hominis ſtudio requiri, quàm vt anima quam in ſtomacho & capite habitare dicunt, munda ſeruetur: pubem verò ſi omnium flagitiorum ſordibus oblinatur, aiunt ad ſuam non pertinere curam. Ita ſemper,* inquis, *vt ipſi libidini turpiter ſeruiant, titulum ei pro-* D *priæ poteſtatis aſſigunt. Cuius cognatione ſententiæ, poſuiſſe me in libro meo* aſſeris: *Arbitrio verecundantium velabatur, quod non arbitrio volentium mouebatur; &, quod non ſeruiens voluntati, ſuo iure corpus libido ſuccendit.* Nunquid ideo vim veritatis effugere poteris, quia nobis calumniando importas ſocios falſitatis? Quod enim ego in libro meo poſui, cui cedere vtinã quàm reſiſtere maluiſſes, longè diſtat ab iſtis Paternianis ſeu Venuſtianis. Ego enim ſecundum catholicam fidem, totum hominem, totam ſcilicet animam, totúq; corpus eius Deo ſummo & vero tribuo creatori: diabolum autem dico humanam vel aliquid eius non creaſſe, ſed vitiaſſe naturã, contraq; ipſam diabolicam plagam, quæ Dei opitulatione ſananda eſt donec ab ea penitus liberemur, nobis eſſe pugnandum.

Sup. lib. 3. cap. 21. & lib. 4. cap. 2.

Rom. 7.

De hæreſi Paternianorum & Venuſtianorum cõſule Auguſt. hæreſi 85.

Neo

Nec animam qua corpus viuit, vniuerſam mundam, quantum in hac vita mundus homo eſt, poſſe ſeruari, ſi cõcupiſcentiæ carnis ad flagitia perpetrãda & quæque immũda conſenſerit. Quantũ ergo attinet ad iſtã calumniam tuam, nunquid habes aduerſus iſta quæ dicas? Quod ſi parum eſt, ecce damno & anathematizo ea quę Paternianos ſeu Venuſtianos ſentire dixiſti; addo etiam Manichæos: vtroſque cũ cæteris hæreticis execror, dãno, anathematizo, deteſtor. Quid quæris amplius? Exue te calũniis, viribus luctare, non fraudibus: Reſponde vnde ſit; cui niſi repugnetur, nulla caſtitas cuſtoditur. Non eſt certè natura atq; ſubſtantia, ſecundum Venuſtianos & Manichæos: ſi nec vitium naturæ eſt, quid eſt? Exurgit, opprimo; renititur, refreno; repugnat, expugno. In tota anima & toto corpore conditorem habeo pacis Deum. Quis in me ſeminauit hoc bellum? Solue Apoſtole quæſtionẽ atq;

Rom. 5.

reſponde: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerũt. Sed non vult Iulianus. Et ad hoc Apoſtole beate reſponde: Si

Gal. 1.

quis vobis annunciauerit præter quod accepiſtis, anathema ſit. *Sed ſi conniuero*, ſicut dicis, *inuictum eſſe libidinis malum, profitebor me eſſe turpitudinis aduocatum.* Si autem dixero malum me quidem hoc dixiſſe naturale, ſed quod vinci poſſit, id eſt, poſſit caueri, protinus tu ex alia parte ſententiæ tuæ tripudias. *Poſſunt enim homines*, inquis, *omne vitare peccatum, cum poſſint vincere concupiſcentiæ malum. Si enim libido naturale malum eſt, & vincitur amore virtutis; multo magis dicis illa omnia vitia ſuperari, quæ de ſola voluntate contingunt.* Iam multis modis ad iſta veſtra, & ſæpe reſponſum eſt: Quia dum hic viuimus, vbi caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, quantũlibet in iſto conflictu ſuperiores ſimus, nec membra noſtra exhibeamus arma iniquitatis peccato, obediẽtes deſideriis eius; tamen vt taceam de corporis ſenſibus, & in rebus, quibus licitè vtimur ſurrepentis voluptatis exceſſibus, in ipſis certè noſtrę cogitationis mo-

1. Ioan. 1.

tibus & affectibus ſi dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Fruſtra igitur in alia tuæ ſententiæ parte tripudias, niſi forte ſententiam apoſtoli Ioannis repudias ſacrilega præſumptione. Quod autem nunc agitur;

Libido quo ſenſu nobis naturalis.

naturalem eſſe libidinem, & ego dico, quia cũ illa naſcitur omnis homo; & tu multo amplius, qui dicis, quod cum illa ſit cõditus primus homo: ita vincẽdam eſſe libidinem, atq; vt vincatur, ei reſiſtendum eſſe & repugnandum, & ego dico, & tu; ne à me audias quod mihi ipſe dixiſti, *profiteri te turpitudinis aduocatum, ſi libidinem negaueris eſſe vincendam*, quæ vtiq; non vincitur, ſi nullũ cum ea geritur bellũ. Cum igitur libidinẽ & naturalem eſſe, & vinci poſſe, ambo dicamus; vtrũ bonum vincamus, an malum, ipſa inter nos vertitur quæſtio. Sed vide quàm ſis abſurdus; & ſicut hoſtẽ vis expugnare libidinem, & de malo eius non vis finire quæſtionem: vt ſi te in concupiſcẽtiæ diabolus aduerſitate non vicerit, vincat te in peruerſitate ſententiæ. Adhuc non euigilas, vt intelligas noſtram naturam non eſſe ſed vitium, contra quod virtute pugnamus? Neque enim bono bonum, ſed bono vtique malum vincimus. Conſidera cum quo vincat, cum quo vincatur. Quando enim libido vincit, vincit & diabolus.

Libido cum vincitur, diabolus vincitur.

Quando libido vincitur, & diabolus vincitur. Quem ergo vincit libido, & à quo vincitur, eſt hoſtis eius. Cum quo autem vincit & vincitur, author eſt eius. Rogo te, oculos aperi, & cerne quæ aperta ſunt. Nulla pugna eſt ſine malo. Quando enim pugnatur, aut bonum pugnat & malum, aut malum & malum: aut ſi duo bona inter ſe pugnant, ipſa pugna eſt magnum malum. Quod in corpore quãdo contingit, vt ea quibus conſtat, id eſt, humidum & ſiccum, calidum & frigidum, quamuis ſint inter ſe contraria, pacẽ ſecum concordiamque non teneant, morbi ægrotationesq; naſcuntur. Et quis audeat dicere, aliquid eorum non eſſe bonum, cùm omnis creatura Dei bona ſit, & benedicant in hymno trium puerorũ frigus & æſtus Dominũ, quæ inter ſe contraria, ſeruãt tamen pro rerum incolumitate concordiã. Cum verò in noſtro corpore diſcrepant, ſeſeq; inuicem oppugnãt, valetudo turbatur. Et hoc totũ ſicut ipſa mors, de peccati illius propagatione deſcendit. Neq; enim & hæc quiſquã dixerit, ſi nemo peccaſſet, nos in illa beatitudine paradiſi fuiſſe paſſuros. Sed aliæ ſunt rerũ corporaliũ qualitates, quę ſecũ à contrariis tẽperãtur vt bene valeamus: & cum ſint in diuerſo genere bonæ, tamen cum diſcordant, malam valetudinem faciunt: & aliæ ſunt ani-

Animæ cupiditates, quomodo carnis dicantur.

mæ cupiditates quæ propterea carnis dicuntur, quia ſecundum carnem anima concupiſcit, cum ſic cõcupiſcit, vt ei ſpiritus, id eſt, pars eius melior & ſuperior debeat repugnare. Deniq; iſta vitia nõ medicos vllos corporũ quęrunt, ſed gratia Chriſti medicante curantur; prius vt reatu non teneant, deinde vt conflictu nõ vincant, poſtremò vt omni ex parte ſanata, nulla omnino remaneant. Proinde cũ mala concupiſcere malũ ſit, & bona concupiſcere bonum ſit, atq; hoc bellum quandiu hic viuitur non quieſcat, cũ caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnem; quis me

Rom. 7.

liberabit de corpore mortis huius, niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum? Cui gratiæ nimis inimicum dogma horreſcimus veſtrum. Sed vir fortiſſimus nocturnorum & ſi non adminiſtrator, certè exhortator prædicatórq; bellorum, *eneruem & mollem eſſe* dicis *opinionem, qua creditur in paradiſo ad nutum voluntatis genitalia potuiſſe ſeruire.* Tãto enim tibi tanquam viro caſto, effœminatior videtur eſſe animus, quãto plus habet poteſtatis in corpus. Sed ecce nõ vobiſcum de libidinis abſentia præſentiáue contendimus, nec dilectionem quam debere vos ei videmus, offendimus; ſaltem ipſam ſubditæ voluntatis imperio in illo felicitatis loco. Auferte inde euidentiſſimam pugnam, quæ fit eius motioni mente renitẽte; auferte inde turpiſſimam pacem, quæ fit eius dominationi mente ſeruiente. Et certè quia non eam talem videtis, qualem ibi conſtituere ſi ratione non reuocamini, pudore cogimini, in ea qualis nunc eſt vitium originale fatemini; cui ſi ſeruimus perimus, cui repugnamus ne ſeruiamus. Ecce quod laudas, nec times, ne tibi potius admoneas eſſe dicendum, quod ad flagitia concites homines ne reſiſtant concupiſcentiæ, quam ſicut bonum naturale commendas. Quid enim te adiuuat quod reprehẽdere videris eius exceſſum, cuius approbas motum? Tunc enim excedit licitum limitem, quando eius motibus ceditur. Mala eſt tamẽ & quãdo non ceditur, quia malo reſiſtitur, ne bonum caſtitatis intereat, ſi huic malo non reſiſtatur. Quam tu cùm bonam naturaliter dicis, aſtutè illi ſemper conſentiendum eſſe decernis; ne reniſu improbo repugnetur naturali bono. Ita quippe poteſt facillimè vera eſſe etiam illa veſtra ſententia, qua dicitis hominem ſine peccato eſſe ſi velit. Non eſt enim quomodo faciat quod non licet, quando licet quicquid libet, quia bonũ eſt quod naturaliter libet. Si ergo adſunt, voluptatibus perfruatur; ſi autẽ nõ adſunt, ipſis earum cogitationibus ſicut Epicuro viſum eſt, oblectetur, & erit ſine peccato, nec ſe vllo fraudabit bono: nec cuiuſcunq; doctrinæ opinionibus reſiſtat naturalib. motibus, ſed ſicut ait Hortenſius, *tunc obſequatur naturæ, cum ſine magiſtro ſenſerit quid natura deſideret.* Nõ enim

Ciceronis dialogus eſt, cui nomen Hortenſius.

poteſt quæ bona eſt deſiderare quod malum eſt, aut negandum eſt bonę aliquod bonum. Fiat itaq; totum quod deſiderat libido bona, ne ipſe ſit malus qui reſiſtit

reſiſtit bono. Non hoc dico, inquies, & iniuſtum eſt
vt aliud me ſuſpiceris ſentire quàm loquor. Noli ergo
facere quod pati non vis, & dicere *quod inuitemus ad
dulcia furta*, quibus Apoſtolum recitamus dicentem:
Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea
Rom. 7. bonum. Et ſi enim non hoc perficiunt bonum quod
volunt, vt non concupiſcant; faciunt tamen bonum,
vt poſt concupiſcentias ſuas non eant. Si enim vos ca-
ſtitatem vobis videmini docere, cũ dicitis, Noli vinci
Rom. 12. à bono; ſed vince in bono bonum: quanto magis eam
nos docemus, cùm dicimus: Noli vinci à malo, ſed
vince in bono malum? Vide quã ſit iniuſtum vt nos,
quod vituperamus, expugnare non credas, qui te cre-
di non vis eo frui velle quod laudas. Quomodo caſti
eſſe non poſſunt inimici libidinis, ſi caſti eſſe poſſunt
& eius amici? Quòd ergo negantes originale pecca-
tum, & inuidentes paruulis ſaluatorem Ieſum, legem
peccati repugnantẽ legi mẽtis introducere vultis & in
paradiſum ante peccatũ, hoc in vobis iſto opere con-
futamus. Eorũ quę nõ videm° in vobis nec audiuimus
ex vobis, nolumus eſſe iudices: nihil noſtra intereſt,
quid in occulto agant aperti libidinis laudatores.

Capvt VIII. Cvm verò aliis verbis meis propoſitis, illam di-
ſtinctionem meam, quam de nuptiis & concupiſcen-
Li. 1. de nup. & conc. cap. 7. tia priorum hominum poſui, dicens: *Quod enim illi
poſtea propagatione fecerunt, hoc eſt connubij bonum; quod
verò prius confuſione texerunt, hoc eſt concupiſcentiæ ma-
lum*, ſic refellendum putaſti, vt diceres *fieri non poſſe,
vt quod bonum eſt non habeat communem cum eo laudem,
ſine quo eſſe non poteſt*; ita volens vnam eandemq́ue
laudem nuptiis & libidini eſſe communem: quomo-
do corruat iſta tua velut definitiua ſententia, pauli-
ſper attende. Primum, quòd vniuerſitas rerum quam
condidit Deus, non poteſt eſſe ſine malis, nec ideo ta-
men mala communem laudem poſſunt habere cum
bonis. Deinde ſi fieri non poteſt, vt quod bonum eſt
non habeat communem cum eo laudem, ſine quo
eſſe non poteſt; profectò & quod malum eſt, ſic fieri
non poteſt, vt non habeat communem cum eo vitu-
perationem, ſine quo eſſe non poteſt. Vituperemus
igitur opera Dei, ſicut vituperamus mala quæ ſine
illis eſſe non poſſunt. Nullum enim malum eſt niſi in
aliquo opere Dei, nec ſine illo eſſe omnino alicubi
poteſt. Vitupera ergo, vt non te longius mittam,
membra humana, ſicut vituperas adulteria, quæ ſine
illis membris eſſe non poſſunt: quod ſi non facis, ne
tibi quoque ipſe manifeſtus appareas inſanus, poteſt
igitur nuptiarum bonum non habere laudem com-
munem cum libidine, ſine qua eſſe nunc non po-
teſt: ſicut quodlibet malum poteſt non habere com-
munem vituperationem cum opere Dei, ſine quo
eſſe nunquam poteſt. Sicut autem iſta definitio tua
falſa & inanis eſt, ita omnia quæ ex illa tanquam con-
ſequentia nexuiſti. Inuictam ſanè nunquam ego volu-
ptatem carnis, ſicut ſolere me inſimulas, dixi. Ambo
eam & debere & poſſe dicimus vinci: ſed tu tanquam
bonum repugnante alio bono, ego tanquam malum
repugnante bono: & tu viribus propriis, ego gratia
ſaluatoris, vt non alia reproba cupiditate, ſed Dei
charitate vincatur, quæ non viribus noſtris diffundi-
tur in cordibus noſtris, ſed per ſpiritum ſanctum qui
datus eſt nobis. De confuſione autem illorum homi-
num pudendiſq́ue coopertis fruſtra te commemo-
ras aliquid Apoſtolo atteſtante monſtraſſe. Tu enim
Sup. lib. 4. cap. 16. verecundiora dicis, quæ ille dicit inhoneſta, vnde iam
quantum ſatis viſum eſt, diſputauimus. Tu itaque
Sup. lib. 4. cap. 12. fruſtra refugis rurſus ad Balbum, atque philoſo-
phorum literas: quaſi Balbus te faciat loquentem,
quando de illa confuſione primorum hominum non
potes inuenire quid dicas. Si autem in quibuſdam ve-
ris ſententiis ſaltem philoſophorum literis cederes,

A non ſurdo corde illud audires, quòd voluptates illece- Plato apud Cicer. in Hortenſio.
bras atque eſcas malorum, & vitioſam partem animi
dixerunt eſſe libidinem. Nam quod in noſtro corpo- Sup. lib. 4. cap. 14. & 15
re loca digeſtionis Balbus remota dixit à ſenſibus,
ideò verum eſt, quoniam ſenſus noſtros ea quæ dige-
rimus non alliciunt, ſed offendũt: propterea pars qua
egeruntur, naturaliter aliis partibus altrinſecus pro-
minentibus occultatur, ſicut etiam tunc erant quan-
do nudi non confundebantur, qui poſt peccatum
continuò non occulta, ſed planè in promptu poſita
membra texerunt. Quibus quanto magis non hor-
rore offendebatur, ſed delectatione alliciebatur aſpe-
ctus & mouebat ſuſceptam tuam; tanto magis ea te-
gere ad pudoris officium pertinebat. Quod autem Li. 1. de nup. & conc. cap. 7.
de claudicatione & peruentione dixi, ſi fraude non
agis, non intellexiſti. Non enim peruentionem acci-
pi volui hominem qui naſcitur de concubitu coniu-
gali, quod me ſenſiſſe arbitraris aut fingis: ſed per-
B uentionem dixi quod bonum habent in fine officij
ſui nuptiæ, etiam ſi nullus inde naſcatur. Seminare
quippe ad virũ pertinet, excipere ad feminam. Huc-
uſque coniuges opere ſuo poſſunt. Ad hoc dixi ſanè
ſine claudicatione non poſſe, hoc eſt ſine libidine per-
ueniri. Vt autẽ concipiatur fœtus atque naſcatur, di-
uini eſt operis, non humani; qua tamen intentione ac
volũtate, etiã illud bonũ quod ad earũ opus pertinet,
peragunt nuptię. Sed quia ipſe fœtus damnationi naſ-
citur, ſi non renaſcatur, eouſque pertendunt non ope-
ris ſui velut ambulationis, ſed voluntatis fine Chri-
ſtiana coniugia, vt regenerandos generent, propter
quod in eis vera, hoc eſt Deo placens eſt pudicitia. Si-
ne fide enim impoſſibile eſt Deo placere. Heb. 11.

Venis deinde ad illud vbi egimus ex Apoſtoli te- Cap. IX.
ſtimonio, vt ſciat vnuſquiſque ſuum vas, id eſt, ſuam 1. Theſ. 4.
coniugẽ poſſidere, non in morbo deſiderij ſicut gẽtes Lib. 2. de nup. & conc. cap. 8
quæ ignorant Deum: quod exponens dixi, *non coniu-
galem, hoc eſt licitum honeſtumq́; concubitum fuiſſe prohi-
C bitum, ſed vt operis huius cauſa ſit voluntas propaginis,
non carnis voluptas: & quod ſine libidine fieri non poteſt,
ſic tamen fiat, vt non propter libidinem fiat*. Ibi tu excla-
mans; *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei,* Rom. 11.
*qui extra futuram operum retributionem ex multa parte
liberum arbitrium formam voluit implere iudicij. Iuſtiſſi-
mè enim ſibi bonus homo*, inquis, *malusq́; committitur, vt
& bonus ſe fruatur, & malus ſe ipſe patiatur*. Quæ pror-
ſus exclamatio tua ad rem non pertinet, qua te ſen-
tis vrgeri: nec tuo clamore pondus quo premeris ſub-
leuas, impium dogma veſtrum mordicus tenens, quo
vobis placeat etiam bonum hominem diuino iudicio
ſibi quemque cõmitti, ne ſcilicet ei ſit neceſſaria Dei
gratia velut idoneo qui ſemetipſum agat. Sed abſit vt
ita ſit. Prorſus qui ſibi committuntur, & à ſemetipſis
aguntur, non ſunt boni, quia nõ ſunt filij Dei. Quot-
quot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. Puto Rom. 8.
quòd agnoſcas in hac ſentẽtia dogma apoſtolicũ, quo
illud ſubuertitur veſtrum. Veruntamen dicis aliquid
D contra te, quod tacitus præterire non debeo. Memi-
niſtine quamdiu diſputaueris contra lucidiſſimã quæ
per Apoſtolum deprompta eſt veritatem, affirmans
*nullo modo eſſe poſſe aliquid quod & peccatum ſit & pœna
peccati?* Quid eſt ergo nunc, quòd oblitus tantę loqua-
citatis tuæ ideò laudas *altitudinem diuitiarum ſapientiæ
& ſcientiæ Dei, quia extra futuram operum retributio-
nem, ex multa parte liberum arbitrium formam voluit
implere iudicij? Iuſtiſſimè enim ſibi*, ſicut definis, *bonus
homo malusq́; committitur, vt & bonus ſe fruatur*, vti-
que in opere bono, *& malus ſe ipſe patiatur*, vtique in
opere malo. Quod profectò illi & peccatum eſt, quia
malum facit, & pœna peccati, quia malum ſe patitur:
vt ex multa parte formam iudicij quo bona bonis, &
mala malis retribuuntur, iam impleat liberum arbi-

trium,

A trium, quo rectè agendo ſe fruitur bonus, & peccando ſe patitur malus. Cernis nempe cùm arma tua vana quidem & obtuſa iactanter ventilas, quomodo quà ferireris, nudaueris: imò te ipſe percuſſeris. Et inſuper iactas mea inter ſe dicta eſſe contraria; quia dixi, non quidem vt tu calumniaris, *concubitum corporum à diabolo fuiſſe repertum*; cùm etiam ſi nemo peccaſſet non niſi concumbente vtroque ſexu filij naſcerentur: ſed dixi, inobedientiam carnis, quæ in carne concupiſcente aduerſus ſpiritum apparet, diabolico vulnere contigiſſe. Et rurſus, quia dixi, hanc legem peccati repugnantem legi mentis à Deo illatam propter vltionem, & ideo pœnam eſſe peccati. Hæc inter ſe aſſeueras eſſe contraria. Quaſi fieri non poſſit vt vnum atque idem malum & diaboli iniquitate & Dei æquitate peccantibus ingeratur, cùm etiam ipſe diabolus & propria malignitate ſit infeſtus hominibus, & Dei iudicio ſinatur nocere peccantibus. Neq; hinc ſibi ipſa diuina aduerſantur eloquia, quia ſcriptũ

Sapient. 1. Eccl. 11

eſt: Deus mortem nõ fecit. Item ſcriptum eſt: Vita & B mors à Domino Deo: quia deceptor hominis cauſa mortis eſt diabolus, quam nõ vt primus author eius, ſed vt peccati vltor intulit Deus.

Mors quomodo à diabolo & quomodo à Deo.

Verùm iſtam quæſtionem ſatis dilucidè ipſe ſoluiſti, qui hominem malum dixiſti ſibi eſſe commiſſum, vt quòd ſibi eſt ipſe ſuppliciũ, cauſa & diuinum ſit iudicium, & ipſum liberum arbitrium; nec ſint inter ſe duo iſta contraria, quòd in pœna ſua & ipſe author eſt, & vltor Deus. Abuteris autem ingeniis tardioribus. Nolo enim dicere, quia & tu non intelligis, vt non diſcernas hæc duo, & maligna calliditate aut tenebroſa cæcitate cõfundas voluntatem & voluptatem: & ſicut ipſa nomina ſurdaſtris auribus vnum atque idem ſonant, ita res ipſas ſurdaſtris cordibus vnum idemque eſſe perſuadere te poſſe confidas. Hinc eſt quòd ſententias meas inter ſe contrarias putas vel putari cupis, tanquã improbè quod antè approbauerim; aut amplectar quod C antè reſpuerim. Audi ergo apertam ſententiã meã, & intellige vel ſine intelligere alios, non offundẽdo caligines nebuloſæ diſputationis ſerenitati ſinceriſſimę veritatis. Sicut bonum eſt bene vti malis, ita honeſtũ eſt bene vti inhoneſtis. Vnde & ipſa membra nõ propter diuini operis pulchritudinem, ſed propter libidinis fœditatem inhoneſta dixit Apoſtolus.

1. Cor. 12.

Nec ad ſtupra coguntur neceſſitate qui caſti ſunt; quia reſiſtunt inhoneſtæ libidini, ne cõpellat eos inhoneſta cõmittere, ſine qua tamẽ nõ poſſunt honeſtè filios procreare. Ita fit vt coniugibus caſtis & voluntas ſit in ſobolis procreatione, & neceſſitas in libidine. De inhoneſto quippe honeſtas agitur procreandi, quãdo libidinem non amat, ſed tolerat caſtitas concumbendi. Soles libenter commemorare, quibus te adiuuari putas, authorum ſententias ſecularium. Intuere honeſto corde, ſi potes, quid de Catone Poëta cecinerit.

Lucanus li. 2

Vrbi, inquit, *pater eſt, vrbiq; maritus;*
Iuſtitiæ cultor, rigidi ſeruator honeſti,
In commune bonus, nulloſq; Catonis in actus
Surrepſit, partemq; tulit ſibi nata voluptas.

Qualis enim vir Cato fuerit, & vtrum in eo vera virtus honeſtáſque laudata ſit, alia quæſtio eſt: ad quemlibet tamen finem ſua referret officia, non vtique ſine voluptate filios procreauit, & tamẽ nullos Catonis in actus ſurrepſit, partémq; tulit ſibi nata voluptas: quoniam & quod non faciebat ſine voluptate, non faciebat propter voluptatem: nec in morbo huius deſiderij ſuum vas poſſidebat, quãuis ignoraret Deum, ſi talis fuit qualis prædicatur. Et non vis intelligere quod ait Apoſtolus, Vt ſciat vnuſquiſque veſtrûm ſuum vas poſſidere, non in morbo deſiderij, ſicut gentes, quæ ignorant Deum. Bene diſcernis inter bonum minus coniugale, & bonum amplius continentiæ;

1 Theſ 4.

ſed tuũ dogma non deſeris inimiciſſimũ gratiæ. Dicis enim *quòd Dominus cõtinentiæ gloriã libertate electionis honorauerit, dicens, Qui poteſt capere capiat:* tanquam hoc capiatur non Dei munere, ſed arbitrij libertate; & taces quod ſuprà dixerat, Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt.

Matth. 19.

Vide quæ taceas, quæ dicas. Puto quòd te pungat conſcientia: ſed vincit rectum timorem, cùm ingerit peruerſum pudorem quo quomodo iam defendenda præcipitata ſententia. Tantummodo exceſſum libidinis identidem culpas, ipſam laudare non ceſſas. Nec attendis, ſentis, intelligis malum eſſe, cui ne limitem neceſſitatis excedat, cogitur temperantia repugnare. Quamuis tu quod monuit Apoſtolus, ne in morbo deſiderij ſuum vas quiſque poſſideat, non de coniugio, ſed de fornicatione accipiendum putaueris, atque ita temperantiæ totam honeſtatem de concubitu coniugum abſtuleris, vt nemo ſibi videatur in morbo deſiderij ſuum vas poſſidere, quantacunque libidine in vxoris genitalibus potuerit inſanire.

Morbum deſiderij apud Apoſtolum quomodo Iulianus intellexerit.

B Si enim vllum ibi tenendum exiſtimares modum, potuiſti & illic concupiſcentiæ reprehendere exceſſum, eúmque dicere ab Apoſtolo ſignificatum morbum deſiderij, & non improbè negare, ſuum vas dictum fuiſſe cuique coniugem ſuam. Quo verbo in eadem re etiam Petrus Apoſtolus vtitur, vbi monet vt viri vxoribus ſuis tanquam infirmiori vaſi tribuant honorem, velut cohæredibus gratiæ; adiungens & dicens, Et videte ne impediantur orationes veſtræ. Sicut & coapoſtolus eius tempora præſcribit orandi temperantiæ coniugali: & ſecundum veniam concedit, quamuis cum coniuge, non vtique illum prolis, ſed qui fit voluptatis intentione concubitum.

Sua coniux vas ſuum ab Apoſtolo dicta.
1. Petr. 3.
1. Cor. 7.

Hunc audiant Chriſtiana coniugia, non te, qui vis in eis quam defendis, nunquam frenari concupiſcentiam, ſed quotienſcunque ſe commouerit ſatiari auidam, regnare ſecuram. Hunc audiant, inquam, fideles Chriſti qui ſunt connubio colligati, vt ex conſenſu temperent, quò vacẽt orationi: C & cùm ad idipſum redeunt propter intemperãtiam ſuam, nouerint etiam inde dicere Deo: Dimitte nobis debita noſtra. Quod enim ſecundum veniam, non ſecundum imperium à tanto doctore dicitur, vtique ignoſcitur, non iubetur.

Matth. 6.

Sed inſertis aliis verbis meis vbi voluntatem verè piorum, quia Chriſtianorum coniugum commendaui, qui filios ad hoc generant in hoc ſeculo, vt propter alterum ſeculum regenerentur in Chriſto; commemoras te iam in ſecundo libro iſtam meam deſtruxiſſe ſententiam: vbi quid tibi reſponderim, ibi potius legant qui volunt.

Cap. x. Li. 1. de nup. & cõc. cap. 8.
Sup. lib. 4. cap. 7.

Sic enim non ſunt facienda adulteria, etiam voluntate generandi regenerandos, quemadmodum nec furta facienda ſunt, etiam voluntate paſcendi pauperes ſanctos: quod tamen faciendum eſt, non furta perpetrando, ſed bene D vtendo mammona iniquitatis, vt & ipſi recipiantur in tabernacula æterna; ſicut non adulteria committendo, ſed coniugaliter bene vtendo malo libidinis, ea voluntate generandi ſunt filij, vt cum eis regnetur in æternum.

Non ſunt facienda mala vt eueniant bona.

Verùm eleganter laudas ſuſceptam tuam dicens, & verum dicens, *quòd nihil tale poſſit dum concumbitur, cogitari*. Prorſus ita eſt. Quid enim cogitari poteſt tunc quando mens ipſa qua cogitatur, illa carnali delectatione ſubmergitur? Vnde optimè ille de voluptate diſputans, quæ verba in libro ſuperiore iam poſui, *Cuius motus* inquit, *vt quiſque eſt maximus, ita eſt inimiciſſimus philoſophiæ; Congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non poteſt. Quis enim cùm vtatur voluptate,* inquit, *ea qua nulla poſſit maior eſſe, attendere animo, inire rationem, cogitare omnino quicquam poteſt?* Non igitur, etiam tu potuiſti grauius accuſare quam

Cap. 14. ex Hortenſio Ciceronis.

laudas,

laudas, niſi fatēdo in eius impetu neminē poſſe ſancta A cogitare. Sed vtique religioſus animus iſto malo bene vtēs hoc cogitat, vt libidinem concūbendo patiatur, quod non poteſt cogitare cùm patitur. Sicut ſalutem homo cogitat, vt ſomno ſe impertiat, quod vtiq; non poteſt cogitare cum dormit: ſed ſomnus cùm occupat membra, non ea facit inobedientia voluntati; quia & ipſam voluntatem ab huiuſcemodi alienat imperio, auertendo animam ad viſa ſomniorum, in quibus ſæpe etiam futura monſtrata ſunt. Vnde ſi erat in paradiſo viciſſitudo vigilandi atque dormiendi, vbi non erat malum concupiſcendo, tam felicia erant ſomnia dormientium, quàm vita vigilantium.

Felicia in paradiſo dormientium ſomnia.

Quòd autem te iactas, & inaniter ſpumeum diffundis eloquium, *parentes comparans parricidis, in eis aſſerens eſſe cauſam vt filij cum damnatione naſcantur*: ferris omnino linguæ tuæ velut exultantibus & plaudentibus pennis, nec in iſto ſtrepitu quem tibi ipſe facis, reſpicis Deum. Cur enim non iſta vel tale aliquid, ipſi potius hominum creatori quàm genitoribus dicitur, qui certè omnium bonorum eſt author & conditor? Et tamen quos ignibus æternis præſciuit arſuros, creare non deſinit; nec ei quia eos creat, niſi bonitas imputatur. Et quoſdam infantes etiam baptizatos quos futuros præſciuit apoſtatas, nō aufert ex hac vita in æternum regnum adoptatos, nec eis confert magnum beneficium, quod ei de quo legitur, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius. Nec tamen Deo tribuitur, niſi bonitas atq; iuſtitia qua de bonis & malis omnia bene ac rectè facit. Quanto facilius intelligitur parētibus non eſſe tribuendum, niſi quod filios volunt, qui proculdubiò quæ illis futura ſunt neſciunt.

Sap 4.

Cap. XI. *Matth. 26.*

QVOD autem commemoraſti ex Euangelio, *Melius erat homini illi non naſci*; nónne vt naſceretur plus opere Dei actum eſt, quàm parentum? Cur non ipſe imagini ſuæ præſtitit, quod melius erat, qui malum quod ei futurum fuerat præſciebat, quod parentes noſſe non poſſunt? Et tamen ab eis qui rectè intelligunt, non tribuitur Deo niſi quod benignitati tribuendum eſt creatoris: ſic & parentibus ſine nodo difficilis quæſtionis hoc tribuitur, quòd filios voluerunt, quorum futura neſciuerunt. Ego autem nō dico paruulos ſine Chriſti baptiſmate morientes tanta pœna eſſe plectendos, vt eis non naſci potius expediret: cum hoc Dominus non de quibuſlibet peccatoribus, ſed de ſceleſtiſſimis & impiiſſimis dixerit. Si enim, quod de Sodomis ait, & vtique non de ſolis intelligi voluit, alius alio tolerabilius in die iudicij punietur; quis dubitauerit paruulos non baptizatos qui ſolum habent originale peccatum, nec vllis propriis aggrauantur, in damnatione omnium leuiſſima futuros? Quæ qualis & quanta erit, quamuis definire non poſſim, non tamen audeo dicere, quòd eis vt nulli eſſent quàm vt ibi eſſent, potius expediret. Verum vos quoque qui eos velut liberos ab omni damnatione eſſe contenditis, cogitare non vultis, qua illos damnatione puniatis, alienando à vita Dei & à regno Dei tot imagines Dei: poſtremò ſeparando à parentibus piis, quos ad eos procreādos tam diſertus hortaris. Hæc autem iniuſtè patiuntur, ſi nullum habent omnino peccatum: aut ſi iuſtè, ergo habent originale peccatum.

Matth. 10. & 11.

Infantum ſine baptiſmo decedentium damnatio leuiſſima.

Aliis deinde propoſitis meis verbis quibus commemoraui quàm honeſtè ſancti antiqui patres coniugibus vſi fuerint; dicis *eos non hoc intuitu operam dediſſe propagini, vt tanquam reos gignerent filios baptiſmate diluendos; eo quòd baptiſma quo nunc adoptamur nondum fuerat inſtitutum.* Hoc de baptiſmate verum dicis. Nec ideo tamen credendum eſt, & ante datam circumciſionem famulos Dei, quandoquidem eis inerat mediatoris fides in carne venturi; nullo ſacramento eius opitulatos fuiſſe paruulis ſuis: quamuis quid illud eſſet aliqua neceſſaria cauſa Scriptura latere voluerit. Nam & ſacrificia eorum legimus, quibus vtique ſanguis ille figurabatur, qui ſolus tollit peccata mundi. Apertius etiam legis iam tempore naſcentibus paruulis, offerebantur ſacrificia pro peccatis. Reſponde, pro quibus peccatis? Reſpice etiam illis generantibus patribus perituram fuiſſe animam paruuli de populo ſuo, ſi die non circumcideretur octauo: & reſponde quo merito periret, quem negas originali obnoxium fuiſſe peccato.

Li. 1. de nup. cap. 8.

Sacramenta pro paruulis etiam ante circumciſionē.

Leuit. 12.

Gen. 17.

CAPVT XII. *De coniugio Ioſeph & Mariæ.* *Li. 1. de nup. & conc. cap. 11*

IAM verò de Ioſeph, cuius Mariam teſte Euangelio coniugem dixi, multa diu diſputas contra ſententiam meam, & conaris oſtendere, quia concubitus defuit, nullo modo fuiſſe coniugium: ac per hoc ſecundū te cum deſtiterint concumbere coniuges, iam non erūt coniuges, & diuortiū erit illa ceſſatio. Quod ne cōtingat, agāt ſicut poſſunt decrepiti quod iuuenes agebāt, & ab hoc opere quo etiā continens nimiū delectaris, B nec effœtis ætate corporibus parcant. Non ſe cogitēt quantū ad libidinis attinet incentiua, ſenuiſſe, vt poſſint cōiuges permanere. Si hoc tibi placet, tu videris. Ego autem, quia liberorum procreandorū cauſa vxores eſſe ducendas honeſtas conſentit humana, quolibet modo libidini cedat infirmitas, prçter fidē quam ſibi debent coniuges, ne fiant adulteria, & prolem cuius generandæ cauſa ſexus vterq; miſcēdus eſt: aduerti etiam tertiū bonū quod eſſe in cōiugibus debet, maximè pertinentibus ad populum Dei: quod mihi viſum eſt eſſe aliquod ſacramentum, ne diuortium fiat vel ab ea cōiuge quæ nō poteſt parere; vel ſicut feciſſe Cato perhibetur, ne ab eo viro qui plures nō vult ſuſcipere filios, alteri fœtanda tradatur. Propter hoc in illo quod ſecundū Euangelium coniugiū nuncupaui, *omnia tria bona nuptiarum dixi eſſe completa. Fidem, quia nullum adulterium. Prolem, ipſum Dominum Chriſtum. Sacramentum, quia nullum diuortium.* Non ergo quia dixi omne nuptiarum, id eſt, hoc tripertitum bonum, C in illis Chriſti parētibus fuiſſe completum, propterea hoc dixiſſe putari debeo, ſicut inſimulas, *vt quicquid aliter fuerit, malum eſſe videatur.* Dico enim & aliter bonū eſſe coniugium, vbi proles niſi per concubitum non poteſt procreari. Si enim aliter poſſet, & tamen concūberent coniuges, apertiſſimè libidini cederent, atque illo malo vterentur malè. Cum verò propter quod ſexus ambo ſunt inſtituti, niſi eorum commixtione non naſcitur homo, propter hoc mixti coniuges illo malo vtuntur bene: Si autem de libidine quærunt etiam voluptatem, venialiter malè. *Quaſi maritus*, inquis, *Ioſeph in opinione omnium erat: ſecundum hanc opinionem, non ſecundum veritatem locutam fuiſſe Scripturam vis intelligi, vt virginem Mariam eius coniugem diceret.* Hoc putemus Euangeliſtam facere potuiſſe, cum vel ſua vel cuiuſlibet alterius hominis verba narraret, vt ſecundum opinionem hominum loqueretur. Nunquid & angelus loquens vnus ad vnum, contra conſcientiam & ſuam & ipſius cui lo-D quebatur, ſecundum opinionem potius quàm ſecundum veritatem fuerat locuturus, qui ei dixit, Noli timere accipere Mariam cōiugem tuam? Deinde quid opus erat vt vſq; ad Ioſeph generationes perducerentur, ſi non ea veritate factum eſt, qua in coniugio ſexus virilis excellit? Quod ego in libro cui reſpondes, cum poſuiſſem, tu prorſus attingere timuiſti. Dicit autem Lucas Euangeliſta de Domino, quod putabatur filius Ioſeph; quia ita putabatur, vt per eius cōcubitū genitus crederetur. Hanc falſam voluit remouere opinionem, non Mariam illius viri negare coniugem, contra angelum teſtem: quanquam & tu ipſe etiam *ex deſponſionis fide, eam nomen coniugis accepiſſe* fatearis. Quæ fides vtique inuiolata permanſit. Neq; enim cum eam vidiſſet iam virginem ſacram, diuina fœcun-

Tria coniugij bona. *Li. 1 de nup. cap. 10.*

Cato vxorem ſuam Martiā concesſit Hortenſio.

Non ſola hominum opinione, ſed verè coniuges erant Ioſeph & Maria.

Matth. 1.

Chriſti genealogia ad Ioſeph cur perducta. *Li. 1. de nup. cap 11.* *Luc. 3.*

fœcunditate donatam, ipſe aliam quæſiuit vxorem: cùm vtique nec iſtam quæſiſſet, ſi neceſſariam coniugem non haberet: ſed vinculum fidei coniugalis non ideo iudicauit eſſe ſoluendum, quia ſpes commiſcendæ carnis ablata eſt. Verùm de iſto coniugio quòd vis exiſtima; nos tamen non vt calumniaris dicimus, *ſic fuiſſe primos cõiuges inſtitutos, vt ſine cõmixtione vtriuſque ſexus coniuges eſſent:* ſed vtrũ in paradiſo ante peccatum caro cõcupierit aduerſus ſpiritum; vel vtrum nunc in coniugibus hoc non fiat, quando eiuſdem concupiſcentiæ etiam per pudicitiam coniugalem cohibetur exceſſus: & vtrum malum nõ ſit, cui repugnari conſentiendũ non eſt, ne in ſuum pergat exceſſum: & vtrum non ex ipſa & cum ipſa concupiſcentia naſcatur, cui malum ineſſe vllum negas: & vtrum ab ingenerato malo poſſit hominum quiſquam ſine regeneratione liberari; hoc inter nos diſſeritur. In his quæſtionibus catholica veritate antiquitus tradita, veſtra impia nouitas ſuffocatur.

CAPVT XLII.

QVOD autem putaſti congerenda eſſe ſacrarum teſtimonia literarum, quibus probares vnde inter nos nulla quæſtio eſt, à Deo creari hominẽ, quod de quolibet vermiculo negare fas nõ eſt; quò pertinuit, niſi vt te appareret campos quæſiſſe verborum, vbi ventoſe atque inaniter curreres? Sed cùm etiam ſancti Iob teſtimonium tam loquaciter adhiberes, quare non tibi venit in mentẽ quod ait idem homo Dei, cũ de peccatis ſermo eius eſſet humanis, neminẽ mundũ à ſorde, (Iob 14.) nec infantẽ cuius eſt vnius diei vita ſuper terrã? Nam miſericordiam & magnis & puſillis omnibus præſtari ab illo à quo ſalus eſt & hominũ & pecorũ, & qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos; quis abnuat, niſi qui Deũ eſſe, aut terrena curare nõ credit? Quod tu quaſi inde contenderemus, per teſtimonium ſancti Iob docere voluiſti, quia dixit: *Oſſibus & neruis cõpegiſti me, vitam & miſericordiam tribuiſti mihi.* (Iob. 10.) Vbi quidem ille potuit non omnẽ ſignificare hominem, ſed de ſeipſo gratias agere, quòd cũ carnaliter natum non deſeruerit, ſed ei miſericordiã vt verè viueret, id eſt, iuſtè viueret, qui cum cõdidit, ipſe præſtiterit. Aut certè quia parum erat vita quam naſcẽdo ſortitus eſt, ideo addidit, & miſericordiam, ne remaneret naturaliter filius iræ ſicut & cæteri, atque inter vaſa iræ non inter vaſa miſericordiæ fieret. Cur autẽ de malo quod ei adiacet atq; ineſt membris eius reus non ſit fidelis, & ex eo malo tamen qui naſcitur reatum trahat iam neſcio quotiens diximus: fideli enim hoc beneficium regeneratio contulit, non generatio. Inde ergo ab iſto reatu ſoluenda eſt proles, vnde ſolutus eſt parens.

CAPVT XLIII.

SED magnum aliquid te dialectica docuit, *rem quæ in ſubiecto eſt, ſine illa re eſſe non poſſe, in qua ſubiecta eſt. Et ideo putas malum quod eſt in parente, vtique in ſubiecto, alij rei, id eſt proli, ad quam non peruenit, reatum non poſſe tranſmittere.* Rectè hoc diceres, ſi malum concupiſcentiæ de parente nõ perueniret ad prolem: Cùm verò ſicut ſine illo nemo ſeminatur, ita ſine illo nemo naſcatur, quomodo dicis eò non peruenire, quò tranſit? Non enim Ariſtoteles, cuius categorias inſipiẽter ſapis, ſed Apoſtolus dicit: Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum; & per omnes homines tranſijt. (Rom. 5.) Nec ſanè tibi dialectica illa mentitur, ſed tu nõ intelligis. Verum enim eſt quod ibi accepiſti, ea quæ in ſubiecto ſunt, ſicut ſunt qualitates, ſine ſubiecto in quo ſunt, eſſe non poſſe, ſicut eſt in ſubiecto corpore color aut forma; ſed afficiendo tranſeunt non emigrando: quemadmodũ Æthiopes, quia nigri ſunt, nigros gignunt; non tamen in filios parẽtes colorem ſuum velut tunicam transferunt, ſed ſui corporis qualitate, corpus quod de illis propagantur afficiunt. (Qualitates afficiendo tranſeunt ad alia corpora, non emigrãdo.) Mirabilius eſt autem quando rerum corporaliũ qualitates in res incorporales trãſeunt; & tamẽ fit, quando

A formas corporũ quas videmus, haurimus quodãmodo, & in memoria recõdimus, & quocunq; pergimus, nobiſcum ferimus, nec illæ receſſerunt à corporibus ſuis, & tamẽ ad nos mirabili modo affectis noſtris ſenſibus tranſierunt. Quomodo autẽ de corpore ad ſpiritum, eo modo tranſeunt de ſpiritu ad corpus. (Exemplum 1. Gen. 30.) Nam colores virgarum quas variauit Iacob, afficiẽdo tranſierunt in animas pecorũ matrum, atque inde rurſus eadem affectione tranſeundo apparuerũt in corporibus filiorum. Tale verò aliquid etiam in fœtibus humanis poſſe cõtingere, (Alterum.) Soranus medicinæ auctor nobiliſſimus ſcribit, & exemplo cõfirmat hiſtoriæ. Nam (Lib. 2. [illegible] cap. 62.) Dionyſiũ tyrannũ narrat, eo quòd ipſe deformis eſſet, nec tales habere filios vellet, vxori ſuæ in concubitu formoſam proponere ſolere picturam, cuius pulchritudinẽ concupiſcendo quodãmodo raperet, & in prolem quam cõcipiebat, afficiendo tranſmitteret. Neq; enim Deus ita naturas creat, vt leges auferat, quas dedit motibus vniuſcuiuſq; naturæ. Sic & vitia quamuis

B ſint in ſubiecto, ex parentibus tamẽ in filios non quaſi tranſmigratione de ſuo ſubiecto in ſubiectũ alterum, quod fieri non poſſe categoriæ illæ quas legiſti veriſſimum oſtendunt; ſed, quod non intelligis, affectione & contagione pertranſeunt.

CAP. XV.

QVID eſt quòd laboras magnis argumentationibus peruenire ad impietatis abruptum, vt *Chriſti caro quia de Maria natus eſt, cuius virginis caro ſicut cæterorũ omniũ ex Adam fuerat propagata, nihil diſtet à carne peccati, & ſine vlla diſtinctione Apoſtolus dixiſſe credatur, cum fuiſſe miſſũ in ſimilitudine carnis peccati:* (Rom. 8.) imò potius inſtas *vt nulla ſit caro peccati, ne hoc ſit & Chriſti?* Quid eſt ergo, ſimilitudo carnis peccati, ſi nulla eſt caro peccati? Sed *hanc Apoſtolicam ſententiam me non intellexiſſe* dixiſti; nec eam tamen expoſuiſti, vt te doctore noſſemus, quòd aliqua res poſſit eſſe ſimilis ei rei, quæ non eſt. Quod ſi dementis eſt dicere, & ſine dubio caro Chriſti non eſt caro peccati, ſed ſimilis carni

C peccati; quid reſtat vt intelligamus, niſi ea excepta omnem reliquam humanam carnem eſſe peccati? Et hinc apparet illam concupiſcentiam, per quam Chriſtus concipi noluit, feciſſe in genere humano propaginem mali: quia Mariæ corpus quamuis inde venerit, tamen eam non traiecit in corpus, quod non inde concepit. Cæterùm corpus Chriſti inde dictum eſſe in ſimilitudine carnis peccati, quia omnis alia hominum caro peccati eſt, quiſquis negat, & carnem Chriſti ita carni comparat naſcentium hominum cæterorum, vt aſſerat vtramque eſſe puritatis æqualis; deteſtandus hæreticus inuenitur. (B. Virgo ſine parentum concupiſcentia concepta. Chriſti carnem quomodo in ſimilitudine carnis peccati. Carnem Chriſti cæterorumque naſcentium eiuſdem puritatis eſſe putans.) Magnum porrò aliquid inueniſſe tibi videris & copioſiſſimè diſputas, etiam ſi naſcentes mali aliquid ex parentibus trahere poſſent, quod expiarentur manibus Dei, quia eos ipſe format in vteris matrum: ab ipſo autem formari homines (quaſi hoc negaremus) inſtantiſſimè probas, multa de Scripturis adhibens teſtimonia: in quibus cũ

D ea verba ex libro Eccleſiaſtico poſuiſſes, quibus Dei opera dicũtur occulta, (Eccleſ. 3.) continuò tua ſubiecisti atq; dixiſti: *quæ ſententia eorũ arguit vanitatem, qui putant naturalem profunditatem poſſe inueſtigatione aliqua comprehendi.* Hoc tibi dic, & noli de animæ origine temerè aliquid definire, quod vel ratione certiſſima vel diuino eloquio minimè ambiguo non poteſt cõprehendi; (De origine animæ.) ſed potius quod ſapientiſſima mulier mater Machabæorũ, ſape. Nam & eius verba poſuiſti, quæ filiis ſuis ait: Neſcio qualiter in vtero meo paruiſtis. (2. Mach. 7.) Quod vtique non putanda eſt dixiſſe de corporibus eorum, quæ corpora ſe non dubitabat ex virili ſemine concepiſſe: ſed vtrum animæ filiorum de paterna anima tractæ fuerint, an aliunde in vtero eius eſſe cœperint; hoc nimirum illa neſciebat, nec eam pudebat, vt temeritatem caueret, ignorantiam cõfiteri. Quid eſt

ergo

ergo quod cauſaris, *cur non ipſo filij mundentur effectu, vt à pollutionibus*, inquis, *quæ dicuntur parentum, maieſtate opificis expientur?* Nec attendis hoc dici etiam de manifeſtis vitiis corporum poſſe, cũ quibus non pauci naſcũtur infantes. Quamuis abſit vt dubitetur Deũ verum & bonum eſſe omnium corporum formatorem, & tamen ex opificis tanti manibus tã multa, non ſolum vitioſa, verumetiam monſtruoſa procedunt, vt naturæ à nõnullis appellẽtur errores. Qui cũ operantẽ vim diuinam, & quid cur faciat, indagare non poſſint, fateri eos pudet neſcire quod neſciũt. Quòd autẽ attinet ad peccati originalis in oẽs homines trãſitũ, quoniã per concupiſcentiã carnis tranſit, trãſire in eam carnẽ non potuit, quam non per illam virgo cõcepit. Quod enim & de alio libro meo quem ſcripſi ad ſanctæ memoriæ Marcellinum, velut mihi præſcribens ponere voluiſti de Adam dictum, *quòd tabificauit in ſe omnes de ſua ſtirpe venturos* vnde vtiq; ille tabificauit, non inde Chriſtus in matris vterũ venit. Sed verba quæ ad rem maxime pertinent in eadem ſentẽtia mea, ego dicam quia tu dicere noluiſti, & ſtatim cur nolueris apparebit. *Occulta, inquam, tabe carnalis concupiſcentiæ ſuæ tabificauit in ſe omnes de ſua ſtirpe venturos*. Non itaque carnem tabificauit, in cuius conceptu tabes iſta non fuit. Caro itaque Chriſti mortalitatem de mortalitate materni corporis traxit, quia mortale corpus eius inuenit: contagiũ verò peccati originale non traxit, quia concumbentis concupiſcentiã non inuenit. Si autem nec mortalitatem, ſed ſolam ſubſtantiã carnis de matre ſumpſiſſet, non ſolùm caro eius caro peccati, ſed nec ſimilitudo carnis peccati eſſe potuiſſet. Sed cõpatas *me & coæquas Apollinaris errori, qui carnis ſenſum fuiſſe negauit in Chriſto*, vt imperitis nebulas vndecunque commoueas, ne lucẽ veritatis attendãt. Aliud eſt ſenſus carnis, ſine quo nullus fuit, aut eſt, aut erit in corpore viuens homo: & aliud eſt concupiſcentia qua caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, ſine qua fuit ante peccatum primus homo, qualem nobis exhibuit humanã naturam Chriſtus homo: quia ſicut ille ex terra, ſic iſte ſine tali concupiſcẽtia eſt creatus ex fœmina. Aſſumẽs tantũ ex illa etiam mortalitatis infirmitatẽ, qualis non erat ante peccatũ in carne hominis primi, vt eſſet iſta quod tunc illa non fuit, ſimilitudo carnis peccati. Vt ergo nobis patiendi præberet exemplum, non habuit ille mala ſua, ſed pertulit aliena: in doloribus pro nobis, non in cupiditatibus fuit. Quapropter natos ex Adam, trãsferri renatos oportet ad Chriſtũ; ne à regno Dei pereant imagines Dei, quod ſine malo fieri qui dicit, nec amorem habet nec timorem Dei. Cum hoc autem malo neceſſe eſt hominem de damnata origine generari. *Regeneratos* autem abſit *vt redigamus*, ſicut calumniaris, *ſub neceſſitate criminum, Deo largiente dona virtutum*. Quamuis ergo aliam legem videamus in membris noſtris repugnãtem legi mentis noſtræ, non ſolum tamen neceſſitatẽ criminis non habet, ſed habet potius honorem laudis, cuius ſpiritus ſpiritali munere adiutus, aduerſus carnis concupiſcentiam concupiſcit. Sed quacunque te verſes, quacunq; te iactes, quęcunque vndecunq; colligas, inſles, ventiles, ſpargas, contra quod concupiſcit ſpiritus bonus, non eſt bonum. *Non potuit*, inquis, *exemplum dare natura diſſimilis*. Potuit quidem. Nam quid eſt quod nos ad imitationẽ patris hortatur, qui facit ſolẽ ſuum oriri ſuper bonos & malos, vt eius exemplo noſtros diligamus inimicos? Veruntamen natura hominis Chriſti, noſtræ naturæ diſſimilis non fuit, ſed vitio noſtro diſſimilis fuit. Ille quippe ſine vitio natus eſt homo, quod hominum nemo. Quantũ autẽ ad vitam pertinet, qua Chriſtũ debemus imitari, hoc quoq; ad diſtantiam plurimum valet, quod vnuſquiſq; noſtrum homo eſt, ille autẽ etiam Deus. Neque enim tantum

Monſtra naturæ errores & peccata nulla dicitur.

In carnem Chriſti concupiſcẽtia cur nõ tranſierit.

Lib. 1. de pec. merit. cap. 9.

Chriſtus mortalitatem de matre traxit.

Iulianus Apollinarem Apollinariſtam facit te conatur.

Exempli natura in Chriſto non tollit, exempli non habere concupiſcentiam nobiscum communem.

A

B

C

D

poteſt iuſtus homo eſſe qui homo eſt, quãtum homo qui & Deus eſt. Illud ſane magnum verumq; dixiſti, cum poſuiſſes teſtimonium Apoſtoli Petri, dicentis: Qui peccatum non fecit, notandũ eſſe quod iudicauerit Apoſtolus ſufficere ad oſtendendum in Chriſto nullum fuiſſe peccatum, quia dixit nullũ eum feciſſe peccatum: *Vt doceret*, inquis, *quia qui nõ fecit, habere nõ potuit*. Omnino veriſſimum eſt. Profectò enim peccatum etiam maior feciſſet, ſi paruulus habuiſſet. Nam propterea nullus eſt hominũ præter ipſum, qui peccatũ nõ fecerit grãdioris ętatis acceſſu; quia nullus eſt hominũ pręter ipſum, qui peccatũ nõ habuerit infantilis ætatis exortu. *Tolle*, inquis, *exempli cauſam, tolletur, & precij, quod pro nobis factus eſt*. Nõ eſt mirũ quod ſolum exẽplũ ponis in Chriſto, qui præſidiũ gratiæ, quo erat plenus, oppugnas. *Spe*, inquis, *malo carẽdi ad fidei præſidia conſolamur, non autẽ caremus innatis. Siquidẽ poſt baptiſma virilitas ipſa perdurat*: quia virilitatis nomine cõcupiſcentiã carnis appellas. Perdurat vtiq; quod negari non poteſt, cõtra quod debet cõcupiſcere ſpiritus, ne homo renatus iã concupiſcẽtia ſua trahatur illectus: & vtique concupiſcentia quæ repugnat vt trahat, etiã ſi ſpiritu contra eam concupiſcente & reſiſtente non trahat, ac propterea nec cõcipiat, pariatq; peccatum; nõ eſt bonum. Et ipſa eſt, de qua dicit Apoſtolus: Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Hoc autem quod non eſt bonum, Chriſtus in natura ſi haberet ſua, non ſanaret in noſtra.

Interponis aliud de libro meo, & quoniam dixi *coniugalem concubitum, qui fit intentione generandi, non ipſum eſſe peccatum, eo quòd bona voluntas animi ſequentem ducat, non ducentem ſequatur corporis voluptatem* tu contrà refers *de ea re quæ à peccato libera eſt, peccata non naſci*, iſto modo exiſtimans te poſſe deſtruere originale peccatum, quod non deſtruit niſi ſaluator, quem paruulis inuidetis. Deſtruit autem ſoluendo quòd rei ſunt non negando. Ideo quippe concubitus coniugalis, qui fit intentione generandi, non eſt peccatum, quia bene vtitur lege peccati, id eſt, concupiſcentia, quæ eſt in membris repugnans legi mentis. Quæ ſi propterea reum parentem non tenet, quia regeneratus eſt; quid mirum ſi propterea reum tenet naſcentem, quia inde generatus eſt: & ideo ne reus remaneat, etiam ipſe regenerandus eſt? Hæc verò ſententia tua qua dixiſti, *de ea re quæ à peccato libera eſt, peccata non naſci*, quantum adiuuet Manichæos, ſi cogites, voles eam delere de libro tuo, & de cordibus omnium qui legerunt librum tuum. Si enim non de ea re quæ à peccato libera eſt, peccata naſcuntur, habent aliam naturam ſuam ſecundum Manichæos vnde naſcantur. Quos & aliis ſimilibus ſententiis tuis quantum adiuueris, iam in primo huius noſtri operis volumine demonſtraui. Ecce hic & quod dixiſti tantundem valet. Videne nobis operam dandam præter errorem proprium quo Pelagiani eſtis, vt quaſdam tuas ſentẽtias, qualis & iſta eſt, euertamus, ſi Manichæos vincere volumus? *De ea re quæ à peccato libera eſt*, dicis *peccata non naſci*. Sed veritas contradicit, quæ te & Manichæos euertit, cum quibus tibi vox iſta communis eſt. Angelus quem creauit Deus, res à peccato libera fuit; homo quem primum creauit Deus, res à peccato libera fuit. De rebus igitur à peccato liberis, nata eſſe peccata qui negat, aut Manichæus eſt manifeſtus, aut Manichæis ſuffragatur incautus. Deinde ponens alia verba mea ſic argumentaris, quaſi ego dixerim, *cum ſeruit coniugatis ad propagandam prolem, tunc honorari libidinem*. Dicis tibi ipſe quod vis: nam ego hoc nec dixi omnino, nec ſenſi. Quomodo enim libido cum ſeruit honoratur, quando ne pergat in liberos exceſſus, dominatione mentis opprimitur? Nos itaque

1. Pet. 2.

Pelagiani doctrinæ tantum & exempli magiſterium in Chriſto agnoſcunt.

Rom. 7.

Capvt XVI

Concupiſcentiam carnis Chriſtus ſi habuiſſet, non eam ſanaſſet in nobis.

Lib. 1. de nup. & conc. cap. 12.

Cap. 8.

non

non diximus *ſemper ad reatum pertinere vti libidine.* Quod velut dixerimus, ita colligis, *minus peccare adulteros quàm maritos: quia maritis*, inquis, *libido ſeruit vt peccent, adulteris imperat.* Sed cum ego illud non dixerim, qualecunque hoc ſit tuum quod tanquam cõſequens eſſe voluiſti, nihil ad me attinet. Ego enim dico vti libidine non ſemper eſſe peccatũ, quia malo bene vti non eſt peccatum. Nec quæcunque res ideo bona eſt, quia ea bene vtitur bonus. Nã & de duobus hominibus ſcriptum eſt: Filius eruditus ſapiens erit, imprudẽte autem miniſtro vtetur. Nunquid ideo bonum eſt eſſe imprudentem, quia bene illo vtitur ſapiẽs? Inde & Apoſtolus Ioannes non ait, nolite vti mundo: ſed, Nolite diligere mundum: vbi poſuit & concupiſcentiam carnis. Qui enim non diligens vtitur, quaſi non vtens vtitur, quia non eius rei cauſa vtitur, ſed alterius quam diligens intuetur, vt etiam non diligens hac vtatur. Propter quod Paulus coapoſtolus eius: Et qui vtuntur, inquit, hoc mundo, quaſi non vtantur. Quid eſt, quaſi non vtantur; niſi non diligant quo vtuntur, quoniam tale eſt, vt bene aliter non vtantur? Et hoc quidem etiam in his rebus obſeruandum eſt, quæ in hoc mundo ſic bonæ ſunt, vt tamen eas diligi non oporteat. Quis enim malum eſſe pecuniam rectè dixerit? Et tamen nemo ea bene vtitur qui dilexerit, quanto magis libidine? Nam pecuniam malus quidem ſpiritus concupiſcit, ſed ipſa contrà bonum ſpiritum non concupiſcit, quod libido facit: atque ideo & qui hoc eſſe malum negat, peccat, & qui hoc malo bene vtitur, non peccat. Rectè igitur argumentareris, dicens, *libidinem ſi mala eſt, maiori reatu obſtringere quibus obſequitur, coniuges; quam quibus dominatur, adulteros:* ſi diceretur à nobis, eos coniuges qui ſeruiente concupiſcentiæ malo ad ſolum generandi vtuntur officium, ad aliqua mala opera eos illo vti, ſicut ad facinus perpetrandũ ſeruo vtitur homicida. Cum autem dicamus bonum eſſe in coniugibus officium procreandi, quàmuis vulnus quod in renato ſanari poteſt, trahat natus de primi contagione peccati: reſtat vt ſic vtantur coniuges boni malo concupiſcentiæ, ſicut ſapiens ad opera vtique bona miniſtro vtitur imprudente. Sed homines acutiſſimi ideo non modum, non genus, ſed exceſſum voluptatis arguitis, & exprobrandum cenſetis obſcœnis; *quia eum noſtis*, vt dicis, *intra conceſſos fines animi poteſtate poſſe retineri.* Faciat animi poteſtas ſi poteſt, vt ad trãſgrediendos fines à quibus tranſgrediendis eam reuocat, non ſe libido commoueat. Quod ſi facere non poteſt, profectò vt fines non tranſgrediatur, improbo hoſti reſiſtitur, qui eos tranſgredi nititur. *Sed vniuerſum contemptum eius*, inquis, *virginibus continentibusq́ ineſſe teſtamur.* Nunquid ideo virgines & continentes concupiſcentiam carnis non pugnant? Et quid eſt contra quod exercent abs re quoque prædicata illa glorioſa certamina, vt virginitatem continẽtiamq́ue cuſtodiant? Si ergo pugnant, malum eſt quod expugnant. Et vbi eſt hoc malum, niſi in ipſis? Ergo nõ habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum, veraciter dicitur & ab ipſis. *Nihil aliud* dicis *eſſe nuptias quam corporum commixtionem:* & dicis poſtea, quod & verum eſt, *ſine appetitu mutuo & ſine opere naturali, propagationem eſſe non poſſe.* Nunquid tamen negas ſibimet etiam adulteros appetitu mutuo & opere naturali, & corporum commixtione coniungi? Non eſt ergo iſta definitio nuptiarum. Aliud eſt enim quòd nuptiæ ſunt, & aliud eſt ſine quo etiam nuptiæ filios propagare non poſſunt. Nam & ſine nuptiis poſſunt naſci homines, & ſine corporum commixtione poſſunt eſſe coniuges: alioquin non erunt coniuges, vt nihil aliud dicam, certè cum ſenuerint, ſibiq́ue miſceri vel nõ potuerint, vel ſine ſpe ſuſcipiendę prolis erubuerint atque noluerint. Vides ergo quàm inconſideratè nuptias definieris, dicendo *eas aliud non eſſe niſi corporum commixtionem.* Tolerabilius fortè diceres, nõ eas inchoari niſi per corporum commixtionem, quia filiorum procreandorum cauſa vtique ducuntur vxores, & aliter non poſſunt filij procreari. Sed procreãdi cauſa commixtio corporum aliter quàm nunc eſt fuiſſet, ſi nemo peccaſſet. Abſit enim vt honeſtiſſima illa felicitas in paradiſo commotę libidini ſemper obtemperaret: abſit vt illa pax animi & corporis haberet aliquid, propter quod aduerſus ſeipſam prima hominis natura pugnaret. Si ergo ibi nec ſeruiendum libidini, nec aduerſus eam bellandum fuit; aut non ibi fuit, aut non talis qualis nunc eſt fuit. Nunc enim neceſſe eſt vt repugnet, qui ei ſeruire noluerit: neceſſe eſt vt ſeruiat, qui repugnare neglexerit. Quorũ duorum vnum eſt moleſtum, etſi laudabile: alterum turpe & miſerabile. Itaque in hoc ſeculo vnum horum caſtis eſt neceſſarium, in paradiſo autem vtrunque à beatis fuerat alienum. Sed iterum me dicis mihi metipſi eſſe contrarium, propoſitis videlicet aliis verbis meis, vt propagationis officium à carnalis delectationis appetitione diſcernens, *aliud eſſe dixi non concũbere niſi voluntate generandi, quod non habet culpam; aliud concumbendo carnis appetere voluptatẽ, ſed non præter coniugem, quod venialẽ habet culpam.* Nihil habẽt duo iſta, quantum mecũ omnes vident qui verũ vident, vnde me oſtendas mihi eſſe cõtrarium. Audi tamen identidem quod eorũ ſenſibus inculcatius intimetur, quos fallere affectas. Calumniaris enim *nos excuſationem præbere turpibus & flagitioſis hominibus, vt cum infanda immunda commiſerint, contra voluntatem ſe dicant feciſſe, & ideo nullum habere peccatum:* quaſi nos non multo exertius adhortemur contra libidinẽ eſſe pugnandum. Nam ſi vos cum id bonum eſſe dicatis, non vultis tamen, vt veſtra aduerſus iſtud bonum frigeſcere, vel certè tepeſcere bella credamus: quãto vigilantius & ardentius contra malũ nos cenſemus eſſe pugnandum? Nos dicimus illud eſſe contra voluntatem, vt caro concupiſcat aduerſus ſpiritum, non illud vt ſpiritus aduerſus carnem. Per quam concupiſcentiam bonam fit, vt niſi cauſa gerandi non vtantur coniuges carnis libidine, ac ſic malo vtantur bene: qui vſus bonus mali, facit honeſtum concubitum vereq́ue nuptialem. Voluptatis autem cauſa, nõ prolis, facit concubitum culpabilem, ſed in coniuge venialem. Ideo autem & de honeſto concubitu qui naſcitur, trahit quod renaſcendo diluatur, quia & in concubitu honeſto ineſt malum, quo bene vtitur bonitas nuptiarum. Sed non obeſt renatis, quod oberat natis. Vnde fit conſequens vt qui ex eis naſcitur, & illi obſit ſi nõ renaſcatur. Tu ſanè inter argumentationes tuas, quibus te inaniter aduerſus mea verba contorques, identidem te Manichæos adiuuare non vides. Ideo quippè tibi videtur natus de concubitu coniugali, non trahere originale peccatum, *quia de hoc opere quod non habet culpam, naſci* ſicut dicis, *culpa non poteſt.* Cur ergo de opere Dei quod non habebat culpam, nata eſt culpa angeli, nata eſt culpa hominis? Cernis quantum eis ſuffrageris quorum deteſtatione conaris obtegere, quod aduerſus catholicam fidem fundatiſſimam ſentis. Si enim ſecundum definitiuam tuam, *de hoc opere quod non habet culpam, naſci culpa non poteſt,* ecce nulla opera Dei habent culpam. Vnde igitur culpa nata eſt? Hic Manichęus te adiuuante aliã naturam, ſicut deſipit, malam molitur inducere, vt ſit vnde culpa nata eſſe credatur: quia *de opere Dei,* ſecundum tua verba, *culpa non naſcitur.* Nunquid poteſt vinci Manichæus, niſi cum illo & ipſe vincaris, quia & angelus & homo Dei ſunt opera ſine culpa? Ex quibus tamen culpa nata eſt, dum ab eo qui culpa caret, per liberum

arbitrium

Prouerb. 10. ſecund. 70.

1. Ioan. 2.

1. Cor. 7.

Etiam bonis quibuſdam ſic vtendum, vt non eatamen diligamus.

Sup. li. 3. cap. 21 & lib. 4. cap. 2.

Aliud nuptiæ, quàm corporum commixtio.

Lib. 1. de nup. & concupiſ. cap. 15.

Angeli à ſummo bono recedentes mali facti ſunt.

arbitrium receſſerunt, quod eis datum eſt ſine culpa: & facti ſunt mali, non per admixtionem mali, ſed per defectionem boni. Dicis *ob hoc à me Chriſtiani temporis continentiam fuiſſe laudatam, non vt ad virginitatem incenderentur homines, ſed vt bonũ nuptiarum quod à Deo inſtitutum eſt damnaretur.* Sed ne putetis de animo meo maleuola ſuſpicione torqueri, velut probare me volens, dicis mihi: *Si fideliter inuitas homines ad ſtudium continentiæ, fateris ergo ita virtutem pudicitiæ à volentibus poſſe ſeruari, vt ſit quicunque voluerit corpore ſanctus & ſpiritu.* Reſpondeo, me fateri, ſed non ſicut vos. Nã vos ipſius animi viribus hoc tribuitis, ego adiutæ per Dei gratiam voluntati. Veruntamen quid comprimitur animi imperio ne peccetur, niſi malum, quo vincente peccatur? Quod malum ne dicamus cum Manichæis tanquam ex aliena mali natura nobis eſſe commixtum, reſtat vt in noſtra natura tanquam vulnus aliquod fateamur eſſe ſanandum, cuius reatum iam fatemur regeneratione ſanatum. Ecce fruſtra enumeraſti, quibus me comparas, tot hæreti- B corum fraudes, quorum vtinam numerum non augeres. *Apoſtolica ſententia, qua notat hæreticos prohibentes* (1.Tim.4.) *nubere, etiam me* aſſeris *tangi:* quaſi dicam poſt aduentum Chriſti turpia eſſe coniugia. Audi ergo quod dicimus, vt hoc ipſum multis modis ac ſæpius audiendo, non diſſimules veritatem ſimulans quodammodo ſurditatem. Non dicimus turpia eſſe coniugia, quandoquidem ne incontinẽtia in damnabile cadat flagitium, fulcienda eſt honeſtate nuptiarum. Sed quod vos dicitis, Chriſtiana doctrina non dicit: id eſt (vt verba tua ponam) *hominem ſufficere ingenitis ſibi motibus* (1.Cor.7. Ioan.15. Matth.19.) *dare leges:* hoc non dicimus, ſed dicimus quod dixit Apoſtolus, cum hunc loqueretur: Vnuſquiſque proprium donum habet à Deo. Et quod dixit Dominus, Sine me nihil poteſtis facere. Et non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt: cum poſſet dicere, non omnes capiunt verbum hoc, ſed qui voluerit; ſi verum eſſet quod dicitis vos. Quæro ſanè qualibus C ingenitis ſibi motibus hominẽ dicatis eſſe idoneum dare leges? verum bonis an malis? Si bonis aduerſus bonum, ergo ſpiritus concupiſcit aduerſus ſpiritum, & duo bona inuicem ſibi aduerſantur in homine. Quod ſi ita eſſet, ipſa duorum bonorum inter ſe aduerſitas bona eſſe non poſſet. Si autẽ malis, fatere igitur ingenitos eſſe homini motus malos, contra quos caſtitas dimicat. Et ne dicere cum Manicheis cogaris, alienæ mali naturæ nobis ineſſe commixtionem, noſtrum potius originalem confitere languorem. Cuius languoris malo coniugalis bene vtitur pudicitia; contra quod languoris malum, adhibentur ab incontinẽtibus nuptiarum remedia, exercẽtur à continentibus glorioſa certamina. Arbitror pollicitationem meam, ex quo tibi ad omnia reſpondere cœpi, in quibus ſoluendos quæſtionum nodos aliquos attuliſti, commodius impleri, ſi numerum tuorum voluminum non exceſſero. Sit ergo hic finis huius mei, vt nouiſſimum tuum ab alio refellamus exordio.

LIBRI QVINTI
FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA IVLIANVM, LIBER SEXTVS.

Cap. I.

RESPONSVM eſt libro tuo tertio, reſpondeatur & quarto: aderit Dominus, vt non ſolum veritas, ſed etiam charitas tibi exhibeatur à nobis. Quæ duo quiſquis tenuerit, nec fatuus, nec inuidus erit. De quibus vitiis in principio memorati tui libri A multa dixiſti. Nam & error veritate, & liuor charitate pellendus eſt. In hac autem tua diſputatione cum de ſtultitia loquereris: dicens *eam matrem eſſe omnium vitiorum*, adhibuiſti teſtimonium de ſcriptura, vbi legitur: *Neminem diligit Deus, niſi eum qui cum ſapientia habitat.* (Sap.7.) Quære itaque diligenter, vtrum habitare cum ſapientia puerilis vanitas poſſit, per quam neceſſe eſt ex infantia paruulus tranſeat, qui tamen tranſit: & cõſidera qui primus fructus naſcatur de radice quã laudas; & quanta in contrariũ mutatione opus habeatur diligatur à Deo, qui niſi eum qui habitat cum ſapientia neminẽ diligit; in prędeſtinatis vtiq; paruulis quod odit abſumẽs, vt etiam ipſos à vanitate liberatos cum ſapiẽtia diligat habitãtes: quos certè ſi ab vbere raptos abſtulerit vltimus dies, miror ſi audes dicere habitaturos cum ſapientia præter regnum Dei, quò eos *bonũ* ſecundum te, *inuiolatæ inculpatæq; naturæ* non permittit accedere, niſi veri Saluatoris gratia redemptos liberet à falſi inſipientia laudatoris; vt omittam natura (Eccleſ.22.) fatuos, multo amplius lugendos ſcriptura teſte quam mortuos. Quos quidem & ab iſto tanto malo poteſt Dei gratia per ſanguinem mediatoris eruere. Sed vnde potuerit in tantum malum ruere, ſi diuino iudicio nulla origini debetur pœna vitiatæ? Ecce merito reprehendiſti eos & grauiter, *qui vel ſuperſederunt ſcienda cognoſcere, vel non formidant ignorata culpare.* Nunquid hoc de his qui excordes nati ſunt, potes dicere? Nec tamen eis ſub Deo iuſto vnde hoc accidere potuerit inuenturus es, ſi nulla ex parentibus trahuntur merita filiorum. *Sed inuidendo tibi, in quadam meridie compertæ veritatis ſine obumbramento ignorationis*, vt loqueris, *inſanimus.* Itáne verò tanta in paruulis mala, tu qui non inuides, non vides? Bonus eſt Deus, iuſtus eſt Deus. Extranea prorſus mali eſt nulla natura, quæ noſtræ naturæ ſecundum Manichæos credatur admixta. Vnde ſunt non dico in moribus, ſed in ipſis ingenijs cum quibus naſcuntur tanta hominum mala, ſi non eſt humana origo vitiata, non eſt maſſa damnata? Quid quòd homo fatuitatis expers, & ab inuidię ſtimulis alienus, ipſam ſic deſcribis inuidiam, vt in tua deſcriptione hoc vitium & peccatum appareat & pœna peccati? An non eſt peccatum diabolicum inuidia? An non eſt pœna peccati, quæ *protinus ipſum de quo oritur vexat authorem?* Hæc verba tua ſunt, tamen diuturna loquacitate viſus tibi es acutiſſimè diſputaſſe, vnum idemque vitium peccatũ pœnamq; peccati eſſe non poſſe. Sed fortè quia inuidus nõ es, vix tandẽ inuidiam in alio libro videre potuiſti de qua hæc diceres, & tibi pro me quia mihi nõ inuides, cõtradiceres.

FINITO autem procemio, vbi etiam laboraſti ſicut (Cap. II.) ſoles, probare quod prædico, Deum eſſe hominum conditorem: mea deinde verba proponis, vbi dixi, *mundo non Deo naſci hominem, qui de concupiſcentia carnis naſcitur; Deo autem naſci, cũ ex aqua & ſpiritu renaſcitur.* (Li.1. de nup. & cõc. cap.19) Quibus meis verbis ſic inſidiaris, vt aſſeras hinc intelligi me debere dixiſſe, quòd ad diabolum perti- D neat quicquid ad mundum pertinet: quia ſcilicet alibi dixerim eos qui de corporum commixtione naſcuntur, ad ius diaboli pertinere; aſſerendo vtique *eos de poteſtate erui tenebrarum, cum regenerantur in Chriſto.* Reſpondeo ergo calumniæ tuæ. Ita enim me vis putari appellaſſe mundum ad poteſtatem diaboli pertinentem; tanquam cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt, vel diabolus fecerit vel diabolus teneat. Hoc non dico, ſed deteſtor, redarguo, & damno qui dicit. Sed hoc loco ſic appellaui mundum, quemadmodum Dominus, vbi ait: Ecce venit princeps (Ioan. 14.) mundi, Non enim cœli & terræ & omnium quæ per verbum, hoc eſt per eundem ipſum Chriſtum facta (Mundus in malo poſitus.) ſunt, vnde ſcriptum eſt: Mundus per ipſum factus eſt, principem voluit intelligi diabolum: ſed ſicut dictum

dictum eſt: Mundus in maligno poſitus eſt. Et ite- A
1. Ioan. 5. 1. Ioan. 2. rum: Omnia quæ in mundo ſunt, concupiſcentia
carnis eſt,& concupiſcentia oculorum,& ambitio ſe-
culi,quæ non eſt à patre,ſed ex mundo eſt. Non enim
cœlum & terra nõ ſunt à patre per filium; aut angeli,
ſydera, arbuſta, animalia, homines non ſunt à patre
per filium,quãtum quidem attinet ad ipſam ſubſtan-
tiam qua homines ſunt:ſed mundi princeps eſt diabo-
lus,& mundus in maligno poſitus eſt,omnes vtiq; ho-
mines qui rei ſunt damnationis æternæ, ſi non inde li-
berentur;vt non iam pertineant ad principem pecca-
torum,redempti eo ſanguine qui in remiſſionem fu-
ſus eſt peccatorum. Huic ergo mundo cuius princeps
Ioan. 14. eſt,de quo ait qui vicit mundum: Ecce venit princeps
mundi,& in me nihil inueniet: huic,inquam,mundo
naſcitur homo donec renaſcatur in eo qui vicit mun-
dum,& in quo nihil inuenit princeps mundi. Quis eſt
enim mundus,de quo dicit Saluator mundi & victor
Ioan. 7. mundi: Non poteſt mũdus odiſſe vos,me autem odit,
quia ego teſtimoniũ perhibeo de illo,quia opera eius
mala ſunt? Nunquid terræ ac maris, cœli ac ſyderum B
mala ſunt opera? Sed vtiq; mundus iſte homines ſunt.
Nec ab iſto mundo quiſquam liberandus eligitur,ni-
ſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum,
qui dedit carnem ſuam pro mundi vita, quod non fe-
Ioan. 8. ciſſet,niſi mundũ inueniſſet in morte. Quis eſt mun-
dus,de quo dicebat Iudæis. Vos de hoc mundo eſtis,
ego non ſum de hoc mundo? poſtremò quis eſt mun-
dus de quo elegit Ieſus diſcipulos ſuos, vt iam de mũ-
do non eſſent,& eos de quo iam non erant, ipſe mun-
dus odiſſet? Sic enim loquitur Saluator mũdi,lux mũ-
Ioan. 15. di,ſic,inquam,loquitur: Hæc mãdo vobis vt diligatis
inuicem. Si mũdus vos odit,ſcitote quia me priorem
vobis odio habuit. Si de mundo eſſetis, mundus quod
ſuum erat diligeret. Quia verò de mundo nõ eſtis,ſed
ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus.
Si nõ addidiſſet, ego elegi vos de mũdo, putari poſſet,
ita dixiſſe: de mundo non eſtis, quemadmodũ de ſeip- C
ſo dixerat: Ego non ſum de hoc mundo. Neq; enim &
ipſe fuit de mundo,& electus eſt inde, vt non eſſet de
mundo. Quis hoc dixerit Chriſtianus? Nec ſecũdum
hoc enim quod homo eſſe dignatus eſt, filius Dei de
mundo fuit. Quid ita? niſi quia in illo peccatũ nunquã
Omnis homo prius mundo, quam Deo naſcitur. fuit,propter quod omnis homo prius mundo nõ Deo
naſcitur,& vt Deo naſcatur de mũdo eligitur qui re-
naſcitur vt iam non ſit de mundo? Propter quod ab
Ioan. 12. eo princeps mũndi eiicitur foras, ſicut ipſe teſtatur,
dicens: Nũc iudicium eſt mundi,nunc princeps huius
mundi eiicietur foras. Niſi fortè eo vſque veſtra pro-
gredietur audacia,vt dicatis non de mundo eligi par-
uulos quando baptiſmo eius abluuntur, de quo di-
2. Cor. 5. ctum eſt; Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians
ſibi. Ad iſtam reconciliationem ſi negatis paruulos
pertinere,negantes eos eſſe de mundo,qua fronte ne-
ſcio viuaris in mundo. Porrò ſi eos fatemini cum in
corpus Chriſti tranſeunt de mundo eligi, neceſſe eſt D
vt ei naſcantur,de quo eliguntur vt renaſcantur. Na-
ſcuntur enim per carnis concupiſcentiam, renaſcun-
tur per ſpiritusſancti gratiam. Illa de mundo eſt, hæc
venit in mundum,vt de mundo eligantur qui præde-
ſtinati ſunt ante mundum, Cum autem dixiſſet Apo-
ſtolus: Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians
ſibi:quomodo id faciat,mox adiunxit atque ait: Non
reputans illis delicta eorum. Totus ergo mundus ex
Adam reus; Deo non negante manum formationis
operi ſuo, ſeminibus inſtitutis,quamuis paterna præ-
uaricatione vitiatis:& cum per Chriſtum reconcilia-
tur mundus,de mundo liberatur; eo liberante qui ve-
nit in mundum,non de mundo eligendus, ſed electu-
rus:non meritorum electione,ſed gratiæ:quia reliquię
per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.

DEINDE propoſitis aliis meis verbis, vbi dixi: Cap. III.
*Huius concupiſcentiæ reatum regeneratio ſola dimittit, ac
per hoc generatio trahit:* moxque ſubiunxi: *Ergo quod
generatum eſt regeneretur, vt ſimiliter, quia non poteſt ali-
ter, quod tractum eſt remittatur:* fruſtra identidem
conaris obtegere quod ſuperfluum baptiſmum puta-
tis in paruulis, dicentes *myſteriorum Chriſti gratiam
multis locupletem eſſe muneribus*. Velitis nolitis,paruu-
los credere confitemini in Chriſtum per corda & ora
geſtantium. Ergo & ad illos pertinet Dominica illa
ſententia: Qui non crediderit,condemnabitur. Qua Marc. 16.
cauſa,qua iuſtitia, ſi nullum trahunt originale pecca-
tum? Quod autem dicis, *hinc potius ſuos approbat, quod
ante proprium voluntatis obſequium, hoc quod in eis fe-
cit beneficiorum ſublimat augmentis*. Si ergo hinc ſuos
iſtos approbat, profectò illos quibus hoc non donat,
non approbat ſuos. Porrò cum & ipſi eadem cauſa
ſint eius, quia condidit eos; cur non & ipſos eo-
dem modo approbat ſuos? Hinc de fato, vel de
acceptione perſonarum nihil negatis. Iam ergo no-
biſcum gratiam confitemini. Quid eſt enim aliud,
vbi nihil illorum eſt? In vna igitur eademque cau-
ſa, alius relinquitur iuſtitia iudicante, non fato;
alius aſſumitur gratia præſtante, non merito. Fruſtra
omnino contenditis,nec ab originali peccato paruu-
los regeneratione mundari. Non hoc oſtendit,qui di-
xit: Quicunque baptizati ſumus in Chriſto,in morte Rom. 6.
eius baptizati ſumus. Dicendo enim,quicunque, non
vtique paruulos fecit exceptos. Quid eſt autem in In morte Chriſti baptizari, quid.
morte Chriſti baptizari, niſi peccato mori? Vnde
etiam de ipſo idem alio loco dicit. Quòd enim mor-
tuus eſt peccato,mortuus eſt ſemel. Quod vtique di-
ctum eſt propter ſimilitudinem carnis peccati, pro-
pter quod & magnum myſterium eſt crucis eius, vbi
& vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacue-
tur corpus peccati. Si ergo in Chriſto paruuli bapti- Paruuli in baptiſmo peccato moriuntur.
zantur,in morte eius baptizantur. Si in morte eius ba-
ptizantur, mortis eius ſimilitudini complantati, pec-
cato vtique moriuntur. Quòd enim mortuus eſt pec-
cato,mortuus eſt ſemel,quod autem viuit,viuit Deo.
Et quid eſt complantari ſimilitudini mortis eius, niſi
quod ſequitur: Sic & vos exiſtimate vos mortuos eſſe
peccato, viuere autem Deo in Chriſto Ieſu? Nun-
quid dicturi ſumus, peccato mortuum fuiſſe Ieſum,
quod nullum habuit vnquam? Abſit. Et tamen quòd
mortuus eſt peccato,mortuus eſt ſemel. Mors enim
eius peccatum noſtrum ſignificauit, quo vtique ipſa
mors accidit; cui morti mortuus, id eſt, vt mortalis
non eſſet vlterius,peccato dicitur mortuus. Quod er-
go ipſe ſignificauit, in ſimilitudine carnis peccati,
hoc per eius gratiam nos agimus in carne peccati: vt
quomodo ille moriendo ſimilitudini peccati,peccato
mortuus prædicatur, ita quicunque in illo fuerit ba-
ptizatus, idem peccato, cuius in Chriſto ſimilitudo
non veritas,eidem rei cuius illa fuerit ſimilitudo mo-
riatur. Et quomodo in illius vera carne vera mors
fuit, ſic fiat in veris peccatis vera remiſſio.

TOTVS itaque iſte Epiſtolæ, Apoſtolicæ locus ſi te Caput IIII.
ab iſta prauitate non corrigit, nimis obduruiſti. Quã-
uis enim ſibi connexa ſint omnia quibus ait,ſcribens
ad Romanos, vt gratia Dei commendetur per Ieſum
Chriſtum: tamen quia Epiſtolam totam hic recolere
& pertractare non poſſumus,valde enim longum eſt;
ex iſto capite quod agitur conſideremus, vbi ait:
Commendat autem ſuam charitatem Deus in no-
bis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chri- Tractat locũ Apoſtoli ad Rom. 5.
ſtus pro nobis mortuus eſt. Hoc tu dictum exceptis
paruulis vis putari. Vbi ſi abs te quæram, ſi non ſunt
inter peccatores habendi,quomodo pro eis mortuus
eſt, qui pro peccatoribus mortuus eſt? Reſponde-
bis non pro ſolis peccatoribus mortuum, quamuis
ſit

Non eſt pro ijs mortuus Chriſtus qui nullum habuerunt omnino peccatū.

ſit etiam pro peccatoribus mortuus. Quod quidem A nuſquam legis in diuinis authoritatibus, mortuum ſcilicet eſſe Chriſtum etiam pro eis qui nullum habuerunt omnino peccatum. Sed attēde quàm validis teſtimoniis vrgearis. Tu dicis etiam pro peccatoribus mortuum; ego dico non niſi pro peccatoribus mortuum; ita vt reſpondere cogaris, ſi nullo peccato paruuli obſtricti ſunt, non eſſe pro paruulis mortuum.

2. Cor. 5.

Dicit enim ad Corinthios: Quoniam vnus pro omnibus mortuus eſt; ergo omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt. Nullo modo hic negare permitteris, non niſi pro his qui mortui ſunt, mortuum fuiſſe Ieſum. Quos igitur hoc loco intelligis mortuos? Nunquid eos qui de corpore exierunt? Quis ita deſipiat vt hoc ſapiat? Eo modo itaque intelligimus mortuos, pro quibus omnibus vnus mortuus eſt Chriſtus, quomodo alibi dicit: Et vos cū eſſetis mortui in delictis & præputio carnis veſtræ, viuificauit cum illo.

Coloſſ. 2.

Ac per hoc vnus, inquit, pro omnibus mor- B tuus eſt, ergo omnes mortui ſunt: oſtendens fieri non potuiſſe vt moreretur, niſi pro mortuis. Ex hoc enim probauit omnes mortuos eſſe, quia pro omnibus mortuus eſt vnus. Impingo, inculco, infercio recuſanti. Accipe, ſalubre eſt, nolo moriaris. Vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Vide quia conſequens eſſe voluit, vt intelligantur omnes mortui, ſi pro omnibus mortuus eſt. Quia ergo non in corpore, reſtat vt in peccato eſſe mortuos omnes, ſi pro omnibus Chriſtus mortuus, nemo neget, nemo dubitet, qui ſe non negat aut dubitat eſſe Chriſtianum. Quapropter ſi nullum trahunt peccatum paruuli, non ſunt mortui. Si non ſunt mortui, non eſt mortuus pro eis, qui non eſt mortuus, niſi pro mortuis. Tu autem iam in primo tuo libro contra nos clamans, dixiſti *Chriſtum etiam pro paruulis mortuum.*

Li. 1. de nup. & conc. cap. 33. Et lib. 3. cont. Iulian. cap. 25.

Nullo modo igitur negare permitteris eos trahere originale peccatum. Nam mortui vnde, ſi nō inde? aut propter quam mortem paruulorum mortuus eſt, qui C non eſt mortuus niſi pro mortuis? Eumque tu mortuum pro paruulis cōfiteris. Redi ergo mecū ad illud quod ad Romanos cœperam dicere.

Rom 5.

Commendat, inquit, ſuam charitatem Deus in nobis, quoniam cū adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Cum peccatores, inquit, eſſemus, hoc eſt, cum mortui eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius. Hoc eſt illud quod alibi dicitur: Deus erat in Chriſto, mundū reconcilians ſibi.

2. Cor. 5.

Deinde hic ſequitur: Non ſolū autē, ſed & gloriantes in Deo, per Dominum noſtrū Ieſum Chriſtum. Non ſolum, inquit, ſalui, & gloriantes, per quem nūc & reconciliationē accepimus. Et tanquam cauſa quæreretur, quare per vnū mediatorem hominum fiat iſta reconciliatio: Propter hoc, inquit, ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundū intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſijt, in quo omnes peccauerūt.

Rom 5.

D Quid ergo egit lex? Itáne illa recōciliare non potuit? Non, inquit. Vſque enim ad legē, peccatum in mundo fuit: hoc eſt, nec lex potuit auferre peccatum. Peccatum autē non deputabatur cū lex non eſſet. Erat quidem peccatum, ſed non deputabatur, quia nō cognoſcebatur: Per legem enim, ſicut alio loco dicit, cognitio peccati.

Rom. 3.

Sed regnauit mors ab Adā, vſque ad Moyſen: quia nec per Moyſen, id eſt, nec per legem regnū eius ablatum eſt. Regnauit autem & in his qui nō peccauerunt. Quare igitur, ſi non peccauerunt? Audi quare: In ſimilitudinē, inquit, præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Dedit enim ex ſe formam poſteris ſuis, quamuis peccata propria non habentibus, vt peccati paterni contagione morerentur, qui per eius carnalem cōcupiſcentiam gignerentur. Sed non ſicut delictum inquit, ita & donatio. Si enim ob vnius delictū multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donū in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in multis abūdauit. Multo magis vtique abundauit, quia in quibus abundat, temporaliter moriuntur, in æternum victuri ſunt. Et non, inquit, ſicut per vnum peccantē, ita eſt & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Et vnum quippè illud ad damnationē trahere potuit, ſed gratia nō hoc vnum tantum, verumetiam plura, quæ ſuperaddita ſunt peccata deleuit. Si enim ob vnius delictū, inquit, mors regnauit, per vnum; multo magis qui abundantiam gratiæ & iuſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Superior repetitus eſt ſenſus, quia multo magis in vita regnabūt, qui ſine fine regnabunt; quam mors in eis regnauit, quæ cum fine regnauit. Itaque ſicut per vnius, inquit, delictum in omnes homines ad cōdemnationē, ita & per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Ideo & ibi omnes, & hic omnes; quia nemo ad mortem niſi per illum, nemo ad vitam niſi per iſtum. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi; ita per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi. Lex autē ſubintrauit, vt abundaret delictum. Vbi autē abūdauit delictum, ſuperabundauit gratia: vt quemadmodū regnauit peccatū in morte, ſic & gratia regnet per iuſtitiā in vitam æternam, per Ieſum Chriſtum Dn̄m noſtrum. Quid ergo dicimus, inquit: Permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Abſit. Quid enim præſtitit gratia, ſi permanendū eſt in peccato? Deniqúe ſequitur & dicit: Qui mortui ſumus peccato, quomodo viuemus in eo? Rom. 6.

Hinc nunc diligenter attende, & quod ſequitur vt intelligas, intentus auſculta. Cum dixiſſet, qui mortui ſumus peccato, quomodo viuemus in eo? An ignoratis, inquit, quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Hic ſunt paruuli qui baptizantur, an non ſunt? Si non hic ſunt, falſum eſt ergo quod ait: Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, quia non in morte illius baptizantur paruuli. Sed quoniam verum dicit Apoſtolus, nulli intelliguntur excepti. Nam ſi de ſolis maioribus dictum putatis, qui iam vtuntur libero arbitrio, cum dicat ille, Quicunq;, fruſtra nos terret Dominica illa ſententia, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. Ioan. 3.

Habetis enim magnum compendium: Aſſeuerate & hoc de ſolis maioribus dictum, nequaquam paruulos iſta generalitate concludi. Et quid vobis eſt de quæſtione baptiſmatis laborare, vtrum ſit vita æterna præter regnum Dei, an vita æterna priuandi ſint innocentes tot imagines Dei, ac per hoc æterna morte plectendæ? Si autem hoc dicere non audetis, quoniam vniuerſaliter prolata ſententia eſt: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum Dei, eadem vos vniuerſitas comprimit, dicente Apoſtolo: Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Rom. 6.

Ergo & paruuli qui baptizantur in Chriſto, quoniam in morte ipſius baptizantur, peccato moriuntur. Inde enim connexa ſunt iſta ſequentia, cum ſuperius dictum eſſet: Qui mortui ſumus peccato, quomodo viuemus in eo? Nam velut quæreretur, quid eſt mori peccato? An ignoratis, inquit, quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus? Mori peccato quid.

Hinc probans quod ſuprà dixerat: Si mortui ſumus peccato, quomodo viuemus in eo; vt qui ſe non ignorarent in morte Chriſti baptizatos, cum baptizarentur in Chriſto, ſcirent

ſcirent etiam ſe mortuos eſſe peccato, quia nihil eſt A aliud in morte Chriſti baptizari, niſi peccato mori; hoc diligentius exponens adiungit & dicit: Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati ſumus ſimilitudini mortis eius, ſic & reſurrectionis erimus: hoc ſcientes quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati, vt vltrà non ſeruiamus peccato. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato: ſi autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul viuemus cum illo, ſcientes quia Chriſtus ſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autem viuit, viuit Deo. Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato: viuere autem Deo in Chriſto Ieſu. Si ergo peccato non moriuntur paruuli, proculdubio in Chriſti morte non baptizantur. Si in Chriſti morte non baptizantur, non in Chriſto baptizantur. Quicumque enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. In Chriſto autem baptizantur, peccato ergo moriuntur. Cui peccato quæſo te, niſi quod originale traxerunt? Argumentationes hominum conticeſcant, Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Abſcondit hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelauit ea paruulis. Si tibi Chriſtiana fides diſplicet, apertius cōfitere: nam Chriſtianam fidem aliam non potes inuenire. Vnus homo eſt ad mortē, vnus ad vitam. Ille tantum homo, iſte Deus & homo. Per illum eſt mundus inimicus factus Deo: per iſtum mundus reconciliatus Deo, electus ex mundo. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur. Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem eius qui de cælo eſt. Hæc ſtabilitamenta fidei Chriſtianæ qui ſubuertere nititur, ſtantibus eis ipſe ſubuertitur.

Ibidem. — *Pſalm. 93.* — *Matth. 11.* — *1. Cor. 15.*

C Cap. v. PRORSVS quod in libro meo dixi, cui reſiſtis, verum eſt. *Nam quod dimiſſum eſt in parente vt trahatur in prole, miris quidem modis fit, ſed tamen fit. Et quia modus ipſe non facili ratione indagatur, nec ſermone explicatur, ab infidelibus non creditur.* Quibus verbis meis inſidiaris mendaciter, quaſi dixerim, nec ratione comprehendi, nec ſermone explicari; ſubtrahens inde quod dixi, non facili ſiue ratione ſiue ſermone. Aliud eſt nulla, quod tu dicis; aliud eſt, non facili, quod ego dixi: vbi quid aliud quàm calumnioſus appares? Sed etſi nulla ratione indagetur, nullo ſermone explicetur; verum tamen eſt quod antiquitus veraci fide catholica prædicatur, & creditur per Eccleſiam totam; quæ filios fidelium nec exorcizaret, nec exufflaret, ſi non eos de poteſtate tenebrarum, & à principe mortis erueret; quod in libro meo, cui velut reſpondes, à me poſitum eſt: ſed id tu commemorare timuiſti, tanquam ipſe ab orbe toto exufflandus D eſſes, ſi huic exufflationi qua princeps mundi & à paruulis eiicitur foras, contradicere voluiſſes. Fruſtra te intorques argumentationibus vanis, non aduerſus me, ſed aduerſus communem matrem ſpiritalem; quæ non te aliter peperit quàm ſicut iam non vis vt pariat, contra cuius viſcera ſatis acutis telis tibi videris armatus: de iuſtitia Dei, contra iuſtitiam Dei; de gratia Dei, contra gratiam Dei colligens argumenta. Tunc enim eſt Dei vera iuſtitia, ſi graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum non ſit iniuſtum. Quomodo autem non eſt iniuſtum iugum graue, ſi nullum eſt in paruulis malum, propter quod iuſtè iugo premantur graui? Tunc vera eſt Dei gratia, ſi hoc rebus exhibeat, quod verbis ſonat. Quomodo autem hoc facit, ſi cum exufflat in quo nouit

Lib. 1. de nup. & concup. cap. 19 — *Quod tota credat eccleſia, etiamſi nec ratione indagari, nec ſermone explicari poſſit, retinendum eſt tamen.* — *Lib. 1. de nup. cap. 20.* — *Eccl. 40.*

non eſſe quod pellat: ſi eum lauat in quo nouit non eſſe quod abluat? Nunquid vel tibi vel quibuſlibet conſectaneis tuis aliquid dicere videreris, ſi quantum ſit, (vt ex ea natum neceſſe ſit renaſci, non renatum ſit neceſſe damnari) malum concupiſcentiæ carnis; ſanctitate mentis cogitare poſſetis: Et quid conferat gratia, cùm reatum eius abſoluit; quo faciebat originaliter hominem reum, quando fit in illa plena remiſſio peccatorum; quamuis ipſa remaneat, contra quam regenerati ſpiritus cōcupiſcat, aut bene vſurus hoc malo in minore certamine, aut omnino non vſurus in maiore certamine? Ineſt enim ſēſus huius mali, dum reluctatur atque cohibetur. Reatus autem ille, qui ſola regeneratione dimittitur, quemadmodum cùm ineſſet non ſentiebatur; ita eius ablatio fide creditur, nō carne vel mente ſentitur. Ideo in huius rei obſcuritate te iactas, & aduerſus veritatem quæ oſtēdi hominum maximè carnalium ſenſibus non poteſt, quanto magis vt putas acriter, tanto magis infideliB ter pugnas. Sed verte omnes tete in facies, & contrahe quicquid, Siue animis, ſiue arte vales; quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Ergo verum eſt nos mortuos eſſe peccato in morte Chriſti, quæ fuit ſine peccato: ac per hoc & maiores & paruuli. Neque enim illi & non iſti, aut iſti & non illi, ſed quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in mortem non ſine paruulis, quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus: vt quēadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati ſumus ſimilitudini mortis eius, ſed & reſurrectionis erimus. hic ſunt & paruuli complantati ſimilitudini mortis eius. Hoc enim ad omnes pertinet quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt. C Quorum vetus homo, niſi quicunque baptizati ſumus in Chriſto? Hic itaque agnoſcamus & paruulos, quia & ipſos baptizatos non negamus in Chriſto. Et vt quid ſimul crucifixus eſt vetus homo noſter? Vt euacuetur, inquit, corpus peccati, vt vltrà non ſeruiamus peccato. Propter hoc corpus peccati, miſit Deus filium ſuum in ſimilitudine carnis peccati. Qua igitur impudentia negamus etiam paruulos corpus habere peccati, cùm hoc quod dicit, omnium ſit quicunque baptizati ſumus in Chriſto? Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul viuemus cum Chriſto; ſcientes, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors ei vltrà non dominabitur. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel; quòd autem viuit, viuit Deo. Ita & vos, inquit, exiſtimate vos mortuos eſſe peccato; viuere autem Deo in Chriſto Ieſu. Quibus hoc dicit? Euigilaſne & atD tendis? Eis vtique quibus dicebat: Si autem mortui ſumus cum Chriſto. Et qui ſunt hi, niſi quibus dixerat, Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati: niſi quibus dixerat, Complantati ſumus ſimilitudini mortis eius: niſi quibus dixerat, Conſepulti ſumus ergo illi per baptiſmum in mortem? Et hoc quibus, vel de quibus dixerat, lege ſuperiora verba, quibus hæc cuncta connexa ſunt, & inuenies. An ignoratis quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus? Et cùm hoc diceret, probare quid voluit? Lege adhuc paulò ſuperius, & inuenies: Si mortui ſumus peccato, quomodo viuemus in eo? Aut ergo agnoſcite paruulos in baptiſmate mortuos eſſe peccato, & fatemini habuiſſe cui morerentur originale peccatum; aut apertè dicite non eos in morte Chriſto bapti-

Virgil. 12. Aeneid. — *Rom. 6.* — *Rom. 6.* — *Ibidem.*

baptizatos cùm baptizarentur in Chriſto, & Apoſto-
lum mendacij redarguite, dicentem: Quicunque ba-
ptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati
ſumus. Ego hæc arma cæleſtia, quæ vincunt Cele-
ſtium, non dimitto; his fidem meam ſermonemque
committo. Argumenta quæ profertis, humana ſunt,
Pſalm. 18. hæc munimenta diuina ſunt. Delicta quis intelligit?
Nunquid ideo delicta non ſunt? Ita & originale de-
lictum quod in parente regenerato remittitur, & ta-
men tranſit in prolem, & manet niſi & ipſa regenere-
tur, quis intelligit? Nunquid ideo non eſt delictum?
Vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui
ſunt. Quo corde, quo ore, qua fronte paruulos mor-
tuos negatis, pro quibus Chriſtum mortuum non ne-
gatis? Si non eſt pro eis Chriſtus mortuus, vt quid ba-
ptizantur? Quicunque enim baptizati ſumus in Chri-
ſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Si autem
etiam pro eis mortuus eſt, qui vnus pro omnibus mor-
tuus eſt, ergo mortui ſunt & iſti cũ omnibus. Et quia
in peccato mortui ſunt, moriuntur & peccato vt vi-
uant Deo, quando renaſcuntur ex Deo. Quod ſi ex-
plicare non poſſim, quomodo viuus generet mortuũ:
(mortuus enim peccato parens, & viuens Deo, gene-
rat tamen in peccato mortuum; niſi & ipſe peccato
regeneratione moriatur, & viuat Deo,) nunquid ideo
falſum eſt, quia explicari verbis, vel non poteſt, vel
difficillimè poteſt? Tu nega ſi audes, natum mortuũ,
2. Cor. 5. pro quo Chriſtũ non negas mortuum. Vnus enim pro
omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Ver-
ba ſunt apoſtolica, ſed arma ſunt noſtra, quibus tamẽ
ſi repugnare nolis, intelligis quod ſine dubitatione
credendum eſt, etiam ſi non intelligas. Homo enim
qui ſpiritaliter natus, carnaliter gignit, vtrunque ha-
bet ſemen, & immortale vnde ſe gaudeat viuum, &
mortale vnde generet mortuũ. Cui viuificando nullo
modo neceſſaria Chriſti mors eſſet, niſi mortuus na-
tus eſſet. Vnus enim pro omnibus mortuus eſt, ergo
omnes mortui ſunt. Nec eos de iſta morte excitatis,
quos mortuos non eſſe clamatis; ſed ne viuant potius
impeditis quando in eorum parẽtibus fidem, qua vna
poſſunt reuiuiſcere, impiorum argumentorum ma-
chinis oppugnatis.

Cap. VI. SED iam veniamus ad prolixam & operoſam diſ-
putationem tuam, qua illud quod quantulæcunque
ſimilitudinis gratia in re ad perſpiciendum difficili ad-
Lib. 1 de nup. cap. 19. hibendum putaui, de olea ſcilicet quòd eius ſemen
degeneret in oleaſtrum, refutare molitus es: prius af-
firmans, *quòd ei rei quæ per ſe defendi nõ poteſt, nihil ſuf-
fragentur exempla*. Cur ergo Apoſtolus mox vt pro-
poſuit quæſtionem quomodo reſurgant mortui, quo
autem corpore veniant, continuò rem incognitam &
1. Cor. 15. inexpertã exemplo probare ſuſcepit, adiungẽs: Stulte,
tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur?
&c. Quod quidem exemplum & huic rei de qua nũc
agitur, non omnimodo eſt inconueniens. Purgatur
enim à palea triticum, ſicut homo à peccato; & tamẽ
inde cum palea naſcitur alterum. Quid eſt autẽ quod
de Crocodilo dicere voluiſti, *ſolum eſſe in omnibus ani-*
Soli Crocodilo ſuperiores mãdibulæ mouentur. *malibus, cui ſuperiores mandibulas moueri Albinus affir-*
mat; & ignem cùm ſit omnibus exitio, Salamandræ eſſe
ludibrio! Nónne iſta cõtra vos potius protuliſti, quan-
Salamandra ab igne non læditur. do inuenitur aliquid vnde monſtretur eſſe poſſibile
quod generaliter negabatur? Cùm ergo vos generali-
ter negaueritis, poſſe gignentes in prolem traiicere
quod non habent ipſi; ſi fuerit inuentum quod poſſit
hoc facere, ita ſuperamini ſicut ille qui dixerat, non
poſſe animalia niſi inferiores mouere mandibulas,
inuento crocodilo ſine ambiguitate ſuperatur; & qui
dixerat nullum animal in igne viuere, demonſtrato
quod de ſalamandra perhibetur, ſine ambiguitate
conuincitur. Cùm igitur definis *naturalia per accidens*

A *non conuerti*; ſi vel vnus quiſpiam fuerit inuentus qui
vitiatus aliquo caſu cum eodem vitio genuerit filiũ,
factumque ſit proli naturale quod parenti accidens
fuit; nempe tua definitio iſta fruſtrabitur. Item cùm
definis *parentem quod ipſe non habet, in ſuam prolem non*
poſſe tranſmittere, nõnne definitio etiam ipſa deſtrue-
tur; cũ tibi fuerint demonſtrati nati homines integer-
rimis omnibus membris ex ipſis parentibus, qui non-
nulla membra perdiderant? Audiebamus à maioribus
noſtris, qui ſe id noſſe ac vidiſſe dicebant: Fundanum Fundanum rhetor luſcus cùm eſſet luſcum genuit filium.
Carthaginis rhetorem, cùm ipſe accidenti vitio luſ-
cus eſſet, luſcum filium procreaſſe. Quo exemplo
euertitur illa tua ſententia, qua dicis *naturalia per ac-*
cidens non conuerti. Accidẽs quippe fuit in patre, quod
factum eſt in filio naturale. Illam verò alteram, qua
dicitis *parentes in filios ea quæ non habent ipſi non poſſe*
transfundere, alius Fundani filius; quòd maximè vſita-
tum eſt, cum duobus oculis de luſco natus euertit, &
innumerabiles qui naſcuntur oculati de parentibus
B cæcis. Tranſmittendo quippe in eos quos gignunt
quod ipſi non habent, vos potius quàm ſuos filios ſibi
ſimiles eſſe demonſtrant, qui tam fuiſtis in veſtris de-
finitionibus cæci.

SANE cùm ea quæ ad rem non pertinent mul- Cap. VII.
tum loqueris, dixiſti aliquid vnde me quiddam quod Curioſitas quid compre hendere minus miratur.
ad rem pertinet admoneres, vbi aiſti, *curioſitatem quod*
comprehenderit, minus ſolere mirari; & aduerſus eam di-
uinitùs fuiſſe prouiſum, vt multa de terra innumeris diſ-
creta proprietatibus gignerentur. Et reuera hæc eſt vti-
litas occultorum operum Dei, ne prompta vileſcant, Occultorum Dei operum vtilitas.
ne comprehenſa mira eſſe deſiſtant. Vnde & ſcriptu-
ra dicit: Sicut oſſa in ventre prægnantis, ita non ag- Eccl. 11.
noſcis opera Dei quæcunque faciet vniuerſa. Rectè
itaque & ipſe dixiſti, contra curioſitatem quæ minus
ſolet mirari quod potuerit comprehendere, incom-
prehenſibilia eſſe opera Dei. Cur ergo humana opi-
natione conaris euertere, quod minus vales in diuina
C ratione comprehendere? Ego quidem, non (vt tu ca-
lumniaris) dixi, nulla ratione comprehendi poſſe;
ſed dixi, non facili ratione poſſe. Veruntamen quòd ſi
contra vitium curioſitatis humanæ, cui ſolent, vt ipſe
commemoras, comprehenſa vileſcere, etiam hoc
Deus quemadmodum multa, ſic occultare voluit, vt
id inueſtigare atque comprehendere humana conie-
ctura non poſſit; ideo ne contra Eccleſiam matrem
veſtrã ratiunculis veſtris quaſi parricidalibus pugiun-
culis debetis armari, vt vim ſacramenti eius occul-
tam, qua purgandos concipit paruulos, quamuis de
purgatis parentibus natos, tanquam oſſa in vẽtre præ-
gnantis non contrectando, ſed laniando quæratis? Ni-
ſi autem ſermonis longitudine nollem fatigare lecto-
rem; iam te mille rerum generibus quarum incom-
prehenſibilis ratio, contra vſitatas naturæ vias quaſi
per deſerta opaca repit, obruerem, in quibus etiã de-
generantia ſemina nõ quidem in diſſimillimũ genus;
(quia nec oleaſter ſic eſt ab olea diſcretus, vt vitis) ſed
D in quandam, ſi dici poteſt, ſimilem diſſimilitudinem,
ſicut viti eſt labruſca diſſimilis, quæ tamen de ſemine
vitis gignitur, multa mõſtrarem. Et cur non credamus Semen hominis de gignentibus vitium trahere.
hoc ideo voluiſſe creatorem, vt crederemus etiam ſe-
men hominis poſſe vitium de gignentibus trahere,
quod in eis à quib. gignitur nõ eſt: vt ad eius gratiam,
qua homines eruuntur à poteſtate tenebrarum, & in
regnum illius transferuntur, etiam baptizati, cum ſuis
paruulis currerent; ſicut tecum cucurrit pater ſanctus,
neſciens eidẽ gratiæ quàm eſſes futurus ingratus? Sed Memoria Iuliani patris fuit.
naturæ ſcrutator acerrimus limites eius inuenis, & re-
gulas figis; dicens *per rerum naturam fieri non poſſe, vt*
illud probentur tradere parentes, quo caruiſſe creduntur.
Quòd ſi tradunt, inquis, *non amiſerunt*. Iſtæ ſunt Pela-
gianæ definitiones, quas lecto ad religioſæ memoriæ
Marcel-

Lib. 1. de pec. cat. merit. & remiſſ. cap. 3. 8 & 9.

Marcellinum quod commemoras, opuſculo noſtro, A iam reſpuere debuiſti. Prior enim Pelagius de parentibus fidelibus dixit, *non eos potuiſſe in poſteros tranſmittere, quod ipſi minimè habuerunt*. Sed quàm ſit falſum, exemplis euidentiſſimis perdocetur, quorum aliqua ſuprà dixi, vnde eſt & hoc, quod & nunc dicam.

Præputiatum de circunciſo gignunt.

Quid enim præputij retinet circumciſus, de quo pręputiatus tamen gignitur, & quod iam non eſt in homine, trahitur in hominis ſemine? Nec ob aliud credẽdum eſt antiquis patribus hoc diuinitus fuiſſe præceptum, vt octauo die circuncidèrent paruulos, ad ſignificandam regenerationem quæ fit in Chriſto, qui poſt diem ſeptimum ſabbati, quo die iacuit in ſepulchro, traditus propter delicta noſtra, ſequẽti, id eſt octauo die in hebdomadibus reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

Circunciſio figura fuit baptiſmatis.
Coloſſ. 2.

Quod ſacramentum circũciſionis in figura præceſſiſſe baptiſmatis, quis vel mediocriter ſacris literis eruditus ignoret, cũ apertiſſimè de Chriſto dicat Apoſtolus: Qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis, in quo etiam circuncisi eſtis circunciſione non manu facta, in expoliatione corporis B carnis, in circunciſione Chriſti, conſepulti ei in baptiſmo, in quo & conſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis, & vos cùm eſſetis mortui in delictis & præputio carnis veſtræ, viuificauit cum illo donans nobis omnia delicta. Huius ergo circunciſionis non manufactæ, quæ nunc fit in Chriſto, ſimilitudo præmiſſa eſt illa circunciſio manu facta, quæ data eſt Abrahæ.

Occupatio.

Non enim dici poteſt, Præputium corpus eſt, hoc autẽ quod trahitur in origine vitium, & illo quidem abſciſſo, vim eius tamen nequaquam tolli potuiſſe de ſemine: hoc verò vitium quod non eſt corpus, ſed accidens cùm indulgentia ſit remiſſum, in ſemine non potuiſſe reſidere: hoc, inquã, à quouis callidiſſimo dici non poteſt, cùm authoritate diuina ſuperetur, qua ipſa pars corporis ob hoc iuſſa eſt amputari, vt hoc vitiũ purgaretur.

Circunciſio vitium purgabat originale.

Quod niſi eſſet in ſemine, ad paruulos quibus circumciſione C illa corporis auferẽdũ eſt, nullatenus perueniret. Neq; ſi minimè perueniſſet, indigeret vllatenus hac corporis circunciſione ſemoueri. Cùm autem paruulus proprium nullum habeat omnino peccatũ, reſtat vt nullum eidem aliud auferatur niſi originale illo remedio ſine quo perit anima eius de populo ſuo, quod ſub iuſto Deo non fieret, niſi eſſet culpa qua fieret. Quæ quoniam propria nulla eſt: reſtat vt ſola originis viciatæ ſit culpa. Ecce circunciſus tradit naſcenti de ſe, quo caruit in ſe. Quid eſt ergo quod dicis, *per rerum naturam fieri non poſſe, vt illud homines probentur tradere, quo caruiſſe creduntur?* Bonum eſt præputium, non eſt malum, quia Deus illud fecit, ſicut de oleaſtro copioſiſſimè diſputaſti.

Oleaſter tametſi bonus, malũ tamen in ſcripturis ſignificationem habet.

Reſpondetur tibi: Bonus eſt oleaſter in rerum natura, ſed in myſteriorum ſcriptura malum ſignificat: ſicut lupi, ſicut vulpes, ſicut ſus lota in volutabris cœni, ſicut canis conuerſus ad ſuum vomitum. D In rerum natura bona ſunt omnia ſicut oues. Omnia quippe Deus fecit bona valde; ſed in ſanctis libris lupi malos ſignificant, oues autem bonos. Nec ſecundum id quod ſunt, ſed ſecundum id quod ſignificant, de illis ſimilitudines damus, quando de bonorum malorumque differentia diſputamus. Sic & præputium quoniam particula eſt humani corporis, quod totum eſt bona ſubſtantia; vtique bonũ eſt per naturam, ſed malum ſignificat per figuram, cùm die octauo circuncidi pręcipitur paruulus propter Chriſtum, in quo ſicut Apoſtolus dicit; circunciſi ſumus circuncisione non manufacta, quam ſine dubio præfigurauit circunciſio manufacta.

Coloſſ. 2.
Originale peccatum præputio ſignificatũ.

Præputium itaque non eſt peccatum, ſed ſignificat peccatum, & maximè originale, quia per ipſum membrũ eſt origo naſcentium; per quod peccatum dicti ſumus natura filij iræ: nã & ipſum mẽbrum natura propriè dicitur. Proinde circunciſio carnis nõ ſolùm illam quaſi generalem ſentẽtiam veſtram ſine ambiguitate ſubuertit, qua dicitis, *per rerum naturam fieri non poſſe, vt quo ipſe caruit, tradat proli parens*; verùm etiam quia pręputiũ peccatum ſignificat, & inuenitur in naſcente, quod iam non erat in parente; profectò originale peccatum quod iam remiſſum eſt parẽtibus baptizatis, manere demonſtrat in paruulis, niſi & ipſi baptizentur, id eſt, ſpiritali circunciſione mundẽtur: voſque cõuincit, eſſe veriſſimum quod negatis: quia & ipſe paruulus, de quo dictum eſt, Peribit anima eius de populo ſuo, ſi octauo die non fuerit circunciſus, inuenire ſub iuſto iudice cur pereat non poteſtis, negantes originale peccatum. *Gen. 17.*

Relinquamus ſyluas oleaſtrorum, & montes vel Africanos vel Italos oliuarum, nec interrogemus agricolas, qui cùm tibi aliud, mihi aliud fortè reſponderint, neutros poſſumus celeri exploratione conuincere, ſi ad hoc experiendum ſeminetur arbor, ſeris factura nepotibus vmbrã. *Virg. Geor. 2.* Habemus B oleam non Africanam, non Italam, ſed Hebræam: *Abraham olea.* cui nos qui fuimus oleaſter, inſitos eſſe gaudemus. Illi oleæ data eſt circunciſio, quæ nobis ſoluit iſtam ſine diſceptatione quæſtionem. Trahit præputium proles, quod iam non habet parens; caruit, & tamen tradidit; amiſit, & tamen tranſmiſit. Et hoc præputium peccatum ſignificat. Ergo & ipſum poteſt in parentibus interire, & tamen ad filios pertranſire. Atteſtetur etiam ipſe infans, & tacens dicat, Peritura eſt anima mea de populo meo, ſi non fuero circunciſus octauo die. Qui ergo & originale malum diffitemini, & iuſtum Deum fatemini, quid peccauerit dicite huic infanti tacitè clamanti. Et quoniam loquacitas veſtra nulla rationabili voce reſpondet; voces potius veſtras Apoſtolicis nobiſcum vocibus iungite. Quæ ſint enim ex parentibus, vel vtrum ſint etiam alia contagia peccatorum, liberum nobis eſt quærere; ſiue ſit facile, ſiue C difficile, ſiue impoſſibile reperire. Per vnum tamen hominem in hunc mundum intraſſe peccatum, & *Rom. 5.* per peccatum mortem, & ita in omnes homines pertranſiſſe, in quo omnes peccauerunt; aliter nobis fas eſſe nõ exiſtimemus accipere, niſi vt omnes mortuos eſſe credamus in primi hominis peccato, pro quibus mortuus eſt Chriſtus, & omnes mori peccato quicũque baptizantur in Chriſto.

CAPVT VIII.
Lib. 1. de nup. cap. 20.

SED in alijs verbis meis quæ velut refellenda interponis diſputationi tuæ, dicis, *me vulgum tibi excitare conatum*, quoniam dixi *fidem non dubitare Chriſtianam (quam noui hæretici oppugnare cœperunt) & eos qui lauacro regenerationis abluuntur, redimi à diaboli poteſtate; & eos qui nondũ tali regeneratione redempti ſunt, etiam paruulos filios redemptorum, ſub eiuſdem diaboli eſſe poteſtate captiuos, niſi & ipſi eadem gratia redimantur.* Quod vt apoſtolico teſtimonio comprobarem, *ad omnes ætates dixi pertinere illud, de quo Apoſtolus loquitur, beneficium Dei:* D *Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ.* *Coloſſ. 1.* Si hac ſententia contra vos vulgus mouetur; nónne hinc te potius oportet aduertere, ita eſſe vulgatam & apud omnes confirmatam iſtam catholicam fidem, vt nec notitiam poſſit fugere popularem? Neceſſe quippe fuerat quicquid in paruulis ſuis ageret, quod attinet ad myſteria Chriſtiana, omnes noſſe Chriſtianos. Cur autem dicis, *quòd certaminis ſingularis oblitus in vulgum refugerim?*

Iulianus monomachiam fingit & ſibi vendicat.
Imitatio Virg. Æneid. 12.

Quis tibi promiſit meum ſingulare certamen? Vbi, quãdo, quomodo, quibus præſentibus, quibus arbitris? *Oblato*, ſicut loqueris, *placuit componi fœdere bellum, vt pugnas omnium contentio noſtra dirimeret?* Abſit vt mihi apud catholicos arrogem, quod tibi apud Pelagianos arrogare non pudet. Vnus ſum è multis, qui profanas veſtras nouitates vt poſſumus reſu-

reſutamus, ſicut vnicuique noſtrum Deus partitus eſt menſuram fidei. Antequam eſſem natus huic mũdo, & antequam eſſem renatus Deo, multa catholica lumina veſtras futuras tenebras redarguendo præuenerunt. De quibus iam duobus ſuperioribus libris meis, quanta potui manifeſtatione diſſerui. Habes quò te auoces, ſi te aduerſus catholicam fidem adhuc inſanire delectat, nec nomine *ſellulariorum epiſcum* deri- deas membra Chriſti: memento quia infirma mundi elegit Deus, vt cõfundat fortia. Quid eſt autem *quod eis cùm oſtendere cœperis, in me acerbiores fient?* Mentiri eis noli, & non fient. Ego enim non *eos*, ſicut calumniaris, *aſſeuero peculium diaboli*, quos redemptos Chriſti ſanguine ſcio: *nec diabolo coniugia*, inquantum coniugia ſunt, *vlla tranſcribo*; nec *eum genitalium commentor artificem*; nec *excitatorem vtrorum, niſi ad illicita*; nec *fœcundatorem mulierum*, nec *conditorem* aſſero *paruulorum*. Hæc ergo quæ à me aliena ſunt ſi eis de me dixeris, mentieris: & ſi quiſquam eorum tibi credens acerbior in me fuerit factus, deceptus poterit eſſe non doctior. Ii verò qui & vtrunque noſtrum, & fidem catholicam ſciunt, diſcere abs te aliquid nolunt, ſed caueant potius ne auferas quod nouerunt. Multi quippe ſunt in eis qui nõ ſolùm præter me, verumetiam priores me iſta didicerunt, quæ veſter nouus error oppugnat. Cùm ergo non eos ipſe fecerim, ſed inuenerim huius quam negatis ſocios veritatis, quomodo eis ego ſum author huius quem putatis erroris?

Rom. 12.
Supra lib. 2. cap vltimo.
1. Cor. 1.

CAP. IX.

EXPLICA, inquis, *quomodo peccatum perſonæ illi iuſtè poſſit aſcribi, quæ nec voluit peccare, nec potuit*. Aliud eſt perpetratio propriorum, aliud alienorum contagio peccatorum, quantum quidem ad ſuæ cuiuſque vitæ pertinet actionem. Nam ſi vos ſententiam rectam, in veſtrum tortum ſenſum torquere nolletis, audiretis Apoſtolum hoc breuiter explicantem, qui vnum dixit fuiſſe in quo omnes peccauerunt. In illo vno mortui ſunt omnes, vt moreretur alius vnus pro omnibus. Vnus enim pro omnibus mortuus eſt. Ergo omnes mortui ſunt, pro quibus Chriſtus mortuus eſt. Nega igitur Chriſtum etiam pro paruulis mortuum, vt eximas eos de numero mortuorum, hoc eſt de contagio peccatorum. *Qui fieri poteſt*, inquis, *vt res arbitrij conditioni ſeminum miſceatur?* Si fieri non poſſet, non eſſet vnde paruulos nõdum de corpore egreſſos mortuos diceremus. Quia ſi Chriſtus & pro ipſis mortuus eſt, ergo & ipſi mortui ſunt: quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Audiſne Iuliane? Hæc Apoſtoli verba, non mea ſunt. Quid à me quæris, *quo ſit factum modo*, cùm videas factum eſſe quocunq; modo, ſi Apoſtolo credis aliquo modo, qui de Chriſto & de his pro quibus mortuus eſt Chriſtus, mentiri potuit nullo modo? Poteſt autem dici Deus ab alio quales eſtis peruerſo, ſed errore diuerſo, poteſt prorſus dici Deus quod nos ſentire de paruulis dicis *ad inimici ſui lucrum ſemper induſtrius*, quia eos quos nouit non ad tempus ſub diabolo futuros, ſed cum illo ſemper arſuros, non deſinit creare, nutrire, veſtire, eiſq; pertinaciſſima iniquitate peccantibus vitam ſalutémque ſubminiſtrare. Sed facit hoc Deus quomodo ſciens bene vti & bonis & malis; cuius maieſtatis vſibus, non ſolùm eos quos premit aut decipit, ſed nec ſeipſum malignitatis vllius arte diabolus ſubtrahit. Ac per hoc non pertinent ad diabolum, qui eruuntur de diaboli poteſtate. Qui verò ad eum pertinent, in Dei, ſicut ipſe, ſunt poteſtate. Quàm vanum eſt igitur quòd acutè te dixiſſe arbitraris, quaſi aſſeramus *hoc inter ſe fœdus iniſſe diabolum & Deum, vt quicquid perfunditur, Deus; quicquid naſcitur, diabolus ſibi vendicet: ea tamen lege*, ſicut dicis, *vt ipſam commixtionem quam diabolus inſtituit, Deus obnoxia virtute fœcundet*. Prorſus nec

2. Cor. 5.
Et impij & diabolus in Dei ſemper ſunt poteſtate.

A inſtituit diabolus commixtionem, quoniam eſſet & ſi nemo peccaſſet; ſed ita eſſet, vt tua ibi ſuſcepta vel nulla eſſet, vel inquieta non eſſet: nec obnoxia virtute, ſed libera & potentiſſima Deus fœcundat vteros feminarum, etiã vaſa diabolica parituros. Sicut enim hominibus malis, ita & ſeminib. ex origine vitiatis, in quibus bona eſt ab illo creata ſubſtantia, incrementum, formam, vitam, ſalutémq; largitur gratuita bonitate, nulla neceſſitate, inſuperabili poteſtate, irreprehenſibili veritate. Cùm ergo vtrunque in poteſtate ſit Dei, & quod perfunditur ſcilicet, & quod naſcitur, à cuius poteſtate alienus nec ipſe diabolus inuenitur, tu duo iſta quomodo poſuiſti? Vtrum melius eſſe voluiſti naſci quàm perfundi? An melius eſſe perfundi, quia ibi eſt & naſci? Non enim perfundi poterit qui natus non fuerit. An vtrumque æqua lance perpendis? Si naſci putas eſſe melius, regenerationi ſpiritali facis iniuriam, cui generationem carnalem B ſacrilego errore præponis. Non enim fruſtra crederis noluiſſe dicere, quod renaſcitur, ſed *quod perfunditur*: vt quoniam diabolum & Deum quaſi partes inter ſe feciſſe per noſtrum ſenſum demonſtrare cupiebas, partem Dei faceres verbi vilitate viliorem. Potuiſti enim dicere, quod renaſcitur; potuiſti, quod regeneratur; potuiſti poſtremò, quod baptizatur. Hoc enim verbum ex Græco Latina conſuetudo ſic habet, vt non ſoleat alibi niſi in ſacramento regenerationis intelligi. Nihil horum dicere voluiſti, ſed elegiſti verbum, quo fieret contemptibile quod dicebas. Nemo enim legentium præferre poſſet natum renato, vel regenerato, vel baptizato; ſed facilè putaſti natum præferri poſſe perfuſo. Si autem quantum diſtat cælum & terra, tanto melius eſt perfundi, vt portetur hominis imago cæleſtis, quàm naſci vt portetur hominis imago terreni, euanuit iam tua iſta inuidioſa partitio. Neque enim mirandum eſt, ſi cæleſtis hominis imaginem, quæ ſacra perfuſione ſuſcipitur, ſibi vendicat C Deus: imaginem verò terreni hominis terrena labe ſordentem ſinit eſſe ſub diabolo, donec ad ſuſcipiendam cæleſtis hominis imaginem renaſcatur in Chriſto. Porrò ſi perfundi & naſci æquali abs te penſantur examine, vt ideo paruuli nondum renati non credantur eſſe ſub diabolo, ne partes æquales inter ſe Deus & diabolus facere videantur, ſi Deus ſibi perfuſos, diabolus autem vendicat natos: profectò quia ſecundum iſtum ſenſum tantum valet perfundi quantum valet naſci, ſuperfluum perſuadetis eſſe perfundi, quoniam quod tantundem valet ſufficit naſci. Et tamen agimus gratias quia non hoc putatis. Non enim ad regnum Dei natos, niſi perfundantur, admittitis: atque ita perfundi multo melius iudicatis eſſe quàm naſci. Iam itaque vobis ipſis reddite rationem, ne putetis indignum, vt qui non admittuntur in regnum Dei, ſint ſub illo qui cecidit de regno Dei: & qui non habent vitam, ſint ſub illo qui perdidit vitam: non autem habere paruulos vitam, niſi habeant Chriſtũ D (quem proculdubio habere nõ poſſunt, niſi induerint eũ, eo modo quo ſcriptum eſt, Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.) Non ergo eos habere vitam, niſi habeant Chriſtum, Ioannes euangeliſta teſtatur, dicẽs in Epiſtola ſua: Qui habet filium, habet vitam; qui non habet filium, vitam non habet. Meritò ergo intelliguntur mortui qui non habent vitam, pro quibus eſt Chriſtus mortuus vt habeant. Vnus enim pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Ideò autem mortuus eſt, ſicut legitur ad Hebræos, vt per mortem euacuaret eũ qui poteſtatem habebat mortis, id eſt diabolum. Quid ergo mirum ſi paruuli quãdiu mortui ſunt antequam incipiant eum habere qui mortuus eſt pro mortuis, ſub eo ſunt qui poteſtatem habet mortis?

Contemptim de baptiſmo loquitur Iulianus.
Gal. 3.
1. Ioan. 5.
2. Cor. 5.
Heb. 2.

ENV-

Cap. 2.

ENVMERAS quæ fides verè non dubitet Chriſtiana; in quibus ea commemoras,quæ pene omnia prædicamus & nos,& de quibus nullo modo dubitãdum eſſe cenſemus, vſqueadeò vt etiam illud quod dicis, *ſine opere liberi arbitrij nullũ hominis eſſe poſſe peccatũ*, verum eſſe fateamur. Non enim & hoc eſſet peccatum, quod originale traheretur ſine opere liberi arbitrij, quo primus homo peccauit, per quem peccatum intrauit in mundum, & in omnes homines pertranſiit. Quod autem dicis, *alienis peccatis alterum obnoxium non teneri*: intereſt quatenus rectè poſſit intelligi. Nec nunc ago quòd peccauit Dauid, & prò peccato eius tot hominum milia ceciderunt: & quòd de anathemate contra interdictum, quia vſurpauit vnus, in eos qui hoc non fecerant, nec factum fuiſſe nouerant vindicta proceſſit. Alia diſputatio eſt, neque nunc tenere nos debet, de hoc genere peccatorum ſiue pœnarum. Parentum autem peccata modo quodam dicuntur aliena; & rurſus modo quodam reperiuntur & noſtra. Aliena quippe proprietate ſunt actionis; noſtra ſunt autem contagione propaginis. Quod ſi falſum eſſet, profectò graue iugum ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, nullo modo iuſtum eſſet. Quod autem Apoſtolum dixiſſe commemoras: *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt reportet vnuſquiſque propria corporis ſui prout geſſit ſiue bonum ſiue malum*; quomodo in paruulis accipis? Verum & ipſi ante tribunal Chriſti manifeſtabuntur, an non? Si non manifeſtabuntur, quid te adiuuat iſta ſententia, quando ad eos non pertinet, quorum nunc agitur cauſa? Si autem manifeſtabuntur; quomodo reportat eorum quiſque quod geſſit, qui nihil geſſit; niſi quia pertinet ad eos, quòd per corda & ora geſtantium, ſiue credunt, ſiue non credunt? Propria corporis ſui enim dixit, quod ad vnumquemque in ſeipſo iam viuentem pertinet. Nam quomodo reportat bonum vt intret in regnum Dei, ſi hoc reportat quiſque quod geſſit; niſi quia pertinet ad paruulum etiam quod per alterum geſſit, id eſt, credidit? Sicut itaque quod credidit, pertinet ad eum vt reportet bonum, hoc eſt percipiat Dei regnum; ſic ad eum pertinet etiam ſi non credidit, vt reportet condemnationis iudicium, quia Euangelica eſt & ipſa ſententia dicendo; Qui non crediderit, condemnabitur. Et Apoſtolus dicendo; Omnes nos manifeſtari oportet, vt recipiat vnuſquiſque prout geſſit ſiue bonum ſiue malum; nihil voluit intelligi medium. Vide ergo quàm importunè nolis paruulum de alieno peccato reportare malum; & velis eum de alieno rectè facto reportare bonũ, nõ qualecunq;, ſed Dei regnum. Alienum quippe opus eſt cùm credidit per alterum, ſicut alienum opus fuit cùm peccauit in altero. Nec nos dubitamus, quia baptiſmate delictum omne mundetur, ſed renaſcendo quiſque mũdatur. Quod ergo non adimit niſi regeneratio, non ceſſat trahere generatio. Sanè dicendo *concupiſcentiam non vſquequaque animo eſſe rebellem*, procul dubio confiteris rebellem; & ſupplicium non fateris, quod aduerſus teipſum bellum geris. *Dicatur*, inquis, *paruulorum creator Deus talium, quales Dei manibus digni ſunt*, & addis, *id eſt innocentium*. Nónne te pietate, & Dei laudatione vincere videtur, qui dixerit etiam pulchra & ſana opera decere manus Dei? Et tamen multi deformes, multi morbidi, multi horridi monſtroſique naſcuntur; nec ideo illam totam ſubſtantiam, omneſque partes eius, & quicquid in ea ſubſtantialiter exiſtit & viuit, potuit creare niſi vnus bonus & verus Deus. Iubes *vt aſſeram, quemadmodum in Chriſto, id eſt, in virtute eius creatos paruulos ſibi audeat diabolus vendicare*. Tu aſſere ſi potes, quomodo ſibi non obſcurè, ſed apertè vendicet paruulos, quos immundi ſpiritus vexant. Si ei traditos dicis; videmus ambo ſupplicium, tu dic meritum. Ambo cernimus pœnam, tu qui nulla mala merita dicis ex parentibus trahi, cùm Deum iuſtum ambo fateamur; demonſtra iſta pœna dignam ſi potes in infantibus culpam. An verò non agnoſcis etiam hoc ad illud graue iugum pertinere, quod eſt ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium? Sub quo iugo diuerſis cladibus ita cõteritur genus humanum, vt appareat hoc quod ex filiis iræ fiunt, homines tanquam pignore accepto filij miſericordiæ, in futurum ſeculum præparari: in hoc autem ſeculo à die ortus vſque ad diem obitus, etiam ipſos ſub eodem graui iugo conteri. Quandoquidem etiam baptizati paruuli inter alia mala vitæ huius nonnunquam & illos dæmonum patiuntur incurſus; quamuis eruti de poteſtate tenebrarum, ne ab eis trahantur in ſupplicium ſempiternum. Iterum dicis, quod iam quidem dixiſti, ad quæ reſpondi, ſed etiam nunc non debeo præterire, *quòd cùm Deus paruulis nihil de proprio tam boni quàm mali merentibus gloriam regenerationis attribuit, hoc ipſo eos ad ſuam curam, ad ſuum ius, ad ſuum dominium pertinere docet, quòd eorum voluntatem ineffabilis præuenit beneficij largitate*. Quid igitur cum offenderunt quos pariter innocentes, mundos, à ſe ad imaginem ſuam creatos, innumerabiles ab iſto munere alienat, nec eorum voluntatem huius ineffabilis præuenit beneficij largitate, ſeparans tot imagines ſuas à regno ſuo? Si hoc eis non erit malum, non ergo amabunt regnum Dei tot innocentes imagines Dei. Si autem amabunt, & tantum amabunt quantũ innocentes amare debent regnum eius, à quo ad ipſius imaginem creantur, nihil ne mali de hac ipſa ſeparatione patientur? Poſtremò vbilibet ſint, quomodolibet ſint ſub Deo iudice, qui nec fato premitur, nec perſonarum acceptione corrumpitur; in illius regni felicitate non erunt, vbi erunt qui pariter nihil boni, maliue meruerunt. Sed ſi nihil meruiſſent mali, nunquam priuarentur in communi cauſa communione tanti boni. In eis ergo, vt ſæpe diximus, iræ vaſis, notas facit, ſecundum Apoſtolum, Deus diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, ne glorientur tanquam de meritis vitæ ſuæ; cùm cognoſcunt hoc ſibi iuſtiſſimè reddi potuiſſe, quod vident reddi paribus conſortibus mortis ſuæ. Si ergo rectè vis ſapere, etiam de paruulis ſape quod ait Apoſtolus de Deo patre: Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ. Et illud alterum, Fuimus enim & nos aliquando natura filij iræ, ſicut & cæteri. Omnes enim eruuntur de poteſtate tenebrarum, & filij erant iræ, qui peccato moriuntur. Omnes autem vt Deo viuant, peccato moriuntur, qui in morte Chriſti baptizantur. Omnes porrò in morte eius baptizantur, quicunque baptizantur in Chriſto: ergo quia & paruuli baptizantur in Chriſto, peccato moriuntur, & à poteſtate tenebrarum, vbi natura filij iræ fuerant, eruuntur. Quod autem dicis, *vbi ait Apoſtolus, Natura filij iræ, poſſe intelligi, prorſus filij iræ*: Nonne hinc admoneri debuiſti, antiquam contra vos defendi catholicam fidem: quia non ferè inuenitur Latinus codex ſi non à vobis nunc incipiat emendari, vel potius in mendum mutari, vbi non natura ſit ſcriptum? Quod vtique cauere debuit interpretum antiquitas, niſi etiam fidei hęc eſſet antiquitas, cui veſtra cœpit reſiſtere nouitas.

Cap. 21.

SED homo egregius, in grege non vis eſſe vulgari. Rurſus enim ſententiam vulgi reſpuis, poſt tanta quibus eum reddita ratione aduerſus me concitaueras grauius, quàm in te fuerat concitatus. Sed nimirum tua diſputata conſiderans, nihil te talibus argumentis apud populum in catholicæ fidei veritate & anti-

Rom. 5.

2. Reg. 24.
Ioſue 7.

Parentum peccata quodam ſenſu & aliena & noſtra.
Eccl. 40.

2. Cor. 5.

Etiam paruuli ante Chriſti tribunal ſiſtentur propria corporis.

Matt. 16.

2. Cor. 5.

Eccl. 40.

Quòd paruuli etiam baptizati mundũ & dæmonem patiantur incurſus, ex meriti vitiati originalis peccati.
Sup. lib. 5. cap. 15.

Rom. 9.

Coloſſ. 1.

Eph. 2.

Ibidem.
Natura eſt non na filij: quomodo intelligi Hieronymus.

antiquitate fundatū agere potuiſſe vel poſſe ſenſiſti. Vnde ad eum ſpernendum contumacia rurſus ora conuertis, eiuſque partes quibus conſtat non immeritò vobis Chriſtianorum infenſiſſima multitudo, ſingillatim deſcribendo & deridendo percurris, in quibus & *auditoriales ſcholaſticos* tangis & dicis *contra me clamaturos: O tempora, ô mores!* & tamen vulgi iudicium reformidas, vbi tam clamoſos tibi ſuffragatores inuenire potuiſti, qui Tullianis me vocibus terrітent, quòd *aliunde quàm vnde totum eſt, eſſe putem genitalem corporis partem*. Quibus ego cùm retulero, non hoc dico, mentitur: libidinem culpo, non membra; vitium denoto, nó naturam: iſte autem qui mihi apud vos calumniatur, audet in Eccleſia Chriſti ante magiſtrum in cælo ſedentem recitare libidinis laudem, quod ei recitandum ſi vobiſcum ſtuderet, magiſtrorum nemo proponeret, ne offenderet omnium veſtrum pudorem. Nónne alia in te Tulliana verè conuenientia verba conuertent, dicentes tibi: *Ex hac parte pudor pugnat, abs te petulantia: hinc continentia, illinc libido*. Neſcio quos etiam quaſi deſertores dogmatis veſtri, ad fidem catholicam conuerſos arguis vel reuerſos. Quos tamen ſignificaſti ita te metuere, vt eorum nomina exprimere nó auderes; ne fortè audientes abs te ſua falſa crimina, mox tibi ſi non vera, certè credibiliora reponerent. Quod quidem quicunque ſunt iſti, ſi grauiter ſapiunt, non facerent, & parcerent tibi ſecundum Apoſtolum, non reddentes maledictum pro maledicto. Tu autem ſaltem illum monentē ne dedigneris audire, de cuius literis exclamare te libuit: *O tempora, ô mores!* Saltem, inquam, ipſum audi, *vt quantum à rerum turpitudine abes, (ſi tamen abes) tantum te à verborum libertate ſeiungas; & ea in alteros ne dicas, quæ cùm tibi falsò obiecta ſint, erubeſcas*. Talia te ſanè in iſtos neſcio quos, dixiſſe qui legunt, ſciant qualia in aliquibus omnino non nouimus, quos in propoſito continentiæ receſſiſſe à Pelagianis hæreticis nouimus. Tui verò, vel tuæ quales ſint, nihil mea intereſt, quos tu vel quas tu ſic fallis, vt dicas me definire, *nec in carioſo quidem corpore libidinem poſſe frenari*. Imò quia frenari poſſe & frenari oportere decerno, ideo malum intelligo. Quod qui negat malum, viderit quomodo habeat bonum, cui repugnantem, velit nolit, fatetur frenandam eſſe libidinem. Ego itaque non ſolùm à ſenibus, verùm & à iuuenibus dico libidinem poſſe frenari; ſed multum miror à continentibus libidinem poſſe laudari. Quis autem noſtrum dicit, *malum hoc quod paruuli originaliter trahunt, ſine ſubſtantia, in qua eſt, aut eſſe poſſe aut vnquam fuiſſe?* Quod tanquam dicamus, ita quæris dialecticos iudices, & irrides vulgum, quaſi ad ipſum te iudicem adducam, à quo iudicari iſta non poſſunt: quæ tu ſi non didiciſſes, Pelagiani dogmatis machina ſine architecto neceſſariò remanſiſſet. Si vis viuere, noli amare ſapientiam verbi, qua euacuatur crux Chriſti. Quomodo de aliis ſubſtantiis in alias ſubſtantias vel bonæ vel malæ tranſeant qualitates, non migrando ſed afficiendo, iam libro ſuperiore tractauimus. Si vulgi ſpernis iudicium, illos iudices intuere, quos tibi duobus prioribus meis libris luculentiſſima in eccleſia Chriſti præditos authoritate propoſui.

Sup. lib. 2. cap. vltimo.
Orat. 1 in Catil.
Cicero oratio. 2. in Catilinam.
Iulianus calumniatur ſecta ſua deſertores.
1. Pet. 3.
1. Cor. 1.
Li. 5. cap. 14.

QVALE eſt autem, quod beatæ memoriæ Zoſimum apoſtolicæ ſedis Epiſcopum, vt in tua prauitate perſiſtas, præuaricationis accuſas: qui non receſſit à ſuo prædeceſſore Innocentio, quem tu nominare timuiſti, ſed maluiſti Zoſimum, quia egit primitiis lenius cum Celeſtio: quoniam ſe in his ſenſibus veſtris *ſi quid diſpliceret paratum eſſe dixerat corrigi, & Innocentij literis conſenſurum eſſe promiſerat*. Memento ſanè quemadmodum de conſtituendo Epiſcopo diſ-ſenſionem populi Romani inſultabundus obiectas. Quod abs te quæro, vtrum homines ſua fecerint voluntate. Quod ſi negas, quomodo liberum defendis arbitrium? Si autem fateris, quomodo eam vocas *vltionem Dei*, atque à veſtro dogmate exorbitas, dum putari diuinitus vindicatum affectas? An tandem aliquando concedis, quod obſtinatiſſima contentione negaueras, occulto Dei iudicio fieri, vt in ipſis hominum voluntatib. inueniatur aliquid, quod & peccatum ſit & pœna peccati? Hoc enim niſi in iſta tua ſententia ſapuiſſes, nullo modo factum hominum vltionem Dei eſſe dixiſſes. Sed quando ante annos plurimos tale ibi quiddam de beato Damaſo & Vrſicino contigit, nódum Pelagianos Eccleſia Romana damnauerat. Dicis *me quoque ipſum innouaſſe ſenſus meos, & initio conuerſionis meæ hoc ſenſiſſe quod tu*. Sed fallis, aut falleris, ſiue calumniando iis quæ nunc dico; ſiue non intelligendo, vel potius non legendo ea quę tunc dixi. Nam ego per vnum hominem in mundum intraſſe peccatum, & per peccatum mortem, & ita in omnes homines pertranſiſſe, in quo peccauerunt omnes; ab initio conuerſionis meæ ſic tenui ſemper, vt teneo. Extant libri quos adhuc laicus recentiſſima mea conuerſione conſcripſi, & ſi nondum ſicut poſtea ſacris literis eruditus; tamen nihil de hac re iam tūc ſentiens, & vbi diſputandi ratio popoſcerat dicens, niſi quod antiquitus diſcit & docet omnis Eccleſia: in has videlicet magnas manifeſtaſque miſerias, in quibus homo vanitati ſimilis factus eſt, vt dies eius ſicut vmbra prætereant, & ſit vniuerſa vanitas omnis homo viuens, meritò peccati originalis genus humanū fuiſſe collapſum, vnde non liberat niſi qui dixit, Veritas liberabit vos: &, Ego ſum veritas. &; Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Non enim à vanitate niſi veritas liberat, ſed ſecundum gratiam, non ſecundum debitum; per miſericordiam, non per meritum. Sicut enim iudicij fuit, vt vanitati ſubiiceremur, ita miſericordiæ eſt, vt veritate liberemur, & ipſa bona merita noſtra non niſi Dei dona eſſe fateamur.

CAP. XII. Iulianus Zoſimū Romanū pontificem præuaricationis accuſat.
Lib. de pecc. originali cap. 6. 7. & 23.
Diſſenſio populi Romani ob Damaſi pontificis electionem.
Rom. 5.
Pſalm. 143.
Pſalm 38.
Ioan. 8.
Ioan. 14.

CAPVT XIII.

IAM nunc illam tuam diſcutiamus calumniam, qua me dixiſſe criminaris, *baptizatos ex parte mundari. Quod melius dicis meis ſermonibus apparere*, eóſque ſermones meos, quibus hoc apparere poſſe aſſeueras, conſiderandos in tua diſputatione proponis. Ago gratias, nempe iſti ſunt: *Carnis, inquam, concupiſcentia non eſt nuptijs imputanda, ſed toleranda. Non enim eſt ex naturali connubio veniens bonum, ſed ex antiquo peccato accidens malum. Propter hanc ergo fit, vt etiam de iuſtis & legitimis nuptijs filiorum Dei, non filij Dei, ſed filij ſeculi generentur: quia & hi qui generant, ſi iam regenerati ſunt, non ex hoc generant, quo filij Dei ſunt, ſed ex quo adhuc filij ſeculi. Dominica quippe ſententia eſt: Filij huius ſeculi generant & generantur. Ex quo itaque ſumus adhuc filij huius ſeculi, exterior homo noſter corrumpitur, ex hoc & huius ſeculi filij generantur. Ex quo ſumus filij Dei, interior homo renouatur de die in diem. Quamuis & ipſe exterior per lauacrum ſanctificatus ſit, & ſpem futuræ incorruptionis acceperit, propter quod & templum Dei meritò dicitur; ſed hoc non ſolùm propter præſentem ſanctificationem, ſed propter illam ſpem dictum eſt, de qua dicitur: Et noſipſi primitias habentes ſpiritus ingemiſcimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis noſtri. Si ergo redemptio corporis noſtri ſecundum Apoſtolum expectatur, profectò quod expectatur adhuc ſperatur, nondum tenetur.* Nihil habent hæc verba mea quod non in ſe baptizatus agnoſcat, qui cum Apoſtolo dicit, & ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus. Vnde & alibi ait: Etenim qui ſumus in hac habitatione, ingemiſcimus grauati. Quò pertinet etiam illud, quod in libro Sapientię legimus: Corpus enim corruptibile aggrauat animam, & deprimit terrena

Li. 1. de nup. cap. 17.
Ibid. cap. 18.
Luc. 20.
2. Cor. 4.
1. Cor. 3.
Rom. 8.
2. Cor 5.
Sap 9.

terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Sed tu tanquam in cælo iam inter angelos immortaliter habitans, verba infirmitatis & mortalitatis irrides, & ea exponens non ſecundum meum ſenſum, ſed ſecundum dolum tuum, dixiſſe me affirmas, *quòd gratia non perfectè hominem nouum faciat*. Non hoc dico: Attende quod dico: Gratia perfectè hominem nouum facit, quandoquidem & ad corporis immortalitatem plenamq́ue felicitatem ipſa perducit. Nunc etiam perfectè innouat hominem, quantum attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem attinet ab omnibus malis, & ab omni corruptione mortalitatis, qua nunc corpus aggrauat animam. Vnde eſt gemitus, quem ſuum quoque confitetur Apoſtolus dicens: Et ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus. Sed ad illam quoque perfectionem quæ ſperatur, eodem baptiſmate, quod hic accipitur, peruenitur. Non autem omnes filij ſeculi filij ſunt diaboli, quamuis omnes filij diaboli filij ſunt ſeculi. Sunt enim etiam filij Dei, qui tamen adhuc filij ſunt ſeculi: propter quod & coniugio copulantur, ſed filios Dei carne non gignunt, quia & vt ipſi eſſent filij Dei, non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. Sanctificatio ergo per baptiſmum etiam nunc confertur & corpori, non tamen nunc corruptio eius aufertur, quæ ipſam quoq; aggrauat animã. Et ideo quamuis caſta ſint corpora, cum deſiderijs peccati membra non ſeruiunt, propter quod ad templum Dei pertinere cœperunt; eſt tamen quod gratia in tota iſta ædificatione perficiat, quamdiu caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, vt motus malos qui refrenandi ſunt incitet: & ſpiritus aduerſus carnem, vt ſanctitas perſeueret.

Rom. 8. Baptiſmatis beneficio ad futuri etiam ſeculi perfectionem peruenitur. Ioan. 1. Baptiſmo ſanctificatur & corpus. Gal. 5.

CAPVT XLIII.

IDEO dicis *carnem concupiſcere, quia carnaliter anima concupiſcat. Siquidem ſine anima caro nec ſentiat. Concupiſcere autem viuentis ſentientiśq; naturæ eſt, ſine quo ſenſu membra moueri non poſſunt, id eſt, per ſemetipſa concupiſcere nequeunt, & qui ſenſus concupiſcit etiam ſine membris, vt in ſpadonibus.* Quis autem neſcit quod nobis egregius doctor inculcas, ideò dici carnẽ cõcupiſcere, quia carnaliter anima concupiſcit? Non enim ſine anima vlla poteſt eſſe carnis cõcupiſcentia. Nam vtiq; concupiſcere viuentis ſentientiſque naturæ eſt, ita vt non deſit concupiſcentia, quã ſpadonum quoq; caſtitas frenet: minus quidem laborioſã; quia vbi materiam de qua operetur non inuenit, minus aduerſus eam libido conſurgit. Eſt tamen, pudiceq́ue comprimitur, ne concumbendi quamuis irritus ipſe conatus, in eam turpitudinem veniat, propter quam Calligonum Valentiniani iunioris eunuchum gladio nouimus vltore punitum, meretricis confeſſione conuictum. Neque enim & in libro Eccleſiaſtico adhiberetur inde ſimilitudo atque diceretur: Videns oculis & ingemiſcens, quaſi ſpado complectens virginem & ſuſpirans: niſi & ipſi mouerentur concupiſcentiæ carnalis affectibus, licet deſtituti carnis effectibus. Motibus igitur ſuis anima quos habet ſecundum ſpiritum, aduerſatur alijs motibus ſuis, quos habet ſecundum carnem, & rurſus motibus ſuis quos habet ſecundum carnem, aduerſatur alijs motibus ſuis, quos habet ſecundum ſpiritum: & ideo dicitur, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Sed propter hoc & de ipſa anima dictum eſt: Renouatur de die in diem. Neque enim ipſa in ſanctitate non proficit, cùm magis magiſq́ue minuit eas quibus non conſentit, carnales cupiditates. Iam baptizatis quippe dicebat Apoſtolus: Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. Ibi & fornicatio & mala concupiſcentia, & auaritia nominatur. Quomodo ergo mortificat iam baptizatus fornicationem, quam non

Carnem concupiſcere quid. Callygonus eunuchus ab meretrice accuſatus gladio percuſſus. Eccl. 30. Gal. 5. 2. Cor. 4. Imminutio malarum concupiſcentiarum ſanctitatis eſt profectus. Coloſſ. 3.

A iam perpetrat, & ſecundum te *nec habet aliquid quod mortificet?* Quomodo, inquam, obtemperat Apoſtolo dicenti: Mortificate fornicationem, niſi cùm deſideria eius quibus non conſentit expugnat, quæ in benefacientibus, & omnino non fornicantibus nec conſenſione, nec opere, & ſi non deſunt, tamen quotidie minuuntur? Hoc agitur in templo Dei; quando adiuuante Deo agitur quod præcepit Deus. Opera ſpiritus eriguntur, opera carnis mortificantur. Si enim ſecundum carnem vixeritis, inquit, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et vt ſcirent ſe hoc non facere niſi gratia Dei, continuò ſubdidit: Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. Ac per hoc quicunque aguntur Dei ſpiritu, ipſi facta carnis mortificant ſpiritu. Habent ergo iam baptizati quid agant in ſeipſis, hoc eſt, in Dei templo, quod ædificatur hoc tempore, vt dedicetur in fine. Ædificatur autem poſt captiuitatem, eiecto ſcilicet foras qui captiuauerat, inimico. B In ordine quippe Pſalmorum, quod mirum videri poteſt, prior eſt Pſalmus dedicationis domus, & poſterior ædificationis. Sed dedicationis ideo prior eſt, quia illam domum cantat, de qua eius architectus ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus exuſcitabo illud. Iſte autem poſterior, quando domus ædificabatur poſt captiuitatem, Eccleſiam prophetauit: denique & ſic incipit: Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra. Nemo igitur ita deſipiat, vt vnumquemque baptizatum ideo exiſtimet iam eſſe perfectum, quia dictum eſt: Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et, Neſcitis quia corpora veſtra tẽplum in vobis eſt Spiritus ſancti, quem habetis à Deo? Et in alio loco: Nos enim templum Dei viui ſumus. Et cætera huiuſmodi. Iam enim hoc vocatur, & cùm ædificatur, cùm mortificantur hic mẽbra noſtra, quæ ſunt ſuper terram. Quamuis enim iam peccato mortui, Deo viuamus; eſt tamen quod C in nobis mortificemus, vt non regnet peccatum in noſtro mortali corpore, ad obediendum cõcupiſcentiis eius, à quibus nos ſoluit, ne his eſſemus obnoxij, plena atque perfecta remiſſio peccatorum, & remanſerunt in nobis cum quibus gerantur bella caſtorum. Ex his eſt & illa qua pudicus bene vtitur coniugatus; ſed cùm bene fit, de malo naſcitur bonum non ſine malo, & ideo renaſcitur vt liberetur à malo. Quod enim Deus creat & homo generat, profectò bonum eſt, inquantum homo eſt. Sed ideo non ſine malo, quia ſola regeneratio ſoluit à malo, quod trahit generatio de primo magnóque peccato. Sic autem incredibile vis videri, *quod in vtero baptizatæ, cuius corpus eſt templum Dei, formatur homo futurus ſub diabolo, niſi Deo renaſcatur ex Deo*: quaſi non maioris admirationis ſit, quod Deus & vbi non habitat operatur. Non enim habitat in corpore ſubdito peccatis: & tamen operatur hominem in vtero meretricis. Attingit D enim vbique propter ſuam munditiam, & nihil inquinatum in eum incurrit. Et quod multo eſt mirabilius, aliquando adoptat in filium, quem format in vtero immundiſſimæ feminæ: & aliquando non vult eſſe ſuum filium, quem format in vtero ſuæ filiæ. Ille quippe ad baptiſmum neſcio qua prouiſione peruenit; iſte repentina morte non peruenit. Atque ita Deus, in cuius poteſtate ſunt omnia, facit eſſe in Chriſti conſortio, quem formauit in diaboli domicilio; & non vult eſſe in regno ſuo, quem formauit in templo ſuo. Aut ſi vult, cur non facit quod vult? Non enim quod ſoletis de maioribus dicere, Deus vult, & paruulus nõ vult. Certè hic vbi fati nulla eſt immobilitas, nulla fortunæ temeritas, nulla perſonæ dignitas, quid reſtat niſi miſericordiæ & veritatis profunditas? Vt ſciamus, & ex hoc incomprehenſibili compre-

Caſti quomodo fornicationem mortificent. Rom. 8. Nunc ædificatur templum Dei quod in fine dedicabitur. Pſal. 29. Pſal. 95. Ioan. 2. Pſal. 95. 1. Cor. 3. 1. Cor. 6. 2. Cor. 6. Rom. 6. Sap. 1. Sap. 7. Occulta Dei iudicia.

hendamus iuxta duos homines, vnum per quem peccatum intrauit in mundum, alterum qui tulit peccatum mundi, omnes filios concupiſcentiæ carnalis vndecunque naſcantur, ad iugum graue filiorum Adam merito pertinere; & ex his omnes filios gratiæ ſpiritalis vndecunque naſcantur, ad iugum ſuaue filiorum Dei ſine merito peruenire.

Gal. 4.

Proinde conditionem ſuã gerit, qui in alterius corpore, quod eſt templum Dei, ita conſtruitur, vt non ideò ſit & ipſe templum Dei, quia ædificatur in templo Dei. Matris quippe corpus vt eſſet templum Dei, gratiæ beneficium eſt, non naturæ: quæ gratia non conceptione, ſed regeneratione confertur. Nam ſi ad matris corpus id quod in ea cõcipitur pertineret, ita vt eius pars deputaretur; non baptizaretur infans, cuius mater baptizata eſt, aliquo mortis vrgente periculo, cùm eum geſtaret in vtero.

Infans in vtero matris non eſt pars corporis matris.

Nunc verò cùm etiam ipſe baptizatur, non vtique bis baptizatus habebitur. Non itaque ad maternum corpus cùm eſſet in vtero pertinebat, & tamen creabatur

B

in templo Dei, non templũ Dei. Ita in femina fideli creatus eſt infidelis, & in eum parentes infidelitatem traiecerunt, quam non habebant, quando ex ipſis natus eſt; ſed tunc habebant quando & ipſi ſimiliter nati ſunt.

Infidelitas in infantem traijcitur.

Traiecerunt ergo quod iam non erat in eis, propter ſemen ſpiritale quo regenerati ſunt; ſed erat in eorum carnali ſemine, quo eum generauerunt. Quáuis itaque ſacro baptiſmate ſanctificetur & corpus; ad hoc tamẽ ſanctificatur, vt per remiſſionẽ peccatorum non ſolum præteritis peccatis omnibus, verumetiam ipſi quæ ineſt carnis concupiſcentiæ nõ ſit obnoxium; cui neceſſe eſt obnoxius omnis homo naſcatur, etiã moriturus obnoxius, ſi nõ renaſcatur.

Corpus baptizati quatenus ſanctificatur.

Vbi ergo me audiſti ſiue legiſti dicentem, *non innouari homines per baptiſmum, ſed quaſi innouari; non liberari, ſed quaſi liberari; non ſaluari, ſed quaſi ſaluari*: abſit vt ego inanem dicerem gratiam lauacri illius, in quo renatus ſum ex aqua & ſpiritu, qua liberatus ſum à reatu omnium peccatorum, vel quæ naſcendo traxeram,

C

vel quæ male viuendo contraxeram? Qua gratia liberor vt ſcio, ne intrem in tentationem, à concupiſcentia mea abſtractus & illectus, atque vt exaudiar dicẽs cum conſortibus meis; Dimitte nobis debita noſtra: qua gratia liberabor, vt ſpero, in æternum, vbi iam nulla lex in membris meis repugnet legi mentis meæ.

Matth. 6.
Rom. 7.

Non igitur ego inanem facio Dei gratiam; ſed tu eius inimicus inanem quæſiſſe videris iactantiam, vt in tuam diſputationem introduceres Epicurum, *qui negauit eſſe corpus deorum, ſed tanquam corpus; nec ſanguinem, ſed tanquam ſanguinem*, & hac occaſione de philoſophorum literis ad rem quæ inter nos agitur non pertinentibus, tanto ineptius quãto velut doctius delirares. Quis autẽ noſtrũ dicit, *quicquid in præſenti ſeculo agitur eſſe culpandum*, cùm hic ipſe Chriſtus tãta egerit bona, ſed vt nos erueret de præſenti ſeculo malo?

Cicero li. 1. de natura Deorũ.

CAP. XV.

Rom. 8.

QVAM porrò diligenter & congruenter exponas Apoſtolicum teſtimonium, vbi ait, Spe ſalui facti ſumus; & cætera, vſque ad redemptionem corporis noſtri,

D

operæ pretium eſt intueri. Dicis enim quòd *illa reſurrectio non peccata dimittat aliquorum, ſed expurget merita ſingulorum. Reddit enim vnicuique*, inquis, *ſecũdum opera ſua*: nec tamen dicis, ſecundum quæ opera ſua regnũ Dei paruulis reddat. Et peccata quidẽ nulla remittuntur in regno: ſed ſi nulla remitterentur in iudicio illo nouiſſimo, puto quòd Dominus nõ dixiſſet de quodam peccato: Nõ remittetur neq; in hoc ſeculo, neque in futuro: quando ſibi remitti ſperabat latro ille, qui dicebat: Memento mei cũ veneris in regnum tuum. De qua re quoniam profundiſſima quæſtio eſt, non eſt modò præcipitanda ſententia. Cur autem in regno nulla peccata remittit Deus filiis ſuis, niſi quia non inuenit quod remittat? Non enim poterunt ibi

Etiam in futuro ſeculo peccata quædam remittuntur.
Matth. 12.
Lucæ 23.
In cælo cur nulla peccata remittantur.

A

eſſe peccata, vbi ſpiritus non dico non conſentit concupiſcentiæ carnis, ſed nec concupiſcit aduerſus carnem, quia nec caro aduerſus eum; illa ineffabili ſalute perfecta; quę nunc non fit in baptiſmo, vbi remittũtur quidẽ cuncta peccata, ſed remanẽt carnalium concupiſcentiarũ mala, cum quibus poſt baptiſmũ, ſi tamẽ proficiunt, exerceant ſiue coniugati glorioſa, ſiuẽ cõtinentes glorioſiora certamina, quod & ipſe cõfiteris. Sed neſcio qua miſeria quando pro veritate loqueris, tunc teipſe non audis. Deſcribens quippe illam ſummam reſurrectionis felicitatem, dicis *neminem iam ibi iuſtorum liuidum facere corpus ſuum, & ſeruituti ſubijcere; neminem humiliare animam ſuam ſtratis duris & pædore membrorum*.

Sup. lib. 3. cap. 21.

Reſponde ergo cur hic iſta faciat, qui omni malo in baptiſmate caruit, cur audet liuidum facere templum Dei? Nónne membra eius mẽbra ſunt vtique tẽpli Dei? Cur ergo non ſuaui odore, ſed pædore templi eius, aut inuitat præſentiã, aut

B

impetrat miſericordiam, aut placat iram eius? Nihil ne mali caſtigat, domat, vincit, opprimit in templo Dei, etiam liuore & pædore ipſius templi Dei? Nónne attendis, nónne perſpicis, quia tam vehementer corpus ſuum perſequens, ſi nihil ibi perſequitur, quod diſplicet Deo, fruſtra perſequendo templum eius, facit iniuriam magnam Deo?

Diſplicent Deo etiam in baptizatis mala concupiſcentiæ.

Quid tergiuerſaris, quid cunctaris apertius confiteri? Illud profectò, illud eſt quod iſte cuius liuorem pędoremq́ue prædicas, in ſua carne perſequitur. Vnde dicebat Apoſtolus: Scio quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea bonum.

Rom. 7.

Quam vocem baptizati eſſe cur negas, cùm opera vocis huius in liuore corporis, & membrorum pædore cognoſcas? Neque enim hæc ſancti, vel Dei flagellis, vel ab inimicis tolerant patiendo, ſed ipſi ſibi ingerunt continendo. Et vt quid hoc, niſi cõtra carnis concupiſcẽtiam ſpiritu concupiſcendo? Quod nimirum & ipſe ſenſiſti. Cùm enim deſcribens felicitatem futuræ vitæ, addidiſſes atque dixiſſes, *Nemo conuicijs felicem im-*

C

pudentiam, nemo maxillas palmis, nemo ſubijciet terga verberibus, nec conflare ſtudebit de infirmitate virtutem, nec cum inopia frugalitatem, nec cum mœroribus magnanimitatem: quare dicere noluiſti, nec cum carnis concupiſcentia caſtitatem? Sed feſtinaſti ſenſum concludere, atque dixiſti, *nec patientia cum dolore luctabitur*; nihil aliud commemorans niſi quod forinſecus irruens fortitudine toleratur, non quod intus ſe commouens caſtitate comprimitur. An fortè nos arguis tarditatis quod non intellexerimus, hoc te iam ſignificaſſe ſuperius, cùm de liuore corporis diceres & labore ac pędore membrorum? Quando enim non ab hoſte, ſed à ſeipſo affligitur fortis, in ipſo intus eſt, qui vincendus eſt hoſtis.

Fortis etiam à ſeipſo affligitur, intus eſt qui vincendus eſt hoſtis.

Memento ſanè non te expoſuiſſe cur Apoſtolus dixerit, Adoptionem expectantes, qui iã in lauacro regenerationis fuerat adoptatus.

Rom. 8.

Iterũ dicis, *quòd carnem ſuam nullus oderit*. Quis enim hoc negat? Sed tamen diſciplinæ rigore aſſeris conterendam. Iterũ ergo pro veritate loqueris, & audire te nõ vis. Cur

D

enim caro conteritur à fidelibus, ſi nihil remanſit in baptiſmo quod aduerſus ſpiritũ concupiſcat? Cur, inquam, conteritur à ſeipſo templum Dei, ſi nihil ibi eſt quod reſiſtat ſpiritui Dei? Non autem tãtum ineſſet, verùm & grauiter obeſſet, niſi reatus qui nos obſtrinxerat, per remiſſionem peccatorum ſolutus eſſet. Soluitur ergo per indulgentiam, quia tenebat in noxa; conteritur per continentiã, ne vincat in pugna. Agitur itaque ne obſit, donec ita ſanetur vt non ſit. Quapropter dimittũtur in baptiſmate cuncta peccata, & originaliter tracta, & ignoranter vel ſcienter adiecta. Sed cũ dicit Apoſtolus Iacobus, Vnuſquiſq; tentatur à cõcupiſcentia ſua abſtractus & illectus, deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum: profectò in his verbis partus à pariente diſcernitur. Pariens enim

Iac. 1.

eſt concupiſcentia, partus peccatum. Sed concupiſcētia non parit, niſi conceperit; non concipit, niſi illexerit, hoc eſt, ad malum perpetrandum obtinuerit volentis aſſenſum. Quod ergo aduerſus eam dimicatur, hoc agitur, ne concipiat pariatque peccatum. Dimiſſis itaque in baptiſmo peccatis omnibus, id eſt, omnibus concupiſcentiæ fœtibus, ſi illic etiam ipſa conſumpta eſt, quomodo contra eā ne concipiat, dimicāt ſancti *liuore corporis, pædore membrorum, contritione carnis?* Quæ verba tua ſunt. Quomodo, inquam, liuore, pædore, contritione templi Dei contra eam belligeratur à ſanctis; ſi & ipſa eſt ablata baptiſmate? Manet igitur: nec ea regenerationis lauacro caruimus, ſi non ibi caruimus ſenſu, quo eam manere ſentimus.

Quia mala peccata ſunt, mala eſt etiā eorum concupiſcentia & deſiderium.

Quis autem ita ſit imprudens atque impudens, ita procax, pertinax, peruicax, ita poſtremò inſanus & demens, qui cùm peccata mala eſſe fateatur; neget eſſe malum concupiſcentiam peccatorum, etiam ſi aduerſus eam concupiſcente ſpiritu, peccata concipere ac parere non ſinatur? Tale porrò ac tam magnum malum, tantum quia ineſt, quomodo non teneret in B morte, & pertraheret in vltimam mortem; niſi & eius vinculum, in illa quæ fit in baptiſmo remiſſione peccatorum omnium ſolueretur? Propter hoc enim vinculum quod connectitur ex primo Adam, nec ſolui poteſt niſi in ſecundo Adam: propter hoc, inquam, vinculum mortis, mortui repetiuntur infantes, non iſta morte notiſſima quæ à corpore animam ſeparat; ſed ea morte, qua tenebātur omnes, pro quibus mortuus eſt Chriſtus.

Concupiſcentia quantum malum.

Scimus enim, ait Apoſtolus, quod à nobis ſæpiſſimè repetendum eſt, quoniam vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt: & pro omnibus mortuus eſt, vt qui viuunt, iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro omnibus mortuus eſt, & reſurrexit. *2. Cor. 5.* Illi ergo viuunt, pro quibus vt viuant, mortuus eſt qui viuebat. Quod apertiùs ita dicitur: Illi ſunt à mortis vinculo liberi, pro quibus mortuus eſt inter mortuos liber. *Pſalm. 87.* Vel ſic multo apertius: Illi ſunt C liberati à peccato, pro quibus mortuus eſt, qui nunquam fuerat in peccato. Et cùm ſemel ſit mortuus, tamen pro vnoquoque tunc moritur, quando in eius morte quantælibet ætatis fuerit, baptizatur: id eſt, tūc ei proderit mors eius, qui fuit ſine peccato, quando in eius morte baptizatus, mortuus fuerit etiam ipſe peccato, qui mortuus fuerat in peccato.

Tūc pro vnoquoque moritur Chriſtus quando mortis eius in baptiſmo fit particeps.

CAP. XVI. *1. Cor. 6.*

INGERIS Apoſtoli teſtimonium, vbi ait: Nolite errare, neque fornicarij, neq; ſimulachris ſeruientes, & cætera; quibus commemoratis, concludit quòd regnum Dei non poſſidebunt. Sed agunt talia qui concupiſcentiæ quam laudas, motibus ad mala & turpia quæque conſentiunt. Quod ergo ait: Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis: mutatos eos dixit in melius, non vt ea carerent, quod in hac vita fieri non poteſt; ſed vt ei non obedirent, quod in bona vita fieri poteſt; atque vt ab eo quo erant vinculo eius obnoxij, liberatos ſe eſſe cognoſcerent, quod D niſi regeneratione fieri nō poteſt. Tu autē, qui putas, *quod ſi malū eſſet concupiſcentia, careret ea qui baptizatur,* multum erras. Omni enim peccato caret, non omni malo. Quod planius ita dicitur: Omni reatu omniū malorum caret, non omnibus malis. Nunquid enim caret corruptione corporis? An non eſt malum quod aggrauat animam? &, errauit qui dixit, corpus enim corruptibile aggrauat animam? *Sap. 9.* Nunquid caret ignorantiæ malo, per quod à neſcientibus innumerabilia perpetrantur mala? *Ignorantia malum etiam in baptizato reliſta.* An paruum malum eſt, per quod homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei? De baptizatis nempe dicebat Apoſtolus; Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia eſt enim illi, & non poteſt ſcire, quoniam ſpiritaliter diiudicatur. *1. Cor. 2.* Deinde paulo pòſt, Et ego, inquit, fratres, non potui *1. Cor. 3.* A loqui vobis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus: quaſi paruulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Adhuc enim eſtis carnales. Cùm enim ſint inter vos æmulatio & contentio, nónne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Vide quæ dicat mala de ignorantiæ malo venientia. Et puto quòd non de catechumenis iſta dicebat. Paruuli quippe in Chriſto quomodo eſſent, niſi iam renati eſſent? Quod ſi nondum credis, quid eis poſt pauca dicat, attende: Neſcitis quia templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? An adhuc dubitabis vel negabis, non eos potuiſſe eſſe templum Dei, in quo habitaret ſpiritus Dei, niſi baptizatos? Saltem ergo illud reſpice quod eis dixit: Nunquid in nomine Pauli baptizati eſtis? *1. Cor. 1.* Non igitur caruerant tanto ignorantiæ malo in lauacro regenerationis, vbi tamen omnibus caruerant ſine dubitatione peccatis. Et per hoc ignorantiæ malum templo Dei in quo habitabat ſpiritus Dei, ſtultitia erant quæ ſunt ſpiritus Dei: ſed de die in diem ſi proficerent, & in quod peruenerant, in eo ambularent, ſana profectò accedente doctrina minueretur hoc malum. Credamus etiam non tantùm minui, verùm etiam in hac vita poſſe conſumi, tamen poſt baptiſmum. Nunquid in baptiſmo? Concupiſcentiam verò quis ambigat in hac vita poſſe minui, non poſſe conſumi? *Concupiſcentia minui in hac vita poteſt, conſumi non poteſt.* Horum itaque malorum præter ritus omnis reatus ſacro fonte diluitur. Remittuntur ergo in renaſcentibus, minuuntur in proficientibus. Ignorantia minuitur veritate magis magiſque lucente. Concupiſcentia minuitur charitate magis magiſq; feruente. Nihil boni horum duorum eſt à nobis. Nō enim ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. *1. Ibid. 2.* Ex hoc autem concupiſcentia peior eſt quā ignorantia, quia ignorantia ſine concupiſcētia minus peccat; concupiſcentia verò ſine ignorantia grauius peccat. *Concupiſcentia quare peior ſit ignorantia.* Et neſcire malum, non ſemper eſt malum; concupiſcere autem malum, ſemper eſt malum. Bonū quoque ipſum vtiliter aliquando ignoratur, vt opportunè ſciatur. Nullo autem modo fieri poteſt, vt carnali cōcupiſcentia bonum hominis concupiſcatur; quandoquidem nec ipſa proles libidine corporis, ſed voluntate animi concupiſcitur, quáuis non ſine libidine corporis ſeminetur. De hac quippe agimus concupiſcētia, qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritum; non de illa bona, qua ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem; & qua concupiſcitur continentia, per quam concupiſcentia vincatur. *Gal. 5.* Hac ergo concupiſcētia carnis nunquam concupiſcitur hominis vllum bonum, ſi voluptas carnis non eſt hominis bonum. Si autem vt aliquo loco ſignificaſti, *placet tibi ſecta Dinomachi, honeſtatem voluptatemq́; coniungens,* quòd philoſophi quoq; huius mundi, qui honeſtiores videbantur, Scyllæum bonum eſſe dixerunt, ex humana ſcilicet natura beluinaque compactū. *Sup. lib. 4. c. 15. Opinio Dinomachi de ſummo bono.* Si hoc ergo monſtrum tua opinione ſectaris, ſatis eſt nobis, quòd cōfiteris aliam eſſe illicitam, aliam licitam voluptatem. Ac per hoc mala eſt concupiſcentia quæ indifferenter vtrunque appetit, niſi ab illicita voluptate licita voluntate frenetur. Hoc autem malum non in baptiſmate * punitur; ſed baptizatis per gratiam regenerationis ab eius obligatione iam liberis, ne ad illicita pertrahat, ſalubriter vincitur. *for. ponitur* Vt autem reſurrectionis tempore, nō ſit omnino in viuente corpore nec dolēte, præmium eſt eorum qui contra eam fideliter certauerūt, qui, languore ſanato, immortalitate ſana & beatiſſima veſtiētur. In eis verò qui non ad vitam reſurgēt, non feliciter, ſed pœnaliter erit: non quia tunc ab ea quiſquā mundabitur, ſed quia tunc malis non in delectamenta excitabitur, ſed in tormenta vertetur. *Concupiſcentia carnis quæ hic impiis eſt oblectamento, poſt in tormēta vertetur.*

CAPVT XVIII. Lib. 1 de nup. cap. 25.

IAM videamus illud excellentiſſimum acumen A tuum, quo vidiſti quemadmodum refelleres quod à me dictum eſt, *dimitti concupiſcentiam carnis in baptiſmo, nō vt non ſit, ſed vt in peccatum non imputetur; quamuis autem reatu ſuo iam ſoluto, manet tamen.* Aduerſus hęc mea verba ſic argumētaris homo acutiſſimus, *tanquam ipſam concupiſcentiam dixerim per baptiſmum reatu liberari*, quoniam dixi, reatu ſuo iam ſoluto: velut ſuo dixerim, quo ipſa rea eſt, eoque ſoluto illa permaneat abſoluta. Quod vtique ſi ſenſiſſem, profectò eam malam eſſe non dicerem, ſed fuiſſe. Ac per hoc ſecundum mirabilem intelligentiam tuam, quando audis in aliquo homicidij reatum ſolutum non hominem, ſed ipſum homicidium à reatu exiſtimas abſolutum. Sic intelligat quis, niſi qui non erubeſcit laudare, cum qua compellitur dimicare? Et quomodo te iactas exultáſque in redarguenda iſta ſententia, non mea plane, ſed tua. Talia quippe dicis, qualia dicenda ſunt in eos, qui per baptiſmū ſanctificatam & fidelem factam concupiſcentiam carnis affirmant, in eis, in quibus re- B generatis manet tamen. Sed hoc tibi potius qui eam bonam prędicas, conuenit dicere, *vt bono eius naturali*, ſicut de infantibus dicitis, bonum ſanctificationis accedat, & ſit carnis concupiſcētia ſancta Dei filia. Nos autem qui eam malam dicimus, & manere tamen in baptizatis, quamuis reatus eius non quo ipſa erat rea (neque enim aliqua perſona eſt) ſed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remiſſus atque vacuatus; abſit vt dicamus ſanctificari, cum qua neceſſe habent regenerati ſi non in vacuum Dei gratiam ſuſceperunt, inteſtino quodam bello tanquam cum hoſte confligere, & ab ea peſte deſiderare atque optare ſanari. (*Inteſtinum cum [illegible] concupiſcentia bellum.*) Nam ſi propterea dicis nulla mala remanere in baptizatis, ne ipſa mala baptizata & ſanctificata credantur, vide quanta te ſequatur abſurditas. Si enim quicquid eſt in homine quando baptizatur, baptizari & ſanctificari putandum eſt; dicturus es & ipſa in illo baptizari & ſanctificari, quæ in inteſtinis & veſica C ſunt per digeſtiones corporis egerenda. Dicturus es baptizari & ſanctificari hominem in matris vtero cōſtitutum, ſi ad hoc ſacramentum accipiendum grauidam neceſſitas cogat: & ideo baptizari iam non debere qui naſcitur. Poſtremò dicturus es & ipſas baptizari & ſanctificari febres, quando baptizantur ægroti, ac per hoc baptizari & ſanctificari etiam opera diaboli. Velut ſi mulier illa baptizaretur antequam curaretur, quam Satanas in infirmitate alligauerat per decem & octo annos. (Luce 13.) Quid de malis ipſius animi loquar? Cogita quantum mali ſit, ſtultitiam putare quæ ſunt ſpiritus Dei: & tamen tales erant, quos Apoſtolus alebat lacte non cibo. (1. Cor. 3.) Nunquid & ſtultitiæ illius tam magnum malum, quia non fuerat baptiſmate ablatum, baptizatum ſanctificatúmque dicturus es? Sic ergo & concupiſcentia, quæ manet oppugnanda atque ſananda, quamuis in baptiſmo dimiſſa ſint cuncta omnino peccata, non ſolùm non ſanctificatur, ſed potius ne ſanctificatos æternæ morti obnoxios poſſit D tenere, euacuatur: quia & illi qui lacte alebantur, non ſolido cibo, & adhuc animales, non percipientes quæ ſunt ſpiritus Dei, quoniam ſtultitia illis adhuc erat; ſi in illa mentis ætate (in qua noui homines appellabantur) non carnis, de corpore exiſſent paruuli in Chriſto, nullo reatu ſtultitiæ illius tenerentur: quia hoc eis beneficium fuerat regeneratione collatum, vt omnium malorum, quibus & poſtea vel moriendo vel proficiendo fuerant exuendi reatus continuo ſolueretur remiſſione peccatorum omnium, nondum omnium ſanitate morborum. Qui tamen reatus teneat neceſſe eſt eum, qui ſecundum carnem generatur; quia non niſi ei remittitur qui ſecundum ſpiritum regeneratur. A morte quippe iuſtiſſimæ damnationis per vnum mediatorem Dei & hominem liberatur genus humanum, non à morte corporis tantum, ſed à morte qua mortui ſunt, pro quibus vnus mortuus eſt. Et quia pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. (2. Cor. 5.)

CAPVT XVIII. Lib. 1 de nup. cap. 25.

QVOD verò te libuit tam multum de qualitatum differentia diſputare, quia ego ſemel nominaui qualitatem, dicens *non ſubſtantialiter manere concupiſcentiam, ſicut corpus aliquod aut ſpiritum; ſed eſſe affectionem quandam malæ qualitatis, ſicut eſt languor.* Hanc nihil ad rem pertinere non ſentis? Primò enim dicis *me mutaſſe ſententiam, & immemorem totius libri mei profeſſum fuiſſe ſubſtantiam eſſe libidinem.* Reuera euoluto & enucleato libro meo non reperturus es me libidinem ſubſtantiam dixiſſe vel ſemel. Dixerunt eam quidam philoſophi partem animi eſſe vitioſam. Et vtique pars animi ſubſtantia eſt, quia ſubſtantia eſt ipſe animus. Sed ego ipſum vitium, quo animus vel vlla pars eius iſto modo vitioſa eſt, libidinem dico, vt omni vitio ſanato ſalua ſit tota ſubſtantia. Quia & illi philoſophi locutione tropica mihi videntur vitioſam partem animi appellaſſe libidinem, in qua parte eſt vitium, quod vocatur libido, ſicut appellatur domus pro eis qui ſunt in domo. (*Libidinē vitioſam eſſe animi partem, quo ſenſu à philoſophis dicta [illegible].*) Deinde te nimis acutis dialecticorum telis incautius exercendo, nóſque iactātius territando, ſectam veſtram lethaliter vulneraſti. Diuidens quippe ac definiens vel etiam deſcribēs differentias qualitatum inter cætera: *Tertia ſpecies qualitatis eſt*, inquis, *affectio & affectionalis qualitas. Affectio autem in qualitate ob hoc ponitur*, ais, *quia principium qualitatum eſt; cui etiam reputantur ad momentum accedentes recedentesq́; aut animi aut corporis paſſiones. Affectionalis verò qualitas*, inquis, *omnibus quibus euenerit, ex maioribus orta cauſis ita inhæreſcit, vt aut magnis molitionibus, aut nullis omnino ſeparetur.* Hæc quidem ſatis explicaſti ſciētibus; ſed quia contemnendi non ſunt, qui lecturi libros noſtros diſciplinæ huius ignari ſunt; quod deeſſe video, faciam vt à me illuſtrentur exemplis. Quantum ad animum attinet: Affectio eſt timere, affectionalis qualitas timidum eſſe. Sic aliud eſt iratus, aliud iracundus; aliud ebrius, aliud ebrioſus. (*Aliud affectio, aliud affectionalis qualitas.*) Illæ affectiones, iſtæ affectionales ſunt qualitates. Quantum autem ad corpus, ſicut aliud eſt pallens, aliud pallidus; aliud rubens, aliud rubicundus, & ſi qua huiuſmodi, quorum plurimis deſunt vſitata vocabula. Cùm itaque dixeris *affectionalem qualitatem ortam ex maioribus cauſis, atque ita inhæreſcere, vt aut magnis molitionibus, aut nullis ſeparetur*; quando ſecundū eam dicitur animus malus, vel potius homo malus; nonne metuis ne voluntas bona, aut non ibi eſſe poſſit, aut valere nihil poſſit? Nónne concedis hominem miſerum, quicunque ille ſit vel fuerit, certè aduerſus talem clamaſſe qualitatem, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio? (Rom. 7.) Hic ſaltem fatemini eſſe iſtorum verborum gemitum neceſſarium: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Quapropter quantolibet te aduerſus oculos imperitorum dialectico tegmine inuoluas, manifeſta veritate nudaberis. Ego tanquam valetudinem malam ex origine vitiata ingenitum eſſe homini dico vitium, quo caro concupiſcit aduerſus ſpiritum; (*Vitium originis eſt tanquam valetudo mala.*) (Gal. 5.) & hoc malo bene vti pudica coniugia, cum eo vtuntur generandi cauſa; ſed iſto mali vſu bono laudari vtentem, non ipſum malum. Neque enim malum ipſum eſt innocēs, ſed homo, qui facit vt malum ſuum quo bene vtitur, ei nocere non poſſit. Sicut mors cùm ſit ſupplicium peccatoris, bono mali vſu accedente fit meritum martyris. Percipitur autē in baptiſmate Chriſtiano perfecta nouitas, & perfecta ſanitas ab eis malis noſtris quibus eramus rei;

non

non ab eis cum quibus adhuc confligendum eſt ne ſimus rei, cùm & ipſa in nobis ſint, nec aliena ſed noſtra ſint. Nam & vinolentiæ conſuetudini vtiq; malæ quam ſibi homines fecerunt, non naſcendo traxerũt, reſiſtunt poſt baptiſmum, ne eos ad mala ſolita pertrahat; & tamen malo reſiſtitur, dum concupiſcentiæ per continentiam denegatur, quod per conſuetudinem concupiſcitur. Vnde etiam contra iſtam genitalium concupiſcentiam, quę ingenita nobis eſt per originale peccatum, vehemẽtius vidua quàm virgo; vehementiùs meretrix quando caſta eſſe voluerit, quàm quæ ſemper fuit caſta confligit: & tanto amplius in ea ſuperãda voluntas laborabit, quanto maiores ei conſuetudo vires dedit. Ex iſto & cum iſto hominis malo naſcitur homo, quod malũ per ſeipſum tam magnum eſt, & ad hominis damnationem atque à regno Dei ſeparationem tantum habet obligationis, vt etiam ſi de parentibus regeneratis trahatur, non niſi quemadmodum in illis ſola regeneratione ſoluatur, atq; iſto vnico remedio prępoſitus mortis à prole pellatur, quo à parentibus eſt pulſus. B Qualitas affectionalis mali de ſubſtantia ad ſubſtantiam non emigrando tranſit, ſed quodã operante contagio, id eſt concupiſcentiæ affectu, ſicut de parẽtibus morbidis morbida ſoboles procreatur. Qualitas autem mali non in ſubſtantiam de ſubſtantia tanquam de loco in locũ migrat, vt deſerat vbi erat, & quæ fuit ibi, ipſa ſit alibi: ſed alia eiuſdem generis quodã operante cõtagio, quod etiam de morbidis parentum corporibus ſolet euenire naſcentibus. Quid autem dicere voluiſti, quaſi *claudens* (vt loqueris) *Ariſtotelis palæſtram, vt inde ad ſacras literas reuertaris*? Ais enim, *Senſus eſt igitur concupiſcentia, & mala qualitas non eſt: Ergo quando minuitur concupiſcentia, ſenſus minuitur*. An non per concupiſcentiam caſtitatis & continentiæ, quotidiè carnis concupiſcentia magis magiſque minuitur? Vellem itaque mihi diceres, vtrum à morbo fornicationis ſanior nõ fiat quem C fornicari minus minúſque delectat; quamuis opus illud malum vna conuerſione ſibi amputauerit, nec vnquam hoc fecerit ex quo lauacrum regenerationis accepit. Iténque poſt conſuetudinem vinolentiæ baptizatus, & nũquam ſe deinceps prorſus inebrians, vellem diceres, vtrum ab iſto morbo non fiat indies ſanior quàm fuerat, cùm potationis gurgitem minus minúſque deſiderat quàm ſolebat. Senſus eſt igitur non ipſa concupiſcentia, ſed ille potius quo nos eam maiorem minorémue habere ſentimus: ſicut in corporis paſſionibus non ſenſus eſt dolor, ſed ille ſenſus eſt quo ſentitur dolor. Nec ſenſus eſt morbus, ſed ille ſenſus eſt quo nos morbum habere ſentimus. Porrò ſi continuò fit bonus, & vtique bona qualitate fit bonus, qui fornicationi vinolentiæque renuncians ab huiuſmodi operibus ſeſe abſtinet, nónne rectè audit: Ecce ſanus factus es, iam noli peccare: rectéque appellatur caſtus & ſobrius? Deinde ſi prouectu concupiſcentiæ bonæ, D qua concupiſcentias malas fornicandi potandique debellat, talis efficitur qualis recenti conuerſione nondum fuit, vt illorum in eo deſideria peccatorum minus minúſque moueantur, vt aduerſus ea mala non tanta quanta prius exerceat, ſed minora certamina, non virtutum diminutione, ſed hoſtium; nec deficiente pugna, ſed creſcente victoria, dubitabis eum pronunciare meliorem? Vnde obſecro, niſi quia bona qualitas aucta, & mala minuta eſt? Auctum eſt igitur quo bonus eſſe cœpit; minutum eſt quo malus fuit, & hoc egit poſt baptiſmum, non peregit in baptiſmo. Ita quamuis ibi peracta fuerit plena peccatorum remiſſio, remanſit tamen qua proficeretur in melius, aduerſus cateruas deſideriorum malorum in nobiſipſis vtiq; tumultuantium vigilanter exerenda & inſtanter exercenda luctatio, propter

Concupiſcentiam non eſt ſenſus.

Ioan. 5.

Operum ergo difficultas nõ ſemper auget meritũ rationem.

A quam dicitur etiam baptizatis, Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram: &, Si ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: &, Exuite vos veterem hominem. Nullo modo reprehenditur baptiſma, quia aſſeritur curatio quæ fit poſt baptiſma: quia potius totum hoc per baptiſma actum eſt, id eſt, vt & à præteritis languoribus ſanaretur, & à futuris incipiat, ſtudeat, mereaturque ſanari. Ita baptiſmũ totius fit cauſa ſanitatis, per quod & incipitur omnis ſanitas & impletur. Nempe dicuntur hæc magna conſenſione veritatis, nulla reprehenſione baptiſmatis. Si ergo nolis eſſe contentioſus, puto quòd iam videas quàm rectè intelligatur, quod aliter conaris exponere, quod Propheta cùm dixiſſet, Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis: quod fit vtique remiſſione omnium peccatorum, cõtinuò ſubiecit, Qui ſanat omnes languores tuos: ea mala volens intelligi, cum quibus donec ſanentur, vel quantum poſſunt in hac vita magis magiſque minuantur, non quieſcunt inteſtina bella ſanctorum. Neque enim nullus eſt languor quo caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, etiam manente virtute caſtitatis inuicta. Si nullus languor eſt, non ergo aduerſus eum ſpiritus concupiſcat. Ad hoc enim concupiſcit, vt ſi non poteſt non certandi, ſaltem non conſentiendi obtineat ſanitatem. Hoc quippe vnde nũc agimus, quod nobis reſiſtere ſentimus in nobis, aut aliena eſt natura ſeparanda, aut noſtra ſananda. Si alienam dicimus ſeparandam, Manichæis fauemus. Fateamur ergo noſtram eſſe ſanandam, vt Manichæos ſimul Pelagianóſque vitemus.

Coloſſ. 3. *Rom. 8.* *Coloſſ. 3.*

Baptiſmus totius eſt cauſa ſanitatis.

Pſalm. 102. *Lib. 1. de nup. cap. 23.*

CAPVT XIX.

Hoc *ergo generi humano inflictum vulnus à diabolo, quicquid per illud naſcitur, cogit eſſe ſub diabolo, tanquam de ſuo frutice fructum iure decerpat.* Hæc verba de libro meo tibi refellenda poſuiſti. Quibus ita inſidiaris, tãquam *naturæ humanæ authorẽ dixerim diabolũ, & ipſius qua homo conſtat ſubſtantiæ conditorem*: quaſi vulnus in corpore poſſis appellare ſubſtantiam. Sed ſi propterea me putas dixiſſe diabolum ſubſtantiæ conditorem, quia in ea ſimilitudine quæ à me adhibita eſt, fruticẽ dixi; frutex quippe nullo dubitante ſubſtantia eſt: cur vſqueadeò te vel oſtendis vel fingis indoctum, vt eis rebus quæ ſubſtantię nõ ſunt, adhibendas de ſubſtantia ſimilitudines non exiſtimes? Niſi fortè & ipſi Domino dialecticè calumniaberis, quia dixit, Arbor bona bonos fructus facit, & arbor mala malos fructus facit. Quis enim malitiam ſiue bonitatem, vel opera bona ſeu mala, quos velut fructus illarum arborum voluit intelligi, dicat eſſe ſubſtantias, niſi neſciens quid loquatur? Quis verò arbores & earum fructus neget eſſe ſubſtantias, ſi nouit quod loquitur? De his ergo rebus quæ ſubſtantiæ ſunt, videmus adhibitas ſimilitudines eis rebus quæ non ſunt ſubſtantiæ. Quòd ſi arbor bona vel mala, non bonitas hominis vel malitia, ſed ipſi homines accipiendi ſunt, in quibus ſubiectis iſtas eſſe intelligimus qualitates, bonitatem ſcilicet in homine bono, malitiámque in homine malo, vt ipſę ſubſtantię ſint arbores, id eſt, ipſi homines; certè fructus eorum (quæ nihil aliud quàm opera intelliguntur) nemo niſi imperitus dicit eſſe ſubſtantias: cũ omnium arborum fructus, vnde iſtæ ſimilitudines datæ ſunt, nemo niſi imperitus neget eſſe ſubſtantias. Ac per hoc ei rei quæ non eſt ſubſtantia, fas eſt adhibere ſimilitudinem de ſubſtantia. Propter quod ego vitio, quod generi humano diabolus tanquam vulnus inflixit, quamuis nullo modo ſubſtantia ſit, rectè tamẽ adhibui de ſubſtantia ſimilitudinem; vt fruticem dicerem, & fructus eius vitia etiam illa cum quibus homines, vobis quidẽ negãtibus, ſed veritate cõuincẽte, naſcuntur, & ex quibus in æternũ Dei regno pereunt, ſi veritate liberante non renaſcuntur. Proinde vitiatorem, non conditorem ſubſtantiæ diabolum dixi.

Li. 1. de nup. cap. 23.

Matth. 7.

Subdit

Subdit autem ſibi quod non condidit, per id quod inflixit, Deo iuſto tribuente hanc poteſtatem; cuius non ſubtrahit poteſtati, nec quod ſibi eſt ſubditum, nec ſeipſum. Ideò eſt enim ſecunda natiuitas inſtituta, quia natiuitas eſt prima damnata. Cui tamē etiam damnatæ Dei bonitas exhibetur, vt de maledicto ſemine rationalis natura formetur, qua eius affluentiſſima bonitate apertiſſimè malorum hominum tanta multitudo nutritur, & occulto Dei opere vegetatur. Quæ bonitas operationis eius ſi ſubtrahatur formandis promouendiſque ſeminibus, & viuificandis quibuſque viuentibus, non ſolum gignenda nō aguntur, ſed ad nihilum penitus etiam genita redigūtur. Cùm ergo Deum niſi ſtulta impietas non reprehendat, quòd homines vitioſa voluntate damnabiles illo viuificante viuunt, qui viuificat omnia; cur putamus ab eius operib. abhorrere, quod origine vitiata damnabiles illo creante naſcuntur, qui creator eſt omnium, & per mediatorem regenerati à damnatione liberantur debita, ſed gratuita miſeratione non debita, quos elegit ante conſtitutionem mundi per electionem gratiæ, non ex operibus vel præteritis, vel præſentibus, vel futuris? Alioquin gratia iam non eſt gratia. Quod maximè apparet in paruulis, quorum nec præterita dici poſſunt opera, quia non fuerunt; nec præſentia, quia nihil operantur; nec futura, quando in illa ætate moriuntur. Dixi ſanè, *quemodo manent peccata reatu, quæ prætierunt actu: ſic econtrariò fieri poteſt, vt concupiſcentia maneat actu, & prætereat reatu.* Quod error quidem tuus falſum eſſe dicit, ſed veritas verum eſſe conuincit. Nam tu id non valendo refellere, primò dialecticas tenebras imperitis conaris offundere, dicens *te cogitare non poſſe in qua dialexi inuenerim contrariorum omnium reciprocationem.* Quam ſententiam tuam ſi exponere voluero, & ad eorum perducere intelligentiam, qui nunquam iſta didicerunt, opus erit pleno fortaſſe volumine. Sed nunc ſatis eſt, quod ipſe dixiſti, *in nulla dialexi poſſe inueniri contrariorum omnium reciprocationem.* Hinc enim oſtendiſti aliquorum eſſe poſſe, non omnium. In his ergo aliquibus & hoc reperi. Si enim dixiſſes, contrariorum reciprocationem eſſe nullorum, & per hoc oſtēderes ea quæ poſui contraria reciproca eſſe non poſſe, quia nulla eſſe poſſunt; ego aliqua eſſe poſſe oſtendere debui, ac deinde in his eſſe quod poſui. Sed eſſe aliqua iam ipſe concedis, qui non dicis nullorum contrariorum eſſe reciprocationem, ſed non omnium. Eſt igitur aliquorum. Sed vtrum in his etiam hoc ſit quod à me poſitum eſt, reſtat oſtendere: id eſt, vtrum, ſicut verum eſt, reatu manere peccata, quæ præterierunt actu; ita ſit verum, quòd concupiſcentia maneat actu, & prætereat reatu. Quod tu fieri non poſſe volens oſtendere, hoc dixiſti quod ego nō dixi. Ego enim de concupiſcentia dixi, quæ eſt in membris repugnans legi mentis, quamuis reatus eius in omnium peccatorum remiſſione tranſierit: ſicut econtrariò, ſacrificium idolis factum, ſi deinceps non fiat; præteriit actu, ſed manet reatu, niſi per indulgentiam remittatur. Quiddam enim tale eſt ſacrificare idolis, vt opus ipſum cùm ſit prætereat, eodemque præterito reatus eius maneat venia reſoluendus. Tale eſt carnis concupiſcentia, vt maneat in homine, ſecum per continentiam confligente, quamuis eius reatus qui fuerat generatione contractus, iam ſit regeneratione tranſactus. Actu enim manet, non quidem abſtrahendo & illiciendo mentem, eiuſque cōſenſu concipiendo & pariendo peccata, ſed mala, quibus mens reſiſtat, deſideria commouēdo. Ipſe quippe motus actus eſt eius, quamuis mente non cōſentiente deſit effectus. Ineſt enim homini malum & præter iſtū actum, id eſt, præter hunc motum, vnde ſurgit hic

Natiuitas eſt ſecunda natiuitas, quia prima eſt damnata.

Si Dei bonitas rebus conditis ſubtraheretur, ad nihilum redigerentur.

Lib. 1. de nup. c. 26. & 27

Peccata trāſire actu, manere reatu: concupiſcentiam tranſire reatu, manere actu.

Rom. 7.

Motus concupiſcentiæ, actus eſt eius.

A motus; quem motum dicimus deſiderium. Non enim ſemper eſt deſiderium contra quod pugnemus, ſed ſi tunc non eſt, quando non occurrit quod concupiſcatur, ſiue animo cogitantis, ſiue ſenſibus corporis; fieri poteſt, vt inſit qualitas mala, ſed nulla ſit tentatione commota: ſicut ineſt timiditas homini timido, & quando non timet. Cùm verò occurrit quod cōcupiſcatur, nec deſideria mala nobis etiam nolentibus cōmouentur, ſanitas plena eſt. Hoc ergo vitium non poteſt niſi reatu tenere hominem, quamuis eiuſdem mali bono vſu de caſtis coniugibus procreatum. Qui reatus quamuis eo manente malo, ſoluitur in remiſſione omnium peccatorum per Dei gratiam qua liberamur ab omni malo, cùm Dominus non ſolum propitius ſit omnibus iniquitatibus noſtris, verum etiam ſanat omnes languores noſtros. Nam recole quid reſponderit liberator ipſe atque ſaluator his qui ei dixerant, vt exiret de Hieroſolymis: Ecce, inquit, eijcio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertia B conſummor. Lege Euangelium, & vide poſt quātum tempus paſſus fuerit & reſurrexerit. Ergo mentitus eſt? Abſit. Sed ſignificauit aliquid, quod iſta inter nos quæſtione verſatur. Expulſio quippe eſt dæmoniorū remiſſio peccatorum: perfectio ſanitatum quę fit proficiendo poſt baptiſmum. Tertia conſummatio eſt, quam ſuæ quoque carnis immortalitate monſtrauit, incorruptibilium beatitudo gaudiorum. Et vtique expulſio dæmoniorum eſt remiſſio peccatorum; tanquam reſoluta cauſa, per quā hominis animam poſſidebat. Perfectio ſanitatū, dum de die in diem proficit eccleſia, & corruptionis, cuius reatus ablatus eſt, paſſio quotidiana renouatione minuitur. Tertia cōſummatur, dum reſurrectionem in ſeipſo initiandam monſtrauit eccleſiæ, qua ad incorruptionis conſummationem, ſummamque perueniat ſanitatem. Se verò conſummari dixit: Et initium & finis ipſe, ipſe caput & plenitudo corporis, in membris ſuis ipſe perficitur. C Tu autem in exemplum rei, de qua loquebaris, ſacrilegum ſacrificium poſuiſti, atque dixiſti, *quicquid ad hoc genus pertinet de iſto vno poſſe monſtrari: quoniam ſi ſemel aliquis idolis ſacrificauerit, poteſt donec conſequatur veniam premi impietate commiſſi, & manet reatus actione finita. Nullo autem pacto,* inquis, *fieri poteſt, vt maneat actio, & abſcedat reatus: id eſt vt dæmonib.* inquis, *ſacrificare non deſinat, & tamen liber à profanitate videatur.* Hoc de ſacrificio idolis oblato veriſſimè dicis: actus eſt enim qui opere ipſo peragitur, & non erit: & ſi iterum fit, alterum fit. Impietas verò ipſa qua hæc fiunt, tamdiu manet, donec idolis renuncietur & credatur in Deum. Idolis itaque ſacrificatum factum eſt tranſiens, non vitium manens. Impietas verò qua ſacrificatum eſt, quia & illo peracto manet, videtur eſſe concupiſcentię ſimilis, qua cōmiſſum eſt adulterium. Sed errore ſublato, quo illa impietas pietas etiā putabatur, nunquid idolis aliquem ſacrificare delectat, & in illo huiuſmodi deſiderium commouetur? Nullo modo D igitur ſimile eſt, quod pro ſimili ponendum putaſti. Nullo modo, inquam, ſimile eſt ſacrificium tranſiens manenti concupiſcentiæ, quæ hominem iam non cōmittentem quod ſolet ei conſentiendo committere, iam plena fide & cognitione retinentem non eſſe talia facienda: ſtimulus tamē illicitorum deſideriorum, quibus reſiſtit caſtitas, inquietare non ceſſat: neque ſcientiā finitur vt non ſit, ſed continentiā refrenatur, vt quò tendit, peruenire non poſſit. Quapropter ſicut idolis immolatio, quæ iam nec in actione eſt, quia præteriit; nec in voluntate, quia error quo fiebat, abſumptus eſt; manet tamen reatus eius, donec in lauacro regenerationis peccatorum omnium remiſſione ſoluatur: ſic ecōtrariò quāuis reatus malę cōcupiſcentiæ eodem baptiſmate ſit ſolutus; manet tamen ipſa,

Ineſſe poteſt qualitas mala, etiam ſi nulla ſit tentatione commota.

Lucæ 13.

donec

donec ab eo qui poſt eiecta dæmonia perficit ſanita- A
Reatus quid & vbi ſit.
tes, medicina perficiente ſanetur. Sed quæſo te, cùm & ipſe concedas peccati facti atque tranſacti reatum manere, niſi ſacro fonte diluatur: dic mihi reatus iſte quis ſit, & vbi maneat iam homine correcto rectéque viuẽte, nondum tamen peccatorum remiſſione liberato? Subiectum eſt reatus iſte, id eſt ſubſtantia, ſicut ſpiritus, ſicut corpus; an in ſubiecto ſicut febris, aut vulnus in corpore; ſiue auaritia, vel error in animo? In ſubiecto eſſe dicturus es. Neque enim reatum affirmabis eſſe ſubſtantiam. In quo igitur tibi videtur eſſe ſubiecto? Cur quæram quid reſpondeas, & nõ potius verba tua ponam? *Actu*, inquis, *prætereunte, manet eius reatus in illius conſcientia qui deliquit, donec dimittatur*. Ergo in ſubiecto eſt, hoc eſt in animo eius qui deliquiſſe ſe meminit, & ſcrupulo angitur conſcientiæ, donec fiat delicti remiſſione ſecurus. Quid ſi obliuiſcatur ſe deliquiſſe, nec eius conſcientia ſtimuletur, vbi erit reatus ille quem tranſeunte peccato manere concedis, donec remittatur? Non eſt certè in corpore, quia non eſt eorum accidentium quæ acci- B dunt corpori. Non eſt in animo, quia eius memoriam delet obliuio; & tamen eſt. Vbi eſt igitur cùm iam bene viuat homo, nihil tale committens? Nec dici poſſit, eorum peccatorum eius reatum manere qui meminit; eius verò qui oblitus eſt, nõ manere. Manet
Nulla iniquitas impunita, niſi quam ſanguis mediatoris expiauerit. Signo crucis baptiſmatis vnda conſecratur. Coloſſ. 2.
quippe omnino donec remittatur. Vbi ergo manet, niſi in occultis legibus Dei, quæ conſcriptæ ſunt quodammodo in mentibus angelorum, vt nulla ſit iniquitas impunita, niſi quam ſanguis mediatoris expiauerit, cuius ſigno crucis conſecratur vnda baptiſmatis, vt ea diluatur reatus tanquam in chirographo ſcriptus, in notitia ſpiritalium poteſtatum, per quas pœna exigitur peccatorũ? Huic chirographo naſcuntur obnoxij omnes in carne, de carne carnaliter nati; eius ab hoc debito ſanguine liberandi, qui in carne quidem & de carne, non tamen carnaliter, ſed ſpiritaliter natus eſt. Natus eſt enim de ſpiritu ſancto, ex virgine C Maria. De ſpiritu ſcilicet ſancto, ne eſſet in illo caro peccati; ex virgine autem Maria, vt eſſet in illo ſimilitudo carnis peccati. Ideo illi chirographo non venit obnoxius, & ab illo ſoluit obnoxios. Neq; enim nulla
Iniquitas eſt carnem ſpiritui reluctari.
eſt iniquitas, cùm in vno homine vel ſuperiora inferioribus turpiter ſeruiunt, vel inferiora ſuperioribus contumaciter reluctantur, etiam ſi vincere non ſinantur. Hanc iniquitatem ſi homo ab homine altero forinſecus aduerſante pateretur, quia in illo non eſſet, ſine illo vtique puniretur. Quia verò in illo eſt, aut cum illo punietur, aut illo ab eius reatu liberato, ſic in certamine aduerſus ſpiritum perſeuerat, vt hominem iam non reum ad nulla poſt mortem tormenta tranſmittat, non alienet à regno Dei, nulla damnatione faciat detineri; neque vt ea penitus careamus, velut aliena natura ſeiungatur à nobis, ſed quia noſtræ naturæ languor eſt, ſanetur in nobis.

Caput XX. Lib. 1. de nup. cap. 23.

PROPTER *hoc ergo vitium, ſicut in eo libro cui reſiſtis à me poſitum eſt, humana natura damnatur: & propter quod damnatur, propter hoc & damnabili diabolo ſubiugatur, quia & ipſe diabolus ſpiritus immundus eſt. Et vtique bonum quod ſpiritus, malum quòd immundus: quoniam ſpiritus eſt natura, immundus eſt vitio. Quorum duorum illud à Deo eſt, hoc ab ipſo. Non itaque tenet homines ſiue maioris ſiue infantilis ætatis, propter quod homines, ſed propter quod immundi ſunt.* His verbis meis ex libro meo abs te poſitis, ita reſiſtendum putaſti, vt diceres *hanc formam etiam in homine malo debuiſſe ſeruari, quæ ſeruatur in diabolo; ne quiſquam damnetur niſi ex vitijs propriæ voluntatis, atque ideo nullum ſit originale peccatum: alioquin opus eius*, vt dicis, *qui etiam diabolum bonum condidit, non poteſt approbari.*
Non vt in nobis, ita in dæmonibus originale peccatũ eſt.
Nec attendis quòd diabolum non ex alio diabolo creauit Deus, nec ex aliquo angelo licet bono, cuius tamen lex eſſet in membris repugnans legi mentis, per quã & cum qua de homine naſcitur omnis homo. Adiuuaret itaq; te fortaſſe hoc argumentum, ſi vt homo, ita diabolus gigneret filios, eoſque paterno peccato negaremus obnoxios. Nunc verò aliud eſt ille, qui homicida erat ab initio, quia hominem ab initio quo eſt homo inſtitutus, occidit per feminæ ſeductionem, & in veritate per liberum arbitrium nõ ſtetit, cadensque deiecit hominem: & aliud eſt quod per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & in omnes homines pertranſijt, in quo omnes peccauerunt. Vbi euidenter expreſſum eſt, exceptis cuiuſque hominis propriis, cõmune omnibus hominibus originale peccatum. Quòd autem dixi, *Qui miratur quia creatura Dei ſubditur diabolo, non miretur; ſubditur enim creatura Dei creaturæ Dei, minor maiori:* cur ita poſuiſti, vt ſequentia mea verba non adderes, quibus oſtendi, quemadmodum dixerim, minor maiori, humana ſcilicet angelicæ: niſi vt minus intelligeretur ſenſus meus, vt faceres tibi locũ, vbi, ſicut ſoles, de Ariſtotelicis categoriis obtenderes nebulas imperitis, in quibus latenter putarent te aliquid dicere, quid diceres neſcientes. Ad hoc enim redacta eſt hæreſis veſtra, vt gemant ſectatores veſtri nõ inueniri dialecticos iudices in eccleſia, de ſcholis Peripateticorum ſiue Stoicorum, à quibus poſſitis abſolui. Quò enim pertinet, quid ſibi vult, vt quid dictum eſt quod dixiſti, *quia maior & minor ad finitam ſpeciem pertinet quantitatis? Sed quantitas*, inquis, *non ſolum contrariorum capax non eſt, quod ei cum qualitate atque aliis prædicamentis; verumetiã nec contrarium habet, quod ei cum ſubſtantiæ eſt definitione commune: bonum verò et malum contraria ſunt.* Hæc profectò nunquam diceres, ſi lectores vel auditores librorum tuorum putares intellecturos eſſe quod dicis. Itane verò ideo immũdus homo immundo angelo ſubdendus non fuit, quoniã quantitas qua homine maior eſt angelus, non ſolùm C contrariorum capax non eſt, verumetiam nec contrarium habet: quaſi tunc diabolo fuiſſet homo ſubdendus, ſi ei reperiretur eſſe contrarius: & mala ſubdenda non ſint malis, quia bona malis, non mala malis videntur contraria? Quid vanius cogitari, quid ineptius dici poteſt? Nónne domino ſubditur ſeruus, & bonus bono, & malus malo; & malus bono, & bonus malo? Nónne vxor ſubditur viro, & bono bona, & malo mala, & bono mala, & malo bona? Quid igitur pertinet ad vim ſiue rationem, qua quidque cuiq; ſubdendum eſt, verum hæc res aut illa poſſit, vel non poſſit capere vel habere contrarium? Verùm tu planè inconſideratè iſta non funderes, ſi ſtultitiæ quæ tibi iſta ſuggerit, ſapientiam contrariam cogitares. Iam porrò illa qualis eſt argumentatio tua: *Si res*, inquis, *quæ decenter ordinata eſt, ad Deum pertinet, & res quæ ad Deum pertinet, bona eſt, bonum eſt itaque ſubditum eſſe* D *diabolo, quoniam inſtitutus à Deo per hoc ordo ſeruatur. Sequitúrque*, inquis, *vt malum ſit rebellare diabolo, quoniam per reſultationem inſtitutus à Deo ordo turbatur.* Poſſes dicere Deo reſiſtere agricolas, eiúſque ordinem perturbare, purgando agros à ſpinis & tribulis, quæ ille peccatoribus naſci iuſſit in pœnam. Quid quod iſta tua ratione dici poteſt: ſi res quæ decenter ordinata eſt ad Deum pertinet, & res quæ ad Deum pertinet bona eſt, bonum eſt malis eſſe in gehenna, quoniam inſtitutus à Deo per hoc ordo ſeruatur? Quod verò tu addis, *ſequitúrque vt malum ſit rebellare diabolo, quoniam per reſultationem inſtitutus à Deo ordo turbatur*: cur hoc dicis? Quis enim rebellat diabolo, niſi ab eius poteſtate per mediatoris ſanguinem liberatus? Melius ergo fuerat hoſtem non habere, quàm vincere. Sed quia peccati

merito

merito humana natura ſubdita eſt hoſti, primus homo vt aduerſus eũ pugnare poſſit, ab eius eruitur poteſtate. Deinde ſi vita eſt in hac carne prolixior, certãs adiuuatur, vt ſuperet. Poſtremò victor beatificatur, vt regnet dicturus in fine: Vbi eſt mors contẽtio tua? Vel ſicut dicit Apoſtolus: Vbi eſt mors victoria tua, vbi eſt mors aculeus tuus? *Oſee 13. 1.Cor.15.*

CAPVT XXI.

QVIN etiam viſa ſunt tibi de Manichæi libris nonnulla eſſe ponenda, quibus meam ſententiam cõparares, cùm ego commixtionem duarum naturarum, boni ſcilicet & mali, vnde illorum tota fabuloſa manat inſania, non ſolùm fide verboque deteſter & damnem; verumetiam tibiipſi ſuffragatori eorũ reſiſtendo, teq́; refellendo conuincã. Cũ enim contra eos veritas clamet, mala niſi de bonis orta non eſſe, nónne tu pro ipſis & cum ipſis contra veritatem reclamas, *Per opus Dei opus diaboli tranſire non ſinitur? Non poteſt mali radix in dono Dei locari. Rerum ratio nõ ſinit, vt de bono malum, & de iuſto iniquum aliquid proferatur. Non naſcuntur peccata de ea re, quæ libera eſt à peccato. De hoc opere quod non habet culpam, naſci culpa non poteſt.* *Sup. lib. 1. cap. 8. & 9. Li. 5. cap. 16. Li. 5. cap. 17* Quibus omnibus vocibus tuis conficitur, non eſſe mala exorta de bonis; vt reſtet ſecundum Manichęos non eſſe mala exorta niſi de malis. Quomodo ergo quemquam Manichæorum nomine, tãquam eorum aduerſarius criminaris, cùm ſic ab eorum parte conſiſtas, vt vinci omnino non poſſint, niſi cum illis & ipſe vincaris? Quod in primo huius operis libro aliquanto copioſius, & in quinto breuius, & hic hactenus nos egiſſe ſuffecerit. *Cap. 8 cap. 16. & 17.* Ipſa verò quæ communis eſt vobis hæreſis veſtra quantum Manichæos adiuuet, iam quidem ſæpe monſtraui, ſed ne hic quidem eſt omittendum. Enumerãt Manichæi mala quæ in paruulis monſtrãt, quæ Cicero quoque commemorat in libris de Republica, vnde ipſa eius verba iam tranſtuli. *Sup lib. 4. cap. 12.* In quorum malorum commemoratione dicit, *non vt à matre natura, ſed vt à nouerca hominem in has ærumnas eſſe proiectum*. Huc accedunt etiam illa quæ non quidem omnes paruulos, ſed tamen plurimos cernimus perpeti multa & varia mala, vſque ad dæmonum incurſus. Atque concludunt dicentes, cùm ſit iuſtus & omnipotens Deus, vnde iſta mala patitur imago eius in paruulis; niſi quia vera eſt, inquiunt, quam nos aſſerimus duarum naturarum, boni ſcilicet maliq́ue commixtio? *Merito originalis peccati genus humanum ludibriũ factum eſt dæmonum.* Hos catholica redarguit veritas, confitens originale peccatum, per quod factum eſt dæmonum ludibrium genus humanum, & laborioſæ miſeriæ deſtinata propago mortalium. Non autem ita eſſet, ſi humana natura per liberum arbitrium in quo ſtatu primum condita eſt, perſtitiſſet. Vos autem negantes originale peccatum, profectò aut cogemini dicere Deum, vel inualidum, vel iniuſtum; ſub cuius poteſtate imago eius in paruulis ſine vllo, vel proprij, vel originalis peccati merito tantis affligitur malis: non enim per hæc exercetur virtus, quod rectè de bonis hominibus maioribus dicitur, in quibus rationis eſt vſus. Aut quia Deum vel impotentem vel iniquum dicere non poteſtis; Manichæi contra vos errorem ſuum nefarium de duarum inter ſe inimicarum ſubſtantiarum permixtione firmabunt. *Non* igitur me *ab infectione Manichæorum, vlla*, ſicut dicis, *mundat herba fullonis*. Quibus petulantibus verbis facis lauacro regenerationis iniuriam, quod in ſinu catholicę matris accepi. Sed vobis tam malitioſum venenum antiqui draconis irrepſit, vt & catholicos horrore Manichæi nominis infametis, & Manichęos peruerſitate veſtri dogmatis adiuuetis.

CAPVT XXII.

Lib. 1. de pec. merit. & remiſſ. cap. 28.

ILLVD verò de alio libro meo, quod ad Marcellinum ſcribens dixi: *Filios mulieris quæ ſerpenti credidit, vt libidine corrumperetur, non liberari niſi per filium Virginis, quæ angelo credidit vt ſine libidine fœtaretur:* ita A poſuiſti, atque ita voluiſti accipi, tanquam dixerim *quòd Euæ ſerpens commixtus fuerit concubitu corporali*, ſicut Manichæi principem tenebrarum eiuſdem mulieris patrem cum illa concubuiſſe delirant. Hoc ego de ſerpente non dixi. Sed nunquid tu contra Apoſtolum negas, mentem mulieris à ſerpente corruptam? An eum non audis? vbi dicit: Timeo ne ſicut *2. Cor. 11.* ſerpens Euam feſellit in verſutia ſua, ita corrumpantur mentes veſtræ à ſimplicitate & caſtitate, quæ eſt in Chriſto. Ex iſta vtique corruptione ſerpentis, qualis fit etiam quando corrumpunt mores bonos colloquia mala, peruenit libido peccandi in mentem mulieris & viri: vt præuaricationis corruptio deinde illa, de qua erubuerunt & pudenda texerunt, ſequeretur in carne, non diaboli accedente concubitu corporali, ſed ſpiritali Dei gratia recedente. Non igitur *tota diſputatione tua contriuiſti*, ſicut te iactas, *aſſertionem meam, de malo carnalis concupiſcentiæ originaliſque peccati*, B manẽte laude nuptiarum, quæ bene vtuntur malo, non quod fecerunt, ſed quod inuenerunt: verùm nec ipſos Manichæos contriuiſti, quos potius adiuuiſti, tum maximè & in commune omnes Pelagianæ nouitatis errorisq́ue participes, ſicut iam demonſtraui. De teſtimoniis etiam tractatorum catholicorum ſancti Baſilij Cæſarienſis & ſancti Ioannis Conſtantinopolitani, quorum dixiſti ſenſum veſtris conuenire ſententiis, in primo huius mei operis libro, tibi ſufficientiſſima & certiſſima veritate reſpondi; *Cap 5. & 6.* oſtendens quemadmodum non intelligẽdo quædam verba eorum, aduerſus dogma eorum, quod eſt dogma catholicum, mirabili cæcitate pugnetis. In ſecũdo quoque libro ſatis egimus, vt appareat quàm non ſit, quemadmodum conuiciaris, *conſpiratio perditorum*, *Sup. lib. 2. cap. 7.* ſed ſanctorum & eruditorum Eccleſiæ catholicæ patrum pius fideliſque conſenſus, qui hæreticæ veſtræ nouitati reſiſtũt, pro antiquiſſima catholica veritate. Vnde etiam *populi murmur, quod ſolum vobis à nobis* dicis *opponi*, C nec ſolum eſt, quia tãtorum nititur authoritate doctorum; & iuſtum eſt, quia non vult vt euertatis ſibi quoque notiſſimam ſalutem paruulorum, quæ in Chriſto eſt.

CAPVT XXIII.

Rom. 7.

Apoſtolum Rom. 7. ex ſua reſtetim[?]que perſona ſuiſſe locutum Vide ſup lib. 2. cap. 5. & 4 & lib. de gratia Chriſti cap. 39.

QVOD autem verba Apoſtolica, vbi dicit, Scio, quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum; & cætera vſque ad illud, vbi ait, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: *me affirmas aliter intelligere quàm totum ipſum caput debet intelligi*, neſciens mihi plurimum tribuis. Non enim ego ſolus aut primus ſic iſtum locum intellexi, quo euertitur hæreſis veſtra, quemadmodum verè intelligendus eſt: imò verò ego prius cum aliter intellexeram, vel potius non intellexeram, quod mea quædam illius temporis etiam ſcripta teſtantur. Non mihi enim videbatur Apoſtolus & de ſeipſo dicere potuiſſe, Ego autem carnalis ſum, cùm eſſet ſpiritalis; & quòd captiuus duceretur ſub lege peccati, quæ in membris erat eius. Ego enim putabam dici iſta non D poſſe, niſi de iis quos ita haberet carnis concupiſcentia ſubiugatos, vt facerent quicquid illa compelleret; quod de Apoſtolo dementis eſt credere: cùm etiam innumerabilis multitudo ſanctorum, ne concupiſcentia carnis perficiat, contra carnem ſpiritu concupiſcat. Sed poſtea melioribus & intelligentioribus ceſſi, vel potius ipſi quod fatendum eſt veritati, vt viderem in illis Apoſtoli vocibus gemitum eſſe ſanctorum, contra carnales concupiſcentias dimicantium. Qui cùm mente ſint ſpiritales, adhuc tamen iſto corruptibili corpore quod aggrauat animam, rectè intelliguntur eſſe carnales, quia erunt & corpore ſpiritales, quando ſeminatum fuerit corpus animale, & reſurget corpus ſpiritale. Et rectè adhuc intelliguntur ea parte captiui ſub lege peccati, quæ deſideriorũ

quibus

quibus non conſentiunt, motibus ſubiacet. Hinc factum eſt vt ſic iſta intelligerem quemadmodum intellexit Hilarius, Gregorius, Ambroſius, & cæteri Ec- Sup lib. 2. cap. 3. & 4. cleſiæ ſancti notique doctores, qui & ipſum Apoſtolum aduerſus carnales concupiſcentias quas habere nolebat, & tamen habebat, ſtrenuè conflixiſſe, eundemque conflictum ſuum illis ſuis verbis conteſtatum fuiſſe ſenſerunt. Contra quos motus prius vtique debellandos ne dominentur, & poſtea ſanandos vt penitus extinguantur, etiam ipſe glorioſa certamina ſanctos exercere confeſſus es. Simul itaque cognoſcamus verba pugnantium, ſi pugnamus. Hoc enim modo non viuimus nos, ſed viuit Chriſtus in nobis, ſi & ad pugnam contra concupiſcentias exercendam, & ad victoriam vſque ad conſumptionem eorundem hoſtium capeſſendam, in illo fidimus, 1. Cor. 1. non in nobis. Ipſe quippe factus eſt nobis ſapientia Hier. 9. à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio, vt quemadmodum ſcriptum eſt: Qui gloriatur in Domino glorietur. Non eſt ergo *contrarium* ſicut pu- Gal. 2. tas, *vt qui dicit: Viuo non ego iam, viuit verò in me Chri-* Rom. 7. *ſtus: dicat etiam, Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum*. Inquantum quippe in illo viuit Chriſtus, intantum, expugnat & ſuperat, quod non habitat bonum in eius carne, ſed malum. Neq; enim rectè cuiuſquam ſpiritus concupiſceret aduerſus carnem ſuam, niſi habitaret in illo ſpiritus Chriſti. Abſit ergo vt dicamus, quod nos dicere inſimulas *Apoſtolum ſic iſta dixiſſe, quaſi qui ſe vellet intelligi renitentem, in ſcorta, aliqua manu peſtifera voluptatis abduci*: cum dicat, Non ego operor illud, oſtendens concupiſcentias carnis ſolùm impulſum libidinis operari, ſine conſenſione peccati. Quid eſt quod *in Iudæorum ſuperbiam* fruſtra conaris *iſta verba transferre, tanquam ipſos in ſe transfigurarit Apoſtolus, qui contemnebant dona Chriſti, velut ſibi non neceſſaria?* Sic enim ſuſpicaris. atque vtinam ipſa dona Chriſti ſaltem ita ſaperes, vt ad vincendam concupiſcentiam valere aliquid crederes. Sed ideo dicis à Iudæis fuiſſe contempta, *quòd veniam daret ille peccatis, quæ ipſi legis admonitione vitaſſent*. Quaſi hoc conferat homini remiſſio peccatorum, vt caro non concupiſcat aduerſus ſpiritum, Gal. 5. vnde illa verba nata ſunt: Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum: & cætera eiuſmodi. Verum tu à veſtro dogmate non recedis, quo pu- Gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Pelagiani in ſola peccatorum remiſſione conſtituunt. tatis gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ſic in ſola peccatorum remiſſione verſari, vt non adiuuet ad vitanda peccata, & deſideria vincenda carnalia, diffundendo charitatem in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui ab illo datus eſt nobis. Neque conſideras eum qui dicit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: & ab hoc malo non ſe liberari clamat, niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum; nec Iudæum eſſe, nec quia peccauit, ſed ne peccet potius laborare. *Exaſperat*, inquis, *Apoſtolus vim conſuetudinis*. Tu ergo reſponde, vtrum contra iſta vim non dimicet baptizatus? Quod ſi negas, omnibus Chriſtianis ſenſibus contradicis. Si autem dimicat, cur non in verbis Apoſtoli vocem dimicantis agnoſcis? *Per legem*, inquis, *bonam & per mandatum ſanctum prauorum animi feroces erant, quoniam ſine voluntate propria, nulla eruditio poterat inſpirare virtutem*. O acutum intellectorem. O diuinorum eloquiorum egregium tractatorem. Quid agis de verbis dicentis: Non quod volo ago: &, Velle adiacet mihi: &, Quod nolo hoc ago: &, Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem? Audis hæc & dicis, quia voluntas defuit, ideo defuiſſe virtutem. Quid quod non ſolùm voluntas, verumetiam virtus affuit, ne conſentiret concupiſcentiæ carnis, quæ legi peccati prauis ipſis mo-

A tibus ſeruiebat? Quibus ille non cedens, nec arma iniquitatis exhibens membra peccato, & tamē quod nollet ſentiens in carne contra ſpiritū concupiſcente, & aduerſus eam viciſſim ſpiritu concupiſcens; veriſſima caſtitatis voce dicebat: Igitur ipſe ego mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Illa ſanè verba quæ poſuiſti, vbi ait Apoſtolus: Lex ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum: quod ergo bonum Rom. 7. eſt, mihi factum eſt mors? Abſit: Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonū mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſupra modum peccatum peccās per mandatum: bene intelligitur de vita ſua dixiſſe præterita, quando ſub lege fuerat, nondum ſub gratia. Nam & verbis præteriti temporis vtitur, dicendo: Peccatum nō cognoui, niſi per legem: &, Concupiſcentiam neſciebam: &, Operatum eſt in me omnē concupiſcentiam: &, Viuebam aliquando ſine lege, vtique quando nondum poterat vſum habere rationis: &, Adueniente mandato peccatum reuixit, ego autem mor- B tuus ſum: & peccatum occaſione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit, & per bonū mihi operatum eſt mortem. His omnibus tempus ſignificare intelligitur, quo ſub lege viuebat, & nondum adiutus gratia, concupiſcentiis carnalibus vinciebatur. Vbi verò iam dicit: Lex ſpiritalis eſt, ego autem carnalis ſum: iam quod confligens patiebatur oſtendit. Nō enim dixit, carnalis fui vel eram ſed ſum. Et apertius tempora ipſa diſtinguit, vbi dixit: Nunc autem iam non ego operor illud, ſed id quod in me habitat peccatum. Iam enim motus deſideriorum malorum non ipſe operabatur, quibus nō conſentiebat ad perpetranda peccata. Peccati autem nomine quod in illo habitabat, ipſam nuncupabat concupiſcentiam, quia peccato facta eſt, & ſi conſentientem traxerit atque illexerit, concipit paritque peccatum, & cetera vſque ad eum locum, vbi ait: Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati: verba ſunt iam ſub C gratia conſtituti, ſed adhuc contra concupiſcentiam ſuam dimicantis. nec ei conſentientis vt peccet; ſed tamē quibus renititur, peccati deſideria patientis. Nemo noſtrum ſubſtantiam corporis, nemo naturā carnis accuſat: fruſtra purgatur abs te, quod non culpatur à nobis. Concupiſcentias malas, quibus ſi bene viuimus non conſentimus, tamen eſſe nō negamus in nobis: caſtigandæ ſunt, frenandæ ſunt, expugnandę ſunt, vincendæ ſunt, tamen ſunt, nec alienæ ſunt. Nec bona iſta noſtra, ſed mala ſunt. Nec ſicut dicit Manichæa vanitas, ſeparata extra nos erunt, ſed ſicut dicit catholica veritas, ſanata, non erunt.

De illis quoque Apoſtolicis verbis in quibus impudentia mirabili, imò dementia reſiſtitis fundatiſſimæ fidei, vbi ait: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: fruſtra ſenſum alium nouum atque diſtortum, & à vero abhorrentem moliris exculpere, affirmans *ea locutione dictum eſſe, In quo omnes peccauerunt: ac ſi diceretur, propter quod omnes peccauerunt; ſicut dictum eſt: In quo corrigit iunior viam ſuam*; vt ſcilicet, non in vno Pſalm. 118. homine omnes homines peccaſſe intelligantur originaliter, & tanquam in maſſę vnione communiter; ſed propterea quia primus hominum ille peccauit, id eſt, cum imitantur illum, non cùm generantur ex illo. Non ergo huic ſenſui cōuenit illa locutio, ita dictum eſſe, In quo, velut dictum eſſet, propter quod. Nam propter hoc quiſq; peccat, quod ſibi proponit vt peccet, vel quoquo modo quod illi eſt cauſa peccandi. Quis verò ab omni humano ſenſum tā ſit abſurdus, vt dicat, propter hoc fecit homo iſte homicidium, quia in paradiſo Adam de ligno prohibito cibum ſumpſit; cùm iſte latrocinando occiderit hominem nihil de Adam

CAPVT XXII. Reijcit ſalſam commentatorum Iuliani loci illius ad Rom. 5. Per vnum hominem peccatum eſt.

Adam cogitans, ſed propter hoc vt aurum quod ferebat, auferret? Sic & cætera cuncta peccata, quæ propria quiſque committit, habent cauſas propter quas fiant, etiam ſi nemo cogitet quod ille primus homo commiſit, neque illud ſibi ad peccandum proponat exemplum. Propter hoc itaque, id eſt, quoniam peccauit Adam, nec ipſe Cain peccaſſe dicendus eſt, qui eundem patrem ſuũ nouerat. Propter quid enim fratrem ſuum occiderit notum eſt: quia non propter hoc quod perpetrauit Adam; ſed quia bono eius inuidit. Denique nec ipſa tibi ad hunc veſtium ſenſum quæ

Pſalm. 118. poſuiſti teſtimonia ſuffragantur. Rectè enim dicitur: In quo corrigit iunior viam ſuam: propter quid corrigit? quoniam ſequitur, in cuſtodiendo verba tua. Propter hoc enim corrigit viam ſuam, quia verba Dei ſicut cogitanda ſunt cogitat, & cogitando cuſtodit, cuſtodiendo rectè viuit. Ipſa ergo illi cauſa eſt vt viam ſuam corrigat, quia Dei verba cuſtodit. Et quod ait

Act. 7. beatiſſimus Stephanus: Fugit Moyſes in verbo hoc. bene intelligitur, propter verbum hoc: quia hoc audiuit, hoc timuit, hoc cogitauit vt fugeret, hæc illi cauſa fugiendi. Nunquid in his locutionibus aliquid dictum eſt, quod pertineat ad imitationem, qua ſic alterum alter imitatur, vt cum omnino non cogitet: & ideo nullo modo dici poſſit propter hoc peccaſſe, quia ille peccauit in quo nec originaliter fuit, nec de illo quicquã in peccato proprio cogitauit? *Sed*, inquis, *ſi de peccati traduce loquebatur, nuſquam congruentius diceret, ideo pertranſiit peccatum, quia omnes ſunt de coniugum voluptate generati: & adderet, in eo tranſiit, in quo ex tabida primi hominis carne fluxerunt*. Nec vides eodem modo tibi poſſe dici: Si de imitatione peccati Apoſtolus loquebatur, nuſquam cõgruentius diceret, ideo pertranſiit peccatum, quia primi hominis præceſſit exemplum: & adderet, in eo tranſiit in quo omnes illius vnius imitatione peccauerunt. Aliquo enim duorum iſtorum modorum loqueretur Apoſtolus hoc loco, ſi ad tuum vel meum loqueretur arbitrium. Quia ergo nec illud dixit quod tu, nec illud quod ego, nunquid vis vt credamus in his eius verbis, nec originale ſecundum catholicos, nec imitatorium ſecundum Pelagianos intelligendum eſſe peccatum? Puto quod nolis. Remoue igitur iſta quæ poſſunt ex vtraq; parte momentis æqualibus dici, & ſi tibi placet ſine contentione quid Apoſtolus dixerit intueri; aduerte, vt hoc diceret quid agebat, & inuenies per vnum hominem iram Dei ſuper humanum genus, & per vnum hominem reconciliationem Deo, eorum qui ex condemnatione totius generis liberantur gratis. Ille eſt primus Adam factus ex terra, iſte eſt ſecundus Adam factus ex femina. Sed ibi per verbum caro facta eſt, hic autem ipſum verbum caro factum eſt; vt per eius mortem viuamus, quo relicto, mortui fueramus.

Rom. 5. Commendat, inquit, ſuam charitatem Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt; multò magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per

Epheſ. 2. ipſum. De hac ira dicitur: Eramus & nos natura filij

Hier. 20. iræ, ſicut & cæteri. De hac ira dicit Hieremias pro-

Iob. 3. pheta; Maledictus dies in quo natus ſum. De hac ira

Iob. 14. ſecundum 70. dicit ſanctus Iob: Pereat dies ille in quo natus ſum. De hac ira item dicit idem ipſe: Homo enim natus ex muliere, breuis vitæ, & plenus iracundiæ, ſicut flos fœni decidit, fugit autem ſicut vmbra, & non ſtabit. Nónne & huius curam feciſti, & hunc feciſti intrare in conſpectu tuo in iudiciũ? Quis enim erit mundus à ſordibus? Ne vnus quidem, etiam ſi vnius dici fuerit

Eccleſ. 14. vita eius ſuper terram. De hac ira dicit liber Eccle-

Eccl. 25. ſiaſticus, Omnis caro ſicut veſtis veteraſcit, teſtamentum enim à ſeculo; morte morieris. Itemque ipſe: A muliere, inquit, initiũ eſt peccati, & propter illam

A morimur omnes. Et alio loco: Occupatio magna Eccl. 40.

creata eſt omni homini, & iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. De hac ira dicit Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Eccl. 1.

Quæ abundantia hominis in omni labore ſuo, quo ipſe laborat ſub ſole? De hac ira vox Apoſtolica eſt: Rom. 8. Pſalm. 38.

Omnis creatura vanitati ſubiecta eſt. De hac ira plangit Pſalmiſta: Ecce veteres poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te, veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. De hac ira plangit & aliàs: Quæ pro nihilo habentur, eorum an- Pſalm. 89.

ni erunt: Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat & prætereat, veſpere decidat, dureſcat, & areſcat. Quoniam defecimus in ira tua, & in indignatione tua cõturbati ſumus. Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſeculum noſtrum in illuminatione vultus tui. Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.

B Nemo liberabitur ab hac ira Dei, niſi per mediatorem reconcilietur Deo. Vnde dicit etiam ipſe media- Ioan. 3.

tor: Qui non credit filio, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. Non dixit, veniet: ſed, manet ſuper eum. Ideo ergo credunt atque confitentur & maiores per cor & os proprium, & paruuli per alienũ, vt reconcilientur Deo per mortem filij eius, ne ira Dei maneat ſuper eos, quos etiam origo vitiata efficit reos. De hac itaque loquens Apoſtolus, Cùm adhuc, Rom. 5.

inquit, peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt; multò magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius, multò magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius, non ſolum autem, ſed & gloriantes in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem & nunc reconciliationem accepimus. Propter hoc ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mun-

C dum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Nẽpe manifeſtum eſt vt hoc diceret, quid agebat Apoſtolus. Ite adhuc & huic reconciliationi quæ fit per mortem filij Dei, qui ſine peccato venit in mundum, ſubtrahite paruulos, vt propter eum per quem peccatum intrauit in mundum, ira Dei maneat ſuper eos. Quid hic facit imitatio, quęſo te, vbi audis: Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem? Vnde gratia ex multis delictis in iuſtificationẽ; niſi quia præter vnum illud originis, addita multa quæ ſimul deleret, inuenit? Alioquin ſic eſſet ex multis condemnatio, quæ homines vnum imitando commiſerant; ſicut ex eiſdem multis iuſtificatio, quibus remiſſis in gratiam reſpirabant. Sed quia vnum illud ſufficiebat, propter quod etiam ſolum fieret condemnatio; gratiæ verò non ſufficiebat illud vnum delere, ſed & multa quæ adiecta ſunt, vt omnium remiſſione fieret iuſtifica-

D tio; ideo vtique dictum eſt: Iudicium ex vno in condemnationem, gratia autẽ ex multis delictis in iuſtificationem. Nam ſicut non imitantur Chriſtum paruuli, quia nondum poſſunt, & tamen ad eius gratiam ſpiritalem pertinere poſſunt: ita ſine imitatione primi hominis, contagione tamẽ ex ipſo carnalis generationis obſtricti ſunt. Si autẽ propterea vis eos à primi hominis alienos eſſe peccato, quia eum non ſunt imitati propria volũtate: iſta ratione alienabis eos & à iuſtitia Chriſti, quia nec ipſum imitati ſunt propria volunta- Quos multos appellat Apoſtolus, cũ ait, peccatores conſtituti ſunt multi.

te. Cum verò multos, quod dixit poſtea, non vis intelligi omnes, quod prius dixerat, *ideo exiſtimans dictum fuiſſe, multos, ne omnes intelligerentur*: poteris hoc dicere & de ſemine Abrahæ, cui promiſſę ſunt omnes gentes, non omnes gentes ei fuiſſe promiſſas, quia dictum

(Gen. 17.) dictum eſt alio loco, Patrem multarum gentium poſui te. Eſt autem ſanus intellectus, ideo ſic locutam Scripturam, quia poſſunt eſſe aliqua omnia, quæ non ſunt multa. Sicut omnia dicimus Euangelia, & tamen breui numero, id eſt quaternatio continentur. Et rurſus poſſunt aliqua eſſe multa, non tamẽ omnia. Sicut multos dicimus credere in Chriſtum, nec tamen omnes credunt. (2 Theſ. 3.) Non enim omnium eſt fides, ait Apoſtolus. Quod autem dictum eſt: In ſemine tuo benedicẽtur omnes gentes: &, Patrem multarum gentium poſui te: eaſdem omnes, multas, & eaſdem multas, omnes eſſe mõſtratum eſt. Ita etiam cùm dictum eſt: (Rom. 5.) Per vnum in omnes tráſiſſe peccatum; & poſtea per vnius inobedientiam peccatores conſtitutos multos: ipſi ſunt multi qui & omnes. Similiter cùm dictum eſt: Per vnius iuſtificationem in omnes homines, ad iuſtificationem vitæ. Et rurſus dictum eſt, Per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi, non aliquibus exceptis, ſed eoſdem multos, omnes oportet intelligi: nõ quia omnes homines iuſtificãtur in Chriſto, ſed quia omnes qui iuſtificantur, non aliter poſſunt iuſtificari (B) quàm in Chriſto. (Simile.) Sicut poſſumus dicere, in aliquã domum per vnam ianuam intrare omnes; non quia omnes homines intrant in eandem domum, ſed quia nemo intrat niſi per illam. Omnes ergo ad mortem per Adã, omnes ad vitam per Chriſtũ. Quia ſicut in Adã omnes moriũtur, ita & in Chriſto omnes viuificabũtur: id eſt, ex prima origine generis humani nemo ad mortem niſi per Adam, & nemo per Adã niſi ad mortem. Et nemo ad vitã niſi per Chriſtum, & nemo per Chriſtum niſi ad vitam. Vos autem dum non omnes, ſed multos, ſiue per Adam condemnatos eſſe, ſiue per Chriſtum liberatos vultis intelligi, horrenda peruerſitate Chriſtianæ religioni eſtis infeſti. Si enim ſalui erũt aliqui ſine Chriſto, & iuſtificãtur aliqui ſine Chriſto, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Erat enim & ali⁹ (C) modus, ſicut vultis, in natura, in libero arbitrio, in lege naturali, ſiue conſcripta, quo poſſent ſalui & iuſti eſſe qui vellent. Iuſtas autem imagines Dei, quis niſi iniuſtus prohiberet à regno Dei? (Occupatio.) Hic fortè dicis: Sed facilius per Chriſtum. Nunquid non poſſet etiam de lege dici: Per legem iuſtitia, ſed facilius per Chriſtum? (Gal. 3.) Et tamen ait Apoſtolus: Si per legẽ iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Non eſt itaque prçter vnũ mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, (Act. 4.) aliud nomẽ ſub cælo, in quo oporteat ſaluos fieri nos. (1 Cor. 15.) Et ideo dictum eſt: In Chriſto omnes viuificabuntur, quoniam in illo Deus definiuit fidem omnibus, ſuſcitãs illum à mortuis. Veſtrum autem dogma id perſuadere conatur, velut inculpatæ prædicatione naturæ, & potentiæ liberi arbitrij, & legis ſiue naturalis ſiue per Moyſen datç, vt & ſi opus ſit, neceſſe tamẽ non ſit ad Chriſtum pro çterna ſalute tráſire: eo quòd per ſacramentum mortis & reſurrectionis eius, ſi tamen (D) vel hoc putatis, commodior via ſit, nõ quòd alia via eſſe non poſſit. Vnde quantum vos deteſtari debeant Chriſtiani conſiderantes, renuntiant vobis etiã tacentibus nobis.

(CAPVT XXV.) QVOD verò cauſæ tuç poſtremum & quaſi fortiſſimum firmamentum, Propheticum teſtimonium eſſe voluiſti, (Ezech. 18.) vbi per Ezechielem dictum legimus, *quod non erit parabola, qua dicebant parentes vuas acerbas edisse, & dentes obſtupuiſſe filiorum: Nec morietur filius in peccato patris, nec pater in peccato filij, ſed anima quæ peccat ipſa morietur:* non intelligis hãc eſſe promiſſionem teſtamenti noui & ſpiritalis hæreditatis ad alterum ſeculum pertinentis. Id enim agit gratia redemptoris, (Coloſ. 2.) vt paternum chirographum deleat, & vnuſquiſque pro ſe rationem reddat. Cæterũ quàm multa ſunt diuinarum teſtimonia literarum quæ parentum peccatis obligant filios, numerare quis poſſit? Cur enim (A) peccauit Cham, & in eius filiũ Chanaan vindicta prolata eſt? (Geneſ. 9.) Cur pro peccato Salomonis filius eius diminutione regni punitus eſt? (3 Reg. 12.) Cur peccatorũ Achab regis Iſrael in eius poſteros pœna dilata eſt? (3 Reg. 21.) Vt quid legitur in ſanctis libris: Reddens peccata patrum in ſinu filiorum eorum poſt eos, (Exod. 20.) & reddẽs peccata patrum filiis vſque in tertiam & quartam progeniem? Qui numerus etiam pro vniuerſitate accipi poteſt. Nunquid hæc falſa ſunt? Quis hoc dixerit, niſi diuinorum eloquiorum apertiſſimus inimicus? Sed carnalis generatio etiam populi Dei pertinens ad teſtamẽtum vetus, quod in ſeruitutem generat, parentum peccatis obligat filios; ſpiritalis autẽ regeneratio ſicut hçreditatẽ, ita pœnarum atque præmiorũ cõminationes promiſſionéſque mutauit. Quod Prophetæ in ſpiritu præuidentes iſta dixerũt, ſed apertius Hieremias: (Hier. 31.) In diebus illis, inquit, non dicent: Patres manducauerunt vuam acerbam, & dẽtes filiorum obſtupuerũt, ſed vnuſquiſque in ſuo peccato morietur, vt eius qui manducauerit vuam acerbam, obſtupeſcant dentes ipſius. Nem(B)pe manifeſtum, ita hoc propheticè pronunciari, ſicut ipſum teſtamentum nouum quod prius occultum fuit, & per Chriſtum poſtea reuelatum eſt. Denique ne nos mouerent ea quæ commemoraui, & cætera huiuſmodi plurima de reddendis in filios peccatis parẽtum, quæ vtique veraciter ſcripta ſunt, ne huic prophetiæ contraria putarentur; continuò ſoluit iſtã moleſtiſſimam quæſtionem, coniungendo atque dicendo, Ecce dies veniũt, dicit Dominus, & conſummabo domui Iſrael & domui Iuda teſtamentũ nouũ, nõ ſecundũ teſtamentum quod diſpoſui patribus eorũ. In hoc igitur teſtamẽto nouo per ſanguinẽ teſtatoris deleto paterno chirographo, incipit homo paternis debitis non eſſe obnoxius renaſcendo, quibus naſcendo fuerat obligatus, ipſo mediatore dicente: (Matth. 23.) Ne vobis pa(C)trem dicatis in terra: ſecundũ hoc vtique, quòd alios natales quibus non patri ſuccederemus, ſed cum patre ſemper viueremus, inuenimus.

(CAPVT XXVI. Epilogus totius operis.) AD omnia me tibi reſpondiſſe Iuliane, & omnia refelliſſe, quibus diſputaſti voluminibus quatuor credendum non eſſe originale peccatum, & concupiſcẽtiam carnis nõ poſſe culpari ſine damnatione nuptiarum; puto quod perſpicis, ſi peruicax non ſis. Demonſtratum enim eſt, eum tantum paterno antiquo debito non teneri, qui hæreditatem patrémque mutauit; vbi cohçredem inuenit vnicum per naturam, adoptatus ipſe per gratiam, eique tãtùm concupiſcentiã carnalem mortem nõ inferre poſt mortem, qui in Chriſti morte inuenerit mortem, qua moriatur peccato, & enaſcerit mortem, qua natus fuerat in peccato. Vnus enim pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt: nec aliqui poterũt viuere pro quibus nõ eſt mortuus; quia pro mortuis † vnus eſt mortuus. († viuus) Hæc negãs, (D) his repugnans, iſta conuellere moliens catholicæ fidei munimenta, ipſóſque neruos dirumpere Chriſtianæ religionis, verçque pietatis: audes inſuper dicere, *quod contra impios bella ſuſceperis*, cùm aduerſum matrem quæ te ſpiritaliter peperit, armis impietatis induaris. Audes *te agmini ſanctorum Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, martyrum ſacerdotumq́. miſcere:* cùm tibi dicant Patriarchç, etiam pro paruulis natis oblatã ſacrificia pro peccatis, eo quòd non ſit mundus à ſordibus, nec infans diei vnius ſuper terrã. (Iob 14. ſecundum 70.) Cùm tibi dicant Prophetæ: In iniquitatibus cõcepti ſumus. (Pſal. 51.) Cùm tibi dicant Apoſtoli: Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus; (Gal. 3.) vt exiſtimemus nos mortuos quidem eſſe peccato, viuere autem Deo in Chriſto Ieſu. Cùm tibi dicant martyres, *ſecundum Adam carnaliter natos contagium mortis antiquæ prima natiuitate contrahere, vnde paruulis dimittantur in baptiſmo, non propria ſed aliena peccata.* (Cypria lib. 3. cap. 8.) Cùm

Ambroſius libro de ſacra regene. Vide ſup. lib 2. cap. 6.

tibi dicant ſacerdotes, *carnali voluptate concretos prius ſubire delictorum cõtagium, quàm vita huius haurire munus*. His te conſociare præſumis, quorum fidem debellare conaris. Audes dicere, quòd à Manichæorum conſortio vincaris, qui Manichæos inuictos facis, niſi cum eis & ipſe vincaris. Falleris fili, miſerabiliter falleris, vel etiam deteſtabiliter falleris: quando animoſitatem qua teneris viceris, tunc veritatem poteris tenere, qua vinceris.

Libri ſexti & vltimi contra Iulianum finis.

AD LECTOREM.

Vide ſecundã Auguſt. epiſt. ad Quoduultdeum, in ait tom. 6.

IVLIANVS acceptis ſex hiſce Auguſtini libris, quibus quatuor eius refelluntur, non quieſcendum ratus, oppoſuit alios octo. A Quos Alipius Romam ob negotia profectus cùm illic inueniſſet, mox eorum quinque Auguſtino tranſmiſit, rogans ne reſpondere differret, miſſurum ſe & reliquos, cùm primùm tranſcripti forent. Recognoſcebat retractabátque tunc temporis libros ſuos Auguſtinus, quod opus cùm intermittere nollet, cupiebátque tamẽ quam citiſſimè Iuliano reſponſum, partitus labores vni operi noctibus, alteri diebus incumbebat. Quo verò tempore à Quoduultdeo Carthaginienſi Diacono interpellabatur, vt de hæreſibus ſcriberet, abſolutis Retractationibus; quarto iam libro Iuliani reſpondere cœperat; promittens, ſi interea tres reliqui non ſuperuenirent, inchoaturum ſe Tractatum de hæreſibus. Quod ipſum opus cùm imperfectum reliquerit, facile intelligimus eum nec tribus illis poſterioribus Iuliani libris reſpondiſſe: ſeu quia eos non recepiſſet, ſeu quia Vandalica eſſet obſidione, paulóque pòſt & morte præoccupatus. Huius operis fragmenta quædam citat non ſemel Beda, in Collectaneis ſuper epiſtolas Pauli, titulo Operis imperfecti contra Iulianum. Quod ſi extaret, hoc loco reponendum foret.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM, AD BONIFACIVM ROMANAE VRBIS EPISCOPVM, LIBRI IIII.

Ex libro 2. Retract. cap. 6.

SEQVVNTVR *libri quatuor quos contra duas epiſtolas Pelagianorum ad Epiſcopum Romanæ Eccleſiæ Bonifacium ſcripſi, quia cùm in manus eius veniſſent, ipſe mihi eas miſerat, inueniens in illis calumnioſè interpoſitum nomen meum. Hoc opus ſic incipit: Noueram te quidem fama.*

Infr. lib. 1. cap. 5.

CAP. I.

NOVERAM te quidem fama celeberrima prædicante, & frequentiſſimis atque veraciſſimis nunciis, quanta eſſes Dei gratia plenus, acceperam, beatiſſime atq. venerande papa Bonifaci. Sed poſteaquam te etiam præſentia corporali frater meus vidit Alipius, acceptúſq. à te benigniſſimè ac ſinceriſſimè, mutua miſcuit dictáre dilectione colloquia, tecumq. conuiuens, & paruulo licet tempore, magno tamẽ tibi iunctus affectu, ſe ſimul & me refudit animo tuo, téq. mihi reportauit in ſuo, tãto maior in me tuæ ſanctitatis eſt facta notitia, quanto certior amicitia. Neq. enim dedignaris qui nõ alta ſapis, quãuis altius præſideas, eſſe amicus humilium, & amorẽ rependere impenſum. Quid eſt enim aliud amicitia, quæ non aliunde quàm ex amore nomen accepit, & nuſquã niſi in Chriſto fidelis eſt, in quo ſolo eſſe etiã ſempiterna ac felix poteſt? Vnde accepta per eum fratrem, per quem te familiarius didici, maiore fiducia, auſus ſum aliquid ad tuam beatitudinẽ ſcribere de his rebus, quæ hoc tẽpore epiſcopalẽ curam, ſi qua in nobis eſt, ad vigilãtiam pro grege Dominico ſtimulo recẽtiore ſolicitãt. Noui quippe hæretici, inimici gratiæ Dei, quę datur puſillis & magnis per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrũ, & ſi iam cauendi euidẽtius apertiore improbatione monſtrãtur; non tamen quieſcunt ſcriptis ſuis minus cautorũ vel minus eruditorũ corda tẽtare. Quibus vtiq. eſſet reſpondendũ, ne ſe vel ſuos in illo nefando errore firmarent, etiam ſi non metueremus, ne quenquã catholicorũ veriſimili ſermone deciperent. Cùm verò nõ deſinãt fremere ad Dominici gregis caulas, atq. ad diripiendas tanto pretio redemptas oues, aditus vndecunq. rimari, communiſque ſit omnibus nobis qui fungimur epiſcopatus officio, quãuis ipſe in eo præemineas celſiore faſtigio ſpeculæ paſtoralis: facio quod poſſum pro mei particula muneris, quantum mihi Dominus adiuuantibus orationibus tuis donare dignatur, vt peſtilentibus & inſidiantibus eorum ſcriptis medentia & munientia ſcripta prætendam; quibus rabies qua furiunt, aut etiam ipſa ſanetur, aut à lædendis aliis repellatur. Hæc autẽ quæ duabus Epiſtolis eorum reſpondeo: vni ſcilicet quam dicitur Romã miſiſſe Iulianus, credo vt per illã quos poſſet, ſuos aut inueniret, aut faceret: alteri autẽ quã decem & octo velut Epiſcopi participes eius erroris, non ad quoſlibet, ſed ad loci illius epiſcopum ſua calliditate tentandum, & ad ſuas partes, ſi poſſet fieri, traducendum, auſi ſunt Theſſalonicam ſcribere. Hæc ergo quæ iſtis, vt dixi, duabus Epiſtolis illorũ, iſta diſputatione reſpondeo, ad tuam potiſſimum dirigere ſanctitatem, non tam diſcenda quàm examinanda, & vbi forſitan aliquid diſplicuerit, emendanda conſtitui. Indicauit enim mihi frater meus, quòd eas illi dare ipſe dignatus es, quæ in tuas manus, niſi vigilantiſſima diligentia fratrum noſtrorum, filiorum tuorum venire non poſſent. Ago autem gratias ſinceriſſimæ in nos beneuolentiæ tuæ, quòd eas me latere noluiſti literas inimicorum gratiæ Dei, in quibus reperiſti nomen meum calumnioſè atque euidenter expreſſum. Sed ſpero de Domino Deo noſtro, quòd nõ ſine mercede quæ in cælis eſt, illi me lacerant dente maledico, quibus me pro paruulis, ne fallaci laudatori Pelagio perditi relinquantur, ſed veraci ſaluatori Chriſto liberandi offerantur, oppono.

Amicitia nuſquam niſi in Chriſto fidelis.

Hæreticorum ſcriptis cur reſpondendũ.

Romani epiſcopatus præeminentia.

B C

Libri huius argumentum. Iulianus epiſtola quam Romam miſit.

Epiſtola Pelagianorum octodecim, ad epiſcopũ Theſſalonicenſem epiſtola.

Romani epiſcopi iudicio & examini libros ſuos ſubmittit.

Fallax paruulorum laudator Pelagius.

D

CAP. II. Aggreditur primã epiſtolã quæ Iuliani eſt, refutatamque calumniam primis catholicis obiectã de ſublata per peccatum Adæ libero arbitrio.

Pelagiani vt catholicos per calumniã appellãt Manichæos.

Primi hominis peccato nõ periit liberum arbitrium.

IAM itaque Iuliani reſpondeamus Epiſtolę. *Dicũt*, inquit, *illi Manichæi, quibus modò non communicamus, id eſt, toti iſti cũ quibus diſſentimus, quia primi hominis peccato, id eſt, Adæ, liberũ arbitriũ perierit, & nemo iam poteſtatem habeat bene viuendi, ſed omnes in peccatum carnis ſuæ neceſſitate cogantur.* Manichæos appellat catholicos, more illius Iouiniani, qui ante paucos annos hęreticus nouus, virginitatem ſanctæ Marię deſtruebat, & virginitati ſacræ nuptias fidelium coæquabat. Nec ob aliud hoc obiiciebat catholicis, niſi quia eos videri volebat accuſatores vel damnatores eſſe nuptiarum. Liberum autem arbitrium defendẽdo præcipitantur, vt de illo potius ad faciendam iuſtitiam quàm de Domini adiutorio cõfidatur, atq. vt in ſe quiſque, nõ in Domino glorietur. Quis autẽ noſtrum dicat, quòd primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, ſed

Quæ libertas lapſo homine periit. Ioan. 8.

ſed illa quæ in paradiſo fuit, habendi plenam cum im- A mortalitate iuſtitiam; propter quod natura humana diuina indiget gratia, dicente Domino, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis: vtique liberi ad bene iuſteque viuendum. Nam liberum arbitrium vſqueadeo in peccatore non periit, vt per illud peccent, maximè omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati, hoc eis placet quod eis libet. Vnde & Apoſtolus, Cùm eſſetis, inquit, ſerui peccati, liberi fuiſtis iuſtitię. Ecce oſtenduntur etiam peccato minimè potuiſſe, niſi alia libertate, ſeruire. Liberi ergo à iuſtitia non ſunt, niſi arbitrio voluntatis: liberi autem à peccato non fiunt niſi gratia ſaluatoris. Propter quod admirabilis doctor, etiam verba ipſa diſcreuit: Cùm enim ſerui eſſetis, inquit, peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in his, in quibus nūc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt: nunc autem liberati à peccato; ſerui autem facti Deo, habetis fructū veſtrum in ſanctificatione, finē verò vitam æternam. Liberos dixit iuſtitiæ, non liberatos. A peccato autem non liberos, ne ſibi hoc tribuerent, ſed vigilantiſſimè maluit dicere liberatos, referens hoc ad illam Domini ſententiam, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Cùm itaque non viuant bene homines, niſi effecti filij Dei; quid eſt quòd iſte libero arbitrio vult bene viuendi tribuere poteſtatem, cùm hæc poteſtas nō detur niſi gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, dicente Euangelio, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatē filios Dei fieri.

Rom. 6.

Ioan. 1.

CAPVT III.

SED ne fortè dicant ad hoc eſſe adiutos, vt haberēt poteſtatē fieri filij Dei: vt autē hāc accipere mererētur, prius eum libero arbitrio, nulla adiuti gratia receperunt. Hæc eſt quippe intētio qua gratiam deſtruere moliuntur, vt eam dari ſecundum merita noſtra contendant. Ne fortè ergo hanc Euangelicā ſententiā ſic diuidant, vt meritū ponāt in eo quod dictū eſt, Quotquot autem receperunt eum: ac deinde non gratis datam, ſed huic merito redditam gratiam in eo quod ſequitur, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: nūquid ſi quæratur ab eis, quid ſit, receperunt eum, dicturi ſunt aliud, niſi crediderunt in eum? Vt igitur & hoc ſciant ad gratiā pertinere, legant quod ait Apoſtolus: In nullo expaueſcatis ab aduerſariis, quæ quidem eſt illis cauſa perditionis, veſtræ autem ſalutis. Et hoc à Deo, quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non tantùm vt credatis in eum, ſed vt etiam patiamini pro eo. Nempe vtrunque dixit eſſe donatum. Itē quod ait. Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre & Domino Ieſu Chriſto. Legant etiam quod ipſe Dominus ait, Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Vbi ne quiſquam putet aliud dictum eſſe, venire ad me, quàm credere in me; paulo pòſt cùm de ſuo corpore & ſanguine loqueretur, & ſcandalizati eſſent plurimi in ſermone eius, ait, Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt. Deinde ſubiunxit Euangeliſta: Sciebat enim Ieſus ab initio qui eſſent credētes, & quis traditurus eſſet eum, & dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datū à patre meo: ſententiam ſcilicet iterauit qua dixerat, Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Et hoc propter credentes, & nō credentes ſe dixiſſe manifeſtauit, exponens quod dixerat, Niſi pater qui miſit me, traxerit eum: idipſum aliis verbis reperendo in eo quod ait, niſi fuerit ei datum à patre meo. Ille quippe trahitur ad Chriſtum, cui datur vt credat in Chriſtum. Datur ergo poteſtas vt filij Dei fiant, qui credūt in eū, cùm hoc ipſum datur vt credāt in eū. Quæ poteſtas niſi detur à Deo, nulla eſſe poteſt ex libero arbitrio, quia nec liberum in bono erit, quod liberator non liberauerit: ſed in malo liberū habet ar-

Gratiam Dei quomodo tollat Pelagius.

Probat fidem donū eſſe Dei. Phil. 1.

Ephe. 6.

Ioan. 6.

Venire ad Chriſtum, credere eſt.

Trahi à patre quis dicatur. Ioan. 1.

bitrium, cui delectationem malitiæ vel occultus vel manifeſtus deceptor inſeruit, vel ſibi ipſe perſuaſit. Nō itaq. ſicut dicūt nos quidā dicere, & iſte audet inſuper ſcribere, *omnes in peccatū* veluti inuiti *carnis ſuæ neceſſitate cogūtur*; ſed ſi iam in ea ætate ſunt, vt proprię mentis vtantur arbitrio, & in peccato ſua voluntate retinentur, & à peccato in peccatum ſua voluntate præcipitantur. Neque enim agit in eis etiam qui ſuadet & decipit, niſi vt peccatum voluntate committāt, vel ignorātia veritatis, vel delectatione iniquitatis, vel vtroque malo & cæcitatis & infirmitatis. Sed hæc voluntas quæ libera eſt in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non eſt quia liberata non eſt. Nec poteſt homo boni aliquid velle, niſi adiuuetur ab eo qui malum non poteſt velle, hoc eſt gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrū. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Ac per hoc bona voluntas quæ ſe abſtrahit à peccato, fidelis eſt, quia iuſtus ex B fide viuit. Ad fidem autem pertinet credere in Chriſtum. Et nemo poteſt credere in eū, hoc eſt venire ad eū, niſi fuerit illi datū. Nemo igitur poteſt habere voluntatem iuſtam, niſi nullis pręcedentibus meritis acceperit veram, hoc eſt gratuitam deſuper gratiam.

Concludit non admittere ſe impiis liberū arbitrium.

Rom. 14.

Abac. 2.

CAPVT IIII.

HOC iſti nolunt elati & ſuperbi, nec purgando defenſores, ſed extollendo præcipitatores liberi arbitrij. Qui non ob aliud nobis hæc dicentibus indignantur, niſi quia gloriari in Domino dedignantur. Timuit tamē Pelagius Epiſcopale iudicium Palęſtinum: & cùm ei fuiſſet obiectum, quòd diceret gratiā Dei ſecūdum merita noſtra dari: negauit ſe dicere, & eos qui hoc dicerent, anathematizando damnauit. Nec aliud tamen defendere inuenitur in libris quos poſtmodum ſcripſit; fraudem ſe putans hominibus iudicātibus feciſſe mentiendo, aut neſcio quomodo ſuum ſenſum verbis ambiguis obtegendo.

CAP. V.

Altera Iuliani calumnia, de nuptiarum damnatione. Loquitur de li. 1. Auguſt. de nuptiis & concup.

SED iam videamus quod ſequitur. *Dicunt etiam*, inquit, *iſtas quæ modo aguntur nuptias, à Deo inſtitutas nō* C *fuiſſe: quod in libro Auguſtini legitur, contra quem ego modo quatuor libellis reſpondi. Cuius Auguſtini dicta inimici noſtri in veritatis odium ſuſceperunt*. His eius calumnioſiſſimis verbis breuiter video reſpondendū: quia repetit ea poſtea, vbi vult ipſe inſinuare, quaſi cōtra noſtra iſta quid dicant: Vbi cum illo quantum res poſtulare videbitur, Domino adiuuante certandū eſt. Nunc ergo reſpōdeo, à Deo nuptias eſſe inſtitutas, & tunc quando dictū eſt: Propterea relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuam, & adhęrebit vxori ſuę, & erunt duo in carne vna: & nunc propter quod ſcriptū eſt, à Domino iungitur viro mulier. Neq. enim aliud fit etiā nunc quàm illud, vt adhæreat homo vxori ſuæ, & ſint duo in carne vna. De ipſis quippè nuptiis, quæ nunc quoque fiunt, conſultus eſt Dominus à Iudæis, vtrum liceret quacunque cauſa dimittere vxorem. Et iſto commemorato teſtimonio legis adiunxit, Quod ergo Deus coniunxit, homo nō ſeparet. Hoc teſtimo- D niū legis adhibuit etiam apoſtolus Paulus, cùm viros moneret, vt ab eis diligerentur vxores. Abſit ergo vt in libro meo cōtra hæc teſtimonia diuina iſte aliquid legerit. Sed vel non intelligēdo, vel magis calumniando, in alium ſenſum conatur detorquere quod legit. Librum autem meum, contra quem ſe quatuor libellis reſpondiſſe commemorat, poſt damnationem Pelagij Celeſtiique conſcripſi. Quod ideo dicēdum putaui, quoniam iſte dicit ab inimicis ſuis in odium veritatis dicta mea fuiſſe ſuſcepta: ne ideo quiſquā exiſtimet propter hunc librum meum, inimicos gratiæ Chriſti nouos hæreticos fuiſſe damnatos. In eo autem libro defenſio eſt potius, quàm reprehenſio nuptiarum. *Dicunt etiam*, inquit, *motum genitalium & commixtionem coniugum, à diabolo fuiſſe repertam: & propterea eos qui naſcuntur innocentes, reos eſſe: & à diabo-*

Gen. 2.

Prou. 19.

Matth. 19.

Eph. 4.

Liber 1. de nupt. & concup. quando ſcriptus.

Tertia calumnia, de damnatione coniugalis concupiſc.

lo fieri, non à Deo, quia de hac diabolica commixtione naſcuntur. Hoc autem ſine aliqua ambiguitate Manichæum eſt. Imò ſicut dicimus, à Deo nuptias inſtitutas propter ordinatam generationẽ filiorum: ita dicimus filiorum gignendorum ſeminationem ſine motu genitalium, & ſine commixtione coniugum, nec in paradiſo ſi filij gignerentur, eſſe potuiſſe. Sed vtrum talis eorum motus atque commixtio fuiſſet, ſi nemo peccaſſet, qualis nunc eſt cum pudenda libidine, hinc eſt quæſtio: de qua diligentiùs poſtea, ſi Deus voluerit, diſputabimus.

Filiorum in paradiſo procreatio ſine ſeminum commixtione facta nõ fuiſſet.

CAPVT VI. *Aperit Pelagianorum cõſilium in laudanda paruulorum innocentia.*

QVID tamen iſti velint, quid intendant, quò rem perducere moliantur, adiuncta iſtius verba declarant, vbi ait nos dicere, *propterea eos qui innocentes naſcuntur reos eſſe, & à diabolo fieri, non à Deo, quia de hac diabolica commixtione naſcuntur*. Cùm itaque nos nec diabolicã dicamus coniugum commixtionem maximè fideliũ, quæ fit cauſa generandorum, qui poſtea regenerandi ſunt, filiorum: nec homines vllos à diabolo fieri, ſed à Deo inquantum homines ſunt: & tamen etiã de coniugibus fidelibus reos naſci, tanquam ex oliua oleaſtrum propter originale peccatum; & propter hoc eſſe ſub diabolo, niſi renaſcantur in Chriſto; quoniam diabolus culpæ author eſt, non naturę: contrà illi paruulos dicentes nullum trahere originale peccatum, & ideo non eſſe ſub diabolo; quid efficere laboranr, niſi vt illa Dei gratia euacuetur in paruulis, qua eruit nos ſicut dicit Apoſtolus, de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnũ filij charitatis ſuæ? Quãdoquidem paruulos negant eſſe in poteſtate tenebrarum; etiã ante Domini liberatoris auxilium, ita in eis laudantes opus creatoris, vt miſericordiam deſtruãt redemptoris. Quam nos quoniam & in maioribus & in paruulis confitemur, *hoc* dicit *ſine aliqua ambiguitate eſſe Manichæum*, cùm ſit antiquiſſimum catholicum, vnde nouum iſtorum dogma euertitur hæreticum.

Coloſſ. 1.

CAPVT VII. *Quarta calũnia, de ſanctorum veteris Teſtamenti imperfectione.*

DICVNT, inquit, *ſanctos in veteri Teſtamento non caruiſſe peccatis: id eſt, nec per emendationem à criminibus fuiſſe liberos, ſed in reatu à morte fuiſſe deprehenſos.* Imò dicimus vel ante legem vel tẽpore veteris Teſtamenti à peccatis fuiſſe liberatos, non virtute propria: quia maledictus homo omnis qui ſpem ſuam ponit in homine, & in hoc ſine dubio maledicti ſunt, quos etiã Pſalmus diuinus notat: Qui confidunt in virtute ſua: nec veteri Teſtamẽto, quod in ſeruitutẽ generat, quãuis certę diſpenſationis gratia diuinitus datũ ſit: nec in ipſa lege ſancta & iuſta & bona, vbi ſcriptum eſt, Non cõcupiſces; quoniã non eſt data quæ poſſet viuificare, ſed præuaricationis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt: ſed liberatos eſſe per ſanguinem ipſius redemptoris, qui eſt vnus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Iſti autem inimici gratiæ Dei, quæ data eſt puſillis & magnis per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ideo dicunt antiquos homines Dei perfectæ fuiſſe iuſtitię, ne Chriſti incarnatione, paſſione, reſurrectione, cuius fide ſalui facti ſunt, credantur eguiſſe.

Hier. 17.
Pſal. 48.
Exod. 20.
Sancti veteris Teſtamenti per Chriſti ſanguinem liberati.
1 Tim. 2.

CAPVT VIII. *Quinta calũnia, de Pauli accuſatione.*

APOSTOLVM *etiam Paulum*, inquit, *vel omnes Apoſtolos dicunt ſemper immoderata libidine fuiſſe pollutos.* Quis hoc vel profanus audeat dicere? Sed nimirum iſti propterea ſic calumniantur, quia contendunt de hoc quod dixit Apoſtolus, Scio quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonum non inuenio: & cętera talia, non eum dixiſſe de ſeipſo, ſed neſcio cuius alterius, qui illa pateretur induxiſſe perſonam: propter quod locus ipſe eius in Epiſtola diligenter conſiderandus eſt & ſcrutandus, ne in eius aliqua obſcuritate deliteſcat error iſtorum. Quamuis ergo latius hinc Apoſtolus diſputet, & magno diuturnóque conflictu gratiam defendens aduerſus eos, qui gloriabantur in

Rom. 7. Verba de hac re Pelagij habes lib. de gratia Chriſti, cap. 39.

A lege, tamen ad rem pertinentia pauca contingimus. Vnde ait, Quia non iuſtificabitur ex lege omnis caro coram illo: Per legem enim cognitio peccati. Nũc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legem & prophetas: Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti, in omnes qui credunt. Non eſt enim diſtinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et iterum, Vbi eſt gloriatio tua? excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non, ſed per legem fidei. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Et iterum, Non enim per legem promiſſio Abrahæ aut ſemini eius facta eſt, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Si enim qui per legem hæredes ſunt, exinanita eſt fides, & euacuata promiſſio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Et alio loco, Lex enim ſubintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit gratia. Item alio loco; Peccatum enim vobis non dominabitur: nõ

Rom. 3.
Rom. 4.
Rom. 5.
Rom. 6.

B enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Itémque alio loco, An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor, quia lex dominatur homini in quantum tempus viuit? Mulier enim ſub viro, viuo marito iuncta eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, euacuata eſt à lege viri. Et paulo pòſt: Itaq. fratres mei, & vos mortui eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexerit, vt fructificemus Deo. Cùm enim eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem ſunt, operabantur in membris noſtris, vt fructum ferrent morti; nunc verò euacuati ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ. His atque huiuſmodi conteſtationibus doctor ille gentium ſatis euidenter oſtendit, legem non potuiſſe auferre, ſed

Rom. 7.

C potius auxiſſe peccatum, quod aufert gratia, quoniam lex iubere nouit, cui ſuccumbit infirmitas: gratia iuuare, qua infunditur charitas. Ne quis enim propter hæc teſtimonia vituperet legem, & malam eſſe contendat, vidit Apoſtolus malè intelligentibus quid poſſet occurrere, & eandem ſibi ipſe propoſuit quæſtionem: Quid ergo dicemus? inquit, Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui niſi per legem. Hoc iam ſuperiùs dixerat, Per legem enim cognitio peccati. Non ergo abolitio, ſed cognitio. Hinc autem iam incipit, propter quod iſta conſideranda ſuſcepimus, introducere perſonam ſuam, & tanquam de ſeipſo loqui, vbi nolunt Pelagiani ipſum Apoſtolum intelligi, ſed quòd in ſe alium transfigurauit hominem ſub lege adhuc poſitum nondum per gratiam liberatum. Vbi quidem iam debent concedere, quòd in lege nemo iuſtificatur, ſicut alibi idem Apoſtolus dicit, ſed ad cognitionẽ peccati, & ad ipſius legis præ-

Per legem cognitio, nõ abolitio peccati.
Dicit Apoſtolum ex ſe & alterum, qui ſub gratia non ſub lege adhuc ſunt, perſona loquutum.

D uaricationem valere legem, vt cognito auctóque peccato, per fidem gratia requiratur. Non autem timent iſta de Apoſtolo intelligi, quæ poſſet & de præteritis ſuis dicere, ſed ea quæ ſequuntur timent. Hic enim concupiſcentiam, inquit, neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum eſt. Ego autem viuebam aliquando ſine lege: adueniente autem mandato peccatum reuixit, ego autem mortuus ſum. Et inuentum eſt mihi mandatum quod erat in vitam, hoc eſſe in mortem. Peccatum enim accepta occaſione per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatũ vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſupra modum peccans peccatum per manda-

Legis vſus.
Rom. 7.
Exod. 20.
Rom. 7.

mandati. Hæc omnia, ſicut dixi, poteſt videri Apoſtolus de ſua vita commemoraſſe præterita, vt illud quod ait, Ego autem viuebam aliquando ſine lege, ætatẽ ſuã primam ab infantia ante rationales annos voluerit intelligi: quod autem adiunxit, Adueniente autẽ mãdato peccatum reuixit, ego autem mortuus ſum: iam ſe præcepti capacem, ſed non efficacem, & ideo præuaricatorem legis oſtenderet.

Cap. IX. Phil. 3. NEC moueat quod ad Philippenſes ſcripſit, Secũdum iuſtitiam quæ in lege eſt, quòd fuerit ſine querela. Potuit enim eſſe intus in affectionibus prauis præuaricator legis, & tamen conſpicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipſius Dei, ſed pœnæ formidine, non dilectione & delectatione iuſtitiæ. Aliud eſt enim voluntate benefaciẽdi benefacere, aliud autem ad malefaciendum ſic voluntate inclinari, vt etiã faceret ſi hoc poſſet impunè permitti. Nã ſic profectò *Voluntate peccat, qui ſolo timore non peccat.* in ipſa intus volũtate peccat, qui nõ voluntate, ſed timore nõ peccat. In quib⁹ interioribus ſuis talẽ ſe fuiſſe B ſciens Apoſtolus ante gratiã Dei, quę per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrũ eſt, alibi hoc apertiſſimè confitetur. *Ephes. 2.* ſcribẽs quippe ad Epheſios, Et vos, inquit, cùm eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecundum ſeculum mundi huius, ſecundum principem poteſtatis aëris ſpiritus eius qui nunc operatur in filiis diffidẽtiæ, in quibus & nos omnes aliquãdo cõuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntatem carnis & affectionũ, & eramus naturaliter filij iræ, ſicut & cæteri: Deus autẽ qui diues eſt in miſericordia, propter multã dilectionem qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, cuius gratia ſumus ſalui facti. *Tit. 3.* Rurſus ad Titum, Fuimus enim & nos, inquit, ſtulti aliquando & increduli, errantes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, abominabiles, inuicẽ odio habẽtes. Talis Saulus fuit, quando ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt, ſine querela fuiſſe ſe dicit. Nam quia non poſt hanc abomi- C nabilẽ vitam vt eſſet ſine querela, in lege profecerat, moreſque mutauerat, euidenter id his quæ ſequũtur oſtendit, quandoquidem mutatum ſe non dicit ab his malis, niſi per gratiam Saluatoris. Adiũgens enim hoc *Ibidem.* ipſum etiã hic ſicut ad Titũ ait, Cùm autẽ benignitas & humanitas illuxit Saluatoris noſtri Dei, nõ ex operibus iuſtitiæ, quæ nos fecimus; ſed ſecundum ſuã miſericordiã ſaluos nos fecit per lauacrũ regenerationis & renouationis Spiritus ſancti, quẽm ditiſſimè effudit ſuper nos, per Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrũ, vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes efficiamur ſecundum ſpem vitæ ęternę. Quod autem ait in hoc Epiſtolę lo- *Rom. 7.* co ad Romanos, Peccatũ vt appareat peccatũ, per bonũ mihi operatũ eſt mortẽ, congruit ſuperioribus vbi dixit, Sed peccatum nõ cognoui, niſi per legem. Nam *Exod. 20.* cõcupiſcentiã neſciebã, niſi lex diceret, Non cõcupi- *Rom. 3.* ſces. Et ſuperius, Per legẽ cognitio peccati: hoc enim D & hic dixit, vt appareat peccatum: vt illud quod dixe- *Peccatũ quomodo mortuũ, & quomodo reuixerit.* rat, Sine lege enim peccatum mortuũ eſt: non intelligamus niſi tanquam non ſit, latet, nõ apparet, penitus ignoratur, tanquam in neſcio quibus ignorantię tenebris ſit ſepultũ. Et quod ait, Ego autem viuebã aliquãdo ſine lege: quid ait, niſi viuere mihi videbar? Et quod adiunxit, Adueniente autem mãdato peccatum reuixit: quid eſt aliud, quàm eminuit & apparuit? Nec tamen ait, vixit: ſed, reuixit. Vixerat enim aliquando in paradiſo, quando cõtra datũ præceptũ ſatis apparebat admiſſum. Cùm autẽ à naſcentibus trahitur, tãquam mortuũ ſit latet, donec repugnans iuſtitiæ, malũ eius prohibitione ſentiatur, cùm aliud iubetur atq. approbatur, aliud delectat atq; dominatur: tunc peccatum quodãmodo in notitia nati hominis reuiuiſcit, quod in notitia primi facti hominis aliquando iam vixerit.

A SED quod ſequitur, nõ ita expeditum eſt, quomo- *Cap. X.* do de Paulo poſſit intelligi. Scimus enim, inquit, quia *Rom. 7.* lex ſpiritalis eſt, ego autẽ carnalis ſum. Nõ ait, fui: ſed, ſum. Numquid ergo Apoſtolus cùm hęc ſcriberet, carnalis fuit, an ſecundum corpus hoc dicit? Adhuc enim erat in corpore mortis huius, nondum facto ſpiritali, quod alibi dicit, Seminatur corpus animale; ſurget *1 Cor. 15.* corpus ſpiritale. Tunc enim ex toto ſe, id eſt, ex vtraq. parte qua conſtat, ſpiritalis homo erit, quando etiam ſpiritale corpus erit. Neque enim abſurdum eſt, vt ſit in illa vita etiam caro ſpiritalis, ſi potuit eſſe in hac vita, in his qui adhuc carnalia ſapiunt, etiam ſpiritus ipſe carnalis. Sic ergo ideo dixit, ego autẽ carnalis ſum: quia nondũ ſpiritale corpus habebat Apoſtolus. Sicut poſſet dicere, Ego autem mortalis ſum. Quod vtique *Apoſtolus quomodo carnalẽ ſe dixerit, & ſub peccato venundatum:* non niſi ſecundum corpus intelligeretur dixiſſe, quod nondum fuerat immortalitate veſtitum. Item quod adiunxit, Venundatus ſub peccato: nẽ quiſquam cum *Rom. 7.* B nondum redemptum Chriſti ſanguine exiſtimet, etiã hoc ſecundum illud poteſt intelligi quod ait, Et nos primitias habentes ſpiritus, & ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus; adoptionem expectãtes, redemptionem corporis noſtri. Si enim ſecũdum hoc ſe dicit venundatum ſub peccato, quòd adhuc nõ eſt redemptum à corruptione corpus eius, vel venundatum aliquãdo in prima tranſgreſſione præcepti, vt haberet corpus corruptibile quod aggrauat animam; quid prohibet hic apoſtolum intelligi de ſeipſo dicere, quod ita dicit, vt etiam in ipſo poſſet intelligi, etiam ſi in ſua perſona non ſe ſolum, ſed omnes accipi velit, qui ſe nouerunt ſpiritali delectatione cum carnis affectione ſine conſenſione confligere? An fortè metuimus ea quæ ſequuntur: Quod enim operor, ignoro. non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi, illud facio: ne forte ex his verbis quiſpiam conſentire carnis concupiſcentiæ ad opera mala ſuſpicetur Apoſtolũ? Sed conſiderandum eſt quod adiungit: Si autem quod nolo hoc facio, cõ- C ſentio legi quoniam bona eſt. Magis enim ſe dicit legi conſentire, quàm carnis concupiſcentiæ. Hãc enim peccati nominẽ appellat. Facere ergo ſe dixit & ope- *Malũ quomodo ſe facere et operari dixerit Apoſtolus.* rari, non affectu conſentiendi & implẽdi, ſed ipſo motu concupiſcẽdi. Hinc ergo, inquit, cõſentio legi quoniam bona eſt, conſentio, quia nolo quod non vult. Deinde dicit, Nunc autem iam non ego operor illud, ſed id quod habitat in me peccatũ. Quid eſt, nunc autem, niſi iã nũc ſub gratia, quæ liberauit delectationẽ voluntatis à conſenſione cupiditatis? Non enim melius intelligitur, non ego operor, niſi quia non conſentit exhibere membra ſua arma iniquitatis peccato. Nam & ſi concupiſcit & conſentit & agit, quomodo non ipſe illud operatur, etiam ſi ſe operari doleat, & vinci grauiter ingemiſcat? Iã illud quod ſequitur, nónne vnde loquatur, apertiſſimè oſtẽdit? Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. Si D enim nõ exponeret adiũgendo, hoc eſt in carne mea, aliter fortaſſe acciperetur quod dixit, in me: Ac per hoc verſat hoc idem repetens & inculcãs, Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non. Hoc eſt *Perficere bonũ quid apud Apoſtolum.* enim perficere bonum, vt nec concupiſcat homo. Imperfectum eſt autem bonum, quando concupiſcit, etiam ſi concupiſcentiæ non conſentit ad malum. Nõ enim quod volo facio bonum, inquit, ſed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo ego hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Id repetiuit inculcans, & tanquam tardiſſimos de ſomno excitans: Inuenio ergo legem, inquit, mihi volenti facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Illa ergo bonum eſt volenti facere, adiacet autem malum ex concupiſcentia, cui non conſentit qui dicit, Iam non ego operor illud. Apertius autem quod ſequitur vtrumque declarat; Condelector enim

legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autẽ A aliam legem in membris meis,repugnantem legi mẽtis meæ, & captiuãtem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Sed quòd dixit, captiuantem me, poteſt mouere, ſi nulla conſenſio eſt. Vnde propter tria iſta,duo ſcilicet de quibus iam diſputauimus,quo ait, Ego autem carnalis ſum,& venũdatus ſub peccato, & hoc tertium, captiuantem me in lege peccati quæ eſt in membris meis,poteſt videri Apoſtolus eum deſcribere qui ſub lege adhuc viuit,nondum ſub gratia.Sed ſicut illa duo expoſuimus,propter carnem adhuc corruptibilem dicta; ſic & hoc poteſt intelligi vt captiuãtem me,dixerit carne,non mente: motione,non conſenſione:& ideo captiuantem me, quia & in ipſa carne nõ eſt aliena natura,ſed noſtra. Sicut ergo expoſuit ipſe quid dixerit: Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea bonum; ſic iam ex illius expoſitione hunc locum debemus accipere, tanquam dixerit,captiuantem me,hoc eſt carnẽ meam in lege peccati quæ eſt in membris meis. Deinde ſubiungit propter quod dicta ſunt omnia, Miſer ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrũ. Atq. inde concludit, Igitur ipſe ego mente ſeruio legi Dei, carne autẽ legi peccati. Carne ſcilicet legi peccati,concupiſcendo;mente autem legi Dei,eidem concupiſcentiæ non conſentiendo. Nulla ergo condemnatio eſt nunc his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Nõ enim damnatur, niſi qui concupiſcentiæ carnis conſentit ad malum.Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit te à lege peccati & mortis;ne ſcilicet conſenſionem tuam concupiſcẽtia ſibi vindicet carnis. Et ea quæ ſequuntur eundem ſenſum magis magiſque demonſtrant.Sed adhibẽdus eſt modus.Viſum autem aliquãdo etiam mihi fuerat, hominẽ ſub lege, iſto Apoſtoli ſermone deſcribi. Sed vim mihi fecerunt poſtea iſta verba quòd ait, Nũc autem iam non ego operor illud. Ad hoc enim pertinet illud quod ait & poſtea, Nulla ergo condemnatio eſt C nunc his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Et quia non video quomodo diceret homo ſub lege, Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem: cùm ipſa delectatio boni, qua etiam non conſentit ad malum, non timore pœnæ,ſed amore iuſtitiæ (hoc eſt enim cõdelectari) non niſi gratiæ deputanda ſit.

Ob tria verba quæ Apoſtolus loquitur ex perſona ſub lege adhuc exiſtentis.

Rom. 7.

Rom. 8.

Lib. 1. quæſt. ad Simp. et in expoſi quarundam propoſitionum epiſto. ad Rom. propoſ. 41. & 42. Et in 5. cap. epiſt. ad Galatas.

CAPVT XI.

Rom. 7. *Liberari à corpore mortis, quid.*

NAM & illud vbi ait: Quis me liberabit de corpore mortis huius: quis neget Apoſtolũ eùm hæc diceret, adhuc fuiſſe in corpore mortis huius? A quo vtiq. impij non liberantur,quibus eadem corpora ad tormenta æterna redduntur.Liberari ergo eſt à corpore mortis huius,omni ſanato languore cõcupiſcentiæ carnis, non ad pœnã corpus recipere,ſed ad gloriã.Huic loco & illud ſatis conſonat, Etiã noſipſi primitias habentes ſpiritus, & ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus, adoptionẽ expectantes,redemptionẽ corporis noſtri. Nimirũ enim gemitu iſto ingemiſcimus in quo dicimus, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Illud etiã vbi ait: Quod enim operor, ignoro:quid eſt aliud,quàm nolo, nõ approbo, nõ conſentio,nõ facio. Alioquin contrariũ eſt his,quæ ſuperius dixit,Per legẽ enim cognitio peccati. Et,Peccatũ non cognoui niſi per legẽ. Et, Peccatũ vt appareat peccatum, per bonum mihi operatũ eſt mortẽ. Quomodo enim peccatũ per legẽ cognouit quod ignorat? Quomodo apparet peccatum quod ignoratur? Sic ergo dictũ eſt ignoro, non facio,quia nulla cõſenſione id ego ipſe committo. Quomodo dicturus eſt Dñs impiis, Non noui vos: quem proculdubio latere nihil poteſt. Et ſicut dictum eſt, Eum qui non nouerat peccatum, quod eſt,non fecerat. Neque enim non nouerat quod arguebat. His atque huiuſmodi in iſta ſcripturæ Apoſtolicæ circunſtãtia diligenter cõſideratis,rectè intelligitur Apoſtolus,non quidẽ ſe ſolũ in ſua perſona,verum alios etiam ſub gratia conſtitutos ſignificaſſe, ſed ſecum nõdum in illa conſtitutos pace perfecta,in qua abſorbebitur mors in victoriam. De qua pòſt dicit, Si autẽ Chriſtus in vobis,corpus quidẽ mortuũ eſt, propter peccatũ,ſpiritus autẽ vita eſt,propter iuſtitiam. Si ergo ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum ex mortuis, habitat in vobis;qui ſuſcitauit Chriſtũ Ieſum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantẽ ſpiritũ eius in vobis. Viuificatis igitur mortalibus corporibus noſtris,non ſolum ad peccandũ cõſenſio nulla erit, ſed nec ipſa cui conſentiatur carnis concupiſcentia remanebit: Quam ſpiritui reſiſtentẽ,non habere in carne mortali, ille tãtummodo homo potuit, qui non per ipſam ad homines venit. Et ideo Apoſtolos,quia homines erant, & corpus quod corrumpitur & aggrauat animam,in huius vitæ mortalitate portabant, abſit vt dicamus, ſicut iſte calumniatur, *ſemper immoderata libidine fuiſſe pollutos*, ſed dicimus B à conſenſione prauarum libidinum liberos, de concupiſcentia tamen carnis, quam moderando frenabant, tãta humilitate & pietate gemuiſſe, vt optarent eam non habere potius,quàm domare.

Rom. 8. Rom. 3. & 7. Matth. 7. 1 Cor. 15.

Concludit Apoſtolũ ex ſua & eorum qui ſub gratia ſunt, perſona locutum. Rom. 8. Sap. 9.

CAPVT XII. *Sexta calumnia, nec Chriſtum à peccatis liberum fuiſſe.*

PROINDE iſte quod addidit nos dicere, *Chriſtum & à peccatis liberum non fuiſſe, ſed carnis neceſſitate mentitum & aliis maculatum fuiſſe delictis*: viderit à quibus audierit, vel in quorum literis legerit; quod quidem fortaſſe non intellexit,& in ſenſus calũnioſos malitia fallente conuertit.

CAPVT XIII. *Septima calũnia, in baptiſmo nõ remitti per ſe peccata omnia.* *Vn baptiſmi.*

DICVNT *etiam*, inquit, *baptiſma non dare omnem indulgentiam peccatorum, nec auferre crimina, ſed radere, vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur*. Quis hoc aduerſus Pelagianos, niſi infidelis affirmet? Dicimus enim baptiſma dare omnium indulgẽtiam peccatorum, & auferre crimina,non radere, nec *vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quaſi raſorum in capite capillorum, vnde creſcãt iterum reſecanda peccata*. Nam & iſtam ſimilitudinem comperi,ſuæ illos adhibere calumniæ,tanquam hoc nos ſentiamus atque dicamus. Sed de iſta concupiſcentia carnis falli eos credo,vel fallere cum qua neceſſe eſt vt etiam baptizatus,& hoc ſi diligentiſſimè proficit,& ſpiritu Dei agitur, pia mente confligat. Sed hæc etiam ſi vocatur peccatum,non vtique quia peccatum eſt,ſed quia peccato facta eſt, ſic vocatur: ſicut ſcriptura manus cuiuſque dicitur, quòd manus eam fecerit. Peccata autem ſunt, quæ ſecundum carnis concupiſcentiam vel ignorantiam illicitè fiunt, dicuntur, cogitantur, quæ tranſacta etiam reos tenent, ſi non remittantur. Et iſta ipſa carnis concupiſcentia in baptiſmo ſic dimittitur, vt quanquam tracta ſit à naſcentibus, nihil noceat renaſcentibus. Ex quibus tamen ſi filios carnaliter gignunt, rurſus trahitur, rurſuſque & nocitura naſcentibus, niſi eadem forma renaſcentibus remittatur,& inſit nihil obfutura vitæ futuræ,quoniam D reatus eius generatione tractus, regeneratione dimiſſus eſt: Et ideo iam non ſit peccatum,ſed ſic vocetur, ſiue quòd peccato facta ſit, ſiue quòd peccandi delectatione moueatur, & ſi ei vincẽte delectatione iuſtitiæ non conſentiatur. Nec propter ipſam cuius iam reatus lauacro regenerationis abſumptus eſt, dicũt in oratione baptizati,Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: ſed propter peccata quæ fiunt, ſiue in eius conſenſionibus, cùm ab eo quod libet vincitur quod placet, ſiue cùm per ignorantiam malum quaſi bonum placet. Fiunt autem,ſiue operando,ſiue loquẽdo,ſiue quod facillimũ atque celerrimum eſt,cogitando. A quibus omnibus quis etiã fidelium gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Illud ſanè quod in oratione ſequitur,propter ipſam dicitur, Ne

Concupiſcentia vt vocatur quo ſenſu peccatũ dicatur.

Pro concupiſcentia poſt baptiſmum non dicunt, Dimitte nobis debita noſtra. Matth. 6.

Iacobi 1.

Ne nos inferas in tentationem; ſed libera nos à malo. Vnuſquiſque enim, ſicut ſcriptum eſt, tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus: deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum.

CAPVT XIIII.

HI omnes concupiſcentiæ partus, & ipſius concupiſcentiæ reatus antiquus, qui baptiſmatis ablutione dimiſſi ſunt, & quicquid parit nunc iſta concupiſcentia, ſi non ſint illi partus, qui non ſolùm peccata, verùm etiam crimina nuncupantur, pacto illo quotidianæ orationis vbi dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & dimittimus, & eleemoſynarum ſinceritate mundatur. Neque enim quiſquam ſic deſipit, vt dicat ad baptizatos Dominicum illud non pertinere præceptum, Dimittite, & dimittetur vobis; date & dabitur vobis. Nullus autẽ in Eccleſia rectè poſſet ordinari miniſter, ſi dixiſſet Apoſtolus, Si quis ſine peccato: vbi ait, Si quis ſine crimine eſt. Aut ſi dixiſſet, nullum peccatum habentes: vbi ait, Nullum crimen habentes. Multi quippe baptizati fideles ſunt ſine crimine, ſine peccato autem in hac vita neminem dixerim, quantalibet Pelagiani, quia hæc dicimus, aduerſum nos inflentur & dirumpantur inſania: nõ quia aliquid peccati remaneat, quod in baptiſmate non remittatur, ſed quia in nobis in huius vitæ infirmitate manentibus quotidie fieri non quieſcunt, quę fideliter orantibus & miſericorditer operantibus quotidie remittantur. Hæc eſt fidei catholicæ ſanitas quam ſanctus vbique ſeminat ſpiritus, non prauitatis hæreticæ vanitas & præſumptio ſpiritus.

Lucæ 6. — 1 Tim. 3. — Multi ſine crimine, nullus ſine peccato. — B

CAPVT XV.

Proponit Iulianus ſuorum fidem, quam quaſi catholicorum ſententiis opponit. Antitheſis prima.

IAM itaque de cætero videamus, quemadmodum poſteaquam nobis calumnioſè putauit obiicienda quæ credimus, & fingenda quæ non credimus, ſuam ipſe vel Pelagianorum fidem profiteatur. *Contra hæc,* inquit, *nos quotidie diſputamus, & ideo nolumus præuaricatoribus adhibere conſenſum, quia nos dicimus liberum arbitrium in omnibus eſſe naturaliter, nec Adæ peccato perire potuiſſe. Quod ſcripturarum omnium authoritate firmatur.* Hæc ſi quemadmodum oportet, non contra Dei gratiam diceretis, nec conſenſum præuaricatoribus adhiberetis, ſed veſtrum ſenſum corrigeretis. Hinc autem quantum potuimus, & quantum ſufficere viſum eſt, ſuperius diſputauimus. *Dicimus,* inquit, *has quæ nunc aguntur in orbe terrarum, à Deo nuptias inſtitutas, nec reos eſſe coniuges, ſed fornicatores & adulteros condemnandos.* Hoc verum & catholicum eſt. Sed quod vos hinc vultis efficere de commixtione maſculi & feminæ, quòd nihil peccati naſcentes trahant, quòd lauacro regenerationis expietur: hoc falſum eſt & hæreticum. *Motum,* inquit, *genitalium, id eſt, ipſam virilitatem ſine qua non poteſt eſſe commixtio, à Deo dicimus inſtitutam.* Ad hoc reſpondemus, motum genitaliũ, &, vt verbo eius vtar, virilitatem, ſine qua non poteſt eſſe commixtio, Deus ſic inſtituit, vt nihil haberet pudẽdum. Nõ enim fas fuit, vt eius erubeſceret creatura de ſui opere creatoris; ſed inobedientia membrorum ſupplicio iuſto primis hominibus inobedientibus reddita eſt, de qua erubuerũt quando foliis ficulneis pudenda texerunt, quæ prius pudenda non fuerunt.

C — Secunda Iuliani antitheſis. — Tertia. — D

CAPVT XVI.

Quæ perizomata quæ ſibi Adam et Eua conſuerunt.

NEQVE enim ſibi tunicas vt totum corpus tegerent poſt peccatum, ſed ſuccinctoria conſuerunt, quæ nonnulli interpretes noſtri minus diligentes tegmina interpretati ſunt. Quod quidem verũ eſt, ſed generale nomen eſt tegmen, quod indumentum & operimentum omne poſſet intelligi. Et ideo debuit ambiguitas euitari, vt quẽadmodum Græcus perizomata poſuit, quibus non teguntur niſi pudendæ corporis partes, ſic & Latinus, aut ipſum Græcũ poneret, quia & ipſo iam conſuetudo vtitur pro Latino, vel ſicut quidã ſuccinctoria, vel ſicut alij melius cãpeſtria nominatũt. Ex illo quippe hoc nomen eſt quòd pudẽda iuuenes tege-

A

bant antiquo more Romano, quando nudi exercebãtur in cãpo: vnde cãpeſtrati appellantur hodie, qui eadem membra cingẽdo cooperiũt. Quanquã ſi ea quibus peccatum eſt tegenda fuerant poſt peccatum, ne tunicis quidem indui debuerũt, ſed manum & os tegere, quia ſumendo & veſcendo peccauerunt. Quid ſibi ergo vult, quòd accepto prohibito cibo, cùm fuiſſet præcepti facta trãſgreſſio, in illa mẽbra aſpectus intẽditur? Quæ ibi nouitas ignota ſentitur, & ſe cõpellit aduerti, quod apertione ſignificatur oculorũ? Neque enim eis vel quãdo ille nomina pecoribus & volucribus imponebat, vel quando illa pulchrum lignũ vidit & bonũ, oculi non patebant: ſed aperti, hoc eſt intẽti, ad intuendũ facti ſunt: ſicut ſcriptũ eſt de Agar ancilla Saræ, quòd aperuit oculos ſuos, & vidit puteũ: quos clauſos vtiq; nõ habebat. Vt ergo nuditatis ſuæ, quam quotidie profectò intuebãtur, nec cõfundebantur; eos ſubito ſic puderet, vt membra illa iam nuda ferre non poſſent, ſed ſtatim operire curarent; nónne & ille in motu aperto, & illa in occulto, contra ſuæ voluntatis arbitriũ inobedientia illa membra ſenſerunt, quibus vtique nutu voluntario ſicut cęteris dominari debuerunt? Quod merito paſſi ſunt, quia & ipſi obedientes ſuo Domino non fuerunt. Erubuerũt ergo ita ſe creatori ſuo nõ exhibuiſſe ſeruitium, vt in eis membris ex quibus eſſent filij procreandi, mererẽtur accipere dominatũ. Hoc pudoris genus, hæc erubeſcendi neceſſitas certè cum omni homine naſcitur, & ipſis quodãmodo naturę legibus imperatur, vt in hoc verecũdentur etiã ipſa pudica cõiugia: nec quiſquã tã malè turpitẽtque proficiat, vt quiã cognouit Deũ eſſe conditorẽ naturæ authorẽmque nuptiarũ, ideo etiam miſcẽdus vxori, ſi quis eũ videat, non de his motibus erubeſcat, quærátq; ſecretũ vbi non ſolum alienorũ, verũetiam ſuorum omnium poſſit vitare cõſpectum. Itaque ſua culpa ſibi accidens malum natura humana permittatur agnoſcere, ne cogatur aut quod eſt impudentiſſimum de his ſuis motibus nõ erubeſcere, aut, quod eſt ingratiſſimũ, de ſui creatoris operibus erubeſcere. Quo tamen malo, propter bonũ generationis filiorũ, bene vtuntur pudica cõiugia. Solius autẽ carnalis voluptatis cauſa, libidini conſentire peccatum eſt, quamuis coniugatis ſecundum veniam concedatur.

Apertio oculorum Adæ & Euæ. — Gen. 2. — Gen. 3. — Gen. 16.

CAPVT XVII.

An libido ante peccatum in paradiſo eſſe potuerit.

SED cõſtituite Pelagiani ſeruata honeſtate ac fœcunditate nuptiarũ, ſi nemo peccaſſet, qualẽ velitis in paradiſo vitã illorũ hominũ cogitare, & vnum de his quatuor rebus eligite. Proculdubiò enim, aut quotiẽſcunq. libuiſſet, totiens cõcubuiſſent; aut frenaiẽt libidinẽ, quãdo concubitus neceſſarius nõ fuiſſet: aut tunc ad nutum voluntatis libido conſurgeret, quãdo eſſe concubitũ neceſſarium caſta pudentia præſenſiſſet: aut nulla ibi omnino exiſtente libidine, vt cætera mẽbra quęque ad opera ſua, ſic ad opus propriũ etiam genitalia iuſſis volentium ſine vlla difficultate ſeruiſſent. Horũ quatuor quod vultis eligite. Sed puto quòd duo priora reſpuetis, quibus libidini aut ſeruitur, aut repugnatur. Namque illud primum, tã pręclara honeſtas; hoc autẽ ſecundũ, tã magna felicitas nõ vult. Abſit enim vt tantæ illius beatitudinis decus, aut præcedentẽ ſemper ſequẽdo libidinem ageret turpiſſimam ſeruitutẽ, aut ei reſiſtendo non haberet pleniſſimã pacem. Abſit, inquã, vt carnis concupiſcentiam nõ opportunè ad generandũ, ſed inordinata cõmotione ſurgẽtem, aut illi mẽti placeret cõſentiendo ſatiare; aut illi quieti neceſſe eſſet diſſentiẽdo cohibere. Duarũ verò reliquarũ quãlibet elegeritis, nõ eſt aduerſus vos vlla contentione laborãdum. Et ſi enim quartã nolueritis eligere, vbi eſt omniũ obedientia membrorũ, ſine vlla libidine ſumma trãquillitas, quoniã iã vos ei fecit veſtrarũ diſputationũ impetus inimicos; illud vobis ſaltẽ placebit, quod tertio loco poſuimus; vt illa carnalis

concupiſcentia, cuius morus ad eam poſtremam, quæ vos multum delectat, peruenit voluptatem, nũquam in paradiſo niſi cùm ad gignendum eſſet neceſſaria, ad voluntatis nutum exurgeret. Hanc ſi placet vobis in paradiſo collocare, & per talẽ concupiſcẽtiam carnis, quæ nec præueniret, nec tardaret, nec excederet imperium voluntatis, vobis videtur in illa felicitate filios potuiſſe generare, non repugnamus. Ad hoc enim quod agimus, ſufficit nobis, quia nũc talis in hominibus nõ eſt, qualem in illius felicitatis loco eſſe potuiſſe conceditis. Qualis quippè nunc ſit, profectò omniũ ſenſus mortalium, etſi cũ verecundia, confitetur: quia & caſtos etiam nolentes, eámque per temperantiam caſtigantes, inquietudine inordinata importunáque ſolicitat, & plerunque ſeſe volentibus ſubtrahit, nolẽtibus ingerit: vt nihil aliud inobedientia ſua, quàm illius priſcæ inobedientię pœnam ſe eſſe teſtetur. Vnde meritò de illa & tunc primi homines, quando pudẽda texerunt, & nunc qui ſe vtcunque hominem eſſe cõſiderat, omnis pudẽs impudẽſque confunditur, abſit vt de opere Dei, ſed de pœna primi veteriſque peccati. Verùm vos nõ pro religioſa ratione, ſed pro animoſa contentione, nec pro humano pudore, ſed pro veſtro furore, ne vel ipſa concupiſcentia carnis vitiata credatur, & ex ea trahi originale peccatum; talẽ protſus qualis nunc eſt in paradiſo conabimini diſputãdo reuocare, eámque illic eſſe potuiſſe cõtendere, quam vel ſemper ſequeretur inhoneſta conſenſio, vel aliquando coërceret miſeranda diſſenſio. Nos autem non multum curamus quid vos de illa ſentire delectet. Quicquid tamen hominum per illam naſcitur, ſi non renaſcatur, ſine dubitatione damnatur, & neceſſe eſt eſſe ſub diabolo, ſi non liberetur inde à Chriſto.

Gen. 3.

Capvt xviii. *Quæ ratio Iuliani autumbeſſ.*

Hominem, inquit, *Dei opus defendimus, nec ex illius potentia vel in malũ vel in bonum inuitũ aliquem cogi; ſed propria voluntate, aut bonum facere, aut malum. In bono verò opere à Dei gratia ſemper adiuuari, in malum verò diaboli ſuggeſtionibus incitari.* Ad hęc reſpondemus, homines eſſe opus Dei, inquantum homines ſunt; ſed ſub diabolo eſſe, in quantũ peccatores ſunt, niſi eruãtur inde per eum, qui non ob aliud factus eſt inter Deum & homines mediator, niſi quia ex hominibus nõ potuit eſſe peccator: nec ex Dei potẽtia, vel in malum vel in bonum inuitum aliquem cogi; ſed Deo deſerente pro meritis ire in malum, & Deo adiuuante, ſine meritis conuerti ad bonum. Non enim eſt homo bonus ſi nolit, ſed gratia Dei etiam ad hoc adiuuatur vt velit, quoniam non inaniter ſcriptum eſt: Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate: Et, Præparatur voluntas à Domino.

Phil. 2.

Prou. 8. ſecundum 70.

Capvt xix. *Voluntas excitatur à Domino.*

Vos autem in bono opere ſic putatis adiuuari hominem gratia Dei, vt in excitanda eius ad ipſum bonum opus voluntate, nihil eam credatis operari. Quod ſatis ipſa tua verba declarant. Cur enim non dixiſti, hominem Dei gratia in bonum opus excitari, ſicut dixiſti, *in malum diaboli ſuggeſtionibus incitari*? Sed dixiſti, *in bono opere à Dei gratia ſemper adiuuari*, tanquam ſua voluntate, nulla Dei gratia bonum opus aggreſſus in ipſo iam opere diuinitus adiuuetur, pro meritis videlicet voluntatis bonæ, vt reddatur debita gratia, non donetur indebita: ac ſic gratia iam non ſit gratia; ſed ſit illud quod Pelagius in iudicio Palæſtino ficto corde damnauit, gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. Dic mihi obſecro, quid boni Paulus adhuc Saulus, volebat, ac non potius magna mala, quando ſpirans cædem pergebat ad vaſtandos horrenda mentis cæcitate ac furore Chriſtianos? Quibus meritis bonæ voluntatis Deus illum ab his malis ad bona, mirabili & repentina vocatione conuertit? Quid ego dicam, quibus meritis, cùm ipſe clamet,

Act. 9.

Non ex operibus iuſtitiæ quæ nos fecimus, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit? Quid illud quod iam cõmemoraui dixiſſe Dominum, Nemo poteſt venire ad me, quod intelligitur, credere in me; niſi ei datum fuerit à patre meo? Vtrum iam volenti credere pro meritis bonæ voluntatis hoc datur: an potius vt credat ipſa voluntas, ſicut Sauli deſuper excitatur, etiam ſi tam ſit auerſus à fide, vt credentes etiam perſequatur? Vt quid enim nobis Dominus præcepit, vt oremus pro eis qui nos perſequuntur? Nunquid hoc oramus, vt eis pro bona eorum voluntate gratia Dei retribuatur, ac non potius vt mala in bonum voluntas eorum mutetur? Sicut credimus tunc à ſanctis quos perſequebatur, non inaniter oratum eſſe pro Saulo, vt ad fidem quam vaſtabat, voluntas eius conuerteretur. Et illius quidem conuerſio deſuper facta, manifeſto etiam miraculo apparuit. Quàm multi inimici Chriſti quotidie ſubitò Dei occulta gratia trahuntur ad Chriſtum. Quod verbum ſi non ex Euangelio poſuiſſem, quanta de me propter hoc iſte dixiſſet, cùm etiam nunc obluctetur non mihi, ſed illi qui clamat: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum? Non enim ait, duxerit, vt illic aliquo modo intelligamus præcedere voluntatem. Quis trahitur ſi iam volebat? Et tamen nemo venit niſi velit? Trahitur ergo miris modis vt velit ab illo, qui nouit intus in ipſis hominum cordibus operari, non vt homines, quod fieri non poteſt, nolentes credant, ſed vt volentes ex nolentibus fiant.

Tit. 3. *Venire ad Chriſtum quid.* *Ioan. 6.* *Sup. cap. 3.* *Matth. 5.* *Ioan. 6.* *Tractus Dei ſuauis, efficax, mirus.*

Cap. xx.

Hoc verum eſſe non coniectura ſuſpicamur humana, ſed euidentiſſima diuinarum ſcripturarum authoritate dignoſcimus. Legitur in Paralipomenon libris: Et quidem in Iuda facta eſt manus Dei, vt daret illis cor vnum, vt facerent præceptum regis & principum in verbo Domini. Item per Ezechielem prophetam Dominus dicit: Dabo eis cor aliud, & ſpiritum nouum dabo eis, & euellam cor eorum lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent, & iuſtificationes meas obſeruent & faciant eas. Quid eſt autem quod Heſter illa regina orat & dicit: Da ſermonem concinnum in os meum, & verba mea clarifica in conſpectu leonis, & conuerte cor eius in odium impugnantis nos? Vt quid iſta in oratione dicit Deo, ſi non operatur Deus in cordibus hominum voluntatem? Sed fortè hæc mulier inſipienter orauit. Videamus ergo vtrum inaniter præmiſſus fuerit orantis affectus, & conſecutus non fuerit exaudientis effectus. Ecce ingreditur ad regem. Ne multa dicamus: Et quia non ordine ſuo ingrediebatur, magna neceſſitate compulſa, intuitus eſt eam, ſicut ſcriptum eſt, velut taurus in impetu indignationis ſuæ. Et timuit regina, & conuerſus eſt color eius per diſſolutionem, & inclinauit ſe ſuper caput delicatæ ſuæ, quæ præcedebat eam. Et conuertit Deus, & tranſtulit indignationem eius in lenitatem. Iam ſequentia commemorare quid opus eſt, vbi Deum compleuiſſe quod illa rogauerat, diuina Scriptura teſtatur operando in corde regis? Quid aliud, quàm voluntatem, qua iuſſit & factum eſt, quod ab eo regina popoſcerat? Quam Deus iam vt fieret, exaudierat, qui cor regis antequam mulieris ſermonem poſcentis audiſſet, occultiſſima & efficaciſſima poteſtate conuertit, & tranſtulit ab indignatione ad lenitatem, hoc eſt, de voluntate lædendi ad voluntatem fauendi, ſecundum illud Apoſtoli: Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle. Nunquid homines Dei qui hęc ſcripſerunt, imò ipſe ſpiritus Dei, quo authore per eos iſta conſcripta ſunt, oppugnauit liberum hominis arbitrium? Abſit: ſed omnipotentis in omnibus & iudicium iuſtiſſimum, & auxilium Dei miſericordiſſimum commendauit. Sufficit enim ſcire homini,

2 Par. 30. *Ezech. 36.* *Heſter 14.* *Phil. 2.* *Liber Heſter ſcriptura Canonica.*

mini, quòd non eſt iniquitas apud Deum. Iam quomodo iſta diſpenſet, faciens alios ſecundum meritum vaſa iræ, alios ſecundum gratiam vaſa miſericordiæ: quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Si ergo ad honorem gratiæ pertinemus, non ſimus ingrati, tribuendo nobis quod accepimus. Quid enim habemus quod non accepimus?

Rom. 9.
Rom. 11.

Capvt XXI. Quinta Iuliani antitheſis.

Dicimvs, inquit, *ſanctos veteris Teſtamenti perfecta hinc iuſtitia ad æternam tranſiſſe vitam, id eſt, ſtudio virtutis ab omnibus receſſiſſe peccatis: quia & illi quos legimus aliquid peccaſſe, poſtea tamen eos emendaſſe cognouimus.* Quantælibet fuiſſe virtutis antiquos prædices iuſtos, non eos ſaluos fecit, niſi fides mediatoris, qui in remiſſionem peccatorum ſanguinem fudit. Ipſorum enim vox eſt: Credidi propter quod locutus ſum. Vnde ait & apoſtolus Paulus: Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptū eſt: Credidi propter quod locutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur. Quid eſt eundem ſpiritū, niſi quem iuſti quoque illi habuerunt, qui iſta dixerunt? Dicit etiam apoſtolus Petrus: Quid vultis iugum imponere gentibus, quod neque nos portare potuimus, neq. patres noſtri? Sed per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus nos ſaluos fieri, quemadmodum & illi: hoc vos non vultis inimici gratiæ Chriſti, vt eadem gratia Ieſu Chriſti ſalui facti credantur antiqui, ſed diſtribuitis tempora ſecundum Pelagium, in cuius libris hoc legitur, & ante legem dicitis ſaluos factos eſſe per naturā, deinde per legem, poſtremò per Chriſtum, quaſi hominibus, duorum ſuperiorum temporum ante legem ſcilicet, & in lege ſanguis Chriſti nō fuerit neceſſarius, euacuantes quod dictum eſt: Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus.

Pſal. 115.
2 Cor. 4.
Act. 15.
1 Tim. 2.

Capvt XXII. Sexta antitheſis.

Gratiam *Chriſti, inquiunt, omnibus neceſſariam & maioribus & paruulis confitemur, & eos qui dicunt de duobus baptizatis natum non debere baptizari, anathematizamus.* Nouimus quomodo non ſecundum Paulum apoſtolum, ſed ſecundum Pelagium hæreticum iſta dicatis: paruulis videlicet baptiſmum neceſſarium, nō propter remiſſionem peccatorum, ſed tantummodo propter regnum cælorum. Datis enim eis extra regnū Dei locum ſalutis & vitæ æternæ, etiam ſi non fuerint baptizati. Nec attenditis quod ſcriptum eſt: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur. Propter quod in Eccleſia Saluatoris per alios paruuli credunt; ſicut ex aliis ea, quæ illis in baptiſmo remittuntur peccata traxerunt. Nec illud cogitatis, eos vitam habere non poſſe, qui fuerint expertes corporis & ſanguinis Chriſti, dicente ipſo: Niſi manducaueritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Aut ſi euangelicis vocibus cogimini confiteri, nec vitam ſalutémque poſſe habere paruulos de corpore exeuntes, niſi fuerint baptizati, quærite cur compellantur non baptizati ſecundæ mortis ſubire ſupplicium, iudicante illo, qui neminem damnat immeritum, & inuenietis quod non vultis, originale peccatum.

Pelagiani paruulis non baptizatis nō quidē regnum cælorum, ſed ſalutē & vitam promittūt æternam.
Mar. 16.
Ioan. 6.

Capvt XXIII. Septima antitheſis.

Etiam *eos qui dicunt, inquit, baptiſma non omnia peccata delere, condemnamus; quia ſcimus plenam purgationem per ipſa myſteria conferri.* Hoc dicimus & nos, ſed & paruulos quoque per ipſa myſteria primæ natiuitatis, & obnoxiæ ſucceſſionis vinculis ſolui, non dicitis vos. Propter quod de Eccleſia Chriſti, quæ hoc antiquitus tenet, oportet vt ſicut cæteri hæretici ſegregemini & vos.

Capvt XXIIII. Iuliani epiſtolæ concluſionē refellit.

Iam verò quòd ita concludit epiſtolam vt dicat: *Nemo ergo vos ſeducat, nec ſe negent impij iſta ſentire. Sed ſi verum dicunt, aut audientia detur, aut certè iſti ipſi epiſcopi, qui nunc diſſident, damnent, quæ ſuprà dixi, cum Manichæis ſe iſta tenere, ſicut nos iſta damnamus, quæ de nobis iactant, & ſit plena concordia: quod ſi nolunt, ſcitote eos eſſe Manichæos, & ab eorum vos abſtinete conſortiis*: contemnendū eſt potius quàm refellendū. Quis enim noſtrum dubitat anathema dicere Manichæis, qui dicunt à bono Deo nec homines, nec nuptias inſtitutas, nec legem datam, quæ per Moyſen Hebræo populo miniſtrata eſt? Sed & Pelagianis non immeritò anathema dicimus, qui tam ſunt inimici gratiæ Dei, quæ venit per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, vt eam dicant non gratis, ſed ſecundum merita noſtra dari, ac ſic gratia iam non ſit gratia: tantúmque conſtituunt in libero arbitrio, quo in profundum demerſus eſt homo, vt eo bene vtendo dicant hominem mereri gratiam, cùm nemo bene illo vti poſſit, niſi per gratiam quæ non ſecundum debitum redditur, ſed Deo gratis miſerante donatur. Paruulos autem ita contendunt eſſe iam ſaluos, vt Saluatori audeant negare ſaluandos. Et hæc execrabilia dogmata tenentes & ſeminantes, adhuc inſuper flagitant audientiam, cùm damnati debeant agere pœnitentiam.

Libri primi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM, LIBER SECVNDVS.

Cap. I. Aggreditur alterius epiſtolæ refutationem.

Iam nunc aliam, non Iuliani tantū, ſed & communem cum pluribus Pelagianis epiſcopis, quam Theſſalonicam miſerunt, conſideremus epiſtolam, eíque Domino adiuuante, reſpondeamus, vt poſſumus. Quod opus noſtrum ne longius fiat, quàm cauſæ ipſius neceſſitas poſtulat, quid opus eſt ea quoque refellere, quæ dogmatis eorum inſidioſa venena non continent: ſed tantum in auxilium ſuum; vel pro catholica fide contra Manichæorum, ſicut loquuntur, profanitatem, conſenſionem Orientalium epiſcoporum videntur expoſcere; nihil aliud nitentes, niſi vt horribili hæreſi obiecta, cuius ſe aduerſarios confingunt, lateant inimici gratiæ in laude naturæ. Quis enim eis hinc commouit aliquando quæſtionem? Aut cui catholicorum propterea diſplicent, quia damnant eos quos prædixit Apoſtolus receſſuros à fide, cauteriatam habentes conſcientiam, prohibentes nubere, abſtinentes à cibis, quos immundos putant, nec putantes à Deo cuncta eſſe condita? Quis eos aliquando negare compulit, quòd omnis creatura Dei bona ſit, & nulla ſubſtantia ſit, quam non ſummus fecerit Deus, niſi ipſe Deus qui non eſt ab aliquo factus? Non iſta in eis, quæ conſtat eſſe catholica, reprehenduntur atque damnantur. Impietatem quippe Manichæorum nimiam, ſtultam & noxiam, non ſolùm fides catholica deteſtatur; verumetiam hæretici omnes, qui non ſunt Manichæi. Vnde & iſti Pelagiani hoc bene faciunt, Manichæis anathema dicere, & eorum erroribus contradicere. Sed faciunt duo mala, quibus & ipſi anathematizandi ſunt: Vnum, quòd catholicos Manichæorum nomine criminantur: alterum, quòd etiam ipſi hæreſim noui erroris inducunt. Neque enim quia Manichæorum morbo non laborant, propterea fidei ſanæ ſunt. Non vnum peſtilentiæ eſt genus, quemadmodum in corporibus, ita & in menti-

1 Tim. 4.

Pelagiani catholicos Manichæorum nomine criminantur.

mentibus. Sicut ergo medicus corporis non continuò pronunciaſſet à mortis periculo liberum, quem negaſſet hydropicum, ſi alio lethali morbo perſpexiſſet ægrotũ: ita iſtis non ideo veritas gratulatur, quia Manichæi non ſunt, ſi alio genere peruerſitatis inſaniunt. Quapropter aliud eſt quod anathematizamus cũ eis; aliud quod in eis. Deteſtamur enim cum eis, quod rectè diſplicet etiam ipſis; ita tamen vt deteſtemur in eis, vnde rectè diſplicent ipſi.

CAP. II. Confert Manichæos cum Pelagianis. Colat. 1.

MANICHAEI dicunt, Deum bonum non omnium naturarum eſſe creatorem. Pelagiani dicunt, Deum non eſſe omnium ætatum in hominibus mundatorem, ſaluatorem, liberatorem. Catholica vtroſq. redarguit, & cõtra Manichæos defendens Dei creaturam, ne ab illo inſtituta negetur vlla natura; & contra Pelagianos, vt in omnibus ætatibus perdita requiratur humana natura. (Colat. 2.) Manichæi carnis concupiſcentiam non tãquam accidens vitiũ, ſed tanquam naturam ab æternitate malam vituperant. Pelagiani eam tãquam nullum vitium, ſed naturale ſit bonũ inſuper laudant. Catholica vtroſq. redarguit, Manichæis dicẽs, nõ natura, ſed vitium eſt: Pelagianis dicens, non à patre, ſed ex mũdo eſt: vt eam velut malam valetudinem ſanari vtrique permittant, deſinẽdo illi tanquam inſanabilem credere, iſti tanquam laudabilem prædicare. (Colat. 3.) Manichæi negant homini bono ex libero arbitrio fuiſſe initium mali. Pelagiani dicunt etiam hominẽ malum ſufficienter habere liberum arbitrium ad faciendum præceptũ bonum. Catholica vtroſq. redarguit, & illis dicens: Fecit Deus hominem rectũ. (Eccl. 7.) Et iſtis dicens: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. (Ioan. 8. Colat. 4.) Manichæi dicunt, animam particulam Dei, naturę malæ commixtione habere peccatũ. Pelagiani dicunt, animã iuſtam non quidem particulã, ſed creaturam Dei, etiã in iſta corruptibili vita nõ habere peccatũ. Catholica vtroſq; redarguit, Manichæis dicens: Aut facite arborẽ bonã, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum: (Matth. 12.) quod non diceretur homini, qui naturam facere non poteſt, niſi quia peccatũ non natura, ſed vitiũ eſt: Pelagianis dicens: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. (Hæretici quatenus ſeparati, quatenus coniuncti.) His morbis inter ſe cõtrariis Manichæi Pelagianiq. confligunt diſſimili voluntate, ſimili vanitate; ſeparati opinione diuerſa, ſed propinqui mente peruerſa. Iam verò gratiam Chriſti ſimul oppugnant, baptiſmũ eius ſimul euacuant, carnem eius ſimul exhonorãt, ſed etiam hæc modis cauſiſq; diuerſis. (Colat. 5.) Nam Manichæi meritis naturæ bonæ, Pelagiani autẽ meritis volũtatis bonæ, perhibent diuinitus ſubueniri. Illi dicunt, Debet hoc Deus laboribus mẽbrorum ſuorũ. Iſti dicunt, debet hoc virtutibus ſeruorum ſuorũ. Vtriſq. ergo merces nõ imputatur ſecundũ gratiam, ſed ſecundũ debitũ. (Colat. 6.) Manichæi lauacrũ regenerationis, id eſt, aquã ipſam dicunt eſſe ſuperfluam, nec prodeſſe aliquid profano corde contendũt. Pelagiani autem quod in ſacro baptiſmate ad expianda peccata dicitur, nihil opitulari infantibus nullum peccatũ habentibus aſſerũt. Ac per hoc in paruulis baptizandis, quantũ ad remiſſionẽ attinet peccatorum, Manichæi viſibile deſtruũt elementũ: Pelagiani autẽ etiam inuiſibile ſacramentũ. (Colat. 7.) Manichæi carnẽ Chriſti exhonorant, partũ virginis blaſphemando; Pelagiani autẽ carnem redimendorũ carni redemptoris æquando. Propterea quippe natus eſt Chriſtus, non vtique in carne peccati, ſed in ſimilitudine carnis peccati, quia cæterorum hominũ naſcitur caro peccati. (Colat. 8.) Manichæi ergo omnem carnem penitus deteſtantes, auferunt carni Chriſti perſpicuam veritatem. Pelagiani verò nullam carnẽ peccati naſci aſſeuerãtes, auferunt carni Chriſti propriam dignitatem. Deſinant itaq. Pelagiani catholicis obiectare quod non ſunt, nec ideo ſe velint haberi

A amabiles, quia odioſo Manichæorũ aduerſantur errori; ſed meritò ſe agnoſcãt odibiles, quia ſuum nõ auerſantur errorem. Poſſunt enim duo errores inter ſe eſſe contrarij, ſed ambo ſunt deteſtandi, quia ſunt ambo contrarij veritati. Nam ſi propterea ſunt diligendi Pelagiani, quia oderunt Manichæos; diligendi ſunt & Manichæi, quia oderunt Pelagianos. Sed abſit vt catholica mater propter alterorũ odium, alteros eligat amare, cùm monente atque adiuuante Domino debeat vtroſque vitare, & cupiat vtroſque ſanare.

CAPVT III. Calũnia Pelagianorũ aduerſus Romanæ eccleſiæ clericos.

QVINETIAM Romanos clericos arguunt, ſcribentes *eos iuſſionis terrore perculſos non erubuiſſe præuaricationis crimen admittere, vt contra priorem ſententiam ſuam, qua geſtis catholico dogmati aſſuerant, poſtea promũciarent malam hominum eſſe naturam.* Imò verò Pelagiani ſpe falſa putauerant, nouum & execrabile dogma Pelagianum vel Celeſtianum perſuaderi quorundam Romanorum catholicis mentibus poſſe; quando illa ingenia quamuis nefando errore peruerſa, non tamen B contemptibilia, cùm ſtudioſè corrigẽda potiùs, quàm facilè damnanda viderentur, aliquanto lenius, quàm ſeuerior poſtulabat eccleſiæ diſciplina, tractata ſunt. Tot enim & tantis inter Apoſtolicam ſedem & Afros epiſcopos currentibus & recurrentibus ſcriptis eccleſiaſticis, etiam geſtis de hac cauſa apud illam ſedem, Celeſtio præſente & reſpondente confectis; quænam tandem epiſtola venerandæ memoriæ papæ Zozimi, quæ interlocutio reperitur, vbi præceperit credi oportere ſine vllo vitio peccati originalis hominem naſci? Nuſquam prorſus hoc dixit, nuſquã omnino conſcripſit. Sed cùm hoc Celeſtius in ſuo libello poſuiſſet, inter illa duntaxat de quibus ſe adhuc dubitari & inſtrui velle confeſſus eſt, in homine acerrimi ingenij, qui profectò ſi corrigeretur plurimis profuiſſet, voluntas emendationis, non falſitas dogmatis approbata eſt. (Celeſtius est acerrimi ingenij.) Et C propterea libellus eius catholicus dictus eſt, quia & hoc catholicæ mẽtis eſt; ſi qua fortè aliter ſapit, quàm veritas exigit, non ea certiſſimè definire, ſed detecta ac demonſtrata reſpuere. (Libellus fidei Celeſtij Zozimo pontifici oblatus, quo ſenſu catholicus dictus.) Non enim hæreticis, ſed catholicis Apoſtolus loquebatur, vbi ait: Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus, & ſi quid aliter ſapitis, id quoq. Deus vobis reuelabit. (Phil. 3.) Hoc in illo factũ eſſe putabatur, quando ſe literis beatæ memoriæ papæ Innocentij, quibus de hac re dubitatio tota ſublata eſt, cõſentire reſpondit. (Celeſtius conſentire ſe literis Innocentij papæ, ſed fallaciter, profitetur.) Et hoc vt plenius & manifeſtiùs in illo fieret, expectabatur venturis ex Africa literis, in qua prouincia eius aliquanto calliditas euidentius innotuerat. Quæ Romam literę poſteaquam venerunt, id continentes, non ſufficere hominibus tardioribus & ſolicitioribus, quòd ſe generaliter Innocentij epiſcopi literis conſentire fatebatur; ſed apertè eum debere anathematizare, quæ in ſuo libello praua poſuerat, (Literæ concilij Africani ad Zozimũ pontificẽ, quibus dolis C[o]ſtan- des Celeſtij detegunt.) ne ſi id non feciſſet, multi parũ intelligẽtes, magis D in libello eius illa fidei venena à ſede Apoſtolica credetent approbata, propterea quòd ab illa dictum erat, eum libellum eſſe catholicum, quàm emendata, propter illud quòd ſe papæ Innocentij literis conſentire ipſe reſponderat. Tũc ergo cùm eius præſentia poſceretur, vt certis ac dilucidis reſponſionibus, vel aſtutia hominis vel correctio diluceſceret, & nulli ambigua remaneret, ſe ſubtraxit & negauit examini. (Celeſtius detectus ſententiam ſuam ſpaneret ſubducit ſe Apoſtolicæ ſedis examini.) Nec differendũ iam fuerat, ſicut factũ eſt, quòd aliis prodeſſet, ſi nimium peruerſorum pertinaciæ dementiæq. non poſſet. Sed ſi, quod abſit, ita tũc fuiſſet de Celeſtio vel Pelagio in Romana eccleſia iudicatum, vt illa eorum dogmata, quæ in ipſis & cum ipſis papa Innocentius damnauerat, approbanda & tenenda pronunciarentur, ex hoc potius eſſet præuaricationis nota Romanis clericis inurenda. Nunc verò cùm primitus beatiſſimi papæ Innocentij literæ epiſcoporum literis reſpondentes Afrorum, pariter hunc errorem, quem

conantur

conantur iſti perſuadere, damnauerũt; ſucceſſor quoque eius ſanctus papa Zoſimus hoc tenendum eſſe, quòd iſti de paruulis ſentiunt, nunquam dixerit, nunquam ſcripſerit: inſuper etiam Celeſtium ſe purgare molientem ad conſentiendum ſuprà dictis ſedis apoſtolicæ literis crebrà interlocutione cõſtrinxerit; profectò quicquid interea lenius actum eſt cùm Celeſtio, ſeruata dũtaxat antiquiſſimæ & robuſtiſſimæ fidei firmitate, correctionis fuit clementiſſima ſuaſio, nõ approbatio exitioſiſſima prauitatis. Et quòd ab eodem ſacerdote poſtea Celeſtius & Pelagius repetita authoritate damnati ſunt, paululum intermiſſæ, iam neceſſariò proferendæ ratio ſeueritatis fuit, non præuaricatio prius cognitæ vel noua cognitio veritatis.

Celeſtius cum Pelagio iterũ excommunicantur.

CAPVT IIII.
Acta in cauſa Celeſtij coram Zoſimo Romano pontifice.

SED quid opus eſt nos de hac re loquendo diutius immorari, cùm extent hinc atque inde geſta & ſcripta directa, vbi poſſint cuncta illa quemadmodũ acta ſint, vel cognoſci vel recognoſci? Interrogationibus enim ſancti præceſſoris tui, & Celeſtij reſponſionibus, quibus ſe beati papæ Innocentij literis conſentire profeſſus eſt, quis non videat quemadmodum ſit Celeſtius colligatus, & vinculo ſaluberrimo obſtrictus, ne vlterius defendere auderet in baptiſmate paruulorum nõ dimitti originale peccatum? Venerabilis quippe Innocentij epiſcopi de hac re iſta ſunt verba ad Carthaginienſe concilium: *Liberum*, inquit, *arbitrium olim ille perpeſſus dum ſuis inconſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus, nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit: ſuáque in æternum libertate deceptus, huius ruinæ iacuiſſet oppreſſus, niſi eum pòſt Chriſti pro ſua gratia liberaſſet aduentus, qui per nouæ regenerationis purificationem omne præteritum vitium ſui baptiſmatis lauacro purgauit.* Quid iſta ſedis apoſtolicæ ſententia clarius atque manifeſtius? Huic ſe Celeſtius conſentire profeſſus eſt, quando cùm illi à ſancto præceſſore tuo dictum eſſet: *illa omnia damnas quæ iactata ſunt de nomine tuo?* Ipſe reſpondit: *Damno ſecundum ſententiam beatæ memoriæ præceſſoris tui Innocentij*. Inter cætera autem quæ de nomine eius iactata fuerant, diaconus Celeſtio Paulinus obiecerat, quòd diceret, *peccatum Adæ ipſi ſoli obfuiſſe & non generi humano: & quòd infantes nuper nati, in eo eſſent ſtatu in quo Adam fuit ante peccatum.* Proinde ſi obiecta Paulini ſecundum ſententiam beati papæ Innocentij, veraci corde atque ore damnaret; quid ei remaneret deinceps vnde contenderet, nullum eſſe ex præterita primi hominis tranſgreſſione in paruulis vitium, quod per nouæ regenerationis purificationem ſacro baptiſmate purgaretur? Sed illud ſe reſpondiſſe fallaciter nouiſſimo exitu oſtendit, cùm ſe ſubtraxit examini, ne ſecundum Africana reſcripta ipſa omnino de hac quæſtione verba commemorare & anathematizare, quæ in libello ſuo poſuit, cogeretur. Quid illud quod idem Papa de hac ipſa cauſa etiam Numidiæ reſcripſit epiſcopis, quia de vtroque concilio & de Carthaginienſi ſcilicet & Mileuitano ſcripta ſuſceperat, nõne apertiſſimè de paruulis loquitur? Hæc enim eius verba ſunt: *Illud verò, quod eos veſtra fraternitas aſſerit prædicare, paruulos æternæ vitæ præmiis etiam ſine baptiſmatis gratia poſſe donari, perfatuum eſt. Niſi enim manducauerint carnem filij hominis, & biberint ſanguinem eius, non habebunt vitam in ſemetipſis. Qui autem hanc eis ſine regeneratione defendũt, videntur mihi ipſum baptiſmum velle caſſare, cùm prædicant hos habere, quod in eos credimus non niſi baptiſmate conferendum.* Quid ad hæc dicit ingratus, cui ſedes Apoſtolica iam ſua profeſſione quaſi correcto, benigniſſima lenitate pepercerat? Quid ad hæc dicit, vtrum poſt huius vitæ finem paruuli, etiam ſi dum viuunt non baptizentur in Chriſto, in vita æterna erunt, an non erunt? Si dixerit, erunt: quomodo ergo quæ de nomine eius

Epiſtola apud Auguſt. 91.

Epiſtola 93. inter Auguſtinianas. Ioan. 6.

A iactata ſunt ſecundum ſententiam beatæ memoriæ Innocentij ſe damnaſſe reſpondit? Ecce beatæ memoriæ Innocentius papa, ſine baptiſmo Chriſti, & ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti vitam nõ habere paruulos dicit. Si dixerit, non erunt: quomodo ergo non accipientes æternam vitam, vtique conſequenter æterna morte damnantur, ſi nullũ trahunt originale peccatum? Quid ad hæc dicunt iſti qui ſuas calumnioſas impietates ſcribere audent, & Orientalibus epiſcopis mittere? Tenetur Celeſtius literis venerabilis Innocentij præbuiſſe conſenſum: Legũtur ipſę memorati antiſtitis literæ, ſcribẽtis non baptizatos vitam paruulos habere non poſſe. Quis autem negabit id eſſe cõſequens vt mortẽ habeant, qui non habẽt vitam? Vnde ergo in infantibus iſta miſerabilis pœna, ſi nulla originalis eſt culpa? Quomodo igitur ab iſtis fidei deſertoribus & oppugnatoribus gratiæ, Romani clerici præuaricationis arguuntur ſub epiſcopo Zoſimo quaſi aliud ſenſerint in damnatione poſteriore B Celeſtij & Pelagij, quàm quod ſub Innocẽtio in priore ſenſerunt? Quia vtique cùm literis venerabilis Innocentij de paruulis, niſi baptizarentur in Chriſto, in æterna morte manſuris catholicæ fidei clareret antiquitas; profectò eccleſiæ Romanæ præuaricator potius eſſet, quicunque ab illa ſententia deuiaſſet: quod Deo propitio, quoniam factum non eſt, ſed ipſa conſtanter repetita Celeſtij & Pelagij damnatione ſeruata eſt; ſe intelligant eſſe vnde alios criminantur, & aliquando à fidei præuaricatione ſanentur. Malam quippe hominum eſſe naturam, non dicit catholica fides, inquantum homo à creatore primitus inſtitutus eſt; neque nunc quod in illa Deus creat, cùm homines ex hominibns facit, hoc eſt malum eius, ſed quod ex illo vitio primi hominis trahit.

CAP. V.
Reſpondet ad Pelagianorum calumnias.

IAM nunc illa videnda ſunt, quæ in epiſtola ſua C nobis obiicientes, breuiter poſuerunt, quibus hæc eſt noſtra reſponſio: Peccato Adæ arbitrium liberum de hominũ natura periſſe non dicimus, ſed ad peccandũ valere in hominibus ſubditis diabolo: ad bene autem piéque viuendum non valere, niſi ipſa voluntas hominis Dei gratia fuerit liberata, & ad omne bonũ actionis, ſermonis, cogitationis adiuta. Neminem niſi Dominum Deum dicimus naſcentium conditorem nec à diabolo, ſed ab ipſo nuptias inſtitutas: omnes tamen ſub peccato naſci propter propaginis vitium, & ideo eſſe ſub diabolo, donec renaſcantur in Chriſto. Nec ſub nomine gratiæ fatum aſſerimus, quia nullis hominum meritis Dei gratiam dicimus antecedi. Si autem quibuſdam omnipotentis Dei voluntatem placet fati nomine nuncupare, profanas quidem verborũ nouitates euitamus, ſed de verbis cõtendere non amamus. Vnde autem hoc eis viſum fuerit nobis obiicere, quòd fatum aſſeramus ſub nomine gratiæ, cùm aliquanto D attentius cogitarim, prius eorũ verba quæ cõſequuntur inſpexi. Sic enim hoc nobis obiiciendum putarunt: *Sub nomine*, inquiunt, *gratiæ ita fatum aſſerunt, vt dicant: quia niſi Deus inuito & reluctanti homini inſpirauerit boni & ipſius imperfecti cupiditatem, nec à malo declinare, nec bonum poſſet arripere.* Deinde aliquanto pòſt, vbi ipſi quæ defendant, commemorant, quid de hac re ab eis diceretur, attẽdi. *Baptiſma*, inquiunt, *omnibus neceſſarium eſſe ætatibus confitemur, gratiam quoque adiuuare vniuſcuiuſque bonum propoſitum, non tamen reluctanti ſtudium virtutis immittere, quia perſonarũ acceptio non eſt apud Deum.* Ex his eorum verbis intellexi, ob hoc illos vel putare vel putari velle, fatũ nos aſſerere ſub nomine gratiæ, quia gratiam Dei non ſecundum merita noſtra dicimus dari, ſed ſecundum ipſius miſericordiſſimam volũtatem, qui dixit: Miſerebor, cui miſertus ero; & miſericordiam præſtabo, cui miſericors fuero. Vbi conſequenter adiunctũ eſt:

I.
II.
III.
Gratiæ nomine fatũ à catholicis aſſeri calumniantur Pelagiani.

Calumnia huius tertiæ retuſa.

Exod. 33.

Igitur

Rom. 9.

Igitur non volentis, neq. currentis; ſed miſerentis eſt Dei. Poſſet etiã hinc quiſpiã ſimiliter ſtultus fati aſſertorem Apoſtolũ putare vel dicere: verùm hic ſe iſti ſatis aperiut. Cùm enim propterea nobis calũniantur, dicẽtes nos fatũ gratiæ nomine aſſerere, quia nõ ſecũdum merita noſtra dari dicimus Dei gratiã; proculdubiò confitentur, quòd ipſi eam ſecundũ noſtra merita dari dicũt: ita cæcitas eorũ occultare ac diſſimulare nõ potuit hoc ſe ſapere atq. ſentire, quod ſibi obiectum Pelagius in epiſcopali iudicio Palæſtino ſubdolo timore damnauit. Obiectũ quippe illi eſt ex verbis quidem diſcipuli ſui Celeſtij, quod etiã ipſe diceret, *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari.* Quod ille deteſtans, vel quaſi deteſtãs, ore duntaxat anathematizare non diſtulit: ſed ſicut eius libri poſteriores indicant, & iſtorum ſectatorum eius nudata aſſertio; ficto corde ſeruauit, donec poſtea quod tũc metu texerat negantis aſtutia, etiam in literas proferret audacia. Et adhuc non reformidant, nec ſaltem verecundantur epiſcopi Pelagiani literas ſuas catholicis Orientalibus epiſcopis mittere, quibus nos aſſertores fati eſſe criminantur, quia non dicimus gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, quod Pelagius epiſcopos Orientales metuens, dicere non auſus, & damnare compulſus eſt.

Capvt vi. *Retorquet fati criminationẽ in aduerſarios.*

Itane verò filij ſuperbiæ, inimici gratiæ Dei, ô noui hæretici Pelagiani, quiſquis dicit, gratia Dei omnia hominis bona merita præueniri, nec gratiam Dei meritis dari, ne nõ ſit gratia, ſi non gratis datur, ſed debita merentibus redditur; fatũ vobis videtur aſſerere? Nónne etiã voſipſi qualibet intẽtione neceſſariũ baptiſmũ omnibus ætatibus dicitis? Nónne in hac ipſa epiſtola veſtra iſtã de baptiſmo ſententiam, & de gratia iuxtà poſuiſtis? Cur nõ vos baptiſmus qui datur infantibus, ipſa vicinitate cõmonuit quid ſentire de gratia debeatis? Hæc enim verba ſunt veſtra: *Baptiſma omnibus neceſſariũ eſſe ætatibus cõfitemur: gratiam quoq. adiuuare vniuſcuiuſq. bonũ propoſitũ, non tamen reluctãti ſtudium virtutis immittere, quia perſonarum acceptio non eſt apud Deũ.* In his omnibus verbis veſtris de gratia quod dixiſtis, interim taceo: de baptiſmate reddite rationẽ, cur illud dicatis omnibus eſſe ætatibus neceſſarium, quare ſit neceſſariũ paruulis dicite; profectò quia eis boni aliquid cõfert, & idem aliquid nec paruum nec mediocre, ſed magnũ eſt. Nã ſi eos negatis attrahere quòd in baptiſmo remittatur originale peccatũ, tamẽ regenerationis lauacro adoptari ex filiis hominum in filios Dei non negatis, imò etiã prædicatis: dicite ergo nobis quicunq. baptizati in Chriſto paruuli de corpore exierunt, hoc tam ſublime donũ quibus præcedentibus meritis acceperunt? Si dixeritis, hoc eos parẽtũ pietate meruiſſe: Reſpõdebitur vobis: Cur aliquãdo piorũ filiis negatur hoc bonũ; & filiis tribuitur impiorũ? Nonnunquam enim de religioſis orta proles in tenera ætate atque ab vtero recentiſſimo præuenitur morte, antequam lauacro regenerationis abluatur: & infans natus ex inimicis Chriſti miſericordia Chriſtianorũ baptizatur in Chriſto, plangit baptizata mater non baptizatũ propriũ: & ab impudica expoſitum, baptizandum caſta fœtum colligit alienũ. Hic certè merita parentũ vacant, vacant vobis fatentibus ipſorũ etiam paruulorũ. Scimus enim vos non de anima humana credere, quòd ante corpus terrenũ alicubi vixerit, & aliquid operata ſit vel boni vel mali, vnde iſtam in carne differentiã mereretur. Quæ igitur cauſa huic paruulo baptiſmũ procurauit, illi negauit? An ipſi fatum habent, quia meritum non habent? aut in his eſt acceptio à Domino perſonarum? Nam vtrumq. dixiſtis, prius fatum, acceptionẽ poſtea perſonarũ: vt quoniam vtrumque refutandũ eſt, remaneat quod vultis aduerſus gratiam introducere meritum. Reſpondete igitur de meritis paruulorum, cur alij baptizati, alij nõ

Antihypophora. Vt infans vnus pro altero ad baptiſmi gratiam perueniat, non paternæ pietatis eſt meritum, ſed gratia Dei.

A baptizati de corporibus exeant, nec parentum meritis vel polleant vel careant tam excellenti bono, vt fiant filij Dei ex hominum filiis, nullis parẽtum, nullis meritis ſuis. Nẽpe reticẽtis, & vos ipſos potius in eo quod nobis obiicitis, inuenitis. Nam ſi vbi non eſt meritũ, conſequenter eſſe dicitis fatum, & ob hoc in gratia Dei meritum hominis vultis intelligi, ne fatum cogamini confiteri; ecce vos potius aſſeritis fatum in baptiſmate paruulorum, quorum nullum eſſe fatemini meritum. Si autem in baptizandis paruulis, & nullum meritum omnino præcedere, & tamen fatum nõ eſſe conceditis, cur nos quando dicimus gratiam Dei propterea gratis dari, ne gratia non ſit, & non tanquam debitam meritis præcedentibus reddi, fati aſſertores eſſe iactatis: non intelligentes iuſtificandis impiis ſicut propterea merita non ſunt, quia Dei gratia eſt; ita propterea non eſſe fatum, quia Dei gratia eſt; ita propterea non eſſe acceptionem perſonarũ, quia Dei gratia eſt? B Fatum quippe qui affirmant, de ſiderum poſitione ad tempus quo concipitur quiſq. vel naſcitur, quas conſtellationes vocant, non ſolum actus & euenta, verumetiam ipſas noſtras voluntates pendere contendunt: Dei verò gratia non ſolùm omnia ſidera & omnes cælos, verumetiã omnes angelos ſupergreditur. Deinde fati aſſertores & bona & mala hominũ fato tribuunt: Deus autem in malis hominum merita eorum debita retributione perſequitur; bona verò per indebitam gratiam miſericordi voluntate largitur, vtrunque faciens non per ſtellarum temporale cõſortium, ſed per ſuæ ſeueritatis & bonitatis æternum altúmq. cõſilium. Neutrum ergo pertinere videmus ad fatum. Hic reſpondetis, hanc ipſam Dei beneuolentiã qua non merita ſequitur, ſed bona indebita gratuita bonitate largitur, fatũ potius eſſe dicendũ, cùm hanc Apoſtolus gratiam vocet, dicẽs: Gratia ſalui facti eſtis C per fidem, & hoc non eſt ex vobis, ſed Dei donũ eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Nónne attenditis, nónne perſpicitis, non à nobis diuinæ gratiæ nomine fatum aſſeri, ſed à vobis potius diuinam gratiam fati nomine nuncupari?

Meritũ negatur non ſtatim fatum ſtatui.

Fati nomine quid intelligatur.

Item, quæ acceptio perſonarum ibi rectè dicitur, vbi ille qui iudicat relinquẽs cauſæ meritũ de qua iudicat alteri contra alterũ ſuffragatur, quia inuenit aliquid in perſona quod honore vel miſeratione ſit dignum? Si autem quiſpiam duos habeat debitores, & alteri vellet dimittere debitum, alterum exigere; cui vult donat, ſed neminem fraudat: nec acceptio perſonarum dicenda eſt, quando iniquitas nulla eſt. Alioquin eis qui parum intelligunt, poteſt acceptio perſonarum videri, vbi vineæ Dominus operariis, qui vna hora illic opus fecerunt, tantum dedit, quantum illis qui pertulerũt pondus diei & æſtus, æquales faciens in mercede, quorum tã magna diſtantia fuerat in labore. Sed quid reſpondit de hac velut acceptione perſonarum aduerſus patremfamiliâs murmurantibus? D Amice, inquit, non facio tibi iniuriam. Nónne ex denario cõueniſti mecum? Tolle quod tuum eſt, & vade: volo autẽ & huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. An non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Nempe hic tota iuſtitia eſt. Hoc volo: tibi, inquit, reddidi, huic donaui: neque vt huic donarem, tibi aliquid abſtuli; aut quod debebam vel minui vel negaui. An nõ licet mihi facere quod volo? An oculus tuus nequã eſt, quia ego bonus ſum? Sicut ergo hic nulla eſt acceptio perſonarum; quia ſic alius gratis honoratur, vt alius debito nõ fraudetur: ſic etiã cùm ſecundum propoſitum Dei vocatur alius, alius non vocatur: vocato datur gratuitum bonum, cuius boni eſt vocatio ipſa principium: non vocato redditur malum, quia omnes rei ſunt ex eo, quòd per vnum hominem peccatum intrauit in mundum. Et in illa quidem

Capvt vii. *Refellit calũniam de perſonarum acceptione.*

Acceptio perſonarum non eſt, vbi iniquitas nõ eſt.

Matth. 20.

Diuina electio non habet perſonarum acceptionem, etiã ſi ex meritis non procedat.

A quidem operariorum ſimilitudine, vbi vnum denarium acceperunt qui vna hora, & qui duodecies tantũ laborauerunt, qui vtiq. ſecundum rationes humanas, ſed vanas, pro quantitate laboris ſui duodecim denarios accipere debuerunt, vtriq. in bono coæquati, non alij liberati, alij dãnati ſunt: quia & illi qui plus laborauerunt, & quòd ſic vocati ſunt vt venirẽt, & ſic paſti vt non deficerent, ab ipſo patrefamiliâs habuerunt.
Rom. 9. Vbi autem dicitur, Ergo cui vult miſeretur: & quem vult obdurat, qui facit aliud vas in honorem, aliud in cõtumeliam: bonũ quidem immeritò & gratis datur, quia ex eadem maſſa eſt cui datur: malũ verò merito & debitũ redditur, quia in maſſa perditionis malum malo non malè redditur, & ei cui redditur malum eſt, quia ſupplicium eſt: ei verò à quo redditur, bonũ eſt, quia rectè factum eius eſt. Nec vlla eſt acceptio perſonarum in duobus debitoribus, æqualiter reis, ſi alteri dimittitur, alteri exigitur, quod pariter ab vtroq. debetur.
Exemplo rem illuſtrat. Sed vt id quod dicimus alicuius exempli manifeſtatione clareſcat, conſtituamus aliquos ab aliqua
B meretrice geminos editos, atq. vt ab alijs colligerentur expoſitos: horũ ſine baptiſmo expirauit vnus, alius baptizatus: quod hic fatũ aut fortunã fuiſſe dicamus, quæ omnino nulla ſunt? quam perſonarũ acceptionẽ, quæ apud Deum nulla eſt, etiam ſi in iſtis vlla eſſe potuiſſet, qui vtiq. nihil habebant, vnde alter alteri præferretur, meritáque nulla propria, ſiue bona, quibus mereretur alius baptizari; ſiue mala, quibus alius ſine baptiſmate mori? An aliqua parentũ fuerunt vbi fornicator pater, meretrix mater? Sed qualiacunque illa fuerint, non vtiq. iſtis tam diuerſa conditione morientibus vlla diuerſa, ſed vtrique communia. Si ergo nec fatum, quia nullæ ſtellæ iſta decernunt; nec fortuna, quia non fortuiti caſus hæc agunt; nec perſonarum, nec meritorum diuerſitas hoc fecerunt: quid reſtat quantũ ad baptizatũ attinet, niſi gratia Dei quæ vaſis factis in honorem gratis datur: quantũ autem ad non
C baptizatũ, ira Dei, quæ vaſis in cõtumeliam pro ipſius maſſæ meritis redditur. Sed in illo qui baptizatus eſt, gratiam Dei vos confiteri cogimus, & meritum eius nullum præceſſiſſe conuincimus; de illo autem ſine baptiſmate mortuo, cur ei defuerit ſacramentũ, quod & vos fatemini omnibus ætatibus neceſſariũ, & quid iſto modo in eo fuerit vindicatum, vos videritis qui non vultis eſſe originale delictum. Nobis in duobus iſtis geminis vnam proculdubiò habentibus cauſam, difficultatem quæſtionis cur alius ſic, alius verò ſic
Rom. 9. mortuus eſt, velut nõ ſoluendo ſoluit Apoſtolus: Qui cùm & ipſe de duobus geminis tale aliquid propoſuiſſet, propter quos non ex operibus, quia nondum operati fuerant aliquid boni vel mali, ſed ex vocante di-
Malac. 1. ctum eſt, Maior ſeruiet minori: Et, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui: & huius profunditatis horrorem vſque ad hoc perduxiſſet, vt diceret: Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat: ſenſit cõtinuò quid moueret, & ſibi verba contradicentis, quæ apoſtolica authoritate coërceret, oppoſuit. Ait enim: Dicis itaque mihi, quid adhuc conqueritur: nam voluntati eius quis reſiſtit? Reſponditque iſta dicenti: O homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmẽtum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? Deinde ſecutus tam magnum abditúmq. ſecretum, quantum aperiendum eſſe hominibus iudicauit, aperuit dicens: Si autem volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potẽtiam ſuam, attulit in multa patientia vaſa iræ quę perfecta ſunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam; hoc eſt gratiæ Dei non ſolum adiutoriũ, verumetiam documentũ. Adiutorium

A ſcilicet in vaſis miſericordiæ; in vaſis autem iræ documentũ: in eis enim oſtendit irã, & demonſtrat patientiam ſuam, quia tam potens eſt bonitas eius, vt benè vtatur etiam malis, & in eis notas facit diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ; quoniam quod ab iræ vaſis exigit iuſtitia puniẽtis, hoc vaſis miſericordiæ dimittit gratia liberantis. Nec beneficiũ quod quibuſdã gra- Cur non omnes Deus ex maſſa perditionum liberet.
tis tribuitur, appareret, niſi Deus alijs ex eadem maſſa pariter reis iuſto ſupplicio condemnatis, quid vtriſque deberetur, oſtẽderet. Quis enim te diſcernit? ait idem Apoſtolus, homini tanquam de ſemetipſo & de ſuo 1. Cor. 4.
proprio bono glorianti: Quis enim te diſcernit? vtiq. ab iræ vaſis, à maſſa perditionis, quæ per vnum omnes miſit in damnationem. Quis te diſcernit? Et tanquam reſpõdiſſet, diſcernit me fides mea, propoſitũ meum, meritum meum. Quid enim habes, inquit, quod non accepiſti? Si autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi nõ acceperis? hoc eſt, quaſi de tuo ſit, vnde diſcerneris. Ergo ille diſcernit qui vnde diſcernaris impertit, pœnam debitam remouẽdo, indebitam gratiam largien-
B do: ille diſcernit, qui cùm tenebræ eſſent ſuper abyſſum, dixit: Fiat lux, & facta eſt lux: & diuiſit, hoc eſt, Gen. 1.
diſcreuit inter lucem & tenebras. Nõ enim cùm ſolæ eſſent tenebræ quid diſcerneret inuenit; ſed lucem faciendo diſcreuit vt iuſtificatis impiis dicatur: Fuiſtis Ephes. 5.
enim aliquando tenebræ, nũc autem lux in Domino: ac ſic qui gloriatur, nõ in ſeipſo, ſed in Domino glorietur. Ille diſcernit qui de nondũ natis neq. qui aliquid egerant boni aut mali, vt ſecundum electionẽ propoſitum eius maneret, non ex operibus, ſed ex ipſo vo- Rom. 9.
cante dixit: Maior ſeruiet minori: atq. idipſum com- Gen. 25.
mendans poſtea per Prophetam, Iacob, inquit, dilexi, Rom. 9.
Eſau autem odio habui. electione quippe dixit, vbi Deus non ab alio factũ quod eligat inuenit, ſed quod inueniat ipſe facit, ſicut de reliquiis Iſraël ſcriptũ eſt: Reliquiæ per electionem gratiæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iã non eſt Non eligit quenquam Deus vt prauidens opera eius bona: ſed quem gratuito eligit, dat ei vnde bona opera faciat.
C gratia. Propter quod profectò deſipitis, qui dicente veritate, non ex operibus, ſed ex vocãte dictũ eſt, vos Malac. 1.
dicitis ex futuris operibus, quæ Deus illũ facturũ eſſe præſciebat, Iacob fuiſſe dilectum: atq. ita contradicitis Apoſtolo dicenti, non ex operibus: quaſi nõ poſſet dicere, non ex præſentibus, ſed ex futuris operibus: ſed ait, non ex operibus, vt gratiam commendaret: ſi autẽ gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia; gratia vtique, vt per illam fiant bona opera: ne ſi præceſſerint bona opera, tanquam operibus reddatur gratia, ac ſic gratia iam non ſit gratia. Sed vt vobis auferretur omnis veſtræ caliginis latebra, propterea geminos tales propoſui, qui neque parentum meritis iuuarentur, & ambo infantiæ primordio vnus baptizatus, alter ſine baptiſmate morerentur; ne diceretis Deum, ſicut de Iacob & Eſau contra Apoſtolum dicitis, opera eorũ futura præſciſſe. Quomodo enim præſciuit ea futura, quę illis in infantia morituris, quia præſcientia eius falli non poteſt, præſciuit potius non futura? Aut quid prodeſt eis qui rapiuntur ex hac vi- Sap. 4.
ta, ne malitia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam eorum, ſi peccatum etiam quod nõ eſt factum, dictum, cogitatum, tanquam commiſſum fuerit, ſic punitur? Quod ſi abſurdiſſimum, inſulſiſſimum, dementiſſimum eſt, quoslibet homines ex his peccatis, quorum nec reatum ex parentibus trahere, ſicut dicitis; nec ea nõ ſolum committere, ſed nec ſaltem cogitare potuerunt, eſſe damnandos: redit ad vos frater ille geminus baptizati non baptizatus, & tacitus quærit à vobis, vnde fuerit à fraterna felicitate diſcretus, cur illa infelicitate punitus, vt illo in Dei filium adoptato, ipſe non acciperet omnibus ætatibus neceſſarium, ſicut fatemini, ſacramentum; ſi quemadmodum nulla eſt fortuna vel fatũ, vel apud Deum

acceptio

acceptio perſonarum, ita nullum eſt gratiæ ſine meritis donum, nullum originale peccatum. Huic prorſus infanti linguam veſtram vocémque ſubmittitis, huic non loquenti quid loquamini non habetis.

CAPVT VIII.

IAM núc videamus vt poſſumus, hóc ipſum quod volunt præcedere in homine, vt adiutorio gratiæ dignus habeatur, ac ſic gratia iam non ſit gratia. Videamus tamen quid illud ſit: *Sub nomine*, inquiunt, *gratiæ ita fatum aſſerunt, vt dicant, quia niſi inuito & reluctanti homini inſpirauerit boni, & ipſam imperfecti cupiditatē, nec à malo declinare, nec bonum poſſit arripere*. Iam de fato & gratia quàm inania loquantur oſtendimus; núc illud eſt quod debemus aduertere, verum inuito & reluctanti homini Deus inſpiret boni cupiditatem, vt iam non ſit reluctans, non ſit inuitus, ſed conſentiens bono, & volens bonum. Iſti enim volunt in homine ab ipſo homine incipere cupiditatem boni, vt huius cœpti meritum etiam perficiendi gratia conſequatur, ſi tamen hoc ſaltem volunt. Pelagius enim facilius dicit impleri quod bonum eſt, ſi adiuuet gratia. Quo additamento, id eſt addendo facilius, vtique ſignificat hoc ſe ſapere, quod etiam ſi gratiæ defuerit adiutorium, poteſt, quamuis difficilius, impleri bonū per liberum arbitrium. Sed iſtis quid in hac re ſentiāt, non de illo authore huius hæreſis præſcribamus; permittamus eos cum ſuo libero arbitrio eſſe liberos, & ab ipſo Pelagio; atque iſta verba eorum, quæ in hac cui reſpondemus Epiſtola poſuerunt, potius attendamus. Hoc enim nobis obiiciendum putarunt, quòd inuito & reluctanti homini Deum dicamus inſpirare, non quantūcunque boni, ſed & ipſius imperfecti cupiditatem. Fortaſſis ergo ipſi eo modo ſaltem ſeruant locum gratiæ, vt ſine illa putent hominem poſſe habere boni, ſed imperfecti cupiditatem: perfecti autem non facilius per illam poſſe, ſed niſi per illam omnino non poſſe: verùm & ſic gratiā Dei dicunt ſecundum merita noſtra dari, quod in Oriente Pelagius Eccleſiaſticis geſtis damnari timendo damnauit. Si enim ſine Dei gratia per nos incipit cupiditas boni, ipſum cœptum erit meritum, cui tanquam ex debito gratiæ veniat adiutorium; ac ſic gratia Dei non gratis donabitur, ſed ſecundum meritum noſtrum dabitur. Dominus autem vt reſponderet futuro Pelagio, non ait, Sine me difficile poteſtis aliquid facere: ſed ait, Sine me nihil poteſtis facere. Et vt reſponderet futuris etiam iſtis in eadem ipſa Euangelica ſententia, nō ait, Sine me nihil poteſtis perficere: ſed, facere. Nam ſi perficere dixiſſet, poſſent iſti dicere, non ad incipiendum bonum, quod à nobis eſt, ſed ad perficiendū eſſe Dei adiutorium neceſſarium. Verùm audiant & Apoſtolum. Dominus enim cùm ait: Sine me nihil poteſtis facere: hoc vno verbo initium finémque cōprehendit. Apoſtolus verò tanquam ſententiæ Dominicæ expoſitor apertius vtrumque diſtinxit, dicēs: Quoniam qui in vobis opus bonum cœpit, perficiet vſq. in diem Chriſti Ieſu. Sed in Scripturis ſanctis apud eundem Apoſtolum iſto vnde loquimur, amplius inuenimus. Loquimur enim nunc de boni cupiditate, quā ſi volunt à nobis incipere, à Domino perfici, videant quid reſpondeant dicenti Apoſtolo: Non quia idonei ſimus cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Cogitare, ait, aliquid, vtiq. bonum, minus eſt autem cogitare quàm cupere. Cogitamus quippe omne quod cupimus, nec tamē cupimus omne quod cogitamus, quoniam nonnunquā & quod non cupimus cogitamus. Cùm igitur minus ſit cogitare quàm cupere, poteſt enim homo cogitare bonum, quod nondū cupit; & proficiēdo poſtea cupere, quod antea nō cupiendo cogitauit: quomodo ad id quod minus eſt, id eſt, ad cogitandum aliquid boni nō ſumus idonei tāquam ex nobiſmetipſis, ſed ſufficien-

Docet nec primam quidem boni cupiditatem ſeu deſiderium ineſſe nobis ex nobiſipſis, ſed ex gratia Dei.

Diſcipuli Pelagij ex parte à præceptoris doctrina recedunt.

Ioan.15.

Phil.1.

2 Cor.3.

Aliud cogitare, aliud cupere.

A tia noſtra ex Deo eſt; & ad id quod eſt amplius, id eſt, ad cupiendū aliquid boni ſine diuino adiutorio idonei ſumus ex libero arbitrio? Neq. enim & hic Apoſtolus ait, Non quia idonei ſumus cogitare quod perfectum eſt, tanquam ex nobiſmetipſis, ſed cogitare, ait, aliquid, cui contrarium eſt nihil. Vnde eſt illud Domini: Sine me nihil poteſtis facere. Ioan.15.

CAPVT IX.

Prou.16.

Scripturas interpretatur ex quibus occaſionem erroris Pelagiani hauſere.

SED nimirum quod ſcriptum eſt, *Hominis eſt præparare cor, & à Domino reſponſio linguæ*: non bene intelligendo falluntur, vt exiſtiment cor præparare, hoc eſt bonum inchoare ſine adiutorio gratiæ Dei, ad hominem pertinere. Abſit vt ſic intelligant filij promiſſionis, tanquam cùm audierint Dominum dicentem: Sine me nihil poteſtis facere: quaſi conuincant eum dicentes: Ecce ſine te poſſumus cor præparare: aut cùm audierint à Paulo apoſtolo: Non quia idonei ſumus cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt: tāquam & ipſum cōuincant dicentes: Ecce idonei ſumus ex nobiſmetipſis præpa-B rare cor, ac per hoc & boni aliquid cogitare. Quis enim poteſt bona cogitatione ad bonū cor præparare? Abſit vt ſic intelligāt, niſi ſuperbi ſui arbitrij defenſores, & fidei catholicę deſertores. Ideo quippe ſcriptum eſt: Hominis eſt præparare cor, & à Domino reſponſio linguæ: quia homo præparat cor, non tamen ſine adiutorio Dei, qui tangit cor, homo præparat cor. In reſponſione autem linguæ, id eſt, in eo quod præparato cordi lingua diuina reſpondit, nihil operis habet homo, ſed totum eſt à Domino Deo. Nam ſicut dictum eſt: Hominis eſt præparare cor, & à Domino reſpōſio linguæ: ita etiam dictum eſt: Aperi os, & adimplebo illud. Quamuis enim niſi adiuuante illo ſine quo nihil poſſumus facere, os non poſſumus aperire: tamen nos aperimus illius adiumento & opere noſtro; implet autem illud Dominus, ſine opere noſtro. Nam quid C eſt præparare cor, & os aperire; niſi voluntatem parare? & tamen in eiſdem literis legitur: Præparatur voluntas à Domino. Et, Labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Ecce Dominus admonet, vt præparemus voluntatem in eo quod legimus: Hominis eſt præparare cor: & tamen vt hoc faciat homo, adiuuat Deus. quia præparatur voluntas à Domino. Et aperit os, ita iubendo vt nemo poſſit niſi ipſe id faciat adiuuando, cui dicitur: Labia mea aperies. Núquid iſtorum aliqui ita deſipiunt vt aliud os, aliud labia eſſe contendant, & mirabili vanitate hominem dicant os aperire, labia hominis Deum? Quanquam Deus illos & ab hac abſurditate compeſcit, vbi ad Moyſen famulum ſuum dicit: Ego aperiam os tuum, & inſtruam te quæ debeas loqui. In ſententia ergo illa vbi dicitur: Aperi os, & adimplebo illud: quaſi vnum videtur ad hominem pertinere, alterum ad Deum. In hac autem vbi dicitur: Ergo aperiam os tuum, & in-D ſtruam te: vtrūque ad Dominū. Quare hoc? Niſi quia in vno iſtorum cooperatur homini facienti, alterum ſolus facit. Quapropter multa Deus facit in homine bona, quę non facit homo; nulla verò facit homo, quæ non facit Deus, vt faciat homo. Proinde cupiditas boni non homini à Domino eſſet, ſi bonum non eſſet: ſi autem bonum eſt, non niſi ab illo nobis eſt, qui ſummè atque incōmutabiliter bonus eſt. Quid eſt enim boni cupiditas, niſi charitas de qua Ioannes Apoſtolus ſine ambiguitate loquitur, dicens: Charitas ex Deo eſt. Nec initium eius ex nobis, & perfectio eius ex Deo; ſed ſi charitas ex Deo, tota nobis ex Deo eſt. Auertat enim Deus hanc amētiam, vt in donis eius nos priores faciamus, poſteriorem ipſum: quoniam miſericordia eius præueniet me; & ipſe eſt cui fideliter veraciterque cantatur, Quoniam præueniſti eum in benedictione dulcedinis: & quid hic aptius intelligitur, quàm ipſa de qua loquimur cupiditas boni? Tunc enim

2 Cor.3.

Pſal.80.

Prou. 8. ſec. 70.

Pſal. 50.

Exod.4.

Multa facit Deus in homine bona, quæ non facit homo: nulla verò facit homo quæ non facit Deus vt faciat homo.

1 Ioan.4.

Pſal.20.

enim bonum concupiſci incipit, quando dulceſcere A cœperit: quando autem timore pœnæ, non amore iuſtitiæ fit bonum, nondum bene fit bonum; nec fit in corde quod fieri videtur in opere, quando mallet homo non facere, ſi poſſet impunè. Ergo benedictio dulcedinis, eſt gratia Dei, qua fit in nobis vt nos delectet & cupiamus, hoc eſt, amemus quod præcipit nobis; in qua ſi nos non præuenit Deus, non ſolum non perficitur, ſed nec inchoatur ex nobis. Si enim ſine illo nihil poſſumus facere, profectò nec incipere, nec perficere; Pſal. 58. & 22. quia vt incipiamus, dictũ eſt: Miſericordia eius præueniet me; vt perficiamus, dictũ eſt, Miſericordia eius ſubſequetur me.

Cap. x. Qvid eſt ergo quod in conſequẽtibus vbi ea quæ ipſi ſentiunt, commemorant, dicunt ſe confiteri, *gratiam quoque adiuuare vniuſcuiuſque bonum propoſitum, non tamen reluctanti ſtudium virtutis immittere?* Secundũ enim propoſitũ vocatur electi, ſcilicet Dei. Hoc quippe ita dicunt, velut homo à ſeipſo ſine adiutorio Dei habeat propoſitum bonum ſtudiúmque virtutis, B quo merito præcedente dignus ſit adiuuari Dei gratia ſubſequente. Putant enim fortaſſe ita dixiſſe Apoſtolum: Rom. 8. Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum, iis qui ſecundum propoſitũ vocati ſunt: vt propoſitũ hominis vellet intelligi, quod propoſitum tanquam bonum meritum ſequatur miſericordia vocantis Dei: ignorantes ideo dictum eſſe, qui ſecũdum propoſitum vocati ſunt, vt Dei, nõ hominis propoſitũ intelligatur, quo eos quos præſciuit & prædeſtinauit cõformes imaginis filij ſui, elegit ante mũdi conſtitutionem. Non enim omnes vocati, ſecundũ Matth. 22. propoſitum ſunt vocati, quoniam multi vocati, pauci Secundũ propoſitũ vocati. electi. Ipſi ergo ſecundum propoſitum vocati, qui electi ante conſtitutionem mũdi. De hoc propoſito Dei dictum eſt & illud, quod iam commemoraui de geminis Rom. 9. Eſau & Iacob vt ſecundum electionem propoſitũ Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt: Gen. 25. Maior ſeruiet minori. Hoc propoſitum Dei & illo cõmemoratur loco, vbi ad Timotheũ ſcribens C ait: 2 Tim. 1. Collabora Euangelio ſecundum virtutem Dei ſaluos nos facientis & vocantis vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecũdum ſuum propoſitum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante ſecula æterna, manifeſtata autem nunc per aduentum ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Hoc eſt ergo propoſitum Dei vnde dicitur: Rom. 8. Omnia cooperatur in bonum; iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt. Hominis autem propoſitum bonum adiuuat quidem ſubſequens gratia, ſed nec ipſum eſſet niſi præcederet gratia. Studiũ quoque hominis quod dicitur bonum, quamuis cùm eſſe cœperit, adiuuetur gratia, non tamen incipit ſine gratia, ſed ab illo inſpiratur, de quo dicit Apoſtolus: Gratias autem Deo qui dedit idem ſtudium pro vobis in corde Titi. Si ſtudium quiſque vt pro aliis habeat Deus dat, vt pro ſeipſo habeat, quis alius eſt daturus? Quæ cùm ita ſint, nihil in ſcripturis D ſanctis homini à Domino video iuberi, propter probandum liberum arbitrium; quod non inueniatur vel dari ab eius bonitate, vel poſci propter adiutorium gratiæ demonſtrandum. Nec omnino incipit homo ex malo in bonum per initium fidei commutari, niſi hoc in illo agat indebita & gratuita miſericordia Dei. De qua ſuam cogitationem recolens quidam, ſicut Pſal. 76. legimus in Pſalmis: Nunquid obliuiſcetur, inquit, miſereri Deus, aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas? Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dextræ excelſi. Cum ergo dixiſſet, nunc cœpi: non ait, hæc mutatio arbitrij mei: ſed, dextræ excelſi. Sic itaque Dei gratia cogitetur, vt ab initio bonæ mutationis ſuæ vſque in finem cõſummationis, qui gloriatur in Domino glorietur. Quia ſicut nemo poteſt bonum inchoare ſine Domino, ſic nemo perficere ſine Domino. Sed hic A ſit huius voluminis terminus, vt legentis reficiatur intentio & ad ſequentia reparetur.

Libri ſecundi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM AD BONIFACIVM,

LIBER TERTIVS.

ADHVC ea ſequuntur quæ calumnioſè Cap. I. nobis obiiciunt, nondum ea quæ ipſi ſentiunt pertexere incipiũt. Sed ne prolixitas voluminum offenderet, hæc ipſa quæ obiiciunt in duos libros partiti ſumus; quorum ſuperiore finito, qui totius huius operis B liber ſecundus eſt, hinc ordimur alterum, & eum tertium primo ſecundóque coniungimus.

Legem *veteris Teſtamenti nos* aiunt *dicere, non ob* Cap. II. *hoc datam fuiſſe, vt iuſtificaret obedientes, ſed vt grauior* Quarta Pelagianorum calumnia de vſu *fieret cauſa peccati.* Legis. Prorſus nõ intelligunt quid de Lege dicamus; quia id quòd dicit Apoſtolus, quem non intelligunt, dicimus: Quis enim dicat non iuſtificari eos qui ſunt legi obedientes, quando ſi non iuſtificarentur, non poſſent eſſe obedientes? Sed dicimus lege fieri, vt Deus quid fieri velit, audiatur: gratia verò fieri, Catholica de lege & gratia ſententia. vt legi obediatur. Non enim auditores legis, ait Apoſtolus, Rom. 2. iuſti ſunt apud Deũ, ſed factores legis iuſtificabuntur. Lex ergo auditores iuſtitiæ facit, gratia factores: Quod enim impoſſibile erat legi, ait idem Apoſtolus, Rom. 8. in quo infirmabatur per carnem, miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinẽ carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecundũ carnẽ ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Ecce quod dicimus, orent vt C aliquando intelligant, non litigent vt nunquam intelligant. Impoſſibile eſt enim legem impleri per carnem, Legẽ impleri per carnem impoſſibile. hoc eſt per carnalem præſumptionem, qua ſuperbi ignorantes Dei iuſtitiam, id eſt, quæ ex Deo eſt homini, vt ſit iuſtus, & ſuam volentes conſtituere, tanquam per eorum non adiutum diuinitus arbitrium lex poſſit impleri, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Ideo iuſtitia legis in eis impletur, qui non ſecundum carnem ambulant, id eſt, ſecundum hominem ignorantem Dei iuſtitiam, & ſuam volentem conſtituere, ſed ambulant ſecundum ſpiritum. Quis autem Secundũ ſpiritum qui ambulet. ambulat ſecundum ſpiritum, niſi quiſquis agitur Dei ſpiritu? Rom. 8. Quotquot enim Dei ſpiritu aguntur, hi filij ſunt Dei. Ergo litera occidit, ſpiritus autem viuificat. 2 Cor. 3. Nec litera malum eſt, quia occidit, ſed malos præuaricatione conuincit. Lex enim ſancta, & mandatum Rom. 7. ſanctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt, inquit, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum D vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum. Ecce quid eſt, litera occidit. Aculeus enim mortis eſt peccatum, virtus autem peccati lex. 1 Cor. 15. Auget quippe prohibendo peccati deſideria & inde occidit, niſi ſubueniendo viuificet gratia. Ecce quod dicimus: Ecce vnde nobis obiiciunt, quòd *ſic legem* dicamus *datam vt grauior ſit cauſa peccati*, non audientes Apoſtolum dicentem: Lex enim iram Rom. 4. operatur: vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Et: Lex præuaricationis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Et: Gal. 3. Si data eſſet lex quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Hinc eſt quòd vetus teſtamentum ex monte Sina, vbi lex

Galat.4. data eſt in ſeruitutem generans quod eſt Agar. Nos autem, inquit, non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ. Nō ſunt itaque liberæ filij qui legem acceperunt literæ, qua poſſent non ſolùm peccatores, verumetiam præuaricatores inſuper demonſtrari, ſed qui ſpiritum gratiæ, Rom 7. quo lex ipſa ſancta & iuſta & bona poſſit impleri. Ecce quod dicimus: intendant, & non contendāt; illuminentur, & non calumnientur.

CAPVT III. Quintæ calumniæ de effectu baptiſmatis.

BAPTISMA *quoque*, inquiunt, *non verè homines nouos facere aſſerunt, id eſt, non plenam dare remißionem peccatorum, ſed ex parte filios Dei fieri, ex parte autem filios ſeculi, id eſt, diaboli remanere contendunt.* Mentiuntur, inſidiantur, tergiuerſantur. Non hoc dicimus: Omnes enim homines qui ſunt filij diaboli, etiam filios ſeculi; non autem omnes filios ſeculi etiam filios diaboli dicimus. Abſit enim vt filios diaboli dicamus fuiſſe ſanctos patres, Abraham, Iſaac, & Iacob, & alios huiuſmodi, quando per nuptias generabant, & eos fideles qui vſque nunc & deinceps adhuc generant. Non tamen poſſumus Domino contradicere dicenti: Luca 20. Filij ſeculi huius nubunt, & tradunt ad nuptias. Quidam ergo filij ſeculi huius ſunt, & tamen filij diaboli non ſunt. Quamuis enim diabolus ſit author & princeps omnium peccatorum; non tamen filios diaboli faciunt quæcunque peccata. Peccāt enim & filij Dei: 1 Ioan.1. quoniam ſi dixerint ſe non habere peccatum, ſeipſos ſeducunt, & veritas in eis non eſt. Sed ea conditione peccant, qua ſunt filij adhuc huius ſeculi: qua verò gratia ſunt filij Dei, non vtique peccāt, quia omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat. 1 Ioan.3. Filios autē diaboli infidelitas facit, quod peccatum proprium vocatur, quaſi ſolum ſit ſi nō exprimatur quale peccatum ſit. Sicut Apoſtolus cùm dicitur, Si non exprimatur quis Apoſtolus, non intelligitur niſi Paulus: quia pluribus eſt epiſtolis notior, & plus omnibus illis laborauit. 1 Cor.15. Vnde quod ait Dominus de Spiritu ſancto: Ipſe arguet mundum de peccato: Ioan.16. infidelitatem intelligi voluit. Hoc enim cùm exponeret ait, De peccato quidem, quòd non crediderunt in me. Et vbi ait: Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent. Ioan.15. Non enim peccatum antea non habebant, ſed ipſam voluit intelligi diffidentiam, qua nec præſenti & loquenti crediderunt; pertinentes ad eum, de quo dicit Apoſtolus: Secundum principem poteſtatis aëris, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. Epheſ.2. Ergo in quibus non eſt fides, filij ſunt diaboli: quia non habent in interiore homine cur eis dimittatur quicquid hominis vel infirmitate vel ignorantia, vel omnino aliqua mala voluntate committitur. Illi autem filij Dei, qui vtique ſi dixerint ſe non habere peccatum, ſeipſos decipiunt, & veritas in eis non eſt. profectò, quod ſequitur, cùm confitentur peccata ſua (quod filij diaboli nō faciunt, vel non ſecundum fidem quæ filiorū Dei propria eſt faciunt) fidelis eſt & iuſtus qui dimittat eis peccata, & mundet eos ab omni iniquitate. Vt tamē plenius intelligatur quod dicimus, audiatur ipſe Ieſus qui filiis Dei vtique loquebatur, dicens: Matth.7. Si autem vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pater veſter qui in cælis eſt, dabit bona petentibus ſe? Si enim filij Dei non eſſent, non eis diceret, Pater veſter qui in cælis eſt. Et tamen eos malos eſſe dicit, & noſſe bona dare filiis ſuis. Nunquid inde, mali, vnde filij Dei? Abſit. Sed inde mali, vnde adhuc filij ſeculi, iam tamen filij Dei facti pignore Spiritus ſancti. Baptiſmus igitur abluit quidē peccata omnia, prorſus omnia, factorum, dictorum, cogitatorū, ſiue originalia, ſiue addita, ſiue quæ ignoranter, ſiue quæ ſcienter admiſſa ſunt: ſed non aufert infirmitatē, cui regeneratus reſiſtit, quando bonum agonem luctatur; conſentit autem, quando ſicut homo in aliquo delicto præoccupatur, propter illud gaudens in actione gratiarum; propter hoc autem gemēs in allegatione orationum. Ibi dicēs: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Pſal.115. Hic dicēs; Dimitte nobis debita noſtra. Matth.6. Propter illud dicens: Diligā te Domine virtus mea: Pſal.17. & 6. & 24. propter hoc dicens: Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. Propter illud dicēs: Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos: propter hæc dicens: Turbatus eſt præ ira oculus meus. Et innumerabilia, quibus diuinæ literæ plenæ ſunt, quæ alternis vicibus, vel exultando de Dei bonis, vel mœrendo de noſtris malis à filiis Dei dicuntur ex fide, quamdiu adhuc filij ſunt etiam ſeculi pro vitæ huius infirmitate, quos tamen Deus à filiis diaboli non ſolū lauacro regenerationis, ſed ipſius etiam quę per dilectionē operatur, fidei probitate diſcernit; quia iuſtus ex fide viuit. Hæc eſt autē infirmitas cum qua vſq. ad corporis mortem defectu & profectu alternante cōtendimus: magniq. intereſt, quid vincat in nobis, donec regeneratione alia conſumetur. De qua Dominus dicit: Matth.19. In regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim. Regenerationē quippe hoc loco ambigente nullo, nouiſſimā reſurrectionem vocat. Reſurrectio, regeneratio dicta eſt. quam Paulus quoq. apoſtolus & adoptionē & redemptionē nuncupat, dicens: Rom 8. Sed etiam noſipſi primitias ſpiritus habentes & ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus adoptionē expectantes, redemptionē corporis noſtri. Nunquid non per lauacrum ſanctū regenerati, adoptati & redempti ſumus? Et tamen reſtat regeneratio, adoptio, redemptio, quam in fine venturā nunc patienter expectare debemus, vt tunc filij huius ſeculi ex nulla parte iam ſimus. Quiſquis igitur baptiſmati derogat, quod modò per illud percipimus, corrumpit fidem. Quiſquis autē iam nūc ei tribuit quod quidem per ipſum, ſed tamē poſtea accepturi ſumus, amputat ſpem. Gratia baptiſmatis nõ-da etiam perfecta in re vniuerſarum omnium malorū liberatio. Nam ſi à me quiſquam quæſierit, vtrū per baptiſmū ſalui facti fuerimus, negare non potero, dicente Apoſtolo: Saluos nos fecit per lauacrū regenerationis & renouationis Spiritus ſancti. Tit.3. Sed ſi quæſierit, vtrū per idem lauacrū omni prorſus modo iam nos fecerit ſaluos: reſpondebo, non ita eſt. Idē quippe item dicit Apoſtolus: Spe enim ſalui facti ſumus. Rom.8. Spes autem quæ videtur nō eſt ſpes: quod enim videt quis, quid ſperat? Si autē quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Salus ergo hominis in baptiſmate facta eſt, quia dimiſſum eſt quod peccatū à parentibus traxit, vel quicquid etiam propriè ante baptiſmum peccauit. Salus verò hominis tanta eſſe poterit, vt peccare omnino non poſſit.

CAPVT IIII. Sexta calumnia.

QVIBVS ita ſe habentibus, ex his etiam illa quæ deinceps nobis obiiciunt reſelluntur. Quis enim catholicus dicat, quod nos dicere iactitant, *Spiritum ſanctum adiutorem virtutis in veteri Teſtamento non fuiſſe:* niſi cùm vetus Teſtamentum ſic intelligimus, quemadmodum Apoſtolus dixit, à monte Sina in ſeruitutem generans? Gal 4. Sed quia in eo præfigurabatur nouum, qui hoc intelligebant tunc homines Dei, ſecundum diſtributionem temporum, veteris quidē Teſtamenti diſpenſatores & geſtatores, ſed noui demonſtrantur heredes. Vetus teſtamentum figura noui. Sancti veteris teſtamenti tempore qui vixerunt, ad nouum pertinent teſtamentum. An vero illum ad Teſtamentum nouum negabimus pertinere, qui dicit: Cor mundū crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis? Pſal. 50. Aut illum qui dicit: Poſuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos, & immiſit in os meum canticum nouum, hymnum Deo noſtro? Pſal.39. Vel illum ante Teſtamentum vetus, quod eſt à monte Sina, patrem fidelium, de quo dicit Apoſtolus: Gal.3. Fratres, ſecundum hominem dico; tamen hominis confirmatū Teſtamentum nemo irritum facit, aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus, tanquā in multis; ſed tanquā in vno, ſed ſe-

ſed ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Hoc autem dico, inquit, teſtamentum cõfirmatum à Deo, quæ poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex non infirmat ad euacuandam promiſſionem. Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promiſſione; Abrahæ autem per promiſſionem donauit Deus. Hic certè ſi quæramus vtrum hoc teſtamentum, quod dicit confirmatum à Deo, non infirmari à lege, quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt, vtrum nouum, an vetus intelligendum ſit: Quis reſpondere dubitet nouum, ſed in Propheticis latebris occultatum, donec veniret tempus quo reuelaretur in Chriſto? Nam ſi dixerimus, verus; quid erit illud à monte Sina in ſeruitutem generans? Ibi enim facta eſt lex poſt quadringentos & triginta annos. Qua lege hoc teſtamentum promiſſionis Abrahæ infirmari non poſſe cõfirmat, & hoc quod factum eſt ad Abraham, vult potius ad nos pertinere, quos vult eſſe filios liberæ, non ancillæ; hæredes ex promiſſione, non lege, cùm dicit: Si enim ex lege hęreditas, iam non ex promiſſione: Abrahæ autem per promiſſionẽ donauit Deus, vt quòd facta lex eſt poſt quadringẽtos & triginta annos, ad hoc ſubintrauerit, vt abundaret delictum, cùm per peccatũ præuaricationis conuincitur hominis ſuperbia de ſua iuſtitia præſumentis. Et vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia, per fidem iam humilis hominis in lege deficientis & ad Dei miſericordiam fugientis. Ideò cùm dixiſſet, Si enim ex lege hęreditas, iam nõ ex promiſſione, Abrahæ autem per promiſſionem donauit Deus: tanquam ei diceretur, vt quid ergo poſtea facta eſt lex, ſubiunxit atque ait: Quid ergo lex? Cui mox interrogationi reddidit: Præuaricationis gratia propoſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Hoc identidem ita dicit: Si enim qui ex lege, hæredes ſunt, exinanita eſt fides, & euacuata eſt promiſſio: Lex enim iram operatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Quod ait in illo teſtimonio: Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promiſſione, Abrahæ autẽ per promiſſionem donauit Deus: hoc in iſto ait, Si enim per legem hæredes ſunt, exinanita eſt fides, & euacuata promiſſio: ſatis oſtendit ad fidem noſtram pertinere, quæ noui vtique eſt teſtamenti, quod per promiſſionem donauit Deus Abrahæ. Et quod ait in illo teſtimonio, Quid ergo lex? atque reſpondit, Præuaricationis gratia propoſita eſt: hoc in iſto ſubdidit ſimiliter, Lex enim irã operatur. Vbi enim nõ eſt lex, nec pręuaricatio. Siue igitur Abrahã, ſiue ante illũ iuſti, ſiue poſt eũ vſque ad ipſum Moyſen, per quẽ datũ eſt teſtamentum à monte Sina in ſeruitutem generans, ſiue cæteri prophetæ poſt eum & ſancti homines Dei vſque ad Ioannem Baptiſtam, filij ſunt promiſſionis & gratiæ ſecundum Iſaac filium liberæ, non ex lege, ſed ex promiſſione hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. Abſit enim vt Noë iuſtum & prioris temporis iuſtos, & quicunque ab illo vſque ad Abraham iuſti eſſe potuerunt, vel conſpicui vel occulti, negemus ad ſupernam Hieruſalem, quæ mater noſtra eſt, pertinere, quamuis anteriore tempore inueniantur eſſe quàm Sara, quæ ipſius liberæ matris prophetiam figuramque geſtabat. Quanto euidentius ergo poſt Abraham, cui ſic declarata eſt ipſa promiſſio, vt pater multarum gentium diceretur, quicunq; Deo placuerunt filij promiſſionis habendi ſunt? Non enim ex Abraham, & deinceps iuſtorum generatio verior, ſed prophetia manifeſtior reperitur. Ad teſtamentum autẽ vetus, quod eſt à monte Sina in ſeruitutem generans, quod eſt Agar, illi pertinent, qui cùm acceperint legem ſanctam & iuſtam & bonam, putant ſibi ad vitam, literam poſſe ſufficere. Et ideo qua fiant factores legis, diuinam miſericordiam non quærunt, ſed ignorantes Dei iuſtitiã, & ſuam iuſtitiam vo-

Nouum teſtamentũ vetere eſt antiquius, ſed poſterius, reuelatum.

Gal. 3.

Rom. 5.

Rom. 4.

Fides noſtra ad nouum pertinet teſtamentum.

Priorum promiſsiones & gratia quò à lapſe multitudo diſſimulat.

Geneſ. 17.

Veteris teſtamenti filij qui.

A lentes cõſtituere, iuſtitię Dei nõ ſunt ſubiecti. Ex hoc genere fuit illa multitudo, quæ aduerſus Deũ in eremo murmurauit, & idolum fecit, & illa quæ iam in ipſa terra promiſſionis fornicata eſt poſt deos alienos. Sed hæc quoque in ipſo vetere teſtamento valde reprobata eſt multitudo. Illi etiam quicunque ibi erant, ſola quæ ibi Deus pollicetur terrena promiſſa ſectantes, & quid pro nouo teſtamento ea ipſa ſignificent ignorantes, eorum adipiſcendorum amore & amittẽdorum timore, Dei præcepta ſeruabant; imò non ſeruabant, ſed ſibi ſeruare videbantur. Neque enim fides in eis per dilectionem operabatur, ſed terrena cupiditas metuſq; carnalis. Sic autẽ præcepta qui facit, proculdubio inuitus facit, ac per hoc in animo non facit: Mauult enim omnino non facere, ſi ſecundũ ea quæ cupit & metuit, permittatur impunè. Ac per hoc in ipſa voluntate intus eſt reus, vbi ipſe qui præcipit inſpicit Deus. Tales erant filij terrenæ Hieruſalem, de qua dicit Apoſtolus: Seruit enim cum filiis ſuis, pertinens ad teſtamentum vetus à monte Sina in ſeruitu-
B tem generans, quod eſt Agar. Ex ipſo genere fuerunt, qui Dominum crucifixerunt, & in eadem infidelitate manſerũt. Inde ſunt adhuc etiã filij eorum in ingẽti multitudine Iudęorum, quamuis iam nouo teſtamẽto, ſicut prophetatum eſt, per Chriſti ſanguinem patefacto atq; firmato, & à flumine vbi baptizatus magiſteriumque profeſſus eſt, vſque ad terminos terræ Euangelio diffamato. Qui Iudæi ſecundum prophetias quas legunt per omnes ſunt terras vbique diſperſi, vt ex eorum quoque codicibus Chriſtianæ non deſit teſtimonium veritati. Et vetus igitur teſtamentũ Deus condidit, quia Deo placuit vſque ad plenitudinem tẽporis, promiſsis terrenis tanquàm in præmio conſtitutis promiſſa velare cæleſtia; & populo terrenis bonis inhianti, & propterea durũ cor habenti, quamuis ſpiritalem, tamẽ in tabulis lapideis legem dare. Exceptis quippe librorum veterum ſacramẽtis, quæ ſola ſigni-
C ficandi ratione præcepta ſunt, (quanquã & in eis quia ſpiritaliter intelligenda ſunt, rectè lex dicitur ſpiritalis:) cętera certè quæ ad pietatem bonoſq; mores pertinẽtia, nõ ad aliquã ſignificationẽ vlla interpretatione referenda, ſed prorſus vt ſunt dicta, facienda ſunt: profectò illã Dei legem, non ſolum illi tunc populo, verumetiam nunc nobis ad inſtituendam rectè vitam neceſſariam nemo dubitauerit. Si enim Chriſtus nobis abſtulit illud grauiſſimum multarum obſeruationum iugum, ne carnaliter circumcidamur, ne pecorũ victimas immolemus, ne ſabbato ſepteno dierum volumine redeunte ab operibus etiã neceſſariis quieſcamus, & cætera huiuſmodi, ſed ea ſpiritaliter intellecta teneamus, remotiſque vmbris ſignificantibus in rerum ipſarum quæ ſignificantur luce vigilemus: nũquid propterea dicturi ſumus, non ad nos pertinere quod ſcriptũ eſt, vt alienum quodcunq; perditũ quiſquis inuenerit, reddat ei qui perdidit: & alia multa ſimilia, quibus piè recteq; viuere diſcitur: maximeq; ipſum decalogũ, qui duabus illis lapideis tabulis cõtine-
D tur, excepta ſabbati obſeruatione carnali, quæ ſpiritalem ſanctificationẽ quietemq; ſignificat? Quis enim dicat non debere obſeruare Chriſtianos, vt vni Deo religionis obſequio ſeruiatur, vt idolũ non colatur, vt nomen Domini non accipiatur in vanum, vt parentes honorẽtur, ne adulteria, homicidia, furta, falſa teſtimonia perpetrẽtur, ne vxor, ne omnino res vlla cõcupiſcatur aliena? Quis eſt tam impius, qui dicat ideò ſe iſta legis non cuſtodire præcepta, quia eſt ipſe Chriſtianus, nec ſub lege, ſed ſub gratia cõſtitutus? Verùm hæc planè magna diſtantia eſt, quòd faciunt iſta ſub lege poſiti, quos litera occidit, terrenã felicitatem vel cupiditate adipiſcendi vel timore amittendi: & ideò non verè faciunt, quoniam carnalis cupiditas, qua

Qui Dei præcepta timore nõ amore ſeruat, non ſeruat.

Gal. 5.

Gal. 4.

Cur Iudæi ſtmeti & per terram ubique diſperſi.

Etiam lex vetus à Deo.

Sacramenta veteris legis ſola ſignificandi ratione præcepta.

Rom. 7.

Decalogus ad vitã recte inſtituendam etiam nobis datus.

Id tamen aliter obſeruare Chriſti tempore.

peccatum augetur, cupiditate alia non ſanatur. Hi ad vetus pertinent teſtamentum, quod in ſeruitutem generat, quia facit eos carnalis timor & cupiditas ſeruos, non euangelica fides, ſpes & charitas liberos. Sub gratia verò poſiti quos viuificat ſpiritus, & fide iſta faciunt, quæ per dilectionem operatur in ſpe bonorum, non carnalium, ſed ſpiritualium; non terrenorum, ſed cæleſtium; non tẽporalium, ſed æternorum; præcipuè credentes in mediatorem per quem ſibi nõ dubitant & ſpiritum gratiæ ſubminiſtrari, vt bene iſta faciant, & ignoſci poſſe cùm peccant. Hi pertinent ad teſtamentum nouum filij promiſſionis, & regenerati à Deo patre & libera matre huius generis fuerũt antiqui omnes iuſti, & ipſe Moyſes teſtamenti miniſter veteris, hæres noui: quia ex fide qua nos viuimus, vna eademque vixerunt, incarnationem, paſſionem, reſurrectionemque Chriſti credentes futuram, quam nos credimus factam: vſque ad ipſum Ioannem Baptiſtam, tanquam præteritæ diſpenſationis limitem quendam, qui mediatorem ipſum non aliqua vmbra futuri, vel allegorica ſignificatione, vel vlla prophetica prænunciatione venturum eſſe ſignificans; ſed digito demonſtrans ait, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi: tanquam dicens; Quem multi iuſti videre concupierunt, in quem venturũ ab ipſius humani generis initio crediderunt, de quo Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, de quo ſcripſit Moyſes, de quo lex & prophetæ ſunt teſtes: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Ab hoc Ioanne & deinceps cœperunt de Chriſto fieri præterita vel præſentia, quæ ab illis omnibus anterioris temporis iuſtis credebantur, ſperabantur, deſiderabantur futura. Eadem igitur fides, & in illis qui nondum nomine, ſed re ipſa fuerunt antea Chriſtiani, & in iſtis qui non ſolùm ſunt, verumetiam vocantur, & in vtriſq; eadem gratia per ſpiritum ſanctum. Vnde dicit Apoſtolus: Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſecundũ quod ſcriptum eſt: Credidi propter quod locutus ſum, & nos credimus propter quod & loquimur. Aliter itaq; dicitur iam obtinente loquendi conſuetudine vetus teſtamentum, lex & prophetæ omnes, qui vſque ad Ioannẽ prophetauerũt; quòd diſtinctius vetus inſtrumentum, quàm teſtamentum vocatur. Aliter autem ſicut Apoſtolica appellat authoritas, ſiue hoc nomen exprimens, ſiue ſignificans. Exprimit enim vbi dicit, Vſque in hodiernum diem quamdiu legitur Moyſes, idipſum velamẽ in lectione veteris teſtamenti manet. Quod non reuelatur, quia in Chriſto euacuatur. Sic enim vtique vetus teſtamentum ad Moyſi retulit miniſterium. Item dicit: Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ: idipſum ſignificãs teſtamentum nomine literæ. Idem dicit alio loco: Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti non litera, ſed ſpiritu: litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat. Et hic per commemorationem noui, illud vtique vetus intelligi voluit. Multo autem euidentius, quamuis non dixerit, aut vetus, aut nouum, duo ipſa teſtamenta diſtinxit per duos filios Abrahæ, vnum de ancilla, alium de libera, quod iam ſuperius commemorauimus. Quid enim expreſſius quàm vt diceret: Dicite mihi ſub lege volentes eſſe, legem non audiſtis? Scriptum eſt enim, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autẽ de libera, per repromiſſionem: quæ ſunt in allegoria. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, vnum quidem in monte Sina in ſeruitutem generans, quod eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, quæ coniuncta eſt huic quæ nunc eſt Hieruſalẽ. Seruit enim cum filijs ſuis. Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Quid clarius, quid certius,

Cupiditas carnalis non ſanatur. — *Ioan. 6.* — *Veteres ſancti noui teſtamenti filij.* — *Ioan. 1.* — *Gal. 3. Geneſ. 22.* — *Veteres iuſti & ſi non nomine, re tamen Chriſtiani fuere.* — *2. Cor. 4. Pſal. 115.* — *Matth. 11. Aliud vetus teſtamentum, aliud inſtrumentum.* — *Veteris teſtamenti varia appellatio.* — *2. Cor. 3.* — *Rom. 7.* — *2. Cor. 3.* — *Gal. 4. Gen. 21.*

quid ab omni obſcuritate atque ambiguitate remotius promiſſionis filijs? Et paulò pòſt: Nos autem fratres, inquit, ſecundum Iſaac promiſſionis filij ſumus. Itẽ paulo pòſt: Nos aũt fratres, nõ ſumus ancillæ filij, ſed liberæ; qua libertate Chriſtus nos liberauit. Eligamus igitur vtrũ antiquos iuſtos ancillæ filios dicamus, an liberæ? Abſit aũt vt ancillæ, ergo filij liberæ ad nouum pertinẽt teſtamentũ in Spiritu ſancto, quẽ viuificantem literę occidenti opponit Apoſtolus. Nam quo pacto ad gratiam noui teſtamenti non pertinent hi, de quorum dictis & libris iſtos eiuſdem gratiæ dementiſſimos & ingratiſſimos inimicos refellendo cõuincimus? Sed dicit aliquis: Quomodo vetus appellatur, quod poſt quadringentos & triginta annos factum eſt per Moyſen; & nouum dicitur, quod ante tot annos factum eſt ad Abraham? Qui ex hoc non litigioſè, ſed ſtudioſè mouetur, intelligat primum, quia cùm ex anteriore tempore dicitur vetus, ex poſteriore autem nouum: reuelationes eorum conſiderantur in his nominibus, non inſtitutiones. Per Moyſen quippe reuelatum eſt teſtamentum vetus, per quem data eſt lex ſancta & iuſta & bona, per quam fieret non abolitio, ſed cognitio peccati, qua conuincerentur ſuperbi ſuam iuſtitiam volentes conſtituere, quaſi diuino adiutorio non egentes, & rei facti literæ, confugerent ad gratiæ ſpiritum, non ſua iuſtitia iuſtificandi, ſed Dei, hoc eſt quæ illis eſſet ex Deo. Nam ſicut idem Apoſtolus loquitur, Per legem cognitio peccati. Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legẽ & Prophetas. Lex quippe eo ipſo quo in ea nemo iuſtificatur, teſtimonium perhibet iuſtitiæ Dei. Quòd in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuit. Sic ergo cùm lex non iuſtificat impium de præuaricatione conuictum, mittit ad iuſtificantem Deum, atque ita iuſtitiæ Dei perhibet teſtimonium. Prophetæ verò teſtimonium perhibent iuſtitiæ Dei, prænunciando Chriſtum, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo & iuſtitia & ſanctificatio & redemptio: vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Erat autem occulta iſta lex ab initio, cùm homines iniquos natura ipſa conuinceret, alijs facientes quod ſibi fieri noluiſſent. Reuelatio autem noui Teſtamenti in Chriſto facta eſt, cùm eſt manifeſtatus in carne, in quo apparuit iuſtitia Dei, id eſt, quę hominibus ex Deo eſt. Sic enim ait: Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt. Ecce qua cauſa illud dicitur vetus Teſtamentum, quia priore; hoc autem nouum, quia poſteriore tempore reuelatum eſt. Deinde, quia Teſtamentum vetus pertinet ad hominem veterem, à qua neceſſe eſt hominem incipere: nouum autem ad hominem nouum, quo debet homo ex vetuſtate tranſire, ideo in illo ſunt promiſſa terrena, in iſto promiſſa cæleſtia: quia & hoc ad Dei miſericordiam pertinuit, ne quiſquam vel ipſam terrenam qualemcunque felicitatem, niſi à Domino creatore vniuerſitatis putet cuiquam poſſe cõferri. Sed ſi propter illam colatur Deus, ſeruilis eſt cultus, pertinens ad filios ancillæ. Si autem propter ipſum Deum; vt in ęterna vita ſit Deus omnia in omnibus, liberalis eſt ſeruitus, pertinens ad filios liberæ, quæ eſt mater noſtra æterna in cælis, quæ prius tanquam ſterilis apparebat, quando perſpicuos filios non habebat. Nunc autem videmus quod de illa prophetatum eſt: Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis; quia multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum: id eſt, magis quàm illius Hieruſalem, quæ legis quodammodo vinculo maritata eſt, & ſeruit cum filiis ſuis. Tempore igitur veteris Teſtamenti ſpiritum ſanctum in eis, qui etiam tũc ſecundũ Iſaac promiſſionis filij erant, non ſolùm adiu-

Teſtamentum cur vetus, aliud nouum appelletur. — *Rom. 7.* — *Rom. 3.* — *Lex quomodo iuſtitiæ Dei teſtimonium perhibet.* — *Quomodo Prophetæ.* — *1. Cor. 1.* — *Hier. 9.* — *Rom. 3.* — *Appellationis veteris & noui teſtamenti rationes duæ.* — *Seruilis Dei cultus quis. Liberalis cultus quis.* — *Eſa. 54.* — *Conclu. Spiritum ſanctum veteres non ſolum adiutorem, ſed & largitorem habuiſſe.*

adiutorem, (quod iſti ſuo dogmati ſufficere exiſtimant,) verumetiam largitorem dicimus fuiſſe virtutis: quod iſti negāt, libero eam potius arbitrio tribuētes, contradicentibus illis patribus qui ſciebāt ad Dominum veraci pietate clamare: Diligam te Domine virtus mea.

Pſal. 17.

CAPVT V. Septima calumnia, de prophetarum & Apoſtolorum iuſtitia.

AIVNT etiam, *quòd omnes Apoſtoli vel prophetæ non plenè ſancti definiantur à nobis, ſed in comparatione peiorum minus eos malos fuiſſe dicamus, & hanc eſſe iuſtitiam cui Deus teſtimonium perhibet, vt quomodo dicit Propheta, Iuſtificatam Sodomam comparatione Iudæorum, ſic etiā nos criminoſorū comparatione dicamus aliquos ſanctos exercuiſſe virtutem.* Abſit vt iſta dicamus. Sed aut nō valent intelligere, aut nolunt aduertere, aut calumniandi ſtudio diſſimulant ſe ſcire quod dicimus. Audiant ergo, vel ipſi, vel potius ij quos idiotas & ineruditos decipere moliuntur. Noſtra fides, hoc eſt, catholica fides iuſtos ab iniuſtis, non operum, ſed ipſa fidei lege diſcernit, Quia iuſtus ex fide viuit. Per quam diſcretionem fit, vt homo ducens vitam ſine homicidio, ſine furto, ſine falſo teſtimonio, ſine appetitu rei vllius alienæ, parentibus honorē debitū reddēs, caſtus vſq; ad cōtinentiā ab omni omnino cōcubitu, etiā cōiugali, eleemoſynarū largiſſimus, iniuriarū patientiſſimus, qui nō ſolùm nō auferat aliena, ſed nec ſua repoſcat ablata, vel etiam venditis omnibus ſuis, erogatisq; in pauperes, nihil ſuū proprium poſſideat; cū ſuis tamen iſtis velut laudabilibus moribus, ſi nō in Deū fidē rectam & catholicam teneat, de hac vita damnandus abſcedat. Alius autem habens quidem opera bona ex fide recta, quæ per dilectionem operatur: non tamen ita vt ille bene moratus, incontinentiam ſuam ſuſtentat honeſtate nuptiarum, coniugij carnalis debitum & reddit & repetit, nec ſola propagationis cauſa, verumetiam voluptatis, quamuis cum ſola vxore concumbit, quod coniugatis ſecundum veniam concedit Apoſtolus; iniurias tamen nō patiēter accipit, ſed vlciſcendi cupiditate fertur iratus; quamuis vt poſſit dicere: Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, rogatus ignoſcat: poſſidet rem familiarē, faciens inde quidē eleemoſynas, ſed non tam largas, quàm ille: nō aufert aliena; ſed quamuis eccleſiaſtico iudicio, non forenſi, tamen repetit ſua. Nempe iſte qui moribus illo videtur inferior, propter rectam fidem quæ illi eſt in Deū; ex qua viuit, & ſecundum quam in omnibus delictis ſuis ſe accuſat; in omnib. bonis operibus Deum laudat; ſibi tribuens ignominiam, illi gloriam, atque ab ipſo ſumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorū, de hac vita liberandus, & in cōſortium cum Chriſto regnaturorum recipiēdus emigrat. Quare, niſi propter fidem? Quæ licet ſine operibus neminem ſaluat (ipſa enim eſt non reproba fides, quæ per dilectionē operatur:) tamen per ipſam etiam peccata ſoluuntur; quia iuſtus ex fide viuit: ſine ipſa verò etiā quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Et fit propter hanc maximam differentiam, vt cū dubitante nullo perſeuerans virginalis integritas coniugali caſtitate ſit potior; tamen mulier etiam bis nupta catholica, profeſſæ virgini hæreticæ præferatur. Nec ita præferatur, vt iſta melior ſit in Dei regno, ſed vt illa ibi omnino nō ſit. Nam & ille quem velut melioribus deſcripſimus moribus, ſi adſit ei fides recta, ſuperat illum alterum, ſi ambo illic erūt. Si aūt fides ei deſit; ſic ab illo ſuperatur, vt ipſe ibi nō ſit. Cùm itaq; iuſti omnes & antiquiores & Apoſtoli ex fide vixerint recta, quæ eſt in Chriſto Ieſu Dño noſtro, moresq; tam ſanctos cum fide habuerint, vt licet nō tam perfectæ virtutis in hac vita eſſe potuerint, quàm poſt hanc vitam quæ futura eſt; tamē quicquid peccati ex humana infirmitate ſurrepſerit, pietate ipſius fidei continuò de-

Ezech. 16.

Sine recta fide, nulla operum laudabilium copia prodeſt.

Rom. 9.

Orthodoxa & catholica fides quanta neceſſitas.

Quid coniugatis ſecundum veniam concedat Apoſtolus.

1. Cor. 7.

Matth. 6.

Fides ſine operibus neminē ſaluat.

Rom. 14.

Catholica mulier bis nupta, hæreticæ virgini profeſſæ anteferetur.

A leretur. Vnde fieri poteſt, vt in comparatione iniquorum, quos damnaturus eſt Deus, iuſtos eos fuiſſe dicēdum ſit, cùm per piam fidem tam in contrariū ab illis impiis ſint remoti, vt clamet Apoſtolus: Quæ pars fideli cum infideli? Sed videlicet noui hæretici Pelagiani, religionis amatores, & laudatores videntur ſibi eſſe ſanctorum, ſi non audeāt dicere imperfectæ illos fuiſſe virtutis, cùm hoc confiteatur vas electionis, qui cōſiderans vbi adhuc eſſet, & quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: Nō quia iam acceperim, ait, aut iam perfectus ſim. Fratres, ego meipſum non arbitror apprehendiſſe. Et paulo pòſt tamen, qui ſe negauerat eſſe perfectum; Quotquot ergo perfecti, inquit, hoc ſapiamus: vt oſtenderet ſecūdum iſtius vitæ modum eſſe quandam perfectionem, eique perfectioni hoc quoq; deputari, ſi ſe quiſque nouerit nondū eſſe perfectum. Quid enim excellentius in veteri populo ſacerdotibus ſanctis? Et tamen eis præcepit Deus ſacrificium primitùs pro ſuis offerre peccatis. Et quid B ſanctius in nouo populo Apoſtolis? Et tamen præcipit eis Dominus in oratione dicere: Dimitte nobis debita noſtra. Omnium igitur piorum ſub hoc onere corruptibilis carnis, & in iſtius vitæ infirmitate gementium ſpes vna eſt, quòd aduocatum habemus apud patrē Ieſum Chriſtum iuſtū, & ipſe eſt exoratio peccatorum noſtrorum.

2. Cor. 6.

Phil. 3.

Perfectio huius vitæ.

Leuit. 9. & 16

Matth. 6.

1. Ioan. 2.

CAPVT VI. Octaua calumnia de peccato Christi.

ISTVM aduocatum non habent illi, qui ſunt à iuſtis (etiam ſi ſola iſta eſſet differentia) in contrarium longeque diſtereti. Quē iuſtū aduocatum abſit vt dicamus, ſicut iſti calumniantur, *carnis neceſſitate mentitum*, ſed dicimus eum in ſimilitudine carnis peccati de peccato dānaſſe peccatū. Quod fortaſſe iſti non intelligentes & calūniandi cupiditate cæcati, quàm diuerſis modis peccati nomen in Scripturis ſanctis poni ſoleat ignorātes, peccatum Chriſti affirmare nos iactāt. Dicimus itaq; Chriſtū, & nullū habuiſſe peccatū, nec in anima, nec in carne; & ſuſcipiendo carnem in ſimi- C litudine carnis peccati de peccato damnaſſe peccatū. Quod ſubobſcurè ab Apoſtolo dictū duobus modis ſoluitur: Siue quia rerum ſimilitudines ſolent earum rerū nominibus nūcupari, quarum ſimiles ſunt, vt ipſam ſimilitudinem carnis peccati voluiſſe intelligatur Apoſtolus appellare peccatū: Siue quia ſacrificia pro peccatis peccata appellabantur in lege, quæ omnia figuræ fuerunt carnis Chriſti, quod eſt verum & vnicum ſacrificium pro peccatis, non ſolùm his quæ vniuerſa in baptiſmate diluuntur; verumetiam his quæ pòſt ex huius vitæ infirmitate ſurrepūt; propter quæ quotidie vniuerſa in oratione ad Deū clamat Eccleſia: Dimitte nobis debita noſtra, & dimittuntur nobis per ſingulare ſacrificium pro peccatis, quod Apoſtolus ſecundū legē loquens, nō dubitauit appellare peccatum. Vnde eſt etiam illud eius multo euidētius nec aliquo biuio cuiuſquam ambiguitatis incertum. Obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo: Eum qui non nouerat peccatū, pro nobis peccatū fecit, vt nos ſimus D iuſtitia Dei in ipſo. Nam quod ſuperius commemoraui, de peccato damnauit peccatum; quia non dictum eſt, de peccato ſuo, poteſt quiſpiam ſic intelligere, vt dicat eum de peccato Iudæorum damnaſſe peccatum: quia de peccato eorum, qui eum crucifixerunt, factū eſt vt ſanguinem ſuum in remiſſionem funderet peccatorum. Hoc verbo, vbi dicitur Deus ipſum Chriſtum, qui non nouerat peccatum feciſſe peccatum, non mihi conuenientius videtur intelligi, quā Chriſtum factum ſacrificium pro peccatis, & ob hoc appellatum eſſe peccatum.

Sup lib. 1. cap. 12.

Rom. 8.

Similitudines rerum nominibus appellantur quarū ſimilitudinem gerunt.

Sacrificia dicta peccata, quare.

2. Cor. 5.

Chriſtus quo ſenſu factus peccatum.

CAPVT VII. Nona calumnia de impletione præceptorum in futura vita.

QVIS autē ferat eos obiicere nobis, *quòd poſt reſurrectionem tales proceſſus futuros eſſe dicamus, vt ibi incipiant homines, quæ hic noluerint, Dei mandata complere:* quoniam dicimus, ibi omnino nullum futurum

eſſe peccatum, nec cum aliqua peccati cupiditate A conflictum; tanquam ipſi audeant hoc negare? Sapientiam quoque & cognitionem Dei tunc perfici in nobis, & in Domino tantam exultationem, vt ea ſit plena & vera ſecuritas; quis negabit, niſi tam auerſus ſit à vero, vt ob hoc ad eam peruenire non poſſit? Verùm hæc non erunt in præceptis, ſed in eorum quæ hic obſeruanda ſunt præmio præceptorum. Quorum quidem præceptorum contemptus illo non perducit ad præmium, ſed hic ſtudium præcepta ſeruandi gratia Dei tribuit. Quæ ſi quid etiam in eis præceptis minus ſeruatur, ignoſcit; propter quod orando dicimus: &, Fiat voluntas tua: &, Dimitte nobis debita noſtra. Hic ergo præceptum eſt, vt non peccemus: ibi præmium, non poſſe peccare. Hic præceptum eſt, vt deſideriis peccati non obediamus: ibi præmium, vt deſideria peccati non habeamus. Hic præceptum eſt, Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo, & ſtulti aliquando ſapite: ibi præmium eſt, plena ſapientia & B perfecta cognitio. Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate, ait Apoſtolus, tunc autem facie ad faciem. Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Hic præceptum eſt: Exultate Deo adiutori noſtro: &, Exultate iuſti in Domino. Ibi præmium eſt, exultare perfecto & ineffabili gaudio. Poſtremò in præcepto poſitum eſt, Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. In præmio autem: Quoniam ipſi ſaturabũtur. Vnde quæſo ſaturabuntur, niſi quod eſuriunt & ſitiunt? Quis igitur ita, non ſolùm à diuino, ſed à ſenſu quoque abhorret humano, qui dicat in homine tantam eſſe poſſe iuſtitiam, cùm ab illo eſuritur & ſititur; quanta erit, cùm ex illa ſaturabitur? Quando eſurimus autem ſitimusque iuſtitiam, ſi fides Chriſti vigilat in nobis, quid nos niſi Chriſtum eſurire ac ſitire credendum eſt? Qui factus eſt nobis ſapientia à Deo & iuſtitia & ſanctificatio & redemptio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et quia modò in eum non vi- C dentes credimus, ideo ſitimus eſurimusque iuſtitiam. Quamdiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem. Quem cùm inuenerimus peruenientes vtique ad ſpeciem, exultabimus gaudio inenarrabili, & tunc iuſtitia ſaturabimur, quia nunc ex deſiderio dicimus, Saturabor cũ manifeſtabitur gloria tua. Quàm verò eſt, non dico impudens, ſed inſana ſuperbia, nondum eſſe æquales angelis Dei, & putare ſe iam poſſe habere iuſtitiam æqualem angelis Dei: nec intueri tam magnum & ſpiritalem virum; qui vtique ipſam iuſtitiæ perfectionem eſuriebat atque ſitiebat, quando magnitudine reuelationum noluit extolli: nec tamen vt non extolleretur arbitrio ſuo voluntatique commiſſus eſt, ſed accepit ſtimulum carnis angelum ſatanæ, qui eum colaphizaret? Propter quod Dominum D ter rogauit, vt diſcederet ab illo. Et dixit ei Dominus, Sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur. Quæ virtus, niſi ad quam pertinet non extolli? Et quis dubitat hoc ad iuſtitiam pertinere? Huius igitur iuſtitiæ perfectione ſunt præditi angeli Dei, qui ſemper vident faciem patris, ac per hoc totius trinitatis, quia per filium vident in ſpiritu ſancto. Nihil eſt autẽ iſta reuelatione ſublimius, nec tamẽ angelorum quiſquam illa contemplatione lætantium neceſſarium habet angelum ſatanæ, quo colaphizetur, ne illum tanta magnitudo reuelationis extollat. Hanc perfectionem virtutis vtique nondum habebat apoſtolus Paulus, nondum æqualis angelis Dei; ſed inerat illi extollendi ſe infirmitas, quæ per angelum etiam ſatanæ fuerat comprimenda, ne reuelationum magnitudine extolleretur. Quanquam itaque ipſum ſatanam elatio prima deiecerit, tamen ſummus ille medicus, qui bene vti nouit etiam malis, de angelo ſatanæ adhibuit cõtra elationis vitium ſalubre, quamuis moleſtum medicamentum, ſicut fieri conſueuit antidotum, etiam de ſerpentibus contra venena ſerpentium. Quid eſt ergo, Sufficit tibi gratia mea, niſi ne deficiendo ſuccumbas ſub colapho angeli ſatanæ? Et quid eſt, Virtus in infirmitate perficitur: niſi quia in iſto loco infirmitatis hactenus perfectio poteſt eſſe virtutis, vt in ipſa infirmitate præſente elatio reprimatur? Quæ vtique infirmitas, futura immortalitate ſanabitur. Quomodo eſt enim dicenda ſanitas plena, vbi etiam de angeli ſatanæ colapho adhuc eſt neceſſaria medicina? Ex quo factum eſt virtutem, quę nunc eſt in homine iuſto, perfectam hactenus nominari, vt ad eius perfectionem pertineat etiam ipſius imperfectionis & in veritate cognitio, & in humilitate confeſſio. Tunc enim eſt ſecundum hanc infirmitatem pro ſuo modulo perfecta iſta parua iuſtitia, quando etiam quid ſibi deſit intelligit. Ideoque Apoſtolus & imperfectum & perfectum ſe dicit. Imperfectum ſcilicet cogitando quantum illi ad iuſtitiam deſit, cuius plenitudinem adhuc eſurit ac ſitit. Perfectum autem, quod & ſuam imperfectionem confiteri non erubeſcit, & vt perueniat bene procedit. Sicut poſſumus dicere perfectum eſſe viatorem, cuius bene promouetur acceſſio, quamuis non perficiatur intentio, niſi fuerit facta peruentio. Propterea cùm dixiſſet, Secundum iuſtitiam, quæ in lege eſt, qui fuerim ſine querela: mox addidit, Quæ mihi lucra fuerunt, hæc propter Chriſtum damna eſſe duxi. Veruntamen & arbitror omnia damnum eſſe propter eminentem ſcientiam Chriſti Ieſu Domini noſtri, propter quem omnia non ſolùm detrimenta credidi, verum etiam ſtercora æſtimaui eſſe vt Chriſtum lucrifaciam, & inueniar in illo non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidem Chriſti, quæ eſt ex Deo iuſtitia in fide. Ecce Apoſtolus ſecundum iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſine querela ſe fuiſſe non vtique mendaciter dicit, & tamen hęc quæ illi lucra fuerunt, abiicit propter Chriſtum, & damna & detrimenta & ſtercora exiſtimat; non ſolùm hæc, ſed & cætera omnia quæ ſuprà commemorauit, propter non qualemlibet, ſed eminentem, ſicut ipſe dicit, ſcientiam Chriſti Ieſu Domini noſtri, quam proculdubio adhuc in fide habebat, nondum in ſpecie. Tunc enim erit eminens Chriſti ſcientia, quando fuerit ita reuelatus, vt quod creditur, videatur. Vnde alio loco ita dicit, Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus apparuerit, vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Hinc & ipſe Dominus, Qui diligit me, inquit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo meipſum illi. Hinc Ioannes Euangeliſta, Dilectiſſimi, inquit, filij Dei ſumus, & nondũ apparuit quod erimus. Scimus aũt quia cũ apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Tunc erit eminẽs Chriſti ſciẽtia. Nunc enim eſt quidem abſcondita in fide, ſed nondũ eminẽs apparet in ſpecie. Abiicit ergò illa beatus Paulus prætenta iuſtitiæ ſuæ tanquã detrimenta & ſtercora, vt Chriſtum lucri faciat, & inueniatur in illo non habẽs ſuam iuſtitiam, quæ ex lege eſt. Neque enim lex illa Dei nõ eſt. Quis hoc niſi Marcion & Manichæus & aliæ ſimiles peſtes dixerint? Cùm ergo lex illa, vt dixi, Dei ſit, iuſtitiam ſuam dicit eſſe quæ ex lege eſt. Quam iuſtitiam ſuam noluit habere, ſed proiecit vt ſtercora. Cur ita? niſi quia hoc eſt, quod etiam ſuperius demonſtrauimus, eos eſſe ſub lege, qui ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti? Putant enim ſe arbitrij ſui viribus implere legem iubentem, & iſta implicati ſuperbia, ad

Margin notes (left): Nemo ſalutare de imperfectione peccatorum in futura vita. — Perfectio futuræ vitæ iuſtitiæ non in præceptis, ſed præceptorum hic obſeruatorum præmio. — Matth. 6. — 1. Cor. 13. — Pſal. 80. & 32. — Matth. 5. — Non poteſt tanta eſſe in hac vita iuſtitia, quanta in futura. — 1. Cor. 1. — Hier. 9. — Pſal. 16. — 2. Cor. 12. — Cõſule ſibi bella.

Margin notes (right): Conſuetud. — 2. Cor. 12. — Virtus noſtra quomodo in hac vita perfecta. — Perfectus viator. — Philip. 3. — Col. 3. — Ioan. 14. — 1. Ioan. 3. — Iuſtitiã quæ ex lege eſt, cur Paulus contempſerit & abiecerit.

ad gratiam non conuertuntur iuuantem. Sic eos litera occidit, aut apertè etiam ſibi reos, non faciendo quod præcipit, aut putando ſe facere quod ſpiritali, quæ ex Deo eſt, non faciunt charitate: ita remanent aut apertè iniqui, aut fallaciter iuſti; in aperta iniquitate euidenter eliſi, in fallaci iuſtitia inſipienter elati: ac per hoc miro quodam modo, ſed tamē vero, iuſtitiam legis non implet iuſtitia, quæ in lege eſt, vel ex lege, ſed quæ in ſpiritu gratiæ. Iuſtitia quippe legis impletur in eis, ſicut ſcriptum eſt, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum. *Rom. 8.* Secundum iuſtitiam verò quę in lege eſt, ſe fuiſſe ſine querela in carne, non in ſpiritu, dicit Apoſtolus, & iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſuam dicit fuiſſe, non Dei. Intelligendum eſt igitur iuſtitiam legis non impleri ſecundū iuſtitiam, quæ in lege eſt, vel ex lege, id eſt ſecundum iuſtitiam hominis, ſed ſecundum iuſtitiam quæ eſt in ſpiritu gratiæ. Ergo ſecundum iuſtitiam Dei, hoc eſt, quæ homini ex Deo eſt. Quod planius & breuius ita dici poteſt: B iuſtitiam legis Dei non impleri cùm lex iubet, & homo quaſi ſuis viribus facit, ſed cùm ſpiritus adiuuat, & hominis non libera, ſed Dei gratia liberata voluntas facit. *Iuſtitia legis. Iuſtitia in ſe ex lege.* Legis itaq; iuſtitia eſt iubere quod Deo placet, vetare quod diſplicet. In lege aūt iuſtitia eſt, ſeruire literæ, & extra eam nullum Dei adiutoriū ad rectè viuendum requirere. Cùm enim dixiſſet, Non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidem Chriſti: addidit, quæ eſt ex Deo. Ipſa eſt ergo iuſtitia Dei, quam ſuperbi ignorātes, ſuam volunt conſtituere. Non enim propterea iuſtitia Dei dicitur, quoniam Deus iuſtus eſt, ſed quia homini ex Deo eſt. Secundum hanc autem iuſtitiam Dei, hoc eſt, quę ex Deo nobis eſt, nunc fides operatur per dilectionem: id eſt, operatur quomodo perueniat homo ad eum, in quem modò non videns credit, quē cùm viderit, tunc quod erat in fide per ſpeculum in ænigmate, iam erit in ſpecie facie ad faciem, tunc perficietur & ipſa dilectio. C Nimis quippe inſipienter dicitur, tantum amari Deum antequam videatur, quantū amabitur cū videbitur. Porrò ſi in hac vita pio nemine dubitante, quāto amplius diligimus Deū, tanto ſumus vtique iuſtiores; quis dubitet, piam veramq; iuſtitiam cùm fuerit dilectio Dei perfecta, tunc perfici? Tunc ergo lex ita vt nihil omnino deſit, implebitur; cuius legis, ſecundum Apoſtolū, plenitudo dilectio eſt. *Rom. 13.* Ac per hoc cum dixiſſet, non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidē Chriſti, quæ eſt ex Deo iuſtitia in fide: *Phil. 3.* Deinde ſubiunxit, Ad cognoſcēdum eum, & virtutem reſurrectionis eius, & cōmunicationem paſſionum eius. Hæc omnia nondum plena & perfecta in Apoſtolo erant, ſed tanquā in via poſitus ad eorum plenitudinē perfectionēque currebat. Nam quomodo iam perfectè cognouerat Chriſtū, qui dicit alio loco, Nūc ſcio ex parte, tunc autē cognoſcam, ſicut & cognitus ſum? *1. Cor. 13.* Et quomodo iam perfectè cognouerat virtutem eius reſurrectionis, cui reſtabat eam plenius D tempore reſurrectionis carnis experiēdo cognoſcere? Et quomodo iam perfectè cognouerat communicationem paſſionum eius, nondum pro illo paſſionem mortis expertus? *Phil. 3.* Denique addit & dicit, Si quo modo occurram in reſurrectionem mortuorum. Ac deinde ait, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus ſim. Quid ergo ſe confitetur nondum accepiſſe, & in quo nondum eſſe perfectum, niſi ex ea iuſtitia, quæ ex Deo eſt, quam concupiſcens noluit ſuam habere, quę ex lege eſt? Hinc enim loquebatur, & hæc fuit cauſa vt hæc diceret, reſiſtens inimicis gratiæ Chriſti, pro qua largienda crucifixus eſt Chriſtus. Ex quorum genere etiam iſti ſunt. Nam ex quo loco ſuſcepit hæc dicere, ſic exorſus eſt: Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem. Nos enim ſumus circun-

A ciſio, qui ſpiritu Deo ſeruimus, vel ſicut nonnulli codices habent, qui ſpiritui Deo, vel ſpiritui Dei ſeruimus, & gloriamur in Chriſto Ieſu, & non in carne fidentes. Hinc manifeſtū eſt aduerſus Iudęos eum agere, qui carnaliter obſeruātes legem, & ſuam iuſtitiam volentes conſtituere, occidebantur litera, non viuificabantur ſpiritu, & in ſe gloriabantur, cùm apoſtoli & omnes promiſſionis filij gloriarentur in Chriſto. Deinde ſubiecit, Quanquā ego habeā fiduciā in carne. Si quis alius in carne putat ſe fiduciam habere, magis ego. Et enumerans omnia quæ ſecundum carnem habent gloriam ad illud terminauit, vbi ait: Secundum iuſtitiam quę in lege eſt, qui fuerim ſine querela. Et cùm hęc ſibi omnino damna & detrimenta & ſtercora fuiſſe dixiſſet, vt Chriſtum lucrifaceret, adiecit: Et inueniar in illo non habens iuſtitiam meam, quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidē Chriſti, quæ eſt ex Deo. Huius ergo iuſtitiæ perfectionem, quæ non erit niſi in illa eminenti ſcientia Chriſti, B propter quam ſibi dixit omnia damnum eſſe, nondum accepiſſe ſe confeſſus eſt, & propterea nondum eſſe perfectum. Sequor autem, inquit, ſi apprehendam, *Phil. 3.* in quo & apprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Tale eſt, apprehendam in quo & apprehenſus ſum: quale eſt, Cognoſcam ſicut & cognitus ſum. *1. Cor. 13.* Fratres, inquit, ego meipſum non arbitror apprehendiſſe. Vnum autem, quæ retro ſunt, oblitus, in ea quæ antè ſunt extentus, ſecundum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Ordo verborum eſt, Vnum autē ſequor. De quo vno bene intelligitur & *Vnum neceſſarium.* Dominus admonuiſſe Matthā, vbi ait: Martha Martha, ſolicita es, & turbaris circa plurima: porrò vnum eſt neceſſarium. *Luc. 10.* Hoc iſte volens apprehendere, tanquam in via conſtitutus, ſequi ſe dixit ad palmam ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Quis autem cūctetur cum hoc quod ſequi ſe aſſeuerat apprehēderit, tunc habiturū eum iuſtitiā æqualem iuſtitiæ ſanctorum angelorum, C quorum neminem vtique ne magnitudine reuelationum extollatur, ſatanæ angelus colaphizat? *2. Cor. 12.* Deinde admonens eos qui poſſent illius iuſtitiæ plenitudine iam ſe putare perfectos: Quotquot ergo, inquit, perfecti, hoc ſapiamus: *Philip. 3.* tāquam diceret, Si ſecundum hominis mortalis capacitatē pro huius vitę modulo perfecti ſumus, ad ipſam perfectionem hoc quoque pertinere intelligamus, vt angelica illa quæ in Chriſti manifeſtatione nobis erit iuſtitia, nondum nos perfectos eſſe ſapiamus. Et ſi quid aliter ſapitis, inquit, hoc quoq; vobis Deus reuelabit. Quomodo, niſi ambulantibus & proficientibus in via rectę fidei, donec iſta peregrinatio finiatur, & ad ſpeciem veniatur? Vnde conſequenter adiunxit: Veruntamen, inquit, in id quod peruenim⁹, in eo ambulemus. Deinde concludit, vt caueantur illi, de quibus hic locus ſermonis eius ſumpſit exordium: Imitatores mei, inquit, eſtote fratres, & intendite eos qui ſic ambulant, ſicut D & habetis formam noſtram. Multi enim ambulant, *Ibidem.* de quibus ſæpe dicebam vobis, nunc etiam flens dico inimicos crucis Chriſti, quorum finis eſt interitus: & cætera. Illi ipſi ſunt, de quibus incipiens dixerat, Videte canes, videte malos operarios: & ſequentia. Omnes itaque ſunt inimici crucis Chriſti, qui volentes conſtituere ſuam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, id eſt, litera tantum iubente, non ſpiritu implente, iuſtitiæ Dei nō ſunt ſubiecti. Si enim qui per legem hæredes ſunt, *Rom. 4.* exinanita eſt fides: Si per legem iuſtitia, ergo Chriſtus *Gal. 2.* gratis mortuus eſt, ergo euacuatum eſt ſcandalum crucis. Ac per hoc illi inimici ſunt crucis eius qui per legem dicunt eſſe iuſtitiam, ad quam iubere pertinet, nō iuuare. Gratia verò Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum in ſpiritu ſancto, adiuuat infirmitatem noſtram. Quamobrem qui ſecundum iuſtitiam,

quæ in lege eſt, ſine fide gratiæ Chriſti viuit, ſicut ſe Apoſtolus ſine querela vixiſſe commemorat, nullam veram putandus eſt habere iuſtitiam: non quia lex vera & ſancta non eſt, ſed quia obedire velle literæ iubẽti, ſine viuificante ſpiritu Dei, veluti ex viribus liberi arbitrij, iuſtitia vera non eſt. Iuſtitia verò, ſecundum quam iuſtus ex fide viuit, quoniam per ſpiritum gratiæ homini ex Deo eſt, vera iuſtitia eſt. Quæ licet non immeritò in aliquibus iuſtis pro huius vitæ capacitate perfecta dicitur, parua tamen eſt ad illam magnam, quam capit æqualitas angelorum. Quam qui nõdum habebat, & propter illam, quæ iam inerat, perfectum: & propter iſtam quæ adhuc deerat, imperfectum ſe eſſe dicebat. Sed planè minor iſta iuſtitia facit meritum, minor illa fit præmium. Vnde qui iſtam non ſequitur, illam non aſſequitur. Quocirca poſt reſurrectionem hominis, futuram negare iuſtitiæ plenitudinem, & putare tãtam futuram eſſe iuſtitiam in corpore vitæ illius, quanta eſſe poteſt in corpore mortis huius, dementiæ ſingularis eſt. Non autem illic incipere homines, quæ hic noluerint Dei mandata complere, veriſſimum eſt. Erit enim perfectiſſimæ plenitudo iuſtitiæ, non tamen hominum mandata ſectantium, & ad eam plenitudinem proficiẽdo nitentium: ſed in ictu oculi, ſicut ipſa futura eſt reſurrectio mortuorum: quoniam illa perfectæ magnitudo iuſtitiæ, eis qui hic mandata fecerunt, præmium dabitur, non & ipſa facienda mandabitur. Sed ita dixerim, mãdata fecerunt, vt ipſa mandata meminerimus pertinere ad orationem, in qua quotidie veraciter dicunt ſancti filij promiſſionis, Fiat voluntas tua: Et, Dimitte nobis debita noſtra.

Abac. 2.

Paulus quatenus perfectus, quatenus imperfectus.

Conclusio. Vita interna licet in perfecta iuſtitia plenitudinem perfectionemque futuram mittamur.

Matth. 6.

CAPVT VIII.

Cvm igitur Pelagiani his atque huiuſmodi veritatis teſtimonijs & vocibus vrgeantur, ne negent originale peccatum; ne gratiam Dei qua iuſtificamur, non gratis, ſed ſecundũ merita noſtra dari dicant; ne in homine mortali quãlibet ſancto, & bene agente tantam dicãt eſſe iuſtitiam, vt ei non ſit neceſſaria etiam poſt regenerationis lauacrum, donec iſtã vitam finiat, remiſſio peccatorum. Ergo cùm vrgentur ne iſta tria dicant, & per hæc homines qui eis credũt à gratia ſaluatoris alienent, & elatos in ſuperbiam, in iudicium diaboli præcipites ire perſuadeant: immittunt aliarũ nebulas quæſtionum, in quibus eorum apud homines ſimpliciores, ſiue tardiores, ſiue ſanctis literis minus eruditos impietas deliteſcat. Hę ſunt nebulę de laude creaturę, laude nuptiarũ, laude legis, laude liberi arbitrij, laude ſãctorũ, quaſi quiſquã noſtrũ iſta vituperet, ac non potius omnia in honorẽ creatoris & ſaluatoris debitis laudibus prædicet. Sed neque creatura ita vult laudari, vt nolit ſanari. Et nuptiæ quãto magis laudãdæ ſunt, tanto minus eis imputãda eſt pudenda carnis concupiſcentia: quæ nõ eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Quam profectò inuenerunt in hominibus nuptiæ, nõ fecerunt: quia & illa in plurimis ſine ipſis eſt; & ipſæ ſi nemo peccaſſet, ſine illa eſſe potuerunt. Et lex ſancta & iuſta & bona; nec ipſa eſt gratia, & nihil ex ea rectè fit ſine gratia, quia non eſt data quæ poſſit viuificare, ſed præuaricationis cauſa poſita eſt, vt conuictos concluderet ſub peccato, & promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Et liberum arbitrium captiuatum non niſi ad peccatum valet, ad iuſtitiam verò niſi diuinitùs liberatum adiutumque, non valet. Ac per hoc & ſancti omnes, ſiue ab illo antiquo Abel vſque ad Ioannem Baptiſtam, ſiue ab ipſis apoſtolis vſque ad hoc tempus, & deinceps vſque ad terminum ſeculi, in Domino laudandi ſunt, non in ſeipſis, quia & illorum anteriorum vox eſt, In Dño laudabitur anima mea. Et iſtorum poſteriorum vox eſt, Gratia Dei ſum quod ſum. Et ad omnes pertinet, Vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Et cõfeſſio communis eſt omnium, Si dixerimus, quia peccatũ nõ habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt.

Pelagiani diſſimulato de quo agitur argumento, alias quæſtiones immittunt.

Nebulæ Pelagianorum, & calumniarum capita.

1. Ioan 2.

Rom 7.

Pſal. 33.

1. Cor 15.

1. Cor 1.

1. Ioan. 1.

CAPVT IX

Oſtendit catholicorum ſententiã inter Manichæos & Pelagianos mediã, vtrumque refellens.

Sed quoniam in his quinque rebus quas propoſui, in quibus quærunt latebras, & de quibus connectunt calumnias, diuinis documentis produntur atque vincũtur, excogitauerũt Manichæorum deteſtabili nomine imperitos quos potuerint deterrere, ne aduerſus eorum peruerſiſſima dogmata aures accommodent veritati: quia ſcilicet Manichæi quinque iſtorum tria priora blaſphemando condemnant, dicentes, neque humanam creaturam, neque nuptias, neque legem à ſummo & vero Deo eſſe inſtituta. Non aũt accipiunt quod veritas dicit, à libero arbitrio exordium ſumpſiſſe peccatum, & ex illo eſſe omne vel angeli vel hominis malum: quia mali naturam ſemper malam & Deo coæternam nimis à Deo exorbitantes credere maluerunt. Sanctos quoque patriarchas & prophetas, quantis poſſunt execrationibus inſectantur. Ecce vnde ſe putant hæretici noui Manichæorum nomine obiecto vim ſubterfugere veritatis, ſed non ſubterfugiunt. Inſequitur quippe illa, & ſimul Manichæos Pelagianoſque ſubuertit. Homo enim dum naſcitur, quia bonũ aliquid eſt, in quantum homo eſt, Manichæum redarguit, laudatque creatorem: in quantũ verò trahit originale peccatum, Pelagium redarguit, & habet neceſſarium ſaluatorem. Nam & quod ſananda dicitur iſta natura, vtrumq; repercutit: quia nec medicina opus haberet, ſi ſana eſſet, quod eſt contra Pelagium: nec ſanari poſſet omnino, ſi æternum atque immutabile malum eſſet, quod eſt contra Manichæum. Item quòd nuptijs, quas laudamus à Domino conſtitutas, concupiſcentiã carnis imputandam eſſe non dicimus, & contra Pelagianos eſt, qui eam in laudibus ponunt: & contra Manichæos, qui eam malæ naturæ tribuũt, cùm ſit noſtræ naturæ accidens malum, non Dei diſtinctione ſeparandũ, ſed Dei miſeratione ſanandum. Item quòd dicimus legem ſanctam, iuſtam, & bonã, non iuſtificandis impijs, ſed conuincendis ſuperbis, præuaricationis gratia poſitã; & cõtra Manichæos eſt, quia ſecundũ Apoſtolũ laudatur: & cõtra Pelagianos, quia ſecundũ Apoſtolũ, nemo ex lege iuſtificatur. Et ideò iuſtificandis eis, quos litera occidit, id eſt, quos lex bona præcipiens præuaricatione reos facit, ſpiritus gratiæ gratis opitulatur. Item quòd arbitriũ ſui in malũ liberũ dicimus, ad agendũ bonũ gratia Dei eſſe liberandũ, cõtra Pelagianos eſt: quòd aũt dicimus ab illo exortum, quod antea nõ erat malũ, contra Manichæos eſt. Item quod ſanctos patriarchas & prophetas debitis in Deo laudibus honoramus, aduerſum eſt Manichæis: quòd verò & ipſis quamuis iuſtis & ideò placẽtibus propitiationem Dñi fuiſſe dicimus neceſſariam, aduerſum eſt Pelagianis. Vtroſque igitur catholica fides ſicut & cæteros hæreticos aduerſarios inuenit, vtroſque diuinorum teſtimoniorum autoritate & luce veritatis conuincit.

Rom 3.

CAPVT X.

Latebræ Pelagianorum intricata obſcuraque nec neceſſaria de animæ origine quæſtione.

Addvnt ſanè ad latebrarũ ſuarũ nebulas Pelagiani, de origine animæ non neceſſariã quæſtionẽ, ad hoc vt res manifeſtas, aliarũ rerũ obſcuritate turbando, moliantur latendi locum. Aiunt enim *nos animarum traducem, cum peccati traduce conteri.* Quod vbi & quãdo in eorum, qui defendunt aduerſus iſtos catholicam fidem, vel ſermonibus audierint, vel literis legerint, neſcio. Quia etſi inuenio à catholicis de hac re aliquid ſcriptum; nondum contra iſtos fuerat veritatis ſuſcepta defenſio, neque id agebatur vt eis reſponderetur. Sed hoc dico, tam manifeſtum eſſe ſecundum Scripturas ſanctas originale peccatum, atq; hoc dimitti lauacro regenerationis in paruulis, tanta fidei catholicæ antiquitate atque authoritate firmatum, tam clarè eccleſiæ celebritate notiſſimum; vt quicquid de animæ origine cuiuſlibet inquiſitione vel affirma-

affirmatione diſſeritur, ſi contra hoc ſit, verũ eſſe non poſſit. Quapropter quiſquis vel de anima, vel de quacunque re obſcura id aſtruit, vnde hoc quod veriſſimum, fundatiſſimũ, notiſſimum eſt, deſtruat ſiue ſit ille filius, ſiue inimicus eccleſiæ, aut corrigẽdus eſt, aut cauendus. Sed hic ſit huius voluminis finis, vt aliud habeant quæ ſequuntur exordium.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM AD BONIFACIVM, LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

POST hæc quæ tractauimus, quibuſque reſpondimus, eadem repetunt, quorum redarguimus epiſtolã, ſed diuerſo modo. Nam prius ea propoſuerunt nobis objicientes, quę velut perperam ſentiamus: poſtea verò quid ipſi ſentiant exponẽtes, eadem à contrario reddiderunt, addentes duo quædam quæ non dixerant, id eſt, *baptiſmum ſe dicere omnibus ætatibus neceſſarium* : & *per Adam mortem ad nos tranſiſſe, non crimina*. Quæ ſuo loco & ipſa tractanda ſunt. Proinde quia ſuperiore libro, quem modò explicauimus, quinque rerum eos obtendere obſtacula diximus, in quib. eorum dogmata inimica gratiæ Dei & catholicæ fidei deliteſcant, laude ſcilicet creaturæ, laude nuptiarum, laude legis, laude liberi arbitrij, laude ſanctorum, commodius eſſe arbitror omnia quæ defendunt, quorum contraria nobis objiciunt, generatim diſtinguere, & quæ illorum ad quid iſtorum quinque pertineant demõſtrare, vt dilucidior & probabilior ipſa diſtinctione poſſit eſſe noſtra reſponſio.

Latebræ Pelagianorum quinque.

CAPVT II.

LAVDEM creaturæ, quod ad genus humanum attinet, vnde nunc quæſtio eſt, his ſententijs exequuntur, *quod naſcentium conditor Deus ſit, filijq; hominum opus ſint Dei; & peccatum omne non de natura, ſed de voluntate deſcendat*. Huic laudi creaturæ applicant, *quod omnibus ætatibus dicunt eſſe baptiſmũ neceſſarium*, vt ſcilicet illa creatura in Dei filios adoptetur, nõ quod aliquid ex parentibus trahat, quod ſit lauacro regenerationis expiandum. Huic laudi adiungũt, & *quod Chriſtum Dominũ nulla dicũt macula peccati fuiſſe reſperſum, quantum attinet ad eius infantiam*, quia eius carnem ab omni peccati contagione puriſſimam, nõ excellentia propria & gratia ſingulari, ſed communione naturæ, quæ omnibus ineſt infantibus, aſſeuerant. Eo pertinet etiam quod *de animæ origine inſerunt* quæſtionem, ſic animæ Chriſti coæquare moliẽtes omnes animas paruulorum, quas volunt eſſe ſimiliter nulla peccati macula aſperſas. Propter hoc etiam dicunt *ex Adam nihil mali tranſiſſe per cæteros, niſi mortem, quæ non ſemper eſt malum*, inquiunt, *cum & martyribus ſit cauſa præmiorum: & vel bonam vel malam mortem dici faciat non reſolutio corporum, quæ excitabuntur in omni generè hominum; ſed meritorum diuerſitas, quæ de humana libertate contingit*. Hæc ſcribunt in hac epiſtola de laude creaturæ. Nuptias verò ſecundum ſcripturas laudant, *quia Dominus in Euãgelio loquitur: Qui fecit ab initio maſculum & fœminam fecit eos, & dixit, Creſcite & multiplicamini, & replete terram*. Quamuis hoc non in eo loco Euangelij, ſed tamen in lege ſit ſcriptum. Addunt etiam, *Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet*. Quæ verba Euangelica agnoſcimus.

Matth 19. Geneſ. 1. 1. Tim. 7.

In laude legis dicunt *veterem legem ſecundum Apoſtolum iuſtam & ſanctam & bonam cuſtodientibus mandata ſua, ac per fidem iuſtè viuentibus, ſicut prophetis & patriarchis omnibuſq; ſanctis, vitam potuiſſe conferre perpetuam*.

In laude liberi arbitrij dicunt, *liberum arbitrium non*

periſſe, cum loquatur Dominus per prophetam. Si volueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ edetis: ſi nolueritis & non audieritis, gladius vos comedet. Ac per hoc & gratiam vniuſcuiuſq; bonum propoſitum adiuuare, non tamẽ reluctanti ſtudio virtutis immittere, quia perſonarum acceptio non eſt apud Deum. Laude ſanctorum ſeſe contegunt, dicentes *baptiſma perfectè homines innouare. Siquidem Apoſtolus teſtis ſit, qui per lauacrum aquæ eccleſiam de gentibus ſanctam fieri immaculatamq; teſtatur. Sanctum quoque ſpiritum mentes bonas in antiquis adiuuiſſe temporibus, dicente Propheta, ad Deum, Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Omnes quoque Prophetas & Apoſtolos vel ſanctos, tam noui quã veteris Teſtamenti, quibus Dominus teſtimonium perhibet, non in comparatione* A *ſceleratorum, ſed regula virtutum iuſtos fuiſſe; in futuro autem tempore mercedem eſſe tam bonorum quàm malorum. Cæterùm neminem poſſe quæ hic contempſerit, illic mãdata perficere, quia dixerit Apoſtolus, Oportet nos manifeſtari ante tribunal Chriſti, vt reportet vnuſquiſque propria corporis ſecundũ quod geſſit, ſiue bonũ, ſiue malum.*

Eſa. 1. Rom. 2. Epheſ. 5. Pſal 142. 2. Cor. 5.

In his omnibus quicquid dicunt de laude creaturæ atque nuptiarum, ad hoc referre conantur, vt nõ ſit originale peccatum. Quicquid de laude legis & liberi arbitrij, ad hoc, vt gratia non adiuuet niſi meritum, ac ſi gratia iam non ſit gratia. Quicquid de laude ſanctorũ, ad hoc, vt vita mortalis in ſanctis videatur nõ habere peccatum, nec ſit eis neceſſarium pro dimittendis debitis ſuis precari Deum.

Aperit quid his latebris Pelagiani tegant.

CAPVT III.

ISTA nepharia & dãnabilia dogmata in hac tripertita B diuiſione, quiſquis mẽte catholica exhorret, illius quinq; partitæ latebras inſidiasq; deuitet, atq; ita inter vtrunq; ſit cautus, vt ſic declinet Manichæũ, ne ſe inclinet in Pelagiũ; rurſusq; ita ſe ſeiungat à Pelagianis, ne cõiungat Manichæis; aut ſi in alterutris iam tenetur, nec ſic ſe à quibuſlibet alteris ſeruet, vt in alteros irruat. Vidẽturquippe inter ſe eſſe contrarij, quoniam quinque illa Manichęi vituperando ſe manifeſtãt, Pelagiani laudãdo ſe occultãt. Quapropter vtroſq; damnat atq; deuitat, quiſquis ſecundũ regulam catholicæ fidei ſic in hominibus naſcentibus de bona creatura carnis & animę glorificat creatorẽ, (quod nõ vult Manichæus) vt tamen propter vitiũ, quod in eos per peccatum primi hominis pertranſijt, fateatur & paruulis neceſſarium ſaluatorem: (quod nõ vult Pelagius): ſic diſcernit malum pudendæ concupiſcentiæ à bonitate C nuptiarum, vt neque Manichæis ſimilis vnde naſcimur, culpet; neque Pelagianis ſimilis vnde confundimur, laudet: ſic legem per Moyſen ſanctam & iuſtam & bonam à Deo ſancto & iuſto & bono datã eſſe defendit (quod contra Apoſtolum negat Manichæus) vt eam dicat & peccatum oſtendere, non tamen tollere, & iuſtitiam iubere, nõ tamen dare, (quod rurſus contra Apoſtolum negat Pelagius:) ſic aſſerit liberum arbitrium, vt non ex natura neſcio qua ſemper mala, quæ nulla eſt, ſed ex ipſo arbitrio cœpiſſe dicat & angeli & hominis malum (quod euertit hæreſim Manichæam) nec ideo tamen poſſe captiuã voluntatem, niſi Dei gratia reſpirare in ſalubrem libertatem, quod euertit hæreſim Pelagianã: ſic laudat in Deo ſanctos homines Dei nõ ſolùm ex manifeſtato in carne Chri- D ſto & deinceps, verumetiam ſuperiorum temporum, quos audent blaſphemare Manichæi, vt tamen de ipſis plus credat ipſis confitentibus, quàm Pelagianis mẽtientibus. Sãctorũ enim vox eſt, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.

Quid ſecundum catholicam fidem de ſingulis illis ſentiendum. 1. Ioan 1.

CAPVT IIII. *De laude creaturæ.*

HIS ita ſe habentibus, quid prodeſt nouellis hæreticis, inimicis crucis Chriſti & diuinæ oppugnatoribus gratiæ, quod à Manichæorum errore ſani videntur, & alia ſua peſtilentia moriuntur? Quid eis prodeſt, quòd in laude creaturæ dicunt, Deum bonum naſcentium

cōditorem, per quem facta ſunt omnia, eiuſque opus A eſſe filios hominum, quos Manichæi dicunt opus eſſe principis tenebrarū, cū inter vtroſq;, vel apud vtroſq; Dei creatura, quæ eſt in infantib⁹ pereat? Vtiq; enim nolūt eam Chriſti carne & ſanguine liberari: illi quia ipſam carnem & ſanguinem Chriſti, tanquā hæc omnino in homine vel ex homine, non ſuſceperit, deſtruūt: iſti autē, quia nullū malū ineſſe infantibus aſſerunt, vnde per ſacramentū carnis huius & ſanguinis liberentur. Iacet inter illos in paruulis humana creatūra inſtitutione bona, propagatione vitiata, bonis ſuis confitens optimum conditorem, malis ſuis quærens miſericordiſſimū redemptorem, Manichæos habens bonorū ſuorū vituperatores; Pelagianos habens malorum ſuorum negatores, vtroſque perſecutores. Et quamuis per infantiā loqui non valeat, ſpecie tamē tacita & infirmitate abdita, impiam vanitatem vtrorumq; compellat, & illis dicens, ab eo qui bona creat, credite me creari, & iſtis dicens, ab eo qui me creauit, ſinire me ſanari. B Manichæus dicit, Nihil eſt huius infantis, niſi anima bona liberanda; cætera non ad Deum bonum, ſed ad principem tenebrarum pertinent reſpuenda. Pelagianus dicit, Imò huius infantis nihil eſt liberandum, quia totum oſtēdimus ſaluum. Ambo mentiuntur. Sed mitior eſt iam carnis ſolius accuſator, quàm qui in vniuerſum conuincitur ſæuire laudator. Sed neque Manichæus humanæ animæ ſubuenit, blaſphemando authorem totius hominis Deum; nec Pelagianus humanæ infantiæ diuinā gratiam ſubuenire permittit, negādo originale peccatū. Deus ergo miſeretur per catholicā fidē, quæ vtrâque redarguēdo perniciē infantibus ſubuenit ad ſalutem,

1.Cor.3. Manichæis dicens, Audite Apoſtolū clamātem, Neſcitis quia corpus veſtrum templū eſt in vobis Spiritus ſancti? & Deum bonum creatorē credite corporum, quia non poteſt eſſe tēplum Spiritus ſancti opus principis tenebrarum.

Pſal.50. Pelagianis dicens, In iniquitatibus C conceptus eſt, & in peccatis eum mater eius in vtero aluit, quem conſpicitis paruulum. Quid eum tāquam ab omni noxa liberum defendendo non permittitis

Iob.14. ſecundum 70. per indulgentiam liberari? Nemo mundus à ſorde, nec infans cuius diei vnius vita ſit ſuper terram. Sinite miſerum remiſſionem accipere peccatorum, per eum qui ſolus nec paruus nec magnus potuit habere peccatum. Quid eis igitur prodeſt, quòd dicunt *omne peccatum non de natura, ſed de voluntate deſcendere*, & Manichæis malam naturam dicentibus cauſam eſſe peccati, huius ſententiæ veritate reſiſtere: quando nolēres admittere originale peccatum, cùm & ipſum ſine dubio de primi hominis voluntate deſcendat, faciunt reos paruulos de corpore exire? Quid eis prodeſt *baptiſmum omnibus ætatibus neceſſarium confiteri*: quod Manichæi dicunt in omni ætate ſuperfluum, cùm iſti dicant eſſe in paruulis falſum, quantum ad remiſſionem attinet peccatorum? Quid eis prodeſt, *quòd carnem Chriſti*, D quam Manichæi nullam vel ſimulatam fuiſſe contendunt, aduerſus eos iſti nō ſolùm veram, ſed *& ipſam animam nulla peccati macula reſperſam fuiſſe* defendunt; cùm eius ſic infantiæ cæteri ab eis coæquentur infantes, non impari puritate; vt & illa non videatur ſeruare iſtorum cōparatione propriam ſanctitatem, & iſti ex illa nullam conſequantur ſalutem? In eo ſanè quod dicunt, *per Adam mortē ad nos tranſiſſe, non crimina*, non habent aduerſarios Manichæos: quia nec ipſi aſtruunt originale peccatum ex homine primo prius puro & recto corpore ac ſpiritu, & poſtea per arbitrium liberum deprauato, deinceps in omnes tranſiſſe cum morte & tranſire peccatum. ſed carnem dicunt ab initio malam de malo corpore & à ſpiritu, & cum malo ſpiritu creatam: animam verò bonam partem ſcilicet Dei pro meritis inquinationis

ſuæ per cibos & potum, in quibus antea colligata eſt, venire in hominem, atque ita per concubitum etiam carnis vinculo colligari. Ac per hoc Manichæi conſentiunt Pelagianis, non crimen primi hominis trāſiſſe in genus humanum, neque per carnem, quam nunquam fuiſſe dicunt bonam, neque per animam, quam perhibent cum meritis inquinamentorum ſuorum, quibus polluta eſt ante carnē, venire in hominis carnem. Sed Pelagiani quomodo dicunt *ſolam mortem ad nos tranſiſſe per Adam*? Si enim propterea morimur, quia ille mortuus eſt; ille autem mortuus eſt, quia peccauit; pœnam dicunt tranſire ſine culpa, & innocentes paruulos iniuſto iudicio puniri trahendo mortem ſine meritis mortis: *Nō ſola mors, ſed & peccatum per Adam in nos tranſijt.* Quod de vno ſolo mediatore Dei & hominum homine Chriſto Ieſu Catholica fides nouit, qui pro nobis mortem, hoc eſt, peccati pœnam ſine peccato ſubire dignatus eſt. Sicut enim ſolus ideò factus eſt hominis filius, vt nos per illum Dei filij fieremus: ita ſolus pro nobis ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, vt nos per illum ſine bonis meritis conſequeremur gratiam. *Solus Chriſtus mortem ſine peccato ſuſtinuit.* Quia ſicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali. Cōmēdans ergo dilectionem ſuam in eos, quibus erat daturus indebitam vitam, pati pro eis voluit indebitam mortem. Hanc ſingularem mediatoris prærogatiuam Pelagiani euacuare conantur, vt hoc iam non ſit in Domino ſingulare, ſi Adam ita propter culpam mortem paſſus eſt debitam, vt paruuli ex illo nullam trahentes culpam, mortem patiātur indebitam. Quamuis enim bonis conferatur per mortem plurimū boni, (vnde nonnulli congruenter etiam de bono mortis diſputauerunt) tamen & hinc quæ prædicanda eſt niſi miſericordia Dei, quod in bonos vſus conuertitur pœna peccati? Sed hoc ideo dicunt iſti, dum volunt ex verbis Apoſtoli in ſuū ſenſum homines detorquere: Vbi enim ait Apoſtolus, Per vnum hominem pec- Rom.5. catum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſijt: ibi volunt intelligi non peccatum pertranſiſſe, ſed mortem. Quid eſt ergo quod ſequitur, in quo omnes peccauerunt? Aut enim in illo vno homine peccaſſe dicit omnes Apoſtolus, de quo dixerat, per vnum hominem peccatum intrauit in mundum: aut in illo peccato, aut certè in morte. *Quid ſit, in quo omnes peccauerūt.* Non enim mouere debet, quia non dixit, in qua, ſed in quo omnes peccauerunt. Mors quippe in Græca lingua generis maſculini eſt. θάνατος. Quodlibet ergo eligant: aut enim in illo homine peccauerunt omnes; & ideo dictum eſt, quoniam quando ille peccauit, in illo erant omnes: aut in illo peccato peccauerūt omnes, quia generaliter omnium factum eſt, quod naſcētes tracturi erant omnes: aut reſtat vt dicant, quòd in illa morte peccauerint omnes. 1.Cor.15. Sed hoc quemadmodum poſſit intelligi, non planè video. In peccato enim moriuntur omnes, non in morte peccāt: nam peccato præcedente, mors ſequitur, non morte præcedente, peccatum. Aculeus quippe mortis eſt peccatū, id eſt, aculeus cuius punctione fit mors, nō aculeus quo pūgit mors. *Aculeus mortis quomodo peccatum.* Sicut venenum ſi bibitur, appellatur poculū mortis, quòd eo poculo facta ſit mors; nō quòd morte ſit poculum factum, aut à morte ſit datum. Quòd ſi propterea non poteſt illis verbis Apoſtoli peccatū intelligi, in quo omnes peccauerunt, quia in Græco, vnde tranſlata eſt Epiſtola, peccatum fœminino genere poſitum eſt; ἁμαρτία. reſtat vt in illo primo homine peccaſſe omnes intelligantur: quia in illo fuerunt omnes quādo ille peccauit, vnde peccatum naſcendo trahitur, quod niſi renaſcendo non ſoluitur. Nam & ſic ſanctus Hilarius intellexit quod ſcriptum eſt, in quo omnes peccauerunt: *Conſule Scholia.* ait enim, *In quo, id eſt, in Adam omnes peccauerunt.* Deinde addidit, *Manifeſtum in Adā omnes peccaſſe quaſi in maſſa. Ipſe enim per peccatū corruptus, omnes*

omnes quos genuit, nati ſunt ſub peccato. Hæc ſcribens A Hilarius ſine ambiguitate commonuit, quomodo intelligendum eſſet, in quo omnes peccauerunt. Propter quid autem idem Apoſtolus dicit nos per Chriſtum reconciliari Deo, niſi propter quod facti fuimus inimici? Et hoc quid eſt, niſi peccatum? Vnde & Propheta dicit, (Eſa.59.) Peccata veſtra ſeparāt inter vos & Deum. Propter hanc ergo ſeparationem mediator eſt miſſus, vt tolleret peccatum mundi, per quod ſeparabamur inimici, & reconciliati ex inimicis efficeremur filij. Hinc vtique Apoſtolus loquebatur; hinc factum eſt vt interponeret quod ait, Per vnum hominem intraſſe peccatum. Hæc enim ſunt ſuperiora verba eius. (Rom. 5.) Commēdat autem, inquit, ſuam charitatem Deus in nobis, quoniā cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt; multò magis iuſtificati nūc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius, multò magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius. Non ſolùm autem, ſed & gloriā- B tes in Deo per Ieſum Chriſtū Dn̄m noſtrum, per quē & nunc reconciliationem accepimus. Deinde ſubiūgit: Propter hoc ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes pertranſijt, in quo omnes peccauerunt. Quid tergiuerſantur Pelagiani? Si omnibus neceſſaria eſt reconciliatio per Chriſtum, per omnes trāſijt peccatū, quo inimici fuimus vt opus reconciliari haberemus. Hæc reconciliatio eſt in lauacro regenerationis & Chriſti carne & ſanguine, ſine quo nec paruuli poſſunt habere vitam in ſemetipſis. Sicut enim fuit vnus (1.Cor.15. Rom.5.) ad mortem propter peccatum, ſic eſt vnus ad vitam propter iuſtitiam. Quia ſicut in Adam omnes moriūtur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur: & ſicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Quis aduerſus hæc Apoſtolica verba tanta duritia nefandæ impietatis obſurduit, vt his auditis mortem ſine peccato in nos per C Adā tranſiſſe cōtendat, niſi oppugnatores gratiæ Dei, (Philip.3.) inimici crucis Chriſti? Quorū finis eſt interitus, ſi in hac obſtinatione durauerint. Verùm hæc dixiſſe ſufficiat, propter eorum illam verſutiam ſerpentinā, qua volunt mentes corrumpere ſimplices, & auertere à catholicæ fidei caſtitate, veluti laude creaturæ.

(CAPVT V. De laude Nuptiarum.) PORRO aūt de laude nuptiarum quid eis prodeſt, quod aduerſus Manichæos, qui nuptias non Deo vero & bono aſſignant, ſed principi tenebrarum, iſti verbis veræ pietatis obſiſtunt, dicentes, *quia Dominus in Euāgelio loquitur, Qui fecit ab initio maſculum & feminam* (Math 19. Gen.1.) *fecit eos. Et dixit, Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Quid eis hoc prodeſt per verum ſeducere ad falſum? Hoc enim dicunt, vt ab omni noxa liberi naſci credantur infantes, ac ſic non eis opus ſit reconciliari per Chriſtum, non habentibus vllum originale peccatū, propter quod reconciliatio neceſſaria eſt omnibus per D vnum, qui ſine peccato venit in mundum. Sic enim inimicitiæ factæ ſunt per vnum, per quem peccatum intrauit in mundum, quod catholicè creditur, pro ſaluanda natura hominum ſalua laude nuptiarum, quia nuptiarum laus eſt iuſta copulatio ſexuum, non iniqua defenſio vitiorum. At per hoc cùm iſti laudando nuptias à Manichæis homines ad ſeipſos volunt traducere; mutare illis morbum cupiunt, non ſanare.

(De laude legis.) Rurſus in laude legis quid eis prodeſt, quod cōtra Manichæos verum dicunt, quando ex hoc ad illud volūt (Rom.7.) ducere, quod falſum contra catholicos ſentiunt? Dicunt enim, *Legem etiam veterem ſecundum Apoſtolum, iuſtam & ſanctam & bonam fatemur, quæ cuſtodientibus mandata ſua, ac per fidem iuſtè viuentibus, ſicut Prophe-* A *tis & Patriarchis, omnibusq; ſanctis, vitam potuit conferre perpetuam.* Quibus verbis calliditſſimè poſitis legem contra gratiam laudant. Neque enim lex illa quamuis & iuſta & ſancta & bona omnibus illis hominibus Dei, ſed fides quæ in Chriſto eſt, vitam potuit conferre perpetuam. Hæc enim fides per dilectionem operatur, non ſecundum literam quæ occidit, ſed ſecundum ſpiritum qui viuificat, ad quam Dei gratiam lex de præuaricatione terrendo tanquam pædagogus perducit, vt ſic cōferatur homini, quod conferre ipſa nō potuit. Iſtis namque verbis eorum, quibus dicunt *legem Prophetis & Patriarchis omnibusq; ſanctis mandata eius ſeruātibus, vitam potuiſſe conferre perpetuam*, reſpondet Apoſtolus: Si per legē iuſtitia, Chriſtus gratis mortuus eſt. (Gal 2.) Si ex lege hæreditas, iam non ex pro- (Rom.4.) miſſione. Si hi qui per legē hęredes ſunt, exinanita eſt fides, euacuata eſt promiſſio. Quia autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuit. Lex autem non eſt ex fide, ſed B qui fecerit ea, viuet in illis. Quod ex lege teſtimoniū (Gala.3.) commemoratum ab Apoſtolo propter vitam tempo- (Qui fecerit ea, viuet in illis.) ralem intelligitur, propter cuius amittendæ timorem faciebant homines legis opera non ex fide, quæ tranſgreſſores legis eadem lege à populo iubebat occîdi. Aut ſi altius intelligendum eſt, propter vitā æternam ſcriptum eſſe, Qui fecerit ea, viuet in illis: ideo ſic expreſſum eſt legis imperium, vt infirmitas hominis in ſeipſa deficiens ad facienda quæ lex imperat, de gratia Dei potius ex fide quæreret adiutorium, cuius miſericordia etiam fides ipſa donatur. Ita quippe habetur fides, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſurā fidei. Si enim non à ſeipſis habent, ſed accipiunt homines ſpiritum virtutis & charitatis & continentiæ: vnde dicit idem ipſe doctor gentium: Non enim accepimus (2.Tim 1.) ſpiritum timoris, ſed virtutis & charitatis & continen- (2.Cor.4.) tiæ: profectò accipitur etiam ſpiritus fidei, de quo dicit: habētes autem eundem ſpiritum fidei. Verum ergo dicit lex: Qui fecerit ea, viuet in illis. Sed vt faciat C ea & viuat in eis, non lex quæ hoc imperat, ſed fides eſt neceſſaria, quæ hoc impetrat. Quæ tamen fides vt hæc accipere mereatur ipſa gratis datur. Nuſquā autem iſti inimici gratiæ ad eandem gratiam vehementiùs oppugnandam occultiores moliūtur inſidias, quā vbi legem laudant, quę ſine dubitatione laudanda eſt. Legem quippe diuerſis locutionum modis, & varie- (Gratiā Dei, legem ipſam Pelagiani intelligunt.) tate verborum in omnibus diſputationibus ſuis volūt intelligi gratiam, vt ſcilicet à Domino Deo adiutoriū cognitionis habeamus, quo ea quæ facienda ſunt nouerimus; non inſpirationem dilectionis, vt cognita ſancto amore faciamus, quæ propria gratia eſt. Nam ſcientia legis ſine charitate inflat, non ædificat, ſecundū eundem Apoſtolum apertiſſimè dicentē: Sciē- (1 Cor 8.) tia inflat, charitas verò ædificat. Quæ ſententia ſimilis eſt ei qua dictum eſt: Litera occidit, ſpiritus viuificat. Quale eſt enim, ſcientia inflat: tale eſt, litera occidit. (2.Cor.3.) Et quale eſt, charitas ædificat: talē eſt, ſpiritus viuificat: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris D per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Cognitio itaque legis facit ſuperbum præuaricatorem, per donum autem charitatis delectat legis eſſe factorē. Non ergo legē euacuamus per fidem; ſed legem ſtatuimus, quæ terrendo ducit ad fidem. Ideo quippe lex irā operatur, vt territo atque conuerſo ad iuſtitiam legis implendam, Dei miſericordiam gratia largiatur, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrū; qui eſt Dei ſapientia, de qua ſcriptū eſt: Legem & miſericordiam in lin- (Prouerb 3. ſecundum 70) gua portat: legem qua terreat; miſericordiam, qua ſub- (4 Reg. 4.) ueniat: legem per ſeruum, miſericordiā per ſeipſum. Legē tanquā in baculo, quē miſit Heliſæus, ad filium (Heliſæi baculo eum alegoria.) viduæ ſuſcitandū, & nō reſurrexit. Si enim data eſſet lex, quę poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia. (Gal.3.)

Miſericordiam verò tanquã in ipſo Heliſæo, qui figurã Chriſti gerẽs, mortuo viuificando magni ſacramẽti velut noui teſtamenti ſignificatione coniũctus eſt.

CAPVT VI. De laude liberi arbitrij.

ITEM quod aduerſus Manichæos laudant liberum arbitrium, adhibentes propheticum teſtimonium: *Si volueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ comedetis: ſi autẽ nolueritis & nõ audieritis me, gladius vos conſumet:* (Eſa. 1.) quid eis hoc prodeſt? quandoquidem non tam contra Manichæos defendunt, quàm contra catholicos extollunt liberum arbitrium. Sic enim volũt intelligi quod dictum eſt, ſi volueritis & audieritis me: tanquam in ipſa præcedente voluntate ſit conſequentis meritum gratiæ, ac ſic gratia iam non ſit gratia, quę non eſt gratuita, cũ redditur debita. Si autem ſic intelligerẽt quod dictũ eſt, ſi volueritis; vt etiã ipſam bonam voluntatem illum præparare confiterentur, de quo ſcriptum eſt, Præparatur voluntas à Domino: (Prouerb. 8. ſec. LXX.) tãquam catholici vterentur hoc teſtimonio, & non ſolum hæreſim veterem Manichæorum vincerent, ſed nouã Pelagianorum contererent. Quid eis prodeſt, quòd in laude ipſius liberi arbitrij *gratiam dicunt adiuuare vniuſcuiuſque bonum propoſitum?* Hoc ſine ſcrupulo acciperetur catholicè dictum, ſi nõ in bono propoſito meritum ponerẽt, cui merito iam merces ſecundum debitum, non ſecundum gratiã redderetur: ſed intelligerent & confiterentur etiam ipſum bonũ propoſitum, quod conſequens adiuuat gratia, nõ eſſe potuiſſe in homine, ſi non præcederet gratia. Quomodo enim eſt hominis bonum propoſitum ſine miſerante prius Domino: cùm ipſa ſit bona voluntas, quæ præparatur à Deo? Quod autem cum dixiſſent *gratiam quoque adiuuare vniuſcuiuſque propoſitũ bonum*, mox addiderunt, *non tamen reluctanti ſtudium virtutis immittere:* poſſet bene intelligi, ſi non ab iſtis, quorum ſenſus notus eſt, diceretur. (Reluctantes Dei gratia prauenit, vt volentes faciat.) Reluctanti enim prius aditus diuinæ vocationis ipſa Dei gratia procuratur, ac deinde in illo iam non reluctante ſpiritus virtutis accenditur. Veruntamen in omnibus quæ quiſque agit ſecũdum Deum, miſericordia eius præuenit eum. Quod iſti nolunt, quia non eſſe catholici, ſed Pelagiani volunt. Multum enim delectat impietatem ſuperbam, vt etiam id quod cogitur confiteri à Dño datum, non ſibi donatum videatur eſſe, ſed redditum: vt ſcilicet filij perditionis non promiſſionis ipſi credãtur ſe bonos feciſſe, & Deus iam bonis à ſeipſis effectis, pro iſto eorum opere debitũ præmiũ reddidiſſe. Ita namque illis tumor ipſe aures cordis obſtruxit, vt non audiant, Quid enim habes quod non accepiſti? (1. Cor. 4.) Nõ audiãt, Sine me nihil poteſtis facere. (Ioan. 15.) Non audiãt, Charitas ex Deo eſt. (1. Ioan 4.) Nõ audiant, Deus partitus eſt menſuram fidei. (Rom. 12.) Non audiant, Spiritus vbi vult ſpirat. (Ioan 3.) Et qui ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. (Rom 8.) Non audiãt, Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo. (Ioan. 6.) Non audiãt quod Eſdras ſcribit, Benedictus eſt Dominus patrum noſtrorum, qui hoc dedit in cor regis clarificare domum ſuam, quę eſt in Hieruſalem: (3. Eſd. 8.) Non audiant quod per Hieremiam dicit Dominus, Et timorem meum dabo in cor eorum vt à me nõ recedant, & viſitabo eos vt bonos eos faciam. (Hier. 32.) Maximeque illud per Ezechielem Prophetã, vbi prorſus Deus oſtendit nullis ſe hominum bonis meritis prouocari, vt eos bonos faciat, id eſt, obedientes mandatis ſuis: ſed potius hæc eis retribuere bona pro malis, propter ſe ipſum hoc faciendo, non propter illos. Ait enim, Hæc dicit Dominus Deus: Ego faciam domus Iſrael, (Ezech. 36.) ſed propter nomen meum ſanctum, quod prophanaſtis in gentibus, quo intraſtis illuc, & ſanctificabo nomen meum magnum, quod prophanatum eſt in gentibus, & prophanaſtis in medio eorum, & ſcient gentes, quia ego ſum Dominus, dicit Adonai Dominus, cùm ſanctificatus fuero in vobis ante oculos eorum: & accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus terris, & inducã vos in terrã veſtram, & aſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & mũdabo vos, & dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in vobis, & auferetur cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneũ, & ſpiritũ meũ dabo vobis, & faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obſeruetis & faciatis. Et poſt aliquanta per eundem ipſum prophetam, Non propter vos, inquit, ego facio, dicit Dominus Deus, notum ſit vobis, Confundimini & erubeſcite de vijs veſtris domus Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus, In die quo mundauero vos ab omnibus iniquitatibus veſtris, cõſtituam ciuitates, & ædificabuntur deſerta, & terra exterminata A præparabitur, pro eo quod exterminata eſt ante oculos omnis prætereuntis. Et dicent, Terra illa exterminata eſt, facta eſt ſicut ortus voluptatis, & ciuitates deſertæ & exterminatæ & effoſſæ, munitæ ſederunt: Et ſcient gẽtes quæcunque relictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ædificaui deſtructas, plãtauique exterminatas. Ego Dominus locutus ſum, & feci. Hæc dicit Dominus, Adhuc hoc inquiram domui Iſrael vt faciam eis: Multiplicabo eos ſicut oues homines, ſicut oues ſanctas, ſicut oues Hieruſalem in diebus feſtis eius: Sic erunt ciuitates illæ deſolatæ, plenæ ouibus hominum; & ſcient quia ego Dominus.

B Quid remanſit pelli morticinæ vnde poſſit inflari, & dedignetur quando gloriatur, in Domino gloriari? Quid ei remanſit, quando quicquid dixerit ſe feciſſe, vt eo præcedente hominis merito ab homine exorto Deus ſubſequenter faciat, quo dignus eſt homo: reſpondetur, reclamatur, contradicitur. Ego facio, ſed propter nomen meum ſanctum, non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus? Nihil ſic euertit Pelagianos, dicentes gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. Quod quidem ipſe Pelagius & ſi non corrigendo, tamen orientales iudices timendo damnauit. Nihil ſic euertit hominum præſumptionem dicentium, nos facimus vt mereamur, cum quibus faciat Deus. Reſpondet vobis non Pelagius, ſed ipſe Do- C minus, Ego facio, & non propter vos, ſed propter nomen meum ſanctum. Quid enim poteſtis facere boni de corde non bono? Vt autem habeatis cor bonũ, Dabo, inquit, vobis cor nouum, & ſpiritum meum dabo vobis. Nũquid poteſtis dicere, Prius ambulauimus in iuſtificationibus eius, & iudiciũ eius obſeruauimus, & fecimus vt digni eſſemus, quibus gratiam ſuam daret? Quid enim boni faceretis homines mali? Et quomodo iſta bona faceretis, niſi boni eſſetis? Vt autẽ homines ſint boni, quis facit, niſi ille qui dixit, Viſitabo eos, vt eos bonos faciam? (Hier. 2. Ezec. 36.) Et qui dixit, Spiritum meum dabo vobis, & faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obſeruetis & faciatis? Itáne nõdum euigilatis? Non auditis: Faciam vt ambuletis, faciam vt obſeruetis; poſtremò, faciam vt faciatis? Quid adhuc vos inflatis? Nos quidem ambulamus, verum D eſt; nos obſeruamus, nos facimus; ſed ille facit vt ambulemus, vt obſeruemus, vt faciamus. Hæc eſt gratia Dei bonos faciens nos, hæc miſericordia eius præueniens nos. Quid merentur deſerta & exterminata, & effoſſa, quæ tamen ædificabuntur & operabuntur & munientur? Nunquid hæc pro meritis deſertionis, exterminationis, effoſſionis ſuæ? Abſit: Iſta enim merita mala ſunt, hæc munera bona. Reddũtur itaque malis bona Gratuita ergo, nõ debita, & ideo gratia. Ego, inquit Dñs, Ego Dñs: Nónne te iſta vox cõprimit, ô humana ſuperbia, quæ dicis, ego facio vt merear à Dño ædificari atque plantari? Nónne audis, Non propter vos ego facio, Ego Dominus ædificaui deſtructas, plãtaui exterminatas. Ego Dominus locutus ſum & feci: non

non tamen propter vos, ſed propter nomē meum ſanctū. Quis multiplicat ſicut oues homines, ſicut oues ſanctas, ſicut oues Hieruſalem? Quis facit vt ciuitates illæ deſolatæ plenæ ſint ouium hominum, niſi ille qui ſequitur & dicit: Et ſcient quia ego Dñs? Sed quibus ouibus hominibus implet, ſicuti eſt pollicitus, ciuitates, vtrum quas inuenit, an quas facit? Pſalmum interrogemus. Ecce reſpondet, audiamus: Venite adoremus & procidamus, ploremus ad Dominum qui fecit nos, quia ipſe eſt Deus noſter, & nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius. [Pſal. 94.] Ipſe igitur facit oues, quibus deſolatas impleat ciuitates. Quid mirū? Quādoquidem illi vnicæ oui dicitur, hoc eſt Eccleſiæ, cuius membra ſunt omnes oues homines: Quoniā ego ſum Dominus qui facio te? Quid mihi obtendis liberum arbitrium, quod ad faciendam iuſtitiam liberum non erit, niſi ouis fueris? [Cur Deus alios eligat, alios non eligat.] Qui facit igitur oues homines, ipſe ad obedientiam pietatis, humanas liberat voluntates. Sed quare iſtos homines oues facit, & iſtos non facit, apud quem non eſt acceptio perſonarum? Ipſa eſt quæſtio quam beatus Apoſtolus curioſius quā capacius proponentibus ait, O homo tu quis es vt reſpondeas Deo? [Rom. 2. & 9] Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? Ipſa eſt quæſtio quæ ad illam pertinet altitudinē, quam perſpicere volens idem Apoſtolus, quodammodo expauit & exclamauit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! [Rom. 11.] Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis cōſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniā ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Non itaq; iſtā ſcrutari audeant inſcrutabilem quæſtionem, qui meritum ante gratiam, & ideo iam cōtra gratiam defendentes, priores volunt dare Deo, vt retribuatur eis: priores vtique dare quodlibet ex libero arbitrio, vt ſit gratia retribuenda pro præmio, & ſapienter intelligāt, vel fideliter credant etiā quod ſe putant priores dediſſe, ab illo ex quo ſunt omnia, per quem ſunt omnia, in quo ſunt omnia percepiſſe. Cur autē iſte accipiat, ille nō accipiat, cū ambo non mereātur accipere, & quiſquis eorū acceperat, indebitè accipiat, vires ſuas metiantur, & fortiora ſe non ſcrutentur. Sufficiat eis ſcire, quòd nō ſit iniquitas apud Deum. Cùm enim nulla merita inueniſſet Apoſtolus, quibus Iacob geminū apud Deum præcederet fratrē: Quid ergo dicemus, inquit? Nunquid eſt apud Deum iniquitas? Abſit. Moyſi enim dicit, Miſerebor, cui miſertus ero; & miſericordiam præſtabo, cui miſericors fuero. [Exod. 33.] Igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Grata ſit ergo nobis eius gratuita miſeratio, etiam ſi hæc profunda inſoluta ſit quæſtio. Quæ tamen hactenus ſoluitur, quatenus eam ſoluit idem Apoſtolus dicens: Si autem Deus volens oſtendere iram & demōſtrare potentiam ſuam, attulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt, in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. [Rom. 9.] Ira quippe non redditur, niſi debita, ne ſit iniquitas apud Deum: miſericordia verò etiam cùm præbetur indebita, non eſt iniquitas apud Deū. Et hinc intelligūt vaſa miſericordiæ, cū gratuita illis miſericordia præbeatur, quod iræ vaſis cū quibus eſt eis perditionis cauſa & maſſa cōmunis, ira debita & iuſta repēditur. Hæc iā ſatis ſint aduerſus eos, qui per arbitrij libertatem deſtruere volūt gratię largitorem.

CAPVT VII. [De laude ſanctorum.]

QVOD verò laude ſanctorum, nolunt nos affectu illius publicani eſurire & ſitire iuſtitiam, ſed vanitate illius Phariſæi tanquam ſaturatos plenóſq; ructare; [Luc. 18.] quid eis prodeſt quòd aduerſus Manichæos, qui baptiſma deſtruunt, iſti dicunt *baptiſmo perfectè homines innouari*, atque ad hoc Apoſtoli adhibent teſtimoniū, [Epheſ. 5.] *qui per lauacrū aquæ Eccleſiam de gentibus ſanctam fieri immaculatamq́; teſtatur*, cùm ſuperbo ſenſu atque perverſo cōtra orationes ipſius Eccleſiæ ſuas exerant diſputationes? Hoc enim propterea dicunt, vt credatur Eccleſia poſt ſanctum baptiſmum, in quo fit omnium remiſſio peccatorum, vlterius non habere peccatum, cùm aduerſus eos illa à ſolis ortu vſque ad occaſum omnibus ſuis membris clamet ad Deum: Dimitte nobis debita noſtra. [Matth. 6.] Quid quòd etiā de ſeipſis in hac cauſa ſi interrogentur, quid reſpondeant non inueniunt? [1. Ioan. 1.] Si enim dixerint ſe non habere peccatum, reſpondet eis Ioannes quòd ſeipſos decipiat, & veritas in eis non ſit. Si aūt confiteantur peccata ſua, cùm ſe velint eſſe Chriſti corporis membra, quomodo erit illud corpus, id eſt, Eccleſia in iſto adhuc tēpore perfecta, ſicut iſti ſapiunt, ſine macula & ruga, cuius membra non mendaciter confitentur ſe habere peccata? [Eccleſia huius temporis non eſt ſine macula & ruga.] Quapropter & in baptiſmate dimittuntur cuncta peccata, & per ipſum lauacrū aquæ in verbo exhibetur Chriſto Eccleſia ſine macula & ruga. Quia niſi eſſet baptizata, infructuoſè diceret, Dimitte nobis debita noſtra: donec perducatur ad gloriā, vbi ei perfectius nulla inſit macula & ruga. *Et ſpiritum ſanctum* fatendum eſt *etiam antiquis temporibus* non ſolùm *mentes bonas adiuuaſſe*, quod & iſti volūt, verùm etiam bonas eas feciſſe, quod nolunt. *Omnes quoque Prophetas & Apoſtolos vel ſanctos & Euangelicos & antiquos, quibus Deus teſtimoniū perhibet, non in comparatione ſceleratorum, ſed regula virtutum iuſtos fuiſſe* non dubium eſt, quod aduerſum eſt Manicheis, qui Patriarchas, Prophetasq́, blaſphemāt. Sed quod aduerſum eſt & Pelagianis, interrogati omnes de ſeipſis cū in hoc corpore degerent, vna voce concordiſſima reſponderent: Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. [1. Ioan. 1.] *In futuro aūt tempore* negandum non eſt *mercedem eſſe tam bonorum operum quàm malorum: & nemini præcipi quæ hic contempſerit; illic mandata perficere:* ſed planè iſtam ſaturitatem, vbi peccatum eſſe non poſſit, quę hic à ſanctis eſuritur, & ſititur, hic ſperari in pręcepto, ibi percipi in prēmio, eleemoſynis & orationibus impetrantibus, vt quod hic minus impletū fuerit mandatorum, fiat impunitum per indulgentiam peccatorum. Quæ cùm ita ſint, deſinant Pelagiani [Concluſio.] quinque iſtarū rerum inuidioſiſſimis laudibus, id eſt, laude creaturæ, laude nuptiarum, laude legis, laude liberi arbitrij, laude ſanctorum, quaſi Manichæorum tendiculis fingere ſe homines velle eruere, vt poſſint eos ſuis retibus implicare, id eſt, vt negent originale peccatum, & paruulis inuideant Chriſti medici auxilium: & vt dicant, gratiam Dei ſecundū merita noſtra dari, ac ſic gratia iam non ſit gratia: & vt dicāt ſanctos in hac vita non habuiſſe peccatum, ac ſic euacuetur oratio quam ſanctis tradidit, qui non habebat peccatum, & per quem ſanctis orantibus dimittitur omne peccatū. Ad hęc tria mala homines incautos & inerudit os quinq; illorū bonorū fraudulēta laude ſeducūt. De quibus omnibus ſatis me exiſtimo reſpōdiſſe eorū crudeliſſimæ & impiiſſimæ & ſuperbiſſimæ vanitati.

CAPVT VIII. [Profert contra Pelagianos veterum Patrum teſtimonia.]

SED quoniam dicūt *inimicos ſuos dicta noſtra in veritatis odiū ſuſcepiſſe; & toto penitus Occidente non minus ſtultum quàm impium dogma eſſe ſuſceptum; & ſimplicibus Epiſcopis ſine congregatione ſynodi in locis ſuis ſedentibus ad hoc cōfirmandum ſubſcriptionem queruntur extortam*; cū potius eorū profanas vocum nouitates Eccleſia Chriſti & occidētalis & orientalis horruerit: ad curam noſtrā exiſtimo pertinere, nō ſolū ſcripturas ſanctas canonicas aduerſus eos teſtes adhibere, quod iam ſatis fecimus: verūetiam de ſanctorū literis, qui eas antè fama celeberrima & ingenti gloria tractauerūt, aliqua documēta proferre: nō quò canonicis libris à nobis vllius diſputatoris æquetur authoritas, tanquā omnino

nino non ſit quod melius ſeu verius ab aliquo catholico, quàm ab alio itidem catholico ſentiatur: ſed vt admoneantur, qui putant iſtos aliquid dicere, quemadmodũ de his rebus ante noua iſtorum vaniloquia, catholici antiſtites eloquia diuina ſecuti ſint: & ſciant à nobis rectam & antiquitus fundatam catholicam fidem aduerſus recentem Pelagianorum hæreticorum præſumptionem perniciemq; defendi. Beatiſſimum, corona etiam martyrij glorioſiſſimum Cyprianum, nec Aphricanis atque occidentalibus tantum, verùm & orientalibus Eccleſijs fama prædicante, & ſcripta eius longè lateque diffundente notiſſimum, etiam ipſe hæreſiarches iſtorum Pelagius cum debito certè honore commemorat, vbi teſtimoniorum librũ ſcribens, eum aſſerit imitari, *hoc ſe dicens facere ad Romanũ, quod ille fecerit ad Quirinum.* Videamus ergo quid de originali peccato, quod per vnum hominem intrauit in mundum, ſenſerit Cyprianus. In epiſt. De opere & eleemoſynis ita loquitur: *Cum Dominus adueniẽs ſanaſſet illa, quæ Adam portauerat vulnera, & venena ſerpentis antiqui curaſſet, legem dedit ſano & præcepit, ne vltra iam peccaret, ne quid peccanti grauius eueniret. Coarctati eramus, & in anguſtum innocentiæ præſcriptione cõcluſi: nec habebat, quid fragilitatis humanæ infirmitas atque imbecillitas faceret, niſi iterũ pietas diuina ſubueniens iuſtitiæ, & miſericordiæ operibus oſtenſis, viam quandam tuendæ ſalutis aperiret; vt ſordes poſtmodum quaſcunque contrahimus, eleemoſynis abluamus.* Hoc teſtimonio duas iſtorum falſitates teſtis iſte redarguit. Vnam, qua dicunt nihil vitiorum ex Adam trahere genus humanum, quod ſit curandũ ſanandumque per Chriſtum. Alteram, qua dicunt nullum poſt baptiſmum ſanctos habere peccatum. Rurſum in eadem Epiſtola: *Ponat,* inquit, *vnuſquiſque ante oculos ſuos diabolum cum ſuis ſeruis, id eſt, cũ populo perditionis ac mortis in mediũ proſilire, plebem Chriſti præſente ac iudicante ipſo comparationis examine prouocare dicentem, Ego pro iſtis quos mecum vides, nec alapas accepi, nec flagella ſuſtinui, nec crucẽ pertuli, nec ſanguinem fudi, nec familiam meam precio paſſionis & cruoris redemi, ſed nec regnum illis cœleſte promitto, nec ad paradiſum reſtituta immortalitate denuò reuoco.* Reſpondeant Pelagiani, quando fuerimus in immortalitate paradiſi, & quomodo inde fuerimus expulſi, vt ex eo Chriſti gratia reuocemur. Et cùm inuenire nequiuerint, quid hic pro ſua peruerſitate reſpõdeat, attendant quemadmodum intellexerit Cyprianus quod ait Apoſtolus, In quo omnes peccauerunt, & Pelagiani hæretici noui de Manichæis veteribus hæreticis nulli catholico audeant irrogare calumniam, ne tam ſceleratam etiam martyri antiquo Cypriano facere conuincãtur iniuriam. Hoc enim & in Epiſtola, cuius de Mortalitate titulus inſcribitur, ita dicit: *Regnũ Dei fratres dilectiſſimi eſſe cœpit in proximo, præmium vitæ & gaudium ſalutis æternæ, & perpetua lætitia & poſſeſſio paradiſi nuper amiſſa, mundo tranſeunte iam veniunt.* Hoc rurſus in eadem: *Amplectamur,* inquit, *diem qui aſſignat ſingulos domicilio ſuo, qui nos iſtinc ereptos, & laqueis ſecularibus exolutos paradiſo reſtituat & regno.* Item in Epiſtola de Patientia, *Dei ſententia cogitetur,* inquit, *quã in origine mundi ſtatim & generis humani Adam præcepti immemor, & datæ legis tranſgreſſor accepit: tunc ſciemus quàm patientes in illo ſeculo eſſe debeamus, qui ſic naſcimur vt preſſuris iſtis & conflictationibus laboremus. Quia audiſti,* inquit, *vocem mulieris tuæ, & manducaſti ex illa arbore, ex qua ſola præceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis. In triſtitia & gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos ejciet tibi, & edes pabulũ agri. In ſudore vultus tui edes panem tuum, donec reuertaris in terra de qua ſumptus es, quoniam terra es, & in terram ibis. Huius ſententia vinculo colligati omnes & conſtricti ſumus, donec morte expuncta de iſto ſeculo recedamus.* Itemque in eadem: *Nam cũ in illa,* inquit, *prima trãſgreſſione præcepti firmitas corporis cum immortalitate diſceſſerit, & cum morte infirmitas venerit; nec poſſit firmitas recipi, niſi cum recepta & immortalitas fuerit, oportet in hac fragilitate atque infirmitate corporis luctari ſemper & congredi. Quæ luctatio & congreſſio non niſi patientiæ poteſt viribus ſuſtineri.* In Epiſtola autem quam ſcripſit ad Epiſcopũ Fidũ, cũ ſexaginta ſex coepiſcopis ſuis, à quo fuerat conſultus propter circumciſionis legem, vtrũ ante octauũ diem baptizari liceret infantẽ; hæc cauſa ſic agitur, tanquam prouiſione diuina tam longè futuros hęreticos Pelagianos iam catholica cõfutaret Eccleſia. Neque enim qui cõſuluerat inde dubitabat, vtrũ naſcentes traherent originale peccatum, quod renaſcendo diluerẽt. Abſit enim, vt hinc aliquãdo fides Chriſtiana dubitauerit. Sed ille dubitabat, vtrũ regenerationis lauacrũ, quo nõ dubitabat, ſoluendum originale peccatum, ante diẽ tradi deberet octauum. Ad quam conſultationem, reſpondens beatiſſ. Cyprianus: *Quantum verò,* inquit, *ad cauſam infantum pertinet, quos dixiſti intra ſecundum vel tertium diem quo nati ſunt conſtitutos baptizari non oportere, & conſiderãdam eſſe legẽ circumciſionis antiquæ, vt intra octauũ diem eum qui natus eſt baptizandum & ſanctificandum non putares; longè aliud in concilio noſtro omnibus viſum eſt. In hoc enim quod putabas eſſe faciendum, nemo conſenſit, ſed vniuerſi potius iudicauimus nulli hominum nato miſericordis Dei gratiam denegãdam. Nam cùm Dominus in Euãgelio ſuo dicat, Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare; quantum in nobis eſt, ſi fieri poteſt, nulla anima perdenda eſt.* Et paulò pòſt: *Nec aliquis,* inquit, *noſtrum id debet horrere, quod Dominus dignatus eſt facere. Nam etſi adhuc infans à partu nouus eſt, non ita eſt tamẽ, vt quiſquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat oſculari: quãdo in oſculo infantis vnuſquiſq; noſtrũm pro ſua religione ipſas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modò formato & recẽs nato quodammodo exoſculamur, quando id quod Deus fecit amplectimur.* Item paulò pòſt, *Cæterùm ſi homines,* inquit, *impedire aliquid ad conſecutionem gratiæ poſſet, magis adultos & prouectos & maiores natu poſſent impedire peccata grauiora. Porrò autem ſi etiã grauiſſimis delictoribus, & in Deum multo antè peccantibus, cum poſtea crediderint, remiſſa peccatorum datur, & à baptiſmo atque gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, niſi quòd ſecundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit. Qui ad remiſſam peccatorum accipiẽdam, hoc ipſo facilius accedit, quòd illi remittuntur non propria, ſed aliena peccata.* Quid ad iſta dicturi ſunt gratiæ Dei, nõ ſolùm deſertores, ſed etiam perſecutores? Quid ad iſta dicturi ſunt? Quo pacto nobis paradiſi poſſeſſio redditur? Quomodo paradiſo reſtituimur, ſi nunquam ibi fuimus? Aut quomodo ibi fuimus niſi quia in Adam fuimus? Et quomodo ad ſententiã quæ in tranſgreſſorem dicta eſt, pertinemus, ſi noxam de tranſgreſſore non trahimus? Poſtremò ſi baptizandos etiam ante diem cenſet octauum, ne per contagium mortis antiquæ prima natiuitate contractum pereant animæ paruulorum, quomodo pereant ſi ex hominibus etiam fidelibus qui naſcuntur, non tenentur à diabolo donec renaſcantur in Chriſto, & eruti de poteſtate tenebrarum in regnum illius transferantur? Et quis dicit naſcentium niſi renaſcantur, animas perituras? Nempe ille qui ſic laudat creatorem atque creaturam, opificem atque opus, vt humani ſenſus horrorem quo dedignantur homines recentes ab vtero paruulos oſculari, creatoris ipſius interpoſita veneratione cõpeſcat & corrigat dicẽs, in illius ætatis oſculo recentes Dei manus eſſe cogitandas. Nunquid ergo

[Marginalia: S. Cyprianus. — Pelagius Cyprianum imitatus, librum ſcripſit teſtimoniorum el hæreticum, de quo plura in Scholijs. — Rom. 5. — Cypriani teſtimonium de originali peccato. — Ioan. 5. — Lib. de Mortalitate. — Lib. de Patientia. — Gen. 3. — Lib. 3. epiſt. 8. — Gen. 17. — Luc. 9.]

ergo confitens originale peccatum, aut naturam damnauit, aut nuptias? Nunquid quoniam naſcenti ex Adam reo adhibuit regenerationis purgationem, ideo Deum negauit naſcentium conditorem? Nunquid quia metuens animas cuiuſlibet ætatis perire, etiã ante diem octauum liberandas eſſe ſacramẽto baptiſmi cum collegarum concilio iudicauit, ideo nuptias accuſauit, quandoquidẽ in infante ſiue de cõiugio, ſiue adulterio, tamen quia homo natus eſt, recentes Dei manus dignas etiam oſculo pacis oſtendit? Si ergo potuit ſanctus Epiſcopus & martyr glorioſiſſimus Cyprianus peccatum originale in infantibus medicina Chriſti cenſere ſanãdum, ſalua laude creaturæ, ſalua laude nuptiarum, cur nouitia peſtilentia, cùm iſtum nõ audeat dicere Manichæum, catholicis qui iſta defendunt, vt obtegat proprium, putat obijciendum crimen alienum? Ecce prædicatiſſimus tractator diuinorum eloquiorum, antequàm terras noſtras vel tenuiſſimus odor Manichæi peſtilentiæ tetigiſſet, ſine vlla vituperatione diuini operis atque nuptiarum, cõfitetur originale peccatum, non dicens Chriſtum vlla peccati macula aſperſum, nec tamen ei comparans carnem peccati in naſcentibus cæteris, quibus per ſimilitudinem carnis peccati mundationis præſtet auxilium: nec originis animarũ obſcura quæſtione terretur, quo minus eos, qui Chriſti gratia liberantur, in paradiſum remeare fateatur. Nunquid ex Adam dicit in homines mortis conditionem ſine peccati contagione trãſiſſe? Non enim propter corporis mortem vitandam, ſed propter peccatum, quod per vnum intrauit in mundum, dicit per baptiſmum paruulis ab vtero quamlibet recentiſſimis ſubueniri.

Manichæi Cypriano poſteriores.

CAPVT IX.

Cypriani teſtimonia de gratia Dei. Matt. 6.

IAM verò gratiam Dei quemadmodum aduerſus iſtos prædicet Cyprianus, vbi de oratione Dominica diſputat, euidenter apparet. Ait enim, *Dicimus: Sanctificetur nomen tuũ: non quòd optemus Deo vt ſanctificetur orationibus noſtris; ſed quòd petamus à Deo vt nomen eius ſanctificetur in nobis. Cæterum à quo Deus ſanctificatur, qui ipſe omnes ſanctificat? Sed quia ipſe dixit, Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum: id petimus & oramus, vt qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cœpimus, perſeueremus.* (Leuit. 19.) Et alio loco in eadẽ Epiſtola: *addimus quoq;*, inquit, *et dicimus, Fiat volũtas tua, ſicut in cælo & in terra: nõ vt Deus faciat quod vult, ſed vt nos facere poſſimus quod Deus vult.* (Matt. 6.) *Nam Deo quis obſiſtit, quo minus quod velit faciat? Sed quia nobis à diabolo obſiſtitur, quo minus per omnia noſter animus atque actus Deo obſequatur, oramus & petimus, vt fiat in nobis voluntas Dei. Quæ vt fiat in nobis, opus eſt Dei voluntate, id eſt, ope eius & protectione, quia nemo ſuis viribus fortis eſt, ſed Dei indulgentia & miſericordia tutus eſt.* Item alio: *Fieri autem petimus,* inquit, *voluntatem Dei in cælo & in terra, quod vtrunque ad conſummationem noſtræ incolumitatis pertinet & ſalutis. Nam cùm corpus è terra & ſpiritũ poſſideamus è cælo, ipſi terra & cælũ ſumus, & in vtroque, id eſt, in corpore & ſpiritu, vt Dei voluntas fiat, oramus. Eſt enim inter carnem & ſpiritum colluctatio, & diſcordantibus aduerſus ſe inuicem quotidiana congreſſio, vt non quæ volumus, ipſa faciamus, dum ſpiritus cæleſtia & diuina quærit, caro terrena & ſecularia concupiſcit. Et ideo petimus inter duo iſta ope & auxilio Dei concordiam fieri, vt dum & in ſpiritu & in carne voluntas Dei geritur, quæ per eum renata eſt, anima ſeruetur.*

Quod apertè atq; manifeſtè Apoſtolus Paulus ſua voce declarat: Caro, inquit, *concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem: hæc enim inuicem aduerſantur, vt non quæ vultis ipſa faciatis.* (Gal. 5.) Et paulo pòſt: *Poteſt & ſic intelligi,* inquit, *fratres dilectiſſimi, vt quoniam mandat & docet Dominus etiam inimicos diligere, & pro his quoque qui nos perſequuntur orare; precemur & pro illis qui adhuc terra ſunt, & nec dum cæleſtes eſſe cœperunt, vt* (Matt. 5.)

A *& circa illos voluntas Dei fiat, quam Chriſtus hominem cõſeruando & redintegrando perfecit.* Itemque alio: *Hũc aũt panẽ,* inquit, *dari nobis quotidie poſtulamus, ne qui in Chriſto ſumus, & euchariſtiam quotidie ad cibum ſalutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum† abſentes, & non communicantes, à cæleſti pane prohibemur, à Chriſti corpore ſeparemur.* (Cyprianus legit al. ſtẽti.) Et aliquanto pòſt in eadem: *Quando autem rogamus,* inquit, *ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis noſtræ, dum ſic rogamus, ne quis ſe inſolenter extollat, ne quis ſibi ſuperbè atque arroganter aliquid aſſumat, ne quis aut confeſſionis, aut paſſionis gloriam ſuam ducat, cùm Dominus ipſe humilitatem docens dixerit: Vigilate & orate, ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma: vt dum præcedit humilis & ſubmiſſa confeſſio, & datur totum Deo, quicquid ſuppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipſius pietate præſtetur.* (Matt. 26.) Item ad Quirinũ, in quo opere ſe Pelagius B vult eius imitatorem videri, ait in libro tertio: *In nullo gloriandum, quando noſtrũ nihil ſit.* (Lib. 3 ad Quirinum contra iudeos cap. 4.) Cui propoſito teſtimonia diuina ſubiungens, inter cetera poſuit Apoſtolicũ illud, quo iſtorũ maximè ora claudẽda ſunt, *Quid enim habes quod nõ accepiſti? Si aũt accepiſti, quid gloriaris, quaſi nõ acceperis?* (1 Cor. 4.) Item in Epiſtola De patientia: *Eſt enim nobis,* inquit, *cum Deo virtus iſta cõmunis. Inde patiẽtia incipit, inde claritas & dignitas caput ſumit, origo & magnitudo patiẽtiæ Deo authore procedit.* (Lib. de patientia.) Nũquid iſte ſactus tã memorabilis Eccleſiarũ in verbo veritatis inſtructor, liberũ arbitriũ negat eſſe in hominibus, quia Deo totum tribuit quòd rectè viuimus? Nũquid legẽ Dei culpat, quando non ex ipſo iuſtificari hominẽ ſignificat, quãdoquidẽ quod illa iubet à Dño Deo precibus impetrandũ eſſe declarat? Nũquid ſub nomine gratiæ fatũ aſſerit, quamuis dicat in nullo gloriãdum, quando noſtrũ nihil ſit? Nunquid ſicut iſti ſpiritũ ſanctum adiutoriũ ita credit eſſe virtutis, tanquam ipſa C virtus quę ad hoc adiuuatur, oriatur ex nobis: quando noſtrũ nihil eſſe aſſerens, propter hoc Apoſtolũ dixiſſe commemorat: Quid enim habes quod nõ accepiſti? virtutemq; excellentiſſimã, hoc eſt patientiam, non à nobis dicit incipere, ac deinde adiuuari ſpiritu Dei: ſed ab ipſo caput, ab ipſo originem ſumere? Poſtremò nec propoſitum bonũ nec ſtudiũ virtutis, nec mentes bonas ſine gratia Dei incipere & eſſe in hominibus cõfitetur, cũ dicit in nullo gloriandũ, quãdo noſtrum nihil ſit. Quid tam in libero arbitrio conſtitutũ, quàm quod lex dicit, non adorandũ idolũ, nec mœchãdum, non homicidiũ perpetrandũ? (Exod. 20.) Iſta aũt ſunt atq; huiuſmodi crimina; quæ ſi quiſquã commiſerit, à corporis Chriſti cõmunione remouetur. Et tamen ſi beatiſſimus Cyprianus his nõ cõmittẽdis exiſtimaret noſtrã ſufficere voluntatẽ, nõ ſic intelligeret quod in oratione Dñica dicimus: Panẽ noſtrũ quotidianũ da nobis hodie, vt hoc nos petere aſſeueraret, ne intercedente D aliquo grauiore delicto, dum abſentes & nõ cõmunicantes à cæleſti pane prohibemur, à Chriſti corpore ſeparemur. Reſpondeat certè hæretici noui, quid bonorũ meritorũ pręcedat in hominibus inimicis nomini Chriſtiano. Nõ ſolũ enim non habẽt bonũ, ſed habẽt etiã peſſimũ meritũ. Et tamẽ etiam ſic Cyprianus intelligit, quod in oratione dicimus: Fiat volũtas tua ſicut in cælo & in terra: vt & pro ipſis qui propter hoc terra intelliguntur, oremus. Oramus ergo nõ ſolùm pro nolentibus, verumetiam pro repugnãtibus & oppugnantibus. Quid ergo petimus, niſi vt fiant ex nolẽtibus volentes, ex repugnãtibus conſentiẽtes, ex oppugnãtibus amãtes? A quo, niſi ab illo de quo ſcriptũ eſt, Præparatur volũtas à Deo? (Prou. 8. ſecundum 70.) Diſcãt ergo eſſe catholici qui dedignantur, ſi quid mali non faciũt, & ſi quid boni faciunt, non in ſeipſis, ſed in Domino gloriari.

CAP. X.

ILLVD iam tertium videamus, quod non minus in iſtis

Cypriani teſtimonia de iuſtitia noſtra imperfectione.

in iſtis omne Chriſti membrũ,& totũ eius corpus exhorret, quia cõtẽdũt eſſe in hac vita, vel fuiſſe iuſtos, nullum habentes omnino peccatum. Qua præſumptione apertiſſimè orationi Dominicæ contradicunt, in qua omnia membra Chriſti, Dimitte nobis debita noſtra, veraci corde,& quotidianis vocibus clamant. (Matth. 6.) Videamus ergo quid etiam in hoc Cyprianus in Dño glorioſiſſimus ſenſerit, quid ad inſtruẽdas Eccleſias nõ vtiq; Manichæorũ, ſed catholicorũ, nõ ſolùm dixerit, verùetiam literis memoriæq; mandauerit in Epiſtola, De opere & eleemoſynis, agnoſcimus. *Itaque fratres,* inquit, (Lib. de Opere & eleemoſynis.) *dilectiſsimi, diuinæ indulgentiæ ſalubre munus, vt emundandis purgandiſq; peccatis noſtris, qui ſine aliquo cõſcientiæ vulnere eſſe nõ poſſumus, medelis ſpiritualib. vulnera noſtra curemus. Neq; quiſquàm ſic ſibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, vt innocẽtia ſua fretus medicinã nõ putet adhibendam eſſe vulneribus, cũ ſcriptũ ſit: Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundũ ſe eſſe à peccatis?* (Prou. 20.) *Et iterũ in Epiſtola Ioannes ponat & dicat: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* (1. Ioan. 1.) *Si autem nemo ſine peccato eſſe poteſt, & quiſquis ſe inculpatũ dixerit, aut ſuperbus aut ſtultus eſt, cùm ſciat non deeſſe ſanatis quæd i poſtmodũ vulnera, dedit curandis denuò ſaluandiſq; vulneribus remedia ſalutaria.* Rurſus in eadem: *Et quoniã quotidie,* inquit, *deeſſe non poteſt quod peccetur in cõſpectu Dei, ſacrificia quotidiana non deerunt, quibus poſſẽt peccata tergi.* Item in Epiſtola De mortalitate: *Cũ auaritia,* inquit, (Lib. de Mortalitate.) *nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congreſsio eſt; cum carnalibus vitijs, cum illecebris ſecularibus aſsidua & moleſta luctatio eſt; obſeſſa mẽs hominis, & vndique diaboli infeſtatione vallata, vix occurrit ſingulis, vix reſiſtit. Si auaritia proſtrata eſt, exurgit libido: ſi libido cõpreſſa eſt, ſuccedit ambitio: ſi ambitio contẽpta eſt, ira exaſperat, inflat ſuperbia, vinolẽtia inuitat, inuidia cõcordiã rumpit, amicitiã ſcelus abſcindit: cogeris maledicere, quod diuina lex prohibet: cõpelleris iurare quod nõ licet. Tot perſecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus vrgetur, & delectat hic inter diaboli laqueos diu ſtare, cum magis concupiſcendum & optandũ ad Chriſtũ ſubueniente velocius morte properare.* Item in ipſa: *Beatus,* inquit, *apoſtolus Paulus in Epiſtola ſua ponit & dicit: Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrũ:* (Phil. 1.) *lucrũ putans maximum iam ſecularibus laqueis nõ teneri, iam nullis peccatis & vitiis carnis obnoxium fieri.* Item de oratione Dominica exponens quod petimus dicentes: Sanctificetur nomen tuum: ait inter cętera: *Opus eſt enim nobis quotidiana ſanctificatione, vt qui quotidie delinquimus, delicta noſtra ſanctificatione aſsidua repurgemus.* (Matth. 6.) Rurſus in eadem cùm exponeret, quod dicimus: Dimitte nobis debita noſtra: *Quàm neceſſariè autem,* inquit, *quàm prouidenter & ſalubriter admonemur, quòd peccatores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur, vt dum indulgẽtia de Deo petitur, conſcientiæ ſuæ animus recordetur. Et ne quis ſibi quaſi innocens placeat, & ſe extollendo plus pereat, inſtruitur & docetur peccare ſe quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic denique & Ioannes in Epiſtola ſua monet dicens: Si dixerimus quia peccatũ non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* (1. Ioan. 1.) *Si autẽ confeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt qui nobis peccata dimittat.* Merito & ad Quirinum de hac re abſolutiſſimã ſententiam ſuam propoſuit, (Lib. 3. cap. 54.) cui teſtimonia diuina ſubiungeret; Neminẽ ſine ſorde & ſine peccato eſſe: vbi etiam illa teſtimonia poſuit, quibus confirmatur originale peccatum, quæ conãtur iſti in neſcio quos alios nouos ſenſus prauoſque conuertere. Siue quod ait ſanctus Iob: (Iob 14. ſecundum 70.) Neminem eſſe ſine ſorde, nec cuius ſit vita diei vnius ſuper terrã: ſiue quod in Pſalmo legitur; In facinore conceptus ſum, & in peccatis me mater mea in vtero aluit. (Pſal. 50.) Quibus teſtimonijs propter eos etiã qui iam in ætate maiori ſunt ſancti, quia

A nec ipſi ſunt ſine ſorde atque peccato, adiunxit etiam illud beatiſſimi Ioannis, quod multis & alijs locis ſępe commemorat, Si dixerimus quia peccatum non habemus: (1 Ioan. 1.) & cætera eiuſdem ſententiæ, quæ ab omnibus catholicis non tacentur aduerſus iſtos, qui ſeipſos decipiunt, & in eis veritas non eſt. Dicant ſi audent Pelagiani hunc hominem Dei, Manichæorum errore peruerſum, quia ita laudat ſanctos, vt tamen fateatur neminem in hac vita ad tantam perfectionem pertinere iuſtitiæ, vt nullũ habeat omnino peccatum, ſententiam ſuam teſtimoniorum canonicorũ perſpicua veritate & diuina authoritate confirmans. Nunquid enim negat in baptiſmo vniuerſa peccata dimitti, quia fatetur manere fragilitatem atque infirmitatẽ, vnde nos dicit peccare poſt baptiſmũ, & vſque in huius vitæ finem cum carnalibus vitiis indeſinenter habere conflictum? Aut ideo non meminerat, quid de immaculata Eccleſia dixiſſet Apoſtolus, (Epheſ. 5.) quia præce-

B pit neminem ſic ſibi de puro atque immaculato pectore debere blandiri, vt innocentia ſua fretus, medicinam non putet adhibendam eſſe vulneribus? Puto quòd concedãt noui hæretici huic homini catholico, ſcire, ſpiritum ſanctum mentes bonas etiam antiquis temporibus adiuuiſſe, imò etiam, quod ipſi nolũt, nec mentes bonas eos niſi per ſpiritum ſanctũ habere potuiſſe. Puto quòd *omnes Prophetas & Apoſtolos vel quoſlibet ſanctos, qui Domino quocunque tempore placuerunt, non in comparatione ſceleratorum,* ſicut nos iſti dicere calumniantur, *ſed regula virtutum,* ſicut ſe dicere gloriantur, *iuſtos fuiſſe* nouerat Cyprianus, qui tamen dicit: Nemo eſſe ſine peccato poteſt: & quiſquis ſe inculpatum dixerit, aut ſuperbus, aut ſtultus eſt. Nec propter aliud intelligit ſcriptum: Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundũ ſe eſſe à peccatis? (Prouerb. 20) Puto quòd non ab iſtis docẽdus fuerat Cyprianus, quod optimè ſciebat, *in futuro tempore merce-*

C *dem eſſe bonorum operum, malorum autem ſupplicium; cæterùm neminem poſſe, quæ hic contempſerit mandata perficere,* & tamen ipſum apoſtolũ Paulũ mandatorum diuinorũ nõ vtique contemptorẽ, non ob aliud intelligit, aſſeritq; dixiſſe, Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum, (Phil. 1.) niſi quia lucrum maximum computabat, iam poſt hanc vitam ſecularibus laqueis non teneri, iam nullis peccatis & vitiis carnis obnoxiũ fieri. Senſit ergo beatiſſimus Cyprianus, atque in diuinarum Scripturarum veritate perſpexit, etiam ipſorum Apoſtolorũ quamuis bonam, ſanctam, iuſtamq; vitã, nonnullos nexus ſecularium laqueorũ fuiſſe perpeſſam, nonnullis peccatis & vitijs carnis obnoxiam, & ideo eos mortẽ deſideraſſe, vt his malis carerent, & vt ad illam, quæ iſta non pateretur, nec iam in mandato facienda, ſed in præmium percipienda eſſet, perfectam iuſtitiam peruenirẽt. Neque enim cùm venerit quod oramus dicẽtes: Veniat regnũ tuũ, (Matth. 6. Rom. 14.) non erit in illo Dei

D regno vlla iuſtitia, cùm dicat Apoſtolus: Nõ eſt enim regnũ Dei, eſca & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto. Nempe iſta tria inter cætera præcepta diuina præcipiuntur. Hic nobis præcipitur iuſtitia cùm dicitur: Facite iuſtitiã. Præcipitur pax cùm dicitur: (Eſa. 54.) Pacem habete inter vos. (Mar. 9.) Pręcipitur gaudium cùm dicitur: Gaudete in Domino ſemper. (Philip. 4.) Negẽt ergo Pelagiani hęc futura in regno Dei, vbi ſine fine viuemus, aut vſque adeo ſi videtur inſaniant, vt iuſtitiam, pacẽ, gaudium, qualia ſunt hic iuſtis, talia & illic futura eſſe contendant. Quòd etſi erunt, & non talia erunt, profectò eorum hic in præcepto curanda eſt actio, illic in præmio ſperãda perfectio, vbi ſecularibus vllis laqueis non erunt retenti, nulliſque peccatis & vitijs carnis obnoxij. Propter quod Apoſtolus, ſicut hoc teſtimonium accepit Cyprianus, mori lucrum ſibi eſſe dicebat. Perfectè diligemus Deum, cuius erit facie ad faciem (Phil. 1.)

ciem cõtemplatio. Perfectè diligemus & proximum, cùm manifeſtatis cogitationibus cordis nulla vllũ de vllo mali vllius poſſit ſolicitare ſuſpicio.

CAPVT XI.

Ambroſij contra Pelagianos teſtimonia, & primũ de originali peccato.

SED & iam glorioſiſſimo martyri Cypriano, ad iſtos cumulatius redarguendos beatiſſimũ addamus Ambroſium, quoniam & ipſum Pelagius ita laudauit, vt ne ab inimicis quidem in eius libris quod reprehenderetur, diceret inueniri. Quoniam ergo Pelagiani dicunt, non eſſe originale peccatum, cum quo naſcãtur infantes, & catholicis qui eis pro antiquiſſima Eccleſiæ fide reſiſtũt, hæreſis Manichęæ crimẽ obiiciũt: reſpondeat eis de hac re homo Dei catholicus, & ab ipſo Pelagio in veritate fide laudatus Ambroſius; qui cùm Eſaiam prophetam exponeret, ait: *Idcirco Chriſtus immaculatus, quia nec ipſa quidem naſcendi ſolita conditione maculatus eſt.* (*In Eſaiam, ſed nõ extat.*) Et alio loco in eodem opere, loquẽs de apoſtolo Petro: *Ipſe ſe*, inquit, *obtulit, quod antè putabat eſſe peccatum: lauari ſibi non ſolùm pedes, ſed & caput poſcens: quòd ilico intellexiſſet lauacro pedum, qui in primo lapſi ſunt homine, ſordem obnoxiæ ſucceſſionis aboleri.* (*Ioan. 13.*) Item in eodem opere: *Seruatum eſt igitur*, inquit, *vt ex viro & muliere, id eſt per illam corporũ commixtionem nemo videatur expers eſſe delicti; qui autẽ expers delicti, expers eſt etiã huiuſmodi conceptionis.* Item contra Nouatianos ſcribẽs: *Omnes homines*, inquit, *ſub peccato naſcimur. Quorũ ipſe ortus in vitio eſt, ſicut habes lectũ dicente Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea.* (*Lib. 1. de pœnit. cap. 2.* — *Pſal. 50.*) Itẽ in apologia prophetæ Dauid: *Antequã naſcamur*, inquit, *maculamur cõtagione; & ante vſurã lucis, originis ipſius excipimus iniuriã, in iniquitate concipimur.* (*In lib. Apologiæ cap. 11.*) Item de Dño loquẽs: *Dignum etenim fuit*, inquit, *vt qui non erat habiturus corpore peccatum prolapſionis, nullum ſentiret generationis naturale contagium. Meritò ergo Dauid flebiliter in ſe deplorauit ipſa inquinamenta naturæ, & quòd prius inciperet in homine macula quàm vita.* (*Ibidem.*) Item de arca Noë: *Per vnum igitur*, inquit, *Dominum Ieſum ſalus ventura nationibus declaratur, qui ſolus potuit iuſtus eſſe, cùm generatio omnis erraret, niſi eſſet natus ex virgine, qui generationis obnoxiæ priuilegio minimè teneretur. Ecce*, inquit, *in iniquitatibus cõceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea, dicit is qui iuſtus præ cæteris putabatur. Quẽ igitur iam iuſtum dixerim, niſi horum liberum vinculorum, quem naturæ communis vincula non teneãt?* (*Pſal. 50.*) Ecce vir ſanctus, Pelagij quoque teſtimonio in fide catholica probatiſſimus, Pelagianos negantes originale peccatum tanta manifeſtatione redarguit, nec tamen cum Manichæis vel Deum naſcentium conditorem negat, vel nuptias quas Deus inſtituit & benedixit, accuſat.

Ambroſij teſtimonia de gratia Dei.

Pelagiani dicunt ab homine incipere meritum per liberum arbitrium, cui Deus ſubſequens gratiæ retribuat adiumentũ. Etiã hic eos refellat venerãdus Ambroſius dicens in expoſitione Eſaiæ prophetæ: *Quia humana natura ſine diuina ope imbecilla eſt, ad medendum Deum auxiliatorem requirit.* (*In Eſaiam.*) Item in libro qui inſcribitur, De fuga ſeculi: *Frequens nobis*, inquit, *de effugiendo ſeculo iſto ſermo; atque vtinam quàm facilis ſermo, tam cautus & ſolicitus affectus. Sed quod peius eſt, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offuſio mentẽ occupat, vt quod ſtudeas vitare, hoc cogites animoq́; volutas. Quod cauere difficile eſt homini, exuere aũt impoſſibile. Deniq́; voti magis eam eſſe rem, quàm effectus, teſtatur Propheta dicendo: Declina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam. Non enim in poteſtate noſtra eſt cor noſtrum & noſtræ cogitationes, quæ improuiſò offuſæ mentem animumq́; confundunt; atque aliò trahunt quàm tu propoſueris. Ad ſecularia reuocant, mundana inſerunt, voluptaria ingerunt, illecebroſa intexunt, ipſoq́; in tempore, quo eleuare mentem paramus, inſertis inanibus cogitationibus ad terrena plerumque deiicimur. Quis autem tam beatus qui in corde ſuo ſemper aſcendat? Sed hoc ſine auxilio diuino, qui fieri poteſt? Nullo profectò modo. Denique ſuprà eadem Scriptura dicit: Beatus vir cuius eſt auxilium eius abs te Domine, aſcenſus in corde eius.* (*Lib. de fuga ſeculi cap. 1.* — *Pſal. 118.* — *Pſal. 83.*) Quid apertius & ſufficientius dici poteſt? Sed ne Pelagiani fortè reſpondeant, eo ipſo quo diuinum auxilium poſſit præcedere hominis meritum, idipſum meritum eſſe dicentes, quia orando fit dignus, cui gratia diuina ſubueniat: attẽdant quid idẽ vir ſanctus dicat in expoſitione Eſaiæ: Et *orare Deũ*, inquit, *gratia ſpiritalis eſt. Nemo enim dicit Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto.* (*In Eſaiam.* — *1. Cor 12.*) Vnde & exponens Euangelium ſecundum Lucam, *Vides vtique*, inquit, *quia vbique Domini virtus ſtudijs cooperatur humanis, vt nemo poſſit ædificare ſine Domino, nemo cuſtodire ſine Domino, nemo quicquam incipere ſine Domino.* (*Lib. 2. in cap. 3. Lucæ de Ieſu baptizato.*) Nunquid quoniam hæc dicit vir tantus Ambroſius, & gratiã Dei ſicut filio promiſſionis congruit, grata pietate commendat, ideo deſtruit liberum arbitrium: aut eam vult intelligi gratiam, quam diuerſis locutionibus Pelagiani nolunt niſi legem videri, vt videlicet non ad faciendum quòd cognouerimus, ſed ad agnoſcendum quid faciamus, nos Deus adiuuare credatur? Si hoc iſtum hominem Dei ſapere exiſtimãt, quid de ipſa lege dixerit, audiant in libro De fuga ſeculi: *Lex*, inquit, *os omnium potuit obſtruere, non potuit mentem conuertere.* (*Cap. 3.*) Item alio loco in eodem libro: *Lex*, inquit, *factum damnat, non aufert malitiam.* (*Cap 7.* — *Rom. 3.*) Videant fidelem & catholicum virum Apoſtolo conſentire dicenti, Scimus autem, quia quæcũque lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur, vt omne os obſtruatur, & reus fiat omnis mundus Deo, quia non iuſtificabitur ex lege omnis caro corã illo. Ex eo enim Apoſtolico ſenſu illa ſumpſit & ſcripſit Ambroſius.

Ambroſij teſtimonia de præſentis iuſtitiæ imperfectione.

Iam verò quoniam Pelagiani dicunt, iuſtos in hac vita ideo vel eſſe vel fuiſſe, quia ſine vllo peccato vixerunt, intantum vt vita futura, quæ in præmio ſperãda eſt, prouectior & perfectior eſſe non poſſit: etiam hic eis reſpondeat, eoſque refutet Ambroſius. Nam exponens Eſaiam prophetam propter id quod ſcriptum eſt, Filios genui & exaltaui, ipſi autem me ſpreuerunt: ſuſcepit de generationibus quæ ex Deo ſunt diſputare, atque in ipſa diſputatione cõmemorauit teſtimonium Ioannis, vbi ait: Qui natus eſt ex Deo, non peccat. (*Eſa. 1.* — *1. Ioan. 3.*) Et eandem quæſtionem difficillimam tractans: *Cùm in hoc mundo*, inquit, *nullus ſit qui immunis ſit à peccato, cùm ipſe Ioannes dicat, Si dicimus quia non peccauimus, mendacem facimus illum; ſi autem ex Deo nati non peccant, & de his intelligimus qui in mundo ſunt, innumeros neceſſe eſt æſtimemus, qui per lauacri regenerationem Dei gratiam conſecuti ſunt. Sed tamen cùm dicat Propheta, Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore, dante te his colligent ſibi: Aperiente te manum tuam, vniuerſa implebuntur bonitate: Auertente autẽ te faciẽ, turbabũtur: auferes ſpiritũ eorũ, & deficiẽt, & in puluerẽ ſuum cõuertentur: Emittes ſpiritũ tuum & creabũtur, & innouabis faciem terræ: poſſunt non de quocunque tempore videri dicta, ſed de futuro, quo erit noua terra & nouum cælum. Turbabuntur ergo vt principium ſumant, atque aperiente te manum tuam implebuntur vniuerſa bonitate; quæ non facilè huius ſeculi eſt. Nam de hoc ſeculo Scriptura quid dicit? Non eſt qui faciat bonitatem, nõ eſt vſque ad vnum. Si igitur diuerſæ generationes ſunt, & hic introitus in hanc vitã receptor eſt delictorũ, intantũ vt ſpernatur etiã ipſe qui genuit; alia autẽ generatio peccata nõ recipit, videamus ne qua ſit poſt huius vitæ curriculũ noſtra regeneratio, de qua dictũ eſt: In regeneratione cũ ſederit filius hominis in throno gloriæ ſuæ. Sicut enim regeneratio lauacri dicitur, per quã deterſa peccatorũ colluuione renouamur; ita regeneratio dici videtur, per quã ab omni corporeæ concretionis purificati labe, mũdo animæ ſenſu in vitã regeneramur æternam, eo quòd purior quædã qualitas ſit regenerationis, quã lauacri iſtius; vt nõ ſolùm in a-* (*In Eſaiam.* — *Pſal. 103.* — *Pſal. 13.* — *Matt. 19.*)

ctus

ctus eius, ſed ne in ipſas quidem cogitationes noſtras aliqua cadat ſuſpicio peccatorum. Item alio loco in eodem opere: *Videmus*, inquit, *impoſsibile eſſe, vt perfectè quis immaculatus eſſe poſſit in corpore conſtitutus; cùm etiã Paulus imperfectum ſe dicat. ſic enim habet:* Phil. 3. *Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus ſim. Et tamen poſt paulum ait; Quicunq; ergo perfecti ſumus. Niſi fortè quia eſt perfectio alia in hoc mundo, alia poſt hanc vitam, illud perfectũ* 1. Cor. 13. *de quo dicit ad Corinthios: Cùm venerit quod perfectum* Ephe. 4. *eſt. Et alibi: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Vt ergo perfectos ſecum multos ait Apoſtolus in hoc mundo ſitos, qui, ſi ad perfectionem ve-* 1. Cor. 13. *ram reſpicias, perfecti eſſe non poterãt, quia ipſe dixit: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum: ita & immaculati ſunt in hoc mundo, & immaculati erunt in regno Dei; cùm vtique ſi minutius diſcutias, immaculatus eſſe nemo poſſit, quia nemo* B *ſine peccato.* Item in ipſo, *Videmus*, inquit, *dum in hac viuimus vita, quòd nos mundare debemus, & quærere Deũ, & incipere ab emundatione animæ noſtræ, & quaſi fundamenta conſtituere virtutis, vt perfectionem purificationis poſt hanc vitam mereamur adipiſci.* Itemq; in ipſo: *Grauatus autem & ingemiſcens*, inquit, *quis non loqua-* Rom. 7. *tur: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Ita eodem magiſtro omnes varietates interpretationis abſoluimus. Nam ſi omnis infelix qui ſe corporis implicatum moleſtijs recognoſcit, vtique omne corpus infelix: neque enim felicẽ dixerim illum, qui confuſus quibuſdam mentis ſuæ tenebris conditionẽ ſuã neſcit. Illud quoque non abſurdum ad intellectum acceſſit. Si enim homo qui ſe cognoſcit, infelix eſt, infelices profectò omnes; quia vnuſquiſque ſuam infirmitatem aut per ſapiẽtiam recognoſcit,* De bono mortis cap. 3. *aut per inſipientiam neſcit.* Itẽ in libro De bono mortis: *Operetur*, inquit, *mors in nobis, vt operetur & vita bona, vita poſt mortẽ: hoc eſt bona vita poſt victoriam, bona vita* C *abſoluto certamine; vt iã lex carnis, legi mentis repugnare non nouerit, vt iam nobis nulla ſit cum corpore mortis con-* Ibidem cap. 11. *tentio.* Rurſus in eodem: *Ergo*, inquit, *quia iuſti hanc remunerationem habent, vt videant faciem Dei, & vt lumen quod illuminat omnem hominem; ab hinc induamus huiuſmodi ſtudium, vt appropinquet anima noſtra Deo, adhæreat illi deſiderium noſtrum, non ſeparemur ab eo. Et hic quidem poſiti, meditando, legendo, quærendo copulemur Deo, cognoſcamus eum, vt poſſumus. Ex parte enim hic cognoſcimus, quia hic imperfecta, illic perfecta omnia:* 1. Cor. 13. *hic paruuli, illic robuſti. Videmus*, inquit, *nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Tunc reuelata facie gloriam Domini ſpeculari licebit, quam nunc animæ corporis huius concretis viſceribus inuolutæ, & quibuſdã carnis huius maculis & colluuionibus obum-* Exod. 33. *bratæ ſincerè videre non poſſunt. Quis enim*, inquit, *videbit vultũ meum, & viuet? Et rectè: Nam ſi ſolis radios oculi noſtri ferre non poſſunt, & ſi quis diutius è regione* D *ſolis intenderit, cæcari ſolere perhibetur: ſi creatura creaturam ſine fraude atque offenſione ſui non poteſt intueri, quomodo poteſt ſine periculo ſui vibrantem cernere vultũ creatoris æterni, corporis huius opertus exuuijs? Quis enim iu-* Iob 14. ſecundum 70. *ſtificatur in conſpectu Dei, cùm vnius quoque diei infans mundus eſſe non poſſit, & nemo poſſit de ſui cordis integritate & caſtimonia gloriari?*

CAPVT XII.

Hæreſis Pelagiana multò poſt Ambroſium exorta. NIMIS longum erit, ſi omnia velim commemorare, quæ ſanctus Ambroſius aduerſus hanc hæreſim Pelagianorum tanto pòſt exorturam, non eis quidẽ reſpondens, ſed prędicãs catholicã fidẽ, atque in ea homines ædificans dixit & ſcripſit. Sed nec illa omnia cõmemorare potui vel debui, quæ glorioſiſſimus in Dño Cyprianus poſuit in Epiſtolis ſuis, quibus demõſtratur, quomodo ſit hęc quam tenemus fides, vera vereq́ue Chriſtiana atque catholica, ſicut per Scripturas

A ſanctas antiquitùs tradita, ſic à patribus noſtris, & vſq; ad hoc tempus, quo iſti eam conuellere tentauerunt, retenta atque ſeruata & deinceps propitio Deo retinẽda atque ſeruanda. Nam ſic Cypriano & à Cypriano tradita hæc atque huiuſmodi ex eius literis teſtimonia prolata teſtantur. Sic autem vſque ad tempora noſtra ſeruata, ea quæ de his rebus antequã iſti ebullire cœpiſſent, Ambroſius conſcripſit, oſtendunt, & quòd eorum profanas nouitates catholicę aures quę vbique ſunt, horruerunt: ſic porrò deinceps eſſe ſeruanda, ſatis ſalubriter iſtorum partim damnatio, partim correctio declarauit. Quodlibet enim mutire audeant aduerſus ſanam fidem Cypriani & Ambroſij, non eos puto in tam magnum prorupturos furorem, vt memoratos & memorabiles homines Dei audeant dicere Manichæos. Quid eſt ergo quod rabioſa mentis cæcitate nunc iactant; *toto penitus Occidente non minus ſtultum, quàm impium dogma ſuſceptum?* quandoquidem Domino miſerante ſuamq́ue Eccleſiam miſericorditer gubernante, ſic vigilauit catholica fides, vt non minus ſtultum quàm impium dogma, quemadmodũ Manichæorum, ita etiam non ſuſciperetur iſtorum. Ecce ſancti & docti viri fama totius Eccleſiæ conteſtante catholici, & creaturam Dei, & nuptias ab illo inſtitutas, & legem per ſanctum Moyſen Iohan. 2. datam, & liberum arbitriũ naturæ hominis inſitũ, & ſanctos Patriarchas & Prophetas debitis ac congruis prædicationibus laudãt; quæ omnia iniquè Manichęi, partim negando, partim etiam deteſtando condemnant. Vnde apparet iſtos doctores catholicos longè à Manichæorum ſenſibus alienos; & tamen aſſerũt originale peccatum, aſſerunt gratiam Dei ſuper liberum arbitrium, omne antecedere meritum, vt verè gratuitum diuinum præbeat adiutorium: aſſerunt ſanctos ita iuſtè in hac carne vixiſſe; vt eis eſſet neceſſariũ, quo dimittuntur quotidiana peccata, orationis auxilium: perfectamq́ue iuſtitiam, quæ non poſſit habere peccatum, in alia vita futuram eis, qui iuſtè hic vixerunt, præmium. Quid eſt ergo quod dicunt, *de ſimplicibus Epiſcopis, ſine congregatione ſynodi in locis ſuis ſedẽtibus, extorta ſubſcriptio eſt?* Nũquid beatiſſimis & in fide catholica excellentiſſimis viris Cypriano & Ambroſio ante iſtos, aduerſus iſtos extorta ſubſcriptio eſt, qua eorũ impia dogmata tãta manifeſtatione ſubuertũr, vt quæ cõtra eos manifeſtiora dicamus, vix nos inuenire poſſimus? Aut verò cõgregatione ſynodi opus erat, vt aperta pernicies damnaretur: quaſi nulla hæreſis aliquãdo niſi ſynodi cõgregatione dãnata ſit: cùm potiùs rariſſimæ inueniantur, propter quas dãnandas neceſſitas talis extiterit: multoq; ſint atque incomparabiliter plures, quę vbi extiterunt, illic improbari dãnariq; meruerũt, atq; inde per cæteras terras deuitãdæ innoteſcere potuerũt. Verũ iſtorũ ſuperbia, quę tantũ ſe extollit aduerſus Deũ, vt nõ in illo velit, ſed potius in libero arbitrio gloriari, hanc etiã gloriã captare intelligitur, vt propter illos Oriẽtis & Occidẽtis ſynodus cõgregetur. Orbẽ quippe catholicũ, quoniã Dño eis Pelagiani vniuerſalem ſynodum Orientis & Occidentis ambiunt. reſiſtente peruertere nequeũt, ſaltẽ cõmouere conãtur; cùm potius vigilantia & diligẽtia paſtorali poſt factũ illis cõpetens, ſufficienſq́ue iudiciũ vbicunque iſti lupi apparuerint, conterendi ſint, ſiue vt ſanentur atq; mutẽtur, ſiue vt ab aliorũ ſalute atque integritate vitentur; adiuuante paſtore paſtorũ, qui ouẽ perditam & in paruulis quærit, qui oues ſanctas & iuſtas gratis facit, qui eas quãuis ſanctificatas & iuſtificatas, tamen in iſta fragilitate atque infirmitate pro quotidianis peccatis, ſine quibus hic non viuitur, etiam cùm bene viuitur, quotidianam remiſſionem, & vt petant prouidenter inſtruit, & petentes clementer exaudit.

Libri quarti contra duas epiſtolas Pelagianorum finis.

DE

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE ANIMA ET EIVS ORIGINE, LIBRI QVATVOR.

Ex lib.2.Retract.cap.56.

EODEM tempore quidam Vincentius Victor in Mauritania Cæſarienſi inuenit apud Hiſpanum quendam presbyterum Petrum, nõnullum opuſculum meum, vbi quodam loco de origine animæ hominum ſingulorum, vtrum ex illa vna primi hominis, ac deinde ex parentibus propagentur; an ſicut illi vni, ſine vlla propagatione ſingulæ ſingulis dentur, me neſcire confeſſus ſum: veruntamen ſcire animam non corpus eſſe, ſed ſpiritum. Et contra iſta mea ad eundem Petrum ſcripſit ille duos libros, quos mihi de Cæſaria Renatus monachus miſit. Quibus ego lectis, reſpõſione mea quatuor libros reddidi, vnum ad Renatum monachum, alterum ad presbyterum Petrum, & duos ad eundem Victorem. Sed ad Petrum quamuis habeat libri prolixitatem, tamen epiſtola eſt, quam nolui à tribus cæteris ſeparari. In iis autem omnibus, in quibus multa neceſſaria diſſeruntur, defendi de origine animarum quæ ſingulis hominibus dantur, cunctationem meam; et multos errores atq; prauitates præſumptionis eius oſtẽdi. Quem tamen iuuenem non præpropere deteſtandum, ſed adhue docendum quantâ potui lenitate tractaui, & ab eo reſcripta correctionis eius accepi. Huius operis liber ad Renatum ſic incipit; Sinceritatem tuam erga nos. Ad Petrum autem ſic; Domino dilectiſſimo fratri & compresbytero Petro. Duorum verò nouiſſimorum ad Vincẽtium Victorem, primus ſic incipit; Quod mihi ad te ſcribendum putaui. Secundus autem ſic; Accipe nunc iam de meipſo.

LIBRI PRIMI AD RENATVM CAPVT PRIMVM.

SINCERITATEM tuam erga nos Renate frater chariſſime, et fraternam beneuolentiam, ac mutuę dilectionis affectum, probatum quidem & antea tenebamus, verùm nũc probatiorem nobis amica diligentia demonſtraſti, quòd mihi duos libros eius quidem hominis quem penitùs ignorabam, nec tamen ideo contemnendi, Vincentij Victoris, (ſic enim prænotatum ibi nomen eius inueni) proximè præterita æſtate miſiſti: quãuis mihi eò quòd abſens fuiſſem, in autumni fine ſint redditi. Quomodo enim tu chariſſimus meus poſſes vel deberes in meam non perferre notitiam, cùm in manus tuas veniſſent cuiuſlibet hominis qualeſcunque literæ, licet ad alium ſcribentis, vbi tamen nomen commemoraretur & legeretur meum, ita vt contradiceretur verbis meis, quæ in quibuſdam opuſculis ędidiſſem? Hoc itaque feciſti quod ſinceriſſimus & dilectiſſimus amicus meus facere debuiſti.

CAP. II. SED hinc angor paululum, quòd adhuc tuæ ſanctitati minus quàm vellem cognitus ſum, quandoquidem putaſti me ſic accepturum, quaſi tu mihi iniuriã feceris, notum faciendo quod alius fecit. Quantum autẽ hoc abſit ab animo meo, vide, vt nec ab illo quidem me paſſum iniuriam conquerar. Cùm enim aliter quædam quàm ego, ſaperet, nunquid nam debuit reticere? Vnde mihi gratum eſſe debet, quòd ita non tacuit, vt id etiam legere poſſimus. Deberet quidem tãtum ſcribere potius ad me, quàm ad alterum de me; ſed quòd mihi eſſet ignotus, non eſt auſus ſe mihi ingerere, in meorum refutatione dictorum. Nec conſulendum me putauit, vbi ſibi videtur minimè dubitan- A dum, ſed planè cognitam & certam tenere ſentẽtiam. Obtemperauit autem amico ſuo, à quo ſe vt ſcriberet, dicit eſſe compulſum. Et ſi quid inter diſputandũ, quod in meam contumeliam redundaret expreſſit, nõ cum conuiciantis voluntate crediderim, ſed diuerſa ſentientis neceſſitate feciſſe. Vbi enim mihi animus erga me hominis ignotus eſt & incertus, melius arbitror meliora ſentire quàm inexplorata culpare. Fortaſſis enim amore mei fecit, ſciens ad me peruenire poſſe quod ſcripſit, dum in eis rebus errare me non vult, in quibus ſe potius errare non putat. Et ideo debeo etiam eius habere gratam beneuolentiam, cuius me neceſſe eſt improbare ſententiam: ac per hoc in eis quæ non rectè ſapit, adhuc leniter corrigendus mihi videtur, non aſperè deteſtãdus, præſertim quia, ſicut audio, nuper catholicus factus eſt, quod ei gratulãdum B eſt. Caruit enim Donatiſtarum vel potius Rogatiſtarũ diuiſione & errore, quo antea tenebatur: ſi tamen catholicam veritatem ſic vt oportet intelligat, vt verè de illius conuerſione gaudeamus.

Vincentius hic Rogatiſta fuit.

CAPVT III. HABET enim eloquium quo poſſit explicare quæ ſentit. Vnde cum illo agendum eſt, eique optandum vt recta ſentiat, ne faciat eſſe delectabilia quæ ſunt inutilia, & quæ diſerta dixerit, vera dixiſſe videatur. Quamuis & in ipſo eloquio habeat multa emendanda, & à nimia exundantia reprimẽda. Quod in illo tibi quoque vt viro graui, ſicut tua indicant ſcripta, diſplicuit. Sed hoc vel facilè corrigitur, vel ſine detrimẽto fidei à leuibus mentibus amatur, toleratur à grauibus. Habemus enim iam quoſdam ſpumeos in ſermone, ſed in fide ſanos. Non itaque deſperandum eſt, etiã C hoc in iſto (quamuis ſit tolerabile ſi permanſerit) poſſe tamẽ & purgari & temperari, atque ad integrum & ſolidum vel perduci, vel reuocari modum: præſertim quia iuuenis eſſe perhibetur, vt quod minus habet peritia, ſuppleat diligentia; vt quod cruditas loquacitatis eructat, ætatis maturitas decoquat. Illud eſt moleſtum & periculoſum vel pernicioſum, ſi cùm laudatur eloquentia, perſuadeatur inſipientia; & in pretioſo poculo bibatur peſtifera potio.

CAPVT IIII. VT enim iam incipiam demonſtrare, quæ pręcipuè ſint in eius diſputatione vitanda: Animam dicit à Deo quidem factam, nec Dei eſſe partẽ ſiue naturã; quod omnino verum eſt. Sed cùm eam non vult ex nihilo factam fateri, & aliam nullam creaturã vnde ſit facta commemorat, atque ita illi dat authorem Deum, vt D neque ex nullis extantibus, id eſt, ex nihilo, neque ex aliqua re, quæ non eſt quod Deus eſt, ſed de ſeipſo eam feciſſe credatur, neſcit eò ſe reuolui, quod declinaſſe ſe putat, vt ſcilicet nihil aliud anima quàm Dei natura ſit; ac ſic conſequenter & de Dei natura fiat aliquid ab eodem Deo, cui faciendo materia de qua facit, ſit ipſe qui facit: ac per hoc & Dei ſit natura mutabilis, & mutata in deterius, eiuſdem ipſius Dei ab eodem ipſo Deo natura damnetur. Quod pro tua fideli intelligentia quàm non ſit opinandum, & quàm ſit à corde catholico ſecludendum longeque fugiendum, vides. Ita quippe anima vel de flatu facta, vel Dei flatus factus eſt ipſa, vt non de ipſo ſit, ſed ab ipſo de nihilo creata ſit. Neque enim ſicut homo quando ſufflat, non poteſt de nihilo flatum facere, ſed quem de iſto aere ducit, hunc reddit: ita Deo putandum eſt au-

Errores aperit quibus hi Vincentij libri conuincebãtur. Animã Deus ex nihilo, non ex ſeipſo creauit.

raſas aliquas circumfuſas iam fuiſſe, quarum exiguam quandam particulam ſpirando traheret, & reſpirando refunderet, quando in hominis faciem ſufflauit, eique illo modo animam fecit. Quod & ſi ita eſſet, nec ſic de ipſo, ſed de ſubiacenti re aliqua flabili poſſet eſſe quod flauit. Sed abſit vt negemus omnipotentem de nihilo flatum vitæ facere potuiſſe, quo fieret homo in animam viuam: atque in eas contrudamur anguſtias, vt vel iam fuiſſe aliquid, quod ipſe non eſſet, vnde flatum faceret opinemur; vel quod mutabile factum videmus, de ſeipſo feciſſe credamus. Quod enim de ipſo eſt, neceſſe eſt vt eiuſdem naturæ ſit cuius ipſe eſt, ac per hoc etiam immutabile ſit: anima verò, quod omnes fatentur, mutabilis eſt. Non ergo de ipſo, quia nõ eſt immutabilis ſicut ipſe. Si autem de nulla re alia facta eſt, de nihilo facta eſt proculdubiò, ſed ab ipſo.

Anima quoniam mutabilis eſt, facta eſſe de Deo, qui immutabilis eſt, non poteſt.

CAP. V.

QVOD verò eam non ſpiritum, ſed corpus eſſe cõtendit, quid aliud vult efficere, quàm nos non ex anima & corpore, ſed ex duobus vel etiam tribus conſtare corporibus? Cùm enim ſpiritu, anima, & corpore conſtare nos dicit, & omnia hæc tria corpora eſſe aſſerit, profectò ex tribus corporibus nos putat eſſe compactos. In qua opinione quãta eum ſequatur abſurditas, illi potius quàm tibi demõſtrandum puto. Verùm iſte tolerabilis error eſt hominis, qui nondum cognouit eſſe aliquid, quod cùm corpus non ſit, corporis tamen quandam ſimilitudinem gerere poſſit.

CAPVT VI.

ILLVD planè quis ferat, quod in ſecũdo libro, cùm quæſtionem difficillimam ſoluere conaretur, de originali peccato, quatenus ad corpus animamque pertineat, ſi anima non de parentibus trahitur, ſed à Deo noua inſufflatur? Hãc ergo iam moleſtam & tam profundam nitens enodare quæſtionem, *Merito*, inquir, *per carnem, priſcam reparat habitudinem, quam viſa fuerat pauliſper amiſiſſe per carnem, vt per eam incipiat renaſci, per quam meruerat inquinari.* Cernis nempe hominem auſum ſuſcipere, quod vires eius excedit, in tam immane præcipitium decidiſſe, vt diceret inquinari animam meruiſſe per carnem, cùm dicere nullo modo poſſit, vnde hoc meritum traxerit ante carnem. Si enim à carne incipit meritum habere peccati, dicat ſi poteſt, vnde ante peccatum ſuum carne meruerit inquinari. Nam hoc meritum quo in carnem peccatricẽ miſſa eſt, vt inquinaretur ex illa, profectò aut ex ſemetipſa habuit, aut, quod à vero multò amplius abhorret, ex Deo. Ex carne quippe meritum non potuit habere ante carnem, quo merito inquinanda mitteretur in carnem. Si ergo à ſemetipſa hoc meritum habuit, quomodo habuit, quæ ante carnem nihil mali fecit? Si autem hoc meritum ex Deo dicitur habuiſſe; quis hoc audiat, quis ferat, quis dici impunè permittat? Non enim hoc loco quæritur, quid meruerit, vt iudicaretur damnanda poſt carnem; ſed quid meruerit ante carnem ita damnari, vt inquinanda mitteretur in carnem: explicet hoc ſi poteſt, qui eſt auſus dicere, inquinari animam meruiſſe per carnem.

CAPVT VII.

ITEM alio loco, cùm eandem qua ſe ipſe implicuerat, velut explicandam proponeret quæſtionem, tanquam ex perſona aduerſariorum ait: *Cur*, inquiũt, *Deus animam tam iniuſta animaduerſione mulctauit, vt in corpus eam peccati* † *relegare voluerit, cùm conſortio carnis peccatrix eſſe incipit, quæ peccatrix eſſe non potuit?* In huius quæſtionis tanquam ſcopuloſo gurgite, debuit vtique cauere naufragium, nec eò ſe committere, vnde ſe non erueret tranſeundo, ſed fortè redeundo, id eſt pœnitendo. Nam de præſcientia Dei ſe nititur liberare, ſed fruſtra. Præſcientia quippe Dei eos quos ſanaturus eſt, peccatores prænoſcit, non facit. Nam ſi eas animas liberat à peccato, quas innocentes & mundas implicuit ipſe peccato, vulnus ſanat quod intulit nobis, non quod inuenit in nobis. Auertat autem

† al. religare

Præſcientia Dei non eſt cauſa peccatorum.

A Deus, & omnino abſit, vt dicamus quãdo lauacro regenerationis Deus mundat animas paruulorum, tunc eum mala ſua corrigere quæ illis ipſe fecit, cùm eas nullum habentes peccatum peccatrici carni, cuius originali peccato contaminarentur, admiſcuit. Quas tamen iſte accuſans dicit inquinari meruiſſe per carnem, nec poteſt dicere vnde tantum mali meruerint ante carnem.

CAPVT VIII.

HANC ergo quæſtionem fruſtra ſe putans de præſcientia Dei poſſe diſſoluere, adhuc ſe inuoluit & dicit: *Anima ſi peccatrix eſſe meruit, quæ peccatrix eſſe non potuit, tamẽ neque in peccato remanſit, quia in Chriſto præfigurata, in peccato eſſe non debuit, ſicut eſſe non potuit.* Quid eſt quod dicit, *peccatrix eſſe non potuit*, vel *in peccato eſſe non potuit*, niſi credo, ſi non veniret in carnem? Neque enim potuit originali peccato eſſe peccatrix, aut quoquo modo in originali peccato eſſe, niſi per B carnem, ſi de parente nõ trahitur. Videmus ergo eam per gratiam liberari à peccato, ſed non videmus vnde meruerit hærere peccato. Quid eſt ergo quod dicit: *Si peccatrix eſſe meruit, non tamen in peccato remanſit?* Si enim ab illo quæram, cur non in peccato remanſerit, rectiſſimè reſpondebit; quòd eam Chriſti gratia liberauerit. Sicut ergo dicit, vnde anima paruuli fuerit liberata peccatrix, ſic etiam dicat vnde meruerit eſſe peccatrix. Sed quid dicit, cui hoc quod prælocutus eſt, contigit? Namque vt iſtam quæſtionem ſibi proponeret, ait: *Alia ſubſtruuntur opprobria querulis murmurationibus oblatrantium, & excuſſi quaſi quodam turbine, identidem inter immania ſaxa collidimur.* Hoc ſi ego de illo dicerem, forſitan ſuccenſeret. Verba ſunt eius: Quibus præmiſſis propoſuit quæſtionem, in qua ipſa ſaxa quibus colliſus naufragauit, oſtenderet. Ad hoc enim perductus eſt, & tam horrendis cautibus illiſus, impulſus, infixus, vt eruere ſe niſi emendãdo quod di- C xit, omnino non poſſit, non valens oſtendere quo merito anima ſit facta peccatrix, quam dicere non timuit ante omne ſuum peccatum meruiſſe fieri peccatricẽ. Quis tam immane ſupplicium meretur ſine peccato, vt in aliena iniquitate conceptus, antequam exeat de viſceribus matris, iam nõ ſit ſine peccato? De hac autem pœna, paruulorum animas qui regenerantur in Chriſto nullis eorum præcedentibus meritis, gratuita liberat gratia: alioquin gratia iam non eſt gratia. Proinde iſte homo valde intelligens, cui diſplicet in tanta profunditate, & ſi non docta, tamen cauta noſtra cunctatio; dicat ſi poteſt, in hanc pœnam quo peruenerit anima merito, de qua pœna liberat gratia ſine merito. Dicat, vt quod dixit, aliqua, ſi valuerit, ratione defendat. Non enim hoc exigerem, niſi ipſe dixiſſet, quòd anima meruerit eſſe peccatrix. Dicat meritum eius, vtrum bonum fuerit, an malum? Si bonum, quo merito bono venit in malum? Si malum, vnde aliquod D malum meritum ante omne peccatum? Item dico, Si bonum, non ergo eam gratis, ſed ſecundum debitum liberat gratia, cuius præceſſit meritum bonum: ac ſic gratia iam non erit gratia. Si autem malum, quæro quod ſit: an quod venit in carnem, quò non veniſſet, niſi apud quem non eſt iniquitas, ipſe miſiſſet? Nunquam igitur niſi ſe in peiora præcipitans, hanc ſuam ſententiam molietur aſtruere, qua dixit quòd *anima meruit eſſe peccatrix.* Et de his quidem paruulis, quorũ in baptiſmo diluitur originale peccatum, inuenit qualitercunque quod diceret, quoniam præſcientia Dei prædeſtinatis in vitam æternam nihil obeſſe potuiſſet, pauliſper alieno inhærere peccato. Quod tolerabiliter diceretur, ſi non iſte verbis ſuis implicaretur, dicens; *quòd meruerit anima eſſe peccatrix*; vnde ſe omnino non liberat, niſi hoc eum dixiſſe pœniteat.

Rom. 11.

CAPVT IX.

DE illis autem paruulis qui morte præueniuntur priuſquam baptizentur in Chriſto, cùm reſpõdere voluiſſet,

luiſſet, auſus eſt eis promittere, non ſolùm paradiſum, verumetiam regnum cælorum: non inueniẽs quà exiret, ne Deũ animas innocentes dicere cogeretur æterna morte damnare, quas nullo merito præcedẽte peccati, carni inſerit peccatrici. Sed vtcunq; ſentiẽs quid mali dixerit, ſine vlla Chriſti gratia animas redimi paruulorum in æternam vitam regnumq́ue cęlorum, & in eis poſſe ſolui originale peccatum ſine baptiſmo Chriſti, in quo fit remiſſio peccatorum. Videns ergo, in quam ſe profunditatem nauſtagoſi gurgitis eiecerit, *Sanè*, inquit, *pro eis oblationes aſsiduas, & offerenda iugiter ſanctorum cenſeo ſacrificia ſacerdotum*. Ecce aliud vnde nũquam exiturus eſt, niſi eum dixiſſe pœnitear. Quis enim offerat corpus Chriſti, niſi pro eis qui mẽbra ſunt Chriſti? Ex quo autem ab illo dictum eſt, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare regnum Dei. Et alio loco, Qui perdiderit animã ſuã propter me, inueniet eam: nemo fit membrum Chriſti, niſi aut baptiſmate in Chriſto, aut morte pro Chriſto. Vnde & latro ille, non ante crucẽ Domini ſectator, ſed in cruce confeſſor, de quo nonnunquam præiudicium captatur, ſiue tentatur contra baptiſmatis ſacramentum: à Cypriano ſancto inter martyres computatur, qui ſuo ſanguine baptizantur, quod pleriſque non baptizatis feruẽte perſecutione prouenit. Tanto nanque pondere appenſum eſt, tantumque valuit apud eum qui hæc nouit appendere, quòd confeſſus eſt Dominum crucifixum, quãtum ſi fuiſſet pro Domino crucifixus. Tũc enim fides eius de ligno floruit, quando diſcipulorum marcuit; niſi cuius mortis terrore marcuerat, eius reſurrectione reuiteſceret. Illi enim deſperauerũt de moriente; ille ſperauit in commoriente. Refugerunt illi authorem vitæ, rogauit ille conſortem pœnæ. Doluerunt illi tanquam hominis mortem, credidit ille regnaturum eſſe poſt mortem. Deſeruerunt illi ſponſorem ſalutis, honorauit ille ſocium crucis. Inuenta eſt in eo menſura martyris, qui tunc in Chriſtum credidit, quando defecerunt qui futuri erãt martyres. Et hoc quidem oculis Domini clarum fuit, qui non baptizato, tanquam martyrij ſanguine abluto, tantam feliciratem ſtatim contulit. Sed etiam noſtrũ quis non conſideret, quanta fide, quanta ſpe, quanta charitate mortem pro Chriſto viuẽte ſuſcipere potuit, qui vitam in moriente quęſiuit. Huc accedit, quia non incredibiliter dicitur latronẽ, qui tunc credidit iuxta Dominum crucifixum, aqua illa quę de vulnere lateris eius emicuit, tãquam ſacratiſſimo baptiſmo fuiſſe perfuſum. Vt omittam quòd cum antequam damnaretur, baptizatum non fuiſſe, quoniam nemo noſtrum nouit, nemo conuincit. Verùm hæc vt volet quiſque accipiat, dum tamen de baptiſmo non pręſcribatur ſaluatoris pręcepto, huius latronis exemplo: & non baptizatis paruulis nemo promittat inter damnationem regnumq; cælorum, quietis vel felicitatis cuiuſlibet atque vbilibet quaſi medium locum. Hoc enim eis etiam hæreſis Pelagiana promiſit, quia nec damnationem metuit paruulis, quos nullum putat habere originale peccatum; nec ſperat eis regnum cælorum, ſi non perueniunt ad baptiſmatis ſacramentum. Iſte autem cùm cõfiteatur paruulos originali obſtrictos eſſe peccato, eis etiam regnum cælorum non baptizatis auſus eſt polliceri: quod nec illi auſi ſunt, qui eos aſſerunt ſine vllo prorſus eſſe peccato. Ecce qualibus ſe laqueis præſumptionis innectat, niſi eum talia ſcripſiſſe pœniteat.

Sacrificiũ corporis Chriſti non offerẽdum niſi pro membris Chriſti.
Ioan. 3.
Matth. 10.
Luca 23.
Martyriũ pro Chriſto vicẽ ſupplet baptiſmi.
Cypria. epiſt. ad Iubaianũ.
Vide lib. 4. contra Donat. ca. 22. ſuper Leuit. q. 84. & lib. 2. Retract. c. 18. & 55.
Latronis cum Chriſto crucifixi fides & meritum.

CAP. X.
Martyris Perpetuæ precibus frater Dinocrates ſeptennis à damnatione liberatus ſcribitur.

DE fratre autem ſanctæ Perpetuæ Dinocrate, nec Scriptura ipſa canonica eſt, nec illa ſic ſcripſit vel quicunque illud ſcripſit, vt illum puerum qui ſeptennis mortuus fuerat, ſine baptiſmo diceret fuiſſe defunctum: pro quo illa imminente martyrio creditur exaudita, vt à pœnis transferretur ad requiem. Nam illius ætatis pueri, & mentiri, & verum loqui, & confiteri, & negare iam poſſunt. Et ideo cùm baptizantur, iam & ſymbolum reddunt, & ipſi pro ſe ad interrogata reſpondent. Quis igitur ſcit, vtrum puer ille poſt baptiſmum perſecutionis tempore à patre impio per idololatriam fuerit alienatus à Chriſto, propter quod in damnationem mortis ierit, nec inde niſi pro Chriſto moriturae ſororis precibus donatus exierit?

CAPVT XI.

SED etiam ſi hoc iſti concedatur, quod ſalua fide catholica & Eccleſiaſtica regula, nulla ratione conceditur, vt pro non baptizatis cuiuſlibet ætatis hominibus offeratur ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti, tanquam per huiuſmodi pietatem ſuorum, ad regnum cælorum quò perueniant adiuuentur: quid reſponſurus eſt de tot milibus infantum, qui naſcuntur ex impiis, nec in manus piorum aliqua vel diuina vel humana miſeratione perueniunt, & de iſta vita in illa tenerrima ætate, ſine lauacro regenerationis abſcedunt? Dicat ſi poteſt, vnde iſtæ animæ ſic peccatrices fieri meruerunt, vt à peccato ſaltem nec poſtea liberẽtur? Si enim quęram, quare damnari mereantur ſi non baptizantur, rectè mihi reſponderet, propter originale peccatum. Item ſi quæram vnde traxerint originale peccatum; iſte reſpondebit, ex carne vtique peccatrice. Si ergo quæram, vnde damnari meruerint in peccatricem carnem, qui nihil mali fecerãt ante carnem; hic inueniat quid reſpondeat, & ſic damnari ad alienorum peccatorum ſubeunda contagia, vt nec baptiſma regeneret malè generatos, nec ſacrificia expient inquinatos. Ibi enim & de talibus hi paruuli nati ſunt, ſiue adhucuſque naſcuntur, vt eis nullo tali poſſit adiutorio ſubueniri. Hic certè omnis argumentatio deficit. Non enim quærimus, vnde animæ damnari meruerint poſt carnis conſortium peccatricis: ſed quærimus vnde animæ damnari meruerint ad ſubeundum carnis conſortium peccatricis, nullum peccatum habentes ante carnis conſortium peccatricis. Non eſt vt dicatur, Nihil eis obfuit alieni peccati pauliſper communicata contagio, quibus in Dei præſcientia fuerat parata redemptio. De his enim nunc loquimur, quibus ante baptiſmum de corpore exeũtibus redemptio nulla ſuccurrit. Non eſt vt dicatur, Eas quas baptiſma non abluit, ſacrificia pro eis crebra mundabunt, quod præſciens Deus, paululum illas voluit alienis hærere peccatis, ſine vllo exitio damnationis æternæ, & cum ſpe felicitatis æternæ. De his enim nunc loquimur, quarum natiuitas apud impios & ex impiis, nulla talia potuerit inuenire præſidia. Quæ quidem ſi adhiberi poſſent, proculdubiò non baptizatis prodeſſe non poſſent: ſicut nec illa quæ de libro Machabæorũ commemorauit ſacrificia, facta pro peccatoribus mortuis, eis aliquid profuiſſent, ſi circumciſi non fuiſſent. Inueniat ergo ſi poteſt iſte quid dicat, cùm ab illo quæritur, quid meruerit anima ſine vllo peccato, vel originali, vel proprio ſic ad ſubeundum alienum peccatũ originale damnari, vt non ab illo valeat liberari: & videat quid eligat è duobus, vtrum dicat etiam eas animas morientum paruulorum, quæ hinc ſine lauacro regenerationis abſcedunt, & pro quibus nullum ſacrificium corporis Dominici offertur, à nexu peccati originalis abſolui; cùm Apoſtolus doceat, ex vno ire omnes in condemnationem, quibus vtique non ſubuenit gratia, vt per vnum eruantur in redemptionem: an dicat animas nõ habentes vllum vel proprium, vel originale peccatum, & omnimodo innocẽtes, ſimplices, puras à iuſto Deo, cùm eas ipſe non liberandas carni inſerit peccatrici, æterna damnatione puniri.

Sacrificiũ corporis & ſanguinis Chriſti pro non baptizatis offerri non poteſt.
2. Mach. 12.
Sacrificium à Machabæis pro defunctis præſentatum.
Rom. 5.

CAPVT XII.

EGO nihil iſtorum duorum dicendum eſſe confirmo, nec illud tertium, alibi peccaſſe animas ante carnem, vt damnari mererentur in carnem. Apoſtolus quippe apertiſſimè definiuit, nondum in carne natos

nihil egiſſe boni, ſeu mali. Vnde conſtat paruulos vt remiſſione indigeant peccatorum, non niſi originale traxiſſe peccatum. Nec illud quartũ, eas animas paruulorum ſine baptiſmate morituroru, à iuſto Deo in carnem peccatricem relegari atque damnari, quas præſciuit ſi ad ætatem perueniſſent, in qua libero vterentur arbitrio, malè fuiſſe victuras. Hoc namque nec iſte auſus eſt dicere, in tantis anguſtiis conſtitutus. Imò etiam contra iſtam vanitatem iam ſatis manifeſte ac breuiter eſt locutus, vbi ait, *Iniuſtum Deum fuiſſe futurum, ſi non perfectis propriæ voluntatis operibus, vellet hominem iudicare non natum.* Hoc enim reſpondit, cùm tractaret quæſtionem aduerſus eos qui dicunt, Cur Deus hominem faciebat, quem vtpote præſcius, ſciebat futurum non bonum? Non natum enim iudicaret, ſi propterea creare noluiſſet, quia non bonum futurum eſſe præſciſſet. Et vtique ſicut & huic viſum eſt, de perfectis eius operibus debuiſſet hominem iudicare, nõ de præcognitis, nec fieri aliquando permiſſis. Nam ſi peccata, quæ ſi homo viueret commiſſurus eſſet, etiam non commiſſa damnantur in mortuo, nullũ beneficium collatum eſt illi, qui raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius: quandoquidem iudicabitur ſecundum eam, quæ in illo fuerat futura, malitiam; nõ ſecundum eam, quæ in illo inuenta eſt, innocentiam. Et de nullo mortuo baptizato poterit eſſe ſecuritas; quia & poſt baptiſmum, non qualitercunque peccare, verumetiam apoſtatare homines poſſunt. Quid ſi ergo qui baptizatus hinc raptus eſt, apoſtata erat futurus ſi viueret; nullum ne illi beneficium putabimus eſſe collatum, quod raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius; & propter Dei præſcientiam, nõ ſicut fidele membrum Chriſti, ſed ſicut apoſtatam iudicandum eſſe cenſebimus? Quanto enim melius ſi peccata nõdum facta, nondum cogitata, ſed præcognita & futura puniuntur, proiicerentur illi duo de paradiſo ante peccatũ, ne in loco tam ſancto & beatifico peccarent? Quid quod ipſa exinanitur omnino præſciẽtia, ſi quod præſcitur non erit? Quomodo enim rectè dicitur præſciti futurum, quod non eſt futurum? Quomodo ergo puniuntur peccata quæ nulla ſunt, id eſt, quæ nec vita iſta nondum incipiente commiſſa ſunt ante carnem, nec morte præueniente poſt carnem?

Non iudicat Deus quemquam ob ea quæ facturus fuiſſet, ſi diutius vixiſſet, ſed ob facta tantùm. *Sap. 4.*

CAPVT XIII.

Hoc itaque medium ex quo anima miſſa eſt in carnem, quouſq; ſolueretur à carne, quoniã paruuli anima eſt, nec liberi arbitrij geſſit ætatem, nõ inuenit vnde damnaretur non percepto baptiſmo, niſi originale peccatum. Ex hoc peccato iuſtè damnari animam nõ negamus, quia peccato ſupplicium lex iuſta cõſtituit. Sed ad hoc peccatum ſubeundũ, cur damnata ſit quærimus, ſi nõ ex illa vna trahitur, quæ in generis humani primo patre peccauit. Quamobrem ſi Deus non damnat innocentes, nec facit nocentes quos perſpicit innocentes; & ſi animas non liberat ſiue ab originalibus, ſiue à propriis peccatis, niſi in Eccleſia Chriſti baptiſmus Chriſti; & ſi animæ ante carnem nullum habuerunt omnino peccatum; & ſi peccata antequam committantur, & multo magis quæ nunquam commiſſa ſunt, damnari iuſta lege non poſſunt; nihil horum quatuor iſte dicat. Et ſi poteſt explicet, paruulorũ animæ, quæ ſine baptiſmo exeuntes in damnationem mittuntur, quo merito in carnem peccatricem quæ nihil peccauerunt, miſſæ ſunt, vt illic inuenirent peccatum, propter quod meritò damnarentur. Porrò ſi quatuor iſta deuitans, quæ ſana doctrina condemnat, id eſt, ſi non audeat dicere, vel ſine vllo peccato exiſtẽtes, à Deo fieri animas peccatrices, aut ſine Chriſti ſacramento in eis ſolui originale peccatum, aut eas alicubi peccaſſe, antequam mitterentur in carnem, aut ea quæ nunquam habuerunt in eis peccata damnari: Si hæc nobis dicere non audens, (quoniam non ſunt A vtique dicenda) dixerit paruulos non trahere originale peccatum, nec habere vnde damnentur, ſi non accepto ſacramento regenerationis hinc exeant, in hæreſim Pelagianam ſine dubitatione damnabilem damnandus incurret. Quod ei ne contingat, quãto melius teneat de animæ origine cunctationem meam, ne audeat affirmare quod nec humana ratione comprehẽdit, nec diuina authoritate defendit; ne cogatur inſipientiam profiteri, dum veretur ignorantiã confiteri.

CAPVT XIIII.

Oſtendit ſcripturas à Vincentio productas non euincere, animas fieri à Deo ſeri, & nõ ex propagine.

Hic fortè dicat ſententiam ſuam diuina authoritate defendi, quoniam ſanctarum Scripturarum teſtimoniis probare ſe exiſtimat, animas à Deo, nõ ex propagine fieri, ſed nouas ſingulis inſufflari. Probet, ſi poteſt, & fatebor me didiciſſe ab illo, quod magna intentione quærebam. Sed quærat alia, ne fortaſſis inueniat; nam hoc iſtis teſtimoniis, quæ iam poſuit, non probauit. Omnia quippe quæ hic adhibuit, ad aliquid certa B ſunt; ad hoc verò, quod de animæ origine quæritur, demonſtrãtur ambigua. Certum eſt enim Deum dediſſe hominibus flatum & ſpiritum, dicente Propheta, *Sic dicit Dominus qui fecit cælum, & fundauit terram, & quæ ſunt in ea, qui dat flatum populo ſuper eam, & ſpiritum calcantibus eam.* Hoc teſtimonium iſte in eam ſententiam vult accipi quam defendit, vt quod ait, dat flatum populo, non ex propagine facere animas populo, ſed nouas inſufflare credatur. Audeat ergo dicere non ipſum nobis dediſſe carnem, quia de parentibus origo carnis attracta eſt. Et vbi ait Apoſtolus de frumenti grano, Deus illi dat corpus quomodo voluerit; neget ſi audet de tritico triticum naſci, & herbam eius ex ſemine ſecundùm genus. Quod ſi negare non audet, vnde igitur ſcit quomodo dictum ſit, dat flatum populo; vtrum eum trahens de parentibus, an inſufflans nouum? Vnde etiam ſcit vtrum repetitio ſententiæ ſit, qui dat flatum populo ſuper eam, & ſpiritum C calcantibus eam: vt de vna re vtrunque dictum intelligatur, & non animam vel ſpiritum, quo natura viuit humana, ſed Spiritum ſanctum ſignificare voluerit? Si enim flatu non poſſet ſignificari Spiritus ſanctus, non Dominus poſt reſurrectionem inſufflaſſet diſcipulis, & dixiſſet, Accipite Spiritum ſanctum. Neque ſcriptũ eſſet in Actibus Apoſtolorum, Factus eſt ſubitò de cælo ſonus, quaſi ferretur flatus vehemens, & viſæ ſunt illis linguæ diuiſæ ſicut ignis, qui & inſedit ſuper vnũquemque eorum, & impleti ſunt omnes Spiritu ſancto. Quid ſi hoc Propheta prænunciauit, dicens: Qui dat flatum populo ſuper eam? Et tanquam exponens quid dixerit flatum, repetiuit atq; ait, & ſpiritum calcantibus eam. Tunc enim euidentiſſimè factum eſt, quando impleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. Aut ſi nondum dicendus eſt populus, centum viginti homines, qui tunc in loco vno aderant; certè quãdo ſimul quatuor vel quinque milia crediderunt, & baptizati acceD perunt ſpiritum ſanctum, quis dubitauerit ſimul populum accepiſſe ſpiritum ſanctum, & multitudinem quæ ambulabat in terra, id eſt, homines cãlcantes terram? Nam ille qui datur ad naturam hominis pertinens, ſiue ex propagine detur, ſiue nouus inſuffletur, (quorum nihil affirmandum eſſe dico, donec alterutrum ſine vlla dubitatione clareſcat) non datur calcantibus terrã, ſed adhuc materno vtero incluſis. Dedit ergo flatum populo ſuper terram, & ſpiritum calcantibus eam; quãdo multi ſimul credentes, ſimul repleti ſunt ſpiritu ſancto. Et ipſe dat eum populo ſuo, & ſi non ſimul omnibus, ſed ſuo cuique tempore, donec diſcedendo de hac vita, & ſuccedendo in hanc vitam, vniuerſus eiuſdem populi numerus compleatur: vt hoc ſanctæ ſcripturæ loco non aliud ſit flatus, aliud ſpiritus, ſed eiuſdem ſententiæ repetitio. Sicut non eſt alius qui habitat in cælis, & alius Dominus: nec aliud eſt irridere, & aliud ſubſannare, ſed eadem ſententia repetita

Scriptura prima. *Eſaia 42.* *1. Cor. 15.* *Flatu ſignificatur interdũ Spiritus ſanctus.* *Ioan. 20.* *Act. 2.*

Pſal. 2. repetita eſt, vbi legitur, Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Vel cùm dictũ eſt: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam fines terræ. Non vtique aliud dixit hæreditatem, aliud poſſeſſionem; nec aliud gentes, aliud fines terræ: ſed eiuſdem ſententiæ repetitio eſt. Et innumerabiles inueniet huiuſmodi locutiones diuinorum eloquiorum, ſi aduertat quod legit. Quod autem Græcus dicit πνοὴν, hoc Latini variè interpretati ſunt, aliquando flatum, aliquando ſpiritum, aliquando inſpirationem. Nam hoc verbum habent codices Græci in iſto prophetico teſtimonio, de quo nunc agimus, vbi dictũ eſt, Qui dat populo ſuo flatum ſuper eam: hoc eſt πνοὴν. Ipſum verbum eſt & vbi homo animatus eſt,
Geneſ. 2. Et inſufflauit Deus in faciem eius flatum vitæ. Sed
Pſal. 150. ipſum verbum eſt & in Pſal. vbi canitur: Omnis ſpiritus laudet Deum. Ipſum eſt in libro Iob, vbi ſcriptum
Iob 32. eſt: Aſpiratio autem omnipotentis eſt quæ docet. Noluit dicere flatus, ſed aſpiratio, cùm in Græco ſit πνοὴ. Quod etiam in illis verbis Prophetæ, de quibus nunc B diſputamus, & certè hoc loco neſcio, vtrum debeat dubitari ſpiritum ſanctum eſſe ſignificatum. Agebatur enim de ſapientia vnde ſit in hominibus, quia non ex numero annorum, ſed ſpiritus, inquit, eſt in hominibus; aſpiratio autem omnipotentis eſt quæ docet; vt intelligeretur iſta repetitione, non ſe de ſpiritu hominis dixiſſe, quod ait, ſpiritus eſt in hominibus. Volebat enim oſtendere vnde habeant ſapientiam, quia non à ſeipſis; & repetendo id expoſuit dicens, Aſpiratio omnipotentis eſt quæ docet. Item alio loco in eodem
Iob 33 iuxta 70. libro, Intellectus, inquit, labiorum meorum pura intelligit. Spiritus diuinus qui fecit me, aſpiratio autem omnipotentis, docet me. Et hic quod ait, aſpiratio vel inſpiratio, in Græco eſt πνοὴ, qui in illis Prophetæ verbis interpretatus eſt flatus. Quamobrem cùm temerè negetur de anima hominis, vel de ſpiritu hominis
Eſa. 42. eſſe dictum, Qui dat flatum populo ſuper eam, & ſpiritum calcantibus eam, (quamuis ibi & Spiritus ſanctus multo credibilius poſſit intelligi,) qua tandem C ratione audebit aliquis definire, animam vel ſpiritum, quo natura noſtra viuit, loco illo voluiſſe ſignificare prophetam: cùm profectò ſi apertiſſimè diceret, qui dat animam populo ſuper terram, adhuc quærendum eſſet, vtrum eam Deus ex origine præcedentis generis ipſe det, ſicut ex origine præcedentis generis, ipſe tamen dat corpus, non ſolùm homini aut pecori, ſed etiam ſemini tritici, aut alicuius cæterorum quomodo voluerit: an verò nouam ſicut homo primus accepit, inſufflet. Sunt etiam qui hæc verba prophetica ſic intelligant, vt quod ait, dedit flatum populo ſuper eam, id eſt ſuper terram, non niſi animam velint accipi flatum. Quod verò adiunxit, Et ſpiritum calcantibus eam: Spiritum ſanctum ſignificatum arbitrentur: illo ſcilicet ordine; quo & Apoſtolus dicit, Non
1. Cor. 15. primum quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, poſtea ſpiritale. Nam ex hac prophetica ſententia etiam elegans ille ſenſus exculpitur, quod ita dixerit calcantibus eam, vt vellet intelligi, contemnentibus eam. Qui D enim accipiunt ſpiritum ſanctum, amore cæleſtium terrena contemnunt. Hæ omnes ſententiæ non ſunt contra fidem, ſiue vtrũque, id eſt, & flatum & ſpiritum qui pertinet ad humanam naturam, quiſque intelligat; ſiue vtrumque dictum accipiat de Spiritu ſancto; ſiue flatum ad animam, ſpiritum verò ad Spiritum ſanctum referat. Sed ſi anima & ſpiritus hominis & hic intelligendus eſt, ſicut non dubitandum eſt, quod cum Deus det; ita quærendum eſt adhuc vnde det, vtrum ex propagine, (ſicut ipſe quidem dat, ſed tamen ex propagine dat corporis membra) an verò nouum, neque propagatum ſingulis inſufflando diſtribuat: quod non ambigua, ſicut iſte facit, ſed aliqua certiſſima volumus diuinorum eloquiorum authoritate defendi. Eadem ratione etiam quod dicit Deus, *Spiritus enim à me exiet, & omnem flatum ego feci*: de Spiritu quidem ſancto accipiendum eſt quod ait, Spiritus à me exiet. De quo & Saluator ait, A patre procedit. Sed quod dictum eſt, Omnem flatum ego feci, de omni anima dictum negari nõ poteſt. Sed omne etiam corpus ipſe facit. Quod autem ex propagine corpus humanum faciat, nullus ambigit. Ac per hoc de anima cùm eam conſtet ab illo fieri, vnde eam faciat, vtrum ex propagine ſicut corpus, an inſufflãdo ſicut primam fecit; adhuc vtique requirendum eſt. Adiecit etiam tertium teſtimonium, quia ſcriptum eſt, *Qui fingit ſpiritum hominis in ipſo*: Quaſi hoc negetur: ſed vnde eum fingat, hoc quæritur. Nam & corporalem hominis oculum quis niſi Deus fingit? Et puto quòd non extra fingat, ſed in ipſo, & tamen vt certum eſt, ex propagine. Cùm ergo & ſpiritum hominis in ipſo fingat; quærendum eſt vtrum noua inſufflatione, an tractum ex propagine. Nouimus etiam Machabæorum iuuenum matrem, fœcundiorem virtutibus quando filij paſſi ſunt, quàm fœtibus quando nati ſunt; eos ſic fuiſſe adhortatam vt diceret, *Filij, neſcio quomodo paruiſtis in ventrem meum. Neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis, nec ſingulis vobis vultus & membra formaui; ſed Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt, fecitq́ hominum genus, & omnium inquirit actum, ipſe vobis ſpiritum & animam reddet cum magna miſericordia.* Nouimus hæc quidem, ſed huic quomodo ſuffragentur ad id quod aſſerit, non videmus. Quis enim Chriſtianorum neget Deum donare hominibus animam & ſpiritum? Sed eodem modo exiſtimo iſtum negare non poſſe, Deum donare hominibus linguam, aurem, manum, pedem, omneſque corporis ſenſus & omnium formam naturamque membrorum. Quomodo enim hæc Dei dona eſſe negaturus eſt, niſi ſe obliuiſcatur eſſe Chriſtianum? Sed ſicut conſtat ex propagine ab illo hæc fieri atque donari; ita quærendum eſt etiam, ſpiritus & anima hominis, vnde ab illo efficiatur, à quo efficiente donatur, vtrum ex parentibus, an ex nihilo, an quod iſte affirmat, ſed omnimodo cauendum eſt, ex aliqua flatus eius exiſtente natura, non de nihilo creata, ſed de ipſo?

[Margin: Eſa. 57. Secunda ſcriptura. Ioan. 15. Zach. 12. Tertia ſcriptura. Quarta. 2. Mach. 7.]

CAPVT XV.

CVM igitur ſcripturarum teſtimonia quæ commemorat, nequaquam doceant id quod perſuadere conatur, (quod enim ad hanc quæſtionem attinet, omnino non exprimunt) quid eſt quod dicit, *Animam ex flatu Dei conſtanter aſſerimus, non ex traduce, quia ex Deo datur?* Quaſi corpus ex alio detur quàm ex illo à quo creatur, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: quamuis non ex eius natura, ſed ex eius opificio. *Neque ex nihilo*, inquit, *quia ex Deo proficiſcitur.* Hoc planè non adhuc quærendum monemus, vtrum ita ſit; ſed prorſus verum non eſſe quod dicit, id eſt, quod anima nec ex traduce ſit, nec ex nihilo. Hoc, inquam, verum non eſſe ſine dubitatione firmamus. Vnum eſt enim è duobus, ſi ex traduce non eſt, ex nihilo eſt; ne ita ſit ex Deo, vt naturæ ſit Dei, quod omnino ſacrilegum eſt credere. Sed adhuc vtrum non ſit ex traduce certa teſtimonia flagitamus aut quærimus, non qualia iſte poſuit, quibus hoc quod quærimus non oſtenditur. Qui vtinam in tanta profunditate quæſtionis, quamdiu quid dicat ignorat, imitaretur Machabæorum matrem. Quæ cùm ſciret de viro ſe filios concepiſſe, & à creatore omnium, ſiue ſecũdum corpus, ſiue ſecũdum animam & ſpiritum ſibi creatos eſſe, ait tamen, Neſcio quomodo paruiſtis in ventrem meum. Vellem iſte diceret, quid iſta neſciebat. Hæc enim quæ dixi, vtiq; ſciebat, quomodo ſecundum corpus in eius vterum venerint, quia de viro eos ſe concepiſſe dubitare nõ poterat. Confitebatur etiam, quia

[Margin: Rom. 11. 2. Mach. 7.]

& hoc vtique ſciebat; quòd Deus illis animam & ſpiritum dederit, quòd ipſe illis vultus & membra formauerit. Quid ergo neſciebat? An fortè quod neſcimus & nos, vtrum animam & ſpiritum, quem Deus illis ſine dubio dedit, de parentibus traxerit; an nouum ſicut homini primo inſufflauerit? Sed ſiue hoc, ſiue aliud aliquid de naturæ humanæ inſtitutione neſciebat, neſcire ſe dicebat; non quod neſciebat, temerè
Infrà lib. 4. cap. 2. Pſal. 48. defendebat. Nec tamen iſte huic diceret, quod nobis dicere non erubuit: *Homo in honore poſitus non intellexit; comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis.* Ecce iſta mulier dixit de filiis ſuis: Neſcio quomodo paruiſtis in ventrem meum: nec tamen comparatur pecoribus inſenſatis. Neſcio, dixit, & quaſi quærerent ab ea, cur neſciret, adiunxit, Neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis. Ille ergo qui donauit, ſcit vnde fecerit quod donauit; vtrum ex propagine attraxerit, an nouum inſufflauerit. Quod ego, inquit, neſcio, nec ſingulis vobis vultus & membra formaui; ille ſcit qui formauit, vtrum ſimul cum anima formauerit, an verò iam formatis animam dederit. Quo ergo modo, vtrum illo an iſto in eius ventrem venerint filij neſciebat; & illud tamen ſciebat, totum quod dedit rediturum eſſe qui dedit. Sed eligat iſte in naturæ humanæ tam profundo abditoq; ſecreto, quid mulier iſta neſcierit; tantum nō iudicet mentientem, nec pecoribus inſenſatis comparet neſciētem. Quicquid erat quod illa neſciebat, profectò ad naturam hominis pertinebat, quod tamen ſine culpa homo neſciebat. Quapropter dico etiā ego de anima mea neſcio quomodo venerit in corpus meum, neque enim ego illam mihi donaui, ſcit ille qui donauit, vtrum illam de patre meo traxerit, an ſicut primo homini nouam creauerit. Sciam etiam ego ſi ipſe docuerit, quādocunque voluerit. Nunc autem neſcio, nec me pudet, vt iſtum, fateri neſcire, quod neſcio.

CAPVT XVI.

DISCE, inquit, *ecce Apoſtolus docet.* Diſcam planè ſi Apoſtolus docet. Non enim niſi Deus per Apoſtolum docet. Sed quid eſt tandem quod docet Apoſto-
Quinta ſcriptura. Act. 17. lus? *Ecce*, inquit, *cùm Athenienſibus loqueretur, hoc conſtanter expoſuit; dicens: Cùm ipſe det omnibus vitam & ſpiritum.* Quis enim hoc negat? *Sed intellige*, inquit, *quod ait Apoſtolus, Det*, inquit, *non dedit; ad infinitum & iuge tempus reuocans, non de præterito & perfecto pronūcians. Et quod ſine ceſſatione dat, ſemper dat; ſicut ſemper*
Infrà lib. 3. cap. 6. *eſt ipſe qui dat.* Verba eius poſui, ſicut in eorum quos miſiſti, ſecundo lib. eius inueni. Vbi primum vide quò progreſſus fuerit dum nititur affirmare quod neſcit. Auſus eſt enim dicere, Deum non nunc ſolum atque in iſto tantummodo ſeculo, ſed per infinitum tempus ſine ceſſatione, atque omnino ſemper animas naſcentibus dare. *Semper*, inquit, *dat, ſicut ſemper eſt ipſe qui dat.* Quid Apoſtolus dixerit, quia ſatis apertum eſt, me intelligere, abſit vt negem: quod autem iſte dicit, debet etiam ipſe intelligere contra fidem eſſe Chriſtianam, atque vlterius cauere ne dicat. Cùm enim mortui reſurrexerint, iam nemo naſcetur, atque ideo tunc non dabit naſcentibus animas, ſed eas quas dat in iſto ſeculo, cum corporibus iudicabit. Non ergo ſemper dat, quamuis ipſe ſemper ſit qui nunc dat. Nec tamen quoniā beatus Apoſtolus non dixit, dedit, ſed det: inde conficitur quod vult iſte conficere, non eum ex propagine animas dare. Ipſe quippè dat, etiam ſi de propagine dat. Quia & corporis membra, & corporis ſenſus, & corporis formam, & corporis omnino ſubſtantiam ipſe hominibus dat, quamuis ex propagine det.
Matth. 6. Neque enim quia Dominus ait, Si fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit; nec ait, veſtiuit, ſicut primum quando inſtituit; ſed ait, veſtit, quod & nunc facit: ideo negabimus lilia de origine ſui generis procreari. Quid ſi ergo ſic etiam

A anima & ſpiritus hominis & à Deo datur quamdiu datur, & tamen ex propagine ſui generis datur? Quod ego nec defendo, nec refello. Sed ſi defendendum eſt, vel refellendum, perſpicuis non ambiguis teſtimoniis id agendum eſſe commoneo. Nec propterea pecoribus inſenſatis ſum comparandus, quia hoc me nondum ſcire pronuncio; ſed potius cautis hominibus, quia non audeo docere quod neſcio. Iſtum autem nō ego viciſſim quaſi rependens maledictum pro maledicto, pecoribus comparo; ſed tāquam filium moneo, vt quod neſcit, ſe neſcire fateatur, neque id quod nondum didicit, docere moliatur; ne comparetur non pecoribus, ſed illis hominibus quos dicit Apoſtolus, Volentes eſſe legis doctores, non intelligētes, neque quæ 1. Tim. 1.
loquuntur, neque de quibus affirmant.

NAM vnde eſt quòd ita ſcripturas de quibus lo- CAPVT XVII.
quitur, non curat aduertere, vt cùm legerit homines eſſe ex Deo, non eos etiam ſecundum corpus, ſed tan-
B tum ſecundum animam & ſpiritum ex Deo eſſe contendat? Quod enim ait Apoſtolus, *Ex ipſo ſumus:* non Act. 17.
vult iſte ad corpus, ſed tantum ad animam & ſpiritum eſſe referendum. Si ergo ex Deo non ſunt corpora, falſum eſt quod ſcriptū eſt, Ex quo omnia, per quem Rom. 11.
omnia, in quo omnia. Deinde vbi dicit idem Apoſtolus, Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem: 1. Cor. 11.
exponat nobis iſte quam propaginem ſignificare voluerit, animæ, an corporis, an vtriuſque? Sed non vult eſſe animas ex propagine. Reſtat ergo vt ſecundum ipſum, atque omnes qui animarum propaginem deſtruunt, corpus tantum maſculinum & femininum ſignificauerit Apoſtolus dicens: Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem; quia mulier ex viro facta eſt, vt etiam vir per mulierem poſtea naſceretur. Si ergo hæc Apoſtolus dicens, non etiam animas & ſpiritus, ſed tantum corpora vtriuſque ſexus volebat intelligi, cur continuò ſubiunxit, Omnia autem ex Deo: niſi quia & corpora ex Deo? Ita quippè ait, Sicut enim
C mulier ex viro, ita & vir per mulierem, omnia autem ex Deo. Eligat ergo iſte vnde ſit dictum. Si de corporibus, profectò & corpora ex Deo ſunt. Quid eſt ergo quod vbicunque iſte in ſcripturis legit ex Deo, quando de hominibus agitur, non & corpora, ſed tantum animas & ſpiritus vult intelligi? Si verò quod dictum eſt, Omnia autem ex Deo: & de corpore vtriuſque ſexus, & de anima ac ſpiritu dictum eſt, ergo ſecundum omnia eſt mulier ex viro. Mulier enim ex viro, vir per mulierem, omnia autem ex Deo. Quæ omnia? niſi de quibus loquebatur, id eſt, & ille vir ex quo mulier, & illa mulier quæ ex viro, & ille vir qui per mulierem? Neq; enim ille vir per mulierem, ex quo vir mulier; ſed vir qui natus eſt poſtea ex viro per mulierē, quemadmodum hodieq; naſcuntur. Ac per hoc ſi cùm iſta diceret Apoſtolus, de corporibus loquebatur, proculdubio corpora vtriuſque ſexus ex Deo. Porrò ſi non vult eſſe ex Deo hominum niſi animas & ſpiritus, pro-
D fectò etiam ſecundum animam & ſpiritum mulier ex viro, & nihil iam relinquetur eis, qui cōtra animarum propaginem diſputant. Si autem ita diuidit, vt dicat mulierem ex viro eſſe ſecundum corpus; ex Deo autem ſecundum animam & ſpiritum, quomodo erit verum quod ait Apoſtolus, Omnia autem ex Deo; ſi 1. Cor. 11.
mulieris corpus ita eſt ex viro, vt non ſit ex Deo? Quapropter vt Apoſt. potius verum loquatur, quàm iſte Apoſtolo præferatur; mulier ex viro eſt, ſiue ſecūdum ſolum corpus, ſiue ſecundum totum, quo cōſtat humana natura: (nihil enim horum tanquam certum af- Auguſt. de traduce animæ nihil certi definire auſus.
firmamus, ſed quid horum verū ſit adhuc quærimus) & vir per mulierē, ſiue ex † parte tota hominis natura al. patre.
ducatur, quę per mulierem naſcitur, ſiue ſola caro, vnde adhuc quæſtio eſt: omnia tamen ex Deo, vnde nulla quæſtio eſt, id eſt, & corpus & anima & ſpiritus, &
viri

viri & mulieris. Et ſi enim non ex Deo nata vel tracta ſunt, vel manarunt, ita vt eius naturæ ſint, tamen ex Deo ſunt. A quo enim creata, condita, facta ſunt, ab illo habent, vt ſint. *Sed dicendo*, inquit, *Apoſtolus: Et ipſe dat omnibus vitam & ſpiritum: deinde addendo, fecitq́; ex vno ſanguine omne genus hominum; animam & ſpiritum originaliter retulit ad authorem, corpus ad traducem.* Imò verò qui non vult temerè animarum negare propaginem, antequam liquidò clareat, vtrum ita an non ita ſit, habet quod in iſtis verbis Apoſtoli intelligat: Ex vno eum ſanguine dixiſſe, ex vno homine, à parte totum ſignificante locutionis modo. Si enim ipſi licet intelligere à parte totum quod ſcriptum eſt, Et factus eſt homo in animam viuam; vt illic intelligatur & ſpiritus de quo ſcriptura ibi tacuit: cur aliis non liceat ſic accipere quod dictum eſt, Ex vno ſanguine: vt illic & anima & ſpiritus poſſit intelligi, quoniã homo ſignificatus nomine ſanguinis, non ſolùm conſtat ex corpore, verumetiam ex anima & ſpiritu? Sicut enim qui propaginem defendit animarum, non hinc iſtum debet opprimere, quia de primo homine ſcriptum eſt, In quo omnes peccauerunt: non enim dictum eſt, in quo omnium caro peccauit, ſed omnes dictum eſt, id eſt, omnes homines; cùm homo non ſola ſit caro. Sicut ergo hinc iſte nõ debet opprimi, quia fortè ita dictum eſt, omnes homines, vt ſecundum ſolam carnem intelligerentur: ſic iſte non hinc debet premere defenſores propaginis animarum, quia dictum eſt, omne genus hominum ex vno ſanguine, tanquam propterea ſola caro pertineat ad propaginem. Si enim hoc eſt verum, quod iſti aſſerunt, vt non ſit anima ex anima, ſed caro ex carne ſit tãtum, ita dictum eſt ex vno ſanguine, vt non totus homo ſignificaretur à parte, ſed tantum vnius hominis caro. Illud verò quod dictum eſt, in quo omnes peccauerunt, ſola omnium hominum caro intelligenda eſt, quæ inde transfuſa eſt, à toto partem ſignificante ſcriptura. Si autem illud eſt verum, quod totus homo ex toto homine propagatur, id eſt, corpus, anima & ſpiritus, ibi propriè dictum eſt, in quo omnes homines peccauerunt: hic autem tropicè ex vno ſanguine totum ſignificatur à parte, id eſt, totus homo, qui ex anima conſtat, & carne, vel potius, vt iſte amat loqui, ex anima & ſpiritu & carne. Nam & ex parte totum, & ex toto partem diuina eloquia ſignificare conſueuerunt. Ex parte enim totum ſignificatum eſt, vbi legitur, Ad te omnis caro veniet: quia ex carne intelligitur totus homo. Ex toto autem pars cùm dicitur Chriſtus ſepultus, cùm ſola eius caro ſepulta ſit. Iam illud quod in hoc Apoſtoli teſtimonio poſitum eſt, quia ipſe dat omnibus vitam & ſpiritum, ſecundum ſuperiorem diſputationem puto quod neminem moueat. Ipſe enim dat. Sed adhuc quærimus vnde det, vtrum ex noua inſufflatione, an ex propagine. Ipſe quippe dare etiam carnis ſubſtantiam rectiſſimè dicitur, quam tamẽ dare ex propagine nõ negatur.

Act. 17.

Gen. 1.

Rom. 5.

Synecdoche in ſcriptura ſacra.

Pſal. 64.

CAPVT XVIII. Sexta ſcriptura. Gen. 2.

NVNC videamus illud de Geneſi teſtimonium, vbi facta mulier de latere viri, adducta eſt ad eum, & dixit: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Hoc quippe putat iſte, *quòd dicere debuerit Adam, anima ex anima mea, vel ſpiritus de ſpiritu meo, ſi etiam hoc de illo tractum eſſet.* Sed illi qui propaginem aſſerunt animarum, hinc ſe putant inuictius ſuam munire ſentẽtiam: quia cùm ſcriptum ſit, detraxiſſe Deum coſtam de latere viri, eamq́ue ædificaſſe in mulierem, non eſt additum, quod in eius faciem ſufflauerit flatũ vitæ: ideo, inquiunt, quia iam de viro fuerat animata. Nam ſi nõ fuiſſet, nequaquam nos, inquiunt, ſancta ſcriptura huius rei cognitione fraudaſſet. Ad illud verò quod ait Adam, *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea:* nec ait, ſpiritus vel anima de ſpiritu meo, vel de anima mea: ſic ab eis reſponderi poteſt, quemadmodum ſu-

A perius demonſtratum eſt, vt à parte totum intelligatur hoc dictum, os & caro mea; ſed quæ animata fuerint detracta, non mortua. Neque enim hoc omnipotentem facere potuiſſe, ideò negandum eſt, quia nullus hominum poteſt aliquid cum anima de humana carne præcidere. Nam quod Adam ſecutus adiunxit, Hæc vocabitur mulier, quia de viro ſuo ſumpta eſt: cur non ait potius, vnde opinio confirmaretur iſtorũ, quoniam de viro ſuo caro eius ſumpta eſt? Hic vtique illi qui contrà ſentiunt, poſſunt dicere, quia nõ eſt ſcriptum carnem mulieris, ſed mulierẽ de viro ſumptam ſuo, totam debere accipi cum anima & ſpiritu. Nam etſi anima ſexu caret, non tamen quando appellantur mulieres, excepta anima eas neceſſe eſt intelligi. Alioquin non ita ſe admonerentur ornare: non in tortis crinibus, aut auro, vel margaritis, aut veſte pretioſa, ſed quod decet, inquit, mulieres, promittentes pietatem per bonam conuerſationem. Vtique pietas intus eſt in anima vel in ſpiritu, & tamen mulieres appellatæ ſunt etiam vt ſe intus ornarent, vbi nullus eſt ſexus. 1. Tim. 2.

B Cùm itaque iſti ſic inter ſe alternante ſermone certauerint, ego inter eos ſic iudico, vt ne incognitis ſi ſtant, & temerè audeant affirmare quod neſciunt, vtroſque commoneã. Si enim ſcriptum eſſet, inſufflauit flatum vitæ in faciem mulieris, & facta eſt in animam viuam: nec ſic eſſet iam conſequens, vt non propagaretur ex parentibus anima, niſi etiam de filio eorum hoc ſcriptum ſimiliter legeretur. Fieri enim potuit, vt membrum non animatum de corpore extractum indigeret animari; filij verò anima ex patre per matrem propaginis transfuſione traheretur. Cùm verò tacitum eſt, occultatum eſt, non negatum, ſed neque affirmatum. Ac per hoc ſicubi fortè nõ tacitum eſt, clarioribus documentis eſt aſtruẽdum. Vnde nec illi qui defendunt animarum propaginem, ex eo quod nõ ſufflauit Deus in faciem mulieris, aliquid adiuuãtur: nec illi qui eam negant, ideò quia non dixit Adam, anima de anima mea, debẽt ſibi perſuadere quod neſciunt. Sicut enim,

C eadem non ſoluta, ſed manente quæſtione potuit tacere ſcriptura, quòd mulier Deo ſufflãte ſicut vir eius acceperit animam; ſic eadem non ſoluta, ſed manente quæſtione potuit tacere ſcriptura, vt Adam non diceret, anima de anima mea. Ac per hoc ſi primæ mulieris anima ex viro eſt, à parte totum ſignificatũ eſt, vbi legitur, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, cùm tota ex viro, non caro ſola ſit ſumpta. Si autem non eſt ex viro, ſed eam Deus inſufflauit ſicut viro, à toto pars ſignificata eſt, vbi legitur, De viro ſuo ſumpta eſt, cùm caro eius non tota ſit ſumpta. Quapropter cùm his teſtimoniis, quod ad hanc rem pertinet, vtique ambiguis, non ſoluatur hæc quæſtio; illud tamen ſcio, ſic argumentari homines, qui ex hoc putant animam mulieris non eſſe de anima viri, quia nõ eſt dictum, anima de anima mea; ſed, caro de carne mea: quemadmodum argumentantur Apollinariſtæ, vel quicunque ſunt alij, aduerſus animam Domini. Quam propterea negant, quia ſcriptum legunt; Ver- Gen. 2.

D bum caro factum eſt. Si enim & anima, inquiunt, ibi eſſet, debuit dici: Verbũ homo factũ eſt. Sed iſtis propterea dicitur, carnis nomine ſolere ſcripturã totũ hominem nuncupare, ſicut ibi, Et videbit omnis caro ſalutare Dei: non enim caro ſine anima aliquid videre poteſt. Quia plurimis aliis ſanctarũ ſcripturarum locis, non ſolùm carnem, verumetiam animam humanam, id eſt, rationalem ineſſe homini Chriſto, ſine vlla ambiguitate monſtratur. Vnde & iſti, à quibus animarum propago defenditur, poſſunt accipere à parte totum eſſe dictum; Os de oſſibus meis, & caro de carne mea; vt illic intelligatur & anima, quemadmodum verbum carnem factum non ſine anima accipimus: ſi quemadmodum alia teſtimonia docent, habere humanam

Apollinariſtarum argumentũ, quo Chriſtũ probabant anima caruiſſe. Ioan. 1. Eſa. 40. Luc. 3. Gen. 2.

hianiam animam Chriſtum; ita & iſti aliquibus non ambiguis teſtimoniis propaginem aſtruerent animarum. Pari vice admonemus etiam hos, qui animarum propaginem deſtruunt, vt nouas à Deo ſufflari animas certis documentis aſſerant; & tunc illud quod dictum eſt, Os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, non tropicè à parte totum, vt ſimul intelligatur & anima; ſed propriè de ſola carne dictum eſſe defendant.

CAPVT XIX.

QVÆ cùm ita ſint, video librũ iſtum iam eſſe claudendum. Omnia quippè, quæ mihi maximè neceſſaria videbantur, continet. Quibus hi qui legerint; ſciant ſe cauere debere, ne huic homini; cuius duos libros mihi miſiſti, in hoc conſentiant, vt credant animas ſic ex flatu Dei eſſe, vt non ſint ex nihilò. Hoc enim qui credit, etſi verbis neget, re ipſa clamat animas Dei habere ſubſtantiam, & ipſius genus eſſe, nõ munere, ſed natura. Nam de quo quiſque naturæ ſuæ originem ducit, de illo naturæ ſuæ genus ducere negari ſobriè nullo pacto poteſt. Iſte autem ita ſibi eſt ipſe contrarius, vt *genus Dei eſſe animas* dicat, *non natura ſed munere*, & tamen *non factas ex nihilo, ſed ex illo* dicat *originem ducere*: ac ſic eas, quod prius negauerat, ad Dei naturã reuocare non dubitat. Animarum autem nouarum ſine propagine inſufflationem, defendi quidem minimè prohibemus, ſed ab eis qui potuerint aliquid inuenire, vel in canonicis libris, quod non ſit ambiguum diſſoluendæ huic obligatiſſimæ quęſtioni; vel in ratiocinationibus ſuis, quod non ſit contrarium catholicæ veritati; non à talibus qualis iſte apparuit; qui non inueniendo quid diceret, & deliberationem ſuam nolendo ſuſpendere, vires ſuas omnino non metiens ne taceret, auſus eſt dicere, *inquinari animam meruiſſe per carnem; & eſſe meruiſſe animam peccatricem*, cuius nullũ meritum, ſeu bonum ſeu malum ante carnem potuit inuenire. Et *paruulis ſine baptiſmo de corpore exeuntibus, ſolui poſſe originale peccatum; & offerendum pro eis ſacrificium corporis Chriſti*, qui Chriſto non ſunt incorporati per eius ſacramenta in eius Eccleſia: *eosq́. ſine lauacro regenerationis de hac vita emigrantes, non ad requiem tantum ire, ſed ad regnum cælorum poſſe etiam peruenire*. Et alia multum abſurda, quæ omnia colligere, atque in iſto libro digerere, longum viſum eſt. Abſit ergo vt animarum propago ſi falſa eſt, à talibus refellatur; & animarum nouarum inſufflatio ſi vera eſt, à talibus defendatur. Quamobrem quicunque volunt defendere, quòd dicuntur animæ nouæ naſcentibus inſufflari, non de parentibus trahi, aliquid illorum quatuor quæ ſuprà commemoraui, caueant omnimodo. Hoc eſt: Ne dicant à Deo fieri animas peccatrices, per alienum originale peccatum. Ne dicant paruulos, qui ſine baptiſmo exierint, peruenire poſſe ad vitam æternam regnumq́ue cęlorum, originali peccato per quodlibet aliud reſoluto. Ne dicant animas peccaſſe alicubi ante carnem, & hoc merito in carnem peccatricẽ fuiſſe detruſas. Ne dicant peccata, quæ in eis inuenta non ſunt, quia præſcita ſunt, meritò fuiſſe punita, cùm ad eam vitam, vbi ea committerent, permiſſæ non fuerint peruenire. Nihil ergo iſtorum quatuor dicentes, quoniam quodlibet eorum falſum atque impium eſt; inueniant etiam ſcripturarum de hac re certiſſima teſtimonia, & hanc ſententiam ſuam, non ſolùm me nõ vetante, verumetiam fauente & gratias agente, defendant. Si autem non inueniunt certiſſimam de hac re authoritatem diuinorum eloquiorum, & aliquid illorum quatuor per inopiam dicere compelluntur; cohibeant ſe, ne per ipſam inopiam etiam paruulorum animas non habere originale peccatum ſecũdum Pelagianam hæreſim olim damnabilem, nuperrimeq́ue damnatam, dicere compellantur. Melius eſt enim homini fateri ſe neſcire quod neſcit, quàm in hæreſim vel damnatam incurrere, vel nouam condere, dum temerè audet defenſare quod neſcit. Alia huius hominis falſa & abſurda, in quibus non tam periculosè, verumtamen à tramite veritatis exorbitat, quoniam multa ſunt, & ad ipſum etiam, ſi Dominus voluerit, aliquid de libris eius volo ſcribere, ibi forſitan omnia, vel ſi omnia non potero, plurima oſtendam.

Animarum propaginem defendi, non prohibet Auguſtinus.

Quid cauere debeant qui negant animas propagari.

CAPVT XX.

ISTVM autem librum; quem ad te potius, qui curã & fidei noſtræ, & exiſtimationis meæ, vt verus catholicus & bonus amicus fideliter benigneq́; geſſiſti; quã ad alium quenquam ſcribendum putaui, tu legendum dabis vel deſcribendum quibus potueris, vel quibus dãdum eſſe iudicaueris. In quo iſtius iuuenis præſumptionem ita reprimendam & redarguendam putaui, vt tamen eum diligam; nec damnari, ſed emendari velim: Atq; ita proficere in domo magna, quæ eſt Eccleſia catholica, quò eum miſericordia diuina perduxit, vt ſit in illa vas in honore ſanctificatum, vtile Domino, ad omne opus bonum ſemper paratũ, & bene viuendo, & ſana docendo. Porrò autem ſi ipſum oportet vt diligam, ſicut facio; quantò magis te frater, cuius erga me beneuolẽtiam, & cuius catholicam fidem cautam & ſobriam optimè noui. Vnde factum eſt, vt eos libros qui tibi diſplicuerunt, & in quibus nomen meũ aliter quàm velles poſitum comperiſti, deſcribendos mihiq́; mittendos verè fraterna planeq́; ſincera dilectione curares. Tantum ergo abeſt vt hinc tuæ charitati ſuccenſeam, quia feciſti; vt potius niſi feciſſes, integro iure amicitiæ ſuccenſere deberem. Ago itaque vberes gratias. Quẽadmodum autem acceperim factum tuum, hinc manifeſtiùs indicaui, quòd hũc ad te librũ mox vt illos legi, ſine aliqua dilatione conſcripſi

2. Tim. 2.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

DE ANIMA ET EIVS ORIGINE, AD PETRVM PRESBYTERVM EPISTOLA, SIVE LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

DOMINO dilectiſſimo fratri & compresbytero Petro, Auguſtinus Epiſcopus in Domino ſalutem. Peruenerunt ad me duo libri Vincentij Victoris, quos ad ſanctitatem tuam ſcripſit, mittente mihi eos fratre noſtro Renato, homine quidem laico, ſed pro ſua fide & eorum quos diligit, prudenter religioſeq́ue ſolicito. Quibus lectis, vidi hominem in ſermone quidem non ſolùm vſque ad ſufficientiam, verumetiam vſque ad redundantiam profluentem; ſed in rebus, de quibus loqui voluit, nondum ſicut oportet inſtructum; quod ſi ei fuerit Domino donante collatum, poterit eſſe vtilis pluribus. Habet enim non minimum facultatis, qua poſſit explicare atque ornare quæ ſentit, ſi prius det operã recta ſentire. Valde quippe ſunt noxia praua diſerta, quia hominibus minus eruditis, eo quòd diſerta ſint, videntur & vera. Quomodo autem eoſdem libros ipſe acceperis, neſcio. Veruntamen ſi verum eſt quod audiui, diceris eis recitatis ita exiluiſſe lætitia, vt caput iuuenis illius ſenex, & laici presbyter oſculatus, *didiciſſe te quod ignorabas*, gratias egeris. Vbi quidem non improbo humilitatem tuam, imò verò etiam laudo quòd honoraſti doctorem tuũ nec hominem, ſed ipſam quæ tibi per illum loqui dignata eſt veritatem; ſi tamẽ potueris demõſtrare, quid per illum veritatis acceperis. Vellem itaque reſcriptis tuis, quid te docuerit, me doceres: Abſit enim vt erubeſcam à presbytero diſcere, ſi à laico tù non erubuiſti prædicanda & imitanda humilitate vera didiciſſe.

Praua diſertè dicta valde ſunt noxia.

CAPVT II.

PROINDE frater dilectiſſime, quid ab eo didiceris, noſſe cupio, vt ſi iam id ſciebã, gratuler pro te; ſi autem neſciebam, diſcam per te. Itáne tu ignorabas duo

quæ-

quædã eſſe, animã & ſpiritum, ſecũdum id quod ſcriptũ eſt, Abſoluiſti à ſpiritu meo animã meã: & vtrũq; ad naturam hominis pertinere, vt totus homo ſit ſpiritus & anima & corpus? Sed aliquãdo duo iſta ſimul nomine animæ nũcupari, quale eſt illud: Et factus eſt homo in animam viuã. Ibi quippè & ſpiritus intelligitur. Itemque aliquando vtrunq; nomine ſpiritus dici, ſicuti eſt, Et inclinato capite tradidit ſpiritum: vbi & anima neceſſe eſt intelligatur, & vtrunque vnius eſſe ſubſtãtię. Puto quòd iſta iam ſciebas. Si autem neſciebas, nõ te aliquid quod magno periculo neſciatur, didiciſſe ſcias. Et ſi quid hinc ſubtilius diſputãdum eſt, melius cũ ipſo agitur cuius iam nouimus & eloquiũ: vtrum cùm dicitur, anima, ita vt ſimul intelligatur & ſpiritus, vtrunq; anima ſit, ſpiritus autẽ aliquid animæ ſit, an, ſicut ei viſum eſt, à parte totum appelletur hoc nomine, ſiue etiã vtrunq; ſpiritus ſit: pars verò eius ſit quæ propriè dicitur anima, an & hoc à parte totũ vocetur, quando ita dicitur ſpiritus, vt ſimul intelligatur & anima: ſic enim huic placet. Verùm iſta, vt dixi, & ſubtiliter diſſerũtur, & ſine vllo vel certè ſine magno periculo neſciuntur. Itẽq; alios eſſe corporis, alios autem animæ ſenſus, miror ſi iſte te docuit: & tu homo id ætatis & honoris antequã iſtum audires, vnũ atque idẽ putabas eſſe, quo albũ nigrumq; diſcernitur, *quo nobiſcũ videt etiam paſſeres: & quo iuſtũ atq; iniuſtũ diiudicatur, † quo videbat Tobias, etiã carnis luminibus perditis. Hoc ſi ita eſt, profectò quando audiebas vel legebas, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiã in morte; non niſi carnis oculos cõgitabas: aut ſi hoc obſcurum eſt, certè quando illud Apoſtoli recolebas, Illuminatos oculos cordis veſtri; nos ſub fronte & ſupra buccas cor habere credebas? Abſit vt de te hoc ſentiã. Neq; hoc te igitur iſte docuit. Aut ſi fortè ante eius doctrinã, quã modò te inueniſſe lætaris, animæ naturã Dei putabas eſſe portionẽ, hoc planè cum horrendo periculo falſum eſſe neſciebas. Et ſi ab iſto didiciſti, quòd anima portio Dei non ſit, age Deo gratias quantas potes, quòd non antequam hoc didiciſti, de corpore exiſti. Exiſſes enim magnus hæreticus, & blaſphemator horrendus. Nullo tamen modo etiam id de te exiſtimauerim, quòd homo catholicus, neque contemptibilis presbyter, animæ naturam portionem Dei ſentiebas eſſe. Vnde fateor dilectioni tuæ, timeo ne fortè hoc te iſte docuerit, quod potius ſit contrarium ei fidei quam tenebas.

Iob 7. ſecundum 70. *Gen. 2.* *Ioan. 19.* *al quod.* *al. quod* *Tobiæ 4.* *Pſal. 12.* *Ephe. 1.*

CAPVT III.

SICVT enim arbitror, te nunquã in catholica animam crediſſe Dei eſſe portionẽ, vel vllo modo animæ & Dei eandẽ eſſe naturã: ita metuo ne fortè conſenſeris huic homini, *quòd animam Deus non de nihilo fecerit, ſed ita ex ipſo ſit, vt ab ipſo emanauerit.* Hoc enim etiam verbum iſte poſuit inter cætera, quibus in hac quæſtione ad immane præcipitiũ exorbitauit. At verò hoc ſi te docuit, nolo me doceas. Imò etiam volo, vt quod didiceras, ipſe dediſcas. Parum eſt enim nõ credere neq; dicere, quòd pars Dei ſit anima. Neq; enim & filium vel Spiritũ ſanctũ partem Dei eſſe dicimus, & tamen dicimus patrẽ & filiũ & Spiritũ ſanctũ vnius eiuſdemque eſſe naturę. Parũ eſt ergo vt non dicamus animã eſſe partẽ Dei; ſed hoc etiã opus eſt, vt dicamus non eam & Deũ vnius eiuſdemq; eſſe naturæ. Vnde ille rectè quidẽ ait, *genus Dei eſſe animas, munere, nõ natura,* ac per hoc non omniũ, ſed fideliũ. Sed rurſus ad id quod declinauerat deuolutus eſt, & Deũ atq; animam eiuſdẽ dixit eſſe naturæ, nõ quidẽ his verbis, ſed aperta manifeſtaq; ſentẽtia. Cùm enim animã ita eſſe dicit ex Deo, vt eam nec ex alia natura, nec ex nihilo, ſed ex ſemetipſo creauerit; quid perſuadere conatur, niſi id quod aliis verbis negat, animam ſcilicet eiuſdẽ cuius Deus eſt, eſſe naturæ? Omnis quippè natura vel Deus eſt, qui nullũ habet authorẽ, vel ex Deo eſt, quia

Sup. lib. 1. ca. 4. & infrà lib. 3. cap. 3. 4 & 5. *Omnis natura vel Deus ipſe, vel ex Deo eſt.*

A ipſum habet authorẽ. Sed quæ habet authorẽ Deum ex quo eſt, aliqua facta non eſt, aliqua facta eſt. Porrò quæ facta nõ eſt, & tamen ex ipſo eſt, aut genita eſt ab illo, aut procedit ex illo. Quæ genita eſt, filius eſt vnicus; quę procedit, Spiritus ſanctus; & hęc trinitas vnius eſt eiuſdẽq; naturæ. Nã hæc tria vnũ ſunt, & ſingulum quodq; Deus, & ſimul omnia vnus Deus, immutabilis, ſempiternus, ſine tẽporis vllo initio, ſine termino. At verò illa natura quæ facta eſt, creatura nũcupatur, creator autẽ Deus, illa ſcilicet trinitas. Creatura ergo ita eſſe dicitur ex Deo, vt non ex eius natura facta ſit. Ex illo enim propterea dicitur, quia ipſum authorem habet vt ſit; nõ ita, vt ab illo nata ſit, vel proceſſerit; ſed ab illo creata, condita, facta ſit; partim ex nulla alia, id eſt, omnino ex nihilo, ſicut cælũ & terra; vel potius vniuerſæ mũdanę molis vniuerſa cum mũdo concreata materia: partim verò ex alia iã creata atq; exiſtente natura, ſicut vir ex limo, mulier ex viro, ex parẽtibus homo: creatura tamen omnis ex Deo, ſed creante vel ex
B nihilo vel ex aliquo, non autẽ gignente vel producẽte de ſeipſo. Si hæc cum catholico loquor, magis cõmonens quã docẽs. Neq; enim eſſe tibi arbitror noua, vel audita quidẽ & antea, non tamẽ credita: ſed, vt exiſtimo, ſic leges epiſtolã meã, vt hic agnoſcas etiam fidem tuã, quę nobis in catholica Eccleſia, Dño donante, cõmunis eſt. Si ergo hæc, vt dicere cœperã, cum catholico loquor, vnde obſecro credis eſſe animã, non vniuſcuiuſq; noſtrùm dico, ſed primã primo illi homini datã? Si ex nihilo, & factã tamẽ inſufflatãq; à Deo, id credis quod ego. Si autẽ ex aliqua alia creatura, quæ vnde anima fieret, tanquã materies ſubiacebat artifici Deo, ſicut puluis, vnde fieret Adã; vel coſta eius, vnde Eua; vel ſicut aquæ, vnde piſces & volucres; vel ſicut terra, vnde animalia quæq; terreſtria; nõ eſt catholicum, nõ eſt verũ. Quòd ſi neq; ex nihilo, neq; ex alia quacũque creatura, ſed ex ſemetipſo Deũ, hoc eſt, ex natura ſua feciſſe vel facere animas, quod abſit, exiſtimas; hoc quidẽ ab iſto didiciſti, ſed non tibi gratulor neq; blan-
C dior; longè quippè cum illo à fide catholica exorbitaſti. Tolerabilius enim, quod quidẽ falſum eſt, tamẽ, vt dixi, tolerabilius, ex aliqua alia creatura, quã quidem iam fecerat Deus, quã ex Dei natura animam conditã crederes; vt quòd eſt mutabilis, quòd peccat, quòd ſit impia, quòd etiã ſi impia perdurauerit in fine, ſine fine dãnabitur, non ad Dei naturã cum horrenda blaſphemia referretur. Abiice frater, abiice obſecro iſtam nõ planè fidem, ſed execrãdæ impietatis errorẽ; ne homo grauis, ſeductus à iuuene, & à laico presbyter, cùm iſtã catholicam fidem eſſe arbitraris, de numero fidelium, quod à te auertat Dominus, eximaris. Non enim tecum ſic agendum eſt, vt cum illo: aut ea venia tuus iſte tam horrendus, quàm iuuenis illius, licet ab illo ad te tranſierit, error eſt dignus. Ille ouili catholico ſanandus nuper acceſſit, tu in catholicis paſtoribus deputaris. Nolumus ita curetur quæ venit ab errore ad Dominicum gregem, vt prius peſtifera contagione diſperdat ouis vlceroſa paſtorem. Quòd ſi dicis, hoc me
D ille non docuit, nec huic errori eius vllo modo, quamlibet diſerti & ornati ſermonis illectus ſuauitate conſenſi: ago ingentes Deo gratias. Sed quæro, vnde illi caput exoſculatus, vt dicitur, gratias egeris, te didiciſſe, quod vſque ad auditam diſputationem illius ignorabas: aut ſi falſum eſt, hoc te feciſſe atque dixiſſe, hoc ipſum peto nobis intimare digneris, vt manis rumor tuis literis refellatur. Si autem verum eſt, illa humilitate te homini egiſſe gratias gaudeo quidem ſi te illud non docuit, quod ſuperius quàm ſit deteſtandum cauendumque monſtraui.

Creatura quomodo ex Deo.

CAPVT IIII.

ET non reprehendo quòd gratus fueris tãta humilitate doctori, ſi aliquid aliud diſputante illo, verum atque vtile didiciſti. Sed hoc quid ſit inquiro. An fortè

animam non ſpiritum eſſe, ſed corpus? Non quidem magnum doctrinæ Chriſtianæ arbitror eſſe detrimētum iſta neſcire. Etſi de corporum generibus ſubtiliter diſputetur, hoc maiore difficultate quàm vtilitate perdiſcitur. Si autem Dominus voluerit, vt ad illum ipſum iuuenem ſcribam, ſicut deſidero, ibi ſciet fortaſſe dilectio tua, etiam hoc quàm non te docuerit, ſi tamen id te ab illo didiciſſe lætaris. Sed ne quid forte aliud ſit quod conſtat eſſe vtile, & ad fidem neceſſariū pertinere, peto reſcribere non graueris. Nam illud, quod rectiſſimè & valde ſalubriter credit, iudicari animas cùm de corporibus exierint, antequam veniant ad illud iudicium, quo eas oportet iam redditis corporibus iudicari; atque in ipſa qua hic vixerūt, carne torqueri, ſiue † gloriari; hoc itáne tandem ipſe neſciebas? Quis aduerſus Euangelium tanta obſtinatione mentis obſurduit, vt in illo paupere qui poſt mortem ablatus eſt in ſinum Abrahæ, & in illo diuite, cuius infernus cruciatus exponitur, iſta non audiat, vel audita non credat? Sed nunquid te docuit, quomodo anima ſine corpore de digito pauperis aquæ ſtillam deſiderare potuerit, cùm ipſe confeſſus ſit, alimenta corporea non niſi propter fulciendas ruinas corruptibilis corporis ſui, animam quærere? Verba eius iſta ſunt: *Nunquid quia anima*, inquit, *aut cibum quærit aut potum; ad ipſam tranſire credimus paſtū?* Et paulopòſt: *Vnde intelligitur*, inquit, *& probatur, non ad animā pertinere ciborum ſuſtentacula, ſed ad corpus; cui etiam præter cibum procuratur ſimili ratione veſtitus, vt illi neceſſarius videatur paſtura ſuggeſtus, cui competit & ipſos habere veſtitus.* Hāc ille ſententiam ſuam ſatis euidenter expoſitam, nonnulla etiam ſimilitudine illuſtrans, adiecit, atque ait: *Quid autem putamus inquilinum quemquam ſuæ habitationi proſpicere? Nonne ſi eam ſenſerit aut tecto tremere, aut nutare pariete, aut labare fundamine, deſtinas quærit, ſtrues congerit, quibus imminentem poſſit ruinam ſedulò diligenterq́; fulcire, ne ſub periculo manſionis diſcrimen videatur impendere manſori? Ita ergo & animam recognoſce*, inquit, *carni ſuæ deſiderare cibum, ex qua ipſum concipit ſine dubio deſiderium.* Hæc nempe ille iuuenis ſua ſenſa verbis luculentiſſimis & ſufficientiſſimis explicauit, aſſerens non animæ requiri alimenta ſed corpori, cura quidem illius, ſed tanquam habitātis in domo, & moribundæ carnis imminentes ruinas prouida refectione fulcientis. Et illud ergo explicet tibi, quid anima illa diuitis ruiturū deſtinare cupiebat, quæ mortale corpus iam vtique non habebat, & tamen ſitiebat, & aquæ ſtillam de digito pauperis requirebat.

† al. coronari.

Luc. 16.

CAP. V.

Habet vbi ſe exerceat iſte doctor ſenum: Quærat, & inueniat, ſi potuerit, cui rei anima illa apud inferos humidum alimētum, vel tam exiguum mendicaret, cùm ruinoſo habitaculo iam careret. Incorporeum ſanè Deum eſſe quòd credit, gratulor eum hinc ſaltem à Tertulliani deliramentis eſſe diſcretum. Ille quippe ſicut animam, ita etiā Deum corporeum eſſe contendit. A quo iſte in hoc diſſentiens, mirabiliora perſuadere molitur, Deum incorporeum, nō de nihilo facere, ſed de ſemetipſo flatum exhalare corporeum. O doctrinam cui omnis ætas aures ſurrigat, quę homines annoſos, quæ denique presbyteros mercatur habere diſcipulos! Legat legat in cōcione quod ſcripſit, notos atque ignotos, doctos atque indoctos recitaturus inuitet. Seniores cum iunioribus conuenite, quod neſciebatis diſcite, quod nunquam audieratis audite. Ecce iſto docente, nō aliunde quod aliquo modo eſt, nec ex eo quod omnino non eſt, Deus flatum creat; ſed ex eo quod ipſe eſt, cùm ſit incorporeus, corpus ſufflat. Naturā ergo ſuam antequam mutetur in peccati corpore, ipſe mutat in corpus. An dicit quòd ex ſua natura non mutat aliquid cùm flatum facit? Non ergo eum de ſeipſo facit: non enim aliud eſt ipſe, aliud

Tertul. lib. de anima. Vide Auguſt. hæreſ. 86. & epiſt. 157.

A natura eius. Quis hoc inſaniſſimus opinetur? Quòd ſi dicit ita Deum de ſua natura facere flatum, vt ipſe integer maneat, non inde quæſtio eſt, ſed vtrum quod non aliunde, nec de nihilo, ſed de illo eſt, non hoc ſit quod ille, id eſt, eiuſdem naturæ & eſſentiæ. Nam & filio genito integer manet, ſed quia eum genuit de ſeipſo, non aliud genuit quàm id quod ipſe eſt. Excepto enim quòd hominem aſſumpſit, & verbum caro factum eſt, alius eſt quidem verbum Dei filius, ſed non eſt aliud: hoc eſt, alia perſona eſt, ſed non diuerſa natura. Et vnde hoc, niſi quia non creatus ex alio, vel ex nihilo, ſed natus ex ipſo eſt, non vt melior quàm erat eſſet, ſed omnino vt eſſet, & quod eſt ille, vnde natus eſt, eſſet: hoc eſt, vnius eiuſdemq́ue naturæ, æqualis, coæternus, omnimodo ſimilis, pariter immutabilis, pariter inuiſibilis, pariter incorporeus, pariter Deus, hoc omnino quod pater, niſi quod filius eſt ipſe, non pater? Si autem manet quidem ipſe integer Deus, nec tamen de nullo, vel de alio, ſed de ſeipſo diuerſum aliquid in deterius creat, & de incorporeo Deo corpus emanat; abſit vt hoc catholicus animus bibat. Non enim eſt fluentum fontis diuini, ſed figmentum cordis humani.

Dei filius, à patre, non aliud.

B

CAPVT VI.

Iam verò quàm ineptè laboret animam quam putat eſſe corpoream, vindicare à paſſionibus corporis, diſputans de animæ infantia, de paralyticis & oppreſſis animæ ſenſibus, de amputatis membris corporis abſque animæ ſectione, non tecum, ſed cum illo potius agere debeo. Illi quippe inſudandum eſt, vt rationem reddat dictorum ſuorum, ne de opere iuuenis velle fatigare videamur grauitatem ſenis. Quod autem ſimilitudines morum qui reperiuntur in filiis, nō ex animæ ſemine venire diſputat; conſequens eſt quidem vt hoc ſentiant quicunque animæ propaginem deſtruunt: ſed nec illi qui hanc aſtruūt, ibi conſtituūt pondus aſſertionis ſuæ. Vident enim & filios parētum diſſimiles moribus. Quod ideò fieri putāt, quia & ipſe C vnus homo plerunque ſuis moribus alios mores diſſimiles habet, non vtique anima altera accepta, ſed vita in melius, vel in deterius commutata. Ita dicunt non eſſe impoſſibile, vt anima non habeat eos mores, quos habet ille à quo propagata eſt, quādoquidem ipſa vna nunc alios, aliàs alios habere mores poteſt. Quare ſi hoc te credis ab iſto didiciſſe, quòd anima non ſit ex traduce, vtinam id verè didiciſſes, me tibi docendum libentiſſimè traderem. Sed aliud eſt diſcere, aliud videri ſibi didiciſſe. Si ergo te didiciſſe arbitraris quod adhuc neſcis, non planè didiciſti, ſed temerè credidiſti quod libēter audiſti, & ſurrepſit tibi falſiloquium per ſuauiloquium. Quod non ideò dico, quia falſum eſſe iam certus ſim, animas potius inſufflari nouas, quàm de origine parentum trahi; hoc enim adhuc ab eis qui docere id poſſunt, exiſtimo requirendum: ſed quia iſte de hac re ita diſſeruit, vt non ſolùm eam, quæ adhuc diſcutiēda eſt, non ſolueret quæſtionem; verumetiam talia diceret quę falſitatis non habeant dubitationem. D Cùm enim vellet probare dubia, auſus eſt dicere ſine dubio reprobanda.

CAPVT VII.

An verò tu reprobare dubitabis, quod cùm de anima loqueretur, *Non vis*, inquit, *animam ex carne peccati cōtrahere valetudinem, ad quam viciſſim ſanctificationem videas tranſire per carnem, vt per ipſam reparet ſtatum, per quam perdiderat meritum? Aut nunquid quia baptiſmo corpus abluitur, non tranſit ad animam vel ſpiritum, quod creditur conferri per baptiſmum? Meritò ergo per carnem, priſcam reparat habitudinem, quam viſa fuerat paulisper amiſiſſe per carnem, vt per eam incipiat renaſci, per quam meruerat inquinari.* Vide in his verbis, quantum iſte tuus errauerit doctor. Dixit *animam per carnem reparare ſtatum, per quam perdiderat meritum.* Habuit ergo anima aliquē ſtatum & aliquod meritum bonum ante

Infrà lib. 3. cap. 7.

ante carnem, quod vult eam reparare per carnem, quando caro lauacro regenerationis abluitur. Vixerat itaque alicubi ante carnem in ſtatu & merito bono; quem ſtatum & quod meritum perdidit cùm veniſſet in carnem: Dixit *eam per carnem reparare habitudinem priſcam, quam viſa fuerat pauliſper amiſiſſe per carnem.* Habuit ergo ante carnem habitudinem antiquā; (hoc eſt enim priſcam) & iſta qualis eſſe potuit, niſi beata atque laudabilis habitudo? *Quam reparari per ſacramentum baptiſmatis* aſſeuerat; cum eam nolit ex illa originem trahere per originem, quam conſtat in paradiſo aliquando fuiſſe felicem. Quomodo igitur alio loco *animam* ſe dicit *conſtanter aſſerere, non ex traduce, neque ex nihilo, neque per ſemetipſam, neque ante corpus?* Ecce iſto loco vult animas ante corpus alicubi viuere tam beatè, vt eadem illis per baptiſmum beatitudo reddatur. Et tanquam ſui rurſus oblitus adiungit & dicit: *Vt per eam*, id eſt per carnem *incipiat renaſci, per quam meruerat inquinari.* Superius meritum ſignificauerat bonum perditum fuiſſe per carnem; nunc autem ſignificat malum meritum, quo factum eſt vt veniret vel mitteretur in carnem, dicendo; *Per quam meruerat inquinari.* Si enim meretur inquinari, non eſt vtique meritum bonum. Dicat quid peccauit antequam per carnem inquinaretur, vt per carnem inquinari mereretur. Dicat ſi poteſt, quod nullo modo poteſt, quia inuenire hic quid verum dicat, omnino non poteſt.

CAPVT VIII. Sup. lib. 1. ca. 8. & infra lib. 3. c. 8.

ITEM aliquanto pòſt ait: *Anima itaque ſi peccatrix eſſe meruit, quæ peccatrix eſſe non potuit, tamen neque in peccato remanſit, quia in Chriſto præfigurata, in peccatò eſſe non debuit, ſicut eſſe non potuit.* Rogo te frater, putâſne iſta ſaltem poſtea legiſti & conſideraſti; & quid in recitante laudaueris, vel vnde poſt recitationem gratias egeris, cogitaſti? Quid eſt obſecrò te, *anima itaque ſi peccatrix eſſe meruit, quæ peccatrix eſſe non potuit?* Quid eſt *meruit*, & *non potuit*, cùm mereri hoc non potuiſſet, niſi peccatrix fuiſſet; non autem fuiſſet niſi eſſe potuiſſet, vt ante omne malum meritum peccans, inde ſibi meritum faceret, vnde ad alia peccata, deſerente Domino, perueniret? An ideo dixit, *quæ peccatrix eſſe non potuit*, quia niſi in carnem veniret, peccatrix eſſe non poſſet? Quid ergo meruit vt eò mitteretur vbi peccatrix eſſe poſſet, quò niſi veniſſet, alibi peccatrix eſſe non poſſet? Dicat quid meruit: Si enim meruit eſſe peccatrix, aliquid iam peccauerat, vnde mereretur iterum eſſe peccatrix. Sed hæc fortaſſis obſcura eſſe videantur, aut obſcura eſſe iactentur, cùm ſint apertiſſima. Neque enim dicere debuit, *quòd anima meruerit peccatrix eſſe per carnem*, cuius nec bonum nec malum meritum reperire potuit ante carnem.

CAPVT IX. Sup. lib. 1. ca. 9. & 10. & infra lib. 3. c. 9. & 10.

SED ad manifeſtiora veniamus. Dum enim magnis coarctaretur anguſtiis, quomodo animæ originalis peccati vinculo teneantur obſtrictæ, ſi non ex illa trahunt originem quæ prima peccauit, ſed eas puras ab omni contagione & propagatione peccati, peccatrici carni creator inſufflat; ne dicatur illi quòd ſic inſufflando eas Deus efficit reas: primo de præſcientia Dei hanc opinionem munire tentauit, *quòd eis præparauerit redemptionem.* In cuius redemptionis ſacramento paruuli baptizātur, vt abluatur originale peccatum quod de carne traxerunt; quaſi facta ſua Deus emēdet, quòd eas inſontes fecerat inquinari. Sed poſteaquam ventum eſt, vt de illis loqueretur quibus tali non ſubuenitur auxilio, & antequam baptizentur, expirant: *In hoc*, inquit, *loco non me quaſi authorem ſpondeo, ſed aliquid de exemplo conijcio. Habendam dicimus de infantibus iſtiuſmodi rationem; qui prædeſtinati baptiſmo, vitæ præſentis, antequam renaſcantur in Chriſto, præueniuntur occiduo.* Sapien. 4. *Legimus enim*, inquit, *de talibus ſcriptum: Raptus eſt ne malitia mutaret illius intellectum, aut ne fictio deciperet* A *animam eius: Propter hoc properauit de medio iniquitatis illum educere; placita enim Deo erat anima eius. Et conſummatus in breui, repleuit tempora longa.* Quis iſtum dedignetur habere doctorem? Ergóne paruuli quos plerunque volunt homines baptizari, & dum curritur, antè moriuntur, ſi retardarentur, in iſta paululum vita, vt baptizati continuò morerentur, malitia mutaret intellectum illorum, & fictio deciperet animam eorum: & ne hoc eis contingeret; ſubuentum illis eſt, vt antè raperentur quàm baptizarentur? In ipſo ergo baptiſmate mutarentur in peius, & fictione deciperētur, ſi poſt baptiſma raperentur. O admiranda atque ſectanda doctrina! Sed hoc de veſtra prudentia qui adfuiſtis, cùm recitaret, iſte præſumpſit, & de tua maximè ad quem ſcripſit, & cui recitatos libros tradidit, vt credituros vos eſſe confideret, de non baptizatis infantibus eſſe ſcriptum, quod de omnium ſanctorum B immaturis ætatibus ſcriptum eſt, cum quibus malè actum ſtulti arbitrantur, ſi de hac vita celeriter rapti fuerint, nec ad annos quos homines pro magno diuino munere ſibi exoptant, peruenire potuerint. Quale eſt autem, dicere, *infantes prædeſtinatos baptiſmo vitæ præſentis antequam renaſcantur in Chriſto, occiduo præueniri*; velut aliqua vis fortunæ, ſiue fati, ſiue cuiuſlibet rei, non permittat Deum quod prædeſtinauit implere? Et quomodo ipſe illos rapit, quia placuerunt ei? An eos ipſe prædeſtinat baptizari, & ipſe quod prædeſtinauit, non ſinit fieri?

CAP. X. infra lib. 3. cap. 11.

SED attende quid adhuc audeat, cui diſplicet in tāta huius profunditate quæſtionis, cautior quàm ſcientior noſtra cunctatio. *Auſim dicere*, inquit, *iſtos peruenire poſſe ad originalium indulgentiam peccatorum, non tamen vt cæleſte inducantur in regnum: ſicut latroni confeſſo quidem, ſed non baptizato, Dominus non cælorum regnum tribuit; ſed paradiſum, cùm vtique iam maneret:* Luc. 23. C *Qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum.* Ioan. 3. *præcipuè quia multas eſſe manſiones apud patrem ſuum Dominus profitetur; in quibus deſignantur merita multa & diuerſa manſorum, vt hic non baptizatus perducatur ad veniam, baptizatus ad palmam, quæ eſt parata per gratiam.* Ioan. 14. Cernis hominem, eas manſiones quæ ſunt apud patrem, à regno ſeparare cælorū, vt etiam non baptizatis abundent loca ſempiternæ felicitatis. Nec videt cùm iſta dicit, ita ſe nolle baptizati cuiuſpiam paruuli manſionem à cęlorum regno ſeparare, vt ipſam Dei patris domum, vel aliquas partes eius inde ſeparare non timeat. Neque enim Dominus Ieſus in vniuerſitate creaturæ, vel in qualibet vniuerſitatis parte; ſed in domo patris mei dixit, manſiones multæ ſunt. Quomodo ergo erit in Dei patris domo non baptizatus, cùm Deum patrem habere non poſſit, niſi renatus? Non ſit ingratus Deo, qui eum dignatus D eſt à Donatiſtarum vel Rogatiſtarum diuiſione liberare, vt ipſam domum Dei patris quærat diuidere, & aliquam eius partem extra regnum cælorum ponere, vbi nō baptizati valeant habitare. Et quo pacto ipſe regnum cælorum ſe intraturum eſſe præſumit, de quo regno in quanta vult parte, domum ipſius regis excludit. Sed de latrone illo qui iuxta Dominum crucifixus ſperauit in Dominum etiā crucifixum, & de fratre ſanctæ Perpetuæ Dinocrate argumētatur, quòd etiā non baptizatis dari poſſit indulgentia peccatorum, & ſedes aliqua beatorum; quaſi quiſquam cui non credere nefas eſſet, huic indicauerit, quòd non fuerint baptizati. De quibus tamen in eo libro quem ſcripſi ad fratrem noſtrum Renatum, plenius quid mihi videretur expoſui, Sup. lib. 1. ca. 9. & 10. quod tua dilectio poterit noſſe, ſi non ſpreueris legere; nam ille petenti non poterit denegare: æſtuat tamen iſte, atque horrendis ſuffocatur anguſtiis.

CAPVT XI.

ATTENTIVS enim fortaſſe quàm tu quid mali dicat attendit, præter Chriſti ſcilicet baptiſmum ſolui

in par-

in paruulis originale peccatum. Denique vt aliquatenus in hac cauſa vel ſerò ad Eccleſiæ ſacramenta confugiat, *pro his ſanè*, inquit, *oblationes aſsiduas, & offerenda ingiter ſanctorum cenſeo ſacrificia ſacerdotum*. Habeto iſtum, ſi placet, etiam cenſorem, ſi parum fuerat habere doctorem, vt ſacrificium corporis Chriſti, etiā pro his offeras, qui Chriſto non ſunt incorporati. Rem quippe tam nouā, atq; à diſciplina eccleſiaſtica & à regula veritatis alienā, cum libris ſuis auderet inſerere, nō ait, puto; non ait, exiſtimo; non ait, arbitror; non ait, ſaltem ſuggero, vel dico; ſed, *cenſeo*: vt ſcilicet ſi offenderemur nouitate ſeu peruerſitate ſententiæ, terreremur authoritate cenſuræ. Videris tu frater, quomodo ſuſtinere poſsis iſta docentem. Catholici tamē qui ſanum ſapiunt ſacerdotes, quibus & te oportet adiungi, abſit vt acquieſcant iſtum audire cenſentem, quem potius optant reſipiſcentem, ac dolentem quòd iſta ſenſerit: imò verò etiam quòd ſcripſerit, correctione ſaluberrima pœnitentem. *Sed hoc*, inquit, *exemplo Machabæorum in prælio cadentium aſtruo faciendum, qui cùm furtim de interdictis offerrent, atque in ipſo certamine cecidiſſent, à ſacerdotibus*, ait, *inuenimus hoc initum conſilium fuiſſe, vt quorum animas ex vetito reatus obſtrinxerat, ſacrificiorum oblatio repararet*. Ita iſtud dicit, quaſi pro incircumciſis illa oblata legerit ſacrificia, ſicut hæc noſtra pro non baptizatis cenſuit offerenda. Circumciſio quippe fuit illius temporis ſacramentum, quod præfigurabat noſtri temporis baptiſmum.

Sic & ſuprà lib. 1. c. 9. & 2. c. 15. Et infra lib. 3. c. 12.

2. Mach. 12.

CAPVT XII. Infrà lib. 3. cap. 13.

VERVNTAMEN iſte in ſui comparatione qualis poſterius apparuit, tolerabilius adhuc errat. Nam velut pœnituerit eum; (non quod debuit pœnitere, id eſt, quòd auſus fuerit aſſerere non baptizatis relaxari originale peccatum, atque indulgētiam dari omnium peccatorum, vt in paradiſum, hoc eſt, locum tantæ felicitatis mittantur, & beatas manſiones in domo patris habere mereantur) ſed illud eum potius pœnituerit, quòd eis minoris beatitudinis extra regnum cælorum conceſſerit ſedes; adiunxit atque ait: *Aut ſi fortè quiſpiam reluctetur, latronis animæ vel Dinocratis interim temporariè collatum paradiſum; nam ſupereſſe illis adhuc in reſurrectione præmium regni cælorum: quanquam ſententia illa principalis obſiſtat, quia qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum; tamen teneat etiam meum in hac parte non inuidentis aſſenſum, modò miſericordiæ præſcientiæq; diuinæ & effectum amplificet & affectum*. Hæc verba in ſecundo eius libro lecta deſcripſi. Nunquid in hac cauſa erroris audaciam, temeritatem, præſumptionem habere quiſpiam poſſet ampliorem? Ipſe ſententiam Dominicam recordatur, ipſe commemorat, ipſe ſuis literis interponit, ipſe dicit, *quamquam ſententia illa principalis obſiſtat, quia qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum*: & audet tamen ſuæ cenſuræ leuare ceruicem, contra ſententiam principalem. *Teneat*, inquit, *etiam meum non inuidentis aſſenſum*, qui dicit animas non baptizatorum temporariè mereri paradiſum. Propter has enim, latronem atque Dinocratem, tanquam præſcribendo vel potius præiudicando commemorat: in reſurrectione autem in meliora transferri & regni cælorum percipere præmium, *quanquam ſententia*, inquit, *principalis obſiſtat*. Iam ergo ipſe conſidera quæſo te frater, quiſquis cuipiam præbet aſſenſum aduerſus authoritatem ſententiæ principalis, quam ſententiam merebitur principis? Nouellos hæreticos Pelagianos iuſtiſsimè conciliorum catholicorum, & ſedis apoſtolicæ damnauit authoritas, eo quòd auſi fuerint non baptizatis paruulis dare quietis & ſalutis locum, etiam præter regnum cælorum. Quod auſi non fuiſſent, niſi negarent eos habere originale peccatum, quod opus eſſet abſolui per baptiſmatis ſacramentum. Iſte autem ſicut catholicus, dicit, paruulos originali obſtrictos eſſe peccato, & tamen eos ab huiuſmodi vinculo ſine lauacro regenerationis abſoluit, & poſt mortem in paradiſum miſericors mittit; poſt reſurrectionem verò etiam in regnum cælorum miſericordior introducit. Talis ſibi Saul miſericors viſus eſt, quando pepercit regi quem Deus præcepit occidi. Sed merito inobediens miſericordia, vel miſericors inobedientia reprobata atque damnata eſt: vt caueat homo ne ab illo miſericordiam mereatur homo, contra eius ſententiam, à quo factus eſt homo. Intonat per os proprij corporis veritas: Si quis non fuerit renatus ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Atque vt ab hac ſententia exceptos martyres faciat, quibus contigerit antè pro Chriſti nomine occidi, quam Chriſti baptiſmate dilui, dicit alio loco, Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Et ne cuiquam qui non renatus fuerit Chriſtianæ fidei lauacro, promittatur peccati originalis abolitio, clamat Apoſtolus, per vnius delictum in omnes homines in condemnationem. Contra quam condemnationē Dominus vnum eſſe oſtendens ſalutis auxilium, Qui crediderit, inquit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur. Cuius myſterium credulitatis in paruulis per eorum reſponſionem à quibus geſtantur, impletur; ne ſi factum non fuerit, eant ex vno omnes in condemnationem. Et tamen contra tam manifeſtas voces, quas concinit veritas, procedit in medium magis vecors quàm miſericors vanitas, & dicit: Non ſolùm non eunt in damnationem paruuli, etſi nullum eos Chriſtianæ fidei lauacrum à vinculo originalis peccati abſoluat; verumetiam felicitate paradiſi poſt mortem interim perfruuntur, poſt reſurrectionem verò etiam regni cælorum felicitatem poſſidebunt. Hæc iſte contra catholicam fundatiſſimamque fidem nunquid dicere auderet, ſi quæſtionem ſoluendam de animæ origine, vires ſuas excedentem ſuſcipere non auderet?

Infantibus nō baptizatis poſt mortē paradiſum, poſt reſurrectionē regnum cælorum Vincētius iſte promiſit.

Vide epi. 157. Sedis Apoſtolica authoritas.

1. Reg. 15.

Inobediens miſericordia & miſericors inobedientia reprobatur.

Ioan. 3.

Martyrium vice baptiſmatis

Matth. 10.

Rom. 5.

Mar. 16.

CAPVT XIII. Sup. lib. 1. cap. 7.

HORRENDIS eſt enim coarctatus anguſtiis ab eis qui dicunt, *Cur Deus animam tam iniuſta animaduerſione mulctauit, vt in corpus eam peccati relegare voluerit; cùm conſortio carnis peccatrix eſſe incipit, quæ peccatrix eſſe non potuit?* Vtique enim dicunt, non potuit anima eſſe peccatrix, niſi eam Deus miſcuiſſet carnis conſortio peccatricis. Qua ergo iuſtitia id fecerit Deus, cùm iſte inuenire non poſſet; maximè propter æternam damnationem morientium paruulorum, quibus non baptizatis expiatum non fuerit originale peccatum: cur itaque Deus iuſtus & bonus, paruulorum animas quibus præſciuit non ſubuenturum Chriſtianæ gratiæ ſacramentum, ab omni noxa propaginis liberas, mittendo in corpus quod ex Adam trahitur, vinculo peccati originalis obſtrinxerit, atque iſto modo reas æternæ damnationis effecerit, cùm inuenire non poſſet: nec vellet dicere etiam ipſas ex illa vna originem trahere peccatricem; maluit per naufragium miſerabile exire, quàm temerarium curſum velis depoſitis, & remis ſuæ diſputationis inhibitis, prouida deliberatione frenare. Viluit quippe iuueni ſenilis noſtra cunctatio, quaſi huic moleſtiſſimæ ac periculoſiſſimæ queſtioni magis fuerit impetus eloquētiæ, quàm conſilium prudentiæ neceſſarium. Et præuidit hoc etiam ipſe, ſed fruſtra. Nam hæc ſibi velut ab aduerſariis propoſiturus obiecta, *Ex hinc alia*, inquit, *ſubſtruuntur opprobria querulis murmurationibus oblatrantium, & excuſsi quaſi quodam turbine, identidem inter immania ſaxa collidimur*. His prædictis quæſtionem ſupradictam ſcopuloſiſſimam ſibi propoſuit, vbi à fide catholica naufragauit, niſi refecerit pœnitendo quod fregit. Illum ergo turbinem atq; illa ſaxa deuitans, nauem illis cōmittere nolui. Et de hac re ita ſcripſi, vt rationē potius cun-

Sup. lib. 1. cap. 8.

tius cunctationis meæ, quàm temeritatẽ præſumptionis oſtenderem. Quod opuſculum meum cùm apud te inueniſſet, irriſit, ſeque illis cautibus animoſiore impetu quàm cõſultiore commiſit. Sed quò cum præfidentia iſta perduxerit, puto quòd nunc videas. Vberius autem ago Deo gratias, ſi & antea iam videbas. Cùm enim nollet cohibere præcipitem curſum, propter ancipitem excurſum, miſerabilem inuenit incurſum, aſſerens Deum paruulis ſine Chriſtiana regeneratione defunctis, & modò paradiſum, & poſtea regnum conferre cælorum.

CAPVT XIIII.

SCRIPTVRARVM verò teſtimonia quæcunque poſuit, quibus animas Deum non ex illius primæ propagine attrahere, ſed ſicut ipſam primã ſuas quibuſq; ſingulis inſufflare, velut probare conatus eſt, ita ſunt, quod ad iſtam quæſtionem attinet, incerta & ambigua; vt etiam aliter accipi, quàm ipſe vult, facillimè poſſint. Quod iam in eo libro quem ſcripſi ad amicũ noſtrum, cuius commemorationem ſuperius feci, ſatis, quantũ exiſtimo, demonſtraui. Teſtimonia quippe ipſa quæ adhibuit, vbi legitur Deus animas, vel dare, vel facere, vel fingere: vnde illas det, vel vnde faciat ſiue fingat, nõ oſtendũt; vtrũ ex propagine illius primæ, an inſufflando ſicut ipſam primam. Iſte autem ex eo ipſo quòd legitur, animas Deus dare, ſiue facere, ſiue fingere, iam putat animarum negatam eſſe propaginem: cùm Deus, eadem Scriptura teſte, etiam corpora det, ſiue faciat, ſiue fingat, quæ tamen ab illo ex propagine ſeminis dari, fieri, fingi nemo ambigit. Item quod ſcriptum eſt, ex vno ſanguine Deum feciſſe omne genus hominum; vel quod ait Adam, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: quia neque ibi dictum eſt, ex vna anima; neque hic, anima de anima mea, putat negari animas filiorum ex parentibus, vel illius mulieris ex viro: quaſi verò ſi non ex vno ſanguine, ſed ex vna anima diceretur, aliud quàm totus homo intelligeretur, nec corporis propagatio negaretur. Sic etiam ſi dictum eſſet, anima de anima mea: non vtique negaretur caro, quam de illo exemptam fuiſſe conſtabat. A parte enim totum, ſicut etiam à toto partem plerunque Scriptura ſignificat. Nam certè ſi non ex vno ſanguine, ſed ex vno homine, illo loco ſcriptũ eſſet inſtitutum eſſe genus humanum, vnde iſte adhibuit teſtimonium, non præiudicaret iſtis qui negant animarum propaginem, quamuis non ſola anima, nec ſola caro, ſed vtrunque ſit homo. Reſponderent enim à toto partem, id eſt, ab homine ſolam hominis carnẽ, Scripturam ſignificare potuiſſe. Sic ergo & ij qui defendunt animarum propaginem, illud quod dictum eſt, ex vno ſanguine, per ſanguinem ſcilicet hominẽ, id eſt, à parte totũ ſignificatum eſſe contendunt. Sicut enim videtur illos iuuare quod dictum eſt, ex vno ſanguine, nec dictum eſt ex vno homine; ſic videtur & iſtos iuuare quod dictum eſt: Per vnũ hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt: nec dictum eſt, in quo omnium caro peccauit. Itemque ſicut illos videtur iuuare quod dictum eſt, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea; quia pars eſt dicta, nõ totum: ſic iterum iſtos, quod ibi continuò ſequitur, Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro ſuo ſumpta eſt. Debuit enim dici, aiunt, quoniam de viro ſuo caro eius ſumpta eſt: ſi non tota mulier, id eſt, cum anima, ſed ſola caro ſumeretur ex viro. Porrò autem vtriſque auditis, qui ſine ſtudio partium iudicat, videt profectò, nec contra iſtos qui propaginem animarum defendunt proferenda illa teſtimonia vbi pars nominatur; quia potuit Scriptura ſignificare illic à parte totum: ſicut verbum caro factum eſt, cùm legimus, non vtique carnem ſolam, ſed hominem totum intelligimus. Nec contra illos qui propaginem animarum deſtruunt, iſta proferenda, vbi non pars hominis, ſed totum commemoratur; quia potuit ibi Scriptura à toto partem ſignificare, ſicut ſepultum confitemur Chriſtum, cùm eius caro ſola ſepulta ſit. Ac per hoc propaginem animarũ nec temerè aſtruendam, nec temerè deſtruendam dicimus, ſed admonemus alia teſtimonia eſſe quærenda, quę non inueniantur ambigua.

Sap. lib. 1. ca. 14. & ſeq.
Eſa 42. & 57.
Zach. 12.
Act. 17.
Geneſ. 2.
Rom. 5.

CAP. XV.

QVAMOBREM quid te iſte docuerit, & vnde gratias egeris, nondum ſcio. Manet quippe illa quæſtio ſicut erat, in qua quęritur de animarum origine, vtrum illas Deus ex propagine illius vnius quam primo inſufflauit homini; an ex flatu ſuo ſicut primo homini, det, faciat, fingat hominibus, quas eum dare, facere, fingere, fides Chriſtiana non dubitat. Quam quæſtionem iſte cùm ſoluere conaretur, nec vires ſuas intueretur, deſtruens animarum propaginem, & aſſerens eas puras ab omni contagione peccati, non de nihilo, ſed de ſeipſo inſufflare creatorẽ, & naturam Dei mutabilitatis opprobrio, quod neceſſe non fuerat, infamauit: & dum vult reddere rationem, ne Deus credatur iniuſtus, ſi puras ab omni peccato animas, etiam illas quas Chriſtiana regeneratione non redemit, vinculo peccati originalis innectit; ea dixit quæ te nolo docuerit. Tantum enim ſalutis & felicitatis non baptizatis paruulis tribuit, quantum nec Pelagiana hæreſis potuit. Et tamen de tot milibus paruulorum qui naſcuntur ex impiis, & inter impios moriuntur, non quibus homines per baptiſmum cùm velint, ſubuenire non poſſunt, ſed de quibus baptizandis nemo potuit vel poterit cogitare, nec quiſquam pro eis obtulit vel oblaturus eſt ſacrificium, quod iſte etiam pro non baptizatis cenſuit offerendum, quid diceret non inuenit. De quibus ſi fuerit interrogatus, eorum animæ quid meruerint, vt illas Deus nec abluẽdas baptiſmo, nec expiandas Chriſti corporis & ſanguinis ſacrificio, & in æternum damnandas carni inſerat peccatrici; aut omnino hærebit, & ei noſtra cunctatio vel ſerò placebit; aut ſimul pro omnibus paruulis, qui toto orbe terrarum ſine Chriſtiano baptiſmate moriuntur, etiam eorum nominibus tacitis, quoniam neſciuntur in Eccleſia Chriſti, non incorporatis corpori Chriſti, offerendum corpus Chriſti eſſe cenſebit.

CAPVT XVI.

ABSIT à te frater, vt hæc tibi placeant; abſit vt iſta vel didiciſſe gaudeas, vel docere præſumas; alioquin longe melior inuenietur ipſe quàm tu. Quia in exordio primi ſui libri modeſtè atque humiliter prælocutus eſt, dicẽs: *Cùm tibi parere deſidero, notam præſumptionis incurri.* Et paulo pòſt: *Quandoquidem*, inquit, *nec mihi ipſe ſim credulus, ea quæ dixero poſſe probari; ſtudeãq; ſemper etiam propriam ſententiam non tueri, ſi improbabilis detegatur, & ſit mihi cordi proprio iudicio damnato, meliora magis & quæ ſunt veriora ſectari. Nam vt eſt optimi propoſiti laudandiq; conſilij, facilè ad veriora traduci; ita improbi obſtinatiq; iudicij eſt, nolle citius ad tramitem rationis inflecti.* Hæc quippe ille ſi veraciter dixit, atque vt locutus eſt ſentit, magnæ profectò ſpei animum gerit. Item in fine libri ſecundi: *Nec putes*, inquit, *ad inuidiam tuam forſitan reuocandum, quod in tua dictorum meorum conſtituam poteſtate iudicium. At ne fortè cuiuſquam curioſi lectoris obtutus, inter illitas fibras elementorum veſtigia remanentia ſolicitent & offendant; contextam paginæ ſeriem pollice ſeuero diſcerpe: meq; huius cenſionis experte puni atramento quæ indigna eloquia ſignificauerunt; ne hac occaſione & tuum erga me iudicium, quo mihi vehementer indulges, & mea quæ latebant ineptiæ rideantur.*

In ſup. lib. 1. cap. 14.

CAPVT XVII.

ISTO igitur cùm ille ſuos libros & initio præmuniuerit, & termino communiuerit, atque tuis humeris impoſuerit onus religioſum, correctionis & emendationis ſuæ; hoc apud te inueniat quod petiuit, vt emendes eum iuſtus in miſericordia, &

arguas

Pſal. 140. arguas eum; oleum autem peccatoris quo impinguetur caput eius, abſit à manibus atque oculis tuis, id eſt, aſſentatio indecens adulantis, & deceptoria lenitudo blandientis. Quòd ſi emendare negligis, cùm videas emendandum, aduerſus charitatem facis. Si autem tibi emendandus propterea nõ videtur, quia putas eum recte iſta ſenſiſſe, aduerſus veritatem ſapis. Et ideo ille melior, qui emendari eſt paratior, ſi nõ defuerit emẽdator: quàm tu, ſi vel ſciens irridenter contemnis errantem, vel neſciens pariter ſectaris errorem. Omnia itaque in eiſdem libris ad te ſcriptis & tibi traditis ſobrie vigilanterque conſidera; & plura quàm ego, inuenies fortaſſe culpanda. Et quæcunque ibi ſunt probanda atq; laudanda, ſi quid in eis reuera forſitan ignorabas, atque iſto diſſerente didiciſti, euidenter profitere quid illud ſit; vt de hoc te gratias egiſſe, non de his quæ illic improbanda tam multa ſunt, omnes nouerint, qui vel recitante illo, tecum ſimul audierunt, vel eoſdem poſtea libros legerunt: ne in eius ornato eloquio tanquam in pretioſo poculo te inuitante, & ſi non bibente, venenum bibant, ſi tu quid inde biberis, & quid non biberis neſciunt, & propter laudem tuam omnia illic bibenda ſalubriter arbitrantur. Quamuis & audire & legere, & quæ dicta ſunt hautire memoria, quid eſt niſi bibere? Sed prædixit Dominus de fidelibus ſuis, quòd & ſi mortiferum quid biberint, nõ eis nocebit. Ac per hoc qui cum iudicio legunt, & ſecundum regulam fidei approbanda approbant, & improbant improbanda; etiam ſi commendant memoriæ quæ improbanda dicuntur, nulla venenata ſentẽtiarum prauitate læduntur. Hæc me grauitatem & religionem tuam, ſiue mutua, ſiue præuia charitate monuiſſe vel commonuiſſe minime pœnitebit; Domino miſerante, quomodolibet accipies, quod tibi prærogandum putaui. Agam verò ei vberes gratias, de cuius miſericordia ſaluberrimum eſt fidere, ſi ab eis prauitatibus & erroribus, quos ex libris huius hominis oſtẽdere his literis potui, alienam atque integram fidem tuam, vel inuenerit epiſtola iſta, vel fecerit.

Audire, legere, & quæ dicuntur hautire memoria, bibere audiendum eſt.
Marci 16.
Lectorem improbatorum lectio quælibet poßit non obeſſe.

LIBRI II. FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE ANIMA ET EIVS ORIGINE, AD VINCENTIVM VICTOREM, LIBER III.

CAP. I. QVOD mihi ad te ſcribendum putaui, hoc prius cogites fili dilectiſſime Victor volo, ſi te contemnerem, nequaquam id me fuiſſe facturum. Nec ideo tamẽ humilitate noſtra ſic abutaris, vt propterea te exiſtimes approbatum, quia cernis non fuiſſe contemptum. Non enim ſequendum, ſed corrigẽdum te diligo. Et quoniam nec corrigi poſſe deſpero, nolo mireris me contemnere non poſſe quem diligo. Si enim te antequam nobis communicares, diligere debui, vt eſſes catholicus; quanto magis te iam communicãtem diligere debeo, ne ſis nouus hęreticus, & vt ſis talis catholicus, cui reſiſtere nullus poſſit hæreticus. Quantũ enim apparet ex donis ingenij, quæ iam tibi largitus eſt Deus, profectò ſapiens eris, ſi te non eſſe credideris: atque vt ſis, ab illo qui facit ſapientes, piè, ſuppliciter, inſtanterque popoſceris; & malueris errore nõ decipi, quàm errantium laudibus honorari.

CAPVT II. PRIVS me in libris tuis titulus tui nominis pro te ſolicitum reddidit. Cùm enim quis eſſet Vincentius Victor, ab eis qui te nouerant, & fortè aderant, requiſiſſem, audiui te fuiſſe Donatiſtam, vel potius Rogatiſtam, nuper autem communicaſſe catholicæ. Et cùm gauderem tantum, quantum de his ſolemus, quos ab illo errore liberatos eſſe cognoſcimus; imò verò etiam multo amplius, quòd ingenium tuum quo delectabar in literis tuis, videbam non remanſiſſe apud aduerſarios veritatis: additum eſt à referẽtibus, quòd me inter illa gaudia contriſtaret, ideò te cognominari voluiſſe Vincẽtium, quòd Rogati ſucceſſorem, qui hoc nomine appellatus eſt, adhuc tãquam magnum & ſanctum virum animo teneas; & ob hoc illius nomen, tuum volueris eſſe cognomen. Nec defuerunt qui dicerent etiam hoc à te fuiſſe iactatum, quòd ipſe tibi neſcio qua viſione apparuerit, atque ad hos conficiendos libros, de quibus tecum agere iſto noſtro opuſculo inſtitui, ſic adiuuerit, vt ea tibi ſcribenda quantum ad res ipſas, rationeſq; attinet, ipſe dictaret. Quod ſi verum eſt, iam te illa dicere potuiſſe non miror, quæ ſi patienter auſcultes admonitioni meæ, & eos libros catholica mente conſideres atque pertractes, te dixiſſe proculdubiò pœnitebit. Ille quippe qui ſe, ſicut eum prodit Apoſtolus, transfigurat in angelum lucis, in eum tibi eſt transfiguratus, quem tu fuiſſe, vel eſſe tanquam lucis angelum credis. Et eo quidem modo minus ad decipiendos catholicos valet, quando ſe non in lucis angelos, ſed in hæreticos transfigurat. Sed te ab eo falli iam catholicum nollem. Crucietur ergo te didiciſſe quæ vera ſunt, quanto magis lætatus fuerat, ſe tibi perſuaſiſſe quæ falſa ſunt. Vt autem non diligas hominem mortuum, cuius dilectio tibi obeſſe poteſt, prodeſſe illi non poteſt; hoc breuiter intuearis admoneo; quòd vtique ille non eſt ſanctus & iuſtus, ſi tu hæreticorum Donatiſtarum vel Rogatiſtarum laqueos euaſiſti. Si autem illum ſanctum & iuſtum arbitraris, tu communicando catholicis interiſti. Profectò enim te catholicum fingis, ſi animo illud es, quod erat ille quem diligis. Et noſti quàm terribiliter ſcriptum ſit, quòd Spiritus ſanctus diſciplinæ fugiet fictum. Si autẽ veraciter communicans, non te catholicũ fingis, quid adhuc hæreticum mortuum ſic diligis, vt eius velis te iactare adhuc nomine, cuius iam non teneris errore? Nolumus te habere tale cognomentum, tanquam ſis hæretici mortui monumentum. Nolumus talem titulum habere librum tuum, qualem falſum eſſe diceremus, ſi in eius ſepulchro legeremus. Non enim Vincentium Victorem ſcimus eſſe, ſed victum; & vtinam fructuosè, ſicut te vinci volumus veritate. Aſtute autem putaris, & callidè, cùm libros tuos quos credi cupis illo tibi reuelante dictatos, appellas Vincentij Victoris, non tam Vincentium te quàm illum vocari voluiſſe Victorem, velut tibi reuelando quæ ſcriberes, viciſſet errorem. Vt quid tibi iſta fili? Eſto potius verus, non fictus catholicus, ne te fugiat Spiritus ſanctus, & nihil tibi poſſit prodeſſe Vincentius, in quem ſe ad te fallendum transfigurauit malignißimus ſpiritus: eius quippe ſunt illa, qualibet tibi fraude perſuaſa. Quæ ſi admonitus pia humilitate & catholica pace correxeris, errores fuiſſe iudicabuntur ſtudioſiſſimi iuuenis, emendari potius quàm in eis remanere cupientis. Si autem pro eis tibi etiam contentionem, quod abſit, perſuaſerit peruicacem, iam tanquam hæretica dogmata cum ſuo neceſſe erit authore damnari: cura ſcilicet paſtorali & medicinali, priuſquã per incautũ vulgus ſerpant dira cõtagia, cùm dilectionis nõ veritate ſed nomine, ſalubris negligitur diſciplina.

Vincentij nomen unde ſibi ſumſerit.
Extat inter Auguſt. epiſt. quæſtio numero 48.
2. Cor. 11.
Sap. 1.
Non debet Chriſtianus impiorum hominum aſſumere cognomenta.

SI quæris quænam illa ſint, poteris quidem legere mea ſcripta ad fratres noſtros Renatum Dei ſeruum, & presbyterum Petrũ, ad quem tu eadem ipſa de quibus nunc agimus, ſcribenda exiſtimaſti, *eius*, vt aſſeris, *voluntatis petentis obtemperans*. Dabunt enim tibi vt legas proculdubiò ſi volueris, & ingerẽt etiã non petẽti. Verũtamen etiam hic quę maximè in eiſdẽ libris tuis, & in CAPVT III.

Recenſentur quæ inerant in libris Vincentij.

& in fide tua emendari cupiam, non tacebo. Primum
Primus error. Infra lib. 1. c. 4. & lib. 2. cap. 3. eſt, quòd animam nõ ita vis à Deo eſſe factam, vt eam
ex nihilo fecerit, ſed ex ſemetipſo: vbi non putas eſſe
conſequens, vt naturæ ſit Dei, quia profectò quàm ſit
impium & ipſe cognoſcis. Qua impietate vt careas, ità
oportet vt dicas animę authorem Deum, vt ab illo facta
ſit, non de illo. Quod enim de illo eſt, ſicut vnigenitus
filius, eiuſdem naturæ cuius & ille eſt. Vt autem
anima eiuſdem naturæ non ſit cuius eſt ille, facta eſt
quidem ab illo, ſed non de illo. Aut ergo dic vnde, aut
fatere de nihilo. Quid eſt quòd dicis, *eam particulam
eſſe quandam halitus naturæ Dei?* Nunquid nam ipſum
halitum naturę Dei, cuius halitus eſt iſta particula, negas
eiuſdem cuius Deus eſt eſſe naturæ? Si negas, ergo
de nihilo & iſtum halitum fecit Deus, cuius halitus animam
vis eſſe particulam. Aut ſi nõ de nihilo, dic vnde
illum fecerit Deus? Si de ſeipſo, ergo ipſe eſt, quod
abſit, materies operis ſui. Sed dicis: *Cùm de ſeipſo halitũ
vel flatum facit, ipſe integer manet:* quaſi non & ignis lucernæ
integer maneat, cùm de illa altera accenditur,
& tamen eiuſdem, non alterius ſit naturæ.

CAPVT IIII.

Sed, inquis, *cùm à nobis vter inflatur, non aliqua portio
noſtræ naturæ, vel qualitatis infunditur; cùm hic ipſe
ſpiritus hauſtus quo vter impletus extenditur, ſine aliqua
noſtri diminutione egeratur.* His verbis tuis adhuc addis
& immoraris, & inculcas ſimilitudinem quaſi neceſſariam,
qua intelligamus quomodo Deus ſine ſuæ naturæ
aliquo detrimento, & de ſeipſo animam faciat, &
facta de ipſo, non ea ſit quod ipſe. Dicis enim: *Nũquid
animæ noſtræ eſt portio vtris inflatio, aut homines fingimus
cùm vtres inflamus, aut detrimentum noſtri in aliquo
patimur, cùm flatus noſtros in diuerſa partimur? Sed
nullum patimur detrimentum, cùm ex nobis ad aliquid
tranſmittimus flatum, & manente in nobis plena flatus
proprij qualitate & integra quantitate, nullum nos meminimus
damnum ex vtris inflatione ſentire.* Iſta ſimilitudine,
quæ ſatis elegans & congruens tibi videtur, quantũ
fallaris attẽde. Deum quippe dicis incorporeum, non
de nihilo à ſe factam, ſed de ſeipſo animã ſufflare corpoream:
cùm flatum nos licet corporeum ſubtiliorem
tamen emittamus, quàm noſtra ſint corpora, nec eum
de anima noſtra, ſed de hoc aëre per viſcera corporis
Pulmones folleum vice. exhalemus. Pulmones namq; anima, cuius nutu mouentur
etiam cætera corporis membra, ad hunc aëreũ
ſpiritum ducendum atque reddendũ, ſicut folles mouet.
Præter enim alimenta ſolida & fluxa, vnde eſt cibus
Præter cibum & potum, tertium eſt alimentum aurarum. & potus, hoc tertium nobis Deus alimentum circumfudit
aurarum, quas ita carpimus, vt ſine cibo &
potu diu eſſe poſſimus; ſine hoc autem alimento tertio,
quod aura nobis, quæ vndique circumſiſtit, ſpirantibus
& reſpirantibus exhibet, nec exiguo temporis
ſpatio poſſimus viuere. Sicut autem cibus & potus nõ
ſolùm ingerendi, verumetiam per meatus ad hoc inſtitutos
egerendi ſunt, ne vtroque lædant, vel non intrando,
vel non exeundo; ita hoc tertium flabile alimentum,
quia in nobis manere nõ ſinitur, nec immorando
corrumpitur, ſed egeritur mox vt ingeritur; nõ
alios, ſed eoſdẽ meatus, id eſt, os, aut nares, aut vtrũq;,
& quà intraret, & quà exiret accepit. In teipſo tibi
proba ipſe quod dico: Emitte ſpiritum flando, & vide
vtrum dures, ſi non receperis. Recipe reſpirando, &
vide quas patiaris anguſtias, ſi nõ rurſus emiſeris. Hoc
igitur facimus, quando vtrẽ, ſicut dicis, inflamus, quod
facimus vt viuamus. Niſi quod tunc paulo plus ducimus,
vt paulo plus emittamus, & ſpiritum flabilem, id
eſt, ventum in vtrem implendum & extendendum nõ
quietè ſpirandi & reſpirandi, ſed anhelandi impetu coarctemus.
Quomodo ergo dicis, *nullum patimur detrimentum,
cùm ex nobis ad aliquid trãſmittimus flatum, &
manente in nobis plena flatus proprij qualitate & integra
quantitate, nullum nos meminimus damnum ex vtris in-*

A *flatione ſentire?* Apparet, te fili, ſi aliquando vtrem inflaſti,
non aduertiſſe quid egeris. quod enim inflando
amittis, ſtatim recipiendo nõ ſentis. Sed potes hoc facillimè
diſcere, ſi hoc potius velis, quã tua dicta, † quia *al. quæ*
iam dicta ſunt, non inflans vtrem, ſed inflatus ipſe defendere,
& auditores tuos quos veris rebus ædificare
debes, inani ſtrepitu ventoſi ſermonis inflare. In hac
cauſa non te ad magiſtrũ mitto, ſed ad teipſum. Emitte
flatum in vtrem, & os claude continuò, nareſque
detine, & ſic ſaltem ſenti verum eſſe quod dico. Cùm
enim cœperis anguſtias intolerabiles perpeti, quid cupies
ore aperto naribuſque recipere, ſi quando ſufflaſti,
nihil te exiſtimas amiſiſſe? Vide in quo malo ſis, niſi
hauriendo reſumas quod effundẽdo reddideras. Vide,
illa inſufflatio qualia damna & detrimenta feciſſet,
niſi ea reſpiratio reparaſſet. Niſi enim quod impenderis
ad vtrem implendum, ad te itidem alendum, aditu
patefacto redierit; quid tibi non ſolùm vnde illum inflare,
B ſed vnde tu poſſis viuere, remanebit? Hęc debuiſti
conſiderate cùm ſcriberes, & non iſta ſimilitudine
vtrium inflatorum vel inflandorum introducere nobis
Deum, aut ex alia natura quę iam erat, ſicut nos ex
iſto circumfuſo aëre flatum facimus, animas flare; aut
certè, quod abhorret ab iſta ſimilitudine, & abundat
impietate, Deum ſine vllo quidem ſui detrimento,
ſed tamen de ſua natura mutabile aliquid vel proferre,
vel, quòd eſt peius, tanquam ſui operis materies ipſe
ſit, facere. Vt ergo aliquam de noſtro flatu ad hãc rem
adhibeamus ſimilitudinem, id potius eſt credendum:
quòd ſicut nos non de natura noſtra, ſed quia omnipotentes
nõ ſumus, de iſto aëre circumfuſo quem trahimus
& reddimus, cùm ſpiramus & reſpiramus, flatũ
facimus quãdo ſufflamus, nec viuentem nec ſentientem,
quamuis nos viuamus atq; ſentiamus: ita Deum
non de ſua natura, ſed quia ſic omnipotẽs eſt, vt poſſit
creare quod vult, etiam ex eo quod omnino non eſt,
id eſt, de nihilo flatum facere poſſe viuentem atque
C ſentientem; ſed planè cùm ſit immutabilis ipſe, mutabilem
facit.

Qvid autem ſibi vult, quod huic ſimilitudini ad- *CAP. V.*
dendum putaſti & exemplum de beato Heliſeo, quia *4. Reg. 4.*
flando in eius faciem mortuum ſuſcitauerit? Itáne tu *ſtrauimus 7.*
flatum Heliſei fuiſſe putas animam pueri? Nõ vſqueadeò
te à vero exorbitare crediderim. Si ergo anima illa
quæ viuenti ablata fuerat vt moreretur, eadem ipſa
illi vt reuiuiſceret reddita eſt; quid ad rẽ pertinet quod
dixiſti, *nihil Heliſeo fuiſſe diminutum*, quaſi ab illo aliquid
trãſiſſe vnde viueret, credatur in puerum? Quod
ſi propterea dictum eſt, quia flauit & integer manſit;
quid opus erat vt hoc de Heliſeo mortuum reſuſcitante
diceres, quod de quouis flante & neminem ſuſcitante
dicere nihilominus poſſes? Incautè ſanè locutus
es, cùm abſit vt credas flatum Heliſei factum
fuiſſe † reuiuiſcentis animam pueri; quod primum *al. reuiuiſcentem*
Dei factum, ab iſtius Prophetæ facto hoc diſtare voluiſti,
D quòd ille ſemel, iſte ter flauerit. Dixiſti quippe
*Heliſeum in faciem defuncti filij illius Sunamitis, ad inſtar
primæuæ originis inſufflaſſe. Et cùm emortua membra,*
inquis, *in vigorem priſtinum redanimata, per halitum
Prophetæ diuina virtus accenderet; nihil Heliſeo fuerit imminutum;
per cuius flatum corpus emortuum † rediuiuam* *al. rediuiuę animæ reciperet ſpiritum.*
*animam reciperet & ſpiritum: niſi quòd ſemel Dominus
in faciem hominis inſlauit & vixit; tertiò Heliſeus in faciem
mortui aſpirauit & reuixit.* Sic ſonãt tua verba iſta,
quaſi flandi tantum numerus interfuerit, vt non quod
fecit Deus, etiã Propheta feciſſe credatur. Et hoc ergo
emendãdum eſt. Tam multum quippe interfuit inter
illud opus Dei, & hoc Heliſei, vt ille flauerit flatum vitæ,
quo fieret homo in animam viuẽtem: iſte autẽ flauerit
flatum, neq; ſentientem neq; viuentem, ſed aliquid
ſignificandi gratia figuratem. Deniq; vt puer iſte
reui-

reuiuiſceret,non eum animãdo Propheta fecit,ſed eũ amãdo vt hoc Deus faceret impetrauit. Quòd autem illum ter ſufflaſſe dicis, aut memoria, ſicut fieri ſolet, aut mendoſitas codicis te fefellit. Quid plura? Non ſunt tibi ad hoc aſtruendum aliqua exempla & argumenta quærenda, ſed potius emendanda & mutanda ſententia. Noli ergo credere, noli dicere, noli docere, quòd non de nihilo, ſed de ſua natura fecerit animam Deus, ſi vis eſſe catholicus.

CAPVT VI. Secundus error. Sup.lib.1. cap.16.

NOLI dicere, nec credere, nec docere, *per infinitum tempus atq; ita ſemper Deum animas dare, ſicut ſemper eſt ipſe qui dat*, ſi vis eſſe catholicus. Erit enim tempus quando non dabit animas Deus, cùm tamen eſſe ipſe nõ deſinat. Poterat quidem ſic accipi, quod aiſti, *ſemper dat*, vt intelligeretur ſine ceſſatione dare, quãdiu homines generant & generantur, ſicut dictum eſt de quibuſdam: Semper diſcentes, & ad veritatis ſciẽtiam nunquam peruenientes. (2.Tim.6.) Non enim ſic accipitur quod hic poſitum eſt, ſemper, velut nunquam deſinãt diſcere; cùm proculdubiò non diſcant, quando in hoc corpore deſtiterint viuere, vel cùm cœperint ſupplicio gehennalis ignis ardere. Sed tu non permiſiſti ſic accipi verbum tuum, cùm dixiſti, *ſemper dat*, quandoquidem id ad infinitum tempus reuocandum putaſti. Et parum hoc fuit. Sed tanquam quæreretur abs te, vt apertius explicares quomodo dixeris, *ſemper dat*, addidiſti atque dixiſti: *Sicut ſemper eſt ipſe qui dat.* Hoc ſana & catholica fides omnino condemnat. Abſit enim vt credamus, quòd animas Deus ſemper det, ſicut ſemper eſt ipſe qui dat. Sic enim ſemper eſt ipſe, vt nunquam ipſe eſſe deſiſtat. Animas autem nõ ſemper dabit, ſed eas finito generationis ſeculo, nõ iam naſcentibus quibus dandæ ſint, proculdubio dare ceſſabit.

CAPVT VII. Tertius error. Sup.lib.2. cap.7. Rom 9.

NOLI credere, nec dicere, nec docere, *animam meritum aliquod perdidiſſe per carnem, tanquam boni meriti fuerit ante carnem*, ſi vis eſſe catholicus. Nõdum enim natos Apoſtolus nihil egiſſe dicit boni vel mali. Vnde ergo anima potuit ante carnem habere meritum bonum, vbi nihil egerat boni? An fortè audebis eam dicere ante carnem bene vixiſſe, quam nõ potes oſtendere vel fuiſſe? Quomodo ergo dicis, *non vis animam ex carne peccati contrahere valetudinem, ad quam viciſſim ſanctificationem videas tranſire per carnem, vt per ipſam reparet ſtatum, per quem perdiderat meritum?* Hæc dogmata quibus putatur anima ante carnem habuiſſe aliquem ſtatum bonum & meritum bonum, ſi fortè neſcis, exceptis antiquis hæreticis, etiam recentius in Priſcillianiſtis iam catholica damnauit Eccleſia. (Quartus error Sup.lib.1.ca.6 & lib.2. cap.7.) Noli credere, noli dicere, noli docere, *animam per carnem reparare habitudinem priſcam & per illam renaſci, per quam meruerat inquinari*, ſi vis eſſe catholicus. Vt enim omittam in eo quod dixiſti, *meritò ergo per carnem, priſcam reparat habitudinem, quam viſa fuerat pauliſper amiſiſſe per carnem, vt per eam incipiat renaſci per quam meruerat inquinari*; tam in proximo tu ipſe tibiipſi extitiſti contrarius, vt homo qui paulo antè dixeras, animam per carnem reparare ſtatum per quam perdiderat meritũ, vbi nullo modo poteſt niſi bonum meritum intelligi, quod vis vtiq; per carnem in baptiſmate reparari: rurſus eam diceres inquinari meruiſſe per carnẽ, vbi iam non poteſt bonum ſed malum meritum intelligi. Vt ergo id omittam; prorſus vel bonum, vel malum meritum credere habuiſſe animam ante carnem, catholicum non eſt.

CAPVT VIII. Quintus error. Sup.lib.1.c.8. & lib.2. cap.8.

NOLI credere, nec dicere, nec docere, *quòd anima meruerit eſſe peccatrix ante omne peccatum*, ſi vis eſſe catholicus. Valde enim malum meritum eſt, meruiſſe fieri peccatricem. Et vtique tam malũ meritum nullo modo habere potuit ante omne peccatum, præſertim priuſquam veniret in carnem, quando meritum nec malum potuit habere, nec bonum. Quomodo igitur

A dicis, *Anima itaque ſi peccatrix eſſe meruit, quæ peccatrix eſſe non potuit, tamen neque in peccato remanſit, quia in Chriſto præfigurata in peccato eſſe non debuit, ſicut eſſe non potuit.* Attende quid dicas, & deſiſte iam dicere. Quomodo enim meruit, & quomodo non potuit eſſe peccatrix? Quomodo, quæſo te, peccatrix eſſe meruit, quæ male non vixit? Quomodo, quęſo te, peccatrix facta eſt, quæ peccatrix eſſe non potuit? Aut ſi non potuit, ideò dicis, quia præter carnem non potuit: quomodo ergo meruit eſſe peccatrix, quo merito in carnẽ mitteretur; quandoquidem ante carnem non potuit eſſe peccatrix, vnde mali aliquid mereretur?

CAPVT IX. Sextus error. Sup lib 1.c. 9.& 10 & lib.2.c.9.& 10. Luc 23.

NOLI credere, noli dicere, noli docere, *infantes antequam baptizentur morte præuentos, peruenire poſſe ad originalium indulgentiam peccatorum*, ſi vis eſſe catholicus. Exempla enim quæ te fallunt, vel de latrone qui Dominum eſt confeſſus in cruce, vel de fratre ſanctæ B Perpetuæ Dinocrate, nihil tibi ad huius erroris ſententiam ſuffragantur. Latro quippe ille, quamuis potuerit iudicio diuino inter eos deputari, qui martyrij confeſſione purgantur, tamen etiam verum non fuerit baptizatus, ignoras. Nam vt omittam quod creditur, aqua ſimul cum ſanguine exiliente de latere Domini, iuxtà confixus potuiſſe perfundi, atque huiuſmodi ſanctiſſimo baptiſmate dilui; quid ſi in carcere fuerat baptizatus, quod & pòſt perſecutionis tempore nonnulli clanculo impetrare potuerunt? Quid ſi & antequam teneretur? Neque enim propterea illi publicæ leges parcere poterant, quantum attinet ad corporis mortem, quoniam diuinitùs remiſſionem acceperat peccatorum. (Publicæ leges puniunt peccata etiam diuinitus remiſſa.) Quid ſi iam baptizatus in latrocinij facinus & crimen incurrerat, & non expers baptiſmatis, ſed tanquam pœnitens accepit ſcelerum veniã quæ baptizatus admiſit; quandoquidem pietas tam fidelis, & Domino in animo eius, & nobis in eius verbis C apparuit? Nam ſi eos, de quibus non ſcriptum eſt, vtrũ fuerint baptizati, ſine baptiſmo de hac vita receſſiſſe contendimus, ipſis calumniamur Apoſtolis, qui præter apoſtolum Paulum quãdo baptizati fuerint ignoramus. (Act.9.) Sed ſi ipſos baptizatos eſſe per hoc nobis innoteſcere potuit, quod beato Petro Dominus ait: Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet: (Apoſtoli baptizati. Ioan.13.) quid de aliis, de quibus vel tale nihil legimus dictum, de Barnaba, de Timotheo, de Tito, de Sila, de Philemone, de ipſis Euangeliſtis Marco & Luca, de innumerabilibus cæteris: quos abſit vt baptizatos eſſe dubitemus, quamuis non legamus? Dinocrates autem ſeptennis puer, in quibus annis pueri cùm baptizantur, iam ſymbolum reddunt & pro ſe ipſi ad interrogata reſpondent; (Dinocrates frater S. Perpetuæ.) cur non tibi viſus fuerit baptizatus potuiſſe ab impio patre ad gentilium ſacrilegia reuocari, & ob hoc fuiſſe in pœnis, de quibus ſorore orante liberatus eſt, neſcio. D Neque enim & ipſum vel nunquam fuiſſe Chriſtianum, vel catechumenum defunctum fuiſſe legiſti? Quanquam ipſa lectio non ſit in eo canone Scripturarum, vnde in huiuſmodi quæſtionibus teſtimonia proferenda ſunt.

CAP. X. Septimus error. Sup lib 1. cap.9.

NOLI credere, nec dicere, nec docere, *quos Dominus prædeſtinauit ad baptiſmum, prædeſtinationi eius eripi poſſe, & antè defungi quàm in eis fuerit quod omnipotens prædeſtinauit impletum*; ſi vis eſſe catholicus. Neſcio enim quę hic poteſtas contra poteſtatem Dei caſibus datur, quibus irruentibus quod ille prædeſtinauit fieri non ſinatur. Hic error quanta errantem voragine impietatis abſorbeat, exaggerare non opus eſt; cùm prudentem virum & corrigi paratum breuiter admonuiſſe ſufficiat. Tua quippe iſta ſunt verba: *Habẽdam dicimus, inquis, de infantibus iſtiuſmodi rationem, qui prædeſtinati baptiſmo, vitæ præſentis, antequam renaſcantur in Chriſto, præueniuntur occiduo.* Ergòne prædeſtinati baptiſmo vitæ præſentis antequam ad Deum

petue-

peruenіant, præueniuntur occiduo, & prædeſtinaret Deus quod futurum non fuiſſe præſciuit? aut hoc futurum non fuiſſe neſciuit, vt eius aut prædeſtinatio fruſtraretur, aut præſcientia falleretur? Vides quanta hinc dici poſſent, niſi quod paulo antè dixi tenerem,
Octauum error. vt hinc te breuiter admonerem. Noli credere, nec di-
Suprà lib. 2. cap. 9. cere, nec docere, *de infantibus qui priuſquam renaſcantur in Chriſto, præueniuntur occiduo, ſcriptum eſſe: Raptus*
Sap. 4. *eſt ne malitia mutet intellectum illius, aut ne fictio decipiat animã eius, propter hoc properauit de medio iniquitatis illum educere. Placita enim erat Deo anima eius, & conſummatus in breui expleuit tempora longa:* ſi vis eſſe catholicus. Hoc enim ad illos omnino non pertinet, ſed ad eos potius qui baptizati & piè viuentes, diu non permittuntur hîc viuere, non annis, ſed ſapientiæ gratia conſummati. Iſte verò error quo putatur hoc de paruulis antequam baptizentur morientibus eſſe dictum, ipſi ſacroſancto lauacro intolerabilem facit iniuriam, ſi paruulus qui baptizatus rapi poterat, propterea prius rapitur, ne malitia mutet illius intellectum, aut ne fictio decipiat animam eius: quaſi in eodem baptiſmo hæc eſſe malitia credatur, & fictio qua in peius mutetur & decipiatur, ſi non antè rapiatur. Deinde quoniam placita erat Deo anima eius, properauit de medio iniquitatis illum educere, ita vt nec paululum remoraretur, vt quod in eo prædeſtinarat, impleret: ſed contra ſuam prædeſtinationem facere maluit, tãquam feſtinans, ne quod ei placuerat in non baptizato, exterminaretur in baptiſmo: tanquam moriturus infans ibi pereat, quò currendum eſt cum illo ne pereat. Quis ergo hęc verba ſcripta in libro Sapientię, de paruulis ſine baptiſmate mortuis dicta eſſe crederet, diceret, ſcriberet, recitaret, ſi ea ſicut oportuerat, cogitaret?

CAPVT X I. Nonum error. Suprà lib. 2. cap. 10.

NOLI credere, nec dicere, nec docere, *aliquas mãſiones eſſe extra regnũ Dei, quas eſſe Dominus dixit in domo patris ſui:* ſi vis eſſe catholicus. Non enim ait, ſicut hoc teſtimonium ipſe poſuiſti, *multa manſiones ſunt apud patrem meum.* Quòd ſi ita dixiſſet, non alibi eſſent intelligendę quàm in domo patris eius. Sed apertè ait:
Ioann. 14. In domo patris mei mãſiones multæ ſunt. Quis itaq; audeat aliquas partes domus Dei ſeparare a regno Dei; vt cùm reges terræ non tantùm in domo ſua, nec tantùm in patria ſua, ſed longè latéque etiam trans mare regnare inueniantur; rex qui fecit cælum & ter-
Occupatio. ram, nec in tota domo ſua regnare dicatur? Sed fortè dicas, omnia quidem pertinere ad Dei regnum, quia regnat in cælis, regnat in terris, in abyſſis, in paradiſo, in inferno, (vbi enim non regnat, cuius vbique ſumma poteſtas eſt?) ſed aliud eſſe regnum cælorum, quò
Ioann. 3. fas non eſt accedere, niſi lauacro regenerationis ablutos, propter Dominicam veram, fixamq́, ſententiam: aliud autem eſſe regnum terrarum, vel aliarum creaturę partium, vbi poſſunt eſſe aliquæ mãſiones domus Dei, quamuis pertinentes ad regnum Dei, non tamen ad regnum cælorum, vbi excellẽtius & beatius eſt regnum Dei: ita fieri, vt nec aliquæ domus Dei partes atque manſiones à regno Dei nefariè ſeparẽtur; & tamen non omnes in regno cælorum manſiones præparentur: atque in iis quæ in regno cælorum non ſunt, poſſint feliciter habitare, quibus eas etiã non baptizatis Deus dare voluerit; vt in regno Dei ſint, quamuis in regno cælorum, quia baptizati non ſunt, eſſe non poſſint. Hoc qui dicunt, videntur quidem ſibi dicere aliquid, quia Scripturas negligenter attendunt, & quo-
Matth. 6. modo regnum Dei dicatur, vnde oramus dicẽtes, Veniat regnum tuum; non intelligunt: quia regnum Dei
Regnum Dei vbi intelligatur. dicitur, vbi cum illo fidelis familia eius beatè & ſempiternè tota regnabit. Nam ſecũdum poteſtatem quæ illi ſuper omnia eſt, etiam nunc vtique regnat. Quid ergo eſt quod oramus vt veniat, niſi vt cum illo regna-

A re mereamur? Sub eius autem poteſtate etiam illi erunt, qui pœna æterni ignis ardebunt. Nunquid nam ob hoc etiam ipſos in regno Dei futuros dicturi ſumus? Aliud eſt enim regni Dei muneribus honorari, aliud regni Dei legibus coërceri. Vt autem tibi manifeſtiſſimè appareat, non eſſe regnum cælorum diſtribuendum baptizatis, & alias partes regni Dei dandas quibus tibi viſum eſt, non baptizatis; ipſum Dominũ audi, qui non ait: Si quis non renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum cęlorum; ſed non poteſt, inquit, intrare in regnum Dei. Nam verba eius de hac re iſta ſunt ad Nicodemum: Amen amen dico Ioann. 3.
tibi, niſi quis natus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei. Ecce non hîc dixit regnum cælorum: ſed, Dei. Et cùm reſpondiſſet Nicodemus atque dixiſſet: Quomodo poteſt homo naſci cùm ſenex ſit? nũquid poteſt in ventrem matris ſuæ iteratò introire, & renaſci? Eandem Dominus ſententiam planiùs apertiúſq;
B repetens ait: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnũ Dei. Ecce nec hîc dixit regnum cælorum, ſed regnum Dei. Quod enim dixerat, Niſi quis natus fuerit denuò, hoc quid eſſet expoſuit dicens: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. Et quod dixerat, non poteſt videre, hoc expoſuit dicendo, non poteſt introire. Illud autem quod dixerat, regnum Dei, non alio nomine repetiuit. Nec nunc opus eſt quærere atque diſſerere, vtrum regnum Dei, regnumque cęlorum cum aliqua differentia ſit intelligendum: an res vna ſit duobus appellata nominibus. Sufficit quòd non poteſt introire in regnum Dei, qui non fuerit lauacro regenerationis ablutus. Mãſiones autem aliquas conſtitutas in domo Dei ſeparare à regno Dei, quàm ſit à veritate deuium, puto quòd iam intelligas. Et ideo quòd putaſti, in aliquibus mãſionibus, quas Dominus multas eſſe dixit in domo patris ſui, manſuros quoſdam etiam
C non renatos ex aqua & ſpiritu, vt fidem catholicã teneas, admoneo, ſi permittis, emendare non differas.

NOLI credere, nec dicere, nec docere *ſacrificium* CAPVT XII.
Chriſtianorum pro iis qui non baptizati de corpore exierint, offerendum; ſi vis eſſe catholicus. Quia nec illud Decimus error.
quod de Machabæorum libris commemoraſti ſacri- Suprà lib. 2. cap. 11.
ficium Iudæorum, pro eis qui non circunciſi de cor- Lib 2. ca. 12.
pore exierunt, oſtendis oblatum. In qua tua ſententia 2. Machab. 7.
tam noua, & contra Eccleſiæ totius authoritatem diſciplinamque prolata, verbo etiam inſolentiſſimo vſus es, dicens: *Pro his ſanè oblationes aſſiduas, & offerenda iugiter ſanctorum cenſeo ſacrificia ſacerdotum:* vt te homo laicus ſacerdotibus Dei nec diſcendo ſubderes, nec ſaltẽ ſimul quærendo miſceres, ſed cenſendo prę poneres. Aufer tibi iſta fili: non ſic in via, quam Chriſtus humilis ſeipſum eſſe docuit, ambulatur. Nullus cum hoc tumore per anguſtam portã eius ingreditur.

NOLI credere, nec dicere, nec docere *aliquos eorũ* CAPVT XIII. Vndecimus error. Suprà lib. 2. cap. 12.
D *qui ſine baptiſmo Chriſti ex hac vita emigrauerint, interim non ire in regnum cælorum, ſed in paradiſum; poſtea verò in reſurrectione mortuorum etiam ad regni cælorum beatitudinem peruenire;* ſi vis eſſe catholicus. Hoc enim eis dare nec Pelagiana hæreſis auſa eſt, quæ opinatur paruulos non trahere originale peccatũ: quos tu quãuis ſicut catholicus cum peccato naſci fatearis, neſcio qua tamen peruerſioris nouitate opinionis, ſine baptiſmate ſalutari, & ab hoc peccato cum quo naſcuntur, abſolui, & in regnum cælorum aſſeris introduci. Neque conſideras, in hac cauſa quanto deteriùs ſapias quàm Pelagius. Ille quippe Dominicam ſententiam pertimeſcens, qua non baptizati in regnum cælorum non permittuntur intrare, licet eos quos ab omni peccato liberos credit, nõ illò audet paruulos mittere. Tu verò ſic cõtemnis quod dictũ eſt, Si quis non renatus Ioann. 3.
fuerit ex aqua & ſpiritũ, non poteſt intrare in regnum Dei:

Dei: vt excepto errore quo audes à regno Dei paradiſum ſeparare, quibuſdam quos reos naſci, ſicut catholicus, credis, ſine baptiſmate mortuis, & illius reatus abſolutionem, & regnum cælorũ non dubites inſuper polliceri: quaſi cõtra Pelagium in originali peccato aſtruẽdo, tunc eſſe poſſis catholicus verus, ſi cõtra Dominum fueris in deſtruenda eius de baptiſmo ſententia hæreticus nouus. Nos te dilectiſſime non ſic volumus hæreticorum eſſe victorem, vt error vincat errorem, &, quod eſt peius, maior minorem. Dicis enim: *Aut ſi fortè quiſpiam reluctetur, latronis animæ vel Dinocratis interim temporariè collatum eſſe paradiſum, nam ſupereſſe illis adhuc in reſurrectione præmium regni cælorũ: quanquam ſententia illa principalis obſiſtat, quia qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum; tamen teneat etiam meum in hac parte nõ inuidentis aſſenſum, modò miſericordiæ præſcientiæq; diuinæ & effectum amplificet, & affectum.* Hæc verba tua ſunt, vbi te confiteris conſentire dicenti, quibuſdam non baptizatis ſic temporariè collatũ eſſe paradiſum, vt ſuperſit illis in reſurrectione præmium regni cælorum, contra ſententiam principalem, qua conſtitutũ eſt, non intraturum in illud regnum, qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto. Quã ſentẽtiam principalem timens violare Pelagius, nec illos ſine baptiſmo in regnum cælorum credidit intraturos, quos nõ credidit reos. Tu autem & originalis peccati reos paruulos confiteris, & tamen eos ſine lauacro regenerationis abſoluis, & in paradiſum mittis, & poſtea etiam regnum cælorum intrare permittis.

CAPVT XIIII. Sup. lib. 2. cap. 16.

HÆC & huiuſmodi, ſi & alia forſitan in tuis libris attentior & otioſior inuenire potueris, ſine vlla dilatione iam corrige, ſi animum catholicum geris, id eſt, ſi veraciter prælocutus es, dicens, *quòd tibiipſi credulus non ſis ea probari poſſe quæ dixeris; & quòd ſemper ſtudeas etiam propriam ſententiã non tueri, ſi improbabilis detegatur; & ſit tibi cordi, proprio iudicio damnato, meliora magis & quæ ſunt veriora ſectari.* Modò proba chariſſime, nõ te fallaciter iſta dixiſſe, vt de tua indole non ſolùm ingenioſa, verumetiam cauta, pia, modeſta, gaudeat catholica eccleſia, non de contentioſa pertinacia hæretica exardeſcat inſania. Nunc eſt vt oſtendas quanta poſt hæc bona verba quæ tua commemoraui, ſinceritate pectoris dixeris, quod cõtinuò ſubiecisti. *Nam vt eſt*, inquis, *optimi propoſiti, laudandiq; conſilij facilè ad veriora traduci; ita improbi obſtinatiq; iudicij eſt, nolle citius ad tramitem rationis inflecti*. Eſto igitur optimi propoſiti laudandiq; conſilij, & facilè ad veriora traducere. Nec ſis improbi obſtinatiq; iudicij, vt nolis citius ad tramitem rationis inflecti. Si enim hæc liberaliter elocutus es, ſi non in labiis iſta ſonniſti, ſed intus & germanitus in corde ſẽſiſti, in tuæ correctionis tanto bono etiam moras odiſti. Parum quippe tibi fuit dicere, *improbi obſtinatiq; eſſe iudicij, nolle ad tramitem rationis inflecti*, niſi adderes *citius*: vt hinc oſtenderes quàm ſit execrandus, qui bonum hoc nunquam facit; quandoquidem qui tardiùs facit, tanta tibi videtur ſeueritate culpandus, vt meritò improbi iudicij obſtinatique dicatur. Audi ergo teipſum, túque potiſſimum & maximè eloquij tui fructibus vtere, vt citiùs te ad rationis tramitem grauitate mentis inflectas, quàm te inde minus eruditè parúmque conſultè lubrico ętatis auerteras. Nimis longũ eſt omnia quæ in tuis libris, vel potius in teipſo volo emendari, pertractare atque diſcutere, & ſaltem breuẽ tibi de ſingulis corrigendis reddere rationem. Nec ideo tamen te cõtemnas, vt arbitreris ingenium & eloquium tuum parui eſſe pendẽdum. Nec ſanctarũ ſcripturarum memoriã in te paruam eſſe cognoui, ſed eruditio minor eſt, quàm tantę indoli laborique congruebat. Itaque te nec amplius quàm oportet tibi tribuendo vaneſcere volo, nec rur-
A ſus te abiiciendo ac deſperãdo frigeſcere. Vtinam tua ſcripta tecum legere poſſem, & colloquendo potius, quàm ſcribendo, quæ ſint emendanda monſtrarẽ. Faciliùs hoc negotium perageretur noſtra inter nos ſermocinatione, quàm literis: quæ ſi ſcribenda eſſet, multis voluminibus indigeret. Verùm iſta capitalia, quæ certò etiam numero cõprehendere volui, inſtãter admoneo, ne corrigere differas, & ea prorſus à fide & prędicatione tua facias aliena: vt quanta tibi facultas eſt diſputandi, munere Dei vtaris vtiliter ad ædificationem, non ad deſtructionẽ ſanæ ſalubriſq; doctrinę.

CAPVT XV. Repetit ſummatim errores Vincẽtij quos in eius libris deprehẽderat.

SVNT autem iſta de quibus vt potui, iam differui,
ſed breuiter ea repetendo percurram. Vnum eſt, *quòd*
animam non ex nihilo, ſed de ſeipſo Deũ feciſſe dixiſti. Al-
terum *per infinitum tempus, atque ita ſemper Deum animas dare, ſicut ſemper eſt ipſe qui dat*. Tertium, *animã me-*
ritum aliquod perdidiſſe per carnẽ, quod habuerit ante car- 1.
nem. Quartum, *animam per carnem reparare habitudinẽ* 2. 3.
priſcam, & per eãdem carnem renaſci, per quam meruerat 4.
inquinari. Quintum, *quòd anima meruerit eſſe peccatrix* 5.
ante omne peccatum. Sextum, *infantes antequam baptizẽ-* 6.
B *tur, morte præuentos, peruenire poſſe ad originalium indulgentiam peccatorum*. Septimum, *quos Dominus prædeſti-* 7.
nauit ad baptiſmum, prædeſtinationi eius eripi poſſe, & antè defungi, quàm in eis fuerit quod omnipotẽs prædeſtinauit impletum. Octauum, *de infantibus qui priuſquam re-* 8.
naſcantur in Chriſto, præueniuntur occiduo, ſcriptum eſſe:
Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum illius: & cæte- Sapient. 4.
ra quæ in eam ſententiã in Sapientiæ libro leguntur.
Nonum, *aliquas manſiones eſſe extra regnum Dei, earum* 9.
quas Dominus eſſe dixit in domo patris ſui. Decimũ eſt, 10.
ſacrificium Chriſtianorum pro eis qui non baptizati de corpore exierint, offerẽdum. Vndecimum, *aliquos eorum qui* 11.
ſine baptiſmo Chriſti ex hac vita emigrauerint, interim non ire in regnũ, ſed in paradiſum; poſtea verò in reſurrectione mortuorum, etiam ad regni cælorum beatitudinem peruenire. Hæc interim vndecim multum apertéq; peruerſa, & fidei catholicæ aduerſa, nunc iam, nihil cunctæris extirpare atque abiicere ab animo, à verbo, à ſtylo
C tuo: ſi vis vt te non ſolùm ad altaria tranſiſſe catholica, ſed verè catholicum eſſe gaudeamus. Nam hæc ſi pertinaciter ſingula defendantur, tot hæreſes facere poſſunt, quot opiniones eſſe numerantur. Quocirca conſidera quàm ſit hoc horrendum, vt omnes ſint in vno homine, quæ damnabiles eſſent in ſingulis ſingulę. Sed ſi tu pro eis nulla contentione pugnaueris, imò verò eas fidelibus verbis & literis expugnaueris; laudabilior eris cenſor in teipſum; quàm ſi quemlibet alium recta ratione reprehenderes; & mirabilior eorum emendator, quàm ſi nunquã illa ſenſiſſes. Adſit Dominus tuæ menti, & tantam ſpiritui tuo ſpiritu ſuo facilitatem humilitatis, lucem veritatis, dulcedinem charitatis, pacem pietatis infundat, vt victor tui animi malis eſſe in veris, quàm cuiuſlibet contradicentis in falſis. Abſit autem vt te arbitreris hæc opinando à fide catholica receſſiſſe, quamuis ea fidei ſint aduerſa catholicæ; ſi corã Deo, cuius in nullius corde
D oculus fallitur, veraciter te dixiſſe reſipiſcis, *non te tibiipſi eſſe credulum probari ea quæ dixeris poſſe: ac ſtudere te ſemper etiam propriam ſententiam non tueri, ſi improbabilis detegatur; eo quòd ſit tibi cordi, proprio damnato iudicio, meliora magis & quæ ſint veriora ſectari*. Iſte quippe animus etiam in dictis per ignorantiam non catholicis, ipſa eſt correctionis præmeditatione ac præparatione catholicus. Sed iſte ſit modus huius voluminis, vbi requieſcat paululum lector, vt ad ea quæ ſequuntur, eius intentio ab alio renouetur exordio.

[Pertinacia hæreſim facit.]

[Suprà lib. 2. cap. 16 & lib. 3. ca. 14.]

LIBRI TERTII FINIS.

DIVI

D. AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE ANIMA ET EIVS ORIGINE, AD VINCENTIVM VICTOREM, LIBER QVARTVS.

CAPVT I. ACcipe nunc iam etiam de meipſo quæ tibi dicere cupio, ſi poſſim, hoc eſt, ſi ille donauerit, in cuius manu ſunt & nos & ſermones noſtri. Reprehendiſti (Infrà cap. 2. & 12.) enim me bis numero exprimens etiam meum nomen. Et cùm te in principio libri tui imperitiæ tuæ admodum conſcium, & doctrinæ adminiculo deſtitutum; me verò vbi nominaſti, doctiſſimum ac peritiſſimum dixeris: tamen quibus in rebus tibi viſus es noſſe, quod ego vel neſcire me fateor, vel quamuis neſciam ſcire præſumo: libertate qua oportebat, non tantum ſenem iuuenis, & Epiſcopum laicus, verumetiam hominem tuo iudicio doctiſſimum & peritiſſimum non dubitaſti reprehendere. Ego autem & me doctiſſimum ac peritiſſimum neſcio, imò verò me non eſſe certiſſimè ſcio: & fieri poſſe nõ ambigo, vt aliquid imperito & indocto cuipiam ſcire cõtingat, quod aliquis doctus & peritus ignorat; & in hoc te planè laudo, quòd veritatem etſi nũquam percepiſti, certè quam putaſti, homini prætuliſti; ideo quidem temerè, quia exiſtimaſti ſcire te quod neſcis; ſed ideo liberè, quia perſonam non veritus, elegiſti aperire quod ſentis. Vnde te intelligere oportet, quanto eſſe nobis debeat cura maior, Dominicas oues reuocare ab erroribus; ſi & ouibus turpe eſt, vitia paſtorum ſi qua cognouerint, eiſdem occultare paſtoribus. O ſi illa reprehenderes mea, quæ iuſta reprehenſione ſunt digna! Neque enim negare debeo, ſicut in ipſis moribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis, quæ poſſint iuſto iudicio, & nulla temeritate culpari. Ex quibus ſi aliqua reprehenderes, illic & tibi fortaſſis oſtenderem, qualem te eſſe, in quibus non perperam reprehenderes, vellem, neque tibi iuniori maior, & præpoſitus ſubdito, correctionis exemplum, quanto humilius, tanto ſalubrius exhiberem. Sed ea in me reprehendiſti, quæ non corrigere humilitas; ſed partim fateri, partim defendere veritas cogit.

CAPVT II. (Quæ Vincentius in Auguſtino reprehendenda putauit.) HAEC autem ſunt: Vnum, quòd de origine animarum, quæ poſt primum hominem datæ ſunt, vel dantur hominibus, non ſum auſus aliquid definire, quia fateor me neſcire: alterum, quòd animam ſcire me dixi ſpiritum eſſe, non corpus. Sed in hoc altero duo reprehendiſti. Vnum, quòd non eam crederem corpus eſſe. Alterum, quòd eam ſpiritum crederem. Tibi enim videtur & corpus eſſe animam, & non eſſe ſpiritum. Audi igitur purgationẽ meam contra reprehenſionem tuam, & ex hac occaſione qua me tibi purgo, in teipſo diſce quæ purges. Recole verba libri tui, vbi me primitus nominaſti: *Scio*, inquis, *pleroſque & facilè peritiſſimos viros, inſuper & conſultos tenuiſſe ſilentiũ, aut nihil expreßius elocutos, cùm definitionem diſputationibus ſuis inchoata expoſitione ſubtraherent; ſicuti nunc nuper apud te Auguſtini doctißimi viri prædicatique Epiſcopi comprehenſum literis lectitaui: modeſtius quidem, vt reor, ac verecundius huiuſce rei arcana rimantes, intra ſeipſos tractatus ſui deuoraſſe iudicium, neque ſe poſſe ex hinc aliquid determinare profeſſos. Sed mihi crede, ſatis ſuperq́; videtur abſurdum atque incongruum rationi, vt homo ipſe expers ſui ſit, aut is qui rerum omnium creditur adeptus eſſe notitiam, ſibiipſi habeatur ignotus. Quid autem differt homo à pecore, ſi neſcit de ſua qualitate naturáque diſquirere atque diſſerere; vt merito in illum conueniat quod ſcri-* (Pſal. 48.) *ptum eſt; Homo cùm eſſet in honore, non intellexit, aſſimilatus eſt iumentis, & comparatus eſt eis. Nam cùm Deus* A *bonus nihil non ratione condiderit, ipſumque hominem animal rationale, intellectus capacem, rationis compotem, ſenſuq́; viuacem, qui omnia rationis expertia prudenti ordinatione diſtribuat, procreauerit: quid tam inconuenienter dici poteſt, quàm vt eum ſola ſui notione fraudauerit? Et cùm ſapientia mundi, quæ ſeſe vſque ad veri cognitionem ſuperuacua quidem inueſtigatione protendit, quia ſcire nequit per quem licet quæ ſunt vera cognoſci; aliqua tamen vicina, imò affinia veritati tentauerit ſuper animæ natura diſpicere: quàm indecens atque pudendum eſt, religioſum quemquam de hoc ipſo aut nihil ſapere, aut penitus ſibi interdixiſſe ne ſapiat.* Iſta tua noſtræ ignorantiæ diſertiſſima & luculentiſſima caſtigatio, omnia quæ ad naturã hominis pertinent, ſic te ſcire compellit, vt ſi eorum aliquid ignoraueris, non meo, ſed tuo iudicio pecoribus compareris. Quamuis enim nos inſignius videaris attingere, eò quod dixiſti: *Homo cùm eſſet in honore, non intellexit*; quia in quo tu non es, honore ſumus Eccle- B ſiæ; tamen etiam tu in eo es honore naturæ, vt pecoribus præferaris; quibus ſecundum tuum iudicium cõparandus es, ſi aliquid eorum quæ ad naturam tuam conſtat pertinere, neſciueris. Neque enim eos aſperſiſti hac reprehenſione tantummodo, qui hoc neſciunt quod ego neſcio, hoc eſt, humanæ animæ originem (quam quidem non penitus neſcio; ſcio enim Deum (Gen. 2.) flauiſſe in faciem primi hominis, factúmque eſſe hominem in animam viuam; quod tamen niſi legiſſem, per meipſum ſcire non poſſem.) Sed dixiſti: *Quid autem differt homo à pecore, ſi neſcit de ſua qualitate naturaq́; diſquirere atque diſſerere?* Quod ſenſiſſe ita videris, tanquam de vniuerſa ſua qualitate atq; natura ſic homo diſquirere atque diſſerere debeat, vt nihil eum ſui lateat. Quod ſi ita eſt, iam te pecoribus comparabo, ſi mihi non reſponderis tuorum numerum capillorum. Si autem quantumcunque proficiamus in hac vita, aliqua nos ad naturam noſtram pertinentia neſcire cõ- C cedas; quæro id quantum quatenusque concedas, ne forte & hoc ibi ſit quod animæ noſtræ non omnimodo ſcimus originem: quamuis quod ad ſalutem pertinet fidei, diuinitùs animam datam, eamque non eius cuius Deus eſt eſſe naturæ, remotis ambagibus nouerimus. An fortè hactenus putas naturam ſuam cuique neſciendam, quatenus eam tu neſcis; hactenus ſciendam, quatenus eã tu ſcire potueris, vt ſi paulo amplius te quis neſcierit, eum pecoribus compares, quòd ſciẽtior illo eſſe potuiſti: atque ita ſi quis eam paulo plus te ſcierit, eadem iuſtitia te ille pecoribus comparabit? Dic ergo quatenus nobis naturã noſtram neſcire concedas, vt à pecoribus ſalua ſit noſtra diſtantia. Et conſidera tamẽ ne plus à pecoribus diſtet, qui eius aliquid neſcire ſe ſcit, quàm qui ſe putat ſcire quod neſcit. Natura certè tota hominis eſt ſpiritus, anima & corpus. Quiſquis ergo à natura humana corpus alienare vult, deſipit. Medici tamen qui appellantur anatomici, per (Medici anatomici.) D membra, per venas, per neruos, per oſſa, per medullas, per interiora vitalia etiam viuos homines quãdiu inter manus rimantium viuere potuerunt,† diſiciẽdo ſcrutati ſunt, (†ſu. diſſecando.) vt naturam corporis noſſent. Nec tamen nos quia iſta neſcimus, pecoribus compararunt. Niſi fortè dicturus es, eos pecoribus comparandos qui animę naturam, non qui corporis neſciunt. Non ergo ita prçloqui debuiſti. Neque enim aiſti: Quid differt homo à pecore, ſi neſcit de animæ ſuæ qualitate atque natura: ſed aiſti; *ſi neſcit de ſua qualitate naturaq́; diſquirere atque diſſerere.* Qualitas vtique noſtra, & natura noſtra cum corpore computatur, quamuis de his quibus cõſtamus ſingillatim ſingulis diſſeratur. Verùm ego quàm multa poſſim de hominis natura ſcientiſſimè diſputare, ſi explicare velim, plura volumina implebo, multa me tamen ignorare confiteor.

CAPVT III. TV autem quò vis pertinere quod in ſuperiore libro de flatu

de flatu hominis diſputauimus? Vtrum ad animæ naturã, A quia ipſa id agit in homine; an ad corporis, quod ab ea mouetur vt id agat; an ad huius aëris, cuius reciprocatu id agere declaratur; an potius ad omnia tria, ad animam ſcilicet quæ corpus mouet, & ad corpus quod motu flatum recipit atque reddit, & ad auram iſtam vndique circumfuſam, quę intrando alit, releuat exeundo. Et tamen hoc literatus homo atque facundus vtique neſciebas, quando credebas, dicebas & ſcribebas, & in conuentu multitudinis congregatæ legebas, & de natura noſtra vtrem inflari, & naturam noſtram inde minus nihil habere: cum hoc vnde faciamus, facillimè poſſes, non diuinas & humanas paginas perſcrutando, ſed in te aduertendo noſſe cùm velles. Quomodo igitur tibi committam vt me doceas de origine animarum, quod me neſcire cõfiteor; qui quod tuis naribus atque ore ſine intermiſſione facis, vnde facias ignorabas? Et præſtet Dominus vt à me commonitus, cedas potius quàm reſiſtas tam in promptu B poſitæ atque apertiſſimæ veritati. Nec de vtre inflando ſic interroges pulmones tuos, vt eos aduerſus me habere malis inflatos, quàm eis acquieſcere te docentibus, & reſponſum tibi verum, non loquendo & altercando, ſed ſpirando & reſpirando reddentibus. Proinde ignorantiam meam de origine animarum te corripientem atque obiurgantem non moleſtè ferrem, imò inſuper & gratias magnas agerem, ſi eam mihi non ſolùm duris percuteres conuiciis, ſed veris etiam excuteres dictis. Si enim me poſſes docere quod neſcio non ſolùm te verbis, ſed & pugnis cædentem deberem patientiſſimè ſuſtinere.

CAPVT IIII.

NAM fateor dilectioni tuæ, quãtum attinet ad iſtã quæſtionem, vnũ de duobus valde cupio noſſe ſi poſſim, vel de animarum origine, quod ignoro; vel vtrum pertineat ad nos hoc noſſe cùm hic viuimus. Quid ſi enim ex illis rebus eſt de quibus nobis dicitur, Altiora *(Eccl. 3.)* te ne quæſieris, C & fortiora te ne ſcrutatus fueris, ſed quę præcepit tibi Dominus, illa cogita ſemper? Verum hoc noſſe cupio, aut ab ipſo Deo ſciẽte quod creat, aut etiam ab aliquo docto ſciente quid dicat, non ab homine neſciente quod anhelat. Infantiam ſuam quiſq. non recolit, & putas hominem niſi Deo docente poſſe cognoſcere, vnde in matris vtero viuere cœperit, præſertim ſi vſqueadeò illum adhuc lateat humana natura, vt non ſolùm quid intus habeat, verumetiam quid ad eam forinſecus accedat, ignoret? Itáne dilectiſſime tu me docebis aut quenquam vnde homines naſcẽtes animentur, qui neſciebas adhucuſque vnde viuentes ſic alantur, vt illo alimento paululum ſubtracto continuò moriantur? Tu me docebis aut quemquam, vnde homines animentur, qui neſciebas adhucuſque vnde vtres quando inflantur, impleantur? Vtinam quemadmodum neſcis vnde origo ſit animarum; ſic ego ſaltẽ ſcirem vtrum mihi in hac vita ſciendum eſſet. Si enim ex illis eſt altioribus, quæ inquirere ſcrutarique prohi- D bemur, timendum eſt ne hoc non ignorando, ſed quærendo peccemus. Neque enim propterea non eſſe de illis altioribus putare debemus, quia non ad Dei naturam pertinet, ſed ad noſtram.

Non ad ſolam Dei naturam pertinent, quæ ſcrutari prohibemur.

CAPVT V.

QVID quòd nonnulla in operibus Dei, quàm ipſe Deus inquantũ cognoſci poteſt, difficilius cognoſcũtur? Nam didicimus Deum eſſe trinitatem, quot autẽ animalium genera crearit, ſaltem terreſtrium, quæ in arcam Noë intrare potuerunt, *(Gen 7.)* adhucuſque neſcimus. Niſi hoc tu iam fortè didiciſti. In libro etiam Sapientiæ *(Sap. 13.)* ſcriptum eſt: Si enim tantum potuerunt valere vt poſſent æſtimare ſeculum, quomodo eius Dominum non facilius inuenerũt? An quia hoc intra nos eſt, ideo non altius nobis eſt? Interior enim eſt animæ noſtræ natura quàm corpus. Quaſi verò corpus ipſum non facilius noſſe potuerit anima extrinſecus per oculos ipſius corporis, quàm intrinſecus per ſeipſam. Quid enim eſt in inteſtinis corporis vbi non eſt ipſa? Et tamẽ etiam quęque interna atque vitalia oculis corporis inquiſiuit, & quicquid ex eis diſcere potuit, per oculos corporis didicit. Et certè ibi erat etiam quando illa neſciebat. Et cùm viſcera intrinſecus noſtra non poſſint ſine anima viuere, facilius ea potuit anima viuificare quàm noſſe. An fortè ad eius cognitionẽ altius illa eſt corpus eius quàm ipſa; & ideo ſi velit inquirere atque diſſerere, *(Quæſtiones de corporis natura.)* quando ſemen hominis conuertatur in ſanguinem, quando in ſolidã carnem, quando oſſa durari, quando incipiant medullari: quot ſint genera venarũ atque neruorum, quibus diſcurſibus & anfractibus vniuerſum corpus illæ irrigent, illi alligent; verũ in neruis deputanda ſit cutis; vtrum in oſſibus dentes, diſtãt enim quòd medulla carent; & quid ab vtriſque differãt *(Dentes quid ab oſſibus differant.)* vngues, quoniã his duritia ſimiles ſunt; præcidi autẽ & creſcere, commune illis eſt cum capillis: quiſnã ſit vſus venarũ, non ſanguinis, ſed aëris, quas arterias vocant: hæc atque huiuſmodi de natura corporis ſui, ſi anima noſſe deſideret, tunc dicendum eſt homini, Altiora te *(Eccl. 3.)* ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſi autem de ſua origine quod neſcit, inquirat, non eſt altius neq. fortius, quàm vt id poſſit apprehendere: & abſurdum exiſtimas atque incongruum rationi, vt neſciat anima, vtrum nam diuinitùs inſufflata ſit, an de parẽtibus tracta, cùm hoc iam præteritum non meminerit, & inter illa deputet, quæ irreuocabiliter, ſicut infantiam, & cętera recentis ab vtero ætatis oblita eſt, ſi tamen cum ſenſu eius aliquo factum eſt quando factum eſt: nec putas abſurdum atque incõgruum, vt corpus ſibi ſubditum neſciat, & quod non eſt de præteritis eius, ſed de præſentibus prorſus ignoret, vtrum venas moueat vt viuat in corpore; neruos autem, vt membris corporis operetur: & ſi ita eſt, cur neruos non moueat, niſi velit; pulſus autem venarum etiam ſi nolit, ſine intermiſſione agat: de qua parte corporis cæteris dominetur, quod ἡγεμονικὸν vocant, vtrum de corde, an de cerebro, an diſpertitis de corde motibus, de cerebro ſenſibus, an de cerebro & ſenſibus & voluntariis motibus, de corde autem non voluntariis venarum pulſibus: & ſi de cerebro illa duo facit, cur ſentiat, & ſi nolit, membra verò nõ moueat niſi velit? Cùm igitur hæc in corpore niſi ipſa non faciat, cur neſcit quod facit, vel vnde facit? Nec ei turpe eſt iſta quòd neſcit, & turpe eſſe exiſtimas, ſi neſciat vnde vel quomodo facta ſit, cùm ſeipſa non fecerit? Anima verò, nulli ſciunt quomodo hæc, & vnde agat in corpore; ideo ad altiora ac fortiora id pertinere non putas?

CAPVT VI.

AT ego hinc tibi maiorem moueo quæſtionem, cur pauciſſimi nouerint vnde agant, quod omnes agunt? Fortaſſe dicturus es, Quia illi didicerunt artem anatomicam vel empiricam, quas medicinalis continet diſciplina, quam pauci aſſequuntur. Cæteri verò iſta diſcere noluerunt, cùm potuiſſent ſi vtique voluiſſent. Vbi omitto dicere, cur multi conentur diſcere iſta, nec poſſint: quia tardo, quod multum mirum eſt, impediuntur ingenio. ea diſcere ab aliis, quæ aguntur ab eis ipſis, & in eis ipſis. Sed hæc ipſa eſt maxima quęſtio, cur arte non mihi opus ſit, vt eſſe in cælo ſolem ſciam, & lunam, & alia ſidera; & arte mihi opus ſit, vt ſciam quando digitum moueo, vnde incipiam, à corde, an à cerebro, an ab vtroque, an à neutro: & doctore non egeam, vt ſciam quid ſit tam longè altius ſuper me; ab alio autem homine diſcere expectem, vnde agatur à me quod agitur in me. Nam cùm in corde cogitare dicamur, & quod cogitamus, nullo alio homine ſciente ſciamus; ipſum tamen cor vbi cogitamus, neſcimus in qua parte corporis habeamus, niſi ab alio diſcamus qui neſcit quod cogitamus. Nec ignoro cùm audimus, vt ex toto corde diligamus

Qui toto corde Deum diligere iubeamur.

ligamus Deum, non hoc dici de illa particula carnis noſtræ quæ ſub coſtis latet; ſed de illa vi qua cogitationes fiunt. Quæ meritò appellatur hoc nomine, quia ſicut motus non ceſſat in corde, vnde ſe pulſus diffundit vſquequaque venarum; ita non quieſcimus aliquid cogitando verſare. Veruntamen cùm omnis ſenſus ab anima inſit corpori, cur etiam in tenebris, & oculis clauſis, ſenſu corporis qui vocatur tactus, membra forinſecus noſtra numeremus; ipſius autem animæ interiore præſentia, qua cunctis quæ viuificat atq; animat, præſto eſt, nulla intrinſecus noſtra viſcera nouerimus, non medicos empiricos, nec anatomicos, nec dogmaticos, nec methodicos, ſed hominem ſcire arbitror neminem. Et quiſquis fuerit conatus hæc diſcere, non fruſtra ei dicetur: Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. *Eccle. 3.* Neque enim altiora ſunt quàm poteſt noſtra ſtatura contingere, ſed quàm poteſt noſtra coniectura comprehendere; & fortiora quàm poteſt vis humani ingenij penetrare, & tamen non eſt cælum cæli, non dimenſio ſiderum, non modus maris atque terrarum, non infernus inferior. Nos ſumus qui nos comprehẽdere non valemus. Nos modulum ſcientiæ noſtræ altiores fortioreſque ſuperamus. Nos non poſſumus capere nos, & certè non ſumus extra nos. Nec ideo comparandi pecoribus, quia id quod ſumus non penitus inuenimus: & comparandos nos pecoribus putas, ſi quod fuimus obliti ſumus, ſi tamen id aliquando noueramus. Neque enim nunc anima mea trahitur ex parentibus, aut inſufflatur à Deo. Vtrumlibet horum fecerit, tunc fecit quando me creauit, non etiam nunc de me, vel in me facit. Actum illud atque tranſactum eſt, nec præſens mihi eſt nec recens. Ne id quidem ſcio vtrum id ſcierim, oblituſque ſim, an verò nec tunc quando factum eſt, id ſentire ac noſſe potuerim.

CAPVT VII.

Ecce modò dũ ſumus, dum viuimus, dum nos viuere ſcimus, dũ meminiſſe nos, & intelligere & velle certiſſimi ſumus; qui nos naturæ noſtræ magnos cognitores eſſe iactamus, quid valeat memoria noſtra, vel intelligẽtia, vel voluntas, omnino neſcimus. *Simplicij cuiuſdam inſignis memoria.* Amicus quidam meus iam inde ab adoleſcẽtia, Simplicius nomine, homo excellentis mirabiliſq; memorię, cùm interrogatus eſſet à nobis, quos verſus Virgilius in omnibus libris ſupra vltimos dixerit, continuò, celeriter, memoriterque reſpondit. Quæſiuimus etiam ſuperiores vt diceret, dixit. Et credidimus eum poſſe retrorſum recitare Virgilium. De quocunque loco voluimus, petiuimus vt faceret, fecit. Proſa etiã de quacunque oratione Ciceronis, quam memoriæ cõmendauerat, id eum facere voluimus, quantum voluimus ſurſum verſus ſecutus eſt. Cùm admiraremur, teſtatus eſt Deum, neſciſſe ſe hoc poſſe ante illud experimentum; ita quantum ad memoriam attinet, tunc ſe eius animus didicit; & quandocunque diſcere, niſi tentando & experiendo poſſet? Et vtique antequam tentaret, idem ipſe erat. Cur ſe igitur neſciebat? *Memoria fiducia.* Sæpe nos præſumimus aliquid memoria retenturos, & cùm id putamus, non ſcribimus; nec nobis poſtea cùm volumus venit in mentem, noſque pœnitet crediſſe vẽturum, vel literis non illigaſſe ne fugeret; & ſubitò rurſus cùm id non quęramus, occurrit. Nunquid nos non eramus, quando id cogitabamus? nec tamen hoc ſumus quod fuimus, quando id cogitare non poſſumus. *Memoria inſcrutabilis theſaurus.* Quid eſt ergo quod neſcimus? Quomodo ſubtrahimur negamurque nobis? Itaque neſcio quomodo proferimur ad nos, reddimurque nobis, quaſi alij ſimus, & alibi ſimus, quãdo quærimus, nec inuenimus quod in memoria noſtra poſuimus: neq; noſipſi ad noſipſos veluti alibi poſitos peruenire poſſimus, & tunc perueniamus quando inuenimus. Vbi enim quærimus niſi apud nos? & quid quærimus niſi nos? quaſi non ſimus

A in nobis, & aliquò receſſerimus à nobis. Nónne attendis, & exhorreſcis tantam profunditatem? Et quid eſt hoc aliud quàm noſtra natura, nec qualis fuit, ſed qualis nunc eſt? Et ecce magis quæritur quàm comprehẽditur. Sæpe mihi propoſitam quæſtionem putaui me intellecturum, ſi inde cogitarem. Cogitaui, nec potui. Sæpe non putaui, & tamen potui. Vires itaque intelligentiæ meæ non ſunt mihi vtique cognitæ, & credo quia nec tibi. *Vires intelligentiæ ſuæ nulli ſatis cognitæ.* Sed me contemnis fortaſſe confitentem, & propter hoc quoque pecoribus comparabis. Ego autem monere, vel ſi non dignatis, certè admonere non deſinam, vt agnoſcas potius communem infirmitatẽ, in qua virtus perficitur, ne pro cognitis incognita præſumendo, ad veritatẽ peruenire non poſſis. Puto enim eſſe aliquid, quod & tu intelligere quæris, nec potes, nec tamen quæreres, niſi te poſſe ſperares. Ac per hoc & tu vires intelligẽtiæ tuæ neſcis, qui naturæ tuæ ſciẽtiã profiteris, nec mecum ignorantiã confiteris. Quid dicam de volũtate, vbi certè liberũ à nobis prædicatur

B arbitriũ? Nempe beatiſſimus apoſtolus Petrus volebat pro Dño animam ponere. *Ioan. 13. Non mentiebatur apoſtolus Petrus velle ſe dare animam pro Domino ponere.* Planè volebat. Neque enim Deũ id pollicendo fallebat, ſed quantas vires haberet, voluntas ipſa neſciebat. Proinde vir tantus qui filium Dei eſſe cognouerat, ſe latebat. Scimus nos itaque aliquid velle, ſeu nolle; ſed voluntas noſtra etiã cùm bona eſt, quantum valeat, quantas vires habeat, quibus tentationibus cedat, quibus non cedat, ſi nos non fallimus, fili dilectiſſime neſcimus.

CAPVT VIII.

Vide igitur quàm multa non præterita, ſed præſentia de natura noſtra, nec tantũ quod ad corpus, verumetiam quod ad interiorem hominẽ pertinet ignoremus, nec tamen pecoribus comparemur. Et tu, quia præteritam originem animę meę non omnino neſcio, ſed non plenè ſcio, nam ſcio mihi datam eſſe à Deo, nec tamen eſſe de Deo, tanto me cõuicio dignum putaſti. Et quãdo poſſum de natura ſpiritus & animæ noſtræ commemorare omnia quæ neſcimus? Vbi potius

C exclamare debemus ad Deum, quod ille exclamauit in Pſalmo: Mirificata eſt ſcientia tua ex me, inualuit, nõ potero ad illam. *Pſal. 138.* Cur enim adiecit, ex me, niſi quia ex ſeipſo quàm incomprehenſibilis eſſet Dei ſcientia coniiciebat, quandoquidem ſeipſum comprehendere non valebat? Rapiebatur Apoſtolus in tertium cęlum, & audiebat ineffabilia verba, quę non licet homini loqui, *2. Cor. 12.* & vtrũ in corpore hoc illi accidiſſet, an extra corpus, neſcire ſe dicit, nec à te comparari pecoribus pertimeſcit. Sciebat ſe ſpiritus eius eſſe in tertio cęlo, eſſe in paradiſo, & vtrum eſſet in corpore neſciebat. Et vtique tertium cęlum & paradiſus non erat ipſe apoſtolus Paulus; corpus verò eius & anima atque ſpiritus eius ipſe erat. Ecce ſciebat magna, alta atque diuina quę ipſe nõ erat; & hoc neſciebat quod ad naturam ipſius pertinebat. Quis in tanta occultarum rerum ſcientia, tantam ſui ipſius ignorantiam non miretur? Quis poſtremò crederet, niſi qui non fallit, hoc diceret: Quid

D oremus ſicut oportet neſcimus; *Roman. 8.* vbi eſſe noſtra maximè debet intentio, vt nos in ea quæ antè ſunt extendamus: & me, ſi in eis quæ retrò ſunt, aliquid de mea origine oblitus ſum, pecoribus comparas, cùm audias eundem Apoſtolum dicentem: Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè ſunt extentus, ſecundum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu? *Philip. 3.*

CAPVT IX.

An fortè etiam hoc quia dixi, Quid oremus ſicut oportet neſcimus: irridendum me arbitraris, & irrationalibus ſimilem animantibus iudicas? Et fortè tolerabilius. Cùm enim recto ſanoque iudicio futura noſtra preteritis pręferamus, & oratio nobis non propter quod fuimus, ſed quod erimus ſit neceſſaria, multo eſt vtique moleſtius neſcire quid oremus, quàm quẽadmodum exorti fuerimus. Sed veniat tibi in mẽtem

vbi hoc legeris, vel relegẽdo recole: & noli in me huius cõuicij lapidẽ iacere, ne ad quem non vis, perueniat. Ille ipſe quippe doctor gentium Apoſtolus dixit: Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus. Quod non tantùm verbo docuit, ſed ſuo quoque demonſtrauit exemplo: Nam contra vtilitatem & ſalutis ſuæ perfectionem neſciens orabat vt diſcederet ab eo ſtimulus carnis, quem ſibi datum dixit, ne magnitudine reuelationum ſuarum extolleretur. Et quia illum Dominus diligebat, non fecit quod ignoranter petebat. Sed tamen vbi ait, Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus; mox adiunxit: Sed ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autẽ ſcrutatur corda, ſcit quid ſpiritus ſapiat, quia ſecundum Deum interpellat pro ſanctis: id eſt, interpellare facit ſanctos. Ille vtique ſpiritus, quem Deus miſit in corda noſtra, clamantem abba pater, & in quo clamamus abba pater: vtrumque enim dictum, & accepiſſe nos ſpiritum clamantem, abba pater, & in quo clamemus, abba pater; vt exponeretur quomodo dixit clamantem, hoc eſt, clamare facientem, vt ipſo faciente clamemus. Doceat ergo & hoc me quando voluerit, ſi hoc mihi expedire nouit, vt ſciam vnde ſecundum animam originem ducam. Sed ille hoc me doceat ſpiritus, qui altitudinem Dei ſcrutatur, non homo qui ſpiritum neſcit, vnde vter inflatur. Abſit tamen vt ego hinc te pecoribus comparem. Non enim hoc quia non poteras, ſed quia non aduerteras, neſciebas.

Roman. 8. — *2. Cor. 12.* — *Spiritus ſanctus quo ſanctos facit Deũ pro nobis interpellare.* — *Gal. 4.* — *Roman. 8.*

CAP. X.

VERVM tu fortaſſe quamuis altiora ſint, quæ de animarum origine requiruntur, quàm eſt vnde ducimus, & reddimus flatum: tamẽ eadem altiora de ſcripturis ſanctis te didiciſſe confidis, de quibus per fidem didicimus, quæ nulla poſſent humana ingenia inueſtigare. Nam longè vtique præſtantius eſt, noſſe reſurrecturam carnem, ac ſine fine victuram, quàm quicquid in ea medici ſcrutando diſcere potuerunt, quod nullo ſenſu anima percipit, cùm præſentia ſua vegetet cuncta quæ neſcit. Et longè eſt melius, noſſe animam, quæ in Chriſto renata & renouata fuerit, in æternum beatam futurã, quàm quicquid de illius memoria, intelligentia, voluntate neſcimus. Hæc autem quæ dixi præſtantiora atque meliora nullo modo noſſe valeremus, niſi diuinis crederemus eloquiis. His ergo eloquiis fidere te fortaſſis exiſtimas, ne de origine animarum ſententiam definitam proferre cuncteris. Primum ſi ita eſſet, non ipſi humanæ naturæ tribuere debuiſti, quod ſcit homo de ſua qualitate atque natura diſquirere atque diſſerere, ſed Dei muneri. Dixiſti enim: *Quid differt homo à pecore, ſi hoc neſcit?* Quid igitur opus eſt aliquid legere vt hoc ſciamus, ſi eo ipſo quo à pecore diſtamus, iam hoc ſcire debemus? Sicut enim nihil mihi legis vt me viuere ſciam, (habet enim natura mea vt hoc neſcire non poſſim:) ita & ſi illud ſcire naturæ eſt, cur mihi de hac re profers quibus credam teſtimonia Scripturarum? Nunquid ſoli diſtant à pecore qui eas legunt? Nónne ita creati ſumus vt diſtemus à pecoribus, & antequam ad aliquas literas peruenire poſſimus? Quid eſt quæſo quod tantum naturæ noſtræ arrogas, vt eo ipſo, quo diſtat à pecore, iam norit de origine animarũ diſquirere atque diſſerere; & rurſus eam ſic facis huius cognitionis expertem, vt hoc ſcire humanitus nequeat, niſi diuinis teſtibus credat?

Præſtantius eſt noſſe carnem reſurrecturam, & ſine fine victuram, quàm quicquid de ea natura medici docere potuerunt.

CAPVT XI.

DEINDE & in hoc falleris: Nam diuina teſtimonia, quæ ad iſtam quæſtionem ſoluendam referre voluiſti, non id aperiunt. Aliud eſt quod illa demõſtrant, ſine quo vere non poſſumus piè viuere, quòd ſcilicet animarũ noſtrarũ Deum habeamus datorẽ, creatorẽ, formatorẽ. Sed quomodo id faciat, vtrum nouas eas flando, an de parentibus trahendo, non exprimunt, niſi de illa vna quam primo homini dedit. Lege diligẽter quod ſcripſi ad fratrem noſtrum Dei ſeruum Renatum: ibi enim quia id oſtendi, non fuit neceſſe & hîc ſcribere. Velles autem me definire quod ipſe definiſti, vt in tales anguſtias contruderer, in quales ipſe contruſus, aduerſus catholicam fidem tot & tanta locutus es, vt eas ſi fideliter atque humiliter recolas atq; conſideres, videas profectò quantum tibi profuiſſet, ſi ſciſſes neſcire quod neſcis, & quantum tibi proſit, ſi vel nunc ſcias. Nam ſi intelligentia tibi placet in natura hominis, quoniam ſi reuera eam non haberet, nihil quantum ad animas pertinet, à pecoribus diſtaremus, intellige quid non intelligas, ne totum non intelligas; & noli deſpicere hominem, qui vt veraciter intelligat quod non intelligit, hoc ſe non intelligere intelligit. Vnde autẽ dictum ſit in ſacro Pſalmo: Homo in honore cùm eſſet, non intellexit, comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis: lege, & intellige, vt hoc opprobrium humiliter potius ipſe caueas, quàm ſuperbe alteri obiicias. De his enim dictum eſt, qui iſtam vitam ſolam deputant vitam, ſecundum carnem viuentes, & poſt mortem nihil ſperantes, veluti pecora: non de his, qui neque negant ſe ſcire quod ſciunt, & confitentur ſe neſcire quod neſciunt, & potius intelligunt hanc infirmitatem ſuam, quàm de ſua virtute confidant. Non itaque diſpliceat præſumptioni tuæ iuuenili meus ſenilis timor, fili. Ego enim ſi hoc quod de animarum origine quærimus, nec Deo, nec aliquo ſpiritali homine docente, ſcire potuero, paratior ſum defendere, quàm rectè etiam hoc Deus, ſicut alia multa, nos ſcire noluerit, quàm temetè dicere quod aut ita ſit obſcurum, vt hoc non ſolùm ad aliorum intelligẽtiam perducere nequeam, ſed nec ipſe intelligam: aut certe etiam hæreticos adiuuet, qui propterea perſuadere conantur ab omni noxa puras eſſe animas paruulorum, ne ſcilicet eadẽ noxa in authorem Deum recurrat & redeat, quòd inſontes animas, quibus nec lauacrum regenerationis ſubuenturum eſſe præſciuit, dando carni peccatrici, eſſe compulerit peccatrices, nulla baptiſmatis gratia ſubuentura, qua liberentur à damnatione perpetua. Quandoquidem innumerabiles animæ infantum antequam baptizentur, de corporibus exeunt. Abſit enim vt hoc volẽs diluere, dicam quæ ipſe dixiſti: *quòd anima per carnem meruerit inquinari & eſſe peccatrix, nullum habens antè peccatum, quo rectè id meruiſſe dicatur. Et quòd etiam ſine baptiſmo originalia peccata ſoluantur. Et quòd regnum quoque cælorũ non baptizatis in fine tribuatur.* Hæc atque huiuſmodi venena fidei niſi timerem dicere, fortaſſe de hac re definire aliquid non timerem. Quanto meliùs igitur non ſeparatim de anima diſputo & affirmo quod neſcio; ſed quod apertiſſimè Apoſtolum video docuiſſe, ſimpliciter teneo. Ex vno homine omnes homines ire in cõdemnationem qui naſcuntur ex Adam, niſi ita renaſcantur in Chriſto, ſicut inſtituit vt renaſcantur, antequam corpore moriantur, quos prædeſtinauit ad æternam vitam miſericordiſſimus gratię largitor: qui eſt & illis quos prędeſtinauit ad æternam mortem, iuſtiſſimus ſupplicij retributor, non ſolùm propter illa, quæ volentes adiiciunt, verumetiam ſi infantes nihil adiiciant, propter originale peccatum. Hæc eſt in illa quæſtione definitio mea, vt occulta opera Dei habeant ſuum ſecretũ, ſalua fide mea.

Supra lib. 1. cap. 14. & ſequent. — *Pſal. 48.* — *Roman. 5.* — *Prædeſtinatio ad malum.*

CAPVT XII.

NVNC iam, quantum Dominus donare dignatur, etiã ad illud debeo reſpondere, vbi de anima loquens, nomẽ meum iteraſti atque dixiſti: *Non enim, ſicut Auguſtinus peritiſſimus Epiſcopus profitetur, incorpoream & eandem ſpiritum eſſe permittimus.* Prius itaque vtrum anima incorporea, ſicut ego dixi, an corporea, ſicut tu, exiſtimanda ſit, diſputemus. Deinde vtrum etiam ipſa ſecũdum Scripturas noſtras dicatur ſpiritus, quamuis etiam

Duo capita diſputationis in libro 4. videlicet vtrum anima corporea ſit, & vtrum ſecundum Scripturas ſpiritus appelletur.

etiam propriè ſpiritus nuncupetur, non vniuerſa, ſed aliquid eius. Ac primum ſcire vellem, corpus quid eſſe definias. Si enim non eſt corpus niſi quod membris carnalibus conſtat, nec terra erit corpus, nec cælum, nec lapis, nec aqua, nec ſidera, nec ſi quid huiuſmodi eſt. Si autem corpus eſt quicquid maioribus & minoribus ſuis partibus, maiora & minora ſpatia locorum obtinentibus, conſtat; corpora ſunt etiam iſta quæ commemoraui: corpus eſt aër, corpus eſt lux iſta viſibilis, & omnia, ſicut dicit Apoſtolus, corpora cæleſtia, & corpora terreſtria. Sed vtrum tale aliquid ſit anima, ſcrupuloſiſſimè ac ſubtiliſſimè quæritur. Verùmtamen tu, vnde tibi maximè gratulor, Deum corpus non eſſe confirmas. Sed me rurſus ſolicitum facis vbi dicis: *Si anima caret corpore, vt ſit, ſicut quibuſdam placet, caſſæ inanitatis, aëreæ futiliſq́ſ ſubſtantiæ.* His enim tuis verbis videris credere, omne quod caret corpore, inanis eſſe ſubſtantiæ. Quod ſi ita eſt, quomodo Deum audes dicere carere corpore, nec times ne ſequatur inanis eum eſſe ſubſtantiæ? Porrò ſi & corpore caret Deus, quod iam confeſſus es, & eũ inanis eſſe ſubſtãtiæ, abſit vt dicas: Non ergo inanis ſubſtãtiæ eſt, quicquid corpore caret. Et ideo qui incorpoream dicit eſſe animam, non eſt conſequens vt eam velit videri inanis futiliſque ſubſtantiæ, quia & Deum qui non eſt inane aliquid, ſimul incorporeum confitetur. Vides autem quantum interſit inter id quod dico, & quod tu me exiſtimas dicere. Ego enim nec aëreæ ſubſtantiæ animam dico, alioquin corpus eſſe confiteor. Aër enim corpus eſt ſecundum omnes qui de corporibus cùm loquuntur, quid loquantur ſciunt. Tu autẽ propter id quod incorpoream dixi animam, non ſolùm caſſæ inanitatis, ſed ob hoc aëream me putaſti eam dixiſſe ſubſtantiam, cùm & corpus eam nõ eſſe dixerim quod eſt aër, & quod aëre impletur, inane eſſe nõ poſſit. Quod nec vtres tui te admonere potuerunt. Quid enim aliud in eos, niſi aër, quando inflantur, arctatur? Qui vſqueadeò inanes non ſunt, vt eadem plenitudine etiam pondera ſufferant. Quòd ſi fortè aliud tibi videtur eſſe flatus, aliud aër; cùm aër motus ipſe ſit flatus, quod & flabello agitato doceri poteſt: certè vaſa quælibet concaua quæ putas inania, vt plena eſſe cognoſcas, ab ea parte qua implentur, deprime in aquã, & vide quòd nihil humoris poſſit intrare repellente aëre, quo plena ſunt. Cùm autem ore ſurſum verſus collocantur, ſiue ex latere, tunc recipiunt liquorem, ſi quis infunditur vel ingreditur, exeunte atque euadẽte aëre, quà exitus patet. Hoc præſenti facilius poſſet demonſtrari facto quàm ſcripto. Sed non eſt hic diutius immorandum, cùm ſiue intelligas aëris naturam eſſe corpoream, ſiue non intelligas; me tamen putare non debes vel aëream dixiſſe animam, ſed omnino incorpoream: quod & tu eſſe confiteris Deum, quẽ dicere non audes inane eſſe aliquid, ſed negare nõ potes omnipotentis & immutabilis eſſe ſubſtantiæ. Cur ergo meruimus, ne ſit caſſæ inanitatis anima, ſi ſit incorporea, cùm Deum incorporeum fateamur eſſe, nec eum caſſæ inanitatis eſſe dicamus? Sic itaque potuit incorporeus Deus incorpoream creare animam, quemadmodum viuens viuentem, quamuis immutabilis mutabilem, & omnipotens longè imparem.

Corpus quid ſit. — *Prior quæſtio, vtrum anima corporea ſit.* — *1 Cor. 15.* — *Flatus & ventus nihil aliud quàm aër motus.*

CAPVT XIII. *1 Theſſ. 5.*

CVR autem animam nolis eſſe ſpiritum, ſed corpus eam velis eſſe, non video. Si enim propterea ſpiritus non eſt, quia diſtinctè Apoſtolus nominauit ſpiritum dicens; Et integer ſpiritus veſter, & anima & corpus: eadem cauſa eſt, cur ea non ſit corpus, quia diſtinctè nominauit & corpus. Si autem affirmas quòd & anima corpus ſit, quamuis diſtinctè corpore nominato; permitte vt etiam ſpiritus ſit, quamuis diſtinctè ſpiritu nominato. Multo enim magis tibi debet videri anima ſpiritus eſſe quàm corpus, quia ſpiritum & ani-

A mam vnius fateris eſſe ſubſtantiæ; vnius autẽ ſubſtantiæ animam corpúſque eſſe non dicis. Quo igitur pacto corpus eſt anima, cùm eius & corporis ſit diuerſa natura; & ſpiritus non eſt anima, cùm eius & ſpiritus ſit vna eadémque natura? Quid quòd iſta tua ratione etiam ſpiritum corpus eſſe cogeris dicere? Alioquin ſi ſpiritus corpus non eſt, & anima corpus eſt, non ſunt ſpiritus & anima vnius eiuſdémque ſubſtãtiæ. Tu autem vtrumque quamuis duo quædam ſentias, vnã fateris habere ſubſtantiam. Ergo & ſpiritus corpus eſt, ſi anima corpus eſt; neq. enim aliter poſſunt vnius eiuſdémque eſſe naturę. Proinde ſecundum te, illud quod ait Apoſtolus, Spiritus veſter & anima & corpus: tria ſunt corpora, ſed ex his duo, anima & ſpiritus vnius naturæ ſunt corpora: corpus autem illud, quod etiam dicitur caro, diuerſæ naturæ eſt. Et ex his tribus, vt opinaris, corporibus, quorum vnũ diuerſæ, duo verò ſunt vnius eiuſdémque ſubſtantiæ, conſtat totus homo, v-
B na quædam res, atque vna ſubſtantia. Iſta cùm aſſeras, non vis tamen vt duæ res vnius eiuſdémque ſubſtantiæ, id eſt, anima & ſpiritus habeant vnum ſpiritus nomen: cùm duæ res non vnius eiuſdémque, ſed imparis diuerſǽque ſubſtantiæ; id eſt, anima & corpus habeãt vnum ſicut putas, corporis nomen.

SED hoc omitto, ne de nominibus inter nos ſit potius controuerſia, quàm de rebus. Quiſnam ſit homo interior videamus, vtrum anima, an ſpiritus, an vtrũque. Sed ſicut te ſcripſiſſe video, hominem interiorẽ animam dicis. De hac enim loquebaris, cùm diceres: *Et gelante ſubſtantia quæ comprehendi non poterat, efficeret corpus aliud intra corpus naturæ ſuæ vi & ſpiramine conglobatum, exindéque inciperet homo interior apparere, quem veluti in forma vaginæ corporalis incluſum, ad ſimilitudinem ſui delineauit exterioris hominis habitudo.* Deinde infers, *flatus ergo Dei animã fecit, imò flatus ex Deo anima factus eſt, effigiata ſubſtantialis, & ſecundum na-*
C *turam ſuam corporea, & ſui corporis ſimilis, imaginiq́ conformis.* Poſt hæc incipiẽs loqui de ſpiritu, *Hæc,* inquis, *anima quæ ex flatu Dei haberet originẽ, ſine ſenſu proprio atque intellectu intimo eſſe non potuit, quod eſt ſpiritus.* Sicut ergo video, interiorem hominem vis eſſe animam; intimum, ſpiritum, tanquam & ipſe interior ſit animæ, ſicut illa corpori. Ita fit, vt quemadmodũ corpus per interiora concaua ſua recipit aliud corpus, quod eſt anima, ſicut putas: ſic & anima credenda ſit habere interiora inania, qua corpus tertium receperit ſpiritum; atque ita totus homo cõſtet ex tribus, exteriore, interiore, intimo. Itáne nondum reſpicis, quanta te abſurdiſſima conſequantur, cùm animam conaris aſſeuerare corpoream? Deinde dic mihi: Quis eorum renouabitur in agnitionem Dei, ſecundum imaginem eius qui creauit illum? Interior, an intimus? Apoſtolus quidem præter interiorem & exteriorẽ, non video quòd ſciat alium interioris interiorem, id eſt,
D totius hominis intimum. Sed elige quem volueris, qui renouetur ſecundum imaginem Dei, quomodo hanc recipiet, qui iam ſumpſit exterioris imaginẽ? Si enim per mẽbra exterioris cucurrit interior & gelauit: (hoc enim etiam verbo vſus es, tanquam figmentum fuſile fieret ex forma lutea, quæ de puluere facta eſt) quomodo eadem manente forma, quę impreſſa illi eſt vel expreſſa de corpore, poteſt reformari ad imaginem Dei? An duas habebit imagines, à ſummo quidẽ Dei, ab imo autem corporis; ſicut in nummo dicitur caput & nauia? An fortè dicis quòd anima ceperit imaginẽ corporis, & ſpiritus capiat imaginem Dei: tãquam illa contigua corpori, & ille ſit Deo, ac ſic ad imaginem Dei homo ille intimus, non iſte interior reformetur? Sed fruſtra hoc dicis. Nam ſi & ille intimus ita eſt per animæ omnia mẽbra diffuſus, vt illa per corporis; iam etiam ipſe per animam cepit imaginẽ corporis, ſicut illa

CAPVT XIIII. — *Coloſſ. 3.*

illa eum forma formauit; ac per hoc nō habet vbi capiat imaginem Dei, manente in ſe iſta imagine corporis; niſi quemadmodum nummus, vt dixi, aliter ex inferiore, aliter ex parte ſuperiore formetur. Ad iſta te abſurda quando de anima cogitas, carnalis cogitatio corporum, velis nolis, compellit. Sed Deus, vt etiá ipſe rectiſſimè confiteris, nō eſt corpus; quomodo igitur capiat eius imaginem corpus? (Corpus Dei imaginem nō capit.) Obſecro te, frater, vt non conformeris huic ſeculo, ſed reformeris in nouitate mentis tuæ, nec ſapias ſecundum carnem, quoniam mors eſt.

CAPVT XV.

SED, inquis, *Si anima caret corpore, quid eſt quod apud inferos diues ille cognoſcit? Certè,* inquis, *nouerat Lazarum, non nouerat Abraham. Vnde illi tanto antè tempore defuncti Abrahæ prouenit agnitio?* Hæc dicés, ſi agnitioné hominis non putas prouenire ſine corporis forma; vt noueris teipſum credo quòd aſſiduè ſpeculum attendis, ne ſi fueris oblitus faciem tuam, non te poſſis agnoſcere. Rogo te quem magis hominum nouit homo quàm ſeipſum, & cuius faciem poteſt videre minus quàm ſuam? Quis autem poteſt cognoſcere Deum, quem tu quoque incorporeum eſſe nō dubitas, B ſi præter corporis formam, ſicut putas, non poteſt cognitio prouenire, id eſt, ſi corpora poſſunt ſola cognoſci? Quis autem Chriſtianus de tam magnis difficillimiſque rebus diſputans, animum in verba diuina tam negligenter intendat, vt dicat, *ſi incorporea eſt anima, neceſſe eſt careat forma:* (Rom. 6.) Oblitus es te formam legiſſe doctrinæ? Ergo corporea eſt forma doctrinæ. Oblitus es ſcriptum eſſe de Chriſto Ieſu antequam hominem fuiſſet indutus, quòd in forma Dei erat? (Philip. 2.) Quomodo ergo dicis, *ſi incorporea eſt anima, neceſſe eſt careat forma,* cùm audias formam Dei, quem non eſſe corporeum confiteris, & ita loqueris tanquam forma niſi in corporibus eſſe non poſſit? Dicis etiam *ceſſare illic nomina, vbi non diſtinguitur forma, & nihil illic agere appellationem nominum, vbi nulla eſt deſignatio perſonarum.* Hinc volens probare Abrahæ animam fuiſſe corpoream, quia dici potuit pater Abraham. Iam diximus etiam vbi corpus nullum eſt, eſſe formam. C Si autem appellationem nominum nihil putas agere, vbi non ſunt corpora, numera iſta nomina quæſo te: Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, lõganimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, cõtinentia: (Gal. 5.) & dic mihi vtrum res ipſas nō agnoſcas, quarum iſta ſunt nomina, vel ſic agnoſcas velut aliqua lineamenta corporum videas. Ecce vt alia taceam, dic mihi quam figuram, quæ membra, quem colorē charitas habeat, quæ certè, ſi ipſe inanis non es, inane aliquid tibi videri non poteſt. *Cuius auxilium imploratũ eſt,* inquis, *corporeus vtique viſus eſt atque formatus.* Audiant te homines, & Dei nemo imploret auxilium, quia nemo eum poteſt videre corporeum.

CAPVT XVI.

DENIQVE dicis, *Membra illic animæ deſcribuntur, vt verè ſit corpus:* & vis *per oculum totum caput intelligi, quia dictus eſt leuaſſe oculos ſuos, per linguam fauces, per digitum manum, quia dictum eſt, Mitte Lazarum vt intingat extremum digiti ſui in aquam, & refrigeret linguam meam.* (Luc. 16.) D Tamen ne per membrorum nomina de Deo tibi corporeo præſcribatur, dicis *per hæc incorporeas intelligendas eſſe virtutes,* quia Deum rectiſſimè defendis non eſſe corporeum. Quid igitur cauſæ eſt, cur nomina iſta membrorum in Deo tibi corpus non faciant, in anima faciant? An verò quando de creatura hæc dicuntur, propriè accipienda ſunt; quando autem de creatore, tropicè atque tranſlatè? Pennas itaq. corporeas daturus es nobis, quoniam non creator, ſed creatura, id eſt, homo dicit: Si aſſumpſero pennas meas ſicut columba. (Pſal. 138.) Porrò ſi propterea linguam habebat diues ille corpoream, quoniam dixit, refrigeret linguam meam: in nobis quoque adhuc in carne vi- A uentibus, manus habet ipſa lingua corporeas, quia ſcriptum eſt: Mors & vita in manibus linguę. (Prou. 18.) Puto etiam nō tibi videri, vel eſſe creaturam, vel corpus eſſe peccatum. Cur ergo habet faciem? An non audis in Pſalmo, Non eſt pax oſſibus meis, à facie peccatorũ meorum? (Pſal. 37.) Quòd verò *illum Abrahæ ſinũ* exiſtimas *eſſe corporeum, & per ipſum* aſſeris *totũ corpus eius agnoſci*, vereor ne in re tanta iocularitèr atque irridenter, nō ſeriò grauitérque agere credaris. Neq. enim vſqueadeò deſiperes, vt arbitrareris corporeum ſinum vnius hominis ferre tot animas, imò, vt ſecundum te loquar, ferre tot corpora bene meritorũ, quot illuc angeli ſicut Lazarum perferũt. Niſi opinaris fortaſſe illam vnã animam ſolã, ad eundem ſinum peruenire meruiſſe. Si non iocaris, & errare pueriliter non vis, ſinũ Abrahæ intellige, remotam ſedem quietis atque ſecretam, vbi eſt Abrahã. (Sinus Abrahæ quid.) Et ideò Abrahæ dictũ, non quòd ipſius tantum ſit, ſed quòd ipſe pater multarum gentium ſit poſitus, (Gen. 17.) quibus eſt ad imitãdũ fidei principatũ propoſitus. Sicut Deũ Abrahã, & Deũ Iſaac, & Deũ Iacob, (Exod. 3.) ſe Deus vocari voluit, cùm ſit innumerabiliũ Deus.

CAPVT XVII.

B NEQVE hæc ita me diſſerere exiſtimes, tanquam negem fieri poſſe, vt anima mortui ſicut dormiẽtis, in ſimilitudine corporis ſui ſentiat, ſeu bona, ſeu mala: nam & in ſomnis quãdo aliqua dura & moleſta perpetimur, nos vtique ſumus, & niſi euigilãtibus nobis illa prætereant, pœnas grauiſſimas pẽdimus. Sed corpora eſſe credere, quibus hac atq. illac quaſi ferimur & volitamus in ſomnis; hominis eſt qui parum vigilanter de rebus talibus cogitauit: his quippe viſorũ imaginibus, maximè anima probatur non eſſe corporea; niſi velis & illa corpora dicere, quæ præter noſipſos tã multa videmus in ſomnis, cælum, terram, mare, ſolẽ, lunam, ſtellas, fluuios, montes, arbores, animalia. Hæc qui corpora eſſe credit, incredibiliter deſipit: ſunt tamen corporibus omnino ſimillima. Ex hoc genere ſunt etiam, quæ † alia (al. aliqua.) ſignificantia diuinitùs demonſtrantur, ſiue in ſomnis, ſiue in ecſtaſi: quæ vnde fiant, id eſt, quænam ſit velut materies eorũ, quis indagare C poteſt aut dicere? Proculdubiò tamẽ ſpiritalis eſt, non corporalis. Namque huiuſmodi ſpecies velut corporum, nō tamẽ corpora, & vigilãtium cogitatione formantur, & profunditate memoriæ continentur, & ex eius abditiſſimis ſinibus, neſcio quo mirabili & ineffabili modo cùm recordamur prodeunt, & quaſi ante oculos prolata verſantur. Tam multas igitur & tam magnas corporum imagines, ſi anima corpus eſſet, capere cogitãdo vel memoria retinendo non poſſet. Secundum tuam quippe definitionem, *corporea ſubſtantia ſua corpus hoc exterius nō excedit.* Qua igitur magnitudine, quæ nulla illi eſt, imagines tam magnorũ corporum & ſpatiorum atq. regionum capit? Quid ergo mirũ ſi & ipſa ſibi in ſui corporis ſimilitudine apparet, & quando ſine corpore apparet? Neque enim cũ ſuo corpore ſibi apparet in ſomnis, & tamẽ in ea ipſa ſimilitudine corporis ſui, quaſi per ignota loca & nota diſcurrit, & læta ſentit multa vel triſtia. Sed puto quòd D nec tu audeas dicere figuram illam corporis atq. mẽbrorum, quam ſibi habere videtur in ſomnis, verum corpus eſſe. Nam iſto modo erit verus mõs, quem ſibi videtur aſcẽdere, & corporea domus, quam ſibi videtur intrare; & arbor vera lignúmq. verum habens corpus, ſub qua ſibi videtur iacere; & aqua vera, quam ſibi videtur haurire, & omnia in quibus quaſi corporibus verſatur, corpora erunt, ſi & ipſa corpus eſt, quæ ſimili imagine inter cuncta illa verſatur.

CAPVT XVIII.

(S. Perpetua viſa ſibi eſt in ſomnis cum quodã Ægyptio in virum conuerſa luctari.)

DE conſcriptis viſionibus martyrum dicendum eſt aliquid, quoniam tu etiam inde teſtimoniũ adhibendum putaſti. Nempe ſancta Perpetua viſa ſibi eſt in ſomnis, cum quodam Ægyptio in virum conuerſa luctari. Quis autẽ dubitet in illa ſimilitudine corporis,

animam

animam eius fuiſſe non corpus, quod vtique in ſuo feminco ſexu manens, ſopitis ſenſibus iacebat in ſtratis, quando anima eius in illa virilis corporis ſimilitudine luctabatur? Quid hic dicis? Verúmne erat corpus illa viri ſimilitudo, an non erat corpus, quamuis haberet ſimilitudiné corporis? Elige quid velis. Si corpus erat, cur non ſeruabat vaginæ ſuæ formam? Neq. enim in illius feminę carne virilia repererat genitalia, vnde ita poſſet ſeſe coarctãdo, &, vt tu loqueris, *gelando* formari. Deinde obſecro te, cùm corpus dormientis adhuc viueret, quando eius anima luctabatur, in ſua vagina erat, vtique omnibus membris vinctis incluſa, & in eius corpore ſuã formã, de quo fuerat formata, ſeruabat: nondum quippe artus illos, ſicut fit in morte, reliquerat, nõdum membra ex membris formata ex formãtibus cogẽte vi mortis extraxerat: vnde igitur erat virile animæ corpus, in quo ſibi luctari cum aduerſario videbatur? Si autem nõ erat corpus, & tamen erat aliquid ſimile corporis, in quo ſanè verus labor aut vera læutia ſentiretur; iámne tandem vides, quemadmodum fieri poſſit, vt ſit in anima ſimilitudo quædã corporis, nec ipſa ſit corpus? Quid ſi tale aliquid apud inferos geritur, & in eis ſe nõ corporibus, ſed corporũ ſimilitudinibus animæ cognoſcunt? Cùm enim triſtia patimur, quamuis in ſomnis, & ſi membrorum corporeorum ſit illa ſimilitudo, non membra corporea, non eſt tamẽ pœnæ ſimilitudo, ſed pœna: ſic etiam vbi læta ſentiuntur. Sed quoniam ſancta Perpetua nondum erat mortua, non vis hinc tibi fortaſſe præſcribi, cùm valde ad rem pertineat, cuius eſſe naturæ exiſtimes illas ſimilitudines corporum quas habemus in ſomnis; & tota cauſa iſta finita ſit, ſi eas & ſimiles corporibus, & non eſſe corpora cõfiteris. Verũtamen Dinocrates frater eius mortuus erat, hunc vidit cum illo vulnere quod viuus habuit, & vnde eſt perductus ad mortem. Vbi eſt quod tãtis conatibus laboraſti, cùm ageres de præciſione membrorũ, ne ſimul cõcidi anima putaretur? Ecce vulnus erat in anima Dinocratis, quòd eam vi ſua, quando erat in eius corpore, excluſit è corpore. Quomodo ergo anima ſecundum tuam opinionem, *quando membra corporis præciduntur, ab ictu ſe ſubtrahit, & in alias partes denſando ſe colligit, ne aliqua pars eius vulnere corporis amputetur*, etiam ſi dormienti atq. neſcienti membrorum aliquid præcidatur? Tantã quippe illi tribuiſti vigilantiã, vt etiam viſis occupata ſomniorum, ſi plaga irruerit ignoranti, qua caro feriatur, ſe illa prouidẽter pernicitérq; ſubducat, ne poſſit feriri atq. vexari ſiue cõcidi: nec attendis homo prudens, quòd ſi ſe anima inde ſubduceret, nec illa percuſſio ſentiretur. Sed inueni quod potueris, quid inde reſpõdeas, quomodo anima partes ſuas arripiat & recondat introrſus, ne vbi præciditur ſeu percutitur corporis membrum, amputetur & ipſa atq. vexetur. Dinocratem aſpice, & dic cur eius anima non ſe ſubtraxerit ab eo corporis loco, qui mortifero vulnere vaſtabatur, ne in illa fieret quod in eius facie etiam poſt mortem ipſius corporis appareret? An fortè etiam tibi placet, vt iſtas potius ſimilitudines corporum quàm corpora eſſe credamus, vt quomodo apparet quaſi vulnus, quod non eſt vulnus; ita quod non eſt corpus, quaſi corpus appareat? Nam ſi anima vulnerari poteſt ab eis qui vulnerant corpus, nihilne metuẽdum eſt, ne poſſit occidi ab eis qui occidũt corpus? *Math. 10.* Quod Dominus apertiſſimè fieri non poſſe teſtatur. Et tamen anima Dinocratis mori nõ potuit, vnde corpus eius eſt mortuum: & quaſi vulnerata viſa eſt, ſicut corpus fuerat vulneratum, quoniam corpus non erat, ſed habebat in ſimilitudine corporis etiam ſimilitudinem vulneris. Porrò autem ſi in non vero corpore vera miſeria fuit animæ, quæ ſignificabatur adumbrato corporis vulnere, de qua ſororis ſanctæ orationibus meruit li- A berari; iam illud quale eſt, dicere quòd *anima formam de corpore accipiat, & cum incremento corporis protendatur & creſcat?* Et non attendis quàm monſtruoſa euadat anima iuuenis ſiue ſenis, ſi eius brachium præcidatur infantis. *Contrahit enim ſe*, vt dicis, *anima manus, ne ipſa etiam cum manu corporis amputetur, & in alias ſe partes corporis denſando concludit*. Ac per hoc illud animæ brachium quàm breue corporis fuit vnde cœperat formam, tam breue ſeruabitur vbicunque ſeruetur; quia perdidit formam, cuius incremento poſſet pariter creſcere. Exit ergo anima iuuenis aut ſenis, qui manũ, cùm eſſet paruus, amiſit, habẽs quidem duas manus, quia vna refugiens non eſt amputata cum corpore, ſed alteram iuuenilem vel ſenilem, alteram verò ſicut primùm fuerat, infantilem. Tales animas, crede mihi, non forma corporis facit, ſed erroris deformitas fingit. Non mihi videris ab iſto errore poſſe erui, niſi Deo adiuuante diligenter conſide- B raueris viſa ſomniantium, & inde cognoueris eſſe quaſdam quę non ſint corpora, ſed ſimilitudines corporum. Quamuis enim & ea quæ ſimilia corporibus cogitamus, ex eo genere ſint, tamẽ, quod ad mortuos attinet, aptior coniectura de dormientibus ducitur. Neque enim fruſtra eos, qui mortui ſunt, appellat ſancta ſcriptura dormientes, niſi quia eſt quodammodo conſanguineus letho ſopor. *1 Theſſ. 4.* *Virg. Aeneid. 6.*

CAPVT XIX.

PROINDE ſi anima corpus eſſet, & corporea eſſet figura in qua ſe videt in ſomnis, eo quòd de corpore eius fuiſſet expreſſa, nullus hominum mẽbro corporis amputato, ſicut eo caret, ita ſine illo ſe videret in ſomnis, ſed potius ſemper integrum, eo quòd animæ ipſius nihil fuerit amputatum. Cùm verò aliquãdo ſe integros videant, aliquando autem ſicut ſunt, ex quacunque parte truncatos, quid aliud iſta res docet, niſi animam ſicut aliarum rerum quas ſentit in ſomnis, ita & corporis, modò ſic, modò ſic, non veritatem C ſed ſimilitudinem gerere? Gaudium verò eius ſiue triſtitia, delectatio vel offenſio, ſiue ſit in corporibus, ſiue in corporũ ſimilitudinibus, vera eſt. Tu ipſe nónne dixiſti, veréque dixiſti, *alimenta & veſtimenta non eſſe animæ, ſed corpori neceſſaria?* Cur ergo aquæ ſtillam deſiderauit apud inferos diues? *Luc. 16.* Cur Samuel ſanctus poſt mortem, vt ipſe quoque commemoraſti, †ſolito veſtimento veſtitus apparuit? *1 Reg. ca. 28* *al. ſolido.* Nunquid ille ruinas animæ, ſicut carnis, per humoris alimentum reficere cupiebat? Nunquid iſte de corpore veſtitus exierat? Sed in illo vera erat moleſtia qua cruciabatur in anima; non tamen verum corpus, cui quæreret alimenta. Et iſte ſic potuit apparere veſtitus, vt non corpus eſſet, ſed ſimilitudinem corporis haberet & anima & habitus. Neque enim ſe anima ſicut in membra corporis, ita & in veſtimenta porrigit & coarctat, vt etiã inde formetur. Poſt mortem verò quam vim cognitionis corruptibilibus exoneratæ corporibus animæ D accipiant etiam non bonæ, vt vel pariter malas, vel etiam bonas valeant interioribus ſenſibus intueri & cognoſcere, ſiue in ipſis non corporibus, ſed ſimilitudinibus corporum, ſiue in bonis aut in malis affectionibus mentis, in quibus nulla ſunt quaſi lineamenta membrorum, quis valeat indagare? Vnde eſt & illud, quòd patrem Abraham diues ille, cùm in tormentis eſſet, agnouit, *Luc. 16.* cui figura corporis eius non erat nota, cuius corporis ſimilitudinem quamuis incorpoream potuit anima retinere. Quis autem rectè dicat ſe aliquem hominẽ cognouiſſe, niſi inquãtum potuit eius vitam voluntatémque cognoſcere, quæ vtique moles non habet vel colores? Sic enim & noſipſos certius quàm cęteros nouimus, quia nobis conſcientia noſtra nota eſt & voluntas; quam planè videmus, & in ea tamen aliquam corporis ſimilitudinem non videmus. Hanc in alio quamuis præſente non cernimus, etiam

cuius abſentis faciē nouimus, recolimus, cogitamus. Noſtram verò faciem eo modo noſſe, recolere, cogitare non poſſumus; & tamen noſipſos nobis magis quàm illum cognitum veriſſimè dicimus: ita clarum eſt, vbi ſit potior hominis veriórque notitia.

CAPVT XX.

CVM ergo aliud ſit in anima, quo corpora vera ſentimus, quod facimus quinque ſenſibus corporis; aliud quo præter ipſos ſimilia corporibus non corpora cernimus, vbi & noſipſos non aliter quàm ſimiles corporibus contuemur: aliud quo nec corpora nec ſimilitudines corporum, ſicut fidem, ſpem, charitatem, ſine vllis coloribus & tumoribus corúmque ſimilitudinibus, certius ſanè firmiúſque conſpicimus; vbi magis eſſe & quodammodo familiarius habitare debemus, vbi renouari in agnitionem Dei, ſecundum imaginē eius qui creauit nos, nónne in hoc quod tertio loco poſui? Ibi enim certè neque vllum ſexum, neque vllā ſexus ſimilitudinem gerimus. Nam illa maſculinæ vel femininæ animæ forma, membris virilibus muliebribúſque diſtincta, ſi non corporis ſimilitudo, ſed corpus eſt, velis nolis eſt maſculus, velis nolis eſt femina, quęcunque aut maſculus apparet aut femina. Sed tamen ſecundum tuam opinionem & corpus eſt anima, & viuum corpus eſt, & habet mammas protumidas & propendulas, & non habet barbam, & habet vuluam & genitalia quæ habent feminæ corporis membra, & non eſt femina. Ergóne non dicam vera conſtantius, & habet oculum, & habet linguam, & habet digitū, & habet cætera ſimilia corporis membra, & hæc tota eſt corporis ſimilitudo, non corpus: cùm hoc quod ego dico probet apud ſe quiſque, cùm corpora imaginatur abſentium; probet certè, cùm figuras & ſuam & alias ſuorum recolit ſomniorum: à te autem huius monſtri, vbi & verum eſt & viuum eſt, & femineum corpus eſt, & femineus non eſt ſexus, nullum in natura rerum proferatur exemplum? Quod enim de phœnice loqueris, ad rem de qua agitur omnino non pertinet. Reſurrectionem quippe illa ſignificat corporū, non ſexum deſtruit animarūm; ſi tamen, vt creditur, de ſua morte renaſcitur. Sed arbitror quòd tuum ſermonem parum putaueris fore plauſibilem, ſi nō multa de phœnice more adoleſcentium declamares. Nūquid enim ſunt in eius corpore genitalia maſculina, & non eſt maſculus; vel feminina, & non eſt femina? Tu autem attende quid dicas, quid aſtruere, quid perſuadere coneris. Animam dicis per cuncta mēbra diffuſam gelādo riguiſſe, & à vertice vſque ad ima veſtigia, à medullis intimis vſque ad ſuperficiem cutis, totam totius accepiſſe corporis formam: ac per hoc accepit in femineo corpore quicquid habēt femineorū viſcerum feminæ, & verū hoc eſt corpus, & hæc vera ſunt membra, & tamen non eſt femina. Cur obſecro te, in vero & viuo corpore omnia ſunt membra feminea, & nō eſt femina? In vero & viuo corpore membra ſunt maſculina, & non eſt maſculus? Quis iſta credere, dicere, docere præſumat? An quia non generāt animę? Ergo nec muli & mulæ ſunt maſculi & feminæ. An quia nec concumbere poterunt ſine carneis corporibus animæ? Sed hoc aufertur & his qui caſtrantur. Et tamen cùm eis adimatur & opus & motus, nō adimitur ſexus, figura quantulacunque maſculinorum manēte membrorum. Nemo vnquam maſculū negauit eunuchum. Quid quòd apud te animæ etiam eunuchotum teſtes integros habent, & ſi cuiquam genitalia prorſus tota tollantur, tota in eius anima ſecundū opinionem tuam, & omnino integra permanebunt? Nouit enim ſe ſubtrahere, ſicut dicis, cùm ea pars carnis cœperit execari, vt ea forma quæ inde ſumpta eſt, quando illud vnde ſumpta eſt amputatur, non pereat, ſed quamuis infuſa gelauerit, motu tamen celerrimo rapiatur, & interius recōdatur vt ſalua ſeruetur: Et ta- A men nō ſit maſculus apud inferos, maſculinorum genitalium ſecum auferens totum, qui cùm illa in corpore non haberet, maſculus fuit propter eorum ſolū locum. Falſa ſunt hæc fili: ſi non vis vt ſit in anima ſexus, non ſit & corpus.

Fidem, ſpem, & charitatem in corde noſtro conſpicimus.

Phœnix de ſua morte renaſcens, reſurrectionis corporum typum gerit.

CAPVT XXI.

NON omnis ſimilitudo corporis corpus eſt: Dormi & videbis; ſed cùm euigilaueris, vigilāter diſcerne quod videris. In ſomnis enim tibi velut corporeus apparebis. Neque id corpus tuū, ſed anima tua; nec verū corpus, ſed ſimilitudo corporis erit. Iacebit enim corpus tuū, ambulabit ipſa. Silebit lingua corporis tui, loquetur illa. Clauſi erūt oculi tui, videbit illa. Et vtique viuentia iacebūt tui corporis mēbra, non mortua. Ac per hoc nondū extracta eſt velut de vagina ſua, gelata illa forma ſicut putas animæ tuæ, & in ea tamen tota atque integra cernitur ſimilitudo carnis tuæ. Ex hoc genere ſimilitudinū corporaliū, quæ nō corpora ſicut corpora apparent, ſunt omnia quę ſanctos libros legēs in propheticis etiam viſionibus non intelligis: quibus B ſignificantur ea quæ gerūtur in tēporibus, vel præſenti, vel præterito, vel futuro. Falleris autē in eis, nō quia ſunt ipſa fallacia, ſed quia non ea ſicut accipiēda ſunt accipis. Vbi enim viſæ ſunt animæ martyrū, in eadem reuelatione viſus eſt & agnus quaſi occiſus, habens cornua ſeptē. Ibi equi, aliáq. animalia, ſicut oportuit figurata. Ibi poſtremò & ſtellę ceciderunt, & cælū plicatū eſt vt liber, nec tamen tunc concidit mūdus. Iſta itaque omnia ſi ſapienter accipimus, quāuis dicamus viſa veracia, non tamen vera dicimus corpora. Prolixioris autem ſermonis eſt, de iſto genere ſimilitudinū corporalium diligentiſſima diſputatio, vtrū & angeli, ſeu boni, ſeu mali ſic appareant, quando ſpecie hominum, vel quorūlibet corporum apparent, an habeant aliqua vera corpora, & in ipſorum potius veritate videantur; an verò in ſomnis vel in ecſtaſi, in iſtis cernātur non corporibus, ſed ſimilitudinibus corporum, vigilantibus autem vera cernenda, & ſi opus eſt, etiam C tangenda ingerāt corpora. Sed illa in hoc libro requirenda & pertractanda eſſe non arbitror. Nunc de anima incorporea ſatis dictum ſit. Quam ſi corpoream mauis credere, prius tibi definiendum eſt quid ſit corpus: ne fortè cùm de re ipſa inter nos cōſtet, incaſſum de nomine laboremus. Quanta te tamen abſurda ſecuta ſint tale corpus in anima cogitantem, qualia ſunt quæ ab omnibus eruditis corpora nūcupantur, id eſt, quæ per diſtantiam longitudinis, latitudinis, altitudinis, locorum occupant ſpatia, minora minoribus ſui partibus, & maiora maioribus, puto quòd iam prudenter aduertas.

Viſiones propheticæ.

Apoc. 6.

Ibid. 5.

Cap 6. & 9.

Viſa veracia non vera corpora.

CAPVT XXII.

RESTAT oſtendere quemadmodū, quāuis & propriè dicatur ſpiritus, non vniuerſa anima, ſed aliquid ipſius, ſicut Apoſtolus dicit, & integer ſpiritus veſter, & anima & corpus: vel illud multo expreſſius in lib. Iob: Abſoluiſti animā meam à ſpiritu meo: tamen & vniuerſa anima appelletur hoc nomine, quāuis multo D magis hæc quæſtio nominū videatur eſſe, non rerum. Cùm enim cōſtet eſſe aliquid in anima, quòd propriè ſpiritus nominetur, quo excepto propriè nominatur & anima, iam de rebus ipſis nulla cōtentio eſt; præſertim quia illud etiam ego dico propriè vocari ſpiritū; quod & tu dicis, id eſt, quo ratiocinamur & intelligimus, quando ita diſtinctè iſta dicuntur, quemadmodū Apoſtolus ait: Et integer ſpiritus veſter & anima & corpus. Hunc autem ſpiritū etiam mentē videtur appellare, cùm dicit: Mente ſeruio legi Dei, carne autē legi peccati. Nā ipſa ſententia eſt: Et caro concupiſcit aduerſus ſpiritū, & ſpiritus aduerſus carnem: vt quod ibi dicit, mentem; hoc intelligatur hic ſpiritum dicere: non ſicut exiſtimas *vniuerſam mentem vocari, quæ conſtat ex anima & ſpiritu*, quod vbi legeris, neſcio. Mētem quippe noſtram, niſi rationale & intellectuale noſtrum

Tranſit ad ſecundam quæſtionem de anima, vtrum ſpiritum appelletur.

1 Theſſ. 5.

Iob 7. ſecund. 70.

Quid propriè in homine ſpiritum.

Rom 7.

Gal. 5.

Mens quid.

le noſtrum dicere non ſolemus, ac per hoc quod ait idem Apoſtolus, Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ; quid aliud dicit, niſi renouamini mente veſtra? Sic enim ſpiritus mentis nihil eſt aliud quàm mens, quomodo corpus carnis nihil aliud poteſt eſſe quàm caro: nam & hoc ſcriptum eſt, In expoliatione corporis carnis, vbi carnem corpus carnis appellat. Dicit ſanè & alio modo ſpiritum hominis, quem prorſus à mente diſcernit. Si enim orauero lingua, inquit, ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa eſt. Verùm nunc non de iſto ſpiritu loquimur, qui à mente diſtinctus eſt. Habet iſte ſuam eandemque difficilem quæſtionem. Multis enim modis atque in diuerſis ſignificationibus ſcripturæ diuinæ ſpiritum nominant. Sed de quo nunc agimus, quo ratiocinamur, intelligimus, ſapimus; conſtat inter nos ſic eum etiam propriè ſpiritum nuncupari, vt non ſit vniuerſa anima, ſed aliquid eius. Tamen animam etiam ſpiritum eſſe ſi propterea negas, quia eius intelligentia diſtinctè dicitur ſpiritus; poteris negare vniuerſum ſemen Iacob appellari Iſraël, quoniam, excepto Iuda, etiam diſtinctè appellatus eſt Iſraël in tribubus decē, quæ in Samaria tunc fuerunt. Sed quid opus eſt hic diutius immorari?

Ephes. 4. — Spiritus mentis quid. — Coloſ. 2. — Corpus carnis quid. — 1. Cor. 14. — 3 Reg. 12.

CAPVT XXIII.

IAM nunc vnde faciliùs oſtendamus, attende eam quę anima eſt, etiam ſpiritum dici, cùm audis vel legis Domino moriēte, quod ſcriptū eſt, Et inclinato capite tradidit ſpiritum: ita vis intelligi, tanquam à parte ſignificauerit totum, non quòd ea quæ anima eſt, poſſit & ſpiritus nūcupari. At ego vt poſſim expeditiùs probare quæ dico, teipſum teſtem citius & commodiùs adhibebo. Sic enim ſpiritum definiſti, vt pecora appareant non ſpiritum, ſed animam habere. Irrationalia quippe ideo dicuntur, quòd vim non habeant intelligentiæ atque rationis. Vnde cùm hominem ipſum admoneres ſuam noſſe naturam, ita locutus es: *Nam cùm Deus bonus nihil non ratione condiderit, ipſumq́ hominem animal rationale, intellectus capacem, rationis compotem, ſenſuq́ viuacem, qui omnia rationis expertia prudēti ordinatione diſtribuat, procreauerit.* His tuis verbis ſatis aſſeruiſti, quod omnino veriſſimū eſt, hominem eſſe cōpotem rationis, atque intelligentiæ capacem, quod vtique non ſunt animalia rationis expertia. Vnde & teſtimonio diuino eos qui non intelligunt, pecoribus comparaſti, non vtique habentibus intellectum. Quod & alio loco ſcriptum eſt, Nolite eſſe ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Quæ cùm ita ſint, attende etiam quibus verbis ſpiritum definieris atque deſcripſeris, cùm illum ab anima diſtinguere nitereris. *Hæc anima,* inquis, *quæ ex flatu Dei habet originem, ſine ſenſu proprio atque intellectu intimo eſſe non potuit, quod eſt ſpiritus.* Et paulo pòſt: *Et quamuis anima,* inquis, *animet corpus, tamen quòd ſentit, quòd ſapit, quòd viget, ſpiritus ſit neceſſe eſt.* Item paulo pòſt: *Aliud erit,* inquis, *anima, & aliud ſpiritus, ſapientia & ſenſus animæ.* His verbis ſatis indicas, quid eſſe ſpiritum hominis ſentias, id eſt, rationale noſtrum quo ſentit atque intelligit anima; non ſicut ſentit corporis ſenſibus, ſed ſicut eſt ille intimus ſenſus, ex quo eſt appellata ſententia. Hinc autem pecoribus ſine dubitatione præponimur, eo quòd ſunt illa rationis expertia. Non habent itaque ſpiritum pecora, id eſt, intellectum, & rationis ac ſapientiæ ſenſum, ſed animam tantùm. Nam & de illis dictum eſt: Producant aquæ repentia animarum viuentium, & producat terra animam viuentem. Vt ergo pleniſſimè ac planiſſimè noueris eam quæ anima eſt, more diuinorum eloquiorum etiam ſpiritum dici, appellatur pecoris ſpiritus. Et vtique non habent pecora illum ſpiritū, quem tua dilectio diſcernēs ab anima definiuit. Vnde manifeſtum eſt, quòd generali vocabulo anima pecoris rectè potuit ſic vocari, ſicut legitur in

Ioan. 19. — Pſal. 48. — Pſal. 31. — Geneſ. 1. — Etiam pecoris animas Scriptura ſpiritus appellat.

A libro Eccleſiaſtæ: Quis ſcit, ſpiritus filiorum hominis ſi aſcēdat ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris ſi deſcendat ipſe deorſum in terram? Itemque in diluuij vaſtitate ita ſcriptum eſt: Et mortua eſt omnis caro, quæ mouebatur ſuper terram, volatilium, pecorum, & iumentorū, & ferarū, & omnis ſerpens qui mouetur ſuper terram, & omnis homo, & omnia quæcunque habent ſpiritum vitæ. Vbi remotis omnibus dubitationis ambagibus, generale nomen animæ eſſe intelligimus ſpiritum. Cuius quidem nominis ſignificatio tam latè patet, vt etiam Deus vocetur ſpiritus. Et iſte flatus aëreus quāuis ſit corporeus, appellatur in Pſalmo ſpiritus tempeſtatis. Quapropter & eam, quæ anima eſt, etiam ſpiritum nuncupari puto, quòd admonitus his, quæ commemoraui, diuinarū teſtimoniis paginarum, vbi & anima pecoris, cui non eſt intellectus, appellata legitur ſpiritus, non negabis vlterius. Quocirca ſi & illa quæ de anima incorporea diſputata ſunt, capis & ſapis, non eſt vnde tibi diſpliceam, quòd B eam me ſcire dixi non corpus eſſe, ſed ſpiritum: quia & corpus non eſſe monſtratur, & generali nomine ſpiritus nuncupatur.

Eccleſ. 3. — Geneſ. 7. — Ioan. 4. — Pſal. 54.

CAPVT XXIIII. — Concluſio, qua vndecim Vincentio errores iterū repetit.

QVAMOBREM ſi hos ad te libros impenſa dilectione conſcriptos, repenſa dilectione ſumis & legis; ſi in principio primi tui libri audis & teipſum, *& ſtudes,* ſicut dixiſti, *tuam ſententiam non tueri, ſi improbabilis detegatur:* illa præcipuè vndecim caue de quibus te in
1 libro ſuperiore commonui. Ne *animā ſic dicas ex Deo,*
vt eam non de nulla, nec de alia, ſed de ſua natura creaue-
2. *rit: Aut quòd per infinitum tempus, atque ita ſemper a-*
3. *nimas det, ſicut ſemper eſt ipſe qui dat: Aut animam me-*
ritum aliquod perdidiſſe per carnem, quod habuerit ante
4. *carnem: Aut animam per carnem reparare habitudinem*
priſcam, pérque ipſam carnem renaſci, per quam meruerat
5. *inquinari: Aut quòd anima ante omne peccatum meruerit*
6. *eſſe peccatrix: Aut infantes ſine regeneratione baptiſmatis*
mortuos, ad indulgentiam peruenire originalium peccato-
7. C *rum: Aut quos Dominus prædeſtinauit ad baptiſmū, præ-*
deſtinationi eius eripi poſſe, & antè defungi, quàm in
8. *eis quod omnipotens prædeſtinauit impleri: Aut de his*
qui priuſquam baptizentur expirant, dictum eſſe quod ſcri-
ptum eſt: Raptus eſt ne malitia mutaret illius intellectum;
9. atque ad hunc ſenſum cætera pertinentia: *Aut earum*
aliquas manſiones extra regnum Dei eſſe, quas multas di-
10. *xit in domo patris ſui Dominus eſſe: Aut ſacrificium cor-*
poris & ſanguinis Chriſti, pro his qui non baptizati de
11. *corpore exierint, offerendum: Aut aliquos eorum qui ſine*
baptiſmate Chriſti moriūtur, in paradiſum interim recipi, ac poſtmodum & regni cælorum beatitudinem conſequi. Hæc præcipuè caue fili, nec cognominari Vincentius delecteris, ſi vis eſſe victor erroris. Nec te quando aliquid neſcis, exiſtimes ſcire; ſed vt ſcias, diſce neſcire. Neque enim aliquid in occultis Dei operibus ignorando; ſed temerè incognita pro cognitis aſtruendo, & falſa pro veris proferendo ac defendendo, peccatur. D Ignorātiam verò meam, vtrum animę hominum nouæ fiant, an de parentibus, (quas tamē à creatore Deo non de ipſius ſubſtantia fieri dubitare fas non eſt) aut non debere reprehendi, aut ab eo debere, à quo poteſt docēte auferri: & habere in ſe animas corporum ſimilitudines incorporeas: ipſas autem non eſſe corpora: & ſalua diſtinctione animæ & ſpiritus, etiam vniuerſaliter animam ſpiritum nuncupari, puto quòd perſuaſerim charitati tuę. Si autem perſuadere non potui, vtrū tamen ea dixerim quæ perſuadere debuerim, qui legēt potius iudicabunt. Si qua ſanè alia quæ plurima in tuis libris emendanda mihi videntur, ſcire fortè deſideras, venire tibi non ſit oneroſum; non tanquam diſcipulo ad magiſtrum, ſed primæuo ad grandæuū, forti ad infirmū. Et ſi enim non eos edere debuiſti, maiore tamē & veriore gloria quiſque correctus ſua confeſſione reprehen-

1 Inhæret his ſupra lib. 2. cap. 16. — Cap. vltimo. — Sapient. 4.

prehenditur, quàm cuiuſlibet errantis ore laudatur. A Quamuis in eorundem recitatione librorum auditores & laudatores tuos non omnes iſta quæ ſana doctrina improbat, vel antè ſenſiſſe, vel ad ea tibi conſenſiſſe crediderim: ſed acie mentis, ipſo tuæ recitationis impetu curſuque perſtricta, hæc parum aduertere potuiſſe; aut certè etiam illos qui aduertere potuerunt, non in te rerum liquidiſſimam veritatem, ſed verborum affluentiam, & ingenij facultatem indolemque laudaſſe. Plerunque enim laudatur, prædicatur & amatur eloquium in ſpe iuuenis; etſi nondum habeat maturitatem fidemque doctoris. Quapropter vt & tu rectè ſapias, & alios non tantummodo delectare poſſit, verumetiam ædificare quod loqueris; curam te oportet gerere de ſermonibus tuis, remotis plauſibus alienis.

LIBRI QVARTI ET VLTIMI DE ANIMA ET EIVS ORIGINE FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, AD EVTROPIVM ET PAVLVM EPISCOPOS, LIBER DE PERFECTIONE IVSTITIÆ HOMINIS, CONTRA CELESTII DEFINITIONES SEV RATIOCINATIONES.

AD LECTOREM.

Libro contra Collatorem, cap. 43. VOLVMINIS *huius beatus Auguſtinus in Retractationum libris non meminit, ideo fortaſſe quòd inter epiſtolas habuerit. Nam niſi fallitur Proſper, ſcriptũ fuit non ſolùm ante libros de Prædeſtinatione ſanctorum, & perſeuerãtia dono, verumetiam ante librum De correptione & gratia, cuius tamen in Retractationibus diſertè mentionem facit; non taciturus ſanè nec de altero, ſi eum inter libros repoſuiſſet. Errant autem qui Auguſtinum eius meminiſſe arbitrantur* *Lib. 2. ca. 67* *in exordio libri De Spiritu & litera: agit enim ibi de ſecundo libro De peccatorum meritis & remiſſione; cuius idem eſt quidem argumentum, ſed quem ſe ait ad ipſum elaboraſſe Marcellinum, cùm alter ille ſcriptus ſit Paulo & Eutropio Galliarum epiſcopis. Eſſe tamen Auguſtini nihil dubium eſt: nam præter Proſperi authoritatem, citat eundem frequenter & Beda in ſuis ſuper Pauli epiſtolas Collectaneis. Refellit autem hic Auguſtinus quaſdam Celeſtij argutias ſeu ratiocinationes, quibus adſtruere conabatur, poſſe nos in hac corruptibili vita ad eam venire iuſtitia perfectionem, vt ſine omni prorſus viuamus peccato: oſtendens neminem id vnquam aſſecutum, vel aſſecuturum, ne per gratiam quidem quam Deus hic præcipuis etiam ſanctis ſuis præſtare ſit ſolitus; cùm Pelagius & Celeſtius libero id etiam tribuerent arbitrio. Cæterùm ordinis rationem in Scholiis redditam inuenies.*

CAPVT PRIMVM.

SANCTIS fratribus & coepiſcopis, Eutropio & Paulo Auguſtinus. Charitas veſtra, quæ in vobis tanta eſt, & tam ſancta, vt etiam iubenti ſeruire delectet, petiuit vt definitionibus, quę dicuntur Celeſtij eſſe, reſpondeam. Sic enim prænotata eſt eadem chartula quam dediſtis, *Definitiones, vt dicitur, Celeſtij*: quæ prænotatio credo, quòd non illius, ſed eorum ſit qui hoc attulerunt de Sicilia, vbi Celeſtius non eſſe perhibetur. Sunt enim multi talia garrientes, &, ſicut ait Apoſtolus, ipſi *2. Timoth. 3.* errantes, & alios in errorem mittentes: ex illius tamen hæc eſſe doctrina vel etiam quorundam ſectatorum eius, & nos poſſumus arbitrari. Nam neque iſtæ breues definitiones, vel potius ratiocinationes ab illius abhorrent ingenio, quod in opere alio eius inſpexi, cuius eum eſſe conſtat authorem: & non fruſtra iſtos fratres qui hæc attulerunt, in Sicilia exiſtimo audiſſe, quòd ipſe docuerit iſta vel ſcripſerit. Vellem autem ſi poſſem, ita obtemperare veſtræ fraternæ beneuolentiæ, vt etiam ego tam breuiter reſpon- B derem. Sed niſi & illa commemorem quibus reſpondeo, quis poterit quemadmodum reſponderim iudicare? Conabor tamen quantum valuero, adiuuantibus me apud Domini miſericordiam etiam orationibus veſtris, vt non vltra quàm neceſſe eſt meus ſermo procurrat.

CAPVT II. Ratiocinatio prima. ANTE *omnia*, inquit, *interrogandus eſt qui negat hominem ſine peccato eſſe poſſe; quid ſit quodcunque peccatum, quod vitari poteſt, an quod vitari non poteſt. Si quod vitari non poteſt, peccatum non eſt: ſi quod vitari poteſt; poteſt homo ſine peccato eſſe, quod vitari poteſt. Nulla enim ratio vel iuſtitia patitur ſaltem dici peccatum, quod vitari nullo modo poteſt.* Reſpondemus, vitari poſſe peccatum, ſi natura vitiata ſanetur gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Intantum enim ſana non eſt, inquantum id quod faciendum eſt, aut cæcitate non videt, aut infirmitate non implet; dum caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus *Galat. 5.* aduerſus carnem, vt non ea quæ vult homo faciat.

C *Iterum*, ait, *quærendum eſt, peccatum voluntatis, an neceſſitatis eſt? Si neceſſitatis eſt, peccatum non eſt: ſi voluntatis eſt, vitari poteſt.* *Ratiocinat. 2.* Reſpondemus quod ſuprà; & vt ſanemur inuocamus eum, cui dicitur in Pſalmo, *Pſal. 24.* De neceſſitatibus meis educ me. *Iterum*, inquit, *quærendum eſt, quid ſit peccatum; naturale an accidens. Si naturale, peccatum non eſt: ſi autem accidens eſt, & recedere poteſt; & quod recedere poteſt, vitari poteſt: & quod vitari poteſt, poteſt homo ſine eo eſſe quod vitari poteſt.* *Ratiocinat. 3.* Reſpondetur, naturale non eſſe peccatum; ſed naturæ, præſertim vitiatæ, vnde facti ſumus natura *Epheſ. 2.* filij iræ: parumque eſſe ad non peccandum voluntatis arbitrium, niſi adiuta ſanetur gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. *Iterum*, ait, *quæ-* *Ratiocinat. 4.*
D *rendum eſt, quid eſt peccatum; actus an res. Si res eſt, neceſſe eſt vt authorem habeat; & ſi authorem habere dicitur, iam alter præter Deum rei alicuius author induci videbitur: at ſi hoc dici impium eſt, confiteri neceſſe eſt peccatum omne actum eſſe, non rem. Si igitur actus eſt, imò quia verè actus eſt, vitari poteſt.* Reſpondemus, peccatum quidem actum dici & eſſe, non rem. Sed etiam in corpore claudicatio eadem ratione actus eſt, non res. Quoniam res, pes ipſe vel corpus vel homo eſt, qui pede vitiato claudicat, nec tamen vitare poteſt homo claudicationem, niſi habeat ſanatum pedem. Quod etiã in interiore homine fieri poteſt, ſed gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Ipſum ſanè vitium quo claudicat homo, nec pes eſt, nec

nec corpus, nec homo, nec ipſa claudicatio; quæ vtiq. A non eſt quando non ambulat, cùm tamen inſit vitium quo fit claudicatio quando ambulat. Quærat ergo quod eidem vitio nomen imponat; vtrum rem velit dicere, an actum, an rei potius qualitatem malam, qua deformis actus exiſtit. Sic & in homine interiore animus res eſt, rapina actus eſt, auaritia vitium eſt; id eſt, qualitas ſecundũ quam malus eſt animus, etiã quando nihil agit vnde auaritiæ ſuæ ſeruiat, etiam quando audit, Non concupiſces; ſéque vituperat, & tamẽ auarus manet; ſed per fidem renouatur; id eſt, ſanatur de die in diem, nec tamen niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtũ Dominum noſtrum.

Exod.20.
2 Cor.4.

CAPVT III. Ratiocin.5.

ITERVM, inquit, *quærendum eſt; vtrúmne debeat homo ſine peccato eſſe. Proculdubiò debet. Si debet, poteſt; ſi non poteſt, ergo nec debet. Et ſi non debet homo eſſe ſine peccato, debet ergo cum peccato eſſe, & iam peccatũ non erit, ſi illud haberi debere conſtiterit. Aut ſi hoc etiam dici abſurdũ eſt, confiteri neceſſe eſt, debere hominem ſine peccato eſſe, & cõ- B ſtat eum non aliud debere quàm poteſt.* Reſpondetur eadẽ ſimilitudine qua ſuperius iam reſpõdimus. Cùm enim videmus claudum qui ſanari poteſt, rectè vtique dicimus, debet homo iſte eſſe ſine claudicatione: & ſi debet, poteſt: nec tamen cùm vult continuò poteſt, ſed cùm fuerit adhibita curatione ſanatus, & medicina adiuuerit voluntatem. Hoc fit in interiore homine, quod ad peccatum attinet tanquam ad eius claudicationem, per eius gratiam, qui venit non vocare iuſtos, ſed peccatores: quia nõ eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus.

Matth.9.

Ratiocin.6. *Iterum, ait, quærendum eſt; vtrum præceptum ſit homini ſine peccato eſſe. Aut enim non poteſt, et præceptum non eſt: aut quia præceptum eſt, poteſt. Nam cur præciperetur, quod fieri omnino non poſſet?* Reſpondetur: Conſultiſſimè homini præcipi, vt rectis paſſibus ambulet, vt cùm ſe nõ poſſe perſpexerit, medicinam requirat, quæ interioris hominis ad ſanandam peccati claudicationem, gratia Dei eſt per Ieſum Chriſtũ Domi- C num noſtrum.

Ratiocin.7. *Iterum, ait, quærendũ eſt; an velit Deus hominem ſine peccato eſſe. Proculdubio vult, & proculdubiò poteſt. Quis enim tam demens eſt, vt vel dubitet fieri poſſe quod Deum velle non dubitat?* Reſpondetur: Si nollet Deus hominem ſine peccato eſſe, non mitteret filium ſuũ ſine peccato, qui ſanaret homines à peccatis. Hoc fit in credentibus & proficientibus renouatione interioris hominis de die in diem, donec fiat perfecta iuſtitia tanquam ſanitas plena.

Ratiocin.8. *Iterum, ait, quærendum eſt: quomodo vult Deus hominem eſſe; cum peccato, an ſine peccato? Proculdubiò non vult eſſe cum peccato. Quanta hæc impietatis blaſphemia ſit, cogitandum eſt, vt dicatur hominem poſſe eſſe cum peccato, quod Deus non vult; & negetur poſſe eſſe ſine peccato, quod Deus vult: quaſi aliquem ad hoc Deus creauerit vt poſſit eſſe quod nolit, & non poſſit eſſe quod velit, & vt contra ſuam magis quàm vt ſecundum ſuam exiſteret voluntatem.* Iam ſuperiùs reſponſum eſt; ſed addendum video, quòd ſpe ſalui facti ſumus. Spes D autem quę videtur, non eſt ſpes: quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Tunc ergo erit plena iuſtitia, quando plena ſanitas; tunc plena ſanitas, quando plena charitas. Plenitudo enim legis charitas. Tunc autem plena charitas, quando videbimus eum ſicuti eſt. Neque enim erit quod addatur ad dilectionẽ, cùm fides peruenerit ad viſionem.

Rom.8.
Rom.13. 1 Ioan.3.

CAPVT IIII. Ratiocin.9.

ITERVM *quærendum eſt*, inquit, *per quid efficitur homo cum peccato, per naturæ neceſſitatem, an per arbitrij libertatem? Si per naturæ neceſſitatem, culpa caret; ſi per arbitrij libertatem, quærendum eſt à quo ipſam arbitrij libertatem acceperit: proculdubiò à Deo. Deus autem quod dedit, certè bonum eſt, negari enim non poteſt. Qua igitur ratione bonum probatur, ſi magis ad malum quàm ad bonum pronũ eſt? Magis enim ad malum quàm ad bonum pronum eſt, ſi homo per illud poteſt eſſe cum peccato, & non poteſt eſſe ſine peccato.* Reſpondetur: Per arbitrij libertatem factum vt eſſet homo cum peccato, ſed iam pœnalis vitioſitas ſubſecuta, ex libertate fecit neceſſitatẽ. Vnde ad Deũ fides clamat, De neceſſitatibus meis educ me. Sub quibus poſiti, vel non poſſumus quod volumus intelligere; vel quod intellexerimus, volumus, nec valemus implere. Nam & ipſa libertas credẽtibus à liberatore promittitur. Si vos, inquit, filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Victa enim vitio in quod cecidit voluntate, caruit libertate natura. Hinc alia ſcriptura dicit, A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Sicut ergo non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus, ita non eſt opus liberis liberator, ſed ſeruis, vt ei dicat gratulatio libertatis, Saluaſti de neceſſitatibus animam meam. Ipſa enim ſanitas eſt vera libertas, quæ non periſſet, ſi bona permanſiſſet voluntas. Quia verò peccauit voluntas, ſecuta eſt peccantem peccatum habendi dura neceſſitas, donec tota ſanetur infirmitas, & accipiatur tanta libertas, in qua ſicut neceſſe eſt permaneat beatè viuendi voluntas, ita vt ſit etiam bene viuendi & nunquam peccandi voluntaria felixque neceſſitas.

Pſal.24.
Ioan.8.
2 Pet.2.
Matth.9.
Pſal.30.
Peccantes ſecuta eſt peccandi dura neceſſitas.

Ratiocin.10. *Proinde, inquit, Deus bonum hominem fecit, & præterquam quòd illum bonum fecit, bonum ei inſuper vt faceret imperauit. Quàm impium, vt confiteamur hominem malum eſſe, quod nec factus eſt, nec ei præceptum eſt; & negemus eum bonum poſſe eſſe, quod factus eſt, & quod ei vt faceret imperatum eſt.* Reſpondemus: Quia ergo non ſeipſe homo, ſed Deus bonum hominem fecit, Deus eum, non ſeipſe vt ſit bonus reficit, dum volentem, credentem, inuocantem liberat à malo, quod ſibiipſe fecit. Hoc autem fit, dum gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum renouatur homo interior de die in diem, vt ad ſempiternam, non pœnam, ſed vitam reſurgat homo exterior in nouiſſimo die.

CAP. V. Ratiocin.11.

ITERVM, ait, *quærendum eſt; quot modis conſtat omne peccatum? Duobus, ni fallor; ſi aut illa fiant quæ prohibentur, aut illa non fiant quæ iubentur. Tam certè omnia illa quæ prohibita ſunt, vitari poſſunt, quàm quæ præcepta ſunt, perfici. Nam fruſtra aut prohiberetur aut iuberetur, quod vel caueri vel impleri non poſſit. Et quomodo negabimus poſſe eſſe hominem ſine peccato; cùm confiteri neceſſe ſit, eum tam omnia illa quæ vetãtur poſſe cauere, quàm quæ imperantur efficere?* Reſpondetur, Multa eſſe in Scripturis ſanctis diuina præcepta, quæ omnia commemorate nimis operoſum eſt. Sed Dominus qui verbũ conſummans, & breuians fecit ſuper terram, in duobus præceptis dixit legem prophetáſque pendere; vt intelligeremus quicquid aliud diuinitùs præceptum eſt, in his duobus habere finem, & ad hæc duo eſſe referendum, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum tanquam teipſum. In his, inquit, duobus præceptis tota Lex pẽdet & Prophetę. Quicquid ergo Dei lege prohibemur, & quicquid iubemur facere, ad hoc prohibemur & iubemur, vt duo iſta compleamus. Et fortè generalis prohibitio eſt, Non concupiſces; & generalis iuſſio, Diliges. Vnde breuiter & apoſtolus Paulus quodam loco vtrũque complexus eſt. Prohibitio enim eſt, Nolite conformari huic ſeculo: iuſſio autem, Sed renouamini in nouitate mentis veſtræ. Illud pertinet ad non concupiſcere, hoc ad diligere; illud ad continentiam, hoc ad iuſtitiam; illud ad declinandum à malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiſcendo enim vetuſtate expoliamur, & nouitate induimur diligendo. Sed nec quiſquam poteſt continens eſſe, niſi Deus det; & charitas Dei diffundatur in cordibus noſtris, non per noſipſos, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hoc autem fit de die in diem

Rom.9.
Matth.22.
Non concupiſces, generalis eſt prohibitio: Diliges, generalis iuſſio.
Rom.12.
Sap.8.
Rom.5.

diem in iis qui volendo & credendo & inuocãdo pro- A ficiunt, & præterita obliuiſcentes, in ea quæ antè ſunt Philip. 3. extenduntur. Legis officiũ. Ad hoc enim lex iſta præcipit, vt cùm in his implendis homo defecerit, nõ ſe extollat ſuperbia tumidus, ſed ad gratiam cõfugiat fatigatus, ac ſic cum lex terrendo, ad Chriſtum diligendum pædagogi perducat officio.

CAPVT VI.

Ratiocin. 12. ITERVM *quærendum eſt*, inquit: *Quomodo non poteſt homo ſine peccato eſſe, voluntate an natura? Si natura, peccatum non eſt; ſi voluntate, perfacile poteſt voluntas voluntate mutari.* Reſpondemus admonentes eſſe cogitandum quanta ſit iſta præſumptio, qua dicitur non ſolùm poſſe (quod quidem adiuuante gratia Dei negandum non eſt) ſed etiam *perfacile poſſe voluntatem voluntate mutari*, cùm dicat Apoſtolus; Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim inuicem aduerſantur, vt non ea quæ vultis faciatis. Non enim ait; Hæc inuicem aduerſantur, vt quæ poteſtis facere, nolitis: ſed, vt non ea quæ vultis faciatis. Concupiſcentia carnis, aliud nihil quàm peccati eſt deſiderium. Cur ergo concupiſcentia carnis (quæ vtique culpabilis atque vitioſa eſt, nihilque eſt aliud quàm deſiderium peccati, quod idem Apoſtolus præcipit, ne regnet in B noſtro mortali corpore; Rom. 6. vbi ſatis oſtendit eſſe tamen in noſtro mortali corpore, quod permittendum non ſit vt regnet.) Cur ergo iſta concupiſcentia non mutata eſt ea voluntate, quam voluntatem ſatis euidenter expreſſit Apoſtolus dicens, vt non ea quæ vultis faciatis; ſi facilè poteſt voluntas voluntate mutari? Nec ſanè iſto modo naturam, ſiue animæ, ſiue corporis, quam Deus creauit & quæ tota bona eſt, accuſamus; ſed eam dicimus propria voluntate vitiatam, ſine Dei gratia non poſſe ſanari. Ratiocin. 13. *Iterum*, ait, *quærendum eſt: Si non poteſt homo ſine peccato eſſe, cuius culpa eſt, ipſiúſne hominis, an cuiuſlibet alterius? Si ipſius hominis, quomodo culpa hominis eſt, ſi hoc non eſt quod eſſe non poteſt?* Reſpondetur ideo eſſe culpam hominis, quod non eſt ſine peccato; quia ſola hominis volũtate factum eſt, vt ad iſtam neceſſitatem veniret, quam ſola hominis voluntas ſuperare non poſſit. Ratiocin. 14. *Iterum*, ait, *quærendum eſt: Si natura hominis bona eſt, quod nullus negare niſi Marcion aut Manichæus audebit; quomodo igitur bona eſt, ſi malo ei carere* C *non eſt poßibile? Omne enim peccatum malum eſſe quis dubitet?* Reſpondemus: Et naturam hominis bonam eſſe, & eam malo carere poſſe. Matth. 6. Nam ideo clamamus, Libera nos à malo; Sap 9. quod non perficitur, quamdiu corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Sed hoc agitur gratia per fidem, vt aliquando dicatur, 1 Cor. 15. Vbi eſt mors contentio tua, vbi eſt mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum, virtus verò peccati lex: Lex quare virtus peccati Apoſtolo dicta. quoniã lex prohibẽdo auget peccati cupiditatem, niſi diffundat ſpiritus charitatem; quæ plena & perfecta tunc erit, cùm videbimus facie ad faciem. Ratiocin. 15. *Et hoc*, inquit, *dicendum eſt. Certè iuſtus eſt Deus, negari enim non poteſt. Imputat autem Deus homini omne peccatum. Et hoc quoque confitendum puto, quia neque peccatum eſt quicquid nõ imputabitur in peccatum. Et ſi eſt aliquod peccatum quod vitari non poßit, quomodo iuſtus Deus dicitur, ſi imputare cuiquam creditur, quod vitari non poßit?* Reſpondemus, D iam olim contra ſuperbos eſſe clamatum; Pſal. 31. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Non enim imputat his qui fideliter ei dicunt, Matth. 6. Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et iuſtè non imputat, quia iuſtum eſt quod ait; Matth. 7. In qua menſura menſi fueritis, in eadem remetietur vobis. Peccatum eſt autem, cùm vel non eſt charitas quæ eſſe debet; vel minor eſt quàm debet, ſiue hoc voluntate vitari poſſit, ſiue non poſſit: quia ſi poteſt, præſens voluntas hoc facit; ſi autem non poteſt, præterita voluntas hoc fecit: & tamen vitari poteſt, non quando voluntas ſuperba laudatur, ſed quando humilis adiuuatur.

CAPVT VII.

POST hoc ille qui iſta conſcripſit, introducit perſonam ſuam quaſi cum altero diſputantem, & facit ſe Ratiocin. 16. interrogari, & quaſi ab interrogante ſibi dici, *Da mihi hominem ſine peccato*. Et reſpondet, *Do tibi qui eſſe poßit*. Et rurſus ab interrogante dicitur ei, *Quis eſt?* Et reſpondet, *Ipſe tu. Quòd ſi dixeris*, inquit, *ego eſſe non poſſum; reſpondendum eſt, cuius culpa eſt? Quòd ſi dixeris, mea; dicendum eſt, Et quomodo tua eſt, ſi ipſe ſine peccato eſſe non potes?* Iterum facit ſe interrogari & dici ſibi: *Tu ipſe ſine peccato es, qui dicis hominem ſine peccato eſſe poſſe?* Et reſpondet; *non ſum ſine peccato. Cuius culpa eſt? Quòd ſi dixerit*, inquit, *tua eſt, reſpondendum eſt: Quomodo mea, ſi eſſe non poßum?* Nos reſpondemus nullum cum eis de his verbis eſſe debere conflictum, quia non eſt auſus dicere hominem eſſe ſine peccato, vel aliquem, vel ſeipſum; ſed tantummodo eſſe poſſe, reſpondit; quod neque nos negamus. Quando autem poſſit, & per quẽ poſſit, hoc quæritur. Si enim modo eſt, non omni animæ fideli poſitæ in corpore mortis huius orandum eſt, & dicendum: Dimitte nobis debita noſtra; Matth. 6. cùm iam in ſancto baptiſmo vniuerſa fuerint dimiſſa præterita. Quiſquis autem membris fidelibus Chriſti hoc non eſſe orandum perſuadere conatur, nihil aliud quàm ſeipſum Chriſtianum non eſſe profitetur. Porrò ſi per ſeipſum poteſt homo eſſe ſine peccato, ergo Chriſtus Gal. 2. gratis mortuus eſt: Non autem gratis Chriſtus mortuus eſt, nõ igitur poteſt homo eſſe ſine peccato, etiãſi velit, niſi adiuuet gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Quod vt perficiatur, & nunc in proficientibus agitur, & omnimodo implebitur contentione mortis abſumpta; & charitate quæ credendo & ſperando nutritur, videndo & obtinendo perfecta.

CAPVT VIII.

DEINDE inſtituit diuinis teſtimoniis agere quod intendit. Ratiocin. 17. Quod quale ſit, diligentius aduertamus. *Teſtimonia*, inquit, *quibus probatur præceptum eſſe homini vt abſque peccato ſit.* Ad hoc reſpondemus: Non verum præceptum ſit quæritur, quod valde manifeſtum eſt; ſed ipſum quod præceptum eſſe conſtat, vtrum in corpore mortis huius poſſit impleri, vbi caro concupiſcit Gal. 5. aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non ea quæ volumus faciamus. De quo corpore mortis huius, non omnis liberatur qui finit hanc vitam, ſed qui in hac vita ſuſceperit gratiam, & ne in vanum ſuſcipiat bonis operibus egerit. Aliud eſt enim exire de Aliud exire, aliud liberari de corpore mortis huius. hoc corpore, quod omnes homines dies vitæ huius vltimus cogit; aliud eſt autem liberari de corpore mortis huius, quod ſola Dei gratia per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, ſanctis & fidelibus eis impertit. Poſt hanc autem vitam merces perficiens redditur, Vita æterna merces nulli redditur, niſi qui eius in hac vita meritum ſibi comparauit. ſed eis tantum à quibus in hac vita eiuſdem mercedis meritum comparatur. Non enim ad ſaturitatem iuſtitiæ, cùm hinc exierit quiſque perueniet, niſi ad eam cùm hic eſt, eſuriendo & ſitiendo cucurrerit. Beati quippe qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, Matth. 5. quoniam ipſi ſaturabuntur. Quamdiu ergo peregrinantes à Do- 2 Cor. 5. mino per fidem ambulamus, non per ſpeciem (vnde dictum eſt, Abac. 2. Iuſtus ex fide viuit) hæc eſt noſtra in ipſa Vitæ huius iuſtitia. peregrinatione iuſtitia, vt ad illam perfectionem plenitudinémque iuſtitiæ, vbi in ſpecie decoris eius iam plena & perfecta charitas erit, nunc ipſius curſus rectitudine & perfectione tendamus, caſtigando corpus noſtrum & ſeruituti ſubiiciendo, & eleemoſynas in dandis beneficiis, & dimittendis quę in nos ſunt commiſſa peccatis, hilariter & ex corde faciendo, & orationibus indeſinenter inſiſtendo; & hoc faciendo in doctrina ſana, qua ædificatur fides recta, ſpes firma, charitas pura. Hæc eſt nunc noſtra iuſtitia qua currimus, eſurientes & ſitientes ad perfectionem plenitudinémque iuſtitiæ, vt ea poſtea ſaturemur. Vnde Dominus in Euangelio cùm dixiſſet, Nolite facere iuſtitiam

iuſtitiam veſtram coram hominibus, vt videamini ab A eis; ne iſtum noſtrum curſum ſine humanæ gloriæ mereremur; non eſt in expoſitione iuſtitiæ ipſius executus, niſi tria iſta, ieiunium, eleemoſynas, orationes: Ieiunio ſcilicet vniuerſam corporis caſtigationem ſignificans: eleemoſynis omnem beneuolentiam & beneficentiam, vel dandi, vel ignoſcendi: oratione inſinuans omnes regulas ſancti deſiderij: vt quoniam in caſtigatione corporis frenatur concupiſcentia, quæ non frenari, ſed omnino eſſe non debet, nec erit in illa perfectione iuſtitiæ, vbi nullum erit omnino peccatum, & ſæpe in vſu rerum etiam conceſſarum atque licitarum exerit immoderationem ſuam: in ipſa verò beneficentia qua iuſtus conſulit proximo, quædam fiunt quæ obſint cùm prodeſſe putata ſint; & aliquando per infirmitatem, vel cùm minus ſufficitur neceſſitatibus aliorum, vel parum in eis proficit quod benignitatis ac laboris impenditur, ſurrepit tædium, quo fuſcetur hilaritas, in qua datorem diligit Deus. B Surrepit autem tanto magis, quanto minus quiſque, & tanto minus, quanto magis profecerit. His atque huiuſmodi conſideratis, meritò in oratione dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: ſi tamen quod dicimus, faciamus, vt vel ipſi etiam diligantur inimici; vel ſi quiſquam adhuc in Chriſto paruulus hoc nondum facit; pœnitenti tamen, quod in eum quiſque peccauit, & veniam petenti ex intimo cordis ignoſcat, ſi vult vt eius orationem pater cæleſtis exaudiat. In qua oratione ſi contentioſi eſſe nolumus, ſatis nobis propoſitum ſpeculum eſt, vbi inſpiciatur vita iuſtorum qui ex fide viuunt, & perfectè currunt, quamuis ſine peccato non ſint. Vnde dicunt, Dimitte nobis; quia nondum quò curritur peruenerunt. Hinc dicit Apoſtolus, Non quia iam acceperim, aut iam perfectus ſim: fratres, ego me non arbitror apprehendiſſe; vnum autem, quæ retrò ſunt oblitus, in ea quæ C ante ſunt extentus, ſecundum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus: id eſt, quotquot perfectè currimus, hoc ſapiamus, quòd nondum perfecti ſumus, vt illic perficiamur quò perfectè adhuc currimus: vt cùm venerit quod perfectum eſt, quod ex parte eſt deſtruatur; id eſt, non iam ex parte ſit, ſed ex toto: quia fidei & ſpei iam res ipſa non quæ credatur & ſperetur, ſed quæ videatur teneaturque ſuccedet. Charitas autem quæ in his tribus maior eſt, non auferetur, ſed augebitur & implebitur, contemplata quod credebat, & quod ſperabat indepta. In qua plenitudine charitatis præceptũ illud implebitur, Diliges Dñm Deũ tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽte tua. Nã cùm eſt adhuc aliquid carnalis concupiſcentiæ, quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. D Non enim caro ſine anima concupiſcit, quamuis caro concupiſcere dicatur, quia carnaliter anima concupiſcit. Tunc erit iuſtus ſine vllo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius; ſed prorſus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod eſt primum ſummumque præceptum. Cur ergo non præciperetur homini iſta perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat? Non enim rectè curritur, ſi quò currendum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur ſi nullis præceptis oſtenderetur? Sic ergo curramus, vt comprehendamus. Omnes enim qui rectè currunt, comprehendent; non ſicut in agone theatrico, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit palmam. Curramus credendo, ſperando, deſiderando; curramus corpus caſtigando, & eleemoſynas in dandis bonis maliſque ignoſcendis, hilariter & ex corde faciendo, & currentium vires vt adiuuentur orando, & ſic audiamus præcepta perfectionis, ne currere negligamus ad plenitudinem charitatis.

[Margin: Iuſtitia Chriſtiana tribus comprehenſa, ieiunio, eleemoſynis, & oratione. — 2.Cor.9. — Matth.6. — Inimico omni ſaltem pœnitenti & veniam petenti, ex animo ignoſcendum. — Philip.3. — 1.Cor.13. — Præcepti dilectionis in futura vita implementum. — Deut.6. — Carnem concupiſcere, eſt animã per carnem concupiſcere. — 1.Cor.9.]

CAPVT IX.

His præmiſſis ea teſtimonia quæ poſuit iſte cui reſpondemus, tanquam nos ea protulerimus, diligenter audiamus. *In Deuteronomio, Tu autem perfectus eris coram Domino Deo tuo.* Deut.18. *Item illic, Et non erit inconſummatus in filiis Iſrael. Item Saluator in Euangelio, Eſtote perfecti, quia pater veſter qui in cælis eſt, perfectus eſt.* Matth.5. *Item Apoſtolus ad Corinthios ſecunda, De cætero fratres gaudete, perfecti eſtote.* 2.Cor.13. *Item ad Coloſſenſes, Corripientes omnem hominem, & docentes in omni ſapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto.* Coloſſ.1. *Item ad Philippenſes, Omnia facite ſine murmuratione & hæſitatione, vt ſitis irreprehenſibiles & ſimplices, ſicut filij Dei immaculati.* Philip.2. *Item ad Ephesios, Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali, in cæleſtibus in Chriſto Ieſu, ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius.* Epheſ.1. *Item ad Coloſſenſes, Et vos cùm eſſetis aliquando alienati & inimici ſenſu in operibus malis, nunc autem reconciliati in corpore carnis eius per mortem eius, exhibete vos ſanctos & immaculatos & irreprehenſibiles.* Coloſſ.1. *Item ad Epheſios, Vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, vt ſit ſancta & immaculata.* Epheſ.5. *Item ad Corinthios prima, Sobrij eſtote, & iuſti, & nolite peccare.* 1.Cor.15. *Item in epiſtola ſancti Petri, Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij, perfecti ſperate in eam quæ offertur vobis gratiam, quaſi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ concupiſcentiis, ſed ſecundum eum qui vocauit vos ſanctum, & ipſi ſancti in omni conuerſatione ſitis, quia ſcriptum eſt, Sancti eritis, quia ego ſanctus ſum.* 1.Pet.1. Leuit.19. *Vnde & beatus Dauid dicit, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam.* Pſal.14. *Et alibi, Et ero immaculatus cum eo.* Pſal.17. *Et alibi, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Pſal.118. *Item apud Salomonem, Diligit Dominus ſancta corda, accepti ſunt autem illi omnes immaculati.* Prouerb.22. Horum teſtimoniorum aliqua currentes exhortantur, vt perfectè currant; aliqua ipſum finem commemorant quò currendo pertendant. Ingredi autem ſine macula non abſurdè etiam ille dicitur, non qui iam perfectus eſt, ſed qui ad ipſam perfectionem irreprehenſibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipſa peccata venialia non negligens mundare eleemoſynis. Ingreſſum quippe, hoc eſt, iter noſtrum quo tendimus ad perfectionem, munda mundat oratio. Munda eſt autem oratio vbi veraciter dicitur, Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus; Matth.6. vt dum non reprehenditur, quod non imputatur, ſine reprehenſione, hoc eſt, ſine macula noſter ad perfectionem curſus habeatur: in qua perfectione cùm ad eam peruenerimus, iam non ſit omnino quod ignoſcendo mundetur.

[Margin: Ingredi ſine macula quo dicatur. — Peccata damnabilia & venialia.]

CAP. X.

Deinde iſte adhibet teſtimonia quibus oſtendat, non eſſe grauia diuina præcepta. Quis autem neſciat, cùm præceptum ſit generale charitas, quia finis præcepti eſt charitas, 1.Tim.1. & plenitudo legis eſt charitas, Roman.13. non eſſe graue quod diligendo fit, non timendo? Laborant autem in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere; ſed perfecta charitas foras mittit timorem, & facit præcepti ſarcinam non ſolùm non prementem onere ponderum, verumetiam ſubleuantem vice pennarum. Quæ tamen charitas vt habeatur, etiam tanta quanta in corpore mortis huius haberi poteſt; parum eſt noſtræ voluntatis arbitrium, niſi adiuuet gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Diffunditur quippe in cordibus noſtris, Roman.5. quod ſæpe dicendũ eſt, non per noſipſos, ſed per Spiri-

[Margin: Quibus grauia ſint vel non ſint Dei præcepta.]

Grauia non eſſe Dei præcepta, cur Scriptura commemorat. ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Nec aliam ob cau-
ſam Scriptura commemorat non eſſe grauia diuina
præcepta, niſi vt anima quæ illa grauia ſentit, intelli-
gat ſe nondum accepiſſe vires, quibus talia ſint præ-
cepta Domini qualia commendantur, leuia ſcilicet
atque ſuauia; & oret gemitu voluntatis, vt impetret
Pſal. 118. donum facultatis. Qui enim dicit, Fiat cor meum im-
maculatum; &, Itinera mea dirige ſecundum ver-
bum tuum; &, Ne dominetur mihi omnis iniqui-
Matth. 6. tas; &, Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra; &,
Ne nos inferas in tentationem; & cætera huiuſmodi
quæ commemorare longum eſt; hoc vtique orat, vt
Præceptum liberi arbitrij eſt argumentum; Oratio gratiæ. præcepta Dei faciat: quæ vt fierent nec iuberetur, ſi
nihil ibi noſtra voluntas ageret; nec oraretur, ſi ſola
ſufficeret. Commendantur ergo non eſſe grauia; vt
cui grauia ſunt, intelligat nondum ſe accepiſſe donũ,
quo grauia non ſint; nec arbitretur ea ſe perficere,
2. Cor. 9. quando ita facit, vt grauia ſint. Hilarem enim dato-
rem diligit Deus. Nec tamen cùm ea grauia ſentit,
deſperando frangatur, ſed ad quærendum, petendum,
pulſandumq́ue cogatur. Audiamus ergo & in his te-
ſtimoniis quæ deinde poſuit, Deum ſua præcepta non
grauia commendantem: *Quòd Dei mandata*, inquit,
non modò impoſſibilia non ſint, verùm ne grauia quidem.
Deut. 30. *In Deuteronomio; Et conuertetur Dominus Deus tuus e-
pulari in te ſuper bonis, ſicut epulatus eſt ſuper patres tuos,
ſi audieritis vocem Domini Dei veſtri, cuſtodire & facere
omnia mandata eius & iuſtitias, & iudicia quæ ſcripta
ſunt in libro legis huius: ſi conuerſus fueris ad Dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Quia
mandatum hoc, quod ego mando tibi hodie, non eſt graue,
neque longè à te eſt: non eſt in cælo, vt dicas, Quis aſcendet
in cælum, & accipiet illud nobis, & audientes faciamus?
Non eſt trans mare, vt dicas, Quis transfretabit mare &
accipiet illud nobis, & audiẽtes faciamus? Iuxta te eſt enim
verbum in ore tuo, in corde, & in manibus tuis facere illud.*
Matth. 11. *Item Dominus in Euangelio, Venite ad me omnes qui la-
boratis & onerati eſtis, & ego vos requieſcere faciam. Tol-
lite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum
& humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris:
iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Item in*
1. Ioan. 5. *epiſtola ſancti Ioannis; Hæc eſt charitas Dei, vt mandata
eius obſeruemus, & mandata eius grauia non ſunt.* His au-
ditis legitimis & Euangelicis & Apoſtolicis teſtimo-
niis ædificemur ad gratiam, quam non intelligunt,
qui ignorantes Dei iuſtitiam & ſuam volentes con-
ſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Si enim non
intelligunt illud ex Deuteronomio, quemadmodum
Roman. 10. apoſtolus Paulus commemorauerit, vt corde creda-
tur ad iuſtitiam, ore autem fiat confeſſio ad ſalutem;
Matth. 9. quia non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus;
iſto certè Ioannis apoſtoli teſtimonio quod ad iſtam
ſententiam poſuit vltimum, vbi ait, Hæc eſt charitas
Dei vt mandata eius ſeruemus, & mandata eius gra-
uia non ſunt; debent vtique commoneri, charitati
Dei non eſſe graue mandatum Dei, quæ non niſi per
Spiritum ſanctum diffunditur in cordibus noſtris, nõ
per arbitrium humanæ voluntatis; cui plus dando
quàm oportet, ignorant iuſtitiam: Dei quæ tamen
charitas tunc perfecta erit, cùm pœnalis timor omnis
abſceſſerit.

CAPVT XI.

Proponuntur Scripturæ, quas ſibi à Catholicis obiectas Celeſtius aliis Scripturis conatur eludere. Prima Scriptura. POST hæc propoſuit teſtimonia quæ contra eos
dici ſolent, nec ea ſoluit; ſed commemorando quaſi
contraria, quæſtiones arctiùs illigauit. Ait enim: *Teſti-
monia Scripturarũ quæ ediuerſo ponẽda ſunt his, qui arbi-
trij libertatem, vel non peccandi poſſibilitatem imperitè ex-
iſtimant ſe Scripturarum authoritate poſſe deſtruere. Ob-
Iob 14. ſecundum 70. iicere enim ſolent*, inquit, *quòd ſanctus Iob dixerit, Quis
mundus eſt à peccato? Nec infans, cuius eſt vnius diei vita
Iob 12. ſecundum 70. ſuper terram.* Deinde quaſi reſpondet huic teſtimonio
aliis teſtimoniis, *quòd ipſe Iob dixerit, Iuſtus enim vir &*
A *ſine querela, factus ſum in deriſum.* Non intelligens poſ-
ſe dici hominem iuſtum, qui perfectioni iuſtitiæ plu-
rimum acceſſit, ita vt ei proximus fieret; quod mul-
tos etiam in hac vita potuiſſe, in qua ex fide viuitur,
non negamus. Hoc & illo teſtimonio confirmatur,
quod iſte conſequẽter adiunxit ab eodem Iob dictũ, Iob 13. ſecundum 70.
Ecce ipſe proximus ſum iudicio meo, ſcio quia iuſtus inue- Pſal. 36.
niar. Hoc enim eſt iudiciũ, de quo alibi dicitur, Et e-
ducet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum
velut meridiem. Denique non dixit, ibi ſum, ſed pro-
ximus ſum. Quòd ſi iudiciũ ſuum illud intelligi vo-
luit, non quo ipſe iudicauit, ſed quo in fine eſt iu-
dicandus; iuſti in illo iudicio inuenientur omnes, qui
non fallaciter dicunt, Dimitte nobis debita noſtra, Matth. 6.
ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Per hanc
enim dimiſſionem iuſti inuenientur, eo quòd ea quæ
hîc habebãt peccata, eleemoſynis deleuerunt. Vnde
Dñs dicit, Date eleemoſynam, & ecce omnia mun- Luca 11.
B da ſunt vobis. Denique hoc dicetur iuſtis in regnum
promiſſum ituris, Eſuriui enim, & dediſtis mihi man- Matth. 25.
ducare: & cætera huiuſmodi. Sed aliud eſt, eſſe ſine Eſſe ſine peccato, & ſine querela quã differant.
peccato, quod de ſolo in hac vita vnigenito dictum
eſt; aliud eſſe ſine querela, quod de multis iuſtis etiam
in hac vita dici potuit: quoniam eſt quidã modus bo-
næ vitæ, de quo etiam in iſta humana conuerſatione,
iuſta querela eſſe non poſſit. Quis enim iuſtè queritur
de homine, qui nemini malè vult, & quibus poteſt fi-
deliter conſulit, nec contra cuiuſquam iniurias tenet
libidinem vindicandi, vt veraciter dicat, Sicut & nos Matth. 6.
dimittimus debitoribus noſtris. Et tamẽ eo ipſo quod
verum dicit, Dimitte, ſicut & nos dimittimus; ſine
peccato ſe non eſſe declarat. Inde eſt quod dicit, *Ni-* Iob 16.
hil iniquum erat in manibus meis, ſed munda oratio mea.
Hinc enim erat mũda oratio, quia veniam non iniu-
ſtè petebat qui veraciter dabat, & quod dicit de Do-
mino, Multas enim contritiones meas fecit ſine cau- Iob 9.
C ſa: non ait, nullas fecit cum cauſa; ſed, multas ſine cau-
ſa. Non enim propter multa peccata eius, factæ ſunt Iob quarta 2a. paſſim.
ei multæ contritiones; ſed propter probationem pa-
tiẽtiæ. Nam propter peccata ſine quibus, vt alibi con- Iob 6.
fitetur, non fuit, pauciora ſe pati debuiſſe iudicat. Itẽ
quod dicit, *Vias enim eius cuſtodiui, & non declinaui à* Iob 23.
mãdatis eius, neque diſcedam. Cuſtodit vias Dei, qui nõ Cuſtodire vias Domini quis dicatur.
ſic exorbitat, vt eas relinquat, ſed in eis currẽdo profi-
cit: & ſi aliquando vt infirmus offendit aut titubat;
proficit autem minuendo peccata, donec perueniat
vbi ſine peccato ſit. Non enim aliter poteſt eo modo
proficere, niſi cuſtodiendo vias eius. Declinat autem Declinare & diſcedere à viis Domini, quid.
à mandatis Domini atque diſcedit apoſtata, non ille
qui etiam ſi habeat peccatũ, confligendi tamen cum
eo perſeuerantiam non relinquit, donec eò perueniat
vbi nulla cum morte cõtentio remanebit. In iſto er-
go conflictu induimur ea iuſtitia qua hîc ex fide viui-
tur, & ea quodammodo loricamur. Aſſumimus quoq;
D iudicium, quod etiam contra nos pro nobis facimus,
quando peccata noſtra accuſando damnamus: vnde
ſcriptum eſt, Iuſtus ipſe ſui accuſator eſt in primordio Prouerb. 18.
ſermonis. Hinc item dicit, *Iuſtitia veſtitus eram, & cir-* Iob 29.
cumdedi mihi iudicium, ſicut chlamydem: nam & iſta ve-
ſtis belli magis ſolet eſſe quàm pacis, vbi adhuc expu-
gnatur concupiſcentia, non vbi erit plena ſine aliquo
protſus hoſte iuſtitia, nouiſſima inimica morte deſtru-
cta. Quod autem iterum ait idem ſanctus Iob, *Non e-* Iob 27.
nim reprehendit me cor meum in omni vita mea: tunc nos
in iſta vita in qua ex fide viuimus, non reprehẽdit cor Reprehendere, vel non reprehendere quãdo non cor noſtrum dicatur.
noſtrum, ſi eadem fides qua corde creditur ad iuſtitiã,
non negligit reprehendere peccatum noſtrum. Vnde
dicit Apoſtolus, Non enim quod volo facio bonũ, ſed
quod odi malum hoc ago. Bonum eſt enim non con- Roman. 7.
cupiſcere, & hoc bonum vult iuſtus, qui ex fide viuit;
& tamen facit quod odit, quia concupiſcit, quamuis

poſt

Eccl. 18. poſt concupiſcentias ſuas non eat. Quod ſi fecerit, tūc
verè ipſe fecit vt cedat, vt cōſentiat, vt deſiderio pec-
cati obediat. Tunc enim cor eius reprehēdit, quia ip-
ſum reprehendit, non illud peccatum eius, quod ha-
bitat in membris eius. Cùm verò non ſinit regnare
peccatum in ſuo mortali corpore ad obediendum de-
ſideriis eius, nec exhibet membra ſua arma iniquita-
tis peccato; ineſt quidem peccatum in membris eius,
ſed non regnat, quia non obeditur deſideriis eius. Et
ideo dum quod non vult agit, id eſt, non vult concu-
piſcere & cōcupiſcit; cōſentit legi, quia bona eſt. Hoc
enim vult & ipſe quod lex, quia vult & ipſe non con-
Exod. 20. cupiſcere; & lex dicit, Nō concupiſces. In hoc quoniā
vult, quod & lex vult, proculdubiò cōſentit legi: con-
cupiſcit tamen, quia non eſt ſine peccato; ſed iam non
ipſe operatur illud, ſed id quod in illo habitat pecca-
tū. Ideo non ipſum reprehendit cor eius in omni vita
eius; hoc eſt in fide eius, quia iuſt[9] ex fide viuit: & ideo
Rom. 7. fides ei[9] eſt vita eius. Scit enim quia nō habitat in car-
ne eius bonū, vbi habitat peccatum; ſed non ei cōſen-
tiendo viuit ex fide, qua inuocat Deum vt adiuuetur
pugnans contra peccatum, quod vt omnino ibi nō ſit,
Ibidem. adiacet ei velle, ſed perficere bonum non adiacet: nō
facere bonum non adiacet, ſed perficere. Nam in eo
quòd non conſentit, bonum facit; & in eo quòd odit
concupiſcentiā ſuā, bonū facit; & in eo quòd eleemo-
ſynas facere non ceſſat, bonum facit; & in eo quòd illi
qui in eum peccat ignoſcit, bonū facit; & in eo quòd
petit ſibi dimitti debita ſua, & veraciter dicit, quòd di
mittit etiam ipſe debitoribus ſuis, & orat vt non infe-
ratur in tentationē, ſed liberetur à malo, bonū facit:
Bonum quando perficietur. ei tamen perficere bonum non adiacet, quod tūc erit
quādo illa cōcupiſcentia quæ habitat in mēbris eius,
nulla erit. Non ergo cum reprehendit cor eius, quan-
do reprehendit peccatum quod habitat in membris
eius, & non habet quam reprehendat infidelitatem
eius. Ita nec in vita ſua, id eſt in fide ſua, à corde ſuo re-
prehēditur, & ſine peccato nō eſſe cōuincitur. Quod
Iob 14. & ipſe Iob de ſe confitetur vbi dicit; Nihil te latuit
peccatorum meorū. Signaſti iniquitates meas in ſac-
culo, & annotaſti ſi quid inuitus trāſgreſſus ſum. Te-
ſtimonia ergo quæ poſuit de verbis ſancti viri Iob, nos
ſicut potuimus, quemadmodum ſint accipienda mō-
ſtrauimus. Nec tamen ille ſoluit, quod eundem Iob
dixiſſe propoſuit; Quis enim mundus eſt à peccato?
Iob 14. ſecundum 70. Nec infans cuius eſt dici vnius vita ſuper terram.

Caput XII. Secunda ſcriptura. Pſal. 115. ITERVM *proponere ſolent*, inquit, *Omnis homo men-
dax*. Neque hoc contra ſeipſum à ſeipſo propoſitum
ſoluit, ſed commemorando alia velut contraria teſti-
monia, apud eos qui non intelligunt ſanctam Scriptu-
ram; diuina eloquia in lite dimiſit. Ait enim; *Quibus
Num. 24. ſecundum 70. reſpondendum eſt, quod in Numeri libro ſcriptum eſt, Ho-
Iob 1. mo verax. Et de ſancto Iob legitur ita; Erat vir habitans in
regione Auſitide, nomine Iob, verax, ſine crimine, iuſtus,
Dei cultor, abſtinens ſe ab omni re mala.* Miror quòd au-
ſus eſt ponere hoc teſtimonium, vbi dictum eſt, abſti-
nens ſe ab omni re mala; cùm hoc ab omni peccato
Cap. 2. vellet intelligi; cùm ſuperius dixerit, peccatum actum
eſſe, non rem. Reminiſcatur ergo quia etiam ſi actus
Abſtinere ab omni re mala, quid dicatur. ſit, res poteſt dici. Abſtinet ſe autem ab omni re ma-
la, qui peccato, ſine quo non eſt, vel nunquam omni-
no cōſentit; vel ſi aliquando premitur, nō opprimitur,
ſicut luctator fortior; & ſi aliquando tenetur, nō ideo
perdit quo ſuperior inuenitur. Legitur ſanè homo ſi-
ne crimine, legitur ſine querela; at nō legitur ſine pec-
cato, niſi filius hominis, vnus idémque Dei filius vni-
cus. *Item*, inquit, *apud ipſum Iob; Et miraculum tenuit ve-
Eccl. 15. racis hominis. Item apud Salomonem de Sapientia; Viri
mendaces non erunt illius memores; viri autem veraces in-
Apoc. 14. uenientur in illa. Item in Apocalypſi; Et in ore ipſorum nō
eſt inuentum mendacium; ſine macula ſunt.* Ad hæc &

A nos reſpondemus, admonentes, quomodo dicendus Omnis homo mendax ex ſe ipſo, verax ex Dei gratia.
ſit homo verax per Dei gratiam atque veritatem, qui
per ſeipſum ſine dubio mendax eſt. Vnde dictum eſt;
Omnis homo mendax. Hoc, teſtimonium ſonat de Pſal. 115.
ſapientia quod ipſe poſuit. Viri autem veraces inue-
nientur in illa: qui proculdubiò non in illa, ſed in ſeip-
ſis inuenientur eſſe mendaces. Sicuti eſt, fuiſtis ali- Eph. 5.
quando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Cùm
diceret, tenebræ, non addidit in Domino: cùm autem
dixiſſet, lux, addidit vtique in Domino; quia in ſeipſis
lux eſſe non poſſent; vt qui gloriatur in Domino glo- 1 Cor. 1.
rietur. Illi verò in Apocalypſi propterea tales dicti
ſunt, quòd non ſit inuentum in ore eorum menda-
cium; quia non dixerunt ſe non habere peccatū; quod 1 Ioan. 1.
ſi dicerent, ſeipſos deciperent, & veritas in eis non eſ-
ſet. Porrò ſi veritas in eis non eſſet, inueniretur in ore
eorum mendacium. Quòd ſi propter inuidiam, cùm
eſſent ſine peccato, dicerent, ſe non eſſe ſine peccato;
B hoc ipſum eſſet mendacium, falsúmq; eſſet quod di-
ctum eſt: Non eſt inuentum in ore ipſorum menda-
cium. Ideo ergo ſine macula ſunt, quia ſicut ipſi dimi-
ſerunt debitoribus ſuis, ſic illis Deo dimittēte mūdati
ſunt. Ecce nos, vt valuimus, expoſuimus quomodo
accipienda eſſent teſtimonia, quæ pro ſua cauſa com-
memorauit. Ipſe autem quomodo ſit accipiendum
quod ſcriptum eſt; Omnis homo mendax; omnino nō Pſal. 115.
ſoluit, nec ſoluere poterit; niſi correcto errore, quo
credit hominem ſine adiutorio gratiæ Dei, per ſolam
propriam voluntatem poſſe eſſe veracem.

SIC aliam quæ ſequitur quæſtionē propoſuit, nec Caput XIII.
ſoluit; imò verò auxit, & difficiliorem reddidit, propo- Tertia ſcriptura.
nendo, aduerſum ſe prolatū teſtimonium; *Non eſt qui
faciat bonum, non eſt vſque ad vnum:* & quaſi contra- Pſal. 13.
ria teſtimonia referēdo, quibus oſtenderet eſſe homi-
nes qui faciunt bonum: quod quidē oſtēdit. Sed aliud
eſt, non facere bonum; aliud, nō eſſe ſine peccato, etiā
ſi homo faciat multa bona. Quapropter ea teſtimo-
C nia quæ poſuit, non ſunt contra illud quod dicitur, nō
eſſe in hac vita hominem ſine peccato. Ipſe autem nō
oſtendit quemadmodum dictum ſit; Nō eſt qui faciat
bonum, non eſt vſque ad vnū. *Ait enim ſanctus David*,
inquit, *Spera in Domino, & fac bonitatē*. Hoc præceptū Pſal. 36.
eſt, non factum. Quod præceptum non vtique facie-
bāt de quibus dictum eſt; Non eſt qui faciat bonū, nō
eſt vſque ad vnum. Ait *etiam dixiſſe ſanctum Tobiam;
Noli timere fili, pauperem vitam gerimus, ſed multa bona* Tob 4.
*habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni
peccato, & fecerimus bona.* Veriſſimè tunc erunt homi-
ni multa bona cùm receſſerit ab omni peccato. Tunc
enim ei nulla erunt mala, vt non opus habeat dicere;
Libera nos à malo. Quamuis & nunc omnis qui pro- Matth. 6.
ficit recta intentione proficiens, recedit ab omni pec-
cato, & tanto inde fit longinquior, quāto plenitudini
iuſtitiæ perfectionique propinquior: quia & ipſa con-
D cupiſcentia, quod eſt peccatum habitans in carne no-
ſtra, & ſi manet adhuc in membris mortalibus, minui
tamen nō deſinit in proficiētibus. Aliud eſt ergo rece- Aliud recedere, aliud receſſiſſe ab omni peccato.
dere ab omni peccato, quod nunc in opere eſt; aliud,
receſſiſſe ab omni peccato, quod in illa perfectione
tunc erit. Sed tamen & qui iam receſſit, & qui adhuc
recedit, non eſt negandus facere bonū. Quomodo er-
go dictum eſt; *Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad* Pſal. 13.
vnum: quod ille propoſuit & nō ſolutum reliquit; niſi Non eſt qui faciat bonum, de quibus intelligendum.
quia populum quendam Pſalmus ille culpat, in quo
nec vnus erat qui faceret bonum, dum volunt rema-
nere filij hominum, & non eſſe filij Dei, cuius gratia
homo fit bonus, vt faciat bonum? De illo enim bono
dictum hic debemus accipere, quod ibi ait: Deus de
cælo reſpexit ſuper filios hominum, vt videat ſi eſt in-
telligens aut requirens Deum. Hoc ergo bonū, quod
eſt requirere Deum, non erat qui faceret, nō erat vſq.

ad vnum; ſed in eo genere hominum quod prædeſtinatum eſt ad interitum. Super hos enim reſpexit Dei præſcientia, protulitque ſententiam.

CAPVT XIIII. Quarta ſcriptura. Luc. 18.

ITEM *dicũt*, inquit, *illud quod Saluator ait: Quid me dicis bonũ? Nemo bonus, niſi ſolus Deus.* Hãc itẽ propoſitionẽ omnino nõ ſoluit; ſed oppoſuit velut ex aduerſo alia teſtimonia, quib⁹ probaret eſſe & hominẽ bonũ: Dixit enim *eſſe reſpondendũ quod idẽ Dominus alibi ait; Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona. Et iterũ; Qui ſolem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos. Et alibi ſcriptum eſt*, inquit, *Bona bonis creata ſunt ab initio. Et iterum; Qui ſunt boni, erunt habitatores terræ.* Cui ſic reſpondendum eſt, vt & illud intelligatur quomodo dictum ſit, Nemo bonus, niſi vnus Deus. Siue quia omnia quæ creata ſunt, quãuis ea Deus fecerit bona valde, creatori tamen cõparata, nec bona ſunt; cui cõparata, nec ſunt. Altiſſimo quippe & proprio modo quodam de ſeipſo dixit, Ego ſum qui ſum: ſicut dictũ eſt, Nemo bonus, niſi vnus Deus. Quemadmodum de Ioanne dictũ eſt, Non erat ille lumen; cùm Dñs eum eſſe dicat lucernam; ſicut diſcipulos, quibus dixit, Vos eſtis lumen mũdi. Nemo accẽdit lucernã & ponit eã ſub modio: ſed in cõparatione luminis illius, quod eſt verum lumen, illuminans omnẽ hominem venientẽ in hunc mundũ; non erat ille lumẽ. Siue quia ipſi etiã filij Dei comparati ſibipſis quales in illa perfectione æterna futuri ſunt, ita boni ſunt, vt adhuc & mali ſint. Quod de illis dicere non auderẽ; (Quis enim audeat dicere malos eſſe, quorũ pater eſt Deus) niſi ipſe Dominus diceret, Si ergo vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris: quãto magis pater veſter, qui in cælis eſt, dabit bona petẽtibus ſe? Cùm ait vtique, pater veſter, filios Dei eſſe iã monſtrauit; quos tamẽ adhuc malos eſſe non tacuit. Ille tamen non ſoluit, quomodo & iſti boni ſint; & nemo ſit bonus, niſi vnus Deus: vnde eſt ille admonit⁹ qui interrogauerat quid boni faceret, vt illum quæreret cuius gratia bonus eſſet; cui bonum eſſe, hoc eſt ipſum eſſe; quia incõmutabiliter bonus, non poteſt omnino malus eſſe.

(Margin: Matth. 12. Matth. 5. Eccl. 39. Prou. 2. Bonus quomodo ſolus Deus. Exo. 3. Ioan. 1. Lux & lucerna. Ioan. 5. Matth. 5. Ioan. 1. Matth. 7. Deo bonum eſſe, eſt ipſum eſſe.)

CAPVT XV. Quinta ſcriptura. Prou. 20.

ITEM *dicunt*, inquit; *Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor?* Et ad hoc reſpondit multis teſtimoniis, volens oſtendere poſſe eſſe in homine caſtum cor: nec tamen dicit quomodo accipiendum ſit, quod propoſuit contra ſe dici; Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor; ne Scriptura diuina in hoc teſtimonio, & in his per quæ reſpondit, ſibi ipſa aduerſaria videatur. Nos autẽ huic reſpondẽtes dicimus ideo ſecutum eſſe, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, quoniam præceſſit, cùm rex iuſtus ſederit in throno. Quantalibet enim iuſtitia ſit præditus homo; cogitare debet ne aliquid in illo quod ipſe non videt inueniatur eſſe culpãdum; cùm rex iuſtus ſederit in throno, cuius cognitionem fugere delicta nõ poſſunt, nec illa de quibus dictum eſt, Delicta quis intelligit? Cùm ergo rex iuſtus ſederit in throno, quis gloriabitur caſtũ ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Niſi fortè iſti qui volũt in ſua iuſtitia, nõ in ipſius iudicis miſericordia gloriari. Tamen etiam illa vera ſunt quæ reſpondendo ſubiecit, quod *ſaluator ait in Euangelio, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: Et quod Dauid dicit, Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & mundo corde. Et alibi, Bene fac Domine bonis & rectis corde. Item apud Salomonem; Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia. Item illic, Auerte te à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Item in Epiſtola Ioannis, Si cor noſtrum nos non reprehẽdat, fiduciam habemus ad Deum, & quæcunque petierimus, accipiemus ab eo.* Hoc enim agitur voluntate, credendo, ſperando, diligẽdo, corpus caſtigando, eleemoſynas faciendo, iniurias ignoſcendo, inſtanter orando, & proficiendi vires precando, veraciA terque dicendo, Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus; & ne inferas nos in tentationem, ſed libera nos à malo. Hoc prorſus agitur vt cor mundetur, & peccatũ omne tollatur, & quod rex iuſtus cùm in throno ſederit, occultum inuenerit minúſque mundatũ, eius miſericordia remittatur, vt Deo vidẽdo totũ ſanũ mũdúmque reddatur. Iudicium enim ſine miſericordia; ſed illi qui non fecit miſericordiam. Superexaltat autẽ miſericordia iudicio. Quod ſi non eſſet, quæ ſpes eſſet? Quãdoquidem cùm rex iuſtus ſederit in throno, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Tunc ergo per eius miſericordiam iuſti plenè perfectéque mundati, fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui. Tunc plena atq; perfecta erit Eccleſia, non habens maculam aut rugam aut aliquid huiuſmodi, quia tũc etiã erit verè glorioſa. Cùm enim non tantum ait, vt exhiberet ſibi Eccleſiam nõ habentẽ maculam aut rugam; ſed addidit, glorioſam: ſatis ſignificauit, quando erit ſine macula & ruga aut B aliquid huiuſmodi, tunc vtique quando glorioſa. Nõ enim modò in tantis malis, in tantis ſcandalis, in tanta permixtione hominum peſſimorum, in tantis opprobriis impiorũ dicendum eſt eam eſſe glorioſam, quia reges ei ſeruiunt, vbi eſt perículoſior maiórque tentatio; ſed tunc potius glorioſa erit, quando fiet quod idẽ ait Apoſtolus, Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Cùm enim Dñs ipſe ſecundum formã ſerui, per quã ſe mediator coniunxit Eccleſiæ, non fuerit glorificatus niſi reſurrectionis gloria (vnde dictum eſt, Spiritus nõ erat datus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus) quomodo dicenda eſt ante reſurrectionẽ ſuam, Eccleſia eius eſſe glorioſa? Mundat ergo eam nunc lauacro aquæ in verbo abluẽs peccata præterita, & pellens ab ea dominationem malorum angelorum: deinde perficiens eius ſanitates, facit eam occurrere in illam glorioſam, ſine macula & ruga. Quos enim prędeſtinauit, illos & vocauit; & quos vocauit, ipſos & iuſtificauit; quos autem C iuſtificauit, illos & glorificauit. In hoc myſterio dictũ arbitror, Ecce eiicio dęmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertia die cõſummor; id eſt perficior. Dixit enim hoc ex perſona corporis ſui, quod eſt Eccleſia Dei: ponẽs pro diſtinctis ordinatíſque tẽporibus, quod & in ſua reſurrectione ſignificauit in triduo. Puto autem intereſſe inter rectũ corde, & mundum corde. Nã & rectus corde in ea quæ antè ſunt extenditur, ea quæ retrò ſunt obliuiſcens; vt recto curſu, id eſt recta fide atque intentione perueniat, vbi habitet mundus corde. Sicut illa ſingula reddenda ſunt ſingulis, vbi dictũ eſt: Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus, & mũdo corde. Innocens manibus aſcendet, & mundus corde ſtabit. Illud in opere eſt, illud in fide. Et illic magis intelligendum quod dictũ eſt, Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia. Tũc enim erit verè bona D ſubſtantia, id eſt veræ diuitiæ, cùm tranſierit tota paupertas, id eſt cùm cõſummata fuerit omnis infirmitas. Nunc verò auertat ſe homo à delicto, cùm proficiendo inde diſcedit, & renouetur de die in diem, & dirigat manus in opera miſericordiæ, & ab omni delicto mundet cor ſuũ, miſereatur: vt quod reſtat, per veniã dimittatur. Hoc enim ſalubriter & ſine vana inaniq; iactãtia bene intelligitur, in eo quod dixit ſanctus Ioãnes; Si cor noſtrum nos nõ reprehendat, fiduciam habemus ad Deum; & quæcunque petierimus ab eo accipiemus. Hoc enim videtur iſto loco admonuiſſe, ne cor noſtrũ nos in ipſa oratione & petitione reprehendat, hoc eſt ne fortè cùm cœperimus dicere, Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus: compungamur nõ facere quod dicimus, aut etiã nõ audeamus dicere quod non facimus, & fiduciam petendi amittamus.

(Margin: Pſal. 18. Matth. 5. Pſal. 23. Pſal. 124. Eccl. 13. Eccl. 32. 1 Ioan. 5. Luc. 2. Matth. 13. Epheſ. 5. Coloſſ. 3. Ioan. 7. Rom. 8. Luc. 13. Corde rectus & mundus qui differant. Pſal. 23. Eccl. 13. 1 Ioan. 3.)

ITEM

CAPVT XVI. Quarta ſcriptura. Eccl. 7. Iob 1.

ITEM ſibi oppoſuit teſtimoniũ ſanctarũ Scripturarum, quod eis dici ſolet, *Quia non eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum, & non peccet.* Et quaſi reſpondit aliis teſtimoniis, quia *Dominus de ſancto Iob ait, Nunquid conſideraſti ſeruũ meũ Iob? Non enim eſt ei ſimilis quiſquã in terris, homo ſine querela, verus Dei cultor, abſtinens ſe ab omni malo.* Vnde iam ſuperius diſſeruimus. Nec tamen ipſe oſtẽdit nobis quomodo & Iob, ſi hæc verba ita intelligenda ſunt, ſine vllo peccato fuerit in terra, & verũ ſi quod ſcriptum eſſe dixit, Nõ eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum, & non peccet.

CAPVT XVII. Sexta ſcriptura. Pſal. 142. Luc. 1. Hebr. 5. Cap. 11. Epheſ. 1. Immaculati eſſe qui dicantur. Tit. 1. In conſpectu Dei quare nemo iuſtificetur.

ITEM *dicũt*, inquit, *quia nõ iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis viuẽs.* Et huic teſtimonio quaſi reſpõdit ad nihil aliud, niſi vt Scripturę ſanctæ inter ſe litigare videantur: quarũ cõcordiã nos debemus oſtẽdere. Ait enim, *Quibus reſpondendũ eſt quod de ſancto Zacharia & Eliſabeth Euangeliſta teſtatur, dicens, Erant autẽ Zacharias & Eliſabeth vxor eius iuſti ambo in cõſpectu Domini, & in omnibus mandatis incedentes & iuſtificationibus Domini ſine querela.* Qui iuſti ambo vtique legerant inter ipſa mandata, quemadmodũ ſua peccata mundarent. Nam Zacharias, quod de omni ſacerdote ex hominibus accepto in Epiſtola ad Hebræos dicitur, etiam pro ſuis peccatis vtique hoſtias offerebat. Quomodo autem intelligendum ſit quod dicitur, ſine querela, iam ſuprà ſatis, quantum opinor, oſtendimus. *Et beatus*, inquit, *Apoſtolus ait, Vt ſimus ſancti & immaculati in conſpectu eius.* Hoc agitur, vt hoc ſimus; ſi immaculati intelligendi ſunt, qui omnino ſine peccato ſunt. Si autẽ immaculati ſunt qui ſunt ſine crimine, etiã in hac vita fuiſſe atq. eſſe negare non poſſumus: quia non ideo ſine vllo peccato eſt aliquis, quoniã nõ habet maculã criminis. Vnde & Apoſtolus cùm miniſtros eligeret ordinandos, nõ ait, ſi quis ſine peccato; quod inuenire non poſſet: ſed ait, Si quis ſine crimine, quod vtique poſſet. Nec tamen ipſe oſtendit quemadmodum ſecundum ſuã cauſam debeamus accipere, quod ſcriptũ eſt: *Quoniã non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Aperta quippe ſentẽtia eſt de ſuperiore verſu illuſtrius declarata, Non intres, inquit, in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis viuens. Iudicium timet, quia miſericordiã deſiderat, quæ ſuperexaltat iudicio. Hoc eſt enim ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, noli me iudicare ſecundũ te qui es ſine peccato, quia nõ iuſtificabitur in cõſpectu tuo omnis viuẽs: quod de hac vita dictum ſine difficili quæſtione intelligitur. Et quod ait, non iuſtificabitur; ad illam perfectionẽ iuſtitiæ retulit quæ in hac vita non eſt.

CAPVT XVIII. Septima ſcriptura. 1 Ioan. 5. 1 Ioan. 3. Ibidem. 1 Ioan. 1. Omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, quo ſenſu dictum.

ITEM *dicunt*, inquit, *ſi dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt.* Et huic euidẽtiſſimo teſtimonio quaſi cõtrariis teſtimoniis reſpondere conatus eſt, quòd *idem ſanctus Ioannes in eadem Epiſtola dicat; Hoc autem dico fratres, vt nõ peccetis. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quia ſemen ipſius in eo manet, & nõ poteſt peccare. Itẽ illic; Qui natus eſt ex Deo, non peccat, quia generatio Dei conſeruat eum, & malignus non tanget eum. Itẽ illic*, inquit, *vbi de ſaluatore ait, Quoniã ille apparuit, vt peccata tolleret. Omnis qui in eo manet, non peccat. Omnis qui peccat, non vidit eum nec cognouit eũ. Itẽ illic, Chariſſimi, nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt: & omnis qui habet ſpem hanc in eum, ſanctificat ſe, ſicut & ipſe ſanctus eſt.* Et tamẽ cùm hæc omnia teſtimonia vera ſint, verum eſt & illud quod propoſuit, & non ſoluit, *Quòd ſi dixerimus quia peccatũ non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt.* Ac per hoc, ſecundũ id quòd ex Deo nati ſumus, in eo qui apparuit vt peccata tolleret, id eſt in Chriſto manemus, & non peccamus; hoc eſt autem, quòd homo interior renouatur de die in diẽ. Secundũ autẽ quòd de homine illo nati ſumus, per quẽ peccatum intrauit in mundũ, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit, ſine peccato non ſumus: quia ſine illius infirmitate nondũ ſumus, donec illa renouatione, quæ fit de die in diẽ, quoniam ſecundũ ipſam ex Deo nati ſumus, infirmitas tota ſanetur, in qua ex primo homine nati ſumus, & in qua ſine peccato non ſumus, cuius reliquiis in homine manẽtibus interiore, quamuis de die in diẽ minuãtur in proficiẽtibus, ſi dixerimus quia peccatũ nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Quomodo enim verum eſt, Omnis qui peccat non vidit eum, neque cognouit eũ: cùm ſecundum viſionem & cognitionẽ quæ erit in ſpecie, nemo eum in hac vita videat atque cognoſcat; ſecundũ autẽ viſionẽ atque cognitionem quæ eſt in fide, multi ſunt qui peccent; certè ipſi apoſtatæ, qui tamen in eum aliquando crediderunt: vt de nullo eorũ dici poſſit, ſecundũ viſionẽ & cognitionẽ quæ adhuc in fide eſt, nõ vidit eũ neq. cognouit eũ? Sed intelligẽdum arbitror, quia renouatio perficiẽda videt & cognoſcit; infirmitas verò abſumẽda non videt, neque cognoſcit eum. In cuius quantiſcunque reliquiis conſtitutis interius, ſi dixerimus quia peccatũ nõ habemus, noſipſos seducimus, & veritas in nobis nõ eſt. Cùm ergo per gratiã renouationis filij Dei ſimus, tamen propter reliquias infirmitatis nõdũ apparuit quod erimus, ſcimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt. Tũc peccatum nullum erit, quia infirmitas nec interior nec exterior vlla remanebit; & omnis qui habet hanc ſpem in eum, ſanctificat ſeipſum ſicut & ipſe ſanctus eſt. Sanctificat enim ſe non per ſeipſum, ſed credendo in illum & inuocãdo illum qui ſanctificat ſanctos ſuos. Cuius ſanctificationis perfectio, quæ nunc proficit & creſcit de die in diem, omnes infirmitatis reliquias ablatura eſt.

1 Ioan. 3. Omnis qui peccat quomodo non viderit neque cognouerit Deum.

CAPVT XIX. Octaua ſcriptura. Rom. 9. 1 Cor. 7. Deut. 30. Eccl. 15. Eſa. 1. Matth. 6.

ITEM *dicunt*, inquit, *Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* Quibus reſpondẽdum eſſe dicit, *quod idem Apoſtolus alibi de quodã ait, Quod vult faciat. Itẽ* inquit *ad Philemonẽ de Oneſimo, Quẽ ego volueram apud me detinere, vt pro te mihi miniſtraret; ſed ſine cõſilio tuo nihil volui facere, vt nõ quaſi ex neceſſitate bonum tuũ eſſet, ſed voluntarium. Itẽ in Deuteronomio, Vitã & mortem dedit ante faciem tuã, bonũ & malũ, elige vitam vt viuas. Item apud Salomonem, Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu cõſilij ſui: adiecit ei præcepta & mandata; ſi voles, præcepta ſeruabunt te, & in poſterum fidem placitam facere. Appoſuit tibi aquam & ignẽ, ad quod vis porrige manum tuã. Ante hominem bonum & malum, vita & mors, paupertas & honeſtas à Domino Deo ſunt. Itẽ apud Eſaiã: Et ſi volueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ manducabitis; ſi autẽ nolueritis nec obaudieritis me, gladius vos comedet: Os enim Domini locutũ eſt hæc.* Hic verò quantũlibet iſti ſe obtegant, aperiũtur. Declarant enim ſe contra Dei gratiã vel miſericordiam diſputare, quã volumus impetrare cùm dicimus, Fiat volũtas tua ſicut in cælo, ita & in terra: vel, Ne nos inferas in tẽtationẽ, ſed libera nos à malo. Vt quid enim iſta orando tanto gemitu petimus, ſi volentis hominis & currentis, & non miſerentis eſt Dei? Non quia hoc ſine voluntate noſtra agitur, ſed quia voluntas nõ implet quod agit, niſi diuinitùs adiuuetur. Hæc eſt fidei ſanitas quę nos facit quęrere, vt inueniamus petere vt accipiamus, pulſare vt aperiatur nobis. Contra iſtam qui diſputat, cõtra ſeipſum claudit oſtium miſericordiæ Dei. Nolo plura dicere de re tanta, quia melius eã committo fideliũ gemitibus quàm ſermonibus meis.

Videte tamẽ obſecro quale ſit, ideo volenti & currenti miſericordiam Dei non eſſe neceſſariam, quę illum etiam præuenit, vt curreret; quia de quodam ait Apoſtolus, *Quod vult faciat.* Ibi vt arbitror, vbi ſequitur

1 Cor. 7. tur & dicit, Nõ peccat, ſi nubat. Quaſi pro magno habendũ ſit, velle nubere, vbi de adiutorio diuinæ miſericordiæ operoſius diſputatur. Aut verò etiã ibi ꝓdeſt aliquid velle, niſi Deus prouidẽtia, qua gubernat omnia, marem feminámq. coniungat. Aut quoniã *ad Philemonẽ ſcripſit Apoſtolus, vt nõ quaſi ex neceſſitate bonum eius eſſet, ſed voluntariũ:* quaſi aliter ſit volũtariũ bonũ, niſi cũ Deus operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Aut quia *in Deuteronomio ſcriptũ eſt,*
Deut. 30. *Vitã & mortẽ dedit ante faciẽ hominis, bonũ & malũ;* & admonuit vt eligeret vitã: quaſi & ipſa admonitio nõ de miſericordia veniat; vel aliquid ꝓdeſſet eligere vitã, niſi Deus eligendi charitatẽ inſpiraret, & electã ha-
Pſal. 29. bere præſtaret. De quo dictũ eſt, Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. Aut quia dictũ
Eccl. 15. eſt, *Si voles præcepta, ſeruabunt te:* quaſi nõ debeat Deo agere gratias, quia præcepta voluit, qui deſertus omni lumine veritatis, hæc velle nõ poſſet. Poſitis ante hominẽ igne & aqua, quò vult quidẽ porriget manũ; ſed altior eſt qui vocat altius quàm omnis humana cogi-
Cant. 4. ſecundum 70. tatio: quandoquidẽ initiũ corrigendi cor fides eſt, ſicut ſcriptum eſt, Venies & pertrãſibis ab initio fidei: &
Rom. 12. quiſq. ita eligit bonũ, ſicut vnicuiq. Deus partitus eſt
Ioan. 6. menſurã fidei. Et nemo poteſt ad me venire, ait princeps fidei, niſi pater meus qui miſit me, traxerit eum. Quod de fide dictũ eſſe qua in eũ creditur, ſatis euidẽter poſtea explanat, vbi dicit, Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt: ſed quidã ſunt ex vobis qui nõ credũt. Sciebat enim ab initio Ieſus, qui eſſent credẽtes, & quis eum traditurus eſſet, & dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt ad me venire, niſi fuerit ei datũ à patre meo. Magnum autẽ aliquid pro ſua cauſa ſe inueniſſe arbitratus eſt apud Eſaiam pro-
Eſa. 1. phetã, quia Deus dixit: *Si volueritis & audieritis me, quæ bona ſunt terræ manducabitis; ſi autẽ nolueritis & nõ audieritis me, gladius vos comedet. Os enim Domini locutũ*
Promiſſa Dei conditionata. *eſt hæc.* Quaſi non lex tota huiuſmodi conditionibus
Gal. 3. plena ſit: aut ob aliud ſuperbis præcepta iſta data ſint,
Rom. 5. niſi quia lex præuaricationis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Vnde ſubintrauit vt abundaret delictũ, & vbi abũdauit delictũ, ſuperabũdauit gratia: id eſt, vt acciperet homo pręcepta, ſuperbe de ſuis viribus confidens, in quibus deficiens & factus etiã præuaricator, liberatorẽ ſaluatorẽq; requireret; atq. ita eũ timor legis humilẽ factũ, tanquã pæda-
Pſal. 15. gogus ad fidẽ gratiámq. perduceret. Ita multiplicatis infirmitatibus poſtea accelerauerunt, quibus ſanandis
Antiqui iuſti & ipſi per Chriſti gratiam ſaluati. opportunẽ Chriſtus aduenit. In cuius gratiã etiam iuſti antiqui crediderũt, eadem ipſa gratia eius adiuti, vt gaudẽtes eũ pręnoſcerent, & quidã etiam prænunciarent eſſe venturũ: vel in illo populo Iſraël ſicut Moyſes, & Ieſus Naue, & Samuel, & Dauid, & cęteri tales; vel extra ipſum populũ, ſicut Iob; vel ante ipſum populũ, ſicut Abrahã, ſicut Noë, & quicunque alij ſunt, quos vel cõmemorat vel tacet diuina Scriptura. Vnus
1 Tim. 2. enim Deus, & vnus mediator Dei & hominũ, homo Chriſtus Ieſus, ſine cuius gratia nemo à cõdemnatione liberatur, ſiue quã traxit ex illo, in quo omnes peccauerunt, ſiue quam poſtea ſuis iniquitatibus addidit.

CAP. XX. QVALE eſt autem quod iſte poſuit in extremo: *Si quis dixerit, poteſt fieri, vt homo vel verbo non peccet? Reſpõdendũ eſt,* inquit, *Si vult Deus, poteſt: vult enim Deus, ergo poteſt.* Item ait: *Si quis dixerit, fieri poteſt, vt homo cogitatione non delinquat? Reſpondendum eſt, Si vult Deus, poteſt: vult enim Deus, ergo poteſt.* Videte quemadmodum noluit dicere, ſi Deus adiuuet, poteſt, cui dicitur,
Pſal. 27. Adiutor meus eſto, ne derelinquas me. Non vtiq. ad corporalia bona capeſſenda & mala cauenda, ſed ad
Matth. 6. gerendam perficiendámq. iuſtitiam; propter quod dicimus, Ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à
Adiuuatur nemo niſi qui & ipſe aliquid agit. malo. Nec adiuuatur, niſi qui & ipſe aliquid agit; adiuuatur autẽ ſi inuocat, ſi credit, ſi ſecundũ propoſitũ vocatus eſt: quoniam quos antè præſciuit & prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primoge- Rom. 8.
nitus in multis fratribus; quos autẽ prædeſtinauit, illos & vocauit; quos autẽ vocauit, illos & iuſtificauit; quos autem iuſtificauit, illos & glorificauit. Currimus ergo Curſus profectus eſt.
cùm proficimus, dũ ſanitas noſtra in proficiẽtibus currit: ſicut etiã cicatrix currere dicitur, quãdo bene vulnus diligẽterq. curatur, vt ex omni parte perfecti ſine vlla ſimus omnino infirmitate peccati, quod non ſolũ vult Deus, verumetiã vt impleatur facit atq. adiuuat. Et hoc nobiſcũ agit gratia Dei per Ieſum Chriſtũ Dominũ noſtrũ, nõ ſolũ præceptis, ſacramẽtis, exẽplis; ſed & Spiritu ſancto, per quẽ latenter diffunditur charitas in cordibus noſtris, qui interpellat gemitibus inenarrabilibus, donec in nobis perficiatur ſanitas, & Deus ſicut videndus eſt in æterna veritate monſtretur.

QVISQVIS ergo fuiſſe vel eſſe in hac vita aliquẽ CAPVT XXI.
hominẽ, vel aliquos homines putat, excepto vno mediatore Dei & hominũ, quibus neceſſaria non fuerit Con. Iuſtis opera.
remiſſio peccatorũ; cõtrarius eſt diuinæ Scripturę, vbi Apoſtolus ait, Per vnum hominẽ peccatũ intrauit in Rom. 5.
mundũ, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãſijt, in quo omnes peccauerũt: & neceſſe eſt, vt impia contẽtione aſſerat, eſſe poſſe homines, qui ſine mediatore Chriſto liberante atq. ſaluante ſint liberi ſaluiq. à peccato, cùm ille dixerit, Non eſt opus ſanis Matth. 9.
medicus, ſed malè habẽtibus; non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Quiſquis autẽ dicit, poſt acceptam remiſſionẽ peccatorum ita quenquã hominẽ iuſte vixiſſe in hac carne, vel viuere, vt nullum habeat omnino peccatũ, cõtradicit apoſtolo Ioanni qui ait, Si dixeri- 1 Ioan. 1.
mus, quia peccatũ nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt. Nõ enim ait, habuimus; ſed, habemus. Quod ſi quis aſſerit de illo peccato eſſe di- Occupatio.
ctũ, quod habitat in carne mortali noſtra ſecundũ vitiũ quod peccãtis primi hominis voluntate contractũ eſt, cuius peccati deſiderijs ne obediamus, Paulus apo- Rom. 6.
ſtolus præcipit: non autẽ peccare, qui eidem peccato quãuis in carne habitãti, ad nullũ opus malũ omnino cõſentit vel facti, vel dicti, vel cogitati, quãuis ipſa cõcupiſcentia moueatur, quæ alio modo peccati nomẽ accepit, quod ei cõſentire peccare ſit, nobiſq. moueatur inuitis: ſubtiliter quidẽ iſta diſcernit; ſed videat qd agatur de Dñica oratione, vbi dicimus, Dimitte nobis Matth. 6.
debita noſtra. Quod, niſi fallor, nõ opus eſſet dicere, ſi nunquã, vel in lapſu linguæ, vel in oblectanda cogitatione eiuſdẽ peccati deſiderijs aliquantulũ cõſentiremus, ſed tantũmodo dicendũ eſſet, Ne nos inferas in tẽtationẽ, ſed libera nos à malo. Nec Iacobus apoſtolus diceret, In multis offendimus omnes. Non enim Iac. 3.
offendit, niſi cui mala concupiſcẽtia cõtra iuſtitiæ rationẽ appetẽdo ſeu vitando, faciendũ vel dicendũ vel Nec ipſa in tentatione concupiſcentia, ſed conſenſus peccatum eſt.
cogitandum aliquid, quod nõ debuit, ſiue fallens, ſiue præualens perſuadet. Poſtremò ſi excepto illo capite noſtro, ſui corporis ſaluatore, aſſeruntur vel fuiſſe, vel eſſe in hac vita aliqui homines iuſti ſine aliquo peccato, ſiue nunquã conſentiendo deſiderijs eius, ſiue quia pro nullo peccato habendũ eſt, quod tantũ eſt, vt hoc pietati nõ imputet Deus, (quãuis aliter ſit beatus ſine peccato, aliter autẽ beatus, cui non imputat Dñs peccatum) nõ nimis exiſtimo reluctandũ. Scio enim qui- Confeſſio Scholia.
buſdã eſſe viſum, quorũ de hac re ſententiã nõ audeo reprehendere, quanquam nec defendere valeam. Sed planè quiſquis negat nos orare debere, ne intremus in tentationẽ: (negat autẽ hoc qui contendit ad nõ peccandum gratiæ Dei adiutorium non eſſe homini neceſſarium, ſed ſola lege accepta humanam ſufficere voluntatem) ab auribus omnium remouendũ, & ore omnium anathematizandum eſſe non dubito.

Finis libri de perfectione iuſtitiæ.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

LIBER DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO, AD VALENTINVM ET CVM ILLO MONACHOS.

Argumentum ex lib. 2. Retractationum, cap. 66.

PRopter eos, qui cùm defenditur Dei gratia putantes negari liberum arbitriũ, ſic ipſi defendũt liberum arbitrium, vt negent Dei gratiam, aſſerentes eam ſecundum merita noſtra dari; ſcripſi librum, cuius titulus eſt, De gratia & libero arbitrio. Ad eos autem ſcripſi monachos Adrumetinos, in quorum monaſterio de hac re cœperat eſſe contentio, ita vt me conſulere aliqui eorum cogerentur. Hic liber ſic incipit:

Cap. I. PROPTER eos qui liberũ hominis arbitrium ſic prædicant & defendunt, vt Dei gratiam qua vocamur ad eum, & à noſtris malis meritis liberamur, & per quã bona merita cõparamus, quibus ad vitam perueniamus æternam, negare audeant & conẽtur auferre; multa iam diſſeruimus, literiſq. mandauimus, quantũ nobis Dominus donare dignatus eſt. Sed quoniã ſunt quidam qui ſic gratiã Dei defendũt, vt negent hominis liberũ arbitrium; aut quãdo gratia defenditur, negari exiſtiment liberũ arbitrium: hinc aliquid ſcribere ad veſtrã charitatem, Valentine frater, & cæteri qui ſimul Deo ſeruitis, compellente mutua charitate curaui. Nunciatũ eſt enim mihi de vobis fratres, ab aliquibus qui in veſtra cõgregatione ſunt, & ad nos inde venerunt, per quos & iſta dereximus, quòd de hac re diſſenſiones in vobis ſint. Itaque, dilectiſſimi, ne vos perturbet huius quęſtionis obſcuritas, moneo vos primũ, vt de iis quæ intelligitis, agatis Deo gratias; quicquid eſt autem quò peruenire nondũ poteſt veſtræ mentis intentio, pacem inter vos & charitatẽ ſeruãtes, à Domino vt intelligatis orate. Et donec vos ipſe perducat ad ea quæ nondũ intelligitis, ibi ambulate quò peruenire potuiſtis. Hoc admonet apoſtolus Paulus, qui cùm dixiſſet nõdum ſe eſſe perfectum, paulo pòſt ait:

Philip. 3. Quotquot ergo perfecti hoc ſapiamus, id eſt, ita nos eſſe perfectos, vt nondum ad perfectionem quæ nobis ſufficit venerimus: continuóque ſubiunxit, Et ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit: verũtamen in quod peruenimus, in eo ambulemus. Ambulando quippe in quod peruenimus; & quò nõdum peruenimus, peruenire poterimus, Deo nobis reuelãte ſi quid aliter ſapimus, ſi ea quæ iam reuelauit, non relinquamus.

Capvt II. *Probat ineſſe nobis liberum arbitrium. Commemoro, pro commonefacio.*

REVELAVIT autẽ nobis per Scripturas ſuas ſanctas, eſſe in homine liberũ voluntatis arbitriũ. Quomodo autẽ reuelauerit cõmemoro vos, non humano eloquio, ſed diuino. Primum, quia ipſa diuina præcepta homini non prodeſſent, niſi haberet liberũ voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promiſſa pręmia perueniret. Ideo enim data ſunt, vt homo excuſationem de ignorantia non haberet: ſicut Dominus dicit

Ioan. 15. in Euãgelio de Iudæis: Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem, peccatũ non haberent. Nunc autẽ excuſationem nõ habẽt de peccato ſuo. De quo peccato dicit, niſi de illo magno; quod præſciebat eorum futurum quando iſta dicebat, id eſt, quo eum fuerant occiſuri? Neque enim nullũ habebant peccatũ, antequã Chri-

Rom. 1. ſtus veniſſet in carne ad eos. Itẽ dicit Apoſtolus: Reuelatur ira Dei de cælo in omnem impietatẽ & iniuſtitiam hominũ eorum, qui veritatẽ in iniquitate de-

A tinent; quia quod notũ eſt Dei, manifeſtũ eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim eius à creatura mũdi per ea quæ facta ſunt, intellecta cõſpiciũtur, ſempiterna quoq. virtus ei⁹ ac diuinitas, vt ſint inexcuſabiles. Quomodo dicit inexcuſabiles, niſi de illa excuſatione qua ſolet dicere humana ſuperbia: Si ſciſſem, feciſſem; ideo nõ feci, quia neſcini. Aut, ſi ſcirem, facerem; ideo non facio, quia neſcio? Hęc eis excuſatio tollitur, quãdo præceptũ datur, vel ſcientia nõ peccandi manifeſtatur. Sed ſunt homines qui etiã de ipſo Deo ſe excuſare conantur, quibus dicit apoſtolus

Per legis cognitione tollitur excuſatio quam adſerre homines in peccatis ſolēt. Iacobi 1. Iacobus: Nemo cùm tentatur, dicat, quoniam à Deo tentor. Deus enim intentator malorũ eſt: ipſe autem neminẽ tentat. Vnuſquiſq. verò tentatur à cõcupiſcẽ-

B tia ſua abſtractus & illectus. Deinde cõcupiſcẽtia cùm conceperit, parit peccatũ. Peccatũ verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem. Item de ipſo Deo ſe

Prou. 19. excuſare volentibus, reſpondet liber Prouerbiorũ Salomonis: Inſipientia viri violat vias eius, Deum autẽ

Eccl. 15. cauſatur in corde ſuo. Et liber Eccleſiaſticus dicit: Ne dixeris quia propter Deum receſſi', quæ enim odit ne facias: Ne dixeris quia ipſe me induxit: non enim opus habet viro peccatore. Omne execramẽtum odit Dominus, & nõ eſt amabile timẽtibus eum. Ipſe ab initio fecit illum, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Si volueris conſeruabis mandata, & fidem bonã placiti. Apponet tibi ignem & aquã, ad quodcunque volueris extende manũ tuã. In cõſpectu hominis vita & mors, & quodcũq. placuerit dabitur ei. Ecce apertiſſime videmus expreſſum liberũ humanæ voluntatis arbitriũ.

C Quid illud quòd tam multis locis omnia mãdata ſua cuſtodiri & fieri iubet Deus? Quomodo iubet ſi non eſt liberũ arbitrium? Quid beatus ille, de quo Pſalmus

Pſal. 1. dicit, quòd in lege Domini fuit volũtas eius: nónne ſatis indicat volũtate ſua hominẽ in lege Dei cõſiſtere? Deinde tam multa mandata quæ ipſam quodãmodo

Rom. 12. nominatim conueniũt voluntatẽ, ſicut eſt, Noli vinci

Pſal. 31. à malo: & alia ſimilia, ſicut ſunt, Nolite fieri ſicut e-

Prouerb. 1. quus & mulus, quibus non eſt intellectus. Et, Noli re-

Prouerb. 3. pellere conſilia matris tuæ. Et, Noli eſſe ſapiens apud teipſum. Et, Noli deficere à diſciplina Domini. Et, Noli negligere legem. Et, Noli abſtinere benefacere egenti. Et, Noli fabricare in amicum tuum mala. Et, Noli intendere fallaci mulieri. Et, Noluit intelligere vt bene ageret. Et, Noluerunt accipere diſciplinam. & innumerabilia talia in veteribus libris diuinorum

D eloquiorum quid oſtendunt, niſi liberũ arbitriũ volũtatis humanæ? In libris etiam nouis Euangelicis & A-

Matth. 6. poſtolicis quid aliud oſtẽditur, vbi dicitur: Nolite vo-

Matth. 10. bis condere theſauros in terra. Et, Nolite timere eos

Matth. 16. qui occidunt corpus. Et, Qui vult venire poſt me, ab-

Luc 2. neget ſemetipſum. Et, Pax in terra hominibus bonæ

1 Cor. 7. voluntatis. Et quod dicit apoſtolus Paulus: Quod vult faciat, nõ peccat ſi nubat: qui autẽ ſtatuit in corde ſuo non habens neceſſitatem, poteſtatẽ autem habẽs ſuæ voluntatis, & hoc ſtatuit in corde ſuo ſeruare virginẽ

1 Cor. 9. ſuam, bene facit. Item dicit: Si autem volens, hoc fa-

1 Cor. 15. cio, mercedem habeo. Et alio loco: Sobrij eſtote iu-

2 Cor. 8. ſte, & nolite peccare. Et iterum: Vt quemadmodum promptus eſt animus volũtatis, ita ſit & perficiendi.

1 Tim. 5. Et ad Timotheũ dicit: Cùm enim in delicijs egerint

2 Tim. 3. in Chriſto, nubere volunt. Et alibi: Sed & omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem pa-

1 Tim. 4.

tietur. Et ipſi Timotheo: Noli negligere gratiam quæ in te eſt. Et ad Philemonem: Ne bonum tuũ velut ex neceſſitate eſſet, ſed ex voluntate. Seruos etiam ipſos monet, vt dominis ſuis ex animo ſeruiant cum bona voluntate. Item Iacobus: Nolite itaque errare fratres mei, & nolite in perſonarũ acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & nolite detrahere de alterutro. Item Ioannes in Epiſtula ſua: Nolite diligere mundum: & cętera huiuſmodi. Nēpe vbi dicitur: Noli hoc, & noli illud, & vbi ad aliquid faciendũ vel non faciendum in diuinis monitis opus volũtatis exigitur, ſatis liberũ demonſtratur arbitriũ. Nemo ergo Deum cauſetur in corde ſuo, ſed ſibi imputet quiſque, cùm peccat. Neque cùm aliquid ſecundum Deum operatur, alienet hoc à propria voluntate. Quādo enim volens facit, tūc dicendum eſt opus bonũ, tunc ſperāda eſt boni operis merces ab eo, de quo dictum: Qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua. Qui ergo nouerunt diuina mandata, aufertur eis excuſatio, quam ſolent homines habere de ignorantia.

Ephes. 6. — Iac. 2. — 1 Ioan. 2. — Matth. 6.

CAPVT III.

Rom. 2. — Quod nec ignorantia excuſat, vt à pœna liberet.

SED nec ipſi ſine pœna erũt qui legē Dei neſciũt. Qui enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: qui autē in lege peccauerunt, per legem iudicabũtur. Quod mihi nõ videtur Apoſtolus ita dixiſſe, tanquā peius aliquid ſignificauerit eſſe paſſuros, qui legē neſciũt in peccatis ſuis, quàm illos qui ſciũt. Peius enim videtur eſſe perire, quàm iudicari. Sed cùm hoc de gētibus & de Iudæis loqueretur, quia illi ſine lege ſunt, iſti autē legem acceperũt; quis audeat dicere Iudæos qui in lege peccant, non eſſe perituros cum in Chriſtũ non crediderunt, quandoquidem de illis dictum eſt, per legem iudicabũtur? Sine fide enim Chriſti nemo liberari poteſt, ac per hoc ita iudicabuntur vt pereāt. Nam ſi peior eſt conditio neſcientiũ quàm ſcientium legē Dei, quomodo verũ erit quod Dominus in Euāgelio ait: Seruus qui neſcit voluntatē dñi ſui, & facit digna plagis, vapulabit pauca: ſeruus autem qui ſcit voluntatem domini ſui, & facit digna plagis, vapulabit multa. Ecce vbi oſtēdit grauius peccare hominem ſcientem quàm neſcientē, nec tamen ideo confugiēdũ eſt ad ignorātię tenebras, vt in eis quiſque requirat excuſationem. Aliud eſt enim neſciſſe, aliud ſcire noluiſſe. Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur: Noluit intelligere vt bene ageret. Sed & illa ignorantia quæ non eſt eorum qui ſcire nolũt, ſed eorum qui tanquàm ſimpliciter neſciũt, neminem ſic excuſat, vt ſempiterno igne non ardeat: ſi propterea nõ credidit, quia non audiuit omnino quod crederet; ſed fortaſſis vt mitius ardeat: non enim ſine cauſa dictũ eſt: Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt. Et illud quod ait Apoſtolus: Cùm venerit in flāmma ignis dare vindictam in eos, qui ignorāt Deum. Verũtamen vt habeamus & ipſam ſcientiā, ne dicat vnuſquiſque, neſciui, non audiui, nõ intellexi, volũtas conuenitur humana, vbi dicitur: Nolite eſſe ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus: quamuis peior appareat, de quo dictũ eſt: Verbis non emendabitur ſeruus durus: ſi enim & intellexerit, non obaudiet. Quando autem dicit homo: Nõ poſſum facere quod præcipitur, quoniam concupiſcentia mea vincor, iam quidē de ignorantia non habet excuſationem, nec Deum cauſatur in corde ſuo, ſed malũ ſuũ in ſe cognoſcit & dolet: cui tamen dicit Apoſtolus, Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. Et vtique cui dicitur, noli vinci, arbitrium ſine dubio voluntatis eius conuenitur: velle enim & nolle propriæ voluntatis eſt.

Luc. 12. — Sciente quàm ignorante peccare grauius. — Duplex ignorantia. — Pſal. 35. — Pſal. 78. — 2 Theſſ. 1. — Pſal. 31. — Prou. 29. — Rom. 12.

CAPVT IIII.

Triſtis ad gratiam contra Pelagianos tractatio.

SED metuendum eſt ne iſta omnia diuina teſtimonia, & quæcunque alia ſunt quæ ſine dubitatione ſunt plurima, in defenſione liberi arbitrij ſic intelligantur, vt ad vitam piam & bonam conuerſationem, cui merces æterna debetur, adiutorio & gratię Dei locus non relinquatur: & audeat miſer homo quādo bene viuit & bene operatur, vel potius bene viuere & bene operari ſibi videtur, in ſeipſo non in Domino gloriari, & ſpem rectè viuendi in ſeipſo ponere, vt ſequatur eum maledictum Hieremiæ Prophetæ dicentis: Maledictus homo qui ſpem habet in homine, & firmat carnem brachij ſui, & à Domino diſcedit cor eius. Intelligite fratres hoc propheticum teſtimonium: quia enim non dixit Propheta: Maledictus homo qui ſpem habet in ſeipſo, poſſet alicui videri ideo dictum eſſe: Maledictus homo qui ſpem habet in homine; vt nemo habeat ſpem in altero homine, ſed in ſe. Vt ergo oſtenderet ſic ſe admonuiſſe hominem, vt nec in ſeipſo haberet ſpem, propterea cùm dixiſſet: Maledictus homo qui ſpē habet in homine: mox addidit: & firmat carnē brachij ſui: Brachiũ pro potētia poſuit operandi. In nomine autem carnis intelligenda eſt humana fragilitas: ac per hoc firmat carnem brachij ſui, qui potentiam fragilem atque inualidam, id eſt, humanam ſibi ſufficere ad bene operandum putat, nec adiutorium ſperat à Domino. Propter hoc enim ſubiecit: Et à Domino diſcedit cor eius. Talis eſt hæreſis Pelagiana, non antiqua, ſed ante non multum tempus exorta: contra quam hæreſim cùm fuiſſet diutius diſputatum, etiam ad concilia epiſcopalia nouiſſima neceſſitate peruentum eſt; vnde vobis non quidem omnia, ſed tamen aliqua legenda direxi. Nos ergo ad bene operandum ſpem non habeamus in homine, firmantes carnem brachij noſtri, nec à Domino diſcedat cor noſtrum; ſed ei dicat: Adiutor meus eſto, ne derelinquas me, neque deſpicias me, Deus ſalutaris meus. Proinde chariſſimi, ſicut ſuperioribus teſtimonijs Scripturarum probauimus ſanctarum, ad bene viuendum & rectè agendum eſſe in homine liberum voluntatis arbitrium: ſic etiam de gratia Dei, ſine qua nihil boni agere poſſumus, quę ſint diuina teſtimonia videamus. Ac primum de ipſa veſtra profeſſione aliquid dicam: neque enim congregaret vos iſta ſocietas in qua continenter viuitis, niſi voluptatem coniugalem contemneretis. Hinc autem Domino loquenti cùm dixiſſent diſcipuli: Si talis eſt cauſa homini cum vxore, non expedit nubere: reſpondit eis, Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt. Nunquid non liberum arbitrium Timothei eſt exhortatus Apoſtolus dicens: Contine teipſum? Et in hac re poteſtatem voluntatis oſtendit: vbi ait, Non habens neceſſitatem; poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis; vt ſeruet virginem ſuam: & tamen non omnes capiũt verbum hoc, ſed quibus datum eſt: quibus enim non eſt datum, aut nolunt, aut non implent quod volunt: quibus autem datum eſt, ſic volunt vt impleant quod volunt. Itaque vt hoc verbum, quod non ab omnibus capitur, ab aliquibus capiatur & Dei donum eſt, & liberum arbitrium. De ipſa quoque pudicitia coniugali nempe Apoſtolus ait: Quod vult faciat, non peccat ſi nubat; & tamen etiam hoc Dei donum eſt, dicente Scriptura: A Domino iungitur mulier viro. Ideo doctor gentium & pudicitiam cõiugalem, per quam nõ fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per quam nullus concubitus quæritur, ſermone ſuo commendans: & hoc & illud donum Dei eſſe monſtrauit, ſcribēs ad Corinthios, & admonens coniuges ne ſe inuicem fraudent: quos cùm admonuiſſet, adiecit: Vellem autem omnes homines eſſe ſicut & meipſum: quia vtique ipſe ab omni concubitu continebat. Et continuò ſubiunxit: Sed vnuſquiſque proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic. Nunquid tam multa quæ præcipiuntur in lege Dei, ne fornicationes & adulteria committantur, indicant aliud quàm liberum arbitrium? Neque enim præciperentur, niſi homo haberet propriam voluntatem,

Hier. 17. — Brachium pro operandi poteſtate. — Caro pro fragilitate humana. — Pſal. 26. — Probat neceſſitatem eſſe liberi arbitrij et gratiam Dei. — Caſtitatis in monaſterijs profeſſio. — Matth. 19. — 1 Tim. 5. — 1 Cor. 7. — Quibus datur, ſic volunt vt impleant. — Prou. 19. — 1 Cor. 7.

tatem, qua diuinis præceptis obediret: & tamen Dei donum eſt, ſine quo ſeruari caſtitatis pręcepta nō poſſunt. Vnde ait ille in libro Sapientię: (Sapient. 8.) Cùm ſcirem quia nemo eſſe poteſt continēs niſi Deus det: & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum. Vt autem iſta non ſeruentur caſtitatis ſancta mādata, (Iacobi 1.) vnuſquiſque tentatur à cōcupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Vbi ſi dixerit, volo ſeruare, ſed vincor à concupiſcentia mea: reſpondet Scriptura libero eius arbitrio, quod iam ſuperius dixi: (Rom. 12.) Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum: quod tamen vt fiat, adiuuat gratia, quæ niſi adiuuerit, nihil lex erit niſi virtus peccati. Augetur enim concupiſcentia, & maiores vires accipit lege prohibente, niſi adiuuet ſpiritus gratiæ. Hoc eſt quod dicit ille ipſe doctor gentium: (1 Cor. 15.) Aculeus autem mortis eſt peccatum, virtus verò peccati lex. Ecce vnde dicit homo: Volo legis ſeruare mandatum, ſed virtute cōcupiſcentiæ meę vincor. Et cùm voluntas eius conuenitur & ei dicitur: Noli vinci à malo; quid ei prodeſt niſi gratia ſuccurrente fiat? B Quod ipſe Apoſtolus ſecutus adiunxit; nam & cùm dixiſſet, virtus peccati lex; continuò ſubiecit: Gratias autem Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Ergo & victoria qua peccatū vincitur, nihil aliud eſt quàm donum Dei, in iſto certamine adiuuantis liberum arbitriū. Propter quod dicit & cæleſtis magiſter, (Matth. 26.) Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Ergo vnuſquiſque contra ſuam concupiſcentiam dimicans (Intrare in tentationem.) oret, ne intret in tentationem: id eſt, ne ſit ab illa abſtractus & illectus. Non autem intrat in tentationem, ſi voluntate bona vincat concupiſcentiam malam. Nec tamen ſufficit arbitrium voluntatis humanę, niſi à Domino victoria concedatur oranti, ne intret in (Oratio euidens eſt gratiæ documentum.) tentationem. Quid verò euidentius quàm Dei oſtenditur gratia, vbi quod oratur, accipitur? Si enim dixiſſet Saluator noſter, Vigilate ne intretis in tentationem, admonuiſſe videretur tātummodo hominis voluntatem: cùm verò addidit, & orate, oſtendit Deum adiuuare, ne intretur in tentationem. Dictum eſt libero arbitrio; (Prouer. 3.) Fili noli deficere à diſciplina Domini: (Luca 22.) & Dominus dicit; Ego rogaui pro te Petre, ne deficeret fides tua. Homo ergo gratia iuuatur, ne ſine cauſa voluntati eius iubeatur.

CAP. V. (Zach. 1.)

CVM dicit Deus, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos: vnum horum videtur eſſe noſtræ voluntatis, id eſt, vt conuertamur ad Deum; alterum verò ipſius gratiæ, id eſt, vt etiam ipſe conuertatur ad nos, vbi poſſunt putare Pelagiani ſuam obtinere ſententiam, qua dicunt gratiam Dei ſecundum merita (Conciliū Palæſtinū contra Pelagium.) noſtra dari. Quod quidem in Oriente, hoc eſt, in prouincia Palæſtina, in qua eſt ciuitas Hieruſalem, cùm ipſe Pelagius ab Epiſcopis audiretur, affirmare non auſus eſt. Nam inter cætera quæ illi obiecta ſunt, & hoc obiectum eſt, quòd diceret *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*; quod ſic alienum eſt à catholica doctrina, & inimicum gratiæ Chriſti, vt niſi hoc obie- D ctum ſibi anathematizaſſet, ipſe inde anathematizatus exiſſet. Sed fallaciter eum anathematizaſſe poſteriores eius indicant libri, in quibus omnino nihil aliud defendit, quàm gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. Talia ergo de Scripturis colligunt, quale eſt hoc vnum quod paulo antè dixi: Conuertimini ad me & conuertar ad vos, vt ſecundum meritum conuerſionis noſtræ ad Deum, detur gratia eius, in qua ad nos & ipſe conuertitur. Nec attendunt qui hoc ſentiunt, quia niſi donum Dei eſſet etiam ipſa ad Deum (Pſal. 79.) noſtra conuerſio, non ei diceretur: Deus virtutum conuerte nos. Et, (Pſal. 84.) Deus tu conuertens viuificabis nos. Et, Conuerte nos Deus ſanitatum noſtrarum. & huiuſmodi alia, quę commemorare longum eſt. Nam (Venire ad Chriſtum.) & venire ad Chriſtum, quid eſt aliud niſi ad eum

A credendo conuerti, & tamen ait: Nemo poteſt venire ad me, niſi datum fuerit ei à patre meo? (Ioan. 6.) Item quod ſcriptum eſt in libro ſecundo Paralipomenōn: Dominus vobiſcum, cùm vos eſtis cum eo, & ſi quæſieritis eum, inuenietis; (2 Par. 15.) ſi autem dereliqueritis eum, derelinquet vos: manifeſtat quidem voluntatis arbitrium. Sed illi qui dicunt gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, iſta teſtimonia ſic accipiunt, vt dicant meritū noſtrum in eo eſſe quòd ſumus cum Deo; eius autem gratiam ſecundum hoc meritum dari, vt ſit & ipſe nobiſcum. Item meritum noſtrum in eo eſſe quòd quærimus eum; & ſecundum hoc meritum dari eius gratiam, vt inueniamus eum. Et in libro primo quod dictum eſt, Et tu Salomon fili (1 Par. 28.) mi cognoſce Deum, & ſerui ei in corde perfecto, & anima volente: quia omnia corda ſcrūtatur Dominus, & omnem cogitationem mentium nouit: ſi quæſieris eum, inuenietur tibi, & ſi dimiſeris eum, repellet te in perpetuum: declarat voluntatis arbitrium. Sed illi in eo ponunt meritum hominis, quod dictum eſt, Inuenietur tibi: & omnino laborant quantum poſſunt, oſtendere gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari: hoc eſt, gratiam non eſſe gratiam. Quibus enim ſecundum meritum redditur, non imputatur merces ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, ſicut apertiſſimè dicit Apoſtolus. Meritum enim fuit quidem in apoſtolo Paulo, ſed malum, quando perſequebatur Eccleſiam: Vnde dicit, Non ſum ido- (1 Cor. 15.) neus vocari Apoſtolus, quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Cùm ergo haberet hoc meritum malum, redditum eſt ei bonum pro malo; ideóque ſecutus adiūxit: Sed gratia Dei ſum quod ſum. Atq. vt oſtenderet & liberum arbitrium, mox addidit, Et gratia eius in me vacua non fuit, ſed plus omnibus illis laboraui. Hoc enim liberum arbitrium hominis exhortatur & in aliis, quibus dicit, Rogamus ne in vacuum (2 Cor. 6.) gratiam Dei ſuſcipiatis. Vt quid enim eos rogat, ſi C gratiam ſic ſuſceperunt, vt propriam perderent voluntatem? Tamē ne ipſa voluntas ſine gratia Dei putetur boni aliquid poſſe, continuò cùm dixiſſet, Gratia eius in me vacua non fuit, ſed plus omnibus illis laboraui: ſubiunxit atque ait: Non ego autem, ſed gratia Dei mecum: id eſt, non ſolus, ſed gratia Dei mecum: ac per hoc nec gratia Dei ſola, nec ipſe ſolus, ſed gratia Dei cum illo. Vt autem de cælo vocaretur, & tam magna & efficaciſſima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat ſola, quia merita eius erant magna, ſed mala. Denique & alibi dicit ad Timotheum: Col- (2 Tim. 1.) labora Euangelio ſecundum virtutem Dei ſaluos nos facientis, & vocantis vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum ſuum propoſitum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu. Item merita ſua, ſed mala commemorans dicit: Fui- (Tit. 3.) mus enim ſtulti & nos aliquando & increduli, errantes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, abominabiles, inuicem odio habentes. Quid iſtis tam malis meritis niſi pœna vtique debebatur? Sed Deo reddente bona pro malis, per gratiam quæ non ſecundum merita noſtra datur, factum eſt quod deinde ſubiunxit, & dicit: Cùm autem benignitas & humanitas illuxit Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos; ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti, quem ditiſſimè effudit ſuper nos, per Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum, vt iuſtificati ipſius gratia, hæredes efficiamur ſecundum ſpem vitæ æternæ.

CAPVT VI.

HIS & talibus teſtimoniis diuinis probatur gratiam Dei non ſecundum merita noſtra dari, quandoquidem non ſolum nullis bonis, verumetiam mul-

tis meritis malis præcedentibus videmus datam, & A quotidie dari videmus. Sed planè cùm data fuerit, incipiunt eſſe etiam merita noſtra bona, per illam tamen: nam ſi ſe illa ſubtraxerit, cadit homo non erectus, ſed præcipitatus libero arbitrio. Quapropter nec quando cœperit homo habere merita bona, debet ſibi tribuere illa, ſed Deo, cui dicitur in Pſalmo: Adiutor meus eſto, ne derelinquas me: dicendo, ne derelinquas me, oſtendit quia ſi derelictus fuerit, nihil boni valet ipſe per ſe; vnde & ille ait: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. Putauerat enim ſuum fuiſſe bonum, quod ei ſic abundabat vt non moueretur: ſed vt oſtenderetur illi cuius eſſet illud bonum, de quo tanquam ſuo cœperat gloriari, paululum gratia Dei deſerente admonitus dicit: Domine in voluntate tua, præſtitiſti decori meo virtutem: Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. Ideo neceſſarium eſt homini, vt gratia Dei non ſolùm iuſtificetur impius, id eſt, ex impio fiat iuſtus, cùm redduntur ei bona pro malis, ſed etiam cùm fuerit iam iuſtificatus ex fide, ambulet cum illo gratia, & incumbat ſuper ipſam ne cadat. Propter hoc ſcriptum eſt in Cantico canticorum de ipſa Eccleſia: Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata, incumbens ſuper fratruelem ſuum? Dealbata eſt enim quæ per ſeipſam alba eſſe non poſſet. Et à quo dealbata eſt, niſi ab illo, qui per Prophetam dicit: Si fuerint peccata veſtra vt phœnicium, ſicut niuem dealbabo? Quando ergo dealbata eſt, nihil boni merebatur: iam verò alba facta, bene ambulat; ſed ſi ſuper eum à quo dealbata eſt, perſeueranter incumbat: Propter quod & ipſe Ieſus ſuper quem incumbit dealbata, dixit diſcipulis ſuis: Sine me nihil poteſtis facere. Ergo redeamus ad apoſtolum Paulum, quem certè inuenimus ſine vllis meritis bonis, imò cum multis meritis malis, Dei gratiam conſecutum reddentis bona pro malis: videamus quid dicat ſua iam propinquante paſſione, ſcribens ad Timotheū: Ego enim iam immolor, inquit, & tempus reſolutionis meæ inſtat: Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. Iſta vtique iam merita ſua bona commemorat; vt poſt bona merita conſequatur coronam, qui poſt merita mala cōſecutus eſt gratiam. Denique attendite quid ſequatur: Supereſt, inquit, mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Cui redderet coronam iuſtus iudex, ſi non donaſſet gratiam miſericors pater? Et quomodo eſſet iſta corona iuſtitiæ, niſi præceſſiſſet gratia quæ iuſtificat impium? Quomodo iſta debita redderetur, niſi prius illa gratuita donaretur? Sed cùm dicūt Pelagiani hanc eſſe ſolam, non ſecundum merita noſtra gratiam, qua homini peccata dimittuntur: illam verò quæ datur in fine, id eſt æternā vitam, meritis noſtris præcedentibus reddi: reſpondendum eſt eis. Si enim merita noſtra ſic intelligerent, vt etiam ipſa dona Dei eſſe cognoſcerent, non eſſet reprobanda iſta ſententia: quoniam verò merita humana ſic prædicant, vt ea ex ſemetipſo habere hominem dicant, prorſus rectiſſimè reſpondet Apoſtolus: Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Prorſus talia cogitanti veriſſimè dicitur: Dona ſua coronat Deus, non merita tua; ſi tibi à te ipſo, non ab illo ſunt merita tua: hæc enim ſi talia ſunt, mala ſunt; quæ mala ſunt, non coronat Deus; ſi autem bona ſunt, Dei dona ſunt: quia ſicut dicit apoſtolus Iacobus: Omne datum optimum & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Vnde dicit & Ioannes præcurſor Domini noſtri: Non poteſt homo accipere quicquam niſi fuerit ei datum de cælo: vtique de cælo, vnde etiam venit Spiritus ſanctus, quando Ieſus

Hebræorum ergo & meritis bona. — *Pſal. 26.* — *Pſal. 29.* — *Cant. 8.* — *Eſaiæ 1.* — *Ioan. 15.* — *2 Tim. 4.* — *Solam peccatorum remiſſionem, Dei gratiam quæ non ſecundū merita noſtra detur, Pelagiani agnoſcunt.* — *1 Cor. 4.* — *Coronat in nobis Deus dona ſua, non merita noſtra, id eſt, quæ ex nobis ipſis habeamus.* — *Iac. 1.* — *Ioan. 3.*

aſcendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus.

Si ergo Dei dona ſunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua tanquam merita tua, ſed tanquam dona ſua. Proinde conſideremus ipſa merita apoſtoli Pauli, quibus dixit coronam redditurum iudicem iuſtum, & videamus vtrum merita ipſius tanquam ipſius, id eſt ex ipſo ei comparata, an dona ſint Dei. Bonum, inquit, certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. Primo iſta bona opera, ſi non ea præceſſiſſent cogitationes bonæ, nulla eſſent. Attendite itaque quid de ipſis cogitationibus dicat; ait enim ſcribens ad Corinthios: Non quia idonei ſumus cogitare aliquid à nobis, tanquam à nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Deinde ſingula inſpiciamus: Bonum, inquit, certamen certaui. Quæro qua virtute certauerit, vtrum quæ illi ex ſemetipſo fuerit, an quæ deſuper data ſit? Sed abſit vt tantus B doctor ignorauerit legem Dei, cuius vox eſt in Deuteronomio: Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea & potentia manus meæ fecit mihi virtutem magnam hanc, ſed memoraberis Domini Dei tui, quia ipſe tibi dat fortitudinem facere virtutem. Quid autem prodeſt bonum certamen, niſi ſequatur victoria? Et quis dat victoriam, niſi ille de quo dicit ipſe: Gratias Deo qui dat nobis victoriam, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et alio loco cùm commemoraſſet teſtimonium de Pſalmo: Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati ſumus velut oues occiſionis: ſubiecit atque ait: Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos: non ergo per nos, ſed per eum qui dilexit nos. Deinde dixit: Curſum conſummaui, ſed ille hoc dixit, qui alio loco dicit: Igitur non volentis neq. currentis, ſed miſerētis eſt Dei. Quæ ſententia nullo modo poteſt etiam ſic conuerti C vt dicatur, non miſerentis Dei, ſed volentis & currentis eſt hominis: quiſquis enim hoc auſus fuerit dicere, apertè ſe oſtendit Apoſtolo contradicere. Poſtremò dixit: Fidem ſeruaui, ſed ille hoc dixit, qui alibi ait: Miſericordiam conſecutus ſum vt fidelis eſſem. Non enim dixit, Miſericordiam conſecutus ſum, quia fidelis eram, ſed vt fidelis eſſem: hinc oſtendens etiam ipſam fidem haberi niſi Deo miſerante non poſſe, & eſſe donum Dei. Quod apertiſſimè docet, dicēs: Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt. Poſſent enim dicere, ideo accepimus gratiam, quia credimus, tanquam ſibi fidem tribuentes, gratiam Deo: propter hoc Apoſtolus cùm dixiſſet, per fidem, & hoc, inquit, non ex vobis; ſed Dei donum eſt. Rurſus ne dicerent ſe ſuis operibus donum tale meruiſſe, continuò ſubiecit: Non ex operibus, ne fortè quis extollatur: non quia negauit, aut euacuauit opera bona, cùm dicat Deum vnicuique reddere ſecundum opera eius: ſed quia opera ſunt ex fide, non D ex operibus fides, ac per hoc ab illo ſunt nobis opera iuſtitiæ, à quo eſt ipſa fides, de qua dictum eſt: Iuſtus ex fide viuit. Homines autem non intelligentes, quod ait Apoſtolus, arbitramur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis: putauerunt eum dicere ſufficere homini fidem, etiam ſi malè viuat & bona opera non habeat. Quod abſit vt ſentiret vas electionis: qui cùm dixiſſet quodam loco: In Chriſto enim Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, mox addidit: Sed fides quæ per dilectionem operatur. Ipſa eſt fides quæ fideles Dei ſeparat ab immundis dæmonibus: nam & ipſi, ſicut dicit apoſtolus Iacobus, credunt & contremiſcunt, ſed non bene operantur. Non ergo habent iſtam fidem ex qua iuſtus viuit, id eſt, quæ per dilectionem operatur, vt reddat ei Deus vitam æternam ſecundum opera eius. Sed quia & ipſa bona opera nobis

Epheſ. 4. — *Caput VII.* — *2 Cor. 3.* — *Deut. 8.* — *1 Cor. 15.* — *Pſal. 43.* — *Rom. 9.* — *Apoſtoli ſententiam, Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei, non poſſe conuerti.* — *2 Tim. 4.* — *1 Tim. 1.* — *Epheſ. 2.* — *Abac. 2.* — *Rom. 3.* — *Sic & hodie multi Apoſtolum intelligunt & interpretantur.* — *Gal. 5.* — *Iacobi 2.*

ex

ex Deo ſunt, à quo nobis & fides eſt, & dilectio, propterea idem ipſe doctor gentium, etiam ipſam vitam æternam, gratiam nuncupauit.

CAPVT VIII. *Vita æterna quomodo & merces ſit, & gratia.*

SED naſcitur inde non parua quæſtio, quę Domino donante ſoluenda eſt. Si enim vita æterna bonis operibus redditur, ſicut apertiſſimè dicit Scriptura; Quoniam Deus reddet vnicuiq. ſecũdum opera eius: quomodo gratia eſt vita æterna, cùm gratia non operibus reddatur, ſed gratis detur, ipſo Apoſtolo dicente: Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Et iterum: Reliquiæ, inquit, per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Et mox addidit: Si autem gratia, iam nõ ex operibus: alioquin gratia iam non eſt gratia. Quomodo eſt ergo gratia vita æterna, quæ ex operibus ſumitur? An fortè vitam æternam non dixit Apoſtolus gratiam? Imò verò ſic dixit, vt negari omnino non poſſit, nec intellectorem acutum, ſed tantummodo intentum deſiderat auditorem. Cùm enim dixiſſet: Stipendiũ peccati mors; continuò ſubdidit: Gratia autem Dei vita ęterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Iſta ergo quęſtio nullo modo mihi videtur poſſe diſſolui, niſi intelligamus & ipſa bona opera noſtra quibus ęterna redditur vita, ad Dei gratiam pertinere; propter illud quod ait Dominus Ieſus: Sine me nihil poteſtis facere. Et ipſe Apoſtolus cùm dixiſſet: Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt, non ex operibus, ne fortè quis extollatur: vidit vtiq. putare poſſe homines hoc ita dictum, quaſi neceſſaria non ſint opera bona credentibus, ſed eis fides ſola ſufficiat: & rurſus poſſe homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda ſibi ipſi ſufficiant, mox itaque addidit: Ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Quid eſt hoc, quòd cùm Dei gratiam cõmendans dixiſſet, nõ ex operibus, ne forte quis extollatur: cur hoc dixerit rationem reddens; ipſius enim ſumus, inquit, figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis? Quomodo ergo non ex operibus, ne fortè quis extollatur? Sed audi & intellige, non ex operibus dictũ, tanquam tuis ex teipſo tibi exiſtẽtibus; ſed tanquã his in quibus te Deus finxit, id eſt, formauit & creauit. Hoc enim ait: Ipſius ſumus figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, non illa creatione qua homines facti ſumus; ſed ea de qua ille dicebat, qui vtique iam homo erat: Cor mundum crea in me Deus. & de qua dicit Apoſtol⁹: Si qua ergo in Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt: Ecce facta ſunt noua, omnia autẽ ex Deo. Fingimur ergo, id eſt, formamur & creamur in operibus bonis, quæ nõ præparauimus nos, ſed præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Itaq;, fratres chariſſimi, ſi vita bona noſtra nihil aliud eſt quàm Dei gratia; ſine dubio & vita æterna, quæ bonæ vitæ redditur, Dei gratia eſt: & ipſa enim gratis datur, quia gratis data eſt illa cui datur. Sed illa cui datur tantummodo gratia eſt, hæc autem quæ illi datur, quoniam præmium eius eſt, gratia eſt pro gratia, tanquam merces pro iuſtitia, vt verum ſit quoniam verum eſt, quia reddet vnicuique Deus ſecundum opera eius.

Rom. 4. — Rom. 11. — Rom. 6. — *Reſpondet quæſtioni.* — Ioan. 15. — *Non ex operibus quo ſenſu ſaluari nos urget Apoſtolus.* — Pſal. 50. — 2 Cor. 5. — *Iuſtificatio, tandè eſt gratia; vita æterna & merces & gratia.* — Pſal. 61. — Apoc. 22.

CAPVT IX. *Vita æterna gratia pro gratia.*

VTRVM autẽ legerimus in Scripturis ſanctis, gratiam pro gratia, forſitan quæritis; ſed habetis Euangelium ſecundũ Ioannem tanta luce clariſſimum, vbi Ioãnes Baptiſta de Domino Chriſto dicit: Nos omnes ex plenitudine eius accepimus, & gratiam pro gratia. Ex eius itaq. plenitudine accepimus pro modulo noſtro tanquam particulas noſtras, vt bene viuamus: ſicut Deus partitus eſt menſuram fidei, quia vnuſquiſq. proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic, & ipſa eſt gratia; ſed inſuper accipiemus & gratiam pro gratia, quando nobis vita æterna reddetur, de qua dixit Apoſtolus: Gratia autem Dei vita æterna, in Chriſto Ieſu Domino noſtro: cùm prius dixiſſet, Stipendium peccati mors. Meritò enim ſtipendium, quia militiæ diabolicæ mors æterna tanquam debitum redditur. Vbi cùm poſſet dicere, & rectè dicere: Stipendium autẽ iuſtitiæ vita æterna: maluit dicere: Gratia autẽ Dei vita æterna: vt hinc intelligeremus, non pro meritis noſtris Deum nos ad æternã vitam, ſed pro ſua miſeratione perducere. De quo in Pſalmo dicit homo eius animæ ſuę: Qui coronat te in miſeratione & miſericordia. Nunquid nõ corona bonis operibus redditur? ſed quia ipſa bona opera ille in bonis operatur, de quo dictum eſt: Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate, ideo dixit Pſalmus: Coronat te in miſeratione & miſericordia: quia eius miſeratione bona operamur, quibus corona redditur. Non enim, quia dixit, Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona volũtate; ideo liberũ arbitriũ abſtuliſſe putãdus eſt. Quod ſi ita eſſet, nõ ſuperius dixiſſet: Cũ timore & tremore veſtrã ipſorũ ſalutẽ operamini. Quãdo enim iubetur vt operẽtur, liberũ eorũ conuenitur arbitriũ: ſed ideo cũ timore & tremore, ne ſibi tribuẽdo quòd bene operẽtur, de bonis tanquã ſuis extollãtur operibus. Tanquã ergo interrogaretur Apoſtolus, & diceretur ei, quare dixiſti, Cum timore & tremore? horũ verborũ rationem reddidit, dicẽs: Deus eſt enim qui operatur in vobis. Si enim timetis & tremitis, non extollimini tanquam de veſtris operibus bonis, quia Deus eſt qui operatur in vobis. Itaque, fratres, debetis quidem per liberum arbitrium non facere mala, & facere bona, hoc enim nobis lex Dei præcipit in libris ſanctis, ſiue veteribus, ſiue nouis.

Rom. 6. — Ioan. 1. — Pſal. 102. — Philip. 2.

SED legamus & adiuuante Domino intelligamus Apoſtolum dicentem: Quia non iuſtificabitur ex lege omnis caro coram ipſo: per legem enim cognitio peccati. Cognitio dixit, non conſumptio. Quando autem cognoſcit homo peccatum, ſi non adiuuat gratia vt cognitum caueatur, ſine dubio lex iram operatur. Quod alio loco ipſe Apoſtolus dicit; ipſius enim verba ſunt: Lex iram operatur. Hoc autem dixit, quia ira Dei maior eſt in præuaricatore, qui per legem cognoſcit peccatum, & tamen facit: talis quippe homo præuaricator eſt legis; ſicut & in alio loco dicit: Vbi enim lex non eſt, nec præuaricatio eſt. Propter hoc & alibi ait: Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ: legem volens intelligi literæ vetuſtatem, nouitatem verò ſpiritus quid niſi gratiam? Et ne putaretur accuſaſſe legem vel reprehendiſſe: continuò ſibi oppoſuit quæſtionem, & ait: Quid ergo dicemus: Lex peccatum eſt? Abſit. Deinde ſubiunxit: Sed peccatum non cognoui, niſi per legem: hoc eſt quod dixerat, per legem cognitio peccati. Nam concupiſcentiam, inquit, neſciebam, niſi lex diceret: Nõ concupiſces: occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcẽtiam: ſine lege enim peccatum mortuum erat, ego autem aliquando viuebam ſine lege: adueniente autem mandato, peccatum reuixit: ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatũ quod erat in vita, hoc eſſe in mortem: peccatũ enim occaſione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidẽ ſancta, & mandatũ ſanctũ & iuſtũ & bonũ. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonũ mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum. Et ad Galatas dicit: Scientes autem quoniam non iuſtificatur homo ex operibus legis niſi per fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti: & nos in Chriſto credidimus, vt iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis, quoniam ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro.

CAP. X. — Gal. 2. — Rom. 4. — *Legis præuaricator quis.* — Rom. 7. — *Litera vetuſtas quid. Nouitas ſpiritus quid.* — Exod. 20. — Gal. 2.

CAPVT XI.

Dei gratiam qua iuuamur ad non peccandum, Pelagiani legem eſſe contendunt.

QVID eſt ergo quòd vaniſſimi homines & peruerſiſſimi Pelagiani legem dicunt eſſe Dei gratiā, qua iuuamur ad non peccandum? Quid eſt miſeri quod dicunt, qui ſine vlla dubitatione tanto Apoſtolo cōtradicunt? Ille dicit peccatum vires aduerſus hominem accepiſſe per legem, & eum per mandatum quamuis ſanctum & iuſtum & bonum, tamen occidere, & per bonum operari ei mortem, de qua nō liberaretur, niſi viuificaret ſpiritus eū, quem litera occiderat: ſicut alio loco dicit, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Er iſti indociles contra lucem Dei cæci, & contra vocem Dei ſurdi; occidentem literam viuificare dicūt, & viuificanti ſpiritui contradicunt. Ergo, fratres, vt ipſius potius Apoſtoli verbis vos moneam, debitores ſumus non carni vt ſecundum carnem viuamus: ſi enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis. Hæc dixi, vt Apoſtolicis verbis liberum arbitrium veſtrum à malo deterrerem, & exhortarer ad bonum: nec tamen ideo debetis in homine, hoc eſt, in vobiſ-

2 Cor. 3.

Rom. 8.

B

ipſis, non in Domino gloriari, quando non ſecundum carnem viuitis, ſed ſpiritu actiones carnis mortificatis. Vt enim non ſe extollerent quibus iſta dicebat, exiſtimātes ſe ſuo ſpiritu tanta hæc bona opera facere poſſe, non Dei; propterea cùm dixiſſet, Si autem ſpiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis; cōtinuò ſubiecit: Quotquot enim ſpiritu Dei agūtur, hi filij ſunt Dei. Quando ergo ſpiritu actiones carnis mortificatis vt viuatis, illum glorificate, illum laudate, illi gratias agite cuius ſpiritu agimini vt iſta valeatis, vt vos filios Dei eſſe monſtretis: quotquot enim ſpiritu Dei agūtur, hi filij ſunt Dei.

CAPVT XII.

QVOTQVOT ergo adiuncto ſolo adiutorio legis, ſine adiutorio gratiæ confidentes in virtute ſua, ſuo ſpiritu aguntur, nō ſunt filij Dei. Tales ſunt de quibus idem dicit Apoſtolus, quòd ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes cōſtituere, iuſtitiæ Dei nō ſunt ſubiecti. De Iudæis hoc dixit, qui de ſe præſumentes gratiam repellebāt, & in Chriſtum propterea non credebant. Suam verò iuſtitiam dicit eos volētes conſtituere, quæ iuſtitia eſt ex lege, non quia lex ab ipſis conſtituta, ſed in lege quæ ex Deo eſt, ſuam iuſtitiam cōſtituerūt, quando eandem legem ſuis viribus ſe implere poſſe credebant; ignorantes Dei iuſtitiam, nō qua iuſtitia Deus iuſtus eſt, ſed quæ iuſtitia eſt homini ex Deo. Et vt ſciatis hanc illum eorum dixiſſe iuſtitiam, quæ eſt ex lege, hanc autem Dei quæ homini eſt ex Deo, audite quid alio loco dicat, cùm de Chriſto loqueretur: Propter quem omnia, inquit, nō ſolùm detrimenta eſſe credidi, verùetiam vt ſtercora exiſtimaui eſſe, vt Chriſtū lucrifaciam, & inueniar in illo non habens meam iuſtitiā quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidem Chriſti, quæ eſt ex Deo. Quid eſt autē, Nō habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt; cùm ſua non eſſet lex ipſa, ſed Dei: niſi, quia ſuam dixit iuſtitiam, quamuis ex lege eſſet, quia ſua voluntate legem ſe poſſe putabant implere ſine adiutorio gratiæ, quæ eſt per fidē Chriſti? Ideo cùm dixiſſet, Non habēs meam iuſtitiam quæ ex lege eſt; ſecutus adiunxit, Sed eam quæ eſt per fidem Chriſti, quæ eſt ex Deo. Hanc ignorabant, de quibus ait: Ignorantes Dei iuſtitiam, id eſt, quę eſt ex Deo, (hanc enim dat non litera occidēs, ſed viuificans ſpiritus) & ſuam volentes cōſtituere, quam dixit ipſe ex lege iuſtitiam, cùm diceret, Non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt: iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: hoc eſt, gratiæ Dei non ſunt ſubiecti: ſub lege enim erant, non ſub gratia; & ideo eis dominabatur peccatum, à quo non fit homo liber lege, ſed gratia. Propter quod alibi dicit: Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia: non quia lex mala eſt, ſed quia ſub illa ſunt quos reos

Rom. 10.

C

Suam iuſtitiā qui conſtituere volēte dicuntur.

Dei iuſtitia qua homini ex Deo, alia eſt ab ea qua iuſtus eſt Deus.

Philip. 3.

D

Iuſtitia ex lege.

Rom 6.

A

facit iubendo, non adiuuando. Gratia quippe adiuuat vt legis quiſque ſit factor, ſine qua gratia ſub lege poſitus tantummodo erit legis auditor. Talibus itaq. dicit: Qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis.

Gal. 5.

CAPVT XIII.

QVIS ita ſit ſurdus aduerſus Apoſtolicas voces, quis ita deſipiat, imò inſaniat neſciens quid loquatur, vt audeat dicere, legem eſſe gratiam, cum clamet qui ſciebat quid loqueretur, Qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis? Si autem lex non eſt gratia, quia vt ipſa lex fiat, non poteſt lex adiuuare, ſed gratia, nunquid natura erit gratia? Nā & hoc Pelagiani auſi ſunt dicere, gratiam eſſe naturam, in qua ſic creati ſumus vt habeamus mentem rationalem qua intelligere valeamus, facti ad imaginem Dei, vt dominemur piſcibus maris, & volucribus cæli, & omnibus pecoribus quæ repunt ſuper terram. Sed nō hæc eſt gratia, quam commendat Apoſtolus per fidem Ieſu Chriſti. Hanc enim naturam etiam cum impiis & infidelibus certū eſt nobis eſſe communem; gratia verò per fidem Ieſu Chriſti eorū tantūmodo eſt, quorū eſt ipſa fides. Non enim omnium eſt fides. Denique ſicut eis qui volētes in lege iuſtificari, à gratia exciderunt, veriſſimè dicit: Si ex lege iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic & his qui gratiam quam commendat & percipit fides Chriſti, putant eſſe naturam, veriſſimè dicitur: Si ex natura iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Iam hic enim erat lex, & non iuſtificabat; iam hic erat & natura, & non iuſtificabat; ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, vt & lex per illum impleretur, qui dixit: Non veni ſoluere legem, ſed adimplere: & natura per Adam perdita, per illum repararetur, qui dixit veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat, in quem venturum antiqui etiam patres crediderunt, qui diligebant Deum. Dicunt etiam gratiam Dei quæ data eſt per fidem Ieſu Chriſti, quæ neque lex eſt neq. natura, ad hoc tātum valere, vt peccata præterita dimittantur, non vt futura vitentur, vel repugnantia ſuperentur. Sed ſi hoc verum eſſet, vtiq. in Oratione Dominica cùm dixiſſemus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: non adderemus, Et ne nos inferas in tentationē. Illud enim dicimus vt peccata dimittantur, hoc autē vt caueantur, ſiue vincantur: quod à patre qui in cælis eſt, nulla ratione peteremus, ſi virtute voluntatis humanæ hoc poſſemus efficere. Cōmoneo autem charitatē veſtrā, & multum exhortor, vt beati Cypriani librum quem ſcripſit De oratione Dominica, diligenter legatis, & quātum vos Dominus adiuuerit, intelligatis, memoriæq; mandetis. Ibi videbitis quemadmodum ſic alloquatur liberum arbitrium eorum, quos conſcriptione ſui ſermonis ædificat, vt oſtendat tamen ea quæ implenda iubentur in lege, in oratione eſſe poſcenda. Quod vtique vaniſſimè fieret, ſi ad illa agenda ſine diuino adiutorio voluntas humana ſufficeret.

Vt nec lex, ſic nec ipſa natura eſt gratia qua Chriſtiani ſumus.

Quatenus facti ſumus ad imaginē Dei.

2 Theſſ. 3.

Gal. 2.

Si ex lege vel natura iuſtitia, Chriſtus gratis mortuus.

Matth. 5.

Matth. 18.

Luc. 19.

Gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Pelagiani in ſola præteritorum peccatorum remiſſione conſtituunt, non futurorum vitatione.

Matth. 6.

CAPVT XIIII.

SED cùm fuerint conuicti non defenſores, ſed inflatores & præcipitatores liberi arbitrij, quia neque ſcientia diuinæ legis, neque natura, neq. ſola remiſſio peccatorum eſt illa gratia, quæ per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrū datur, ſed ipſa facit vt lex impleatur, vt natura liberetur, peccatum non dominetur. Cùm ergo in his conuicti fuerint, ad hoc ſe conuertunt, vt quocunque modo conentur oſtendere gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. Dicunt enim, *etſi non datur ſecundum merita bonorum operum, quia per ipſam bene operamur; tamen ſecundum merita bonæ voluntatis datur: quia bona voluntas,* inquiunt, *præcedit orantis, quam præceſſit voluntas credentis, vt ſecundum hæc merita, gratia ſequatur exaudientis Dei.* Iam quidem de fide, hoc eſt de voluntate credentis ſuperius diſputaui, vſqueadeò eam demonſtrans ad gratiam pertinere, vt Apoſtolus non diceret, Miſeri-

Argumentum Pelagianorum.

Fidem Dei donum eſſe. Sup cap. 7.

Miſericordiam conſecutus ſum, quia fidelis eram; ſed A dicerer, (1 Tim. 1.) Miſericordiam conſecutus ſum, vt fidelis eſſem. Sunt & alia teſtimonia, in quibus eſt quod ait: (Rom. 12.) Sapite ad temperantiam, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Et quod iam commemoraui: (Eph. 2.) Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt. Et illud quod ſcripſit ad Epheſios, (Eph. 1.) Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre, (Philip. 1.) & Domino Ieſu Chriſto. Et illud, vbi ait, Quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt credatis in eum, ſed etiam vt patiamini pro eo. Vtrumque ergo ad Dei gratiam pertinet, & fides credentium, & tolerantia patientium, quia vtrumque dixit eſſe donatum: (2 Cor. 4.) & illud maximè, vbi dicit, Habentes eundem ſpiritum fidei: non enim ait, ſcientiam fidei; ſed, ſpiritum fidei: quod propterea dixit, vt intelligeremus, quia fides & non petita conceditur, vt ei petenti alia (Rom. 10.) cõcedantur. Quomodo enim inuocabunt, inquit, in quem non crediderunt? Ergo ſpiritus gratiæ facit vt habeamus fidem, vt per fidem impetremus orando, vt poſſimus facere quæ iubemur: B ideo ipſe Apoſtolus aſſiduè Legi præponit fidem, quoniam quod lex iubet, facere non valemus, niſi per fidem rogando impetremus, vt facere valeamus. Nam ſi fides liberi eſt tantummodo arbitrij, nec datur à Deo, propter quid pro eis qui nolunt credere, oramus vt credant? Quod prorſus faceremus inaniter, niſi rectiſſimè crederemus, etiam peruerſas & fidei contrarias voluntates, omnipotentem Deum ad credendum poſſe conuertere? Liberum quidem hominis arbitrium pulſatur (Pſal. 94.) vbi dicitur, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Sed niſi poſſet Deus etiam duritiam cordis auferre; non diceret per Prophetam, Au(Ezech. 11.)feram ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum: quod de nouo Teſtamento fuiſſe prædictum, ſatis A(2 Cor. 3.)poſtolus oſtendit, vbi ait: Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui; non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Quod nõ C ideo dictum putemus, vt carnaliter viuãt qui debent ſpiritaliter viuere: ſed quia lapis ſine ſenſu eſt, cui comparatum eſt cor durum, cui niſi carni ſentienti cor intelligens debuit comparari? Sic enim hoc dicitur per Ezechielem prophetam: Et dabo eis, inquit, cor aliud, & ſpiritum nouum dabo eis, & euellam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent, & iuſtificationes meas obſeruent, & faciant eas: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, dicit Dominus. Nunquid ergo poſſumus niſi abſurdiſſimè dicere, bonum meritum bonæ voluntatis in homine præceſſiſſe, vt auelleretur ab eo cor lapideum: quandoquidem ipſum cor lapideum non ſignificat niſi duriſſimam volũtatem, & aduerſus Deum omnino inflexibilem? Vbi enim præcedit bona voluntas, iam non eſt cor vtique lapideum. D Nam & alio loco per eundem Prophetam Deus manifeſtiſſimè oſtendit, non propter eorum aliqua bona merita, ſed propter nomen ſuum (Ezech. 36.) iſta facere, vbi ait, Ego facio domus Iſraël, ſed propter nomen meum ſanctum quod profanaſtis in gentibus, quò intraſtis illuc: & ſanctificabo nomen meũ magnum quod profanatum eſt in gentibus, quod profanaſtis in medio eorum, & ſcient gentes quia ego ſum Dominus, dicit Adonai Dominus, cùm ſanctificatus fuero in vobis ante oculos eorum: & accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus terris, & inducam vos in terram veſtram, & aſpergam vos aqua munda, & mundabimini ab omnibus immũditiis veſtris, & ab omnibus idolis veſtris mũdabo vos: & dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in vobis: & auferetur cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum A dabo in vobis: & faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obſeruetis & faciatis. Quis ita ſit cæcus vt non videat, quis ita lapideus vt nõ ſentiat iſtam gratiam non ſecundum merita bonę voluntatis dari, Domino dicente atque teſtante: Ego facio domus Iſraël, ſed propter nomen meum ſanctum? Quare enim dixit, Ego facio, ſed propter nomen meum ſanctum: niſi ne illi putarent propter bona merita ſua fieri, quod non erubeſcunt dicere Pelagiani? Non ſolùm autem bona merita eorum nulla; verumetiam mala merita præceſſiſſe demonſtrat, dicendo, ſed propter nomen meum ſanctum, quod profanaſtis in gentibus. Quis non videat horrendum malum eſſe, nomen ſanctum Domini profanare? Et tamen propter ipſum nomẽ meum, inquit, quod profanaſtis vos, ego faciam vos bonos, non propter vos: & ſanctificabo, inquit, nomen meum magnum, quod profanatum eſt in Gentibus, quod profanaſtis in medio eorum. Sanctificare ſe dicit nomen ſuum, quod ſuperius dixerat ſanctum. Hoc eſt ergo quod B oramus in Oratione Dominica, dicentes, Sanctificetur (Matth. 6. Dei nomen quomodo ſanctificetur.) nomen tuum: vt ſanctificetur in hominibus, quod per ſeipſum ſine dubio ſemper eſt ſanctum. Denique ſequitur: Et ſcient omnes gentes quoniam ego ſum Dominus, dicit Adonai Dominus, cùm ſanctificatus fuero in vobis. Cùm ergo ipſe ſemper ſit ſanctus, ſanctificatur tamen in eis quibus largitur gratiam ſuam, auferendo ab eis cor lapideum, per quod nomen Domini profanauerunt.

(CAPVT XV. Pſal. 94. Ezech. 18.) NE autem putetur nihil ibi facere ipſos homines per liberum arbitrium, ideo in Pſalmo dicitur, Nolite obdurare corda veſtra. Et per ipſum Ezechielẽ: Proiicite à vobis omnes impietates veſtras quas impiè egiſtis in me, & facite vobis cor nouum & ſpiritũ nouũ, & facite omnia mandata mea. Vt quid moriemini domus Iſraël, dicit Dominus, quia nolo mortem moriẽtis, dicit Adonai Dominus, ſed conuertimini & viuetis? C Meminerimus Deum dicere, ſed conuertimini & viuetis: cui dicitur, Conuerte nos Deus. Meminerimus Deum dicere: Proiicite à vobis omnes impietates veſtras: cùm ipſe iuſtificet impium. Meminerimus ipſum dicere, Facite vobis cor nouum & ſpiritum nouum: qui dicit, Dabo vobis cor nouũ, & ſpiritum nouum dabo in vobis. Quomodo ergo quod dicit, facite vobis; hoc dicit, dabo vobis? Quare iubet, ſi ipſe daturus eſt? Quare dat, ſi homo facturus eſt; niſi quia dat quod iubet, cũ adiuuat vt faciat cui iubet? Semper eſt autem in nobis voluntas libera, ſed nõ ſemper eſt bona. Aut enim à iuſtitia libera eſt, quando ſeruit peccato, & tunc eſt mala: aut à peccato libera eſt, quando ſeruit iuſtitiæ, & tunc eſt bona. Gratia verò Dei ſemper eſt bona, & per hanc fit vt ſit homo bonæ voluntatis, qui prius fuit volũtatis malæ. D Per hanc etiam fit, vt ipſa bona voluntas quæ iam eſſe cœpit, augeatur: & tam magna fiat vt poſſit implere diuina mandata quæ voluerit, cùm valde perfectéque voluerit. Ad hoc enim valet quod ſcriptum eſt: (Eccl. 15. ſecundum 70.) Si volueris, conſeruabis mandata: vt homo qui voluerit & non potuerit, nondum ſe plenè velle cognoſcat, & oret vt habeat (Si volueris, conſeruabis mandata, qui ſenſu dictum.) tantam voluntatem, quanta ſufficit ad implenda mandata. Sic quippe adiuuatur vt faciat quod iubetur: tunc enim vtile eſt velle, cùm poſſumus; & tunc vtile eſt poſſe, cùm volumus: nam quid prodeſt, ſi quod non poſſumus, volumus; aut ſi quod poſſumus, nolumus?

(CAPVT XVI. Nõ iuberet Deus quod ſciret non poſſe ab homine fieri. Fides impetrat, quod lex imperat.) MAGNVM aliquid Pelagiani ſe ſcire putant, quando dicunt: *Non iuberet Deus quod ſciret non poſſe ab homine fieri.* Quis hoc neſciat? Sed ideo iubet aliqua quæ non poſſumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Ipſa eſt enim fides, quæ orando impetrat quod lex imperat. Denique ipſe qui dixit:

Si

Si volueris, conſeruabis mandata: in eodem libro Eccleſiaſtico aliquáto pòſt dicit: [Eccl. 22.] Quis dabit in ore meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum aſtutum, ne fortè cadá ab eo, & lingua mea perdat me? Iá certè mandata acceperat: [Pſal. 33.] Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Cùm ergo verum ſit quod dixit, Si volueris, conſeruabis mandata: quare quærit in ore ſuo dari cuſtodiam, ſimilis ei qui dicit in [Pſal. 140.] Pſalmo: Pone Domine cuſtodiam ori meo? Quare nō ei ſufficit mandatum Dei & voluntas ſua; quādoquidem ſi voluerit, conſeruabit mandata? Quàm multa Dei mandata ſunt contra ſuperbiam? iam nouit ea, ſi voluerit, conſeruabit ea. Quare ergo paulo pòſt dicit, [Eccl. 23.] Domine pater & Deus vitæ meæ, elationem oculorū ne dederis mihi? Iam dixerat ei lex: Non concupiſces: velit ergo & faciat quod iubetur; quoniam ſi voluerit, conſeruabit mandata. Quare ſequitur & dicit, Cōcupiſcentiam auerte à me? Contra luxuriā Deus quàm multa mandauit? faciat ea, quia ſi voluerit, conſeruabit mandata. Quid eſt quod clamat ad Deū, Ventris appetitio & concubitus ne apprehendat me? Si hæc ei præſenti diceremus, rectiſſimè nobis reſponderet & diceret: Ex iſta oratione mea qua hæc à Deo peto, intelligite quomodo dixerim, Si volueris, conſeruabis mandata. [Dei mandata ſi volumus, ſeruamus, quo ſenſu recte dicatur.] Certum eſt enim nos mādata ſeruare ſi volumus; ſed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum eſt vt tantum velimus, quantum ſufficit vt volēdo faciamus. Certum eſt nos velle cùm volumus, ſed ille facit vt velimus bonum, de quo dictū eſt, quod paulo antè poſui, [Prou. 8. ſecūdum 70.] Præparatur voluntas à Domino; de quo dictum eſt; [Pſal. 36.] A Domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet: de quo dictum eſt; [Phil. 2.] Deus eſt qui operatur in vobis & velle. Certum eſt nos facere cùm facimus, ſed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficaciſſimas voluntati, qui dixit: [Ezech. 36.] Faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obſeruetis & faciatis. Cùm dicit, faciam vt faciatis: quid aliud dicit, niſi auferam à vobis cor lapideum, vnde non faciebatis; & dabo cor carneum, vnde faciatis? Et hoc quid eſt, niſi auferam cor durum, vnde non faciebatis, & dabo cor obediens vnde faciatis? Ille facit vt faciamus, cui dicit homo, [Pſal. 140.] Pone Domine cuſtodiam ori meo: hoc eſt enim dicere, fac vt ponam cuſtodiam ori meo: quod beneficium Dei iam fuerat conſecutus, qui dixit: [Pſal. 38.] Poſui ori meo cuſtodiam.

[CAPVT XVII.] QVI ergo vult facere Dei mandatum & non poteſt, iam quidem habet voluntatē bonam, ſed adhuc paruam & inualidam: poterit autem, cùm magnam habuerit & robuſtam. Quando enim martyres magna illa mandata fecerunt, magna vtique voluntate, [Magna voluntas, magna charitas.] hoc eſt, magna charitate fecerunt: de qua charitate ipſe Dominus ait, [Ioan. 15.] Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. [Rom. 13.] Vnde & Apoſtolus dicit: Qui diligit proximum, legem impleuit: nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, nō concupiſces; & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur; [Leuit. 19.] Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi, malum non operatur: plenitudo ergo legis, dilectio. Ipſam charitatem apoſtolus Petrus nondum habuit, quando timore Dominum ter negauit. [1 Ioan. 4.] Timor enim non eſt in charitate, ſicut ait Ioannes euangeliſta in Epiſtola ſua, ſed perfecta charitas foras mittit timorem: & tamen quamuis parua & imperfecta, non deerat, quando dicebat Domino; [Ioan. 13.] Animam meam pro te ponam; putabat enim ſe poſſe quod ſe velle ſentiebat. Et quis iſtam etſi paruam dare cœperat charitatem, niſi ille qui præparat voluntatem; & cooperando perficit, quod operando incipit? [Gratia operās & cooperans.] Quoniam ipſe vt velimus, operatur incipiens,

A qui volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apoſtolus: [Phil. 1.] Certus ſum quoniam qui operatur in vobis opus bonum perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Vt ergo velimus, ſine nobis operatur; cùm autem volumus, & ſic volumus vt faciamus, nobiſcum cooperatur: tamen ſine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cùm volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. De operante illo vt velimus, dictum eſt: [Phil. 2.] Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle. De cooperante illo cùm iam volumus, & volendo facimus; [Rom. 8.] Scimus, inquit, quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur ad bonum. Quid eſt omnia, niſi & ipſas terribiles ſæuáſque paſſiones? [Sarcina paſſionū infirmitati grauis, charitati leuis efficitur.] Sarcina quippe illa quæ infirmitati grauis eſt, leuis efficitur charitati. Talibus enim Dominus dixit eſſe ſuam ſarcinam leuem: qualis Petrus fuit quando paſſus eſt pro Chriſto, non qualis fuit quando negauit Chriſtum. Iſtam charitatem, id eſt, diuino amore ardentiſſimam voluntatem commendans Apoſtolus, dicit: [Ibidem.] Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an perſecu-B tio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius, ſicut ſcriptum eſt; [Pſal. 43.] Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati ſumus velut oues occiſionis? Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque præſentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Et alio loco dicit: Adhuc ſupereminentiorem viam vobis demonſtro: [1 Cor. 13.] Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatē autem non habeam, factus ſum æramentum ſonans, aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & ſi ſciero omnia ſacramenta, & ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam; charitatem autem C non habeam, nihil ſum. Et ſi diſtribuero omnia mea pauperibus, & ſi tradidero corpus meum vt ardeam; charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt. Charitas magnanima eſt, benigna eſt, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non dehoneſtatur, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati; omnia tolerat, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuffert, charitas nunquam cadit. Et paulo pòſt: Manet, inquit, fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior autem horum charitas: ſectamini charitatem. Item dicit ad Galatas: [Gal. 5.] Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres, tantum ne libertatem in occaſionem carnis detis, ſed per charitatem ſeruite inuicem: Omnis enim lex in vno ſermone impletur, in eo quòd diliges proximum tuum ſicut teipſum: hoc eſt quod ad Romanos ait, [Rom. 13.] Qui diligit alterum, legē impleuit. Item dicit ad Coloſſenſes: [Coloſ. 3.] Super omnia autem hæc D charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis. Et ad Timotheum, [1 Tim. 1.] Finis, inquit, præcepti eſt charitas: & adiungens qualis charitas, De corde, inquit, puro; & conſcientia bona, & fide non ficta. Ad Corinthios autem dicit: [1 Cor. 16.] Omnia veſtra cum charitate fiant. ſatis oſtēdit etiam ipſas correptiones, [Correptio cum charitate facienda.] quas aſperas & amaras ſentiunt qui corripiuntur, cum charitate eſſe faciendas. Vnde & alibi cùm dixiſſet, [1 Theſſ. 5.] Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes: mox ſubiunxit: Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Ergo & quando corripiuntur inquieti, non malum pro malo, ſed potius bonum redditur. [Pia correptio bonum pro malo reddit.] Hæc autem omnia quæ niſi charitas operatur? Et apoſtolus Petrus, [1 Pet. 4.] Ante omnia, inquit, mutuam inter vos charitatem perpetuò habentes, quia charitas cooperit multitudinem peccatorum. Dicit etiam apoſtolus Iacobus; [Iac. 2.] Si tamen legem perficitis regalem ſecundum Scripturas; Diliges

Diliges

Leuit. 19. liges proximum tuum tanquam teipſum; bene facitis. A *1 Ioan. 2.* Item Ioannes Apoſtolus: Qui diligit, inquit, fratrem ſuũ, in lumine manet. *1 Ioan. 3.* Et alio loco: Qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo, & qui non diligit fratrem ſuum: quia hæc eſt annunciatio quam audiuimus ab initio, vt diligamus inuicem. *1 Ioan. 4.* Itémque alibi: Hoc eſt, inquit, mandatum illius, vt credámus nomini filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus inuicem. Et iterum: Hoc, inquit, mãdatum habemus ab ipſo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. *1 Ioan. 5.* Et paulo pòſt: In hoc, inquit, cognoſcimus, quia diligimus filios Dei cùm Deũ diligimus, & præcepta eius facimus: hæc eſt enim dilectio Dei, vt præcepta eius ſeruemus, & præcepta eius grauia non ſunt. Et in Epiſtola ſecunda ſcriptum eſt: Nõ quaſi præceptum nouum ſcribam tibi, ſed quod habuimus ab initio, vt diligamus inuicem. Dicit etiam ipſe Dominus Ieſus in duobus præceptis dilectionis Dei & dilectionis proximi, totam legem Prophetáſque pendere. B De quibus duobus præceptis in Euangelio *Mar. 12.* ſecundum Marcum ſcriptum eſt. Et acceſſit vnus de ſcribis qui audierat illos perquirẽtes; & videns quoniã illis bene reſponderit, interrogauit eum: Quod eſt primum omnium mandatum? Ieſus autem reſpondit *Deut. 6.* ei: Primum omnium mandatum eſt: Audi Iſraël, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt: &, Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: hoc eſt primum mandatum. Secundum autem ſimile illi: Diliges proximum tuum tanquam teipſum: maius horum aliud non eſt mandatum. Dicit etiam in Euangelio ſecundum Ioannẽ: *Ioan. 13.* Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.

CAPVT XVIII.

HÆc omnia pręcepta dilectionis, id eſt charitatis, quæ tanta & talia ſunt; vt quicquid ſe putauerit homo facere bene, ſi fiat ſine charitate, nullo modo fiat bene. C hæc ergo pręcepta charitatis inaniter darentur hominibus, non habẽtibus liberum volũtatis arbitrium: ſed quia per legem dantur & veterem & nouam, quamuis in noua venerit gratia quę promittebatur in *Litera occidẽs, lex eſt ſine gratia. Spiritus viuificãs ipſa gratia.* vetere, lex autẽ ſine gratia litera eſt occidens, in gratia verò ſpiritus viuificãs, vnde eſt in hominibus, charitas Dei & proximi, niſi ex ipſo Deo? Nam ſi non ex Deo, ſed ex hominibus, vicerunt Pelagiani: ſi autem ex Deo, vicimus Pelagianos. Sedeat ergo inter nos iudex *1 Ioan. 4.* Apoſtolus Ioannes, & dicat nobis: Chariſſimi, diligamus inuicem. In his verbis Ioannis cùm ſe illi extollere cœperint & dicere, Vt quid nobis hoc præcipitur, niſi quia ex nobis habemus vt inuicem diligamus: ſequitur continuò idem Ioannes, confundens eos & dicens, quia dilectio ex Deo eſt. Non itaque ex nobis, ſed ex Deo eſt. Cur ergo dictum eſt, diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo eſt: niſi quia præcepto admonitum eſt liberum arbitrium, vt quæreret Dei donum? D Quod quidem ſine ſuo fructu prorſus admoneretur, niſi prius acciperet aliquid dilectionis, vt addi ſibi quæreret vnde quod iubebatur impleret. Cùm dicitur, diligamus inuicem, lex eſt: cùm dicitur, quia di- *Prou. 3 ſecũdum 70.* lectio ex Deo eſt, gratia eſt. Sapientia quippe Dei legem & miſericordiam in lingua portat. Vnde ſcri- *Pſal. 85.* ptum eſt in Pſalmo: Etenim benedictionem dabit qui legem dedit. Nemo ergo vos fallat fratres mei, quia nos non diligeremus Deum, niſi nos prior ipſe diligeret. Idem Ioannes apertiſſimè hoc oſtendit & dicit: *1 Ioan. 4.* Nos diligamus, quia ipſe prior dilexit nos. Gratia nos facit legis dilectores, lex verò ipſa ſine gratia, non niſi præuaricatores facit. Et quod diſcipulis ſuis dicit Do- *Ioan. 15.* minus: Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos: nihil aliud indicat nobis. Si enim nos prius dileximus, vt hoc merito nos ipſe diligeret, prius illum nos elegimus, A vt ab illo eligi mereremur. Sed ipſe qui veritas eſt, aliud dicit, & huic vanitati hominum apertiſſimè contradicit: Non vos me elegiſtis, inquit. *Electio dilectio.* Si ergo non elegiſtis, ſine dubio nec dilexiſtis: quomodo enim eum eligerent quem non diligerent? Sed ego, inquit, vos elegi. Nunquid non & ipſi poſtea elegerunt eum, & omnibus bonis huius ſeculi prætulerunt? Sed quia *Apoſtoli quia electi erant, Chriſtum elegerunt, non quia elegerunt electi.* electi ſunt, elegerunt: non quia elegerunt, electi ſunt. Eligentium hominum meritum nullum eſſet, niſi eos eligentis gratia Dei præueniret. Vnde & Apoſtolus benedicens Theſſalonicenſes, Vos, inquit, Domi- *1 Theſſ. 3.* nus multiplicet, & abundare faciat in charitate in inuicem & in omnes. Hanc benedictionem dedit, vt nos inuicem diligeremus, qui legem dederat vt inuicem diligamus. Denique alio loco ad eoſdem, quia ſine dubio in quibuſdam eorum iam erat, quod eis vt eſſet optauerat: Gratias, inquit, agere debemus Deo *2 Theſſ. 1.* ſemper pro vobis fratres, ſicut dignum eſt, quoniam B ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas vniuſcuiuſque veſtrûm in inuicem. Hoc dixit, ne fortè de tanto bono quod ex Deo habebãt, tanquam ex ſeipſis id habentes extollerentur. Quòd ergo ſupercreſcit fides veſtra, inquit, & abundat charitas vniuſcuiuſq. veſtrum in inuicem, gratias agere debemus Deo pro vobis, non ita vos laudare tanquam hoc habeatis ex vobis. Et ad Timotheum dicit: Non enim dedit nobis *2 Tim. 1.* Deus ſpiritum timoris, ſed virtutis & charitatis & continentiæ. In quo ſanè Apoſtoli teſtimonio cauere *Spiritum timoris magnum Dei donum.* debemus, ne nos arbitremur non accepiſſe ſpiritum timoris Dei, quod ſine dubio magnum eſt Dei donũ: de quo dicit Propheta Eſaias: Requieſcet ſuper eum *Eſa. 11.* ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & ſpiritus timoris Domini: non quo timore Petrus Chriſtum negauit, ſed illius timoris ſpiritum accepimus, de quo dicit ipſe Dominus Chriſtus: Eum timete qui habet pote- *Luc. 12.* ſtatem & animam & corpus perdere in gehennam: ita C dico vobis, hunc timete. Hoc autem dixit, ne illo timore negaremus eum, quo turbatus eſt Petrus. Hunc enim auferri voluit à nobis, cùm prius dixit: Nolite timere eos qui corpus occidunt, & poſtea non habent quid faciant. Huius timoris non accepimus ſpiritum, ſed virtutis & charitatis & continentiæ. De quo ſpiritu idem ipſe ad Romanos ait: Gloriamur in tribu- *Rom. 5.* lationibus, ſcientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Non itaque per nos, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis, ipſa charitate fit, quam Dei donum eſſe manifeſtat, vt tribulatio non auferat, ſed potius operetur patientiam. Ad Epheſios etiam: Pax, inquit, fratribus & charitas cum fide. Magna *Epheſ. 6.* bona; ſed dicat vnde? A Deo, inquit, patre & Domino Ieſu Chriſto. Ergo hæc magna bona, non ſunt niſi D Dei dona.

SED non eſt mirum, ſi lux lucet in tenebris, & te- *CAPVT XIX.* nebræ eam non comprehendunt. In Ioanne lux dicit: Ecce qualem dilectionem dedit nobis pater, vt filij *1 Ioan. 3.* Dei vocemur & ſimus. Et in Pelagianis tenebræ dicunt: Dilectio nobis ex nobis eſt. Quam ſi veram, id eſt, Chriſtianam dilectionem haberent, ſcirent & vnde haberẽt, ſicut ſciebat Apoſtolus qui dicebat: Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpi- *1 Cor. 2.* ritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo data ſunt nobis. Ioannes dicit: Deus dilectio eſt. Et Pelagiani *1 Ioan. 4.* etiam ipſum Deum nõ ex Deo, ſed ex ſemetipſis habere ſe dicunt: & cùm ſcientiam legis ex Deo nobis eſſe fateantur, charitatem ex nobis ipſis volunt. Nec audiunt Apoſtolum dicentem: Sciẽtia inflat, charitas *1 Cor. 8.* autem ædificat. Quid eſt ineptius, imò verò quid eſt

amentius,

amentius, & ab ipſa ſanctitate charitatis alienius, A
quàm confiteri ex Deo eſſe ſcientiam, quæ ſine charitate
inflat: & ex nobis eſſe charitatem, quæ facit vt
ſcientia inflare non poſſit? Item cùm dicat Apoſto-
Ephes. 3. lus: Supereminentẽ ſcientiæ charitatem Chriſti: quid
eſt inſanius quàm putare ex Deo eſſe ſcientiam, quæ
ſubdenda eſt charitati; & ex hominibus charitatem,
quæ ſupereminet ſciẽtiæ? Fides autem vera & doctri-
Prou. 2. ſecundum 70. na ſana ambas eſſe dicit ex Deo, quia ſcriptum eſt: A
facie eius ſcientia & intellectus procedit. Et ſcriptum
1 Ioan 4. Eſa 11. eſt: Charitas ex Deo eſt. Et legimus: Spiritum ſcien-
2 Tim. 1. tiæ & pietatis; legimus, Spiritum virtutis & charitatis
& continentiæ: ſed maius eſt donum charitas quàm
1 Cor. 8. ſcientia: nam ſcientia quando eſt in homine, charitas
1 Cor. 13. eſt neceſſaria, ne infletur: charitas autem non æmulatur,
non agit perperam, non inflatur.

Cap. XX. Satis me diſputaſſe arbitror aduerſus eos, qui
gratiam Dei vehementer oppugnãt, qua voluntas humana
non tollitur, ſed ex mala mutatur in bonam, &
cùm bona fuerit adiuuatur: & ſic diſputaſſe, vt nõ magis
ego, quàm diuina ipſa ſcriptura vobiſcum locuta B
ſit euidentiſſimis teſtimoniis veritatis: quæ Scriptura
diuina ſi diligenter inſpiciatur, oſtendit non ſolùm
bonas hominum voluntates quas ipſe facit ex malis,
& à ſe factas bonas in actus bonos, & in æternum dirigit
vitam; verumetiã illas quæ conſeruant ſeculi creaturam,
ita eſſe in Dei poteſtate vt eas quò voluerit,
quando voluerit faciat inclinari, vel ad beneficia quibuſdam
præſtanda, vel ad pœnas quibuſdam ingerẽdas,
ſicut ipſe iudicat occultiſſimo quidem iudicio,
ſed ſine vlla dubitatione, iuſtiſſimo. Nam inuenimus
aliqua peccata etiam pœnas eſſe aliorum peccatorũ,
Rom 9. ſicut ſunt vaſa iræ, quæ perfecta dicit Apoſtolus in
Exo. 7. perditionem: ſicut eſt induratio Pharaonis, cuius &
cauſa dicitur ad oſtendendam in illo virtutem Dei:
Ioſue 7. ſicut eſt fuga Iſraëlitarum à facie hoſtium de ciuitate C
Gai: in animo enim factus eſt timor, vt fugerent, &
hoc factum eſt vt vindicaretur peccatum eo modo,
quo fuerat vindicandum: vnde dicit Dominus ad Ieſum
Naue: Non poterunt filij Iſraël ſubſiſtere à facie
inimicorum ſuorum. Quid eſt, Non poterunt ſubſiſtere?
Quare non ſubſiſtebant per liberũ arbitrium,
ſed per timorem turbata voluntate fugiebant; niſi
quia Deus dominatur & voluntatibus hominum, &
quos vult, in formidinem conuertit iratus? Nunquid
nõ hoſtes Iſraëlitarum aduerſus populum Dei quem
ducebat Ieſus Naue, ſua voluntate pugnarunt? Et ta-
Ioſue 11. men dicit Scriptura, quia per Dominum factum eſt
confortari cor eorum, vt obuiam irent ad Iſraël ad
bellum, vt exterminarentur. Nunquid non ſua voluntate
homo improbus filius Gemini maledicebat
2 Reg. 16. regi Dauid? Et tamen quid ait Dauid, plenus vera &
alta & pia ſapientia? Quid ait illi qui maledicentem
percutere voluit? Quid mihi, inquit, & vobis filij D
Saruiæ, dimittite eum vt maledicat, quia Dominus
dixit illi maledicere Dauid. Et quis dicet ei, Quare feciſti
ſic? Deinde Scriptura diuina plenam ſententiam
regis velut ab alio initio repetendo commendans, Et
dixit, inquit, Dauid ad Abiſai & ad omnes pueros
eius: Ecce filius meus qui exiit de vtero meo quærit
animam meam, quanto magis hic filius Gemini? Sinite
illum vt maledicat, quoniam dixit illi Deus; vt videat
Dominus humilitatem meam, & retribuat mihi
bona pro maledicto eius in die iſto. Quomodo dixerit
Dominus huic homini maledicere Dauid, quis ſapiens
& intelliget? Non enim iubendo dixit vbi obedientia
laudaretur, ſed quòd eius voluntatem proprio
vitio ſuo malam in hoc peccatum iudicio ſuo iuſto &
occulto inclinauit, ideo dictum eſt, dixit ei Dominus.
3 Reg. 2. Nam ſi iubenti obtemperaſſet Deo, laudandus potius
quàm puniẽdus eſſet, ſicut ex hoc peccato poſtea nouimus
eſſe punitũ. Nec cauſa tacita eſt, cur ei Dominus
iſto modo dixerit maledicere Dauid, hoc eſt, cor
eius malum in hoc peccatum miſerit vel dimiſerit: vt
videat, inquit, Dominus humilitatem meam, & retribuat
mihi bona pro maledicto eius in die iſto. Ecce
quomodo probatur Deum vti cordibus etiam malorum
ad laudem atq. adiumentum bonorum. Sic vſus
eſt Iuda tradente Chriſtũ: ſic vſus eſt Iudęis crucifigẽtibus
Chriſtum. Et quanta inde bona præſtitit populis
credituris? Qui & ipſo diabolo vtitur peſſimo, ſed optimè
ad exercendam & probandã fidem & pietatem
bonorũ, non ſibi, qui omnia ſcit antequam fiant, ſed
nobis quibus erat neceſſarium, vt eo modo ageretur
nobiſcũ. Nunquid non ſua voluntate Abſalon elegit 2 Reg. 17.
conſilium quod ſibi oberat? Et tamen ideo fecit, quia
exaudierat Dominus eius patrem orãtem, vt hoc fieret.
Propter quod Scriptura ait: Et Dominus mandauit
diſſipare cõſilium Achitophel bonum, vt inducat
Dominus ſuper Abſalon omnia mala. Bonum conſilium
dixit, quod ad tempus proderat cauſæ, quia pro
ipſo erat contra patrem eius, contra quem rebellauerat
vt poſſet eum opprimere, niſi Dominus conſilium
diſſipaſſet quod dederat Achitophel, agendo in corde
Abſalon, vt tale conſilium repudiaret, & aliud quod
ei non expediebat, eligeret.

Quis non iſta iudicia diuina cõtremiſcat, quibus Caput XXI.
agit Deus in cordibus etiam malorũ hominum quicquid
vult, reddens eis tamen ſecundũ merita eorum?
Roboam filius Salomonis reſpuit conſilium ſalubre 3 Reg. 12.
ſeniorũ quod ei dederant, ne cum populo durè ageret;
& verbis coæuorũ ſuorũ potius acquieuit, reſpondendo
minaciter quibus leniter debuit. Vnde hoc, niſi
propria voluntate? Sed hinc ab eo receſſerunt decem
tribus Iſraël, & aliũ regem ſibi conſtituerunt Hieroboam,
vt irati Dei volũtas fieret, quod etiam futurum
eſſe prædixerat. Quid enim Scriptura dicit? Et nõ audiuit
rex plebẽ, quoniam erat cõuerſio à Domino, vt
ſtatueret verbũ ſuum quod locutus eſt in manu Ahiæ
Silonitæ de Hieroboam filio Nabath. Nẽpe ſic factũ 3 Reg. 12.
eſt & illud per hominis voluntatem, vt tamen cõuerſio
eſſet à Domino. Legite libros Paralipomenon, &
inuenietis in ſecũdo libro ſcriptũ: Et ſuſcitauit Dominus 2 Par. 21.
ſuper Ioram ſpiritum Philiſtiim & Arabum qui
finitimi erant Æthiopibus, & aſcenderunt in terram
Iuda, & diſſipauerunt eam, & ceperunt omnem ſubſtantiã,
quæ in domo regis inuenta eſt. Hic oſtenditur
Deum ſuſcitare hoſtes eis terris vaſtãdis, quas tali pœna
iudicat dignas. Nunquid tamen Philiſtiim & Arabes
in terram Iudæam diſſipandam, ſine ſua voluntate
venerunt, aut ſic venerunt ſua voluntate, vt mendaciter
ſcriptum ſit, quòd Dominus ad hoc faciendum
eorum ſpiritum ſuſcitauit? Imò vtrunque verum
eſt, quia & ſua voluntate venerunt, & tamen ſpiritum
eorum Dominus ſuſcitauit. Quod etiam ſic dici poteſt,
& eorum ſpiritũ Dominus ſuſcitauit, & tamẽ ſua
voluntate venerunt. Agit enim omnipotens in cordibus
hominum etiam motum voluntatis eorum, vt
per eos agat quod per eos agere ipſe voluerit, qui omnino
iniuſtè aliquid velle non nouit. Quid eſt quod
homo Dei dixit ad Amaſiam regem, Non veniat re- 2 Par. 25.
cum exercitus Iſraël, non eſt enim Dominus cũ Iſraël
& omnibus filiis Ephrem: quoniam ſi putaueris obtinere
in illis, in fugam conuertet te Deus ante inimicos,
quoniam virtus eſt Deo vel adiuuare vel in fugam
vertere? Quomodo virtus Dei alios iuuat in bello
dando eis fiduciam, alios immiſſo timore vertit in
fugam, niſi quia ille qui in cælo & in terra omnia quęcunq.
voluit fecit, etiam in cordibus hominũ operatur?
Legimus quid dixerit Ioas rex Iſraël, mittens nũ- 4 Reg. 14.
cium ad Amaſiam regem, volentem pugnare cum illo.
Nam poſt aliqua dixit: Nunc ſede in domo tua.
Quid

4 Reg.14. Quid prouocas in malum, & cadis tu & Iuda tecum? Deinde Scriptura ſubiunxit: Et non audiuit Amaſias, quoniam à Deo erat vt traderetur in manus eius, quoniam quæſierunt deos Edom. Ecce Deus idololatriæ peccatum volens vindicare, hoc operatus eſt in eius corde, cui vtique iuſtè iraſcebatur, vt admonitionem ſalubrem non audiret, ſed ea contempta iret in bellum, vbi cum ſuo exercitu caderet. Per Ezechielem *Ezech.14.* prophetam dicit Deus: Et Propheta ſi errauerit & locutus fuerit, ego Dominus ſeduxi Prophetam illum, & extẽdam manum meam ſuper eum, & exterminabo eum de medio populi mei Iſraël. In libro Heſter *Heſter 15.* ſcriptum eſt, quæ mulier ex populo Iſraël in terra captiuitatis facta fuerat vxor alienigenæ regis Aſſueri. Ergo in eius libro ſcriptum eſt, quòd cùm haberet neceſſitatem interueniendi pro populo ſuo, quem rex vbicunque in regno eius eſſet, iuſſerat trucidari, orauit ad Dominum: cogebat enim eam magna neceſſitas, vt præter iuſſum regis, & præter ordinem ſuum ad illum auderet intrare. Et videte quid Scriptura dicat: Et intuitus eſt eam tanquam taurus impetu indignationis ſuæ, & timuit regina, & conuerſus eſt color eius per diſſolutionem, & inclinauit ſe ſuper caput delicatæ ſuæ quæ præcedebat eam: & cõuertit Deus, & tranſtulit indignationem eius in lenitatem. Scriptũ *Prouerb.21.* eſt in Prouerbiis Salomonis: Sicut impetus aquæ, ſic cor regis in manu Dei, quocunque voluerit, declinabit illud. Et in Pſalmo centeſimo quarto legitur dictũ de Ægyptiis, quid eis fecerit Deus: Et conuertit cor eorum vt odiſſent populum eius, vt dolum facerent in ſeruos eius. In literis etiam Apoſtolicis videte quæ ſcripta ſunt, in Epiſtola Pauli apoſtoli ad Romanos: *Rom.1.* Propterea tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum in immunditiam. Item paulò pòſt: Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Item paulò pòſt: Sicut non probauerunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt. Et ad Theſſalonicenſes *2 Theſſ.2.* in epiſtola ſecunda ait de quibuſdam: Pro eo quòd dilectionem veritatis non receperunt vt ſalui fierent, & ideo mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. His & talibus teſtimoniis diuinorum eloquiorum, quæ omnia commemorare nimis longum eſt, ſatis, quantum exiſtimo, manifeſtatur, operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, ſiue ad bona pro ſua miſericordia, ſiue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtique ſuo aliquando aperto, aliquando occulto, ſemper autẽ iuſto. Fixum enim debet eſſe & immobile in corde veſtro, quia *Rom.9.* non eſt iniquitas apud Deum. Ac per hoc quando legitis in literis veritatis à Deo ſeduci homines, aut obtundi vel obdurari corda eorũ, nolite dubitare præceſſiſſe mala merita eorum, vt iuſtè iſta paterentur: ne in*Prouer.19.*curratis in illud prouerbiũ Salomonis, Inſipientia viri violat vias eius, Deum autem cauſatur in corde ſuo. Gratia verò non ſecundũ merita hominũ datur, alioquin gratia iam nõ eſt gratia: quia ideo gratia vocatur, quia gratis datur. Si autẽ potens eſt, ſiue per angelos, vel bonos vel malos, ſiue quocunque alio modo operari etiam in cordibus malorum, pro meritis eorum, quorum malitiam non ipſe fecit, ſed aut originaliter *Malitia originaliter ab Adam tracta.* tracta eſt ab ipſo Adam, aut creuit per propriam volũtatem: quid mirum eſt ſi per Spiritum ſanctum operatur in cordibus electorum ſuorum bona, qui operatus eſt vt ipſa corda eſſent ex malis bona?

CAPVT XXII.

SED ſuſpicentur homines quælibet merita bona, quæ putant præcedere, vt iuſtificentur per Dei gratiam, non intelligentes cùm hoc dicunt, nihil aliud quàm ſe negare gratiam: ſed, vt dixi, quod volunt de

A maioribus ſuſpicentur, de paruulis certè Pelagiani quid reſpondeant non inueniunt, quorum nec voluntas vlla eſt in accipienda gratia, cuius voluntatis meritum præceſſiſſe dicant, & inſuper eos etiam cum fletu reluctari videmus, quando baptizantur, & diuina ſacramenta percipiunt. Quod eis ad magnum impietatis peccatum imputaretur, ſi iam libero vterentur arbitrio: & tamen hæret etiam in reluctantibus gratia, apertiſſimè nullo bono merito præcedente, alioquin gratia iam non eſſet gratia. Et aliquando filiis infidelium præſtatur hæc gratia, cùm occulta Dei prouidentia in manus piorum quomodocunque perueniunt; aliquando autem fidelium filij non eam cõſequuntur, aliquo impedimento exiſtente, ne poſſit periclitantibus ſubueniri. Fiunt verò iſta per occultam Dei prouidentiam, cuius inſcrutabilia ſunt iudicia, & inueſtigabiles viæ: quod vt Apoſtolus diceret, quid prædixerit intuemini. Agebat enim de Iudæis & Gentibus cùm ſcriberet ad Romanos, id eſt, B ad gentes, & ait: Sicut enim aliquando vos non cre*Rom.11.*didiſtis Deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis in illorum incredulitate: ita & hi nunc non crediderunt in veſtra miſericordia, vt & ipſi miſericordiam conſequantur: concluſit enim Deus omnes in infidelitate, vt omnium miſereatur. Et cùm attendiſſet quid dixerit, admirans ſententiæ ſuæ certam quidem veritatem, ſed magnam profunditatem, quomodo concluſerit Deus omnes in infidelitate, vt omnium miſereatur, quaſi faciens mala vt venirent bona, mox exclamauit atque ait: O altitudo diuitiarum *Ibidem.* ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! Hæc enim inſcrutabilia iudicia, & inueſtigabiles vias peruerſi homines non cogitantes, & procliues ad reprehendendum, non idonei ad intelligendum, putabant & iacti- C tabant Apoſtolum dicere, Faciamus mala vt veniant bona. Quod abſit vt Apoſtolus diceret; ſed homines non intelligentes hoc putabant dici, quando audiebãt quod dixit Apoſtolus, Lex autem ſubintrauit vt abũ*Rom.5.*daret delictum; vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit gratia. Sed vtiq. gratia id agit, vt iam fiant bona ab eis qui fecerunt mala, non vt perſeuerent in malis, & reddi ſibi exiſtiment bona. Non itaque debent dicere, Faciamus mala vt veniant bona; ſed, fecimus mala, & venerunt bona; iam faciamus bona, vt in futuro ſeculo recipiamus pro bonis bona, qui in hoc ſeculo recipimus pro malis bona. Propter quod ſcriptum eſt in Pſalmo: Miſericordiam & iudicium *Pſal.100.* cantabo tibi Domine. Prius itaq. non ideo venit filius hominis in mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſal*Ioan.3.*uetur mundus per ipſum; hoc propter miſericordiam: poſtea verò propter iudicium venturus eſt iudicare viuos & mortuos; quamuis & in hoc tempore ipſa D ſaluatio non fiat ſine iudicio, ſed occulto; ideo ait: In iudicium veni in hunc mundum: vt qui non vident, *Ioan.9.* videant; & qui vident, cæci fiant.

CAPVT XXIII.

AD occulta ergo Dei iudicia reuocate, quando videritis in vna cauſa quam certè habent omnes paruuli, hæreditarium malum trahẽtes ex Adam, huic ſubueniri vt baptizetur: illi non ſubueniri, vt in ipſa obligatione moriatur: illum baptizatum in hac vita relinqui, quem præſciuit Deus impium futurũ: iſtũ verò baptizatũ rapi ex hac vita, ne malitia mutet intellectũ *Sap.4.* eiꝰ; & nolite in iſtis dare iniuſtitiã vel inſipientiã Deo, apud quem iuſtitiæ fons eſt & ſapientiæ. Sed ſicut vos *Supra cap. 2.* exhortatus ſum ab initio ſermonis huius, in quod per*Phil.3.*ueniſtis, in eo ambulate, & ſi quid aliter ſapitis, hoc quoq. vobis Deus reuelabit; & ſi non in hac vita, certè in altera: nihil eſt enim occultũ quod nõ reuelabitur. *Matth.10.* Quando ergo auditis dicentẽ Dominum, Ego Domi*Ezech.14.*nus ſeduxi Prophetam illum: & quod ait Apoſtolus,

Cuius

Rom.9. Cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat; in eo A quem ſeduci permittit vel obdurari, mala eius merita credite; in eo verò cuius miſeretur, gratiam Dei non reddentis mala pro malis, ſed bona pro malis, fideliter & indubitanter agnoſcite. Nec ideo auferatis à Pharaone liberum arbitrium, quia multis locis di-
Exod.8. cit Deus: Ego indurauí Pharaonem, vel indurauí, vel indurabo cor Pharaonis. Non enim propterea ipſe Pharao non indurauit cor ſuum. Nam & hoc de illo legitur, quando ablata eſt ab Ægyptiis cynomyia, dicente Scriptura: Et ingrauauit Pharao cor ſuum & in iſto tempore, & noluit dimittere populum. Ac per hoc & Deus indurauit per iuſtum iudicium, & ipſe Pharao per liberum arbitrium. Certi ergo eſtote, quia non erit inanis labor veſter, ſi in bono propoſito proficientes perſeueretis vſque in finem. Deus enim qui modò illis quos liberat non reddit ſecundum opera eorum, tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Reddet omnino Deus & mala pro malis, quoniam iuſtus eſt; & bona pro malis, quoniam bonus eſt; & bona pro bonis, quoniam bonus & iuſtus eſt. Tantummodo mala pro bonis non reddet, quoniam iniuſtus non eſt. Reddet ergo mala pro malis, pœnam pro iniuſtitia; & reddet bona pro malis, gratiam pro iniuſtitia; & reddet bona pro bonis, gratiam pro gratia.

Caput XXIIII. Repetite aſſiduè librum iſtum, & ſi intelligitis, Deo gratias agite: vbi autem non intelligitis, orate vt intelligatis: dabit enim vobis Dominus intelle-
Iacobi 1. ctum. Mementote ſcriptum eſſe: Si quis veſtrûm indiget ſapientia, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Ipſa eſt ſapientia deſurſum deſcendens, ſicut ipſe apoſtolus Iacobus dicit. Illam verò ſapientiam repellite à vobis, & orate vt non ſit in vobis quam deteſtatus eſt, vbi ait:
Iacobi 3. Quod ſi zelum amarum habetis, & contentiones in vobis ſunt, non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio eſt, ibi inconſtantia & omne opus prauũ. Quæ autem deſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, plena miſericordia & fructibus bonis, inæſtimabilis, ſine B ſimulatione. Quid boni ergo non habebit qui hanc ſapiẽtiam poſtularit & impetrarit à Domino? Et hinc intelligite gratiam, quia ſi ex nobis eſſet iſta ſapiẽtia, deſurſum non eſſet, nec ab ipſo qui nos creauit Deo poſtulanda eſſet. Fratres, orate & pro nobis, vt temperanter & piè & iuſtè viuamus in hoc ſeculo, expectantes illam beatam ſpem, & manifeſtationem Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt honor & gloria & regnum cum patre & ſpiritu ſancto in ſecula ſeculorum, Amen.

B. AVGVSTINI EPISTOLÆ DVÆ, VNA CVM LIBRO SVPERIORI TRANSMISSÆ.

Domino dilectiſſimo, & in Chriſti membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum ſunt, Auguſtinus in Domino ſalutem.

VENERVNT ad nos duo iuuenes, Creſconius & Felix, de veſtra congregatione ſe eſſe dicentes, qui nobis retulerunt, monaſterium veſtrum nonnulla diſſenſione turbatũ, eo quòd quidam in vobis ſic gratiam prædicent, vt negent hominis eſſe liberum arbitrium; & quod grauius eſt, dicant, quòd in die iudicij non ſit vel redditurus Deus vnicuique ſecundũ opera eius. Etiam hoc tamen indicauerũt, quòd plures veſtrûm non ita ſentiant, ſed liberũ arbitrium adiuuari fateantur per Dei gratiã, vt recta ſapiamus atq. faciamus, vt cum venerit Do-
Ephes.2. minus reddere vnicuique ſecundum opera eius, inueniat opera noſtra bona, quæ præparauit
1 Cor.1. Deus vt in illis ambulemus. Hoc qui ſentiunt, bene ſentiunt. Obſecro itaque vos fratres, ſicut Corinthios obſecrauit Apoſtolus, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſ-
Ioan.3. mata. Primò enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus, ſicut ſcriptum eſt in Euangelio Ioannis apoſtoli, non venit vt iudicaret mundum, ſed vt ſaluaretur mundus per ipſum. Poſtea verò, ſicut ſcripſit apoſtolus Paulus, iudica-
Rom.2. bit Deus mundum quando venturus eſt, ſicut tota Eccleſia in Symbolo confitetur, iudicare viuos & mortuos. Si igitur non eſt Dei gratia, quomodo ſaluat mundum? Et ſi non eſt liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum? Proinde librum vel epiſtolam meam, quam ſecum ad nos ſupradicti attulerunt, ſecundam hanc fidem intelligite, vt neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium ſic defendatis, vt à Dei gratia ſeparetis, tanquam ſine illa vel cogitare aliquid vel agere ſecundum Deum vlla ratione poſſimus, quod omnino nos poſ-
Ioan.15. ſumus. Propter hoc enim Dominus cùm de fructu iuſtitiæ loqueretur, ait diſcipulis ſuis, Sine me nihil poteſtis facere. Vnde ſupradictam epiſtolam ad Sixtum Romanæ Eccleſiæ presbyterum contra nouos hæreticos Pelagianos noueritis eſſe conſcriptam, qui dicunt gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, vt qui gloriatur, non in Domino, ſed in ſeipſo glorietur, hoc eſt, in homine, non in Domino. Quod prohibet Apoſtolus, dicens,
1 Cor.1. & 2 Cor.10. Nemo glorietur in homine. Et alio loco, Qui gloriatur, inquit, in Domino glorietur. Illi verò hæretici ſeipſos à ſeipſis iuſtos fieri putantes, quaſi hoc eis non dederit Deus, ſed ipſi ſibi, non vtiq. in Domino, ſed in ſemetipſis
1 Cor.4. gloriantur. Talibus enim dicit Apoſtolus, Quis enim te diſcernit? Quod ideo dicit, quia de maſſa illius perditionis quæ facta eſt ex Adam, non diſcernit hominem, vt eum faciat vas in honorem, non in contumeliam, niſi Deus. Sed quoniam homo carnalis & inaniter inflatus cùm audiſſet, Quis enim te diſcernit, poſſet reſpondere, vel voce vel cogitatione, & dicere, Diſcernit me fides mea, diſcernit me oratio mea, diſcernit me iuſtitia mea. Mox Apoſtolus occurrit cogitationibus eius, & dixit, Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriatis, quaſi non acceperis? Sic autem gloriantur quaſi non acceperint, qui à ſeipſis iuſtificari putant; ac per hoc in ſemetipſis, nõ in Domino gloriantur. Propter quod ego in hac epiſtola quæ ad vos peruenit, probaui per teſtimonia ſanctarũ Scripturarũ, quæ ibi poteſtis inſpicere, & bona opera noſtra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis eſſe potuiſſe, niſi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit apoſtolus Ia-
Iacobi 1. cobus, Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Nec quiſquam dicat meritis operum ſuorum, vel meritis orationum ſuarum, vel meritis fidei ſuæ, ſibi traditam Dei

gratiam

gratiam,& putetur verum eſſe quod illi hæretici dicunt, *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*, quod omnino falſiſſimum eſt: non quia nullum eſt meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum (alioquin quomodo iudicabit Deus mundum?) [*Merita in nobis ſeu bona ſeu mala*] ſed miſericordia & gratia Dei conuertit hominem, de qua Pſalmus dicit, Deus meus miſericordia eius præueniet me: [*Pſal. 78.*] vt iuſtificetur impius, hoc eſt, ex impio fiat iuſtus, & incipiat habere meritum bonum, quod Deus coronabit quando iudicabitur mundus. Multa erant quæ vobis mittere cupiebam; quibus lectis, totam ipſam cauſam quæ conciliis epiſcopalibus acta eſt aduerſus eoſdem Pelagianos hæreticos, diligentius & plenius noſſe poſſetis; ſed feſtinauerunt fratres qui ex numero veſtro ad nos venerunt, per quos vobis non reſcripſimus iſta, ſed ſcripſimus. Nullas enim ad nos veſtræ charitatis literas attulerunt; tamen ſuſcepimus eos, quoniam ſimplicitas eorum ſatis indicabat, nihil illos nobis potuiſſe confingere. Ideo autem feſtinauerunt, vt apud vos agerent Paſcha, quò poſſit adiuuante Domino tam ſanctus dies veſtram pacem quàm diſſenſionem potius inuenire. Melius autem facietis (quod multum rogo) ſi ipſum à quo dicunt ſe fuiſſe turbatos, ad me mittere non grauemini. Aut enim non intelligit librum meum, aut fortè ipſe non intelligitur, quando difficillimam quæſtionem & paucis intelligibilem ſoluere atque enodare conatur. Ipſa eſt enim quæſtio de gratia Dei, quæ fecit, vt homines non intelligentes, putarent apoſtolum Paulum dicere, Faciamus mala vt veniant bona. [*Rom. 3.*] Vnde apoſtolus Petrus in ſecunda epiſtola ſua, Quapropter, inquit, chariſſimi, hæc expectantes ſatagite, inuiolati & immaculati apud eum reperiri in pace, & [*2. Petri 3.*] Domini noſtri patientiam ſalutem exiſtimantes. Sicut & dilectiſſimus frater noſter Paulus ſecundum eam quæ data eſt ei ſapientiam ſcripſit vobis, vt & in omnibus epiſtolis loquens, in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles homines peruertunt, ſicut & cæteras ſcripturas ad proprium ſuum interitum. Cauete ergo quod tantus Apoſtolus tam terribiliter dicit, & vbi ſentitis vos non intelligere, interim credite diuinis eloquiis, quia & liberum eſt hominis arbitrium, & gratia Dei, ſine cuius adiutorio liberum arbitrium nec conuerti poteſt ad Deum, nec proficere in Deo. Et quod piè creditis, vt etiam ſapienter intelligatis orate. Et ad hoc ipſum enim, id eſt, vt ſapienter intelligamus, eſt vtique liberum arbitrium. Niſi enim libero arbitrio intelligeremus atque ſaperemus, non nobis præciperetur dicente ſcriptura, Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo; & ſtulti aliquando ſapite. [*Pſal. 93.*] Eoipſo quippe quo præceptum & imperatum eſt, vt intelligamus atque ſapiamus; obedientiam noſtram requirit, quæ nulla poteſt eſſe ſine libero arbitrio. Sed ſi poſſet hoc ipſum ſine adiutorio Dei gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque ſaperemus, non diceretur Deo, Da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. [*Pſal. 118.*] Neque in Euangelio ſcriptum eſſet, Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. [*Luca 24.*] Nec Iacobus apoſtolus diceret, Si quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. [*Iaco. 1.*] Potens eſt autem Dominus, qui & vobis donet & nobis, vt de veſtra pace & pia conſenſione, nunciis celerrimis gaudeamus. Saluto vos, non ſolùm meo nomine, ſed etiam fratrum qui mecum ſunt, & rogo vt pro nobis concorditer atque inſtanter oretis. Sit vobiſcum Dominus.

ALTERA EIVSDEM EPISTOLA.

Domino dilectiſſimo & in Chriſti membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum ſunt, Auguſtinus in Domino ſalutem.

CRESCONIVM Felicem & alium Felicem Dei ſeruos, qui ex veſtra congregatione ad nos venerunt, nobiſcum egiſſe Paſcha nouerit charitas veſtra. Quos ideò tenuimus aliquanto diutius, vt inſtructiores ad vos redirent, aduerſus nouos hæreticos Pelagianos, in quorum errorem cadit, qui putat aliquo merito humano gratiam Dei dari, quæ ſola hominem liberat per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Sed rurſum qui putat, quando ad iudicium Dominus venerit, non iudicari hominem ſecundum opera ſua, qui iam per ætatem vti potuit libero voluntatis arbitrio, nihilominus in errore eſt. Soli enim paruuli, qui nondum habent opera propria, vel bona vel mala, ſecundum ſolum originale peccatum damnabuntur, quibus per lauacrum regenerationis non ſubuenit gratia ſaluatoris. Cæteri autem omnes qui iam vtentes libero arbitrio, ſua propria peccata originali peccato inſuper addiderunt, ſi de poteſtate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Chriſti, non ſolùm ſecundum originis, verumetiam ſecundum propriæ voluntatis merita, iudicium reportabunt. Boni verò etiam ipſi quidem, non ſolùm ſecundum ſuæ bonæ voluntatis merita præmium conſequentur, ſed etiam ipſam bonam voluntatem per Dei gratiam conſecuti ſunt, ac ſic impletur quod ſcriptum eſt: Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci: [*Rom. 7.*] gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. De qua difficillima quæſtione, hoc eſt, de voluntate & gratia, non opus habui etiam in hac epiſtola diutius diſputare, quoniam & aliam iam eis dederam, tanquam citius redituris. Et ſcripſi ad vos etiam librum, quem ſi, adiuuante Domino, diligenter legeritis, & viuaciter intellexeritis, nullas exiſtimo inter vos de hac re diſſenſiones vlteriùs iam futuras. [*Intelligit librum præcedentẽ, videlicet de gratia & lib. arbit.*] Portant autem ſecum & alia, quæ vobis dirigenda eſſe credidimus, quibus cognoſcatis quemadmodum catholica Eccleſia, in Dei miſericordia Pelagianæ hæreſis venena repulerit. Quod enim ſcriptum eſt ad Papam Innocentium Romanæ vrbis epiſcopum, de concilio prouinciæ Carthaginienſis, & de concilio Numidiæ, & aliquanto diligentius à quinque epiſcopis, & quæ ipſe ad tria iſta reſcripſit: [*Epiſt. 90. Epiſt. 92. Epiſt. 95.*] item quod Papæ Zoſimo de Africano concilio ſcriptum eſt, eiuſque reſcriptum ad vniuerſos totius orbis epiſcopos miſſum: & quod poſteriori concilio plenario totius Africæ contra ipſum errorem breuiter conſtituimus, [*Epiſt. 91. 93. 96.*] & ſuprà memoratum librum meum, quem modò ad vos ſcripſi: [*Non extant.*] hæc omnia & in præſenti legimus cum ipſis, & per eos miſimus vobis. Legimus eis etiam librum beatiſſimi martyris Cypriani de oratione Dominica, & oſtendimus quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores noſtros pertinent, quibus rectè viuimus, à patre noſtro qui in cælis eſt, eſſe poſcenda, ne de libero præſumentes arbitrio, à diuina gratia decidamus. Vbi etiam demonſtrauimus quomodo admonuerit idem glorioſiſſimus martyr, etiam pro inimicis noſtris, qui nondum in Chri-

ſtum crediderunt, nos vt credant orare debere. Quod vtique inaniter fieret, niſi eccleſia crederet etiam malas
atque infideles hominum voluntates, per Dei gratiam in bonum poſſe conuerti. Sed hunc librum ſancti Cy-
Epiſtola 105. priani, quia dixerunt etiam illic apud vos eſſe, non miſimus. Meam quoque epiſtolam ad Sixtum Romanæ ec-
cleſiæ presbyterum datam, quam ſecum ad nos attulerunt, legimus cum eis, & oſtendimus aduerſus eos eſſe
conſcriptam qui dicunt, gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, hoc eſt aduerſus eoſdem Pelagianos. Quan-
tum ergo potuimus, egimus cum iſtis & veſtris & noſtris fratribus, vt in fide ſana Catholica perſeuerent; quæ
neque liberum arbitrium negat, ſiue in vitam malam ſiue in bonam; neque tantum ei tribuit, vt ſine gratia Dei
valeat aliquid, ſiue vt ex malo conuertatur in bonum, ſiue vt in bono perſeueranter proficiat, ſiue vt ad bonum
ſempiternum perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat. Vos quoque chariſſimi, etiam in hac epiſtola exhortor,
Rom. 12. quod nos omnes exhortatur Paulus, Non plus ſapere, quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad temperantiam, ſicut
vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Attendite quid per Salomonem moneat Spiritus ſanctus: Rectos
Prouerb. 4. curſus, inquit, fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram; auerte autẽ pe-
dem tuum à via mala. Vias enim quæ à dextris ſunt, nouit Dominus; peruerſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt.
Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet. In his verbis ſanctæ Scripturæ conſide-
rate, fratres, quia ſi non eſſet liberum arbitrium, non diceretur, Rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas diri-
ge, ne declines in dextram, neque in ſiniſtram. Et tamen ſine Dei gratia ſi poſſet hoc fieri, non poſteà dicere-
tur, Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet. Nolite ergo declinare neque in dextrã,
neque in ſiniſtram: quamuis laudentur viæ quæ à dextris ſunt, & vituperentur quæ ſunt à ſiniſtris. Hoc eſt enim
propter quod addidit, Auerte autem pedem tuum à via mala; hoc eſt, à ſiniſtra. Quod manifeſtat in ſequenti-
bus, dicens, Vias enim quæ à dextris ſunt, nouit Dominus; peruerſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt. Eas vtique
Pſalm. 1. vias ambulare debemus, quas nouit Dominus, de quibus in Pſalmo legitur, Nouit Dominus viam iuſtorum,
& via impiorum peribit. Hanc enim non nouit Dominus, quia ſiniſtra eſt. Sicut dicturus eſt etiam illis ad ſini-
Matth. 7. ſtram conſtitutis, Non noui vos. Quid eſt autem quod ille non nouit, qui vtique nouit omnia, ſiue bona homi-
num, ſiue mala? Sed quid eſt, Non vos noui; niſi tales vos ego non feci? Quemadmodum illud, quod dictum
2. Cor. 5. eſt de ipſo Domino Ieſu Chriſto, quia non nouerat peccatum, quid eſt, niſi quia non fecerat? Ac per hoc quod
dictum eſt, Vias quæ à dextris ſunt nouit Dominus; quomodo intelligẽdum eſt, niſi quia ipſe fecit vias dextras,
Epheſ. 2. id eſt, vias iuſtorum, quæ ſunt vtique opera bona, quæ præparauit Deus, ſicut dicit Apoſtolus, vt in illis ambu-
lemus. Vias autem ſiniſtras peruerſas, id eſt, vias impiorum, non vtique nouit, quia non eas ipſe fecit in homi-
ne, ſed homo ſibi. Propter quod dicit: Odiui autem ego peruerſas vias malorum, ipſæ ſunt à ſiniſtris. Sed re-
ſpondetur nobis, Cur ergo dixit, Ne declines in dextram neque in ſiniſtram; cùm potius dicere debuiſſe videa-
tur, Tene dexteram, & ne declines in ſiniſtram? Si bonæ ſunt viæ quæ à dextris ſunt, cur putamus, niſi quia ita
viæ ſunt bonæ quæ à dextris ſunt, vt in dexteram tamen declinare non ſit bonum? Declinare quippe ille eſt in-
telligendus in dexteram, qui bona ipſa opera quæ ad vias dexteras pertinent, ſibi vult aſſignare, non Deo. Et
ideo cùm dixiſſet, Vias enim quæ à dextris ſunt nouit Dominus, peruerſæ autem ſunt quæ à ſiniſtris ſunt, tan-
quam diceretur ei, Quomodo ergo non vis vt declinemus ad dexteram, ſecutus adiunxit, Ipſe autem rectos fa-
ciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet. Sic ergo intellige, quod tibi præceptum eſt, Rectos curſus
fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, vt noueris cùm hoc facis, à Domino Deo tibi præſtari vt hoc facias, & non
declinabis ad dexteram, quamuis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua, & ipſe erit virtus tua, qui
rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter dilectiſſimi quicunque dicit, Voluntas
mea mihi ſufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rurſus qui putant bonam vitam eſſe deſe-
rendam, quando audiunt ſic Dei gratiam prædicari, vt credatur & intelligatur voluntates hominum ipſas ex
Rom. 3. malis bonas facere, ipſas etiam quas fecerit cuſtodire, & propterea dicunt, Faciamus mala vt veniant bona, in
ſiniſtram declinant. Ideo vobis dixit, Non declinetis in dexteram neque in ſiniſtram; hoc eſt, non ſic defenda-
tis liberum arbitrium, vt ei bona opera ſine Dei gratia tribuatis: nec ſic defendatis gratiam, vt quaſi de illa ſe-
curi, mala opera diligatis: quod ipſa gratia Dei auertat à vobis. Talium quippe verba ſibi proponens Apoſtolus,
Rom. 6. ait, Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Atque his verbis hominum errantium
& Dei gratiam non intelligentium, reſpondit vt debuit, dicens, Abſit. Si enim mortui ſumus peccato, quomo-
do viuemus in eo? Nihil potuit dici breuius & melius. Quid enim nobis gratia Dei vtilius confert in hoc præ-
ſenti ſeculo maligno, niſi vt moriamur peccato? Ac per hoc ipſi gratiæ inuenietur ingratus, qui propter illam
vult viuere in peccato, per quam morimur peccato. Deus autem qui diues eſt in miſericordia, det vobis & ſa-
num ſapere, & vſque in finem proficienter in bono propoſito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro nobis, hoc pro
omnibus qui vos diligunt, & pro eis qui vos oderunt, inſtanter in pace fraterna & vigilanter orate, vt Deo
viuatis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE CORREPTIONE ET GRATIA, AD VALENTINVM, ET CVM ILLO MONACHOS, LIBER VNVS.

Argumentum ex libro 2. Retractationum, cap. 67.

R VRSVS *ad eoſdem ſcripſi alterũ librum, quem De correptione & gratia, prænotaui, cùm mihi nunciatum eſſet dixiſſe ibi quendam, neminem corripiendum, ſi Dei præcepta non facit; ſed pro illo vt faciat, tantummodo orandum. Hic liber ſic incipit:*

CAPVT I.

LECTIS literis veſtris, Valentine frater dilectiſſime, & qui ſimul ſeruitis Deo, quas per fratrẽ Florum, & eos qui cum illo ad nos venerunt, miſit charitas veſtra, egi Deo gratias, quòd veſtram in Domino pacẽ, & in veritate conſenſionem, & in charitate flagrantiam, veſtro nobis reddito ſermone cognoui. Quòd autem ad ſubuerſionem quorundam apud vos molitus eſt inimicus, Deo miſerante, & eius inſidias in ſuorum ſeruorũ prouectum mirabili bonitate vertente, ad hoc potius valuit, vt nulli veſtrûm deſtruerentur in peius, ſed nonnulli inſtruerentur in melius. Non itaque opus eſt omnia identidem retractare, quæ ſufficienter vobis pleno libro diſputata tranſmiſimus, quem quomodo ſuſceperitis reſcripta indicant veſtra. Veruntamẽ ſemel lectum nullo modo arbitremini ſatis vobis innoteſcere potuiſſe. Si ergo eum fructuoſiſſimum habere vultis, non vos pigeat relegendo habere notiſſimum, vt dilucidiſſimè ſciatis quibus & qualibus quæſtionibus ſoluendis atq; ſanandis, non ibi humana, ſed diuina occurrat authoritas, à qua recedere non debemus, ſi volumus peruenire quò tendimus. Dominus autem ipſe non ſolùm oſtendit nobis, à quo malo declinemus, & quod bonũ faciamus, quod ſolùm poteſt legis litera; verumetiam adiuuat nos, vt declinemus à malo, & faciamus bonum, quod nullus poteſt ſine ſpiritu gratiæ: quæ ſi deſit, ad hoc lex adeſt, vt reos faciat & occidat. Propter (C)
2. Cor. 3. Legitimus legis vſus. quod dicit Apoſtolus: Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Qui ergo legitimè lege vtitur, diſcit in ea
Pſal. 36. malum & bonum, & non confidens in virtute ſua cõfugit ad gratiam qua præſtante declinet à malo, & faciat bonum. Quis autem confugit ad gratiam, niſi
Ibidem. Deſiderare gratiam initium gratiæ eſt. cùm à Domino greſſus hominis diriguntur, & viam eius volet? Ac per hoc & deſiderare auxiliũ gratię, initium gratiæ eſt; de quo ait ille, Et dixi, nunc cœpi: hęc
Pſal. 76. eſt immutatio dexteræ excelſi. Liberum itaque arbitrium, & ad malum & ad bonum faciendum confitendum eſt nos habere: ſed in malo faciendo liber eſt quiſque iuſtitiæ, ſeruusque peccati; in bono autem liber eſſe nullus poteſt, niſi fuerit liberatus ab eo qui di-
Ioan. 8. xit, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Nec ita vt cùm quiſque fuerit à peccati dominatione liberatus, iam non indigeat ſui liberatoris auxilio; ſed ita (D)
Ioan. 15. potius, vt ab illo audiens, Sine me nihil poteſtis facere; dicat ei & ipſe, Adiutor meus eſto, ne derelinquas
Pſal. 26. me. Hanc fidem quæ ſine dubio vera & prophetica & apoſtolica & catholica fides eſt, etiam in fratre noſtro Floro inueniſſe me gaudeo: vnde hi potius corrigendi ſunt, quos quidem propitio Deo correctos eſſe, iam exiſtimo, qui eum non intelligebant.

CAPVT II.

INTELLIGENDA eſt enim gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qua ſola homines liberantur à malo, & ſine qua nullum prorſus ſiue cogitando, ſiue volendo & amando, ſiue agẽdo faciunt

(A) bonum; non ſolùm vt monſtrante ipſa quid faciendum ſit ſciant, verumetiam vt præſtante ipſa faciant cum dilectione quod ſciunt. Hanc quippe inſpirationem bonæ voluntatis atque operis, poſcebat Apoſto-
lus eis quibus dicebat: Oramus autem ad Deum, ne 2. Cor. 13.
quid faciatis mali, non vt nos probati appareamus, ſed vt vos quod bonum eſt, faciatis. Quis hoc audiat & non euigilet, atq; fateatur à Domino Deo nobis eſſe, vt declinemus à malo, & faciamus bonum? Quandoquidem non ait Apoſtolus, monemus, docemus, hortamur, increpamus; ſed ait, Oramus ad Deum, ne quid faciatis mali, ſed quod bonum eſt faciatis. Et tamen etiam loquebatur eis, & faciebat illa omnia quæ commemoraui: monebat, docebat, hortabatur, increpabat. Sed ſciebat hæc omnia non valere, quæ plantando & rigando faciebat in aperto, niſi eum pro illis exaudiret orantem, qui dat incrementum in occulto. Quoniam ſicut idem doctor gentium dicit: Neque
(B) qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incre- 1. Cor. 3.
mentum dat Deus. Non ſe itaque fallant qui dicunt,
Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur, vt declinemus à Phil. 2.
malo, & faciamus bonũ, ſi hoc nos non agimus, ſed id velle & operari Deus operatur in nobis: ſed potius intelligant ſi filij Dei ſunt, ſpiritu Dei ſe agi, vt quod agendum eſt agant, & cùm egerint, illi à quo aguntur gratias agant: aguntur enim vt agant, non vt ipſi nihil agant, & ad hoc eis oſtenditur quid agere debeant, vt quando id agunt ſicut agendum eſt, id eſt, cum dilectione & delectatione iuſtitiæ, ſuauitatem quam dedit Dominus, vt terra eorum daret fructum ſuum; accepiſſe ſe gaudeant. Quando autem non agunt, ſiue omnino non faciendo, ſiue non ex charitate faciendo; orẽt vt quod nondum habent, accipiant. Quid enim habebunt, quod non accepturi ſunt; aut quid habent, quod non acceperunt?

CAPVT III. Correptio non negligenda.

(C) ERGO, inquiunt, *præcipiant tantummodo nobis quid facere debeamus qui nobis præſunt, & vt faciamus orent pro nobis; non autem nos corripiant & arguant, ſi non fecerimus.* Imò omnia fiant, quoniam doctores Eccleſiarum Apoſtoli omnia faciebant, & præcipiebant quæ fierent; & corripiebant, ſi non fierent; & orabant vt
fierent. Præcipit Apoſtolus dicens; Omnia veſtra in 1. Cor. 16.
charitate fiant. Corripit dicens: Iam quidem omnino 1. Cor. 6.
delictum eſt in vobis, quia iudicia habetis vobiſcum. Quare enim non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini? Sed vos iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratribus. An neſcitis, quia iniuſti regnum Dei non poſſidebunt? Audiamus & orantem:
Vos autem, inquit, Dominus multiplicet & abundare 1. Theſſ. 3.
faciat in charitate in inuicem, & in omnes. Præcipit, vt habeatur charitas; corripit, quia non habetur cha-
(D) ritas; orat, vt abundet charitas. O homo in præceptio- Vſus præcepti, correptionis, & orationis.
ne cognoſce quid debeas habere; in correptione cognoſce, tuo te vitio non habere; in oratione cognoſce, vnde accipias quod vis habere.

CAPVT IIII.

QVOMODO, inquit, *meo vitio non habetur, quòd non accepi ab illo, à quo niſi detur, non eſt omnino alius vnde, tale ac tantum munus habeatur?* Patimini me paululum fratres mei, non aduerſum vos, quorum rectũ eſt cor cum Deo, ſed aduerſus eos qui terrena ſapiunt, vel aduerſus ipſas humanas cogitationes, pro cæleſtis & diuinæ gratiæ veritate certare. Hoc enim dicunt, qui in ſuis malignis operibus ab huius gratiæ prædica-

toribus corripi nolunt. *Præcipe mihi quid faciã; & ſi fecero, age pro me gratias Deo, qui mihi vt facerem dedit. Si autẽ non fecero, non ego corripiendus ſum, ſed ille orandus eſt vt det quod nõ dedit: id eſt ipſam, qua præcepta eius fiãt, fidelem Dei & proximi charitatem. Ora ergo pro me vt hãc accipiã, & per hanc ex animo cum bona voluntate, quæ præcipit faciã. Rectè autem corriperer, ſi eam mea culpa non haberem: hoc eſt, ſi eam poſſem mihi dare vel ſumere ipſe, nec facerem; vel ſi dante illo accipere noluiſſem. Cùm ergo & ipſa voluntas à Domino præparetur; cur me corripis, quia vides me eius præcepta facere nolle; & non potius ipſum rogas, vt in me operetur & velle?*

Prouerb. 8. ſec. 70.

CAPVT V.

Correptionis neceſſitas & vtilitas.

Ad hæc reſpõdemus: Quicunque Dei præcepta iam tibi nota non facis, & corripi non vis, etiam propterea corripiẽdus es, quia corripi non vis. Non vis enim tibi tua vitia demõſtrari; non vis vt feriantur, fiatq́; tibi vtilis dolor, quo medicũ quæras; non vis tibi tuipſe oſtẽdi, vt cùm deformẽ te vides, reformatorem deſideres, eique ſupplices ne in illa remaneas fœditate. Tuum quippe vitiũ eſt quòd malus es, & maius vitiũ corripi nolle, quia malus es: quaſi laudanda vel indifferenter habenda ſint vitia, vt neq; laudẽtur neq; vituperẽtur: aut verò nihil agat timor correpti hominis vel pudor, vel dolor; aut aliud agat cùm ſalubriter ſtimulat, niſi vt rogetur bonus, & ex malis qui corripiuntur, bonos faciat qui laudentur. Quod enim vult pro ſe fieri qui corripi non vult, & dicit, ora potius pro me, ideò corripiẽdus eſt vt faciat etiã ipſe pro ſe. Dolor quippe ille quo ſibi diſplicet, quãdo ſentit correptionis aculeum, excitat eum in maioris orationis affectũ: vt Deo miſerante, incremẽto charitatis adiutus deſinat agere pudenda & dolẽda, & agat laudãda atque gratanda. Hæc eſt correptionis vtilitas, quæ nunc maior, nunc minor pro peccatorũ diuerſitate ſalubriter adhibetur, & tũc eſt ſalubris, quando ſupernus medicus reſpicit. Non enim aliquid proficit, niſi cùm facit vt peccati ſui quẽque pœniteat. Et quis hoc dat, niſi qui reſpexit Apoſtolum Petrũ negantẽ, & fecit flentem? Vnde & apoſtolus Paulus poſteaquã dixit, cum modeſtia corripiẽdos eſſe diuerſa ſentiẽtes, protinus addidit: Ne quãdo det eis Deus pœnitentiã ad cognoſcẽdam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis. Cur autẽ iſti qui corripi nolunt, dicunt: *Tantum præcipe mihi & ora pro me, vt quod præcipis faciam?* Cur non potius ſecundũ ſuum prauum ſenſum & iſta duo reſpuunt, & dicunt: Nec vt præcipias mihi, nec vt ores pro me volo? Quis enim hominũ oſtenditur oraſſe pro Petro, vt daret ei Deus pœnitentiã qua ſe negaſſe Dominum fleuit? Quis hominum Paulum diuinis præceptis ad fidem Chriſtianam pertinẽtibus erudiuit? Cùm ergo audiretur prædicans Euangeliũ, & dicens, Notum enim vobis facio, fratres, Euangeliũ quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundũ hominẽ: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reuelationem Chriſti Ieſu: reſponderetur ei; Quid nobis moleſtus es, vt abs te accipiamus atque diſcamus, quod tu nõ ab homine accepiſti neque didiciſti? Potens eſt ille qui tibi dedit, ſic & nobis dare quomodo tibi. Porrò ſi hoc nõ audent dicere, ſed patiuntur ſibi Euangeliũ ab homine prædicari: quãuis etiam poſſit non per hominẽ homini dari, concedant etiã corripi ſe debere à præpoſitis ſuis, à quibus Chriſtiana gratia prædicatur: quãuis non negetur, Deum poſſe quem velit, etiã nullo homine corripiente corrigere, & ad dolorem ſalubrem pœnitẽtiæ occultiſſima & potentiſſima medicinæ ſuę poteſtate perducere. Et ſicut non eſt ab oratione ceſſandum pro eis quos corrigi volumus, etiã ſi nullo hominum orante pro Petro, Dominus reſpexit eum, & fecit eum ſuum peccatũ flere: ita non eſt negligenda correptio, quãuis Deus quos voluerit etiam non correptos, facit eſſe correctos. Tunc autem correptione

Correptio ſalubris. quãdo

Matth. 25.

2. Tim. 2.

Galat. 2.

proficit homo, cùm miſeretur atque adiuuat, qui facit quos voluerit etiam ſine correptione proficere. Sed quare iſti ſic, illi aliter, atque alij aliter diuerſis & innumerabilibus modis vocentur vt reformentur, abſit vt dicamus iudicium luti eſſe debere, ſed figuli.

CAPVT VI.

1. Cor. 4.

APOSTOLVS, inquiunt, *ait, Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Cur ergo corripimur, arguimur, reprehendimur, accuſamur? Quid facimus, qui non accepimus?* Qui hæc dicunt, extra culpam ſe videri volunt, in hoc quòd non obediunt Deo: quia vtique ipſa obedientia munus eius eſt; quæ neceſſe eſt vt inſit ei cui charitas ineſt, quę ſine dubio ex Deo eſt, & dat eam pater filiis ſuis. *Hanc*, inquiunt, *non accepimus, quid itaque corripimur, quaſi nos eam nobis dare poſſimus, & noſtro arbitrio dare nolimus?* Nec attendunt ſi nondũ regenerati ſunt, primam eſſe cauſam, cur obiurgati quòd ſint inobediẽtes Deo, ſibi debeant diſplicere, quia fecit Deus hominẽ rectũ ab initio humanæ creaturæ, & non eſt iniquitas apud Deum. Ac per hoc prima prauitas qua Deo non obeditur, ab homine eſt, quia ex rectitudine in qua eũ Deus primitus fecit, ſua mala voluntate decidens, prauus effectus eſt. An verò ideo prauitas iſta corripienda non eſt in homine, quia non eius propria qui corripitur, ſed cõmunis eſt omnibus? Imò verò corripiatur & in ſingulis, quod eſt omnium. Non enim propterea cuiuſquam non eſt, quòd ab ea nullus immunis eſt. Peccata quidẽ iſta originalia ideo dicuntur aliena, quòd ea ſinguli de parentib. trahunt: ſed non ſine cauſa dicuntur & noſtra; quia in illo vno omnes, ſicut dicit Apoſtolus, peccauerũt. Corripiatur ergo origo damnabilis, vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur; ſi tamen qui corripitur filius eſt promiſſionis, vt ſtrepitu correptionis foris inſecus inſonante atque flagellãte, Deus in illo intrinſecus occulta inſpiratione operetur & velle. Si autem iam regeneratus & iuſtificatus in malam vitã ſua voluntate relabitur, certè iſte non poteſt dicere, non accepi, quia acceptã gratiam Dei ſuo in malum libero amiſit arbitrio. Qui ſi correptione cõpunctus ſalubriter ingemit, & ad ſimilia bona opera vel etiam meliora reuertitur; nempe hic apertiſſimè vtilitas correptionis apparet. Sed per hominẽ correptio ſiue ex charitate ſit, ſiue non ſit, tamẽ vt correpto proſit, non niſi per Deum fit. An adhuc & iſte nolẽs corripi, poteſt dicere: *Quid ego feci qui non accepi*; quẽ cõſtat accepiſſe, & ſua culpa quod acceperat amiſiſſe? *Poſſum*, inquit, *poſſum omnino, quãdo me arguis, quod ex bona vita in malam mea voluntate relapſus ſum, dicere adhuc, Quid ego feci qui non accepi: accepi enim fidem quæ per dilectionem operatur; ſed in illa vſque in finem perſeuerantiã non accepi: an quiſquã dicere audebit iſtam perſeuerantiam non eſſe donum Dei, & hoc tam magnum bonum ita eſſe noſtrum, vt quiſquis id habuerit, non ei poſsit Apoſtolus dicere, Quid enim habes quod non accepiſti, quoniam hoc ſic habet vt non acceperit?* Ad hæc nos negare quidem non poſſumus etiam perſeuerantiam in bono proficientem vſque in finem, magnum eſſe Dei munus; nec eſſe niſi ab illo, de quo ſcriptum eſt, Omne datum optimum & omne donũ perfectum deſurſum eſt, deſcendẽs à patre luminum. Sed non ideò eſt eius qui non perſeuerauerit, negligẽda correptio, ne fortè det illi Deus pœnitentiam, & reſipiſcat de diaboli laqueis. Correptionis quippe vtilitati hanc ſententiam ſubiunxit Apoſtolus dicẽs, ſicut ſuprà commemoraui: Cum modeſtia corripientẽ diuerſa ſentientes, nequando det illis Deus pœnitentiam. Nam ſi dixerimus iſtam perſeuerãtiam tam laudabilem tamq́ue felicem ſic eſſe hominis, vt ei non ſit ex Deo: illud primitus euacuamus, quod ait Dominus Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Quid enim ei rogauit, niſi perſeuerantiam vſque in finem? Quæ profectò

Cur iuſtè corripiantur qui non obediunt Deo, tametſi gratiam obediendi nondũ acceperint.

Originale peccatũ quomodo alienũ, & noſtrum.

Rom. 5.

1. Cor. 4.

Perſeuerantia omnis Dei donum eſt.

Iacob. 1.

Luca 22.

profectò ſi ab homine homini eſſet, à Deo poſcenda non eſſet. Deinde cùm dicit Apoſtolus, *2.Cor.13.* Oramus autē ad Deum ne quid faciatis mali; proculdubio perſeuerātiam eis orat ad Deum. Neque enim nihil mali facit qui bonum deſerit, & à quo declinare non debet, inclinatur in malum, non perſeuerans in bono. Illo etiam loco vbi dicit, *Phil.1.* Gratias ago Deo meo in omni memoria veſtri, ſemper in omni prece mea pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens, ſuper communione veſtra in Euangelio à prima die vſque nunc, confidens hoc ipſum, quoniam qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Quid aliud eis quàm perſeuerantiam in bono vſque in finem, de Dei miſeratione promittit? Itémq. vbi dicit, *Coloſſ.4.* Salutat vos Epaphras, qui ex vobis eſt ſeruus Chriſti Ieſu, ſemper certās pro vobis in orationibus, vt ſtetis perfecti & pleni in omni voluntate Dei: quid eſt, vt ſtetis, niſi vt perſeueretis? Vnde dictum eſt de diabolo, *Diabolus aliquādo in veritate fuit, quanquam in ea non perſeuerauit.* In veritate non ſtetit; quia fuit ibi, ſed non permanſit. Nam vtique iſti in fide iam ſtabant. Nec aliud oramus cùm oramus, vt qui ſtat, ſtet, niſi vt perſeueret. Item Iudas apoſtolus cùm dicit, *Iuda.18.* Ei autem qui potens eſt conſeruare vos ſine offenſione, & conſtituere ante conſpectum gloriæ ſuæ immaculatos in lætitia: nónne apertiſſimè oſtendit donum Dei eſſe, in bono perſeuerare vſque in finem? Quid enim aliud donat qui conſeruat ſine offenſione, vt conſtituat ante conſpectum gloriæ ſuæ immaculatos in lætitia, niſi perſeuerātiam bonam? Quid eſt etiam quod in Apoſtolorum Actibus legimus, *Act.13.* Audientes autem gētes gauiſæ ſunt, & exceperunt verbum Domini, & crediderunt quotquot erant ordinati in vitam æternam. Quis in æternam vitam potuit ordinari, niſi perſeuerantiæ dono? Quandoquidem qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Qua ſalute, niſi æterna? Cùm verò in oratione Dominica Deo patri dicimus, *Matth.6.* Sanctificetur nomen tuum: quid aliud dicimus, quàm vt nomen eius ſanctificetur in nobis? Quod cùm iam per lauacrum regenerationis effectum ſit, quare quotidie à fidelibus poſcitur, niſi vt in eo quod factū eſt in nobis, perſeueretur à nobis? Nam & beatus Cyprianus hoc ſic intelligit: exponens quippe eandem orationem, *Dicimus*, inquit, *ſanctificetur nomen tuū; non quòd optemus Deo, vt ſanctificetur orationibus noſtris; ſed quòd petamus à Deo vt nomen eius ſanctificetur in nobis? Caterùm à quo Deus ſanctificatur, qui ipſe ſanctificat? Sed quia ipſe dixit,* *Leuit.19.* *Sancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum; id petimus & rogamus, vt qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cœpimus, perſeueremus.* Ecce glorioſiſſimus martyr hoc ſentit, quod in his verbis quotidie fideles Chriſti petunt, vt perſeuerēt in eo quod eſſe cœperunt. Nullo autem dubitante, quiſquis à Domino vt in bono perſeueret, precatur; donum eius eſſe talē perſeuerantiam confitetur.

CAPVT VII.

QVAE cùm ita ſint, corripimus tamen eos, iuſteq; corripimus, qui cùm bene viuerent, non in eo perſeuerarunt. Ex bona quippe in malam vitam ſua voluntate mutati ſunt, & ideo corripiūtur; & ſi nihil eis correptio profuerit, ſed in vita perdita vſque ad mortem perſeuerauerint, etiam diuina in æternum damnatione ſunt digni. Nec ſe excuſabunt dicentes, ſicut hic modò dicunt, *quare corripimur*; ita tunc, quare damnamur, quādoquidem vt ex bono reuerteremur ad malum, perſeuerantiam non accepimus qua permaneremus in bono? nullo modo hac excuſatione à iuſta damnatione ſe liberabūt. Si enim, ſicut veritas loquitur, nemo liberatur à damnatione quę facta eſt per Adam, niſi per fidem Ieſu Chriſti; & tamē ab hac damnatione non ſe liberabunt qui poterunt dicere, non ſe audiſſe Euangelium Chriſti, *Rom.10.* cùm fides ex auditu ſit: quāto minus ſe liberabunt qui dicturi ſunt, perſeuerantiā

non accepimus. Iuſtior enim videtur excuſatio dicentium, non accepimus audientiam; quàm dicentium, non accepimus perſeuerantiam: quoniam poteſt dici, homo in eo quod audieras & tenueras, in eo perſeuerares ſi velles: nullo modo autem dici poteſt, id quod non audieras, crederes ſi velles. Ac per hoc & qui Euangelium non audierunt; & qui eo audito in melius commutati perſeuerantiam non acceperunt; & qui Euangelio audito venire ad Chriſtum, hoc eſt in eum credere noluerunt, (quoniam ipſe dixit, Nemo venit ad me, niſi ei datum fuerit à patre meo) *Ioan.6.* & qui per ętatem paruulam nec credere potuerunt, ſed ab originali noxa ſolo poſſent lauacro regenerationis abſolui, quo tamen non accepto mortui perierunt; non ſunt ab illa conſperſione diſcreti, quam conſtat eſſe damnatam, euntibus omnibus ex vno in condemnationem. Diſcernūtur autem non meritis ſuis, ſed per gratiam mediatoris, hoc eſt in ſanguine ſecundi Adam iuſtificati gratis. Itaque cùm audimus, Quis enim te diſcernit? *1.Cor.4.* quid autem habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? ab illa perditionis maſſa quæ facta eſt per primū Adam, debemus intelligere neminem poſſe diſcerni, niſi quòd hoc donum habet quiſquis habet, quod gratia Saluatoris accepit. Hoc autem Apoſtolicum teſtimonium tam magnum eſt, vt beatus Cyprianus ad Quirinum ſcribens, *Lib. 3. teſtimoniorum, titulo ſeu cap. 4.* ipſum ſubiecerit illi titulo, in quo ait, In nullo eſſe gloriandum, quando noſtrum nihil ſit. Quicunque ergo ab illa originali damnatione iſta diuinæ gratiæ largitate diſcreti ſunt, non eſt dubium quod & procuratur eis audiendum Euangelium: & cùm audiunt credunt, & in fide, quæ per dilectionem operatur, vſque in finē perſeuerant: & ſi quando exorbitant, correpti emendantur, & quidam eorum etſi ab hominibus non corripiantur, in viam quam reliquerant, redeunt: & nonnulli accepta gratia, in qualibet ætate, periculis huius vitæ, mortis celeritate ſubtrahūtur. Hæc enim omnia operatur in eis, qui vaſa miſericordiæ operatus eſt eos, qui & elegit eos in filio ſuo, ante conſtitutionē mundi per electionem gratiæ. Si autem gratia, iam non ex *Rom.11.* operibus, alioquin gratia iam nō eſt gratia. Non enim ſic ſunt vocati, vt non eſſent electi: propter quod dictum eſt, Multi ſunt vocati, pauci verò electi: *Matth.20.* ſed quoniam ſecundum propoſitum vocati ſunt, profectò electi ſunt per electionem, vt dictum eſt gratiæ, non præcedētium meritorum ſuorum; quia gratia illis eſt omne meritum. *Omne meritum, gratia eſt.* De talibus dicit Apoſtolus, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in *Rom.8.* bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt: quoniam quos antè præſciuit, & prædeſtinauit cōformes imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus: quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit; quos autem vocauit, ipſos & iuſtificauit; quos autem iuſtificauit, ipſos & glorificauit. Ex iſtis nullus perit, quia omnes electi ſunt: electi ſunt autem, quia ſecūdum propoſitum vocati ſunt; propoſitum autem non ſuum, ſed Dei. De quo alibi dicit, vt ſecundum *Rom.9.* electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori: & alibi, Non ſecundum opera noſtra, inquit, *Ephes.1.* ſed ſecundum ſuum propoſitum & gratiam. Cùm ergo audimus, Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit; *Rom.8.* ſecundum propoſitū vocatos debemus agnoſcere, quoniam inde cœpit, dicens, Omnia cooperatur in bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt: ac deinde ſubiunxit, Quoniam quos antè præſciuit, & prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Atque his præmiſſis ſubdidit, Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit. Eos itaque vult intelligi, quos ſecundum propoſitum vocauit; *Duplex vocatio.* ne putentur in eis eſſe aliqui vocati & non

electi, propter illam Dominicam ſententiam, Multi vocati, pauci electi. Quicunque enim electi, ſine dubio etiam vocati; non autem quicunque vocati, conſequenter electi. Illi ergo electi, vt ſæpe dictum eſt, qui ſecundum propoſitum vocati; qui etiam prædeſtinati atque præſciti. Horum ſi quiſquā perit, fallitur Deus; ſed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus: horum ſi quiſquam perit, vitio humano vincitur Deus; ſed nemo eorum perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi autem ſunt ad regnandum cum Chriſto, non quomodo electus eſt Iudas ad opus cui congruebat. Ab illo quippe electus eſt, qui nouit bene vti etiam malis, vt per eius opus damnabile, illud propter quod ipſe venerat, opus venerabile compleretur. Cùm itaque audimus, nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt: illos debemus intelligere electos per miſericordiam, illum per iudicium. Illos ergo elegit ad obtinendum regnum ſuum; illum ad effundēdum ſanguinem ſuum. Meritò ſequitur vox ad regnū electorum, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo nō & cum illo nobis omnia donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. Quis condemnat? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, magis autē qui & reſurrexit, qui eſt in dextra Dei, qui & interpellat pro nobis? Quàm fortis autem perſeuerantiæ vſque in finem munus acceperint, ſequantur & dicant: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptū eſt: Quia propter te mortificamur tota die; æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præſentia, neque futura, neque virtus, neq. altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Iſti ſignificati ſunt ad Timotheum, vbi cùm dictum fuiſſet Hymenæum & Philetum fidē quorundam ſubuertere, mox additum eſt: Firmū autem fundamētum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc, Sciuit Dominus qui ſunt eius. Horum fides, quæ per dilectionē operatur, profectò aut omnino non deficit, aut ſi qui ſunt quorum deficit, reparatur antequam vita iſta finiatur, & deleta quæ intercurrerat iniquitate, vſque in finem perſeuerantia deputatur. Qui verò perſeueraturi non ſunt, ac ſic à fide Chriſtiana & cōuerſatione lapſuri ſunt, vt tales eos vitæ huius finis inueniat; proculdubiò nec illo tempore, quo bene pieq. viuunt, in iſto numero computandi ſunt. Non enim ſunt à maſſa illa perditionis præſcientia Dei & prędeſtinatione diſcreti, & ideò nec ſecundum propoſitum vocati, ac per hoc nec electi; ſed in eis vocati, de quibus dictum eſt, Multi vocati; non in eis de quibus dictum eſt, pauci verò electi. Et tamen quis neget eos electos, cùm credūt & baptizantur, & ſecundū Deum viuunt? Planè dicuntur electi à neſcientibus quid futuri ſint, non ab illo qui eos nouit non habere perſeuerantiam, quæ ad beatam vitam perducit electos, ſcitque illos ita ſtare, vt præſciret eſſe caſuros.

Matth. 10. — *Electorum & prædeſtinatorum perit nemo.* — *Ioan. 6.* — *Electio per miſericordiam & per iudicium.* — *Rom. 8.* — *Pſalm. 43.* — *1. Tim. 2.* — *Galat. 5.* — *Matth. 20.*

CAPVT VIII.

Perſeuerantia cur vni detur, alteri non detur, inſcrutabile. — *Rom. 9.* — *Rom. 11.*

HIC ſi à me quæratur, cur eis Deus perſeuerātiam non dederit, quibus eam qua Chriſtianè viuerent, dilectionem dedit; me ignorare reſpondeo. Non enim arroganter, ſed agnoſcens modulum meum, audio dicētem Apoſtolum, O homo, tu quis es qui reſpōdeas Deo? Et, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! Quantum itaque nobis iudicia ſua manifeſtare dignatur, gratias agamus; quantum verò abſcondere, non aduerſus eius conſilium murmuremus, ſed hoc quoque nobis ſaluberrimum eſſe credamus. Tu autem quiſquis inimicus eius gratiæ ſic interrogas, ipſe quid dicis? Bene, quod te non negas eſſe Chriſtianum, & catholicum iactas. Si ergo confiteris donum Dei eſſe perſeuerare in bono vſque in finem; cur hoc donum ille accipiat, ille non accipiat, puto quòd mecum pariter neſcis, & ambo hic inſcrutabilia iudicia Dei penetrare non poſſumus. Aut ſi ad liberū arbitrium hominis, quod non ſecūdum Dei gratiam, ſed contra eam defendis, pertinere dicis vt perſeueret in bono quiſque, vel non perſeueret, non Deo donāte ſi perſeueret, ſed humana volūtate faciente; quid moliturus es contra verba dicentis, Rogaui pro te, Petre, ne deficiat fides tua? An audebis dicere etiam rogante Chriſto ne deficeret fides Petri, defecturam fuiſſe ſi Petrus eam deficere voluiſſet, hoc eſt, ſi eam vſque in finem perſeuerare noluiſſet: quaſi aliud Petrus vllo modo vellet, quàm pro illo Chriſtus rogaſſet vt vellet. Nam quis ignorat tunc fuiſſe perituram fidem Petri, ſi ea quæ fidelis erat, voluntas ipſa deficeret: & permāſuram, ſi eadem voluntas maneret? Sed quia præparatur voluntas à Domino, ideò pro illo Chriſti non poſſet eſſe inanis oratio. Quando rogauit ergo ne fides eius deficeret; quid aliud rogauit niſi vt haberet in fide liberrimam, fortiſſimam, inuictiſſimam, perſeuerantiſſimam voluntatem? Ecce quemadmodum ſecundum gratiam Dei, non contra eam libertas defenditur volūtatis. Voluntas quippe humana non libertate cōſequitur gratiam; ſed gratia potius libertatem, & vt perſeueret delectabilem perpetuitatem, & inſuperabilem fortitudinem. Mirandum eſt quidē, multūmq. mirandum, quòd filiis ſuis Deus quibuſdam quos regenerauit in Chriſto, quibus fidem, ſpem, dilectionem dedit, non dat perſeuerantiam; cùm filiis alienis ſcelera tanta dimittat, atque impertita gratia ſua, faciat filios ſuos. Quis hoc non miretur? Quis hoc non vehemētiſſimè ſtupeat? Sed etiam illud non minus mirum eſt, & tamen verum, atque ita manifeſtum, vt nec ipſi inimici gratiæ Dei quomodo id negent valeant inuenire; quod filios quoſdam amicorum ſuorum, hoc eſt regeneratorum bonorumque fidelium, ſine baptiſmo hinc paruulos exeuntes, quibus vtique ſi vellet, huius lauacri gratiam procuraret, in cuius poteſtate ſunt omnia, alienat à regno ſuo, quo parētes mittit illorum; & quoſdam filios inimicorum ſuorum facit in manus Chriſtianorum venire, & per hoc lauacrum introduci in regnum, à quo eorum parentes alieni ſunt; cùm & illis malum, & iſtis bonum meritum nullum ſit paruulis, ex eorum propria voluntate. Certè hic iudicia Dei, quoniam iuſta & alta ſunt, nec vituperari poſſunt, nec penetrari. In his eſt & illud de perſeuerantia, de qua nunc diſputamus. De vtriſque ergo exclamemus, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius! Nec miremur nos veſtigare non poſſe inueſtigabiles vias eius. Vt enim alia innumerabilia taceam, quæ aliis dantur, aliis non dantur hominibus à Domino Deo, apud quem nō eſt acceptio perſonarum, nec tribuuntur iſta meritis voluntatum, (ſicut ſunt celeritates, vires, bonæ valetudines, & pulchritudines corporū, ingenia mirabilia, & multarum artium capaces naturæ mentium: vel quę accedunt extrinſecus, vt eſt opulentia, nobilitas, honores, & cætera huiuſmodi, quæ quiſque vt habeat, non niſi in Dei eſt poteſtate: vt non immorer etiam in baptiſmate paruulorum, quod nullus iſtorum poteſt dicere, ſicut illa, ad regnum Dei non pertinere, cur illi paruulo detur, illi non detur, cùm ſit vtrunque in poteſtate Dei, & ſine illo ſacramēto nemo intret in regnū Dei.) Vt ergo hæc taceam vel relinquam, illos ipſos intueātur de quibus agitur. De his enim diſſerimus, qui perſeuerantiam bonitatis non habēt, ſed ex bono in malum deficiente bona voluntate moriuntur. Reſpondeant

Lucæ 22. — *Prouerb. 8. ſec. 70.* — *Libertas Chriſtiana gratiā ſequitur, non antecedit.* — *Exēpla quædam obſtupēdorum iudiciorum Dei.* — *Rom. 11.* — *Rom. 2.*

deant ſi poſſunt, cur illos Deus, cùm fideliter & piè viuerent, non tunc de vitæ huius periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, & ne fictio deciperet animas eorum. Vtrum hoc in poteſtate non habuit, an eorum mala futura neſciuit? Nempe nihil horum niſi peruerſiſſimè atque inſaniſſimè dicitur. Cur ergo non fecit? Reſpondeant qui nos irrident, quando in rebus talibus exclamamus: Quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! Neque enim hoc non donat Deus quibus voluerit, aut verò Scriptura illa mentitur, quæ de morte velut immatura hominis iuſti ait: Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam eius. Cur igitur hoc tam magnum beneficiũ aliis dat, alijs non dat Deus, apud quem non eſt iniquitas, nec acceptio perſonarum, & in cuius poteſtate eſt quandiu quiſque in hac vita maneat, quæ tentatio dicta eſt ſuper terram? Sicut ergo coguntur fateri donum Dei eſſe vt finiat homo vitam iſtam, antequam ex bono mutetur in malum; cur autem aliis donetur, aliis non donetur, ignorant: ita donum Dei eſſe in bono perſeuerantiam ſecundum Scripturas, de quibus teſtimonia multa iam poſui, fateantur nobiſcum; & cur aliis detur, aliis non detur, ſine murmure aduerſus Deum dignentur ignorare nobiſcum.

Sapien. 4. — Roman. 11. — Sapien. 4. — Rom. 9. & 2. — Iob 7.

CAPVT XX.

NEC nos moueat, quòd filiis ſuis quibuſdam Deus non dat illam perſeuerantiam. Abſit enim vt ita eſſet, ſi de illis prędeſtinatis eſſent, & ſecundum propoſitum vocatis, qui verè ſunt filij promiſſionis. Nam iſti cùm piè viuunt, dicuntur filij Dei; ſed quoniam victuri ſunt impiè, & in eadem impietate morituri, non eos dicit filios Dei præſcientia Dei. Sunt enim filij Dei, qui nondum ſunt nobis, & ſunt iam Deo; de quibus ait Euangeliſta Ioannes, quia Ieſus moriturus erat pro gente; nec tantùm pro gente, ſed etiam vt filios Dei diſperſos congregaret in vnum: quod vtique credendo futuri erant per Euangelij prædicationem; & tamẽ antequam eſſet factum, iam filij Dei erant in memoriali patris ſui inconcuſſa ſtabilitate conſcripti. Et ſunt rurſus quidam qui filij Dei propter ſuſceptã vel temporaliter gratiã dicuntur à nobis, nec ſunt tamẽ Deo. De quibus ait idem Ioannes, Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Quod ſi fuiſſent ex nobis, permãſiſſent vtique nobiſcum. Non ait, ex nobis exierũt; ſed quia non manſerunt nobiſcum, iam non ſunt ex nobis; verùm ait, ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: hoc eſt, & quando videbantur in nobis, non erant ex nobis. Et tanquam ei diceretur, vnde id oſtendis? Quod ſi fuiſſent, inquit, ex nobis, permanſiſſent vtiq. nobiſcum. Filiorum Dei vox eſt: Ioannes loquitur in filiis Dei loco pręcipuo cõſtitutus. Cùm ergo filij Dei dicunt de his qui perſeuerantiam non habuerunt, ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; & addũt, quòd ſi fuiſſent ex nobis, permãſiſſent vtique nobiſcũ: quid aliud dicunt, niſi non erant filij, etiam quando erãt in profeſſione & nomine filiorum? non quia iuſtitiam ſimulauerunt, ſed quia in ea non permanſerunt. Neque enim ait, Nam ſi fuiſſent ex nobis, veram non fictam iuſtitiam tenuiſſent vtique nobiſcum: ſed, ſi fuiſſent, inquit, ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum. In bono illos volebat proculdubiò permanere. Erant itaque in bono, ſed quia in eo non permanſerunt, id eſt, non vſque in finem perſeuerauerunt, non erãt, inquit, ex nobis: & quando erant nobiſcum; hoc eſt, non erãt ex numero filiorum, & quando erant in fide filiorum: quoniã qui verè filij ſunt, præſciti & prædeſtinati ſunt conformes imaginis filij eius, & ſecũdum propoſitum vocati ſunt vt electi eſſent. Non enim perit filius promiſſionis, ſed filius perditionis. Fuerunt ergo iſti ex multitudine vocatorum; ex electorum autem paucitate non fuerunt. Igitur filiis ſuis non prædeſtinatis

Filij Dei quidam ſecun. ũ præſentẽ iuſtitiam, quidã ſecundum Dei præſcientiam. — Ioan. 11. — 1. Ioan. 2. — Reprobi verã habent ad tẽpus iuſtitiam, etiamſi in ea non perſeuerent. — Ioan. 17.

A Deus perſeuerantiam non dedit; haberent enim eam ſi in eo filiorum numero eſſent: & quid haberẽt quod non accepiſſent, ſecundum apoſtolicam veramq; ſententiam? ac per hoc tales filij filio Christo dati eſſent, quemadmodum ipſe dicit ad Patrem, vt omne quod dediſti mihi, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Hi ergo Chriſto intelliguntur dari, qui ordinati ſunt in vitam æternam. Ipſi ſunt illi prædeſtinati, & ſecundum propoſitum vocati, quorum nullus perit. Ac per hoc nullus eorum ex bono in malum mutatus finit hanc vitam, quoniam ſic eſt ordinatus, & ideò Chriſto datus vt non pereat, ſed habeat vitam æternam. Et rurſus quos dicimus inimicos eius, vel paruulos filios inimicorum eius, quoſcunque eorum ſic regeneraturus eſt, vt in ea fide quæ per dilectionem operatur, hãc vitam finiant; iam & antequam hoc fiat, in illa prædeſtinatione ſunt filij eius, & dati ſunt Chriſto filio eius, vt non pereant, ſed habeant vitam æternam. Denique ipſe Saluator, Si manſeritis, inquit, in verbo meo, verè diſcipuli mei eſtis. Nunquid in his computandus eſt Iudas, qui non manſit in verbo eius? Nunquid in his B computandi ſunt illi, de quibus Euangelium ſic loquitur, vbi Dominus cùm commendaſſet manducãdam carnem ſuam, & bibendum ſanguinem ſuum, ait Euangeliſta, Hæc dixit in ſynagoga docens in Capharnaũ. Multi ergo audientes ex diſcipulis eius dixerunt, Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire? Sciẽs autem Ieſus apud ſemetipſum, quia murmurarẽt de hoc diſcipuli eius, dixit eis, Hoc vos ſcandalizat? Si ergo videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius? Spiritus eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quicquam. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt: ſciebat enim ab initio Ieſus qui eſſent credentes, & quis traditurus eſſet eũ, & dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo venit ad me, niſi fuerit ei datũ à Patre meo. Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabãt. Nunquid non & iſti diſcipuli appellati ſunt loquente Euangelio, & tamen non erant verè diſcipuli, quia non manſerũt in verbo C eius, ſecundum id quod ait, Si mãſeritis in verbo meo, verè diſcipuli mei eſtis. Quia ergo nõn habuerũt perſeuerantiam, ſicut non verè diſcipuli Chriſti, ita nec verè filij Dei fuerunt, etiam quando eſſe videbantur, & ita vocabãtur. Appellamus ergo eos & electos Chriſti diſcipulos & Dei filios, quia ſic appellãdi ſunt, quos regeneratos piè viuere cernimus; ſed tunc verè ſunt quod appellantur, ſi manſerint in eo propter quod ſic appellantur. Si autem perſeuerantiam non habent, id eſt in eo quod cœperunt eſſe non manent, non verè appellantur quod appellantur, & non ſunt: apud eum enim hoc non ſunt cui notum eſt quod futuri ſunt, id eſt ex bonis mali. Propter hoc Apoſtolus cùm dixiſſet, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum: ſciens nõnullos diligere Deum, & in eo bono vſque in finẽ nõ permanere, mox addidit, his D qui ſecũdũ propoſitũ vocati ſunt. Hi enim in eo quod diligunt Deum, permanent vſque in finẽ; & qui ad tẽpus inde deuiant, reuertũtur vt vſq. in finẽ perducant, quod in bono eſſe cœperunt. Oſtendens autem quid ſit ſecundum propoſitum vocari, mox addidit ea quæ iam ſuprà poſui, Quoniam quos antè pręſciuit, & prędeſtinauit conformes imaginis filij eius, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit, ſcilicet ſecundùm propoſitũ: quos autẽ vocauit, ipſos & iuſtificauit; quos autẽ iuſtificauit, ipſos & glorificauit. Illa omnia iam facta ſunt, præſciuit, prædeſtinauit, vocauit, iuſtificauit: quoniam & omnes iam præſciti ac prædeſtinati ſunt, & multi iam vocati atque iuſtificati. Quod autẽ poſuit in fine, illos & glorificauit, (ſiquidem illa gloria eſt hic intelli-

1. Cor. 4. — Ioan. 6. — Dati Chriſto qui intelligantur. — Ioan. 8. — Ioan. 6. — Diſcipuli Chriſti duobus modis dicti. — Ioan. 8. — Rom. 8. — Secundum propoſitum vocati, qui.

Coloſſ. 3.

genda, de qua idem dicit, Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria:) nondum factum eſt, quamuis & illa duo, id eſt vocauit & iuſtificauit, non in omnibus facta ſint, de quibus dicta ſunt. Adhuc enim vſque in finem ſeculi multi vocandi & iuſtificandi ſunt; & tamen verba præteriti tẽporis poſuit de rebus etiam futuris, tanquam iam fecerit Deus, quæ iam vt fierent ex æternitate diſpoſuit. Ideo de illo dicit & Propheta Eſaias, qui fecit quæ futura ſunt. Quicunque ergo in Dei prouidentiſſima diſpoſitione præſciti, prædeſtinati, vocati, iuſtificati, glorificati ſunt, non dico etiam nondum renati, ſed etiam nondum nati, iam filij Dei ſunt, & omnino perire non poſſunt. Hi verè veniunt ad Chriſtum; quia ita veniunt quomodo ipſe dicit, Omne quod dat mihi Pater ad me veniet; & eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Et paulo pòſt, Hæc eſt, inquit, voluntas eius qui miſit me Patris, vt omne quod dedit mihi nõ perdam ex eo. Ab illo ergo datur etiam perſeuerantia in bono vſque in finem: neque enim datur, niſi eis qui non peribunt, quoniam qui non perſeuerant peribũt. Talibus Deus diligentibus eum omnia cooperatur in bonum, vſque adeò prorſus omnia, vt etiam ſi qui eorum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipſum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores. Diſcunt enim in ipſa via iuſta cum tremore ſe exultare debere, non ſibi arrogando tãquam de ſua virtute fiduciam permanendi, nec dicendo in abundantia ſua, nõ mouebimur in æternum; propter quod eis dicitur, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, ne quãdo iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta. Neque enim ait, & ne veniatis ad viam iuſtam; ſed, ne pereatis, inquit, de via iuſta: quid oſtendens, niſi eos eſſe commonitos, qui iam ambulant in via iuſta, vt in timore Deo ſeruiant, id eſt non altum ſapiant, ſed timeant? quod ſignificat, non ſuperbiant, ſed humiles ſint: vnde & alibi dicit, Non alta ſapiẽtes, ſed humilibus conſentientes: exultent Deo, ſed cum tremore, in nullo gloriantes, quãdo noſtrum nihil ſit, vt qui gloriatur, in Domino glorietur: Ne pereant de via iuſta, in qua iam ambulare cœperũt, dum ſibi hoc ipſum aſſignant, quod in ea ſunt. His verbis vſus eſt & Apoſtolus, vbi ait, Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini. Et oſtendens quare cum timore & tremore, ait, Deus eſt enim, inquit, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Non enim habebat hunc timorem & tremorem, qui dicebat in abundantia ſua, non mouebor in æternum: ſed quia filius erat promiſſionis, nõ perditionis, expertus Deo paululum deſerente quid eſſet ipſe, Domine, inquit, in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutẽ; auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum cõturbatus. Ecce doctior, & ob hoc etiam humilior, tenuit viam iam videns & confitens in voluntate ſua, Deum decori eius præſtitiſſe virtutem, quod ſibiipſi tribuens & de ſe præſumens, in tali abũdantia quã præſtiterat Deus, non de illo qui eam præſtiterat dicebat, non mouebor in æternum. Factus eſt ergo conturbatus, vt ſe inueniret, & humiliter ſapiens, non ſolùm æternæ vitæ, verumetiam in hac vita piæ conuerſationis & perſeuerantiæ, in quo ſpes habenda eſſet, addiſceret. Hæc vox & apoſtoli Petri eſſe potuit: dixerat quippe & ipſe in abundantia ſua, Animam meam pro te ponam: ſibi feſtinando tribuẽs, quod ei fuerat à Domino poſtea largiendum. Auertit autem ab illo faciem Dominus, & factus eſt conturbatus, ita vt eum mori pro illo metuens, ter negaret. Sed rurſus cõuertit ad eum faciem ſuam Dominus, & culpam lachrymis diluit. Quid eſt enim aliud, Reſpexit eum; niſi faciẽ ſuam quam paululum ab illo auerterat, reuocauit ad eum? Factus ergo fuerat conturbatus. Sed quia didicit non de ſeipſo fidere, etiam hoc ei profecit in bonum, faciente illo qui diligentibus eum omnia cooperatur in bonũ; quia ſecũdum propoſitum vocatus erat, vt nemo eum poſſet eripere de manu Chriſti, cui datus erat. Nemo ergo dicat, non eſſe corripiendum qui exorbitat de via iuſta, ſed ei reditum & perſeuerãtiam à Domino tantùm eſſe poſcendam: nemo prudens & fidelis hoc dicar. Si enim ſecundum propoſitũ vocatus eſt iſte, proculdubiò illi etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. Vtrum autem ſic ſit vocatus, quoniam qui corripit neſcit, faciat ipſe cum charitate quod ſcit eſſe faciendum: ſcit enim talem corripiendũ, facturo Deo aut miſericordiam, aut iudicium. Miſericordiam quidem, ſi à maſſa perditionis ille qui corripitur, gratiæ largitate diſcretus eſt, & nõ eſt inter vaſa iræ quæ perfecta ſunt in perditionem, ſed inter vaſa miſericordiæ, quæ præparauit Deus in gloriam. Iudicium verò, ſi in illis eſt damnatus, in his non eſt prædeſtinatus.

Margin notes (left column): Præteriti pro futuri tẽporis verbis cur Scriptura vtatur. — Eſa. 45. ſec. 70. — Ioan. 6. — Pſalm. 29. — Pſalm. 2. — Seruiendum Domino in timore, & exultandum in tremore quid, & quare — Roman. 12. — Hier. 9. — Philip. 2. — Ab exemplo Dauid Pſalm. 29. — Ab exemplo B. Petri Ioan. 13. — Luca 22. Petrum quo ſenſu Chriſtus reſpexerit.

CAP. X.

HINC exoritur alia quæſtio non ſanè contemnenda, ſed in adiutorio Domini, in cuius manu ſunt & nos & ſermones noſtri, aggredienda atque ſoluenda. Quæritur enim à nobis, quantum attinet ad hoc donũ Dei, quod eſt in bono perſeuerare vſque in finẽ, quid de ipſo primo homine ſentiamus, qui certè ſine vllo vitio factus eſt rectus. Nec dico, ſi perſeuerãtiam non habuit, quomodo ſine vitio fuit, cui tam neceſſarium Dei donum defuit. Huic namque interrogationi facilè reſpondetur, cum perſeuerãtiam non habuiſſe; quia in eo bono, quo ſine vitio fuit non perſeuerauerit: cœpit enim habere vitium ex quo cecidit; & ſi cœpit, antequam cœpiſſet, vtique ſine vitio fuit. Aliud eſt enim non habere vitium, & aliud eſt in ea bonitate, in qua nullum vitium eſt, non manere. Eo quippe ipſo quod non dicitur nunquam ſine vitio fuiſſe; ſed dicitur ſine vitio non permanſiſſe, proculdubiò demonſtratur ſine vitio fuiſſe, in quo bono non permãſiſſe culpatur. Sed illud magis quærendum operoſiuſque tractandum eſt, quomodo reſpondeamus eis, qui dicunt: Si in illa rectitudine in qua ſine vitio factus eſt, habuit perſeuerantiam, proculdubiò perſeuerauit in ea. Et ſi perſeuerauit, vtique non peccauit, nec illam ſuam rectitudinem Deumque deſeruit. Eum autem peccaſſe, & deſertorem boni fuiſſe, veritas clamat. Non ergo habuit in illo bono perſeuerantiam, & ſi non habuit, non vtique accepit. Quomodo enim & accepiſſet perſeuerãtiam, & non perſeueraſſet? Porrò ſi propterea non habuit quia non accepit, quid ipſe non perſeuerãdo peccauit, qui perſeuerantiam non accepit? Neque enim dici poteſt ideo non accepiſſe, quia non eſt diſcretus à maſſa perditionis gratiæ largitate. Nondum quippe erat illa in genere humano perditionis maſſa antequã peccaſſet, ex quo tracta eſt origo vitiata. Quapropter ſaluberrimè confitemur, quod rectiſſimè credimus, Deum dominumque rerum omnium qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura eſſe præſciuit, & ſciuit magis ad ſuam omnipotentiſſimam bonitatem pertinere, etiã de malis bene facere, quàm mala eſſe non ſinere; ſic ordinaſſe angelorum & hominum vitam, vt in ea prius oſtenderet quid poſſet eorum liberum arbitrium; deinde quid poſſet ſuæ gratiæ beneficium iuſtitiæque iudicium. Denique Angeli quidã, quorum princeps eſt qui dicitur diabolus, per liberum arbitrium à Domino Deo refugæ facti ſunt. Refugiẽtes tamen eius bonitatem qua beati fuerunt, non potuerunt eius effugere iudicium, per quod miſerrimi effecti ſunt. Cæteri autem per ipſum liberum arbitriũ in veritate ſteterũt, eamque de ſuo caſu nunquam futuro certiſſimam ſcire meruerũt. Si enim nos de Scripturis ſanctis noſſe potuimus ſanctos Angelos iã nullos eſſe caſuros, quanto magis hoc ipſi reuelata ſibi ſublimius veritate nouerunt? Nobis quippe beata ſine fine

Margin notes (right column): Quæſtio. An primo homini donum fuerit perſeuerantiæ donatum. — Reſponſio. — Quæſtio altera. Quomodo peccauerit Adam non perſeuerando, ſi perſeuerantiæ donum non acceperit. — Reſponſio. — Angeli per liberum arbitrium ſteterunt.

De ſua perſeuerantia ſunt ſecuri. *Matth. 22.*

fine vita promiſſa eſt, & æqualitas angelorum. Ex qua promiſſione certi ſumus, cùm ad illam vitam poſt iudicium venerimus, non inde nos eſſe lapſuros: quod ſi de ſeipſis angeli neſciunt, non æquales, ſed beatiores erimus. Veritas autem nobis eorum promiſit æqualitatem. Certum eſt igitur hoc eos noſſe per ſpeciem, quod nos per fidem, nullam ſcilicet iam ruinam cuiuſquam ſancti angeli futuram.

Dæmones ante lapſum quodammodo beati.

Diabolus verò & angeli eius, etſi beati erant antequam caderent, & ſe in miſeriam caſuros eſſe neſciebant; erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, ſi per liberum arbitrium in veritate ſtetiſſent, donec iſtam ſummę beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipſius permanſionis acciperent, id eſt, vt magna per Spiritum ſanctum data abundantia charitatis Dei, cadere vlterius omnino non poſſent, & hoc de ſe certiſſimè noſſent.

Beatitudinis plenitudo.

Dæmones futuri caſus ſui fuerũt ignari.

Hanc plenitudinem beatitudinis non habebant; ſed quia neſciebant ſuam futuram miſeriam, minore quidem, ſed tamen beatitudine ſine vllo vitio fruebãtur. Nam ſi ſuum caſum futurum noſſent æternumq́ue ſupplicium, beati vtique eſſe non poſſent, quos huius tanti mali metus iam tunc miſeros eſſe compelleret.

Primus homo per liberum ſuum arbitriũ ſtare & ipſe potuit.

Sic & hominem fecit cum libero arbitrio, & quamuis ſui futuri caſus ignarum, tamen ideò beatum, quia & non mori, & non miſerum fieri in ſua poteſtate eſſe ſentiebãt. In quo ſtatu recto ac ſine vitio, ſi per ipſum liberũ arbitrium manere voluiſſet, profectò ſine vllo mortis & infelicitatis experimento, acciperet illã merito huiuſmodi permãſionis, beatitudinis plenitudinem, quã & ſancti angeli ſunt beati, id eſt vt cadere non poſſet vlterius, & hoc certiſſimè ſciret.

Primus homo futuri caſus ſui præſcius non fuit.

Nam neque ipſe poſſet etiam in paradiſo beatus eſſe; imò ibi non eſſet, vbi eſſe miſerum non deceret, ſi eum ſui caſus præſciẽtia timore tanti mali miſerum faceret. Quia verò per liberum arbitrium Deum deſeruit, iuſtum iudiciũ Dei expertus eſt, vt cum tota ſua ſtirpe quæ in illo adhuc poſita, tota cum illo peccauerat, damnaretur. Quotquot enim ex hac ſtirpe gratia Dei liberantur, à damnatione vtique liberantur, qua iam tenentur obſtricti: vnde etiam ſi nullus liberaretur, iuſtum Dei iudicium nemo iuſtè reprehenderet. Quòd ergo pauci in comparatione pereuntium, in ſuo verò numero liberantur multi, gratia fit, gratis fit, gratiæ ſunt agendæ quia fit, ne quis velut de ſuis meritis extollatur, ſed omne os obſtruatur, & qui gloriatur, in Domino glorietur.

Hier. 9.

CAPVT XI.

Diſtinctio gratiæ ante & poſt lapſum data.

QVID ergo? Adam non habuit Dei gratiam? Imò verò habuit magnam, ſed diſparem. Ille in bonis erat, quæ bonitate ſui conditoris acceperat. Neque enim ea bona & ille ſuis meritis comparauerat, in quibus prorſus nullum patiebatur malum. Sancti verò in hac vita ad quos pertinet liberationis hæc gratia, in malis ſunt, ex quibus clamant ad Deum, Libera nos à malo.

Matth. 6. *Adam ante lapſum Chriſti ſanguine non indiguit.*

Ille in illis bonis Chriſti morte non eguit; iſtos à reatu & hæreditario & proprio, illius agni ſanguis abſoluit. Ille non opus habebat eo adiutorio, quod implorant iſti cùm dicunt, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: quoniã in eis caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, atque in tali certamine laborantes ac periclitantes, dari ſibi pugnandi vincendiq́ue virtutem per Chriſti gratiam poſcunt.

Rom. 7. *Galat. 5.*

Ille verò nulla tali rixa à ſeipſo aduerſus ſeipſum tẽtatus atque turbatus, in illo beatitudinis loco, ſua ſecum pace fruebatur. Proinde etſi non interim lætiore nunc, veruntamen potentiore gratia indigent iſti: & quæ potentior quàm Dei vnigenitus filius, æqualis Patri, & coæternus pro eis homo factus, & ſine vllo vel originali vel proprio peccato ab hominibus peccatoribus crucifixus? Qui quamuis die tertio reſurrexit, nunquam moriturus vlterius; pertulit tamen pro mortalibus mortem, qui mortuis præſtitit vitam, vt redempti eius ſanguine, tãto ac tali pignore accepto dicerent, Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo nõ & cum illo omnia nobis donauit?

Rom. 8.

Deus ergo naturam noſtram, id eſt, animam rationalem carnemq́ue hominis Chriſtus ſuſcepit, ſuſceptione ſingulariter mirabili vel mirabiliter ſingulari, vt nullis iuſtitiæ ſuæ præcedentibus meritis filius Dei ſic eſſet ab initio quo eſſe homo cœpiſſet, vt ipſe & verbum quod ſine initio eſt, vna perſona eſſet.

Hæc fuit poſtea Neſtorianorum hæreſis.

Neque enim quiſquam tanta rei huius & fidei cæcus eſt ignorantia, vt audeat dicere; quamuis de Spiritu ſancto & virgine Maria filium hominis natum, per liberum tamen arbitrium bene viuendo, & ſine peccato bona opera faciendo meruiſſe, vt eſſet Dei filius, reſiſtente Euangelio atque dicẽte, Verbum caro factum eſt.

Ioann. 1.

B Nam vbi hoc factum eſt, niſi in vtero virginali, vnde fuit initium hominis Chriſti? Itemq́ue virgine requirente, quomodo fieret quod ei per angelum nunciabatur, angelus reſpondit, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.

Luca 1.

Propterea, inquit, non propter opera, quę nõdum nati vtique nulla ſunt; ſed propterea quia Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi, quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Iſta natiuitas profectò gratuita coniunxit in vnitate perſonæ hominem Deo, carnem verbo. Iſtam natiuitatem bona opera ſecuta ſunt, non bona opera meruerunt. Neque enim metuendum erat, ne iſto ineffabili modo in vnitatem perſonę à verbo Deo natura humana ſuſcepta, per liberum voluntatis peccaret arbitrium, cùm iſta ſuſceptio talis eſſet, vt natura hominis à Deo ita ſuſcepta, nullum in ſe motum malæ voluntatis admitteret.

C Per hunc mediatorem Deus oſtendit eos quos eius ſanguine redemit, facere ſe ex malis deinceps in æternum bonos, quem ſic ſuſcepit, vt nunquam eſſet malus, nec ex malo factus ſemper eſſet bonus.

Primus homo ex eo quod in creatione acceperat, potuiſſet perſeuerare.

Iſtam gratiam non habuit homo primus, qua nũquam vellet eſſe malus: ſed ſanè habuit in qua ſi permanere vellet, nunquam malus eſſet, & ſine qua etiam cum libero arbitrio bonus eſſe non poſſet; ſed eam tamẽ per liberum arbitrium deſerere poſſet. Nec ipſum ergo Deus eſſe voluit ſine ſua gratia, quam reliquit in eius libero arbitrio; quoniam liberum arbitriũ ad malum ſufficit, ad bonum autem nihil eſt, niſi adiuuetur ab omnipotenti bono: quod adiutoriũ ſi homo ille per liberum non deſeruiſſet arbitriũ, ſemper eſſet bonus: ſed deſeruit, & deſertus eſt. Tale quippe erat adiutorium quod deſereret cùm vellet, & in quo permaneret ſi vellet; nõ quo fieret vt vellet.

Potentior eſt gratia quam Chriſtiani accipiũt, quã quæ Adæ fuit collata.

Hæc prima eſt gratia quæ data eſt primo Adam; ſed hæc potẽtior eſt in ſecũdo Adam. Prima eſt enim qua fit, vt habeat homo iuſtitiam ſi velit; ſecunda ergo plus poteſt, D qua etiam fit vt velit, & tantum velit, tantoq́ue ardore diligat, vt carnis voluntatem contraria concupiſcẽtem, voluntate ſpiritus vincat. Nec illa quidem parua erat qua demonſtrata eſt etiam potẽtia liberi arbitrij; quoniam ſic adiuuabatur, vt ſine hoc adiutorio in bono non maneret, ſed hoc adiutorium ſi vellet deſereret. Hæc autem tanto maior eſt, vt parum ſit homini per illam reparare perditam libertatem, parum ſit denique non poſſe ſine illa, vel apprehẽdere bonum, vel permanere in bono ſi velit; niſi etiam efficiatur vt velit.

Dona gratiæ, quæ Adæ in creatione collata.

Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem; in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectũ. Dederat & adiutorium, ſine quo in ea non poſſet permanere ſi vellet; vt autem vellet, in eius libero reliquit arbitrio. Poſſet ergo permanere ſi vellet, quia non

deerat adiutorium per quod poſſet, & ſine quo non poſſet perſeueranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profectò eius culpa eſt; cuius meritum fuiſſet, ſi permanere voluiſſet, ſicut fecerunt angeli ſancti, qui cadẽtibus aliis per liberum arbitriũ, per idem liberum arbitriũ ſteterunt ipſi, & huius manſionis debitam mercedem recipere meruerunt, tãtam ſcilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certiſſimũ ſit ſemper ſe in illa eſſe manſuros. Si autem hoc adiutorium vel angelo vel homini quumprimũ facti ſunt, defuiſſet, quoniam non talis natura facta erat, vt ſine diuino adiutorio poſſet manere ſi vellet, non vtique ſua culpa cecidiſſent. Adiutorium quippe defuiſſet, ſine quo manere non poſſent. Nũc autem quibus deeſt tale adiutorium, iam pœna peccati eſt: quibus autem datur, ſecundum gratiam datur, non ſecundum debitum, & tãto amplius datur per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, quibus id dare Deo placuit, vt non ſolùm adſit, ſine quo permanere non poſſumus, etiam ſi velimus; verumetiam tantum ac tale ſit, vt velimus. Eſt quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo & perſeueranter tenendo, non ſolùm poſſe quod volumus, verumetiam velle quod poſſumus. (B) Quod non fuit in homine primo; vnum enim horum in illo fuit, alterũ non fuit. Namque vt reciperet bonum, gratia non egebat, quia nondum perdiderat: vt autem in eo permaneret, egebat adiutorio gratiæ, ſine quo id omnino nõ poſſet: & acceperat poſſe ſi vellet, ſed non habuit velle quod poſſet; nã ſi habuiſſet, perſeueraſſet. Poſſet enim perſeuerare etiã ſi vellet: quod vt nollet, de libero deſcendit arbitrio, quod tunc ita liberum erat, vt bene velle poſſet & male. Quid erit autem liberius libero arbitrio, quãdo non poterit ſeruire peccato, quæ futura erat & homini, ſicut facta eſt & angelis ſanctis merces meriti? Nunc autem per peccatum perdito bono merito, in his qui liberantur, factum eſt donũ gratiæ, quæ merces meriti futura erat.

Liberrimum tunc erit arbitrium, cùm peccato ſeruire non poterit.

CAPVT XII.

Poſſe non peccare, mori, bonum deſerere; & non poſſe peccare, mori, bonum deſerere, qui differant.

(C) QVAPROPTER bina iſta quid inter ſe differant, diligenter & vigilanter intuendum eſt; poſſe non peccare, & non poſſe peccare; poſſe non mori, & non poſſe mori; bonum poſſe non deſerere, & bonũ non poſſe deſerere. Potuit enim non peccare primus homo, potuit non mori, potuit bonum non deſerere. Nunquid dicturi ſumus, non potuit peccare qui tale habebat liberum arbitrium? Aut non potuit mori, cui dictum eſt, Si peccaueris, morte morieris? *Geneſ. 2.* Aut non potuit bonum deſerere, cùm hoc peccando deſeruerit, & ideo mortuus ſit? Prima ergo libertas voluntatis erat, poſſe non peccare; nouiſſima erit multo maior, non poſſe peccare. Prima immortalitas erat poſſe non mori; nouiſſima erit multo maior, nõ poſſe mori. Prima erat perſeuerantiæ poteſtas, bonum poſſe non deſerere; nouiſſima erit felicitas perſeuerantiæ, bonum non poſſe deſerere. (D) Nunquid quia erunt bona nouiſſima potiora atque meliora, ideò fuerunt illa prima vel nulla vel parua? Itemque ipſa adiutoria diſtinguẽda ſunt. Aliud eſt adiutorium ſine quo aliquid non fit, & aliud eſt adiutorium, quo aliquid fit. Nam ſine alimentis non poſſumus viuere, nec tamen cùm affuerint alimenta, eis fit vt viuat qui mori voluerit. Ergo adiutorium alimentorum eſt, ſine quo non fit, nõ quo fit vt viuamus. At verò beatitudo quam non habet homo, cùm data fuerit, continuò fit beatus. Adiutorium eſt enim non ſolùm ſine quo non fit, verumetiã quo fit propter quod datur. Quapropter hoc adiutorium & quo fit eſt, & ſine quo non fit. Quia & ſi data fuerit homini beatitudo, continuò fit beatus, & ſi data nunquam fuerit, nunquam erit. Alimenta verò non conſequenter faciunt vt homo viuat, ſed tamen ſine illis non poteſt viuere. Primo itaque homini qui in eo bono quo factus fuerat rectus, acceperat poſſe non peccare, poſſe non mori, poſſe ipſum bonum non deſerere; datum eſt adiutorium perſeuerantiæ, non quo fieret vt perſeueraret, ſed ſine quo per liberum arbitriũ perſeuerare non poſſet. Nunc verò ſanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædeſtinatis, non tantùm tale adiutorium perſeuerantiæ datur; ſed tale vt eis perſeuerãtia ipſa donetur, non ſolùm vt ſine iſto dono perſeuerantes eſſe non poſſint, verumetiã vt per hoc donum non niſi perſeuerantes ſint. Non ſolùm enim dixit, Sine me nihil poteſtis facere; verumetiam dixit, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, & poſui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Quibus verbis eis non ſolùm iuſtitiam, verumetiam in illa perſeuerantiam ſe dediſſe monſtrauit. Chriſto enim ſic eos ponente vt eant & fructum afferant, & fructus eorũ maneat; quis audeat dicere, forſitan non manebit? Sine pœnitentia ſunt enim dona & vocatio Dei; ſed vocatio eorum qui ſecundum propoſitũ vocati ſunt. Pro his ergo interpellante Chriſto ne deficiat fides eorum; ſine dubio non deficiet vſque in finem; ac per hoc perſeuerabit vſque in finem, nec eam niſi manentem vitæ huius inueniet finis. Maior quippe libertas eſt neceſſaria aduerſus tot & tantas tentationes, quæ in paradiſo non fuerunt, dono perſeuerantiæ munita atque firmata, vt cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus ſuis vincatur hic mundus; hoc ſanctorum martyria docuerunt. Denique ille Adam & terrente nullo, & inſuper contra Dei terrentis imperium libero vſus arbitrio, non ſtetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate. Iſti autem non dico terrente mundo, ſed ſæuiente ne ſtarent, ſteterũt in fide, cùm videret ille bona præſentia quæ fuerat relicturus; iſti futura quę accepturi fuerant non viderẽt. Vnde hoc, niſi donante illo à quo miſericordiam conſecuti ſunt vt fideles eſſent; à quo acceperunt ſpiritum non timoris, quo perſequentibus cederent, ſed virtutis & charitatis & continentiæ, quo cuncta minantia, cuncta inuitantia, cuncta cruciantia ſuperarent? Illi ergo ſine peccato vllo data eſt, cum qua conditus eſt, voluntas libera, & eam fecit ſeruire peccato: horum verò cùm fuiſſet voluntas ſerua peccati, liberata eſt per illum, qui dixit, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Et accipiunt tantam per iſtam gratiam libertatem, vt quamuis quamdiu hic viuunt, pugnent contra concupiſcentias peccatorum, eiſque nonnulla ſurrepant, propter quę dicant quotidie, Dimitte nobis debita noſtra; non tamen vltrà ſeruiant peccato quod eſt ad mortem, de quo dicit Ioannes Apoſtolus: Eſt peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. De quo peccato quoniam non expreſſum eſt, poſſunt multa & diuerſa ſentiri: ego autem dico id eſſe peccatum, fidem quę per dilectionem operatur, deſerere vſque ad mortem. Huic peccato vltrà non ſeruiunt, non prima conditione, ſicut ille, liberi, ſed per ſecundum Adam Dei gratia liberati; & iſta liberatione habentes liberum arbitrium quo ſeruiant Deo, non quo captiuentur à diabolo. Liberati enim à peccato ſerui facti ſunt iuſtitiæ, in qua ſtabunt vſque in finem, donante ſibi illo perſeuerantiam, qui eos præſciuit & prædeſtinauit, & ſecundum propoſitum vocauit & iuſtificauit & glorificauit; quoniam illa quæ his promiſit, etiam futura iam fecit, cui promittenti credidit Abraham, & deputatum eſt illi ad iuſtitiam. Dedit enim gloriã Deo pleniſſimè credens, ſicut ſcriptum eſt, quia quæ promiſit, potens eſt & facere. Ipſe ergo illos bonos facit, vt bona faciant. Neque enim propterea eos promiſit Abrahæ, quia præſciuit à ſeipſis bonos futuros. Nam ſi ita eſt, non ſuum, ſed eorum eſt quod promiſit. Non autem ſic credidit Abraham; ſed, non eſt infirmatus in fide, dans gloriam Deo, & pleniſſimè credens, quia quæ promiſit Deus, potens eſt & facere.

Duplex libertas, immortalitas, perſeuerantia.

Adiutorium ſine quo aliquid non fit, & quo aliquid fit.

Perſeuerantiæ adiutorium quale ſit primo homini datum.

Ioan. 15.

Rom. 11.

Maior nunc & potentior ſanctorũ, quã Adæ in primo ſtatu libertas.

1. Tim. 1.

Ioan. 8.

Matth. 6.

1. Ioan. 5.

Peccatum ad mortem, quod.

Rom. 4.

Non

Non ait, quæ præſciuit, potens eſt promittere; aut, quæ prædixit, potens eſt oſtendere; aut, quæ promiſit, potens eſt præſcire; ſed, quæ promiſit, potẽs eſt & facere. Ipſe ergo eos facit perſeuerare in bono, qui facit bonos. Qui autem cadunt & pereunt, in prædeſtinatorũ numero non fuerunt. Quamuis ergo de omnibus regeneratis & piè viuentibus loqueretur Apoſtolus, dicens, Tu quis es qui iudices ſeruum alienum? ſuo domino ſtat aut cadit:

Rom. 14.

continuò tamen reſpexit ad prædeſtinatos, & ait, Stabit autem; & ne hoc ſibi arrogarent, Potens eſt enim Deus, inquit, ſtatuere eum. Ipſe itaque dat perſeuerantiam, qui ſtatuere potens eſt eos qui ſtant, vt perſeuerantiſſimè ſtent; vel reſtituere qui ceciderint; Dominus enim erigit eliſos.

Pſalm. 145.

Vt ergo non acciperet hoc donum Dei, id eſt, in bono perſeuerantiam primus homo, ſed perſeuerare vel non perſeuerare, in eius relinqueretur arbitrio, tales vires habebat eius voluntas, quæ ſine vllo fuerat inſtituta peccato, & nihil illi ex ſeipſa concupiſcentialiter reſiſtebat, vt dignè tantæ bonitati & bene viuendi facilitati, perſeuerandi committeretur arbitrium: Deo quidem præſciente quid eſſet facturus iniuſtè; præſciente tamen, non ad hoc cogente; ſed ſimul ſciẽte quid de illo ipſe faceret iuſtè. Nunc verò poſteaquam eſt illa magna peccati merito amiſſa libertas, etiam maioribus donis adiuuãda remanſit infirmitas. Placuit enim Deo quo maximè humanæ ſuperbiã præſumptionis extingueret, vt non glorietur omnis caro coram ipſo, id eſt, omnis homo. Vnde autem non glorietur caro coram ipſo, niſi de meritis ſuis? quæ quidem potuit habere, ſed perdidit: & per quod habere potuit, per hoc perdidit, hoc eſt, per liberum arbitrium, propter quod non reſtat liberandis niſi gratia liberãtis. Ita ergo non gloriatur omnis caro coram ipſo. Non enim gloriantur iniuſti, quia non habent, vnde; nec iuſti, quia ex ipſo habent vnde; nec habent gloriam ſuam niſi ipſum, cui dicunt, Gloria mea & exaltans caput meum.

Pſalm. 3.

Ac per hoc ad omnem hominem pertinet quod ſcriptũ eſt, Vt nõ glorietur omnis caro coram ipſo. Ad iuſtos autẽ illud, Qui gloriatur, in Domino glorietur.

1. Cor. 1. Ibidem & 2. Cor. 10.

Hoc etiam Apoſtolus apertiſſimè oſtendit, qui cùm dixiſſet, vt non glorietur omnis caro coram ipſo; ne putarent ſancti ſine gloria ſe remanſiſſe; mox addidit, Ex ipſo autem vos eſtis in Ieſu Chriſto, qui factus eſt nobis ſapiẽtiã à Deo & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur.

Hier. 9. Iob 7.

Hinc eſt quod in hoc loco miſeriarum, vbi tentatio eſt vita humana ſuper terram, virtus in infirmitate perficitur: quæ virtus, niſi vt qui gloriatur, in Domino glorietur? Ac per hoc nec de ipſa perſeuerantia boni voluit Deus ſanctos ſuos in viribus ſuis, ſed in ipſo gloriari: qui eis non ſolùm dat adiutorium quale primo homini dedit, ſine quo non poſſint perſeuerare ſi velint; ſed in eis etiam operatur & velle: vt quoniam non perſeuerabũt, niſi & poſſint, & velint, perſeuerandi eis poſſibilitas & voluntas diuinæ gratiæ largitate donetur. Tantum quippe Spiritu ſancto accenditur voluntas eorum, vt ideo poſſint, quia ſic volunt; ideo ſic velint, quia Deus operatur vt velint: nam ſi in tanta infirmitate vitæ huius, in qua tamen infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipſis relinqueretur voluntas ſua, vt in adiutorio Dei, ſine quo perſeuerare non poſſent, manerent ſi vellent, nec Deus in eis operaretur vt vellent; inter tot & tantas tentationes infirmitate ſua voluntas ipſa ſuccumberet, & ideo perſeuerare non poſſent, quia deficientes infirmitate, nec vellent; aut non ita vellent infirmitate voluntatis, vt poſſent. Subuentum eſt igitur infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inſuperabiliter ageretur; & ideo quamuis infirma, non tamẽ deficeret, neque aduerſitate aliqua vinceretur.

Diuina gratia potentia in imbecilla hominis voluntate inter tot aduerſa, gubernante ac ſuſtentãte.

Ita factũ eſt, vt voluntas hominis inualida & imbecilla, in bono adhuc paruo perſeueraret per virtutem Dei, cùm & voluntas primi hominis fortis & ſana, in bono ampliore non perſeuerauerit, habens virtutẽ liberi arbitrij; quãuis non defuturo adiutorio Dei, ſine quo non poſſet perſeuerare ſi vellet; non tamen tali quo in illo Deus operaretur vt vellet. Fortiſſimo quippe dimiſit atque permiſit facere quod vellet; infirmis ſeruauit, vt ipſo donante inuictiſſimè quod bonum eſt vellent, & hoc deſerere inuictiſſimè nollent. Dicente ergo Chriſto, Rogaui pro te ne deficiat fides tua, intelligamus ei dictum, qui ædificatur ſuper petram.

Lucæ 22.

Atque ita homo Dei non ſolùm quia miſericordiam cõſecutus eſt vt fidelis eſſet; verumetiam quia fides ipſa non deficit; qui gloriatur, in Domino glorietur.

CAPVT XIII.

Certus eſt ita electorum numerus, vt ei nec addi quiſquam, nec detrahi poſſit.

HÆC de his loquor, qui prædeſtinati ſunt in regnũ Dei, quorum ita certus eſt numerus, vt nec addatur eis quiſquam, nec minuatur ex eis; non de his, qui cùm annunciaſſet & locutus eſſet, multiplicati ſunt ſuper numerum.

Pſalm. 39.

Ipſi autem vocati dici poſſunt, non autem electi, quia non ſecũdum propoſitum vocati. Certum verò eſſe numerum electorum, neque augendum neque minuendum, quamuis & Ioannes Baptiſta ſignificet, vbi dicit, Facite ergo dignum fructum pœnitentiæ: & nolite dicere apud voſmetipſos, Patrem habemus Abrahã.

Matth. 3.

Potens eſt enim Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahę: vt oſtendat ſic iſtos eſſe amputandos ſi non fecerint fructum, vt non deſit numerus qui promiſſus eſt Abrahæ: tamen apertius in Apocalypſi dicitur, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.

Apoc 3.

Si enim alius non eſt accepturus niſi iſte perdiderit; certus eſt numerus.

Occupatio.

Quòd autem etiam perſeueraturis ſanctis ſic iſta dicuntur, quaſi eos perſeueraturos habeatur incertum; non aliter hæc audire debent, quibus expedit non altum ſapere, ſed timere.

Nemo de ſalute & prædeſtinatione ſua certus & ſecurus.

Quis enim ex multitudine fidelium quamdiu in hac mortalitate viuitur, in numero prædeſtinatorũ ſe eſſe præſumat; quia id occultari opus eſt in hoc loco, vbi ſic cauenda eſt elatio, vt etiam per ſatanæ angelum ne extolleretur, tantus colaphizaretur Apoſtolus.

2. Cor. 12.

Hinc & Apoſtolis dicebatur, Si manſeritis in me; dicente illo qui illos vtique ſciebat eſſe manſuros.

Ioan. 15.

Et per Prophetam, Si volueritis & audieritis me; cùm ſciret ipſe in quibus operaretur & velle. Et ſimilia multa dicuntur.

Eſaiæ 1.

Quo conſilio Deus perſeueraturos, etiã non perſeueraturos in accepta iuſtitia, interdum permiſceat.

Nam propter huius vtilitatẽ ſecreti, ne fortè quis extollatur, ſed omnes etiam qui bene currunt timeãt, dum occultum eſt qui perueniant: propter huius ergo vtilitatem ſecreti credẽdum eſt quoſdam de filiis perditionis, non accepto dono perſeuerandi vſque in finem; in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere viuere, & aliquandiu fideliter ac iuſtè viuere, & poſtea cadere, neque de hac vita priuſquàm hoc eis contingat, auferri. Quorum ſi nemini contigiſſet, tamdiu haberẽt homines iſtum ſaluberrimum timorem, quo vitium elationis opprimitur, donec ad Chriſti gratiam quã piè viuitur, peruenirent, deinceps iam ſecuri nunquam ſe ab illo eſſe caſuros.

Quantũ præſumptionis et elationis periculum.

Quæ præſumptio in iſto tentationum loco non expedit, vbi tanta eſt infirmitas, vt ſuperbiam poſſit generare ſecuritas. Denique etiam hoc erit, ſed tunc, quod iam eſt in angelis, etiam in hominibus erit, quando vlla ſuperbia eſſe non poterit. Numerus ergo ſanctorum per Dei gratiam Dei regno prędeſtinatus, donata ſibi etiam vſque in finem perſeuerãtia, illuc integer perducetur, & illic integerrimus iam ſine fine beatiſſimus ſeruabitur, adhærente ſibi miſericordia Saluatoris ſui, ſiue cùm conuertuntur, ſiue cùm præliantur, ſiue cùm coronantur.

Etiam in iudicio neceſſaria nobis erit miſericordia Dei.

Nam & tunc eſſe illis Dei miſericordiam neceſſariam, ſancta Scriptura teſtatur, vbi ſanctus Dauid de Domino Deo ſuo dicit animæ ſuæ, Qui coronat te in miſeratione

Pſalm. 102.

tione & miſericordia. Dicit etiam Iacobus apoſtolus, A Iudicium ſine miſericordia illi qui non fecit miſericordiam; vbi oſtendit etiam in illo iudicio, in quo iuſti coronantur, iniuſtique damnantur, alios cum miſericordia, alios ſine miſericordia iudicandos. Propter quod etiam mater Machabæorum filio ſuo dicit, Vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiã. Cùm enim rex iuſtus, ſicut ſcriptum eſt, ſederit in throno, non aduerſabitur ante eum omne malum. Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Ac per hoc etiam ibi Dei miſericordia neceſſaria eſt, qua fit beatus, cui non imputauit Dominus peccatum: ſed tunc pro bonorum operum meritis iuſto iudicio etiam ipſa miſericordia tribuetur. Cùm enim dicitur, Iudicium ſine miſericordia illi qui non fecit miſericordiam; manifeſtatur in his in quibus inueniũtur bona opera miſericordiæ, iudicium cum miſericordia fieri; ac per hoc etiam ipſam miſericordiam meritis bonorum operum reddi. Non ſic eſt nunc, quando non ſolùm nullis bonis, ſed etiam multis malis operibus præcedentibus, miſericordia eius præuenit hominem, vt liberetur à malis, & quæ fecit, & quæ facturus fuerat, niſi Dei gratia regeneraretur; & quæ paſſurus fuerat in æternum, niſi erueretur à poteſtate tenebrarum, & transferretur in regnum filij charitatis Dei. Veruntamen quia & ipſa vita æterna, quam certum eſt bonis operibus debitam reddi, à tanto Apoſtolo gratia Dei dicitur, cùm gratia non operibus reddatur, ſed gratis detur; ſine vlla dubitatione confitendum eſt ideò gratiam vitam æternam vocari, quia his meritis redditur, quæ gratia contulit homini. Rectè quippe ipſa intelligitur, quę in Euangelio legitur, Gratia pro gratia, id eſt pro his meritis quæ contulit gratia. Hi verò qui non pertinẽt ad hunc prædeſtinatorum numerum, quos Dei gratia ſiue nondum habentes vllum liberum ſuæ voluntatis arbitrium, ſiue cum arbitrio voluntatis, ideo verè libero, quia per ipſam gratiam liberato, perducit ad regnum: Hi ergo qui non pertinent ad iſtum certiſſimũ & feliciſſimum numerum, pro meritis iuſtiſſimè iudicantur: aut enim iacent ſub peccato quod originaliter de generatione traxerunt, & cum illo hæreditario debito hinc exeunt, quod non eſt regeneratione dimiſſum; aut per liberum arbitrium alia inſuper addiderunt: arbitrium, inquam, liberum, ſed non liberatum; liberum iuſtitiæ, peccati autem ſeruum, quo voluuntur per diuerſas noxias cupiditates, alij magis, alij minus; ſed omnes mali, & pro ipſa diuerſitate diuerſis ſuppliciis iudicandi. Aut gratiam Dei ſuſcipiunt; ſed temporales ſunt, nec perſeuerant, deſerunt & deſerũtur. Dimiſſi enim ſunt libero arbitrio, non accepto perſeuerantiæ dono, iudicio Dei iuſto & occulto.

Iacob. 2.
2. Mach. 7.
Prouerb. 20. ſec. 70.
Pſalm. 31.
Miſericordia in extremo iudicio, pro bonorum operum meritis iuſto iudicio piis retribuetur.
B
Vita æterna bonorum operum merces cùm ſit, gratia quomodo dicatur Apoſtolo.
Rom. 6.
Ioan. 1.
C

CAPVT XIIII.

PATIANTVR ergo homines ſe corripi quando peccant, nec de ipſa correptione contra gratiam argumententur, nec de gratia cõtra correptionem; quia & peccatis iuſta pœna debetur, & ad ipſam pertinet iuſta correptio quæ medicinaliter adhibetur, etiam ſi ſalus ægrotantis incerta eſt. Vt ſi is qui corripitur, ad prædeſtinatorum numerum pertinet, ſit ei correptio ſalubre medicamentum; ſi autẽ non pertinet, ſit correptio pœnale tormentum. Sub iſto ergo incerto ex charitate adhibenda eſt, cuius exitus ignoratur; & pro illo cui adhibetur, orandum eſt vt ſanetur. Cùm autẽ homines per correptionem in viam iuſtitiæ ſeu veniunt ſeu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ſalutem, niſi ille qui quolibet plantante atque rigante, & quolibet in agris atque arbuſtulis operante dat incrementum Deus, cui volenti ſaluũ facere nullum hominis reſiſtit arbitriũ? Sic enim velle & nolle in volentis, aut nolentis eſt poteſtate; vt diuinam voluntatem non impediat, nec ſuperet poteſtatem. De his enim qui faciũt quæ non vult, facit ipſe quæ vult.

D
Correptioni coniungenda oratio.

Et quod ſcriptum eſt, quòd vult omnes homines ſaluos fieri, nec tamen omnes ſalui fiunt, multis quidem modis intelligi poteſt, ex quibus in aliis opuſculis noſtris aliquos cõmemorauimus: ſed hic vnum dicam; ita dictum eſt, Omnes homines vult ſaluos fieri, vt intelligantur omnes prædeſtinati; quia omne genus hominum in eis eſt, ſicut dictum eſt Phariſæis, Decimatis omne olus; vbi non eſt intelligendum niſi omne quod habebant: neque enim omne olus quod erat in toto terrarum orbe, decimabant. Secundum iſtum locutionis modum, dictũ eſt, Sicut & ego omnibus per omnia placeo. Nunquid enim qui hoc dixit, placebat etiam tam multis perſecutoribus ſuis? Sed placebat omni generi hominum quod Chriſti cõgregabat Eccleſia, ſiue iam intus poſitis, ſiue introducẽdis in eam. Non eſt itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in cęlo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, & qui etiam illa quæ futura ſunt fecit, humanas voluntates non poſſe reſiſtere, quo minus faciat ipſe quod vult, quandoquidem etiam de ipſis hominum voluntatibus, quod vult, cùm vult, facit. Niſi fortè (vt ex multis aliqua commemorem) quando Deus voluit Sauli regnum dare, ſic erat in poteſtate Iſraëlitarum ſubdere ſe memorato viro, ſiue non ſubdere, quod vtique in eorum erat poſitum voluntate, vt etiam Deo valerent reſiſtere. Qui tamen hoc non fecit, niſi per ipſorum hominum voluntates, ſine dubio habens humanorum cordium quò placeret inclinandorum omnipotentiſſimam poteſtatem. Sic enim ſcriptum eſt, Et dimiſit Samuël populum, & abiit vnuſquiſque in locum ſuum; & Saul abiit in domum ſuam in Gabaa; & abierunt potentes quorum tetigit Deus corda cum Saul. Et filij peſtilentes dixerunt, Nunquid ſaluabit nos hic? Et inhonorauerunt eum, & non attulerunt ei munera. Nunquid aliquis dicturus eſt, non iturũ fuiſſe cum Saul quenquam eorum, quorum tetigit corda Deus vt irent cum illo; aut iſſe aliquem peſtilentium, quorum vt hoc facerent corda non tetigit? Item de Dauid, quem Dominus in regnum ſucceſſu proſperiore conſtituit, ita legitur, Et ambulabat Dauid proficiens, & magnificabatur, & Dominus erat cum illo. Hoc cùm præmiſſum fuiſſet, paulo pòſt dictum eſt, Et Spiritus induit Amaſai principem inter triginta, & dixit, Tui ſumus Dauid, & tecum futuri filij Ieſſe. Pax tibi, & pax adiutoribus tuis, quia auxiliatus eſt tibi Deus. Nunquid ille poſſet aduerſari voluntati Dei, & non potius eius facere voluntatem, qui in eius corde operatus eſt per Spiritum ſuũ quo indutus eſt, vt hoc vellet, diceret & faceret? Item paulo pòſt ait eadem Scriptura, Omnes hi viri bellatores, dirigentes aciem corde pacifico venerunt in Hebron, vt conſtituerent Dauid ſuper omnem Iſraël: ſua voluntate vtique iſti conſtituerunt regem Dauid. Quis non videat? Quis hoc neget? Non enim hoc non ex animo, aut non ex bona voluntate fecerunt corde pacifico; & tamẽ hoc in eis egit, qui in cordibus hominum quod voluerit operatur. Propter quod præmiſit Scriptura, Et ambulabat Dauid proficiens, & magnificabatur, & Dominus omnipotens erat cum illo. Ac per hoc Dominus omnipotens qui erat cum illo, adduxit iſtos vt eum regem conſtituerent. Et quomodo adduxit? Nunquid corporalibus vllis vinculis alligauit? Intus egit, corda tenuit, corda mouit, eoſque volũtatibus eorum, quas ipſe in illis operatus eſt, traxit. Si ergo cùm voluerit reges in terra Deus conſtituere, magis habet in poteſtate voluntates hominum, quàm ipſi ſuas; quis alius facit vt ſalubris ſit correptio, & fiat in correpti corde correctio, vt cæleſti conſtituatur in regno?

1. Timoth. 2.
Omnes homines quomodo Deus ſaluos fieri velit.
Conſule Scholia.
Luca 11.
1. Cor. 10.
1. Reg. 10.
1. Par. 11.
1. Par. 12.

CAPVT XV.

CORRIPIANTVR itaque à præpoſitis ſuis ſubditi fratres correptionibus de charitate venientibus, pro

pro culparum diuerſitate diuerſis, vel minoribus vel amplioribus: quia & ipſa quæ damnatio nominatur, quam facit epiſcopale iudicium, qua pœna in Eccleſia nulla maior eſt, poteſt, ſi Deus voluerit, in correptionem ſaluberrimam cedere atque proficere. Neque enim ſcimus quid contingat ſequenti die: aut ante finem vitæ huius de aliquo deſperandum eſt, aut cõtradici Deo poteſt ne reſpiciat & det pœnitentiam, & accepto ſacrificio ſpiritus contribulati cordiſq́. contriti; à reatu quamuis iuſtæ damnationis abſoluat, damnatumque ipſe non damnet. Paſtoralis tamen neceſſitas habet ne per plures ſerpant dira contagia, ſeparare ab ouibus ſanis morbidam; ab illo, cui nihil eſt impoſſibile, ipſa forſitan ſeparatione ſanandã. Neſcientes enim quis pertineat ad prædeſtinatorum numerum, quis non pertineat; ſic affici debemus charitatis affectu, vt omnes velimus ſaluos fieri. Hoc quippe fit, cùm ſingulos quoſque vt occurrerint, cum quibus id agere valeamus, ad hoc conamur adducere, vt iuſtificati ex fide pacem habeant ad Deum, quam prædicabat etiam Apoſtolus, cùm diceba, Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: obſecramus pro Chriſto, reconciliari Deo. Quid eſt enim ei reconciliari, niſi pacem ad illum habere, propter quam pacem etiam ipſe Dominus Ieſus dixit diſcipulis, In quamcunque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui: & ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra; ſin autem, ad vos reuertetur? Cùm hanc euangelizant pacem, de quibus prædictum eſt, Quàm ſpecioſi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciãt bona! nobis quidem tunc incipit eſſe quiſque filius pacis, cùm obedierit & crediderit huic Euangelio, & ex fide iuſtificatus pacẽ ad Deum habere cœperit; ſecundum autem prædeſtinationem Dei, iam filius pacis erat. Neque enim dictum eſt, Super quem requieuerit pax veſtra, fiet filius pacis; ſed, Vbi fuerit, inquit, filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra. Iam ergo & antequam illi annũciaretur hæc pax, filius pacis ibi erat, ſicut eum nouerat atque præſcierat non Euãgeliſta, ſed Dominus. Ad nos ergo qui neſcimus quiſnam ſit filius pacis, aut non ſit, pertinet nullum exceptum facere; nullumq́. diſcernere; ſed velle omnes ſaluos fieri quibus prædicamus hanc pacem. Neque enim metuendum eſt ne perdamus eam, ſi ille cui prędicamus, non eſt filius pacis ignorantibus nobis. Ad nos enim reuertetur, id eſt, nobis proderit hæc prædicatio, non & illi: ſi autem ſuper eum pax prædicata requieuerit, & nobis, & illi. Quia ergo nos qui ſalui futuri ſint neſcientes, omnes quibus prædicamus hanc pacẽ ſaluos fieri velle Deus iubet, & ipſe in nobis hoc operatur, diffundẽdo iſtam charitatem in corda noſtra per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Poteſt etiam ſic intelligi, quòd omnes homines Deus vult ſaluos fieri, quoniã nos facit velle, ſicut miſit ſpiritum filij ſui clamantem, Abba pater, id eſt, nos clamare facientem. De ipſo quippe ſpiritu, alio loco dicit, Accepimus ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Nos ergo clamamus, ſed ille clamare dictus eſt, qui efficit vt clamemus. Si ergo clamantem ſpiritum rectè dixit Scriptura, à quo efficitur vt clamemus; rectè etiam & volentẽ Deum, à quo efficitur vt velimus: ac per hoc quia & corripiendo nihil aliud debemus agere, niſi vt ab iſta pace quæ eſt ad Deum non recedatur, aut ad eam qui receſſerat, reuertatur, nos agamus ſine deſperatione quòd agimus. Si filius pacis eſt quem corripimus, requieſcet ſuper eum pax noſtra; ſin autem, ad nos reuertetur. Quamuis itaque etiam dum quorundam fides ſubuertitur, firmum Dei fundamentũ ſtet, quoniam ſciuit Dominus qui ſunt eius, non tamen ideo nos pigri & negligentes eſſe debemus in corripiendis, qui corripiendi ſunt. Neque enim fruſtrà dictum eſt, Corrumpunt mores bonos colloquia mala: &, Peribit infirmus in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt? Non argumentemur contra iſta præcepta ſalubremque terrorem dicentes; & corrumpant bonos mores colloquia mala, & pereat infirmus, quid ad nos? Firmum fundamẽtum Dei ſtat, & nemo perit niſi filius perditionis.

[Margin notes, left column: Excommunicatione pœna maior in Eccleſiis non eſt. — Excommunicationis cauſa. — Quoniam incertum nobis eſt quos Deus ſaluare decreuerit, omnium & ſingulorũ debemus procurare ſalutẽ voto, prædicatione, & correptione. — 2. Cor. 5. — Lucæ 10. — Eſaiæ 52. — Alia interpretatio loci Apoſt. Qui vult omnes homines ſaluos fieri. — 1. Timoth. 2. — Galat. 4. — Roman. 8. — 1. Cor. 15. — 1. Cor. 8.]

CAPVT XVI.

ABSIT vt iſta garrientes, ſecuros nos in hac negligentia eſſe debere credamus. Verum eſt enim, quia nemo perit, niſi filius perditionis; ſed ait Deus per Ezechielem prophetã, Ille quidem in peccato ſuo morietur, ſanguinem verò eius de manu ſpeculatoris inquiram. Proinde quantum ad nos pertinet, qui prædeſtinatos à non prædeſtinatis diſcernere non valemus, & ob hoc omnes ſaluos fieri velle debemus; omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda eſt à nobis medicinaliter ſeuera correptio: Dei eſt autem illis eam facere vtilem, quos ipſe præſciuit & prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui. Si enim aliquando timore non corripimus, ne aliquis inde pereat; cur nõ etiam timore corripimus, ne aliquis inde plus pereat? Neq; enim dilectionis viſcera maiora geſtamus quàm beatus Apoſtolus, qui dicit, Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes, videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Vbi intelligendum eſt tunc potius malum pro malo reddi, ſi corripiẽdus non corripitur, ſed praua diſſimulatione negligitur. Dicit enim, Peccantes coram omnibus corripe, vt cæteri timorem habeant. Quod de his peccatis accipiendũ eſt quæ non latent, ne contra Domini ſententiam putetur locutus. Ille enim dicit, Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum. Veruntamẽ & ipſe ſeueritatem correptionis euſque perducit, vt dicat, Si nec eccleſiam audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Et quis magis dilexit infirmos, quàm ille qui pro omnibus eſt factus infirmus, & pro omnibus ex ipſa eſt infirmitate crucifixus? Quæ cùm ita ſint, nec gratia prohibet correptionem, nec correptio negat gratiã: & ideò ſic eſt præcipienda iuſtitia, vt à Deo gratia qua id quod præcipitur fiat, fideli oratione poſcatur; & hoc vtrunque ita faciẽdum eſt, vt neque iuſta correptio negligatur. Omnia verò hæc cùm charitate fiant, quoniam charitas nec facit peccatum, & cooperit multitudinem peccatorum.

[Margin notes, right column: Ioan. 17. — Ezech. 3. — 1. Theſſ. 5. — Correptione non malum, ſed bonum pro malo redditur. — 1. Timoth. 5. — Publice publica tantùm corripienda peccata. — Matth. 18. — 1. Petri 4.]

LIBRI DE CORREPTIONE ET GRATIA, FINIS.

DIVI

IN DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, AD PROSPERVM ET HILARIVM LIBROS II. QVORVM ALTER EST DE PRÆDESTINATIONE SANCTORVM, ALTER DE DONO PERSEVERANTIÆ,

PRÆFATIO.

POSTQVAM in Gallias allati fuere libri quidam Auguſtini contra Pelagianos ſcripti, non paucorum illic animos offenderunt; non modò de communi doctorum vulgo, ſed quorundam etiam presbyterorum ac epiſcoporum qui & pietate & eruditione celebres & commendati habebantur: adeo vt multi quoque Auguſtini doctrinæ fauentes, eorum authoritatem reueriti, à meliore ſententia reuocarentur aut eam certè profiteri publicè non auderent. Verùm alij quidam cordatiores firmioresq́ue, inter quos præcipui Proſper Regienſis & Hilarius Arelatenſis epiſcopus, ſentientes eos Pelagiani erroris vel incautos negotium agere, quoſdam verò rem non intellectam imperitè calumniari; fortiter ſe iis oppoſuere. Quibus cùm per omnia ſatisfacere non poſſent, re ad Auguſtinum relata rogant vt quæ in eius libris, præſertim de correptione & gratia quoſdam ſuorum offendebant, clarius diſertiusq́ue explicare dignaretur. Ea verò quæ ſint ex ſubiectis vtriuſque epiſtolis cognoſcere licebit. Hac occaſione ſcripſit Auguſtinus ſequentes libros duos, alterum de prædeſtinatione ſanctorum, alterum de dono perſeuerantiæ. Sed adeò nec his quidem ſatisfactum hominibus illis fuit, vt Auguſtini doctrinam ac libros magis etiam magisq́ue auerſarentur multa in eis imperitè malitioséque calumniantes. Vnde factum vt aduerſus eorum reprehenſiones B. Proſper defuncto iam Auguſtino varios ediderit apologiarum libellos; cuius generis ſunt præter alios, ad capitula Gallorum, ad obiectiones Vincentianas, ad excerpta Genuenſium, & aduerſus Collatorem reſponſiones. Quibus cùm eorum inſcitiam & calumnias clariſſimè coarguiſſet, vt erubeſcere iam meritò etiam deberent, maiores tamen poſtea motus concitarunt, nec Proſpero iam & Hilario parcentes; vt coacti fuerint ad apoſtolicam ſedem confugere, quam eo tempore Celeſtinus pontifex gubernabat. Is rem totam ab eis edoctus ad Galliæ epiſcopos quoſdam literas mittit, quibus B. Auguſtinum & doctrinam eius tuetur ac prædicat, obtrectatores eius grauiter coarguit, Epiſcopis mandat vt eis ſilentium imponant. Sed ne ſic quidem prorſus quieuere. Quia enim pontifex libros eos quos illi tam odioſè traducebant, videlicet de correptione & gratia, de prædeſtinatione ſanctorum, de perſeuerantiæ dono nominatim non expreſſerat, titulis eos ſuis deſignans, poſt Celeſtini mortem aiebant non eos fuiſſe approbatos, nec propter illos commendatum authorem, ſed pro anteriorum ſcriptorum meritis, laudationem iſtam in eum fuiſſe collatam; vt teſtis eſt Proſper ſub finem libri contra Collatorem. Quo comperto Leo pontifex qui tertius à Celeſtino Xiſto in Pontificatu ſucceſſerat, in Arauſicana ciuitate concilium celebrari iuſſit, quod eſt eius nominis ſecundum, in quo renouata & iteratò confirmata eſt catholica & apoſtolica, eademq́ue Auguſtini de gratia & libero arbitrio doctrina, canonibus ipſis ex B. Auguſtini libris paſſim decerptis. Quæ omnia in appendice reperire licebit. Cæterùm quòd horum duorum librorum in Retractationibus ſuis non meminerit Auguſtinus, inde factum, quod cùm hæc ſcriberet, tam eos haberet in manibus necdum perfectos, quemadmodum ipſemet infrà teſtatur libro ſecundo, cap. 11. & 21.

Lib. 4 reſpõſ. qui eſt contra Collat. cap. 21.

D. PROSPERI EPISTOLA AD AVGVSTINVM DE RELIQVIIS PELAGIANÆ HÆRESEOS IN GALLIA SVBOLESCENTIBVS.

DOMINO beatiſſimo Papæ, ineffabiliter mirabili, incomparabiliter honorando, præſtantiſſimo patrono, Auguſtino Proſper. Ignotus quidẽ tibi facie, ſed iam aliquatenus, ſi reminiſcaris, animo ac ſermone cõpertus: nam per ſanctum fratrem meum Leontium diaconum miſi Epiſtolas & recepi: nunc quoque beatitudini tuæ ſcribere audeo, non ſolùm ſalutationis vt tunc ſtudio, ſed etiam fidei, qua Eccleſia viuit, affectu. Excubante enim pro vniuerſis membris corporis Chriſti vigilantiſſima induſtria tua, & aduerſus hæreticarum doctrinarũ inſidias veritatis virtute pugnante; nullo modo mihi verendũ putaui, ne oneroſius tibi, aut importunus eſſem in eo, quod ad multorum ſalutẽ, ac perinde ad pietatem tuam pertinet: cũ potius reum futurũ eſſe me crederem, ſi ea quæ valde pernicioſa eſſe intelligo, ad ſpecialẽ patronum fidei non referrem. Multi ergo ſeruorũ Chriſti qui in Maſſilienſi vrbe conſiſtunt, in ſanctitatis tuæ ſcriptis quæ aduerſus Pelagianos hæreticos condidiſti, contrarium putant patrum opinioni & Eccleſiaſtico ſenſui, quicquid in eis de vocatione electorũ ſecundum Dei propoſitum diſputaſti. Et cùm aliquandiu tarditatẽ ſuã culpare maluerint, quàm non intellecta reprehendere, quidamq́ue eorum lucidiorem ſuper hoc atque apertiorẽ beatitudinis tuæ expoſitionem voluerint poſtulare; euenit ex diſpoſitione miſericordiæ Dei, vt cùm quoſdam intra Africam ſimilia mouiſſent, librum de correptione & gratia, plenũ diuinæ authoritatis emitteres. Quo in notitiam noſtrã inſperata opportunitate delato, putauimus omnes querelas reſiſtentium ſopiendas: quia vniuerſis quæſtionibus, de quibus conſulenda erat ſanctitas tua, tam plenè illic abſoluteq́ue reſponſum eſt; quaſi hoc ſpecialiter ſtudueris, vt quæ apud nos erant turbata, componeres. Recenſito autem hoc beatitudinis tuæ libro; ſicut qui ſanctam atque apoſtolicam doctrinæ tuæ authoritatem antea ſequebantur, intelligentiores multo inſtructioresq́ue ſunt facti: ita qui perſuaſionis ſuæ impediebantur obſcuro, auerſiores quàm fuerant, receſſerunt. Quorum tam abrupta diſſenſio primùm propter ipſos metuenda eſt, ne tam claris tamq́ue egregiis in omnium virtutum ſtudio viris ſpiritus Pelagianæ impietatis illudat: deinde ne ſimpliciores quique apud quos horũ magna eſt de probitatis contemplatione reuerentia, hoc tutiſſimũ ſibi æſtiment, quod audiunt eos, quorum authoritatẽ ſine iudicio ſequuntur, aſſerere. Hæc enim ipſorum definitio ac profeſſio eſt; Omnẽ quidem hominem Adam peccante, peccaſſe; & neminem per opera ſua, ſed per Dei gratiam regeneratione ſaluari: vniuerſis tamen hominibus propitiationẽ quæ eſt in ſacramento ſanguinis Chriſti, ſine exceptione eſſe propoſitã, vt quicunq́ue ad fidẽ & ad baptiſmum accedere voluerint, ſalui eſſe poſſint. Qui autem credituri ſunt, quíve in ea fide quæ deinceps per Dei gratiam ſit iuuãda, manſuri ſunt, præſciſſe ante mundi conſtitutionem Deũ, & eos prædeſtinaſſe in regnum ſuum, quos gratis vocatos, dignos futuros electione, & de hac vita bono fine exceſſuros eſſe præuiderit. Ideoq́ue omnẽ hominem ad credendũ & ad operandum diuinis inſtitutionibus admoneri, vt de apprehendenda vita æterna nemo deſperet, cùm voluntariæ deuotioni remuneratio ſit parata. Hoc autem propoſitum vocationis Dei quo vel ante mundi initium, vel in ipſa conditione generis humani, eligendorum & reijciendorum dicitur facta diſcretio, vt ſecundum quod placuit creatori, alij vaſa honoris, alij vaſa contumeliæ ſint creati, & lapſis curam

Maſſilienſium quidem Auguſtini libris non intellectis offenſi.

Maſſilienſium ſententia partim catholica, partim cum Pelagianis cõſentiens.

curam reſurgendi adimere, & ſanctis occaſionem teporis adferre: eo quòd vtraque parte ſuperfluus labor ſit, ſi neque reiectus vlla induſtria poſſit intrare, neque electus vlla negligentia poſſit excidere. Quoquo enim modo ſe egerint, non poſſe aliud erga eos quàm Deus definiuit, accidere, & ſub incerta ſpe curſum non poſſe eſſe conſtantem: cùm ſi aliud habeat prædeſtinantis electio, caſſa ſit adnitentis intentio. Remoueri itaq; omnem induſtriã, tolliq; virtutes, ſi Dei conſtitutio humanas præueniat voluntates; & ſub hoc prædeſtinationis nomine, fatalem quandã induci neceſſitatem; aut diuerſarum naturarũ dici Dominum conditorẽ, ſi nemo aliud poſſit eſſe quàm factus eſt. Atque vt breuius ac plenius quod opinantur exponã: quicquid in libro hoc ex contradicentium ſenſu ſanctitas tua ſibi oppoſuit; quicquid etiam in libris contra Iulianum ab ipſo ſub hac quæſtione obiectum, potentiſſimè debellaſti; hoc totum ab iſtis ſanctus intentioſiſſimè conclamatur. Et cùm contra eos ſcripta beatitudinis tuæ, validiſſimis & innumeris teſtimoniis diuinarum Scripturarum inſtructa proferimus, ac ſecundum formam diſputationum tuarum, aliquid etiam ipſi quo concludantur aſtruimus, obſtinationẽ ſuam vetuſtate defendunt; & ea, quæ de Epiſtola apoſtoli Pauli Romanis ſcribentis, ad manifeſtationem diuinæ gratiæ præuenientis electorum merita proferuntur, à nullo vnquã Eccleſiaſticorum ita eſſe intellecta, vt nunc ſentiuntur, affirmant. Cumq; vt ipſi ea exponant, ſecũdum quorum velint ſenſa depoſcimus, nihil ſe profitentur inueniſſe quod placeat, & de his taceri exigunt, quorum altitudinem nullus attigerit. Eo poſtremò peruicacia tota deſcendit, vt fidem noſtram ædificationi audientium contrariam eſſe definiant, ac ſic etiam ſi vera ſit, non promendam; quia & perniciosè non recipienda tradantur, & nullo periculo quæ intelligi nequeant, conticeantur. Quidam verò horum intantum à Pelagianis ſemitis non declinant, vt cùm ad confitendam eam Chriſti gratiam, quæ omnia præueniat merita humana, cogantur; ne ſi meritis redditur, fruſtra gratia nominetur: ad conditionem hanc velint vniuſcuiuſq; hominis pertinere, in qua eum nihil prius merentem, quia nec exiſtentem liberi arbitrij, & rationalem, gratia creatoris inſtituat, vt per diſcretionem boni & mali, & ad cognitionem Dei, & ad obedientiam mandatorum eius poſſit ſuam dirigere voluntatem: atq; ad hanc gratiam qua in Chriſto renaſcimur, peruenire per naturalem ſcilicet facultatem, petendo, quærendo, pulſando: vt ideo accipiat, ideo inueniat, ideo introeat, quia bono naturæ bene vſus, ad iſtam ſaluantem gratiam, initialis gratiæ ope meruerit peruenire. Propoſitum autem vocantis gratiæ in hoc omnino definiunt, quòd Deus conſtituerit nullum in regnũ ſuum, niſi per ſacramentum regenerationis aſſumere, & ad hoc ſalutis donum omnes homines vniuerſaliter, ſiue per naturalẽ, ſiue per ſcriptam legem, ſiue per Euangelicam prædicationem vocari. Vt & qui voluerint, fiant filij Dei, & inexcuſabiles ſint qui fideles eſſe noluerint: quia iuſtitia Dei in eo ſit, vt qui non crediderint pereant; bonitas in eo appareat, ſi neminem repellat à vita, ſed indifferenter vniuerſos velit ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Iam hic proferũt teſtimonia, quibus diuinarum Scripturarum cohortatio ad obediendum incitat hominum voluntates, qui ex libero arbitrio, aut faciant quæ iubẽtur, aut negligant: & conſequens putant, vt quia præuaricator ideo dicitur non obediſſe, quia noluit; fidelis quoque non dubitetur ob hoc deuotus fuiſſe, quia voluit: & quantum quiſque ad malum, tantum habeat facultatis ad bonum; pariq; momento animum ſe vel ad vitia, vel ad virtutes mouere, quem bona appetentem gratia Dei foueat, mala ſectantem damnatio iuſta ſuſcipiat. Cumq; inter hæc innumerabilium illis multitudo obijcitur paruulorum, qui vtique excepto originali peccato, ſub quo omnes homines ſimiliter in primi hominis damnatione naſcuntur, nullas adhuc habentes voluntates, nullas proprias actiones, non ſine Dei iudicio ſecernuntur; vt ante diſcretionem boni ac mali de vſu vitæ iſtius auferendi, alij per regenerationem inter cæleſtis regni aſſumantur hæredes; alij ſine baptiſmo inter mortis perpetuæ tranſeãt debitores: tales aiũt perdi, talesq; ſaluari, quales futuros illos in annis maioribus ſi ad actiuã ſeruarentur ætatẽ, ſcientia diuina præuiderit. Nec conſiderant ſe gratiam Dei, quam comitẽ, non præuiam humanorũ volunt eſſe meritorum, etiam illis voluntatibus ſubdere, quas ab ea ſecundũ ſuam phantaſiam, non negãt eſſe præuentas. Sed in tantũ quibuſcunq; commentitiis meritis electionẽ Dei ſubijciunt, vt quia præterita non extant, futura quæ non ſint futura, confingãt; nouoq; apud illos abſurditatis genere, & non agẽda præſcita ſint, & præſcita non acta ſint. Hãc ſanè de humanis meritis præſcientiã Dei, ſecũdũ quã gratia vocãtis operetur, multo ſibi rationabilius videtur aſtruere, cùm ad earũ nationũ cõtemplationẽ ventum, quæ vel in præteritis ſeculis dimiſſæ ſunt ingredi vias ſuas, vel nũc quoque adhuc in veteris ignorãtiæ impietate depereũt, nec vllis eis aut Legis aut Euãgelij illuminatio coruſcauit: cùm tamẽ inquãtũ prædicatoribus oſtiũ apertũ eſt, & via facta eſt, gentiũ populus qui ſedebat in tenebris et in vmbra mortis, lucẽ viderit magnã; & qui quondã non populus, nũc autẽ populus Dei ſit; & quorũ aliquãdo non miſertus eſt, nunc autẽ miſereatur, præuiſos inquiũt à Domino credituros: & ad vnãquanq; gentẽ ita diſpenſata tẽpora ac miniſteria magiſtrorum, vt exortura erat bonarum credulitas voluntatum. Nec vacillare illud, quòd Deus omnes homines velit ſaluos fieri, & in agnitionẽ veritatis venire; quandoquidẽ inexcuſabiles ſint, qui & ad vnius veri Dei cultum potuerint inſtrui intelligentia naturali; & Euangelium ideo non audierint, quia nec fuerint recepturi. Pro vniuerſo autem humano genere mortuũ eſſe Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, & neminem prorſus à redemptione ſanguinis eius exceptum, etiam ſi omnem hanc vitam alieniſſima ab eo mente pertrãſeat: quia ad omnes homines pertineat diuinæ miſericordiæ ſacramentũ; quo ideo plurimi non renouãtur, quia quod nec renouari velle habeãt, prænoſcãtur. Itaq; quantũ ad Deũ pertinet, omnibus paratã vitã æternã: quantũ autem ad arbitrij libertatẽ, ab his eam apprehendi, qui Deo ſponte crediderint, & auxiliũ gratiæ merito credulitatis acceperint. In iſtã verò talis gratiæ prædicationẽ hi, quorũ cõtradictione offendimur, cùm prius meliora ſentirẽt, ideo ſe vel maximè cõtulerunt; quia ſi profiterẽtur ab ea omnia bona merita præueniri, & ab ipſa vt poſſint eſſe donari; neceſſitate cõcederent Deũ ſecundũ propoſitũ, & conſilium voluntatis ſuæ, occulto iudicio, & opere manifeſto, aliud vas cõdere in honorẽ, aliud in cõtumeliã; quia nemo niſi per gratiam iuſtificetur, & nemo niſi in præuaricatione naſcatur. Sed refugiũt iſtud fateri, diuinoq; aſcribere operi ſanctorũ merita formidant; nec acquieſcũt prædeſtinatũ electorũ numerum, nec augeri poſſe, nec minui; ne locum apud infideles ac negligentes cohortantiũ incitamẽta non habeant; ac ſuperflua ſit induſtriæ ac laboris indictio, cuius ſtudiũ ceſſante electione fruſtrandum ſit. Ita demũ enim poſſe vnũquenq; ad correctionẽ, aut ad profectum vocari, ſi ſe ſciat ſua diligentia bonũ eſſe poſſe, & libertatem ſuã ob hoc Dei auxilio iuuandã, ſi quod Deus mãdat, elegerit. Ac ſic cùm in his qui tempus acceperũt liberæ volũtatis, duo ſint quæ humanã operẽtur ſalutẽ, Dei ſcilicet gratia et hominis obediẽtia; priorẽ volunt obedientiã eſſe quàm gratiã, vt initiũ ſalutis ex eo qui ſaluatur, nõ ex eo credendũ ſit ſtare qui ſaluat; & volũtas hominis diuinæ gratiæ ſibi pariat opem, nõ gratia ſibi humanã ſubijciat voluntatẽ. Quod cùm peruerſiſſimũ eſſe reuelãte Dei miſericordia, & inſtruẽte nos tua beatitudine nouerimus; poſſumus quidẽ ad nõ credendũ eſſe cõſtãtes, ſed ad authoritatẽ talia ſentiẽtiũ nõ ſumus pares: quia multũ nos et vitæ meritis antecellũt, et aliqui eorũ adepto nuper ſummo ſacerdotij honore ſupereminẽt: nec facilè quiſquã præter paucos perfectæ gratiæ intrepidos amatores, tãtis ſuperiorũ diſputationib. auſus eſt cõtraire. Ex quo nõ ſolũ his qui eos audiũt, verũetiã ipſis qui audiũtur, cũ dignitatib. creuit periculũ; dũ et multos reuerẽtia eorũ, aut inutili cohibe ſilẽtio, aut incurioſo ducit aſſẽſu: et ſaluberrimum

Alterum ſententiæ genus adhuc Pelagianizat.

Eſaiæ 9. & Matt. 4. Oſeæ 2. & Rom. 9. 1. Timoth. 2.

Reliquiæ iſtæ Pelagianæ hæreſeos, quàm pernicioſæ.

mum ipſis videtur, quod penè nullius contradictione reprehenditur. Vnde quia in iſtis Pelagianæ prauitatis reliquiis non mediocris virulentiæ fibra nutritur, ſi principium ſalutis malè in homine collocatur; ſi diuinæ voluntati impiè voluntas humana præfertur, vt ideo quis adiuuetur quia voluit, non ideo quia adiuuatur velit; ſi originaliter malus receptionem boni non à ſummo bono, ſed à ſemetipſo inchoare malè creditur; ſi aliunde Deo placetur, niſi ex eo quod ipſe donauerit: tribue nobis in hac cauſa Papa beatiſſime, pater optime, quantum donante Domino potes, diligentiam pietatis tuæ obſecro, vt quæ in iſtis quæſtionibus obſcuriora, & ad percipiendum difficiliora ſunt, quàm lucidiſſimis expoſitionibus digneris aperire. Ac primum, quia plerique non putant Chriſtianam fidem hac diſſenſione violari, quantum periculi ſit in eorum perſuaſione patefacias. Deinde quomodo per iſtam præoperantem & cooperantem gratiam liberum non impediatur arbitrium. Tum vtrum præſcientia Dei ita ſecundum propoſitum maneat, vt ea ipſa quæ ſunt propoſita, ſint accipienda præſcita; an per genera cauſarum, & ſpecies perſonarum iſta varientur: vt quia diuerſæ ſunt vocationes, in his qui nihil operaturi ſaluantur, quaſi ſolùm Dei propoſitum videatur exiſtere; in his autem qui aliquid boni acturi ſunt, per præſcientiam poſſit ſtare propoſitum: an verò vniformiter, licet diuidi præſcientia à propoſito temporali diſtinctione non poſſit, præſcientia tamen quodam ordine ſit ſubnixa propoſito: & ſicut nihil ſit quorumcunque negotiorum, quod non ſcientia diuina præuenerit; ita nihil ſit boni, quod in noſtram participationem non Deo authore defluxerit. Poſtremò quemadmodum per hanc prædicationem propoſiti Dei, quo fideles fiunt qui præordinati ſunt ad vitam æternam, nemo eorum qui cohortandi ſunt impediatur, nec occaſionem negligentiæ habeant, ſi ſe prædeſtinatos eſſe deſperent. Illud etiam qualiter diluatur, quæſumus patienter inſipientiam noſtram ferendo demonſtres, quod retractatis priorum de hac re opinionibus, penè omnium par inuenitur & vna ſententia, qua propoſitum & prædeſtinationem Dei ſecundum præſcientiam receperunt; vt ob hoc Deus alios vaſa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem vniuſcuiuſque præuiderit, & ſub ipſo gratiæ adiutorio in qua futurus eſſet voluntate & actione præſcierit. Quibus omnibus enodatis, & multis inſuper quæ altiore intuitu ad cauſam hanc pertinentia magis potes videre diſcuſſis; credimus & ſperamus non ſolùm tenuitatem noſtram diſputationum tuarum præſidio roborandam; ſed etiam ipſos quos meritis atque honoribus claros caligo iſtius opinionis obſcurat, defecatiſſimum lumen gratiæ recepturos. Nam vnum eorum præcipuæ authoritatis & ſpiritalium ſtudiorum virum, ſanctum Hilarium Arelatenſem Epiſcopum, ſciat beatitudo tua admiratorem ſectatorémque in aliis omnibus tuæ eſſe doctrinæ; & de hoc quod in querelam trahit, iampridem apud ſanctitatem tuam ſenſum ſuum per literas velle conferre.. Sed quia vtrum hoc facturus, aut quo fine ſit facturus, incertum eſt, & omnium noſtrum fatigatio prouidente hoc præſenti ſeculo Dei gratia, in tuæ charitatis & ſcientiæ vigore ſperat; adde eruditionem humilibus, adde increpationem ſuperbis. Neceſſarium & vtile eſt etiam quæ ſcripta ſunt ſcribere, ne leue exiſtimetur quod non frequenter arguitur. Sanum enim putant eſſe quod non dolet, nec vulnus ſuperducta cute ſentiunt; ſed intelligant peruenturum ad ſectionem, quod habuerit perſeuerantem tumorem. Gratia Dei & pax Domini noſtri coronet te in omni tempore, & ambulantem de virtute in virtutem glorificet in æternum Domine Papa beatiſſime, ineffabiliter mirabilis, incomparabiliter honorande, præſtantiſſime patrone.

HILARIVS ARELATENSIS

AVGVSTINO, DE EODEM ARGVMENTO.

DOMINO beatiſſimo ac toto affectu deſiderando, & multum in Chriſto ſuſcipiendo patri Auguſtino Hilarius. Si ceſſantibus contradicentium quæſtionibus gratæ ſunt plerunque ſtudioſorũ inquiſitiones, vt etiam illa quæ abſque periculo ignorarentur, ediſcant; arbitror gratiorem fore ſedulitatem noſtræ relationis, quæ dum indicat ſecundum quorundam proſecutiones quædam aduerſantia veritati, non tam ſibi quàm illis qui turbantur & turbant, per conſilium ſanctitatis tuæ ſatagit prouideri, Domine beatiſſime ac toto affectu deſiderande, & multum in Chriſto ſuſcipiende pater.

Maſſilienſium & aliorum quorundam in Galliis de prædeſtinatione ſententia.

Hæc ſunt itaque quæ Maſſiliæ, vel aliis etiam locis in Gallia ventilantur. Nouum & inutile eſſe prædicationi, quòd quidam ſecundum propoſitum eligendi dicantur, vt id nec arripere valeant nec tenere, niſi credendi voluntate donata; excludi putant omnem prædicandi vigorem, ſi nihil quod per eum excitetur, in hominibus remanſiſſe dicatur. Conſentiunt omnem hominem in Adam periſſe, nec inde quenquam poſſe proprio arbitrio liberari: ſed id conueniens aſſerunt veritati, vel congruum prædicationi, vt cùm proſtratis, & nunquam ſuis viribus ſurrecturis annunciatur obtinendæ ſalutis occaſio; eo merito quo voluerint & crediderint, à ſuo morbo ſe poſſe ſanari, & ipſius fidei augmentum, & totius ſanitatis ſuæ conſequantur effectum. Cæterùm ad nullum opus vel incipiendum, nedum perficiendum, quenquam ſibi ſufficere poſſe conſentiunt: neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita & ſupplici voluntate, vnumquenque ægrotum velle ſanari. Quod enim dicitur, Crede & ſaluus eris; vnum horum exigi aſſerunt, aliud offerri; vt propter id quod exigitur ſi redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. Vnde conſequens putant, exhibendam ab eo fidem, cuius naturæ id voluntate conditoris conceſſum eſt; & nullam ita deprauatam vel extinctam putant, vt non debeat, vel poſſit ſe velle ſanari; propter quod vel ſanetur quis à ſua, vel ſi noluerit cum ſua ægritudine puniatur. Nec negari gratiam, ſi præcedere dicatur talis voluntas, quæ tantum medicum quærat; non autem

Rom. 12.

quicquam ipſa iam valeat: nam illa teſtimonia vt eſt illud; Sicut vnicuique partitus eſt menſuram fidei: & ſimilia, ad id volunt valere, vt adiuuetur qui cœperit velle; non vt etiam donetur vt velit; reiectis ab hoc dono aliis pariter reis, & qui poſſent ſimiliter liberari, ſi ea quæ pariter indignis præſtatur credendi voluntas, etiam ipſis ſimiliter præſtaretur. Si autem aiunt, dicatur vel talem omnibus remanſiſſe, qua vel contemnere quis valeat, vel obedire; de compendio putant rationem reddi electorum vel reiectorum, in eo quod vnicuique meritum propriæ voluntatis adiungitur. Cùm autem dicitur eis, quare aliis vel alicubi prædicetur, vel non prædicetur; vel nunc prædicetur quod aliquando penè omnibus, ſicut nunc aliquibus gentibus non prædicatum ſit: dicunt id præſcientiæ eſſe diuinæ, vt eo tempore, & ibi, & illis veritas annun-

annunciaretur, vel annuncietur; quando & vbi prænoſcebatur eſſe credenda. Et hoc non ſolùm aliorum catholicorum teſtimo-
niis, ſed etiam ſanctitatis tuæ diſputatione antiquiore ſe probare teſtantur. Vbi tamen eandem gratiam non minore veritatis
perſpicuitate docueris; vt eſt illud quod dixit ſanctitas tua in quæſtione contra Porphyrium, de tempore Chriſtianæ religionis, Epiſt. 49. quæſt. 2.
tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat & vbi ſcie-
bat eſſe, qui in eum fuerant crediturì. *Vel illud de libro in Epiſtola ad Romanos:* Dicis itaque mihi, quid adhuc con- Rom. 9.
queritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Cui ſanè inquiſitioni, inquis, ſic reſpódet, vt intelligamus ſpiritalibus In expoſitione quarundam
viris, etiam non ſecundùm terrenum hominem viuentibus, patere poſſe prima merita fidei & impietatis, quo- propoſitionum
modo Deus præſcientia eligat crediturος, & damnet incredulos: nec illos ex operibus eligens, nec iſtos ex operi- epiſt. ad Rom. propoſ. 62.
bus damnans; ſed & illorum fidei præſtans, vt bene operentur, & iſtorum impietatem deſerendo obdurans, vt
malè operentur. *Et iterum in eodem libro ſuperius:* Aequales omnes ſunt ante meritũ, nec poteſt in rebus omni-
modo æqualibus electio nominari, quoniam ſpiritus ſanctus non datur niſi credentibus. Non quidem Deus Propoſ. 60.
elegit opera quæ ipſe largitur, cùm dat Spiritum ſanctum, vt per charitatem bona operemur; ſed tamen elegit
fidem, quia niſi quis credat, & in accipiendi voluntate permaneat, non accipit donum Dei, id eſt Spiritum ſan-
ctum, per quem infuſa charitate bonum poſſit operari. Non ergo elegit Deus opera cuiuſquam in præſcientia,
quæ ipſe donaturus eſt; ſed fidem elegit in præſcientia; vt quem crediturum eſſe præſciuit, ipſum elegerit, cui
Spiritum ſanctum daret, vt bona operando etiam æternam vitam conſequeretur. Dicit enim Apoſtolus; Idem 1. Cor. 12.
Deus qui operatur omnia in omnibus. Nuſquam autem dictũ eſt, Deus credit omnia in omnibus. Quòd enim
credimus, noſtrum eſt; quòd autem operamur, illius: *& cætera in eodem opere, quæ ſe acceptare & probare teſtantur,*
tanquam conuenientia Euangelicæ veritati. Cæterùm præſcientiam & prædeſtinationem, vel propoſitum ad id valere conten-
dunt, vt eos præſcierit, vel prædeſtinauerit, vel propoſuerit eligere qui fuerant crediturì. Nec de hac fide poſſe dici; Quid ha- 1. Cor. 4.
bes quod non accepiſti? cùm in eadem natura remanſerit, licet vitiata, quæ prius ſana ac perfecta donata ſit. Quòd autem Eruuidem de
dicit ſanctitas tua, neminem perſeuerare, niſi perſeuerandi virtute percepta; hactenus accipiunt, vt quibus datur inerti licet, perſeuerantia dono con tra
præcedenti tamen proprio arbitrio tribuatur; quod ad hoc tantum liberum aſſerunt, vt velit vel nolit admittere medicinam. Auguſtinum ſententia.
Cæterùm & ipſi abominari ſe & damnare teſtantur, ſi quis quicquam virium in aliquo remanſiſſe quo ad ſanitatem progredi
poſſit, exiſtimet. Nolunt autem ita hanc perſeuerantiam prædicari, vt non vel ſuppliciter emereri, vel amitti contumaciter
poſſit. Nec ad incertum voluntatis Dei deduci ſe volunt, vbi eis quantum putant ad obtinendum vel amittendum, euidens eſt
qualecunque initium voluntatis. Illud etiam teſtimonium quod poſuiſti; Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius; Sap. 4.
tanquam non canonicum definiunt omittendum. Vnde illam præſcientiam ſic accipiunt, vt propter fidem futuram intelligendi
ſint præſciti: nec cuiquam talem dari perſeuerantiam à qua non permittatur præuaricari, ſed à qua poſſit ſua voluntate defice-
re & infirmari. Aſſerunt inutilem exhortandi conſuetudinem, ſi nihil in homine remanſiſſe dicatur quod correptio valeat
excitare: quod quidem ineſſe naturæ ſic ſe dicere confitentur, vt hoc ipſo quod ignoranti veritas prædicatur, ad beneficium præ-
ſentis gratiæ referendum ſit. Nam ſi ſic prædeſtinati ſunt, inquiunt, ad vtramque partem, vt de aliis ad alios nullus poſſit acce-
dere, quò pertinet tanta extrinſecus correptionis inſtantia? Si ab homine, & ſi non fides integra, ſaltem vel dolor compunctæ
infirmitatis exoritur, aut periculum demonſtratæ mortis horretur? Nam ſi non poteſt timere quis vnde terretur, niſi ea volun-
tate quæ ſumitur, non ex eo culpandus quod nunc non vult; ſed in eo & cum eo, qui ſic aliquando noluit, vt eam damnationem
cum ſuis poſteris mereretur incurrere, vt nunquam recta, ſemper autem praua vellet appetere. Si autem eſt qualiſcunque dolor
qui ad exhortationem corripientis oriatur; hanc ipſam dicunt cauſam propter quam vel reiiciatur alius, vel alius aſſumatur:
atque ita non opus eſſe partes conſtitui, quibus nec adiiciendum ſit aliquid, nec detrahendum. Deinde moleſtè ferunt, ita diui- Sup. de corrept. & gratia, ca.
di gratiam, quæ vel tunc primo homini data eſt, vel nunc omnibus datur, vt ille acceperit perſeuerantiam, non qua fie- 11. & 12.
ret vt perſeueraret, ſed ſine qua per liberum arbitrium perſeuerare non poſſet: nunc verò ſanctis in regnum per
gratiam prædeſtinatis non tale adiutorium perſeuerantiæ detur; ſed tale, vt eis perſeuerantia ipſa donetur; non
ſolùm vt ſine iſto dono perſeuerantes eſſe non poſſint, verumetiam vt per hoc donum non niſi perſeuerantes
ſint. *His verbis ſanctitatis tuæ ita mouentur, vt dicant quandam deſperationem hominibus exhiberi. Si enim aiunt, ita Adam*
adiutus eſt, vt & ſtare poſſet in iuſtitia, & à iuſtitia declinare; & nunc ita ſancti iuuantur, vt declinare non poſſint; (ſiqui-
dem eam acceperunt volendi perſeuerantiam, vt aliud velle non poſſint) vel ſic quidam deſeruntur, vt aut nec accedant, aut ſi
acceſſerint & recedant: ad illam voluntatem pertinuiſſe dicunt exhortationis vel comminationis vtilitatem, quæ & perſi-
ſtendi & deſiſtendi obtinebat liberam poteſtatem; non ad hanc, cui nolle iuſtitiam ineuitabili neceſſitate coniunctum eſt: præ-
ter illos qui ſic concreati ſunt his, qui eum vniuerſa maſſa damnati ſunt, vt exciperentur per gratiam liberandi. Vnde in hoc
ſolo volunt à primo homine omnium diſtare naturam, vt illum integris viribus voluntatis iuuaret gratia volentem, ſine qua
perſeuerare non poterat; hos autem amiſſis & perditis viribus credentes tantum, non ſolùm erigat proſtratos, verum etiam
ſuffulciat ambulantes. Cæterùm quicquid libet donatum ſit prædeſtinatis, id poſſe & amittere & retinere propria voluntate
contendunt. Quod tunc falſum eſſet, ſi verum putarent eam quoſdam perſeuerantiam percepiſſe, vt niſi perſeuerantes eſſe non
poſſint. Inde eſt quod & illud pariter non accipiunt, vt eligendorum reiiciendorumq́; eſſe definitum numerum velint: atque il- Ibid. c. 13.
lius ſententiæ expoſitionem, non eam quæ à te eſt deprompta ſuſcipiant; id eſt, vt non niſi omnes homines ſaluos fieri velit, & Cap. 14. 1. Tim. 2.
non eos tantum qui ad ſanctorum numerum pertinebunt; ſed omnes omnino, vt nullus habeatur exceptus. Nec hoc timendum, Ibidem.
quòd quidam eo inuito perire dicantur: ſed quomodo aiunt, non vult à quoquam peccari vel deſeri iuſtitiam, & tamen iugiter
illa deſeritur contra eius voluntatem, committunturq́; peccata; ita eum ſaluari velle omnes homines, nec tamen omnes homi-
nes ſaluari. Teſtimonia etiam Scripturæ quæ de Saule vel de Dauid poſuiſti, non pertinere putant ad quæſtionem, quæ de ex- Ibidem. 1. Reg. 10.
hortatione verſatur. Alia autem ad id referunt, vt ex his eam gratiam accipiant commendari, qua vnuſquiſque poſt volun- 1. Par. 12.
tatem iuuatur; vel ad ipſam vocationem, quæ præſtatur indignis. Hoc enim & illis locis tuorum opuſculorum & aliorum quæ
perſequi longum eſt, ſe demonſtrare teſtantur. Paruulorum autem cauſam ad exemplum maiorum non patiuntur adferri.
Quam & tuam ſanctitatem dicunt eatenus attigiſſe, vt incertum eſſe volueris, ac potius de eorum pœnis malueris dubitari.
Quod in libro tertio De libero arbitrio ita poſitum meminiſti, vt hanc eis occaſionem potuerit exhibere. Hoc etiam de aliorum Cap. 23.
libris, quorum eſt in Eccleſia authoritas, faciunt quod perſpicit ſanctitas tua non parum poſſe iuuare contradictores, niſi ma-
iora, aut certè vel paria proferantur à nobis. Non enim ignorat prudentiſſima pietas tua, quanto plures ſint in Eccleſia, qui au-

thoritate nominum in ſententia teneantur, aut à ſententia transferantur. Ad ſummam, fatigatis omnibus nobis, ad id proſecutio eorum, vel potius querela conuertitur, conſentientibus etiam his qui hanc definitionem improbare non audent, vt dicant: Quid opus fuit huiuſcemodi diſputationis incerto tot minus intelligentium corda turbari? Neque enim minus vtiliter ſine hac definitione aiunt, tot annis à tot tractatoribus, tot præcedentibus libris & tuis & aliorum, cùm contra alios, tum maximè contra Pelagianos, catholicam fidem fuiſſe defenſam. Hæc mi pater & alia interminabiliter plura, vt ſumma mea vota confitear, per me deferre maluiſſem; vel quia hoc non merui, ſaltem prolixiore tempore omnia, quibus mouentur, collecta dirigere: vt quicquid de hac re contradicitur quatenus refelli, vel ſi id non poteſt, tolerari deberet, audirem. Sed quia neutrum ex voto prouenit, malui quomodo potui hæc comprehenſa dirigere, quàm penitus de tanta quorũdam contradictione reticere. Sunt ex parte tales perſonæ, vt his conſuetudine Eccleſiaſtica laicos ſummam reuerentiam neceſſe ſit exhibere. Quod quidem ita curauimus Deo iuuante ſeruare, vt cùm opus fuit non taceremus, quæ ad quæſtionis huius aſſertionem exiguitas noſtrarum virium ſuggerebat. Sed nunc ſummatim quantum feſtinatio perlatoris admiſit, hæc velut commonendo ſuggeſſi. Tuæ ſanè prudentiæ eſt diſpicere quid facto opus ſit, vt talium & tantorum ſuperetur vel temperetur intentio. Cui ego iam parum prodeſſe exiſtimo te reddere rationem, niſi & addatur authoritas, quam transgredi infatigabiliter contentioſa corda non poſſint. Sed planè illud tacere non debeo, quòd ſe dicant tuam ſanctitatem hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari. Tuum erit decernere, quomodo ſit in hoc eorum contradictio toleranda. Nec mireris quòd aliter vel aliqua in hac Epiſtola addidi, quantum puto, quæ in ſuperiore non dixeram: talis eſt enim nunc eorum definitio, præter illa quæ per feſtinationem aut obliuionem fortaſſe præterij. Libros, cùm editi fuerint, quos de vniuerſo opere tuo moliris, quæſo habere mereamur, maximè vt per eorum authoritatem, ſi qua tibi in tuis diſplicent, à dignitate tui nominis iam non trepidi ſequeſtremus. Librum etiam de Gratia & libero arbitrio non habemus: supereſt vt eum quia vtilem quæſtioni confidimus, mereamur accipere. Nolo autem ſanctitas tua ſic me arbitretur hæc ſcribere, quaſi de iis quæ nunc edidiſti, ego dubitem. Sufficiat mihi pœna mea, quòd à præſentiæ tuæ delicijs exulatus, vbi ſalubribus tuis vberibus nutriebar, non ſolùm abſentia tua crucior, verumetiam pertinacia quorundam, qui non tantùm manifeſta reſpuunt, ſed etiam non intellecta reprehendunt. Cæterùm hac ſuſpicione intantum careo, vt potius infirmitatem meam, qua tales parum patienter fero, notabilem putem. Qualiter autem ad hæc conſulendum iudices, vt dixi, tuæ ſapientiæ derelinquo. Nam ad me hoc pertinere credidi, pro ea quam Chriſto vel tibi debeo charitate, vt quæ in quæſtionem veniunt, non tacerem. Quicquid pro ea gratia quam in te puſilli cum magnis miramur, volueris aut valueris, gratiſſimè accipiemus tanquam à nobis chariſſima, & reuerendiſſima authoritate decretũ. Sanè quia vrgente perlatore, timui ne vel non omnia, vel hæc ipſa minus dignè conſcius mearum virium, poſſem dirigere, egi cum viro, tum moribus tum eloquio & ſtudio claro, vt quanta poſſet collecta ſuis literis intimaret; quas coniunctas his deſtinare curaui. Eſt enim talis qui etiam præter hanc neceſſitatem, dignus tuæ ſanctitatis notitia iudicetur. Sanctus Leontius diaconus cultor tuus, cum meis parentibus multum te ſalutat. Memorem mei paternitatem tuam Dominus Ieſus Eccleſiæ ſuæ annis pluribus donare dignetur domine pater. Et infrà: Sciat ſanctitas tua, fratrem meum, cuius maximè cauſa hinc diſceſſimus, cum matrona ſua ex conſenſu perfectam Deo continentiam deuouiſſe. Vnde rogamus ſanctitatem tuam, vt orare digneris, quo hoc ipſum in eis Dominus confirmare, & cuſtodire dignetur.

Retractationũ libros intelligit.

Hilarius Auguſtinũ fuiſſe videtur diſcipulus.

Proſperum intelligere videtur, cuius præcedit epiſtola.

Continentia perpetua votum mutuo viri et coniugatos conſenſu initum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI,

AD PROSPERVM ET HILARIVM, LIBER PRIMVS,

QVI EST DE PRAEDESTINATIONE SANCTORVM.

ARGVMENTVM.

Docet potiſſimùm hoc libro Auguſtinus, Fidei non modo incrementum, ſed initiũ quoque ipſum Dei eſſe donum, eóque prædeſtinationem ex meritis tanquam noſtris eſſe non poſſe.

CAP. I. *Philip. 3.*

DIXISSE quidem Apoſtolum ſcimus in Epiſtola ad Philippenſes; Eadé ſcribere vobis, mihi quidem non pigrum; vobis autem tutum eſt. Idem tamen ſcribens ad Galatas cũ ſe ſatis apud eos egiſſe perſpiceret, quod illis per miniſterium ſermonis ſui neceſſarium eſſe cernebat; De cætero, inquit, laborem mihi nemo præſtet; vel, ſicut in pleriſque codicibus legitur, Nemo mihi moleſtus ſit. (*Gal. 6.*) Ego autem quamuis me moleſtè ferre confitear, quòd diuinis eloquiis quibus Dei gratia prædicatur, (quę omnino nulla eſt, ſi ſecundum merita noſtra datur,) tam multis manifeſtiſque non ceditur; veſtrum tamé ſtudium, fraternamque dilectionem filij chariſſimi Proſper & Hilari, qua eos qui tales ſunt, ita non vultis errare, vt poſt tot libros de hac re atque Epiſtolas meas, adhuc me deſideretis hinc ſcribere; tantũ amo, quantum non poſſum dicere; & tãtum me amare, quãtum debeo, non audeo dicere. Quapropter ecce reſcribo vobis, & licet iam non vobiſcum, tamé etiam per vos adhuc ago, quod me ſatis egiſſe credebam. Conſideratis enim literis veſtris videre mihi videor eos fratres pro quibus geritis piam curam, ne teneant poëticam ſententiam, qua dictum eſt; Spes ſibi quiſque; & in illud incurrant quod non poëticè, ſed propheticè dictũ eſt; Maledictus omnis qui ſpem habet in homine; eo modo eſſe tractandos, quo tractauit Apoſtolus quibus ait; Et ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit. (*Hier. 17.* *Philip. 3.*) Adhuc quippe in quæſtione caligant de prædeſtinatione ſanctorum. Sed habent vnde ſi quid aliter in ea ſapiunt, hoc quoque illis reuelet Deus, ſi in eo ambulent in quod peruenerũt. Propter quod Apoſtolus cùm dixiſſet, Si quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit: verũtamé, inquit, in quod peruenimus, in eo ambulemus. Peruenerunt autem iſti fratres noſtri, pro quibus ſolicita eſt pia charitas veſtra, vt credant cùm Eccleſia Chriſti, peccato primi hominis obnoxium naſci genus humanũ, nec ab iſto malo niſi per iuſtitiam ſecundi hominis aliquem liberari. Peruenerunt etiam, vt præueniri voluntates hominum Dei gratia fateantur, atque vt ad nullũ opus bonum vel incipiendum vel perficiendum ſibi quenquam ſufficere poſſe conſentiant. Retenta ergo iſta in quæ peruenerunt, plurimum eos à Pelagianorum errore

Quatenus à Pelagianis receſſerint Maſſilienſes ad quos iſta ſcribuntur.

rore diſcernunt. Proinde ſi in eis ambulent & orent eum qui dat intellectum, ſiquid de prædeſtinatione aliter ſapiunt, ipſe illis hoc quoque reuelabit: tamen etiam nos impendamus eis dilectionis affectum miniſteriumque ſermonis, ſicut donat ille quem rogamus, vt in his literis ea quę illis eſſent apta & vtilia diceremus. Vnde enim ſcimus ne fortè Deus noſter id per hanc noſtram velit efficere ſeruitutem, qua eis in Chriſti libera charitate ſeruimus?

CAP. II.

PRIVS itaque fidem qua Chriſtiani ſumus, donum Dei eſſe debemus oſtendere; ſi tamẽ diligentius id facere poſſumus, quam in voluminibus tot tantiſq; iam fecimus. Sed nunc eis reſpondendum eſſe video, qui diuina teſtimonia, quæ de hac re adhibuimus, ad hoc dicunt valere; vt nouerimus ex nobis quidem nos habere ipſam fidem, ſed incrementum eius ex Deo; tanquam fides non ab ipſo donetur nobis, ſed ab ipſo tantum augeatur in nobis eo merito, quo cœpit à nobis. Non ergo receditur ab ea ſentẽtia, quam Pelagius ipſe in Epiſcopali iudicio Palæſtino, ſicut eadem geſta teſtantur, damnare compulſus eſt, *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*; ſi non pertinet ad Dei gratiam quod credere cœpimus; ſed illud potius quod propter hoc nobis additur, vt plenius perfectiuſq; credamus: ac per hoc, initium fidei noſtræ priores damus Deo, vt retribuatur nobis & ſupplementũ eius, & ſi quid aliud fideliter poſcimus. Sed contra hæc cur non potius audimus; Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniã ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Et ipſum igitur initium fidei noſtræ, ex quo niſi ex ipſo eſt? Neque enim hoc excepto ex ipſo ſunt cætera, ſed ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Quis autem dicat eum qui iam cœpit credere, ab illo in quem credidit nihil mereri? Vnde fit, vt iam merenti cætera dicantur addi retributione diuina, ac per hoc gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. Quod obiectũ ſibi Pelagius ne damnaretur, ipſe damnauit. Quiſquis igitur hanc damnabilem vult ex omni parte vitare ſententiam; veraciter intelligat dictum quod Apoſtolus ait; Vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt credaris in eum, verumetiam vt patiamini pro eo. Vtrúque enim oſtendit Dei donum, quia vtrunque dixit eſſe donatum. Nec ait vt plenius & perfectius credatis in eum; ſed, vt credatis in eum. Nec ſeipſum miſericordiam conſecutum dixit vt fidelior, ſed vt fidelis eſſet; quia ſciebat non ſe initium fidei ſuæ priorem dediſſe Deo, & retributum ſibi ab illo eius augmentum, ſed ab eo ſe factum fidelem, à quo & Apoſtolus factus eſt. Nam ſcripta ſunt etiam fidei eius initia, ſuntque Eccleſiaſtica celebri lectione notiſſima. Auerſus quippe à fide quam vaſtabat, eique vehementer aduerſus, repentè eſt ad illam gratia potentiore conuerſus: conuertente illo cui hoc ipſum facturo per Prophetam dictum eſt: Tu conuertens viuificabis nos: vt non ſolum ex nolente fieret volens credere, verumetiam ex perſecutore perſecutionem in eius fidei, quam perſequebatur, defenſione pateretur. Donatum quippe illi erat à Chriſto, non ſolùm vt crederet in eum, verumetiam vt pateretur pro eo. Et ideo commẽdans iſtam gratiam, quæ non datur ſecundum aliqua merita, ſed efficit omnia bona merita, Non quia idonei ſumus, inquit, cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Attendant hic, & verba iſta perpendant, qui putant ex nobis eſſe fidei cœptũ, & ex Deo eſſe fidei ſupplementum. Quis enim non videat, prius eſſe cogitare quã credere? Nullus quippe credit aliquid, niſi prius cogitauerit eſſe credendum. Quamuis enim raptim, quamuis celerrimè credendi voluntatem quædam cogitationes anteuolent, moxque illa ita ſequatur, vt quaſi coniunctiſſima comitetur; neceſſe eſt tamen vt omnia quæ creduntur,

Initium fidei initium ex Dei nobis eſſe dono. — *Roman. 11.* — *Philip. 1.* — *1. Tim. 1.* — *Act. 9.* — *Pſal. 84.* — *2. Corinth. 3.*

A præueniente cogitatione credantur: quanquam & ipſum credere, nihil aliud eſt, quàm cum aſſenſione cogitare. Non enim omnis qui cogitat, credit; cũ ideo cogitent plerique, ne credant: ſed cogitat omnis qui credit, & credendo cogitat, & cogitãdo credit. Quod ergo pertinet ad religionem atque pietatem, de qua loquebatur Apoſtolus; ſi non ſumus idonei cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt; profectò nõ ſumus idonei credere aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, quod ſine cogitatione nõ poſſumus, ſed ſufficientia noſtra qua credere incipiamus, ex Deo eſt. Quocirca ſicut nemo ſibi ſufficit ad incipiendum vel perficiẽdum quodcunque opus bonum; quod iam iſti fratres, ſicut veſtra ſcripta indicant, verum eſſe conſentiunt; vnde in omni opere bono, & incipiendo & perficiendo ſufficientia noſtra ex Deo eſt: ita nemo ſibi ſufficit vel ad incipiendam vel ad perficiendam fidem, ſed ſufficientia noſtra ex Deo

B eſt: quoniam fides ſi non cogitetur, nulla eſt; & non ſumus idonei cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Cauendum eſt fratres dilecti à Deo, ne homo ſe extollat aduerſus Deum, cùm ſe dicit facere quod promiſit Deus. Nónne fides gentiũ promiſſa eſt Abrahæ, & ille dans gloriam Deo, pleniſſimè credidit; Quoniam quod promiſit, potens eſt & facere. Ipſe ergo fidem gẽtium facit, qui potens eſt facere quod promiſit. Porò ſi operatur Deus fidem noſtram, miro modo agens in cordibus noſtris vt credamus, nunquid metuendum eſt, ne totum facere non poſſit? & ideo homo ſibi primas eius vindicat partes, vt nouiſſimas ab illo accipere mereatur? Videte ſi aliud agitur iſto modo, niſi vt gratia Dei ſecundum merita noſtra detur quolibet modo, ac ſic gratia iam non ſit gratia. Redditur nanq; hoc pacto debita, non donatur gratis; debetur enim credenti, vt à Domino ipſa fides augeatur, & ſit merC ces fidei cœptæ, fides aucta: nec attenditur cùm hoc dicitur, non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum iſtam mercedem credentibus imputari. Cur autem non totum tribuatur homini, vt qui ſibi potuit inſtituere quod non habebat, ipſe quod inſtituit augeat, omnino non video: niſi quia reſiſti nõ poteſt diuinis manifeſtiſſimis teſtimoniis, quibus & fides, vnde pietatis exordium ſumitur, donum Dei eſſe monſtratur: quale eſt illud, quòd vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Et illud: Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre & Domino Ieſu Chriſto: & cætera talia. Nolens ergo his tam claris teſtimoniis repugnare, & tamen volens à ſeipſo ſibi eſſe quod credit; quaſi componit homo cum Deo, vt partem fidei ſibi vendicet, atque illi partem relinquat; & quod eſt elatius, primam tollit ipſe, ſequentem dat illi; & in eo quod dicit eſſe amborum, priorem ſe facit, poſteriorem Deum.

Credere, eſt cum aſſenſione cogitare. — *Roman. 4.* — *Roman. 12.* — *Roman. 1.*

D NON ſic pius atque humilis doctor ille ſapiebat, Cyprianum beatiſſimũ loquor, qui dixit *in nullo gloriandum, quando noſtrum nihil ſit*. Quod vt oſtenderet, adhibuit Apoſtolum teſtem dicentem: Quid autem habes quod non accepiſti? Si autẽ accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Quo præcipuè teſtimonio etiam ipſe conuictus ſum cùm ſimiliter errarem, putans fidem qua in Deũ credimus, non eſſe donũ Dei, ſed à nobis eſſe in nobis, & per illã nos impetrare Dei dona, quibus temperanter, & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſeculo. Neque enim fidem putabam Dei gratia præueniri, vt per illã nobis daretur quod poſceremus vtiliter; niſi quia credere non poſſemus, ſi non præcederet præconium veritatis. Vt autem prædicato nobis Euangelio conſentiremus, noſtrum eſſe proprium, & nobis ex nobis eſſe arbitrabar. Quem meum errorem nonnulla opuſcula mea ſatis indicant, ante Epiſcopa-

CAP. III. — *Lib. 3 ad Quirinum cap. 4.* — *1. Corinth. 4.* — *Auguſtinus fatetur ſe non rectè aliquando de gratia Dei ſenſiſſe.*

tum meum ſcripta. In quibus eſt illud quod comme- A moraſtis in literis veſtris, vbi eſt expoſitio quarundam propoſitionum ex Epiſtola quæ eſt ad Romanos. Denique cùm mea cuncta opuſcula retractarē, eamque retractationē ſtylo proſequerer, cuius operis iam duos abſolueram libros, antequam ſcripta veſtra prolixiora ſumpſiſſem, cùm ad hunc librum retractandum in primo volumine perueniſſem, ſic inde locutus ſum.

Reſpondet ad locum ſuprà in epiſtola Hilarij obiectū, ex libro expoſitionis quarundam propoſitionum epiſtolæ ad Ro.

Cap. 23.

Item diſputans, inquam, quid elegerit Deus in nondū nato, cui dixit ſeruiturum eſſe maiorem; & quid in eodem maiore ſimiliter nondum nato reprobauerit; de quibus propter hoc commemoratur, quamuis longè poſtea prolatum, propheticum teſtimonium, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui; ad hoc perduxi ratiocinationem, vt dicerem; Non ergo elegit Deus opera cuiuſquam in præſcientia quæ ipſe daturus eſt; ſed fidem elegit in præſcientia, vt quem ſibi crediturum eſſe præſciuit, ipſum elegerit, cui Spiritū ſanctum daret, vt bona operando, etiam æternam vitam conſequeretur. Nondum diligentius quæſieram, nec adhuc inuene- B ram qualis ſit electio gratiæ; de qua idem dicit Apoſtolus; Reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Quæ vtique non eſt gratia, ſi eam vlla merita præcedunt; ne iam quod datur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum reddatur potius meritis, quàm donetur. Proinde quod continuò dixi; Dicit enim idem Apoſtolus: Idem Deus qui operatur omnia in omnibus; nuſquam autem dictum eſt, Deus credit omnia in omnibus; ac deinde ſubiunxi: Quod ergo credimus, noſtrum eſt; quod autem bonum operamur, illius eſt qui credentibus dat Spiritum ſanctum: profectò non dicerem, ſi iam ſcirem etiam ipſam fidem inter Dei munera reperiri, quæ dantur in eodem ſpiritu. Vtrunque ergo noſtrum eſt, propter arbitrium voluntatis; & vtrunque tamen datum eſt per ſpiritum fidei & charitatis. Neque enim ſola charitas, ſed, ſicut ſcriptum eſt; Charitas cum fide à Deo patre, & Domino Ieſu Chriſto. Et quod paulo pòſt dixi; Noſtrum eſt enim credere & velle; illius autem, dare credentibus & volentibus fa- C cultatem bene operandi per Spiritum ſanctum, per quem charitas diffunditur in cordibus noſtris; verum eſt quidem, ſed eadem regula, & vtrunque ipſius eſt, quia ipſe præparat voluntatem; & vtrunque noſtrum, quia non fit niſi volentibus nobis. Ac per hoc quod etiam poſtea dixi; Quia neque velle poſſumus, niſi vocemur; & cùm poſt vocationem voluerimus, non ſufficit voluntas noſtra, & curſus noſter; niſi Deus & vires currentibus præbeat, & perducat quò vocat. Ac deinde ſubiunxi; Manifeſtum eſt ergo non volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei eſſe quod bene operamur; omnino veriſſimum eſt. Sed parum de ipſa vocatione diſſerui, quæ fit ſecundum propoſitum Dei: Non enim omnium qui vocantur talis eſt, ſed tantum electorum. Itaque quod paulo pòſt dixi; Sicut enim in his quos elegit Deus, non opera, ſed fides inchoat meritum, vt per munus Dei bene operētur; ſic in his quos damnat, infidelitas & impietas inchoat pœnæ meritum, vt per ipſam pœnam etiam malè operentur: veriſſimè dixi, ſed fi- D dei meritum etiam ipſum eſſe donum Dei, nec putaui quærendum eſſe, nec dixi. Et alio loco; Cuius enim miſeretur, inquam, facit eum bene operari; & quem obdurat relinquit eum vt malè operetur. Sed & illa miſericordia præcedenti merito fidei tribuitur, & iſta obduratio præcedenti iniquitati. Quod quidem verum eſt, ſed adhuc quærendum erat, vtrum & meritum fidei miſericordia Dei præueniat: id eſt, vtrum iſta miſericordia ideo tantummodo fiat in homine, quia fidelis eſt; an etiam facta fuerit vt fidelis eſſet. Legimus enim dicente Apoſtolo; Miſericordiam conſecutus ſum, vt fidelis eſſem: non ait, quia fidelis eram. Fideli ergo datur quidem, ſed data eſt etiam vt eſſet fidelis. Rectiſſimè itaque alio loco in eodem libro dixi; Quoniam ſi non ex operibus, ſed miſericordia Dei & vocamur vt credamus, & credentibus præſtatur, vt bene operemur, non eſt gentibus iſta inuidēda miſericordia: quamuis minus ibi diligenter de illa, quæ per Dei propoſitum fit vocatione tractauerim.

Malac. 1.

Roman. 11.

1. Corinth. 12.

Ephes. 6.

Vers 8. ſecundum 70.

1. Tim. 1.

CAP. IIII.

VIDETIS certè quid tunc de fide atque operibus ſentiebam, quamuis de commendanda Dei gratia laborarem: in qua ſententia iſtos fratres noſtros eſſe nūc video; quia non ſicut legere libros meos, ita etiam in eis curauerūt proficere mecum. Nam ſi curaſſent, inueniſſent iſtam quæſtionem ſecundum veritatem diuinarum Scripturarū ſolutam, in primo libro duorum quos ad beatæ memoriæ Simplicianum ſcripſi Epiſcopum Mediolanenſis Eccleſiæ, ſancti Ambroſij ſucceſſorem, in ipſo exordio Epiſcopatus mei; niſi fortè non eos nouerunt. Quod ſi ita eſt, facite vt nouerint. De hoc primo duorum illorum libro, in ſecundo Retractationum primū locutus ſum, qui ſermo meus ita ſe habet: Librorum, inquam, quos Epiſcopus elaboraui, primi, duo ſunt ad Simplicianum Eccleſiæ Mediolanenſis antiſtitem, qui beatiſſimo ſucceſſit Ambroſio, de diuerſis quæſtionibus: quarum duas ex Epiſtola Pauli apoſtoli ad Rom. in primum librum contuli. Harum prior eſt de eo quod ſcriptū eſt; Quid ergo dicemus, Lex peccatum eſt? Abſit, vſque ad illud vbi ait; Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtū Dominum noſtrum. In qua illa Apoſtoli verba; Lex ſpiritalis eſt, ego autē carnalis ſum: & cætera, quibus caro cōtra ſpiritū confligere oſtenditur, eo modo expoſui tanquam homo deſcribatur adhuc ſub lege, nondū ſub gratia conſtitutus. Longè enim poſtea, etiam ſpiritalis hominis (& hoc probabilius) eſſe poſſe illa verba cognoui. Poſterior in hoc libro quæſtio eſt ab eo loco vbi ait; Nō ſolùm autem, ſed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri: vſq; ad illud vbi ait: Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemē, ſicut Sodoma fuiſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus. In cuius quæſtionis ſolutione elaboratū eſt quidem pro libero arbitrio voluntatis humanæ, ſed vicit Dei gratia. Nec niſi ad illud potuit perueniri, vt liquidiſſima veritate dixiſſe intelligatur Apoſtolus; Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem & accepiſti, quid glorians, quaſi nō acceperis? Quod volens etiam martyr Cyprianus oſtendere, hoc totū ipſo titulo definiuit, dicens *in nullo gloriandum, quādo nihil noſtrum ſit*. Ecce quare dixi ſuperius, hoc Apoſtolico præcipuè teſtimonio etiam meipſum fuiſſe conuictum; cùm de hac re aliter ſaperē, quam mihi Deus in hac quæſtione ſoluenda, cū ad Epiſcopum Simplicianum, ſicut dixi, ſciberem, reuelauit. Hoc igitur Apoſtoli teſtimonium vbi ad reprimēdam hominis inflationem dixit; Quid enim habes quod non accepiſti? non ſinit quēquam fidelium dicere, habeo fidē quam non accepi; reprimiturq; omnino his Apoſtolicis verbis tota huius reſponſionis elatio. Sed ne hoc quidem poteſt dici; Quamuis non habeam perfectam fidem, habeo tamen eius initium quo in Chriſtum primitùs credidi; quia & hic reſpondetur: Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?

Simplicianus S. Ambroſij in epiſcopatu Mediolanenſi ſucceſſor.

Lib. 2. Retract. cap. 1.

Roman. 7.

Roman. 9.

1. Corinth. 4.

CAP. V.

Supra in epiſtola Hilarij.

ILLVD verò quod putāt de hac fide ideo nō poſſe dici; Quid enim habes quod non accepiſti; *quia in eadem natura remanſit, licet vitiata, quæ prius ſana ac perfecta donata ſit*; nihil ad id quod volunt valere intelligitur, ſi cur hoc Apoſtolus dixerit cogitetur: agebat enim, ne quiſquam gloriaretur in homine, quoniam diſſenſiones exortæ fuerant inter Corinthios Chriſtianos, ita vt vnuſquiſque diceret; Ego quidem ſum Pauli, alius autem, ego Apollo: alius verò, ego Cephe; & inde ventū eſt, vt diceret; Stulta mūdi elegit Deus, vt confundat ſapientes; & infirma mūdi elegit Deus, vt cōfundat fortia; & ignobilia mūdi & contēptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt tanquam ſint, vt quæ ſunt

1. Corinth. 4.

1. Corinth. 1.

ſunt euacuet, vt non glorietur coram Deo omnis caro. Hic certè contra humanam ſuperbiam ſatis clara eſt Apoſtoli intentio, ne in homine quiſquam glorietur, ac per hoc nec in ſeipſo. Denique cùm dixiſſet, vt non glorietur coram Deo omnis caro; vt oſtenderet in quo debeat homo gloriari, mox addidit; Ex ipſo autem, inquit, vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapiētia à Deo, & iuſtitia & ſanctificatio & redemptio; vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur; inde peruenit iſta eius intentio, vt poſtea increpans dicat, Adhuc enim carnales eſtis: cùm enim ſint inter vos æmulatio & contentio, nónne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cùm enim quis dicat, Ego quidem ſum Pauli, alius autem, ego Apollo; nónne homines eſtis? Quid ergo eſt Apollo, quid autem Paulus? Miniſtri per quos credidiſtis; & vnicuique ſicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementū dedit. Itaq; neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus. Videtiſne nihil agere Apoſtolum, niſi vt humilietur homo, & exaltetur Deus ſolus? Quandoquidem in eis qui plantātur & qui rigantur, nec ipſum plātatorem & rigatorem dicit eſſe aliquid, ſed qui incrementum dat Deus: quamuis & hoc ipſum quod ille plantat, hic rigat, nō ipſis, ſed Domino tribuat dicens, Vnicuique ſicut Dominus dedit, ego plantaui, Apollo rigauit. Hinc ergo in eadem intentione perſiſtens, ad hoc venit vt diceret, Itaque nemo glorietur in homine. Iam enim dixerat: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Poſt hæc & alia nonnulla quæ his connectuntur, perducitur illuc eadem ipſa eius intentio, vt dicat, Hæc autem fratres transfiguraui in me & Apollo propter vos; vt in nobis diſcatis, ne ſupra quàm ſcriptum eſt, vnus pro altero infletur aduerſus alterum. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi nōn acceperis? In hac Apoſtoli euidentiſſima intentione, qua contra humanam ſuperbiā loquitur, ne quiſquam in homine, ſed in Domino glorietur: dona Dei naturalia ſuſpicari, ſiue ipſam totam perfectamq; naturam, qualis in prima conditione donata eſt, ſiue vitiatæ naturæ qualeſcunque reliquias; nimis, quantum exiſtimo, abſurdū eſt. Nunquid enim per hæc dona quæ omnibus communia ſunt hominibus, diſcernuntur homines ab hominibus? Hic autem prius dixit, Quis enim te diſcernit? & deinde addidit, Quid autem habes quod non accepiſti? Poſſet quippe dicere homo inflatus aduerſus alterum; diſcernit me fides mea, iuſtitia mea, vel ſi quid aliud. Talibus occurrens cogitationibus bonus doctor, Quid autem habes, inquit, quod nō accepiſti? A quo, niſi ab illo qui te diſcernit ab alio, cui non donauit, quod donauit tibi? Si autem & accepiſti, ait, quid gloriaris quaſi non acceperis? Nunquid quæſo agit aliud, niſi vt qui gloriatur, in Domino glorietur? Nihil autem huic ſenſui tam contrarium eſt, quàm de ſuis meritis ſic quenquā gloriari, tanquam ipſe ſibi ea fecerit, non gratia Dei: ſed gratia quæ bonos diſcernit à malis, non quæ communis eſt & bonis & malis. Sit ergo gratia naturæ attributa, qua ſumus animātia rationalia, diſcernimurq; à pecoribus; ſit etiam gratia naturæ attributa, qua in ipſis hominibus à deformibus pulchri, vel ingenioſi diſcernuntur à tardis, ac ſi quid eiuſmodi eſt. Sed non ſe ille quem coërcebat Apoſtolus aduerſus pecus inflabat, nec aduerſus hominem alterum, de aliquo naturali munere quod ineſſe poſſet & peſſimo; ſed aliquod bonum quod pertineret ad vitam bonā, ſibi non Deo tribuens inflabatur, quando audire meruit, Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Vt enim ſit naturæ, fidem poſſe habere? nunquid & habere? Non enim omnium eſt fides, cùm fidem

Hier. 9. — *1. Cor. 3.* — *1. Cor. 1.* — *1. Cor. 4.*

Gratia Dei ea propriè eſt quæ bonos à malis diſcernit.

A poſſe habere ſit omnium. Non autem ait Apoſtolus, quid autem potes habere quod non accepiſti, vt poſſes habere; ſed ait, Quid autem habes quod non accepiſti? Proinde poſſe habere fidem, ſicut poſſe habere charitatem, naturæ eſt hominum; habere autem fidē, quemadmodum habere charitatem, gratiæ eſt fidelium. Illa itaque natura in qua nobis data eſt poſſibilitas habendi fidem, non diſcernit ab homine hominē; ipſa verò fides diſcernit ab infideli fidelem. Ac per hoc vbi dicitur, Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? quiſquis audet dicere, habeo ex meipſo fidem, non ergo accepi; profectò contradicit huic apertiſſimę veritati: non quia credere vel non credere, non eſt in arbitrio voluntatis humanæ, ſed in electis præparatur voluntas à Domino. Ideò ad ipſam quoq; fidem, quæ in voluntate eſt, pertinet, Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti?

1. Theſ. 3. — *Poſſe habere fidē vel charitatem, naturæ eſt hominum, h[abere] autem, gratiæ fidelium.* — *Prouerb. 8. ſecundum 70.*

CAPVT VI.

B MVLTI *audiunt verbum veritatis; ſed alij credunt, alij contradicunt. Volunt ergo iſti credere, nolunt autem illi.* Quis hoc ignoret? quis hoc neget? Sed cùm aliis præparetur, aliis non præparetur voluntas à Domino; diſcernendum eſt vtique quid veniat de miſericordia eius, quid de iudicio. Quod quærebat Iſraël, ait Apoſtolus, hoc non eſt conſecutus; electio autem conſecuta eſt: cæteri verò excæcati ſunt, ſicut ſcriptum eſt, Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vſque in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat menſa eorum in laqueum & in ſcandalum & in retributionem illis: obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Ecce miſericordia & iudicium, miſericordia in electione quæ conſecuta eſt iuſtitiam Dei; iudicium verò in cæteros qui excæcati ſunt: & tamen illi quia voluerunt, crediderunt; illi quia noluerunt, non crediderunt. Miſericordia igitur & iudicium in ipſis voluntatibus facta ſunt. Electio quippe iſta gratiæ eſt, non vtique meritorum. Superius enim dixerat, Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ per electionem C gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus; alioquin gratia iam non eſt gratia. Gratis ergo conſecuta eſt, quod conſecuta eſt electio; non præceſſit eorum aliquid quod priores darent, & retribueretur illis: pro nihilo enim ſaluos fecit eos. Cæteris autem qui excæcati ſunt, ſicut ibi nō tacitum eſt, in retributione factum eſt. Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. Inueſtigabiles ſunt autem viæ eius. Inueſtigabiles igitur ſunt, & miſericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuſtè iudicat.

Rom. 11. — *Eſa. 6.* — *Pſal. 68.* — *Pſal. 55.*

CAPVT VII.

SED fortaſſe dicant, Ab operibus fidem diſtinguit Apoſtolus; gratiam verò non ex operibus eſſe dicit; nō autem dicit, quòd nō ſit ex fide. Ita verò eſt; ſed ipſam quoq; fidem opus Dei dicit eſſe Ieſus, & hanc vt operemur iubet. Dixerunt enim ad eum Iudæi, Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Reſpondit Ieſus & dixit eis, Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum quē miſit ille. Sic ergo diſtinguit Apoſtolus ab operibus fidē, quemadmodum in duobus regnis Hebręorum diſtinguitur D Iudas ab Iſraël, cùm & ipſe Iudas ſit Iſraël. Ex fide autem ideo dicit iuſtificari hominē, non ex operibus; quia ipſa prima datur, ex qua impetrentur cętera, quæ propriè opera nuncupantur; in quibus iuſtè viuitur. Nam dicit etiam ipſe, Gratia ſalui eſtis facti per fidem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt: id eſt, & quod dixi per fidem, non ex vobis, ſed Dei donum eſt. Etiam fides, non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur: ſolet enim dici, ideo credere meruit, quia vir bonus erat & antequam crederet. Quòd de Cornelio dici poteſt, cuius acceptæ ſunt eleemoſynæ & exauditæ orationes antequam credidiſſet in Chriſtum: nec tamen ſine aliqua fide donabat & orabat. Nam quomodo inuocabat, in quem non crediderat? Sed ſi poſſet

Ioan. 6. — *Ex fide iuſtificari nos cur potius dixerit Apoſtolus, quā ex operibus.* — *Epheſ. 2.* — *Act. 10.* — *Rom. 10.*

ſet ſine fide Chriſti eſſe ſaluus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus apoſtolus Petrus: quamuis niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Et dicitur nobis, *fides eſt à nobis, cætera à Domino ad opera iuſtitiæ pertinentia:* quaſi ad ædificium non pertineat fides, quaſi ad ædificium, inquam, non pertineat fundamentum. Quòd ſi in primis & maximè pertinet, in vanum laborat prædicando ędificans fidem, niſi eam Dominus miſerãdo intus ædificet. Quicquid igitur & antequam in Chriſtum crederet, & cùm credidiſſet, bene operatus eſt Cornelius; totum Deo dandum eſt, ne fortè quis extollatur.

Pſal. 126.

Fides ædificij ſpiritualis fundamentum.

CAPVT VIII.

Ioan. 6.

PROINDE ipſe vnus magiſter & Dominus cùm dixiſſet quæ ſuprà commemoraui, Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille; in eodem ipſo ſermone ſuo paulo pòſt ait, Dixi vobis, quia & vidiſtis me & non credidiſtis. Omne quod dat mihi pater, ad me veniet. Quid eſt, ad me veniet, niſi credet in me? Sed vt fiat, pater dat. Item paulo pòſt, Nolite, inquit, murmurare inuicem; nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum: & ego eum reſuſcitabo in nouiſſimo die. Eſt ſcriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Quid eſt, omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me; niſi, nullus eſt qui audiat & diſcat à patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à patre & didicit, venit; profectò omnis qui nõ venit, non audiuit à patre, nec didicit: nam ſi audiſſet & didiciſſet, veniret. Neque enim vllus audiuit ac didicit, & non venit; ſed omnis, vt ait veritas, qui audiuit à patre & didicit, venit. Valde remota eſt à ſenſibus carnis hæc ſchola, in qua pater auditur, & docet vt veniatur ad filium. Ibi eſt & ipſe filius, quia ipſe eſt verbum eius per quod ſic docet, nec agit cum carnis aure, ſed cordis. Simul eſt & ibi ſpiritus patris & filij; neq; enim ipſe non docet, aut ſeparatim docet: inſeparabilia quippe didicimus eſſe opera trinitatis. Et ipſe eſt vtique Spiritus ſanctus, de quo Apoſtolus dicit; Habentes autem eundem ſpiritum fidei. Sed ideo patri hoc potiſſimum eſt attributum, quia de ipſo eſt genitus vnigenitus, & de ipſo procedit Spiritus ſanctus: vnde longum eſt enucleatius diſputare, & de trinitate, quæ Deus eſt, laborem noſtrum in quindecim libris ad vos iam exiſtimo perueniſſe. Valde, inquam, remota eſt à ſenſibus carnis hæc ſchola, in qua Deus auditur & docet. Multos venire videmus ad filiũ, quia multos credere videmus in Chriſtum; ſed vbi & quomodo à patre audierint hoc & didicerint, nõ videmus. Nimium gratia iſta ſecreta eſt, gratiam verò eſſe quis ambigat? Hæc itaque gratia quæ occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo duro corde reſpuitur. Ideò quippe tribuitur, vt cordis duritia primitùs auferatur. Quãdo ergo pater intus auditur, & docet vt veniatur ad filium, aufert cor lapideum, & dat cor carneum, ſicut Propheta prædicante promiſit. Sic quippe facit filios promiſſionis & vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet, vt veniant ad Chriſtum; niſi quia omnes quos docet, miſericordia docet; quos autem non docet, iudicio non docet: quoniam cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat; ſed miſeretur, bona tribuens; obdurat, digna retribuens. Aut ſi & iſta, vt quidam diſtinguere maluerunt, verba ſunt eius cui Apoſtolus ait; Dicis itaq; mihi; vt ipſe dixiſſe accipiatur, Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat, & quæ ſequuntur: id eſt, Quid adhuc conqueritur; nam voluntati eius quis reſiſtit? Nunquid reſponſum eſt ab Apoſtolo, O homo, falſum eſt quod dixiſti? Non. Sed reſponſum eſt, O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An

Eſaia 54. *Schola Dei patris valde occulta.* *2. Cor. 4.* *Diuina gratiæ potentia et energia.* *Ezech. 11.* *Rom. 9.*

A non habet poteſtatem figulus luti ex eadem facere maſſa, & ſequentia quæ optimè noſtis: & tamen ſecũdum quendam modum, omnes pater docet venire ad ſuum filium. Non enim fruſtrà ſcriptum eſt in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Quod teſtimonium cùm præmiſiſſet, tunc ſubdidit, Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Sicut ergo integrè loquimur cùm de aliquo literarum magiſtro, qui in ciuitate ſolus eſt, dicimus; omnes iſte hic literas docet; non quia omnes diſcunt, ſed quia nemo niſi ab illo diſcit, quicunque ibi literas diſcit: ita rectè dicimus, omnes Deus docet venire ad Chriſtum: nõ quia omnes veniunt, ſed quia nemo aliter venit. Cur autem non omnes doceat, aperuit Apoſtolus quantum aperiendũ iudicauit: quia volens oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, attulit in multa patientia vaſa iræ quæ perfecta ſunt in perditionem, & vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. B Hinc eſt quòd verbum crucis pereuntibus ſtultitia eſt; his autem qui ſalui fiunt, virtus Dei eſt. Hos omnes docet venire ad Chriſtum Deus, hos omnes vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Nam ſi & illos quibus ſtultitia eſt verbum crucis, vt ad Chriſtum venirent docere voluiſſet, proculdubiò venirent & ipſi. Non enim fallit aut fallitur qui ait, Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Abſit ergo vt quiſquam non veniat, qui à patre audiuit & didicit. *Quare*, inquiunt, *non omnes docet?* Si dixerimus, quia nolunt diſcere quos non docet, reſpondebitur nobis: Et vbi eſt quod ei dicitur, Domine tu conuertens viuificabis nos? Aut ſi non facit volentes ex nolentibus Deus, quid orat Eccleſia ſecũdum præceptum Domini pro perſecutoribus ſuis? Nam ſic etiam voluit intelligi ſanctus Cyprianus quod dicimus, Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra; hoc eſt, ſicut in eis qui iam crediderunt & tanquam cælum ſunt; ita C & in eis qui non credunt, & ob hoc adhuc terra ſunt. Quid ergo oramus pro nolentib. credere, niſi vt Deus in illis operetur & velle? De Iudæis certè Apoſtolus ait, Fratres, bona voluntas quidem cordis mei, & deprecatio ad Deum pro illis fit in ſalutem. Orat pro nõ credentibus, quid, niſi vt credant? Non enim aliter conſequuntur ſalutem. Si ergo fides orantium Dei præuenit gratiam; nunquid eorum fides pro quibus oratur vt credant, Dei præuenit gratiam? Quandoquidem hoc pro eis oratur, vt non credentibus, id eſt fidem non habentibus, fides ipſa donetur. Cùm igitur Euangelium prædicatur, quidam credunt, quidam nõ credunt: ſed qui credunt prædicatore forinſecus inſonante, intus à patre audiũt atque diſcunt; qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt, neque diſcunt: hoc eſt, illis datur vt credant, illis non datur; quia nemo, inquit, venit ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. quod apertius poſtea dicitur. Nam poſt D aliquantum cùm de carne ſua manducanda & bibendo ſanguine ſuo loqueretur, & dicerent etiam quidam diſcipulorum eius, Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire? Sciens Ieſus apud ſemetipſum, quia murmurarent de hoc diſcipuli eius, dixit eis, Hoc vos ſcandalizat? Et paulo pòſt, Verba, inquit, quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt; ſed ſunt quidam ex vobis qui non credunt. Et mox Euãgeliſta, Sciebat enim, inquit, ab initio Ieſus qui eſſent credentes, & quis traditurus eſſet eum, & dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Ergo trahi à patre ad Chriſtum, & audire ac diſcere à patre, vt veniat ad Chriſtum, nihil aliud eſt, quàm donũ accipere à patre, quo credat in Chriſtum. Neque enim audientes Euangelium à non audientibus, ſed credentes à non credentibus diſcernebat qui dicebat, Nemo venit ad me, niſi fuerit ei datum à

Omnes doceri à Deo ad Chriſtum vt veniant, quo ſenſu rectè dicatur. *Simile.* *1. Cor. 1.* *1. Tim. 2.* *Pſal. 84.* *Math. 5.* *Serm. 6. ſuper orat. Domin.* *Math. 6.* *Rom. 10.* *Ioan. 6.* *Trahi, audire, & diſcere à patre, quid.*

tum à

tum à patre meo. Fides igitur & inchoata & perfecta, donum Dei eſt; & hoc donum quibuſdã dari, quibuſdam non dari omnino nõ dubitet qui nõ vult manifeſtiſſimis ſacris literis repugnare. Cur autem nõ omnibus detur, fidelem mouere non debet, qui credit ex vno omnes iſſe in condemnationem, ſine dubitatione iuſtiſſimam; ita vt nulla Dei eſſet iuſta reprehenſio, etiam ſi nullus inde liberaretur. Vnde cõſtat magnam eſſe gratiam, quòd plurimi liberantur, & quid ſibi deberetur, in eis qui non liberantur agnoſcunt; vt qui gloriantur, non in ſuis meritis, quæ paria vident eſſe damnatis, ſed in Domino gloriẽtur. Cur autem iſtum potiùs quàm illum liberet, inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Melius enim & hic audimus aut dicimus, O homo, tu quis es qui reſpõdeas Deo, quàm dicere audeamus quaſi nouerimus quod occultum eſſe voluit, qui tamen aliquid iniuſtum velle non potuit.

Fides donum eius non omnibus detur. *Hier. 9.* *Rom. 11.* *Rom. 9.*

CAPVT IX.

Epiſt. eſt 49. quæſt. 2.

ILLVD autem quod in opuſculo meo quodam contra Porphyrium ſub titulo, De tempore Chriſtianæ religionis, me dixiſſe recolitis, ita dixi, vt hanc diligentiorem & operoſiorem diſputationem de gratia præterirem, non ſanè omiſſa ſignificatione, quòd eam loco illo explicare noluiſſem, quæ poſſet aliàs vel ab aliis explicari. Nam ita locutus ſum inter cætera, reſpondens propoſitæ quæſtioni: cur Chriſtus poſt tam longa tempora venerit. *Proinde*, inquam, *cùm Chriſto non obiiciant, quòd eius doctrinam non omnes ſequuntur; (ſentiunt enim & ipſi, nequaquam hoc rectè obiici poſſe, vel ſapientiæ philoſophorum, vel etiam numini deorum ſuorum) quid reſpondebunt ſi excepta illa altitudine ſapientiæ & ſcientiæ Dei, vbi fortaſsis aliud diuinum conſilium longè ſecretius latet, ſine præiudicio etiam aliarum fortè cauſarum, quæ à prudentibus inueſtigari queunt, hoc ſolùm eis breuitatis gratia, in huius quæſtionis diſputatione dicamus; tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam; quando ſciebat & vbi ſciebat eſſe, qui in eum fuerant credituri. His enim temporibus & his locis quibus Euangelium eius non eſt prædicatum,* C *tales omnes in eius prædicatione futuros eſſe præſciebat; quales non quidem omnes, ſed tamen multi in eius corporali præſentia fuerunt, qui in eum nec ſuſcitatis ab eo mortuis, credere voluerunt: quales etiam nunc multos videmus, cùm tanta manifeſtatione de illo compleantur præconia Prophetarum, nolle adhuc credere, & malle humana aſtutia reſiſtere, quàm tam claræ atque perſpicuæ, tamq́; ſublimi & ſublimiter diffamatæ, diuinæ cedere authoritati. Quandiu paruus & infirmus eſt intellectus hominis, diuinæ debet accedere veritati. Quid ergo mirum, ſi tam infidelibus plenum orbem terrarum Chriſtus prioribus ſeculis nouerat, vt eis apparere vel prædicari meritò nollet; quos nec verbis, nec miraculis ſuis credituros eſſe præſciebat? Neque enim incredibile eſt tales tunc fuiſſe omnes, quales ab eius aduentu vſque ad hoc tempus tam multos fuiſſe atque eſſe miramur; & tamen ab initio generis humani, aliàs occultius, aliàs euidentius, ſicut congruere temporibus diuinitùs viſum eſt, nec prophetari deſtitit, nec qui in eum crederent, defuerunt: & ab Adam vſque ad Moyſen, & in ipſo populo Iſraël, quæ ſpeciali quodam myſterio gens prophetica fuit; & in aliis gentibus antequam veniſſet in carne. Cùm enim nonnulli commemorentur in ſanctis Hebraicis libris, iam ex tempore Abrahæ, nec de ſtirpe carnis eius, nec ex populo Iſraël, nec aduentitia ſocietate in populo Iſraël; qui tamen huius ſacramenti participes fuerunt: cur non credamus etiam in cæteris hac atque illac gentibus alios atque alios fuiſſe; quamuis eos commemoratos in eiſdem authoritatibus non legamus? Ita ſalus religionis huius, per quam ſolam veram, ſalus vera veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit. Et ab exordio propagationis humanæ vſque in finem, quibuſdam ad præmium, quibuſdam ad iudicium prædicatur; ac* A *per hoc & quibus omnino annunciata non eſt, non credituri præſciebantur; & quibus non credituris tamen annunciata eſt, in illorum exemplum demonſtrantur. Quibus autem credituris annunciatur, hi regno cælorum & ſanctorum angelorum ſocietati præparantur.* Cernitisne me ſine præiudicio latentis conſilij Dei aliarumq́ue cauſarum, hoc de præſcientia Chriſti dicere voluiſſe, quod conuincendæ Paganorum infidelitati qui hanc obiecerant quæſtionem, ſufficere videretur? Quid enim eſt verius quàm præſciiſſe Chriſtum, qui & quando & quibus locis in eum fuerãt credituri? Sed vtrum prædicato ſibi Chriſto à ſeipſis habituri eſſent fidem, an Deo donante ſumpturi, id eſt, vtrum tantummodo eos præſciuerit, an etiam prædeſtinauerit Deus, quærere ac diſſerere tunc neceſſarium non putaui. Proinde quod dixi, *tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat & vbi ſciebat eſſe qui in eum fuerant credituri*, poſſet etiam ſic dici, tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, B & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat & vbi ſciebat eſſe, qui electi fuerant in ipſo, ante mundi conſtitutionem. Sed quoniam ſi ita diceretur, lectorem faceret intentum ad ea requirenda, quæ nũc ex admonitione Pelagiani erroris neceſſe eſt copioſius & laborioſius diſputari; viſum mihi eſt quod tunc ſatis erat, breuiter eſſe dicendum, excepta, vt dixi, altitudine ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & ſine præiudicio aliarum cauſarum, de quibus non tunc, ſed aliàs opportunius diſputandum putaui.

CAP. X.

ITEM quod dixi, *ſalutem religionis huius nulli vnquam defuiſſe qui dignus fuit, & dignum non fuiſſe cui defuit*, ſi diſcutiatur & quæratur vnde quiſque ſit dignus, non deſunt qui dicant, voluntate humana; nos autem dicimus, gratia vel prædeſtinatione diuina. Inter gratiam porrò & prędeſtinationem hoc tantum intereſt, quòd prædeſtinatio eſt gratiæ præparatio; gratia verò iam ipſa donatio. Quod itaque ait Apoſtolus; Non ex operibus, ne fortè quis extollatur, ipſius enim C ſumus figmentum, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis: gratia eſt. Quod autem ſequitur, Quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus, prædeſtinatio eſt, quæ ſine præſcientia non poteſt eſſe; poteſt autem eſſe ſine prędeſtinatione pręſciẽtia. Prædeſtinatione quippe Deus ea præſciuit, quæ fuerat ipſe facturus. Vnde dictum eſt, Fecit quæ futura ſunt. Præſcire autem potens eſt etiam quæ ipſe non facit, ſicut quæcunq; peccata; quia & ſi ſunt quædam quæ ita peccata ſunt, vt pœnæ etiam ſint peccatorum, vnde dictum eſt, Tradidit illos Deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt; non ibi peccatum Dei eſt, ſed iudicium. Quocirca prædeſtinatio Dei quæ in bono eſt, gratiæ eſt, vt dixi, præparatio; gratia verò eſt ipſius prędeſtinationis effectus. Quando ergo promiſit Deus Abrahæ in ſemine eius fidem gẽtium, dicens, Patrem multarum gentium poſui te: vnde dicit Apoſtolus: Ideo ex fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non de noſtræ voluntatis poteſtate, ſed D de ſua prædeſtinatione promiſit. Promiſit enim quod ipſe facturus fuerat, non quod homines; quia etſi faciunt homines bona quæ pertinent ad colẽdum Deũ, ipſe facit vt illi faciant quæ præcepit; non illi faciunt, vt ipſe faciat quod promiſit: alioquin vt Dei promiſſa compleantur, non in Dei, ſed in hominum eſt poteſtate, & quod à Domino promiſſum eſt, ab ipſis redditur Abrahæ. Non autem ſic credidit Abraham, ſed credidit dans gloriam Deo; quoniam quæ promiſit potens eſt & facere: non ait, prædicere; non ait, præſcire, nam & aliena facta poteſt prædicere atque præſcire; ſed ait, potens eſt & facere: ac per hoc facta non aliena, ſed ſua. An fortè opera bona gentium Deus promiſit Abrahæ in ſemine ipſius, vt hoc promitteret

Prædeſtinatio & gratia qui differant. Ephe. 2. *Præſcientia & prædeſtinatio quid differant.* *Eſa. 45. ſecundum 70.* *Gen. 17.* *Rom. 4.* *Rom. 4.*

Etiam extra gentem Iudaicam quidam olim poſt Abraham ſaluati, vt Iob, Naaman Syrus & alij.

quod ipſe facit; non autem promiſit fidem gentium, quam ſibi homines faciunt, ſed vt promitteret quod ipſe facit, illam præſciuit homines eſſe facturos? Non quidem loquitur ſic Apoſtolus; filios quippe promiſit Deus Abrahæ, qui fidei eius veſtigia ſectarentur; quod apertiſſimè dicit. Sed ſi opera gentium promiſit, non fidem; profectò quoniam non ſunt bona opera niſi ex fide, (Iuſtus enim ex fide viuit, & omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt; & ſine fide impoſſibile eſt placere Deo) nihilominus vt impleat quod promiſit Deus, in hominum eſt poteſtate. Niſi enim homo faciat quod Deo non donante ad hominem pertinet, non faciet ipſe quod donet; hoc eſt niſi habeat homo fidem ex ſeipſo, non implet Deus quod promiſit, vt opera iuſtitiæ dentur ex Deo. Ac per hoc vt promiſſa ſua Deus poſſit implere, non eſt in Dei, ſed in hominis poteſtate. Quod ſi veritas & pietas nos credere vetat; credamus cum Abraham, quoniã quæ promiſit, potens eſt & facere. Promiſit autem filios Abrahæ, quod eſſe non poſſunt, ſi non habeant fidem: ergo ipſe donat & fidem.

Abac. 2. Rom. 4. Heb. 11. Rom. 4.

CAPVT XI.

SANE cùm Apoſtolus dicat, Ideò ex fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio; miror homines infirmitati ſuæ ſe malle committere, quàm firmitati promiſſionis Dei. *Sed incerta eſt mihi*, inquis, *de meipſo voluntas Dei.* Quid ergo? Tuáne tibi voluntas de teipſo certa eſt, nec times? Qui videtur ſtare, videat ne cadat. Cùm igitur vtraque incerta ſit, cur non homo firmiori quàm infirmiori fidem ſuam, ſpem, charitatémque committit? *Sed cùm dicitur*, inquiunt, *Si credideris, ſaluus eris; vnum horum exigitur, alterum offertur. Quod exigitur, in hominis; quod offertur, in Dei eſt poteſtate.* Cur non vtrunque in Dei eſt, & quod iubetur, & quod offertur? Rogatur enim vt det quod iubet; rogant credẽtes, vt ſibi augeatur fides: rogant pro non credentibus, vt eis donetur fides, vt & in ſuis incrementis, & in ſuis initiis Dei donum ſit fides. Sic autem dicitur, Si credideris, ſaluus eris; quemadmodum dicitur, Si ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Nam & hic ex his duobus vnum exigitur, alterum offertur. Si ſpiritu, inquit, facta carnis mortificaueritis, viuetis. Vt ergo ſpiritu facta carnis mortificemus, exigitur; vt autem viuamus, offertur. Num igitur placet, vt facta carnis mortificare non donum Dei eſſe dicamus, neque id donum Dei eſſe fateamur; quoniam exigi audimus à nobis præmio vitæ ſi hoc fecerimus, oblato? Abſit, vt hoc placeat participibus & defenſoribus gratiæ. Pelagianorum eſt error iſte damnabilis; quorum mox Apoſtolus ora obſtruxit, adiungens, Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei: ne facta mortificare nos carnis, non per Dei, ſed per noſtrum ſpiritum crederemus. De quo Dei ſpiritu etiam ibi loquebatur, vbi ait, Omnia autem hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Inter quæ omnia ſicut ſcitis, nominauit & fidem. Sicut ergo quamuis donum Dei ſit, facta carnis mortificare; exigitur tamen à nobis propoſito præmio vitæ: ita donum Dei eſt & fides, quamuis & ipſa cùm dicitur, Si credideris, ſaluus eris; propoſito præmio ſalutis exigatur à nobis. Ideò enim hæc & nobis præcipiuntur, & dona Dei eſſe monſtrãtur; vt intelligatur quòd & nos ea facimus, & Deus facit vt illa faciamus, ſicut per prophetam Ezechielem apertiſſimè dicit: quid enim apertius quàm vbi dicit, Ego faciam vt faciatis? Locum ipſum Scripturæ fratres chariſſimi attendite, & videbitis illa Deum promittere facturum ſe vt faciant, quæ iubet vt fiant. Nõ ſanè ibi tacet etiam merita eorum, ſed mala, quibus ſe oſtendit reddere pro malis bona; hoc ipſo quòd eos facit habere deinceps opera bona, cùm ipſe facit, vt faciant diuina mandata.

1. Cor. 10. Sup. in epiſt. Hilary. Rom. 10. Rom. 8. 1. Cor. 12. Ezech. 36.

CAPVT XII.

A SED omnis hęc ratio qua defendimus gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, verè eſſe gratiam; id eſt, non ſecundum merita noſtra dari, quãuis euidentiſſimè diuinorum eloquiorum teſtimoniis aſſeratur; tamen apud eos, qui niſi aliquid ſibi aſſignent, quod priores dent vt retribuatur eis, ab omni ſtudio pietatis reprimi ſe putant; laboratur aliquando in ætate maiorum, iam vtentium voluntatis arbitrio; ſed vbi venitur ad paruulos, & ad ipſum mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, omnis deficit præcedentium gratiam Dei humanorum aſſertio meritorum: quia nec illi vllis bonis præcedentibus meritis diſcernuntur à cæteris, vt pertineant ad liberatorem hominum; nec ille vllis humanis præcedentibus meritis, cùm & ipſe ſit homo, liberator factus eſt hominum. Quis enim audiat quòd dicuntur paruuli pro ſuis futuris meritis in ipſa infantili ætate baptizati exire de hac vita; & ideò alij non baptizati in eadẽ ætate mori, quia & ipſorum præſcita ſunt merita futura, ſed mala; non eorũ vitam bonam vel malã Deo remunerante vel damnante? B Sed nullum Apoſtolus quidem limitem fixit, quem tranſgredi non debeat hominis, vt mitius loquar, incauta ſuſpicio. Ait enim, Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque ſecundum ea quæ per corpus geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Geſſit, inquit, non adiunxit, vel geſturus fuit. Sed vnde hoc talibus viris in mentem venerit neſcio, vt futura quę non ſunt futura, puniantur, aut honorentur merita paruulorum. Cur autem dictum eſt, ſecundum ea quæ per corpus geſſit hominem iudicandum, cùm gerantur multa ſolo animo, non per corpus, nec per vllum corporis membrũ, & plerunque tam magna, vt talibus cogitationibus pœna iuſtiſſima debeatur: ſicuti eſt, vt alia taceam, quòd dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus? Quid eſt ergo, ſecundum ea quæ per corpus geſſit; niſi ſecũdum ea quæ geſſit eo tempore quo in corpore fuit, vt C per corpus intelligamus corporis tempus? Poſt corpus autem nemo erit in corpore, niſi reſurrectione nouiſſima, non ad vlla merita comparanda, ſed ad recipienda pro bonis meritis pręmia, vel pro malis luenda ſupplicia. Hoc autem medio tempore inter depoſitionem & receptionem corporis, ſecundum ea quæ geſſerunt per corporis tempus, ſiue cruciantur animæ, ſiue requieſcunt. Ad quod tempus corporis pertinet etiam quod Pelagiani negant, ſed Chriſti Eccleſia confitetur, originale peccatum: quo ſiue ſoluto per Dei gratiam, ſiue per Dei iudicium non ſoluto, cùm moriuntur infantes, aut merito regenerationis tranſeunt ex malis ad bona, aut merito originis tranſeunt ex malis ad mala. Hoc catholica fides nouit, in hoc etiam nonnulli hæretici ſine vlla contradictione conſentiunt. Iudicari autem quenquam non ſecundũ merita quæ habuit quamdiu fuit in corpore, ſed ſecũdum merita quæ fuerat habiturus ſi diutius fuiſſet in corpore; vnde opinari potuerint homines, quorum ingenia non eſſe contemptibilia veſtræ indicant literæ, D mirans & ſtupens reperire non poſſum; nec credere auderem, niſi vobis non credere non auderem: ſed ſpero adfuturum Deum, vt commoniti citò videant, ea quæ dicuntur futura fuiſſe peccata, ſi per Dei iudicium in non baptizatis poſſunt iure puniri, etiam per Dei gratiam baptizatis poſſe dimitti. Quicunque enim dicit puniri tantum poſſe Deo iudicante futura peccata; dimitti autem Deo miſerante non poſſe, cogitare debet quantam Deo faciat gratiæque eius iniuriam: quaſi futurum peccatum prænoſci poſſit, nec poſſit ignoſci. Quod ſi abſurdum eſt, magis ergo futuris ſi diu viuerent peccatoribus, cùm in parua ætate moriuntur, lauacro quo peccata diluuntur, debuit ſubueniri.

1. Tim. 2. Sup. in epiſt. Proſperi. Neminem iudicari ſecundũ ea opera quæ, ſi diutius vixiſſet, facturus fuerat. Rom. 14. Pſal. 13.

QVOD

CAPVT XLII.

QVOD ſi forſitan dicunt, pœnitentibus peccata
dimitti; & ideò iſtos non baptizari in paruula ætate
morientes, quia præſciti ſunt pœnitentiam ſi viue-
rent non acturi: eos autem qui baptizantur, & par-
uuli de corporibus exeunt, Deum præſciſſe acturos
pœnitentiam fuiſſe ſi viuerent: Attendant & videant,
ſi ita eſt, non iam in paruulis ſine baptiſmate morien-
tibus peccata originalia vindicari, ſed ſua cuiuſque
futura ſi viueret: itemque baptizatis non originalia
dilui, ſed ſua futura ſi viuerent, quoniam non poſſent
niſi in maiore ætate peccare: ſed alios acturos pœni-
tentiam, alios non acturos fuiſſe præuiſos; ideò alios
baptizatos, alios ſine baptiſmo exiſſe de hac vita. Hoc
ſi auderent Pelagiani, non iam laborarent negando
originale peccatum, quærere paruulis extra regnum
Dei neſcio cuius ſuæ felicitatis locum: maximè quã-
do conuincuntur non eos habere poſſe vitam æter-
nam, quia non manducauerunt carnem, nec bibe- B
Ioan. 6. runt ſanguinem Chriſti; & quia in eis, qui nullum ha-
bent omnino peccatum, falſus eſt baptiſmus qui in
remiſſionem traditur peccatorum. Dicerent enim
prorſus nullum eſſe originale peccatum, ſed pro ſuis
futuris, ſi viuerent, meritis vel baptizari vel non bapti-
zari eos qui de corpore ſoluuntur infantes; & pro ſuis
futuris meritis eos vel accipere vel non accipere cor-
pus & ſanguinem Chriſti, ſine quo vitam prorſus ha-
bere non poſſunt; & in vera remiſſione peccatorum
baptizari, quamuis nullum ex Adam traherent: quo-
niam remittuntur eis futura peccata, de quibus illos
Deus pœnitentiam præſciuit acturos. Ita facillimè
agerent atque obtinerent cauſam ſuam, qua negant
eſſe originale peccatum, & gratiam Dei non dari niſi
ſecundum merita noſtra contendunt. Sed quia homi-
num futura, quæ non ſunt futura, proculdubio nul-
la ſunt merita, & hoc videre facillimum eſt; ideò nec
Pelagiani hoc dicere potuerunt, & multo magis nec C
iſti dicere debuerunt. Dici enim non poteſt quàm
moleſtè feram, quod viderunt Pelagiani eſſe falſiſſi-
mum & abſurdiſſimum; hoc non vidiſſe iſtos, qui no-
biſcum errorem illorum hæreticorum catholica au-
thoritate condemnant.

CAPVT XLIII.

SCRIPSIT librum De mortalitate Cyprianus,
multis ac penè omnibus qui Eccleſiaſticas literas a-
mant laudabiliter notum; in quo propterea dicit non
ſolum non eſſe fidelibus inutilem mortem, verumet-
iam vtilem reperiri; quoniam peccandi periculis ho-
minem ſubtrahit, & in non peccandi ſecuritatem
conſtituit. Sed quid prodeſt ſi etiam futura, quæ com-
miſſa non ſunt, peccata puniuntur? Ait tamen ille co-
pioſiſſimè atque optimè, peccandi pericula nec deeſ-
ſe in iſta vita, nec ſupereſſe poſt iſtam. Vbi & illud te-
Sap. 4. ſtimonium ponit de libro Sapientiæ, Raptus eſt, ne
malitia mutaret intellectum eius. Quod à me quoq; D
poſitum, fratres iſtos ita reſpuiſſe dixiſtis, tanquam
non de libro canonico adhibitum; quaſi & excepta
huius libri atteſtatione res ipſa non clara ſit, quam vo-
lumus hinc doceri. Quis enim audeat negare Chri-
Ibid. ſtianus, iuſtum, ſi morte præoccupatus fuerit, in refri-
gerio futurum? Quilibet hoc dixerit, quis homo ſa-
Ezech. 18. næ fidei reſiſtendum putabit? Item ſi dixerit, iuſtum,
ſi à ſua iuſtitia receſſerit in qua diu vixit, & in ea fue-
rit impietate defunctus, in qua non dico vnum an-
num, ſed vnum diem vixerit, in pœnas iniquis debi-
tas hinc iturum, nihil ſibi præterita ſua iuſtitia pro-
futura: huic perſpicuæ veritati quis fidelium contra-
dicit? Porrò ſi quæratur à nobis, vtrum ſi tunc eſſet
mortuus quando erat iuſtus, pœnas eſſet inuenturus
an requiem; nunquid requiem reſpondere dubitabi-
mus? Hæc eſt tota cauſa cur dictum eſt, à quocunque
ſit dictum, Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum
eius. Dictum eſt enim ſecundum pericula vitæ huius,

A non ſecundum præſcientiam Dei, qui hoc præſciuit
quod futurum erat, non quod futurum non erat; id
eſt, quòd ei mortem immaturam fuerat largiturus, vt
tentationum ſubtraheretur incerto; non quòd pecca-
turus eſſet, qui manſurus in tentatione non eſſet. De
hac quippe vita legitur in libro Iob, Nunquid non Iob 7. ſecundũ 70.
tentatio eſt vita humana ſuper terram? Sed quare a-
liis concedatur, vt ex huius vitæ periculis dum iuſti
ſunt auferantur; alij verò iuſti donec à iuſtitia cadant,
in eiſdem periculis vita productiore teneantur; quis
cognouit ſenſum Domini? Et tamen hinc intelligi da- Rom. 11.
tur, etiam illis iuſtis, qui bonos pioſque mores vſque
ad ſenectutis maturitatem, & diem vitæ huius vlti-
mum ſeruant, non in ſuis meritis, ſed in Domino eſſe
gloriãdum; quoniam qui vitæ breuitate rapuit iuſtum,
ne malitia mutaret intellectum eius, ipſe in quanta-
cunque vitæ longitudine cuſtodit iuſtum, ne malitia
B mutet intellectum eius. Cur autem hic tenuerit caſu-
rum iuſtum, quem priuſquam caderet hinc poſſet au-
ferre, iuſtiſſima omnino, ſed inſcrutabilia ſunt iudicia
eius. Quæ cùm ita ſint, non debuit repudiari ſenten- Liber Sapientia canonicæ
tia libri Sapientiæ; qui meruit in Eccleſia Chriſti de Scripturæ au-
gradu lectorum Eccleſiæ Chriſti, tam longa annoſita- thoritatem in ec-
te recitari, & ab omnibus Chriſtianis, ab Epiſcopis, cleſia obtinet.
vſq; ad extremos laicos fideles, pœnitentes, catechu-
menos, cum veneratione diuinæ authoritatis audiri.
Certè enim ſi de diuinarum ſcripturarum tractatori-
bus qui fuerunt ante nos, proferrem defenſionem hu-
ius ſententiæ, quam nunc ſolito diligentius atque co-
pioſius contra nouum Pelagianorum defendere vr-
gemur errorem; hoc eſt, gratiam Dei non ſecundum
merita noſtra dari, & gratis dari cui datur, quia neque Rom. 9.
volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: iuſto
autem iudicio non dari cui non datur, quia non eſt
iniquitas apud Deum. Si huius ergo ſententiæ defen- Ibidem.
C ſionem ex diuinorum eloquiorum nos præcedenti-
bus catholicis tractatoribus promerem; profectò hi
fratres, pro quibus nunc agimus, acquieſcerent: hoc
enim ſignificaſtis literis veſtris. Quid igitur opus eſt, Sup. in epiſt. Hilarij.
vt eorum ſcrutemur opuſcula, qui priuſquam iſta hæ-
reſis oriretur, non habuerunt neceſſitatem in hac
difficili ad ſoluendum quæſtione verſari; quod procul-
dubiò facerent, ſi reſpondere talibus cogerentur? Vn-
de factum eſt, vt de gratia Dei quid ſentirent, breuiter
quibuſdam ſcriptorum ſuorum locis & tranſeunter
attingerent; immorarentur verò in eis, quæ aduerſus
alios inimicos Eccleſiæ diſputabant, & in exhortatio-
nibus ad quaſque virtutes, quibus Deo viuo & vero
pro adipiſcenda vita æterna & vera felicitate ſeruitur:
frequentationibus autem orationum ſimpliciter ap-
parebat Dei gratia quid valeret; non enim poſceren-
tur à Deo quæ præcepit fieri, niſi ab illo donaretur vt
D fierent. Sed qui ſententiis tractatorum inſtrui volunt,
oportet vt iſtum librum Sapientiæ vbi legitur, Raptus Sap. 4.
eſt ne malitia mutaret intellectum eius; omnibus tra-
ctatoribus anteponant: quoniam ſibi eum antepo-
ſuerunt etiam temporibus proximi Apoſtolorum e-
gregij tractatores, qui eum teſtem adhibentes, ni-
hil ſe adhibere niſi diuinum teſtimonium credide-
rũt. Et certè beatiſſimum Cyprianum diſputaſſe con-
ſtat, vt celerioris mortis beneficium commendaret,
à peccatorum periculis eos eripi, qui hanc vitam fi-
niunt in qua peccari poteſt. In eodem libro ait in-
ter cætera: *Cur non cum Chriſto futurus, & de Do-* Cyprianus li-
mini pollicitatione ſecurus, quòd ad Chriſtum voceris, bro De mor-
amplecteris; & quod diabolo careas, gratularis? Et alio talitate.
loco: *Pueri*, inquit, *periculum lubricæ ætatis euadunt.*
Itemque alio loco: *Quid non*, inquit, *properamus &*
currimus, vt patriam noſtram videre, vt parentes ſa-
lutare poſſimus? Magnus illic nos charorum numerus
expectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos

& copioſa turba deſiderat, iam de ſua incolumitate ſecura, adhuc de noſtra ſalute ſolicita. His atque huiuſmodi doctor ille ſententiis in catholicæ fidei luce clariſſima, ſatis aperteq; teſtatur, vſque ad huius corporis depoſitionem peccandi pericula tentationeſque metuẽdas; deinceps nulla talia quenquam eſſe paſſurum. Quod & ſi non teſtaretur, quãdo de hac re Chriſtianus qualiſcunque dubitaret? Quomodo igitur homini lapſo, & in eodem lapſu iſtam vitam miſerè finienti, atque ad pœnas eunti talibus debitas; quomodo, inquam, huic non plurimum ſummeque prodeſſet, ſi ex hoc tentationum loco priuſquam laberetur, morte raperetur? Ac per hoc ſi abſit nimis inconſiderata contentio, tota quæſtio iſta finita eſt de illo, qui raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius. Nec ideo liber Sapientiæ, qui tanta numeroſitate annorum legi meruit in Eccleſia Chriſti, in quo & hoc legitur, pati debet iniuriam; quoniam reſiſtit eis qui pro meritis hominũ falluntur, vt veniant contra Dei manifeſtiſſimam gratiam, quæ maximè apparet in paruulis: quorum cùm alij baptizati, alij non baptizati vitæ huius terminum ſumunt, ſatis indicant miſericordiam & iudicium; miſericordiam quidem gratuitam, iudicium debitum. Si enim iudicarentur homines pro meritis ſuæ vitæ, quæ non habuerunt morte præuenti, ſed habituri eſſent, ſi viuerent; nihil prodeſſet ei, qui raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius; nihil prodeſſet eis qui lapſi moriuntur, ſi antè morerentur: quod nullus dicere Chriſtianus audebit. Quocirca nõ debent fratres noſtri, qui nobiſcum pro catholica fide perniciem Pelagiani erroris impugnant, huic Pelagianę intantum fauere opinioni, qua opinantur *gratiã Dei ſecundum merita noſtra dari:* vt quod illi audere non poſſunt, ſentẽtiam veram planè, & antiquitùs Chriſtianam, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius; deſtruere moliantur, & id aſtruere quod non dico crediturum, ſed ſomniaturum neminem putaremus: ſecundum ea ſcilicet iudicari quemquam mortuorum, quæ geſturus fuerat, ſi tempore prolixiore vixiſſet. Ita quippe claret inuictum eſſe, quod dicimus, Gratiam Dei non ſecũdum merita noſtra dari, vt huic veritati contradicẽtes ingenioſi homines hæc ab omnium auribus & cogitationibus abigenda dicere cogerentur.

CAPVT XV. *Prædeſtinationis illuſtriſſimũ exemplum Chriſtus Ieſus.*

Est etiam præclariſſimum lumen prædeſtinationis & gratiæ, ipſe ſaluator, ipſe mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus: qui hoc vt eſſet, quibus tandem ſuis vel operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo eſt, comparauit? Reſpondeatur quæſo, ille homo, vt à verbo patri coæterno in vnitatem perſonæ aſſumptus, filius Dei vnigenitus eſſet, vnde hoc meruit? Quod eius bonum qualecunque præceſſit? Quid egit antè, quid credidit, quid petiuit, vt ad hanc ineffabilem excellentiam perueniret? Nónne faciente ac ſuſcipiente verbo, ipſe homo, ex quo eſſe cœpit, filius Dei vnicus eſſe cœpit? Nónne filium Dei vnicum femina illa gratia plena concepit? Nónne de Spiritu ſancto & virgine Maria Dei filius vnicus natus eſt, nõ carnis cupidine, ſed ſingulari Dei munere? Nunquid metuẽdum fuit, ne accedente ætate homo ille libero peccaret arbitrio? An ideo in illo non libera volũtas erat, ac non tanto magis erat, quãto magis peccato ſeruire non poterat? Nempe iſta omnia ſingulariter admirãda, & alia ſi qua eius propria veriſſimè dici poſſunt, ſingulariter in illo accepit humana, hoc eſt noſtra natura, nullis ſuis præcedentibus meritis. Reſpondeat hic homo Deo, ſi audet, & dicat, Cur non & ego? Et ſi audierit, O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo: nec ſic cohibeat, ſed augeat impudẽtiam, & dicat, Quomodo audio, Tu quis es ô homo? cùm ſim quod audio, id eſt homo, quod eſt & ille de quo ago, cur non ſim quod & ille? At enim gratia ille

Neſtorius meritum hic ſtatuere conatus poſt fuit.

Libertas à peccato.

Rom. 9.

A talis ac tantus eſt. Cur diuerſa eſt gratia, vbi natura cõmunis eſt? Certè non eſt acceptio perſonarum apud Deum. Quis non dico Chriſtianus, ſed inſanus hæc dicat? Appareat itaque nobis in noſtro capite ipſe fons gratiæ, vnde ſecundum vniuſcuiuſque menſuram ſe per cuncta eius membra diffundit. Ea gratia fit ab initio fidei ſuæ homo quicunque Chriſtianus, qua gratia homo ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus: de ipſo ſpiritu & hic renatus, de quo eſt ille natus; eodem ſpiritu fit in nobis remiſſio peccatorum, quo ſpiritu factum eſt vt nullum haberet ille peccatum. Hæc ſe Deus eſſe facturum profectò præſciuit. Ipſa eſt igitur prædeſtinatio ſanctorum quæ in ſancto ſanctorum maximè claruit; quam negare quis poteſt rectè intelligentium eloquia veritatis? Nam & ipſum Dominum glorię inquantum homo factus eſt Dei filius, prædeſtinatum eſſe didicimus. Clamat doctor gentium in capite Epiſtolarum ſuarum, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus

Coloſ. 3.

Dei filius prædeſtinatus.

Rom. 1.

B Apoſtolus, ſegregatus in Euangelium Dei, quod antè promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritũ ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum. Prædeſtinatus eſt ergo Ieſus, vt qui futurus erat ſecundum carnem filius Dauid, eſſet tamen in virtute filius Dei ſecũdum ſpiritum ſanctificationis, quia natus eſt de Spiritu ſancto & virgine Maria. Ipſa eſt illa ineffabiliter facta hominis à Deo verbo ſuſceptio ſingularis, vt filius Dei & filius hominis ſimul, & filius hominis propter ſuſceptum hominem, & filius Dei propter ſuſcipientem vnigenitum Deum veraciter & propriè diceretur, ne non trinitas, ſed quaternitas crederetur. Prædeſtinata eſt iſta naturæ humanæ tanta & tam celſa & ſumma ſubuectio, vt quo attolleretur altius, nõ haberet; ſicut pro nobis ipſa diuinitas quouſq; ſe deponeret humilius, non habuit, quàm ſuſcepta natura hominis cum infirmitate carnis, vſq; ad mortem

C crucis. Sicut ergo prædeſtinatus eſt ille vnus, vt caput noſtrum eſſet; ita multi prædeſtinati ſumus, vt membra eius eſſemus. Humana hic merita conticeſcant, quæ perierunt per Adam; & regnet quæ regnat Dei gratia per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, vnicum Dei filium Dominum noſtrum. Quiſquis in capite noſtro præcedentia merita ſingularis illius generationis inuenerit; ipſe in nobis membris eius præcedentia merita multiplicatæ regenerationis inquirat. Neque enim retributa eſt Chriſto illa generatio, ſed tributa, vt alienus ab omni obligatione peccati, de ſpiritu & virgine naſceretur. Sic & nobis vt ex aqua & ſpiritu renaſceremur, non retributum eſt pro aliquo merito, ſed gratis tributum; & ſi nos ad lauacrum regenerationis fides duxit, non ideò putare debemus, priores nos dediſſe aliquid, vt retribueretur nobis regeneratio ſalutaris: ille quippe nos fecit credere in Chriſtum, qui nobis fecit in quem credimus Chriſtũ;

Cauſule Sebaſte.

D ille facit in hominibus principium fidei & perfectionem in Ieſum, qui fecit hominem principem fidei & perfectorem Ieſum; ſic enim eſt appellatus, vt ſcitis, in Epiſtola quæ eſt ad Hebræos.

Heb. 12.

CAPVT XVI. *Duplex vocatio.*

Vocat enim Deus prædeſtinatos multos filios ſuos, vt eos faciat membra prædeſtinati vnici filij ſui, non ea vocatione qua vocati ſunt qui noluerunt venire ad nuptias; illa quippe vocatione & Iudæi vocati ſunt, quibus Chriſtus crucifixus ſcandalum eſt; & gentes, quibus crucifixus ſtultitia eſt: ſed ea vocatione prædeſtinatos vocat, quam diſtinxit Apoſtolus, dicens ipſis vocatis Iudæis & Græcis prædicare ſe Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Sic enim ait, Ipſis autem vocatis: vt illis oſtenderet non vocatos; ſciens eſſe quandam certam vocationem eorum qui ſecundum propoſitum vocati ſunt,

Luc. 14.

1. Cor. 1.

quos

quos præſciuit & prędeſtinauit conformes imaginis filij ſui. *Rom.9.* Quam vocationem ſignificans, ait, Non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, Quia maior ſeruiet minori. Nunquid dixit, non ex operibus, ſed ex credére? Prorſus etiam hoc abſtulit homini, vt totum daret Deo. Dixit ergo, ſed ex vocante; non quacunq; vocatione, ſed qua vocatione fit credens. Hanc etiam intuebatur, cùm diceret, Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei. Nã & ibi quid agebatur paulíſper aduertite. *Rom.11.* Cùm enim dixiſſet, Nolo enim vos ignorare fratres ſacramentum hoc, vt non ſitis vobis ſapientes; quia cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret, *Eſa.59.* ſicut ſcriptum eſt, Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamentum, cùm abſtulero peccata eorũ: mox addidit quod diligenter intelligendum eſt: Secundum Euangelium quidem inimici propter vos; ſecundum electionem autem dilecti, propter patres. Quid eſt, ſecũdum Euangelium quidem inimici propter vos; niſi, quòd eorum inimicitia qua occiderunt Chriſtum, Euangelio, ſicut videmus, ſine dubitatione profecit? Et hoc oſtẽdit ex Dei diſpoſitione veniſſe, qui bene vti nouit etiã malis; non vt ei proſint vaſa iræ, ſed vt ipſo illis bene vtente, proſint vaſis miſericordiæ. Quid enim apertius dici potuit, quàm id quod dictum eſt, Secundum Euãgelium inimici propter vos? Eſt ergo in malorum poteſtate peccare. Vt autem peccando hoc vel hoc illa malitia faciant, non eſt in eorum poteſtate, ſed Dei diuidentis tenebras & ordinantis eas, vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur niſi voluntas Dei. *In malorum eſt poteſtate peccare: vt autẽ hoc vel illud malitia faciant, in ſolius Dei.* Legimus in actib. Apoſtolorũ, quòd cùm dimiſſi à Iudæis Apoſtoli veniſſent ad ſuos, & indicaſſent quanta eis ſacerdotes & ſeniores dixiſſent; leuauerũt illi vocem vnanimes omnes ad Dominum, *Act.4.* & dixerũt; Domine tu es qui feciſti cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt, qui per os patris noſtri Dauid, ſancti pueri tui, dixiſti, *Pſal.2.* Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius. Conuenerunt enim in veritate in ciuitate iſta, aduerſus ſanctũ puerũ *Rom.11.* tuum Ieſum quem vnxiſti, Herodes & Pilatus & populus Iſraël, facere quanta manus tua & conſiliũ prædeſtinauit fieri. Ecce quod dictũ eſt, ſecundum Euangelium quidem inimici propter vos. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus Dei & conſilium prædeſtinauit fieri, quanta neceſſaria fuerunt Euangelio propter vos. Sed quid eſt quod ſequitur, Secũdum electionem autem dilecti propter patres? Nunquid illi inimici qui in ſuis inimicitiis perierunt, & aduerſantes Chriſto de gente ipſa adhuc pereunt, ipſi ſunt electi atque dilecti? Abſit. Quis hoc vel ſtultiſſimus dixerit? Sed vtrũq; licet ſit inter ſe contrarium, id eſt, inimici & dilecti, quamuis non in eoſdem homines, tamen in eandem gentem conuenit Iudæorum, & ad idem carnale ſemen Iſraël, aliis eorum ad claudicationem, aliis ad benedictionem Iſraël ipſius pertinentibus. Hunc enim ſenſum apertius ſuperius explicauit, vbi ait, Quod quęrebat Iſraël, hoc non eſt conſecutus; electio autem conſecuta eſt, cæteri verò excæcati ſunt; in vtriſque tamen idem ipſe Iſraël. Vbi ergo audimus, Iſraël non eſt conſecutus, vel cæteri excæcati ſunt; ibi intelligẽdi ſunt inimici, propter vos: vbi verò audimus, electio autem conſecuta eſt; ibi intelligendi ſunt dilecti propter patres; quibus patribus vtique iſta promiſſa ſunt. Abrahæ quippe dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. *Gal.3.* Vnde & in iſta oliua oleaſter inſeritur gentium. Iam porrò electio quam dicit, quia ſecũdum gratiam, non ſecundum debitum, debet vtiq; occurrere, quoniam reliquiæ per electionem gratiæ factæ ſunt. Hæc

A electio conſecuta eſt, cæteris excæcatis. Secundum hanc electionem Iſraëlitæ dilecti propter patres. Non enim vocatione illa vocati ſunt, de qua dictum eſt, Multi vocati; ſed illa, qua vocantur electi. *Matth.20.* Vnde & hic poſtquam dixit, ſecundum electionem autem dilecti propter patres; continuò ſubiecit, vnde agimus, *Rom.11.* ſine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei: id eſt, ſine mutatione ſtabiliter fixa ſunt. Ad hanc vocationem qui pertinent, omnes ſunt docibiles Dei, nec poteſt eorum quiſquam dicere, credidi vt ſic vocarer: præuenit eum quippe miſericordia Dei, quia ſic vocatus eſt vt crederet. Omnes enim docibiles Dei veniũt *Eſa.54.* ad filium, quoniam audierunt & didicerunt à patre per filium, qui euidentiſſimè dicit, Omnis qui audiuit *Ioan.6.* à patre & didicit, venit ad me. Iſtorum autem nemo perit, quia omne quod dedit ei pater, non perdet ex eo quicquam. Quiſquis ergo inde eſt, omnino non B perit; nec erit inde qui perit. Propter quod dictum eſt, Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis, manſiſſent vtique nobiſcum. *1.Ioan.2.*

INTELLIGAMVS ergo vocationem qua fiunt electi, non qui eliguntur quia crediderunt; ſed qui eliguntur vt credant. *CAPVT XVII.* Hanc enim & Dominus ipſe ſatis aperit, vbi dicit; Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. *Ioan.15.* Nam ſi propterea electi erant, quoniam crediderant; ipſi eum prius vtique elegerant credẽdo in eum, vt eligi mererentur. Aufert autem hoc omnino, qui dicit, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi. Et ipſi quidem proculdubiò elegerunt eum, quãdo crediderunt in eum. Vnde nõ ob aliud dicit, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi; niſi quia non elegerunt eum vt eligeret eos, ſed vt eligerent eum elegit eos: quia miſericordia eius præuenit eos ſecũdum gratiam, non ſecundum debitum. Elegit ergo eos de mundo cùm hic ageret in carne, ſed iam electos in ſeipſo, ante mundi C conſtitutionem. Hæc eſt immobilis veritas prædeſtinationis & gratiæ. Nam quid eſt quod ait Apoſtolus, Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem? *Eph.1.* Quod profectò ſi propterea dictum eſt, quia præſciuit Deus credituros, non quia facturus fuerat ipſe credẽtes; contra iſtam præſcientiam loquitur filius, dicens, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi: cùm hoc potius præſcierit Deus quòd ipſi eum fuerant electuri, vt ab illo mererentur eligi. Electi ſunt itaque ante mũdi conſtitutionem ea prædeſtinatione, in qua Deus ſua futura facta præſciuit; electi ſunt autem de mundo ea vocatione, qua Deus id quod prædeſtinauit, impleuit. *Rom.8.* Quos enim prædeſtinauit, ipſos & vocauit; illa ſcilicet vocatione ſecundum propoſitum: non ergo alios, ſed quos prędeſtinauit, ipſos & vocauit: nec alios, ſed quos ita vocauit, ipſos & iuſtificauit; nec alios, ſed quos prędeſtinauit, vocauit, iuſtificauit, ipſos & glorificauit; il-D lo vtique fine qui non habet finem. Elegit ergo Deus fideles, ſed vt ſint; non quia iam erant. Apoſtolus Iacobus dicit, Nónne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit *Iac.2.* Deus diligentibus ſe? Eligendo ergo facit diuites in fide, ſicut hæredes regni. *Diuites in fide quomodo Deus eligat.* Rectè quippe in eis hoc eligere dicitur, quod vt in eis faciat, eos elegit. Rogo quis audiat Dominum dicentem, Nõ vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi; & audeat dicere, credere homines vt eligantur, cùm potius eligantur vt credant, ne contra ſentẽtiam veritatis priores inueniantur elegiſſe Chriſtum, quibus dicit Chriſtus, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos? *Ioan.15.*

QVIS audiat Apoſtolum dicentem, Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali, in cæleſtibus in Chriſto; *CAPVT XVIII. Eph.1.* ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius, in charitate prædeſtinans nos in adoptionem filiorum

liorum per Ieſum Chriſtum in ipſum, ſecundum placitum voluntatis ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo, in quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem peccatorum ſecundum diuitias gratiæ eius, quæ abundauit in nos in omni ſapientia & prudentia, vt oſtenderet nobis myſterium voluntatis ſuæ, ſecundum bonam voluntatem ſuam; quam propoſuit in illo, in diſpẽſatione plenitudinis temporum inſtaurare omnia in Chriſto, quæ in cælis ſunt & quę in terris in ipſo; in quo etiam ſortem conſecuti ſumus, prędeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui vniuerſa operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem glorię eius. Quis, inquam, hęc audiat diligenter & intelligenter, & audeat de hac, quam defendimus, tam clara veritate dubitare? Elegit Deus in Chriſto ante conſtitutionem mundi membra eius; & quomodo eligeret eos qui nondum erant, niſi prædeſtinando? Elegit ergo prædeſtinans nos; nunquid eligeret impios & immundos? Nam ſi quæſtio proponatur, vtrum hos eligat, an potius ſanctos & immaculatos, quid horum reſpõdeat qui requiratur, ac non ſtatim ferat pro ſanctis immaculatiſq; ſententiam? *Præſciebat ergo*, ait Pelagianus, *qui futuri eſſent ſancti & immaculati per liberæ voluntatis arbitrium; & ideò eos antè mundi conſtitutionem in ipſa ſua præſcientia, qua tales futuros eſſe præſciuit, elegit. Elegit ergo*, inquit, *antequam eſſent, prædeſtinans filios, quos futuros ſanctos immaculatoſq; præſciuit: vtique ipſe non fecit, nec ſe facturum, ſed illos futuros eſſe præuidit.* Intueamur ergo verba Apoſtoli, atq; videamus vtrum propterea nos elegerit ante mundi conſtitutionem, quia ſancti & immaculati futuri eramus, an vt eſſemus? Benedictus, inquit, Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui nos benedixit in omni benedictione ſpiritali in cæleſtibus in Chriſto; ſicut elegit nos in ipſo, ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati. Non ergo quia futuri eramus, ſed vt eſſemus. Nempe certum eſt, nempe manifeſtum eſt; ideò quippe tales eramus futuri, quia elegit ipſe, prædeſtinãs vt tales per gratiam eius eſſemus. Ita ergo nos benedixit benedictione ſpiritali in cæleſtibus in Chriſto Ieſu, ſicut elegit nos in ipſo ante mũdi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius, in charitate prædeſtinans nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum. Deinde quid adiungat, attendite, Secundum placitum, inquit, volũtatis ſuæ; ne in tanto beneficio gratiæ Dei, placito gloriaremur voluntatis noſtræ: In qua gratificauit nos, inquit, in dilecto filio ſuo; in qua vtique voluntate ſua gratificauit nos. Sic dictum eſt, gratificauit à gratia, ſicut iuſtificauit dicitur à iuſtitia. In quo habemus, inquit, redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem peccatorum ſecundum diuitias gratiæ eius, quæ abundauit in nos in omni ſapientia & prudentia, vt oſtenderet nobis myſterium voluntatis ſuæ, ſecundum bonam voluntatem ſuam. In hoc myſterio voluntatis ſuæ poſuit diuitias gratiæ ſuæ, ſecũdum bonam voluntatem ſuam, non ſecundum noſtram; quæ bona eſſe non poſſet, niſi ipſe ſecundum bonam volũtatem ſuam vt bona fieret ſubueniret. Cùm autem dixiſſet, Secundum bonam volũtatem ſuam; ſubiecit, Quam propoſuit in illo, id eſt in dilecto filio ſuo, in diſpenſatione plenitudinis temporũ inſtaurare omnia in Chriſto, quæ in cælis ſunt, & quæ in terris in ipſo: in quo etiam & ſortem conſecuti ſumus, prędeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui vniuerſa operatur ſecũdum conſilium volũtatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius. Nimis longum eſt de ſingulis diſputare. Cernitis autem, proculdubiò cernitis, quanta manifeſtatione Apoſtolici eloquij defendatur hæc gratia, contra quam merita extolluntur humana, tanquam homo aliquid prior det, vt retribuatur ei. Elegit ergo nos

Deus quos & quomodo eligat, iuſtos an iniuſtos: quos tales per ſe ipſos futuros præuidit, an quos vt tales faceret, prædeſtinauit.

A Deus in Chriſto ante mundi conſtitutionem, prædeſtinans nos in adoptionem filiorum; non quia per nos ſancti & immaculati futuri eramus, ſed elegit prædeſtinauitq; vt eſſemus. Fecit autem hoc ſecundum placitum voluntatis ſuæ, vt nemo de ſua, ſed de illius erga ſe voluntate glorietur: fecit hoc ſecundum diuitias gratiæ ſuæ, ſecundum bonam volũtatem ſuam, quam propoſuit in dilecto filio ſuo, in quo ſortem conſecuti ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum non noſtrũ, ſed eius qui vniuerſa operatur, vſqueadeò vt ipſe in nobis operetur & velle. Operatur autem ſecũdum conſilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius. Hinc eſt autem quod clamamus, vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in ſeipſo; ſed qui gloriatur, in Domino glorietur, vt ſimus in laudem glorię eius. Ipſe quippe operatur ſecundum propoſitum ſuũ, vt ſimus in laudem glorię eius, vtique ſancti & immaculati, propter quod nos vocauit prædeſtinans ante B mundi conſtitutionem. Ex hoc propoſito eius eſt illa electorum propria vocatio, quibus omnia cooperatur in bonum: quia ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti, & ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei. 1.Cor.3. 1.Cor.1.

CAPVT XIX.

SED hi noſtri, de quibus vel pro quibus nunc agimus, forſitan dicunt, Pelagianos hoc Apoſtolico teſtimonio refutari, vbi dicit ideò nos electos in Chriſto, & prædeſtinatos ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate. Ipſi enim putant; acceptis præceptis iam per noſipſos fieri liberæ voluntatis arbitrio ſanctos & immaculatos, in conſpectu eius in charitate; quod futurum Deus quoniam pręſciuit, inquiunt, ideò nos ante mũdi conſtitutionem elegit & prædeſtinauit in Chriſto: cùm dicat Apoſtolus, Non quia futuros tales nos eſſe præſciuit, ſed vt eſſemus tales per ipſam electionem gratię ſuę, qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo: cùm ergo nos prædeſtinauit, opus ſuum præſciuit, quo nos ſanctos & immaculatos facit. Vnde rectè hoc teſti- C monio Pelagianus error arguitur. *Nos autem dicimus*, inquiunt, *noſtram Deum non præſciſſe niſi fidem, qua credere incipimus, & ideo nos elegiſſe ante mundi conſtitutionem, ac prædeſtinaſſe, vt etiam ſancti & immaculati gratia atque opere eius eſſemus.* Sed audiant & ipſi in hoc teſtimonio, vbi dicit, Sortem cõſecuti ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum, qui vniuerſa operatur. Ipſe ergo vt credere incipiamus operatur, qui vniuerſa operatur: vocationem quippe illam de qua dictum eſt, Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei; & de qua dictum eſt, Non ex operibus, ſed ex vocante; cùm poſſet dicere, ſed ex credente; & electionem quam ſignificauit Dominus, dicens, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi; nec fides ipſa præcedit. Non enim quia credidimus, ſed vt credamus elegit nos, ne priores eum elegiſſe dicamur, falſumq; ſit, quod abſit, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi. Nec quia credidimus, ſed vt credamus vocamur; atq; illa vocatione, quæ ſine pœnitẽtia eſt, id prorſus agitur & peragitur, vt credamus. D Nec omnia replicanda ſunt de hac re tam multa quæ diximus. Deniq; & in huius teſtimonij cõſequentibus; Deo gratias agit Apoſtolus pro his qui crediderunt, non vtiq; quia eis annunciatum eſt Euangelium, ſed quoniam crediderunt. Ait enim, In quo & vos audiẽtes verbum veritatis Euangelium ſalutis veſtræ, in quo credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ in redemptionem acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius: propter hoc & ego audita fide veſtra in Chriſto Ieſu & in omnes ſanctos, non ceſſo gratias agere pro vobis. Noua erat & recens eorum fides prædicato ſibi Euangelio, qua fide audita, gratias Deo pro eis agit Apoſtolus. Si homini gratias ageret pro eo, quod illum vel putaret non præſtitiſſe vel noſſet, adulatio vel irriſio verius

Ephe.1. Rom.9. Ioan.15. Ephe.1. Gal.6.

Galat. 6. rius quàm gratiarum actio diceretur. Nolite errare,
Deus non irridetur: donum enim eius eſt etiá incipiẽs
Fides initiũ Dei donum eſt. fides, ne Apoſtoli falſa vel fallax gratiarum actio me-
ritò iudicetur. Quid illud? Nónne initium fidei appa-
1. Theſ. 2. ret Theſſalonicenſium, de quo tamen idem Apoſto-
lus Deo gratias agit, dicens; Propterea & nos gratias
agimus Deo ſine intermiſſione, quoniam cùm perce-
piſſetis à nobis verbum auditus Dei, excepiſtis non vt
verbum hominum, ſed ſicut eſt verè verbũ Dei, quod
operatur in vobis, qui credidiſtis. Quid eſt quod hinc
Deo gratias agit? Nempe vanũ eſt atque inane, ſi cui
gratias agit de hoc, quod ipſe non fecit. Sed quia hoc
vanum & inane nõ eſt, profectò Deus cui de hoc ope-
re gratias agit, ipſe fecit: vt cùm percepiſſent ab Apo-
ſtolo verbum auditus Dei, exciperent illud non vt
verbum hominum, ſed ſicut eſt verè verbũ Dei. Deus
igitur operatur in cordibus hominum, vocatione illa
ſecundum propoſitum ſuum, de qua multum locuti
ſumus, vt non inaniter audiant Euangelium, ſed eo
audito conuertantur & credant, excipientes non vt
1. Theſ. 2. verbum hominum, ſed ſicut eſt verè verbum Dei.

CAP. XX. ILLVD etiam initium fidei hominum donũ Dei
eſſe nos admonet cũ hoc ſignificet Apoſtolus in Epi-
Coloſ. 4. ſtola ad Coloſſenſes; Orationi inſtate, vigilantes in il-
la in gratiarum actione, orantes ſimul & pro nobis, vt
Deus aperiat nobis oſtium verbi ſui ad loquendum
myſterium Chriſti, propter quod etiam vinctus ſum,
Oſtij apertio in euangelio, quid. vt manifeſtem illud ita vt oportet me loqui. Quomo-
do aperitur oſtium verbi, niſi cùm ſenſus aperitur au-
dientis vt credat, & initio fidei facto, ea quæ ad ædifi-
candam ſalubrem doctrinam prædicãtur & diſputan-
tur, admittat; ne per infidelitatẽ corde clauſo ea quæ
1. Corinth. 6. dicũtur, improbet ac repellat? Vnde & ad Corinthios
ait; Permanebo autem Epheſi vſque ad Pentecoſten;
oſtium enim mihi apertum eſt magnum & euidens,
& aduerſarij multi. Quid hic aliud poteſt intelligi, ni-
ſi prædicato ibi per eum primitus Euangelio credidiſ-
ſe multos, & multos eiuſdem fidei aduerſarios extitiſ-
Ioan. 6. ſe, ſecundum illud Domini; Nemo ad me venit, niſi
Luc. 8. cui datum fuerit à patre meo: Et, Vobis datum eſt
noſſe myſterium regni cælorum, illis autem non eſt
datum? Oſtium ergo apertum eſt in eis quibus datum
eſt; aduerſarij autem multi ex eis, quibus non eſt da-
tum. Itemque ad eoſdem in ſecunda Epiſtola idem
2. Corinth. 2. Apoſtolus; Cùm veniſſem, inquit, Troadem in Euan-
gelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Do-
mino, non habui requiem ſpiritui meo, eo quòd non
inueni Titum fratrem meum; ſed vale illis faciẽs exij
in Macedoniam. Quibus vale fecit, niſi eis qui credi-
derant, in quorũ ſcilicet cordibus euangelizanti aper-
tum eſt oſtium? Quid autem adiungat attendite: Deo
autẽ, inquit, gratias qui ſemper triumphare nos facit
in Chriſto, & odorem notitiæ ſuæ per nos manifeſtat
in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus Deo, in
his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt; quibuſdam
quidem odor mortis in mortem, quibuſdam aũt odor
vitæ in vitam. Ecce vnde gratias agit miles acerrimus
& defenſor inuictiſſimus gratiæ: ecce vnde gratias
agit, quia Chriſti bonus odor ſunt Apoſtoli Deo, & in
his qui ſalui fiunt gratia eius, & in his qui pereunt iu-
dicio eius. Sed vt minus ſuccenſeatur ab hæc parum
intelligentibus ipſe admonet, cùm adiungit & dicit:
Et ad hæc quis idoneus? Verũ redeamus ad oſtij aper-
tionem, qua initium fidei audientiũ ſignificauit Apo-
Coloſ. 4. ſtolus. Quid eſt enim, Orantes ſimul & pro nobis, vt
Deus aperiat nobis oſtium verbi: niſi apertiſſima de-
monſtratio, etiam ipſum initium fidei eſſe donum
Dei? Non enim orando peteretur ab eo, niſi ab ipſo
tribui crederetur. Hoc donum cæleſtis gratię in illam
purpurariam deſcenderat, cui, ſicut Scriptura dicit in
Actor. 16. Actibus Apoſtolorum, Deus aperuerat ſenſum eius,

A & intendebat in ea quæ à Paulo dicebantur: ſic enim
vocabatur, vt crederet. Agit quippe Deus quod vult
in cordibus hominum, vel adiuuando, vel iudicando,
vt etiam per eos impleatur quod manus eius & conſi-
lium prædeſtinauit fieri. Fruſtra itaque etiam illud, Supra in epiſt. 41 a ij
quod Regnorum & Paralipomenon Scriptura teſte 1. Reg. 10.
probauimus, cùm Deus vult fieri quod nõ niſi volen- 1. Paral. 2.
tibus hominibus oportet fieri, inclinari eorum corda
vt hoc velint, eo ſcilicet inclinante, qui in nobis mi-
rabili modo & ineffabili operatur & velle; ad cauſam
de qua diſſerimus, non pertinere dixerũt. Quid enim
eſt aliud, nihil dicere, & tamen contradicere; niſi for-
tè cur eis hoc viſum ſit, rationem vobis aliquam red-
diderunt, quam vos in literis veſtris tacere maluiſtis?
Sed quæ illa eſſe poſſit ignoro. An fortè quia oſtendi-
mus hoc Deum egiſſe in cordibus hominũ, & ad hoc
perduxiſſe quorum ei placuit voluntates; vt rex con-
ſtitueretur Saul ſiue Dauid? Ideo hæc exempla cauſæ
B huic conuenire non putant, quoniam nõ hoc eſt tem-
poraliter regnare in hoc ſeculo, quod eſt in æternum
regnare cum Deo: ac per hoc exiſtimant ad regna ter-
rena facienda Deum inclinare; ad regnum verò cæ-
leſte obtinendum Deum non inclinare quorum vo-
luerit voluntates? Sed puto propter regnũ cælorum,
non propter regnum terrenum eſſe dictum: Inclina Pſal. 118.
cor meum in teſtimonia tua. Vel, A Domino greſſus Pſalm. 36.
hominis diriguntur, & viã eius volet. Vel, Paratur vo- Pro. 8. ſec. 70.
luntas à Dño. Vel, Fiat Dñs noſter nobiſcũ, ſicut erat 3. Reg. 8.
cum patribus noſtris; nõ derelinquat nos, nec auertat
nos à ſe; inclinet corda noſtra ad ſe, vt eamus in omni-
bus viis eius. Vel, Dabo eis cor cognoſcẽdi me, & au- Baruch 2.
res audientes. Vel, Dabo eis cor aliud, & ſpiritũ nouũ Ezech. 11.
dabo eis. Audiant etiam illud; Spiritum meum dabo Ezech. 36.
in vobis, & faciam vt in iuſtificationibus meis ambu-
letis, & iudicia mea obſeruetis & faciatis. Audiant; A Prouerb. 20.
Dño diriguntur greſſus viri, mortalis autẽ quomodo Prouerb. 21.
C intelligit vias ſuas? Audiant; Omnis vir videtur ſibi-
metipſi iuſtus, dirigit aũt corda Dñs. Audiant; Credi-
derunt quotquot erant ordinati in vitam æterna. Au- Actor. 13.
diant hæc & alia quæcunque non dixi, quibus oſtẽdi-
tur Deus ad regnum etiam cælorum, & ad vitã æter-
nam parare & conuertere hominũ voluntates. Cogi-
tate aũt quale ſit, vt credamus ad conſtituenda regna
terrena hominũ volũtates operari Deũ, & ad capeſſen
dum regnũ cælorũ homines operari voluntates ſuas.
Multa diximus, & fortaſſe iã dudũ potuimus perſua-
dere quę volum⁹, & adhuc tã bonis ingeniis ſic loqui-
mur quaſi obtuſis, quibus & q; nimiũ eſt, non eſt ſatis.

SED dent veniam, noua enim quæſtio ad hoc nos CAP. XXI.
cõpulit: quia cùm in prioribus opuſculis noſtris ſatis
idoneis teſtimoniis egiſſemus donũ Dei eſſe etiam fi-
dem, inuentum eſt quod contradiceretur, ad hoc va-
lere illa teſtimonia, vt oſtendant Dei donũ eſſe incre-
mentum fidei: initiũ verò fidei quo in Chriſtum pri-
D mitus creditur, ab homine ipſo eſſe, nec eſſe donum
Dei; ſed hoc exigere Deum, vt cùm id præceſſerit, cæ-
tera tanquam hoc merito cõſequantur quæ Dei dona
ſunt, nec vllũ eorũ dari gratis, cũ in eis Dei gratia, quæ
non niſi gratuita eſt, prædicetur. Quod videtis quã ſit
abſurdum, propter quod inſtitimus quantum potui-
mus, vt etiam ipſum initiũ fidei donũ Dei eſſe oſten-
deremus. Quod ſi & diutius fecimus, quàm forſitan
vellent hi propter quos fecimus: hinc ab eis reprehẽdi
parati ſumus; dum tamen & ſi multo diutius quã vel-
lent, & ſi cum faſtidio ac tædio intelligẽtium, fatean-
tur nos feciſſe quod fecimus, id eſt etiam initiũ fidei,
ſicut continentiam, patiẽtiam, iuſtitiam, pietatem, &
cętera, de quibus cum his nulla contentio eſt, donum
Dei eſſe docuiſſe. Hic ergo ſit huius voluminis termi-
nus, ne offendat vnius nimia longitudo.

LIBRI PRIMI FINIS.

D. AV-

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, AD PROSPERVM ET HILARIVM,

Liber ſecundus, qui eſt de dono perſeuerantiæ.

ARGVMENTVM.

Docet perſeuerantiam vſque in finem vitæ, Dei eſſe donum.

CAP. I. IAM de perſeuerãtia diligentiùs diſputandũ eſt. Nam & in priore libro cùm ageremus de initio fidei, etiam de hac aliqua diximus. Aſſerimus ergo donum Dei eſſe perſeuerantiam qua vſque in finem perſeueratur in Chriſto: finẽ autem dico quo vita iſta finitur, in qua tantummodo periculum eſt ne cadatur. Itaque vtrum quiſque hoc munus acceperit, quandiu hanc vitam ducit, incertũ eſt. Si enim priuſquam moriatur cadat, non perſeueraſſe vtique dicitur, & veriſſimè dicitur. Quomodo ergo perſeuerantiam qui non perſeuerauit, accepiſſe vel habuiſſe dicendus eſt? Nam ſi habeat aliquis continentiam, & ab ea decidat atque incontinens fiat, ſi iuſtitiam, ſimiliter ſi patientiam, ſi ipſam fidẽ, rectè dicitur habuiſſe & non habere. Continens enim fuit vel iuſtus fuit, vel patiẽs vel fidelis fuit, quamdiu fuit: cùm verò eſſe deſiſtit, non eſt quod fuit: qui verò non perſeuerauerit, quomodo perſeuerans fuit; cũ perſeuerando quiſque oſtendat ſe perſeuerantem, quod iſte non fecit? Sed ne quiſquam reluctetur & dicat, ſi ex quo fidelis quiſque factus eſt, vixit, verbi gratia, decem annos, & eorum medio tempore à fide lapſus eſt, nónne quinque annos perſeuerauit? Non contẽdo de verbis, ſi & illa perſeuerantia putatur eſſe dicenda tãquam temporis ſui; hanc certè de qua nunc agimus perſeuerantiam qua in Chriſto perſeueratur vſque in finem, nullo modo habuiſſe dicendus eſt, qui non perſeuerauerit vſque in finem: potiuſque hanc habuit vnius anni fidelis, & quantum infra cogitari poteſt, ſi donec moreretur fideliter vixit; quam multorum annorum, ſi exiguum tẽporis ante mortẽ à fidei ſtabilitate defecit. *De qua hic perſeuerãtia diſputetur.*

CAP. II. QVO conſtituto videamus vtrum hęc perſeuerantia, de qua dictum eſt; Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit; donum ſit Dei. *Matth. 10.* Quòd ſi non ſit, quomodo verum eſt quod Apoſtolus ait; Vobis donatum eſt pro Chriſto, nõ ſolum vt credatis in eum, verumetiam, vt patiamini pro eo? *Philip. 2.* Horum quippe vnum pertinet ad initium, alterũ ad finem: vtrunque tamen eſt Dei donum, quia vtrunque dictum eſt eſſe donatum, ſicut & ſuperius iam diximus. Quod enim eſt initium verius Chriſtiano, quàm credere in Chriſtũ? Quis finis melior eſt quàm pati pro Chriſto? *Vides initiũ eſt hominis Chriſtiani, martyriũ pro Chriſto finis optimus.* Sed quod ad id pertinet vt credatur in Chriſtum, qualiſcunque inuenta eſt contradictio, vt donum Dei non initium, ſed augmentum fidei diceretur; cui opinioni donante Domino ſatis ſuperque reſpondimus. Quid autem dici poteſt, cur perſeuerantia vſque in finem nõ donetur in Chriſto, cui donatur pati pro Chriſto, aut, vt expreſſius loquar, cui donatur mori pro Chriſto? Nam & Petrus Apoſtolus donũ Dei hoc eſſe demonſtrans; Melius eſt, inquit, benefacientes, ſi velit voluntas Dei, pati, quàm malefacientes. *1. Pet. 3.* Cùm dicit, ſi velit voluntas Dei; oſtendit hoc diuinitus donari, nec omnibus ſanctis, vt pro Chriſto patiãtur: neque enim quos non vult Deus peruenire ad experientiam gloriamque paſſionis, non perueniunt ad regnum Dei, ſi perſeuerauerint in Chriſto vſque in finem. Sed quis dicat iſtis non donari perſeuerantiam, qui ægritudine corporis, vel quocunque caſu moriuntur in Chriſto; cùm longè difficilior donetur illis à quibus ſuſcipitur

A & mors ipſa pro Chriſto? Multo quippe difficilius perſeueratur, vbi hoc agit qui perſequitur ne perſeueretur, & propterea vſque ad mortẽ ſuſtinetur, vt perſeueretur. Illã proinde difficilius perſeuerantiã, iſtam facilius eſt habere; ſed cui nihil difficile eſt, facile eſt vtranque donare. Hanc enim promiſit Deus, dicens: Timorem meum dabo in cor eorũ, vt à me non recedant. *Hiere. 32.* Quod quid eſt aliud, quàm talis ac tantus erit timor meus quem dabo in cor eorum, vt mihi perſeueranter adhęreant? Cur autem perſeuerantia iſta poſcitur à Deo, ſi nõ datur à Deo? An & iſta irriſoria petitio eſt, cùm id ab eo petitur quod ſcitur ipſum non dare; ſed ipſo non donante eſſe in hominis poteſtate: ſicut irriſoria eſt etiam illa actio gratiarum, ſi ob hoc gratiæ aguntur Deo, quod nõ donauit ipſe, nec fecit? Sed quod ibi dixi, hoc & hic dico. Nolite errare, inquit Apoſtolus, Deus nõ irridetur. *Lib. ſuperiore cap. 10. Galat. 6.* O homo non verborum tuorum tantum, verumetiam cogitationum

B teſtis eſt Deus; ſi aliquid à tanto diuite veraciter ac fideliter poſcis, ab illo à quo poſcis, te accipere crede quod poſcis. Noli eum labiis honorare, & ſuper eum corde te extollere, credens à teipſo tibi eſſe, quod ab illo te fingis orare. An ab illo perſeuerantia iſta fortè non poſcitur? Iam hoc qui dicit, non meis diſputationibus refellendus, ſed ſanctorum orationibus reuocandus eſt. An verò quiſquam eorum eſt, qui non ſibi poſcat à Deo vt perſeueret in eo, cum ipſa oratione quæ Dominica nuncupatur, quia eandem Dominus docuit, quando oratur à ſanctis, nihil penè aliud quàm perſeuerantia poſci intelligatur? *Perſeuerantia iſta pene tota in oratione Dominica poſtulatur.* Legite aliquanto intentius eius expoſitionem in beati Cypriani martyris libro, quem de hac re condidit, cuius eſt titulus De Dominica oratione; & videte ante quot annos contra ea quæ futura erant Pelagianorum venena, quale ſit antidotum præparatũ. Nam tria ſunt, vt ſcitis, quæ maximè aduerſus eos catholica defen- *Pelagianorum errores tria ſumma capita.*

C dit Eccleſia. Quorum eſt vnum, gratiam Dei non ſecundũ merita noſtra dari; quoniam Dei dona ſunt, & Dei gratia etiam conferuntur merita vniuerſa iuſtorum. Alterum eſt; in quantacunque iuſtitia ſine qualibuſcunque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem viuere. Tertium eſt, obnoxium naſci hominem peccato primi hominis, & vinculo damnationis obſtrictum; niſi reatus, qui generatione contrahitur, regeneratione ſoluatur. Horũ triũ hoc, quod loco vltimo poſui, ſolum non tractatur in ſupradicto glorioſi martyris libro. De duobus verò cæteris tanta illic perſpicuitate diſſeritur, vt ſupradicti hæretici noui, inimici gratiæ Chriſti longè antè reperiantur conuicti eſſe quàm nati. In his ergo meritis ſanctorum, quæ nulla niſi Dei dona ſunt, etiam perſeuerantiam donum Dei eſſe ſic loquitur. *Dicimus*, inquit; *Sanctificetur nomen tuum; non quod optemus Deo vt ſanctificetur orationibus noſtris, ſed quòd petamus ab eo, vt nomen* *Cyprian. ſer. de Dominica oratione. Matth. 6.*

D *eius ſanctificetur in nobis. Cæterum à quo Deus ſanctificatur, qui ipſe ſanctificat? Sed quia ipſe dixit; ſancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum: id petimus & rogamus, vt qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cœpimus, perſeueremus.* *Leuit. 19.* Et paulo pòſt de hac ipſa re adhuc diſputans, & docens nos perſeuerãtiam petere à Domino; quod nullo modo rectè & veraciter faceret, niſi eius donum etiam hoc eſſet: *Hæc*, inquit, *ſanctificatio, vt in nobis permaneat oramus, & quia Dominus & iudex noſter, ſanato à ſe & viuificato comminatur non delinquere, ne quid ei deterius fiat: hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus & noctibus poſtulamus, vt ſanctificatio & viuificatio quæ de Dei gratia ſumitur, ipſius protectione ſeruetur.* In ſanctificatione igitur perſeuerantiam, hoc eſt, vt in ſanctificatione perſeueremus, nos ab eo petere iſte doctor intelligit, cùm ſanctificati dicimus, Sanctificetur nomen tuum. Quid eſt

Quomodo petimus qua accepimus.

eſt enim aliud petere quod accepimus, niſi vt id quoq; nobis præſtet, ne habere deſinamus? Sicut ergo ſanctus, cùm Deum rogat vt ſanctus ſit, id vtique rogat vt ſanctus eſſe permaneat; ita vtique & caſtus, cùm rogat vt caſtus ſit; continens, vt continens ſit; iuſtus, vt iuſtus ſit; pius, vt pius ſit; & cætera, quæ contra Pelagianos dona Dei eſſe defendimus, hoc ſine dubio petunt vt in eis perſeuerent bonis, quæ ſe accepiſſe nouerunt. Quod ſi accipiunt, profectò & ipſam perſeuerantiam magnum Dei donum quo cætera dona eius conſeruantur, accipiunt. Quid cùm dicimus, Veniat regnum tuum: num aliud poſcimus, niſi vt veniat & nobis, quod eſſe venturum non dubitamus omnibus ſanctis? Ergo & hic qui iam ſancti ſunt, quid orant, niſi vt in ea ſanctitate quæ illis data eſt, perſeuerent? Neque enim aliter eis veniet regnum Dei, quod non aliis, ſed his qui perſeuerant vſque in finem, certum eſt eſſe venturum.

CAPVT III. *Matth. 6.*

TERTIA petitio eſt, Fiat voluntas tua in cælo & in terra: vel, quod in pleriſq; codicibus legitur, magiſq; ab orantibus frequentatur, ſicut in cælo & in terra.

Cælū & terra quomodo in oratione Dominica accipiantur.

Quod plerique intelligunt, ſicut ſancti angeli faciūt, & nos faciamus voluntatem tuam. Vult autem ille doctor & martyr, cælum & terram intelligi ſpiritum & carnem; & hoc nos orare, vt voluntatem Dei re vtraque concordāte faciamus. Vidit in his verbis & alterum ſenſum ſaniſſimæ fidei congruentem, de quo iam ſuprà locuti ſumus: vt ſcilicet pro infidelibus qui ſunt adhuc terra, terrenum tantum hominem prima natiuitate portantes, orare intelligantur fideles, qui cæleſti homine induti, non immeritò cęli nomine nūcupantur. Vbi euidenter oſtendit, & initium fidei eſſe donum Dei, quando non tantùm pro fidelibus vt augeatur in eis vel perſeueret fides, verumetiam pro infidelibus vt habere incipiant eam quam penitus non habebant, & contra quam corda inſuper inimica geſtabant, ſancta orat Eccleſia. Verùm nunc non de initio fidei, de quo in ſuperiori libro multa iam diximus: ſed de illa quæ habenda eſt vſque in finem perſeuerātia diſputamus, quam petunt vtique etiam ſancti qui faciunt voluntatem Dei, dicētes in oratione, Fiat voluntas tua. Cùm enim iam facta ſit in eis, cur vt fiat adhuc petunt, niſi vt perſeuerent in eo, quod eſſe cœperunt? Quamuis hic dici poſſit, non petere ſanctos, vt voluntas Dei fiat in cælo; ſed vt fiat in terra ſicut in cælo: vt terra ſcilicet imitetur cælum, id eſt, vt homo angelum; vel infidelis fidelem: ac per hoc id ſanctos poſcere, vt ſit quod nondū eſt, non vt perſeueret quod eſt. Quantalibet enim homines ſanctitate prępolleāt, nondum ſunt æquales angelis Dei; nōdum ergo ſicut in cælo, in eis fit voluntas Dei. Quod ſi ita eſt, in ea quidem parte qua optamus, vt homines ex infidelibus fiant fideles, non perſeuerantia, ſed initium videtur optari: in ea verò qua optamus, vt homines in facienda voluntate Dei ęquentur angelis Dei, cùm hoc orāt ſancti, perſeuerantiam demonſtrantur orare; quoniam nemo peruenit ad illam ſummam, quæ in regno ęſt, beatitudinem, niſi in ea ſanctitate quam ſumpſit in terra, perſeuerauerit vſque in finem.

CAPVT IIII.

QVARTA petitio eſt, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Vbi beatus Cyprianus oſtendit quomodo & hic intelligatur perſeuerantia poſtulari; ait quippè inter cætera: *Hunc autem panem dari nobis quotidie poſtulamus, ne qui in Chriſto ſumus, & Euchariſtiam quotidie ad cibum ſalutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum abſtenti, & non communicantes à cæleſti pane prohibemur, à Chriſti corpore ſeparemur.* Hæc verba ſancti hominis Dei, perſeuerantiam prorſus à Domino ſanctos indicant poſcere, quando hac intentione dicunt, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: ne à Chriſti corpore ſeparentur; ſed in A ea ſanctitate permaneant, qua nullum quo inde ſeparari mereantur, crimen admittant.

CAP. V. *Matth. 6.*

QVINTO orationis loco dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris; in qua ſola petitione non inuenitur poſci perſeuerantia. Præterita enim ſunt peccata quæ nobis vt dimittantur oramus; perſeuerantia verò, quæ in æternum ſaluos facit, tempori quidem huius vitæ, non tamen peracto, ſed ei quod vſque ad eius finem reſtat, eſt neceſſaria. Operæpretium eſt tamen pauliſper intueri, quomodo & in hac petitione iam tunc lingua Cypriani, tanquam telo inuictiſſimæ veritatis longè poſtea futuri confodiebantur hæretici.

Solos iuſtos omnis peccato carentes Pelagiani ad Eccleſiam volunt pertinere. Epheſ. 5.

Etiam hoc Pelagiani audent dicere, hominem iuſtum in hac vita nullum habere omnino peccatum, & in talibus hominibus eſſe iam in præſenti tempore Eccleſiam non habentem maculam neque rugam aut aliquid eiuſmodi, quæ vna & ſola ſponſa ſit Chriſti: tanquam B ſponſa eius non ſit, quæ per vniuerſam terram quod ab eo didicit, dicit, Dimitte nobis debita noſtra. Sed attendite quomodo iſtos glorioſiſſimus Cyprianus interimat. Cùm enim locum ipſum Dominicæ orationis exponeret, ait inter cætera: *Quàm neceſſariè autem, quàm prouidenter & ſalubriter admonemur quod peccatores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur; vt dum indulgentia de Deo petitur, conſcientiæ ſuæ animus recordetur. Ne quis ſibi quaſi innocens placeat & ſe extollendo plus pereat, inſtruitur & docetur ſe peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic denique & Ioannes in Epiſtola ſua ponens dixit, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt:* & cætera quæ hic inſerere longum eſt. *1 Ioan. 1.* Iam verò cùm dicunt ſancti, Ne nos inferas in tentationem; ſed libera nos à malo; quid aliud quàm vt in ſanctitate perſeuerent, precantur? Nam profectò conceſſo ſibi iſto Dei dono, (quod eſſe Dei donum, cùm ab illo poſcitur, C ſatis aperteque monſtratur:) iſto igitur conceſſo ſibi dono Dei, ne inferantur in tentationem, nemo ſanctorum eſt, qui non teneat vſque in finem perſeuerantiam ſanctitatis: neque enim quiſquam in propoſito Chriſtianitatis perſeuerare deſiſtit, niſi in tentationem primitùs inferatur. Si ergo concedatur ei quod orat, vt non inferatur in tentationem, in ſanctificatione vtique, quam Deo donante percepit, Deo donante perſiſtit.

CAP. VI. *Sup. in epiſt. Hilarij.*

SED *nolunt*, vt ſcribitis, *iſti fratres ita hanc perſeuerantiam prædicari, vt non vel ſuppliciter emereri, vel amitti contumaciter poſſit*; vbi quid dicant parum diligenter attendunt. De illa enim perſeuerantia loquimur qua perſeueratur vſque in finem; quæ ſi data eſt, perſeueratum eſt vſque in finem; ſi autem non eſt perſeueratum vſque in finem, non eſt data, quod iam & ſuperius ſatis egimus. *Cap. 1.* Non itaque dicant homines perſeuerantiam cuiquam datam vſque in finem, niſi D cùm ipſe venerit finis, & perſeueraſſe cui data eſt, repertus fuerit vſque in finem. Dicimus quippè caſtum quem nouimus caſtum, ſiue ſit, ſiue non ſit in eadem caſtitate manſurus; & ſi quid aliud diuini muneris habeat, quod teneri & amitti poteſt, dicimus cum habere quamdiucunque habet; & ſi amiſerit, dicimus habuiſſe. Perſeuerantiam verò vſque in finem, quoniam non habet quiſquam, niſi qui perſeuerauerit vſque in finem; multi eam poſſunt habere, nullus amittere. Neque enim metuendum eſt, ne fortè cùm perſeuerauerit homo vſque in finem, aliqua in eo mala voluntas oriatur, ne perſeueret vſque in finem. Hoc ergo Dei donum ſuppliciter emereri poteſt; ſed cùm datum fuerit, amitti contumaciter non poteſt.

Quod nō perſeuerātia meritum.

Cùm enim perſeuerauerit quiſq; vſq; in finem, neq; hoc donum poteſt amittere, nec alia quæ poterat ante finē. Quomodo enim poteſt amitti, per quod fit, vt non

Occupatio. vt non amittatur etiã quod poſſet amitti? Sed ne fortè dicatur, vſque in finem perſeuerantiam non amitti quidem, cùm data fuerit, id eſt, cùm perſeueratũ fuerit vſque in finem; ſed tunc amitti quodammodo, quando agit homo per contumaciam, vt ad eam peruenire non poſſit: ſicut dicimus hominem qui non perſeuerauerit vſque in finem, amiſiſſe vitã æternam, vel regnum Dei, non quod iam acceperat & habebat; ſed quod acciperet & haberet, ſi perſeueraſſet: verborum controuerſias auferamus; & nonnulla etiam quæ non habentur, ſed haberi ſperantur, poſſe dicamus amitti. Dicat mihi quiſquis audet, vtrum Deus dare non poſſit quod à ſe poſci imperauit? Hoc certè qui ſapit, non dico deſipit, ſed inſanit. Imperauit autem
Matth. 6. Deus, vt ei ſancti eius dicant orantes; Ne inferas nos in tentationem. Quiſquis igitur exauditur hoc poſcens, non infertur in contumaciæ tentationem, qua poſſit vel dignus ſit perſeuerantiam ſanctitatis amittere.
Occupatio. Voluntate ſua quiſque deſerit Deum, vt meritò deſeratur. At enim, voluntate ſua quiſque deſerit Deum, vt meritò deſeratur à Deo. Quis hoc negauerit? Sed ideo petimus, ne inferamur in tentationem, vt hoc non fiat. Et ſi exaudimur, vtique non fit, quia Deus non permittit vt fiat. Nihil enim fit niſi quod aut ipſe facit, aut fieri ipſe permittit. Potens ergo eſt, & à malo in bonum flectere voluntates, & in lapſum pronas conuertere, ac dirigere in ſibi placitum greſſum.
Pſal. 84. Cui non fruſtra dicitur; Deus tu conuertens
Pſal. 65. viuificabis nos. Nõ fruſtra dicitur; Ne des ad mouen-
Pſal. 139. dum pedem meum. Nõ fruſtra dicitur; Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori. Poſtremò ne multa commemorem, cùm vobis plura fortaſſe occurrãt, nõ fruſtra dicitur, Ne nos inferas in tentationẽ. Nam quiſquis in tentationem non infertur, profectò nec in tentationem ſuæ malæ voluntatis infertur. Et qui in tentationem ſuæ malæ voluntatis non infertur, in nullam prorſus infertur. Vnuſquiſque enim tentatur,
Iac. 1. Tentatio duplex. vt ſcriptum eſt, à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deus autem neminem tentat, tentatione ſcilicet noxia. Nam eſt & vtilis, qua non decipimur vel opprimimur, ſed probamur, ſecundum quod dictum eſt,
Pſal. 25. Proba me Domine & tenta me. Illa ergo noxia tenta-
1. Theſſ. 3. tione, quam ſignificat Apoſtolus, dicens; Ne fortè tentauerit vos is qui tentat, & inanis ſit labor noſter, Deus, vt dixi, neminem tentat, hoc eſt, neminem infert vel inducit in tentationẽ. Nam tentari & in tentationem non inferri, non eſt malum, imò etiam bonum eſt; hoc eſt enim probari. Quod itaque dicimus Deo, Ne nos inferas in tentationẽ; quid dicimus, niſi, ne nos inferri ſinas? Vnde ſic orant nonnulli, & legitur in codicibus pluribus, & hoc ſic poſuit beatus Cyprianus; Ne patiaris nos induci in tentationem. In Euangelio tamen Græco nuſquam inueni, niſi, Ne nos inferas in tentationem. Tutiores igitur viuimus, ſi totum Deo damus. Non autem nos illi ex parte, & nobis ex parte committimus, quod vidit iſte venerabilis martyr. Nam cùm eundem locum orationis exponeret, ait poſt cætera: *Quando autem rogamus, ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis noſtræ; dum ſic rogamus, ne quis ſe inſolenter extollat, ne quis ſibi ſuperbè arroganterq́; aliquid aſſumat, ne quis aut confeſſionis aut paſſionis gloriam ſuam ducat; cùm Dominus ipſe humilitatem docens, dixerit;*
Matth. 26. *Vigilate & orate, ne veniatis in tentationem; ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma: vt dum præcedit humilis & ſubmiſſa confeſſio, & datur totum Deo quicquid ſuppliciter cum timore Dei petitur, ipſius pietate præſtetur.*

CAPVT VII.

SI ergo alia documenta non eſſent, hæc Dominica oratio nobis ad cauſam gratiæ, quam defendimus, ſola ſufficeret; quia nihil nobis reliquit, in quo tanquã in noſtro gloriemur. Siquidem & vt non diſcedamus

A à Deo, non oſtendit dandũ eſſe niſi à Deo, cũ poſcendum oſtendit à Deo. Qui enim non infertur in tentationẽ, nõ diſcedit à Deo. Non eſt hoc omnino in viribus liberi arbitrij, quales nũc ſunt; fuerat in homine antequam caderet: Quæ tamen libertas voluntatis in illius primæ conditionis præſtantia quantum valuerit, *In conditi homini viribus erat, non diſcedere à Deo.* apparuit in angelis; qui diabolo cum ſuis cadente in veritate ſteterunt, & ad ſecuritatem perpetuam non cadendi, in qua nunc eos eſſe certiſſimi ſumus, peruenire meruerunt. Poſt caſum autem hominis, non niſi ad gratiam ſuam Deus voluit pertinere, vt homo accedat ad eum; neque niſi ad gratiam ſuam voluit pertinere, vt homo non recedat ab eo. Hanc gratiam po- *Ad ſolam nũc Dei gratiam pertinet vt ad Deum accedamus, et ab eo non recedamus.* ſuit in illo quo ſortem conſecuti ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius qui vniuerſa operatur; ac per hoc ſicut operatur vt accedamus, ſic operatur, ne diſcedamus. Propter quod ei per Prophetam dictum eſt, Fiat manus tua ſuper virum dextræ tuæ, & ſuper *Pſal. 79.*
B filium hominis quem confirmaſti tibi, & non diſcedimus à te. Iſte certè non eſt Adam primus, in quo diſceſſimus ab eo; ſed Adam nouiſſimus, ſuper quem fit manus eius, vt non diſcedamus ab eo. Chriſtus enim totus cum membris ſuis eſt propter Eccleſiam, quæ eſt corpus eius; plenitudo eius. Cùm ergo fit ſuper eum manus Dei, vt nõ diſcedamus à Deo, ad nos vtique peruenit opus Dei. Hoc eſt enim manus Dei, quoniã opere Dei fit vt ſimus in Chriſto permanentes cum Deo; non ſicut in Adam diſcedentes à Deo. In Chriſto enim ſortem conſecuti ſumus, prędeſtinati ſecundum propoſitum eius qui vniuerſa operatur. Manus igitur Dei eſt iſta, non noſtra, vt non diſcedamus à Deo. Manus, inquam, eius eſt iſta, qui dixit, Ti- *Hier. 32.* morem meum dabo in cor eorum, vt à me non recedãt. Propter quod & poſci à ſe voluit, ne inferamur in tentationem; quia ſi non inferamur, nulla ab eo ratione diſcedimus. Quod poterat nobis etiam non oran- *Peti à ſe ea Deus voluerit, quæ poſſit etiam non orantibus dare.*
C tibus dari, ſed oratione noſtra nos voluit admoneri, à quo accipiamus hæc beneficia. A quo enim, niſi ab illo accipimus, à quo iuſſum eſt vt petamus? Prorſus in hac re non operoſas diſputationes expectet Eccleſia, ſed attendat quotidianas orationes ſuas. Orat, vt increduli credant; Deus ergo conuertit eos ad fidem. Orat, vt credentes perſeuerent; Deus ergo donat perſeuerantiã vſque in finem: hæc Deus facturum ſe eſſe præſciuit. Ipſa eſt prædeſtinatio ſanctorum, quos elegit in Chriſto ante conſtitutionem mundi, vt eſſent ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate, *Epheſ. 1.* prædeſtinans eos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum, ſecundum placitum voluntatis ſuæ in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, in qua gratificauit eos in dilecto filio ſuo, in quo habent redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem peccatorum ſecũdum diuitias gratiæ eius, quæ abũdauit in eos in omni ſapientia & prudentia, vt oſtẽderet eis myſterium vo-
D luntatis ſuæ ſecundum bonã voluntatem ſuam, quam propoſuit in illo, In diſpenſatione plenitudinis temporum, inſtaurare omnia in Chriſto quæ in cælis ſunt, & quæ in terris in ipſo, in quo etiam & ſortem conſecuti ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius qui vniuerſa operatur. Contra iſtam veritatis tam claram tubam, quis homo ſobriæ vigilantiſque fidei voces vllas admittat humanas?

CAPVT VIII.

SED cur, inquit, *gratia Dei non ſecundum merita hominum datur?* Reſpondeo, quoniam Deus miſericors eſt. *Cur ergo*, inquit, *non omnibus?* Et hic reſpondeo: Quoniam Deus iudex iuſtus eſt: ac per hoc & gratis ab eo datur gratia: & iuſto eius in aliis iudicio demonſtratur, quid eis quibus datur, conferat gratia. Non itaque ſimus ingrati, quòd ſecundum placitum voluntatis ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ tam multos liberat miſericors Deus de tam debita perditione; vt ſi

vt ſi inde neminem liberaret, non eſſet iniuſtus. Ex vno quippè omnes in condemnationem nō iniuſtam iudicati ſunt ire, ſed iuſtam. Qui ergo liberatur, gratiam diligat; qui non liberatur, debitum agnoſcat. Si in remittendo debito bonitas, in exigēdo æquitas intelligitur, nuſquam eſſe apud Deum iniquitas inuenitur. *Sed cur*, inquit, *non ſolum in paruulorum, verumetiam in geminorum vna atque eadē cauſa, tam diuerſum iudicium?* Nónne ſimilis quæſtio eſt, cur in diuerſa cauſa idem iudicium? Recolamus igitur illos operarios, Matth. 20. in vinea qui tota die laborauerunt, & eos qui hora vna, nempe cauſa diuerſa eſt impenſi laboris; & tamen idem iudicium in redditione mercedis. Num quid & hic audierunt murmurantes à patrefamiliàs, niſi hoc volo? Ita quippè eius erga alios fuit largitas, vt erga alios nulla eſſet iniquitas. Et iſti quidem vtrique in bonis ſunt; verumtamen quantum ad iuſtitiam ſpectat, & gratiam, poteſt & de reo qui liberatur rectè dici, Volo; poteſt & de eo qui damnatur; Tolle quod tuū eſt & vade; huic autem volo quod non debetur donare. An non licet mihi facere quod volo? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Hic ille ſi dicat, Rom. 9. Cur non & mihi? meritò audiet; O homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Quem certè in vno veſtrum benigniſſimum largitorem, in te verò exactorem iuſtiſſimum, in nullo tamen cernis iniuſtum. Cùm enim iuſtus eſſet, etiam ſi vtrunque puniret: qui liberatur, habet vnde gratias agat; qui damnatur, non habet quod reprehendat. *Sed ſi iam*, inquit, *hoc oportebat, vt damnatis non omnibus, quid omnibus deberetur oſtenderet, atque ita gratius ſuam gratiam vaſis miſericordiæ commendaret; cur in eadem cauſa me potius quàm illum puniet, aut illum quàm me potius liberabit?* Hoc non dico, ſi quæris quare; quia fateor me non inuenire quid dicam. Si & hoc quæris quare, quia in hac re ſicut iuſta eſt ira eius: ſicut magna eſt miſericordia eius; ita inſcrutabilia iudicia eius. Adhuc pergat & dicat, *cur quibuſdam qui eum coluerunt bona fide, perſeuerare vſque in finem non dedit?* Cur putas, niſi quia non mentitur 1 Ioan. 2. qui dicit; Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis, māſiſſent vtique nobiſcum? *Nunquid ergo hominum naturæ duæ ſunt?* Abſit. Si duæ naturæ eſſent, gratia vlla non eſſet; nulli enim daretur gratuita liberatio, ſi naturæ debita redderetur. Hominibus autem videtur, omnes qui boni apparent fideles, perſeuerantiam vſque in finem accipere debuiſſe. Deus autē melius eſſe iudicauit, miſcere quoſdam non perſeueraturos certo numero ſanctorū ſuorum; vt quibus non expedit in huius vitæ tentatione ſecuritas, non poſſint eſſe ſecuri; multos enim à perniciosa elatione reprimit quod ait Apoſtolus; Quapropter qui videtur ſtare, videat ne cadat. Voluntate autem ſua cadit, qui cadit; & voluntate Dei ſtat, qui ſtat. Potens eſt enim Deus ſtatuere illum: non ergo ipſe ſeipſum, ſed Deus. Veruntamen bonum eſt non altum ſapere, ſed timere. In cogitatione autem ſua vel cadit quiſque vel ſtat. Sicut autem Apoſtolus ait, quod & in libro ſuperiori memoraui; Non ſumus idonei cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Quem ſecutus beatus Ambroſius audet & dicit: *Non enim in poteſtate noſtra eſt cor noſtrum, & noſtræ cogitationes*: quod omnis qui humiliter & veraciter pius eſt, eſſe veriſſimum ſentit. Hoc autem Ambroſius vt diceret in eo libro loquebatur quem De fuga ſeculi ſcripſit, docens, hoc ſeculum non corpore, ſed corde eſſe fugiendum; quod niſi auxilio Dei fieri non poſſe diſſeruit. Ait enim: *Frequens nobis de fugiendo ſeculo iſto eſt ſermo, atque vtinam quàm facilis ſermo, tam cautus & ſolicitus affectus: ſed, quod peius eſt, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offuſio mentem occupat; vt quod*

Perſeuerantia cur quibuſdam non perſeueraturis Deus admiſceat. — 1 Cor. 10. — Rom. 11. — 2 Cor. 3. — Ambroſius de fuga ſeculi, cap. 1.

A *ſtudeas euitare, hoc cogites animoq́; voluas. Quod cauere difficile eſt homini, exuere autem impoſſibile. Denique voti magis eam eſſe rem quàm effectus*, teſtatur Propheta dicendo; *Declina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam: non enim in poteſtate noſtra eſt cor noſtrum & cogitationes noſtræ, quæ improuiſo offuſæ mentem animúmque confundunt, atque aliò trahunt quàm tu propoſueris; ad ſecularia reuocant, mundana inſerunt, voluptuaria ingerunt, illecebroſa intexunt, ipſoq́; in tempore quo eleuare mentem paramus, inſerti inanibus cogitationibus, ad terrena plerunque deijcimur.* Non itaque in hominum, ſed in Dei eſt poteſtate, vt habeant homines poteſtatem filij Dei fieri. Ab ipſo quippè accipiunt eam, qui dat cordi humano cogitationes pias, per quas habeat fidem, quæ operetur per dilectionem; ad quod bonum ſumendum & tenendum, & in eo perſeuerāter vſque in finem proficiendum, non ſumus idonei cogitare aliquid quaſi ex nobiſinetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt; in cuius eſt poteſtate cor noſtrum, & cogitationes noſtræ.

Pſal. 118. — Ioan. 1. — Gal. 5. — 2 Cor. 3.

B CAPVT IX.

Inſcrutabilia Dei iudicia exemplis.

Ex duobus itaque paruulis originali peccato pariter obſtrictis, cur iſte aſſumatur, ille relinquatur; & ex duobus ætate iam grandibus impiis, cur iſte ita vocetur, vt vocantem ſequatur, ille autem aut non vocetur; aut nō ita vocetur, inſcrutabilia ſunt iudicia Dei. Ex duobus autem piis, cur huic donetur perſeuerantia vſque in finem, illi autem non donetur; inſcrutabiliora ſunt iudicia Dei. Illud tamen fidelibus debet eſſe certiſſimum, hunc eſſe ex prædeſtinatis, illū non eſſe. Nam ſi fuiſſent ex nobis, ait vnus prædeſtinatorum, qui de pectore Domini biberat hoc ſecretum, manſiſſent vtique nobiſcum. Quid eſt quæſo, non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent, manſiſſent vtique nobiſcum? Nónne vtrique à Deo creati, vtrique ex Adam nati, vtrique de terra facti erant, & ab eo qui dixit, Omnem flatum ego feci; vnius eiuſdémque naturæ animas acceperant? Nónne poſtremò vtrique vocati fuerant, & vocantem ſecuti, vtrique ex impiis iuſtificati, & per lauacrum regenerationis vtrique renouati? C Sed ſi hæc audiret ille qui ſciebat proculdubio quod dicebat, reſpondere poſſet & dicere; Vera ſunt hæc, ſecundum hæc omnia ex nobis erant; veruntamen ſecundum aliam quandam diſcretionem non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis, manſiſſent vtique nobiſcum. Quænam eſt tandem iſta diſcretio? Patent libri Dei, non auertamus aſpectum. Clamat ſcriptura diuina, adhibeamus auditum. Non erant ex eis, quia non erant ſecundum propoſitum vocati; non erant in Chriſto electi ante conſtitutionem mundi, non erant in eo ſortem conſecuti, non erant prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui vniuerſa operatur. Nam ſi hoc eſſent, ex illis eſſent, & cum illis ſine dubitatione D manſiſſent. Vt enim non dicam, quàm ſit poſſibile Deo, auerſas & aduerſas in fidem ſuam hominum conuertere voluntates, & in eorum cordibus operari, vt nullis aduerſitatibus cedant, nec ab ipſo aliqua ſuperati tentatione diſcedant; cùm poſſit & quod ait Apoſtolus facere, vt non eos permittat tentari ſuper id quod poſſunt. Vt ergo id non dicam, certè poterat illos Deus præſciens eſſe lapſuros, antequam id fieret, auferre de hac vita. An eò redituri ſumus, vt adhuc diſputemus, quanta abſurditate dicatur, iudicari homines mortuos etiam de his peccatis, quæ præſciuit eos Deus perpetraturos fuiſſe, ſi viuerent? Quod ita abhorret à ſenſibus Chriſtianis, aut prorſus humanis, vt id etiam refellere pudeat. Cur enim non dicatur & ipſum Euangelium cum tanto labore, paſſionibúſque ſanctorum fruſtra eſſe prædicatum, vel adhuc etiam prædicari; ſi iudicari poterant homines, etiam non audito Euangelio ſecundum

1 Ioan. 2. — Eſa. 57. — 1 Cor. 10.

cundum contumaciam vel obedientiam, quā præſciuit Deus eos habituros fuiſſe, ſi audiſſent? Nec damnarentur Tyrus & Sidon, quamuis remiſſiùs, quā illæ ciuitates, in quibus non credentibus, à Dño Chriſto mirabilia ſigna ſunt facta; quoniam ſi apud illas facta eſſent, in cinere & cilicio pœnitentiam egiſſent; ſicut ſe habent eloquia veritatis, in quibus verbis ſuis Dominus Ieſus altius nobis myſterium prædeſtinationis oſtendit. Si enim quæratur à nobis, cur apud eos tanta miracula facta ſint qui videntes ea non fuerant credituri, & apud eos facta non ſint, qui crederent ſi viderent; quid reſpondebimus? Nunquid dicturi ſumus, quod in libro illo dixi, vbi ſex quibuſdā quæſtionibus Paganorū, ſine præiudicio tamen aliarum cauſarum, quas prudētes poſſunt inueſtigare, reſpōdi. Hoc quippè vt ſcitis, cùm Chriſtus quare poſt tam longa tempora venerit, quæreretur: dixi *quod in his temporibus & his locis quibus Euangelium eius non eſt prædicatum, tales omnes in eius prædicatione futuros eſſe præſciebat, quales multi in eius corporali præſentia fuerunt, qui in eum nec ſuſcitatis ab eo mortuis credere voluerunt*. Itē paulo pòſt in eodem libro, atque in eadem quæſtione: *Quid mirum, inquam, ſi tam infidelibus plenum orbem terrarum Chriſtus prioribus ſeculis nouerat, vt eis prædicari merito nollet, quos nec verbis nec miraculis ſuis credituros eſſe præſciebat?* Hæc certè de Tyro & Sidone nō poſſumus dicere, & in eis cognoſcimus ad eas cauſas prædeſtinationis hæc diuina iudicia pertinere, ſine quarum cauſarum latentium præiudicio, tunc iſta reſpondere me dixi. Facile eſt quippè vt infidelitatem accuſemus Iudæorum de libera voluntate venientem, qui factis apud ſe tam magnis virtutibus credere noluerunt.

Luce 10. — *Cur Tyriis & Sidoniis credi-tum non ſint facta mira-cula, quæ aliis facta fuere nō credituris.* — *Epiſt 49. quæſt. 2.*

Luce 10. Quod & Dominus increpans arguit & dicit; Væ tibi Corozaim & Bethſaida; quia ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egiſſent. Sed nunquid poſſumus dicere, etiam Tyrios & Sidonios talibus apud ſe virtutibus factis credere noluiſſe, aut credituros non fuiſſe, ſi fierent; cùm eis ipſe Dominus atteſtetur quòd acturi eſſent magnæ humilitatis pœnitentiam, ſi in eis facta eſſent diuinarum illa ſigna virtutū. Et tamen in die iudicij punientur, quamuis minori ſupplicio quàm illæ ciuitates, quæ apud ſe virtutibus factis credere noluerunt. Secutus enim Dominus ait: Veruntamen dico vobis; Tyro & Sidoni remiſſius erit in die iudicij, quàm vobis. Seuerius ergo punientur iſti, illi remiſſius, ſed tamen punientur. Porrò ſi etiam ſecundum facta quæ facturi eſſent ſi viuerent, mortui iudicantur; profectò quia fideles futuri erant iſti, ſi eis cum tantis miraculis fuiſſet Euangelium prædicatum, non ſunt vtique puniendi; punientur autem. falſum eſt igitur & ſecundum ea mortuos iudicari, quæ facturi eſſent ſi ad eos viuentes Euangelium perueniret. Et ſi hoc falſum eſt, non eſt cur dicatur de infantibus qui pereunt ſine baptiſmate morientes, hoc in eis eo merito fieri, quia præſciuit eos Deus ſi viuerēt, prædicatúmque illis fuiſſet Euangelium, infideliter audituros. Reſtat igitur vt ſolo peccato originali teneantur obſtricti, & propter hoc ſolum eant in damnationem: quoniam videmus aliis eandem habentibus cauſam; non niſi per Dei gratuitam gratiam regenerationem donari; & eius occulto iuſto tamen iudicio, quoniam non eſt iniquitas apud Deum, quoſdam etiam poſt baptiſmum peſſimè viuendo perituros; in hac tamen vita quouſque pereant detineri; qui non perirent, ſi eis corporis mors lapſum eorum præueniens ſubueniret; quoniam nullus mortuus iudicatur ex bonis ſeu malis, quæ fuerat ſi non moreretur acturus: alioquin Tyrij & Sidonij, non ſecundum ea quæ geſſerunt pœnas luerent; ſed potius ſecundum ea quæ geſturi fuerant, ſi in eis illæ virtutes Euangelicæ

Rom. 9.

A factæ fuiſſent, per grandem pœnitētiam, & per Chriſti fidem conſequerentur ſalutem.

Cap. X. QVIDAM diſputator catholicus non ignobilis hunc Euangelij locum ſic expoſuit, vt diceret, præſciſſe Dominum Tyrios & Sidonios à fide fuiſſe poſtea receſſuros, cùm factis apud ſe miraculis credidiſſent, & miſericordia potius non eum illic iſta feciſſe; quoniam grauiori pœnæ obnoxij fierent, ſi fidē quam tenuerant, reliquiſſent, quam ſi eam nullo tempore tenuiſſent. In qua ſententia docti hominis & admodum acuti, quæ ſint adhuc merito requirenda, quid me nunc attinet dicere, cùm & ipſa nobis ad id quod agimus ſuffragetur? Si enim miſeratione Dominus nō fecit in iſtis virtutes, per quas fieri poſſent fideles, ne grauius punirentur cùm poſtea fierent infideles, quod eos futuros fuiſſe præſciuit; ſatis aperteq́ue demonſtratur de his peccatis neminē iudicari mortuorum, quæ præſciuit fuiſſe facturum, ſi aliquo modo ei ne illa faciat ſubuenitur: ſicut Tyriis & Sidoniis, ſi ſenten-

B tia illa vera eſt, ſubueniſſe dicitur Chriſtus, quos maluit non accedere ad fidem, quàm ſcelere multo grauiore diſcedere à fide, quod eos ſi acceſſiſſent, præuiderat fuiſſe facturos. Quamuis ſi dicatur, cur non factum eſt vt crederent potius, & hoc eis præſtaretur, vt antequam fidem relinquerēt, ex hac vita migrarent; quid reſponderi poſſit, ignoro. Qui enim dicit, relicturis fidem beneficium fuiſſe conceſſum, ne habere inciperent quod grauiore impietate deſererent, ſatis indicat non iudicari hominem ex eo quod prænoſcitur, malè fuiſſe facturus, ſi ei quocunque beneficio vt id non faciat, conſulatur. Conſultum eſt igitur & illi, qui raptus eſt, ne malitia mutaret intellectū eius. Sed cur non ita conſultum fuerit Tyriis ac Sidoniis vt crederent & raperentur, ne malitia mutaret intellectum eorum; forſitan reſponderet ille, cui placuit iſto modo hanc ſoluere quæſtionem. Ego verò quantum ad hoc quod ago attinet, ſufficere video, vt ſecundum iſtam

Sap. 4.

C quoque ſententiam, demonſtrentur homines non iudicari de his quæ non fecerunt, etiam ſi facturi fuiſſe præuiſi ſunt. Quanquam, vt dixi, hanc opinionē, qua putantur in morientibus vel mortuis vindicari peccata, quæ præſciti ſunt facturi eſſe ſi viuerent, etiam refellere pudeat, ne videamur & nos exiſtimaſſe alicuius eſſe momenti, quam maluimus diſputatione cohibere, quàm ſilentio præterire.

Capvt XI. PROINDE ſicut Apoſtolus ait; Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei; qui & paruulis quib. vult, etiam non volentibus neque currentibus ſubuenit, quos ante conſtitutionem mundi elegit in Chriſto, daturus etiā eis gratiam gratis, hoc eſt nullis eorum vel fidei vel operū meritis præcedentibus; & maioribus etiā his quos præuidit, ſi apud eos facta eſſent, ſuis miraculis credituros; quibus non vult ſubuenire, non ſubuenit, de quib. in ſua prædeſtinatione occultè quidem, ſed iuſtè aliud iudicauit:

Rom. 9.

D non enim eſt iniquitas apud Deum, ſed inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius; vniuerſæ autē viæ Domini miſericordia & veritas. Inueſtigabilis ergo eſt miſericordia, qua cuius vult miſeretur, nullis eius precedētibus meritis; & inueſtigabilis veritas, qua quem vult obdurat, eius quidem præcedentibus meritis, ſed cùm eo cuius miſeretur plerunque communibus. Sicut duorum geminorum, quorum vnus aſſumitur, alius relinquitur, diſpar eſt exitus, merita cōmunia. In quibus tamen ſic alter magna Dei bonitate liberatur, vt alter nulla eius iniquitate damnetur. Nunquid enim iniquitas eſt apud Deum? Abſit. Sed inueſtigabiles ſunt viæ ipſius. Itaque miſericordiā eius in his qui liberātur, & veritatem in his qui puniūtur, ſine dubitatione credamus: neq; inſcrutabilia ſcrutari, neq; inueſtigabilia veſtigare conemur. Ex ore quippè infantium &

Rom. 9. Rom. 11. Pſal. 24. — *Obduratio in homine meritum.* — *Pſal. 8.*

A tium & lactentium ſuam perficit laudem: vt quod in his videmus, quorum liberationē bona eorum merita nulla præcedūt; & in his quorum damnationē vtriſq; cōmunia originalia ſola præcedunt; hoc & in maioribus fieri nequaquā omnino cunctemur, id eſt, nō putantes, vel ſecundū ſua merita gratiā cuiquā dari, vel niſi ſuis meritis quenquā puniri, ſiue pares qui liberantur atque puniuntur, ſiue diſpares habeant cauſas malas: vt qui videtur ſtare, videat ne cadat: & qui gloriatur, non in ſemetipſo, ſed in Domino glorietur.

1 Cor. 1.
Suprà in epiſt. a Hilarij.

Cur autem *cauſam paruulorum ad exemplum maiorum*, ſicut ſcribitis, *non patiuntur afferri homines*, qui contra Pelagianos non dubitant eſſe peccatum originale quod per vnū hominem intrauit in mundum, & ex vno omnes iſſe in condemnationem? Quod & Manichæi non accipiunt, qui non ſolum omnes veteris inſtrumēti ſcripturas in vlla auctoritate nō habēt, verum etiam eas quæ ad nouum pertinent teſtamētum ſic accipiunt, vt ſuo quodam priuilegio, imò ſacrilegio quod volunt ſumant, quod nolunt reiiciant.

Manichæi libros veteris inſtrumenti non recipiunt, noui nō aliter quam volunt.

B Cōtra quos agebam in libris De libero arbitrio, vnde iſti nobis præſcribendum putant. Ideo quæſtiones operoſiſſimas incidentes enucleatè ſoluere nolui, ne nimium longum opus eſſet, vbi me aduerſus tam peruerſos teſtimoniorū diuinorum nō adiuuabat auctoritas. Et poteram, ſicut feci, quodlibet horum verum eſſet, quæ non definitè interponebam, certa tamē ratione concludere, in omnibus Deum eſſe laudandū, ſine vlla neceſſitate credendi duas, ſicut illi volunt, coæternas boni & mali permixtas eſſe ſubſtātias. Denique in primo Retractationū libro, quod opus meū nondum legiſtis, cū ad eoſdem libros retractādos veniſſem, hoc eſt, De libero arbitrio, ita locutus ſum. *In his, inquam, libris ita multa diſſerta ſunt, vt incidētes nōnullæ quæſtiones quas vel enodare non poteram, vel longam ſermocinationem in præſenti requirebant; ita differrentur, vt ex vtraque parte, vel ex omnibus earundem quæſtionum partibus, in quibus non apparebat quid potius congrueret veritati, ad hæc tamen ratiocinatio noſtra concluderetur, vt quodlibet eorum verum eſſet, laudandus crederetur, vel etiam oſtenderetur Deus. Propter eos quippe diſputatio illa ſuſcepta eſt, qui negant ex libero voluntatis arbitrio mali originem duci, & Deum, ſi ita eſt, creatorem omnium naturarum culpandum eſſe contendunt, eo modo volentes ſecundum ſuæ impietatis errorem, (Manichæi enim ſunt,) immutabilem quandam, & Deo coæternam introducere naturam mali.* Item poſt aliquanta alio loco: *Deinde dictum eſt, inquam, ex qua miſeris peccantibus iuſtiſſimè inflicta liberet Dei gratia, quia homo ſponte, id eſt, libero arbitrio cadere potuit, nō etiam ſurgere: ad quam miſeriam iuſtæ damnationis pertinet ignorātia & difficultas, quam patitur omnis homo ab exordio natiuitatis ſuæ, nec ab iſto malo liberatur quiſquam, niſi Dei gratia. Quam miſeriam nolunt Pelagiani ex iuſta damnatione deſcendere, negantes originale peccatum: quamuis ignorantia & difficultas, etiam ſi eſſent hominis primordia naturalia, nec ſic culpandus, ſed laudandus eſſet Deus, ſicuti in eodem libro tertio diſputauimus. Quæ diſputatio contra Manichæos habenda eſt, qui non accipiunt ſcripturas ſanctas veteris Inſtrumenti, in quibus peccatum originale narratur. Et quicquid inde in literis Apoſtolicis legitur, deteſtabili impudētia immiſſum fuiſſe contendunt à corruptoribus ſcripturarum, tanquam non fuerit ab Apoſtolis dictum. Contra Pelagianos autem hoc defendendum eſt, quod vtraque ſcriptura commendat, quam ſe accipere profitetur.* Hæc dixi in primo libro Retractationum, cùm retractarem libros De libero arbitrio. Nec ſola ſanè iſta ibi à me dicta ſunt de his libris, verùm & alia multa, quæ huic ad vos operi inſerere longum putaui, & non neceſſarium, quod & vos exiſtimo eſſe iudicaturos, cùm omnia legeritis.

Cap. 9.
C
Argumentum librorum de libero arbitrio.
D
Cap. 10.

Quamuis ergo in libro tertio De libero arbitrio ita de paruulis diſputauerim, vt etiam ſi verum eſſet quod dicunt Pelagiani, ignorantiam & difficultatem, ſine quibus nullus homo naſcitur, primordia, non ſupplicia eſſe naturæ; vincerentur tamē Manichæi, qui volunt duas, boni ſcilicet & mali, coæternas eſſe naturas: nunquid ideo fides in dubium vocanda vel deſerenda eſt, quam contra ipſos Pelagianos catholica defendit Eccleſia, quæ aſſerit originale eſſe peccatum, cuius reatus generatione contractus, regeneratione ſoluendus eſt? Quod ſi & iſti fatentur nobiſcum, vt ſimul in hac cauſa Pelagianorum deſtruamus errorem; cur putant eſſe dubitandum, quòd etiam paruulos Deus, quibus dat ſuam gratiam per baptiſmatis ſacramentum, eruat de poteſtate tenebrarum, & transferat in regnum filij charitatis ſuę? In eo ergo quòd aliis eam dat, aliis non dat, cur nolūt cantare Domino miſericordiam & iudicium? Cur autem illis potius quàm illis detur, quis cognouit ſenſum Domini? Quis inſcrutabilia ſcrutari valeat? Quis inueſtigabilia veſtigare?

Cap. 10. & 23.
Pſal. 110.
Rom. 11.

B CONFICITVR itaque gratiam Dei non ſecundum meritá accipientium dari, ſed ſecundum placitum voluntatis eius, in laudem & gloriam ipſius gratiæ eius, vt qui gloriatur, nullo modo in ſeipſo, ſed in Domino glorietur: qui hominibus dat quibus vult, quoniá miſericors eſt; quòd & ſi non det, iuſtus eſt: & non dat quibus non vult, vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Dādo enim quibuſdam quod non merentur, profectò gratuitam, & per hoc veram ſuam gratiam eſſe voluit. Non omnib. dando, quid omnes mererentur oſtendit. Bonus in beneficio certorū, iuſtus in ſupplicio cæterorum; & bonus in omnibus, quoniam bonū eſt, cùm debitum redditur; & iuſtus in omnibus, quoniam iuſtū eſt cùm debitū ſine cuiuſquam fraude donatur. Defenditur autem ſine meritis Dei gratia, id eſt, vera gratia, etiam ſi paruuli baptizati, ſicut Pelagiani ſentiunt, non eruuntur de C poteſtate tenebrarum; quia nulli peccato, ſicut putāt, tenentur obnoxij, ſed tantum in regnum Domini transferuntur: etiam ſic enim ſine vllis bonis meritis datur eis regnum quibus datur, & ſine vllis malis meritis non datur eis, quibus non datur. Quod aduerſus eoſdem Pelagianos dicere ſolemus, quādo nobis obiiciunt, quòd fato tribuamus Dei gratiam, dicendo eam non ſecundum merita noſtra dari. Ipſi enim potius Dei gratiam fato in paruulis tribuunt, qui dicunt *fatum eſſe, vbi meritum non eſt.* Nulla quippe merita etiam ſecundum ipſos Pelagianos, poſſunt in paruulis inueniri, cur alij eorum mittantur in regnum, alij verò alienentur à regno. Sicut autem nunc vt oſtenderem gratiam Dei non ſecundum merita noſtra dari, ſecundum vtrunque ſenſum hoc defendere malui; & ſecundum noſtrum ſcilicet, qui obſtrictos originali D peccato paruulos dicimus; & ſecundum Pelagianorum, qui originale negant eſſe peccatum; nec tamen ideo mihi eſt ambigendum, habere paruulos quod eis dimittat qui ſaluum facit populum ſuum à peccatis eorum: ita & in tertio libro De libero arbitrio ſecundum vtrunque ſenſum reſtiti Manichæis, ſiue ſupplicia ſiue primordia naturæ ſint ignorātia & difficultas, ſine quibus nullus hominum naſcitur; & tamen vnum horum teneo. Ibi quoque à me ſatis euidenter expreſſum eſt, quòd non ſit iſta natura inſtituti hominis, ſed pœna damnati. Fruſtra itaque mihi de illius libri mei vetuſtate præſcribitur, ne agam cauſam ſicut debeo agere paruulorum, & inde gratiam Dei non ſecundum merita hominum dari, perſpicuæ veritatis luce conuincam. Si enim quando libros De libero arbitrio laicus cœpi, presbyter explicaui, adhuc de damnatione infantium non renaſcentium, & de renaſcentium liberatione dubitarem;

CAPVT XII.
1 Cor. 1.
Rom. 9.
Veram Dei gratiam defendi poſſe, etiamſi natum eſſet, vt volebat Pelagius, originale peccatum.
Vide lib. 2. contra duas epiſt. Pelag. cap. 6.
Cap. 10. & 23.

nemo, vt opinor, eſſet tam iniuſtus atq; inuidus, qui A me proficere prohiberet, atque in hac dubitatione remanendum mihi eſſe iudicaret. Cū verò rectius poſſit intelligi, non me propterea de hac re dubitaſſe credi oportere; quia contra quos mea dirigebatur intentio, ſic mihi viſi ſunt refellendi, vt ſiue pœna eſſet peccati originalis in paruulis, quod veritas habet; ſiue nō eſſet, quod nonnulli errantes opinantur; nullo modo tamen quam Manichæorum error inducit, duarum naturarum, boni ſcilicet & mali, permixtio crederetur: abſit vt cauſam paruulorum ſic relinquamus, vt eſſe nobis dicamus incertum, vtrum in Chriſto regenerati, ſi moriantur paruuli, tranſeant in æternam ſalutem; non regenerati autem trāſeant in mortem ſe-
Rom. 5. cundam; quoniam quod ſcriptum eſt; Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines tranſiit; aliter rectè intelligi non poteſt: nec à morte perpetua, quæ iuſtiſſimè eſt retributa peccato, liberat quenquam puſillorum atque magnorū, niſi ille qui propter remittenda & originalia & propria noſtra peccata mortuus B eſt, ſine vllo ſuo originali propriòve peccato. Sed quare illos potius quàm illos? Iterum atque iterum dici-
Rom. 9. mus, nec nos piget, O homo tu quis es qui reſpōdeas
Rom. 11. Deo? Inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles
Eccleſ. 3. viæ eius. Et hoc adiiciamus: Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Videtiſne chariſſimi quàm ſit abſurdum, & à fidei ſanitate atque ſinceritate veritatis alienum, vt dicamus paruulos mortuos ſecundum ea iudicari, quæ præſciti ſunt facturi eſſe ſi viuerent? In hanc autem ſentētiam, quam certè omnis ſenſus humanus quantulacunq; ratione ſubnixus, maximéque Chriſtianus exhorret, ire compulſi ſunt, qui ſic à Pelagianorum errore alieni eſſe voluerūt, vt tamen gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qua nobis vna poſt lapſum primi hominis, in quo omnes cecidimus, ſubuenitur, ſecundum merita noſtra dari ſibi adhuc exiſtiment eſſe credendum, & C diſputatione inſuper proferendum. Quod ipſe Pelagius ante orientales Epiſcopos iudices, damnationis ſuæ timore damnauit. Hoc autem ſi non dicatur de mortuorum ſcilicet operibus, quæ facturi erant ſi viuerent bonis aut malis, ac per hoc nullis, & in ipſa Dei præſentia non futuris; hoc ergo ſi non dicatur, quod cernitis quanto errore dicatur; quid reſtabit, niſi vt gratiam Dei non ſecundum merita noſtra dari, quod contra hæreſim Pelagianam catholica defendit Eccleſia, remota contentionis caligine fateamur; atque id maximè in paruulis euidētiore veritate cernamus? Neq; enim fato cogitur Deus illis infantibus ſubuenire: illis autem non ſubuenire, cùm ſit vtriſque cauſa communis; aut res humanas in paruulis non diuina prouidētia, ſed fortuitis agi caſibus opinabimur, cùm rationales vel damnandæ vel liberandæ ſint animæ, D
Matth. 10. quandoquidē nec paſſer cadit in terrā ſine voluntate patris noſtri qui in cælis eſt; aut parentum negligentię ſic tribuendū eſt, quod paruuli ſine baptiſmo moriūtur, vt nihil ibi agant ſuperna iudicia; tanquā ipſi qui hoc modo malè moriuntur, parentes ſibi negligentes voluntate propria de quibus naſcerentur, elegerint: quid dicam, quòd paruulus aliquando antequam illi per miniſterium baptizantis ſuccurri poſſit, expirat? Plerunque enim feſtinantibus parentibus & paratis miniſtris, vt baptiſmus paruulo detur, Deo tamē nolente non datur, qui eum paululum in hac vita non tenuit vt daretur. Quid eſt, quòd aliquando paruulis infidelium filiis potuit, ne irent in perditionem, & filiis fidelium non potuit baptiſmate ſubueniri? Vbi certè oſtenditur, quòd perſonarum apud Deum non
Rom. 2. ſit acceptio; alioquin cultorum ſuorum potius, quàm inimicorum filios liberaret.

Caput XIIII.

Iam verò quoniam de dono perſeuerantiæ nunc agimus, quid eſt quod morituro non baptizato ſubuenitur, ne ſine baptiſmate moriatur; & baptizato caſuro non ſubuenitur, vt antè moriatur? Niſi fortè illi adhuc abſurditati auſcultabimus, qua dicitur nihil prodeſſe cuiquam mori antequā cadat, quia ſecundū eos actus iudicabitur, quos eum præſciuit Deus acturum 1 fuiſſe ſi viueret. Hanc peruerſitatem ſanitati fidei tam vehementer aduerſam, quis patienter audiat, quis ferat? Et tamen hoc dicere vrgentur, qui non fatentur gratiā Dei non ſecundū merita noſtra dari. Qui autē nolunt dicere vnumquenque mortuorum ſecundum ea iudicari, quæ Deus illum præſciuit acturum fuiſſe ſi viueret, intuentes quàm manifeſta falſitate, & quāta abſurditate dicatur; nō eis remanet cur dicāt, quod in Pelagianis damnauit, & ab ipſo Pelagio dānari fecit Eccleſia, gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari: cū videant alios paruulos non regeneratos ad æternam mortē, alios autem regeneratos ad æternā vitam tolli de hac vita; ipſos quoq; regeneratos, alios perſeuerantes vſq; in finem hinc ire; alios quouſque decidant hic teneri, qui vtiq; non decidiſſent, ſi antequam laberentur, hinc exiſſent: & rurſus quoſdā lapſos quouſque redeant non exire de hac vita, qui vtiq; perirēt ſi antequā redirent, exirent. Vnde ſatis dilucidè oſtēditur, & inchoandi, & vſq; in finem perſeuerandi gratiam Dei non ſecundū merita noſtra dari; ſed donari ſecundū ipſius ſecretiſſimā eandemq; iuſtiſſimā, beneficentiſſimā, ſapientiſſimam voluntatem: quoniam quos prædeſtinauit, ipſos & vocauit vocatione illa, de qua dictum eſt; Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Rom. 11. Dei: ad quā vocationē pertinere nullus eſt homo ab hominib. certa aſſeueratione dicēdus, niſi cū de hoc ſeculo exierit; in hac autē vita humana quæ tentatio Iob 7. eſt ſuper terrā, qui videtur ſtare videat ne cadat. Ideo 1 Cor. 10. quippe (ſicut iā ſuprà diximus) non perſeueraturi per- Cap. 8. ſeueraturis prouidētiſſima Dei volūtate miſcētur, vt eſſe diſcamus non alta ſapiētes, ſed humilibus cōſen- Rom. 12. tiētes, & cū timore & tremore noſtrā ipſorū ſalutē o- Philip. 2. peremur. Deus eſt enim qui operatur in nobis, & velle & operari pro bona volūtate. Nos ergo volum⁹, ſed Deus in nobis operatur & velle; nos ergo operamur, ſed Deus in nobis operatur & operari pro bona volūtate. Hoc nobis expedit & credere & dicere, hoc eſt pium, hoc verum, vt ſit humilis & ſubmiſſa confeſſio, & detur totum Deo. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus; quod autem attinet ad pietatis viam & verum Dei cultum, non ſumus idonei cogitare aliquid tanquā ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. *Non enim* 2 Cor. 3. *eſt in poteſtate noſtra cor noſtrum & noſtræ cogitationes:* vnde idem qui hoc ait, itē dicit Ambroſius, *Quis au-* De fuga ſeculi cap. 1. *tem tam beatus qui in corde ſuo ſemper aſcēdat? Sed hoc ſine diuino auxilio quî fieri poteſt? nullo profectò modo. Denique*, inquit, *(ſuprà eadem ſcriptura dicit, Beatus vir cuius* Pſal. 83. *eſt auxilium eius abs te Domine, aſcēſus in corde eius*. Hoc vtique vt diceret, non ſolum in literis ſacris legebat, ſed ſicut de illo viro ſine dubitatione credendum eſt, etiam in corde ſuo ſentiebat Ambroſius. Quod ergo in ſacramentis fidelium dicitur, vt ſurſum cor habea- In Canone mus ad Dominum, munus eſt Domini; de quo mu- Miſſæ. nere ipſi Domino Deo noſtro gratias agere à ſacerdote poſt hanc vocem quibus hoc dicitur, admonentur; & dignum & iuſtum eſſe reſpondent. Cùm enim non ſit in noſtra poteſtate cor noſtrum, ſed diuino ſubleuetur auxilio, vt aſcendat, & quæ ſurſum ſunt ſapiat, vbi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens, non quæ ſuper Coloſ. 3. terram; cui de hac tanta re agendæ ſunt gratiæ, niſi hoc facienti Domino Deo noſtro, qui nos per tale beneficium liberando, de profundo huius mūdi elegit, & prædeſtinauit ante conſtitutionem mundi?

SED

CAPVT XLIIII. *Docet prædeſtinationis doctrinam vtilitati prædicationis non eſſe aduerſam.* *Suprà in epiſtola Hilarij & Proſperi.*

Sed aiunt *prædeſtinationis definitionẽ vtilitati prædicationis aduerſam*. Quaſi verò aduerſata ſit Apoſtolo prædicanti. Nónne ille doctor gentium in fide & veritate prædeſtinationem totiens commendauit, & verbum Dei prædicare non deſtitit? Nunquid quia dixit, Deus eſt qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate ſua; ideo non ipſe, & vt velimus, quæ Deo placeant, & vt operemur, hortatus eſt? *Phil. 2.* aut quia dixit; Qui in vobis bonum opus cœpit, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu; *Philip. 1.* ideò vt inciperent homines & perſeuerarent vſque in finem, ipſe non ſuaſit? Nempe ipſe Dominus hominibus præcepit, vt crederẽt, atque ait, *Ioan. 14.* Creditis in Deum, & in me credite; nec tamen ideo eius falſa ſententia eſt, nec vana definitio vbi ait, *Ioan. 6.* Nemo venit ad me, id eſt, nemo credit in me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Nec rurſus, quia vera eſt hęc definitio, ideo vana eſt illa pręceptio. Cur ergo prædicationi, præceptioni, exhortationi, correptioni, quæ omnia frequentat Scriptura diuina, exiſtimamus inutilem definitionem prædeſtinationis, quam commendat eadem Scriptura diuina? An quiſquã dicere audebit Deũ nõ præſciſſe, quibus eſſet daturus vt crederent? Aut quos daturus eſſet filio ſuo, vt ex eis non perderet quenquam? Quę vtique ſi pręſciuit, profectò beneficia ſua, quibus nos dignatur liberare, præſciuit. *Prædeſtinatio quid.* Hæc prædeſtinatio ſanctorũ nihil aliud eſt, quàm præſcientia ſcilicet & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſimè liberantur, quicunque liberantur. Cæteri autem vbi niſi in maſſa perditionis iuſto diuino iudicio relinquũtur? Vbi Tyrij relicti ſunt & Sidonij, qui etiam credere potuerunt, ſi mira illa Chriſti ſigna vidiſſent. Sed quoniam vt crederent, non erat eis datum, etiam vnde crederent eſt negatum. Ex quo apparet habere quoſdam in ipſo ingenio diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, ſi congrua ſuis mentibus, vel audiant verba, vel ſigna conſpiciant; & tamen ſi Dei altiore iudicio, à perditionis maſſa non ſunt gratiæ prædeſtinatione diſcreti, nec ipſa eis adhibentur vel dicta diuina vel facta, per quæ poſſent credere, ſi audirent vtique talia vel viderent. In eadem perditionis maſſa relicti ſunt etiã Iudæi, qui non potuerũt credere factis in conſpectu ſuo tam magnis clariſq; virtutibus. Cur enim non poterant credere, non tacuit Euangeliũ dicens. *Ioan. 12.* Cùm autẽ tanta ſigna feciſſet coram eis, non crediderũt in eum, vt ſermo Eſaiæ prophetæ impleretur, quẽ dixit; *Eſa. 53.* Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Et ideo non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias; *Eſaia 6.* Excæcauit oculos eorũ, & indurauit cor illorum, vt non videãt oculis, nec intelligant corde, & conuertantur, & ſanem illos. Non erant ergo ſic excæcati oculi, nec ſic induratum cor Tyriorum & Sidoniorum, quoniam credidiſſent, ſi qualia viderunt iſti ſigna vidiſſent; ſed nec illis profuit quòd poterant credere, quia prædeſtinati non erant ab eo, *Rom. 11.* cuius inſcrutabilia ſunt iudicia, & inueſtigabiles viæ; nec iſtis obfuiſſet quod non poterant credere, ſi ita prædeſtinati eſſent, vt eos cæcos Deus illuminaret, & induratis cor lapideum vellet auferre. Verùm quod dixit Dominus de Tyriis & Sidoniis, aliquo alio modo poteſt fortaſſis intelligi; neminem tamen venire ad Chriſtum, niſi cui fuerit datum, & eis dari qui in illo electi ſunt ante conſtitutionem mundi, proculdubio confitetur, à quo non ſurdis auribus cordis eloquium diuinum auribus carnis auditur: & tamen hæc prædeſtinatio quæ ſatis apertè etiam verbis Euangelicis explicatur, non prohibuit Dominum & propter incipiendum dicere, quod paulò antè commemoraui, *Ioan. 14.* Creditis in Deum, & in me credite: & propter perſeuerandũ, *Luca 18.* Oportet ſemper orare, & non deficere. Audiunt enim hæc & faciunt quibus datum eſt, non au-

A tem faciunt ſiue audiant ſiue non audiant, quibus nõ datum eſt. Quia vobis, inquit, datum eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autẽ non eſt datum: *Matth. 13.* quorum alterum ad miſericordiam, alterum ad iudicium pertinet illius, cui dicit anima noſtra; Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. *Pſal. 100.* Nec prædeſtinationis igitur prædicatione impedienda eſt prædicatio fidei perſeuerãtis & proficientis, vt quod oportet audiant, & quibus datum eſt vt obediant. Quomodo enim audient ſine prædicante? *Rom. 10.* Nec rurſus prædicatione fidei proficientis, & vſque ad vltimum permanentis, impediẽda eſt prædicatio prædeſtinationis, vt qui fideliter & obedienter viuit, non de ipſa obedientia tanquàm de ſuo non accepto bono extollatur; ſed qui gloriatur, in Domino glorietur. *Hier. 9.* In nullo enim gloriãdum, quando noſtrum nihil ſit. Quod vidit fideliſſimè Cyprianus, & fidentiſſimè definiuit, per quod vtique prædeſtinationem certiſſimam pronunciauit. *Lib. 3. ad Quirinum c. 4.*

B Nam ſi *in nullo gloriandum eſt, quando noſtrum nihil ſit*, profectò nec de obedientia perſeuerantiſſima gloriãdum eſt. Nec ita noſtra, tanquam non ſit nobis deſuper donata, dicenda eſt. Et ipſa igitur Dei donum eſt, quod ſe daturum Deus vocatis ſuis illa vocatione, de qua dictum eſt, Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei: *Rom. 11.* omni Chriſtiano confitente præſciuit. Hæc eſt igitur prædeſtinatio, quam fideliter atque humiliter prædicamus. Nec tamen idem doctor & factor qui & in Chriſtum credidit, & in ſancta obedientia vſque ad paſſionem pro Chriſto perſeuerantiſſimè vixit, ideò ceſſauit prædicare Euangelium, exhortari ad fidem pioſq; mores, atque ad ipſam vſque in finem perſeuerantiam; quoniam dixit *in nullo gloriandum, quando noſtrum nihil ſit*, vbi veram Dei gratiam, id eſt, quæ non ſecundum merita noſtra datur, ſine vlla ambiguitate declarauit; quam ſe daturum quoniã præſciuit Deus, his Cypriani verbis proculdubio prædeſtinatio prædi-

C cata eſt; quæ ſi Cyprianum à prædicatione obedientiæ non prohibuit, nec nos vtique debet prohibere. Quãuis ergo dicamus Dei donum eſſe obedientiam, tamen homines exhortamur ad eam. Sed illis qui veritatis exhortationem obedienter audiunt, ipſum donum Dei datũ eſt, hoc eſt obedienter audire; illis autem qui non ſic audiunt, non eſt datum. Non enim quicunque, ſed Chriſtus, *Ioan 6.* Nemo, inquit, venit ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Et, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autem non eſt datum. Et de continentia, Non omnes, inquit, capiũt verbum hoc, ſed quibus datum eſt. *Matth. 19.* Et cùm Apoſtolus ad pudicitiam coniugalem coniuges hortaretur, Vellem, inquit, omnes homines eſſe ſicut meipſum; *1. Cor. 7.* ſed vnuſquiſque proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic. Vbi ſatis oſtendit non tantùm cõtinentiam donum Dei eſſe, ſed coniugatorum etiam caſtitatem. Quæ cùm vera ſint, hortamur ad hoc quã-

D tum cuique noſtrûm datum eſt vt poſſit hortari, quia & hoc eius donum eſt, in cuius manu ſunt & nos & ſermones noſtri. *Sap. 7.* Vnde & Apoſtolus, Secundum gratiam, inquit, quæ data eſt mihi, vt ſapiens architectus fundamentum poſui: & alio loco, Vnicuique, inquit, ſicut Dominus dedit, Ego plãtaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, aliquid eſt, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Ac per hoc ſicut exhortatur & prædicat rectè, ſed ille qui accepit hoc donum; ita exhortãtem rectè atq; prædicantem profectò ille obedienter audit, qui accepit hoc donum. Hinc eſt quod Dominus cùm eis loqueretur, qui carnis aures apertas haberent, dicebat tamen; Qui habet aures audiendi, audiat, *Luc. 8.* quas nõ omnes habere proculdubio nouerat. A quo autem habeant, quicunque habent, ipſe Dominus oſtendit, vbi ait, Dabo eis cor cognoſcendi me & aures au- *Baruch 2.* dientes.

Aures audiendi obedientia eſt obediendi.
Ioan. 6.

dientes. Aures ergo audiendi, ipſum eſt donum obediendi, vt qui id haberent, venirent ad eum, ad quem nemo venit, niſi fuerit ei datum à patre ipſius. Exhortamur ergo atque prædicamus; ſed qui habent aures audiendi, obedienter nos audiunt; qui verò eas non habent, fit in eis quod ſcriptum eſt, vt audientes non audiant; audientes videlicet corporis ſenſu, non audiant cordis aſſenſu. Cur autem illi habeant aures audiendi, illi non habeant; hoc eſt; cur illis datum ſit à patre vt veniant ad filium, illis autem non ſit datum, quis cognouit ſenſum Domini, aut quis eius conſiliarius fuit? Aut tu quis es homo, qui reſpondeas Deo? Nunquid ideo negandum eſt quod apertum eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt? Nunquid, inquam, propterea dicturi ſumus quod ita eſſe perſpicimus, non ita eſſe, quoniam cur ita ſit non poſſumus inuenire?

Matt. 13.
Rom. 11.
Rom. 9.
Dicendum modo & quatenus formula prædicanda prædeſtinatio.
CAPVT XV.

SED aiūt, vt ſcribitis, *neminē poſſe correptionis ſtimulis excitari, ſi dicatur in cōuentu Eccleſiæ audientibus multis, Ita ſe habet de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt alij ex vobis de infidelitate accepta obediēdi voluntate veneritis ad fidem, vel accepta perſeuerātia maneatis in fide; cæteri verò qui in peccatorū delectatione remoramini, ideò nondum ſurrexiſtis, quia necdum vos adiutoriū gratiæ miſerantis erexit. Veruntamen ſi qui eſtis necdū vocati, quos gratia ſua prædeſtinauerit eligēdos, accipietis eandem gratiam, qua velitis & ſitis electi. Et ſi qui obeditis, ſi prædeſtinati eſtis reiiciendi, ſubtrahentur obediendi vires vt obedire ceſſetis.* Iſta cūm dicuntur, ita nos à confitēda Dei vera gratia, id eſt, quæ non ſecundum merita noſtra datur, & à confitenda ſecundū eam prædeſtinatione ſanctorum deterrere non debent; ſicut non deterremur à confitenda præſcientia Dei, ſi quis de illa populo ſic loquatur, vt dicat; *Siue nunc rectè viuatis, ſiue non rectè, tales vos eritis poſtea, quales vos Deus futuros eſſe præſciuit, vel boni ſi bonos, vel mali ſi malos.* Nunquid enim ſi hoc audito nonnulli in torporem ſegnitiemque vertantur, & à labore procliues ad libidinem poſt concupiſcentias ſuas eant, propterea de præſcientia Dei falſum putandum eſt eſſe, quod dictum eſt? Nōnne ſi Deus illos bonos futuros eſſe præſciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malignitate verſentur; ſi autem malos, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Fuit quidam in noſtro monaſterio, qui corripientibus fratribus cur quædā non facienda faceret, & facienda non faceret, reſpondebat; qualiſcunque nunc ſim, talis ero qualē me Deus futurum eſſe præſciuit. Qui profectò & verum dicebat, & hoc vero nō proficiebat in bonum; ſed vſque adeò profecit in malū, vt deſerta monaſterij ſocietate fieret canis reuerſus ad ſuum vomitum, & tamen adhuc qualis ſit futurus, incertum eſt. Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas, ea quæ de præſcientia Dei vera dicuntur, vel neganda ſunt vel tacenda; tunc ſcilicet quando ſi non dicantur, in alios itur errores?

Monaſterium Auguſtini.
CAPVT XVI.

SVNT etiam qui propterea vel non orant, vel frigidè orant, quoniam Domino dicente didicerunt, ſcire Deum quid nobis neceſſarium ſit priuſquam petamus ab eo. Num propter tales huius ſententiæ veritas deſerenda, aut ex Euangelio delenda putabitur? Imò cùm conſtet Deum, alia etiam non orantibus; ſicut initium fidei; alia non niſi orantibus præparaſſe, ſicut vſque in finem perſeuerantiam: profectò qui ex ſeipſo hanc ſe habere putat, non orat vt habeat. Cauendum eſt igitur, ne dum timemus, ne teſcat hortatio, extinguatur oratio, accēdatur elatio. Dicatur ergo verum, maximè vbi aliqua quæſtio, vt dicatur, impellit, & capiant qui poſſunt: ne fortè cùm tacetur propter eos qui capere non poſſunt, non ſolùm veritate fraudentur, verùm etiam falſitate capiantur, qui verum capere quo caueatur falſitas, poſ-

A ſunt. Facile eſt enim, imò & vtile, vt taceatur aliquod verum propter incapaces. Nam vnde eſt illud Domini, Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modò. Et illud Apoſtoli, Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus: quaſi paruulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam; nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis? Quamuis modo quodam dicendi fieri poſſit, vt id quod dicitur, & paruulis lac, & grandibus eſca ſit. Sicut, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum; quis Chriſtianus tacere poteſt? quis capere? aut quid in doctrina ſana poteſt inueniri grandius? Quod tamen & paruulis non tacetur, & nec grādibus nec paruulis occultatur. Sed alia eſt ratio verum tacendi, alia verum dicendi neceſſitas. Cauſas verum tacendi longum eſt omnes quærere vel inſerere; quarum tamen eſt & hæc vna, ne peiores faciamus eos qui non intelligunt, B dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis aliquid tale tacentibus doctiores quidem non fiunt, ſed nec peiores fiunt. Cùm autem res vera ita ſe habet, vt fiat peior nobis eam dicentibus, ille qui capere non poteſt: nobis autem tacentibus, ille qui poteſt; quid puramus eſſe faciendum? Nonne potius eſt dicendum verum, vt qui poteſt capere capiat, quàm tacendum, vt non ſolùm id ambo non capiant, verumetiam qui eſt intelligentior, ipſe ſit peior? Qui ſi audiret & caperet, per illum etiam plures diſcerent. Quo enim eſt capacior vt diſcat, eo magis eſt idoneus vt alios doceat. Inſtat inimicus gratię atque vrget modis omnibus, vt credatur ſecundum merita noſtra dari, ac ſic gratia iam non ſit gratia. Et nos nolumus dicere, quod teſte ſcriptura poſſumus dicere: timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur, qui veritatem non poteſt capere, & non timemus ne tacentibus nobis qui veritatem poteſt capere, falſitate C capiatur? Aut enim ſic prædeſtinatio prædicanda eſt, quemadmodum eam ſancta Scriptura euidenter eloquitur, vt in prædeſtinatis ſine pœnitentia ſint dona & vocatio Dei, aut gratiam Dei ſecundum noſtra dari merita cōfitendum, quod ſapiunt Pelagiani, quāuis iſta ſententia, quod ſæpe iam diximus, legatur geſtis Epiſcoporum orientalium etiam ipſius Pelagij ore damnata. A Pelagianorum porrò hæretica peruerſitate tantùm iſti remoti ſunt, propter quos hæc agimus, vt licet nondum velint fateri prædeſtinatos eſſe, qui per Dei gratiam fiant obedientes atque permaneant; iam tamen fateantur, quod eorum præueniat voluntatem quibus datur hæc gratia. Ideò vtique, ne non gratis dari credatur gratia, ſicut veritas loquitur; ſed potius ſecundum præcedentis merita voluntatis, ſicut contra veritatem Pelagianus error obloquitur. Præuenit ergo & fidem gratia, alioquin ſi fides eam præuenit, proculdubio præuenit & volun- D tas, quoniam fides ſine voluntate non poteſt eſſe. Si autem gratia præuenit fidem, quoniam præuenit voluntatem, profectò præuenit omnem obedientiam, præuenit etiam charitatem, qua vna Deo veraciter & ſuauiter obeditur, & hæc omnia gratia in eo cui datur, & cuius hæc omnia præuenit, operatur.

Veritas aliquando tacenda.
Ioan. 16.
1. Cor. 3.
Idem lac paruulis, grandibus eſca eſſe poteſt.
Ioan. 1.
Verum tacendi vel non tacendi cauſa.
Rom. 11.
Fides ſine voluntate eſſe non poteſt.

RESTAT in his bonis vſque in finem perſeuerantia, quæ fruſtra quotidie à Domino poſcitur, ſi non eam Dominus per gratiam ſuam in illo, cuius orationem exaudit, operatur. Videte iam à veritate quàm ſit alienum, negare donum Dei eſſe perſeuerātiam vſque in finē huius vitæ; cùm vitæ huic quando voluerit ipſe det finē: quē ſi dat ante imminētem lapſum, facit hominē perſeuerare vſq; in finē. Sed mirabilior & fidelibus euidentior largitas bonitatis Dei eſt, quòd etiā paruulis quibus obediētia non eſt illius ætatis vt detur, datur hæc gratia. Iſta igitur ſua dona quibuſcun-

CAPVT XVII.

buſcunque Deus donat, proculdubio donaturum ſe eſſe præſciuit,& in ſua præſcientia præparauit. Quos
Rom. 8. ergo prędeſtinauit,ipſos & vocauit vocatione illa,quã me ſæpe commemorare non piget: de qua dictũ eſt,
Rom. 11. Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei. Nam in ſua quæ falli mutarique non poteſt præſcientia, opera ſua futura diſponere, id omnino, nec aliud quicquã eſt prædeſtinare. Sicut autem ille quem caſtum futurum eſſe præſciuit,quamuis id incertum habeat, agit vt caſtus ſit: ita ille quem caſtum futurum prædeſtinauit,quamuis id incertum habeat,non ideo non agit vt caſtus ſit, quoniam Dei dono ſe audit futurũ eſſe quod quærit,imò etiam gaudet eius charitas, nec inflatur, tanquam id non acceperit. Nõ ſolum ergo prędicatione prædeſtinationis ab hoc opere non impeditur,verũ ad hoc adiuuatur,vt cùm gloriatur,in Domino glorietur. Quod autẽ dixi de caſtitate,hoc de fide, hoc de pietate,de charitate,de perſeuerãtia,&,ne pergã per ſingula, hoc de omni obedientia qua obeditur Deo,veraciſſimè dici poteſt. Sed ij qui ſolùm initium fidei, & vſque in finem perſeuerantiam ſic in noſtra conſtituunt poteſtate, vt Dei dona eſſe non putent, neque ad hæc habenda atque retinenda Deũ operari noſtras cogitationes & voluntates,cætera verò ipſum dare concedunt,cùm ab illo impetrantur credentis fide,cur ad ipſa cætera exhortationem eorum, cæterorumque prædicationem,definitione prædeſtinationis non metuunt impediri? An fortè nec ipſa dicunt prædeſtinata? Ergo nec dantur à Deo, aut ea ſe daturum eſſe neſciuit. Quod ſi & dantur,& ea ſe daturum eſſe præſciuit: profectò prædeſtinauit. Sicut ergo ipſi hortantur quoque ad caſtitatem,charitatem,pietatem, & cætera quæ Dei dona eſſe confitentur, eaque ab illo eſſe præcognita, ac per hoc prædeſtinata negare non poſſunt,nec dicunt exhortationes ſuas impediri prædicatione prædeſtinationis Dei,hoc eſt, prædicatione de his donis eius futuris præſcientiæ Dei; ſic videant nec ad fidem,nec ad perſeuerantiam impediri exhortationes ſuas,ſi & ipſa,quod verum eſt,eſſe Dei dona, eaque præcognita, id eſt ad donandum prædeſtinata eſſe dicantur: ſed impediri potius atque ſubuerti hac prædeſtinationis prædicatione illũ tantummodo perniciosiſſimũ errorẽ,quo dicitur gratia Dei ſecundum
1.Cor.1. merita noſtra dari; vt qui gloriatur, non in Domino, ſed in ſeipſo glorietur. Quod vt apertius propter tardiuſculos explicemus, rememorationẽ meam ferant, quibus ingenio præuolare donatũ eſt. Dicit Apoſtolus
Iacob.1. Iacobus, Si quis veſtrùm indiget ſapientia, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat,
Prouer.2. & dabitur ei. Scriptũ eſt & in Prouerbijs Salomonis, Quoniam Dominus dat ſapientiam. Et de continen-
Commendat iterum librũ Sapientiæ. Sap.8. tia legitur in libro Sapiẽtiæ,cuius authoritate vſi ſunt magni & docti viri,qui longè ante nos eloquia diuina tractarũt. ibi ergo legitur, Cùm ſcirẽ, quia nemo eſſe poteſt continens, niſi Deus det; & hoc ipſum erat ſapientiæ ſcire, cuius eſſet hoc donum. Hæc ergo Dei dona ſunt,id eſt,vt de alijs taceã,ſapientia & continẽtia. Acquieſcunt & iſti: (neque enim Pelagiani ſunt, vt aduerſus iſtam perſpicuam veritatem dura & hęretica peruerſitate contendant.) *Sed hæc*, inquiunt,*vt à Deo dentur nobis, fides impetrat,quæ incipit à nobis*: quã fidem & incipere habere,& in ea vſque in finem permanere,tanquam id non à Domino accipiamus, noſtrum eſſe contendunt. Hic proculdubio contradici-
1.Cor.4. tur Apoſtolo dicenti; Quid enim habes,quod non ac-
Lib.3. ad Quir.cap.4. cepiſti? Contradicitur & martyri Cypriano dicenti, *in nullo gloriandum,quando noſtrum nihil ſit*. Cùm hæc & alia multa quæ piget repetere, dixerimus, atque oſtenderimus & initium fidei,& vſq. in finem perſeuerãtiam, Dei dona eſſe, nec vlla futura eſſe ſua dona, & quæ danda eſſent, & quibus danda eſſent, Deum non

A præſcire potuiſſe,ac per hoc prædeſtinatos ab illo eſſe, quos liberat & coronat; reſpondendum putant, *prædeſtinationis definitionem vtilitati prædicationis aduerſam, eo quòd hac audita, nemo poſſit correptionis ſtimulis excitari.* Hæc dicentes nolunt hominibus prædicari dona Dei eſſe, vt veniatur ad fidem, & permaneatur in fide; ne plus deſperatio quàm exhortatio videatur afferri,dum cogitant qui audiunt, incertum eſſe humanæ ignorantiæ cui largiatur Deus, cui non largiatur hæc dona. Cur ergo & ipſi nobiſcum prædicãt,dona Dei eſſe ſapientiam & continẽtiam? Quòd ſi hæc cùm Dei dona eſſe prædicantur,non impeditur hortatio qua homines hortamur eſſe ſapientes & cõtinentes; quæ tandem cauſa eſt vt exiſtiment impediri exhortationem, qua exhortamur homines venire ad fidem;& in ea permanere vſque in finem? Et ſi hæc dona Dei eſſe dicantur, quod ſcripturis eius teſtibus comprobatur, ecce vt de continentia taceamus, & de
B ſola in hoc loco ſapientia diſputemus: nempe ſuprà memoratus Apoſtolus Iacobus dicit, Quæ deſurſum Iaco. 3.
eſt ſapientia, primùm quidem pudica eſt,deinde pacifica,modeſta, ſuadibilis, plena miſericordiæ & fructibus bonis,inæſtimabilis,ſine ſimulatione. Cernitiſne obſecro, à patre luminũ ſapientia quàm multis & magnis bonis referta deſcendat? Omne quippe datum
optimum, ſicut idem dicit, & omne donũ perfectum Iacob.1.
deſurſum eſt,deſcendens à patre luminum. Cur ergo, vt omittam cætera, corripimus impudicos & contentioſos, quibus tamen prædicamus donum Dei eſſe ſapientiam pudicam atque pacificam; nec timemus ne permoti diuinæ voluntatis incerto, plus in hac prædicatione deſperationis quàm exhortationis inueniant, nec correptionis ſtimulis aduerſus ſeipſos, ſed potius aduerſus nos excitentur,quia eos corripimus hæc non habentes,quę ipſi dicimus non humana volũtate proferri,ſed diuina largitate donari? Cur denique ipſum
C Apoſtolum Iacobum huius gratiæ prędicatio non de- Iacob.3.
terruit corripere inquietos,& dicere; Si zelum amarũ habetis,& contentiones ſunt in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe aduerſus veritatem; non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendẽs,ſed terrena, animalis,diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum. Sicut ergo corripiendi ſunt inquieti, & diuinis eloquijs teſtibus & ipſis quos nobiſcum iſti communes habent actibus noſtris; neque hanc impedit correptionem, quod ſapientiam pacificam qua contentioſi corrigũtur atque ſanantur,donum Dei eſſe prædicamus: ita corripiendi ſunt infideles, vel in fide non permanentes, non impediente iſtam correptionẽ prædicatione gratiæ Dei; quæ fidem quoque ipſam & in ea permanſionem dona Dei eſſe commendat; quia & ſi ex fide impetratur ſapientia, ſicut ipſe Iacobus cùm dixiſſet; Si quis ve-
ſtrùm indiget ſapientia,poſtulet à Deo,qui dat omni- Iacob.1.
D bus affluenter, & non improperat,& dabitur ei: mox addidit; Poſtulet autem in fide,nihil hæſitans: non tamen quoniam fides datur priuſquam poſtuletur ab illo cui datur, ideo dicenda eſt non eſſe donum Dei,ſed eſſe à nobis,quia data eſt nobis,non petentibus nobis.
Apoſtolus enim apertiſſimè dicit,Pax fratribus & cha- Ephes.6.
ritas cum fide à Deo patre & Domino Ieſu Chriſto. A quo ergo pax & charitas, ab illo eſt & fides; propter quod ab illo eam non ſolùm augeri habentibus, verumetiam non habentibus poſcimus dari. Neque iſti propter quos hæc dicimus, qui prædicatione prædeſtinationis & gratiæ, exhortationem clamitant impediri, ad ſola illa exhortantur dona, quæ non à Deo dari, ſed à nobis eſſe contendunt; ſicut ſunt initium fidei, & in ea vſque in finem perſeuerantia: quod vtique facere deberent, vt tantummodo infideles hortarentur, vt crederent, & fi-

deles, vt credere permanerent. Ea verò quæ nobiſcum A Dei dona eſſe non neganr, vt nobiſcum Pelagianum demoliantur errorem: ſicut eſt pudicitia, continentia, patientia, & cætera quibus rectè viuitur, & ex fide impetrantur, à Domino oranda monſtrare & orare ſolum vel ſibi vel aliis debuerunt, non autem quenquã vt ea capeſſeret, & retineret, hortari. Cùm verò & ad hęc exhortantur vt poſſunt, atq. exhortandos eſſe homines confitentur; ſatis vtique oſtendunt, nec ea prædicatione impediri exhortationes, ſiue ad fidem, ſiue ad perſeuerantiam vſque in finem: quia & iſta Dei dona eſſe nec à ſeipſo cuiquam, ſed ab illo tribui prædicamus. At enim *vitio ſuo quiſque deſerit fidem, cùm cedit tentationi atque conſentit, quæ cum illo agitur vt deſerat fidem*. Quis negat? Sed non ideò dicenda eſt in fide perſeuerantia non eſſe donum Dei. Hanc

Matth. 6.

enim quotidie poſcit, qui dicit, Ne nos inferas in tentationem; & ſi exauditur, hanc accipit; ac per hoc quotidie vt perſeueret petens, profectò perſeuerantiæ ſuæ ſpem non in ſeipſo, ſed in Deo ponit. Ego au- B tem nolo exaggerare meis verbis, ſed illis cogitandum potius relinquo, vt videãt quale ſit quod ſibi perſuaſerunt, prædicatione prædeſtinationis audientibus plus deſperationis quàm exhortationis afferri: hoc eſt enim dicere, tunc de ſua ſalute hominem deſperare, quando ſpem ſuam non in ſeipſo, ſed in Deo

Hier. 17.

didicerit ponere; cùm Propheta clamet, Maledictus omnis qui ſpem habet in homine. Hæc vtique dona Dei, quæ dantur electis ſecundum Dei propoſitum vocatis, (in quibus donis eſt & incipere credere, & in fide vſque ad vitæ huius terminum perſeuerare; ſicut tanta rationum atque authoritatum conteſtatione probauimus) hæc, inquam, Dei dona, ſi nulla eſt prædeſtinatio quam defendimus, non pręſciuntur à Deo: præſciuntur autem; hæc eſt igitur prædeſtinatio quam defendimus.

CAPVT XVIII.

Prædeſtinatio præſcientiæ interdum nomine ſignificatur.

VNDE aliquando eadem prædeſtinatio ſignificatur etiam nomine præſcientiæ, ſicut ait Apoſtolus, C Non repulit Deus plebem ſuam, quam pręſciuit. Hoc quod ait, præſciuit, non rectè intelligitur niſi prædeſtinauit, quod circumſtantia ipſius locutionis oſten-

Rom. 11.

dit. Loquebatur enim de reliquiis Iudæorum, quæ ſaluæ factæ ſunr, pereuntibus cæteris. Nam ſuperius

Eſaiæ 65.

dixerat ad Iſraël dixiſſe Prophetam, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem: & tanquam reſponderetur, Vbi ſunt ergo factæ promiſſiones Dei ad Iſraël; continuò ſub-

Rom. 11.

iunxit, Dico ergo, nunquid repulit Deus plebẽ ſuam? Abſit; nam & ego Iſraëlita ſum ex ſemine Abraham de tribu Beniamin: tanquam diceret, nam & ego ex ipſa plebe ſum. Deinde addidit vnde nunc agimus, Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit. Atque vt oſtenderet Dei gratia fuiſſe relictas reliquias, non meritis operum eorum, ſecutus adiunxit, An neſcitis in Helia quid dicit Scriprura? quemadmodum interpellat Deum aduerſus Iſraël, & cætera. Sed D

3. Reg. 19.

quid dicit illi, inquit, reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genu ante Baal. Non enim ait, relicta ſunt mihi, aut

Rom. 11.

reliquerunt ſe mihi; ſed, reliqui mihi. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia. Et connectens illa quæ iam ſuprà interpoſui, Quid ergo? & huic interrogationi reſpondens, Quod quærebat, inquit, Iſraël, hoc non eſt conſecutus; electio autem conſecuta eſt, cæteri verò excæcati ſunt. In hac ergo electione & in his reliquiis, quæ per electionem gratiæ factæ ſunt, voluit intelligi plebem, quam proptereà Deus non repulit, quia præſciuit. Hæc eſt illa ele-

Ephes. 1.

ctio qua eos quos voluit elegit in Chriſto ante conſti- A tutionem mundi, vt eſſent ſancti & immaculati in conſpectu eius, in charitate, prædeſtinans eos in adoptionem filiorum. Nullus igitur qui hæc intelligit, negare vel dubitare permittitur, vbi ait Apoſtolus, Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit, prædeſtinationem ſignificare voluiſſe. Præſciuit enim reliquias, quas ſecundum electionem gratiæ fuerat ipſe facturus. hoc eſt ergo prædeſtinauit: ſine dubio enim præſciuit, ſi prædeſtinauit; ſed prædeſtinaſſe, eſt hoc præſciſſe quod fuerat ipſe facturus.

CAPVT XIX.

QVID ergo nos prohibet, quando apud aliquos verbi Dei tractatores legimus Dei præſcientiã, & agitur de vocatione electorum, eandem prædeſtinationem intelligere? Magis autem fortaſſe voluerunt hoc verbo in ea re vti, quod & facilius intelligitur & non repugnat; imò & congruit veritati quæ de prædeſtinatione gratiæ prædicatur. Hoc ſcio, neminem contra iſtam prædeſtinationem, quam ſecundum ſcripturas ſanctas defendimus, niſi errando diſputare po- B tuiſſe. Puto tamen eis qui de hac re ſententias tractatorum requirunt, ſanctos & in fide atque doctrina Chriſtiana laudabiliter vſquequaque diffamatos viros, Cyprianum & Ambroſium, quorum tam clara teſtimonia poſuimus, debere ſufficere, & debere ad

Cypriani & Ambroſij teſtimonia.

vtrunque, id eſt vt & gratiam Dei gratuitam, ſicut credenda atque prædicanda eſt, per omnia credant & per omnia prædicent; & eandem prædicationem prædicationi qua hortamur pigros, vel corripimus malos, non opinentur aduerſam: quia & iſti viri cùm ſic prædicarent Dei gratiam, vt vnus eorum diceret *in nullo gloriandum, quando noſtrum nihil ſit:* alter autem, *non eſt in poteſtate noſtra cor noſtrum & noſtræ cogitationes:* non tamen hortari & corripere deſtiterunt, vt fierent præcepta diuina.

Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 4. Ambroſius de fuga ſeculi, cap. 1.

Nec timuerunt, ne diceretur eis, Quid nos hortamini? Quid & corripitis, ſi nihil boni habeamus quod ſit noſtrum, & ſi nõ eſt in poteſtate noſtra cor noſtrũ? Hæc ne dicerentur eis, nequa- C quam illi ſancti ea mente timere potuerunt, qua intelligebant pauciſſimis eſſe donatum, vt nullo ſibi homine prædicante, per ipſum Dominum vel per angelos cælorum doctrinam ſalutis accipiant; multis verò id eſſe donatum, vt Deo per homines credant.

Pauciſſimis donatum, vt homines nullo hominis miniſterio doctrinam ſalutis acciperent.

Quolibet tamen modo dicatur homini verbum Dei, proculdubio qui ſic audit vt illi obediat, donum Dei eſt. Vnde ſupradicti tractatores excellentiſſimi diuinorum eloquiorum, & gratiam Dei veram, ſicut prædicanda eſt, prædicarunt, id eſt, quam nulla merita humana præcedunt; & ad facienda diuina præcepta inſtanter hortati ſunt, vt qui haberent donum obedientiæ, quibus iuſſis obediendum eſſet, audirent: ſi enim gratiam merita noſtra vlla præcedunt, profectò aut facti alicuius, aut dicti aut cogitationis eſt meritum, vbi & ipſa intelligitur voluntas bona. Sed breuiſſimè complexus eſt omnium genera meritorum, qui dicit *in nullo gloriandum, quando noſtrum nihil ſit*. Qui verò ait, D *Non eſt in noſtra poteſtate cor noſtrum, & noſtræ cogitationes:* nec ipſe facta & dicta præteriit: non enim eſt dictum factúmue hominis, quod non ex cordis cogitatione procedat. Quid autem amplius de hac re agere Cyprianus martyr glorioſiſſimus, & doctor luciſſimus potuit, quam vbi nos in oratione Dominica etiam pro inimicis fidei Chriſtianæ orare oportere commonuit; vbi de initio fidei quod etiã hoc donum Dei ſit, quid ſentiret oſtendit; & pro perſeuerantia vſque in finem, quia & ipſam non niſi Deus eis qui perſeuerauerint, donat, Eccleſiam Chriſti quotidie orare monſtrauit. Beatus quoque Ambroſius cùm exponeret quod ait Lucas euangeliſta, Viſum eſt & mihi, *Poteſt*, inquit, *non ſoli viſum eſſe, quod ſibi viſum eſſe declarat; non enim voluntate tantum humana viſum*

Ambroſius ſuper Lucam, in expoſitione proœmij.

eſt,

eſt, ſed ſicut placuit ei qui in me loquitur Chriſtus, qui vt id quod bonum eſt, nobis quoque videri bonum poſſit, operatur: quem enim miſeratur, & vocat. Et ideo qui Chriſtum ſequitur, poteſt interrogatus cur eſſe voluerit Chriſtianus, reſpondere, Viſum eſt & mihi: quod cùm dicit, non negat Deo viſum: à Deo enim præparatur voluntas hominum. Vt enim Deus honorificetur à ſancto, Dei gratia eſt. Itemque in eodem opere, hoc eſt in expoſitione eiuſdem Euangelij cùm ad illum veniſſet locum, vbi Dominum ad Hieruſalem pergentem Samaritani recipere noluerunt; *Simul diſce*, inquit, *quia recipi noluit ab iis quos ſciebat non ſimplici mente conuerſos. Nam ſi voluiſſet, ex indeuotis feciſſet deuotos. Cur autem non receperint eum, Euangeliſta ipſe monſtrat dicens, Quia facies eius erat euntis in Hieruſalem; diſcipuli autem recipi intra Samariam geſtiebant. Sed Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit.* Quid euidentius, quid illuſtrius à verbi Dei tractatoribus quærimus, ſi & ab ipſis quod in ſcripturis clarum eſt, audire delectat? Sed his duobus qui ſufficere debuerunt, ſanctum Gregorium addamus & tertium, qui & credere in Deum, & quod credimus confiteri, Dei donum eſſe teſtatur, dicens: *Vnius deitatis quæſo vos confitemini Trinitatem. Si verò aliter vultis, dicite vnius eſſe naturæ, & Deus vocem dari vobis à ſancto ſpiritu deprecabitur: id eſt rogabitur Deus vt permittat vobis dari vocem, qua quod creditis, confiteri poſſitis. Dabit enim, certus ſum; qui dedit quod primum eſt, dabit & quod ſecundum; qui dedit credere, dabit & confiteri.* Iſti tales tantique doctores dicentes non eſſe aliquid, de quo tanquam de noſtro, quod nobis Deus non dederit gloriemur; nec ipſum cor noſtrum & cogitationes noſtras in poteſtate noſtra eſſe; & totum dantes Deo, atque ab ipſo nos accipere confitentes, vt permanſuri conuertamur ad eum; vt id quod bonum eſt, nobis quoque videatur bonum, & velimus illud, vt honoremus Deum, & recipiamus Chriſtum, vt ex indeuotis efficiamur deuoti & religioſi, vt in ipſam Trinitatem credamus, & confiteamur etiam voce quod credimus: hæc vtique gratiæ Dei tribuunt, Dei munera agnoſcunt, ab ipſo nobis, non à nobis eſſe teſtantur. Nunquid autem quiſquam eos dicturus eſt, ita confeſſos iſtam Dei gratiam, vt auderent negare eius præſcientiam, quam non ſolùm docti, ſed indocti etiam confitentur? Porrò ſi hæc ita Deum nouerant dare, vt non ignorarent eum daturum ſe eſſe præſciſſe, & quibus daturus eſſet non potuiſſe neſcire; proculdubio nouerant prædeſtinationẽ, quam per Apoſtolos prædicatam contra nouos hæreticos operoſiùs diligẽtiuſque defendimus: nec tamen eis obedientiam prædicantibus, & ad eam ſicut quiſque poterat feruenter hortantibus, vllo modo rectè diceretur; Si non vultis obedientiam ad quam nos accenditis, in noſtro corde frigeſcere, nolite nobis iſtam Dei gratiam prædicare, qua Deum dare fatemini, quæ vt nos faciamus hortamini.

Pro. 8. ſecundum 70. — *Lib. 7 comment. in Lucæ cap. 9.* — *Gregorius Nazianzenus ora. in Pentecoſten.*

CAPVT XX.

QVAMOBREM ſi & Apoſtoli & doctores Eccleſiæ, qui eis ſucceſſerunt, eoſque imitati ſunt, vtrunque faciebant; id eſt & Dei gratiam, quæ non ſecundum merita noſtra datur, veraciter prædicabant; & piam obedientiam præceptis ſalubribus inſtruebant: quid eſt quod inuicta cõcluſi violentia veritatis rectè ſe iſti noſtri dicere exiſtimant: *Et ſi verum eſt quod dicitur de prædeſtinatione beneficiorum Dei, non eſt tamen populis prædicandum.* Prædicandum eſt prorſus, vt qui habet aures audiendi, audiat. Quis autem habet, ſi non accepit ab illo qui ait, Dabo eis cor cognoſcendi me, & aures audientes? Certè qui non accepit, reiiciat; dum tamen qui capit, ſumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda eſt pietas, vt ab eo qui habet aures audiendi, Deus rectè colatur, prædicanda eſt pudicitia, vt ab eo qui habet aures audiendi, nihil genitalibus membris illicitum perpetretur, prædicanda eſt charitas, vt ab eo qui habet aures audiendi, Deus & proximus diligatur: ita & prædicãda eſt iſta prædeſtinatio beneficiorum Dei, vt qui habet aures audiendi, non in ſeipſo, ſed in Domino glorietur. Quòd autem dicunt, *non opus fuiſſe huiuſcemodi diſputationis incerto minus intelligentium tot corda turbari; quoniam non minus vtiliter ſine hac definitione prædeſtinationis, per tot annos defenſa eſt catholica fides, tum contra alios, tum maximè contra Pelagianos, tot catholicorũ & aliorum & noſtris præcedentibus libris:* multum miror eos dicere, nec attendere vt de aliis hic taceam, ipſos libros noſtros & antequã Pelagiani apparere cœpiſſent cõſcriptos & editos, & videre quàm multis eorum locis futuram neſcientes Pelagianam hæreſim cædebamus, prædicando gratiam, qua nos Deus liberat à malis erroribus & moribus noſtris, non præcedentibus bonis meritis noſtris, faciens hoc ſecundùm gratuitam miſericordiam ſuam. Quod plenius ſapere cœpi in ea diſputatione quam ſcripſi ad beatæ memoriæ Simplicianũm, Epiſcopum Mediolanenſis Eccleſiæ, in mei epiſcopatus exordio, quando & initium fidei donum Dei eſſe cognoui & aſſerui.

Supra in epiſtola Proſperi & Hilarij. — *Baruch 2.* — *In epiſtola Hilarij.*

Quid autem meorum opuſculorum frequentius & delectabilius innoteſcere potuit, quã libri Confeſſionum mearum, cùm & ipſos ediderim antequam Pelagiana hæreſis extitiſſet? In eis certe dixi Deo noſtro, & ſæpe dixi; *Da quod iubes, & iube quod vis.* Quæ mea verba Pelagius Romæ, cùm à quodam fratre coëpiſcopo meo fuiſſent eo præſente commemorata, ferre non potuit, & contradicens aliquãto commotius, penè cum eo qui illa commemorauerat, litigauit. Quid verò nobis primitus & maximè Deus iubet, niſi vt credamus in eum? Et hoc ergo ipſe dat, ſi bene illi dictum eſt, Da quod iubes. Et in eiſdem etiã libris quod de mea conuerſione narraui, Deo me conuertente ad eam fidem, quam miſerrima & furioſiſſima loquacitate vaſtabam: nónne ita narratum eſſe meminiſtis, vt oſtenderem me fidelibus & quotidianis matris meę lachrymis ne perirem fuiſſe conceſſum? Vbi vtique prædicaui, non ſolùm auerſas à recta fide; ſed aduerſas etiam rectæ fidei, Deum ſua gratia ad eam conuertere hominum voluntates. De proficiente porrò perſeuerantia quemadmodum Deum rogauerim, & ſcitis & poteſtis recenſere cùm vultis. Omnia itaque Dei dona quæ in eodem opere ſiue optaui, ſiue laudaui, quis non dicam negare, ſed dubitare ſaltem audeat Deum daturum ſe eſſe præſciſſe, & quibus daturus fuerit, nunquam potuiſſe neſcire? Hæc eſt prædeſtinatio manifeſta & certa ſanctorum: quam poſtea diligentiùs & operoſiùs, cùm iam contra Pelagianos diſputaremus, defendere neceſſitas compulit. Didicimus enim ſingulas quaſque hæreſes intuliſſe Eccleſiæ proprias quæſtiones, contra quas diligentiùs defenderetur ſcriptura diuina, quam ſi nulla talis neceſſitas cogeret. Quid autem coëgit loca ſcripturarum, quibus prædeſtinatio commendata eſt, copioſius & enucleatius iſto noſtro labore defendi, niſi quod Pelagiani dicunt, *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari:* quod quid eſt aliud quàm gratiæ omnino negatio?

Lib. 10. cap. 29. — *Lib. 3. cap. 11. & 12. & lib. 9. cap. 8.* — *Hæreſes quid boni per occaſionem eccleſiæ adferant.*

CAPVT XXI.

HÆC ergo vt ingrata Deo ſentẽtia deſtruatur, gratuitis Dei beneficiis quibus liberamur inimica, & initium fidei, & in ea vſque in finem perſeuerantiã ſecũdum ſcripturas, vnde iam multa diximus, dona Dei eſſe defendimus; quoniã ſi à nobis eſſe dicimus initiũ fidei, vt eo cætera Dei dona mereamur accipere; concludũt Pelagiani gratiam Dei ſecũdum merita noſtra dari. Quod ita exhorruit catholica fides, vt damnari timens,

timens, hoc Pelagius ipſe damnauerit. Itéque ſi dicimus à nobis eſſe perſeuerantiam noſtram, non à Domino, reſpondent illi, ita nos à nobis habere initium fidei ſicut finem; ſic argumentantes, multò magis nos habere à nobis illud initium fidei, ſi à nobis habemus permanere vſque in finē; cùm perficere quàm inchoare ſit maius: ac ſic identidem cōcludunt, gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari. Si autem vtrunque Dei donū eſt, & hæc Deus dona ſua, (quod negare quis poteſt?) daturum ſe eſſe præſciuit; prædeſtinatio prædicanda eſt, vt poſſit vera Dei gratia, hoc eſt, quæ non ſecūdum merita noſtra datur inſuperabili munitione defendi. Et ego quidem in illo libro cuius eſt titulus, De correptione & gratia, qui ſufficere non potuit omnibus dilectoribus noſtris, puto me ita poſuiſſe donum Dei eſſe, etiam perſeuerare vſque in finem, [Cap. 6.] vt hoc antea, ſi me non fallit obliuio, tam expreſſe atque euidēter, vel nuſquàm, vel penè nuſquam ſcripſerim. Sed ita hoc nūc dixi, vt nō ante me nemo dixerit. Beatus quippe Cyprianus in oratione Dominica, ſicut iam oſtendimus, petitiones noſtras ita expoſuit, vt in ipſa prima petitione perſeuerantiam nos diceret poſcere; id nos orare aſſerens, dicendo, Sanctificetur nomen tuum, cù n iam in baptiſmate ſanctificati fuerimus, vt in eo quod eſſe cœpimus, perſeueremus.

Videant tamen ij quibus amantibus mē, ingratus eſſe non debeo, qui propter hoc, quod in quæſtionem venit, omnia mea, ſicut ſcribitis, ſe profitentur amplecti: videant, inquam, vtrum in primi libri poſterioribus partibus, eorum duorum quos mei epiſcopatus initio antequam Pelagiana hæreſis appareret, ad Simplicianum Mediolanenſem Epiſcopum ſcripſi, [Duo libri ad Simplicianum.] remāſerit aliquid quo vocetur in dubium, gratiam Dei non ſecundum merita noſtra dari: & vtrum ibi non ſatis egerim, etiam initium fidei eſſe donum Dei: & vtrum ex ijs quæ ibi dicta ſunt, non conſequenter eluceat, etſi non ſit expreſſum, etiam vſque in finem perſeuerantiam non niſi ab eo donari, qui nos prædeſtinauit in ſuum regnum & gloriam. Deinde ipſam epiſtolam, quam iam contra Pelagianos ad ſanctum Paulinum Nolanum Epiſcopum feci, cui epiſtolæ contradicere [Epiſtola ad Paulinum quæ eſt numero 106.] modò cœperunt; nónne ante annos plurimos edidi? Eam quoque inſpiciant quam dedi ad Sixtum Romanæ eccleſiæ presbyterum, quando aduerſus Pelagianos acerrima conflictatione certauimus, & talē repe- [Epiſtola ad Sixtum 106] rient, qualis illa eſt ad Paulinum. Vnde recolant aduerſus hæreſim Pelagianam iam ante aliquot annos iſta dicta eſſe atque conſcripta, quæ nunc eis diſplicere mirandum eſt: quamuis neminem velim ſic amplecti omnia mea vt me ſequatur, niſi in ijs in quibus me non errare perſpexerit. Nam propterea nunc facio libros, in quibus opuſcula mea retractanda ſuſcepi, vt nec meipſum in omnibus me ſecutum fuiſſe demonſtrem, ſed proficienter me exiſtimo Deo miſerante ſcripſiſſe, non tamen à perfectione cœpiſſe: quandoquidem arrogantiùs loquor quàm veriùs, ſi vel nunc dico me ad perfectionem ſine vllo errore ſcribēdi iam in iſta ætate veniſſe. Sed intereſt quantum & in quibus rebus erretur; & quàm facilè quiſque corrigat, vel quanta pertinacia ſuum defendere conetur errorem. [Bonæ ſpei homo.] Bonę quippe ſpei eſt homo, ſi eum ſic proficientē dies vltimus vitæ huius inuenerit, vt adijciantur ei quæ proficienti defuerunt, & perficiendus quàm puniendus potius iudicetur. Quocirca, ſi hominibus, qui propterea me dilexerunt, quia peruenit ad eos, antequam me diligerent, aliqua mei laboris vtilitas, nolo exiſtere ingratus; quanto magis Deo, quem non diligeremus, niſi prius dilexiſſet nos, & feciſſet dilectores ſuos? quoniam charitas ex ipſo eſt: ſicut dixerunt quos fecit magnos, non ſolùm amatores, verumetiam prædicatores ſuos. Quid eſt autem ingratius, quàm

A negare ipſam gratiā Dei, dicendo eam ſecundū merita noſtra dari? Quod in Pelagianis fides catholica exhorruit, quod ipſi Pelagio capitale crimen obiecit, quod ipſe Pelagius non quidem amore veritatis Dei, ſed tamen ſuæ damnationis timore damnauit. Quiſquis autem dicere gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, ſicut catholicus fidelis exhorret; nec ipſam fidem ſubtrahat Dei gratiæ, qua miſericordiam conſecutus eſt vt fidelis eſſet: ac per hoc gratiæ Dei tribuat perſeuerantiam quoque vſque in finem, qua miſericordiam conſequitur, quam poſcit quotidie, vt non inferatur in tentationem. Inter initium autem fidei & perfectionem perſeuerantiæ, media ſunt illa, quibus rectè viuimus, quæ ipſi etiam donari nobis à Deo fide impetrante conſentiunt. Hæc antè omnia, initium ſcilicet fidei, & cætera vſque in finem dona ſua, Deus largiturum ſe vocatis ſuis eſſe præſciuit. Nimiæ igitur contentionis eſt, prædeſtinationi contradicere, B vel de prædeſtinatione dubitare.

[CAPVT XXII. Prædeſtinatio quomodo citra offenſionem prædicanda.]

QVAE tamen non ita populis prædicanda eſt, vt apud imperitam vel tardioris intelligentiæ multitudinem redargui quodammodo ipſa ſua prædicatione videatur: ſicut redargui videtur & præſcientia Dei, (quam certè negare non poſſunt,) ſi dicatur hominibus, *ſine curratis ſine dormiatis, quod vos præſciuit qui falli non poteſt, hoc eritis.* Doloſi autem vel imperiti medici eſt etiam vtile medicamentum ſic alligare, vt aut non proſit, aut obſit; ſed dicēdum eſt, Sic currite, vt comprehendatis, [1. Cor. 9.] atque vt ipſo curſu veſtro ita vos eſſe precognitos noueritis, vt legitimè curreretis: & ſi quo alio modo Dei præſcientia prædicari poteſt, vt hominis ſegnitia repellatur. Quamuis ergo ita ſe habeat de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt alij ex infidelitate, accepta voluntate obediendi, conuertantur ad fidem, vel perſeuerent in fide: cæteri verò qui in peccatorum damnabilium delectatione remorantur, ſi & ipſi prædeſtinati ſunt, C ideo nondum ſurrexerunt, quia nondum eos adiutorium gratiæ miſerantis erexit. Si qui enim nondum ſunt vocati, quos gratia ſua prædeſtinauit eligendos, accipient eandem gratiam, qua electi velint eſſe & ſint. Si qui autem obediunt, ſed in regnum eius & gloriam prædeſtinati non ſunt, temporales ſunt; nec vſque in finem in eadem obedientia permanebunt.

Quamuis ergo hæc vera ſint, non tamen iſto modo dicenda ſunt audientibus multis, vt ſermo ad ipſos etiam conuertatur, eiſque dicantur illa iſtorum verba quæ veſtris literis indidiſtis, & quæ ſuperius interpoſui: Ita ſe habet *de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt alij ex vobis de infidelitate, accepta obediēdi voluntate veneritis ad fidē?* [Odioſa & fugienda: rudis de prædeſtinatione formula.] Quid opus eſt dici, *alij ex vobis?* Si enim Eccleſiæ Dei loquimur, ſi credentibus loquimur, cur alios eorum ad fidem veniſſe dicentes, D cæteris facere videamur iniuriam; cùm poſſimus cōgruentius dicere: [Corripit ſuperiorem formulam.] Ita ſe habet de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt ex infidelitate veneritis ad fidem accepta voluntate obediendi, & accepta perſeuerantia maneatis in fide? Nec illud quod ſequitur, eſt omnino dicendum, id eſt: *cæteri verò qui in peccatorum delectatione remoramini, ideo nondum ſurrexiſtis, quia necdum vos adiutorium gratiæ miſerātis erexit*: cùm bene & conuenienter dici poſſit & debeat, Si qui autem adhuc in peccatorum damnabilium delectatione remoramini, apprehendite ſaluberrimam diſciplinam. Quod tamen cùm feceritis, nolite extolli quaſi de operibus veſtris, aut gloriari quaſi hoc non acceperitis; Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate: [Philip. 2.] & à Domino greſſus veſtri diriguntur, vt eius viam velitis. De ipſo autem curſu veſtro bono rectoque condiſcite vos ad prædeſtinationem diuinæ gratiæ pertinere. Item quod

quod ſequitur & dicitur: *Veruntamen ſi qui eſtis nondũ vocati, quos gratia ſua prædeſtinauerit eligendos, accipietis eandem gratiam qua velitis & ſitis electi*: durius dicitur quàm dici poteſt, ſi nos non quibuslibet hominibus loqui, ſed Chriſti Eccleſiæ cogitemus. Cur enim non potius ita dicitur: Et ſi qui ſunt nondum vocati, pro eis vt vocentur oremus? Fortaſſis enim ſic prædeſtinati ſunt, vt noſtris orationibus concedantur, & accipiant eãdem gratiã, qua velint atque efficiantur electi. Deus enim qui omnia quæ prædeſtinauit impleuit, ideò & pro inimicis fidei orare nos voluit; vt hinc intelligeremus quòd etiam ipſe infidelibus donet vt credant, & volentes ex nolentibus faciat. Iam verò quod illis verbis connectitur, miror ſi vllo modo poteſt in populo Chriſtiano quiſquam infirmus patienter audire, cùm dicitur eis; *Et ſi qui obeditis, ſi prædeſtinati eſtis reiiciendi, ſubtrahentur obediendi vires, vt obedire ceſſetis*. Hoc enim dicere quid videtur aliud eſſe, quàm maledicere, aut mala quodammodo prophetare? Sed ſi & de iis qui non perſeuerant, aliquid placet dicere, vel neceſſe eſt, cur non potius ita ſaltem dicitur, vt paulo antè à me dictum eſt: primum, vt non de ipſis, qui in populo audiunt, hoc dicatur, ſed de aliis ad ipſos, id eſt, vt non dicatur: *Si qui obeditis ſi prædeſtinati eſtis reiiciendi*: ſed ſi qui obediunt, & cætera per verbi perſonam tertiam, non per ſecundam? Res enim non optabilis, ſed abominabilis dicitur, & duriſſimè atque odioſiſſimè quaſi in audientiũ frontẽ compellendo colliditur, quando quis eis quibus loquitur, dicit, *Et ſi qui eſtis qui obeditis: ſi prædeſtinati eſtis reiiciẽdi, ſubtrahentur obediendi vires vt obedire ceſſetis*. Quid enim ſentẽtię deperit, ſi ita dicatur; Si qui autẽ obediunt, ſed in regnum eius & gloriã prædeſtinati non ſunt, temporales ſunt, nec vſque in finẽ in eadem obedientia permanebunt? Nónne & veriùs eadẽ res & congruentiùs dicitur, vt non ipſis tantum malũ tanquam optare videamur, ſed de aliis referre, quod oderint, nec ad ſe exiſtimẽt pertinere, ſperando orandóque meliora? Illo autem modo, quo id dicendum putant, eadem ſententia eiſdem penè verbis etiam de præſcientia Dei, quam certè negare non poſſunt, pronunciari poteſt, vt dicatur, *Et ſi qui obeditis, ſi præſciti eſtis reiiciendi, obedire ceſſabitis*. Nempe hoc veriſſimum eſt: ita ſanè, ſed improbiſſimum, importuniſſimum, incongruẽtiſſimum, non falſo eloquio, ſed non ſalubriter valetudini humanæ infirmitatis appoſito. Illum etiam modum, quo vtendum eſſe in prædeſtinationis prædicatione nos diximus, loquenti ad populum non exiſtimo debere ſufficere, niſi hoc vel huiuſmodi aliquid addat, vt dicat: Vos itaque etiam ipſam obediendi perſeuerantiam à patre luminum, à quo deſcendit omne datum optimum, & omne donum perfectum, ſperare deberis, & quotidianis orationibus poſcere, atque hoc faciendo confidere, non vos eſſe à prædeſtinatione populi eius alienos, quia etiam hoc vt faciatis, ipſe largitur. Abſit autem à vobis ideò deſperare de vobis, quoniam ſpem veſtram in ipſo habere iubemini, non in vobis. Maledictus enim omnis qui ſpem habet in homine. Et, Bonum eſt confidere in Domino quàm confidere in homine, quia beati omnes qui confidunt in eum. Hanc ſpem tenentes, ſeruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quoniam de vita æterna, quam filiis promiſſionis promiſit non mendax Deus ante tempora æterna, nemo poteſt eſſe ſecurus, niſi conſummata fuerit iſta vita, quæ tentatio eſt ſuper terram; ſed faciet nos perſeuerare in ſe vſque in eius vitæ finem, cui quotidie dicimus; Ne nos inferas in tentationem. Hæc atque huiuſmodi cùm dicuntur ſiue paucis Chriſtianis, ſiue multitudini Eccleſiæ, cur metuimus ſanctorum prædeſtinatio- A nem & veram Dei gratiam, id eſt, quæ non ſecundùm merita noſtra datur, ſicut eam ſancta ſcriptura prædicat, prædicare? An verò timendum eſt, ne tunc de ſe homo deſperet, quando ſpes eius ponenda demonſtratur in Deo, non autem deſperaret, ſi eam in ſeipſo ſuperbiſſimus & infeliciſſimus poneret?

Iacob. 1. — Hier. 17. — Pſal. 117. — Pſal. 2. — De vita æterna nemo in hac vita ſecurus. — Iob 7. — Matth. 6.

CAPVT XXIII.

ATQVE vtinam tardi corde & infirmi qui non poſſunt, vel nondum poſſunt ſcripturas, vel earum expoſitiones intelligere, ſic audirent vel non audirent in hac quæſtione diſputationes noſtras, vt magis intuerentur orationes ſuas, quas ſemper habuit & habebit Eccleſia ab exordiis ſuis, donec finiatur hoc ſeculum. De hac enim re, quam nunc aduerſus nouos hæreticos, non commemorare tãtùm; ſed planè tueri & defenſare compellimur; nunquam tacuit in precibus ſuis, etſi aliquando in ſermonibus exerendam nullo vrgente aduerſario non putauit. Quando enim nõ oratum eſt in Eccleſia pro infidelibus atque inimicis eius vt crederent? Quando fidelis quiſquam amicum, proximum, coniugem habuit infidelem, & non ei petiuit à Domino mẽtem obedientem in Chriſtianam fidem? Quis autem ſibi vnquam non orauit, vt in B Domino permaneret? Aut quis ſacerdotẽ ſuper fideles Dominum inuocantẽ, ſi quando dixit, Da illis Domine in te perſeuerare vſque in finẽ, non ſolũ voce auſus eſt, ſed ſaltẽ cogitatione reprehendere, ac non potiùs ſuper eius talem benedictionẽ, & corde credente & ore confitente reſpondit amen: cũ aliud in ipſa oratione Dominica non orant fideles, dicentes maximè illud, Ne nos inferas in tẽtationẽ, niſi vt in ſancta obedientia perſeuerent? Sicut ergo in his orationibus; ita & in hac fide nata eſt & creſcit & creuit Eccleſia, qua fide creditur, gratiã Dei non ſecundũ merita accipiẽtiũ dari. Quandoquidem non oraret Eccleſia vt daretur infidelibus fides, niſi Deum crederet & auerſas & aduerſas hominũ ad ſe cõuertere voluntates; nec oraret Eccleſia, vt perſeuararet in fide Chriſti, nõ decepta vel victa tentationibus mundi, niſi crederet Dominũ ſic in poteſtate habere cor noſtrũ, vt bonum quod nõ tenemus niſi propria voluntate, non tamen teneamus niſi ipſe in nobis operetur & velle. Nam ſi hęc ab ipſo C quidem poſcit Eccleſia, ſed à ſeipſa ſibi dari putat; non veras, ſed perfunctorias orationes habet, quod abſit à nobis. Quis enim veraciter gemat, deſiderãs accipere quod orat à Dño, ſi hoc à ſeipſo ſe ſumere exiſtimet nõ ab illo: præſertim, quoniã quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus, ait Apoſtolus, interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus? Qui enim ſcrutatur corda, ſcit quid ſapiat ſpiritus, quia ſecundũ Deũ interpellat pro ſanctis. Quid eſt, ipſe ſpiritus interpellat, niſi interpellare facit gemitibus inenarrabilibus, ſed veracibus, quoniã veritas eſt ſpiritus? Ipſe eſt enim de quo alio loco dicit; Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda noſtra, clamantem, Abba pater. Et hîc quid eſt, clamantẽ, niſi clamare facientẽ, tropo illo quo dicimus lætũ diem, qui lætos facit? Quod alibi manifeſtat, vbi dicit; Non enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ, in quo D clamamus, Abba pater. Ibi dixit, clamãtem; hic verò, in quo clamamus: aperiens videlicet quomodo dixerit, clamantem, id eſt, ſicut iam expoſui, clamare facientem. Vbi intelligimus, & hoc ipſum eſſe donum Dei, vt veraci corde & ſpiritaliter clamemus ad Deũ. Attendant ergo quomodo falluntur, qui putant eſſe à nobis, non dari nobis vt petamus, quæramus, pulſemus; & hoc eſſe dicunt quòd gratia præceditur merito noſtro, vt ſequatur illa, cùm accipimus petentes, & inuenimus quærentes, aperiturque pulſantibus: nec volunt intelligere etiam hoc diuini muneris eſſe, vt oremus, hoc eſt petamus, quæramus, atque pulſemus. Accipimus enim ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clama-

Eccleſiæ votum in ipſius orationibus teſtimonium. — Rom. 8. — S. Spiritus quomodo ... pro nobis et clamet, Abba pater. Gal. 4. — Rom. 8.

clamamus, Abba pater. Quod vidit & beatus Ambroſius. Ait enim, *Et orare Deum, gratiæ ſpiritalis eſt; ſicut ſcriptum eſt: Nemo dicit Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto.* Hæc igitur quæ poſcit à Dño, & ſemper ex quo eſſe cœpit, poſcit Eccleſia, iſta Deus vocatis ſuis daturum ſe eſſe præſciuit, vt in ipſa prædeſtinatione iam dederit, quod Apoſtolus ſine ambiguitate declarat. Scribens quippe ad Timotheum; Collabora, inquit, Euãgelio ſecundum virtutem Dei ſaluos nos facientis, & vocantis vocatione ſua ſancta, non ſecundũ opera noſtra, ſed ſecundum ſuum propoſitum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tempora æterna; manifeſtata autem nunc per aduentum ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Ille itaque dicat Eccleſiam aliquando in fide ſua non habuiſſe veritatem prædeſtinationis huius & gratiæ, quę nunc contra nouos hęreticos cura diligentiori defenditur; ille, inquam, hoc dicat, qui dicere audet aliquando eam non oraſſe, vel nõ veraciter oraſſe, ſiue vt crederent infideles, ſiue vt perſeuerarent fideles. Quæ bona ſi ſemper orauit, ſemper ea Dei dona eſſe vtique credidit, nec ab illo eſſe præcognita vnquam ei negare fas fuit. Ac per hoc prædeſtinationis huius fidem, quæ contra nouos hæreticos noua ſolicitudine nunc defenditur, nunquam eccleſia Chriſti non habuit.

[Margin: In comment. ſuper Eſaiã. 1. Cor. 12. — 2. Tim. 1.]

[Margin: CAPVT XXIIII. Concluſio.]

SED quid plura? Satis docuiſſe me exiſtimo, vel potius plus quã ſatis, dona Dei eſſe, & incipere in Dñm credere, & vſq; in finẽ in Dño permanere. Cætera verò bona ad vitã piã, qua Deus rectè colitur pertinẽtia, etiã ipſi propter quos hæc agimus, Dei dona eſſe cõcedũt. Omnia porrò dona ſua, & quibus ea fuerat largiturus, Deũ præſciſſe negare non poſſunt. Sicut ergo cætera prædicanda ſunt, vt qui ea prædicat, obediẽter audiatur; ita prædeſtinatio prædicãda eſt, vt qui obedienter hæc audit, non in homine, ac per hoc nec in ſeipſo, ſed in Domino glorietur, quia & hoc Dei præceptum eſt; & hoc præceptum obedienter audire, id eſt, vt qui gloriatur, in Domino gloriẽtur, ſimiliter vt cætera, Dei donum eſt. Quod donum qui non habet, non dubito dicere, alia quęcunque habet, inaniter habet. Hoc Pelagiani, optamus, vt habeant, iſti autẽ noſtri vt plenius habeant. Non itaque ſimus in diſputationibus prompti, & in orationibus pigri. Oremus dilectiſſimi, oremus, vt Deus gratiæ det etiam inimicis noſtris, maximeque fratribus & dilectoribus noſtris, intelligere & confiteri poſt ingentẽ & ineffabilẽ ruinam, qua in vno omnes cecidimus, neminem niſi gratia Dei liberari; eamque non ſecundum merita accipientium tanquam debitam reddi, ſed tanquã veram gratiam nullis meritis præcedentibus gratis dari. Nullum autem eſt illuſtrius prædeſtinationis exemplum quàm ipſe Ieſus; vnde & in primo libro iam diſputaui, & in huius fine commendare delegi: nullum eſt, inquam, illuſtrius prædeſtinationis exemplum quàm ipſe mediator. Quiſquis fidelis vult eam bene intelligere, attendat ipſum, atque in illo inueniat & ſeipſum. Fidelis, inquam, qui in eo veram naturam credit, & confitetur humanam, id eſt noſtram, quamuis ſingulariter ſuſcipiente Deo verbo, in vnicum filium Dei ſublimatam, ita vt qui ſuſcepit & quod ſuſcepit, vna eſſet in Trinitate perſona. Neque enim homine aſſumpto quaternitas facta eſt, ſed Trinitas manſit, aſſumptione illa ineffabiliter faciente perſonæ vnius in Deo & homine veritatem. Quoniam non Deum tantum dicimus Chriſtum, ſicut hæretici Manichæi; nec hominem tantũ, ſicut hęretici Photiniani; nec ita hominem vt aliquid minus habeat quod ad humanam certum eſt pertinere naturam; ſiue animam, ſiue in ipſa anima mentem rationalem, ſiue carnem, non de femina ſumptam, ſed factam de verbo in carnẽ conuerſo atque mutato quæ omnia tria falſa & vana hæreticorum Apollinariſtarum tres partes varias diuerſaſque fecerunt. Sed dicimus Chriſtũ Deum verum, natum de Deo patre ſine vllo initio temporis, eundẽque hominẽ verum, natum de homine matre certa plenitudine temporis, nec eius humanitatem, qua minor eſt patre, minuere aliquid eius diuinitatem, qua æqualis eſt patri; hoc autẽ vtrumque vnus eſt Chriſtus, qui & ſecundum Deum veriſſimè dixit, Ego & pater vnum ſumus; & ſecundum hominem veriſſimè dixit; Pater maior me eſt. Qui ergò hunc fecit ex ſemine Dauid hominem iuſtum, qui nunquàm eſſet iniuſtus, ſine vllo merito præcedentis voluntatis eius; ipſe ex iniuſtis facit iuſtos, ſine vllo merito præcedentis voluntatis ipſorum, vt ille caput, hi membra ſint eius. Qui ergo fecit illum hominem ſine vllis eius præcedentibus meritis, nullũ quod ei dimitteretur, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare peccatum; ipſe nullis eorum præcedentibus meritis facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum. Qui fecit illum talem vt nunquàm habuerit habiturusque ſit voluntatem malam, ipſe facit in membris eius ex mala volũtate bonam. Et illum ergo & nos prædeſtinauit, quia & in illo vt eſſet caput noſtrum; & in nobis, vt eius corpus eſſemus, non præceſſura merita noſtra, ſed opera ſua futura præſciuit. Qui legunt hæc, ſi intelligunt, agãt Deo gratias; qui autem non intelligunt, orẽt vt eorum ille ſit doctor interior, à cuius facie eſt ſcientia & intellectus. Qui verò errare me exiſtimant, etiam atque etiam diligenter quæ ſunt dicta conſiderent, ne fortaſſis ipſi errent. Ego autem cùm per eos qui meos labores legunt, non ſolum doctior, verum etiam emendatior fio, propitiũ mihi Deum agnoſco; & hoc per Eccleſiæ doctores maximè expecto, ſi & in ipſorum manus venit, dignenturque noſſe quod ſcribo.

[Margin: 6. Cor. 1. — Prædeſtinationis illuſtriſſimum exemplum Chriſtus Ieſus. Cap. 15. — De Chriſti incarnatione peruerſe ſenſerunt Manichæi, Photiniani. — Apollinariſtæ, qui errores fuere ſecti. — Ioan. 10. Ioan. 14. — Prou. 2. ſecundum 70.]

APPEN-

APPENDIX POSTERIORIS PARTIS TOMI SEPTIMI, CONTINENS PRIMVM EA QVÆ AD DOCTRINÆ B. AVGVSTINI, DE GRATIA DEI, PERTINENT DEFENSIONEM:

Deinde quæ falſò ei hactenus fuerunt adſcripta.

D. PROSPERI AQVITANICI REGIENSIS EPISCOPI, aduerſus calumniatores doctrinæ B. Auguſtini de Gratia Dei, RESPONSIONVM LIBER PRIMVS, qui eſt ad Capitula obiectionum Gallorum.

AD LECTOREM.

QVATVOR *horum librorum occaſionem & argumentum habes in præfatione, quam præfiximus libris de Prædeſtinatione ſanctorum & perſeuerantiæ dono. Qui verò inter eos ſecundus eſt ordine, obiectionibus Vincentianis reſpondens, ſolus eſt qui in vulgatis exemplaribus perperam erat Auguſtino adſcriptus, titulo,* Ad articulos falsò ſibi impoſitos Auguſtini reſponſio. *Cæteros in gratiam adiecimus ſtudioſorum.*

B

Præfatio. DOCTRINAM quam ſanctæ memoriæ Auguſtinus epiſcopus contra Pelagianos, inimicos gratiæ Chriſti, & liberi arbitrij decomptores, per multos annos apoſtolicè aſſeruit, literiſque mandauit: quibuſdam viſum eſt aut non intelligendo, aut intelligi eam nolendo, reprehendere. Et hoc quaſi compendium cognitionis his, qui iudicio eorum ducebantur, afferre: vt quæ in libris prædicti viri damnabilia reperiſſe iactabant, breuium capitulorum indiculis publicarent: taliſque commento & deteſtatione eius quem impeterent, obtinerent; & ab his quæ infamaſſent, curam exterriti lectoris auerterent. Ne ergo hanc perſuaſionem temerè quis recipiat, & talem putet ſenſum ſcriptis catholici ineſſe doctoris, qualem eum, qui fruſtra calumniantur, oſtentant, ſingulis capitulis, quæ rationis titulo prænotarunt, breui & abſoluta profeſſione reſpondeo: in nullo recedens à tramite earum definitionum, quæ in ſancti viri diſputationibus connnentur: vt facilè vel tenuis diligentiæ aduertat inſpector, quàm iniuſtis opprobriis catholici prædicatoris memoria carpatur: & in quod peccatum cadant, qui aliena inſtigatione commoti, ſcriptorem celeberrimi nominis promptius habeant culpare, quàm noſſe.

C

OBIECTIO I.

Cap. I. *Quòd ex prædeſtinatione Dei, velut fatali neceſſitate, homines ad peccata compulſi, cogantur in mortem.*

PRÆDESTINATIONEM Dei nullus catholicus negat; fatalem autem neceſſitatem, multi etiam non Chriſtiani refutant. Peccatum ergo ad mortem trahit, ſed ad peccandum neminé Deus cogit. Nemini enim mandauit impiè agere: &c. Odiſti Domine omnes qui operãtur iniquitatẽ: perdes eos qui loquuntur mendacium. Proinde qui prædeſtinationis nomine fatum prædicat, tam non eſt probandus, quàm qui fati nomine veritatem prædeſtinationis infamat. Fati enim opinio vana eſt, & de falſitate concepta. Prædeſtinationis autem fides, multa ſanctarum authoritate ſcripturarum munita eſt: cui nullo modo fas eſt ea, quæ ab hominibus malè aguntur, adſcribi, qui in procliuitatem cadendi non ex conditione Dei, ſed ex primi patris præuaricatione venerunt. De cuius pœna nemo liberatur, niſi per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti præparatam & prædeſtinatam in æterno conſilio Dei ante conſtitutionem mundi.

Eccl. 15.

Pſal. 5.

D

A

OBIECTIO II.

Quòd ab eis, qui non ſunt prædeſtinati ad vitam, non auferat percepta baptiſmi gratia originale peccatum. Capvt II.

OMNIS homo qui credens in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum regeneratur in baptiſmo, tam à propriis peccatis, quæ mala voluntate & actione contraxit, quàm ab originali, quod à parentibus traxit, abſoluitur. Sed relapſum poſt baptiſmum ad infidelitatẽ & impios mores, qui negat originali peccato fuiſſe purgatum, tam falſa opinatur, quàm qui eundem adſerit, non æterna morte eſſe damnandum. Qui enim recedit à Chriſto, & alienus à gratia finit hanc vitam, quid niſi in perditionem cadit? Sed non in quòd remiſſum eſt, recidit, nec in originali peccato damnabitur: qui tamen propter poſtrema crimina ea morte afficietur, quæ ei propter illa quæ remiſſa ſunt, debebatur. Quod quia Dei præſcientiam nec latuit, nec fefellit: ſine dubio talem nunquam elegit, nunquam prædeſtinauit, & periturum nunquam ab æterna perditione diſcreuit.

B

OBIECTIO III.

Quòd non prædeſtinati ad vitam, etiam ſi fuerint in Chriſto per baptiſmum generati, & piè iuſtéque vixerint, nihil eis proſit, ſed tamdiu reſeruentur, donec ruant & pereant: nec ante eos ex hac vita, quam hoc eis contingat, auferri. Capvt III.

A ſanctitate ad immunditiam, à iuſtitia ad iniquitatem, à fide ad impietatem pleroſque tranſire non dubium eſt: & tales ad prædeſtinationem filiorum Dei, cohæredum Chriſti, non pertinere, certiſſimum eſt. Quòd ergo huiuſmodi in hæc prolapſi mala, ſine correctione pœnitentiæ defecerunt, non ex eo neceſſitatem pereũdi habuerunt quia prædeſtinati non ſunt: ſed ideo prædeſtinati non ſunt, quia tales futuri ex voluntaria præuaricatione præſciti ſunt. Quòd autẽ illos non eo tempore, quo in fide recta & bonis moribus erant, ab hac vita abſtulit: ad occulta eius iudicia, quæ tamen nunquam ſunt iniuſta, referendum

C

eſt. Quis enim neſciat intra vnam conditionem mortalitatis humanæ, ab vnius horæ infantia, vſque ad annoſiſſimam ſenectutem, exitus morientium, impari ætatis fine variari? neque cuiuſquam animam citiùs vel tardiùs quàm Deus voluerit, à corpore quod viuificat, abſcedere? Si ergo aliquis in vitæ ſuæ longitudine deſeruit Deum, bono, quod erat ex Deo, malè vſus eſt. Nam longæuitas non eſt niſi ex Deo. Et quod ex Deo eſt, non niſi bonum eſt: & quod bonum eſt, mali cauſa non eſt. Non itaque rectè opinatur, qui putat prorogatorem vitæ, lapſuris authorem eſſe peccati; cùm vtique non peccatum ſit diu viuere, ſed malè viuere: quod etiam in paucorum annorum ætate fieri poteſt. Igitur ſicut bona opera ad inſpiratorem eorum Deum, ita mala ad eos ſunt referenda qui peccant. Non enim relicti ſunt à Deo,

D

vt relinquerent Deum: ſed reliquerunt, & relicti ſunt, & ex bono in malum propria voluntate mutati ſunt. Atque ab hoc licet fuerint renati, fuerint iuſtificati, ab eo tamen qui illos tales præſciuit, non ſunt prædeſtinati.

OBIECTIO IIII.

Quòd non omnes homines vocentur ad gratiam. Capvt IIII.

NON omnes vocari ad gratiam eos, quibus omnibus Euangelium prædicatur, non rectè dicitur, etiam ſi ſint qui Euangelio non obaudiant: niſi ad eos reſpicitur, quibus nondum ſacramentum crucis Chriſti, & redemptio ſanguinis eius innotuit. Quia etiamſi cõſtaret, quòd iam in vniuerſis nationibus, & omnibus finibus terræ totus mundus Euangelium recepiſſet (quod vtique futurum veriſſimè prænunciatum eſt) non eſſet tamen dubium, à tempore reſurrectionis Domini vſque ad præſentem ætatem fuiſſe homines, qui ab hac vita ſine Euangelij cognitione tranſierint: de quibus dici poſſit, quòd vocati non ſint, quia nec ſpem vocationis audierint. Quòd ſi quiſquam hanc vocationis

tionis plenariam generalitatem, ita ſemper aſſerit celebratam, vt ab aſcenſione Domini in cælum, ne vnus quidem annus effluxerit, intra quem non ad omnes prædicatio miſſa peruenerit, videat quomodo tunc Aſianos vocatos probet, quando Apo- *Act.16.* ſtoli (ſicut ſcriptum eſt) vetiti ſunt à Spiritu ſancto, loqui verbũ Dei in Aſia, aut Bithynios, ad quos iidem Apoſtoli tentabãt ire, & non permiſit eos ſpiritus Ieſu. Videat etiam quomodo tuea- *Matth.24.* tur denunciationem ipſius veritatis, dicentis: Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Nutat namque (quod dici nefas eſt) fides verbi, ſi ante quadringentos annos Euangelio impletus eſt mundus, & adhuc Domini differtur aduentus. Poſtremò reſpiciantur etiam inter Chriſtianos populos tot milia paruulorum, qui ab hac vita ſine baptiſmo tranſierunt, & aliquo modo probentur vocati, quibus nec plantator prædicare, nec rigator potuit ſubuenire.

Cap. V.

OBIECTIO V.

Quòd qui vocati ſunt, non æqualiter ſint vocati; ſed alij vt crederent, alij vt non crederent.

SI vocatio in Euangelij tantùm prædicatione intelligatur, non veraciter dicitur, quòd aliis atque aliis, aliter atque aliter prædicetur: cùm vnus ſit Deus, vna fides, vna regeneratio, vna promiſſio. Si autem ad effectum plantationis & rigationis aſpicitur, aliud actum eſt cum eis, quorum exteriores aures corporali voce pulſatæ ſunt: aliud in eis, quorum interiorem ſenſum Deus aperuit, & in quorum corde poſuit fidei fundamentum, dilectioniſque feruorem. Quoſdam autem ideo vocatos dicere, vt non crederent, nimis abſurdum eſt, quaſi vocatio eis cauſa infidelitatis extiterit, & prædicatio fidei fecerit infideles. Quãuis enim diſpẽſatores verbi Dei quibuſdam ſint (ſicut ſcriptum *2 Cor.2.* eſt) odor mortis ad mortem: Deo tamen bonus Chriſti ſunt odor, qui prædicant Chriſtum crucifixum, Iudæis quidẽ ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudæis *1 Cor.1.* & Græcis, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Quòd ergo prædicatus Chriſtus crucifixus, Iudæis erat ſcandalum, & Gentibus ſtultitia, humanæ voluntatis faciebat auerſio. Quòd verò ipſis vocatis Iudæis & Græcis Chriſtus erat Dei virtus & Dei ſapientia, diuinæ gratiæ præſtabat operatio.

Capvt VI.

OBIECTIO VI.

Quòd liberum arbitrium in homine nihil ſit; ſed ſiue ad bonum, ſiue ad malum, prædeſtinatio Dei in hominibus operetur.

LIBERVM arbitrium nihil eſſe, vel non eſſe, perperam dicitur: ſed ante illuminationem fidei in tenebris illud & in vmbra mortis agere, non rectè negatur. Quoniam prius quàm à dominatione diaboli per Dei gratiam liberetur, in illo profundo iacet, in quod ſe ſua libertate demerſit. Amat ergo languores ſuos, & pro ſanitate habet, quòd ægrotare ſe neſcit, donec prima hæc medela conferatur ægroto, vt incipiat noſſe quòd langueat, & poſſit opem medici deſiderare, qua ſurgat. Iuſtificatus itaque homo, id eſt, ex impio pius factus, nullo præcedente bono merito accipit donum, quo medio adquirat & meritum: vt quod in illo inchoatum eſt per gratiam Chriſti, etiam per induſtriam liberi augeatur arbitrij, nunquam remoto adiutorio Dei, ſine quo nec proficere nec permanere in bono quiſquã poteſt. Prædeſtinationem autem Dei ſiue ad bonum, ſiue ad malum, in hominibus operari, ineptiſſimè dicitur, vt ad vtrumque homines quædam neceſſitas videatur impellere: cùm in bonis voluntas ſit intelligenda de gratia, in malis autem voluntas intelligenda ſine gratia.

Capvt VII.

OBIECTIO VII.

Quòd Deus quibuſdam filiis ſuis, quos regenerauit in Chriſto, quibus fidem, ſpem, dilectionem dedit, ob hoc non det perſeuerantiam, quia non ſunt à maſſa perditionis præſcientia Dei & prædeſtinatione diſcreti.

EX regeneratis in Chriſto Ieſu, quoſdam, relicta fide & piis moribus, apoſtatare à Deo, & impiam vitam in ſua auerſione finire, multis (quod dolendum eſt) probatur exemplis. Sed horũ lapſum Deo aſcribere, immodicæ prauitatis eſt; quaſi ideo ruinæ ipſorum impulſor atque author eſt, quia illos ruituros propria ipſorum voluntate præſciuit: & ob hoc à filiis perditionis nulla prædeſtinatione diſcreuit. Nã quomodo eos haberet præordinata in Chriſto electio, cùm dubium non ſit, donum Dei eſſe perſeuerantiam in bono vſque ad finem: quam iſtos ex eo ipſo, quòd non perſeuerauerunt, non habuiſſe manifeſtum eſt. Non eſt calumniandum Deo quare iſtis non dederit, quod aliis dedit: ſed confitendum eſt, & miſericorditer eum dediſſe quod dedit, & iuſtè non dediſſe quod non dedit: ne quemadmodum ex libero arbitrio oritur cauſa labendi, ita ex ipſo videatur & ſtandi: cùm illud humano fiat opere, hoc diuino impleatur ex munere.

Capvt VIII.

OBIECTIO VIII.

Quòd non omnes homines velit Deus ſaluos fieri, ſed certum numerum prædeſtinatorum.

SI circa vniuerſitatem generis humani ſaluandam, & in agnitionem veritatis vocandam, ita indifferens per omnia ſecula aſſerenda eſt voluntas Dei, vt vſquequaque neminem hominum prætermiſiſſe monſtretur, impenetrabilis iudiciorum Dei altitudo pulſatur. Quare enim in præteritis ſeculis dimiſe- *Pſal.134.* rit Deus omnes gentes ingredi vias ſuas, quãdo Iacob elegit ſibi *Pſal.147.* Dominus: & nõ fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua nõ manifeſtauit eis: Et cur qui aliquando non populus, nunc autẽ populus Dei ſit: & quorum aliquando non miſertus eſt, nũc autem *1 Pet.2.* miſereatur: & vbi dictum eſt, Non plebs mea vos, ibi vocentur *Oſee 2.* filij Dei viui: & quare quod quærebat Iſrael non ſit conſecutus, *Rom.11.* electio autem conſecuta eſt, cæteri verò excæcati ſunt: impoſſibile eſt comprehendere, & periculoſæ curioſitatis eſt quærere: cùm tamen, quòd nulla ſit apud Deum iniquitas, nemini liceat *2 Par.19.* ignorare: nec alia gratia, aut alia fide, quenquam hominum ſiue ante legem, ſiue legis tempore iuſtificatum eſſe credendum ſit, quàm hac eadem, per quam Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, in fine ſeculorum venit quærere & ſaluare quod perierat. Cauſas verò operum & iudiciorum Dei, qui ex toto ad humanas voluntates & actiones refert, quas tamen in paruulorum adoptione aut abdicatione non inuenit, & diſpenſationes Dei ex liberi arbitrij vult mutabilitate variari, profitetur ſibi ſcrutabilia iudicia Dei, & veſtigabiles vias eius. Et quod doctor gentium Paulus non audebat attinge- *Rom.11.* re, hic ſe exiſtimat reſeratum poſſe vulgare. Quòdque non minoris impietatis eſt, ipſam gratiam, qua ſaluamur, aut bonis meritis docet rependi, aut malis adfirmat arceri. Remoto ergo obſcurarum turbine quæſtionum, ad reuelatæ nos gratiæ latitudinem cõferamus; dicamuſque cum Apoſtolo, Quomodo Deus *1 Tim.2.* vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: Et iterum dicamus cum Apoſtolo: Qui eſt ſaluator om- *1 Tim.4.* nium, maximè fidelium. Et audiamus Dominum dicentem Apoſtolis ſuis: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos *Matth.28.* in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, docentes eos quæcunque mandaui vobis. Audiamus quoque ad Abraham promiſſionem Dei, dicentis: In ſemine tuo benedicentur omnes *Gen.26.* tribus terræ. Et ſi filij promiſſionis ſumus, non hæſitemus diffidentia, ſed cum patre noſtro Abraham demus gloriam Deo, & *Rom.4.* pleniſſimè credamus, quoniam quod promiſit, potens eſt & facere. Audiamus Dauid prophetantem: Commemorabuntur, *Pſal.21.* & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius omnes patriæ gentium. Et alibi: Bene- *Pſal.71.* dicentur in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Et alibi: Omnes gentes quaſcunque feciſti, venient, *Pſal.85.* & adorabunt coram te Domine, & glorificabũt nomen tuum. Quæ promiſſiones, quia veriſſimę ſunt, nec poſſunt ex vlla parte nutare, in his implentur qui ſalui fiunt per vniuerſos fines *Rom.4.* terræ: quoniam quod promiſit Deus potens eſt & facere. Hæc ergo eſt illa totius humani generis adſumptio, hæc filiorum Dei adoptio, hæc gentium plenitudo, præſcita & prædeſtinata in Chriſto ante conſtitutionem mundi. Hæc eſt Hieruſalẽ, quæ *1 Pet.2.* ab initio vſque in finem lapidibus viuis & electis ædificatur, vt ciuitas fundata in ipſo angulari lapide Chriſto Ieſu, in quo omnis ædificatio conſtructa, creſcit in templum ſanctum in Domino. De his lapidibus nihil eiicitur, nihil minuitur, nihil rapitur. Veritas enim dicit: Omne quod dat mihi pater, veniet ad *Ioan.6.* me; & eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Et iterum: Non creditis, quia non eſtis de ouibus meis. Oues meę vocem meam *Ioan.10.* audiunt, & ego noui illas, & ſequuntur me, & ego vitam æternã do illis, & non peribunt in æternum, nec quiſquam rapiet eas de manu mea. Omnium ergo hominum cura eſt Deo: & nemo eſt quem non aut Euangelica prædicatio, aut legis teſtificatio, aut ipſa etiam natura conueniat. Sed infidelitatem hominum, ipſis adſcribamus hominibus. Fidem autem hominum, donum Dei eſſe fateamur, ſine cuius gratia nemo currit ad gratiam. Et cum ducentis quatuordecim ſacerdotibus, quorum conſtitutionem contra inimicos gratiæ Dei totus mundus amplexus eſt, veraci profeſſione, quemadmodum ipſorum habet ſermo, dicamus, gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Dominum, non ſolùm ad cognoſcendam, verumetiam ad faciẽdam iuſtitiam nos per actus ſingulos adiuuare: ita, vt ſine illa nihil veræ ſanctæque pietatis habere,

habere, cogitare, dicere, agere valeamus. Neque hæc dona ita ex Deo eſſe opinemur, vt quia ipſe naturæ noſtræ autor eſt, per conditionem iam hæc contuliſſe videatur. Quia dedit quidem ab initio hanc homini facultatem: ſed omnes eam in illo amiſimus, in quo omnes peccauimus. Vnde alia creatione, alioque principio renouari egemus in Chriſto: in quo ſumus noua creatura, nouumque figmentum: & per quem nobis, nullis bonis, & multis malis meritis præcedentibus, donatur, vt ſimus ex vaſis iræ, vaſa miſericordiæ.

OBIECTIO IX.

Cap. IX. *Quòd non pro totius mundi redemptione ſaluator ſit crucifixus.*

NVLLVS omnino eſt ex omnibus hominibus, cuius natura in Chriſto Domino noſtro ſuſcepta nō fuerit, quāuis ille natus ſit in ſimilitudine carnis peccati: omnis autē homo naſcatur in carne peccati. Deus ergo Dei filius, mortalitatis humanæ particeps factus abſque peccato, hoc peccatoribus & mortalibus contulit, vt qui natiuitatis eius conſortes fuiſſent, vinculum peccati & mortis euaderent. Sicut itaque non ſufficit hominum renouationi, natum eſſe hominem Ieſum Chriſtum, niſi in ipſo eodem de quo ipſe ortus eſt, ſpiritu renaſcantur: ſic non ſufficit hominum redemptioni, crucifixum eſſe Dominum Chriſtum, niſi commoriantur ei, & conſepeliantur in baptiſmo. Alioquin nato ſaluatore in carne ſubſtantiæ noſtræ, & crucifixo pro omnibus nobis, non fuerat neceſſarium, vt renaſceremur, & ſimilitudine mortis eius complantaremur: ſed cùm ſine hoc ſacramento, nemo hominum conſequatur vitam æternam, non eſt ſaluatus cruce Chriſti, qui non eſt crucifixus in Chriſto. Non eſt autem crucifixus in Chriſto, qui non eſt membrum corporis Chriſti, qui non per aquam & Spiritum ſanctum induit Chriſtum. Qui ideo infirmitate noſtra communionem ſubiit mortis, vt nos in virtute eius haberemus conſortium reſurrectionis. Cùm itaque rectiſſimè dicatur ſaluator pro totius mundi redemptione crucifixus, propter veram humanæ naturæ ſuſceptionem, & propter communem in primo homine omnium perditionem: poteſt tamen dici pro his tantùm crucifixus, quibus mors ipſius profuit. Dicit enim Euāgeliſta: quia Ieſus moriturus erat pro gente, non tantùm pro gente, ſed etiam vt filios (Ioan. 11.) Dei diſperſos congregaret in vnum. In ſua enim venit, & ſui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: Qui nō ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. (Ioan. 1.) Diuerſa ergo ab iſtis ſors eorum eſt, qui inter illos cēſentur, de quibus dicitur: Mundus eum non cognouit, vt poſſit ſecundum hoc dici redemptor mundi: dedit pro mundo ſanguinem ſuum, & mundus redimi noluit: quia lucem tenebræ non receperunt. Et tenebræ receperunt: quibus dicit Apoſtolus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. (Ephes. 5.) Ipſe verò Dominus Ieſus, qui dixit ſe veniſſe quærere & ſaluare, quod perierat: Non veni, inquit, niſi ad oues quæ perierant domus Iſraël. (Luc 19.) Neque quia ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, (Gen. 21.) id eſt, non qui filij carnis, hi filij Dei: ſed qui filij promiſſionis æſtimantur in ſemine. In iſtis ergo ſunt illi, de quibus dictum ſuprà memorauimus: quia Ieſus moriturus erat pro gente: non tantùm pro gente, ſed etiam vt filios Dei diſperſos congregaret in vnum. Quia non ſolùm ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus, per eum, qui vocat quæ non ſunt, tanquam quæ ſunt, & qui diſperſos Iſraël congregat, filij Dei filij promiſſionis in vnā eccleſiam congregentur: vt impleatur quod promiſſum eſt Abrahæ cui dictum eſt, quòd in ſemine eius benedicendæ eſſent omnes tribus terræ.

OBIECTIO X.

Cap. X. *Quòd quibuſdam Euangelij prædicatio à Domino ſubtrahatur, ne percepta Euangelij prædicatione ſaluentur.*

SI probari poteſt, quòd ex quo Euangelium prædicatur, nemo prorſus fuerit, cui Chriſtiana gratia adnunciata non fuerit, non rectè dicitur tacitum, quod oſtenditur prædicatum. Si autem aliquo modo inueniuntur homines, quibus Euangelium non fuerit prædicatum, non poteſt dici ſine iudicio Dei factum: quod nefas eſt ideo reprehendi; quia non poteſt comprehendi.

OBIECTIO XI.

Capvt XI. *Quòd per potentiam Deus homines ad peccata compellat.*

NVLLVS catholicorum dixit aut dicit, quòd Deus homines piè rectèque viuentes per potentiam in peccata compellat, & innocentiæ humanæ poteſtas diuina vim faciat, vt eam à propoſito bonæ conuerſationis excutiat. Non ſunt Dei opera iſta, ſed diaboli: cuius gaudium eſt ruina ſanctorum: ſed alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes eliſos: (Pſal. 144.) quibus dat pœnitētiam, vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenebantur ad ipſius voluntatem. (2 Tim. 2.) Cùm verò aliquos à Deo aut traditos deſideriis ſuis, aut obduratos legimus, aut relictos, magnis peccatis ſuis hoc ipſos meruiſſe profitemur: (Rom. 1.) quia talia eorum crimina præceſſerunt vt ipſi ſibi pœnas debuerint, quę eis etiam ſupplicium verterēt in reatū. Atque ita nec de iudicio Dei querimur, quo deſerit meritos deſeri: & miſericordiæ eius gratias agimus, qua liberat non meritos liberari.

OBIECTIO XII.

Capvt XII. *Quòd quibuſdam vocatis, & piè iuſtéque viuentibus obedientia ſubtrahatur vt obedire deſiſtant.*

SI Deus hominem ſibi obedientem à pietate deturbat, & bene currentem cadere facit: ergo pro bonis mala retribuit, & iniuſtè punit, quod vt fiat impelit. Quid tam peruerſum, quid tam inſanum dici aut cogitari poteſt? Sed in talem ſenſum itahuntur, qui putant in omnibus hoc eſſe præſcientiam Dei, quod & voluntatem: cùm voluntas eius nunquam velit niſi bona: præſcientia autem & bona noſcit & mala: ſed bona quæ aut ipſe faciat, aut etiam vt nos faciamus, imperat: mala autem, quę omnino ipſe non fecit, neque fieri ſuaſit, aut impulit. Vires itaque obedientiæ non ideo cuiquam ſubtraxit, quia eum nō prædeſtinauit: ſed quia receſſurum ab ipſa obedientia eſſe præuidit, ideo eum non prædeſtinauit.

OBIECTIO XIII.

Capvt XIII. *Quòd quidam homines non ad hoc à Deo creati ſunt, vt vitam adipiſcerentur æternam: ſed vt habitum tantummodo ſeculi præſentis ornarent, & ad vtilitatem naſcerentur aliorum.*

VNIVERSOS homines non ignoramus à Deo ſingillatim creari, & de hac vniuerſitate alios damnandos cū diabolo, alios regnaturos eſſe cum Chriſto. Quòd ergo etiam hi creantur, qui æternæ vitæ participes non erunt, nulla eſt culpa creatoris, qui naturæ author eſt, non vitij, quod natura contraxit. Ornari autem etiam talium conditione mundi huius varietatem, quis non intelligat, qui videat ſtudiis & operibus quorundam impiorum tot commoda vitæ præſentis inſtructa in inuentione artium, in extructione vrbium, in conſtitutione legum, in confœderatione populorum? Quòd ſi quæritur an de iſtis, quos à vera religione impius error auertit, aliquid boni profectibus ſanctorum, & incrementis eccleſiæ prouidentia diuina contulerit, inſpiciatur primùm ipſa crux Chriſti: in qua magno ſcelere Iudæorum miſericors voluntas Dei, vt pro redemptione noſtra vnicus filius eius occideretur, impleta eſt. Inſpiciatur Apoſtolorum glorioſa tolerantia, inter perſequētium fremitus hac animi voce ad Deum clamantium: Conuenerunt ergo verè in ciuitate iſta, (Act. 4.) aduerſus ſanctum puerum tuum Ieſum quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, cū gentibus & populis Iſraël, vt facerent quæ manus tua & conſilium prædeſtinauit fieri. Inſpiciantur denique innumerabilium martyrum palmæ, quibus de crudeliſſima infidelium ſæuitia felix eſt collata victoria. Audiatur etiam Apoſtolus eccleſiam Dei ad perſeuerantiam pietatis inſtituens: In nullo, inquit, terreamini ab aduerſariis, quæ eſt (Philip. 1.) illis cauſa perditionis, vobis autem ſalutis, & hoc à Deo. Vobis enim donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eum credatis, ſed etiam vt pro illo patiamini. De illis quoque erroribus conſulens nobis Dei bonitas ſentiatur, quos Deus in eccleſia contra eccleſiam permiſit exurgere: non vtique eos creans aut fouens, ſed per ipſos diligentiam filiorum ſuorum ad inquiſitionem & cuſtodiam veritatis exercens, dicente Apoſtolo: Oportet (1 Cor. 11.) hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant in vobis. Quis autem reſpiciens ad tenebras impiorum, & ad illuminationem filiorum, non ad gratias agendas Deo, ex ipſa fiat collatione feruentior: & in ruina pereuntium diſcat, in quæ mala per liberum arbitrium rueret, niſi ei per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Dei gratia ſubueniret?

OBIECTIO XIIII.

Capvt XIIII. *Quòd qui Euangelicæ prædicationi non credunt, ex Dei prædeſtinatione non credant: & quòd Deus ita definierit, vt quicunque non credunt, ex ipſius conſtitutione non credant.*

INFIDELITAS non credentium Euangelio, nequaquam ex Dei prædeſtinatione generatur. Bonorum enim Deus author eſt, non malorum. Prædeſtinatio igitur Dei ſemper in bono eſt, aut ad retributionem iuſtitiæ, aut ad donationem pertinens gratiæ. Vniuerſæ enim viæ Domini miſericordia & veritas. (Pſal. 24.) Proinde infidelitas non credentium, non ad conſtitutionem Dei, ſed ad præſcientiam referenda eſt. Quæ non ideo ad neceſſitatem non credendi intulit, quia falli de ea, quæ futura erat, infidelitate;

fidelitate, non potuit. Fides autem & charitatis opera, atque in eis vſque in finem perſeuerantia, quia hominibus per Dei gratiam conferuntur, rectè & iſta, & quæ eis retribuenda ſunt, prædeſti-
Epheſ. 2. nata dicũtur ex autoritate Apoſtoli, qui ait: Gratia Dei ſalui facti eſtis per fidem, & hoc nõ ex vobis, ſed Dei donum eſt. Non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipſius enim ſumus figmẽtum, creati in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illiſ ambulemus. Tam ergo in errore eſt, qui infidelitatem impiorum ad Dei conſtitutionem refert; quàm qui fidei iuſtitiæque ſanctorum, nõ Deum profitetur autorem. Qui enim quod acceperat perdidit, non inde id recipit vnde perdidit, ſed ab illo recipit quod habeat, à quo quod amiſit acceperat.

Cap. XV. OBIECTIO XV.

Quòd idem ſit præſcientia quod prædeſtinatio.

QVI præſcientiam Dei in nullo ab ipſius prædeſtinatione diſcernit, quod tribuendũm eſt Deo de bonis, hoc ei etiam de malis conatur aſſcribere. Sed cùm bona ad largitorem cooperatoremque eorum Deum, mala autem ad voluntariam rationalis creaturæ nequitiam referenda ſint, dubium non eſt, ſine vlla temporali differentia Deum & præſciſſe ſimul, & prædeſtinaſſe, quæ ipſo erant autore facienda, vel quæ malis meritis iuſto erant iudicio retribuenda. Præſciſſe autem tantummodo, non etiam prædeſtinaſſe quæ non ex ipſo erant cauſam operationis habitura. Poteſt itaque ſine prædeſtinatione eſſe præſciẽtia. Prædeſtinatio autem ſine præſcientia eſſe non poteſt. Quãuis ergo ad omnes obiectiones ſeu querulę imperitiæ, ſeu fallacis inuidiæ, planiſſimè ac pleniſſimè, quantum Dominus dedit, existimem eſſe reſponſum, profeſſionem tamen ſenſus noſtri etiam in breuia coarctemus: vt ſub paucorum verborum ſimplicitate, magis magiſque appareat, nos, quod de ſuprà ſcriptis capitulis intelligimus, nulla circumloquendi arte pretexere, ſed abſolutè ac liberè & praua reſpuere, & cõſenſum probabilibus non negare.

Capvt XVI. Singulis obiectionum capitulis ſingulas opponit ſententias. QVISQVIS igitur ex prædeſtinatione Dei, velut fatali neceſſitate homines in peccata compulſos, cogi dicit in mortem; non eſt catholicus. Nullo enim modo prædeſtinatio Dei iniquos facit, neque cuiuſquam omnino eſt cauſa peccati.

I. ITEM, Qui dicit, quòd ab his qui non ſunt prædeſtinati ad
II. vitam, non auferat percepta baptiſmi gratia originale peccatũ, non eſt catholicus. Sacramentum enim baptiſmatis, quo omnia prorſus peccata delentur, etiam in eis verum eſt, qui non ſunt in veritate manſuri, & ob hoc ad vitam veram non ſunt prædeſtinati.

III. ITEM, Qui dicit, quòd non prædeſtinati ad vitam, etiam ſi fuerint in Chriſto baptiſmate regenerati, & piè iuſteque vixerint, nihil eis proſit, ſed tamdiu reſeruentur, donec ruant: nec antè eos ex hac vita, quàm hoc eis contingat, auferri, tanquam ad conſtitutionem Dei talium hominum ruina referenda ſit: nõ eſt catholicus. Quia non ideò Deus tempus ætatis cuiquã prolongauit, vt diu viuendo corrueret, & à fide recta in ſua longæuitate deficeret: cùm inter beneficia Dei numeranda ſit ipſa lõgæuitas, qua homo melior debuit eſſe, non peior.

IIII. ITEM, Qui dicit, quòd non omnes vocentur ad gratiam, ſi de his loquitur quibus Chriſtus annunciatus non eſt, reprehẽdi non debet: quia ſcimus quidem in omnes fines terræ Euangelium deſtinatum, ſed non putamus iam in omnibus terræ finibus prædicatum. Nec poſſumus dicere quòd ibi ſit gratiæ vocatio, vbi matris eccleſiæ adhuc nulla eſt regeneratio.

V. ITEM, Qui dicit, quòd qui vocati ſunt, non æqualiter vocati ſint, ſed alij vt crederent, alij vt non crederent, quaſi cuiquam vocatio cauſa fuerit non credendi: non rectè dicit. Quamuis enim fides non ſit niſi ex Dei dono, & hominis voluntate: infidelitas tamen non eſt, niſi ex ſola hominis voluntate.

VI. ITEM, Qui dicit, quòd liberum arbitrium in homine nihil ſit, ſed ſiue ad bonum ſiue ad malum prædeſtinatio Dei in hominibus operetur: non eſt catholicus. Arbitrium enim hominis gratia Dei non abolet, ſed adolet, & ab errore in viam reuocat ac reducit: vt quod ſua libertate erat prauum, ſpiritu Dei agẽte ſit rectũ. Prædeſtinatio quoq; Dei ſemper in bono eſt: quæ peccatum, ſola hominis voluntate commiſſum, aut remittendũ nouit cum laude miſericordiæ, ac plectendũ cum laude iuſtitię.

VII. ITEM, Qui dicit, quòd Deus quibuſdam filiis ſuis quos regenerauit in Chriſto, quibus fidem, ſpem, dilectionem dedit, ob hoc perſeuerantiã non dederit, quia à maſſa perditionis pręſcientia Dei, & prædeſtinatione non ſint diſcreti: Si hoc vult firmare, quòd Deus huiuſmodi homines in bonis quæ donauerat noluerit permanere, & ipſe eis cauſa auerſionis extiterit, cõtra iuſtitiam Dei ſentit. Quamuis enim omnipotentia Dei potuerit vires ſtandi præbere lapſuris: gratia tamen eius non priùs eos deſeruit, quàm ab eis deſereretur. Et quia hoc ipſos voluntaria facturos defectione præuidit, ideò in prædeſtinationis electione illos non habuit.

ITEM, Qui dicit, quòd non omnes homines velit Deus ſaluos fieri, ſed certũ numerũ prædeſtinatorum, duriùs loquitur, quàm loquendũ eſt de altitudine inſcrutabilis gratiæ Dei: qui & omnes vult ſaluos fieri, atq. in agnitionẽ venire veritatis; & voluntatis ſuæ propoſitũ in eis implet, quos præſcitos prædeſtinauit, prędeſtinatos vocauit, vocatos iuſtificauit, iuſtificatos glorificauit: nihil amittens de plenitudine gentiũ, & de omni ſemine Iſraël, cui præparatũ eſt in Chriſto regnũ æternũ ante cõſtitutionẽ mũdi. Ex toto enim mũdo totus mundus eligitur, & ex omnibus hominibus omnes homines adoptantur. Nec poteſt vllo modo per infidelitatẽ atq. inobedientiam multorum, Dei promiſſio vacillare, dicentis ad Abraham: In ſemine tuo benedicẽtur omnes gentes: Quod autem promiſit Deus, potens eſt & facere: vt & qui ſaluãtur, ideo ſalui ſint, quia illos voluit Deus ſaluos fieri: & qui pereunt, ideo pereant, quia perire meruerunt. VIII. Geneſ. 26.

ITEM, Qui dicit, quòd non pro totius mundi redemptione Saluator ſit crucifixus; non ad ſacramẽti virtutẽ, ſed ad infideliũ reſpicit partem: cùm ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti pretiũ totius mũdi ſit: A quo pretio extranei ſunt, qui aut delectati captiuitate, redimi noluerunt: aut poſt redemptionẽ ad eandẽ ſunt ſeruitutem reuerſi. Non enim cecidit verbũ Dñi, neq. euacuata eſt mundi redemptio. Quia etſi non cognouit mũdus Deum in vaſis iræ, cognouit tamen mundus Deum in vaſis miſericordiæ. Quæ Deus nullis eorum bonis meritis præcedentibus, eruit de poteſtate tenebrarũ, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ. IX.

ITEM, Qui dicit, quòd quibuſdam Euangelij prædicatio à Domino ſubtrahatur, ne percepta Euangelij prædicatione ſaluentur: poteſt obiectionis inuidiam declinare patrocinio ipſius ſaluatoris: qui apud quoſdam, quos ait fuiſſe credituros, ſi mirabilium eius ſigna vidiſſent, noluit operari. Et quibuſdã populis vetuit apoſtolos euãgelizare: & nũc aliquas adhuc gentes patitur extra gratiã ſuam degere: cùm tamẽ conſtantiſſima fide perceptum habeamus, in omnes mũdi partes eccleſiam dilatandã. Nec antè eſſe hoc ſeculum finiendum, quàm in vniuerſas fines terræ Euangelium dirigatur, & omnis lingua confiteatur, quoniam Ieſus in gloria Dei patris eſt. X. Matth. 11. Philip. 2.

ITEM, Qui dicit, quòd per potentiã Deus homines in peccata compellat, meritò reprehenditur. Nec enim Deus, qui iuſtitiæ & bonitatis autor eſt, & cuius omnia ſtatuta & mandata contra peccatum ſunt, quenquam ad peccandũ cogere, & ab innocentia in facinora præcipitare credendus eſt. Si qui autẽ tam profundę impietatis ſunt, vt extra remediũ correctionis habeãtur, non à Deo incremẽta iniquitatis accipiũt, ſed per ſemetipſos deteriores fiũt: quia relinqui à Deo, ac ſibi ac deceptoribus ſuis tradi propter præcedentia peccata meruerunt, vt eis peccatũ ſit ipſa etiam pœna peccati. XI.

ITEM, Qui dicit, quòd quibuſdam vocatis, & piè iuſtéque viuentibus, obedientia ſubtrahatur, vt obedire deſiſtant: malè opinatur de bonitate Dei atque iuſtitia, vt videatur ad impietatem pios cogere, & innocẽtiam bonis adimere: cùm ipſe ſit pietatis atque innocentiæ & largitor & cuſtos. Qui ergo Deo adhæret, ſpiritu Dei agitur: qui autem à Deo recedit, propria voluntate obedire deſiſtit. XII.

ITEM, Qui dicit, quòd quidam homines non ad hoc à Deo creati ſunt, vt vitam adipiſcerentur æternam, ſed vt habitũ tantummodo ſeculi præſentis ornarent, & ad vtilitatem naſcerentur aliorum: melius loqueretur dicens, quòd Deus, qui creator eſt omnium, non fruſtra etiam eos condat, quos præuidit vitæ æternæ participes non futuros: quia etiam in malis hominibus bonũ Dei opus eſt ipſa natura, & laudabilis eſt in impiorum damnatione iuſtitia. Non poteſt autẽ meritò reprehendi qui dicit, quòd etiam talium conditione mundus ornetur, & quòd hi, qui ſibi ſua iniquitate nocituri ſunt, ad vtilitatem naſcantur aliorum: neque enim quamlibet innumerabilis multitudo impiorum indecora eſt mundo, aut inutilis Dei regno: cùm etiam per ipſorum veniat propaginem regenerãda generatio, & in eis tolerandis ac diligendis, populus Dei fiat illuſtrior: ducens bonitatem & patientiam ab illo, qui pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, & ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. XIII. Matth. 5.

ITEM, Qui dicit, quòd qui Euangelicæ prædicationi non credunt, ex Dei prædeſtinatione non credant: & quòd Deus ita definierit, vt quicunque non credunt, ex ipſius conſtitutione nõ XIIII.

credant

credant: non eſt catholicus. Sicut enim fides, quæ per dilectionem operatur, Dei donum eſt: ita infidelitas conſtitutio Dei non eſt: quia Deus pœnas criminum nouit ordinare, non crimina. Nec conſequens eſt, vt quod non remiſerit, ipſe commiſerit. Prædeſtinatus itaque viuit ex fide ſibi donata: non prædeſtinatus perit infidelitate voluntaria, non coacta.

XV. ITEM, Qui dicit, quòd idem ſit præſcientia quod prædeſtinatio, in bonis ſine dubio operibus noſtris duo iſta permiſcet. Quæ enim ex Dei munere habemus, & quæ præſcita dicuntur, non poſſunt non eſſe prædeſtinata: & quæ prædeſtinata appellantur, non poſſunt non eſſe præſcita. In malis autem operibus noſtris ſola præſcientia Dei intelligenda eſt. Quia ſicut præſciuit & prædeſtinauit quæ ipſe facit, & vt faceremus dedit: ita præſciuit tantum non etiam prædeſtinauit, quæ nec ipſe fecit, nec vt faceremus exegit.

LIBRI PRIMI FINIS.

D. PROSPERI

REGIENSIS EPISCOPI, aduerſus calumniatores doctrinæ B. Auguſtini RESPONSIONVM LIBER SECVNDVS, qui eſt ad Capitula obiectionum Vincentianarũ.

SVNT qui arbitrentur Vincentium hunc Lirinenſem illum fuiſſe, cuius extat Opuſculum aduerſus profanas omnium hæreſeon nouitates: certè hoc tempore in Galliis floruit.

Præfatio. QVIDAM Chriſtianæ ac fraternę charitatis obliti, intantum èxiſtimationem noſtram quoquo modo ſtudent lædere, vt ſuam ſe euertere, nocendi cupiditate, non videant. Contexunt enim, & qualibus poſſunt ſententiis comprehendunt ineptiſſimarum quarundam blaſphemiarum prodigioſa mendacia: eáque oſtendenda & ingerenda multis publicè priuatímque circumferunt: aſſerentes talia in noſtro eſſe ſenſu, qualia diabolico continentur indiculo. quæ falſò in nos, ad excitandam inuidiam iactitari, facilè & ſufficiẽter ſubſcriptione vnius probaremus anathematis, niſi malignitas eorum, qui ſe grauari putãt, ſi de nobis bene ſentiatur, ipſam ſubſcriptionis noſtræ breuitatem ſuſpectam eſſet habitura. Vnde ne huius querelæ inueniretur occaſio, neceſſariũ conueniẽſque credidimus, vt ſiue ad calumniantium animos mitigandos, ſiue ad eos quorum auribus tale aliquid inſonuit inſtruendos, quantũ adiuuante Domino fieri potuerit, plenè lucideq́. pandamus, quid de peruerſis definitionibus iudicemus. Propoſitis igitur ſingillatim ſedecim capitulis, ſub vnoquoque eorum, ſenſus noſtri & fidei quam contra Pelagianos ex Apoſtolicæ ſedis authoritate defendimus, verba ponemus: vt qui paululum ſe ad legenda hæc dignati fuerint occupare, euidenter agnoſcant, impiarum profanarumq́ue opinionum nullum cordibus noſtris inhæſiſſe veſtigium: & blaſphemias quas perſpexerint noſtra profeſſione damnari, in earundem repertoribus cenſeant debere puniri.

Cap. I. OBIECTIO I.

Quòd Dominus noſter Ieſus Chriſtus non pro omnium hominum ſalute & redemptione ſit paſſus.

CONTRA vulnus originalis peccati, quo in Adam omnium hominum corrupta & mortificata natura eſt, & vnde omnium concupiſcentiarum morbus inoleuit, verum & potens ac ſingulare remedium eſt mors filij Dei Domini Ieſu Chriſti: qui liber à mortis debito, & ſolus abſque peccato, pro peccatoribus & debitoribus mortuus eſt. Quod ergo ad magnitudinem & potentiam pretij, & quod ad vnam pertinet cauſam generis humani, ſanguis Chriſti redemptio eſt totius mundi. Sed qui hoc ſeculum ſine fide Chriſti, & ſine regenerationis ſacramento pertrãſeunt, redemptionis alieni ſunt. Cùm itaque propter vnam omnium naturam, & vnam omnium cauſam à Domino noſtro in veritate ſuſceptam, rectè omnes dicantur redempti, & tamen non omnes à captiuitate ſint eruti, redemptionis proprietas haud dubiè penes illos eſt, de quibus princeps mundi miſſus eſt foras, & iam non vaſa diaboli, ſed membra ſunt Chriſti. Cuius mors non ita impenſa eſt humano generi, vt ad redemptionem eius, etiam qui regenerandi non erant, pertinerent: ſed ita, vt quod per vnicum exemplum geſtum eſt pro vniuerſis, per ſingulare ſacramentum celebraretur in ſingulis.

A Poculum quippe immortalitatis, quod confectum eſt de infirmitate noſtra & virtute diuina, habet quidem in ſe vt omnibus proſit: ſed ſi non bibitur, non medetur.

OBIECTIO II. CAPVT II.

Quòd Deus nolit omnes ſaluare, etiam ſi omnes ſaluari velint.

CVM Veritas dicat, Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quantò magis pater veſter cæleſtis dabit bona petentibus ſe? (Matth. 7.) quî fieri poteſt, vt Deus, qui etiam illos ſaluat, de quibus dici non poteſt quòd ſaluari velint, nolit aliquos ſaluare etiam ſi ſaluari velint, niſi aliquæ cauſæ exiſtant, de quibus, quamuis ſint nobis incognoſcibiles, ita tamen bene iudicat, de quo dici non poteſt, aliter eum quicquã facere debuiſſe, quàm fecerit? Remota ergo hac diſcretione, quam diuina ſcientia intra ſecretum iuſtitiæ ſuæ continet, ſinceriſſimè credendum atque profitendum eſt, Deũ velle, vt omnes homines ſalui fiãt. Siquidẽ Apoſtolus, cuius iſta ſententia eſt, ſoliciti ſſimè pręcipit, (1 Tim. 2.) quod in omnibus eccleſiis piiſſimè cuſtoditur, vt Deo pro omnibus hominibus ſupplicetur: ex quibus quòd multi pereunt, pereuntiũ eſt meritũ; quòd multi ſaluantur, ſaluãtis eſt donum: B vt enim reus damnetur, inculpabilis eſt Dei iuſtitia; vt autẽ reus iuſtificetur, ineffabilis Dei gratia eſt.

OBIECTIO III. CAPVT III.

Quòd Deus maiorem partem generis humani ad hoc creet, vt illam perdat in æternum.

OMNIVM quidem hominũ Deus creator eſt: ſed nemo ab eo ideo creatus eſt vt periret: quia alia eſt cauſa naſcendi, & alia eſt pereundi. Vt enim naſcantur homines, conditoris eſt beneficium: vt autem pereant, præuaricatoris eſt meritum. In Adam quippe, in quo omnium hominum præformata natura eſt, omnes peccauerunt: (Rom. 5.) eademq́ue ſententia quam ille excepit, obſtricti ſunt. Neque ab hoc vinculo, etiam ſi propriis peccatis careant, reſoluuntur, niſi in ſacramento mortis & reſurrectionis Chriſti per ſpiritum ſanctum renaſcantur. Nimis ergo impius & indoctus eſt, qui vitium naturæ non diſcernit ab authore naturæ: à quo prorſus alienum eſt quicquid in vnoquoque damnãdum eſt. Creat enim homines vt ſint homines: nec multiplicandis generationum ſucceſſionibus opificium ſuũ ſubtrahit, ſecundum conſilium bonæ voluntatis ſuæ reparaturus in multis quod ipſe fecit, puniturus in multis quod ipſe non fecit. Sic C ut per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius hominis obedientiam iuſti conſtituuntur multi. (Ibidẽ.)

OBIECTIO IIII. CAPVT IIII.

Quòd maior pars generis humani ad hoc creetur à Deo, vt nõ Dei, ſed diaboli faciat voluntatem.

INSANVM omnino & contra rationem eſt, dicere, voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri: & damnatorẽ diaboli eiuſq́ue famulorum, velle vt diabolo ſeruiatur. Sed hoc catholicis Pelagiani conſequenter ſe obiicere exiſtimant, qui Adæ peccatũ tranſiſſe in omnes diffitentur. Quoniam ſi primam natiuitatem originalis culpa non obliget, non ſint obnoxij diabolo paruuli: nec indigeant erui de poteſtate tenebrarum, qui nunquam à ſuo autore diſceſſerint. Nos autem, qui omnes in Adam periſſe profitemur (venit enim filius quærere & ſaluare quod perierat) (Luc. 19.) nec dicimus ideo creari quemquam hominem vt diaboli faciat voluntatem: & agnoſcimus omnem hominem non redemptum, diabolo eſſe captiuum. Præuaricatio enim hominum, diſpoſitę à ſeculis creationis ordinem turbare non potuit, & meritò creatura peccatrix pœnalem dominationẽ illius patitur, cui, relicto vero Domino, ſponte ſe vendidit. Hæc quippe ſeruitus non in D ſtitutio eſt Dei, ſed iudicium, quo fraus deceptoris diaboli facta eſt decepto & malè credulo homini pœna peccati. De qua nemo eruitur, niſi per mediatorem Dei & hominum hominem Chriſtum Ieſum; cuius gratuita gratia & multorũ malis meritis non tribuitur, & nullorum bonis meritis præuenitur.

OBIECTIO V. CAP. V.

Quòd peccatorum noſtrorum autor ſit Deus, eo quòd malam faciat voluntatem hominum, plaſmet ſubſtantiam quæ naturali motu non poſſit niſi peccare.

HVIVS quoque obiectionis vanitas de illa procedit ſchola, in qua natura humana immunis à peccato Adę, & illæſa defenditur; vt quia omnes homines præuaricationis reos & damnationi obnoxios naſci, perituroſque niſi in Chriſto renaſcantur aſſerimus, eundem videamur dicere autorem culpæ, quẽ profitemur conditorem eſſe naturæ. Quod nos à ſenſu noſtro penitus abdicamus, qui Deum iuſtum, bonũ, ſic humanæ ſubſtantię & interiorum exteriorumq́. ſenſuũ nouimus creatorẽ, vt prorſus

ſus ab illo ſit quicquid pertinet ad naturam, & prorſus non ab illo ſit quicquid contra naturam eſt. Peccatum autem cõtra naturam eſt, de quo mors & omnia quę ſunt mortis oriũtur. Quibus malis tunc ſe homo induit, quando illum fide obedientiáque priuatũ, in ſuas promiſſiones diabolus à Dei lege traduxit, omniaq. ſibi poſteritatis eius germina, per cõditionẽ deprauatæ ſtirpis, obſtrinxit. Vnde ſi qua in Chriſto noua creatura eſt, libera ſit diabolo, & ſubiiciatur Deo reformata à deformitate ſua ad imaginẽ eius qui creauit eam. Quod niſi fiat, remanet in illo, in quo omnes moriuntur, nõ habens ſortem in eo, in quo omnes viuificantur. Non igitur cuiuſquam peccati autor eſt, ſed naturæ creator eſt. Quæ cùm poteſtatem habuerit non delinquendi, ſponte deliquit, & deceptori ſuo propria voluntate ſe ſubdidit. Nec naturali, ſed captiuo motu verſatur in vitio, donec moriatur peccato & viuat Deo: quod ſine gratia Dei facere non poteſt: quia libertatem quam libertate perdidit, niſi Chriſto liberante non recipit. Non eſt enim aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat ſaluos fieri. Act 4.

CAPVT VI.

OBIECTIO VI.

Quòd Deus tale in hominibus plaſmet arbitrium, quale eſt dæmonum; quod proprio motu nihil aliud poſſit, vel velit, niſi malum.

TOTVS quidẽ mundus, ſicut ait Ioannes apoſtolus, in maligno poſitus eſt: & multorum hominum talis eſt malitia, qualis & dæmonum. Qualibus dicebat Dominus: Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali? & , Vos de diabolo patre nati eſtis, & concupiſcentias patris veſtri facere vultis. Sed hoc inter malos homines diſtat & dæmones, quòd hominibus etiã valde malis ſupereſt, ſi Deus miſereatur, recõciliatio: dæmonibus autem nulla eſt in æternũ ſeruata conuerſio. Sicut ergo præuaricatoribus angelis non Deus indidit illã, quæ in veritate non ſtetit, voluntatem: ita nec hominibus hunc affectum, quo diabolum imitarentur, inſeruit. Mendax enim de proprio loquitur, & liber à mendacio non erit, niſi eum veritas liberauerit.

1 Ioan. 5. — Matth. 3. — Ioan. 8. — Ibidem.

CAPVT VII.

OBIECTIO VII.

Quòd hæc ſit voluntas Dei, vt magna pars Chriſtianorum ſalua eſſe nec velit, nec poſſit.

SI de his hoc dicitur, qui pietatem Chriſtianæ conuerſationis & fidei deſerentes, in profanos errores, aut in damnabiles mores irreuocabiliter tranſierunt, non dubium eſt, quòd talem voluntatem habentes ſalui eſſe nolũt: & quamdiu ſalui eſſe nolunt, ſalui eſſe non poſſunt. Sed nullo modo credẽdum eſt, huiuſmodi homines in hanc deſperationem ex Dei voluntate cecidiſſe, cùm potius alleuet Dominus omnes qui corruũt, & erigat omnes eliſos. Nemo enim niſi illius gratia erigitur, nemo niſi illius gratia ſtabilitur. Dei ergo voluntas eſt, vt in bona voluntate maneatur: qui & priùs quã deſeratur, neminem deſerit: & multos deſertores ſæpe conuertit. Pſal. 144.

CAPVT VIII.

OBIECTIO VIII.

Quòd nolit Deus, vt omnes catholici in fide catholica perſeuerent, ſed velit vt magna exinde pars apoſtatet.

NON eſt diſſimilis blaſphemiæ huius impietas, à præcedẽte ſententia: quod ergo ad illam, hoc etiam ad iſtam, quæ in nullo eſt diuerſa reſponſum ſit.

CAPVT IX.

OBIECTIO IX.

Quòd velit Deus, vt magna pars ſanctorum à ſanctitatis propoſito ruat.

NEC huius definitionis inſania aliud ſonat, quàm gemina obiectio prælocuta eſt. Vnde mirandum eſt, obiicientem tertiò repetiſſe, quod ſemel dixiſſe ſuffecerat: ſed, vt res eſt, numerum criminationis augere voluit, quia ſenſum variare non potuit.

CAP. X.

OBIECTIO X.

Quòd adulteria & corruptela virginum ſacrarum ideo contingãt, quia illas Deus ad hoc prædeſtinauit vt caderent.

DETESTANDA & abominanda opinio, quę Deum cuiuſquam malæ voluntatis, aut malæ actionis credit autorẽ: Cuius prædeſtinatio nunquàm extra bonitatem, nunquàm extra iuſtitiã eſt: Vniuerſæ enim viæ Domini miſericordia & veritas. Adulteria enim maritatarum, & corruptelas virginum nõ inſtituere nouit ſancta diuinitas, ſed damnare: nec diſponere, ſed punire. Quæ mala homines cùm admittunt, ſuis concupiſcentiis & cupiditatibus ſeruiunt, quas ab illa prima voluntariæ præuaricationis labe traxerunt: cùm autem declinant à malo, & faciunt bonum, à Domino greſſus hominis diriguntur, & viã eius volet. Propter quod dicit Apoſtolus: Oramus autem ad Dominũ, vt nihil mali faciatis: non vt nos probati appareamus, ſed vt

Pſal. 24. — Pſal. 36. — 2 Cor. 13.

A vos quod bonum eſt faciatis. Non ergo caſus ruentiũ, nec malignitatem iniquorum, neque cupiditates peccantium prædeſtinatio Dei aut excitauit, aut ſuaſit, aut impulit: ſed planè prædeſtinauit iudicium ſuum, quo vnicuique retributurus eſt prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Quod iudicium futurum omnino non eſſet, ſi homines Dei voluntate peccarent. Erit autem manifeſtiſſimè. Et omnis homo quem diſcretio diuinæ ſcientiæ in ſiniſtra conſtituerit parte, damnabitur: quia nõ Dei, ſed ſuam executus eſt voluntatem.

CAPVT XI.

OBIECTIO XI.

Quòd quando inceſtant patres filias, & matres filios: vel quando ſerui dominos occidunt, ideo fiat, quia ita Deus prædeſtinauit vt fieret.

SI diabolo obiiceretur, quòd talium facinorum ipſe author, ipſe eſſet incentor, puto quòd aliqua ratione exonerare ſe hac poſſet inuidia, & talium ſcelerum patratorem de ipſorum voluntate vinceret: Quia etſi delectatus eſt furore peccantiũ, probaret tamen ſe non intuliſſe vim criminum. Quæ ergo inſipientia, quæue dementia definitur ad Dei referendum eſſe conſilium, quod nec diabolo in totum aſcribi poteſt, qui in peccã-

B tium flagitiis illecebratum adiutor, non voluntatum credendus eſt eſſe generator? Nihil ergo talium negotiorum Deus prædeſtinauit vt fieret: nec illam animam nequiter, turpitérque victuram, ad hoc, vt taliter viueret, præparauit: ſed talem futuram nõ ignorauit, & de tali iuſtè ſe iudicaturum eſſe præſciuit. Atque ita ad prædeſtinationem eius nihil aliud referri poteſt, niſi quod aut ad debitam iuſtitiæ retributionem, aut ad indebitam pertinet gratiæ largitatem.

CAPVT XII.

OBIECTIO XII.

Quòd Dei prædeſtinatione efficiantur de filiis Dei filij diaboli, & de templo ſancti Spiritus templa dæmonum, & de membris Chriſti membra meretricis.

PRÆDESTINATIO Dei, etſi apud nos, dum in præſentis vitæ periculis verſamur, incerta eſt, apud illum tamen, qui fecit quæ futura ſunt, incommutabilis permanet: nec quæ illuminauit, obcæcat: nec quæ ædificauit, deſtruit: nec quæ plantauit, euellit. Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei: & firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc: Cognouit Dominus qui ſunt eius. Nullo igitur modo prædeſtinatio Dei facit, vt aliqui ex filiis Dei filij ſint diaboli; aut ex templo ſancti Spiritus, templa ſint dæmonum; aut ex membris Chriſti, fiant membra meretricis: ſed potiùs prædeſtinatio facit, vt ex filiis diaboli, fiant filij Dei; & ex templo dæmonum, templũ ſit Spiritus ſancti; & ex membris meretricis, membra ſint Chriſti. Quia ipſe alligat fortem, & vaſa eius rapit, eruens ea de poteſtate tenebrarum, & transferens de contumelia in gloriam. Hi autem de quibus dicitur, Ex nobis exierunt, ſed non fuerunt ex nobis: ſi enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent vtique nobiſcum: voluntate exierunt, voluntate ceciderunt. Et quia præſciti ſunt caſuri, non ſunt prædeſtinati. Eſſent autem prædeſtinati, ſi eſſent reuerſuri, & in ſanctitate ac veritate manſuri. Ac per hoc prædeſtinatio Dei, multis eſt cauſa ſtandi, nemini eſt cauſa labendi.

Rom. 11. — 2 Tim. 2.

C

Mar. 3. — 1 Ioan. 2.

CAPVT XIII.

OBIECTIO XIII.

Quòd omnes illi fideles & ſancti, qui ad æternam mortem prædeſtinati ſunt, quando ad vomitum ſuum relabuntur, vitio quidem ſuo hoc facere videntur: ſed ipſius vitij cauſa eſt diuina prædeſtinatio, quæ illis latenter ſubtrahit bonas voluntates.

IDEM blaſphemiarũ ſpiritus perſeuerat, & à præcedentibus

D mendaciis ſubſequens impietas non recedit: quam prorſus vera ratio reprobat, & incunctanter ſana doctrina condemnat. Quia omnibus quidem à fide ad infidelitatem, à ſanctitate ad turpitudinem relapſis, & ante finẽ vitæ nulla emendatione purgatis, nihil aliud quàm mors æterna debetur: ſed nefas eſt Deo aſcribere cauſas talium ruinarũ. Qui etſi ex æterna ſcientia præcognitũ habet, quid vniuſcuiuſque meritis retributurus ſit, nemini tamen per hoc quòd falli nõ poteſt, aut neceſſitatẽ, aut voluntatẽ intulit delinquendi. Si ergo à iuſtitia & pietate quis deficit, ſuo in præceps fertur arbitrio, ſua concupiſcentia trahitur, ſua perſuaſione decipitur. Nihil ibi pater, nihil filius, nihil agit ſpiritus ſanctus: nec tali negotio quicquam diuinæ voluntatis interuenit: cuius opere multos ſcimus, ne laberentur, retentos; nullos autem, vt laberentur, impulſos.

CAPVT XIIII.

OBIECTIO XIIII.

Quòd pars magna illa Chriſtianorum catholicorum fidelium, atq. ſanctorum, quæ ad ruinam & perditionem prædeſtinata eſt, etiam ſi petat à Deo ſanctitatis perſeuerantiam, nõ impetrabit:

eò quòd

eò quòd mutari non poteſt diuina prædeſtinatio, quæ illos præordinauit, præparauit, præaptauit vt caderent.

Ad præuaricationem legis, ad neglectum religionis, ad corruptelam diſciplinæ, ad deſertionem fidei, ad perpetrationem qualiſcunque peccati, nulla omnino eſt prędeſtinatio Dei. Nec fieri poteſt, vt per quem à talibus malis ſurgitur, per eum in talia decidatur. Si ergo in ſanctitate viuitur, ſi in virtutem proficitur, ſi in bonis ſtudiis permanetur, manifeſtum munus eſt Dei, ſine quo nullius boni operis fructus adquiritur. Si autē ab his receditur, & ad vitia atque peccata tranſitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit, & receſſurum non deſerit antè quàm deſerat: & facit plerumque, ne deſerat, aut etiam ſi diſceſſit, vt redeat. Cur autem illum retineat, illum non retineat: nec poſſibile eſt comprehendere, nec licitum veſtigare, cùm ſcire ſufficiat, & ab illo eſſe quòd ſtatur, & non ab illo eſſe quòd ruitur.

Caput xv.

Obiectio xv.

Quòd omnes illi fideles & ſancti qui ad æternam mortem prædeſtinati ſunt, poſteaquam ceciderint, ſic à Deo diſpenſentur, ne poſſint vel velint per pœnitentiam liberari.

Non veraciter, nec ſapienter hoc dicitur. Qui enim à fide & ſanctitate exciderunt, ſicut voluntate prolapſi ſunt, ita voluntate non ſurgunt: & dominatum concupiſcentiarum, quibus ſuccubuerūt, ſpōte patiuntur. Si qui autem captiuitatem ſuam gemunt, & iudicātes ſemetipſos, ad miſericordiam Dei mutato corde confugiunt, nō ſine ſpiritu diuinæ viſitationis hæc faciūt. Hęc enim mutatio dexterę excelſi: qui innumeris lapſis dat pœnitentiam, vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenebātur ad ipſius volūtatem. Nemini autem Deus correctionis adimit viam, nec quenquam boni poſſibilitate diſpoliat. Quia qui ſe à Deo auertit, ipſe & velle quod bonum eſt, & poſſe ſibi ſuſtulit. Non eſt ergo conſequens, ſicut putant qui talia obiiciunt, vt Deus, quibus pœnitentiam non dederit, reſipiſcētiam abſtulerit: & quos non leuauerit, alliſerit: cùm aliud ſit inſontem in crimen egiſſe, quod alienum eſt à Deo: aliud crimínoſo veniā non dediſſe, quod de peccatoris eſt merito. *Pſal. 76.*

Obiectio xvi.

Quòd magna pars illa fidelium atque ſanctorum, quæ ad æternam mortem prædeſtinata eſt, quando dicit Deo in oratione Dominica: Fiat voluntas tua, nihil aliud, quàm contra ſe petat: id eſt, vt cadant & ruant: quia voluntas Dei hæc eſt, vt æterna morte pereant.

Non hoc veritas dicit, quòd hæc ſit voluntas Dei, vt fideles & ſancti à fide atque innocentia ruant, & pereant in æternum: ſed veritas dicit: Hæc eſt voluntas eius qui me miſit patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo quicquam, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die. Quod ergo pater filio dedit, filius omnino non perdit. Idem enim dicit: Omne quod dat mihi pater, venit ad me, & non eiiciā foras. Quòd ſi per generalitatē vocationis, & per abundantiā bonitatis Dei etiā nō perſeueraturi perſeueraturis admixti ſunt, hi cùm à pietate deficiunt, non ex Dei opere, ſed ex ſua volūtate deficiūt: nec impellūtur vt cadāt, nec eiiciuntur vt deſerant: caſuri tamen & receſſuri ab eo, qui falli non poteſt, præſciuntur. Quamdiu itaque in oratione Dominica dicunt, Fiat voluntas tua; non hoc contra ſe petūt, quod Deus nullo modo vlla ratione facturus eſt: id eſt, vt cadant & ruant. Hoc enim ipſorum nequitia, ipſorum eſt conſummatura libertas. Sed planè illud contra ſe petunt, quod diuinæ volūtatis eſſe non dubium eſt: vt ſcilicet, cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua, & ſederit ſuper thronum gloriæ ſuæ, congregentur ante eum omnes gentes, & ſeparet eos ab inuicem, alios ad dexteram, alios ſtatuens ad ſiniſtram. & audiant eum dextri dicentem: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum paratum vobis à conſtitutione mundi. Audiāt & ſiniſtri: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Igitur qui facturi nō ſunt voluntatē Dei, & petūt vt fiat voluntas Dei, in eo quod Dei voluntate faciendū eſt, audiuntur, vt imitatores diaboli cum diabolo iudicētur. Qui enim voluntatem Dei ſpreuerunt inuitantem, voluntatem Dei ſentient vindicantem.

Ioan. 6. — Ibidem. — Matth. 25.

LIBRI SECVNDI FINIS.

Appendix tom. 7.

D. PROSPERI REGIENSIS EPISCOPI,

aduerſus calumniatores doctrinæ B. Auguſtini Responsionvm liber tertivs, qui eſt ad excerpta quæ de Genuenſi fuere ciuitate tranſmiſſa.

Camillo et Theodoro venerabilibvs presbyteris, Prosper.

In libris, beatæ memoriæ, Auguſtini epiſcopi, quorum titulus eſt, De prędeſtinatione ſanctorum, quædam ſanctitatem veſtram vel inſolita aut minus clara mouerunt, quę ad humilitatem meam, de contextu diſputationis excerpta, miſiſtis: vt quo intellectu, vel quo iudicio ea acceperim, noſceretis: quaſi plus in me, quàm in vobis ad hæc introſpicienda eſſet ingenij: ac non magis in hoc examine veſtræ facultatis debueritis exercere menſuram: & ſi aliqua vos morabatur obſcuritas, decurrere ad patrem luminum, à quo deſcēdit omne datum optimum, & omne donum perfectum, & à quo datur ſpiritus ſapientiæ & intellectus: veruntamē præceptis veſtris obſequium meum non ſubtraham, & adiuuante Domino, qui ſapientiam pręſtat paruulis, de capitulis iſtis, quid cū ſanctis & eruditis fratribus ſentiam, breuitér indicabo, petēs, ne vbi eſt ſimplicitas obedientiæ, præſumptionem eſſe putetis doctrinæ. De excerptis itaque hæc prima propoſuiſtis; in quibus verba ſunt ſancti Auguſtini epiſcopi. *Præfatio. — Iacobi 1. — Pſal. 18.*

Dvbivm i.

Iacob *dilexi, Eſau odio habui. Ad hoc perduxi ratiocinationem, vt dicerem: Non ergo elegit Deus opera cuiuſquam quæ ipſe daturus ſit, ſed fidem elegit in præſcientia. Vt quem ſibi crediturum eſſe præſciret, ipſum elegerit, cui ſanctum Spiritum daret: vt bona operando etiam vitam æternam conſequeretur. Nondum diligētius quæſieram, nec adhuc inueneram, qualis eſſet electio gratiæ.* *Aug. lib. 1. de præd. ſanct. c. 3. — Rom. 9.*

Dvbivm ii.

Ac *deinde ſubiunxi: Quòd ergo credimus, noſtrum eſt; quòd autem bona operamur, illius eſt, qui credentibus dat Spiritum ſanctum. Quod profectò non dicerem; ſi iam ſcirem etiam ipſam fidem inter Dei munera reperiri, quæ datur in eodem ſpiritu, vtrumque noſtrum eſt propter arbitrium voluntatis; vtrumque tamen datū eſt propter ſpiritum fidei & charitatis.* *Ibidem. — 1 Cor. 12.*

Dvbivm iii.

Ac *per hoc, quod etiam poſtea dixi: Quia neque velle poſſumus, niſi vocemur; & cùm poſt vocationem voluerimus, non ſufficit voluntas noſtra & curſus noſter, niſi & Deus vires credentibus præbeat, & ducat quò vocat. Ac deinde ſubiunxi: Manifeſtum eſt ergo non volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei eſſe quod bene operemur. Omnino veriſſimum eſt, ſed parum de ipſa vocatione diſſerui, quæ ſit ſecundum propoſitum Dei. Non enim omnium qui vocantur talis eſt, ſed tantùm electorum.* *Ibidem.*

In his tribus capitulis, licet diuiſa ſint à diſputatione corpora, & eo ipſo obſcuriora ſint facta, quòd & præcedentibus, & mediis, & ſubſequentibus non cohærent: intelligo tamē quòd vnam atque eandem cauſam ſcriptor exequitur: de eis loquens, qui dicebant eum primo conuerſionis ſuę tempore meliora ſenſiſſe, quando æſtimabat, quod fides qua Chriſtiani ſumus, non eſſet ex gratia, nec ex dono haberetur Dei, ſed eſſet ex ipſo homine & ex arbitrij libertate: Modò autem errare eum, quia aſſereret ipſam etiā fidem, Dei eſſe donum: & ad hāc quoque pertinere quod dictum eſt: Quid autem habes quod nō accepiſti, neque rectè eum nunc electionem Iacob ad propoſitum Dei referre, quam prius ad præſcientiam retuliſſet. Ad hāc ergo obiectionē reſpondet, ſe antè quàm cognoſceret gratię veritatē, & antè quàm regendæ præponeretur eccleſiæ, in hac opinione ignorāter erraſſe: ſed in ipſo epiſcopatus ſui exordio, ſanctę memoriæ Simpliciano Mediolanenſi antiſtite, de Iacob electione & de Eſau reiectione conſulto, totam quęſtionem ad hos geminos pertinentem, ſagaciore diligentia ventilaſſe: & omnibus ratiocinandi viribus hoc indubitanter agnouiſſe, quòd electionē gratiæ nulla merita humana præcedant: & quòd fides, vnde incipiunt omnia merita, donum ſit Dei: ne gratia non ſit gratia, ſi aliquid eam, propter quod tribuatur, anteuenit. Itaque in eo quod dictum eſt, Iacob dilexi, oſtenſum eſſe quid homini donaretur: & in eo quod dictum eſt, Eſau autē odio habui, oſtenſum eſſe quid homini deberetur. Hoc autē ſe in libro Retractationū *1 Cor. 4. — Rom. 11. — Cap. 2.*

ſecundo ſuo opere ſtudioſè recoluiſſe. Et cùm omnes opiniones A
ſuas cenſoria grauitate diſcuteret, iſtam, quam obtrectatores
eius eligunt, improbaſſe, quam ante Pelagianæ hæreſis ortum
futuro errori amicam eſſe prævidit, & reuelata ſibi gratiæ veri-
tate reiecit. Quæ igitur ratio eſt, vt hanc viri huius profeſſionẽ
non approbemus, qua nos ad caſtigandas opiniones noſtras, ſi
quas fortè imprudenter incidimus, exemplo ſuæ correctionis
inſtituit: & qua docet à Deo nos accipere, quod vt accipiamus
iubemur orare? Si enim conſideremus Pelagianæ argumenta
perfidiæ, quid magis nititur obtinere, quàm vt videatur gratia
Dei ſecundum merita noſtra dari, vt in eo ipſo, in quo gratiam
neceſſariam confitetur, meritis eam humanæ voluntatis ener-
uet? Quam peruerſitatem omnino incurrit, qui fidem ad Dei
munera non putat pertinere: aut ideò eam ſe iactitat ad Deum
referre, quia ab ipſo ſit creata natura, cui rationabilem inſeruit
libertatem, per quam vnuſquiſq. & credere & non credere in
ſua habeat poteſtate. Et de hoc naturali bono qui nullis præce-
dentibus meritis, cùm crearetur, accepit, cætera dona merca-
tur. Hoc autem qui aſſerit, fatetur, credo, nobiſcum quod in
primo Adam omnium hominum natura vitiata ſit: nec negat B
eam in illo lapſu ſuas amiſiſſe virtutes, quas niſi per gratiam re-
cipiat, habere non poſſit. Quid eſt autem quòd eidem naturæ
ſolam fidem non vult eſſe præreptam, quam niſi primam ami-
ſiſſet, cæteris bonis omnibus non careret? Credendo enim
Adam diabolo, non credidit Deo: & cùm ſpiritu ſuperbię ine-
briatus eſſet, diſceſſit à Domino cor eius: & factus eſt ſeruus
Sap 8. apoſtatæ, dum liber vult eſſe iuſtitiæ. Cùm itaque non habere-
Rom 5. mus continentiam, niſi Deus daret: nec haberemus dilectionẽ
Iſa. 11. ſanctam, niſi charitas Dei diffunderetur in cordibus noſtris per
Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis: cùm poſtremò nemo
haberet ſapientiam & intellectum, conſilium & fortitudinem,
ſcientiam & pietatem ac timorem Domini, niſi has virtutes Spi-
ritus ſanctus daret, quomodo fides in Adam perdita, in quo-
1 Cor. 12. quam filiorum eius inueniretur, niſi eam idem ſpiritus, qui om-
nia in omnibus operatur, infunderet? Vnde ſi quod Adam per-
didit, poſteritas non amiſit, ipſum ſolum læſit peccatum eius, &
Rom 5. non genus humanum. Sed omnes in vno peccauerunt, & præ-
uaricationis merito, tota eius propago damnata eſt. Omnes igi-
Adam fidem perdidit. tur quod Adam perdidit, perdiderunt. Perdidit autem primitùs
fidem, quam omnes, quia primam potuimus amittere, primam
habemus accipere. Placeat ergo nobis hęc gratiæ prędicatio, qua
fides donum Dei eſſe defenditur, & in nullo nobis potuerit Pe-
lagianus error illudere: qui, vt gratiam perſuadeat debitam, fi-
dem non vult eſſe donatam. Quia ergo nec iuſta, nec rationabi-
lis intelligitur eorum fuiſſe perſuaſio, qui huius viri ſcientiam
tot incrementorum profectibus ædificatam, tot annorũ ſtudiis
expolitam, ad adoleſcentiæ rudimenta reuocabant, vt magis
ſuffragaretur hæreticis, quod inter initia conuerſionis ſuæ im-
peritè ſenſerat, quàm prodeſſet catholicis, quod pontificali di-
ligentiæ veritas reuelarat: meritò illos hoc præiudicio vtentes,
& in his, quæ dudum abdicata fuerant, immorantes, pij docto-
ris grauitas notat: quod qui curauerunt omnes ſenſus ipſius in-
dagare, noluerunt cum eius eruditione proficere. Sed iam con-
ſideremus quale ſit, quod de ſubſequentibus adnotaſtis.

CAPVT II

DVBIVM IIII.

Eiuſdem lib. cap. 5. NON *quia credere vel non credere, non eſt in arbitrio volunta-
tis humanæ; ſed in electis præparatur voluntas à Domino.*
Pro. 8 ſecundum 70. Iungamus quod ſequitur, vt quod propoſitum eſt, de conne-
Ibidem cap. 5. & 6. xo ſermone ſit clarius: *Ideo ad ipſam quoque fidem, quæ in vo-
luntate eſt, pertinet. Quis enim te diſcernit? quid autem habes
1 Cor. 4. quod non accepiſti? Multi audiunt verbum veritatis, ſed alij cre-
dunt, alij contradicunt. Volunt ergo iſti credere, nolunt autem
illi. Quis hoc ignoret? quis hoc neget? Sed cùm aliis præparetur,
aliis non præparetur voluntas à Domino, diſcernendum eſt vtri-
que: quid veniat de miſericordia, quid de iudicio. Quod quærebat
Rom 11. Iſraël, hoc non eſt conſecutus; electio autem conſecuta eſt, cæteri
Eſa 6. verò excæcati ſunt, ſicut ſcriptum eſt, Dedit illis ſpiritum com-
punctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant vſque
Pſa. 68. in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat menſa eorum in la-
queum, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurentur
oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Ecce
miſericordiam & iudicium miſericordia in electione, quæ conſecu-
ta eſt iuſtitiam Dei; iudicium verò in cæteros, qui excæcati ſunt:
& tamen illi quia voluerunt, crediderunt: illi, quia noluerunt, non
crediderunt. Miſericordia igitur & iudicium, in ipſis voluntati-
bus facta ſunt: electio quippe iſtis gratiæ eſt, non vtique merito-
Rom. 11. rum. Superius enim dixerat: Sic enim in hoc tempore reliquiæ per
A electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex
operibus: alioquin gratia, iam non eſt gratia. Gratis ergo conſecuta
eſt quod conſecuta eſt electio. Non præceſſit eorum aliquid quod
priores darent, & retribueretur illis. Pro nihilo enim ſaluos fecit
eos. Cæteris autem qui excæcati ſunt, ſicut ibi non tacitum eſt, in* Pſal. 55.
retributione factum eſt. Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & Pſal. 24.
veritas. Inueſtigabiles autem ſunt viæ ipſius. Inueſtigabilis igitur Rom. 11.
miſericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuſtè iudicat. Hæc
omnia apud pium catholicumque lectorem, quid offenſionis
pariunt? quid contradictionis incurrunt? Nunquid falſum eſt,
quòd præparatur voluntas à Domino? Nunquid non quotquot Prou. 8 ſecundum 70.
ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei? Nunquid hominem ab homine Rom. 8.
natura diſcernit, ac non potius gratia ab infideli fidelem? Nun-
quid poteſt vllus dicere habere ſe, quod non accepit? aut quaſi 1 Cor 4.
de non accepto, ſed proprio gloriari? quod ſi non accepiſſet,
vtique non haberet. Nunquid dubium eſt, cùm verbum verita-
tis prædicatur, alios voluntate credere, alios voluntate non cre-
dere? Sed cùm illorum cor Deus aperuerit, illorum autem non
aperuerit, diſcernendum eſt quid veniat de miſericordia, quid
B de iudicio. Poſt commemorationem autem Apoſtolicæ ſen-
tẽtiæ, quam propheticis teſtimoniis aſtruit, quòd iuſtitiam Dei, Rom. 11.
quam Iſraël quærens conſecutus non eſt, electio ſit conſecuta
per gratiam, cæteris ex retributione cæcatis, nunquid non ve-
riſſimè dictum eſt, *Ecce miſericordia & iudicium, miſericordia in
electione, quæ conſecuta eſt iuſtitiam Dei; iudicium verò in cæte-
ros, qui excæcati ſunt?* Et paulò pòſt: *Gratis ergo conſecuta eſt,
quod conſecuta eſt electio. Non præceſſit aliquid eorum quod prio-
res darent, & retribueretur illis: pro nihilo ſaluos fecit eos. Cæteris
autem qui excæcati ſunt, ſicut ibi non tacitum eſt, in retributione
factum eſt.* Quis hic locus querimoniæ, niſi apud inimicos gra-
tiæ: qui niſi ad retributionem referatur quod gratis datur, ad
iniquitatem volunt pertinere quod redditur? Deinde quod de
Propheticis intulit verbis: *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia &* Pſal. 24.
veritas, quis negatur? Aut quod de Apoſtolico adnexuit ſenſu:
Inueſtigabiles ſunt autem viæ ipſius? Inueſtigabiles igitur ſunt, & Rom. 11.
miſericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuſtè iudicat. Non
eſt ergo ſanarum mentium iſta reprehendere: & inueſtigabiles
vias Domini, hoc eſt, dona miſericordię & iudicia veritatis, Pe-
lagianorum elationi penetrabilia deputare. Quia ſecundum
C ipſos nõ latet conſilium Dei, nec in occulto eſt diuinæ ratio vo-
luntatis, ſi erga omnem hominem tam gratia Dei, quàm & ira
meritò eſt.

DVBIVM V.

CAPVT III. Eiuſdem Lib. cap. 9.

POST hæc poſuiſtis quod infrà dictum eſt: *Fides igitur &
inchoata, & perfecta, donum Dei eſt. & hoc donum quibuſdam
dari, quibuſdam non dari non dubitet, qui non vult manifeſtiſſimis
ſacris literis repugnare.*

HOC qui non recipit, cuius videtur eſſe ſententiæ, niſi dicẽ-
tis: fides per quam iuſtificor, ex me eſt: & hoc bonum, ex quo Abac. 2.
iuſtus viuit, non accepi per gratiam, ſed habeo per naturam? Si
ergo fides donum Dei non eſt, fruſtra & Eccleſia pro non cre-
dentibus orat vt credãt, & ſufficit impiis magiſterium legis ad-
hiberi: de qua dictum eſt: Si ex lege eſt iuſtitia, ergo Chriſtus Gal. 2.
gratis mortuus eſt: quod ſimiliter dici poteſt etiam de natura.
Fruſtra etiam apoſtolus gratias agit Deo pro his qui Euãgelium 2 Theſſ. 2.
receperunt: cùm hoc ſecundum Pelagianos non Dei ſit præſti-
tum munere, ſed ex ſola habeatur hominum voluntate. Et fru-
ſtra quibuſdam precatur idẽ Apoſtolus, vt ſit eis pax & charitas Rom 1.
cũ fide à Deo patre & Dño Ieſu Chriſto: vt iam nõ ſolũ de fide, 1 Cor 13.
ſed etiam pace & charitate, ſuperbia hęreticorum conuincatur Rom. 3.
D dicere de proprio ſe has habere virtutes. Quòd ſi hæc ex homi-
ne ſunt, quid obeſt vt non ex ſemetipſo habeat & cætera bona
quę inferiora ſunt, cùm audeat ſibi deputare quę ſumma ſunt, &
ſine quibus alia, quamuis multa & clara, non proſunt? Nõ po-
teſt itaq. meritò refutari quod dictũ eſt: Fides igitur & inchoata
& perfecta, donũ Dei eſt: quia eadẽ & Apoſtoli vox eſt, dicẽtis,
Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis: Dei enim Epheſ. 2.
donum eſt, non ex operibus: ne fortè quis extollatur. Et, Vobis Philip. 1.
donatum eſt pro Chriſto, nõ ſolùm vt in eum credatis, ſed etiã
vt patiamini pro eo. Et iterum, Per patientiam curramus ad Hebr. 12.
propoſitum nobis certamen, aſpicientes in autorem fidei, & cõ-
ſummatorem Ieſum. Quibus, & plurimis aliis teſtimoniis diui-
narum ſcripturarũ, indubitanter agnoſcitur: quoniam, ſicut ab
hoc viro definitũ eſt, *fides & inchoata & perfecta, donũ eſt Dei:
& hoc donũ*, inquit, *quibuſdã dari, quibuſdam non dari omnino
non dubitat, qui non vult manifeſtiſſimis ſacris literis repugnare.*
Non putemus hoc veraciter dictum, ſi omnes homines fideles
ſunt:

ſunt: ſed cùm alij credant, alij verò non credant, dicatque Apo-
1 Theſ. 3. ſtolus, Non enim omnium eſt fides: quis non videat fidem, quam acceperunt qui habent, non accepiſſe qui non habent?

Capvt VIII. Eodem lib. cap. 9. Rom. 5.

Dvbivm VI.

Deinde ait: *Cur autem non omnibus detur, fidelem mouere non debet, qui credit ex vno omnes iſſe in condemnationem ſine dubitatione iuſtiſſimam: ita vt nulla eſſet Dei iuſta reprehenſio, etiam ſi nullus inde liberaretur. Vnde conſtat, magnam eſſe gratiam quod plurimi liberantur, & quid ſibi deberetur, in eis qui non liberantur agnoſcunt: vt qui gloriantur, non in ſuis meritis, quæ paria vident eſſe damnatis, ſed in Domino glorientur. Cur autem iſtum potius quam illum liberet: inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ ipſius. Melius enim & hic audimus aut dicimus:*
Rom. 9. *O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? quam dicere audeamus, quaſi nouerimus quod occultum eſſe voluit, qui tamen aliquid iniuſtum velle non potuit.*

Hæc omnia ſi non rectè dicta ſunt, ſcrutabilia ſunt iudicia Dei, & veſtigabiles viæ eius. Nec occultum eſt, quare ille potiùs quàm iſte ſaluatur: & in ſe non in Domino gloriabitur, qui aliis vitio ſuo pereuntibus electione dignus inuentus eſt. Ac
B ſic iuſtitia quidé erit quòd plurimi damnãtur: ſed nõ erit gratia quòd plurimi liberãtur. Abſit hęc à catholicis cordibus, abſit talis impietas, vt quenquam putemus meritis ſuis erui de poteſtate tenebrarum, & in regnũ filij Dei debita, non gratuita adoptione transferri. Magno peccato periit Adam, & in illo omnes perierunt. Quia omni homini damnata natiuitate genito, hoc in Adam debetur vt pereat. Et ſicut non poſſumus conqueri de eo quòd in præteritis ſeculis dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas: ita iuſtã nõ haberemus querelam, ſi cũ eis cũ quibus nobis fuit cauſa communis, ceſſante adhuc gratia periremus. Quæ tamen ſicut tunc de omni mundo eruit paucos: ita nunc de vniuerſo genere hominum ſaluat innumeros non ſecundum opera
2 Tim. 1. noſtra, ſed ſecundum ſuum propoſitum, & gratiam quę data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tempora æterna.

Cap. V. Ibidem cap. 14.

Dvbivm VII.

Svbnexviſtis etiam, quod poſt multa differens ait: *Eſt ergo in malorum poteſtate peccare; vt autem peccando hoc vel hoc*
C *illa malitia faciant, non eſt in eorum poteſtate, ſed Dei, diuidentis tenebras, & ordinantis eas: vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur niſi voluntas Dei.*

Ibidem. Qvod cùm ſit apertiſſimæ veritatis, miror inter obſcura decerptum: quaſi non ex cohærentibus potuerit omnis hæſitatio lectoris abſolui. Inſpicite ergo quod ſequitur: *Legimus,* in-
Act. 4. quit, *in Actibus Apoſtolorum, quòd cùm dimiſſi a Iudæis Apoſtoli veniſſent ad ſuos, & indicaſſent quanta eis ſacerdotes & ſeniores fecerunt, leuauerunt illi vocem vnanimes omnes ad Dominum, & dixerunt: Domine tu es qui feciſti cælum & terrã, & omnia quæ in eis ſunt, qui per os patris noſtri Dauid ſancti pueri tui*
Pſal. 2. *dixiſti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ, aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtũ eius? Conuenerunt enim in veritate in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuũ Ieſum quem vnxiſti, Herodes & Pilatus & populus Iſraël, facere quanta manus tua & conſilium prædeſtinauit fieri.* Si ergo quæ per os patris noſtri Dauid ſpiritus ſanctus prophetauit, aliter intelligi vllo modo quàm ab Apoſtolis ſunt intellecta, nõ poſſunt, & Hero-
D des ac Pilatus & populus Iſraël fecerunt, quanta manus Dei & conſiliũ prædeſtinauit fieri; quid inconueniens ait admirabilis diſputator? *eſt,* inquiens, *in malorum poteſtate peccare; vt autem peccando hoc vel hoc illa malitia faciant, non eſt in eorum poteſtate, ſed Dei diuidentis tenebras & ordinantis eas: vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur niſi voluntas Dei.* Malè enim velle facillimum eſt malis: & eorum damnabilem voluntatem non dubium eſt à Dei poteſtate cõcludi, vt effectum cupiditatis ſuæ, niſi ille permiſerit, habere non poſſint. Vti autem ſapientiam & iuſtitiam Dei etiam malorum operibus, quæ ex ipſorum prodeunt appetitu, ad implenda conſilia & iudicia ſua, nullus, vel tenuiter ſecundum pietatem doctus, ignorat: qui videt Dei patris optimam voluntatem, non parcentis filio ſuo, ſed pro nobis omnibus tradentis eum, peſſima traditorum Iudæ & Iudæorum voluntate completam. Et qui in Euangelicis paginis legit, dicente Pilato ad Ieſum,
Ioan. 19. Mihi non loqueris? neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem habeo dimittendi te? reſpondiſſe Dominum: Non haberes in me poteſtatẽ vllam, niſi eſſet tibi data deſuper. Diuidit itaq. Deus inter lucẽ & tenebras: nec ideo inculpabiles

A ſunt tenebræ, quia eis bene vtitur Deus, qui etiam de opere ipſorum, quod filiis lucis in bonum procederet, ordinauit: tantum progredi ſinens malitiam nocere cupientium, quantũ eam ſanctis ſuis vel caſtigandis nouit vtilem vel probandis: vt hinc etiam quòd faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur niſi voluntas Dei.

Dvbivm VIII.

Capvt VI. Ex libro de dono perſeuer. c. 14.

Seqvitvr deinceps quod in libro inuenitur ſecundo: *An quiſquam dicere audebit, Deum non præſciſſe quibus eſſet daturus vt crederent, aut quos daturus eſſet filio ſuo, vt ex eis non perderet quenquam? Quæ vtique ſi præſciuit, profectò beneficia ſua, quibus nos dignatur liberare, præſciuit. Hæc prædeſtinatio ſanctorum, nihil aliud eſt, quàm præſcientia ſcilicet & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſimè liberantur quicunque liberantur. Cæteri autem vbi, niſi in maſſa perditionis iuſto diuino iudicio relinquuntur, vbi Tyrij relicti ſunt & Sidonij, qui etiam credere* Matth. 11.
potuerunt, ſi mira illa Chriſti ſigna vidiſſent? Sed quoniam vt crederent, non eis erat datum, etiam vnde crederent, eſt negatum.

Qvi iſtis reſiſtunt, hoc ſentire apertiſſimè probantur, quòd fides non ſit donum Dei, & quòd gratia nõ præueniat liberum
B arbitriũ, ſed ſequatur, & quòd gratia Dei ſecundũ merita noſtra detur. Nam ſi aliquid conferri homini per gratiam confitentur, & id non accipit niſi fides, quæ accepta non eſt, in ipſa eſt meritum, cui non donum datur, ſed debitum redditur. In hac ſententia poſiti, conſequenter ſapiunt, eos eſſe prædeſtinatos in vitam æternam, quos per liberæ voluntatis arbitrium fideles futuros præſcierit Deus, vt ipſa electorum prædeſtinatio non ſit niſi retributio. Atque ita, in his qui prædeſtinati ſunt ſecundum propoſitum eius qui vniuerſa operatur, nõ operetur Deus fidem: nec vlla ſint hominis merita, ſi Deus operatur vniuerſa. Verè qui iſta ſentiunt, fidem non acceperũt; aut quam acceperant perdiderunt, ſequendo vaniſſimam Pelagianorum ſuperbiam, & in ſe, & in Domino gloriando, qui operatur omnia in omnibus, bona profectò, non mala. Et ſi omnia bona, vtique & fidem, ſine qua nemo poteſt placere: & quę eſt virtutum omnium fundamentum. Quale eſt autem, vt, cùm Dei ſit ædifica- 1 Cor. 3.
tio: Et niſi Dominus ædificauerit domũ, in vanum laborent qui Pſal. 126.
C ædificant eam: aut nolint iſti fundamentum ad ædificium pertinere, aut ſe velint inchoare, quod Dominus poſſit extruere? Non erit ergo illis principium filius Dei, non fundabuntur in ipſo angulari lapide Chriſto Ieſu: nec de eis dictum eſt, Firmum 2 Tim. 2.
autem fundamentum Dei ſtat: quia totam electionem ſuam ſolubili terræ & ſucciduo cineri ſuperponunt. Agnoſcamus itaque ſapienter, piéque fateamur, præſciſſe incõmutabiliter Deũ quibus eſſet daturus vt crederent, aut quos daturus eſſet filio ſuo, vt ex eis non perderet quenquam. Et ſi hæc præſciuit, beneficia ſua illum, quibus nos dignatur liberare, præſciſſe. Et hanc eſſe prædeſtinationem ſanctorum; præſcientiam ſcilicet & præparationem gratiæ Dei, qua certiſſimè liberantur. Cæteros autem quicunque non liberantur, quos à generali perditione humani generis gratia non exemit, iuſto nouerimus iudicio nõ exemptos: & quid nobis remiſſum ſit, in eis diſcamus, de quorũ queri damnatione non poſſumus. Non eſt enim iniquitas apud Rom. 9.
Deum, neque quiſquam ſub iudicio eius innocens perit. Sicut enim hic ipſe inſignis gratiæ prædicator alibi ait: *Reddet omni-* De gratia & libero arbitrio, cap. 23.
no Deus & mala pro malis, quomodo iuſtus eſt; & bona pro malis, quomodo bonus eſt; & bona pro bonis, quomodo iuſtus & bonus eſt;
D *tantummodo mala pro bonis non reddit quomodo iniuſtus non eſt. Reddit ergo mala pro malis, pœnam pro iniuſtitia; & reddit bona pro malis, gratiam pro iniuſtitia; & reddit bona pro bonis, gratiam pro gratia.* Cùm aliqui pereunt, non dubitemus ipſorum meritis deputari quòd pereunt; quos vtique poſſet Deus miſericorditer liberare, ſi vellet. Et cùm aliqui liberantur, non audeamus definire, quòd digni fuerint liberari: quos vtique poſſet Deus iuſtè damnare ſi vellet. Quare autem nõ omnes, aut quare illos potius quàm illos liberet, nec neceſſarium eſt quærere, nec poſſibile reperire: cùm omiſſis diſcretionis iſtius cauſis ſcire ſufficiat, quòd nec miſericordia iuſtitiam, nec iuſtitia auferat miſericordiam apud eum, à quo nemo niſi iuſtè damnatur, nemo niſi miſericorditer liberatur. De Tyriis verò & Sidoniis quid aliud Matth. 11. Luc. 10.
poſſumus dicere, quàm non eſſe eis datum vt crederent, quos etiam credituros fuiſſe ipſa Veritas dicit, ſi talia, qualia apud non credentes facta ſunt, virtutum ſigna vidiſſent? Quare autem hoc eis negatum fuerit, dicant, ſi poſſunt, qui calumniantur: & oſtendant, cur apud eos Dominus mirabilia, quibus profutura non erant, fecerit. Nos etiam ſi rationem facti, & profunditatem iudicij eius penetrare non poſſumus, manifeſtiſſimè tamẽ

ſcimus, & verum eſſe quod dixit, & iuſtum eſſe quod fecit. Et non ſolùm Tyrios & Sidonios, ſed etiam Corazin & Bethaſaida potuiſſe conuerti, & fideles ex infidelibus fieri, ſi hoc in eis Dominus voluiſſet operari. Neque enim vlli falſum videri poteſt quod Veritas ait, Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à patre meo: &, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autẽ nõ eſt datum: &, Nemo nouit filiũ niſi pater, neque patrẽ quis nouit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare: &, Sicut pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult viuificat: &, Nemo poteſt dicere Dominũ Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. His diuinarum vocum autoritatibus eruditi gratias agamus Deo qui dedit nobis ſpiritum fidei & virtutis, continentiæ & charitatis, ſapientiæ & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis ac timoris ſui. Quę bona ſi nõ dediſſet nobis, qui omnia operatur in omnibus, prorſus non haberemus in nobis: & cum his, qui non cognouerunt Dominũ, aut cùm cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: ſed hoc ipſum ſuæ ſapientiæ deputãtes, ſtulti facti & obſcurato corde euanuerunt in cogitationibus ſuis: Cum his, inquam, ſederemus in tenebris & in vmbra mortis, nec querelam habẽtes de pœna, nec excuſationem de ignorantia, nec præſidium de natura.

Ioan. 6. Luc. 8. Matth. 11. Luc. 10. Ioan. 5. 1 Cor. 12. Ibidem. Rom. 1.

CAPVT VII. *Ibid. cap. 15.*

DVBIVM X.

NVNC iam quod ſequitur, quale ſit videamus: *Sed aiunt, vt ſcribitis, neminem poſſe correptionis ſtimulis excitari, ſi dicatur in conuentu Eccleſiæ audientibus multis: Ita ſe habet de prædeſtinatione definita ſcientia voluntatis Dei, vt alij ex vobis de infidelitate accepta obediendi voluntate veneritis ad fidem, vel accepta perſeuerantia permaneatis in fide. Cæteri verò qui in peccatorum delectatione remoramini, ideo nondum ſurrexiſtis, quia necdum vos adiutorium gratiæ miſerantis erexit. Veruntamen ſi qui eſtis nondum vocati, quos gratia ſua prædeſtinauerit eligendos, accipietis eandem gratiam qua velitis, & ſitis electi. Et ſi qui obeditis, ſi prædeſtinati eſtis reijciendi, ſubtrahentur obediendi vires, vt obedire ceſſetis.*

STVPEO ſanctitatem veſtram obiectionem calumniantiũ, à perſona defenſoris gratię non potuiſſe diſcernere: & verba obtrectantium ei ipſi, qui obtrectatoribus ſuis reſpondet, aptaſſe. Hæc enim de doctrina catholici viri quidam nequiter & nugatoriè iactitabant, quòd qui talem Dei gratiam prædicaret, vt fides & obedientia, cæteræque virtutes, & in eis vſque in finem perſeuerantia, non niſi ex dono Dei habere poſſe credantur, cõſequens eſſe, vt talibus verbis vteretur ad populũ, & huiuſmodi denunciationibus omnem liberi arbitrij euitaret induſtriam. Quod quia piiſſimus doctor literis eorũ, ad quos ſcribit, agnouerat, ideo ait: *Sed aiunt, vt ſcribitis:* & poſtea, *Iſta cùm dicunt.* Ex hoc ergo potuiſtis aduertere non ipſum hæc dicere, ſed eos, de quibus dixit, *Sed aiunt, vt ſcribitis:* &, *Iſta cùm dicunt.* Quod ſimiliter Apoſtolus ait, ſicut aiunt nos quidam dicere, Faciamus mala, vt veniant bona. Inferius autem vbi plenius ad iſta reſpõdet, multo manifeſtius patet, quàm hæc ab ipſo nunquam taliter dicta ſint, & quãtum ei huiuſmodi prædicationis forma diſpliceat. Quam corrigens & mundans atque emendans, tolerabiliorem audientibus facit: quæ vera ſunt temperans, quæ falſa ſunt reſecans, & poſt multa adiiciens: *Iam verò quod illis verbis connectitur, miror ſi vllo modo poteſt in populo Chriſtiano quiſquã infirmus patienter audire, cùm dicitur eis, Et ſi qui obeditis, ſi præſciti eſtis reijciendi, ſubtrahentur obedientiæ vires, vt obedire ceſſetis. Hoc enim dicere, quid videtur aliud eſſe, quàm malè dicere, aut mala quodam modo prophetare?* Et poſt hæc cùm diceret, qualiter de his loquendum eſſet in populo, proprij ſenſus verba connexuit, dicens: *Illum etiam modum, quo vtendum eſſe in prædeſtinationis prædicatione nos diximus, loquenti ad populum non exiſtimo debere ſufficere, niſi hoc, vel aliquid huiuſmodi addat, vt dicat, Vos itaque etiam ipſam obediendi perſeuerãtiam à patre luminum, à quo deſcendit omne datum optimum, & omne donũ perfectum, ſperare debetis, & quotidianis orationibus poſcere: atque hoc faciendo confidere, non vos eſſe à prædeſtinatione populi eius alienos: quia etiam hoc, vt faciatis, ipſe largitur. Abſit autem à vobis ideo deſperare de vobis, quoniam ſpem veſtram in ipſo habere iubemini, non in vobis. Maledictus enim omnis qui ſpem habet in homine: & bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine: quia beati omnes qui confidunt in eum. Et hanc ſpem tenentes, ſeruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore: quoniam de vita æterna, quam filiis promiſſionis promiſit non mendax Deus ante tempora æterna, nemo poteſt eſſe ſecurus, niſi cõſummata fuerit iſta vita quæ tentatio eſt ſuper terram: ſed faciet perſeuerare in ſe vſque ad huius vitæ finem, cui quotidie dicimus, Ne nos inferas in tentationem.* Videtíſne, obſecro, quantum diſtet hic ſermo ab eo, quem compoſuit malignitas obloquentium: qui ſtuduerunt etiam ea quæ rectè dicit, exquiſita verborum fraude corrumpere? De quo idem doctor rectiſſimè ait: *Doloſi autem vel imperiti medici eſt, etiam vtile medicamentum ſic alligare, vt aut non proſit, aut obſit.* Et iterum de ſimili ineptia: *Nempe*, inquit, *hoc veriſſimum eſt, ita ſanè, ſed improbiſſimum, importuniſſimum, incongruentiſſimum; non falſum eloquio; ſed non ſalubriter valetudini humanæ infirmitatis appoſitum.* Non igitur neceſſe eſt de his rationem reddere, quæ & ab aliis dicta, & ab ipſo oſtendimus improbata: ita tamen, vt nihil tibi per falſorum admixtionem præripi pateretur ex veris. Quamuis enim nũquam tam inſipienter locutus ſit ad populum Chriſtianum, & id quod mendax obtrectatio ineptiſſimè finxit, horruerit: pia tamen, conſtantique doctrina abundanter probauit, prædicandam eſſe Eccleſiæ prædeſtinationem, in qua eſt gratiæ præparatio: & gratiam, in qua eſt prædeſtinationis effectus: & præſcientiam Dei, qua ante ſecula æterna quibus eſſet collaturus ſua dona, præſciuit. Cuius prædicationis quiſquis eſt impugnator, apertiſſimus eſt Pelagianæ elationis adiutor. Hoc autem quod in fine poſuiſtis, ſuperiori capitulo, vbi Tyriorum & Sidoniorum mentio facta eſt, debuit copulari: quia etiam in libri corpore, eidem cauſæ, ſine cuiuſquam diuerſæ diſputationis interiectione, connexum eſt. Vnde & reſponſio, quam præcedentibus ſubdidi, poteſt etiam ad iſtas ſufficere: in quibus nulla eſt obſcuritas, ſi de fide prædeſtinationis & gratiæ Dei, ex qua eſt omnium bonorum origo perſeuerantiaque meritorum, hoc teneatur, quod habet veritas.

Rom. 3. Ibidem. Cap. 22. Ibidem. Iacobi 1. Hier. 17. Pſal. 117. Pſal. 2.

A B

Finis libri tertij.

D. PROSPERI

REGIENSIS EPISCOPI, aduerſus calumniatores doctrinæ B. Auguſtini RESPONSIONVM LIBER QVARTVS, qui eſt contra Collatorem.

ARGVMENTVM.

C IOANNES *Caſſianus monachus & presbyter, Chryſoſtomi fuit aliquando diſcipulus, qui Conſtantinopoli profugus Maſſiliam venit, Galliæ ciuitatem; vbi ob pietatis & eruditionis opinionem non parũ ſibi honoris & authoritatis cõciliauit. Fuit autem is vel præcipuus qui doctrinæ illic B. Auguſtini De gratia Dei aduerſus Pelagium, reſtitit, multorumq́; animos à veritate ad hæreſim Pelagianam abduxit. Vnde & inter cætera librum edidit, quem inſcripſit, Collationes patrum: in quo coll. 13. cui titulus De protectione Dei, ſub perſona Cheremonis abbatis, quem ibi loquentẽ inducit, dicere conatur contra B. Auguſtinum, prima pietatis initia, quibuſdam ſaltem, non ex Dei gratia, ſed ex ſemetipſis eſſe; recidens in illud toties damnatum, gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, eoq́; nec verè gratiam eſſe. Eum librum hic Proſper refellit, ſed honoris cauſa, nomine authoris ſuppreſſo.*

GRATIAM Dei, qua Chriſtiani ſumus, quidam dicere audent à ſanctæ memoriæ Auguſtino epiſcopo non rectè eſſe defenſam, libróſque eius contra errorem Pelagianum conditos, immoderatis calumniis impetere non quieſcunt. Quorum intus interſtrepens domeſtica malignitas non minus ſpernenda eſſet, quàm foris latrans hæretica loquacitas; niſi eiectis extra ouile Dominicum lupis, ſub nomine ouium ſuffragarentur, eſſentque eiuſmodi, vt nec ordo eorũ in eccleſia, nec ingenia deſpicienda videantur. Siquidem habentes ſpeciem pietatis in ſtudio, cuius virtutem diffitentur in ſenſu; trahunt ad ſe multos ineruditos, & nõ habentia ſpiritum diſcretionis corda conturbant: atque in eum ſtatum deducere cauſam eccleſiæ moliuntur, vt dum noſtros aſſirmant non veraciter pro gratia locutos, inimicos gratiæ perſuadeant iniuſtè damnatos eſſe. Non ergo negligendum eſt hoc malum, quod ab occultis paruiſque ſeminibus augetur quotidie, & ab ortu ſuo latius longiuſque diſtenditur: ſed ſtudendum eſt, in quantum Dominus adiuuat, vt fallacium calumniatorum hypocriſis detegatur, qui ex ipſa iniuriæ magnitudine, quam in vno cunctis, ac præcipuè Apoſtolicæ ſedis pontificibus intulerunt, ab indoctis & parum cautis, excellentioris ſcientię iudicantur, & miſero

Cap. 1. Matth. 7.

D

peruer-

peruerſoque ſucceſſu facilem mendacio conſenſum eliciunt, quia reuerētiam ſibi præſumptione pepererunt. Nec enim, cùm ſint bonæ opinionis viri, credantur vllo modo tarditate intelligentiæ, aut temeritate iudicij, in ſuperfluæ querelæ conclamationem potuiſſe prorumpere; ac non potius magno ingenio ac vehementi ſtudio laboraſſe, vt ſubtiliſſimi tractatoris diſputationibus comprehenſis, cenſura nunc diſtrictior & inſpectio ſagacior inueniret, quod antea ſecurus fauor & benignitas incurioſa non viderat. Vnde ergo hæc diligentia tam ſeweri emerſit examinis? Vnde in hanc auſteritatem ſupercilium tam tetricæ frontis ſe armauit, vt menſuras ſenſuum, pondera locutionum, numeros ſyllabarum inſidioſus ſcrutator euentilet, magnúmq. ſe aliquid conficere præſumat, ſi catholico prædicatori notam erroris affigat? quaſi incognitum aliquod opus, & quod hactenus latuerit impetatur; ac non illa his morſibus doctrina lanietur, quæ nouorum hæreticorum commēta diſiecit, & diabolicū tumorem Pelagianæ elationis eliſit. Viginti amplius annis contra inimicos gratiæ Dei catholica acies huius viri ductu pugnat, & vincit. Vincit, dico, quia nō patitur reſpirare quos vicit, & in quorū excidium, vnam cunctorū ſacerdotum manu ſententiam ſcripſit. Pulſi pontificio, & communione priuati, querantur quaſi de felicitate noſtræ victoriȩ, & arment in nos linguas ſuas, qui exulare à veritate, quàm ciues eſſe eccleſiæ maluerunt: noſtri autem concorporales, ac participes gratiæ Chriſti, cur de his armis quibus communis fides eſt defenſata, cauſantur? Cur bellum confectum retractant, & munitiones ſecuræ dudum pacis infirmant? An victores diſplicent, & victi placent? tantáque inſolentia damnati fouentur errores, vt prauitatis inuidia, & authores noſtri pulſentur & iudices? An verò ita ſe nouorū cenſorum norma exactior temperauit, vt & nulla eorum quæ exciſa ſunt, aſſerat; & quædam ex his quæ defenſa ſunt, reſpuat? Ecce ſalua catholicæ pace victoriæ, ſalua indiſſolubilium reuerentia decretorum, parati ſumus patronos doctrinæ emendatioris audire, & circumciſas ab omni errore lineas ſubtiliſſimæ diſcretionis agnoſcere, conſtituatur in medio quod de nouis emerſit ingeniis.

CAPVT II. Et ne ad obſcurandam ſcientiam doctiorum ea exagitare videamur, quæ vulgus ignobile, & procax ineptorū loquacitas intemperanter effundit, vnius potiſſimum definitiones, quem non dubium eſt illis omnibus in ſanctarum ſcripturarum ſtudio præſtare, referemus. Quas etiam ob hoc ſolùm interim in diſceptatione oportet adſumere, quia vtrum ita ſe habeant, non poteſt dubitari. Scriptæ enim ſunt, & authoris ſui editione publicatæ: nec iam, an ſint, quærendum eſt: ſed quid doceant, demonſtrandum. Igitur in libro cuius prænotatio eſt, *Caſsianus collat. 13.* De protectione Dei, vir quidam ſacerdotalis ordinis, qui diſputandi vſu inter eos, quibus cum degit, excellit, abbatem quendam introducit de gratia Dei & libero arbitrio diſſerentē, cuius ſe oſtendit per omnia probaſſe, ac ſuſcepiſſe ſentētiam. Vt iam non cum illo nobis ſit negotinm, qui fortè tales opiniones ſuas aut negando refutaret, aut corrigendo dilueret: ſed cum iſto, qui ad inſtrumentum inimicorum gratiæ Dei, talem ſtuduit proferre doctrinam. Qui tamen inter initia diſputationis, à veritatis pietate non diſſonat, & iuſto honorari præconio meretur: niſi præcipiti læuoque progreſſu, ab inchoata rectitudine deuiaret. Nam poſt comparationem agricolæ, cui formam ſub gratia ac fide viuentis aptauit, & cuius infructuoſum eſſe dixit laborem, niſi per omnia Dei auxilio iuuaretur, intulit definitionem *Cap. 3.* catholiciſſimam dicens: *Quibus manifeſtè colligitur, non ſolùm actuum, verùm etiam cogitationum bonarum ex Deo eſſe principium: qui nobis & initia ſanctæ voluntatis inſpirat, & virtutem atque opportunitatem eorum quæ rectè cupimus, tribuit* *Iacobi 1.* *peragendi. Omne enim datum bonum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum: qui & incipit quæ bo-* *2 Cor. 9.* *na ſunt, & exequitur, & conſummat in nobis, dicente Apoſtolo: Qui dat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum: præſtabit, & creſcere faciet, fructus iuſtitiæ veſtræ.* Hìc, ne quis putaret nihil ſupereſſe, quod per liberum ageretur arbitrium, non irrationabiliter adiecit quo probaret non auferri illud his donis, ſed potiùs roborari: niſi reuolutum ad iniquitates ſuas, ab auxilio Dei ſe malit auertere. *Noſtrum verò eſt vt quotidie attrahentem* *Act. 7.* *nos gratiam Dei humiliter ſubſequamur; ne dura ceruice & incircumciſis auribus eidem reſiſtentes, per Hieremiam mereamur au-* *Hier. 8.* *dire: Nunquid qui cadit, non reſurget? aut qui auerſus eſt, non reuertetur? Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Hieruſalem auerſione contentioſa? Indurauerunt ceruices ſuas, & noluerūt reuerti.* Et infrà, cùm omnia virtutum ſtudia Dei gratia indigere do-

A cuiſſet, probabiliter addidit, dicens: *Quæ omnia, ſicut deſiderari à nobis iugiter abſq. diuina inſpiratione non poſſunt: ita ne perfici quidem ſine eius auxilio vllatenus queunt.* In ſeptimo autē capi- *Nam & cap. 8.* tulo, generalē volens oſtendere gratiam Chriſti, quȩ nullum vſquequaq. hominū prætermittat, & rebelles quoq. aduerſoſque non deſerat: *Adeſt*, inquit, *inſeparabiliter nobis ſemper diuina protectio, tantaq́; eſt erga creaturam ſuam pietas creatoris, vt non ſolùm comitetur eam, ſed etiam præcedat iugiter prouidentia.* In quo poteſt videri ob hoc comitem dixiſſe prouidentiam, quia etiam deſerentes ſe plerumque nō deſerat; vel quia omnes quos præuenit, eoſdem etiam ſubſequatur. Sequitur autem, dicens: *Qui cùm in nobis ortum quendam bonæ volūtatis inſpexerit, illuminat eam cōfeſtim, atq. confortat & incitat ad ſalutem: incremētum tribuens ei, quam vel ipſe plantauit, vel noſtro conatu viderit emerſiſſe.* Et hic poteſt adhuc dicere, illius ſe ortū bonæ voluntatis ſignificaſſe, cuius à Deo ſint plantata vel inſpirata principia: quia ab illuminatis iam cordibus poſſunt ſalubres prodire conatus, qui ideò ipſius hominis proprij eſſe dicuntur; quia iā bonorum conatuum acceperit facultatem, & eorū ſemina ad ſuū B referantur authorem. Sed capitulo nono ſubdit, & dicit: *Vnde non facilè humana ratione diſcernitur, quemadmodum Dominus petentibus tribuat, à quærētibus inueniatur, aperiatq; pulſantibus.* *Eſa. 65.* *Et rurſus inueniatur à non quærentibus ſe, palàm appareat inter illos, qui illum non interrogabant. Tota die extendat manus ſuas ad populum non credentem ſibi & contradicentē: reſiſtentes ac longè poſitos vocet: inuitos attrahat ad ſalutem. Peccare cupientibus, explendæ copiam ſubtrahat voluntatis: ad nequitiā properātibus, benignus obſiſtat.* Iam hic quaſi per inſcrutabilē diuerſitatem introducitur definitio, qua docetur multos ad gratiam venire ſine gratia, & hūc affectū petendi, quærendi, atque pulſandi habere quoſdā de vigilantia liberæ voluntatis. Quæ tamen in aliis tanta auerſione obcæcata perhibetur, vt nullis cohortationibus ſit reuocabilis, niſi per vim trahētis inuita ducatur: quaſi nō toto multiformis gratiæ opere hoc in omniū agatur animis, vt ex nolentibus fiant volētes: aut quiſquā ex his qui iā iudicio rationis vtūtur, poſſit fidē niſi volūtate ſuſcipere. Vnde tā ineptū eſt dicere, quòd quiſquā ad participationē gratiæ tendat inuitus, quàm aſſerere quòd vllus ad eam non ſpiritu Dei veniat incitatus. Citò ergo hic diſputator præmiſſæ definitionis oblitus eſt, citò à ſen- C tentia ſua inſtabilitate & leuitate diſceſſit. Dixerat enim, regulariter, non ſolùm actuū, verùm etiam cogitationum bonarum ex Deo eſſe principium. Et ne hoc de doctrina extrinſecus adhibita deberet intelligi, vigilanter addiderat: *Qui nobis & initia* *Cap. 3.* *ſanctæ voluntatis inſpirat, & virtutem atq. opportunitatem eorum quæ rectè cupimus, tribuit peragendi. Omne datum optimū, & donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum: qui & incipit quæ bona ſunt, & exequitur & conſummat in nobis.* Doctor catholice, cur profeſſionem tuam deſeris? cur ad famoſam falſitatis caliginem relicta ſereniſſimæ veritatis luce deuolueris? Quod in petentibus, quærentibus, pulſantibusq. miraris, cur nō eidem gratiæ, quæ deſideratur, adſcribis? Vides bonos conatus, pia ſtudia, & dubitas eſſe Dei dona? Latuerit opus gratiæ donec fides inſita cogitationis claudebatur arcano: at vbi ſupplex oratio, vbi diligens inquiſitio, vbi apparet crebra pulſatio: quare nō ex qualitate operis ſubminiſtrationē intelligis incitātis? Et ſatis te contra Pelagianorū calumnias prȩcauere exiſtimas, ſi, quod in vniuerſitate vocatorū ſentiēdū eſt, id nobis in portione cōcedas?

CAPVT III. Sed nec cum hæreticis tibi, nec cum catholicis plena concordia eſt. Illi in omnibus iuſtis hominum operibus, liberȩ voluntatis tuentur exordia: Nos bonarum cogitationum ex Deo D ſemper credimus prodire principia. Tu informe neſcio quid, tertium, & vtriq. parti inconueniens reperiſti, quo nec inimicorum conſenſum acquireres, nec in noſtrorum intelligētia permaneres. Quo modo autem non aduertis, te in illud damnatū incidere, quod velis nolis conuinceris dicere, *Gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*, cùm aliquid præcedere boni operis ex ipſis hominibus, propter quod gratiam conſequantur, affirmas? Non enim nullius meriti haberi poteſt petentis fides, quȩ- *Matth. 7.* rentis pietas, pulſantis inſtantia: præcipuè cùm omnes eiuſmodi, & accipere, & venire, & intrare dicantur. In quo ſuperfluum, imò impium eſt, ſic velle meritis ante gratiam exiſtētibus locū facere, vt nō ex toto verū ſit, quod ait Dn̄s, Nemo venit ad me, *Ioan. 6.* niſi pater, qui miſit me, attraxerit eum, ſi cuiuſquā hominis ſine Dei illuminatione eſſet credēda cōuerſio: aut vllo modo ſe voluntas hominis ad Deū ſine Deo poſſet extēdere, qui eū vocatū ad filiū trahit; nō reſiſtentem, inuitumq. cōpellit: ſed ex inuito volentē facit, & quibuſlibet modis infidelitatē reſiſtētis inclinat:

vt cor audientis, obediendi in ſe delectatione generata, ibi ſurgat, vbi premebatur; ibi diſcat, vbi ignorabat; inde fidat, vnde Pſal.84. diffidebat; inde velit, vnde nolebat. Etenim Dominus dabit ſuauitaté, & terra noſtra dabit fructū ſuum. Sed videamus qualia ſubſequantur: *Cùm autē facilè pateat, quo modo ſalutis ſumma noſtro tribuatur arbitrio?* Eſa.1. *De quo dicitur: Si volueritis, & audieritis me, quæ bona ſunt terræ māducabitis.* Rom.9. *Et quomodo nō volētis, neq. currētis ſed miſerētis eſt Dei.* Matth.16. *Quid etiā ſit illud, quòd Deus reddit vnicuiq. ſecundū opera eius.* Philip.2. *&, Deus eſt, qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona volūtate: & hoc nō ex vobis, ſed Dei donum eſt: nō ex operibus, vt ne quis glorietur.* Et cætera quæ collecta de ſcripturis, quaſi alterno ſibi ſenſu aduerſa collegit, vt donis gratiæ ſtudiū humanę cōmittat induſtriç: & hominū omniū diuiſione facta, alij ſint quos gratia Dei ſaluet, alij quos lex & natura iuſtificet. Sed lex poteſt, ne quid mali fiat, iubere: à malo autē nō poteſt liberare. Notū facit mandatū, ſed obedienti non præſtat affectū: niſi quod eſt occidens per imperiū literę, fiat viuificans per ſpiritū gratiæ. Ibidem. Poſt hęc cōcludit, dicēs: *Niſi quod in his omnibus & gratia Dei, & libertas noſtri declaratur arbitrij. & quia etiam ſuis interdū motibus homo ad virtutū appetitus poſſis extendi, ſemper verò à Domino indigeat adiuuari.* Et vbi eſt, B quod regulari definitione præmiſſum eſt, Non ſolùm actuum, verùm etiam cogitationū bonarū ex Deo eſſe principiū, qui & incipit quæ bona ſunt, & exequitur, & cōſummat in nobis? Ecce hic etiam ſi bonis cœptis neceſſarium Dei fateris auxilium: ipſos tamen laudabiles motus appetitusq. virtutū, remota gratia Dei nudæ libertati adſcribis arbitrij: vt boni ſalubresq. conatus nequeant quidem proficere, niſi Deus adiuuet: poſſunt tamen, etiam ſi non à Deo inſpirentur, incipere.

CAPVT IIII. DEINDE, vt euidentius definias, quid homo ex libero arbitrio habeat, quid ſumat ex gratia Dei, addis, & dicis: *Nec enim cùm voluerit quis, ſanitate perfruitur; aut de ægritudinis morbo pro arbitrij ſui deſiderio liberatur.* Doces ergo, non poſſe quidē hominē per ſemetipſum apprehēdere ſanitatē, ſed habere eū à ſemetipſo deſideriū ſanitatis. Et ſua tantū ſponte venire ad medicum; nō etiam hoc ipſum medici eſſe, quòd veniat. Quaſi verò anima ipſa nō langueat, & corpori ſuo remediū ſana proſpiciat. Sic & in reſpon. ad 6. obiect. Gallorū. Atqui totus homo ex ipſa & cum ipſa in profundū miſeriæ ſuæ decidit, vbi eam prius quàm à medico notitiam ſuæ calamitatis C accipiat, iacēre delectat, amantē ſemper errores ſuos, & amplectentem falſa pro veris. Cuius ſalus prima eſt, vt ſibi incipiat diſplicere, & vetuſtatē ſuæ debilitatis odiſſe. Sequens verò eſt, vt & ſanari deſideret, & à quo ſananda ſit, nouerit. Quæ curationē ipſius ſic præcedunt, vt ei ab illo, qui ægram ſanaturus eſt, inſerantur. Ne, cùm ei vllo modo hæc ineſſe poſſint, merito videatur ſaluata, non gratia. Deinde adiicis: *Vt autem euidentius clareat, etiam per naturæ bonū (quod beneficio creatoris indultum eſt) nonnunquam bonarum voluntatum prodire principia: quæ tamen, niſi à Deo dirigantur, ad conſummationē virtutum peruenire non poſſunt, Apoſtolus teſtatur, dicēs,* Rom.7. *Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonū non inuenio.* Falsò ergo ſecundū hanc definitionem antè dixiſti, Non ſolùm actuum, verùm etiam cogitationū bonarum ex Deo eſſe principium: qui & incipit quæ bona ſunt, & exequitur, & conſummat in nobis. Sed hoc nullo modo ex aliqua parte poteſt eſſe falſum. Cui nequaquam inferri contraria debuerūt: vt, quod rectè profeſſus es ex gratia incipere, id poſtea confirmares per naturæ bonum, & per liberum arbitrium nos Ibidem. habere. Dixit quidem beatus Apoſtolus: Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Sed idem dixit: Nō 2.Cor.3. quòd idonei ſimus cogitare aliquid ex nobis ipſis, ſed ſufficiē- D Philip.2. tia noſtra ex Deo eſt. Et idem dixit: Deus eſt enim, qui operatur in vobis & velle & perficere, pro bona voluntate. Non ergo Apoſtolus ſibi contrarius eſt. Sed cùm donatum nobis fuerit bonum velle, non ſtatim inuenimus & facere, niſi quærentibus, petentibus, atque pulſantibus qui dedit deſiderium, præſtet ef- Rom.7. fectum. Vox namque iſta dicentis, Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio, vocati eſt, ſub gratia conſtituti: qui condelectatur quidem legi Dei ſecundum interiorem hominem, ſed videt aliam legem in membris ſuis, repugnātem legi mentis ſuæ, & captiuantem ſe in lege peccati. Et quamuis acceperit ſcientiam rectè volendi, virtutem tamen in ſe non inuenit eorum quæ optat operandi: donec pro bona voluntate, quam ſumpſit, mereatur inuenire qui faciat.

CAP. V. POST hæc ponis plurima teſtimonia, quibus nunc validū, nunc infirmum liberum arbitrium demonſtretur. Quaſi quidā ſint, qui propriis viribus impleant, quod alij facere Deo non adiuuante non poſſunt: aut ob aliud homo accipiat præceptum, A niſi vt diuinum quærat auxilium. Concludis ergo, & dicis: *Et ita ſunt hæc quodammodo indiſcretè permiſta atque confuſa, vt quid ex quo pendeat, inter multos magna quæſtione voluatur. Id eſt: Vtrum, quia initium bonæ voluntatis præbuerimus, miſereatur noſtri Deus: an quia Deus miſereatur, conſequamur bonæ volūtatis initium. Multi enim ſingula hæc credentes, ac iuſto amplius aſſerentes, varijs ſibiq. cōtrarijs ſunt erroribus inuoluti.* Ecce, vt tibi videtur, quę permiſta erant, diſcreta ſunt: & quę explicari nō poterant, abſoluta. Duos enim eſſe contrarios ſibi definis errores, quibus qui inter liberū arbitriū & gratiam quid tenendū ſit neſciunt, implicētur. Et in vno cōſtituis eos qui dicūt, ideò noſtri miſereri Deum, quia ex nobis prębita ſunt bona initia volūtatis, ſignificans ſine dubio Pelagiani dogmatis ſectatores, qui dicunt gratiam Dei dari ſecundum merita noſtra: in alio autem illos ponis, qui dicunt, ex miſericordia Dei bonarum voluntatū prodire principia, eos intelligi volens, qui inimicos gratiæ debellarunt. Si ergo error eſt, initia bonæ voluntatis non adiuto diuinitùs homini adſcribere, & error eſt confiteri, quoniam præparatur volūtas à Domino, quò dirigendi ſumus, vt vtrumq. vitemus? *Si vtrūque,* inquis, *ſequamur, nos nulli errori acquieſcemus.* Notet 17. collat. Caſſiani, in qua docet bonū eſſe aliquando mendacium. B Tu nos ſubdis duobus, & geminas, ſicut intelligis, prauitates: diuidendo damnas, miſcendo iuſtificas. Hac lege ac regula poteris prædicare, quòd iam errent qui dicunt, ſemper eſſe fallendum, quàm qui definiūt, nunquā eſſe fallendū. Sed vt in neutro peccetur, vtrumq. ſectandū: quia nec ſemper declinanda falſitas, nec ſemper negligenda ſit veritas. Fallit te prorſus opinio tua: De duobus malis vnū fieri bonū non poteſt: Vnam virtutē duo vitia nō gignūt: Vnū verū, duo falſa non faciunt. Quæ enim paria ſunt merito, non minuuntur coëundo, ſed creſcunt. Non itaq. oportuit eos qui bonarū voluntatum initia ex Dei aſſerūt inſpiratione generari, ea ſententia reprehēdi, qua arguūtur qui ad hęc liberū arbitriū putant ſibi ſine ope gratiæ poſſe ſufficere. Harum enim definitionum vna ab eccleſia expugnata eſt, alia defenſa. Nec eis vllo modo huius noui fœderis congruit pactū, quo catholica ſit corruptior, quàm Pelagiana correctior. *Multi,* inquis, *ſingula hæc credentes, ac iuſto amplius aſſerentes, varijs ſibiq. contrarijs ſunt erroribus inuoluti.* Placet igitur tibi, cū hæreticis catholicos, cū victis damnare victores: & eos erroris nota adterere, qui errorē ab eccleſia depulerūt? C Secundū quippe tuā cenſurā, qua ſanctarū & fidelium voluntatū aſſeris non in omnibus hominibus ex Deo eſſe principiū (quaſi multū gratiæ tribuas, ſi hoc eam in quorundā operari mētibus adquieſcas) errauit papa Innocētius & Petri ſede digniſſimus, qui cùm de iſtis loqueretur, qui in libero arbitrio gloriātur: *Nā quid,* inquit, *nos de corū poſt hæc rectū mētibus exiſtimemus, qui ſibi ſe putant debere, quòd boni ſunt?* Et iterū, cùm de primi hominis ſcriberet lapſu: *Liberū enim,* inquit, *arbitriū olim ille perpeſſus, dū ſuis incōſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus, nihil quemadmodū exinde ſurgere poſſet, inuenit: ſuaq. in æternum libertate deceptus, huius ruinæ iacuiſſet oppreſſus, niſi eum poſt Chriſti pro ſua gratia releuaſſet aduentus.* Epiſt. 91. inter epiſt. Aug. Errauerūt Orientales epiſcopi, in Vide epiſt. Aug. 106. Miſſam eiuſdem & Carthagi. cap. 4. quorū iudicio Pelagius, eos qui dicūt gratiā Dei ſecundū merita noſtra dari, vt catholicus poſſet videri, anathematizare compulſus eſt. Errauerūt Africana epiſcoporū concilia, quæ decretis ſuis conſtituere, *vtrumq. Dei donum eſſe, & ſcire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus: vt ædificante charitate ſcientia nō poſſit inflare: quia, ſicut de Deo ſcriptum eſt,* Pſal.93. *Ille eſt qui docet hominem ſcientiam; ita ſcriptū eſt,* 1.Ioan.4. *Charitas ex Deo eſt.* Errauerunt ducenti quatuordecim ſacerdotes, qui in epiſtola, quā ſuis conD ſtitutionibus prætulerunt, ita apoſtolicæ ſedis antiſtitem beatū Zoſimū ſunt allocuti: *Conſtituimus, in Pelagiū atq. Celeſtiū per venerabilē epiſcopū Innocentium de beatiſſimi apoſtoli Petri ſede prolatam manere ſententiam, donec apertiſſima confeſſione fateantur, gratia Dei per Ieſum Chriſtū Dominum noſtrū, non ſolùm ad cognoſcendam, verùmetiam ad faciēdam iuſtitiam, nos per actus ſingulos adiuuari: ita vt ſine illa nihil veræ ſanctæq. pietatis habere, cogitare, dicere, agere valeamus.* Idem reſpon. ad obi. capitulorum Gallorū. Errauit ſacroſancta beati Petri ſedes, quæ ad vniuerſum orbem papæ Zoſimi ſic ore loquitur: *Nos tamen inſtinctu Dei (omnia bona enim ad authorem ſuum referenda ſunt, vnde naſcuntur) ad fratrum & coëpiſcoporum noſtrorum conſcientiam vniuerſa retulimus.* Errauerūt Africani epiſcopi ad eundem papam Zoſimum reſcribentes, eumq. in ſententiæ huius ſalubritate laudantes, cùm aiunt: *Illud verò, quod in literis tuis, quas ad vniuerſos curaſti eſſe mittendas, poſuiſti, dicens: Nos tamen inſtinctu Dei (omnia enim bona ad authorem ſuum referenda ſunt, vnde naſcuntur) ad fratrum & coëpiſcoporum noſtrorum conſcientiam vniuerſa retulimus:* ſic acce-

pîmus dictum, vt illos qui contra Dei adiutorium extollũt humani arbitrij libertatem, diſtricto gladio veritatis, velut curſim tranſiens amputares. A Quid enim tam libero feciſti arbitrio, quàm quòd vniuerſa in noſtræ humilitatis conſcientiam retuliſti? & tamen inſtinctu Dei factum eſſe, fideliter, ſapienterque vidiſti, veraciter fidenterque dixiſti. Ideò vtique, quoniam præparatur voluntas à Domino, & vt boni aliquid agant, paternis inſpirationibus ſuorum ipſe tangit corda filiorum. Rom. 8. Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei, vt nec noſtrum ſentiamus deeſſe arbitrium, & in bonis quibuſque ac voluntatis humanæ ſingulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium. Videſne regulas tuas inuictarum conſtitutionum ſoliditate confractas, & in fidei ſtructura prauas ruinoſaſque iuncturas, Ioſue 6. velut Hierichontinos muros ad ſacerdotalium tubarum ruiſſe concentum?

CAPVT VI.

CVM enim de ſanctarum origine voluntatum, & fidei charitatiſque principiis, inter noſtros & Pelagianos quæſtio verſaretur, non ancipiti victoria, nec dubio diremptum eſt fine certamen: Vt adhuc nobis de iniquiſſima huius fœderis tui pace tractandum ſit. Proſtrata eſt inimica acies, bellum confractum eſt, B victores ſumus per illum qui fecit potẽtiam in brachio ſuo, qui Luc. 1. diſſipauit ſuperbos mente cordis ipſorum: Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles: Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes. Per illum, qui faciens miſericordiam cum patribus noſtris, memor fuit teſtamenti ſancti ſui, & iuriſiurandi quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum, daturum ſe nobis, vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus ipſi in ſanctitate & iuſtitia in conſpectu eius omnibus 1 Cor. 15. diebus noſtris. Per illum, qui dedit nobis victoriam per IESVM 1 Cor. 2. CHRISTVM Dominum noſtrum. Per illum, à quo nõ ſpiritum huius mũdi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Quid de ciſſarum argumentationum ratiunculis fracta ſtudes arma colligere? Quid cineres extincti dogmatis refouendo, deficientes fumi nidorem in rediuiuam flammam conaris accendere? Non eſt periculum liberi arbitrij ex gratia Dei, nec voluntas aufertur, cùm in ipſa bene velle generatur. Nam ſi ideò non putanda eſt noſtra, quia formatur, regitur, ordinatur, imbuitur: ſpoliantur libertate filij Rom. 8. Dei qui aguntur ſpiritu Dei: perdunt vigorem rationalis animi, & omni voluntariæ deuotionis laude priuantur, quibus datur ſpiritus ſapientiæ & intellectus, conſilij & fortitudinis, 1 Cor. 11. ſcientiæ & pietatis, ac timoris Domini. Prorſus qui his reformationibus ſe non putant indigere, de veteris morbi conſuetudine in phreneſim tranſeunt: reſpuentes remedium, clamãt, inſaniunt, reluctantur. Sed ſi repromiſſionis ſunt filij, quieſcent & ſanabuntur.

CAPVT VII.

SED iam videamus quid inferat ſobrietas diſputãtis: qui vt vitium vitio pelleret, & errorem errore curaret, contrarias ſibi definitiones noua arte confudit: vtque hoc compoſitionis ſuæ poculum ſecuris auditoribus propinaret, exemplis voluit colorare quod miſcuit: ait enim, *Si enim dixerimus, noſtrum eſſe bonæ voluntatis principium: quid fuit in perſecutore Paulo? quid in publicano Matthæo? Quorum vnus creatori ac ſupplicus innocentum, alius violentiis ac rapinis publicus incubant, attrahitur ad ſalutem? Sin verò gratia Dei ſemper inſpirari bonæ voluntatis principia dixerimus: quid de Zachæi fide? quid de illius in cruce latronis pietate dicemus? qui deſiderio ſuo vim quandam regnis cæleſtibus inferentes, ſpecialia vocationis monita præuenerunt.* Per iſtam ergo quorundam principiorum diſſimilitudinem probare nititur, hoc poſſe quoſdam per liberum arbitrium ſine adiutorio D Dei, quod quidam niſi Deo cooperante, nõ poſſint. Et hoc vult de quorundã tardiore obedientia & quorundã ſequaciore conſenſu intelligi. Quaſi vbi dura infidelitas Deo ſubditur, & Euangelio, quod diu impugnauit, repẽtè ſuccumbit, ibi mutatio-Pſal. 76. nem hominis dextera operetur excelſi: Vbi autem poſt tranquillam cohortationem ſolùm, veros mores, ſine vlla hæſitatione diffidentiæ docilis auditor amplectitur, bonum talis cõuerſionis humanæ ſit tantummodo voluntatis. Quaſi verò potentia gratiæ Dei eos tantùm ad filium attrahat, quos aut voce increpauerit, aut pœna obtriuerit, aut terrore tremefecerit: Illorum autem mentibus nihil ſuæ virtutis admoueat, qui ad promiſſiones redemptoris ſui, ſpe alacri, & auido deſiderio cucurrerunt. Sed Ioan. 6. veritas dicit: Nemo venit ad me, niſi pater, qui miſit me, attraxerit eum. Si ergo nemo venit, niſi attractus: omnes, quocunque modo veniant, attrahuntur. Trahit igitur ad Deum contemplatio elemẽtorum, omniumque quæ in eis ſunt ordinatiſſima pul-Rom. 1. chritudo. Inuiſibilia enim eius, à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Trahit rerum geſtarum cognitio, & diuinorum operum relaturæ animũ audientis inflammant, narrantes laudes Domini & virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit. Pſal. 77. Trahit timor: Principium enim ſapientiæ, timor Domini. Prouerb. 1. Trahit lætitia: quoniam, Lætatus ſum in his quæ dictà ſunt mihi, in domum Domini ibimus. Pſal. 121. Trahit deſiderium: quoniam, Concupiſcit & deficit anima in atria Domini. Pſal. 83. Trahit delectatio lectionis: Quàm dulcia enim faucib. meis eloquia tua, Pſal. 118. ſuper mel & fauum ori meo! Quis perſpicere aut enarrare poſſit, per quot affectus viſitatio Dei animum ducat humanum, vt quæ fugiebat, ſequatur: quæ oderat, diligat: quæ faſtidiebat, eſuriat; ac ſubitò commutatione mirabili, quæ clauſa ei fuerant, ſint aperta: quæ oneroſa, ſint leuia: quæ amara, ſint dulcia: quæ obſcura, ſint lucida? Hæc autem omnia operatur vnus atque idem 1 Cor. 12. ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in facie Chriſti Ieſu: 2 Cor. 4. id eſt, in manifeſtatione filij ſui, qui eſt in ſinu patris. Qui ergo illuxit in corde Matthæi publicani & Pauli tunc eccleſiã perſequentis, ipſe & in corde Zachæi, & in corde crucifixi latronis cũ Do-B mino, illuxit: niſi Domini vox fortè otioſa fuit, cùm Zachæum, qui quærebat videre eum quis eſſet, compellare dignatus eſt, di-Luc. 19. cens: Zachæe feſtina, deſcende, quoniam hodie in domo tua oportet me manere: & non præparauit ſibi eius animum, cuius elegit hoſpitium. Denique, cùm murmurarent omnes, quòd ad virum peccatorem introiiſſet hoſpitari: Zachæus iam pœnitentiam agens, dimidio bonorũ ſuorum in pauperes erogato, redditurum ſe in quadruplũ cùm fraudata promitteret, Dominus ait: Hodie ſalus huic domui facta eſt, quia & hic filius eſt Abrahæ. Et ne lateret cauſa huius ſalutis, adiecit, Venit autem filius hominis ſaluum facere & quærere quod perierat: Vt quẽ agnoſcebamus ſaluum factum, ſciremus à quærente præuentum. In latronis quoque iuſtificatione, etiam ſi nulla operantis gratiæ intelligerentur indicia, nónne cum omnibus credentibus etiam ipſum acciperemus attractum, dicente Domino: Omnia mihi Luc. 10. tradita ſunt à patre meo. & Cùm exaltatus fuero à terra, omnia Ioan. 12. traham ad me? Inter omnia autem, hunc vel traditum eſſe, vel tractum, etiam ipſius confeſſio docet: qui cùm aliquandiu blaſphemaſſet in IESVM CHRISTVM, repentè eſt mutatus, & dixit: Domine memor eſto mei, cùm veneris in regnum Luc. 23. tuum. Sed vnde in vno homine tanta compugnantium vocum ſit orta diuerſitas, inſtruat nos Apoſtolus, & dicat: Nemo 1 Cor. 12. in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema Ieſu. & : Nemo poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto: Vt non dubitemus in eiuſdem hominis voluntate, & de proprio fuiſſe quòd blaſphemauit, & de Spiritu ſancto quòd credidit. Fruſtra igitur diſputator iſte inſcrutabilem vnius gratiæ varietatem ad argumentum definitionis ſuæ voluit aptare, vt portio iuſtificatorum, ſolius voluntatis ſuæ motibus ad Chriſtum venire credatur: portio autem reluctans trahatur, & inuita compellatur, cùm Deus ſit qui operatur omnia in omnibus, ſiue alios ſic, alios au-1 Cor. 12. tem ſic attrahere velit: ad quem nemo, niſi aliquo modo trahatur, venit.

CAPVT VIII.

POST hæc ſubiicit teſtimonia ſacræ hiſtoriæ, quib. oſtendit, obſeruantiã mandatorum Dei, conſummationemq; virtutum diuinæ gratiæ deputandã: quod & nos propenſiſſimè confitemur. Et cõmemoratis exemplis de Balaam, quem volentem Iſraëlitis Num. 22. maledicere, Deus in benedictionis verba trãſtulerit: & de Abi-Geneſ. 20. & 37. melech, qui peccare non permiſſus ſit in Saram: & de Ioſeph à D fratribus vendito: quorum malam voluntatem in bonum Deus verterit: recurrit ad confirmationẽ definitionis ſuæ: vt liberũ arbitrium, quod gratiæ ſe dicit iungere, à parte quadã humani generis, quantũ in ipſo eſt auferat, & in quadam parte conſtituat, dicens: *Hæc enim duo, id eſt vel gratia Dei vel liberum arbitriũ, ſibi quidem inuicem videntur aduerſa: ſed vtraq; concordant. Et vtraque nos pariter debere ſuſcipere, pietatis ratione collegimus: ne vnum horũ homini ſubtrahentes, eccleſiaſticæ fidei regulã exceſſiſſe videamur.* Eccleſiaſtica regula eſt prædicante Apoſtolo; Nemo 1 Cor. 12. poteſt dicere Dominũ Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Eccleſiaſtica 1 Cor. 4. regula eſt: Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Eccleſiaſtica regula eſt, Gratia Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me vacua nõ 1 Cor. 15. fuit, ſed plùs omnibus illis laboraui. Non autem ego, ſed gratia Dei mecum. Et: Miſericordiam conſecutus ſum, vt fidelis eſ-1 Cor. 7. ſem. Eccleſiaſtica regula eſt: Habemus theſaurum iſtum in va-2 Cor. 4. ſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis. Ec-Epheſ. 2. cleſiaſtica regula eſt: Gratia ſaluati eſtis per fidem: & hoc non ex

vobis;Dei enim donum eſt,non ex operibus,ne quis extollatur.
Philip.1. Eccleſiaſtica regula eſt:In nullo terreamini ab aduerſariis, quæ
eſt illis cauſa perditionis,vobis autem ſalutis,& hoc à Deo:quia
vobis datum eſt per Chriſtum,nõ ſolùm vt in eum credatis,ſed
Philip.2. etiam vt patiamini pro eo. Eccleſiaſtica regula eſt: Cum tremo-
re & timore veſtram ipſorum ſalutem operamini. Deus enim eſt
qui operatur in nobis,& velle & operari pro bona volũtate. Ec-
2 Cor.3. cleſiaſtica regula eſt : Non quia idonei ſumus cogitare aliquid
ex nobis, quaſi ex nobis ipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.
Ioan 6. Hanc regulam firmat Deus dicens: Nemo poteſt venire ad me,
Ioan.15. niſi datum fuerit ei à patre meo. Et:Omne quod dat mihi pater,
Luca 10. venit ad me. Et:Sine me nihil poteſtis facere. Et:Non vos me e-
legiſtis,ſed ego elegi vos. Et:Nemo nouit filium,niſi pater,neq;
Ioan.5. patrẽ quis nouit,niſi filius,& cui voluerit filius reuelare. Et: Sic-
ut pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult viuificat. Et:
Matth.16. Beatus es Simon Bariona, quoniam caro & ſanguis non reuela-
uit tibi; ſed pater meus,qui in cælis eſt. Hac regula nulli homi-
num aufertur voluntas:quia virtus gratiæ,non hoc in volunta-
tibus operatur vt non ſint; ſed vt ex malis bonæ, & ex infideli-
bus ſint fideles:& qui ex ſemetipſis erant tenebræ, lux effician-
tur in Domino: quod mortuum erat,viuificetur: quod iacebat,
erigatur:quod perierat,inueniatur. Hoc in omnib. prorſus ho- B
minibus,qui eruuntur de poteſtate tenebrarum, & transferun-
tur in regnum filij dilectionis Dei, ſine cuiuſquam exceptione
perſonæ agere credimus gratiam ſaluatoris. Quia,ſicut hic idem
probabiliter, ſed non ſtabiliter definiuit, dicimus atq; defendi-
mus,non ſolùm actuum,verùm etiam cogitationum bonarum
ex Deo eſſe principium: qui nobis & initium ſanctæ voluntatis
inſpirat,& virtutem atque opportunitatem eorum quę rectè cu-
Iac.1. pimus,tribuit peragendi. Omne enim datum optimum, & om-
ne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre lumi-
num: qui & incipit quæ bona ſunt,& exequitur & conſummat
in nobis. In qua ſententia ſi auctor ipſius permaneret, eccleſia-
ſticam regulam non excederet:neq; ſimul & libero arbitrio of-
fenſus,& gratiæ Dei eſſet ingratus. quorũ duorum dũ vnum in
Paulo & Matthæo,aliud in Zachæo & latrone iudicat operatũ
non intelligit,in illis ſe liberũ arbitriũ,in iſtis gratiam ſuſtuliſſe.
Cap. IX. DEINDE adiecit: *Nam cùm viderit nos Deus ad bonum velle*
Eſa.30. *deflectere,occurrit,dirigit,atq; confortat. Ad vocem enim clamo-*
Pſal.49. *ris tui ſtatim vt audierit, reſpondebit tibi. &: Inuoca me*,inquit,
in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me. Quis nõ vi- C
deat, quòd hæc doctrina meritum libero aſſignet arbitrio, quo
præueniatur gratia,quæ ei famuletur reddens debitũ, non con-
ferens donum? Quæ definitio in Epiſcoporum Palæſtinę ſyno-
do,etiam à Pelagio anathemate damnata eſt. In eo enim qui bo-
num incipit velle, & cupit ab iniquitate atq; ab errore diſcede-
re,gratiam Dei hoc ipſum profitemur operari. Quoniam à Dño
Pſal.36. greſſus hominis diriguntur,& viam eius volet. Et omnis vir vi-
Prouerb.20. debitur ſibi iuſtus,dirigit autem corda Dominus. Et à Domino
& 21. diriguntur greſſus viri. Mortalis autem quomodo intelligit vias
Rom.8. ſuas? Et quod ait Apoſt. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis
iterum in timore:ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum,in
quo clamamus, Abba pater. Poſt hæc perſequitur, & dicit: *Nec
enim Deus talem hominem feciſſe credendus eſt, qui nec velit vn-
quam,nec poſſit bonum. Alioquin nec liberum ei permiſit arbitriũ,
ſi ei tantummodo malum, & velle & poſſe: bonum verò, nec velle
nec poſſe conceſſit. Et quo modo ſtabit illa Domini poſt præuarica-*
Geneſ.3. *tionem primi hominis lata ſententia: Ecce Adã factus eſt ſicut vnus
ex nobis,ſciens bonum & malum? Non enim talis antè fuiſſe putã-
dus eſt,qui boni eſſet prorſus ignarus. Alioquin velut quoddã ir-* D
*rationabile atq; inſenſatum animal eum fatendum eſt fuiſſe forma-
tum:quod ſatis abſurdum,& à catholica fide omnimodè alienũ eſt.*
Eccleſ.7. *Quinimò ſecundũ ſententiam ſapientiſſimi Salomonis, fecit Deus
hominẽ rectum:id eſt,vt tantũ boni ſcientia iugiter frueretur. Sed
ipſi quæſierunt cogitationes multas. Facti enim ſunt,vt dictum eſt,
ſcientes bonum & malum. Concepit ergo Adam poſt præuaricatio-
nem,quam non habuerat,ſcientiam mali: boni verò,quã acceperat,
ſcientiam non amiſit.* Rectum atq; omni vitio carentẽ creatũ eſſe
hominẽ primum, in quo omniũ hominum cõcreata natura eſt,
dubitare fas nõ eſt,eumq; tale accepiſſe liberum arbitrium,vt ſi
auxiliantem ſibi Dñm non deſereret, poſſet in bonis quæ natu-
raliter acceperat perſeuerare quia vellet: & merito voluntariæ
perſeuerantiæ in eã beatitudinem peruenire, vt nec vellet deci-
dere in deteriora,nec poſſet. Sed ipſo libero arbitrio,quo quã-
diu voluit bonus mãſit,à propoſita ſibi lege diſceſſit;nec denun-
ciatæ ſibi mortis ſuppliciũ formidauit,deſerens Deũ, & ſequẽs
diabolũ:rebellis Dño ſeruatori,& inimico obediens perẽptori.

A *Fuit ergo Adam,& in illo fuimus omnes. Periit Adã,& in illo per-* Ambroſ. lib.7
ierunt omnes. Quod ita non falsò dixit beatus Ambroſius, ſicut in 15.cap.
nõ falsò ipſa veritas ait: Venit filius hominis quærere & ſaluare Luca.
quod perierat. Naturæ enim humanæ, in illa vniuerſalis præua- Luca 19.
ricationis ruina,nec ſubſtãtia erepta eſt nec voluntas, ſed lumen
decuſq; virtutũ,quib. fraude inuidentis exuta eſt. Perditis autẽ
per quæ ad æternã atq; inamiſſibilem corporis animæq; incor-
ruptionẽ poterat peruenire,quid ei remanſit,niſi quod ad tem-
poralẽ pertinet vitam,quæ tota eſt dãnationis & pœnæ? Propter
quod, natos in Adam renaſci oportet in Chriſto, ne in illa quis
inueniatur generatione,quæ periit. Nam ſi poſteri Adæ in illis
virtutibus naturaliter agerẽt,in quibus Adam fuit ante peccatũ, Epheſ.2.
non eſſent natura filij iræ:non eſſent tenebræ, nec ſub poteſtate Epheſ.5.
tenebrarum. ſaluatoris deniq; gratia non egerent: quia non fru- Coloſ.1.
ſtra boni eſſent,nec iuſtitiæ præmio fraudarẽtur: habẽtes ea bo-
na, quorũ amiſſione primi patres de Paradiſo exulare merue-
runt. Nunc autem, cũ ſine ſacramento regenerationis æternam
mortẽ nemo poſſit euadere:nónne ex ipſius remedij ſingularita-
te apertiſſimè patet,in quã profundum malũ totius humani ge-
neris natura demerſa ſit,illius præuaricatione,in quo omnes pec- Rom.5.
cauerunt,& quicquid ille perdidit,perdiderunt? Perdidit autem Adam peccã-
B primitus fidẽ,perdidit continentiam,perdidit charitatẽ, ſpolia- do fidem per-
tus eſt ſapientia & intellectu,caruit cõſilio & fortitudine,& im- didit.
piè altiora ſectando,à veritatis ſcientia,& obediẽtiæ pietate de-
iectus eſt:nec ipſo ſaltem timore ſibi reliquo,vt ab interdictis vel
metu caueret pœnæ,†qui abſtinebat amore iuſtitiæ. Liberũ er- al. qui non
go arbitrium,id eſt,rei ſibi placitæ ſpontaneus appetitus, vbi v- abſtineret
ſum bonorũ quæ acceperat faſtidiuit,& vileſcentibus ſibi felici- amore iu-
tatis ſuæ præſidiis,inſanam cupiditatem ad experiẽtiam præua- ſtitiæ.
ricationis intendit,bibit omniũ vitiorum venenum, & totã na-
turam hominis intemperantiæ ſuæ ebrietate madefecit. Inde,
priuſquã edendo carnem filij hominis, & bibendo ſanguinem
eius lethalem digerat cruditatem, labitur memoria, errat iudi-
cio, nutat inceſſu: neq; vllo modo idoneus eſt ad illud bonum
eligendũ & concupiſcendũ,quo ſe ſpõte priuauit. Quia nõ,ſic-
ut potuit Deo non impellente corruere, ita poteſt Deo non eri-
gente conſurgere. Non igitur rectè dictum eſt: *Non enim talem
Deus hominẽ feciſſe credendus eſt,qui nec velit vnquam, nec poſſit
bonũ.* Quaſi nos iſtã hominis debilitatẽ à creatore dicamus cõ-
ditam,& nõ peccati merito ab homine contractã. Qui ergo pu-
C tat conſequens eſſe,vt ſi liberum arbitriũ obcæcatũ eſſe dicatur,
obcæcatio ipſa ad naturæ referatur auctorem, vult perſuadere,
quòd tam ſanũ ſit in Adæ poſteris liberum arbitriũ, quã in Adã
fuit ante peccatũ: quod ſatis alienum à catholica fide ducimus.
Quid enim peccato læſum eſt,ſi id læſum non eſt,vnde peccatũ
eſt? Niſi fortè dicatur in Adæ poſteros pœnam tranſiſſe,nõ cul-
pam:quod omni modo falsò dicitur,& ob hoc fortè nõ dicitur.
Nimis enim impiũ eſt,hoc de Dei ſentire iuſtitia,quòd à pręua-
ricatione liberos,cũ reis voluerit eſſe dãnatos. Patet ergo culpa,
vbi non latet pœna, & ſocietas peccati conuincitur de commu-
nione ſupplicij:vt quod eſt humanæ miſeriæ, nõ de inſtitutione
creatoris,ſed de retributione ſit iudicis. Illud etiam ineptè poſi-
tum eſt,& cõtra ſenſum omnium tractatorũ,quod ad probandã
liberi arbitrij incolumitatem cõtexuit,dicens: *Et quo modo ſta-
bit illa Domini poſt præuaricationem primi hominis illata ſenten-
tia, Ecce Adam factus eſt ſicut vnus ex nobis,ſciens bonum & ma-* Geneſ.3.
lum? Quaſi diabolus Adæ vera promiſerit,& Adam tranſgrediẽ-
do mandatum Dei profecerit in ſimilitudinẽ Dei,& hoc ei fuiſ-
ſe collatum pronũciauerit Deus: cùm in his verbis ſignificatum
D ſit potiùs,quid nõ fuerit aſſecutus, qui ſuperbiæ ingreſſus viam,
quod habebat amiſit,dum quod non acceperat concupiuit. Non
minùs autem in ipſa huius ſenſus cõcluſione peccatũ eſt, dum
dicitur: *Concepit ergo Adam poſt præuaricationem quam nõ ha-
buerat conſcientiam mali: boni verò,quam acceperat, ſciẽtiam non
amiſit.* Scientiam boni Adam tunc habebat,quãdo bonum ſan-
ctumq; mandatum Dei fideli corde ſeruabat,& erat iuſtus ma-
nens in imagine creatoris ſui,legiſq; eius non obliuiſcens. Poſt-
quam autẽ ſe,hoc eſt, imaginem & templum Dei deceptori ſuo
ſubdidit,perdidit boni ſcientiã,quia perdidit bonã conſcientiã.
Iuſtitiã enim iniquitas depulit, humilitatem ſuperbia deſtruxit,
continentiã concupiſcentia eliſit, infidelitas rapuit fidẽ, captiui-
tas abſtulit libertatẽ:nec potuit illic vlla portio reſidere virtutũ,
quò tanta irruperat turma vitiorũ. Nemo enim poteſt duobus Luca 6.
dominis ſeruire. &: Qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. &: A Ioan.8.
quo quis ſuperatus eſt,ei ſeruus addictus eſt. Nemo autẽ ſeruit niſi 2 Pet.2.
cũ aliqua libertate:& nemo liber eſt,niſi cũ aliqua ſeruitute,di-
cẽte Apoſtolo: Cũ enim ſerui eſſetis peccati,liberi fuiſtis iuſtitię. Rom.6.
Quem

Quem ergo fructum habuiſtis tunc, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc autem liberi à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum in ſanctificationem, finẽ verò vitam æternam. Qui itaque ſeruit diabolo, liber eſt à Deo. Qui autem liberatus ſeruit Deo, liber eſt diabolo: vt appareat malam libertatem potuiſſe haberi ex humanæ voluntatis defectu: bonam autem libertatem non potuiſſe recipi, ſine liberatoris auxilio.

CAP. X.

SED ne hæc primi hominis calamitas in progeniem eius tranſiiſſe videatur, quàm integro ſit omnium hominum natura iudicio, exemplo gentium probaturus hic doctor addidit, & dixit: [Rom. 2.] *Deniq; non amiſiſſe genus humanum poſt præuaricationem Adæ ſcientiam boni, etiam Apoſtoli ſententia euidẽtiſſimè declaratur, qui dicit. Cùm enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt, faciunt: hi legem non habẽtes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtẽdunt, opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddẽte eis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationib. accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die qua iudicabit Deus occulta hominum.* [Epheſ. 2. 1 Petri 2.] Si de his Apoſtolus loquitur, qui ex præputio ſunt vocati, & cùm eſſent longè, facti ſunt propè, credentes in eũ. Qui quorum aliquando non miſertus eſt, nunc miſeretur, & iuſtificans [Rom. 3. Epheſ. 2.] circunciſionẽ ex fide, & præputium per fidẽ, duos cõdidit in temetipſo, deſtructoq; pariete inimicitiæ Iudæorum & gentium, in vno nouo homine fecit pacẽ: concludens omnia in incredulitate, [Galat. 3.] vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credẽtibus. Si, inquam, de his Apoſtolus loquitur, in quorum cordib. digito ſuo Deus, id eſt, Spiritu ſancto ſcribit nouum teſtamentũ, vt legis plenitudinem & opera charitatis naturaliter exequantur, reformata ſcilicet renouataq; natura: quid hinc ſuperbiſſimi ſenſus nouitas adiuuatur, cùm reconciliatio inimicorum nõ poſſit niſi [Rom. 3.] gratiæ mediatoris adſcribi? Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Ergo gratia, gloria [Rom. 11.] Dei eſt, non meritum liberati. Quis enim prior dedit ei, vt retribueretur illi? Nihil boni operis ex mortuis, nihil iuſtitiæ procedit ex impiis: tota ipſorũ ſalus, gratia eſt. Et ideo gloria Dei eſt, vt qui gloriatur, in illo, cuius gloria eguit, glorietur. Si autem (quod magis vult hic diſputator intelligi) de illis iſta dicuntur, qui alieni à gratia Chriſtiana, quædam ad ſimilitudinem legalium mandatorum proprio iudicio ſanciebant, intelligẽtes, mores ciuitatum concordiamq; populorum non poſſe aliter contineri, niſi vt rectè factis præmia, & peccatis pœnæ decernerẽtur: quis ambigat, hanc ſapiẽtiam humano generi ad temporalis vitæ vtilitatem, ex naturæ à Deo conditæ ſupereſſe reliquiis? Si enim nec ad iſta terrena ordinanda rationalis animi vigeret ingenium, non vitiata eſſet, ſed extincta natura. Quæ tamen etiamſi excellentiſſimis artibus, & cunctis mortalium eruditionũ polleat diſciplinis, iuſtificari ex ſe non poteſt, quia bonis ſuis malè vtitur, in quibus ſine cultu veri Dei impietatis immunditiæque [Rom. 3. Galat. 6.] conuincitur, & vnde ſe defendi exiſtimat, accuſatur. Cùm ergo Paulus definiat, quòd non ex operibus legis iuſtificatur omnis caro: & quoniam in Chriſto neque circunciſio, neque præputium valeat aliquid, ſed noua creatura: quid iſte impiam infidelium libertatem naturalib. inſtruit bonis, & propriis vult iuſtificare principiis? Quid ad renouationem miſeræ vetuſtatis, idoneam definit præuaricatricis ſcientiæ nuditatẽ? Quaſi iſta ſcientia vel ex naturæ opibus reſidua, vel ex legalis doctrinæ eruditione quæſita, poſſit ſui perceptione præſtare, vt quod faciẽdum nouerimus, etiam facere diligamus: aut vllus ſit bonæ voluntatis motus, niſi quem creauerit diffuſæ per Spiritum ſanctum charitatis afflatus. [Hebr. 11. Rom. 14. Galat. 5.] Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo. &c. Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. &c. In Chriſto Ieſu neque circunciſio aliquid valet, neq; præputium: ſed fides quæ per dilectionem operatur.

CAPVT XI.

POST hæc in concluſione teſtimoniorum, quibus probare voluit, quòd hi qui per increpationem propheticã ſurdi appellantur & cæci, poſſint ex facultate naturę & aures ſuas aperire ad audiendum, & oculos ſuos ad videndum (quaſi non de iiſdẽ dicat [Ezech. 11. & 36.] Dominus: Et dabo eis cor aliud, & ſpiritum nouum dabo eis, & euellam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in pręceptis meis ambulent, & iuſtificationes meas obſeruẽt, & faciant eas) addidit, & dicit: *Deniq; vt poſſibilitatem boni eis ineſſe deſignaret, increpans Phariſæos dixit: Quid autem ex vobis ipſis,* inquit, *etiam non iudicatis quod bonum eſt?* [Lucæ 12.] *Quod vtique non eis dixiſſet, niſi eos iudicio naturali, quod æquum eſt, ſciſſet poſſe diſcernere.* Iam non ſolùm voluntatem boni, ſed etiam poſſibilitatem libero adſcribit arbitrio: Tãquam ideo ab eis exigatur intelligentia, ideo iuſtitia repoſcatur, quia poſſint hæc

A ſine Dei donis, de naturæ proferre bonis. Imperatur autem iſta homini, vt ex ipſo præcepto Dei quo ei hoc quod accepit, indicitur; agnoſcat id ſe ſuo vitio perdidiſſe, & non ideo iniquam eſſe exactionem, quia ad reddendum quod debet idoneus nõ eſt: ſed à litera occidente confugiat ad ſpiritum viuificantem, & facultatem quam antè non inuenit in natura, quærat ex gratia. Quod ſi facit, magna eſt miſericordia Domini; ſi non facit, iuſta eſt pœna peccati. Deinde ad plenitudinem præmiſſæ diſputationis, regulari ſententia pronunciat, dicens: *Vnde cauendum nobis eſt, ne ita ad Dominum omnia ſanctorum merita referamus, vt nihil niſi id quod malum atque peruerſum eſt, humanæ adſcribamus naturæ.* Quid euidentius, quid expreſſius ſecundùm Pelagii Celeſtiique commentum ab vllo diſcipulo potuit definiri? Illi dicũt, *gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*; & iidem dicunt, *gratiam Dei non ad ſingulos actus dari.* Hic intra vnam ſententiam blaſphemiam vtranque concluſit, dicens: *Cauendum nobis eſſe, ne ita ad Deum omnia ſanctorum merita referamus, vt nihil niſi quod malum atque peruerſum eſt, humanæ adſcribamus naturæ.* Vult ergo eſſe multa propria hominum merita, quę non ſint gratiæ largitate collata, quibus ad augendas naturales diuitias quædam de ſurſum munera debeantur. Vult nos gratiam B Dei non ad ſingulos actus accipere: ac proinde non pro omni bono opere ſemper orare. Atque ita conſequens erit, vt in Dei muneribus nullum meritum eſſe credendum ſit: quãdoquidem ſine merito ſit, quem Deus in omnibus ſemper adiuuerit: aut ſi etiam in his quæ Deus tribuit, aliqua merita collocantur, conſtet etiam ipſa acquiri propria facultate potuiſſe, & ideo in aliquibus oporteat nos iuuari, vt poſſibilius fiat per gratiam, quod non erat impoſſibile per naturam. Ecce iam in iſta paucorum breuitate verborum, nõ duarum tantum, ſed multarum impietatum numeroſa connexio eſt. Quæ ſi ſcrupuloſioris diligentiæ diſcretione tractetur, in nullo à damnati erroris catena abſoluta monſtrabitur.

CAPVT XII.

SED ne ſuſpicionibus agere videamur, & latebras ſenſuum vltra verba rimari, quid accreſcat cognitis, doceant quę ſequuntur. Qui ergo inter principia diſputationis ſuæ dixerat, *Non ſolùm actuum, verùm etiam cogitationum bonarum ex Deo eſſe principium: qui nobis & initia ſanctæ voluntatis inſpirat, & virtutem atq; opportunitatem eorum quæ rectè cupimus, tribuit peragendi:* nunc volens probare, quòd religioſæ cogitationes & ſan- C cta conſilia, nulla Dei inſpiratione concepta de naturali poſſunt prodire ſapientia, ponit verba Salomonis, dicẽtis: Voluit Dauid [3 Reg. 6. 1 Par. 28.] pater meus ędificare domum nomini Dñi Dei Iſraël. Et ait Dominus ad Dauid patrẽ meum: Quòd cogitaſti in corde tuo ædificare domũ nomini meo, benè feciſti, hoc ipſum mente pertractans. Verùm tamẽ non tu ædificabis domum nomini meo. Deinde vt oſtẽdat, quomodo intelligendũ ſit, infert ipſe tractator: *Hæc ergo cogitatio, atque iſte tractatus regis Dauid, vtrùmne bonus ex Deo, an malus & ab homine fuiſſe dicendus eſt? Si enim bona & ex Deo fuit illa cogitatio, cur ab eo, à quo inſpirata eſt, eidẽ negatur effectus? Si autem mala, & ex homine fuit, cur laudatur à Domino? Reſtat ergo vt & bona, & ex homine fuiſſe credatur: in quem modum etiam noſtras quotidie cogitationes poſſumus iudicare. Neq; enim aut ſoli Dauid bonum ex ſemetipſo cogitare cõceſſum eſt, aut nobis ne quid boni vnquã ſapere, aut cogitare poſſimus naturaliter, denegatur.* Nullo modo hoc teſtimonio atque argumẽto probare poteſt, quòd piæ cogitationes ex ſolo libero arbitrio, & non ex Dei inſpiratione naſcantur. Non enim ideò voluntas Dauid, quæ vtiq; bona erat, nõ ex Deo fuiſſe credenda D eſt, quia templũ ſibi Dominus nõ ab eo ædificari, ſed à filio ipſius voluit. Quærendum ergo eſt, de quo ſpiritu proceſſerit affectus [Pſal. 131.] ipſius voluntatis, nẽpe de illo in quo dicebat; Si introiero in tabernaculũ domus meæ, ſi aſcendero in lectũ ſtratus mei: Si dedero ſomnũ oculis meis, aut palpebris meis dormitationẽ, aut requiẽ temporib. meis, donec inueniã locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Quod cùm propheta concupiſceret, non ignorabat verum illud, perfectumq; templũ ab illo eſſe cõdendum, qui cùm eſſet filius Dei, factus eſt etiam filius Dauid: quiq; cùm videret templũ à Salomone conſtructum, dicebat: Soluite [Ioan. 2.] templũ hoc, & in triduo ſuſcitabo illud. Dicebat autẽ de templo corporis ſui. Vt ergo hoc templũ præfiguraretur, quod in Chriſto & in Eccleſia diſponebatur, meritò ad extructionẽ eius non Dauid eligitur, ſed filius Dauid: vt per filium hominis ſignificaretur filius Dei & hominis; & per templum diſſolubile, indicaretur tabernaculum incorruptibile, ad cuius condendam imaginem & voluntas Dauid probata eſt, & opus in eum tranſlatum eſt, cuius perſona magis eidem imagini congruebat.

Atque

Atque ita & ex Deo erat hoc velle Dauid: & ex Deo erat, hoc A
facere Salomonem. Quod vt exemplis magis luceſcat, requira-
mus vbi fieri Deus noluerit, quod homines facere Deo volente
Matth. 28. voluerunt. Dominus Apoſtolis ſuis præcepit, dicens: Euntes ite,
& docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, &
filij, & Spiritus ſancti, & docentes eos ſeruare quęcunq; man-
daui vobis. Quod cùm Apoſtoli audirent, ſine dubio non ver-
ba nuda per corporales ſonos exterioribus tantùm auribus ac-
al. viuentis ceperunt, ſed virtute† iubentis verbi accenſa eſt in cordibus eo-
rum inextinguibilis flamma charitatis, qua ardentiſſimè vellent
Actor. 16. Euangelium Chriſti omnibus gentibus prædicare. Sed cùm ve-
titi ſunt loqui verbum in Aſia, & cùm tentarent ire in Bithyniá,
prohibiti ſunt à ſpiritu Ieſu. Nunquid non ex Deo hanc volun-
tatem habebant, quòd eorum iſtorum optabant ad fidem corda
conuertere, quos occulto iudicio Deus Euangelium tunc nole-
bat audire? Aut quòd Eccleſia quotidie pro inimicis ſuis orat:
id eſt, pro his qui nondum crediderunt, nunquid non ex Spiri-
tu Dei facit? Quis hoc dixerit, niſi qui hoc non facit, aut qui pu-
tat fidem non eſſe donum Dei? Et tamen quod pro omnib. pe-
titur, non pro omnibus obtinetur. Nec eſt iniquitas apud Deú, B
qui ſæpe poſtulata non tribuit, quæ poſtulare donauit. Bonam
igitur voluntatem, eam ſcilicet qua adhæretur Deo, nec negan-
dum eſt hominis eſſe propriam, & confitendum eſt Deo inſpi-
Luc. 18. rante conceptam. Nam cùm nemo ſit bonus, niſi ſolus Deus,
quale erit bonum, quod auctorem non habet bonum? Naturæ
quippe humanæ, cuius creator eſt Deus, etiam poſt præuarica-
tionem manet ſubſtantia, manet forma, manet vita, & ſenſus, &
ratio, cæteraque corporis atque animi bona, quę etiam malis vi-
tioſisq; non deſunt: ſed non in illis veri boni perceptio eſt, quæ
mortalē vitam honeſtare poſſint, æternam autem conferre non
poſſunt. Neq; enim ignotum eſt quantum Græcæ ſcholę, quan-
tum Romana eloquentia, & totius mundi inquiſitio circa inue-
niendum ſummum bonum, acerrimis ſtudiis, excellentiſſimis
ingeniis laborando nihil egerint: niſi vt euaneſcerent in cogita-
Rom. 1. tionibus ſuis, & obſcuraretur cor inſipiens eorū, qui ad noſcen-
dam veritatem ſemetipſis ducibus vtebantur. Si ergo quis de ę-
rumnoſis vanitatibus & inſanis fallacibus erubeſcens, tenebràs
eſſe & mortem, quicquid pro lumine ac vita amplectebatur, in-
telligit, & ab his ſe conatur abſtrahere: non eſt ab ipſo, quamuis
non ſine ipſo ſit iſta conuerſio: nec propria virtute ad principia C
ſalutis enititur: ſed agit hoc occulta & potens gratia Dei, quæ
dimotis terrenarum opinionum & operum mortuorū fauillis,
torrem obruti cordis exagitat, & deſiderio veritatis inflammat:
non vt inuitum hominem ſubigat, ſed vt ſubiectionis cupidum
faciat: nec vt ignorantem trahat, ſed vt intelligentem, ſequen-
témq; præcedat. Manens enim liberum arbitrium, quod vnà
cum ipſo homine Deus condidit, à vanitatibus & cupiditatibus
ſuis, in quas neglecta Dei lege defluxit, non à ſeipſo, ſed à crea-
tore mutatur, vt quicquid in eo in melius reficitur, nec ſine illo
ſit qui ſanatur, nec niſi ab illo ſit qui medetur, cuius ſumus noua
Ephes. 2. creatura, nouúmque figmentum, creati in Chriſto Ieſu in ope-
ribus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.

CAPVT XIII.

NVNC iam videamus quò diſputantis progrediatur inten-
tio. *Dubitari ergo*, inquit, *non poteſt, ineſſe quidē omni animæ na-
turaliter virtutum ſemina, beneficio creatoris inſerta: Sed niſi hæc
opitulatione Dei fuerint excitata, ad incremētum perfectionis non
poterunt peruenire, quia ſecundum beatum Apoſtolū neq; qui plan-
tat eſt aliquid, neq; qui rigat ſed qui incrementum dat Deus. Ad-
iacere autē homini in quamlibet partem arbitrij libertatem, etiam* D
*liber ille, qui dicitur Paſtoris, apertiſſimè docet, in quo duo angeli
vnicuiq; noſtrum adhærere dicuntur, id eſt, bonus & malus. In ho-
minis verò optione conſiſtere, vt eligat quem ſequatur. Et idcirco
manet in homine liberum ſemper arbitrium, quod gratiā Dei poſſit
vel negligere, vel amare* Si dubitari non poteſt, *ineſſe omni animæ
naturaliter virtutum ſemina beneficio creatoris inſerta*: ſolus Adá
Rom. 5. præuaricatus eſt, & in peccato eius nemo peccauit: in nullis ini-
Psal. 50. quitatibus concepti ſumus, & in nullis nos matres noſtræ pepe-
Ephes. 2. rêre delictis: nō fuimus natura filij iræ, nec fuimus ſub poteſtate
Coloſ. 1. tenebrarum: qui manentibus in nobis naturaliter virtutibus, fi-
lij potiùs nati ſumus pacis & lucis. Abſit ab animis piorū fallacis
doctrinæ inſidioſa deceptio. Virtutes cū vitiis habitare non poſ-
ſunt: quæ enim participatio, inquit Apoſtolus, iuſtitiæ cum ini-
2 Cor. 6. quitate? aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Virtus nanq; princi-
paliter Deus eſt: cui non aliud eſt habere virtutem, quā eſſe vir-
tutem. Huius cùm participes ſumus, habitat Chriſtus in nobis,
1 Cor. 1. qui eſt Dei virtus & Dei ſapientia: habitat fides, ſpes, charitas,
continentia, intellectus, conſilium, fortitudo, cæteræq; virtutes.

Cùm verò ab hoc bono recedimus, omnia nobis econtrario o-
riuntur ex nobis: diſcedente enim pulchritudine, quid ſuccedat
niſi deformitas? abeunte ſapientia, quid reſideat niſi inſipientia?
non regnante iuſtitia, quid dominetur niſi iniquitas? Virtutum
itaque ſemina, quæ beneficio creatoris inſerta ſunt, præuarica-
tione primi parentis euerſa ſunt: nec haberi queunt, niſi eo reſti-
tuente qui dederat. Reformabilis enim eſt natura humana for-
matori ſuo, & eorum bonorū quæ habuit capax eſt: vt per me-
diatorem Dei & hominum hominem Ieſum Chriſtū, in eo ipſo
quod ei remanſit, poſſit recuperare quod perdidit. Remāſit au-
tem et rationalis animus, qui non vitius, ſed virtutis habitaculū
eſt. Ex participatione enim ſapientiæ & iuſtitiæ & miſericordię,
non ſapientia, neque iuſtitia, neque miſericordia; ſed ſapientes
& iuſti & miſericordes ſumus. Quæ bona, quamuis rationale
noſtrum vitiis occupatum ſit, & præuaricantibus nobis Dei tē- Ioan. 12.
plū ſpiritus immundus inuaſerit, poſſunt tamen rurſus in ipſum Matt. 12.
rationale confluere, per eum qui mundi principem foras mittit: 1 Cor. 2.
& ligans fortem, vaſa eius rapit, fugatóque mundi huius ſpiritu, Rom. 8.
largitur nobis ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo
donata ſunt nobis, qui autem ſpiritum Chriſti non habet, hic
non eſt eius. Puto autem iſtum veriſimilitudine decipi, & in
ſpecie falſarum errare virtutum dum ea bona, quæ non poſſunt
niſi ex Dei munere haberi, etiam in impiorum animis exiſtimat
reperiri: ideo ſcilicet, quia multi eorum ſint iuſtitiæ, temperan-
tiæ, continentiæ, & beneuolentiæ ſectatores: quæ omnia non
fruſtra quidem, neque inutiliter habent, multúmque ex eis in
hac vita honoris & gloriæ conſequuntur. Sed quia in his ſtudiis
non Deo, ſed diabolo ſeruiunt, licet habeant temporalē de vana
laude mercedem, ad illam tamen beatarum virtutum non per-
tinent veritatem. Et ita manifeſtiſſimè patet, in impiorum animis
nullam habitare virtutem: ſed omnia opera eorum immunda
eſſe, atque polluta, habentium ſapientiam non ſpiritalem ſed a-
nimalem, non cęleſtem ſed terrenam, non Chriſtianam ſed dia-
bolicam, non à patre luminum ſed à principe tenebrarum: dum
per ea ipſa quæ non haberent niſi dante Deo, ſubduntur ei qui
primus receſſit à Deo Qui ergo dicit, *ſine vllo opere gratiæ natu-
raliter omni animæ ſemina ineſſe virtutum*; quid laborat oſtēde-
re, niſi de iſtis ſeminibus quædam germina præcedentium Dei
gratiam pullulare meritorum? Deniq; vt videretur aliquid gra-
tiæ tribuiſſe, *Ad perfectionis*, ait, *incrementum ſemina hæc perueni-
re non poterunt, niſi opitulatione Dei fuerint excitata*: vt ſcilicet
opitulatio Dei ſit cohortatio atq; doctrina: mēs autem, quæ vir-
tutum eſt opulēta ſeminibus, vtatur facultate quam poſſidet: ad
hoc tantùm iuuanda, vt earum virtutum adipiſcendarum culmina,
quarum ſibi ſcit ineſſe principia. Igitur ſecundùm iſtum humà-
na anima ſic ædificabitur in Dei templum, vt non accipiat fun-
damentum, præter quod aliud nemo poteſt ponere, quod eſt 1 Cor. 3.
Chriſtus Ieſus. Quando autem hoc fundamētum incipitur, niſi
quando fides in audientis corde generatur? Quæ ſi naturaliter
inerat, nō cœptum ibi eſt aliquid, ſed ſuperinſtructum. Super-
fluò ergo infidelis videbatur, qui fidem habebat antequàm cre-
deret. Hoc autem & de aliarum virtutum principiis poteſt dici,
quas gratia augere debeat quia ſunt, nō donare quia deſunt. Sed
aliud nos omnia ſanctarum ſcripturarum eloquia docent. Legi- Prou. 1. & 9
mus principium eſſe ſapiētiæ timorem Domini. Et legimus do-
num Dei hanc eſſe virtutem. Timor Domini, inquit, ſuper om-
nia ſe ſuperpoſuit. Beatus homo cui donatum eſt habere timo- Eccleſ. 25.
rem Domini. Cùm ergo timor Dei principium ſit ſapiētiæ, quæ
virtus haberi poteſt ſine ſapientia, cuius ex timore principium
eſt: Beatus Petrus apoſtolus, Gratia vobis, inquit, & pax adim- 2 Pet. 1.
pleatur in recognitione Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui nunc
omnia nobis diuina virtute ſua, quæ ad vitam & pietatem perti-
nent, donauit. Nunquid ait, Qui virtutum ſemina, quæ natura-
liter habebamus inſerta, opitulatione ſua excitauit in nobis? ſed
ait: Qui nunc omnia nobis quæ ad vitam & pietatem pertinent
donauit. Quod dicendo, cuius virtutis initium in natura poſuit,
quod non ab eo collatum ſit qui cuncta donauit? Propter quod
& beatus Paulus: Quid enim habes, inquit, quod non accepi- 1 Cor. 4.
ſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Ergo
omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent, non per naturá, quæ
vitiata eſt habemus: ſed per gratiam, qua natura reparatur, acce-
pimus. Nec ideo exiſtimare debemus, in naturalibus theſauris
principia eſſe virtutum, quia multa laudanda reperiuntur etiā in
ingeniis impiorū, quę ex natura quidem prodeunt: ſed quoniam
ab eo, qui naturá condidit, receſſerunt, virtutes eſſe nō poſſunt.
Quod enim vero illuminatū eſt lumine, lumen eſt: & quod eo- 1 Cor. 3.
dem lumine caret, nox eſt: Quia ſapiētia huius mūdi ſtultitia eſt
apud

apud Deum. Ac ſic vitium eſt quod putatur eſſe virtus: quandoquidem ſtultitia eſt, quod putatur eſſe ſapientia. Quomodo autem fieri poteſt, vt is qui in naturalium virtutum ſeminibus exuberare ſe putat, *quas ipſe magnificas eſſe gloriatur, ipſas virtutes ſuas ei doctrinæ ſubiciat prouehendas, quæ dicit: Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens: &, Quia in ſapientia Dei non cognouit hic mundus per ſapientiā Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credētes? Quid illa ſcientia ſcientiæq; præſumptio magis inepti eſſe cenſeat, magiſque ridendū, niſi ſpiritus Dei aſperſationem ſubegerit ſuperborum ratiocinationeſq; illas, quæ ignotæ virtuti, carnia facundia repugnabant, gratiæ ſuæ virtute deſtruxerit: vt ſemē verbi præſulcata cordis terra concipiat, & dignos æternis horreis fructus Dei agricultura producat? Poſt illud autem nullius auctoritatis teſtimonium, quod diſputationi ſuæ de libello Paſtoris inſeruit, & quo oſtendere voluit, inter boni & mali cōtrarias ſuaſiones, ita omnem hominem naturali iudicio & propriæ diſcretioni eſſe commiſſum, vt ei non plus à Deo præſidij, quàm à diabolo ſit periculi, addidit definitioni ſuæ regulam, dicens: *Et idcirco manet in homine liberum ſemper arbitrium, quo gratiam Dei poſſit vel negligere, vel amare.* In qua ſententia etiā hoc quod ait, *manere in homine liberum ſemper arbitrium*, ex aliqua parte non conſtat. Siquidem multa millia infantium in regnum Dei adſumptorum, aut à regno Dei extraneorum, ſine vllius ſuę voluntatis arbitrio gratiam Dei aut accipiunt, aut amittunt. Multíque excordes ad omnia prorſus, & fatui, per ſacramentum regenerationis ab æternæ mortis vinculis eruuntur. Accipiamus tamen ita hoc dictum, vt ad eos propriè pertineat hæc definitio, qui vti poſſunt libera voluntate. Itáne libera eſt iſta libertas, vt quantum ex ſe habeat faſtidij vt negligat gratiam Dei, tantum ex ſe habeat delectationis vt diligat? Itane illum vetuſtæ infidelitatis glacialem rigorem nullus meridiani caloris ſpiritus relaxauit, & torpor mentis obſtrictæ de ſuo algore concaluit: vt dicente Domino, Ignem veni mittere in terram, nulla ad cor frigidum ſcintilla peruenerit, & cinis mortuus à ſemetipſo in flāmam charitatis exarſerit? Nihil tale in iſtius gratiæ damnatoribus factum eſt, quale illi experti ſunt, qui dicebant: Nónne cor noſtrum erat ardens, cùm eſſemus cum illo in via, & aperiret nobis ſcripturas? Sed nec illud in eiſdem actum eſt, quod de Lydia, ciuitatis Thyatirorum purpuraria, quæ inter mulieres, quibus illic Apoſtolus prædicabat, ſola tunc oſtenditur credidiſſe: Cuius, inquit, cor aperuit Dominus, vt intenderet his quæ à Paulo dicebantur. Et tanta eſt ſecundum iſtum liberi arbitrij vel incolumitas, vel facultas, vt charitatem, quæ in omnium arce virtutum eſt, non ex Dei munere, ſed ex ſola habeat voluntate. Quid ergo in anima à ſuo ædificatore parabitur? aut qua largitate gratiæ fiet ornatior, ſi illa ſunt ei propria, ſine quibus non poſſunt prodeſſe donata? Sed Apoſtolus, qui profitetur ſine charitate non operationes miraculorum, non ſcientiam, non fidem, non prophetiam, non erogationes diuitiarum, non ipſam ſæuiſſimorum ſuppliciorū prodeſſe tolerantiam: vnde ipſa charitas non tacet, Quoniam charitas, inquit, Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctū, qui datus eſt nobis. Et: Pax, inquit, fratribus cum charitate & fide à Deo patre & Domino Ieſu Chriſto. Sanctus etiam Ioānes Apoſtolus inſtruat nos, vnde huius boni cœperimus eſſe participes. Chariſſimi, inquit, diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo eſt. Et ne poſſimus opinari, ideo dilectionē dictam ex Deo, quia in natura hominis hic ſatus eſſet affectus, paulò pòſt ait: Non quòd nos dilexerimus Deū, ſed quoniam ipſe dilexit nos. Et iterum: Nos diligamus Deū, quia prior dilexit nos. Agnoſcat ergo humana egeſtas, hoc quod de quibuſlibet bonis rectè dicitur, multò rectius ſibi dici de eo, ſine quo bona cūcta nō proſunt: Quid enim habes quod non accepiſti? ſi autē accepiſti, quid gloriaris, quaſi nō acceperis?

d. quæ iſte magnifica gloriatur.
1 Cor. 3.
1 Cor. 1.
Luc. 12.
Luc. 24.
Act. 16.
1 Cor. 13.
Rom. 5.
Ephes. 6.
1 Ioan. 4.
1 Cor. 4.

CAPVT XIIII.

POST hæc autem, cùm tantum homini tribuiſſet ante gratiam, quantum ei fuerat fructuoſiſſimum habere per gratiā, addidit quædam perplexè, atque confuſa ad vigorem liberi arbitrij demonſtrandum, & de his quæ iam donatis libi*viribus facit, vult illa munire quæ ei naturaliter ineſſe definit, vt quod eſt per adiutorium Dei perfeciſſe, hoc ſit per arbitrij libertatē cœpiſſe. Verùm hæc vt tolerabilia tranſeamus: quia & nos liberum arbitrium ideo dicimus, bonæ voluntatis affectum fideiq; principium operante gratia concepiſſe, vt per hæc quæ illi nullo merito præeunte donata ſunt, ea quæ operaturis ſunt promiſſa mereatur: ab illo ſemper petens poſſe aliquid boni facere, qui ait: Sine me nihil poteſtis facere. His itaque prætermiſſis, id quod de ſancti Iob paſſionibus poſuit, retractemus. ait enim: *Quod etiam in Iob probatiſſimo athleta ſuo, cùm eum diabolus expetiſſet ad ſingulare certamen, diuinam legimus prouidiſſe iuſtitiam. Si enim contra inimicum non ſua virtute, ſed Dei ſolius fuiſſet gratia protegente congreſſus, & abſque vlla virtute patientiæ ſuæ diuina tātum opitulatione ſuffultus, multiplices illā, ac tota inimici crudelitate quæſitas tentationum moles & exitia pertuliſſet: quomodo non illam calumnioſam diabolus, quam prius emiſerat vocem, aduerſus eum iuſtius iteraſſet: Nunquid Iob gratis colet Deum? nōne tu vallaſti eum ac domum eius, & vniuerſam ſubſtantiam eius per circuitum? Sed aufer manum tuam, hoc eſt, ſine eum ſuis mecū viribus decertare, niſi in faciem tuam benedixerit tibi. Sed cū nullam huiuſcemodi querimoniam calumnioſus hoſtis poſt conflictum audeat iterare, non Dei, ſed illius ſe victum viribus confitetur: Licet etiam gratia Dei non in totū illi defuiſſe credenda ſit, quæ tantam tentatori tribuit poteſtatem, quantam & illum reſiſtendi nouerat habere virtutem, non enim ab illius impugnatione ſic protegens, vt nullum virtuti humanæ relinqueret locum, ſed hoc tantum procurans, ne violentiſſimus inimicus animam eius amentē faciēs, & impotem ſenſu, impari eum atq; iniquo certaminis pondere prægrauaret.* Quis hæc prædicari à catholicis inter catholicos crederet, niſi quæ in colluctationib. domeſticis ſæpe defenſa ſunt, etiam ſcripta legerentur? Itáne in omnibus hominibus intelligētiæ caligat obtutus, & à cunctis eccleſiæ filiis ſpiritus ſcientiæ & pietatis abſceſſit, vt non erubeſcant ingerere ſe iudiciis legentiū tam inhoneſto mendacio? Vir grauis, doctor ſapiens, verax magiſter, redde nobis catholicā definitionē, qua inter initia diſputationis tuæ aures noſtras menteſq; cepiſti. Pronunciaueras fidem Chriſtianam voce eccleſiaſtica, *non ſolum actuum, verùm etiam cogitationum bonarum ex Deo eſſe principium*: qui nobis & initia ſanctæ voluntatis inſpirat, & virtutem atque opportunitatem eorum, quæ rectè cupimus, tribuit peragendi. Omne enim datum optimum, & omne donū perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminū, qui & inſpirat quæ bona ſunt, & exequitur & conſummat in nobis, & huius ſententię ſoliditate omnia hoſtilium reliquiarum machinamenta cōfregeras. Cur profeſſione mutata, quod deſtruxiſti, ædificas: quod tuebaris, impugnas? Cur inuictiſſimę veritatis arce deſerta, gradatim ad pręcipitia Pelagiana decurris? Qui enim definieras, neque ſanctorū cogitationum, neque piarum voluntatū, neque bonorū actuum ex nobis eſſe principia; ſed inſpiratione Dei, gratiæq; eius auxilio bona in nobis cuncta generari, & ad profectum, perfectionemque perduci: paulo poſt cœpiſti donis gratiæ liberi arbitrij æquare conatus: vt principia, quæ Deo adſignaueras, poſſe hominem à ſemetipſo habere monſtrares, dicendo: *Quia etiā ſuis interdum motibus homo ad virtutum appetitus poſſet extēdi: ſemper verò à Domino indiget adiuuari.* Et iterum dicendo, *Etiam per naturæ bonum, quod beneficio creatoris indultum eſt, nonnunquam bonarum voluntatum prodire principia: quæ tamen niſi à Domino dirigantur, ad conſummationem virtutum peruenire non poſſint.* Et poſt hæc, vt quoſdam præueniri à gratia oſtēderes, in quorundam autem præeuntibus meritis cauſam percipiendæ gratiæ collocares, dixiſti quid ex quo pendeat, dubitari: id eſt, vtrum, quia initiū bonæ voluntatis præbuerimus, miſereatur noſtri Deus: an quia Deus miſereatur, conſequamur bonæ voluntatis initium. Quas duas regulas ne in ambiguo relinqueres, vtramq; exemplis, vt tibi viſum eſt idoneis munire curaſti: vnā de Pauli & Matthæi coactiua conuerſione confirmans: alteram de Zachęi & Latronis voluntaria fide roborans, quorū deſiderium tam violentū dicis fuiſſe, vt ad inuadendum regnū cęlorum ſpecialia vocationis monita præuenirent. Deinde progreſſu diſputationis, vt incolumitatē interioris hominis patefacias, ipſum Adam concepiſſe quidē, quam non habebat ſcientiā mali: ſed quā acceperat, boni ſcientiā non amiſiſſe confirmas. Cumq; hoc etiam ex cōparatione impiorum probare voluiſſes, in id vſq; prolapſus es, vt proclamares, cauendū nobis eſſe, ne ita ad Deum omnia ſanctorū merita referamus, vt nihil niſi quod malum eſt, humanæ adſcribamus naturæ. Et ne hanc naturam vllas in præuaricatione Adæ crederemus amiſiſſe virtutes, definiſti, tam incolumes eſſe omnium hominum animas naturaliter, quàm fuit primi hominis ante peccatum, dicendo: Dubitari ergo non poteſt, ineſſe omni animæ naturaliter virtutum ſemina beneficio creatoris inſerta. Conſiderantis ergo his definitionibus tuis, non eſt occultum, quantum ab illius ſententiæ ſanitate deſcieris: in qua quod tribuendum erat gratiæ, fallaciter prædicando, catholicarum tibi aurium iudicia conciliare voluiſti, quibus de præmiſſæ profeſſionis fronte ſecuris, facilè ſequentia irreperent, ſi prima placuiſſent.

d. virtutibus
Ioan. 15.
Iob 1.
Iacob. 1.

CAPVT XV. SED hactenus ne in totum videreris à præfixa regula diſcrepare, ita virtutum meritorúmq; principia ad liberum arbitrium à gratia tranſtuliſti, vt ipſos bonorum deſideriorum voluntarios motus ſine auxilio Dei nec prouehi patieris poſſe, nec perfici. Nunc verò remoto longius Deo, & à ſuſtentatione hominis ſeparato, tantam libero arbitrio potentiam tribuis, vt non ſolùm amiſſionem multiplicium facultatum & totius ſimul familię ac neceſſitudinum acerbiſſimum finem conſtanter æquanimitérque ſuſcipiat: ſed ipſius quoque corporis proprij ineffabiles cruciatus propoſito nudę voluntatis euincat. Et vt dubitari hinc diſputante te nequeat, ſancti Iob conſtituis exemplum, qui aduerſus illam inſignem diabolicæ ſæuitiæ crudelitatem ſine Dei pręſidio decertârit: & argumento probare niteris, quòd ipſe cruentiſſimus inimicus confeſſus ſit, non Domini, ſed Iob ſe virtute ſuperatum, in eo, quòd ſibi in grauiore cōflictu gratiam Dei obſtitiſſe non dixit: quaſi vir ille in damnis, atque orbitatibus debuerit ſuperna protectione circumtegi, in carnis autem ſuæ, animæque tormentis non eguerit adiuuari. Si ergo hac magnitudine animi, quam illata per ſingulos omnéſque artus tot mortium pœna non ſuperat, nihil inter ſanctorum palmas memorabilius, nihil inuenitur illuſtrius: eámque adſeris, ex humana tantùm virtute ſubſiſtere: quid erit laudis ac meriti, quòd inter ſtudia quietis ac pacis nequeat arbitrij obtinere libertas, quam in tanti ſine certaminis de ſuis viribus coronaſti? Quæro igitur abs te, videatúrne tibi vir ille, cum illis quæ legimus ſupplicijs probaretur, habuiſſe in ſe Spiritum ſanctum? Si habuiſſe dicis: certum eſt quia Deus, quem non deſeruit, adiuuit: Si autem receſſiſſe ab eo Spiritum ſanctum dixeris: propheticus te eiuſdem

Iob 19. ſermo conuincit, dicentis: Scio enim quòd redemptor meus viuat, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſim: Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum: quē viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & nō alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Quod ſi de incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac reſurrectione eius, qui eſt primitiæ dormientium, & de ſpe redemptionis, quæ in ipſo repoſita eſt omnibus ſanctis, rectè intelligitur prophetatum: manifeſtè apparet, non diſceſſiſſe à templo ſuo gratiam Dei: & feciſſe iam tunc Dominum in hoc ſancto ſuo, quod poſteà in Apoſtolis &

Matth.10. martyribus ſuis ſpondebit eſſe faciendum, dicens: Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. nō enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Quid cùm idem ſanctus ineptis conſolatoribus reſponderet,

Iob 12. nōne in Dei fidebat auxilio, dicēs: Qui deridetur ab amico ſuo, ſicut ego, inuocabit Dominum, & exaudiet eum? Aut neſciebat ex illo ſe habere quod habebat, de quo ait: Apud ipſum ſapientia & fortitudo, ipſe habet conſilium & intelligentiam: & quod

Ibidem. dicit, In cuius manu anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ

Iob 14. carnis hominis. Et iterum, Expecto, inquit, donec veniat immutatio mea: vocabis, & ego reſpondebo tibi: Operi manuum tuarum porriges dexteram: Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, ſed parcis peccatis meis: Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam. Non ergo deſeruerat Dominus, quem curabat: neque opem ſuam abſtulerat ab eo, cui purificatoria remedia, quibus clariùs niteſceret, admouebat. Ad hanc paſſionum tolerantiam, in qua hic ſanctus emicuit, etiam

Pſal.22. ille erat præparatus à Domino, qui dicebat: Nam etſi ambulem

Pſal.36. in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et illud: Salus iuſtorum à Domino, & protector eorum eſt in tempore tribulationis. Ad hāc tolerantiam etiam ille erat paratus à Domino, qui & credere in Chriſtum, & pro Chriſto

Rom.5. pati referebat ad Chriſtum, dicens: Iuſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: per quem & acceſſum habemus in gratia iſta, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei: Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus: ſcientes, quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt no-

Rom.8. bis. Et iterum: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum?

Pſal.43. an gladius? ſicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur tota die, exiſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus per eum qui dilexit nos. Huius tolerantiæ fortitudo

Luca 22. vnde deſcenderet, beatus Petrus, & in illo omnis Eccleſia veritatis ipſius voce diſcebat, dicentis: Ecce Sathanas poſtulauit vt cerneret vos velut triticum: ego autem rogaui pro te Petre,

A ne deficiat fides tua. Quiſquis igitur in tribulatione non deficit, ab illo ſe non dubitet adiuuari, ad quem quotidie corda vniuerſorum fidelium clamant: Ne inferas nos in tentationem, ſed Matth.6.
libera nos à malo: quoniam cuſtodit Deus animas ſanctorum Pſal.96.
ſuorum, de manu peccatorum liberabit eos. Quòd autem dicis, *gratiam Dei ab Iob ex eo intelligendam non penitus receſſiſſe, quod tentatori eius tantam Deus tribuit poteſtatem, quantam & illum reſiſtendi nouerat habere virtutem:* Nónne rectius veraciúſque loquereris, ſi vbi dixiſti, *Quantam & illum reſiſtēdi nouerat habere virtutem*: diceres potius, Quantam & illi reſiſtendi nouerat ſe dediſſe virtutem? Vnius enim verbi correctio totam iſtam gloriam, quam humanis viribus adſignare voluiſti, ſobrietate aliqua temperaſſet, vt illa mirabilis in tanta afflictione patientia, & Dei adiutorio & libero hominis adſcriberetur arbitrio. Sed veritus es naturæ humanæ minuere laudē, ſi ei profitereris à Deo datam eſſe virtutem. Itaque conflictus illius atque victoriæ non vis credi cooperatorem Deum fuiſſe, ſed tantummodo ſpectatorem: vt cui perſuadere poteris, per naturalem arbitrij facultatem tam arduum certamen euictum, dubitare non audeat in leuioribus cauſis multò liberiores eſſe bonæ voluntatis effectus: atque ita in illius damnatæ ſententiæ foueam cadat, qua dicitur, ideo nobis gratiam iuſtificationis dari, vt quod fa-
B cere per liberum iubemur arbitrium, faciliùs poſſemus implere per gratiam, tanquam & ſi gratia non daretur, non quidem fa- Mileuit.Conc. & Carthag.cap.5.
cilè, ſed tamen poſſemus etiam ſine illa implere diuina mandata. Quod quia catholici Pontifices dignum anathemate cēſuerunt, vtendum nobis eſt eo, quo vſi ſunt teſtimonio, dicentes: De fructibus enim mādatorum Dominus loquebatur, vbi non Ioan.15.
ait: Sine me difficiliùs poteſtis facere: ſed ait; Sine me nihil poteſtis facere.

HIS autem definitionibus tuis, quas credidiſti idonea au- CAPVT
ctoritate munitas, tanquam de cōſenſu legentium ſecurus ad- XVI.
iungis, *Solere interdum Deum ad fidem noſtram probandam plus offerre quàm ſufficit, vt quàm infirma ſit credentium fides, poſſit agnoſci:* & hoc exemplo illius Centurionis oſtendis, qui cùm pueri ſui poſceret curationem, Dominúſque ſe ad domum eius iturum eſſe promitteret, reſpondit: Non ſum dignus, vt intres Matth.8.
ſub tectum meum: ſed dic tantū verbo, & ſanabitur puer meus.
C In quo eum Dominus tali admiratione laudauerit, vt pronunciaret, non ſe inueniſſe tantam fidem in Iſraël. At exigua concluſione penè totum tu Pelagianum dogma confirmas dicēdo: *Nullius enim laudis eſſet ac meriti, ſi id in eo Chriſtus, quod ipſe donauerat, prætuliſſet.* Falsò ergo ſcriptum eſt: Quia nemo po- Sap.8.
teſt eſſe continens, niſi Deus det. Falsò prædicauit Apoſtolus, 1 Cor.7.
cùm de eadem virtute loqueretur, dicens: Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: Sed vnuſquiſque proprium habet donum à Deo: alius ſic, alius autem ſic. Falsò docuit & ille qui dixit: Si quis indiget ſapientia, poſtulet à Deo, & dabitur ei. Nec Iac.1.
ſecundùm veritatem dictum eſt: Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum. Et: Nemo poteſt accipere quicquam, niſi datum fuerit Ibidem. Ioan 3.
ei de cælo An dicendum eſt, Omnes quidem virtutes inter Dei dona numerandas: ſed in illis hominē, quas de proprio habuerit, eſſe laudabilem? & ibi eſſe merita, vbi Dei dona non fuerint? Igitur ſecundùm regulam tuam, quibus donatum eſt, vt nō ſolùm crederent in Chriſtum, ſed etiam vt paterentur pro ipſo, & laudem & meritum perdiderunt: nec habent veram gloriā, qui
D non in ſe, ſed in Domino gloriantur. Sed rectiùs audimus prophetam dicentem: Maledictus homo qui ſpem habet in homi- Hier.17.
ne, & firmat carnem brachij ſui, & à Domino diſcedit cor eius. Et illum, qui ait: Diligam te Domine virtus mea. Et: In Domino Pſal.33.
laudabitur anima mea Et: Fortitudo mea, & laudatio mea Do- Pſal.117.
minus: vt manifeſtiſſimè nouerimus, nec laudem eos vllam habere nec meritum, in quibus non inueniuntur, quæ niſi Dominus dederit non habentur. Sic autē putaſti de teſtimonio laudatæ fidei præiudiciū donis gratiæ poſſe generari: quaſi fides, vbi oſtenderetur laudata, non doceretur eſſe donata. Laudat Apoſtolus Romanorū fidē, & pro hoc bono agit gratias Deo, dicēs: Primùm quidē gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum pro Rom.1.
omnibus vobis: quia fides veſtra adnunciatur in vniuerſo mundo. Ad Corinthios quoq; ſimili ſcribit affectu dicens: Gratias a- 1 Cor.1.
go Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu: quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia. Nunquid agendo gratias Deo, credentibus ſuſtulit laudem? aut laudando credentes, meriti negauit auctorem? De Epheſiorum etiam fide quid ſentiat, audiamus: Propterea, inquit, & ego audiens fidem veſtram, quæ eſt Epheſ.1.
in Domino

in Domino Ieſu, & dilectionem in omnes ſanctos, non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationib. meis, vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater gloriæ, det vobis ſpiritū ſapientiæ & reuelationis, in agnitionē eius illuminatos oculos cordis veſtri. Habebant ergo iſti fidē, habebant & opera charitatis, quæ nec laude poterant carere, nec merito: ſed pro his virtutibus Apoſtolus gratias Deo agere non ceſſat, ſciens à patre luminum hæc dona veniſſe: à quo ſe etiam petere protestatur, vt quibus dedit fidem, quæ per dilectionem operatur, det ſpiritum ſapientiæ & intellectus: vt inde ſe Epheſij nouerint accepiſſe quod habebant, à quo diſcunt & ſperare quod nō habent. Pro Philippenſibus quoque ſimiles Deo gratias agit, & meritum eorum laudémq; non ſupprimit, dicens: Gratias ago Deo meo in omni memoria veſtri, ſemper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationē faciens ſuper cōmunicationem veſtram in Euāgelio, à prima die vſque nunc, confidens hoc ipſum, quia qui cœpit in vobis opus bonū, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Cuius humanæ laudis ac meriti non hîc cauſa ſuſpenſa eſt? quid virtutis ac pietatis exceptum eſt, quod non ex gratiæ fonte profluxerit, vbi ab initio vſque ad finē & inchoatio & perfectio boni operis Domino reputaturr, cui canitur de ſanctis ſuis: Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es. — *Philip. 1.* — *8.*

CAPVT XVII. CONSIDERANDVM ſanè eſt in hac ſententia tua, quantum adimas eos qui dicunt, *Gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari*: quos, vt catholicæ fidei defendatis vmbraculo, profanæ opinionis eſſe profiteris, dicens: *Nemo autem exiſtimet hæc à nobis ob hoc fuiſſe prolata, vt nitamur adſtruere, ſummā ſalutis in noſtræ fidei ditione conſiſtere, ſecundùm quorundam profanam opinionem, qui totum libero arbitrio deputantes, gratiam Dei diſpenſari ſecundum meritum vniuſcuiuſque definiunt.* Sed miror valde quomodo nō vides, aut ab aliis exiſtimas nō videri, quòd teipſum tuo ore condemnas. Dicendo enim quòd *Centurio, cuius fides Domini voce laudata eſt, nullius laudis eſſet ac meriti, ſi id in eo Deus, quod ipſe donauerat, prætuliſſet*: definiſti Centurionem illum non donatam fidem habuiſſe, ſed propriā, ac perinde nihil eius principiis collatum fuiſſe per gratiam: in eadem autem fide cauſam fuiſſe & laudis & meriti, quorum neutrum haberet, ſi id, cui & laus debetur, & meritum, Dominus contuliſſet. Fruſtra ergo vt inuidiam damnati erroris euadas, ſummam ſalutis negas in fidei noſtræ ditione cōſiſtere: cùm omnino ſalus niſi ex fide eſſe non poſſit. Iuſtus enim ex fide viuit. Quoniā veritas dicit: Amen amen dico vobis, quoniam qui audit verbum meum, & credit in eum qui me miſit, habet vitam æternam, & in iudicium non veniet, ſed tranſibit de morte ad vitam. Et iterum: Hæc eſt voluntas patris mei, vt omnis qui videt filiū & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego reſuſcitabo eū in nouiſſimo die. Et iterum: Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcāt te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Cùm vtique huic fidei, quam ideo meritis & laudibus honoraſti, quia mauis eam inter liberi arbitrij bona, quàm inter Dei dona numerari, æternam beatámque vitam conſtet eſſe paratam: quomodo hoc vulnus declinabis, quo te ipſum configis, pronunciando eos profanos, qui gratiam diſpenſari ſecundùm merita humana definiunt: & aſſerendo, quòd nec laudem cōſtet habere, nec meritum eos, qui ex dono gratiæ ſint fideles. Quoquouerſum ergo te conferas, à temetipſo & vinceris, & vincens. Si enim gratiam merita non præcedunt, & fides non poteſt eſſe ſine meritis: fides gratiam non præcedit, & omni modo ex gratia habetur, quicquid illud eſt ex quo meritum naſcitur, quod ante gratiam non habetur. — *Rom. 1.* — *Abac. 2.* — *Ioan. 5.* — *Ioan. 6.* — *Ioan. 17.*

CAPVT XVIII. VT igitur definitionum tuarum abſurditas nō ſibi repugnare videatur, inconuenientia miſcere conaris, & vnitatem mēbrorum corporis Chriſti in duobus generibus fidelium noua præſumptione conſtituis: in vno ſcilicet, ad quod pertineat illud, quod inter principia dixiſti, *Non ſolùm actuum, ſed etiam cogitationum bonarum ex Deo eſſe principium, qui & incipit quæ bona ſunt, & exequitur, & conſummat in nobis.* In alio autē cui congruat regula iſta, quā dicis, *Centurionem nec laudem vllam habiturum eſſe, nec meritum, ſi id in eo Dominus, quod ipſe donauerat, prætuliſſet.* Et licet totum diſputationis tuæ textum ad has duas formulas, quæ nullo modo conformes poſſunt eſſe, produxeris, nunc tamen diſtinctiùs atque expreſſiùs quid volueris firmare, pronuncias, dicens: *Per hæc igitur exempla, quæ de Euangelicis protulimus monumentis, euidētiſſimè poterimus aduertere, diuerſis atque innumeris modis, & inſcrutabilibus viis Deum ſalutem*

A *humani generis procurare: & quorundam quidem volentium ac ſitientium curſum ad maiorem incitare flagrantiam: quoſdam verò etiam nolentes inuitóſque compellere. Et nunc quidem, vt impleātur ea, quæ vtiliter à nobis deſiderata conſpexerit adiuuare: nunc verò etiam ipſius ſancti deſiderij inſpirare principia, & vel initium boni operis, vel perſeuerantiam condonare. Inde eſt quòd orantes, non ſolùm protectorem ac ſaluatorem, ſed etiam adiutorem ac ſuſceptorem Dominum proclamamus. In eo enim, quòd prior aduocat, & ignorantes nos, atque inuitos attrahit ad ſalutem: protector atque ſaluator noſter eſt: In eo autem, quòd adnitentibus nobis opem ferre, refugientéſq́; ſuſcipere ac munire conſueuit, ſuſceptor ac refugium nominatur.* Hac ergo diſcretione præſcripta erit, vt definis, in vna eccleſia iſta diuerſitas, vt Dominus noſter Ieſus Chriſtus (de quo dictum eſt, Et vocabis nomē eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Et de quo dictum eſt: Nec enim eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat ſaluos fieri) non omnium Chriſtianorum, ſed quorundam ſaluator, quorundam verò ſuſceptor ſit: vt hi tantū ſaluati, quos ad percipiendam gratiam Deus auerſos, reluctantéſque compulerit: hi autem ſuſcepti ſint, qui vocationem ſpontanei curſus feruore præuenerint: Et illis quidem conferatur gratuitum donum, iſtis verò debitum præmium rependatur. Illi — *Matth. 1.* — *Luca 1.* — *Actu. 4.*

B nullius ſint laudis ac meriti, qui nihil boni habeāt niſi quod acceperint: iſti autem & gloria abundent, & remuneratione diteſcant, qui propria facultate deuoti, quod non acceperant obtulerunt: atque ita Ieſus Chriſtus alios liberos inuenerit, alios liberarit: & non ad omnes pertineat quod ait, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos: ſi ſunt, à quibus cùm eos non elegiſſet, electus eſt: Non ad omnes pertineat, Nemo venit ad me, niſi datum fuerit ei à patre meo: ſi ſunt, qui nō dante patre ad filiū venire potuerunt: Non ad omnes pertineat, quod ait Euangeliſta, Erat lumen verū, quod illuminat omnē hominem veniētem in hunc mundū: ſi ſunt, qui aut ita in hunc mundum venerunt, vt non eſſent tenebræ: aut ita lux eſſe cœperunt, vt illuminatione veri luminis nō egerent: Nec de omnib. adoptatis accipiendum ſit, quod ait Apoſtolus, Qui eruit nos de poteſtate tenebrarū, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ: ſi quidē ipſi rumpunt vincula ſua, & iugo veteris captiuitatis excuſſo, à dominatione diaboli, in regnū Dei libera alacritate tranſcurrunt. Hæc ſi poſſunt intra vnā eccleſiam prædicari, vt neutra opinio alteri cedat, — *Ioan. 15.* — *Ioan. 6.* — *Ioan. 1.* — *Coloſ. 1.*

C ſed inuicem ſibi vtraque ſuccumbat: poteſt fieri, vt recipiamus quod Pelagiani tenent, & Pelagiani recipiāt quod tenemus. Sed hoc modo non tam illi catholici, quā nos erimus (quod abſit) Pelagiani: Contrariorum enim permixtio meliorum defectió eſt: quia cùm virtus vitiū recipit, non à vitio, ſed à virtute diſceditur. Nullo igitur modo Chriſtiana corda ſuſcipiūt, quod perſuadere conatus es. Eos qui gratia Dei ſunt quod ſunt, nec laudem vllam habere, nec meritū: & ab eo, qui venit ſaluare quod perierat, partem Chriſtianorū ſaluatam, partem verò eſſe ſuſceptam: quoniam diſcipuli Euangelicæ Apoſtolicæque doctrinæ, non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes, inſaniam ſuperbæ elationis horreſcunt. In toto quippe eccleſiæ corpore, atque in ſingulis mēbris, quod mortuum erat, viuificatū eſt: quod captiuum fuerat, redemptū eſt: quod cęcatum erat, illuminatum eſt: quod perierat, quæſitū eſt: quod errauerat, inuentū eſt: Nec ſecundum nouam partitionem aliorum ſaluator, aliorum ſuſceptor: ſed omnium vſquequaque fidelium & ſaluator, & ſuſceptor eſt Chriſtus. Nec merito ac laude priuantur, qui vnde æterna bona mereantur accipiunt: tantóque beatiores fiunt, quā-

D tò pauciora habuerint quæ ipſorum ſunt: & quantò plura, quæ Dei ſunt. Non enim conturbat nos ſuperbientium inepta querimonia, quia liberum arbitrium cauſantur auferri, ſi & principia, & profectus, & perſeuerantia in bonis vſque in finē Dei dona eſſe dicantur: quoniam opitulationes diuinæ gratiæ, ſtabilimenta ſunt voluntatis humanæ. Volentes oramus: & tamen miſit Deus ſpiritum in corda noſtra clamantem, Abba pater. Volentes loquimur: & tamen ſi pium eſt quod loquimur, non ſumus nos loquētes, ſed ſpiritus patris noſtri, qui loquitur in nobis. Volentes operamur ſalutem noſtram: & tamen ipſum velle atque operari Deus eſt, qui operatur in nobis. Volentes diligimus Deum, & proximum: & tamen charitas ex Deo eſt, diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritū ſanctum, qui datus eſt nobis. Hoc de fide, hoc de tolerantia paſſionum, hoc de pudicitia cōiugali, hoc de continentia virginali, omnibuſque virtutibus ſine exceptione profitemur: quòd niſi donata eſſent nobis, non inuenirētur in nobis. Et quòd liberum arbitriū, naturaliter homini inditum, maneat in natura: ſed qualitate & conditione mutatā per me- — *Roman. 8.* — *Matth. 10.* — *Matth. 13.* — *Philip. 2.* — *1 Ioan. 4.* — *Roman. 5.*

per mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, qui ipſam voluntatem ab eo quod peruersè volebat auertit, & in id quod ei bonum eſſet velle conuertit: vt delectatione affecta, fide mundata, ſpe erecta, charitate accenſa liberalem ſuſciperet ſeruitutem, & ſeruilem amitteret libertatem.

CAPVT XIX.

RESERATIS igitur definitionibus, quas hactenus quædam prætermittendo diſcuſſimus, non obſcurum, neque ambiguum eſt, quid de gratia Dei ſentiant, qui ſinceriſſimis eius defenſoribus obloquuntur: & pacē victricis eccleſiæ, reſumptis de damnatorum ſchola quæſtiunculis, inquietant: quas ſi, vt audiuimus, retexamus, fiet ſermonis noſtri immoderata prolixitas: cùm de his quæ ipſorum ſcholæ innotuerunt, facilè pius lector intelligit, ad quæ præcipitia perueniatur hiſce callibus, & in illā lutulentorum riuorum cœnoſam vliginem, cuius voraginis humor exudet. Neceſſarium ſanè exiſtimo ante concluſionem voluminis, ea quæ oſtendimus non congruere catholicæ veritati, breuiter coniunctimque digerere: vt quæ interiectis reſponſionibus noſtris poſſunt recordationem legentium effugere, fideliùs ſimul recurſa recolantur.

I. ergo definitione dictum eſt: *Non ſolùm actuum, verùm etiam cogitationum bonarum ex Deo eſſe principium, qui nobis & initia ſanctæ voluntatis inſpirat: & virtutem atque opportunitatē eorum, quæ rectè cupimus, tribuit peragendi. Omne enim datum optimum, & omne donum perfectū deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum: qui & incipit quæ bona ſunt, & exequitur, & conſummat in nobis.* Quod & nos amplectimur, catholicúmq. eſſe confitemur.

B

II. definitione dictum eſt: *Adeſt igitur inſeparabiliter nobis diuina protectio: tantáque eſt erga creaturam ſuam pietas creatoris, vt non ſolùm comitetur eam, ſed etiam præcedat iugiter prouidentia, quam expertus Propheta confitetur, dicens: Deus meus miſericordia eius præueniet me. Qui cùm in nobis ortum quendam bonæ voluntatis inſpexerit, illuminat eam, atque confortat, & incitat ad ſalutem, incrementum tribuens ei, quam vel ipſe plantauit, vel noſtro conatu viderit emerſiſſe.* Iam hic à præmiſſa definitione diſceditur, & quod totum gratiæ datum fuerat, ex parte nunc libero arbitrio deputatur.

III. definitione dictum eſt: *Niſi quòd in his omnibus, & gratia Dei, & libertas noſtri declaratur arbitrij, quæ etiam ſuis interdum motibus homo ad virtutum adpetitus poſſit extendi, ſemper verò à Domino indigeat adiuuari. Nec enim cùm voluerit quis, ſanitate perfruitur, aut de ægritudinis morbo pro arbitrij ſui deſiderio liberatur.* Quaſi medicus noſter non iam etiam hoc donet morbidis, vt veram deſiderent ſanitatem.

C

IIII. definitione dictum eſt: *Vt autem euidentius clareat, etiam per naturæ bonum, quod beneficio creatoris indultum eſt, nōnunquam bonarum voluntatum prodire principia, quæ tamen niſi à Domino dirigantur, ad conſummationem virtutum peruenire nō poſſunt, Apoſtolus teſtis eſt, dicens: Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Quaſi Apoſtolus ex naturali affectu, & non ex gratiæ dono bonam habeat voluntatem, qui profitetur ex Deo ſibi eſſe ſufficientiam etiam cogitandi. a Cor. 3.

V. definitione dictum eſt: *Et ita ſunt hæc quodammodo indiſcretè permixta atque confuſa, vt quid ex quo pēdeat, inter multos magna quæſtione voluatur: id eſt, vtrum quia initium bonæ voluntatis præbuerimus, miſereatur noſtri Dominus: an quia Deus miſereatur, conſequamur bonæ voluntatis initium. Multi enim ſingula hæc credentes, ac iuſto amplius adſerentes, variis, ſibiq́; cōtrariis ſunt erroribus inuoluti. Si enim dixerimus, noſtrum eſſe bonæ principium voluntatis, quid fuit in perſecutore Paulo? quid in publicano Matthæo? quorum vnus cruori ac ſuppliciis innocentū, alius violentiis ac rapinis publicis incubans, trahitur ad ſalutem. Sin verò gratia ſemper inſpirari bonæ voluntatis principia dixerimus, quid de Zachæi fide? quid de illius in cruce latronis pietate dicemus? qui deſiderio ſuo vim quandam regnis cæleſtibus inferentes, ſpecialia vocationis monita præuenerunt.* In errore eſſe dicitur & is, qui ex gratia naſci bonam aſſerit voluntatem; & is, qui dicit gratiam ex bona voluntate pendêre: & tamen vtraque ſententia ſuſcipienda decernitur, dum vnius in Paulo & Matthæo, alterius in Zachæo & latrone forma præfigitur.

D

VI. definitione dictum eſt: *Hæc ergo duo, id eſt, gratia vel liberum arbitrium, ſibi quidem inuicem videntur aduerſa, ſed vtraq; concordant, & vtrumque nos pariter debere ſuſcipere pietatis ratione colligimus: ne vnum horum homini ſubtrahentes, eccleſiaſticæ fidei regulam exceſſiſſe videamur.* Quaſi ita vtrumque recipiendum ſit, vt in aliis hominibus voluntas gratiam, in aliis gratia præueniat voluntatem: & non ita, vt in omnibus voluntas

A

gratiam ſubſequatur. Quoniam ſecundum ipſos, ſi aufertur liberum arbitrium cùm à gratia præuenitur, auſertur gratia cùm à libero arbitrio præuenitur.

VII. definitione dictum eſt: *Concepit ergo Adam poſt præuaricationē, quam non habuerat, ſcientiam mali: boni verò, quam acceperat, ſcientiam non amiſit.* Cùm vtrumque ſit falſum, quia & à quanto malo Adam cauere deberet, Deo monente prædidicit: & in quanto bono eſſet conſtitutus, dum diabolo credidit, oblitus eſt. Sicut autem peſſima ſcientia mali eſt, malum eſſe: ita peſſima ignorantia boni eſt, bonum non eſſe.

VIII. definitione dictum eſt: *Vnde cauendum nobis eſt, ne ita ad Deum omnia ſanctorum merita referamus, vt nihil niſi id quod malum eſt, humanæ adſcribamus naturæ.* Quaſi natura ante gratiam non ſit in damnatione, non ſit in cæcitate, non ſit in vulnere: aut non gratis iuſtificati ſunt, quorum inde ſint merita, vnde iuſtitia.

IX. definitione dictum eſt: *Dubitari ergo non poteſt, ineſſe omni animæ naturaliter virtutum ſemina, beneficio creatoris inſerta: ſed niſi hac opitulatione Dei fuerint excitata, ad incrementum perfectionis non poterunt peruenire.* Quaſi de ſpiritalibus nihil Adam præuaricando perdiderit: & virtus non vt habeatur danda, ſed vt faciliùs perfectionem apprehendat, hortanda ſit.

B

X. definitione dictum eſt: *Quòd etiam in Iob probatiſſimo athleta ſuo, cùm eū diabolus expetiſſet ad ſingulare certamen, diuinam legimus prouidiſſe iuſtitiam: ſi enim contra inimicum nō ſua virtute, ſed Dei ſolius fuiſſet gratia protegente congreſſus, & abſque vlla virtute patientiæ ſuæ, diuina tantùm opitulatione ſuffultus, multiplices illas, ac tota inimici crudelitate quæſitas tentationum moles, & exitia pertuliſſet: quomodo non illam calumnioſam diabolus, quam prius emiſerat, vocem aduerſus eum iuſtius iteraſſet? Nunquid Iob gratis colit Deum? Nonne tu vallaſti eum & vniuerſam ſubſtantiam eius per circuitum? Sed aufer manū tuam, id eſt, ſine eum ſuis mecum viribus decertare, niſi in faciem tuam benedixerit tibi. Sed cùm nullam huiuſcemodi querimoniam calumnioſus hoſtis poſt conflictum auſit iterare, non Dei, ſed illius ſe victum viribus confitetur. Licet etiam gratia Dei non in totum illi defuiſſe credenda ſit, quæ tantam tentatori tribuit poteſtatem, quātam & illum reſiſtendi nouerat habere virtutem.* Si ipſe Deus

C

ſciuit tantummodo quòd Iob poſſet, non etiam donauit vt poſſet: teſtis patientiæ eius, non auxiliator fuit. Et in quo erit neceſſarium gratiæ adiutorium, ſi humanis ſolùm viribus tanta illa eſt parta victoria?

XI. definitione dictum eſt de Centurionis fide: *Miratur eum Dominus, atque collaudat, cunctiſq́; illis, qui ex Iſraëlis populo crediderant, præfert, dicens: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſrael. Nullius enim laudis eſſet ac meriti, ſi id in eo Dominus, quod ipſe donauerat, prætuliſſet.* Impius ſenſus, qui putat beatiorem eſſe hominem, cui Deus nihil dederit, quàm cui vniuerſa contulerit.

XII. definitione dictum eſt: *Inde eſt, quòd orantes non ſolùm protectorem, ſed etiam ſuſceptorem Dominum proclamamus. In eo enim quòd prior aduocat, & ignorantes nos, atque inuitos attrahit ad ſalutem, protector atque ſaluator eſt: In eo autem, quòd adnitentibus nobis opem ferre, refugientéſque ſuſcipere, ac munire conſueuit, ſuſceptor ac refugium nominatur.* Huic ſententiæ is poteſt præbere conſenſum, qui ſe à Chriſto non vult eſſe ſaluatum.

D

CAPVT XX.

HIS itaque definitionibus hoc docetur, hoc ſcribitur, hoc editis diſputationibus prædicatur: quòd Adam peccante, anima eius læſa non fuerit, ſanúmque in eo manſerit vnde peccauit. Si quidem ſcientiam boni, quam acceperat, non amiſerit, nec potuerint poſteri eius id perdere, cuius damnum nec ille pertulerit. Ineſſe autem omni animæ naturaliter virtutum ſemina beneficio creatoris inſerta, vt poſſit qui voluerit, iudicio naturali Dei gratiam præuenire, & adiutorium eius, quo faciliùs ad perfectionem perueniat, promereri: quia nullius ſit laudis ac meriti, qui donatis bonis, non propriis adornatur. Cauendum quoque eſſe, ne ita ad Deum omnia ſanctorū merita referātur, quaſi per ſe nihil boni poſſit agere ipſa humana natura: cùm tanta ſit viriū eius integritas, vt contra ipſum diabolum, ſæuitiamq. eius vſque ad extrema ſupplicia, ſine auxilio Dei valeat dimicare. Hāc autem poſſibilitatē in omnibus eſſe hominibus naturalē, ſed nō omnes ingeneratis ſibi vti velle virtutibus: tātam autē circa vniuerſos homines bonitatem eſſe creatoris, vt alij ab eo, quia ſpōte veniant, ſuſcipiantur laudati: alij quia reſiſtunt, attrahantur inuiti: atque ideo volentium ſuſceptor, nolentium verò ſaluator ſit. Et cùm pars eccleſiæ ex gratia, pars autē ex libero iuſtificetur arbi-

arbitrio, glorioſiores ſint, quos natura prouexerit, quàm quos gratia liberâtit: quia ad omne opus bonum tam libera ſit voluntas in Adæ poſteris, quàm in Adam fuit ante peccatum.

CAPVT XXI. *Redit ad B. Auguſtini defenſionem initio propoſitã.*

EN cuius dogmatis ſunt magiſtri, qui vt catholicarũ mentium caſtitatem gratiæ defenſoribus calumniando corrumpant, præcipuum noſtro tempore in doctrina eccleſiaſtica virum rabido ore diſcerpunt, creduntque ſe omnia autoritatum munimina poſſe conuellere, ſi hanc paſtoralis ſpeculæ validiſſimam turrim crebra Pelagiani arietis illiſione pulſauerint. Firmũ quidem fundamentum Dei ſtat, ſed congruenter iſti non deſunt partibus ſuis. Dignum quippe eſt, vt quorum ſequuntur ſententiam, imitentur inſaniam: Nec enim alia poſſunt dicere, quàm quæ damnatorum querelis, & procaciſſimis Iuliani ſunt vulgata conuiciis. Paria ſunt vnius ſeminis germina, & quod latebat in radicibus, manifeſtatur in fructibus. Non ergo cum illis noua acie dimicandum eſt: nec quaſi contra ignotos hoſtes ſpecialia ſunt ineunda certamina: tunc iſtorum machinæ fractæ ſunt, tunc in ſuperbiæ ſociis ac principibus corruerunt, quando beatæ memoriæ Innocentius nefandi erroris capita apoſtolico mucrone percuſſit: quando Pelagium ad proferendam in ſe ſuóſque ſententiam, Palæſtinorum Epiſcoporum Synodus coarctauit: quando Africanorum Conciliorum decretis beatæ recordationis Papa Zoſimus ſententiæ ſuæ robur adnexuit, & ad impiorum detruncationem gladio Petri dexteras omnium armauit antiſtitum: quando ſanctæ memoriæ Papa Bonifacius piiſſimorum Imperatorũ catholica deuotione gaudebat: & contra inimicos gratiæ Dei non ſolùm apoſtolicis, ſed etiam regiis vtebatur edictis: & quando idem, cùm eſſet doctiſſimus, aduerſus libros tamen Pelagianorum beati Auguſtini Epiſcopi reſponſa poſcebat. Vnde & venerabilis memoriæ Pontifex Celeſtinus, cui ad catholicæ eccleſiæ præſidiũ multa Dominus gratiæ ſuæ dona largitus eſt; ſciens damnatis non examen iudicij, ſed ſolum pœnitentiæ remedium eſſe præſtandum; Celeſtium, quaſi non diſcuſſo negotio audientiam poſtulantem, totius Italiæ finibus iuſſit extrudi: adeò & præceſſorum ſuorum ſtatuta, & decreta Synodalia inuiolabiliter ſeruanda cenſebat; vt quod ſemel meruerat abſcindi, nequaquam admitteret retractari. Nec verò ſegniore cura ab hoc eodem morbo Britannias liberauit, quando quoſdam inimicos gratiæ ſolum ſuæ originis occupantes, etiã ab illo ſecreto excluſit Oceani, & ordinato Scotis Epiſcopo, dum Romanam inſulam ſtudet ſeruare catholicam, fecit etiam barbaram Chriſtianam. Per hunc virum etiam Orientales eccleſiæ gemina peſte purgatę ſunt, quando Cyrillo Alexandrinæ vrbis antiſtiti, glorioſiſſimo fidei catholicæ defenſori, ad execandam Neſtorianam impietatem, apoſtolico auxiliatus eſt gladio: quo etiam Pelagiani, dum cognatis confœderantur erroribus, iterum proſternerentur. Per hunc virum intra Gallias illis ipſis, qui ſanctæ memoriæ Auguſtini ſcripta reprehendunt, maleloquentiæ eſt adempta libertas, quãdo conſultantiũ actione ſuſcepta, & librorum, qui errantibus diſplicebant, pietate laudata, quid oporteret de eorum autoritate ſentiri, ſancto manifeſtauit eloquio: euidenter pronuncians, quantum ſibi præſumptionis iſtius nouitas diſpliceret, qua auderent quidam aduerſus antiquos magiſtros inſolenter inſurgere, & indiſciplinata calumnia prædicationi veritatis obſtrepere: *Auguſtinum*, inquiens, *ſanctæ recordationis virum, pro vita ſua, atque pro meritis, in noſtra ſemper communione habuimus: nec vnquam hunc ſiniſtræ ſuſpicionis ſaltem rumor aſperſit, quem tantæ ſcientiæ olim fuiſſe meminimus, vt inter magiſtros optimos etiam à meis ſemper prædeceſſoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune ſenſerunt, vtpote qui vbique cunctis & amori fuerit, & honori.* Contra iſtam clariſſimæ laudationis tubam, contra iſtam ſacratiſſimi teſtimonij dignitatem audet quiſquã malignæ interpretationis murmur emittere? & perſpicuæ, ſinceriſſimæque ſententiæ nubem obliquæ ambiguitatis obtendere? vt ſcilicet, quia in epiſtola Papæ librorum, pro quibus actum eſt, non expreſſus eſt titulus, hinc eos appareat non probatos, & iſtam in ſanctum Auguſtinum laudationem pro anteriorum ſcriptorum meritis fuiſſe collatam. Maneat, planè maneat iſta conditio, vt horum librorum nouitas repudiata videatur, ſi in eadem cauſa eiuſdem viri diſſentit antiquitas: & vt inutile aut incongruum iudicetur, quod ab his, quæ contra Pelagianos condidit, diſſonans inuenitur. Vt itaque omittamus ea volumina, in quibus ab exordio Epiſcopatus ſui multò prius quàm impugnatores gratiæ exurgerent, pro gratia diſputauit: legantur Tres ad Marcellinum ipſius libri. Ad ſanctum Paulinum Nolanum epiſcopum epiſtola retractetur: Ad beatiſſimum quoque apoſtolicæ ſedis tunc

Pelagiani hæreſis ex Britãnia prodijt. Palladius dictus is fuit.

Nam epiſtolam habes iſti operi ſubnexã.

Refellit prouidam cauillationem aduerſus Celeſtini teſtimonium.

A presbyterum Sixtum, nunc verò Pontificem, emiſſæ paginæ recurrantur: Ad ſanctum Pinianum, Ad Valerium comitem, Ad ſeruos Chriſti Timaſium & Iacobum, diſtinctim edita volumina reuoluantur. Sex libri priores contra Iulianum, Vnus ad ſanctum Aurelium Carthaginenſem Epiſcopum de geſtis Palæſtinis, Alius ad Paulum & Eutropium ſacerdotes, contra Pelagij & Celeſtij quęſtiones, & Ad beatæ memoriæ Papam Bonifacium libri quatuor explicentur. Ac ſic in omnibus operibus, multiſque aliis quę enumerare longum eſt, idem doctrinæ ſpiritus, eadémque prædicationis forma pręceſſit. Agnoſcant calumniatores, ſuperfluò ſe obiicere, quod his libris non ſpeciale, neque diſcretum teſtimonium ſit perhibitum, quorum in cunctis voluminibus norma laudatur. Apoſtolica enim ſedes, quod à præcognitis ſibi non diſcrepat, cum pręcognitis probat; & quod iudicio iungit, laude non diuidit. Qui ergo hos proximè libros refutant, anterioribus acquieſcant, & iis quę pro gratia chriſtiana prius ſunt ſcripta, cõſentiant. Sed non faciunt; ſciunt enim omnia Pelagiana ſibi eſſe cõtraria, & nihil ſibi poſſe competere ad conſequentium reſolutionem, ſi confiteantur in pręcedentibus conſiſtere veritatem. Igitur huiuſmodi hominum prauitati, non tam diſputationum ſtudio, quàm authoritatum priuilegio eſt reſiſtendum: vt de proſtrati dudum dogmatis corpore nullum membrum ſinatur aſſurgere. Quia notum eſt, ita ſe falſitatis iſtius habere verſutias, vt ſi eis liceat præſentæ correctionis imagine aliquod ſibi fauentium radicis ſuę germen excipere, totam ſe poſſit in exigua ſui parte reparare. Vbi enim non aliud habet ſumma quàm portio, non eſt deuotionis dediſſe propè totum; ſed fraudis retinuiſſe vel minimum. Quod ne hypocritarũ obtineatur inſidiis, confidimus Domini protectione pręſtandum, vt quod operatus eſt in Innocentio, Zoſimo, Bonifacio, Celeſtino, operetur & in Sixto: & in cuſtodia dominici gregis hæc ſit pars gloriæ huic reſeruata paſtori, vt ſicut illi lupos abegêre manifeſtos, ita hic depellat occultos. Illo auribus ſuis doctiſſimi ſenis inſonante ſermone, quo collaborantem ſecum hortatus eſt, dicens: *Sunt enim quidam iuſtiſſimè damnati, qui impietates adhuc liberius defendendas putant; & ſunt qui occultius penetrant domos, & quod in aperto clamare iam metuunt, in ſecreto ſeminare non quieſcunt. Sunt autem qui omnino ſiluerunt, magno timore compreſſi, ſed adhuc corde retinentes, quod ore iam proferre non audent, qui tamen eſſe fratribus poſſunt ex priore ipſius dogmatis defenſione notiſſimi. Proinde alij ſeuerius ſunt coercendi, alij vigilantius inueſtigãdi; alij tractandi quidem lenius, ſed non ſegnius ſunt docendi, vt ſi non timent, ne perdant, non tamen negligantur ne pereant.*

Epiſtola 105. ad Sixtum, paulò poſt initium.

CAPVT XXII. *Concluſio.*

SVFFICIENTER, vt arbitror, demonſtratum eſt, reprehenſores ſancti Auguſtini & vana obiicere, & recta impugnare, & praua defendere; peremptorumque armis inteſtinum bellum mouentes, dictis diuinis, atque humanis conſtitutionibus rebellare. Quorum tamen dum adhuc non ſunt à fraterna ſocietate diuiſi, toleranda eſt magis intentio, quàm deſperanda correctio: vt donec Dominus per eccleſiæ principes, & legitimos iudiciorum ſuorum miniſtros, hęc quę per paucorũ ſuperbiam, & quorundam imperitiam ſunt turbata, componat: nobis Deo adiuuante ſit ſtudium quieta modeſtaque patientia odiis dilectionem reddere, & ineptorum vitare cõflictus, veritatem non deſerere, nec cum falſitate certare, ſemperque à Deo petere, vt in omnibus cogitationibus, in omnibus voluntatibus, in omnibus ſermonibus atque actionibus noſtris, ipſe teneat primatum qui dixit ſe eſſe principium. Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia; ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Reſponſionum B. Proſperi pro B. Auguſtino libri quarti & vltimi finis.

EIVSDEM IN OBTRECTATOREM B. AVGVSTINI EPIGRAMMA.

Contra Auguſtinum narratur ſerpere quidam
Scriptor, quem dudum liuor adußit edax:
Qui caput obſcuris contectum vtcunque cauernis,
Tollere humo miſerum perpulit anguiculum.
Aut hunc fruge ſua æquorei pauere Britanni,
Aut huic Campano gramine corda tument.
Quæ concepta fouet, promat; quæ parturit, edat:
Seu vetere armatur dogmate, ſiue nouo.
In quoſcunque ſinus ſpirarum torqueat orbes,
Et fallax multa contegat arte caput;

Pelagium & Iulianum intelligit, quorũ ille Britannus, hic Campanus fuit.

Currentem attritos ſuper aſpidas & baſiliſcos
Declinare ſenem vipera non poterit.

Aliud eiuſdem in eundem.

Quidam doctiloqui libros ſenis Auguſtini
Carpere, & aduerſum condere fertur opus.
Vſque adeone bonum ingenium, & facundia diues
Oſtentare artem non aliter potuit,
In noua proſtratas acies niſi bella cieret?

A *Impiaq́; extinctis hoſtibus arma daret?*
Hac pugna, incentor, mors eſt tua; te ſtylus iſte
Conficit, & verbis perderis ipſe tuis.
Dumq́; doces quantum valeat mens libera, monſtras
Velle tuum tibimet ſufficere vt pereas.
Verte gradum, fuge perniciem, ſtratosq́; rebelles
Oris Apoſtolici fulmine vbiq; vide.
Nec te mutato defendi nomine credas:
Si paſtorem ouium lædere vis, lupus es.

FINIS.

CELESTINI PONTIFICIS ROMANI PRO B. AVGVSTINO, DE GRATIA DEI, AD EPISCOPOS GALLIARVM, EPISTOLA.

Epiſtolæ huius occaſionem habes in præfatione noſtra in libros de Prædeſtinatione ſanctorum, & dono perſeuerantiæ.

Cap. I. DILECTISSIMIS fratribus Venerio, Mario, Leontio, Auxonio, Arcadio, Philtatio, & cæteris Galliæ epiſcopis Celeſtinus epiſcopus. Apo- 1 Cor. 10. ſtolici verbi præcepta ſunt, apud Iudæos atque gentiles ſine offenſione nos eſſe debere: hoc quiſquis Chriſtianus eſt, tota animi virtute cuſtodit. Quod cùm ita ſit, non parum periculi illum manere poterit ante Deum, qui hoc derectat etiã fidelibus exhibere. Nam qualiter nos qui neminẽ perire volumus, iſta contriſtẽt, quæ auctoribus Chriſtianis percellũt animos Chriſtianos, Dominicus Matth. 8. in Euãgelio ſermo teſtatur. Ait enim ipſe Saluator, quòd expediat ſcandalizanti vnum de puſillis, in maris profunda demergi: & ideo quæ ſit eius iam pœna quæramus, cui tale ſupplicium legimus expedire. Filij noſtri præſentes Proſper & Hilarius, quorum circa Deum noſtrum ſollicitudo laudanda eſt, tantum neſcio quibus presbyteris illic licere, qui diſſenſioni eccleſiarum ſtudeant, ſunt apud nos proſecuti, vt indiſciplinatas quæſtiones vocantes in medium, pertinaciter eos dicant prædicare aduerſantia veritati, ſed veſtræ dilectioni iuſtius imputamus, quando De illis presbyteris episcopis imputanda. illi ſupra vos habent copiam diſputandi. Legimus ſupra magiſtrum non eſſe diſcipulum, hoc eſt non ſibi debere quenquã ad iniuriam doctorum vindicare doctrinam. Nam & hos ipſos à Luca 6. Deo noſtro poſitos nouimus ad docendũ; cùm ſit, dicente Apo- 1 Cor. 12. ſtolo, eis tertius locus intra eccleſiã deputandus. Quid illic ſpei eſt, vbi magiſtris tacentibus hi loquuntur; qui, ſi ita eſt, diſcipuli non fuerunt? Timeo ne conniuere, ſit hoc tacere; timeo ne magis ipſi loquantur, qui permittunt illis taliter loqui. In talib. cauſis non caret ſuſpicione taciturnitas, quia occurreret veritas, ſi falſitas diſpliceret. Meritò nanque cauſa nos reſpicit, ſi cum ſilentio faueamus errori. Ergo corripiantur huiuſmodi, non ſit his liberum habere pro voluntate ſermonẽ. Deſinat, ſi ita res ſunt, inceſſere nouitas vetuſtatẽ, deſinat eccleſiarum quietẽ inquietudo turbare. Conantur ſæpe naufragio mergere, quos intra portum ſtantes ſtatio facit fida ſecuros. Fida quippe eſt omnium ſtatio, quorum perfectis greſſibus veſtigia non mouentur. Recurrerũt ad Apoſtolicam prædicti ſedem, hæc ipſa nobis quæ tentat perturbatio, conquerentes. Habetote fratres chariſſimi pro catholicæ plebis pace tractatum; ſciant ſe, ſi tamen cenſentur presbyterij dignitate vobis eſſe ſubiectos; ſciant omnes qui malè docent, quod ſibi magis diſcere competat, quã docere. Nam quid Præſidendi ſumma episcoporum cura. in eccleſiis vos agitis, ſi illi ſummã teneant prædicãdi? Niſi fortè illud obſiſtat, quod non auctoritate, non adhuc ratione colligitur, vt aliqui è fratrum numero, nuper de laicorum conſortio in collegium noſtrum fortaſſis admiſſi, neſciant quid ſibi debeãt vindicare. Super his multa iam dicta ſunt eo tẽpore, quo ad fratris Tuentij dedimus ſcripta reſponſum, nunc tamen repetẽtes ſæpius admonemus, vt vitentur huiuſmodi, qui labotãt per terras aliud, quàm ille noſter iuſſit agricola ſeminare; nec tamẽ mirari poſſumus, ſi hæc erga viuentes hi nunc tentare audent, qui nituntur etiam quieſcentium fratrum memoriam diſſipare.

B. Auguſtini ac doctrina eius commendatio. AVGVSTINVM ſanctæ recordationis virum pro vita ſua, atq; meritis in noſtra cõmunione ſemper habuimus, nec vnquã hunc ſiniſtræ ſuſpicionis ſaltem rumor aſperſit; quẽ tantæ ſcientiæ olim fuiſſe meminimus, vt inter magiſtros optimos etiam à meis ſemper deceſſoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune ſenſerunt, vtpote qui vbique cunctis & amori fuerit, & B honori; vnde reſiſtendum talibus, quos malè creſcere videmus. Nefas eſt hæc pati religioſas animas, quarũ afflictione, quia mẽbra noſtra ſunt, nos quoq. conuenit macerari; quamuis maneat hos beatitudo promiſſa, quicunque probantur perſecutionem propter iuſtitiam ſuſtinere, quibus quid promittat Dominus in futurum, ſequens ſermo declarat. Non eſt agentium cauſa ſolorum quando vniuerſalis eccleſia, quacunque nouitate pulſatur, intelligamus hæc ipſa vobis, quæ nobis non placent, diſplicere. Quod ita demum probare poterimus, ſi impoſito improbis ſilentio, de tali re in poſterum querela ceſſauerit. Deus vos incolumes cuſtodiat fratres chariſſimi.

CAPVT II. Decet Romanorum pontificum sententias de gratia Dei quoq; ſectandum. QVIA nonnulli qui catholico nomine gloriantur, in damnatis autẽ hæreticorum ſenſibus ſeu prauitate, ſiue imperitia demorantes, piiſſimis diſputatoribus obuiare præſumunt; & cùm Pelagium, atque Celeſtium anathematizare non dubitẽt, magiſtris tamen noſtris, tanquam neceſſarium modum exceſſerint, obloquuntur, eaque tantummodo ſequi, & probare profitẽtur, quæ ſacratiſſima beati apoſtoli Petri ſedes contra inimicos gratiæ Dei per miniſterium præſulum ſuorũ ſanxit, & docuit. Neceſſarium fuit diligenter inquirere, quid rectores Romanæ ec- C cleſiæ de hæreſi, quæ eorum temporib. exorta fuerat, iudicauerint, & contra nocentiſſimos liberi arbitrij defenſores quid de gratia Dei ſentiendũ eſſe cenſuerint, ita vt etiã Africanorum conciliorum quaſdã ſententias iungeremus, quas vtique ſuas fecerũt Apoſtolici antiſtites, dũ illas cõprobarunt. Vt ergo plenius, qui in aliquo dubitant, inſtruantur, conſtitutiones ſanctorum patrum compendioſo manifeſtamus indiculo, quo ſi, quis non nimium eſt cõtentioſus, agnoſcat omniũ diſputationũ connexionem ex hac ſubditarum auctoritatum breuitate pẽdere, nullámque ſibi cõtradictionis ſupereſſe rationẽ, ſi cũ catholicis credat, & dicat.

CAPVT III. IN præuaricatione Adæ omnes homines naturalẽ poſſibilitatem, & innocentiã perdidiſſe, & neminem de profundo illius ruinæ per liberũ arbitrium poſſe conſurgere, niſi eũ gratia Dei miſerentis erexerit, pronunciante beatæ memoriæ papa Innocẽ- Innocentius papa epiſt. 92. apud Auguſtin. tio, atq. dicente in epiſtola ad Carthaginenſe conciliũ: *Liberum enim arbitrium ille perpeſſus, dum ſuis inconſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda, demerſus eſt, & nihil, quemadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit, ſuaq́; in æternũ libertate deceptus huius ruinæ iacuiſſet oppreſſus, niſi eũ poſt Chriſti pro ſua* D *gratia releuaſſet aduẽtus, qui per nouæ regenerationis purificationem omne præteritum vitium ſui baptiſmatis lauacro purgauit.*

CAPVT IIII. Idem ibidem. NEMINEM eſſe per ſemetipſum bonum, niſi participationem ſui ille donet, qui ſolus eſt bonus, quod in eiſdẽ ſcriptis eiuſdem pontificis ſentẽtia proteſtatur dicens: *Nam quid nos de eorum poſthac rectum mentibus æſtimemus, qui ſibi ſe putant debere quòd boni ſunt; nec illum conſiderant cuius quotidie gratiã conſequuntur, qui ſine illo tantum ſe adſequi poſſe confidunt?*

CAP. V. NEMINEM etiã baptiſmatis gratia renouatũ idoneum eſſe ad ſuperandas diaboli inſidias, & ad euincẽdas carnis concupiſcentias, niſi per quotidianũ adiutorium Dei perſeuerantiã bonæ conuerſationis acceperit, quod eiuſdẽ antiſtitis in iiſdem paginis doctrina confirmat dicens: *Nam quamuis hominẽ redemerit* Idem ibidem. *à præteritis ille peccatis; tamen ſciens illum iterum poſſe peccare, ad reparationem ſibi, quemadmodum poſſet illum & poſt iſta corrigere, multa ſeruauit, atq. quotidiana præſtat ille remedia; quibus niſi freti, confiſiq́; nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Neceſſe eſt enim, vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuuante vincamur.*

CAPVT VI. *Innocentius epiſtola 93.*

QVOD nemo, niſi per Chriſtū, libero bene vtatur arbitrio, idem magiſter in epiſtola ad Mileuitanum conciliū data prædicat dicens: *Aduerte tandem ò prauiſſimarum mentium peruerſa doctrina, quod primum hominem ita libertas ipſa decepit, vt dum indulgētius frenis eius vtitur, in præuaricationē præſumptione cōciderit; nec ex hac potuit erui, niſi ei prouidētia regenerationis ſtatum priſtinæ libertatis Chriſti Domini reformaſſet aduentus.*

CAPVT VII.

QVOD omnia ſtudia, & omnia opera ac merita ſanctorū ad Dei gloriam, laudemq; referenda ſint, quia nemo aliunde ei placeat, niſi ex eo, quod ipſe donauerit, in quam nos ſententiā dirigit beatæ recordationis papæ Zoſimi regularis auctoritas, cùm ſcribens ad totius orbis epiſcopos ait: *Nos autem inſtinctu Dei (omnia enim bona ad auctorem ſuū referenda ſunt, vnde naſcūtur) ad fratrum, & coepiſcoporum noſtrorū conſcientiam vniuerſa retulimus.* Hunc autē ſermonem ſinceriſſimæ veritatis luce radiātem tanto Afri epiſcopi honore venerati ſunt, vt ita ad eundem virum ſcriberent: *Illud verò quod in literis, quas in vniuerſas prouincias curaſti eſſe mittendas, poſuiſti dicens, Nos tamen inſtinctu Dei, &c. ſic accepimus dictum, vt illos qui contra Dei adiutorium extollūt humani arbitrij libertatē, diſtricto gladio veritatis, velut curſim tranſiens, amputares. Quid enim tam libero feciſti arbitrio, quam quod vniuerſa in noſtræ humilitatis conſcientiā retuliſti; & tamen inſtinctu Dei factū eſſe fideliter, ſapienterq; vidiſti, veraciter, fidenterq; dixiſti? Ideo vtiq;, quia præparatur volūtas à Dño, & vt boni aliquid agāt paternis inſpirationib. ſuorū ipſe tangat corda fideliū. Quotquot enim ſpiritu Dei agūtur, hi filij Dei ſunt, vt nec noſtrū deeſſe ſentiamus arbitrium, et in bonis quibuſq; volūtatis humanæ ſingulis motib. magis illius valere nō dubitemus auxiliū.*

Zoſimus papa ad totius orbis epiſco. ſed non extat epiſtola. — *Neque hæc epiſtola extat.* — *Pro. 8. ſecundum 70.* — *Rom. 8.*

CAPVT VIII.

QVOD ita Deus in cordibus hominum, atque in ipſo libero operetur arbitrio, vt ſancta cogitatio, pium conſilium, omniſq; motus bonæ voluntatis ex Deo ſit, quia per illum aliquid boni poſſumus, ſine quo nihil poſſumus. Ad hāc enim nos profeſſionem idem doctor inſtituit, qui cùm ad totius orbis epiſcopos de diuinæ gratiæ opitulatione loqueretur, *Quod ergo, ait, tēpus interuenit, quo eius non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, cauſiſq;, cogitationibus, motibus adiutor, & protector orandus eſt. Superbum eſt enim, vt quicquā ſibi humana natura præſumat, clamante Apoſtolo, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnē, & ſanguinem, ſed contra principes, & poteſtates aëris huius, cōtra ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus. Et ſicut ipſe iterum dicit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Et iterum, Gratia Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit, ſed plus illis omnibus laboraui; non ego autem, ſed gratia Dei mecum*

Zoſimus ibidem. — *Ephe. 6.* — *Rom. 7.* — *1 Cor. 15.*

B

CAPVT IX. *Carthaginēſe con. titulo.*

ILLVD etiam, quod intra Carthaginenſis ſynodi decreta cōſtitutum eſt, quaſi propriū apoſtolicæ ſedis amplectimur, quod ſcilicet tertio capitulo definitū eſt, vt *quicunq; dixerit gratiā Dei, qua iuſtificamur per Ieſum Chriſtum, Dominum noſtrū, ad ſolam remiſſionem peccatorum valere, quæ iam commiſſa ſunt; non etiam ad adiutorium, vt non committantur, anathema ſit.* Et iterū quarto capitulo: *Vt quiſquis dixerit, gratiam Dei per Ieſum Chriſtū propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccādum, quia per ipſum nobis reuelatur, & aperitur intelligentia mandatorum, vt ſciamus quid appetere, aut quid vitare debeamus; non autē per illam nobis præſtari, vt quod faciendū cognouimus, etiā facere diligamus, atq; valeamus, anathema ſit. Cū enim dicat Apoſtolus, Scientia inflat, charitas verò ædificat, valde impiū eſt, vt credamus ad eā, quæ inflat nos habere gratiam Chriſti; & ad eam, quæ ædificat, nō habere; cùm ſit vtrunq; donum Dei, & ſcire quid facere debeamus, & diligere, vt faciamus, vt ædificante charitate ſcientia non poſſit inflare. Sicut autē de Deo ſcriptum eſt, Qui docet hominem ſcientiam, ita etiam ſcriptum eſt, Charitas ex Deo eſt.* In quinto capitulo, vt

1 Cor. 8. — *Pſal. 93.* — *1 Ioan. 4.*

C

A *quiſquis dixerit, ideo nobis gratiā iuſtificationis dari, vt quod facere per liberū iubemur arbitriū, facilius poſſimus implere per gratiam; tanquā ſi gratia non daretur, non quidē facile, ſed tamen poſſimus etiā ſine illa implere diuina mādata, anathema ſit. De fructibus enim mādatorum Dominus loquebatur, vbi non ait, Sine me nihil difficilius poteſtis facere, ſed ait, Sine me nihil poteſtis facere.* *Ioan. 15.*

CAP. X. *Catholica eccleſia orat ſemper ad Deum.*

PRÆTER beatiſſimæ & apoſtolicæ ſedis inuiolabiles ſanctiones, quibus nos piiſſimi patres peſtiferæ nouitatis elatione deiecta, & bonæ voluntatis exordia & incrementa probabiliū ſtudiorū, & in eis vſq; in finem perſeuerantiā ad Chriſti gratiam referre docuerunt; obſecrationū quoq; ſacerdotalium ſacramenta reſpiciamus, quæ ab Apoſtolis tradita in toto mūdo, atq; in omni catholica eccleſia vniformiter celebrantur, vt legem credendi lex ſtatuat ſupplicandi. Cùm enim ſanctarū plebium præſules mandata ſibimet legatione funguntur apud diuinā clementiam, humani generis agūt cauſam, & tota ſecū eccleſia congemiſcēte poſtulant, & precātur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatræ ab impietatis ſuæ liberentur erroribus, vt Iudæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, vt hæretici catholicæ fidei perceptione reſipiſcant, vt ſchiſmatici ſpiritū rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapſis pœnitentiæ remedia conferantur, vt deniq; catechumenis ad regenerationis ſacramenta perductis cæleſtis miſericordiæ aula reſeretur. Hæc autē nō perfunctoriè neq; inaniter à Dño peti rerum ipſarū monſtrat effectus, quādoquidē ex omni errorū genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutos de poteſtate tenebrarū trāsferat in regnū filij charitatis ſuæ, & ex vaſis iræ, faciat vaſa miſericordiæ. Quod adeò totū diuini operis eſſe ſentitur, vt hęc efficiēti Deo gratiarū ſemper actio, laudiſq; cōfeſſio pro illuminatione taliū, vel correctione referatur.

Coloſ. 1. — *Rom. 9.*

CAPVT XI. *Exorciſmi & exufflationes in baptiſmo catechumenis.*

ILLVD etiā quod circa baptizandos in vniuerſo mūdo ſancta eccleſia vniformiter agit, nō otioſo contēplemur intuitu. Cùm ſiue paruuli, ſiue iuuenes ad regenerationis veniūt ſacramētum, non prius fontē vitæ adeunt, quā exorciſmis, & exufflationibus clericorū ſpiritus ab eis immūdus abigatur, vt tūc verè appareat quomodo princeps mundi huius mittatur foras, & quomodo prius alligetur fortis, & deinceps vaſa eius diripiantur, in poſſeſſionē tranſlata victoris, qui captiuā ducit captiuitatē, & dat dona hominib. His ergo eccleſiaſticis regulis, & ex diuina ſumptis auctoritate documentis, ita adiuuante Dño confirmati ſumus, vt omniū bonorum affectuū, atq; operū, & omniū ſtudiorum, omniumq; virtutū, quibus ab initio fidei ad Deū tenditur, Deū profiteamur auctorem, & non dubitemus ab ipſius gratia omnia hominis merita præueniri, per quem fit vt aliquid boni & velle incipiamus, & facere. Quo vtiq; auxilio, & munere Dei nō aufertur liberum arbitriū, ſed liberatur, vt de tenebroſo lucidū, de prauo rectū, de languido ſanū, de imprudente ſit prouidum. Tanta enim eſt erga omnes homines bonitas Dei, vt noſtra velit eſſe merita, quæ ſunt ipſius dona, & pro his, quæ largitus eſt, æterna præmia ſit donaturus. Agit quippe in nobis, vt quod vult, & velimus, & agamus; nec otioſa eſſe in nobis patitur, quę exercenda, nū negligēda donauit, vt & nos cooperatores ſimus gratiæ Dei; ac ſi quid in nobis ex noſtra viderimus remiſſione langueſcere, ad illū ſolicitè recurramus, qui ſanat omnes languores noſtros, & redimit de interitu vitam noſtrā. Et cui quotidie dicimus, Ne inducas nos in tentationem, ſed libera nos à malo. Profundiores verò, difficilioreſq; partes incurrentiū quæſtionum, quas latiùs pertractarūt, qui hæreticis reſtiterūt, ſicut non audemus contēnere, ita nō neceſſe habemus aſtruere. Quia ad cōfitendā gratiā Dei, cuius operi, ac dignationi nihil penitus ſubtrahendū eſt, ſatis ſufficere credimus, quicquid ſecundū prædictas regulas apoſtolicę ſedis nos ſcripta docuerūt; vt prorſus nō opinemur catholicū, quod apparuerit præfixis ſententiis eſſe cōtrariū.

Ioan. 12. — *Matth. 12.* — *Marci 3.* — *Pſal. 67.* — *Pſal. 102.* — *Matth. 6.*

D

CANONES CONCILII ALTERIVS ARAVSICANI, A LEONE PAPA EIVS NOMINIS PRIMO INDICTI.

Aduerſus reuiuiſcentes per Gallias Pelagianæ hæreſeos errores.

CVM ad dedicationē Baſilicę, quā illuſtriſſimus Præfectus & Patricius filius noſter Liberius in Arauſica ciuitate fideliſſima deuotione cōſtruxit, Deo propitiante & ipſo inuitāte conueniſſemus, & de rebus, quę ad eccleſiaſticam regulam pertinent, inter nos fuiſſet ſpiritualis oborta collatio; peruenit ad nos, eſſe aliquos, qui de gratia & libero arbitrio minus cautè, & non ſecundùm fidei catholicæ regulam, ſentire velint. Vnde & nobis ſecundum auctoritatem & admonitionem ſedis Apoſtolicæ, iuſtum & rationabile viſum eſt, vt pauca capitula, ab apoſtolica nobis ſede tranſmiſſa, quæ ab antiquis patribus de ſcripturarum voluminibus in hac præcipuè cauſa collata ſunt, ad docēdos eos, qui aliter quàm oportet, ſentiunt, ab omnibus obſeruanda proferre, & manibus noſtris ſubſcribere deberemus. Quibus lectis, qui huculque non ſicut oportebat, de gratia & libero arbitrio credidit, ad ea quæ fidei catholicæ conueniunt, animum ſuum inclinare non differat.

Appendix tom. 7.

1 Si quis

A

1 Si quis per offenſam præuaricationis Adæ non totum, id eſt, ſecundum corpus & animã, in deterius dicit hominem cõmutatum; ſed animi libertate illæſa durante, corpus tãtummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus, aduerſatur ſcripturæ dicenti: Anima quę peccauerit, ipſa morietur. &, Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obeditis: Et à quo quis ſuperatur, eius & ſeruus addicitur.

Ezech. 18. Rom. 6. 2 Petri 2.

2 Si quis ſoli Adæ præuaricationem ſuã, non & eius propagini, aſſerit nocuiſſe, aut certè mortem tantũ corporis, quę pœna peccati eſt, non autem & peccatũ, quod mors eſt animæ, per vnum hominẽ in omne genus humanum tranſiſſe teſtatur, iniuſtitiam Deo dabit, contradicens Apoſtolo dicenti; Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.

Ex lib. 4. con. duas epiſt. Pelag. cap. 4. Rom. 5.

3 Si quis inuocatione humana gratiã Dei dicit poſſe cõferri; non autẽ ipſam gratiam facere, vt inuocetur à nobis; contradicit Eſaiæ prophetæ, vel Apoſtolo idẽ dicenti; Inuentus ſum à non quærentibus me; palàm apparui his qui me non interrogabant.

Eſa. 65. Rom. 10.

B

4 Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatẽ noſtram Deum expectare contendit; non autẽ vt etiam purgari velimus per ſancti ſpiritus infuſionem & operationem in nobis fieri confitetur, reſiſtit ipſi ſpiritui ſancto, per Salomonem dicenti; Præparatur voluntas à Domino; & Apoſtolo ſalubriter prędicanti, Deus eſt qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate.

Prou. 8. ſecun. dum 70. Phil. 2.

5 Si quis ſicut augmentũ, ita etiã initium fidei ipſumq; credulitatis affectũ, quo in eum credimus qui iuſtificat impiũ, & ad regenerationem baptiſmatis peruenimus, non per gratiæ donũ, id eſt, per inſpirationẽ ſpiritus ſancti corrigentẽ voluntatem noſtram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem; ſed naturaliter nobis ineſſe dicit, Apoſtolicis dogmatibus aduerſarius approbatur, beato Paulo dicente; Confidimus quia qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet vſque in diem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et illud; Vobis datum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eũ credatis, ſed etiam vt pro illo patiamini. Et, Gratia ſalui facti eſtis per fidẽ, non ex vobis; Dei enim donũ eſt. Qui enim fidem, qua in Deũ credimus, dicunt eſſe naturalem, omnes eos qui ab eccleſia Chriſti alieni ſunt, quodammodo fideles eſſe, definiunt.

Conſule Aug. lib. de prædeſt. ſanctor. vſque ad cap. 9. Phil. 1. Ibidem. Epheſ. 2.

C

6 Si quis ſine gratia Dei, credentibus, volentibus, deſiderãtibus, conantibus, laborantibus, vigilãtibus, ſtudentibus, petentibus, quærentibus, pulſantibus nobis miſericordiã dicit cõferri diuinitùs; non autẽ vt credamus, velimus, vel hæc omnia ſicut oportet agere valeamus, per infuſionẽ & inſpirationem S. Spiritus in nobis fieri confitetur; & aut humilitati, aut obediẽtiæ humanę ſubiungit gratiæ adiutoriũ, nec vt obediẽtes & humiles ſimus ipſius gratiæ donũ eſſe conſentit, reſiſtit Apoſtolo dicenti; Quid habes quod nõ accepiſti? &, Gratia Dei ſum id quod ſum.

1 Cor. 4. Ibidem 15.

7 Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod quod ad ſalutem pertinet vitæ æternæ, cogitare vt expedit, aut eligere, ſiue ſalutari, id eſt, euangelicæ prædicationi conſentire poſſe cõfirmat, abſque illuminatione & inſpiratione ſpiritus ſancti, qui dat omnibus ſuauitatem in conſentiendo & credendo veritati; hæretico fallitur ſpiritu, non intelligens vocem Dei, in Euangelio dicentis; Sine me nihil poteſtis facere. Et illud Apoſtoli; Non quòd idonei ſumus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.

Vide Auguſt. lib. de gratia Chriſti, ca. 26. Ioan. 15. 2 Cor. 3.

D

8 Si quis alios miſericordia, alios verò per liberũ arbitrium, (quod in omnib. qui de pręuaricatione primi hominis nati ſunt, cõſtat eſſe vitiatum) ad gratiam baptiſmi poſſe venire cõtendit; à recta fide probatur alienus. Is enim non omnium liberũ arbitrium per peccatũ primi hominis aſſerit infirmatũ, aut certè ita læſum putat, vt tamen quidã valeant, ſine reuelatione Dei, myſteriũ ſalutis æternæ per ſemetipſos cõquirere. Quod quàm ſit contrarium, ipſe Dñs probat, qui non aliquos, ſed neminẽ ad ſe poſſe venire teſtatur, niſi quẽ pater attraxerit. Sicut & Petro dicit, Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cælis eſt. Et Apoſtolus; Nemo poteſt dicere Dominum Ieſum Chriſtum, niſi in ſpiritu ſancto.

Hæc erat Ioãnis Caſsiani ſententia. Ioan. 6. Matth. 16. 1 Cor. 12.

De adiutorio Dei.

9 Diuini eſt muneris, cùm & rectè cogitamus, & pedes noſtros à falſitate & iniuſtitia tenemus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiſcum, vt operemur, operatur.

Sentẽt. Proſp. 22. Phil. 2.

10 Adiutorium Dei etiã renatis ac ſanctis ſemper eſt implorandum, vt ad finem bonũ peruenire, vel in bono poſſint opere perdurare.

De obligatione votorum.

11 Nemo quicquam Domino rectè vouerit, niſi ab illo acceperit, ſicut legitur; Quæ de manu tua accepimus, damus tibi.

Ex lib. 17. de ciu. Dei, ca. 4. 1 Par. 29.

Quales nos diligat Deus.

12 Tales nos amat Deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non quales ſumus noſtro merito.

Ex epiſt. 105.

De reparatione liberi arbitrij.

13 Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam baptiſmi, non poteſt reparari. Quod amiſſum, niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde ipſa veritas dicit; Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis.

Ex lib. 14. de ciu. Dei, cap. 11. Ioan. 8.

14 Nullus miſer de quantacunque miſeria liberatur, niſi qui Dei miſericordia præuenitur, ſicut dicit Pſalmiſta; Citò anticipet nos miſericordia tua Domine. Et illud; Deus meus, miſericordia eius præueniet me.

Ex commen. in Pſal. 58. conc. 2. Pſal. 78. Pſal. 58.

15 Ab eo quod formauit Deus, mutatur Adam, ſed in peius, per iniquitatem ſuam; ab eo quod operata eſt iniquitas, mutatur fidelis, ſed in melius, per gratiam Dei. Illa ergo mutatio, fuit præuaricatoris primi; hæc, ſecundum Pſalmiſtam, mutatio dexteræ excelſi.

Ex comment. in titulum Pſal. 68. Pſal. 76.

16 Nemo ex eo, quod videtur habere, glorietur, tanquã non acceperit; aut ideo ſe putet accepiſſe, quia litera extrinſecus, vel vt legeretur, apparuit; vel vt audiretur, inſonuit. Nam ſicut Apoſtolus dicit, Si per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt; porro autem ſi non gratis mortuus eſt. Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Inde habet, quicũque habet. Quiſquis autem inde ſe habere negat, aut verè non habet, aut id quod habet, auferetur ab eo.

Ex lib. de ſpiritu & lit. cap. 29. Gal. 2. Eph. 4. Matth. 25.

De fortitudine Chriſtiana.

17 Fortitudinẽ gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Chriſtianorum Dei charitas facit, quæ diffuſa eſt in cordib. noſtris, non per voluntatis arbitrium, ſed per ſpiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis, nullis meritis gratiam præuenientibus.

Ex lib. de patien. cap. 17. Rom. 5.

18 Debetur merces bonis operibus ſi fiant, ſed gratia, quæ non debetur, præcedit vt fiant.

Apud Proſperum ſentent. 297.

Neminem niſi Deo miſerante ſaluari.

19 Natura humana, etiã ſi in illa integritate, in qua eſt cõdita, permaneret, nullo modo ſeipſam, creatore ſuo nõ adiuuante, ſeruaret. Vnde cùm ſine gratia Dei, ſalutẽ non poſſit cuſtodire, quã accepit; quomodo ſine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?

Ex epiſt. 106.

Nihil boni hominem poſſe ſine Deo.

20 Multa in homine bona fiunt, quæ non facit homo. Nulla verò facit homo bona, quæ non Deus præſtet, vt faciat homo.

Ex lib. 2. cõtra duas epiſt. Pelag. cap. 8.

De natura & gratia.

21 Sicut eis qui volentes in lege iuſtificari, à gratia exciderunt, veriſſimè dicit Apoſtolus; Si ex lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, ſic & his qui gratiam quam cõmendat, & percipit fides Chriſti, putant eſſe naturam, veriſſimè dicitur: Si ex natura iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt; iam hic enim erat lex, & non iuſtificabat; iam hic erat & natura, & non iuſtificabat. Ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, vt & lex per illum impleretur, qui dixit; Non veni legem ſoluere, ſed adimplere; & natura per Adam perdita, per illum repararetur, qui dixit, veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat.

Ex lib. de gratia & lib. arb. cap. 13. Gal. 2. Matth. 5. Luc. 19.

De his quæ hominum propria ſunt.

22 Nemo habet de ſuo, niſi mendacium & peccatũ. Si quid autem habet homo veritatis atq; iuſtitiæ, ab illo fonte eſt, quem debemus ſitire in hac eremo, vt ex eo quaſi guttis quibuſdã irrorati, non deficiamus in via.

Ex tract. 5. in Ioan.

De voluntate Dei & hominis.

23 Suam voluntatẽ homines faciunt, non Dei, quãdo id agunt quod Deo diſplicet. Quando autẽ ita faciũt quod volunt, vt diuinæ ſeruiãt voluntati; quamuis volentes agant quod agũt, illius tamẽ volũtas eſt à quo præparatur, & iubetur, quod volũt.

Ex tract. 19. in Ioannem.

De palmitibus vitis.

24 Ita ſunt in vite palmites, vt viti nihil conferãt, ſed inde accipiant, vnde viuãt. Sic quippe vitis eſt in palmitibus, vt vitale alimentũ ſubminiſtret eis, nõ ſumat ab eis. Ac per hoc & manẽtem in ſe habere Chriſtũ, & manere in Chriſto, diſcipulis prodeſt, & nõ Chriſto. Nã præciſo palmite, poteſt de viua radice alius pullulare. Qui autẽ pręciſus eſt, nõ poteſt ſine radice viuere.

Ex tract. 81. ſuper Ioan.

De dilectione, qua diligimus Deum.

25 Prorſus donum Dei eſt, diligere Deũ. Ipſe, vt diligeretur, dedit, qui non dilectus dilexit. Diſplicentes, amati ſumus, vt fieret in nobis vnde placeremus. Diffundit enim charitatẽ in cordibus noſtris ſpiritus patris & filij, quem cum patre amamus & filio. Ac ſic ſecundum ſupraſcriptas ſanctarum ſcripturarũ ſententias, vel antiquorum patrũ definitiones, hoc Deo propitiante, & prædicare debemus & credere, quòd per peccatum primi hominis, ita inclinatũ & attenuatum fuerit liberum arbitriũ, vt

Ex tract. 102 ſuper Ioannem. Rom. 5.

nullus

nullus poſtea aut diligere Deum, ſicut oportuit, aut credere in Deum, aut operari propter Deum, quod bonum eſt, poſſit, niſi gratia eum & miſericordia diuina præuenerit. Vnde Abel iuſto, & Noë, & Abraham, & Iſaac & Iacob, omnique antiquorũ ſanctorũ multitudini, illam præclarã fidem, quam in ipſorũ laudẽ *Hebr. 11.* prædicat apoſtolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adam datum fuerat, ſed per gratiam Dei credimus fuiſſe collatam: quam gratiam, etiã poſt aduentum Domini, omnib. qui baptizari deſiderant, non in liberoarbitrio habere, ſed in Chriſti nouimus ſimul & credimus largitate conferri, ſecundum illud quod iam ſuprà dictum eſt & *Phil. 1.* prædicat Paulus apoſtolus, Vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eum credatis, *Ibidem.* ſed etiam vt pro illo patiamini, Et illud; Deus qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet vſq; in diẽ Domini noſtri. Et illud; Gratia *Eph. 2.* ſalui facti eſtis per fidẽ; & hoc non ex vobis; Dei enim donũ eſt. *1 Timoth. 1.* Et quod de ſeipſo ait Apoſtolus; Miſericordiam cõſecutus ſum, *1 Cor. 4.* vt fidelis eſſem. Non dixit, quia erã, ſed, vt eſſem. Et illud, Quid *Iac. 1.* habes quod nõ accepiſti? Et illud; Omne datũ bonum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. *Ioan. 3.* Et illud; Nemo habet quidquam boni, niſi illud illi datũ fuerit deſuper. Innumerabilia ſunt ſanctarũ ſcripturarum teſtimonia, B quæ poſſint ad probandam gratiã proferri; ſed breuitatis ſtudio prætermiſſa ſunt, quia & reuera, cui pauca non ſufficiunt, plura non proderunt. Hoc etiam ſecundũ fidem catholicã credimus, quòd accepta per baptiſmum gratia, omnes baptizati Chriſto auxiliante & cooperante quæ ad ſalutẽ pertinent, poſſint & debeant, ſi fideliter laborare voluerint, adimplere. Aliquos verò ad malum diuina poteſtate prædeſtinatos eſſe, non ſolũ non credimus, ſed etiam, ſi ſunt qui tantum malum credere velint, cum omni deteſtatione illis anathema dicimus. Hoc etiam ſalubriter A profitemur & credimus, quòd in omni opere bono nõ nos incipimus, & poſtea per Dei miſericordiam adiuuamur; ſed ipſe nobis, nullis præcedentibus bonis meritis, & fidem & amorem ſui prius inſpirat, vt & baptiſmi ſacramẽta fideliter requiramus, & poſt baptiſmum cum ipſius adiutorio ea quæ ſibi ſunt placita, implere poſſimus. Vnde manifeſtiſſimè credendũ eſt; quòd *Luca 23.* & illius latronis, quem Dominus ad paradiſi patriã reuocauit, & *Actor. 10.* Cornelij centurionis, ad quem angelus Domini miſſus eſt, & *Luca 19.* Zachæi, qui ipſum Dominum ſuſcipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, ſed diuinæ largitatis donum.

Et quia definitionẽ antiquorum patrum, noſtramq; quæ ſuprà ſcripta eſt, non ſolùm religioſis, ſed etiam laicis, medicamẽtum eſſe & deſideramus & cupimus; placuit ergo vt etiã illuſtres ac magnifici viri, qui nobiſcum ad præfatam feſtiuitatẽ conuenerunt, propria manu ſubſcriberent. Cæſarius in Chriſti nomine Epiſcopus, conſtitutionẽ noſtram relegi, & ſubnotans ſubſcripſi, quinto Nonas Iulij, Decio Iuniore viro clariſſimo cõſule. *Subſcriptiones.*

Iulianus epiſcopus ſubſcripſi. Conſtantius epiſcopus ſubſcripſi. Cyprianus epiſcopus ſubſcripſi. Eucherius epiſcopus ſubſcripſi. Heraclius epiſcopus ſubſcripſi. Principius B epiſcopus ſubſcripſi. Philagrius epiſcopus ſubſcripſi. Maximus epiſcopus ſubſcripſi. Prætextatus epiſcopus ſubſcripſi. Aletius epiſcopus ſubſcripſi. Lupercianus epiſcop⁹ ſubſcripſi.

Vindemialis epiſcopus ſubſcripſi. Petrus, Marcellinus, Felix, Liberius viri clariſſimi & illuſtres Præfecti prætorij Galliarum atq; patricij, cõſentiẽtes ſubſcripſerũt. Syagrius vir clariſſimus conſ. ſubſcripſit. Opilio vir clariſſimus cõſ. ſubſcripſit. Pantagathus vir clariſſimus conſ. ſubſcripſit. Deodatus vir clariſſimus conſ. ſubſcripſit. Cariattho vir clariſſimus cõſ. ſubſcripſit.

Marcellus vir clariſſimus conſ. ſubſcripſit.

HYPOGNOSTICΩN ADVERSVS PELAGIANOS ET CELESTIANOS; INCERTI AVTHORIS, LIBER PRIMVS.

Cenſuram libri huius inuenies in Scholiis.

CAP. I. ADVERSARII fidei catholicæ, dum contra regulã veritatis diabolicis armis pugnare nitũtur, nos ſolicitudine repugnandi faciunt cautiores; ſe verò decipiunt, antequã noſtrorũ valeãt aliquem vulnerare. Cùm enim cæci euacuare theſauros fidei concertant, ſpe fidei vacuati, faciunt plenitudinem fidei Eccleſię opitulante Dei gratia gloriari; & dum in hypocriſi vigilant nocituri, (de quibus propterea dictũ eſſe puto per Prophetam; *Prou. 4.* Ablatus eſt ſomnus ab oculis eorũ, nõ enim dormiunt niſi malè fecerint,) nos quodammodo excitant dormientes, vt arrepto clypeo veritatis, falſitati eorũ corde reſiſtẽtes vigilemus, *Mat. 14.* Euangelica tuba noſtris auribus inſonãte; Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Cõfidunt ergo hæretici, catholicam fidem impugnantes in virtute ſua, id eſt, in audacia cordis ſui, gratia deſolati, & in abundantia diuitiarum ſuarũ, in operib. *Pſal. 52.* ſcilicet voluntatis ſuæ gloriãtes. Sed Deus diſſipauit oſſa hominum ſibi placentium, confuſi ſunt, quia Dominus ſpreuit eos. Confidamus & nos, reſiſtẽtes eis in gratia Domini, quæ eſt gloria noſtra, redimens nos à circumdantibus nos, & intellectũ dãs nobis, & inſtruens nos in via hac quã ingredimur, confirmando ſuper nos oculos ſuos, quia in Deo ſalutare noſtrũ & gloria noſtra, Deus auxilij noſtri; & ſpes noſtra in Deo eſt. Sed iã de quibus vel contra quos iſta prædixerim, oportet conſequẽter narrare D ſermone, atq; eorum peruerſis dogmatibus, inquantum nos ſua gratia Dominus dignatus fuerit inſtruere, reſpondere. Igitur cõtra Pelagianos & Celeſtianos hæreticos, quos Dominus tales futuros ſuo vitio ante conſtitutionẽ mundi præſciuit, & exortos in mundo iudicio iuſto damnauit; ſermo nobis eſt reſpondendi. Iſtos oſtendebat apoſtolus Petrus in Epiſtola ſua ſecũda futuros, *2 Petr. 2.* dicens; Fuerunt verò & pſeudoprophetæ in populo, ſicut & in vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis, & eum qui emit eos Deum negant, ſuperducẽtes ſibi celerem perditionem: & multi ſequẽtur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur, & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur; quibus iudicium iam olim non ceſſat, & perditio eorum non dormitat. Igitur de magiſterio gratiæ Dei confidẽs his reſpondendum, tanquam hypognoſticon abbreuiatum hũc facere libellum curaui. Quem ſi quis legere voluerit, nõ verborum mediocritatem contempletur, ſed fidei rationem: & ſi placet, Deo qui docet hominem ſcientiam, gratias referat. Si quã C verò ſunt in quib. nolentes errauimus, ſi tamen aliqua ſunt corrigenda, intuitu charitatis, Deo iudice corrigat, ſed is cui ſenſus eſt catholicus corrigendi. Si autẽ nihil ſciens vel inuidioſus fuerit, vitiare quæ ſana ſunt non præſumat; quia mecum ſtabit ante tribunal Chriſti, rationem redditurus quiſquis ille fuerit. Huiuſmodi ergo dogmatis eſt iſta nefanda blaſphemia: *Adã, in-* 1. *quiunt, ſiue peccaſſet, ſiue non peccaſſet, moriturum fuiſſe. Tamen peccatum eius neminem niſi ſolum nocuit ipſum. Poſſe hominẽ per liberum arbitrium tanquam per ſe ſibi ſufficientem implere quod velit; vel etiam meritis operum à Deo gratiam vnicuiq; dari.* *Capita propoſitionum contra quæ hic libris diſſeritur.* *Libidinem naturale eſſe bonum; nec in ea eſſe quod pudeat.* 2. *Et paruulos, baptizatorum filios non trahere originale peccatum, neq; perituros à vita æterna, ſi ſine ſacramento baptiſmi ex hac vita migrauerint.* 3. 4. 5. O malũ dogma quod pacis inimicus inuenit! O dogma per quod ſcinditur matris vnitas Eccleſię renatorum! O dogma quod ſub nomine Chriſti euertere & mutare nititur Chriſti fundamenta! O dogma cui nefanda ſunt nomina mille, mille nocẽdi artes! Arma contra legem ſumit ex lege; impugnat Euangelium ex Euangelio pugnans, & in ſui perniciem de veris mẽdacia fingens, prouocat ad mẽdacium veritatem. Sed hæc ſunt ſibi pœna quæ inordinatè proferẽs putat eſſe victoriã, vt in eis quod ſcriptum eſt impleatur; Per quæ enim quis peccat, per hæc & *Sap. 11.* D torquetur.

ADAM ergo, inquiunt, *ſiue peccaſſet, ſiue non peccaſſet, moriturum fuiſſe.* Reſpondemus: Falleris hæretice, falleris; nõ ita eſt. CAPVT II. Aut ſi ita eſt, & non falleris, diuinis aſtrue documentis. *Contra primum articulum.* Sed abſit, vt in Scripturis ſanctis authorem mortis Deum valeas reperire. Scriptum eſt enim; Nolite zelare mortem in errore vitę *Sap. 1.* veſtræ, quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit enim vt eſſent omnia, & ſanabiles nationes orbis terrarum. Item in eodem libro; Deus, inquit, creauit ho- *Sap. 2.* minem inexterminabilem, & ad imaginem ſuam fecit illum. Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Si vides, vide mortem non à Deo authore, ſed per errorem vitæ veniſſe hominibus in paradiſo deliciarum poſitis: id eſt, cùm per rationem animæ qua boni & vitales erant inſtituti, errauerũt à mandato diuino, inuidia ſcilicet & ſeductione ſerpentis Audis teſtãtem Prophetam, Deum mortem non feciſſe, ſed in libro Geneſeos protoplaſto futurã, ſi cõtigiſſet lignum vetitum, prædixiſſe.

Geneſ. 2. Sic enim ſcriptum eſt; Et dixit Dominus Adæ, De omni ligno A
quod eſt in paradiſo, edetis; de ligno autẽ ſcientiæ boni & mali,
non edetis; qua die autem manducaueritis, morte moriemini.
Sap. 1. Hæc audis, & authorem mortis dicere Deũ audes? Mors igitur
ex inuidia diaboli veniens introiuit in orbem terrarum, & Deo
iudice iuſto pro pœna in peccatorẽ permiſſa eſt dominari. Re-
ctè enim perdidit vitam qui mortem noluit cauere prædictã, ne
vitam perderet. Tamen verax & miſericors Dominus nõ lætatur
in perditione viuorũ. Quæ eſt enim perditio viuorũ, niſi mors?
Sed viuorum malè viuentium, qui in ſecunda morte peribunt;
non viuorũ iuſtorum, id eſt, requirentiũ Deum, quibus tantum
propter peccatum Adæ quod traxere naſcentes, mors nõ ſecun-
da, ſed prima debetur. Si ergo ſecundũ vos Deus auctor eſt mor-
tis, lætari debet in occaſu viuorum tanquam in opere ſuo bono.
Pſal. 103. Quia ſcriptum eſt, Lætabitur Dominus in operib. ſuis: & quia
Geneſ. 1. nihil odiẽs fecit, ſed omnia quę fecit; valde bona ſunt. Sic enim
Sap. 11. ſcriptum eſt; Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorũ
quæ feciſti; nec enim odiens aliquid conſtituiſti. Vel cur contra
eam de eius obnoxio peccato corpore carnem ſuam abſq; noxa
ſuſcepit, ſi eam ipſe corporis iaculum fecit? Nihil enim in cõtra-
rium ſibi dum mundũ faceret, Deũ feciſſe cognouimus. Nã vt
inimicam mortẽ vinceret, vel eius matrẽ peccatũ, ideò Dei filiũ
hominẽ ſuſcepiſſe, ſi oculos caligine mortis non perdidiſtis, at- B
Rom. 8. tendite. Nam quod impoſſibile erat legi, inquit Paulus vas ele-
ctionis, in quo infirmabatur per carnẽ, miſit Deus filiũ ſuum,
in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatũ
in carne. Quid eſt autẽ impoſſibile legi, niſi quod ſibi nec obe-
dientem nec perfectũ facere poterat deputatũ: nec peccatũ tol-
lere, nec mortẽ vincere præualebat? Sed quare id implere non
poſſit, ſubiungens ait; In quo infirmabatur per carnem. Iubẽdo
enim infirmo & non iuuãdo infirmatur, quia per carnem, id eſt,
per concupiſcentias carnis ex peccato venientes, quas ſolo arbi-
trio libero homo vincere non poteſt; niſi eum præcedẽte gratia
Hebr. 7. Dei, legis factor eſſe non poterit: ſicut & ait idẽ Apoſtolus; Lex
enim ad perfectum nihil adduxit. Quid eſt ergo filium Dei ve-
niſſe in ſimilitudine carnis peccati; niſi non habẽs caro eius vl-
1 Petr. 2. lum peccatum, ſicut noſtra; dicẽte Petro apoſtolo; Qui pecca-
tum non fecit, id eſt non habuit, nec inuentus eſt dolus in ore e-
ius? Dicendo enim, in ſimilitudine carnis peccati, illam abſque
peccato, noſtram verò peccatricẽ oſtendit. Nam ille ideo in ſi-
militudine, quia non per libidinis vſum vt nos, ſed inſpiramine C
Rom. 8. myſtico ex virginis vtero in vera natus eſt carne. Et de peccato,
inquit, damnauit peccatũ in carne; de humana videlicet pecca-
trice naturam peccatricẽ; peccatricem dico, non Deo auctore,
ſed homine delinquente. Carnem, vt dixi, ſuſcipiẽs abſq; culpa,
& hanc innoxiam crucifigens, peccatũ, quod nos damnauerat
per inobedientiam in Adam terreno, in Adam cæleſti obediente
damnatur. Nos enim peccato morimur victi, Chriſtus autẽ in-
nocens mori voluit, vt moriẽdo mortem captiuaret & vinceret.
Quodammodo enim eã ſibi paſſus eſt dominari, cùm patienter
ſe occidendum eius obtulit voluntati. Sed cùm mors in inferno
cum iniquis videret & iuſtum, non habens vnde eidem ſicut &
cæteris inſultaret, reſurgentẽ tenere non valuit, quinimo victa,
proſtrata eſt atq; damnata. Et ideo Apoſtolus extollens victoriã
Rom. 6. Chriſti de morte, ſeruis eius gaudẽs annunciat; Chriſtus reſur-
gens à mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabi-
tur. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel; quòd
autem viuit, viuit Deo. Hoc dicendo quid aliud intelligere nos
voluit, quàm Deum mortẽ non feciſſe, nec lætari in perditione
Sap. 1. & 2. viuorum, qui abſq; peccato vt eã vinceret in infirmitate carnis, D
voluit habere conſortium mortuorũ. Vnde ſi inuidia diaboli per
peccatũ mortem in orbem terrarum introiſſe non credideritis,
nihil aliud aſtruitis, niſi Deum mortem feciſſe; propterea vt per-
emptis hominibus, quibus ſuam donauit imaginẽ, naſceretur ei
cum ea neceſſitas dimicandi vel etiã moriendi & reſurgẽdi. Sed
abſit hoc à fide catholica, quæ per vnũ hominem peccatum in-
traſſe in mundũ, & per peccatum mortem, & ita in omnes ho-
Rom. 5. mines pertranſiſſe credit, Paulo fidei magiſtro docẽte, ac Chri-
Rom. 4. ſtum mortuũ propter peccata noſtra, & reſurrexiſſe propter iu-
ſtificationẽ noſtram, reconciliãtem nos in ſuo corpore Deo pa-
tri per crucem. Erubeſcite ergo & conticeſcite. In veſtram enim
mortẽ perpetuam Deum accuſatis, in morte diabolum excuſa-
tis, & hoc ideo, quia non Deum, ſed diabolũ timetis offendere.
Dicite ergo; Si Deus mortẽ fecit, cur Chriſtus Deus mortuum
Ioan. 11. fleuit Lazarum ſecundũ carnem? Non enim quod ipſe fecerat
dolere debuit; ſed dolens, Deum & plorans oſtẽdit, quos Deus
vitales fecerat, diabolũ per culpam feciſſe mortales. Quem ideo

A ſuſcitat, vt diabolus nihil ſe occidẽdo profeciſſe cognoſcat; nec
quiſquam hominũ ad Deum pertinens de morte deſperet, quia
Deo dormiunt quos diabolus periſſe putabat. Nolo, inquit per
prophetam Ezechielem Dominus, mortem peccatoris, ſed vt Ezech. 18.
conuertatur & viuat. Si eius, vt prædicatis, auctor eſt Deus; cur
eam, dicẽdo, Nolo, repellit à peccatore, & non patitur quod ſuũ
eſt permanere? Mortem nolo, inquit, peccatoris, quã ego ei non
feci, ſed ipſe eam ſibi, dum in me præuaricator extitiſſet, inue-
nit. Sed reuertatur & viuat, id eſt, vitam me miſerante recipiat,
quam ſe peccante perdiderat.

NVLLI itaq; fideliũ dubium eſſe poteſt, primos homines CAPVT III.
factos fuiſſe ſic vitales, vt ſi in libertate animæ, qua immaculati
creati ſunt, ſerpentis contempſiſſent ſeductionẽ mortiferã, vita
fruerentur æterna; ſi verò ſecuti eſſent, amitterent. Quibus pro-
pterea prædixit Deus, ne verita contingerent, vt quicquid victis
poſtea cõtigiſſet aduerſum, nõ præmonenti, ſed ſibi inobedien-
tibus imputarent. Nunquid enim cũ delinquentib. mortẽ futu-
ram prædixiſſet, quod futurũ erat ipſum feciſſe credendum eſt?
Quid enim eam caueri præmonuit, ſi eius in eorũ occaſu factor
eſt ipſe? Sed nec eis per diabolũ veniẽs peccantib. ſuccedere va-
luiſſet, niſi Dñs iudicio iuſto in vindictam propter inobedientiã
B permiſiſſet. Igitur vt moriantur homines, pœna peccati eſt; vt
reuertantur ad vitã, Domini miſerantis eſt. Sed ille redit ad ve-
ram vitã, qui per bonam cõuerſationem ex gratia Dei venientẽ,
ſanguine Chriſti ſanctificatus ingreditur in regnũ cælorum, &
quaſi reuerſus in regionem ſuã Domino placiturus, de qua pec
cato fuerat exulatus, gaudẽs & inſultãs morti, dicit animæ ſuæ;
Conuertere anima mea in requiem tuã, quia Dominus benefe- Pſal. 114.
cit mihi. Quoniam eripuit animã meam de morte, oculos meos
à lachrymis, pedes meos à lapſu. Placebo Domino in regione
viuorũ. Placebo; vnde? Quia Dominus benefecit mihi. Nam &
peccator recipit vitã, non autem redit ad vitã. Reditus enim vi-
tæ in regno cęlorum eſt; quod omnis in peccatis ſuis, vel ſine ba-
ptiſmo moriens non poteſt poſſidere. Recipit enim vitã in cor-
pore non moriturus, ſed ita victurus in corpore, vt ſit mortuus
vita, vel corpore viuens ſemper in pœna, & vita & corpore cum
diabolo mortis auctore damnato. Vnde & Dominus in Euãge- Matth. 25.
lio, iis qui ad ſiniſtram erunt in die iudicij, id eſt, impiis & pec-
catoribus; Ite, inquit, in ignem æternum, quem præparauit pater
meus diabolo & angelis eius. Iuſtis verò qui à dextris erunt; Ve-
C nite benedicti patris mei, percipite regnũ paratum vobis ab ori-
gine mundi. Et tunc illi, ait, ibunt in ſupplicium æternum, iuſti
verò in vitam æternam. In qua vita glorificari, id eſt, mutati de
corruptione in incorruptionem, de mortalitate in immortalita-
tem, fulgebunt, ac cum Chriſto in perpetuum regnantes, inſul-
tabunt damnatæ morti dicẽtes; Abſorpta eſt mors in victoriam. 1 Cor. 15.
Vbi eſt mors victoria tua, vbi eſt mors aculeus tuus?

MORS itaq; priuatio vitæ eſt, nomen tantũ habens, non eſ- CAPVT IIII.
ſentiã; & ideò Deus eius auctor eſſe dici non poteſt. Quicquid Mors, priuatio
enim Deũ feciſſe dicimus, habet eſſentiam, id eſt, ſpecies eſt. Eſ- vitæ eſt.
ſentia enim dicitur ab eo quod eſt, quæ tantũ de ſolo Deo dici
debet, ſecundũ illud quod ſcriptum eſt in Exodo Moyſi; Dices Exodi 3.
eis, id eſt, populo, Qui eſt miſit me ad vos. Tamen & de cæteris
creaturis dici poteſt quòd habeãt eſſentiã, ſed non ſicut de Deo
qui initium non habet quod eſt, ſed ex quo accipientes initium
quod ſunt eſſe cœperunt. Mors ergo nihil eſt niſi nomen rece-
dente vita. Sicuti fames, eſcarum defectus; ſitis, egẽtia potus; te-
nebræ, abſentia lucis; ſterilitas, defectus fructus; ſilẽtium, vocis
abſentia; inopia, priuatio facultatum; & ſi qua ſunt alia quæ rerũ
D priuatione nihil eſſe niſi nomen inueniuntur. Opinor nanque Mors vnde dicta.
quòd ideo mors hoc vocabulum accepit, eo quòd morſu quo-
dammodo venenoſi ſerpentis, id eſt diaboli, in paradiſo Adam
fuerit interẽptus. Tunc enim ſerpens morſu decepit Adã, quan-
do per cõcupiſcentiam mordere, hoc eſt, edere ſuaſit illicita; &,
vt dixi, propterea mors quaſi à morſu nomen accepit. Vnde &
Dominus in Oſee propheta morti minitans dicit, Ero mors tua Oſee 13.
ô mors, ero morſus tuus inferne. Mors & infernus in diaboli
perſona dicta intelliguntur, quia per ipſum delinquenti homini
accedit mors, id eſt, priuatio vitæ, & per ipſum peccatores con-
uertuntur in infernum, tãquam in eius carcerẽ vbi damnatus eſt
ipſe. Sed quærendũ eſt, quemadmodum Chriſtus Deus Dei fi-
lius mors extitit mortis, & morſus inferni. Sine dubio quòd in
ſuſcepta carne in qua ſuum mors nihil habebat, (vt ipſe ait; Ve- Ioan 14.
nit princeps mundi huius, & in me non habet quicquã) tentatus
poſt baptiſmũ in deſerto, eius non obediuit concupiſcẽtiis, vbi
ait; Dic lapidibus iſtis vt panes fiant; &c. Vel quod ſe clauorum Matth. 4.
morſu iuſtus & innocens affigi paſſus eſt cruci, & ore lanceæ
transforari.

Lucæ 23. transforari. Os autem lanceæ dixi, ſecundum quod dictum eſt de peccatoribus, Et cadent in ore gladij. Et lãcea vtique gladius eſt. Et quod deſcendens in infernum velut in os mortis: (vnde
Pſal. 68. dicit in Pſalmo, Nõ abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum, id eſt, infernus) detineri eum fuit à diabolo impoſſibile. Vnde hominem quem ſuſceperat pro homine, id eſt, carnem ſuam, quæ non vidit corruptionem, die tertia ſuſcitans, tanquam Ionam ex ore ceti produxit. Quia hoc fuit
Matth. 12. infernus Chriſto quod Ionæ cetus, dicente ipſo Domino, Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus; ita erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Morſus ergo factus eſt inferni, cùm ſe ab eo tanquam eſcam, id eſt, carnem ſuam ſuſcipi paſſus eſt, qua non ſatiaretur ſicut de peccatoribus; ſed abſorberetur propter quod
1 Cor. 15. dictum eſt; Abſorpta eſt mors in victoriam. Sed & illud teſti-
Amos 9. monium quod eſt in Amos propheta, puto propterea dictum eſſe, cùm peccanti populo Dominus promittens futura mala dicit; Et ſi celauerint ſe ab oculis meis in fundo maris, ibi mandabo ſerpenti, & mordebit eos. Quid eſt enim, Et ſi celauerint ſe ab oculis meis in fundo maris, id eſt, etſi permanſerint in operibus malis, auertentes ſe ab oculis meis, à præceptis ſcilicet ſpiritalibus, quia oculi Dei ſunt ſpiritus Dei, qui legem, id eſt, præcepta dedit, in fundo maris, in altitudine videlicet deſperationis: ibi mandabo ſerpenti & mordebit eos; ibi in eadem deſperatione contemptus, mandabo; poteſtatem dabo ſerpenti, hoc eſt diabolo, qui ab initio ſerpens eſt nominatus, & mordebit eos, morſu vtique diuerſarum concupiſcentiarum quo peccantes occidit, mortificabit eos, ſed morſu mortem facit. Non autem mors eſt ſicut feræ beſtiæ, vel omne genus animalium iracundorum, quæ morſu ſuo nonnunquam mortificãt homines, & tamen non ipſa ſunt mors; ſed morſu inſanabili mortem, id eſt, priuationem faciunt vitæ, quemadmodum etiam ictus gladij, percuſſio lapidis, vel quicquid poteſt hominem occidendo vita priuare.

CAP. V. ILLVD præterea prætermittere non debeo, ne fortè aliquis inimicorum veritatis, qui non ſit rationum certarum quæſitor, ſed quæſtionum perplexarum ad ſubuerſionem audientium inuentor atque propoſitor, dicat; Si nihil eſt mors niſi nõmen, quemadmodum ſuperius diſputaſti, eo quòd mors Chriſtum iuſtum in inferno cum iniquis viderit, & quia in eo peccatum non fuit, reſurgentem tenere non valuerit, vt eidem ſicut cæteris peccantibus inſultaret, & ideò victa, proſtrata atque damnata eſt. Si ergo nihil eſt, videre, tenere, inſultare, vel vinci, proſterni & damnari quomodo poteſt quod nihil eſt? Reſpondemus: Ipſum nihil, quid eſt? Quia interdum cùm nominamus,
Ioan. 1. nihil, addimus, eſt. Sicut eſt illud de Euangelio, Et ſine ipſo factum eſt nihil; ſubſtantia eſt, an nomen ſubſtantia carens? Solet enim dici, vt præfatus ſum, à plurimis, dum aliquid deſpicitur, aut pro paruo æſtimatur, vel certè quod penitus non ſit, nihil eſt. Cùm ergo dicimus, nihil, nomen inſubſtantiale nominamus; cùm verò addimus, eſt, rem ſignificamus. Cur ergo nomẽ inſubſtantiale, id eſt, nihil, tanquam verè aliquid ſit dicimus, addendo, eſt? Omne enim quod dicimus, eſt, eſſe aliquid æſtimamus; tamen cùm aliquoties dicimus, nihil eſt, pro conſuetudine locutionis addimus, eſt, ad nihil: cùm nomen tantum ſit nihil, & non res. Sic & de morte pro conſuetudine verbi, vel ad comparationem agẽtis dicimus; Videt mors, aliquid agit, inſultat, vel damnata eſt, victa eſt, & quicquid illud eſt quod dici poſſit, quia mors faciat aut patiatur. Cùm ergo hæc de morte dicantur, omnia ad authorem mortis, per quem priuatio vitæ facta eſt, diabolum referuntur. Ipſe enim quæ ad mortem pertinent, aut facit, dum captiuat & perimit; aut patitur, dum vincitur & damnatur. Diabolus enim natura eſt angelus, ſed quod natura eſt, opus Dei eſt; quod verò diabolus, vitio ſuo eſt, vtendo malè naturæ ſuæ bono: opera verò eius mala quæ vitia dicuntur, actus ſunt, non res, quæ tanquam per ſe agere dicuntur aliquid, cùm ea & per ea totum agat diabolus. Vel damnata dicuntur, cùm ipſe pro his damnatur, pro quibus damnatur & homo, cùm per liberum arbitrium his illectus tradit aſſenſum. Et ideo hæc in futuro ſeculo iam non erunt, quia in auctore ſuo diabolo damnabuntur, cùm ille ſcilicet damnatus in gehenna, vt peccent homines amplius, poteſtatem hæc agere non habebit.

Hypognoſticon libri primi finis.

Appendix tom. 7.

A

HYPOGNOSTICωN CONTRA PELAGIANOS ET CELESTIANOS LIBER SECVNDVS.

ITEM *peccatum Adæ*, aiunt, *neminem nocuit, niſi ſolum ipſum*. Reſpõdemus: Si peccatum primorum hominum ſolis obfuit illis, & nemini noſtrũ; quẽadmodum quæ in illos pro peccato lata eſt, in nos ſententia pertranſiuit, in quos non tranſiuit & culpa? Niſi fortè ſecundũ vos iniuſtus Deus, qui expertes eorum delicti, paſſus eſt nos eorum pœnæ aſtringi vinculo. Hæc eſt enim in illis poſt peccatum diuina ſententia, poſtquam ſcilicet ſuaſor ad præuaricandum maledictus eſt ſerpens. Mulieri autem dixit Deus: Multiplicans multiplicabo mærores tuos, & gemitum tuũ. In triſtitia paries filios, & ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe dominabitur tui. Et Adæ dixit; Quoniam audiſti vocem mulieris tuæ, & manducaſti de ligno, de quo præceperã tibi de hoc ſolo ne mãducares; maledicta terra in operibus tuis, in mæroribus mãducabis ex illa omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes fœnum agri. In ſudore vultus tui edes panem tuum, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia terra es, & in terram ibis. Hac nos pœnæ ſententia colligatos, ipſa ſibi
B humana natura totum per orbẽ terrarum diffuſa teſtimonium perhibet, dum ſe paternis cruciatib. ſanctæ legis teſtimonio perluder laborare. Quod qua iuſtitia, ſi hæredes parentũ peccati nõ ſumus, patimur? Si vobis ſolis æquitas ſuppeditat naturalis qua iuſtiora ſint iudicia veſtra quàm Dei, inter nos & Deum reſidẽtes in ſuperbiæ ſolio iudicate. Nullũ enim hominem tam amatorem vel defenſorem ſui erroris, ad Dei iudicia reprehendẽda, vel etiam reſellenda diabolus potuit inuenire, niſi Pelagium & Celeſtium nouæ legis iura tradẽtes. Adam igitur factus eſt abſque peccato natura: cùm verò peccauit homo, natura peccauit, & facta eſt natura tam peccatrix, id eſt, vitium habẽs peccati, nõ ipſa effecta vitium vel peccatum. Poſt peccatũ ergo homo peccator dictus eſt, non homo peccatũ. Peccator enim à peccando, non homo à peccando dicitur. Et ideò peccator homo genuit hominem, ſine dubio peccatorẽ; quia de natura, vt dixi, peccato viciata, non niſi natura naſcitur vitioſa, id eſt, peccatrix; ſecundum quod ait apoſtolus Paulus; Qualis terrenus, tales & ter- 1 Cor. 15.
C reni. Et hoc quomodo niſi per ſeminis ſparſionem?

SED ais mihi ediuerſo veniens: *Ergo ſemen peccatum eſt?* Iam ſuperius dixi, quia cùm peccauit homo, natura peccauit, cuius ſunt ſemina; & ſemẽ ergo vitiatum eſt, nõ vitium, ſicut ſcriptum eſt; Semen enim maledictum erat ab initio. Maledictũ videlicet poſt peccatũ; quia maledicta, inquit, terra in operibus tuis. Sed vitium trahi non poteſt protoplaſti, neq; eſſe homini ſine ſeminis effuſione. Quod confirmat Apoſtolus dicens; Per vnum hominem peccatum intrauit in mundũ, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiuit, in quo omnes peccauerunt: ſolus autẽ Dominus Ieſus Chriſtus abſq; ſemine ex virgine factus eſt homo, & expers delicti natus eſt Deus & homo. Audis itaq; per vnum hominẽ peccatum intraſſe in mundũ, & per peccatũ mortẽ, & ita in omnes homines pertrãſiſſe, in quo omnes peccauerunt; & audes dicere hæretice, *Adæ peccatum nulli niſi ſoli nocuiſſe ipſi?* Et verè tunc ſoli nocuit, cùm ſolus eſſet ipſe & Eua mulier eius. Sed in illis vnis omnes eramus, quia natura humani generis erant, ſicut in nobis omnibus illi vni ſunt,
D quia natura eorum ſumus.

SED reſpondentes dicitis, vt dicere conſueuiſtis; *Apoſtolus ſi voluiſſet intelligi, quia per ſeminum conceptionem dicebat peccatum in omnes homines pertranſiſſe, non per vnum hominem dixiſſet, ſed per duos homines, quia ſine femina de ſolo maſculo homo naſci non poteſt.* Si cordis oculos non amiſiſtis, attendite dictũ eſſe; Iam non ſunt duo, ſed vna caro. Et iterum; Erunt duo in carne vna. Nam ideo per vnum hominem dixit Apoſtolus, quia cũ in viro ſuo mulier vna ſit caro, in ſemine progenies imputatur. Audite adhuc & alium ſapientiſſimum dicentẽ ad veſtram confuſionem; Ex muliere initiũ factum eſt peccati, & per illã omnes morimur. Ecce hæretice, factum eſt tibi ſatis, per duos homines in humanum genus peccatum vel mortem pertranſiſſe.

SED quid adhuc dicturus ſis, ſicut ſoleus dicere, noui. *Peccatum*, inquis, *per vnum hominem in mundum intraſſe, Apoſtolus non ſeminis propagatione, ſed morum imitatione dixit*. Reſpõdeo: Si peccatum morũ imitatione conſtat; quẽ imitatus eſt diabolus, vt delinqueret, dicite; qui primus inuenitur eſſe peccator? Quia ſi de Adam interrogauero, reſpondebitis forſitã, quòd ſit diabolum imitatus. Eſto, Adam vt peccaret, diabolũ fuiſſe imitatum;

Margin notes (right column): CAP. I. Refellit autorem ſecundum. — Gen. 3. — 1 Cor. 15. — CAPVT II. Obiectio. — Sap. 12. — Gen. 3. — Rom. 5. — CAPVT III. Obiectio. — Gen. 2. — Eccl. 25. — CAPVT IIII. Obiectio.

tatum; dicite mihi, diabolus quem imitatus ſit, quia peccatum morum imitatione cōſtare defenditis. Sed quid immoror, ſciēs nihil vos reſponſuros? Quem enim dicturi eſtis imitatum fuiſſe, cùm author ſui lapſus ipſe ſit? Adam certè peccaſſe nihil aliud legimus in lib. Geneſeos, niſi quòd inobediens extitit diuinum ſeruare præceptum. *Geneſ. 4.* Cain ergo primogenitus filius eius quē ſit imitatus dum fratrem occidit, homicidium facere, vt oſtēdatis interrogo. Quatuor enim tunc homines fuiſſe legimus, Adam ſcilicet & Euam, ipſum Cain & Abel fratrem eius, & ex his neminem feciſſe primò homicidiū inuenimus, niſi, vt dixi, Cain. Dic ergo hæretice, vndè hoc didicerit, quémve fuerit imitatus, ſi morum ex altero in alterū tranſire conſtat imitatione peccatū, & non conceptione contractū? Omne enim quod imitandū eſt, aut videtur oculis, aut certa relatione concipitur. An excuſabis homicidiū nō eſſe peccatum? Et quid nequius? Dic iam, dic totiens interroganti mihi; Cain quem viderit, à quo narratum audierit homicidium perpetratum? ſed conſtrictus vinculo veritatis, nec ianuam tuæ propoſitionis patentem inueniens exeundi, ad ianuam ſermonis apoſtoli Pauli repedabis, vt iter rectum, ſi velis, poſſis incedere, atq; mihi interroganti dicere veritatē. Verè non morum imitatione, ſed ſeminis ſparſione conſtat per vnum hominem peccatū intraſſe in mūdum, & per peccatū mortem, & ita in omnes homines pertranſiiſſe, in quo omnes peccauerunt. *Roman. 5.* Ex peccatore ergo Adam, genitore ſuo, Cain primus peccatum in vtero matris contraxit; & tertius homo natus eſt peccator ex vtero eius. Mens interna patrio peccato erat iam captiuata, à diabolo inde imbutus eſt in zelum, inde inuidiam habuit & liuorem; inde non morum imitatione homicidium, ſed volūtate præcipitatus admiſit. Qui enim vnum peccatum, id eſt diabolus præuaricantibus primis inflixit hominibus, ipſe per hoc quod omnes (abſq; ſolo, vt ſuprà dictum eſt, Chriſto) naſcendo traxerunt, illicit etiam cætera, dum ei per liberum arbitrium cōſentitur, committi peccata. Peccatum ergo protoplaſti omnes trahimus, non morum imitatione, ſed ſeminis cōceptione, ſicut ſcriptum eſt; *Pſal. 50.* Ecce enim in iniquitatibus cōceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Conſtant etiam & imitatione morum peccata, imitando ſcilicet malos: ſed vt quis imitetur malos, naturæ eſt vitiū deprauatæ qua factus eſt malus & malitioſus, non natura à Deo conditus malus. Ob hoc enim & natura filij iræ, ab Apoſtolo iam baptizati fuiſſe dicimur. *Epheſ. 2.* Omnis enim carnaliter naſcens, natura filius iræ rectè dicitur; quia natura eſt protoplaſti, quæ prior in illo propter delictum iram iudicis Dei iuſtè ſuſcepit. Si enim delictum eius, per quod, vt dixi, ad iram Dominum prouocauit, non traheremus, nunquā natura filij iræ diceremur. Et ideo peccatum eius non ſolùm ipſum, ſed omne nocuit genus humanum; cū eius damnatione ſimul & culpam ſuſcepimus. Eius enim nos vulneratos eſſe delicto, vas probat electionis, cùm dicit; *Roman. 3.* Non enim eſt diſtinctio, omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Dicendo, omnes, nullum excepit; quinimo totum declarauit genus humanum. Peccauerūt enim omnes, cùm ex vno peccatore omnes naſcimur peccatores. Propter quod iterum idem dicit Apoſtolus; *Roman. 5.* Nam iudicium ex vno in condemnationē. Ex quo vno niſi ex Adam, vel eius vno peccato? In qua condemnatione, niſi in culpa eius, qua ille eſt condemnatus? Quid eſt autem, & egent gloria Dei; niſi gratia Dei patris, per Ieſum Chriſtum qui eſt in gloria Dei patris? Et quid eſt, egent? id eſt, nemo idoneus per ſe quòd naſcitur carnaliter vel operibus meritorum vitam recipit perditam, niſi per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſpiritaliter renaſcatur, qui venit patris & ſua, ſanctique ſpiritus indebita miſericordia, ſaluare & quærere quod perierat? Quid enim perierat? Nunquid animalia irrationalia? Aut nunquid de bobus cura eſt Deo? *1 Corinth. 9.* Vtique humanum genus per peccatum, propter quod ſe ſponte immaculatus morti tradens atque reſurgens, gratiæ gratuitæ largitate à peccato vel morte redemit.

Hypognoſticωn libri ſecundi finis.

HYPOGNOSTICΩN ADVERSVS PELAGIANOS ET CELESTIANOS, LIBER TERTIVS.

Cap. I. eſt liberi arbitrij tertium. ITERVM *poſſe* dicunt *hominem per liberum arbitriū tanquam per ſe ſibi ſufficientem implere quod velit; vel etiam meritis operum à Deo gratiam vnicuique dari.* Reſpondemus: Neminem poſſe per ſe ſibi, id eſt per liberum arbitrium ſufficere implere quod velit; rectè dicimus, niſi protoplaſtum ſolum potuiſſe, cùm voluntas liberi arbitrij fuiſſet ſana eidem ante culpam. Lex enim eidem in paradiſo conſtituto non poneretur ſeruanda, niſi liber eſſet tam velle eandem quàm nolle ſeruare; ſicut ſcriptum eſt; Et locutus eſt Dominus Adæ, dicens; De omni ligno quod eſt in paradiſo edetis; *Gen. 2.* de ligno autem ſcientiæ boni & mali non edetis: & cætera. Dicendo ergo Dominus, De omni ligno quod eſt in paradiſo edetis; taliter velle permiſit. Et vetando, De ligno autem ſcientiæ boni & mali non edetis; huiuſmodi nolle præmonuit. Sed cùm & velle & nolle præmonuit, docuit, cui ad vtrunque poſſe liberum donaret arbitrium; quo malè vtens incautus, dum ſponte ſerpenti præbet ſuadenti conſenſum, Domini præteriit præceptum, amiſſo poſſibilitatis bono, ſolum arbitrium ad velle poſitus eſt vulneratum. Hoc ergo vulnere cuncti libero claudicamus arbitrio, nec implere nobis naturaliter ſufficit poſſe bonū; quia iam, vt ſuperiùs diſputaui, de natura vitiata peccato, id eſt, de protoplaſtis hominibus, quorū ſumus & ipſi natura, in quibus eſt vitiata libertas, homo voluntatis ſanæ perfecto videlicet libertatis arbitrio quo ſibi ſufficiat, non poteſt exoriri.

Caput II. NAM vt calcatius liberum arbitrium cum poſſibilitatis bono, quo valeret implere quod voluiſſet, Adam factum intelligas, audi quid dicat ſcriptura ſancta in libro Eccleſiaſtico; *Eccl. 15.* Deus, inquit, ab initio fecit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui, adiecit mandata & præcepta; Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, & fidem facere beneplacitam in perpetuum. Appoſuit tibi ignem & aquam; ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem eſt vita & mors, bonum & malum; & quod voluerit, dabitur illi. Quid eſt autem, Et reliquit illum in manu conſilij ſui; niſi dimiſit eum in poſſibilitate liberi arbitrij ſui? In manu enim poſſibilitas intelligitur. Ipſa eſt prima gratia qua primus homo ſtare potuiſſet, ſi ſeruare mandata Domini voluiſſet. Hac ergo per inobediētiam deſolatus homo, iudicio iuſto factus eſt ſerpenti, id eſt, diabolo cui maluit obedire quàm Deo, captiuus. Et ideo ſcriptum eſt; *2 Petri 2.* A quo enim quis ſuperatus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. *Ioan. 8.* Et iterum; Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Quod confirmat apoſtolus Paulus iam baptizatis dicens; *Roman. 6.* Cùm eſſetis ſerui peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ; videlicet alieni eratis à iuſtitia. Per ſe ergo homo lapſum facere potuit, quia voluit; ſed non ſicut per ſe lapſus eſt, continuo à lapſu per ſe, id eſt, per propriam voluntatem conſurgere valuit, niſi manu Domini miſericordiſſima, quando eius placuit pietati, fuiſſet erectus. Propter quod ſcriptum eſt; *Pſal. 144.* Alleuat Dominus omnes qui corruūt, & erigit omnes eliſos. Quòd ſi homo propriæ voluntatis virtute, & non per Dominum ſibi ſufficit eliſus aſſurgere, quo in paradiſum, de quo inobediēs pulſus eſt, Deo reconciliādus redeat; ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. *Gal. 2.* Et vt quid ad ſanos medicus venire voluit, vel cur ſe ad ſaluandum atq; quærendum quod perierat, veniſſe dixit; qui ſecundum dogma veſtrū, nihil perditū, nihil quod ſaluaret inuenit?

Caput III. TE igitur ſancte Paule apoſtole, vas electionis, magiſter gētium, quæſo, cur Chriſtus in mundum venerit; dicas; vt ſciamus quid hæreticis, qui aduentum eius nihil profuiſſe humano generi, quod per ſe ſibi ſufficere prædicant, reſpondeamus? *1 Timoth. 1.* Fidelis ſermo, inquit, & omni acceptione dignus, quia Ieſus Chriſtus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere; quorum primus ego ſum. Audis Pelagiane hæretice, pelago perditionis demerſe, ſiue Cæleſtiane, cæleſti iudicio periture, vas electionis veritatis tuba canentem, Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum ſe primum eſſe dicit: & conaris aſtruere cùm prædicas hominem naturaliter poſſe quod velit, Chriſtum nullum in eo vulnus quod curaret, nullam infirmitatem inueniſſe, quam gratiæ ſuæ gratuitæ medicamento ſanaret? Intantum eſtis in ſtultitiæ profundum demerſi, vt nō intelligatis Chriſtum Dominum ad noſtram reparationem, reformationem, redemptionem, reconciliationemque formam ſerui ſuſcipere voluiſſe? Quid enim opus erat Deo, ſi ſtatus integer naturæ maneret humanæ, carnem ſuſcipere noſtram, contumelias ſuſtinere à Iudæis, perpeti mortem; quæ vtique omnia pro noſtra ſalute dignatus eſt ſuſtinere, Dominus bonus & miſericors pro ſeruis malis & impiis, liber pro captiuis, iuſtus pro iniuſtis, vita pro mortuis, ſpes pro deſperatis, reconciliatio pro offendentibus: ſicut dicit Ioannes apoſtolus de eo; *1 Ioan. 2.* Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Item apoſtolus Petrus; *1 Pet. 2.* Qui peccata, inquit, noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui iuſtitiæ viueremus, cuius liuore ſanati eſtis; eratis enim ſicut oues errantes. Item ipſe in eadem Epiſtola; Quia

& Chri-

& Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo mortificatos carne, viuificatos autẽ ſpiritu. Audis electos & idoneos teſtes ſpiritu Dei loquentes, Chriſtum propitiationem pro peccatis mundi veniſſe, peccata noſtra propterea pertuliſſe in corpore ſuo ſuper lignũ, vt iuſtitiæ viueremus, eius liuore nos eſſe ſanatos, qui eramus ſicut oues errantes. Audis ſemel pro peccatis noſtris mortuum iuſtum pro iniuſtis, vt nos offerret Deo, id eſt, peccato exules reuocaret ad Deum: & in tenebris conſcientiæ tuæ tractans eructas nebulas, quibus lumen verum detrahere conaris, & dicis poſſe hominem per liberum arbitrium, tanquam per ſe ſit idoneus, implere quod velit? Idem ipſum eſt enim & illud quod flagitatis voce ſuperba, *Si volo, ſanctus ſum; ſi volo, pecco; ſi nolo, non pecco.* Nihil videlicet aſtruitis iſta dicendo, niſi, vt ſuperius iam dictũ eſt, Chriſtus veniẽs nihil nobis præſtitit, nihil ſalutis, nihil adiutorij contulit, mors eius nihil profuit nobis, ſalus noſtra naturalis eſt nobis. Talia prædicantibus fides catholica dicit anathema; credit enim, quòd ſalus hominis ex Deo ſit Chriſto, cuius vulnere liberum noſtrum curatur & reformatur arbitrium vulneratum, qui auerſos à ſe gratuita gratia ſua conuertit ad ſe, & vt Deo placeant operibus bonis, operatur in eis & velle & poſſe: quorum curſum in hac vita propter futuram verã vitam, miſericordia præueniendo & ſubſequendo perficit ipſe. Igitur liberum arbitrium hominibus eſſe, certa fide credimus & prædicamus indubitanter.

CAPVT IIII.
Liberum arbitrium quid.

SED cur dicatur liberum arbitrium, eſt paululum differendum. Arbitrium ab arbitrando rationali conſideratione vel diſcernendo quid eligat, quidue recuſet, puto quòd nomen accepit: ideo liberum dictum, quòd in ſua poſitum ſit poteſtate, habens agendi quod velit poſſibilitatem, quod eſt vitalis & rationalis animæ motus. Sed huiuſmodi, vt antè iam dixi, fuit in homine protoplaſto, cùm ante peccatum maneret illæſus. Non enim per aliud contraxit offenſam, niſi per id quo potuit ne delinqueret reſiſtere ſuadenti. Per velle ergo malum rectè perdidit poſſe bonum, qui per poſſe bonum, potuit vincere velle malum. Quem iuſtè Deus iam delicto captiuum voluntati deprauatæ dimiſit, vt hæc eidem eſſet pœna in non faciendo quod velit, qui ſemper ſi Deo fuiſſet obediens, ſufficere poſſet ad omne bonum quod voluiſſet. Malum vtique velle non ex naturæ ſuæ conditione bona habuit, tanquam ex congenito malo, vt Manichæus credit; ſed ex accidenti deſiderio prauo concepit, videlicet cùm, vt iam ſuperius dixi, ad manducandum vetitum lignum, quod nolle debuit, aſſenſum ſerpenti, id eſt, diabolo præbuit: quod tanquam à radice vitiata omnis ex illa orta humana propago contraxit, abſque ſolo Chriſto, qui aduentu ſpiritus ſancti nõ humano ſemine, ex carne virginis factus eſt caro. Per peccatũ ergo, liberũ arbitriũ hominis poſſibilitatis bonum perdidit, non nomen & rationẽ. Eſſe fatemur liberũ arbitriũ omnibus hominibus, habens quidẽ iudiciũ rationis, nõ per quod ſit idoneũ quæ ad Deum pertinent, ſine Deo aut inchoare aut certè peragere: ſed tantum in operibus vitæ præſentis, tam bonis quàm etiam malis. Bonis dico quæ de bono naturæ oriũtur: id eſt, velle laborare in agro, velle mãducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domũ, vxorẽ velle ducere, pecora nutrire, artem diſcere diuerſarũ rerum bonarum, velle quicquid bonum ad præſentem pertinet vitam, quæ omnia non ſine gubernaculo diuino ſubſiſtunt, imò ex ipſo & per ipſum ſunt, vel eſſe cœperunt. Malis verò dico, vt eſt, velle idolum colere, velle homicidium, velle adulterijs facere, res alienas velle diripere, Deum viuentẽ in ſecula blaſphemare, velle turpiter viuere, velle maleficia diſcere, velle inebriari & luxurioſè viuere, velle quicquid non licet vel non expedit operari. Sed iſta non pertinent ad ſubſtantiam vitæ præſentis, quia nõ ſunt à Deo, imo malè deſiderata maculãt vitã quæ eſt à Deo. Iſta ſunt zizania animæ carniſq;, quæ inimicus homo, id eſt, diabolus dormitante Adam, Dei videlicet præceptum non cõſeruãte, in libero ſeminauit arbitrio, in quibus procliuior & paratior eſt quàm in proſperis vulnerata & deprauata voluntas. Iſta ſunt diaboli opera, quæ Chriſtus Dei patris verbũ, quod eſt gladius bis acutus, in hunc mundum veniens, ex virgine natus, de credẽtium libero arbitrio gratuita ſua gratia amputat, idoneã in eiſdem ad † credendum præparans voluntatem, per quam poſſint tam Dei patris quàm ſuam ſanctique ſpiritus iuſtã peragere voluntatem. Nam ea eſſe opera diaboli & per Chriſtum tolli, dilectus Chriſti Ioannes apoſtolus probat in epiſtola ſua dicens, Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, quoniã ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli.

Ad quid valeat poſt peccatum liberũ arbitrium.

Matth. 13.

al. creſcendum

1 Ioan. 3.

A Item apoſtolus Petrus in Actibus Apoſtolorum inter cætera de Chriſto ait, Qui pertranſiuit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniã Deus erat in illo. Item apoſtolus Paulus ad Hebræos, Qui cùm ſit, inquit, ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, portanſque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorũ faciens, ſedet ad dexteram patris. Item in eadem epiſtola, Si enim ſanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundauit conſcientiã noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti? Perge adhuc hæretice, & tantis doctoribus veritatis reſiſtens, dic liberum arbitrium ſic ex Adã ſuſceptum, vt medicina Chriſti nõ indigens, per ſe ſibi ſufficiat implere quod velit. Audis Dei filiũ ſic apparuiſſe, vt opera diſſolueret diaboli. Audis ideò eum pertrãſiſſe, vt benefaciẽdo ſanaret omnes oppreſſos à diabolo. Audis verbo virtutis ſuæ purgationem peccatorum feciſſe. Audis ſanguinẽ ſuũ offerendo ſe immaculatã hoſtiam Deo, mundaſſe conſcientiã noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendũ Deo viuenti: & gratiæ eius ingratus exiſtẽs, ſanũ te naturaliter putas liberum arbitriũ poſſidere? B Si ſanus eſt homo vt Adã à Deo primum fuerat inſtitutus; &, vt ais, nullum vitium poſtea ex illo delinquente cõtraxit exortus, interrogo, de quo Dei filius apparens opera diſſoluit diaboli? Quem pertranſeũdo & benefaciẽdo ſanauit oppreſſum à diabolo? In quo purgationem peccatorum fecit? Cuius emundauit conſcientiam ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti? Niſi fortè falſa hæc Apoſtolos qui ſunt in Eccleſia catholica clariſſima lumina prædicaſſe dicatis, experimentum videlicet quærentes eius, qui in eis locutus eſt Chriſti, Quid enim orbati lumine veritatis nõ dicere præſumatis, qui nec legi Dei, nec Prophetis, vel Euangelio Chriſti, eiuſque Apoſtolis ſpiritu Dei canentibus credere vultis, peccato primi hominis humanum genus mortale factum, cæteriſque libero arbitrio deprauato obnoxiũ ſubiacere peccatis, Dei quoque filiũ ad hoc ſaluandũ, reparandum, ac viuificandum veniſſe in ſimilitudine carnis peccati, ſuſtinuiſſe mori, reſurrexiſſe à mortuis.

Act. 10.

Heb. 1.

Heb. 9.

2 Cor. 13.

CAP. V.

IGITVR cùm de libero arbitrio agimus, non de parte hominis agimus, ſed de toto: quia cùm peccauit homo primus, non in parte aliqua, ſed tota qua cõditus eſt, natura deliquit. Nũquid enim interdũ cùm tantum animã nominamus, corpus aut C ſpiritum ſeparamus ab anima; aut cùm ſpiritum dicimus, animã ſeparamus & corpus à ſpiritu; vel cùm corpus appellamus, ſeiungimus ſpiritũ animamque à corpore? Vitiato ergo libero arbitrio, totus homo eſt vitiatus, per quod abſque adiutorio gratiæ quod Deo placeat, nec valet incipere, nec perficere ſufficit. Præuenitur autem medicina, id eſt, Chriſti gratia, vt ſanetur, & reparetur in eodem vitiata atque præparetur voluntas, quæ ſemper indigens adiutorio illuminante gratia ſaluatoris poſſit tã Deum cognoſcere, quàm ſecundum eius viuere voluntatem. Cùm enim dicit per Prophetam Dominus, Et dabo in vos cor nouum & ſpiritum nouum; quid aliud ſignificat, niſi voluntates hominum lapſas præuaricatione veteris hominis, per Chriſtum nouum hominem reparari, & præparari ad Dei voluntatem, ſicut ſcriptũ eſt, Præparatur voluntas à Domino? Iterũ apoſtolus Paulus, Deus eſt, inquit, qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate; ea vtique quæ eſt in eis, vt dixi, à Domino tã reparata quàm præparata, vt eſſet bona: in qua ſe iã fidelis homo cognoſcens illuminatum, vt ad Dei ſemper ſit paratior voluntatem, ſecurus clamat ad eum dicens, Cor mundum crea D in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. &, Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. &, Notam fac mihi Domine viam in qua ambulem. &, Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Quòd ſi vox iſta iam credentis non eſt, quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Non ergo homo voluntate ſua adhuc in vitio liberi arbitrij claudicante, præuenit Deum vt cognoſcat, & quærat eũ, tanquã gratiã pro meritis accepturus; ſed præcedit, vt iam dixi, miſericordiſſima gratia ſua Deus hominis ignorantis, & nondum ſe quærentis voluntatem liberi arbitrij, vt eũ ſe ſcire & quærere faciat, ſicut dicit Ioannes apoſtolus in epiſtola ſua, Scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum, vt cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero filio eius. Hic eſt verus Deus & vita æterna. Et Dauid in Pſalmo, Deus meus miſericordia eius præueniet me. &, Deus tu conuertens viuificabis nos. Et Dominus in Euãgelio diſcipulis ſuis, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi. Item Ioannes apoſtolus, In hoc, inquit, apparuit charitas Dei in nobis, quoniã

Ezech. 36.

Pro. 8. ſecundum 70.

Phil. 2.

Pſal. 50.

Pſal. 118.

Pſal. 142.

Rom. 10.

1 Ioan. 5.

Pſal. 58.

Pſal. 87.

Ioan 15.

1 Ioan 4.

filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus
per eum. In hoc eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus Deum,
ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit filium ſuum propi-
tiationem pro peccatis noſtris.

Capvt VI. Nvllvm autẽ eſſe hominis meritũ in accipienda gratia ad
Epheſ. 2. ſalutẽ, Paulus apoſtolus docet ſcribens ad Epheſios, Deus autẽ
qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam
qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit
nos Chriſto, cuius gratia eſtis ſaluati. Propter nimiam, ait, chari-
tatem ſuam qua dilexit nos, non propter noſtram, quaſi priores
dilexerimus eum, cùm eſſemus mortui peccatis. Item poſt puſil-
lum in eadẽ epiſtola, Gratia enim eſtis ſaluati per fidẽ, & hoc nõ
ex vobis. Dei enim donũ eſt, non ex operibus, vt ne quis glorie-
2 Tim. 1. tur. Item ad Timotheũ, Noli itaq. erubeſcere teſtimoniũ Do-
mini noſtri, neq. me vinctũ eius, ſed collabora Euangelio ſecũ-
dum virtutẽ Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione ſancta,
nõ ſecundũ opera noſtra, ſed ſecundũ propoſitum ſuum & gra-
tiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tempora ſecularia.
Audis ante tẽpora ſecularia, quãdo in Dei erat homo præſcien-
tia, & non in ſeculo, quia nondũ erat ſeculũ; & præponis dono
Rom 10. eius opera voluntaria, cæcus veritati reſiſtens? Quærens enim
tuam iuſtitiam ſtatuere, iuſtitiæ Dei ſubiectus eſſe nõ potes. Itẽ
Tit. 3. ad Titum, Cùm autẽ benignitas, inquit, & humanitas apparuit
ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,
ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrũ
regenerationis & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in
nos abundè per Ieſum Chriſtum. Quid ad hæc hæretice adhuc
reſpondebis? Quid inimice gratiæ Dei adhuc contra gratiam
tanto magiſtro gentium teſte, quòd nullis hominum meritis de-
tur, excogitabis opponere? Rogo quid conamini reſiſtere vera
prædicanti, tam excellenti doctori, qui nõ de ſe in ſe, ſed ex Deo
coram Deo in Chriſto Euangeliũ prædicans loquitur, id eſt in
ſimplicitate & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali? Nam
quòd vera annunciet, audite eum atteſtantẽ, & nolite eſſe incre-
duli, ſed fideles. Deus, ait, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti
Rom. 9. ſcit, qui eſt benedictus in ſecula, quòd nõ mentior. Et iterũ, Ve-
ritatẽ dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimoniũ mihi perhi-
1 Tim. 2. bente conſcientia mea in Spiritu ſancto. Itemque, Veritatẽ dico,
non mentior, doctor gentium in fide & veritate. Auditis, non
mentior, & tanquam mentientem redarguitis, cùm ex veſtro
dogmate peruerſo, quod ille non ita eſſe prędicat, meritis homi-
num gratiam dari annunciatis. Imò videte, quia non tantũ Pau-
lum, ſed & Chriſtum in eo loquentem redarguitis.

Capvt VII. Obiectio. Sed reſpondens mihi inquies. Si nõ vnuſquiſq. pro ſua vo-
luntate qua nos dicimus eum inquiſiſſe Deum, accipit gratiam,
ſed præuenit voluntatẽ eius ſua gratia, qua in eũ credere poſſit;
cur non hoc ergo in omnibus operatur? An perſonarũ acceptor
eſt Deus? Si gratiæ illuminatione ſenſus tuus hæretice tenebris
inſipientiæ eſſet exutus, crederes tantum teſtimoniis diuinis quę
antè iam dixi, vel quæ non dixi, & in ſanctis ſcripturis reperiun-
tur innumerabilia, Deum nullis meritis hominum gratiã ſuam
dare, per quam ſe eis oſtendat ad credendũ & ſeruiendũ ſibi: &
non quæreres, imò non diſcuteres, Deus quare id non in omni-
bus operetur, qui bene & iuſtè ſemper omnia quæcunque vult
operatur, & voluntati eius nemo reſiſtit: propter quod omnia
Pſal. 113. quæcunq. voluit fecit. Ideò cur hoc illi operetur, illi non opere-
tur, metuentẽ me & trementem iudicia eius inſcrutabilia & in-
cõprehẽſibilia, nolo interroges; quia quod lego, credo & vene-
Rom. 9. ror, non autẽ diſcutio. Quis eſt enim homo qui reſpõdeat Deo?
Nũquid dicit figmentũ ei qui ſe finxit, Quare me ſic feciſti? Ha-
bet enim poteſtatẽ figulus luti, ex eadẽ maſſa aliud quidem vas
facere in honorẽ, aliud in contumeliam. Sed interroga eum qui
Ioan. 6. dixit, Nemo venit ad me, niſi pater qui miſit me, attraxerit eum.
Matth. 19. &, Non omnes capiunt verbũ, niſi quibus datum eſt. &, Vobis
Matth. 13. datũ eſt noſſe myſteriũ regni cælorũ, cæteris autẽ non eſt datũ.
Matth. 11. &, Nemo nouit filium, niſi pater; neque patrem quis nouit, niſi
Ioan 5. filius, & cui voluerit filius reuelare. &, Sicut pater ſuſcitat mor-
tuos & viuificat, ſic & filius ſuſcitat mortuos, & viuificat quos
Ioan 3. vult. &, Quia ſpiritus vbi vult ſpirat. &, Quia non poteſt homo
Ioan. 16. à ſe facere quicquam, niſi datum fuerit illi deſuper. Item inter-
Phil. 1. roga eum qui dixit, Vobis donatum eſt pro Chriſto non ſolùm
Rom. 9. vt in eum credatis, ſed vt etiam pro illo patiamini. &, Non volẽ-
tis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei; & cui vult miſere-
1 Cor. 12. tur, & quem vult indurat. Et quia Spiritus ſanctus dona chariſ-
matum ſuorum diuidit ſingulis prout vult, non prout volunt. Et
quibus voluerit, non qui voluerunt notas fecit Deus diuitias glo-
riæ ſacramenti ſui. Iſtæ ſunt vniuerſæ viæ Domini inueſtigabi-

A les, miſericordia & veritas; quas ſi ſcire quæris, Paulum interro- Rom 11.
ga, & reſpondebit tibi dicens: Altum ſapere noli, ſed time: quia
quis cognouit ſenſum Domini, quis inſtruxit eum? aut quis cõ-
ſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?
Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria
in ſecula. Interroga etiam Dauid, & dicet tibi, Quis ſapiens, & Pſal. 106.
intelliget hæc? Aut quis loquetur potentias Domini, auditas fa- Pſal. 105.
ciet omnes laudes eius? Illa igitur cùm facit Deus incõprehen-
ſibilis & inueſtigabilis atq. inenarrabilis, non perſonarum acce-
ptione facit, nec iniuſto iudicio, ſed planè iuſto altóque ſecreto:
quia hęc eſt fides catholica, quam ſi ſequi velis, non eris de iudi-
ciis Dei incomprehenſibilibus curioſus & cõtentioſus, ſed eris
cum catholicis humilis & manſuetus. Non vt dicas Deo, inter-
rogando, quæ eſt voluntas tua? ſed tremendo, fiat voluntas tua: Matth 6.
quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia. Modò enim Pſal. 61.
quia iudicia Dei in operibus eius ab homine narrari nõ poſſunt,
ideo iniuſtus eſt Deus? Imò iuſtus eſt & incomprehenſibilis iu-
dicio iuſtitiæ ſuæ, & irreprehenſibilis operatione voluntatis
ſuæ. Taceat reprehenſibilis, mendax & iniuſtus homo, vt faciat
B irreprehenſibilis verax & iuſtus Deus quæcunque voluerit. Si
tantùm attendas ad peccatum primorum hominum, quo maſſa
humani generis damnari meruit, quia ſecundum teſtimonium
Pauli apoſtoli, Ex vno omnes in condemnationem; poteris co- Rom. 5.
gnoſcere iudicia Dei eſſe iuſtiſſima. Inde eſt enim malum me-
ritum in hominibus, tam in paruulis quàm in maioribus præ-
cedens iudicia Dei, vt iuſto eius iudicio puniantur. Quare au-
tem in hoc, vt dixi, malo merito præcedenti, non omnes pu-
niuntur, aut cur inde non omnes ſaluantur; ego ſeruiens Do-
mino in timore & exultans cum tremore, miſericordiam ei &
iudicium cantabo: quia iudicium facit præcedente cauſã; ſalutẽ
verò donat ac miſericordiam, præueniendo malam cauſam. Res
igitur eius ſumus. Oculus tuus hæretice, vt quid nequam eſt?
habet poteſtatẽ paterfamilias iuſtus & miſericors de re ſua facere
quod vult: de reo mortis, iudicis eſt quam vult ferre ſententiam.

Avdi tamẽ adhuc calcatius, vt ad propoſitũ ſuperioris diſ- Capvt VIII.
putationis reuertamur, quia homo vulnerato libero arbitrio per
Adæ peccatũ, ſine gratia Dei, id eſt, per ſe ſolũ ſanare ſe non po-
teſt, nec ſpõte ad paradiſum reuerti, ſanctorũ numero ſociãdus,
nec eum gratiã meritis vllis accipere, ſed totũ ſua miſericordia
C Deum peragere. Homo quidam, ait Dominus in Euangelio, Allegoricè in-
deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones, terpretatur
qui etiam deſpoliauerũt eum, & plagis impoſitis abierũt, ſemi- parabolã ho-
uiuo relicto. Accidit autem vt ſacerdos quidam deſcenderet ea- minis deſcen-
dem via, & viſo illo, præteriuit: ſimiliter & Leuita, cùm eſſet ſe- dentis de Hie-
cus locũ & videret eũ, pertranſiit. Samaritanus autem quidam ruſalẽ in Hie-
iter faciens, venit ſecus eũ, & videns eũ, miſericordia motus eſt. richo. Luc. 10.
Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleũ & vinũ, &
imponẽs illũ in iumentũ ſuum, duxit in ſtabulũ, & curam eius
egit. Et altera die protulit duos denarios, & dedit ſtabulario, &
ait, Curam eius habe, & quodcunq. ſupererogaueris, ego cùm
rediero reddam tibi. Homo iſte quidã ipſe eſt genus humanũ,
deſcendẽs ab Hieruſalẽ in Hiericho, id eſt, de paradiſo in hunc
mundũ. Hieruſalem enim Hebraicè dicitur, Latinè autem Viſio Hieruſalem
pacis interpretatur. Rectè ergo in viſione pacis paradiſum dici- idem quod
mus. Antè enim quàm peccaret homo, in viſione pacis erat, hoc viſio pacis.
eſt, in paradiſo, vbi quicquid videbat, pax erat & lætitia. Inde de-
ſcendẽs, id eſt, humiliatus & miſer factus per peccatum, in Hie-
richo in mundum videlicet; Hiericho enim in qua mũdus po- Hiericho idem
ritur, luna interpretatur. Quia ſicut luna oritur & occidit, ita & quod luna.
mundus, cùm in eo orta occidũt, & iterũ oriuntur. Incidit in la-
D trones, id eſt, in diabolum & angelos eius: per inobedientiam
enim, vt ſæpe dictum eſt, primi hominis, diabolus humanũ ge-
nus diſpoliauit, & vulnerauit, morũ ſcilicet ornamẽtis, & bono
poſſibilitatis liberi arbitrij perdito. In illo enim peccãte plagam
fecit, in nos verò plagas, cùm per vnum illius peccatũ quod na-
ſcentes trahimus, ſuperaddimus multa peccata. Quid eſt autẽ,
Relicto eo ſemiuiuo, abierunt? Rectè dictus eſt ſemiuiuus; ha-
bebat enim vitalem motum, id eſt, liberum arbitrium vulnera-
tum, quod ei ſolum ad æternam vitam quam perdiderat, redire
non ſufficiebat, & ideò ſemiuiuus dicitur. Iacebat ergo humanũ
genus vulneratum in mũdo. Sed cur iacebat, dicite, ſi per ſe ſur-
gere poterat vel ſanari, nullius indigens adiutorio? Sed iacebat
vulneratus, quia vires ei propriæ ad ſurgendum, quò ad ſanan-
dum ſe, medicum, id eſt, Deum requireret, non ſufficiebãt. De-
ſcendens ſacerdos eadem via cùm videret illũ, præteriuit. Simi-
liter & Leuita cùm videret eum, pertranſiit. In his duobus, id eſt,
ſacerdote & Leuita, duo tempora intelligũtur, Legis ſcilicet &

propheta-

prophetarum. In ſacerdote lex, per quam ſacerdotiũ & [illegible] A
inſtituta ſunt. In Leuita vaticinium prophetarum, quo [illegible] tẽ-
poribus omne humanum genus ſanari non potuit; quia regna-
Rom. 5. uit mors ab Adam vſque ad Moyſen, etiã in eos qui non pecca-
uerunt in ſimilitudine pręuaricationis Adæ, qui eſt forma futu-
ri, id eſt, etiã in omnibus ſanctis & in paruulis, qui præuaricati
non ſunt ſicut Adam: & tamen propter peccatũ pręuaricationis,
quod naſcentes ex eo traxerunt, tanquam chirographo paterno
Rom. 6. conſtricti, ſtipendium peccati moriendo ſoluerunt. Stipẽdium
Rom. 3. eſt enim peccati mors. Et quia per legem cognitio peccati, non
abolitio. Lex enim iubet vt cognoſcat ſe homo peccatorem eſſe,
Rom 7. quod antea ignorabat, nõ peccatũ tollit: ideò & Apoſtolus, Nã
Exod. 20. concupiſcentiam, inquit, neſciebam, niſi lex diceret, Non con-
Heb 7. cupiſces. Lex itaque nihil ad perfectum adduxit: quia ſi ex lege
Gal. 2. iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Si enim data eſſet lex,
quæ poſſet viuificare, verè ex lege eſſet iuſtitia. Sed cõcluſit ſcri-
ptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti, qui
omnia peccata tollit, daretur credentibus. Plenitudo enim legis
Matth. 5. & prophetarum Chriſtus, qui venit non ſoluere legem & pro-
phetas, ſed implere. Sacerdote ergo & Leuita prætereuntibus,
iter faciẽs Samaritanus venit ſecus eũ. Samaritanus iſte, ipſe eſt B
ſaluator Chriſtus, quia Samaritanus cuſtos interpretatur, cui
Pſal. 16. rectè dicimus, Cuſtodi me Domine vt pupillam oculi, ſub vm-
bra alarum tuarũ protege me. Quid eſt autem, venit ſecus eũ?
Id eſt, venit in ſimilitudine carnis peccati, non vt ille qui latebat
in carne peccati, ſed ſecus eum, quia in ſimilitudine. Et vidẽs eũ,
miſericordia motus eſt: videns eum, quid? iacentem. Nunquid
ſurgentem & currẽtem? Et ideò miſericordia motus eſt, quia in
eo quo curari dignus eſſet, meritum nullum inuenit. Et appro-
piãs alligauit vulnera eius. Quid eſt, alligauit vulnera eius? Sicut
2 Cor. 5. ſcriptum eſt, Qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatũ fe-
cit: de peccato ſcilicet damnauit peccatum in carne: Infundens
oleum & vinum, hoc eſt chriſma ſanctum & ſanguinem ſuum.
Et impoſuit illum in iumentũ ſuũ, in adiutoriũ videlicet gratiæ
Eſa 53. incarnationis ſuæ; quia, ſicut ſcriptũ eſt, Hic peccata noſtra por-
tauit, & pro nobis doluit. Et duxit in ſtabulum, ſcilicet donans
ei fidem ad credendum in ſe. Duxit in Eccleſiã ſuã, quæ omnib.
ambulantibus in via fidei, tanquã ſtabulũ patet ad ſuccedendũ. C
Et altera die, quaſi tempore alio, poſt reſurrectionem vtique &
aſcenſionem ſuã, protulit duos denarios, duo videlicet vetus &
nouum teſtamenta, in quibus vnum nimiſma Dei regis eſt. Et
dedit ſtabulario, Paulo apoſtolo, qui eſt vas electionis, cui ſoli-
2 Cor. 11. citudo eſt omnium Eccleſiarum. Et ait, Curam eius habe, id eſt,
quæ ad fidem meam pertinent, quomodo eum oportet ad ple-
nam ſanitatem peruenire, doce illum. Et quodcũque ſupererro-
gaueris, dum rediero reddam tibi. Si quid ergo ſuper Euangeliũ
meum, tanquam miſericordiã meam conſecutus vt eſſes fidelis,
ad eius vtilitatem ſapueris, dum rediero iudicaturus mundum,
& vnicuique redditurus ſecũdum opera ſua, reddam tibi. Quid
eſt autẽ quod ſuper legẽ & Euangelium plus Paulus erogauit?
1 Cor. 7. Illud quod puto ipſe ait ad Corinthios, De virginibus autẽ prę-
ceptum Domini non habeo, conſilium autem do tanquam mi-
ſericordiam conſecutus à Domino vt ſim fidelis; vel illud etiã
vbi de coniugibus ait; Nam cæteris ego dico, nõ Dominus, &c.
Iſta interim iã à maioribus Eccleſiæ catholicæ tractatoribus di-
cta vel expoſita ſunt: ſed tunc à nobis limes fidei ſanæ defendi-
tur, quando termini quos poſuerunt ſancti patres; non transfe-
runtur, imò obſeruantur & defenſantur à nobis. Ecce quemad- D
modum curatur hominis liberum arbitrium vulneratum. A die
ergo aduentus ſui Dominus, quo venit ſanare vulneratum iacẽ-
tem, vſque ad diem reditus ſui, quo iudicaturus eſt mũdum, ſta-
bulario curam habere iubet ſibi traditi ſauciati: ſignificãs quòd
à die quo datur homini à Deo per motum miſericordiæ eius, nõ
per meritum quod in vulnerato non inuenitur, vt ſanetur, vſ-
que ad diẽ aſſumptionis eius, niſi ſub cura gratiæ fuerit, ad per-
fectum peruenire non poſſe. Sicut ſtabularius eius Paulus do-
Phil. 1. cet, ſcribẽs ad Philippẽſes, Confidẽs hoc ipſum, quia qui cœpit
in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Item
1 Pet. 5. Petrus apoſtolus in Epiſtola ſua prima, Deus autẽ omnis gratię;
inquit, qui vocauit nos in æternam gloriam ſuam in Chriſto Ie-
ſu, modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit ſolidabitque, ipſi
gloria & imperium in ſecula ſeculorum, amen.

CAPVT IX.

Lucæ 15. QVID etiam aliud oſtenditur & in oue illa perdita ex centũ
ouibus, niſi liberũ arbitriũ poſſibilitatis boni vitio primi homi-
al. cortem, nis perdito à iuſtorum erraſſe conſortio, nec per ſe ad † cohor-
tem, id eſt, ad paradiſum de quo exiuit, fidelium numero reſo-
ciandũ poſſe reuerti, niſi indebita gratia ſua, vtiq. voluntate ſua,

A bonus paſtor Chriſtus, qui pro nobis animam ſuã poſuit, [illegible] de-
ſerto errantẽ, hoc eſt, de iſto mũdo in quo homo diuini præce-
pti deſertor exulturus eſt, & errat libero arbitrio in operibus dia-
boli, humeris ſuis ſuperimpoſitum in adiutoriũ ſcilicet fidei &
charitatis ſuę reuocauerit? Hoc enim, vt dixi, ipſe Dominus pro-
bat, cùm in parabola volens hominem intelligi, ouẽ dicit erraſ-
ſe, quæ nõ ſpõte redierit, ſed à paſtore requiſita ad ouile proprij
eius ſit humeris reportata. Vel cùm vulneratum à latronibus, nõ
proprio greſſu, ſed iumento ſuperimpoſitũ ad ſtabulũ dicit eſſe
delatum; quòd magiſter ille gentium gratia fidei illuminãte vi-
dens de ſe præſumentibus dicit: Igitur non volentis, neq. cur-
rentis, ſed miſerentis eſt Dei. Sed ais mihi: Si nõ volentis, neque Rom 9.
currentis eſt inuenire Deũ, quomodo ſcriptũ eſt in Pſalmis, Et
ex voluntate mea confitebor illi. Et iterum in Apoſtolo, cùm in Pſal. 27.
figura vaſorũ de peccatoribus dicit, Si quis ergo emũdauerit ſe 2 Tim. 2.
ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile Dño ad omnẽ
opus bonum ſemper paratum? Accipe fidei rationem. Alia cauſa
eſt adhuc non credẽtis, alia iam credẽtis. De nõ credẽte, id eſt,
adhuc Deũ ignorãte, vt cognoſcat & credat in quo opera bona
nulla ſunt, dictum eſt, Non volentis neq. currentis, ſed miſeren- Rom. 9.
B tis eſt Dei: quia in vanitate ſenſus atque in tenebris obſcuratum
habens intellectum, liberi arbitrij lumen verum quod illuminat
omnem hominẽ venientẽ in hunc mundũ, videre nõ poteſt, niſi
Deus propter ſuam miſericordiam, qui dixit de tenebris lumen
ſplẽdeſcere, illuxerit in corde eius, ad illuminationẽ ſciẽtiæ cla-
ritatis Dei in facie Chriſti Ieſu, vt ablato velamine, id eſt, nebu-
la peccati de corde eius, conuerti poſſit ad Dominum, qui ſpiri-
tus eſt. Cùm autem acceperit ſpiritum Domini, erit in eo liber- 2 Cor 3.
tas ad capeſſenda Domini præcepta, quia vbi ſpiritus Dñi, ibi li-
bertas. Habet autem theſaurũ iſtum in vaſe fictili, in corpore vi-
delicet ſuo terreno, vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex ipſo;
& ideo nõ volentis, neq. currentis, ſed miſerẽtis eſt Dei. Fit hoc
etiam multifariè multiſque modis, & in his qui iã Deo ſeruiũt,
cùm gratiæ eius miſeratione ſubitò ad ea perueniunt bona quæ
non voluerint, neq; cucurrerunt. Iã verò credẽtis, id eſt, illumi-
nati atq; reparati in libero arbitrio per gratuitam gratiã Saluato-
ris vox eſt, Et ex voluntate mea confitebor illi. Sed vt poſſit eidẽ
C confiteri, non in ſe, ſed gloriatur in Domino, cùm dicit, Domi- Pſal. 27.
nus adiutor meus & protector meus, in ipſo ſperauit cor meum,
& adiutus ſum, & refloruit caro mea: propterea ſequitur, Et ex
voluntate mea confitebor illi. Sua eſt vtique omnis volũtas bo-
na, cùm in eo per Chriſtum vt eſſet bona, de lapſu eſt reparata:
Quapropter quicquid vult bonum, quicquid poteſt, à Domi-
no eſt: quia ſine me, ait Dominus in Euangelio diſcipulis ſuis, Ioan. 15.
nihil poteſtis facere. Item in eodem Euangelio, id eſt, ſecundum
Ioannem, Non poteſt homo à ſe facere quicquam, niſi datum Ioan. 19.
fuerit illi deſuper. Item apoſtolus Paulus ad Corinthios, Fidu- 2 Cor. 3.
ciam autem talem, inquit, habemus per Chriſtum ad Deũ, non
quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis;
ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt: qui & idoneos nos fecit mini-
ſtros noui teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit,
ſpiritus autem viuificat. ita ergo & illud eſt quod dicit Apoſto-
lus, Si quis ergo emũdauerit ſe ab iſtis, erit vas ſanctificatum in 2 Tim. 2.
honorem, & vtile Domino ad omne opus bonum paratũ. Cùm
enim deliquerit iam redemptus per gratiam baptiſmi propria
voluntate, & in peccatis ſuis permanens ex hoc migrauerit mũ-
do, efficitur vas ligneum, quod facilè deuorabitur ab igne gehẽ-
D næ: aut certè fictile, quod comminui poſſit virga recta, virga re- Virga regni
gni Chriſti, id eſt iudicio æquitatis eius; quem, ſicut dicit Apo- Chriſti iudi-
ſtolus, benignitas Dei ſaluandum ad pœnitentiam adduxerit, cium æquita-
tis.
ſecundũ quod iterum ad Timotheum dicit; Ne fortè det illis 2 Tim. 2.
Deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant à
diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem: &
cibauerit eum pane lacrymarum, potumque dederit ei in la- Pſal. 79.
crymis & menſura, emundat ſe ab huiuſmodi vaſis: quia cum
Dei miſericordia ſe præueniente, agit & ipſe ſuis per liberum
arbitrium, vt emundetur. Sola autem voluntate ſuã ſi præſu- Matth. 26.
mat, mundari non poteſt, imò nec ex corde pœnitere compelli-
tur, quia Petrum niſi Dominus reſpexiſſet, nunquam pœniten-
tia motus amarè fleuiſſet. Pœnitentia ergo res eſt optima & per-
fecta, quæ defectos reuocat ad perfectum. Sed omne datum Iac. 1.
optimum, Iacobus inquit apoſtolus, & omne donum perfe-
ctum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, apud quem
non eſt commutatio, nec momenti obumbratio. Oportet ergo
ea orare pœnitentem, quæ ad eius mundationem expediunt.
Quod vt faciat vnde ſit audi. Similiter autem ait Paulus apo-
ſtolus, Et ſpiritus adiuuat infirmitatẽ noſtram. Nã quid oremus Rom. 8.

ſicut

ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis: id
eſt, ſpiritus poſtulare nos facit gemitibus inenarrabilibus.
CAP. X. Est igitur liberum arbitrium, quod quiſquis eſſe negauerit, catholicus nõ eſt: & quiſquis ſic eſſe dixerit, quòd ſine Deo
bonum opus, id eſt, quod ad eius ſanctum propoſitum pertinet, nec incipere, nec perficere poſſit, catholicus eſt. Quibus
enim dicitur in Pſalmis, niſi liberum arbitrium habentibus,
Pſal. 33. Venite filij, audite me, timorem Dñi docebo vos? Item à Do-
Matth. 7. mino in Euangelio diſcipulis, Omnis qui audit verba mea hęc,
Ioan. 15. & facit ea. Et iterum, Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego
2 Cor. 8. mando vobis. Et ab Apoſtolo Corinthiis, Hoc enim vobis vtile
eſt, qui non ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore;
nunc verò & facto perficite, vt quemadmodum promptus eſt
animus voluntatis, ita ſit & perficiendi. Et multa alia quæ tã in
veteri quàm in nouo teſtamẽto continẽtur, quæ nimis propter
faſtidiũ lectionis, longũ eſt enarrare. Quomodo autẽ vnicuique
ſecundum ſua opera redderetur in die iudicij, niſi liberum eſſet arbitrium? Et ideo non eſt perſonarum acceptio apud Deũ.
Rom. 2. Quicunque enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: &
quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. In
omni itaque opere ſancto prior eſt volũtas Dei, poſterior liberi B
arbitrij, id eſt, operatur Deus, cooperatur homo. Quòd ſi dicas,
vt dicere conſueſti, *Quia ego prior volui, Deus voluit*: iam meritum facis, vt gratia ex operibus iam non ſit gratia, ſed merces.
Rom. 11. Hoc loco redarguit te Apoſtolus, dicens, Si autem gratia, iã nõ
ex operibus, alioquin gratia iam nõ eſt gratia. Gratia igitur donatur, non redditur; quia ſi redderetur quaſi ex debito, non ab
Apoſtolo non ex operibus diceretur.
CAPUT XI. Omnis ergo Chriſtianus cui iam donatum eſt poſſe per
gratiam vt Dei faciat voluntatem, abundare debet in operibus
bonis, quia labor eius non erit inanis in Domino: ſic tamen vt
1 Cor. 1. non in ſe, ſed ſemper in Domino glorietur, cuius, vt dixi, gratia eruditur abnegare impietatem & ſecularia deſideria, vt ſobriè, iuſtè & piè viuere poſſit in hoc ſeculo; ſicut dicit Apoſtolus
Tit. 2. ſcribens ad Titum, Apparuit enim gratia Dei ſaluatoris noſtri
omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem
& ſecularia deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ Dei magni, & ſaluatoris noſtri Domini Ieſu Chriſti. Nemo ſit ſegnis &
remiſſus ad ſeruiendum Deo, nec ſic de gratia confidat, tanquã
Deus liberi arbitrij eius, quod per mortem filij ſui reparauit & C
ſibi præparauit, opera non requirat, imò declinet à malo, & faciat bonum. Vigilet, quærat, petat, pulſet, contendat vincere
ſeculum, Deo placere ſic, vt dum per mundi pelagus currit,
quemadmodum ſæpe dictum eſt, ancoram gratiæ ceruicibus
reuinctam fiducia liberi arbitrij non ſoluat: quia ſiue in proſpero
curſu ne extollatur, ſiue in tempeſtate tentationum ne mergatur, eius gubernaculo, quoaduſque ad portũ paradiſi perueniat,
poterit permanere ſecurus: & cùm impleuerit curſum, fiden-
2 Tim. 4. ter dicat cum apoſtolo Paulo, Bonum certamẽ certaui, curſum
conſummaui, fidem ſeruaui. Hæc enim ille cùm diceret, non in
1 Cor. 1. ſe, ſed in Domino gloriabatur. Ipſe enim dixit, Vt qui gloriatur,
in Domino glorietur. Quomodo enim potuit bonum certamen
certare, curſum conſummare, fidem ſeruare, antè iam dixerat,
Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Amputauit autẽ omnem humanam gloriam, & dedit ſoli Deo, cùm iterum dicit,
2 Cor. 1. Vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo qui ſuſcitat mor-
1 Cor. 15. tuos. Et iterũ, Gratia autẽ Dei ſum id quod ſum. Rectè namq.
Comparatio iumenti cum libero arbitrio, ſeſſoris cum gratia. arbitror comparari liberũ arbitrium iumento; vnde & dictum
eſt, Velut iumentum factus ſum apud te; gratiam verò ſeſſori: D
Pſal. 72. quia ſicut iumentum animal viuaciſſimum vt dometur ad
opus homini neceſſarium, de armento vagum apprehẽditur, &
incipit per curam domantis ſe ad eius proficere voluntatem; ita
& liberum arbitrium, quod vulneratum viuit in homine, gratia
Dei apprehenditur de armento luxuriæ ſeculi, in quo ſub paſtore diabolo vagabatur per incongruas voluntates. Paſtorem
diabolum dixi ſecundum Zachariam prophetam, de eo di-
Zach. 11. centem; O paſtor & idolum! Apprehenditur ergo gratia, vt dixi, ad domandum liberum arbitrium, vt & malæ conuerſationis depoſita feritate humilietur, & vt ad obediendum in opus
Domino neceſſarium corrigatur, & ita per eius ſemper curã incipiat in Dei proficere voluntatem. Sicut enim iumentum illud
dum in via dirigitur, ſeſſoris manu regitur, vt iter rectum ſiue
leniter ſeu curſim, ſecundum ſedentis in ſe voluntatem poſſit
incedere quoaduſque ad locum perueniat deſtinatum; ita & li-
Ioan. 14. berũ arbitrium, dum in via, id eſt, in Chriſto, (quia ipſe ait, Ego
ſum via, veritas & vita) cœperit eſſe, gratiæ regimine regitur, vt
A in ſeminis Domini recto corde, ſiue patientia charitatis, ſiue feruente ſpiritu, id eſt, ſecundum diuiſiones gratiarum ſpiritus, 1 Cor. 12.
qui per gratiam diuidit ſingulis prout vult, poſſit ambulare
quoaduſque ad promiſſum regnum cælorum perueniat: ideò &
in Pſalmis ait, Spiritus tuus bonus deducet me in terram re- Pſal. 143.
ctam. Et vt illud cùm aliquoties ſub ſeſſore paſtum largioribus cibariis incumbens freno, curſu extollitur, ſeſſoris flagello
cæditur, vt ſecundum eius ambulet voluntatem; ſimiliter & liberum arbitrium dum homo gratię Dei immemor in proſperis
efficitur, & tanquam de ſui poſſibilitate gloriatus extollitur, eius
flagello corripitur, cùm in variis tribulationibus & afflictionibus paululum ſubiugatur: vt humiliatus homo in ſua infirmitate ad gratiæ recurrat auxilium. Sicut ergo homo ſedens in iumento, cùm peregerit iter quod inceſſit, dicit, Feci hodie viputa triginta miliaria: cum illo ſedente, iumẽtum cucurrit triginta miliaria, ſed non ea cucurriſſet, niſi à ſeſſore tam directum in
via, quàm gubernatum fuiſſet. Rectè ergo ſeſſor quem gratia
figurat, dicit, feci triginta miliaria. Ipſe enim fecit qui iumẽtum
facere fecit, & tamẽ vtriſque labor itineris imputatur: ita & gratia & liberum arbitrium peragit ſine dubio iter fidei liberũ, dũ
B Dei Chriſtianus facit præcepta, ſed nõ, vt ſuprà dixi, ſine gratia
dirigẽte vel gubernãte; propter quod dicitur in Pſalmis, Dirige Pſal. 36.
in conſpectu tuo viam meam: & à Domino greſſus hominis Ibidem.
diriguntur. Itaque nec gratia ſine libero arbitrio facit hominem
habere beatam vitam, nec liberum arbitrium ſine gratia. Et tamen paruulos ſine vſu liberi arbitrij facit gratia habere beatam,
& perpetuam æternamque vitam. Eos autem qui iam rationis
capaces ſunt præuenit atque docet, vt bonum velint & poſſint.
Scriptum eſt enim in Actibus Apoſtolorum, Et aperuit Deus Act. 16.
cor Lydiæ purpurariæ, vt audiret ea quæ dicebantur à Paulo.
Item in Euangelio poſt reſurrectionem de duobus euntibus in
via, Tunc illis, inquit, aperuit ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Luc. 24.
& in Pſalmis, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de Pſal. 93.
lege tua docueris eum. Et in propheta Ezechiele Dominus, Et
faciam, ait, vt faciatis voluntatem meam, & in præceptis meis Ezech. 36.
ambuletis.
Dono igitur gratiæ Dei patris, & Chriſti eius ſanctique CAPUT
ſpiritus, iuſtos qui fuerunt ante legem, vel ſub lege, tam electos XII.
quàm gubernatos fuiſſe, ex multis teſtimoniis accipe pauca in
libro Geneſis. Noë autem, ait, inuenit gratiam ante Domi-
C num Deum: ſtatimque ſequitur, Noë homo iuſtus & cõſum- Gen. 6.
matus erat in genere ſuo, & placuit Deo. Nota igitur poſt inuentam gratiam, Deo donante iuſtum & conſummatum dictum eſſe & placuiſſe Deo, non ante gratiam. Saluandum ergo
per electionem gratiæ aſſumpſit eum à conſortio iniquorum,
quibus iuſtè iratus inducturus erat diluuium Deus; non actu
meritorum, cũ in Adæ præuaricatione natus ſit reus: aqua enim
diluuij baptiſmus illi fuit, & arca Eccleſia. Non ſolùm autem
illi fuit, ſed & vxori eius & filiis & mulieribus ſecum in reparationem hominum conſeruatis: licet hanc illi ſalutis fuiſſe
fidem per gratiam habenti præputium, quæ nunc eſt per Chriſtum in præputio gentium, quia & ille & nos gratia ſalui facti ſumus, vt dicit Apoſtolus, non ex operibus, ne quis glorie- Epheſ. 2.
tur. Item illic Dominus ad Abraham, Noli timere Abraham, Gen. 15.
Ego protegam te, & merces tua magna erit nimis. Protegam
te, gratia vtique mea: quia priuſquam me inuocares, vocaui te Gen. 12.
vt exires de terra & cognatione tua, & inuocares me. Ideo &
ipſe Abraham ad Dominum, cùm ei apparuiſſet ad ilicem Gen. 18.
Mambre, Domine, ait, ſi inueni gratiam ante te, ne tranſeas
D puerum tuum: & c. Per gratiam ergo quæ non eſt ex operibus,
dictum eſt ei, Merces tua magna erit nimis; quia nemo prior Rom. 11.
dedit Deo, & retribuetur ei. Quod confirmat Apoſtolus dicẽs,
Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecũ- Rom. 4.
dum carnem? Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Itẽ in Geneſi de Ioſeph cùm
venditus eſſet Phutiphar ſpadoni, Vidit autem dominus eius, Gen. 39.
inquit, quòd eſſet Dominus cum eo, & quia quæcunque faciebat, Dñs proſperabat in manibus eius, & inuenit Ioſeph gratiam ante dominum ſuum. Non ex ſe habuit, ſed inuenit, Domino vtique donante, qui erat cũ eo, & proſperabat opera eius,
& ſomniorum interpretationem ei donauerat. Item cùm miſſus
eſſet in carcerẽ, ait ſcriptura, Et erat Dominus cum Ioſeph, & Gen. 41.
perfudit eum miſericordia, & dedit ei gratiam ante principem
carceris. De qua gratia non in ſe gloriabatur, ſed in Dño, cuius
donum eſſe ſciebat, cùm dicit Pharaoni de interpretando ſomnio eius, Sine Deo non reſpondebitur ſalutare Pharaoni. Itẽ in
Exodo, Dominus autẽ dedit gratiam populo coram Ægyptiis, Exo. 11.
& accom-

A &accómmodauerunt illis, & prædati ſunt Ægyptios. Quomodo enim eis dediſſent quos odio habebant, vaſa ſua aurea & argentea, vel veſtem, niſi donum gratiæ fuiſſet? Item in eodem
Exod. 33. libro Moyſes ad Dominum, Ecce tu mihi dicis, inquit, Deduc populum hunc, tu autem non demonſtraſti mihi quem ſimul dimittas mecum: & dixiſti mihi, Scio te præ omnibus, & gratiam habes apud me: nunc ergo ſi inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum manifeſtè vt videam te; & ſim inueniens gratiam ante te, vt ſciam quia populus tuus & gens hæc habeat gratiam apud Deum; ſed ex Deo, non ex ſe. Denique cùm dicit, Si inueni gratiam in conſpectu tuo, inueniſſe ſe, non habuiſſe gloriatur. Et cùm dicit, Oſtende mihi temetipſum manifeſtè, vt videã te, vt ſim inueniens gratiam ante te: quid aliud indicat, niſi vt dum te videro manifeſtè, cognoſcam non mei fuiſſe meriti, ſed dono gratiæ tuæ? ideò & ait; vt ſim inueniens gratiam ante te. Item poſt puſillũ ait ad Dominum, Niſi & ipſe exeas nobiſcum, ne me educas hinc; & quomodo ſcietur verè, quia inueni gratiam apud te ego & populus tuus, niſi tu pariter nobiſcum fueris, & glorificabimur ego & populus tuus præ omnibus gentibus quæ ſunt ſuper terrã? Quoniam non in nobis, ſed in te, à quo accepimus gratiam gloriandi. Item Dominus ad Moyſen; Et hoc verbum tibi quod dixiſti faciam: Inueniſti enim gratiam in conſpectu meo, & ſcio te præ omnibus. Sed ideo faciam, quia miſerante me inueniſti gratiam meam, non ex Adam peccante natus habuiſti tuam.

B

Ioſue 1. Nam & cùm dicit Dominus ad Ieſum filium Naue, Sicut eram cum Moyſe, ſic ero & tecum, & non derelinquam te, neque deſpiciam te: quid aliud dicit, niſi, vt ait Moyſi, Inueniſti gratiam in conſpectu meo, & ſcio te præ omnibus? Nõ enim Moyſi locum accepiſſet, niſi vt ille ante Deum gratiam inueniſſet.
Iud. 6. Item in libro Iudicum, Dixit angelus Domini ad Gedeon; Quoniam Dominus erit tecum, & percuties Madian tanquam virum vnum. Et dixit ad eum Gedeon, Si inueni gratiam ante oculos tuos, vt facias ſecundum ea quæ loqueris mihi, &c. Id eſt, quoniam me idoneum non agnoſco implere quæ promittis, & vidiſſe te, nõ fuit meritorum meorum, niſi eſſet donũ Dei. ideo & ait, Si inueni gratiam ante oculos tuos. Dono enim Dei eum vidiſſe angelum, vox diuina confirmat, cùm pauentem & trementem conſolatur dicens, Pax tibi ſit, ne timeas, non morieris: id eſt, vt videres angelum, gratiæ meæ fuit, quapropter in pace viues, & facies quæ tibi annunciaui. Item in

C

2 Reg. 15. Regnorum libro; Et dixit rex Dauid ad Sadoch ſacerdotem, Circumage arcam Domini in ciuitatem: Si inuenero gratiam ante Dominum, reducet me; & videbo eam & decorem eius: id eſt, Non enim confido in virtute mea liberare me; ſed in gratia Dei, quam donare in eius eſt poteſtate: ideo & ait, Si inuenero gratiam ante Dominum, quod confirmat in Pſalmis ipſe dicens;
Pſal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Quid enim euidentius de gratia & operibus dici potuit, vel probari; quàm quod dictum eſt Hieremiæ prophetæ? Aut ſi nomen eius in eodem loco tacuit, nunquid non gratia ſua gratuita hoc operatus eſt Deus in
Hier 1. illo, cùm ei dicit, Priuſquam te formarem in vtero, noui te; & priuſquam exires de vulua, ſanctificaui te, & prophetam in gentibus poſui te? Planè manifeſtat gratiæ donum, & non ex operibus. Quæ enim erant eius opera necdum formati in vtero, necdum nati ex vtero? Igitur non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, Priuſquam te formarem in vtero noui te, & priuſquam exires de vulua ſanctificaui te, & prophetam in gentibus poſui te. Ecce verè non volentis neque currentis, ſed miſerentis

D

Baruch 1. eſt Dei. Item in Hieremia, Et det, ait Dominus, virtutem nobis, & illuminet oculos noſtros, vt viuamus ſub vmbra Nabuchodonoſor regis Babylonis, & ſub vmbra Balthaſar filij eius; & ſeruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conſpectu eorum; quia peccatis ſcilicet noſtris, pro quibus traditi ſumus in manus eorum, requiem inuenire non meremur, donec inueniamus gratiam per quam veniam poſſimus accipere. Ideo item ſubſequens dicit, Exaudi Domine orationem noſtrã & deprecationem noſtram, & eripe nos propter te, & da nobis gratiam ante faciem eorum qui nos abduxerunt. Eripe nos, ait, propter te, & da nobis gratiam: id eſt, quia poteſtas & miſericordia tibi eſt, & iuſtè humiliaſti nos, ob hoc gratiã vt dones petimus propter te, non propter nos, quos in captiuitatem malis
Prou. 10. ſecundum 70. præcedentibus meritis tradidiſti. Item in Salomone, Labia, inquit, iuſtorum diſtillant gratiam: hoc eſt dono gratiæ grata & iuſta loquuntur. Non enim diſtillarent gratiam, niſi fonte gratiæ
Prou. 12. rigarentur. Item illic, Qui diligit diſciplinam, diligit ſenſum: qui autem odit increpationes, inſipiens eſt. Melior qui inuenit gra-

A tiam ante Dominum. Quia videlicet diligere diſciplinam, & obedire increpanti ſe propter Dominũ, per ſe ſolum nõ poteſt, niſi dono gratiæ fuerit eruditus: ideò iterum ipſe dicit; Cor viri Prou. 16. cogitat rectum; vt à Deo corrigantur greſſus eius. Cogitat enim iam recta, qui inuenit gratiã ante Dominum; & corrigit greſſus eius Dñs, cùm in eo & non in ſe cõfidens dicit; Perfice greſſus Pſal. 16. meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea. Item in libro Sapientiæ, Quoniam gratia Dei, ait, eſt in ſanctis illius. Sap. 4. Ecce generaliter dictum, neminẽ ſanctorũ ſine gratia Dei fuiſſe vel eſſe, ſed vt in eis ſit ad confirmandos eos, acceperunt gratis per fidem quæ à Deo eſt; non habuerunt ante fidem: quia, vt ait Dauid, Pro nihilo ſaluos faciet eos. Item in libro Tobiæ; Ego Pſal. 55. autem, ait, cuſtodiui animam meam, ne manducarẽ de eſcis eo- Tob. 1. rum. Et quoniam memor fui Dei in toto corde meo, dedit mihi ſummus Deus gratiam ante Salmanaſar regẽ, & emebã illi omnia, iens in regionem Mediã, vſque dũ mortuus eſt. Quod verò præpoſuit dicens, Quoniã memor eram Dei in toto corde meo: ne proprium eſſe videretur & non donum, quòd memor eſſet Dei, continuò ſubiungens ait, Dedit mihi ſummus Deus gratiam: vt confirmaret eius dono, non merito ſuo: Dei memorem fuiſſe, & locum dilectionis ante regem Salmanaſar inueniſſe.

B Præparatur enim voluntas à Domino, à quo omne datum op- Prou. 8 ſecundum 70. timum, & omne donum perfectum eſt, vt omne os obſtruatur, Iacobi 1. & ſubditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus non iu- Rom. 3. ſtificabitur omnis caro coram illo: quia iuſtitia Dei præuenientis miſericordiæ per fidem Ieſu apparuit ſuper omnes qui crediderunt. Ideo & ſubiungens, inquit, idem Apoſtolus, Iuſtifica- Rom. 3. ti gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius, &c. Ecce audiſti, iuſtificari gratis per gratiam Dei. Noli ei præponere opera propria, nec ex eiſdem gloriari, quia, vt iam ſuperius dictum eſt; ex operibus non iuſtificabitur Rom. 3. omnis caro coram illo.

ERGO, inquies, *damnas opera liberi arbitrij bona, quia dicis iu-* CAPVT XIII. *ſtitiam ex operibus non deberi. Si ita eſt, cur nobis præcipit Apo-* *ſtolus abundare operibus bonis, quia labor noſter non erit inanis in* Quæ opera reijciantur à iuſtificatione. *Domino?* Audi hæretice ſtulte, & inimice fidei veritatis. O- 1 Cor. 15.

C pera liberi arbitrij bona, quæ vt fiant præparantur per gratiæ præuentum; nullo liberi arbitrij merito, ſed ipſa faciente, gubernante & perficiente vt abundent in libero arbitrio, non damnamus; quia ex his vel huiuſmodi homines Dei iuſtificati ſunt, iuſtificantur, iuſtificabuntur in Chriſto: Damnamus verò authoritate diuina opera liberi arbitrij, quæ gratiæ præponuntur, & ex his tanquam meritis, in Chriſto iuſtificari extolluntur. Quis enim prior dedit ei, & retribuetur illi? Paulus hoc Rom. 11. dicit non à ſe, ſed in ſe Chriſto loquente. Sed Pelagius non credit. Dic hæretice, cui eſt dicẽdum anathema? Imò dicat Paulus ore ſuo, proferente Chriſto ſententiã, Sed licet nos, aut angelus, Gal. 1. ait, de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit; ſicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Ille in ſpiritu Dei dicit extollentibus ſe de ſe, Quis prior dedit illi, & retribuetur? Tu in ſapiẽtia carnis, quę inimica Rom. 11. eſt Deo, reſpondes; Ego prior dedi Deo, & retribuit mihi. Quid Rom. 8. deinde reſtat vt audias, niſi anathema? Sed clamas iterum & dicis, *Si nullum eſt meritum operantis; quomodo ſcriptum eſt,* *Et tu reddes vnicuique ſecundum opera ſua?* Auſculta & intelli- Matth. 16.

D ge, ſi tamen aures habes audiendi, & cor non ſit induratum in- Rom. 2. telligendi. Propter liberum arbitrium quo bona & mala operantur homines, dictum eſt, vnicuique reddi ſecundũ opera ſua: habet enim homo malum meritũ, cùm vitio ſuo iam baptizatus declinat à bono, & facit malum, id eſt, cùm derelinquit Deum; & diligit ſeculum, ſicut feciſſe Demam & Hermogenem teſta- 2 Tim. 4. tur Apoſtolus. Vel cùm etiam quis totam ſpem habens in vanis ſimulacris, Deũ verum agnoſcere non vult, quem cognoſcendi in hoc ſeculo habet poteſtatem, ſi velit ſummus Deus, tam per indebitam gratiam qua iuſtificat impium, ſaluare, quàm etiam cùm ſe auertit, iudicio iuſto traditum in reprobum ſenſum, futuro gehennæ ſupplicio reſeruare, vt reddat ei ſecundum opera ſua. Habet nihilominus & bonum meritum, cùm in omnibus gratiæ Dei bona in ſe operanti non reſiſtit, ſed cooperator exiſtit, & omnem ſpem ſuam habet in illo, cùm aurem ſuam & cor Deo loquenti intus, hoc eſt in interiore homine præbet, & non foris in malis ſeculo perſtrepenti, quod meritum nõ habet propter præſentem vitam, tanquã in præſenti ſeculo recepturus; ſed propter futuram veram vitam, quæ erit in ſecula ſeculorum: quia ſi in hac vita tantum in Chriſto ſperamus, miſerabiliores

1 Cor. 15. ſumus omnibus hominibus: Spes enim quæ videtur, non eſt A
Rom. 8. ſpes: nam quod videt quis, quid ſperat? ſi autem quod nõ vide-
mus, ſperamus, per patientiam expectamus. Quapropter de
meritis Chriſtianus extolli in hoc ſeculo non debet, quia nemo
in hac vita poſitus, gloriabitur ſe habere purum cor, nec quiſ-
quam dicit ſe eſſe ſine peccato. In pręſenti nãque labor indictus
eſt, vt fiant merita per auxilium gratiæ, non præmiſſorum red-
Phil. 3. ditio meritorum: ideò & Apoſtolus, Non quod iam, inquit, ac-
ceperim, aut iam perfectus ſim; ſequor autem ſi comprehen-
dã, in quo & cõprehenſus ſum à Chriſto Ieſu: & cætera. Quic-
quid ergo homo in præſenti fuerit conſecutus, donum eſt, non
1 Cor. 15. meritum. Cùm autem corruptibile hoc induerit incorrupte-
lam, & mortale hoc induerit immortalitatem, vbi iã nulla erit
malorũ cupiditas, ſed perfecta iuſtitia, vt ſit Deus omnia in om-
nibus; tunc meritum reddetur iuſtis ſecundum opera ſua, quorũ
per totam ſeculi vitam meritum omne fuit gratia, vt gaudentes
Pſal. 102. iam, meritò dicant animæ ſuæ, Benedic anima mea Dominum,
& omnia interiora mea nomen ſanctum eius. Benedic anima
mea Dominũ, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui
propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes lan- B
guores tuos, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat
te in miſeratione & miſericordia. Audis Pelagiane, in miſeratio-
ne & miſericordia; & cæcus extolleris pro meritis ſolarum vi-
rium tuarum te coronandum? Intellige miſeratione & mi-
ſericordia Dei, non in factione meritorum, animam coronari.

CAPVT XIIII. OMNES igitur ſancti Dei, quos ſuperius memoraui, vel nõ
memoraui, qui ante aduentum fuere incarnationis Domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, fide non alia niſi quæ nunc eſt, ſalui facti ſunt.
Hebr. 11. Quod cùm diceret Apoſtolus in Epiſtola ad Hebræos, Fide
intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei, vt ex inuiſibilibus vi-
Gen. 4. ſibilia fierent. Fide plurimam hoſtiam Abel quàm Cain obtulit
Deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimo-
nium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defun-
Gen. 5. ctus adhuc loquitur. Fide Enoch tranſlatus eſt ne videret mor-
tem, & non inueniebatur quia tranſtulit illum Deus; ante trã-
ſlationem enim teſtimoniũ habebat placuiſſe Deo: ſine fide au-
tem, ait, impoſſibile eſt placere Deo: ſic & de cęteris, quos ele-
ctionis ordo commemorat, ſed non ſolũ fide, imò & gratia, quæ
nunc per Chriſtũ donata eſt: quia nec fides ſine gratia, nec gra-
1 Tim. 1. tia ſine fide, dicente Apoſtolo ad Timotheum, Superabunda- C
uit autem gratia Domini noſtri cum fide & dilectione quæ eſt
in Chriſto Ieſu. Nam eandem, vt dixi, eſſe fidem quæ ſalutem
contulit in cognoſcendo Deum, & illis & nobis, aperriſſimè
Gal. 3. demõſtrat Apoſtolus, ſcribẽs ad Galatas, Prius autẽ, ait, quàm
veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem
quæ reuelanda erat. In eam vtique, quæ ſemper temporibus ta-
citis erat in Dei ſeruis per Dei verbum, & reuelanda erat in gẽ-
tibus per incarnatum idem verbum, quia, vt ait iterum Apoſto-
Hebr. 13. lus ad Hebræos, Ieſus Chriſtus heri & hodie, & ipſe in ſecula.
Tempora itaque mutata ſunt, non fides. Iuſtificatio ergo per fi-
dem Ieſu Chriſti data eſt, datur, & dabitur credentibus; quæ fi-
des donũ eſt ſicut & gratia, non merces: quia, vt ſuperius cõme-
1 Tim. 1. moraui dixiſſe Apoſtolum, Superabundauit gratia Domini no-
ſtri Ieſu Chriſti cum fide. In quo enim noſtrũ fides prius quàm
veniret erat, quæ, ſicut dixit Apoſtolus, reuelanda erat? Nemo
penitùs glorietur ſe fidẽ ex proprio ſenſu genuiſſe in ſe, per quã
poſſit credere Deo; ſed agnoſcat tam ante legem quàm ſub lege
& poſt legem, fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu, per illuminationẽ
gratiæ, quæ à Deo patre eſt, vnicuique reuelatam ad ſalutem,
vt apertiſſimè in Euangelio Dominus noſter & ſaluator oſten-
Matth. 16. dit, vbi dicit diſcipulis ſuis, Quem dicunt homines eſſe filium D
hominis? & cætera. Vos autem, inquit, quem me eſſe dicitis? Re-
ſpondens Petrus ait, Tu es Chriſtus filius Dei viui. Et Domi-
nus, Beatus es Simon Bar-Iona, quia non caro & ſanguis reue-
lauit tibi, ſed pater meus qui eſt in cælis. Ecce clarũ fidei donũ.
An non eſt donum cùm dicitur, quia non caro & ſanguis reue-
lauit tibi, ſed pater meus qui eſt in cælis? Item apoſtolus Paulus
Gal. 1. ad Galatas, Cùm autem placuit, ait, ei qui me ſegregauit de vtero
matris meę, & vocauit per gratiam ſuam, vt reuelaret filiũ ſuum
in me, vt euangelizarem eum in gentibus. Cognouerat quippe
in Euangelio quid Petro reſponderit Dominus ſe confitenti:
ideò & dixit; Cùm autem placuit ei qui me ſegregauit de vtero
matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam, vt reuelaret filium
ſuum in me: tanquam diceret, Non caro & ſanguis mihi filium
Dei reuelauit, ſed pater qui in cælis eſt: ideo non dixit, cùm vo-
luiſſem ego, ſed, cũ placuit ei qui me ſegregauit de vtero matris
meæ, & vocauit; nõ per meritum meum, ſed per gratiam ſuam:

A vnde & idẽ dicit in alia Epiſtola ſua, Miſericordiam conſecutus 1 Cor. 7.
ſum, vt eſſem fidelis. Hĩc ad Epheſios, vbi dicit, Huius rei gratia Eph. 3.
ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu pro vobis gentibus: & inter cæ-
tera ſequentia, Per Euangelium, ait, cuius factus ſum miniſter
ſecundum donum gratiæ Dei, quæ data eſt mihi. Audi & crede
Pelagiane ſecundum donum gratię vnumquemque fidelẽ eſſe,
non ſecundum meritum propriæ voluntatis.

SED ais mihi, quia oculis hæretico dolore turbatis intendere CAPVT XV.
lumen veritatis non potes. *Ergo nullum eſt prorſus meritum pro-
priæ voluntatis, ſi diſcernas inter voluntatem & gratiam?* Audi
ergo breuiter, propriæ voluntatis tunc eſt meritum bonum,
quando gratiæ donum pręcedit vniuſcuiuſq. voluntatem, & o-
peratur vt meritum faciat homo per propriam voluntatem. Vt
euidentius ergo cognoſcas donum eſſe gratiam & fidem, quæ
perditum hominem reuocant ad ſalutem, audi Apoſtolum E-
pheſiis prædicantem, Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc Eph. 2.
non ex vobis; Dei donum eſt, non ex operibus, ne quis glorie-
tur. Omnes igitur qui fuere, vel ſumus, & futuri ſunt, per vni-
cam fidem & gratiam quæ eſt in Chriſto Ieſu, in Deum credi-
B derunt, credimus & credituri ſunt, ſalutem receperunt, rece-
pimus & recepturi ſumus. Sine Chriſto enim nemo hominum
poterit in Deũ credere vel adipiſci ſalutẽ; ſicut dicit in Actibus Act. 4.
apoſtolorum Petrus apoſtolus de Chriſto, increpãs infidelium
inſaniã Iudæorũ, Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædifi-
cãtibus, qui factus eſt in caput anguli, & nõ eſt in alio aliquo ſa-
lus. Nec enim nomẽ aliud eſt ſub cælo datũ hominibus, in quo
oporteat nos ſaluos fieri. Quamobrẽ & apoſtolus Paulus ſcri-
bens Corinthiis, id eſt oſtendens eandem fidem, iiſdem ſacra-
mentis, quibus & nos & patres noſtros omnes fuiſſe redemptos
dicit, Nolo enim vos ignorare fratres, ait, quoniam patres no- 1 Cor. 10.
ſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, &
omnes in Moyſe, hoc eſt per Moyſen baptizati ſunt in nube,
& in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritalem manducaue-
runt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Biberunt
autem de ſpiritali, conſequente eos petra; petra autẽ erat Chri-
ſtus. Item ad Corinthios ſecunda, Habentes autem eundem 2 Cor. 4.
ſpiritum fidei, ſicut ſcriptũ eſt, Credidi, propter quod locutus Pſal. 115.
ſum: & nos credimus propter quod & loquimur. Omnem ve-
rò amputauit imperitorum ſuſpicionem ancipitem, & noſtram
C definitionem nullo hæreticorum ariete quaſſandam muro val-
lauit, cùm ſcribit Epheſiis, Vnum corpus & vnus ſpiritus, ſicut Eph. 4.
vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Vnus Dominus, vna
fides, vnum baptiſma, vnus Deus & pater omnium, qui ſuper
omnes & per omnia & in omnibus nobis. Item illic poſt puſil-
lum, Donec occurramus, ait, omnes in vnitatem fidei & agni-
tionis filij Dei in virum perfectum, in menſuram ætatis pleni-
tudinis Chriſti. Nota dictum hæretice, omnes, & in vnitatem
fidei, ſed fidei quæ eſt in Chriſto Ieſu, quæ cũ gratia, vt ſuperiùs
probauimus, gratis, nõ meritis à Deo patre ad ſalutem omnibus
credentibus eſt tributa. Hæc magiſterio gratiæ quæ eſt in Chri-
ſto Ieſu Domino noſtro, de gratia & libero arbitrio dicta ſuffi-
ciant. Imò gratias Deo qui quantum voluit donando, quod vo-
luit fari permiſit; & vbi voluit tacendũ, linguæ terminũ poſuit.

Finis libri tertij.

HYPOGNOSTICΩN
CONTRA PELAGIANOS ET CELESTIANOS LIBER QVARTVS.

D ITEM aiunt *libidinem naturale in homine eſſe bonum,* CAP. I. Refellit obiectũ quartũ.
nec in ea eſſe quod pudeat. Et reſpondemus: Libido
non eſt naturale bonum in hominibus, ſed per
peccatum primorum hominum accidens malum,
atque pudendum, cuius non Deus author eſt, ſed diabolus.
Quod vos erranteſ, & alios in errorem mittentes ideò natu-
rale bonum eſſe dicitis, quia Deum peſtis huius authorem
creditis, non diabolum. Omne enim, quod natura bonum
eſt, Deus ſummè bonus ex nihilo fecit, nõ diabolus: nos autẽ li-
bidinẽ non naturale bonum, ſed naturale eſſe malum dicimus
credimusq. Naturale autẽ malũ ſic dicimus, nõ quia ſit naturæ
Deo opifice congenitũ, ſed quòd à peccante natura tranſierit in
peccatricẽ naturã, id eſt, quòd ſit naturæ peccantis vitiũ, nõ ipſa
natura. Omne enim malũ nõ eſt natura, ſed actus accidẽs defe-
ctu boni. Quamobrẽ quod natura nõ eſt, Deus non fecit; quia
natura eſt omne quod fecit. Hoc ergo malo in Adam, qui malè
bonum illicitum concupiuit, vt dixi, humana natura eſt vitiata,
quod

quod omnis trahit ex ſemine natus. Sed forſitan quæris à me dicens, *Quemadmodum potuit malum ſerpentis, hoc est diaboli, in bonum hominis tranſire naturæ?* Auſculta: Serpentis nonnunquã venenato flatu hominem & mori nouimus ſtatim, & vt mori poſſit grauiter perurgeri: quapropter interrogo, reſponde, quomodo poteſt alienæ naturæ virus flatile humanæ ſic præualere naturæ, vt omnes artus eius flatu mortifero farciat, & vitalem ſpiritum ex ea cogat exire? Sed noui, quia nihil dicturus eris. Per peccatum enim protoplaſti non credis miſeram eſſe factam humanam naturam & mortalem, vnde poteſt qualibet accidente infirmitate facilè deprimi vel occidi. Audi ergo. Sicut nunc in peccatore ſerpentis flatu peſtifero venenum infligitur; & per illum mori compellitur, & à Marſo, id eſt, incantatore inſpectus aſſlatitius dicitur, quia ſerpens illum, inquit, aſſlauit; & ſtatim pro ſalute eius parat antidotum quo poſſit venenum ſuperare: ita tunc in peccante Adam, cùm ſerpenti, hoc eſt diabolo magis ſuadenti, quàm Deo præmonẽti ne faceret, ſeſe incautus præbuiſſet; auertente ſe ab illo irato Deo, fraudifero flatu venenoſa & mortifera libido inflicta eſt, tanto eũ deinceps opprimens dominatu, vt etiam peccare nolentem, ſicut venenum trahit ad mortem: peccare, id eſt malum velle, incitaret inuitũ. Hinc peccator, hinc vitiatus vitioſusque factus & dictus eſt; hinc priuationem meruit vitæ. Contra hoc venenatũ malum ne præualeat, miſericordia inſpiciente Dei, remediũ, id eſt antidotum, per Ieſum Chriſtum donata eſt gratia, ne omnis homo penitùs interiret. Quod ſi nõ credere vis, quæſo vt dicas, quomodo poteſt molli ſibilo ſerpẽs venenum vt perimat, homini propinare, quod contingere hominibus nullus ignorat? Sed quantumlibet tergiuerſeris, intercedente peccato ſub diaboli ſerpẽtis malo natura humana potuit captiuari, ſicut ſerpentis terreni poteſt flatili veneno exanimari: quia ſic illud potuiſſe tranſire credimus, ſicut iſtud poſſe fieri cognoſcimus & videmus; quod penitùs nec illic potuiſſet, nec hic, ſi natura noſtra inculpabilis permanſiſſet.

CAPVT II.

QVÆRENDVM eſt igitur, cur hoc malum, de quo agitur, libido dicatur. Sine dubio à libendo, id eſt à libitu per deriuationem libido eſt nuncupata. Sed ais mihi, *Ergo omne quod libet libido eſt?* Reſpondeo, Non omne quod libet, libido eſt; ſed omne quod malè libet, libido eſt. In bono enim libitu libido dici non poteſt, ſed voluntas de ratione ſcilicet mentis naturalis exoriens. In malo verò libitu non voluntas eſt, ſed voluptas, quam fecit tranſgrediens protoplaſti voluntas: cùm ſcilicet illicitum malè libuit ſuadente ſerpente, cuius ſibilo venenoſo, vt ſuprà iam dixi, hunc morbum quem non habuit ante culpam eius delinquens natura concepit, & per coitum ſemen tranſiuit in poſteros. Factos enim primos homines abſque libidinis malo, Scriptura ſancta teſtatur, cùm dicit, Et erant ambo nudi, Adam & mulier eius, & non confundebantur. (Gen. 2.) Quid eſt, nõ confundebantur? Id eſt nullis ad peccandum, ſicut contigit poſt peccatum, libidinis ſtimulis vrgebantur. In voluntate enim eorum creatus erat licitus genitalium vſus ad gignendos videlicet filios, non in voluptate luxuriæ; poſt peccatum verò hanc eiſdẽ accidiſſe ipſa item Scriptura demonſtrat, dicens, Et aperti ſunt oculi eorum, & ſciuerunt quia nudi erant, & conſuerunt folia fici, & fecerunt ſibi tegumenta. (Gen. 3.) Sed nunquid clauſis oculis erãt creati, quia dictum eſt, & aperti ſunt oculi eorum? Quòd ſi clauſi fuerunt oculi eorum, quomodo verum erit quod ſcriptũ eſt, Et vidit mulier, quia bonum eſt lignum ad eſcam, & quia optimum eſt videri oculis, & ſpecioſum ad intuendum? Aperti ergo erant oculi eorum ad intuendum opera Domini, quæ valde bona creauit; clauſi verò erant ignorantia mali, quod creator bonorum omnium non creauit. Et aperti ſunt conſcientia delicti pulſante, vel cùm in ſe viderent, id eſt, ſentirent iam nudati animæ carniſque pace, motum quendam turpiſſimum atque præcipitem nouiter accidiſſe, vnde confuſi ad fici folia cucurrerunt, & his libidinis pudore ſolicitata membra texerunt. Quòd ſi naturale bonum eſt ſecundum vos iſta libido, & nihil eſt in ea quod pudeat, quæro qua ex cauſa poſt tranſgreſſionem naturalia membra texerunt, & non ſicut ante peccatum fuerant permanſerunt, quando vtique nudi erant, & non confundebantur? Nihil enim Deus vnde confunderetur homo cùm eum plaſmaret ad ſuam imaginem, in eius forma creauit. Quòd ſi non ſecundũ fidem noſtram de accidentis malo libidinis poſt peccatum confuſi ſunt; ſecundum dogma veſtrum Deus in eis fecit vnde confunderẽtur: nec enim aliud dicitis, cùm turpiſſimæ libidinis Deum eſſe authorem prædicatis.

CAPVT III.

SED reſpondes forſitan, *Abſit vt Deus fecerit quempiam in protoplaſtis pudorem.* Iterum ergo, iterumq. percontor: Si nihil vnde pudeat, Deus fecit, & plena fide dicitur, quia penitùs non fecit, & malũ libidinis ex diabolo non eſt, quod recta fide nõ dicitur, quia ex ipſo eſt; dicite, Cur texerunt genitalia mẽbra poſt culpam, quæ à die inſtitutionis ſuæ inuicem videbant & nõ tegebant? Si dixeris, propter peccatũ, ergo confitere & accuſa malam libidinẽ, cuius impudentiam pudentes foliis fici texerunt. Quod ſi dicere nequis, apertè Deum pudoris huius authorem eſſe criminaris; quia cùm ex malo libidinis à vobis negatur cõfuſio contigiſſe, Deus apertiſſimè hominũ opifex accuſatur. Sed vtinam ſic vos iſtam libidinẽ laudare erubeſceretis, ſicuti tũc illi cùm ſe peccaſſe eius conuincente motu deprehẽderent, erubuerũt. Quid verò indicãt folia fici, quibus, vt dixi, nõ Deo authore pudenda mẽbra, ſed per peccatũ facta texerũt, niſi quendam pruritum libidinis turpẽ? Imò cur illas corporis partes texerũt, & nõ potius manus quibus prohibita attrectauerũt; aut ora quibus malè deſiderata ederunt? Sed illa membra texerũt, in quibus peccati cupiditas exardeſcens concupiſcẽtiam incõtinentis gutturis accuſabat. Iſta eſt veſtra laudabilis atq. dilecta cupido, per quam, vt ait Apoſtolus, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum; (Gal. 5.) cõtra quam ſpiritus ſpem habens in Deo, niſi fortiter concupiſcat, nec caro nec ſpiritus vnã poſſidebũt æternã. Sic ſtulti eſtis, (2 Cor. 15.) vt iſtam diſcordiã carnis & ſpiritus, diabolũ excuſantes, Deum accuſantes, feciſſe credatis. Sed abſit abſit hoc malũ à catholicis ſenſib⁹, vt Deũ authorẽ libidinis eſſe audeãt cogitare vel dicere.

CAPVT IIII.

CONTRA hoc venenum de gratiæ antidoto confidentes, omnes ſancti caſtigantes corpus ſuum, & in ſeruitutem redigẽtes, ne fortè à fide Chriſti reprobi efficerẽtur, fortiter pugnauerunt & pugnant. De hac enim congreſſione loquebatur apoſtolus Paulus, cùm dixit, Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum, ſic pugno non quaſi aërem verberans: (1 Cor. 9.) & tanquam econtrariò reſponderetur ei, quis eſt, vel vbi eſt aduerſarius tuus, cõtra quem pugnas: reſpondens ait, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo: id eſt, in corpore meo eſt, non in aëre contra quem pugno: libido eſt ſcilicet inimica vitæ meæ, quæ me currentem & placere Deo per ducatum gratiæ eius volentẽ, diuerſorum libitu malorum per momenta aculeis impugnat & prouocat, quo agonis mei curſum impediens, authorem ſuum diabolum faciat eſſe victorẽ. Ideo caſtigo corpus meum, vbi porrò hoſtẽ meum in me, pugnanti cõtra me virtute gratiæ cõfortatus repugno pro me. Sed tunc hoſtis potentiam deſtruo, cùm caſtigans corpus meum infirmor in me. Cùm enim infirmor, tunc fortior ſum & potens. (2 Cor. 12.) Gratias autẽ Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ. Quòd ſi nõ propterea caſtigabat corpus ſuum, quo malarũ concupiſcentiarũ appetitus vel ſtimulos ſuperaret libidinum, cur hoc ſe facere dicebat, illo melius ſapientes & docentes exponite. Non enim naturale eſſe bonum libidinẽ prædicaretis, ſi caſtitatis virtutem intuentes, vt Paulus, corpora veſtra caſtigaretis; imò impudenti fronte laſciuientes, eius motũ ſic procaci lingua laudans in publico, vt cunctis pateat quid à vobis geratur in ſecreto: ſi tamen quod laudare publicè non pudet, eligat vel ſecretum. Rogo erubeſcite; vnde protoplaſti, vt iam dictum eſt, poſt peccatum erubuerunt; quorum & ipſi peccatores ſumus filij, & credite malum ex diabolo, non bonum ex Deo eſſe libidinem. Quam Apoſtolus legem, hoc eſt, malam conſuetudinem nominat, & eſſe dicit in membris contrariam legi mentis, ne obediatur legi Dei. (Rom. 7.)

CAP. V.

AVDITE ergo quanta ſit iniquitas huius mali, quidue hinc homo patiatur infirmus, Apoſtolo dicente & diſputante inter cætera: Nam concupiſcentiam, inquit, neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. (Ibidem. Exod. 20.) Non dixit, Concupiſcẽtiam non habebã; ſed, neſciebam. quid? vtrum malum eſſet. Habebã igitur, ſed tãquam naturale bonũ eſſe credebã. cùm autẽ lex diceret, Nõ cõcupiſces: cognoui non naturale bonum, ſed per peccatum accidens eſſe malum concupiſcentiam. Occaſione autẽ accepta, peccatum per mandatũ operatum eſt in me omnẽ cõcupiſcentiam. Cùm ergo ſperarem, quòd viribus propriis iubente lege poſſem concupiſcentiam vincere, maioribus magis eius vrgebar ſtimulis, & infirmante me, eius cupiditas augebatur. Sine lege enim peccatũ mortuum erat. Quod peccatũ? Libido vtique, quæ & concupiſcentia mala dicitur. Non dixit, non erat; ſed, mortuum erat: id eſt, cùm præceptum legis, quod eſt ei contrarium, adhuc non eſſet, in peccatore latebat, quia legis imperio demõſtratum eſt. Ego autem ſine lege viuebam aliquando, priuſquam ſcirem legis mandatum, in operibus totius cupiditatis me viuere arbitrabar. Sed cùm veniſſet mandatum, peccatum reuixit, ego autẽ mortuus ſum. Vixit enim intẽtione mortifera prima lege, id eſt,

quando

quando in paradiſo captiuauit Adam; & reuixit eadem fallacia A
ſecunda lege, & occidit me tanquam captiuum filium tráſgreſ-
ſoris: quia per legem cognitio peccati, nõ victoria de peccato. Et
inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad
mortem. Optimè dixit, inuentum eſt mihi, id eſt, non mãdatum
Deus ad mortem dedit, ſed viſum eſt mihi tanquam mortiferũ,
eo quòd illud virtute propria implere non poſſem: cùm ego nõ
mandati vitio, ſed ſtimulo concupiſcentiæ mortis percuſſus
moriar. Stimulus enim mortis peccatum. Nam peccatum occa-
ſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit.
Videns peccatum, quod eſt, vt ſæpe dictum eſt, cupiditas vnde
libido exorta eſt, de legis authoritate nihil me valere contra ſe:
ſicut Adam, interiecto mandato ad præuaricandum, de quo vi-
tium peccandi contraxi, ſeduxit & me, tanquam denuo dicens,
Gen. 3. Non morte morieris, ſi de ligno manducaueris interdicto, imò
aperientur oculi tui, & eris ſicut dij, ſciens bonum & malum.
Ideo & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatũ
ſanctum & iuſtum & bonum. Nõ igitur imputo legi Dei, quòd
vitio meo factus infirmus, præceptum eius implere nequeo: quę
etſi iubendo non iuuat, tamẽ ſua ſanctitate & iuſtitia malũ eſſe
concupiſcentiam, quod neſciebam, oſtendit: quia peccatum, ait, B
non cognoui, niſi per legem: & docuit ad ſuperandos eius illici-
tos appetitus, cùm in me deficio, debere diuinum auxilium im-
plorare. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit.
Nunquid enim mandatum bonum, quod contra mortis opera
datum eſt, in mortem mihi eſt commutatum? Abſit. Ego videli-
cet quòd morior, non mandati boni vitio morior, ſed mandato
bono vitio meo tranſgreſſo. Sed peccatum vt appareat peccatũ,
per bonum mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſupra modum
peccans peccatum per mandatum. Vt ergo concupiſcentię malũ
quæ radix eſt omnium malorum, cognoſcatur malum, per man-
datum bonum præualuit in me magis, non defecit, quia lex ſub-
intrauit vt abundaret delictum. Mortem ergo mihi operatum
eſt delictum, cùm ex delicto, id eſt, ex concupiſcentia mala, in-
firmante me virtute propria ad obediendum legi, delicta creue-
runt. Et factum eſt ſupra modum peccans peccatum per mãda-
tum, cùm per legem, vt dixi, non defecit, ſed magis immodera-
tis cupiditatibus creuit: quia virtus peccati lex eſt, prohibendo, C
& non auxiliando. Scimus enim quòd lex ſpiritalis eſt, ego au-
tem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Spiritu igitur Dei tã
docente quàm iuuante, quo lex data eſt, non ſolum voluntate
carnalis legis poſſunt impleri præcepta, quia per legem vitia mea
tantum agnoſco, non aufero. Fruſtra de carnis infirmitate præ-
ſumo, hoſtem meũ cui Dei iudicio iuſto ſum traditus propter
peccatum, cui me voluntas vendidit protoplaſti, ſolus ſuperare
non valeo. Iubet Deus, imò faciat, vt fiat quod iubet. Venunda-
tus ſum ſub peccato iuxta ſuam ſententiam, qua me peccantem
damnauit; me miſericordia mutare dignetur. Lex ſpiritalis eſt,
ego autem carnalis ſum; ipſe me compotem ſuæ faciat legis, vt
ſpiritus virtute præcinctus, perfectæ legis tuba gratia præceden-
te, poſſim inimicum in corpore ſuperare. Quod enim operor
non intelligo; quod mala videlicet concupiſco, non ea vt ve-
niant quæro vel opto, quia natura non tali ſum inſtitutus: ſed
hoc malum quod eſt per noxam viciata natura, authorem præ-
beo legi, caliginoſis ſubitò ac prauis deſideriis conturbor ille-
ctus. Non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi illud facio.
Legis mandato de propriæ voluntatis conatu parere volo, & nõ
valeo. Peccato verò dum reſiſto, conſentire delector. Si autem D
quod nolo illud facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Cùm
ergo volo, vt nullum concupiſcentiæ malum cõcipiam appeti-
tu, & magis hoc facio; magnum verè malum eſſe concupiſcen-
tiam in membris meis agnoſco, quæ me peccare cum quadam
delectatione ſollicitat; legi conſentio, id eſt, credo, & per ipſam
Rom. 7. agnoſco, quia cum ſua bonitate mihi dicit, Non concupiſces:
venenum mortis in concupiſcentia eſſe deſignat. Nunc autem
iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.
Igitur hoc malum quod diſcordare facit corpus & ſpiritum, vt
ſit in me, non ego opto vel facio, qui illud demonſtrante lege, ex
qua malum eſſe cognoui; ne ſit in me, conſentire legi conten-
do. Sed dum de meo velle & poſſe id ſuperare non valeo, idem
peccatum, quod in me inflictum eſt per peccatum, manens in
me, ea quæ nolo operatur aduerſum me. Scio enim quia nõ ha-
bitat in me, hoc eſt in carne mea bonũ. Certus ſum ergo, quòd
hæc concupiſcentia, quæ eſt conatui meo aduerſa in corpore
meo, non eſt bonum. Cùm enim reſiſtitur ei & defeciſſe puta-
tur, magis magisq́. ſua malitia in variis appetitionibus innoua-
tur. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inue-
A nio. Volo quidem tam hoc peccatum vincere, quàm legis præ-
cepto parere. Quod vtrumque bonum vt perficiam, poſſe mihi
de me cum velle meo non ſufficit, quia ſufficientia noſtra non
ex nobis, ſed à Deo eſt. Non enim quod volo bonum hoc fa-
cio, ſed quod nolo malum hoc ago. Ad bonum igitur peragen-
dum voluntas mea de ſe præſumens, & non de Deo, nihil pro-
ficit; ad malum verò etiam quod non vult, aliquoties inclinatur
vt velit. Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud,
ſed quod habitat in me peccatum. Cùm vtique nolle meum
concupiſcere prouocatur, vt velit, non voluntas reſiſtens id agit,
ſed peccati cupiditas, quæ à ſola mea volũtate ſuperari non po-
teſt: quia ſine me, ait Dominus, nihil poteſtis facere. Inuenio Ioan. 15.
igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi ma-
lum adiacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem
hominem. Quia igitur malum concupiſcentiæ adiacet mihi,
id eſt, ſponte, & cùm non deſideratur occurrit, & vt perpe-
tretur eſt voluntati deprauatæ poſſibile; quia ſine Deo, vt
iam dictum eſt, non poteſt eneruari; tamen videtur mihi de me
præſumenti ad perficiendum bonum, legis videlicet mandatũ,
vt cœpi, fore poſſibile, ſi ſecundum interiorem hominem, hoc
eſt, animæ rationem, contra mortales corporis mei motus tota
B voluntatis intentione, totiſque naturæ meæ viribus non deſti-
tero repugnare. Video autem aliam legem in membris meis re-
pugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege pecca-
ti, quæ eſt in membris meis: & ecce video in me, id eſt, ſentio
contrariam legem, concupiſcẽtiam ſcilicet malam, morbo libi-
dinis ſordidatam, obuiantem & reſiſtentem & præualentem le-
gi mentis meæ, intentioni videlicet animi mei naturali, & ca-
ptiuum me ducentem in lege peccati, hoc eſt, in præuaricatione
protoplaſti, quæ eſt in membris meis: quia per vnum hominem
peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in
omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.

ECCE quanta mortifera bella, ecce quæ pericula, quantaq́. CAPVT VI.
naufragia, de malo laudabilis & dilectæ veſtræ concupiſcentiæ
diabolo ſeminante exorta ſint. Ecce cuius peſtis onus leue eſſe
prædicatis, & iugum ſuaue. Sed Paulus, cuius eſtis aperiſſimi
inimici, non cum illo malum libidinem eſſe ſentientes; legerat
ſcriptum eſſe de iſto malo iugo: Graue iugum ſuper filios Adã Eccl. 40.
C à die exitus de ventre matris eorum vſque in diem ſepulturæ in
matrem omnium. Et ideò prædicabat fidelibus contra vos de
iſto iugo, dicens, Nolite iugum ducere cum infidelibus: id 2 Cor. 6.
eſt, nolite æquales effici infidelibus, laudãtes cum illis quod eſt
execrabile, & dicentes quod malum eſt bonum: quia, Væ eis Eſa. 5.
qui dicũt quod dulce eſt, amarum; & quod amarum eſt, dulce.
Bella igitur iſta doctor ille gentium in fide & veritate ſecundum
datam ſibi ſapientiam contra vos, in omni eſſe genere humano
in ſe deprehendit, & contra eam fortiter dimicauit. cùm enim
in perſona ſua dicit: Peccatum non cognoui niſi per legem: &,
Concupiſcentiam neſciebam: &, Peccatum per mãdatum ope- Rom. 7.
ratum eſt in me omnem concupiſcentiam: &, Ego autem viue-
bam ſine lege aliquando: &, Ego autem mortuus ſum: &, In-
uentum eſt mihi mandatũ quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mor-
tem: &, Peccatum per mandatum ſeduxit me, & per illud oc-
cidit: &, Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit:
&, Peccatum per bonum mihi operatum eſt mortem: &, Lex
ſpiritalis eſt, ego autẽ carnalis ſum, venundatus ſub peccato: &,
Quod operor non intelligo: &, Non quod volo hoc ago, ſed
D quod odi illud facio: &, Si autem quod nolo illud facio, cõſen-
tio legi quoniam bona eſt: &, Nunc autem iam non ego operor
illud, ſed quod habitat in me peccatum: &, Scio enim quia non
habitat in me, hoc eſt in carne mea bonũ: &, Velle enim adia-
cet mihi, perficere autem bonum non inuenio: &, Non enim
quod volo bonum hoc facio, ſed quod nolo malum hoc ago: &,
Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, ſed quod
habitat in me peccatum: &, Inuenio legem volenti mihi face-
re bonum, quoniam mihi malum adiacet: &, Condelector le-
gi Dei: &, Video aliam legem in membris meis repugnan-
tem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ
eſt in membris meis. Manifeſtè hæc ſe contra concupiſcentiam
bella peregiſſe teſtatur, nec tamẽ gloriatur de propriis viribus ſe
fuiſſe triumphum victoriæ conſecutũ. Et ideò cùm de ſe, pro ſe,
in ſe, contra tantum malum infirmatus nullũ victoriæ adiutoriũ
inueniſſet, diſplicens ſibi, oculos ad Chriſti propugnacula qui-
bus defendi poſſit eleuauit, dicens: Infelix ego homo, quis me
liberabit de morte corporis huius? Gratia Dei per Ieſum Chri-
ſtum Dominum noſtrum. Gratia eſt hæreticè, qua liberamur
de corpore mortis, id eſt, de motibus concupiſcentiæ, quibus
corpus

corpus noſtrum percutitur, vt anima perimatur, non ſola virtus propriæ voluntatis.

CAPVT VII.

PERGITE adhuc per campos loquacitatis veſtræ, qua tantæ turpitudinis ſqualorem laudare non erubeſcitis, & clamare ſecundum conſuetudinem veſtram, dicentes; *Libido calor bonus eſt genitalis, nec eſt in ea quod pudeat: quia ſi malum eſſe dicatur, nuptiæ iam damnabuntur; ſine illa enim non poterit proles exiſtere.* Ex hoc aduertant dilectæ veſtræ caſtiſſimi expugnatores, quantum libet, quod tantum laudare delectat; aut ſi non libet, cur ſuadetis vt libeat, & caſtitas expugnatur à vobis? Cur bonum prædicatis, quod in vobis aduerſum eſſe ſentitis: rogo erubeſcite. Nemo vnquam quod ſibi eſt inimicum, bonum dicere delectatur & laudum præconiis adornare. Fallimini prorſus, & fallitis, intò decepti eſtis & decipitis. Non eſt ille calor bonus, nec genitalis in bonis genitalibus membris, quæ formauit Deus, ſed malus, vt ſæpe dictum eſt, authore diabolo præcedente peccato. Iſto calore ſi vigor mentis veſtræ ad illicita non diſſolueretur, non à vobis tam licitè laudaretur, quin potius ſicut à catholicis damnaretur. Sed iterũ reſpõdetis, vt ſuperiùs dixi, tãquam clypeum veſtro dogmati opponẽtes, ne vobis valeãt ſimplices quos decipitis reſiſtere, & dicitis: *Nuptiæ damnabuntur, ſi libido damnabitur, quia abſque illa ſoboles non gignitur.* Quid præſtigioſiſſimis aſſertionibus veſtris diem in noctẽ mutare tentatis? Quid nebulis ſerena conuoluitis? Quid intuentibus lucem ferueutes in calore turpi, quem optimum prædicatis, vt cordis eorũ oculos perturbetis, fumi amaritudinẽ eructatis? Nuptiæ authore Deo valde ſunt bonę, nec damnantur prorſus, cùm voluptuoſa libido damnatur. Nuptiæ filiorũ procreandorum cauſa ſunt inſtitutæ, ſicut ſcriptum eſt, Creſcite & multiplicamini, & replete terram: quarum licitus vſus non in luxuria libidinis inſtitutus eſt, ſed in imperio honeſtiſſimæ voluntatis, tantum, vt dixi, cauſa natorum. Quia Adæ & Euæ ante peccatum, cùm adhuc ſcilicet in eis morbus iſte nõ eſſet, dixit Deus, Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Poſt peccatum verò, vt iam ſuperius diſputatum eſt, ſibilo venenoſi ſerpentis, cuius callidis decepti ſunt blandimentis, hanc inquietã & mortiferam peſtem eorum corpora conceperunt: & per licitũ vſum poſteaquam de paradiſo proiecti ſunt, in poſteros tranſmiſerũt, tanquam peccati ſui teſtimonium hæreditario iure dimittentes nobis; vt ex hoc præuaricatorum nos eſſe filios cognoſcentes nõ gloriemur de nobis, id eſt, de natura noſtra peccatrice in cõſpectu iudicis iuſti Dei: ſed eius miſericordiæ, quæ non in meritis conſtat, ſemper colla flectamus, quo dignetur nos in paradiſum reuocare, vnde illos meritò exules fecit. Et in cõiugatis igitur & in omni homine libido mala eſt: nonnunquam enim ad illicita trahit, quia voluntati peccatrici, qua factum eſt vt eſſet in membris, contraria eſt intantum, vt ipſorum coniugatorum ad licitũ vſum ardore ſui ſic anhelantes pręcipitet mentes, quo eadẽ licẽtia acti potius quàm agentes agãt. Fit enim volũtas incontinẽs, dum †illecta vincitur voluptate; ſed venialis eſt in cõiugatis, malo bene vtentibus. Quod oſtendit Apoſtolus cùm cauſa continentiæ orationis tempus indicit coniugatis, & ad ipſum iterũ reuertendum propter incontinentiam tentationis ſatanæ præcipit, dicens, Nolite fraudare inuicem, niſi ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram. Hoc autẽ dico ſecundũ indulgentiam, non ſecundum imperiũ. Damnabilis eſt verò in adulteris & fornicatoribus, malo malè vtentibus. Iam ergo cognoſcite vtrum Apoſtolus de malo veniam promiſerit coniugatis, an de bono; de malo ad tempus orationi vacandum abſtinere pręceperit, an de bono? Erratis prorſus, quia Deus qui iuſſit fieri bonum, nuſquam à bono prohibuit, ſed à malo, dicens per Dauid, Declina à malo, & fac bonum. Incunctanter omnino dicitur, bene vti hoc malo veniali cõiugatos filiorũ gignendorũ videlicet cauſa, qui naſcuntur Deo opifice, non de accidentis libidinis malo, ſed de bono licentiæ nuptiarũ. Nunquid enim cùm vitis vndique deſerente agricola fuerit ſentibus occupata, & tẽpore ſuo iacens in dumis produxerit botros, de contrariis ſibi ſpinis, quibus premitur, vuã produxit? Abſit. Sed de naturę ſuæ bono licet ſpinarum aculeis corrupto, bonos attulit fructus. Similiter & triticum, ſi natum circumquaque zizaniis operiatur, inquantũ ſpicã produxit, de naturæ ſuæ bono, non de zizaniorũ malo quibus impeditur, bonũ intulit germẽ: ſic filij de naturæ bono boni ſunt fructus, nõ de malo libidinis corrũpentis & vitiãtis, cum quo naſcitur omnis homo. Vnaquæque ergo res manens in naturæ ſuę bono, accidentibus ſibi aduerſitatibus areſcit atque torpeſcit, cultoris ſemper indigens manu vel diligentia, vt

Gen. 1.

al. illicita

1 Cor. 7.

Pſal. 36.

A naturæ ſuæ, cui nihil eſt contrarium ab authore ſuo Deo congenitum, valeat reſpondere. Hoc agitur & in noſtra peccatrice natura; ſemper indiget authore & cultore ſuo atque cõſeruatore Deo, vt ſpinis & tribulis zizaniiſque libidinis, vel omniũ malarum concupiſcentiarũ, quas, vt ſępe diximus, non authore Deo, ſed peccando contraxit, manu gratiæ ſuæ, quàmdiu in terrã, de qua ſumpta eſt, redeat, expietur, de terra iterum in nouum ſeculum puriſſima reditura, per eũdem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſuſcitata. Iterum ergo iterumque repeto: Libido mala nihil bonis impẽdit nuptiis, quia nõ ab initio in eius ſordibus ſunt, ſicut iam ſuprà diximus, ordinatæ. Deus enim qui ſine cõcubitu apes fœtare creauit, & agrorum cũcta ſemina abſque libidine ſeminare vel naſci decreuit, hominẽ quoque ex homine ſi non peccaſſet, per concubitũ voluntarium, non per libidinis ſcortũ exoriri in paradiſo permiſiſſet. Cui qualiter id contigerit, in huius diſputationis capitulo, quantum Dominus reuelauit, iã me arbitror oſtendiſſe. Ideoque nuptiarum licentiam bonam valde fatemur, & malam concupiſcentiam in coniugatis damnabilẽ & voluptuoſam eſſe catholico ore clamamus, veſtrũque dogma in eius turpitudine horrendum, ſanctarum ſcripturarum authoritate damnamus.

CAPVT VIII.

PAVLVS apoſtolus Chriſti eſt, non Pelagius, diſcipulus B Antichriſti, qui dicit concupiſcentiam in carne ſua, non bonum habitare, imò apertiſſimè malũ dicit eſſe. Peccatũ eſſe teſtatur, ſtimulum carnis ſuæ nominat, à quo colaphizari ſe clamat, ne magnitudine reuelationum extollatur: cuius malum conſiderans in corpore mortis ſuæ, in quo bellum inteſtinum cum inuiſibili hoſte gerebat, remedium ſalutis ſuę nullum penitus niſi ſolam gratiam Dei in Chriſto Ieſu liberantem ſe inueniſſe teſtatur, ipſe dicit ſcribens ad Coloſſenſes, Mortificate mẽbra veſtra quæ ſunt ſuper terrã, fornicationem, immunditiã, libidinẽ, concupiſcentiam malam, &c. Reſpondete huic tanto doctori; cur eã mortificanda præcipit, ſi naturalia bona ſunt? Sed melius in vobis Pelagio & Celeſtio loquẽtibus, quàm Chriſto in Paulo, econtrario prædicatis cum laudabili plauſu, dicentes, Viuificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem mũdam, libidinem bonam, concupiſcentiam optimam. Demens & ſecundum voluntatem tuam in reprobum ſenſum dimiſſe hæretice: de iſtarũ ſordium malo itẽ dicit idem Apoſtolus ſcribens C ad Romanos, Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. Ille in veritate docendo prohibet his immunditiis obedire: tu in errore Pelagiano ſuades, ille concupiſcentiam menti contrariã, peccatũ vocat; tu eã laudãdo, vel in ea delectando, bonum aſſeris naturale. Stulti, iã aliquando ſapite, & nolite de tanto malo gloriari, neque mẽdaces eſſe aduerſus veritatem, quæ per os ſanctorum ſuorum laudabilem dilectamque veſtrã concupiſcentiã malã, & libidinẽ punit immundam. Ex his enim diuerſæ tentationes oriuntur, quibus per momenta cùm Deo placere contẽdimus, præpedimur, vt ait apoſtolus Iacobus: Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tẽtatur: Deus enim intentator malorũ eſt, ipſe autẽ neminem tentat, vnuſquiſque verò tentatur à cõcupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia cùm cõceperit, parit peccatum; peccatũ verò cùm conſummatũ fuerit, generat mortem. Videte dilectã veſtrã ſimul & laudatã veſtram, concipientem dolorem, parturientem peccatum, generantẽ mortẽ. Cuius authorem cùm Deũ eſſe prædicatis; ſine dubio arguitis tantum D Apoſtolum, & Deum eſſe malorum dicitis tẽtatorem: quia ipſe creauit ſecundũ vos, vnde tẽtentur homines, abſtrahantur & illiciantur: ac per hoc ipſe vnde pereãt, fecit. Quod ſi ita nõ ſentiretis, Deum mortem feciſſe minimè diceretis. Sed audite adhuc repercutientem virga ſapientiæ cæleſtis vaniloqua ora veſtra eundem apoſtolũ Iacobũ, Vnde, inquit, bella & lites in vobis? Nonne ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris? Auditis quale officium habeat nimium dilecta veſtra concupiſcentia, id eſt, bella & lites, quibus diſcordare facit corpus & ſpiritum veſtrũ: & in eius caſtris hoſtilibus, atque ſub lege mortifera te hæretice militare delectat? Si pacem fidei catholicæ ſequeris à turbine bellorum horum & litium, quo in cordis tui pelago circumquaque iactaris, ne ad portũ peruenias veritatis, facilè gratia gubernãte poteris liberari, & cognoſcere malum, quod in malo poſitus putas eſſe pulcherrimum. Audi & alium ſuper Ieſu pectus recumbentem, & conteſtantẽ concupiſcentiam non eſſe ex patre Deo, ſed ex mundo, & eam cũ mũdo tranſituram, Ioannem dico Apoſtolum, Nolite, ait, diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mũdum, non eſt charitas patris in eo, quoniã omne quod eſt in mũdo, cõ-

Rom. 7.

Col. 3.

Rom. 6.

Iac. 1.

Iac. 4.

1 Ioan. 2.

A cupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex patre, ſed ex mundo eſt, & mundus tranſit & concupiſcẽtia eius: Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. Claudite adhuc, ſi placet, oculos cordis veſtri ad videndum, & obturate aures ad audiendum tanti Apoſtoli veritatem, & clamate dicentes, ne ſcilicet dilectæ veſtræ faciatis iniuriam. *Ex Deo eſt concupiſcentia carnis, non ex mundo, & ideo calor bonus eſt genitalis.*

CAPVT II. SED quid vltrà in proferendis teſtimoniis, quibus defenſio veſtra probatur eſſe damnabilis, nitar promulgare ſermonem? Quia ſi omnia de legis diuinæ theſauris producantur, tempus me deficiet enarrantem. Audite ergo breuiter, non breuia, ſed crimine ingentia caloris veſtri amantiſſimi opera, quibus in illicitum coitum præcipitat hebetata corda mortalium, & erubeſcite & conticeſcite tandem. Iſto calore ſuccenſus & turpiter illectus nonnunquam pater inclinat filiam, & operatur inceſtũ: filius etiam patris thorum maculat, cùm matri vel nouercæ aliquando miſcetur. In ſororem frater cupidine ductus incurrit: cognatam non erubeſcit opprimere. Virgo licentiam non ſuſtinet nuptiarum, ſed ſtuprum tempore concupiſcit illicito. Maritus minimè contentus licitis vxoris amplexibus, vteros contaminat alienos. Similiter & vxor immemor proprij mariti cubilis, adulterino amore vxoris thorum occupat alienæ. Nam & B maſculi relicto naturali vſu feminæ, exardeſcunt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes. Horret etiam plus iis quæ diximus dicere, quòd dum homo immemor ſuæ naturæ rationalis, irrationali naturæ, & alienæ à ſua natura pecudi coire compellitur. Quid de ruina aliquantorum ſeruorum Dei, & ſacrarum virginum dicam, quæ hac tempeſtate naufragia patiuntur? Quidue de diuerſis immunditiis, in quibus eorũ authorem ipſum ſibi puto pro vobis diabolũ diſplicere? Ecce calor ille amãtiſſimus veſter in quas ignominiarum ſordes humanas ire illicit & præcipitat mentes? Ecce quam illuuiem etiã in ſanctis Chriſti membris fuiſſe dicere nõ tremuiſtis. Ecce cuius obſcœnitatis & turpitudinis eſtis acerrimi laudatores, impudentiſſimi defenſores, &, ſi non fallor, cùm adhuc non diſplicet, forſitan & factores. Quis enim de vobis bene ſentiat, quos de tanto malo bene ſentire cognoſcit? Si igitur in vobis vllus eſt pudor, ſi honeſtas aliqua, ſi caſtitatis intentio, tantam mali neceſſitatem, id eſt, concupiſcentiam C carnis ſordibus libidinis mixtam, bonam dicere & laudare deſinite; cuius authorem non Deum, ſed diabolum eſſe credite, præcedente protoplaſti peccato; & quòd eam voluntas humana in turpiſſimis moribus refrenare non valeat, niſi ſingularis gratia per Chriſtum Dominum noſtrum ſubuenerit ſaluatoris.

HYPOGNOSTICΩN

CONTRA PELAGIANOS ET CELESTIANOS, LIBER QVINTVS.

CAP. I. Refellit opinionem quandam.

ITEM inquiunt, *paruulos non trahere originale peccatum, neque perituros à vita æterna, ſi ſine ſacramento baptiſmatis ex hac vita migrauerint.* Reſpondemus: Multum quidem iam de originali peccato, quo & paruuli tenentur obſtricti, ſuperius diſputauimus; à luce veritatis oſtendimus omne humanum genus hoc vitio claudicare. Dei etiam filium in ſimilitudine carnis peccati ob hoc veniſſe, vt morte ſua per crucem vinceret D mortem, & gratia ſua gratuita, noſtra vulnera curaret. Verumtamen falſa eſſe de paruulis hæretice quæ prædicas, non ſolùm noſtro, ſed & eorum, ſaluatore Chriſto iuuante, ſcripturarum authoritate conuincam. Quid igitur apertius, quòd paruuli Adæ peccato naſcãtur obnoxij, dici potuit, quàm quod dictũ eſt per Psal. 50. Dauid, Ecce in iniquitatibus cõceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea? Ille enim cùm adulterium defleret, & homicidium quod Betſabeæ cauſa commiſit, hanc veritatem in ſuæ confeſſionis gemitu eructauit, tanquam diceret, Non quòd ex hoc ſolo facinore perpetrato peccator ſim, qui antequã id facerem ſine peccato non eram, imò iam peccator ab vtero matris meæ erã; Ecce in iniquitatibus cõceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Vitium ergo peccati ſeminatus & cõceptus de parentibus ſumpſi, per quod adulteriũ & homicidiũ propria peccata peregi. Cùm enim ſubiũgens inquit, Ecce veritatẽ dilexiſti: peccata propria voluntate cõmiſſa fatetur; quia veritatẽ dicit Deo pœnitens, quando nihil illi de commiſſis ſuis ſceleribus celat; nõ quòd ſi voluntatẽ celauerit, Deus ignoret, ſed veritatẽ

A ſibi ab eo dici vult, vt veniam conſequatur. Si verò aliqua mente exciderint, confiteatur veritatem Deo, & cùm generaliter dixerit, Deus qui noſti occulta cordis, tu ſcis opera mea, & delicta Psal. 68. mea à te non ſunt abſcondita, quibus veniam largiaris: & hęc vtique eſt veritas confitentis quam diligit Deus. Eua ergo peccatum à diabolo mutuauit, Adam conſenſu cautionẽ fecit, vſura poſteritati creuit. Hinc eſt, quòd infans in vtero matris hæreditario iure conſtrictus antè promittat debitum quàm cautionem patris agnoſcat, vel debitorẽ etiam genitorem. Huius chirographi vſuræ ſunt, illæ maligniſſimæ paſſiones, quibus tam maiorũ ætate quàm paruulorum animæ deprimuntur, à quibus liberari neminem poſſe niſi per Chriſtum Dauid ipſe, qui in iniquitatibus conceptum & in delictis natum ſe eſſe dicit, oſtendit, cùm in ſeptuageſimo primo Pſalmo de perſona Chriſti loquitur, dicens, Liberauit pauperem à potẽte, & inopem cui non erat adiutor: id eſt, humanum genus à diaboli dominatu. Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum ſaluas faciet. Ex vſuris & iniquitate liberauit animas eorũ. Chriſtus vtiq. Adæ debitũ, quod nos vſuris obligauerat, ſoluit, cùm nullis ſuũ corpus peccatis obnoxiũ in patibulo crucis ſuſpẽdi permiſit: ipſius enim in Pſalmo vox eſt, Quę non rapui, tunc exoluebam. Quapropter ex vſuris Ibidem B & iniquitate & paruulorũ liberat animas, quia, vt dicit Apoſtolus, Vnus pro omnibus mortuus eſt. Et iterũ, Ergo omnes mor- 2 Cor. 5. tui ſunt. Et ſi omnes mortui ſunt, ſtimulo vtiq. mortis percuſſi, 1 Cor. 15. mortui ſunt, quia ſtimulus mortis peccatũ. Dic ergo quærenti mihi, Si peccatum paruulus nullus carnaliter natus attraxit, cur breuis dierũ ſorte mortis aſtringitur? Quia vbi peccatum non eſt, vtique mors eſſe non debet: non enim me fingente, ſed Apoſtolo prædicante dictum eſt; Per peccatum mors, ac per hoc Rom. 5. ſecundum errorem veſtrum, iniquus Deus, vt mori paruulum patiatur non habentem peccatum per quod poſſet vita priuari.

CAPVT II. SED ad illam fallaciam dogmatis veſtri reſpiciens, cui iã ſuperius reſponſum eſt, inquies mihi; *Deus mortem fecit, quia mortalem hominem fecit; peccatum autem non fecit, quia in primordio hominem prohibuit ne peccaret.* Imò quid aliud dicitis, cũ Deum mortẽ feciſſe creditis, niſi & peccatũ Deus fecit, vt per peccatũ mors intrare poſſit in mundũ, quia vt quod item eſt repetẽdum dicente magiſtro gentium, Per peccatũ mors: reſpõdetis, Abſit, Deus peccatum non fecit, ergo occaſionem peccandi homini tribuit, vt opus eius, ſicut dicitis, mors homini poſſit cõtingere. C Sine peccato enim mors eſſe nõ poterat, quia, velitis nolitis, per peccatũ mors. Nec occaſionem, vt dicitis, peccandi Deus homini dedit, quo mori poſſet, ſed mortalem fecit. Iam reſpõſum eſt ſcriptum eſſe, Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione Sap. 1. viuorum. Et iterũ; Deus creauit hominẽ inexterminabilẽ. Si er- Sap. 2. go peccatum non fecit, nec occaſionem peccandi homini dedit, quod rectè dicitur; bonum mortis ſecundũ vos, quod rectè non dicitur, quomodo per malum peccati ad hominẽ potuit peruenire? Quid enim luci cum tenebris, aut quæ pars iuſtitiæ cum 2 Cor. 6. iniquitate? Videte infelices, ſi tamen videre poteſtis, quas amicitias inter Deum & diabolum faciatis; quod abſit à Domino. Deum enim mortem feciſſe dicitis, diabolum peccatũ; ſi tamen vel hoc aſſignatis diabolo: miſcuerũt opera ſua, ex cõſenſu tanquam ſibi in auxiliũ veniẽtes, vt hominem vita priuare poſſint; & ideo dictum eſt; Per peccatum mors. Iam hoc aduertite, imò qui ſani ſunt ſenſu aduertãt, quia ſoletis nos dicere Manichęos, quis noſtrum ſit Manichææ peſtis aſſertor; nos, qui nihil commune luci ad tenebras dicimus; an vos qui opus lucis, vt putatis, id eſt, mortẽ, opere tenebrarũ diabolo, id eſt peccato cõfunditis? D Niſi enim credideritis mortem & peccatum vtraque eſſe mala, & nullius horum authorem eſſe Deum, ſed diabolum delinquentibus inflixiſſe protoplaſtis; prorſus Manichæos adiuuaris, imò eſtis ſimiles Manichæis. Manichæus autem non credit, ſed catholicus dicẽti Paulo, quòd per vnum hominem peccatũ in- Rom. 5. trauit in mundũ, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Hæc eſt fides noſtra, fatemur incunctanter peccatum in paruulis, & per peccatũ mortem pertranſiſſe in omnes homines. Et paruuli natura homines ſunt. Quapropter quanti fuerint, omnes homines ſunt, quibus dum cõtigerit mori, propter peccatũ, quod in eis nõ actione, ſed vterina conceptione pertranſiit, moriuntur. Non enim morerẽtur, niſi cœno peccati necarentur. Per peccatum enim, vt ſępe eſt repetendum, mors, non ſine peccato; hac morte, ne in æternum pereãt, morte Domini redimuntur. Hoc cœno peccati quo naſcuntur ſqualidi, vt in regnum cælorum ingrediantur immaculati, immaculato per baptiſmum ſanguine Chriſti mundantur.

CAPVT III. AVDI & alterum, Dei ſapientiam inquirentem, & per illam verita-

veritatē mortalibus prædicantē. Audi aliter quidē quàm Dauid loquentem, ſed non aliter prophetantem: in vno vnico ſpiritu vera dicentē, quòd Adæ peccato & paruuli naſcendo premātur. Dauid enim inquit, vt ſuprà iam dictum eſt, Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea: *Pſal. 50.*
iſte ait in libro Eccleſiaſtico, Graue iugum ſuper filios Adā, à die exitus de ventre matris eorum vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. Quod eſt hoc graue iugū, niſi peccatū? Et quare dictum eſt iugum, niſi quia ex duobus Adam & Eua veniat, vel duorū premat & conterat colla, id eſt, maſculi & feminę, maiorum ſcilicet atque minorum, quia in vtroque ſexu iugū ſunt. Ideo ait generaliter, Graue iugum ſuper filios Adam. Dicendo ergo ſuper filios, ætates non diſcreuit vel ſexus, & comparando iugum peccato, propter Chriſtum, qui vt cæteri ex vſu coniugatorum natus non eſt; omnes cæteros eſſe peccatores æquauit. Hoc iugo, id eſt originali peccato reuincti maiores atque minores, vitium ex ipſo ortu tanquam aratrum trahimus quādiu ſumus in mortis corpore, cuius cupiditatis vomere proſcinditur, hoc eſt corrumpitur terra noſtra. Propter quod in libro Sapientiæ dictum puto, Corpus autem quod corrumpitur aggrauat animam. A cuius iugi labore & onere, vel aratri corruptione vt requieſcat, nemo ſoluitur propria voluntate & poteſtate, niſi ab illo iuſtè iudicante & indebitè miſerante, qui ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Quomodo verò ad eum vocati eant, ipſe oſtendit, dicens, Nemo venit ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum: pro iugo peccati aſpero & graui, quo carnaliter nati premuntur, vocatis tollendum ſuper ſe iugum ſuaue, & onus leue præcipit. Superius iam diximus, cur peccato iugum ſit comparatum, nunc ſpiritale Chriſti iugum & onus intelligere debemus, charitatem qua iubemur diligere Deum & proximum: quia in his duobus præceptis tanquam in iugo, lex omnis pendet & Prophetæ. Quid enim ſuauius ac lenius charitate, qua nos diligens Deus, per mortem filij ſui ex duobus populis Iudæis ſcilicet & gentibus vinculo gratiæ in vnitate fidei cōiugauit, & fecit vtraque vnum? Chriſti itaque iugum ceruices, quas prelſerat iugum peccati, ſuſpendit, nō premit, ad cælum leuans: quia charitas, ſine qua nemo promeretur Deum, nunquam cadit, & cooperit multitudinem peccatorum. Ipſa eſt etiam onus leue, quam qui habuerit, Deum portat, quia charitas Deus eſt. Ideo & Apoſtolus, Glorificate, inquit, & portate Deum in corpore veſtro. In hac vocatione ſunt & paruuli, qui æſtu nuntur in fide credentium, non obedientia voluntatis, ſed dilectione nimia charitatis. Propter quod in Pſalmis dictum eſt de ipſis, Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum. Super quos niſi fuerit dono gratiæ charitatis iugū ſuaue & onus leue Chriſti, requieſcere à labore & onere originalis iugi non poſſunt. Grauantur enim in labore & onere diuerſarum paſſionum, quas eos in lacte poſitos perpeti videmus & ſtupemus. Vexantur enim nonnunquam à dæmonibus diuerſis doloribus, & vulneribus cruciantur, multiſque, vt dixi, ærumnarum generibus affliguntur; & in his omnibus cùm quid patiantur, hoc dicere non poſſint, tamen pœnis ſe cruciari varijs quodammodo loquuntur, cùm aculeo pūcti dolorum, confuſos vocū eiulatus emittunt. Qui ſi minimè ſtimulo peccati protoplaſtorum percuſſi, ex quorum peccatrice carne peccati caro ſunt, patiūtur ſecundum errorem veſtrum, Deus qui talē fecit naturā, vt pœnalibus anima paſſionibus conuexetur, crudelis eſt, aut certè iniuſtus, vt innocētiam ſanctā & nullius penitus erroris obnoxiā tātis permittat vrgeri periculis, & in ipſis nonnunquā vita priuari. Quod niſi eos peccati originalis cauſa pati credideritis, ſine dubio Deum, qui valde bona omnia fecit, arguitis. Sed abſit vt ſit iniquus, inferens irā, imò iuſtus iudicia faciens. Pœna enim peccati eſt vt pœnis plectantur, non in actu, ſed ortu paruuli peccatores. Quia, Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea: &, Graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium: non ego fingens, ſed Prophetæ Dei ſpiritu veritatis ſancto acti dixerunt.

Eccl. 40. *Sap. 11.* *Matth. 11.* *Ioan. 6.* *Matth. 22.* *1 Cor. 13.* *1 Pet. 4.* *1 Ioan. 4.* *1 Cor. 6.* *Pſal. 67.* *Pſal. 50.* *Eccl. 40.*

CAPVT XIII.

AVDI & alium athletam fortiſſimum per omnia diaboli flagella tranſeuntē, & patientia ſua eius impatientiam ſuperantem, beatū Iob dico, quid ſpiritu Dei quo probatus & fortis eſt factus, de humanæ naturæ ſenſerit labe, etiam paruulos dicens à peccati ſordibus immunes eſſe nō poſſe, hoſque adducēdos in iudicium coram Deo, Homo, inquit, natus ex muliere, breuis vitæ, & plenus iracundia, & ſicut flos cùm floruerit, decidit, fugitq. vt vmbra, & nō permanet. Nónne etiā huius curā habuiſti, & hūc feciſti venire in iudiciū coram te? Quis enim erit mundus à ſorde? Nec vnus quidem, etiamſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram. Eſt ne aliquid dubitandum, tam clariſſima authoritate, paruulos peccati illuuie maculatos eſſe naſcētes? Cū enim dicit, Nónne etiam huius curam habuiſti, & nunc feciſti venire in iudicium coram te, ſtatim propter iudicia iuſtiſſima Dei cur in iudicium veniat, cauſam præcēdentem oſtendit. Quis enim, inquiens, mundus à ſorde? Ne vnus quidem eſt, etiamſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terrā. Id autē eſt propter peccati ſordē, quā trahit à peccante natura, qua naſcitur immundus in mundo. Hæc ſecundum Septuaginta interpretum editionē, quæ ex Græco in Latinū ſermonem verſa eſt, poſuimus. Audite apertius ad ſugillationem veſtram idipſum, qualiter ex Hebræo verbo ſit in Latinum tranſlatum. Quis, ait, poteſt facere mundū de immundo conceptum ſemine? Nónne tu qui ſolus es? Eſt ne deinceps contentio? Imò eſſe debet à vobis vlla contradictio? Audis de paruulo dici, Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine, nónne tu qui ſolus es? & adhuc dubitas baptiſmū Chriſti per gratiam habere, quod mundet in paruulo? Niſi enim eſſet immundus, non diceret, Quis poteſt facere mundum: ſed cùm addidit, de immundo conceptum ſemine; parentium ſordidatum dicit eſſe peccato: quorum ſunt immunda ſemina, non conditione naturæ, ſed præuaricantis vitio protoplaſti. Siue igitur Septuaginta ex Hebræo in Græco, ſiue alius ſimiliter ex Hebræo in Latino ſermone, vnum atque idem, & ſi mutatis verbis, non tamen veritate, paruulos peccati ſorde reos eſſe dixerunt. Quam enim iniuſtitiam, ſicut ſæpè pro diuerſitate propoſitarum à me cauſarū interrogaui, apud Deū dicitis, vt nulla exiſtēte cauſa ſecundum errorem veſtrum, ſicut ſuprà diximus dixiſſe Iob, paruulus breuis vitæ & plenus iracundia ſit; cùm quid ſit ira rationis vſu omnino neſciat: vel quare vt flos decidit, fugitque vt vmbra, & in vita multorum dierum ſiue annorum non permanet, ſicut nouimus multis contingere paruulis: vel cur eum ad iudicium venire coram ſe facit, cùm mandatū legis eius nō cognouerit faciēdum, nec contēpſerit volūtatem? Hoc vtique ſecundum vos, vt dixi, iniuſtè paruuli patiuntur à iuſto iudice, ſi nulla peccati contagione tenentur obnoxij. Sed quantalibet latitudine mendaciorum veſtrorum verbis muros hæreſi veſtræ circūquaque conſtruatis, veritas vincit: cuius aries impulſus gratiæ manibus, totū quaſſat & deſtruit, vnde repugnatis atque cōfiditis. Quia iuſtus Dominus nihil facit iniuſtum, & verax non poteſt eſſe mendax. Paruuli vtique, vt dicit Apoſtolus, natura filij iræ ſunt, Adæ ſcilicet parentis, ſicut ſæpe diximus, offenſione connexi. Non enim dicerentur filij irę, niſi iram, id eſt, peccatum primi plaſti, qui peccando Deum ad iram primus in genere noſtro prouocauit, traherent ſeminati. Ideo dictum eſt, Quis enim erit mundus à ſorde? Ne vnus quidem, etiam ſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram. Vel, ſicut dictum eſt alio modo, tamē idem; Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? Nónne tu qui ſolus es? Ob hanc igitur ſolam ſordem peccati quam trahit, non de coniugij bono, ſed de libidinis malo, paruulus breuis vitæ & plenus iracundiæ eſt. Decidit etiam vt flos, fugitque vt vmbra nec permanet, atque in iudicium coram Domino veniet iudicandus. Cui niſi baptiſmi gratia per Chriſtum ſubuenerit, diſperiet de populo Chriſtiano. Sicut lex periturum dixit paruulum de populo Iudæorū, niſi die circumciſus fuiſſet octauo. Scriptū eſt enim, Infans qui octauo die circumciſus non fuerit, diſperibit anima illa de populo ſuo. Dic igitur mihi, A quo facinore circumciſio paruulos liberat? Aut quare incircumciſi de populo Dei anima peribat, ſi nihil, vt de ſanaretur vel diſperiret, habebat? quin potius parēnbus eius, niſi circumciſus fuiſſet, debuit prætendi perditio, qui vſum obediētiæ & liberi habebant arbitrij, & non paruulo ignoranti bonum & malum. Sed eſto quòd parentes ob hanc negligentiam, quod ſcriptum non eſt, ſubeant perituri ſupplicia; nunquid damnatis illis, ſi incircumciſus mortuus fuerit paruulus, animę poterit interitum abolere? Deus enim locutus eſt, non homo, dicens, Infans qui octauo die circumciſus non fuerit, diſperiet anima illa de populo ſuo. Narrate ergo, ſi poteſtis, Dei iuſtitiam, in quā multum vos poſſe iactatis, imò totum poſſe naturæ viribus, cur diſperdat innocētiam incircumciſam, quid ſic circumcidi iubet, ſi nulla donantur circumciſione delicta? Reſpondetis planè, Iuſtus Deus in iudicando. Hæc enim ſoletis quaſi diligentes Deū dicere, ſed ore veſtro, corde autē mentiētes ei. Si itaq. iuſtus Deus in iudicando, rogo dic cauſam incircumciſi paruuli perituri

Iob 14. ſecundum 70. *Ibidem.* *Gen. 17.*

turi. Actualia certè nulla ſunt eius delicta. Quæ enim eſſe po- A terunt octo dierum? Trahere enim originale peccatum & propter hoc damnari, credere non vis. Vnde iniuſta Dei iudicia? Dic iam apertè, *Iniuſtus Deus & impius, vt damnet paruulum, quem damnabilis nulla cauſa præceſſit*. Nec enim aliud in cordis tui tenebris ſentire cognoſceris, ſi tamen incircumciſum iſte Dei lege fideli, perire paruulum credis. Aut ſi de vobis aliud ſentiendum eſt, iudicent orthodoxi.

CAP. V. SED more illo veſtro, veritatis videlicet luce deſerti atque refelliti, *Deus*, inquitis, *preſcius operum eius malorum quæ facturus erat ætate perfecta, periturum dixit de populo ſuo*. Itane Pelagiane inſane, Deus qui iuſtus eſt in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis, pro huiuſcemodi credendus eſt incircumciſum paruulum iudicare, vt tanquam factorẽ pro non factis ſceleribus puniat; tempus imputet quoddam vbi vita non vixerit, vbi velle & nolle non fuit voluntatis? Abſit hoc apud iudicem iuſtum, qui vnicuique vel obedienti vel contemnenti vſu liberę voluntatis, reddit ſecundum opera ſua: paruulo autem incircũciſo ſolũ pro delicto, quod eſt opus diaboli, quod ex Adam ſeminatus attraxit, & circumciſione fraudatus nõ caruit, hoc in paruulo Deus odit & punit; ita nunc fit & in populo B Chriſtiano. Circumciſio enim illa octaui diei, figuram reſurrectionis Dñi Saluatoris & gratiã baptiſmi geſtabat. Vos autẽ, & ſi paruuli baptizati non fuerint, vitam illã æternã promittitis, quia ſcilicet Chriſti eis gratiam baptizatis nihil auferre, conferre creditis nihil. Si enim intelligeretis quare dixerit Dominus, Non Matth. 9. opus eſt ſanis medicus, ſed malè habentibus; crederetis vtique, nõ eos ſanos, ſed vulneratos medico Saluatori ad ſtationem baptiſmi ſanandos offerri; nec habituros vitam, niſi ipſius qui eſt vita, manducauerint carnem, & ſanguinem biberint. Ipſe enim Ioan. 6. dixit, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis: & qui mãducat meam carnẽ, & bibit meum ſanguinem, habet vitã æternam. Quomodo igitur vitam regni cælorũ promittitis paruulis, non renatis ex aqua & Spiritu ſancto, non cibatis carne, neque potatis ſanguine Chriſti, qui fuſus eſt in remiſſionẽ peccatorũ? Ioan. 3. Eius enim edictũ eſt, Si quis renatus nõ fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum cælorũ. Intrare quippe C in regnum cælorũ non aliud eſt, quàm in vita beata viuere, quę permanet in ſecula ſeculorũ. Ecce nõ baptizatus, vitali etiã cibo poculóque priuatus, diuiditur à regno cælorum vbi fons viuentium permanet Chriſtus. Da mihi præter hunc alterum locum, vbi vitæ poſſit requies eſſe perennis. Primum enim locum fides catholicorum diuina authoritate regnum credidit eſſe cælorum, vnde, vt dixi, non baptizatus excipitur. Secundum, gehennam, vbi omnis apoſtata vel à Chriſti fide alienus, æterna ſupplicia Conſule Scholia. experietur. Tertium penitus ignoramus, imò nec eſſe in ſcripturis ſanctis inuenimus. Finge Pelagiane locum ex officina peruerſi dogmatis tui, vbi alieni à Chriſti gratia vitam requiei & gloriæ poſſidere paruuli poſſint. Dextera eſt iuſti iudicis ſedentis & ſiniſtra, regnum eſt & gehẽna, vita eſt & mors, iuſti & iniqui. In dextera igitur iuſti ſunt conſtituti, in ſiniſtra operarij iniquitatis. In regno requies baptizatorũ, in gehenna pœna incredulorum. Vita ad lætitiam gloriæ, mors ad fletum & ſtridorem dentium. Iuſti in regno patris cum Chriſto, iniqui in igne æterno parato diabolo, & angelis eius. Sed hoc dicens, non diuiſiones locorum multorum dedi, niſi duorum tantum, quoniam ad duo, regnum videlicet & gehennam, hæc omnia referuntur, D etiam ſi plura dicantur: dextera enim vita, iuſti, vel, ſicut dixi, addamus iuſtitia, ſanctitas, beatitudo, & cætera bona ad regni cælorum requiem referuntur. Siniſtra verò, id eſt, ij qui ſiniſtræ aſtabunt, iniqui, mors, iniuſtitia, doloſitas, impietas & quantalibet mala ad gehennæ tormenta, vbi mors quæ ſecunda dicitur non finitiua, ſed cruciatu durabilis erit. Qui baptizatus ergo non eſt, in iis quæ regni cælorum ſunt, non poteſt reperiri. Et ſi non ibi, quia verè non ibi, putáſne Pelagiane iam ſentis vbi, aut certè dic vbi?

CAPVT VI. RESPONDE more illo ſolito: *Dominus inquit, In domo pa-* Ioan. 14. *tris mei manſiones multæ ſunt. In his manſionibus, manſiones habẽt vitæ & refrigerij non baptizati paruuli*. Hiccine eſt putas ille tertius locus, quem fingẽdum ante paululum ex officina dogmatis tui popoſcerã? Percutiat hoc opus virga ſua ferrea Chriſtus, qua Pſal. 2. gentes hæreditatem ſuã & poſſeſſionẽ ſuã terminos terræ regit: quia probat vaſa miſericordiæ ſuæ, & reprobat contumeliæ, vt ſi manſerit inquaſſatum, permittat illic ſuſceptos veſtros, quibus ſine illo vitam promittitis paruulos habituros. Dic age, adeſto aſſertioni tuæ, refelle meam. Manſiones iſtas multas quas in A medium protuliſti de theſauris Euangeliorum, certũ eſt veritate dicente eſſe apud Deũ patrem. Sed quæro abs te, vtrũ ſint in regno cælorũ, an foris? Pater enim Deus in regno cælorũ eſt, & illic ſunt hæ vtique manſiones. Si verò in regno cælorũ nõ ſunt, ergo pater alienus eſt à regno cælorum: quia, vt dixit, vbi pater eſt, ibi & multæ ſunt manſiones. Quid dicis hæretice? Vnum elige ex duobus cuius partis defenſor exiſtere poſſis. In regno eſt pater & manſiones, an extra? Si dixeris, in regno: perdidiſti locum, quem multa fabricaueras arte paruulis. Non enim intrat in manſiones iſtas non baptizatus; quia qui dixit, In domo patris mei manſiones multæ ſunt: ipſe dixit, Qui non renatus Ioan. 3. fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum. Ecce virga fortis Chriſti, quoniam comminuit opus tuũ. Si autem dixeris, foris, attende quid reſpondeas Manichæo. Aliquo enim bello ſecundum te ſuperatus, ab aliquo pater exceptus eſt de regno cælorum, nec ad eum opus filij ſui pertinet baptiſmus paruulorum, nec ad ipſum etiam manſiones patris, ac per hoc diuiſum eſt regnum eorum. Chriſtus enim recipit baptizatos in regnum cælorum; pater non baptizatos in manſiones loci ſui. Ecce quales ſenſus imprægnata à diabolo B peperit hæreſis veſtra: ecce officina illa Pelagiana, ſiue Celeſtiana, de qua nimium docti & acutuli ad interitum proceſſiſtis, qualem locum miſeris paruulis fabricauit, vt & pater videatur regno excluſus, & Chriſtus è manſionibus patris? Quid deinceps à vobis decepti facient paruuli, quos catholica ratio ſine medico Chriſto in manſiones patris vobis docentibus non ſinit introire? Quibus dum abſque Chriſto promittitis vitam, aufertis vitam: dum ſanos pollicitatione ad mortem perducitis; dum ſpondetis requiem, præcipitatis in gehennam. Manſiones igitur iſtæ apud patrem non ſunt diuiſæ cellulis ad habitandum iuſtis, ſed coniuncta charitate honorum præmia meritorum, quæ ſunt in regno cælorum, quod eſt indiuiſum in poſſeſſionem vnicæ concordiæ deitatis, patris & filij & Spiritus ſancti: & non eſt vt quoddam grande palatium vnde concludi aut excludi poſſit: nec terminũ habet quomodo regnum terræ, vt vltrà regnandi non habeat poteſtatẽ. Ipſe enim qui implet omnia & excedit omnia, pater & filius & ſpiritus ſanctus, C Deus vnus eſt, omnia in omnibus, vnũ potẽs atque omnia potens, cuius regni finis non eſt. Magnus enim Dominus & lau- Pſal. 47. dabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis; & regnũ eius regnum omnium ſeculorũ, & dominatio eius in omni generatione & progenie. In parte verò gloriæ ſanctorum & beatitudinis vitæ æternæ diuiſum à gehenna dici tantum poteſt, vnde impij & peccatores omniſque non baptizatus eſt ſeparatus, & parti gehennæ eſt mancipatus; Dei autem potentia non in parte eſt, & in parte non eſt, quia & ſanctorum requiei & peccatorum damnationi ipſe regnat in ſecula ſeculorum.

SINITE itaque paruulos venire ad Chriſtum vitam, vt eis CAPVT VII. perditam per Adam medicina ſua redonet vitam. Venit enim non inaniter quærere & ſaluare quod perierat. Vos videbat præſcientia ſua futuros hæreticos, voſque increpabat in Apoſtolis ſuis dicens, Sinite infantes venire ad me, & nolite eos prohi- Mat. 19. bere: talium eſt enim regnum cælorum. Talium, ad comparationem videlicet ad ſe venientium dixit, non omnium paruulorum generaliter, etiam & qui in eo renati non ſunt: ideo, inquit, Sinite paruulos venire ad me, id eſt, nolite eos credere me Luc. 18. non indigere, nõ enim poſſunt venire in regnum patris mei niſi D per me. Denique ait, Ego ſum via, veritas & vita; nemo venit ad Ioan. 14. patrem, niſi per me. Quomodo eos ergo non baptizatos in domo manſionum patris manſuros creditis, cùm nemo vadat ad patrem, niſi per Chriſtũ, qui via eſt; nemo æternam habeat vitã, nec maneat in veritate, niſi per ipſum qui vita eſt & veritas? Sine me, inquit, nihil poteſtis facere. Nam ſicut nemo venit ad patrẽ, Ioan. 15. niſi per Chriſtum, ſic nemo ſaluandus venit ad Chriſtum, niſi attrahente patre. Ipſe enim dixit, Nemo venit ad me, niſi pater Ioan. 6. qui miſit me, traxerit eum. Et venire ad patrem & filium nemo poteſt, niſi operante Spiritu ſancto patris & filij, qui vbi vult ſpirat, & gratiam diuidit ſingulis pro vt vult: quam gratiam non à ſe diſſociatam, ſed indiuiſa manu atque potentia in homine tota vnus Deus & trinitas operatur. Quiſquis ergo opus in ſe nõ habet trinitatis, id eſt, baptiſmum ſalutarem: æternam vitam cum viuentibus ſanctis in regno cælorum non poteſt adipiſci. Baptiſmus enim Chriſti opus eſt trinitatis, quia ipſe eſt, dicente apoſtolo Paulo, plenitudo diuinitatis; & non eſt, ſicut & Pe- Col. 2. trus dicit in Actibus Apoſtolorum, in aliquo alio ſalus. Nec Act. 4. enim nomen aliud datum eſt ſub cælo hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Ecce princeps Apoſtolorum Petrus

in veri-

in veritate loquitur veritatem, in nullo alio nomine hominibus A datam ſub cęlo ſalutem, niſi in Chriſto. Tu in mendacio da nomen aliud quod ſaluare poſſit paruulos, minimè in Chriſti nomine, qui eſt, vt dixi, plenitudo diuinitatis, baptizatos. Quiſquis enim in Chriſto tingitur, in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, quod eſt plenitudo diuinitatis in remiſſionem peccatorum, ſalutis gratia baptizatur.

CAPVT VIII. *In remiſſionē peccatorum quomodo dicant Pelagiani paruulos baptizari.*

ET *nos*, inquies, *ſicut aliquoties à vobis audiuimus, in remiſſionem peccatorū, tam maiores ætate quàm paruulos baptizamus.* Et cùm vobis ita contradictum fuerit à nobis, ergo eſt peccatū in paruulis, quod eis in ſacro baptiſmate remittatur; reſpondetis, *Nullum; tantùm in adoptionem filiorum baptizantur. Habet enim in eis gratia quod adoptet, non habet vnde quod diluat: propter ſolam verò ſymboli formulam, vt tradita conſuetudo ſeruetur, tinguntur in remiſſionem peccatorum. Maiores autem propter quod vſu liberi arbitrij peccata contrahere potuerunt, in remiſſionem peccatorum baptizantur.* O cæca veſtrorum ſenſuum corda! O magiſterium quod obuoluitur mortali nebula vobis diabolus propinauit! Quis hæc catholicorum ſapientiſſimus ferat? Quis vos non horreat potius nominare, quàm cernere vt verbum Dei fidele in parte veri, & in parte mendacij eſſe prædicetis: id eſt, in maioribus verax, quia verè in remiſſionem peccatorum baptizantur: in paruulis autem mendax, B quia ſic in remiſſionem peccatorum, vt non in remiſſionem peccatorū tinguntur. Quando iam vel quid à vobis dicitur verū, aut dicetur, cùm in illo loco, vbi veritas Chriſtus in Spiritu ſancto baptizās omnes curat ad ſe veniētes peccati vulnere ſauciatos, Deo mēdacium dicere non timetis? Verba namq. Dei ſunt ſymboli verba, non fefellit Deus tradens per Apoſtolos ſuos Eccleſiæ ſuæ ſanctæ catholicæ, credētes in remiſſionem peccatorū baptizari. Vt quid enim iuſſit in remiſſionē peccatorū, ſi non facit verè remiſſionē? Imò ideò iuſſit, quia facit. Eſt enim Deus verax, om-

Pſal. 115. nis autē homo mendax. Omnino in remiſſionem peccatorum baptizantur & paruuli, alioquin non habebunt in regno cælorū vitam. Dimittitur enim eis regeneratione ſpiritali, quod traxerunt, vt ſępe dixi, ex Adam generatione carnali. Stulte hæretice, reſpice ad Ieſum, qui propterea vocatus eſt Ieſus, id eſt, Salua-

Matth. 1. tor: quia ſic dicit Euangeliſta, Ipſe ſaluum faciet populū ſuum

Matth. 9. à peccatis eorū. Attende edictū eius, Non opus eſt ſanis medicus, C ſed malè habētibus; & aduerſus eum falſum de paruulis dicere conticeſce, qui eis potū non ſanis, ſed ægrotantibus baptiſmum in ſuo ſanguine procurauit, qui propterea catechizātur & exufflantur ac baptizantur, vt princeps huius mundi diabolus ex eis foras mittatur. Aut ſi non in illis diabolus exufflatur, cuius opere, id eſt, vitio peccati per Adam tenentur obnoxij, dicite cur imagini Dei fit iniuria? Verùm, opinor, quòd eis baptiſmo veſtro baptizandis minimè exuffletis, ne nō imagini Dei, ſed diabolo faciatis iniuriam. Aut ſi exufflatis nullum, vt putatis, crimē habentibus, quem in eis vrgeatis dicite. Exufflatur ergo & increpatur in eis in catholica Eccleſia opus diaboli, non quod ipſi ſunt, ſed quod in ipſis eſt. Ipſi enim quòd homines, opus Dei ſunt: quod verò in ipſis eſt peccatum, opus diaboli eſt, hoc eſt, quod in illis odit Deus, nō ipſos opus ſuum. Ob hoc ſi indebita gratia eius per baptiſmum mundati non fuerint, penitus Chriſtianorū vitam non habebūt, & in regnū cælorū non ingredientur; erunt autem illic vbi circumciſi paruuli Iudæorum. Duas ſanè fides & duo baptiſmata vos habere, ſi ipſi in tenebris ambulantes non cognoſcitis, catholicorū nullus ignorat. Alia enim D fide, vt ſuperius oſtendi, vobis dicētibus, baptizatis ætate maiores; alia paruulos, cùm ſcilicet verbum eos in remiſſionem peccatorū baptizatos percipere corde non credatis. Nos verò anathematizantes vos, Paulum in quo locutus eſt Chriſtus, auſcul-

Eph. 4. tamus prædicantem & ſequimur, qui vnum corpus & vnum ſpiritum eſſe dixit Eccleſiæ catholicæ in Chriſto, vnam fidem, vnum baptiſmum, vnum Deum & patrem omnium, qui ſuper omnes & per omnia, & in omnibus nobis.

HYPOGNOSTICΩN
CONTRA PELAGIANOS ET CELESTIANOS LIBER SEXTVS.

CAP. I.

LICET latiùs de Gratia & Libero arbitrio ſuperius diſputatum ſit, tamē addere etiam nonnihil quàm maximè huic operi oportet, vt & veſtra calumnia quam nobis obijcere ſoletis, per illuminationem gratiæ Saluatoris reuincatur, imò refutetur, & noſtræ fidei

A integritas comprobetur. Credere quippè nos vel prædicare ſuggillatis, quia cum lege Dei & Prophetis, cum Euangelio Chriſti eiuſque Apoſtolis prædeſtinationem dicimus, eò *quòd Deus quoſdam hominum ſic prædeſtinet ad vitam regni cælorum, vt ſi nolint orare, aut ieiunare, aut in omni opere diuino vigiles eſſe, eos omnino perire non poſſe, nec prorſus debere ſui eſſe ſolicitos, quos Deus quia voluit, ſemel iam eligendo prædeſtinauit ad vitam: quoſdam verò ſic prædeſtinauit in gehennæ pœnam, vt etiam ſi credere velint, ſi ieiuniis, & orationibus omnique ſe voluntati diuinæ ſubiecerint, in his Deum non delectari, & vitam illis æternam in toto dari non poſſe, ſic electione prædeſtinatos eſſe vt pereant. Deum nos taliter operantem perſonarum eſſe acceptorem dicere.* Non miramur vos de nobis, id eſt, homines de hominibus falſa poſſe confingere, cùm videamus vos ſic à diabolo eſſe faſcinatos, vt ſcripturas ſanctas & veridicas, ad voluntatis veſtræ intellectum mutare nitamini, fidem Chriſti Apoſtolorum prædicatione fundatam euertere, falſum dogma veſtrum anteponere veritati. Hinc eſt vtique, vt non poſſitis agnoſcere veritatem; imò hinc eſt, vt corrupti & abominabiles facti ſitis in voluntatibus veſtris. Inclinate igitur aliquantulum patienter aurem B cordis veſtri, & qualiter myſterium prædeſtinationis credamus, qualiterue prædicemus, audite. Animoſitatem etiā contradicendi diuinis eloquiis deponite. Poteſtis enim dono Dei veritatem facilè reperire vel agnoſcere, ſi contentioſi diſciplinæ ſilentio eſſe deſtiteritis. Prius ergo ipſum nomen prędeſtinationis quid indicet, exponamus: deinde eſſe apud Deū, qui ſine acceptione perſonarum eſt, prædeſtinationem diuinarum ſcripturarum authoritate probabimus.

CAPVT II. *Prædeſtinatio & præſcientia.*

PRÆDESTINATIO quippe à præuidendo & præueniendo vel præordinando futurum aliquid dicitur: & ideo Deus cui præſcientia non accidēs eſt, ſed eſſentia, fuit ſemper & eſt. Quicunque antequā fit, ſic præſcit, prædeſtinat, & propterea prædeſtinat, quia quale futurū ſit, præſcit. Ideo & Apoſtolus, Nā quos *Rom. 8.* præſciuit, inquit, & prædeſtinauit. Sed non omne quod pręſcit, prædeſtinat; mala enim tantum præſcit, & non prędeſtinat. Bona verò & præſcit & prædeſtinat. Quod ergo bonum eſt præſcientia prædeſtinat, id eſt, priuſquam ſit in re præordinat. Hoc cū ipſo authore eſſe cœperit, vocat, ordinat, & diſponit. Vnde & ſe- C quitur, Nā quos prædeſtinauit, hos & vocauit; & quos vocauit, illos & iuſtificauit; quos autē iuſtificauit, illos & glorificauit. Iā igitur apertius diſſeramus quod loquimur, quomodo erga humanum genus præſcientia ſua & prædeſtinatione Deus generaliter, in quo iniquitas nō eſt, vtatur. Maſſæ itaque humani generis, quæ in Adam & Eua præuaricatione dānabilis mortaliſque facta eſt, non cōditione diuina generaliter, ſed ex debito pœna cruciatuſque gehennæ debetur; venia verò non merito, ſed Dei iuſti iudicis miſericordiæ largitate confertur. Quia verò iuſtus & miſericors Dominus Deus præſciuſque futurorum, ex hac damnabili maſſa non perſonarum acceptione, ſed iudicio æquitatis ſuæ irreprehenſibili, quos pręſcit miſericordia gratuita pręparat, id eſt, prędeſtinat ad æternam vitam; cęteros autem pœna, vt prædixi, debita punit, quos ideo punit, quia quid eſſent futuri præſciuit: non tamen ipſe fecit puniendos vel prædeſtinauit, ſed tantum, vt dixi, in damnabili maſſa præſciuit.

CAPVT III.

QVÒD ſi à me quæris ſcire, cur duos ita differentes fecit Deus, ſi perſonarum acceptor nō eſt, quia generaliter, aut punire debet iuſtitia, aut miſericordia liberare, contende cum Paulo; D imò ſi audes, argue Paulum, qui dixit Chriſto in ſe loquente, O homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmē- *Rom. 9.* tum ei qui ſe finxit, vt quid me ſic feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Ego autem hoc dico quod dixi, quia quicquid Deus agit, miſericorditer, iuſtè ſanctèque facit, quia ſolus ipſe præſciendo ſcit quod homo neſciendo neſcit. Quis enim cognouit ſenſum Domini? Quis inſtruxit eum? *Rom. 11.* Aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Aut quis dicit ei quid feciſti? Non poteſt tantū iuſtus dici Deus aut ſolùm miſericors, ſed iuſtus & miſericors. Sic legimus, ſic credimus. Propterea quando illi cum Dauid miſeri- *Pſal. 100.* cordiam & iudicium cantamus, cantamus metuentes: non interrogamus quæ ſit voluntas eius de iudicio & miſericordia conquirentes. Quòd ſi adhuc animoſitati tuæ, qua contentionis curru raptus per quæſtionum campos inanis efferteris, hæc minimè reſponſa ſufficiunt; audi & alia quæ de altitudine diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, expauentes incomprehenſibilia iudicia eius & inueſtigabiles vias eius, ſola tantum fidei cōſideratione proferimus: quia ſi ſcrutari voluerimus ſecre-

tum Dei, quod iuſtitiæ ipſius ſolius notum eſt, comprehendere
Pſal. 63. non valemus, & impletur in nobis quod ſcriptũ eſt, Defecerunt
ſcrutantes ſcrutinio. Quare? Quia accedit, inquit, homo ad cor
altum, & exaltabitur Deus. Si fortè cùm ſitis reprehẽſibiles, iu-
diciorum Dei eſſe vos comprehenſibiles iactatis, melius ſcilicet
Deo placentes quàm Paulus apoſtolus, qui eſſe incomprehẽſi-
bilia per ſpiritum eius iudicia prædicauit; perpẽdite itaque quo
iudicio dictum eſt à Paulo & Barnaba prædicantibus verbum
Act. 14. Dei in Lyſtris, In præteritis generationibus dimiſit omnes
gentes ingredi vias ſuas, vt in idololatria ſimulachrorum peri-
rent, & vnam tantum gentem, id eſt, Iacob elegit ſibi Do-
minus, & Iſraël in poſſeſſionem ſibi: cui ſoli vtique legem
ad cognoſcendum ſe, poſtpoſitis, vt dixi, cæteris generationi-
bus dedit: vel cur iterum amiſſio facta eſt Iudæorum, vt mun-
di fieret reconciliatio, id eſt, omnium gentium, ſicut dicit Apo-
Rom. 11. ſtolus, Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ
aſſumptio niſi vita ex mortuis? Quaſi impoſſibile erat Deo
omnipotenti vno tempore vniuerſo mundo legem dare, ſalutem
gratiæ Chriſti conferre, vel, vt ita dicam, ab initio lapſus Adæ
id agere, quod diuerſitate temporum fieri eius arbitrio cedit.
Docete etiam quare miſſo à Spiritu ſancto Paulo & Barnaba
Act. 16. portare nomẽ Domini ſalutis cauſa in gentibus, cùm tranſirent
prædicantes Phrygiam & Galatiæ regionem, vetiti ſunt à Spiri-
tu ſancto loqui verbum Dei in Aſia? Et cùm veniſſent in My-
ſiã volentes ire in Bithyniã, nõ permiſit eos, inquit, ſpiritus Ieſu.

CAPUT XIII.

SCIEBAT, inquies, *Deus quia credituri non eſſent, & ideo non eos ire permiſit ad loquẽdum verbum Dei*. Stulte, Deus eſt qui
Pſal. 58. iuſtificat impium, non præueniens humana voluntate, ſed ipſe
præueniens hominis voluntatẽ miſericordia ſua. Deus enim, in-
quit, meus, miſericordia eius præueniet me. Audi & aliũ Prophe-
Hier. 17. tam dicentem, Conuerte me Domine, & conuertar; ſana me
Rom. 3. Domine, & ſanabor. Vnde Apoſtolus, Iuſtificati, inquit, gratis
per gratiam ipſius per redemptionẽ, quæ eſt in Chriſto Ieſu: au-
di, gratis, & tace de meritis. Nunquid prohibitio iſta ſancti Spi-
ritus aliud oſtendit, quàm verbũ Domini Ieſu dicentis in Euan-
Ioan. 3. gelio, Spiritus vbi vult ſpirat? Hinc cogita, hinc pande aliquid
quare ſpirat vbi vult, & non vbique? Dicite etiam, quare prædi-
cantibus prædictis Paulo & Barnaba apud Antiochiam Piſidiæ
Iudæis ac gentibus ſalutem, nullus credidit, niſi quos exinde
Dominus præordinauit vt crederent? Sic enim de ipſis pagina
Act. 13. ſancta teſtatur, Et crediderunt, inquit, quotquot erant præordi-
nati ad vitam æternam, hoc eſt, prædeſtinati. Ecce in omnibus
quæ ex authoritate diuina protulimus, habes miſericordiam &
Rom. 2. iudicium: & certum eſt, quia perſonarum acceptor non eſt
Deus, nec cuiuſquam perſonam reuereretur. Deſcende ergo ſi
vales in profundum miſericordiæ Dei, aſcende ſi ſufficis in alti-
tudinem iuſtitiæ iudicij eius, deſcende in longitudinem & lati-
tudinem inueſtigabilium viarum eius, & ſi liquidò penetraue-
ris, hæc nobis tam metuenda & incomprehenſibilia ſecreta, de
Rom. 11. quibus Paulus expauit, ipſe intrepidus pande. Si autem, vt ſu-
perius dixi, iactatus curru inanium quæſtionum cadis in fluctus
vanæ contentionis, & velut nauis deſerta gubernaculo per di-
uerſa & incognita litora volueris, nec prorſus ibi proſperè na-
uigare potes: reuertere & ſede in portu fidei catholicæ, vbi te
nulla poſſit fluctuoſæ curioſitatis tempeſtas turbare vel merge-
re. Quantumlibet enim ſcire coneris, iudicia Dei comprehen-
1 Cor. 2. dere non vales, nec valebis: quia ſicut nemo ſcit hominum quæ
ſunt hominis, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt; ita quæ Dei ſunt, ne-
mo ſcit niſi ſpiritus Dei. Si qua ergo attingere valuerimus, non
noſtra ſolertia, ſed dono Spiritus ſancti reuelata eſſe debemus
agnoſcere. Si autem ſcire non datur quod ſupra nos eſt, nec à
noſtra puſillanimitate quæratur. Præceptum eſt enim à ſcriptu-
Eccl. 3. ra ſancta, Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fue-
Rom. 11. ris in vanitate. Et, Altum ſapere noli, ſed time. Timendum eſt
prorſus & venerãdum profundum Dei, quod nos ritè fatemur
Sap. 11. inueſtigare non poſſe. Omnia, inquit, in menſura & numero &
pondere conſtituiſti Domine. Quis igitur hanc menſuram, hũc
numerum, & hoc pondus Dei ſufficit comprehendere, vt con-
ſtitutiones eius vniuerſas in his tribus definitionibus valeat e-
narrare? In mẽſura puto quòd conſtet qualitas, in numero quã-
titas, in pondere ratio peræquata. Sed hæc tria, id eſt, qualitas &
quantitas & ratio peræquata, in iudicio & miſericordia Dei cõ-
ſtant; quia in his duobus terminis ſanctis concluſa ſunt, in qui-
bus per hæc mundum conſtituit, gubernat, & iudicaturus eſt.
In his Deus iudex iuſtus comprehendi non poteſt, nec poteſt
reprehendi. Omnia ergo quæ ſuperius diximus, vel dicemus, in
clauſtro horum trium nobis abſcondita nunc latent: quæ ſolis

A clauibus iudicij & miſericordiæ Dei tunc reſerabũtur, vt ſcian-
tur, quando in aduentu Domini illuminabũtur abſcondita te- 1 Cor. 4.
nebrarum, & reuelabuntur conſilia cordium, vt ſit laus vnicui-
que à Deo vel pœna. Oportet igitur vt ad ea quæ ſuperius diſ-
putare cœpimus, reuertamur.

DIXIMUS nãque de damnabili humani generis maſſa Deũ Cap. V.
præſciſſe miſericordia, non meritis, quos & electione gratiæ
prædeſtinauit ad vitam: Cæteros verò, qui iudicio iuſtitiæ eius
ab hac gratia efficiuntur expertes, præſciſſe tantum vitio pro-
prio perituros, non vt perirent prædeſtinaſſe. Sed, vt dixi, quos
in operibus impietatis & mortis præſciuit, non præordinauit,
nec impulit, in quibus Deum prouocantes ad iracundiam, ſa-
lutis fidem aut prædicatam ſibi accipere nolunt, aut Deo iudice
non poſſunt, vel accepta malè vtuntur, & ob hoc traduntur in
reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non conueniunt; his pœ-
nam prædeſtinatam eſſe ritè fatemur. Quod vt probare valea-
mus, ſolum reor ad exemplum ſufficere Iudam. Hunc enim
Deus cùm præſciſſet in vitiis propriæ voluntatis peſſimum fore,
id eſt, electione diſcipulatus ſui bene à Chriſto conferenda malè
vſurum, & auaritia ardentem pretio Iudæis Dominum traditu-
B rum: pœnam ei prędeſtinauit ex merito, dicente per Dauid Spi-
ritu ſancto, Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris Pſal. 108.
& doloſi ſuper me apertum eſt, id eſt, Iudæ vel Iudæorum in
Chriſtum. Iudæ, cùm dicit, Quid vultis mihi date, & ego vobis Matth. 26.
eum tradam? Et poſt pecuniæ ſponſionem dans ſignum tradi-
tionis, Quemcunque, inquit, oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eũ.
Ideo ſuper me, ait, apertum eſt. Cùm enim ſignũ dedit, ore do-
loſo aperuit quẽ tenerent. Iudæi quoque cùm eũ volentes dolo
perdere, vt Euangelium pandit, clamauerunt dicentes: Crucifige Ioan. 19.
crucifige eum. Et poſt puſillum ſequitur: Conſtitue ſuper eum
peccatorem, id eſt, ſuper Iudam, & diabolus ſtet à dextris eius.
Cùm iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in pecca-
tum. Fiant dies eius pauci, & epiſcopatum eius accipiat alter. Eſt
poſt cætera quę de eo ſequuntur: Pro eo, inquit, quòd non ſit re-
cordatus facere miſericordiã: Et perſecutus eſt hominẽ pauperẽ
& egenum, & compunctum corde morti tradidit; & ſequen-
tia reliqua quæ in eius prædicta ſunt perſona. Nam ſicut narrat
liber actuum Apoſtolorum, de eo prædicta & in ipſo completa
eſſe, ſanctus probat apoſtolus Petrus, cùm loco eius vnum ex
his qui cum Apoſtolis congregati erant, propter teſtimonium
C reſurrectionis Ieſu Chriſti ſubrogari oportere denũciat, dicens:
Viri fratres, oportet impleri ſcripturam quam Spiritus ſanctus Act. 1.
prædixit per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui compre-
henderunt Ieſum, qui connumeratus erat in nobis, & ſortitus
eſt ſortem miniſterij huius. Et hic quidem poſſedit agrum de
mercede iniquitatis, & ſuſpenſus crepuit medius, & diffuſa ſunt
omnia viſcera eius. Notum autem factum eſt omnibus habi-
tantibus Hieruſalem, ita vt appellaretur ager ille lingua eorum
Acheldemah, hoc eſt, ager ſanguinis. Scriptum eſt enim in li-
bro Pſalmorum, Fiat commoratio eius deſerta, & non ſit qui Pſal. 68.
inhabitet in ea, & epiſcopatum eius accipiat alter. Et poſt pauca
ſequentia: Statuerunt, inquit, duos, Ioſeph qui vocabatur Barſa-
bas, qui cognominabatur Iuſtus, & Mathiam: & orantes dixe-
runt, Tu Domine, qui corda hominum noſti, oſtende quem ele-
geris ex his duobus vnum, accipere locum miniſterij huius &
apoſtolatus, de quo præuaricatus eſt Iudas, vt abiret in locum
ſuum, & cætera. Vbi ergo commemoratio operum eius malo-
rum à ſancto fit Spiritu in pſalmis: priuſquã eſſet, pręſcitus eſt,
nõ factus, quòd talis aduerſus filium Dei futurus eſſet. Si enim
D factus eſſet, inculpabilis eſſet, & Dei opificio reputaretur, non
Iudæ; iniuſtè etiam in eum prolata damnatio eſſet. Sed abſit
hoc à ſummo bono iudice, authore omnium bonorum Deo,
damnatore verò cunctorum malorum; quia mala Iudæ, vt præ-
dixi, præſciuit, non fecit: & tamen in quibus præſciuit, iudicio
iuſto tradens eum in reprobum ſenſum, vt impleret permiſit.
Et ideo permiſit, quia per Spiritum ſanctum eum periturũ antè
prædixit. Quia ſicut Chriſtum oportebat pati per Iudam, præ-
cinente per Prophetas ſancto Spiritu: ita oportebat Iudam per-
ire eodem ſancto Spiritu prædicente: de eo enim dictum eſt,
Nemo periit, niſi filius perditionis. Nam pœnam illi prædeſti- Ioan. 17.
natam pro malis ſuis, in quibus, vt ſæpè dixi, præſcitus eſt tan-
tum, non prædeſtinatus, illic planè agnoſcimus, vbi de eo dicitur
ab apoſtolo Petro, Vt iret in locum ſuum, tranſlato ſcilicet in Act. 1.
alterum honore epiſcopatus eius. Vel certè vbi legitur, quòd
damnatus ſit antequam natus, ſecundum id quod diſputatione
prędiximus. Talis ergo periturorum omnium cauſa eſt, licet cul-
pa ſit à culpa diſſimilis.

VERUM

CAPVT VI. VERVM autem eſſe quod diximus, licet plenè ſit diſputatum, id eſt, perituris pœnam eſſe prædeſtinatam, audi Petrum apoſtolum, cùm futuros eſſe pſeudoprophetas & magiſtros mendaces & apoſtatas in Eccleſia dicit, ſicut fuerunt in populo

1 Pet. 2. veteri, Quibus iudicium, inquit, iam olim non ceſſat, & perditio eorũ non dormitat. Item Iudas apoſtolus, Subintroierunt, ait, quidam homines, qui olim præſcripti ſunt in hoc iudiciũ impij, Domini noſtri gratiam transferentes in luxuriam, & ſolùm dominatorem & Dominum Ieſum negantes Chriſtum. Et

Matth. 25. Dominus in Euangelio peccatoribus, Ite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Prædeſtinatis autẽ, Venite benedicti patris mei, percipite regnum paratum vobis ab origine mundi, id eſt, prædeſtinatum. Tenenda eſt igitur inconcuſsè huius diſputationis regula, quæ diuinis teſtimoniis claruit, peccatores in malis propriis antequam eſſent in mundo, præſcitos eſſe tantùm, non prædeſtinatos; pœnam autẽ eis eſſe prædeſtinatam ſecundum quod præſciti ſunt. Paruulos quoque non renatos ex aqua & Spiritu ſancto, prædeſtinatę pœnæ eſſe obnoxios; qui præſciti ſunt non propriis voluntatibus, quorum nullæ vel bonæ vel malæ ſunt, niſi tantum in Adæ peccato, quod traxerunt naſcentes, & in hoc manentes, ſoluerunt tempus vitæ præſentis. Quid enim de his iudicium iuſtitiæ faciat, quibus miſericordia non ſubuenit, qui pura fide credit di-

Ioan. 6. centi Domino, Qui non manducat carnem meam, & bibit meũ ſanguinem, non habebit in ſe vitam; intelligit, & à contentione recedit. Qui verò ſecundum propoſitum Dei viuunt, præſcitos eſſe & prædeſtinatos electione gratuitæ gratiæ eius, & regnum eis cælorum eſſe prædeſtinatum, ſine dubitatione dicendũ eſt. Hoc enim apoſtolus Paulus probat, cùm ante eos prædeſtinatos & electos eſſe teſtatur, quàm mundus conſtitueretur. Scri-

Ephes. 1. bens enim Epheſiis dicit, Sicut elegit nos in ipſo, id eſt in Chriſto, ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in cõſpectu eius in charitate, qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum. Taceat humana lingua, nec prorſus in prædeſtinatione de meritis extollatur. Attende dictum, ante mundi conſtitutionem. Diuinæ voluntatis eſt hoc donum, non humanæ fragilitatis meritum. Denique attende quid ſequatur: In quo habemus, ait, redemptionem per ſanguinem eius remiſſionem peccatorum ſecundùm diuitias gratiæ eius, quæ ſuperabundauit in nobis in omni ſapientia & prudentia, vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuę, ſecundum beneplacitum eius quod propoſuit in eo, in diſpenſationem plenitudinis temporum inſtaurare omnia in Chriſto quæ in cælis, & quæ in terra ſunt in ipſo. In quo etiam ſumus prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius, qui ſperauimus in Chriſto. Audi, ſecundum diuitias, inquit, gratiæ eius quæ ſuperabundauit in nobis, id eſt, qua præuenit nos, inquit, vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ. Audi, qui omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ; nunquid meæ vel tuæ, aut alterius, vt meritis cõſtet? Abſit, ſed ſuæ, qua etiam in his quos prædeſtinauit opera bona præparat voluntatis, vt in his ambulent, ſecundum quod idem

Ephes. 2. in eadem epiſtola dicit, Gratia enim eſtis ſaluati per fidẽ, & hoc non ex vobis; Dei enim donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Audi, in operibus bonis quæ præparauit Deus. Et ſi quid te boni poſſe vides, age gratias præparanti quod potes, non propriæ voluntati: quia omnino ſine illo nihil potes, qui dixit, Sine me

Ioan. 15. nihil poteſtis facere.

CAPVT VII. NOLITE itaque putare quòd hæc & huiuſmodi dicentes, liberum voluntatis amputemus arbitrium, cùm tamen conſtet ea quæ loquimur, ex authoritate diuina pendere; vel vt nobis calumniam obiicitis, quòd operari bona, & oportere eſſe in Dei propoſito ſolicitos prohibeamus. Quin potius, qui ſe dono gratiæ ad Dei miſericordiam ſentiunt peruenire, hortamur oportere incumbere orationibus, obſecrationibus, ieiuniis, vigiliis, omnique operi voluntatis diuinæ. Prædeſtinatis enim dicit Apoſtolus, cùm tamen generale ſit quod illis dicitur à Chriſto prædeſtinato ſecundum carnem ex ſemine Dauid, prædeſtinate autem ſecundum potentiam Dei patris cum patre & Spiritu

Matth. 26. ſancto, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Item, Vigi-

Luca 21. late in omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Item, Con-

Luca 13. tendite intrare per anguſtam portam. Item, Vos amici mei eſtis,

Ioan. 15. ſi feceritis quæ præcipio vobis. Et multa alia, quæ longum eſt enarrare. Sed, vt ſuperius nominaui, qui eis dixit, Sine me nihil *Ibidem.* poteſtis facere, per ipſum quæ iubentur facere poſſunt. Huiuſmodi in Chriſto eſſe electos Dei, ait Apoſtolus, in quo prædeſtinati ſunt ſecundum propoſitum eius qui omnia operatur. Intellige dictum, qui omnia operatur, & crede opus eſſe Dei, opera eorum qui ambulant ſecundum propoſitum Dei. Qui ergo abſque prædeſtinationis gratia ſunt, id eſt alieni à propoſito Dei, & perdurant in operibus malis, ſi etiam ex hac vita migrauerint, nos eos dicimus vt pereant, non vt vos putatis, ita à Deo omnium opifice ordinatos vt perirent, tanquam ipſe illis mores malæ vitæ creauerit, ipſe ad omne opus mortis inuitos præcipitauerit. Abſit a diuino propoſito. Non enim volens eſt iniquitatem Deus, *Pſal. 5.* nec mandauit cuiquam impiè agere, nec alicui dedit laxamentũ *Sap. 1.* peccandi. Fecit enim vt eſſent omnia, & ſanabiles nationes or- *Sap. 2.* bis terrarum. Inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Imitantur ergo illum qui ſunt ex parte illius. Nec dicimus, vt fingitis, *& ſi credere velint vel bonis operibus Dei vacare, Deum hæc illis nolle præſtare*; cùm huiuſmodi velle Dei ſit donũ. Si ergo ex Deo eſt quod volũt, vult Deus perfectum fieri quod donauit. Si autem ex Deo non eſt, ſed eſt de iactantia propriæ voluntatis, qua ſe meritis Deum æſtimant promereri, manifeſtè quod volunt capere non poſſunt: quia non volentis, inquit A- *Rom. 9.* poſtolus, neq. currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Et quia non po- *Ioan. 19.* teſt homo à ſe facere quicquam, niſi datum illi fuerit deſuper, non hoc agit Deus ſummè bonus malitia, ſed iuſtitia; nec perſonarum acceptione, ſed cauſarum ſecretarum diſcretione. Nouimus nõnunquam quoſdã volentes æternæ vitæ fidem accipere, & eam adipiſci, quoſdam autẽ non. Aliquos etiam nolentes cõſequi, cùm eis diuina gratia, aut dederit, vel immutauerit voluntatem, aliquos non. Nouimus aliquos etiam perfectos ex labore multorum annorũ, prolapſos in vltimo vitæ ſuæ & periiſſe. Aliquos verò ab ineunte ætate ſua in omni ſcelere & damnabilitate vſque ad decrepitam ætatẽ perduraſſe, & repentè cælitus inſpirata ſalute, raptos eſſe ad requiem regni cælorũ. Nouimus etiam paruulos, quibus vſus liberi arbitrij non eſt, vt de bonis aut malis eorum meritis iudicemus, parentum manibus ad gratiam ſacri baptiſmatis deportatos: & cùm in vno eorum per manus ſacerdotis myſterium fidei adimpleretur, aliquotiens alterum in parentum manibus factum exanimem, fraudatum gratia ſaluatoris. Quis ſapiens & intelligens hæc? Aut quis idoneus erit horum reddere rationem? Dicamus cum Dauid, Iuſtus Dominus *Pſal. 144.* in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. &, Quàm magnificata ſunt opera tua Domine, nimis profundę fa- *Pſal. 91.* ctæ ſunt cogitationes tuæ! Dicamus etiam cum apoſtolo Paulo, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incom- *Rom. 11.* prehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!

SED ſi adhuc hac reddita ratione vultis eſſe contentioſi, nec *CAPVT VIII.* acquieſcere veritati, nobis tamen eò quòd malè de Deo iuſto ac miſericordiſſimo ſentiamus, calumniari deſinite; ſed ipſum potius Dominum Ieſum Chriſtum, cuius Euangelium ſequimur, ſi audetis arguite; cum illo iurgium ſumite litigandi; illi, quod abſit, malè ſenſiſſe de Deo patre ſuo calumniamini, qui ait, Mul- *Matth. 22.* ti quidem vocati, pauci verò electi. &, Nemo poteſt venire ad *Ioan. 6.* me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. &, Nemo poteſt venire ad me, niſi datum ei fuerit à patre meo. &, Non omnes capiunt *Matth. 19.* verbum hoc, niſi quibus datum eſt. Cætera etiam quàm plurima. *Falſum eſt ergo*, inquies, *quod ait Apoſtolus de Deo, Qui vult* *1 Tim. 2.* *omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis ſuæ venire?* Omnino non eſt falſum, quia omne quod vult Deus, facere poteſt, nec prorſus humana voluntate quod vult præpeditur. Sed quæro à vobis vt dicatis, quare Deus qui vult omnes homines ſaluos fieri; quotundã, vt dicit Eſaias propheta, excæcat oculos *Eſa. 6.* ne videant, & obdurat corda ne intelligant, ne conuertantur & ſanentur? Quod verum eſſe Ioannes euangeliſta confirmat, dicens de Iudæis, Propterea nõ poterãt credere, quia dixit Eſaias, *Ioan. 12.* Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt nõ videant *Eſa. 6.* oculis, & intelligant corde, & conuertantur & ſanem eos. Item in Euangelio ſecundum Marcum, cùm Ieſum interrogarent diſcipuli ſui de parabola ſeminis, Vobis, inquit, datum eſt noſſe *Mar. 4.* myſteriũ regni Dei; illis autẽ qui foris ſunt, in parabolis omnia fiunt, vt videntes videant & nõ videant, & audientes audiant & non intelligãt, ne quando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Dicite igitur, quare Deus qui perſonarũ acceptor non eſt, & vult omnes homines ſaluos fieri, aliquorum corda reſerat ad credendum, oculos illuminat ad vidẽdum, & ad ſciendum myſterium regni cælorum, quo ſcilicet ſalui fieri poſſint; aliorum verò, vt lectionis textus dixit, inuoluens in parabolis veritatem,

obtundit cor, excæcat oculos, claudit aures, ne Euangeliū ſalutis agnoſcāt, ne remiſſionē accipiant peccatorū? Dicite, quæſo, qualiter hæc loca Euangelij accipitis? docete, quid hic de Deo, qui vult omnes homines ſaluos fieri, ſentitis? Ecce iam omnes generaliter ſalui nō ſunt, cùm aliis datur viam noſſe ſalutis, aliis nō datur. Hæc itaq. cùm facit Deus, non perſonarū acceptione facit, nō iniuſtitia; ſed iuſtitia inenarrabili, & miſericordia indebita. Quoniam verò hinc liquidò vtraq. pars dicere nihil valemus, credamus tantū reum mortis ex iudicis voluntate pendere. Ne quiſquā autē putaret diuino iudicio fieri, non omnes homines ſaluari, dixit Apoſtolus, qui vult omnes homines ſaluos fieri. (1 Tim. 2.) Quapropter omnes homines qui ſaluātur, Dei voluntate ſaluantur; Deus enim noſter Deus ſaluos faciendi, & Domini Dñi (Pſal. 67.) A exitus mortis. &, Quia ira in furore eius, & vitā in voluntate ipſius. (Pſal. 29.) Intelligite itaq. in furore iuſtitiam, in voluntate miſericordiam. Prædeſtinationem igitur negare, quam apud Deum eſſe breuiter probauimus, immanis blaſphemia eſt, quam non tantùm, ſicut ſoletis dicere, in Apoſtolis debemus accipere; ſed in Patriarchis & Prophetis, & martyribus & cōfeſſoribus, in omnibus ſanctis & dignè ſeruientibus Deo. Hinc nemo glorietur, nemo deſperet. Solus enim Dominus ſcit qui ſunt eius. (2 Tim. 2.) Inquātum autem poſſumus, omnes homines ad bonū opus exhortemur, nulli deſperationē demus, pro inuicē oremus, in cōſpectu Dei nos humiliemus, dicentes, Fiat voluntas tua. (Matth. 6.) Ipſius erit poteſtatis, iudicium in nobis debitum mutare damnationis, & gratiam prædeſtinationis indebitam prærogare.

HYPOGNOSTICÔN FINIS.

DE PRAEDESTINATIONE ET GRATIA, SVSPECTI AVTHORIS LIBER.

CAP. I. CVM in ſacrarū voluminibus literarum, ſeu futurorum quid Prophetico ſpiritu prænunciantibus, ſeu præteritorum hiſtorica veritate narrantibus, ſeu vitæ monita Apoſtolica authoritate tradentibus, aliqua veluti diuerſum ſonante ſententia vel mouetur lector, vel ſolicitatur auditor, certa & inconcuſſa fide cognitum tenere debet, vnius atque eiuſdem ſpiritus, & eius præter quem nihil eſt veritatis, apertius alibi, paulo occultius alibi ſonare myſteria. Ac proinde ſi quid occulta ſignificatione ſuſpenſum, aut à conſcribente breuiter indicatum, minúſque quàm humani cordis obtuſio poſcebat, expoſitum eſt, hic lucidius apparere, ibi altius latere, nuſquam deeſſe nouerit veritatem. Quòd ſi etiam pro magnitudine rei, de qua quæritur, non facilè intellectus ſenſibus quærentis occurrit, maximè ſi de incommutabili voluntate omnipotentis Dei diuerſum ſonet canonicæ authoritatis vtraque ſententia: ita illa omnia ad pietatis regulam dirigenda ſunt, vt nec iniuſtum Deum eſſe, nec merita ſingulorum confuſa quadam perſonarum acceptione taxantem, nec infirmum, qui quod voluerit non valuerit explicare, inconcuſſa definitione teneatur.

CAPVT II. SVB huius igitur definitionis iugo, ne in ſacrilegam temeritatem malè libera colla luxurient, quæſtionis huius, quantum Deo donante poſſumus, occulta memoremus: quam beatus apoſtolus Paulus diuerſis in locis, non parum diſcrepantibus verbis ſtudioſis proponit ſcrutatoribus, eiſque per ipſam loquitur veritatem. Sententiā ſiquidem in Dei gratia præcedente, latiſſima & robuſtiſſima diſputatione confectam ita concludens, ait, Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. (Rom. 9.) Cùm in alia epiſtola de diuina beneuolentia ipſe ſic dicat, Qui vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. (1 Tim. 2.) Occurrit enim, cur pereant ex his aliqui, cùm omnipotens Deus omnes homines ſaluos fieri velit, & in agnitionem veritatis venire: deinde cur rurſus induret alios, miſertus aliorum, aut quomodo omnes ſaluos fieri velit homines, cùm ipſe nonnullos ne ſaluentur induret. Hoc quantum ad humanam iuſtitiam videtur iniuſtum. Sed quis ita deſipiat, vel potius quis ita blaſphemet, vt dicat de iuſtitia Dei, lege humanæ iuſtitiæ diſputandū? quæ profectò ſi iuſtitiæ Dei aduerſatur, iniuſta eſt. Ab illo enim qui ſummè iuſtus eſt, omne quod qualitercunque iuſtum eſt, manare manifeſtum eſt. Quis ergo erit qui incommutabiliter manentem, & omnia quę ſunt condentem, regentem atque ſeruantem Dei ſapientiam, pendat humanæ ſapientiæ arbitrio? De qua idem Apoſtolus dicit, Quia ſapientia carnis inimica eſt Deo. Et alibi, Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. (1 Cor. 3.) Non eſt ergo de illa maieſtate diuinæ ſapientiæ humanæ vanitatis arbitrio diſputandum.

CAPVT III. SI quis autem peccata ſua ita nutriendo, figura, vel vmbra, vel typho ſuperbiæ blandiente decipitur, vt dicat, quod nonnullos eſſe dicturos ſtatim vidit beatus Apoſtolus. ſubiūxit enim: Dicet aliquis, Si cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? (Rom. 6.) Nouerit hac plus nos ad humilitatem ac pietatem cogi arctarique ſententia. Cùm enim totum ad Deum referens, hu- B manis viribus neget doctor ampliſſimus, quid aliud quàm vt in Deum toto corde ſuſpēſi, ab eo ſalutis auxiliū poſtulemus, hortatur? Quem ergo mouet hæc in diuinæ gratiæ diſpenſatione diuerſitas, & iniuſtum putat, negari alteri quod alter accepetit, intelligat quemadmodum diuini iùs dixerit Pſalmiſta, Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas: (Pſal. 24.) atq. agnoſcat tali Deum agitare res humanas iudicio, vt debitas pœnas aut iuſtè reddat, aut miſericorditer donet. Vitiatæ enim radicis macula, ita propaginis traduce per generationum ſarmenta diffuſa eſt, vt nec infans quidem vnius diei à culpa ſit primæ præuaricationis alienus, niſi per indebitā Saluatoris gratiā fuerit liberatus. (Iob 14. ſecundum 70.) Quod ſi nec hic quidē ſine peccato eſt, qui proprium adhuc habere non potuit, conficitur vt illud traxerit alienum, de quo Apoſtolus dicit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mūdum, & per peccatum mors, & ita in omnes pertrāſiit, in quo omnes peccauerunt. (Rom. 5.) Quod qui negat, negat profectò primum nos eſſe mortales. Si enim, vt dicit Apoſtolus, per vnum hominem peccatū intrauit in mundum, & per peccatum mors: mors intrare non C potuit, niſi intrante peccato. Et quoniam mors non naturæ conditio, ſed pœna peccati eſt, ſequatur neceſſe eſt pœna peccatum. Quia verò in omnes homines mors pertrāſiit, in omnes neceſſe eſt pertranſiſſe peccatum. Peccatū quomodo cum paruulis originale naſcatur, carnis oculis videre non poſſumus. Quia verò omnes ex Adā carnaliter natos, etſi illi iam etiam in Chriſto renati ſunt, videmus mortis lege cōſtringi: per hoc quod videmus, illud quod nō videmus cogimur cōfiteri. Facilius enim fieri poſſet, vt quāuis tranſeūte peccato, pœna minimè ſequeretur, quàm vt nulla communicatione peccati partem ſumat pœnæ, qui nō habet culpæ. Si ergo, vt apparuit, de præuaricatoris ſemine omnes naſcimur debitores, (quoniam in ipſo omnes, vt ait Apoſtolus, peccauerunt) (Ibidem.) & ipſa iam in principio vnde deſcendimus, maſſa damnata eſt, nullus de duritia ſua, nullus de pœna ſua cōqueri audeat, quæ etiam non exiſtentibus peccatis propriis, ſola naſcendi conditione debetur. Quòd verò Deus aliis gratuita vocatione conuerſis, miſericordiam largitur indebitam, non ad D diſpenſatoris iniuſtitiam, ſed ad donantis miſericordiſſimā largitatem, veritatis ratione referendū eſt. (Similit.) An audebit debitor creditorem iniquitatis arguere, ſi alteri donās, ab eo quod debebat exegerit? Si ergo inter contractus hominum, nullus ex hoc præſcriptionis locus eſt, vt à ſe dicat debitor iniuſtè exigi, quia ſcit alteri debitori ab eodem quod debebat creditore donatum, quis in tantam inſaniam profanæ vocis erumpat, vt iniuſtitiæ Deum arguat, ſi vni indebitam donauerit gratiam, alteri reddiderit debitam pœnam?

CAPVT IIII. ITAQVE ex ſuperiori huius parte ſentētiæ, quę dicit, Cuius vult miſeretur: puto quòd nullus niſi indignus miſericordia audeat diſputare. Quod verò ſequitur, Quē vult indurat; ibi paululū humanæ mentis intētio velut in nouitate cōfunditur. (Rom. 9.) Sed nō ita intelligendū eſt, quaſi Deus in homine ipſam quæ non eſſet duritiā cordis operetur. Quid enim aliud eſt duritia, quàm Dei obuiare mandatis? (Duritia cordis quid ſit.) Vnde illud beatus Stephanus dicebat ad populum, Dura ceruice, & non circumciſo corde & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. (Act. 7.) Quam qui à Deo fieri putat, propterea quod dictum eſt, quem vult indurat: ipſum præuarica-

uaricationis intueatur exordium, & Deo donante mandatum, qui tranſgreſſionis culpam in corde fuerit operatus, attendat, quamuis ne ab ipſo quidem ſi negaret aſſenſum, potuit tentatore compelli. Ergo quicquid poſt illam præuaricationem natus ſupplicij homo patitur, iuſtè reddi meritoque fateatur. Indurare enim Deus dicitur eum, quem mollire noluerit. Sic etiã excæcare dicitur eum quẽ illuminare noluerit. Sic etiam repellere eum, quem vocare noluerit. Quos enim prædeſtinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, illos iuſtificauit. Ipſe enim dedit vt ſimus, ipſe vt boni eſſe poſſimus.

[Marg.: Quo ſenſu indurare, excæcare, repellere dicatur Deus. Rom. 8.]

[Marg.: CAP. V.] PRÆSCIVIT enim nos eius diuinitas, ſapientia condidit, iuſtitia damnauit, gratiâ liberauit. Mundus enim quamuis pro tempore ex quo factus eſt cœperit, in illa diuinæ præſciẽtiæ luce faciendus nullum potuit habere principiũ: & quanticunque vel ex Adam vſq; in hodiernũ diem homines nati ſunt, vel poſt noſtram ætatem generationis ſunt propagine naſcituri, apud Deũ nati ſunt iam, & decurſo totius vitæ tempore tranſierunt, in illo nihilominus diuini obtutus lumine permanentes. Deus enim qui nec loco clauditur, nec tempore præuenitur, omniũ rerum tam præteritarum memoria, quã imminentium ſcientia plenus eſt, nec reminiſcens voluitur in præteritũ, nec ſperans tẽditur in futurum. Et quæcunq; omnino ſunt, quæ temporũ motibus agitantur, ab eo principio in quo erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ, vſque in finem omniũ ſeculorũ. (De quo fine cũ diceret beatus Moyſes, Domine, inquit, qui regnas in ſeculum & ſeculũ, & adhuc:) nec ſperantur futura, nec præterita tranſierũt, ſed in pręſentia diuinitatis præſenti ſemper luce cernuntur. Ab illo ergo quia æternus & præſcius, quia & iuſtus & pius eſt, qui exercet debitam ſeueritatẽ, & exhibet indebitam pietatem, & habet in creandis atq; eligendis hominibus, ſicut in luto figulus, poteſtatem, facta ſunt alia quidẽ vaſa in honorem, alia verò in contumeliã. Antequam faceret nos, præſciuit nos, & in ipſa nos præſcientia cùm nondum feciſſet, elegit. Sed à quo hoc fieri potuit, niſi ab eo qui vocat omnia quæ nõ ſunt tãquam ea quæ ſunt? Apoſtolus enim dicit, Qui elegit nos ante mundi conſtitutionem. Intra mundum facti ſumus, & ante mundum electi ſumus: atque ita vno eodemq́ue nec tranſeunte nec futuro, ſed continuo tempore, vel ſi quo alio modo dici poteſt, ſi tamen poteſt, apud Deum eſt & præſcire & facere & eligere, & præſcientia ſua incommutabiliter permanẽte, eligere faciẽdos, quos facturus fuerat eligendo. Hæc quidem quantum ad fidei regulam, Deo illuminante prædicta ſint.

[Marg.: Exodi 15. Rom. 4. Epheſ. 1.]

[Marg.: CAPVT VI. Occupatio.] SED iam video quid etiam hinc calumnioſa prauitas poſſit opponere. Sequitur enim, vt ſi eos quos prædeſtinauit, illos & vocauit, & ſi eos quos vocauit, illos & iuſtificauit, qui nec prædeſtinati nec vocati, ac per hoc nec iuſtificati ſunt, ab omni culpa debeant eſſe innocentes, iniuſteque ab eis pro vitæ prauitate tranſactæ, in illo agnitionis die ſint poſcenda ſupplicia. Dicat iſtis Paulus apoſtolus, Nunquid iniquitas apud Deum? Statim ipſe reſpondeat: Abſit. Cumq; hoc fuerit in hominis mẽte, ſana pietate fundatũ, quòd nulla ſit iniquitas apud Deum, ita intelligat, Cuius vult miſeretur, & quẽ vult indurat: quaſi diceretur, cuius vult miſeretur, & cuius non vult, non miſeretur. Itemq́ue hoc ipſum rurſus intelligat, quaſi diceretur, cui vult donat, & à quo vult debitum poſcit. Quod qui dicere perſeuerat iniuſtum, ab Apoſtolo audiat, O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Congruè ſiquidẽ huiuſmodi impietatem Apoſtolica reprehendit auctoritas, tantum de exaggeratione nominum põdus incutiens, cùm dicit, O homo, tu quis es qui reſpõdeas Deo? homo Deo, lutum figulo. Subiunxit enim idem Apoſtolus, Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatẽ figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidẽ vas in honorẽ, aliud verò in contumeliam? Si ergo habet, imò quia habet poteſtatẽ figulus luti facere ex eadem maſſa aliud quidẽ vas in honorem, aliud verò in contumeliã: O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo, quia cuius vult miſeretur, & quẽ vult indurat? Sed priuſquam ad huiuſmodi cõcluſionem beatus Apoſtolus diſputationis ordine perueniret, hoc potiſſimũ de veteribus literis ſumpſit exemplũ, in quo indurationẽ quæ à Deo fieri dicitur, edoceret. Dicit, inquit, ſcriptura Pharaoni; Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendã in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meũ in vniuerſa terra. Induraſſe autem cor eius Deus in eadem ſcriptura apertiſſimè dicit, cùm Moyſi de ſignis quæ in Ægyptios per eum facienda fuerãt loqueretur. Sic enim dicit, Ego autem indurabo cor Pharaonis ne dimittat populũ. Hinc iam per aperta ſe iactans calumniator aſtutus, iuſtitiã Dei ad ſuũ libret arbitrium, & quanta poteſt vociferatione reſpondeat, Si cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, quid adhuc queritur? Volũtati enim eius quis reſiſtit? Huius elationi Apoſtolus dicat: O homo, tu quis es qui reſpõdeas Deo? Qui autem piè quętens aliquid deſiderat inuenire, illum locũ eiuſdem ſcripturæ relegat, vbi primo Moyſi in rubo ignis apparuit, atque ita cor eius ardore diuinę charitatis ignuit, vt in conſpectu regum, ſicut Dauid dicit, teſtimonia eius ſine confuſione loqueretur, & ibi inueniet totũ hoc, quòd induraſſe Deus cor Pharaonis præmittit, non ad operationem Dei, ſed ad præſcientiam pertinere. Loquens enim Dominus de rubo, ſic dicit, Ego autẽ ſcio quòd non dimittet vos Pharao rex Ægypti, niſi per manum magnam. Sed extendens manum meam, percutiam Ægyptios in omnibus mirabilibus quæ faciam, & poſtea dimittet vos. Hæc prima vox Dei eſt, qua futuram voluntatem Pharaonis ſicut præuiderat, indicabat. Poſtea iam inter ipſos miraculorum imbres dixiſſe legitur, Ego autem indurabo cor Pharaonis, ne dimittat populum. Vbi iam apertè intelligitur primã iteraſſe ſententiam. Quid eſt enim, indurabo, niſi, non molliam? Apparet enim in alios manante iuſtitia, in alios gratia profluẽte, ſcripturæ illius ſententiam fuiſſe cõpletam, qua dixit Deus Pharaoni, In hoc ipſum excitaui te, vt oſtendã in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Vtente enim Deo bene etiam malis, induratione Pharaonis, flagellis Ægypti, & tot ac tantis in illa gẽte miraculis pariter aceruatimq́ue peractis, quid aliud geſtum eſt, quàm vt Dei virtus apud ſe magna, in ſè plena, ad humani generis notitiam perueniret, nõ Deo, ſed ipſis relegentibus & credentibus profutura? Pharaonẽ non eſſe mutandum, & illam omnem gentẽ, quæ poſt tot verbera vix ſibi ereptum populum Dei, armis etiam inſectari conabatur & bello, alta illa Deus prouidentiæ ſuæ luce præſciuit. Sed periturorum interitum prædeſtinatis à ſe vaſis miſericordiæ, ſalutis voluit eſſe argumentum, & aliorum perditione ad ſalutem vſus eſt aliorum: quia poteſtatem habet figulus luti ex eadem maſſa aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam facere.

[Marg.: Exodi 9. Exodi 4. Rom. 9. Pſal. 118. Exodi 3.]

[Marg.: CAPVT VII.] HOC etiam diuinę poteſtatis in hominum electione iudiciũ, paulo antè cõmemorans beatus Apoſtolus robuſtiſſimis monſtrauit exemplis, cùm de Rebeccæ partu adhuc intra vterũ conſtituto, totum ad gratiam Dei referens loqueretur. ſic enim ait, Sed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri, cũ nondum nati fuiſſent, nec aliquid boni egiſſent & mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, nõ ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, quia maior ſeruiet minori: ſicut ſcriptum eſt; Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Statimq́ue ſubiecit, Quid dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Negansq́ue reſpondit, Abſit. Vt iam cætera quæ ſequuntur, ad hãc ſententiam ſuſpenſa referantur, & relata ſoluantur, qua negauit apud Deum eſſe iniquitatem. Sed hic quid egerit Apoſtolicæ diſputationis intentio, ſatis admodum claret. Non ſolùm enim fratres, ſed & geminos, nec ſolùm geminos, ſed vno etiam concubitu fuſos in vtero comparauit, vt quoniam in nondum natis nondumq; aliquid operatis, nulla eſſe poterant momenta meritorum, ne ex parentum quidem meritis quæ diuerſo tempore varia eſſe potuerunt, aliquid contra gratiam relinqueretur obſtaculi. Quæ vtique parentum merita, etiam ſi permittamus diuinum paruulis vel auertiſſe vel conciliaſſe præſidium, ſeu bona ſeu mala circa geminam prolem, quæ eodem concepta concubitu, eodemq́ue in lucem proiecta momẽto eſt, paria eſſe debuerunt. Quòd ſi futuros eorum mores dicitur diuinũ diſcreuiſſe iudicium, profectò illud euacuabitur quod præmiſit Apoſtolus dicens, Non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, quia maior ſeruiet minori. Non enim ait, ex præteritis operibus, ſed cùm generaliter dixerit, Non ex operibus, ibi & præterita intelligi voluit & futura: præterita ſcilicet quæ nulla erãt, futura quæ nondum erant. Prædeſtinatus eſt ergo Iacob vas in honorem, ſed nõ ex operibus; quia non ex operibus, ſed ex vocãte dictum eſt, Maior ſeruiet minori.

[Marg.: Rom. 9. Malach. 1. Rom. 9.]

[Marg.: CAPVT VIII.] ET ne fortè vaſa in honorem prædeſtinata, ſuis aliquid viribus tribuendo, negarẽt gratiam creatoris, alio eos loco Apoſtolus vaſa miſericordiæ nominauit, vt totum quicquid eſſent, ſecundum miſericordiam ſe eſſe cognoſcerent. Sic enim & alibi dicit idem Apoſtolus, Et hoc non ex nobis, ſed Dei donum eſt. Beatus etiam Moyſes in Deuteronomio dicit ad populum, Et ne dicas in corde tuo: Fortitudo mea & potentia manus meæ fecit mihi virtutem magnam hanc; ſed memoraberis Domini Dei tui, quia Ipſe tibi dat fortitudinem, facere virtutem, vt ſtatuat teſtamentum ſuum quod iurauit patribus veſtris. Item paulo pòſt ibidem ad eos; Ne dicas, inquit, in corde tuo, cùm conſum-

[Marg.: Epheſ. 2. Deuter. 8.]

conſumpſerit Dominus Deus tuus gentes iſtas ante faciem tuam, dicens, Propter iuſtitias meas induxit me Dominus hæreditare terram bonam iſtam: Non propter iuſtitiam tuam, neque propter ſanctitatem cordis tui intras hæreditare terram eorum, ſed propter iniquitatem gẽtium iſtarum Dominus diſperdet eas à facie tua. Ecce quàm antiquum ſpiritus ſancti dogma, non ſolum in Apoſtolicis literis prædicatum, ſed etiam in Propheticis, atque in ipſis Iſraëlitici populi exordiis, ſancti ſpiritus voce firmatum, nouellæ præſumptionis impietas conatur euertere. Clarè ſiquidem in vno atque eodẽ ſcripturæ loco, bonitatem & ſeueritatem Dei Propheta beatus oſtendit, dicens: nõ propter iuſtitias ſuas populo hæreditatẽ terræ illius reddi, ſed gratia tantum miſerante donari, illos autem propter iniuſtitias ſuas pelli. Ecce in illis iuſtè punitur iniquitas, in iſtis gratis nulla iuſtitia muneratur. Nec ſuffecit beato Moyſi quod dixerat, non propter merita ipſorum, hæreditatem terræ illius Iſraëlitico populo fuiſſe conceſſam, niſi etiam adderet quod adiunxit, vnde eos omni bono monſtraret indignos. Sequitur enim poſt illud quod ſuprà memorauimus, Et ſcies hodie, quia non propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dat tibi terram iſtam bonam hæreditare, quoniam populus duræ ceruicis es tu. Quis hic ſecundum debitum præcedentium meritorum mercedem redditam dicat? Quis non gratiam fateatur indebitam? Quotiès ait Propheta, tentauerunt eum in deſerto? Quotiens iracundiam Dei cordis auerſione meruerunt, & ſaluauit eos propter miſericordiam ſuam, vt notam faceret potentiam ſuam? Hoc iterum Apoſtolus dicit, Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, vt oſtẽderet diuitias ſuas in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam.

Deuter. 9. — Ibidem. — Pſal. 94. — Pſal. 105. — Roman. 9.

CAPUT IX.

Ne verò rurſus homo in vltimam fecem deſidiæ reſolutus, arduum virtutis iter, & quamuis adiuuante gratia Dei, non niſi labore gradiendum, inferri ſibi crederet poſſe deferri, & nullius laboris induſtriam ſtudio ſui profectus adhiberet, ita inter ſe atque homines Deus tempora officiaque diſtribuens ordinauit, vt vocatione ipſius bonorũ principia ſumeremus; vocati autem atque illuminati, vias mandatorum eius rationis ingenitæ intelligentia noſceremus, & eas libero vel eligeremus vel relinqueremus arbitrio. Quas tamen ſi ipſius fulti adiutorio, continua deuotione ſequeremur, in fine rurſus non repugnantem mandatis ſuis, ſubiectam in nobis obediẽtiam coronaret. Liberũ verò, quod ab eo habemus arbitrium, prono ad nequitiã lapſu fluit, & cùm ad virtutis indolem, Dei auxilio deſerente, nihil poſſit, ad genus omne peccati idonea fultum virtute ſubſiſtit. Trahit enim nos lex in mẽbris nata peccati, & Deus à leni iugo mandatorum ſuorum leuiq; ſarcina recedentes, atque in peccati duriſſimam ſeruitutem, libero à iuſtitia voluntatis arbitrio defluẽtes, ſecundum ſuam iuſtitiam derelinquit: Eos verò qui vocationis munus congrua pietate ſuſceperint, qui carnalibus non ſubiugantur illecebris, qui iactantiæ vitio, auaritiæ facibus, vẽto ſuperbiæ caruerunt, & quantum in homine eſt, Dei in ſe dona ſeruantes ad ſpiritalia exercitia omne ſtudium contulerunt, & in agone huius vitæ certantes adiuuat, & coronas vincentib. largitur æternas: ipſe rurſus delinquentes deſerit, reſiſtentes indurat, contemnentes condemnat.

Liberum arbitrium ad peccandum ſibi ſufficit.

CAP. X.

De horum graduum diſtributione, quam vel in nobis Deus operatur, vel nos iubet aliquid operari, ipſum interrogemus de cuius verbis orta eſt quæſtio: quam, ſi Dominus adſit, enodare conabimur, vt eius ſenſib. per diuerſa volumina varia quidẽ locutione, ſed vnã atque eadem intentione digeſtis, ſi quid in hoc loco latet, alterius ſentẽtię collatione reſeretur. Vocatum à Deo apoſtolum Paulum vel in eo libro legimus, vbi eius geſta canonica veritate narrantur, vel ipſe in Epiſtola ſua confitetur, dicens, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus. Secundo autem loco vocationem ſecutus, & totum quod in homine fuerat operatus, ipſe ſic dicit, Plus omnibus illis laboraui. Sed ne hoc ipſum quidem ſibi tribuens, ſolicita pietate ſubiunxit, Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Iam ergo & vocato & vocationem per opera iuſtitię ſubſecuto, quid ſupererat aliud, niſi vt liberatus de corpore mortis huius, ad illius alterius vitæ, quæ ſanctis omnibus veritatis ore promiſſa eſt, beatitudinem perueniret? Quod nullis humanis meritis reddi, ſed Dei docens gratiã largiente donari, ſibi ipſe reſpondet poſt gemitus quibus dixerat, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore huius mortis? Gratia Dei, inquit, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Hanc itaque diſtributionem qua diximus à Deo homines nullis exiſtentibus meritis vocari, & vocatos vt boni aliquid operetur, Dei adminiculis adiuuari, ſumpto de veterib. literis Apo-

Roman. 1. — 1 Cor. 15. — Roman. 7.

A ſtolus monſtrat exemplo. poſtquam illam de duobus geminis electionem omni repulſa laude meritorum, ad Dei gratiam iudiciumque retulerat, videns quid impia poſſet blaſphemare garrulitas, dixit, Nũquid iniquitas eſt apud Deum? Et ſequitur, Abſit. Et quaſi diceretur ei, vnde probas? Parum putauit auctoritatem ſuæ valere doctrinæ, niſi ſententiam ſuam etiã legis doceret exemplo. Sic enim intelligi voluit quod Moyſes dixerat, Miſereor cuius miſerebor, & miſericordiã præſtabo, cui miſericors fuero, vt primã à Deo miſericordiam vocatione credamus hominibus prærogari, quæ ſola ad rectè viuendũ non ſufficit, ſi deſerat qui vocauit. Ideoq; additum eſt, Et miſericordiã pręſtabo cui miſericors fuero: vt à Deo accipi manifeſtũ ſit etiam ipſa miſericordiæ opera, quæ cùm videmur impendere, Dei miſericordiam promeremur. Sic enim in Euangelio dicit, Beati miſericordes, quoniam ipſis miſerebitur Deus. Quod niſi ſic intellexiſſet Apoſtolus, nũquam probationis gratia, diſputationi ſuæ hoc teſtimonium curaſſet inſerere.

Roman. 9. — Exodi 33. — Matth. 5.

Si quem verò mouet, quòd nõ omnes etiam de his qui iam vocati ſunt, ad ſecundam gratiam, id eſt ad rectè viuendi donum peruenire mereantur, ſicut Dominus in Euangelio dicit, Multi ſunt vocati, pauci verò electi: hinc intelligat, quale ſit quod cõ-

CAPUT XI. — Matth. 20.

B tra Dei gratiam defenſare molitur, qui de libero ſibi blanditur arbitrio. Quicunque enim diuinæ vocationis munere derelicto, ad impiam rurſus defluxerit perfidiam, ipſis, Dei gratia deſerente, ad implendum quod voluerant ſufficit arbitrium. Vide enim quemadmodum Pſalmiſta, miſericordiarum Dei ordinem quem ex Moyſi ſenſu interpretatur Apoſtolus, prophetici ſpiritus veritate decantet. Audi, inquit, popule meus, & teſtificabor tibi. Quid eos vole bat audire, quib. cum teſtificatione loquebatur? Quid vtique niſi mandata vitæ? Sicut alius Propheta dicit, Audi Iſraël mandata vitæ. Sed quæ ſint iſta mandata vitæ, Pſalmiſta ſubiungit, & ſequitur, Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Et hæc eſſe mãdata vitæ, in oratione qua diſcipulos ſuos patri Dominus commendabat, oſtendit dicens: Hæc eſt enim vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Poſt hanc vocationem illud ſequitur, quod & vult ad conatus hominum pertinere, & oſtendit ſine ſe non poſſe compleri: hoc eſt enim quod dicit Apoſtolus, Quoniam ab ipſo habemus velle & perficere, pro bona voluntate. Ab ipſo enim habemus velle, quia

Pſal. 80. — Baruch 3. — Ioan. 17. — Philip. 2.

C vocat & illuminat: ab ipſo perficere, quoniã ad nos pertinet conari bona, quæ & velle donauit. Nec incautè ab Apoſtolo cùm dixiſſet, Quia ab ipſo habemus & velle & perficere: additũ eſt, pro bona voluntate: vt etiam atque etiam videant, vbi habeant à Dei iuſtitia liberum, de quo gloriãtur, arbitrium. Sed illum ordinem quo miſericordias diuerſo Dominus temporum diſpẽſatione diſtribuit, ſicut Moyſen dixiſſe ſenſit Apoſtolus, etiam in continua Pſalmi huius oratione videamus. Quid enim ait, poſtquam vocatos docuerat dicens, Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: Dilata, inquit, os tuum, & ego adimplebo illud. Hic aliquid rurſus apparet homini fuiſſe ſeruatum, quod per liberum facere deberet arbitrium. Dilatare enim iubetur os ſuum, ſed Deus ſe implere promittit. Sicut etiam diſcipulis ſuis in Euãgelio dixerat, Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Hoc ſolum ad illos retulit, vt omnem tribulationis neceſſitatem libenter pro veritate ſuſciperent, penes ſe autem promiſſi effectum. Libero er-

Pſal. 80. — Matth. 10.

D go qui locus reſeruatur arbitrio, vt ſine Dei adiutorio ad explẽdum quod voluerit rationali dignitate ſuffulta, ſibi ipſi ſufficiat humana natura, continuò Pſalmiſta oſtendit, Et non audiuit populus meus vocem meam, & Iſraël non intendit mihi. Quid dixerat cùm vocaret, Audi popule meus & loquar; Iſraël & teſtificabor tibi? Quid teſtificans commendauerat mentibus audientium? Dominus Deus tuus ego ſum. Quid etiam ab ipſis fieri iuſſerat, quos de terra Ægypti & ignorantiæ tenebris liberatos, in luce mandatorum ſuorum ſplendore vocationis eduxerat? Dilata, inquit, os tuum. Statimque quaſi diceret, ſed dilatare te deſerente me, nihil proderit; ita addidit, & implebo illud. Quid ergo qui vocauerat, & vocatos docuerat, querula de iiſdem voce ſubiungit, Et non audiuit, inquit, populus meus vocem meam, & Iſraël non intendit mihi. Exeat nunc liberè cõtra Dei gratiam defenſor arbitrij, audiat dicentem Apoſtolum, cùm de bonis ſuis laboribus loqueretur, Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Audiat Dei vocẽ in Pſalmo de his quos deſeruerat dicentem, Et dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in voluntatibus ſuis. Audiat vnũ eundemq; Apoſtolum de

Pſal. 80. — 1 Corinth. 15. — Pſal. 80.

lum,de vitæ ſuæ variis temporibus ſibi tantùm mala,gratiæ au- A
1 Timoth. 1. tem Dei bona omnia tribuentem ; Qui prius ſui blaſphemus,
1 Cor. 15. inquit,& perſecutor. Et alio loco;Gratia Dei ſum id quod ſum.
Cùm diceret,Qui prius fui blaſphemus & perſecutor,nulla gra
tiæ mentio iniquo operi copulatur : quia ſufficit ſibi , ſicut di-
ctum eſt,ad nequitiam natura libertatis humanæ. Cùm verò de
præſentis vitæ beatitudine loqueretur , Gratia, inquit, Dei ſum
id quod ſum. Et illum ordinem quo miſeretur Deus vocando,
miſeretur deinceps in cœptis conatibus adiuuando , ſicut ſerie
Pſalmi narratum atque digeſtum eſt ; beatus etiam apoſtolus
Paulus continua narratione ſeruauit. Si enim in ordine, quæ
paſſim poſuit, excerpta teſtimonia relegantur , ita ſequuntur;
Gratia Dei,inquit,ſum id quod ſum . Hæc eſt prima miſericor-
dia, quam liberæ voluntatis opera conſequuntur . Sed vt apo-
ſtoli Pauli vocationem bona opera ſequerentur,quid ait;Et gra-
tia eius in me vacua nō fuit. Quid enim feciſti? Plus,inquit,om-
nibus laboraui. Ne multum ſuperbias ô liberi defenſor arbitrij,
audiens Paulum de ſuis laboribus gloriantem : attēde quod ſe-
quitur;Non ego autem,ſed gratia Dei mecum . Puto ſanè quòd
Prouerb. 16. nullus de his qui contra Dei gratiam exaltato ante ruinam, ſicut
ſcriptum eſt,corde blaſphemant, tantum arrogantiæ impuden- B
tis aſſumat,vt beati Prophetæ Dauid meritis aut æquandum ſe,
aut etiam exiſtimet præferēdum. Cuius,vt de illa prima remu-
neratione , quam nullus non fateatur vt indebitam, de laui ſcili-
cet regni interim taceam ; orationum & confeſſionum eius in-
Pſal. 93. tentiones,affectusque penſemus. Ipſe ſiquidem definit in Pſal-
mo;Beatus homo quem tu erudieris Domine,& de lege tua do-
cueris eum. Sed videamus vtrum ipſi iam erudito , & omni le-
gis ſcientia ſecundum inſtitutionem Iudaicam ſufficienter in-
ſtructo, ad beatitudinem res hæc ſola ſuffecerit . Cur ergo rur-
Pſal. 118. ſus idem clamat ad Dominum; Da mihi intellectum,& ſcruta-
bor legem tuam,& cuſtodiam illam in toto corde meo? Parum
erat quod ad ſcrutandam legem popoſcerat intellectum; niſi et-
iam ad cuſtodiendam neceſſarium ſignificaret auxilium,dicens;
Et cuſtodiam illam in toto corde meo: quaſi diceret ; Tunc cu-
ſtodiam illam in toto corde meo,ſi tu dederis intellectum.

CAPVT XII.

Adhvc ſuperbus ille propriæ voluntatis defenſor ad iſta
reſpondeat , quòd Propheta ad intelligenda tantum mandata
diuina,quæ tamen propria virtute impleturus fuerat , opem di-
uini poſtulauerit auxilij. Quæ ſi ita ſunt,à te paululū libet, beate C
Dauid , ſenſuum tuorum occulta perquirere. Vnde; rogo , tibi
pugna carnis & ſpiritus ? Vnde Apoſtolicum, ſicut ipſe fateris,
certamen? Etiam vtique illuminatus atque eruditus intelligen-
tiæ munere, quam diuinitùs poſtulaueras , clamas & dicis ; A-
Pſal 118. uerte oculos meos,ne videant vanitatem . Nam intellectu certè
diſcernendæ vanitatis à veritate, ſicut poſcebas, accepto , cur o-
culos tuos à vanitate quæ diſplicet,non auertis? Si auaritiam re-
prehendis,cur non ab ea proprio ſeparatus arbitrio,cor tuum ad
mandata ſalutis inclinas,ſed tanquam infirmus in omnibus cla-
mas ad Deum; Inclina cor meum in teſtimonia tua , & non in
auaritiam; niſi quia ſuggerit auaritiam in membris nata lex pec-
cati? Et ab hac vult oculos ſuos,nec per ſe poteſt, vir ſanctus a-
Galat. 5. uertere: ac ſic caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus ad-
uerſus carnem;ex qua lite non liberat, niſi gratia , quæ per Do-
minum noſtrum Ieſum Chriſtum paruis magniſque donatur.
Rom. 7. Velle enim adiacet , perficere autem non inuenio ; quamuis &
ipſum velle non ex nobis, ſed Dei donum eſt ; quoniam ab ipſo
Philip. 2. habemus & velle & perficere,pro bona voluntate. Beatus ergo
es,quoniam cū Apoſtolis Chriſti, & doctrinæ & pugnæ æqua-
litate concordas : quia & in ſcriptis tuis Apoſtolorum bella co- D
gnoſcimus,& tua certamina in Apoſtolicis literis inuenimus.

CAPVT XIII.

Vnde iſta in vno eodemque homine , qui ex anima & cor-
pore conſtat , rerum voluntatumque diuerſitas , niſi quia iuſto
diuinitatis iudicio,contemnens homo Deum, creatura creato-
rem,infimus ſummum , intra ſemetipſum inobedientiæ pœnas
ex contumacia inferioris inuenit ? Qua enim iuſtitia , quamuis
meliori deterior,creaturæ tamen creatura ſeruiret; ſi ipſi qualiſ-
cumq; creatura ſeruire noluit creatori? Sed ne hoc quidem ſuf-
ficit ad pœnam, vt pars illa deterior melioribus repugnaret cor-
dis affectibus. niſi etiam plerunque ſuperaret, in captiuitatē du-
ceret,poſſideret,nō ſolùm natos in Adam homines,lex illa pec-
cati ad motus ſui miniſterium vendicaret , niſi etiam renatos in
Chriſto,manente ſuggeſtione pulſaret:quia reuerà per illud re-
generationis munus reatus dimiſſus eſt, nō ſoluta conditio gra-
tiæ eſt; veterum delens chirographa debitorum, non à paſſione
carnali iam ſeparans adhuc hominem in carne viuentē ; vt om-
nis homo futuro tempore diuinum per ſingulos dies imploret

A auxiliū. Et quoniā lex non tā auferre potuit quàm mōſtrare pec-
catum, quod peccatū in ſe naſcentes paſſim ſibi homines vēdi-
cabat,& cōcupiſcentiæ conſenſione poſſeſſos,in ęternū merge-
bat interitū ; Dn̄s noſter Ieſus Chriſtus filius Dei, verbū patris, Philip. 2.
æquale & coæternū patri,ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui
accipiens: & cùm peccatū ipſe non eſſet , factus aſſumpta carne
peccatū, vt peccato carnis homine ſanato , peccatū damnaret in
carne, venit quærere quod perierat,ſanare quod ægrotabat , eri- Luca 19.
gere quod iacebat; poteſtatem habens dimittere peccata, quod
nō debebat donare,quod ei debebatur dimittere, deletiſq; om-
nibus veteris culpæ maculis quā fecerat, reparare naturam. De
his quib. pœnā ſeueritas iuſta decreuerat , ſecundū ineffabilem
diſpoſitionis occultæ miſericordiam , elegit vaſa quæ faceret in
honorē,& alios à ventura ira dono gratuitę vocationis abſoluit:
alios derelinquens ad ęqualitatis iudiciū reſeruauit,nulli tamen
agnoſcendæ veritatis abſtulit facultatem: & ita plenitudo diuinę
præſcientiæ in alios manante iuſtitia , in alios gratia profluente
completa eſt; vt pereuntibus quos præſcierat Deus eſſe peritu-
ros ; & ſaluatis,quos in illa ſecreta electione præſcierat eſſe ſal-
uandos,toto orbe diffuſa multiplicaretur Eccleſia.

B

CAPVT XIIII.

Gratvlare igitur, ô quicunq; illuminatus es, & gratiā
quā non merebaris agnoſce;geme quicunq; induratus es,& iu-
ſtitiā confitere. Dic quicunq; ab originali cōtagio , lauacro gra-
tiæ te gratularis ablutū; Miſericors & miſerator Dn̄s,patiens & Pſal. 144.
multæ miſericordiæ . Non ſecundū peccata noſtra fecit nobis,
neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis. Dic quicun-
que dānatis;Iuſtus es Dn̄e in omnib. quę feciſti nobis,& omnia Pſal. 102.
iudicia tua vera;quia in veritate & iudicio ſuperinduxiſti omnia
hæc,propter peccata noſtra: & noli iniuſtitiæ Dei culpātuæ in-
durationis aſcribere : quia omnes viæ Domini miſericordia & Pſal. 24.
veritas;vt nec hi qui miſericordiā fuerint conſecuti à Deo,iudi-
cio veritatis de meritis ſuis aliquid glorientur; nec hi qui indurati
atq; damnati ſunt,excuſationē culpæ ex hoc habere poſſe ſe cre-
dant,quòd nullā qua conuerterentur,ſint miſericordiam conſe-
cuti. Hanc ergo Pharao miſericordiā non accepit , & ideo ei ad
pereundū,liberum ſuffecit arbitrium: quem quidem nullus ita
ignarus diuinarū Scripturarum erit,qui audeat dicere illa omnia
iniuſtè eſſe perpeſſum. An fortè ſi piè de Deo ſicut expedit ſen-
tiamus,etiā Pharaoni datam miſericordiam reperiemus? Patiē-
C tia enim Dei valere ei debuit ad ſalutē,qua differens iuſtū meri-
tumq; ſupplicium, miraculorū verbera crebra denſabat. Nun-
quid non potuit,ſicut flagellis cædens expulit populū;ita mira-
culis credens,Deū tantę virtutis agnoſcere? Si dicitur iam, Pha-
raonem non potuiſſe mutari, quia eum præſciuerat Deus nō eſ-
ſe mutandū: Reſpondetur, Dei præſcientiam non cogere homi-
nem vt talis ſit,qualem præſcitiit Deus; ſed præſcire talem futu-
rum,qualis futurus eſt,quāuis eum nō ſic fecerit Deus. Quem
ſi cogeret eſſe,hoc vtiq. cogeret quod non eſt. Porrò ſi hoc prę-
ſcierat futurum eſſe quod non eſt,præſcientia non eſt. Quod de
Deo quàm impiè dicatur,aduertit quiſque qui peccatis ſuis inde
blāditur, quod Deus eum peccatorem futurum eſſe præſcierit.

CAP. XV.

Existere nihilominus fortaſſe aliquē reor qui dicat, mi-
nus idoneā ad ſalutem viam , ſi nulla intrinſecus vocatione pul-
ſatus tantū quiſpiam flagelletur . Vnde Nabuchodonoſor pœ- Daniel. 4.
nitentiā meruit fructuoſam? Nónne poſt innumeras impietates
flagellatus pœnituit , & regnū quod perdiderat, rurſus accepit?
Pharao autē ipſis flagellis eſt durior effectus & periit . Hic mihi Exodi 14.
rationē reddat,qui diuinum conſilium nimiū altùm ſapiēti cor-
de diiudicat,cur medicamentū vnius medici confectum,alij ad
D interitū,alij valuerit ad ſalutē; niſi quia Chriſti bonus odor, aliis 2 Cor. 2.
eſt odor vitæ in vitā,aliis odor mortis in mortē ? Quantū ad na-
turam,ambo homines erant;quantum ad dignitatem,ambo re-
ges;quantū ad cauſam,ambo captiuum populū Dei poſſidētes;
quantum ad pœnam,ambo flagellis clementer admoniti. Quid
ergo fines eorum fecit eſſe diuerſos,niſi quòd vnus manum Dei
ſentiens , in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit ; alter li-
bero contra Dei miſericordiſſimā veritatem pugnauit arbitrio?
Hic quicunq; reſpondet, illi vt mutaretur affuiſſe diuinū , huic
vt induraretur,defuiſſe præſidium , & hoc contendit iniuſtum,
propter quod rerū ipſarum fines in Dei voluntate conſtituens,
dixit Apoſtolus: Cuius vult miſeretur,& quē vult indurat,dicē- Rom. 9.
te Domino ; Sine me nihil poteſtis facere : intelligat illa omnia, Ioan. 15.
vel adiuuante Domino perfici, vel deſerente permitti ; vt noue-
rit tamen,nolente Domino nihil prorſus admitti.

CAPVT XVI.

Sed reditur ad paruulos , reditur ad geminos , parum eſt
quod dixi , reditur ad necdum natos, qui & eodem concubi-
tu ſeminati, & eodem momento in lucem fuerant proferendi.

Eis diſ-

Eis diſcrepans diuerſumque iudicium diuinæ voluntatis apparens, ſenſus hominum de voluntate Dei ſuperbè nimium diſputantes, magnitudo quæſtionis obturbat. Exalta iam viribus vocem tuam o iniuſte accuſator iuſti, & dic mihi, quid ille mali commiſit, quid boni ille meruit? Et reſpondet tibi, non ego, ſed Paulus apoſtolus, nihil quidem ambo meruerunt: ſed habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud quidem in contumeliam. Dicturus es, quare? Quæ eſt iudicij huius iam confuſa diuerſitas? Rurſus hanc præſumptionem ille confutet & dicat, O homo tu quis es, qui reſpondeas Deo? maximè quia ad illam humanorum actuum comparationem rurſus intentio conuerſa reſpondet, iniuſtitiæ nõ poſſe argui creditorẽ, qui de duobus debitoribus tale voluerit habere iudicium, vt vni donet, ab alio exigat, quod ab vtriſque debetur. Et certè in omnibus humanæ conuerſationis actibus atque contractibus ad diſcernendum aliquid, ac diiudicandum, hanc qua videmur aliquam probare iuſtitiam, ex ineffabili diuinæ iuſtitiæ plenitudine in humilitatis noſtræ corda manare manifeſtum eſt, beato Ioanne hoc in Euangelio ſuo confirmãte: Quoniam omnes de plenitudine eius accepimus. Quod ſi ita eſt, qua tandem impudentia homo de Deo, lutum de figulo iudicabit, non ſolùm dicens, quid me feciſti ſic? ſed etiam de aliis damnabili curioſitate perſcrutans & dicens, quare de eadem maſſa feciſti alium quidem ſic, alium verò ſic? Si humanum genus, quod creatum primitus conſtat ex nihilo, non cum debito mortis & peccati origine naſceretur, & tamẽ ex eis creator omnipotens in æternum nonnullos damnare vellet interitum: quis omnipotenti creatori diceret, quare feciſti ſic? Qui enim cũ non eſſent, eſſe donauerat, quo fine eſſent, habuit poteſtatem: nec dicerent cæteri, cur paribus omnium meritis diuinum diſcreparet arbitrium: quia poteſtatem habet figulus luti ex eadẽ maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliã. Nunc autem cùm damnatis pœna iuſta reddatur, ſaluatis autem gratia donetur indebita; quis vſqueadeò humanæ conditionis oblitus, diuini ſenſus arcana diſcutiat, vt cùm ipſe pœnam merito fuerit conſecutus, queratur cur alius gratiã quæ non debebatur ei, acceperit? Hanc itaque diuinam electionem non meritis reddi, ſed ſola volentis munificentia donari hominibus, Moyſes cùm iam tunc quamuis carnalem populum doceret, oſtendit. ſic enim euidenter in Deuteronomio dicit ad populum: Ecce Domini Dei tui cælum eſt, & cælum cæli, terra & omnia quæ ſunt in ea: veruntamen patres veſtros elegit Dominus diligere eos, & elegit ſemen eorum poſt ipſos, vos præ omnibus gentibus. Et adiecit, Circumcidimini ergo à durina cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius. Sed hanc in eis manſiſſe duritiam cordis, ſicut ſuprà iam diximus, beatus Stephanus cùm Iudæos increparet, oſtendit. In actibus enim Apoſtolorum ipſe ſic dicit, Dura ceruice & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Vnde dura ceruix in illo populo, qui ex omni mundo electus eſt, qui de ſeruitute decem miraculis meruit liberari, cui lex data eſt, cuius ſalutiora prophetarum omnium militarunt, ex quo factus ſecundũ carnem, & ad quos miſſus eſt Chriſtus: niſi quia cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, donec Iſraël adoptatus ex plenitudine gẽtium intraret in regnum, & concluſit in incredulitate omnes Dominus, vt omnes indigerent miſericordia ſaluatoris? Cuius diuini conſilij ſacramenta perſtringens, & maieſtatis myſterium, quæ quamuis magnitudine reuelationum nouerat, tamen pro humana infirmitate ſuccumbens etiam ille qui prius perſecutor & blaſphemus, vas electionis meruit nominari, miratus exclamat, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! & inſcrutabiles vias eius, & inſcrutabilia confitens Dei eſſe iudicia. Cum illo ergo quando de talibus quæritur, admiremur, & manente ſententia, quòd non ſit iniquitas apud Deum, ſi quid eſt illud quod quæritur, quod modum noſtri ſenſus exceſſerit, & intellectus noſtri non dignatur anguſtias, in illa iuſtitiæ, miſericordiæ, præſcientiæque diuinæ plenitudine permanere inconcuſſa æquitate fateamur: ne de ſuperioribus diuinæ voluntatis arcanis aliter quàm modus cõditionis noſtræ patitur diſputantes, Dei iuſtitiam relinquamus, & noſtram ſtatuere cupiẽtes, in imam contumaciæ voraginem decidamus.

Rom. 9. *Ioan. 1.* *Dura ſententia, & aliena ab Auguſtini doctrina.* *Deut. 10.* *Actor. 7.* *Roman. 11.* *Roman. 3.*

LIBRI DE PRÆDESTINATIONE ET GRATIA FINIS.

DE PRAEDESTINATIONE DEI ALTERVM EIVSDEM FARINÆ OPVSCVLVM.

Cap. I. *Num. 22.*

DE prædeſtinatione Dei locuturi, anxietatibus quibuſdam inuoluimur, quia dum conſcientiam noſtrę ſtoliditatis perſcrutamur, ab appetitu tam arduæ diſputationis reprimimur. Sed dum ad omnipotentiam illius, qui per os aſinę irrationalis, rationali ſeſſori verba voluntatis ſuæ monſtrauit, mentem reducimus, ſub ſpe ſuperni adiutorij, ad audendum vires accipimus; ſcientes quia quicquid boni loquimur vel facimus, non ex nobis hoc, ſed ex Deo accipimus.

Caput II. IN primis nefas eſt dicere, Deum aliquid niſi bonum prædeſtinare. Sed prædeſtinationum aliæ ſunt alligationis, alię cõditionis; iſtæ ſunt iuſtitiæ, illæ potentiæ. Vt lucidius fiat quod dicitur, quæ ſunt alligationis & potentiæ, quæ conditionis & iuſtitiæ, demonſtretur. Creauit Deus cælum & terram, ſolem & lunam, diem & noctem; prædeſtinauit inſuper vt cælum ſemper volueretur, terra immobilis circumuoluenti cælo loco centri haberetur; ſol & luna diei noctique præeſſent; dies & nox certis temporibus viciſſim ſuccederent. Hæ prædeſtinationes potentiæ ſunt & alligationis. Vnumquodque enim eorum quæ prædiximus, ſic alligatum eſt ſuo operi per prædeſtinationem Dei, vt ab eo dimoueri non poſſit. Creauit Deus hominem, & prædeſtinauit, vt ſi obediens eſſet, ac à guſtu vetiti pomi ſe abſtinẽret, in vita permaneret; ſin autem inobediens eſſet, ſententiam mortis ſubiret. Hæc prædeſtinatio conditionis eſt & iuſtitiæ. Non enim Deus ante caſum hominis ſic eum per potentiam alligationis prædeſtinauit mori, vt neceſſe eſſet eum mori; ſed ſub ea conditione, ſi peccaret. Quia igitur peccauit homo, iuſtum erat vt moreretur; ſi non peccaret, nullo vinculo prædeſtinationis diuinæ, morti alligaretur.

Caput III. MORTIS itaque prædeſtinatio ſub conditione fixa fuit in Deo, propter caſus humani præſcientiam: non tamen vim faciens in homine per potentiam, vt duceret eum ad mortis ſententiam. Ergo prædeſtinatio huiuſmodi non abſolutè eſt cauſa mortis, ſed peccatum cauſa prædeſtinationis & mortis. Non enim ſic dicitur de hominis morte, vt de cæli volubilitate. Interroganti enim alicui, quare cęlum voluitur? reſpõdemus, quia Deus prædeſtinauit. Hæc reſponſio abſoluta eſt, nec aliam quęrit. Si autem aliquis quærit, quare homo moritur? non abſolutè reſpondere poſſumus, quia Deus prædeſtinauit; non enim prædeſtinaret, niſi eum peccaturum præſciret. Peccatum quippe in homine, in Deo incitat zelum iuſtitiæ; zelus verò iuſtitiæ, prædeſtinationem; prædeſtinatio autem attrahit mortem. Et huius concatenationis initium & finis in homine eſt. Quare enim homo moritur? Quia Deus prædeſtinauit. Quare Deus prædeſtinauit? quia iuſtus eſt, & iuſtè facit. Quare iuſtè facit? Quia homo peccauit. Ecce ex homine peccatum, & in homine mors.

Quæſtio. Eſt qui dicat; quomodo poſſit eſſe peccatum cauſa prædeſtinationis, cùm eſſet prædeſtinatio antequam peccaret homo? *Reſponſio.* Ille audiat, quia omnia antequam fiant, Deus quaſi iam facta pertractat, & ſiue ſint punienda, ſiue muneranda, in præſciẽtia ſua diiudicat. Ecce homo infelix alligatur morti, non per Dei prædeſtinationem, ſed per ſuam offenſionem. Quamuis enim prędeſtinatio offenſionem præcurrat tempore, offenſio tamen prędeſtinationem præcedit effectione. Nam prædeſtinatio non fieret, niſi offenſio futura eſſet: quam offenſionẽ qui præſciuit eſſe, offenſionis vltionem vt iuſtus iudex prædeſtinauit. Ex præſciẽtia igitur offenſionis, prædeſtinatio emanauit vltionis; ſicut ex præſcientia virtutis, prædeſtinatio fieri ſolet remunerationis.

Vnde

Rom. 8. Vnde Apoſtolus ad Romanos, Quos præſciuit, hos & præ-
deſtinauit.

CAPVT IIII. FORTASSIS eſt qui dubitet vltionem offenſionis à Deo
eſſe, quia grauis eſt & mala: virtutis autem remunerationem à
Deo eſſe manifeſtè fateatur, quia dulcis eſt & bona: cùm Deus
nullius mali, ſed totius boni ſit author. Huic dicẽdum eſt, quia
vltio offenſionis etſi homini eſt mala dum pœnam ingerit, a-
pud Deum eſt iuſta dum peccata punit. Quod autem iuſtum
eſt, bonum eſt. Prædeſtinatio igitur vltionis, quia iuſta eſt, &
bona. Vnde fons & origo boni per Eſaiam ſic loquitur, Ego
Esa.45. Dominus formans lucem, & creans tenebras, pacem faciens, &
creans malum. Quaſi dicat, Ego Dominus faciens pacẽ ex me,
creans malum ex te tibi. Pro peccatis enim tuis bellum tibi tri-
buo quod mereris; quod etſi apud me ſit iuſtum, ex te tamẽ ti-
bi ſit malum: quia non ex me, ſed ex te peccaſti: & pro peccato
pœnam tibi creo, quæ apud me eſt iuſta, tibi autem mala. Hu-
iuſmodi ergo malum creat Deus, quod per ſe ſibi ſit iuſtum, ex
homine ſit homini malum. Vna enim eademque res aliter atq.
aliter inter homines etiam accepta, bona eſt & mala: vt bellũ de
quo ſuprà diximus, victis eſt malum, vincẽtibus bonum. Qua-
propter & mors, quæ eſt vltio præuaricationis, & iuſta eſt &
B mala. Iuſta quidem ex iuſto iudice, mala autem ex miſero pec-
catore. Hæc etiam eademque mors quibuſdam hominibus eſt
mala, quibuſdam autem bona: quia hos de ignominia ducit ad
gloriam, illos verò de gloria ad ignominiam. Ignis quoque li-
gnis, ſtipulis, veſtimentis eſt nociuus, cupro autem & argento
& auro proficuus: quia hæc excoquit & puriora reddit, illa ve-
rò inflammat, & penitus conſumit. Cùm hæc ita ſint, nõ verea-
mur dicere, mortem eſſe prædeſtinatam à Deo: quia etſi nobis
eſt mala, à Deo tamen propter præſcientiam præuaricationis
Psal.61. prędeſtinata eſt iuſta. Vnde & Pſalmiſta, Quia tu reddis vnicui-
que iuxta opera ſua. Vnde enim & bonis gloria perennis, &
malis mors infelix, niſi ab eo qui reddit vnicuique ſecundum
opera ſua? Non tamen purè à Deo mors, ſed ſit ex hominis prę-
uaricatione per iuſtitiam Dei in hominis pœnam. Hoc ideo,
quia ſunt nonnulli qui diabolum ſic ponunt mortis auctorem,
A quaſi vltionis iudicem. Auctor eſt quidem mortis per ſugge- [Mortis auctor non a Deo]
ſtionem peccati, ſed per potentiam retributionis nec auctor,
nec creator. Eſt & pœnarum cuſtos & exhibitor, nec tamen ex
propria potentia, ſed ex conceſſione diuina.

SED iis quæ præſcripſimus quidam opponunt quod ſcri- CAP. V.
ptum eſt, Mortem Deus non fecit vnquam. Quibus non ſur- Sap.1.
da aure prætereundum eſt, quod aliàs ſcriptum eſt; M ts & vi- Eccl.11.
ta à Deo eſt. Nam opponenti, mortem Deus nõ fecit vnquam:
oppono, mors & vita à Deo eſt. His quippe oppoſitionibus in
literatura nulla reconciliatio eſt, in intelligẽtia nulla repugnan-
tia. Mors enim ſicut & vita, non tantum dupliciter, ſ d etiam [Mors & vita multipliciter accipitur]
tripliciter intelligi poteſt. In primo nãque homine & animam
& carnem Deus creauit immortalem. Ante peccatum ergo vi-
xit anima, vixit caro, non ſub interitus timore, ſed ſub immorta-
litatis conditione. At dum homo peccauit, anima obiit. Hæc eſt
mors quam Deus non fecit. Caro tamen vixit poſt mortem a-
nimæ, ſed ſub mortis expectatione. Mors ergo animæ pecca-
tum, mors carnis diſſolutio elementorum: mors animæ & car-
nis, pœna infernalis. Sic & vita, alia eſt carnis & animæ ante
peccatum, alia carnis poſt peccatum, alia animæ & carnis poſt
B diſſolutionem elementorũ. Vita quidẽ omnis à Deo eſt, ſicut &
mors carnis, quę eſt diſſolutio elementorum: & mors animæ &
carnis, quæ eſt vltio offenſionis. Mortem autem animæ, quæ eſt
cęterarũ principium & cauſa, nunquam fecit Deus, quia ſcriptũ
eſt, Qui peccatum non fecit. Sed mortẽ animæ non ſic intelligas [1 Pet. 2.]
vt mortem carnis. Moritur namq. caro, ſolutionẽ ſui patiendo:
moritur autem anima nõ ſic, ſed vitam mutando. Iam quæ ſint
prædeſtinationes alligationis, quæ conditionis, ſatis, vt te r, di-
ctum eſt. Sed earum quæ conditionis ſunt, aliæ ad gloriam aliæ
ad pœnam. Quos enim Deus ſuos fidei opere futuros eſſe prę-
nouit, hos prædeſtinauit ad gloriam: quos abſque correctione
diabolicæ perſuaſioni militaturos eſſe præſciuit, hos pro certo
prædeſtinauit ad pœnã. Nauis mentis noſtræ, niſi exercitio bo-
næ meditationis regatur, ventis vanarum cogitationum affl n-
tibus, per diuerſa fluctuabit, & demum ſub periculo dimerſio-
nis conquaſſabitur.

FINIS.

ANTVERPIÆ EXCVDEBAT CHRISTOPHO-
RVS PLANTINVS, ARCHITYPOGRAPHVS
REGIVS, ANNO DOMINI M. D. LXXVII.
KALENDIS MARTII.

ANNOTATIONES IN TOMVM VII. B. AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

QVIBVS CASTIGATIONVM RATIO VARIETASQVE lectionum indicatur, res memoratu dignæ obſeruantur, obſcuriora difficilioráque loca explicantur & illuſtrantur.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini
Architypographi Regii.
M. D. LXXVII.

STVDIOSO LECTORI S.

STATVERAM initiò, amice Lector, quod in cæteris Tomis factum eſſe arbitror, ipſas modò caſtigationes tribus verbis indicare, vt qui corrigendi codicis ſui deſiderio tenerentur, harum notarum indicio, facere id non multo negotio poſſent. Verùm in operis progreſſu ſenſi, non me poſſe propoſitam vbique breuitatem retinere, non tam ob infinitam erratorum turbam quæ hunc Tomum turpiſsimè deſœdabant, quàm quòd neceſſe frequenter eſſet, mutatæ lectionis rationem reddere, mendoſam conuincere, vitiatæ cauſam & occaſiones aperire: interdum autem variantem expendere, ac collatione aliorum inter ſe locorum diiudicare; nonnunquam & contra fidem MS. vulgatam aſſerere; aliquando verò diuinationem quoque noſtram proponere, quomodo hiulca impleri, luxata curari, deprauata reſtitui poſſe viderentur. Poſtremò annotanda etiam loca ſuſpecta, & quibus medelam ſine MS. præſidio adferre non poſſemus; vt nimirum occaſio ſtudioſis præberetur, veteres aliarum regionum bibliothecas excutiendi, numcubi fortè vel antiquiora vel fideliora exemplaria lateant, vnde corrigi vel emendari ea poſſent. Quare vbi ſemel ab inſtituto receſsimus, auſi ſumus aliquantò etiam longiùs procedere. Ac primùm quidem hiſtoriam quæ plurima hic & ignota frequenter occurrit, breuiter aperuimus; dehinc obſcura illuſtrauimus; adhæc ſuſpecta & periculoſa explicauimus; tum ab aliis arroſa defendimus; præterea non rectè à quibuſdam intellecta, quo ſenſu accipiẽda forent, oſtendimus: denique ſi quid contra hodiernas hæreſes faceret, aut alioqui obſeruatione dignum occurreret, paucis annotauimus. Sed nec id viſum fuit prætereundum, vt quoniam Germanicum exemplar corrigendum nobis datum erat, multi autem Gallicana vterentur editione, quæ alios frequenter ac alios à Frobenianis errores haberet, eos quoque indicaremus. Id quod in libris aliquot non indiligenter fecimus, ſed temporis anguſtiis excluſi perficere non potuimus. Hanc operam noſtram ſtudioſis nec ingratam nec inutilem futuram confido: certè prodeſſe conati ſumus, nec ſine ſtudiorum ac valetudinis noſtræ iactura. Quare ſicubi lectorum deſiderio non erit à nobis per omnia ſatisfactum, aut alicubi etiam fortaſſe dormitatum, veniam, vt ſpero, æqui iudices dabunt, præſertim in hac tanta nonnunquam MS. ſaltem vetuſtiorum penuria: tum verò ſi norint qua temporis breuitate, quanta corpuſculi huius imbecillitate, interque quas domeſticas curas fuerint hæc nobis elaborata: maximè autem ſi meminerint quæ fuerit horum temporum calamitas & perturbatio, quibus ad hæc ſtudia vix animus cuiquam aut otium eſſe potuit. Quo factum eſt, vt volumini huic longè doctiſsimo vtiliſsimoque operam impendere quantam & debuimus & ſanè exoptauimus, minimè licuerit; vrgentibusque typographis immaturum fœtum præcipitare, ac velut abortum facere coacti ſimus. Vnum eſt quod doleo, temporis breuitate præſtari non potuiſſe, vt numeri videlicet aut literæ alphabeti toto ſparſim opere inſererentur, quibus notis Lectores admoniti, quo quicque loco annotaretur, tota facilitate inuenire potuiſſent; quod incommodum proxima editione ſarciri poterit. Bene vale Lector humaniſs. ac operam noſtram boni conſule.

ANNO-

ANNOTATIONES IN PRIOREM PARTEM TOMI SEPTIMI B. AVGVSTINI quæ libros complectitur aduerſus Donatiſtas.

Et primùm

IN PSALMVM CONTRA PARTEM DONATI.

Ex collatione ad MS. *Cambronenſe ac Endouienſe, nec non veterem Ioannis Amerbachij editionem, vulgatarum omnium longè caſtigatiſſimam.*

P SALMVS *hic in excuſis exemplaribus, in proſæ morem confuſè perturbateq; legebatur; quo fiebat, vt nec primæ alphabeti literæ conſpicuæ forent. Quare nos eum in ſuos verſus digeſſimus. Porro lib. 1. Retrac. cap. 20. quod ad caput libelli huius adiecimus, meminit Auguſtinus proœmij alicuius extra ordinem literarum, ſed quod ab Hypopſalmate videtur non eſſe diuerſum.*

In literam A.

Congreganti multos piſces] *Non dubitaui hunc locum ita reſtituere, pro quo prius legebatur,* Congregauit.

Quiſquis recolit Euangelium] MS. *pro* recolit, *habent* nouit.

Genus autem mixtum piſcis, iuſtus eſt cum peccatore.] *Ita eſt hic locus diſtinguendus, non, vt prius erat,* piſcis iuſtus.

Vaſa ſunt ſedes ſanctorum, quò non poſſunt peruenire] *In excuſis legebatur,* quò non poſſunt mali peruenire. *Sed illud* mali, *non eſt in* MS. *nec videtur ratio verſus admittere: quare hoc referendum erit ad eos qui retia ruperunt, de quibus in ſuperiore verſu.*

B.

Sic fecerunt ſciſſuram] *Videtur ad verſus integritatem aliquid deeſſe, fortaſſis copula* &, *vt legatur,* Sic fecerunt & ſciſſuram.

& altare contra altare.] *ſic infrà litera I. Quid curritis ad ſchiſma, & altare contra altare: & litera N. Quod tunc impij fecerunt, extra leuantes altare. Similiter lib. 2. contra Donat. cap. 6. lib. 1. contra Petilian. cap. 10. De vnit. Eccle. cap. 20. lib. 2. contra Creſco. cap. 1. Et epiſt. 162. imitatus Optatum; qui lib. 1. contra Parmenia. non ſemel ea formula vtitur. Quæ quid ſibi velit, intelligi poteſt ex lib. de Vnitate Eccleſiæ, cap. 16. vbi pro eo quod hic dicitur* facere, leuare, *ſeu* erigere altare contra altare, *ait,* leuare epiſcopum contra epiſcopum. *Et Hilarius lib. 1. contra Parmen. epiſtolam, cap. 3.* cõtra epiſcopum in cathedra ſedentem, alterum epiſcopum ordinare. *Vtrumque coniungit epiſt. 162. & 171. Quare ſchiſmatis eſt nota & ſignificatio, quoties videlicet contra epiſcopum legitimè electum & creatum, alius quorundam factione, eligitur & conſtituitur. Nam altaris nomine ſacrificium ſignificatur, cui offerendo erigitur. Sacrificij autem in eccleſia offerendi primum ius ac poteſtas penes põtificem eſt ſeu epiſcopum. Omnis enim pontifex, inquit Apoſtol. ad Hebr. 5. conſtituitur in iis quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Vnde Auguſti. lib. 2. contra Creſcon. quod cap. 1. dixerat, qui altare contra altare in eadem ciuitate primus erexit, cap. 2. ſic extulit, qui primus extra eccleſiam ſacrificauit. Sic Cyprianus lib. 2. epiſt. 1. ad Stephanum papam, contra altare vnum atque diuinum, inquit, ſacrificia foris falſa atque ſacrilega offerre conati ſunt. Et epiſt. ad Iubaianum, Nouatianus, inquit, altare collocare, & ſacrificia offerre contra fas nititur. ſic & lib. 2. epiſt. 10. de Cornelij pontificis loquens electione, In tanto, inquit, fratrum religioſorum cœtu conſidentibus Dei ſacerdotibus, & altari poſito: Id eſt, epiſcopo iam electo & ordinato. Cùm autem vna Eccleſia, vnum tantum epiſcopum capiat, ſequitur, vt qui alterum epiſcopũ facit, eccleſiam quoq; alteram inſtituat: vt inquit Cyprian. lib. 3. epiſt. 2. & Cornelius ad Cyprianum lib. 3. epiſt. 11. quæ Cypriano illic mendoſe adſcribitur. Vnde infra Auguſtin. litera N. extra leuantes altare.*

cum pugnant de traditione] *malim* traditore.

Quod poſſent cauſam librorum] *Legendum videtur,* Quum poſſent.

Quod perſecutor non fecit] *In* MS. *eſt,* Quod perſecutio: *ſed alterum prætulimus.*

C.

Qui nouerunt ſcripturas] *Omnino videtur deeſſe negatio,* Qui non nouerunt ſcripturas: *vel quod mollius foret,* Qui ſcripturas nõ nouerunt. *Eam enim non ſenſus modò, ſed verſus quoque ratio poſtulare videtur.*

Quia & nos credimus noſtris] *fortè* credidimus, *vt reſpondeat ei quod præceſſit,* Suis ſedicunt credidiſſe.

D.

Epiſcopi de Numidia] *pro eo quod erat* Numida.

Botrus & Celeſtius] *Hiſtoriam hanc habes apud Optatum lib. 1. contra Parmenianum, vbi pro* Celeſtius, *legit* Celeſius.

E.

Crimen nobis quis probauit] *Perperam legebatur* vobis.

putauerũt ſibi turpe] *Ex* MS. *adiecimus* ſibi. *quod exigit et verſus.*

Iam fratres finitur error] *Malim* finiatur.

F.

quæ in cõcilio ſolent eſſe] *Non* cõſilio, *quo modo legunt excuſa.*

G.

Sed ſi tunc nõ viſum eſt verum] *In vulgatis deſiderabatur,* Sed.

vel nunc experti videte] *ſic rectius* MS. *quàm excuſa* expertum.

H.

Sicut princeps huius mali, de cuius vocantur parte] *Duo fuerunt celebres apud eos Donati, alter Numida Caſenſis, ſeu à Caſis nigris; alter Carthaginienſis. Ille præcipuus author ſchiſmatis fuit, & Cæcilianum tertius inditum accuſauit, ternis ipſe damnatus. Hic ſecundus fuit Carthagini Donatiſtarum epiſcopus, cuius opera magnopere propagatum & confirmatum eſt ſchiſma. Ab vtro autem Donatiſtæ ſint appellati, non ita certum eſt; nam initio videntur* Pars Maiorini *fuiſſe dicti. Auguſtinus hic vtrumque videtur confundere. Nos ea de re plura diſſeruimus in Commentario quem meditamur, rerum Donatiſticarum.*

Deinde vbique, victus cœpit Chriſtianos rebaptizare] *Donatus Caſenſis poſt damnationem ſuam maiore audacia cœpit paſſim per Aphricam ſuæ communionis homines rebaptizare; nam & antè id ab eo factitatum aliquando fuiſſe, liquet ex ſententia concilij Romani ſub Melchiade, vbi inter cætera eius crimina recenſetur, quòd auſus fuerit quoſdam rebaptizare, vt videre eſt apud Optatum lib. 1. Quare illud* vbique *non ad* victus, *ſed ad* rebaptizare *referendum erit.*

I.

Quid curritis ad ſchiſma] *Fortè,* Vt quid curritis. *vel,* Quid recurritis.

Iam non poſſetis] *Sic conſtanter* MS; *pro,* poſſitis.

K.

& nobiſcum concordate] *Prius erat* vobiſcum recordare.

quos velletis iudicare] *In vulgatis exemplaribus erat non rectè,* quàm velletis.

qui non eſſent de ipſa lite] *Pro* qui *erat* quoniam.

Quare ergo conſenſiſtis iſtis, qui hoc fecerunt antè] *Totus hic verſus deſiderabatur in impreſſis, quem ex* MS. *adiecimus.*

L.

Quibus ſi & nos non credimus] *Ita rectius* MS. *quàm,* Quibus ei ſi.

Amplectamur ergo pacem] *In excuſis addebatur* Chriſti, *ſed ratio verſus docet ſupereſſe.*

& non tunderent quotidie] *Pro* tunderent, *legebatur nullo ſenſu* puderet.

Clamatis vos de Macario] *Macarius vnus eorum fuit, per quem Conſtans imperator, Conſtantinum patrem imitatus imperij ſui initio Aphricanis eccleſiis donà tranſmiſit. Quæ cùm Donatus Carthaginienſis ſuperbè reieciſſet, & in itinere Circumcelliones ſuos in eum concitaſſet, ille coactus armatũ militem aſſumere, ſeq; aduerſus eorum furorem munire, multos eorum trucidauit. Quod factum Donatiſtæ odioſè admodum exagitarunt, appellantes catholicos Macarianos tanquam ſanguinarios, vt docet Auguſt. lib. 2. contra Petil. cap. 92. & epiſt. 164. in fine. Item eccleſiã Macarianam, vt teſtis eſt epiſt. 165. Et partem Macarij, vt liquet lib. 2. contra Petil. cap. 39.*

non habent per quos regnare] *Excuſa addebant* poſſunt. *Sed redundare docet primùm ratio metri; deinde quòd reliqui omnes verſus deſinant in e vocalem. Similis locutio eſt ſuprà litera C.* Quibus ſi dicam, probate, non habent quid reſpondere. *Sup.* poſſint.

M.

conſcriptum in Chriſtiana lege] *Malim* ſcriptũ, *propter verſum.*

Non dico iſtum nihil peccaſſe] *Rectius quadrarit* nil *quã* nihil. *Cæterùm editio Pariſienſis legit non rectè,* Nam dico.

Quia ſcriptum eſt, Reconde gladium ſcelus non putant in fuſte] *Quia Chriſtus defendi contra hoſtes ſuos nolens, iuſſerat Petro gladium recõdere, Circumcelliones, religioſi videlicet homines, initio fuſtibus tantum aduerſus catholicos armabantur; ſed poſt, nec ferro nec vllo telorum genere abſtinuerunt, vt docet Auguſt. lib. 1. cõtra Parmen. cap. 11. lib. 2. contra Petil. cap. 88. Item in Pſal. 54. De quorum furore & barbarica immanitate, plura in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum. Cæterùm pro* Reconde, *fortè legendum* Conde, *ita, vt videtur, exigente metro.*

Fuſtes Iſraëles vocant] *fortè,* Iſraëlis, *vt ad baculos alludatur* A *quos filij Iſraël phaſe comedentes manibus tenere iuſſi erant. Simili artificio Circumcelliones ſeſe Agoniſticos appellabant; præfectos verò ſuos in Catholicis opprimendis, duces ſanctorum; ſpecioſo vocabulo ſimplicitati vulgi imponentes, & ſacrilegos furores ſuos prætexentes. Author Optatus lib. 3. & Auguſt. in Pſal. 132.*

N.

Nos amemus pacem Chriſti] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere pro eo quod erat* poteſtatem Chriſti.

Si non poterunt excludi] *Pro,* potuerunt.

quàm quod ſe fingunt fuiſſe] *Vix dubito quin legẽdum ſit,* quàm quos ſe fingunt fugiſſe.

O.

quia ſunt hæreſes vbique] *Pro,* qui ſunt.

P.

vt poſſis quod dico in corde videre] *Si verſum ſpectes, redundat illud* in corde.

habes multos & de plebe] *Copulam ex MS. adiecimus, quã habet etiam Amerbach.*

tot occiſi ſunt Prophetæ] *In excuſis deerat vocula,* tot.

Q.

Quia qui iudici credebant, non curabant de præcone] MS. B *alterum habet* prædone, *ſed non rectè. Præco enim eſt qui iudicẽ præit, & eius aduentum aut legem promulgat: ſic infrà lib. 3. contra Petilian. cap. 8. non præco, inquit, ſed index. Et tractatu 5. in Ioannem, de eodem loquens argumento: Quid te impedit malitioſus præco, vbi beneuolus eſt iudex? Et iterum, Aliquando agnoſce iudicem, & noli præco ſuperbus eſſe.*

ſolo ſeparentur corde] *In MS. eſt* ſeparemur. *quod rectius fortaſſe quadrabit.*

R.

poſt illos rebaptizate] *Perperam,* rebaptizare.

Scriptum eſt, peccata patrum ad filios non pertinere] *Mollius foret,* Scriptum eſt ad peccata patrum filios non pertinere, *quo modo eãdem ſcripturam citat Auguſtinus Colla. 3. cum Donatiſt. cap. 9.*

S.

Numerate ſacerdotes, vel ab ipſa Petri ſede] *Teſtimonium hic habes ſucceſſionis epiſcoporum præſertim in cathedra Petri, quam & alibi contra Donatiſtas vrget Auguſtinus, vt lib. 3. contra Creſco. ca. 18. & epiſtola 165. in qua omnes ad ſua vſque tempora Romanos pontifices enumerat. Contra Manichæos verò lib. 1. contra aduerſar. leg. & Prophetar. cap. 20. lib. contra epiſt. Funda. cap. 4. lib. De vtilit. creden. cap. 17.* C

Ipſa eſt petra quam non vincunt ſuperbæ inferorum portæ] *Solet Auguſtinus petram libenter Chriſtum interpretari: hic quemadmodum & cæteri penè omnes interpretes, refert ad ipſum Petrũ: quod & alibi facit non ſemel, vt concio. 2. in Pſal. 30. in Pſal. 50. & 103. tractat. 11. in Ioannem; denique lib. contra epiſt. Donati, vt ait ipſe Auguſtinus lib. primo Retract. cap. 21. neque enim liber ille extat. Et retractat quidem eam ibi interpretationem, ſed ſic vt lectori libertatem relinquat vtram volet eligendi.*

T.

Talis ſi quis ad te veniat] *Pro,* ſi quis adueniat.

Vultus tuos ecce attendo] *Perperam* tuus.

Et tamen Chriſtianum talem audes rebaptizare] *Ratio metri* audetis *poſtulat: quo modo habes verſu vltimo in litera V.*

V.

Iterum enim reſpondemus] *Ex MS. adiecimus* enim.

Cum quo Apoſtoli acceperunt primum ſacramentũ cœnæ] *Sunt qui arbitrentur Iudam egreſſum fuiſſe cœnaculum priuſquam Eu-* D *chariſtiæ ſacramẽtum Chriſtus ei porrigeret aut etiam inſtitueret: quorum præcipuus eſt Hilarius qui in 26. caput Matthæi id aſſerit: nam author Conſtitutionum apoſtolicarum, qui lib. 5. capite 16. idem affirmat, non magni admodum eſt ponderis. Eandem ſententiam in eundem Matthæi locum ſcribens refert & Theophylactus; & approbare videtur. In diuerſa ſententia eſt Auguſtinus non hoc tantùm loco, verùm etiam epiſtola 162. & 163. Item in Pſalmum 10. Tractatu 62. in Ioannem, lib. 2. contra literas Petiliani cap. 22. 23. 47. & 108. in fine. denique lib. De vnico baptiſ. cap. 15. Conſentiunt & alij patres, in primis Dionyſius Areopagita, qui libro De eccleſiaſtica hierarchia capite 3. de Euchariſtia tractans, In diuina, inquit, illa cœna etiam ipſe ſignorum effector & author iure optimo priuat ſorte eum qui non ſanctè neque concordi animo ſacramenta ſecum ſumpſerat, & cæt. Loquitur haud dubiè de Iuda. Et Chryſoſtomus Homil. 83. in Matthæum. Homil. in illud Apoſtoli, Oportet & hæreſes eſſe: Altera item; Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo: Et ſermone quodam de latrone. Cyrillus quoque Hieroſolymitanus catecheſi 13. Inter Latinos Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum. Leo papa ſer-*

A *mone 3. & 7. de paſſione Domini. Remigius apud Thomam in cathena ſup. 26. caput Matthæi. Commentarius Hieronymo aſcriptus in 14. caput Marci. Eſtq́; hæc ſententia longè probabilior.*

AA.

& vos de Donati parte] *fortè,* at vos.

Quando enim dona miſerunt] *Conſtantini filios intelligit, in primis autem Conſtantem Imperatorem, de quo apud Optatum lib. 3. & latius in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum.*

Quæ dona cùm reſpuiſtis, oſtendiſtis vos non eſſe] *ſcilicet filios meos: antitheſis eſt enim eius quod præceſſit,* Si filij eſtis, quid inuideris?

Cantamus vobis fratres] *fortè,* En cantamus; *vel,* decãtamus; *vt metrum conſtet.*

nos damus, exigit ille] *videtur non carere locus ſuſpicione mendi.*

ANNOTATIONES IN TRES LIBROS CONTRA EPISTOLAM PARMENIANI.

In quibus caſtigandis vſi ſumus 4. MS. exẽplaribus, Cambronenſi, Tornacenſi, S. Amandi, & Carthuſienſi, nec non vetere Ioannis Amerbachij editione.

B

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

Multa quidem & alia aduerſus Donatiſtas] *Eorum non pauca intercidêre, vt liber contra epiſtolam Donati, libri duo contra partem Donati.*

Parmeniani quondam epiſcopi eorum quædã epiſtola] *Parmenianus iſte tertius fuit Donatiſtarum in Carthaginienſi vrbe epiſcopus, ſucceſſor Donati, qui poſt Maiorinum ibidem præfuit. teſtis eſt Auguſt. lib. 2. Retract. cap. 17. ſcripſit pro ſchiſmatis & ſectæ ſuæ defenſione nonnulla: in primis tractatum quendam quem refutat Optatus Mileuitanus, cuius libri argumentum & capita recenſet idem lib. 1. Deinde epiſtolam quandam ad Ticonium; quam hic Auguſtinus refellendam ſuſcipit. Diuerſum autem eſſe hunc librum à priore; ex Optati & Auguſtini collatione intelligi facilè poteſt.*

quæ ſcribitur ad Ticonium] *Hic eſt ille Ticonius, cuius meminit etiam Auguſtinus epiſt. 48. 69. & 77. item lib. 3. de doct. Chriſtianæ cap. 30. & regulas ibidem eius ſeptem explicat. De quo plura in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum.*

Quo percepto ſuſcepit aduerſus ipſos] *Prius legebatur* præcepto:

IN CAP. II.

C benedicentur in te omnes tribus terræ, & in ſemine tuo] *Deſiderabatur copula; quam addebant MS. & legunt 70.*

deinde geminato aductu ſanctiſſimorum Domini ſacerdotum] *Perperam,* deingeminato. *Repetit enim Parmeniani verba initio capitis poſita.*

à flamma conſeruaſſe gloriemini] *pro* gloriamini.

quia iam iuſto iudicio fuerant improbati] *pro* fuerunt.

ad ſociandam communionem in illis partibus] *Præpoſitionem* in *ex MS. adiecimus.*

IN CAP. III.

quædam autem ita manifeſtata] *Sic MS. pro* manifeſta.

legant qui volunt, quæ narret] *Pro* narrat.

ſiue de Lucilla] *Hiſpana fuit hæc mulier, cuius potiſſimum operâ conflatum fuit ſchiſma aduerſus Cæcilianum, corruptis pecunia Numidiæ epiſcopis, vt eo depoſito Maiorinum eligerent. Qua de re plura in Commentario noſtro.*

robuſtioribus communicaret eccleſiis] *fortè,* cõmunicabat.

IN CAP. IIII.

D Quòd enim de Hoſio dicunt Cordubenſi] *Quid Hoſio obiecerint, neſcio; fortè quod in Syrmienſi Arrianorum cõcilio plagis coactus Athanaſij damnationi ſubſcripſerit. De quo Tripart. hiſtor. lib. 5. cap. 9: Et Athanaſ. epiſt. Ad ſolitariam vitam agentes, nec non Hilarius lib. de ſynodis. Mortuum tamen in Hiſpaniis apparet ex ſuprà dictis Athanaſij & Hilarij locis.*

ſi tranſmarino iudicio] *Perperam,* etſi.

vbi à Cæciliano præſente ſuperati ſunt] *non* præſenti.

Nam illa victoria præcelſior eſt] *verbum* eſt, *addebant MS.*

quàm ſi non ſolùm de homine vno] *Sic rectè MS. pro eo quod erat in excuſis,* quaſi non ſolùm.

præuaricatorem meipſum conſtituo] *Perperam* conſtituto.

Nam & Maximianiſtæ] *Semel admonuiſſe ſufficiat deprauatam eſſe lectionem vbicumque occurrit* Maximinianus *&* Maximinianiſtæ; *pro quibus legendum eſt* Maximianus, *&* Maximianiſtæ: *vt conſtanter habent MS. & vetus Amerbachij editio, & quibuſdam in locis etiam vulgata, vt epiſtola 48. 50. 162. 163. 165. 166. 171. 172.*

Hæc iterum ædifico] *Sic MS. conſentiente Græco Apoſtoli textu; quo modo*

A quo modo habet & ſuprà eodem hoc capite in impreſſis. Prius erat, hæc eadem ædifico.

quia ſententia ſua in collegarum ſententiam defluxit] *locus corruptus eſt: legendum fortaſſe,* quia à ſententia ſua in collegarum ſententiam deflexerint.

Et maximè Prætextato Aſſuritano & Feliciano Muſtitano] *Non* Muſticano, *quod & ipſum ſemel annotaſſe ſuffecerit: ſic enim conſtanter MS. & alicubi excuſa, vt epiſt. 5. in auctario Pariſienſ. quæ eſt ad Naucelionem. Nam & locus ille in quo Felicianus Donatiſtarum erat epiſcopus, Muſta vocabatur, quem Ptolemæus in Geographia vicum appellat. Cæterùm Prætextatus & Felicianus ordinatores fuêre Maximiani, & cum eo damnato in ſchiſmate permanſerunt. Tandem malorum pertæſi ad reliquorum Donatiſtarum communionem redierunt, ea conditione vt epiſcopatus ſui honorem retinerent, & ratus haberetur baptiſmus, & reliqua ſacramenta ſchiſmatis tempore ab eis collata.*

ſicut iam multa fruſta, de iſto fruſto per totam Aphricam facta ſunt] *Donatiſtæ in tres potiſſimum factiones abiêre. Nam præter Primianiſtas, penes quos manſit nomen Donatiſtarum, quòd cæteri eſſent numero inferiores, & ab ipſis tanquam à corpore ſeſe præſcidiſſent, erant Rogatiſtæ qui per Mauritaniam, Maximianiſtæ qui per Aphricam, Vrbaniſtæ qui per Numidiam graſſabantur. De quibus plura in Commentario noſtro.*

B

IN CAP. V.

Cùm enim diceret per Oſium Hiſpanum adiutorium præſtitum Cæciliano] *Iam tunc quoque priuſquam eum Donatiſtæ ad Conſtantinum deferrent. Nam legem immunitatis eccleſiaſticæ, quam Imperator paulò poſt ſuperatum Maxentium in Aphricam miſerat, excluſis haud obſcurè Donatiſtis, ad Catholicam eccleſiam; cui Cæcilianus præerat (primas autem erat totius Aphricæ) reſtrictam fuiſſe, conſtat ex eiuſdem epiſtola ad Anulium proconſulem miſſa: quam recitat Euſeb. lib. 10. hiſt. cap. 7. Idem cùm ſtatuiſſet per ſingulas prouincias in vſus eccleſiarum & pauperum magnam vim auri contribuere, literas ea de re non ad Maiorinum, ſed Cæcilianum dedit; quibus ei mandat vt certam eamq́; nec exiguam pecuniæ ſummam ab Africæ quæſtore accipiat: quæ ſi non ſufficiat, à procuratore ſuarum iſtic poſſeſſionum petere iubet quãtum opus eſſet. Meminit ibidem & ſeditioſorum quorundam (Donatiſtas ſignificans) qui eccleſiæ pacẽ & tranquillitatem turbarent, quos iubet vt compeſcat & coërceat; ſin parere nolint, authoritatem adhibeat* C *& proconſulis & vicarij præfectorum, quibus Romæ cùm eſſent, idem negotium demandaris. Quæ omnia Oſio authore et ſuggerente facta vel inde conijci poteſt, quòd pecuniam Cæciliano donatam, iis diſtribui mãdet qui eſſent in adiuncta ſchedula per Oſium deſignati. Nam eum Imperator præſentem ſemper habebat, nec niſi ex eius conſilio in rebus eccleſ. quicquam agebat.*

vltro falſus eſt ſuos ipſos adiiſſe Conſtantinum] *Perperàm,* vltro paſſus.

quibus præfuit Melchiades Romanæ vrbis epiſcopus] *Variè hoc nomen legitur tum in MS. tum excuſis; interdum Miltiades, aliquando Meletiades, nonnunquam Meltiades; aliàs Melchiades. quam poſtremam lectionem viſum eſt amplecti.*

etiam ex præcepto imperatoris quem ipſi adierant, tale ſubiêre iudicium] *Locus hic deprauatus eſt: fortaſſe pro* etiam, *legendum* nam, *vel* at iam, *aut* etiamſi, *vel illud,* tale ſubiere iudicium *redundet, aut deſit certè aliquid. Similis locus eſt lib. De vnico bap. cap. 16. De quo iudicio, inquit, cùm maiores iſtorum importuniſſima peruicacia memorato Imperatori quererentur, quòd nec plenè, nec rectè fuerit examinatum atque depromptum, nihil de Melchiadis traditione vel thurificatione dixerunt. Ad cuius audientiam nec venire vtique debuerũt; hoc potius aut ſuggerentes Imperatori, aut vt ſuggereretur inſtantes, quòd* D *apud traditorem codicum diuinorũ, & idolorum ſacrificiis inquinatum, cauſam ſuam agere non deberent. Cùm hoc ergo nec antè ſuggeſſerint, nec poſteaquam contra eos pro Cæciliano iudicatum eſt, ſaltem victi & irati obijciendum putarint; quid nunc manet tam ſero connectunt calumnias?*

vſque adeò dementes ſunt homines, vt ducentos iudices, apud quos victi ſunt, victis litigatoribus credant poſtponẽdos.] *Niſi deprauatus ſit locus, & pro* ducentos, *legendum ſit fortè* duodeuicenos; *pertinent hæc non ad Romanum, ſed Arelatenſe, poſterius in cauſa Cæciliani iudicium. Nam in illo, vt ex Optati primo libro clariſſimè conſtat, præter Melchiadem, octodecim fuere tantùm epiſcopi. Vnde & poſteà Donatiſtæ paucitatem eorum cauſati, iudicato ſtare noluerunt. In Arelatenſi verò, quia numeroſiſſimum fuit, ducenti eſſe potuere. Cum excuſorum lectione conſentiunt MS. niſi quòd legunt caſu nominatiuo,* ducenti, *& conſequenter,* credantur eſſe poſtponendi. *Eodem pertinere videtur, quod mox apud Auguſt. ſubijcitur,* Et tamen in his omnibus, quamuis magna temeritate Italos, Gallos, & Hiſpanos accuſant, &c. *Nam in Romana illa ſynodo, excepto Melchiade*

A *Aphro, Itali tantum & Galli interfuere. Hoſius enim, per quem paulò antè hoc eodem cap. Parmenianus adiutorium Cæciliano præſtitum eſſe ait, Romæ inter iudices non ſedit; quorum Optatus ſingulatim nomina referens, Italos quindecim enumerat; ac tres Gallicanos, Hoſij nulla mentione facta. Hic locus parum bene obſeruatus & intellectus Caluinum feſellit, vt lib. 4. Inſti. cap. 7 ſect. 10. ſcriberet Imperatorem Conſtantinum in cauſa Cæciliani, collegas Melchiadi ex Italia, ex Gallia, ex Hiſpania epiſcopos, addidiſſe. In quo toto loco quàm turpiter, non in dogmate tantum, ſed in alia quoque hiſtoriæ huius parte, hallucinetur, aliàs fortaſſe dicemus.*

iam cæteras terras cæco more] *redũdat in excuſis,* vocula *enim, quæ hic addebatur. pro qua forte legendum,* & vel etiam, *alioqui imperfecta videtur ſententia.*

Quæ vna comminatio] *Putârim legendum* combinatio, *nihil enim hic minarum præceſſit.*

breuiſſimè atque veriſſimè] *ita hunc locum putaui reſtituẽdum, vbi pro* veriſſimè, *legebant MS.* viliſſimè, *vnde in excuſis natum erat,* iuſtiſſimè.

IN CAP. VI.

Fatetur etiam Parmenianus ad Arelatenſe oppidum & epiſcopos iudices, & partes ex Aphrica conueniſſe.] *Alterum hoc* B *fuit concilium & iudicium in cauſa Donati & Cæciliani. De quo plura in Commentario noſtro.*

qui nihil victi potuerunt de iudicibus conqueri] *qualia nimirùm de Romanis queſti prius erãnt, vt quòd nimis pauci fuiſſent, quòd præcipitata ſententia, quòd non eſſent permiſſi omnia dicere. Nam alioqui quomodo nihil de illis conqueſti ſunt, à quorum ſententia ad ipſum Imperatorem appellarunt?*

eligat, quibus credat] *pro* eliget.

IN CAP. VII.

ſi placet potiſſimum philadelphia] *Ita rectius cum MS. quàm* etſi placet.

quid me arguitis fratres?] *Excuſa habebãt,* quid in me. *Sed præpoſitionem nulla legunt MS.*

cuius ſancta commercia Propheta tanto antè cecinit dicens] *Perperam,* prophetata.

De cauſa itaque veſtra] *Pro* noſtra. *Sic enim habes et paulò infrà,* C cauſam veſtram vicinis veſtris.

Cùm verò nos qui bene nobis conſcij ſumus] *Perplexa eſt hæc periodus, nec hærent inter ſe ſatis ſententiæ, vt vitij aliquid ineſſe videatur.*

ſi vel vicina eſſem] *Perperam editio Pariſienſ.* vicina eſſent.

qui me fratrem tam longè abſentem] *MS. legunt conſtanter,* meum iam longè abſentem fratrem, *ſed non reſpondent ſequentia. Altera ſi vera eſt lectio perſonam mutat ſatis incommodè, vt cùm prius eccleſiam velut ſororem feminino genere loquentem fecerit, nunc velut fratrem indicat.*

IN CAP. VIII.

Quin etiam audet conqueri Parmenianus, quòd eos Conſtantinus ad campum, id eſt ad ſupplicium duci iuſſit] *Hic vides capitalem ſententiam in hæreticos & ſchiſmaticos latam. quam vſqueadeò non improbat Auguſtinus, vt paulò poſt ſubijciat: Quid enim nõ iſti iuſtè patiuntur, cùm ex altiſſimo Dei præſidentis & ad cauendum ignem æternum flagella talibus admonentis iudicio patiuntur & merito criminum & ordine poteſtatum? Prius enim probent ſe non eſſe hæreticos vel ſchiſmaticos; tum demum de indignis pœnis ſuis liuidam emittãt vocem; tum demum ſeſe audeant cùm mali aliquid patiuntur, veritatis martyres dicere.*

D in ſanctæ eccleſiæ præciſione] *Non* præciſionem.

vt in leniorem coërcitionem] *Quamuis vtrumque dicatur &* coërcitio *&* coërtio, *prius tamen illud prætulimus, ſecuti MS. fidem, qua conſtanter paſſim, etiam poſtea ſic legunt. quod habes & infrà in excuſis lib. 3. cap. 2. & lib. De moribus eccleſ. cathol. cap. 28.*

id eſt ſacrilegi ſchiſmatis] *Pro* ſacrilegij.

probabilius alius crediderit] *Nõ rectè Lutetiani,* credidit, *tametſi & MS. ſic legant.*

vindex in iram ei qui malè agit] *Pro* ei, *erat* eius, *ſed altera eſt Apoſtoli lectio, conſentientibus etiam MS. quam habes poſt cap. 10. & in excuſis, ſed numero plurali.*

multa grauiora paſſim atque quotidie] *Videri queat legendum,* multò grauiora, *niſi & aliàs frequenter ita loqueretur Auguſtinus, vt infrà cap. 11. MS. legunt,* multa grauia, *ſed non placet.*

IN CAP. IX.

an propterea ſi interfecerit eos] *Non rectè prius,* & propterea.

IN CAP. X.

An forte dicent] *Docet ſequentibus tribus cap. ad regum & principum pertinere officium, vt quos Eccleſia hæreticos & ſchiſmaticos cenſuerit, ad*

ſuerit, ad Catholicam communionem, ſi ſponte nolint, pœnis & ſuppliciis redire compellantur.

impia diſſenſione nolunt fateri] *Ita hunc locum reſtituendũ non dubitaui, cùm prius eſſet,* impias diſſenſiones.

An forte nec talia poteſtates iſtæ humanę conſtitutionis] MS. *legunt* iſtas, *& mox* permittunt, *pro* permittuntur.

per poteſtates à catholicis Imperatoribus miſſas] *nõ* miſſos.

Ipſi verò Maximianiſtæ antequam eſſent Maximianiſtæ] *Ex hoc loco diſcimus Maximianiſtarum inter Donatiſtas ſchiſma, Rogatiſtarum fuiſſe poſterius. Qua de re plura in noſtro Commentario.*

quæ ab eis Rogatus ille Maurus, per regem barbarum Firmũ quàm ſæua, & quàm acerba perpeſſus ſit] *Firmus quidam excitatis Mauris regem ſe in Aphrica conſtituit; Cæſaream Mauritaniæ ciuitatem dolo captam dedit militibus diripiendam. Aduerſus eum Theodoſius magni Theodoſij pater à Valentiniano maiore miſſus, eum prœlio vicit, & afflictum oppreſſumq; ad mortem compulit. Refert Paulus Diaconus lib. 12. Eius opera vſi ſunt Donatiſtæ in Rogato ſchiſmatico ſuo perſequendo. Qua de re copioſius in Commentario noſtro.*

IN CAP. XI.

in eo genere actionum ponant ſi volunt] *Redundare hæc videntur, aut deeſt quippiam.*

qui Circumcellionum notiſſimo nomine per totam Aphricam vagantur] *Circumcelliones qui fuerint, & vnde dicti, plenius in noſtro Commentario dicemus.*

vtrum patiantur grauiora quàm faciunt] *Pro* faciant. *Sic enim & ſuprà paulò poſt initium huius capitis.*

Aditi ſunt iudices] *Non rectè Pariſ.* Additi.

ſuis baſilicis cedere nolebant] *Perperam,* credere.

concilium eorum proconſularibus geſtis indictũ eſt] *Prorſus legendum videtur* inductum, *id eſt allegatum: nam id longè ante celebratum erat.*

& facile ceſſerunt, nec multa paſſi ſunt] *Legendum videtur,* qui facile ceſſerunt, non multa paſſi ſunt.

addendo inſuper etiam vt cum donis eccleſiæ quos miſerat Imperator] *Locus vt apparet deprauatus vel mutilus. Fuit autem ille Conſtans imperator, de quo ſuprà in Pſalmum contra partem Donati, ad litteram L. & A A.*

IN CAP. XII.

Nec pro eis aliquid promulgaſſe quis inuenitur, niſi apoſtata Iulianus] *Quemadmodum Donatiſtæ Iuliano ſupplices fuerint, ſintq; ab eo reuocati ab exilio, & in priſtinũ ſtatum reſtituti, dicemus in Commentario noſtro.*

quòd apud eum ſola iuſtitia locum haberet] *Non* ſolùm; *vt liquet ex lib. 2. contra Petil. cap. 92. & 97. Epiſt. 48. & 166. Conc. 2. in Pſal. 36.*

IN CAP. XIII.

quod Chriſtianam excederet lenitatem] *Sic* MS. *pro,* vt Chriſtianam.

IN CAP. XIIII.

Ager eſt Aphrica] *Redundat præpoſitio* in, *quã addunt excuſa.*

vel pro frumentis zizania religent] MS. *legunt* redigant, *ſcilicet in horreum: quod rectius fortaſſe quadrarit.*

Iſti autem cum quaſi zizania germinata fugiunt] *In* MS. *nõ eſt illud* germinata. *Amerbachij editio habet,* geminata, *fortè* ſeminata.

frumenta verò diminuta, & in ſola Aphrica remanſiſſe] *In excuſis copula deſiderabatur.*

IN LIB. II. CONTRA EPISTOLAM PARMENIANI CAPVT PRIMVM.

vel excitatas tollere noluerunt?] *Lutet. non rectè pro* tollere, *habent* tolerare.

Exclament itaque quòd poſſunt] *ſic* MS. *pro,* ſi poſſunt.

Reſpondemus breuiter, hoc verum eſt.] *Ex* MS. *adiecimus voculam* hoc.

Itáne lux erat Optatus] *Thamugadenſis Donatiſtarum hic fuit in Carthaginienſi prouincia epiſcopus, Gildonianus appellatus; quia de ſatellitio fuerit Gildonis Aphricæ comitis, qui mortuo ſeniore Theodoſio imperium illic per tyrannidem occupans, multis annis regionem eam miſerè afflixit: quo tempore Optatus ille prædonem & latronem magis quàm paſtorẽ agens, catholicos omnes crudeliter oppreſſit, vnaq; cum eis & Maximianiſtas Donatiſtarum ſuorum ſchiſmaticos grauiſſimè perſecutus eſt, vt eum infra cap. 2. & alias frequenter decennalem Aphricæ gemitum Auguſtinus appellet. De cuius violentiis, ſceleribus & flagitiis in Commentar. noſtro dicturi ſumus.*

Non ergo eum lucem vocabatis, & tamẽ ei communicabatis] *perperam* vocabitis, & communicabitis.

A quàm quilibet Afer tot gentes per orbẽ terrarum] *prius erat* gentibus, *ſed non rectè; refertur enim non ad* ignotus, *quod ſequitur, ſed ad verbum* maculauit, *quod præcedit. Conſentit & Pariſ. editio.*

IN CAP. II.

Obiiciunt iterum aliquid ſimile huic] *illud* aliquid, *addũt* MS.

Cur non iſta execratio] *vocula* iſta, *deerat in excuſis.*

quæ per totum agrum ſeminans] *perperam,* qui per totum agrum ſeminatis.

aliud, ſcimus quod non ſint] *pro* ſunt.

Chriſtum eis Donatumque proponimus] *non dubitaui quin legendum ita eſſet, pro* præponimus.

quod ab igne ſe conſeruaſſe iactitant] *conſentiunt* MS. *vnde non rectè in editio. Pariſ.* conſeruare. *Nam & ſup. lib. 1. cap. 2. ſimilem habes ſententiam. Reſpicit autem ad tempus perſecutionis Diocletiani, quãdo cogebantur Chriſtiani ſacros libros tradere & in ignem inijcere; quod Donatiſtæ à Catholicis factitatũ calumniabantur, vnde & traditores appellabant, ſe verò fuiſſe ab eo crimine alienos. ſed quàm verè, docebit hiſtoria noſtra.*

IN CAP. III.

Oua aſpidum eruperunt, & telam araneæ texuerunt] MS. *habent* ruperunt, *quomodo & 70. legunt: ſed* eruperunt *Parmenianum*
B. *poſuiſſe pluſquam probabile eſt. Nam Auguſtinus infra in reſpõſione ſua & interpretatione ſimiliter legit etiam in* MS. *ſecutus nimirum quod citarat Parmenianus. Quo non ſatis animaduerſo quidam locum caſtigarunt, & vt apparet ad vulgatam noſtram lectionem: nam & quod ſingulari numero legitur* telam, *quo modo & 70. ſcripſere, mutarunt in* telas.

Sicut etiam non obfuit] *Deeſt,* etiam *in Pariſ. editione.*

Nonne iſti in media nocte ambulant] *Ex* MS. *adiecimus,* iſti.

dictator illius ſententiæ plenarij concilij trecẽtorum decem qui cum vniuerſis prouinciis Aphricæ conuenerunt] *Loquitur de Bagaienſi Numidiæ 310. epiſcoporum Donatiſtarum concilio, in quo reſtituto Primiano Carthaginienſi ipſorum epiſcopo, Maximianus cum ſuis damnatus eſt. Cuius concilij ſententiam dictauit Emeritus Cæſarieñſis in Mauritania epiſcop⁹, vt docet Auguſtinus lib. De geſtis cũ Emerito.*

Hæc certe concilij eorum verba ſunt] *Nuſquam Auguſtinus totam concilij ſententiam recitat, ſed pro occaſione varias ſparſim eius tantum partes proponit, quas nos in vnum corpus collectas & in ordinem redactas in Commentario noſtro exhibebimus.*

venenati vteri aluus] MS. *legunt,* vterus aluei, *cui ſatis conſentit*
C *quod eſt lib. De geſtis cũ Emerito,* vteri alueus: *ſed priorem excuſorum lectionem aliis paſſim locis habent etiam* MS.

euaneſcente vmbraculo celari non potuit] *Perperã prius* poterit. *Lib. de geſtis cum Emerito pro* celari, *habes* occultari.

publicum facinus & parricidium ſuum] *Similiter legis lib. 4. contra Creſco. cap. 31. Aliis locis,* publicum parricidium & facinus ſuum. *Cæterum videtur poſt vocem* publicum, *addendum* tamen.

fœta ſcelerum vota pepererunt] *In excuſis erat,* fota fœtũ ſcelerum pepererunt. *In* MS. vota fœta ſcelerum pepererunt. *Sed ex lib. De geſtis cum Emerito & aliis innumeris poſt locis veram lectionem reſtituimus.*

inſuper eos ab iſtis] *Non eſt hic noua periodus facienda, & nota interrogationis in finem huius reijcienda.*

cùm in vnum pariter eſſent] *redundare videtur præpoſitio* in; *aut pro* eſſent, *legendum* iſſent.

IN CAP. IIII.

nullus eum ſe ignorare reſpondeat] *Ex* MS. *adiecimus* eum.

tanquam à Domini ſpiritu] *Sic* MS. *conſentientibus etiam Græcis. prius erat,* tanquam ad Domini ſpiritum.

D quia transfigurãt ſe in miniſtros iuſtitię] *Pro* qui transfigurãt.

IN CAP. VI.

Sacrificia, inquit, impiorum execratio eſt Domino; etenim iniquè offerunt illa] *In excuſis erat,* non iniquè, *ſed redundat negatio. Locus eſt autem Prouerb. 21. ſecundùm 70. pro quo nos habemus, Hoſtiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex ſcelere.*

& tale cuique fit] *Deerat copula, quam non* MS. *modò, ſed legunt etiam Pariſienſes.*

quod eſt patentiſſimum, Dei] MS. *legunt,* quod eſt potentiſſimum Dei; *& collocant quatuor has voculas poſt illud quod ſequitur,* toto orbe diffuſos.

IN CAP. VII.

Cur ergo accedebat dona offerre Deo] *Euchariſtiæ oblationem intelligit, vt ex ſequentibus liquet, & eam Deo non homini factam.*

& ab eo cæteri coniunctis manibus accipiebãt] *Euchariſtia et olim coniunctis manibus in os accipiebatur.*

vtrum nulla ſit macula ebrioſitas] *Eam* MS. *lectionem quadrare rectius quàm excuſorum quæ habẽt* ebrietas, *docet quod ſequitur apud Auguſt.*

Auguſt. Sed prius legãt, inquit, quibus ſceleratis ebrioſos adiunxerint Apoſtolos.

IN CAP. VIII.

cum his verbis maximè ſecuri fiant] Redundat in excuſis copula, vel. Niſi fortè legas ordine inuerſo, cum vel his verbis. certè MS. non legunt.

iſtorum ſuperbiam ferunt] MS. quædam pro ſuperbiam, legunt fimbriam.

Nec mediatorem ſe facit inter populum & Deum] Et mox, Nam ſi eſſet mediator Paulus, eſſent vtique & cæteri coapoſtoli eius, ac ſic multi mediatores eſſent; nec ipſi Paulo conſtaret ratio qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus] Similis locus eſt conc. 2. in Pſal. 36. ſed qui neuter pugnat cum ſanctorum inuocatione & interceſſione, nec magis eam Chriſto regnantium, quàm adhuc in terris viuentium. Aduerſus Donatiſtas enim agit Auguſtinus, docentes ſacramenta & ſacrificia valere ex miniſtrantis ſeu offerentis qualitate; vt ſi iniuſtus ille ſit, non modò nihil proſint, ſed obſint quoque & polluant: quare faciebant ſe hominum iuſtificatores & mundatores, quod proprium eſt vnici illius Mediatoris officium, ita videlicet inter Deum & humanum genus intercedere, & mediare, vt per ſemetipſum pro peccatis eius Deum placet, ac legis obſeruationem iuſtitiamq; illi promereatur. Quod certè nullus ſanctorum poteſt. Hi enim omnes nihil ex ſeipſis adferre poſſunt, quo peccatorem quempiam Deo reconcilient, aut ad iuſtitiæ amorem conuertant, multo minus totum genus humanum; tum quòd & ipſi aliquando inimici reconciliatore opus habuerunt, & pro quotidianis adhuc peccatis ſuis nunquam non opus habent. Hoc ergò ſenſu negat Auguſtinus mediatorem quenquam præter Chriſtũ eſſe poſſe. Verũ ſi vocem eam generaliter accipias, pro eo qui cauſam alicuius apud quenquam agit, pro eo orat, & impetrare pro eo aliquid cupit, nihil prohibet plures mediatores ac interceſſores dici, neque modò in cælis beatos, ſed & in vita adhuc iſta laborantes. Sic enim vtroſq; non dubitarunt iam olim appellare Gregor. Nazian. in Apologetico, & epiſt. ad Simplicium, quæ eſt inter Baſilianas 88. Chryſoſt. homil. 5. de verbis Iſaiæ, & lib. 6. de ſacerdotio. Cyrillus lib. 12. Theſau. cap. 10. Hieron. in 2. cap. Malachiæ. Gregorius papa lib. 1. epiſt. 24. Bernar. ſer. vlt. de aſſumpt. B. Mariæ. Cæterum quàm non improbarit Auguſt. ſanctorum inuocationem & eorum pro nobis interceſſionem, liquet ex lib. De cura pro mortuis, cap. 4. vbi & martyres patronos noſtros appellat, lib. 7. contra Donatiſt. cap. 1. lib. 22. de ciu. cap. 8. ſer. 17. de verbis Apoſtoli.

ac ſic oratio pro inuicem] Pro ac ſi. Nam & infrà ſimiliter habes, ac ſic multi mediatores eſſent.

ſed alienigena conductus ab amico] Sic conſtanter MS. cum excuſa habeant inimico. Intelligit autem Balach filium Sephor regem Moabitarum.

Vnde non mirum eſt verba bona] Tollenda eſt in editione Pariſ. coniunctio ſi; aut quod ſequitur exaudiri mutãdum in exaudiuntur, quo modo MS. quædam legunt. Delenda eſt præterea copula, &, quæ illic verbum exaudiri præcedit.

IN CAP. IX.

Si videbas furem, concurrebas cum eo] Locum hunc mutarat quiſpiam ad vulgatam noſtram lectionem, ſed alteram veteribus vſitatam fuiſſe ex aliis & Auguſtini, & reliquorum Latinorum locis patet; tametſi interdum legunt, concurrebas ei; quod Græcis etiam vicinius eſt. Priorem lectionem habet Tertull. lib. de ſpectaculis. Optatus libro 4. Pacianus epiſt. 3. ad Simpron. Auguſt. lib. vnico de baptiſmo ca. 14. non ſemel, & epiſt. 164. Poſteriorem Cyprianus lib. 1. epiſt. 4. & lib. 2. epiſt. 3. Auguſtinus lib. 2. contra Creſco. cap. 19. lib. 7. contra Donat. cap. 15. Tomo 8. hunc Pſalmi locum ſimiliter legit, quanquam in commen. eſt cum eo. Cæterùm illud quod ſequitur, & cum adulteris portionem tuam ponebas, Auguſtinus paulò poſt repetens, legit, cum mœchis particulam tuam ponebas: quo modo citat & Cypr. lib. 2. epiſt. 3. Vt videri queat Parmenian. quoque ſimiliter legiſſe. verùm alteram lectionem habet quoque Cypr. lib. 1. epiſt. 4. & reliquis paſſim locis Auguſt.

& eos ſanè cum fure concurriſſe non dico] & hic erat cucurriſſe, pro concurriſſe. Cæterùm negationem illam nulla legunt MS. reliquimus eam tamen, quòd ad maiorem faciat criminis exaggeratioñẽ.

etſi difficilius confiteri] id magis quadrat, quàm facilè.

IN CAP. X.

Facta eſt plebs mea mihi ſicut aqua mendax, non habens fidem] in excuſis addebatur copula, & non habens. ſed eam nec habent 70. nec legitur infra eodem hoc cap.

Qui baptizatur à mortuo, quid prodeſt lauatio eius] Supereſt quod addebatur in excuſis, & iterum tangit mortuum; nec legunt MS. ſed neque excuſa quamplurimis poſtea locis, vt lib. 1. cont. Petilian. cap. 9. & 2. cap. 7. lib. 2. contra Creſc. cap. 24. & ſequent. ſunt qui arbitrentur Donatiſtas hæreticorum more, ſcripturam hanc truncatim citaſſe, & fallendi cauſa partem illam mediam omiſiſſe, præſertim cùm ſit etiam in 70. Verùm probabilius eſt, nec eam olim Africana exemplaria habuiſſe. Nam & D. Cyprianus epiſtola ad Quintum, & epiſcopi in concilio illo Carthaginienſi ſimiliter prius citarunt. Pacianus quoque epiſt. 3. ad Simpro. contra Nouatian. Certè ſi legiſſet Auguſt. non diſſimulaſſet, nec in eius loci explicatione tantoperè laboraſſet. De cuius germano ſenſu dicemus paulo infra eodem hoc cap.

illi ſoli ſua prauitate turbantur] Ita rectè cum MS. edit. Pariſ. pro ſola.

& ei non diuiſæ in compage corporis Chriſti agentes] Sic & Lutet. quod magis placet quàm diuiſo, vt Frobenian. vel diuerſæ, vt MS. legunt.

Quod vtique non de illis peccatis dicitur, quæ in baptiſmi regeneratione dimiſſa ſunt] Facit hic locus contra hodiernos hæreticos, qui concupiſcentiam in baptiſmo remiſſam, ita volunt adhuc eſſe peccatum; vt mortis reos faciat etiam non conſentientes, licet propter Chriſtum non imputetur. Nam ſi peccatum eſt; vtique & illud quoque, vti cætera, dimitti nobis in oratione Dominica petimus. Idem repetit Auguſt. lib. 2. contra Petil. cap. 103. lib. 2. contra Creſc. cap. 28.

vt in oratione dicatur] Redundat eſſe, quod in excuſis additur.

cùm mẽdaces & infideles eorum miniſtri] pro cur mẽdaces.

dare vel habere credantur] non creduntur.

tunc poſſe à malo baptizari quenquã] Perperàm Lutet. poſtea à malo.

Satis eſt nobis ad neceſſarium articulum cauſæ huius] pronomen huius ex MS. adiecimus.

qui eiecti ſunt ſi in eadem fictione laterent] Conditionalis deſiderabatur in excuſis.

quomodo baptizare poſſunt?] pro potuerunt.

Cur non recenſentur ſaltem qui viuunt vt accipiant baptiſmum] Diuerſa eſt MS. lectio: ſic enim habent, Cur non recenſent; ſaltem vt à Catholicis accipiant baptiſmum. Et paulò poſt pro accipere nequiuerunt, legunt, accipere nequeunt.

quis me prohibet ſic intelligere, id eſt conuerti ad voluntatem terrenam] pro quo non rectè prius legebatur, ſic intelligendum eſſe, conuerti, &c.

quis quoquo modo Chriſtianus ignorat] Prius erat quiſ modò.

Qui baptizatur à mortuo] Nec hic in MS. erat, quod addebatur; & iterum tangit mortuum.

Vt interim differam diligentiorem iſtorum verborum inquiſitionem] Scripturam hanc Eccleſ. 49. tum hoc tum aliis locis ſic interpretatur Auguſt. vt à mortuo baptizari dicatur, qui in nomine idolorum, falſorumq; Deorum baptizatur. nam hi cùm aliquãdo vixiſſent; ſic ſupereſſe deſierunt, vt ne futuræ quidem vitæ ſpem habeant; qui verò etiam per malum miniſtrum perditis moribus mortuum, in Chriſti tamen nomine baptizatur, non à mortuo baptizari, ſed ab ipſo Chriſto; qui reſurrexit à mortuis, & viuit in æternum. Hic eſt enim qui baptizat. Et hic quidem comment. vtcunque valet ad refellendum quod hinc ſtatuebant Donatiſtæ, irritum videlicet eſſe baptiſmum qui per malum hominem confertur: verùm Auguſt. ſatis ipſe ſignificat, non omnino ſibi ſatisfacere hanc interpretationem, nec auſum polliceri eſſe germanam. In primis enim hoc loco ita rem aggreditur, vt interim differam, inquit, diligentiorem iſtorum verborum inquiſitionem. Et lib. 1. contra Petilia. cap. 11. Et ſi quo alio modo, inquit, iſta ſanctæ ſcripturæ verba veraciter quæri, ac ſalubriter diſcuti, & intelligi poſſunt. Et lib. 2. cap. 7. diligẽtius quære quomodo dictum, & quomodo intelligendum ſit teſtimoniũ, quod de ſcriptura poſuiſti. Lib. verò 2. contra Creſcon. vbi à cap. 24. per multa ſequentia de hoc loco diſſerit, tandem 27. concludẽs, Aut inſpice, inquit, diligenter codices antiquos, & maximè Græcos; ne fortè ipſa verba aliter conſcripta ex præcedenti & ſequenti contextione ſermonis alium ſenſum intiment. Quod ſi per correctiora exemplaria facere ipſe potuiſſet, certè germanum ſenſum facile deprehendiſſet. ſic enim legunt etiã 70. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius? Quorum verborum hæc eſt intelligẽtia: Qui tactu cadaueris ſeu hominis ſeu pecoris pollutus, iuxta Moſis præſcriptum Numer. 19. ſeſe abluit & purificauit, quid ei prodeſt ablutio illa, ſi iterato contactu ſe polluat? Quomodo intellectus, vti debet, hic locus, prorſus nihil facit pro Donatiſtarum de Chriſti baptiſmo ſententia.

Meliora ſunt vulnera amici] MS. duo legũt verbera, ſed alterum habent etiam 70. atque ita legit & aliàs Auguſtinus, vt infra lib. 2. contra Petilianum cap. 103. Epiſt. 40. & 48. contra Fulgentium Donatiſtam cap. 9. & aliàs frequenter.

quos ſi ſequantur] Redundat quod in excuſis addebatur qui. Et mox rectius expedientur anguſtiis, quàm expediuntur.

IN CAP. XI.

& per Euangelium] Tollenda eſt negatio quã addunt Lutetiani.

cùm fugiat ſpiritusſanctus] *prius erat*, cùm eos fugiat.

gigni ſpiritales filios adſtruunt] adſtruāt, *legunt Pariſienſ. non rectè.*

cùm baptizator manifeſtus eſt bonus] *perperam* baptizatur.

& vnuſquiſque talis ſpiritaliter naſcitur] *vitioſè* ſpiritu tali- ter. *MS. legunt*, talis ſpiritu naſcitur: *ſed placuit Amerbachij lectio.*

Hanc abſurditatem ſic ſe cogitent euitare] *non rectè* cogitāt, *nec erat hypoſtigma. Clarior autem fuerit ſequentium intelligentia ſi legas hoc pacto*, vt per quemlibet hominem, cùm quis Chriſti baptiſmate, *&c.*

cibaria Dominica etiam malus ſeruus impendit] *pro eo quod erat* Dominicus.

ſuſcitari vinculis meis] *Redundat præpoſitio*, in, *quam habent excuſa.*

quia ſic eorum fictionē fugiebat ſpiritusſanctus] *nō* fugerat.

& illud quod Apoſtolus ait] *vitioſè* vt illud.

IN CAP. XII.

Hæc etiam de oratione ſancti Danielis] *Pelagiani dictam volebant ex populi, non ipſius Danielis perſona: ſed refellunt eos ipſa orationis verba: Cùm orarem, inquit, & confiterer peccata mea et populi mei. Damnata eſt Pelagij ſententia, quia hæreſim ſuam hinc tuebatur Concilio Mileuitano cano. 7. Impugnat frequenter & Auguſtinus, vt epiſtola 89. ad Hilariū, lib. 2. De peccat. merit. & remiſſion. cap. 10. Tractatu de vrbis excidio, to. 9. Refellit & Hieron. in fine libri 2. contra Pelag.*

IN CAP. XIII.

Refer nunc animum] *Pariſ.* Refert, *legunt non rectè.*

Qualemlibet exiſtiment Cæcilianum] *Sic MS. & Pariſ. pro* Quemlibet. *quamquā ea voce vtitur interdum illo ſenſu Auguſtinus. Porro Cæcilianus epiſcopus fuit Carthaginienſis, cuius occaſione natum eſt ſchiſma Donatiſtarum.*

Vtrumque enim ſacramentum eſt, & quadam conſecratione vtrumque homini datur; illud cùm baptizatur, iſtud cū ordinatur; ideoque in Catholica vtrumque non licet iterari] *Apertum hîc habes pro Ordinis ſeu Ordinationis ſacramento teſtimonium: & infrà eodem hoc capite neminem ait de eo ſacramento dubitare: quod nō ſolùm permittunt ſibi hodierni hæretici, ſed negare etiam audent. Vides hîc præterea ſacramentum hoc iterari non poſſe, vti nec baptiſma, quia videlicet conſecratione quadam detur.*

Nam ſi quando ex ipſa parte venientes] *Vetus fuit Eccleſiæ diſciplina, vt qui ex clero in hæreſim, ſchiſma vel idololatriam lapſi eſſent, reſipiſcentes ad pœnitentiam quidem admitterentur; à cleri tamen ordinatione & ſacerdotali honore prohiberentur, etiam quem prius habuiſſent. Quod olim à Cornelio papa toto orbe Chriſtiano conſentiente decretum fuiſſe, author eſt Cyprianus lib. 1. epiſt. 4. qua docet Martialem & Baſilidem Hiſpaniæ epiſcopos, in perſecutione lapſos, ad priſtinum honorem admittendos non eſſe: quomodo & ante eum præfatus Romanus Pontifex epiſcopum quendam Nouatianum à ſchiſmate reuertentem vt laicum in Eccleſia receperat; refert ex eius ad Fabium Antiochenum epiſt. Euſebius lib. 6. cap. 35. Cuius canonis non primùm tamen eum authorem extitiſſe, colligi poteſt tum ex Tertull. lib. De præſcript. hæreticorum, tum ex Innoc. 1. epiſt. 22. cap. 5. qui eam legem ad ipſos vſque Apoſtolos refert. quare Cornelius non tam eius author, quàm innouator fuiſſe cenſendus. Eandem in Africano quodam concilio, præſertim de hæreticis & ſchiſmaticis renouauit & Cyprianus, vti ſcribit ipſe ad Stephanū Romanum Pontificem lib. 2. epiſt. 1. Repetijt poſtea in Hiſpaniis Elibertinum quoque concilium: quod cùm eos canone 1. per pœnitentiam in Eccleſiam admittat; canone tamen 51. in clerum recipi vetat. Meminit eiuſdem & Innocentius pontifex eius nominis primus ſupradicta epiſtola 22. ad Macedoniæ epiſcopos cap. 4. Auguſtinus quoque cum aliàs, tum verò lib. De vnico baptiſmo cap. 12. & epiſt. 50. ad Bonifatium Comitem. Lex certè Eccleſiaſticæ diſciplinæ admodum vtilis & opportuna: ſic tamen lata, vt diſpenſationem admitteret, vbi ſeueritatis illa cenſura damnoſa Eccleſiæ vel periculoſa foret, aut alioqui iuſtæ cauſæ ſubeſſent, cur remittendum non nihil de ea videretur, vti docet Auguſtinus eadem illa 50. epiſt. Ceſſante tamen ea neceſſitate prorſus ſeruanda, vt rectè monet Innocentius cap. illo 5. epiſt. 22. & Auguſt. epiſt. 73. Sic olim cū partim vi, partim dolis et fraudibus Arrianorum ingens epiſcoporum numerus Ariminenſi concilio ſubſcripſiſſet, mortuo Conſtantio Imperatore, & reuocatis ab exilio Athanaſio, Hilario, Euſebio Vercellenſi, cæteriſq; confeſſoribus, viſum eſt Eccleſiæ ad ſarciendam concordiam, & fidem Catholicam aduerſus Arrianos inſtaurandam, vt epiſcopi reſipiſcentes, in priſtinis honoribus ſuis, ſeruatoq; Epiſcopi gradu & dignitate in gratiam reciperentur. Id quod conſentiente Romano Pontifice in Alexādrina ſynodo conſtitutum fuit. Cui diſpenſationi cùm Lucifer Caralitanus in Sardinia Epiſcopus, quodā ſuperbiæ tumore aſſentiri pertinaciter nollet, & factum Eccleſiæ damnare auderet, ipſe velut ſchiſmaticus damnari meruit. Qua de re conſulere licebit Ruffinum hiſt. Eccleſ. lib. 10. cap.*

A *28. 29. & 30. Athanaſium epiſt. ad Ruffinianum, quam recitat ſeptima ſynodus actione prima. Liberij Romani pontificis epiſt. ad Orientales, quæ extat apud Socratem lib. 4. cap. 11. Hieronymum lib. cōtra Luciferian. Auguſt. epiſt. 50. & de agone Chriſtiano in fine. Quin & ante ea tempora in Nicæno conc. canon. 8. Nouatiani qui ad eccleſiam redire vellent, integro ſacerdotij & epiſcopalis dignitatis honore ſuſcipi iubentur, propterea nimirum, quòd & cōtra Arrianos in diuinitate filij Dei, & in Paſchatis quæſtione per omnia cum Catholicis conſentienter ſenſiſſent. Eodem exemplo Macedoniani quidam reſipiſcētes à Liberio pontifice, & ex eius ſententia à Catholicis in Oriente in ſynodo Thyanenſi, Eccleſiæ reconciliati, & in cathedras ſuas reſtituti ſunt. Author Socrates lib. 4. cap. 11. Zozomenus lib. 6. cap. 10. 11. 12. Baſilius epiſt. 74. quæ eſt ad Occidentales, & ad Terentium Comitem, quæ citatur actione 1. ſeptimæ ſynodi. Meſſalianorum ſeu Euchitarum execrabilis fuit hæreſis, per Orientis partes deſæuiens. Clericos tamen ex iis recedentes incolumi gradu recipi iubet ſynodus tertia Epheſina. Coacta ea erat aduerſus Neſtorianos, quos in errore perſeuerantes, excōmunicarat & ſacerdotij dignitate nudarat. Eorum tamen quoſdam reſipiſcentes in honoribus ſuis recepit Cyrillus Alexandrinus, vt fatetur ipſe epiſt. quadam ad Maximum, quæ refertur ſynod. 7. actio. 1. quod idem feciſſe & Proclum Conſtantino. in eadem epiſt. commemoratur. Eadem indulgentia receptos &* B *Iconoclaſtas non paucos videre eſt actione prima ſynodi ſeptimæ, quæ Nicæna fuit ſecunda. Quod ibi factum multis & doctorum teſtimoniis & eccleſiaſticis exemplis defenditur & excuſatur. Similia olim in Galliis ſtatuit Aurel. conc. 1. can. 12. de ſui temporis Arrianis. Nec illuſtre minus exemplum extat in Donatiſtarum hiſtoria quos primus Melchiades Pontifex in Romano concilio annis aliquot Nicæno vetuſtiore, ſaluo epiſcopatus honore, in gratiam recipere paratus fuit, ſi depoſito ſchiſmate redire ad Catholicam vellent. Author Auguſt. epiſt. 50. & 162. Quod exemplum & Africani poſtea patres ſemper ſecuti ſunt, vt refertur Africani concilij canone 35. In quo legatio quoque decernitur ad Anaſtaſium papam, vt id ratum habere velit, non obſtante tranſmarino decreto quodam, quo de gradu ſuo irreparabiliter deiiciantur; ſed vbi & quando id latum fuerit non addit: fortè Arelaten. vbi ſecunda ſententia damnatus fuit Donatus, abſolutus Cæcilianus. Eodem reſpicere videtur & Leo Pōtifex epiſt. 3. vbi quoſdam ab hæreſi redeūtes ad priſtinos gradus admittit, nunc ne fuerint rebaptizati. Certè cur in Africa ſeueritas illa nonnihil laxaretur, ſuberat euidens Eccleſiæ vtilitas, & pacis vnitatiſq;* C *compenſatio. Nam integræ interdum plebes relicto ſchiſmate in eccleſiam erant reditura, ſed non niſi recepto & retento epiſcopo ſuo: quo caſu rigorem illum canonicum ſeruare voluiſſe, ſummæ fuerat & imprudentiæ & inhumanitatis. Eodem pertinet locus hic lib. 2. contra Parmen. cap. 13. & lib. 1. contra Donatiſt. cap. 1. & lib. 2. contra Creſconium cap. 11. & 16. Conciliandi autem rationem inter Catholicos & Donatiſtas reſipiſcentes eiuſdem interdum loci epiſcopos, tradit idem Africanum concilium canone 85. Quod beneuolentiæ ac moderationis exemplum ſecuti & Catholici epiſcopi in collatione Carthaginienſi quæ cū Donatiſtis fuit, vltrò ſe ipſi epiſcopatu ſuo abdicantes, ſi cauſam ipſi ſuam probare poſſent, integrum tamen honorem illis promittunt ſi facientibus concordare pacificè vellent. Author Auguſt. lib. 1. Collat. cap. 5. & lib. De geſtis cum Emerito. His ergo ac ſimilibus cauſis neceſſitatibuſq; ſubexiſtentibus Eccleſiaſticus ille canon cedere haud dubiè debet; iiſdem tamen ceſſantibus omnino retinendus, vti monet Innoc. 1. epiſt. 22. cap. 5. & Auguſt. epiſt. 50. Quomodo generaliter circa Hæreſiarchas & primos ſchiſmatum authores obſeruatum fuiſſe videtur, vt ad honores Eccleſiæ non reciperentur quod diſcere liquet ex Melchiadis ſententia, de qua ſuprà. Ex epiſtola quoque Athanaſ. ad Ruffinianum, & Ruffino libro 10.* D *hiſt. eccleſ. ca. 28. Tertull. verò lib. de præſcrip. hæreticorum, Marcionem refert ne ad Eccleſiæ quidem pacem admitti potuiſſe, niſi reductis iis quos deceptos ab ea ſegregaſſet. Denique obſeruandum & illud ex Leonis epiſt. 3. vt recipi ad priſtinos honores ex hæreſi aut ſchiſmate reuerſi queant, ad maiores tamen admittendos promouendoſq; non eſſe. Sed de hoc argumento hactenus.*

non ſunt ruſus ordinati] *pro* ordinandi.

quod vnitatis pace correctum eſt] *perperā in Pariſ.* vanitatis.

Et cū expedire hoc iudicatur eccleſiæ] *Sic MS. pro* videatur.

Ideoque non eis in populo manus imponitur] *MS. conſtanter legunt*, impoſitio manus imponitur. *ſed magis placet quod habent excuſa. ſimiliter enim ferè loquitur lib. 1. contra Donatiſtas cap. 1.* & ideò eis, *inquit*, manus inter laicos non imponitur.

venia facilis impetratur] *non* facilius.

ſed ipſi qui receſſerunt, inimici eius ſunt] *Ex Manuſcr. adiecimus* eius.

quamquam & ſi laicus aliquis pereunti dederit neceſſitate compulſus] *Sic conſtanter MS. vulgò, pro* aliquis, *legitur* aliqua. *Ratum autem eſſe baptiſma à laico fideli in neceſſitate vel aliàs collatum, docuit ante Auguſt. Tertullian. lib. De baptiſ. Hieron. Dialo. contra Luciferi.*

ciſeri. Idem definiuit Gelaſius epiſt. ad epiſc. Lucaniæ cap. 9. et ante eum Conc. Eliberinum cap. 38. Et poſtea ſecutus Iſidorus lib. 2. de offic. cap. 24. Gratianus de conſec. diſt. 4. citat in eandem ſententiam alia duo Auguſtini loca, velut ex epiſtola ad Fortunatum. cap. In neceſſitate; &, Sanctum eſt baptiſma.

Aut ſi forte illum militiæ characterem] *Ex hoc & ſimilibus locis petitum videtur quod ſcholaſtici aiunt ſacramenta quædam characterem imprimere, eaq; iterari non poſſe.*

Et hæc quidem alia quæſtio eſt, vtrum & ab iis qui nũquam fuerunt Chriſtiani; poſſit baptiſmus dari: nec aliquid temere inde affirmandum ſine authoritate tanti concilij, quantum tantæ rei ſufficit] *Eandem proponit quæſt. lib. 7. contra Donat. cap. 53. vbi in eam magis partem propendet, vt ratum putet baptiſmum ab huiuſmodi hominibus collatum. Id quod certè poſteà eſt à ſede Apoſtolica manifeſtè definitum. Nam de baptiſmo per Iudæos adminiſtrato, ſententia eſt Nicolai papæ ad conſulta Bulgarorum cap. 3. De Paganorum Gregorij ſecundi ad Bonifacium epiſcopum; quas in ſuis decretis receſet etiam Gratianus de conſec. diſt. 4.*

Quòd ſi aliqui, quod non rectè habetur] *ſic* MS. *pro* aliquid: *fingit enim hoc dicentes non Donatiſtas, ſed alios aliquos: nam mox ait quod pariter hoc negent, ſeu reclament & Catholici & Donatiſtæ.*

nos vtrinque reclamamus] MS. vtrunque *legunt, ſed perperam: neque enim duo hic proponuntur, quorum vtrunque negetur, ſed vnum tantum videlicet, haberi non poſſe quod non rectè habeatur, quod cum Catholicis negabant etiam Donatiſtæ. Ait ergo quod vtrinque reclamarent, hoc eſt, vtraque ex parte id negarent. ſic paulò poſt,* ſi ergo volunt vt audiat ille, quod pariter reclamamus. *Clarius fuiſſet vtrique. Confer cum hoc loco lib. 1. contra Donat. de baptiſ. ca. 3. 4. 5. &c. Amerb. conſentit cum excuſis.*

tanquam ſpiritum extinctum deputetis] *ſic conſtanter* MS. *pro* putetis.

& tamen dictum eſt, Pater & filius intrabant in vnam puellam, vt polluerent nomen Dei ſui] *Non rectè legebatur*, intrabũt. *Locus eſt Amos 2.*

Quid eſt hoc aliud, quàm quod eorum magiſter Ticonius de illis dixit, quod volumus ſanctum eſt, *&c.*] *Prouerbialis ſententia in eos quadrans, qui iuſtum & rectum non iudicio rationis & Dei legibus; ſed affectibus metiuntur, vt ideò quid pium videri velint; quia ipſi faciant, idem contrà impium, vbi diuerſum facere libuerit, aut in aliis damnare placuerit. Repetit eadem Auguſt. epiſt. 48. Ad eandem alludit lib. 3. contra Creſc. cap. 32. in fine.*

IN CAP. XIIII.

viuificare quenquam mortuus poſſit, &c.] *verba hæc vt acuta, & tinnula poſteriores Donatiſtæ libenter vſurparunt.*

quid aliud iſti quàm ſe benedicendos pro Domino opponunt?] MS. *legunt*, offerunt; *ſed magis arridet excuſorum lectio, quam habet etiam Amerb. Reſpicit autem ad Pſalmum 145. in quo hoc nomine Dominus benedicitur.*

ſi veſtiti ipſe mereatur?] *pro* veſtri.

ſed pro diuiſione & diſciſſione] *Lipſij videtur caſtigatio, ſed neſcio an ex coniectura: prius enim erat* diſceſſione.

IN CAP. XV.

nunquam diceret] *Sic* MS. *pro* nunquid

irruerent quidem iſti frontoſi] *in excuſis additum erat* iuſti, *ſed non legunt* MS. *& omnino videtur redundare.*

niſi vt homines commoneantur ſimul vt aliquãdo euigilẽt] *neſcio an pro* ſimul; *legendum ſit* ſemel.

& ab eccleſiæ communione proiectus ſit] *ſic* MS. *pro* eſt.

nemo rebaptizat] *pro* rebaptizabat.

quæro ipſe Ioannes baptiſta, &c.] *Vtrum Ioannes non fuerit etiam à Chriſto baptizatus, non eſt vſque adeò certum; nam, ego, inquit, Matth. 3. à te debeo baptizari, & tu venis ad me?*

atq; ita à ſe teſtimoniis prolatis, &c.] *videtur mutilus eſſe locus; niſi parentheſis nota includatur vſque ad illud*, exemplo ſuo.

IN CAP. XVII.

qui ſe ab ipſo Domino baptizari] *pro* baptizare.

Sed iſti ſunt verè cæci duces] *ſic* MS. *& Pariſienſ. prius erat* veri cæci.

IN CAP. XVIII.

Nolite iungi cum infidelibus] MS. *nonnulla legebant*, Nolite iugum ducere, *quomodo & alibi legũt etiam excuſa. ſed prius illud hic Auguſt. ſcripſiſſe, liquet ex ſubiectis verbis:* Non enim intelligunt, *inquit*, neminem coniungi cum infidelibus.

quæ pars fideli cum infideli] *Sic quædam* MS. *& Græca, quo modo & aliàs ſemper citat Auguſt. vt lib. 2. contra literas Petil. cap. 40. Lib. poſt Collat. cap. 21. Et infrà quidem habes in excuſis*, Quis ponit cum infidelibus partem ſuam. *ſed quod ſequitur*, niſi qui eius infidelitatis ſit particeps, *abunde oſtendit legendum*, infideli. *Nam relatiuum* eius, *hunc numerum poſtulat.*

& inambulabo] *ſic* MS. *cum Græcis. prius erat* ambulabo.

IN CAP. XIX.

permanere demonſtrent?] *pro* demonſtrentur?

IN CAP. XX.

turpe eſt & dicere] *deſiderabatur copula* &.

IN CAP. XXI.

Qui verò implet quod ſcriptum eſt; iuſto nihil placet iniquum] *Locus eſt Prouerb. 12. vbi nos legimus, Non contriſtabit iuſtũ, quicquid ei acciderit. Pro quo alij vertunt, Nõ accidet iuſto dolor, iniquitas. Biblia regia ſecundum 70. ſic habent, Non placebit iuſto quicquam iniuſtum.*

Ita planè, ſi ſociatur] *quod hic addebant excuſa* quis malus, *non eſt in* MS. *& redundat, niſi legas* malis.

IN CAP. XXII.

& ad Primianum iterum reuocatis] *ſic rectè* MS. *pro* tertium. *neque enim vſquam legimus defeciſſe aliquam ab eo Maximianiſtarum poſteaquàm ad eum rediſſet.*

nonnullus correctionis eſt modus] *ita malim cum* MS. *Amandi & Tornacenſ. cumq; vetere Amerb. editione, quàm cum* MS. *Carth. & Pariſ.* nonnullis. *Cæterum Amerb. annotat ad marginem, pro* modus *aliàs legi*, gradus. *quod maluiſſem ſi id in aliquo noſtrorum manuſcr. repeřiſſem.*

IN LIB. III. CAP. I.

odio iniquitatum] *perperam*, iniquitatem.

ſic permixtis frumentis] *redundat vocula*, de, *in excuſis.*

non ſolum auferet audaciam] *non rectè*, auferret.

quam repellit ſuperbia] MS. *legunt*, ſuperbiens animus.

Ideoque ſequitur & dicit] *Phraſis eſt Auguſt. familiariſsima & nuſquam non obuia, pro addit ſeu adiungit. quas duas voces interdum connectit, vt lib. De vnico baptiſ. cap. 8.* Quod ſecutus adiunxit, *lib. 1. De peccat. merit. & remiſsion. cap. 10. & epiſt. 200.* locutus adiunxit. *Eſt vbi accuſatiuum addat, vt lib. 3. contra Petilian. cap. 21.* Et ſequitur ſe, & clamat. *Quidam eo parum animaduerſo mendum ſubeſſe putauit, mutauitq; lectionem, vt eſſet*, Ideoq. quod ſequitur, & dicit.

vt ſiue aliqua pœna, vel morte corporali] *Duplicẽ innuit commentarium dicti illius Apoſtolici*, in interitum carnis. *1 Cor. 5. vt vel morbus aliquis aut vexatio, vel mors quoque à diabolo inflicta intelligatur; vel interitus carnalis concupiſcentiæ. Prior commentarius Græcorum eſt, ſcribentium eam initio vim excommunicationis fuiſſe, vt eum traderet ſathanæ corporaliter affligendum variis morborum generibus, donec reſipiſceret: interdum etiam vſque ad mortem.*

non tamen fraternam ab eo ſeparat charitatem] MS. *ſimul & Pariſ. legũt*, non tamen ſupernam, &c. *& mox* ſuperna congregatione. *ſed nos priorem lectionem retinuimus.*

præcipit ſeparati] *ita commodius cum* MS. *quàm* præcepit; *præceſſit enim*, ſeparat charitatem.

ſicut & de ſeipſo] *perperam* de ipſo.

Ideò lugendo indicabat] MS. *conſtanter legunt* prædicabat.

ſine corruptione vinculi pacis] MS. *omnia* correptione *legũt, ſed non rectè.*

contereret peccantes atq. corrigeret] *ſic* MS. *Cui lectioni fauet quod paulò poſt ſubijcitur*, ſicut peccanti adhibet damnationẽ; ſic correcto atque contrementi atque humilianti in pœnitentia cor ſuum, &c. *in excuſis erat* conteteret; *quod quanquam haberet etiam Amerb. alterum tamen prætulimus.*

Nam non inueniuntur de quo alio] *Alium eſſe qui prioris ad Corinth. epiſt. cap. 5. ſathanæ fuerit ab Apoſtolo traditus; alium cui poſterioris epiſt. cap. 2. conſolationem iubet adhibendam, ſcripſerat in hæreſi ſua factus Tertull. lib. de pudicitia. Ad quam eius opinionem Auguſtinus hic reſpicere videtur: ambiguè loquens & ipſe initio cap. ſequentis.*

vt non onerem omnes vos] *vocem* omnes *ex* MS. *adiecimus, quam legunt & Græca: habet etiam editio Amerb.*

IN CAP. II.

Emẽdabit me iuſtus in miſericordia] *præpoſitionem ex* MS. *adiecimus, quam habet & Amerb.*

pace ſuæ correctionis extingueret] *ſic* MS. *pro* paci. *Conſentit & Amerb.*

ſic enim nonnulli & maximè Latini codices habẽt] *Iam omnes quos videre licuit, cum negatione legunt.*

& hic continuò ſubiungat] *perperam in excuſis*, & hic continuò ſubiungit.

ſed ſuper eius peccata] *non rectè* peccatis. *Nam et ſic paulo antè*, & gloriari quidem non de peccatis ſuis, ſed ſuper alterius peccata.

ſequi-

Sequitur ergo Apoſtolus & dicit] *de hac loquendi ratione iam ſuprà ad cap. 1. diximus.*

Nunc autem ſcripſi vobis] *ſic & paulo antè. In excuſis erat* inſcripſi.

ſi quis frater, nominatur & eſt inter vos aut fornicator, &c.] *Illud* nominatur, *Auguſt. nō cū præcedentib. (vt in vulgata eſt noſtra verſione) ſed cum ſequentibus iungit, vt ad publicam famam pertineat: quomodo ipſemet interpretatur infrà eodem hoc cap. cuius hæc ſunt verba: In eo verò quod ait nominatur, hoc nimirum intelligi voluit, parum eſſe vt ſit quiſque talis, niſi etiam nominetur, id eſt famoſus appareat, vt poſſit omnibus digniſſima videri quæ in eum fuerit anathematis prolata ſententia. Et aliquanto pòſt: ſi quis frater in aliquo cæteris diſſimili crimine nominatur. Et non paulo ſup. Cum quiſque fratrum, id eſt Chriſtianorum, inquit, intus in Eccleſiæ ſocietate conſtitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehenſus. & paulò infra, quando ita, inquit, cuiuſq; crimen notum eſt omnibus. Imo verò apparet Auguſtinum nec legiſſe, nec ſcripſiſſe voculas illas duas,* & eſt, *ſed hoc modo,* ſi quis frater, nominatur aut fornicator. *Nam eodem hoc cap. aliquanto ante verba illa ſecundo loco citata, ſic habet: Multi enim erant, nec dici de his poterat, ſi quis frater nominatur fornicator aut idolis ſeruiens. Certè ita manifeſtè habet lib. De fide & operibus cap. 2. ſimiliter legit & Ambroſ. epiſtola 82. Nos tamen non adiuuantibus* MS. *priorem lectionem vt eſt in excuſis reliquimus, commoda tantùm diſtinctione Auguſtini mentē ſententiamq; ſignificantes.*

nam hoc epiſtolæ Apoſtolicæ capitulum ſi conſuluiſſet] MS. *conſtanter legunt,* capitulum cum eo fuiſſet. *Amerbach. & alteram ad latus annotauit, videlicet* eum fugiſſet: *ſed nos quod in excuſis erat retinuimus.*

ſaluberrimæ mordacitatis inſerens medicinam] MS. *legunt,* inferens, *quod nec diſplicet. Amerb. priorem habet lectionem.*

eorum facta ſe gemere] *voculam* ſe *adiecimus ex* MS. *quam legit & Amerbach.*

Dicant ergo iſti] *perperam,* Dicunt. *Cum altera conſentit & Amerbach.*

quæ de moribus eorum inſimulata fuerint] MS. *conſtanter legunt,* in faciem ſimulantium fuerint: *quomodo & Amerb. & Pariſ. forte* In faciem inſimulata fuerint, *niſi deſit quippiam.*

quando ille tantus epiſcopus] *in excuſis addebatur* vir, *ſed non habent* MS.

propter ſalutem infirmorum, & tanquam lactentium frumentorum] *Amerb.* latentium *legit, pro* lactentium, *ſed non rectè.*

vbi fundos inſidioſis fraudibus rapiebant] *perperam* inſidioſos. *Altera enim germana eſt Cypriani lectio, quam eodem hoc cap. aliquanto antè, & innumeris pòſt locis habet etiam Auguſt. Eadem extat quoque in Amerb. editione.*

quia ſi bonos diceret in medio malorum] *Sic* MS. *pro,* quia niſi.

Si verò iam tunc non erat Eccleſia, quia Cyprianus &c.] *Hic videmus quemadmodum ad Eccleſiæ vnitatem requirat Auguſtinus, vt perpetua connexione ſibi cohæreat, idq; per non interruptam ac perpetuam epiſcoporum ſucceſſionem.*

Dicant vnde natus eſt Maiorinus aut Donatus, vt per eos naſceretur Parmenianus atque Primianus] *Hi fuerunt ex ordine in ciuitate Carthaginienſi Donatiſtarum epiſcopi, ſed nec plures.*

ac ſic per ſeipſos vnde exiſterent] *ſic* MS. *pro eo quod erat,* ac ſi &c. *Amerb. habet* ac ſic &c.

qui vetat cum eiuſmodi nec cibum ſimul ſumere] *voculam,* nec, *adiecimus ex* MS. *quam infrà addunt etiam vulgata.*

quali coniunctione Paganis] *vitioſe in Pariſ. legitur* panis.

Cum infidelibus, id eſt cum eis] *Ita ſunt hæc noua periodo diſtinguenda.*

ſed coërcitione fraterna] *pro* coërcione. *De quo ſup. in cap. 8. lib. 1. contra epiſt. Parmen.*

Tunc etiam ille & timore percutitur, & pudore ſanatur] *ſic rectius* MS. *quàm excuſa,* Tunc etiam & ille.

ſed per temeritatem ipſi potius] *in excuſis deſiderabatur,* ipſi.

Quò mihi de his qui foris ſunt iudicare] *ita legiſſe ſcripſiſſeq; Auguſt. liquet ex ſuperioribus, vbi eo modo bis locus iſte citatur; & lib. De fide & operibus cap. 12. Eadem lectio eſt & apud Ambroſ. epiſt. 82. Conſentiunt etiam* MS. *omnes. In excuſis erat textus ad noſtram lectionem vulgatam mutatus.*

Hoc qui diligenter cogitet,] *pro* cogitat.

nec immoderatione coercitionis] *hic,* coërcitionē, *habes etiam in vulgatis, quo modo ſemper* MS.

nec in conſeruatione vnitatis] *Pariſienſ. non rectè,* conuerſatione.

Tunc enim fit ſine typho elationis] *Vox eſt Auguſtino familiariſſima pro faſtu & ſuperbia: quam Arnobius Apher & ipſe, libēter quoque vſurpat.*

vel de numero pauperum quos paſcit eccleſia] *Videtur & olim Eccleſia quæque catalogum habuiſſe pauperum quos ex oblationibus & votis fidelium paſceret.*

ita vt cum eiuſmodi] *voculam* vt *ex* MS. *adiecimus.*

cum eiuſmodi nec cibum ſimul ſumere] *ſic* MS. *& ſup. eodem hoc cap. additum habes* ſimul, *etiam in excuſis.*

IN CAP. III.

aliquando tamen verecundantur] *ſic rectè* MS. *pro* quando tamen. *Conſentit & Amerb.*

etiamſi ad tempus ſit congregationis] *prius erat,* ſi congregationis.

vt quiſquis inflata mente carnis ſuæ] *Germana hæc eſt lectio, quam & Amerb. ad marginē annotarat: alludit enim ad verba Apoſt. cap. 6. ad Gal. Vnde & paulò poſt,* Nullius alius flatus. *Prius erat* inflammata. *quod vitium inde ſubrepſit, quòd præcedat* inflammauit.

ſi frumenta eſſe reſponderint] *redundat pronomen,* ſe, *quod additur in excuſis. reſpicit enim turbas comeſſatorum, ebrioſorum &c. de quibus paulo antè.*

vt ſe inuicem non agnoſcant] *pro* agnoſcat.

IN CAP. IIII.

An à trecentis decem Bagai conſidentibus] *Non* Bagaij: *loquitur autem de concilio 310. Donatiſtarum, in quo Maximianus cum ſuis ordinatoribus damnatus eſt. Locus cōcilij ciuitas fuit Numidiæ Vaga nomine, vel pluraliter Vagæ, Græcè Βαγαῖ, vbi diphthongo in ſuas vocales per diæreſim diuiſa extulerunt Africani. Latinè Bagai. Hinc concilium hoc loco celebratum varia ſortitur vocabula, Vagenſe, Bagaienſe, Vagaitanum, Bagaitanum: nam V & B paſſim apud eos confunduntur.*

aliqua fortè dignatio eſt] *ſic rectius* MS. *quàm quod erat in excuſis,* aliqua fortè meruerunt dignatione. *quanquam ita legat & Amerb. & meriti vocem ſemel iterumq; vſurpet pòſt etiam Auguſtinus.*

In ea quippe etiam iſtorum baptizatores] *ſic* MS. *nec non Pariſ. quam lectionem Amerb. ad marginem reiecit, ſed quæ alteri præſtet,* rebaptizatores.

quia iam non ſolùm Maximianiſtæ] *Ex* MS. *addidimus* iam.

& tam mirabili liberent] *pro* liberabunt.

tot gentes prouinciaſque damnauerint] *non* damnauerunt.

Bagaienſi concilio damnauerunt] *perperam* Baiaienſi, *de quo paulò antè eodem hoc cap.*

nulla corporali diremptione] *pro* diremptione, *legunt Pariſ. non rectè* direptione, *tametſi conſentientibus* MS. *& Amerb.*

In ipſa Aphrica dicant Donatiſtæ Carthaginienſes, vel quicunque ſunt in ciuitate Carthaginis, quot partes per Numidiā & Mauritaniam factæ ſint] *Perperam in editione Pariſ. legitur,* dicunt, *&* facti ſunt. *Semel autem admonuiſſe ſufficiat pro* Carthaginenſis, MS. *conſtanter vbique legere* Carthaginienſis, *per ſex ſyllabas, quomodo alicubi legunt etiam impreſſa, vt lib. 2. Retract. cap. 17. quomodo ſcribendum etiam Grammatici annotarunt. Quare ne quis miretur quòd eam hic orthographiam ſecuti ſimus.*

eos qui ſe bonos dicūt] *pro quo erat non rectè,* eo quo ſe bonos dicunt: *ſubijcitur enim,* eo ipſo demonſtrare.

eo ipſo demonſtrare] *Non dubitaui hunc locum ita reſtituere, cùm prius eſſet* demonſtrante, *etiamſi conſentirent cum excuſis* MS.

à quibus ſe non imitando mundabat] *ſic* MS. *quod magis placet quàm* non imitando ſeruabat. *Alluditur enim ad illa verba Apoſtoli, Si quis ſe ab his emundauerit.*

IN CAP. V.

ob iniquitates quæ fiunt in medio eorum] *pro* fiunt, *erat* ſunt, *minus rectè.*

aut carnali timore peruerſos] *ſic* MS. *non* tumore, *id enim iam præceſſit.*

IN CAP. VI.

aduerſus ſeipſos proponentes] *Mutat numerum; præceſſerat enim de Parmeniano,* adhibens etiam teſtimonium, *niſi fortè deprauatus ſit locus.*

quos ipſi damnarunt rurſus receptos] *ſic* MS. *& Amerb. prius erat,* quos ſibi damnarunt.

pro falſa Donati pace tolerarunt] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, tametſi non vulgata modò, ſed & MS. cum Amerb. conſtanter legerent* parte, *non* pace. *Reſpondet enim ei quod præceſſit,* quam pro pace Chriſti tolerare noluerunt. *Nam Donati ſeu Donatiſtarum non falſa pars, ſed pax fuit, quam receptis cum ſuis honoribus & ſacramentis Maximianiſtis, procurare ſunt conati.*

ſed ſi licet erubeſcant, &c.] *Locus eſt obſcurus & corruptus.* MS. *legunt,* ſed licet erubeſcant: *& mox pro eo quod habemus* nonnullam imaginem, *legunt,* nullam imaginem. *Sed nec iſta ſatisfaciunt.*

Amerb.

Amerb.conſentit per omnia cum vulgatis. Fortaſſe ſic legendum, ſed ſcilicet erubeſcunt, *&c. Et mox*, Si enim habet. *ac poſtremò*; apertiſſimeq́ contradicere veritati? *cum nota videlicet interrogationis.*

iurantes per canos, & per compages] *Donatiſtæ per nomina Donati, & pſeudomartyrum ſuorum iurare ſolebāt, vt author eſt Optatus lib. 3. hic etiam per canos & compages eorum iuraſſe ſignificantur.*

vt eis pœnarum ſuarū natalitia celebrentur magno conuentu hominum furioſorum.] *Donatiſtæ ſecta ſua hominibus qui ob ſchiſma vel immaniſſimas crudelitates ſuas paſſi erant, imò qui ſeipſos ambitioſe occiderāt, inſtituta ad eorum honorem feſtis diebus, pro martyribus colebant, quorum & nomina in ſacrificiis ſuis honoris cauſâ recitabant.*

quæ ſub nomine Chriſti contra erexerunt] *ſic* MS. *In excuſis erat*, contra Eccleſiam; *ſed rectius abeſt illud* Eccleſiam, *vt ſenſus ſit, quæ ex aduerſo erexerunt; quod alibi ait*, altare contra altare.

cui tantas Abitinenſes plagas & contumelias intulerunt] *Saluius Membreſitanus epiſcopus in ſchiſmate contra Primianum pertinaciter Maximiano adhæſit, damnatus ob hoc à ſuis Donatiſtis in Bagaiēſi concilio. qui in Proconſulari iudicio ab iiſdem ſuperatus, & baſilica ſua cedere iuſſus, cùm facere id nollet, captus à vicinis Abitinenſibus, tractatus ab eis eſt, vt hic ſubiicitur. Plura vide lib. 4. contra Creſc. cap. 49. & in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum.*

vt de eccleſia pelleretur] *Non dubitaui quin ita legendum eſſet*, non pellerentur; *licet reclamantibus* MS. *& Amerb. Agitur enim de ſolo Saluio: id clarius fiet collatione facta cum 49. cap. libri 4. contra Creſconium.*

Tuſcorum tyrannorum commemoratur antiqua crudelitas, qui mortua viuis, ſed humana humanis corpora coniungebāt] *De hac Tuſcorum ſeu Etruſcorum crudelitate agit Auguſtin. & lib. 4. contra Creſcon. cap. 49. Attingit & lib. 4. contra Iulian. cap. 15. ſed in alio genere argumenti, vbi ex Ciceronis Hortenſio (qui liber iam non extat) quorundam philoſophorum refert apud Ariſtot. ſententiam, ſimiles nos affectos eſſe ſupplicio, atque eos qui quondam, cùm in prædonum Etruſcorum manus incidiſſent, crudelitate excogitata necabātur, quorum corpora viua cum mortuis, aduerſa aduerſis accommodata, quàm aptiſſimè colligabantur; ſic noſtros animos cum corporibus copulatos, vt viuos cum mortuis coniunctos. Quanquam nec id hodie in Ariſtot. reperitur. Meminit eiuſdem crudelitatis & Sophocles in Electra. Et inter noſtros Clemens Alexādrinus in Protreptico ad Gētes, Maligna, inquit, & ſerpens bellua, oculos præſtringens redigit in ſeruitutem, & in hodiernum vſque diem homines affligit barbarorum ritu, vt mihi videtur, puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cum ipſis quoq́ putreſcant. Hic ergo malus tyrannus & draco, quoſcunque ab ortu ſibi potuerit vendicare; lapidibus, & lignis, & imaginibus, & aliquibus eiuſmodi ſimulachris, miſero ſuperſtitionis vinculo, viuos, vt dicitur, adducēs, vnà cum eis ſepelit, donec vnà cum eis interierint. Loquitur de idolorum ſimulachris eorumq́ cultoribus. Eam & in Mezentium ſuum, Etruſcorum regem, tranſtulit Virgil. qui lib. 8. Aeneidos ita de eo ſcribit:*

Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibuſq́ manus, atque oribus ora.
Tormenti genus, & ſanie taboq́ fluentis,
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.

Quod exemplum repetit & Valerius Maximus lib. 9. cap. 2. De crudelitate. Similem crudelitatem exercuit olim & Opilius Macrinus Imperator, vt ex Iulio Capitolino refert Cœlius lib. 10. cap. 5. & Fulgoſius lib. 9. cap. 2. vnde & Macellinus eſt appellatus. ſic nuper Ioannes Maria Ioannis Galeatii ducis Mediolanenſis filius, ſacerdotem quēdam cum hominis cadauere aduerſis vultibus colligatum viuum defodi iuſſit. Author eſt ſcriptor quidam Gallus tomo 2. hiſtoriarum tragicarum, ca. 29. Sed de his hactenus.

immundum fecerint] *pro* fecerunt: *præceſſit enim* quem coinquinauerit.

quamuis paſſi ſunt, quos ab vnitate] *ita rectius* MS. *& Pariſ.*

quàm viuus incendi] *perperam* viuum, *repetitur enim verbum* mallet.

ne cùm aduerſus facta ſua oculos claudūt, & ad pœnas ſuas oculos aperiunt] *ſic rectius cum* MS. *quàm cum excuſis*, ad pœnas oculos ſuos.

Finis Annotationum in tres libros contra Parmenianum.

A

ANNOTATIONES IN LIBROS SEPTEM B. AVGVSTINI DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS.

Ex collatione ad MS. *B. Amādi, Cambronenſe ac Gemblacenſe, necnon veterem Amerbachii editionem.*

IN LIBRI PRIMI CAPVT I.

HVNC *ordinem libris iſtis dedimus, tum quòd eorum exordium præcedentibus cohæreat, ibidem nimirum lib. 2. cap. 14. promiſſis: tum quòd poſt illos proximè ſcripti videantur, quandoquidem & in libris Retractat. ſuperioribus nullo interiecto iunguntur. Quem ordinem cùm & Amerbachius in ſua fuerit editione ſecutus, miror quid poſteriores mouerit ve eum inuertendum putarint. Ceterùm qui horum librorum de baptiſmo intelligentiam rectè adſequi volet, prius legat neceſſe eſt Cypriani epiſtolam ad Iubaianum, ad Quintum, ad Pompeium; & eā quæ eſt apud eundem lib. 1. duodecima numero ad Saturninum, Maximum & cæt. Quod enim Auguſt. infrà lib. 3. cap. 4. de epiſtola ad Iubaianum*

B *monet, idem de reliquis etiam intelligendum venit.*

quod acceperat confitetur] *ſic conſtanter* MS. *& Amerbachius; vt ad calumniantem referatur. Prius erat* confitemur.

ſacramentum dandi baptiſmi eſt, quod habet qui ordinatur.] *Alterum hic teſtimonium habes pro ſacramento Ordinis ſeu Ordinationis. Appellat autem, ſacramentum dandi baptiſmi, non quia ſolus ſacerdos validè & efficaciter queat baptizare, ſed quia ordinarius & legitimus ſit eius miniſter.*

ſi hoc Eccleſiæ vnitas poſtulat] *de recipiendis in ſuum gradum epiſcopis aut clericis ab hæreſi vel ſchiſmate redeuntibus ſuprà diximus in lib. 2. contra epiſt. Parmen. cap. 13.*

& ideò eis manus inter laicos non imponitur] *vt videlicet iterum ordinentur.*

ſed ſpiritalibus eſt metiendus] MS. *legunt*, & non ſpiritalibus; *ſed idem eſt ſenſus.*

IN CAP. II.

C vt veniendo accipiant] *pro* accipiat. *cum* MS *cōſentit & Amerb.*

vt id eligant emendati atque correcti] *ſic* MS. *prius erat*, vt diligant.

Nam ſi quem fortè coēgerit extrema neceſſitas] *In extrema neceſſitate etiam ab hæretico & ſchiſmatico accipi baptiſmus poteſt.*

extra vnitatem catholicam poſitum] *ita* MS. *& Amerb. perperam autem in vulgatis*, catholicum.

non ſolùm non improbamus quod fecit] *Mira erat hic & aliquot deinde cap. paginarum in* MS. *noſtris confuſio & perturbatio.*

IN CAP. III.

ad ſalutem eſſe diligendam] *fortè*, deligendam.

& in ea ſola prodeſſe baptiſmum Chriſti] *Excuſa legunt*, illi prodeſſe: *ſed voculam*, illi, *non addunt* MS. *& rectius abeſt.*

Eſſe autem in Catholica baptiſmum] *Pariſ. loco* Catholica, *legunt* Eccleſia, *ſed non rectè; neque enim hoc negabant Donatiſtæ.*

Sicut ergo id potius credit] MS. *habent* credidit, *quo modo paulò infrà*, Elegit autem ipſe. *ſed alterum magis arridet.*

robuſtius credat] *Id eſt, certius firmiuſq́; Auguſtini phraſis eſt. Sic infrà lib. 4. cap. 6.* quanto robuſtiùs nunc dicimus. *Cui ſimile eſt quod habet lib. poſt Collat. cap. 3.* Nunc autē fortius multoq́; libertius. *Et epiſt. 48.* quanto vobis fortiùs dicimus.

D quod ab vtriſque noſtrûm dicitur] *Non erat in* MS. *infinitiuus* eſſe, *quem addunt vulgata, eſtq́ ea expeditior lectio.*

Elegit autem ipſe] *perperam*, Eligat.

vbi & eſſe & accipi rectè] *ita cōmodius iuxta* MS. *quàm cum excuſis*, accipere.

ſaltem incertum habeat] *Emendanda eſt Pariſ. editio quæ horum loco legit*, ad ſalutem incertum habet.

IN CAP. IIII.

Intueatur etiam ſimilitudinem] *ſingulari, non plurali numero, quemadmodum erat in excuſis.* MS. *legunt*, intuentur: *ſed facilis eſt lapſus ex a in n.*

ſed etiam expugnator inimicus, induens lupos ſuos pellibus ouium, vt dicant] *ita eſt hic locus & diſtinguendus & legendus. Prius erat in verbo* Induens *noua periodus, & pro* vt dicant, *erat* dicunt.

ſeparent & iugulatos abſumant] *ſic* MS. *pro eo quod erat*, ſeparant, *&* abſumunt.

aduerſus eccleſiam Chriſti] *Ex* MS. *adiecimus* Chriſti.

IN CAP. V.

aut incertis certa præpone] *non autem*, præponis.

IN CAP.

IN CAP. VI.

ipſos quodammodo cardinales Donatiſtas] MS. legebant, carnales, ſed non rectè. Intelligit autem eos Donatiſtas, qui Primiani ſequebantur communionem, & interdum Primianiſtæ appellantur; quos cardinales vocat, quia eſſet eorum numerus reſpectu cæterorum multo maximus. Vnde cùm alij Rogatiſtæ, alij Maximianiſtæ, alij Vrbaniſtæ vocarentur, Donatiſtarum nomen penes Primianiſtas remanſit, à quibus tanquam à corpore & trunco cæteri eſſent præciſi. Hinc infrà, quæ omnes, inquit, minutæ particulæ, hanc vnam multo grandiorẽ, in qua Primianus eſt, &c. Et mox, nec in ipſa grandiore parte Donati.

quanto pauciores, tanto ſynceriores Donatiſtas] Hæretici omnes de paucitate gloriantur.

IN CAP. VII.

Iam verò ne videar humanis coniecturis agere] In excuſis erat id agere, ſed MS. pronomen illud omittunt, & rectius abeſt.

vt diu conciliorum in quibuſque regionibus] Aphricanis, Orientalibus, Occidentalibus.

donec plenario totius orbis concilio] Plenarij huius concilij Auguſtinus frequenter admodum meminit. Sic lib. 2. cõtra Parmenian. cap. 13. Infrà lib. hoc eodem 1. contra Donatiſtas de baptiſ. cap. 18. lib. 2. cap. 1. 4. 7. 8. lib. 4. cap. 5. 6. 9. lib. 5. cap. 4. 22. lib. 6. cap. 1. 2. 7. 8. 13. 20. 27. 39. 42. lib. 2. contra Creſcon. cap. 33. Sed quia nuſquam neque nomen neque locum concilij expreſſit, varij varia diuinarũt. Sed rectè Franciſcus Balduinus, & poſt eum Pamelius, non aliud quàm Nicænum id eſſe cenſuerunt. Quorum ſententiam multis certiſq; rationibus confirmare queam, & diuerſam aliorum confutare; ſed quoniam id aliàs facturi ſumus, nihil præterea hic addemus.

Vt ergo vtraque ſententia vera ſit] Conciliat ſcripturas duas in ſpeciem pugnantes: alteram Matth. 12. Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt: & qui mecum nõ colligit, ſpargit: alteram Luc. 9. Qui cõtra vos non eſt, pro vobis eſt.

IN CAP. VIII.

ſanant à vulnere idololatriæ] præpoſitionem ex MS. adiecimus: ſed quæ diuerſam alioqui habent lectionem. ſic enim legunt: à vulnere idololatriæ vel infidelitatis non curant. Verùm iam non conſtat ſibi Antitheſis.

non ceſſat miſericordia Dei] Phraſis eſt Aphricana, cuius non infrequens & alibi eſt apud Auguſtinum vſus. Sic lib. 2. contra Petilian. cap. 20. doctrina veſtra non ceſſat quotidianis exemplis. Eſt tamen vbi & infinitiuum addas, vt Collat. 3. cap. 18. Conſuetudo frequentare non ceſſat.

Itaque in ſacramenti ſanitate, quia contra nos non ſunt] loco quia, erat qui & mox, quicquid cum Chriſto non colligunt; ſic MS. quanquam malim, quia. Cum MS. vtrobique conſentit Amerb.

IN CAP. IX.

ſi vnum quidem defuerit] MS. legunt, quiddam.

& ſciero omnia ſacramenta] ſic MS. quam lectionem temere quidam immutarunt, pro ſacramenta, legentes ſecreta. Sed alteram germanam eſſe, atque ita ſcripſiſſe Auguſt. non modò ex ſequẽtibus eius verbis, verùm etiam ex aliis eius locis cognoſci poteſt, vbi ſimiliter locũ hũc 1 Cor. 13. citat, conſentiẽtibus etiam excuſis, vt infrà cap. 18. lib. 3. cap. 16. lib. De vnico baptiſmo cap. 7. De vnitate eccleſiæ cap. 23. ſer. De geſtis cum Emerito. De gratia & lib. arbit. cap. 17. Tractat. 76. in Ioannem. Tractat. 5. in eiuſdem canon. Epiſt. 50. ſimiliter citarat ante eum & Ambroſ. lib. de Paradiſo cap. 14.

Quid ergo ei prodeſt ſi & linguam] copulam ex MS. adiecimus.

IN CAP. X.

Neque enim ſeparatio earum] ſic rectè MS. pro eorum: præceſſit enim quod refert, communionibus.

ſed quia ei charitas defuit] ex MS. adiecimus ei.

alius autem, ego Apollo] In vulgatis addebatur, ego autem Cephæ, &c. ſed non legunt MS. ſed neque Apoſtolus quoque. quare inducendum putauimus.

IN CAP. XI.

cùm inſufflante Domino datus eſſet diſcipulis (Spiritus ſanctus) tunc ſecutus eſt & ait, Baptizate gentes in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti: ſi cui dimiſeritis peccata, dimittentur ei; ſi cui tenueritis, tenebuntur. Permiſcentur duo euãgeliſtarum loca, alter Matth. 28. alter Ioannis 20. nec eodem tempore, nec eadem de re dicta. Nam illud ad Baptiſmi pertinet ſacramentum, hoc ad Pœnitentiæ ſeu Abſolutionis; ſed qui error eſt non Auguſtini, verùm Donatiſtarum, ex quorũ hæc perſona dicũtur, ſecutorũ hac in re Cypriani vt errorem, ita non rectam quoque germanamq; ſcripturæ huius interpretationem, vt videre licet in epiſtola ad Iubaianum. Non refellit quidẽ eam hic Auguſt. ſcripturarum confuſionem & commentarium; ſed ſatis habet Donatiſtis oſtendere, ſcripturam iſtam etiam iuxta eorum intelli-

A gentiam, nihil eis ſuffragari; diſſimulans interim germanam earum verborum expoſitionem. Id quod illi contra Donatiſtas imperitos ſcripturarum interpretes, frequentiſſimum eſt. Idem reſpondendum ad locum lib. 7. contra Donat. cap. 12. & ſup. lib. 2. contra Parmenian. cap. 11. Non ignoro tamen Cyrillum lib. 12. in Ioannem, cap. 56. locum Ioannis 20. & ad baptiſmum & pœnitẽtiam referre; ſed accommodatione quadam tantùm; & omnino doctiſſimè D. Pacianus in tractatu contra Nouatianos (qui hoc commentario eludere conabantur & euertere Pœnitentiæ ſacramentum) oſtendit locum hunc ad baptiſmum non pertinere.

Cæterùm in iiſdem Chriſti verbis rectiùs, dimittentur, legendum videtur, cum MS. quàm cum excuſis, dimittuntur. nam tametſi ita legant Græca, ſequentia tamen verba per futurum elata, idem hic tempus poſtulare videntur. quomodo & Pamelius epiſt. ad Iubaianum, locum hunc reſtituendum cenſuit. Similiter ſcriptum habes lib. 2. contra Parmen. cap. 11. & infrà lib. 3. cap. 18. etiam in vulgatis.

vtrum vero Chriſti baptiſmate tinctus ſit] nomen eſt vero, non aduerbium, quod additũ in excuſis accentus ſignificabat: opponitur enim falſo baptiſmo, qualem eſſe dicebant Donatiſtæ ab hæreticis collatum.

IN CAP. XII.

& tamen cor eius in malitia vel ſacrilegio perſeuerans] MS. legunt per ablatiuos corde, & perſeuerante.

B & veraci confeſſione purgetur] ſic MS. pro vera confeſſione.

vt quod ante datum eſt] ſuſtulimus voculam, ſed, quæ his præponebatur, ſenſumq; turbabat.

ſed non poteſt eum lux niſi perfundere tranſeuntem] ex MS. adiecimus eum.

Si ergo hoc dixerint] Perperam, Qui ergo.

valet tamen & apud eos hactenus] Copulam addebant MS.

Nam redire dimiſſa peccata, vbi fraterna charitas non eſt, apertiſſimè Dñs in euangelio docet de illo ſeruo, &c.] Locus hic Euangelij occaſionem præbuit Scholaſticis doctoribus diſputãdi de reditu peccatorum ſemel remiſſorum: Hoc eſt, an peccata ſemel remiſſa propter ſubſequens peccatum rurſus ad mortem & pœnam æternam à Deo imputentur, non ſecus ac ſi remiſſa nunquam fuiſſent. Et imputari quidem docent Hugo de S. Victore in fine libri penultimi De ſacramẽtis, & Guilhelmus Pariſienſis in fine libelli De ſeptem ſacramentis: reliqui verò ſcholaſtici doctores argumentum hoc tractantes circa libri quarti Sẽtentiarum Petri Lombardi diſtinctionem 22. docent conſtanter vno ore omnes C non imputari, nec irritam fieri donatam ſemel à Deo remiſſionem, quãtumcumque idem peccatum poſtea iteretur, vel noua perpetrentur: nec damnandum quemquam ob ea quæ ſunt ſemel condonata, ſed ob reliqua tantum deinceps perpetrata. Quam ſententiam habet & Proſper libro Reſponſionum ad Capitula Gallorum ca. 2. Qui recedit (inquit) à Chriſto, nunquam in id peccatum recidit quod eſt ante remiſſum, nec in originali peccato damnabitur qui fuit regeneratus; qui tamen propter poſteriora, ea morte afficietur quæ propter dimiſſa crimina ei debebatur. Ad Hugonis autem & Cancellarij Pariſienſis argumenta longum foret reſpondere, quorum ſolutionem à Scholaſticis repetere licebit. Ad argumentum verò ex parabola hac Matth. 18. cap. petitum reſpondent, hactenus redire, & imputari peccatum ſemel dimiſſum, quia redundet in ea quæ pòſt committuntur, reddens ea videlicet ob coniunctam ingratitudinem longè maiora & grauiora. Sed non eſt hoc propriè peccatum ſemel condonatum redire, quia hic non ipſum punitur, ſed poſterius tantũ admiſſum, licet prioris occaſione grauius atq; acerbius. vnde B. Auguſtinus aliam hic ſuggerit reſponſionem, quam miror neminem eorum attigiſſe: Peccata videlicet, debito illo decem millium talẽtorum ſignificata, non fuiſſe coram Deo verè remiſſa. Nam citra eorum veniam debitor ille D poſceret, habuiſſe aduerſus proximum ſuum occultum in corde odium, nec paratum fuiſſe acceptam ab eo iniuriam petenti condonare, qui latẽtem affectum oblata mox occaſione prodiderit. quare mirum non videri, ſi pòſt in Dei iudicio vniuerſa eius peccata ab eo exigantur. Vbi obſeruandum, remiſſionem, de qua in parabola dicitur, Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quia rogaſti me, ſic ab Auguſtino accipi, vt facta intelligatur, quantum ex parte ipſius Dei. Is enim ſeruo illi per Eccleſiæ ſuæ miniſtros ſacramentum adhibuerat, per quod ei peccata remitterentur, ni per ipſius malitiam præſtitum fuiſſet impedimentum quo minus effectus ſequeretur. Rediſſe ergo debita & peccata eius hoc ſenſu dici poſſe ſentit Auguſtinus, quia cũ remiſſa ſibi ea ſeruus putaret, & quãtũ ad Deum atq; Eccleſiam attinet, remitti verè potuiſſet, & ſanè remiſſa fuiſſent, in Dei tamen iudicio deprehendet ſe adhuc iis implicitum eſſe ac omnium reum, non ſecus ac ſi nullum ei remiſſionis ſacramentum adhibitum fuiſſet. Quæ reſponſio admodum probabilis eſt, vt in illa parabola agatur de negata proximo venia, non poſt, ſed ante acceptam vel petitam à Deo remiſſionem, & hoc paradigmate illuſtretur illud orationis Dominicæ, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: atque epiphonema cap. 18. apud Matthæum, Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de cor-

de cordibus veſtris, idem fit cum eo quod apud eundem cap. 6. Dominicæ orationi ſubiungitur: Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cæleſtis delicta veſtra: ſi autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis delicta veſtra. Et apud Marcum cap. 11. Cùm ſtabitis ad orãdum, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem; vt & pater veſter qui in cælis eſt, dimittat vobis peccata veſtra: quòd ſi non dimiſeritis, nec pater veſter qui in cælis eſt, dimittet vobis peccata veſtra. Cæterùm loco illorum verborum, Dominus in Euangelio docet, *perperam prius legebatur,* docet in Euãgelio, *omiſſa voce* Dominus.

& quicquid ſupra eſt, ſoluitur] *ſic* MS. *vt tẽpus ſignificetur, quod heſternum diem antecesſit; vnde mox ſubijcitur*, etiam ipſa hora momentumque. *Prius erat*, quicquid ſuper eſt.

redeuntibus omnibus quæ dimiſſa ſunt peccatis] *illud* peccatis, *non legunt* MS. *vt nimirum & iſta referantur ad dies, horas, momenta. Nos tamen veterem lectionem reliquimus.*

IN CAP. XIII.

quanquam etiam iniquos inimicos diligere iubeamur] *illud* iniquos *non legunt noſtra* MS. *Habet tamẽ Amerb. & reſpondere videtur ei quod eſt in Euangelio, perſequentes, videlicet propter iuſtitiam.*

quæ ſchiſmatici vel hæretici non aliter habent] *redundat conditionalis* ſi, *quam hic addebant excuſa.* B

IN CAP. XV.

Eccleſia quippe omnes per baptiſmum parit, ſiue apud ſe, id eſt ex vtero ſuo; ſiue extra ſe de ſemine viri ſui; ſiue de ſe, ſiue de ancilla] *poſteriora hæc verba*, ſiue de ſe, ſiue de ancilla, *non ſunt in* MS. *& ſunt fortè ex margine in contextum tranſlata. ſi quis diuinandi locus foret, crediderim ita legi poſſe*: ſiue extra ſe, id eſt, de ancilla, vtique de ſemine viri ſui; ſiue de ſe, ſiue de ancilla. *Similis locus eſt ſermone De geſtis cum Emerito.*

vt iam diuinis pro ſeculorum diſtributione ſacramentis imbuti, adhuc tamen carnaliter ſapiant] *Commodior eſt hæc* MS. *lectio quàm excuſorum, qua omittunt voculam* vt; *& pro ea paulò poſt addunt conditionalem* ſi, *leguntq́;*, ſi adhuc tamen carnaliter ſapiunt.

Eccleſia verò, quod eſt populus Dei, etiam in iſtius vitæ peregrinatione, antiqua res eſt] *initium ſumens videlicet ab ipſo Adam & Eua.*

In quo ſenſu perſeuerans Apoſtolus dicit ad vetus teſtamẽtum pertinere] *De teſtamento veteri & nouo cùm iuxta ſcripturas diſputamus, non libros accipimus, quos veteris & noui teſtamenti rectius appellamus inſtrumenta, ſed Dei promiſſiones ac minas humano generi poſt peccatum factas, & earundem res ac effecta. Promiſit autem peccatorum remiſſionem, iuſtitiam, ac vitam æternam; minatus eſt mortem æternam in gehenna, atque hoc nouum eſt teſtamentum. Promiſit præterea bonorum temporalium affluẽtiam, minatus eſt præſentis vitæ mala & incommoda, Dei ac legis eius cognitionem. Hoc vetus eſt, ſic appellatum, quod priori tempore fuerit reuelatum, & homines in priſtina peccatorum vetuſtate relinquat. Nouum verò quod poſterius manifeſtatũ, & homines innouet, nouosq́; faciat. Vnde noui teſtamenti filij vocantur qui per Chriſti gratiam accepta remiſſione peccatorum iuſtè iam viuunt, continuo progreſſu ad vitam æternam tendentes. Veteris, qui abſtinent quidem ab externo opere peccati, ſed cupiditate ſola bonorum terrenorũ, aut eorundem amittendorum metu, aut ſolo etiam gehennæ timore, nullo intus amore iuſtitiæ. Qui verò liberè, nullo nec metu Dei coërciti, peccatis indulgent, neque vel ab externo ſaltem peccati actu abſtinent, ad neutrũ pertinent teſtamentum. Tractat idem argumentum Auguſt. lib. 3. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 4. lib. De ſpirit. & lit. cap. 20. Tractat. 65. in Ioannem.* C

ſed concupiſcentiæ tales non ceſſarunt] *pro* tales, *fortè legendum* carnales.

ipſo profectu & acceſſu] MS. *quædam legunt*, ipſo profectò acceſſu. *nos veterem lectionem retinuimus.* D

ex hac vita rapiuntur] *ita rectius cum* MS. *quàm* rapiantur; *vt reſpondeat ei quod præcedit*, ſi autem proficiunt.

IN CAP. XVI.

per ancillarum vterum parit] *ſic* MS. *id mutarat quiſpiam in* ancillarem: *nam & priorem lectionem habet Amerb.*

IN CAP. XVII.

ſiue in area in ſua ſterilitate] *in excuſis deerat propoſitio*, in, *ſecundo loco poſita.*

in ſua ſterilitate perſeuerent] *ſic* MS. *numero plurali, non ſingulari, vt excuſa; refertur enim non ad carnem de qua proximè antè, ſed ad eos qui intus verſari videntur.*

tanquam vento extra tollantur] *Et hic minus rectè ſingularis erat numerus. ſed cùm ad eos verbum hoc referatur, paulò antè foris eſſe dicuntur. iuxta* MS. *plurali opus eſt numero.*

Et ſemper ab illius columbæ] *Periodus hic noua eſt facienda.*

Appendix tom. 7.

A quia & cum aliqua vel peruerſitate, vel neceſſitate hominũ videntur expelli] *Inſignis locus pro innocentum conſolatione, qui interdum præter ſuum meritum improborum factionibus excommunicantur. Similis locus eſt apud Auguſt. de vera religione cap. 6.*

Ad hoc enim pertinet quod in illo Abrahæ ſacrificio dicitur, Aues autem nõ diuiſit] *Myſterium hoc latius explicatum habes ſerm. 54. De tempore, tomo vltimo.*

IN CAP. XVIII.

donec vniuerſali concilio] *Nicæno videlicet, de quo ſup. in cap. 7.*

quid hac in re ſequendum eſſet] *id commodius, quàm* ſentiendum, *quod legebant excuſa.*

tanto viro nimirum propterea Dominus non aperuit] *Egregius locus cur Deus magnos quoſdam viros permittat in errores quoſdam labi, vt nec ad mortem quidem vſque veritatem eis reuelet. Alias addit rationes infrà lib. 2. cap. 5. ſed quæ viuentibus conueniant.*

& per cæteram iuncturam] *manuſcr. legunt*, & per cætera, iunctura.

quod incultum agricola non relinquit] *pro* reliquit. *Cum* MS. *conſentit & Amerb.*

& paſſionis falce purgatum] *rectius abeſt verbum* eſt, *quod hic addebant excuſa, nec legunt* MS.

IN CAP. XIX.

Nimium miſeri] *ſic* MS. *pro*, Nimirum miſeri.

Eſt quidem quod Chriſti baptiſma vbique ſanctum eſt] *ſic conſtanter* MS. *pro eo quod erat*, Eſt quidẽ Chriſti baptiſma quod vbique ſanctum eſt.

IN LIBRI SECVNDI DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS CAPVT I.

eùm ab eo libro] *pronomen* eo, *ex* MS. *addidimus.*

Cyprianus in epiſtola ad Quintum ita loquitur] *Extat in vulgatis exemplaribus tom. 2. Cypriani, ſed vbi non rectè legitur Quirino vel Quintino fratri. Apud Pamelium epiſt. eſt 71.*

ſibi potius oportere] *Sic cum* MS. *legit & Cyprianus.*

& rationi legitimæ] *perperam* ratione.

Puto quòd ſine vlla ſui contumelia] *In Froben. deſiderabatur* ſui, *quod non* MS. *modò, ſed & Amerb. & Gratianus quoque locũ hunc in Decretis citans, concorditer legunt.*

C Quis enim neſcit illum Apoſtolatus principatum cuilibet epiſcopatui præferendum?] *Paulum diuerſa eſt* MS. *lectio, quæ habẽt*, principatu cuiuſlibet. *Gratianus cum excuſis conſentit.*

& à corona differtur] *ex* MS. *præpoſitionem adiecimus.*

ad martyriũ prouehitur] MS. *& Gratianus legunt* promouetur: *ſed reliquimus alteram lectionem quam habet etiam Amerb.*

pacis vnitate] *ſic* MS. *pro quo erat*, pace vnitatis. *Similem locutionem habes & infrà lib. 6. cap. 5. & initio libri De vnitate Eccleſiæ, quãquam & alteram legis lib. De vnico bapt. cap. 14.*

IN CAP. II.

Cùm in vnum Carthagine cõueniſſent] *ſic* MS. *& Cyprianus, non* Carthaginem.

cum presbyteris & diaconibus] *ſic conſtanter* MS. *& Cyprian. non* diaconis.

coëpiſcopus noſter ſcripſerit] *ſic rectè* MS. *pro eo quod erat*, reſcripſerit.

D Neque enim quiſquam noſtrum epiſcopum ſe eſſe epiſcoporum conſtituit] *Abutuntur hoc loco hæretici aduerſus Romani pontificis primatum; ſed admodum imperitè, cùm de collegis tantum ſuis Africanis loquatur Cyprianus, quos non vult vel ſua vel cuiuſquam illic authoritate vel metu impediri, quin quod ſentit liberè dicat. Alioqui quàm de Romani pontificis præeminentia non malè ſentiant vel Cyprianus vel Auguſt. ex varijs eorum locis ſatis eſt manifeſtum. Et illius quidem lib. 1. epiſt. 3. lib. 2. epiſt. 9. lib. De vnitate Eccleſiæ ſeu de ſimplicit. cler. Huius verò epiſt. 162. & 92. lib. 1. contra 2. epiſt. Pelag. cap. 1. lib. 2. De baptiſ. contra Donat. cap. 1.*

quando habeat omnis epiſcopus] *ſic rectè* MS. *pro* habet. *conſentit & Cyprianus.*

tamque iudicari ab alio non poſſit] *pro* tanquam.

quàm nec ipſe poteſt] *pro* quã, *perperam legebatur* quomodo.

qui vnus & ſolus habet poteſtatem] *ita legunt infrà cum excuſis & MS. lib. 3. cap. 3. quod malim, quàm quod hoc loco erat & in* MS. *& impreſſis*, qui vnus eſt ſolus habens.

IN CAP. III.

Quid ad hæc dicitis? Vos certè] *Ita rectius, quàm in vulgatis*, Quid ad hæc dicitis vos? Certè, &c.

doctioremque prudẽtiam] *Sic* MS. *quod magis placet, quã quod prius legebatur*, doctiorumque.

ipſaque plenaria ſæpe priora poſterioribus emendari] *in facti videlicet, non fidei negotio.*

IN CAP. IIII.

vniuerſi orbis authoritati] *perperam legebatur*, authoritate.

& fortaſſe factum eſt, ſed neſcimus] *id Venerabilis Beda libello 8. quæſt. quæſt. 5. neſcio quem ſecutus authorem aſſerere non dubitat.*

Neque enim omnia quæ illo tempore] *Præpoſitio* in, *quam addebant excuſa, neque in* MS. *neque in Amerb. legitur.*

niſi primò diutius per orbis terrarum regiones] *idem obſeruatum contra hodiernas hæreſes ante Tridentinum concilium.*

donec ad verum liquidúmve perueniatur] *in excuſis tantum erat*, liquidum.

IN CAP. V.

Quibus autem reuelat cùm voluerit, ſiue in hac vita, ſiue poſt hanc vitam, niſi ambulantibus in via pacis, &c.] *De catholicis enim & pacificis eccleſiæ filiis hoc Apoſtoli ad Philippenſ. dictum eſt intelligendum, quemadmodum ait Auguſt. lib. 2. ad Bonif. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 3. non hæreticis vel ſchiſmaticis. Porro* MS. *quædam pro* reuelabit, *legunt paſſim* reuelauit; *ſed nos vulgatam retinemus lectionem, etiam Græca lectione ſuffragante.*

Ideoque Apoſtolus cùm dixiſſet] *ſic commodius* MS. *quàm excuſa quæ habent*, Ideo.

IN CAP. VI.

ſuper eos eſſe crederent] *Ita* MS. *pro* ſupereſſe crederent. *Alteram lectionem habes et infrà cap. 7.* Quomodo ergo ſine baptiſmo non ſuper eos remanſerant ſcelera eorum? *ſimiliter & lib. 5. cap. 1. & lib. 6. cap. 14.*

ſi vera illi ſentiebant, ab iſtis non contaminabantur] *hæc verba deerant in excuſis: legunt autem conſtanter* MS. *quæ quanquam à prioribus non admodum differre videntur, tamen ad alios & alios in Cypriani concilio epiſcopos referenda ſunt.*

innocens eſt orbis terrarum] *verbum* eſt *adiecimus ex* MS.

ſed à Domino appenſa recognoſcantur] *perperam legebatur prius*, appenſare cognoſcantur. *Rectam lectionem habebat etiam Amerbach.*

Tẽpore illo quo Dominus priora delicta] *Exaggerat ſchiſmatis grauitatem per collationem. Imitatus videtur Optatum lib. 1. & Cyprianum lib. De vnitate Eccleſiæ: qui idem argumentum tractat lib. 1. epiſt. 4. & 6. lib. 3. epiſt. 9. denique epiſt. ad Iubaianum de hæreticis baptizandis: Auguſtinus verò præterea lib. 1. contra Donat. cap. 8. Epiſtola 162. & lib. 1. contra Parmen. cap. 4.*

idololatria gladio punita eſt] *ſupereſt copula* &, *quam hic præponebant excuſa.*

à talibus ſacrilegis venientes] *pro eo quod erat non rectè*, à talibus ſacrilegiis. MS. *& Amerb.*

ſed conuicti traditores] *Pariſ. editio legit non rectè*, conuicti.

IN CAP. VII.

reſpondete. Sic volumus] *Germanam hanc eſſe lectionem, ex ſequentibus eodem hoc cap. & 10. vbi eadem verba repetuntur, facilè intelligi poteſt. Prius erat*, reſpondere ſi volumus.

Tu quis es qui iudices alienum ſeruum] *pro* iudicas; *ſic enim infrà non ſemel.*

dictum non intelligunt] *Ita legunt* MS. *pro quo erat*, dictum intelligitur. *Alterum magis facit ad reprehenſionis acrimoniam.*

Cur autem ipſe Dominus dicit, Nolite perſonaliter iudicare] *Locus eſt Ioan. 7. pro quo nos legimus*, Nolite iudicare ſecundum faciem. *Alteram verſionem habes & aliis locis apud Auguſt. vt conc. 26. in Pſalmum 118. Imperita ergo & indocta eſt hic in Pariſ. editione marginalis annotatio*, Non eſt in Euangelio.

rodunt murmura ſalebroſa, ſic volumus] *Lutetiana legunt non rectè*, calebroſa.

Cùm autem infirma ouis in ſolitudine aſpicitur] *ſic cum* MS. *etiam Amerb. prius erat deprauatè*, ſolicitudine.

Bonus homo eſſes, ſi non eſſes traditor] *illud prius*, eſſes, *addebant* MS.

O improbam rabiem, cùm Chriſtiano dicitur, eſto Chriſtianus, quid aliud dicitur, niſi nega te Chriſtianum] *hũc locum partim ex* MS. *partim ex Balduino caſtigauimus, qui pro eo quod erat in vulgatis*, ſe negare Chriſtianum, *vidit legẽdum eſſe*, nega te Chriſtianũ. *Ex* MS. *verò* dicitur, *repoſuimus pro* docetur; *quanquã altera voce & paulò poſt vtitur. Similem locum habes tract. 5. in Ioãnem apud eundem Auguſt. Cæterùm mirãm hinc diſcimus Donatiſtarum fuiſſe arrogantiam, qui neminem præter ſe Chriſtianum cenſebant, nec ad cõmunionem & baptiſmum ſuum quenquam admittebant, niſi ſe faterẽtur ethnicos hactenus & infideles fuiſſe, pœnitentiam agerent, & fierent*

A *eorum catechumeni. Qua de re Optatus lib. 2. & tertio Auguſt. conc. 2. in Pſal. 31. lib. 1. contra Petil. cap. 12. lib. 2. contra Creſcon. cap. 5. De vnit. eccleſiæ cap. 11.*

quid aliud docere cupiebant illi Chriſtianorum perſecutores?] *ex* MS. *adiecimus* illi.

corrigere quod prauum eſt] *perperam*, paruum.

Quam conſuetudinem, credo ex Apoſtolica traditione venientem, ſicut multa quæ non inueniuntur in literis eorum, neque in conciliis poſteriorum, & tamen quia per vniuerſam cuſtodiuntur Eccleſiam, non niſi ab ipſis tradita, & commendata creduntur] *Luculentum teſtimonium pro nõ ſcriptis Apoſtolorum traditionibus, cuiuſmodi habes & aliis apud eundem locis, vt infrà lib. 4. cap. 6. lib. 5. cap. 26. Et ſupr. lib. 1. cap. 23. lib. 10. De Geneſi, ad literam, cap. 23.*

ſicut multa quæ non inueniuntur] *illud* quæ, *ex manuſcr. addidimus.*

Hanc ergo ſaluberrimam conſuetudinem per Agrippinum prædeceſſorem ſuũ dicit ſanctus Cyprianus quaſi cœpiſſe corrigi] *Primus ergo repetendi hæreticorum baptiſmi Agrippinus auctor fuit, quod etiam clàrius ait infrà lib. 3. cap. 2. & 12.*

qui maluerant aliquid nouum moliri] *ſic* MS. *pro* maluerunt.

B IN CAP. VIII.

quid ſentiret liberius exprompſiſſe] *cùm ſic legant non tãtum* MS *ſed Amerb. quoque & Lutetiana editio, miror quis in Frobenian.* libentius; *legendum potius putarit, quàm* liberius.

& retentæ quæ amabatur, vnitatis] *vocula*, quæ, *deſideratur in editione Pariſienſi.*

per concilij ſententias deſerere tentauiſſet] *Hanc lectionem* MS. *ad marginem habebant adſcriptam, quæ nimirum germana eſt, prò qua erat*, differere.

IN CAP. IX.

& librata concilij communis examinatione] *Pariſienſ. pro* librata, *legunt* liberata.

ſalutarem fidei & catholicæ eccleſiæ congruentem] *in* MS. *noſtris aberat copula. Cyprianus autem ſic legit*, & ſalutarem fidei, & catholicæ eccleſiæ congruentem.

ſatis oſtenditur & ipſius Cypriani verbis] *pro* &, *excuſa legebant* ex: *nos* MS. *lectionem prætulimus.*

concilium Agrippini commemorat] MS. *conſtanter legunt*, Agrippinum; *ſed nos priorem lectionem reliquimus.*

C IN CAP. X.

Num quid hic reſtat] *In Pariſienſ. non rectè*, hoc reſtat.

Et qui iam pro vnitate Donati] *pro* qui, *erat* quia.

quia ſententiã flectit aduerſus iniurias] *ſic* MS. *pro* inflectit.

Hæc eſt noſtra exhortatio] *In* MS. *non erat* enim, *quod hic addebant excuſa.*

IN CAP. XI.

& dum reprehendi ad tempus timent] *illud* dum, *non erat in manuſcr.*

denuo baptizarent] *pro* rebaptizarent.

participamini nobiſcum vnitatem, participemur vobiſcũ dolorem] participor, *pro* participo, *nouè dictum.*

IN CAP. XIII.

& eos qui ad Eccleſiam ſimpliciter admiſſi ſunt] *ſic* MS. *quomodo habet etiam Cyprianus, pro eo quod erat*, & eos qui in Eccleſiam venientes ſimpliciter admiſſi ſunt.

IN CAP. XIIII.

Ipſa denique eccleſia ſic traditum tenet, vt hominem ſine baptiſmo ad altare prorſus non poſſit admittere] *ſic & lib. 1. De peccat. merit. & remiſſ. cap. 20. Ad ſacramentum ſanctæ menſæ, inquit, ritè nemo niſi baptizatus accedit. Et Iuſtinus apolog. 2. ad Antoninum: Alimentum hoc, inquit, apud nos appellatur eucharistia, quod nulli alij participare licitum eſt, quàm veram eſſe doctrinam noſtram credenti, & lauacro propter remiſſionem peccatorum & regenerationem abluto, & ita vt Chriſtus tradidit viuenti. ſimiliter Cyrillus lib. 12. in Ioannem, cap. 50. Regulam, inquit, accepit Eccleſia, prohibemus enim à ſacra mẽſa catechumenos, quamuis veritatem iam cognouerint, & fidem magnâ voce confiteantur, quia nondum locupletati ſpiritu ſancto, qui non habitat niſi in eis qui baptiſmate conſummati ſunt. Vnde cùm baptiſmum receperint, quia ſpiritus ſanctus habitare in illis creditur, à tactu et communione ſalutaris Chriſti corporis non prohibẽtur. Et Beda lib. 2. cap. 5. hiſt. eccleſ. Nequaquam fieri poteſt, vt abſq; purgatione ſacroſancta quis oblationi ſacroſanctæ communicet. Neque verò à ſumptione tantum eucharistiæ, verùm etiam à conſpectu prohibiti olim catechumeni fuere, vt teſtis eſt Baſilius De ſpiritu ſancto cap. 27. Auguſt. tract. 11. & 96. in Ioannem. Concil. Carthagin. 4. cap. 84. Quin ea erat in celando hoc ſacramento veterum Patrum religio, vt in publicis concionibus*

à quibus

à quibus nec Pagani, nec catechumeni arcebantur, non niſi parciſſimè A teƈtiſſimeq́; de eo loquerentur. Hinc frequenter occurrit apud Auguſt. ſacramentum quod norunt fideles, vt lib. 10. De ciuitat. Dei; cap. 6. In Pſal. 21. 39. & 109. Chryſoſt. homil. de proditione Iudæ. Vide & Dionyſ. Areopagit. lib. De eccleſ. hierarchia.

ex ipſa pacis compenſatione miteſcere] ſic MS. & Amerb. pro & ipſa.

In cap. XV.

non rectè rebaptizabantur] ſic MS. pro baptizabantur.

in vnitate manſerunt] redundat negatio quæ in excuſis additur. Nam eorum exemplo eos inuitat, vt in eccleſiam redeant.

IN LIBRI TERTII DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS CAPVT I.

nulloque modo violandam] in excuſis deerat copula, que.

etiam malis & ſacrilegis admiſſis] MS. legunt, ſacrilegiis; ſed magis placet excuſorum lectio.

In cap. II.

ſi adſequi & oſtendere non potuero] Ita eſt hic noua periodus B inchoanda: reſpondet enim illi quod ſequitur, in eccleſia manebo ſecurus.

quandò niſi ad priſtinam conſuetudinem] In excuſis deerat, quando alterum moliri concilium non eſſet neceſſe Cypriano,

nunquid non erat eccleſia] ſic MS. pro quo prius perperam legebatur, alterum concilium neceſſe eſſet Cypriano. Nunquid non erat eccleſia.

& hæreditas Chriſti non interrupta perierat] ſenſus eſt, non perierat per interruptionem. Iam & ſuprà ex Auguſtino admonuimus, ita perpetuam eſſe debere Eccleſiæ ſucceſſionem, & cohærentem ſibi vnitatem, vt ſi ſemel interrumpatur, perire neceſſe ſit.

in eadem conſuetudine permanere, quæ tūc bonos & malos, &c.] MS. conſtanter legunt; in eadem cōſuetudine per quam bonos & malos.

in eius eccleſiæ communione] Ex MS. adiecimus eius.

ſi iam tūc eccleſiam recepit] accuſatiuus hic regitur a verbo perdiderunt, quod paulò pòſt ſequitur. Id non ſatis animaduerſum videtur occaſionē quibuſdam præbuiſſe vt locum hunc ita legendum putarent, in C eccleſia recepit: ſed falſi ſunt. Cum MS. conſentit etiā Amerb. ſic paulò infrà, perdidit eccleſiam malorum communio, id eſt euertit ac ſuſtulit.

ſicut ipſe ſenſit] ſic MS. & Amerb. pro ſentit.

non habent ſuæ præciſionis aliquam defenſionem] Ex MS. adiecimus ſuæ.

In cap. III.

Nunc ergo nos manentes, exemplo Cypriani] Ita MS. pro eo quod erat, manentes in exemplo. Sentit enim de non relinquenda eccleſia Cypriani exemplo.

conſideremus etiam conſilium Cypriani] fortè, concilium.

coëpiſcopus noſter ſcripſerit] non reſcripſerit. Nam Cyprianū Iubaianus per literas conſuluerat, ad quas Cyprianus ipſe reſponderat. Cum MS. faciunt etiam Cypriani exemplaria.

ſed & inſtructum ſe eſſe gratias egit] perperam ſtructum.

aut tyrannico terrore] pro eo quod erat errore.

collegas ſuos adigit] ita & MS. & Cyprian. prius erat adegit.

tamque iudicari ab alio non poſſit] ſic MS.: conſentit & Cyprian. perperam erat, tanquam.

quàm nec ipſe poteſt alterum iudicare] in excuſis pro quàm, D legebatur quomodo; ſed alteri lectioni ſuffragantur non ſolùm MS. ſed & Cypriani lectio, & ipſa textus conſequentia.

Neque enim metuebatur] Auguſtinus lib. 3. cōtra Creſcon. cap. 2. Donatiſtas reſpondere hic ſolitos refert, ideò Cyprianum ita loqui voluiſſe, ne fortaſſis cæteri excommunicationis metu perterriti, non auderent liberè dicere quod ſentirent, non quia cum eis, inquit, in communione manſurus, ſi diuerſa ſenſiſſent. Et addit, vbi apertè dicitur, Cyprianum eſſe mentitum. Idem attingit & infrà lib. 6. cap. 7.

Capvt IIII.

Quid ad Iubaianū ſcripſerit Cyprianus, iam legi fateor] Hæc legitima eſt huius loci lectio & diſtinctio. prius erat, quid ad Iubaianum ſcripſerit Cyprianus. Iam legi fateor.

qui mihi nullo modo] excuſa addebant quoque, ſed redundat, nec legunt MS.

quanta mihi etiam ipſius Cypriani literę ſuggeſſerint] ſic MS. pro ſuggeſſerunt.

dum iſta pertracto] ſic rectius MS. quā pertractabo, vt excuſa.

A ſine baptiſmo admiſſi ſunt] Ita & MS. & Cyprianus; pro admiſſi ſint.

quia illi qui admittebant] pro mittebant.

In cap. VI.

Itaq; veritate manifeſtata] Ita etiam Cyprianus: ſic legis & paulò pòſt, ac infrà lib 6 cap. 37. prius legebatur manifeſta.

Planè quis dubitet] ſic MS. pro quo erat, Planè reſpōdeo. Quis dubitet. Neque enim hic verba Liboſi refellit, ſed pro ſe adducit.

In cap. VII.

Item Zoſimus à Taraſſa] pro; Idem Zoſimus.

Noluit quidem iſte] & hic redundat in excuſis verbum Reſpōdeo, ex margine in contextum indoctè inſertum.

ſi potuit aliquid etiam Paulus] pro, ſicut potuit.

quam Paulo Apoſtolo doctore didicimus] ſic MS. & Amerb. pro quod Paulo.

In cap. VIII.

Si ratio, ſi veritas, optimè] addebatur & hic in excuſis, Reſpōdeo, ſed redundat, nec habent MS.

Interim aliam fuiſſe conſuetudinem] ita hic locus diſtinguēdus.

In cap. IX.

Itē Honoratus à Tucca] Nō rectè Pariſ. A Ctuca, pro à Tucca.

B His omnib. ſentētiis] ſupereſt & hic in excuſis vox, Reſpōdeo.

ſi autem veritas id aperuerit] pro aperuit. MS. conſentit etiam Amerbach.

roboratam, & vigilantius etiam] Peruerſa erat excuſorum lectio, roboratam. Et Vigilantius etiam.

In cap. X.

quando hoc apud eos conſtet eſſe illicitum] ſic præter MS. etiam Cyprianus.

Dicit ſanè de hac re non vnum, ſed duo vel amplius facta eſſe concilia] De rebaptizandis iis qui ab hæreticis eſſent baptizati, celebratæ ſunt à Cypriano ternæ ſynodi. Prima epiſcoporum Aphricæ tantū ſeu Proconſularis prouinciæ numero 32. de qua apud Cyprian. epiſt. ad Iubaianum ac cæteros Numidas epiſcopos, & lib. 1. epiſt. 12. Altera epiſcoporum Aphricæ & Numidiæ qui fuere numero 71. Eius meminit Cyprianus epiſt. ad Quintum quæ eſt tomo 2. & ad Stephanum Romanum pontificem lib. 2. epiſt. 1. Item ad Iubaian. quæ eſt apud Cyprianum tomo 2. Tertia epiſcoporum Aphricæ, Numidiæ, & Mauritaniæ, qui conuenere numero 85. quorum ſingulorum ſententiæ extant ibidem apud Cyprianum.

C Nouatianenſes rebaptizare eos, qui ad ſe ex Catholica venirent] Idem refert Dionyſius Alexādrinus apud Euſeb. lib. 7. cap. 7. Ambroſ. lib. 2. De pœnitent. cap. 5. Quòd Nouatianum à Nouato Aphricano accepiſſe probabile eſt.

In cap. XI.

aliud cur Catholica] Sic MS. pro catholici. ſequitur enim, Catholica verò non ideo debet iterare baptiſmum.

qui apud hæreticos datus eſt] pro qui, legebatur in excuſis quia.

quod intus cùm acceperunt] Ita MS. pro acciperent.

amittere vel que foras exeundo non poſſunt] pro poſſent.

ſicut error ipſorum eſt] hæc verba non legunt noſtra MS. extant tamen etiam apud Gratianum, de conſecrat. diſt. 4. cap. Nunc autem. Tolli tamen nō incommodè poſſent, quandoquidem præcedat, ſicut hæreſis ipſorum eſt.

In cap. XII.

Ideò autem non ſe nouam aut repentinam rem] ſic MS. & Cyprian. in epiſt. ſua. quin & Amerb. repetitur q́; ſimiliter paulò poſt etiam in excuſis. Prius pro aut, legebatur ac.

D In cap. XIII.

quid mihi videretur] ſic MS. pro videatur.

non vt iam dimiſſa non retineantur] MS. & Amerb. legunt, vt verè dimiſſa non retineantur. Sed alteram præfero lectionem. Nam alioqui quod ſequitur, neque vt ille baptiſmus, non habet cui reſpondeat. Sentit autem baptiſmum illum non prius peccatorum remiſſionem operatum, quàm vbi qui eum foris acceperat, Eccleſiæ reconciliatur.

vt aliter tradatur] ſic MS. pro aut alter.

Chriſti bonus odor] pro Chriſto.

& in iis qui pereunt] perperam perierunt.

nihil aliter credat] ſic MS. pro nihil aliud.

Quis autem niſi carnalis & animalis homo, per phātaſmata] ſic rectius MS. quàm excuſa: Quis autem carnalis & animalis homo, non per phantaſmata.

per fallaciam ſuorum phantaſmatū] perperam phantaſmum.

Quid ita? quia illa ſanctitas] ſic MS. pro quo erat, Quid itaque illa ſanctitas. In præcedentibus ergo verbis ſubintelligendum eſt Minimè, vt tunc ſubiungatur, Quid ita.

ſuper eum integra permanebat] non erat in MS. negatio, quā hic

addebant excuſa: ſed nec interrogationis nota in periodi fine.

Illud enim in vnoquoque] *ſic* MS. *pro* quoque.

IN CAP. XV.

& opinionum carnalium vanitatem] *perperam* vanitate. *Recta lectio extat etiam apud Amerb.*

ſed quantum capit gubernãte illum] *ita rectius cum* MS. *quàm cum excuſis* illa.

quia ipſe prouectus eorum intercluditur] *ita hic & paſſim fere* MS. *loco* profectus. *Quin & excuſa aliis complutibus locis cum* MS. *conſentiunt, vt infrà lib. 4. cap. 22. & lib. 5. cap. 27. Item lib. 6. contra Iulian. cap. 29. Alterum à proficio, alterum à prouehor ductum; quo poſteriore libenter vtitur Auguſtinus, vt lib. 2. contra Donat. cap. 1. lib. De natura & gratia, cap. 70. lib. 4. ad Bonifac. cap. 11.*

Dum fit, facta eſt mihi ſicut aqua mendax] *illud* dum fit, *non legitur alijs locis apud Auguſt. vbi hæc eadem ab eo ſcriptura tractatur; vt lib. 2. cont. Petilian. cap. 102. Et lib. De vnitate eccleſ. cap. 23. Non tamen ſuſtulimus, eo quòd apud 70. ſit* γινομένη ἐγενήθη μοι, *facta facta eſt mihi. Recitat autem Auguſt. quod apud Cyprianum inuenerat; quemodo & illud* plaga mea ſolida eſt, *pro quo legere ipſe aliàs ſolet,* plaga mea valida eſt. *Certè Pamelius in ſua quoque editione addendum cenſuit.*

verba Hieremiæ] *ſic* MS. *pro eo quod erat* prophetiæ.

IN CAP. XVI.

Spiritus autem ſanctus quòd in ſola Catholica] *pro* quòd *excuſa legunt* quia.

nimirum intelligi maiores noſtri voluerunt] *In vulgatis erat,* nimirum hoc intelligi.

Non autem habent Dei charitatem, qui Eccleſiæ non diligunt vnitatem] *ſic* MS. *plurali numero.*

diuidens vnicuique propria prout vult] *ſic* MS. *quam lectionem immutarat quiſpiam ad noſtram vulgatam,* diuidens ſingulis prout vult, *cùm Græcè ſit,* διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, *diuidens priuatim ſingulis.*

quodlibet hæretici & ſchiſmatici accipiant] *id eſt, quicquid bonum. In quem ſenſum adeò frequenter vtitur hac voce* quodlibet, *vt putidum ſit loca indicare.*

nec eius in omnibus] *ſic* MS. *pro* nec eſt in omnibus.

Manus autem impoſitio non ſicut baptiſmus repeti non poteſt] *Non hic iam loquitur de Confirmationis ſacramento, quod haud dubiè repeti non poteſt, non magis quàm baptiſmus, ſed de quadam reconciliationis cærimonia, qua hæretici & ſchiſmatici eccleſiæ reſtituebantur. Quæ cur adhibeatur, cauſam reddit infrà lib. 5. cap. 23.*

IN CAP. XVII.

ſed per accipitrem baptizantur] *ſic* MS. *& Amerbach. pro* baptizentur.

non valebit. Nec in hæreſi aut ſchiſmate cõſtitutum ſanctorum orationes] *ſic rectius* MS. *quàm excuſa, in quibus erat,* nõ valebit, nec in hæreſi aut ſchiſmate conſtituto, &c. *Reſpondet enim quod ſequitur,* ſicut nec intus poſitum.

IN CAP. XVIII.

Ergo ſi perſonam gerebant Eccleſiæ, & ſic eis hoc dictũ eſt, tanquam ipſi Eccleſiæ diceretur, pax eccleſiæ dimittit peccata.] *Non vno loco Auguſtinus promiſſiones, poteſtatem ac priuilegia Apoſtolis, in primis verò B. Petro conceſſa, data ei ait in Eccleſiæ perſona, cuius typum figuramq́ue gerebat. Quædam, inquit, in Pſal. 108. dicuntur, quæ ad Apoſtolum Petrum propriè pertinere videntur, nec tamen habent illuſtrem ſenſum, niſi cùm referuntur ad Eccleſiam, cuius ille agnoſcitur in figura geſtaſſe perſonã, propter primatum quem in diſcipulis habuit; ſicuti eſt, Tibi dabo claues regni cælorum. ſimilia habet tract. 50 & 124. in Ioannem, ſerm. 13. De verbis Domini, ſerm. 54. inter eos qui Louanij fuere excuſi. Epiſt. 165. lib. De agone Chriſt. cap. 30. lib. 1. Retractat. cap. 21. Et eum ſecutus B. Fulgentius lib. 2. De remiſſ. peccatorum, cap. 20. & lib. De fide ad Petrum diaconum, cap. 3. Quæ ſententia non ſic accipienda ſunt, quaſi nullam hic B. Petrus poteſtatem pro ſe ipſe propriè acceperit, ſed pro Eccleſia tantũ, velut nomine procuratorio, vel quòd eam Chriſtus primò & immediatè ipſi Eccleſiæ dederit, à qua deinde Petrus eiusq́ue ſucceſſores accipere deberent; verùm quod non pro ſe ſolo, ſed ſucceſſoribus ſuis omnibus, & cæteris eccleſiæ præfectis non intermorituram poteſtatem acceperit: eamq́ue non tam ſua priuatim, quàm totius Eccleſiæ cauſa, cuius ſolius vſibus ac vtilitati vniuerſum hoc eius ſubſeruiebat miniſterium. Nam dona hæc gratiarum, totaq́ue poteſtas iſta eccleſiaſtica non tam habentibus prodeſt, quàm aliis; nec tam illorum, quàm horum reſpectu & cauſa donantur; vnde & miniſtrationes eas Apoſtolus appellat. Eccleſiam ergo ait Auguſtinus hanc poteſtatem accepiſſe, tum quia non erat cum B. Petro intermoritura, ſed ad finem vſque in ſuis præfectis, ſucceſſoribus eius permanſura, tum quia tota Eccleſiæ ſolius vſibus ac vtilitati ſubſeruit. Cæterùm hoc intereſt inter hunc & reliqua illa Auguſtini loca, quòd ibi de nudo B. Petri miniſterio agat; hic de*

A *ſanctitate & iuſtitia; ibi totius Eccleſiæ typum & perſonam Petrus gerat, hic eius tantum partis, quæ iuſtorum & ſanctorum eſt. Eâ enim ſolâ precibus, lachrymis & gemitibus cooperatur Eccleſia remiſſioni peccatorum eorum quos Deo parturit. Nam de hoc remiſſionis genere Auguſtinum hic agere, paulò pòſt docturi ſumus. Sic tract. vltimo in Ioannem ait in B. Petro actiuam, in Ioanne contemplatiuam in Eccleſia vitam, figuratam eſſe; quod vtique non niſi in bonis intelligitur.*

ſi cuius remiſeritis peccata, illi remittentur; ſi cuius tenueritis, tenebuntur illi] *ſic* MS. *& Cyprian. pro eo quod erat* remittuntur, *&* retinueritis. *de cuius loci lectione diximus aliquid ſupr. ad lib. 1. cap. 11.*

concordi obedientia proficientibus] *perperam erat* concedi: *cùm tamen ſynceram lectionem haberet etiam Amerb.*

per cuius gemitus peccata ſoluũtur; à cuius pace alienati tenebantur] *ſic* MS. *pro quo legebant excuſa,* per cuius eis gemitus peccata ſoluuntur, à cuius pace alienatis tenebantur. *Quam lectionem nec reijcimus tamen.*

diuina ordinatione fundatis] *Non rectè Pariſ.* diuina oratione.

Non auarum, non turpilucrum] *ſic* MS. *quomodo & aliàs Auguſt. pro quo repoſuerat quiſpiam vulgatam noſtram lectionem,* non turpis lucri cupidum.

B Remiſſam tamen peccatorum non dabant, *&c.* Non enim raptoribus & fœneratoribus diceret Dominus, Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur illi; ſi cui tenueritis, tenebuntur.] *Non agit hic Auguſt. de miniſterio remittendi peccata per ſacramenta, ſed de alio quodam peculiari modo remittendi quo per orationes, lachrymas, aliaq́ue pia opera cooperatur quiſpiam ad impetrandam peccatoribus veniam, qui haud dubiè ſolis in Eccleſia piis conuenit. Vnde & mater noſtra Eccleſia vocatur, quia precibus, lachrymis & gemitibus multis, velut moleſtis quibuſdam nixibus ſpiritales Deo filios parit. Vnde idem epiſtola 23. Tota, inquit, mater Eccleſia, quæ in ſanctis eſt, hoc facit; quia tota omnes, tota ſingulos parit. Hanc Auguſt. eſſe ſententiam declarant verba ipſa coniuncta.* Remiſſam, *inquit,* peccatorum non dabant; quæ per orationes ſanctorum, id eſt per columbæ gemitus datur, quicunque baptizet. *Et initio cap.* Pax Eccleſiæ dimittit peccata, & ab Eccleſiæ pace alienatio tenet peccata, non ſecundum arbitrium hominum, ſed ſecundum arbitrium Dei & orationes ſanctorum ſpiritalium, qui omnia diiudicant, ipſi autem à C nemine iudicantur. Petra enim tenet, petra dimittit; columba tenet, columba dimittit; vnitas tenet, vnitas dimittit. *Et cap. 17.* An fortè per orationes ſanctorum ſpiritalium qui ſunt in Eccleſia, tanquam per columbæ creberrimum gemitũ magnum geritur ſacramentum, & occulta diſpenſatio miſericordiæ Dei, vt eorum etiam peccata ſoluantur, &c. *vſque ad finem capitis. Ex quibus verbis ſatis intelligi poteſt, quo ſenſu peccatorum remiſſionem per malos fieri aut donari neget. Eodem ergo pacto intelligenda ſunt quæ habes infrà lib. 4. cap. 4. lib. 5. cap. 20. 21. & 22. lib. 6. cap. 1. & 3. ſub finem, & ſerm. 16. De verbis Domini. Nam alioqui quod non detrahat ſacramentis per malos collatis vim ſuam, & remiſſionem ſanctificationemq́ue, quam ſacramentalem vocamus, ipſisq́ue etiam malis remittendi, ſanctificandiq́ue miniſterium, liquet ex iiſdem illis locis, vbi ait adeſſe Deũ ſacramentis ſuis etiam per malos collatis, vt per ea operetur pœnitẽtium ſalutem. Lib. verò 2. contra Parmen. cap. 11. apertiſſimam habet ſententiam, quæ id oſtendatur; vbi cùm dixiſſet Eccleſiæ miniſtros non per ſemetipſos remittere vel retinere peccata, ſed per ſpiritum ſanctum, & ſpiritum ſanctum per eos, quo modo apud Matth. 10. dictum eſt,* Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus ſanctus qui in vobis eſt; *ſubiungit:* Spiritus autem ſanctus, *inquit,* in Eccleſiæ præpoſito ſic ineſt, D vt ſi fictus non eſt, operetur per eum ſpiritus ſanctus, & ad eius mercedem in ſalutem ſempiternam, & eorum regenerationem vel ædificationẽ, qui per eũ ſiue conſecrantur ſiue euangelizantur; ſi autem fictus eſt, quoniam veriſſimè ſcriptum eſt, Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum; deeſt quidem ſaluti eius, vt auferat ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu; miniſterium tamen eius non deſerit, quo per eum ſalutem operatur aliorum.

Nec nos talia] *Pariſ. non rectè legunt,* alia.

IN CAP. XIX.

Quapropter magis hæreticis non cedimus, ſi quod habent] *ſic conſtanter* MS. *Prius erat* non credamus, ſed quod habent. *Cui lectioni occaſionem dediſſe videtur Amerb. apud quem erat,* non cedimus, ſed quod habent, &c. *quod cùm ſenſum nullum haberet, quiſpiam pro* cedimus, *putauit legendum* credamus. *ſimilis ferè locus eſt lib. 4. cap. 2.*

quæ Dei ſunt eis tribuere volumus] *perperam* nolumus. *Eſtq́ue in fine periodi nota interrogationis addenda.*

Licet quidem hoc de præuaricatrice] *Alia eſt* MS. *lectio:* Licet

quidam hoc de præuaricatrice Iudæorum gente volunt intelligere. *Verũ cum excuſis rectius quadrat quod ſequitur*, ſed tamen quos alios, &c. *At contra diuerſa lectioni ſuffragari videtur, quod paulò antè libri huius finem, vbi eſt ad hanc ſententiam regreſſus, pro eo quod* MS. *conſtanter legunt*, ſi hæc de Iudæa gente figurabantur, *ſubſtituerit quiſpiam*, ſed hæc. *Iudicium penes lectorem eſto: nos excuſorum lectionem reliquimus.*

pſeudochriſtiani ſunt & antichriſti] MS. *Cambron. & S. Amãdi legunt*, non pſeudochriſtiani ſunt, ſed antichriſti: *nos alteram lectionem retinuimus.*

Credo quòd nondum foràs exierant] *videlicet manifeſta & aperta feceſſione, extra Eccleſiam ſeorſum colligentes. Sic enim intelligit Auguſt. Probabilior eſt autem eorum commentarius, qui Apoſtolum ad id tempus reſpexiſſe putant, quo Hymenæus & Philetus nondum erant à fide alienati, quò tamen tempore vaſa erant in contumeliam, ſicut Paulus cùm Eccleſiam perſequeretur, vas in honorem, nimirum ſecũdum diuinam prædeſtinationem; quem commentat. lib. 2. Retract. cap. 18. Ticonium ſecutus, magis ſibi placere ſcribit Auguſt. vt hic ſit Apoſtolici loci de magna domo, ſententia: Non eſt quod turbemur, ſi videamus huiuſmodi monſtra & dedecora ab Eccleſia eſſe profecta. Magna enim domus eſt, ſuntq́, in ea omnis generis homines, in pietate ſummi, medij, infimi; ex quibus tamen ſingulis alij ad æternam gloriam ſunt prædeſtinati, alij ad mortem & ignominiam. Itaque mirari nõn oportet fuiſſe in eccleſia Hymenæum & Philetum; nam quantumcunque magni aliquando & excellentes fuerint, aut putati ſint; tamen etiam tunc vaſa erant in contumeliam. Cæterùm hoc loco Auguſt. tempus illud accipit quo iam hæretici erant, & euertebant etiam multorum fidem, Cypriani authoritate permotus. Qua de re, tum quo ſenſu dici poſſint in eccleſia eſſe hæretici, latius infrà ad lib. 4. cap. 12.*

Multum enim proficient ad impietatem] *ſic* MS. *pro eo quod erat* proficiunt. *Prior lectio etiam cum Græca conſentit.*

Et alia quidem ſunt in honorem] *ſic* MS.

& interclusiones inanis ratiocinationis] *Ita* MS. *pro eo quod erat*, in variis ratiocinationibus. *Pariſienſia annotârant hanc ad marginem lectionem*, in variis ratiocinationibus. *ſed veſtigia ſunt quædam primæ lectionis.*

Deinde neipſorum putentur] *ex* MS. *adiecimus*, ipſorum.

Et accepiſti veſtem meam verſicoloriam] *In Græcis et Hebrais eſt*, veſtem tuam: *genuinam hic tamen alteram eſſe lectionem ex eo liquet, quòd eam Auguſtinus ſuis paulò pòſt verbis repetat.*

& incenſum meum poſuiſti] *pro* impoſuiſti.

& ſimilagine, & melle, & oleo cibaui te] *rectius per accuſatiuum hæc reddita fuiſſent; anteceſſit enim cui hoc cohæret*, Et panes meos quos dedi tibi: *ac mox iungitur*, & ſimilaginem, & mel & oleum quibus cibaui te. *Certè 70. per eum caſum extulerunt.*

vt eorum illa eſſe deputentur] *ſic commodius* MS. *quàm*, vt illorum eſſe putentur. *quanquam huic lectioni nonnihil ſuffragatur quod ſequitur*, An quia illi errantes eorum eſſe iſta putant.

illa tamen quibus eandem fornicationem ornabat] *ſic* MS. *pro eo quod erat minus commodè*, quibus fornicationem ſuam: *iam enim præceſſerat* ſuam.

ſi hæc de Iudæa gente figurabantur] *ſic* MS. *& Amerb. Quam lectionem planè quoque videtur exigere, quod ei reſpondet paulò poſt*, quanto magis nos ſacramenta.

quia nondum eis ſucceſſerat ſacrificium, quod ipſe pòſt in Eccleſia voluit celebrari pro illis omnibus, quia illis omnibus ipſe prænunciabatur] *Manifeſtum hic habes teſtimonium ſacrificij Miſſæ, quod ſucceſſiſſe ait omnibus ſacrificiis veteru legis.*

non debemus ipſis tribuere] *ſic rectè* MS. *pro* ei tribuere; *loquitur enim de hæreticis & ſchiſmaticis.*

conſideranda remanſerunt] *In excuſis erat* remanent, *quod minus placet.*

IN LIBRI QVARTI DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS CAPVT II.

& ideò non ad eam pertinent auari, raptores, fœneratores] *Frequenter his libris occurrunt hæ & ſimiles locutiones, quibus abutuntur hæretici docentes ſolos bonos & iuſtos eſſe in Eccleſia, & de Eccleſia. Sed non ea eſt Auguſtini ſententia: nã & mox etiam ex Cypriani authoritate ait eos intus in Eccleſia eſſe*, quos non tantum foris, inquit, ſed etiam intus eſſe multis literarum ſuarum locis Cyprianus ipſe teſtatur. *Vt ergo mentem Auguſt. rectè aſſequamur, annotandum eſt quod idem habet infrà lib. 7. cap. 51. vbi ait, quoſdam ita eſſe in Dei domo, vt & ipſi domus & templum ſint Dei; quoſdam verò ita eſſe, vt non pertineant ad compagem domus, nec ad ſocietatem fructiferã pa-*

A *cificãq́, iuſtitiæ, ſed ſicut eſſe palea dicitur in frumentis; vbi addit, nam & iſtos eſſe in domo negare non poſſumus. Et lib. 3. cap. 19. Mali, inquit, in eccleſia quidem ſunt, ſed ab illa inuiſibili charitatis compage ſeparati. Ex quibus verbis diſcimus duplicem eſſe modum exiſtendi in Eccleſia, & quendam quidem bonu iuſtuq́, proprium nec malu communem, quo videlicet ita ſint in eccleſia, vt et nõ ſolùm per fidem & ſacramentorũ communionem, ſed & per veram Dei charitatẽ cohæreant. Plura enim ſunt eccleſiaſticæ vnitatis vincula, fides, ſpes, amor ſocietatis, ſacramẽta, vera & ſyncera charitas. Boni & iuſti omnibus nectuntur, mali Chriſtiani non item: ſed nõ quia vnum illud ſupremum & perfectiſſimum illis deeſt, ideo nulla parte cenſendi ſunt Eccleſiæ eſſe coniuncti. Quod tamen vinculum ſi ſpectes, rectè dici poteſt in Eccleſia malos non eſſe, vt qui non pertineant ad eius compagem quatenus charitatis vinculo nectitur; cæterorum ratione in Eccleſia eſſe veriſſimè dicuntur.*

transfigurans in ſe, vt ſanctus Daniel, peccata populi ſui.] *Danielem populi ſui peccata in ſe transfiguraſſe ita eſt accipiendũ, quod ex populi perſona loquebatur, cuius vtique & ipſe pars erat, ei ſe coniungens, illius & ſua pariter peccata confitens & deplorans, vt ipſa ſcripturæ ſacræ verba quæ ſequuntur, declarant. Non ergo fauet hæc ſententia Pelagij doctrinæ, qui non veraciter, ſed humiliter dictam hanc Danielis volebat orationem; quod damnatum eſt in Concil. Mileuitano,*

B *cui & Auguſtinus interfuit, canon. 7. qui & ipſe ex iis Auguſtini locis deſumptus eſt, quæ ſuprà citauimus ad lib. 2. contra Parmen. cap. 12. Similiter intelligendus ergo erit locus quem habes infrà lib. 6. cap. 31.*

quòd & vos ſimili forma ſaluos facit baptiſma] *Ita conſentientibus Græcis* MS. *pro* fecit. *ſic & infrà lib. 6. cap. 28.*

IN CAP. III.

ſed vt veri Chriſtiani] *ſic* MS. *pro*, verè.

ſed hoc eis præſtaret vera conuerſio] *perperam Pariſienſ.* conuerſatio.

Interim aliquid videmus, vnde dictum arbitror] *ſic* MS. *priùs erat*: Interim ad quod videmus. Vnde. *Quanquam videtur adhuc locus non carere omni prorſus ſuſpicione menda.*

Secundum autem eius præſcientiam] *ſic rectè* MS. *pro quo legebatur antè*, Secundum autem præſentiam qui, *&c.*

Et Deo quidem apud quem ſunt præſentia] *Perperam excuſa*, Et ideo quidem.

quod in præſenti eſt cuiſq; hominum] *pro* cuiq; hominum, mandata ſeruarent] *ſic* MS. *& Cyprianus, non* conſeruarent.

patrimonio & lucro ſtudentes] *ſimiliter* MS. *& Cyprianus, pro quo erat in excuſis*, patrimoniorum lucro.

C recedite à me qui operamini iniquitatem] *Ita legis & infrà etiam in excuſis cap. 13. & 14. pro*, diſcedite. *ſed id minutius eſt.*

IN CAP. IIII.

Si per vim ſacramenti Dei] *Obſerua contra hodiernos hæreticos, quòd remiſſionem peccatorum per vim ſeu efficientiam ſacramentorum fieri aſſerat Auguſt. vt & infrà cap. 11.*

vt eorum peccato, qui tempore perſecutionis; per libellos ſe thurificaturos profeſſi erant, auaros comparare non dubitaret] *ſic* MS. *In excuſis pro* peccato, *erat* peccata. *Pro* per libellos, *erat* propter libellos. *Pro* thurificaturos, *erat* purificaturos. *Pro* auaros comparare, *legebatur*, auaris computare. *Obſerua hic autem Libellaticos qui olim dicebantur, de quibus & frequens apud Cyprianum mentio, libellos dare ſolitos, quibus ſe thurificaturos; ſi vrgerentur, profitebantur.*

cuius Dei templum fiat] *ex* MS. *adiecimus* Dei, *quod legit & Cyprianus.*

IN CAP. V.

D Ignoſci enim poteſt ſimpliciter erranti, ſicut de ſeipſo dicit Apoſtolus] *Sunt qui putent illud Apoſtoli* 1 Tim. 1. *Quia ignorans feci in incredulitate, aggrauantis eſſe peccatum, quomodo & Auguſtinus accipere videtur ſerm. 9. De verbis Apoſt. Hic tamen Cyprianum ſecutus facit eſſe extenuantis; ſimiliter lib. 50. homil. 21. in Pſal. 50. Etiã Tertullian. lib. De pudicit. Gregorius in 3. Pſal. pœnitentialem. Bernard. ſerm. 1. De conuerſione Pauli.*

non ſolùm doctus, ſed etiam docibilis] *Sic* MS. *& Cyprianus ipſe epiſt. ad Pompeium, vnde id depromptum eſt. Similiter citatur & in excuſis infrà lib. 5. cap. 26. Ergò & paulò pòſt cap. hoc 5. vbi habes*, verùntamen quam docilis, *reponendum* docibilis.

ſicut dixi] *aberat*, dixi, *in excuſis.*

ad Antonianum ſcribẽs, vbi ait] *ex* MS. *adiecimus vocülam*, vbi.

Sed ne fortè hoc faciat in hæreſi] *pro quo priùs non rectè*, Sed ne fortè hoc fiat, facit.

hæreticus neſciens auaro ſcienti] *in excuſis erat*, vt hæreticus: *ſed redundat vocula*, vt.

ad facilitatem veniæ ignorantiam pertinere peccati] *ſic* MS. *pro eo quod*

pro eo quod erat, ignorantium pertinere peccata.

teſtimonium poſuit ex Apoſtolo] in vulgatis deſiderabatur, teſtimonium.

In cap. VI.

Nec quiſquam dicat] ſic MS. & Cyprian. pro Ne.

Nec inuenio cur iſtam conſuetudinem, &c.] Locus hic totus à ſciolo quopiam deprauatus erat; nam primum, poſt cõſuetudinem, addiderat improbent; deinde pro tam robuſtam, legebat, quam tam robuſtam. Poſtremò illud, eius mutandæ authoritatem, ſic mutarat, eius mutandæ cauſa, authoritatem.

veriſimiles potius] ita conſtanter MS. quod ſimplicius eſt, & Auguſtino familiarius, quàm quod erat in excuſis, veri potius ſimiles.

Sed illa conſuetudo, quam etiam tũc homines ſurſum verſus reſpicientes non videbant à poſterioribus inſtitutam, rectè ab Apoſtolis tradita creditur] Habes hic Apoſtolicarum traditionum & teſtimonium & regulam.

Et talia multa ſunt, quę longum eſt recenſere] Hanc lectionem illi præferendam putauimus quæ & in MS. & Amerb. & Lutetianis eſt, Et alia multa. ſimilem locum habes infrà alicubi.

Huc accedit, quod bene perſpectis] pro, quia bene.

In cap. VII.

vt aliquid quod ad hanc rem pertineat, poſuiſſe oſtendatur. Verùm loquebatur de fratribus, ſiue inordinatè & contra Eccleſiaſticam diſciplinam, &c.] ſic MS. & Cyprian. excepto quod deeſt apud hunc vocula Verùm. Excuſa ſic legebant, aut aliquid quod ad hanc rem pertinere potuiſſet loquebatur. Loquebatur de fratribus ſiue inordinatè & contra Eccleſiæ diſciplinam ambulantibus.

Sed tamen omnia ſe patiẽter ſuſtinere] Ita & MS. & Cyprian. pro eo quod erat, ſe tamen omnia patienter.

non caſtè, & per inuidiam] In Frobenianis deerat copula, quam legunt tamen non MS. tantùm, ſed & Amerb. & Lutetiana.

In cap. VIII.

Legamus ergo epiſtolam Cypriani de zelo & liuore] Obſeruandum, tractatus qui vocantur apud Cyprianum in vulgatis exemplaribus, epiſtolas vbique ab Auguſtino dici, quia eas non ad populũ ipſe dixerit, ſed è ſeceſſu ſuo ad eum ſcripſerit.

memorabiliter docet] MS. legebant, memoriter: ſed hoc minus etiam placet. Memorabiliter dixiſſe videtur, pro, quod eſt commemoratione dignum.

quàm vera, quàm fortia ſint, recognoſcimus.] illud ſint, non eſt in MS. nec legit Amerb.

cor eius penitus alienum] ſic MS. pro alienatum.

epiſcopum ſe epiſcoporum conſtituit] redundat infinitiuus eſſe, quem addebant excuſa.

Et in fine huius epiſtolæ] ſic MS. in excuſis erat capituli.

Hæc tibi breuiter] pro breuibus. ſic enim MS. & Cyprian. & infrà lib. 5. cap. 17.

Nos quantum in nobis eſt] Ex MS. adiecimus, Nos: quod legit & Cyprianus. habes & infrà lib. 5. cap. 17.

Propter hoc etiam libellum De bono patientiæ] Excuſa legebant, libellum hunc. MS. nunc. ſed apud Cyprianum neutrum extat neque hunc, neque nunc: neque additur infrà, vbi hæc repetitur ſententia lib. 5. cap. 17.

In cap. IX.

contrà quàm prædicabant, faciebant] In excuſis deerat, faciebant.

fundos inſidioſis fraudibus rapere] perperam erat in excuſis, inſidioſis fratribus; cùm tamen rectam lectionem non modò MS. ſed Amerbachius quoque haberet.

pecuniam ſuam dat in vſuram] ſic MS. ſine negatione, vt ad id referatur quod ſequitur, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Conſentit & Amerb. excepto quòd vtitur verbo præteriti temporis, dedit ad vſuram. In vulgatis erat, non dedit ad vſuram.

non ſolùm ſua cupidè theſaurizarent] Ita rectè exempl. Gemblac. reliqua cum excuſis, cupiditate.

qui maleuolos & inuidos ſub eadem circa eccleſiam charitate ſuſtinuit] ſic MS. pro eo quod erat inuidos ſibi, eadem.

vnde ſunt in vnitate Chriſti, qui ſunt ex parte diaboli?] MS. legunt, non ſunt, omiſſa interrogationis nota.

Sicut ergo & intus] copulam ex MS. adiecimus.

& hoc permiſſius ſit propter Eccleſiæ ipſius peregrinationẽ, vt requies illius patriæ, qua ſancti angeli perfruuntur, deſideraretur ardentius] Inſignis locus cauſam reddens cur Deus tot malos filijs ſuis miſceri in hoc ſeculo patiatur.

igni deſtinata ſunt interiora zizania, ſic & exteriora zizania] Interiora Zizania intelligit Chriſtianos mala vita, ſed nec hæreticos,

A nec excommunicatos; iſtos verò exteriora. Priores ergo ſentit adhuc eſſe in Eccleſia.

ex eis ipſis qui receſſerant] prius erat, receſſerat.

De ſacramento autem cum quæritur] ſic MS. excuſa plurali numero, ſacramentis legebant. Sed de baptiſmo agitur. Vnde & paulò poſt, ſic euãgelicum Chriſti ſacramentum, &c. Verbum autem habeant, ad Zizania, non ad ſacramenta pertinet.

ſed vtrum habeant aliquid cæli] non rectè prius zeli, de pluuia enim & rore loquitur.

In cap. X.

ſed quid hoc pertinet] ſic MS. pro, ſed qui. conſentit & Amerb.

Aut ſi zizania ea ſola dicenda ſunt] In excuſis aberat, ea.

illorum malignitate violatur] prius erat violatum.

ſicut & ipſius Cypriani literis admonemur] Ita exempl. Cambronenſ. pro ſicut ex ipſius.

in nomine Chriſti baptizare] ita legendum eſſe, non baptizari, ex ſuprà citatis Cypriani verbis.

qui cum diſcipulis non ſequebatur Chriſtum] MS. addebant Chriſtum.

In cap. XII.

Quanquam & iſtos de quibus ait Apoſtolus, Sermo eorum
B ſicut cancer ſerpit, vellem intelligere foris fuiſſe; ſed Cyprianus ipſe me non ſinit.] Hæretici euerſo eccleſiaſticæ vnitatis primario fundamento, fide videlicet, rectè docentur extra eccleſiam eſſe. Auguſtinus tamen Cypriani ſententia & authoritate preſſus, tametſi inuitus, quoſdam eorum in eccleſia adhuc eſſe fatetur. Quod quo ſenſu ab eo concedatur, petendum eſt ex lib. ſuperiore cap. 19. vbi ſic ait: Dicit Apoſt. Paulus de quibuſdam, qui circa veritatem aberrauerant, & fidem quorundam ſubuertebant, quorum ſermo vt cancer ſerpebat; quos cùm euitandos eſſe diceret, in vna tamen domo magna eos fuiſſe ſignificat, ſed tanquam vaſa in contumeliam. Credo, inquit, quòd nõdum foras exierant. Aut ſi iam exierant, quomodo eos dicit in eadem magna domo cum vaſis honorabilibus: niſi fortè propter ipſa ſacramenta, quæ ſeparatis etiam hæreticorum conuẽticulis non mutata ſunt, ad vnam magnam domum dicit omnes, ſed diuerſis meritis pertinere, alios in honorem, alios in contumeliam. Et lib. 1. cap. 8. qua parte hæretici nonnulla eadem faciũt cum Eccleſia, non ſe in eis ſepararunt, & ex ea parte in texturæ compage detinentur, in cæteris ſciſſi ſunt. Denique lib. De vnitate eccleſiæ cap. 13.
C agens de occultis hæreticis; Tales, inquit, multi ſunt in ſacramentorum communione cum Eccleſia, & tamen iam non ſunt in eccleſia. Ex quibus locis intelligi poteſt quo ſenſu Auguſt. hæreticos, quos alioqui ſentit non eſſe in eccleſia, in ea tamen eſſe hic dicat: Duplici videlicet pacto; vel quia in ipſa intus eccleſia cum Catholicis verſentur, necdum viſibiliter et ſenſibiliter ſeparati, eorundem cum eis ſacramentorum & ſacrificiorum cõmunione coniuncti: vel quia conuenticulis diuiſi, Eccleſiæ tamen ſacramentis ijſdem adhuc & inuariatis vterẽtur. Illud locum habet in occultis hæreticis aut notis quidem illis, ſed qui ob ſchiſmatis periculum adhuc in eccleſia tolerantur: iſtud in manifeſtè iam ſeparatis & eiectis. Ad hos inexiſtendi modos reſpexit hoc loco Auguſtinus, dicens Hymenæum & Philetum etiam tunc cùm à fide excidiſſent, in magna adhuc eccleſiæ domo fuiſſe; ſed quia durum ſatis ac inſolens videbat eſſe dicendi hoc genus, inuitus eò deſcendit, nec niſi cedens Cypriani authoritati, quem id ſenſiſſe, ex epiſt. eius ad Antonianum, planè ſibi deprehendiſſe videbatur. Verùm ſi quis totum eum locum, ac mentem illic Cypriani penitius introſpiciat, inueniet fortaſſe non id eum ſenſiſſe, quod ex ipſius verbis accepit Auguſt. Reprehendit enim ibi Nouatianum, qui ab Eccleſia eiuſq́; communione omnes omnino peccatores, quotquot poſt baptiſmum lapſi
D eſſent, arcendos eſſe docebat, neque vel poſt iuſti temporis pœnitentiam, ad reconciliationem & veniam admittebat. Nimirum Eccleſiam fingebat ex ſolis iuſtis, puris & perfectis hominibus in hac vita conſtantem. Ait ergo Cyprianus id eum facere conari, quod nec Apoſtolis conceſſum fuerit, vt agrum hic Dominicum ab vniuerſis zizaniis, frumentum à paleis, magnam Dei domum à ligneis & fictilibus vaſis omnibus expurgaret. Vbi per vaſa lignea & fictilia non hæreticos Cyprianus, ſed eoſdem prorſus intellexit, quos prius zizania & paleas appellarat, hoc eſt infirmos ac peccatores; catholicos tamen, etiam pœnitentiam agere paratos. De his enim cum Nouatiano, an recipi in eccleſiam poſſent, non de hæreticis controuerſia fuit. Id ergo Auguſtinum fefellit: quia enim Apoſtolus iuxta eius interpretationem Hymenæum & Philetum inter magnæ domus lignea & fictilia vaſa repoſuerat, de ijſdem putauit & Cyprianum fuiſſe locutum, cùm tamen illi de peccatoribus non tamen hæreticis ſermo eſſet. Quanquam vt ſuprà annotauimus ad lib. 3. cap. 19. rectiſſimè Apoſtolum ſic intellexerimus, vt quando Hymenæum & Philetum in magna domo conſtituit, ad illud tempus reſpexerit, quo necdum à fidei veritate receſſerant. Adeo verò non agnouit Cyprianus in eccleſia hæreticos, vt eos cum aliis paſſim locis, tum eadem hac ipſa ad Antonian. epiſt. foris & extra eccleſiam eſſe ac docere palam aſſeueret. Qua & vna maximaq́;

ximaq́, illi cauſa fuit, vt eorum baptiſma etiam trinitatis nomine conſecratum, ratum ac legitimum habere nollet. Id quod eſt à Melchiore Canon lib. 4. locorum theologicorum prudenter & acutè animaduerſum. A

aut quaſi ipſi palam ferre] *ſic rectè* MS. *quomodo & Cyprianus, pro quo noſtra verſio habet*, ventilabrum ferre. *Prius erat corruptiſſimè*, palàm facere, *nec minus quod quidam legunt*, paleam ferre. *de quo & altero non diſſimili ex lib. De vnitate Eccleſiæ Cypriani loco plura dicemus circa 34. cap. lib. 2. contra Creſcon.*

aurea & argentea vaſa videatur eligere, lignea verò & fictilia] *hæc deſiderabantur in excuſis.*

ſed per Euangelica ſacramenta de cæleſti fonte manantia] *Obſerua vt peccatorum remiſſionem per ſacramenta accipi dicat, quod hodie negant hæretici.*

IN CAP. XIII.

ſed etiam quæ intus eſt] *pro* intus ſunt. *Sola enim iniquitas eſt quæ intus & foris eſſe poteſt; intus autem tantum eſt iuſtitia.*

recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomē Domini] *ſic* MS. *& Apoſtoli Græca, & aliàs frequenter ipſa excuſa, vt in Pſalm. 92. lib. De catechizand. rudibus cap. 11. Prius erat* inuocat, *quo modo vulgo legitur.*

inuidia & maleuola diſſenſione] *ſic* MS. *& ſupr. cap. 7. & 10. prius erat*, inuidiæ maleuolentia & diſſenſione. B

& quorum pectora obſederit ſpiritus Antichriſti] *ſic* MS. *& Cyprian. excuſa legebant*, quorum pectora obſedit.

& ſalutarem licere] *In excuſis erat*, ad ſalutem. *Alterum habent* MS. *& Cyprian.*

qui ſpargentes atque impugnantes] *ſimiliter & hic* MS. *conſentit Cyprian. pro quo erat*, qui ſpernentes & impugnantes.

Eccleſiam Chriſti] *Lugdunenſis editio legit*, oues Chriſti. *Sed Pamelius nobiſcum legit*, Eccleſiam.

IN CAP. XIIII.

ad pœnitentiam eum adducit] *ex* MS. *adiecimus* eum.

miſericordiam ſuam non diſpergit ab eis] *ſic* MS. *quo modo legunt & 70. eam lectionem immutarat quiſpiam ad vulgatam noſtram*, diſperdam.

ſic & malus] *copulam addebant* MS.

ſed ſub Chriſti nomine] *Ita conſtanter* MS. *pro*, & ſub.

Recedite à me omnes qui operamini iniquitatem] *ex* MS. *adiecimus* omnes.

non ea ſtatim ſuſcipienda] *ſic* MS. *& Cyprian. pro quo erat* recipienda. C

IN CAP. XV.

defenſa calluerat] *hoc eſt callum obduxerat. Amerbachius habebat* caluerat, *inde natum* coaluerat, *quod erat in vulgatis.*

non talem vtique baptiſmum accepit] *In excuſis addebatur copula, ſed quam nec* MS. *legunt.*

Et propterea ſi reſipiſcens] *pro*, reſpiciens.

quos intus contingit] *non rectè legunt Pariſ.* corrigit.

vero tamen ſacramento fuerit baptizatus] *pro* fuerit, *legebatur prius* foris.

cùm eccleſiæ redditur vnitati] *ex* MS. *adiecimus voculam*, cum.

IN CAP. XVI.

nec vita, nec corde mutato] *ſic* MS. *pro*, & corde.

nec nullum, nec paruum malum] *perperam erat*, nec vllum. MS. *conſentiebat etiam Amerb.*

id ſentire de Chriſto quod Photinus opinatus eſt] *Nimirum, aliud nihil quàm hominem fuiſſe, ac initium ex Maria ſumpſiſſe. Vide Auguſt. hæreſ. 44. & 45. Epiphan. hæreſ. 71.*

Iſtum nondum hæreticum dico, niſi manifeſtata ſibi doctrina catholicæ fidei reſiſtere maluerit] *Hæreticus quis dicendus vel non dicendus ſit, habet Auguſt. lib. 18. De ciuit. cap. 51. Epiſtola 162. ad Glorium & Eleuſium lib. De vera religion. cap. 4.* D

verùm etiam tanto ſceleratus] *ſic conſtanter* MS. *vt ſubintelligatur*, magis. *In excuſis eſt* ſceleratius: *quod qui retinere volet, verbum aliquod ſubintelligat neceſſe eſt; niſi fortè corruptus eſt locus, & deeſt quippiam.*

vel eodem modo vituperandum] *pro* eo modo.

IN CAP. XVII.

quamuis Chriſtum confeſſus extra Eccleſiam fuerit confeſſus] *In excuſis redundat*, ſi conditionalis: *nam huiuſmodi homini prodeſſe martyrium nō poteſt ne ſi in Eccleſia quidem occiſus fuerit. Cū* MS. *conſentit & Cyprian. quanquam is paulò aliter legat:* Et tamen, *inquit*, neque hoc baptiſmi hæreticis prodeſt, quamuis Chriſtum confeſſi & extra Eccleſiam fuerint occiſi. *Memorabilis eſt autem hæc Cypriani ſententia quam & aliis repetit locis aduerſus ſchiſmaticos agens, vt lib. 1. epiſt. 1. lib. 4. epiſt. 2. & lib. De vnitate Eccleſiæ. Quam tacito eius nomine citat laudatq́, Chryſoſtomus homil. 11. ad Epheſios.*

Hæc veriſſimum eſt, extra eccleſiam quippe occiſus] *hæc deerant in excuſis; ſuppleuimus autem ex* MS.

charitatem non habuiſſe] *tollendum eſt illud* quia, *quod bis præfigitur in vulgatis.*

ſed error illorum in quo adultera eſt anima] *ex* MS. *adiecimus* illorum.

IN CAP. XVIII.

quæ ſimul enumeret] *pro* enumerauerit.

hoſpitalem, indigentibus miniſtrantem] *antè legebatur*, hoſpitalitatem indigentibus miniſtrantem.

idolis deditum] *prius erat* dedicatum.

IN CAP. XIX.

His igitur omnibus vitiis circumſepto catholico non adulemur] MS. *& Amerb. in accuſatiuo legunt*, catholicum.

diabolo & angelis eius] *in excuſis erat ordo turbatus*, angelis & eius.

diuerſa poſſint diſtribui] MS. *conſtanter legebant* diſtingui. *retinuimus tamen excuſorum lectionem, quam habet etiam Amerb.*

IN CAP. XX.

Velut ebrioſitas quam nō ſolum ſine horrore nominare, ſed etiam cum hilaritate populi prædicare iam conſueuerunt] *Vide huius rei querelam apud Auguſt. Enchir. cap. 80. & epiſtola 64. ad Aurelium Carthaginienſem epiſcopum.* B

Poteſt tamen non eſſe hæreticus, ſicut hæreticus poteſt non eſſe ebrioſus] *Ita conſtanter* MS. *pro eo quod erat*, ſed non cōſequitur; poteſt enim ebrioſus eſſe, & non eſſe hæreticus, ſicut poteſt hæreticus eſſe, & non eſſe ebrioſus.

Neque enim vnum aliquod vitium omnia cetera cōſequuntur] *diſputant ſcholaſtici poſt philoſophos, vtrum peccata omnia ſint inter ſe connexa. Inter cæteros D. Thomas in ſumma 1. 2. q. 73. a. 1.*

IN CAP. XXI.

catechumenum diuina charitate flagrantem] *Charitatem generatim accipit, pro dilectione qua Deum tanquam omnis iuſtitiæ fontē, ſummumq́, bonum diligimus; cuiuſmodi & ante iuſtificationem prærequirit Concilium Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 6. eandem tamen ſeſſ. 14. cap. 4. à charitate diſtinguens. Vt quæ ſit amicitia cum Deo, qua eum puro corde in nobis iam habitantem, vt patrem noſtrum, ſummumq́, ac beatificum bonum diligimus & amamus. Nam de hac loquens Apoſt. priore ad Timoth. epiſt. cap. 1. vult eam eſſe de corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta; hæc enim demum præcepti finis eſt. Ipſa eſt quam docet Apoſtolus Roman. 5. diffundi in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, in quo & clamamus, Abba pater. Ipſa eſt de qua Ioannes prima epiſt. cap. 4. Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur & ſimus. Tantum & tam magnum prorſus donum, vt ibidem cap. 5. agens de eo Ioannes, dicat: Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Iuſtorum ergo tantum eſt ac filiorum Dei, quóſque tota iam trinitas inhabitat. Non ergo ante iuſtificationem reperiri poteſt, vel in pœnitente vel catechumeno, cui ad capeſſendum regnum cælorum deſit adhuc peccatorum remiſſio vel abſolutione vel baptiſmo accipienda.* C

aut catechumeni ſacramentum ſacramento baptiſmi præferendum putamus] *Per catechumenorum ſacramentum intelligit ritus & cærimonias quæ catechumenis ante baptiſmum adhibentur, cuiuſmodi ſunt crucis conſignatio; ſaliuæ litio, ſalis in os miſſio; pectoris inunctio, exorciſmus & exufflatio diaboli, & ſimiles, quas Auguſt. tract. 44. in Ioannem ſacramenti nomine appellat. De quibus agens & lib. 2. De peccat. meritis & remiſſione cap. 26. Non vnius modi, inquit, eſt ſanctificatio. Nam & catechumenos ſecundum quendam modum ſuum, per ſignum Chriſti & orationem manus impoſitionis puto ſanctificari, & quod accipiunt quamuis non ſit corpus Chriſti, ſanctum eſt tamen, & ſanctius quàm cibi quibus alimur, quoniam ſacramentum eſt. Et mox, Sanctificatio catechumeni, ſi non fuerit baptizatus, non ei valet ad intrandum regnum cælorum, aut ad peccatorum remiſſionem. Id ignorans imperitus quiſpiam auſus fuit lectionem immutare, ſcribereq́,* aut catechumenum ſacramento baptiſmi præferendum putamus. *ſed alteram illam quæ germana eſt, retinent adhuc* MS. D

quod tamen quia non proficit ad ſalutem] *ex manuſcr. adiecimus*, quia.

ſua quoque prauitate correcta] *perperam legebatur*, correpta.

IN CAP. XXII.

Baptiſmi vicem aliquándo implere paſſionem] *Magna baptiſmi neceſſitas, ſed cuius vicem impleat martyrium Chriſti nomine ſuſceptum, vt ſi quis à perſecutoribus præuentus; antè ad mortem rapiatur quàm baptizari poſſit, mors ei loco baptiſmi futura ſit. Nam quemadmodū Chriſtus dixit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei; ita ſimiliter dixit; Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego illum coram patre meo. Idem*

habet Auguſt.epiſt.108.lib.1. De origin.animæ cap.9.& lib.2.cap.12. denique & lib.13.De ciuitat.Dei cap.7.Tertullian.quoque lib. De baptiſ. Fulgent.de fide ad Petrum cap. 3. Bernard. epiſt.77. Exemplum autem quod ad hanc rem probandam adhibet Cyprianus epiſtola ad Iubaian. vidit etiam Auguſtinus non ſatis idoneum eſſe, neque enim pro Chriſto, ſed pro meritis facinorum ſuorum occiſus fuit. Addit hic Auguſt. alterum caſum quo ſine baptiſmo ſaluus quis eſſe poſſit, quando videlicet articulus neceſsitatis & temporum anguſtia deſideratum baptiſmum excludunt, vbi ſynceram fidem cordiſq; conuerſionem ſupplere ait quod ex ſacramento deeſt. Neque enim falſum eſſe poteſt, Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Nõ dereliquiſti quærentes te Domine. Conſentit Ambroſ. oratione De obitu Valentiniani imperatoris, & Bernard. epiſt.77. ad Hugonem.

cùm miniſterium baptiſmi] *ſic* MS. *in excuſis erat* myſterium.

quàm in illo latrone] *ex* MS. *addidimus* illo.

certo quoque indicio quod illis temporibus congruebat] *De dono linguarum loquitur, quod ſimul cum ſpiritu ſancto accipere initio fideles ſolebant; quo ſignificabatur Eccleſiam Chriſti per totum orbem diffundendam, & linguis omnium gentium vnam veri Dei fidem prædicandam. Quod vbi impletum eſt, deſiit miraculum illud. Tractat argumentum hoc eleganter B. Auguſt. complúribus locis, ſerm.11. De verbis Domini, Tract.6. in canon. Ioannis. Tract.6. & 32. in Euang. Ioannis, ſermo.188. De tempore: ſer.9. De verbis Apoſt. In illud Pſal.54. Diuide linguas eorum: lib.2. contra Petilian. cap.32. lib.2. contra Creſcon. cap.14.*

ſe perueniſſe ſentirent] *id rectius quadrat, quàm quod erat in excuſis*, crederent.

IN CAP. XXIII.

Sicut autem in latrone] *Dei enim benignitas ſupplet quod non ex voluntate, ſed neceſsitate deeſt. Valet hic locus contra duos inter ſe pugnantes errores, alterum Anabaptiſtarum, qui negant infantes rectè baptizari, quia corde nondum credere ad iuſtitiam poſsint. Alterum Lutheri, qui vt infantum tueretur baptiſma, propria illis ineſſe dixit fidei motum. Idem repetit infrà cap.25.*

per neceſſitatem corporaliter defuit] *excuſa addebant*, baptiſmus, *ſed non rectè: ex ſequentibus enim verbis clarum eſt referri ad id quod præceſsit*, ſanctificatio ſacramenti.

qui certè nondum poſſunt credere] *In Frobenian. deerat* certè, *quod tamen non* MS. *modò, ſed Amerb. quoque & Lutetiana legunt.*

cùm in eis myſterium celebratur] *In excuſis deſiderabatur* in, *legebat tamen etiam Amerb.*

ipſis myſticis vocibus obſtrepũt] *miror quis hunc locũ deprauandum putarit, et mutandũ in* ipſis mæſtis vocibus obſtrepũt, *cùm cõſtanter alteram habeant lectionem præter* MS. *Amerb. quoque & Pariſ.*

IN CAP. XXIIII.

qui iam corde crediderat] *pro* quia iam.

qui nondum poterat corde credere] *prius erat*, potuerat.

vt ei deputaretur ad iuſtitiam] *Pariſ. legunt*, vt Dei deputaretur, *ſed non rectè.*

ita in Cornelio præceſſit ſanctificatio ſpiritalis in dono ſpiritus ſancti] *Videtur hic Auguſtinus agnoſcere in Cornelio iuſtificationem, ante viſibilis ſacramenti ſuſceptionem, quomodo loquitur & quæſt.84. in Leuiticum, & quæſt.33. in Numeros. In diuerſa ſententia eſſe videtur quæſtione ſecunda ad Simplicianum, epiſt.57. ad Dardanum. imò & ſuprà eodem hoc lib.4. cap.21. & 22. & lib.1. cap.8. quanquam in poſterioribus locis reſpicere videtur ad fidem quæ inerat ei priuſquam Petrus ad eum veniret, quam certum eſt non ei ad iuſtificationem ſuffeciſſe. Quanquam & Chryſoſt. ſuffragari videtur hom.24. in Ioannem.*

IN LIBRI QVINTI DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS CAPVT I.

contagione communionis eorum] *in excuſis addebatur* etiam, *ſed redundat, nec legunt* MS.

quoniã pluſquam quadraginta anni ſunt inter Cypriani paſſionem, & diuinorum codicum exuſtionẽ] *à Diocletiano imperatore indictam. ſic lib.7. cap.2. Poſt Cypriani, inquit, mortẽ quadraginta & quod excurrit annis peractis, traditio codicum facta eſt, vnde cœperunt appellari traditores.*

docemus teſte Cypriano] MS. *legunt*, docemur.

IN CAP. II.

quid ergo fiet de his] *in excuſis addebatur*, inquit, *ſed redundat, nec legunt* MS.

ſiue ergo rebaptizent, ſiue non baptizent] *In Frobenianis erat*, ſiue non rebaptizent; *ſed* baptizent, *legendum ex præcedentibus liquet, quomodo habent etiam* MS. *Amerb. & Lutet.*

vnde cuilibet iſtorum vulneri] *ſic* MS. *pro* cuiuſlibet.

etiam in hæreticorum peruerſitate] *excuſa addebant* quod, *ſed redundat, nec eſt in* MS.

temporibus illis rebaptizauerunt] *perperam legebatur*, illi.

IN CAP. III.

ſed vt certum nondum ſit] *Ita* MS. *pro* non ſit.

& qui ipſo ſcelere ſchiſmatis] *pro* etſi ipſo.

IN CAP. V.

vt iidem hæretici cùm inde diſputant] *ſic clarius* MS. *quàm vt prius erat*, vt cum iidem hæretici inde diſputant.

ad ſe redeuntibus ſuſceperũt] *Ita* MS. *in excuſis erat* exceperũt.

IN CAP. VI.

Maximianiſtæ baptizauerunt] *pro* baptizauerant.

IN CAP. VII.

quo illic baptizantur] *ſic* MS. *& Cyprianus pro*, quòd illic baptizentur.

cùm ſacramentum Domini in verbis euangelicis] *loco* in, *legebatur* cùm.

IN CAP. VIII.

Corpus enim Domini, & ſanguis Domini] *Valet hic locus aduerſus noſtri temporis hæreticos quoſdam, qui negãt verum Chriſti corpus & ſanguinem à malis hominibus ſumi, quando ſacramentum Eucharistiæ manducant.*

finem præcepti] *in vulgatis addebatur*, charitatem. *ſed non legũt* MS. *& redundare ex eo videtur, quòd mox addatur*, finis autem præcepti eſt charitas.

ad catholicæ vnitatem] *ita malim cum* MS. *quàm cum excuſis* catholicam. *Illud enim Auguſtino familiarius. Quin & Amerb. conſentit editio.*

IN CAP. IX.

quòd ſeruo vt proprium dare poſſet] *ſic* MS. *pro* poſſit.

& baptiſmo eius locum auferendo] *In excuſis erat* offerendo, *quomodo legit & Amerb. Ad veram lectionem propius accedebant Pariſienſ. quæ habent* afferendo; *ſentit autem baptiſmũ Ioannis per Chriſtum eſſe ſublatum.*

id eſt humilitatis doctor, & celſitudinis dator] *Ex ſcripturæ ambiguitate, frequenter* idem, *pro* id eſt *& contrà, poſitum inuenias. Verùm hoc loco diſertè diſtinctuq; verbis*, id eſt, *legebatur in* MS. *noſtris omnibus, quo loco in excuſis erat* idẽ: *quod ipſum tamen nõ damnamus.*

cùm peruentum fuerit, permaneretur] *pro* permanetur. MS. *conſentiunt Lutetiana.*

tanquam infimum baptizauit] *prius erat non rectè* infirmum, *opponit enim celſitudini.*

ne hoc ipſo ſuperius illud oſtenderet] *Malè Pariſ.* nec hoc ipſo. *In excuſis verò deſiderabatur vocula* illud.

quòd eo ſolus ipſe baptizari meruiſſet] *ſic* MS. *pro quo perperam legebatur*, quòd eo ſolo. *Porro eandem cauſam reddit tract.5. in Ioannem.*

& vltra illud perſeuerare non ſinit] *fortè*, ſiuit.

indigere præcedente altero videretur] *ita rectius quàm* præcedente alio; *loquitur enim de Ioannis baptiſmo.*

IN CAP. X.

quid amplius præſtare potuit baptiſmus Chriſti] *ſic manuſcr. quanquam nec incommoda erat excuſorum lectio*, pręſtari potuit per baptiſmum Chriſti.

Quis hoc dementiſſimus dixerit?] *Phraſis eſt Auguſtino admodum familiaris, quæ ſententiæ aut rei alicuius abſurditatem ſignificat; ſic lib. De vnitate Eccleſiæ cap.9.* Quis hoc inſaniſſimus dixerit? *Et poſt Collationem cap.20.* Quis dementiſſimus dixerit? *Eſt vbi addit voculam* vel, *vt lib. De vnico baptiſmo, ca.7.* Quis hoc audet vel dementiſſimus dicere? Quis iam iſto tempore vel paganus affirmare? *Et de prædeſt. ſanctorum cap.16.* Quis hoc vel ſtultiſſimus dixerit? *Ridet autem hoc genus ſermonis marginalis annotatio quam Eraſmus aut alius quiſpiam adſcripſit: ſic enim habet*, Imo dementiſſimus hoc dixerit. *ſed nihil opus erat huiuſmodi additamẽtis. Nam omnino vehementius eſt illud, quàm ſi dicas, Quis hoc niſi inſaniſsimus vel dementiſsimus dixerit? vt ſignificetur eum qui dicere hoc auſus fuerit, videri etiam dementiſsimo dementiorem: quomodo dicimus ſtultior Corœbo, Moricho, Melitide. Eſt quidem ita quod lib.2. contra Petilian. cap.32. in excuſis habes*, Quis hoc niſi dementiſſimus dixerit? *ſed vocula* niſi, *non eſt in* MS. *Vnde & illud epiſtola 200.* Quis hoc niſi inſaniſſimus ſentiat, *à ſciolo quopiã mutatũ eſſe vix dubito.*

Quapropter quanquam ita credam, baptizaſſe Ioannem in aqua pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in ſpe remitterentur peccata.] *Baptiſmus Ioannis à Chriſti baptiſmo diuerſus erat, nec peccata remittebat aut iuſtificabat, ad hoc tantum inſti-*

tum inſtitutus vt homines Chriſti baptiſmo præpararet. Vnde quod ait Marcus cap. 1. & Luc. 3. baptizaſſe Ioannem in remiſſionem peccatorũ, docet hic Auguſtinus accipiendum non in re, ſed in ſpe: exſpectandam videlicet & donandam Chriſti baptiſmo. Idem habet Tertullian. lib. De baptiſmo, & Hieron. contra Luciferianos.

ſicut dicit Apoſtolus] in excuſis addebatur idem, ſed non eſt in MS. & redundat planè; nam eius nulla prius facta mentio.

tamen ne quiſquam cötendat] familiare eſt Auguſt. vti quiſq. pro quiſquam; quare non erat cur quis hanc lectionẽ mutãdam putaret, cùm ea ſit non MS. tãtum, verùm etiã Amerbachij & Lutetianorũ.

ſed aliquam ampliorem ſanctificationem] Amerb. & Pariſieſ. legunt, ſecundum aliquam; ſed alteram lectionem conſtanter habent MS. & conſequentia textus poſtulare videtur.

Nam & ipſe Ioannes cùm dicat, Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentię in remiſſionem peccatorum] illud, in remiſſionem peccatorum, neque apud Matthæum, neque apud Marcum eſt in verbis Ioannis, ſed ex Euangeliſtæ perſona dicuntur à Marco cap. 1. & Luc. cap. 3: ſic enim habet Marcus, Fuit Ioannes in deſerto, baptizans, & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Lucas verò ſic, Et venit in omnem regionem Iordanis prædicãs baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Auguſtinus hæc loca coniunxit.

Non ago pugnacius] non quia vel verum vel probabile id eſſe ſentiret, ſed quia ad eius cauſam non admodum intereſſet. Sufficiebat enim ad refellendũ Donatiſtarum argumentum ab exemplo baptiſmi Ioannis petitum, diuerſum id fuiſſe à baptiſmo Chriſti, ideoq; non fuiſſe nec hoc; nec illud repetitum, quando iterum baptizati ſunt qui fuerant baptiſmo Ioannis baptizati, quia non idem, ſed alterum collatum fuit.

IN CAP. XI.

intuendum eſt] excuſa hîc addebant maximè: ſed quia id proximè antecedit, videtur ſupereſſe. certè non legunt MS.

quoquo modo ſe habeat baptiſma Ioannis] pro, quo modo.

cùm eum ad vnitatem Chriſti pertinere manifeſtum ſit] relatiuum eum, non ad baptiſma, ſed ad Ioannem referendum, vt liquet ex cap. præcedente: Quid ergo, inquit, Ioannes non erat in vnitate? vnde in ſequentibus ſanctitatem eius opponit auaritiæ collegarum Cypriani, illum triticum fuiſſe ait in agro Dominico, iſtos paleam. Similis locus eſt lib. 2. contra Petilian. cap. 36. Quod ſi Ioannes maximè in vnitate fuit. Alioqui vel deeſt negatio, vel loco eum, legendum non. Nam ſi Ioannis baptiſma ad vnitatem Chriſti pertinuiſſet, idem cum eius baptiſmo fuiſſet. Vnde negat eò pertinuiſſe lib. 2. contra Petilian. cap. 32. ſi aqua Ioannis, inquit, ad eundem pertinet, cuius vnitas commendatur, non debuerunt baptizari iubẽte Paulo Apoſtolo, quos compererat baptizatos à Ioanne.

in vbertate centena] Vetus Amerbachij editio, quam & Lutetiana eſt imitata, legebat veritate, quod mutauit aliquis in fertilitate, quod eſt in Frobenianis. ſed germanam lectionem vbertate, arguunt MS. cõſtanter ita legentia. Quod ſequitur centena, duo habebant MS. tertium autem vt & Amerb. & Pariſ. centenum; nos prius illud retinuimus.

baptiſmus Chriſti ſi baptizante fœneratore tradatur] In excuſis deſiderabatur conditionalis ſi, quam tamen non MS. modò, ſed vetus quoque legebat Amerbachij editio.

IN CAP. XII.

Proinde poſſum & ego] non ergo, vt eſt in Pariſienſ.

ille diuina gratia adhuc in vtero matris impletus] ſic MS. & Cyprian. epiſt. ad Iubaianum, cuius hic verba vſurpat Auguſt. Prius erat, illa diuina gratia. Cæterùm videtur hic & Cyprianus, & eum ſecutus Auguſt. ſentire, Ioannem baptiſtam in vtero matris fuiſſe iuſtificatum: quod tamen Auguſtinus epiſt. 57. quæ eſt ad Dardanum, adeò non agnoſcit (eadem enim eſt huius & Hieremiæ prophetæ ratio) vt id ne per miraculum quidem factum fuiſſe concedat: eam ſanctificationem putans accipi poſſe, non in opere gratiæ, ſed in diuina prædeſtinatione; vt nihil aliud ſit eos in vtero matrum fuiſſe ſanctificatos, quàm diuinam de eâ re prædeſtinationem, cùm adhuc in vtero eſſent, ſigno aliquo ſenſibili fuiſſe monſtratam. Quem ſecutus etiam Bernard. epiſt. 147. ad clerum Lugdunenſem, quanquam diuerſam ſententiam omnino damnare nolit, ab altera tamen recedere non audet. Sed hæc in ſcholis diſputari, & exquiri diligentiùs poſſunt.

IN CAP. XIII.

ita in eius Eccleſia] in excuſis deerat eius, quod præter MS. legit etiam Amerbach.

diſpenſatores myſteriorum] perperam, miniſteriorum.

Nam ſecundum quid aliud dixerit, & ego neſciebam eum, non planè video] ſimiliter locum hunc explicat tract. 5. in Ioannem.

ſi enim eũ omnino neſciret, veniẽti ad baptiſmum ſuũ non diceret] commodior eſt hæc MS. lectio, quàm excuſorum, quæ & non addunt accuſatiuum eum, & negationem collocant ante voculam venienti.

IN CAP. XV.

nullo modo fieri] redundat verbum poteſt, quod hic addebant excuſa; pendet enim ſenſus ex ſuperioribus, nec legunt MS.

IN CAP. XVI.

Primatus autem non eſt niſi in ſancta conuerſatione, & vita bona] Conſtantienſi concilio damnatus eſt hic VViclephi & Huſſij articulus numero apud illum 15. apud hunc 20. Nullus eſt dominus ciuilis, nullus eſt prælatus, nullus eſt epiſcopus dum eſt in peccato mortali: Quò pertinent & alij plures ibidem reprobati. Non eſt autem exiſtimandum ſuffragari hoc loco eis B. Auguſt. qui eodem hoc libro paulò antè & aliâs frequenter obijcit Donatiſtis Cypriani authoritatem ex lib. De lapſis; in quo Africanæ eccleſiæ epiſcopos quoſdã deplorat auaros, fraudatores, raptores, fœneratores, quos tamen in eccleſia tolerarit, pro epiſcopis agnouerit, miniſterium eorum in docendi officio & ſacramentorum adminiſtratione ratũ habuerit. Quod ergo hic ait Auguſtinus, Primatũ in diuinis in ſancta conuerſatione tantùm & bona eſſe vita, intelligendum non de primatu miniſterij qualis eſt epiſcoporum & ſacerdotum in gubernãda eccleſia, in docendo verbo Dei, in miniſtrandis ſacramentis, ſed de primatu iuſtitiæ & meriti. Reſpicit enim ad primatum ſeu ius primogenituræ, quod Eſau lenticulæ concupiſcentia ceſſit fratri ſuo Iacob, cuius reſpectu dictum etiam fuit, quòd maior ſeruiet minori. Iacob autem hac parte figuram ac typum geſſit eccleſiæ, ac eorum præſertim qui in ea verè fideles, iuſti & ſancti eſſent. Quemadmodum enim illi iure primatus benedictio debebatur quam pòſt eſt à patre ſuo Iſaac conſecutus; ita & Dei filiis cæleſtis illa vita æterna quæ per illam præfigurata fuit: atque vt illic maior cum ſua poſteritate, minoris poſterorumq; eius ſeruus eſt conſtitutus, ita & tota quoque carnalium hominum turba piorum ſaluti ſubſeruit. Porro quemadmodum ad hos ſolos ſanctitatis & iuſtitiæ merces pertinet, ita & ſacramenta diuinaq; inſtrumenta omnia quibus eã ſanctitatem in animis hominum operatur ac perficit, his debent potiſſimum donata intelligi: nam horum & ſalutis eorũ cauſa inſtituta ſunt omnia. Ius ergo ſacramentorum ipſorum eſt proprium, etiamſi eorum vſus & miniſteriũ penes eos quoq; eſſe poſſit, qui nec iuſti ſunt, nec iuſtitiæ mercedem ac benedictionem in futuro ſunt percepturi: neque eos tantũ qui intus in eccleſia his permixti viuunt, ſed apud hæreticos quoq; atq; ſchiſmaticos. Nam ſicut legitimum baptiſmum dare poteſt qui iuſtè non viuit, & accipere qui fictus accedit; legitimè tamen nec ille dare, nec hic accipere poteſt: ita & baptiſma extra eccleſiam quoque ab hæreticis vel ſchiſmaticis collatum aut acceptum, legitimum eſt quidem & ratum; ſed non legitimo iure datum vel acceptum. Atque hoc erat in quo fallebatur Cyprianus, non diſtinguens inter baptiſmum & ius baptiſmi, inter legitimum & legitimè dare ſeu habere. Primatus ergo eccleſiæ, de quo Auguſtinus hic loquitur, non in miniſterio doctrinæ vel ſacramentorum, quod penes epiſcopos & ſacerdotes etiam malos reſidet, ſed in iuſtitiæ & vitæ merito conſiſtit, cui regni cæleſtis benedictio debetur. Nihil ergò locus iſte VViclephi aut Huſſij doctrinæ patrocinatur.

IN CAP. XVII.

Si quis autem putatur contentioſus eſſe] pro putauerit. ſic enim MS. & Cyprian.

orationibus eius adiutus] ſancti ergo in cælis noſtri curam gerunt, & rectè preces eorum à nobis petuntur. Similis eſt locus infrà lib. 7. cap. 1.

O quàm gaudet Cyprianus! quanto ſerenius in illa luce cõtuetur pro quanta ſalute humani generis factum ſit.] Habet hic apertam Auguſtini ſententiam de animabus defunctorum, quòd ante vltimum diem iudicij Deum ſecundum eſſentiam videant. Idem habet & paulò antè hoc eodem capite; & infrà lib. 7. cap. 1.

IN CAP. XVIII.

Vt proxima duo capita rectè intelligantur, conferẽda cum his eſt Cypriani ad Quintum epiſtola, quã hic tacito nomine Auguſtinus refutat. Meminit tamen infrà cap. 22. & lib. 6. cap. 7.

quæ ſi ſola baptizaret] pro quæ ni ſola. MS. conſentit & Amerb. & Lutetiana.

ad illam viuam columbam] adiecimus hoc ex MS.

IN CAP. XIX.

fruſtra contra eos dicebatur] ſic MS. in excuſis vox dicebatur, non ſuo loco poſita erat poſt voculam veteres.

apud veteres hæreſes & ſchiſmata, prima adhuc fuiſſe initia] Cyprianus locum hunc paulò aliter legit; apud veteres, inquit, hæreſeos & ſchiſmatum prima adhuc fuerint initia.

ſed & ipſo die] copulam ex MS. addidimus.

paulò attentiùs aduertenti] pro quo Pariſienſ. legunt non rectè, aduertendi.

quos in maleuola inuidia fuiſſe] In Frobenianis erat, in maleuola diſſenſione, quod quanquam non reijciamus, cùm legatur & ſuprà lib. 4. cap. 7. 10. & 13. prætulimus tamen alterum, tum quia præter MS. fidem, idem quoque legatur & ſuprà lib. 4. cap. 7. & infrà lib. 6. cap. 24.

cap. 24. tum quia Amerb. & cum ſecuta Pariſ. editio eius loco habeat, A maleuola anima, quod propius accedit ad inuidiã, quã diſſenſione.

IN CAP. XX.

Quomodo aquam mundat & ſanctificat homicida] Hinc cap. 20. erat inchoãdum. Refutare enim hic incipit Auguſtinus Cypriani epiſt. quæ eſt numero duodecima apud eum lib. 1. vt & infrà meminit cap. 22. & lib. 6. cap. 7. Quare eam legat oportet qui Auguſtini mẽtem hic aſſequi volet.

per qualeslibet adminiſtrẽtur] pro quaslibet. manuſcr. conſentit & Amerbach.

Illud autem quale eſt] illud autem, adiecimus ex MS.

Cur autem ad verba quæ procedunt] ſic MS. & Amerb. pro quo in vulgatis non rectè, Cùm autem.

niſi fortè quem cor hominis fallaciter cõuerſum intus non impedit] In excuſis erat, niſi fortè cor hominis quem fallaciter conuerſum: ſed rectius MS. vt relatiuum nõ ad hominem, ſed ad Deum referatur.

lignum fallaciter poſitum impedit foris, quo minus ſacramentis ſuis adeſſe dignetur] Locus eſt aſper & intricatus. MS. pro lignum, legunt conſtanter lingua, vt ad hæreticum referatur: ſed nihil iam hic habet vox poſitum eũ quo cohæreat, nec ſi genus quidem mutes; nam lingua quo ſenſu fallaciter poſita dicatur? niſi fortè compoſita legẽdum, ſed nullũ ſuffragatur exemplar. Quare excuſorum lectionem retinuimus, quam habet etiam Amerbachius. Intelligo autem per lignũ ab hæreticis erectum, quod fallaciter poſitum dicit, quia ad fallẽdum fabricatum. B Cæterùm pro eo quod ſequitur, impedit foris, maluit impediat foris. At verò quod loco impeditus, MS. legunt impeditur, non placet, niſi fortè quid deſit aut ſubintelligendum ſit.

IN CAP. XXI.

qui ad eccleſiam venit] Cyprianus legit, rudis venit.

vt etiam hoc ipſum deponat] ex MS. adiecimus etiam, & pro deponat, erat in excuſis deponatur. ſed alterum eſſe germanum liquet non ſolùm ex MS. conſentiente Cypriano, verùm etiam ex eo quod ſequitur, vbi poſtea depoſiturus eſt.

aliquid inane eſſe] ſic MS. & Cyprian. pro ineſſe. Conſentit & Amerbach. & Lutetiana.

qui autem odit fratrem ſuum] ex MS. adiecimus, ſuum.

quia & Saulo dixit ipſe] pro, qui & Saulo.

Quapropter ſacramẽtum gratiæ dat Deus etiam per malos] in excuſis deſideratur etiam. C

IN CAP. XXII.

remiſſionem dare non poſſe] prius erat promiſſionem. Cũ MS. conſentit & Amerb.

proferenda ſunt] perperam, præferenda.

IN CAP. XXIII.

Epiſcopum tunc fuiſſe didicimus] pro eo quod erat dicimus, vt liquet ex MS. & Amerb.

quibus dictum eſt] in excuſis erat de quibus, ſed redundat præpoſitio, nec legunt MS.

prædicantes vbique populis] illud populis, addebant MS.

Contra mandatum Dei eſſe, quòd venientes ab hæreticis, ſi iam illic baptiſmum Chriſti acceperunt, non baptizantur] Repetit verba epiſtolæ ad Pompeium, eaq; refellit, quo non ſatis obſeruato, ſuſtulerat quiſpiam negationem, ſed legunt conſtanter MS.

quia ſcripturarum authoritate ſanctarum oſtẽditur?] ſic MS. pro quo erat in excuſis, quia ſcripturarum ſanctarum teſtimoniis non ſolum oſtenditur. Error ex priore natus.

ſed planè oſtenditur] ita eſt hæc ſententia periodo à priore diſtinguenda. D

quòd iam ſatis, atque vberrimè declaratum eſt] pertinent hæc ad ſuperiora, non ad ſequentia; quod ſignificabat deprauata prius diſtinctio. Nam quod ſequitur, alterius eſt ex epiſtola Cypriani, ſententiæ refutatio.

IN CAP. XXIIII.

Cyprianus aſſumpſerit] pro aſſumpſit.

ſi propterea filios Deo generare nõ poteſt hæreſis] ſic MS. & Cyprianus, pro filios Dei.

IN CAP. XXV.

Stephanus autem etiam abſtinendos putauerat, qui de ſuſcipiendis hæreticis priſcam conſuetudinem conuellere conarentur.] Abſtinere, vox erat illius ſeculi, pro excommunicare. Refert autem Euſebius lib. 7. cap. 4. Stephanum pontificem literas ad Firmilianum, Helenum & cæteros Phrygiæ epiſcopos dediſſe, quibus negabat ſe illis communicaturum, quandiu in ea baptiſmi opinione permanerẽt. Quod cognoſci etiam poteſt ex ipſa Firmiliani epiſtola ad Cyprianum ſuper hac re miſſa, quæ extat in Pamelij editione numero 75. Idem repetit quoq; Auguſtinus lib. De vnico baptiſmo contra Petilianum cap. 14.

fraternè indignaretur] pro indignetur.

IN CAP. XXVI.

qui eſt ad diſcendum patientia lenis & mitis] ſic MS. & Cyprian. pro ad diſcendi patientiam.

eccleſia confirmauerit] ſic MS. pro quo perperam legebatur, eccleſiam confirmauerit.

Cùm ergo ipſis Apoſtolorum temporibus] Miror quis hanc lectionem mutandam putarit, cùm eadem non MS. ſit tantùm, ſed habeãt etiam Amerb. In vulgatis erat, Cur ergo ſi Apoſtolorum. Et mox ex ipſo fonte, negatio adducta legebatur. Ac iterum pro, ſicut ſpes vna & baptiſma vnum, erat ſi ſpes vna. Denique in fine periodi addebatur nota interrogationis, mutatæ lectioni ſubſeruiens, ſed quam altera lectio reſpuit.

IN CAP. XXVII.

tali membrorum parte turpauit] ſic MS. Amerb. & Lutetian. naſutulus quiſpiam in Frobenianis mutauit, tali membrorum peſte turpauit.

Omnis enim pulchritudo filiæ regis] ſic rectè MS. pro regum. alludit enim ad verba Pſalmi 44. Suſpicor locum à quopiam mutatum ob ſequens relatiuum pluralis numeri, in quibus eſt; ſed quod reſpicit B ea quæ paulò antè præcedunt, ortus concluſus & fons ſignatus, vt ex ſequentibus videre eſt.

populari etiam iudicio] pro iudice.

& ſi quid ab ea deuiant] MS. legebant ſiqui; ſed nos priorem lectionem retinuimus. Quanquam & Beda in collecta. ſuis in cap. 3. ad Philippenſes, citat etiam ſi qui.

IN CAP. XXVIII.

ſimili forma baptiſma ſaluos facit] pro fecit. Cyprianus faciet legit, ſed MS. conſtanter non hoc tantum loco, facit habent, quomodo & Græcanica noſtra.

Quapropter ſi apparent hominibus] Excuſa legebant: Quapropter ſicut apparet homines. MS. Gemblac. & Amandi, ſicut apparent hominibus. Eandem lectionem habuerat & Cambronenſis codex, ſed in quo illud ſicut, mutatum erat in ſi, quod germanum eſſe viſum eſt.

ſalui facti in arca] perperam in aqua. MS. conſentit & Amerb.

per quam omnes qui corde] ſic MS. pro quo non rectè, per aquã.

& in arca poſitos] copulam addebant MS.

C IN LIBRI SEXTI DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS CAPVT I.

contra veterem conſuetudinem] Non dubitaui hunc locum ita reſtituere, licet manuſcr. cum excuſis omnibus haberent, contra vtilem conſuetudinem.

niſi quia non diſtinguebatur ſacramẽtum ab effectu vel vſu ſacramenti] Occaſionem aperit erroris Cypriani & reliquorum Africanorum epiſcoporum.

Nam vt in palmite fructuoſo inuenitur aliquid] ſic MS. & Amerb. pro fructuosè.

commodè autem facit] perperam commodo.

IN CAP. II.

quod fieri debebat] nõ debeat. ſimiliter & paulò poſt, quod fieri non debebat, pro debeat.

eminentiſſimum martyrum] ſic MS. quod rectius quadrat cum eo quod præceſſit primum Apoſtolorum, quàm martyrem, quod habe- D bant excuſa.

Ac per hoc nihil intereſt quanto peior id tradat, ſicut nihil intereſt quanto melior] Ita commodius MS. quo modo legitur & infrà cap. 5. vbi id repetitur.

atque ita nihil intereſt] redundat quod in excuſis additur, aliud.

Illud enim per ſeipſum] ſic MS. pro, Illud autem.

& in eis qui non æqualiter iuſti ſunt] hæc deerant in excuſis.

IN CAP. III.

ſupereminentem charitatem ſpiritum ſanctum] ſic MS. in editione Amerb. deerat charitatem: qua re offenſus audaculus quiſpiam, repoſuit ſupereminentem ſpiritus ſancti gratiam.

IN CAP. IIII.

non quia tale aliquid tradit, nec quia tali tradit, ſed quia talis tradit] Res ipſa, textusq; conſequentia poſtulat, vt etiam contra conſentient. excuſis MS. lectionem, ita hic locus reſtituatur. Comparat enim inter ſe ſacramentum, pium catechumenum, & malum miniſtrũ. Prius erat non quia tale aliquid tradit, nec quia talis tradit, ſed quia tali tradit.

tradentis malitia nõ ſeparat] Amerb. legebat, malitia ſeparatur.

quod corrigere quiſpiam volens errorem errore mutauit, ſubſtituens ſuperatur. *At rectius* MS. non ſeparat, *id eſt, non diſtinguit, vt reſpōdeat ei quod præceſſit;* non quia tale, nec quia tali. *Quare diuerſus eſt hic locus ab eo quem habes infrà cap. 25.* Quia plerumque, *inquit,* precis vitium ſuperat precātis affectus. *& mox,* nec habeas bonum charitatis affectum, quo poſſit illa imperitia ſuperari. *Vbi ſuperare, idem eſt quod præualere, ſupplere, emendare, euacuare.*

quibus ipſe veraci corde cōiungitur] *perperam legebatur* ipſa.

à quibus ille cui tenentur vitæ diſſimilitudine & praui cordis auerſione diſiungitur] *ſic* MS. *quod rectius quadrat ſuperioribus, quàm quod erat in excuſis,* ſe diſiungit.

ſiue illum corporaliter nouerint, ſiue non nouerint] *Hæretica & ridicula eſt marginalis annotatio in editione Pariſ.* Eccleſia occulta; *eiuſmodi extat illic & infrà lib. 7. cap. 51.*

IN CAP. V.

& quanto peior id tradat] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod erat* quanto peiori tradat. *Nam & ſic legis ſupr. in fine cap. 2. quem locum hic repetit. Cui fauet quod ſequitur*, poteſt tamen tradere ſeparatus.

ſed quàm pernicioſe habere, tam pernicioſe tradere] *ſic* MS. *quomodo legis & ſuprà cap. 4.* & ſicut pernicioſe habet, ita etiam pernicioſe tradere. *Excuſa legebant tantum*, ſed pernicioſe tradere, *reliqua deſiderabantur.*

aliqua neceſſitate mortis vrgentis] *Miror quis hunc locum mutandum putarit, vt* ingruentis *potius quàm* vrgentis *legatur, quod habent non ſolùm* MS. *verùm etiam Amerbachius.*

quid huic iam perſpicuæ veritati officit] *ſic rectè* MS. *pro eo quod erat,* quid huic perſpicuæ veritati obfuit.

Quapropter poſſet quidem] *Pariſ.* quidam, *legunt non rectè.*

non putant eſſe reſponſum] *pro* non putantes.

quod etiam illuc poſſet adhiberi] Quod *pronomē eſt, non coniunctio: tollendus ergo in excuſis accentus.*

atteruntur, vt acuantur] *In Frobenianis ſuſtulit quiſpiam illud* vt acuantur, *quod legunt tamen* MS. *Amerb. & Lutetiana.*

conquiruntur vt redarguantur] *pro* conqueruntur. *Cum* MS. *conſentit & Amerb. & Pariſienſ.*

IN CAP. VI.

Epiſcopum ſe epiſcoporum] *redundat in excuſis* eſſe, *quod nec* MS. *legunt, nec Cyprian.*

aut tyrannico terrore] *perperam* errore. MS. *conſentit & Cypr.*

collegas ſuos adigit] *pro*, adegit.

quando habeat] *ſic &* MS. *& Cyprian. In excuſis erat* cum habeat.

tamque iudicari ab alio non poſſit, quàm] *non rectè* tanquam indicari. *Ita hunc locum & ſuprà non ſemel ex* MS. *& Cypriano reſtituendum ſignificauimus.*

IN CAP. VII.

Quapropter iam oportunum videtur] *Miror vnde in Froben. editionem irrepſerit* vnum oportunum, *cùm cætera cum manuſcr. conſentiant.*

Quod cum non propterea dixiſſe] *Redundat* puto, *quod additur in excuſis; ſequitur enim,* ex aliis ſimilibus videre facillimū eſt. *Sic tamen Donatiſtas verba hæc Cypriani eludere conatos fuiſſe, annotauimus ſuprà ad lib. 3. contra Donatiſt. cap. 3. ex lib. 3. contra Creſcon. cap. 2.*

Seruatur, inquit, à nobis patienter] *pro* ſeruetur: *nam alterum habent* MS. *& Cyprianus.*

modeſtia noſtra præiudicat] *in vulgatis eſt* veſtra. *ſed* MS. *conſentit etiam Cyprianus.*

de baptiſmi ſimplicitate vbique agnoſcendam conſuetudinem] *ſic malim cum* MS. *quàm* agnoſcenda. *Nam & illud Amerbachius legit.*

etiam conciliis vniuerſalibus roboratam] *De Nicæno concilio pluraliter loquitur. Niſi Conſtantinopolitanum quoque intelligere placeat, quod ſymbolo adiecit,* Confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum.

accepta quoque ex verbis Cypriani] *vitioſe prius* ex vobis. *Recta lectio extat etiam apud Amerb.*

id quoque vobis Deus reuelabit] *pro* reuelauit.

IN CAP. VIII.

Hic erit vnum] *ſic* MS. *& Cyprianus. Vulgata,* Hoc erit vnum, *quomodo & Amerb.*

Ecce ad qualia cogitur Eccleſia conſentire] *Illud* conſentire, *deſideratur apud Cyprianum: legunt enim conſtanter cum excuſis* MS. *noſtra. Legiſſe verò & Auguſtinum liquet ex ſubiuncta eius reſpōſione.*

quoniam quiſquis etiam intus] *In excuſis additur* talis eſt, *ſed videtur redundare, nec legunt* MS.

non vtique hæc diceret] *ex* MS. *adiecimus* hæc.

Vnde etiam oſtenditur illos tunc] MS. *legunt,* Vnde oſtēditur illos etiam tunc.

IN CAP. IX.

Primus Felix à Migirpa dixit] *Tota hæc Felicis ſententia, vt & multorum deinceps epiſcoporum, non legitur in* MS. *nec in vetere Amerbachij editione. Veriſimile eſt autem Eraſmum addidiſſe, vt ſubiecta Auguſtini reſponſio commodius intelligi poſſet; vnde & nos relinquenda ea verba putauimus. Cæterùm Pamelius legendum cenſet,* Primus à Migirpa: *Auguſtinus omiſſo nomine* Primi, *vt liquet ex ſubiecta refutatione, legit* Felix à Migirpa. *Nos nihil adiuuantibus* MS. *veterem lectionem reliquimus.*

& vna Eccleſia] *hæc deſiderabantur.*

IN CAP. X.

Polycarpo autem Hadrumetino] MS. *Amandi, Amerb. & Lutetiana legunt* Hadrumentino, *ſed non rectè. Hadrumetum enim ſeu Adrumetum in Bizacio Aphricæ regione ciuitati nomen eſt, vnde dictus hic fuit.*

IN CAP. XI.

Licet ſciamus] *pro* ſcimus; *ſic enim Cyprian. & Lutetiana.*

in fonte perenni baptizari] *perperam* baptizare.

collegarum noſtrorum, ſanctiſſimorum virorum] *ſic &* MS. *Apud Cyprianum eſt,* ſanctiſſimæ memoriæ virorum] *vt ad concilium Agrippini reſpiciat.*

qui ad Eccleſiam conuerſi ſunt, baptizaui: ſed & quicunque ordinari videbantur, inter laicos recepi] *Apud Cyprianum eſt* baptizari, & recipi, *quomodo legebant & noſtra excuſa; nam in* MS. *hæc non leguntur, nec in vetere Amerb. editione. Auguſtinum tamen legiſſe quod ſubſtituimus, liquet ex eius reſponſione,* Nouatus, *inquit,* à Thamugade, quid fecerit dixit.

IN CAP. XII.

dicente Domino per Salomonē] *ex Cyprian. adiecimus* dicēte.

Deſerit enim vias vineæ ſuæ, à ſemitis verò agelli ſui errauit. Ingreditur autem per auia loca atque arida & terram deſtinatam ſiti, conſequitur autem manibus infructuoſa] *ſic* MS. *quadam Cypriani; quomodo Auguſtinum legiſſe, ex ſubiecta eius refutatione cognoſci facile poteſt. Vulgata noſtra ſic habebant,* dereliquit autem vias vineæ ſuæ, & à ſemitis agri ſui errauit. Ingreditur autem per auia loca atque arida, & terram deſtinat à meſſe, colligit autem manibus ſterilitatem: *quomodo videlicet Eraſmus ex Cypriano ſuo huc tranſcripſit; nam vt ſuprà admonuimus, non leguntur in* MS. *noſtris, nec in Amerb. epiſcoporum iſtæ ſententiæ, ſed nudæ tantùm refutationes. Cæterùm tota hæc ſententia, tanquam ex Salomone citata, non extat hodie nec in Hebraicis, nec Græcis, nec Latinis exemplaribus. Prima verò eius pars quæ hæc verba proximè antecedit, extat Prouerb. 10. ſed obelo transfixa: vnde ſuſpicio eſt, ſequentia quoque verba in Aphricanis olim exemplaribus ibidem lecta fuiſſe.*

fornicationes, immunditiæ, inceſtus] *apud Cyprianum eſt* inceſtum.

quoniam quicunque hæc faciunt] *perperam,* quæcunque.

Nemeſianus à Tubunis] MS. *& Amerb. addunt* autem, *quod ſuſtulerunt qui Nemeſiani verba huc tranſcripſerunt: quare & nos omiſimus.*

auari atque raptores] *ſic* MS. *pro* rapaces. *Ita enim Cyprianus lib. De lapſis, ad cuius hic verba Auguſt. alludit, quomodo & aliàs frequenter vſurpat, vt ſup. cap. 3. lib. 4. cap. 2. & 4. lib. 3. cap. 17. & 18. lib. De vnico baptiſ. cap. 8.*

Deſerit autem vias vineæ ſuæ, & à ſemita agelli ſui errat] ſui, *adiecimus ex* MS. *& Amerb. Caſtiganda eſt autem Pariſienſis editio quæ Amerbachi inani ſecuta, ſic habet:* Deſerit autem vias vitæ ſuæ, & à ſemita angeli ſui errat.

iſte executus eſt] *non caret locus ſuſpicione mendæ vel defectus.*

& eos qui diuiſionem faciunt] *ex* MS. *adiecimus* eos.

Interroget ergo ipſum ſanctum Cyprianum] *ſic* MS. *pro* ipſe.

IN CAP. XIII.

ſicut ecce qui eum ſequitur] *pro* ecce MS. *legūt* ille: *nos alterum tamen retinuimus.*

IN CAP. XIIII.

Lucius à Caſtro Galbæ] MS. *cum excuſis legebant* Caſtragalbæ. *Pamelius non malè Caſtro Galba legendum cenſet; niſi fortè vna ſit dictio compoſita* Caſtragalbæ.

id quod ſalietur ex eo ad nihilum valebit] *ſic & vetus Cypriani editio. Pamelius legendū cenſet,* in quo ſalietur? ex eo ad nihilum valebit. *Verùm quoniam Auguſtinus in reſponſione ſua cum altera lectione cōſentit, eam retinere malui. Ex* MS. *noſtris nihil eſt præſidij, quòd hanc Lucij ſententiam non legant, ſed ſolam Auguſtini reſponſionem.*

baptizantes eos] *ſic infrà in Auguſt. reſponſione etiam* MS. *& aliàs ſæpius.*

ſæpius. quare ita eum legiſſe, non eas, *probabile eſt.*

id eſt hoſtes Chriſti] *ex Cyprian. adiecimus* Chriſti.

fiat ſicut ſcriptum eſt, domus contrariorum legis debent emundationem] *Perperam* emendationem: *vt liquet non ſolùm ex Cypriano, & ſubiecta Auguſtini reſponſione, verùm etiam ex Græcis. Locus eſt autem Prouer. 14. vbi quod nos legimus, Stultus illudet peccatum, & inter iuſtos morabitur gratia, Septuaginta reddiderunt, ὀικίαι παρανόμων ὀφειλήσουσι καθαρισμὸν, ὀικίαι δὲ δικαίων δεκταί, id eſt, vt Regia vertunt, Domus iniquorum debebunt purificationem, domus autem iuſtorum acceptabiles. Hinc intelligimus mendoſe apud Pamelium legi* debet, *numero ſingulari, vtcunq; Græca in tempore varient: quāquam & illa præſentis temporis verbum olim fortaſſis habuerunt.*

& conſequens eſt] *pro* ſit.

Lucius à Caſtro Galbæ] *prius erat* Caſtragalba.

cùm ſe bonis & iuſtis] *redundat quod in excuſis addebatur*, per charitatis vinculum coniunxerint; *ſequitur enim paulò pòſt*, intima charitate coniungunt.

contrarij facti ſint] *pro* ſunt.

Et conſequens eſt, inquit.] *ex* MS. *adiecimus*, Et.

IN CAP. XV.

In tanto cœtu ſanctiſſimorum conſacerdotum] *Ita Cyprianus & Auguſt. in reſponſione, pro* ſacerdotum. *Eadem voce vtitur & alius quidam infrà cap. 33.*

ex ſcripturis deificis deſcendētium teſtimoniorum] *illud* deſcendentium, *adiecimus ex* MS. *Amandi.*

qui in eccleſia catholica fuerint antè baptizati] *Ita Cyprianus, & infrà in reſponſione* MS. *pro* fuerant.

Hic admonemur] *His verbis præponebatur in excuſis*, Reſpōdetur, *ſed non legunt* MS. *& videtur redundare, ex margine fortaſſis in contextum tranſlatum.*

cur dixerit] *non* dixeris.

fuerint antè baptizati] *pro* fuerant, *vt paulò antè.*

quid de hac re beati Cypriani epiſtola ad Stephanum dixerit] *ſic vetus Amorb. editio, quod deprauarat quiſpiam in* diſſerit. MS. *neutrum legunt; vnde Pariſienſ. adiecerunt* habeat: *ſed altera lectio germana eſt.*

& magis miror cur eam] *pro*, cùm eam.

Prorſus enim illa epiſtola, de baptiſmo apud hæreticos vel ſchiſmaticos dato, vnde nunc agimus, nihil habet] *Duæ extāt Cypriani ad Stephanum epiſtolæ, altera de Martiano Arelatenſi epiſcopo amouendo, quæ eſt lib. 3. epiſt. 13. altera de baptizandis qui ab hæreticis & ſchiſmaticis eſſent baptizati, quæ eſt lib. 2. epiſt. 1. Priorem tantum vidit Auguſtinus: nam poſterior, cuius meminit Creſcens à Cirta, ad cuius hic verba reſpondetur, planè tractat hoc argumētum, cuius in ea mentionem fieri negat Auguſtinus.*

IN CAP. XVII.

Monnulus à Girba] *ſic* MS. *& vetus Amorb. editio, pro eo quod erat* Monnalus. *Pamelius legendum cenſet* Munnulus.

hæreticos non habere nec patrem, nec filium] *ſic* MS. *pro*, nec habere patrem, nec filium.

damnationis ira, & erroris offectura] *Ita Pamelius, pro quo prius erat* damnationis & iræ. *Pro* erroris, MS. *legebant* terroris. *Pro* offectura, *habet Cambron. exemplar* offenſa. *Amorb. & Pariſ.* offecatum.

IN CAP. XVIII.

Secūdinus à Cedias] *ſic Pamelius reſtituit, pro quo erat* Chezas.

amici appellari ſumus Dei, eius dignatione] *ita rectè Pamelius, etſi excuſa conſentientibus* MS. *legant*, amici appellati ſumus, de eius dignatione.

Domine, nónne in nomine tuo] *ex* MS. *adiecimus* nónne.

IN CAP. XIX.

Felix à Bagai dixit] MS. *conſtanter legunt* Vagai, *ſed non ignota eſt B. & V. in inuicem tranſmutatio. Qua de re plura ſuprà in cap. 4. lib. 3. contra epiſt. Parmen.*

Et ideò, inquit, hæreticus baptizandus & viuificandus] *apud Cyprianum eſt* iuſtificandus; *ſed magis quadrat* viuificandus: *præcedit enim*, in mortem cadunt, *& ſequitur*, ne nos viui mortuis communicemus.

Non enim credebant] MS. *legunt*, & non credebant.

IN CAP. XX.

Polianus à Mileo] *ſic Cambron. exemplar. quomodo legendū cenſet etiam Pamelius, non* Pollianus; *ſed hoc minutum eſt.* Mileo *legunt* MS. *noſtra, & Cyprianus: ego* Mileuo *malim, nam ſic appellat Auguſt. epiſt. 168. & hinc dicitur Optatus Mileuitanus. & Mileuitanum contra Pelagianos Numidiæ conciliū. Optatus tamen lib. 1. Cirtēſe conciliū deſcribēs*, Mileum *quoq; appellat: ſimiliter & Auguſt. eādem hiſtoriā non ſemel ex eo repetens. Franciſcus Balduinus in ſcholiis ſuis ſuper Optatum*

A Mileui *dictam ciuitatem putat, vt Bagai, quomodo in Frobenianis legebatur. At non rectè Luteciana, quæ habent* à Mileu; *nec non vetus Amorb. editio, quæ legit* à Milen.

ſed puto & hoc breue eſt] *fortè*, ſed puto, quòd & hoc breue eſt.

IN CAP. XXI.

ſacramentum gratiæ cæleſtis] MS. *Gemblac. & Amandi, nec non Amorb. & Cyprianus, legunt* ſacramentum Dei gratiæ cæleſtis. *At Camb & Pariſ. cum Frobenianis conſentiunt.*

Poteſt & mea eſſe ſententia] *redundat* Reſpondetur, *vt & ſuperiori cap. quod Auguſtini verbis præfigitur.*

quodlibet ille ſenſerit] *pro* quicquid, *vt aliàs frequenter.*

IN CAP. XXII.

à quorum tamen conſortio ne violaretur vnitas, ſe iſti ſeparare non poſſent] MS. *paulò aliter legunt*, à quorum tamen conſortio ne violaretur vnitas, ſi ſe iſti ſeparare non poſſent: *ſed magis placet excuſorum lectio.*

IN CAP. XXIII.

ſucceſſus ab Abbir Germaniciana] *ſic Camb. exempl. quod rectius eſt, quàm quod legunt alia* MS. à Babbirgermaniciana, *vel excuſa* à Birgermaniciana. *Qua de re cōſule Pamelium in Cyprianum.*

B propterea cenſemus hæreticos baptizari] *ſic* MS. *quo modo & Auguſtinum legiſſe, ex ſubiecta eius refutatione clarum eſſe poteſt. Eam lectionem mutarat quiſpiam in* baptizandos eſſe.

IN CAP. XXIIII.

Quare qui extra eccleſiam ſunt] *In excuſis erat*, Quare? Quia extra eccleſiam. *quomodo legebatur & infrà in refutatione Auguſt.* MS. *priore loco legunt*, Quare quia qui: *poſteriore*, Quare quia. *quomodo Fortunati verba legebant veteres Cypriani editiones: ſed omnino germana eſt lectio quam Pamelius repoſuit*, Quare qui; *quomodo & apud Auguſt. legendum eſſe nihil dubito.*

Ad hoc addidit foris] *Quod his præponitur*, Reſpondemus, *vt aliàs ſæpius, redundat, nec legunt* MS.

vt ei iam breuiter] *in* MS. *eſt* tam breuiter: *ſed alterum viſum eſt retinere.*

totidem penè verbis ita reſponderetur] *ex* MS. *adiecimus* ita, *quod legebat & Amorb.*

Nunquid non poſſet] *pro* poſſit.

C Iam verò ſi diligentius quæramus] *ex* MS. *addidimus* ſi.

Neque hoc loco dici poteſt] *ſentit ergo præcepti eſſe omnia quæ ſermone Domini in monte habito continentur.*

in eodem tamen ſermone poſuit medicinam] *quia quādo quod non fit ignoſcitur, omnia quaſi facta deputantur, vt idem inquit lib. 1. Retract. cap. 19.*

IN CAP. XXV.

Sedatus à Tuburbo] *ita mauult Pamelius, quàm* Tuberbo, *quod legebant cum* MS. *excuſa.*

Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendū eſt] *Cambronenſ. exemplar pro* viribus, *legit* viris.

ſingulare & verū eccleſiæ baptiſma] *in excuſis deerat* eccleſiæ.

detrectet accipere] *Amorbach. legebat* retractet, *inde ortum* detractet.

à regno cælorum fiet alienus] *pro* fiat.

Nunquid ſi manifeſtarentur aliqui baptizati] *ſic* MS. *niſi quod Gemblac. & Amandi legunt* baptizatis. *Prius erat*, Nunquid ſi manifeſtetur aliquos baptizatos.

iuberentur denuo baptizari] *ſic* MS. *pro* iubebuntur.

D Quia plerunque precis vitium ſuperat precantis affectus: & quia certa illa Euangelica verba ſine quib. nō poteſt baptiſmus conſecrari, tantum valent, vt per illa ſic euacuentur quæcunque in prece vitioſa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium Chriſti nomine excluditur.] *Nō ſentit Auguſt. ratum fore baptiſma, ſi quis Arrianorum exemplo hanc aut ſimilem corruptelam euangelicis verbis inſerat: Ego te baptizo in nomine patris maioris, & filij minoris, & ſpiritus ſancti vtriuſque miniſtri. Vel: Ego te baptizo in nomine patris, per filium, in ſpiritu ſancto. Iam enim non retinentur euangelica verba, quod hic tamen præſupponit Auguſt. Nam in altero exemplo quæ adduntur, ſenſum eorum euertunt (neque enim eſt aliquis filius in trinitate minor, aut ſpiritus ſanctus miniſter, ſed æqualis.) In altero quæ detrahuntur vel mutantur, nouam quoque & diuerſam ſententiam inducunt. Non ergo de ipſa baptiſmi forma, & iis verbis loquitur Auguſtinus, ſine quibus baptiſmus non conſecratur, ſed de aliis precibus adhiberi præterea ſolitis, quas olim varias à variis vſurpatas fuiſſe eodem hoc capite teſtatur.* Multi quippe irruunt, *inquit*, in preces, nō ſolùm ab imperitis loquacibus, ſed etiam ab hæreticis compoſitas, & per ignorantiæ ſimplicitatem nō eas valentes diſcernere, vtuntur eis, arbitrantes quòd bonæ ſint: nec tamen quod in eis peruerſum eſt, euacuat illa quæ ibi recta ſunt, ſed ab eis potius eua-

tius euacuatur; ſicut in ipſo homine bonæ ſpei & probabilis fidei, ſed tamen homine, ſi quid aliter ſapit non inde euacuentur quæ rectè ſapit, donec ei Deus reuelet & quod aliter ſapit. A *Vnde concil. Mileuitanum in Numidia, cui & Auguſt. interfuit, canon. 12. vetuit preces vllas in eccleſiæ miniſterio vſurpari, niſi quæ eſſent in ſynodo comprobata, ne fortè aliquid contra fidem, aut per ignorantiam, vel per minus ſtudium ſit compoſitum.*

certa illa Euangelica verba, ſine quibus nõ poteſt baptiſmus conſecrari] *Negant hoc noſtri temporis hæretici, ſuperſtitioſum eſſe dicentes, & magicum quiddã, ita nos certis illis verbis adſtringere, quibus in baptiſmi forma vti eccleſia ſolet. Idem bis eodem hoc cap. ab Auguſt. repetitur.*

Nam vtique hæreticus ſi adferat precem vitioſam, &c.] *locus mutilus eſt duobus locis, niſi infrà vbi eſt*, adferat etiam, vt fieri ſolet, precem vitioſam, *pro* etiam, *legas* inquam.

vt homini antequam baptizetur, ſiue cùm baptizatur, ſiue poſtea quandoq. ad ſe veraciter conuerſo, idipſum valeat ad ſalutem] *Sentire hic videtur, peccatorum remiſſionem ante baptiſmum poſſe contingere, quod de Cornelio Centurione dicere videtur ſuprà libro 4. cap. 24.*

nec hominum quorumlibet qualibet peruerſitate violari] *ſic* MS. *in excuſis erat* & qualibet, *ſed rectius abeſt ea copula.* B

IN CAP. XXVI.

Priuatianus à Sufetula] *Non rectè Pariſ.* à Suficula.

habere & indulgentiam diuinam poteſt] *Ex manuſcr. copulam adiecimus.*

ſi verò à Deo non eſt] *in excuſis deerat* à Deo.

vt ſi habeat ſacramentum Chriſti] *pro* habet.

IN CAP. XXVII.

inſidioſorum, fraudatorum, raptorum] *Addebant hæc* MS. *& rectè: nam reſpicit Auguſt. ad Cyprian. verba ex ſerm. De lapſis.*

IN CAP. XXVIII.

Quot ſint baptiſmi] *Perperam*, Quod ſint.

Eccleſiæ vindicamus] *ſic conſtanter* MS. *per ſecundam, non tertiam vocalem.*

Viderint aut præſumptores] *ſic rectè* MS. *& Amorb. pro*, Viderint autem, *vt ex ſuperiori antitheſi liquet.*

aut fautores iniquorum] *In Pariſ. & Amorb. editione legebatur non rectè* fraudatores, *vt & ſuprà quòque in verbis Fortunatiani. Cæterùm pro* iniquorum, MS. *duo Gemblac. & Camb. vnà cum Amorb. legunt* hæreticorum, *ſed non rectè: nam quæ ſuprà de hæreticis dicta erãt, applicat hic Auguſt. ad malos & iniquos in genere, ſed nõ hæreticos.* C

Nos vnum baptiſma quod non niſi Eccleſiæ nouimus, vbicunque inuentum, quando poſſumus ad eccleſiã reuocamus.] *Sic rectè* MS. *pro eo quod erat*, Nos vnũ baptiſma nouimus, quod non niſi in Eccleſia nouimus, quod vbicunque inuentum, &c. *Volebat Hortenſianus in ſola Eccleſia baptiſmũ reperiri, quod in eius ſententia corrigens Auguſtinus, agnoſcit eum & extra Eccleſiam, ſed qui tamen ipſius eccleſiæ ſit, non hæreticorum, eóque ad eum quando fieri poteſt, reuocandum.*

IN CAP. XXIX.

non adulteros, ſed Dei filios] *ſic* MS. *omnia. ſic & vetus Amorb. & Pariſ. editio. Conſentit & Cyprianus. Alludit ad illud Heb. 12. adulteri & non filij. Argutulus quiſpiam id mutarat in* adulterinos, *non hic tantùm, ſed & infrà quoque in reſponſione Auguſtini.*

abſque his qui in Eccleſia fideles ſupplantati] *Ita* MS. *pro* de Eccleſia. *Alterum legiſſe Auguſt. liquet ex ſubiecta eius refutatione, vbi ad calcem verba hæc repetit.*

ad hæreſis tenebras tranſierant] *cum* MS. *conſentit Cyprian. & Auguſt. in reſponſione legens* tranſierant, *non* tranſierunt. D

Poſſet alius dicere] *Redundat vox* Reſpondetur, *quod hic in excuſis addebatur, nec legunt* MS.

non adulteros] *pro* adulterinos, *de quo ſuprà eodem hoc cap.*

IN CAP. XXXI.

Si Chriſtiani nõ ſunt, fiant] *Aliter legit Cyprianus*: Si Chriſtiani, *inquit*, non ſunt, quomodo Chriſtianos faciunt? *Sed Auguſtinum diuerſam habuiſſe lectionem, intelligitur ex eius antitheſi, conſentientibus etiam* MS. *& Amorb.*

quod ſunt omnes qui Chriſto aduerſantur] *in excuſis erat* omnes iniqui: *ſed illud* iniqui, *non legunt* MS. *& videtur redundare.*

IN CAP. XXXII.

Quid ſi alius diceret] *Radendum eſt, quod in excuſis addebatur*, Reſpondetur, *nec legunt* MS.

vt iniquos appellemus] *in excuſis erat* vt iniquos illos. *Verùm ſupereſſe* illos, *ex ſuperiore colligitur antitheſi; nec legunt* MS.

baptiſmum quo baptizant] *perperam* quod *legebatur.*

vt dimittenti dimitteretur] *pro* dimitterentur.

A IN CAP. XXXIII.

non in tantum poſſe] *etiam ſic legunt & MS. & Amorb. conſentit iátque Cyprianus, non erat mutanda lectio* ita non tantùm, *etiamſi commodius id foret.*

diuturna tabe purganda] *ſic* MS. *pro* purgandi.

in arena ædificabat] *pro* ædificabatur, *legunt* MS.

IN CAP. XXXIIII.

credula obſeruatione] MS. *Camb. habet* ſedula, *ſed rectius quadrat* credula; *præceſſit enim*, Qui fide viuimus.

Qui baptizatur à mortuo] *redundat quod in excuſis addebatur*, & iterum tangit mortuum, *nec eſt in* MS. *Nam ſi locum integrum recitaſſet, germanæ intelligentiæ potuiſſet admoneri. De quo loco plura dicta ſunt à nobis ſup. ad cap. 10. lib. 2. contra Parmenian.*

cur ad eccleſiam veniunt? ſi verò à mortuo nihil ſalutis accipitur, &c.] *diuerſa eſt in* MS. *Gemblac. & S. Amandi lectio*, cur ad eccleſiam veniunt, ſi verè à mortuo ſalutis nihil accipitur? Ac propterea; *ſed non placet, cùm pugnet cum loquẽtis mente & ſententia.*

ſanctificari debebunt] *pro* debebant.

Quid ſit à mortuo baptizari] *ſupereſt quod addebatur* Reſpondetur.

alibi iam diximus] *videlicet lib. 2. contra Parmen. cap. 10.*

B quolibet corporaliter operante baptizet] *In excuſis erat* hoc operante, *ſed pronomen* hoc, *non eſt in* MS. *& videtur redundare. Exemplar Camb. pro* baptizet *legit* baptizetur, *vt non ad Chriſtum, ſed baptizatum referatur. ſed alterum commodius eſt. Cæterùm* quolibet, *pro quocunque poſitum eſt, vt aliâs frequenter.*

ſi poſtea corrigerentur] *pro* corrigantur.

IN CAP. XXXV.

in conuerſatione vnitatis] MS. *Gemb. & Camb. legunt* conſeruatione. *Amorb. conſentit cum excuſis, quod videtur eſſe commodius.*

ecce quid conſiderent] *pro* conſiderant.

IN CAP. XXXVI.

perimpleuit dicens] *ſic* MS. *quomodo caſtigat & Pamelius. In vulgatis erat* impleuit.

& omni conteſtatione refutandum] *apud Cyprian. eſt* deteſtatione. *ſed alterum legunt* MS. *& ſic legiſſe Auguſtinum liquet ex ſubiecta reſponſione.*

& iniquus à nobis] MS. *legũt* iniquum, *ſecuti nimirum lectionem* C *in Euchratij ſententia. ſed quiſquis locum hunc mutauit, non vidit baptiſma ibi neutro genere efferri, hic maſculino.*

vt à blaſphemia ſuæ præſumptionis] *Cyprianus legit*, vt à blaſphemiæ ſuæ præſumptione.

IN CAP. XXXVII.

Liboſus à Vaga] *Pariſienſ. non rectè* ab Agra; *nam eundem ſuprà Auguſt. lib. 3. cap. 6. Vagenſem appellat.*

Ego ſum, inquit, veritas; non dixit, ego ſum conſuetudo] *Locum hunc* MS. *ſic legunt*, Ego ſum, inquit, veritas; dixit, ego ſum veritas, non dixit, ego ſum conſuetudo. *ſed cum altera lectione cõſentit & Cyprianus.*

hæreticos non baptizabat] *pro* hæreticus.

Nihil hic conatus eſt oſtendere] Reſpondetur, *quod additum hic erat, iuxta* MS. *redundat.*

IN CAP. XXXVIII.

Lucius à Thebeſte] *ſic Pamelius.* MS. *legebant* Leuitius à Theueſte. *V. & B. in ſe mutuo facilè tranſeunt. Excuſa* Leuiius à Thabaſte.

IN CAP. XL.

Item alius Felix ab Amaccura] *Ita legendum cenſet Pamelius,* D *pro quo* MS à Cumacura: *vulgata*, ab Accura.

quia alienus eſſe non poteſt] *ſic* MS. *pro* alienis, *opponit ei quod præceſſit* priuatus.

ideò ipſa non eſt] *non* ipſe: *refertur enim ad aquam; vnde & paulò poſt*, eadem tamen fuit.

Tales enim baptiſmus] *perperam legebatur*, Talis, *ſequitur enim* necat.

ſuſceperunt quidem, ſed ad perniciem] *In excuſis deerat* ſed.

IN CAP. XLI.

Eccleſia enim & hæreſis] *ſic* MS. *& Cyprianus, cui & infrà opponitur*, iniquitas. *Non ergo* hæreſes, *ſed* hæreſis *legendum.*

Poſſet alius ſimiliter dicere] *In excuſis additur*, Reſpondetur, *ſed redundat, nec legunt* MS.

atque apoſtolo Paulo notiſſimi, baptiſmum habebant] MS. *legunt*, atque apoſtolus Paulus, notiſſimum baptiſmum. *ſed prior lectio magis conſentit cum eo quod habes infrà lib. 7. cap. 50.* Quoniam illi Paulum apoſtolum non latebant.

IN CAP. XLII.

Adelphius à Thasbalte] *ſic* MS. *& Cyprian. pro* Adelphus.

ſine cauſa quidam] *pro* quidem. MS. *conſentit & Cyprianus.* A

Imo verò modo] *ſupereſt* Reſpondetur.

perſpecta diligentiùs veritas, etiam cõcilio poſteriore firmauit] *non rectè excuſa* veritate.

IN CAP. XLIII.

Demetrius Alepriminus] *Ita rectè Pamelius, hoc eſt à Lepti minori, vt contrà à Lepti maiore.* Leptimagninus *infrà leges.* MS. *habebant* Aleptimius. *Vulgata corruptius,* Aleptuninus.

quia eccleſiæ catholicæ] MS. *legunt* qui. *Cum excuſis facit Cypr.*

ipſi ſunt qui non vnum, ſed multa baptiſmata faciunt] *Ita exemplar Camb. cum Cypriano. Prius erat,* ipſi ſunt qui non duo, ſed plura. *ſic & Gemblac. & S. Amandi, nec non vetus Amorbachij editio. Nec auſim eam lectionem damnare: vt ſignificet, apud hæreticos nõ duo tantùm, ſed plura pro hæreticorum varietate futura baptiſmata. Cui non malè quadrat quod ſubijcit Auguſtinus,* Si ita eſt, tot ergo numerentur baptiſmata, quot ſunt opera carnis.

IN CAP. XLIIII.

habẽt vtique regulã veritatis] *Apud Cyprianum eſt* habemus.

tunc poſſunt ad Chriſti pollicitationem venire] *in excuſis aberat* tunc, *quod non in* MS. *modò, ſed legitur etiam apud Cyprianum.*

hæreticus peior eſt? Nihil reſiſto] *pro* hæreticus peior eſt, nihil reſiſto. B

ſacramentũ etiam Chriſti, ſi quod habent] *deerat* ſi, *in excuſis.*

quæ Dominus ipſe quoque ſuſcepit] *Pro quo in Froben.* præcepit, *in Pariſ.* percepit. *ſed Amorb. cum* MS. *primam lectionẽ habent.*

& ea Zachariæ miniſtranti] *perperam legitur in excuſis* eam, *refert enim ad* ſacramenta.

Et ſanctus Cyprianus talibus aduerſus eoſdem ethnicos vtitur teſtibus] *Hinc intelligimus, libellum de Idolorum vanitate, ſeu Quòd idola dij non ſint, Cypriani germanum eſſe. Ex eo enim petita ſunt quæ hic recitat Auguſt. Citat eundem lib. De vnico baptiſmo cap. 4.*

IN LIBRI SEPTIMI DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS CAPVT I.

Adiuuet itaque nos orationibus ſuis, in iſtius carnis mortalitate, tanquam in caliginoſa nube laborantes] *Locus obſeruandus, pro ſanctorum interceſſione, aduerſus huius temporis hæreticos.*

cuius ipſe egregium & clariſſimum membrum eſt] *pro* clariſſimum MS. *conſtanter legunt* chariſſimum; *ſed nos excuſorum lectionem prætulimus.* C

quos præciſos ab vnitate] *In excuſis erat* tanquam ab vnitate, *ſed redundat* tanquam, *nec legunt* MS.

in ſortem ſanctorum paſſionis claritate ſuſcepto] *pro* ſorte.

IN CAP. II.

Marcus à Mactari] MS. *legunt* Mattari.

propterea decernimus] MS. *legunt* decreuimus, *ſed ex Auguſt. antitheſi diſcimus alterum eſſe genuinum. Conſentit & Cyprianus.*

hæreticos baptizandos eſſe] *In excuſis deerat* eſſe: *legit tamen Auguſt. eodem hoc cap. ſententiam hanc repetens.*

quod tantùm iſti dilexerint vnitatem] *ſic* MS. *& Amorb. pro* dilexerunt.

videbatur eſſe dicturus] *illud* eſſe, *addunt* MS. *& legit Amorb.*

veritatis appellet præuaricatores] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, etiam reclamantibus* MS. *& Amorb. qui cum vulgatis habent* vnitatis; *reſpicit enim ſuperiora Marci verba.*

agenda ſit cauſa communis] MS. *Camb. vt & Amorb.* cõmunionis *legunt, ſed non rectè; nam & infrà habes eodem hoc cap.* Agatur ergo cauſa communis. *quanquam Frobeniana mendosè* communionis, *ibi legant.* D

Poſt paſſionem quippe eius, quadraginta & quod excurrit annis peractis, traditio codicũ facta eſt, vnde cœperint appellari traditores] *Paſſus eſt enim Cyprianus Valeriano & Gallieno imperatoribus, Memmio Tuſco, & Baſſo conſulibus, anno Domini 259. 18. Calẽdas Octob. Chriſtianorum verò perſecutionem & ſacrorum codicũ traditionem, de qua hic loquitur Auguſtinus, indixit Diocletianus Auguſtus imperij ſui anno 19. conſulatu ipſius 8. & Maximiani 7. qui fuit annus Domini plus minus trecẽteſimus. Cuius medium temporis ſpatium quadraginta continet annos, & eo amplius. Hoc enim ſignificat illud apud Auguſt.* & quod excurrit. *qua locutione vtitur et lib. poſt Collationem cap. 3. & lib. 15. De ciuit. Dei, cap. 20. Videtur autem eam ab Optato mutuatus, qui lib. primo ſic ait: Nam ferme ante annos ſexaginta, & quod excurrit, per totam Aphricam perſecutionis eſt deuagata tempeſtas. Et eodem lib. poſt quatuor paginas, ducentos & quod excurrit miniſtros, ſecum perituros, &c. ſic & lib. 2. Inter quadraginta & quod excurrit baſilicas, locum vbi colligerent non habebant. Eandem vſurpat Oroſius lib. 7. cap. 2. & Victor Vticenſis lib. 3. perſecut. Vandalica in edicto Hunnerici regis.* A

Non eſt enim quod dicatur, non eis communicaſſe iſtos] *ſic* MS. *& vetus Amorb. quin & Lutetiana, niſi quòd hæc pro* non eis, *legant* nos eis. *Quare demiror quis in Frobenian. veterem lectionem mutandam putarit, & legendum,* Non eſt enim quod dicant, non ſe eis communicaſſe.

quod ipſi maximè præferunt] MS. *legunt* proferunt, *ſed nos alteram lectionem retinuimus, quam habet etiam Amorb. Sic tractat. De vtilitate ieiunij tom. 9. Non præferant nobis quaſi concordiam ſuã, non ſibi tanquam de vnitate ſua placeant. Id eſt, non oſtentent, extollant, prædicent.*

Agatur ergo cauſa communis] *ſup. eodem hoc cap. admonuimus deprauatam eſſe hic in Frobenian. lectionem, quæ habet* cõmunionis.

& ibi agetur] *non rectè* agatur.

Quòd vtrique reſponderimus] *Nos videlicet & Donatiſtæ Iudæo vel Pagano, de quo ſuprà. ſic rectè Lutetiana.* MS. *legunt non rectè* vtriſque, *nec vulgata Amorb. ſecuta* vtrique.

IN CAP. III.

Sattius à Sicilibba] *Non rectè Pariſ.* Sicilippa, *cõtra* MS. *fidem.*

ſi hæreticis in baptiſmo ſuo peccata donantur] *Apud Cyprianum eſt* ſua. *ſed pro altera lectione faciunt non modò* MS. *noſtra, verùm etiam Auguſt. in ſubiecta refutatione.* B

Et hæc poterat etiam noſtra] *non eſt in* MS. *quod hic addunt excuſa* Reſpondetur, *& videtur redundare.*

& non factis renunciant] *pro* renunciarunt MS.

IN CAP. IIII.

& quia correcti] *ſic* MS. *pro* ſed quia.

ſi non baptizantur] MS. *conſentit & Amorb. prius erat* ſic vt non baptizentur.

IN CAP. VI.

velut paleis exterioribus] *Non rectè legebatur* vel paleis exterioribus. *vt nec paulò pòſt* vel paleis interioribus, *pro* velut.

IN CAP. VIII.

Aut Deus, Deus eſt] *Apud Cyprianum legitur,* Aut enim Dominus tuus, Deus eſt. *ſeptuaginta hodie legunt, Si eſt Dominus Deus, ſequimini illum; ſi autem Baalal. ſed Auguſt. prius illud legiſſe videtur.*

Aut paradiſus, paradiſus eſt] *ex* MS. *addidimus voculã* eſt, *opponitur enim hoc ei quod præceſſit,* Aut Deus, Deus eſt.

Aut petra eccleſia eſt] *& hic deſiderabatur verbum* eſt.

IN CAP. X.

An & iniuſti nec ipſo baptiſmo mutati] *pro* nec, *legebatur* in. C

IN CAP. XI.

Paulus à Bobba] *pro quo erat* Paulus ab Obba.

Quæ autem compoſitio templo Dei cum idolis?] MS. *legunt* communicatio. *ſed non vno modo citatur hic locus ab Auguſt. nam lib. 2. cont. epiſt. Parmeniani legit nobiſcum,* cõſenſus. *Quare reliquimus quod legebant excuſa.*

cum magna tolerantiæ mercede] MS. *legunt* magnæ tolerantiæ mercede.

IN CAP. XII.

Pomponius à Dionyſiana] *Mendoſe Lutetiana,* Pomponius à Ioſiniana.

& ſi cui tenueritis] *in excuſis deerat* ſi.

IN CAP. XIII.

Venantius à Thimiſa] *Ita corrigit Pamelius, quod erat* à Tiniſa.

& corruptoribus prodimus] *loco* prodemus: *præcedit enim* cuſtodimus.

IN CAP. XIIII.

Aymnius ab Auſuaga] *ſic Pamelius pro* Auſuagiga. D

Nos vnum baptiſma accepimus] *ſic* MS. *& Amorb.*

IN CAP. XV.

ſed peccatori inquit Deus] *redundat in excuſis* dicit, *quod hic addebatur.*

ſi videbas furem, concurrebas ei] *In vulgatis erat,* cõcurrebas cum eo, *quomodo paulò poſt,* qui non cum furibus concurrebant. *ſed alteram lectionem habent conſtanter* MS. *& eodem hoc capite legis,* ſed non eis concurrebat Cyprianus. *De cuius loci lectione aliquid ſuprà dictum eſt à nobis ad lib. 2. contra Parmen. cap. 8.*

dum contra quod præcipit, viuunt] *Chriſtus videlicet; ita enim antichriſti ſunt, non contra ſua præcepta viuentes.* MS. *conſentiunt & Amorb. & Lutetiana, niſi quòd legant* præcepit.

IN CAP. XVI.

& quidam non erubeſcunt Marcionis baptiſma probare] *Loquitur de Stephano pontifice, cuius de ea re verba referũtur apud Cyprianum epiſ[illegible] Pompeium. Nam Stephani epiſt. non extat.*

Nimirum

A Nimirum cùm talia dicuntur, exceditur modus] *ſic tuetur Stephanum aduerſus epiſt. Cypriani ad Pompeium ſuprà lib. 5. cap. 25. Quòd autem in excuſis addebatur,* Reſpondetur, *non erat in* MS. *& alioqui redundat, vt & infrà frequenter.*

aliquem ſi diuerſum ſenſerit] *Ita ſe habent Cypriani verba, ad quæ hic alluditur; non* ſentiebat. *Conſentiunt &* MS.

id in quoque corrigendum eſſe quod prauum eſt] *Ablatiuus eſt* quoque *à quiſque, non coniunctio; quod quidam parum aduertentes corruperant ſententiam, legentes* id in ſe quoque.

° ſi quid inueniret peruerſum] *mendoſe legebatur* perſuaſum. *cùm tamen non modò* MS. *ſed Amorb. quoque, ſinceram haberet lectionẽ.*

IN CAP. XVIII.

Hirenæus ab Vſulis] *Pro* ab Vlulis. *Nam Theodori Vſulenſis meminit Auguſt. lib. 3. contra Creſcon. cap. 19.*

non habentes vnam ſpem, poſſunt tamen habere vnum baptiſma] *ſic* MS. *pro quo prius erat,* qui nõ habent vnam ſpem, poſſunt habere.

IN CAP. XXIII.

Geminius à Furnis] *Pro* Geminus à Fornis. *nam ad Furnenſem plebem ſcribit & Cyprianus epiſt. 9. lib. 1.*

B & ideò quod ſemel decreuimus] *ſic rectè* MS. *pro* & ideò quod decernimus ſemel. *ſic & Cyprian.*

Sed huic reſpondetur] *In excuſis deerat* Sed.

& ſicut cognoſcitur] *ſic* MS. *pro* ſed ſicut.

IN CAP. XXV.

& tamen ab eis non maculabatur; aut ſi maculabatur] *ſingulari, non plurali numero. Refertur enim ad Cyprianum. Cum* MS. *conſentit & Amorbachius.*

non ergo pertinent ad poſteriores facinora priorum] *non* piorum. *Rectam lectionem habet præter* MS. *etiam Amorb. Cæterùm pro* poſteriores, MS. *legunt* poſteros, *ſicui fortè id magis arridet.*

IN CAP. XXVI.

Lucius à Membreſa] *Simplici, non gemino ſ. Nam Saluij Membreſitani meminit non ſemel Auguſt. vt lib. 3. contra Parmen. cap. vltimo, lib. 4. contra Creſcon. cap. 48. Et Membreſitanorum, cap. 49.*

IN CAP. XXVII.

Felix à Buſlacenis] *ſic &* MS. *pro* ab Vſlacenis.

credimus iam eſſe manifeſtatam] *pro* manifeſtam. *ſic manuſcr. & ſuprà non ſemel.*

IN CAP. XXVIII.

C Saturninus ab Abitinis] *pro* ab Itinis. *Nam Abitinenſium mentionem facit Auguſt. lib. 4. contra Creſcon. cap. 49. & lib. 3. contra Parmenian. cap. vltimo.*

IN CAP. XXIX.

Quintus ab Aggya] *pro* Aggiua, *legit Pamelius.*

IN CAP. XXX.

Iulianus à Marcelliana] *ſic* MS. *& Pamelius, pro* Marcellina.

ſobrio & ebrioſo, pio & homicidæ] *Ita rectius* MS. *quàm* & ſobrio & ebrioſo, & pio & homicidæ.

quibus quidem non ſeruit] *ſic* MS. *pro* quibus, *perperam legebatur,* baptiſmus.

IN CAP. XXXI.

Tenax ab Horreis Cæliæ] *ſic manuſcr. & Pamel. pro ab* Horreiſceliæ.

IN CAP. XXXII.

& vna eccleſia] *ſic* MS. *& Cyprian. pro* eſt vna eccleſia.

IN CAP. XXXIII.

D Nihil quidem foris conſecuti ſunt] *ex* MS. *adiecimus* foris.

IN CAP. XXXV.

Nouitas Epiſcopatus effecit fratres, vt ſuſtinerem] *ſic* MS. *pro* efficit. *Conſentit Cyprian.*

ſi qui ex eis venerint] *Ita* MS. *& Cyprian. numero plurali.*

IN CAP. XXXVI.

Petrus ab Hippone Diarrhyto] *Sic rectè Pamelius legendum docet, pro eo quod erat* Hippone Zarito. *Duæ ſunt autem huius nominis in Numidia ciuitates, altera Vticæ vicina, Hippo regius appellata, D. Auguſtini epiſcopatu nobilitata; qui eam Hipponam Regienſem aliquando nominat. Altera remotior ab hiſce, Diarrhytos dicta, quòd paluſtri et vliginoſo loco ſita ſit. Plinius lib. 6. cap. 4. Hipponem diluuium vocat. Author eſt Solinus, oppida hæc à Græcis equitibus condita fuiſſe, indeque nomen traxiſſe.*

IN CAP. XXXVII.

Secundum motum animi mei & Spiritus ſancti] *ſupereſt autem, quod hic addebatur in excuſis. Nec legunt* MS. *nec Cyprianus.*

vnum debet eſſe & baptiſma] *ita commodius cum* MS. *quàm* & eſſe baptiſma.

IN CAP. XLI.

foris nihil acceperunt] *ſic* MS. *pro* acceperint.

IN CAP. XLII.

Victor ab Octauo] MS. Octauiano. *ſed illud propius conuenit cum Optato, qui libro tertio loci Octauenſis meminit, non Octauianẽſis.*

IN CAP. XLIIII.

Secundianus à Thambeis] *Ita Pamelius pro* Secundinus.

IN CAP. XLV.

Aurelius à Chullabi] *ſic Pamelius, pro quo excuſa* à Gillaulı *quomodo &* MS. *Amandi, Camb. verò legit* Ciitani.

IN CAP. XLVI.

Litteus à Gemellis] *ſic Pamelius.*

IN CAP. XLVII.

Natalis ab Oëa] *pro* à Boëa. *Tripolis enim prouinciæ tres ſunt ciuitates Oëa, Sabrata, & Leptis magna, quarum & hic mentio fit.*

corpore quidem abſentes, ſpiritu autem præſentes] *ex* MS. *adiecimus* autem.

B ſed vtique ſuam retinet ſanctitatem] MS. ſanitatem *legunt, ſed prætulimus quod habent excuſa, tametſi* ſacramenti ſanitatem *legis & ſuprà lib. 1. cap. 8.*

IN CAP. XLVIII.

diu nos tenere non licet] *Mendoſe,* diuinos tenere.

IN CAP. XLIX.

cuius mentionem facit] *ſic* MS. *pro* fecit.

Et quòd hic dixit] *perperam* dixi.

in quali ſocietate] *pro* in qualibet, MS.

IN CAP. L.

indicant eum intellexiſſe, & dilexiſſe decorem] *Ex* MS. *adiecimus* & dilexiſſe.

IN CAP. LI.

in eadem communione ſacramentorum] *In excuſis deerat* in *præpoſitio.*

ſiue ſe facie nouerint, ſiue non nouerint] *Indocta & hæretica eſt in editione Pariſ. marginalis annotatio,* Eccleſia occulta. *cuiuſmodi & ſup. delendam diximus lib. 6. cap. 4.*

C ·Alios autem ita dici eſſe in domo] *ſupereſt verbum* conſtat, *quod hic in excuſis addebatur, nec eſt in* MS. *Eſt enim alterum diuiſionis membrum, cuius prior pars, capitis huius initio proponitur. nam gaudere ſolet Auguſt. longis periodis.*

quàm illi qui interius carnaliter] *ſic rectè manuſcr. pro* qui in terris.

IN CAP. LII.

& illi domui cohærendum] *pro* domi.

ſic enim & ipſis] *copulam ex* MS. *adiecimus.*

IN CAP. LIII.

. ſi fortè curioſitate aliqua] *in excuſis addebatur* hoc, *ſed non legunt* MS.

ſi quis exiſtat, qui fideliter ſubito commotus accipiat] *ſic* MS. *pro eo quod erat,* ſi quis exiſtat, fideliter ſubito accipiẽs cõmotus.

plurimum diſtet inter credentem] *pro* diſtat.

id autem fiducia ſecuræ vocis aſſereret] *Mendoſè in excuſis loco* fiducia. *legebatur* ſit cura.

vniuerſalis eccleſiæ conſenſione roboratum] *ſic rectè Amorb. pro eo quod erat* confeſſione: *quemodo ſuprà lib. 2. cap. 18.* totius eccleſiæ conſenſio firmaſſet.

D nequaquam dubitarem eos habere baptiſmum] *Id in Eccleſia Christi ſatis clarè pòſt definitum ac deciſum eſt. diximus nonnihil ea de re ſuprà ad cap. 13. lib. 2. contra Parmenian.*

ſine ſua ſimulatione] *mendoſè* ſiue.

diuinum iudicium per alicuius reuelationis oraculum] *Eſt & iſtud hodie in eccleſiæ doctrina ſatis euidens ac manifeſtum, non eſſe videlicet verum baptiſma; quia deſit eius vel conferendi vel ſuſcipiendi intentio, aut eius faciendi quod eccleſia facit. Nam quod ſimulatè, ſeculariter ac mimicè tantum agitur, non agitur; nec fit, ſed fingitur.*

IN CAP. LIIII.

& illi cæteri pares eorum] *manuſcr. legunt* patres, *ſed non rectè.*

Finis annotationum in ſeptem libros De baptiſmo contra Donatiſtas.

ANNOTATIONES IN LIBRVM DE VNICO BAPTISMO CONTRA PETILIANVM.

Ex collatione ad MS. *B. Amandi, Cambronenſe, Parcenſe, & Carthuſienſe, necnon veterem Amorbachianam editionem.*

In lib. 2. Retractat. cap. 34.

PETILIANVS epiſcopus eorum Conſtantinienſis] *Donatiſticæ ſectæ defenſor & aſſertor hic fuit acerrimus, vnus de ſeptem delectu, qui in Collatione Carthaginienſi contra totidem catholicos epiſcopos communi nomine diſputarunt, haud ſanè poſtremus. E cauſidico factus Conſtantinæ, Numidiæ ciuitatis, epiſcopus, vt ait Auguſtinus lib. 3. contra eundem Petil. cap. 16. pro eius gentis ac regionis more ſatis facundus ac diſertus, ſed ſcripturarum non ſimiliter peritus. Vnde reprehēdit eum aliquando Auguſtinus tanquam perperam & indoctè iiſdem vtentem: vt lib. 1. contra Petilian. cap. 16. & lib. 2. cap. 18. 61. 62. lib. 3. cap. 33. Eſaiam pro Hieremia citantem coarguit. Scripſit pro ſchiſmatis ſui cauſa inter cætera, librum ſeu epiſtolam ad ſuæ diœceſis preſbyteros, diaconos, cæteroſq́; fratres, quam duobus infrà libris Auguſtinus refellit, & altero cui titulus, De vnitate Eccleſiæ. Apologiam præterea aduerſus Auguſtini refutationem, cui opponitur Liber tertius contra literas Petiliani. Ad hæc librum De vnico baptiſmo, cui hoc libro reſpōdetur.*

Cæterùm qui fiat vt cùm paſſim Conſtātinienſis dicatur epiſcopus, vt præter hunc locum lib. 2. Retract. De vnitate eccleſiæ cap. 1. lib. 2. contra Petilian. cap. 99. & aliàs frequenter, tamē lib. 1. contra Creſcon. cap. 1. & lib. 3. contra Petilian. cap. 57. Cirtenſis ciuitatis epiſcopus appellatur, dicturi ſumus circa præfat. lib. 1. contra Creſcon. cap. 1.

De vnico baptiſmo] *Vnici & ſingularis baptiſmi doctrina, certiſsima ſemper in eccleſia eſt habita. ſolus fuit Montanus hæreticus qui terna baptiſmata commentus eſt. Quare cùm Donatiſtæ ob anabaptiſmum infames eſſent, eam veluti calumniam ſtudioſe conati ſunt abs ſe amouere. Vnde Parmenianus lib. 1. apud Optatum, vnicum & ſingulare baptiſma diligenter meuleat, & comprobat. Quem ſecutus Petilianus principio ſtatim epiſtolæ, quam infrà libris duobus Auguſtinus refutat,* Bis baptiſma, *inquit,* nobis obiiciūt ij qui ſub nomine baptiſmi animas ſuas reo lauacro polluerunt. *Quam eiuſdem facti inuidiam ante eos conatus erat & Cyprianus declinare epiſt. ad Quintum, & ad Iubaianum, & in Carthaginienſi concilio Adelphius quidam à Thaſbalte, apud Auguſt. lib. 6. De baptiſmo contrà Donatiſt. cap. 42. Vt ergo Cyprianus & eius collegæ, ſic & Donatiſtæ negabant ſe quenquam rebaptizare, ſed baptizare tantùm. Nam quemadmodum illi baptiſmum ab hæreticis & ſchiſmaticis collatum, nolebant eſſe verum Chriſti baptiſma, ita nec iſti per Catholicos adminiſtratum; neque enim niſi per bonos & ſanctos donatum eo nomine cenſeri. Catholicos autem omnes pro traditoribus, ſacrilegis, & ſanguinariis habebant. Hoc argumentum cùm Petilianus tractandum ſuſcepiſſet, libri ſui titulum fecit* de vnico baptiſmo, *quem ſecutus Auguſt. eandem & ſui quo illius reſpondet, inſcriptionem eſſe voluit.* *Vt autem hunc librum ſuperioribus proximè ſubiicerem, fecit argumenti ſimilitudo; nam alioqui, vt ex libri 2. Retract. cap. 34. quod hic argumenti vice præfigimus, patet, multò poſt eos qui contra alium eiuſdem librum ſeu epiſtolam ſequuntur, conſcripti ſunt. Et cap. 1. lib. 1. contra epiſt. Petilian. ignotum ſibi fuiſſe ſtylum ſermonemq́; ipſius, haud obſcurè indicat, quem certè agnouiſſet, ſi librum illum alterum prius legiſſet. Miror tamen Auguſtinum toto hoc opere, nuſquam Maximianiſtarum, quos aliàs ſemper obiicere Donatiſtis ſolet, facere mentionem.*

IN CAP. I.

cùm aliquid legunt aliter dici] *Ita reſtituimus ex* MS. *excuſa habebant,* cùm aliquid legitur, *nec quicquam præterea.*

ſed quodlibet modò ex multis] *ſic Parcenſe exemplar; quod magis placet, quàm quod in cæteris eſt,* quolibet. *Suprà enim admonuimus familiare eſſe Auguſt.* quodlibet *ponere pro, vel vnum aliquod ex multis.*

manus etiam negligentioris] *ita* MS. *omnia, pro* negligētiores.

contrà facientibus] *ita rectius cum* MS. *Camb. & Parcenſ. quàm* contraria, *quod cætera habent, etiam excuſa.*

percipiat in ſecreto] *pro* percipit.

IN CAP. III.

prophetæ prædixerunt] *ſic* MS. *omnia.*

quod vulneratum eſt] *Ita* MS. *omnia excepto Parcenſ. cū excuſis addunt hic negationem, ſed ſenſus reſpuit.*

A

IN CAP. IIII.

ſimulacra Ægyptiorum] *de multiplici ſuperſtitione & idololatria Aegyptiorum videre licet inter profanos ſcriptores Herodotum libro 2. Plinium lib. 8. hiſt. cap. 26. & lib. 19. cap. 6. Iuuenalem ſatyra 15. Inter eccleſiaſticos Clementem Romanum lib. 5. Recognitionum: Athenagoram oratione pro Chriſtianis: Minutij Felicis Octauium, Prudentium in Romano.*

Nam & hoc dixit] *Parcenſ. pro* hoc, *legit* hic.

Epiſcopus Cyprianus] *lib. videlicet De vanitate idolorum. Ergo & Auguſtini temporibus liber hic Cypriani eſt habitus.*

ex illa veritate] *In excuſis deſiderabatur* ex, *quod addebant* MS. *quo modo legis & paulo ſuprà,* ex illa veritate eſt.

hinc etiam reperirent] *ſic* MS. *omnia, pro* reperit.

IN CAP. V.

hoc ipſorum erat proprium deteſtabile vitium] *illud* propriū, *adiecimus ex Amādi & Parcenſ.* MS. *Cæterùm pro* deteſtabile, *Cambron. habebat,* de inſtabilitate, *ex quo Carthuſ. fecerat* de ſtabilitate: *ſed retinuimus quod erat in excuſis.*

hanc apprehendens] *Parcenſ. exemplar legit* approbans: *ſed prior lectio viſa eſt opportunior: ſignificat enim Auguſtinus, Apoſtolum, veritatem quam agnoſcebant & confitebantur Corinthij, ad correctio-*

B *nem ſchiſmatis eorum velut argumentum arripuiſſe.*

IN CAP. VII.

cùm veniſſet Epheſum] *ſic* MS. *omnia. prius erat minus commodè* cùm inueniſſet in Epheſo.

Si poſt Ioannem amicum ſponſi baptizatum eſt, inquiunt, quanto magis poſt hæreticum baptizandum eſt.] *Idem argumētum tractatur & refellitur lib. 5. contra Donatiſt. cap. 11. ac ſequentibus, nec non tract. 5. in Ioannem.*

quid hinc reſpondeant] *Parcenſ. exemplar legebat* quid hîc reſpondeant, *ſed alterum eſt Auguſt. frequentiſſimum, vt infrà cap. 14.* Quid hinc dicturi ſunt. *lib. 2. contra Petilian. cap. 105.* Sed hinc iā multa diximus. *lib. 3. cap. 53.* Sed quid hinc diutius differamus. *Et lib. De vnitate Eccleſiæ cap. 9.* Audiamus hinc & ipſius verbi vocem. *lib. De gratia Chriſti cont. Pelagium, cap. 30.* Vnde ad id quod propoſuit, quid etiam hinc reſpondeat videamus. *Cæterùm loco* reſpondeant, *legebatur non rectè* reſpondent.

ſacrilegi tamen] *Camb. & Carth. legunt* ſacrilega: *ſed priorem retinendam eſſe lectionem clarum eſt ex ſequentibus, vbi repetitis iiſdem verbis ſubiicit Auguſtinus,* qui ſacrilegi in nomine Ieſu Chriſti auſi

C ſunt operari, falſum opus proprium perdiderunt.

nec ſolùm hoc] *illud* hoc, *ex* MS. adiecimus.

contra quem diſſerimus] *pro* diſſeruimus.

velut ex aduerſarij partibus] *ſic Parcenſ. quod malim quàm* aduerſariis, *quod in reliquis erat* MS. *& excuſis.*

nec iterari oportet] *non* iterare.

quod verum eſt & meum] *ſic Parcenſ.*

in ſua iniquitate detinuerit] *ſic Amandi, & Carthuſ. Atque ita paſſim hos & ſuperiori capite, non* tenuerit.

Dæmonia eiiceret] *ſic* MS. *pro* eieciſſet.

In hoc vtique] *id viſum rectius iuxta* MS. *quàm* itaque, *quod habebat tamen Carthuſ.*

IN CAP. VIII.

cùm ſacrilegorum eiſdem donis malè vtentium corrigitur vita] *in excuſis eſt* corrigatur. *ſed rectior eſt* MS. *lectio: ſenſus eſt enim: quando ſacramentis male vtentium vita corrigitur, non eſſe ea repetenda, grauem alioqui eis iniuriam fieri.*

quid contra eos] *Parcenſ. legit* contra eum, *vt ad Petilianum*

D *referatur; ſed alterum legebatur & ſuprà cap. 7. proximè poſt Petiliani verba.*

IN CAP. IX.

in nomine tuo iſta fecimus] *pro* ita fecimus.

IN CAP. X.

in vtriſque tamen agnoſcendo approbanda] MS. *omnia præter Parcenſ. legunt* agnoſcenda, *quomodo paulò antè legitur* non neganda, ſed agnoſcenda. *Quod ſequitur,* in neutris negando violanda, *Cambr. ſic legit,* in vtriſque non neganda, non violāda. *Parcenſ. exemplar cum impreſſis legit: quibus ſatis accedunt Amandi, & Carthuſ. quæ habent* in neutris neganda violanda.

comparatione conuincit] *ita commodius* MS. *quàm* conuicit.

Tu credis] *ita manuſcr. omnes, & ipſe textus Apoſtoli, pro quo prius erat* dicis.

contra quem diſputamus] *non rectè* diſputauimus.

IN CAP. XI.

Verum tamen baptiſmum] *tres ſunt, non duæ tantùm dictiones.*

fuiſſe ſuſceptos] *illud* fuiſſe, *adiecimus ex conſenſu* MS.

quo baptiſmum Chriſti] MS. *conſtanter legunt* quod, *ſed alterum magis*

rum magis conuenit cum eo, quod præceſſit, qua orbem Chriſtianum.

quin etiam ſi quos] redundat quod in excuſis addebatur inuenerint, & mox etſi, non & ii. Ac uerum ſi aliquo modo, non quos aliquo modo.

IN CAP. XII.

Nec ad clericatum admittuntur] De hoc argumento ſuprà lib. 2. contra Parmen. cap. 13.

IN CAP. XIII.

de ſeptuaginta prœceſſoribus Cypriani] Loquitur de concilio epiſc. Aphricæ & Numidiæ ſub Agrippino, cuius meminit & Cyprianus epiſt. ad Quintum, Iubaianum, & Ianuarium. Ad quod argumentum reſpondet Auguſt. & ſup. lib. 3. contra Donatiſtas cap. 12.

Si verò etiam gentes Iudaizare coëgerint, vocitari germani eius affectant, Apoſtolica gratia vt continuo declarentur] locus corruptus. Pariſienſes illud Apoſtolica gratia, nectunt cum ſuperioribus. Alij quidem hunc locum citantes, ſic legunt, vocitari germani eius affectant Apoſtoli: ſed iam ſequentia non hærent. Porrò pro declarentur MS. excepto Parcenſ. legunt delerentur, ſed nihil nos adiuuat: fortè legendum decorentur.

aut de proximo comparari] figuratus ſermo, à loco ac tempore tranſlatus: nam quæ vicina ſunt, ea promptiora, expeditiora, magisq; ſunt obuia. ſine tropo extulit lib. 3. contra Petilian. cap. 38. Mileuitanum Honorium de proximo potuit intueri. Et lib. poſt Collat. cap. 19. Et catenam ſuam tam in proximo non attendunt. Item Collat. 3. diei, cap. 16. De proximo Oſtienſis epiſcopus.

quiſquis noſtrorum temporum Chriſtianus aut etiam epiſcopus, nec Chriſtum negauerit] ſic conſtanter MS. conſentiente Amorbachio, excepto quòd vnà cum Pariſienſi addunt qui cum Frobenianis; quorum hæc erat lectio, quiuis noſtrorum temporum Chriſtianus, etiam epiſcopus qui nec Chriſtum.

Sic etiam in martyre glorioſiſſimo Cypriano] neſcio an locus iſte ſatis ſincerus & integer ſit. MS. quatuor legũt ſine præpoſitura. Parcenſe per accuſatiuum effert, in martyrem glorioſiſſimum Cyprianum.

conſecuta ſunt] Parcenſ. legit conſeruata ſunt.

ſi quid habebat purgandum] MS. conſtanter legunt, habebatur.

Nec nos quia] ſic MS. omnia, pro qui.

in eccleſiæ vnitate] MS. magno conſenſu legunt veritate, etiam Amorb. niſi quòd alteram lectionem, quæ in excuſis, ad latus reiectam habet, ſed quam nos præferendam putamus; vnitas enim eccleſiaſtica & mutua charitas hæc erat, in quam eos vult perueniſſe, de alio verò eccleſiæ dogmate in quo conſentientes eſſent, nihil hic agitur.

rebaptizare autem catholicos] perperam rebaptizari.

IN CAP. XIIII.

quandoquidem cum Romanæ Eccleſiæ per ordinem commemoraret epiſcopos] Sic MS. omnia: quanquam nec excuſorum reijcimus lectionem, quæ non addunt voculam cùm, & pro commemoraret, habent commemorans.

excommunicandos eſſe cenſeret] Plura diximus hac de re ſuprà ad lib. 5. contra Donatiſtas caput vigeſimum quintum.

ſicut aliorum epiſcoporum & ipſius Cypriani literæ oſtendunt] loquitur de Cypriani ad Pompeium epiſtola, & Firmiliani Cæſareæ Cappadocum epiſcopi ad ipſum Cyprianum, quæ extat apud Pamelium numero ſeptuageſimaquinta.

quid hic dicturi ſunt] ſic Parcenſe, pro hinc.

in vna communione] in excuſis addebatur quod, ſed contra fidem MS.

quod iſti velut] ſic MS. In excuſis minus commodè legebatur, quo iſti.

alia crimina] MS. etiam conſentit Amorb. prius erat aliqua.

In catholicæ vnitatis communione] Parcenſ. exemplar legit cõmunionis vnitate: quod locutionis genus extat & infrà in excuſis lib. 3. contra Petil. cap. 25. Nihil tamen mutauimus, nam nec alterum illud alienum eſt ab Auguſtino, vt ſuprà capitis huius initio, tamen cum eo Cyprianus in vnitatis pace permanſit. Quò etiam facit quod habet paulò infrà, debuit ergo Cyprianus ab huiuſmodi communione diſcedere.

baptiſmum Chriſti] illud Chriſti non eſt in MS.

ab huiuſmodi communione diſcedere] MS. quædam legunt ab huius, videlicet Stephani. Cum excuſis facit Parcenſ. & Amorb. Cui lectioni fauet quod ſequitur, Hoc ergo quoniam non fecit, ſed cum eis in vnitate permanſit.

IN CAP. XV.

implerique iam cernitur] ita commodius MS. & Amorb. quàm impleri quoque iam cernitur. nam illud quod ſequitur, toto orbe terrarum, non cum præcedentibus, ſed cum ſequentibus hæret.

filius malus ipſe ſe iuſtum dicit, exitum autem ſuum nõ ab-

A luit] Locus eſt Prouerb. 30. ſecundum 70. quem & aliàs frequenter citat Auguſtinus: pro quo nos legimus, Generatio quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. Complutenſia Biblia ſic legunt, filius malus iuſtum ſe iudicat, at exitum eius non lauit. Auguſtini verſione vtitur & Hieronymus in fine libri primi cõtra Pelag.

de domo Dei exire properauit] MS. noſtra omnia excepto Parc. legunt non timuit: ſed in fine quoque capitis habes, à familia patris exire properauit.

etiam ante ventilationem] ex MS. adiecimus etiam.

per feminam ſerpens hominem primum etiam in paradiſi felicitate decepit] Hominem pro viro ponit.

quia ſi baptiſmum] ſic MS. pro qui ſi.

quos Stephanus admittebat] MS. Amand. & Carthuſ. legunt ſuſcipiebat. Sed habes ſuprà hoc eodem capite, admitti ad eccleſiam ab Stephano ſciebat.

IN CAP. XVI.

incredibilibus calumniis inſectatus eſt] Familiare eſt hæreticis omnibus mox vbi ab eccleſia receſſerunt, gubernatorem eius ac magiſtrum impetere. Idem ergo factitarunt & Donatiſtæ, qui nimirum coram Melchiade iudice cauſam Romæ dicentes, damnati fuère. Vide & lib. 2. contra Petilian. cap. 51.

B Ipſe ſceleratos & ſacrilegos fuiſſe dicit, ego innocentes fuiſſe reſpondeo] fallitur Auguſtinus in perſona Marcellini: nam hic mortis metu thuriſicauit idolis, ſed poſt reſurgens martyrio conſummatus eſt.

quàm veridicus accuſator extiterit] ſic MS. omnia & Amorb. pro exiſtit.

Iudicis decoloratione fuſcetur] ſic MS. ex quo fecit quiſpiam ſuffucetur.

& ipſa Romana eccleſia] locus mutilus eſt, nec quicquam adiuuant manuſcr.

contra quam pauciſſimis Aphris partis ſuæ] Donatiſtæ Romanæ ſedis æmulum epiſcopum habuerunt, qui extra vrbem in vicini campi ſpelunca conuentus ſuos habebat, vnde Campenſes, Montenſes, & Rupitani ſunt illic initio appellati. Qua de re Optatus lib. 2. & nos in Commentario noſtro plura dicturi ſumus.

Interuentores aduenticios furtim longeque mittebant] Interuentores eo ſeculo dicebantur, qui ſede vacante epiſcopatum admini-

C ſtrabant, donec proprius aliquis electus eſſet. Meminit eorundem Auguſtinus epiſt. 163. In Conciliis Carthaginienſibus etiam interceſſores dicuntur, de quibus Concilium quintum can. 8. ſic ſtatuit: De interceſſoribus, inquit, ne cathedram morientis epiſcopi diu retineant, ſed intra annum ſacerdotem prouideant. Quod repetitur & Concilio ſeptimo can. 41. Conſtitutum eſt, inquit, vt nulli interceſſori ſit licitum cathedram cui interceſſor datus eſt, quibuſlibet populorum ſtudiis & ſeditionibus retinere, ſed dare operam vt intra annum eiſdem epiſcopum prouideat: quod ſi neglexerit, anno expleto, interuẽtor alius tribuatur. Adminiſtratorem hodie appellari arbitror.

Tunc Conſtantinus nec huic eorum accuſationi] Auguſtinus lib. 2. Retract. cap. 34. agnoſcit ſe hic ordinem temporum parum rite obſeruaſſe. Eam in Commentario noſtro fuſe copioſeq; proſequemur.

cùm ab eius tempore vſque ad obitum, plebs vnitatis nulla conſciſſa eſt] Clarius eſt quod ait lib. 3. contra Petilian. cap. 25. cùm, ſicut audio, Menſurius in communionis vnitate defunctus ſit, antequam ſe ſcinderet pars Donati. id quod haud dubiè clarum eſt ex Optati lib. 1.

ipſæque literæ Secundi Tigiſitani] De his literis vide infrà Collationem tertia diei cap. 23.

Iam verò quod etiam de Cirtenſi eccleſia] illud etiam, addunt manuſcr.

D epiſcopos ibi catholicos] In ſingulis penè ciuitatibus Aphricæ duo erant epiſcopi, alter catholicorum, alter Donatiſtarum; horum autem cùm Cirtæ Petilianus epiſcopus eſſet, nihil mirum ſi peculiariter inſectatus eſt catholicos eiuſdem ciuitatis epiſcopos.

maledictis inſectatus eſt quibus voluit] inter cætera de Manichæorum hæreſi eos accuſans.

etiam illorum nobis obſcura ab eorum opprobriis vita notiſſima eſt] ſic MS. quatuor: excuſa verò vnà cum Amorbachio vocem obſcura, deprauarant in cura. pro his Parcenſis codex legit pura. quæ lectio quamuis ſenſum aliquem habere videatur, ſuſpecta eſt tamẽ mihi, & Ariſtarchum redolet. Si diuinare liceat, putarim ita legi poſſe, etiam illorum nobis obſcura, ab iſtorum opprobriis vita notiſſima eſt. quod ego germanum eſſe arbitror. certè hunc ſenſum planè videntur poſtulare verba paulò ſuperiora, quæ ſic habent: Quid aliud egit, niſi vt vituperando ſanctos, etiã noſtrorum temporum viros, nobiſque optimè cognitos, ſatis oſtenderet quid etiam de ignotis, quibus ſimiliter maledicit, ſentire debeamus?

Marcellinus, Marcellus, Syluester, Melchiades] inuertit ordinem; nam ante Syluestrum præfuit Melchiades.

nullo modo eorum innocentia] *pro* earum ; *ad epiſcopos enim boc qui præceſſerunt, non ad eccleſias eſt referendum.* A

In cap. xvii.

Secundum Tigiſitanum] *hac de re Optatus lib. 1. & nos in collectaneis noſtris.*

Victorem Ruſiccadienſem] *perperam legebant excuſa* Ruſicarienſem.

Syluanum Cirtenſem] *non rectè* Corienſem.

à traditionis iniquitate] *Parcenſ. legit* crimine.

Anima quæ peccauerit, ipſa morietur] *ſic* MS. *quatuor pro* peccat. *conſentiunt & 70.*

In cap. xviii.

ſicut in ipſa vnitate] *pro* ſicut, *non rectè* ſic *legebatur.*

vt in vno homine] *in excuſis deerat* vno.

qua colebant ignotum Deum] *pro* qua, *legebatur* quia, *ſed illud cum ſequentibus melius quadrat, in quibus habes,* qua cõfeſſi ſunt Chriſtum: *& mox,* qua detinetur baptiſmi ſacramentum.

Finis annotationum in librum de vnico baptiſmo contra Petilianum.

B

ANNOTATIONES IN TRES LIBROS B. AVGVSTINI CONTRA LITERAS EIVSDEM PETILIANI.

Ex collatione ad MS. *Endouienſe ac Carthuſianum, nec non veterem Amorbachij editionem.*

DEPRAVATISSIMI *erant libri iſti, & ne nunc quidem caſtigatiſſimos dare potuimus. Nam excuſſis bibliothecis hic omnibus, nullum vetuſtius* MS. *inuenire potuimus, tametſi in earum catalogis & indicibus nuſquam non extarent eorum nomina: id Lauerniis quibuſdam debemus. Quibus autem vſi ſumus, & recentiſſima erant, vtpote non membranacea, ſed chartacea; & omnino corruptiſſima, multisq́; locis ad excuſorum parum bonam fidem caſtigata. Quanquam & ipſum Petiliani exemplar in quod Auguſtinus incidit, ſatis fuiſſe mendoſum nõ obſcurè ſignificat ipſemet lib. 3 contra Petilian. cap. 22. Quare ignoſcẽt nobis æqui Lectores, ſi diuinare alicubi coacti ſumus, & non paucis locis eorum deſiderio parum ſatisfeciſſe videbimur. Scripti ſunt autem ab Auguſtino libri iſti, præſertim ſecundus, tempore Anaſtaſij Romani pontificis, & Ioannis Hieroſolymitani epiſcopi, vt liquet infrà libro 2. cap. 52. Cæterùm ordinis rationem ad libri ſuperioris initium reddidimus.* C

IN LIB. I. CAP. I.

in eccleſia Conſtantinienſi] *Vt à Carthagine Carthaginienſis, ita à Conſtantina Conſtantinienſis per ſex, non per quinque ſyllabas, ſcribendum.*

Conſcientia namque dantis attenditur, quæ abluat accipientis] *pro* qui abluat, *vt ex innumeris infrà locis conſtare poteſt.*

In cap. ii.

& hoc ille qui eſt accepturus ignorat] *pro* ignoret. *ſic enim poſteà lib. 3. frequentiſſimè repetitur, cap. 14. 19. 22. 33. 44.*

In cap. iii.

etiam quem iuſtum & innocentem nouit] *ita vtrumque exemplar, pro* quæ iuſtum.

In cap. iiii.

Quapropter ſi errabant illi] *ita legendum eſſe, non* errant, *ſiquet ex libro 3. contra Creſconium cap. 11. & lib. 4. cap. 23. vbi hæc verba repetuntur.* D

Omnis enim res origine & radice conſiſtit, & ſi caput non habet aliquid, nihil eſt] *Hanc radicis & capitis metaphoram mutuarunt Donatiſtæ à Cypriano epiſtola ad Iubaianum.*

In cap. v.

in Chriſto radicem Chriſtianus infigat] *ita vtrunque exemplar; quomodo repetit Auguſtinus infrà lib. 3. cap. 42. & lib. 3. contra Creſconium cap. 7.*

ac non ille qui eis in credendo] *perperam* illi.

Aut verò apoſtolus Paulus] *nõ rectè Pariſ.* Ait verò Apoſtolus.

In cap. vi.

laborandum eſt omnibus] *infrà lib. 3. cap. 43. 45. & 46. vbi eadem hæc repetuntur, legitur* optandum eſt omnibus, *quod malim.*

Quamlibet enim bonos habuerint] *ita* MS. *& infrà Auguſtinus lib. 3. cap. 43. in cap. 7.*

A

In cap. vii.

Quòd ſi dementiſſimum] *hic caput ſeptimum eſt inchoandum: & quod ſequitur,* ſemper enim, *vſque* quid habent ponderis, *parentheſi eſt includendum.*

ſemper Chriſtus eſt origo regeneratorũ] *deerat vocula* Chriſtus, *quam habes additam infrà libro 3. cap. 43. & lib. 3. contra Creſconium cap. 7. & 8.*

quæ abluat accipientis] *perperam* qui.

Nec quicquam bene regenerat, niſi bono ſemine regeneretur] *Endouienſ. legit* generat, *ſed magis placet* regenerat; *ſic enim & infrà lib. 3. cap. 52. non ſemel repetitur. fauet quod præcedit,* ſemper Chriſtus eſt origo regeneratorum. *Et quod ſequitur,* Semen quo regeneror, verbum Dei eſt. *Cæterùm pro* regeneretur, *loco illo lib. 3. habet Endouienſ.* generetur.

vt deputetur mihi fides ad iuſtitiam] *ſic* MS. *pro quo erat,* vt detur mihi fides.

In cap. ix.

Qui quoniam homines fuerunt, & ita mortui ſunt] *ita hunc locum reſtituimus ex libri ſecundi contra Creſconium cap. 25. pro quo erat,* Qui quoniam homines fuerunt, ita modò ſunt.

B primò execrabili ſuperbia] *Endou. legit* ſcientia.

An ideò viuebat quòd fides illi comes erat] *locus obſcurus, &, vt videtur, corruptus. Legendum putarim,* An ideò viuebat quòd illi Deus Comes erat? *vt videlicet iuxta ſuperiorem diſtinctionem, ideò vixiſſe dicatur Optatus, quoniam Gildoni Comiti Aphricæ, quem Dei loco habuerit, familiaris & notus eſſet. Conferendus eſt locus iſte cum lib. 2. cap. 23. 33. 35. 103.*

à neſcio quo Primiano collega ſuo] MS. *Endouienſe cum Amorbachio legunt* primario, *quomodo & Pariſ. niſi quòd priorem lectionem ad marginem reijcit, ſed quam ego prætulerim.*

non intelligentes exitum Goliæ ſuperbiſſimi] *videtur hic locus non omnino carere menda. Cap. 11. legitur quoque* exitum, *ſed mendoſe pro* exitium : *verùm non videtur hic quadrare ea caſtigatio: malim* exitu, *vt ſenſus ſit, Optato mortis cauſam fuiſſe quòd de Gildonis ſatellitio & comitatu fuiſſet; quare non ideò vixiſſe dicendum, quòd ei notus eſſet, quandoquidem id mortis ei cauſam attulerit.*

In cap. x.

ore lætiſſimo acclamauerunt] *pro* ore latiſſimo, *vt liquet ex lib. 4. contra Creſcon. cap. 41.*

nunc autem ſi fortè eis à nobis recitata fuerit, obmuteſcant]

C *id magis placet quàm* obmuteſcunt. *quomodo & legitur libro 3. contra Creſconium cap. 25.*

cùm potius non eam deberent primò gaudere diſertam] *ita legendum diſcimus ex libri 3. contra Creſcon. cap. 20. quanquam nec illud* primò, *ibi habes: in excuſis erat,* cùm potius deberent primò gaudere.

Felicianum & Prætextatũ introrſus poſtea reſorberet] *Optatus enim multis eos perſecutionibus ac militari incurſione fatigatos, coëgit ad Primiani cæterorumq́; Donatiſtarum redire communionem. De quo plura in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum.*

In cap. xi.

tam certum exitium cogitarent] *ita potius legendum videtur, quàm* exitum.

baptiſmus execretur] *nouè vſurpat* execror *paſſiuè.*

In cap. xiii.

baptizatos nemo rebaptizat] *pro* baptizat.

cur ergo non pro iſta vnitate vera & plenaria, lex illius hæreditatis agnoſcitur] *ſic* MS. *Endou. pro quo erat* pax illius hæreditatis, *quomodo legebant etiam excuſa lib. 3. contra Creſcon. cap. 24. vbi eadem verba repetuntur. nobis altera lectio magis arriſit, quam ſe-*

D *quentia quoque verba poſtulare videntur,* quæ de communibus codicibus perſonat.

In cap. xvi.

qui vſurpato indoctè ac mendaciter teſtimonio] *perperam* inducto.

mortuus eſt ille ſimiliter qui iuſto baptiſmo genitus, mixtus eſt traditori] *ſic* MS. *pro* qui iuxta baptiſmum.

quòd Ægyptiorum admodum exemplo] *In excuſis deerat* admodum, *ſed addendum patet ex innumeris locis, quibus ſimiliter ea verba citantur.*

vnde venit baptiſma] *Endouienſ. cum Amorb. legunt* vnde viuit, *ſed non diſplicet prior lectio.*

quare poſt illum baptizatur] *ſic Endouienſ. vt ad Maximianum referatur: prius erat* poſt illud.

In cap. xviii.

ſis & tu ſeruator legis] *non dubitauimus ita hunc locum caſtigare, pro quo legebatur,* ſic & tu;

Quòd

Quòd ſi de perſecutionibus agis] *ita hunc locum emendaui ſecutus lectionem libri 3. contra Creſc. cap. 41. vbi hæc eadem repetuntur. Prius erat,* Quòd ſi de noſtris agis.

conſiderent aliquando quid digni ſint pati Chriſtianis poteſtatibus] *pro* quid *Pariſ. non rectè legunt* quia. *Cæterùm illud* pati, *neutrum exemplar noſtrum legit, ſed prorſus id ſenſus poſtulat, & addenda videtur præpoſitio* à: *niſi forte corruptus eſt locus.*

IN CAP. XIX.

viperei ſeminis noxios partus] *perperam* partis.

venenati vteri aluus] *ſuprà in cap. 3. lib. 2. contra Parmenianum admonuimus loco* aluus, *interdum* alueus *legi.*

tardo ſe calore vaporarunt] *non rectè* colore.

IN CAP. XX.

qui in vnitate toleranda] *ſic Endouienſe & Amorb. pro* vanitate.

IN CAP. XXI.

Ergo fructus conſideremus. Obiicitis traditionem. Hanc ipſam multo probabilius eis ipſis obiicimus] *ita legendum eſſe clarum eſt infrà ex libri 3. cap. 58. vbi hic locus ſimiliter legitur. Suffragatur quod aliquanto inferius cap. 23. ſequitur,* obiicitis perſecutionem: *& paulò pòſt,* obiicitis quòd baptiſmum non habeamus. *In excuſis prius erat,* ergo fructus conſideremus quos obiicis. B

Si & vos aduerſus maiores noſtros] *ſic Endouienſ. quomodo & infrà lib. 3. cap. 58. legunt* MS. *pro* Sed & vos.

qui crimina vos fugere] *pro* nos; *ſic enim & præfato cap. lib. 3. legitur.*

quæ in ipſa particula veſtræ conciſionis] *perperam* noſtræ.

Sin autem vtraque falſa ſunt] *ita rectius quàm* Si autem. *Conſentit & Auguſtini locus antedicto lib. 3. capite.*

non eſt diſcutiendum quin penitus veſtra ora claudantur] *Infrà lib. 3. cap. 58.* MS. *vt & hic legunt* quam penitùs, *vbi excuſa legebant* quoniam. *quæ vox compendiosè ſcripta ambigua eſt ad* quoniam, *& ad* quin. *vnde hanc germanam eſſe arbitror lectionem.*

IN CAP. XXII.

Quid ſi vos vera] *ſic legis & infrà ſæpè dicto capite libri 3. pro,* Quod ſi.

quæcumque modò proferretis] *perperam* proferetis.

vos ea probare debuiſſe] *ita eodem loco repetit Auguſtinus & lib. 4. contra Creſcon. cap. 58. In excuſis erat* vos ea firmare, *quod incommodius eſt propter eandem vocem paulò antè repetitam. Eodem argumento vſus eſt & ſupr. lib. 2. contra Donatiſtas cap. 6.*

à frumentis Chriſti] *ſic* MS. *& Amorb. pro* in frumentis.

IN CAP. XXIII.

Poſtremo teſtamentum à quibuſdam perſecutionis tempore flammis traditum perhibetur, nunc vndecunque prolatum recitetur.] *Ex teſtamento de teſtatoris voluntate iudicari ſolet, ergo ex tabulis ſacrarum literarum quibus voluntatem ſuam nobis Deus declarauit, litem, quam cum Donatiſtis habet eccleſia, dirimendam cenſet. Similis, imo expreſſior locus eſt in Pſal. 21. vbi compellãt Donatiſtas, Fratres ſumus, inquit, quare litigamus? Nõ inteſtatus mortuus eſt pater; fecit teſtamentum & ſic mortuus eſt. Tamdiu contenditur de hæreditate mortuorum, quamdiu teſtamentum proferatur in publicum; & cùm prolatum fuerit, tacent omnes vt tabulæ aperiantur & recitentur. Iudex intentus audit, aduocati ſilent, præcones ſilẽtium faciunt, vniuerſus populus ſuſpenſus eſt, vt legantur verba mortui: Ille ſine ſenſu iacet in monumento, & valent verba ipſius: ſedet Chriſtus in cælo, & contradicitur eius teſtamento, &c. Idem lib. De quinq; hæreſibus: Leges habent vt teſtatoris voluntati in omnibus pareatur; ſi quis contra teſtatoris voluntatem facere voluerit, careat hæreditate. Teſtamentum profero, verba teſtatoris recito. Vide & lib. 4. contra Creſcon. cap. 53. Vſus eſt eodem loco de teſtamenti teſtimonio etiam Optatus lib. 5. quem hic Auguſtinus, vt aliâs libenter, imitatus videtur.* D

teſtamento inſtiterit exurendo] *non* inſtiterat. MS. *conſentit Amorbach.*

aut palea noſtra fecit] *non dubitauimus ita legendum eſſe, pro* veſtra.

quòd redeuntibus non reſtituitur] *ſic rectè Endouienſ. pro eo quod erat* non reſiſtitur.

IN CAP. XXIIII.

in fundis alienis dominationes, omitto furorẽ Circumcellionum] *ſic* MS. *& Amorb. Auguſtinus quoque lib. 4. contra Creſcon. cap. 62. Perperam antè legebatur* in fundis alienis damnationes, mitto furorem.

cadauerum cultus ſacrilegos & profanos, bacchationes] *Non diſplicebat excuſorum lectio, quæ habebat* cadauerum cultus ſacrilegos, & profanas bacchationes. *Sed quoniam in priorem lectionem conſentit non ſolùm Endouienſ. & Amorb. verùm etiam Auguſtinus ipſe eadem hæc repetens eodem contrà loco, eam potius reponẽdam*

A *putauimus. Cæterùm quod ad rem attinet de qua hic agitur, Donatiſtæ præpoſtera martyrij cupiditate & ambitione inflammati interficiebant ſeipſos præcipitio, vndis, vel aquis. Eos reliqui pro martyribus colebant, & dies feſtos in eorum honorem inſtituebant.*

IN CAP. XXV.

nec vlla qualicunque ratione] *Pro his legebat Endouienſe* MS. nec vllis erroribus qualiſcunque rationis. *Nos quod prius erat, reliquimus.*

hoc in eorum fronte configite] *excuſa legebant* frontem. *ſed per ablatiuum effert Endouienſ. ſimiliter & manuſcr. omnia lib. 4. contra Creſcon. cap. 65.*

in ora coarctate] *ſic Endouienſ. & Amorb. necnon Auguſt. loco iam citato. In vulgatis loco præpoſitionis* in *legebatur copulatiua* &. *Cæterùm Pariſ. editio annotauit ad marginem, legendum fortaſſe* coaceruate; *ſed vana eſt coniectura.*

in charitate Dei, & in inuicem] *ex* MS. *adiecimus ſecundam præpoſitionem* in.

IN LIBRI SECVNDI CONTRA LITERAS PETILIANI CAPVT PRIMVM.

qui ea quæ alicubi legerint] *pro* legerunt.

tanquam cùm ageremus, à notariis excepta ſint] *Refert Auguſtinus lib. 1. contra Gaudentium cap. 1. Petilianum ob hanc tractandi rationem, mendacium ipſi impegiſſe, quia finxiſſet diſputationem cominus inter ipſos interceſſiſſe, dum Petiliani verba proponens, ait,* Petilianus dixit; *contrà verò ſua reddens,* Auguſtinus reſpondit. *Quaſi verò, inquit, ibidem Auguſt. non dixerit quod ſcripſit.*

IN CAP. III.

quæ abluat accipiẽtis] *nõ* qui abluat, *quod & alibi annotauimus.*

IN CAP. VI.

Nam ſi ita eſt, vt dicis] *cum* MS. *conſentit Amorb. & Pariſ. pro eo quod erat* dicit.

baptizati exiſtimantur] *non rectè* baptizato æſtimantur.

IN CAP. VII.

ait diſcipulus eius] *ſic.* MS. *& Amorb. cum Lutet. ſed non videtur adhuc locus carere menda.*

mortuus mortuum non poteſt ſepelire] *pro* mortuus, *erat* mortuos.

C iuſto baptiſmo genitus] *pro eo quod antea legebatur mendoſiſſimè,* iuxta baptiſmum genitus. *Alteram lect. habet Endouienſe* MS. *cui Carthuſ. propius accedens legit* iuxta baptiſmo. *Similis deprauatio erat & ſuprà lib. 1. cap. 16.*

operarij doloſi] *ſic* MS. *in excuſis erat* diaboli. *ſed alludit Auguſt. ad locum 2 Cor. 11. Nã eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarij ſubdoli.*

quòd poſt extortam aquis vltricibus animam] MS. *& Amorb. nec non Lutet. pro* quod *legunt* quam. *ſed non rectè, vt ex innumeris conſtat locis, quibus hæc eadem repetitur ſententia.*

Vt interim citò dicamus] *Videri queat locus hic eſſe corruptus, legendumq́;* Vt interim ſileamus, *aut ſimile quid. Sed phraſis eſt Auguſtino admodum familiaris. ſic ſerm. 10. De verbis Domini,* Cito dico, *inquit; & lib. De vnitate eccleſiæ, cap. 20.* Citò dixerim, *inquit, pro eo quod eſt, tota facilitate, promptiſſimè, breuiter. Pro eodem alibi ait,* Citò reſpondeo. *Vt ſuprà lib. 1. cap. 14. & infrà lib. huius ſecundi cap. 23. lib. 3. contra Creſc. cap. 41. lib. De vnitate eccleſ. cap. 22. lib. 2. De nupt. & concup. cap. 28. lib. 9. De geneſi ad lit. cap. 4. lib. 1. contra aduerſar. legis cap. 20. Cui vt citò reſpondeam, inquit, id eſt breuiter & citra negotium. Vnde quod lib. De vnitate eccleſiæ cap. 21. dixerat, Breuiter reſpondeo: idem repetens cap. proximo, Citò reſpondeo, inquit; quod lib. 3. contra Petilian. cap. 10. ſic effert, Defenſione breuiſſima faciliimáque vterer, inquit. Videtur autem hic Auguſtinus Cyprianum imitatus, qui tractatu cõtra Nouatianum eadem locutione vtitur, Vt tibi citò, inquit, reſpondeatur Nouatiane.*

Nam ſicut accipiuntur à vobis] *Amorb. & Lutetiana* nobis *legunt, ſed non rectè.*

ſed nos vobiſcum implicare contenditis] *ſic rectè manuſcr. pro* nobiſcum.

IN CAP. VIII.

Laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit] *Malim* traditoribus, *pro* talibus, *niſi infrà cap. 49. ſimiliter repeteretur. Idem habet Auguſt. lib. 1. contra Gaudent. cap. 37.*

Chriſtum carnalem tradidit, tu ſpiritalem] MS. *legunt* carnaliter, *& ſpiritaliter.*

Si nex hominum dici poteſt] *ſic* MS. *pro,* Si nec.

traditor & carnifex exiſtis] *ſuprà lib. 1. cap. 18. legebatur* extitiſti.

tradere te noluiſſe flammis] *non dubitaui quin ita potius legendum eſſet, quàm voluiſſe: præcedit enim,* vos autem mirum eſt teſtamentum ſeruaſſe.

potius fuiſſe diuinorum codicum traditores] *Redundat copula quæ tam in excuſis quàm MS. præponitur, aut deeſt aliquid.*

Vt quid ergo inflaris aduerſus me] *Peruerſa eſt in excuſis ſequentis loci diſtinctio, ad hoc exemplum reſtituenda.*

ipſum iudicemus traditoris hæredem] *perperam* ipſius.

IN CAP. X.

Quos tradidi ſatanæ] *pro* tradidit.

Ecce inuenimus Apoſtolum] *non* inueniemus.

IN CAP. XI.

nunc etiam cœpiſti dicere pro nobis] *ſic MS. prius erat,* nunc & iam cœpiſti dicere & pro nobis.

& ſi quid aliud criminaris, quicquid, &c.] *pro eo quod erat,* etſi quid aliud criminaris, & quicquid.

IN CAP. XIIII.

Nunquid verè carnaliter ſunt filij viperarum] *ſic MS. quod rectius quàm* carnales, *quod erat in excuſis.*

reſpondebitis, proba] *pro* reſpondetis.

quòd Donatus & Marculus prophetæ fuerunt] *de his vide infrà in cap.* 20.

cui tamen quia maledicere non quieſcitis, in vobis vera] *pro quo erat in excuſis,* cui tamen maledicere non quieſcitis. In vobis vera.

edere non deſiſtant ſtrages de proximo agro] *Endouienſ. legit* edere non deſiſtant ſtrages. De proximo ago.

Sed ligati eſtis] *ſic MS. & Amorb. pro* legati.

quando ipſi non ceditis] *ſic Endouienſ. vbi elegantior eſt cũ cæditis, quod præceſſit, alluſio; quàm ſi cum excuſis legas* creditis.

IN CAP. XV.

Nam de veneno & ore maledictione] *perperam legebatur* oris: *ſequitur enim* & amaritudine pleno.

IN CAP. XVI.

obiicio ſchiſmatis crimen] *Fructus à quibus hæretici cognoſcendi, ſunt propriè diſsidia, ſeditiones, ſchiſmata, quæ nouitate ſua inter Chriſtianos pariunt. ſic & infrà cap. 73. & in Breuiculo Collationu diei 3. cap. 11.*

IN CAP. XVIII.

Nam & illi angeli perditi] *ſic MS. & Amorb. pro* præditi. *Sequitur autem Petilianus eorum errorem qui opinati ſunt filios Dei de quibus Geneſ. 6. agitur, qui cum filiabus hominum mixti ſunt, angelos fuiſſe, non homines. In qua ſentẽtia fuere Ioſephus lib. 1. antiquit. cap. 3. Tertullian. lib. De velandis virginibus. Origenes in 54. cap. Eſaiæ apud Hieron. in comment. ſuper eundem locum. Iuſtinus in Apologia ad Senatum Romanum. Athenagoras oratione ad Antoninum. Euſeb. lib. 5. De præparat. Euangelica cap. 4. Methodius apud Epiph. hæreſi 64. Lactãt. lib. 2. cap. 14. Ambroſ. lib. De arca & Noë cap. 4. Seuerus Sulpicius hiſt. eccleſ. lib. 1. Quod refutant Chryſoſt. homil. 22. in Geneſin: Auguſtinus lib. 15. De ciuit. cap. 22. & 23. Hieron. in 66. cap. Eſaiæ. Error inde natus, quòd olim apud 70. pro filij Dei, Angeli Dei ſcriptum fuerit: tametſi in Plantini editione legatur nunc, filij Dei.*

ſeſeque ſemper angelos putant] *ſic MS. & Amorb. In excuſis* ſemen, *legebatur pro* ſemper.

quas vt caperent, perdiderunt] *legendum videtur* ſuas perdiderunt.

ſi nomen eius inter duodecim Apoſtolos] *Locus corruptus eſt. Endouienſ. legit* ſic, *pro* ſi. *Et paulò pòſt, pro* ordinatus eſt tertiuſdecimus, *habet,* vt tertiuſdecimus. *ſed necdum commodus eſt ſenſus.*

Ego enim ſum nouiſſimus Apoſtolorum] *ſic rectè Endouienſ. pro* minimus, *vt ex antecedentibus liquet. Hinc enim colligit Petilianus non eſſe quenquam amplius poſt Paulum expectandum Apoſtolum.*

Vos enim cupitis vincere] *Non rectè excuſa* viuere.

IN CAP. XIX.

Quod & facilè probamus] *Endouienſ. legit,* Quod vt facilè probemus.

in ciuitatibus veſtris eſtis] *ſic Endouienſ. & rectiùs vt apparet, quàm vt excuſa,* noſtris.

ne cùm reſponderitis] *pro* reſponderetis.

IN CAP. XX.

qui in ſacerdotibus ſuis] *Deeſt aliquid, niſi fortè totus hic locus ita eſt legendus:* Vobis ergo non durum eſt Chriſtum totiés perſequi in ſacerdotibus ſuis, Domino ipſo clamante, Ne tetigeritis Chriſtos meos. Sanctorum computate, *&c.*

ſi dicitis rectè vos illis feciſſe] *pro* recta.

à quibuſdam veſtrûm iſta perpeſſi ſunt] *ſic Endou. loco* ipſa.

A ſicut doctrina veſtra non ceſſat quotidianis exemplis] *De hoc genere locutionis aliquid diximus ſuprà ad lib. 1. contra Donatiſt. cap. 8.*

Illi autem de quibus maximam inuidiã facere ſoletis, Marculus & Donatus] *Et olim de his grauiter queri ſolitos Donatiſtas refert Optatus lib. 3. quorum nomina quotidie, inquit, flabello inuidiæ ventilatis. Fuere autem Donatiſtarum in Numidia epiſcopi. hunc Bagaienſem appellat Optatus, & Auguſt. tract. 11. in Ioannem: alter autem quo loco præfuerit, non meminerunt. Homines improbiſſimi & factioſiſſimi, vtpote crudeliſſimorum Circumcellionum magiſtri, vt eos hoc cap. Auguſt. appellat. Refert autem Optatus, Paulum & Macarium quendam ab Imperatore Conſtante in Africam miſſos, qui per ſingulas prouincias munera & donaria in vſum Eccleſiarum & pauperum offerrent, vt ſuſceptum imperium feliciter adminiſtraret. Eos autẽ nec Donatiſtarum epiſcopos voluiſſe præterire: Donatum verò Carthaginiẽſem legatos & munera eorum ſuperbè reieciſſe, ſuæq; ſectæ hominibus ſcripſiſſe ne quid ab eo acciperent, imò aditus ac vias omnes præcluderent ne in Numidiam venire poſſent. Donatum autem Bagaienſem Donatiſtarum epiſcopum infinitam Circumcellionum multitudinem euocaſſe ad loca omnia occupanda. Legatos verò his cognitis, neceſſe habuiſſe à Comite Africæ militem armatum poſtulare, non quo vim inferrent, ſed quo auerterent, ſi ab hoſtibus impeterentur. Quod cùm illi facere cœpiſſent,*
B *pulſis fugatiſq; metatoribus qui venturo militi hoſpitia deſignarent; retineri enim non potuiſſe quin Circumcelliones inuaderet, & magnam eorum ſtragem ederet. Eo prœlio Donatus & Marculus perierunt, aut cùm fugiſſent, martyres videri volentes de rupe quadam ſeſe præcipitarunt. Donatiſtæ Legatis inuidiam concitare volentes, ſparſerunt eos à Macario comprehenſos fuiſſe, ac tali genere mortis mulctatos. Vnde pro martyribus honoratos & celebratos ab eis fuiſſe, teſtis eſt Optatus eodem 3. lib. & Auguſt. tract. 11. in Ioannem; ſed vbi Donatum ait in puteum miſſum, aut potius deſiliiſſe. Quod cùm in Donatiſtarum fortè ſcriptis quidam rerum ignari legiſſent, aut vulgi rumore accepiſſent, nimium temere creduli, pſeudomartyris Marculi nomen veris Chriſti martyribus addiderunt, et martyrologio V. Bedæ 26. Nouembris aſſuerunt. Niſi fortè malis hoc quis alicuius Donatiſtæ aut alterius hæretici fraudibus adſcribere. Idem obſeruatum à D. Ioanne Molano S. Theologiæ profeſſore cap. 3. De Martyrologiis, ad calcem Vſuardi, qui de hoc ipſo Marculo inſignem mihi fabulam exhibuit, ex vetuſta quadam Bibliotheca prolatam, ſed tam apertè mendacem ac impudentem, vt nullo negotio deprehendi ea impoſtura poſſit.*

quanto incredibilius poteſtates Romanas] *ſic & infrà lib. 3.*
C *contra Creſconium cap. 49. & tractat. 11. in Ioannem. In tota autem Romana hiſtoria ſupplicij huius rariſſima extant exempla, nec niſi vetera valde, neque vſque adeò certa. Nam M. Manlium, quem affectati regni conuictum de rupe Tarpeia ſeu mõte Capitolij, quod prius cõtra Gallos defenderat, præcipitem fuiſſe datum ſcribũt Liuius, Plutarchus, Marcus Varro, Valerius Maximus, & alij nonnulli; C. Nepos apud Gellium lib. 17. cap. 21. verberando necatum conſendit. Familiares præterea Gracchorum de robore præcipitatos poſt Liuium & Feſtum refert etiã Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. ſed popularis magis tumultu, quàm legum ac ſenatus ſententia. P. Seruilij tamen Tribuni plebis ſeruum, quia dominum ſuum in Capitolio latitantem prodidiſſet, de ſaxo Tarpeio Conſſ. decreto præcipitatum ſcribit Oroſius lib. 5. cap. 19.*

niſi ventilabro vltimo ſeparari] *pro* ſeparati.

inſectetur criminationibus] *ſic MS. & Amorbach. prius erat* criminibus.

IN CAP. XXII.

At enim cõſtanter opponitis, dixit Apoſtolis Chriſtus, Qui ſemel lotus eſt, non habet cauſam niſi pedes lauandi, ſed eſt
D mundus totus.] *Conatur Petilianus reſpondere ad locum Ioannis 13. de non iterando baptiſmo: ſed prorſus inſulſe: rectius & errori ſuo congruentius reſpondet infrà cap. 24. Cæterùm ex hoc loco diſcimus, Africanam eccleſiam olim hunc locum de baptiſmo intellexiſſe, idq; adeò perſuaſum fuiſſe, vt nec Petilianus negare potuerit. Teſtimonio eſt Optatus eodem referens lib. 5. contra Parmen. Auguſt. lib. 2. contra Donat. cap. 14. De vnit. Eccleſiæ cap. 22. lib. 1. contra Creſcon. cap. 13. De anima & eius orig. lib. 3. cap. 9. Epiſt. 163. tractatu 56. in Ioannem. Author ſerm. De ablutione pedum apud Cyprian. Victor Vticenſis lib. 3. perſ. Vandal. Pacianus quoque epiſtol. 3. ad Sympron. Gregorius Magnus lib. 9. epiſt. 39. Eodem denique reſpicere videtur & Dionyſius Areopagit. lib. De Eccleſ. hierarchia.*

ſi præſentia ſua cæteros polluerat] *ſic Endou. pro* pollueret.

non didicit à bono magiſtro] *MS. conſentit & Amerbach. In excuſis mendoſè legebatur* dicit.

IN CAP. XXIII.

Sic autem ipſe] *Perperam,* Si autem. *MS. ſuffragatur Amorb.*

vt ſacrilegus moreris] *pro* morieris. *ſimiliter & verſu proximo.*

dominis plangentibus] *Non* plaudentibus, *vt excuſa.*

deillo collega veſtro] *ſic & manuſcr. & Amorbach. pro eo quod erat* vero. A

vt ei diceret quòd Comitem haberet Deum] *Optatus Thamugadenſis Donatiſtarum epiſcopus, de ſatellitio fuit Gildonis Africæ Comitis, qui mortuo Theodoſio tyrannidem occupauit. Eum ambigua voce pro Deo illi fuiſſe notat. Idem attigit ſuprà lib. 1. cap. 9. & infrà cap. 28. 33. 37. 103.*

Sed cur non attendis] *pro* attenditis, *quomodo legit & Amorb. conſentientibus* MS.

ſacramenta communicare] *ſic* MS. *& Amorb. accuſatiuo, non ablatiuo caſu.*

malefacta habere communia] *Ita legunt & MS. & Amorb. non* maledicta

qualem fuiſſe putat] *pro* putant. *Et hic Amorbach. cum manuſc. conſentit.*

IN CAP. XXVI.

Sic ſic offert] *In excuſis erat* profert. *alterum habent* MS. *& vetus Amorbach. editio.*

tantumque valet immunda fallacia] *Endouienſ. legit* munda: *ſed malim* humana. *quomodo videtur legiſſe Auguſtinus, vbi paulò pòſt ait*, Cur in eis diuinam veritatem non corrumpebat humana fallacia.

B

IN CAP. XXVII.

In vos iſta dicitis] *perperam* nos.

IN CAP. XXVIII.

facies ſplendore percuſſa] *ſic* MS. *quomodo & paulò pòſt repetens Auguſt.* Repercuſſa *erat in excuſis.*

IN CAP. XXIX.

ſed vt hæc minora diſcurram] *Nouè dixit* diſcurram, *pro*, *prætercam.*

IN CAP. XXX.

aut propter verum quod in ea legerat] *pro* legeret.

quę in vobis violare nolumus] *mendoſe legebant excuſa* in nobis.

IN CAP. XXXII.

Accipite ſpiritum ſanctum] *In excuſis addebatur*, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. *ſed non legunt* MS. *& omnino redundare videtur: nam & eodem hoc cap. repetens eius verba Auguſt. hæc poſteriora non addidit.*

ſicut ſcriptum eſt de reorum] *perperam* eorum.

pro maledictis maledicta reponere] *Ita rectius* MS. *quàm* reſpondere.

C

& ipſum in eis] *ſic* MS. *& Amorb. Vnde mirum quis pro* ipſum, *ſubſtituerit* ſpiritu.

& nos neſcimus] *Loco copulæ irrepſerat* quod, *cùm tamen priorem lectionem præter* MS. *habeat & vetus Amorb. editio.*

Atqui ego tibi planè] *Perperam legebatur*, Atque.

Cur modò ita datur ſpiritus ſanctus] *Endouienſ. pro* Cur non, *ſenſu planè contrario & alieno.*

Hinc fit vt eccleſia vera neminem lateat] *Heretici eccleſiam faciunt inuiſibilem, ſed vides quàm diuerſa ſit Auguſt. ſententia. Quam eandem habes & aliis compluribus locis, vt infrà lib. 3. cap. 104. Tractatu 1. & 2. in canon. Ioannis. De vnitate eccleſiæ cap. 16. & 25. libro 2. contra Creſcon. cap. 36. In Pſalm. 44. & 47. Epiſt. 66. & 170. lib. 13. contra Fauſtum cap. 13. & 14. & lib. 16 cap. 17. Idem habet Chryſoſt. homil. 4. De verbis Eſaiæ, Vidi Dominum, Ambroſ. quoq; lib. 7. in Lucã.*

vt feruorem charitatis oſtenderet] *Mendoſe legunt vulgata* furorem, *pro* feruorem; *quod habet tamen vnà cum* MS. *etiam Amorb.*

Poſtremo quid tibi viſum eſt, vt cùm probare voluiſſes] *Vo-culam* vt, *ex* MS. *adiecimus.*

D

quæ Paraclero veniente] Exc*uſa non rectè* viuente.

velles oſtendere] *deeſt aliquid, fortaſſe* pertinere, *aut ſimile quid.*

crepitantibus flammis ardeſcens] *pro* ardens. *ſic enim Petilianus initio huius cap. Quam lectionem habent & MS. & Amorb. quare mirum qui mutandum hoc putarit.*

Quis hoc inſaniſſimus dixerit] *Naſutulus quiſpiam adiecerat* niſi, *ſed non obſeruarat phraſim eſſe Auguſtini, & intelligi coniunctionem* vel. *Certè* MS. *non addunt. De quo locutionis genere plura diximus ſuprà in lib. 5. contra Donatiſt. cap. 10.*

ſiue inſufflando in facies] *ſic* MS. *& Amorb pro* inflando.

quibus dicis vnum baptiſma] MS. *conſentit & Amorb. pro eo quod erat* dicit.

IN CAP. XXXIII.

Sed vt planè diſcutiam] MS. *& Amorb. legunt* planè; *ſed ſubiuncta Auguſt. reſponſio cum excuſorum lectione conſentit.*

qui filium Dei] *Non rectè* quem filium.

Vos ergo huiuſmodi non debeo baptizare] *ſic* MS. *& Amorb. cum nota interrogationis in fine periodi. quibus fauent & proximi cap. Petiliani verba. In excuſis erat* dico, non baptizare.

orbi terrarum facere non ceſſas] *Mendosè in excuſis legebatur* orbis. A

Porro ſi talis ſit homo, qualis fuerit ille] *ſic Endou pro* fuerat.

hoc coguntur eſſe] *Ita rectè Endouienſ. pro* cognoſcuntur. *ſic enim & paulò pòſt*, ſi talis eſſe cogitur.

IN CAP. XXXIIII.

mihi vos baptizare ſacrilegos non licebit? &c.] *Hanc lectionem Amorb. ad marginem annotatam reiecerat, quæ tamen germana eſt, & longè rectior altera quæ habet* mihi vos baptizare. *Niſi fortè malis*, nobis vos baptizare.

IN CAP. XXXVI.

qui ſi probati eſſent] *Endouienſ. legit* quia ſi. *Excuſa*, qui niſi probati eſſent, *ſed non dubitauimus locum, vt repoſuimus, reſtituendum eſſe, vt ſubaudiatur, traditores fuiſſe.*

IN CAP. XXXVII.

& alibi diximus] *videlicet lib 5. contra Donatiſtas, cap 9. & ſeq.*

in expoliationem carnalium concupiſcentiarum] *In excuſis non rectè pro* in, *legebatur* vt.

in vnitate fuiſſe dicitur] *Pro* eſſe dicitur. MS. *cõſentit & Amorb. agit enim de Optato Gildoniano, iamdudum defuncto.*

B

qui Dei ſacramentum] *Apud Amorb. legebatur non rectè* qui det ſacramentũ, *ex quo ſecunda eſt deprauatio nata*, qui dat ſacramentum, *quomodo habent vulgata.*

& qui indignè tractauerint] *ſic Endouienſ. pro* tractauit: *error ex ſuperiore deſcendens.*

ſi lingua non frenatur] *Endouienſ legit*, ſi lingua infrenatur.

An & hoc non videre] *In excuſis deerat negatio.*

Quis autem vos quærit] *pro* nos.

iſtam miſericordiam vobis diſpenſat] *Et hic perperam legebatur* nobis.

quandiu ipſe non petit] *hæc in excuſis deſiderabantur.*

IN CAP. XXXVIII.

Et ego quidem Græcæ linguæ perparum aſſecutus ſum, & propè nihil] *Græcas literas Auguſtinus puer attigit, ſed quia exoſas habebat, inuitus & coactus, vnde non admodum in iis profecit, vt de ſeipſo teſtatur lib 1. Confeſſ. cap. 13. & 14. Sic lib. 1. De Trinitat. cap. 1. Lingua Græca, inquit, non eſt nobis tantus habitus, vt talium rerum libris legendis & intelligendis vllo modo reperiamur idonei. Non penitus tamen ignarum fuiſſe, ex eo intelligi poteſt quòd frequenter ad Græca confugiat, Latina cum iis conferens, vt infrà cap. 46. epiſt. 59. non ſemel.* C *Serm. 48. De verbis Domini. Ser. 15. De verbis Apoſt. Lib. 2. De doctr. Chriſt. cap. 12. In Pſal. frequẽtiſſimè. Quin libri Locutionum de ſcriptura ſacra, exemplis pleniſſimi ſunt. Imò categorias Ariſtotelis de Græco in Latinum vertit. & lib. 1. contra Iul. cap. 5 integras Chryſoſt. ſententias non infeliciter tranſtulit.*

Non tamen impudenter me dico noſſe, ὅλον non eſſe vnum, ſed totum; & καθόλον, ſecundum totum, vnde catholica nomen accepit] *De nomine catholicæ ſeu catholici dicturi aliquid ſumus circa Collat. 3. cap. 3. Illud interim hîc annotandum, videri Petilianum etymologiam hanc à Paciano Barcinonenſi hauſiſſe, apud quem haud diſſimilis extat, epiſtola prima ad Sympronianum. Si catholici nominis, inquit, reddenda eſt ratio, & exprimenda de Græco interpretatione Romana, Catholicus vbique vnum nuncupatur. Et poſt aliquanta: Ergo in omnibus vna, & vna ſuper omnia, ſi rationem nominis quæris, apparet eccleſia. Sed de hoc quoq; Paciani loco plura loco præfato dicturi ſumus. Rectam etymi rationem tradit Auguſtinus in ſeq. lib. De vnitate eccleſiæ cap 2. Lib. 2. contra Gaudentium cap. 2. Epiſt. 170. ad Seuerinum. Attingit & epiſtola 163.*

D

IN CAP. XXXIX.

nec amurcæ cum oleo pars, licet ſit feculenta cognatio, ſed cuncta reproba deſluent] *In vniuerſis liquoribus, inquit Galenus lib. 1. De Simplicibus cap. 17. qui è fructibus exprimuntur, craſſum deſertur quippiam quod ſpatio temporis ſubſidet, vocaturq́; fex in vino, in oleo autem amurca. Alij tamen etiam in oleo feces agnoſcunt, & contra amurcam diſtinguunt, vt hoc appellentur olei ſordes et purgamenta quæ præcedunt, illud autem quæ ſequuntur. Vtitur ea voce Auguſt. in Pſal. 80. non ſemel. In torcularibus, inquit, animaduertimus quandam eſſe preſſuram, & de preſſura quandam duo, vnum recondendum, alterum proijciendum. Fiet ergo in torculari concalcatio, tribulatio, pondus, & in his oleum eliquatur occultè in gemellarium, amurca publicè per plateas currit. Et infrà: Nigra tenebris ignorantiæ amurca inſultet, & illa tanquam per plateas publicè proiecta inſultet, vbi videtur alludere ad illud poëtæ Georg. 1. nigra perfundere amurca. Sic & lib. 50. homil. 8. Poteus eſt, inquit, Deus vt illos conuertat ad bonum, & qui nunc paleæ eſſe videntur, de zizaniis in triticum, de amurca in oleum tranſeant.*

Macarium iſtum de cuius parte nos dicitis, omnino non nouimus] *De hoc Macario vide Optatum lib. 3. de quo & nos aliquid diximus ſu-*

ximus ſuprà in Pſal. contra partem Donati, ad literam L. & lib. hoc cōtra Petilian cap. 20 plura in Comment. noſtro rerum Donatiſticarum. Quemadmodum autem Donatiſtas catholici vocabant, Partem ſeu de parte Donati, ita viciſſim catholicos Donatiſtæ Partem ſeu de parte Macarij. Sed eam recriminationem rectè hic refellit Auguſtinus, quo tamen ſenſu dici id poſſit docet infrà cap. 46. Eodem pertinet quod catholicorum eccleſiam, Macarianam appellabant, vt teſtis eſt Auguſt. epiſt. 161. & catholicos Macarianos, vt videre eſt infrà cap. 92. & epiſt. 164.

Quod enim Græcè *μακάριος*, Latinè beatus eſt] *Idem tractat & infra cap. 46.*

IN CAP. XL.

quando cum Optato ſacramentum ſumebas] *Ex* MS. *adiecimus* quando.

IN CAP. XLII.

quæ ſunt aduerſus vos vt ea dicantur] *pro* dicuntur. *Cum* MS. *conſentit & Amorbach.*

IN CAP. XLIII.

Non ergo cuto vanum calumniatorem] *ſic* MS. *& Amorbach. prius erat non rectè* vnum calumniatorem.

IN CAP. XLIIII.

ſi in nomine Iudæ traditoris] *in excuſis deſiderabatur* Iudæ, *quod addebant* MS. *& addendum ex Petiliani verbis intelligi poteſt.*

aut in te cuiuſquam ſordibus pollui] *Legendum videtur*, aut in ſe cuiuſquam ſordibus pollui?

IN CAP. XLV.

nihil nobis præiudicant nomina compartis] *ſic Endouienſ. Excuſa pro* compartis, *legebant* cum paucis.

IN CAP. XLVI.

non partes ſcilicet faciens] *ſic* MS. *& Amorb. pro* non pares.

ô miſeri qui ſedetis] *ſic Endouienſ. prius erat* quid ſedetis.

& iter impiorum periet] *Cùm ita legant &* MS. *& Amorbach. id maluimus, quàm* peribit.

quia fortè intelliges cuius Macarij] *ſic Endou. pro* intelligeres.

IN CAP. XLVII.

Inde vicit Goliam oleo chriſmatis loricata] *Videtur locus corruptus aut mutilus.*

in cantico nouo deuictus eſt] *ſic* MS. *& Amorb. In excuſis erat* depictus; *ſed reſpicit ſuperiora Petiliani verba*, inde vicit Goliam.

qui orbi terrarum communicat] *Legendum videtur*, non communicat.

in quos incurrere, quid eſt aliud] *Pro* quas. *reſpicit enim non ad leges Romanas, ſed ad fuſtes Circumcellionum quib. armati incedebāt.*

non quaſi eum amiſerint, rebaptizantur] *ſic Endouienſ pro* baptizantur.

IN CAP. XLVIII.

& tamen habebat ſanctitatem, non vitæ ſuæ] *Addebant excuſa*, ſed vnctionis. *ſed non legunt* MS. *& omnino redundat; nam reſpondens aduerſatiua paulò pòſt ſequitur*, ſed ſacramenti.

IN CAP. XLIX.

Ecce legaliter loquitur, qui nititur contra legem] *Id eſt, verbis ex veteri lege deſumptis. Videtur Petilianus exiſtimaſſe locum hunc petitum ex 21. cap. Exod. vbi dicitur, oculū pro oculo, dentē pro dente, &c. Nam locum Matth. 16. Quam dabit commutationem homo pro anima ſua; nondum tunc viderat diabolus.*

Diabolum vos imitemini] *pro* imitamini.

IN CAP. L.

Quære potiùs, quid verum dicas] *Perperam legebatur*, Quare potius. MS. *conſentit etiam Amorb.*

IN CAP. LI.

Cathedra tibi quid fecit Eccleſię Romanę in qua Petrus ſedit] *B. Petrum Cathedram Romæ habuiſſe negat Caluinus. aiunt veteres Patres non pauci, inter quos & Auguſt. cuius apertum hic habes teſtimonium.*

Quare appellas Cathedram peſtilentię Cathedram Apoſtolicam?] *Solemne eſt hæreticis omnibus, vt Romano pōtifici maledicant, mox vt ab eccleſia receſſerint. Contra Donatum autem ſchiſmatis authorem Melchiades olim in Romano concilio ſententiam tulerat, Cæciliano abſoluto. Hinc illa lachryma. Donatiſtas ſtrenuè imitantur noſtri temporis hæretici. Idem & ſuprà annotatum fuit lib. De vnico baptiſmo cap. 16.*

Ait enim, Cathedram Moyſi ſedens] *ſimili phraſi vſus eſt lib. 4. contra Donat. cap. 11. & epiſt. 165. Ante eum verò Optatus qui lib. 1. Nec Cæcilianus, inquit, receſſit à Cathedra Petri vel Cæciliani; ſed Maiorinus, cuius tu cathedram ſedes. Idem repetit duobus paulò pòſt locis.*

ſed quid eſt aliud, quàm neſcire quid dicere, & tamen non poſſe niſi maledicere?] MS. *& Amorb. legunt* quàm neſcire dicere. *illud* quid, *videtur Lipſius adieciſſe. Fortaſſe legendum*, ſed quid

A eſt hoc aliud, quàm neſcire tacere, & tamen non poſſe niſi maledicere? *Nos priorem tamen lectionem reliquimus, quòd nō abhorreat Auguſtinus ab huiuſmodi locutionibus, pro* neſcire quid dicas.

IN CAP. LII.

omnium veſtrum malum ſchiſmatis facit] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, cùm prius legeretur* ſchiſmaticis.

IN CAP. LVIII.

cum regibus ſeculi nos veſtra tenere mentimini] *Ita legēdum eſſe liquet ex ſubiecta Auguſt. refutatione:* Cùm ergò dicimus, *inquit*, quod noſtra teneatis. *Pro* nos, *legebatur* vos.

ſi non ſunt noſtra quæ tenetis] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod erat* veſtra. *Nam ita legendum & ipſa textus circumſtantia, et ſubiecta inferius verba docent Cùm ergo dicimus, inquit, quod noſtra teneatis, non oſtendimur falſum teſtimonium dicere.*

IN CAP. LXI.

Qui ſoluerit, & ſic docuerit, id eſt, docuerit verbis quod ſoluerit factis] *Auguſt. lib. De ſermone Domini in monte, locum hunc ſic interpretatur: Qui ſoluerit & ſic docuerit, id eſt, inquit, ſecundum quod ſoluit, non ſecundum quod inuenit & legit. q. d. Qui ſoluerit, & ſoluere docuerit. Sed lib. 1. Retract. cap. 19. eum commentarium haud obſcurè*

B *reijcit, dicens eum ſe locum poſterius rectius interpretatum, vt reſpiciatur ad illud Matth. 23. dicunt enim & non faciunt. Eorum locorū vnus hic eſt. alij lib. 18. contra Fauſtum, cap. 5. Tract. 122. in Ioānem. Tract. 6. in canon. Ioan. ſic interpretatus eſt Hieronym. epiſt. 41. ad Rufinum. Gregor. hom. 12. in Euang. & lib. 19. mor. cap. 5.*

IN CAP. LXV.

quid ad eos qui laudant] *pro* laudent.

IN CAP. LXVII.

miſericordes appellemini] *ſic* MS. *& Amorb. non* appellamini.

IN CAP. LXIX.

infamātur incogniti] *Ita rectè* MS. *& Amorb. Naſutulus quiſpiam non intelligens Auguſtinum, pro* incogniti, *repoſuerat* cogniti.

IN CAP. LXX.

Pax pax, & vbi eſt pax?] *ſic* MS. *quomodo & in verbis Petiliani. id mutarat quiſpiam ad noſtram lectionem*, & non eſt pax.

IN CAP. LXXIII.

ſuffectis ſanguine faucibus iram anhelantem] *Endouienſ. legit* reſpirant.

quæſtio ſit inter nos, vbi ſit eccleſia] *Hunc quæſtionis ſtatum inter catholicos & Donatiſtas proponit & lib. De vnitate eccleſiæ cap 2.*

C diſputantibus conſequentia verba recitamus] *illud* diſputantibus *non legit Endouienſ. & videtur omnino ſupereſſe.*

non ſolùm non obſequimini] *Endouienſ. legit* ſequimini; *ſed nos quod prius erat, retinuimus.*

IN CAP. LXXVI.

Pauli magiſtri patientiā ſub noſtris periculis imitamur] *Endouienſ. legit* veſtris, *quæ nimirum à catholicis paterentur.*

Quos enim alios tangit] *In excuſis erat* vel alios. *ſed illud* vel, *non legunt* MS.

IN CAP. LXXVII.

etſi baptiſmum & fidem teneans] *pro* etſi fidem. MS. *conſenſit & Amorbach.*

non in vobis deteſtemur] *ſic cum* MS. *& Amorb. pro* in nobis.

IN CAP. LXXX.

nunquid ea quæ non inueneris proferres?] *Ita Endouiēſ. prius erat* profers.

IN CAP. LXXXI.

ſcientes quia in defenſionem euangelij poſitus ſum] *Ita rectius cum* MS. *quàm* defenſione.

hac enim & cecidit, & deiecit] *Endouienſ. legebat*, nec enim: *excuſa* hæc enim. *ſed neutra lectio recta eſt. legendum verò.* hac e-

D nim. *Nam ſenſus eſt, quòd diabolus per ſuperbiam & ipſe ceciderit, & hominem præcipitarit.*

IN CAP. LXXXIII.

Ad fidem quidem nullus eſt cogēdus inuitus] *Non ſentit Auguſtinus aduerſus hæreticos non eſſe pœnalibus legibus vtendum, vt ad ſanam fidem reuertantur: ſed non hoc agendum, vt inuiti & reluctantes veniant; verùm vt ex inuitis & reluctantibus, voluntarij fiant & conſentientes. Vnde paulò pòſt Auguſt. Bene facere nemo poteſt niſi elegerit, niſi amauerit, &c. Vide quæ idem ſcripſit in hanc rem infrà cap. 94. & lib. 1. contra Gaudentium, cap. 25.*

Qui tamen aduerſas leges conſtituerunt] *fortè* aduerſus vos. *quomodo paulò antè habes.*

cùm viuatis vt latrones, mori vos iactatis vt martyres] *ſic epiſt. 68. Viuunt, inquit, vt latrones, moriūtur vt Circumcelliones, honorantur vt martyres. Et lib. 2. contra Donatiſt. cap. 10. Iſti, inquit, ſimul habere volunt & ſacrilegorum vitam, & innocentium famam, & in*

ſceleratis

ſceleratis factis nullam pœnam, & in pœnis iuſtis martyrum gloriam.

columbum ſe nominet] *pro* nominat.

quæ nulla amicitia iudicum] *Videtur non carere locus mendæ ſuſpicione.*

Non ſolùm in ciuitate Romana] *Hipponem Romanam vocat ciuitatem, quòd iuris vel poteſtatis eſſet Romanorum.*

Quid nuper, quod ipſe adhuc lugeo, nõne Criſpinus veſter Calamenſis] *De hoc facto expoſtulat cum ipſo Criſpino Auguſt. epiſtola 173. Attingit & infrà cap. 99.*

cùm emiſſet poſſeſſionem & hoc emphyteuticam] *Emphyteuſis contractus eſt medius inter emptionem & locationem, quo res ſoli ſub annua penſione in tempus definitum vel indefinitum traduntur excolendæ; ita vt qui eas accipit, non earum ſit dominus, ſed vſu tantum habeat ſuas. Propriè autem & ab initio ſterilia tantum & inculta hoc contractus genere tradebantur, vt accipiens ea meliora fertilioraq́ue faceret. Poſſeſſio ergo ſic accepta, emphyteutica dicitur: emphyteutes qui fundum ea lege à domino accipit, vt eum meliorem reddat, conſeratq́ue. De quo plura in Cod. de iure emphyteutico, tit. 6. l. 2.*

IN CAP. LXXXIIII.

Cur autem vos non liberum arbitrium vnicuique ſequi permittitis, cùm ipſe Dominus Deus liberum arbitrium dederit hominibus] *Similis eſt hodie vox hæreticorum noſtri temporis, ſed quibus idem ſit reſpondendum, quod hic Donatiſtis reſpõdit Auguſtinus. Quod item Creſconio lib. 3. aduerſus eum cap. 51. Fruſtra dicis, inquit, relinquat libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis & in ſtupris, & in quibuſque aliis facinoribus & flagitiis libero te arbitrio dimittendum eſſe proclamas? Quæ tamen omnia iuſtis legibus comprimi vtiliſſimum ac ſaluberrimum eſt. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, ſed nec bonam infructuoſam, nec malam eſſe voluit impunitam. His addenda ſunt quæ ad ſimilem querelam reſpondet Gaudentio lib. 1. cap. 19.*

legum coërcitionibus admonentur] *ſic* MS. *& aliàs vbique.*

vos autem ſicut cæteri] *Perperam legebatur* cæci, *pro* cæteri. *quod tamen cum* MS. *legit & Amorb. quomodo citauit & Iuo decreti ſui parte 10. cap. 75.*

ita calumnioſi] *pro* calamitoſi. *Alteram lectionem habebat & Amorb. conſentientibus* MS.

in ſola dilectione Donati] *Non caret locus ſuſpicione: malim* in ſola parte Donati.

& prædicari in nomine eius] *pro* prædicare.

IN CAP. LXXXVI.

in vita carnifice voluerit permanere] *ſic* MS. *cui reſpondet quod paulò pòſt ſequitur apud Auguſt.* vita carnifice crucientur. *Prius erat non rectè* carnificem.

vnde multas ad vos commonendos] *Perperam* multos, *ſequitur enim* leges.

ita concidet vultus veſter] *pro* concidit.

quam in veſtram linguam rebaptizandus incurrat] *ſic Endouienſ. pro quo in excuſis erat* aquam. *Alterum illud viſum eſt rectius, vt de doctrina & ſeductione agatur: nam tingi violenter tractum renitente voluntate nullum eſt peccatum.*

IN CAP. LXXXVIII.

diſciplinæ autem huius initiũ Petro eſt conſtitutum] *ex* MS. *adiecimus* eſt.

ſi dixeritis] *pro* dixeris. MS. *conſentit Amorb.*

etſi non legibus] *ſic* MS. *& Amorb. pro eo quod erat,* & nõ legib.

Sed cur eis non dicam (quo animo dicã, & quo illi accipiant nouerit Deus) inſani] *Ita rectè hunc locum legit & diſtinguit Endouienſ. pro* dicã, *quod parentheſi continetur, erat minus cõmodè* dico.

& vobis reſiſtunt quicunque in catholica] *pro* nobis. *ſic* MS. *& Amorbach.*

etiam corporaliter pugnant] *Non* pugnauit, *quomodo excuſa.*

Sed ſi ipſis dicitur vt quieſcant] *ſic Endou. pro* quòd quieſcãt.

vt hæretico furore depoſito] *Ita rectius Endouienſ. quàm* errore hæretico, *quod erat in excuſis.*

Dicit enim hoc corpus Chriſti quod per totam terram ab aliis hic, ab aliis alibi, & ab omnibus aliis atque aliis, vbicunque ſunt, hæreticis oppugnatur.] *Eccleſia Chriſti per totum ſe orbem extendit, ideò catholica dicta. Nuſquam autem nec hæreſis deeſt, quæ eccleſiam oppugnet, verùm non vna eademq́ue, ſed alia & alia: nulla enim eadem hæreſis totum occupat, aut vbique diffunditur, eoq́ue nulla catholica eſt. Cæterùm cùm inter ſeſe diſſentiant, interdum etiam ex diametro, in oppugnanda eccleſia tamen mirè inter ſe conſentiunt. Idem habet Auguſt. & infrà lib. 3. contra Creſcon. cap. 67. & lib. 4. cap. 61. Lib. De ciuitate Dei 20. cap. 11. De vnitate eccleſiæ cap. 3.*

IN CAP. LXXXIX.

quæ cuique pro communione facienda] *Locus corruptus & mutilus.*

nam nemo fideliſſimus viueret] *Endouienſ. legit* fideliſſimus.

IN CAP. XCI.

quòd ſputa in facie paſſus eſt] *pro* à facie.

Non illam vobis famam] *ſic* MS. *& Endou. pro* Non iſta.

IN CAP. XCII.

quam nemo principum] *pro* quem nemo.

Traianum, Getam, Decium, Valerianum] *In excuſis legebatur* Traianum, Varium, Decium, *ſed* MS. *pro* Vario, Getam, *conſtanter legunt, non hoc tantum loco, ſed & infrà quoque eodem hoc cap. in Auguſt. refutatione. Sed neutrum placet. Nam in primis Varius (fuit is Antoninus Heliogabalus Caracallæ ex ſcorto filius; Varij nomen à condiſcipulis ſortitus, quòd vario & incerto ſemine conceptus putaretur: vti narrat Lampridius) non eſt in vlla hiſtoria Chriſtianorum perſecutione infamis: multo minus Geta, vt qui nunquam imperarit, ſed frater eius Antoninus Baſſianus Caracalla. Hic enim principatus ſui initio, quò ſine æmulo tutiùs regnaret, Getam fratrem poſt varias ei paratas inſidias, apertè tandem aggreſſus, ad matris ſinum confugientem deq́ue eius collo pẽdentem, nondum impletis 23. ætatis eius annis, interficiendum curauit, Author Dion Caſſius in hiſtoria. Niſi quis Aurelium Verum, & ipſum Antoninum Baſſianum Getas quoque appellatos velit, quod prodidit Epiphanius lib. De menſuris & ponderibus. Sed nec hi ſunt Chriſtianos admodum perſecuti. Verùm non eſt neceſſe admodum nos hic ſollicitos eſſe de vera lectione, nam & Petilianus vt aliâs in citandis ſcripturarum authoribus & locis, ita & in hiſtoria falli potuit. Certè in proximis verbis Diocletianum à Maximiano ſeparat, tanquam longo interuallo disiunctos, cùm tamen ſimul & imperarint, & perſecutionem in Chriſtianos indixerint. Nos Getam retinuimus* MS. *fidem ſecuti.*

qui dum thura prædicarent] *Endouienſ. legit* prædicerent, *fortè* indicerent.

ſed & Carthaginis Menſurius, & Cæcilianus] *Calumnia eſt, nec probare iuſſi, vnquam potuerunt. de qua re aliàs latiùs.*

Periit Macarius, periit Vrſatius] *Macarium cur inter cæteros exoſum habuerint Donatiſtæ, ſuprà non ſemel diximus, præſertim ad huius lib. cap. 20. Quo verò mortis genere obierit, nihil cognitum habemus. Quod ad Vrſatium attinet, refert etiam Optatus lib. 3. magnam ei Donatiſtarum conflatam inuidiã, cauſam addit, quòd ſub eo multi fuerint affecti iniuria. Auguſt. lib. 3. contra Creſconium cap. 29. & 30. refert Syluanum Cirtenſem Donatiſtarum epiſcopum, publico iudicio traditionis crimine conuictum & condemnatum, cùm hæreſim ſuam relinquere nollet, perſecutionem ab Vrſatio, & Zenophilo cõſulari perpeſſum, actumq́ue in exilium fuiſſe. Videri queat Donatus etiam ipſe Carthaginienſis Donatiſtarum epiſcopus ab eodem pulſus eſſe, & ab ea ciuitate eiectus, eo nomine tanquam martyr ſolitus à ſuis celebrari. Nam & in Martyrologium neſcio quo errore irrepſit: ſic enim ibi legis Calẽdis Martiis,* Eodem die ſancti Donati martyris qui ſub iudice Vrſatio, & Marcellino tribuno paſſus eſt. *Sed pſeudomartyrem fuiſſe Donatum eum, & catholicos præfectos Vrſatium & Marcellinum, alio cõmodius loco dicemus, vbi hanc fabulam refutabimus. Cæterùm quo barbarico prœlio Vrſatius perierit, vbi (quod exaggerandi cauſa Petilianus ait) ab auibus canibusq́ue diſcerptus ſit, incertum habeo; nam & bellum Firmianum, & Gildonianum eius eſt ætate poſterius, vt qui Syluanum Proconſul. audierit anno imperij Conſtantini Magni 15. vt liquet ex lib. 3. contra Creſcon. cap. 29. His Marcellinum additurus erat, qui Heraclianæ factione perijt, ſed id poſterius accidit. Mirum verò cur Taurinũ, Syluestrum, Leontium, & Paulum Macarij collegam prætererit, de quibus apud Optatum lib. 3. Infrà tamen lib. 3. cap. 25. etiam Taurini meminit Petilianus, & cuiuſdam Romani.*

Ita vos quoque iuſtos & pauperes] *Sic Endouienſ. quod magis quadrat, quàm* quoſque, *quod habebant excuſa.*

nec me vtique prætermittis] *ſic* MS. *& Amorb. pro* præmittis.

Certè iſtum locum ſic exorſus es] *Ita* MS. *conſentiente Amorb. In excuſis erat,* Ecce iſtum locum.

Et noſtri quidem ſiqua eis amicitia eſt] *Perperam,* ſiqua eius.

Tenetur petitio quam veſtri maiores dederunt, conſtitutio quam impetrauerunt, geſta vbi allegauerũt] *Diu me locus iſte torſit priuſquam veram lectionem eruere potui. In excuſis erat,* quam veſtri maiores dederunt Conſtantio. *quomodo correctum etiam erat* MS. *Endouienſ. Quod tamen germanum non eſſe facilè ex eo colligebam, quòd in tota Donatiſtarum hiſtoria certum habebam, nullum eſſe Conſtantio imperatori locum, nec ab eo Donatiſtarum nomine quicquam petitum vel impetratum. Tandem veteris lectionis Endouianæ, quæ tota deleta erat ac inducta, ſcrutatus veſtigia, deprehendo ſcriptũ prius fuiſſe,* conſtitutio, *quod in* Conſtantio, *deprauatum erat. quæ nimirum genuina eſt lectio, quamq́ue textus conſequentia prorſus poſtulare nemo non viderit.*

apud eum ſolam locum habere iuſtitiam] *ſuprà alicubi annotauimus* ſolam *legendum, non* ſolum, *quomodo hic legebant excuſa.*

auſus

auſus es & dicere] *ſic & MS. & Amorb. pro* auſus eſt.

vel vnde vos, ſicut Chriſtus docet, exiſtis] *Cùm ita legat conſentienter MS. etiam Amorb. miror quis naſutulus,* exiſtitis, *ſcribendum putarit; nimirum non intellexit hunc locum. verbum eſt enim ab exeo, non ab, exiſto, deductum.*

Quid ſi non in tam longo imperio Conſtantinus] *Regnauit enim annis fere triginta duobus, vt author eſt Euſebius lib. De vita eius 4. cap. 53.*

quando iſta garriendi finem faceretis] *Et MS. & Amorbach. legunt,* quãdo iſta garrire faceretis, *ſed nos reliquimus priorẽ lectionẽ.*

ita vt nos Macarianos, non Vrſatianos appelletis] *De hoc conuicio aliquid diximus in Pſal. cõtra partem Donati, ad literam L. & ſuprà ad libri 2. cap. 20. & 39.*

Optatus namque de ſatellitio Gildonis accuſatus, tali genere mortis extinctus eſt.] *Id annotandum, nam id alibi nuſquam relatum arbitror.*

Non enim auferenda idola de terra, quod tanto antè prædictum eſt] *ſic Eſaias cap. 2. Et eleuabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur. Et Zachar. cap. 13. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, diſperdam nomina idolorũ de terra, & non memorabuntur vltrà.*

B quem tu quoque inſeruiſti ſcriptis tuis] *pro* ſcripturis. *ſic enim & MS. & Endouienſ.*

in ipſo vno Daniele reges accuſare, quia in lacum leonum miſſus eſt: & reges non laudare] *Ita rectius plurali numero, quàm ſingulari,* regem.

eiſdem leonibus miſit] *ſic Endouienſ. pro* eiuſdem.

Deo gratias, quia ea ipſe poſuiſti] *Vetus eſt fidelium vox, & vſu eccleſiaſtico iam olim tritiſſima, priſcis autem Chriſtianis adeò grata & iucunda, vt filiis etiam ſuis id nomen imponerent. Nam & Auguſt. lib. De catechizand. rudibus ſcribit ad quẽdam Deogratias Carthaginienſem diaconum. Alterius aut eiuſdem fortaſſis meminit epiſt. 69. Ad cognominem presbyterum extat eiuſdem epiſtola 49. Vtitur eadem libentiſſimè & Auguſt. vt hoc loco, & ſuprà cap. 54. Lib. 3. contra Creſcon. cap. 34. Epiſt. 48. lib. De geſtis cum Emerito. Suauiſſimè verò de ea loquitur epiſt. 77. ad Aurelium Carthag. epiſcopum. Nam quid melius, inquit, & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quã Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi grãdius,* C *nec agi fructuoſius poteſt. Petita eſt autem hæc loquendi formula à Paulo apoſtolo, qui 1 Cor. 15. Deo autem gratias, inquit, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et 2 Cor. 2. Deo autem gratias, inquit, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu. Græci per nominatiuum efferũt τῷ δὲ θεῷ χάρις, id eſt, Deo autẽ gratia, vt ſubaudiatur eſt vel ſit: quomodo Comicus, Diis gratia. In altero ſubintelligendũ eſt, ago. Cæterum teſtis eſt Auguſtinus in Pſal. 132. Donatiſtas olim ridere ſolitos hãc Chriſtianorũ vocem, & pro ea vti potius voluiſſe* Deo laudes, *quaſi vel Latinius vel commodius id foret; cùm tamen eorum maiores in Cirtenſi concilio ſub Secundo Tigiſitano altera etiam formula vſi fuiſſe legantur, vt videre eſt apud Auguſt. lib. 3. contra Creſcon. cap. 27. Verba autem eius in Pſal. 132. hæc ſunt: Hi, inquit, etiam inſultare nobis audent, quia fratres cùm vident homines, Deo gratias dicũt. Quid eſt, inquiunt, Deo gratias? Itáne ſurdus es, vt neſcias quid ſit Deo gratias? Qui dicit Deo gratias, gratias agit Deo. Vide ſi nõ debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem ſuum? Non enim non eſt locus gratulationis, quãdo ſe inuicem vident qui habitant in Chriſto. Et tamẽ vos* Deo gratias *noſtrum ridetis,* Deo laudes *veſtrum plorant homines. De quo nomine paulò antè ſic ait, Vtinam milites Chriſti eſſent, & non milites diaboli, à quibus plus timetur* Deo laudes, *quàm fremitus leonis. Loquitur de Circumcellionibus (qui ſe Agoniſticos appellabant) cru-* D *deliſſimis latronibus, ſemper tamen* Deo laudes *in ore habentibus.*

IN CAP. XCVI.

Eligite tandem de duobus alterum quod dicatis] *pro* quid. *ſic & mox,* eligatur alterum de duobus quod reſpondeatur.

IN CAP. XCVII.

ſi vos non ſperaſtis in homine] *pro* ſperatis. *MS. conſentiebat etiam Amorbach.*

IN CAP. XCVIII.

Vos vos miſeri appello] *ſic rectius Endou. quàm* miſeros.

ſic ſic ad artem malitiæ] *MS. cum Endouienſ.* artem *legunt, ſed alterum rectius quadrat.*

in nullas hæreſes transferimini] *pro* transferemini. *ſic enim manuſcr. & Amorbach.*

IN CAP. XCIX.

non diuitias amamus] *Endouienſ. habet,* nõ diuitiis metuimus. *ſed priori lectioni fauet quod apud Auguſt. paulò pòſt ſequitur,* Nõ ſolùm non formidat ille diuitias, ſed & amat.

qui modò iuxta Hipponem noſtram cõparauit fundum, vbi

A mergeret homines in profundum] *Elegans alluſio. De hac re ſuprà cap. 83. & epiſt. 173.*

Vnde miror quòd iſta vox tua vt ad nos perueniret] *In excuſis deerat* vt.

ſi non emendauerit, reſpondemus] *Neſcio an menda aliquid lateat.*

IN CAP. CI.

Tales enim non habent aures in corde, ſed cor in auribus] *Adagium eſt pulchra commutatione exornatum, quod in eos quadrat, qui diſerta malunt audire quàm vera & ſalutaria.*

Nónne audis dicentem ſcripturam, Nemo mundus à peccato in conſpectu tuo, nec infans, cuius eſt diei vnius vita ſuper terram?] *Annotatur paſſim hic locus velut ex 25. cap. Iob, ſed ſcribendum eſt cap. 14. ſecundum 70. De quo plura poſterius libris contra Pelagianos.*

IN CAP. CIII.

quæ eſt eccleſia Dei viui] *Perperam legebatur* qui eſt.

Neque enim de his peccatis hoc petimus, quæ nobis in baptiſmo iam dimiſſa ſunt] *Id volunt hodierni hæretici, docentes concupiſcentiam poſt baptiſmum relictam, etiam non conſentientibus eſſe peccatum. Vide ſuprà quod annotauimus in cap. 10. lib. 2. contra Parmenian. Idem habet & infrà lib. 3. contra Creſcon. cap. 23. & aliis præterea locis.*

B Eant nunc, & oſculẽtur tibi caput, qui abs te baptizati ſunt] *Moris fuiſſe videtur; vt recens baptizati, epiſcopi baptizantis caput oſcularentur.*

non amicum, non clientem, ſed ſatellitem clamant] *ſic Endouienſ. pro eo quod erat* non ſatellitem.

ſub aliis verbis ipſa ſententia eſt alibi ſcripturarum] *Legendum fortè* alibi ſcripta: *niſi malis locutionem eſſe illi ſimilem, quali vtitur infrà Petilianus lib. De vnitate Eccleſiæ, cap. 15.* nuſquam ſcripturarum. *vt ſenſus ſit, in alio ſcripturarum loco. Simile quiddam habes epiſt. 48.* Si enim hoc loco ſcripturarum.

IN CAP. CIIII.

quod verbum Punicæ linguæ conſonum eſt, ſicut alia Hebræa permulta, & penè omnia] *Idem de* Meſſia *annotatur tract. 15. in Ioannem, vbi ait* meſſe *Pœnis idem eſſe quod vnge. Sermone 35. De verbis Domini, dicit* Mammon, *vt Hebræa, ita & Punica lingua ſignificare diuitias. In Pſalmum 132. refert* Edom *vtriſque ſanguinem* C *denotare. Aliam quandam phraſim linguæ vtrique communem annotauit lib. 1. Locutionum, in Geneſ. annot. 23.*

Quid eſt ergo in illo ſacerdotio caput, quid barba, quid ora veſtimenti?] *Locum hunc Pſal. 132. ſimiliter tractat tomo 8. in Pſalmi eiuſdem expoſitione.*

& adhærentem ori eius] *Ita MS. & Endou. pro* oræ eius. *Fefellit caſtigatorem illum quod ſequitur,* Ora veſtimenti hæc datur intelligi. *ſed hoc aliò pertinet.*

ſacramentum chriſmatis vultis interpretari] *Pro* vult.

IN CAP. CV.

ſi peccauerit populus, orabit pro eo ſacerdos: ſi autem peccauerit ſacerdos, quis orabit pro eo?] *Similiter citant hunc locum Donatiſtæ in concilio aduerſus Primianum, cuius ſentẽtiam & ſubſcriptiones recitat Auguſt. concione ſecunda in Pſalm. 36. Quam lectionem & Auguſt. amplectitur, intelligendam docens ſententiam eam de ſacerdote Chriſto, qui nullum habuit omnino peccatum. Non ſic tamen legunt 70. apud quos eſt,* ſi peccans peccauerit vir in virum, orabũt pro ipſo ad Dominum: ſi autem Domino peccauerit vir, quis orabit pro eo? *Vbi noſtra lectio habet,* ſi peccauerit vir in virũ, propitius erit ei Dominus: in Dominum autem ſi peccauerit, quis orabit pro eo?

D

IN CAP. CVI.

quia cum eo iam Domini venditore] *Perperam* Domino.

IN CAP. CVII.

illi triticum ſunt, dum expectant] *In excuſis deerat verbũ* ſunt.

IN LIBRI TERTII CONTRA LITERAS PETILIANI CAPVT PRIMVM.

Quos æſtus paſſus es] *Perperam* eſt. *MS. conſentit Amorb.*

non ago vt efficiar homini conuiciando, ſuperior] *ſic MS. & Amorb. pro* homine.

& quæſtionem potius quæ inter nos verteretur] *ſic Endouiẽſ. pro* vertitur.

horum reprehenſio præcauenda] *ſic Endouienſ. pro eo quod erat,* quorum reprehenſio.

niſi tibi proponeres] *Ita rectius cum manuſcr. quàm* niſi tu proponeres.

vt occupatus mea defenſione] ſic rectè Endouienſ. errore librariorum pro mea, ſubrepſerat in ea.

IN CAP. II.

ſicut nos Chriſti] Endouienſ. legit, ſi tamen nos Chriſti.

quo ſecuri, eius eccleſiam non propter mala hominum deſeratis] Endou. & Amorb. legunt ſecuti; ſed non rectè.

& quæ per mundum] Copulam ex MS. adiecimus.

IN CAP. III.

ſuum vel ſuorum iudiciũ] ſic Endouienſ. pro eo quod erat ſuum vel eorum.

ne ſe à bonis diuiderent] In excuſis transpoſita erant verba duo quæ ſenſum turbabant, habebant enim, ne à ſe bonis.

IN CAP. IIII.

Cùm hoc vtique ſubiecit, videte ne quis malum pro malo alicui reddat] Hæc deerant in excuſis.

in aliquibus ſuis membris] Ex MS. adiecimus ſuis.

IN CAP. VI.

prǽterquam quod in ſcripturis legalibus & euangelicis accepiſtis] Id eſt, contra quàm. Legales autem ſcripturas eas intelligit quæ ſunt veteris inſtrumenti, euangelicas quæ nouo inſtrumento continentur.

pro cuius nomine hoc audio] Perperam hæc audio, præceſſit enim quod audio.

IN CAP. VII.

Neque enim me ille ſuo verbo] ſic Endouienſ. & Amorbach. pro illo ſuo.

defendentes domum eius] Ita Endou. pro donum eius.

aliud ſperare debemus] In excuſis erat non rectè ſeparare.

IN CAP. VIII.

eadem ſecuritate gaudete] Pro gaudere. MS. cõſentit & Amorb.

Cùm enim hoc datur quod Dei eſt, ſanctum dat etiam non ſancta conſcietia.] Ita hic locus eſt diſtinguẽdus, nõ vt habẽt vulgata.

Si autem ipſi qui verba ſancta dabant] Ita rectè MS. pro vera ſancta: præceſſit enim, Niſi enim ſancta verba eſſent.

IN CAP. IX.

intra retia Dominica natant] pro inter retia.

IN CAP. X.

ſed de Eccleſiæ ſanctæ vnitate] Et MS. & Amorb. legit veritate, quod & alibi habet, vt ſuprà lib. 2. cap. 98. & infrà cap. 24. Nos tamen priorem lectionem retinuimus, cui fauet etiam infrà cap. 50. & lib. De vnico baptiſmo cap. 13. Quin & ſequentis lib. contra Petilianum titulus, De vnitate Eccleſiæ.

ſed charitatis Chriſtianæ viſcera non haberem] Ita rectè Endouienſ. pro, ſi charitatis.

IN CAP. XI.

Hanc igitur ſibi inuenit vincibilem cauſam] Id eſt, in qua facilè vincat & ſuperet.

IN CAP. XII.

à quibus nobis confingitur] Ita Endou. & Amorb. In excuſis erat configitur, ſed non rectè; intelligitur enim quod præceſſit, mala fama.

IN CAP. XIII.

in adiutorio Domini mei] Præpoſitionem ex MS. adiecimus.

IN CAP. XV.

Nam vt noueritis] In excuſis deerat, vt.

nihil eius ſubleuat defectionẽ] Putarim legendum defenſionẽ.

At ipſa enim verba] ſic rectius cum MS. quàm, Ad ipſa.

& iterum quæro] Ita Endouienſ. pro quo erat in excuſis, & vtrum reſpõderit quæro. Nos alterum prætulimus, fauetq́; ei quod infrà ſequitur cap. 18. hoc ipſum repeto.

Ad hoc reſponderi flagitate] Ita hic locus reſtituendus videbatur, pro eo quod erat reſpondere flagitate. Endouienſ. legebat, reſpondere flagitari. Sed non tam iubentur lectores Donatiſtæ, vel Catholici reſpondere, quàm attendere quid Petilianus reſpondeat, aut reſponſionem eius flagitare.

conuicioſe alienati permittite.] Id eſt, euagari & ad aliena dilabi per conuicia. Niſi fortè legendum ſit altercari, pro alienari; quomodo habes infrà cap. 27. illud potius reſpondeat, quod ne reſpondere cogatur, copioſiſſimè altercatur. Quanquam MS. & Amorb. legunt ibi alienatur. Cui ſatis conſentit quod habet cap. 20. non eat in aliud.

IN CAP. XVI.

me tanquam dialecticum criminetur] Petiliani criminationem putauit etiam Creſconius renouandam. vide infrà libro contra eum primo, cap. 13. & ſequentibus.

ſibi propter aduocationem in qua potentiam quondã ſuam iactat, paracleti nomen imponat] Petilianus ex fori aduocato factus epiſcopus, non diſertus modò, ſed & præſcriptionum omnium, declinatoriarum exceptionum, tergiuerſationum ſeu fruſtrationum cæterarumq́; forẽſis technologiæ ſtropharũ peritiſſimus fuit; quemadmodum ex collatione Carthaginiẽſi facilè intelligi poteſt, in qua ad rauim vſq́; clamando fatigatus, tandem etiam exire coactus eſt. Cæterùm paracletus, & conſolatorem & aduocatum ſignificat; hinc iocus petitus, quo eum ſpiritus ſancti cognominem, ſeu, vt ipſe ait, cognominalem appellat.

marito non ſolùm conſcio, verùm etiam fauente] Illud fauẽte, non eſt in MS. nec legit Amorb. ſed ex prima Frobenij editione, quæ ad marginem annotârat; videri vocem eam aut ſimilem deeſſe, quiſpiam in textum inſeruit. Conſulenda ſunt caſtigatiora MS. nam neſcio quo modò non omnino mihi nec ea lectio ſatisfacit.

futurus ordinator epiſcopatus mei] Ex cap. 8. Poſſidij De vita Auguſtini & collationis diei 3. cap. 7. ordinatorem Auguſtini fuiſſe diſcimus Megalium Calamenſem epiſcopum, Numidiæ tunc temporis primatem: is neſcio quam ob cauſam Auguſtino infenſus, epiſcopum eum ordinare noluit, ob amatorium mulieri cuidam, vt aiebat, datum, quod & aliis epiſcopis per literas ſignificauit. Id an ex ſeipſo finxerit, an à calumniatore quopiam acceperit neſcio. Certè in epiſcoporum concilio hac de cauſa coacto Megalius veniam petiit quòd innocentem de tam turpi crimine infamaſſet. Eandem fabulam putauit etiã Creſconius repetendam; cui reſpondet Auguſtinus lib. contra eum 3. cap. 80.

IN CAP. XVII.

B Pergat etiam ſermone multiloquo] Pro etiã, legebatur enim.

non illicitè appellari catechumenos, tãquam eius baptiſmus quandoque debeatur] Neſcio quomodo inter caſtigandum locus hic oculos noſtros ſubterfugerit, cùm apertiſſimam contineat deprauationẽ, eamq́; nec vnicam: cui MS. iam præſidio deſtitutus ægrè poſſum mederi. Amorb. legit, tanquam eis baptiſmus quandoque deleatur, quomodo habent & Lutetiana; quod ſanè rectius eſt quàm quod legunt Frobeniana; quanquam nec omnino adhuc mihi ſatisfacit. Si diuinare liceat, ego locum ita reſtituẽdum putarim, non illic (vel non illic ita) appellari catechumenos, tanquam eis baptiſmus quandoque debeatur. Vt ſignificetur, apud Manichæos catechumenos dici, non qui ad baptiſma ſuſcipiendum inſtituantur, ſed qui in gradu ſint inferiori, velut diſcipuli & auditores. Nam in duos gradus Manichæorũ profeſſio diſtinguebatur, auditores & electos. Qua de re apud Auguſt. lib. ad Quoduultdeum hæreſi 45. & epiſtola 74.

Verba tertij libri Confeſſionum mearum] Endouienſ. legit quarti. ſed cùm non citentur verba ipſa, vtra verior ſit lectio, indicari non poteſt.

IN CAP. XVIII.

C At ego inter ſtrepitum vel poſt ſtrepitum eius grandem] Ita commodius MS. quàm excuſa, in quibus erat: At ego inter ſtrepitum eius grandem, vel poſt ſtrepitum.

& vt reſpondeat is expoſco] Ita malim duabus dictionibus, quàm vna reſpondeatis. Neq́; enim à lectoribus etiam Donatiſtis, ſed à Petiliano reſponſionem flagitat, & vtrum reſponderit obſeruare eos iubet. Similis eſt locus infrà cap. 21. Tenete ſanè intẽtiſſimè atque fortiſſimè quid habeat is reſpondere. Quanquam pro altera lectione facit quod cap. 31. ait, reſpondere.

vnde eſt abluendus] ſic rectè MS. & Amorb. pro vnde & abluendus: nam & ita non ſemel iam antea legitur.

IN CAP. XIX.

vtrum nihil ad illa reſponderit] Perperam reſponderis.

quicquid mali latuerit in conſcientia dãtis] ſic MS. & Amorb. pro quicquid malè. Nam & ſimiliter legitur lib. 1. contra Petilian. cap. 1. vnde hic locus tranſcriptus eſt.

IN CAP. XX.

& maculoſus occultus eſt] Redundat in excuſis copula quæ addebatur, & maculoſus & occultus eſt.

D Si autem illo perfido & maculoſo occulto] Tranſpoſita erat in impreſſis copula, in quibus legebatur, maculoſo & occulto.

Nihil ad hoc reſponſum eſt omnino] ſic MS. pro reſpondendum. Agit enim de ſcripto Petiliani, in quo nihil eum ad ſuperiorẽ quæſtionem reſpondiſſe ait.

IN CAP. XXI.

maledicta inania non emendando] Endouienſ. legit non emendo, fort. amandando.

quid habeat is reſpondere] Endouienſ. legebat, quid debeat reſpondere. ſed vereor ne ſcriba Latinæ linguæ non ſatis peritus, pro habeat, repoſuerit debeat. Quare quod in excuſis erat reliquimus, præſertim cùm & vetus Amorb. ſic legat editio, niſi quòd ex vna dictione duas fecimus, vt ſuprà cap. 18.

vt vel diſceſſum] Endouienſ. & Amorb. legũt diſceſſu. Veram lectionem eſſe arbitror, vt vel vnde diſceſſum; quam & ſequentia poſtulant.

vel quò redeundum ſit omnino neſciatis] ſic manuſcr. pro quà redeundum.

dicit me Academici damnabile ingenium habere Carneadis; conatur etiam inſinuate quid Academici ſentiant de falſitate vel fallacia ſenſus humani.] *De nouis Academicis loquitur, quorum hoc ſuis inſtitutum, vt non ipſi dicerent quid ſentirent, ſentiendúmue foret; ſed omnium aduerſarentur ſententiis, easq; rationibus quibus poſſent oppugnarent ac euerterent. Videbant enim philoſophiam totam in contrarias pugnantesq; abiſſe ſenſentias: quare veritatis inueniendæ deſperatione, tradebant ſapientis eſſe munus, ne fortaſſe falleretur, nihil definire, ſtatuere, & affirmare, ſed ſuſtinere vbique ſuſpendereq; iudicium: quia videlicet nihil certi eſſet, quod aut ſenſibus, aut animo perciperetur. Imò verò vt docebat Archeſilas nouæ Academiæ primus author, falſa eſſe omnia quæ ſenſibus perciperentur; cuius rei hæc & ſimilia proferebat exempla, teretem vel rotundam videri turrim quæ anguloſa ſit; fractum in aqua remum apparere, integrum tamen. Quod Anaxagoræ ſucceſſori poſtea eius ita placuit, vt dicere auſus fuerit, niuem ipſam non albam ſed nigram eſſe: quin verò nec defuere qui eam dicerent eandem cum igne potentiam & facultatem obtinere, vt eſt author Galenus in Simplicibus lib. 2. cap. 1. & lib. 9. cap. 1. Quibus nihil eſſe potuit abſurdius. De his Cicero lib. De Academicis quæſtionibus, De natura deorum, in Lucullo, & alibi frequenter. Gellius item lib. 17. cap. 15. Lactantius lib. 3. diuinarum inſtitut. cap. 4. & 22. Lib. 5. cap. 3. Auguſt. lib. 2. contra Academicos cap. 5. & lib. 3. cap. 11. Porro ſectam hanc plurimum*

B *illuſtrauit confirmauitq; Carneades Scepticæ ſcholæ quartus ab Archeſila princeps; de quo ſic Lactantius lib. 5. cap. 14. Carneades, inquit, Academicæ ſectæ philoſophus, cuius in diſſerendo quæ vis fuerit, quæ eloquentia, quod acumen, ipſum ex prædicatione Ciceronis intelliget (nimirum lib. 3. De Repub. item lib. 2. & 3. De Oratore) aut Lucilij, apud quē diſſerens Neptunus de re difficillima, oſtendit non poſſe id explicari, nec ſi Carneadem ipſum Orcus remittat. Subiungit deinde narrationē quandam huc pertinentem. Is cùm legatus, inquit, ab Athenienſibus Romam miſſus eſſet, diſputauit de iuſtitia copioſè, audiente Galba & Catone Cēſorio maximis tunc oratoribus. Sed idem diſputationem ſuam poſtridie contraria diſputatione ſubuertit, & iuſtitiam quam pridie laudauerat, ſuſtulit; non quidem philoſophi grauitate, cuius firma & ſtabilis debet eſſe ſententia, ſed quaſi oratorio exercitij genere, in vtranque partem diſſerendi. Quod ille facere ſolebat, vt alios quidlibet aſſerentes poſſet refutare.* *Quæ de re ſi quis plura deſiderat, conſulere licebit Gellium lib. 7. cap. 14. Macrobium lib. 1. cap. 5. Plutarchum in Catone Cenſorio; Quintil. lib. 12. cap. 1. Refert autem ibidem Plutarchus, nec nō & Plin. lib. 7. naturalis hiſtoriæ cap. 30. Catonem Cenſorium ægrè admodum legatos illos in vrbe paſſum eſſe, auditoq; Carneade pro iuſtitia contráque*

C *diſſerente, in ſenatu cenſuiſſe, mox eſſe dimittendos. Iudicabat enim vir prudens, nihil eſſe in Repub. pernicioſius, quàm de iuſto & iniuſto, deq; vero & falſo certam nullam conſtantemq; haberi ſententiam. Petilianus ergo cùm ſe videret Auguſtini argumentis reſpondere non poſſe, nec eius dicta refellere, in eius ſe perſonam conuertit, arreptaq; occaſione ex vna alteráue voce, traducit eum tanquam Academicum, ſimilem eſſe dicit Anaxagoræ qui niuem nigram aſſeruit, habere damnabile Carneadis ingenium, nullam certam fixamq; tenere ſententiam; ſed haſitare vbique, incertum ferri, ac lubricum labi. In hæc tragica erumpens verba, quia cùm ipſe dixiſſet, In baptiſmate adminiſtrando* conſcientiam dantis attendendam, quæ abluat accipientis; *contra intulerit Auguſtinus,* Quid ſi lateat dantis conſcientia, & fortaſſe maculoſa ſit? *Ad quod reſpondens Petilianus,* Quid eſt, *inquit,* quid ſi? quid eſt, fortaſſis?

Et hoc totum propterea] *De hoc locutionis genere plura inferius ad lib. 2. contra Creſcen. cap. 18.*

nigrum argentum] *& MS. & Amorb. legunt,* nigrum atque argentum; *vnde ſuſpicor locum hunc mutilum eſſe ac deprauatum.*

D turrem rotundam vel teretem videri, cùm anguloſa ſit] *MS. & Amorb. conſentienter legunt,* turrem rotundam vel trementem videri, cùm longa ſit. *ſed non placet ea lectio, nam longum non opponitur nec tereti, nec trementi.*

turris rotunda pro anguloſa] *Iterum & hic pro* anguloſa, *legebant MS. & Amorbach.* longa.

remus in aqua fractus pro integro: rem quippe dixi quę putari poſſit] *In excuſis erat,* remus in aqua fractus: perinde quaſi ego rem dixerim quæ putari poſſit. *Occaſionem erroris dedit Amorb. qui ſic legit,* remus in aqua fractus. Proinde ergo rē quippe dixi. *ex quo natum quod eſt in vulgatis. Sed nimirū recta eſt MS. quam ſecuti ſumus, lectio, vt in poſterioribus verbis ſit ironia.*

Et ſequitur ſe, & clamat] *Q. d. deinde ſubijcit, & clamat. de qua Auguſt. phraſi ſuprà diximus ad cap. 1. lib. 3. contra Parmen.*

de qua ille tuus ait] *ſic Endouienſ. pro eo quod erat,* de qua ille tunc ait.

Quid ſi nunc redeo ad illos qui aiunt] *Id non legunt MS.*

Hoccine quod dixi] *In excuſis addebatur* eſt, *ſed redundat, ſequi-*

A *tur enim poſtea verbum,* tale eſt, ac ſi dixerim, Quid ſi nunc cælum ruat?

Quid hic facit Philus & Furius] *Vocula m* hic, *ex MS. adiecimus, quod in proximis verbis legunt etiam excuſa.* *Cicero lib. 3. De Repub. inducit L. Furium Philonem pro iniuſtitia diſſerentem, cui lib. 4. facit Lælium ex aduerſo reſpondentem, proq; iuſtitia dicentem. Imitatus hac in parte Platonem, qui & ipſe lib. 2. De Repub. inducit Glauconem iniuſtitiæ patronum, contra quem Socrates iuſtitiæ cauſam agat. Nō extant autem iſti Ciceronis libri, ſed leguntur paſſim apud authores quædam eorum fragmenta. Furij huius apud Ciceronem nonnulla verba ad hanc rem pertinentia recitat confutatq; Lactantius lib. 5. Inſtitut. cap. 12. ac ſequentibus, vſq; ad 17. Quo poſtremo petita dicit ea eſſe à Carneade, qui & ipſe libros de Repub. ſcripſiſſe videtur. Cæterùm* Philus, *vnus & ipſe ex iis eſt quos ſupradictis de Repub. libris loquentes Cicero fecit, vt liquet ex lib. 4. ad Atticum, epiſt. 15. Is quia fortè illic Furij partes adiuuat velut iniuſtitiæ patronus, eidem à Petiliano adiungitur.*

Quid hic facit atheus Diagoras] *Endouienſ. legit* Protagoras, *etiam proximo capite: ſed vtrumuis legeris, non admodum refert. Nam vt ait Cicero initio lib. De natura deorum, & poſt eum Lactant. lib. 1. cap. 2. Protagoras Deos in dubium reuocauit, Diagoras excluſit.*

IN CAP. XXII.

B Quid argumentis ſtultitiæ auertis erroribus vitam?] *Non caret locus ſuſpicione mendæ: legendum fortè* viam, *pro* vitam.

ſine mea maledica temeritate] *Sic MS. & Amorb. pro* maledicta. *Quanquam ne nunc quidem omnino ſatisfactum videtur.*

IN CAP. XXIII.

quorum iacturam facilè patior] *ſic rectè Endouienſ. pro,* quoniam iacturam.

IN CAP. XXIIII.

de eccleſia, vel baptiſmi veritate] *Fortè,* de eccleſiæ vel baptiſmi vnitate, *vt ſuprà cap. 10. & lib. De vnico baptiſ. cap. 13.*

quia dicerem, nō ego ſciens] *ſic Endou. pro* quando dicerem.

ad vnum verbum, ignoraui, quod me proponit dixiſſe] *Ita rectè MS. pro eo quod perperam legebatur,* ad vnum verbum. Ignorauit quod me proponit dixiſſe.

IN CAP. XXV.

ſed ſi ignorares] *Redundare quod in excuſis additur* eum, *intelligi poteſt ex cap. 26. vbi ſemel iterumq; hæc ſententia repetitur. Alioqui legendum* eam, *refertur enim ad baptizantis conſcientiam, vt clarum eſt ex ſuperiori capite.*

C Taurinum, Romanum] *Taurinus & Romanus Africæ Comites fuerunt, hoc eſt armorum illic ac militiæ præfecti. Prioris meminit frequenter Optatus lib. 3. Ad poſteriorem extat reſcriptum quoddam Valentiniani, Valetis & Gratiani AAA. Codic. Theod. lib. 8. tit. 7. l. 13. Datum 3. Kalend. Iulias Modeſto & Arintheo Conſſ.*

& ſemel & iterum, ab ipſo rege illis ad eum appellantibus etiam tertio fuit abſolutus] *Poſt* iterum, *addendum in vulgatis hypoſtigma; pertinet enim hoc ad ſuperiora. Nam Cæcilianum bis ab epiſcopali concilio abſolutum fuiſſe ſignificat, tertio verò ab Imperatore ad quem ab Arelatenſis concilij ſententia Donatus appellarat. Cæterùm pro* illis, *excuſa non rectè legunt* illic.

ei Conſuli Kalendis Ianuariis laudem] *Panegyricæ huius orationis meminit Auguſt. & lib. 6. Confeſſ. cap. 6. vbi eam Mediolani habitam dicit, ſed in laudem Imperatoris, Arcadij fortaſſe, qui ante biennium Auguſtus à patre appellatus, eodem cum Bautone anno, hic Occidentis, ille Orientis conſul deſignatus erat; vt vna eademq; oratione, vtrumque ſimul conſulem commendarit. Niſi quis Maximum tyrannum malit intelligi, qui interfecto paulò antè Gratiano, pulſoq; iuniore Valentiniano,*

D *Mediolani tunc temporis ſedem habebat, vt eius laudes, quas præterire tunc ſanè vix poterat, vnà cum Bautonis coniungeret. Nam & de Arcadij in Oriente conſulatu, non poterat Kalendis Ianuariis nuncius in Italiam perueniſſe.*

Manichæos autem Meſſianus Proconſul audierit poſt conſulatum Bautonis] *Meſſianus hic Africæ proconſul fuit Arcadio & Bautone Conſſ. vt facilè intelligi poteſt ex reſcripto quodam Theodoſij ac Valentiniani iiſdem ad eum conſulibus 15. Kalend. Octob. Aquileiæ miſſo; quod extat in Cod. Theodoſia. lib. 10. tit. 1. l. 13. Quare Meſſianus vel bienniū proconſul fuit, aut anno euoluto cauſam hanc audiuit, priuſquam ſucceſſor adueniſſet.*

ſicut dies geſtorum ab eodem Petiliano inſertus oſtendit] *In excuſis & MS. erat* oſtenditur; *ſed clarum eſt legendum eſſe* oſtēdit. *In Pariſ. verò editione pro* inſertus, *eſt non rectè* incertus.

IN CAP. XXVI.

quod ſibi Petilianus] *Ex MS. adiecimus* ſibi. *Cuius veſtigium aliquod erat in editione Amorbach. apud quem legitur,* quod ſi, *omiſſa altera ſyllaba.*

quàm vt me malitiam] *In excuſis deerat* me.

nisi ne mo

niſi ne me putari ſineret innocentem] ſic Endouienſ: pro eo quod erat, niſi vt me, ſenſu planè diuerſo.. A

Sed non vos fallat] Perperam nos.

IN CAP. XXVII.

quod ne reſpondere cogatur, copioſiſſimè altercatur] Endouienſe legit alienatur, id eſt, in aliena dilabitur & vagatur extra cauſam, vt ſuprà cap. 15.

aut vnde proſiluit quem propnnis] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, cùm prius eſſet, quem præponis.

& tu baptiſtam diſcutere, & ab eo diſcuti debuiſti] Endouienſ. legit, non tu ab eo diſcuti debuiſti. Sed non rectè, vt ipſa docet ſententia. Nam & cap. 28. & 30. ſimiliter repetitur, & in eundē ſenſum proponitur ab Auguſt. cap. 33.

quæ abluat accipientis] Non rectè qui, refertur enim ad conſcientiam baptizantis.

Cùm enim noluit ita dici] ſic rectè Endouienſ. pro voluit.

niſi ſpem ſuam in homine baptizante poſuerit] Ita manuſcr. loco baptizando.

IN CAP. XXVIII.

Quouſque apponitis ſuper hominem] In excuſis addebatur hoc: ſed non legunt MS. nec Auguſt. ſuper Pſalm. 61. Pro quo nos legimus, Quouſq; irruitis in hominem, quomodo legunt hodie etiā 70. B

IN CAP. XXIX.

quicquid de ſe quiſque dixerit, credendus erit] fortè, credendum erit.

quin de ſe optimè credi velit] ſic Endou. pro qui de ſe.

IN CAP. XXX.

Probentur primùm, & ſic miniſtrent] Mendosè, Probetur.

vtrobique penè ab omnibus fiat] Nimirum & apud Catholicos, & in parte Donati, quomodo infrà cap. 31. vtrobique plena ſunt omnia.

Hoc mihi reſponde] Ita malim cum MS. quàm cum excuſis, O mihi reſponde.

conuicti atque delecti ſunt] Videlicet à gradu ordinis ſui. Sic & infrà cap. 31. Nam alioqui putare quis poſſit legendum detecti ſunt, quomodo paulò pòſt, proditis atque conuictis.

IN CAP. XXXI.

Sufficiunt adhuc propoſita] Pro adhuc, legit Endou. hucuſq;, quod malim, niſi ſuppoſitieium eſſe vererer.

IN CAP. XXXII.

Quoduultdeum de duobus adulteriis apud vos conuictum & abiectum] Ita rectè Endouienſ. pro apud nos. Sequitur enim, à noſtris eſſe ſuſceptum. Alterum exemplum habes Conc. 2. in Pſalm. 36. niſi fortè eundem hominem eſſe quis velit. C

quia non habent conſciētiam] Pro habet, præceſſit enim tales.

qui non habebant conſcientiam] ſic Endou. pro habent.

IN CAP. XXXIII.

vnde abluendus ſit qui accipit baptiſmum] pro accipiebat, ſic enim legis ſup. 14. 19. 22. Et lib. 1. cap. 2.

adhibuit alia teſtimonia] ex MS. adiecimus alia.

Aqua mendax non habens fidem] ſic Endouienſ. pro habet.

quàm lenibus blanditiis adulatoris] In excuſis deerat adulatoris.

IN CAP. XXXIIII.

ſi aliquid veri dixerit] Ita MS. pro verè.

Collega eius à Thuburſicubure] Non rectè in excuſis à Thubur ſi cubare. MS. & Amorb. conſentit lib. 3. contra Creſc. cap. 43.

à Primiano Carthaginis] ſic Endouienſ. vt ſubintelligatur epiſcopo, quomodo aliâs, Donatus Carthaginis, de quo infrà cap. 53. vbi ſimilis erat corruptela. In excuſis erat Carthagine, vt ad ſequentia referatur.

quæ ablueret accipientis] Perperam accipientes: ſubintelligitur enim conſcientiam.

IN CAP. XXXV. D

Deinceps etiam ſibi loquendi latitudinem comparans] Sic MS. & Amorb. pro latitudine.

peccatoris baptiſma eſſe dicat] Non peccatorum. Repetit enim Petiliani verba, vnde & mox ſequitur, quod peccatore miniſtrante.

Inde etiam excurrit] Endouienſ. legit, Inde iam excurrit.

vel hinc debuit admoneri] ſic rectè manuſcr. & Amorbach. pro eo quod erat admonere.

IN CAP. XXXVI.

quos damnauerant, ſuſceperunt] In excuſis erat mendosè damnauerat.

quanquam in huius quæſtionis propoſitione] ſic Endou. In excuſis erat, quæſtione propoſitionis.

quia eum Chriſti eſſe cognoſcimus] Pro quia, erat qui. Illud habent MS. hoc excuſa.

omnis eum etiam ſimulata pugna defecit] Ex manuſcr. adiecimus eum.

vel clanculo euaderet] Sic rectè Endou. & Amorb. pro euadere.

& ſic de iis quos obiicimus] Non dubito quin legendum ſit obiicitis.

Si reſpondeat] Ita Endouienſ. & Amorb. Vnde miror quis in vulgatis pro his repoſuerit, Auguſt. Reſpondeat.

Si ergo & nos eadem] In excuſis copula &, deſiderabatur.

an vtrique victi ſumus] Ex MS. adiecimus vtrique.

& in eccleſia ſua] Hæc non ſunt in Endouienſ.

quoniam non gloriamur in homine] Ita rectè Endouienſ. In excuſis aberat illud quoniam.

quàm ſecuri ſumus] Sic quoq; rectè Endou. pro quoniam ſecuri ſumus.

IN CAP. XXXVII.

& nunc degradan] Perperam, & tunc.

IN CAP. XXXVIII.

cuius in Gallia damnationem ad nos à fratribus miſſam] Solent olim epiſcopi, ſi quos ex clero de ordine ſuo deieciſſent, aut damnaſſent, nomina eorum aliarum prouinciarum epiſcopis ſignificare, ne cui fortaſſe obreperent, fallerentq; eò venientes.

collega noſter Fortunatus ibidem apud Conſtantinam] Ibidem non in Gallia, ſed vbi & Petilianus epiſcopus eſt. Nam Conſtantina Numidiæ hic ciuitas eſt. B

quando non potuit commoneri] ſic MS. pro commoueri.

IN CAP. XXXIX.

De baſilicis quas tenebāt per iuſſa iudicum & ciuitatum auxilia proturbati] Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, pro eo quod erat perturbati. Nam ita legis & lib. 3. contra Donatiſt. cap. 12. vt eoſdem, inquit, Maximianiſtas de baſilicis excluderent, & iudiciorum ſtrepitu atque auxiliorum impetu proturbarent. Item lib. 6. cap. 7. Lib. verò 4. contra Creſcon. cap. 47. excuſa quidem perturbarentur, legebant, ſed MS. proturbarentur.

falſa ſunt quæ ita ſentis] Videtur locus non carere menda, & ſentitis, legendum arbitror; præceſſit enim contenditis.

IN CAP. XL.

quem accepiſtis proſit vobis] Sic MS. & Amorb. pro nobis.

Illud autem olim dimiſit omnino] Olim pro hactenus, iam ab initio, pro quo paulò infrà iam diu ex quo loquitur. Aliàs ferè vſurpat pro, iam diu eſt, vt epiſtola 161. Olim volo inde loqui tecum. Epiſtola 170. olim doleo, olim gemo, olim te videre deſidero. Collat. 3. cap. 2. olim ſe agere velle negotium. Serm. ſuper geſtis cum Emerito, olim nobis notus eſt animus eius. Id propterea viſum eſt annotare, quod quidam in his ſimilibusq; locis mendum ſubeſſe interdum puteni. C

nec nobis dicere voluit] ſic MS. & Amorb. pro vobis.

aliquando dicturus eſt] Pro dicturus es.

quòd ex primis patribus epiſtolæ] Perperam artibus.

Ad hoc eum iam diu] Sic Endouienſ. pro, Ad hoc eum.

Deinceps petrexit ore maledico in vituperationem monaſteriorum & monachorum] Petilianum ſtrennuè hac in parte noſtri temporis imitantur hæretici.

arguens etiam me, quòd hoc genus vitæ à me fuerit inſtitutum] Poſſidius in vita B. Auguſtini cap. 5. ait eum presbyterum factum, intra Eccleſiam Hipponenſem monaſterium inſtituiſſe: quod cap. 11. eius cura & inſtitutione admodum creuiſſe, vtruq; optimis ac doctiſſimis floruiſſe teſtatur, vt ex eo loco decem numero ad epiſcopalem dignitatem expetiti & prouecti fuerint, qui & ipſi ſuis quiſque locis monaſteria erexerunt. Meminit eiuſdem monaſterij ſui & Auguſt. lib. De dono perſeuerant. cap. 15. Hoc ergo Auguſt. factum reprehendit etiam inter cætera Petilianus. Fuiſſe autem olim Monachos Donatiſtis exoſos, ab eiſq; exagitatos, teſtis eſt Auguſtinus tom. 8. in Pſalm. 132. Dicere, inquit, conſueuerunt, Quid ſibi vult nomen monachorum? Et infrà, Quid ergo dicunt illi, qui nobis de nomine monachorum inſultant? Et aliquanto pòſt: Meritò inſultant nomini vnitatis, qui ſe ab vnitate præciderunt. Meritò illis diſplicet nomē monachorum, quia illi nolunt habitare in vnum cum fratribus, ſed ſequentes Donatum, Chriſtum diuiſerunt. D

inde aſſerens me dixiſſe, Chriſtum eſſe baptiſtam] Non video qui hæc ſuperioribus cohæreant.

Inde de nomine Simonis & Variæ magorum ingeſſit nobis quas ei libuit contumelias] Simon magus ex Actibus Apoſtolorum notus eſt, ſed quis Varias hic fuerit, neſcio. Quanquam non ſatis conſtat de lectionis veritate; nam Endouiēſ. pro his legit, Simonis & variæ ſuæ vagorum. Inſpicienda ſunt vetuſtiora exemplaria, quibus hic deſtituti fuimus.

Inde Optati Thamugadenſis] Pro Tamigadenſis.

IN CAP. XLI.

preſſum contrà venientis veritatis anguſtiis] Tollendum eſt in excuſis hypoſtigma quod addebatur poſt vocem preſſum, cuius occaſione ablatiuus anguſtiis, in iiſdem transformatus erat in accuſatiuum.

vnde abluendus ſit qui accipit baptiſmum] pro accepit.

cùm dantis polluta conſcientia eſt] ſic rectè MS. pro tũ dantis. A

IN CAP. XLII.

Quia in priori epiſtola ſua] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, qui in excuſis ita legebatur. Quia enim prior epiſtola ſua. Cui reſpondet quod ait cap. proximo, Hoc ego in epiſtola priore cum Petiliano reſponderem.

pluribus locis apertiſſimè prædicet?] In excuſis erat, pluribusque locis. ſed copulam redundare non ſenſus modò arguit, ſed docet etiam ſuprà lib. 1. cap. 5. vnde eſt petitus hic locus; quanquam & ibi Endouienſ. & Amorb. copulam addant.

ue ſit maledictus, qui ſpem ſuam ponit in homine] In excuſis addebatur omnis. ſed non legitur nec loco ſuprà citati cap. & libri.

IN CAP. XLIII.

optandum eſt ab omnibus] Suprà libro primo cap. 6. legitur laborandum eſt omnibus.

IN CAP. XLV.

quàm veſanus error] pro quamuis.

Hanc ergo fraudem audientibus faciens] In excuſis addebatur, vel legentibus: ſed non legit Endouienſ. & redundare probabile eſt ex eo quod ſequitur, & omnino deſperans legi poſſe quod ſcripſimus. Quanquam infrà cap. 52. vtrumque coniungit, auditor vel lector inquit.

B

vt baptizatores perfidos habeant] Ex MS. adiecimus vt.

reſpondeant, cum ſe arbitrentur] Pro arbitretur.

ac per hoc ſequitur eos quod nolunt] Non rectè volunt.

IN CAP. XLVI.

Et hæc omnia] ſic Endouienſ. pro omnino.

ad vos corrigendos rectè poſuiſſe] Non eos; alloquitur enim Donatiſtas.

IN CAP. XLVII.

hanc enim conſcientiam] Ita omnino legendum videtur, pro hãc etiam.

IN CAP. XLIX.

ſi certa ſpes hominum cum illo figitur] Legendum apparet; in illo figitur.

diſpenſator infidelis] ſic MS. & Amorbach. pro quo in excuſis erat fidelis. ſed quod damnant vel quæ ſequuntur, per ſuã infidelitatẽ.

quæ tamen qualia ſint] Ita rectius Endouienſ quàm ſunt.

IN CAP. LI.

qui dicebant ſe Pauli eſſe] Redundat quod additur in excuſis Apoſtoli. nec legitur ſuprà lib. 1. cap. 3.

IN CAP. LII.

non fidem percipit, ſed reatum] Ita legendum ex innumeris ſuprà locis patet; prius erat, ſeu reatum.

C

nec quicquam bene regenerat, niſi bono ſemine regeneretur] Lib. 1. cap. 7. vnde hic locus petitus eſt, legebat Endouienſ. nec quicquam bene generat, niſi bono ſemine regeneretur. Hic verò ſic, nec quicquam bene regenerat, niſi bono ſemine generetur. Sed placet excuſorum lectio, quam habet etiam Amorb.

& Chriſtum fundamentũ ponebãt] Pro &, in excuſis erat, vt.

non fidem percipit, ſed reatum] ſic Endouienſ. & paſſim ſuprà, pro percipiat.

delet quod antea dixerat] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere. prius erat, dolet quod.

IN CAP. LIII.

neque Donatus Carthaginis eſt aliquid] Ita rectè Endouienſ. & Amorb. Nam vt author eſt Optatus lib. 3. in ore populi raro eſt appellatus epiſcopus, ſed Donatus Carthaginis. Vnde & paulò pòſt, vbi eadem hæc repetuntur, ſimiliter ſcriptum habes. Id quiſpiam non ſatis obſeruans, Carthagine putauit eſſe legendum. Similis deprauatio erat & ſuprà cap. 34. Primiano Carthagine, pro Carthaginis.

neque Ianuarius, neque Petilianus] Endouienſ. Ianuarianus habet, vt & infrà paulò pòſt. Sed magis placet quod eſt in excuſis: nam ſic appellatur & in titulo epiſtolæ à Clero Hipponenſi ad eũ ſcriptæ, quæ eſt apud Auguſt. numero 68. Fuit autem Donatiſtarum in Numidia primæ ſedis epiſcopus, vnde meritò hic Petiliano præponitur. Idem in Bagaienſi concilio quintus recenſetur in ordine epiſcoporum partis Donati. Fallitur Franc. Balduinus qui eũ Carthaginienſem fuiſſe Donatiſtarum Archiepiſcopum in Collatione Carthag. ſcriptum alicubi reliquit. D

IN CAP. LIIII.

Nam vt ea, inquit, Apoſtoli dicta] Ita rectius, quàm eius, inquit, Apoſtoli. Sic enim & paulò pòſt, & in exordio capitis.

ſed iam volo quærere] Perperam nolo.

Ad miniſtrandum & diſpenſandum verbum] In excuſis non rectè iungebantur duæ primæ dictiones, Adminiſtrandum.

od mundandum autem & iuſtificandum] Sic rectè MS. & Amorb. pro ad mandandum.

IN CAP. LV.

conſocius fit euangelij] Endouienſ. habet conſcius. Sed reliquimus quod erat in vulgatis: ſignificat enim participem eum fieri euãgelij. Conſentit & Amorb. qui alteram lectionem ad marginem reijcit.

quod ſi hoc minimum & leue ducitis] Ita Endou. pro dicitis.

ſine ſua mercede] ad ſuperiora hoc pertinet, non ſequentia; quare hypoſtigmate eſt ab iis ſeparandum.

quàm licet malus non malam] Ita rectè End. pro quamlibet.

IN CAP. LVI.

Et ſi hoc in euangelio] In excuſis vnica erat dictio, Etſi.

perfectè autem euangelizare] Pro aduerſatiua erat non rectè copulatiua etiam.

IN CAP. LVII.

cui quibuſdam interpoſitis ipſe ſucceſſit] Sic rectè Endou. pro ſuccedis: alloquitur enim non Petilianum, ſed lectores Donatiſtas.

Ruſiccadienſem vel Calamenſem] Ita Endou. pro Ruſadienſem. Nam & lib. 3. contra Creſc. cap. 27. habes Victorem quendam à Ruſiccade. Ciuitas eſt autem Numidiæ maritima.

IN CAP. LVIII.

tum continuo ſubieci atque ſubiunxi] Endouienſ. legit cum continuo: excuſa tamen continuò. Sed germanum arbitror quod nos repoſuimus. Verba enim ſunt Auguſtini interloquentis, parteſq; inter ſeſe nectentis. Error natus videtur ex affinitate literarum n, & u, quæ factum, vt pro tũ, legeretur cũ. B

Si & vos aduerſus maiores noſtros] Ita Endouienſ. pro, Sed & vos, quomodo reſtituimus ſuprà lib. 1. cap. 21. vnde hic locus repetitur.

non eſt diſcutiendum, quin penitus veſtra ora claudantur] Endouienſ. legit quàm penitus. Sed crediderim, quin potius, ab Auguſt. ſcriptum: nam ex compendio ſcribarum hinc natum videtur quod erat in excuſis, quoniam penitus. Conſule lib. 1. cap. 21. vnde ſunt hæc petita. Cæterùm ex illo excuſorum mendo, factum eſt & alterum, vt pro claudantur, legeretur clauduntur.

Etenim quæcunque proferretis] Geminata non ſimplici r, litera.

IN CAP. LIX.

etiamſi vera eis obiiciebantur] Ex MS. adiecimus eis.

Cognitorum ſententias debebant attendere.] Accuſatiuo, non Datiuo caſu. MS. conſentit & Amorbach.

Finis Annotationum in tres libros contra literas Petiliani.

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI DE VNITATE ECCLESIÆ LIBRVM.

C

Ex collatione ad MS. Endouienſe, & veterem Amorbachij editionem.

LIBER hic ſeu epiſtola in MS. Endouienſ. hunc titulum habet, In epiſtolam Petiliani ad Catholicos de ſecta Donatiſtarum. Apud Amorbachium, Liber ſiue epiſtola contra Petiliani Donatiſtæ epiſtolam. Excuſi qui nunc in manibus habentur, addunt De vnitate eccleſiæ. Quæ inſcriptio quanquam non extet in MS. noſtro, in vetuſtioribus tamen, quibus hic deſtituti ſumus, reperiri, adeoq; ab ipſo Auguſtino additam fuiſſe, nihil addubito. Nam præterquam quod argumento eius, quod hic aduerſus Donatiſtas tractat, valde ſit opportuna, vrget eam & inculcat contra eoſdem frequentiſſimè; lib. verò 3. cõtra eundem Petil. cap. 10. hanc inter Catholicos & Donatiſtas ait quæſtionem verſari. Veruntamen, inquit, quoniam nec iſta breui ac facili mea defenſione opus eſt, vbi quæſtio non de qualiſcunque vnius hominis merito, ſed de ſancta eccleſiæ vnitate verſatur. Et cap. 50. Propter ipſius verò, inquit, Eccleſiæ vnitatem, quæ in omnibus gentibus dilatatur, cui vos non communicatis, hæc teſtimonia poſui de Chriſto eſſe prædicta. Quod ipſum nimirum hoc libro Auguſt. fuſiſſimè exequitur. Huc accedit quòd apud Cyprianum libellus extat eodem hoc titulo, De Vnitate eccleſiæ, quem ei tribuit & Auguſt. lib. 2. contra Creſcon. cap. 33. nam inſcriptionem illã, De ſimplicitate prælatorum, Franciſcus Bald. & Pamelius, rectè ſuppoſititiam eſſe obſeruarunt. Fuiſſe autem B. Auguſtinum titulum hunc ab eo mutuatum non improbabile eſt; nam & in ſimili verſatur argumento, & eiuſdem libelli ſententiis nec ſemel nec illibenter vtitur. D

Cæterùm neminem mouere debet quòd in lib. Retractat. huius voluminis non meminerit: inde id factum, quòd non inter libros, ſed epiſtolas habuiſſe videatur; ſcriptum eſt enim non ad omnes communionis eius epiſcopos, vt in vulgatis annotatio marginalis habet, ſed ad eos qui epiſcopatui eius ſubditi eſſent, ac diſpenſationis eius curæ concrediti. Nam Auguſtini eſſe, exordium ipſum, & res ipſa ſatis ſuperq; teſtantur. Scriptũ eſt autem ante libros contra Creſconium, imo & ante lib. tertium aduerſus Pe-

nerſus Petilianum, adeoq́; & ante Petiliani apologiam, certè priuſquam A
in manus Auguſtini veniſſet. Nam libri huius cap. 1. prouocat eum ad reſpondendum, non hoc tantum libro, ſed prioribus etiam duobus.

IN CAP. I.

video quid poſſint dicere] Ita commodius quàm poſſunt.

IN CAP. II.

vbi ſit hoc corpus, id eſt] Hæc verba ex MS. adiecimus.

vel noſtra vera & ſua falſa, vel noſtra falſa & ſua vera] Abutitur reciproco, pro ipſorum.

cui nos communicamus] Ita rectius, quàm cõmunicauimus.

quàm multa ſancti] Pro quàm multi.

inceſtatores conſecratæ pudicitiæ feminarum] Ergo etiã Auguſtini temporibus virgines Deo conſecrabantur ad cuſtodiendam virginitatem; quod idem ex aliis eiuſdem locis cognoſci poteſt, vt lib. De ſancta virginitate cap. penè ſingulis. lib. 1. De ciuitat. cap. 16. lib. 8. Confeſſ. cap. 6. in Pſal. 75. 83.

Deſeruntur neſcientes] Prius erat, Deſerunt; addebatur quoq; non rectè interrogationis nota tum in hac, tum in ſequenti periodo.

ſi vera dicantur] Pro dicuntur.

& ab eis nos ſeparent] Perperam ſepararent.

aliqua ſegnitia vel cohibentia] Id eſt conniuentia & diſſimulatione. Et omnino videri poterat ſcribendum eſſe conniuentia, niſi & alibi apud Auguſt. eodem ſenſu cohibentia, & cohibeo, legeretur. Vt epiſt. 93. Nam vt durum arbitror, inquit, cohibentiam præbere peccantibus, ita impium iudico manum negare conuerſis. Et lib. 5. contra Iulian. cap. 7. Sed ſi cohibuero ſicut dicis, inuictum eſſe libidinis malum. Similiter Hilarius in illud Pſalm. 118. Iniquos odio habui. Ipſa quoque anima, inquit, illecebris iampridem capta viuendi, tacitis quibuſdam conſiliis ad cohibentiam deflectendæ voluntatis irrepat. Vbi haud dubiè cohibeo, & cohibentia, pro conniueo, & conniuentia dicuntur, ſed quæ non dubitem ex his eſſe deflexa. Nam primum quidem, quemadmodum & alibi annotauimus, vſitatiſſimus eſt literarũ u, & b, in ſe mutuo tranſitus: vt enim dicitur Vagai, ſic Bagai; vt Theneſte, ſic Thebeſte: atq; ita vt conniuentia, ſic connibentia. Qua mutatione facta, poſterius n, inter ſonandum in aſpirationem abijt, factumq́; conhibentia, quomodo legis in Cod. Theod. Contij, lib. 16 tit. 5. qui eſt de hæreticis, l. 46. Tandem verò euphoniæ gratia abiectum & prius, dictumq́; cohibentia. B

His igitur innocentibus innocenter communicauimus] ſic MS. pro communicabimus. C

hodieque, neſcientes quæ tunc acta ſunt] Deeſt aliquid, fortè communicamus; niſi malis illud hodieq; ad ſequẽtia referre, vt ſenſus ſit, etiam hodie neſcientes quæ tunc acta ſunt.

IN CAP. III.

non audiamus, hæc dico, hæc dicis; ſed audiamus, Hæc dicit Dominus. Sunt certè libri Dominici, &c.] Abutuntur hoc loco hæretici ad euerſendam eccleſiaſticæ traditionis & veterum Patrum authoritatem, vt nihil fide ſit recipiendum niſi quod ex libris ſacris probari poſſit. Similis locus erat ſuprà cap. 2. vnde hic pendet. Inter nos, inquit, & Donatiſtas quæſtio eſt, vbi ſit Chriſti corpus; id eſt, vbi ſit eccleſia. Quid ergo facturi ſumus? In verbis noſtris eã quæſituri, an in verbis capitis ſui Domini noſtri Ieſu Chriſti? Puto quòd in illius potius verbis eam quærere debemus, qui veritas eſt, & optimè nouit corpus ſuum. Et infrà cap. 3. Nolo humanis documentis, ſed diuinis oraculis ſanctam eccleſiam demõſtrari. Et concludens, Ergo in ſcripturis ſanctis canonicis eam requiramus. ſed facilis eſt ac expedita reſponſio. Nam de quibus humanis documentis agat, ipſe iiſdem his locis, clariſſimis verbis oſtendit. Quæ ſint autem verba noſtra, inquit, cap. 2. in quibus eam quæri non oportet, aduertite & videte etiam ibi quid interſit inter noſtra D
verba & illorum: & tamen in verbis noſtris quæri eccleſiã nolumus. Quicquid nobis inuicem obiicimus de traditione codicum diuinorum, de thurificatione, de perſecutionibus, verba noſtra ſunt. Proferebãt contra Catholicos Donatiſtæ, acta quædã, quibus Felicem Abtungenſem, & Cæcilianum in perſecutione Diocletiani thurificaſſe, aut libros ſacros tradidiſſe, docere conabantur. Clamabant grauem ſe olim ac etiam nunc perſecutionem à Catholicis pati, inde ſtatuentes, Catholicos, quoniam traditoribus illis et perſecutoribus communicaſſent, ab eccleſia excidiſſe, ſeq; ſolos in ea permanſiſſe. Contra hæc proferebant Catholici publica fideliſſimaq́; acta ac documenta, quibus oſtenderent præfatos epiſcopos non vno iudicio fuiſſe abſolutos: alia item, quibus docerent ipſorum maiores manifeſtiſſimos extitiſſe traditores; poſtremò quibus conuincerent Donatiſtas priores fuiſſe qui innocentes illos epiſcopos fuerint perſecuti, etiam apud Imperatorem Conſtantinum eos accuſantes. Allegabant Circumcellionum crudelitatem quam in Catholicos quotidie exercerent, deniq; exemplum eorum qui Rogatiſtas & Maximianiſtas ſchiſmaticos ſuos grauiſſimè eſſent perſecuti, quibus tamen poſteà communicaſſent. Hæc erant vtriuſque partis in alteram dicta, hæc documenta humana, quæ ab huius quæſtionis inquiſitione iubet Auguſtinus remoueri, ad ſacras ſcripturas Donatiſtas reuocans, in quibus eſſent certiſſima euidentiſſimaq́; argumenta quibus demonſtrari poſſet, vbi vel penes quos foret vera Chriſti eccleſia. Vide quæ his addat infrà cap. 18. & 19. Non ergo agit de eccleſiaſtica & apoſtolica traditione, de veterum patrum ac eccleſiæ totius teſtimonio: quo haud dubiè vtendum eſt quando ſcripturæ ſacræ litem dirimere non poſſunt. Id quod facit non ſemel Auguſt. vt in baptiſmo paruulorum, in baptiſmo hæreticorum, in cauſa etiam originalis peccati, quod tamen diſertis ſcripturæ verbis ſtatuitur. Qua de re luculentiſſima eſt eius ſententia libro primo contra Creſcon. cap. 33.

Quid times ne legantur iſti libri] Ex MS. adiecimus iſti, quod & paulò pòſt repetitur.

Maiorini ordinatores] Pro Maiorani. Fuit autem is primus Donatiſtarum Carthaginenſis epiſcopus, contra Cæcilianum creatus, quod fuit ſchiſmatis initium. De quo plura in commentario noſtro rerum Donatiſticarum.

in paucis Romæ Rupitanis & Montenſibus] ſic enim Donatiſtæ Romæ vocabantur; vt in hiſtoria noſtra plenius explicabitur.

vnius Hiſpanæ mulieris] Lucillæ videlicet, cuius potiſſimum opera & inſtantia ſchiſma hoc conflatum fuit.

quicquid de chartis aliis aliud profeLatur] Pro aliud, erat aliquid. fortè, alicunde.

Si in paucis Mauris prouinciæ Cæſariẽſis] Rogatiſtæ, & Maximianiſtæ Donatiſtarum fuere ſchiſmatici, quorum illi in Cæſarienſi Mauritania; hi in Tripoli, Byzacio, & Proconſulari ſeu Carthaginienſi prouincia potiſſimum exarſerunt. Rogatiſtarum præ cæteris perexiguus fuit numerus: nam cùm ad Vincentium Rogatiſtam Auguſtinus epiſt. ſcriberet 48. Cartennis vbi reſidebant, plus minus decem ſupererant. De quibus aliàs plura.

Quis enim poſſet ſingulas quaſque hæreſes] Ita rectè manuſcrip. pro ſingulas quaſi.

IN CAP. IIII.

& incommutabile verbum patris] In excuſis erat, & vnum incommutabile: ſed illud vnum, non addunt nec MS. nec Amorbach. imò nec vetera Frobeniana.

IN CAP. V.

iuſtos ſe eſſe confingant] Ita commodius cum MS. quàm iuſtos ſeipſos confingant, quod habebant impreſſa.

id eſt, cognitor cordis] In MS. erat conditor cordium: & mox, poſt iudex, addebatur viuorum & mortuorum. Nos alteram lectionem retinuimus.

Eſt quidem acutorum hominum] Endouienſ. legit cautorum; nec addit hominum.

Nulli noſtrum dubium eſt, per arcam Noë, ſalua rerum geſtarum fide] Arcæ huius myſteria diligenter explicat Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum cap. 14. & ſequentibus (vnde petita ſunt quæ habes tomo 4. in Dialogo Oroſij cum Auguſtino, cap. 25. & ſequẽtibus) Lib. 15. De ciuitate Dei, cap. 26. & aliquot ſequentibus. Hieronymus quoque libro contra Luciferianos.

proptereà cuncta animalium genera] In his animalibus quæ in arca Noë fuerunt, attendimus aliquando, quòd partim munda, partim immunda eſſent; quo ſignificatur, eccleſiam ex bonis ſimul & malis conſtare. Aliquando quòd fuerint omnis generis; vbi prænunciatum intelligimus eccleſiam in omnibus gentibus futuram. Ad poſteriorem hanc ſignificationem reſpicit hic Auguſt. vt & conc. 3. in Pſalm. 103. Et Proſper lib. 2. De vocat. gentium, cap 4.

ſi nobis pateat aliud inde dicere] Legendum videtur, placeat.

ſignificatam eſſe charitatem] Allegoriam hanc ſimiliter tractat lib. 12. contra Fauſtum, cap. 14.

Non video quid hic aliud figuratum & prænunciatum ſit] Sic & alibi Auguſt. Quæſt. 49 in librum Iudicum. Lib 12. cont. Fauſtum, cap. 32. lib. De peccat. orig. cap. 25. in Pſalm. 45. & 71. De verbis Domini ſerm. 2. Latiſſimè verò ſerm. 108. De tempore. Proſper quoq; Prædict. par. 2. cap. 18. Et ante eos Origenes homil. 8. in lib. Iudicum. Chryſoſt. In appendice tomi 1. in illud Pſalm. 71. deſcendet ſicut pluuia in vellus. Ambroſ. in prologo lib. 1. De ſpiritu ſancto. Hieron. epiſt. 13. ad Paulinum.

volo quæramus eccleſiam] In excuſis erat nolo, ſed non rectè.

omnem frontem impudentis elidat] ſic rectè MS. & Amorb. pro omnem fontem.

IN CAP. VI.

Abiit autem Iſaac ad Abimelech] Pro, ab Abimelech.

Non à vobis quærimus quid lapis ille ſignificet] Allegoriam hanc alibi pertractat Auguſt. non ſemel, vt lib. 12. contra Fauſtum, cap. 26. ſerm. 40. De verbis Domini. Tractat. 7. in Ioannem. In Pſalm. 44. lib. 16. De ciuit. Dei, cap. 38. ſerm. 79. De tempore.

quos inde commemoret Dominus] *Endouienſ. legit*, quos ipſe mihi commemoret Dominus. *Sed alterum eſt rectius. præcedit enim*, Non deſunt corda fidelium, quæ cõmemorat Dominus ex euangelio. *Frequens eſt autem apud Auguſt.* cõmemoro, *pro admoneo, communefacio, ad memoriam reuoco. ſic infrà cap. 12. tanquam commemorans vos. lib. poſt Collat. cap. 21. Quid aliud agunt, niſi vt nos commemorent, quibus hoc Apoſtolus ſcripſerit? Et lib. 1. cõtra Creſc. cap. 28. Ipſe poſuiſti, vnde te poſſim commemorare quod volo. Alijs prætereà compluribus locis; quanquam frequẽter quoq; ſimpliciter vſurpat, pro narro, refero, repeto.*

cum pia dilectione legentibus] *Ita rectè Endouienſ. cum Amorb. pro* cum pia lectione.

IN CAP. VII.

& qui exurget principium habere in nationes] *Videri queat principatum potius legi debere: ſed 70. habent* καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν. *Citat hunc locum Apoſt. Rom. 15. vbi interpres noſter vertit, Et qui exurget regere gentes; id eſt vt regat, & princeps ſit gentiũ.*

refulgebit & non confringetur] *In excuſis erat*, non confundetur. *ſed MS. lectionem confirmãt Græca*, ἀναλάμψει καὶ οὐ θραυσθήσεται.

Nunc ecce, ſi & illam oblitio habebit] *Sic MS. cum Amorb. In excuſis erat*, Nunquid ecce. *Græca neutrum habent.*

B

Certè ſacratiſſimas nuptias] *Cùm ita legant & MS. & Amorb. neſcio quis*, ſanctiſſimas, *legere maluerit.*

ſic ergo prior ipſe deſcribitur] *Ita manuſcr. ſuffragante Amorb. pro* ſicut ergo.

vt & ipſi obmuteſcant] *Perperam* obtumeſcant.

propter quod tradita eſt in mortem] *Sic rectè End. pro quo erat* propter quos, *non hic tantum, ſed & aliquanto poſt.*

Quid eſt hæretici quòd de paucitate gloriamini?] *Commune eſt omnibus hæreticis, vt quo ſe catholicos non eſſe oſtendãt, de paucitate ſua glorientur, vti docet Auguſt. lib. 2. contra aduerſar. legis & prophetar. cap. 12. Et in Pſal. 47. Idem factitabant & Donatiſtæ. Qua de re plura dicemus infrà ad cap. 13.*

Et qui ſunt hi multi, & quàm latè occupant terram?] *Ita MS. pro* ſint, & occupent.

Quæ ſequuntur audiamus] *Noua hic periodus facienda.*

erumpe & exclama quæ non parturis] *Illud* quæ non parturis, *deerat in excuſis.*

C

multitudinem ſuam in Afris, vel in Africa] *Ex manuſcr. adiecimus*, in Afris, vel.

& pelles aulatum tuarum fige] *Adiecimus ex Græcis* pelles, *licet neq; in MS. eſſet. Cæterùm pro* aularum, *videtur legendum* auleorum, *vel* aulearum tuarum: *eſt enim apud 70.* καὶ τὰς δέρρεις τῶν αὐλαίων. *Vbi Auguſtini interpres pro* αὐλαίων, *legiſſe videtur* αὐλῶν. *lib. 3. contra Creſcon. legit*, & aulas tuas confige.

& palos tuos confirma] *ſic MS. Excuſa habebant* clauos; *quomodo citatur etiam in excuſis infrà lib. 3. contra Creſcon. cap. 64. & epiſtola 48.*

donec prodeat ſicut lux] *In excuſis deerat* lux.

Tu enim vocaberis voluntas mea] *In MS. additur* In ea, *quomodo habes infrà in excuſis cap. 19. ſed non legunt 70.*

& terra tua orbis terrarum] *Ita legitur & infrà eodem 19. cap. & 24. Aliter habes hodie apud 70.* καὶ ἡ γῆ σου οἰκουμένη, *id eſt, & terra tua habitata.*

Iam verò ſi de omnibus prophetis eccleſiæ ſignatæ, quã ſicut legimus, cernimus teſtimonia colligere] *Locus deprauatus ac mutilus.*

in hanc vnam epiſtolam] *In excuſis deerat* vnam.

D

IN CAP. VIII.

Eadem quippe firma & inflexibili iuſtitia boni reguntur, mali conteruntur] *Exponit illud Pſalmi 2. quod præcedit, Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.*

Ibi etiam dicuntur hæc] *Ita commodius End. pro* Ibi enim.

auditis & videtis inuiti] *ſic MS. excuſa per præteritum tempus efferebant*, audiſtis & vidiſtis.

IN CAP. X.

vt nec hoc audeant dicere] *Ex MS. adiecimus* hoc.

Non curo, nec reſiſto] *Sic rectè Endouienſ. pro quo erat in excuſis*, Non iuro, non reſiſto.

Produxit autem illos vſque in Bethaniam] *Non rectè vulgata*, Perduxit.

IN CAP. XI.

Et cùm conuerſaretur cum eis, præcepit eis ne diſcederent ab Hieruſalem] *MS. quædam legunt*, Et cùm conueſceretur cum eis, *ad noſtræ lectionis imitationem, quæ habet*, Et conueſcens, *quam putarim quoque veriorem eſſe, cùm ita legant Chryſoſt. Theoph. & Oecumen. in hunc locum. Hieron. ad Hebidiã quæſt. 7. Heſychius in Leuit. cap. 8. & alij complures. Auguſtinum tamen nõ ita legiſſe, ex alijs locis intelligi poteſt. Nam lib. contra epiſt. Manichæi quam vocant Fundamenti cap. 9.* & docens, *inquit*, de regno Dei, & quomodo conuerſatus eſt cum eis, & præcepit eis ne diſcederent ab Hieroſolymis. *Quomodo legit & cap. 4. lib. contra Felicem Manichæum. Quare putauimus cæterorum hic lectionem, quam habebant & vulgata*, Et cùm conuerſaretur cum eis.

A

Nec vlla nobis excuſatio eſt] *Ita cum MS. legit & Amorbach. In excuſis erat*, Nec nulla, *ſenſu contrario.*

per omnes gentes] *Ita commodius MS. quã* in. *ſic legit & Amerbach. & infrà excuſa non ſemel.*

Ecce vox eius clara & aperta, hac audita qui eum non ſequitur] *Prius erat deprauatiſſime*, Ecce vox eius clara & aperta, ac audita. Qui eum non ſequitur.

Iam verò iſtæ diuinæ voces de vniuerſa eccleſia, ita manifeſtæ ſunt] *ſic Endouienſ. pro* manifeſtatæ.

Et quomodo nos audiuimus vnuſquiſq;] *Pro* eos audiuim*.

Quæ Deus mundauit, tu communia ne dixeris] *ſic hodie & Græca pluraliter legunt, vulgata editio numero ſingulari.*

in illa voce ſibi demonſtratum] *Excuſa legebant*, in illo vaſe. *Cui lectioni etſi fauere videatur quod infrà ſequitur*, Iam cui nõ appareat illo vaſe ſignificatum orbem terrarum, *prætulimus tamen eam quam habent MS. Significat enim myſterium hoc lintei vaſis demõſtratum & expoſitum Petro fuiſſe illa voce, Quæ Deus mundauit, tu communia ne dixeris. Vnde mox id repetens*, Ita expoſuit, *inquit*, illam vocem.

IN CAP. XII.

Audacius autem ſcripſi vobis tanquam commemorans vos] *Videtur quiſpiam ſuprà vocem* commemorans, *aut ad eius latus annotaſſe quod in noſtra verſione eſt*, in memoriam reducens. *Inde illud* reducens, *ſcribarum imperitia in contextum irrepſit.*

quot manſiones ſint] *Metuo ne mendoſus ſit locus.*

in ea regione innumerabiles] *MS. Endouienſ. cum Amorbach. & Pariſ. editione legunt*, regiones innumerabiles, *ſed non rectè. Galatia enim innumerabiles aliquando eccleſias habuit, regiones nunquam; vnica enim ipſa eſt regio.*

& in Apoſtolicis literis manifeſtatas] *Pro* manifeſtas.

Ecce ſunt in eis eccleſiæ] *Excuſa ineptiſſimè hic legebant*, in eccleſia eccleſiæ.

quales ea cauſa iudices habuerit, neſcierunt] *ſic rectè MS. pro quo in excuſis*, quales in ea cauſa iudices habuerint.

Si autem aliunde clamas, vel recitas] *In impreſſis erat*, aliud declamas: *ſed non rectè. Nam vt liquet ex iis quæ proximè antecedunt, poſtulat ab eis vt ſi ab earum eccleſiarum quæ in ſcripturis nominatim commendantur, communione velint recedendum, oſtendant ex iiſdem ſcripturis earum crimina. Si quid verò aliunde, hoc eſt, extra eas proferant, non ſe recepturum; eſſe enim non Dei, nec prophetarum, ſed ipſorum voces. Vnde mox*, veſtras, *inquit*, voces non admittimus. *Simile eſt illi quod habes infrà ſub finem cap. 17.* Reſtat ergo vt non ex diuinis libris, ſed ex vobis iſta dicatis.

per omnes gentes permanaturam] *Ita rectè Endouienſ. pro* permanſuram.

& inde in totam terram] *Ex MS. adiecimus* inde.

IN CAP. XIII.

Sic & nunc inquiunt, totus mundus apoſtatauit, nos autem tanquam duæ illæ tribus, in templo Dei, hoc eſt in eccleſia remanſimus] *Eadem ſimilitudine poſt Donatiſtas vſi ſunt & Arriani, vt liquet ex homilia prima authoris operis imperfecti in Matthæum, quem fuiſſe conſtat Arrianum. Vſurpauit & Caluinus, Inſtitut. cap. 8. Sed quid ea ſeceſſio præfigurarit, docet Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum, cap. 33. Cùm decem tribus, inquit, à templo ſeparatæ ſunt, & duæ derelictæ, ſatis indicat, quòd de tota gente ipſe Apoſtolus ait, Reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Cæterùm pro* remanſimus, *erat in excuſis* permanſimus; *ſed illud habebant MS. & commodius videtur.*

cũ plurimi diſcipuli ſequerentur] *Ex MS. adiecimus* diſcipuli.

His atque huiuſmodi exemplis hæretici ſuam paucitatem commendare conãtur.] *Hæretici quoniam catholicæ eccleſiæ nomen vident ſe non poſſe verè vendicare, ad paucitatem confugiunt electorum, & gregem puſillum à Chriſto commendatum; vnde ſolent de ſua paucitate libenter gloriari. Sic olim* Manichæi, *teſte Auguſt. lib. 2. contra aduerſ. legis & prophetarum, cap. 12. Arriani, qui cùm initio multitudinem ſuam iactitaſſent, poſtea à Theodoſio repreſſi, paucitatem ſuam commendare cœperunt, illud Chriſti in ore habentes, Multi vocati, pauci verò electi. Refert Socrat. lib. 5. cap. 10. Sic author operis imperfecti in Matth. homilia 1.* Eunomiani, *Author Baſilius lib. 1. cõtra Eunomium.* Luciferiani, *vt ſcribit Hieron. Dialog. contra eoſdem.* Pelagiani, *vti videre eſt apud Auguſt. lib. 5. contra Iulian. cap. 1. & ſub finem lib. 2. Item lib. 4. contra duas epiſt. Pelag. cap. 12. Idem ergo factitarunt olim &* Donatiſtæ, *vt liquet tum ex hoc loco, tum ſuprà cap. 7. & lib. 1.*

contra

contra Donatiſt. cap. 6. Lib. 3. contra Creſcon. cap. 66. & 67. Ac inter eos in primis Rogatiſtæ, de quibus Auguſt. epiſt. 48. Poſtea tamen Donatiſtæ in Collat. Carthag. mirificè ſunt de ſua multitudine gloriati. Hoc exemplum imitati ſunt nuper Lutherani, Anabaptiſtæ, & Caluiniſtæ, quorum ſinguli paucitatem ſuam egregiè venditarunt. Sic Caluinus Inſtit. ſuæ cap. 8. qui tamen poſt, regni ſui amplitudinē prædicare cœpit.

ſi, quod abſit, nollem credere] Ita commodius Ms. quàm quod abſit, ſi nollem, vt habebant impreſſa.

Et iſta, inquiunt, credimus & completa eſſe confitemur, ſed poſtea orbis terrarum apoſtatauit, & ſola remanſit Donati cōmunio.] Idem repetit lib. De agone Chriſtiano cap. 29. Quod ipſum imitati ſunt & Caluiniſtæ, qui catholicæ eccleſiæ nomine preſſi, obijciunt illud poëtæ, Oſtendent terris hunc tantum fata, nec vltra Eſſe ſinent: Significantes, eccleſiam aliquando catholicam fuiſſe, at eſſe iam deſiiſſe; eóque non eſſe perpetuam eam eccleſiæ proprietatem ac notam.

peiorem dicant Iudam] Perperam priorem.

Ideò nequaquam pars illa populi, tanquam hæreſis, fuiſſe deputanda eſt] Vir quidam non indoctus reprehendit hunc Auguſtini locum, ſchiſmaticam fuiſſe arbitratus iſtam decem tribuum ſeceſſionem. Viſum eſt autem eius verba ſubijcere. Illud miror, inquit, quod Auguſtinus, in lib. De Vnitate contra Petilianum, cùm hanc quæſtionem tractat, adiicit; partem illam veteris populi, hoc eſt, Iſraëlem, deputandam non eſſe tanquam hæreſis fuiſſet. Deum enim decem illas tribus iuſſiſſe ſeparari non vt religio, ſed vt regnum divideretur. Cùm hęc lego, fateor (ne quid diſſimulem) me hærere & ſubſiſtere. Deus quidem iuſtè meritoque decreuerat, Hieroboam fore Regem, vt puniret peccatum Salomonis. Sed nihilominus Iſraël peccauit, cùm perfidioſe talem ſibi regem aſciuit, vt à regno Dauidis & à templo deficeret. Sed & ipſe Auguſtinus lib. 1. contra Creſcon. cap. 31. ait Samaritanos fuiſſe veluti hæreticos Iudæorum. Audio quod contra Petil. ait, Deum iuſſiſſe vt regnum Iuda diuideretur, non etiam religio. Non enim iuſſiſſe fieri ſchiſma: ſicuti, inquit, ſæpe in orbe terrarum regna diuiduntur, & tamen Chriſtiana vnitas non diuiditur, quia in vtraque parte inueniatur eccleſia catholica. Verùm (ſi mihi fas eſt ingenuè dicere quod ſentio, vt quod verum eſſe puto, verecundè quidem, ſed tamē liberè exponam, nullo Auguſtini præiudicio impeditus) exiſtimo obſeruādum eſſe, aliam fuiſſe rationem regni Iudaici ſiue Dauidici, aliam eſſe aliorum regnorum. Nam in regno Dauidis ſic incluſa fuit eccleſia, ſicq; cum eo coniuncta, vt non potuerit diuidi, quin religio diuideretur, hoc eſt, quin qui ab eo deſciſceret, ſchiſmatis reus eſſet. Nam qui ab eo deficiebat, ab eccleſia quoque ipſa deficiebat. Certè orabatur pro hoc regno, vt pro eccleſia, Pſal. 77. & 107. & Dauid propterea dicebatur primogenitus inter reges, Pſal. 88. At inquies, Deus tamen dicitur diuiſiſſe regnum Dauidis. Fateor, ſed longè alio fine, quàm ipſe Hieroboam ſchiſmaticus, aut quæ eum ſecutæ ſunt decem tribus, quarum longè aliud fuit, quàm Dei conſilium. Hactenus ille. Sed veniam dabit, ſi quam ſibi ab Auguſt. recedendi, eandem & nos ab ipſo viciſſim diſſentiendi, libertatem ſumamus. Dico ergo rectiſſimè locutum Auguſtinum, nec momenti quicquam habere quæ ſunt in diuerſum productæ rationes. Nego enim eccleſiam Dei ita olim terreno Dauidis regno coniunctam ac incluſam fuiſſe, vt diuelli ab inuicē non poſſent, nec diſcedere ab eo quenquam potuiſſe, niſi ab illa quoque & à vera religione deficeret. Nam in primis certum eſt, docetq; non vno loco Auguſtinus, lib. videlicet 18. De ciuitate Dei, cap. 47. lib. De peccat. orig. cap. 24. & lib. De prædeſtinat. ſanct. cap. 9. B. Iob ad populum Iſraëliticum non pertinuiſſe; à cæleſtis tamen Hieruſalem ſocietate adeò ſeparatum non fuiſſe, vt diuino etiam teſtimonio ſupra cæteros omnes eius temporis fideles commendaretur. Addit ibidem Auguſtinus, et alios præterea per mediatoris ſimiliter fidem iuſtificatos in reliquis quoque gentibus reperiri potuiſſe, idque licet tacente ſcriptura, negari non debere. Nec obſtat quod B. Iob Dauidicum regnum præceſſerit. Nam vnus idemq; populus erat, quem vt ſub Dauide, ita multo quoque antè, elegerat Deus, penes quem vera ipſius notitia, cultus ac pietas reſideret, iam inde à data lege Dei populus peculium & hæreditas appellatus. Quare ſi extra eum vera tunc alicubi fides religioq; inueniri potuit; quid ni & extra regnum Dauidis? Certè extante iam illo, Syrus quidam fuit Naaman nomine, militiæ regis Syriæ præfectus & magiſter, qui ſanata lepra miraculo permotus veri Dei fidē amplexus eſt: cum non redire modò in Syriam ad idololatram regem ſuum, ſed & ſacrificare ibidem (quod populo Iudaico niſi Hieroſolymis facere fas non erat) Heliſeus propheta permiſit. *abat etiamnum regnū Dauidis quando ad Niniuitas miſſus eſt Ionas; an quia Dauidici regni non erant, nullam ibi pœnitentiam, religionem, pietatem fuiſſe dicemus, cuius reſpectu tam ampla ciuitati Deus pepercit? Quin & poſt captiuitatem Babylonicam reſtaurato iam templo, nónne gentiles qui cōmercio diſper-

A ſorum per eos Iudæorum verum Deum cognorant colebántque, cuiuſmodi poſtea & Aethiops ille fuit reginæ Candacis eunuchus; nónne, inquā, & ad Iudaici populi regnum non pertinebant, & à ſpirituali tamen piorum ſocietate non erant alieni? Imo verò Iudæos ipſos per varias ſparſim gentes natos, eoq; nec Dauidis regno ſubiectos; religionem tamē auitam Deiq; cultum retinuiſſe, Actorum liber non vno in loco teſtatur. Denique quid ſi Babylonis, Syriæ, aut Aegypti rex quiſpiam cum populo ſuo vniuerſo veri Dei fidem ai* eligionem voluiſſet amplecti, an neceſſe illi foret regium nomen deponere, aut regni ſe Dauidis imperio ſubijcere? Non ſanè arbitror. Itaque ſi ad ſpiritalem populi Dei ſocietatem ineundam neceſſarius in regnum Iudaicum tranſitus non fuit, certè nec permanētia ad eandem retinendam: vna eſt enim vtriuſque ratio. Nihil ergo religioni obſtat ab eo regno defectio vel receſſus. Nam vt prætereā Abimelech, qui Iudicum tempore oborta fame, vnà cum Noëmi coniuge liberiſq; ſuis in Moabitidem abijt regionem, populumq; Iudaicum incolumi tamen religione deſeruit: viginti duæ ciuitates erant in Galilæa, Gentium poſterius appellatæ, eas rex Salomon Hiram regi Tyri dono dedit: an virum ſapientiſſimum ſacrilegum hic fuiſſe dicemus: quid ni enim fuit, ſi tot innocentes vt à regno Dauidis, ita & à religione volentes nolentes auulſit ac alienauit? Quod ſi fuiſſet, non arbitror id taciturā ſcripturam, quare ſi abſque religionis iniuria tot ciuitates à regno Dauidis priuata potuerunt authoritate B auelli, & pro terrena mercede homini ethnico tradi; quî minus licuit Hieroboam homini Iudæo & circunciſo, decem tribubus à regno Dauidico deficientibus delatum ab eis regnum ſibi ſumere ac vindicare, præſertim à Deo per prophetam tanto antè promiſſum? Nam ſi factum hoc ſchiſmaticum fuit, omnes pariter ſchiſma inuoluit, neque vllus ibi iam pius, iuſtus, aut ſanctus eſſe potuit, ſiquidem in ſchiſmate nullus eſt innocens. Et Leuitæ quidem omnes relictis ſuburbanis ſuis Hieroſolymam transfugerunt; ſed poſt abiectam demum in Iſraël religionem, qua euerſa nullus iam erat miniſterio illic eorum locus. At permanſerunt in locis ſuis tot hominum millia, quæ Deo teſte non curuauerunt genua ſua ante Baal, ſed veteri religione ſeruata & Deo vero & non niſi Hieroſolymis ſacrificabant. Inter eos erat pius ille Tobias, erat Abdias diſpenſator domus Achab, erat Sunamitis illa cuius filium Heliſeus à mortuis ſuſcitauit, quam & fame oborta in terram Philiſtijm peregrinatum abire iuſſit. Denique prophetæ tam multi qui ſedes illic ſuas habuerunt, aut etiam ex Iuda tranſtulerunt, populum non ad regnū Dauidis, ſed ad veri Dei cultum ab idololatria reuocantes. Non ergo ſchiſmatica fuit ea diſceſſio. Sed Hieroboam, inquit, propterea regnum diuiſit, vt populum à veri Dei cultu abduceret; nec minus perfidioſe talem C ſibi regem decem tribus adſciuerunt, libertatem quærentes ad idololatriam deficiendi. Id vnde probari poſſit non video. Nam populus quidem tyrannidis odio, ac non mala libertatis amore, alium ſibi regem delegit, non ſub quo idola coleret, ſed exactionibus non ita grauaretur. Regnum autē ſuſcepit Hieroboam, vt à Deo ſibi per prophetā promiſſum, id quod arbitror nec populum ignoraſſe: mutandæ autem religionis conſilium propterea initum ab eo fuit, vt imperium ſibi hoc firmaret ac ſtabiliret; ne fortaſſe ſub Hieroſolymitani templi occaſione ad priorem aliquando dominum populus reuerteretur; regni ergo diuiſione poſterius. Itaque non ideò eſt eius facta diſtractio, vt Dei cultus mutaretur; ſed mutatus propterea, vt ne diuiſum ſemel regnum, coaleſcere iterum ac coniungi poſſet. Peccatum ergo non regni diuiſione, ſed religionis defectione. Id quod ex ipſis quoque ſcripturæ verbis intelligi haud obſcurè poteſt. Nam & Deus cùm eius peccata non ſemel per prophetas reprehenderet, & extremum ei propterea excidium minaretur, non hoc in eo redarguit quòd regnum Dauidis lacerаſſet, ac decem tribus imperio eius ſubduxiſſet, verùm quod vitulos aureos conflaſſet, ac populū Dei ab ipſius cultu ad idololatriam abduxiſſet. Vnde & 3 Regum cap. 13. Poſt hæc verba, inquit D ſcriptura, non eſt reuerſus Hieroboam de via ſua peſſima, ſed econtrario fecit de nouiſſimis populi ſacerdotes excelſorum: quicunque volebat, implebat manum ſuam, & fiebat ſacerdos excelſorum. Et propter hāc cauſam, inquit, peccauit domus Hieroboam, & euerſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ: non ergo propter regni diuiſionem, ſed ob ſuperinductam poſtea idololatriam: à qua ſi abſtinuiſſet, nihil ei ſanè Iſraëliticū regnum obfuiſſet, & à populo non mala cauſa delatum, & à Deo regnorum omnium Domino promiſſum, donatum & confirmatum, perpetua id ſucceſſione habiturus, ſi vias Domini exemplo Dauidis ambulaſſet, quemadmodum per prophetam Abiam, 3 Regum cap. 11. iam antè audierat. Nam quod ait Auguſtinus lib. 17. De ciuitate Dei cap. 23. in regno Iudæ reges quoſdam pios, & merita eorum non pauca laudari: In Iſraële verò quamuis alios magis, alios minus, omnes tamen reprobos fuiſſe; id non inde factum, quia regnum Iudaicum in duo ſcidiſſent, ſed quia idola colerent, aut relicto ſaltem legitimo Hieroſolymitano templo, in excelſis contra Dei præceptum immolarent. Etenim ſi regno ſeruato iuſtus illic rex nullus eſſe potuiſſet, certè nec de populo quidem aliquis; nam in ſchiſmate vera pietas nulla, nulla vera iuſtitia locum habet; ergo ſi iuſtus eſſe populus potuit, & multi ex eis teſte ſcriptura iuſti fuere, quid ni & re-

dd 4 ges eſſe

ges eſſe potuerunt, nec tamen regno, ſed religione tantum reſtituta? Certè Iehu commendatus ad tempus fuit, plenam laudem habiturus, niſi à prima pietate defeciſſet. A *Cæterùm Samaritanorum fuit longè alia, quàm decem tribuum ratio. Nam hi iam inde ab initio quo Iudæorũ religionẽ ſuſcepere, ſimul quoque idola ſua retinuerunt. Babylonij enim erant origine, in vacuas Iſraëlitarum ſedes colonia deducta; qui cùm à leonibus vaſtarentur, veri Dei cultum idololatriæ miſcuerunt. Poſt captiuitatem verò Babylonicam, negantes Hieroſolymam legitimum eſſe ſacrificiorum locum, in monte Garizim æmulum templum ædificarunt; in eo enim loco, non Hieroſolymis, patriarchas oraſſe ac immolaſſe. Id quod tum ex Ioſepho lib. antiquitatum 11. cap. 7. & 8. lib. 12. cap. 7. & lib. 13. cap. 6. & 17. tum ex cap. 4. Ioannis intelligi poteſt. Talem ſanè defectionis cauſam decem tribus nec habuerunt, nec prætenderunt; quæ ſi & ipſæ hoc animo diſceſſiſſent, quia non Hieroſolymis, ſed alio loco ac templo etiam vero Deo ſacrificandum contenderent, tũc demum & illa verè ſchiſmatica ſeparatio fuiſſet.* *Poſtremò vt finem faciamus, ſit ita vt pro regno Dauidis velut pro eccleſia oratum fuerit, an non id fieri rectiſſimè potuit, quia hoc tunc ſolùm erat quod vnius veri Dei cultum ac religionem profiteretur ac conſeruaret? Quanquam carnale illud regnum eccleſiæ Chriſti typum gerebat, pro qua potiſſimum in Pſalmis illis figuratè orabatur: quomodo & ad Chriſtum eſt referẽda prophetia, quæ Pſalm. 88. velut in Dauidis perſonam decantatur. Sed de his hactenus,* B *nunc ad caſtigationes redeamus.*

Iſti ergo vel imperitè] *Copulam hanc addebat non modò Endou. MS. ſed Amorb. quoque & Frobenij vetus editio, quam miror quis poſtea prætermittendam putarit.*

vt in eorum comparatione] *Ita commodius, quàm* vt eorum in comparatione. *Prior lectio & in MS. & veteribus erat excuſis: poſterior in recentioribus.*

IN CAP. XIIII.

ſicut Iudas ab initio malus, inter bonos vndecim cõuerſatus eſt] *Secus Chryſoſt. qui homilia 27. in Matth. ait fuiſſe aliquando bonum & filium regni, factum autem poſtea filium gehennæ. Quem ſequitur & Theophylactus in 3. cap. Marci. In eadem ſententia eſt & cõmentarius Ambroſio inſcriptus in 9. cap. ad Romanos. Aſtipulari videtur & Origenes homilia 4. in Canticum canticorum.*

propter malorum plurium comparationem] *Sic rectè Endou. pro* plurimam comparationem.

nec cum malis pariter interirent] *Illud* pariter, *adiecimus ex MS.*

aut aſſerere quod dicitur] *Pro eo quod erat nõ rectè,* aut differere.

Vt mundaret nos ſibi populum abundantem] *Redundat quod* C *in excuſis additur,* inquit, *nec legunt MS. Præcedit enim,* Vnde dicit Apoſtolus. *Quod autem in Græcis eſt* περιούσιον, *vertit* abundantem, *pro quo noſter interpres reddidit,* acceptabilem, *alij commodius,* peculiarem.

IN CAP. XV.

& ideò nuſquam literarum Apoſtolicarum ſcriptum eſt] *Sermo inſolens, pro in nullis literis, vel nuſquã in literis Apoſtolicis ſcriptum eſt. Quomodo dicimus, nuſquam gentium, nuſquam locorum.*

Cùm videritis, inquit, Abraham] *Perperam* videretis.

Quod nos intelligimus dictum, vel propter ipſam fidei perfectionem] *Ad hunc locum Lucæ 18. ita quoque reſpondet epiſt. 48. & lib. 2. contra Gaudentium cap. 6. Similiter verò explicat lib. 1. quæſt. Euang. cap. 15. Lib. quæſt. ſuper Matth. quæſt. 11. lib. 83. quæſt. 61. Et Cyprianus lib. De Vnitate eccleſiæ catholicæ. Hieronymus contra Lucif. Cyrillus lib. 9. in Leuiticum.*

Vnde certum ſit, Africam in ordine credendi non eſſe nouiſſimam] *Quo tempore & per quem in Africam fides venerit, non memini me hactenus legere. Fortaſſis ex Aegypto ad quam à B. Petro Marcus Euangeliſta miſſus fuit, aut ex Melita inſula, Chriſtianiſmus propagatus eò fuit. Certè vetuſtiſſimos habuit martyres.*

Quare dormitauit anima mea præ tædio] *Illud* anima mea, D *addebant manuſcr.*

Ipſe perſecutionem verè pro iuſtitia patitur] *End. legit* verò.

aut de tota terra dixit] *Id deerat in excuſis.*

continuo ſecutus euangeliſta] *Non* ſequitur; *phraſis eſt enim Auguſtino familiariſſima, de qua in cap. 1. lib. 3. contra Parmen.*

vel in perditionem Iudæorum] *ſic MS. pro* perditionẽ eorum.

& quocunque epiſcopi ex Africa mitterentur] *Legendum videtur,* vt quocunque.

IN CAP. XVI.

Annuncia mihi quem dilexit anima mea] *In excuſis erat* diligit; *ſed alterum habent MS. atque ita etiam legis ſuprà initio capitis huius, & iterum aliquanto infrà.*

Adhuc enim iſta eccleſia eſt quæ loquitur & quærit] *ſic MS. pro quibus erat in excuſis,* Nam iſta eccleſia eſt quæ loquitur, & quæris.

qui ſint meridies] *In MS. erat,* qui ſint in meridie.

A hoc eſt enim operta fiam] *Scribarum vitio natum hinc erat in impreſſis,* opera fiam.

qui audiunt tam lucida] *Sic Endouienſ. pro* quia audiunt.

quæ illam toto orbe demonſtrant] *In excuſis addebatur* eſſe: *ſed non legunt MS. & videtur redundare: niſi malis* iſſe, *quomodo legis infrà cap. 19.* atque inde iſſe circum Iudæam & Samariam, & cæteras gentes. *Et cap. 24.* & per omnes gentes ituram. *Et mox,* per multas iſſe, antequam veniret in Africam. *Ac deinde,* & per multas gentes ituram, antequam veniat finis.

quæ ſunt in Ægypto in millibus ſeruorum Dei] *Aegyptus olim omnigenæ ſuperſtitionis ac idololatriæ officina, poſt Chriſti beneficio, ita vera religione ac pietate effloruit, vt non ſolùm celeberrimos habuerit veræ fidei doctores & aſſertores, verùm etiam innumerabilium martyrum turbam, deſerta quoq; omnia continentium virorum monaſterijs fœcundiſſima, ad quos ex toto orbe quotidianus piorum hominum concurſus fierent.*

perfectionem præcepti euangelici ſtudentes tenere] *Præceptum generaliter accipit. Hinc autem videre eſt etiam Auguſtini temporibus, omnimodæ paupertatis ſtudium, quæ derelictis omnibus Chriſto liberius ſeruiatur, ad vitæ Chriſtianæ perfectionem pertinere. Similis locus eſt ſuprà lib. 2. contra literas Petil. cap. 104. Et lib. De ſancta virgin.* B *cap. 45. Item in Pſal. 75. & 83.*

quo dictum eſt] *ſic MS. pro* quod.

Vis perfectus eſſe] *Eclipſis eſt, pro* Si vis; *quomodo tamen ſuprà legitur lib. 2. contra Petil. cap. 104.*

Quanto enim melius ibi, ſecretius paſcere & cubare] *Legendum videtur* & ſecretius, *vel* ſecretiusque. *Porro pro* cubare, *in excuſis erat* accumbere: *ſed rectior eſt MS. lectio, reſpondet enim illi,* Vbi paſcis, vbi cubas.

& ſanabit eos] *Hoc ex MS. adiecimus; leguntq; etiam 70.*

Quid ad hæc dicunt?] *Prius erat* dicit: *ſed non rectè, ſequitur enim,* Quare non communicant?

tanquam ab alio initio] *Locus hic mutilus eſſe videtur: implebitur ſententia, ſi in fine periodi poſt* leuauerunt, *addatur,* propagandam, *vel* reparandam, *vt cap. proximo, vel* renouandam, *vt cap. 19. aut certè* exortam, *quod habes paulò infrà,* Ecce nos poſſumus inuenire aliquid proprium, & hoc malum maximum, à capite Africæ, id eſt Carthagine exortum.

Epiſcopum contra epiſcopum leuauerunt] *Hoc eſt, crearunt; pro quo alibi ait, altare contra altare leuauerunt. Intelligit autem Maiorinum quem aduerſus Cæcilianum Carthaginis epiſcopũ conſtituerũt.* C

Si autem voluerimus intelligere Donatum, principem Tyri] *Seu* velimus, *vt in MS. Imitatus eſt autem hoc loco Auguſt. Optatum lib. 3. contra Parmen. qui & ipſe in Donatum hanc ſcripturam detorquet. Cæterùm totus hic locus confuſus eſt & perturbatus: pendet enim ſententia vſq; ad illud,* Ecce nos poſſumus inuenire aliquid proprium, *vbi demum redditio eſt ſuperioris loci: nec caret magna deprauationis ſuſpicione.*

vbi eum maximè deſignat] *Locus corruptus.*

Iſti enim de huius magis, quàm de Dei nomine gloriantur] *Donatiſtæ potius, quàm Chriſtiani gaudentes appellari.*

Nunquid tu melior quàm Daniel?] *Septuaginta legunt,* ſapiẽtior, *quomodo citat & Optatus loco præfato, & alijs locis ipſe Auguſt. vt lib. 2. De peccat. meritis, cap. 10. epiſt. 89. ad Hilarium, Tractatu de vrbis excidio, & alibi. Hic tamen* melior, *legiſſe videtur, reſpiciens ad morum & vitæ probitatem: quomodo lib. 2. contra Petilian. cap. 105. Tu poſtremo, inquit, iuſtior Daniele; ſed ſuis non ſcripturæ loquens verbis.*

Meritò dicitur principi Tyri, Nũquid tu melior quàm Daniel?] *Neſcio quorſum hæc repetitio pertineat.*

Norunt enim homines quàm congruenter Tyrus pro Carthagine accipiatur.] D *Carthago enim Tyriorum colonia eſt, vt Tyrus Sidoniorum: vnde Virg. lib. 1. Aeneid. Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago, Italiam contra. Hinc ab eodem Carthago Tyria & Carthaginienſes Tyrij vocantur. Quin & apud Eſaiam cap. 23. vbi ſub nauis nomine Tyri euerſio prædicitur, quod dicitur, Vlulate naues maris ſeu Tharſis, Septuaginta verterunt Carthaginis.*

Fortaſſis enim aliquid aliud ſignificet Tyrus] *Ad literam haud dubiè Tyrus, Phœniciæ metropolis intelligitur, quam Nabuchodonoſor, & poſtea Alexander Magnus continenti iunctam expugnarunt. Allegoricè verò mũdum hunc ſignificare poteſt, vt Aegyptus & Babylon. Hinc Hieron. in 28. cap. Ezech. Auguſtinus item lib. 11. De Geneſi ad literã cap. 25. & Theodoretus in epitome, docent ſub figura principis Tyri, in diabolum hæc dici: vt apud Eſaiam cap. 14. ſub figura regis Babylonis, de quo Auguſt. cap. 24. eiuſdem lib. 11. De Geneſi ad literam, & lib. 3. De doctrina Chriſtiana cap. 37.*

Et quamuis non permittantur] *In MS. eſt* quia.

aliquid quo probent] *Pro* quod.

Sinite

Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem] *Illud,* Sinite, *non eſt in Endouienſ. & fortaſſe redundat.*

IN CAP. XVII.

earum reparationem ex Africa futuram] *Ex MS. adiecimus* futuram. *Redundat autem copula quæ in excuſis hic præponebatur.*

quòd erubeſcunt ſi dicant] *Non additur in Endouienſ.* ſi dicant, *ſed retinendum tamen.*

ſibi conſignatum tenuerũt] *Idem pro* conſignatũ *legit* traditũ.

Sicut enim hic ex quo ſeminatum eſt] *Verbum* eſt, *ex MS. adiectum, ſenſum reddit clariorem.*

IN CAP. XVIII.

non autem ſola frumenta] *Hæc ſatis incommodè cohærent.*

& municipalibus geſtis] *Superfluè in excuſis addebatur præpoſitio* in.

& eccleſiaſticis negare non potuiſſe] *In Amorb. editione ex qua transfuſæ ſunt cæteræ omnes impreſſæ, deerat verbum* negare; *vbi cùm iam idonea non ſubeſſet ſententia, audaculus quiſpiam locum hunc ita reſtituendum putauit,* & eccleſias non polluiſſe, *nullo iam prorſus ſenſu.*

qui ei factus fuerat inimicus verum prædicans] *Inimicitiarum cauſam in hiſtoria noſtra aperiemus, quam & ſuprà alicubi ex Optati lib. 1. attigimus.*

B Nónne illi qui ab iſtis baptizatis damnati ſunt] *ſic MS. pro quo excuſa minus rectè,* Nónne alij.

& ab aliis poſtea purgatos] *In vulgatis deerat,* & ab.

O regula iuris Numidici tõ priuilegia Vaganana] *Illudit Vagaitano ſeu Bagaienſi Donatiſtarum in Numidia concilio.*

Quicquid de peccatis hominum etiam verum obiicitur, & vel probari non poteſt] *Loco* obiicitur, *habebant impreſſa* dicitur. *Sed alterum illud eſſe præferendum, docent cætera membra quæ antecedunt & ſequuntur. Deerat etiam copula,* &.

in ipſius paſtoris vocibus] *MS. legunt,* in ipſius vnius, *(aut* viuis) paſtoris vocibus.

ante denunciationem mihi dicat] *Locus corruptus eſt, & omnino legendum videtur,* antè denuncio ne mihi dicat. *Quod repetens capite proximo,* Nemo mihi hęc opponat, *inquit,* qui mihi reſpondere paratus eſt.

quæ vltimo iudicio purgata] *Non dubitaui hunc locum ita reſtituere, cùm antè legeretur,* quæ optimo iudicio purgata.

IN CAP. XIX.

C Omiſſis ergo iſtis morarum tendiculis] *Ex manuſcr. adiecimus* iſtis.

Illa vel illa mirabilia fecit Donatus vel Pontius] *Pontius hic, vnus eorum fuit qui Iuliano apoſtatæ ſupplicem libellum exhibuere, reſtitui ſe in integrum petentes. Eius olim à Donatiſtis iactitata fuiſſe miracula teſtis eſt Auguſt. tract. 14. in Ioannem. Donato autem orãti Angelum apparuiſſe, imò & Deum ipſum de cælo reſpondiſſe, itidem gloriari ſolent, vti refert ibidem Auguſtinus. De quo plura in comment. noſtro. Omnibus verò hæreticis commune fuit, vt miraculorum virtutem affectarent, vt author eſt Tertull. lib. De præſcript. hæretic.*

Et multi Deo irato exaudiuntur] *Idem docet Auguſt. compluribus locis quæ non pigebit annotare. Tractat. 73. in Ioannem, ex quo petita eſt Proſperi ſententia 352. & 362. Tractat. 6. in Canon. Ioannis. De verbis Domini ſerm. 53. ſerm. 3. & 5. De verbis Apoſtoli Expoſitione 2. in Pſal. 21. conc. 2. in Pſal. 33. In Pſalm. 42. 59. 85. 98. & 144.*

nonnullos exauditos in excelſis montium Iudææ] *Vt Samuelem in Maſphat, libro 1. Regum cap. 7. In Ramatha, cap. eodem in fine. In Galgala cap. 8. 9. & 11. Salomonem quoque in Gabaon lib. 3 Regum cap. 3. Sed vt ibi admonetur, nõdum ædificato templo Domini. Sed & poſt templi ædificationem Heliam in monte Carmeli & ſacrificaſſe & exauditum legimus lib. 3. Regum cap. 18. ſed in decem tribuum poſſeſſione, vbi non erat legitimum templum.*

D quæ tamen excelſa ita diſplicebant Deo, vt reges qui ea non euerterent] *Excelſa fuere apud Iudæos priuata quædam loca, in quibus Deo ſacrificabatur: ſic appellata, quòd altare ſacrificij in montium ſeu collium verticibus erectum eſſet. Hæc autem omnia ſaltem poſt ædificatum Salomonis templum, profana & illicita fuere: præceptum enim erat Deuteron. 12. ne ſacrificium quouis loco, ſed eo tantum, quem Dominus elegiſſet, offerretur. Poſt illud ergo tempus ſacrilega fuere ſacrificia quæ extra Hieroſol. templum, etiam ſi verus illic Deus coli videretur, oblata fuere. Vnde qui ex regibus huiuſmodi loca vel ſacrificia vel erexerunt, vel tolerarunt, meritò ſunt in ſcripturis reprehenſi; vt inter non omnino etiam malos, Aſa & Ioſaphat. Contrà, laudati qui ſuſtulerunt; vt Ezechias, & Ioſias. Vide Hieron. in 4. cap. Oſeæ. Cæterùm extraordinarium fuit Heliæ in Carmelo ſacrificium, vt qui nec ſacerdos fuerit. Sed vt paulò antè admonuimus, in regno decem tribuum non erat legitimum templum, ſed Hieroſolym. quò euocare populum illum non poterat.*

A vel concremandos ignibus inferant] *Pro* concremando.

non niſi de diuinarum ſcripturarum] *In excuſis aberat* de.

latentia per tot annos corpora martyrum] *Geruaſium & Prothaſium intelligit, qui Neronis perſecutione martyrio ſunt Mediolani coronati. Cæcum autem illum qui reliquiarum contactu ſanatus fuit, Seueri nomen habuiſſe, officioq́; dum valeret, lanium fuiſſe, refert Ambroſ. ſermone 91. De quo apud eundem & epiſt. 85. ad ſororem. Meminit eiuſdem hiſtoriæ Auguſtinus lib. 9 Confeſſ cap. 7. De ciuitate Dei, lib. 22. cap. 8. Sermone 108. inter eos qui nuper Louanij excuſi fuere.*

Hæc ſunt cauſæ noſtræ documenta] *In MS. eſt,* Hæ ſunt cauſæ noſtræ, hæc documenta. *Amorbach. quoq; priorem articulum fœminino genere legit, ſed ſecundum non addit. Deeſt fortè aliquid quod priori articulo reſpondeat.*

Quis vtique ſcripturas] *ſic MS. pro* itaque. *alterum habet etiam Amorbach.*

Prouincia, Byzacium, Tripolis] *Tres ſunt diuerſæ in Africa regiones. Prouincia eſt quæ propriè Africa appellatur, vbi Carthago; Proconſularis etiam dicta, quòd ſedes Proconſulis eſſet. Porro* Byzacium, *non* Byzantium *legendum; nam hæc Thraciæ eſt ciuitas, à Conſtantino imperatore Conſtantinopolis nuncupata.*

B magis quàm ab Africo] *Ventum intelligit. perperam ergo in excuſis* ab Africa.

Commemorabuntur & conuertentur] *Pro* conuertuntur.

IN CAP. XX.

Detrahentem occultè proximo ſuo, hũc perſequebar] *In excuſis erat* ſecreto; *ſed alterum illud Auguſtinum legiſſe docent præter MS. & alia loca, vt lib. 2. contra Creſconium cap. 22. & conc. ſuper geſtis cum Emerito.*

& conſultores piiſſimi] *Ita legis & ſuprà paulò poſt cap. huius initium. Pro quo in excuſis erat non rectè* cultores.

à quibus vos contaminari] *Ex MS. adiecimus* vos, *quod ſenſum clariorem expeditioremq́; reddit.*

atque hinc intelligere cogimini] *ſic MS. pro* cogamini; *præceſſit enim* admonemini.

Quamobrem ſi nullo interprete] *Pendet ſententia vſq; ad illud in quo caput hoc clauditur,* quid habetis amplius quod dicatis?

charitate omnia tolerat] *Legendum videtur* tolerans.

membris eius infligunt] *In excuſis deſiderabatur* eius.

IN CAP. XXI.

C Sic vos ſuſcipimus, quomodo ſuſcipit eccleſia] *Ita legendum eſſe intelligi facilè poteſt infrà ex cap. 22. & 24. vbi eadem ſentẽtia non ſemel repetitur. In excuſis erat* ſuſcepit. *Deprauatius Endouienſ.* quomodo ſuſcepimus eccleſiam.

Et illud Chriſti erat] *De dignitate ac effectu baptiſmi, quem adminiſtrarunt Apoſtoli ac diſcipuli Chriſti apud Ioannem cap. 3. & 4. non vna veterum eſt ſententia. Et Chryſoſtomus quidem homil. 28. in Ioannem, ac eum ſecuti Theophylactus, & Euthymius in 3. cap. Ioannis parem eum faciunt cum Ioannis baptiſmo, nec plus aliquid virtutis habuiſſe volunt. Eadem eſt Tertulliani doctrina lib. De baptiſmo. Ambroſio inſcriptus comment. in cap. 4. ad Roman. ſub finem, remiſſionem ei tribuit peccatorum, ſed ſolam ſine ſpiritus ſancti donatione. At verò Auguſtinus non hoc tantum loco, eundem facit per omnia cum baptiſmo Chriſti poſt eius mortem ac reſurrectionem collato: excepto tamen quòd ad cælum nondum tranſmittebat, nec tam copioſam gratiam cõferebat. ſic lib. 83. quæſt. 62. & epiſt. 108. ad Seleucianam. Vnde tractat. 5. in Ioannem, & paſſim libris contra Donatiſtas, toties inculcat, à Iuda baptizatos, non fuiſſe rebaptizatos: poſt Ioannem rebaptizatum, nõ item poſt Iudam. Auguſtino conſentire videtur Cyrillus in 3. cap. Ioannis. Et*

D *hanc quidem ſententiam ſchola amplectuntur.*

Vnde ſequitur eos etiamſi nolint] *Ita rectius MS. quàm,* Tum ſequitur eos etiamſi nolunt.

Qui audit verba mea hęc] *Voculam* hæc, *quomodo & paulò pòſt, ex manuſcr. adiecimus.*

etiam ſacramento quod habent] *Illud* etiam, *ex MS. addidimus.*

IN CAP. XXII.

id in quoque corrigẽdum eſt quod prauum eſt] *Pro* quoquã.

Oportebat Chriſtum pati] *Sic paſſim & ſuprà, pro* Oportet.

IN CAP. XXIII.

Putatis enim de baptiſmo dictum] *Perperam.* Putaris.

attendentes ſpiritibus ſeductoribus] Ex ſeductoribus, *fecerat quiſpiam,* erroris. *Sed cum manuſcr. conſentiunt & aliàs excuſa, vt infrà cap. 24.*

cur non aqua in malo intelligatur] *ſic MS. pro* intelligitur.

Et quod apertè audimus] *Ita rectius quàm per tempus præteritum. ſic enim & aliquanto antè & pòſt loquitur.*

IN CAP. XXIIII.

aqua illa baptiſmum eſſe ſignificatum] *Baptiſmi typum geſſiſſe*

aquam

a iuam quæ de Chriſti latere in cruce pendentis profluxit, authores ſunt, Tertullian. lib. De baptiſmo; Ambroſius libro 10. in Lucam, Hieronymus epiſt. 83. ad Oceanum, Cyrillus lib. 12. in Ioannem, cap. 39. Quin & Auguſt. ipſe in Ioannem, tractat. 9. 12. & 120.

de corpore Domini eſſe dicimus] Non rectè diſcimus.

Iam ſufficiat] Pro ſufficiet.

vt multum cauſæ noſtræ minuam] MS. legunt veſtræ; ſed placet quod habent excuſa: quanquam maluiſſem, vt multum de cauſa noſtra minuam, vel cauſæ noſtræ detraham. Niſi fortè legendum, vt multum cauſæ veſtræ tribuam.

quid patimini?] Mendoſè patiamini.

Cur detrectas ſic ſuſcipi] Pro detractas.

à vobis flagitamus] Illud à vobis, ex MS. adiecimus.

IN CAP. XXV.

Hæc temporales aliquando etiam in ſuis frumentis patitur tempeſtates, vt in quibuſdam locis non cognoſcantur, ſed tamen etiam illic latent.] Hoc loco abutuntur hæretici, docere hinc conantes eccleſiam non ſemper viſibilem ac manifeſtam eſſe. Sed vt ex loci ipſius circumſtantia liquet, non agit Auguſt. de tota eccleſia, ſed eius parte, quæ ſine dubio falſis calumniis & criminationibus ita premi & obſcurari alicubi poteſt, vt neſcias ad eccleſiam pertineat, nec ne. At verò ipſa eccleſia proprium hoc habet, vt nunquam lateat, & abſcondi non poſſit: vt ipſe ait Auguſt. lib. 2. contra Petilian. cap. 104. Vide quæ annotauimus ad lib. eiuſdem cap. 32.

ſed tamen etiam illic latent] Ex MS. adiecimus etiam.

ſed poſteaquam illi furioſam pertinaciam] ſic MS. quæ paulò pòſt, pro perdurarunt, commodius legunt, perduxerunt.

toto terrarum orbe] Illud toto, deerat in excuſis.

quàm collegarum concilio credere] Non conſilio. Loquitur enim de ſynodo Carthaginenſi, in quo à Secundo Tigiſitano damnatus fuerat Cæcilianus.

malè ſibi à collegis inſinuatos] Fortaſſe inſimulatos.

ſed non permanētes in infidelitate] Pro eo quod erat fidelitate.

Et multi tales ſunt in ſacramentorum communione] Ex hoc loco intelligi poteſt, quo ſenſu dicat aliquando Auguſt. hæreticos quoſdam in eccleſia adhuc eſſe. Quæ de re diximus ad 12. cap. lib. 4. contra Donatiſtas. Similis locus eſt lib. 11. De Geneſi ad literam cap. 25.

alioquin ſi tunc quiſque præciditur] ſic MS. pro quo non rectè in excuſis, alioquin & tunc.

quamuis peragatur in eo illa ſolemnitas] Ita commodius cum MS. quàm peragitur.

vſque in finem ſeculi] In excuſis deerat vſque.

exigite ab iſtis, vt oſtendant de Africa] ſic MS. In excuſis erat non rectè, & oſtendant ex Africa.

Dixit Moyſes, quòd in ſemine Abraham benedicentur omnes gentes] Verba hæc, & quæ ſequuntur vſque ad finem capitis, hactenus in excuſis fuerunt deſiderata, adiecimus autem ex MS. Endouieſ.

Annotationum in librum De Vnitate eccleſiæ finis.

ANNOTATIONES IN LIBROS QVATVOR B. AVGVSTINI CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM.

Ex collatione ad MS. Cambronenſe, Gemblacenſe, Carthuſienſe & duo S. Amandi, necnon veterem Amorbachij editionem.

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

QVÆ Petiliano Cirtenſi epiſcopo veſtro] Petilianus hic ſuprà non ſemel Conſtantinienſis epiſcopus Auguſtino dictus eſt, vt Retract. lib. 2. cap. 34. lib. De vnitate eccleſiæ cap. 1. lib. 2. contra Petilian. cap. 99. Quo poſtremo loco ſic ait, Inter Conſtantinam vbi tu es, & Hipponem vbi ego ſum, Calama interpoſita eſt. Vnde videri queat mendoſa eſſe loci huius ſcriptura, & pro Cirtenſi, legendum Conſtantinienſi: nam diuerſum hunc eſſe ab altero, dici nullo modo poteſt. Sed obſtant MS. noſtra omnia, quæ conſtanter cum excuſis etiam inter ſe conuenientibus, in hanc lectionem conſpirant. Alius ergo quærendus hic exitus. Eum à Franciſco Balduino monſtratum fortaſſe quis dixerit, qui in Optatum ſcribens, annotauit alicubi ſedem eum epiſcopalem mutaſſe. Vbi primùm memoria lapſus eſt, dum Cæſaream tranſlatum ait; nam præterquàm quòd Mauritaniæ hæc ciuitas eſt, à Cirta Numidiæ longo interuallo diuiſa; certum eſt toto eo tempore, ac diu etiam pòſt Emeritum illic præfuiſſe. Conſtantina ergo pro Cæſarea ponenda erat. Sed nec

A huc tranſlatus dici poteſt. Nam vt omittam quòd hæ tranſlationes & Nicæno & Africano concilio vetitæ fuerint, conſtat libros iſtos contra Creſconium poſteriores eſſe libris contra Petilianum & De eccleſiæ vnitate; quorum tamen illis Cirtenſis, iſtis Conſtantinienſis epiſcopus dicitur. Non ergo ex Cirtenſi epiſcopo Conſtantinienſis factus videri poteſt.

At enim Cirtenſis fortaſſe ex Conſtantinienſi creatus eſt. Sed nec id conſiſtere poteſt: nam vt ante hos contra Creſconium libros, ita & poſt quoque. Conſtantinienſis nuncupatur, lib. videlicet Retractat. loco ſuprà citato. Tranſlatio hic igitur nulla intelligi poteſt. Probabilius fortè quis dixerit, vtranque illis ciuitatem ſubiectam fuiſſe, ſimulque & Cirtenſem & Conſtantinienſem epiſcopum appellatum. Sed primùm inſolens id ſoret in Africa, in qua ſingulæ olim ciuitates ſingulos videntur epiſcopos habuiſſe; imò verò Donatiſtarum factione geminatos, ſed alterum Catholicorum, alterum Donatiſtarum; quibus ipſis tanta fuit epiſcoporum multiplicandorum cura & ſtudium, vt nouas etiam cathedras erigerent, vbi nullæ prius Catholicorum fuiſſent. Deinde vt duas ſimul vrbes eidem ſubijciamus, non habet hoc tamen eccleſiaſtica conſuetudo, vt ab vtraque nomen ac titulum accipiat, ſed ab ea tantùm in qua ſedem habet. Nam Mechlinienſis apud nos epiſcopus, licet præter Mechliniam, Louanium

B quoque atque Bruxellam aliaſque ciuitates ſubditas habeat, Mechlinienſis tamen dicitur tantum, non etiam Louanienſis & Bruxellenſis. Non ergo debuerat hinc Petilianus nunc Cirtenſis, nunc Conſtantinienſis epiſcopus dici. Quod tamen cùm faciat Auguſtinus, aliam omnino ſubeſſe cauſam neceſſe eſt. Ad eam indagandam aditum aliquem præbere videtur D. Pamelius, qui in eruditiſſimis illis ſuper Cyprianum annotationibus ſcriptum alicubi reliquit. Cirtam hodie Conſtantinam appellari; quæ ſi & olim ita dicta eſt, vt binominis fuerit, nimirum ſolutus eſt nodus. Id ſanè ex B. Auguſtino certiſſimè mihi deprehendiſſe videor. In primis enim Fortunatus fuit epiſcopus quidam quem Auguſtinus lib. 2. contra Petilian. cap. 99. in eadem ait ciuitate cum Petiliano epiſcopum fuiſſe, hunc Donatiſt. illum Catholicorum. Eum vt lib. 1. contra Petilian. cap. 1. & lib. 3. cap. 38. Conſtantinienſem appellat: ſic lib. De vnico baptiſmo cap. 16. Cirtenſem facit. Ad hæc Syluanum illum traditorem, traditoris Pauli ſucceſſorem, frequenter Auguſt. commemorat; et aliquot interiectis Petilianū ſucceſſiſſe, & concathedraneū fuiſſe ait lib. 3. cōtra Creſc. cap. 57. & epiſt. 165. Id autem in Conſtantiniēſi factum ciuitate docet tum iiſdem illis locis, tum lib. 1. cōtra Petil. cap. 21. At verò Cirtæ accidiſſe, idem teſtatur lib. 3. cōtra Petil. cap. 58. lib. 3. cōtra Creſc. cap. 27. 28. & 29. Et lib. 4. cap. 56. Quin & concilium, in quo eſt epiſcopus

C ordinatus, Cirtenſe illud fuit ſub Secundo Tigiſitano. Poſtremo, Munatius Felix quidam fuit qui perſecutione Diocletiani & Maximiani Syluanum tunc temporis ſubdiaconum & epiſcopum eius Paulum ad ſacrorum traditionem cogebat: is epiſtola 165. Conſtantinienſis ciuitatis Curator fuiſſe dicitur: quæ eadem lib. 3. contra Creſconium cap. 29. & lib. 4. cap. 56. Cirtenſis manifeſtiſſimè Colonia ſeu reſpublica appellatur. Ex quibus omnibus clarum eſſe arbitror, ciuitatem eam binominem olim fuiſſe, & Cirtam quidem ab initio dictam, deinde verò in honorem Conſtantini imperatoris Conſtantinam quoque appellatam. Quare dum Petilianus nunc Cirtenſis, nunc Conſtantiniēſis nuncupatur, vnius eiuſdemque ciuitatis titulum habet: vt hoc nomine neque plures Petilianos, nec vnum plurium ciuitatum vel ſimul vel viciſſim epiſcopum facere oporteat.

quia & ad me tua] Ex MS. copulam adiecimus.

quas ad me dediſti] Pro dedidiſti.

rurſum vereor ne contentioſum putes] ſic MS. & Amorbach. pro eo quod erat contumelioſum. Alteram lectionem etiam antitheſis poſtulat.

non ad te datis tantum, quæ] In excuſis collocatur hypoſtigma ante tantum, ſed mutandum vti nos fecimus, niſi fortè pro quæ, legen-

D dum ſit quia. Sed altera lectio MS. eſt, Amorb. neutro loco diſtinguit.

in accuſationem totius ipſius eloquentiæ] MS. non legunt totius: retinuimus tamen, quandoquidem habebat etiam Amorb.

ſicut vtilia vel inutilia fuerint ea quæ quæruntur] Vt præteream quod in vulgatis pro quæruntur, mendoſè legitur quærunt, verba hæc omnia (niſi deſit fortè quippiam, quod ad differendi facultatem ſeu dialecticam referatur) redundare videntur. Duo MS. Gemblac. & alterum S. Amandi ſic legunt, ſicut eſt aut fuerint ea quæ quæruntur: ſed nihil nos adiuuant.

IN CAP. II.

quam ſicut de Platone commemoraſti] In ſophiſticam & ſophiſtas ſtomachatur frequenter Plato; vbi tamen eos de ciuitate ac humani generis ſocietate pellendos iudicarit, iam non occurrit. Lib. 2. De Republica poëtas cenſet non eſſe admittendos, verùm non de his, ſed & ſophiſtis hic agitur. Cæterùm quos hic ſophiſtas quámve ſophiſticam Auguſtinus intelligat, cognoſci facilè poteſt ex iis quæ ſequuntur: Hæc, inquit, non eſt eloquentia, ſed quędam ſophiſtica & maligna profeſſio, quæ ſibi proponit non ex animo, ſed ex contentione vel commodo pro omnibus & cōtra omnia dicere. Cuiuſmodi penè

fuit no-

fuit nouorum Academicorum, de quibus ſuprà in lib. 3. contra Petilian. cap. 21. Vide Ciceronem initio lib. 2. De finibus. Id annotare viſum eſt ob noſtri temporu hæreticos, qui contra ſcholaſticos quos vocans doctores libenter clamitant; eosq́; velut ſophiſtas traducunt, quia nimirum dialectica arte & philoſophicis rationibus vtantur.

ſed quædam ſophiſtica] *Ex* MS. *adiecimus* quædam, *quod habet etiam Amorbach. ſed ita compendioſe ſcriptum, vt legi vix poſſet.*

tradere, & eandem ipſam eloquentiam] *Totum hoc deerat in excuſis.*

IN CAP. III.

vt inſtrui te deſideres] *In excuſis erat* inſtitui. *Sed* MS. *omnia cõſentiente etiam Amorb. legunt* inſtrui, *quod germanius eſſe arbitror: alludit enim ad ſuperiora Creſconij verba.*

nos diſcuſſis errorib.] *Mendoſè legebatur in excuſis* nõ, *pro* nos.

hoc me velle finiri] *Videri queat legendum* finire, *niſi & poſt ſimiliter non ſemel repeteretur cap. 4.*

IN CAP. IIII.

de integro volumus retractare] *præſenti, non præterito tempore.*

IN CAP. V.

dignam retributionem manere] *Ex* MS. *adiecimus* dignam.

certos tamen fecit] *Videtur deeſſe aliquid, fortè* de præmio.

IN CAP. VI.

& quibus poſſumus] *ſic* MS. *pro*, & quod poſſumus.

IN CAP. VII.

valde enim reſtitit noſtris ſermonibus] *ſic manuſcr. & Amerbach. pro* reſiſtit.

hoc eſt, Chriſtum annunciabant] *Totum hoc in vulgatis deſiderabatur.*

in huius diſpenſationis labore] *Id malim cum* MS. *quàm cum excuſis* diſcuſſionis: *agit enim de functione epiſcopali.*

IN CAP. VIII.

quiſquis cuiquam ſermonis altercationem] *ſic* MS. *pro* quiſque. *Conſentit & Amorbach.*

coram in os eorum quàm multa locutus eſt!] *Ex manuſcr. adiecimus* coram.

quod voluit inquiſiuit] *Ita conſtanter* MS. *pro*, quæſiuit.

nimium duris, nimiumque peruerſis] *In excuſis deerat* duris; *legunt autem conſentienter* MS.

nullo modo ad iuſtitiam conuerſum iri] *Ita rectè manuſcr. pro* ad inſtantiam.

quod eorum verba contempturi fuerant] *Pro* contemptui. *germanam lectionem habebat etiam Amorb.*

nec ad populos multos] *In excuſis deerat* populos.

forſitan audiſſent te] *Ex* MS. *itidem adiecimus illud* te. *nam & legunt 70.*

Qua cauſa, cui bono, quo fructu] *Refert Cicero pro Roſcio Amerino, L. Caßium virum ſumma prudentia ac ſeueritatis, in cauſſis iudicãdis, quærere ſolitũ, Cui bono fuiſſet: hoc eſt cui vtile fuiſſet hoc vel illud crimen committi; ab eo enim probabile erat perpetratum. Et addit, ſic vita hominum eſt, vt ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere. Meminit eiuſdem dicti & pro Milone. Itaq; illud Caßianum, inquit, Cui bono fuerit, in his perſonis valeat; etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe paruo. Similiter Philip. 2. et alibi non ſemel. Hoc imitatus hic eſt & Auguſtinus lib. item De vnitate eccleſiæ, cap. 8. Vt quid hoc totum? inquit, cui bono? cui lucro?*

contradicturis, contrafacturis] *Illud* contrafacturis, *addunt conſtanter manuſcr.*

IN CAP. IX.

An vultis experimentum] *Conſtanter* MS. *noſtra omnia addũt, illud* An: *quod tametſi non legant Græca, in quibus eſt ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε, id eſt, quandoquidem experimentum quæritis; adiecimus tamen, quod alioqui in Auguſtini verbis videatur ſubintelligendum.*

Attendite etiam quemadmodum ad Titum] *In excuſis erat* quod quemadmodum. *Sed redundare illud* quod, *ſenſus clamitat, nec legit etiam Amorbach.*

IN CAP. X.

cum eis qui foris ſunt agere inſtiterit] *ſic* MS. *omnia, ipſeq́; Amorbachius, atque adeò vetera quoq; Frobeniana. Hinc naſutulus quiſpiam fecit,* agere inſtituerit, *ſed lingua Auguſtini parum peritus.*

IN CAP. XI.

multum contulit his qui ibi crediderunt] *Pro* ibi, *erat in vulgatis* ei; *neutrum habent Græca. Sed prius conſtanter legunt* MS. *conſentientibus & Amorb. & Frobenij veteribus editionibus.*

IN CAP. XII.

irritabatur ſpiritu ſuo intra ſe] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat,* ſpiritu ſancto, *conſentientibus etiam Græcis.*

& quidam dicebant] *Sic* MS. *cum Græcis, pro* dixerunt.

Et mox, Quidnam vult, *pro* velit.

diuerſas non ſolùm ab illo] *Mendoſè* diuerſos; *neque enim ad ſuperiora refertur, ſed ad id quod ſequitur,* aduerſasque hæreſes.

quàm dicere noui aliquid, aut audire] *Sic* MS. *conſentientibus Græcis, pro* & audire.

Nam de his, vt noſti, Tullius ait] *Locus eſt lib. 1. De Oratore.*

Hos tamen Paulus noſter] *Ita rectius* MS. *quàm,* Hos autem.

pernicioſos expugnabat errores] *Mendoſe* expurgabat. *Alteram lectionem habebant non ſolùm* MS. *verùm etiam Amorb. atq; adeò vetera Frobeniana.*

IN CAP. XIII.

Noſti enim quàm maximè] *De Stoicis Cicero cùm alibi, tum initio libri Topicorum, dialecticam eos ait diligentiſſimè perſecutos. vnde & lib. 2. De diuinatione; dialecticorum eos nomine deſignat. Neglectam autem, contemptam, & irriſam ab Epicureis fuiſſe refert lib. 1. De finibus, & Acad. quæſt. lib. 2. & 4. De regula verò & iudicio, Epicuri liber citatur ab eodem lib. 1. De natura Deorum.*

& ideò me doctores veſtri velut hominem dialecticum meritò fugiendum potius & cauendum] *Idem exemplum in dãnandis ſcholaſticis quos vocamus ſcriptoribus, ſequuntur hodie noſtri temporis hæretici, quos ſophiſtarum nomine traducunt.*

quam refellendam reuincendamque cenſuerint] *ſic manuſcr. pro* cenſuerunt.

& tamen dialecticam eloquentiamque reprehendis] *Magis hæc placet* MS. *Gemblacenſ. lectio, quàm cæterorum, in quibus eſt* reprehendere.

diſſeritur, vel neruoſe agitur] *Affinitas literarum* n, *&* u, *mutuus quoque inter ſe tranſitus* u, *&* b, *erroris cauſam præbuerunt vt pro* neruoſe, *in excuſis legatur* verboſe. *refertur enim hoc ad dialecticam, vt diſſerere ad eloquentiam.*

IN CAP. XIIII.

quod nobiſcum velut cum dialecticis] *Vitioſe* vobiſcum. *Veram lectionem habebat etiam Amorb. & vetera Frobeniana.*

Aut ſi & Paulus dialecticus erat] *Copulam* &, *adiecimus ex* MS.

viri linguæ vtriuſque doctiſſimi appellauerunt] Videlicet. *Cæterùm illud,* linguæ vtriuſque, *deſiderabatur in excuſis.*

quid ego tecum ſic diutius agam] *ſic manuſcr. & Amorb. pro;* Quid ergo.

quem volunt noſtrûm approbent, vel quem volunt improbent] *In excuſis erat non rectè* veſtrum, *& deſiderabatur poſterius illud,* quem volunt.

quod de Actibus Apoſtolorum commemoraui] *Cùm ita legant non* MS. *modò, ſed Amorb. quoq; & vetera Frobeniana, mirer vnde natum ſit quod eſt in vulgatis,* communicaui.

Habes enim in libro Pſalmorũ, Suauis ſit ei diſputatio mea] *Locus eſt Pſalm. 103. ſecundum ſeptuaginta; quomodo legit & Auguſt. tom. 8. ſcripturam hanc enarrans. Pro eo quod nos legimus,* Iucundum ſit ei eloquium meum.

Habes & apud Eſaiam prophetam, Venite diſputemus, dicit Dominus] *Eſaiæ 1. cap. itidem ſecundum 70. vbi nos legimus,* Venite & arguite me, dicit Dominus. *Locum hunc ſimiliter citat Auguſtinus tom. 8. ſuper illud Pſalmi, de quo paulò antè diximus, Suauis ſit ei diſputatio mea.*

IN CAP. XV.

quæ iam ſcientia vel fide] *ſic* MS. *pro* quæ vel ſcientia.

cogãtur alia vera quæ negauerãt, approbare] *Pro* negauerũt.

conſentaneum illi vero, quòd iam anteà tenebatur] *Redundat quod his ſubijcitur in excuſis* falſum, *pugnatq́; cum ipſa loci ſententia.*

IN CAP. XVI.

in longanimitate, in benignitate] *Supereſt quod hic inſerunt vulgata,* in bonitate, *nec legunt* MS. *Nam* bonitas, *eadem hic eſt cum* benignitate, *pro qua nos legimus* ſuauitate. *Altera eſt ergo vocis eiuſdem interpretatio, quæ ex margine, vel ſuperlineari annotatione in contextum irrepſit.*

Si autem preſsè atque conſtrictè] *ſic manuſcr. pro* præcisè atque conſtrictè.

qualiter agit idem Apoſtolus de circunciſione] *ſic rectè* MS. *pro*, qualiter ait.

IN CAP. XVII.

eum fortaſſe dialecticũ] *Lutetiana loco* eum, *mendoſè legũt*, &c.

tanquam Cæſaris aduerſarius perimeretur] MS. *conſtanter legunt* puniretur.

IN CAP. XVIII.

& verborum noſtrorum callidos captatores] *Non rectè Pariſ. legunt* noſtrorum.

IN CAP. XIX.

ſic agat cum iſto Chriſtianus] *ſic manuſcr. Prius erat,* ſic agat cum Chriſtianis.

dolos interrogationum prætenderint] Pro prætenderunt.

Stoicus quippe vt mecum recolis, fuit ille Chryſippus, de quo Academicus Carneades] Factum hoc Carneadis refert Valerius Maximus lib. 8. cap. 7. A. Gellius lib. 17. cap. 15. vbi ſe id legiſſe ait in Græca hiſtoria, ſed tacito ſcriptoris nomine. Attingit & Plinius lib. 25. cap. 5. De helleboro tractans. Sed hoc inter poſteriores duos ac primum intereſt, quòd hi feciſſe id eum dicunt contra Zenonem ſcripturum, ille cum Chryſippo diſputaturum: quomodo hic refert etiam Auguſtinus. Sed non videtur poſterior hæc admodum probabilis ſententia, cùm, ſi Laërtio credimus, quatuordecim annis ante natum Carneadem Chryſippus obierit. Quanquam & Plutarchus oratione 1. De fortuna ſeu virtute Alexandri, Carneadem inter eos recenſet, qui nihil ſcriptum reliquere: ſed falli eum arbitror. Nam Lactantius lib. 5. inſtitut. cap. 17. ait Ciceronem quæ in lib. ſuis de Repub. cõtra iuſtitiam diſſeruit, à Carneade petiiſſe.

IN CAP. XX.

ſicut ipſos tunc Stoicos ille non repulit] Supra vocem ille, ſcripſerat quiſpiam, ſcilicet Paulus: id poſteà in textum irrepſit.

ſeu vera veris, ſeu falſa falſis] Ita commodius MS. vt geminetur ſeu, quàm vt poſterioris loco legatur vel.

ſicut eam in Stoicis non formidauit Apoſtolus] ſic conſtanter manuſcr. pro formidabat.

IN CAP. XXI.

vt quia concedimus illic eſſe baptiſmum] Pro hic eſſe: præceſſit enim, quod etiam nos eſſe illic baptiſmum non negamus, in parte videlicet Donati. MS. conſentit Amorbach. atq; adeò vetera Frobeniana. Cæterùm eodẽ argumento vtitur et Petilianus ſup. lib. 2. cap. 108.

IN CAP. XXIIII.

Si ergo ea non legitimè vſus quiſque fuerit] In excuſis deerat ea. Familiare eſt autem Auguſtino, quiſque vti, pro quis; quomodo legebat etiam Amorbach.

IN CAP. XXV.

Et ne putarent] Pro putaret.

quòd ea malè vtendo, per bonum habebant malum] Mendosè habebat.

IN CAP. XXVII.

quæ poſſunt homines & habere, & boni non eſſe] In excuſis inter duo hæc membra addebatur, & mali eſſe, ſed nulla MS. noſtra legunt, & redundare videtur.

quæ poſſint homines habere] Ita rectius cum manuſcr. quàm poſſunt.

ſancto baptiſmo Chriſti] Illud ſancto, adiecimus ex MS. Id enim hic vrgetur, quomodo paulò antè, qui habent bonum baptiſmum, bonos eſſe: & infrà, bono baptiſmo baptizatos fuiſſe: & mox, nõ omnes qui habent bonum baptiſmum, bonos eſſe.

ac per hoc nõ ideò tenemur] Perperam legunt excuſa tenemus.

bonum baptiſmum habere concedimus] Sic MS. conſentit & Amorb. pro concedamus.

IN CAP. XXVIII.

Rurſus vt ex ea conſenſione me ad id quod conſentio detineres] Locus deprauatus. omnino legendum videtur, ad id quod non ſentio, vel non conſentio. Nec ſatis arridet vox detineres, quæ ſequitur; pro qua malim deduceres, aut ſimile quid. Certè infrà legis, Iſta propoſuiſti ex confeſſionibus meis, ex quibus me adducas ad intentionem tuam.

etſi aliquanto aliter ſcripta ſunt] Vnica dictio eſt etſi, non gemina, vt in excuſis, & ſi.

cùm omnia ſicut dixiſti] manuſcr. legunt dixi, ſed nec alterum reijciendum.

& melius eſt] Mutilus videtur eſſe locus, nec ſuccurrunt MS.

vnde te poſſim commemorare] Pro poſſum. Cæterùm commemorare, poſitum eſt, vt aliàs frequẽter, pro commonere ſeu commonefacere, ſeu admonere: quomodo loquitur cap. 30. vt ex his quod volebamus, te admoneremus. Vide quæ ſuprà annot. ad cap. 6. libr. De Vnitate eccleſiæ.

quia eſt & apud illos] Ex MS. adiecimus copulam, &.

nec ideò fieri vt] Redundat in excuſis coniunctio, &, quæ his præponitur.

qui ſunt extra eccleſiam] ſic MS. pro contra eccleſiam. Sic enim & cap. proximo, Nunquid dixit, quia extra eccleſiam colitis, non eſt Deus ipſe quem colitis?

IN CAP. XXIX.

Nunquid dixit, quia extra eccleſiam colitis, non eſt Deus ipſe quem colitis? Sed ait, quem vos ignorantes colitis, hunc ego annuncio vobis. Quid eis præſtare cupiens, niſi vt] Deſiderabantur in excuſis hæc omnia. legunt autem conſentienter MS.

eius pacem vobis nos annunciamus] Ita conſtanter MS. In excuſis erat eius poteſtatem, ſed quod nullum hic habet idoneum ſenſum. Neque enim Auguſtinus perſuadere Donatiſtis conatur; quanam ſit baptiſmi vis, poteſtas, ac effectus; ſed vbi dari & haberi vtiliter ac ſalubriter poſſit, in pace videlicet ac vnitate eccleſiæ Catholicæ: id quod ſequentibus quoque verbis non obſcurè ſignificatur, ſed vt eum, inquit, qui iam apud vos erat, vtiliter habeatis. Et paulò infrà, Nempe in vnitate eccleſiæ dæmones non ſunt.

aliud eſſe quod credunt] MS. Gemblac. & alterum S. Amandi, legunt, aliud eſſe quàm credunt.

Vnde & Paulus apoſtolus] Copulam &, adijciebant MS. & paulò pòſt aduerſatiuam, charitatem autem non habeam.

Non autem exiſtimo quẽquam ita deſipere, vt credat ad eccleſiæ pertinere vnitatem, qui non habet charitatem] Hæc & ſimilia loca quomodo intelligenda ſint, docuimus ſup.

ita & vnus baptiſmus habetur ignoranter, & ſine charitate etiàm extra eccleſiam; nec ideò non eſt ipſe] Hæc in excuſis deſiderabantur.

IN CAP. XXX.

& militandi ordinem à rege impetrauerit] Mirum quis originem, nobis in vulgata inuexerit, cùm ordinem, legant non ſolùm MS. verùm etiam vetus Amorb. atq; adeò Frobenij etiam editio.

IN CAP. XXXI.

propheticarum ſcripturarum quæ dicuntur veteris teſtamẽti, volo aliquid dicere, quoniam in noui teſtamenti libris] Dura locutio, pro ex propheticis ſcripturis: non abſimilis illis de quibus ſuprà ad lib. 2. contra Petilian. cap. 103. & lib. De vnitate eccleſiæ cap. 15. Cæterùm illud, volo aliquid dicere, quoniam in noui teſtamenti, deerat in excuſis.

Circuncisionem certè præputij in figura futuri baptiſmi Chriſti] Mendosè Pariſ. legunt futura.

Et nunc ſunt quidam hæretici, qui ſe Nazarenos vocant, à nonnullis autem Symmachiani appellantur] De his Epiphanius hæreſi 29. & Auguſtinus hæreſi 9.

ſed cùm illa vmbra fuerit] Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, cùm prius eſſet fuerint. Loquitur enim de circuncisione.

apud hæreticos Iudæorum eſſe potuit] Samaritanos vocat Iudæorum hæreticos, vnde & ab Epiphanio inter cæteros connumerantur.

Proferte certè aliquem] Pro eo quod erat Profer: Donatiſtas enim in genere alloquitur, vt ex præcedentibus & conſequentibus liquet.

Qui lotus eſt ſemel, non opus habet iterum lauari] Senſum reddidit; alioqui apud Ioannẽ eſt, nõ opus habet niſi vt pedes lauet.

IN CAP. XXXII.

nec vos poſſe demonſtrare confido] ſic manuſcr. pro, nec poſſe demonſtrari confido.

Neque enim parui momenti habẽdum eſt] Ex MS. Adiecimus, habendum eſt.

ſi tamen cenſuit hæreticos denuo baptizari] Perperam legebãt excuſa, ſi tum; error natus ex affinitate tũ, & tñ.

IN CAP. XXXIII.

vt quoniam ſancta ſcriptura fallere non poteſt, &c.] Inſignis locus pro authoritate Catholicæ eccleſiæ, & traditionis eiuſdem.

multis & manifeſtiſſimis teſtimoniis] Pro &, legendum videtur te. Certè pronomen illud hic deſideratur, nec rectè cohærent, multis & manifeſtiſſimis.

IN CAP. XXXIIII.

ab ea diſcutienda] In excuſis deſiderabatur, diſcutienda.

nec dialecticam qualemlibet] Pro quamlibet: nam ſimile eſt quod antecedit, eloquentiam quantamlibet.

quo te præter epiſtolam meam dixi eſſe permotum] Vix dubito quin legendum ſit dixiſti: quod haud obſcurè intelligi poteſt ſuprà ex cap. 21. & potiſſimum infrà ex lib. 4. cap. 4. Iam verò, inquit, quod antequam venias ad ſermonem meum quo reprehendi Petilianum, à me interim quæris, &c.

in eadem ſocietate quẽquam baptizari oportere] Pro baptizare, MS. conſentit Amorb.

quandoquidem hoc de viſibili baptiſmo dictum eſſe arbitraris] Mendum eſt in editione Lutetiana, quæ loco eſſe, habet eſt.

In quibus ſicut dicit Apoſtolus] Ex manuſcr. adiecimus ſicut, quod habebat & Amorbach.

IN LIBRI SECVNDI

CONTRA CRESCONIVM

CAPVT PRIMVM.

Hac enim quaſi præſcriptione] Perperam, Hanc.

nam ſic iſti à Donati] Sic MS. vt iungatur cum ſocietate, quod ſequitur. In excuſis Donato, legebatur.

quibus verborum tanta fuit cura] Ita MS. plurali numero, vt ad

Oratores referatur, non ad Demoſthenem: cui reſpondet quod ſequitur, quanta rerum authoribus noſtris.

negauit ille in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ] Oratione videlicet pro Cteſiphonte contra Aeſchinem, quam Cicero in Latinum de Græco conuertit.

IN CAP. II.

me facilimum præbeo] Mẽdoſè nec facillimum. Rectam lectionem habet etiam Amorb. & vetera Frobeniana.

cui vides adhuc neceſſarium eſſe Grammaticum] Amorbach. & vetus Froben. habent neceſſarium eſſe Grammaticam, vt fortè legendum ſit neceſſariam eſſe Grammaticam, vti habent Luteciana. Sed alteri lectioni patrocinatur, quòd Auguſt. ſimiliter deſinentibus libenter vtatur.

Quòd ſi diſciplinam diſputandi ſiue dialecticam velis appellare; ſiue quid aliud] MS. duo S. Amandi legunt diſciplina: et vna cum cæteris, ſiue illam dialecticam. Vnde ſuſpicio eſt corruptum eſſe locum. Quare ſatius fuerit locum vt eſt in excuſis relinquere, quòd ſenſum nonnullum habeat.

an à Maiorino] Nam olim Donatiſtæ pars Maiorini etiam fuerunt appellati.

B debeat vobis; quando loquimur] Sic rectè MS. pro quo excuſa, dicatis vobis: corruptius autem Pariſ. dicat is vobis.

Quod tamen hæretici ſitis] Ita MS. omnia, pro Quòd autem.

& ideò ne decipiatis] Pro quod ideò.

IN CAP. III.

Quanquam id quod inter nos accidit] Catholicos videlicet & Donatiſtas, vt liquet ex ſubiectis Creſconij verbis: Inter nos, inquit, quibus idem Chriſtus natus, &c. ſchiſma factum non hæreſis dicitur. Alioqui enim legendum foret, inter vos accidit.

Schiſma verò eadem ſequentium ſeparatio] In MS. eſt idem ſequentium. Sed cap. 4. vbi verba hæc repetuntur, pluralis eſt numerus.

quem tu incurreris non vides errorem] Sic MS. pro incurris: Cæterùm negationem non, manuſcr. duo non addunt, ſed altera lectio commodior.

quæ poſui ex epiſtola tua] Mendoſè excuſa; expoſui. MS. conſentit Amorb. & vetera Froben. niſi quòd legant non rectè in epiſtola, pro ex.

IN CAP. IIII.

finite litem, amate pacem] Ita commodius MS. quàm lites.

Sed tu dixiſti vna religio] Hoc deerat in excuſis.

non ergo diuerſus eſt & baptiſmus] Copulam &, addebãt MS.

C Quæ cùm ita ſint] ſic MS. omnia, pro eo quod habebant excuſa, Quod cùm ita fuerit.

nec iteramus, ſed agnoſcimus] Hæc in excuſis deſiderabantur, vt & ex ſequentibus verbis liquet, vbi tria illa repetuntur, agnoſcere, ſuſcipere, acceptare, & improbare, exufflare, iterare.

ſuſcipimus, acceptamus] Copulam &, quam hic addebant excuſa, non legunt MS. & rectius abeſt.

nos ſuſcipimus, vos repellitis] Ita rectius cum manuſcr. quàm refellitis.

Cùm tam diuerſa ſequamini] Ex MS. adiecimus voculam tam.

quòd eos qui vobiſcum habent vnam religionem] Perperam nobiſcum.

IN CAP. V.

Quàm vellem, ſi poſſem] Pariſ. legunt, Quoniam vellem, ſed mendoſè.

cùm catechumenum faciunt, vt præparent deinde retingendum] Ita eſt hic locus diſtinguendus.

repentè aliunde exiſtere] Quanquam nec malè quadret quod habent excuſa, alicunde exiſtere, tamen cùm alterum legant conſentienter non MS. modò, ſed Amorbachius quoque, exemplar item Luteтianum & vetus Frobenij, id præferendum putaui.

D Tum ego ſi adeſſem] Pro, Tamen ſi ego. Amorb. legebat Tñ ego ſi adeſſem. natus error affinitate literarum n, & u.

Certè ergo nobis & vobis] Aut corruptus hic locus eſt; aut redundat ergo.

IN CAP. VII.

Proinde quamuis inter ſchiſma & hæreſim, magis eam diſtinctionem approbem] Mirum videri queas cur Auguſtinus ab ea hic diſtinctione hæreſeos & ſchiſmatis recedat, quam ſuprà cap. 3. profert Creſconius, cùm aliis locis eadem ſit & ipſius. Vt lib. quæſt. Euangel. in Matth. quæſt. 11. lib. 20. contra Fauſtum cap. 3. lib. De fide & ſymbolo cap. 10. Denique lib. 2. contra Gaudentium cap. 9. Sed obſeruandum aliò hic Auguſt. reſpexiſſe, nimirum ad initia & exordiũ Donatiſmi, quod nimirum à ſchiſmate cœpit, & in hæreſim deſiit. Vnde epiſt. 164. ad Emeritum Cæſarienſem Donatiſtarum epiſcopum, Neque enim vobis obiicimus, inquit, niſi ſchiſmatis crimen, quod etiam hæreſim malè perſeuerando feciſtis. Atque hoc eſt quod ait Hieron. in 3. cap. ad Titum, ſchiſma omne vbi progreſſu temporis inueteratum fuerit, hæreſim aliquam ſibi confingere, vt rectè ab eccleſia receſſiſſe videatur. Hæreſim ergo Auguſt. ſchiſma vocat inueteratum, quia ferè non niſi ex ſchiſmate oriri, ſemperq́; ſequi illud ſolet. Nam quemadmodum charitatis iactura, ad fidei quoque iacturam via eſt; ita & ſchiſma ad hæreſim. Qua de re conſulere licebit Cardinalem de Turrecremata, lib. 4. Summæ eccleſiaſticæ par. 1. cap. 4.

neque enim & ſchiſma] ſic manuſcr. pro; neque enim ſciſſio vel ſchiſma.

alius & diuiſus eſſe nõ poteſt baptiſmus] Pro &, legebatur eſt.

vel tanquam nullum ſit iteratis] Prius erat, ſed tanquam, quod miror vnde irrepſerit, cùm alterum legant nõ modò MS. ſed & Amorb.

IN CAP. VIII.

quæ ſecundum tuam confeſſionem] In excuſis addebatur, vel conceſſionem. Sed non legunt excuſa, & videtur ex margine in contextum tranſlatum.

IN CAP. IX.

vt eo die, ex eo loco, ex eo ligno tranſiret ad immortale fidei præmium] Iuſtarum ergo animarum beatitudo in Dei viſione conſiſtens, (nam ea ſola eſt immortale fidei præmium) non differtur vſq; ad extremum diem iudicij.

B & triginta octo annorum ægritudinem] In excuſis erat, decem & octo. Sed legendum eſſe quod repoſuimus docent non ſolùm MS. verùm etiam Ioannis Euangeliſtæ cap. 5.

Crede certè rebus, non verbis inanibus] MS. legunt certis. reliquimus tamen quod erat in excuſis, conſentiente præſertim Amorb.

IN CAP. X.

ad honorabilius ſenilis ætatis meritum peruenerunt] Sic MS. pro honorabilis.

quod cùm eadem etiam in ſchiſmate habeatis] Ex manuſcr. adiecimus etiam.

ſi autem bene vti cœperit] Ità MS. conſtanter, pro voluerit.

IN CAP. XI.

Denique nonnulli ſancta humilitate præditi viri] ſic Gregorius Nazianzenus Conſtantinopolitanum epiſcopatũ depoſuit, ſic poſteà Cœleſtinus pontifex Romanus, eius nominis quintus, imparem tanto ſe oneri ſentiens, abdicauit, eſtq́; ad anachoreticam vitam reuerſus.

IN CAP. XII.

Proinde veſtri epiſcopi ſeu quilibet clerici] De hoc argumento vide ſuprà ad cap. 13. lib. 2. contra epiſt. Parmen.

Nam etiam ramus fractus] In excuſis erat, Nam etiam ſic: ſed redundat illud ſic, nec habent MS. Amorb. legit ſicut; ſed adeò conciſè compendioſeq́;, vt niſi attentus lector, aliud quàm ſic, nemo legerit.

At enim quia noſtros inquis] Cauſalem quia, conſentienter MS. noſtra adijciebant. Pro inquis autem; non rectè excuſa legunt inquit, ſuffragantibus quoq; Amorb. & Frobenij primis editionibus.

& ſic tibi communicat?] Perperam communicet.

quia id quod obiicitur inexpiabile eſt] Verbum eſt, ex manuſcrip. adiecimus.

quibus modis poſſumus] Ita rectius cùm MS. quàm poſſimus.

quia & veniam merentur quos huius mali pœnituerit] Meriti vocem generaliter accipit; vt & aliàs ſæpius in hoc argumento.

Non eſt autem catholicum] Ex MS. addidimus autem.

quaſi ſolo baptiſmo, quem repeti non oportet cùm vnus atque idem eſt, homines ab errore mundentur, &c.] Valet hic locus contra noſtri temporũ hæreticos. Similis eſt apud Origenem ſeu Cyrillum in Leuiticum (nam idem liber vtrique adſcribitur) apud illum homilia 2. apud hunc lib. 2. Chryſoſt. quoque homil. 6. & 38. in Ioãnem; & concione 4. in Lazarum ſub finem.

IN CAP. XIII.

Non igitur ſicut conuiciaris tanquam in aſylum Romuli veſtros nocentes recipimus] Aſylum locus ſacer eſt, vnde fas non eſt quenquam rapere. Huiuſcemodi locum Romulus & Remus olim erexere, facinoroſorum multitudinem, ad nouam vrbem augendam, ſpe impunitatis, inuitãtes. Idem à Catholicis factitari, quia eorum nocentes ad ſe confugientes exciperent, Donatiſtæ clamitabant, facinoroſorum Aſylum eorum eccleſiam appellantes. Nimirum gentiles imitati, eandẽ olim calumniam Chriſtianis propterea impingentes, quòd præteritorum omnium delictorum, per baptiſmi ſacramentum abolitionem promitterent. Montaniſtas quoque ſeu Cataphrygas, qui Catholicam eccleſiam, quia pœnitentes adulteros in gratiam reciperet, mœchiæ appellabant aſylum, vti facit & Tertullianus eorum ſectator, lib. De pudicitia: Denique Nouatianos & Luciferianos. Sed mera hæc calumnia eſt. Nam eſt quidem ita quod, vt annotauit Auguſt. lib. 1. De ciuit. Dei, cap. 34. in hoc Romuli aſylo exemplum et imago quædam præceſſerit eccleſiæ, in qua Chriſtus omnes ad ſe confugientes, tutos ſaluosq́; reddit. Et lib. 5. cap. 17. Remiſſio peccatorum, inquit, qua ciues ad æternam colligit patriam, habet aliquid cui per vmbram quandam ſimile fuit aſylum illud Romuleum, quò multitudinem qua illa ciuitas conderetur, quorumlibet delictorum congregauit

congregauit impunitas. Sed magna eſt inter vtrunque diuerſitas. Neque enim vt idem ait lib. 1. De conſenſu euangeliſtarum cap. 12. quando aſylum conſtituerunt Remus & Romulus, vt quiſquis cuiuſlibet ſceleris reus eò confugiſſet, inultum haberet commiſſum, præcepta pœnitentiæ dederunt, ad ſanandas animas miſerorum, ac non potius collectam timentium manum contra ſuas ciuitates, quarum leges timebant, mercede impunitatis armarunt. At verò ciuitas Dei nocentes recipiendo, vt hic contra Creſconium ait Auguſtinus, efficit innocentes, cùm ad eam veraci cordis conuerſione tranſierint. Id quod latiùs exequitur ſuprà cap. 8. & 9. Et infrà 15. & 16. & lib. 4. cap. 4. Epiſt. quoque 61. ad Dulcitium tribunum.

cùm ad eandem veraci corde tranſierint] *Pro* tranſierunt.

quamuis ſine illa boni ſalui fieri nō poſſint] *Perperā* poſſunt.

IN CAP. XV.

quòd ad illum ſcilicet fontem] *Excuſa addunt* viuum, *ſed non legunt MS. & omnino redundare videtur; reſpicit enim ad locum Prouerb. 5. ſecundum tranſlat. Septuaginta, & Cantici cantic. cap. 4. vbi vox ea non additur.*

ita omnino mundandus, vt nō ſit alienus, ſed ſit cæleſtis particeps pacis] *ſic rectè MS. pro eo quod erat in excuſis*, non vt non ſit, ſed ſit cæleſtis, *&c. quanquam priorem negationē nec Amorb. legebat.*

IN CAP. XVI.

& tamen deſeruiſſent] *Perperam vulgata* diſſeruiſſent, *cùm tamen in vetere Amorb. & Froben. recta ſit lectio.*

illi non poſſunt] *Id deerat in excuſis.*

redeunt, ſuos deceptores ſibi anteponi quando ad catholicā] *Totum hoc in excuſis deſiderabatur; adiecimus autem ex manuſcr. conſentienter ita legentibus.*

IN CAP. XVII.

Conſcientia ſanctè dantis] *Pro,* Conſcientiæ.

Quid ſi lateat dantis conſcientia] *Perperam,* Qui ſi.

Propter hoc enim ab omnipotente Deo dictum eſt, Quæ nota ſunt, vobis; quæ occulta, mihi.] *Alludit ad locum Deuter. 29. quem Auguſt. infrà cap. 19. aliquanto fidelius pleniusq́; recitat,* Quæ manifeſta ſunt, vobis; quæ occulta, Domino Deo noſtro, *ſiu* veſtro, *vt ibi legunt MS. Septuaginta hodie ſic legunt, Occulta Domino Deo noſtro, at manifeſta nobis, & filiis noſtris in ſempiternum, vt faciamus vniuerſa verba legis huius. Vltimus eſt verſus cap. 29. Nec alia eſt noſtra lectio, vix vno alteróue differens verbo. Author libelli contra Fulgentium Donatiſtam Creſconij lectionem eſt ſecutus.*

IN CAP. XVIII.

vt quæ de illâ ſit fama] *Sic MS. & Amorb. prius erat*, vt quæ de illo fama ſit. *Sed reſpicit ad conſcientiam abluentis, quomodo paulò antè ſuperiori capite Creſconius:* Semper, *inquit*, attēdo conſcientiam dantis, & quia ipſam non video, quid de ea in publico notum eſt quæro.

Proinde cùm bona non eſt, & occulta eſt dantis conſciētia] *Deſiderabatur in vulgatis verbum* eſt, *poſteriori loco poſitum.*

aut polluta conſcientia] *Supereſt verbum* eſt, *quod in excuſis addebatur hoc ex ſuperiore ſententia delapſum.*

tunc falsâ famâ eius accipiens abluatur] *ſic rectè MS. In excuſis erat*, tunc falſa fama accipientis abluatur, *nominandi caſu. Sed legendum tunc foret* dantis, *ſeu* abluentis, *non* accipientis. *Aſtipulatur nobis & Amorbachius.*

Tu verò non verbum quodlibet] *Vetus Amorb. & Frobenij editio legebant* verbo quodlibet, *ſimplici errore; eum duplicauit in vulgatis qui repoſuit*, verbo quolibet.

Cùm ſanctè dātis bona cōſcientia eſt] *Ita rectius cū MS. quàm*, ſi ſanctè: *reſpondet enim quod ſequitur*, cum verò conſcientia dantis mala & occulta eſt.

Hoc ideò totum tam execrabile, tam mirabiliter peruerſum & inſanum] *Annotauit quiſpiam ad marginem, deeſſe hic verbum* defenditur, *aut ſimile quippiam. Sed tenendum eſt, phraſim hanc eſſe Auguſtino familiariſſimam, & vt apparet ex medio vulgo deſumptam. Sic infrà lib. 3. cap. 5. Hoc totum ideò, ne dicatis. Et lib. 3. contra Petilian. cap 21. Hoc totum propterea. lib. 3. contra Iulian. cap. 5. Hoc totum propterea, quia times dicere. Item lib. 2. contra Gaudent. cap. 1. Sed ideo. Et lib. De vnitate eccleſiæ, cap. 8. Vt quid hoc totum? Cui non diſſimile eſt illud epiſt. 48. Sed nempe hoc eſt totum quod nobis perſuadere conaris. Quare in ſuperiore illo ſimilibusq́; Auguſtini locis, eclipſis eſt, in qua ſubintelligendum eſt quidem aliquid, ſed nihil addendum.*

IN CAP. XIX.

cùm verbis alienis inconſideratè prolatis patrocinium præbere conamini] *In excuſis erat*, cui verbis alienis; *ſed ſenſu ineptiſſimo, quaſi videlicet Creſconius Iudæ patrocinari ſtuderet: præcedit enim*, niſi quod & Iudas ille nimium contra vos eſt. *Non hoc vult Auguſt. ſed quod exemplum Iudæ, quo Creſconius verbis alienis (Petilia-*

A *ni videlicet) inconſideratè prolatis, præſtare patrocinium conabatur, planè contra ipſum faceret. germanam lectionem non MS. modò, verùm etiam Amorb. exemplar retinet; quare demiror vnde hoc mendū irrepſerit.*

Neque enim & ipſius hominis falsò bona fama] *MS. quadā legebant* falſa bona fama, *quomodo & ſuprà cap. 18.* conſciētiæ bonæ eius falſa bona fama: *& infrà cap. 22.* Quæ ſi poteſt eſſe falſa bona de malis. *Sed Auguſt. vtrunque alio & alio loco ſcripſiſſe potuit, certè* falsò, *legis etiam in excuſis & infrà lib. 3. cap. 11.*

quæ autem occulta ſunt, Domino Deo veſtro] *In excuſis erat* noſtro, *quomodo legunt non Hebræa modò, ſed & Græca quoque, ſaltem quæ nunc in manibus habentur. Sed fieri poteſt vt olim Africana exemplaria* veſtro *legerint: nam & in priori parte vbi eſt in Bibliis noſtris*, quæ manifeſta ſunt nobis, *Creſcon. ſuprà cap. 17. & Auguſtinus tum hoc loco, tum lib. 4. cap. 32. Author prætereà libelli contra Fulgentium cap. 10. legunt* vobis. *Quare viſum eſt MS. ſequi conſentientem lectionem, vt partes partibus reſpondeant, præſertim cùm infrà lib. 3. cap. 32. ſic legant etiam excuſa.*

IN CAP. XXI.

Qui enim mente peruerſa videtur intus eſſe] *Mendosè* B videretur.

inuiſibiliter autem per eos ille baptizat] *Pronomen* ille, *addebant manuſcr.*

quoniā non poteſt habere Chriſtus membra damnata] *De hoc ac ſimilib. locis diximus aliquid ſuprà ad lib. 4. contra Donat. cap. 2.*

IN CAP. XXII.

qui hoc nefas admiſerint] *Ita rectius MS. quàm* admiſerunt.

aut ſi modus Chriſtianus exceſſus eſt, palea noſtra fecit] *Pro eo quod erat* veſtra. *Significat enim nō quis exceſſus huius & immo lerationis huius cauſam & occaſionem præbuerit, ſed quis modū in perſequendo exceſſerit. MS. conſentit etiam Amorb.*

propter quam non fuerat area Dominica deſerenda] *Ita rectius MS. quàm* fuerit.

ſi tamen non mihi propter hoc verbum calumniaris] *In excuſis deerat negatio.*

IN CAP. XXIII.

toties demonſtrata quàm vos nihil adiuuent] *Pro eo quod mendoſe legebatur in excuſis omnibus*, quamuis nihil adiuuent.

qui tamen baptizant, nec his verbis excepti ſunt] *Pro his Amorbachius habebat*, in his verbis excepti ſunt, *legens* in, *loco* nec.

C *Ex quo vno errore geminum peperit, qui locum ita reſtituendum putauit*, qui tamen ne baptizent, in his verbis, *&c. quæ vulgatorum erat lectio.*

cuius & falſa fama non habet fidem] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro quo prius erat*, non habet finem; *reſpicis enim ad locum Hieremiæ cap. 15.*

Si mentiris, verum dicis] *De hoc & ſimilibus Chryſippi ſophiſmatibus, habes apud Ciceronem lib. 4. Quæſt. Academicarum.*

IN CAP. XXV.

ipſis ex ea repetitis verbis] *Vocula* ea, *deſideratur in omnibus excuſis.*

IN CAP. XXVI.

qui vel ignorantur] *Perperam* ignoranter, *vti habent impreſſa vniuerſa.*

Baptizate inquam] *Pro,* Baptizare.

quid ei prodeſt lauatio eius] *Ex MS. addidimus* ei.

quorumlibet illa fuerint] *Ita rectius, quàm* fuerunt.

Contēdis enim velut aduerſum me] *In excuſis deſideratur* me.

qui baptizatur à mortuo] *Pro* baptizantur.

nullus peccator exceptus ſit] *Perperam* acceptus, *vt ex ſuperioribus liquet. Cum MS. conſentiunt vetera & Amorb. & Froben.*

D omnes quos ab occultis] *Mendosè in excuſis habes*, quoſquos.

IN CAP. XXVII.

qui idolum colit] *Pro eo quod erat in excuſis omnibus*, qui id oleum colit.

aut inſpice diligenter codices antiquos] *De hoc Eccleſiaſtici loco, & germana lectione, ſententiaq́; diximus ſuprà ad cap. 10. libr. 2. contra epiſtolam Parmeniani.*

IN CAP. XXVIII.

vt quiſquis apud eos baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauatio eius] *Locus deprauatus ac mutilus, nec adiuuant MS. Videtur autem hoc aut ſimili modo reſtituendus:* vt quiſquis apud eos baptizatur, à mortuo baptizetur: de quo ait ſcriptura, Qui baptizatur à mortuo, quid ei prodeſt lauatio eius?

nec ſic contra nos eſſet] *Perperam,* nec ſi.

ſi apud hæreticos vel ſchiſmaticos baptizetur] *Pro* baptizatur. *Conſentiunt Amorb. & vetera Frobeniana.*

niſi peccatorem ſe eſſe fateatur] *Pro* fateamur. *Vetera etiam Amorb. & Froben. rectam lectionem retinent.*

non ſum

non ſum autem peccator] *Ex* MS. *adiecimus* ſum.

neque enim pro illis debitis dimittendis] *ſic* MS. *loco*, de illis.

Si autem qualiſcunque humilitatis non immemor] *Deerat in omnibus excuſis genitiuus* humilitatis.

Sed arbitremur te conuictum correxiſſe] *ſic* MS. *pro* ſubarbitremur.

IN CAP. XXIX.

& aſſumente teſtamentum eius] *Ex* MS. *addidimus copulam* &.

IN CAP. XXX.

quod contra me ipſe dixiſti] *Mendosè* ipſi, *cùm rectè legant etiam Amorb. & Frobenij vetera.*

quoniam dum nobis obiicitur, ius baptiſmatis qua nobis licentia vendicemus] *Inter noda in excuſis diſtinctio ſenſum turbabat.*

IN CAP. XXXI.

& tunc profer concilium Cypriani] *Per c literam, non per s.*

IN CAP. XXXII.

ſed eis potius quæcunque rectè ſenſit] *ſic rectè* MS. *per ablatiuum, conſentiente Amorb. pro*, ſed eius.

Si nō ea demōſtrauero veſtrā cauſam nihil adiuuare, viciſti] *Amorb. legebat*, Si non ea demonſtrauero noſtram cauſam nihil adiuuare, viciſti. *Similiter & vetera Frobeniana, niſi quòd initio tranſpoſitis vocibus habent*, Si ea non. *Sed cùm hoc Auguſtini ſententiæ aduerſetur, mederi quiſpiam volens ſuſtulit negationem* nihil: *& rectè ſanè retento pronomine primæ perſonæ* noſtram. *Verùm germanam lectionem indicarunt* MS.

neceſſe eſt cedatis] *In vulgatis perperam eſt*, credatis: *cùm tamen alterum illud habeant etiam vetera excuſa Amorb. & Frobenij.*

IN CAP. XXXIII.

Potēs eſt Dominus] *Ita Cyprianus; non autē*, Poteſt Dominus.

fuit ante concilium Cypriani] *Per c, non per s. Et mox*, nec concilio Cypriani.

ſicut item dicit] *ſic* MS. *omnia, conſentientibus Amorb. & Froben. vetuſtioribus. In vulgatis erat*, ſicut idem dicit.

audi ex epiſtola quam de Vnitate conſcripſit] *Ergo & Auguſtinus libro illi hūc titulum dedit, pro quo in vulgatis erat*, De ſimplicitate prælatorum.

A fonte præcide riuum] *Ita non ſolùm Cyprian. & manuſcr. verùm etiam Amorb. & Froben. vetuſtiora; vnde miror quis ſciolus, fronte, ſcribendum putarit.*

Quid verò de ipſius eccleſiæ fœcunditate] *Pro*, Quod.

IN CAP. XXXIIII.

vt vas aureum & argenteum ſimus] *Perperam* argentum.

Neque quiſquam ſibi quod ſoli filio pater tribuit, vindicarit; vt ſe putet] *Cyprianus, loco* vindicarit, *habet* vindicare poteſt: *deinde accuſatiuum* ſe, *locat in fine*, ferre ſe iam poſſe.

vt ſe putet aut ad aream ventilandam & purgandam, palam ferre iam poſſe] *Ita Cyprianus, & ferè* MS. *Prius erat*, vt ſe putet aut ad aream ventilandam & purgandam paleam, ventilabrum iam ferre poſſe: *quomodo legebatur in excuſis & infrà cap. 38. Sed eſſe locum eum à ſciolo quopiam immutatum, vehemens ſuſpicio eſt. Nam lib. 2. contra Gaudentium cap. 3. & 13. vbi excuſa legebant*, & purgādam paleam vel ventilabrum, MS. *non habent illud*, vel ventilabrum: *& omnino apparet vel ex margine, vel ex interlineali ſuperſcriptione, quæ quid iuxta noſtram verſionem legi poſſet ſignificabat, in textum irrepſiſſe. Qui recepto ſemel aſſumento, craſis quiſpiam coniunctionem* vel, *& ex* palam, *fecit* paleam: *aut ſi ita legebatur, multò certè probabilius disiunctiuam illam ſuſtulit. Certè lib. 4. contra Donatiſtas cap. 12. vbi citatur ſimiliter Cypriani locus ex lib. 4. epiſt. 2. etiam excuſa legunt* palam, *licet imperitus aliquis, nomen hoc, addito accentu, in aduerbium commutauit, & conſequēter* ferre, *in* ſacere *deprauarit. Cæterùm quanquam ventilabri nomine paſſim velut explicandi cauſa Auguſtinus vtatur, tamen expoſitione in Pſal. 92. etiam in excuſis legit* palam ferre: *quam lectionem hab. & Hieronymus lib. contra Luciferianos: & D. Pacianus epiſt. 2. ad Sympronianum; quamuis ad marginem, pro* palam ferre, *velut diuerſa lectio annotetur*, paleam auferre. *Sed non eſt hoc germanum. Eſt autem pala, inſtrumentum ruſticum, cuius in purgando frumento eſt vſus.*

IN CAP. XXXV.

attende diligēter de tota iſta quæſtione] *Ex* MS. *adiecimus* iſta.

vt in eis error proprius corrigatur] *ſic rectè* MS. *pro quo in excuſis omnibus erat*, error prius.

filius malus ipſe ſe iuſtum dicit] *ſic* MS. *& paulò antè cap. 33. excuſa. Rurſus infrà lib. 3. cap. 66. lib. De vnico baptiſmo cap. 15. lib. 2. contra Gaudent. cap. 3. lib. contra Fulgentium Donatiſt. cap. 8. In excuſis erat*, & ipſe ſeipſum.

IN CAP. XXXVI.

Vinco inquam, ſi non probas, iudice teipſo] *Perperam* indice. MS. *conſentiis etiam Amorb. & vetera Frobeniana.*

A alterum Cypriani monitis diſcite] *Ita rectè* MS. *pro* dicite.

IN CAP. XXXVII.

& quicquid aliud ſe Paulus ab Hieruſalem vſque ad Illyricum] *Pro* aliud, *in excuſis erat* aliàs. *Sed rectius* MS. *refertur enim ad locum, non ad tempus. Ex ijſdem addidimus præpoſitionem* ab, *tametſi eandem habebant vetera & Amorb. & Froben.*

de aliis tam latis atque immenſis terrarum partibus] *Ita* MS. *pro* atque vniuerſis.

ex peccatis Aſiorum] *Pro* Aſricorum.

Habent enim cum illis tantummodo eccleſiis] *Ita rectius* MS. *quàm excuſa, quæ loco* enim, *habebant aduerſatiuam* autem.

tamen demonſtrari non potuit] *Perperam* demonſtrare.

IN CAP. XXXVIII.

ſed & lignea & fictilia] *In vulgatis deſiderabatur prius illud* &, *vt liquet ſuprà ex cap. 34. & ex ipſo Cypriano.*

palam ferre iam poſſe] *Pro quo non rectè*, paleā, ventilabrum iam ferre poſſe. *De quo loco cap. 34. iam diximus.*

pluſquam mitis iuſtitia depoſcit] *Mendosè vulgata* pluſquam minus; *cùm tamen & Amorbach. & Frobenian. vetuſtiora veram retineant lectionem.*

B contra eccleſiam Chriſti in toto mundo ſcripturis fructificantem] *Videtur locus corruptus, aut mutilus. Legendum fortè, ſecundum ſcripturas: vel prænunciantibus, ſeu prædicentibus ſcripturis: vel ſicut promiſſum eſt in ſcripturis; quomodo legis Breuiculo primæ Collationis cap. 10.*

IN LIBRI TERTII CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM CAPVT PRIMVM.

iam debuit à me huic operi finis imponi] *Pro* opponi.

de quorundam Orientalium literis] *de his vide infrà cap. 3.*

IN CAP. II.

quibus tale teſtimonium perhibuiſti] *Numero ſingulari, non plurali.*

vbi apertè dicitis Cyprianum eſſe mentitum] *Idem attingit & refellit ſuprà lib. 3. contra Donat. cap. 3. & lib. 6. cap. 7.*

C non cum eo fuerat ſacramenta Chriſti communicaturus procul dubio] *ſic* MS. *pro*, quomodo cum eo fuerat. Proculdubiò.

IN CAP. III.

Proinde ſi omnino iam credendum ſit, quinquaginta epiſcopis Orientalium id eſſe viſum quod ſeptuaginta Afris.] *Sub idem ferè tempus quo Cyprianus in Africa ob baptiſmatis quæſtionē concilium celebrabat in Oriente contra Cataphrygas ſeu Montaniſtas, eccleſiaſticam baptiſmi formam corrumpentes, ex Syria, Cilicia, Galatia, Cappadocia ac vicinis regionibus ſynodus coijt Iconij Synnadiſq; (vrbes ſunt, illa Phrygiæ, hæc Aſiæ, ad Cariæ fines ſita) epiſcoporū, vt hic ait Auguſt. numero quinquaginta: vbi rectè damnato Montaniſtarum baptiſmo, quem poſtea & Nicænum irritauit Concilium, generalem ſtatuere ſententiam, rebaptizandos eſſe omnes qui eſſent ab hæreticis quibuſcunque baptizati; nimirum Cypriani concilijſq; eius Africani decreto cōſentientem. Quo audito Stephanus Romanus pontifex, præter eas quibus Cypriano reſpondit, alteras quoq; ad Firmilianum, Helenum ac cæteros Orientales illas epiſcopos, literas mittit, damnans quòd niſi corrigerent ac retractarent, non ſe cum eis communicaturum, vt author eſt Dionyſius Alexandrinus epiſt. ad Sixtum papam apud Euſebium lib. 7. cap. 4. & Nicephorum lib. 6. cap. 7. Contra eas ſunt Cypriani ad Pompeium,*
D *& præfati Firmiliani Cæſareæ Cappadocum epiſcopi ad Cyprianum literæ, ſed quarum poſteriores planè impudentes ſunt & maledicæ quæ & illæ eſſe videntur quas hic Creſconius Orientalium appellat. Extant autem in Morelij & Pamelij editionibus Cypriani. Cæterùm Orientales illi epiſcopi re poſtea melius perpenſa, viuo adhuc Stephano & Cypriano, ſententiam ſuam correxerunt, ad veteris & Apoſtolicæ traditionis vnitatem redeuntes: vt ad eundem Stephanum ſcribit præfatus Dionyſius Alexandrinus, cuius epiſtolæ meminit Euſebius lib. 7. cap. 3. Niceph. lib. 6 cap. 7. & Hieron. contra Luciferianos. Quod anne & Cyprianus ante mortem fecerit, poſtea videbimus. Hoc ergo eſt, de quo tribus hiſce primis capitibus agitur, concilium Orientalium epiſcoporum, a quibus ait Creſconius, maiores ſuos Donatiſtas iuſtis de cauſis receſſiſſe, eorumq; communionem refugiſſe, quia nimirum priorem reſcidiſſent ſententiam; quam in leuitatem eorum, mentiriq; inconſtantiam reprehendit. Porro quod ad ſynodos illas Orientales attinet, conſulendus eſt Euſebius libr. 7. cap. 3. & 4. Niceph. lib. 6. cap. 7. 8. & 9.*

ſeptuaginta Afris vel aliquanto etiam pluribus] *Triplex ſub Cypriano de baptiſmo hæreticorum, in Africa celebratum fuiſſe cōcilium vt ſuprà diximus ad cap. 10. lib. 3. contra Donatiſtas. Auguſtinus hic de ſecundo*

cundo loquitur, quod fuit vnius & ſeptuaginta epiſcoporum Africæ & Numidiæ. Nam tertium quod plenarium vocat totius Africæ, ſuitq́; epiſt. 87. nondum tunc erat celebratum cùm Iconienſis & Synnadenſis ſynodi coirent: quin & ante illud venerunt ad Cypr. Firmiliani literæ. A

quale ſit quod Chriſtiani orbis pars maximè cum Orientalibus ſenſit] *ſic conſentienter* MS. *editiones quoque prima Amorbachij, Frobenij, ac vulgata Lutetiana. Vnde miror quis legendum putarit,* pars maxima: *nam nec Africa, de qua agitur, toto orbe reliquo maior eſt, ſaltem tunc temporis habitata & cognita: nec tota Cypriano conſentiebat, multis collegis eius veterem conſuetudinem retinentibus.* Maximè, *ergo legendum, vt ſenſus ſit, Africam cum Orientalibus potiſſimum ſenſiſſe. Pendet autem hæc ſententia à primo cap. Cæterùm typographicus error eſt, quòd in vulgatis etiam* pax *legitur, pro* pars.

IN CAP. IIII.

inter fidelem perfidumque diſcernas] *Singulari non plurali numero,* fideles perfidosque, *legendum, ſicuti etiam ex eodem hoc cap. & ſeptimo; ac infrà lib. 4. cap. 18.*

idem tibi pius atque impius] *Pro* item. *Conſentit quod ſequitur,* vt idem cuique pius.

in qua ſententia non nihil inter fidelem perfidumq; diſcreui] *Pro* non nihil, *legebatur non rectè* nonnulli; *cùm tamen alterum eſſet non modò in* MS. *verùm etiam in Amorb. & Froben. vetuſtioribus.* B

nec iuſſi vt idem cuique pius atque impius videatur] *Sic* MS. *& vetus Amorb. editio, pro* cuiquam. *Vulgare eſt enim Auguſt.* quiſq; *vti loco* quiſquam.

& à me dictum non eſt] *In excuſis deſiderabatur copula* &.

iuſtus implet legem Chriſti per dilectionem] *Excuſa addunt,* Chriſti, *ſed non eſt in* MS.

IN CAP. V.

Quàm tibi bene ſonare viſa ſunt, quæ in vna re variè repetiſti: Quid hoc præcepto, inquis, dici iniquius poteſt, vt purificet alium maculoſus, abluat ſordidus, emundet immũdus, det infidelis fidem, criminoſus faciat innocentem?] *Has ſimilesq́; antitheſes vt acutas & tinnulas Donatiſtæ libenter vſurparunt, ſtudioſeq́; affectarunt, vt notat in Creſconio Auguſtinus tum hic, tum infra lib. 3. cap. 37. & lib. 4. cap. 45. Similiter & in Petiliano, libro contra literas eius 3. cap. 32. 39. & 101. Mutuati autem eas videntur à Parmeniano, cuius totidem penè verbis extant ſententiæ apud Auguſt. lib. 2. contra epiſt. Parmen. cap. 14. & apud Optatum lib. 1. Sed qui nec primus earũ videtur eſſe author; nam in concilio Carthaginienſi Cæcilius à Bilta qui primus à Cypriano ſententiam dicit, ſimilibus floſculis exornatus incedit. Verba eius cognoſcere licebit ex lib. 6. contra Donatiſtas, cap. 8.*

Hinc non vis vt ego exclamem] *Id eſt, ob hæc abſurda. Niſi fortè* Hic, *legendum. Sed alterum Auguſtino familiariſſimum. De quo genere locutionis plura diximus ad cap. 7. lib. De vnico baptiſmo.* C

non, vt ait quidam, in vltimas terras exportandum] *Verba ſunt Cicer. actione prima in Verrem: apud quem etiam legitur* exportandũ; *vti habebant & noſtra* MS. *atque adeò ipſe quoque Amorbachius, quod in vulgatis mutatum erat in* deportandum.

miniſtra Deo militet falſitas] *Ex* MS. *adiecimus* miniſtra.

Hoc totum ideò] *Eclipſis eſt Auguſtino vſitatiſſima, de qua ſuprà ad lib. 2. cap. 18.*

Videris enim ſuccubuiſſe tanto ponderi veritatis] *Hæc* MS. *eſt lectio: excuſa per ablatiuum efferebant* pondere; *quod licet non reijcimus, alterum tamen ab Auguſtino ſcriptum putamus. Nam infrà lib. 4. cap. 19. idem hoc argumẽtum tractans,* Tu quidem, *inquit,* ſuccumbere viſus es tanto põderi veritatis, & dicis hoc te ſuadere, *&c.*

IN CAP. VII.

quæ tu quoque vi veritatis adductus] *Fortè,* adactus.

vt Chriſtus ſit origo & radix] *Excuſa pro* vt, *legebant* quod: *ſed cum* MS. *conſentiunt quæ paulò antè præcedunt, & initio proximi capitis ſequuntur.* D

IN CAP. VIII.

Quod ego ex Apoſtolo cùm in meis literis poſuiſſem] *Pro* in meis, *habebant vulgata,* in eis.

iuſtiſſimus operarius adhibetur] *Infr. lib. 4. cap. 22. vbi hæc verba repetuntur, pro* adhibetur, *legis* approbatur.

IN CAP. IX.

quia de ſeipſo ait] *In excuſis tantùm erat,* de ipſo.

niſi habeat eam homo per quem baptizáris] *Ex* MS. *adiecimus* homo, *quem hic Deo opponit.*

quantum ad id quod attinet] *Hunc locum ex* MS. *duobus ita reſtituimus. in excuſis pro* quantum *legebatur,* quantumcũque. *Cambronenſe exemplar habebat,* quantumque; *ſed vtrumq; mendoſè.*

IN CAP. XI.

vt tũc ſit acceptabilis baptiſmus Chriſti] *Id magis placet, quàm* acceptabilior. *Nam Donatiſtæ baptiſma per malum miniſtrum collatum, nullum eſſe dicebant.*

A ſi ab homine iuſto quiſque tingatur] *Pro* quis. *Locutio eſt Auguſtino familiariſſima.*

in cuius nomine datur] *Ex* MS. *adiecimus* in.

melior ſit conditio baptizati] *Perperam* melior eſt: *præcedit enim,* ne quod abſurdiſſimum eſt.

Nec quicquam bene regenerat, niſi bono ſemine regeneretur] *Apud Petil. lib. 1. cap. 7. vnde petitus eſt hic locus, legitur* generetur; *quod mallem ſi* MS. *hic ſuffragarentur.*

tunc arborem de qua bonus fructus naſcatur] *Pro* naſcitur. MS. *cõſentit quod mox ſequitur,* vt ei de qua naſcatur arborẽ oſtendas.

IN CAP. XII.

de quo nihil cõſcriptum valeo recitare] *ſic* MS. *pro* inſcriptũ.

quodlibet ſentias, facilè cedo] *Vſitatiſſimum eſt Auguſt.* quodlibet *vti pro* quicquid, *ſeu* quodcunque. *Quare præter eius mentem faciunt qui pro ea voce,* quidlibet *ſubſtituerunt: cùm altera lectio non* MS. *ſit tantùm, verùm etiam Amorbach.*

Si ergo non illorum innocentia] *Perperam* innocentiam. *Recta lectio extat & apud Amorb. & vetera Froben.*

ratum nobis baptiſmum facit] *Pro* ratum. *Alterum legebatur in vetuſtioribus etiam Amorb. & Froben. editionibus.*

IN CAP. XIII.

B de Cæciliano & eius ordinatoribus] *In excuſis omnibus aberat præpoſitio* de.

quod de Optato ſufficere credis eis] *Mendosè in impreſſis vniuerſis,* credis eſſe.

Sed factum eſt pro Cæciliano poſterius iudicium tranſmarinum, veſtris apud Conſtãtinum imperatorem vt fieret inſtantibus] MS. *conſtanter legunt* tranſmarinis, *vt à Donatiſtis Romæ agentibus ſollicitatus Imperator intelligatur. Duplici autem tranſmarino iudicio eccleſiaſtico abſolutus fuit Cæcilianus, altero Romano ſub Melchiade, altero Arelatenſi: vt prius illud coiret, procuratum eſt à Donatiſtis in Africa degentibus, miſſo illinc ad Conſtantinum per Anulinum proconſulem libello accuſatorio. Poſterius ijdem illi, ſed iam præſentes Conſtantino extorſerunt. Quare probabilior eſt excuſorum lectio. Certè non ſuo in loco,* tranſmarini concilij *meminit Auguſt. cùm alibi, tum verò infrà cap. 25. Niſi fortè ſuſpicetur quiſpiam Montenſes (vt Romæ vocabantur Donatiſtæ) ex Africa à ſuis admonitos, vt communem cauſam verbis apud Imperatorem agerent. Verùm non ſatis certum eſt, an eo tempore extra Africam ſeſe protulerint. Qua de re in hiſtoria noſtra nonnihil dicturi ſumus.*

quæ prius facta fuerunt] *Pro eo quod erat in excuſis omnibus,* facta fuerint.

C contra quem primò cẽtum] *Primianus, quartus Carthaginienſis Donatiſtarum epiſcopus, à Maximiano diacono ſuo, quem gradu ſuo mouerat, apud vicinos epiſcopos accuſatus, ab ijſdem Carthaginem numero 53. conuenientibus, damnatus fuit, dato tamen ei ſpatio ſi reſipiſcere vellet. Qui cùm parere eis nollet, in oppido Cebarſuſſitano centum epiſcoporum concilio damnatus & epiſcopatu ſpoliatus fuit, ſuffecto ei Maximiano. Qua de re infrà lib. 4. cap. 6. & 58. latius autem in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum.*

ſecundum poſterius de Cæciliano iudicium] *Deerat in excuſis* poſterius.

eoſdemque non poſt paruum tempus] *Lib. De geſtis cum Emerito totum penè triennium interceſſiſſe ait Auguſtinus.*

IN CAP. XIIII.

partim quæ culpanda ſunt] *Ex* MS. *hæc adiecimus.*

Iſtos iterum attende] MS. *vocem* iſtos, *præcedentibus nectunt, à ſequente vocula periodum auſpicantes. Sed magis placuit excuſorũ lectio.*

IN CAP. XV.

D vt non ſolùm duo illi quos memoras] *Sic* MS. *omnia, vt verba ſint non Auguſtini, ſed Creſconij. pro qua etiam lectione facit quod infrà lib. 4. cap. 28. vbi hæc eadem repetitur ſententia, ſed Auguſtini verbis,* Sic eſſe factum, *inquit,* vt non ſolùm illi duo quos memoro.

IN CAP. XVI.

Intra quod ſi quis corrigi voluiſſet] *Ex* MS. *adiecimus* quis, *quod non ſenſus modò, ſed & quatum præcedenti tum ſequenti capite eodem pertinent, planè poſtulant.*

Corrigeretur ergo] *Hanc loci huius diſtinctionem non* MS. *modò præferunt, ſed exigit etiam ipſa ſententia. Mendosè ergo hæc in excuſis diuellebantur.*

Quiſquámne reſtituitur] *Pro* reſtituatur. *Illius enim temporis ſunt ſequentia etiam verba.*

IN CAP. XVII.

ſed nec legiſſe conſcripta] MS. *quædam legebant,* ſed neglexiſſe: *ſed alterum legitimum eſſe, oſtendit negata ſolitudinis quæ præcedit coniunctio, aliòqui redditione ſua caritura.*

IN CAP. XVIII.

talia tua verba] *Sic* MS. *pro quibus non rectè impreſſa,* verba tua alia: *reſpi-*

alia; *reſpicit enim ad ſuperiora Creſconij verba*, intra diem præſtitutum reſtituti: *quæ ſimilia ſunt proximè antecedentibus ex concilij Bagaienſis ſententia*, ad matrem eccleſiam redire permiſimus.

vſque in hæc tempora perducentes] *Ita rectius cum manuſcr. quàm* producentes.

orbem terrarum rebaptizandū eſſe cenſetis] *Pro* baptizandū.

tam multos quidem libuit reparare] *Excuſa omnia etiam vetera legunt* ſeparare : *ſed non rectè. Senſus enim eſt, quos eis placuerit in gratiam & communionem recipere qui à ſchiſmate Maximiani reſipiſcentes reuertebantur, ſed tam multos fuiſſe vt rebaptizare nō fuerint auſi.*

IN CAP. XIX.

Raptus enim pœnam ſuam] *Ex* MS. *adiecimus* ſuam, *quod innumeris pòſt locis legunt etiam excuſa.*

ſe veſtræ eccleſiæ reddidiſſent] *Tollenda eſt* ſi *coniunctio, quæ hic in impreſſis præcedit.*

dictitor vel dictor illius ſententiæ quid connectat] *Sententiam Bagaienſis concilij ab Emerito Cæſareæ in Mauritania epiſcopo dictatam eſſe, docet Auguſt. lib. De geſtis cum eodem Emerito.*

tanquam è proprij corporis iunctura præcidi] *Sic* MS. *& aliàs ſæpe impreſſa, vbi hæc ſententia repetitur.*

Victorianum Carchabianēſem] *ſic* MS. *& aliàs frequenter excuſa, vt & infrà cap. 53. Prius erat* Carchabinenſem.

Betaurum Baianenſem] *ſic* MS. *non* Beianenſem. *Conſentit concilij Carthaginienſis 1. cap. 10. vbi Felix Baianenſis ſententiam dicit.*

Miggenem Elephantarienſem] *ſic conſtanter* MS. *alicubi etiam ipſa excuſa, vt infrà cap. 39.*

Quæ grauiora in noſipſos] *Perperam* voſipſos.

niſi fortè iam quidam] MS. *conſtāter legunt* quidem, *paulò pòſt, voculæ* ſchiſmatis, *præponunt copulam* & : *ſed nos lectionem retinuimus quæ erat in excuſis.*

IN CAP. XX.

inquinantur quando vultis] MS. *quædam legūt* inquinant: *quod licet non reijcimus, vt ad reliquorum contagionem referatur, magis tamen placet, vt de peccantium ipſorum macula intelligatur.*

cernis quàm verè dixerim] *Ita legendum eſſe, non* dixerint, *etiam reclamantibus* MS. *liquet ex lib. 1. contra Petilianum cap. 10. ſunt enim quæ ſequuntur, non Donatiſtarum ibi, ſed Auguſtini verba.*

primò gaudere diſertā] *Illud* primò, *addendum eſſe, arguit quod ſequitur*, poſtea. *Certè ita legis loco citato lib. 1. contra Petilian.*

IN CAP. XXI.

vt par eius fieret] *Nec malè quadrarit*, pars eius, *& fortè ſic alicubi ſcriptum inuenias.*

Sed quid ego te] *In vulgatis deſiderabatur* te.

IN CAP. XXII.

quid fecerint, vt] *Pro* fecerunt.

IN CAP. XXIII.

ore pleno maledictione] *ſic* MS. *ſic & ſuprà cap. 19. & 21. & aliàs frequenter, pro* maledictionis.

à funeſto opere perditionis] *Ex* MS. *adiecimus præpoſitionem* à.

IN CAP. XXIIII.

ſecundum ipſum mendacium eorum] *In excuſis deerat* eorū.

vera & plenaria] *Ex* MS. *adiecimus copulam, quanquam extabat apud Amorb. quoq; & vetera Frobeniana.*

lex illius hæreditatis] *ſic* MS. *omnia, ſic vetus Amorb. & Frobenij, ſic denique Lutetiana editio. Quem locum miror cur Lipſius mutandum putarit in* pax illius hæreditatis; *cùm euidens ſit ex lib. 1. contra Petilian. lectionem alteram eſſe germanam.*

IN CAP. XXV.

ore lætiſſimo acclamauerunt] *Ita legendum eſſe, non* latiſſimo, *& ſuprà lib. 1. contra Petilian. cap. 10. admonuimus; quomodo nimirum legitur infrà lib. 4. cap. 41.*

nunc autem cùm à nobis recitata fuerit, obmuteſcunt] *ſuprà lib. 1. contra Petilian cap. 10. vnde petitus eſt hic locus*, nunc autem ſi fortè eis à nobis recitata fuerit, obmuteſcant. *Prior lectio repetitur & infrà lib. 4. cap. 41. Porro* obmuteſcant, *magis quadrat ſuprà loco citato contra Petilianum, poſterioribus locis* obmuteſcunt: *quanquam* MS. *etiam hoc 25. cap. legant modo potentiali.*

quibus pœnis ecce iam multo melius obmuteſcerent, quàm cùm talia loquerentur implicarentur] MS. *quædam legunt*, quibus peius. *Conſtanter verò vniuerſa conſentiente Amorbach. in ſequentibus verbis omittunt*, quàm. *Verùm vt apparet non rectè. Quanquam nec vulgata lectio caret omni ſuſpicione mendæ.*

Iam tandem ſentire deberent] *ſic ſuprà libr. 1. contra Petilian. cap. 23. vnde locus hic eſt repetitus: manuſcr. tamen cum excuſis legebant* debent.

iam dictum fuerat] *Ex* MS. *adiecimus* iam.

A

IN CAP. XXVI.

Quid enim ad nos pertinet hoc retortæ obiectionis genus] *Interpretatur Anticategoriam. Porro in quibuſdam* MS. *annotatum erat, velut altera lectio*, rhetoricæ, *quod poſteà in contextum irrepſit, legiturq; non rectè in omnibus excuſis*, retortæ rhetoricæ obiectionis genus.

poſt perſecutionem codicum tradendorum] *Idem diſertè addit & Optatus lib. 1. Vnde liquet inanem ac falſam fuiſſe Donatiſtarum cauillationem, qua in Collatione Carthaginienſi concilium hoc Cirtenſe conantes infirmare, negabant ob perſecutionis vehementiam potuiſſe ad concilium celebrandum epiſcopos conuenire. Vide infr. Collat. 3. cap. 17.*

IN CAP. XXVII.

Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Conſſ. quarto nonas Martij] *Breuiculo Collationis diei 3. cap. 17. Cirtenſis concilij tempus diligenter excutit Auguſtinus, vbi incidiſſe ait in annum poſt conſulatum Diocletiani IX. & Maximiani VIII. eſſeq; tredecim menſibus martyrum quorundam geſtis, quæ à Donatiſtis illis proferuntur, poſterius: hæc enim facta ſignificari Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſſ. prid. Idus Februarias. Quam ſanè lectionem admodum facit probabilem, in primis quòd coijſſe concilium hoc poſt perſecutionem & tra-*

B *ditionem ſacrorum, author ſit non ſolùm Auguſt. ſed Optatus quoque libro 1. quæ tamen Diocletian. VIII. & Maximian. VII. Conſſ. ſæuiebat vel maximè, ceſſauit autem conſulatu alterius IX. alterius VIII. quando Calendis Maiis vterq. imperium vltro depoſuit. Deinde, quòd non poſt longum tempus quo fuit Cirtenſe concilium celebratum, ijdem illi epiſcopi Carthaginem aduerſus Cæcilianum conuenerint, conſulatu videlicet Conſtantini A. & Maximiani IX. Vbi iuxta poſteriorem lectionem anni duo intercedunt, alioqui quatuor interfuturi: quod ſanè tempus non ita breue eſt. Error natus videtur ex ſcribarum, vt facillimè in numeris accidit, negligētia, aut exemplaris fortaſſe vitio, in quod primum incidit Auguſt. Mirum eſt, quod loco illo Collationis tertiæ diei*, tertio Nonas Martias, *hic* quarto, *ſcribitur. Longius autem recedit Optatus qui* idus Maias *annotauit. Vnde videmus & olim variam fuiſſe lectionem.*

in domo Vrbani Donati] *Contra fidem* MS. *eſt quod in excuſis legitur* Donatique. *Nam & epiſt. 165. ſine coniunctione legitur. Refert eandem hiſtoriam breuiter Optatus lib. 1. ſed qui pro* Donati, *habet* Cariſi. *Redditur autem ibidem ratio cur eccleſiaſticum concilium in domo priuata celebratum fuerit, quòd nimirum baſilicæ in perſecutione iuſſu Diocletiani euerſæ, nondum reſtitutæ eſſent.*

C Probemus nos primò] *Hinc veterem eccleſiæ morem cognoſcere licet, non modò ad epiſcopatum adminiſtrandum, ſed ne ad cæterorum quidem electionem, niſi probatos & ab omni criminis infamia liberos, admiſſos non fuiſſe.*

Scis quantum me quæſiuit Florus vt thurificarem] *Florus, Pollus ſeu Paulus, & Valentinianus iudices & curatores fuerunt ciuitatum Numidiæ, executoreſq; edictorū Diocletiani & Maximiani Impp. aduerſus Chriſtianos, quibus ſacrificare idolis, & ſacros libros eccleſiæq; vaſa tradere iubebantur, vt habes eodē hoc cap. Flori meminit & Optatus lib. 3. vbi addit Anulinum proconſulem in Carthaginienſi prouincia eidem officio præfuiſſe. Acta Felicis martyris, quæ ſunt apud Surium Octob. 24. meminerunt Magniliani curatoris cuiuſdam qui ſub Anulino Chriſtianos ſit perſecutus.*

Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem] *Hæc omnium improborum vox eſt, in delicta ſua inquiri nolentium.*

Accede vna parte] *Paulò poſt pro eodem dicit*, Tranſi vna parte. *Submouet eos à conſeſſu, & concedere in alteram partem, ac velut reos, ſtare mandat. Vnde paulò pòſt velut abſoluens recipit eos in conſeſſum,*

D *ſedere iubens, ſedete inquit.*

Dedi codices medicinales] *Ergo & ille ſacrilegus eſt & ſacrorum traditor, qui etiamſi ea non tradat, perſecutoribus tamen ea quærentibus, alia quædam tanquam talia tamen, vt ſe liberet, tradit, quantò magis qui verè ſacra?*

Victori à Ruſiccade] *Perperam Lutetiana* Ruſiccare.

Sciebam illa deletitia fuiſſe] *Hoc eſt quæ ob vetuſtatem deletis literis, legi vix poſſent. Non rectè nec hic legebant Pariſ.* delicta fuiſſe.

Audis quæ dicat in te?] *Amorb. legebat* quid: *hinc in vulgatis natum* quis. *Plurali numero legunt* MS.

paratus eſt recedere] *Mendoſè in Lutetianis*, paratus es.

Felici à Rotaria Centurionis] *ſic* MS. *omnes, pro quo in vulgatis* Centurioni. *Optatus habet*, Felix à Rotario Centuriō.

Victori à Garbe] *Non rectè Pariſ.* Agarbæ. *Nam Optatus ibidem hunc Victorem Garbenſem appellat.*

ſecum habuit in Carthaginienſi concilio] *ſic* MS. *pro eo quod in excuſis omnibus erat*, ſecum abſtulit.

conſeruaretur ab eis] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, etiam ſinè* MS. *codicis præſidio. Prius erat*, cùm ſeruaretur.

IN CAP. XXVIII.

vbi contra abſentes nulli conſtiterant] MS. *quædam legũt* nulla, *vt ad crimen obiectum, non ad perſonas accuſatorum referatur.*

præpotens & pecunioſiſſima femina] *Cum ita legant & MS. omnia & veteres Amorb. & Frobenij editiones, miror quis* pernicioſiſſima femina, *ſcribendum putarit: maximè cùm & alibi Lucillam ſic appellet, vt epiſt. 162. et lib. 1. contra Parmen. cap. 3. Quanquam Optatus lib. 1. de eadem loquens, potentem & factioſam appellat.*

quem perpeſſus fuerat inimicum] *Degradatus ab eo, vt ait Auguſt. epiſt. 162.*

Egerat hoc ſanè apud collegas eius] *Plurimum lucis adferent, ſi cum his conferantur, quæ habet Auguſt. epiſtola prædicta, vbi ſic ait: Extant geſta apud Zenophilum conſularem, vbi Nundinarius quidam diaconus à Syluano Cirtenſi epiſcopo quantũ ipſis geſtis intelligitur degradatus, cùm et ſatisfacere per aliorum epiſcoporum literas fruſtra conatus eſſet, multa patefecit iratus, & in iudicium publicum protulit. Inter quæ id quoque commemoratum legitur, quòd Lucillæ pecunia corruptis epiſcopis, in Carthaginenſi eccleſia in Africæ capite altare contra altare leuatum eſt.*

IN CAP. XXIX.

Conſtantio Maximo Auguſto, & Conſtantino iuniore nobiliſſimo Cæſare conſulibus] *Non dubito legendum,* Conſtantino B Maximo. *Nam de* Conſtantio, *Conſtantini patre, intelligi non poſſe, liquet tum ex faſtis Conſularibus, in quibus duo hi nuſquam coniungũtur, tum ex temporis ratione, quod non patitur quenquam tunc ob crimen traditionis in publicum iudicium Proconſulis trahi, aut in exilium mitti potuiſſe. Nam poſtquam Diocletianus abdicauit, Africæ non Conſtantius, ſed Galerius Auguſtus præfuit, homo impius & perſecutor Chriſtianorum: quanquam alioqui breuiſſimum fuiſſe oportuit Syluani epiſcopatum. Quare de Conſtantino maximo ſermonem eſſe oportet, qui conſulatu ſuo ſexto (quem hic addendum etiam puto) collegam habuit Conſtantinum filium ſuum tunc Cæſarem tantùm: qui annus fuit imperij eius decimuſquintus, quo tempore terno iam iudicio damnati erant Donatiſtæ. Niſi quis malit inuerſo ordine legi,* Conſtantino maximo Auguſto, & Conſtantio iuniore nobiliſſimo Cæſare conſulibus; *quod tempus ſex annis poſterius eſt.*

Idibus Decembris] *Ex ſcribarum compendiis natum eſt mendum in excuſis, quæ habebant,* Idus Decembris.

ex tota Mociacienſi] *Locus videtur corruptus.*

Et legit Nundinius exceptor] *ſic MS. omnes, pro* Nundinarius, *quæ hic nomina ad diuerſos pertinent.*

Paulus epiſcopus dixit] *Ex MS. adiecimus* dixit. C

Syluano & Carioſo] *MS. legunt,* Caroſo.

Miggene, Saturnino] *ſic MS. omnia, pro* Saturnio. *Conſentiunt vetera Amorb. & Frobenij.*

& cæteris Foſſoribus] *Foſſorum eccleſiaſticum olim officiũ fuit, vti & Oſtiariorum. Nam mortuos Chriſtianos à clericis ſepeliri ſolitos teſtis eſt Epiph. in epitome doctrinæ cathol. & Hieron. in muliere ſepties icta: & epitaphio Fabiolæ.*

contra ſcribente Victore Aufidij in breue ſic] Breue, *ſeu breuis, iuris vocabulum eſt ſignificatq́; libellum, ſyngrapham aut chirographum. Vtitur eo & Conſtantinus epiſtola ad Cæcilia. quæ extat libr. 10. apud Euſebium cap. 6. ſimiliter & Optatus lib. 1. qui eandem paulò antè commemoratorium appellarat. Pro quo apud Auguſt. & in conciliis Africanis occurrit frequenter* commonitorium.

Calices duo aurei, item calices ſex argentei] *Hinc diſcimus & olim quoq; ſub ethnicis adhuc imperatoribus, & Chriſtianos perſequentibus, aurum & argentum in cultu diuino vſurpatum.*

Poſteaquam peruentum eſt in bibliothecam] *Ita hunc locum reſtituendum, intelligi poteſt ex lib. 4. infrà cap. 56. pro eo quod erat,* Poſteaquam apertum eſt in bibliotheca. *quanquam & Amorb. legebat,* bibliothecam. D

Ibi protulit Syluanus capitulatam argenteam] *Infrà eodem loco lib. 4. habes,* capſulam argenteam. *Sed cùm loci huius MS. cõſentiat etiam epiſtola 165. reliquimus priorem lectionem.*

diceret ſe poſt arcam inueniſſe eas] *Illud* eas, *adiecimus ex eodem loco: niſi quòd vetera* quo, *pro* quod, *legebãt: fortè* quę, *vel* quas.

Victor Aufidij Syluano dixit] *Sic MS. per genitiuum, quomodo paulò antè etiam excuſa; tametſi & infrà lib. 4.* Aufidius, *ſcriptum legatur.*

Felix flamen perpetuus curator Syluano dixit] *Excuſa legebant pro* Syluano: *ſed redundat illud* pro, *vt liquet ex memorato lib. 4. cap. 56.*

Nihil hic remanſit, totum hoc eiecimus, &c.] *In excuſis erat* totum hoc eiecimus, & cætera. *Vbi illud,* & cætera, *non ad præcedentia pertinet, ſed nota eſt præciſionis, eóque compendioſius ſcribi curauimus.*

Et alio loco. Exemplar libelli traditi epiſcopis] *Non dubitaui* A *locum hunc ita reſtituere. Scribæ compendij cauſa, vocem* exemplar, *dimidiam ſcripſerant tantùm, hoc modo,* exem. *ex quo à parum attentis factum* exemi. *Vnde nullo ſenſu legebatur in omnibus excuſis & MS. noſtris,* Et alio loco exemi libelli, &c.

& de quadringentis pholibus] *Pholis certa pecuniæ menſura & modus eſt, quemadmodum talentum, libra, marca. De quo Suidas in ſuis collectaneis, & in hac, & in voce κίσμα... Epiphanius quoque ſub finem libelli De menſuris & ponderibus. Et Alciatus in Rub. de præt. & hon. præt. l. 12. Ex quibus omnibus intelligi datur, pholem in triplici fuiſſe differentia, partim in auro, partim in argento, partim in obolis. Hoc loco ſecundũ primum vel ſecundum genus accipitur: vt & in epiſtola Conſtantini Magni ad Cæcilianum Carthaginenſem epiſcopum, apud Euſeb. libr. 10. cap. 6. quâ donare ſe eccleſiæ eius ſcribit tria millia pholium. Poſtremi ordinis pholeis ſunt, quorum meminit Auguſtinus lib. vltimo De ciuit. Dei, cap. 8. vbi pauper quidam ad memoriam viginti martyrum pro veſte deprecatus, piſcem mari eiectum nactus, vendidit eum 300. pholibus, vnde lanam futuræ veſti comparauit.*

Nam & Victor fullo veſtri præſentia] *Deeſſe videtur præpoſitio* in. *Pro* fullo *autem, quod legunt conſtanter manuſcr.* follo *habebant excuſa.*

Et actis & literis] *Fortè,* Ex actis.

Quis adminiſtrabat? Tunc Syluanus in clericatu reſpondit] *MS. conſentienter legebant,* Qui adminiſtrabat? *quomodo habes & infrà lib. 4. cap. 56. Cæterùm voculam* tunc, *maluiſſem prioribus nectere, ſed non ſuccurrente vllo MS. imò conſentiente infrà memorato cap. 56. lib. 4. veterem lectionem reliqui. Quod autem ibidē legitur,* in clericatu Victor, *etiam MS. ſimpliciter his afferunt, non addẽtes,* Victor.

IN CAP. XXX.

quam dixit in Cæcilianum & collegas eius] *In excuſis & MS. omnibus mendoſiſſimè legebatur,* quam dixit in eccleſia. Num & collegas eius. *Et torſit me diu locus iſte, ſed ex ſuperiorum collatione veram tandem lectionem, ac deprauationis occaſionem deprehendi. Vox* Cæcilianum, *ita ſcripta erat, vt* Cæcilia, *verſum clauderet, poſtrema verò eius pars* num, *ſequentis eſſet initium: quo factum in primis vt duæ viderentur eſſe dictiones, quarum cùm prior nihil ſignificaret, mutata eſt à quopiam in* eccleſia, *ac ex ſequentibus noua periodus inchoata. Legendum ergo eſſe vt reſtituimus non ſolùm res ipſa loquitur, ſed manifeſtè colligi poteſt ſuprà ex cap. 27. vbi rem hanc tractare incipiens,* Hos tu traditores, *inquit,* qui cum aliis apud Carthaginem in Cæcilianum & ſocios eius dixerunt ſententias, inter quos & Syluanus Cirtenſis fuit, *&c. Et mox,* C quia interpoſuiſti ſententiã eius quam in concilio inter cæteros epiſcopos cõtra Cæcilianum & alios communionis eius participes dixit. *Idem argumentum verſat & infrà lib. 4. cap. 56. vbi eandem quoque ſententiam repetit. Lib. verò De vnitate eccleſiæ cap. 18. eadem propè verba reperiuntur quibus hoc loco Auguſt. eſt vſus,* eoſdemque, *inquit,* inter iudices fuiſſe illos qui apud Carthaginem contra Cæcilianum & collegas eius abſentes ſententias contulerunt.

Sed poſteaquam Vrſatio & Zenophilo perſequẽtibus communicare noluiſſet, actus eſt in exilium] *Intelligi hinc poteſt, non potuiſſe hanc hiſtoriam in tempora Conſtantij Auguſt. patris Conſtantini Magni, incidere, vt ſuprà ad initium cap. 29. annotauimus.*

vt falſum honorem in ipſa parte Donati] *Hoc eſt quod multos vel in hæreſi aut ſchiſmate retinet, vel eò pellicit ac inuitat, quòd ſe in Catholica ſine honore ac dignitate futuros vident, apud hæreticos verò vel ſchiſmaticos facilem ſibi ad hæc aditum fore. At qui ſatius eſt poſtremum illic, quam primùm hic locum obtinere. Vnde Pſalmiſta, Elegi, inquit, Pſalm. 83. abiectus eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.*

cur non & à veſtris] *In excuſis deerat copula,* &.

D aut & hinc & inde manifeſtis] *MS. conſtanter legunt,* manifeſtatis; *ſed veterem retinuimus lectionem.*

IN CAP. XXXI.

Iſta dicerem] *ſic MS. pro quo minus rectè,* Ita dicerem. *Sequitur enim quod illi eſt ſimile,* nec iſta iam dicerem.

vos etiam ipſi alienum ſcelus, quod ignoratum nemini obeſſe conceditis] *Locus mutilus, niſi redundet* quod.

IN CAP. XXXII.

cùm alienum ſcelus quod heri neſciebam, hodie doceatis] *Legendum videtur,* neſciebat, *ſequitur enim,* neſciens à quali acceperit.

Modò abs te hoc didicit] *Pro* hic didicit.

Si propter eos quos modò] *Locus corruptus ac mutilus, nec adiuuant MS. quæ nihil ab excuſis variant, niſi quòd pro eo quod eſt in fine periodi,* quos nunc prodis, *legũt* quos modò prodideris. *Eraſmus, ſeu alius quiſpiam, hæc ad marginem annotauit:* Vide num ita legendum, Si propter eos quos nunc mihi prodis, baptizatis eos qui neſcien-

neſcientes ab adulteris acceperunt, cur nunc prodis? *Sed pugnat hæc coniectura cum calce cap. 36. vbi negat rebaptizari ab eis ſolitos qui neſcientes ab adulteris baptizati eſſent. Ex quo loco ita fortè expleri lacuna hæc queat:* Si propter eos quos modò mihi prodis, baptizare eos qui neſcientes ab adulteris baptiſma acceperunt, non audes, cur baptizas qui neſcientes à traditoribus id acceperunt, quos nunc prodis, *vel vt legunt* MS. quos modò prodideris?

Quid ad hæc dicitis, niſi non eſt ſanctum, non eſt mundum niſi quod voluero, & quomodo voluero?] *Ex* MS. *adiecimus*, & quomodo voluero. *Alludit autem ad illud à Ticonio in Donatiſtas iactatum, Quod volumus ſanctum eſt: de quo ſuprà ad cap. 13. lib. 2. contra Parmenianum.*

IN CAP. XXXIII.

Non olim defuncti ſunt] *Perperam in excuſis*, Nam olim.

IN CAP. XXXIIII.

& ab eorum ſe communione] *Adiecimus ex* MS. ſe.

Diſce ergo quod neſcis, Sardicenſe concilium Arrianorum fuit] *Locus difficilis & perplexus, de quo non nihil Nicolaus Cuſanus lib. 2. De concordantia eccleſiæ cap. 15. & Ioannes Eckius lib. 2. De primatu pontificis, cap. 20. ſed difficultatem non expediunt. Nam primũ quidem inter decem & eo amplius concilia quæ Arriani breui temporis ſpatio variis locis celebrarunt, nullum Sardicenſe reperitur. imò verò tãtum* B *abeſt vt inter ea reponi debeat, vt Catholicum fuerit vel maximè, & cõtra Arrianos ſollicitantibus Paulo Conſtantinopolitano & Athanaſio Alexandrino pulſis ac profugis, agente Iulio pontifice; mandante Cõſtante, annuente Conſtantio AA. ex toto orbe contractum. Fuit quippe œcumenicum & vniuerſale, ad quod refert Socrates lib. 2. cap. 16. & Zozomen. lib. 3. cap. 11. trecẽtos conueniſſe Occidentis epiſcopos, Orientis 76. neq; id contra Athanaſium, ſed ad eius declarandam innocentiam, et ad eum in ſuam ſedem reſtituendum. Quod ſanè nec in Africa ignotum eſſe potuit: miſſa eſt enim eò hac de re Sardicenſis concilij nomine epiſtola, quam inuenire licebit apud Athanaſium Apol. 2. Imo verò interfuere eidem concilio Africani etiam epiſcopi numero 36. vt ibidem Athanaſius enumerat. cuius rei meminit & Primatus epiſcopus in ſynodo 1. Carthaginienſi cap. 5. Non poteſt igitur de hoc concilio locutus fuiſſe Auguſtinus intelligi, vt qui de quo agit Orientalium appellet, & contra Athanaſium maximè contractum dicat. Aliud porro Sardicenſe quod fuerit, non memini me in vlla legere hiſtoria. Quare cùm certi nihil adferre poſſimus, ad coniecturas nos conuertamus oportet. Et primùm quidem excutiendum ánne mendum fortaſſe hic aliquod ſubſit, vt pro Sardicenſi, Syrmienſe, vel Seleucienſe, vel ſimile quippiam legatur. At Syrmienſe, contra* C *Photinum, non contra Athanaſium collectum fuit. Seleucienſe quoq; aduerſus Athanaſium quicquam ſtatuiſſe, neque ex hiſtoria eccleſiaſtica, neq; ex Athanaſij libello de Synodis cognoſci poteſt. Neque verò Sardinienſe legi queat: Sardinia enim inſula eſt in mari Tyrrheno ſeu Liguſtico, in Africæ conſpectu, quò ſynodum aliquando conuocatam fuiſſe ſcriptũ à nemine arbitror, nedum Arrianorum: quæ enim cauſa foret vt tam procul è ſedibus ſuis conuenirent Orientis epiſcopi, in eum maximè locũ qui præterquam quòd inſaluberrimus eſſet, epiſcopos ſemper habuiſſet Homouſianos, ac inter cæteros Luciferum Caralitanum Arrianis adeò aduerſum, vt ſibi ſiſma in eccleſia faceret quòd ad priſtinos honores reciperẽtur epiſcopi, qui in Ariminenſi concilio Arrianorum fraudibus circumuẽti, vel ignari, & neſcientes eis conſenſiſſe videbantur? Probabilius fortè quis Sardenſe legendum putarit. Sardis enim Aſiæ eſt oppidum, cuius eccleſiæ meminit etiam B. Ioannes cap. 3. Apocalypſis. Sed non arbitror celebrati vſquam hic concilij mentionem fieri. Verùm omnem mendæ ſuſpicionem tollis in primis quòd hanc Auguſtini ſententiam Iuo Carnotẽſis epiſcopus in decretum ſuum ante annos multos referens, non aliter citarit quàm vulgo nunc legitur. Deinde quòd eandem infrà lib. 4. contra* D *Creſcon. cap. 44. repetens, & epiſt. 163. eiuſdem concilij velut Arriani mentionem faciens, Sardicenſe ſemper appellat. Denique quòd eandem lectionem habeãt etiam MS. noſtra, quæ iiſdem locis Sardicenſe aut Serdicenſe concilium legunt. Nihil ergo coniectura iſta nos adiuuant, quare ad aliam nos conuertamus oportet. Refert Socrates lib. 2. cap. 16. & Zozomenus lib. 3. cap. 10. & 11. vt ſuprà diximus, ad Synodum Sardicenſem 300. epiſcopos ex Occidente conueniſſe, ex Oriente verò 76. ſed diuiſos fuiſſe poſtea in partes duas. Et Occidentales quidem Nicænam fidem confirmaſſe, & Athanaſio ſuam fidem reſtituiſſe; Orientales autem contraria decreta ſtatuiſſe. eaq; de re ad omnes mox prouincias dediſſe. Credibile eſt autem in Africam ad Donatiſtarum potius epiſcopos, ac in primis ad Donatum Carthaginis; quàm ad Catholicos ſcripſiſſe: tum quòd Sardicam illi euocati non eſſent, tum quòd non pauci eorum in fide Trinitatis, vt teſtis eſt Auguſtinus, ab Arrianorum ſententia eſſent non admodum alieni: filium quidem & ſpiritum ſanctum eiuſdem cum patre agnoſcentes eſſentiæ, filium tamen patre, & filio ſpiritũ ſanctum minorem facientes. Deniq; quòd Catholicos non minus quàm ipſi odiſſent. De hoc igitur Orientalium cœtu, non de toto ipſo Sardicenſium* A *PP. conuentu videri queat locutus Auguſtinus, præſertim cùm & Orientalium epiſcoporum concilium appellet. Sed obſtat rurſus, quòd Orientales vt loco præfato Socrates narrat, relicta mox Sardica (quæ Illyrij eſt ciuitas) Philippopolim Thraciæ vrbẽ contenderint, atque ibi concilium agitarint: eoq; non tam Sardicenſe, quàm Philippenſe aut Philippopolitanũ dici debuiſſe. Verùm fieri poteſt vt Synodum ſuam Philippopoli abſolutam Sardicæ tamen inchoarint, ac propterea Sardicenſem inſcripſerint; tum vel maximè vt Ignaros & incautos ipſos ſaltem titulo fallerent. Quamquam Zozomenus lib. 3. cap. 10. eam rem paulò aliter refert: ait enim ſubſtitiſſe ac deinde Sardicam veniſſe, ibiq; decreta contraria condidiſſe, ac miſsis quoquoverſum literis, omnes monuiſſe, ne Occidentalibus parerent. Probabilius tamen eſt, Philippopolim rediſſe, ait enim quòd excommunicarint Iulium Pontificem, Hoſium Cordubenſem, Protogenem Sarduenſem, vti refert & Auguſt. epiſt. 163. quod in Occidentis ciuitate conſtituti facere auſi non fuiſſent. Certè eò rediſſe apertè teſtatur epiſt. concilij Sardicenſis apud Athanaſ. Apol. lib. 2.*

quod totum iamdiu eſt] *ſic* MS. *ſic Amorb. & vetera Frobeniana, ſic & Luteciana; vnde miror quem ſecutus Lipſius legendum putarit,* quod notum; *niſi fortè typographicus error eſt. Quanquam locus adhuc durus & aſper eſt, non carens ſuſpicione mendæ.*

contractum maximè contra Athanaſium] *Ex* MS. *adiecimus,* B contractum. *Hinc liquet cõcilium, de quo hic agit Auguſtinus, non eſſe Catholicum hoc Sardicenſe, cui ſubſcripſerunt 344. PP. vt author eſt Athanaſius Apologia 2. ſed pſeudoſarduenſe, de quo paulò antè. Nam in priore illo tanta euidentia purgatus Athanaſius fuit, ac omnium ſententiis in ſuam ſedem reſtitutus, vt Valens quoq; ac Vrſacius, relicto Arrianiſmo, & Athanaſio & Romano pontifici reconciliarentur. Poſtea ius illud protulit in priuata quadam diſputatione Fortunius Tuburſicẽſis Donatiſtarum epiſcopus, vt videre eſt apud Auguſt. epiſt. 163. quæ cum hoc loco diligenter eſt conferenda.*

Africanam hæreſim Orientalis hæreſis ſibi tentauit adiungere] *Donatiſtæ odio Catholicorum Arrianis ſeſe iunxerunt, etiam ante concilium Sardicenſe. Quæ de re dicturi ſumus in Commẽtario noſtro rerum Donatiſticarum.*

ad Carthaginis epiſcopum Romano prætermiſſo, nunquam Orientalis Catholica ſcriberet] *Catholica ergo etiam Orientalis eccleſia Romani pontificis ſupra Africanas agnouit authoritatem ac præeminentiam.*

vbi ſaltem veſter ſcribi debuit] *Donatiſtæ Romanum etiam e-* C *piſcopatum attentantes, curarunt & ibi æmulum epiſcopum habere: de quo plura in noſtra hiſtoria.*

Damnatæ cauſæ non potuerint ſeruare conſtantiam] *ſic* MS. *pro eo quod erat in omnibus excuſis,* conſcientiam. *Repetuntur eadem verba & infrà lib. 4. cap. 44. vbi excuſa quoq;* conſtantiam *legunt.*

IN CAP. XXXV.

quam ridiculè putaſti ridiculum] *Ita rectius manuſcr. quàm excuſa,* ridiculosè.

Neque enim ipſi hanc eccleſiam condiderunt] *ſic legunt conſtanter* MS. *eſtq; id commodius, quàm quod eſt in vulgatis,* Neque enim epiſcopi.

Vos autem quos tam manifeſtæ eccleſiæ] *Ita malim cum* MS. *quàm aduerbialiter,* manifeſtè.

plenam tritico & palea. Non dico ſi alios qui ſuam ſarcinam portant] MS. *quædam ita legunt*, plenam tritico. Et paleam non dico ſi alius quiſquam ſarcinam portat. *Sed magis placet aliorum lectio vulgatis conſentiens.*

IN CAP. XXXVI.

habere argentum largiter velle] *Ita eſt hic locus diſtinguendus,* D *vt* velle, *cum præcedẽtibus, non cum ſequentibus hæreat; vti ex Cypriano ipſo liquet.*

fundos inſidioſis fraudibus rapere] *Ita Cyprianus, & alibi frequenter repetit Auguſtinus. In vulgatis erat* parare, *loco* rapere.

IN CAP. XXXVII.

quod ex perſona mea tibi propoſuiſſes] *Neſcio an nihil hic deprauatum ſit.*

ſed ille qui tradidit, te creauit] *Cæcilianum intelligit, vt liquet ex lib. 4. infr. cap. 45. in fine.*

Ego autem nec eius innocentiã] *Luteciana nõ rectè* innocẽtia.

nec cuiuſque in ſanctificatione] *ſic rectè* MS. *pro* cum cuiuſque.

& non vis venire in maledictum] *Ita cum* MS. *Amorbach. vetera Frobeniana cũ Luteciana. Corrupit ergo locum qui in vulgatis* non, *mutauit in* nos.

cùm te aliunde non inuoluas, ne cùm reſilieris, in aliud recidas] *ſic manuſcr. ſic vetus Amorbach. & Frobenij editio; niſi quòd poſterior hæc pro* inuoluas, *legit* inuoluis. *In vulgatis autem etiam quod ſequitur* reſilieris, *mutatum erat in* ſilueris. *Quanquam videtur adhuc corrũptus eſſe locus.*

IN CAP. XXXVIII.

In legalibus patrum veſtrorum ne ambulaueritis] *Locus eſt Ezech. 20. pro quo Hieronymus legit,* In præceptis, *ſiue* legitimis patrum veſtrorum nolite incedere. *Præcepta autem Patrum, & legitima & iudicia eorum, errorem inolitum ſignificat, monens ne peccata eorum imitentur, quorum tormenta perſpiciunt. Proponitur idem argumentum & infrà lib. 4. cap. 45.*

ſeparatione ſacrilega conſtituere] *ſic* MS. *ſic Amorb. & vetera Froben. pro* conſtituerent.

tenemus ſequimurque doctrinam] *Miror cui* perſequimur *magis arriſerit, quàm* ſequimur, *cùm non modò* MS. *verùm etiam vetera Amorb. & Froben. legunt.*

atque communione] *Id adiecimus ex* MS.

IN CAP. XXXIX.

mea cognitio non iudicauit] *Pro* iudicaſſet. *Sic enim ſup. Auguſt. lib. 1. contra Petilian. cap. 17. vnde eſt locus iſte petitus.*

qui ea facta correxerint] *Sic* MS. *pro* qui & facta.

quòd ſi de nobis agitur] *Pendet adhuc ſententia; quare non erat hic noua periodus inchoanda.*

adde, qui nec facta cognouerint] *Pro* cognouerunt, *præceſſit enim* correxerint, & fecerint. *Ceterùm pro* adde, *fortè legendũ* addo.

IN CAP. XL.

antequam Bagaienſe concilium faceretis] *Pro* feceritis.

quos baptizauit Primian⁹] *Perperã vulgata,* quod baptizauit.

non proficiatis in malis] *ſic* MS. *conſentit & Amorb. & vetera Frobeniana. Non rectè hodie impreſſa,* perficiatis.

IN CAP. XLI.

quos fallere voluiſti] *Mendoſè* noluiſti.

laudabiliter pro pace tolerari] *Deeſſe videtur* vnitatis. *Id enim & præcedentia & ſequentia poſtulare videntur.*

qui vos iniquè perſequentes] *Pro* nos.

IN CAP. XLIII.

vi congrui vigoris exertas] *Amorb. legebat* incongrui vigoris: *quod corrigere quiſpiam volens, duplicauit errorem, reponens* congruo vigore. *Sed germanam lectionem ex* MS. *repoſuimus.*

Catholicus epiſcopus à Thuburſicubure] *ſic* MS. *Amorb. autem & vetera Frobeniana,* Thuburſuccubure, *recentiora verò* Thuburſicubare. *Sed primam lectionem eſſe germanam liquet tum ex eodem hoc cap. vbi Seruus iſte* Thuburſicenſis *epiſcopus in* MS. *legitur; tum ex epiſtola 163. vbi Fortunius quidam etiam in excuſis commemoratur Thuburſicus Donatiſtarum epiſcopus.*

baſilicam fundi Calmanenſis] MS. *legunt* Caluianenſis.

Maximianus epiſcopus Catholicus Bagaienſis] *Huius meminit & epiſtola 50.*

violenter extortus eſt] *Non* exortus.

ſubter cinere ſtercoris molliter iacebat exceptus, ſenſu amiſſo vix extremum ſpiritum trahens] *Etiam Amorb. cum* MS. *legebat* cinere, *quod poſteriores mutarant in* cinerem. *In omnibus autem excuſis deerat,* exceptus. *Et pro* ſenſu amiſſo, *legebant* poſt ſenſum amiſſum. *Sed altera eſt* MS. *lectio.*

Agnouit autem cùm pauidus vxorem ſuam accerſiit] *Ita rectius* MS. *quàm,* Agnouit autem, tum pauidus. *Nam in tenebris agnoſcere non potuit, niſi adhibita lucerna quam vxor ferebat; quod ex epiſtola etiam 50. clarius euadit.*

Nam quem tum inſpicientes] *Perperam in excuſis,* Nã quem tui inſpicientes. *Neq; enim Donatiſtis, ſed Catholicis videndum ſe in tranſmarinis partibus exhibuit.*

collegam Thuburſicenſem] *Nõ rectè excuſa,* Thuburſuccenſem. *Seruum epiſcopum intelligit, de quo paulò antè.*

Circumcellionum veſtrorum nobilis furor] *Amorbachij vetus editio deprauatè legebat,* nobis furor: *eas voces Frobeniani tranſpoſuerunt, vt eſſet* furor nobis, *fieretq́; vulnus incurabile, niſi manuſcr. ſuccurrerent.*

& iſtæ conderentur nouæ] *Pro* & iſta. *Intelligit autem leges Honorij.*

imò verò in nos] *Mendoſè* in vos.

IN CAP. XLIIII.

aduerſus vos ita imperialia ſtatuta] *Legendum videtur* iſta, *vt ad illud reſpiciat quod ſuperiori cap. dixerat.* atque ita factum eſt, vt & præteritæ omnes contra vos leges excitarentur, & iſtæ conderentur nouæ.

ſæua facta veſtrorum] *Sic* MS. *pro* ſæuè facta.

IN CAP. XLV.

quod eos ad vindicandum nemo pertulerit] *Locus hic nõ vno modo, nec in excuſis, nec* MS. *legitur. Et primùm quidem Amorb. ſic habet,* quod ad eos iudicandum nemo pertulerit, *vt ad Optatum referatur, quod nemo eũ detulerit ad Donatiſtas, vt de factis eius cognoſci*

A *& iudicari poſſet; quomodo apertè reſpondet Petilianus apud Auguſt. lib. contra eum 2. cap. 24. & lib. 3. cap. 40. in fine. Congruit eadem quoque lectio cum lib. huius 3. contra Creſcon. cap. 13. & 39. vbi ſimilem is reijcit Auguſtini excuſationem, qua vſus fuerat contra Petilianum, ideò ſe damnare nõ poſſe ab ipſis accuſatos, quia defunctorum iam olim cauſam nec cognoſcere, nec iudicare potuerit: cùm tamen in cauſa Optati eadem ſe reſponſione tueatur, nunquam eum fuiſſe ad ipſos delatum, vt iudicium haberi de ipſo poſſet, eoq́; reos hinc non eſſe. Alia eſt lectio primæ excuſionis Frobenij quam dedit Eraſmus, ſimulq́; Lutetianæ,* quòd eos ad iudicandum nemo pertulerit, *quomodo legunt duo* MS. *quæ iam non ad Optatum tantùm, ſed ad omnes etiam Circumcelliones refertur. De his certè tribus præcedentibus capitibus ac ſequentibus agitur. Et mirum cur huic Creſconij tergiuerſationi reſpondens, nihil adferat quod ad Optati perſonam propius faciat, cùm aliàs frequenter obijciat decennalem Africæ gemitum & clamorem ſub eius tyrannide. Diuerſa eſt ab hac poſteriorum Frobenianorum lectio, pro* pertulerit, *habens,* perpulerit: *quæ licet habeat non incommodum ſenſum, tamen non videtur ex vllo* MS. *petita, ſed ex Lipſij diuinatione; nam ſequentia quoque alteri potius fauent, ſequitur enim paulò pòſt,* ſed ad ipſos vindicandos nullam perlatam. *Poſtrema eſt* MS. *Gemblacenſ. & alterius B. Amandi, quæ pro* iudicandum, *legunt* vindicandum. *vt non ad illud*

B *39. iam caput reſpiciatur, nec ad Optati tantùm, ſed ſuperiora omnia Circumcellionum ſcelera. Cui lectioni ſuffragantur ſequentia vindictæ mentionem facientia,* quam vllam apud vos vindictam illa facta meruerunt: *& mox,* ſed ad ipſos vindicandos nullam perlatam. *Eam ergo putauimus eſſe retinendam, vt ſignificetur, nullos eſſe à Catholicis ad iudicia delatos, vt ſupplicium & vindicta de illis ſumeretur. Sed quod vanum eſſe, ſubiecto illuſtri exemplo Auguſtinus demonſtrat.*

& eam quaquauerſum poteramus inſtanti diffamaremus inſtantia] *In excuſis deerat coniunctio* &, *proq́;* diffamaremus, *erat* diffamauimus. *Quæ de re facienda, & inſtrumentis inde publicis à Magiſtratibus poſtulandis quibus de facto illo Donatiſtarum teſtarẽtur, habes concil. Africani canonem 34. & 36.*

in Carthaginienſi totius Africæ concilio nobis placuit] *Non extat hoc Carthaginienſe concilium; ſed repetuntur ſumma eius capita in concilio Africano: ex iis autem quæ huc pertineant, ſunt canon. 58. 59. & 60. Quos integros reperies in canonibus Apoſtolorum, & conc. quos Latinos nobis dedit Gentianus Heruetus ex officina Guiliel. Morelij, inter Carthag. 94. 95. & 96.*

quia ſi hoc fieri vellent] *Perperam* ſi fieri vellet. *Sequitur enim,*

C *Si* autem recuſarent.

IN CAP. XLVI.

Interea Criſpinus Calamenſis veſter epiſcopus] *Eidem ad diſputationem prouocanti offert ſe Auguſtinus epiſt. 172.*

Verba viri peccatoris ne timueris] *Locum hunc vſurparat ante eos & Cyprianus lib. 1. epiſt. 3. ad Cornelium pontificem; cuius ſentẽtias ſolent Donatiſtæ libenter imitari.*

ſicut apud vos habetur] *Loco* habetur, *erat in excuſis* videtur. *Amorbachius vtrunque legebat; quorum alterum cùm redundaret, eraſum eſt quod erat genuinum.*

heſterno contra ſtante tyrone] *Tyronem dixit pro iuuene. Poſſidius hic Auguſtini fuerat in eius monaſterio diſcipulus, inde ad Calamenſem vocatus epiſcopatum; idem qui vitam eius deſcripſit quæ totis operibus præfigi ſolet.*

ſubito poſt paucos dies iter agenti Poſſidio] *Eandem narrationem repetitam inuenies epiſt. 166.*

tetendit inſidias armatorum] *Ita commodius quàm* armorum, *quod habebant excuſa. Quanquam & Amorb. & vetera Frobenian.*

D *cum manuſcr. conſentiebant.*

IN CAP. XLVII.

tantuſque fieret veſtrorum tumultus] *manuſcr. conſtanter legunt* noſtrorum: *ſed veterem lectionem prætulimus, quam & ſequentia poſtulare videntur.*

priuato furore Circumcellionibus ſæuientibus] *Mendoſè vulgata* fauore, *cùm rectam lectionem haberent præter* MS. *Amorb. quoque & vetera Froben.*

ad eiuſdem Theodoſij filios prouocandum putauit] *Arcadium videlicet ac Honorium, ſed quorum poſterior tantùm cognouit, & iudex appellationis fuit. Nam Africæ non Arcadius, ſed Honorius præfuit.*

Acceptatum eſt] *Pro* Acceptum eſt.

Chriſti martyrem non facit pœna, ſed cauſa] *Repetit ſententiam hanc frequenter Auguſt. vt epiſt. 61. ad Dulcitium tribunum, & 167. ad Feſtum. Concione 2 in Pſalm. 34. conc. 1. in Pſalm. 68. Huc pertinet locus lib. 1. contra Parmen. cap. 7. & in Pſal. 43.*

in re propria ſecurus ſedeat] *Pro quo mendoſè excuſa omnia,* iure proprio. *Error natus ex duarum vocum in vnam confuſione.*

IN CAP.

IN CAP. XLVIII.

quando nec ipſi omnium crudelitatum magiſtro diabolo comparandi ſunt?] Collatione diei 3. cap. cùm hanc Circumcellionũ crudelitatem Catholici cum diabolica comparaſſent, qua is B. Iob eſt perſecutus, eaq́; maiorem eſſe dixiſſent, quod ille oculis ſaltem eius pepercisset: reſponderunt Donatiſtæ id eum maiore crudelitate feciſſe, vt nimirum miſeriam ſuam etiam videre poſſet; tanquam miſericordiæ ipſi laude digni, qui oculos ideò eruerent, ne miſeriam ſuam ſpectare cogerentur. Pertinaciam verò eorum, quòd toties victi nec cederent nec quieſcerent, diabolica maiorem facit Auguſtinus epiſtola 167.

Reſtitutus quidam in regione Hipponenſi veſter presbyter fuit] Idem refert epiſtola 68. & 166. vbi Victorianenſis fuiſſe dicitur.

multitudine ſpectante, nihilque reſiſtere audente] MS. cum veteribus excuſis legebant expectante, ſed magis placet hæc vulgatorum quæ in manibus habentur, lectio.

amictu iunceo dehoneſtatus] Ex hoc loco intelligimus quid epiſt. 68. & 166. burda ſignificet, qua veſtitus illic à Donatiſtis ſcribitur.

IN CAP. XLIX.

Nam de Marculo quòd ſe ipſe præcipitauerit, audiui] De hoc ſuprà lib. 2. contra Petilian. cap. 20.

quam hoc aliquam poteſtatem] MS. cum Amorb. conſtanter legunt, nunquam hoc, ſed rectius eſt quod exemplar noſtrum habet.

IN CAP. L.

Nullis tamen bonis in Catholica hoc placet, ſi vſq; ad mortem in quenquam licet hæreticum ſæuiatur] Abutuntur hoc loco qui aduerſus hæreticos mortis pœnam negant rectè conſtitutam. Nam licet ea fuerit aliquando Auguſtini ſententia, nihil hic tamen de legum ſupplicio loquitur, ſed de priuatis hominibus, qui Circumcelliones imitati, ipſos viciſſim priuata authoritate interficiebant. Quod apertius habet epiſt. 68. Quantum poſſumus, inquit, monemus etiam laicos noſtros, vt eos (loquitur de graſſantibus Circumcellionibus) illæſos teneant, & nobis corripiendos inſtruendosq́; perducant. Eodem pertinet in primis ſæuiendi verbum, quo hic vtitur Auguſtinus, quod ad vlciſcendi pertinet libidinem, non autem legum animaduerſionem. Vnde proxima periodo diſertis verbis, vlciſcendi libidinem, exprimit quæ malum pro malo reddat: paulò verò pòſt addit etiam concupiſcentiam auferendi aliena, ſub prætextu ſarciendæ vnitatis; quod & ipſum à legibus eſt alienum. Nam alioqui ne in latrones quidem, prædones, & ſacrilegos capitis ſupplicio licebit animaduertere; generalis eſt enim Auguſtini ſententia. Imò verò iiſdẽ his lib. ſibiipſi aduerſabitur, vbi legem ſenioris Theodoſij decem librarum auri mulctam hæreticis imponentem commendat & approbat. Et infrà

C cap. 58. laudat Primianiſtas quòd correctionis cauſa variis moleſtiis Maximianiſtas ſint perſecuti; quas hic tamen nec ipſas vel qualeſcunque vetribus patitur; ſed, vt dixi, priuata authoritate, vlciſcendi libidine, appetitu alienorum. Quod totum ex cap. proximo, potiſſimum autem ex eius calce, ac epiſtola item 154. ſub finem, clariſſimum euadit. Cæterùm lib. 1. contra Gaudentium cap. 19. hæreticos & ſchiſmaticos morte dignos pronunciat. Lib. verò 1. contra Parmen. cap. 7. exemplum habes Conſtantini Magni, qui Donatiſtas quoſdam duci iuſſerit, tametſi Hoſio intercedente, occiſi non ſint.

Neque verò ſi longè à morte cuiuſlibet moleſtiis] Malim, quibuſlibet.

concupita quiſque auferat aliena] ſic MS. vt & mox, ſed quorumque priuata, pro quorumcunque. Locutiones ſunt Auguſtino familiares.

IN CAP. LI.

idem correctus ſeueram] Seueram legem ſæuæ & crudeli opponit. Excuſa legebant non rectè veram.

In hoc enim reges] Vides vt laudet ſeueram Nabuchodonoſoris legem in Dei veri blaſphematores. Rectè autẽ exponit regum officia

D quatenus Chriſtiani ſunt, vt nimirum leges eorum Deo ſeruiant, iubendis bonis, vetandis malis, non ſolùm quæ ad humanæ ſocietatis pacem concordiamq́; pertineant, verùm etiam quæ ad diuinam religionem. Tractat idem argumentum lib. 2. contra literas Petiliani cap. 92. & 97. Lib. 1. contra Gaudentium cap. 34. & 35. Epiſtola 61. & aliàs frequenter.

Fruſtra dicis, relinquar libero arbitrio] Non pugnat cum libertate, ſi ad fidei veritatem redire cogantur qui frequenter admoniti facerè id contemnunt. Agnoſcis autem veterem hæreticorum omnium vocẽ quæ fuit & Petiliani apud Auguſt. lib. 2. cap. 84. & infrà Gaudentij lib. 1. cap. 19. quam hodie libenter vſurpant & noſtri.

Verum dicis, ſed hoc in illo perſequitur] Amorb. habet, ſed nõ hoc in illo perſequitur. Legendum videtur ſi non hoc: quomodo citatur hic locus à Gratiano 23. q. 4. cap. Quiſquis. Apud quem deprauata viciſſim lectio ex his reſtitui debet.

cùm ſunt vtrique Chriſtiani] Procùm ſine.

IN CAP. LII.

vel ad alienorum peccatorum] Ita rectius, quàm aliorum.

in qua quidem veſtri] ſic manuſcr. quod malim quàm quidam;

A nam id facientium ingens erat multitudo.

in nos omnia Romana iura] Non caret hic locus ſuſpicione mẽdæ.

illis eſſe conceſſam] Pro illi. Refertur enim nõ ad Maximianum; ſed ad eos qui cum eo communicabant epiſcopos; præſentes tamen in eius ordinatione non fuerant.

neque enim omnes intereſſe potuerunt, aut ex more debuerunt] In epiſcoporum ordinationib. quoſnã & quot intereſſe oporteat, in Nicana ſynodo conſtitutum fuit, canon. 4. Vt nimirum ab omnibus euſdem prouinciæ epiſcopis ordinentur, aut ſi fieri commodè id non poſſet, nõ paucioribus quàm à tribus. Id poſteriora concilia diligenter obſeruari mandarunt: Arelat. 1. canon. 21. Arelat. 2. can. 5. Carthag. 2. can. 12. Carthag. 3. can. 39. Rhegienſe conc. canon. 1. Arauſic. 1. can. 21. Idem conſtituerat etiam Anacletus papa epiſt. 2. cap. 1. Damaſus epiſt. 4. Syricius epiſt. 4. cap. 2. Ioannes 3. epiſt. 1. Gregorius 2. epiſt. 8.

cui verba ipſa] Sic rectius MS. quàm cuius, quod eſt in excuſis; refertur enim ad mentientem, cui ait verba ipſa concilij à Creſconio ne ab eo falleretur, recitari potuiſſe.

IN CAP. LIII.

Deinde cùm multa in eos horrenda] ſic legebant non MS. modò, ſed vetera quoq; excuſa Amorbach. & Froben. quare miror quis prò Deinde, reponendum putarit Denique.

B Beianum Baianenſem, Saluium Auſaphenſem] Ita ſuprà cap. 19. partim legebatur, partim legendum docuimus, vt & quod ſequitur Miggenem Elephantarienſem.

Dei præſidentis arbitrio] Hanc lectionem cũ eadem eſſet in Amorbachij & Frobenij primis editionibus, audaculus quiſpiam emendare conatus, mutauit in, de præſidentis arbitrio: cùm tamen ſimiliter legatur & infrà cap. 62. & lib. 4. cap. 4.

IN CAP. LIIII.

ſi tranſacto die conſtituto] MS. vnà cum veteribus Frobenianis ac Lutetiana editione legunt, trãſacta die cõſtituto. Amorb. traſacta: ſed niſi deſit quippiam, noſtra eſt certè lectio præferenda.

agnoſcentibus quibus licet] Locus obſcurus ac inuolutus, qui & infrà lib. 4. cap. 4. paulo aliter legitur, agnoſcentibus, inquit, quibus licet longè manentibus præcedẽtibus ſtatutis, vniuerſis vſque; &c. Sed nec hoc ſatis expeditum. Fortè agnoſcentibus quibuſlibet (manẽtibus ſtatutis vniuerſis) vſq; &c. Niſi quis ita putarit intelligendum: Agnoſcant qui velint, manentibus præcedentibus ſtatutis, vniuerſis huiuſmodi tempus præſcribimus intra quod redire debeant.

IN CAP. LV.

C Certè claret, liquet, & cernitur, obſcurari, obtegi nullo modo poteſt.] Lectio hæc Frobenianorum eſt, cuius Eraſmum authorem arbitror. Amorb. legebat, Certè liquet: clare enim & concerni; obſcurari, obtegi nullo modo poteſt. MS. Camb. & S. Amandi alterũ, Certè liquet, claret enim & concerni, obſcurari obtegi nullo modo poteſt. Gemb. verò non addit, & concerni. Vbi difficile eſt videre quid ab Auguſtino ſcriptum ſit. Et priora quidem illa verba reperiuntur & alibi, vt lib. 5. contra Donatiſtas cap. 10. quãtum arbitror iam claret & liquet. Et lib. 3. contra Petilian. cap. 12. Tanta manifeſtatione clarent quæ dicturus ſum. Sic lib. 5. contra Iulian. cap. 3: Vtrunque claret, breuiter dictum eſt, apertè dictum eſt. Niſi quis fortaſſe malit, Certè liquet clarè & cernitur; aut Certè liquidò claret & cernitur; quomodo loquitur apud Auguſtinum Iulianus lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 26. Liquido igitur, inquit, claret. Prò quo Auguſt. memorato cap. 3. lib. 5. contra Iulianum, in quibus liquido appareat. Quanquam ſuſpectum eſt mihi illud & cernitur; nam ſequẽtes duo infinitiui durè ſine copula nectuntur; crediderim autem infinitiuum aliquem ſcriptum fuiſſe, deprauatum in illud enim & con-

D cerni, quod habent MS. & Amorb. reliquis duobus ſignificatione parem: qui quis eſſe potuerit, diuinare non ſatis poſſum.

à quo ſententia illa dicta eſt] Bagaitanæ ſententiæ authorẽ fuiſſe Emeritum Cæſarienſem Donatiſtarum in Mauritania epiſc. refert Auguſtinus infrà lib. De geſtis cum Emerito.

IN CAP. LVI.

non ſolùm quo decretum concilij conditum eſt] MS. omnia & Amorbachius pro quo, legunt quia, ſed non rectè, niſi malis quãdo.

Poſt conſulatum Auguſti Theodoſij III.] Ita ſcribendum hunc locum & ſequentem arbitror, non ter, vt in excuſis & MS. niſi legas tertium, aut tertio, vt ſyllaba ſit tantùm integræ dictionis cõpendio ſcripta: eritq́; tunc punctum ſubijciendum.

& Honorij iterum] Excuſa, atq; adeò MS. addebant ter, vt & aliquanto pòſt in verbis poſtulationis. Sed vtrobiq; redundare tum res ipſa loquitur; tum ex Faſtis conſularibus intelligi poteſt. Quanquam rectam lectionem habes & infrà in excuſis lib. 4. cap. 39. Significatur autem tertius Arcadij, Honorij alter ſeu ſecundus conſulatus, qui incidit in annum Domini 394.

Inuenitur autem poſtulatio apud Herodem proconſulem]

Neſcio

Neſcio an mendum hic aliquod ſubſit: nam infrà lib. 4. cap. 48. Saluij A cauſam audiſſe dicitur Seranus proconſul, quem eundem iudicem quoque fuiſſe in Feliciani & Prætextati cauſa liquet ex verbis Titiani aduocati quæ 56. hoc cap. recitantur. Vt vel hic pro Herode, Seranus, vel loco illo lib. 4. pro Serano, legendum ſit Herodes. Cod. Theod. lib. 13. tit. 11. l. 5. extat Arcadij & Honorij reſcriptum ad Herodem, Datū XVI. Kal. Mart. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. Conſſ. Sed quia hic conſulatus in proximum annum incidit, quando Theodorum proconſulem fuiſſe, hoc cap. dicit Auguſtinus, nec Herodi titulus ſuus, vnde agnoſci poſſit, additus legitur; nihil adhuc certi ſtatuere hinc poſſumus.

vide quanto poſt dicta] Excuſa legebant, inde aliquanto poſt, ſed quod eſt contra Auguſtini mentem, vt qui totum hic menſium tēpus, non vt breue, ſed vt longum vrget; quemadmodum videre eſt paulò infrà, vbi poſt recitata poſtulationis Titianæ verba ſubiungit, Vides nempe, inquit, vſque ad huius poſtulationis diem ab illo præſtitutæ dilationis, quod trium fere menſium tempus effluxerit. Idem clarius etiam intelligi poteſt & infrà lib. 4. cap. 39. 40. & 41. Error hinc ortus eſt, quòd lector parum attentus ex vide, fecerit inde quanto poſt, quomodo habet vetus Amerb. quod emendare quiſpiam volens, duplicato errore, fecit inde aliquanto poſt. Infrà lib. 4. cap. 39. vbi eadem repetuntur, ſimiliter legebatur inde quantum.

B quos alienæ præſumptionis error attraxerat] Pro traxerat. Sic enim & infrà lib. 4. cap. 40.

ſi reuerti cuperent intra tempus ad religionis tramitem deſtitutum] Eodem infrà lib. 4. loco, duo MS. pro deſtitutū, legunt præſtitutum, vt nō ad tramitem, ſed ad tempus referatur. Quod & malim, niſi obſtaret nonnihil hyperbaton. Clarius foret, ſi dixiſſet intra certum tempus.

iuſſiſti vt geſta teſtantur] Nimirum in cauſa aduerſus Saluium Membreſitanum, de quo infrà lib. 4. cap. 4.

exploſo omni contradictionis effectu] Sic rectè MS. pro quo erat corruptiſſimè, expulſo omni traditionis affectu. quanquam Amerb. & Froben. vetera legebant exploſo. Propius ad veritatem accedebat ea lectio quæ eſt infrà libr. 4. cap. 4. exploſo omni contradictionis affectu.

vſque ad Theodorum proconſulem] MS. Theodoſium legebant, ſed alterius frequens in Cod. Theod. eſt mentio.

vſque ad anni alterius diem vndecimum Kalendas Ianuarij] Perperam excuſa, vndecimo.

clerici & ſeniores] In vulgatis deerat copula &.

agentes ſub Rogato epiſcopo] Mendoſè impreſſa omnia, agentes ſurrogato. C

cùm à foris erant à communione veſtra] Videtur locus depravatus: neque enim arbitror ſic vſquam loqui Auguſtinum. Nam minus durum eſt quod habet lib. 2. cōtra Petil. cap. 81. foris, inquit, ab eccleſia fuiſſe arbitraris. Et quæſt. 49. ad Oroſium, foris eccleſiam.

IN CAP. LVII.

quòd humana vitia cum diuinis ſignaculis non confudiſtis] Totum hoc deerat in excuſis.

IN CAP. LVIII.

ſine aliqua detractione colligendos] Niſi corrupta ſit lectio, detractio hic non ad linguæ vitium, ſed ad numeri vel honoris potius diminutionem refertur.

per iuſſa iudicum perſequendo] Perperam iudicium. Rectam lectionem habebant etiam vetera excuſa Amerb. & Frobenij.

nefario ſchiſmate diſcidiſtis] ſic MS. ſic Amerb. & Frobenij primæ excuſiones. vnde ergo natum didiciſtis?

IN CAP. LIX.

Ecce iam non dico, ſi perſecutionem facere non licet, fecit Optatus] MS. legunt, cur fecit Optatus. Amerb. & fecit Optatus. Sed magis arridet vulgata lectio, cui conſentit infrà lib. 4. cap. 47. D

qui traditores in Africa fuerint] Perperam fecerint, conſentiente vetere & Amerb. & Frobenij editione.

ſi perſecutionem qui patiuntur, innocentes ſunt] In excuſis voculæ vnius tranſpoſitio ſententiam perturbabat, in quibus non rectè legebatur, ſi perſecutionem patiuntur qui innocentes ſunt.

in Bagaienſi ſacris ædibus pelli inſtabatur] Locus mutilus MS. quemadmodum & Amerb. legunt in Bagaienſi.

Cum eo præſente Saluium hæreticum oſtendiſtis] Et hic deeſt aliquid. MS. conſentiente Amerb. loco eo, habent in. Sed nihil nos adiuuat. Quid autem velit Auguſt. intelligi vtcunque poteſt ex lib. 4. infrà cap. 47. & 48.

IN CAP. LX.

vt quid agam talibus] Ex MS. adiecimus vt, quod legebat & Amerbach. & vetus Froben.

quanta vi memorati à veſtris vt locis cederent, gerebatur] Non vacat locus vitij ſuſpicione, & variant MS. Quædam enim pro cederent, legunt cæderentur. omnia autem pro gerebatur, habent gerebantur; quod poſterius eſt etiam apud Amerb. A

ſed humiliatione vel expiati vel degradati] Loco ſed, omnino legendum videtur ſeu.

IN CAP. LXI.

quod primi maiores veſtri] In omnibus excuſis cōtrario perperam ſenſu legebatur veſtri: cùm germanæ lectionis admonere Lectorem potuiſſet quod eſt initio capitis huius, Quod veſtri apud Conſtantinum tūc Imperatorem accuſauerunt Cæcilianum.

& eius ordinatorem accuſauerunt, primi apud imperatorem Cæcilianum] Totum hoc deerat in excuſis.

velut ſi Danielem criminari vellent, quia illo innocente liberato] Pro qui illo. Conſentit Amorb. & vetus Froben.

ipſos ab eis leonibus eum calumniantes conſumi voluerūt] ſic MS. ſic Amerb & Froben. vetera, pro eo quod erat noluerunt. Sed necdum ſatisfacit ea caſtigatio. forte voluerit, id eſt permiſerit, paſſus ſit: neq; enim eorum interitum Daniel procurauit. Quanquam & hic ipſe durus erit ſermo. Similis locus eſt epiſt. 68 48. 50. lib. 2. cōtra Petil. cap. 92. lib. poſt Collat. cap. 31. lib. 1. contra Gaudent. cap. 39.

Obtinemus etiam] Moleſtum eſt huius loci hyperbaton: nam reſpondens huic verbo infinitum longè poſt ſequitur, non debuiſſe acB cuſatoribus victis, ſed eccleſiaſticis iudicibus credere.

quodlibet de iudicibus] Vt alias frequenter, ita & hic & paulò pòſt, quodlibet dixit, pro quicquid. pendet autem ſententia vſq; ad illud, ſiue ſentiatis ſiue fingatis.

præſens iudicio tranſmarino abſolutus eſt Cæcilianus] Deeſt aliquid. legendum fortaſſe, apud quos præſens: quomodo paulò pòſt, apud quem maiores veſtri.

IN CAP. LXII.

omnes Chriſtianos Catholicos] Catholicos addebāt manuſcr. quam vocem habes etiam ſuperiori capite cum priore cōiunctam: diſtinguit autem alteram ab altera lib. De corrept. & gratia cap. 8. Bene, inquit, quòd te non negas eſſe Chriſtianum, & Catholicum iactas.

IN CAP. LXIII.

veſtraque ſanari volentes vulnera] Perperam nolentes, etiam Amerb. & Froben. veteribus conſentientibus.

IN CAP. LXIIII.

in dextram atque ſiniſtram extendens] Pro extendes: quomodo legunt & primæ editiones Amorb. & Froben.

IN CAP. LXV.

C radios ſuos porrexit] In excuſis deerat ſuos. Legit enim & Cyprianus & manuſcr.

IN CAP. LXVI.

vel ſi conuincatur] Amorbachius legebat communicator, vnde poſteriores fecere communicetur.

Quomodo inquis, totus orbis cōmunione veſtra plenus eſt] Perperam noſtra: verba ſunt enim Creſconij. MS. conſentit & Amorb.

In paucis, inquis, frequēter eſt veritas, errare multorum eſt] Tertullianum videtur imitatus, qui libro De pudicitia rem eandem totidem penè verbis in ſuæ quoq; hæreſis fauorem expreſſit: Veritas, inquit, cum paucis amatur, facilius eſt errare cum pluribus.

Ager eſt hic mundus] In excuſis deerat eſt.

per totum mundum frumenta] Ineptiſſimè vulgata, per totus in mundum.

IN CAP. LXVII.

procedunt aduerſus eos] ſic manuſcr. ſic Amorb. & Froben. priora, non procedent.

ad eos in omnibus confundendos, & ſi ſapiāt corrigendos, appoſiti] Malim oppoſiti.

ac ſic cæteros iuſtiſſimos, quos pauciſſimos reliquerunt] MS. D & Amorbach. legunt quo, pro quos: quod ſanè rectius foret ſi pro ſuperlatiuo, pauciores dictum foret.

in frumentis autem Catholicis & interioribus paleis] Duplicis facit generis paleas, quaſdam exteriores & ab eccleſiæ area ſeparatas; quales ſunt hæretici & ſchiſmatici: alias interiores, quales ſunt malè viuæ Chriſtiani, quamdiu ab eccleſiæ præpoſitis tolerantur. Sentit ergo Auguſtinus hos eſſe in eccleſia. Similem diſtinctionem adhibuit de Zizaniis ſuprà lib. 4 contra Donat. cap. 9.

Alij quippe hic, alij verò alibi, atque alibi hæretici] Hæreſis nulla Catholica. Idem & ſuprà annotatum ad libr. 2. contra Petilian. cap. 88. & infra repetitur lib. 4. cap. 60. & 61. Vide & lib. 20. De ciuitate Dei, cap. 11.

quos extra illam videmus] Mendoſè in excuſis, illa.

IN CAP. LXVIII.

quos in iudicio] Pro quod. Quorum neutrum habet Amerb.

elegit iudicibus credere] Præterito non præſenti tempore, eligit: conſentiunt enim MS. & Amerb. & Froben. veteres excuſiones.

vſque

vſque ad tempus] In excuſis deerat vſque. A

verùm etiam illi ſi qui] Ex MS. adiecimus ſi.

violatæ ipſius vnitatis crimine damnarentur] Amerb. & prima Frobeniana mendosè legebant violato, quod reſtituere quiſpiam volens duplicauit errorem, ſcripſitq́; violato ipſius vnitate crimine damnarentur.

IN CAP. LXIX.

ſiue à veſtris eadem documenta occultata ſint] Non rectè in excuſis omnibus occulta, quomodo & paulò pòſt, & vtrum propter occultata.

ſiue ab ipſis prauis iudicibus occultati ſint] In omnib. impreſſis legitur non ſint; ſed ſententia ipſa negationem clamitat ſupereſſe, nec habent manuſcr.

aude ſi vllus in te Dei timor eſt] ſic MS. Id in excuſis omnibus deprauatum erat in aut ſi vllus.

quod imperatori Conſtantino] Per datiuum, non ablatiuum, vt habebant impreſſa vniuerſa.

ipſe quoque eũ vt Brixiæ in exilio degeret, ſua ſententia condemnauit] Hanc calumniam etiam in Carthaginienſi poſtea Collatione Donatiſtæ obijcere non dubitarunt, Collat. diei 3. cap. 20. ſed probare iuſſi, minimè potuerunt. Qua de re plura in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum. Cæterùm in excuſis omnibus non rectè legebatur Brixe. B

quando & Felicem Abtugnenſem] Graues & hic eſt à Donatiſtis eorumq́; maioribus calumnias paſſus. Nam cùm in conciliabulo ſuo Carthaginienſi contra Cæcilianum damnationis cauſas conquirerẽt, traditionis crimen non ei modò, ſed & Felici quoque impoſuerunt; vt Cæcilianus non iam velut traditor tantùm, verùm etiam tanquam à traditore ordinatus, epiſcopatum videretur non legitimè adſecutus. Quare vtrunque & abſentem & inauditum epiſcopatu deiecerunt. Quin & poſtea cùm Cæcilianum ad Conſtantinum detuliſſent, ac inter cætera, dixiſſent etiam à traditore ordinatum, eoq́; epiſcopum eſſe non poſſe; Imperator miſſis in Africam literis iuſſit ea de re diligentiſſimè inquiri. Cognitione per Proconſulem habita, deprehenſa eſt Felicis epiſcopi innocẽtia, detectaq́; calumnioſiſſima Donatiſtarum improbitas. Cæterùm fuit hic Felix Abtugnenſis, vt hoc loco dicitur, epiſcopus haud procul Carthagine; nam hoc nomen admodum variè ſcriptum paſſim reperitur. Qui enim hic Abtugnenſis, idem alibi nunc Abtugenſis, interdum Abtugienſis, aliquando Abtungenſis, nonnunquam Abtungitanus, aliàs Abtugitanus, nec rarò Abtugnitanus, appellatur: quæ rurſus ſæpenumero per literam p, efferuntur, hoc pacto, Aptugnenſis, Aptugenſis, Aptugienſis, Aptungenſis, Aptumnitanus, &c. In quà tanta varietate priores ego lectiones prætulerim, eo argumẽto, quòd hoc nomen non infrequenter hoc etiam modo legatur Autũnenſis, & Autumnitanus. neque enim ignota eſt literarum u, & b, affinitas & cognatio, quod & alibi annotauimus. C

IN CAP. LXX.

Ex profeſſione Cæciliani qui acta falſa eſſe dicit] Cæcilianus iſte ex Magiſtratu fuit Abtungitano, diuerſus ab illo Carthaginienſi epiſcopo, vt liquet infrà ex Imperatoris reſcripto.

atque epiſtolæ plurima addita] Sic rectè MS pro quo perperam in excuſis omnibus, atque epiſtolæ plurimæ additæ.

Imperatores Cæſares Flauius Conſtãtinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius] Reſcriptum hoc deprauatiſſimè legebatur. idem extat aliquanto tamen caſtigatius epiſtola quoq́; 68. Cùm autem ex MS. noſtris nihil aut perparum eſſet ſubſidij. ſcripſi ad amicũ quẽdam noſtrum Romæ agentem, vt Vaticana conſulere, & ſi quid iuuarẽt perſcribere ad nos dignaretur: ſed cùm eſſent ea noſtris nihilo caſtigatiora, coacti ſumus collatis inter ſe libri huius ac epiſtolæ 68. locis reſcriptum hoc vti potuimus reſtituere, vbi non parum quoque adiuti ſumus amici illius noſtri coniecturis, quas ad nos tranſmittendas curauit. Et primùm quidem rectius hoc loco Flauius, legitur quàm Flauij, quod habebat epiſtola 68 prænomen enim hoc Conſtantini fuit tantum non etiam Licinij. Pro eo autem quod ſequitur Conſtantinus Maximus, quomodo habet epiſtola 68. excuſa loci huius legebant Conſtantinus & Maximianus. MS. verò Conſtantinus & Maximinus. Vbi quid ſit præferendum, non videtur ita promptum ac expeditum. Nam pro lectionibus poſterioribus facit, quòd Imperatores olim in legibus ferendis reſcriptiſq́; condendis, etiamſi vnius authoritate tantum id fieret. collegarum ſi qui erant in imperio, nomina coniungere ſolebãt. Quemadmodum Licinium hic additum videmus, cuius tamen in hiſtoria Donatiſtarum, nulla ſit vſquam mentio. Quo tempore autem reſcriptum hoc editum fuit, quatuor habebat orbis Imperatores, Flauium Conſtantinum, Maximianum Galerium, Armẽtarium cognomine, Iouium Maximinum ſororis Galerij filium, qui Cæſar ab illo factus, ipſe ſibi nomen Auguſti aſſumpſit, & Licinium quem idem Galerius Seuero Maxentij factione oppreſſo ſurrogarat. Quare ſiue Maximianum, ſiue Maximinum legeris, nihil obſtat D

A hiſtoriæ ratio. At verò altera lectio Conſtantinus Maximus, quæ extat epiſt. 68. nec ipſa ratione deſtituitur; nã Maximi cognomentum additum ei à Senatu fuit, quando victo Maxentio vrbem ab eius tyrannide in libertatem vindicauit: vnde & in vetuſtis inſcriptionibus ita nomen eius legitur: Flauius, Valerius Conſtantinus Maximus, Pius, Felix, ſemper Auguſtus, Conſtantij Pij F. Certè Maximi cognomẽtum additum habes & ſupra cap. 29. Quid quod probabiliorem facit hanc lectionẽ, quod Conſtantino ob diuerſam religionem nunquam cum Galerio vel Maximino benè conuenit; imò cùm à perſequendis Chriſtianis non deſiſterent, bellum eis indixit, vt non diſſimile vero ſit à nominibus eorum in reſcriptis ſuis abſtinuiſſe, iis præſertim quæ ad religionis noſtræ negotium pertinebant. At verò Licinius eo tempore adhuc nobis fauebat, pugnans pro Chriſtianis, eratq́; ipſi Conſtantino affinitate coniunctus, accepta in vxorem ſorore eius Conſtantia, ex qua & filium ſuſcepit Licinianum nomine, quem adhuc puerum Conſtãtinus vnà cum Criſpo ſuo Cæſarem pronunciauit. Sed de his plura in hiſtoria noſtra. Certè extat apud Euſebiũ lib. 10. cap. 5. edictum pro Chriſtianis, authoribus Conſtantino & Licinio, cæterorum licet ſuperſtitum nulla facta mentione. Sequitur & Valerius Licinianus Licinius; prius erat Valerius Licinianus, pro quo MS. Valerius Lucianus Licinius. Amorbachij & Frobenij vetus editio vnà cum Lutetianis, Valerius, Lucianus Licinius. germanã lectionem habebat epiſt. 68. ex qua noſtram hic reſtituimus, cui aſtipulentur etiam vetuſtæ inſcriptiones; tametſi variat nonnihil quam ei dat Pomponius Lætus: Marcus Iulius Licinius Licinianus. B

Ælianus prædeceſſor tuus, merito, dum vir perfectiſſimus Verus, Vicarius Præfectorum] Legebatur totus hic locus mendoſiſſimè, tum in MS. tum excuſis omnibus, in quo reſtituendo non parum laboratum eſt. Et primùm quidem MS. quædam, vt & alius locus excuſa Helianus legebant, ſed alteram lectionem retinuimus, quam habes non ſemel in Cod etiam Theodoſiano Contij, ad quem varia illic extãt Conſtantini imperatoris reſcripta. Pro prædeceſſor, malit fortè quiſpiam præceſſor; ſed nullum ſuffragatur exemplar: quanquam minutiora hæc ſunt. Sequentia prius ita legebantur, merito cum de perfectiſſimis viris vicarius, &c. Pro his reponendum videri poterat, merito duumuir perfectiſſimus: Sed obſtabat in primis Duumuiratus officium, & Curiale quod cum Proconſulari non poſſet coniungi, & omnino humilius quàm quod in eius perſonam competeret: deinde officium Vicarij præfectorum, quod erat prorſus à Proconſulari diſtinctum, & ſimul ab eodem adminiſtrari non poterat. Reiecta ergo hac coniectura lectionẽ amplexi ſumus epiſtola 68. merito dum vir perfectiſſimus. Fuit autem is olim honoris titulus, quales erant, ſpectabilis, illuſtris, præſtantiſſimus, clariſſimus; quos Imperatores per codicillos bene meritis conferebãt, C dicebanturq́; apud veteres titulus, dignitas, codicilli clariſſimatus, præſtantiſſimatus, perfectiſſimatus. De quibus apud Iureconſultos, & Cod. Theod. lib. 6. & 12. tit. 1. l. 180. 183. & 187. Cæterùm de Perfectiſſimi dignitate ſeu titulo habes Cod. Theod. lib. 6. l. vltima Conſtantiniani edicti verba quædam. Codicillis perfectiſſimatus vtantur, inquit, qui impetrauerint, ſi abhorreant à conditione ſeruili, vel fiſco aut curiæ obnoxij non ſint, vel ſi piſtores non fuerint, vel non in aliquo negotio conſtiterint, nec ſibi ſolis honorem venali ſuffragio emerint, nec rem alicuius adminiſtrauerint. Recitatur & alterum eiuſdem Imperatoris decretũ, lib. Nouellarum Marciani; De matrimoniis, tit. 4. quo vetatur ne quis Senatorum, Præſtantiſſimorum, aut Duumuirorum humilem abiectamq́; vxorem accipiat. Extat eiuſdem conſtitutio Cod. Theod. lib. 6. tit. 17. l. 1. qua iubetur vt de moribus ſuis ac honeſtate vitæ Senatores quidem apud Præfectum prætorio edoceant; Perfectiſſimi verò apud Vicariam præfecturam, id eſt apud Præfecti prætorio vicarium. Sed de eo hactenus.

Quod ſequitur, Verus, proprium eſſe malim, quàm appellatiuũ. Amicus ille noſter, quem Romæ agentem ſuper hoc loco conſului, Verinus, D legi poſſe reſcripſit; ita enim vocari ab Auguſt. epiſt. 152. Imo & Collat. diei 3. cap. 24. & poſt Collat. cap. 31. Sed vehementer dubito, an idem hic cum eo ſit de quo agimus; nam vt omittam quod lib. poſt Collat. cap. 33. pro Verino, legatur Valerius, literæ Conſtãtini, quarum dictis iam locis ſit mentio, longè ab iis diuerſæ ſunt, quas hic reſtituere conamur, ad alios & alios, de diuerſo argumento, ac longè pòſt ſcripta, vt ex illis ipſis locis, potiſſimum verò cap. 32. poſt Collat. ac ex hiſtoria noſtra cognoſci clarius poterit. Niſi fortè dicamus eũ id officij per annos aliquot geſſiſſe, aut certè ex interuallo ad idem ſæpius aſſumptum. Id quod excuſſo diligenter Codice Theodoſiano non admodum à vero alienum eſſe deprehendi. Nam extat ibi lib. 9. tit. 15. De parricidiis reſcriptum quoddam eiuſdem Conſtantini imperatoris ad eum velut Africæ Vicarium, Datum Licinio V. & Criſpo Cæſ. Conſſ. Alterum item eiuſdem ad eundem de libellis famoſis lib. eiuſdem tit. 33. l. 1. Datum Conſtantino V. & Licinio Cæſ. Conſſ. qui certè continui ſunt Conſulatus, diſtantes ab illo Voluſiani & Anniani quo Felicis audita eſt cauſa, tribus annis mediis ac interiectis. Libro verò 12. tit. 11. l. 1. reſcriptum inuenio imperatoris Conſtantini ad Locrium Verinum, ſed nullo titulo addito propoſitum Kalend.

Februarij,

Februarij, Volusiano & Anniano Conſſ. Vbi deſideratur locus publicationis, qui ſi Carthago eſt aut alia quæpiam Africæ ciuitas, i. in. rum ipſe Verinus eſt quem quærimus. Id tamen donec aliunde doceatur, Veri nomen *retinebimus.* A

Vicarius Præfectorum tunc per Africam noſtram] *Ita rectè epiſtola 68. pro quo erat hic apud Amerb.* profectorum. *hinc alter natus error* perfectorum, *quomodo legebant cætera quæ in manibus habentur. Rectius autem* noſtram *legis, quam* veſtram, *quod eſt epiſtola 68. nam per primam perſonam legunt & vetera Amerb. & Froben. tametſi mendoſè per nominatiuum* noſtra. *Cæterùm* Præfectos *prætorio intelligit, quorum ſumma erat olim dignitas ac poteſtas; indicabant enim Imperatorio nomine; &, vt iura loquuntur, vice ſacra. Erant eius generis omnino quatuor, Orientis, Illyrici, Italiæ, & Galliarum. Singuli per ſuas quiſque regiones habebant qui vices eorum gererent, vocabanturq́; Vicarij præfectorum. Africa autem diſpoſitioni ſuberat Præfecti prætorio Italiæ, vnde illius erat Africa Vicarius. De quorum officiis apud Iureconſultos. Agit etiam de iis Caſſiodorus lib. Variarum 6. & 7.*

eiuſdem partibus functus] *Sic legitur etiam epiſt. 68. quod malim quàm* eiſdem, *quod hic erat in excuſis & MS. omnibus.*

ad examen ſuum atque iuſſionem] *Typographorum eſt error, vbi pro* ſuum, *in excuſis* ſum *legitur.*

Etenim cùm iam Superium Centurionem, & Cæcilianum B magiſtratum Abtugnitanorum, & Saturninum ex curatore, & Calibium, iuniorem eiuſdem ciuitatis curatorem atque Solum ſeruum publicum ſupraſcriptæ ciuitatis præſentes eſſe feciſſet] *Optatus lib. 1. eandem hanc rem narrans nomina iſtorum paulò aliter commemorat, ſic enim ait: Inducti ſunt Claudius Saturianus, curator Reipublicæ qui fuit tempore perſecutionis in ciuitate Felicis: & curator præſentis tunc temporis quando cauſa flagitabatur, Callidius Gratianus & Magiſtratus Alfius Cæcilianus: ſed & Superſtationarius perductus: et Ingentius ſcriba publicus. Et mox, Habentur, inquit, volumina actorum, in quibus continentur præſentium nomina, qui fuerant in cauſa, Claudij Saturiani (adde, & Callidij Gratiani) curatoris, & Cæciliani Magiſtratus, & Superſtationarij, & ſcribæ Ingentij, & Solonis officialis publici ipſius temporis. In quæ Optati verba ſcribens Franciſ. Balduinus, annotauit ex hoc loco emendari poſſe Conſtantini eadem de re agentis epiſtolam mendoſè ſcriptam, qualem recitat duobus locis Auguſt. Vbi in primis pro* Saturianus, *inquit, ſcribitur* Centurio; *pro* Callidius, *eſt* Calibius; *pro* Solon, *officialis publicus; eſt* Solus ſeruus publicus. *Cuius verbis plus ſatis credulus, ita initio Auguſtini locum caſtigaram, ſed vt pòſt deprehendi, non per omnia ſatis rectè. Nam Claudius Saturianus qui ab Optato perſecutionis tempore curator fuiſſe dicitur Reipub.* C *Abtugnenſis, apud Auguſtinum non Centurio ille eſt, ſed Saturninus; eum enim excuratorem ſeu ex curatore appellat, id eſt curatoris officio nuper defunctum. Superium verò Centurionem quem vocat Auguſtinus, omninò eum eſſe crediderim qui apud Optatum Superſtationarius dicitur. Stationarij enim ex Cohortalibus erant, hoc eſt ex officialibus præſidum, tanquam dicas apparitores, qui certis locis per prouincias diſpoſiti denunciabant magiſtratibus quid ageretur. Quare ſi Auguſtini lectionem ad Optati placebit immutare, pro* Superium Centurionem, *ſeu* ſupercenturionem, *quod fortaſſe germanius eſt, ſcribendum erit* Superſtationarium: *pro* Saturninum, *verò* Saturianum, *quomodo etiam legiſſe potuit Auguſtinus. Saturianorum autem per Africam debellatorum meminit lex quædam Honorij Imperat. Cod. Theod. lib. 7. tit. 18. Longius hinc recedunt MS. quædam, quæ* Saturnium *habent.* Calibium, *ſine controuerſia, Optatus* Callidium Gratianum *appellat, & quo tempore cognitio de cauſa Felicis agitabatur, curatorem ciuitatis fuiſſe ait; Auguſtinus iuniorem curatorem vocat, nam eò pertinet vox* iuniorem, *non præcedentibus, ſed ſequentibus cohærens. Pro* Solum ſeruum publicum, *mallem & ego cum Optato* Solonem officialem publicũ: D *ſed nullis vſquam ſuffragantibus MS. veterem per omnia lectionem retinui. Nam & Collat. diei tertia cap. 13. & 15. prò Stationariis quos Optatus lib. 1. De Cirtenſi conc. loquens ad Secundum Tigiſitanum veniſſe ait, Auguſtinus Centurionem quoque inter reliquos poſuit, Curatoris etiam ibidem mentionem faciens. Cæterùm pro eo quod erat in noſtris excuſis* Calibium excuratorem, *in MS. omnibus erat* ex curatore, *quod genuinum arbitror. Sic enim ſeculum illud loquebatur, vt qui conſulatu, quæſturæ aut curatoris officio perfunctus eſſet, non exconſul, exquæſtor, excurator appellaretur, ſed per ablatiuum cum præpoſitione, ex conſule ex quæſtore, ex curatore. quod annotauit & Auguſt. lib. ſuo De Grammat. paulò poſt initium. Cuiuſmodi vocibus vtitur frequenter Caſſiodorus in variis, nonnunquam & Oroſius, nec rarò edicta Imperatoria.*

quòd à Felice eidem epiſcopatus videretur eſſe delatus] *Pro his deprauatiſſimè in excuſis erat,* quod clarè liquet, & idẽ epiſcopus videbatur. *Priorem lectionem habebat epiſtola 68.*

cui cum diuinarum] *In excuſis deerat,* cui.

A epiſtolam Cæciliani de Duumuiris] *Amorbach. & Frobenij veteres editiones, nec non Lutetiana omnes, loco* duumuiris, *conſtanter legunt* diuini iuris. *Error natus ex mutatis tantum apicibus literarum. Ex eo deſcendit & alter qui eſt epiſtola 68. vbi legitur* Cæciliani ex diuino iure. *Germanam autem eſſe lectionem noſtram intelligi poteſt ex eo quod hic Cæcilianus paulò pòſt* Magiſtratus Abtugnitanorum *vocatur, & apud Optatum lib. 1.* Magiſtratus Alfius Cæcilianus. *Nota ſunt autem vt centumuirorum, decemuirorum, triumuirorum; ſic & duumuirorum officia & dignitates. Hi autem inter cætera etiam carceribus præerant, & vectigalibus in ſuo municipio. Vtebantur autem & faſcibus. Extat de iis lex quædam Honorij Imperatoris ad Eucharium proconſulem Africæ, Cod. Theod. lib. 12. tit. 1. l. 174. ne faſcium ſuarum poteſtatem extra metas propriæ ciuitatis impunè extollant. Citat de eorundem matrimoniis edictum quoddam Conſtantinianum Martian. Imperat. lib. Nouellar. ſuarum tit. 4. ne humilem abiectamve vxorẽ accipiant. Iidem ab annona præpoſituris, inferioribusq́; muneribus ab eodem Conſtantino vindicantur. Cod. Theod. lib. 12. tit. 5. l. 2.*

ſub idonea proſecutione] *Proſecutionem appellat præſidium militare cuſtodiæ cauſa datum. Aliquando ſcriptum, tractatum, aut actionem aliquam ſignificat qua quippiam proſequimur: quo ſenſu non ſemel accipitur in Breuiculo Collat. vbi de ſubſcribendis vtriuſque partis proſecutionibus frequens mentio.* B

ad comitatum meum Conſtantini Auguſti] *Palatium ſuum intelligit, vulgo aulam regiam ſeu Imperialem vocant, quæ ibi demum eſt vbi rex aut Imperator ſedem habet, aut pro tempore agit. Occurrit ea vox frequenter in edictis & reſcriptis Imper. Vtitur eadem frequentiſſimè Ammianus Marcellinus, & vetera quoque concilia, vt Sardicenſe canon. 8. 9. 10. & 11. Mileuitanum cap. 20. Africanum can. 73. & 103. ex Zoſimi pontificis commonitorio. Hieronymus quoq; apologia 2. aduerſus Rufinum. Auguſtinus præterea epiſtola 50. 68. 129. & 152. Collat. diei 3. cap. 23. & lib. 6. Confeſſ. cap. 14. Optatus verò lib. 1. Palatium appellat. Cæterùm illud* Conſtãtini Auguſti, *videtur ex margine aut interlineali ſuperſcriptione in textum irrepſiſſe.*

atque diuturnis diebus interpellare non deſinunt] *Ita hunc locum reſtituimus ex Breu. Collat. diei 3. cap. 23. & lib. poſt Collat. cap. 32. pro quo perperam tum hic etiam paulo infrà, tum epiſtola 68.* diurnis diebus *legebatur.*

ex literis eius ad Eumalium Vicarium] *In omnibus tum excuſis, tum MS. erat,* ad alium Vicarium; *quod licet ſenſum non incommodum habeat, legendum tamẽ eſſe* ad Eumalium Vicarium, *certò deprehendimus ex Breu. Collat. diei 3. cap. 19. & lib. poſt Collat. cap. 33. quorum priore* Eumelium, *poſteriore* Romalium, *legebãt excuſa omnia.* C *In MS. verò quid loco illo Collat. fuerit, quoniam nulla inueniri apud nos potuerunt, neſcimus: iſto autem loco ſcriptum erat* eum alium, *diuiſis perperam dictionibus. Quod inde ortum ſuſpicor; imperitus quiſpiã ſcriba, dum verſu totam fortè dictionem non caperet, eam diſtrahere coactus, non animaduerſa diphthongo,* m *literam, quæ ſequentibus hærere debebat, prioribus coniunxit, fecitq́; vt finis verſus vnius eſſet* eum, *initium alterius* alium. *vnde factum vt poſteriores niſi ſeparatis iam dictionibus ſcribere id non poſſent. Quæ lectio cùm merito diſpliceret, quidam mederi cupientes, abiecerunt* eum, *quod in hoc contra Creſcon. loco eueniſſe non dubito. Nam cùm ſcriptum initio eſſet ad Eumalium Vicarium, ac ex imperiti ſcribæ cacographia natum hinc foret,* ad eum alium Vicarium, *relictum eſt tandem,* ad alium Vicarium. *Id viſum eſt annotare, vt obſeruet diligens lector, quàm leuibus cauſis, quàm graues interdum irrepant errores. Cæterùm in Cod. Theod. lib. 9. tit. 40. l. 2. ſcribit Conſtantinus ad Eumelium quendam, Conſtantino IIII. & Licinio IIII. Conſſ. quod faueret lectioni Collat. diei 3. ſi titulus adderetur Vicarij, & biennium hoc officio functus eſſet.*

D & Brixiæ in exilio conſtitutum] *Et ſuprà ſemel iam admonuimus,* Brixiæ, *non* Brixæ *legendum. Sic enim Optatus, & aliàs etiam excuſa.*

quàm neſcio quid de Sardicenſi concilio] *Perperam* neſcio quod.

IN CAP. LXXII.

alienorum criminum licet vera documenta] *ſic MS. pro quo perperam in excuſis,* alienorum crimina licet vera doceantur. *Amorbachius & vetus Frobenij excuſio habebat,* alienorum crimina licet vera documenta. *quem vnum errorem geminauit qui* documenta, *in* doceantur *commutauit.*

aut credita & occultata] *Pro* occulta.

falſis documentis quiſque feſellerit] *Familiare eſt Auguſtino* quiſque *vti pro* quis, *quo non ſatis animaduerſo imperitus quiſpiã lectionem mutarat. Cæterùm pro* refellerit, *quod erat in excuſis & MS. nihil dubitaui legendum,* feſellerit.

qui hoc ſchiſma fecerunt] *Ita commodius MS. quàm* qui hic ſchiſmata fecerunt, *vti excuſa.*

IN CAP.

IN CAP. LXXIII.

quia ſic eſt probabiliter & probabilius] *In excuſis deerant duæ voces* probabiliter &, *ſed quæ leguntur non modò in* MS. *verùm etiam infrà lib.4.cap 55.*

& quia gradus iſte] *Ex* MS. *copulam addidimus.*

IN CAP. LXXIIII.

cuius finis in vſtionem] *ſic* MS. *pro* exuſtionem: *nam & paulò poſt ait* vſtio meteri.

quæ ſuprà dixerat proferre ſpinas & tribulos & vſtionē mereri, ſed magis quia mala erant] *Hæc omnia deerant in impreſſis.*

Quid ſi & ego] *Ita commodius* MS. *quàm* Quod ſi.

Obiicitis traditionem; hanc ipſam multo probabilius nos vobis obiicimus] *In excuſis erat,* Obiicitis traditionem hanc, ipſi multo probabilius. *Sed germanum eſſe alterum conſtat ex lib.1. contra Petilian. cap.21. vnde hoc eſt repetitum, conſentiuntq́; MS.*

ex hoc confirmaſſe me] *Redundat copula &, quæ bis in excuſis præponebatur.*

IN CAP. LXXV.

ſi ſaltem verborum ipſorum authores] *Mendoſè excuſa omnia* verborum ſuorum authores.

IN CAP. LXXVI.

Vt omittam, quia & probabile] *In impreſſis deerat,* Vt.

Vnde etiamſi veſtros] *Sic* MS. *pro,* vnde ſi veſtros.

traditionem obieciſſe concederem] *Pro eo quod erat* contenderem.

non ideò verum obieciſſe contenderem] *Fortaſſe & hic legendum* concederem.

IN CAP. LXXVII.

quod melius & verius eſt, nobis perſuadere nō poſſe] *In excuſis omnibus, tranſpoſitis dictionibus legebatur,* verius nobis eſt.

IN CAP. LXXVIII.

cùm ſit & piſcatorium] *ſic* MS. *quod rectius quadrare videtur, quàm* piſcatorum, *vt reſpondeat ei quod anteceſſit,* Neptunium.

Donatiſtarum errorem euertere] *Pro* vertere. *Sic enim lib. 1. contra Petilian. cap.26.*

Bene, quod Apoſtolus] *Frequens eſt Auguſtino vt abſolutè ponat* Bene, *pro bene eſt, aut habet. Sic enim & lib.3. De peccat. meritis, cap.2. Bene, inquit, quod ipſi nos admonent. Lib. De natura & gratia cap. 52. Bene, quòd baptizatis dicit carnem contrariam eſſe non poſſe. Lib.3. contra Iulianum cap.21. Bene, quod breuiter admonere te dicis. Et lib.4. cap.16. Bene, quod ipſe confeſſus es. Lib. De corrept. & gratia cap. 8. Bene, quòd te non negas eſſe Chriſtianum. Et aliàs frequenter. Eſt tamen vbi addat & verbum, eſt, aut, habet.*

Parcius quippe ac verecundius, & quaſi ex obliquo] *Imitatio Virgiliana ex lib. Bucolicorum ecloga 3. ad quem hic locum alludit.*

& Chriſtianis omnib. anathematizanda vanitate] *ſic* MS. *Pro quo legebant excuſa omnia,* anathemanda vnitate.

ſi tantum dicere ſolerem] *manuſcr. legebant* niſi, *ſed alterum prætulimus.*

IN CAP. LXXX.

cùm te ordinari nollet] *Lutetiana perperam* nollent. *Vide quæ ſuprà ſcripſimus ad lib.3. contra Petil. cap.16.*

qua gaudet auferunt vetitatem] *ſingulari, non plurali numero* gaudet. *Refertur enim ad Eccleſiam.*

magiſque ab illo] *Pro* magis.

IN CAP. LXXXI.

Quid palea cum tritico?] *ſic* MS. *ſic vetera Amorb. & Frobenian. cum Lutetianis omnibus. Eam lectionem in Froben. poſterioribus mutauit quiſpiam in* paleæ: *ſed cùm alteram lectionem habeans & Septuaginta, ſaltem quæ nunc in manibus habentur, eam præferendam putauimus. Libro tamen 3. contra Parmen. cap.3. Collat. diei 3. cap.8. & libro poſt Collat. cap.10. legit Auguſt. quomodo & Hieron. vertit:* Quid paleis ad triticum? *ſed lectionem vt videtur Parmeniani & Donatiſtarum ſecutus, quomodo eandem ſcripturam ante eos citarat Cyprianus lib.2. epiſt. 3. quem ſolent libenter illi æmulari. Quanquam ne quid diſſimulem, infrà cap. 59. repetens eadem Parmen. verba, legit,* Quid palea cum frumento: *niſi forte mendoſi ſunt codices.*

IN CAP. LXXXII.

Quæcunque in nos dicere] *Ita conſtãter* MS. *pro* Quodcunq;.

ſed hinc ſolum cogito] *Vulgata* hic. *Sed de illo genere locutionis alibi diximus: vide & infrà initium cap. 2. lib.4.*

IN LIBRI QVARTI CONTRA CRESCONIVM GRAMMATICVM CAPVT II.

euaneſcente vmbraculo] MS. *legunt* euaneſcentium, *excuſa* A euaneſcentum. *Verùm ex aliis locis, in quibus eadem repetitur ſententia, per ablatiuum legendum eſſe conſtat.*

Quando me in hæc verba exquirenda coarctarem? quando in exprimenda prouoluerem?] *ſic* MS. *quibus conſentit & Amorb. excepto quòd caret pronomine* me. *Cui vulneri audaculus quiſpiam mederi volens, pro actiuo paſſiua ſubſtituit,* coarctarer, *&* prouoluerer.

tanto ſonitu in odium noxiorum] *Amorb. & vetus Frobenian. pro* in odium, *legebant* modo, *quod in Lutetiano adhuc reſidet, addita hac ad marginem coniectura,* fortè, homœoſeon, *ex Frobenian. tranſcripta.*

quæ ab vno dici] *Bagaiſana ſententia authorem fuiſſe Emeritum Caſarienſem, non ſemel iam diximus.*

Liceat igitur nobis ſine inuidia] *Ita rectius* MS. *quàm* Licet.

IN CAP. III.

ſæpe voluimus eum veſtris conferre, vt errore ſublato fraterna charitas pacis vinculo lætetur] *ſic* MS. *pro* nectetur, *quod erat in excuſis omnibus. Verba ſunt autem Carthaginienſis concilij, de quo ſuprà cap. 45. vbi conſtitutum fuit, vt Catholici epiſcopi regionis quiſque ſuæ Donatiſtas conuenirent, & ad amicam collationem inuitarent,* B *vt compoſitis quæ inter ipſos erant controuerſiis eccleſiæ pax et vnitas ſarciretur, deq; mutua concordia omnes in commune gauderent. Vbi et formula petenda Collationis à coetu præſcripta eſt. Admonuimus autem cap. illo 45. non exſtare concilij illius acta, ſed nudos modò titulos canonum referri in Africano concilio quod ſeptimæ ſynodo Carthag. inſertum eſt: qui autem ad rem præſentem pertinet, eſt illic 59. Sed benè habes, quod canones ijdem omnes iam olim Græcè redditi, exſtant etiamnum hodie, vnde quod in noſtris deeſt, ſuppleri poſſit. Dedit eos nobis Latinè verſos Gentianus Heruetus, vbi inter Carthag. canon eſt 95. formulam conuentionis præſcribens, cuius inter cætera hæc ſunt verba:* Vobiſcum congredimur authenticè, miſſi à noſtra authentica ſynodo cupientes de veſtra correctione lætari. *Sic interpres. Ipſa verò concilij verba vt Latinè ſcripta fuere, repetit Auguſt. epiſt. 68.* Facto, *inquit,* concilio placuit vt pacificè conueniremini; quo, ſi fieri poſſet, haberetis inter nos collationē, & errore ſublato fraterna Charitas pacis vinculo lætaretur. *Alludit ad eadem verba Auguſt. ſuprà cap.45.* vt per collationem noſtram, *inquit,* errore ſublato; chriſtiana & fraterna ſocietate, vnitate, charitate, pace frueremur. *Ex quibus locus facile intelligi poteſt* lætaretur, *non* nectetur, *legendum.*

C & pacatioribus locis] *ſic rectè* MS. *pro eo quod erat in excuſis omnibus* capacioribus. *Neque enim de fori [illegible] queri poterat, ſed de litibus & rixis.*

quod à partibus Primiani] *Duplex [illegible] in excuſis error, nam* & quid, *pro* quod *legebatur, & nota bin[illegible] dus inchoabatur.*

apud Legatum Carthaginis] *infrà ca[illegible] ſacerdotem appellat: Quis autem is fuerit, necdum inuen[illegible]*

& apud quatuor vel amplius proco[illegible] factum eſt] *Breuiculo Collat. diei 3. cap. 11. Apud tres, [illegible] eo amplius proconſules perſecuti ſunt. Ex his ſuprà cap. 56. d[illegible]ntur,* Herodes, & Theodorus; *& infrà lib.4 cap.48. Se[illegible]*

IN CAP. [illegible]

quantum quidem ad vos attinet] *Ita* MS. *pro eo quod erat in excuſis* ad nos. *Diſtinguit enim, vt ex ſub[illegible] verbis liquet, Primianiſtas contra Maximianiſtas:* nam apud M[aximi]aneſes, *inquit,* adhuc manet, *qui tale nihil adhuc fecerunt.*

Extat decretum Bagaienſis concilij all[egatu]m apud Proconſulem] *In excuſis deſiderabatur,* allegatum.

aduocato proſequente Nummaſio] MS. *[con]ſentientibus excuſis omnibus legebant* aduocatum, *ſuperioribus illu[c]eſcentes, tanquã* D *proconſulis nomen foret: ſed cùm is infrà cap.48. [...]tus, vel vt ſuprà lib.3. cap. 56. Herodes appelletur, non dubitaui [a]blatiuum efferre, ac ſequentibus coniungere, præſertim cùm paulò po[ſt] ait,* cuius aduocati verba iſta ſunt: *ac mox,* vt idem aduocat[us o]ſtendat.

expreſſe ac nominatim agens] *ſic* MS. *vetera A[m]orb. & Frob. ſic & ſuprà lib.1. cap 16.* preſſè atque conciſe. *In [...]orib. Frobenian. repoſuerat quiſpiam* expreſſim.

Felicianus quidam] *Ita legendum eſſe non quid[em], docent primùm* MS. *deinde ſuprà lib.3. cap.56.*

contradictionis effectu] *Suprà lib.3. cap. 56. docu[imu]s perperam legi in vulgatis* affectu. *Nam* MS. *conſentit etiam Amorb.*

Eccleſias vindicatas] *In impreſſis deerat* eccleſias, *[qu]od tamen legebatur & ſuprà lib.3. cap.56.*

Proconſul Nummaſio cùm diviſſet, Lege epiſcopale iudicium] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere. pro quo de[...] ipſum in excuſis omnibus* Proconſule Nummaſio, cum ex[...] lege epiſcopali iudicium. *Nec aliter legebant* MS. *præterqu[am] quod pro* epiſcopali, *rectè habebant* epiſcopale. *Niſi quis fortè P[ro]conſule veteri more*

teri more ſcribendum putet, vt Proprætore, Proquæſtore. Cui ſimile eſt quod ſuprà annotauimus ad lib. 3. cap. 70. Ex conſule, ex quæſtore, ex curatore ab antiquis dictum, pro Exconſul, exquæſtor, excurator. Vide Auguſtinum lib. De Grãmatica paulò poſt initium. Eodem alluſiſſe videtur L. Philippus cui Romæ in ſenatu Pompeium ſua ſententia aduerſus Sertorium in Hiſpaniam mittere ſe dicebat non pro conſule, ſed pro cõſulibus. Refert Cicero Oratione pro lege Manilia. Plutarchus in Pompeio. Oroſius lib. 5. cap. 23.

raptus enim pœnam ſuam compendio lucrauerat funeris, vſuras nunc grauiores colligit fenoris, cùm mortuus intereſt viuis] Imitatus videtur Optatum, cuius lib. 1. hæc ſunt verba: Et ne beneficium de mortis compendio conſequi viderẽtur, dum non eſſent digni viuere, iis nec mori conceſſum eſt, tartareo carcere ſubitò clauſi, antè ſunt ſepulti quàm mortui. Loquitur de primis ſchiſmaticis Dathan, Core & Abiron. Idem in eodem, Latro dat de morte compendium. Sic & Gaudentius lib. 1. cap. 25. & 30. caninorum dixit compendium. Nec abhorret Auguſt. qui infrà cap. 65. Cum compendio, inquit, ſic ſuperamini. & epiſtola 163. de compendio quærere malui, id eſt, compendiosè. Cæterùm pro vſuras nunc, in excuſis erat, vſuras contra: ſed priorem lectionem habent MS. & aliâs frequenter ipſa quoque excuſa. Loco grauiores, duo MS. Camb. & S. Amandi alterum legunt grauioris: quomodo legitur & infrà lib. De geſtis cum Emerito. Aliis verò locis vt ſupr. lib. 3. cap. 19. per accuſatiuum ſcribitur.

Contritio & calamitas in viis eorum] Aliis locis habes infelicitas, quod eſt in noſtra verſione, vt ſuprà lib. 3. cap. 19. Lib. 1. contra Petilian. cap. 19. Lib. De geſtis cum Emerito.

Beianum Baiẽnenſem, Saluium Auſaphenſem: & paulò pòſt Miggenem Elephantarienſem] Ita hæc nomina eſſe legenda ſuprà admonuimus ad lib. 3. cap. 54.

agnoſcentibus quibus licet longè manentibus] Aduerbium longè, non additur dicto iam loco. In quem quæ annotauerimus, inde licebit repetere.

IN CAP. V.

eos ad matrem eccleſiam redire inuitant] In impreſſis eſt dum eos; ſed non addunt eam vocem nec MS. nec vetera excuſa.

quos in Maximiani ſacrilego ſchiſmate baptizarunt] Pro quo deprauatiſſime in omnibus excuſis, ſacrilego baptiſmate.

IN CAP. VI.

aut Maximianiſtas] Deerat hoc in excuſis.

Nunquid hoc dicturus es] Addendum hic eſt hypoſtigma, aut pro hoc, legendum hi[illegible]

[illegible] Primianum quod Carthaginem à quadraginta & tribus factum eſt, quo primatu eſt Primianus] Non dubito locum hunc eſſe corruptum [illegible] quadraginta, legendum quinquaginta. Nam Auguſt. concio in Pſal. 36. epiſcoporum iſtorum recenſens ſententias, nominatim erat quinquaginta tres. Sed quia conſentiunt cum excuſis MS. noſtra [illegible], itemq; numerus proximo cap. bis repetitur, veterem lectionem [illegible]. Nam & fieri poteſt, vt cùm hæc ſcriberet Auguſtinus, lapſus [illegible] fuerit. Cæterùm de Primiani damnatione, ac his conciliis [illegible]quid ſuprà lib. 3. cap. 13. plura verò in Commentario noſtro [illegible] Donatiſtarum.

Alterum quod [illegible] barſuſſi centũ vel amplius epiſcopi tunc veſtri condiderunt] Ita MS. & vetera quoq; Amorb. & Frobenij, tum hoc loco, tum in [illegible] cap. 58. pro Cabarſuſſi, quod habent vulgata. Balduinus in ſcholiis [illegible] Optatum Cuburſuſſi, legẽdum cenſet. Cæterùm pro condi[illegible] habebant excuſa non rectè concluſerunt.

ſed cum eis [illegible] quam iudex innocentiſſimus conſidebat] Ita legendum non c[illegible]derabat, indicat etiam Amorb. vetus editio. Idem intelligi poteſt in [illegible] cap. 18. vbi ſic dicitur, cùm Primianus inter trecentos dece[illegible]deret. Significat enim Primianũ in eo concilio non vt reum cauſa[illegible] dicturum ſteiſſe; ſed ab ipſo mox concilij exordio, in ipſum conſeſſum [illegible] receptum, ſententiamq; cum cæteris epiſcopis in Maximianum & collegas eius pronunciaſſe.

IN CAP. VII.

Alia nobis eſt cum Maximianenſibus cauſa] MS. cum veteri Amorbach. Froben. editionibus, nec non Lutetianis conſentienter legunt Aliena; ſed agis placet quod eſt in poſterioribus Frobenianis.

quod factum eſt pro Primiano] Illud quod, deſideratur in MS. noſtris omnibus, & veteribus excuſis Amorbach. & Frobenian. nec non Gallicanis

& hoſti quadraginta & tres] ſic & infrà eodem hoc capite. Sed vel [illegible]ndum eſt ſcriba, vel lapſus memoriæ, vt cap. ſuperiore annotauimus.

neceſſitatem ſibi incubuiſſe] Ex MS. adiecimus ſibi.

vi ſpecie ſuæ fid[illegible]ret] In excuſis deerat ſuæ.

ad quem rurſus alterum epiſcopale iudicium] Legendum vi-

A detur, poſt alterum. Ab Arelatenſi enim concilio, vbi cauſa eorum agitata ſecundò fuit, ad Conſtantinum ipſum appellauerunt. Conferendus eſt hic locus cum epiſt. 165. & 167.

inter partes cognoſcente ſuperarentur] Perperam excuſa ſuperaretur.

quorum non defuit etiam quarta conuictio] Lutetiana ſecuta veteres Amorb. & Froben. excuſiones perperam legunt coniunctio.

Nam cùm in Cæciliani] ſic rectè manuſcr. non Cæciliano, vt in excuſis omnibus.

& ei Abtugnenſis ordinatoris] Felicis videlicet. Perperam impreſſa omnia Aptugnenſes ordinatores.

nec præſentes victi ſunt] In Lutetianis mẽdosè legitur pręſente.

in ipſa veſtra communione ſchiſma fecerunt] Præpoſitionem in, non legunt neque MS. neq; excuſa Germanica vetera nec Lutetiana, addiderunt autẽ poſteriora Frobeniana. Eſtq; ita legendum, vel ab ipſa veſtra. vt mox à Catholica communione.

quem iam tanto plures] Ita commodius manuſcr. quàm excuſa, quem tanto plures iam.

IN CAP. VIII.

quos etiam in ſacrilego ſchiſmate baptizatos] MS. omnia cum veteri Amorb. legunt quo etiam; id audaculus quiſpiam mutauit in

B quos, errorem errore maiore commutans. Neque enim damnatores illi Primiani in ſchiſmate demum Maximianenſium baptizati ſunt, iam enim epiſcopi erant. Quare legendum arbitror, à quo, vt ad Felicianum referatur.

non rebaptizaſtis] Ita rectius quàm rebaptizatis.

cui ſacrilegium ſchiſmatis obiicitis] ſic MS. Amorbachij vetus editio legebat ſacrilegum ſchiſmatis, quod poſteriores, vt error errorem trahit, mutarunt in ſacrilegum ſchiſma. Cæterùm illud obiicitis, non eſt nec in MS. nec apud Amorb. ſed addidit prima Frobenij editio, vnde dubitarim an genuinum hoc ſit.

Sicut enim vos] ſic rectè cum MS. Amorb. perperam excuſa reliqua, Sicut enim eos.

hoc crimen poſſemus obiicere] Et ſcripta & impreſſa quæ videre licuit, conſtanter legebant, hoc enim poſſemus obiicere. Sed quin legendum ſit vti reſtituimus, non arbitror dubitandum: error natus videtur ex ſcribarum compendiis, apud quos cùm eſſet crñ, id alij parum cautè obſeruantes, mutarunt in eñ.

ſed illis tanquam innocentibus prærogatum] MS. pro illis, conſtanter habent aliis. Sed vulgatæ lectioni conſentit etiam Amorb.

C Cæterùm loco prærogatum, tametſi & MS. & excuſa ſic omnia legũt, malim prorogatum.

IN CAP. IX.

tibi facilè ceſſuri ſunt] Ex MS. adiecimus verbum ſunt.

Claudianiſtas appellauere] De his habes apud D. Auguſtinum concione 2. in Pſalmum 36. vbi inter cætera Primiani crimina, ob quæ damnatus à Maximianiſtis fuit, refertur, quòd ſeniores ſint ab eo in Baſilica cæſi, quia indignè ferrent Claudianiſtas ad communionem admitti. Qui autem hi fuerint, aut quid deliquerint, inuenire necdum potui. Ex his autem reſtitui poſſe videtur locus qui ſequitur, & in excuſis omnibus, ac pleriſque MS. ita legitur, cum eos Primiano in communionem recepto, ſenſu prorſus alieno, imò nullo. Exemplar Gemblac. pro recepto, legit receptos; & rectè: ſed plena nondum eſt ſententia: explebitur ſi ſic legas, cum eos à Primiano in communionem receptos.

IN CAP. X.

hæreſim appellans] Perperam in excuſis appellant. Rectã lectionem habebant etiam vetera impreſſa Amorb. & Froben.

non ob aliud arguendum arbitratus es] ſic MS. pro vrgendum; qua voce vtitur & in exordio huius capitis.

D Fortunius, Criſpinus] ſic & ſuprà lib. 3. cap. 53. pro Fortuinus. fuiſſe autem illum Thubunſicenſem epiſc. diſcimus ex epiſt. 163.

IN CAP. XI.

Prætextatum & Felicianum ligatos. Sacrilegos video epiſcopos] ſic rectè MS. deprauatiſſimè verò excuſa omnia legatos ſacrilegos.

deuincti baptizauerunt] Ita rectius MS. quàm quomodo excuſa baptizauerant, aut Amorb. baptizauerint.

Cauſam itaque noſtram quam vobiſcum habemus] Pro nobiſcum.

veſtro iam iudicio] Perperam noſtro.

qui poſt etiam baptizandum] Deeſt aliquid; legendum autem videtur, qui poſt vos etiam.

& nulla re alia] In excuſis deerat alia.

in vera vnitate teneretis] In excuſis addebatur fidei, ſed nullum id legebat MS. & alioqui abſolutè ſolet Auguſtinus vnitatem appellare, non addito fidei vocabulo.

IN CAP. XII.

tu verò falſus] Sic excuſa quæ vidi omnia, etiam vetera Germanica & Galli-

& Gallicana. MS. verò falſus legunt. ſed nec hoc admodum placet: Niſi fortè quid deeſt; poſſet incolumi ſententia vox illa ſeu falſus, ſeu falſus prætermitti.

cuius latentem conſcientiam videri non poſſe dicis] Non rectè excuſa poſteriora videre.

IN CAP. XIII.

conſecrata eſt aqua] Vocem aqua, vetus Frobenij adiecit editio, alioqui non legit Amorb. nec vlla MS. Deſiderabatur ergo, aut ex fine ſuperioris capitis eſt repetenda.

identidem recito] Perperam in excuſis omnibus recitaro.

IN CAP. XIIII.

lego baptizaſſe morſibus aſpidum venenoſos] MS. cũ Amorbachio legunt moribus aſpidum. ſed alludere videtur Auguſtinus ad illud Petiliani lib. contra eundem 2. cap. 14. viperæ mortem morſibus vomuerunt.

IN CAP. XVI.

ſcriptum eſſe dicis, Oleũ peccatoris nolo vngat caput meũ] Sic MS. cum veteribus Amorb. & Froben. quin & paulò antè eodem hoc cap. etiam in vulgatis. Quare temere ab iis factũ eſt, qui pro nolo, ſuppoſuerunt non: nam ad capitis initium reprehẽdit Creſconium Auguſt. quòd aliter hunc locum citaret, quàm ſcriptus eſſet.

vtrum peccatores non fuerint] pro fuerunt.

quanquam etſi leuiter peccauiſſent] perperam prius leniter.

nullum excipi peccatorem] ex MS. adiecimus nullum.

ſed quod cuicunque licere dicamus] Illud quod, non eſt nec in manuſcr. nec in Amorbach. adiecit prima Frobenij editio: reliquimus tamen.

vt noſtra cauſa facillima fieret] Sic MS. pro veſtra cauſa, quod erat in omnibus excuſis: vult enim eos hac in Maximianenſes v[illegible]mentia, meliorem feciſſe noſtram contra ipſos cauſam.

IN CAP. XVII.

quod quidem intereſt vtrum poſſit oſtendi] Id ſuprà factum à nobis eſt ad libri tertij caput tertium.

antiquam veſtram ſententiam reſcidiſtis] non rectè excuſa omnia antequam, pro antiquam.

tamen vobiſcũ eſtis] Videtur locus hic nõ carere ſuſpicione mẽdi.

IN CAP. XVIII.

contritio & infelicitas] pro contribulatio, quomodo paſſim habent etiam excuſa. Vide quæ ſuprà annotauimus de hoc loco ad libri huius caput 4.

& viam pacis non cognoſceret] pro &, legebatur vt: ſed cũ MS. faciunt vetera excuſa Amorb. & Froben.

IN CAP. XIX.

radicem Chriſtianus infigat] Sic MS. & ſuprà contra Petilianum lib. 1. cap. 5.

atque ad ineundam] id commodius, quàm adque ineundam.

Atque vt hoc quaſi probaret] pro vt, non rectè ad.

IN CAP. XX.

conſcientia ſanctè dantis] Redundat quod additur in excuſis attendatur quæ, ſeu vt habent vetera, attenditur quæ.

alium eligat quem] pro eo quod erat quam.

IN CAP. XXI.

potius te dicere debuiſſe] Sic MS. cum antiquis Amorb. & Frob. editionibus, recentiora legebant prius te dicere.

& tamen baptiſmum Chriſti ſi dederit] Perperam ſe dederit.

IN CAP. XXII.

Bagalenſe decretum lege] MS. duo ita hunc locum diſtinguebant, Quid aliud tibi dicam, niſi quod hoc opere inſtitui, Bagaienſe decretum? Lege. Sed nos alteram lectionem retinuimus quæ in reliquis eſt MS. cui & ſuffragatur ſimilis locus ſuprà cap. 13.

vtrique à vobis recepti] pro nobis.

iuſtiſſimus operarius approbatur] Sic & MS. omnia. Suprà lib. 3. cap. 8. vbi eadem recitantur verba, loco approbatur, legitur adhibetur.

& paſcent vos] perperam nos.

IN CAP. XXIII.

Cur poſt Felicianum] Videtur deeſſe quippiam, fortè, Et ego à te quæro: nihil eſt enim quod reſpõdeat ei quod præceſſit, Proinde quod deinceps à me quæris. Huc accedit, quod in fine redditionis, baptizauerint legitur, non baptizauerunt, conſentientibus etiam MS. quæ nullam quoque notam illic habent interrogationis.

per rubrum mare traiecit] Sic MS. Amorbach. & Froben. prima editio habebat tranſiecit, ex quo literulæ vnius mutatione factum fuit tranſierit.

quia ex illis propagati ſunt] Ita conſtanter MS. conſentiente Amorb. & vetere Froben. editione: pro quo repoſuit neſcio quis prognati ſunt. Altero verbo vtitur & infrà Auguſt. cap. 30.

Appendix tom. 7.

A te vrgerem reddere rationem] ſic MS. & vetera omnia: ſciolus quiſpiam ex vrgerem, fecit vrgent.

non te refelliſſe puto] Quin ita legendum ex lib. 3. cap. 11. nihil dubium eſſe arbitror, cuius loci hæc initio ſunt verba, Nec illud quod prætereundum putaſti, refelliſti principio huius epiſtolæ, ſicut tibi videris, quod à me dictũ eſt. Nec abſimilis eſt locus infrà initiò capitis 50: In excuſis ac manuſcr. omnibus contrario ſenſu defendiſſe legebatur.

& quaſi certus exultas] Videri queat deprauatus eſſe hic locus, & vel deeſſe quippiã, legendumque, fortaſſe, & quaſi de victoria certus, vel loco certus, reponendum victor. Sed non ſuffragantibus MS. putaui nihil immutandum: nam & reperiri ſimiles alibi locutiones poterunt, nec procul recedit quod eſt de ſancta virginitate cap. 55. Nec certi gaudent ex eo quod in manifeſto eſt, dum in occulto ſuſpicantur plerunque quod non eſt. Victoris tamen nomine libenter in hoc genere ſermonis vti ſolet. ſic lib. 3. contra Creſc. cap. 75. & tanquam victor exultas: Lib. 3. contra Petil. cap. 17. tanquam iis repoſitis, victor exultet. Lib. 4. contra Iulian. cap. 16. quibus dictis quaſi victor exclamas. & lib. 5. cap. 16. quibus dictis tanquam victor exclamas. Omiſſo tamen & eo nomine, lib. De vnico baptiſmo cap. 9. Proinde, inquit, quod ſequitur exultans dicit. & lib. 6. contra Iulian.

B cap. 16. & quomodo te iactas, exultasque.

Ipſo quippe ordine quo à te breuiter velut recolendo decurſa ſunt] Pro velut, quod alter S. Amandi codex habebat, cæteri tã ſcripti quàm excuſi legebant illud, vitioſè haud dubiè. Cæterùm reminiſcendo, quod in omnibus exemplaribus poſt vocem recolendo, addebatur, prorſus videtur ex margine in contextum irrepſiſſe, eoque non dubitaui expungere. Recolendi enim verbum Auguſt. familiariſſimum eſt: ſimilis autem locus eſt ſuprà lib. 3. cap. 82. & infrà cap. vltimo aliquanto ante finem.

vi veritatis territi cognouerunt] Illud territi, quia addunt omnia conſtanter MS. putaui non eſſe omittendum.

IN CAP. XXIIII.

& hoc fortaſſe apud poſteros cũ illius fuerit obliterata memoria] Optati Gildoniani hiſtoriam aperiet Commentarius noſter rerum Donatiſticarum.

introrſus poſtea reſorberet] Ex MS. adiecimus introrſus. quamquam tum ex verbis proximè ſequentibus, tum ex lib. 1. contra Petil. cap. 10. vnde repetitum hoc eſt, deeſſe id facile potuit intelligi. Hoc autem quid ſibi velit, paulò poſt explicat capite proximo.

C IN CAP. XXVII.

vel falſa vel certè ignota crimina] ſic MS. cum veteribus excuſis: In vulgatis falſo, legebatur.

Crede prorſus video cauſam] Sic MS. & Amorb. lectionem hanc Frobenius immutauit; legitque, Credo prorſus vides cauſam.

IN CAP. XXVIII.

Quomodo ergo tuipſe item dicis] ſic MS. Amorbachius legebat tu item, inde factum tu idem.

IN CAP. XXIX.

contra teipſum ſenſus claudis] ſic commodius MS. quã ſenſum.

Ibi ergo etiam baptizabant] Illud etiam, ex MS. adiecimus.

ſacrilego ſchiſmate baptizaſſe] Redundat præpoſitio in, quæ hic addebatur; eadem enim præcedit paulò antè, in eo quod commiſerũt.

eamque ſententiam] Id rectius quàm quod prius erat eã quippe.

IN CAP. XXX.

in Maximiani ſchiſmate] Duo codices MS. addunt ſacrilegò.

conſenſu omnium firmata] Cũ ſic legant & MS. veteraque Amorbachij & Frobenij, quin & paulò antè cap. 29. ipſa etiam excuſa, miror quis legendum putarit conceſſu, pro conſenſu.

D intra diem præſtitutum reſtituti] Poſtremam vocem adijciebant MS. & repetitam habes paulò antè eodem hoc capite.

IN CAP. XXXI.

nomina eorum deſignabantur] ſic duo MS. vt qui præcedunt ablatiui ſint confuſa ſylua: quod magis conſentit cum loco qui eſt lib. De geſtis cum Emerito, vbi hæc ipſa concilij verba recenſentur.

Ibi eis indulgentiæ funis dum clementiæ dimitteretur linea, iam cauſa quos puniret inuenerat] Videtur locus deprauatus, quem conferre licebit cum prædicto lib. De geſtis cum Emerito.

veſtri non rebaptizauerunt] Cum manuſcr. conſentit Amorbachius, & prima Frobenij editio: quæ nunc in manibus habentur, legunt baptizauerunt.

IN CAP. XXXII.

quid iniiciũtur inaniſſimæ nebulæ] ſic rectè MS. pro quo deprauatiſſimè in excuſis omnibus, quid inniuntur inſaniſſimæ nebulæ:

à damnatis ordinatoribus] In impreſſis deerat ordinatoribus.

concilij ſententia diſtinguuntur] ſic MS. Amorb. verò legebat diſtinguitur, inde natum diſtinguit, quod eſt in reliquis excuſis.

In cap. xxxiii.

& ideò nos hoc] *Perperam* vos.

hanc veritatem nimis vrgerent] *ſic* MS. *& Amorb. pro* vrgent.

In cap. xxxiiii.

literis meis valde permoueretis] *Ex* MS. *adiecimus* valde, *quod legis & ſuprà cap. 21. & infrà cap. 39.*

verba laici ſui] *Vides & Auguſtini tempore Laicos fuiſſe appellatos qui extra cleri ordinem erant.*

ſed vbi velint reos fuiſſe contendant] MS. *cum Amorb. legunt* vbi voluut; *ſed nec hoc admodum arridet: fortè* vbilibet.

In cap. xxxv.

Quantum enim de reorum] MS. *legunt* Quarto, *ſed alterum etiam in iis legitur ſuprà cap. 4.*

In cap. xxxvi.

Nec ſocios Afros in Africa polluit Maximianus: ne ad ipſam radicem vnitatis rami fracti regredi permittantur, tot remotiſſimas gentes ex Africa polluit Cæcilianus.] *Locus hic depranatiſſimè perturbatiſſimeq́; legebatur, proximi etiam capitis huc parte aſſuta.*

In cap. xxxvii.

Ex die concilij Bagaienſis] *Hinc erat nouum caput auſpicãdum.*

ab octauo Kalendarum Maij] *Pro* Kalendis.

hoc eſt, octauum Kalendarum Ianuarij] *Perperam* octauo.

octo menſes numerantur] *Cohærẽt hæc ſuperiorib. eadẽ periodo.*

in hoc tam longi temporis interuallo] MS. *legunt* longo.

illi quibus dilatio] *Nec hic erat noua periodus facienda.*

ignotorum, non dicam falſorum] *Perperam* ignotum.

Quod volumus ſanctum eſt] *De hoc prouerbio ſuprà diximus aliquid ad caput 13. lib. 2. contra Parmen.*

Communicant altaria damnatores Primiani] *Sic lib. poſt Collationem cap. 21.* Omnes ad vnum altare accedebant, & eadem ſacramenta communicabant, qui eadem vitia non communicabant. *Lib. tamen eiuſdem cap. 5. per damnum extulit,* non eis cõmunicabant boni, ſed altari & ſacramentis Dei.

quinto Kalendarum Ianuarij] *pro* Kalendis.

Quid vos promeruerunt tot dies octo menſium] *Commodius dixiſſet* demeruerunt, *id eſt, Quid ita placuerunt vobis octo menſes illi, quid bene de vobis meriti ſunt?*

communioni ſacrilegi atque damnati Maximiani] *Ita hic locus haud dubiè caſtigandus eſt etiam contra* MS. *fidem quæ vnà cum excuſis habebant* communioni ſacrilegæ. *Niſi deeſt fortaſsis aliquid.*

In cap. xxxviii.

quam relinquere propter vanitatem pudet] *Hoc eſt quia vani ſunt aut ne tales habeantur. Pro quo prius non rectè* veritatem.

redeuntibus fixam pœnitentiam] MS. *& Amorbachius ac Frobenij vetera habent* fixa pœnitentia: *& ſic quidem in illa cõcilij ſententia legitur, ſed omittitur hic quod ibi antecedit,* Manebit enim circa eos dicta ſententia. *quod ſi & hic placebit adijcere, per nominatiuum efferetur quod deinde ſequitur,* & poſt præſtitutum diem redeuntibus fixa pœnitentia.

In cap. xxxix.

& vide quanto poſt] *Ita legendum eſſe ſuprà docuimus ad cap. 56. lib. 3. & conſtat infrà ex cap. 41.*

conſulatu Auguſtorum Arcadij III] tertio *videlicet, nõ* ter.

octauo Kalendarum Maij] *Ita legendum, vel* Kalendas, *non* Kalendis: *vt & mox* Kalendarum Ianuarij, *pro* Kalendis.

In cap. xl.

intra tempus ad religionis tramitem deſtitutum] *Ita legit etiam Amorbachius. Quædam* MS. præſtitutum *habent loco* deſtitutũ, *quod iam non ad* tramitem, *ſed ad* tempus *referendum fuerit. Vtitur eadem voce Bagaitana ſententia, &* poſt præſtitutum, *inquit,* diem redeuntibus fixa pœnitentia. *Vſurpauit eandem & Creſconius ſuprà non ſemel cap. 28 & 30. Idẽ annotauimus & libro ſuperiori ad cap. 56.*

& ſemetipſam non deſerit] *Sic & ſuprà lib. 3. cap. 56. Non rectè vulgata* ſemetipſum.

qui primò recta ſectatus] *Non rectè: cum* MS. *conſentit libri ſuperioris cap. 56.*

niſi aut illo concilio fuiſſent] *Hæc deerant in excuſis.*

ſicut illic magis apparet] *Perperam excuſa* ſi vt, *cùm recta lectio ſit etiam apud Amorb. & Frob. primas editiones.*

reſtitui noluiſſent] *ſic* MS. *cum veteribus excuſis, pro* voluiſſent.

cuiuſlibet obſtinati oculos aureſque ſic feriat] MS. *cum Amorbachio & Frobenij veteribus legunt* obſtinatione. *Fortè* obſtinatioris, *aut quod malim* obſtinatiſſimi, *quomodo paulo antè* cuiuis obtuſiſſimo, *& aliquanto poſt cap. 41.* cuiuſlibet pertinaciſſimi.

In cap. xli.

Nolo quærere quanto poſt] *Ferè poſt biennium, inquit Auguſt. lib. De geſtis cum Emerito.*

A nunc autem cùm à nobis recitata fuerit] *Perperam* fuerint *refertur enim ad ſententiam Bagaitanam.*

verum quòd dixiſti] *Videtur deeſſe aliquid, addendum fortaſſe* dicere potius debueram; *niſi malis* verum *nomen eſſe, vt ſenſus ſit, errati ego, verum eſt autem quod dixiſti.*

In cap. xlii.

fallaci corde finxiſti] *Perperam* fuiſti, *etiam apud Amorb.*

In cap. xliii.

vel longè poſteros] *id eſt qui longo poſt tempore nati ſunt. Gemblacenſe* MS. *legit* poſitos, *quod ſanè commodius foret, niſi præcederet* remotiſſimos.

meas literas legens] *ſic* MS. *pro* leges.

& tamen nec nos nec Orientis & Occidentis] *Ita commodius* MS. *quàm* nec Occidentis.

In cap. xliiii.

nec additis ciuitatum nominibus legi ſolet] *Non caret hic locus ſuſpicione: ſignificat autem in vulgatis quæ habebant codicibus, non addi* Carthaginis *vocabulum, cuius erat Donatus ſchiſmaticus epiſcopus. Conferendus eſt autem cum lib. 3. cap. 34. & epiſtola 162.*

quia nec ipſe mos eſt eccleſiaſticus] *vt videlicet addantur ciuitatum nomina quarum ſunt epiſcopi.*

B poſtea ſegregati ſunt] MS. *legunt* digregati ſunt, *quod poſt degenerauit in* degradati ſunt, *quod habebat etiam Amorb. Legendum autem* diſgregati, *vel vt ſuprà lib. 3. cap. 34.* ſegregati ſunt.

In cap. xlv.

Ille qui tradidit, te creauit] *Megalium ordinatorem Auguſtini traditorem fuiſſe ſignificat, ſed calumnia eſt; de qua & ſuprà lib. 3. cap. 37. Collatione diei 3. cap. 7. Porrò veram hanc eſſe lectionẽ non ex* MS. *tantum, ſed & ſuprà ex illo lib. 3. loco cognoſci poteſt: ineptiſſimè ergo excuſa,* Ille qui tradidit & creauit te.

In cap. xlvi.

Neque ſic propterea] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere etiam contra fidem* MS. *in quibus erat vt in excuſis,* Neq; ſi propterea.

cedere voluerunt] *Et hic non rectè* potuerunt, *legebatur etiam in manuſcr.*

conſiderari oportere] *Perperam* conſiderate.

neque illud commemoro] *Pro* illud, *repoſitum erat* enim.

Illa, inquam, nimis antiqua non profero, fuerunt enim alterius diſpenſationis & temporis] *Eam fuiſſe & Donatiſtarum ad huiuſmodi exempla reſponſionem diſcimus ex Optati libro 3. qui cùm*

C *eis Macarij factum tametſi mendaciter exagitantibus, Moyſis, Phinees & Heliæ exempla obieciſſet; tandem ſubijcit: Sed video vos, inquit, hoc loco tempora ſeparare, vt alia fuerint ante euangelium, alia poſt euangelium: in quo poteſtis dicere quia ſcriptum eſt, vt à Petro iam gladius conderetur, quo auriculam ſerui ſacerdotis abſtulerat, quo ſeruum poterat quaſi deuotus Petrus occidere. Eadem vſus eſt & poſtea Fortunius Turbuſicenſis Donatiſtarum epiſcopus diſputatione quadam cum Auguſtino habita, quam hic referens epiſtola 163. Quæ cùm ita ſint, inquit, diſſimulans tamen abs ſceleratiſſimis factis ſuorum quæ ipſe plus nouit, vrgebat vt dicerem, quis iuſtorum vel malum aliquem occiderit. Quod etiamſi ad cauſam iam non pertinebat (fatebamur enim hæc vbicunque ſub nomine Chriſtiano fierent non fieri à bonis) ſed tamen vt admoneretur quid eſſet quærendum; reſpondimus, quærentes vtrum Helias iuſtus ei videretur fuiſſe, quod negare nõ potuit. Deinde ſubiecimus quàm multos pſeudoprophetas ſua manu peremerit. Hic reuera vidit quod videndum erat; alia licuiſſe tunc iuſtis. Hæc enim prophetico ſpiritu authoritate Dei faciebant, qui proculdubio nouit, cui etiam proſit occidi. Exigebat ergo vt docerem iam noui teſtamenti tempore, quis iuſtorum aliquem oc-*

D *ciderit, etiam ſceleratum & impium, &c.*

Hanc eorum reſponſionem cùm Auguſtinus calculo hic etiam ſuo approbare videatur, expendendum quò ea pertineat & quatenus valeat. Et primùm quidem referri hoc dictum poteſt ad publicam eccleſiæ diſciplinam: quam qui in ea præſunt epiſcopi exercent: quò retulit Auguſtinus lib. De fide & operib. cap. 2. Neq; enim, inquit, quia illam primi populi commixtionem Moyſes Dei famulus patientiſſimè perferebat, ideò non in multos etiam gladio vindicauit. Et Phinees ſacerdos adulteros ſimul inuentos ferro vltore confixit. Quod vtique degradationibus & excommunicationibus ſignificatum eſt eſſe faciendum in hoc tempore, cùm in eccleſiæ diſciplina viſibilis fuerat gladius ceſſaturus.

Et id quidem extra controuerſiam eſt, nec difficultatem habet. Verùm ſi ad reges ac principes extendere id placet, quomodo & Auguſtinus & Optatus hic faciunt, non carebit iam ſcrupulo, dum leges hic damnari videntur aduerſus hæreticos & ſchiſmaticos iam olim latæ. Eum ergo ſcrupulum eximamus oportet. In primis autem libẽter agnoſcimus temporum vtriuſque teſtamenti veteris ac noui diſtinctionem; illud enim ſeueritatis ac terroris fuiſſe, hoc autem manſuetudinis ac lenitatis, quæ non eccleſiæ tantùm, ſed Reipublicæ quoq; præfectis ſtudioſe ſit commendãda.

Quare

Quare cùm olim lex vetus idololatras ſine vlla ſpe veniæ morte mulctaret; Chriſtiana charitas cum hæreticis & ſchiſmaticis id primùm agendum monet vt ab errore ac diſſenſione reſipiſcant; quod ſi ex animo faciant, intercedente pro eis eccleſia humanitatis cõtemplatione in gratiam recipiantur; maximè verò ſi multi ſint numero, quomodo per Africam Donatiſtæ. Verùm ſi nec inſtitutione, nec monitis aut precibus velint ab errore diſcedere, aſperioribus remediis, charitate tamen temperatis, cuiuſmodi ſunt infamia, mulcta pecuniaria, exilium et his ſimilia, agẽdum, vt & oculos ſuos aperire, & ad cor redire cogantur. Quod cũ initio fieri nollet Auguſt. poſt tamen experientia, vt de ſe ipſe epiſt. 48. & 50. item lib. 2. Retract. cap. 5. fatetur edoctus, ſententiam mutauit. Si qui verò inter eos ita duri ſunt atque peruerſi, vt nec his quidem malis corrigantur, & ſuo non contenti exitio alios quoque in eandem ſecum perniciem trahant; non modò nullius crudelitatis eſt huiuſmodi homines de medio tolli, ſed magnæ potius miſericordiæ ac beneficij: dum hac ratione & ſimplicium ſaluti conſulitur; & aliis nocendi in poſterum facultas eripitur; cumq́; perire velint, id ſaltem præſtatur ne grauius damnentur. Quod adeò non pugnat cum noui teſtamenti ac temporis huius ratione, vt Zacharias propheta de eo ipſo loquens id tunc quoque futurum multò antè prædixerit, cap. 13. ita inquiens: Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, diſperdam nomina idolorũ de terra, & non memorabuntur vltrà, & pſeudoprophetas & ſpiritum immundum auferam de terra. Et erit cùm prophetauerit quiſpiam vltrà, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum: Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Domini: & configent eum pater eius & mater eius, genitores eius, cùm prophetauerit. Quem locum de hæreticis & hæreſiarchis intelligendum etiam Hieron. in commẽtariis admonuit. Non pugnãt ergo cum euangelica manſuetudine leges pœnales aduerſus hæreticos & ſchiſmaticos à principibus latæ, quorum eſt Rempublicam terribiliter adminiſtrare, vt inquit Auguſt. epiſt. 160. nec eas damnare intelligendus eſt idem Auguſtinus, non magis quàm ſeueram illam, & capitalem Conſtãtini Imperatoris contra idolis ſacrificantes toties ab ipſo laudatam conſtitutionẽ. Nam alioqui eodem argumento non licebit iam nec in fures, latrones ac homicidas animaduertere, quod planè abſurdum eſt: atqui etiam Auguſtino teſte hæreſis ſchiſmatiſq́; peccatum multo eſt illis grauius, neque minus mortis ſupplicio dignum. Qua de re nonnihil ſuprà ad lib. 3. contra Creſc. cap. 50. Hæc ſi cui nondum ſatisfaciunt, & plus aliquid Auguſtinum velle contendet, connumeranda erit hæc eius ſententia illis, quam eum tot exemplis coactum, paulò antè diximus retractaſſe.

IN CAP. XLVII.

fauentẽ ſibi ſacerdote legato] Hunc ſuprà cap. 3. Carthaginis vocat legatum, à concilio fortaſſe Bagaienſi miſſum, ad Primianum in ſedem ſuam reſtituendum. Sed neſcio an is potuiſſet Maximiano priuatam domum eripere, aut ad cauſam coram ſe dicendam ipſum compellere.

cum populis ſibi adhærentibus] Pro ſibi, legebatur ſuis.

proturbarentur, expellerentur] Ita rectius quàm perturbarentur, quomodo habet & lib. 2. contra Donatiſt. cap. 12. Vt eoſdẽ Maximianiſtas baſilicis excluderent, & iudiciorum ſtrepitu atque auxiliorum impetu proturbarent. Vtitur eadem voce & lib. 6. ca. 7.

IN CAP. XLVIII.

maluitque ſe committere examini] Ex MS. adiecimus ſe.

Quadam ſanè interlocutione] Noua hic eſt periodus ſtatuenda; agit enim de Proconſulis interlocutoria ſententia ante cauſæ definitionem dicta. Perperam autem in excuſis ſana, pro ſanè, legebatur.

apud Seranum enim tunc Proconſulem] Hunc ſuprà Herodem appellat lib. 3. cap. 56. ad quem locum aliquid hac de re diximus.

IN CAP. XLIX.

quia ea non apud acta fecerunt] Videtur locus non carere ſcrupulo: MS enim omnia vt & vetera Amorb. & Froben. loco ea, legunt eum: ſcriptum fortaſſe fuit tñ. Similis locus eſt ſuprà initio cap. 47.

quod illic cùm iter agerem comperi] Ita commodius manuſcr. quàm, quid illic.

mortua viuis corpora iungebant] MS. legunt coniungebant, quomodo habet Auguſt. & ſuprà lib. 3. contra Parmen. cap. vltimo, vbi idem tractatur argumentum: Virgilius tamen lib. 8. Æneidos, vnde hæc petita ſunt, iungebat habet, ſic inquiens de Mezentio Etruſcorum tyranno:

Mortua quinetiam iungebat corpora viuis,
Componens manibuſq́; manus atq; oribus ora.

De his plura diximus ſuprà ad vltimum caput ſuprà dicti lib. 3. contra Parmenian.

IN CAP. L.

Ecce enim non dico, &c.] Totus hic locus & mutilus erat & perturbatus; ſic enim legebatur, Ecce enim nõ dico, Si perſecutionem qui patitur habendus eſt innocens, Maximianus eſt paſſus: ſed dico, Si perſecutionem facere non licet, fecit Reſtitutus. Nec dico, ſi perſecutionem qui patitur, habendus eſt innocẽs, paſſus

A eſt Saluius. Vbi in primis altera pars antitheſi caret, nihilq́; eſt cui reſpondeat perſecutor Reſtitutus; quemadmodum innocens Saluius Maximiano. Altera verò, quæ perſonas continet perſecutionem paſſorum, nec ipſa membra habet oppoſita: vt enim audis in priori parte Non dico, ita & in poſteriori, Nec dico. Vbi præterea negat ſe dicere, Saluiũ perſecutionem eſſe paſſum, cuius hic tamen perſonam vrgere inſtituit, vt ex verbis proximè ſequentibus clariſſimè cernitur. Geſta, inquit, recito; verba quæ non vis repeto, fecit Reſtitutus, paſſus eſt Saluius. Sed nec ſententiarum rectus eſt ordo, priores enim eſſe debent perſecutorum antitheſes, poſteriores eorum qui perſecutionem ſunt paſſi, quod obſeruatum vides non ſolùm in verbis iam citatis, verumetiam lib. 1. contra Petilian. cap. 18. & lib. 3. contra Creſc. cap. 59. Et ordinem quidem reſtituunt vtcunq; MS. ſed lacunam non implent: ſic enim legunt, Ecce enim non dico, Si perſecutionem facere non licet, fecit Reſtitutus. Nec dico, ſi perſecutionem qui patitur, habendus eſt innocens, Maximianus eſt paſſus. Sed dico, ſi perſecutionem qui patitur, habendus eſt innocens, paſſus eſt Saluius: Vbi perſecutionem paſſos, Maximianum videlicet & Saluium, poſterius vides nominatos. Verùm nec hanc lectionem ſatisfacere, conſtat ex eo quòd vna ſit hic tantum perſecutoris perſona, Reſtituti videlicet; & prius membrum an-
B titheſi ſua careat. Imo verò & falſum eſt quod ſe hic negat velle dicere, nempe Reſtitutum feciſſe perſecutionem; id enim eſt quod hic vrget vel maximè, vt ex ſequentibus liquet. Atq; hanc fuiſſe arbitror cauſam, cur alij ordinẽ ſententiarum immutarint: quanquã & ipſi dum Charybdim vitare voluerunt, in Scyllam inciderunt. Ergo ex lib. 1. contra Petil. cap. 18. ad quem locum hic reſpexit Auguſt. rurſus ex lib. 3. cõtra Creſc. cap. 59. quem locum hic repetit, & iterato ex Maximianenſiũ cauſa tractat, ita hic locus planiſſimè reſtituendus eſt: Ecce enim non dico, Si perſecutionem facere non licet, fecit Optatus (quod dixerat præfato lib. contra Petilian.) Sed dico, ſi perſecutionem facere nõ licet, fecit Reſtitutus (pro quo ſuprà contra Creſconium, Sed dico, inquit, ſi perſecutionem facere non licet; fecerunt veſtri; videlicet in concilio Bagaienſi) Nec dico, Si perſecutionem qui patitur, habendus eſt innocẽs; paſſus eſt Maximianus (vt ſuprà contra Petilian.) Sed dico, Si perſecutionem qui patitur, habendus eſt innocens, paſſus eſt Saluius. Libro contra Creſcon. perſonam perſecutionem paſſi non mutauit, eundem enim Maximianum & Bagaienſe concilium, & Optatus Gildonianus perſequebantur. Loco hoc ad eum modum reſtituto vides quemadmodum ſingula ſingulis reſpondeant, Optatus Reſtituto, perſecutores ambo: Maximianus Saluio, ambo itidem à prioribus, alter ab
C altero perſecutionem paſſi.

IN CAP. LI.

ſimul vt in quo eſſetis errore] MS. cum veteribus Amorbach. & Froben. pro vt, legunt &. Fortè ſimul vt & in quo.

& in quo ſacrilegio] Deerat copula &.

contra vnitatem pacemque Chriſti videremini] Prorſus legendum videtur verſaremini.

ſicut terroribus veſtris] Non dubitaui ita hunc locum reſtituere etiam contra legentibus MS. quæ cum excuſis habebant erroribus.

IN CAP. LII.

quin & nobiſcum concordare poſſitis] MS. & Amorbachius legunt quod &.

cui neſcio quorum Afrorum crimina demonſtraſtis] Imo non demonſtrarant; deeſt ergo non, aut ſimilis negatio.

vi veritatis fateri coactus ſis] Sic rectè MS. pro quo perperam in omnibus excuſis; in veritate fateri.

IN CAP. LIII.

auſus es inquam teſtamento Dei reluctari] Repetit locum ſuprà lib. 3. cap. 63.

D vt cùm Deus in eodem teſtamento] In MS. ſimul & veteribus excuſis ac Pariſ. pro Deus, legitur quis.

Non facis certè] Ex MS. adiecimus certè.

IN CAP. LIIII.

in qua refellenda operam non ſumerem] MS. cũ Amorb. conſtanter legunt non conſumerem, id eſt conſumere ſeu perdere nollem.

IN CAP. LV.

quin etiam quia dixi] Hinc ſtatuendum capitis exordium.

reſpondes me hoc fuiſſe confeſſum] manuſcr. vetuſtaq́; Amerbach. ac Froben. habent reſpondes me hoc homo: legendum arbitror hoc loco.

Si vos probabilius, nos ergo probabiliter] Totum hoc deerat in excuſis, vt liquet ſuprà ex lib. 3. cap. 73.

& oſtendi ex illis literis vbi verba didicimus] Virgilij librum intelligit, qui linguæ Latinæ gratia prælegi pueris ſolet. Deprauatiſſimè autem excuſa, & oſtendi. Ex illis literis didicimus vera. Alteram lectionem confirmat ſuprà initium ac finis cap. 73. lib. 3.

non ſemper augeat quod cõparat] *Pro eo quod erat* cõpararat. A

Dij meliora piis] *MS. nihil addunt prӕterea, in excuſis legebantur etiam quӕ apud Poëtam ſequuntur, ſed adiecta à quopiam arbitror, & repetita ex libri ſuperioris cap. 75.*

In cap. LVII.

Iam illud, quod Syluanum] *Excuſa addebant* in.

Munacio Felice confecta] *Sic MS. non* Numacio. *conſentit ſuprà locus lib. 3. cap. 29.*

ibi protulit Syluanus capſulam argenteam] *Lib. ſuperioris cap. 29. & epiſt. 165. pro* capſulam, *legitur* capitulatam, *quod germanum eſſe arbitror, ac vetuſtatis eſſe vocabulum, quo ſignificetur quippiam ad cultum diuinum pertinens. Priorem tamẽ lectionem reliquimus quòd ea omnium hic eſſet etiam MS.*

quòd diceret ſe poſt arcam inueniſſe eas] *Idem repetitur & ſupr. lib. 3. cap. 29. eſtq́ue hic locus alter ex altero reſtituendus: vbi enim deerat* eas, *quod hic legis, hic pro* quod, *quo modo illic habebatur, incommodius erat* quo: *niſi fortè legendum ſit,* quas diceret ſe poſt arcam inueniſſe.

Victor Aufidij] *Hӕc MS. conſtans eſt lectio non hoc tantùm loco, ſed & ſuprà in ſæpe dicto lib. 3. cap. 29. Excuſa per nominatiuum legebant* Aufidius.

quæſiuit Conſularis, Qui adminiſtrabat?] *Praua quӕ in excuſis erat diſtinctio ſenſum corruperat, vt illud* qui adminiſtrabat, *ad* Conſularem *pertinere videretur; cùm id ſit quod quærebat, quis munirum eo tempore epiſcopatum adminiſtraſſet. Clarius fuerat,* Quis adminiſtrabat? *quӕ fortaſſis verior eſt lectio: futura etiam commodior, ſi aduerbium* tunc, *quod cum ſequentibus hæret, prioribus iungatur, legaturq́ue,* Quis adminiſtrabat tunc? Syluanus in clericatu victor reſpondit.

ſeuerus vltor extiterit] *Ita commodius quàm* extiterat.

quaſi aliquid ſeuerius videatur] *Perperam excuſa* videbatur.

Quod Syluanus ſi facere voluiſſet] *Neſcio vnde in excuſis pro* Syluanus, *irrepſerit* Felicianus.

etiam ſi non epiſcopus] *id eſt cum epiſcopi authoritate, honore & munere. Nam traditionis ſimiliumq́ue criminum cõuicti ab officio & gradus dignitate deponebantur.*

vt ipſi cum eis intus eſſent] *Loco* vt, *habebant excuſa* vbi.

apud quos aut ab agnoſcente meruit abſolui] *Sic MS. veteraq́ue, Amorb. & Froben. non* ignoſcẽte, *vti nunc excuſa: opponitur enim hoc ei quod ſequitur,* aut non meruit ab ignorante damnari.

contrà quàm metuerat] *Pro eo quod erat* contra quem, *etiam apud Amorbachium.*

In cap. LVII.

hinc docetur] *Sic MS. quod malim quàm* his, *vti legebant excuſa omnia.*

Dixi enim quòd ſi documenta] *Perperam* Dixit.

In cap. LVIII.

quæſtio communionis agitetur] *ſic MS. & excuſa omnia, ſed neſcio anne pro* communionis, *legẽdum ſit* communis, *id eſt vtriuſque partis & Primiani & Maximiani. Nam & ſuprà lib. 7. contra Donatiſtas cap. 2. ſimilis erat corruptela, vbi loco* cauſa communis, *habebant impreſſa omnia,* cauſa communionis. *Reliqui tamen alteram lectionem & non incommodam, & MS præſidio fultam.*

deinde aliam quæ apud Cebarſuſſi] *Sic MS. veteraq́ue, Amorb. & Froben. quod neſcio quis mutauit in* Cabarſuſſi. *idem admonuimus ſuprà cap. 6.*

paucis Byzacenis & Prouincialibus] *Maximianiſtӕ enim in Byzacio & Proconſulari prouincia, vbi erat & Carthago, potiſſimum reſederant.*

criminum alienorum] *Pro* aliorum. *Nam & infrà eodem hoc cap. legis* criminibus alienis.

vel quia non curaſtis] *Deeſſe videtur,* vel quia non potuiſtis, *aut ſimile quippiam; vt liquet ex lib. 1. contra Petilian. cap. 22. & lib. 2. contra Donatiſtas cap. 6.*

Cùm ergo dixerim] *Perperam in excuſis omnibus* dixeris.

Eccleſiæ, hoc eſt Catholicæ] *Lib. 1. contra Petilian. cap. 22. ad quem locum reſpicit hic Auguſt. ita legitur,* Eccleſiæ plenariæ & Catholicæ vnitati; *quomodo & hic paulò poſt,* veſtri autem in eccleſia plenaria & Catholica remanſerunt.

vt vos intus eſſetis] *Pro* vt, *legebãt nõ rectè impreſſa vniuerſa* &.

reſpondere voluiſti] *Pro* voluiſtis: *ſequitur enim,* quid reſpondebis.

quoniam non miſiſtis, ſed vos potius exiſtis foras] *In excuſis omnibus erat* quoniam non miſſi eſtis, *vt ſignificetur eos non aliena, ſed propria voluntate ab eccleſia receſſiſſe. verùm de hoc nulla hic quæſtio, ſed verùm Donatiſtӕ Catholicos extra eccleſiam Chriſti eiecerint, an verò ipſi potius ab ea exierint. Siquidem aliquãto ſuperius,* quid eſt, *inquit,* quod reſpondere voluiſti, ideò ſeparationem factã quòd nos foras eſſemus propulſi; veſtri autem in eccleſia plenaria & Catholica remanſerunt? *& poſt pauca:* Sed videlicet iſta illam miſit foras. *Et mox:* Ergóne iſta illam miſit foras? *Quem tandem locum his de quibus agitur verbis concludens,* vide, *inquit,* vbi ſitis, & redite intro: quoniam non miſiſtis, ſed vos potius exiſtis foras. *Eodem faciunt & quӕ ſequuntur.*

In cap. LIX.

vel certè aduertiſſe diſſimulans] *Pro* certè, *legebatur* te.

Dixiſſe me affirmas, non eſſe frumẽta Dominica, quam ego eccleſiam Catholicam ſic aſſerui quomodo eam nõ aſſerit ſcriptura diuina] *Locus mutilus aut deprauatus, quod & ipſa lectionum varietas indicat. Nam MS. quӕdam legebant hoc pacto,* dixiſſe me affirmas non eſſe frumenta Dominica, quam hæc. Eccleſiam Catholicam ſic aſſerui, quomodo eam aſſerit ſcriptura diuina. *Nõnulla,* dixiſſe me affirmas nõ eſſe frumenta Dominica quã hæc: eccleſiam Catholicam ſic aſſerui, quomodo eam aſſerui, quomodo eam aſſerit ſcriptura diuina. *Reliqua verò ſic,* dixiſſe me affirmas non eſſe frumenta Dominica, quam ego eccleſiam Catholicam ſic aſſerui, quomodo eam nõ aſſerit ſcriptura diuina. B *quam lectionem habet etiam Amorb. Conſentiunt & Froben. niſi quòd negationem detraxerunt,* quomodo eam aſſerit ſcriptura diuina. *Quadruplicis huius lectionis nulla eſt quӕ ſatisfaciat: nã de prima quidem & altera quin deprauatӕ ſint, nulla eſt controuerſia. Tertia videri queat non incommodum habere ſenſum, vt verbis his omnibus aduerſarij criminatio intelligatur comprehenſa; verùm ſequentia nõ ſatis aptè prioribus iam annectuntur. Cui malo poſtrema lectio mederi conatur, dum & negationem tollit, & Creſconij verba non alia hic facit quàm,* nõ eſſe frumenta Dominica. *Quӕ caſtigatio probabilior foret, ſi quod ſequitur,* quam ego eccleſiam, *rectius cohæret. Si diuinare liceat, ego locum hunc ita reſtituerim:* dixiſſe me affirmas, non eſſe frumenta Dominica: quoniam ego eccleſiam Catholicã ſic aſſerui, quomodo eam aſſerit ſcriptura diuina. Frumenta ſola in horrea recondentur, *&c.*

nunc eccleſia tanquam area cum palea trituratur] *MS. legunt* triturantur, *vt ad frumenta referatur; quod ſanè malim, & rectius quadrat, niſi quod addenda iam erit prӕpoſitio:* nunc in eccleſia tanquam in area cum palea triturantur.

quod vos eſſe monſtraſtis, non vos poſſe tolerare dixiſtis] C *Pro his omnibus legebant excuſa,* quod vos eſſe demonſtratis, *nec quicquam prӕterea.*

ac ſic ex ipſa area] *Prius erat non rectè* ac ſi.

In cap. LX.

nunc vndecunque prolatum recitetur] *verbum eſt, quod adijcitur etiam in MS. non legitur ſuprà lib. 1. contra Petilian. cap. 23. vnde hic locus petitus eſt, & rectius abeſt: quare ſuſtulimus & hic, & aliis duobus infrà locis.*

quàm, vt ſi fieri poteſt] *Ex MS. adiecimus* vt.

aduerſus te legatur, à te proferatur] *Legendum fortaſſe,* quod à te proferatur.

quoniam non eſt per Africam, qua vos eſtis] *Sic MS. & Amorbach. Senſus eſt, per quam totam vos eſtis. Locutio eſt paulò durior, niſi fortè legendum ſit vt aliquanto infrà,* quaqua verſus. *Primus Frobenius prӕpoſitionem adiecerat, legens* in qua, *ſed non ſatis peritè; nam in Africa erant & reliqui omnes Donatiſtarum ſchiſmatici.*

quibus ne credatur] *Perperam* nec.

In cap. LXI.

Perſarum ritus, ſidera Chaldæorum] *Deprauatiſſimè vulgo,* D ipſarum ritus.

vt omnia iſta non ſint] *In excuſis deerat negatio.*

Sic commemoratum eſt hoc teſtamentum] *MS. noſtra & Amorbachius legunt* teſtamento.

atque in ſuis quique iacentes & creſcentes locis] *In excuſis erat* latentes & creſcentes. *Altera eſt MS. omnium lectio, quam vt præferam facit quod ſuprà cap. 60. ſub finem eodẽ verbo vtatur:* Vbi enim cadunt, *inquit,* ibi remanent; & vbi ſeparantur, ibi areſcunt: vnde ipſa de qua præciduntur etiam in eas terras extenditur vbi iacent illa quæque in ſua regione fragmenta. *Ex quo eodem loco ſubodorari videor, pro* creſcentes, *legendum* areſcentes: *cui coniecturӕ fauet quoq́ue, quod infrà ſequitur hoc cap.* ſed vt reuiuiſcant ex radice charitatis & vnitatis, à qua ſeparati ſterilitate animoſitatis areſcunt.

ſi non eos frumento veſtro] *Ironia eſt ex cap. 59. pendẽs: niſi quis fortè legendum putet* fermento.

In cap. LXII.

Firmaſti enim & vos hoc dicere] *Sic manuſcr. duo, quod malim quàm* Firmaſtis.

ineſſe

ineſſe potuit, non prodeſſe] *Pro quo erat in excuſis omnibus, ſi* eſſet non prodeſſet.

IN CAP. LXIIII.

& mihi pacem deſideranti non iraſcantur] *Legendum arbitror* iraſcatur.

Vnde non tam doleo] *hac videlicet obliqua criminatione & obiectione tua: nam dolebat ſane & tunc ob priſtinos errores ſuos.*

quam ſi placet admoneo] MS. *quædam habent*, & tamen ſi placet admoneo; *quod vt quadret pro* tam, *quod eſt paulò antè, legēdum foret* iam.

quia feciſſet ſub eadem vrbana obliquitate mentionem] MS. *cum Amorbachio conſtanter legunt* feciſſet: *ſed nec id placet. legendum forte*, cuius feciſti ſub eadem vrbana obliquitate mentionem.

quam de me ille ſcripſit iratus] *Sic* MS. *quod malim quā* iſte.

ſed potius recolens prudēter] *Ita legendum non dubito pro* prudens.

IN CAP. LXV.

quæ mea epiſtola] *Perperam in excuſis omnibus*, quæ in ea epiſtola. *Alteram lectionem habent* MS. *quorum vnum legit* in mea.

vt ea quæ à me dicta ſunt euacuares] *Sic* MS. *& excuſa vetera pro* euacuaris.

ſed nihil te video refelliſſe] *Ex* MS. *adiecimus pronomen* te.

in eorum fronte configite] *Sic* MS. *& ſuprà Auguſt. lib. 1. contra Petilian. cap. 27.*

& in ora coarctate] *In excuſis deſiderabatur præpoſitio* in, *quam addunt non ſolùm* MS. *ſed vetera quoque excuſa Amorb. ac Froben. quin legitur & ſuprà dicto capite lib. 1. contra Petilianum.*

eorum impudentiam cohibete] MS. *cum Amorb. legunt* imprudentiam: *ſed alterum rectius quadrat cum eo quod præceſſit*, in eorum fronte configite.

vt nihil vobis teſtet] *Perperam* nobis.

IN CAP. LXVI.

Palam nobis oſtendite] *Non rectè excuſa recentiora* oſtendit.

ſocietatem maiorum noſtrorum] *Sic* MS. *& Amorbach. pro* veſtrorum.

quòd non hæc vna Maximianenſium cauſa] *Ex* MS. *adiecimus voculam* hæc.

tot Chriſtianas gentes tam lata per mūdum Chriſtiana vnitate porrectas] *Ita rectè* MS. *& Amorb. vbi Frobeniana, pro* lata, *legētes* latè, *occaſionem dederunt & alteri quæ iam in vulgatis erat, deprauationi*, tam latè per mundum Chriſtiana vnita porrectas.

Annotationum in quatuor libros contra Creſconium Grammaticum finis.

ANNOTATIONES IN OPERIS B. AVGVSTINI QVOD BREVICVLVM INSCRIPSIT COLLATIONVM, PRÆFATIONEM.

Ex collatione ad veteres Amorbachij & Frobenij, necnon Lutetianas editiones, deſtituentibus nos hic MS.

CVM Catholici epiſcopi & partis Donati] *Donatiſtarum epiſcopi ad amicam frequenter collationem à Catholicis inuitati, cùm ſuæ cauſæ diffidentes omnem ſemper congreſſum ac diſputationem detrectarent; Africani PP. in ſynodo quadam Carthaginenſi Theodoſio iuniore & Rumorido Conſ. decreuere vt ſinguli in ſuis quiſque ciuitatibus aduerſarios ſibi epiſcopos actis publicis conuenirent, criminum rationem exacturi quæ Catholica eccleſia paſſim obijcerent. idq́; eo conſilio, vt ſi facere id vellent, aut ſchiſma de medio tolleretur, calumnioſa eorum detegeretur improbitas; ſin nollent, mala eorum cauſa proderetur. Conuenti coram iudicibus, reſponderunt initio ſe facturos, idq́; iam dudum ſe optauiſſe vt fieret: ſed pòſt cùm ſtare promiſſis vrgerentur, reſilierunt, licitum ſibi eſſe negantes cum traditoribus eorumq́; poſteritate in colloquium venire. Ergo Catholici poſt longam tandem moram, videntes ſine principali authoritate nihil cum eis agi poſſe, authore Auguſtino legationem ad Honorium Imperatorem miſere, vt Africanæ eccleſiæ tam indignè afflictæ ac diſcerptæ ſolita pietate ſuccurrere dignaretur; & quia nihil pacificè impetrari à Donatiſtis poſſet, iuberet vtriuſque partis epiſcopos Carthaginem conuenire, vbi mutua collatione veritas appareat, ſublatiſq́; diſſidiorum cauſis tandem aliquando pax & concordia reſtituatur. Imperator Collationem indixit, & Marcellinum quendam, virum doctiſſimum religioſiſſimumq́; cauſæ cognitorem iudicemq́; conſtituit. Qui euocatis Carthaginem & Catholicorum & Donatiſtarum epiſcopis, poſt triduanam diſputationem, ſententiam pro Catholicis tulit, Donatiſtas omnium documentorū manifeſtatione confutatos pronuncians. Eius Collationis acta ſeu geſta diligentiſſimè excepta, conſcripta collataq́; fuere, ac ſubſcriptionibus vtriuſq; partis firmata. Mortuo verò Marcellino cùm de robore eorum dubitari à quibuſdam cœpiſſet, Honorius edita lege quæ extat Cod. Theod. lib. 16. tit. 5. l. 55. rata ſirmaq́; eſſe iuſſit, ac æternitatis memoriæ conſecrauit. Catholicorum autem opera in varia exemplaria transfuſa per totam paſſim Africam longe lateq́; ſunt diuulgata: vnde & ad Orientales eccleſias peruenere; nam & citatur inde aliquid velut ex cap. 187. in Actis quibuſdam Conſtantinopol. concilij 2. quod Iuſtiniani Imperatoris tempore coijt, cuius fragmentum nuper ſeſe nactum ſcribit Franciſc. Bald. Refert autem Auguſtinus lib. De geſtis cum Emerito, Collationis huius acta ſolere annis ſingulis apud diligentiores celebrioreſq́; eccleſias per dies ieiunij quadrageſimalis vniuerſa per ordinem populo recitari, nominatim Carthagine, Conſtantina, Tagaſta, & Hippone ciuitatibus, idemq́; vt in Cæſarienſi Mauritaniæ eccleſia fiat, Deuterium eius loci epiſcopum conſtringit. Quanquam autem magna diligentia procuratum tunc ſit, vt ad poſteritatem tranſmitterētur, quodq́; futurum Auguſt. epiſt. 152. ſibi pollicetur, temporis tamen iniuria, ac poſterorum negligentia, potiſſimum verò Vandalorum in Africam irruptione qui eam nonaginta plus minus annis oppreſſerunt, intercidère. Nuper verò Franciſc. Bald. maiorem melioremq́; eorum nactus erat partem, ſed præmaturè abreptus edere non potuit; quæ cùm magno redempta optauiſſem, atque apud eius amicos ac hæredes inquiriuiſſem, dilapſa neſcio quò, intellexi. Sed bene eſt, quod Auguſtini beneficiò epitomen ac compendium ſaltem eorum habemus; nam is cùm multos videret nimia prolixitate ab eorum lectione deterreri, quibuſdam quoquò non tantum eſſe otij vt perlegere vacaret, in compendium ea contraxit; quem librum Breuiculum ſeu Breuiarium Collationis Carthaginēſis appellauit. Meminit libri eius epiſtola 158. ad ipſum Marcellinum. Fuit, inquit, mihi breuiatio Geſtorum Collationis noſtræ ſatis operoſa, cùm viderem neminem velle tanto aggeri literarum legendo ſe committere. Et epiſt. 50. ad Bonifacium Africæ Comitem: Quemadmodum autem, inquit, in ipſa Collatione modis omnibus victi ſint Donatiſtæ, quoniam valde prolixa ſunt geſta, & tibi aliis rebus Romanæ paci neceſſarijs occupato multum eſt vt legantur, breuiarium eorum tibi legi fortaſſis poterit, quod credo habere fratrem, & coëpiſcopum meum Optatum; aut ſi non habet, poteſt facillimè accipere de eccleſia Sitifenſi, quandoquidem liber iſte iam ſua prolixitate curis tuis forſitan onerosus eſt. Idem egit Auguſtinus lib. poſt Collationem, & breuius quoq́; epiſt. 152. quam cōmuni epiſcoporum nomine ex Cirtenſi cōcilio ad vulgum Donatiſtarum conſcripſit. Sed de his hactenus.*

apud Tribunum & Notarium Marcellinum] *Marcellinus hic vir prudens fuit ac induſtrius, animiq́; cum primis religioſi, nec tantù modò ſed & omnium bonarum artium peritiſſimus; literarū verò ſacrarum ac ſubtilium quoq́; in eis quæſtionum adeò ſtudioſus, vt in medijs etiam Reipub. curis ab earum inquiſitione animum non relaxaret. Teſtes ſunt non pauci libri à B. Auguſtino, quem vnicè colebat, ad eum ſcripti. In primis De peccatorum meritis ac remiſſione, deq́; baptiſmo paruulorum contra Pelagianos lib. 3. De ſpiritu & litera liber vnus; De ciuitate Dei lib. 22. Epiſtolæ quoq́; præter 158. & 159. quinta & ſeptima. Scribit ad eundem & B. Hieronymus De origine animæ, quem ille (vt refert etiam ipſe Auguſt. epiſt. 157. ad Optatum) ſuper hac quæſtione per literas conſuluerat. Meminit honorificè Marcellini eiuſdem & Oroſius lib. 7. cap. 42. vbi eum Heracliana ſcribit factione periſſe. vt autē addit Hieronymus lib. 3. contra Pelagianos, innocens ab hæreticis fuit interfectus; corrupto, vt non eſt improbabile, à Donatiſtis Marino Comite. Quā de re plura in noſtro Commentario. Cæterùm Tribunorum & Notariorum magna fuit olim dignitas, eadem quæ nunc regiorum Secretariorū: Agitur de his Cod. Theod. lib. 12. tit. 7. vbi varijs honorum titulis beneficiiſq́; exornantur, & à ſordidis muneribus vindicantur. Huius ordinis fuit & Dulcitius ille, qui fuit Imperialium legum & iuſſionum aduerſus Donatiſtas poſt Collationem datarum executor, vt teſtatur Auguſtinus lib. 2. Retractat. cap. 59. Ad quem extat eiuſdem epiſtola 61. duæ item Gaudentij Thamugadenſis Donatiſtarum epiſcopi, quas refellit Auguſtinus. Diuerſum autem eſſe arbitror ad quem ſcriptus eſt libellus qui extat tomo 4. titulo, Ad octo Dulcitij quæſtiones. Tribunus Notariuſque fuit & Dalmatius, quem B. Ambroſius epiſtola 32. à Valentiniano iuniore ad ſe miſſum eſſe ait, qui ipſum ad conſiſtorium euocaret cum Auxentio Arriano diſputaturum.*

vt ad ſigna numerorum, quæ & in iſto breuiculo, & in ipſis geſtis annotantur] *Signa hæc Collat. diei primæ ac ſecundæ in capita conuerti, ſed Collat. tertiam quæ prolixiſſima eſt, & pauciſſimas habebat numerorū notas, iis ſublatis in 25. cap. digeſſimus. Nam cùm inter-*

ciderint maiora illa geſta, nec extent fortaſſe in iis ea ſigna ad quæ hic reſpexit Auguſtinus, nullo eis incommodo carebimus. A

IN CAP. I.

Ingreſſis itaque] *Perperam* Ingreſſus.

primo loco recitatum eſt reſcriptum Imperatoris] *Datum, vt inquit Bald. qui id legit, Rauennæ, pridie idus Octob. paulò poſt captam à Gothis Romam.*

vt ſuperſtitionem manifeſta ratio confutaret] *Verba ſunt Honoriani reſcripti.*

IN CAP. II.

vt conuenirentur vtriuſque partis epiſcopi] *fortè* conueniret.

In eo edicto baſilicas ſine iuſſione Imperatoris reddidit Donatiſtis, qui ſe pollicerentur eſſe venturos, vt eo modo eos ad conferendum etiam beneficiis inuitaret] *Id ſi defendere placet, de iis erit eccleſiis intelligendum, quas ipſi proprias poſſederant ac ædificarant, nec Catholicæ vnquam fuerant vnitatis. Nam & has lex Theodoſij ſeniorſ eis ademerat: quas prius tamen eis fuiſſe permiſſas teſtis eſt Auguſt. lib. 1. contra Parmen. ſub finem. Quanquam ſperabat eos hac Collatione ſanandos, & ad Catholicam eccleſiam rediturος; quo facto, reſtitui eis ſanè poterant eorum baſilicæ.*

In eodem etiam edicto obtulit eis, vt alium quem vellent cum illo iudicem conſtituerent] *Id recuſaſſe Donatiſtas refert Auguſt. lib. poſt Collat. cap. 26.* B

IN CAP. III.

qui locus, & qui modus Collationis futurus eſſet] *Locus Collationis delectus eſt in Thermis Gargilianis, vt infrà dicetur cap. 14.*

& admonuit vt ei pars vtraque reſcriberet] *Pariſ. minus rectè* ſcriberet *legunt.*

vtrum placerent quæ comprehendit edicto] *Amorbach. legit* quos. *Vetera Froben. & Lutet.* quas. *Nos primam lectionē retinuimus.*

IN CAP. IIII.

Et recitata eſt notaria Donatiſtarum] *Notaria ſeu potius Notoria eo ſeculo appellabatur ſcriptura quæ notum aliquid faciebat vel indicabat. Vtitur ea voce & infrà non ſemel Auguſt. cap. 6. 7. & 14. item Collat. 2. cap. 2. & 3. poſt Collat. cap. 24. Epiſt. 159. & 160.*

IN CAP. V.

Quinto loco recitatæ ſunt literæ Catholicorum] *Earum exemplum integrum habes libr. De geſtis cum Emerito, vnde id repetere licebit.*

quod ſi in parte Donati] *Illud* quòd, *addebant vetera Amorb. & Froben. necnon Lutetiana omnia. Suprà autem ad lib. 2. contr. Parmen. cap. 13. admonuimus hæreticos ad eccleſiam reuertentes, iuxta veterem eccleſiæ diſciplinam, ad eccleſiaſticos honores etiam in quibus antè fuerant vel apud Catholicos vel hæreticos, admittendos non eſſe. Eum canonem, ſi vincerentur, ſubire Catholici non detrectabant, amore pacis; Donatiſtis verò, ſi ipſi ſuperarentur, remittebant ac relaxabant.* C

ſed conſilium eorum ſecuturos] *Non* concilium, *vt liquet ex ipſis eorum literis, quas ſuprà in geſtis cum Emerito recitari diximus.*

Quòd ſi plebes duos in vna eccleſia epiſcopos ferre nō poſſent] *Id ne fieret canonib. etiam cautum erat. Qua de re Damaſus papa epiſt. 4. & poſt ea tēpora Hilarius pontifex epiſt. 2. Cabilon. cap. 4. Toletan. 12. cap. 4. ſed eccleſiæ pax & neceſſitas contra interdum facere cogit. Refert autem Auguſtinus in ſupradictis geſtis cum Emerito inſignem hiſtoriam ad hanc rem pertinentem, quam hic, niſi prolixior foret, tranſcribere cupiam: inde ergo qui eam cognoſcere volet, repetat licebit.*

IN CAP. VII.

tota ipſa cauſa comprehenſa eſt] *In Lutetianis deeſt* ipſa.

& quia nihil ei præiudicarent] *Primæ Amorb. & Frobenij excuſiones conſentientibus Lutetianis legunt* ſed quia, *ſed noſtram præferimus: nulla hic enim aduerſatiua ſignificatur, ſed enumeratio eſt eorum quæ in literis Catholicorum continebantur; vnde & ſequentia membra copulatiua nectuntur.* D

commemorata eſt etiam cauſa] *In noſtris deerat verbum* eſt.

quod eos, quibus dilationem] *Excuſa cætera eis legunt, ſed non rectè.*

IN CAP. VIII.

quia per hos oporteret agi omnia quæ agenda eſſent] *Nam in publicis actionibus collegij ſeu ſocietatis alicuius certas perſonas deligi oportet per quas quod communiter agendum eſt, agatur & fiat. Non dubitaui autem locum hunc ita reſtituere, cùm prius editiones omnes haberent,* per hoc.

quia dies præteriſſet] *Prius erat etiā in cæteris excuſis,* quin dies præteriſſet. *Quod ſi legas, non habebit locum tergiuerſatio Donatiſtarum, qui lapſum iam eſſe tempus, vti re vera erat, cauillabantur. Vnde & mox ſequitur,* ideò diem iam tranſiſſe dicebant; *quod idem tum ex ipſa temporis ſupputatione, tum ex Collat. diei 2. cap. 3. ſatis eſt etiam manifeſtum. Quare pro* quin, *repoſuimus* quia.

ſicut interrogatum reſpondit Officium] *Officium inter cætera officiales ac miniſtros Magiſtratuum ac Præſidum ſignificat. Hinc Officium Proconſulare, Comitiale, Præfectoriale, Præſidale, quo poſtremò vtitur & Tertullian. lib. De fuga in perſecutione. Quibus autem perſonis officia ſingulorum conſtarent, docet liber cui titulus, Notitia Romani Imperij. Marcellini ergo Cognitoris quibus in hoc iudicio vtebatur, officiales ſignificantur.* A

Sed ad hoc eis reſpondit ipſe Cognitor] *Qui enim pro tribunali cognoſcit, nonnunquam tempus iudicati prorogat, inquit Iureconſultus.*

IN CAP. IX.

Nono loco quoniam Cognitor] *Pro* quoniam, *non rectè Lutetiana* quem.

non epiſcopalis, ſed forenſis potius eſſe obiectionis] *Suſtulimus verbum* eſſe, *quod excuſa hic omnia initio legebant, nihilominus eo pòſt repetentes, ſic enim habebant,* non eſſe epiſcopalis, ſed forenſis potius eſſe obiectionis.

Et aliquandiu conflictio producta eſt] *Infrà Collat. diei 3. cap. 17. habes* conflictatio.

IN CAP. X.

qui vel ignorantur] *In omnibus impreſſis erat,* qui vel ignorantur: *ſed* ignorantur, *legendum docent ſequentia. Nam tolerantia non eſt niſi cognitorum malorum.*

B quem in concilio ſuo crimininoſius accuſauerant] *Loquitur de Carthaginienſi contra Cæcilianum concilio, in quo Felicem eius ordinatorem fontem malorum omnium dixerunt. Teſtis eſt Auguſt. infrà Collat. diei 3. cap. 14. & lib. 3. contra Creſc. cap. 6.*

audienda & diſcutienda differrentur] *Ita rectè poſteriora Frobeniana. Nam priora cum Amorbachianis legebant* differreretur, *quod Lutetiani caſtigare volentes, fecerunt* differeretur.

In conſcriptione geſtorum legenda remaneret] *Perperam excuſa omnia* remanerent; *refertur enim ad id quod præcedit,* Eccleſiæ cauſa.

IN CAP. XI.

per quem prorſus abrūperetur ipſa Collatio] *Ita rectius reliqua excuſa quàm hæc noſtra,* per quem rurſus.

Quia Catholici non ea pompa qua illi Carthaginem fuerant ingreſſi] *Sic lib. poſt Collat. cap. 25. Congregantur, inquit, ex vniuerſa Africa tot epiſcopi, ingrediūtur Carthaginem cum tāta ſpecioſi agminis pompa, vt tam magnæ ciuitatis oculos in ſe intentionemq́; conuertant.*

IN CAP. XIII.

Cognitor obtulit petens, vt conſidentes potius agerēt, quàm ſtantes: Donatiſtæ autem recuſauerunt] *Eundem conſeſſum iterum eis offert Collat. diei 2. cap. 1. quem cùm iterum recuſarent, etiam ipſe Cognitor ſtando ſe cogniturum reſpondit. Recuſationis cauſam ibi adſeruntC, quòd prohibitum ſibi eſſet cum talibus ſedere, Catholicis videlicet, quia ſcriptum eſſet Pſal. 25. Non ſedi in concilio impiorum. Sed ad quod rectè eſt eis à Catholicis reſponſum Collat. diei 3. cap. 9. non ergo cum eis vel intrare in concilij locum debuiſſe, quandoquidem in eodem Pſalmo ſequatur, & cum iniqua gerentibus non introibo. Idem tractat lib. poſt Collat. cap. 5.*

& in laudem ipſius Cognitoris] *quem tamen poſtea tot calumniis proſciderunt.*

IN CAP. XIIII.

Quartodecimo loco mandatum etiam Donatiſtarum] *Ita rectè Amorb. pro quo cæteri,* Quartodecimo hoc mandatum.

quod ſe magna intentione] *Malim* contentione.

In ea ſanè recitatione] *Familiaria ſunt hæreticorum arma, doli & mendacia.*

ſed poſtea reſponderunt] *Ita rectè Amorb. pro* ſed potius.

quādo præſens præſentibus] *Perperā cætera omnia,* præſentes.

Reſpondit Officium nomina Donatiſtarum epiſcoporum D eſſe 279.] *Lib. poſt Collat. cap. 24. vbi idem tractat Auguſt. recenſebātur in vulgatis tantum 273. ſed cùm prior numerus infrà bis idem repetatur, eum putauimus præferendum.*

In loco ergo Collationis, hoc eſt in Thermis Gargilianis] *In cæteris eſt* Gargilionis. *Annotat Balduinus in Actis ipſis ſcriptum eſſe, hanc Collationem habitam in ſecretario Thermarum Gargilianarum, quod videri ait fuiſſe nobile aliquod Carthagine auditorium. Auguſtinus lib. poſt Collat. cap. 25. in vrbe media fuiſſe indicat: Locus etiam, inquit, re tanta dignus in vrbe media procuratur. Cap. verò vltimo, locum ſpatioſum, lucidum, & refrigerantem fuiſſe narrat.*

Quoniam itaque ſe Donatiſtæ de numeroſitate iactabant] *Auguſtinus lib. poſt Collat. cap. 24. iactitaſſe eos refert, pluſquam quadringentos ſe per Africam epiſcopos eſſe. Certè Bagaienſi concilio quod annis non amplius quàm ſeptēdecim Collationem hanc præceſſerat, conuenerant Donatiſtarum 310. epiſcopi; qui ſi Maximianenſes ſuos, qui contra Primianum plures quàm centum coierant, addi ſibi paterentur, erat eorum certè iam numerus amplius quàm quadringentorum. adeò ſchiſma illud per Africam ſuccreuerat.*

diuerſis

diuerſis neceſſitatibus impediti] *Deeſt aliquid, fortè eſſent, vel tenerentur.*

remanentibus eis quos neceſſarios vtrique delegerant] *Cognitor ſeptem vtrinque deligendos præſcripſerat qui inter ſe diſputarent, ac totidem qui conſilio ſi opus eſſet adhiberentur. Eos, qui fuerint, non recenſet hic Auguſtinus, ex aliis tamen eius locis quos reperire potui, ex parte Catholicorum quidem fuit Aurelius Carthaginenſis, Alipius Tagaſtenſis, Auguſtinus Hipponenſis, Euodius Vſalenſis, & Poßidius Calamenſis epiſcopi. Ex Donatiſtarum verò parte Primianus Carthaginienſis, Petilianus Conſtantinienſis ſeu Cirtenſis, Emeritus Cæſarienſis, Gaudentius Thamugadenſis epiſcopi. Reliquos prolixiora Geſta vbi in lucem venerint, edocebunt. Dicemus de his plura in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum. Cæterùm perperam Lutetiana & vetera Frobeniana,* in quos neceſſarios, *niſi pro* delegerant, *legas* conſenſerant. *Nobiſcum facit Amorbachius.*

IN COLLATIONIS DIEI SECVNDI CAP. II.

vt ſibi mandatum Catholicorum ederetur] *Ita rectè & Amorbach. Perperam verò Lutet. & veter. Frob. quæ pro* ſibi, *legunt* ſi.

& reſponſio Cognitoris] *In cæteris editionibus omnibus deprauatè* cognitorum, *nam vnicus hic Cognitor præfuit Marcellinus.*

IN CAP. III.

illi ſe multum moueri dixerunt, quòd hoc conſuetudo non haberet] *Auguſtinus lib. poſt Collat. cap. 11. videri ait ideò ſubſcribere noluiſſe vt negare ſe poſſent dixiſſe quod dixerant, & de geſtis corruptis iudici calumniari.*

eis recitaretur] *Prius erat in omnibus exemplarib.* recitarentur: *ſed ſingularis numeri verbum exigit quod præcedit,* quod eorum notarij exceperant.

& inde iam fuerat primo die tranſitum] *Duriuſcula locutio, quali vtitur & Collat. diei 3. cap. 10.* tranſitum eſt aliquantum, *inquit. Cui ſimile eſt quod habet eiuſdem Collat. cap. 3.* Peruentum eſt. *Nec procul abſcedit quod ait in Pſal. 57.* quando exitum fuerit ex hac vita, *quomodo loquitur & Optatus lib. 1.* ſic exitum eſt foras.

in edicto Cognitoris Kalendarum Iuniarum dies cõſtitutus legeretur] *Hoc die Collationem inchoatam teſtatur etiam Franc. Balduinus, qui hoc in Geſtis initium fuiſſe ait,* Poſt Conſulatum Varanis Kalend. Iuniis, *qui fuit annus à nato Chriſto 411. proximus poſt captam à Gothis Romam.*

Dictum eſt etiam, ipſum Primianum ad Kalend. Iunias ſe pollicitum occurrere] *Nimirum in reſcripto eius ad Cognitorem Marcellinum, nam alioqui præſens ipſe iam hic aderat.*

cùm geſta edita fuerint] *Mendosè prius,* congeſta edita.

IN COLLATIONIS DIEI TERTII CAP. II.

cœperunt perſonas quærere petitorũ] *Id malim quã* cœperãt.

Peruentum eſt; vt Imperatoris præceptum] *Non caret locus mendæ ſuſpicione; legendum fortè,* Obtentum eſt, *vel* Tandem eò peruentum eſt.

Collationem petiſſe Catholicos declaratum eſt] *Occaſionem habes infrà eodem hoc cap. Plura de hac re diximus ſuprà ad lib. huius præfationem, eadem latius in hiſtoria noſtra tractaturi.*

in pragmatico reſcripto preces inſeri non ſolere] *Pragmaticum reſcriptum ſeu ſanctio pragmatica dicitur, quæ adhibita diligenti cauſæ cognitione ex omnium procerum, aut concilij totius cõſenſu in modum ſententiæ ad vniuerſitatis alicuius preces cõceditur, aut fertur. Quæ quia legis vim habet, rectè ait Cognitor huiuſmodi reſcriptis inſeri preces non ſolere, quod tunc demum fit, quando parti reſpondendi locus conceditur; id quod cauſa plenè ventilata, cognita, ac perſpecta fieri non debet, nec poteſt. Ergo quia Imperatori eiuſq; concilio liquidò conſtitit iuſtißimas eſſe cauſas compellendi Donatiſtas ad faciendam cum Catholicis collationem, ita id iuſſum & mandatum eſt, vt nullus eis exceptionis, tergiuerſationis, aut excuſationis locus relinqueretur.*

eoſdemque legatos quos ad hoc impetrandum miſerãt] *Horum nomina inuenio in Græcis Carthaginienſium conciliorum Canonibus, quos nuper nobis dedit Guilielmus Morelius: tres autem fuiſſe dicũtur, Florentinus, Poßidius & Melanthius, Carthaginiẽſis concilij decreto ad Honorium imperatorem miſsi, poſt conſulatum Honorij octauum & Theodoſij iunioris tertium, 17. Kalend. Iulias, qui Rauẽnam, vbi tum ob metum Gothorum agebat imperator, profecti, Collationem impetrarunt pridie Idus Octobres.*

IN CAP. III.

Dicerent Donatiſtæ apud ſe potius eſſe Catholicam] *Commune fuit omnibus ſemper hæreticis, vt Catholicæ eccleſiæ titulum ſibi vindicarent, ſeq; verè Catholicos eſſe contenderent. Author Lactantius lib. 4. cap. 30. Auguſt. De vtilitate credendi cap. 7. Contra epiſt. Manichæi cap. 4. & De vera religione cap. 7. Nominatim autem Donatiſtæ vt præter hunc locum liquet ex lib. 2. contra Gaudent. cap. 2. Epiſt. 48. & lib. 2. contra Petilian. cap. 38. Arriani quoq; Vandali in Africa, quos Victor Vticenſis lib. 3. perſecutionis Vandalicæ, infremuiſſe refert, quòd Homouſiani Catholicos ſe auſi eſſent appellare.*

vel mandato quod eis iniunctum eſt] *In cæteris excuſis erat;* vel à mandato: *ſed redundat præpoſitio.*

vel mandato quod eis datũ eſt, manifeſtando] *Reliqua impreſſa omnia legunt* manifeſtando falſum. *Sed videtur illud* falſum, *ex margine in textum irrepſiſſe, vbi quiſpiam ſignificare volens Donatiſtas falſum Catholicis obijcere, adſcripſerat,* falſum.

Tunc Cognitor cùm reſponſionẽ à Donatiſtis exigeret, reſponderunt, Afros] *Vulgata cætera & vetera, & recentiora legunt* reſpondit, *vt ad Cognitorem referatur; ſed non rectè: clarum eſt enim verba quæ ſequuntur, non Cognitoris, ſed Donatiſtarum eſſe. Vide & lib. poſt Collat. cap. 28. vnde hic locus non parum quoq; illuſtratur.*

Donatiſtæ autem reſponderunt, non Catholicum nomen ex vniuerſitate gentium, ſed ex plenitudine ſacramentorum inſtitutum] *Catholicorum appellationem cùm vt paulò antè diximus, hæretici certatim ad ſe omnes rapiant, neceſſe habent reiecta veteri ac germana eius interpretatione nouam comminiſci. Ita hic Donatiſtæ, Catholicum nomen non ex vniuerſitate gentium, ſed ex plenitudine ſacramentorum inſtitutum dicunt. Quod repetens Auguſtinus epiſtola 48. ad Vincentium Rogatiſtam, Acutum, inquit, aliquid videris dicere, cùm Catholicæ nomen non ex totius orbis communione interpretaris; ſed ex obſeruatione præceptorum omnium diuinorum, atq; omnium ſacramẽtorum. Quam interpretationem videri queant à Paciano mutuati, vt & alteram illam Petiliani, qua Catholicum idem eſſe dicebat quod vnicum ſiuè totum, referetq; Auguſt. lib. cõtra eum 2. cap. 38. Hæc enim Paciani ſunt verba epiſt. 1. ad Sympronianum. Chriſtianus, inquit, mihi nomen eſt; Catholicus verò cognomen; illud me nuncupat, iſtud oſtendit; hoc probor, illo ſignificor. Et ſi reddenda poſtremò Catholici nominis ratio eſt, & exprimenda de Græco interpretatione Romana, Catholicus vbiq; vnum; vel, vt doctiores putant, obedientia omnium nuncupatur, mandatorum ſcilicet Dei. Vnde Apoſtolus ſi in omnibus obedientes eſtis. Et mox: Ergò qui Catholicus, idem obediens; qui obediens, idem & Chriſtianus, atque ita Catholicus Chriſtianus eſt. Quare ab hæretico nomine noſter populus hac appellatione diuiditur, cùm Catholicus nuncupatur. Sed & ſi Catholicus vbiq; vnum eſt, ſicut ſuperiores putant, idipſum Dauid indicat dicens, Aſtitit regina in veſte deaurata, & varietate; hoc eſt vna in omnibus: Additq; teſtimonium ex Cantico canticorum, vbi vna prædicatur eccleſia; & poſtea concludens, Ergo, inquit, in omnibus vna, & vna ſuper omnia, ſi rationem nominis quæris, apparet. Idem repetit epiſtola 2. mirificum eſſe dicens Catholicum nomen, cuius vis nominis ſit, vnum in omnibus, vnum ſuper omnia, vel deniq; filius regis inquit. Sed hæc ille, non animo ſtudioq; malo, ſed Græcæ linguæ ignoratione. Alias atque alias interpretationes commenti ſunt noſtri temporis hæretici. Caluinus Catholicam dici ait eccleſiam, quia electos omnes contineat. Brentius; quia non ſit alligata ad certum aliquem locum, gentem, aut hominum genus. Melanchthon, admonitus quòd in Auguſtana confeßione nihil de eccleſia Catholica dixiſſet, in Apologia tribus id verbis attingens, referri hoc ait non ad omnes gentes, ſed ad homines in orbe ſparſos. Nimirum fabulæ quiſque ſuæ ſubſeruiens: Donatiſtæ, vt in eccleſia non niſi boni ac iuſti, quales ſe ſolos prædicabant, eſſe viderentur. Caluinus, vt ſolos in ea prædeſtinatos reperiri doceret. Brentius, vt eam ſignificaret non eſſe Romanæ eccleſiæ pontificiq; neceſſariò coniunctam. Deniq; Melanchthon; vt eam inuiſibilem faceret. Neq; verò procul à Donatiſtarum interpretatione recedunt, qui Catholicam ſpectandam ex eo eſſe docebãt; quòd euangelium in ea Chriſti ſincerè prædicetur, & iuxta eius inſtitutionem ſacramenta adminiſtrentur. Nam ea & ſchiſmaticis competit; & ita generalis eſt, vt eam omnes hæreſes vindicare poßint.*

Cæterùm longè aliter vocem eam accipiendam docet Auguſtinus non vno in loco, quæ ſuprà citauimus ad lib. 2. contra Petilian. cap. 38. Cui & cæteri patres ſuffragantur. In primis verò Cyprianus lib. De vnitate eccleſiæ Catholicæ, cuius verba repetit tractatq; idem Auguſt. lib. 2. contra Gaudentium cap. 2. quem locum concludens ita ait, Per totum dicit, & per vniuerſam terram porrigi extendiq; Catholicam, Græco eius nomini ac definitioni cõſentiens. Et Optatus lib. 2. Inde, inquit, dicta Catholica eſt, quòd ſit nationabilis (ſic enim legendum, non rationabilis) & vbiq; diffuſa. Et aliquanto pòſt, Ea, inquit, Catholica eſt, quæ in toto eſt terrarum orbe diffuſa. Hieron. quoque in illud Matth. 24. ſicut fulgur exit ab Oriente. Nec non Cyrillus Hieroſol. catecheſi 18. Vincẽtius præterea Lyrinenſis libello aduerſus profanas hæreſes. Similiter & Iſidorus lib. 1. Officior. cap. 1. Sed & Beda in 6. caput Cantici canticorum. Iulij verò pon-

tifici

tiſicis ſententiam citat Iuonis decretum parte 3.cap.3. Deniq; Pacianus quoque ipſe, qui quanquam interpretationem habet cum Donatiſtis cõſentientem, tamen ſub finem epiſt. 3. ſeu tractatus contra Nouatianos, haud obſcurè cæterorum accedit definitioni; vt in prioribus epiſtolis ex aliorum potius ſententia, quàm ſua locutus videatur. Quanquam in Catholica interpretatione, non ita locorum omnium gentiumq; vniuerſitatem vrgemus, vt ſacramentorum, præceptorum, doctrinæ, virtutumq; plenitudinem ſimul quoq; ſignificari poſſe negemus: nam omnes has ſimul rationes coniungit Cyrillus & Iulius locis prædictis; explicatq; Ioannes de Turrecremata eccleſiaſtica ſummæ lib. 1. cap. 13. nec reclamare videtur Auguſtinus epiſtola 48. Sed hanc præcipuam, propriamq; eſſe dicimus; quam vnam quia deeſſe ſibi vident hæretici, peſſimè oderũt, ac perſequuntur. Cæterum Vincentius Lyrinenſis in eruditiſſimo illo libello aduerſus hæreſeon omnium nouitates, acutiſſimè vidit, non à locorum gentiumq; tantùm, ſed temporum etiam omnium plenitudine, Catholicum eſſe dictum; vt eccleſia fidesq; Catholica ea demum ſit, quæ tum per orbem totum gentesq; omnes, tum per omnia tempora & ætates præteritas futurasq; ſeſe extendat ac diffundatur. Id quod nullis hæreticorum conuenticulis, nulli hæreſi, nulli ſchiſmati conuenire poteſt. Sed de his hactenus: nunc ad caſtigationes reuertamur.

quod legatis iniunctum edi ſibi petiuerant] Perperam in impreſſis reliquis, iniunctum eſt. B

IN CAP. IIII.

collationem petitam conceſſamque conſtabat] Ita rectè excuſa cætera, pro eo quod prius hic erat, confeſſamque.

ſicut res ipſa vel ſero poſtea patefecit] Mendoſè pro vel, in reliquis vt legebatur.

ſe ab vnitate diuiſerint] Pro diuiſerunt, quod habebant cætera.

non vbi obiicerent diluenda] Perperam in reliquis omnibus obiicienda.

& quamuis tunc conferre noluiſſet] Pro eo quod apud omnes erat noluiſſent: refertur enim ad ſolum Primianum.

tamen in iudicio Præfectorum] Vicarij videlicet Præfectorum, cuius acta initio capitis ſequentis, vicariæ vocat præfecturæ.

etiam Donatiſtas Collationem penſſe] Et tamen nihil minus quàm conferre volebant. O ſuperbiam hæreticam!

illi contra ab initio] Neſcio an nihil hic mendæ ſubſit, nam illud ab initio, parum hic rectè quadrat.

IN CAP. V.

longè antè, quàm ipſam Collationẽ ab Imperatore petiuiſſent] Concilium Carthaginiẽſe quo id à ſingulis fieri placuerat, in Græcis Canonibus celebratum ſcribitur Theodoſio Iuniore & Rumorido Cõſſ. qui fuit ante Collat. Carthag. annus octauus. C

per Anulinum Proconſulem accuſando miſerunt] Proconſulis relationem habes apud Auguſt. epiſt. 68. Partem libelli Donatiſtarum apud Optatum lib. 1. De quibus latiùs in Comment. noſtro rerum Donatiſticarum. Cæterùm pro Anulinum, ſeu Annulinum, vt legitur apud Optatum lib. 3. perperam erat Amillinum; & vt quædam, Mercillinum. Rectè autem ſcriptum habes hoc nomen apud Auguſtinum etiam in excuſis, epiſt. 48. 68. & 167. Item lib. De vnico baptiſmo cap. 16. Apud Euſebium lib. 10. extant Conſtantini ad eundem epiſtolæ duæ, vbi apud interpretem Chriſtophorſonum Anilinus dicitur. Anulinum ſcripſiſſe debebat, Græca enim habent Ἀνυλῖνος: notum eſt autem quomodo Græcorum υ, per v, noſtrum ſæpe vertatur. Duplicatum eſt autem hoc mendum typographorum incuria, dum u, pro n, legentes, Auilinus fecerunt. Similis eſt ſcribarum error in S. Aurelio, vbi Diocletianum Amilini ex liberto Senatoris filium fuiſſe ait; rectius apud Pomponium Lætum vbi Anulini, ſcriptum legis. Anulinum habes in faſtis etiam conſularibus, ante conſulatum Diocletian. VI. & Conſtantij Cæſ. II. Fuit autem Anulinus iſte Africæ Proconſul, homo ethnicus, & Chriſtianorum per ſuam prouinciam ſub Diocletiano perſecutor grauiſſimus, vt tum ex Optati lib. 3. tum ex variis Martyrum geſtis cognoſci poteſt. D

vt ſi propter ea geſta] Diuiſis, non coniunctis dictionib. propterea.

Iſta ergo ne recitarentur] Perperam nec.

Dicentes quòd ſenſim, id eſt paulatim, inducerentur in cauſam, & ad cauſæ interna deducerentur] Ex libri poſt Collat. cap. 24. diſcimus verba hæc Donatiſtarum, quæ hic Auguſtinus coniungit, non vno contextu eodemq; ſimul loco ab eis eſſe dicta. Quod ideò admonemus, ne quis in his verbis ſupereſſe aliquid opinetur.

vt ea quæ à Catholicis offerebantur] In reliquis excuſis omnibus deſiderabatur præpoſitio a.

quod vtrique optare deberent] Redundat vt, quod hic in cæteris editionibus præponebatur.

IN CAP. VII.

Lecta eſt relatio Anulini] Et hic erat in omnibus Amilini.

neſcio quas ſicut iactabatur calumnias præparantes] De quib. ſuprà lib. 3. contra Petilian. cap. 16. & lib. 3. contra Creſc. cap. 80.

A Vbi cum eis intrepidè reſponderet à Megalio ſe ordinatum] Vnico, non geminato l, vt in cæteris.

qui tunc fuerit primas epiſcoporum in Numidia] Calamenſis illic epiſcopus, vt eſt apud Poſſidium in vita B. Auguſt. cap. 8. qui defunctus refertur epiſtola 149. Pro primas, mendoſè legebant cætera excuſa primatus. Principem appellat Creſconius apud Auguſtinum lib. contra eum 3. cap. 80.

IN CAP. VIII.

Data notoria Donatiſtæ] Hic legis notoria, conſentientibus excuſis omnibus.

per quas primitus dilatata eſt] Ita rectè Lutetiana. in cæteris erat dilata, niſi malis delata.

quo aſſererent eccleſiam partis Donati] Pro quod; quomodo legebant cætera.

ſicut tam multa Catholici protulerunt] Ita rectè & Amerb. Non rectè prima Froben. & Lutetian. multi.

quodcunque dixerunt] id eſt, quicquid potuerunt.

B Illi auferunt aliena, nos intermittimus ablata] In Catholicos hoc dixit Primianus, quia per leges imperatorias Baſilicæ eorum & quæ eccleſiæ titulo poſſidebant, Catholicis donabantur: quæ intermittere, hoc eſt negligere, contemnere, non repoſcere ſuos ait, quia ui nimirum recuperare non poſſent: quanquam non omnia quæ vel Catholicorum prius fuerant, reddiderunt.

veritatem in iniquitate detineri] Rectè cætera præpoſitionem hãc addebant, nam & paulò antè hic legitur; Veritatem in iniquitate detinent.

ſiue omnia quæ non pro communione Donati] Locus videtur corruptus aut mutilus. fortè pro omnia, legendum damna.

quamuis iam intra retia] Pro infra.

IN CAP. IX.

Tunc Donatiſtæ interrumpentes dixerũt, quod de area non legeretur in euangelio ſcriptum] Emeritum Cæſarienſem id dixiſſe refert Auguſt. lib. 2. contra Gaudent. cap. 4. Nónne tibi venit in mẽtem, inquit, de palea Dominicæ areæ, id eſt, eccleſiæ, vſq; ad tempus ventilationis in vna permixtione toleranda, diſputantibus, cùm Emeritus vrgeretur, negaſſe illum atq; dixiſſe, Non legis aream. Qui cùm & à ſuis ſecretius admoneretur, & à nobis apertius commemorantibus ex euangelio, Dominum eſſe venturum ferentem ventilabrum in manu ſua, quò mundabit aream ſuam, & frumentum recondet in horreo, paleam verò C comburet igni inextinguibili; continuò correxiſſe obliuionis errorem, quo negauerat ſcriptum, &c.

rurſus interrumpendo] Pro irrumpendo.

Inde inter ſtrepitus & interruptiones] Ita rectè Amerb. pro eo quod erat interruptores; quomodo & vetera & recentiora Frobenij, & Lutetiana.

quibus in bono mundi nomen eſſe poſitum oſtenderetur] In cæteris excuſis omnibus perperam erat nomine.

malos in eccleſia nunc ſic eſſe permixtos] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, cùm prius eſſet, malos in eccleſia non ſic. nam eum ſenſum ſequentia flagitant; atq; ita legis infrà cap. 10. nõ eam eccleſiam quæ nunc habet permixtos malos.

Hæc duo tempora eccleſiæ] ſic excuſa reliqua; pro quo erat in noſtris tempore.

Vna ante reſurrectionem Chriſti] ſic rectè legebat Amerb. Id naſutulus quiſpiam peruertit in Vnum, ad tempus referri exiſtimans, cùm manifeſtè ad piſcationem pertineat.

in eccleſia futuros] Pro futuras.

vbi vlterius hæreſes & ſchiſmata] Pro eo quod erat alterius.

quia tunc non erunt] Fortè, quæ tunc.

D De Prophetis etiam, quia dixerant Donatiſtæ in literis ſuis, non eos communicare illis, in quos mala tanta dixerũt, Reſpõderunt Catholici, quod vnum templum fuerit, quo vniuerſi vtebantur.] Id de Prophetis iis eſt intelligendum, qui habitabant in tribu Iuda, non autem in decem tribubus: nam templa & ſacrificia ibi tunc omnia idololatrica erant, ad quæ ſine dubio non conueniebant Prophetæ Domini: quanquam nec extra Hieroſolymitanum templum ſacrificare fas erat, nec vero quidem Deo. Diſtinguẽdum ergo hic erat inter Iudam & Iſraëlẽ, interq; Hieruſalẽ, & Samariam, interq; ſacrificia quæ vtrobique offerebantur: quod perturbantibus ſemper Donatiſtis Catholici non ſatis hic obſeruarũt. Latius ac plenius hæc perſequitur Auguſtinus lib. poſt Collat. cap. 20. qui locus cum hoc eſt conferendus.

ad peccata parentum etiam filios pertinere] Videri poterat legendum, peccata parentum etiam ad filios pertinere: niſi ita loqueretur Auguſt. & Pſalmo contra partem Donati, Scriptum eſt, ad peccata patrum filios non pertinere. Ita enim legendus eſt locus ille.

Apparet autem & deeſſe hic aliquid; nam Catholicorum reſponſio videtur non ſatis quadrare.

Cùm

Cùm tanta in illum populum] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod legebatur in omnibus, Cùm tantum.

& acerba dicta ſint] deeſſe videtur vocula, iam.

Non ſedi in concilio impiorum] Non rectè cætera conſilio, eſt enim hic Græcè συνέδριον.

In cap. x.

vnam quæ nunc habet permixtos malos] Et hic non dubitauimus pro non habet, quomodo legebant excuſa omnia, reponere nunc habent. Idem mendum erat & ſuprà cap. 9.

vt hinc appareret] Pariſ. non rectè apparet.

Ad hæc Donatiſtæ rurſus eadem replicare non deſtiterunt] In reliquis excuſis erat eandem.

In cap. xi.

dicentes huius cauſæ Chriſtum iudicem eſſe debere, & inuidiam facientes Catholicis, quòd hominem petiuerant iudicem] Donatiſtas imitantur hac in parte noſtri temporis hæretici, qui ſi quid in ſcripturis ambiguum aut controuerſum occurrit, non ad SS. eccleſiæ PP. qui ex hac vita deceſſerunt, non ad illorum qui eis ſucceſſerũt, ſed ad eius tantum tribunal, quem in ſymbolo iudicem viuorum & mortuorum profitemur, referri patiuntur. Cuiuſmodi nuper & Brentij declinatoriæ tergiuerſati reſpondens R. D. Cardinalis Hoſius: Quid autem aliud, inquit, lib. 3. optarint omnes parricidæ, ſicarij, venefici, fures, latrones, & quotquot ſunt criminis rei capitalis, quàm vt nullus eſſet in terris iudex alius præter eum quem profitemur è cælo venturum iudicem viuorum & mortuorum, vt illis interea liceret in quorumuis fortunas & capita liberè graſſari? Atqui multis modis vos iſtis eſtis ſceleratiores, qui non in corpora, verùm in animas piorum graſſamini, ac dum eis peſtiferum doctrinæ veſtræ virus afflatis, in ima tartara miſeras præcipitatis. Et mox, Sed verè dictum eſt illud, Qui malè agit, odit lucem. Si te bonam habere cauſam Brenti conſideres, legitimum eccleſiæ iudicium non defugeres. Quoniam verò ipſe tibi conſcius es impiæ doctrinæ, ſacrilegæq; ſeparationis tuæ, præſtabilius tibi videtur, vt ſit anarchia quædam inter Chriſtianos; nec ſit quiſquam qui vel cognoſcat de ſacrilegiis veſtris, vel conuictos debitis pœnis afficiat, quò ſic vobis omnia impunè licere queãt.

quod calce & aceto humanos oculos perſecuti ſint] De hac Circumcellionum crudelitate plura in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum.

ex ipſis quos damnauerunt] ita rectius, quàm cum cæteris damnauerant; ſequitur enim, & perſecuti ſunt.

quam & iudici inferre conati ſunt] Perperam inferri.

Cumque his Donatiſtæ reſpondentes] Ita rectè Amorb. In cæteris erat Donatiſtis.

malam eſſe arborem iactitantes] Pro iactantes.

de vna & immortali eccleſia] Copulam adiecimus ex reliquis excuſis. nam duplex hic erat Donatiſtarum calumnia, primùm quòd mortalem Catholici facerent Chriſti eccleſiam, deinde quòd duas facerent, quæ vna tantum eſſet, eaq; immortalis, vt liquet ſuprà ex cap. 10.

Ex hoc iam cœpit agi] Pro quo non rectè Luteriana, Et hoc.

In cap. xii.

Recitatæ ſunt duæ relationes Anulini] Pro Amillini.

Vna quæ iam ſuperius erat recitata] Videlicet cap. 7. Vbi annotauimus eam extare apud Auguſt. epiſt. 68.

de parte Maiorini] pro quo perperam in cæteris excuſis, de parte maiorum: vt liquet etiam ex epiſtola 68. Apud Optatum eſt, de parte Donati, lib. 1. & 3.

Altera autem qua oſtendit] Eam necdum inueni.

Tum deinde lectæ ſunt etiam literæ ſupradicti Imperatoris ad epiſcopos datæ, vbi eis cauſam Cæciliani iniunxit audiendã] Extat ſuper hoc argumẽto epiſtola eius ad Melchiadem pontificem apud Euſebium lib. 10. cap. 5. quam ille neſciens vt apparet quò pertineret, in extremam operis ſui partem reiecit. Meminit ibidem Imperator literarũ ad Gallicanos epiſcopos miſſarum; & earum quas ab Anulino reperit, quarum exemplar & hic paulò antè lectum ſignificatur.

Epiſcopale iudicium Melchiadis Romani epiſcopi] Id extat apud Optatum lib. 1. ſed breuiter commemoratum, cuius plenior cognitio tum ex hoc loco, tum ex epiſt. 162. peti poteſt. De quo & nos plura in Commentario noſtro.

vbi etiam promiſerunt] Redundat accuſatiuus ſe, qui in cæteris hic addebatur.

Duas itaque ob res illa voluiſſe recitari] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod erat in exemplaribus omnibus, ob res illas. Sermo eſt enim de Geſtis Romani iudicij.

& vt petitoris perſona conſtaret] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod erat, & vt petitori conſtaret. Propius acceſſit Amorbachius, apud quem erat, & vt petitoris conſtaret: vbi vocem perſona, deſiderari ex præcedentibus intelligi poteſt: nam & paulo antè, cùm ageretur, inquit, de perſona petitoris.

A quoniam legi cœpta fuerant] Videtur deeſſe aliquid, fortè pronomen quæ.

In cap. xiii.

poſtea ſuggeſſiſſe Proconſuli] Anulinus hic fuit, de quo huius lib. cap. 7. & 12. Id diſcimus ex Optati lib. 3. & geſtis Martyrum illius temporis.

ad Chriſtianorum ſcripturas auferendas] In reliquis erat non rectè offerendas.

& vltrò dicerent ſe habere ſcripturas] Non dubitaui quin ita legendum ſit, cùm in omnibus eſſet vltra.

& ab eis honorandis eum prohibuiſſe Chriſtianos] Hinc nata videtur fabulæ occaſio, cuius paulò pòſt faciemus mentionem, cap. 14. & 17.

facinoroſi arguebantur, & fiſci debitores] Deerat in cæteris copula &, quam tamen ſequentia poſtulare videntur.

miſſos à Curatore & Ordine Centurionem & Beneficiariũ] Curatorem, ciuitatis ſeu Reipub. præfectum intelligit; quo nomine Munatius quidam ſuprà lib. 3. contra Creſcon. cap. 29 & lib. 4. cap. 56. in Cirtenſi colonia appellatur. Ordo, collegium hic Senatorum ſeu Curiam ſignificat. Centurio autem quis hic appelletur, an in re militari;

B qui centum militibus præſit; an in ſchola vt dicunt, ſeu collegio Agentium in rebus, qui centum ſcholares habeat ſubiectos, qui & Centenarij dicebantur; non ita certum eſt. Qui verò ſint Agentes in rebus, quiue in eorum ſchola gradus ac ordines, à Iureconſultis repetendum ad lib. 12. Cod. vbi crebra eſt horum mentio. Meminit eorum & Auguſt. lib. 8. Confeſſ. cap. 6. Porro ſuprà ad lib. 3. contra Creſcon. cap. 70. annotauimus Centurionem ab Auguſtino dici, quẽ Optatus lib. 1. Superſtationarium appellat, qui ſanè ex cohortalibus & præſidiis in erant. Centurionis filium fuiſſe Tertullianum, ſed proconſularis, teſtis eſt Hieron. in Catalogo. Centurionum aliquot meminit etiam Euſeb. lib. 6. cap. 34. & lib. 7. cap. 14. ſed quos militares fuiſſe certum eſt. Nam poſteriore loco explicans quid ſibi nomen hoc velit, Eſt quidam honos, inquit, apud Romanos, qui κλῆμα appellatur; quem qui adipiſcuntur, eos Centuriones fieri aiunt. Κλῆμα autem, hoc eſt vitis ſeu palmes, Centurionum erat militarium inſigne, quemadmodum faſces Conſſ. ſed hoc diſcrimine, quòd faſces illæ virgarum Conſſ. præferebantur, vitis à Centurionibus geſtabatur: illis per lictores nuda terga damnatorum ad palum religatorum cædebantur, hac Centuriones per ſe, non certam, ſed quamcunq; veſtis corporis partem ſolutorum militum qui deliquiſſent, verberabant, vt liquet ex lib. 50. ff.

C de re militari. Plutarcho in Galba. Lucano lib. 7. Iuuenali ſatyra 7. Plinio lib. 14. cap. 1. Hinc & ipſa dignitas ac officium κλῆμα, ſeu vitis appellabatur: quomodo hic accipit Euſebius, & Spartianus in Adriano: Vitem, inquit, nulli niſi robuſto, & bonæ famæ dedit. Cæterùm Beneficiarij fuiſſe videntur, qui certa quædam vectigalia ſeu penſiones, cuiuſmodi iam preces ſeu precaria veluti beneficia appellamus, Imperatoris nomine recipiebant: id quod ex Tertulliano cognoſci poteſt, qui lib. De fuga in perſecutione ita ſub finem habet: Neſcio an dolendum an erubeſcendum ſit; cùm in matricibus (libelli ſunt in quibus Cæſareo fiſco penſitãtes deſcripti continebantur) Beneficiariorum & Curioſorum inter tabernarios & lanios & fures balnearum, & aleones & lenones, Chriſtiani quoque vectigales continentur. Aliàs Beneficiarij appellãtur qui à militaribus muneribus eſſent immunes, quod ex Feſto annotauit Alciatus lib. De verborum ſignificationibus. Qui iidem eſſe videntur quorum Plinius lib. 10. epiſt. non ſemel meminit.

eiſque reſpondiſſe, Chriſtianus ſum & epiſcopus, non traditor] Imitatus, vt videri voluit, Cyprianum, qui diis ſacrificare iuſſus, Chriſtianus ſum, inquit, & epiſcopus; vt habes in Actis paſſionis eius, cuius initium, Imperatore Valeriano.

D Et cùm ab eo vellent aliqua ecbola, vel quodcunque accipere, neque hoc eis dediſſe] Ecbola quæ hic dicantur, non ita clarum ac expeditum eſt, faciliusq; omnino eſt intelligere quid ſibi hic Auguſtinus velit, quàm verbis exprimere. Significare autem vox ea videtur tranſſumptum, tranſcriptum, extractum, ſeu copiam vt vocant & exemplum, aut certè fragmentum aliquod; vt ſenſus ſit, perſecutores contentos fuiſſe futuros, ſi vel partem aliquam ſanctarum ſcripturarum, aut ſchedas in ſe aliquas acciperent, vel quiduis etiam aliud, modò ſacrum aliquid traditum videretur. Id enim & ſequentia verba ſignificant, vbi ait Secundus, noluiſſe exemplo ſe Eleazari fingere vel ſimulare. Quò facit quod infrà cap. 15. vocem eandem repetẽs Auguſtinus addit ei, quodcunque, vel quæcunque ecbola, inquit. Et lib. 1. contra Gaudentium cap. 37. ponit pro ea nihil aliud quàm quodcunque.

exemplo Eleazari Machabæi] Id eſt, de quo in hiſtoria Machabæorum.

In cap. xiiii.

& quia cùm eſſet diaconus, victum adferri martyribus in cuſtodia conſtitutis, prohibuiſſe dicebatur] Id legitur etiamnum hodie in geſtis Martyrum Saturnini presbyteri, Datiui, Felicis, Ampelij & aliorum ſub Anulino Proconſule in Africa coronatorum; quæ extant apud

Lauren-

Laurentium Surium tom.2. De vitis Sanctorum Febr. 12. feciſſeq; hoc dicitur iuſſus ab epiſcopo ſuo Menſurio, poſt commiſſum ab vtroque crimen traditionis. Sed certum eſt eam fabulam à Donatiſtis confictam, vt & alias huius generis non paucas; quas alio fortaſſis opportuniore loco refutabimus. Vnde rectè factum quòd idem Surius præfatione in tomum 6. iubet poſteriorem eorum Geſtorum partem reſecari, quanquam & prior eiuſdem authoris eſt. Cæterùm pro victũ, *perperam erat in cæteris excuſum* vinctum.

Nominati ſunt etiam quidam collegæ Cæciliani, qui traditores aſſerebantur publicis geſtis, quæ tamen geſta non legebantur] *Exprimũtur eorum nomina lib. poſt Collat. cap. 22. vocanturq; Nouellus Tizicenſis, & Fauſtinus Tuburbitanus.*

ſed hinc ſe nullum crimen obiicere] *Certum eſt veram eſſe hãc lectionem, pro qua deprauatiſſimè in omnibus erat excuſis,* ſed hinc ſe in illum crimen. *Mendoſitas ex tranſlatis tantùm apicibus nata. Similis locus eſt paulò infrà cap. proximo, Sed de hac re Catholici nullum Secundo crimen obiecerunt.*

IN CAP. XV.

legeretur etiam de concilio Carthaginienſi nomẽ eius velut traditoris, in Cæciliani cauſa damnari] *Hæc quid ſibi velint non intelligo. Nam Secundus Tigiſitanus, quem hic pronomen eius reſpicere videtur, Carthaginienſi concilio præſidens Cæcilianum traditionis condemnauit, non ipſe eſt in eius cauſa damnatus: niſi quatenus in falſo Cæciliani verum ipſe crimen ſuum damnauit. Quare conſulenda ſunt vetera Ms. ex quibus reſtitui fortè locus hic poterit.*

qui cũ tradere noluiſſent] *In cæteris perperam,* qui cũ tradere.

quomodo ipſe detentus] *Amorb. & Froben. vetera cum Lutetianis legebant* quo ipſe, *hinc natum* quod ipſe. *Sed legendum vti reſtituimus, nihil dubito.*

non quoslibet infimos] *Cætera perperam legebant* infirmos.

cùm hoc idem perſecutoribus reſpondiſſent] *Sic Amorbach. pro quo alij* iidem.

quod ei Purpurius obiecit] *Pro* quid.

IN CAP. XVI.

Hoc autem recitato, petierunt Catholici vt etiam illa quæ dilata fuerant, legerentur de concilio Carthaginienſi] *Locus corruptus aut mutilus, nam Carthaginienſe cõcilium ſuprà cap. 14. lectum iam fuerat. Quod autem dilatum erat ac interruptum cap. 12. iudicium erat Melchiadis, de quo quod reſtabat recitatum ſignificatur infrà cap. 17.*

Hoc illud concilium quia Catholici recitauerant relationes Anulini Proconſulis] *Et hic locus deprauatus ac mutilus eſt.*

Hic Donatiſtæ de Maximiani cauſa coarctati dixerunt, nec cauſam cauſæ, nec perſonam præiudicare perſonæ] *Quomodo id poſtea cònati ſint Donatiſtæ tueri, habes infrà lib. poſt Collat. cap. 19.*

quia & Dominus Chriſtus Iudæos de factis eorum conuincens, perducebat ad verum] *Sic licitum eſſe Sabbathis hominem curare, factis & exemplis eorum conuincit, quia bouem, aſinum, aut ouem in foueam delapſam, eodem die educant; Matth. 12. & Lucæ 14. Item quia ſabbatho boues ac aſinos ſoluant de præſepio, & ducant adaquatum; Lucæ 13. Rurſus quia circumcidãt homines in ſabbatho; Ioannis 7.*

epiſcopum eccleſiæ Carthaginis] *Lutetian. non rectè* epiſcoporum *legunt.*

Hoc autem dicentes, de ſua conſuetudine, quã neſcio quando inſtituerunt] *Vt nimirum locus eſſet calumniæ aduerſus Cæcilianũ.*

Eccleſiæ Catholicæ præiudicare conabantur] *Perperam in cæteris* prædicare.

Quod quidem ſi dictum eſt] *Pro* ſic dictum eſt, *quomodo reliqua excuſa.*

ideò dici potuit ad illos irridendos] *Non rectè* irridentes, *quod legunt cætera impreſſa.*

vbi probari rectè potuiſſet] *Id rectius quàm* potuiſſent, *vt habent editiones aliæ; præcedit enim,* vt innocentia eorum probanda reſtaret.

Ad hæc, & ſi qua alia] *In cæteris deeſt copula* &.

cui eandem cauſam mittendam duxerunt] *Ita hunc locum corrigendum cenſui, reclamãtibus excuſis omnibus, in quibus erat* dixerũt.

omnibus morarum vmbraculis amputatis] *Perperam* maiorum vmbraculis.

vtrum prius eſſet factum Carthaginiẽſe concilium] *Id tum ex Optato, tum ex Commentario noſtro plenius cognoſci poterit.*

in eo cauſam ſuam conſtituerant] *In noſtris deerat* ſuam.

quando ad vtrunque reſponderant] *Pariſienſ. legunt* reſponderent. *ſed placet magis altera lectio, nam ea de re iam paulò antè reſponderant.*

IN CAP. XVII.

Dixerunt tempore perſecutionis congregari non potuiſſe concilium] *Ita rectè Amorbach. pro* congregare.

Tunc Donatiſtæ protulerunt martyrum geſta, vbi auditi & pro confeſſione paſſi ſunt] *Videri queant geſta hæc eadem illa eſſe, quæ ſuprà cap. 14. ex vitis Sanctorum Laurentij Surij mentionem fecimus. Nam in primis conuenit argumentum ipſum, ac tempus, quod perſecutione flagraſſe probant hinc Donatiſtæ. Conſentit quoque, quod vt oſtendant Catholici perſecutionis tempore paucos Antiſtites ad eligẽdum epiſcopum in priuatam domum conuenire potuiſſe, iiſdem illis geſtis quæ proferebant Donatiſtæ vtentes, dicant conuentus illic deſcribi Chriſtianorum qui in priuatam domum colligendæ cauſa conuenerint, qui & in tormentis conſtituti profeſſi ſint Collectam ſe illic & Dominicum egiſſe. Quæ totidem ſanè verbis in illis apud Surium geſtis continentur.* *Obſtat tamen quòd illa à Donatiſtis producta diem & Conſſ. habeant quibus confecta ſignificantur Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſſ. pridie Idus Februarias, vt eſt apud Auguſt. eodem hoc cap. Altera verò illa nihil aliud habent quàm perſecutionem à Diocletiano & Maximiano indictam: vnde nullum certum tempus colligi poteſt. Ad hæc in Surianis iſtis, Menſurius & Cæcilianus manifeſtis verbis traditores referuntur, & hic præterea ab altero miſſus ad obſidendas carceris fores, ne quis concluſis illic martyribus cibum deferret, eoq; fame enectos fuiſſe. quod cùm ſuprà Donatiſtæ obijciant, hinc tamen non probant, neutiquam ſanè omiſſuri, ſi in geſtis quæ allegabant, ſcriptum id fuiſſet, cũ proferrent priuatas etiam literas Menſurij & Secundi. Vnde ſuſpicor Geſta ea quæ hic proferunt Donatiſtæ, vera & authentica fuiſſe, & ex publicis archiuis petita: altera verò à Donatiſta quopiam in ſectæ ipſius fauorem, cauſæ huic aduerſus Menſurium & Cæcilianum accommodata, aſſutis aſperſiſq; fabulis ac mendaciis quotquot libuit. Tempus verò ac Conſules ideò ab eo omiſſos, ne fraus deprehenderetur: quem eorum fuiſſe morem ſatis oſtendit Auguſt. cap. hoc 17. & ſuprà 15. & 16.*

Reſponſio autẽ computantis Officij] *Perperam* cõputationis.

poſt illorum martyrum paſſionem] *Id certè Optatus apertiſſimis verbis ſcripſerat lib. 1. Poſt perſecutionem, inquit, apud Cirtam ciuitatem, &c. Quin & Auguſt. ipſe lib. 3. contra Creſcon. cap. 27. De veſtris, inquit, maioribus extat Secundi Tigiſitani concilium cum pauciſſimis quidem, factum apud Cirtam poſt perſecutionem codicum tradendorum, vt illic in locum defuncti ordinaretur epiſcopus.*

poſt conſulatum autem non aduertit, vbi annus iam alius agebatur] *Vt nunc per annos Chriſti, põtificatus, regni, aut adminiſtrationis tempora in actis publicis notantur; ita olim per Conſules, quorum erat annua Romæ poteſtas. Cæterùm euoluto anno vbi renunciatum nõdum erat, qui in priorum locum ſucceſſiſſent, hac formula vtebãtur, Poſt conſulatum horum vel illorum qui priore anno Conſſ. fuerant; vbi verò de electis conſtitiſſet, eorum etiam nomina addebantur. Quoniam verò poſt diuiſum imperium alter Conſtantinopoli, alter Romæ ſolet cõſul deſignari, vbi de altero nondum conſtabat, in temporis notatione, vnius tantum nomen exprimebatur cum huiuſmodi additione, & qui fuerit nunciatus. Vt videre eſt Cod. Theod. lib. 16. tit. 5. l. 66. Et l. 1. De Confirmatione Cod. Theod. & Nouellarum eiuſdem.*

in domum priuatam cõueniſſe] *Ideò in domum priuatam, quia, vt inquit Optatus lib. 1. baſilicæ nondum erant reſtitutæ. Iuſſerat enim Diocletianus omnes per totum Chriſtianum orbem euerti.*

ſicut ipſis geſtis martyrum monſtrabatur, qui confitebantur in paſſionib. ſuis ſe Collectam & Dominicum egiſſe] *Id eſt ad Miſſæ ſacrificium conueniſſe.*

Hæc cùm aſſiduè] *pendet ſententia hæc vſq; ad finem cap.*

dicerentur & reſponderẽtur] *Non rectè in cæteris* reſpõderent.

ſicut in quibuſdam geſtis martyrum legebatur] *Sic rectè Amorb. pro* loquebatur. *Geſta autem hæc alia fuiſſe à ſuperioribus lib. poſt Collationem cap. 14. ait Auguſt. alioqui idem & in illis inuenitur.*

in carcere doceantur baptizati martyres] *Lutetiana legebant non rectè* baptizari.

IN CAP. XVIII.

cauſa conſiſteret] *In Lutetianis eſt* cauſam, *quomodo legebant priora etiam Froben.*

quaſi non iam iudicio eius adſiſterent, & reſponderent ſe in Cæcilianum non habere quod dicerent] *Locus deprauatus; fortè pro* non, *legendum* modò, *vel* nunc. *qualis corruptela fuit ſuprà cap. 9. & 10. Vt ſenſus ſit, Donatiſtas omiſſo hic Cæciliano, in Melchiadem criminationem conuertiſſe, idem ferè dicentes quod olim (vt habet epiſt. 162.) producti teſtes in Melchiadis iudicio dixerãt, nihil ſe habere quod in Cæcilianum dicerent. Aut quod ſatius fuerit,* quaſi non cum iudicio eius aſſiſterent, reſponderent ſe in Cæcilianum non habere quod dicerent, *vt refellat quod dixerant Donatiſtæ, maiores ipſorum Melchiadis iudicium refugiſſe. Cæterùm pro* reſponderent, *quod eſt in noſtris, vetera Amorb. & Froben cum Lutetianis legunt* reſponderãt.

cuiuſmodi eſſet apparebat] *Pro* apparebit.

in quibus legebatur Melchiades miſiſſe diaconos cũ literis

Maxentij Imperatoris] *Is enim à prætorianis militibus Romæ imperator creatus, beneuolentiam initio ſimulans Chriſtianorum perſecutionem adhuc feruentem inhiberi iuſſerat. Quod annotauit & Optatus lib. 1. Cæterùm ſi vera hæc geſta ſunt quæ protulere Donatiſtæ, longè diutius præfuit Melchiades quàm vulgus hiſtoricorum ſcribit, annos ei tres tantum ac duos menſes attribuens. Nam Maxentius imperium inuaſit anno Domini plus minus 306. Obijt autem Melchiades anno Chriſti 313. quarto idus Decembres.*

& literis præfecti prætorij] *Malim* prætorio; *ſic enim vocabatur.*

In proſecutione autem ſua dixerunt Melchiadem tertium pontificem fuiſſe ab illo, qui tunc erat cùm traditio illa facta eſſet] *Imò quartus fuit: nam eum præceſſere, quos Diocletiana perſecutio ſuſtulit, Marcellinus, Marcellus, & Euſebius Romani pontifices.*

à gentilibus perſecutorib.] *Sic rectius Amorb. quàm quod habebant cætera* gētibus: *nam alterum habes etiam hic paulò pòſt repetitū.*

iſte autem alius Straton] *Ita legit & Amorbachius, & infrà poſt Collat. cap. 13.*

niſi fortè ipſis licuiſſet Caſenſem à Donato Carthaginienſi diſtinguere] *Perperam cætera* Caſtienſem, *alibi vocatur à Caſis nigris, quæ Numidiæ ciuitas fuit.*

ne maior author ipſorum] *Hoc eſt maioris famæ & nominis: de quo aliàs plura.*

IN CAP. XIX.

ad Eumalium vicarium Africæ] *vel* Eumelium, *vt legebāt excuſa omnia; de qua lectione plura in lib. 3. contra Creſcon. cap. 71. vbi & verba quædam epiſtolæ Imperatoriæ recitantur. Copulam autem quæ his addebatur ſuſtulimus, tametſi nullo ſuffragante exemplari.*

reliquis adhue reſilientibus] *Malim* reſiſtentibus, *quanquam nec alterum reijciam.*

reſponderunt etiam Imperatorias aures prauis ſuggeſtionibus inflatas] *Lib. 1. contra Parmen. cap. 6. & lib. 3. contra Creſc. cap. 61. iactitaſſe quoq; referuntur, Imperatorem gratia fuiſſe corruptum.*

cœperūt de conſule memoratis Imperialibus literis calumniari, quòd ſine conſule fuerant recitatæ] *Reſpiciente ad Conſtātini legem quæ eſt in Cod. Theod. Cuiacij prima omnium, Probiano & Iuliano VV. CC. Conſſ. quæ ſic habet: Si qua poſt hac edicta ſiue conſtitutiones ſine die & conſule fuerint deprehenſa, authoritate careant.*

Cognitor etiam interlocutus eſt, euidentiſſimis legibus definitum, imperialia conſtituta, etiamſi conſules non legerētur, in dubium non vocari] *Inter huiuſmodi conſtituta, quæ die & Conſ. careant, vnum illud eſt quod à Dioclet. & Maximian. Impp. ſcriptum legitur Cod. Inſtit. lib. 10. tit. 31. l. 2. vbi annotat Cuiacius & alia huiuſmodi plura reperiri, citans quoque hunc ipſum Auguſtini locum. Huiuſmodi conſtitutiones in dubium non reuocandas decreuit & Iuſtinian. l. vnic. §. quibus, C. de nouo Codice faciendo. Cæterùm ſuperiorem illam Conſtantini legem ad perſonalia beneficia reſtringendam, liquet ex l. ſi qua beneficij, C. de diuerſis reſcriptis.*

poſſe enim archiua conquiri] *In cæteris erat* poſſent.

IN CAP. XX.

idem Donatus petiit] *Sic Optatus lib. 1. conſentiēte Amorbachio, pro* petit.

tunc à Philomeno ſuffragatore eius Imperatori ſuggeſtum eſt] *Pro* ſuffragatore, *in excuſis omnibus erat* ſuggeſtore. *Sed clarum eſt rectiorem eſſe alteram illam lectionem quam ex Optato repoſuimus. Suffragator autem idem hic eſt quod patronus, qui auxilium & patrocinium præſtat. Cæterùm minutum eſt, quod pro* Philomeno, *quod habemus, Optatus legit* Philumino.

vt bono pacis Cæcilianus Brixiæ teneretur] *Sic Optatus lib. 1. & alibi etiam excuſa, vt lib. poſt* Collat. *cap. 31. pro* Brixæ, *quod & infrà non ſemel legebatur.*

Et ex Officio recitatum eſt] *Id eſt ab Officio, ab aliquo ex Officialibus Cognitoris. De voce Officij ſuprà diximus in cap. 8. Collat. diei 1.*

omnium ſupramemoratorum ſententiis] *In exemplaribus noſtris omnibus deerat* ſententiis, *quod ex Optato adiecimus.*

ſtomachantes aduerſus eos qui riſum tenere non potuerant] *dicentes, vt habes infrà lib. poſt Collat. cap. 31.* Audiant qui riſerunt. *Vide & epiſtolam 152.*

IN CAP. XXI.

Deinde quia Conſtantini literis] *Perperam excuſa cætera* qui à, *diuiſis vocibus.*

petierunt libellum ſuum eſſe recitandum] *Eiuſdem libelli meminit epiſtola quoque 152.*

IN CAP. XXII.

ſe iuſſiſſe inſinuans vt de exilio remearent] *vt Deo iudice, ſicut cœperant, punirentur, vt habes epiſtola 152.*

In quibus literis ſic eos Conſtantinus deteſtatur] *Homines peſſimos, & Chriſtianæ pacis inimicos appellant.*

IN CAP. XXIII.

quæ quidem conſules non habebant] *Conſiderata temporis ratione ſcriptæ fuiſſe videntur literæ illæ imperatoris Conſtantino IIII. & Licinio IIII. Conſſ. Exemplar autem earum habes epiſtola 68. & lib. 3. contra Creſcon. cap. 70.*

vt ad ſe Ingentius mitteretur] *In exemplaribus noſtris omnibus nec vno in loco, erat* Vigentius, *qui error natus eſt ex apicis vnius trāſlatione. Germanam eſſe lectionem alteram ex Optato didicimus; quam habes & apud Auguſt. non ſemel etiam in excuſis, lib. 3. contra Creſc. cap. 70.*

quas ad Probianum proconſulē datas recitauerunt] *Sic rectè Amorb. pro* recitauerint.

tantia contra ſe legerint] *Ita & hic Amorb. pro* legerunt.

ſeque innocentium perſecutores apud imperatorem extitiſſe docuerunt] *Pro* apud, *mendoſiſſimè in cæteris legebatur* atque, *contra & Auguſtini mentem, & hiſtoriæ fidem.*

IN CAP. XXIIII.

& quid poſtea geſtum eſſet] *Ita rectè Amorb. pro eo quod legebant cætera omnia* geſtum eſt.

non poterant conſiderari conſules] *Malim* conſiderare. *Ordinem conſulum ac temporum expendit lib. poſt Collat. cap. 33.*

IN CAP. XXV.

quoniam legibus prohibetur ſemiplenam proferre ſententiam] *Legendum videtur* prohibeatur, *vel* prohiberetur.

Annotationum in Breuiculum Collationum cum Donatiſtis finis.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM BEATI AVGVSTINI, NOMINE CIRTENSIS CONCILII AD DONATISTAS POST COLLATIONEM SCRIPTAM.

EPISTOLÆ *huius meminit Auguſtinus non tantùm lib. 2. Retractat. cap. 40. ſed epiſt. quoq; 158. quæ eſt ad Marcellinum, eundem qui Collationis huius Cognitor fuit: Satis operoſa, inquit, mihi fuit etiam epiſtola ad ipſos laicos Donatiſtas de hac eadem Collatione noſtra; quam modò aliquot lucubrationibus terminaui. Eā licet extaret tomo 2. numero 152. viſum eſt tamen hoc loco inſerere, tum quòd iā ſiat ex Auguſtini ſententia, qui eam ſupradicto lib. Retract. negat inter epiſtolas ſuas eſſe; tum quòd in primis editionibus hunc etiam locum habuerit, ab Eraſmo inde ſubmota; denique, quòd ad operis ſuperioris intelligētiam non parum conducat.*

Syluanus ſenex, Valentinus, Aurelius] *Senis titulum Primatibus ſuis addidiſſe videntur eccleſiæ Africanæ: ſic enim Aurelius Carthaginienſis epiſcopus totius Africæ primas, ab Auguſt. appellatur epiſt. 105. ad Sixtum: Sic Megalius Numidiæ primas epiſtola 149. Sic Xanthippus epiſt. 217. & in Græcis canonibus Carthaginenſ. canon. 104. & præfatione canonis 94. Sic Donatianus primas Byzacij can. 128. Quin & ipſe Romanus pontifex Innocentius, ibidem canon. 101. Cæterùm* Aurelij *nomen non legunt MS. cap. 4. lib. 2. Retract. quod libro poſt Collationem præfigunt: ſed quia in epiſtola additur, vnaq; cum duobus præcedentibus legitur in ſubſcriptionibus Mileuitani concilij quod in Numidia fuit aliquot pòſt annis celebratum, non putaui omittendum. Diuerſum tamen eſſe oportet à Carthaginienſi illo; nam is & alterius fuit prouinciæ, & præſens primum ſanè hic locum obtinuiſſet.*

de concilio Cirtenſi ad Donatiſtas] *Mendosè paſſim* Zertenſi *legebatur, non hoc tantùm loco. Cirta enim eſt ciuitas in qua concilium hoc celebratum, quæ & Conſtantina dicta fuit, non procul ab Hippone, inter vtranque Calamam interiecta. Hic Petilianus erat Donatiſtarum epiſcopus.*

Carthagine redeuntem] *ita rectius quàm* à Carthagine, *tametſi ita habeant excuſa omnia: nam ſine præpoſitione legit codex MS. collegij noſtri Theolog.*

& indignum eſſe dicebant, in vnum conuenimus] *Reſpicit ad verba Primiani quæ apud acta Carthagine dici mandarat, repetunturq; Collat. diei 3. cap. 4. & lib. poſt Collat. cap. 1. & 23. Indignum eſt, inquit, vt in vnum conueniant filij martyrum & progenies traditorum.*

Innotuerint omnibus] *Diximus ſuprà ad initium lib. Collationū, procuratū à Catholicis fuiſſe, vt acta iſta longè lateq; per totam Africam diffunderentur: quin eadem diebus ieiuniorum ante Paſcha de loco edi-*

tiore per celebriores eccleſias annis ſingulis à capite ad calcem perlegi ſolita, vt refert ipſe Auguſt. lib. De geſtis cum Emerito.

ſic etiam ad poſteros confirmata veritas perdurabit] *At nunc intercidere ea Geſta, nec quicquam præter epitomen eorum extat libro ſuperiore comprehenſam.*

in tanta collectione] *Malim* Collatione, *tametſi nec alterum reiicio.*

Nihil ergo acturi?] *Quanquam ita legant excuſa quæ vidi omnia, & MS. quod ſuprà citaui, putarim tamen ſcriptum ab Auguſtino fuiſſe,* Nihil ergo actum?

Quiſquis ergo ab hac Catholica] *Inſignis & grauis ſententia, vt ſe quiſque in eccleſia Catholicæ vnitate contineat.*

quoniam eum in Maximiani cauſa] *Lutet. pro* eum, *perperam legunt* enim.

quia non habebant quod dicerent] *Amorb. & Frobenij vetera mendoſè* qui, *pro* quia *legunt.*

quia eccleſiæ cauſam apud Imperatores agimus] *Donatiſtæ quia Catholici Imperatorum legibus contra ipſos vterentur, odioſe illis obiicere ſolent, Quid Chriſtianis cum regibus? quid epiſcopis cum palatio? Quid eſt Imperatori cum Eccleſia? vt author eſt Optatus lib. 1. & 3. Sic Petilianus apud Auguſt. lib. 2. cap. 92. Quid vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquam Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit? Et Primianus lib. poſt Collat. cap. 31. Illi portant multorum Imperatorum ſacras, nos ſola portamus euangelia. Sed bellè reſpondet eis Auguſt. ſupradicto loco contra Petilian.*

de quorum nominibus gloriantur] *Perperam Luteriana,* de quorum omnibus.

& propterea dicit eos relaxandos, & furori ſuo dimittendos, quia iam Deus in illos cœperat vindicare] *Ad locum hunc intelligendum non parum conducit Euſebius lib. 1. De vita Conſtantini cap. 38. cuius verba hic adſcribere viſum eſt. Iam verò, inquit, quoſdam ſua ſponte acerbè incitatos toleranter ac moderatè tulit: placido & manſueto ſermone hortatus, vt modeſtè ſe gerere, ac neutiquam ſeditionem concitare ſtuderent. Ex quibus alij eius adhortationes cum reuerentia amplexati, diſceſſerunt; alios quorum animi ad modeſtiam videbantur propè inſanabiles, Deo curandos permiſit, ac nihil omnino contra quenquam mente concepit acerbitatis. Inde, vt eſt veriſimile, ſeditioſi in Africa eo audaciæ fortè prorruperunt & crudelitatis, vt facinora nefaria molirentur, dæmone, vt videbatur, affluentiam præſentium bonorum Chriſtianis inuidente, viroſq́; ad abſurdos & importunos conatus inſtigante, quò imperatoris animum contra eos commoueret. Verùm inuido illi res parum proceſſit ex ſententia; quandoquidem Imperator ea quæ geſta erāt, pro ridiculis putauit; inquiens, ſe perditi dæmonis impulſionem facilè intellexiſſe. Nam facinora illa non modeſtorum, & ſobriorum hominum eſſe, ſed eorum qui vel mente penitus excidiſſent, vel eſſent improbi & impij dæmonis tanquam œſtro perciti: quos miſerari oportere potius, quàm ſupplicio afficere aſſerit. Vt enim, inquit, ſummæ clementiæ eſt eorum vicem dolere; ſic hominibus cùm mente capti ſunt, pœnas infligere, extremæ dementia eſt & inſcitia. Hæc quin ad Donatiſtas pertineant, nihil dubitandum, nam & Conſtantinus in epiſtola ſua furorem eorū notat. Quis verò hic furor, quæ inſania fuerit, diſcimus ex Auguſt. epiſt. 50. Propria, inquit, de illis pœnas poſcebat inſania, cùm alij prouocandis in ſe gladiis hominum, quos, vt ab eis ferirentur, morte terrebant, alij per varia præcipitia, alij per aquas, alij per ignes ſe in mortes voluntarias vſquequaq; mittebant, & animas ferales à ſe ſibi illatis ſuppliciis proiiciebant. Quod etſi de poſteriori tempore dicat, id tamen ab initio factitatum ab eis fuiſſe, in eadem epiſtola & aliis compluribus locis teſtatur, & ex Optato non vno loco ſignificatur. Lib. 1. contra Gaudent. cap. 28. ait eos agminatim ad ſacrificia idolorum profectos, vt illic à gētilibus trucidarentur, adeò vt velut feræ venabulis & gladiis eorum ſeſe ingererent. Id autem tanquam martyrij amore faciebant, vt poſt mortem pro martyribus colerentur, quem honorem apud ſuos etiam promeruerunt. Idem habet epiſtola 50. ſuprà citata, quæ longè lateq́; hunc eorum furorem enarrat. Ergo Conſtantinus videns homines vltrò ſeipſos in perniciem & exitium præcipitare, tentare voluit, num ſoluto exilio ad ſaniorem mentem reuocari poſſent. Sed quàm nihil profecerit, latiùs explicabimus in Commentario noſtro.*

vt Deo iudice, ſicut iam cœperant, punirentur] *Veteres Amorbach. & Froben. editiones,* cœperat *legunt, ſed non rectè.*

vbi ad Proconſulem ſcripſit] *Probianus dictus is fuit, vt liquet cum ex aliis locis, tum ex Collat. diei 3. cap. 23.*

vt ad comitatum ſuum mitteret Ingentium] *Iam dicto Collat. loco annotauimus* Ingentium, *non* Vigentium *legendum, vbicunque hoc vocabulum occurrit.*

contra Cæcilianum potuerit iudicare] *Pro quo perperam in excuſis omnibus, ac MS. quem videre contigit,* protulerit.

frustra eos Cæciliano] *Excuſa omnia legebant præpoſita copula,*

A *ſed eam redundare conſtat ex Collat. diei 3. cap. 23. Poſt Collat. cap. 32. Lib. 3. contra Creſc. cap. 70. Epiſt. deniq; 68. quibus locis omnibus eadem hæc repetuntur, nec vſquam legitur coniunctio.*

Nam & ordinem conſulum & dierum] *Eum pertractat diligenter infrà lib. poſt Collat. cap. 33.*

Cæcilianum epiſcopali iudicio] *Perperam Lutet.* Cæciliano.

Hæc ad vos ſcripſimus octauo decimo Kalendas Iulias, piiſſimo Honorio Auguſto IX. Conſ.] *Diu me locus iſte torſit. In excuſis omnibus erat,* piiſſimo Honorio Auguſto imperante. *quæ temporis notatio cùm generalis admodum eſſet ac incerta, meritò ſuſpecta mihi viſa eſt: quare MS. deſtitutus, ad Lipſij in tomum 2. Caſtigationes, quas amicus quidam nobis exhibuit, confugi, apud quem annotatum inueni, pro* imperante, *in MS. legi* VIII. Conſ. *Sed conſultis Faſtis cōſularibus, ea lectio magis etiam perplexum me fecit. Nam Collatio Carthaginienſis, vti ſuprà annotauimus, habita eſt anno poſt occupatam à Gothis Romam proximo: atqui Honorius octauùm conſul fuit, priore ante captam vrbem anno. Cirtenſe autem concilium, cuius hæc epiſtola eſt, vt minimum altero poſt Collationem anno habitum fuit,*

B *quando Honorius in Occidente nonùm iam conſul deſignatus ſcribitur. Quare conſtare hæc lectio nullo modo poterat, quæ & ipſa officiojos arbitror qui pro ea* imperante, *ſuppoſuerunt. Memineram autem ex Cod. Theod. Contij, nonum numerum apud veteres hoc pacto* VIIII. *annotari ſolitum; incidit ergo, ita ſcriptum apud Auguſt. fuiſſe,* piiſſimo Honorio Auguſto VIIII. Conſ. *ſcribas autem poſteriores veterum notarum ignaros, mendum exiſtimantes, alterum Iota ſuſtuliſſe, hincq́; natum* octauùm Conſule. *Itaq; auidus cognoſcendi quid hic legerent MS. quibus vſi erant, qui epiſtolis caſtigandis præfuerant, literas ea de re ad typographum dedi, vt inſpecto 2. tomo, de loci huius Caſtigatione certiores nos faceret, & ſi quidem* nonus *illic cōſulatus ſcriptus eſſet, eundem & tomo 7. adſcriberet; ſin minus, veterem excuſorum lectionem relinqueret. Reſcripſit repoſitum illic eſſe* VIII. Conſ. *id quod hic & ad latus annotandum putauit. Vnde factum, vt altera illa in preſſorum lectiore mereretur. Cæterùm paulò antequam hæc ſcriberē annotationes, adſecutus ſum aliquando neſcio quò dilapſum MS. Collegij noſtri codicem Auguſtini epiſtolas continentem, qui me hoc ſcrupulo tandem liberauit; in eo enim manifeſtis diſertiſq́; verbis ſcriptum inuenio,* piiſſimo Honorio Auguſto nono Conſule. *Quæ nimirum vera eſt ac germana temporis notatio. Quare tum hoc ſeptimi tomi loco, tum epiſt. 152. tom. 2. ita certiſſimè legendum eſt,* piiſſimo Honorio Auguſto IX. *aut* VIIII. *vel ne quis in poſterum error naſcatur,* nonùm Cōſ.

C *Mendum eſt enim ſuprà in MS. noſtro ex ſcribarum inſcitia ortum, vbi* nono, *pro* nonùm, *ſcriptum legitur. Diſcimus ergo ex iſto loco Cirtēſe hoc in Numidia concilium, proximo poſt Collationem Carthaginienſem anno celebratum, quo fuiſſe Conſules ſcribuntur AA. Honorius IX. & Theodoſius V. qui fuit annus à Chriſto nato 412.*

Annotationum in Epiſtolam nomine Cirtenſis concilij finis.

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI LIBRVM AD DONATISTAS POST COLLATIONEM.

Ex collatione ad MS. *monaſteriorum BB. Amandi, & Martini iuxta Tornacum, atque Cambronenſis: necnon ad veteres Amorb. & Froben. editiones.*

D

IN CAP. I.

Cùm vobis dicunt, iudicem præmio fuiſſe corruptum] *Prima hæc eſt Donatiſtarum aduerſus Marcellinum & eius ſententiam ac iudicium, calumnia; reliquæ infrà ſuo loco proponentur ac refutabuntur: quas in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum breuiter collectas proponemus.*

& ad hoc primùm vobis reſpondeāt, ſi poſſunt] *Illud* ſi poſſunt, *ex* MS. *adiecimus.*

Iam ante aliquot annos conueneramus eos publicè] *ex decreto concilij cuiuſdam Carthaginienſis, de quo ſuprà ad lib. 4. contra Creſcon. cap. 3.*

indignum eſt, vt in vnum conueniant] *Excuſa per infinitiuum efferebant; altera conſtans eſt* MS. *lectio.*

& in vnum poſtea nobiſcum conuenerunt] *ſic manuſcr. pro* conuenerint.

Non enim ligati adducti ſunt] *Perperam* litigati.

& à diacono ſuo] *Ex* MS, *adiecimus* ſuo.

indignum

indignum eſt quidem] In excuſis deerat quidem.

IN CAP. II.

per multa documenta] Non permulta, vocibus coniunctis.

& fines terræ quouſque fuerat peruentura] In impreſſis erat finis, & deſiderabatur fuerat. Amorb. in priori parte conſentit MS.

manifeſtata ſunt nomina ciuitatum] Ita rectius MS. quàm manifeſta, quomodo vulgata omnia.

quod eorum contagione perierint] Pro perierunt.

IN CAP. III.

Protulerunt enim ibi ſeptuaginta & quod excurrit, epiſcopos, qui abſentem damnauerunt Cæcilianum] MS. conſtanter ſic legunt, Protulerunt enim, vbi ſeptuaginta, & quod excurrit, epiſcopi abſentem damnauerant Cæcilianum. Vt ſenſus ſit, Protulerunt concilium in quo, &c. Amorb. conſentit cum excuſis, quorum lectionem reliquimus.

cùm proferantur non minus] MS. legunt plus minus.

quod reſponderent] ſic MS. pro quid.

in ore habet Catholica eccleſia] In excuſis erat, vniuerſa Catholica eccleſia, ſed nulla legunt MS.

Quis ergo hæc ſine triſtitia perferat graui] fortè proferat.

IN CAP. IIII.

B ad quas B. Petrus apoſtolus ſcribit] Sic MS. ſic & infrà per verbum præſentis temporis.

veruntamen qualiſcunq; ille fuit] Nouam hic excuſa periodum inchoarant, quod ſenſum perturbabat, pendet enim adhuc ſententia.

nec tamen ab eis qui in ipſa eccleſia] Ita rectè cum MS. excuſa vetera. in poſterioribus loco ab, legebatur in: loco in, erat ab, ordine perturbato.

Dicant ergo & iſtæ] Eccleſia videlicet. perperam ergo excuſa omnia iſti.

perſona Muſtitani Feliciani] Ex MS. adiecimus perſona.

tam longè mittantur] ſic MS. pro præmittantur.

vt nobis præiudicet] MS. pro vt, legunt aut: ſed rectior eſt excuſorum lectio.

numeroſiore concilio damnauerunt] Redundat præpoſitio in, quæ hic addebatur.

nec cauſa cauſæ præiudicat] Deerat verbum præiudicat.

Felicianum damnaſti, & cum poſtea ſicut erat, epiſcopũ Primiano tibique ſociaſti. Si tantum valet] Ita hic locus ex MS. caſtigandus, pro quo in excuſis ita legebatur, damnati, & ſicut erat epiſcopi tibique ſociati, ſi tantum valet. C

qui vobis adhuc iactant inania] Perperam nobis.

& tanti apud vos meriti epiſcopum] Mendosè nos. Loquitur enim de Primiano, vel Petiliano.

qualiſcunque ille fuerit] Ex MS. adiecimus ille.

quam Deus ſuis ſanctis teſtimoniis] Illud ſanctis, in omnibus erat manuſcr.

non pertinere monſtraretur] In MS. erat oſtenderetur.

Hoc agebamus etiam] In excuſis deerat etiam.

non præiudicaret] Pro præiudicet.

cæteriſque coërcitionibus] ſic MS. omnia cum Amorb. non coërtionibus. de qua lectione ſuprà ad lib. 1. contra Parmen. cap. 8.

IN CAP. V.

conſentiẽdo cõmunicant] ſic MS. & Amorb. pro cõmunicauit.

Qui dicunt, Noli me tangere, quoniam mundus ſum; hi fumus indignationis meæ] Locus eſt Eſaiæ 65. ſecundum ſeptuaginta, vbi nos legimus, Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es. Iſti fumus erunt in furore meo. Id parum obſeruarũt qui in excuſis pro mundus, ſcripſerant immundus, locum ad noſtram vulgatam verſionem accommodantes; quãquam ea ſecundam perſonam habet, non primam. Torquet eundem locum & aliàs Auguſtinus tum contra Donatiſtas, tum contra Pelagianos, qui & ipſi ſuam iuſtitiã præferebant, vt lib. 2. contra Gaudent. cap. 9. Epiſtola 255. ad Macrobium in fine. Lib. 50. homil. 23 Et Hieron. epiſt. ad Cteſiphontem. Cõtra Nouatianos Ambroſ. lib. 1. De pœnitent. cap. 7. & Nazianzenus oratione in ſancta lumina, ſub finem. D

quod in Pſalmo poſitum eſt] Pro in pſalmis.

Et cum iniqua gerentibus] Cùm ita legant non ſolùm MS. ſed vetera quoq; Amorb. & Frobenij excuſa, atque ſic ſuprà Collat. 3. diei cap. 9. ſcriptum fuerit; miror quis hic agentibus, pro gerentibus, reponendum putarit.

Si ergo quia nos iniquos vel nouerant vel putabant] Ita rectius MS. quàm, ſi ergo nos, quia iniquos.

ſanctas ſcripturas non intelligendo] In excuſis noſtris deſiderabatur negatio, quam prima tamen Amorb. & Frobenij legebant.

IN CAP. VI.

ne conuertatur in zizaniorum ſterilitatem] Pro in, erat ad; cùm

Appendix tom. 7.

A tamen & vetera excuſa MS. conſentiant.

Quæ enim participatio iuſtitiæ ad iniquitatem?] MS. conſtanter legunt cum iniquitate. Sed varia eſt apud Auguſt. loci huius lectio, de qua nonnihil ſuprà lib. 2. contra Parmen. cap. 18. & lib. 7. contra Donatiſt. cap. 51.

Nullam habent cum bonis mali ſocietatem regni] MS. legunt cum malis boni.

pariter diuina ſacramenta percipiunt] Pro percipiant.

quoniam miſericordiam & iudicium] Illud & iudicium, nulla legunt MS. ſed legendam admonet non modo Pſalm. ipſe 100. ſed & Auguſt. qui infrà cap. 20. locum hunc ita repetens, ait ſe ſuprà eundem commemoraſſe.

Siue ergo exeant] Longum eſt hic hyperbaton, pendendo ſententia vſq; ad initium cap. 7.

ſiue intus videantur eſſe] ſic rectè MS. pro iudicantur, vt liquet ex ſequentibus Cypriani verbis, & initio cap. 7. vbi per regreſſionem hæc verba repetuntur.

Nos autem mundum pro eccleſiæ ſignificatione] Non rectè excuſa eccleſia.

quia per totum mundum futura prænunciabatur eccleſia] ſic MS. quomodo & paulò antè, quod non in eccleſia prædicta ſint fu-

B tura zizania, & infrà in extremo cap. 7. non qualis nũc eſt illis teſtimoniis prænunciabatur; & cap. 10. manifeſti mali bonis permixti in ea prænunciarentur futuri. In excuſis erat præfigurabatur eccleſia. Sed verbis & teſtimoniis ſcripturæ ſacræ prædictionem rectius, quàm præfigurationem tribuimus.

& commemorabamus inter alia] Poſtrema duo verba ex manuſcr. adiecimus.

IN CAP. VII.

propriam ſarcinam portent] pro portant, præceſſit enim obſint.

niſi eum fuerit] Perperam eum fuerit.

ipſa moriatur] ſic MS. quem modum & ſuperiora poſtulant.

Cùm ergo quiſque malis conſentit] In excuſis deerat quiſque.

Epiſcopi veſtri] Pro noſtri.

ſed qualis poſt iſtam mortalitatem] Ita legebant non MS. modò ſed vetera quoq; excuſa tum Amorb. tum Froben. vnde mirum quis immortalitatem nobis hic ſcripſerit.

quos meritò, parentum imitando malitiam] MS. conſtanter legunt merita, ſed iam redundat malitiam.

C vnã cum eis cauſam habere voluerunt] Mendosè noluerunt.

ſed ſicut contra nos, ita etiã volebant] Prius erat non rectè contra noſipſi etiam.

IN CAP. VIII.

& illud quod ſcriptum eſt] Ex MS. adiecimus quod.

quæ ſola per eum Deo reconciliata ſaluator] Neſcio quid deprauatoribus iſtis in mentem venerit, vt contra MS. fidem, & reclamantibus excuſis veteribus Amorb. & Frobenij, pro ſaluantur, reponẽdum putarint ſeruantur.

intra eadem retia permixti] In vulgatis deſiderabatur permixti.

à piſcatoribus intra retia non videntur] In iiſdem deerat intra retia.

non niſi in futuro ſeculo] Pro in, erat de, in omnib. impreſſis.

O violentia veritatis] Epiphonema eſt, cuiuſmodi habes & infrà in fine cap. 24. quare non rectè excuſa neglecta exclamandi voce ſuperioribus hæc connectebant.

vt eam confiteantur inuiti] Perperam impreſſa, vt etiam confiteantur.

IN CAP. IX.

non eam nunc eſſe talem] Amorb. legebat non tam, inde natum

D non iam. Sed veram lectionem oſtendunt MS.

qui malos occultos] ſic manuſcr. pro quàm malos, niſi malis quando, vel quoniam.

permixtos eſſe dixerunt] Mendosè excuſa nullo ſenſu permixtos eſſe. Sed dixerunt.

IN CAP. X.

Si enim Dominus propterea] Aberat in excuſis Dominus.

mali bonis permixti in ea prænunciarentur futuri] Ita MS. cui lectioni fauet quod infrà eodem hoc cap. ſequitur, ſic iſti ante ventilabrum bonis in eccleſia miſceantur. Et ſuprà cap. 9. mixtionis bonorum & malorum frequens mentio. In excuſis erat, mali cum bonis in ea prænunciarentur futuri.

quia & ipſam inter cæteras] Perperam intra.

Quanquam Hieremias cùm hoc diceret, non agebat] MS ſic legunt, Quanquam Hieremias cùm hoc ageret, non dicebat; ſed non rectè.

ad id ſe conuerterunt] ſic MS. pro ad idem.

quia non manifeſtos, ſed latentes in ea malos] In excuſis deſiderabatur malos, & pro ea, erat eo.

à Domino propoſita eſt: aut certè ſingulis rebus propriæ ſimilitudi-

militudines datæ ſunt; de piſcibus, propter occultos; de area, A propter manifeſtos malos.] *Totum hoc in excuſis deſiderabatur.*

vt in area paleam] *ſic* MS. *pro* in areæ palea. *Reſpondet quod ſequitur*, in eccleſia malos.

qui piſces reprobos] *Illud* reprobos, *adiecimus ex* MS.

& in iſta area nō eis noceat permixta palea] *Mendoſè* noceāt.

IN CAP. XI.

actum eſt pro ſalute veſtra] *Sic rectius* MS. *pro* noſtra.

& rurſus alia] *In impreſſis non erat copula.*

& de geſtis corruptis iudici calumniari] *Ita olim & Amorb.* MS. *conſentiens, pro quo perperam excuſa cætera* corrupti iudicis.

qui vt contra illos iudicaret] *Amorb. pro* qui, *legebat*, quia vt: *hinc ortus alter error* quod vt.

nihil ſe aliud vindicare nolendo ſubſcribere] *ſic* MS. *omnia, quod tametſi non careat ſuſpicione, maluı tamen quàm quod legebant excuſa*, nihil ſibi adiudicari nolendo ſubſcribere.

ne ſibi legerentur] *Pro* vt ſibi.

ſe peius implicent] *Perperam excuſa*, ſe prius implicent.

Nam poſt Collationem poſteaquam victi appellare voluerunt, obiecta ſunt eis hæc verba] *Admiſſam tamen fuiſſe eorum appellationem dicere videtur Poßidius in vita Auguſtini cap. 13. Poſt eorum, inquit, appellationem, piiſſimi regis reſponſo, iuſtè inter hæreticos* B *condemnati ſunt.*

intelligatis eos omnimodo eſſe ſuperatos] *ſic* MS. *qua voce gaudet magis Auguſt. quàm* omnino, *quod hic erat in impreſſis.*

IN CAP. XII.

Quis enim ferat victos homines conqueri quòd nocte cōtra eos eſt prolata ſentētia] *Altera hæc eſt Donatiſtarum aduerſus Marcellinum & iudicium eius querela & criminatio, quòd ſententia nocte eſſet pronunciata. Nimirum cauillando diem totum conſumpſerant, vt in tenebris euaderent. Hoc eis effugium Petilianus, vt arbitror, oſtendit, cauſidicus olim, & in fori captionibus exercitatiſſimus. Et ſanè ad tollendas ſuſpiciones legibus olim cautum erat, ne iudicia noctibus agitarētur: ſed eas non ſemper fuiſſe obſeruatas, vel vna lex illa §. de Feriis, docere poteſt. More Romano, inquit, dies à media nocte incipit, & ſequētis noctis media parte finitur. Itaq; quod in his viginti quatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus & luce media actū eſt, perinde eſt, quaſi quauis hora lucis actum eſſet. Et quanquam in eccleſiaſticis iudiciis noluit Pontifex eiuſdem hanc legem locum habere cap. Conſuluit, extra de officio & poteſtate iudicis delegati: tamen etiam nobiliſſimi commenta-* C *tores non paucas recenſent exceptiones quib. caput hoc limitandum docent. inter cæteras autem quæ ad rem pertinēt, ſi partes ſint præſentes, & non contradicant aut excipiant, eo enim caſu ratam eſſe ſententiam in cauſa eccleſiaſtica etiam noctu latam. Id quod ſanè videtur æquiſſimum, ac naturali rationi conſentaneum; iam enim accedit tacitus partiū conſenſus. Quare cùm Donatiſtæ præſentes hic fuerint, & conſumptis omnibus nihil præterea habuerint quod dicerent, ſententiam ferri ipſi quoq; flagitarint, eam vt Cognitor dictaret, auditorium ſimul cum Catholicis exierint, reuocati ſimul ſint iterum ingreſſi, vtriq; Cognitorem pronunciantem ad extremum vſque audierint: fruſtra peracto iam iudicio, de nocturna ſententia exceptionem opponunt.*

vt vſque ad multam partem noctis] MS. *duo legebant* vſq; ad vltimam partem. *Nos alteram lectionem retinuimus.*

Per diem mandauit Dominus miſericordiam ſuam] *Ex* MS. *adiecimus* ſuam, *quod legunt & Græca.*

At quod dixerunt, nocte veniſſe ad Dominum tenendum perſecutores] *Argumentum eſt Donatiſtarum, quo etiam ex ſacris literis nocturnam Cognitoris ſententiam improbare conantur.*

non attendentes] *Sic* MS. *omnia conſentientibus veteribus excuſis* D *Amorb. & Froben. pro* attendunt: *ſic enim & infrà*, nec intelligētes.

nec aduertere voluerunt] *pro* volunt.

niſi quantum timuerint] *Ita rectius* MS. *quàm* timuerunt.

IN CAP. XIII.

& præfecti prætorij] *Et hic malim* prætorio.

crimen nullum penitus appareret] *Ex* MS. *adiecimus* penitus.

vt non ſolùm duo, ſed etiam plures homines, vno nomine vocitentur] *Prius erat*, vt non ſolùm duos, ſed etiam plures vno nomine vocitent.

damnatus putaretur eſſe] *Infinitiuum addebant* MS.

quaſi Straton ſolus cognominalem habere potuerit] *Eadem voce vtitur & ſuprà lib. 3. contra Petilian. cap. 16. pro qua in vulgatis erat* cognomen tale. *cui deprauationi occaſionem præbuit Amorb. legens* cognominale.

quales euangelica veritas patitur] *Perperam* qualis.

ſicut iſti putantes] *In excuſis erat* ſic iſti.

quia non ſolum nomen] *Pro* cùm non ſolum.

IN CAP. XIIII.

vnde recitauimus] *ſic* MS. *omnia, pro* vbi recitauimus.

& in carcere fuiſſe martyres baptizatos] *In excuſis deerat* martyres, *nam legebatur & ſuprà Collat. diei 3. cap. 17.*

IN CAP. XV.

quas nos conabamur auertere] *Id totū deſiderabatur in excuſis.*

aut poſſent etiam ipſi] *Pro* poſſunt.

Fieri enim poteſt] *ſic rectius* MS. *quàm*, Fieri autem poteſt.

vt in codicibus ſit iſta varietas] *Ex* MS. *adiecimus* iſta.

alij tanquam ſuperfluum prætermittunt] *Illud* tanquam, *non legebant impreſſa.*

alius autem quem contra eorum calumnias poſtea protulimus, habebat] *Deerant & iſta in excuſis omnibus.*

Quia etiam illi inuidioſiſſimè proclamauerant] *ſic cōmodius* MS. *quam excuſa*, Quo etiam illi inuidioſiſſimè proclamauerūt. *Quanquam nondum plenè mihi ea lectio ſatisfacit.*

vt vobis ſaltem oculos aperiamus] *Pro his erat in* MS. vt vos ſaltem oculos aperiatis.

cognitioni iudicis obiecerunt] *Perperam excuſa omnia* cogitationi iudicis.

IN CAP. XVI.

Leguntur actis apud Carthaginis magiſtratum expreſſa verba] *Pro* in actis, *quam præpoſitionem Frobenius primus adiecit; nam non legit nec Amorbachius quidem.*

Dicunt in literis ſuis, communionem ſuam eſſe eccleſiā veritatis, quæ perſecutionem patitur, non quæ facit] *Agit de literis Donatiſtarum quibus Catholicorū mandato reſpondere conati ſunt Collat. 3. diei cap. 8. tametſi hæc ibi verba non recitentur.*

quia noctem cordis ipſorum] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat*, in corde ipſorum. *Vetera & Amorb. & Froben.* corde ipſorum legebant; *quo poſteriores offenſi, præpoſitionem addiderunt.*

Donatum illum, illum inquam Donatum, quem dixerūt eccleſię Carthaginienſis ornamentum, & martyrialis glorię virū] *Secundus hic fuit Carthaginienſis Donatiſtarum epiſcopus, quem refert Hieronymus in exilium tandem fuiſſe miſſum, & ſatis indicat Primianus ad capitis huius initium, vbi ait parentes & maiores eorum variis fuiſſe à Catholicis vexatos exiliis. Hinc eū Donatiſtæ pro martyre coluerunt: & omnino vereor ne non ille ſit qui in Martyrologio ſub iudice Vrſacio & Marcellino tribuno Kalendis Martiis Carthagine paſſus ſcribitur. quam putidiſſimam & ineptiſſimam fabulam nos alio loco refutabimus.*

Ille ergo vir gloriæ martyrialis] *In excuſis hæc per accuſatiuum efferebantur, quod facere coëgit defectus verborum quorundam, quorum iam faciemus mentionem.*

reum conſtituit & aſſeruit Cæcilianum, ipſamque cognitionem] *Hæc deerant in excuſis.*

falſum eſſe conuicimus] *In Collatione videlicet. perperam ergo* conuincimus.

prolatas de archiuo publico] *Præpoſitionem ex* MS. *addidimus.*

& ad eas confirmandas] *Coniunctionem non habebant impreſſa.*

ab Imperatore damnabatur?] *ſic conſentienter manuſcr. pro* damnatus eſt.

Vbi eſt nunc illa definitiua regula ipſorum, communionem Donati] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat*, vbi eſt nunc illa definitiua regula ipſorum communionis Donati, *vt liquet ex initio cap. vbi verba eadem repetuntur. quanquam nec cohæret excuſorum lectio. Errorem peperit Amorb. qui pro* cōionem, *legebat* cōionum.

falſitatem quæ vobis offundebatur] *Mendoſè prius* quæ nobis oſtendebatur.

IN CAP. XVII.

hinc ſe quaſi oſtendentes eccleſiam veritatis] MS. *conſtanter legunt* eſſe in eccleſia veritatis: *ſed alterum cum ſuperiori cap. magis conſentit.*

quare hoc Catholica parti Donati non faciat] *Addebant excuſa*, eccleſia. *ſed non legunt* MS. *& rectius abeſt.*

qui hoc eis eſſe faciendum] *Ex* MS. *adiecimus* eis.

Et ſi fortè Imperator permotus, mentis ſacrilegæ pertinaciā] *Ita rectè* MS. *pro quo erat in excuſis omnibus*, permotus mente, ſacrilegam pertinaciam.

Interim ergo quamuis non poſſit oſtendi] *Primarum hic duarum vocularum defectus magnas in excuſis tenebras pepererat. Addebant autem* MS. *duo; tertium pro* Interim, *legebat* Iterū, *ſed mendoſè.*

Reſtat ergo vobis errore depulſo, eccleſiam Chriſti videre, & tenere Catholicam, non vt in ea eligatis quia perſecutionem patitur.] *Hæc addebant* MS. *& ſine iis omnino eſt imperfecta ſentētia; quanquā videtur adhuc deeſſe quippiam, fortè*, ſed quia propter iuſtitiam, *quod adducunt legis apud Auguſtinum cùm alibi tum epiſt. 50. Nos enim dici-*

enim dicimus, inquit, ideò illum (de Cæciliano loquitur) ad veram eccleſiam pertinuiſſe, non quia perſecutionem patiebatur, ſed quia propter iuſtitiam patiebatur. Cæterùm pro vt in ea, *rectius fortè fuerit*, non vt eam; *denique loco* vobis, *duo manuſcr. legebant* nobis, *ſed germana eſt tertij lectio.*

ipſi cæſi, laniati, excæcati] *Ita MS. In excuſis loco* cæſi, *erat* etiam, *quod fortè ſimul vtrunque legendum.*

quamuis ſic mitius huic luci morientem] *Ita commodius MS. quàm quomodo impreſſi*, huic luci mori.

ſed tantùm vt iſta paterétur] *ſic MS. & Amerb. pro* ſed tamen.

quæ more latronū immani furore] *Amerb. pro* immani, *legebat ex apicum peruerſa tranſlatione* ruinam, *pro quo Frobeniana fecerant* ruentes.

Victi & confuſi] *Redundat quod in excuſis addebatur*, itaque.

IN CAP. XVIII.

cui non cōmunicat pars Donati] *Illud* cui *non legebāt impreſſa.*

IN CAP. XIX.

à nobis inquiunt, dictum eſſe] *Non rectè hic nouum caput ſtatuebatur, & pro* nobis, *erat* vobis.

ſed alloquimur] *MS. conſtanter legunt*, ſed ad locum, *quod ſenſum idoneum non habet, niſi addas*, cum dicimus.

qui à nobis vel reiecti ſunt] *ſic MS. conſentiente Amerb. pro eo quod erat* vobis: *eſt enim ſermo de Maximianiſtis, quos damnarant Donatiſtæ.*

quemadmodum non poſſint] *pro* poſſunt.

tam in proximo] *Illud* tam, *legebant MS. omnia.*

Sed illis non præiudicat] *MS. legunt*, Si illis: *verùm alterū aptius cum ſequentibus conuenit.*

Non præiudicat Maximianus Feliciano à quo damnatus eſt] *Locus hic deprauatus eſt: Felicianus enim cum Maximiano, non ab eo damnatus eſt, quemadmodum docere poterant vel ea quæ proximè antecedunt. Legendum putamus* cum quo damnatus eſt, *quod videntur ſuperiora poſtulare.*

Non præiudicāt Maximianus & Felicianus Primiano à quibus damnatus eſt] *Perperam* à quo; *Primianus enim eſt qui à Maximiano & collegis eius damnatus fuit. Vnde rectius* præiudicant, *quàm* præiudicat.

qui ſemel damnatus eſt abſens, quomodo Primianus; & ter abſolutus eſt præſens, quomodo nō Primianus] *Nam ſemel prædamnatus, & poſt damnatus, ſemel abſolutus. Cæterùm deprauata erat excuſorum lectio, in quibus erat*, qui ſemel damnatus eſt abſens? Quomodo Primianus ter abſolutus eſt præſens, quomodo non Primianus?

& in ſui cordis nocte palpantes] *Pro* in ſui, *legebant excuſa omnia* viſu: *mendum ex tranſlatis apicibus ortum.*

IN CAP. XX.

vbi erant, ſicut dicit Apoſtolus] *Ex MS. adiecimus*, vbi erant.

ad omne opus bonum ſemper parata] *Aduerbium temporis addebant manuſcr. omnia.*

quam mox fuerat extincturus] *Ex iiſdem adiecimus* mox.

non illi qui inuitauerant] *Pro* inuitauerunt.

quomodo à piſcatoribus videri non poterat] *In excuſis addebatur* piſcis, *ſed non legunt MS. & redundat, nam præcedit paulo antè.*

ſimul manducantes & bibētes corpus & ſanguinem Domini] *Valet hic locus contra hodiernas hæreſes, qui corpus ſanguinemque Domini negāt à malis corporaliter in ſacramēto ſumi, ſed à bonis tantū.*

illi autem non habent veſtem nuptialem, hoc eſt, fidiſſimam ſponſi charitatem] *At Lutherus veſtem nuptialem in hac Domini parabola, non charitatem, ſed fidem intelligendam contendit. Cæterùm pro* fidiſſimam, *erat* fideliſſimam.

Neque enim à populo Dei ſeparamus, quos vel degradando vel excommunicando ad humiliorem pœnitendi locum redigemus] *Vel de minori agit excommunicatione, vel ſeparationem intelligit, cuiuſmodi erat illa Chriſti proijcientis in tenebras exteriores, ſine vlla videlicet ſpe ſalutis ac reditus. Nam alioqui excommunicatio illa quam maiorē dicimus, verè ſeparat & præſcindit à Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, et ethnicis ac publicanis adæquat. Cæterùm pro* pœnitendi, *perperam erat* pœnitendo.

Et vbi hoc facere pacis & tranquillitatis eccleſiæ gratia non permittimur, non tamen ideò eccleſiam negligimus] *Locus vt apparet mutilus ac deprauatus, quod & ex MS. facile intelligi poteſt, qua pro eo quod habemus*, eccleſiam negligimus, *legunt conſtanter*, eccleſiæ perſecutionem refutamus.

& aliquos coēpiſcopos eius] *Pro* epiſcopos.

vt nihil ibi alimentorum tangeret] *In vulgatis deerat* alimētorum, *quod legebant tamen etiam Amerb. & Froben. vetera.*

Neque enim in eccleſia] *ſic MS. pro quo in excuſis erat* Nun-

A quid; *quod retinuiſſem, niſi paulò poſt ſequeretur.*

Nunquid tamen ideò etiam plebis diſcuſſio facienda eſt] *Sic B. Amandi MS. quod malim, quàm quod habebant excuſa* diſceſſio; *nam vt apparet ex aliorum MS. deprauata lectione, quorum vnum habebat* diſcuſſio, *alterum* diſſenſio.

etiamſi nobis ſint cognita] *MS. legunt* vobis: *ſed non rectè; loquitur enim de ſuis maioribus, quos paulò antè ait rectiſſimè toleraturos fuiſſe Cæcilianum & aliquos coepiſcopos eius, ſi fortè malos eos eſſe nouiſſent, & probare non poſſent.*

Nam in ipſa Samaria & Helias & Heliſeus erant, & ſi ipſi in ſolitudine, non tamen deuitandorum ſacramentorum cauſa, ſed quia perſecutionem ab impiis regibus patiebantur] *Catholici in Carthaginenſi Collatione aduerſus Donatiſtarum errorem, quo volebāt bonos improborum ſocietate contaminari, etiamſi vitia eorum nec imitarentur, neque eis conſenſum præberent, eoque corporalem faciendam eſſe ſeceſſionem, prophetas inter cætera exempla produxerant, qui cùm in populum Iſraëliticum tam grauia & acerba dicerent, non ſe tamen ab eis ſepararint. Donatiſtæ Prophetas illos in medio populi verſatos agnoſcebant, ſed commorationis non communionis hoc fuiſſe, habitaſſe quidem inter eos, ſed nec iiſdem ſacramentis nec ſacrificiis communicaſſe, eoque deuitandorum eorum cauſa in deſerta & ſolitudines receſſiſſe; quod*
B *Heliæ ac Heliſei eorumque diſcipulorum exemplis confirmabant. Reſponderunt Catholici eoſdem illos prophetas cum illo populo nō habitaſſe tantùm, ſed iiſdem etiam ſacramentis communicaſſe. Non enim aliud ſibi templum erexiſſe, non alios ſacerdotes, non aliud altare, non alia ſacramenta vel ſacrificia ſtatuiſſe. In ſolitudine autem verſatos, nō ſacramentorum, ſed perſecutionis deuitandæ cauſa, quam ab impiis regibus patiebantur. Reſponſio hæc ſine dubio non ſatis exacta eſt. Nam quod de Helia & Heliſeo ac cæteris prophetis in Samaria vel decem tribubus habitantibus dicebant Donatiſtæ, id ſanè verum erat; neque enim alia ibi templa, ſacramenta, ſacrificia niſi ſacrilega eſſe poterant, imò idololatrica erant omnia, quibus ſanè prophetæ illi non vtebantur, imò apertiſſimè damnabant, & populum ab iis abſtrahere ſtudebant. Diſtinguendum ergo erat inter Iudam & Iſraëlem, inter horum ac illorum ſacrificia, inter prophetas vtrobique habitantes. Etenim Hieroſolymis legitimū erat templum, legitima ibi ſacrificia & ſacramenta, quæ non aliis quàm eo loco fas erat offerre: iis vtebantur prophetæ, iiſdem communicabant cū ſacerdotibus & populo, tametſi impio ac ſcelerato. Secus erat de regno decem tribuum, in quo ſacrilega erant templa omnia, ſacramenta, ſa-*
C *crificia, ſacerdotes idolorum cultibus deputati. Hæc frequentare, iis vti ac communicare non licebat, hæc fugiebant prophetæ ac pii omnes, horum vitandorum cauſa in ſolitudinibus & deſertis verſabantur. Itaque prophetarum exemplum contra Donatiſtas valebat ex eorum parte qui in Iuda verſabantur, non autem qui in decem tribubus, in quos ſolos intuendos Catholicorum conſiderationem Donatiſtæ abducebāt. Quod quo minus tunc illi animaduerterent, fecit aduerſariorum improbitas, qui tergiuerſationibus, digreſſionibus, clamoribus omnia perturbabant confundebantque. Idem attigimus & ſuprà Collat. diei 3. cap. 9.*

Denique inter præcipuos ſanctos habitus Samuel] *manuſcr. legunt* ſanctus.

euidentius tamen ſoluat Aggæus] *Pro* ſoluit.

pro omnibus iactent] *Ita rectius quàm* præ omnibus: *ſignificat enim id iam ſolum eos in ore habuiſſe, idque vnum ſemper obiectaſſe.*

Sic enim eadem ſcriptura dicit] *Pro*, Sicut enim.

quarta & viceſima menſis ſexti, ſecundo anno ſub Dario rege] *In regiis Bibliis Græca numerum hunc à ſuperioribus auellūt, nouum caput hinc auſpicantes.*

non erat immundus] *In impreſſis deſiderabatur*, non erat.

Et ſuſcitauerat ſpiritum eorum ad bene operādum in domo
D ſua] *Hæc addebant MS. leguntúrque in Græcis.*

contexit enim eadem ſcriptura & dicit] *ſic MS. pro* contexuit.

& ad Ieſum filium Ioſedec] *Excuſa non legebant* Ieſum.

qui vidit domum hanc] *Ita MS. Vulgata non habent* qui.

in claritate ſua priſtina] *MS. addebant* ſua, *quod legunt & Græca.*

tanquam non ſit in conſpectu veſtro?] *Pro* tanquā, *erat* cum.

quæ de Domini noſtri Ieſu Chriſti temporibus rectius intelligi ſolent] *Hiulca erat excuſorum lectio*, quæ Domini noſtri Ieſu Chriſti rectius intelligi ſolent. *Similis locus infrà ſequitur*, quæ huic populo de Chriſti temporibus annunciata eſt.

ſed in eis ſolis] *Perperam excuſa*, ſed etiam in eis.

in his verbis prophetæ] *ſic excuſa, loco* prophetiæ.

conſequenter ſcriptura contexat] *pro* contexit.

Interroga ſacerdotes legem] *In excuſis addebatur* Domini, *ſed non legunt nec MS. nec Græca.*

& attigerit ſummum veſtimenti eius] *Ita rectius manuſcr. quàm impreſſa*, veſtimenti ſui. *Græca quia reciproco carent, ad vtrunque eſt ambigua.*

in anima aliquid horum] ſic MS. pro aliqua.

quicunque acceſſerit illo] Ita manuſcr. non ad illum, quomodo infrà non ſemel eodem hoc cap.

propter præſumptiones eorum] Septuaginta legunt ἕνεκεν τῶν λημμάτων, quod rectius vertunt Regia, atque adeò Hieronymus ipſe, propter munera.

à facie laboru ſuorum] Perperam excuſa labiorum, Græcis eſt πονηρία, quod pro labore interdum ponitur: propriè tamen malitiã ſignificat, quomodo locum hunc interpretantur & Regia noſtra, & Hieronymus in Commentariis.

Duo igitur erant] Ita MS. pro erunt, quomodo & mox excuſa, Si ergo duo erant.

tanquam omnes diſplicuerint Deo] Pro diſplicerent.

Sic alij ad alios non accedebant] In excuſis erat, Sicut alij.

Veruntamen & ipſum & ſanctum Dauid vnum Dei tabernaculum intrantes, inter eadem ſacrificia videbat] MS. legunt, Veruntamen inter ipſum, & pro videbat, habent viuebat: ſed magis placet quod legunt excuſa.

Sic & Aggæus] Pro Sicut &.

Vitium notauit, quò accedi prohibuit] Excuſa legunt notat.

priuſquam poneretur lapis] Pro ponatur. Sic enim & Græca.

& intrabitis in torcular] Excuſa per ablatiuũ efferebãt torculari.

permixti quidem corporali tactu] Ita commodius MS. quàm excuſa, quæ legunt permixti quippe: ſequitur enim aduerſatiua autẽ.

victi ſcripſiſſe dicuntur] Pro ſubſcripſiſſe.

vnde nos commemorant] Ex MS. adiecimus nos, quod habes & infrà cap. 21. niſi vt nos commemorent.

euidentius probare quod dicimus] ſic præter manuſcr. etiam Amorb. non probari.

hominibus diſſimili voluntate viuentibus] Perperam hactenus, voluntate in mentibus.

IN CAP. XXI.

rectè intelligerentur] plurali, non ſingulari numero.

In eodem quippe ipſo populo] Pro his erat in excuſis, In eo quippe populo.

ſed ad veteris conſuetudinem] Perperam in impreſſis cõſummationem, vt ex præcedentibus liquet.

ſi autem Chriſtus prædicatur quòd reſurrexit] ſic MS. & Amorb. pro reſurrexerit.

Neque enim poſſet de Chriſti reſurrectione] In excuſis deſiderabatur enim.

ne fortè ſi plebs à plebe ſeparetur] Ex MS. adiecimus ſi plebs.

non corporaliter Apoſtolus ſeparat, ſed tamen ſpiritaliter ſeparare non ceſſat] In impreſſis deſiderabatur Apoſtolus, & tamen.

reſurrectionem mortuorum non credebant] manuſcr. addebant mortuorum.

quis tam ferreus cordis ſomnus non excutiatur, poſſitque aliquando ſentire] Pro his legebant vulgata, quis tam ferreus cordis ſomnus poſſet non aliquando ſentire.

paulò antè inuicem damnatorum] Felicianus enim Primianum damnauit; Primianus autem Felicianum. In excuſis autem deerat inuicem.

IN CAP. XXII.

Fuerint quidam] Potentiali modo; alioqui enim falſum id erit ſi legas cum excuſis, Fuerunt quidem.

ipſi ſe contra iſtas calumnias] Perperam ipſique.

clamarentque fidenter & dicerent] Pro fideliter.

quem nemo rectè intelligens] Pro quem, erat eum.

cui dicit in Apocalypſi ſpirit⁹] Illud ſpiritus, deerat in impreſſis.

Sic illi laudantur] Non Sicut.

aliis demonſtrari] Ita commodius MS. quàm monſtrari.

& ab eis auelli ſepararique non poſſet] Pro eo quod erat, & ab eis velle ſeparari non poſſet.

in illo concilio] Perperam nullo concilio. Agit enim de Carthaginienſi concilio in quo abſens damnatus eſt Cæcilianus.

Nouelli Tyſicenzis] Pro Tyricenſis.

Fauſtini Tuburbitani] Pro Tuturbitani.

nec vniuerſæ Proconſulari prouinciæ] Carthaginiẽſi videlicet.

Ecce quorum piſciculorum] Perperam diſcipulorum.

& ille purgari potuit] Intelligit Felicem Abtungenſem Cæciliani ordinatorem.

in concilij illius inimica conſpiratione dixerunt] Ita rectius manuſcr. quàm concilio.

IN CAP. XXIII.

ſi nec cauſa cauſæ] Redundat vocula vel, quæ hic in excuſis antecedit.

quod indignum eſſe dixerunt] Infinitiuum addebant MS.

ſatis apertè monſtrarẽt] Mẽdosè impreſſa apparere mõſtrarent.

A nos eccleſiæ catholicæ] Deeſt aliquid, fortè cauſam, vt infrà cap. 27. & ſuprà Collat. diei 3. cap. 2.

ſubſcriptionum noſtrarum] Vitium eſt typographicum, vbi legunt excuſa, ſubſcriptionem.

quod alij pro aliis ſubſcribere potuerunt?] Pro eo quod erat, quod alij ſubſcribere non potuerunt? vel vt Amorb. quod aliis ſubſcribere non potuerunt.

Sic enim peruẽtum eſt] duriuſcula locutio, de qua ſuprà in Collat. diei 2. cap. 3.

in eorum mandato] In excuſis deerat præpoſitio.

Deinde ſub diuina teſtificatione] Ita rectius quàm deniq; ſub. Neq; enim multa præceſſerunt, quibus hoc velut poſtremum ſubijciatur.

quid ſi & alius ſe pro eodem appoſuit] MS. legebant oppoſuit. Sed alterum legitur & ſuprà Collat. diei 1. cap. 14.

in ſuo mandato apparuiſſe] manuſcr. legebant mendacio, ſed non rectè.

claruiſſe firmarent?] Pro firmarunt; pendet enim ſententia ab illo loco, Quanti emere debuimus, vt &c.

IN CAP. XXIIII.

etiam in hoc mendacia ſua proderent] Non prodiderunt.

B ſicut etiam nunc pluſquam quadringẽtos per totam Africam ſe eſſe iactantes] De numeroſitate Donatiſtarum epiſcoporum diximus aliquid ſuprà ad Collat. 1. diei cap. 14.

ducentæ ſeptuaginta nouem] Pro ducẽti: quem numerum habes citato iam Collat. loco bis omnino expreſſum. Vnde non dubitaui locum hunc ad alterum caſtigare, cùm legeretur, ſeptuaginta tres.

non potuerint venire Carthaginem] pro potuerunt.

Sic autem à Primate ſuo per tractoriam fuerunt euocati] Tractoria iuris vocabulum eſt, ſignificans diploma ſeu inſtrumentum euectionis curſusq; publici, hoc eſt quo ius & poteſtas dabatur equos, vehicula, & viaticum petendi de publico. Qua de re titulus eſt in Cod. lib. 12. alter de Curſu publico, alter de Tractoriis. Idem ferè ſignificat Euectio, qua voce vtitur & Auguſt. lib. 5. Confeſſ. cap. 13. vbi ait Mediolanenſes rhetoricæ profeſſorem à præfecto vrbis Romæ petiſſe, impartita etiam euectione publica. Extat eadem & epiſtola apud eũ 55. Cæterùm tractoriæ dictionem & alibi apud eundem reperimus, vt epiſtola 217. non ſemel, ſed vbi alia videtur eius eſſe ſignificatio. Etenim quemadmodum conſtat ex præfati lib. 12. l. 9. ius dandarum euectionum non cuiuis conceſſum erat; nam neq; iudicibus, neq; præſulibus, nec vicariis aut ducibus, nec magiſtris militum, neque ipſi præfecto vrbis, ſed ſolis poſt principem præfecto prætorio, & magiſtro officiorum. Priuati ergo epiſcopi nihil hac in re iuris habebant, non ergo huius generis tractorias dare

C potuerunt. Videtur autem tractoria nihil ibi aliud eſſe, vti fortaſſe nec hoc loco, quàm epiſtola citatoria ſeu euocatoria, qua iubetur quiſpiam certo loco & tempore præſentẽ ſe ſiſtere, & velut trahitur ſeu euocatur quopiam. Ab huiuſmodi verò tractoriis, diuerſa eſſe videtur tractatoria; cuius, niſi fortè mendoſi ſunt codices, mentio fit epiſt. 162. & conc. 2. in Pſal. 36. accipiturq; pro literis quibus de quopiam aliquid inſinuamus, aut publicè declaramus, vt hunc vel illum excommunicatum, damnatũ aut abſolutum eſſe. Quod ſi non fecerint, inquit epiſt. 162. ibi etiam eorum prauitas & peruerſitas innoteſcet; miſſaq; tractoria (ſic enim & aliis locis legendum, non tractatoria) ſuper eorum nomine per totum orbem terrarum, quacunque iam Chriſti eccleſia dilatata eſt, ab omnibus eccleſiis eorum communio præcidetur, ne aliquis error in cathedra eccleſiæ Carthaginienſis oriatur. Et conc. 2. in Pſal. 36. Ergo primò tractatoriam de illo miſerunt, conquerentes quia noluit ad illos exire.

quò prætermiſſis omnibus properarent conuenire Carthaginem] ſic rectè MS pro quo erat, cũ illis prætermiſſis properarẽt.

vt ſcirent ſe decepiſſe quod haberent optimum in cauſa] Neſcio an locus hic ſatis integer ſit; nam pro decepiſſe, videri queat legen-

D dum decerpſiſſe, vel diſſipaſſe.

quicunque venire noluiſſent. Hoc erat videlicet optimum in cauſa] Omnia hæc deerant in excuſis.

quærentium multitudo cæcorum] ſic rectè manuſcr. pro multitudo eorum.

pridie per notariam peterent] Perperam excuſa omnia notarium, quanquam malim notoriam; de qua voce ſuprà eſt à nobis aliquid dictum ad Collat. diei 1. cap. 4.

quamuis iniuſtam peterent, acciperent dilationem] ſic MS. omnia. quæ lectio viſa eſt cum ſequentibus magis conſentire, quàm excuſorum, quamuis iniuſtè petentes. Nam paulò pòſt, Quid enim iuſtius, inquit, quàm petere dilationem tantæ veritatis firmitate conturbatos? Et mox, Iuſtè itaque dilationem petebant. Vt ſenſus ſit, iniuſtam quidem eos dilationem, iuſtè tamen ob timorem petiſſe. quanquam nondum id nobis ſatisfacit: nam illud, Quid enim iuſtius &c. quomodo rectè ſuperiorib. hæret, vbi nulla iuſtæ petitionis facta eſt mentio? Niſi fortè referre placeat ad illud, Quanti emere debuimus.

cùm con-

cùm conuincerentur tamen contra ſuos venire conſenſus] *ſic rectè* MS. *pro eo quod erat*, cùm vincerentur, tamen contra ſuos venere conſenſus. *quanquam Amorb.* venire *habebat.* A

& ipſo actionis die rurſus de ipſis exceptoribus, quia nõ occurrerant, velle cauſari. Quid eos ad hoc compulit, niſi vehemens perturbatio, cùm viderent ſic à nobis eſſe actam cauſam in conſcriptione mandati, vt reſponſionem inuenire non poſſent?] *Omnia hæc deſiderabãtur in excuſis, ſcribarum errore prætermiſſa.*

vt nemo poſſet] *Pro* poſſit.

noſtro reſpondere mandato] *Perperam* mandato dato.

Peruidet, inquiunt, poteſtas tua] *Non autem* Prouidet.

IN CAP. XXV.

Congregantur ex vniuerſa Africa tot epiſcopi] *ex manuſcr. adiecimus* tot.

conſcripſiſſe cõfeſſi ſunt] *In excuſis deſiderabatur*, cõſcripſiſſe.

in medium ſubito mitteret cauſam] *ſic* MS. *ſic & vetera excuſa, pro quo noſtra mendosè*, in mediam.

vel ſero agi nolebant] *Pro* volebant.

donis largiſſimis ditaret] MS. *legebant* ditaremus, *& mox pro* torqueret, torqueremus. *Sed viſa eſt altera lectio commodior, quam habet etiam Amorbach.* B

quò eos petiuimus conueniri] *Pro* petimus conuenire, *vt liquet ex Collat. 3. diei cap. 5.*

quam modo ab Imperatore] *Ita rectius* MS. *quàm* quod.

propter hoc quippe hæretici] *Vocula*m quippe, *addebant* MS.

apud præfectos collationẽ petiuerant] *Perperam* protulerãt.

quia geſta illa præfectoria tempore præcedebat] *Mẽdoſè* precedebant; *ad libellum enim hoc refertur, vt* geſta præfectoria, *accuſatiui ſint caſus.*

vbi ipſi apud Imperatorem Conſtantinum per Anulinum] *In excuſis deprauatè legebatur*, vbi ipſum, *&* Amillinum.

Peruidet poteſtas tua] *Non*, Prouidet, *vt cap. ſuperiori.*

in cauſæ interna deduci] *Pro* interiora: *nam alterum legis cap. 24. & 25. & Collat. diei 3. cap. 5.*

quando enim dæmon ſic exorciſtam timeret] *Exorcizare eccleſiaſtico vſu idem eſt quod per diuina adiurando vim inimicam expellere. Duplex autem eſt dæmonum in hominem poteſtas, interior & exterior; quando videlicet animam vitiis & peccatis captam & obnoxiam tenent, vel ſenſus exteriores interioresq́; perturbant, & furorem quendam inferunt. Ergo qui malis iſtis curandis ſiue catechumenorum, ſiue energumenorum in eccleſia præſunt, Exorciſtæ vocantur; preces ipſæ & adiurationes, exorciſmi. Qua de re vide Auguſtinum lib. De vita beata ſub finem diſputat. ſecunda diei, & Iſidorum lib. 8. etymol. cap. 12. De diuina verò exorciſtarum in dæmones poteſtate, quæ eos de obſeſſorum corporibus exire compellant, torqueant, flagellent, vrãt, pulchrè Tertull. lib. ad Scapulam, & in Apolog. Cyprianus tract. ad Demetrianum, & lib. 1. epiſt. 6. & lib. 2. epiſt. 2. Minutius Felix in Octauio, Arnobius lib. contra Gentes. Lactant. lib. 2. cap. 5. & lib. 5. cap. 21. Iuſtinus martyr oratione ad Gẽtes, & contra Tryphonem de verit. Chriſtianæ religionis.* C

Quando, vel quanto pretio] *Excuſa nihil aliud hic legebant, quàm*, Vel quanto pretio.

Quis tam idoneus index inueniri poteſt animi eorum] *Ita rectius quàm* iudex. *Sic enim & in fine capitis ſequentis*, iſte indicauit quid in eorum cordibus ageretur.

nec ſilentio tegerent] *Amorb. legebat* tegerint, *vt & paulò pòſt loco* proderent, *habebat* proderint: *vnde pòſt natum* texerint, *&* prodiderint.

Sed cùm legerentur ea quibus oſtendebatur] MS *legebant*, Si non legerentur. *ſed nos alteram prætulimus lectionem.*

tergiuerſatoriè necterentur] *Pro* tergiuerſatione. D

recitanda prolata eſt] *Id eſt, vt recitaretur, quomodo infrà cap. 27.* quæ prolata fuerant recitanda. *Cui ſimile eſt quod habes ſuprà lib. 1. contra Petilian. cap. 10.* decernenda recitata eſt.

IN CAP. XXVI.

Ille indicauit ſtando] *nolentibus ſedere Donatiſtis, de quo ſuprà Collat. diei 2. cap. 1.*

puto quòd melius dicerent] *Locus corruptus.* MS. *legunt* dicebant, *ſed nihil nos id adiuuat; fortè* dicerem.

litigatorum timor] *ſic rectè* MS. *ſequitur enim*, eorũ chartulis & eorum cordibus. *In excuſis erat* litigatoris.

Ille quærebat quid ex eorum chartulis legeretur, iſte indicauit quid in eorum cordibus ageretur] *Confundit differentiam inter* ille *&* iſte. *Cæterùm pro* indicauit, MS. *cũ Amorb. legunt* indicauit: *ſed alteram lectionem prætulimus, quam habent etiam vetera Froben.*

IN CAP. XXVII.

vbi nos eccleſię cauſam ſcripturarum teſtimoniis egiſſe confeſſi ſunt, ſimiliter ſe ſcripturarum teſtimoniis reſponſuros] *Ita hunc locum ex* MS. *caſtigauimus, pro quo legebat Amorb.* vbi nos eccleſiæ cauſam ſcripturarum teſtimoniis reſpõſuros, *vno nimirum verſu omiſſo. quam lacunam Froben. ſuppleri poſſe admonebat additione vocis* agimus, *quam poſteriores in contextum retulerunt.*

ſic illis aſſiduè ſua inania] *Illud* ſua, *conſtanter addebant* MS. *imò & vetera Amorb. ac Frobenij.*

& ad illa quæ protuleramus] *Pro* vt ad illa.

ſuperatosque conſtrinxit] *Pro* conſtrinxerit.

ſi autem obiicerent] *Perperam* obiecerint.

IN CAP. XXVIII.

Iam verò illud] *Ex* MS. *adiecimus* illud.

contra quã veſtri epiſcopi] *Ita rectius* MS. *quàm* ipſi epiſcopi.

vt eos ſibi qui vicerint copulet] *Illud* ſibi, *deerat in vulgatis; legebant tamen etiam Amorb. & Frobenij primæ editiones.*

eos ſibi copulare] *Id eſt, vt eos ſibi copulet, vt in præcedentibus verbis. Excuſa poſteriora per paſſiuum verbum legebant* copulari. *Nam Amorb. & Frobenij vetera etiam hic* MS. *conſentiebant.*

Nam ſi ab eis aliena non eſt, etiam ipſa rea victa cum victis, quomodo ſibi eſt copulatura victores?] *Totum hoc in vulgatis deſiderabatur.*

qui eidem communione cohæremus] *Mendoſè* communioni: *nam illud* eidem, *ad eccleſiam pertinet tranſmarinam, cui ait Catholicos ſocietatis communione cohærere.*

Nam ſi propter iſtam communionẽ] *Ex* MS. *adiecimus* iſtam.

ſed ipſam confeſſi ſunt] *ſic* MS. *quomodo paulò pòſt*, & ſicut iam confeſſi ſunt. *Excuſa legebant* profeſſi, *quod tamen nec reijcimus.*

quamuis ei ſacramentorum communione ſocientur] *Afri videlicet eccleſiæ tranſmarinæ. Mendoſè ergo excuſa* eis, *niſi legas* ſocietur. *Sed* MS. *conſentit etiam Amorb. & vetera Froben.*

ſibi & Catholico nomini adiungat] *ſic* MS. *cum Amorbach. & Frobenij vetuſtioribus, pro* nomine.

Ille ergo tunc vicit] *In excuſis deerat* tunc.

multo magis vincimus] *Amorb. legebat* vincimur, *hinc fecerant Frobeniana* euincimus. *Sed vincẽdi vocabulum ſuprà eodem hoc capite frequentiſſimè repetitur.*

hinc oſtendentes] *Ex* MS. *addidimus* huic.

IN CAP. XXIX.

nec attingere omnino literis ſuis voluerunt] *Illud* omnino literis ſuis, *in impreſſis deſiderabatur.*

per notariam poſtulantibus] *Mendoſè* notarium.

Et cũ iam ſeptẽ eſſent delecti] *Ita commodius* MS. *quàm* electi.

& nos eiſdem literis eorum] *Loco* eorum *erat* ipſis.

toto terrarum orbe diffundi] *Præpoſitionem* in, *quam addebant excuſa, nulla habebant* MS.

authoritati eius non cedere] *Ita* MS. *quod commodius eſſe viſum eſt, quàm quod habebant excuſa* obedire.

ſolent eius placita vel decreta proferre] *Illud* eius placita vel decreta, *in impreſſis deerat.*

& non iam erat] MS. *legebant*, & non fuit iam. *Sed nos veterem lectionem reliquimus.*

in eadem diuerſitate permanſit] *Neſcio an ſatis integer hic locus ſit.*

& eos inde quos damnauerunt] *ſic* MS. *Amorb. cum primis Froben. legunt* & eos quos, *omiſſa voce* inde. *Poſteriora* & eos qui.

etiam hoc ergo cùm in noſtro mandato legerent] *Ex* MS. *adiecimus* etiam.

tacendum potius & prætereundum] *ita rectius cum manuſcr. quàm* prætermittendum.

quàm vlla contradictione refricandum eſſe cenſuerunt] *Ita malim quàm cum excuſis* reſuſcitandum eſſe.

præter reſponſionem] *ſic etiam vetera Amorb. Froben. & Lutet. id eſt nec adhibita noſtra reſponſione: pro* præterea.

IN CAP. XXX.

quando emere poſſemus] *Mendoſè* quanto.

quia cùm à nobis] *ſic & vetera excuſa. Recentiora* qui cum.

IN CAP. XXXI.

quod maiores ſuos apud Imperatorem Conſtantinum perſecutos Cæcilianum non confiteri tantùm, verùm etiam profiteri atque gloriari minimè dubitarunt] *Hanc eorum gloriationem Auguſtinus in Breuiculum ſuum apertè non retulit, attingitur Collat. diei 3. cap. 16. ac 20. & hoc poſt Collat. lib. cap. 16. item epiſt. 152. Cæterùm pro* perſecutos, *perperam legebant vulgata* perſecutus.

Leguntur proſecutiones eorum] *Pro* perſecutiones.

quia leguntur etiam ſubſcriptiones eorum] *Illud* etiam, *legebant conſtanter* MS.

Hoc cùm facere omnino non poſſent] *In excuſis addebatur* enim, *ſed non erat in* MS. *& rectius abeſt.*

declarandamque delecti] *deſiderabatur in excuſis vox* delecti. A

quod inimicis ſancti Danielis] *Pro* inimici. *Priorem lectionem inuenire adhuc eſt in veteribus excuſis Amorb. & Froben.*

quod pati voluerant innocentem] *Ex* MS. *hæc verba adiecimus.*

vbi eos grauiter deteſtatur] MS. *legunt* deteſtatus; *ſed altera lectio magis conſentit cum aliis locis vbi hæc eadem repetuntur.*

& pœnam illorum deteſtabili indulgentia fuiſſe firmatam] *Sic rectè* MS. *pro eo quod erat*, & pœnam illorum, & deteſtabilem indulgentiam fuiſſe firmatam.

vnde nobis gratis dari non poſſent] *Mendoſè* dare, *tum alterum tamen eſſet in primis excuſis.*

quolibet præmio] *ſic* MS. *omnia, pro* per quęlibet præmia.

IN CAP. XXXII.

Etiam hæc ergo cauſa] *Pro*, Cauſa ergo hæc.

vbi liquidiſſimè innocentia Felicis apparuit] *In excuſis deſiderabatur* apparuit, *vnde addidit quiſpiam præpoſitionem* de innocētia.

Sed quoniam quidam Ingentius, qui eidem iudicio contra Felicem] *Hæc aberant in excuſis.*

nec puniri facilè debuit, vbi cauſa epiſcopi vertebatur] *Aliis locis vbi hoc idem tractat argumentum, cur tortus non ſit, hanc reddit cauſam, quia decurio fuerit ciuitatis Ziquenſis.*

vt ad eius comitatum idem Ingentius] *Suprà admonuimus vbicunq;* Vigentius *legitur*, Ingentius *eſſe ſcribendum. quod ſemel hic repetiſſe ſufficiat.* B

vt perſecutio quæ per maiores eorum] *Loco* proſecutio.

apud Imperatores] *Redundat* noſtros, *quod addunt hic excuſa.*

& eorum calumniæ ſuperatæ cumulatius apparerēt] *Pro* calumnia ſuperata, *&* apparuerit.

Conſcriptę ſunt eorum proſecutiones, tenentur ſubſcriptiones] *Ita paſſim ſuprà eodem hoc libro, pro quo excuſa* ſubſcriptæ.

Ipſi inquam recitauerunt Cōſtantinum ſcripſiſſe, quod Ælianus proconſul] *Ita hunc locum ex* MS. *reſtituimus, cùm prius eſſet*, Ipſi inquam recitauerunt Conſtantinum ſubſcripſiſſe, quod Æliano proconſuli, *vel, vt habet Amorb.* proconſule.

& intimare poſſit] *Ita rectius quàm* poſſet, *quomodo aliis paſſim locis, vt lib. 3. contra Creſcon. cap. 70. Epiſt. 68. Collat. 3. cap. 23.*

quis noſtrum hoc auderet optare] *Sic* MS. *pro* quis noſtrum hoc non audire optaret.

vt quos iniquitas fecerat noſtros impugnatores] *Pro* fecerit. *Caterùm pro* impugnatores, *manuſcr. legebant* accuſatores. *Sed nihil putauimus immutandum.* C

IN CAP. XXXIII.

Sicut autem ordo conſulum oſtendit] *Pendet ſententia vſque ad vndecimum verſum, quo loco perperam initium cap. ſtatuebatur.*

Et magis vtique ipſi promiſiſſent] *Excuſa*, Quod magis vtique: *ſed magis quadrat* MS. *lectio.*

proconſulari iudicio] *ſic & aliàs paſſim, pro* proconſulis.

deinde poſt quatuor annos] MS. *legebant* poſt quot annos. *Excuſa* poſt annum; *ſed legēdum, vt ſcripſimus, liquet ex ſubiecta Auguſtini ſupputatione.*

Conſtātino tertium & Licinio iterum Conſſ.] *Optatus lib. 1. habet*, *Licinio III. Conſ. Quin & Faſti conſulares annotant Conſtantinum & Licinium vnà fuiſſe tertium conſules: ſed reliqui Auguſtini lectionem, nam in numeris facilius lapſus, quàm in voce* iterum, *niſi quis & hic* tertium *fuiſſe ſcriptum ſuſpicetur. Caterùm pro* Licinio, *perperam erat* Luciano.

ſexto nonas Octobres] *ita rectè* MS. *conſentiente etiam Optato, qui addit, feriam ſextam fuiſſe. In excuſis autem erat*, Nonis Octob.

Conſtantinus ad Eumalium vicarium] *Ita legendum oſtendimus ſuprà ad lib. 3. contra Creſc. cap. 71. In* MS. *diuiſis dictionibus ſcriptum erat* eum alium. *Excuſa legebant* Romalium. D

Et idem Imperator ad Valerium vicarium] *Hic ſuprà cap. 31. Item Collat. 3. diei cap. 22. & 24. Rurſus epiſtola 152.* Verinus *appellatur, quare & hic* Verinum *legendū cenſeo, niſi fortè prænomen et vel cognomen Valerij dixeremus; quanquam in Cod. Theod.* Locrius Verinus *dictus videtur, de quo nonnihil ſuprà lib. 3. contra Creſc. cap 70. ad illud* Verus vicarius præfectorum.

& eorum furore Deo vindici dimittendo] *ſic manuſcr. pro* remittendo.

ſiue miſſo ad comitatum Ingentio] *In excuſis deſiderabatur* Ingentio.

imò eum iudiciis quoque Imperialibus] *ſic manuſcr. qua voce libentius video vſum Auguſt. quàm* Imperatoriis: *vt ſuprà Collat. 3. diei cap. 4. 19. & 20. vbi literas & edicta imperialia quinquies habes repetita.*

IN CAP. XXXIIII.

totiens improbata, totiens calumnioſa] *Ex* MS. *iſta adiecimus.*

A quaſi vox alia victis eſſe cōſueuerit] *Amorb. legebat*, quaſi vox illa victis. *Hinc fecit Froben.* quaſi non vox illa.

quæ iudicem cogerent] *Pro* coëgerunt.

nos in illum talem ſuſpicionem dirigere deberemus] *Pro quo deprauatiſſimè*, nos nullā talem ſuſpicionē diligere deberemus.

& nos ad eadem totiens conuicta] *Mendoſè* conficta.

Hinc tamen ſolùm cauſam tam peſſimam] *Pro* ſolum, *vulgata* ſuam *legebant: error natus ex Amorb. apud quem erat* ſolam.

vtcunque adiuuare potuerunt, quam potius deſerere debuerunt] *Ita legebat & Amorb. excepto quod loco* debuerunt, *habebat* potuerunt. *Vnde Froben. fecerunt*, vtcunq; adiuuare potius, quàm deſerere debuerunt.

vt tot proſecutionibus] *Mendoſè* perſecutionibus.

ne quod actum eſt facilè legeretur] *Perperam excuſa omnia* gereretur.

nec ipſis nec nobis iurantibus forſitan crederetur] *Mendoſè* crederentur.

IN CAP. XXXV.

Quapropter fratres, ſi tamen non iraſcimini quia fratres vocamus: illi enim cùm hoc à nobis audiunt, iniuriam ſibi fieri apud acta dixerunt] *Loquitur de actis Collat. Carthaginenſis, licet* B *hoc in Breuiculo ſuo prætererit. Expreſſius rei eiuſdem meminit lib. 2. contra Gaudent. cap. 11. & ſermone de Geſtis cum Emerito. Quod nomen, & ſuo tempore Donatiſtas reiecisse teſtis eſt Optatus libr. 1. Cauſam autem cur Catholicos pro fratribus agnoſcere nollēt, nec eo nomine vellent ab eis compellari, oſtendit Auguſt. conc. 2. in Pſal. 32. Doleamus illos fratres, inquit, tanquam fratres noſtros. Velint nolint fratres noſtri ſunt: tunc eſſe deſinent fratres noſtri, ſi deſinent dicere, Pater noſter. Dixit de quibuſdam Propheta, Hiis qui dicunt vobis, Nō eſtis fratres noſtri, dicite, Fratres noſtri eſtis. Circumſpicite de quibus hoc dicere potuerit; nunquid de Paganis? Non: neque enim dicimus eos fratres noſtros ſecundum ſcripturas, & eccleſiaſticum loquendi morem. Nunquid de Iudæis qui in Chriſtum non crediderunt? Legite Apoſtolum, & videte quia fratres; quando dicit Apoſtolus ſine aliquo additamento, non vult intelligere niſi Chriſtianos. Non eſt autem ſubiectus, inquit, frater aut ſoror huiuſmodi: cùm diceret de coniugio: fratrem & ſororem dixit Chriſtianum vel Chriſtianam. Iterum dicit, Tu autem quid iudicas fratrem tuum: aut tu quid ſpernis fratrem tuum? Et alio loco, Vos, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratribus. Iſti ergo qui dicunt, Non eſtis fratres noſtri, paganos nos dicunt: ideò enim & rebaptizare* C *nos volunt, dicentes nos non habere quod dant. Vnde conſequens eſt error ipſorum, vt negent nos fratres ſuos eſſe. Sed quare nobis dixit propheta, Vos dicite illis, fratres noſtri eſtis; niſi quia nos in eis agnoſcimus, quod nō repetimus. Illi ergo non agnoſcendo baptiſmum noſtrum, negant nos eſſe fratres; nos autem non repetendo ipſorum, ſed agnoſcendo noſtrum, dicimus eis, Fratres noſtri eſtis. Eundem hunc Eſaiæ 66. cap. locum citat eis Auguſt. epiſtola etiam 203. quæ eſt ad Maximinum Donatiſtam. Conc. item quoddam Carthaginenſe in formula quadam congreſſionis cum Donatiſtis, quæ extat in Græcis canonibus, numero 95.*

Dicite, Fratres noſtri eſtis, his qui vos oderūt, & qui vos deteſtantur, vt nomen Domini honorificetur, & appareat illis in iocunditate, ipſi autem erubeſcant] *Sic* MS. *In excuſis deſiderabatur* his, *& erat*, vt nomen Domini honorificè appareat, *&* erubeſcebant. *Sed alteram lectionem habes eodem hoc cap. etiam in impreſſis repetitam. Locus eſt autem Eſaiæ cap. 66. ſecundum 70. vbi nos legimus*, Dixerunt fratres veſtri odientes vos, & abiicientes propter nomen meum, Glorificetur Dominus, & videbimus in lętitia veſtra, ipſi autem confundentur. *Quanquam nec Græca noſtra cum Auguſtini lectione conſentiunt; ſic enim habent Regia: Dicite* D *fratribus veſtris odientibus vos & abominantibus, vt nomen Domini glorificetur, & appareat in lætitia eorum, et illi confundentur: quomodo penè & Hieronymus vertit, niſi quòd legit* confundantur. *Sed non videntur nec Africana olim exemplaria inter ſe conueniſſe; nam Optatus lib. 1 ita hunc locum producit: Hi qui vos odio habent & execrātur, & nolunt ſe dici fratres noſtros, vos tamen dicite eis, Fratres noſtri eſtis. Quomodo ferè citat & Auguſt. conc. 2. in Pſal. 32. vt ex præcedentis loci annotatione cognoſci poteſt. In cæteris quæ ibidem annotantur, eadem eſt quæ huius capitis lectio.*

& cuius vtrique ſacramentum portamus] MS. *legunt* ſacramenta, *ſed malo numerum ſingularem: de baptiſmo enim loquitur, à quo ſacramento fratres vocantur.*

quem poſſideant liberandi] *Pro* poſſidebant.

& in caſtris Imperatoris redactis] *Fortè* reductis: *quanquam nec alterum diſplicet.*

Incluſos & tanquam in carcere ſe fuiſſe conqueſti ſunt] *Altera hæc eſt Donatiſtarum contra Marcellinum & Collationem criminatio. Siquidem Marcellinus, vim à Donatiſtis & eorum fortè Circumcellionibus*

cellionibus metuens, locum eum armata apparitione munierat, vt ex Geſtis Collationis ſcribit Balduinus.

Sed quomodo dicemus iniuriam] *Pro* dicamus.

qui ſimul intus eramus. Ipſi vnde ſciũt] *Hæc deerãt in excuſis.*

niſi quia fugere] *pro* ſed qui fugere.

Sed quis nõ videat, quòd iſta inania] *Apud Amorb. ita hæc mutilata legebantur,* Sed qui non vi quòd iſta inania. *Quæ cùm abſurda eſſet lectio, Frobenius reſectis prioribus, retinuit tantùm,* Iſta inania.

Scimus quàm multi veſtrum & fortè omnes aut penè omnes dicere ſoleatis, O ſi in vnum locum conuenirent! ô ſi aliquando cõferrent, atque illis diſputantibus veritas appareret!] *Idem & ſui temporis publicum fuiſſe votum, teſtatur Optatus lib. 1. A multis, inquit, deſideratum eſt, vt ad eruendam veritatem ab aliquibus defenſoribus partium conflictus haberetur: & fieri potuit. Sed & acceſſum prohibent, & aditus interludunt, & conſeſſum vitant, & colloquium denegant.*

Deus, qui nos redemit vnus eſt] *Nec iſta in excuſis reperiebãtur.*

qui nos ſociare debet vnus eſt ſpiritus] *Pro* vnus eſt Chriſtus, *hoc enim iam præceſſit.*

Annotationum in librum ad Donatiſtas poſt Collationem finis.

ANNOTATIONES IN LIBRVM B. AVGVSTINI DE GESTIS CVM EMERITO Cæſarienſi Donatiſtarum epiſcopo.

Ex collatione veterum excuſorum Amorbachij, Frobenij & Lutetianorum, nam MS. *hic fuimus deſtituti.*

GLORIOSISSIMIS Imperatoribus Honorio duodecimùm, & Theodoſio octauùm Conſulibus, duodecimo Kalendas Octobres Cæſariæ in eccleſia maiori] *Lib. 2. Retract. cap. 51. ait Auguſt. actionem hanc & collocutionem factam aliquanto poſt Collationem Carthaginienſem; & hic certius tempus exprimitur. Incidit autem conſulatus iſte in annum Domini 418. annis videlicet ſeptem poſt præfatam Collationem. Quæ autem profectionis huius tã longinquæ fuerit Auguſtino cauſa, & neceſſitas, vt ait illo Retractat. loco, attingit Poßidius in eius vita cap. 14. vbi eum refert ſedis Apoſtolicæ literis vnà cum aliis quibuſdam epiſcopis (inter quos & ipſe Poßidius fuit) in Mauritaniam abire compulſum, ad terminandas quaſdam illic eccleſiæ neceſſitates. Et Auguſtinus ipſe epiſtola 157. mox poſt initium: Literæ, inquit, quas ad Mauritaniam Cæſarienſem miſiſti, me apud Cæſariam præſente venerunt, quò nos iniuncta nobis à venerabili papa Zoſimo Apoſtolicæ ſedis epiſcopo eccleſiaſtica neceßitas traxerat. Quæ verò hæc cauſa fuerit, nec Auguſt. nec Poßidius expreſſerunt; nam cum Emerito oblata eſt tantum occaſio congreſſus. Auguſtinus lib. 4. De Doctrina Chriſtiana cap. 24 aliud quiddam refert ibidem à ſe actum. quem locum viſum eſt huc totum tranſcribere. Cùm apud Cæſariam, inquit, Mauritaniæ, populo diſſuaderem pugnam ciuilem, vel potius pluſquam ciuilem, quam cateruam vocabant; neque enim ciues tantummodo, verùm etiam propinqui & fratres, poſtremò parentes ac filij lapidibus inter ſe in duas partes diuiſi, per aliquot dies continuos, certo tempore anni ſollenniter dimicabant, & quiſque vt quemque poterat occidebat: egi quidem granditer quãtum valui, vt tam crudele atque inueteratum malum, de cordibus & moribus eorum auellerem, pelleremq́, dicendo: Non tamen egiſſe aliquid me putaui cùm eos audirem acclamantes, ſed cùm flentes viderem: acclamationibus quippe ſe doceri & delectari, flecti autem lachrymis indicabant. Quas vbi aſpexi, immanem illam conſuetudinem, à patribus & auis, longeq́, à maioribus traditam, quæ pectora eorum hoſtiliter obſidebat, vel potius poßidebat, deuictam, antequam re ipſa id oſtenderem, credidi. Moxq́, ſermone finito, ad agendas Deo gratias corda atque ora conuerti. Et ecce iam ferme octo vel amplius anni ſunt propitio Chriſto, ex quo illic nihil tale tentatum eſt. hactenus ille: vbi ne quem poſtrema hæc verba moueant, vt arbitretur id multo antè actum, in alia priore aliqua profectione; meminerit, libros illos De Doctrina Chriſtiana inchoatos quidem fuiſſe paulò poſt epiſcopatus ipſius exordium, ſed abſolutos demum, multis ad librum tertiũ, & toto quarto adiecto, aliquanto ante conſcriptos libros Retractationum, quemadmodum ipſe ait Retract. lib. 2. cap. 4. Verũ nec illa videtur fuiſſe profectionis illius cauſa. In concilij Africani canonibus Græcis canone 101. agitur de Primoſo quodam in Mauritania, cuius cauſa tractari iuſſa ſit, mandato & Innocentij pontificis & Honorij Imperatoris, qui ad concilium tamen euocatus non comparuerit, & quæſitus per Mauritaniam non ſit inuentus: qua de re legatio decernitur ad Imperatorem, & Innocentium vnà cum literis totius ſynodi. Sed cũ ea celebrata videatur Honorio VII. & Theodoſio iterum Conſ. longius eſt hoc ad Zoſimum vſque tempus, quàm vt hoc negotium per tot annos productum videri queat. Ergo quià nihil certi adferre poſſumus, ad Geſta cum Emerito tranſeamus. Fuit autem Emeritus iſte, vt & hic refert Auguſt. in Cæſarieñſi Mauritaniæ Cæſaria Donatiſtarum epiſcopus, inter eos haud poſtremus; nam & in Bagaitano concilio ſententiam contra Maximianum & collegas eius ipſe dictauit, & in Collatione Carthaginienſi de ſeptem delectis, qui cõmuni nomine contra Catholicos diſputarẽt, vel præcipuus fuit. Extat Auguſtini ad eum epiſtola 164. qua eum ad colloquium & epiſtolarem diſputationem inuitat, in qua meminit & alterius cuiuſdam, cui necdum ille reſponderit. Scripſit ad eundem & poſt Collationem Carthaginienſem, vt refert ipſe lib. 2. Retract. cap. 46. ſed non extat is liber. Cæterùm actionis huius & congreßionis Cæſarienſis occaſione, ſparſus rumor fuit Emeritum Auguſtini opera conuerſum, & Catholicum factum; ſed falſus: nam licet victus, in hæreſi tamen ſua obduratus permanſit, vt teſtatur Auguſtinus lib. 1. contra Gaudentium cap. 14. vbi totam rei geſtæ hiſtoriam breuiter repetit.*

Deuterius epiſcopus Metropolitanus Cæſarienſis] *Hunc ait infrà Emerito etiam genere fuiſſe coniunctum. Idem autem videtur ad quem eſt 74. epiſt. Auguſtini.*

ſed à Donatiſtis huius ciuitatis ordinatus] *Amorb. non legit præpoſitionem à, & neſcio an ſcripſerit Auguſtinus; nam à plebe & clero illic Donatiſtarum eligi potuit in epiſcopum, ordinari autem niſi ab epiſcopis non potuit.*

Quos Donatiſtas in nomine Chriſti in gremiũ Catholicum iam magna ex parte ſuſcepimus, ita vt penè omnes communioni Catholicæ ſociatos eſſe gaudeamus] *Sic epiſt. 50. Maximè poſt Collationem quæ inter nos & epiſcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti ſunt. Vide & lib. 1. contra Gaudent. cap. 24. & 29. Et lib. 1. contra Creſcon. cap. 5.*

quidam verò non ſaltem dubitant] *Id eſt, ne vel dubitant quidem, apud vtros veritas ſit, apud Catholicos an Donatiſtas; ſed certò perſuaſum habent apud hos, non apud illos eſſe.*

noui quid dicebatur vobis, nos Cognitoris emiſſe ſententiam; noui dictam eſſe vobis, quòd ille fuerit cõmunionis noſtræ, & propterea iſtos loqui omnia quæ vellent minimè permiſit; & eos poteſtate potius oppreſſit, quàm probitate; quod loquebantur nõ accepit] *Calumniæ ſunt Donatiſtarũ de Marcellino Cognitore, quas repetit etiam Poßidius cap. 14. Poſt illam, inquit, quã cum Donatiſtis facta eſt Collationem, non defuerunt qui dicerent permiſſos non fuiſſe eoſdem epiſcopos apud poteſtatem quæ cauſam audiuit, dicere omnia pro ſuis partibus, quoniam Catholicæ communionis Cognitor ſuæ fauebat eccleſiæ. Cæterũ pro eo quod legimus* probitate, *ſuſpicor ſcriptum fuiſſe* veritate, *quomodo habes infrà:* Tunc enim victus es, ſi veritate victus es. Si autem videris victus poteſtate, & viciſti veritate. *Et mox,* Si veritate victus ſum; aut veritate oppreſſus ſum.

Audiant ciues tui, vnde te victorem præſumis eſſe] *Refert Poßidius cap. illo 14. Inſtanter à parentibus & ciuibus ſuis rogatum fuiſſe Emeritum, vt pro cauſæ ſuæ defenſione diſputationem cum Auguſtino iniret, promiſiſſeq́, ſi ſuperaret, ad eius ſe cõmunionem redituros, etiam cum iactura fortunarum & vitæ diſcrimine; ſed diffiſum noluiſſe.*

Veruntamen quoniam geſta Collationis noſtræ commemoraui] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, cùm prius eſſet,* geſta communionis. *Cæterùm pro* commemoraui, *perperã erat* commemorauerit. *Alteram enim lectionem habent vetera Amorbachij & Frobenij.*

Vt annis omnibus per ieiuniorum dies] *Vide & epiſcoporum diligentiam, & populi patientiam.*

Honorabili ac dilectiſſimo filio, viro clariſſimo & ſpectabili tribuno & notario Marcellino] *Epiſtola hæc breuiter commemoratur Collat. diei 1. cap. 5. atq; vtinam & cæteras omnes quarum illic fit mentio, totas ac integras legere poſſemus.*

illos autem violentos & calumnioſos eſſe iudicatos] *Perperam Lutet.* indicatos.

Dicam charitati veſtræ & commemorem rem dulciſſimam & ſuauiſſimam] *Inſignis narratio de duobus epiſcopis cathedris ſuis ſi fortè ſuccumberent, cedere detrectantibus.*

Propter nos nihil ſufficientius, quàm Chriſtiani fideles & obedientes ſimus] *Clarius dixiſſet,* quàm vt. *Senſus autem hic eſt: Priuatim aliud à nobis nihil exigitur quàm vt verè Chriſtiani ſimus.*

hoc ergo ſemper ſumus] *Malim* ſimus, *quemadmodum in altero membro,* hoc de noſtro epiſcopatu faciamus, *& paulò pòſt* ſemper eſſe debemus.

Propter

Propter vos hoc debemus eſſe quod vos] *Legendum videtur,* Propter nos, *vt ex ſubiectu verbu liquet: cui etiam reſpondet quod præceſſit,* Propter nos nihil ſufficientius.

Voluerunt qui venerunt multi epiſcopi] *Confert inter ſe Primiani & Cæciliani cauſam.*

quæ aduerſus Primianum dicebantur] *Vel pro* Primianum, *legendum* Maximianum; *aut loco* dicebantur, *reponendum* dixerāt, *aut addendum* ſtatuiſſe, *vel* moliti, *aut ſimile quippiam.*

poſt multas eis illatas perſecutiones iudiciariis proſecutionibus] *Ita legendum haud dubiè, non* perſecutionibus, *id enim ibi antecedit. Proſecutio hic autem actionem vel tractatum ſignificat, quo ſenſu vox ea ſuperioribus libris nuſquam non obuia fuit.*

ferme per triennium] *Hinc colligimus ſchiſma Maximianiſtarum toto triennio exarſiſſe: nam nec poſt illud tempus prorſus ſublatum fuit, ſed diminutum tantummodo. Certè & ipſi obtulerunt ſe Carthagini ad Collationem cum Catholicis ineundam, licet ab vtriſque reiecti ſint, vt author eſt Auguſt. lib. 3. contra Iulian. cap. 1.*

ab iſto Emerito eſt dictata ſententia vbi illi damnati ſunt] *Obſeruandus hic locus eſt vbi Bagaitana contra Maximianum ſententiæ Emeritum facit authorem; nam alius vbiq; locis dictorem ſeu dictatorem tantum, tacito nomine appellat.*

venenati vteri alueus] *Hæc concilij illius verba frequenter apud Auguſtinum repetita inuenias, ſed vbi pro* alueus, *ſemper ferè* aluus *legis, excepto lib. 4. contra Creſc. cap. 2. vbi eandem habes lectionem.*

concepti ſceleris vda coagula] *Pro his deprauatiſſimè excuſa cætera,* concepti ſceleris vt aqualiculus. *Rectius lib. 3. contra Creſcon. cap. 19. & 53. ac alibi paſſim.*

tardo ſe calore vaporauerint] *In iiſdem excuſis ſingulari numero legebatur* euaporauerit, *vt eſſet priori deprauationi conſentiens lectio.*

publicum tamen facinus & parricidium ſuum] *Ita hunc locum ex aliis illis locis vbi hæc repetuntur reſtituimus: prius erat* publicum tamen parricidium, facinus ſuum. *Poſteriora tamen Frobin. copulam adiecerant,* parricidium & facinus ſuum.

indulgentiæ enim antè hac fuerat, dum clemētię dimittimus lineam, inuenit cauſa quos puniat] *Locus deprauatus, qui præſidio MS. quibus hic caruimus, ſit reſtituendus. Lib. 4. cont. Creſc. cap. 31. vbi hæc ſuis verbis repetit Auguſtinus, ita ſcribit:* Ibi iam non confuſa criminum ſylua nomina eorum deſignabat ad pœnam: ibi eis indulgentiæ fumis dum clementiæ dimitteretur linea, iam cauſa quos puniret inuenerat. *Vbi pro* fuerat, *videtur legiſſe* funis. *Sed nec hoc ſatisfacit.*

Raptus enim pœnam ſui compendio lucrauerat funeris] *In cæteris deſiderabatur* pœnam: *& pro* ſui, *lib. 4. contra Creſc. cap. 3. & alibi ſæpius* ſuam *legitur. Eſt vbi neutrum extet, vt lib. 3. contra Creſconium cap. 19.*

vſuras nunc grauioris colligit fenoris] *Lib. 3. contra Creſcon. cap. 19. & lib. 4 cap. 4. habetur* grauiores.

Dicunt enim quòd dilationem illis dederint, & intra dilationem illos ſuſceperint: hoc falſum eſt] *Hoc Donatiſtarum effugium etiam Creſconius ſuprà tueri & vindicare conatus eſt, ſed deiecit eum inde Auguſt. lib. 3. contra eundem cap. 15. & lib. 4. cap. 28. & ſequentibus.*

Nollemus quidem tāquam proprij corporis ſecare iuncturam] *Lib. 3. contra Creſcon. cap. 19. 21. & 53. Lib. 4. cap. 4. paulò aliter legitur hic locus:* Nollemus quidem tanquam è proprij corporis iunctura præcidi.

inuenta eſt cauſa ſalubrior] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, vt pro* ſalubris, *legeretur* ſalubrior, *tum quòd aliàs ita ſemper ſcribatur, tum quòd lib. 4. contra Creſcon. cap. 55. comparatiuum hunc aduerſus eum vrgeat.*

vas ſordidum collecta feculentia glutinarunt] *Prius erat* feculentia ſordidarunt. *Sed germanam eſſe alteram lectionem oſtēdunt ſuperiora loca frequenter iam citata, quæ ita conſtanter legunt.*

ANNOTATIONES IN SERMONEM B. AVGVSTINI QVEM DE PRÆDICTO EMERITO ad plebem habuit Cæſarienſem.

SERMO *hic licet biduum ante ſuperiora geſta ſit habitus, vt ex iiſdem facile intelligi poteſt; viſum eſt tamen iiſdem ſubiicere: Nam & Auguſtinus lib. 2. Retract. cap. 51. illis priorem locum tribuit, totius opuſculi huius initium eſſe dicens,* Glorioſiſſimis Imperatoribus Honorio XII. & Theod. VIII. Conſſ.

Exultamus enim in Domino Deo noſtro] *Pro* exultemus, *vt liquet ex cæteris etiam excuſis.*

A iam cognouerimus quantum diligit vnitatem] *Ita rectius noſtra, quàm cætera excuſa* cognouimus.

ipſum autem quod non vult, non vult Deus] *Legendum arbitror ſine negatione* quod vult: *ſequitur enim,* Quid enim modò vult? eſſe in diſſenſione; *& poſt ſubiungitur,* ſed hoc nō vult Deus.

Nobiſcum preces de hac re Domino fudit cum concilio, vbi hoc illis qui foris ſunt promiſimus & obtulimus] *Loquitur de eo quod Catholici in exordio Collat. Carthaginenſ. in literis ſuis ad Marcellinum datis promittunt, depoſituros ſe honores epiſcopales, ſi eis Donatiſtæ cauſam ſuam probare potuerint; ſin contrà, Donatiſtis cathedras ſuas incolumes futuras. De quo Collat. diei 1. cap. 5. & latè ſuperioribus geſtis, vbi ob hanc populi acclamationem aut hic, aut nuſquam totam iuſſit epiſt. recitari. Senſit enim eos Auguſtinus illis verbis deſiderare, vt, ſi conuerteretur Emeritus, nō alibi quàm apud ipſos manere: etiam tum epiſcopali dignitate. Cæterùm in excuſis omnibus non rectè ſcriptum erat* conſilio, *loquitur enim de concilio epiſcoporum quod ante Collationem Catholici inter ſe habuerunt, vt liquet ex ipſis geſtis cum Emerito.*

Minores ſumus honore, cùm ſimus maiores charitate] *Neſcio an nihil hic mendæ lateat: fortè* Minores ſimus honore, modò ſimus maiores charitate.

B Quod illis etiam in Collatione diximus] *Vide quæ ſuprà annotauimus ad cap. 35. lib. poſt Collationem.*

Non ergo ſic illos ſuſcipimus, vt ſunt, abſit à nobis, nam hæretici ſunt; ſuſcipimus autem Catholicos: mutantur, ſuſcipiuntur] *Conſule annotationem noſtram in cap. 13. lib. 2. contra Creſc.*

non ſunt ſua] *Abutitur reciproco, pro* non ſunt ipſorum.

character autem non eſt deſertoris] *De charactere aliquid diximus circa lib. 2. contra epiſt. Parmen. cap. 13.*

Sed frater noſter non deſeruit, vbi adhuc nunquam fuit] *Significat Emeritum in ſchiſmate natum & baptizatum, eoq; eccleſiam non deſeruiſſe, quia nunquam in ea fuerit.*

Dei eſt quod habent] *Perperam excuſa omnia* quod habet.

ſi ſciero omnia ſacramenta] *de hoc loco vide quod ſcripſimus in lib. 1. contra Donatiſt. cap. 9.*

Si enim non habes charitatem, illa ineſſe poſſunt, prodeſſe non poſſunt] *Locus manifeſtus contra noſtri temporis hæreticos, negantes fidem poſſe à charitate ſeparari, quam hic Auguſtinus ineſſe poſſe ait etiam illi qui charitatem non habeat.*

Nouimus per legitimas coniuges factum eſſe] *Idem argumentum tractat & lib. 1. contra Donatiſt. cap. 15. & 16. Item tractatu*

C *11. in Ioannem.*

Filiis Iſraël data eſt terra] *Neſcio an non hoc ex margine tranſlatum ſit in contextum, niſi fortè ſic legas,* Quæ enim filiis Iſraël data eſt terra, quanto à pluribus.

Non eam anguſtat numeroſus poſſeſſor] *Pulchrè Auguſt. in Pſalmum 49. Hæreditas, inquit, in qua cohæredes Chriſti ſumus, non minuitur copia poſſeſſorum, nec fit anguſtior numeroſitate cohæredum, ſed tanta eſt multis, quanta paucis; tanta ſingulis, quanta omnibus.*

quæ eſt ad labium maris] *Labium ſeu labrum, Græcis* χεῖλος, *oris extremitates ſunt quibus dentes teguntur. Hinc transfertur etiam ad alia: nam & in vulneribus extrema ora quæ coniunguntur, labra dicuntur. Foſſarum quoque ſummi margines labia appellantur, apud Cæſarem lib. 7. belli Gallici. Hic pro littore maris accipitur.*

qui fecit vt eum interim] *ſic excuſa cætera pro* quis.

& dicat ei foras ab eccleſia Chriſti] *Aut mutilus eſt locus, aut* foris *legendum; quæ locutio eſt Auguſtino familiaris, pro extra eccleſiam. Sic enim loquitur paulò antè lib. De geſtis cum Emerito, lib. poſt Collat. cap. 29. lib. 1. contra Gaudent. cap. 39. & lib. 2. cap. 7. Lib. 2. contra Petil. cap. 81. Epiſtola 204. & 223. ſic* foris à veſtra cōmunione, *lib. 4. contra Creſc. cap. vltimo, & epiſt. 225. Item* foris à me,

D *lib. 6. Confeſſ. cap. 1.*

ſanguinem fundere poteſt, coronam accipere non poteſt] *de hac ſententia vide quæ diximus ad cap. 17. lib. 4. contra Donatiſtas.*

Iuſſit audiri cauſam Imperator] *Ita hunc locum caſtigandum non dubitaui, pro eo quod erat* audire: *niſi fortè accuſatiuum* epiſcopos, *deſit.*

vbi poſtea iudicem cauſæ conſtituerunt] *Pro* vbi, *legendum putarim* quem.

Qui faciebant, quid erant] *Perperam in excuſis omnibus,* Quid faciebant: *ſenſus eſt enim, qui perſecutionem faciebant.*

Quid laudas pœnam & non oſtendis cauſam?] *Reſpicit ad illud, Martyrem non pœna facit, ſed cauſa. De quo ſuprà in lib. 3. contra Creſcon. cap. 47.*

illa meretrix eſt] *Sollemne eſt hæreticis omnibus maledicere eccleſiæ matri ſuæ, eamq; vbi deſeruerint, blaſphemare. Sic Tertullianus, quia mœchis pœnitentibus venia daretur, eccleſiam haud obſcurè meretricem appellat, dum paulò poſt initium lib. De pudicitia, virginem negat.*

Luciferia-

A Luciferianis familiare fuiſſe, vt ex ea lupanar factum eſſe dicerent, teſtis eſt Hieron. mox in exordio lib. contra Lucifer. Sic infrà Donatiſta quiſpiam Catholicam eccleſiam, & mulierem fornicariam, & traditorum ſpeluncam appellat, lib. contra Fulgentium cap. 12. Berengarius eãdem malignantium eccleſiam, concilium vanitatis, ſedem ſathanæ, dicere auſus eſt, vt ſcriptum reliquit Lancfrancus. VViclephi articulus eſt 37. in Conſtantienſi conc. damnatus, vbi Romanam eccleſiam vocat ſynagogam ſatanæ. Quos imitati noſtri temporis hæretici, Babyloneam meretricem dicere non erubeſcunt.

Pars Donati quando præualebat Conſtantinæ] Sic rectè Amorbachius, pro Conſtantiæ. Conſtantinienſis enim epiſcopus frequenter ſuprà dictus eſt Petilianus, non Conſtantienſis. Conſtãtina autem ciuitas eſt Numidiæ, quæ alio nomine Cirta dicta eſt. de qua plura in lib. 1. contra Creſcon. cap. 1.

Nam melius nuſquam, quàm hic] Ita rectè excuſa cætera, pro, Nam melius nunquam: de loco enim agit; vnde & ſequitur, Sed præſtet Dominus vt hic potius, quàm nuſquam. Subintelligẽdum eſt autem in prioribus illis verbis, vocula alioqui, aut ſimile quid.

Annotationum in lib. De geſtis cum Emerito finis.

B

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI CONTRA GAVDENTII THAMVGADENSIS EPISTOLAS LIB. DVOS.

Ex collatione ad MS. monaſterij Parcenſis, & vetera excuſa Amorbachij, Frobenij, & Lutetiana.

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

HONORIVS Imperator de exitu Carthaginienſis Collationis à Marcellino certior factus, legem ſeueriſsimam contra Donatiſtas tulit, quæ extat Cod. Theod. lib. 16. tit. 5. l. 54. cuius executionem mandauit Dulcitio, viro cuidam primario, Notarij tribuni dignitate prædito. Qui cùm in Africam veniſſet, legemq́; imperatoriam promulgaſſet, innumeri ſunt ex ſchiſmate ad eccleſiam Catholicam reuerſi. Thamugade verò (quæ ciuitas fuit Numidiæ, Thebeſtæ vicina) cùm idem edictũ propoſuiſſet, Gaudentius eius loci Donatiſtarum epiſcopus, vnus de ſeptem
C qui in Carthag. Collatione communi nomine ad diſputandum fuere delecti, cedendum ſibi videns, minitabatur ſe ignes Baſilicæ ſuæ iniecturum, ſeq́; ipſum cum ea combuſturum. Quo comperto Dulcitius literas ad eum mittit, quib. eum ab inſano incepto deterret, ad Catholicam eccleſiã benigne inuitat, aut certè vt fugam ineat, conſulit. Gaudẽtius duabus epiſtolis reſpondit. Eas Dulcitius ad Auguſtinum miſit, rogans vt eas ipſe refellat, ſimulq́; formam oſtendat quemadmodum ſit iſtis hæreticis reſpondendum. Ad hanc Tribuni epiſtolam extat Auguſtini reſcriptum tomo 2. epiſt. 61. quæ his libris præponi potuiſſet; vbi quanquam occupatiſsimus eſſet, & huius generis reſponſis multos iam libros impleſſet; in eius tamen & Thamugadenſium gratiam, refutationem pollicetur, quam priore voluminis huius parte exequitur, vtranque Gaudentij epiſtolam libro vno refellens, quemadmodum teſtatur Auguſt. lib. 2. Retract. cap. 59. Quo non ſatis animaduerſo Amorb. qui Auguſtinum primus nobis excuſum dedit, vnicum eum librum in duos ſecuit, ſingularum epiſtolarum confutationem ſingulis attribuens. Inde factum, vt Apologia, cuius ibidem Au-
D guſtinus meminit, latens adhuc non modò quæreretur, ſed ne deeſſe quidem aduerteretur; inuenta verò à quibuſdam vt ſpuria reijceretur, ab aliis pro tertio libro ederetur. Sed docere eos poterat ſolus Retractat. lib. ambas Gaudentij epiſtolas priore libro refutari, apologiam Gaudentij reſponſioni oppoſitam altero contineri; quem ordinẽ nos hic eis reſtituimus; fidem etiam MS. noſtri ſecuti, quod vnicum hic nanciſci potuimus, & non parum in medio mutilatum, & admodum deprauatum. Cæterùm vt his libris poſtremum hunc inter Donatiſticos locum daremus, cauſa iuſtiſsima eſt: vt quos non modò poſt Collationem Carthaginienſem (cuius hic frequentiſsimam facit mentionem) ſcriptos conſtet; verùm etiam poſt Geſta illa & congreſsionem cum Emerito, vt liquet ex lib. 1. cap. 14. 32. & 39.

quibus ſcripta ſua innoteſcere cupiunt] Ex MS. adiecimus ſua.

IN CAP. II.

quæ nos aliquanto diutiùs loqui cogant] In cæteris excuſis omnibus deſideratur verbum loqui.

quia ille te honorificentius tractauit in literis quas ad te dedit, quàm Catholicus hæreticum debuit] Idem & ad Dulcitium ipſum totidem penè verbis, ſcribit Auguſt. epiſt. 61.

A

IN CAP. III.

quod te duce] Perperam de duce.

quanta te & in hoc mundo inuidia] MS. vnà cum Amorb. legebat quàm te. ſed reliquimus noſtram lectionem, vt commodiorem, niſi fortè quæ ſcriptum fuerit.

& in illo vltimo deſperando iudicio pœna poterit manere] ſic MS. noſtrum. Amorbachius legebat, & in illo vltimo iudicio deſperando poterit permanere. Hunc ſecu Frobenius, & in illo vltimo iudicio deſperatio poterit manere, quod eſt & in Lutetiano.

defenſorem ſuæ diuiſionis edidit] Legendum arbitror elegit: ſic enim & lib. 2. Retract. cap. 59. vnum illorum ſeptem, quos in noſtra Collatione authores ſuæ defenſionis elegerant.

IN CAP. IIII.

fugienda eſt vobis damnanda ſocietas] Amorb. legit nobis, ſed rectius per ſecundam perſonam: ſequitur enim, Planè fugienda eſt ſocietas crimmoſorum. Verbum verò eſt addidimus ex MS.

IN CAP. V.

Quod enim quidam interpretati ſunt, ſapientiſſimum omnium beſtiarum, prudentiſſimum potius Græci codices habẽt] In quibus eſt φρονιμώτατος.

IN CAP. VI.

B in veritate ſemper eſt frequentatum] Vix dubito quin pro frequentatum, legendum ſit Inuocatum. ſic enim repetit Auguſt. in ſubiecta refutatione, non hic tantum, ſed & lib. 2. cap. 11. Aduerbium autem ſemper, addebant MS. quanquã in literis Tribuni non ſemper, ſed ſæpius legatur, vt videre eſt infrà lib. eiuſdem 2. cap. 11. ſed Gaudẽtius ita pro ſuo commodo immutare potuit, vti de ſuo adiecit in veritate. Auguſtinus tamen poſterius hoc tantum in eo reprehendit. Cæterùm pro illo in veritate, reliquæ editiones ad marginem diuerſam annotant lectionem in vnitate; ſed ſubiecta mox Auguſtini reſponſio alterum docet eſſe germanum, quod ipſum reperitur & infrà ſupradicto cap. lib. 2.

nos aut viui, quandiu Deo placuerit, permanemus] Sic rectè MS. Amorbachius, & eum ſecutæ excuſiones aliæ legebant, nos aut veri; hinc factum in noſtris nos autem veri.

vitæ exitum terminamus] Ita MS. noſtrum, quod rectius videtur quadrare quàm terminabimus, quod legunt excuſa.

Neque hoc in Tribuni literis legitur, à te inuocatum in veritate nomen Dei, quamuis dixerit inuocatum] Conatur id oſtendere Gaudentius lib. 2. cap. 11. ſed indoctiſsimè.

vt & vos facitis] Copulam ex MS. adiecimus, quam legis & infrà
C locum hunc repetens Auguſt. lib. 2. cap. 10.

qui veritatem baptiſmi diuini in iniquitate detinetis] Deerat præpoſitio in.

id agere ignibus præparas] ſic MS. & Amorb pro paras.

adiunctis moribus veſtris] Perperam moribus; nam ita repetitur in fine periodi.

quod etiam apud Carthaginem in inuidiam noſtram de baſilicis quæ veſtræ fuerunt] Donatiſtæ cum Baſilicis ſuis iuxta legem Imperatoriam cedere deberent, & Catholicis tradere, odio & inuidiâ Carthagine eas concremarunt.

Quis enim vos non credat zelando feciſſe] ſic rectè manuſcr.: vbi zelus, pro inuidia ſumitur. Vetera excuſa legebant velando, recentiora volendo.

quod vos facere præparatis] Ita MS. noſtrum & Amorb. ex quo Froben. & Lutet. fecere paratis.

Nemo eſt enim tam demens] Illud enim, addebat MS. noſtrum, & habet ſuprà Gaudentius.

IN CAP. VII.

D apertiſſimè profiteris] Ita commodius MS. quàm fateris.

IN CAP. X.

Solent ſibi, inquit, ſola fama noti] Pro ſibi, in excuſis omnibus erat igitur. Sed alterum repetit paulò pòſt ſuis etiam verbis Auguſtinus.

cupere, aut incerto inuicem aſpectu verba miſcere] MS. legit infecto, fortè inſerto, id eſt coniuncto.

gratulatum te] Accuſatiuum te, adiecimus ex MS.

literis inſinuaſti] MS. legit intimaſti.

& nolit eum quem perſequitur inuenire] In excuſis deerat copula &.

IN CAP. XI.

ſtrictim atque breuiter inſinuaui] Et hic in MS. erat intimaui.

pari reatu eſſe deuinctos] Ita rectiùs plurali, quã ſingulari numero.

rei erant à te nominatus Gabinus] Perperam erat. Cæterùm loco à te, MS. noſtrum legit ante, & pro Gabinus, habet Gabinius: vt & infrà cap. proximo.

vel cæteri fidei fragi] ſic MS. pro fidefragi.

in malo illi lapſu conſortes] MS. & Amorb. lapſui legunt, ſed non patiuntur id Grammaticæ leges; niſi fortè quid deſit.

Inuidiosè & mendaciter loqueris] In excuſis deerat copula &.

Ille quippe

Ille quippe ad quem loqueris, non tale præceptum accepit vt occidamini, ſed vt corrigamini] *Idem & Dulcitium admonet epiſtola 61.*

in exilium mittemini] *Eam enim pœnam lex Imperatoria epiſcopis & ſacerdotibus Donatiſtarum reſipiſcere nolentibus infligebat. Cæterùm pro* mittemini, *fortè rectius fuerit* mittamini, *vt ex ſuperioribus pendeat.*

Quod ſi à iuſtis fieri non debet iniuſtis] *In impreſſis omnibus deſiderabatur* iniuſtis.

cur etiam falsò voluiſtis] *ſic* MS. *& Amorb. Frobeniiq́;* vetera, *non* falſa.

in noſtra Collatione gloriati] *Ita malim quã* in veſtra: *ſic enim & infrà lib. 2. cap. 3. & 4. non ſemel, itemq́; 11.*

cui legum pro vnitate latarum cura mandata eſt] *Hæc* MS. *noſtri lectio viſa eſt commodior, quàm excuſorum, quæ legunt* cui legum promulgatarum.

Ecce conſtitui tibi ante oculos ipſum & teipſum] MS. *legit* conſtitue.

IN CAP. XIII.

Nos te innocentem & iuſtum non dicimus] *Ita commodius in* MS. *quàm,* Non te innocentem & iuſtum dicimus.

Certè ipſe dixiſti] *ſic aptius* MS. *pro* Certum eſt igitur, vt ipſe dixiſti, *quod ex cap. 11. videtur tranſlatum, nam & voculam* vt, *Frobenius adiecit, cùm non legeret Amorb.*

parique reatu eſſe deuinctos] *Pro* deuinctum, *vt ſup. cap. 11.*

& qui innocentem occiderit] *In excuſis erat* iuſtum: *ſed alterum habes & ſuprà cap. 11. & paulo pòſt,* Quare innocentem occidis & teipſum?

ſi antequã te occidere præparates, innocẽs eſſes] *ſic manuſcr. Amorbachius legebat* tu innocens eſſes, *quem ſecuta prima Froben. illud* tu, *in* vt, *deprauarunt, quemodo legunt & Lutetiana. Hinc poſteriores facere auſi ſunt,* ſi antequam te occideres, præparares vt innocens eſſes, *ſententia planè peruerſa, & cum prioribus Auguſt. verbis pugnanſe: nam quomodo innocentiæ ſtudebit qui ſe occiſurus eſt; cùm hoc ipſo propoſito nocens fiat, tametſi prius innocens?*

IN CAP. XIIII.

falſa ad vos pro certo fama peruenit] *Sic* MS. *pro quo in excuſis erat* nos; *cui tamen lectioni fauet quod ſequitur apud Auguſt.* ſed quẽadmodum hoc audiſtis. *Cæterùm loco* pro certo, MS. *legebat* pro merito; *ſed nos excuſorum retinuimus lectionem.*

Quod ſi eſſet apud Apoſtolum dicentem] *Locus corruptus, nec iuuat* MS. *quod legit* ad Apoſtolum. *Scribendum arbitror,* Quod ſi eſſet, audi Apoſtolum dicentem.

Falſa quidẽ de illo fama iactata eſt, quòd Catholicus factus ſit] *Diſcimus hic Emeritũ in hæreſi & ſchiſmate obduratum permãſiſſe.*

Venit ergo Emeritus Cæſaream illic poſitis & præſentibus nobis] *Hinc intelligimus libros iſtos ſcriptos eſſe non ſolùm poſt Collationem Carthaginienſem, verùm etiam poſt congreſſionem cum Emerito Cæſarienſi Donatiſtarum epiſcopo, de qua in ſuperioribus Geſtis.*

Quid fieri potuit] *ſic* MS. *& ſanè rectius hic collocatur verbum* potuit, *quàm cum excuſis in fine periodi.*

quid pro veritate Catholicę inuictius] *Id Auguſtino conuenientius, quàm quod erat in excuſis,* Catholica.

Cùm enim ſponte ad nos, niſi pro vobis contra nos dicturus aliquid, non veniſſet] *ſic rectè cætera excuſa. pro* contra vos. *Cæterùm loco* non veniſſet, *in* MS. *erat* cõueniſſe, *ſed non rectè. Senſus eſt enim, non fuiſſe ſponte venturum, niſi pro Donatiſtis contra Catholicos dicere paratum.*

lege quod cum illo actum eſt, & ipſe reſponde] *In excuſis deſiderabatur* ipſe.

ad ipſius exitium atque ſupplicium tantùm] *Ita ſunt hæc diſtinguenda, vt vocula* tantum *prioribus cohæreat, non ſequentibus.*

Cùm autem viderunt] *Pro* videtent.

& tamen aduerſus Catholicam reticentem] *In manuſcr. addebatur* fidem, *ſed de eccleſia videtur loqui Auguſtinus, quam opponit* parti Donati.

magis illis apparuit contra ſuos ſilendo damnare] MS. *legebat* contra ſuos *pro* nobis. *Sed nec ſic ſublata eſt mendæ ſuſpicio.*

IN CAP. XV.

Sed bene tibi viſus es] *Perperam eſt; reſpicit enim ad ſuperioris capitis Gaudentii verba.*

quod dixit Deus verax] *Ex manuſcr. adiecimus* Deus, *cui mox opponitur,* homo mendax.

IN CAP. XVI.

Ecce quomodo intelligit euangelium pars Donati] *Tertullianus librum ſcripſit De fuga in perſecutione, in quo licitam eam nõ eſſe multis rationibus conatur euincere. Tractans verò locum hunc Matth. 10. temporale ait fuiſſe præceptum, ſolis Apoſtolis, ac primis illis Chriſti*

A *diſcipulis datum, quodq́; ipſum iiſdem adhuc viuis ſuperſtitibusq́; ceſſarit. Sed librum hunc aduerſus eccleſiam editum ab eo fuiſſe poſteaquam ad Montaniſtas defeciſſet, Hieron. in Catalogo teſtis eſt. Eius de fuga ſententiam, neſcio annon & Nouatiani (vt in aliis compluribus) ſint amplexati. Certè Socrates eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 5. cap. 7. eam nõ obſcurè præ ſe ferre videtur: nam ſcripturam illam Matth. non ſimiliter quidem vt Tertullianus, ita tamen accipiendam docet, vt non ad corporalem & ſenſibilem, ſed myſticam ſeculi fugam pertineat, vt nimirum relicta conuerſatione mundana, ad ſupernam & cæleſtem Hieruſalem confugiamus. Nouatianum autem Socratem fuiſſe, ex non paucis librorum eius locis clariſſimum eſt. Tertulliani errorem ſi non ex animo, tamen ſuperbia & obſtinatione ſecutus hic videtur Gaudentius Donatiſta, voluntariam potius mortem eligens, quàm fugere ſuſtinens. Nam non omnes Donatiſtas ita ſenſiſſe, liquet tum ex eodem hoc capite, vbi ait Auguſt. multos eius collegas fugiſſe; tum ex verbis Petiliani quæ citantur lib. contra eum 2. cap. 19. Cæterùm aduerſus eum errorem ſcripſit olim Cyprianus libro De lapſis, ſecedendum & fugiendum in perſecutione docens, idq́; Chriſti & præcepto & exemplo. Quod ipſum & ſuo facto confirmauit, de quo lib. 3. epiſt. 5. Libri verò 4. epiſt. 6. egregiè conſolatur eos qui relictis omnibus fugam eſſent propter Chriſtum iure coacti. Extat eiuſdem argumenti Apologeticum Athanaſii, in quo rem hãc latiſſimè proſequitur. Cuius quoque fugam tuetur ac defendit Iulius põtifex reſcripto ſuo pro Athanaſio, quod ad Orientales miſit. Auguſtinus quoque hic per multa capita Gaudentio reſpondens, verba illa Chriſti Matth. 10. ad hæreticos quidem & ſchiſmaticos non pertinere ait, ſed ad cæteros fideles qui perſecutionem propter iuſtitiam paterentur; nec ad eos tantùm qui olim fuerint primis fidei temporibus, ſed omnes prorſus, & præſentes & futuros, vſque ad ſeculi conſummationem. Docet autem fugam hanc & ſeceſſum non tam conſilii quàm præcepti rem eſſe, quod frequentiſſimè in ſequentibus inculcat, vt hoc ipſo cap. 16. item 17. 18. 20. 23. & 31. Quanquam lib. 2. contra Petilian. cap. 19. ambiguè loqui videtur, fugam hanc præceptam vel permiſſam dicẽs. Sed præceptam à Chriſto eſſe, docent etiam Cyprianus, Athanaſius ac Iulius locis ſuprà citatis, quibus addere licet & Lactant. lib. 4. cap. 18. Cæterùm quatenus paſtoribus & epiſcopis fugiendum ſit vel non ſit, exactè admodum tractat Auguſtinus epiſt. 180. ad Honoratum.*

quando per murum in ſporta ſubmiſſus] *Pro* in ſportam.

ſi eas quas Dominicas oues] *ſic* MS. *& Amorb. Sed mutilus aut deprauatus adhuc eſt locus; quem Frobenius ita reſtituendum putauit.* ſi

C eos quos Dominicas oues, *addiditq́; ad marginem, videri deeſſe* fateris, *aut ſimile quid: quod ſecuti ſunt & Lutetian. Verùm malim veteri lectione retenta, lacunam ita ſupplere,* ſi eas quas apud te eſſe dicis, Dominicas oues. *Ita enim ſcripſiſſe Auguſtinum ex ſequentibus verbis apparet, vbi ait,* ſed ſi eſſent apud te Dominicæ oues.

nec audis paſtorem, paſtorumque principem dicentem] *ſic* MS. *cuius lectionis veſtigia extant etiam apud Amorb. qui ſic habet,* paſtorem paſtorumque dicentem: *vbi Froben. copulam ſuſtulit, legens* paſtorem paſtorum.

Mercenarius autem quem ſignificat Dominus] *Interpretatur quid ſit mercenarium viſo lupo fugere, nempe iuſtitiam timore deſerere.*

Sic fugit Secũdus veſter Tigiſitanus, quãdo Purpurium Limatenſem] *Loquitur de Cirtenſi concilio de quo apud Creſcon. lib. 3. cap. 27. et Collat. diei 3. cap. 15. vbi* Purpurius, *nõ* Purpureus *[illegible].*

Si ergo & tu paſtor eſſes] *In noſtris excuſis deerat* tu, *quod legunt & vetera Froben.*

prior in lupi parte non eſſes] MS. *legit* prius; *malim* primùm.

IN CAP. XVII.

& eius eſſe factores?] *Illud* eius *erat in* MS.

Vt quid tu enarras iuſtitias meas] MS. *legebat* iuſtificationes.

D Sed ideò, quia illi nihil prodeſt] *In excuſis deerat* quia. *Contrà in* MS. *perperam erat* ille, *pro* illi. *Nam ſine dubio prodeſt & illi; ſed quod ait, illi nihil prodeſt, ſed cæteris, vt paulò pòſt ſequitur.*

ſed ſpecioſa eſt] *Verbum* eſt *erat in* MS.

nec ego Chriſti ſum auditor] MS. *& hoc loco, & infrà cap. 18. duobus locis pro* auditor, *legit* adiutor: *ſed eam vocem exponens ibi Auguſt. haud obſcurè docet quid ſcripſerit,* cùm ille ſuis auditoribus, hoc eſt ſectatoribus *inquit,* promittat.

IN CAP. XVIII.

Quæ loca erunt, quæ in hac perſecutionis procella, vndique perturbata tranquillitate, ſeruandos tanquam in portũ recipiant ſacerdotes] MS. *noſtrum locum hunc ita legit ac diſtinguit:* in hac perſecutionis procella vndique perturbatos, tranquillitati ſeruandos, tãquam in portũ, &c. *Amorb. verò,* perturbatis tranquillitatis. *Hinc nata videtur lectio quæ eſt in noſtris excuſis, quam primus dedit Frobenius, an ex fide* MS. *alicuius ignoro. Viſum tamen fuit eam relinquere, donec plura* MS. *contigerint. Cæterùm videtur Gaudentius Tertullianũ hic imitatus, cuius ex lib. De fuga in perſecutione, hæc ſunt verba:*

verba: Sed infirmitatem, inquit, quorundam proſpiciens Dominus, pro ſua humanitate nihilominus & portum fugæ demonſtrauit.

Nunc verò Chriſtianorum receptores proſcriptionibus territi] Loquitur autem de lege Imperatoris, quæ receptatoribus & occultatoribus epiſcoporum Donatiſtarum, & confiſcationem totius patrimonij, & exilium infligebat. Cæterùm perperam in noſtris excuſis loco proſcriptionibus, legebatur proſcriptoribus: in cæteris tracti, pro territi, quod ad marginem tantum habebant annotatum.

ſed quod non vos corrigitis doleo] Ex MS. adiecimus vos.

non defuturas ad quas confugiant ciuitates] Perperam in excuſis omnibus, ad quaſcunque.

perſecutionem paſſi ſunt] Pro ſint.

qui vt vos liberent] In excuſis deerat vos.

IN CAP. XIX.

Quid mihi nunc humano imperio eripitur, quod largitus eſt Deus?] Idem clamant & noſtri ſæculi homines, quidduis ſibi licere arbitrantes, liberi arbitrij titulo. Sed quod hic Gaudentio reſpondet Auguſt. idem dici & illis debet. Vide quod ſuprà annotauimus ad lib. 2. contra Petilian. cap. 84.

ſe id facere, iactet] In iiſdē deſiderabantur duo illa verba id facere.

impunita peccata omnia relinquātur] Pro relinquentur; nam & ſequentia verba hunc modum poſtulant.

Principes enim non ſunt timori boni operis, ſed mali] In MS. noſtro eſt, bono operi, ſed malo. Græcè eſt τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν, bonorum operum, ſed malorum: hoc eſt, Principes non ſunt formidandi bene agentibus, ſed iis qui malè agunt.

An verò aliud dicitis] Perperam verè.

iniurias ſuas leuiſſimè pertulit] MS. leniſſimè legit, ſed nec alterum reijciendum; donec de plurium MS. conſenſu conſtabit.

Tu autem doctor hæretica temeritate] In MS. eſt doctior, ſed alterum videtur cum præcedentibus rectius conuenire; vbi dicitur, fraudata ſunt tali magiſterio tempora antiqua.

ſi ab hominibus defendatur] Ita & MS. & ſuprà locis duobus, alioqui non malè quadrarit defenſatur. quomodo hic legebant excuſa.

priuſquam morſeis extrema etiā corporis ſuppleretur] Non caret locus ſuſpicione mendæ, fortè inferretur, vel de eis ſumeretur.

ſed vos homines docti conſiderantes quid debeatur merito] Fatetur hæreſeos & ſchiſmatis crimen morte dignum.

& ſi non eadem libertate, non diſſimili vanitate] Duæ ſunt dictiones & ſi, non vna.

ſed de veſtro additis mortem] Perperam aditis mortem.

vobis ab hominibus velle concedi] In excuſis deerat vobis.

Cæcilianum tamen epiſcopum perſequendo] Non rectè excuſa vniuerſa perſequendum.

IN CAP. XX.

ſolæ nobis iſtæ perſecutiones grauiſſimam reddunt] Vix dubito quin gratiſſimam legendum ſit; hoc enim prorſus ſequentia poſtulant. Sed ſine MS. præſidio nihil mutare voluimus, nam noſtrum mutilum hic erat, ac deerant ab hoc capite ſequentia omnia, vſq; ad cap. 36. quod nec ipſum legitur integrum.

ſi tantùm ſolis Apoſtolis dictum eſt, vſque ad ipſos fides habuit præmia; & quid proderat poſtea credituris?] Sic Amorbachius cum cæteris excuſit.

de ſuarum quiſque ruinarum angulis latraturi] Mendosè in noſtris erat angelis.

Hanc ergo de ſancta eccleſia diſcipulis dereliquit] Locus mutilus, deeſſe videtur fidem, aut ſimile quippiam. Sequitur enim, huic fidei Donatiſtę reſiſtitis, & pro fide quam Dominus Chriſtus reliquit Apoſtolis, &c. Et ſuprà, videamus quam fidem de eccleſia reliquit Apoſtolis.

non ſolis Apoſtolis eſſe dictum] Perperam Apoſtolum.

Nam hoc paulo ſuperius dixerat] Pro dixeras.

quando in vobis iuſtitiam cui primi debeatis] Deprauatus eſt hic locus, verùm ex ſuperioribus Gaudentij verbis, vbi ait, vſq; ad ipſos fides habuit præmia. & iiſdem ab Auguſtino hic paulò infrà repetitis, ne vſque ad illos fides præmia habuiſſe videatur; ita reſtituēdum ſuſpicor, iuſtitiam cui præmium debeatur.

IN CAP. XXI.

Si autem propterea hoc dixit Apoſtolus, quia ſicut alibi ſcriptum eſt, Tentatio eſt vita hominis ſuper terram.] Eandem ſcripturam de perſecutione quam patiuntur omnes qui piè viuere in Chriſto volunt, ſimiliter explicat Auguſt. lib. 18. De ciuitate Dei cap. 51. Epiſtola 145. In Pſal. 54. præfatione in Pſal. 69. aliiſq; locis. Alter autem locus, Tentatio eſt vita hominis ſuper terram, eſt Iob 7. ſecundum Septuaginta; in quibus ita legitur, Πότερον οὐχὶ πειρατήριόν ἐστιν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, hoc eſt, Nunquid non tentatio, ſeu locus tentationis, vel latibula ſeu receptaculum piratarum eſt vita hominis ſuper terram? vbi

A nos legimus, militia eſt vita hominis ſuper terram. Priore lectione vtuntur veteres plerique omnes non ſolùm Græci, verùm etiam Latini.

IN CAP. XXII.

Iam verò quando vos ipſos necatis, vel irruendo armis alienis, vel præcipitiis, & ſubmerſionibus, & ignibus veſtris] Tot mortis generibus perdebant ſeipſos Donatiſtæ, falſam martyrij laudem captantes.

Nunquam igitur eccleſiæ Chriſti defuit aut deerit, vnde ſecundum Apoſtolum, Qui volunt in Chriſto piè viuere, perſecutionem patientur.] Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, pro eò quod erat in excuſis omnibus, Nunquàm igitur eccleſiā Chriſti defuit & deerit. Vnde ſecundum Apoſtolum, Qui volunt, &c. Cæterùm pro patientur, mallem patiantur.

IN CAP. XXIII.

quod vobis dictum ſit] Intelligendum arbitrantes.

cùm hoc facerent vni Deo] Neſcio an nihil hic deſit, quare conſidenda manus ſit.

quia erubeſcitis corrigi, aut de vitio conuinci] Amorb. legebat, aut de veſtro corrigi. Frobenius in prima editione ſua ad marginem annotauit, aliàs vitio legi, quod in poſterioribus altero diſpuncto in

B. textum intulit. Sed vereor ne coniectura ſit, nullo fortaſſe MS. ſubnixa; nam mallem ego de ſacrilegio veſtro conuinci, aut ſimile quid. Reliqui tamē quod erat in noſtro excuſo, donec litē vetuſtior codex dirimat.

An fortè vos eſtis ad quos vtrunque pertineat; quia cùm occidimur & nos à vobis, putatis vos officium Deo facere, & has ei victimas de nobis dare] Secus legit Amorbachij editio, vnde cæteræ ſunt omnes transfuſæ, An fortè vos eſtis ad quos vtrunque pertineat, quia cū occidimini, & nos à vobis, putatis vos officium Deo facere, & has ei victimas de vobis dare. Hanc lectionem primus Frobenius immutauit, & eum ſecuti Luteſiani; pro occidimini, reponentes occidimur; pro de vobis dare, ſubſtituentes de nobis dare. Verùm neſcio quàm rectè: videtur enim vtrunque explicare velle quod ait ad Donatiſtas pertinere, vt videlicet obſequium ſeu officiū arbitrentur ſe Deo præſtare; dum ipſi & ſeipſos occidūnt, & Catholicos: quod ſi placet, præferendum erit quod habet Amorb. quia cùm occidimini, & nos à vobis, vbi illud à vobis, repetendum erit ad verbum occidimini. Sed difficultatem iam habet extrema ſententiæ pars ſiue cum Amorb. vobis, ſiue cum cæteris legas nobis: nam iuxta priorem intelligentiam vtrunque dicendum foret, & de vobis & nobis: Niſi

C fortè vobis, accipere placeat hoc ſenſu. & vos & nos occidendo. Cæterum quæ ſequuntur, præſertim illud, Cùm itaq; vos ipſos occiditis; videtur locum prædictum ad ſolam necem reſtringere Donatiſtarum quam ſibiipſis inferebant, fortaſſeq; legendum, quia cùm occidimini & vos à vobis. cui lectioni optimè iam reſpondebit alterum illud, has ei victimas de vobis dare. Quæ lectio videri queat germana, certè cum ſuperioribus aptiſſimè quadrat, in quibus modus alter exprimitur; quo victimam ſe Deo putent offerre Donatiſtæ, videlicet Catholicos occidendo. Nos interim, donec ſuccurrent MS. Frobenianam lectionem reliquimus, tametſi minus arridentem; repetit enim eundem modum qui præceſſerat.

IN CAP. XXIIII.

videretis quam vera pace] Mendosè videtis.

quorum quidam in regionibus noſtris, etiam quibuſdam veſtris noſtri maiores apparuerunt.] Locus aliquanto aſperior ac inuolutior, ſed cuius hic ſit ſenſus: Quàm ſincerè ac veraciter quidam olim in regione Hipponenſi ad Catholicam à Donatiſtis tranſierint, expertos fuiſſe ipſorum maiores; quando libertate eis à Iuliano Apoſtata permiſſa, efficere tamen non potuerunt vt deſerta Eccleſia ad eos redirent.

D Debebamus ergo] Amorbachius legit, Debemus ergo: ſed præceſſit, fuerant colligendi, cui noſtra lectio melius reſpondet.

Et vtique noſtis] Vitiosè noſtris.

IN CAP. XXV.

Quod autem vobis videtur, inuitos ad veritatem non eſſe cogendos, erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei; qui eos volentes facit dum coguntur inuiti] Id totidem verbis & noſtri temporis hæreticis reſpondendum. Qua de re nonnihil diximus etiam ſuprà ad lib. 2. contra Petil cap. 83.

Iam enim propheta iram Dei vniuerſæ ciuitati, eam triduo perambulans, prænunciauerat] De triduana ciuitatis perambulatione nihil habent nec Hebræa, nec Græca; ſed magnam aiunt fuiſſe, itinere trium dierum, id eſt, tanti ambitus, vt vix trium dierū itinere poſſet circuiri. Quot autem diebus Ionas prædicarit; ſcriptura non dicit; tantùm ait, cœpiſſe ingredi ciuitatem itinere diei vnius. Fortaſſis ad Ionæ verba reſpexit, quibus prædicans ait, Adbuc tres dies & Niniue ſubuertetur: ſic enim reddiderūt 70. vbi nos legimus, Adhuc quadraginta dies; de quo infrà ad lib. 2. cap. 12.

multis ad ſalutem quæ in Chriſto] Deeſt aliquid, fortaſſe eſt.

Intelligimus vias, hæreſes, ſchiſmata, ſepes. Viæ quippe hoc loco ſignificant diuerſas opiniones; ſepes, peruerſas opiniones] Similiter tractat & intelligit epiſtola 50. ad Bonifacium, Sermone 35. De verbis Domini, per ſepes hæreticos intelligit; ſed ſub quibus & ſchiſmaticos comprehendat. Venerunt, inquit, de plateis & vicis gentes, veniant de ſepibus hæretici, hi inueniunt pacem. Nam qui conſtruunt ſepes, diuiſiones quærunt; trahantur à ſepibus, euellantur à ſpinis. In ſepibus hæſerunt, cogi nolunt.

IN CAP. XXVI.

in eius preſſuris non ſuccumbimus] Excuſa omnia in eis legebant; ſed ex ſubiectis Auguſtini verbis certum eſt eius, à Gaudentio ſcriptum fuiſſe.

non poteſt ſeruos Chriſti diligere] Perperam Chriſtos.

IN CAP. XXVIII.

An non iſta perſecutio eſt] Negatio deerat in omnibus impreſſis. eam adiecimus ex cap. 31. vbi hæc Gaudentij verba repetuntur.

quaſi non etiam iſta ſit non parua cauſa] Ita rectius, quàm ſine.

qui ſolent hæc & antea facere] de Circumcellionum incredibili furore & inſania Auguſtinus cùm aliis locis, tum verò epiſt. 50. multa refert hiſce ſimilia, de quibus & nos copioſè dicemus in Commentar. noſtro rerum Donatiſticarum.

quis quot occideret] Perperam in cæteris excuſis, quis quod.

venabulis ſe oppoſitis ingerebant] Id malim quàm inſerebãt: ſic enim loquitur & epiſt. 50. iam citata. Quidam, inquit, etiam ſe trucidandos armatis viatoribus ingerebant.

maximè in agris territans, ab agris vacans] Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, pro eo quod erat in excuſis omnibus ab aquis vacans. Nam eam lectionem velut digito ſequentia oſtendunt, colendiſque agris amiſſo Circumcellionũ opere & nomine inſeruiunt.

vnde & Circumcellionum nomen accepit] Eandem nominis rationem habes etiam in Pſal. 132.

IN CAP. XXIX.

Neque enim iſti qui pereunt, illorum ſaluti numero æquantur] Locus deprauatus. Amorb. & Froben. vetera legunt ſaluti; ſed nec hoc quicquam adiuuat. Legendum ſuſpicor illorum ſaltem numero æquantur: cum quo belliſſimè quadrat quod ſequitur, quanto minus coæquantur iſti perditi numero vtriuſque ſexus.

qui ex ipſo genere nunc iam tenentur ordine diſciplinæ] Loquitur de eo hominum genere, de quo paulò antè initio cap. huius, & in fine præcedentis, Quis enim neſcit hoc hominum genus in horrendis facinoribus inquietum. de Circumcellionibus videlicet, quos plures dicit conuerti, quàm à ſeipſis iam interfici.

Nunquid nam obſecro ſanum miſericordiæ poteſt eſſe conſilium] ſic rectè Amorb. idem Frobenian. & Lutet. deprauatum eſt in Nunquid non.

vt ſimul cum illis iſti omnes æternis gehennarum ſuppliciis eruantur, ne illi in iſtorum comparatione perpauci ſuorum caminorum ignibus exurantur?] Locus haud dubiè corruptus; pro eruantur, legendum fortaſſis vrantur, vel dimittantur, aut ſimile quid. Nam eandem ſententiam habet epiſt. 50. ad Bonifacium, Quid agit ergo fraterna dilectio, inquit, verum dum paucis tranſitorios ignes metuit caminorum, dimittit omnes æternis ignibus gehennarum: & tam multos vel iam volentes vel poſtea non valentes per Catholicam pacem ad vitam venire perpetuam, relinquit in interitum ſempiternum; cauendo ne quidam voluntario moriantur interitu, &c. Et poſt non pauca, Tunc diceres nimia fuiſſe crudelitatis, ſi dum timeretur ne homines deſperati & iſtorum innumerabili multitudini nulla æſtimatione comparãdi, ſuis & voluntariis ignibus cremarentur; iſti in perpetuum perdendi, & ſempiternis ignibus cruciandi relinquerentur. Sic & hoc contra Gaudent. lib. ſuprà cap. 22. Tolerabilius enim longè pauciores pertinaciſſimi veſtri ſuis præcipitiis, vel ſubmerſionibus, vel ignibus pereunt; quam innumerabiles populi illis eorum ſalutem impedientibus, incendio cum illis æterni ignis ardebunt.

IN CAP. XXX.

Sanè de ſcripturis ſanctis ſagaciſſimè inquirens, ſi quid proferre poſſes, pro iſta ſpontaneæ mortis ſententia inſana, inueniſſe te aliquid putas, quia ſcriptum eſt in Euangelio] Lutetiani vetera Frobenij ſecuti, admonent in margine, poſt illa verba, ſi quid proferre poſſes, videri deeſſe verbum proferres, aut ſimile quid. Sed fefellit eos quòd non aduerterunt, ſi illic pro an poſitum.

ſed faciet cum tentatione etiam exitum, vt poſſitis ſuſtinere] Ita clarius reddidit quod in Græcis eſt τὴν ἔκβασιν, quàm noſter interpres, qui vertit euentum. Senſus enim eſt, dabit vt tentatio felicem exitum ſortiatur. Atque ita ferè veteres legunt Latini omnes.

vbi ſe iſti non quidem feris, vt ait beatiſſimus Cyprianus, ſed tamen flammis obiiciunt, quos nemo damnauit.] Videtur reſpicere ad locum libelli De laude martyrij ad Moyſen & Maximum, vbi ſic

A habet: Quod verò vel feris corpus obijcitur, vel imminens gladius non timetur, dignationis oſtenditur ratio, manifeſtatur electio. Nec enim ſimilem alium in hoc auctore locum inuenies. Ergo etiam Auguſtini temporibus habitus fuit hic liber Cypriani. Profanus aliquis ſcriptor Ciceronem pro Cypriano citare potuiſſet, qui pro Roſcio Amerino, noluerunt, inquit, corpus feris obijcere.

Poteſtas vtique aderat, ſed iuſtitia non ſinebat] Amorbachius legebat mendosè non deſinebat. vnde miror cur Frobenius non deſerebat, faciendum putarit, cùm non difficile foret veram inde lectionem eruere.

Secundùm hoc enim dicit, Atque vtinam poſſem me occidere, aut rogare alium vt faceret mihi hoc. Negauit ſe poſſe iuſtus.] Locus eſt Iob 30. cap. ſecundum 70. pro quo nos legimus: Verumtamen non ad conſumptionem eorum emittis manum tuam, & ſi corruerint ipſe ſaluabis. Græca ſic habent, εἰ γὰρ ὄφελον δυναίμην ἐμαυτὸν διαχειρίσασθαι, ἢ δεηθείς γε ἑτέρου, καὶ ποιήσει μοι τοῦτο, quod Regia ſic vertunt: Vtinam enim poſſem meipſum capere, aut deprecatus ſaltẽ alium, & faceret mihi hoc. Scribendum potius erat occidere vel interficere, ita enim accepit Auguſt. non hoc tantum loco. Nam & lib. annotationum in Iob ſimiliter legit & interpretatur, pauculis immutatis: Atq; vtinam, inquit, poſſem me interficere, aut rogarem alium & faceret mihi hoc. Si-
B militer intellexit & Origenes tractatu 35. in Matthæum. Iudas, inquit, non aſpexit, in hoc quod dixerat Iob in tantis cladibus conſtitutus: Vtinam poſſem me interficere, aut aliquem rogare vt faceret mihi hoc; nec vidit quia nõ conuenit ſeruũ Dei, ſeipſum expellere de hac vita. ſed expectare etiam de hoc Dei iudicium. Vbi non rectè ad margin. in annotatum eſt in poſtrema Pariſienſi editione, Iob 7. Elegit ſuſpendium anima mea. Nam 70. pro eo legunt: Liberabis à ſpiritu meo animam meam. Cæterùm in excuſis omnibus perperam legebatur, vt faceret mihi. Hoc negauit ſe poſſe iuſtus.

IN CAP. XXXI.

Proinde etiam ſenior ille Razias] Epiſtola 61. vbi & hoc argumentum attingitur, Razius legit. In Græcis eſt ῥαζίς.

quocirca humilitatem inter manus inimicorum non valens ferre] In cæteris erat, quod circa humilitatem.

occubuit: turba ita circumdatus vt euadere non poſſet, & ſi viuere poſſet] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro quo prius erat, occubuit. Turba itaque circundatus vt euadere non poſſet, etſi viuere non poſſet.

Et hanc quidem ſcripturam quæ appellatur Machabæorum,
C non habent Iudæi, ſicut legem, & Prophetas, & Pſalmos, quibus Dominus teſtimonium perhibet, tãquam teſtibus ſuis, dicens: Oportebat impleri omnia quę ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & Pſalmis de me; ſed recepta eſt ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur vel audiatur.] Duplex ſcripturarum eſt canon; alter Hebræorum, alter Eccleſiæ. Illi in eum ordinem pauciſſimos recipiunt, excludentes Pſalmos Dauidis, lib. Salomonis, Iob, Ruth, Heſter, Eſdram, lib. Paralipomenon, atque adeò etiam Danielem prophetam, quos inter hagiographa reijciunt. Eos omnes in ſuum canonem recipit Eccleſia, etiam lib. Machabæorum. libriſq; propheticis annumerat; nam & geſta illa, vt & Regum anteriorum, prophetica fuere. Omnia enim in figura contingebant illis. Neque verò eleuat eorum authoritatem Auguſtinus dum eos ait non inutiliter receptos ab Eccleſia, modò ſobriè legantur vel audiantur. Ita enim legendum & Canticum canticorum, Apocalypſis, ipſæq; Paulinæ epiſtolæ, in quibus niſi cautè, prudenter, ſobrieq; verſeris, non exiguum & moribus & fidei periculum crearis. Admonet hoc autem propter Donatiſtas, qui ex his libris, furoris ſui, quo ſeipſos interficiebant, patrocinium deſumebant; ſed quod idem & ex libris Iudicum petere potuiſſent, vbi Samſon vnà cum cæteris etiam ſeipſum op-
D preſſit atque occidit. Simplicius de librorum illorum authoritate loquitur lib. 18. De ciuit. cap. 36. Machabæorum libros, inquit, non quidem Iudæi, ſed Eccleſia pro canonicis habet. Eoſdem in canone recenſet lib. 2. De doctrina Chriſt. cap. 8. Lib. verò De cura pro mortuis, cap. 1. ex iis probat pro defunctis ſacrificandum. Eccleſiaſtici canonis catalogum texens Innocent. papa 1. epiſtola ad Exuperium cap. vltimo, etiam hos lib. enumerat. Nec eos præterit Carthag. concil. 3. ca. 47. Addit & Gelaſius pontifex in conc. 70. epiſcoporum. Poſtremo pro canonicis habendos docent Florentinum & Tridentinum concilia. Certè veteres PP. ſcriptura hac velut diuina vſi ſunt, etiam ad doctrinæ fidei ac morum confirmationẽ, ſic Tertullian. contra Iudæos. Cyprianus lib. 1. epiſt. lib. 4. epiſt. 6. De exhortat. martyrij cap. 5. & 11. Lib. 3. ad Quir. cap. 4. 15. & 53. Ambroſ. lib. 2. De Iacob & vita beata, cap. 10. 11. & 12. Officiorum lib. 2. cap. 40. & 41. Chryſoſt. homil. 4. De verbis Eſa. Vidi Dominum. In Pſal. 44. Qui & humiliam habes in de Machabæis. At verò quod D. Hieronymus præfatione in libros Salomonis eiuſmodi eſſe negat, vt ad eccleſiaſticorum dogmatum valeant authoritatem; ipſe quomodo accipiendum ſit explicat, ſub finem lib. 2. contra Rufinum: Non enim quid ipſe ſen-

ipſe ſentirem, inquit, ſed quid illi (de Hebræorum Rabbinis loquitur) contra nos dicere ſoleant explicani.

nec tamen ideò creditur imitandus] *Malim* in eo.

Quod quidem non ſua ſponte fecit, ſed hoc ſpiritui Dei tribuendum eſt] *Alioqui enim non eum Apoſtolus Hebr. cap. 11. inter ſanctos numeraſſet, quos cæleſtis maneret repromiſſio.*

His factis literis eruditus, B. Cyprianus in Confeſſione ſua dixit, diſciplinam prohibere ne quis ſe offerat] *Petita ſunt hæc ex actis paſſionis B. Cypriani, cuius initiū,* Imperatore Valeriano quartum, & Gallieno tertiū Conſſ. *vbi inter cætera ſic legitur, Paternus proconſul dixit: Volo ſcire ex te, qui ſint presbyteri qui in hac ciuitate cōſiſtunt. Cyprianus epiſcopus reſpondit; Legibus veſtris bene atque vtiliter cenſuiſtis delatores nos non eſſe, itaque detegi & deferri à me non poſſunt; in ciuitatibus autem ſuis inuenientur. Paternus proconſul dixit, Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: Cùm diſciplina prohibeat, vt quis ſe vltro non offerat, & tuæ quoque cenſuræ hoc diſpliceat, nec offerre ſeipſi poſſunt, ſed à te exquiſiti inuenientur. Quàm hic autem diſciplinam vocat, in alio quodam actu, cuius initium,* Tempore Valeriani & Gallieni, *ſcriptura ſacra dicitur; ea nimirum quæ fugiendum præcipit. Admonuit ea de re ſuos Cyprianus extrema quæ ad eos extat epiſtola, quæ eſt apud D. Pamelium 83. Vos autem fratres chariſſimi, inquit, pro diſciplina, quam de mandatis Dominicis à me ſemper accepiſtis, & ſecundum quod me tractante ſæpiſſime didiciſtis, quietem & tranquillitatem tenete, ne quiſquam veſtrum aliquem tumultum de fratribus moueat, aut vltro ſe gentilibus offerat; apprehenſus enim & traditus loqui debet, ſiquidem in nobis Dominus poſitus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit, quàm profiteri. Eum imitatus Menſurius aliquot pòſt annis in eadem cathedra epiſcopus epiſtola ad Secundum Tigiſitanum, reprehendit quoſdam ſuorum, qui vltro ad iudices acceſſiſſent, dicentes ſacros ſe libros habere, quos traditurì tamen non eſſent. Qua de re ſuprà Collat. 3. diei, cap. 13. Refert autem Euſebius lib. 4. hiſt. eccleſ. cap. 14. Quintum ſeu Cointhum quendam Phrygem natione, cùm ſe perſecutoribus temere obtuliſſet, magnitudine & immanitate ſuppliciorum quæ præparabantur perterritum, fidem abnegaſſe: & addit, Illuſtre ac euidens omnibus præbens exemplum ne inconſideratè, & imprudenter huiuſmodi rebus ſe aliquando obijcerent. Si qui tamen ſancti martyres id feciſſe interdum leguntur, id Spiritus ſancti ſaſtum inſtinctu credendum eſt.*

An non eſt iſta perſecutio, quæ tot milia innocentum arctauit ad mortem?] *In noſtris excuſis deerat verbum* eſt, *quod legunt tamen cætera omnia; & additur ſuprà cap. 28. vbi integra hæc Gaudentij verba recitantur, quanquam paulo aliter. Sic enim ibi habent,* An non iſta perſecutio eſt, quæ tot milia innocentum martyrum arctauit ad mortem?

IN CAP. XXXII.

Sed ideò dixiſti, quiſquis eorum manus incidit, non euaſit] *Suſtulimus præpoſitionem* in, *quæ addita erat; nam nō ita ſcripſiſſe Gaudentium liquet tum ex eodem hoc paulò pòſt cap. & ſuprà 28. cap. ſed vbi pro* incidit, *legitur* inciderit.

IN CAP. XXXIII.

Sed quoniam prudētiam tuam, inquit, Executoris officium nō decebat, quæſo paucis aduerte] *Legēdum ſuſpicor,* Sed quam.

Adhuc addis furori veſtro verba blaſphemiæ, & audes dicere, Eccleſiam catholicam humanum eſſe figmentum?] *Africani patres oſtenſuri partem Donati Eccleſiam Chriſti non eſſe, nec in ſola Africa concludi eam poſſe, aiebant talem per prophetas prædictam & promiſſam, quæ Catholica foret, hoc eſt per totum orbem diffunderetur. Reſpondebant Donatiſtæ, promiſſum quidem id fuiſſe, ſed hominum malitia qui conuerti nollent, impletam non eſſe; vt refert Auguſt. lib. De vnitate Eccleſiæ cap. 9. Preſſi deinde argumentis quibus ea promiſſio ſimplex & abſoluta, non conditionalis, oſtendebatur: aiebant impletam quidem promiſſionem Dei, fuiſſeq; aliquando Eccleſiam Catholicam; ſed pòſt, temporibus Donati toto orbe defeciſſe, ac in ſola Africa remanſiſſe, vt eſt apud Auguſt. De vnit. Eccleſiæ cap. 13. & De agone Chriſtiano cap. 29. Sed variis hinc ſcripturis depulſi, quibus in finem vſque ſeculi Catholica futura Eccleſia dicitur, & perpetua illa Eccleſiæ nota prædicatur, tandem non ſe continentes in eam prorupere blaſphemiam, vt Catholicam Eccleſiam humanum eſſe dicerent figmentum. Secuti in hoc vt & aliàs Nouatianos, qui & ipſi, vt refert Pacianus epiſt. 1. ad Sympronianum, irridere hoc nomen ſolent, negantes Apoſtolorum temporibus quenquam ita vocatum. Hanc impietatem ſtrenuè imitātur & noſtri temporis hæretici, qui & ipſi ijſdem preſſi argumentis aliquando exclamarūt illud poëtæ: Oſtendent terris hunc tantum fata, nec vltrà Eſſe ſinent. Princeps verò eorum Lutherus vocem* Catholicam, *de Symbolo Apoſtolico ſuſtulit, dicens ea nihil opus eſſe. Vnde nec Auguſtana Confeſſio, nec Melanchthon, neq; in locis cōmunibus, neq; in tractatu de eccleſia, neque in Examine ordinandorum, prorſus nomen hoc attingunt, al-*

Appendix tom. 7.

A *tum de eo ſilentium agentes. Fraudulenter verò Lutherus in Catechiſmo lingua vernacula edito, loco* Catholicam, *ſuppoſuit* Chriſtianam. *Omnes verò ſuperat illius blaſphemia, qui* Catholicam *illic Eccleſiam,* in cacolicam *auſus eſt transformare.*

quod in Collatione noſtra minimè potuiſtis] *Id malui, quàm* veſtra: *nam vt & ſuprà annotauimus, ad cap. 11. ſic legis infrà lib. 2. cap. 3. 4. & 11.*

Quiſquis autem pro parte Donati vel fimbriam veſtimenti perdiderit, cor non habet] *Sic ſuprà lib. 2. contra Petilian. cap. 98. Qui autem pro parte Donati vel paucos nummos perdiderit, cor non habet.*

quam in ea cauſa in qua perpendit, quibuſnam vos vultis eſſe deceptio, multis ipſe fiat corrigendis ſaluatio?] *Locus mutilus. In cæteris omnibus excuſis etiam recentibus eſt,* pependit, quibuſdam: *ſed nec hoc quicquam adiuuat. Quare conſulenda ſunt hic MS. quibus deſtituti, nihil mutandum duximus.*

IN CAP. XXXV.

In ſcripturis ſanctis pertinere demonſtratur] *Deeſſe videtur* ad reges.

IN CAP. XXXVI.

B ſed ſtabunt iuſti] *Perperam* iuſtè.

quas inter veſtras iuſtitias ventiletis] *Fortè* venditetis.

vnde etiam quædam ſanctimoniales veſtræ grauidæ per ſaxa ſe miſerunt] *Hic ingens illa MS. noſtri lacuna, à 20. vſq; capite inchoata, finem tandem accipit: ex eo addidimus vocem* grauidæ*; quod tamen additamentum ſuſpectum faciunt ſequentia, vbi diſſilientib. præcipitio vteris ſtupra prodita dicuntur; nam ea tumor grauidarum ſatis manifeſtabat.*

qui ſacrilegio ſchiſmatis & hæreſis] *Pro* quæ.

& quælibet alia] *In excuſis deerat copula* &. *Porro* quælibet, *dixit pro quæcunque, vt aliàs frequenter.*

IN CAP. XXXVII.

quando tentus es à Curatore] *Mendoſè* tantus.

Chriſtianus ſum, & epiſcopus] Ex MS. *adiecimus copulam, quam habet & ſuprà Collat diei 3. cap. 17.*

eique nihil omnino tradere voluiſſe] *Quanquā ita legat cum excuſis omnibus & MS. noſtrum; tamen legendum haud dubiè (niſi fortè quid deſit)* eoque, *vel* eiſque. *quomodo loquitur in eodē argumento ſuprà Collat. diei 3. cap. 13.*

detentum ſiue conuentum] *Ita commodius, quàm* retentum; C *quomodo in hac cauſa verbum hoc ter habes repetitum Collat. diei 3. cap. 15.*

nullis traditis fuiſſe dimiſſum] *In excuſis erat* nulliſque: *ſed redundat copula: mendum hinc natum, quod paulo poſt ita legatur; ſed ita ibi poſtulante ſententia.*

vbi crimina traditionis inuicem donauerūt] *ſic rectè MS. pro,* niſi crimina traditionis inuicem donauerint; *& mox* reliquerunt, *pro* reliquerint.

tamen concilia facitis] *Pro* tamen, *legebatur in excuſis* cum.

vel epiſcoporum vel presbyterorum] *In Amorb. erat* vel epiſcopo, vel presbytero; *vnde Frobenius fecit,* vel epiſcopi, vel presbyteri, *quod habent & Luteriani. Sed germanam lectionem oſtendit manuſcr. noſtrum.*

aut in populo non tractauerint] *Tractare, idem hic eſt quod ſermonem facere, aut pro concione dicere; ſic enim paulò pòſt explicat non ſemel,* neque ſermonem, *inquit,* in populo fecerint. *Vtitur hac voce etiam Cyprianus, vt lib. 4. epiſt. 2. tractante epiſcopo cōgnoui. Et epiſtola 6. nec tractantes epiſcopos audiat. Item, epiſtola 83. apud Pamelium, ſecundum quod me tractante ſæpiſſimè didiciſtis. Hinc tractatus pro concione; & tractatores, pro concionatoribus.*

D & in ſuis honoribus recipiantur] *In excuſis deerat* &.

illi nos inquinauerunt] *Perperā impreſſa omnia* impugnauerūt.

qui vrgentibus tunc impiis] *Pro quo eſt in cæteris vulgatis,* qui orientibus.

Videtis ergo quod ſicut vos iſtis] *ſic rectè MS. noſtrū, pro* eſtis, *quod mendum totam turbabat ſententiam.*

potuiſtis ignoſcere] *Mendoſè excuſa omnia* agnoſcere; *nam & alterum repetitur paulo pòſt, in eadem regula ignoſcere potuerunt.*

tradentibus veris traditoribus] *Pro eo quod vniuerſa impreſſa habebant* traditoriis veris.

facientes quod de talibus] *Mēdoſè vulgata vniuerſa* facientibus.

non niſi in vobis ipſis] Ex MS. *adiecimus* ipſis.

IN CAP. XXXVIII.

Qui ſunt autē labores veſtri, quos à nobis iactatis auferri?] *Id malim, quàm* vobis. *Eandem calumniam ijſdem rationibus & argumentis refellit epiſtola 50. ad Bonifacium.*

ſi res earum vultis tenere] *Pro* eorum, *eccleſiarum videlicet.*

Veruntamen quomodo vobis non eſtis ipſi contrarij] *Non* A *parum lucis accipient quæ hic dicũtur, ſi cum eis epiſtola 50. conferatur, vbi ſic habes: Vſque adeò autem calumniandi cupiditate cæcantur, vt non attendant, quàm ſint inter ſe contraria quæ loquuntur, &c.*

in vnitatem Chriſti ſociate deſiderat] MS. *habet* in vnitate Chriſti conſociare deſiderat.

ne veſtris caminis vos ardere timeamus] MS. *cum Amorb. pro* ne, *legunt* vt.

de iuſtitia certamen eſt, non de pecunia] *deprauatiſſimè in excuſis pro* pecunia, *legebatur* pœnitentia.

ſed potius illud quod alibi] *Pro* ſed, *legebatur non rectè*, &c.

templa euertiſtis, & baſilicas conſtruxiſtis] MS. *noſtrum legit* baſilicas deſtruxiſtis. *hic Baſilicæ gentilium, illic Chriſtianorum intelliguntur. Conſulenda manuſcr. vetuſtiora vnde iudicari de vera lectione poſſit.*

Aut ſtabunt aduerſus vos ſymphoniaci dæmoniorum, quorum tibias & ſcabella fregiſtis, quod & nos fecimus] *Scabella ſeu ſcabilla crepitacula quædam lignea fuerunt quibus olim in ſcenis mimicis ad initium & finem actionis ſignum edi ſolebat. Id didicimus partim ex Suetonij Caligula cap. 54. vbi ſic ait: Deinde repente magno tibiarum & ſcabellorum crepitu, cum pallio tunicaq́; talari proſiluit, ac deſal-* B *tato cantico abijt. Partim ex Cicerone, cuius hæc ſunt in oratione pro M. Cælio verba: Mimi ergo iam exitus non fabulæ, in quo cum clauſula non inuenitur, fugit aliquis è manibus, deinde ſcabella concrepant, aulæum tollitur. Eodem reſpexit & Auguſt. præfatione in Pſal. 69. vbi inter cæteras Eccleſiæ perſecutiones, organa repoſuit Symphoniacorum.*

quia delictum factum eſt non præceptum vt labores iuſti auferret iniuſtus] *Neſcio an ſatis hoc ſincerum ſit.*

Ecce quotidie ſi quis ad nos tranſitum facit, cùm etiam illi quorum erant ad pacem Catholicam tranſeunt, reddimus pecuniam, veſtem, fructus, vaſa, rura, tecta veſtrorum.] *Locus corruptus aut mutilus, nec adiuuat MS. noſtrum: alia ergo caſtigatiora conſulenda. Cæterùm videmus hic quemadmodum Chriſtianam deceat benignitatem vt hæreticis ad Eccleſiam reuerſis reſtituantur, quæ hæreſeos illis nomine fuerunt ablata. Idem argumentum pulchrè tractat & epiſtola 50. Quod autem nobis obijciunt, inquit, quòd res eorum cõcupiſcamus & auferamus: Vtinam Catholici fiant, & non ſolùm quæ dicũt ſua, ſed etiam noſtra in pace nobiſcum & charitate poſſideant, &c. nam locus prolixior eſt.*

nec nos à quibus dicatur] *Hæc deerant in excuſis.*

Nec vos computamini] MS. *legit* computabimini. C

Nam quod alios de vobis dicturos putatis] *Sic rectè MS. Perperam noſtra.* Nam quid alios de vobis dicturos putabis? *quanquam cætera legant* putatis.

modò talia non dicatis] *Ex MS. adiecimus* modò, *pro quo in Amorbachio erat* niſi.

non erunt quidem tantum veſtra] *Perperam* noſtra, *quia Catholicis adſcribi non poſſunt. Dicit ergo verba illa futura non tãtum Donatiſtarum, quia videlicet etiam infidelium, de quibus facit paulò antè mentionem.*

ſed maximè & veſtra] *Copulam quia ad energiam facit, ex manuſcr. addidimus.*

viam verò Domini ignoratis] *Mendosè excuſa* veram. *Nam & ſuprà cap. 36.* Viam autem Domini ignorauimus, *in Gaudentij verbis legebatur.*

diceret aptius & conuenientius] MS. *habet* dicere poterit.

Nolite ergo vos putare quales non eſtis] *Clarior eſt hæc MS. noſtri lectio, & cum ſequenti parte commodius cohæret, quàm excuſorum:* Nolite ergo putare vos eſſe quales non eſtis. *Nam in iis verbis,* & perire quales eſtis, *nihil aliud repetendum quàm verbum* nolite, *cùm alioqui iuxta excuſorum lectionem totum illud repeti videa-* D *tur*, nolite putare; *quæ falſa eſt ſententia. Cæterùm pro* perite quales eſtis, *mendosè cætera impreſſa omnia,* perire tales.

non vt libenter pro Deo] *Perperam excuſa reliqua,* vt non libenter.

IN CAP. XXXIX.

Nam quid iſto cui hæc ſcripſiſti] *Ita rectius MS. quàm* cui quidem ſcripſiſti.

qui vos & inuitauit ad vitam] *Mendosè hic erat* nos.

& ſi eam nobiſcum agere nolletis] *In excuſis deſiderabatur* agere.

Vos in vos eſtis aſperi, vos immites] *Ita rectè MS. pro* nos mites, *vel vt Lutet.* non mites.

vos ſine vlla humanitatis conſideratione crudeles] *Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod & MS. & excuſa omnia habebant* ſine vlla immanitatis.

quod in ſuis inimicis facere conſueuerunt] *Pro his erat mendoſiſſimè in vulgatis omnibus*, quod immites facere conſueuerunt.

errorum dilectores] *Pro* delictores.

& hominum perſecutores; vt ſit quod amariſſimè doleant errorum perſecutores, & hominum dilectores] *Totum hoc in excuſis deſiderabatur.*

Puto enim quod verbi ignorantia te fefellit, vt volens intelligi exitia, exitus diceres] *Notat ſolœciſmum Gaudentij, quo tamen ad ſuum compendium abutitur.*

id agis vt deceptoribus parcat, & innocentes decipi omnino permittat] *Vides quò ſpectare dicat Auguſtinus qui putant hæreticos non eſſe legibus coërcendos, ſed permittendum vt inter medios Catholicos impunè verſentur?*

quia ſcilicet per iuſtitiam non veram; ſed veſtram] *In cæteris excuſis eſt* per iniuſtitiam, *ſed non rectè. lectioni noſtræ ſuffragatur etiam manuſcr.*

ad Imperatorum curam] *Error eſt typographicus, quod in noſtris* Imperatorem *legebatur.*

vt calumnioſa diuiſio ſanaretur] *In reliquis impreſſis deeſt* vt, *quanquam nec MS legebat.*

vt quando facta eſt firmaretur] *Et hic in cæteris excuſis deſiderabatur verbum* eſt.

quod vtinam & tibi, tamen aliquibus ex vobis profuturum eſſe Deo miſerante confidimus] *Locus deprauatus, qui ſic videatur poſſe reſtitui:* quod non vt & tibi, tamen aliquibus; *vel* quod vtinam & tibi, vel ſi non & tibi, tamen aliquibus. *Amorb. legebat hoc pacto,* quod vtinam & tibi cum aliquibus ex vobis, &c. *quæ lectio non eſſet incommoda, niſi optantis obſtaret aduerbium. Quæ ſermonis inconuenientia offenſus Frobeniana cum Lutetianis ſuſtulit vocem* cum, *ſed nullo fructu. Facilis autẽ lapſus eſt ex tñ, in tũ, ac inde in cũ.*

ſicut iam ſuperius vt experireris admonui] *Videlicet cap. 32.*

& Cæcilianus polluerit tranſmarinos] *Perperam* Cæciliani polluerunt. *Similiter & in ſequentibus* polluerunt, *mutandum in* polluerint.

quomodo ſuſceperitis honorem Feliciani Muſtitani & Prætextati Aſſuritani] *Clarius dixiſſet, quomodo ſuſceperitis in honore ſuo Felicianum Muſtitanum & Prætextatum Aſſuritanum, quomodo paulò poſt legis. Loquitur autem de dignitate epiſcopali, quam redeuntibus integram ſaluamq́; reliquerunt.*

apud duos, vel, niſi fallor, apud tres proconſules] *ſic rectè MS. noſtrum. Amorbachius fortè codicis mendoſitate, non legebat illud* tres, *cui malo Frobenius in prima editione ſua mederi volens, annotauit ad marginem, loco* duos, *legendum fortaſſe* duces. *Quæ coniectura reſidet etiamnum in Lutetianis exemplaribus. Quam quiſquis adſcripſit, parum fuit priorũ memor, in quibus nõ ſemel id repetit & inculcat Auguſtinus, vt Collat. diei 3. cap. 11. & lib. 4. contra Creſcon. cap. 3. quo poſteriore loco quatuor vel amplius etiam fuiſſe ait.*

in honore ſuo ſuſcipitur Maximianiſta] *In excuſis deerat* ſuo.

veſtris maioribus accuſantibus] *Ex manuſcr. addidimus* accuſantibus.

foris à veſtra Eccleſia tradiderunt] *Pro* tradiderint.

Qui baptizatur à mortuo, quid proficit in lauacro ſuo] *Ibi ſic legis,* quid proficit, vel prodeſt lauacro eius. *Epiſtola verò 225.* quid eſt per lauacrum eius.

Inter illos iſti iacebant] *Mendosè cætera impreſſa,* tacebant.

de quibus veſtra Vagaitana ſententia] *Amorb & eum ſecutæ reliquæ editiones legebant* de quibus veſtra vacuata ſententia, *ſed legẽdum, vt ſcripſimus, nulla controuerſia eſt; quod & malim quàm quod Lipſius repoſuerat* Bagaienſis, *nam alterum propius accedit ad veterem Amorb. lectionem. MS. noſtrum nihil horum trium legebat.*

vt dum cogitas quomodo reſpondeas, minimè cogites quomodo ardeas] MS. *noſtrum pro* quomodo *legit*, quod; *& pro* minimè, *habet* minus.

adhuc ubi exiſtimes eſſe docendũ] *Illud* eſſe, *erat in noſtro MS.*

Si tales ſumus, quare nos quæritis] *Idem repetitur lib. De geſtis cum Emerito, epiſtola 50. De vnitate Eccleſiæ cap. 19. lib. 2. contra Petilianum cap. 37.*

quia periſtis] *Pro* periſti.

IN LIBRI SECVNDI CONTRA GAVDENTIVM CAPVT PRIMVM.

Sed ideò] *Ita locum hunc legendum putauit diuiſis dictionibus, pro* ſed ideò, *vt ſubaudiatur* pertinet, *vel* factum eſt: *niſi quis velit genus eſſe locutionis, de quo ſuprà diximus lib. 2. contra Creſcon. cap. 18. Alioqui enim videbitur deeſſe quippiam.*

quam quidem ingrediar] MS. *noſtrum legit* aggrediar.

IN CAP. II.

Nunc interim quando vos potius eſſe Catholicos] *Ex MS.*

adiecimus

adiecimus vos. *De nominis huius poſſeſſione cum Eccleſia haeretici ſemper omnes contenderunt, de quo ſupra Collat. diei 3. cap. 3.* A

profluentes largiter riuos latius expandit] *Pro* largius. *MS. conſentit etiam Cyprianus, atque ita legunt ſuprà lib. 2. contra Creſc. cap. 33. etiam excuſi.*

Hinc enim & Græco vocabulo Catholica nominatur] *De Catholici nominis etymologia vide ſuprà lib. 2. contra Petil. cap. 38.*

Tu aliud tenere, ſentire, dicere reperitis] *Mendosè* repereris.

IN CAP. III.

Reſpondet vobis ſcriptura diuina, filius malus] *Diximus aliquid de hac ſcriptura in lib. De vnico baptiſmo cap. 15.*

vt quando zizania eſſe in Eccleſia cernimus] *In excuſis deerat* eſſe, *quod legunt & MS. & Cyprianus.*

palam ferre iam poſſe] *Ita hunc locum reſtituimus, pro eo quod erat*, paleam vel ventilabrum iam ferre poſſe, *quomodo legit MS. noſtrum infrà cap. 13. excepto quòd mendosè* paleam *habet pro* palam. *de cuius Caſtigationis ratione vide quæ annotauimus ad lib. 2. contra Creſconium cap. 34.*

IN CAP. IIII.

Et dum ſibi ſemper quidam pluſquam mitis iuſtitia depoſcit, adſumunt] *Cùm ita hunc locum citatum inuenias ſuprà contra Creſcon. lib. 2. cap. 34. & 37. & infrà cap. 13. in MS. conſentiat etiam* B *Cyprian. excepto quod legit*, Et dum dominium ſibi; *non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod erat*, ſemper aliquid amplius quàm, *etiam reclamante MS. ſed quod infrà cap. illo 13. alteram habeat lectionem, tametſi diſſentientibus ibi excuſis.*

Ager eſt hic mundus] *Pronomen* hic *adiecimus ex MS.*

quia etſi videntur in Eccleſia eſſe zizania] *In excuſis deſiderabatur* in Eccleſia.

in eadem diſceſſione perſiſtitis] *In MS. eſt* diſciſſione, *ſed alludere videtur ad id quod præceſſit*, nefario ſchiſmate diſceditis: *& alterum habes etiam infrà in fine cap. 9.*

Ecce tibi Cyprianus] *Redundat verbum* eſt, *quod addunt excuſa.*

nec tamen ab illa propterea] *Iterum deerat* propterea.

& tumore veſtro præcipitaſti] *Pro præcipitatus es; quomodo apud poetam, humentia ſidera cælo Præcipitant.*

nec ſaltem ipſos timuiſti collegas tuos] *Ex manuſcr. addidimus* ſaltem.

& fortaſſe cum hoc iam ſentires non audente] *Vel deeſt, vel ſubintelligendum eſt* proferre, *aut ſimile quid.*

diſputantibus, cùm vrgeretur Emeritus] *Videtur deeſſe aliquid: fortaſſe legendum*, diſputantibus nobis. C

IN CAP. V.

ſed etiam ipſi Emerito] *Illud* ipſi *legebat noſtrum MS.*

Videntur ait, non ſuſpicione creduntur] *Apertiſſimus locus, quòd in Eccleſia ſint etiam mali.*

IN CAP. VI.

propter quos tamen admonet non relinquendam] *pro* non admonet relinquendam.

de tali enim fide Dominus dicebat, Putas veniet filius hominis] *de hac ſcriptura vide quod annotauimus ſuprà De vnitate Eccleſiæ cap. 5.*

non de apoſtaſia totius orbis] *Mendoſiſſimè* nō de Apoſtolica.

IN CAP. VII.

qui dum facinori interſunt] *Pro* fauori; *ſic enim legis etiam in excuſis innumeris ſuprà locis.*

Iam de his quod dicendum fuit] *Perperam* quid.

IN CAP. VIII.

iuſſu vel manu extremus incenſor] *Neſcio an nihil hic ſubſit mendoſitatis.* D

& poſtea perſpecta diligentiùs ratione] *Mendosè* perfecta.

cum collegis diuerſa ſentientibus pacatiſſimus manſit] *Pro* placatiſſimus.

IN CAP. IX.

fundos inſidioſis fraudibus rapientes]. *Non rectè* inſidioſos; *vt ex ipſo Cypriano etiam liquet.*

vſuris multiplicantibus fœnus augentes] *In excuſis erat*, vſuras multiplicantes; *ſed alterum eſt Cypriani, cuius hic verba ex lib. De Lapſis proferuntur.*

Noli me tangere, quoniam mundus ſum] *Sic MS. conſentiunt & 70. cap. 65. Eſaiæ, vnde hic petitus eſt locus, de quo ſuprà lib. poſt Collat. cap. 5.*

quod tibi mitius videtur] *ſic rectè MS. pro* minus.

cùm & ſchiſmaticus ſis ſacrilega diſceſſione, & hæreticus ſacrilego dogmate] *Innuit diſtinctionem inter ſchiſma & hæreſin, de qua nonnihil diximus in lib. 2. contra Creſcon. cap. 7.*

IN CAP. X.

Quoniam ſicut Apoſtolus ait de quibuſdam] *Verba hæc paulò aliter leguntur ſuprà lib. 1. cap. 6.* Nam & de gentibus impiis, *inquit*, Apoſtolus dixit: Qui veritatem in iniquitate detinent; vt & vos facitis, qui veritatem baptiſmi diuini in iniquitate detinetis erroris humani.

quas de incognito Deo] *In MS. eſt* cognito: *ſed videtur Auguſtinus alludere ad illam inſcriptionem aræ Act. 17. Ignoto Deo.*

IN CAP. XI.

quia ipſum prorſus verbum ibi non legeram] *videlicet* in veritate.

in fallacia ſuperſtitio nominatur] *fortè* in falſitate, *quomodo infrà paulò poſt in Auguſtini verbis.*

Quando ego id adnecterem?] *Ridet hominem; nam cùm negaret in tribunis literis inueniri, quod adiecerat Gaudentius*, in veritate; *ipſe probat vocem* inuocatum *ibi extare; quaſi hoc negarit Auguſtinus, vnde verò non diſertis verbis id factum ſit, inquiens:* Neque hoc in tribunis literis legitur, à te inuocatum in veritate nomen Dei, quamuis dixerit inuocatum.

ſequere igitur teſtimonium tuum maximè, quia] *ſic rectè MS. pro* ſequere igitur teſtimonium tuum maximè. Quia.

Hoc enim nomen à nobis etiam in noſtra Collatione reſpuiſtis] *Vide quod diximus ſuprà ad cap. vltimum lib. poſt Collationem.*

IN CAP. XII.

& noli iraſci tibiipſi] *Videtur locus corruptus, legendúmque niſi* tibiipſi.

adhuc triduum & Niniue ſubuertetur] *Ita legunt 70. vbi nos habemus, adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. In quem locum ſcribēs Hieronymus, Trinus, inquit, numerus qui ponitur à Septuaginta, non conuenit pœnitentiæ; & ſatis miror cur ita trāſlatum ſit, cùm in Hebræo, nec literarum, nec ſyllabarum, nec accentuum, nec verbi ſit vlla communitas. Et mox: Porro quadragenarius numerus cōuenit peccatoribus, & ieiunio, & orationi, & ſacco, & lachrymis, & perſeuerantiæ deprecandi, &c. Ternarium numerum poſuerunt veteres pleriq; , non aliam habentes verſionem quàm ſeptuaginta. Nec dubito mendum eſſe apud Iuſtinum lib. De veritate Chriſtianæ religionis contra Tryphonem, vbi legit* quadraginta tres dies: *nam cùm ſcriptum eſſet* tres dies, *quiſpiam ſuperſcripſit lectionem noſtram* quadraginta, *quod imperitus ſcriba cum altero coniungens, fecit* quadraginta tres.

quia nec tu oſtendis] *Pro* oſtendas.

C religioſo timore iubentibus quiſque obtemperat] *Non dubitaui ita reſtituere, pro* quiſquis.

timore incipiens] *In manuſcr. noſtro erat* amore incipiens, *ſed non rectè.*

à Domino accipit pacem] *Sic MS. pro* accepit.

ſuperſtitio eſt quod te quæris occidere, quod valde prohibet huius religio] *Id totum in excuſis deerat.*

IN CAP. XIII.

palam ferre iam poſſe] *Pro* paleam vel ventilabrum iam ferre poſſe. *De quo loco ſuprà cap. 3. & lib. 2. contra Creſcon. cap. 32.*

humano iudicio ſeparare] *Perperam* ſuperare.

quam ſibi ſemper furor prauus adſumit] *Mendosè in excuſis* prauos.

Et dum ſibi ſemper quidam pluſquā mitis iuſtitia depoſcit, adſumunt] *ſic MS. noſtrum, conſentiente Cypriano & ſuprà Auguſt. lib. 2. contra Creſcon. cap. 34. & 37. pro eo quod erat* ſemper aliquid amplius quàm mitis. *Vide ſup. quod annotauimus ad cap. 3. lib. huius.*

opere alio diligentius demōſtrabo] *Id quod factū non exiſtimo.*

D *Annotationum in duos libros contra Gaudentium, finis.*

ANNOTATIONES IN LIBRVM INCERTI AVTHORIS CONTRA FVLGENTIVM DONATISTAM.

CENSVRA LIBRI SEQVENTIS.

LIBRVM *hunc non eſſe Auguſtini certiſſimum eſt: nam vt prætercam quòd cum iiſdem de rebus, deq; toto hoc argumento tot tam libros, epiſtolas ac ſermones ediderit, id tamen hic ne leuiter quidem admonendum putarit; quod in aliis tamen libris multò antè ſcriptis facere initio diligenter Auguſtinus ſolet, vt lib. 1. contra Parmenian. cap. 1. De vnico baptiſmo contra Petilian. cap. 1. Epiſtola 61. Lib. De Maximianiſtis, cuius meminit lib. 2. Retract. cap. 35. Similiter & contra Pelag.*

lib. De libero arbitrio cap. 1. & lib. De prædeſt. ſanctorum cap. 1. At qui A ſcriptus eſt iſte contra Fulgentium liber non modò poſt Collationē Carthaginienſem, vt liquet infrà ex cap. 22. verùm etiam poſt lib. Retractationum, vt cuius nulla in iis mentio fiat. Id inquam, vt omittam, certè Auguſtini nec ingenium, nec eruditionem, nec eloquentiam vlla ex parte redolet. In primis enim paulò poſt initium, totam aduerſarij diſputationem in tres ait diuiſam eſſe partes, quas ſibi ex ordine tractandas refutandasq; proponit, de vno baptiſmo, de orti vnius fonte ſignato, de oleo vno quod muſca moritura exterminant. Quæ ineptiſſima eſt ſanè partitio, & Auguſtino indigna, vt cui contra leges dialecticorum, & ſuperſit & deſit aliquid. Nam tria illa ad vnum erant vnici baptiſmi caput redigenda: nihil verò ait de malorum contagione, de bonorum & malorum in Eccleſia commixtione, de perſecutione, de codicum ſacrorum traditione, de cauſa Cæciliani, denique de querela imperialium edictorum, quæ tamen hoc Fulgentij libello diſputantur, ſuntq; ipſiſſima Donatiſtica controuerſiæ capita, paſſim ab Auguſtino & annotata & pertractata, vt vel ex Collat. 1. diei cap. 7. & 10. Item 3. diei cap. 8. & 9. facillimè cognoſci poteſt. At verò prima illa duo, quæ totis viginti capitibus exequitur, quàm variè confundit ac perturbat! Nam ſub finem cap. 10. cùm de baptiſmo ageret, ſubitò per occupationem, ſermonem iniicit de contagione malorum, quo mox omiſſo ad baptiſmum reuertitur; inde ad alterum rurſus argumentum regreſſus, iterum ad B baptiſmi reuoluitur quæſtionem. Illud autem ridiculum, quod duabus hiſce, aut tribus, vt ipſe diſtinxit, partibus abſolutis, ſubito velut mutata ſcena, mutat quoque diſputantium perſonas; nam cùm prius Donatiſtam & Catholicum anonymos induxiſſet, cap. 21. Fulgentium & Auguſtinum differentes facit, à prioribus tamen minimè diuerſos; quemadmodum ex fine cap. 20. & initio 21. manifeſtum eſt: vt vel diſtincti dialogiſmi eſſe videantur, vel non vnius hominis, aut certè non parum obliuioſi, ſuiq; immemoris. Quæ ſunt omnia ab Auguſtino alieniſſima. Iam verò tota ipſa operis compoſitio atque ſtructura quàm nihil habet ſolidæ carnis! quàm nihil ſucci & ſanguinis! quàm nihil vitæ ac ſpiritus! certè nihil Auguſtini doctrina, genio, & copia dignum. Quid quod in citandis tractandiſq; ſcripturis non vno loco ab eo diſſidet ac variat? Primùm enim cap. 16. (niſi fortè mendoſus eſt codex noſter) producit locum ex cap. 65. Eſaiæ iuxta vulgatam lectionem, cùm ſemper Auguſt. editione vtatur LXX. etiam in illa ipſa ſcriptura, vti annotauimus ad cap. 5. lib. poſt Collat. Ad hæc illud Apoſtoli 1 Corinth. 10. in quos fines ſeculorum deuenerunt, quomodo & hic cap. 4. ſcriptum ab authore fuit, Auguſtinus lib. 4. cōtra Fauſtum cap. 4. ſingulariter effert, finis obuenit. Rurſus locum Deuter. 29. Auguſt. lib. 2. contra Creſcon. cap. 19. & lib. 3. cap. 32. ita citat, Quæ mani- C feſta ſunt, vobis: quæ occulta ſunt, Domino Deo veſtro: pro quo author iſte cap. 10. legit, Quæ occulta ſunt, mihi; quæ manifeſta ſunt, vobis: quomodo ferè Creſconius apud Auguſt. lib. aduerſus eum 2. cap. 17. Octauo verò cap. locum Prouerb. 30. ſecundum 70. ſic recitat, Filius malus ipſe ſe iuſtum dicit, exitus autem ſuos non abluet: Auguſtinus autem plus decies, exitum autem ſuum non abluit. loca indicauimus lib. De vnico baptiſmo cap. 15. Præterea illud Hieremiæ 17. recedentes à te ſcribentur in terra: is cap. 3. ita legiſſe videtur, recedentes à te ſcribentur in libro mortis; quomodo arbitror non modò B. Auguſtinum, ſed veterum prætereà citaſſe neminem. Et ſunt quidem illa Donatiſtæ verba; ſed vel breuiter ſaltem admonere debebat, vti facit cap. 2. non ita locutum prophetam. Sanè facit hoc ſemper Auguſtinus. Cui ſimile eſt quod cum Donatiſta cap. 5. Ezechielem pro Eſaia nominet, author hic ne verbulo quidem id corrigat; quod non arbitror, vt aliàs nunquam, diſſimulaturum Auguſtinum. Denique cap. 18. duo proferuntur Dauidis teſtimonia addito Pſalmorum numero; cuiuſmodi exemplum neſcio an apud Auguſtinum reperiatur. Hæc de citatione ſcripturarum, nunc quàm eas Auguſtino conſentienter, exponat, vſurpet, accommodet, diſpiciamus. Cap. 9. reſponſurus ad illud Pſal. D 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum, tanquam de vera eius intelligentia adhuc incertus, ait ſe interpretes malle deſuper, ſic enim loquitur, id eſt, audire quid alij de hoc loco ſentiant. At verò Auguſt. lib. 2. contra Petilianum cap. 103. lib. 3. cap. 33. & lib. 2. contra Creſcon. cap. 24. planiſſimum eum & clariſſimū eſſe ait. Cap. 12. locum olim & à Cypriano lib. 1. epiſt. 12. citatum, Ab aqua aliena abſtine te, nō male quidem ille, de pudicitia coniugali dictum eſſe ait; ſecus tamen quā Auguſt. qui maligni ſpiritus doctrinam hic accipit, lib. De vnitate eccleſiæ cap. 26. & lib. 6. contra Donatiſt. cap. 12. Cap. 2. probaturus circunciſionem Samaritanorum typum geſſiſſe baptiſmi apud Donatiſtas adminiſtrati, detorquet huc locum ad Coloſſ. 2. cap. qui de circunciſione & baptiſmo in genere, & legitimè accepto, haud dubiè loquitur, quomodo interpretatur & Auguſt. lib. 6. contra Iulian. cap. 7.

Denique cap. 4. cùm citaſſet Donatiſta locum Hieron. cap. 15. de aqua mendaci, non habente fidem, ad eum author iſte prorſus nihil reſpondet. At non ita Auguſtinus, qui quoties inter aduerſariorum dicta A occurrit, nunquam abire ſine reſponſione permittit, vt lib. 3. contra Donatiſt. cap. 15. Lib. 2. contra Petilianum cap. 103. Lib. De vnitate eccleſiæ cap. 23. & alibi. Quin & occurrunt quædam ab Auguſtini conſuetudine ac dicendi ratione aliena. Nam primùm quidem tum cap. 1. Fulgentium hunc haud obſcurè ſuſpectum ſibi eſſe ſignificet, tanquam abſit libelli tranſmiſit author, eodem tamen loco teſtionem ei tribuit: quod in Gaudentio tamen notat Auguſtinus, lib. contra eum 1. cap. 2. & lib. 2. cap. 11. & 12. Eodem loco tribuit ei in dilatando ingenij laudem; quod certè hic nullū apparet. In eius argumētis tantū agnoſcit roboris ac potentiæ, vt eis videri queat, inquit, veritas ipſa deuinci: at eam ſuis libris Auguſtinus velut vana & imbecilla ridet ſæpe ac contemnit. Cap. 3. multos, ait, contra regulam datæ legis baptizare; contra Auguſtinum, qui lib. 6. contra Donatiſtas cap. 25. Facilius ait hæreticos inueniri qui prorſus non baptizent, quàm qui præſcriptis à Chriſto verbis non vtantur. Quin & cap. 4. contradicere ſibi ipſe videtur: Hæretici, inquit, omnes licet in ſua ſibi diſputatione diſcordent, in baptiſmi tamen traditione ſolēni verbo concordant. Cap. 2. Donatiſtarum appellat baptiſma, quod dicendum eſſe negat Auguſt. cùm alibi, tum lib. 2. contra Petilian. cap. 37. nec vnquam ſic vocat, niſi addita mox correctione hac aut ſimili, imo non veſtrum, ſed Chriſti. Cap. 10. certum eſt, inquit, quòd ſacer- B dotis & plebis execretur Deus ac deſpiciat holocauſta, ſi bona non adfuerit conſcientia: quod neſcio an vſquam apud Auguſt. reperias, qui inter ſacrificium velut rem ſacram, & offerentium vitium diligenter diſtinguendum docet. Cap. 1. Pertinaces, inquit, anathemate condemnemus, vt hactenus victores eſſe poſſimus. Quando ſic aſperè loquitur Auguſtinus? Cap. 17. Donatiſtæ criminationibus reſponſurus, conſcientiam ſuam opponit, quam munitam eſſe ait. Facit hoc nonnunquam & Auguſtinus, vt lib. 3. contra Petil. cap. 2. & 10. Lib. 3. contra Creſcon. cap. 80. ſed quanta cum modeſtia, ac verecundia! Cap. 22. Geſta citat Marcellini, pro quibus ſemper Auguſt. In Collatione noſtra, inquit, quam vobiſcum, vel cum eis habuimus. vt lib. poſt Collat. lib. De geſtis cum Emerito, lib. contra Gaudentium, & alibi plus centies. Ibidem intra complexum eiuſdem reſponſionis, repetit ſub finem quod initio dixerat: Item Auguſtinus reſpondit, quod ab Auguſtino factitatum nuſquam reperies.

Cæterùm ad ſtylum quod attinet, licet in quibuſdā, vbi eſt Auguſtinum imitatus, conuenire cum eo videatur, tamen res ipſa clamitat, procul ab elegantia dictionis eius abeſſe. Nam vt exempli gratia paucula quædam attingamus, cap. 1. vtitur verbo admitor, pro intelligo, capio, aſſequor. Et ibidem, tam forti, inquit, obice ſumpſiſti. Ac rurſus, in domo cō- C fugere compellamus. Cap. 2. vos ei per omnia ſimilatis, inquit, pro aſſimilamini. Cap. 9. Interpretes, inquit, malo deſuper, pro eo quod dicendum erat, malim hic audire interpretationem aliorum. Cap. 24. vt eos à ſuis baſilicis depuliſſes, pro depelleres. Vbi ſic vnquam balbutit Auguſtinus? Ex his itaque quæ diximus, abunde conſtare arbitror, non eſſe librum hunc Auguſtini, imò verò prorſus eo indignum. Quiſquis tamen eius author fuit, vetuſtum fuiſſe oportet, vt qui concilium illud Carthaginienſe aduerſus Cæcilianum viderit, citans inde poſtremo cap. Marciani ſententiam, quam nuſquam apud Auguſtinum reperias, quo vel ſolo nomine dignum librum hunc cenſeo qui locum ſuum retineat. Apparet autem & Afrum fuiſſe; nam & more gentis eius gaudet homœoteleutis, vt cap. 9. Melior eſt miſericors increpatio, quàm lenis adulatio. & iterum, Oleū peccatoris, blandimentum eſt adulatoris. Et cap. 12. Quis non videat prophetam coniugibus pudicitiam commendaſſe, & te à veritate procul erraſſe? Vtitur & infinitiuis nominū loco, vt cap. 13. ô probare! ô errare! ô delirare! quod & Optato, & Auguſtino eſt non inſuetum. Sermo autem Donatiſtæ ſeu Fulgentij totus linguam ſapit Africanam, D & Auguſtini ſeculum redolere videtur, à Petiliani ſtylo non admodum alienus. Sed de his plus ſatis, nunc ad Caſtigationes tranſeamus. MS. autem penuria, ſæpenumero coniecturam noſtram proponimus.

IN CAP. I.

& eius manu ſacrata tuba petamus] Perperam tuba, pro tuba; cui reſpondet quod mox ſequitur, veritatis & libertatis vocibus concrepemus.

id eſt altitudinem mundanæ ſapientiæ] Allegoriam explicat obſidionis Hierichontinæ.

IN CAP. II.

qui credit in me, ſicut Eſaias dicit] Rectè Catholicus infidelem hanc citationem reprehendit, ſcriptam admonens ab Euangeliſta, ſicut dicit ſcriptura. Sed optandum erat, vt quæ ſcriptura illa eſſet oſtenderet; nam commentatores non ſatis hic inter ſe conſentiunt. D. Hieron. enim præfatione in Pentateuch. & lib. Paralip. vnum hunc inter cætera locum eſſe ait, qui in Hebræis tantùm reperiātur, non in 70. deſumptum autem ex lib. Prouerb. ſed vnde aut quo loco non addit, vnde varij varia diuinant. Græci verò illud, ſicut dicit ſcriptura, ſuperioribus nectunt, atq; ita locum

ita locum diſtinguunt: Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura: vt fides in Chriſtum per ſcripturas commendata intelligatur. Qua videtur expeditiſſima ſententia.

Diuinam legem ſeruatis] In ſpeciem videlicet, quomodo & Samaritani.

Circuncisio enim Samaritanorum, baptiſma ſignificat Donatiſtarum, dicente Apoſtolo, Circuncisi eſtis] Sentit circuncisionem Samaritanorum ſimile quiddam habere cum baptiſmo à Donatiſtis collato vel accepto: ſed ad hoc probandum abutitur Apoſtoli loco; nam is ibi oſtendit Circuncisionem veteris legis typum habuiſſe Chriſtiani baptiſmi.

IN CAP. III.

Nunquam ergo Eccleſiæ ſpiritus patitur iungi, quod ore diuino meruit diffamari] Mira locutio: videtur enim diffamari, non hic idem eſſe quod diuulgari, aut etiam infamari; ſed ſeparari, ſecerni, diſtingui, vt reſpondeat illi quod præceſſit ſuprà cap. 2. merita aquarum ipſe diſcreuit. Quem ſenſum & ſequentia poſtulare videntur. Sic & initio cap. 4. iuſta ſeparatione diſcreuit.

recedentes à te ſcribêtur in libro mortis] Et Græca & Hebræa legunt ſcribêtur in terra, nec arbitror quenquã veterum aut recentiorũ aliter hunc locũ citaſſe. Vnde D. Thomas Par. 1. q. 24. a. 1. negat reperiri in ſcripturis librum mortis vitæ libro oppoſitum. Hieron. tamen in illud Danielis 7: libri aperti ſunt, duos facit libros, alterũ bonum, alterum malum; illum viuentium dictum, hunc terrenum; citans hunc Hieremiæ locum. Cæterùm quod Septuaginta in Regiis hodie legunt, in terra ſcribant, mendoſum eſſe arbitror; nam & Hieron. ita Græca habuiſſe, ex eius verſione certiſſimum eſt.

IN CAP. IIII.

Quod ſicut aſſeris] Legendum ſuſpicor, Quod ſi vt aſſeris.

hic inhabitabit in alta ſpe fortis] Septuaginta legunt in excelſa ſpelunca petræ.

plaga mea ſolida facta eſt, vnde ſanabor?] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod erat vnde ſanabo. Ita enim legunt 70. ita paſſim Auguſt. ita ſcriptores omnes.

in quos fines ſeculorum deuenerunt] Sic Amorbach. ſic vetera Froben. ſic Lutetiana omnia. Vt autem in poſteriorib. Frobenianis ea lectio in ſingularem numerum mutaretur in quos finis ſeculorum obuenit, fecit, quod Auguſtinus locum hunc cùm alibi tum lib. 4. contra Fauſtum cap. 2. ita citare ſit ſolitus. Sed vel hinc colligitur non eſſe hunc Auguſtini librum.

IN CAP. V.

Ezechiel quoque ſic dixit, Et videbunt quia plures ſunt qui auerterunt aquam antiquæ piſcinæ] Fallitur in nomine Prophetæ; leguntur hæc enim non apud Ezechielem, ſed Eſaiam cap. 22. ſecundum Septuaginta; quãquam nec rectè diſtinguit: nam illud & videbũt (pro quo in Regiis eſt viderunt) quia plures ſunt, ad ſuperiora pertinet; ſequentia verò copula connecti deberent, Et auerterunt aquam antiquæ piſcinæ. Pro his nos legimus, Et congregaſtis aquas piſcinæ inferioris. Quem locum ſecundum vtranque verſionem eleganter explicat Hieron. in Commentariis.

IN CAP. VI.

etiam foris ſalutis vnda decurrat] Fortè foras.

IN CAP. VIII.

Fons vitæ in manibus iuſti] Locus eſt Prouerb. 10. ſecundum Septuaginta, pro quo nos legimus, Vena vitæ, os iuſti. In Regiis tamen hodie eſt non in manibus, ſed in manu iuſti.

Non legiſti, Filius malus ſuperbos oculos habet: filius malus ipſe ſe iuſtum dicit, exitus autem ſuos non abluet?] Locus eſt Prouerb. 30. ſecundum Septuaginta, ſed inuerſus eſt hic ſententiarum ordo: nam illud filius malus excelſos oculos habet, alteri ſententiæ deberet ſubiungi. Pro his nos legimus, Generatio quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. Generatio cuius excelſi ſunt oculi. De quo loco annotauimus aliquid & ſuprà ad cap. 15. lib. De vnico baptiſmo.

IN CAP. IX.

Interpretes malo deſuper] Id eſt, malim hic aliorum audire ſententiam.

IN CAP. X.

Aperta confeſſio perfidorum iſto loco monſtratur, quæ inimica præſumptione à facinoroſo ſacerdote coniuncta polluitur] Infrà vbi hæc Catholici verbis repetuntur, confectio, pro confeſſio legitur: quomodo apud vos, inquit, facinoroſorum non polluitur confectio ſacerdotum? Vbi euchariſtiæ ſacramentum ſignificari videtur. nam hoc qui conſecrant, etiam ſchola noſtra verbo, cõficere dicuntur. Cæterùm in voce coniuncta, apertum eſt mendum, ex compendioſa Amorbachij ſcriptura exortum, apud quem contracta legi

A videtur. Ego contacta malim, præſertim ſi pro confeſſio, reponatur confectio.

Propter quod ſcriptum eſt, quæ occulta ſunt, mihi; quæ manifeſta, vobis] Perperam manifeſtata, vt & eodem hoc cap. paulò infrà. Locus eſt Deuter. 29. quem ſimiliter citabat Creſconius, ſed inuerſa ſententia ſuprà lib. 2. contra Creſcon. cap. 17. Vide quod annotauimus ad lib. eiuſdem cap. 19.

IN CAP. XI.

Me contempſit Galaad, ciuitas quæ operatur ſtulta, turbans aquas; & fortitudo tua ſicut hominis piratæ] Locus eſt Oſee cap. 6. ſecundum Septuaginta; quem & Hieron. totidẽ penè reddidit verbis. Ibi enim, inquit, contempſit me Galaad, ciuitas quæ operatur vana, & conturbat aquam; & fortitudo tua viri piratæ. Paulò aliter Regia, quæ ſic legunt: ibi contempſerunt me. Galaad ciuitas quæ operatur vana conturbans aquam. Et fortitudo tua viri piratæ. Pro quibus noſtra lectio ſic habet: ibi præuaricati ſunt in me. Galaad ciuitas operãtium idolum, ſupplãtata ſanguine, & quaſi fauces virorum latronum. Cæterùm in excuſis omnibus perperam legebatur turbas aquas, pro turbans aquas.

IN CAP. XII.

vt video vbicunque baptiſma nominatum eſt malè, bene, B baptiſma credidiſti] Videtur deeſſe aliquid, legendumq́; fortaſſe malè vel bene, aut ſeu malè, ſeu bene, hoc eſt ſiue in bonam partem, ſiue in malam: quem ſenſum proxima verba requirunt.

& tu Angelo exponenti reſiſtis & dicis] ſic Amorb: ſic vetera Froben. tum Lutetianis; in noſtris tamen deerat illud reſiſtis &.

Habes Marinum ab aquis Tubſitanis] Pro Marianum, vt liquet tum ex Optato lib. 1. tum ex Auguſtino lib. 3. contra Creſc. cap. 27. De vnico baptiſmo cap. 17. epiſt. 165. & alibi.

Habes Victorem Ruſiccadicenſem] Perperam Ruſiccazenſem, vt ex iiſdem locis conſtare poteſt.

IN CAP. XIII.

vel in abruptum cœnoſi gurgitis lacum in æterna morte abrepto Charybdis vidit] Locus deprauatus, pro quo fortaſſis legẽdum, vbi in abruptum cœnoſi gurgitis lacum in æterna morte abreptos Charybdis vidit.

O probare! ô errare! ô delirare!] Infinitiui loco nominũ, O probationem! ô delirum errorem!

IN CAP. XIIII.

C Et rectè Spiritum ſanctum immundis alitibus traditores æquatis] Neſcio an ſincerus & integer hic locus ſit, nam etſi per irriſionem accipi hæc poſſint, nec ſequentia rectè cohærere videntur; & paulò poſt reſpondens Catholicus, quando Spiritum ſanctum, inquit, iniuriando fugauimus? tanquam id Donatiſta obiecerit.

& eorum vlceribus peccatorum vermes fundunt] Fortè infundunt.

qui Spiritum ſanctum eſſlatis] Fortè exufflatis.

IN CAP. XV.

ſi non de ſacerdote ſacrilego, vt profani aſſerunt, Dominus dixit] Nec hic locus videtur carere ſuſpicione.

IN CAP. XVI.

nec pollutum aliquem poſſe ſancire] Pro ſancire, videtur legendum ſanare, vel potius ſacrare, ſeu ſanctificare; aut ſimile quid.

Interroga inquit Dominus, ſacerdotes dicens] Mendoſè Interrogauit. Deeſſe autem videtur legem; id enim addunt 70. & Auguſt. lib. poſt Collat. cap. 20.

Si tetigerit inquinatus in anima horum aliquid] Mendoſè animam.

D ne inter eos etiam & ipſe pollutus viueret] Verbum viueret, adiecerunt prima Frobeniana, ſed neſcio an ex fide alicuius MS.

Scriptum eſt enim in Eſaia, Qui dicunt, recede à me, ne appropinques mihi, quoniam immundus es,] Vereor ne non hic locus ad vulgatam lectionem ſit immutatus; cùm Septuaginta legant ad hunc modum, Qui dicunt, noli me tangere, quoniam mundus ſum; quomodo citat frequenter & Auguſt. de quo ſuprà lib. poſt Collat. cap. 5.

IN CAP. XVII.

Nunquam latro in lucem protulit prædam] Ita cætera excuſa: in noſtris erat, Nunquid latro.

ſemper operarij mortis] Loco ſemper, commodius legeretur ſuam; vt prioribus necteretur: nam illud cum aduerbio ſæpius, durius coniungitur.

ſolus traditor nec Dei minis frangitur] In excuſo noſtro deerat nec, quod legunt tamen cætera.

IN CAP. XXI.

Fulgentius dixit] Mutantur hic perſonæ; nam cùm prius inducti eſſent Donatiſta quiſpiam & Catholicus in genere, hic ſubito Fulgentius & Auguſti-

& Auguſtinus inter ſe committuntur, cùm de iiſdem tamen ſermonem A *eſſe ex fine præcedentis capitis & initio huius manifeſtum ſit.*

In cap. XXII.

Item Auguſtinus reſpondit] *Deeſſe videntur Fulgentij verba, quibus hic Auguſtinus reſpondeat, nam alioqui quid his repetitis opus erat?*

In cap. XXIII.

Simonē Magum tam diu perſecutus eſt, donec morte periſmeret] *Simonem Magum hæreticorum ac ſchiſmaticorum poſt Chriſti reſurrectionem caput ac principem, B. Petrus Apoſtolorum princeps Samariæ primum detexit ac prodidit; vt docet lib. Actor. cap. 8. Deinde Cæſareæ cum eo congreſſus tertiò vicit ac ſuperauit, vt author eſt liber 6. Conſtitut. Apoſtol. cap. 8. In Italiam verò refugientem, ibiq; pro Deo habitum, perſecutus Petrus in vrbe Roma totius orbis capite, & diſputationibus profligauit, & dæmonum præſtigiis in cælum euolantem orationibus deiecit. Qui fractis eo caſu cruribus Ariciam perlatus, paucis pòſt diebus extinguitur. Id quidem multi rident & velut fabuloſum explodunt, ſed eſt olim à non paucis, nec leuibus authoribus proditum. Nam Romam profectum fuiſſe B. Petrum ad eum expugnandum, ibiq; cum* B *eo diſputaſſe ac ſuperaſſe aiũt Tertullian. lib. De præſcription. Hieron. in Catal. Euſebius lib. 2. cap. 13. Pacianus epiſt. 2. Damaſus in pontificali in vita B. Petri. Ambroſ. oratione in Auxentium. Præcipitij verò meminerunt præter Authorem Conſtitution. Apoſtolicarum lib. 6 cap. 9. Egeſippus lib. 3. De excidio Hiero. cap. 2. Arnobius lib. 2. contra Gentes, vbi eum ait cruciatibus ac pudore defeſſum manus tandem ſibi intuliſſe. Theodoretus lib. 1. hæreticarum fabularum. Epiphanius hæreſi 21. contra Simonianos. Cyrillus Hieroſol. catecheſi 6. Auguſt. hæreſi 1. lib. De hæreſibus. Deniq; author libelli huius hoc loco contra Fulgentium.*

In cap. XXIIII.

& adminiculis ordinum virorum] *Vix dubito quin pro virorum. legendum ſit variorum, quomodo in hoc genere argumenti loquitur frequenter Auguſt.*

In cap. XXVI.

qui & thurificaſtis, & codices tradidiſtis] *Perperam Lutetiana thurificatis.*

gens vna vniuerſas gentes adduxit] *Fortaſſis* addixit, *id eſt damnauit.*

ſarmentum de vite præcidit] *Videtur locus non carere ſuſpicione mendæ.*

In euangelio ſuo, inquit, Dominus ait] *Amorbachius legebat,* Probans in euangelio. *Frobenius & eum imitati Lutetiani,* Eam probans. *Nos vtrunq; ſuſtulimus, quia nihil aliud quàm ſenſum perturbabat.*

ita thurificati, traditores, & qui in ſchiſmate à traditoribus ordinantur, manere in Eccleſia Dei non poſſunt] *In excuſis omnibus erat;* ita thurificati, traditores, abhorrentes Deo manere: *ſed cùm paulo pòſt vbi hæc ſentētia repetitur, prior lectio habeatur, & commodior, & cauſa Cæciliani opportunior, eam hic reponendā putaui. Hãc autem Marciani ſententiam vnde author iſte hauſerit, an ex ipſius concilij actis quæ olim apud Donatiſtas extabant; an verò aliunde, neſcio; nam nuſquam eam citat Auguſtinus.*

manere in Eccleſia Dei non poſſunt] *Perperam Lutetiana* poſſint.

Annotationvm in librvm contra Fvlgentivm Donatistam finis.

ANNOTATIONES IN PARTEM ALTERAM TOMI SEPTIMI B. AVGVSTINI

QVÆ AGIT CONTRA PELAGIANOS.

ET PRIMVM

IN LIBROS TRES DE PECCATORVM MERITIS ET REMISSIOne, déque baptiſmo paruulorum ad Marcellinum.

EX COLLATIONE AD MS. B. AMANDI, *Alnenſe, Cambronenſe, Carthuſienſe: necnon veteres Amorbachij ac Frobenij, & recentiorem Bartholomæi Grauij anni 55. editionem.*

In lib. 2. Retractat. cap. 3.

non ſcripturis, ſed ſermonibus & collocutionib. agebamus] *Suſpicor legendum* non ſcripus, *pro* ſcripturis. *Similem deprauationem annotauimus lib. 2. contra Petilianum cap. 92.*

Miſſis ergo mihi à Carthagine quæſtionibus eorum] *à Marcellino videlicet, vt liquet infrà ex lib. 1. cap. 1.*

quas reſcribendo diſſoluerem] *Non dubitaui locum ita reſtituere, pro eo quod erat in excuſis omnibus* diſſolueram: *neque enim iam eas diſſoluerat, ſed vt id faceret, eas Marcellinus ad ipſum miſerat.*

Pelagij ipſius nomen non ſine laude aliqua poſui] *à propoſito nimirum & profeſſione caſtitatis & paupertatis. Locus eſt lib. 3. cap. 1. 3. & 10. Libro item 2. cap. 16. ſed tacito nomine:*

& eius illa redargui] *Mendosè* redarguit.

apud Carthaginem in epiſcopali iudicio] *Non extant eccleſiaſtica iudicij huius geſta; meminerunt tamen eorum Carthaginięſis concilij patres quòd contra Pelagianos coijt epiſtola ſua ad Innocentium pontificem, numero apud Auguſt. 90. in qua ſe illa ſcribunt ad ipſum tranſmittere. Meminit & Auguſtinus lib. 3. contra Iulianum cap. 1. & epiſt. 89. Repetit verò inde quadam lib. De originali peccat. cap. 3. & 4.*

cui ego non interfui] *Addendam eſſe negationem liquet ex præfati lib. 3. contra Iulianum cap. 1.* qui debellauit, *inquit*, apud Carthaginem Celeſtium, quando illic ipſe non eram:

In ſecundo libro quodam loco] *Nimirum cap. 31. Suſtulimus autem præpoſitionem* in, *quæ repetebatur ante* quodam loco.

ſeruans locum diligentiori de hac re inquiſitioni] *Eam rem diligentius expenſam tractatamq; habes lib. 20. De ciuitate Dei cap. 20. & quæſt. 3. ad Dulcitium. Conſule & Hieronymi epiſtolam 152. quæ eſt ad Minerium & Alexandrum.*

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

Quamuis in mediis & magnis curarum æſtibus atque tædiorum quæ nos detinent à peccatoribus derelinquentibus legem Dei] *Alludit ad illud Pſalmi 118. Tædium tenuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam: ſic enim legit Auguſt. & tomo 8. concione 15. in eundem hunc Pſalmum, pro quo nos habemus, Defectio tenuit me pro peccatoribus, &c. Simili exordio vtitur epiſt. 145. ad Sebaſtianum.*

ſtudio tamen tuo Marcelline chariſſime] *Hic ille Marcellinus eſt cuius ſuperioribus contra Donatiſtas libris frequens mentio, quiq; in Carthaginenſi Catholicorum cum Donatiſtis Collatione cognitor ac iudex fuit. Scribit ad eum Auguſt. epiſtolam 158. in qua horum librorum mentionem facit; vt & Hieron. in fine lib. 3. contra Pelagianos.*

Vt verum dicam] *Exemplar vnum addit*, vt verum audias, *ſed omnino redundare videtur.*

quibus hæc curæ ſunt] MS. *pro* hæc, *legunt* hæ, *vt ad quæſtiones referatur; quædam tamen alterum habebant ſuprascriptum.*

IN CAP. II.

ſed ad mortem animæ] *Præpoſitionem* ad, *conſtăter addunt* MS.

quæ in peccato fit] *Vetus Amorb. & Frob. editio habet* ſit; *quod malim; ſit enim & infrà cap. 9.* ſed animæ quæ in ipſo peccato ſit: *niſi quis fortè ſcribendum putet*, quæ peccato fit.

ſine mortis periculo] *manuſcr. duo pro* periculo, *legunt* ſupplicio.

IN CAP. III.

ne fortè diutius hic viuendo] *Sic MS. tria, quæ lectio viſa eſt ſequentibus accommodatior, quàm quæ prius erat*, ne dum fortè diutius hic viueret.

vt animale ac mortale habens corpus] *Pro* ac MS. *legunt* hoc: *alia duo*, hoc eſt. *Sed excuſorum lectioni fauet quod paulò infrà ſequitur*; in corpore animali atque mortali.

Neque enim Enoch & Helias] *Enoch & Heliam etiam nunc viuere, & reſeruari in ſecundum Chriſti aduentum; vt quemadmodum olim aduerſus Pharaonem & magos eius miſſi à Deo fuerunt Moſes & Aaron; contra Neronem & Simonem magum Petrus & Paulus Apoſtoli; ita & hi contra Antichriſtum & pſeudoprophetam eius Eccleſiā confirment, celeberrimum eſt in codicibus ſermonibusq; fidelium. Id quod partim ex Malach: cap. 3. Eccleſiaſtici 44. & 48. cap: Matth: 17. & Apocal. 11. partim ex veterum PP. traditione videntur accepiſſe. Hoc enim ſcriptum reliquere primum ex Græcis Hippolytus lib. De Antichriſto & extremo iudicio. Origenes in cap. 17. Matthæi. Gregorius Nyſſenus lib. contra Iudæos, vbi capitis cuiuſdam eſt titulus, De aduentu Heliæ ante ſecundum Chriſti aduentum. Chryſoſt. qui licet homilia 22. in epiſt. ad Hebræos ſuperuacaneum eſſe ſcribat quærere quonam & quare tranſlati ſint, & vtrum adhuc viuant, & quomodo, & in quali habitu; tamen homil. 58. in Matth. & homil. 4. in ſecundam epiſt. ad Theſſal. conſtanter ait venturos ante ſecundum Chriſti aduentum. Quem ſequuntur Theophylactus & Oecumenius in 17. cap: Matth. ſimiliter & Arethas in cap. 11. Apoc. Denique Damaſcenus lib. 4. orthodoxæ fidei cap. 27. Ex Latinis verò Hilarius in 20. canonem Matth. Ambroſius in Pſal. 45. & in cap. 4. epiſt. 1. ad Corinth. vel quicunque eſt libri illius author. Hieronymus in 17. Matth. & in Pſal. 20. Auguſt. lib. 20. De ciuitate Dei cap: 29. lib. 4. De geneſi ad literam cap. 6. tractat. 4. in Ioannem lib. 1. quæſt. euang: 21. lib. 83. quæſt. 58. Author Comment. in Apocal. apud eundem homil. 11. Proſper lib. poſtremo de promiſſionibus & prædict. cap. 13. & ſequentibus: Gregorius papa lib. 14. moralium cap. 11. & homil. 12. in Ezechielem. Beda in 9. cap. Marci. Poſtremo & Rhabanus tractat. de Antichriſto. Quorum tametſi quidam Heliæ ſolius aliquando meminerint, vtpote locum Matth. 17. tractantes; alterum tamen etiam ſubintellexiſſe tum ex aliis eorundem locis, tum ex reliquorum Patrum conſenſu haud obſcurè intelligi datur.*

IN CAP. IIII.

ſunt & alia] *Perperam hæc à ſuperioribus erant diuulſa.*

Puto quod non expoſitore, ſed tantum lectore opus habet] *Ita per ablatiuum* MS. *duo, quod magis placet quàm per accuſatiuum, vt cætera cum excuſis: nam & infrà lib. 2. cap. 36. per auferendi caſum extulit*, peccati, *inquit*, remiſſione, & ſua redēptione opus habeat. *Eſt tamen vbi & accuſatiuum addat dictioni* opus, *ſed accedente infinitiuo* eſſe; *de quo infrà ad præfati lib. 2. cap. 36.*

IN CAP. VI.

Suffecerat enim ſic adiungere vitā ſpiritus] *Sic MS. caſtigatiora. pro quo prius erat*, Sufficeret enim ſi adiungeret vita ſpiritus.

vtrumque ad hoc poſſet referri] *Ita tria MS. quod viſum eſt commodius quàm*, ad vtrumque poſſet hoc referri.

ſi vt dubitari non poteſt] *Ita MS. omnia, pro eo quòd habebant excuſa* non poterit.

in fidei iuſtitiam reſpiramus] MS. *vnum habebat* in fide iuſtitiæ: *ſed non placet ea lectio; nam & infrà cap. 7. habes* iuſtitiam fidei; *quomodo etiam Apoſtolus loquitur.*

IN CAP. VII.

ſed iam ſpiritum cœpiſſe viuere] *Sic MS. omnia, pro quo excuſa habebant* ſpiritu, *ſed non rectè; reſpicit enim ad id quod præceſſit*, ſpiritus autem vita eſt propter iuſtitiam: *& quod paulò infrà ſequitur*; iam propter iuſtitiam ſpiritus veſter viuit.

propter quam nunc ſpiritus vita eſt] *Excuſa poſt voculam* ſpiritus, *addunt* iam, *quod in nullis extat* MS. *& ſanè redundat, niſi pro* iam, *legas* etiam.

vt vitam in ſe mortem mortificando conuertat] *Pro* mortificando MS. *vnum legit* viuificando, *ſed reliqua conſentiunt cum excuſis, quod & cum ſequentibus magis quadrat.*

ſi ſecundum mortem vixeritis] *Idem* MS. *pro* mortem, *legit*

carnem: ſed alteram lectionem requirere videtur ſequens antitheſis.

ſi autem ſecundum vitam viuendo mortem mortificaueritis] MS. omnia vno dempto pro mortificando, legunt viuificando.

IN CAP. IX.

eius principem non Adam, ſed diabolum diceret] Sic infrà de nuptiis & conc. lib. 2. cap. 27. Epiſt. 89. Et ſerm. 14. De verbis Apoſt.

Sed præter hanc imitationem, gratia eius illuminationem] Sic MS. pro quo non rectè in excuſis gratiæ eius; hæret enim cum ſequentibus, non præcedentibus.

Hac enim gratia baptizatos quoque paruulos] Perperā prius legebatur, Hæc enim gratia: neque enim gratia ipſa, ſed Chriſtus corpus habet cui per baptiſmum paruulos inſerat.

dat etiam ſui ſpiritus occultiſſimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis] Dubitatum aliquando fuit, vt liquet ex Innocent. 3. cap. Maiores, de baptiſmo, vtrum paruulis in baptiſmo præter originalis peccati remiſſionem habitualis etiam gratia conferretur, virtutesq́; infunderentur, & ſi non quo ad vſum, ſaltem ſecundum habitum aliquem: an vero ſolus Spiritus ſanctus inhabitans habituum huiuſmodi tantum loco fungeretur. Sed poſt ſub Clemente 5. in Concil. Viennenſi, prior ſententia velut probabilior, & doctrinæ PP. Eccleſiæ magis conſona & conformis, recepta & approbata eſt. Eam manifeſtis verbis confirmat & Auguſtinus: & ſanè Baptiſmi ſacramentum lauacrum eſt regenerationis & renouationis, vt ait Apoſtolus ad Titum cap. 3. & ſine lumine gratiæ non pelluntur peccatorum tenebræ.

nobis obiiciunt intelligendi tarditatem, cū ea quæ tam perſpicuè dicta ſunt, in neſcio quid aliud detorquere conantur] Idem & hodierni hæretici Catholicis obiiciunt.

nam ſi imitationis, per diabolum diceret] Illud ſi imitationis, adiecimus ex manuſcr.

IN CAP. X.

Si enim peccatum intellexeris quod per vnum hominem intrauit in mundum] Quid in illo Apoſtoli loco, in quo omnes peccauerunt, referat relatiuum quo, minus eſt in Græcis ambiguum, vbi peccatum quod illis eſt ἁμαρτία, generis eſt feminini. Pleniorem eius loci tractationem habes lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 4.

certè manifeſtum eſt alia eſſe propria cuique peccata] Ita conſtanter legunt MS. pro eo quod erat in excuſis certum manifeſtumq́; eſt. Diſtinguit autem hic Auguſt. actuale peccatum ab originali

In quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt] ſic infra lib. 3. cap. 7. quando in eius natura illa inſita, in qua eos gignere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt. Et lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 5. Per vnius illius voluntatem malam omnes in eo peccauerunt, quando omnes vnus fuerunt. Item ſerm. 7. De verbis Apoſtoli: In quo, inquit, omnes peccauerunt. omnes enim vnus fuerunt. Et epiſtola 106. Quicunq; enim ex illo vno multi ex ſeipſis futuri erant, tunc in illo vnus erant.

Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare] Miror quis contra Paulinam & MS. lectionem legendum putarit iuſtificare, cùm alterum illud vetus quoq; Amorbachij & Frobenij habeat editio.

IN CAP. XI.

Scio quidem pleroſque Latinos codices ſic habere] Idem admonet epiſtola 89. ad Hilarium, in qua totum hunc Apoſtoli locum ſimiliter contra Pelagianos diligenter tractat & explicat.

ex morituro morituri, damnatoque damnati] MS. quædam legunt damnandi, ſed quæ lectio in aliis erat correcta.

in multos abundauit] MS. duo legunt futuro tempore abundabit, quomodo & paulo infrà. Priori lectioni fauet Apoſtoli textus, quem ſimiliter legit Auguſt. epiſtola 89.

ita eſt & donum] verbum eſt non legunt manuſcr. hoc loco, legunt tamen poſt cap. 13.

IN CAP. XIII.

ſed tantùm originale traduximus] MS. vnum traximus legit.

Alioquin non ob vnius delictum] Excuſa legunt Alioquin non ſolùm, ſed non eſt in MS. nota illa ſolitudinis, & abeſſe poteſt ſine vlla ſententiæ iactura.

IN CAP. XIIII.

In quo omnes imitatione peccauerint] Ita malim cum MS. quàm peccauerunt, cum excuſis; tum quia id potius foret aſſerentis, tum quia poſt ſequitur quod huic reſpondet iuſtificentur.

omnes imitatione iuſtificentur] Loco omnes, MS. conſtanter legunt homines, ſed alterum germanius eſſe liquet ex ſequentibus, vbi ait, Porro ſi propterea Chriſtus eſt in quo omnes iuſtificentur. Et iterum, Ob hoc etiam dictum eſt omnes & omnes.

ſiue hic ſiue ibi dicerentur] Ita commodius MS. quàm diceretur, quod erat in impreſſis.

iuſti conſtituentur multi] Sic cum Apoſtolo manuſcr. pro conſtituuntur.

generante carne illud tantummodo trahitur quod eſt originale peccatum] Ambiguè ea de re loquitur, nec definire audet Enchiridij cap. 47. Hic firmam eius definitamq́; habemus ſententiam.

IN CAP. XV.

in damnatione omnium mitiſſima futuros] Idem habet Auguſt. Enchiridij cap. 93. & lib. 5. contra Iulian. cap. 11. & Beda lib. 1. in Cantica canticorum contra eundem Iulianum cap. 5. ſub finem.

non perficientem, ſed conſumētem] Duplicem finem inſinuat; alterum ad quem res tendit tanquam quo perficiatur, alterum quo finitur & conſumitur. Vide Auguſt. tract. 10. in canonicam Ioannis.

IN CAP. XVI.

Sic & in Eccleſiaſtico] In MS. eſt, Sicut in Eccleſiaſtico: & mox loco morimur, quædam legunt moriuntur, ſicut & vetus Amorbachij ac Frobenij editio. Sed alterum habent etiam Septuaginta.

Siue autem à muliere ſiue ab Adam dicatur] Diſputatur apud Scholaſticos an originale peccatum non à patre tantùm, ſed à matre etiam contrahatur. Auguſtinus ſentire videtur quòd ſic, non hoc tantùm loco, verùm etiam in illud Pſal. 50. Libera me de ſanguinibus Domine, & tractatu 2. in Ioannem, ad illud, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis. Quò pertinet locus eiuſdem ex lib. 2. operis alterius contra Iulianū, à Beda citatus, in repetita expoſitione dicti illius ad Rom. 5. Sicut per vnum hominē. Ambroſius præterea productus ab Auguſt. lib. 1. contra Iulian. cap. 3. Eidem quoq; inſcriptus Commentarius in epiſtolas Pauli, in illud ad Roman. 5. Sicut per vnum hominem. Anſelmus in eundem locum. Hugo de S. Victore in quæſt. ſuper eundem locum. Theophylactus & Beda in illud Ioannis 1. qui non ex ſanguinibus.

IN CAP. XVII.

quàm ſit abſurdum nec dignum diſputatione quod dicunt] Nec minus abſurda eſt Lutheri ſententia perſonalem infantibus tribuens fidem ſeu fidei motum. Vbi autem dubitarit Auguſtinus an infantes proprium habeant vitæ huius peccatum, quod ei marginalis impingit annotatio, iam non occurrit, nec reperiri poſſe arbitror, niſi forte reſpexit ad locum cap. 7. lib. 1. Confeſſ. vbi ſic ait: Quis me commemorat peccatum infantiæ meæ? Et mox, Quid ergo tunc peccabam? Et iterum, Tunc ergo reprehendenda faciebam. Aliquanto verò poſt, Ita, inquit, imbecillitas membrorum infantilium innocens eſt, non animus infantium. Et infrà: Niſi verò & iſta innocentia eſt, &c. deniqne, Sed blandè tolerantur hæc, non quia nulla vel parua, ſed quia ætatis acceſſu peritura ſunt. Verum agit hic in primis Auguſtinus de infantibus nondum baptizatis, obnoxiis adhuc originali peccato, vt liquet ex producta ſcriptura Iob 14. quæ niſi de illius ſordibus accipiatur, ad infantes non pertinet, vt annotauit Iuſtinus lib. quæſt. ad Orthodoxos quæſt. 88 Nam vocem infans, non legunt 70. Nōdum autem baptizatorum etiam infantium animus rectè dicitur innocens non eſſe, ſed ab originis malo, non autem à motibus qui ab ignorante in ea ætate proficiſcuntur: Et ſunt quidem mali illi, vitioſi & reprehendendi; proprij tamen nominis peccata non ſunt, ſic tamen dici per tropum poſſunt, quo praui concupiſcentiæ motus nobis non conſentientibus iam exurgunt, quia videlicet peccato facti ſunt. Hanc eſſe Auguſtini mentem diſcere licebit ex lib. huius De peccatorum meritis cap. 35. quod eſt velut Commentarius et explicatio cap. illius 7. lib. 1. Confeſſionū: cui addere licebit lib. 10. De geneſi ad literam cap. 13. & ſerm. 7. De verbis Apoſtoli. Cæterùm argumentum quoddam eorum qui perſonale tribuebant infantibus peccatum, proponit ac refellit Auguſt. epiſt. 106. ad Paulinum.

alicuius alterius ſententiæ] Non rectè in excuſis vlterius.

quo accuſatus ei reſpondere non poſſet] Ad ſenſum retulit, aut legendum accuſata; de infantia enim loquitur.

IN CAP. XVIII.

Sed illi mouent] Eandem rem tractat & infrà cap. 20. ſerm. 14. De verbis Apoſtoli, & lib. De peccato originali cap. 18. 19. 20. & 21.

ſi nec originaliter vllo impietatis vinculo detinentur] Miror vnde pro impietatis, irrepſerit pietatis, cùm ita legant conſtanter non tantùm MS. ſed & vetus Amorbachij ac Frobenij editio.

Si nulla originalis peccati ægritudine] MS. duo ita legunt, Si nulla originali ægritudine peccati: ſed nos alterum prætulimus.

Nunquam dictum eſt, nunquam dicitur, nunquam omnino dicetur] Pro nunquam dicitur; MS. conſtanter legunt nunquam dicatur; quod malim niſi tres facere temporum differentias videretur.

IN CAP. XIX.

Si enim hoc non propter humilitatis ſimilitudinem, quòd humilitas paruulos faciat, ſed propter puerorum vitam laudabilem dictum eſt] Græci & cum eis Hieron. in nomine paruulorum totius vitæ innocentiam ſignificatam dicunt, ſed cuius prima pars humilitas eſt. Illic reſpiciunt ad illud 1 Cor. 14. Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. Auguſtinus ad illud Matth. 11. Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Et 1 Regum 15. Nonne, cùm paruulus

paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſraël factus es? &c.

ſed cùm dictum eſſet] *In MS. duobus factum hinc erat*, ſed cùm dicit cùm eſſet: *quod cùm nullum haberet ſenſum, Amorbachius poſteriores duas voculas ſuſtulit; quem deinde cætera ſunt editiones ſecutæ: ſed veram lectionem MS. vnius præſidio reſtituimus.*

Si autem propterea rectè fideles vocantur] *Sic & infrà cap. 20. & 27. & lib. 3. cap. 2. Item epiſtola 23. & ſerm. 14. De verbis Apoſtoli. Cæterùm Lutherus proprium eis quoq; fidei motum contrà ſenſum omnem humanum tribuere conatus eſt.*

Totum hoc in ſpe fit vi ſacramenti] *Vi ſacramenti baptiſmi fieri ait, vt infantes actu poſtea credant & pœnitentiam agant: non ſunt ergo ſacramenta nuda ſigna, vt hodie docent hæretici. Similes Auguſt. ſententias inuenies & ſuprà annotatas ad cap. 4. lib. 4. De baptiſmo contra Donatiſtas. Cæterùm MS. vnum legit*, vi huius ſacramenti.

Perficietur in illo lumine] *Sentit ergo Auguſtinus, animas defunctorum ſolutis peccatis mox ad Dei conſpectum admitti, quod ex ſequentibus confirmatur; vbi ait*, Peccata enim ſola ſeparāt inter homines & Deum; *loquitur autem de ſeparatione non huius vitæ, ſed futuræ. Similia eius loca annotauimus ſuprà ad cap. 17. lib. 5. contra Donatiſtas.*

Peccata enim ſola ſeparant inter homines & Deum] *Sic de ſpiritu & lit. cap. 25. & lib. 10. De ciuitate Dei cap. 22.*

IN CAP. XX.

ſed ait, non intrabit in regnum cælorum] *Pro* cælorum, *quod conſtanter legunt MS. in excuſis erat* Dei; *ſed alteram lectionem habes etiam paulò ſuperius.*

non quidem hoc de ſacramento lauacri dicentem] *MS. vnum addebat* ſancti, *ſed quod ex ſequenti ſententia repetitum videtur.*

An verò quiſquam etiam hoc dicere audebit, quòd ad paruulos hæc ſententia non pertineat, poſſintque ſine participatione corporis huius & ſanguinis in ſe habere vitam] *Similes ſententias habes & alibi, vt infrà eodē hoc cap. & cap. 24. & lib. 3. cap. 4. Lib. De peccato orig. cap. 18. Lib. 3. cōtra Iulian. cap. 12. Ser. 8. De verbis Apoſtoli. Epiſtola 106. ad Paulinum. Hypognoſt. lib. 5. cap. 5. Sic & Innocent. pontifex epiſtola apud Auguſt. 93. Falluntur autem qui putant his locis vel Innocent. papam, vel Auguſtinum in ea fuiſſe ſententia, vt putarint Euchariſtiæ ſacramentum non tantùm infantibus dari poſſe (quod & Cypriani ætate, vt liquet ex lib. eius De lapſis, eis datum eſſe ſcimus) ſed ad ſalutem etiam eis neceſſarium eſſe. Nam B. Auguſt. non vno loco prorſus diuerſum docet, ſoli baptiſmo ſalutem eorum adſcribēs. Sic enim ait ſuperiori cap. Quis ignorat, inquit, quòd baptizatus paruulus, ſi ad rationales annos veniens non crediderit, nec ſe ab illicitis concupiſcentiis abſtinuerit, nihil ei proderit quod paruus accepit? Verùtamen ſi percepto baptiſmate de hac vita emigrauerit, ſoluto reatu cui originaliter erat obnoxius, perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in æternum iuſtificatos præſentia creatoris illuminat. Et addit: Peccata enim ſola ſeparant inter homines & Deum, quæ ſoluuntur Chriſti gratia, per quem mediatorem reconciliamur, cùm iuſtificat impium. Cap. 21. baptiſmo fieri ait, vt paruulus intret in regnum Dei. Et cap. 22. ſi quis, inquit, baptizetur & rapiatur ex hac vita, ſaluari eum ait nulla facta Euchariſtiæ ſacramenti mentione. Similiter & infrà lib. 2. cap. 28. fit, inquit, in baptiſmo plena remiſſio peccatorum: deniq; ſi continuò conſequatur ab hac vita migratio, non erit omnino quod obnoxium hominem teneat, ſolutis omnibus quæ tenebāt. Epiſtola verò 106. ait infantes beneficio regenerationis vitam æternam, ſi moriantur, accipere. Ex quibus facilè intelligimus non ſenſiſſe Auguſtinum ſpecies ipſas ſacramentales præter baptiſmum infantibus eſſe neceſſarias, nam alioqui ſibiipſe foret contrarius. Quid ergo voluit ſibi verbis illis; dicet aliquis; nam de Euchariſtiæ ſacramento apertiſſimè loquitur, illud contra baptiſmum diſtinguens. Loquitur haud dubiè de altero illo ſacramento, verùm non de viſibili & ſacramentali eius ſumptione, ſed de ſpirituali, de re nimirum & virtute ſacramenti, cuius participes fieri ait infantes, quando per baptiſmum Chriſti corpori, quod eſt Eccleſia, incorporantur, vnumq; cum Chriſto, fiunt, vitam ſimul ac ſalutem ab eo haurientes. Atque hanc eſſe Auguſtini mentem clariſſimè oſtendunt, quæ habet ſermone quodam de infantibus, quaq; iam olim & Beda citauit ad cap. 10. prioris epiſt. ad Corinthios, retulitq; in decretum ſuum Gratianus de cōſecrat. diſt. 2. cap. Quia paſſus eſt Dominus.* Ita Dominus noſter Ieſus Chriſtus, *inquit*, nos ſignificauit. nos ad ſe pertinere voluit, myſterium pacis & vnitatis noſtræ in menſa conſecrauit. Qui accipit myſterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis, non myſterium accipit pro ſe, ſed teſtimonium contra ſe. Nulli eſt aliquatenus dubitandum, vnumquemque fidelium corporis & ſanguinis Dominici tunc eſſe participem, quando in baptiſmate membrum efficitur Chriſti; nec alienari ab illius panis calicisq; conſortio, etiam ſi antequam panem illum comedat calicemq; bibat, de hoc ſeculo migrauerit, in vnitate corporis Chriſti con-

A ſtitutus. Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non priuatur, quando ipſe hoc quod illud ſacramentum ſignificat, inuenit, *aut, vt legit Gratianus*, quando in ipſo hoc, quod illud ſacramentum ſignificat, inuenitur. *Id quod apertè ſignificant & loca quædam ſuperius citata, vt ille lib. 3. De peccat. merit. cap. 4.* Nunquid etiam illud, *inquit*, Quia niſi manducauerint homines carnem eius, hoc eſt, participes facti fuerint corporis eius, nō habebunt vitam? *Vbi per* corpus Chriſti, *Eccleſiam intelligit. vnde & ſubdit, ſed nec vitam æternam poſſe habere præter Chriſti corpus, cui vt incorporentur, ſacramento baptiſmatis imbuuntur. Et alter ex Innocentij epiſtola, quæ eſt apud Auguſt. numero 93.* Illud verò, *inquit*, quod eos veſtra fraternitas aſſerit prædicare, paruulos æternæ vitæ præmiis etiam ſine baptiſmatis gratia poſſe donari, perfatuum eſt. Niſi enim mãducauerint carnem filij hominis & biberint ſanguinem eius, nō habebunt vitam in ſemetipſis. Qui autem hanc eis ſine regeneratione defendunt, videntur mihi ipſum baptiſmum velle caſſare, cū prædicant hos habere, quod in eos creditur non niſi baptiſmate, *inquit*, conferendum.

Non hoc iudicat Eccleſiaſtica regula] *MS. duo legunt* indicat.

IN CAP. XXI.

B & retribuetur ei] *Sic MS. & vetus Amorb. Frobenijq; editio: pro quo cur in poſterioribus mutatum ſit*, vt retribueretur ei, *neſcio, præſertim cùm alterum illud cum Apoſtolo conſentiat.*

ad diſcutiendam gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus non iniquam] *Sic MS. cum Amorbachio: vbi illud* non iniquā *in prima Frobenij editione deprauatum eſt in* non inquam. *Reſpicit enim ad id quod prius dixit*, Hæc gratia cur ad illum veniat, ad illum non veniat, occulta eſſe cauſa poteſt, iniuſta eſſe non poteſt; nunquid enim iniquitas eſt apud Deum?

Quid illud? quem non moueat] *In excuſis interiecerat* quiſpiam *verbum eſt, cùm nec in MS. nec apud Amorbachium, nec prima Frobeniana reperiatur, imò verò ſenſum perturbet.*

IN CAP. XXII.

Nondum enim natis, nec qui aliquid egerāt boni aut mali] *In MS. omnibus, pro* nec qui, *erat* neque, *vt ſubaudiatur* cum. *Pro altera lectione facit quod habes ſermone 7. De verbis Apoſtoli, vbi bis omnino legitur*, nec quia aliquid egerant: *ſed mēdum eſſe arbitror. quia enim ſequens dictio à vocali a incipit, viſa eſt eadem inter ſonandum, ad finem etiam prioris dictionis pertinere. Epiſt. 106. ad Paulinum ita hunc locum citat*, nondum enim natis, nec aliquid agentibus boni

C aut mali.

An fortè illud iam exploſum repudiatumque ſentiendū eſt, quod animæ prius in cæleſti habitatione peccantes] *Idem refellit lib. De originali peccato cap. 31. epiſtola quoque 157. ſerm. 7. De verbis Apoſtoli & alibi. Errorem eum Hieronymi tempore reſuſcitare conati ſunt per Orientem Origeniſtæ, de quo is Demetriadem virginem admonet epiſtola 8. quæ eſt de ſeruanda virginitate. De eodem & Paulam Euſtochij matrem à quodam ſcribit ſollicitatam, epiſtola 27. quæ eſt Paulæ ipſius epitaphium. De quo & epiſtola 61. ad Pammachium aduerſus errores Iohannis Hieroſolymitani.*

Vbi duo iſti tam diuerſa merita contraxerunt] *Vtrumque Dei gratiæ eſt, vt & ſis vbi audias Chriſti prædicationem, & auditam recipias & amplexeris. De vtroq; munere agendæ ſunt Deo gratiæ, neutrum noſtris meritis adſcribendum. Quare parum piè fecit qui irridentis notam ☉, ad marginem hic in excuſis adpingendam putauit.*

Si in cælo egerunt] *Noua hic facienda periodus, vt hæc non cum præcedentibus, ſed ſequentibus hæreant.*

aut alicui cohæſit Apoſtolo, cuius prædicatione mutatus, & per lauacrum regenerationis ſaluus effectus eſt] *Auguſt. quæſt. 84 in Leuiticum, & lib. 4. contra Donatiſtas cap. 22. item lib. 83. quæ-*

D *ſtionum, quæſt. 62. ſentit latronem illum, cui paradiſum Dominus in cruce addixit, baptizatū non fuiſſe: ſed priores duos locos retractat. lib. 2. cap. 18. & 55. vbi & tertius retractatus debet intelligi, incertum id volens relinqui, quo modo & hic ambiguè loquitur & lib. 1. De origine animæ cap. 9.*

Quid hinc reſpondeant] *Ita legendum, pro eo quod erat in excuſis*, Quid huic reſpondeant. *quam Auguſtini loquēdi conſuetudinem ſuprà annotauimus ad cap. 7. lib. De vnico baptiſmo. Vnum tamen MS. habebat*, Quid hic reſpondeant.

vt etiam cirrati ad mouendum riſum] *Cætera excuſa omnia legunt* curati, *pro* Cirrati: *ſed occurrit & infrà vox iſta.*

vel in ſeipſo religionis] *Excuſa addunt* reuerentia, *ſed non eſt in MS. & ſententiam obſcuram reddit, ne dicam corrumpit.*

minimè dubitemus] *In excuſis etiam Amorbachianis addebatur* naſci, *ſed hoc redundat aut ſaltem infinitiuum* eſſe, *qui antecedit, facilè intelligi poteſt. Et Louanienſis quidem editio ſuſtulit* eſſe, *reliquit* naſci, *quod & ipſe mallem niſi reclamarent MS.*

IN CAP. XXIII.

Nulla igitur ex noſtro arbitrio præter baptiſmum Chriſti ſalus æterna promittatur infantibus quam non promittit ſcriptura diuina] *Ergo ſecundum Auguſtinum non rectè ſentiunt, qui infantibus in caſu neceſsitatis per ſolam parentum fidem aut votum audent ſalutem polliceri. Rectè autem addidit* ex noſtro arbitrio, *martyrium enim pro Chriſti nomine illatum etiã ſine baptiſmo infantilẽ ſaluat ætatem: id enim ex diuina authoritate & apoſtolica traditione credit Eccleſia, Bethlehemiticos infantes pro martyribus celebrans; inter quos non defuiſſe qui circumciſi nondum eſſent, minimè eſt dubitandum.*

IN CAP. XXIIII.

Ego ſum panis viuus] *In excuſis erat* panis vitæ, *quod magis etiam placebat, ſed alterum habent conſtanter manuſcr. quibus & Græca conſentiunt.*

pro infantibus baptizandis] *Ita caſtigauimus ex MS. pro quo erat* baptizatis.

IN CAP. XXV.

nec ſint hæredes Dei] *pro* ſunt.

Adhibetur enim ſermo veritatis extrinſecus] *Idem tractat lib. De gratia Chriſti cap. 13. & 14. attingit & in fine concionis de Geſtis cum Emerito.*

Sed ſicut ſol iſte à cæcis] *Addunt excuſa* non videtur, *ſed non eſt in noſtris MS. & commodius abeſt.*

qui eſt lumen verum] *MS. legunt* quod eſt, *nos excuſorum reliquimus lectionem.*

& non abſurdè hoc intelligi] *In excuſis erat* abſurdè de hoc, *ſed non habent eam præpoſitionem MS. & alioqui redundare videtur.*

quæ cor maternum eis præſtat] *MS. conſtanter legunt*, quæ corde recto maternum eis præſtat affectum, *niſi quòd pro* affectum, *vnum habeat* ſinum. *Nos quod in impreſsis erat retinuimus, quo modo & Amorbachius legit.*

IN CAP. XXVI.

ac ſic fieret mediator Dei] *Pro* ſic, *non rectè* ſi *legebatur.*

Et quoniam ad hanc pertinet baptiſmus] *Sic rectè MS. ſentit enim baptiſmum inſtrumentum eſſe quo vita, ſalus, liberatio, &c. nobis diſpenſantur. In excuſis erat*, Et quoniam ad hanc pertinent per baptiſmum. *Propius ad veritatem accedunt reliquæ editiones, in quibus eſt* pertinet.

vt oblati per ſacramentum charitatemque fidelium] *MS. conſtanter legunt* ablui: *quod ſacramento quidem rectè, charitati verò non ſatis commodè tribuitur.*

IN CAP. XXVII.

Quis autem neſciat credere eſſe infantibus baptizari, non credere autem non baptizari?] *Locus hic Marci cap. 16. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur, quanquam propriè ad adultos pertineat, vt quibus ſolis (quod in iiſdem Chriſti verbis antecedit) Euangelium prædicari poſsit: tamẽ non incommodè ad infantes referri etiam poteſt; ſed eo ſenſu quo facit hic Auguſtinus. Nam cùm per ſe ipſi credere actu non poſsint, accommodat illis mater Eccleſia fidem ſuam, quam & per ſuſceptorum ora ipſorum nomine profitetur; ſed quæ non antè eis proderit nec imputabitur, quàm baptiſmi ſacramentum ſuſceperint, quo Eccleſiæ incorporati, participes fiunt communis fidei, ipſoq; facto & ſuſceptionis actu, eam ſe ſeruaturos pollicentur. Vnde & baptiſmus fidei ſacramentum appellatur, eoq; fit vt ad profitendam & retinendam Eccleſiæ fidem cogi & compelli poſtea poſsint. Rectiſsimè ergo ab Auguſtino dictum eſt*, credere infantibus, id eſſe quod baptizari, non credere autem non baptizari. *Quia, vt iam dixi, per baptiſma fides illis Eccleſiæ applicatur, communicaturq; eius meritum; & niſi ſuſcepto fidei hoc ſacramento, non inter fideles, ſed infideles cenſebuntur. Qua de re conſulere licebit & epiſtolam eius 23. Quare imperitiam ſuam prodiderunt qui Auguſtinum reprehendere volentes aſininam hic vocem ad marginem rurſus adſcripſerunt.*

quem cùm videritis] *Perperam legebatur* videretis. *Et mox pro* exultabitis, *quo modo conſtanter legunt manuſcr. erat in excuſis* gaudebitis.

octo homines ſaluos factos] *MS. vnum habet* octo animas ſaluas factas: *ſed videtur quiſpiam voluiſſe locum ad Apoſtoli lectionem immutare.*

ſimili forma baptiſma ſaluos facit] *præſenti tempore, non præterito: ſic enim MS. omnia, & Apoſtolus ipſe. Idem annotatum & ſuprà ad lib. 4. contra Donatiſt. cap. 2.*

ſocietatem habentes in inuicem] *Præpoſitionem* in, *& mox vocem* Chriſti, *ex MS adiecimus.*

In hoc, inquit, manifeſtatus eſt filius Dei] *In excuſis non rectè legebatur* manifeſtus, *nam alterum habes etiam tractatu 4. in canonicam Iohannis, vbi itidem* ſoluat *legitur, non* diſſoluat, *quo modo habent hic & manuſcr.*

A quem propoſuit Deus propitiatorẽ] *non rectè* propitiatoriũ.

propter remiſſionem præcedentium delictorum] *Mirum vnde in MS. pro* remiſſionem, *conſtanter legatur* propoſitum.

deputetur fides eius] *Ex MS. Addidimus* eius.

Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt] *Sic cõſtanter MS. pro eo quod erat*, Et pro omnibus vnus mortuus eſt, vt & qui viuunt. *Illud conſentit magis cum Græcis.*

inter homines mortuos ſunt] *Hæc erat caſtigatiſsimi exemplaris vnius lectio, quæ magis placet quàm* mortui, *quo modo cum cæteris MS. legebant excuſa.*

vt duos conderet in ſe in vnum hominem nouum] *Poſterius* in, *adiecimus ex MS.*

deponere vos ſecundum priorem conuerſationem] *Excuſa habebant* nos, *ſed cum MS. etiam Græca conſentiunt.*

in circunciſione Chriſti] *Omiſimus voculam* ſed, *quæ in excuſis hic præponebatur: deerat autem in MS. quodam, nec eſt in Græcis.*

Ad Hebræos quoque epiſtola] *De epiſtola ad Hebræos authoritate canonicâ conſtantem habes Auguſtini ſententiam lib. 2. De doctrina Chriſtiana cap. 8. & concilij Carthaginienſis 3. cap. 47. cui Auguſtinus ipſe interfuit.*

non enim habemus pontificem] *Parum intereſt an* ſacerdotem *cum impreſsis legas, an* pontificem, *cum MS. niſi fortè legendum* B *ſit* principem ſacerdotum, *quo modo paulò pòſt vertit vocem Græcam ἀρχιερεύς.*

locutus eſt nobis in filio] *Excuſa addebant* ſuo, *ſed non eſt nec in MS. nec in hodiernis Græcis aut Latinis.*

iuſtum, ſine malitia] *MS. conſtanter legunt* ſine macula, *non hic tantùm, ſed & infrà lib. 2. cap. 13. ſed nimirum genuinum eſt quod habent excuſa, eſt enim Græcis ἄκακος.*

altiorem à cælis factum] *Sic MS. non hoc modò loco, verùm etiam infrà lib. eiuſdem 2. cap. 13. conſentientibus illic & excuſis.*

vos autem ſanctum & iuſtum inhonoraſtis] *Ita exemplar illud inter MS. caſtigatiſsimũ; pro quo in excuſis & reliquis MS. erat* oneraſtis: *neutrum eſt hodie in Græcis vel Latinis.*

Sed quid adiungit?] *Mendosè excuſa*, Sed quod adiungit.

tanquam innouatorum] *MS. duo legunt* mundatorum: *vnum illud cæteris caſtigatius vtrunque habet*, tanquam mũdatorum, tanquam innouatorum.

Poſtea verò filij Dei; homini nouo nomen nouum, cãticum nouum, cantanti nouum, per teſtamentum nouum] *Locus de-* C *prauatus, & MS. quidem non legunt illud* cantanti nouum, *ſed nondum reſtituunt ſententiam. Auguſtinus in Commentario huius loci nomina hæc innouata recenſens, vocari ait filios Dei, iuſtos, fratres Chriſti. Infrà lib. 3. cap. 2. has facit nominum antitheſes, filij carnis & ſpiritus, filij ſeculi & Dei, filij iræ, & miſericordiæ, filij mortis & reſurrectionis.*

Qui totus prophetiæ locus apud Eſaiam eſt, quo per Philippum ſibi expoſito] *Ita hunc locum ex MS. reſtituimus, pro quo prius nullo ſenſu legebatur*, apud Eſaiam quoque per Philippum ſibi expoſito.

Dabo ergo malos propter ſepulturam eius] *Ita conſtanter MS. In Græcis eadem vox eſt quæ mox ſimiliter redditur*, & diuites propter mortem eius.

nec dolum ore ſuo] *Excuſa addebant* in, *ſed non eſt nec in MS. nec in vetere Amorbachij vel Frobenij editione, nec in Græcis.*

hæreditabit complures] *Sic MS. pro* quàm plures.

Euangelizare pauperibus miſit me] *In excuſis erat* humilibus; *ſed alterum habent conſtanter manuſcr. conſentientibus Septuaginta & Luc. cap. 4.*

D vt refrigerem qui in preſſura cordis ſunt] *In MS. erat* refrigerent, *vti & apud Amorbachium, inde natum in Frobenianis & Lutetianis* refrigerentur. *Vera lectio eſt* refrigerem: *Græcis eſt infinitiuus, quo modo reddita ſunt ſequentia.*

pertulit in corpore ſuo] *Præpoſitionem addebant MS.*

IN CAP. XXVIII.

Tanquam ſi dicamus] *Similem interpretationem habes ſuprà cap. 25. lib. De natura & gratia cap. 41. De nuptiis & concupiſc. lib. 2. cap. 27. lib. 4. contra Iulianum cap. 8. lib. 6. cap. 12. lib. De prædeſt. ſanctorum cap. 8. epiſtola 107.*

Sed cuiuis claret] *Hanc duorum MS. lectionem præferre viſum eſt præ illa alterius*, Sed citius claret; *& excuſorum*, Sed cuius claret ingenium. *Significare enim velle videtur, omnibus notum eſſe rectiſsimè vtrumq; hoc dici, omnes excipit, omnes docet; vbi tamen vniuerſalitas illa commodè ſit accipienda. Vtitur autem & aliâs libenter Auguſtinus verbo* claret, *de quo diximus aliquid ad cap. 55. lib. 3. contra Creſc.*

IN CAP. XXIX.

Voluntas iſta, non voluptas illa nuptialis eſt] *Hæc in duobus MS. non leguntur, & fortè ex margine tranſlatum in contextum.*

Hoc eſt

Hæc eſt malum peccati in quo naſcitur omnis homo] *Cùm alibi ita ipſa generali concupiſcentia mala ſeu peccandi propenſione ac deſiderio originale peccatum ſtatuat, hic eam accepit quæ circa venerea eſt, in qua nimirum ipſa corruptio naturæ potiſſimum ſe exerit. Eodem refert lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 25.* A

ita qui dat virginem ſuam nuptum] *Ita* MS. *omnia, non* nuptui. *Certè Auguſtinus lib. De ſancta virginitate cap. 18. Qui dat, inquit, ad nuptum, benefacit; qui non dat ad nuptum, melius facit. ſic & cap. 21. Et fortaſſe ſuſtulit illinc quiſpiam præpoſitionem.*

non eriganturin ſuperbiam erroris alieni] *manuſcr. conſtanter legunt* ſuperbia.

In cap. xxx.

quoniam nullius peccati vinculo] *Genitiuum* nullius, MS. *omnia per ablatiuum efferunt.*

qua iuſtitia] *Ita hunc locum ex* MS. *reſtituimus, pro quo erat deprauatè,* quia per iuſtitiam.

ex aqua & ſpiritu] *manuſcr. conſtanter addunt* ſancto : *ſed quia aliquanto pòſt non legunt, nec eſt in Græcis vel Latinis, omittendum putauimus.*

hic venit ad Ieſum nocte] *Pro* Ieſum, *erat in vulgatis* eum.

Si terrena dixi vobis & non credidiſtis] MS. *conſtanter legunt* creditis. *Auguſtinum tamen alterum legiſſe liquet ex cap. proximo, vbi hanc ſententiam ſuis verbis repetens,* addidit etiam, *inquit,* ſi illis terrena dixiſſe, nec eos crediſſe. B

Et nemo aſcendit in cælum] *Copulam adiecimus ex manuſcr. ſuffragantibus Græcis.*

deinceps in aliud narrator abſcedit] *Sic rectius* MS. *quàm* accedit, *quod habebant excuſa.*

In cap. xxxi.

quod alij credent] MS. *conſtanter legunt* credant, *ſed reliquimus quod erat in impreſſis.*

ne quaſi duo Chriſti accipiantur] *Excuſa habebant*, ne quaſi iſta duo Chriſti, *ſed redundat illud* iſta, *nec eſt in* MS.

& verbum erat apud Deum] *Id. ex* MS *adiecimus.*

In cap. xxxiii.

Deinde ſic conſequẽter dicit] *In excuſis erat:* Deinde ſi quod conſequenter dicit. MS. *duo,* Deinde ſi conſequenter dicit, *vbi ob ſequentem eandem literam c, facili lapſu prior euanuit.*

periturus ergo paruulus eſſet] *Sic duo* MS. *pro* periturus erat paruulus.

dum interim ſic venit] *Non caret hic locus ſuſpicione mendi.*

vt non alienentur paruuli] MS. *conſtanter legunt,* non alienentur paruuli, *ſine* vt. C

In cap. xxxiiii.

credere inter cætera remiſſionem peccatorum] *Nõ eſt in* MS. *præpoſitio* in, *quam hic addebant impreſſa : & rectè. neque enim in remiſſionem, ſed ipſam remiſſionem credimus peccatorum.*

nam paruulis baptizatis] *Sic* MS. *pro quo non rectè excuſa,* nam ſi paruulis.

ſuæ vitæ propriæ] MS. *legunt* proprium. *ſed cum impreſſis facit quod habes infrà capite proximo,* quid mali in hac propria ſua vita.

In cap. xxxv.

ſi fortè quod plorat] *Legendum videtur,* niſi fortè.

quas dum eſurit exugit] MS. *quoddam legit* exigit.

riſus iocuſque delectat] *Sic malim cum* MS. *quàm* delectant: *ſequitur enim* quaſi abſurditate conditus.

In cap. xxxvi.

& quid ait vox illa] *Sic* MS. *pro* agit.

Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ] MS. *tum hic tum paulo pòſt legunt,* ignorantias meas *: ſed alteram lectionem habes apud Auguſtinum etiam in tomo 8. vbi Pſalmum hunc 24. explicat, & lib. 3. De lib. arbitrio, cap. 18. Vox Græca ἀγνοίας puncto vel ſubiecto vel detracto nunc genitiui nunc accuſatiui eſt caſus.* D

In cap. xxxvii.

Si hæc naturæ puræ non ſunt, ſed vitioſæ primordia] *Ita hunc locum emendauimus ex manuſcr. quodam longè omnium caſtigatiſſimo. prius erat,* Si hæc natura pura non eſt, ſed vitioſa primordia.

non eſt creatus in carne peccati] *Aberat in excuſis negatio.*

In cap. xxxix.

Ac veluti factum non fuerit habeatur] *Simile huic eſt quod ait lib. 1. retract. cap. 19. Omnia mandata, inquit, facta deputantur, quando quicquid non fit ignoſcitur.*

Ipſa verò ſoluto reatus vinculo, quo illam diabolus animam captiuam retinebat] MS. *legunt* quo per illam, *fortè* quo illam, *ſcilicet mentem* diabolus captiuam retinebat.

Appendix tom. 7.

IN LIBRVM SECVNDVM
DE PECCATORVM MERITIS ET REMISSIONE CAPVT I.

Diligentia vel facultate] *ſic* MS. *& vetera excuſa tum Amorbachij tum Frobenij: quam malim quàm* facilitate, *quod in noſtris erat.*

In cap. ii.

vt pro tali accipiendo beneficio] *Ita rectius quàm cum excuſis,* vt pro adipiſcendo beneficio.

In cap. iii.

Quis enim cum aliqua ſpe adipiſcendæ ſalutis æternæ de hac vita migraret, manente illa ſententia, quod quicunq; totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, niſi poſt paululum ſequeretur] *Non quia veniale peccatum ſi ſolum ſit, natura ſua dignum quemquam faciat morte æterna, cæleſti autem regno indignum; ſed quia niſi Chriſti ſanguine ab eo emundatum nemo illuc admitti poteſt : quæ remiſſio quanquam miſericordiæ eſt, eam hic tamen vnuſquiſq; dum viueret, pietatis & miſericordiæ operibus debitam ſibi fecit. Iuſto enim etiam ſi non careat leuioribus peccatis, tamen ob præualentem & dominantem in eo iuſtitiam, debetur vitæ æternæ præmium, quo & dignus eſt. Debetur tamen illi & ea miſericordia, ſine qua ad eius poſſeſſionem admitti nõ poteſt: nam ab eo quod cuiquam iure debetur, in æternum excludi, foret ſanè iniuſtum. Veniale ergo peccatum à vita æterna iuſtos remoratur, ſolum verò mortale eſt quod ſua natura prorſus excludat.* B

In cap. v.

Sicut enim corporis oculus] *Similitudinem hanc repetit lib. De natura & gratia, cap. 26. in fine: attingit & epiſt. 106.*

quid aliud dicimus, quàm da quod iubes?] *Hac oratiuncula vtitur lib. 10. Confeſſ. cap. 26. addens,* & iube quod vis.

qui quamuis in hoc erraret] *Sic lib. De ſpiritu & lit. cap. 13. ſub finem, & lib. 4. contra duas epiſt. Pelag. cap. 7.*

vt non ſubinferatur adiutorio] *Recentior eſt hæc caſtigatio, Lipſij fortaſſe ex* MS. *aliquo petita. In noſtris duobus pro adiuuando, legebatur* ad viuendum, *in tertio* ad bene viuendum, *quod priores habuerunt editiones.*

niſi qui etiam aliquid ſponte conatur] *Coniunctionem addebant manuſcr.*

In cap. vi.

nec Deo ad opitulandum & adiuuandum] *Illud* & adiuuandum, *adiecimus ex conſenſu* MS.

In cap. vii. C

quæ ſuperexaltat iudicio] *Sic* MS. *quomodo & ſuprà legis lib. huius cap. 3. pro* ſuperexultat.

& renouare interiorem hominem] *Sic conſentientes manuſcr. prius erat* renouari in interiorem hominem.

Nam & ipſam Dominus regenerationem] *Reſurrectio cur regeneratio dicatur, pulchrè explicat Ambroſius loco quodam ſuper Eſaiam, cuius verba repetita ex eo inuenies infrà lib. 4. contra duas epiſt. Pelag. cap. 11. nam Commentarius ille Ambroſij non extat.*

plena etiam hominis in æternam nouitatem] *Pro* hominis, *exemplar quoddam legit* non minus.

Ex hoc autem quod in nouitate ſunt] MS. *vnum legit* quod innouati ſunt *: ſed alterum illud reſpondere videtur ei quod præceſſit,* quod adhuc in vetuſtate ſunt.

In cap. viii.

nos ipſos ſeducamus, & veritas in nobis non ſit] *Ita commodius quàm* ſeducimus, *&* in nobis non eſt.

Dilectiſſimi, inquit, nunc filij Dei ſumus] *Aduerbium temporis ex* MS. *adiecimus, quod paulò pòſt vrget.* D

In cap. ix.

Fruſtra itaque nonnulli etiã illud argumentantur] MS. *quoddam legit* etiam argumentum illud arripiunt.

etiam iuſtus iuſtum gignere debuit] *Argumentum hoc plenius infrà tractatum habes cap. 25. & ſequentibus, item lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 18. lib. 6. contra Iulianum cap. 5. & ſermone 4. De verbis Apoſtoli.*

quia ex ſpiritu & ipſi non carne nati ſunt] *Ex manuſcr. copulam* & *adiecimus.*

nondum in nouitatem perfectam totas vetuſtatis reliquias] *ſic conſtanter* MS. *pro* totius.

neceſſe eſt vt etiam ipſe vetuſtus ſit & infirmus] *Perperam* vetuſtas.

In cap. x.

ex parte regeneratione ſpiritali renouatus] MS. *ſecuti conſenſum ſuſtulimus præpoſitionem* in, *quæ in excuſis addebatur.*

In tribus vtique illis viris tria quædam hominum liberanda

generà præfigurans] *Idem repetit epiſt. 122. in Pſal. 132. & tractatu de vrbis excidio tomo 9.*

In Daniele certè hoc non poteſt dici] *Sic epiſt. 89. ad Hilarium: item patres Concilij Carthaginienſis contra Pelagium & Celeſtium cap. 7. & ſuprà lib. 2. contra Parmenianum cap. 12. vbi aliquid hac de re diximus. Quomodo autem intelligendum ſit quod ait lib. 4. contra Donatiſtas cap. 2. transfiguraſſe Danielem in ſe populi ſui peccata, ibi explicuimus. Hieronymus autem in cap. 9. Danielis, Pelagij Commentarium cæteris explicat: omnibus interponens, lege vtitur Commentatorum varias alienasq́; frequenter nuſcentium ſententias; quomodo & quæſt. 8. ad Algaſiam: Origenem ſecutus, cuius ea eſt ſententia in finem cap. 7. ad Romanos, vnde eam & Pelagius hauſiſſe videtur, cuius hic vt Hieron. ait epiſtola ad Cteſiphontem, ramuſculus eſt. Alioqui ſi germanam propriamq́; audire volumus Hieronymi ſententiam, ita ſub finem ait lib. 2. contra Pelagianos. Illud autem quod in oratione ſua Daniel loquitur, Peccauimus, iniquè egimus, iniuſtè geſſimus, & receſſimus à mandatis, & iuſtitiis tuis, & cætera huiuſmodi ſoletis dicere, quod & Dauid & Daniel, & omnes Prophetæ non pro ſe qui ſancti erant, ſed ex perſona populi ſunt locuti. Aduerſus quam opinionem ipſe reſpondebit & dicet: Cùm adhuc orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Iſrael. Vides ergo quòd tam pro peccatis ſuis, quàm pro peccatis populi Dominum ſit deprecatus, & effuderit deprecationes ſuas in conſpectu Domini Dei ſui.*

quia ſum impius, quare non ſum mortuus?] *Exemplar vnum legit*, quia ſi ſum impius. *Sed vtrum germanius ſit, ex Græcis non liquet; nam quæ hodie in manibus habentur, iſta non habent, vt & alia hic multa non ſimiliter legunt: nec conſentit textus quo vtitur Auguſtinus tomo 4. in Annotationibus ſuper Iob. Quin & Hieronymus eundem citans locum lib. 2. contra Iouinian. non legit ſuperiora illa verba.*

plenus iracundia] *Sic vertêre Septuaginta; pro quo nos habemus* repletur multis miſeriis.

omnes neceſſitudines meas] *Illud* meas, *ex MS. appoſuimus, quod & infrà eodem hoc capite additum habet.*

Ipſe autem ſe metiens] *Ita hunc locum ex MS. reſtituimus, pro eo quod erat* metuens.

ſed quod odi hoc facio] *In excuſis deerat vocula* hoc.

IN CAP. XI.

Auris auditu audiebam te prius] *Pro* audiebam. *MS. legunt* intelligebam, *ſed alterum conſentit cum Græcis.*

Neque enim opus Dei quo erat homo] *Pro* quo, *erat prius* quod: *ſed alterum legunt conſtanter MS. quod & rectius quadrat.*

IN CAP. XII.

à Domino Deo rectè reprehenderetur] *Perperam* deprehenderetur.

An non aduertiſti in puerum meum Iob?] *MS. quoddam ſic legit*, Animaduertiſti in puerum meum Iob? *Alterum*, Animo aduertiſti, *quod cum Græcis propius facit, quæ ſic habent*, προσέσχες ὧν τῷ θεράποντί σου. *Non deerat tamen quod cum excuſis conueniret.*

Proinde omnibus qui tunc in terra iuſti eſſe potuerunt] *Pro* nunc.

nouimus non propter peccata, ſed propter eius demonſtrandam iuſtitiam illa omnia fuiſſe perpeſſum] *Similem locum habes lib. De perfect. iuſtitiæ cap. 11.*

IN CAP. XIII.

nosipſos ſeducimus] *Sic paſſim cum MS. Auguſtinus & canon ſextus Concilij Carthagin. contra Pelagium & Celeſtium.*

Nam de Zacharia & Eliſabeth] *Idem argumentum tractat lib. De gratia Chriſti cap. 48.*

ſacerdotum ad offerenda veteris teſtamenti ſacrificia pertinentium] *Excuſa legebant* pertinentia. *Alterum conſtanter MS. quanquam metuo ne non menda adhuc aliquid lateat.*

deinde pro populi] *Perperam* populo. *Illud enim non tantùm in MS. & Apoſtoli textu, ſed ſuprà etiam lib. 1. cap. 27. quem locum hic citat Auguſtinus, ſimiliter legitur.*

Non enim alia lex illi, alia iſtis fuit ante Euangelium] *Sic rectè MS. quoddam, pro* illis; *loquitur enim de Paulo Apoſtolo.*

hæc propter Chriſtum damna eſſe duxi. Verumtamen] *Sic MS. pro quo perperam in excuſis*, hæc propter Chriſtum damna eſſe non ſolum duxi, verùm etiam.

iuſtitiam in fide] *Sic MS. & Apoſtolus: in vulgatis erat* iuſtitia. *Et mox* in reſurrectionem, *pro* in reſurrectione.

eiuſdem regulæ ſummitate] *Sic MS. vetus Amorbachij editio* ſummitatem *habebat, cui Frobenius & eum imitati Lutetiani alterum addiderunt errorem, legentes*, ad eiuſdem regulæ ſummitatem.

non quod iam acceperim] *Similis locus eſt lib. 3. cōtra duas epiſt. Pelag. cap. 5.*

nondum eſſe perfectum ea plenitudine iuſtitiæ] *Ita rectius* A *cum manuſcr. duobus, quàm* in plenitudine.

in ſua renouatione proficientes] *Præpoſitionem addebant MS.*

IN CAP. XV.

ſed vtrum aliquis faciat] *Perperam* fiat.

vtique perfectos auditores volens intelligi] *Pro quo non rectè excuſa* perfectiores.

maxima ex parte profecit] *Non* proficit.

IN CAP. XVI.

tam magna conflictatio] *ſic conſtanter MS. pro* conflictio, *quomodo legitur non ſemel in lib. Breuiculi Collation.*

quia de victoria futuri tanti certaminis certū eum ſecurumque iam fecerat, qui eandem paſſionem iam illi reuelauerat imminere] *Sentire videtur B. Paulo ſaluationem ſuam fuiſſe reuelatam.*

de Dei promiſſione præfidens] *Mendosè* præuidens; *nam & paulò pòſt ſequitur*, quem adhuc futurum, iam fidendo dicebat impletum.

in ſcriptura veridica] *Præpoſitio* in, *deerat in impreſſis.*

IN CAP. XVII.

Ignorantia & infirmitas vitia ſunt] *Hos peccatorum duos fontes & alibi aperit Enchiridij cap. 81. De libero arbitrio lib. 3. cap. 18. & ſuprà cap. vltimo lib. 1. De peccatorum meritis.*

B Eſſent autem & duo & tres & plures ſi hoc fieri poſſet, non per Dei proprium donum, ſed per hominis liberum arbitrium] *Id auſi ſunt poſtea dicere Neſtoriani ex Pelagianis exorti, quorum quidam in hanc ſuperbam & blaſphemam vocem erupit*, Non inuideo, inquit, Chriſto homini facto Deo; nam ſi volo fio & ego. *Mirum autem cur noluerit. Imo verò Carpocrates vetus hæreſiarcha, lōgius progreſſus dicere veritus non eſt, poſſe nos Chriſto eſſe non modò æquales (nam tales multos ſuorum eſſe iactitabat) verùm etiam ſuperiores. Author Irenæus lib. 1. cap. 24.*

Ideò quiſque noſtrum bonum opus ſuſcipere, agere, implere nunc ſcit, nunc neſcit] *Vide & infrà cap. 19. & lib. De natura & gratia cap. 27. & 28. & De correptione & gratia cap. 9.*

ab elationis vanitate] *Perperam* vnitate.

IN CAP. XVIII.

ipſa etiam ratio quæ de iis rebus à talibus quales ſumus iniri poteſt] *MS. Cambronenſ. legit* inueniri: *in alio quodam ex* initi, *factum erat* mirari: *ſed tertium cum excuſis conſentit, quæ nimirum vera eſt lectio. Dicimus enim* inire rationem, *pro cogitare, ſcrutari, indagare* C *modum & rationem qua ſe res aliqua habeat, quomodo tractari, inſtitui, perfici poſſit. Non ſentit autem rationem inueniri à ſe poſſe qua oſtendatur boni aliquid nobis ineſſe non à Deo; id enim paulò antè negarat, & quomodo, inquit, inueniri poſſit ignoro.*

ne ſic defendamus gratiam vt liberum arbitrium auferre videamur] *Sic lib. De gratia Chriſti cap. 47. lib. 2. retract. cap. 66. De gratia & libero arbitrio cap. 1.*

ita & eius malam voluntatem] *MS. vnum, quomodo & vetus Amorbachij, habet*, ita & eius malæ voluntatis. *Alterum quoddam addit* initium; *ſed metuo ne ex coniectura ſit profectum. Certe conſentit cum excuſis tertium MS. cui reſpondet quod præceſſit*, malam quoque voluntatem Deo authori eſſe tribuendam. *Quin & argumentum non de initio tantùm, ſed de tota ipſa mala voluntate, ſecundum progreſſum & conſummationem Deo aſcribenda efficaciter concludit.*

quæ in eis eſt bonis, quorum eſſe vſus non poteſt malus] *Ex hoc loco, & lib. 1. Retract. cap. 9. aliisq́; ſimilibus petitum eſt illud in virtutis definitione quo dicitur bona eſſe mentis qualitas, qua nemo malè vti poſſit: de qua Magiſter ſententiarum lib. 2. diſtinctione 27. §. A.*

IN CAP. XX.

ſermo quoque iſte tam prolixus] *Ex manuſcr. adiecimus vo-* D *culam* iſte.

ſtudio voluntatis requirebatur] *Supereſt vocula* hoc, *quæ in excuſis addebatur.*

IN CAP. XXI.

quo nomine ſignificaretur experientiæ conſequētia] *ſic lib. 8. De geneſi ad literam cap. 6. 14. 15. & 16.*

per ætatum lapſum mutari] *MS. conſtanter legunt* labem, *pro* lapſum, *quod habet & Amorb. & Frobenij vetus editio. Primus, vt arbitror, Lipſius locum reſtituit veteris alicuius codicis fidem, non dubito, ſecutus. Feſellit alios quod paulò poſt ſequitur*, in labem mortemque nequitiæ verteretur.

myſtica ſignificatione demonſtrans] *Ita & lib. 8. De geneſi ad literam cap. 4. & 5. lib. 13. De ciuit. Dei cap. 20.*

Quæ per ſeipſa quanta ſit] *Huc pertinet quod habet Auguſtinus lib. 14. De ciuitate Dei cap. 12. lib. 8. De geneſi ad lit. cap. 6. & 13. lib. 11. cap. 6. Concione 2. in Pſal. 70. ſerm. 34. De verbis Domini.*

IN CAP. XXII.

Capitis huius argumentum habes latè etiam tractatum lib. 14. De ciuitate Dei cap. 15. 16. 17. & ſequentibus. De nupt. & concup. lib. 1. cap. 5.

cap. 5. & 6. & lib. 2. cap. 9, lib. 5. contra Iulianum cap. 3.

meritò appellantur pudenda] *Sic lib. 4. contra Iulianum cap. 5.*

quæ animaduerſio, apertio dicta eſt oculorum] *Sic lib. 11. De geneſi ad literam cap. 31. De peccato originali cap. 36. lib. 1. contra duas epiſt. Pelag. cap. 16.*

IN CAP. XXIII.

legem concupiſcentiæ non habere] *Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, proeo quod erat in* MS. *& excuſis omnibus* haberent.

IN CAP. XXIIII.

nec ſumpſit carnem peccati quamuis de natura carnis peccati] *Variant hic* MS. *duo quædam ſic legunt*, nec cum carne peccati quamuis de materna carne peccati. *Cambronenſ. ſic habet*, nec ſumpſit carnē peccati quamuis de materna carne peccati. *Quomodocunque autem legas, ſentire videtur hic Auguſtinus B. Virginem in originali peccato fuiſſe conceptam. Lib. 10. De geneſi ad literam cap. 18. & 20. lib. 5. contra Iulianum cap. 9.*

quem eligeret creauit] *ſic* MS. *omnia, quod malim, quā* elegerat.

propter euadendum iudicium] MS. *tria* euacuandum *legunt; ſed quartum cum excuſis conſentit.*

IN CAP. XXV.

quæ in vnoquoque homine ſæpe fuerat facienda] *Ita olim vetus Amorb. & Froben. editio: quare miror cur Lipſius immutandum id putarit, vt tolleret vocem ſæpe, cum eam ſententia poſtulet, reſpondeat q́; ei paulò poſt*, quod ſemel datur. *Pro eo quod ſequitur* fructibus, MS. *legunt* frugibus, *ſed id minutum eſt.*

At enim ait Apoſtolus, filij veſtri immūdi eſſent] *Idem argumentum proponit & refellit ſermo. 14. De verbis Apoſtoli.*

Illud potius attēdimus] *Redūdat copula quæ in excuſis præponitur.*

quomodo nō de peccatoribus] *In impreſſis deerat præpoſitio* de.

IN CAP. XXVI.

Non vnius modi eſt ſanctificatio] *Minus commodè excuſa*, Neque vnius modi. *Sanctificationem ſimiliter diſtinguit, infrà lib. 3. cap. 12. & ſermo. 14. De verbis Apoſtoli.*

& quod accipiunt quamuis non ſit corpus Chriſti, ſanctum eſt tamen, & ſanctius quàm cibi quibus alimur, quoniam ſacramentum eſt] *Catechumeni quoniam Euchariſtiæ nondum participes eſſe poterant ante baptiſmum, veteri Eccleſiæ ritu panis eis dabatur à ſacerdote benedictus & conſecratus, quo præpararētur ad corporis Chriſti ſumptionem; vnde & ſanctum fuiſſe ait Auguſtinus, & ſanctiorem quàm reliqui eſſent cibi qui ad quotidianam refectionem ſumuntur, & ipſi tamen ex Pauli doctrina per verbum Dei & orationem ſanctificandi. Cæterùm videntur his panibus benedictis non ſoli catechumeni, ſed fideles etiam vſi, & pro munere in ſignum mutuæ amicitiæ & communionis inuicem tranſmiſiſſe. Sic olim B. Paulinus Auguſtino & Alipio panes aliquot mittit epiſtolis apud Auguſtinum 31. & 35. viciſſim verò velut antidoron & Auguſtinus epiſt. 34. eulogiam appellans. Quin & apud Gregorium lib. 4. Dialogo, cap. 55. pro præſtito officio donantur duæ oblationū coronæ, qui & panis ſanctus illic dicitur. Chryſoſtomus vel quiſquis author eſt operis apud eum imperfecti in Matth. homilia 14. refert panes à laicis oblatos ſacerdotibus vt eos benedicerent. Quod feciſſe & Hilarionem, refert Hieronymus in eius vita. Idem fit & hodie per Gallias diebus Dominicis; conſecratur enim panis à ſacerdote ante lectam epiſtolam, qui in fruſta diuiſus fidelibus ibidem in Eccleſia diſtribuitur. Alibi benedicitur ad vſum pellendorum morborum. Fuiſſe autem olim & ſalem conſecratum & Catechumenis communicatum, docet canon 5. Conc. 3. Carthaginien.*

& in ſeceſſum] *Præpoſitionem ex* MS. *adiecimus.*

& ad peccatorum remiſſionem iam perueniſſe] *In excuſis deerat* iam: *& paulò pòſt verbum* eſt, *vbi legitur* dictus eſt in vxore.

IN CAP. XXVII.

morte Chriſti conformentur infantes] *Pro* conformantur.

& in peccati carne propagati] *Copulam adiecimus ex* MS.

IN CAP. XXVIII.

ſacramentum regenerationis accipit] *Præſentis temporis verbum quod in* MS. *vno legebatur, magis placet quā præteriti, quod in reliquis & in excuſis erat.*

Nec mireris quod dixi] *Vide lib. 6. contra Iulianum cap. 8. vbi eandem rem tractat.*

Denique ſi continuo conſequatur ab hac vita migratio] *Id valet contra Lutherum docentem, quòd fomes peccati ſeu concupiſcentia etiam recenti baptizati animam ab ingreſſu cæli remoretur. De quo vide Roffenſem contra articulum eius tertium.*

IN CAP. XXIX.

quos per certiſſimam præſcientiam & iuſtiſſimam beneficentiam] *Pro* iuſtiſſimam *legunt conſtanter* MS. futuram.

in ſpiritalem renaſcendo ſaluantur] *Pro his manuſcr. conſtanter legunt* ſpiritaliter renaſcuntur.

A Natus eſt vobis hodie ſaluator] *Perperam* nobis: *neque enim angelis ſaluandis natus eſt Chriſtus.*

IN CAP. XXX.

hoc ſine dubitatione creduntur] MS. *conſtanter legunt* diſceptatione.

IN CAP. XXXI.

Poterat autem etiam hoc donare credentibus] *Cur remiſſis per baptiſmum peccatis non ſimul etiam mors ſublata ſit, tractat præterea Auguſtinus epiſtola 89. ad Hilarium tractatu vltimo in Ioannem. Infrà lib. 3. cap. vltimo.*

Denique hoc quibuſdam in fine largietur] *Aut enim, inquit lib. 2. retract. cap. 33. non morientur, aut de vita iſta in mortem & de morte in æternam vitam celerrima commutatione tanquam in ictu oculi tranſeundo, mortem non ſentient. De hoc argumento latius diſputauit Auguſtinus epiſt. ad quendam Mercatorem nomine, quæ non extat quidem, ſed repetuntur inde verba huc pertinentia lib. ad Dulcitium quæſt. 3. Idem pertractat & lib. 20. De ciuitate Dei cap. 20.*

erunt iam poſteri] *Illud iam, addebant* MS.

quandoquidem fides ita definita eſt] *Loco* ita, *perperam legebatur* illa.

ſurgite eamus hinc] *Pro* ſurge.

B IN CAP. XXXII.

Nihilque tale cuiuſquam carni eorum iam tribuens, quale in carne propria demonſtrauerat] *Epiphanius hæreſ. 75. contra Aërium, & Hieron. in 27. cap. Matth. ſanctos illos qui poſt Chriſti reſurrectionem reſumptis corporibus Hieroſolymam intrarunt, immortales reſurrexiſſe putat, ſed poſt Chriſti reſurrectionem. In diuerſa ſententia eſt Auguſtinus, non hoc tantùm loco, verùm etiam epiſtola 99. vbi hac de re prolixè diſſerit. Accedit & Iuſtinus quæſt. 85. ad Orthodoxos. Similiter & Theophylactus, necnon Euthym. in eundem illum Euangelij locum: & Oecumenius in 1. cap. Apocal. Id tamen de B. Virgine tota ſentit Eccleſia.*

de Spiritu ſancto habebaris] *Sic* MS. *pro* habetis.

IN CAP. XXXIII.

in parturiendo patiuntur] *Præpoſitionem addunt* MS.

IN CAP. XXXIIII.

De paradiſo eiectus Adam] MS. *conſtanter legunt* dimiſſus.

Sicut ergo illi primi parentes] *Primus fuit Tatianus, qui negaré auſus eſt, primos parentes ſaluatos eſſe; ob hoc & inter cætera hæreſeos damnatus, vt ſcribunt Tertullian. lib. De præſcript. Epiph. hæreſ. 46. &*
C *Auguſt. 25. ad Quodvultdeum. Qui idem epiſtola 99. totam ferè Eccleſiam ſentire ait, per Chriſti ſanguinem remiſſionem obtinuiſſe peccatorū eſſeq́; ſaluatos: quod repetit & lib. De natura & gratia cap. 21. Id quod varijs argumentis adſtruere conatur Irenæus lib. 3. cap. 34. quanquam rem eam totam ſatis apertè ſcriptura definit Sapientiæ 9. & 10. Per ſapientiam, inquit, ſanati ſunt quicunq; placuerunt tibi Domine à principio. Hæc illum qui primus formatus eſt à Deo pater orbis terrarum, cùm ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, & eduxit illum à delicto ſuo.*

ſi dictum fuerit, reſpondebitur] *Vocula ſic, quæ in excuſis additur, redundat, nec legunt* MS.

IN CAP. XXXV.

peruerſæ autem ſunt quæ à ſiniſtris, amicitiæ cum peccatis] *In excuſis erat* ſunt amicitiæ, *ſed mēdosè, nec verbum hoc addunt* MS.

Tales etiam illi viginti annorum adoleſcentuli figuram noui populi præmiſerunt, qui in terram promiſſionis intrarunt, qui nec in dextram nec in ſiniſtram dicti ſunt declinaſſe] *Intelligere videtur duodecim viros, quos ſingulos de ſingulis tribubus filiorum Iſraël Moyſes Numer. 13. miſit ad luſtrandam & conſiderādam terram promiſſionis: ſed quorum illic ætas expreſſa non legitur, tantùm viri princi-*
D *pes fuiſſe dicuntur. Sed nec de dextra vel ſiniſtra, in quam minimè declinarint, nulla illic vſquam mentio, non ſolùm in Hebrais, ſed nec apud 70.*

IN CAP. XXXVI.

redemptionem tamen eis opus eſſe confeſſi ſunt] *Pro* opus eſſe, *quod conſtanter legunt* MS. *repoſuerat quiſpiā* neceſſe eſſe, *quod longè durius eſt. Familiare eſt autem Auguſtino, vt accuſatiuum voci* opus *coniungat, præſertim accedente infinitiuo* eſſe. *ſic ſuprà lib. 1. cap. 34.* redemptionem etiam ipſis opus eſſe concedunt. *& lib. 2. cap. 13.* Dominicam orationem opus eſſe arbitretur.

Nec dubitandum eſt his] *ſic rectè* MS. *pro* eſſe his, *quod in excuſis ſententiam ſuſpendebat.*

quæ prius voluptate peccati] MS. *duo legunt* voluntate.

vtrum & ipſa eodem modo propagata] *Pro* &, *in impreſſis erat* de.

Deo per ſummam præſcientiam iudicante] MS. *legunt* ſuam præſcientiam.

magna quæſtio eſt] *Diſputat de hoc argumento epiſt. 28. ad Hieronymum, epiſtola 157. ad Optatum libris quatuor De origine animæ, lib. 3. De libero arbitrio cap. 21.*

IN LIBRI TERTII DE PECCATORVM MERITIS

CAPVT PRIMVM.

legi Pelágij quædam ſcripta, viri, vt audio, ſancti & nõ paruo profectu Chriſtiani] *Auguſt. lib. 2. retract. cap. 33. ait ſe nomen Pelagij non ſine laude poſuiſſe, quòd eum exiſtimaret ſimpliciter errare & corrigibilem eſſe. Profeſſus autem erat & paupertatem & caſtitatem, vt ſuprà lib. 2. cap. 16. tacito eius nomine, indicat Auguſtinus. Infrà cap. 3. virum bonum & prædicandum; paulo poſt, egregiè Chriſtianum; & cap. 10. virum circumſpectum appellat. Sed quid ſub his folijs & ouium veſtimentis lateret, poſt produlit.*

quæ in Pauli Apoſtoli epiſtolas expoſitiones breuiſſimas continerent] *Expoſitiones, de quibus hic agit Auguſtinus, omnino illæ eſſe videntur quæ extant titulo D. Hieronymi operum eius tomo vltimo: nam ita referunt Pelagij ingenium, ita ſunt doctrinæ ac hæreſeos eius ſeminibus aſperſi, vt authorem non alium habere potuerint: quod paucis oſtendere non fuerit inutile. Damnatorum in eo dogmatum capita ſunt, de Originali peccato, De libero arbitrio & gratia; De iuſtitiæ perfectione, de iuramento, deq; poſſeſſione diuitiarum. Quod ad primum attinet, locum ad Rom. 5. per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mũdum, interpretatur non de contagione ac propagatione; ſed de* exemplo & imitatione. *Rurſus illud ibidem, in quo omnes peccauerunt, ſic exponit,* hoc eſt, *inquit,* in eo quod omnes peccauerũt, exemplo Adæ peccant. *Et in illud, qui eſt forma futuri:* Sicut enim Adam, *inquit,* primum mandatum Dei præuaricans exemplum eſt legem Dei præuaricare volẽtibus, ſic & Chriſtus, *&c. Similiter ad illud, Gratia autem ex multis delictis,* Quia, *inquit,* non inuenit Adam multam iuſtitiam quam ſuo exemplo deſtrueret; *& mox:* Adam ſolam formam fecit delicti. *Quas interpretationes in Pelagio paſſim damnat ac reprehendit Auguſtinus.*   *Alterum caput eſt De libero arbitrio, quod nobis volebat ſufficere ad bene viuendum. De quo diſputamus quid Commentarius iſte habeat. Et in illud quidem cap. 6. ad Rom. Sed neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis.* Notandum, *inquit,* quòd homo mẽbra ſua cui velit parti exhibeat per arbitrij libertatem. *Vnde illud cap. 9. ad Rom. Non eſt volentis neq; currẽtis,* dictum eſſe, *ait,* ex perſona aduerſarij & opponentis. *Eodem pertinet quòd Prædeſtinationem Dei ex meritis noſtris eſſe aſſerit: ſic enim ſcribit in illud ad Roman. 8. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit.* Quos præſciuit, *inquit,* crediturós, hos vocauit; vocatio autem volentes colligit, non inuitos: Aut certè diſcretio non in perſonis, ſed in tempore eſt. *Et addit,* hoc ideò dicit propter fidei inimicos, ne fortuitam Dei gratiam iudicarent. *Similiter ad illud Roman. 9. Miſerebor cuius miſerebor.* Hoc recto ſenſu ita intelligitur, inquit, Illius miſerebor quem præſciui poſſe miſericordiam promereri, vt iam tunc illius ſim miſertus. *At verò Gratiam Dei non aliam paſſim agnoſcit, quàm vel ipſam arbitrij libertatem, vel remiſſionem peccatorum, vel doctrinam & exemplum per Chriſtum exhibitum. Et primùm quidem in illud ad Rom. 11. Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis;* Diuina, *inquit,* ſcriptura hoc habet, vt cũ vnuſquiſque habeat libertatem faciendi bonum vel malum, Deum dicat tradere aut dare, propterea quia ipſe eſt qui dedit libertatem. *De altero autem apertus eſt eius Commẽtarius in illud ad Rom. 5. Gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem:* Chriſtus, *inquit,* gratia ſua multorum peccata diſſoluit: *& mox,* Chriſtus, *inquit,* & gratis peccata remiſit, & iuſtitiæ dedit exemplum. *Vbi tertium quoq; illud coniungit. Cuius nuſquam non exempla occurrunt, nos pauca quædam annotabimus. Ad illud cap. 6. ad Rom. liberati autem à peccato,* In doctrina, *inquit,* & exemplo Chriſti, qui non ſolùm peccata, ſed etiam occaſiones auferre docuit delictorum. *Rurſus in illud cap. 7. Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Quia quæ Moyſes, *inquit,* & naturalis lex non docuit, hęc docuit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, contemnere mundum & ſuperare vitia. *Ad hæc in illud 1 Corinth. 4. Quid enim habes quod non accepiſti, ita ſcribit:* Quid boni ex temetipſo habes, quod à nullo didiceris, vel Dei dono minimè conſecutus es? *Præterea in illud Philippenſ. 1. Vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eum credatis.* Occaſio fidei à Deo donata eſt, quia ſi non veniſſet Chriſtus & docuiſſet, non vtique crederemus: cæterùm & fidẽ voluntariam in actibus legimus. *Deniq; ad illud Philip. 1. qui cœpit in vobis opus bonum,* Cœpit, *inquit,* doctrinam ſiue gratiam ſcientiæ largiendo. *Quis verò non hic Pelagium agnoſcat, qui vel tenuiter degustauit librum De natura & gratia; vel de gratia Dei?*   *Tertium caput eſt de iuſtitiæ perfectione; quam cuiuſmodi eſſe in hac vita poſſe ac debere Commentarius iſte doceat, oſtendamus. In primis ad illud Eph. 5. Vt exhiberet ſibi Eccleſiam glorioſam, non habentem maculam aut*

A *rugam aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata:* Si in omnibus immaculata eſt, *inquit,* maculati alieni ab ea eſſe cenſentur, niſi rurſus per pœnitentiam fuerint expurgati. *Ad illud autem Philip. 3. & virtutem reſurrectionis eius:* Ideò, *inquit,* reſurrexit, vt nos ſimiliter reſurgamus: qui autem hoc verè cognoſcit, ſatis agit ſi omnino non peccet. *Ibidem ad illud, Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim, accipit non de plena iuſtitiæ perfectione, ſed* corporis immortalitate. *Et ad illud, Fratres, ego me nõ arbitror comprehendiſſe, ait Apoſtolum* humilitatis cauſa perfectionem *ſibi detrahere. Ad illud autem, Quicunq; ergo perfecti ſumus:* Quomodo, *inquit,* negat ſe eſſe perfectum, ſi alij ſunt, niſi humilitatis gratia hoc dictum accipias? Quicunque perfectus eſt, hoc ſentiat, vetera ſcilicet obliuiſcendo, & noua ſectando, quia perfecti debẽt eſſe diſcipuli Chriſti: *& addit,* licet ſuperius de perfectione premij, hic verò de ſcientia ſit locutus. *In cap. verò 7. ad Romanos frequenter inculcat Apoſtolum non ex ſua, ſed peccatoris & adhuc ſub lege conſtituti locutum perſona. Sic enim ait ad illud, Scio quia non habitat, id eſt in carne mea bonum:* Hoc, *inquit,* ex perſona eius dicitur qui peccandi conſuetudinem habet, & carnis vitijs tenetur obnoxius. *Et rurſus in illud, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Nunquid non Paulus, *inquit,* nondum erat Dei gratia li-
B beratus? Vnde probatur, quia ex alterius perſona hæc loquitur. *Ac mox ſuper illud, Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Rurſus, *inquit,* ex perſona eius qui ſub lege erat, hæc loquitur. *Quæ omnia Auguſtinus in Pelagio notat ac reprehendit, cùm alibi, tum lib. De gratia Chriſti cap. 39. & ſermo. 5. De verbis Apoſtoli.*

Iam de Iuramento vide quàm bellè cum Pelagio conſentiat. In illud 1 Corinth. 15. Quotidie morior per veſtram gloriam fratres. Per, *inquit,* non ſemper ſignificatio iuramenti eſt; nam ſi dicamus per puerum miſi, non ſtatim per puerum iuraſſe rectè putabor: *ita ſe putat eluſiſſe Apoſtoli iurationem.*   *Poſtremò de diuitiarum poſſeſſione qui Pelagij ſenſum nouit, facilè intelligit quid ſibi velit quod habet Commentarius iſte ad illa verba 1 Timot. 6. facilè tribuere. Qui facilè tribuit, citò diues eſſe ceſſabit; tribuere donare eſt, communicare multis dare. Quæ poſtrema duo, quin & cætera omnia ſi quis vel cum epiſtolis apud Auguſt. 88. & 89. conferat, de Commentarij authore nihil dubitauerit. Cæterùm enim ipſum eſſe, de quo mentionem hic facit Auguſtinus, etiam illud maximo eſt argumento, quòd cap. 12. lib. huius tertij De peccatorum meritis idem Auguſtinus tractans locum Apoſtoli qui eſt 1 Corinth. 7. De ſanctificatione viri infidelis per mulierem fidelẽ, & filiorum*
C *ſanctitate, aut ſic, inquit, eſt accipiendum, quemadmodum & nos alibi; & Pelagius cùm eandem ad Corinthios epiſtolam tractaret, expoſuit, quòd exẽpla iam præceſſerant, &c. Ea certè interpretatio in hoc Cõmentario manifeſtiſſimè legitur.* Exemplum refert, *inquit,* quia ſæpe cõtigerit, vt lucrifieret vir per mulierem: vnde & B. Petrus ait, Vt ſi non credunt verbo per mulierum conuerſationem, ſine verbo lucrifiant.   *Cap. verò 4. lib. eiuſdem oſtendens quomodo Adam ſit forma futuri, Et nos, inquit Auguſtinus, aliud inde aliquando diximus, & aliud fortaſſe dicemus, quod tamen huic intellectui non ſit aduerſum, & ipſe Pelagius non vno modo id expoſuit. An non voluit digito oſtendere verba quæ in hoc Commẽtario leguntur, ad præfatum Apoſtoli cap. 5. ad Roma. locum? Hæc enim ſunt:* Siue ideò forma fuit, quia ſicut Adam ſine coitu à Deo factus eſt, ita ille ex virgine Spiritu ſancto operante proceſſit. Quidam dicunt formà è contrario, hoc eſt, ſicut ille peccati caput, ita & iſte iuſtitiæ. Item forma Chriſti Adam factus eſt: Sicut enim Adam primus mãdatum Dei præuaricans, exemplum eſt legem Dei præuaricare volentibus, ſic & Chriſtus voluntatem Dei complens, exemplum eſt imitari eum cupientibus. *Ex quibus omnibus inter ſe collatis atque compoſitis*
D *conſtare arbitror quæ ſint expoſitiones illæ breuiſſimæ quas ſe hic legiſſe Auguſtinus ait, earumq; authorem Pelagium eſſe dicit. Verùm vnus reſtat ſcrupulus quem eximere neceſſe eſt. Etenim verba ea omnia, totaq; ſentẽtia, quam ex eo Commentario refellendam ſibi Auguſtinus lib. huius cap. 2. ac 3. præponit, repetitq; infrà non ſemel, vt & lib. De originali peccato cap. 21. in toto eo libro quem nos profecimus, non reperitur eo locò quem indicauit Auguſtinus, ad illud videlicet cap. 5. ad Romanos, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, &c. vnde videri queat aliud eſſe ſcriptũ, de quo Auguſtinus hoc ſumpſerit, aliud de quo nos agimus, & extat apud Hieronymum tomo eius vltimo. Verba autem Pelagij ab Auguſt. citata hæc ſunt:* Hi autem, *inquit,* qui contra traducem peccati ſunt, ita illam impugnare nitũtur: Si Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt; quia ſimiliter, imò & magis dicit per vnum ſaluari, quàm per vnum antè perierunt. Deinde aiunt: Si baptiſmus mundat antiquum illud delictum; qui de duobus baptizatis nati fuerint, debent hoc carere peccato: non enim potuerunt ad poſteros trãſmittere, quod

ipſi mi-

ipſi minimè habuerũt. Illud quoque accedit, quia ſi anima non eſt ex traduce, ſed ſola caro, ipſa tantùm habet traducem peccati, & ipſa ſola pœnam meretur: iniuſtum eſſe dicentes, vt hodie nata anima nõ ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum. Dicunt etiam nulla ratione concedi, vt Deus qui propria peccata remittit, imputet aliena. *Hunc ſcrupum ita ſubmoueri poſſe ſentio: hæretici omnes initio ferè timidiores, venenum ſuum tectè primum & occultè proponunt atque obſcuris ambiguiſq; verbis inuoluunt, partim vt ab imperitis non facilè deprehendi poſſint, eoq; incautos fallant; partim ne doctiores prorſus à ſe alienent & contra ſe excitẽt: at verò in progreſſu occupatis quorũdam animis & comparato aliquantorum fauore ac beneuolentia, fidentiores facti palam ſe aperteq; prodũt, ac errores ſuos manifeſte prædicant & defenſare audent. Ita quoq; Pelagius ac Cœleſtius, vt de iis teſtatur Auguſt. lib. De originali peccato cap. 21. 22. & 23: de his ipſis loquens contra originale peccatum argumentis, quemadmodum quæ initio apertè dicere auſi non fuere, poſterioribus dictis libriſq; magna contentione animorum aſſeruerint. Id quod & Pelagium in his Commẽtariis factitaſſe arbitror; vt hæreſim initio ſuam non apertè in iis proponeret, Catholicamq; doctrinam damnaret; ſed occulta modò ſemina toto paſſim libro aſpergeret, in quibus tamen ſententia eius, licet tecta, tota tamen comprehenſa eſſet. Fundatiſſimam ergo de originali peccato fidem euertere molitus, facit hoc propoſito breuiter argumento vno ac altero, nõ ex ſua, ſed alterius perſona, vt non tam ipſe ita ſentire, quàm audire ac doceri velle videretur, quid contra ita ſentiẽtes reſpondendum dicendumq; foret: quo nomine & laudat eum Auguſtinus lib. 3. De peccatorum meritis cap. 3. Capite verò 10. etiã circumſpectum appellat, ſed antequam hominis noſſet ingenium. At verò vbi aduerſus B. Auguſtinum aperire ſeſe opinionemq; ſuam retinere ac pertinaciter tueri ſtatuit, ſuſtulit quæ velut ex aliena perſona dicta eſſe videbantur, proq; iis apertam ſimplicemq; aſſertionem repoſuit. Nam pro his verbis,* Hi qui contra traducem peccati ſunt, ita illam impugnare nituntur: Si Adæ, inquiũt, peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt; *aliam ſententiam ex propria perſona ſubſtituit, ita ſcribens ad illud cap. eiuſdem, Igitur ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ.* Quomodo poteſt, *inquit*, Deus vnius delicto Adæ omnes homines condemnare, cùm nec vnius Chriſti iuſtitia omnes homines iuſtificati ſint? Omnes autem dicens, non generaliter dicit, ſed vniuſcuiuſque partis ſignificat multitudinẽ. Alioquin inueniuntur omnes homines iuſtificari in Chriſto, ſicut & in Adam condemnati, & non erit vltrà qui puniatur. *De traduce verò peccati audacter ſententiam ſuam aperit in illud cap. 7. ad Romanos, Sine lege enim peccatum mortuum erat.* Inſaniũt, *inquit*, qui de Adam per traducem aſſerunt ad nos venire peccatum. *Ergo Commentarios iſtos tales nunc prorſus habere videmur, vt ſunt ab eo poſterius correcti & emendati; Auguſtinus verò vt ſunt primùm ab eo editi, in quibus verba tum illa eo modo legebãtur. Sed de his plus ſatis.*

IN CAP. II.

ſi Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt] *Idem argumentum proponit & refellit ſerm. 14. De verbis Apoſtoli.*

prodeſſe vllis non credentibus non poteſt] *Sic MS. pro* illis, *in genere enim loquitur.*

Non cenſet indignos] *In excuſis deerat negatio.*

Conſequenter igitur ſi non baptizentur] *Mendosè* Conſequentur.

non quia parum eſt] *Ex MS adiecimus verbum* eſt.

IN CAP. III.

vt eam ipſe confiteri aut verecundatus aut veritus fuerit] *Ea nimirum vera eſt cauſa: initio enim more hæreticorum diſputabat tantum, non aſſerebat, idq; tanquam ex aliena, non propria perſona. Vnde Cœleſtius apud Auguſt. lib. De peccato originali cap. 5. inducitur dicere, vtrum ſit tradux peccati rem eſſe quæſtionis non hæreſis. At verò poſt fidentior factus auſus eſt apertè negare.*

& quòd ſine peccato damnetur homo] *Pro* peccato, *antè legebatur* baptiſmo, *quemadmodum & paulò pòſt,* Poſtremo quod ſine peccato. Senſu planè alieno: *tria enim abſurda ponit quæ ex ſupradictis conſequantur, primo quòd ſine peccato naſcatur homo, alterum quòd damnetur quiſpiam nullum habens peccatum; tertium quòd imago Dei nullo peccato vitiata ad regnum eius non admittatur. Vbi ſi in poſterioribus duobus loco* peccati, baptiſmum *vt prius erat, reponas, nõ iam abſurda illa, ſed veriſſima erunt. Atqui vnde cœperat,* Et fortè, *inquit,* hoc ipſe non ſentit, *in fine periodi huius concludens*, Hæc ergo, *inquit*, & alia quæ hunc ſequuntur errorem, nimium peruerſa & Chriſtianæ repugnantia veritati; credo quòd vir ille (*Pelagius videlicet de quo nõ ita malam adhuc habebat exiſtimationem*) tam egre-

A giè Chriſtianus, omnino non ſentiat. *Certè pro membri tertij caſtigatione facit quod paulò poſt ſequitur*, atque ita vel in æternam mortem præcipitetur. *Pro ſecundo, quod huic opponent ait paulò poſt initium cap. 4* nec diuino iudicio poſſe aliquem iniuſtè damnari. *Et mox*, non autem damnari poſſent ſi peccatum vtique non haberent. *Et cap. 5. pòſt recitata Cypriani verba,* Intelligere noſtrum fuit ſine peccato animam perire non poſſe.

Ego autem & ſi refellere eorum argumẽta non valeam] *Modus eſt potentialis, neq; enim refellere ſe poſſe negat, ſed docet etiamſi refutare non poſſet, inhærendum eſſe tamen fundatiſſimæ Eccleſiæ doctrinæ in ſcripturis clariſſimè traditæ, quæ vt intelligi non poſſit, certa fide ſuſcipiendam eſſe. Vnde paulò pòſt*, Reſtat intelligere, *inquit*, vel ſi hoc nondum poſſumus, ſaltem credere, trahere paruulos originale peccatum. *Falluntur ergo qui putant Auguſtinum quæſtionis obſcuritate propè ſe oppreſſum fateri: cætera argumenta pòſt diſſoluit; ſimiliter & ſerm. 5. & 14. De verbis Apoſtoli.*

IN CAP. IIII.

poſſuntque in aliam duci transferrique ſententiam] *Priorem coniunctionem ex MS. addidimus.*

quia non eſt neceſſarius Ieſus] *In MS. non legitur* Ieſus, *vt ad medicum referatur, & fortaſſe redundat.*

B de quibus fortè dubitabamus] *ſic MS. veteraq; Amorbachij & Frobenij, pro* dubitamus.

ex eadem forma cum peccato eſſe generatos] *Sic rectè MS. pro* & eadem forma.

Nam & nos aliud inde aliquando diximus, & aliud fortaſſe dicemus, quod tamen huic intellectui non ſit aduerſum] *Epiſt. 89. ad Hilarium, duas adfert interpretationes: Poſt quod, inquit, adiunxit de Adam, qui eſt forma futuri. Neq; enim hoc vno intelligitur modo: aut enim forma Chriſti à contrario eſt, vt quemadmodum in illo omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificentur: & quomodo per ipſius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi; ſic per iſtius obedientiam iuſti conſtituantur multi. Aut formam futuri eum dixit, quòd ipſe inflixerit formam mortis poſteris ſuis. Ille tamen eſt melior intellectus, vt à contrario forma eſſe credatur, quam multum commẽdat Apoſtolus. Hactenus Auguſtinus. Priorem hunc Commentarium ſequitur & lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 27. Cum poſteriori conſentit quod ſuprà lib. 1. De peccatorum meritis cap. 11. & lib. 6. contra Iulian. cap. 4.* formam accipit condemnationis. *Tripliciter ergo formam futuri interpretatur;*

C *primùm peccati, deinde condemnationis & mortis, tertiò à contrariis: in prioribus duobus ad poſteros futuros reſpicitur, in tertio ad Chriſtum futurum. Et ipſe Pelagius non vno modo id expoſuit: Verba illa ex Commentario eius in epiſtolas Pauli apud Hieronymum hæc ſunt:* Si ideò forma fuit Chriſti, quia ſicut Adam ſine coitu à Deo factus eſt, ita ille ex virgine Spiritu ſancto operante proceſſit. Quidam dicunt formam è contrario, hoc eſt ſicut ille peccati caput, ita & iſte iuſtitiæ. Item forma Chriſti Adã factus eſt; ſicut enim Adam primus mandatum Dei præuaricans, exemplum eſt præuaricare volentibus; ſic & Chriſtus voluntatem patris complectens, exemplum eſt imitari eum cupientibus. *Qui Pelagium norunt, vident quàm bellè hæc cum eius doctrina conſentiant.*

IN CAP. V.

Quantum præſenti quæſtioni ſatis viſum eſt] *Mendosè* præſentium,

pauca inde transferẽda arbitratus ſum] *Citat cõtra Pelagianos libenter hunc locum Cypriani lib. 3. epiſt. 8. ad Fidum Auguſtinus, vt epiſt. 28. lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 29. De verbis Apoſtoli ſermone 14. lib. 2. contra Iulianum cap. 3. lib. 4. contra duas epiſtolas Pe-*

D *lagian. cap. 8.*

conſiderandam eſſe legem circuncisionis antiquæ] *Pro* conſiderandum.

in euangelio ſuo dicat] *Ex manuſcr. adiecimus* ſuo, *& legit Cyprianus.*

quid tamen de illis apertiſſimè fateatur] *In excuſis pro* tamen, *erat* tandem.

magis adultos & prouectos] *Sic MS. cũ Cypriano. Excuſa* perfectos *legebant, loco* prouectos.

hoc ipſo faciliùs accedit] *In impreſſis erat* in hoc ipſo, *ſed non eſt nec in MS. nec apud Cyprianum.*

qui hæc documenta certiſſima] *Sic MS. In excuſis erat non rectè,* Quia hæc documenta.

ſed cùm illic alia conſolatio] *Pro* illa conſolatio.

propter legem carnalis circuncisionis] *Ex MS. adiecimus* carnalis, *quod addunt paulò infrà etiam excuſa,* cùm etiam de ipſa carnali circuncisione ratio redderetur.

omni die licere ſuccurrere] *manuſcr. conſtanter legunt* debere ſuccurrere.

IN CAP.

IN CAP. VI.

A nullus enim abſque peccato] Coniungit diuerſa duo loca Iob, priorem ex cap. 14. ſecundum Septuaginta, alterum ex cap 25.

& numerabiles anni vitæ illius] Sic MS. & Septuaginta, pro quo nos habemus, breues dies hominis ſunt. Perperā prius excuſa & innumerabiles, quomodo legebatur in vulgatis etiam Hieronymi exemplaribus; ſed pòſt in Victorianis locum inueni vt à nobis factum eſt, emendatum.

à fratribus conſulamur] MS. legunt fratribus conſulamus, ſed alterum magis arridet. in excuſis noſtris mendosè legebatur conſolamur.

IN CAP. VII.

quidā extitit Iouinianus nomine] Illud nomine, non legunt MS.

virgines ſanctimonio dicatas] Sic conſtanter manuſcr. & Amorbachius, quod Frobenius in ſanctimoniæ mutauit, ignarus veteris loquendi conſuetudinis.

tenemurque rei in ſimilitudinem] Sic apud Hieronymum; citatq́; ſimiliter Auguſtinus epiſt. 28. ad Hieronymū, vbi vtrunq; eius locum & hoc & ſuperiore capite citatum repetit.

quando in eius natura illa inſita] MS. conſtanter legunt inſita eſt vis: ſed ſenſus nō admittit hoc additamentū, aut deeſt certè aliquid.

B vita vnius hominis] Perperam huius hominis.

IN CAP. VIII.

mortalia vitia primordia] MS. vnum legit mortalium, ſed non rectè, mox enim mortalia primordia immortalibus opponit.

ad hæc fortè] Pro ad, legebatur vt.

quomodo præputium quod per circuncisionem auferrur] Vtranq; hanc ſimilitudinem repetit ſermo. 14. De verbis Apoſtoli: quibus aliam addit de olea & oleaſtro. item lib. 6. contra Iulianum cap. 3. & lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 19.

IN CAP. IX.

remiſſione mundatum] Pro mandatum.

Cedite veritati] MS. legunt Credite, ſed nos alterū retinuimus.

quia ſicut fieri potuit] Ex MS. adiecimus quia.

Homo qui naſcitur renaſcitur] MS. conſtanter legunt renaſcatur, quod minus placet.

IN CAP. XI.

quàm illo quo dictum eſt ad Corinthios] ſic MS. quod rectius eſt quàm quod erat in excuſis quàm alio loco quo, &c.

Hic autem ad Romanos vtrunque poſuit] Addit MS. vnum vtrumque expoſuit.

C de reſurrectione diu tractatum] Pro diu, erat in impreſſis dn̄i, quod minus quadrat; nam de Chriſti reſurrectione non eo loco, verùm in præcedentibus diſputarat, ſed vtique propter noſtram.

Aculeum autem quo mors facta eſt] Similiter explicat lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 4.

Tunc ei dicetur, Vbi eſt mors victoria tua] MS. hic legunt contentio tua, quomodo Louanienſis editio aliis præterea tribus capitis huius locis caſtigatum habet. Sed vereor ne coniectura ſit, parum ex Auguſtini ſententia: nam quanquā non deſint loca, vt lib. 2. contra Iulianum cap. 3. De perfect. iuſtitia cap. 6. ratiocinat. 14. ſermo. De verbis Apoſtoli 2. 3. & 6. Lib. De vera relig. cap. 12. lib. De moribus Cathol. eccleſ. cap. 30. & lib. 83. quæſt. 70. & aliis compluribus, quibus cum Tertulliano lib. De reſurrectione carnis; Cypriano lib. 3. ad Quirinum cap. 58. Hieronymo epiſt. 61. contra errores Ioannis Hieroſol. & in 13. cap. Oſeæ legat contentio; tamen vix dubito quin hoc capite ſcripſerit victoria. Certè ſequentia planè id videntur arguere, vbi ſic paulò pòſt ait, Morti inquam corporis tunc dicetur, Vbi eſt mors victoria tua, qua hic omnes ſic viceras, vt etiam Dei filius tecum confligeret; teq; non vitando, ſed D ſuſcipiendo ſuperaret? Viciſti in morientibus, victa es in reſurgentibus. Victoria tua, qua abſorbueras corpora morientium, temporalis fuit; victoria noſtra, qua in corporibus abſorpta es reſurgentium, æterna conſtabit. Ceterùm varietas hæc apud Apoſtolum hinc nata eſt, quòd alij legerint νῖκος, alij νεῖκος; illud victoriam, hoc contentionem ſignificat.

etiam in noſtris corporibus fieres] MS. legunt figeres, ſed alterum rectius eſt, niſi deeſt fortè quippiam.

IN CAP. XII.

quemadmodum & nos alibi] Lib. 1. De ſermone Domini in monte cap. 27.

& Pelagius cùm eandem ad Corinthios epiſtolam tractaret, expoſuit] Verba eius hæc ſunt: Exemplum refert quo ſæpe contigerit vt lucrifieret vir per mulierem, vnde & B. Petrus ait, Vt ſi non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant: id eſt, cùm viderint eas in melius commutatas, cognoſcant omnes Dei legem, ita conſuetudine inueterata potuiſſe mutari. Item ideò vir & vxor inuicem ſanctificantur, quia ex traditione Dei ſanctæ ſunt nuptiæ. Et mox ſuper illud, Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt, ſic ait: Si non ita eſſet

A vt dico, filij veſtri adhuc infideles permanerent: ſæpe enim contingeret, vt filij illos parentes qui crediderant, ſequerentur. Sub qua ſpe credi voluit alterum ſaluari poſſe, tam liberorum exemplo quàm coniugis.

ſanctificabantur vir & mulier] Pro vel mulier.

quæ ibi apertè poſita non eſt] Ita melius quàm propoſita.

IN CAP. XIII.

non tamen quaſi factum fuerit confidendum] MS. duo legunt confitendum, ſed alterum videtur magis genuinum.

multum errat] Mendosè erat.

vt etiam eum eius timore ſuperando ſuſcipiant pro fidei ſinceritate certamen] MS. vnum habebat eius timorem ſuperando: ſed alterum videtur magis congruere ſuprà cum lib. 2. cap. 34.

Annotationum in tres libros De peccatorum meritis & remiſſione finis.

ANNOTATIONES
B
IN B. AVGVSTINI LIBRVM
DE NATVRA ET GRATIA.

Ex collatione ad MS. Gemblacenſ. & Societatis apud nos nominis Ieſu: necnon ad excuſionem veterem Amorbachij ac Frobenij, recentioremq́; Bartholomæi Grauij.

IN CAP. I.

Librum quem miſiſtis chariſſimi filij Timaſi & Iacobe] Horum meminit epiſtola 95. quæ eſt ad Innocentium papam, nomine Aurelij, Alipij, Auguſtini, Euodij, & Poſſidij; ſed ſolius Auguſtini calamo ſcripta: ex qua intelligi nonnihil poteſt qui qualeſq; hi fuerint. Miſimus, inquit, reuerentiæ tuæ librum, quem dederunt quidam religioſi & honeſti adoleſcentes ſerui Dei, quorum etiam nomina non tacemus; nam Timaſius & Iacobus vocantur: qui ſicut audiuimus, & iam noſſe dignaris, ipſius Pelagij exhortatione ſpem quam habebant in ſeculo reliquerunt, & nunc continenter Deo ſeruiunt. Qui cum eodem errore tandem aliquando per qualemcunque operam noſtram Domino inſpirante caruiſ-

C ſent, protulerunt eundem librum, Pelagij eſſe dicentes, & vt ei reſponderetur, impendio rogauerunt. Factum eſt, ad eoſdem reſcripta eſt ipſa reſponſio; agentes gratias reſcripſerunt. Vtrunq; miſimus & cui reſponſum eſt, & quod reſponſum eſt, &c. Meminit eorundem & epiſtola 106. quæ eſt ad Paulinum. Quid verò de hoc Pelagij libro Innocentius pontifex iudicarit, ex eius reſpōſione intelligi poteſt, quæ eſt apud Auguſtinum epiſt. 96. Librum ſanè, inquit, qui eius eſſe diceretur, nobis à veſtra charitate tranſmiſſum, euoluimus; in quo multa blaſphemia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus diſpliceret, à quouis damnandum atque calcandum, cui ſimilia niſi qui iſta ſcripſerat, nemo alter in mentem reciperet atque ſentiret.

IN CAP. II.

Ac per hoc natura] Perperam, At per hoc.

quoniam non deſunt adhuc vltimæ gentes, licet vt perhibetur, pauciſſimæ, in quibus hoc nondum fuerit prædicatum] Idem habet ſuprà lib. De Vnitate Eccleſiæ, cap. 14. & Epiſt. 80. ad Heſychium, lib. 3. contra Creſcon. cap. 63. 64. & ſequentibus, item lib. 4. cap. 60. & 61. Similiter & Origenes tract. 28. ſuper Matthæum. diuerſum ſenſiſſe videntur Hieron. in cap. 24. Matth. & in cap. 11. Eſaiæ.

D Commentarius Ambroſio inſcriptus in cap. 10. ad Roman. Et Chryſoſt. homil. 21. in Matth. niſi quod addit, ferè exiſtimantes ſuis aut etiam Apoſtolorum temporibus impletam fuiſſe prophetiā Pſalmiſtæ, In omnem terram exiuit ſonus eorum: & Chriſti prædictionem de proferendo Euangelio, vſq; ad vltimum terræ. Sed experientia Auguſtino & Origeni ſuffragatur.

IN CAP. III.

Omnia quidem bona quæ habet in formatione, vita, ſenſibus, mente] MS. legunt, quæ habet informatione vitæ. Sed reliquimus quod erat in excuſis.

IN CAP. IIII.

Hæc autem Chriſti gratia] Pro autem; in excuſis erat igitur, ſed alterum habent manuſcr.

IN CAP. V.

& ſi omnibus debitum damnationis ſupplicium] Sic De correpi. & gratia cap. 10. Quotquot, inquit, ex hac ſtirpe gratia Dei liberantur, à damnatione vtique liberantur, qua iam tenentur obſtricti: vnde etiamſi nullus liberaretur, iuſtum Dei iudicium nemo iuſtè reprehenderet.

poſſet

poſſet culpare iuſtitiam] *pro* iuſtitia.

IN CAP. VI.

Hoc ſi ſecundum ſcripturas] *Id malim cum* MS. *quàm* ſcripturam, *numero ſingulari.*

neque in paruulis medicó indigere] *pro* indiget.

IN CAP. VII.

tanto & multo] *Perperam prius* tantum.

quod in libro iſto agitur] *Non rectè noua hic erat facta periodus.*

tranſgredi ad aliud grauiſſimum eſſe, atque extra ordinem ducimus] *Locus eſt mutilus, nec quicquam ex* MS. *præſidij.*

IN CAP. X.

ſed per gratiam Dei inquies] *Sic manuſcr. quomodo & poſtea ſemper, non* inquis.

aut confiteri ſolùm] MS. *vt & Amorbachius addunt negationem, ſed ipſa reclamat ſententia.*

illud per quod res efficitur] *Pro* efficitur, *non rectè prius erat* dicitur.

IN CAP. XI.

Nam ſi dixero] *Loco* Nam, *legebatur* Nunc.

Videtur certè] *Legendum putarim* Videtis.

IN CAP. XIIII.

nuſquam eſſe ſcriptum] *Etiam Pelagius agnouit, non debere quæ fide credantur, omnia eſſe in ſcripturis expreſſa.*

IN CAP. XV.

Linguam autem hominum] *Sic hodierni hæretici, addita interrogationis nota, corrumpunt illud Auguſtini ex ſerm. 15. De verbis Apoſtoli:* Qui creauit te ſine te, non iuſtificabit te ſine te?

Si enim hoc ſentiri vellet] *Sic* MS. *& Amorb. non* ſentire.

donante illo qui dixit ad ſuos] MS. *vnum legit* donante.

IN CAP. XX.

Et ſi ita eſt, inquit, quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, quod ſubſtantia caret] *Quo argumento hic vtitur Pelagius ad negandam naturæ deprauationem, idem vſurpat Celeſtius lib. De perfect. iuſtitiæ cap. 2. ratiocinatione 4. ad euertendam gratiæ Dei neceſſitatem.*

nec exiſtimemus] *pro* exiſtimamus.

quoniam peccatum iam didicimus] *pro* dicimus, *ſubeſt enim tacita ironia.*

quòd debuit & gaudere] *Fortè legendum* quo debuit.

IN CAP. XXI.

Quos poſteros] *manuſcr. legunt* Qui ſuos poſteros; *ſed alterum probamus.*

IN CAP. XXIII.

ſed dignos deſeri tantum deſerere] *Idem habet infrà cap. 26. Ex quibus locis ſumptum eſt illud vulgatum, Deus neminem deſerit niſi deſertus.*

deſerti quippe vt dixi] *non* dixit. *Nam & ſequitur,* quæ commemoraui.

vt autem redeat] MS. *pro his legunt,* veruntamen vt redeat, *ſed inter hæc nihil intereſt.*

Non ei dicimus]. *Pro* ei, *perperam legebatur* enim; *ſic etiam & paulò ſuprà,* Nemo ei dicit.

ad ſanctæ memoriæ Marcellinum] *Vbi & quando Marcellinus obierit, dicemus in Commentario noſtro rerum Donatiſticarum, quanquam attigimus & ſuprà nonnihil ad initium Breuiculi Collationum.*

IN CAP. XXIIII.

Ecce, inquit, veniet princeps huius mundi, & in me nihil inueniet] *Legit per futurum, quomodò hodie nec Græca nec Latina.*

Auertiſti faciem tuam à me] MS. *addunt* à me.

& factus ſum conturbatus] *Sic quoque manuſcr. quomodo & ſuprà legebant excuſa.*

IN CAP. XXV.

Hoc ſuperbus animus] MS. *legunt* amicus, *vt ad Pelagium referatur, quem & infrà cap. 26. amicum eorum nominat.*

vt mercedem mutuam] *mendosè* metuam.

IN CAP. XXVI.

futurus dirigatur inceſſus] *Cùm ita legant & MS. & vetus Amorbach. & Frobenij editio, miror quis pro* inceſſus, *reponendum putauit* ingreſſus.

ſed ex illius operibus] *manuſcr. vnum legit* opibus, *quomodo & infrà cap. vltimo.*

ſicut enim oculus corporis] *Eadem ſimilitudine vtitur & lib. 2. De peccat. merit. cap. 5. & epiſt. 106. ad Paulinum.*

IN CAP. XXVII.

neſcio quem ſtimulum carnis] *Stimulum carnis varij variè accipiunt. Auguſtinus quanquam neſcire ſe hic dicat quis fuerit, in Pſal. tamen 98. & 130. vehementem corporis dolorem interpretatur. Commentarius in Paulum Hieron. inſcriptus, quem ſuprà in 1. cap. lib. 3. De peccat. meritis, oſtendimus eſſe Pelagij, inter cætera capitis peculiariter dolorem recenſet, quo eum frequenter laboraſſe famam eſſe ait. idem habent Primaſius & Haymo. attingit & Hieron. in illud ad Galat. 4. cap. Et tentationem veſtram quæ erat in carne mea non ſpreuiſtis. At Chryſoſt. homil. 26. in 2. ad Corinth. & eũ ſecuti Theoph. & Oecumen. reijciunt illud de dolore capitis; intelliguntq́; moleſtias, iniurias, & perſecutiones quas ob Euãgelij prædicationem Apoſtolus perferebat: vt idem ſit cum eo quod ſubijcitur, Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto. Quæ ſanè non improbabilis eſt ſententia. Amplectuntur eam & Theodoretus, Ambroſio item inſcriptus Comment. & Primaſius. Quorum poſtremus tertium proponit commentarium de ardore & ſtimulo libidinis; quem habet & Anſelmus; Haymo verò etiam probabiliorem eſſe exiſtimat. Cæterùm lib. 2. De peccat. meritis & remiſſ. cap. 16. putat Apoſtolum ad mortem vſque hoc carnis ſtimulo non caruiſſe.*

Quare ergo cum timore] *Valet hic locus contra Lutheranos, qui nos volunt de ſalute æterna eſſe ſecuros, nec iuſtis vllam timendi eſſe cauſam. Idem docet Auguſt. cap. 9. lib. De correpc. & gratia.*

IN CAP. XXIX.

Omne ergo peccatum & ſuperbia eſt] *Simile quiddam dicere*

B *videtur & Proſper lib. 3. De vita contemplat. cap. 2. 3. & 4.*

IN CAP. XXXI.

Et hæc quidem ita dixerim] *Sic* MS.

vt altius Dei conſilium] MS. *legunt* iudicium, *pro* conſilium; *ſed illud magis placet.*

Reuela ad Dominum] *Ita manuſcr. & Septuaginta. Conſentit quod aliquanto infrà eodem hoc capite ſequitur,* Reuelemus ergo ad eum viam noſtram.

Præuenit autem vt ſanemur] *Duplicem diſtinguit gratiam, Præuenientem & Subſequentem.*

IN CAP. XXXII.

Auertet, ſicut ſcriptum eſt, ſemitas noſtras à via ſua; & noſtram faciet eſſe quæ ſua eſt] *Id vbi apud Septuaginta ſcriptum ſit, necdum reperire potui: nam in noſtra verſione non legitur.*

quod totiens dixi] *non* dixit.

IN CAP. XXXIII.

comparari hominem Deo ſi abſque peccato eſſe aſſeratur] *Neſcio an Pelagius Hieron. notarit: certè vtitur ille eodem argumento epiſtola ad Cteſiphontem quæ eſt contra Pelagium. Nunquid, inquit, præcepit mihi Deus, vt eſſem quod Deus eſt, vt nihil inter me eſſet &*

C *Dominum creatorem; vt maior eſſem Angelorum faſtigio, vt haberem quod angeli non habent? De illo ſcriptum eſt quaſi proprium, Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius. Si hoc & mihi cũ Chriſto commune eſt, quid ille habuit proprium? Hactenus Hieronymus.*

noſtrum futurum eſſe prouectum] Prouectum, *non* profectum, *legunt* MS. *quomodo ferè ſemper legiſſe Auguſtinum oſtendimus ad lib. 3. De baptiſmo contra Donatiſtas cap. 15.*

IN CAP. XXXIIII.

Vt in parte veritatis, non in parte] *Vocula* vt, *in excuſis perperam tranſpoſita legebatur.*

ne cauſa humilitatis] *Pro* ne, *malè erat in excuſis* nec.

hoc falſum dixiſſe videatur] *Sic* MS. *& vetus Amorb. & Frobenij: in vulgatis iam exemplaribus pro* hoc, *legebatur* hic.

putare poſſe ideò dictum] *Ex manuſcr. adiecimus duas voculas* poſſe ideò.

imò verè conuincamur] *Fortè* verò.

ne acciderent] MS. *legunt* accederent.

IN CAP. XXXV.

D quod nefas eſt credere] MS. *legunt* dicere.

in altare cordis noſtri] *Sic* MS. *pro* altari.

IN CAP. XXXVI.

Abel, Enoch,] *Nomina hæc omnia in* MS. *leguntur nominandi caſu; ſimiliter effert Amorb. & Frobenij vetus excuſio. Nos tamen quod in noſtris erat reliquimus.*

Debboram, Annam] *Non* Delboram, MS. *conſentientibus* 70.

vnde enim ſcimus quid ei plus gratiæ] *Sic* MS. *pro* quod ei plus gratiæ. *Verùm D. Thomas parte 3. quæſt. 27. art. 4. ita hunc locum legit,* inde enim ſcimus quòd ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quod concipere ac parere meruit eum, quem cõſtat nullum habuiſſe peccatum. *Quam lectionem certè præferrem, ſi quod exemplar* MS. *ſuffragaretur.*

nonne vna voce clamaſſent] *Ex* MS. *adiecimus* nonne.

quod humiliter faterentur quia veritas in eis eſſet] *manuſcr. & vetus Amorbach. legunt* quod humiliter quia faterentur, veritas in eis eſſet. *Alteri lectioni reſpondet quod ſequitur,* quia veritas in eis non eſſet.

IN CAP.

A

IN CAP. XXXVII.

Oſanna fili Dauid] MS. *legunt* filio.

vberius & plenius adſtruatur] *Sic S. Amandi manuſcr. prius erat* planius, *quomodo infrà cap. 49. legunt MS. vbi excuſa è diuerſo habent* plenius.

IN CAP. XXXVIII.

ſcriptura commemorare noluerit] *Sic MS. pro eo quod non rectè erat* voluerit. *Nam paulò poſt habes,* nec tempus quo nati ſunt, nec numerum, nec vocabula oſtẽdeus: *& mox,* ita nec commemorandum fuit.

vnde nonnulli parum conſiderantes] *Pro* vnde, *perperam erat* inde: *errori locum fecit longum hyperbaton.*

aliquanto immoderatius] *Sic MS. B. Amandi, pro* aliquando.

IN CAP. XXXIX.

poſſumus enim aliquid bona fide teſtes adſtruere quod experti ſumus] *Sic MS. in excuſis erat* teſtibus. *cui lectioni alteram prætulimus. Nam teſtibus probamus frequẽter quæ ipſi experti nõ ſumus.*

O vtinam non dico aliud quàm in illis literis] *Sic MS. & vetus Amorb. miror vnde pro* dico, *irrepſerit* dicat, *pro* illis, *verò* illius.

IN CAP. XL.

quo bene viuamus] *Sic MS. quod malim, quàm quod erat in excuſis* qua bene viuamus.

B

& neſcit quemadmodum viuere] *Addendum videtur* debeat. *Nam ex prioribus duriuſculè repetatur.*

IN CAP. XLI.

ſic & per vnius] & *adiecimus ex MS. & Amorbachio.*

IN CAP. XLII.

Hic rectè facit aliquando conſentire] *Phraſis Græca pro* conſentiendo, *vel* vt aliquando conſentiat, *cuiuſmodi vtitur aliquando Auguſtinus & alibi, vt lib. 2. contra duas epiſt. Pelag. cap. 1.* benefaciunt anathema dicere. *Et epiſtola 156. ad Probam,* Rectè facis mala huius mundi tolerabilia ducere ſpe futuri.

diffunditur in cordib. noſtris] *Amandi MS. legit* diffundetur.

IN CAP. XLIII.

qui peccati malo] *Pro* qui, *perperam legebatur* cui.

IN CAP. XLIIII.

quod non per Dei gratiam homines] *MS. legunt* hominem.

& quibuſdam fratribus idoneis teſtibus] fratribus *non eſt in manuſcr. Amandi.*

C

IN CAP. XLV.

ecqui fieri poteſt] *In excuſis erat* & qui, *vbi vel redundat copula, vel legendum* ecqui.

Dicimus enim cuiuſque rei poſſibilitatem] *Hanc diſtinctionem Pelagij habes verbis eius latius adhuc explicatam lib. De gratia Chriſti cap. 4. ac toto deinde penè libro, præſertim cap. 15. & 16.*

IN CAP. XLVI.

quia id omnino nolle non poſſumus] *Natura enim humana tot tantiſq; per peccatum bonis ſpoliata, tot tantiſq; malis conſecutis, beatitudinis tamen appetitum amittere non potuit, vt ait Auguſt. Enchiridij cap. 25.*

IN CAP. XLVII.

ſentiri poſſibile eſt] *Sic MS. pro* ſentire.

IN CAP. XLVIII.

Si de integra & ſana] *Pro quo erat* integritate.

IN CAP. XLIX.

Quid ſi alius] *Perperam* Quod.

& nolentem] *Prius erat* volentem, *non rectè.*

D

Non enim vt ſtulti putant] *Inter quos Plinius lib. 2. naturalis hiſt. cuius hæc cap. 7. quo de Deo diſſerit, verba ſunt: Imperfectæ in homine naturæ præcipua ſolatia, ne Deum quidem poſſe omnia; namq; nec ſibi poteſt mortem conſciſcere ſi velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis? Sed procul aberrat; omnia poteſt Deus quæ poſſe, potentia eſt; non ea quæ imperfectionem, infirmitatem vel defectum includunt; nam hæc poſſe impotentiæ & defectibilitatis eſt, non potentiæ. Similia ſunt apud Auguſtinum loca lib. 5. De ciuitate Dei cap. 10. & lib. 22. cap. 25. Lib. 1. De ſymb. cap. 1. & ſerm. 119. De tempore.*

Sed ita dici poſſet planius] *Sic MS. pro* plenius, *& omnino rectius; præcedit enim,* Imortè hoc dixit, & ideò ſubobſcurè.

IN CAP. L.

etiam à neſciente qui loquitur] *Non* quid. *De Pelagio enim loquente agit, quem neſcire ait quòd hac doctrina Chriſti crucem euacuet. Sed norat diabolus quo conſilio hæc ei dicenda ſcribendaq; ſuggeret.*

IN CAP. LI.

Cùm vult ergo faciat, quia non vult non facit] *Locus corruptus. Fortè legendum,* Cùm vult ergo facit, cùm non vult, nõ facit.

quæ vitari potuit] *Secuti ſumus editionem Louanienſem.*

A

IN CAP. LII.

Adhuc videte quas moles conetur, qui ſuam ſententiam ducat irrumpere ſi valeret] *Locus mutilus & corruptus. Amorbach. & Frobenij vetus editio pro* qui, *legunt* qua; *pro* ducat *verò* dicat. *Sed nec ſic reſtitutus eſt locus.*

contraria eſt inquiens] *Pro* inquies.

Deinde reſpondet] *Pro* reſpondit.

qua verbum caro factum eſt] *Sic MS. pro* quia.

IN CAP. LIII.

carius hoc loco, nomine] *Illud* loco, *adiecimus ex MS.*

Et reſpondeatur] *Pro* reſpondetur.

rectiſſimè dicitur] *Perperam* tectiſſimè.

IN CAP. LIIII.

non natura accuſatur] *Prius erat* non mutata accuſatur.

quis fecit homini ſpiritum] hominis *legebat MS. alterum, ſed infrà eodem hoc capite citatur quoq; caſu datiuo.*

Æſtus & frigus] *Fortè* Æſtum & frigus.

poſſint dici non bona] *Negationem ex MS. adiecimus.*

reſpondet iſte, idem credo Deus] *Fortè* reſpondebit.

IN CAP. LVI.

ſed de operibus ſentire neceſſe eſt] *Excuſa legebant* de operi-

B

bus ſubſtantiæ; *ſed illud* ſubſtantiæ, *ſupereſſe videretur: Nam nec MS. legunt, nec Auguſtinus ſententiam mox repetens addit, vt ad carnis potius opera quàm* ſubſtantiæ *referatur.*

quæ veniunt de carnis concupiſcentia] *Sic malim cum MS.* carnis, *quàm* carnali, *quod prius erat; reſpondent enim ſibi* carnis ſubſtantia, carnis opera, carnis concupiſcentia.

IN CAP. LVII.

vt liberè faciat] *Perperam erat* libera.

In quantũ quiſque ſpiritu ducitur] *Non rectè* dicitur *legebatur.*

IN CAP. LVIII.

cùm diabolo reſiſtitur] *Sic MS.*

IN CAP. LIX.

vel profiteri] *Hoc ex MS. adiecimus, quod habet & Amorbachius.*

& noluit aliquid dicere] *Pro* noluerit.

quòd ipſa natura] *Pro* natura, *perperam legebatur* noſtra.

IN CAP. LX.

& heri] *In excuſis redundat* vel; *quod interſerebatur his vocibus.*

in iſto corpore viueret] *Pro* viuere.

C

ad qualemcunque prouectũ] *Hoc germanius eſſe quàm* profectum, *ſemel iterumq; iam admonuimus: vide quod ſcripſimus ad lib. 3. contra Donatiſtas cap. 15. & conſentiunt MS.*

IN CAP. LXI.

nolim vt erret] *Sic MS. pro* nolo.

quia nomen eius qui ea dixit, non ibi legi] *Lactantius author eſt vnde hæc Pelagius repetiuit: & ſanè videtur ille incarnationis Chriſti myſterium non ſatis penetraſſe.*

Oportuit magiſtrum doctoremque virtutis] *Extant hæc verba lib. 4. diuinarum inſtitut. cap. 24. ſed paulò aliter quàm hic referuntur. ſic enim habet:* Oportet magiſtrum doctoremque virtutis homini ſimillimum fieri; vt vincendo peccatum, doceat hominem, vinci ab eo poſſe peccatum.

Et iterum: vt deſideriis] *Ex MS. adiecimus* vt, *quod legit & Lactantius. Locus hic eſt eiuſdem lib. cap. 25. ſub finem.*

ſed propoſiti ac voluntatis] *Sic rectè MS. conſentiente Lactantio. prius erat* ſed propriæ voluntatis.

D

Ego deſideria carnis accipio, ſicuti eſt fames] *Lactantius haud dubie non de his, ſed de illicitis deſideriis agit: verùm ſic loquitur propter ſimilitudinem carnis peccati; non quaſi talia habuiſſet, ſed quia nihil admiſit quo talibus ceſſiſſe deſideriis videri poſſet. Niſi fortè ſenſit hæc etiam in Chriſto fuiſſe.*

IN CAP. LXII.

Beatus verò Hilarius] *Petita ſunt verba hæc ex Commẽtariis eius in 4. canonem Matthæi, ad illud, Beati mundo corde.*

& immortalitate mutati] *Ex MS. & Amorbachio copulam adiecimus, pro qua apud Hilarium nunc legitur* etiam.

quid iſtum adiuuet, neſcio] *Excuſa addebant* verè, *ſed non legunt manuſcr.*

Item quod eum dixiſſe commemorat] *Locus hic non extat in Hilarij operibus quæ nunc in manibus habentur. Lib. autem 2. contra Iulian. cap. 8. citantur non pauca verba ex homilia quadam De libro ſancti Iob, titulo B. Hilarij, ſed quam putarim intercidiſſe: inde videtur & hic locus repetitus.*

non quid in hoc ſeculo] *Pro* quod.

nihil horum tamen ſcire ſe rectè poſſe] *Videtur deeſſe aliquid, aut ſubintelligendum* ait, *vel ſimile quid.*

quos

quos Apoſtatas vocant] *Ita ex Hilario locum hunc reſtitui. prius erat* vocat, *ſed minus recte.* A

ei cedatur dicenti] *Non* credatur, *vt liquet ex proximè antecedentibus.*

IN CAP. LXIII.

Sanctus autem Ambroſius in eo loco] *videlicet in Commentariis ſuper 1. cap. Lucæ.*

vbi in hymno ſuo dicit] *Hymnus hic totus extat & legitur à Ciſtertienſibus ad Tertiam, ſed non vno in loco deprauatus. quoniam autem vulgò notus non eſt, viſum eſt totum hic eum inſerere, vt vel eius reſtituendi occaſionem ſtudioſis præbeam.*

Iam ſurgit hora tertia
Qua Chriſtus aſcendit crucem,
Nil inſolens mens cogitet,
Intendat affectum precis.
Qui corde Chriſtum ſuſcipit,
Innoxium ſenſum gerit,
Votiſq́; perſtat ſedulus
Sanctum mereri ſpiritum.
Hæc hora quæ finem dedit
*Diro veterno *crimini,* (fortè criminis, vel criminum.)
Mortiſq́; regnum diluit,
Culpamq́; ab æuo ſuſtulit.
Hinc iam beata tempora
**Chriſti cepere gratiam,* (fortè, Cepere Chriſti gratiam.)
**Fide repleuit veritas* (fortè, Fides.)
Totum per orbem eccleſias.
Celſo triumphi vertice
Matri loquebatur ſuæ,
En filius mater tuus,
Apoſtole en mater tua.
Præsenta nupta fœdera
Alto docens myſterio,
Ne virginis partus ſacer
Matris pudorem læderet.
Cui fidem cæleſtibus
Ieſus dedit miraculis,
Nec credidit plebs impia;
Qui credidit, ſaluus erit.
Nos credimus natum Deum,
Partumq́; virginis ſacræ;
Peccata qui mundi tulit
Ad dexteram patris ſedens.

Votiſque perſtat ſedulus] *Exemplaria omnia etiam in Breuiariis & Diurnalibus, vt vocantur,* præſtat *legebant, ſed* perſtat *legendum ſenſus ipſe clamat.*

Commemorabo & ego de hoc ipſo opere] *Locus eſt ſuper præfationem B. Lucæ.*

Quem enim miſeratur] *Sic manuſcr. & Ambroſius quoque, pro* miſereatur.

IN CAP. LXIIII.

Item Ioannes Conſtantinopolitanus epiſcopus] *His non abſimilia legis hom. 2. in epiſt. ad Epheſ. in parte morali: verba verò hæc à Pelagio citata reperire hactenus non potuimus.*

quod beatiſſimum Sixtum Romanæ Eccleſiæ epiſcopum dixiſſe commemorat] *Ruſinum ait Hieronymus epiſt. ad Cteſiphontem librum Xiſti Pythagorei hominis abſque Chriſto atque ethnici immutato nomine Sixti martyris & Eccleſiæ Romanæ epiſcopi prænotaſſe. Idem admonet in cap. 18. Ezech. ſed tacito Rufini nomine. Hinc videtur & Pelagius falſus fuiſſe. Auguſtinus lib. 2. Retract. cap. 42. eundem authori ſuo vindicat. Cæterùm librum iſtum Hieronymus præfata epiſtola non admodum laudat, imò verò damnat: In quo, inquit, iuxta dogma Pythagoricorum qui hominem exæquant Deo, & de eius dicunt eſſe ſubſtantia; multa de perfectione dicuntur: vt qui volumen Philoſophi neſciunt, ſub martyris nomine, bibant de aureo calice Babylonis. Deniq; in ipſo volumine nulla prophetarum, nulla patriarcharum, nulla Apoſtolorum, nulla Chriſti fit mentio; vt epiſcopum & martyrem ſine Chriſti fide fuiſſe contendat. Vnde & vos plurima contra eccleſiam vſurpatis teſtimonia. Vnde & Ruſinum hoc nomine temeritatis & inſaniæ accuſat.*

ne cùm quiſque] *Sic MS. pro* quiſquam: *& nuſquam non vtitur ſic ea voce Auguſtinus. Sic paulò poſt,* ne cùm fuerit quiſque.

IN CAP. LXV.

Item quod ait à memorato dictum eſſe presbytero] *Locus eſt lib. 2. contra Iouinianum.*

IN CAP. LXVII.

taceri poteſt] *In excuſis & vno MS. inſerebatur* igitur, *ſed in altero MS. erat deletum. Et ſupereſt ſanè, vel locus mutilus eſt.*

vel reſiſtente] *ſic MS. pro* reſiſtendo. *conſentit Auguſtinus lib. 3. De lib. arbitrio cap. 18. vnde repetitus eſt hic locus.*

amittat ſcire quid rectum ſit] *Pro* quod. *Et mox:*

qui rectè facere non poſſet] *pro* rectum, *quomodo etiam habet Auguſtinus eodem loco.*

peruerſa defenſione non fruſtremus] *Prius erat* fruſtremur.

IN CAP. LXVIII.

vt & illinc] *Prius erat* illi: *ſed alterum erat in MS. nec quicquam præceſſit aut ſequitur, quò illi referatur.*

cùm inſtituerint] *Perperam erat* inſtruerint.

non ſe dicant habere peccatum] *In excuſis erat* non habere peccatum, *ſed non rectè.*

IN CAP. LXIX.

& plenitudo legis charitas] *Pro* charitatis.

Si ambularent ſemitas bonas, inueniſſent vtique ſemitas iuſtitiæ leues] *Locus eſt Prou. 2. ſecundum Septuaginta; pro quo nos le-*

A *gimus, vt ambules in via bona, & calles iuſtorum cuſtodias.*

IN CAP. LXX.

ſed miror] *ſic MS. & Amorb. In excuſis erat,* ſed maior.

vel naturæ vel voluntatis opibus] *ſic MS. quod malim, quàm* operibus, *quod habebant vulgata.*

Annotationum in lib. De natura & gratia finis.

ANNOTATIONES IN LIBROS DVOS, ALTERVM DE GRATIA CHRISTI, alterum de originali peccato.

Ex collatione ad MS. B. Amandi; & vetera excuſa Amorbachij & Frobenij, necnon recentiora B. Grauq.

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

B *Meminit prioris operis huius Auguſtinus lib. 4. contra Iulianum cap. 8. cuius titulum ibi eſſe ait,* De gratia Dei contra Pelagium, *tacito nomine Celeſtij; & paſſim toto hoc* gratia Dei *appellatur potius quàm* Chriſti.

dilecti à Deo Albina, Piniane & Melania] *In excuſis perperam legebatur* Albine: *nam femina, non viri nomen eſt. Meminit eius Auguſtinus epiſtola 224. ad Alypium: ad eandem ſcripta eſt proxima epiſtola 225. vbi & Piniani & Melaniæ quoque fit mentio. Eadem & ipſa eſſe videtur quam nominat Hieron. epiſt. 16. ad Principiam; ſalutátque epiſtola 99. ad Bleſillam ſub finem. Quare hic mendoſus eſt titulus epiſtolæ 227. apud Auguſt.* Albino, Piniano, & Meliano: *pro quo legendum* Albinæ, Piniano & Melaniæ. *Nec minus & Hieron. epiſt. 79. ad Alipium & Auguſtinum; vbi pro eo quod ſcribitur,* Sancti filij communes Albinus, Apinianus & Melania plurimum vos ſalutant; *reponendum* Albina, Pinianus & Melania. *Ita enim medius ille appellatur ab Auguſt. non ſolùm hoc loco, ſed & præfata epiſtola 225. & 227. ſic & lib. 4. contra Iulian. cap. 8. & à Proſpero cap. 43. lib. contra Collatorem. Imò verò ita legit eadem illa Hieron. epiſtola tomo 2. apud Auguſtinum numero illic 25. Quanquam Metaphraſtes in vita S. Melaniæ Apinianum appellat. Error hinc natus eſt, quòd inter ſonandū duas baſce dictiones* Albina, & Pinianus, *vix diſcernas quò vocalis illa prima pertineat, ad priorisne finem an poſterioris initium: vt autem huic potius inngeretur, fecit, quòd indecorum videretur feminam viro præponi, fortaſſis etiam ſacerdoti. Hinc factum* Albin. Apinianus, *quod alij ſupplere volentes, ſcripſerunt* Albinus, Apinianus. *Cæterùm nobiliſſimi fuerunt hi & opulentiſſimi Romanæ vrbis ciues, familiaq́; Conſulari. Arbitror autem Albinam Piniani & Melaniæ matrem fuiſſe: nam & Auguſtinus epiſt. 225. Pinianum filium eius vocat. Scio iuxta Metaphraſtæ ſententiam, generum ſic appellari potuiſſe; ſed non eum fuiſſe, vt is vult, Melaniæ maritum, cum qua poſt vnanimi propoſito continentiam vouerit, abunde docet Hieron. epiſt. 25. ad Paulam ſuper obitu Bleſillæ, vbi eam ait Romæ cùm adhuc eſſet, primùm maritum, paulòq; poſt duos filios perdidiſſe. Nam concepto tam ſanctioris vitæ propoſito, alteri nubere voluiſſe, prorſus improbabile eſt. Siquidem D. Hieron. Damaſi temporibus Romæ cum eſſet, multas inſignes matronas interq; cæteras Albinam & Melaniam ad mundi contemptum excitauit, perſuaſitq́; vt ad loca ſacra inuiſenda proficiſcerentur. Albinæ (niſi alia fortaſſis eſt) Hieron.*

D *ſub finem epiſt. 99. ad Aſellam, ſororem Marcellam addit, Marcellinam item, ſanctamq́; Felicitatem; ſed an poſteriores duas etiam ſorores faciat, incertum. Epiſt. 16. quæ eſt ad Principiam, filiam ei dat Marcellam nomine, à priore haud dubiè diuerſam. Videtur autem & fratrem aut patruum ſaltem vel auunculum habuiſſe Marcellum, qui ſub Conſtante imperatore ſub annum Domini 341. cum Probino Conſul Romæ fuit. Nam Rufinus lib. 2. inuect. in Hieron. Melaniam neptem eius facit: nam de altero illo Marcellino, qui gentiliſmi tempore vnà cum Aureliano Auguſt. anno Domini 276. conſul fuit, non eum arbitror loqui. Ergo Hieroſolymam priuſquam abirent, ſi Metaphraſtæ credimus, in Siciliam primùm, deinde in Africam conceſſere, Tagaſtæq́; natali ſolo B. Auguſtini, vbi Alipius epiſcopatum gerebat, aliquamdiu hæſere: ad quos ibidem agentes ſcripſit Auguſt. epiſtolam 227. Paulò verò poſt cū Hipponem ſalutandi eius cauſa veniſſent, Pinianus à tumultuante populo cupiente eum illic retinere, magna contentione animorum ad presbyterium illic ſuſcipiendum poſtulatur; cúmque nec Auguſtini reclamantis authoritate tumultus ſedari poſſet, iurauit ſe Pinianus Hippone permanſurum, nec niſi in eius ciuitatis Eccleſia clericatus honorem ſuſcepturum. Vnde poſt Auguſtinus in magnam Albinæ matris indignationem incidit,*

tanquam ipſe opulentum iuuenem retinendum illic curaſſet: qua de re excuſat ſe Auguſtinus tum apud Alipium epiſtola 224. tum apud Albinam epiſt. 225. Quomodo autem contentio tandem illa compoſita ſit neſcio; nam certum eſt Pinianum non ibi haſiſſe. Etenim cum Albina matre ſororeq́ Melania, Paula Euſtochioq́ ac alijs complaribus viduis virginibusq́ comitantibus, in Palaſtinam poſtea abijt, Hieroſolymam, Bethlehem, Ægypti ac Nitriæ monaſteria inuiſit, tandem Hieroſ. ſedem fixit: vbi cum Pelagio, qui & illic habitabat, contracta notitia egit cum eo, vt quæ aduerſus eum dicerentur ſcripto damnaret, cuius reſponſum communi matris ac ſororis nomine ad Auguſtinum tranſcripſit, de quo hic libri huius cap. 2. Vnde apparet non eum tantùm, ſed & cæteras quoque celebre illic nomen habuiſſe. Melaniam verò inprimis commendat Hieron. quam & in Chronicis ſui temporis Theclam appellat. Epiſtola verò 25. ſic de ea ſcribit: Sancta Melania, inquit, noſtri temporis inter Chriſtianos vera nobilitas, cum qua tibi Dominus mihiq́ concedat in die ſua habere partem, calente adhuc mariti corpuſculo, & necdum humato duos ſimul perdidit filios. Rem ſum dicturus incredibilem, ſed teſte Chriſto non falſam. Quis illam tunc non putaret more lymphatico, ſparſis crinibus, veſte conſciſſa lacerū pectus inuadere? Lachrymæ gutta nō fluxit, ſtetit immobilis, & ad pedes aduoluta Chriſti, quaſi ipſum teneret, arriſit. Expeditius, inquit, tibi ſeruitura ſum Domine, quia tanto me onere liberaſti. Sed forſitan ſuperatur in cæteris? Quinimo qua illos mente contempſerit, in vnico poſtea filio probat: cui omni quam habebat poſſeſſione conceſſa, ingruente iam hyeme Hieroſolymam nauigauit. Hic addere licebit quæ de ea ſcribit epiſtola 99. ad Aſellam. Hæſit autem cum Hieron. non paruo tempore, doctrinæ in primis eius, & ſanctitatis admiratrix: ſed poſt Rufinum Euagriumq́ Ponticum ſecuta, poſtquam eis cum Hieronymo propter Origenis doctrinam contentio incidit, cœpit & ipſa à Hieronymo diſſidere, eumq́ mordere: vnde reprehendit eam Hieronymus epiſtola 101. ad Pammachium, De optimo genere interpretandi; epiſtola verò ad Cteſiphontem, eandem haud obſcurè notans, nomen habere dicit à tenebris perfidiæ. Tandem verò poſt Albinæ Pinianiq́ mortem Romam regreſſa eſt, abiecto etiam vitæ ſanctioris propoſito. Cæterùm hinc intelligi poteſt quàm vera ſit Metaphraſtæ in vita eius, hiſtoria, qui mihi videtur pleraque, quæ de Paula ſcribit Hieronymus, in eam conferre voluiſſe.

IN CAP. II.

Scripſiſtis mihi cum Pelagio vos egiſſe] *nimirum cùm Hieroſolymis apud eum eſſent.*

Anathemo qui vel ſentit vel dicit] *Sic MS. & vetus Amorb. ac Frobenij editio: qua voce vtitur & Auguſtinus non ſemel epiſtola 95. ad Innocentium pontificem,* anathemet ergo, *inquit,* Pelagius ſcripta ſua: *& mox,* anathemet ea tamen & damnet. *Pro quo ibidem aliquanto antè dixerat* anathematizet ea. *Eā ergo vocem mutauit quiſpiam in* anathema, *quod habebant noſtra excuſa.*

literis ſuis quas Romam miſit] *Ex MS. adiecimus* quas, *quanquam legebant & vetera Amorbach. & Frobenij. conſentit & Louanienſis editio.*

quia iuſtè viuendo iuſteque docendo] *Fortè* iuſtaq; docēdo.

IN CAP. III.

ſed illam quæ in poteſtate noſtra non eſt] *Pro* illam, *non rectè erat* illa.

hoc eſt poſſibilitas, tam ſit inualidum] *Pro quo erat ordine perturbato,* hoc ſit inualidum, id eſt poſſibilitas. *Nam deerat & vocula* tam.

IN CAP. IIII.

eſſe in effectu locamus] *Perperam* affectu.

in hoc natura recipit] *Sic MS. quod malim, quàm* in illo.

vnde hoc propter calumniam veſtram] *Sic MS. pro* noſtram: *verba ſunt enim Pelagij aduerſus Catholicos: niſi quis* calumniam noſtram, *paſſiuè accipiat, quā ſe Pelagius ab eis impeti fingebat.*

confeſſione poſſibilitatis] *Redundat copula quæ in excuſis addebatur, quam nec MS. noſtrum, nec Amorb. legit.*

IN CAP. V.

Deum in nobis dixit operari] *Ita malim cum MS. & Amorb.* quàm in vobis: *nam licet Apoſtolus ſecunda ſit vſus perſona, Auguſtinus eam tamen pro argumenti ratione in primam commutauit.*

IN CAP. VI.

Sed cur hoc dixerit] *pro* dixit.

non ait ipſam voluntatem vel ipſam operationem] *Prorſus non intellexit Pelagij hæreſim, qui hoc loco ad marginem adſcripſit,* In tenui labor eſt.

ſine cuius adiutorio quid eſt homo?] *Pro* quis eſt homo? *Amorbachius legebat,* ſine eius adiutorio quis eſt homo: *hinc editio Louanienſis fecerat,* ſine cuius adiutorio iuſtus eſt homo: *annotās ad marginem & aliam coniecturam;* quia ſine eius adiutorio iuſtus eſt homo: *vt ex Pelagij perſona dictum ſit. Sed alterum eſt in MS.*

A IN CAP. VII.

multiformi & ineffabili dono gratiæ cæleſtis illuminationē] *Sic MS. noſtrum, cui conſentiunt ipſa Pelagij verba paulò antè citata. In excuſis per accuſatiuum legebatur* multiformem & ineffabilem.

IN CAP. VIII.

Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare] *Sic MS. conſentiente Apoſtolo in exemplaribus & Græcis & Latinis.*

IN CAP. X.

& mutorum more animalium] *Copulam* &, *adiecimus ex MS.*

volumus iſte aliquando fateatur] *Miror quis hinc faciēdum putarit,* nolumus. Iſtam aliquando fateatur; *cùm alterum ſit & in MS. & in Amorbachio.*

ſi vult non ſolùm vocari, verùm etiam eſſe Chriſtianus] *Negationem ex manuſcr. adiecimus, quæ erat etiam in veteribus excuſis & Louanienſ. editione.*

IN CAP. XI.

Et tamen dicit] *Prius erat:* Et cùm dicit.

IN CAP. XII.

Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur: in infirmitate ſcilicet non vt ille putat carnis tantùm, ſed & carnis & animi] *Id repetitum videtur ex libris Pelagij De libero arbitrio,*
B *de his enim hic diſſerit Auguſtinus: certè in Commentariis eius ſuper epiſtolas Pauli, locus iſte nō attingitur. Rectè autem ait Auguſtinus Paulum Apoſtolum cùm in terris verſaretur, infirmum adhuc fuiſſe, non carne tantùm, quia mortalis eſſet, multiſq́ adhuc corporis miſeriis obnoxius; ſed & mente quoque, quia videlicet nondum ad ſummam illam iuſtitiæ perfectionem veniſſet, qualis beatorum eſt angelorum, qualemq́ & ipſe in cælis expectabat, quæ nimirum fieret vt peccare & deficere amplius non poſſet. Quandoquidem, vt ipſemet ait, periculum adhuc ei erat, ne magnitudine reuelationum extolleretur; cui malo elationis reprimendo ſanandoq́ admodum opportuna erat huius infirmitatis imperfectionisq́ conſideratio; adeò verò neceſſaria, vt, quemadmodum hic ait Auguſtinus, perfici non poßit qui ſe non fatetur infirmū. Vnde & Hieron. epiſtola ad Cteſiphontem hanc vnam dicit vitæ huius eſſe perfectionem, vt te imperfectum agnoſcas. Idem hoc argumentum de hac mentis, non carnis tantùm infirmitate fuſe atque eleganter tractatum habes apud eundem Auguſt. ſerm. 5. De verbis Apoſtoli, & lib. 3. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 7. quorum collatione non parum hic locus illuſtrabitur. Auguſtini ſententiam ſecutus eſt & Primaſius, qui & verba eius ex præfato lib. contra duas epiſt. Pelag. Commentario ſuo inſeruit. Sed ſcru-*
C *pulus hic nonnullus exiſtet: nam licet veriſsimus ſit Paulini hic loci, etiam vt Auguſtinus facit, intellectus; quæſtionem tamen habet, vtrum is Commentarius Apoſtolici textus conſequentiæ circumſtantiæq́ conueniat. Etenim infirmitas eadem hic eſſe videtur cum ea, vbi paulò pòſt ait, Lubenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis. Et placeo mihi in infirmitatibus meis. Rurſus cap. 11. quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Hæ autem quæ ſint, haud obſcurè in ſequentibus explicat, recenſens aduerſitates, afflictiones, perſecutiones, in quas propter Euangeliū incurrebat: quomodo & Græci omnes infirmitatem interpretantur: ſub quibus intelligi poſſunt & morbi corporales; quò retulit Hieron. epiſt. 25. ad Paulam ſuper obitu Bleſillæ. In his ſanè ſimilibusq́ carnis moleſtiis, doloribusq́ pro Chriſto illatis gloriari & placere ſibi quiſque poteſt, imò ſi neceſſe ſit, appetere, iiſdemq́ ſeſe offerre licet: at verò in mentis infirmitate, ac iuſtitiæ imperfectione, in concupiſcentiæ, elationis, ac ſuperbiæ pronitate vel tentatione, non ſolùm gaudere ac gloriari non oportet, quin potius ob hæc dolere, gemere ac lachrymari debemus; nullo verò modo appetere vel deſiderare. Quis enim rectè optarit vt aliquid ei deſit iuſtitiæ, quam ſemper eſurire & ſitire iubemur? quis piè conſentiat vt vel in ſola*
D *parte ſenſitiua contra legem mentis cōcupiſcentiæ, luxuriandiq́ deſiderium excitetur? aut elationis inflationiſq́ cogitatio, etiam ſi non ei conſentiat, in animo ipſius oriatur? Quare citra præiudicium eorum qui rectius fortaſsis explicare hoc poterunt, videtur Auguſtinus Paulinam ſententiam non tam ſecundum loci ipſius circumſtantiam interpretatus, quam quomodo ſeorſum extra contextum ſumpta, veriſsimè ſaniſsimeq́ ſecundum fidei analogiam intelligi poſsit. Cæterùm quæ ſit Virtus apud Apoſtolum quæ infirmitate perficiatur, dicemus ad cap. 7. lib. 3. contra duas epiſt. Pelagian.*

quia & animus erat in comparatione ſummæ illius perfectionis infirmus, quando extolleretur] *Locus mutilus; legendum fortaſſe,* quando adhuc periculum ei erat ne quādo extolleretur.

nondum percipientium quæ ſunt Spiritus Dei] *Mendosè* perficientium.

IN CAP. XIII.

tanquam hoc ſit certiſſimum indicium quod à Deo didiceris, ſi id quod didiceris, feceris] *Sic MS. ſingulari numero, quod malim, quàm plurali cum excuſis.*

Qui autem nouit quid eſt quod fieri debeat, & non facit]

Sic MS.

Sic MS. In excuſis erat, Qui autem nouit quidem quid fieri debeat. Sed illud quidem, non habet aduerſatiuam.

IN CAP. XV.

quod poſſumus, inquit, videre oculis] Pro inquis; vt liquet ex initio etiam capitis proximi.

IN CAP. XVII.

Illud ergo timuit vt non diceret] ſic tamen loquitur Pelagius in Commentariis ſuis in illud ad Roman. 11. Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis. Verba citauimus ſuprà ad initium lib. 3. De peccat. meritis & remiſſione.

quia illud poſſe ad vtrunque donauit] In fine ſecundi libri Sententiarum diſputari à ſcholaſticis doctoribus ſolet, Vtrum peccandi potentia nobis à Deo ſit. Docent autem ſi quidem peccandi potentia pro animæ facultate ſumatur, hoc eſt arbitrij & voluntatis libertate qua bene vel malè agimus; haud dubiè à Deo eſſe: atque ita hîc accipit Auguſtinus & ſequentibus capitibus. Sin verò eadem peccandi potentia accipiatur pro potentia deficiendi à recto & à Deo recedendi, quæ nõ tam potentia quàm impotentia eſt, ex Deo non eſſe, ſed ex creatura ipſius imperfectione: cùm enim de nihilo condita ſit, ex natura ſua habet vt deficere, labi & ad nihilum redire poſſit: ſolus enim Deus natura ſua immutabilis eſt, ac indefectibilis. Alioqui enim, ſi ex Deo foret hæc deficiendi potentia, etiam peccatum quod hinc naſcitur, authori Deo aſcribendum foret: à quo enim potentia, ab eodem & eius actus. Sic Auguſtinus lib. 14. De ciuitate Dei cap. 13. Vt natura ſit, ex eo habet, inquit, quod à Deo facta eſt: vt autem ab eo à quo facta eſt deficiat, ex hoc quòd de nihilo facta eſt. Et lib. 12. cap. 1. Diximus, inquit, immutabile bonum non eſſe, niſi vnum verum Deum beatum; ea verò quæ fecit, bona quidem eſſe quod ab illo; veruntamen mutabilia, quòd non de illo, ſed de nihilo facta ſunt. Similia ſcribit lib. 1. contra Iulian cap. 8. & lib. 3. cap. 24. Lib. 2. De nupt. & concupiſc. cap. 28. & 29. Denique epiſt. 56. Diuerſum ſentit epiſtola ad Demetriadem virginem, cuius initiũ, Si ſummo ingenio; ſed quam Pelagij eſſe infrà docebimus ad cap. 37.

IN CAP. XIX.

quando Dei accipit gratiam] MS pro Dei, legunt à Deo.

IN CAP. XX.

quæ non ex patre eſt] Perperam parte.

IN CAP. XXI.

Quaſi verò aliud ſit bona voluntas, quàm charitas] Similia habes lib. 19. De ciuitate Dei cap. 7. & lib. 12. cap. 9. Lib. 50. homil. 8. Conc. 2. in Pſal. 36. ad illud, Fœneratur peccator. & alibi quoque. Vbi ſi charitatem accipere placet; quomodo propriè in ſcripturis vſurpatur, pro ea dilectione qua pia fiducia ſperantes nos in Dei filios eſſe adoptatos, amamus, amplectimur & interpellamus eum vt patrem noſtrum, dicentes Abba pater; quæ nimirum ſancta eſt cum Deo amicitia, nec eam habere quiſquam poteſt, niſi per inhabitantem Spiritum ſanctum; propriè quoq; intelligenda erit voluntas bona; ea nimirum quæ perfectè talis eſt, cui per inhabitantem Spiritum ſanctum lex Dei inſcripta ſit, hominem bonum, iuſtum, & ſecundum Euangelium, arborem bonam faciẽs; talemq; omnino qui ad vitam æternam capeſſendam idoneus ſit. Quomodo definiſſe videtur Auguſt. lib. 4. cõtra Iulianum cap. 3. vbi inter cætera huiuſmodi etiam verbis ſub finem vtitur: Scito, inquit, nos illud bonum hominum dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod ſolum homo poteſt ad æternum Dei donum regnumq; perduci. Libro verò 1. De libero arbitrio cap. 12. Bonam voluntatem eam eſſe dicit qua appetimus rectè honeſteq; viuere, & ad ſummam ſapientiam peruenire. Non viuunt autem homines bene, vt idem ait lib. 1. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 2. niſi effecti filij Dei. Vt ergo bona voluntas eadem ſit cum proprij nominis charitate, ita eam hic vſurpatam intelligere debemus. Sin verò generatim accipere placet, pro virtutis ac iuſtificationis deſiderio, cuiuſmodi in pœnitentibus prærequiritur ante peccatorum remiſſionem: generaliter etiam charitas erit accipienda, pro eius initio quodam & inchoatione. Sed quam Eccleſiæ vſus perfecta tantum dilectioni accommodauit.

IN CAP. XXII.

in eo libro quem ad ſacram virginem ſcripſit] Demetriadem videlicet: de quo libro infrà aliquid dicturi ſumus ad cap. 37.

quas Romam miſit] ad Innocentium videlicet pontificem; de quibus & infrà ad cap. 32. Cæterùm in excuſis pro quas, mendosè legebatur quam.

vt de conuerſione eius apertiſſimè gauderemus] Fortè apertiſſima.

ſicut fidelibus & piè viuentibus additur gratia, qua reſiſtant fortiter tentatori, cũ tamen gratiam etiã primitus accepiſſent, vt Dei facerent voluntatem] Haud obſcurum habes hic Auguſtini teſtimonium quo meritum agnoſcit in gratiæ augmento.

qui ei adhærendo iugiter] Naſutulus quiſpiam fecerat hinc iungitur, ſed contra MS. & veterum excuſorum fidem. Quin ipſe Auguſti-

A nus infrà non vno loco ſimiliter citat: vt cap. 23. eique adhærendo iugiter; & cap. 24. & ei iugiter adhærendo.

vt cùm adheſerimus eo non adiuuante] Pro eo, non ſatis commodè erat Deo.

IN CAP. XXIII.

cùm ſine vllo adiutorio] In MS. eſt cùm ſine illo adiutorio: ſed nos alteram lectionem prætulimus.

Non ex vobis, ſed Dei donum eſt] MS. cõſentit Apoſtoli textus: excuſa nobis legebant.

quo nobis non donetur gratuito] Sic MS. pro gratuita.

à Deo non adiuti adhærebimus Deo?] Ita hunc locum ex MS. caſtigauimus, qui deprauatiſſimè in excuſis legebatur hoc modo, nõ adiuti non adhærebimus Deo?

IN CAP. XXIIII.

vtrum rex ille Aſſyrius] Aſſuetus videlicet. Idem argumentũ proponit lib. 1. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 20. vbi ait, hunc librum Heſter ſpiritu Dei conſcriptum.

in claritate intuitus eſt eam] Perperam charitate.

& ei iugiter adhærendo] Excuſa inhærendo legunt: ſed prius illud habent manuſcr. quomodo & ſuprà cap. 22. & 23. eadem Pelagij

B verba leguntur.

omnemque ſuam mortificauerat voluntatem] Sic manuſcr. & Amorb. non mortificauerit, vt ex præcedentibus & ſequentibus clarum eſt.

ſed inter vtramque medium in aliquid declinaret] Inter indignationem videlicet & lenitatem. perperam in excuſis inter vtrunque. Prior lectio eſt non tantùm in MS. ſed & in vetere Amorb. Fefellit Frobenium vocula medium, ſed quæ hic reſpondet ei quod præceſſit, cor neutra affectione præoccupatum.

IN CAP. XXV.

qui hoc poſſe adiuuat] Miror quis hæc in vulgatis delenda putarit, cùm non modò in MS. ſed in Amorb. quoque legantur, repetatq; mox etiam Auguſtinus: Non ſolùm enim, inquit, Deus poſſe noſtrum donauit atque adiuuat.

Non quia nos non volumus, aut nos non agimus] Ergo Dei gratiæ cooperatur liberum arbitrium; non verò patitur tantùm, vt Lutherus voluit.

ſed vt bonum faciatis] In excuſis deſiderabatur vt.

IN CAP. XXVI.

C non turbetur pertinaci eius obſtinatione] Sic manuſcr. pro pertinaci.

Cogitationem & electionem] Videri queat legendum Cognitionem, niſi antecederet cogitamus, & cogitare.

& tunc ſcientia non inflat quando charitas ædificat] Erudita enim charitas vehementer pietatem promouens.

IN CAP. XXVIII.

tam firmum eſt ad non peccandum] Perperam legebatur infirmum, contra fidem MS. & Amorbachij quoq; editionem.

IN CAP. XXX.

Prorſus nuſquam] Pro nunquam. Illud enim etiam præcedente verſu legitur.

deputantur in ſemen] Sic manuſcr. & textus Græcus Apoſtoli. prius erat ſemine.

quos iudiciis eccleſiaſticis allegauit] Romæ videlicet ſub Zoſimo. de quibus & infrà cap. 33.

literas nuper & libellum Romam fidei ſuæ miſit] Et hinc intelligi poteſt iam olim conſuetudinis in eccleſia fuiſſe, vt qui de hæreſi ſuſpecti vel infamati eſſent, rationem ſuæ fidei reddere cogerentur Romano

D pontifici: quod non leue eſt ſupremæ in eccleſia poteſtatis eius argumẽtum. Cæterũ de hoc libello fidei paulò pòſt in cap. 32. aliquid dicemus.

IN CAP. XXXI.

iuuatur à gratia] Præpoſitionem ex MS. adiecimus.

cùm eos qui hoc dicunt] pro hæc. Vnum enim ibi tantum errorem vrget.

Chriſti munitur auxilio] Perperam muniuntur. Refertur enim ad bonum conditionis, quod antecedit.

qui bene libero vtentes arbitrio] Pro vtens.

debitum eis reddi fatetur] Pro eis, erat eius.

IN CAP. XXXII.

ſed ab his literis Pelagius ad fidei ſuæ librum vult tranſire lectorem] Tomo 4. D. Hieron extat fidei ſymbolum ordine inter cætera ſecũdum, cuius initium, Credimus in Deum patrem: finis autem, hæreticum comprobabit. Quod ſi cum hoc 32. & 33. capite & lib. 2. De peccato originali cap. 1. & 21. conferas, prorſus videbitur liber hic eſſe fidei quem ad Innocentium pontificem Pelagius tranſmiſit: nam quæ de eo hic recenſet Auguſtinus, omnia illic eodẽ prorſus modo deſcripta inueniuntur.

cuius vobis mentionem fecit] *Perperam* nobis. A

cùm enim ab vnitate trinitatis] *Cùm ita legant MS. & vetus Amorb. miror quis legendum putarit* vnitatis trinitate.

IN CAP. XXXIII.

Legant, inquit, illam epiſtolam, quam ad ſanctum virum Paulinum epiſcopum ante duodecim ferè annos ſcripſimus] *Nolanus hic fuit epiſcopus, vt ait Proſper lib. contra Collat. cap. 43. quem Pelagius datis ad eum literis, quarum hic fit mentio, fallere & ad ſe pertrahere conatus fuit. Et amauit quidem ille hominem tanquam ſeruum Dei priuſquam hæreſim eius perſenſiſſet. Ad quem proinde Auguſtinus cum Alypio epiſtolam ſcripſit quæ eſt numero 106. qua eum aduerſus fraudes & verſutias eius præmunit.*

IN CAP. XXXVII.

Legant etiam, inquit, quam ad ſacram Chriſti virginem Demetriadem in Oriente conſcripſimus] *Extat hic liber tomo 4. D. Hieron. falsò eius nomini aliquando inſcripta. Reperitur & inter Auguſtini epiſtolas numero 142. cuius initium,* Si ſummo ingenio. *In hoc enim opere extant ea omnia quæ ab Auguſtino inde citantur, tum hoc loco, tum ſuprà cap. 22. & 27. & infrà cap. 38. & 40. Diſcimus ergo ex Auguſtino authorem eius eſſe Pelagium: quo ne virgo falleretur, matrem eius Iulianam monet Auguſtinus epiſtola 143.* B *Oppoſuit eidem quoque velut antidoton B. Proſper epiſtolam doctiſſimam, ipſi etiam Demetriadi inſcriptam, quæ eius humilitatem virginitatis cuſtodem in primis commendat: falſo autem Ambroſio inſcribitur. Aduerſus eandem ſcribit & Beda lib. 1. in Canticum canticorum cap. 5. vbi eam, quod mirum eſt, Iuliano tribuit Celanenſi epiſcopo Pelagiano, cuius infrà frequens erit mentio. Ad eandem prius & Hieronymus ſcripſerat matre & auia Proba rogante, de ſeruanda virginitate librum, qui eſt in eius epiſtolis numero 8. ad quarum poſteriorem extant Auguſtini epiſtolæ numero 121. & 156. ad vtranque 179. Fuere autem hæ omnes Romanæ vrbis nobiliſſimæ opulentiſſimæque matronæ, quæ vaſtationem illic Gothicam fugientes in Africam tranſierunt. De quibus plura in præfata Hieronymi epiſtola.*

nec mediocritati diffidamus ingenij] *Apud Hieronymum & Auguſt. epiſtola 142. legitur* nec de mediocritate.

nec id poſſe credendum eſt, qui inſtaurati per Chriſti gratiam] *Perturbatior erat excuſorum lectio, in quibus ita ſcriptum erat,* inſtauratos id poſſe credendum eſt, nos qui per Chriſti gratiam & in meliorem hominem. *Vbi haud dubiè copula quoque ipſa mendum ſubeſſe clamabat. Locum ergo ex Hieron. & Auguſt. epiſtolis correximus, niſi quòd pro* inſtaurati, *vt habebat manuſcr. Amandi, legebant* inſtructi: *ſed illud præferendum putauimus.* C

cùm Chriſti intuemur exemplum] *In excuſis erat* imitamur, *ſed prius erat in MS. cui propius etiam accedit quod mutatus per errorem apicibus vetus habet Amorb. editio* imitemur. *Vnde alij* imitamur, *faciendum putarunt. Vtrunque coniungit Auguſt. capite trigeſimonono,* ſed intuendum & imitandum in doctrina euangelica virtutis eius exemplum.

IN CAP. XXXIX.

Hoc enim quod tu de Apoſtolo intelligere cupis, omnes eccleſiaſtici viri in peccatoris & ſub lege adhuc poſiti, aſſerunt eum dixiſſe perſona] *Quoniam verba hæc obiter hic tantum & alterius rei gratia, proferuntur, reſpondet iis autem Auguſt. alibi compluribus locis, lib. 1. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 8. & ſequentibus. Lib. De prædeſtinatione ſanctorum cap. 4. Sermo. 5. De verbis Apoſtoli. Lib. 2. contra Iulian. cap. 3. 4. 5. & 8 & lib. 6. cap. 23. nos quod dicendum hic erat, in poſtremum hunc locum differemus.*

qui nimia] *pro* quia, *MS. conſentiente & Amorb.*

Vbi locum ipſum de quo reſpondet] *ſcilicet Pelagius: perperam erat* reſpondetur. D

IN CAP. XLI.

quam diſcipulis ſic poſſit exponere] *Ita rectius MS. & Amorb. quàm* poſſet.

propter quod & orandam eſſe concedit] *Perperam* adorandum, *cùm illud legant non tantùm MS. verùm etiam Amorb.*

IN CAP. XLII.

in ſcripturis ſanctis] *Illud etiam, quod in excuſis erat, ſuſtulimus, cùm in MS. non eſſet, & redundaret.*

IN CAP. XLIII.

flos quidam ſpecioſus enituit] *In manuſcrip. erat* pretioſus, *in aliis* præcipuus; *ſed neutrum placet, tum quòd præceſſit paulò antè,* in cuius præcipuè libris, *tum quòd floris non pretium, ſed ſpecies & decor laudari ſolent. Certè lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. vltimo, vbi eadem Pelagij verba repetuntur, legitur* ſpecioſus, *etiam MS. conſentientibus. Eandem Ambroſij commendationem repetit & cap. vltimo lib. De Originali peccato.*

IN CAP. XLIIII.

Vides itaque] *Sic MS. pro quo in excuſis erat* vtique, *ſed neutrum eſt hodie in Ambroſio.*

Videtis quemadmodum] *plurali, non ſingulari numero. ſcribit enim ad tres, non ad vnum. Certè præter manuſcrip. ita legit & Amerbach.*

Secundum hominem, inquit] *MS. legunt* homines; *verùm alterum eſt apud Ambroſium; ſed vbi pro* debuerat, *quod nos habemus, extat hodie* debuerit.

IN CAP. XLV.

nunc ſedentem, nunc ſtantem] *Non rectè in excuſis erat* tunc ſedentem, *cùm illud habeant & MS & Amorb.*

Quid in eo Pelagio] *Præpoſitionem* in, *quia legebatur non tantum in MS. ſed in veteribus quoque Amorb. & Frobenij editionibus, reſtituimus in ſuum locum.*

IN CAP. XLVI.

Audiat eundem antiſtitem Dei in ſexto libro eiuſdem operis dicentem] *Hæc in ſeptimo iam libro leguntur, haud procul ab initio, ad illud Lucæ 9. Sinite eos & nolite prohibere. Vnde intelligimus aliam fuiſſe olim librorum iſtorum ſectionem: niſi fortè error eſt, & pro* ſexto, *legendum eſt* ſeptimo.

quia vt dicit etiam noſtrorum temporum homo eius] *Fortè* homo Dei, *niſi referas ad id quod proximè anteceſſit,* ſed miſerentis Dei.

IN CAP. XLVII.

ita eſt ad diſcernendum difficilis] *Idem ait lib. 2. Retractat. cap. 66. lib. De gratia & libero arbitrio cap. 1. Lib. 4. contra Iulianum cap. 8. lib. 2. De peccatorum meritis cap. 18.*

latebris obſcuritatis] *Ex MS. adiecimus* huius.

& ſic adiuuari] *Id deerat in excuſis.*

IN CAP. XLVIII.

quia videlicet in ſcriptis eius] *pro* in, *irrepſerat* ex.

verè atque omnimode] *Ea voce libenter vtitur Auguſtinus, quam habebant etiam MS. non* omnino.

IN CAP. XLIX.

Audiat denique ipſum venerabilem Antiſtitem, cùm exponeret Eſaiam prophetam] *Non extat hoc opus, ex quo tamen Auguſtinus non pauca & aliàs producit, vt infrà lib. De originali peccato cap. vltimo, lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 35. lib. 1. contra Iulianum cap. 4. & lib. 2. cap. 8. lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 1. & 2. Meminit huius operis ipſemet Ambroſius lib. 2. in Lucam ſuper illud capitis 2. vt ſiſterent eum Domino.*

omnimodo perfectæ iuſtitiæ] *Ita & hic MS. pro* omnino.

IN CAP. L.

diuina ſubuenit gratia] *perperam* ſubiicit.

IN LIBRI SECVNDI CONTRA PELAGIVM ET CELESTIVM, QVI EST DE ORIGINALI PECCATO, CAPVT PRIMVM.

aut cùm faceret, non calumnioſiſſimus videretur] *Sic MS. pro quo in excuſis erat,* aut eis faceret? Cui verò calumnioſiſſimi viderentur.

omneſque ſine vllo vitio natos eſſe oſtendunt] *Prorſus hæc vera videtur lectio, pro qua prius erat nullo ſanè ſenſu,* omnes qui ſine vllo.

IN CAP. II.

D damnare voluerit eos] *perperam* damnati, *vt liquet ex cap. 4.* Et propter hanc dubitationem ſuam non damnauerit eos qui dicunt quòd peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, *& apertius cap. 10.* propterea Celeſtium noluiſſe damnare.

IN CAP. III.

Et poſt aliqua alio loco] *Cùm illud* aliqua, *extet non tantùm in MS. ſed & in veteri Amorb. editione, putaui non eſſe omittendum.*

IN CAP. IIII.

dico Adam conſtitutus] *Locus videtur corruptus, niſi reſpondere ſibi intelligantur* Rogo, *quod anteceſſit, & iſtud* dico, *pro* reſpondeo.

IN CAP. VI.

Hunc ſenſum ſuum vobis aperire Pelagius vel timuit vel erubuit, quem diſcipulus eius palam, ſine vllius obſcuritatis ambagibus, apud ſedem Apoſtolicam confiteri non timuit, nec erubuit] *Hoc eſt quod de iiſdem ait Hieron. epiſtola ad Cteſiphontem: Sola hæc hæreſis eſt quæ publicè erubeſcit loqui, quod ſecretò*

docere

docere non metuit. Magiſtrorum ſilentia profert rabies diſcipulorum: quod audierunt in cubiculo, in tectis prædicant: vt ſi placuerit auditoribus quod dixerint, referatur ad gloriam magiſtrorum: ſin diſplicuerit, culpa ſit diſcipuli, non magiſtri. Celeſtij in dicendo libertatem etiam alibi Auguſt. oſtendit, vt ſupra cap. 2. & infrà cap. 10. & 12.

diſtricta feriendo ſententia] *Id malim cum* MS. *quàm cum excuſis* diſtrictam ferendo ſententiam.

quo iam propendere videbatur] *Prius erat non rectè* pendêre.

veſtra ſententia corrigatur] *pro* noſtra. *Sic enim & infrà cap. 23.*

In cap. VII.

quod promiſerat] *non* quid.

In cap. VIII.

& commemoratum cùm venerabili papæ Zoſimo ſynodus Africana reſpondit] *Pro* cum, *legebatur* eum. *Significat autem partem eam epiſtolæ Innocentij repetitam & inſertam fuiſſe literis ſynodi Africanæ, quas ad Zoſimum miſerunt. Obſcurus interim locus eſt & fortè mutilus. Non extat autem hæc ſynodi Africanæ epiſtola.*

In cap. X.

vobis occultaſſe Pelagium] *Ita potius cùm manuſcrip. quàm* nobis.

noluiſſe damnare] *Non* voluiſſe. MS. *enim conſentit & vetus Amorbach. quanquam & ſententia id poſtulet.*

In cap. XI.

moriatur, neque per reſurrectionem Chriſti omne genus humanum reſurgat] *Deſunt hæc omnia vſque ad vocem* reſurgat, *in excuſis &* MS. *verum ex epiſtola 106. locum hunc reſtituimus; alioqui enim nullam habet ſententiam.*

poſſe eos habere] eos *addunt &* MS. *& vetus Amorbachij.*

In cap. XII.

quid inter iſtum] *Pro* quod.

hic aſtutior] *Perperam in excuſis* auſterior.

error obrepſerit] *Sic* MS. *pro* obrepſit, *priorem lectionem habent etiam excuſa infrà cap. 23.*

In cap. XIII.

& quod in eo etiam libro poſui quem de geſtis Palæſtinis] *Dolendum eſt hunc librum non extare.*

In cap. XIIII.

ad venerabilem ſenem noſtrum Aurelium] *Carthaginis epiſcopum. Perperam pro* ſenem, *legebatur* ſemen.

Illa ergo reſponſione] *Pro* ergo, *fortè legendum* ego.

plus mirari cœpi] *Non dubitaui ita hunc locum reſtituere: erat autem antea*, prius mirari cœpi.

Si autem poſtea illud opus pollicitus eſt] *Non caret locus ſuſpicione mendæ, & pro* pollicitus, *legendum fortè* molitus.

In cap. XV.

quia iſti præceptum capere nondum poſſunt] *Pro* quia, *perperam legebatur* qua.

In cap. XVI.

Etenim hoc illi obiiceretur] *Legendum videtur* obiiciebatur.

quando tibi illa damnanda obiiciebantur] *non* damnando.

qui damnanda tenuiſti] *In manuſcr. eſt* damnata: *ſed alteri lectioni fauet quòd vox eadem paulò antè & præcedit & ſequitur.*

In cap. XVII.

Romanumque imperium] *Author eſt Poſſidius in vita Auguſtini cap. 17. Honorium imperatorem pyſſimum audito Eccleſia Dei Catholica contra Pelagium, & Celeſtium iudicio, ſuis etiam legibus damnaſſe, intérque hæreticos habendos conſtituiſſe. Quibus edictis vſum fuiſſe Bonifacium. & Sixtum pontifices in Celeſtio tota Italia depellendo author eſt Proſper contra Collatorem cap. 41.*

multis tamen Domini miſericordia eſt conſultum] *Poſt Pelagij Celeſtijque excommunicationem, & Honorij imperatoris edictum multos conuerſos fuiſſe, teſtis eſt quoque Poſſidius in Auguſtini vita cap. 17.*

Sed non ſic illis hæc obiiciuntur] *Pro* abiiciuntur.

In cap. XX.

Sed quid deinde iſte ſubiungat aduertite] *In* MS. *erat* attendite, *ſed parum intereſt.*

id eſt, quis tam impius eſt] *Duo verſus iſti cùm aliud nihil quàm eiuſdem dicti habeant repetitionem, videri queant ſupereſſe, & ex margine in contextum tranſlati.*

quamuis nobis videretur magis eam mortalem] *Pro* eam *in* MS. *eſt* eum: *hoc ad Pelagium, illud ad vitam refertur.*

In cap. XXI.

quò verò eant ſe neſcire dicebat] *Poſt hæc verba addebatur in Appendix tom. 7.*

A *omnibus exemplaribus* aut dicit, *quod non dubitauimus tollere; quia prorſus ſupereſt, & ſenſum perturbat. Videtur autem varia lectio fuiſſe vocis* dicebat, *quæ cùm ad latus, aut ſupra vocem illam adſcripta eſſet, poſtea in ipſum textum irrepſit.*

Vbi Pelagius epiſtolam Pauli] *Duriuſculè hæc cohærent, vt videri queat quippiam vel hic vel in ſequentibus deeſſe.*

In cap. XXIII.

ſed quæ ad fidem non pertinet] *Perperam* finem *legebatur.*

cùm tamen eſſe illum Paradiſum fides Chriſtiana non dubitet] *Viri quidam non indocti Paradiſum, è quo Adam cum vxore ſua poſt peccatum expulſi fuere, putant per diluuium fuiſſe corruptum, & amiſſa priſtina felicitate amœnitatéque ab hominibus iam inhabitari. ſecus hic ſentire videtur Auguſtinus, vt Chriſtianam etiam fidem dicat ea de re nihil dubitare: niſi fortè contra Origenem agit tantum, qui corporalem Paradiſum euerſa hiſtoriæ veritate allegorica interpretatione ſuſtulit. Putaſſe tamen etiamnum extare haud obſcurè ſignificat lib. 1. De peccatorum meritis, & remiſſione cap. 3. Sed nec ipſe ſolus, verùm & Irenæus lib. 5. cap. 5. Iuſtinus lib. quæſtio. ad Orthodoxos quæſt. 85. Hieronym. ad Pammachium contra errores Ioan-*

B *nis Hieroſolym.*

Vel cùm quæritur vbi nunc ſit Helias, vel Enoch] *Irenæus lib. 5. cap. 5. à diſcipulis Apoſtolorum acceptum eſſe ait, in Paradiſum eſſe tranſlatos, ibique nunc agere. Idem tradit Athanaſ. lib. quod Nicæna ſynodus, &c. Iuſtinus quæſt. 85. ad Orthodoxos. Hieronymus aduerſus errores Ioannis Hieroſol. Id quod & ſcriptura ſacra Eccleſiaſtici 44. diſertis verbis edocet: Enoch, inquit, placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum, vt det gentibus pœnitentiam. Nam quanquam illud* in paradiſum, *non ſit in Græcis, legunt tamen conſtanter Latina omnia.*

quos tamen non dubitamus in quibus nati ſunt corporibus viuere] *Suprà ad cap. 3. lib. 1. De peccatorum meritis & remiſſione ex veterum PP. teſtimoniis docuimus eos aduerſus Antichriſtum venturos, vt quemadmodum Ioannes baptiſta primum Chriſti aduentum præceſſit, ita iſti ſecundum. Viuere autem etiamnum præter eos, quos ibi citauimus, teſtes ſunt quoque Irenæus lib. quadrageſimiprimi cap. 30. Tertullian. lib. De reſurrectione carnis. Hieron. contra errores Ioannis Hieroſol.*

Vbi potuerit Mathuſalem viuere qui in arca non fuit] *Quæſtionem hanc tractat ſoluitq́; Hieron. lib. quæſtionum ſeu traditionum*

C *Hebraicarum in Geneſim. Famoſa quæſtio, inquit, & diſputatione omnium eccleſiarum ventilata, quòd iuxta diligentem ſupputationem, 14. annos poſt diluuium Mathuſala vixiſſe referatur, &c.*

veſtra ſententia corrigatur] *In omnibus exemplaribus erat* ſcientia, *non* ſententia, *ſed veram hanc eſſe lectionem & ſenſus ipſe docet, & ſuprà locus cap. 6. vbi eadem verba repetuntur.*

In cap. XXIIII.

quorum ille nos] *manuſcr. pro* quorum, *legunt* quoniam, *ſed altera potior eſt lectio.*

In cap. XXV.

Ecce virgo in vtero accipiet] MS. *legebant* concipiet; *ſed alterum conſenſit cum Septuaginta.*

exultauit vt gigas ad currendam viam] *Sic* MS. *& Amorb. pro* exaltauit. *conſentiunt & Septuaginta.*

& occurſus eius vſque ad ſummum cæli] MS. *legunt* eius, *ſed alterum habent Septuaginta; vnde intelligimus tom. 8. textum Pſal. in Auguſtini Commentariis eſſe mutatum abs quopiam.*

ſed tanquam in vellere pluuia] *Sic & alibi epiſtola 95. & ſermo. 2. De verbis Domini. Plura loca annotauimus ad cap. 5. lib. De*

D *vnitate Eccleſiæ.*

In cap. XXVI.

tempora diuidamus] *Idem repetit lib. 1. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 21.*

fulgori priſtino] *Sic* MS. *& Amorb. pro* fulgore.

detrita rubigine redderetur] *Loco* videretur.

nec mediatore homine] *Redundat præpoſitio* de, *in excuſis.*

In cap. XXVII.

qui ſum dies permanens] *Perperam pro* ſum, *legebatur* ſunt.

In cap. XXVIII.

quod eſt mediator] *Sic manuſcrip. in excuſis erat* quia; *fortè* quo.

Per hoc ergo mediator per quod homo] *Sic & lib. 10. Confeſſ. cap. 43.*

In cap. XXIX.

facta eſt poſſeſſio perditoris] *Diaboli videlicet, quod malim cum manuſcr. quàm* perditorum.

IN CAP. XXX.

A ſcriptura non exprimit] *ſuiſſe tamen aſſeuerare nō dubitat lib. 5. contra Iulian. cap. 9.*

repercuſſa & confracta diſſiliet] *pro* deſiliet.

IN CAP. XXXI.

ſecundum Platonicos] *Eundem errorem refellit ſuprà lib. 1. De peccatorum meritis & remiſſ. cap. 22. & epiſt. 157.*

cùm haberet ante hoc tempus] MS. *legunt* quoniam habere non poteſt; *Amorb.* quoniam haberet. *Sed videtur excuſorum lectio præferenda, vt referatur ea pars ad præcedentia, non ad ſequentia.*

Hæc autem ſunt tria] *De tribus connubij bonis diſſerit lib. De bono coniugali cap. 3. & infrà hic lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 17. lib. 5. contra Iulianum cap. 8. lib. 9. De geneſi ad literam cap. 7.*

IN CAP. XXXV.

abſit vt opinemur tales futuras fuiſſe nuptias in paradiſo] *Nuptiarum in paradiſo felicitatem explicat Auguſt. lib. 14. De ciuitate Dei cap. 23. ac tribus ſequentibus.*

ſicut pes ad ambulandum] *Locum ſimilem habes illuſtratum & latiùs tractatum lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 6. & lib. 2. cap. 31. & lib. 5. contra Iulianum cap. 4.*

ex parte veritatis] *Legendum videtur* expertæ : *præceſſit enim,* quia in iſta mortalitatis conditione inexperta ſunt. B

IN CAP. XXXVII.

qui nolunt diſcernere iſta] *non* iſtam. MS. *conſentit etiā Amorb.*

IN CAP. XXXIX.

Qua enim regeneratione] *pro* Quia.

IN CAP. XL.

non oleas generant] *Perperam* regenerant. *manuſcr. conſentit etiam Amorbach.*

Cur hoc creat bonitas Dei] *Eandem quæſtionem proponit & ſoluit epiſtola 157. ad Optatum.*

vt pecus ſit] *pro* pecus, *perperam legebatur* potius. *Miror vnde hæc deprauatio irrepſerit, cùm & vetus Amorb. recta hic fuerit lectio.*

IN CAP. XLI.

Quem reuocaret] *manuſcr. vnum legit* Quomodo : *Ambroſij exemplaria habent* Quem.

Omnes homines ſub peccato naſcimur] *Sic* MS. *& ipſe Amorb. non* naſcuntur.

ſed quaſi de ſpiritu natus] *Excuſa addunt* ſancto; *ſed non eſt in* MS. *nec hoc loco nec lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. vltimo. Imò nec in excuſis lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 5.* C

Annotationum in libros De gratia Dei & originali peccato finis.

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI DE NVPTIIS ET CONCVPISCENTIA LIBROS III.

Ex collatione ad MS. *B. Amandi, Cambronenſe; Carthuſienſe, Gemblacenſe, Tornacenſe, veteraq; Amorbachij & Frobenij excuſa, necnon editionem B. Grauij.*

In epiſtolam ad Valerium comitem.

Laudes itaque tuas in Chriſto, ſiue magis in te laudes Chriſti] *Sic* MS. *& omnino rectius, quàm vt prius erat,* Laudes itaque tuas ſiue in Chriſto. *Neq; enim illud* laudes tuas, *repeti in ſecunda parte poteſt, quod poſtulat coniunctionis geminatio.*

quanta tibi cura ſit] *Sic* MS. *In vetere Amorb. editione legebatur* quanta tibi curæ ſit, *inde factum* quantæ.

quanto magis ad te ſcribitur vbi, &c.] *Locum hunc* MS. *noſtra paulo aliter legunt,* quanto magis quod ad te ſcribitur? Tanquam præſenti loquar vt aduertere digneris attentius, & accipere gratius. *Nos excuſorum lectionem prætulimus, quam habet vetus quoque Amorbach. editio.*

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

adulteriorum & fornicationum malum] MS. *conſtanter legunt* adulterorum & fornicantium malum. *Alteram lectionem habet Amorb. quam prætuli; quòd ſic repetatur infrà lib. 2. cap. 2. & lib. 3. contra Iulianum cap. 21. qualem locutionē habes & infrà lib. huius cap. 12.*

fieret quippe ſine iſto morbo] *Ita legendum, non* fieri, *teſtantur non tantùm* MS. *omnia, ſed & infrà locus qui eſt lib. 2. cap. 2.*

ſine quo nunc fieri non poteſt] MS. *quædam non addunt illud* nunc, *ſed omnino addendum liquet ex lib. 2. cap. 2. iam ſemel iterùmque citato.*

in corpore mortis huius] *Verſus quinque in excuſis ad finem vſq; capitis ſequentis, non reperiuntur in* MS. *nec veteribus Amorb. aut Frobenij. Tranſlata ſunt autem ex libri ſequentis cap. 2. Vbi locum hunc explicat Auguſtinus : quæ cùm ad marginem fortè quiſpiam annotaſſet, tandem in contextum irrepſere.*

IN CAP. II.

& Apoſtolus enim Petrus] *Copulam ex* MS. *adiecimus.*

paratos nos eſſe præcipit ad ſatisfactionem] *Ita* MS. *omnia vnico excepto quod legit* ad confeſſionem. *Vtrunque habebat vetus Amorb.* ad ſatisfactionem & confeſſionem. *Rectè autem Frobenius in prima editione prius tantum poſuit: quod cur ſublatum ſit poſtea, & alterum in eius locum ſubſtitutum, mirari nequeo, cùm Græcè ſit* πρὸς ἀπολογίαν.

de fide & ſpe noſtra] *Illud* fide, *non eſt in Apoſtolo nec Græcè nec Latinè, nec additur in ſpeculo Auguſtini, quanquam videtur ibi textus ad noſtram lectionem à quopiam immutatus. Legunt tamen conſtanter* MS. *omnia: addidiſſe & Bedam ex Commentario huius loci apparet.*

IN CAP. III.

etiam propriam voluntatem] *pro* etiam, *erat* eam.

IN CAP. IIII.

& ſocialis nidificandi ſolertia] *Perperam* ſocietatis.

naturaliter non vult] *Illud* pati, *quod in excuſis additur, nulla habent manuſcr.*

etiam non vniuiras Chriſtianas] *Ita* MS. *omnia; pro quo prius erat* etiam non vni viro. *Similem ſententiam habes & infrà lib. 3. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 5. lib. De bono viduali cap. 15. lib. 4. contra Iulian. cap. 8. Et apud Chryſoſt. lib. De virginitate, non procul ab initio.*

IN CAP. V.

Hinc eſt quod] *Quædam* MS. *legunt,* Hoc eſt.

& nudum quotidie] MS. *duo legunt* ad nutum, *ſed alterum prætulimus,* & notum, *fortè redundat.*

IN CAP. VI.

iniuſtum enim erat vt obtemperaretur] *Defendit hunc locum lib. 5. cap. 3. contra Iulianum in ipſo exordio.*

nam quid eſt quod oculi] *& hunc lib. 5. cap. 4.*

proprium perdidiſſet imperium] *non* perdidiſſent.

Hunc itaq; motum] *Tuetur hunc locū lib. 5. contra Iulian. cap. 5.*

quod non arbitrio volentium mouebatur] *ſingulari, non plurali numero.*

IN CAP. VII.

nec propter illius peruentionis bonum] *Miror vnde pro* bonum, *irrepſerit* malum, *cùm non* MS. *tantùm omnia, ſed vetus quoque ita legat Amorbachij editio.*

IN CAP. VIII.

ſed vt iſte concubitus] *Totus hic locus contra Auguſtini & Apoſtoli mentem corruptus erat & deprauatus: neque enim præcipit Apoſtolus, aut ſic eum interpretatur Auguſtinus quaſi præcipiat, vt concubitus qui inter coniugatos peragitur, nihil habeat morbidæ libidinis adiunctū; id enim fieri non poteſt, ſed vt ne eam ſpectent, & illius cauſa inuicem vtantur. Redundat ergo verbum* ſit, *quod additur in excuſis. Et paulò pòſt vbi dicitur* quod nunc habet adiunctū, *diſpungendum eſt* ideò. *moxq;,* non ſit voluntatis, *ſine* vt. *Sic enim* MS. *omnia; conſentitq; Amorb. niſi quòd loco* ideò, *habet* id; *ſed & hoc redundat.*

vt tranſituri filij naſcantur] *non* naſcūtur. *Porro pro* tranſituri, MS. *conſtanter legunt* tranſitorij : *ſed illi aptius reſpondet* permāſuri.

D ſic patres ſanctos] MS. *duo legunt* noſtros, *pro* ſanctos, *quod fortè alicui magis arridebit, quia mox ſequitur cap. proximo,* Nā ſi Deo patrem noſtrum. *Sed illud legitur lib. 5. contra Iulianum cap. 9. vbi hunc contra eum Auguſtinus locum defendit.*

IN CAP. IX.

facta coniugum copula] *Sic* MS. *omnia, pro* coniugij.

tamen plures feminæ] *Idem habet lib. De bono viduitatis cap. 5. vide Gellium lib. 1. cap. 23.*

vnde ſi vna concumbat] *Illud* vna, *adiecimus ex* MS.

IN CAP. X.

fieri verum connubium poteſt] *Miror vnde hic negatio irrepſerit, ſenſum efficiens planè contrarium, cùm prior lectio ſit non tantum in* MS. *omnibus, ſed extet etiam in Magiſtro ſententiarum lib. 4. diſt. 35.*

manet quoddam vinculum coniugale] MS. *conſtanter legunt,* manet quiddam coniugale : *nos tamen priorem lectionem reliquimus. Nam & cap. 11.* abſit, inquit, vt inter illos vinculum coniugale rumpatur. *Quanquam non ſatis aptè cohæret quod paulò ſuprà habemus,* non ad vinculum fœderis.

ſicut Apoſtatæ anima] *Sic legunt* MS. *omnia, vetus quoq; Amorb. & Frobenij*

& Frobenij editio; pro quo neſcio quis, Apoſtata ſcribendum putarit.

IN CAP. XI.

Calumnias Iuliani aduerſus hoc caput refellit Auguſtinus lib. 5. contra Iulian. cap. 8.

voluptuariis corporum nexibus] pro corporis; reſpondet enim ei quod ſequitur animorum.

eſſe æqualis Deo] MS. duo legebant eſſe ſe æqualem Deo.

IN CAP. XII.

ſine illa carnis pudenda concupiſcentia] Prius erat ſine vlla carnis prudentia concupiſcentia. MS. legunt, ſine illa carnis concupiſcentia, quomodo & vetera Amorb. & Frobenij. Suſpicor Lipſium ex veteri aliquo codice addidiſſe pudenda, quomodo ſuprà in fine cap. 5. & 15. & aliis præterea locis tum hoc lib. tum ſecundo frequentiſſimè. Id à parum attentis caſtigatoribus mutatum eſt in prudentia. Rectam verò & germanam lectionem dedit nobis editio Louanienſ.

inconunbiorum verò neceſſitatibus] Ex MS. adiecimus verò.

Ibi de domino tali turpitudo damnatur] MS. legunt dominio. Sed magis placet excuſorum lectio, quæ eſt in veteri quoque Amorbach. ſequitur enim quod huic opponitur, hic de pediſſequo tali honeſtas verecundatur.

qui ex conſenſu] perperam ſenſu.

IN CAP. XIII.

per illud atque hoc tempus] Pro per, erat ſuper.

qui emunt, tanquam non poſſidentes] MS. omnia legunt tanquam non ementes: ſed hoc neq; in Græcis neq; in Latinis reperitur; & alterum habes in vetere Amorbachij editione.

aliquid hinc breuiter dicam] pro huic.

quod facilius fit] MS. tria legunt quod ea felicitate fit, quomodo habuere vetera & Amorb. & Frobenij. Codex vnus S. Amandi legit, quod ea facilitate fit. Vnde quiſpiam accepiſſe videtur quod eſt in vulgatis hodie exemplaribus, quod facilius fit. Si diuinare liceat, putamus legendum, quod eò facilius fit, vel quod tota facilitate fit.

in quibus iubentur non fraudare inuicem] Sic MS. vnde ſequitur & paulò pòſt, Nolite inuicem fraudare.

tamen ſecundum veniam] Copulam quæ hic erat in excuſis addita, nulla legunt MS. nec vetera Amorb. & Frobenij excuſa.

ſed libidinis voluptate] redditiuam ex MS. adiecimus.

velandæ turpitudini obtendunt] manuſcr. cum Amorbach. legunt turpitudinis.

conceptos fœtus aliquo modo] Sic MS. prò quo in excuſis erat aliquando: ſed quia hoc proximè antecedit, prior lectio magis arriſit.

occidi antequam naſci] ſupple volendo; eò enim referendi ſunt hi infinitiui. prius erat occidit antequam naſcatur; ſed illa eſt manuſcr. quoque lectio.

audeo dicere] Secutus Ambroſ. cuius verba ex lib. De regenerationis ſacramento, ſeu de Philoſophia cōtra Platonem, qui nunc non extat, citat Auguſtinus lib. 2. contra Iulianum cap. 7. Intemperans, inquit, in coniugio, quid aliud niſi quidam adulter vxoris eſt. Alluſiſſe videtur Ambroſ. ad illud Xiſti Pythagorei, Adulter eſt vxoris propriæ amator ardentior: quod citat D. Hieron. ſuper 18. cap. Ezechielis; & ſub finem lib. 1. contra Iouinianum.

IN CAP. XVI.

nec poſt peccatum eſſe permiſſa eſt] ſcilicet in paradiſo, hoc enim hic ex priori parte repetendum eſt. Primi enim parentes paulò pòſt quàm eam in ſe ſenſere, eiecti ſunt de loco illo felicitatis. Vnde erroneum eſt quòd manuſcr. quædam negationem alteram addunt, non eſſe permiſſa eſt.

maledicti gratia] Illud gratia, adiecimus ex MS. præſertim cùm & Græca ſic legant.

IN CAP. XVII.

Sed membrum Chriſti coniugis] Fortè, Sed mens Chriſtiani coniugis.

adulterium coniugi debet timere] Sic MS. omnia pro coniugij.

Sacramētum verò quod nec ſeparari nec adulterari admittunt coniuges, qui concorditer caſtèq; custodiunt] Locus hic valde perplexus eſt, & reſtitutu difficilis, quod ex lectionum varietate facilè intelligi poteſt. In primis enim excuſa etiam Amorb. legunt quod nec ſeparari, nec adulterari amittunt: quæ lectio cum ſequentibus pugnare videtur, vbi habet, qui concorditer caſtèque cuſtodiunt. Codex quidam Carthuſiæ Louanienſis ſic habet: Sacramentum verò quod nec ſeparari permittit & adulterari prohibet, admittunt coniuges. Tornacenſe verò & Gemb. legunt, quod nec ſeparari & adulterari admittunt coniuges, qui &c. Cæterùm Amandi ea eſt lectio quam nos præ cæteris delegimus; quanquam nec ipſa plenè ſatisfacit. Pendet autem ſententia ab ipſo capitis exordio.

Carnis autem concupiſcentia] In excuſis additur pudenda, ſed non eſt in manuſcr. nec addit Auguſtinus, vbi locum hunc lib. 6. contra

A Iulianum defendens in initio cap. 12. repetit.

ſed toleranda] MS. Gemblac. addit propter nuptias, ſed non additur nec loco citato contra Iulianum.

IN CAP. XVIII.

propter hanc ergo fit] MS. duo habebant hoc, ſed alteram eſſe genuinam lectionem intelligi poteſt infrà ex capitis 19 initio, vbi ſic ait, Ex hac igitur concupiſcentia carnis quod naſcitur, &c.

ſi iam regenerati ſunt] ſic MS. omnia; quomodo repetitur hic locus lib. 6 contra Iulian. cap. 5. Prius erat generati.

ſed ex quo adhuc filij ſeculi] Sic manuſcr. omnia, quibus conſentit quod mox ſequitur, Ex quo itaque ſumus filij ſeculi. Prius erat, Ex hoc quod.

niſi regenerentur] Plurali, non ſingulari numero.

adoptionem expectantes, redemptionem corporis noſtri] In excuſis poſt adoptionem, addebatur filiorum Dei. ſed quod nec in manuſcr. nec apud Apoſtolum legitur: imò nec infrà vbi idem locus repetitur cap. 31.

& ambitio ſeculi quæ non eſt à patre] MS. Camb. legit & ambitio vitæ. Idem cum Tornacenſi pro à patre, habet ex patre.

B Et mundus tranſibit & cōcupiſcentia eius] Legit per futurum, quod hodie in Apoſtolo legitur tempore præſenti.

ſicut & Deus manet in æternum] Id adiecimus ex manuſcr. mirè conſentientibus.

IN CAP. XIX.

vt enim quod dimiſſum eſt in parente] *Locum hunc explicat latius & tuetur contra Iulian. lib. 6. cap. 2. in initio.

creatorem prouidiſſe] non prodidiſſe.

& de carne iuſti vtrinque peccator] MS. legunt vterque.

IN CAP. XXI.

Reſpondebit nobis operatio] MS. duo legunt opera.

Reſpondebit etiam connubij ſacramentum, de me ante peccatum dictum eſt in paradiſo] Sentire videtur connubium ſacramēti quoque rationem in paradiſo habuiſſe. Idem ait & lib. De bono coniugali cap. 15. Semel initum, inquit, connubium in ciuitate Dei noſtri, vbi etiam ex prima duorum hominum copula quoddam ſacramentum nuptiæ gerunt, nullò modo poteſt niſi alicuius eorum morte diſſolui.

IN CAP. XXIII.

neque exhibeatis] MS. duo legunt exhibueritis.

& niſi ab illo & ipſi] Totum hunc locum ad Louanienſem editio-

C nem reſtituendum putauimus, MS. nequicquam adiuuantibus. Primum autem ante niſi, copulam poſuimus. Deinde illud, Nam ipſa quidem, parentheſi incluſimus, vſq; ad illum locum poſt verſus octo, reatus eius valet in generato. Ad hæc, vbi prius erat, Sed quia modo quodam loquendi, ſuſtulimus quia. Copulam verò addidimus paulò pòſt legentes, quod & peccato facta eſt. Denique ſuſtulimus voculam reum, quæ poſt hæc verba ſequebatur, & peccatum ſi vicerit facit. Quibus ita caſtigatis erit totus ille locus, alioqui intricatiſſimus, vtcunq; expeditus. Significat autem concupiſcentiam in renatis ei non conſentientem proprij nominis peccatum non eſſe; vocari tamen ita per tropum duabus de cauſis, tum quia peccato introducta & facta ſit, tum quia ſi vicerit & ad conſenſum opusq; pertraxerit, peccatum faciat & pariat; vt peccatum illic accuſatiuus ſit; non nominatiuus. Quomodo infrà habes paulò pòſt, Itemque ſic vocatur peccatum, quia peccatum ſi vincit facit. Vbi clarum eſt illud reum addi non poſſe. Certè illud, reatus eius valet in generato, nullo modo proximè antecedentibus cohærere poteſt, rectius cum ſuperioribus illis quæ parentheſim proximè antecedunt, niſi quòd numerus mutetur, quod poteſt longo hoc, vt fit, hyperbato eueniſſe. Viſum eſt ergo hac vti lectione donec alia occurrat commodior. Ex Collatione lib. 1. contra duas epiſtolas Pelag cap. 13. vbi idem hoc tractat

D Auguſtinus, videri queat deeſſe quippiam eo loco vbi parentheſim finiuimus: Sed hæc etiam, inquit, ſi vocatur peccatum, &c. Idem tractat lib. 6. contra Iulian. cap. 11.

tanquam de ſuo frutice] id commodius quàm à ſuo frutice.

IN CAP. XXIIII.

voluntate dominante] Redundat præpoſitio à, quæ in excuſis erat.

quæ moueri voluntate non poſſunt] Suſtulimus voculam ſolà; MS. ſecuti, quia, vt paſſim hic inculcat Auguſtinus, planè hic imperium voluntas perdidit.

IN CAP. XXV.

dimitti concupiſcentiam carnis in baptiſmo] Locum hunc explicat & tuetur contra Iulianum lib. 6. cap. 6.

ſed affectio eſt quædam malæ qualitatis] ſimiliter & hunc lib. eodem cap. 7.

qui redimit de corruptione] pro redimet. Alterum habes & in Commentario ſuper Pſal. 102.

accedente autem ſenectute] MS. omnia ſimul; vetus Amorb.

& Frobenij legunt accedente etiam. *quod qui genuinum putabit, eligat licebit.*

eiſdemque partibus] *pro* eiuſdemque partibus. *cum* MS. *conſentit etiam Amorbach.*

IN CAP. XXVI.

hoc eſſet nō habere peccatum] MS. *conſtanter legunt* peccata.

præterierunt actu, manent reatu] *Tuetur & latius explicat hunc locum lib. 6. contra Iulian. cap. 8.*

IN CAP. XXVII.

velut arma] *pro* vel arma.

agit autem quid?] *non* qui.

nos inſtruit dicens] *Sic* MS. *omnia, pro* inſtituit.

IN CAP. XXVIII.

tantùm errat] *pro* erat.

IN CAP. XXX.

quoniam malùm mihi adiacet] *Sic* MS. *omnia, pro* quia.

Condelector enim, inquit, legi Dei] *Ex* MS. *adiecimus* inquit.

non eſt timor torquens] MS. *duo legunt* torpens.

Ibi ſumus veraciter liberi, vbi non delectamur inuiti] *Significat libertatem in eo poſitam eſſe, ſi Deo ſeruiamus non inuiti, eiuſq́; lege delectemur. Alioqui nemo vlla in re delectatur inuitus.*

vbi velles intelligi] *Sic* MS. *omnia, pro* intelligere.

IN CAP. XXXII.

vt eius reatus cum illa ſit] *ſcilicet lege peccati. Sic manuſcr. omnia; non* cum illo.

qui eum teneát æterni ſupplicij debitorem] *Ad ſenſum retulit, alioqui feminino genere extuliſſe debebat, præceſſit enim,* in prole.

ſi quid inde in oleam] *Sic* MS. *pro* oleum, *etiam Amorb.*

vnde tamen oleaſter naſcatur] *non* inde.

IN CAP. XXXIII.

ſic inquam accipiendum eſt, vt eodem lauacro regenerationis & verbo ſanctificationis omnia prorſus mala hominum regeneratorum mundentur atque ſanentur, non ſolùm peccata, quæ omnia nunc remittuntur in baptiſmo, ſed etiam quæ poſterius humana ignorantia vel infirmitate contrahuntur: non vt baptiſma quotiens peccatur totiens repetatur, ſed quia ipſo quod ſemel datur, fit vt non ſolum anteà, verùm etiam poſtea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.] *Ex hoc loco videtur Caluinus occaſionem arripuiſſe euertendi ſacramenti pœnitentiæ, docens peccata quæ poſt baptiſmum remittuntur, non alio quàm baptiſmi ſacramento & eius per fidem recordatione remitti. Sed non eſt ea in his verbis D. Auguſt. ſententia, cùm aliis locis apertiſſimè diuerſum tradat. Remiſſionem ergo poſteriorum peccatorum, quomodo & fructum pœnitentiæ & eleemoſynarum, iuſtitiæ perfectionem, liberationem ab omnibus malis, reſurrectionem glorioſam, & vitam æternam, ceteráque bona omnia baptiſmum conſequentia, ita illi tribuit & aſſignat: quomodo natiuitati & his quæ à parentibus generatione accepimus, acceptum ferimus corporis incrementum, perfectionem virilem, morborum ſanationem; quæ tamen nec ſtatim nec ſine externis adminiculis proueniunt. Vires enim naturæ generatione natiuitatéque accepta omnino incrementum & ſanationem efficiunt, non ſine ciborum adminiculo, arte medici, fomẽtis ac pharmacis. Vtrumq; ergo concurrat oportet, & alterum alteri cooperetur. Sic Lazarum à Chriſto reſuſcitatum rectiſſimè dixeris vitam eius parentibus debuiſſe; neque enim aliorum reſuſcitatio eſſe poteſt, niſi qui ſunt prius ex ſuis parentibus nati. Hoc tamen vitæ reuocatæ beneficium verè propriéq; Chriſto tribuitur. Sic ex eo quòd vxor alicuius effecta ſit quapiam, eius ſunt omnia quæcunque etiam poſterius marito obueniunt: quemadmodum & filius quæcunque à patre obtinet inde habet, quòd filius ſit & naturam ab eo ſemel acceperit. Eodem ergo modo baptiſmo tribuitur poſteriorum peccatorum remiſſio, quia vis & virtus eius cooperatur eleemoſynis, ieiunio, pœnitẽtiæ & abſolutioni, adeò vt niſi baptiſmus præceſſiſſet, nullus eſſet horum omnium effectus; vt nulla in corpore humano eſſe poteſt per pharmacum ſanationis operatio, niſi natura ipſa ſimul operetur. Sic enim ſeipſum explicat ſequentibus verbis Auguſtinus.* Quid enim prodeſſet, *inquit*, vel ante baptiſmum pœnitentia, niſi baptiſmus ſequeretur, vel poſtea, niſi præcederet. *Vbi vides effectum tribui pœnitentiæ, ſed baptiſmum præſupponi, velut pharmaco naturam humanam. Similiter explicat lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 7.* Quapropter, *inquit*, & in baptiſmate dimittuntur cuncta peccata, & per ipſum lauacrũ aquæ in verbo, exhibetur Chriſto Eccleſia ſine macula & ruga. Quia niſi eſſet baptizata, infructuosè diceret, dimitte nobis debita noſtra, &c. *Non ergo excludit Auguſtinus his verbis pœnitentiæ ſacramentum & abſolutionem, eccleſiæq; claues.*

Itemque eleemoſynarum largitas] *perperam* largitate.

IN CAP. XXXV.

ſed quaſi de ſpiritu natus] *Prius erat*, ſed quia de ſpiritu ſan-

A cto natus: *verùm altera eſt* MS. *lectio, cui conſentiunt etiam excuſa infrà lib. 2. cap. 5. & lib. De peccato originali cap. vltimo, in quibus eſt* quaſi, *non* quia: *vt reſpondeat ei quod præceſſit* quaſi homo. *Nec* MS. *vſquam addunt* ſancto.

qui autem expers delicti] *verbum* eſt, *quod hic addebatur, non legunt* MS. *vti nec infrà lib. 2. cap. 5. lib. 4. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 11. Nec ſuprà cap. vltimo lib. De originali peccato.*

huius ſuæ ſententiæ] *Ex* MS. *adiecimus* ſuæ.

IN LIBRI SECVNDI DE NVPTIIS ET CONCVPISCENTIA CAPVT I.

Totus hic liber refellit calumnias Iuliani aduerſus primum caput libri ſuperioris, quas quidam de toto illius opere quatuor librorum decerptas Valerio Comiti tranſmiſerat.

ſed & admones] *Copulam ex Gemblac. codice adiecimus.*

IN CAP. II.

cuius ſe opprimi] MS. *legunt* premi.

B quia cuncta Eccleſiæ Catholicæ pectora conuenit] *id eſt alloquitur, compellat: qua voce mox vtitur,* fidémque ipſam antiquitus traditam atque fundatam, clara quodammodo voce compellat. *eodem vtitur quod ſequitur,* & aduerſus eos vehementiſſimè permouet quod diximus, *&c. Q. d. Callidè Iulianus ea verba mea prætermiſit: quib. etiam Catholicorum animos & pectora, & fidem eorum fundatiſſimã compello & alloquor, & aduerſus ipſum eiuſdemq; erroris ſocios vehementer moneo & percello. Vnde intelligimus non cum excuſis,* cunctæ Eccleſiæ Catholicæ pectori, *ſed cum* MS. cuncta, *&* pectora, *legendum.*

eóſque de parentibus quibuſcunque naſcantur] *Sic* MS. *& eſt ea ſuprà lib. 1. cap. 1. Auguſt. lectio. prius erat* eóſque qui de parentibus quibuſcunque naſcuntur.

quale in paradiſo ante peccatum fuit] *Tollenda eſt negatio quæ in excuſis legitur ante verbum* fuit. *Neque enim legunt* MS. *nec ſenſus patitur. Nam in corpore mortis huius nunquam non fuit lex iſta menti repugnans, ſed non vtique antequam corpus mortis factum eſt, quale nimirum in paradiſo ante peccatum fuit. Hoc ergo eſt quod hoc loco ſignificat.*

C vt alicubi mediis detractis, ſententias interrumperet] *Quid mirum? cùm eadem fide eiſdem tractent q́; ſcripturas? Vnde notum eſt illud Cypriani lib. De ſimplicitate prælatorum, ſeu de vnitate Eccleſiæ: Corruptores Euangelij atque interpretes falſi, extrema ponunt & ſuperiora prætereunt, partim memores & partim ſubdolè corrumpentes, vt ipſi ab Eccleſia ſciſſi ſunt, ita capituli vnius ſententiam ſcindunt.*

IN CAP. III.

Frater beatiſſime] *eum Turbantium, & conſacerdotem appellat lib. 3. contra Iulian. cap. 17.*

Tu verò in paruulis cùm ſalui ſint corpore, nihil] MS. *legunt* cùm ſalui facti ſint, nihil &c. *ſed neutra lectio ſatiſfacere videtur.*

Iam ſceleratã ſententi] MS. *pro* ſententi, *legunt* ſententia. *Vnum*, tam ſceleratam ſententiam.

Quin tibi fit] *manuſcr. legunt* Quid.

& te hominem facis eſſe] *Fortè* ſcias eſſe.

retia maligni] MS. *legunt* maligna.

IN CAP. IIII.

fruticibus Catholicis] *perperam* fructibus.

dum tamen ſententia teneatur in libris] *Illud* in libris, *addidit*

D *Lipſius, neſcio cuius codicis fidem ſecutus; neque enim legunt vel* MS. *vel Amorb. & vetus Froben. tamen quia ritè congruit loco huic, & conſentit cum Auguſtini phraſi gaudente paſſim ſimiliter cadentibus ac deſinentibus, noluimus tollere.*

nec enim Euæ nomen] *Idem addidit coniunctionem* enim.

Sed hoc ita fortaſſis] *Ex* MS. *adiecimus* ita.

tanquam per prophetam] *Et hoc mutauit Lipſius, cùm non* MS. *tantùm, verùm & Amorb. & vetus Froben. editio, legant* prophetiam.

vnde nunc differere longum eſt] *Pro* nunc, *perperam legebatur* nec.

Prima, inquit, compellatione] MS. *cum Amorb. conſtanter legunt* appellatione.

potentia Dei operationis interuenit] MS. *duo non legunt* Dei. *Fortaſſe pro* operationis, *rectius legeris* operatoris.

Et etiam hoc eſſe Catholicum confitemur] *Illud* hoc, *adiecimus ex* MS. *quanquam legebatur & olim apud Amorbachium.*

Pelagiana & Celeſtiana hæreſis] *pro* Celeſtina. *Quanquã enim Hieronymus epiſtola apud Auguſt. 24. Celeſtinam ſimiliter hæreſim appellet; Auguſtinus tamen alterum potius vſurpauit: vnde ſuprà cap. 3.*

Pelagianæ

Pelagiani & Celeſtiani non ſemel vocantur. ſic & infrà cap. 5. & alibi. A
Eadem inflexione dogma Celeſtianum dicit lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 3.

non negamus adhuc eſſe ſub diabolo] Sic MS. & verba ſunt Auguſtini quæ repetit Iulianus ex lib. ſuperiori cap. 1. In excuſis deerat non negamus. Amorb. conſentit cũ MS. niſi quòd nõ legit illud adhuc.

oſtende ergo nunc] Illud ergo nunc, videtur redundare.

quæ Deus fecit] Sic MS. omnia, pro facit. Quomodo & infrà cap. 5. Per quid igitur ſub diabolo ſunt quos Deus fecit.

priuilegio vindicatur] pro vendicatur.

IN CAP. V.

Ecce venit princeps huius mundi, & in me nihil inuenict] MS. legunt inuenit; verùm etiam alibi per futurum extulit. In tractatu 79. ſuper Ioannem legitur habet, ſed an id Auguſtini ſit, ex Commentario non poteſt intelligi.

quæ prius pudenda non fuerunt] Sic MS. omnia, pro fuerant.

Sic enim per vnum hominem] Ita MS. duo, pro Sicut enim.

quando omnes ille vnus] Ex MS. adiecimus ille.

Nunquid etiam iſtum] pro iuſtum.

quod eum dicebat eſſe Iouinianus] Iouinianus Catholicos & inter cæteros Ambroſium, quia contra ipſum aſſererent B. Mariam etiam in partu virginem permanſiſſe, eoq; iuxta ſententiam Syricij papæ B damnatus ab eis, & excommunicatus eſſet, Manichæos appellabat tanquam Chriſti corporis veritatem negantes. Qua de re vide Ambroſium epiſtola 81. ad Syricium papam. Repetit hoc Auguſt. & infrà cap. 23. huius libri, contra Iulian. lib. 1. cap. 2. & lib. 1. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 2. & lib. 2. cap. 1. & 2.

ne inimicum quidem auſum eſſe reprehendere] In excuſis addebatur eum, ſed ſuſtulimus ſecuti fidem duorum MS.

IN CAP. VI.

Reſpondet] MS. legunt Reſpondeo, tanquam ex perſona Iuliani, ſed magis placet Auguſtini eſſe interlocutionem, qualis occurrit & paulò poſt.

deformis eſt conditio corporum] Sic Amandi codex; prius erat &, pro eſt.

Ab ipſo igitur commixtio corporum] Verbum eſt, quod hic additur, non legitur nec in MS. nec in Amorb.

Iam ſuprà reſpondimus hæc eſſe ex Deo] Sic MS. pro hoc.

ſexuum, cõiunctionum] MS. quoddam legit commixtionum, ſed paulò pòſt prior vox repetitur.

IN CAP. VII.

folia eſſe ficulnea] MS. Collegij Theolog. legit ficulneæ, quomodo C & olim Amorb. & Froben.

contexit & dicit] MS. omnia, Amorb. quoque & vetus Frobenij legunt contexat & dicat.

Quis hinc dubitet] pro dubitat. Sequitur enim quis hoc neget?

quod nomen nouum inuenerit] Illud nouum, adiecit Lipſius neſcio vnde, neque enim legitur in MS. noſtris, nec vetere Amorb. aut Froben. editione.

Quæ tametſi frenentur temperantia vel continentia vſus eorum aliquantulum] Codex Gemblac. Amorbachij quoque & vetus Froben. legunt frenetur, ſed magis arridet pluralis numerus, vt ad membra referatur. Cæterùm continentia & temperantia, videntur eſſe ablatiui; vſus verò genitiui caſus. Quidam pro vſus, diuinat legendum auſus.

IN CAP. VIII.

Neſcit non eſſe ob aliud dictum] Illud ob aliud, non legunt MS. habet tamen Amorb.

extrema coëundi voluptate fundatur] Sic MS. omnia. Amorbachius legebat extra coëundi voluptatem fundatur, id deinde in voluntatem, degenerauit, ſed contra loci ipſius ſententiam. Neque enim D id eſt eorum qui iuxta Apoſtolum vas ſuum in morbo concupiſcentiæ poſſident.

vel ipſius hominis creator ex ſemine] Sic legunt duo MS. quod omnino rectius eſt, quàm quod pro ex ſemine, legunt excuſa exiſtere.

de natura ſeminis humani] MS. omnia legunt de natura hominis, ſed altera quam nimirum habet etiam Amorb. genuina eſt, vt ex ſequentibus liquet; vbi ait, Nam ſi ſemen ipſum nullum habet vitium. Videtur autem locus ſtudioſè ab aliquibus mutatus, quod inſolens videretur eſſe ſentẽtia, Originale peccatum de ſeminis vitio trahi: quod tamen non hic ſolùm habet, ſed & lib. 6. contra Iulian. cap. 6. ipſa pars corporis, inquit, ob hoc iuſſa eſt amputari, vt hoc vitium purgaretur. Quod niſi eſſet in ſemine, ad paruulos quibus circumciſione illa corporis auferendum eſt, nullatenus pertineret. Et lib. 3. De peccatorum meritis & remiſſione cap. 9. Fideles, inquit, infidelitatem in poſteros traijciunt, quod non eſt iam illorum per ſpiritum regeneratorum, ſed quo in carne generati ſunt, mortalis ſeminis vitium.

A ſemen enim illorum] In MS. non eſt illorum, ſed habent Græca; quare videtur lectio ad vulgatam verſionem mutata.

Cur autem hominis mala] Pro Cuius, quod prius legebatur, non dubitaui reponere Cur, cui reſpondet quod paulum antecedit.

& cùm eſſemus mortui peccatis] Copulam &, id eſt etiam, adiecimus ex MS. quod ſit etiam in Græcis.

procreata naturaliter in captiuitate & interitu] Sic MS. per ablatiuum, non per accuſatiuum. Similiter & paulò pòſt in fine cap.

IN CAP. IX.

ſuam abſtinuit bonitatem] Cùm ita legãt MS. omnia, vetus quoque Amorb. & Froben. editio, miror quis pro abſtinuit, putarit abſtulit, ſubſtituendum. Certè ſimiliter loquitur lib. 3. contra Iulian. cap. 4. qui nec ab ipſa, inquit, vniuerſa maſſa perditionis abſtinet ſuæ operis bonitatem: & cap. 9. in fine, ſuam nõ abſtinet ab eius conditione bonitatem. Porro eandẽ rem docet Auguſt. Enchirid. cap. 27.

quanto poſſunt labore] MS. legunt quantum poſſunt.

IN CAP. X.

malam naturaliter definiſti] Sic MS. & vetera Amorb. & Frob. excuſa. Neſcio quis malum, potius legendum putarit.

quaſi concupiſcentia carnis antè defuerit illis] Latius hoc explicat lib. 3. contra Iulian. cap. 11.

B IN CAP. XI.

quid offendiſſet Deum] perperam oſtendiſſet.

Tunc ergo diſſipauit teſtamentum Dei, non hoc de imperata circunciſione, ſed illud de ligni prohibitione] Similem interpretationem habet lib. 16. De ciuitate Dei cap. 16. Quò pertinet etiam illud quod ait conc. 25. in illud Pſal. 118. Præuaricatores reputaui omnes peccatores terræ.

ad ſignificationem purgationis valebat] Non ait ad purgationem, ſed ad purgationis ſignificationem valuiſſe circunciſionem. Probabile eſt tamen eã hic pro iiſdem habuiſſe: nam alijs locis Circumciſioni apertè tribuit peccatorum purgationem, lib. 3. contra Iulian. cap. 18. & lib. 6. cap. 6.

magnis & paruulis] Illud magnis, adiecimus ex Petro Lombardo; qui lib. 4. ſentent. diſt. 1. ſic legit: Cui ſatis fauet quod habes eodem hoc cap. paulò infrà, eadem tamen fides mediatoris ſaluos iuſtos faciebat antiquos, puſillos cum magnis.

impediat à ſalute naturam] pro impedit.

IN CAP. XII.

Quare, niſi quia nominare erubeſcit, laudare non erubeſcit] Sic manuſcr. ſic veteres Amorbach. & Frobeniana editiones. in excuſis eſt quam laudare.

C IN CAP. XIII.

à quo ipſa conduntur & corpora] perperam ipſo.

ſine vllo ardore] MS. vnà cum vetere Amorb. & Frob. legunt illo.

prudentium vel piorum] Sic manuſcr. omnia, quomodo repetitur & infrà cap. 14.

grauis error infecit] Ita rectè MS. pro grauius.

infudit in vitio] MS. Collegij Theol. legit initio.

Sed Deus cui curæ erat] pro cura.

quæ amota eſt verendis] MS. legunt quæ mota eſt verecundis. Non caret locus ſuſpicione mendæ.

IN CAP. XIIII.

non viuificatur] pro viuificat.

niſi moriatur] In excuſis additur prius, ſed videtur tranſlatum ex vulgata lectione; nam nec legunt MS. nec Apoſtoli Græca.

ſed nudum granum, fere tritici aut alicuius cæterorum] Cùm ita legant MS. omnia, vetus quoque Amorb. & Froben. editio, temerarium nimis fuit pro fere, ponere farris, cùm vox Græca εἰ τύχοι, quam D Eraſmus vertit exempli gratia, noſter interpres, vt puta, ne veſtigium quidem vllum eius habeat.

de qua fraude quid adiuuaretur] pro adiuuatur.

incontaminabili vbique præſentia] Ita conſtanter MS. omnia, pro eo quod eſt in excuſis incommutabili: quod tamen ſi quis maluerit, per nos licebit.

IN CAP. XVII.

quia facit ſolem ſuum] Sic manuſcr. pro qui.

IN CAP. XVIII.

grauis error infecit] Ita iterum hoc loco MS. non grauius.

& gratias ago] Copulam ex MS. adiecimus.

non ipſe, ſed Catholici] Sic MS. non ipſi.

IN CAP. XIX.

inuicem maſculi in maſculos] In excuſis erat in inuicem, ſed præpoſitionem non habent manuſcr. non hoc tantùm loco, ſed & infrà cap. 20.

quo in Sodomis ipſa igneo imbre puniuit] pro ipſe.

flagitiis obliti ſunt] Sic MS. pro quo prius erat obligati. ita lib. 5.

contra

contra Iulian. cap. 5. loquitur & Iulianus, omnium flagitiorum ſordibus oblinatur. A

ipſa & filij eius] MS. *quædam legunt* ipſæ, *ſed in Græcis vox eſt generis feminini, & omnino ad Sodomam refertur.*

dein de maſculis] *Perperam* deinde: *præceſſit enim*, denique prius idem Apoſtolus de feminis, *&c.*

quam ſi illicitè & feminis, ſed tamen & naturaliter vteretur] *Ita rectius cum* MS. *quàm tranſlata copula*, & illicitè.

IN CAP. XXI.

addit impudentiam peius malum] *non* penes malum. *Pro* impudentiam, *rectius fortè legeris* impudentiæ.

IN CAP. XXII.

In paradiſo autem ſi peccatum non præceſſiſſet, non eſſet quidem ſine vtriuſque ſexus commixtione generatio] *Aliter ſenſere ea de re quidam veteres Græci, ſine coitu putantes futuram hominum propagationem: quam ſententiam proponit nec reijcit lib. De bono coniugali cap. 2. & initio 3. At verò refellit ex profeſſo lib. 9. De Geneſi ad literam à cap. 3. & ſequentibus; vſque ad 12. Contrariam quoque aſſertionem habes non hoc tantùm loco, ſed & lib. 1. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 5.* B

IN CAP. XXIII.

aut non intelligit, aut nō vult intelligere quid dicamus] *Pro* intelligere, MS. *Amorb. quoque & Froben. vetera legunt* intelligi, *nec hoc tantùm loco, ſed & paulò pòſt: Reliquimus tamen quod erat in excuſis, quòd cum eo magis quadret ratio quod ſubijcit*, Si autē non vult, *inquit*, quid dicamus intelligere, peruicaciæ vitiū eſt, quo ſuum defendit errorem. *Atqui hoc agere ne quod dicitur, ab aliis intelligatur, non tam peruicaciæ, quàm doli & fraudis eſt.*

ſed dicamus malum primis hominibus, id eſt primis coniugibus accidiſſe] MS. *ſimulq́; Amorb. & Froben. vetera legunt*, ſed dicamus primum hominum primis hominibus accidiſſe. *Miror vnde Lipſius alteram hauſerit lectionem.*

IN CAP. XXIIII.

bonum aliquid eſſe] *Ita rectius cum* MS. *quàm* aliquod.

non huc peruenit quò ille conatur adducere] *Pro* quo, *prius erat* quod.

IN CAP. XXVI.

nihil agere iſtum] *manuſcr. legunt plurali numero, vt & mox illud* negat habere.

vt probet cauſam mali bonū eſſe non poſſe] *perperā* bonam. C

peccatum autem quod inde à naſcentibus trahitur] *Illud* inde, *ex* MS. *adiecimus. Sic enim habes & paulò antè, nuptiarum bonum malo originali quod inde trahitur, non poteſt accuſari.*

etiamſi nolunt] *Ita rectius cum* MS. *quàm* nolint; *amat enim Auguſtinus ſimiliter cadentia: ſequitur autem*, ſine quo non poſſunt implere quod volunt.

nihil aliud & ipſe in Catholica diceret] Ex MS. *adiecimus* ipſe.

IN CAP. XXVII.

Sed hæ pertinent] *Non* hæc; *præcedit enim* Per nuptias?

quæ cauſam fecerunt mali] *In Gemblac. & Amandi codice, appoſita eſt poſt hæc verba litera O, quæ quid ſignificet neſcio, an fortè lacunam eſſe in medio.*

Parentes igitur qui conuentu ſuo] *Suſtulimus præpoſitionem* in, *quod ſine ea idem locus repetatur lib. 3. contra Iulianum cap. 24.*

trahi ex his originale peccatum] Ex MS. *adiecimus* trahi, *quod ipſum legit etiam Amorbach.*

ad procreandos filios coniugatos] *Perperam* coniugati, *præceſſit enim*, neque parentes argui, *&c.*

quiſquis peccare voluit, peccādi inuenit exemplum] *Sic* MS. *pro* voluerit, & inueniet. *Eadem verba repetuntur & alibi vſpiam.* D

Et in his, inquit] *Ex* MS. *adiecimus*, Et.

Et non, inquit, ſicut per vnum peccantem] *Excuſa addunt* hominem, *ſed non eſt nec in* MS. *nec in Græcis.*

ſicut dicimus de literarum Magiſtro] *Vide ſuprà lib. 1. De peccatorum meritis cap. 28. & quæ circa illum locum annotauimus.*

IN CAP. XXVIII.

fructuum malorum] *Perperam* fructum.

ipſam dico voluntatem malam] *pro* dicam.

qui factura vel opus eſt Dei] *Ita rectè codex S. Amandi; pro quo erat in excuſis* quia factura.

IN CAP. XXIX.

Perfectè Manichæus eſt qui malum originale defendit] *Latius hoc refellit Auguſt. lib. 1. contra Iulian ſtatim initio libri. Cap. verò 8. & 9. docet Catholicorum De originali peccato ſententiam adeò non patrocinari Manichæis, vt illius negatione Pelagiani eos potius plurimum adiuuent. Lib. autem 2. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 2. confert inter ſe Pelagianos cum Manichæis.*

A aut quando in libris] *Illud* quando, *non eſt in codice Gemblac.*

Quas enim dixerat ſordes] *ſic & ſuprà lib. De originali peccato cap. 32. Iulianus ſordes has pannorum intelligi volebat, non peccatorum, vt teſtis eſt alicubi contra eum Auguſtinus. Porro pro* dixerat, *manuſcr. legunt* dixerit.

cùm prius iſte ſit paſſus, quàm illa in orbe Romano peſtis apparuit] *Idem repetit lib. 3. contra Iulian. cap. 17. lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 8. Et lib. 13. contra Fauſtum cap. 4. Paſſus eſt enim Cyprianus ſub Valeriano Imperatore anno Domini 259. decimo octauo Calend. Octob. Manichæus autem hæreſim ſuam aperire cœpit, vti ait Epiphanius lib. De ponderibus & menſuris, ſub annum nonum Gallieni, qui incidit in annum Domini 263. Euſebius lib. 7. cap. 25. & 26. ait Romæ innotuiſſe ſub Diocletiani tempora, pontificatu Felicis: quanquam inter huius imperium ac illius pontificatum anni interſunt circiter decem. Imperator enim ille factus eſt anno 284. Calend. Maij: Felix martyrio coronatus anno 275.*

quàm cū Pelagianis cuiuſlibet eloquij prædicatione laudari] *Sic* MS. *quod & magis conſentit cum eo quod præceſſit*, paratiores ſumus cum iſtis viris quælibet maledicta & contumelias perpeti.

B IN CAP. XXX.

quæ etiam ipſe poſuit] *non* potuit.

Succinctoria quippe] *Latius hoc tractatum habes lib. 3. contra Iulian. cap. 7. & lib. 1. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 16.*

IN CAP. XXXI.

quando & de ſcripturis ſanctis] *Ex* MS. *copulam adiecimus.*

quando eius non copia vrgemur] *Sic* MS. *Vbi perperam excuſa pro* non, *legebant* nos.

& homo ſeminaretur] MS. *conſentiunt & Amorb. & Frobenij vetera. in vulgatis erat* vt, *pro* &.

IN CAP. XXXII.

quibus non detraxit etiam ſenſus] *Ex* MS. *adiecimus* etiam.

ſine pudenda libidine poſſet fieri] *Excuſa, quæ nunc in manibus habentur, addunt* in corpore vitæ illius, *ſed non ſolùm non* MS. *ſed ne Amorb. quidem aut Frobenij vetera legunt. Addidit ergo quiſpiam de ſe, quia ſequebatur*, Et nunc quamuis ſine illa non fiat in corpore mortis huius.

ab adulteriorum peccato] *Ita commodius cum* MS. *quàm* adulterorum, *quod habent excuſa.*

eædem ipſæ ſunt nuptiæ] *Ex* MS. *adiecimus* ipſæ.

C IN CAP. XXXIII.

etiam licitus & honeſtus] *Illud* etiam, *deerat in excuſis.*

Sed paſſio in lingua Latina, maximè vſu loquendi eccleſiaſtico, non niſi ad vituperationem conſueuit intelligi] MS. *omnia & vetus Amorb. legunt negatiuè*, non ad vituperationem conſueuit intelligi, *omiſſa voce* niſi, *quæ in Frobenij prima editione ab Eraſmo videtur adiecta; qui an veteris hic alicuius exemplaris fidem ſecutus ſit neſcio. Vtcunque ſe id habet, non eſt tamen hoc perpetuum, vt ea vox in malum ſumatur. Ambroſ. enim cap. 24. De Arca & Noë, etiam in bonum accipit. Venenatorum, inquit, reptilium ſimiles immundas in corpore accipe paſſiones: manſuetorum autem decoras. Omnis enim affectus qui eſt præter deformis delectationis illecebram, paſſio quidem eſt, ſed bona paſſio. Cupiditas mollior eſt, & ira & timor: hæ noxiæ ſunt animæ paſſiones.*

de his nobis] MS. *duo legunt* nouis.

habent profectò & paruuli delicta originalia] *Ergo etiam ſecundum Auguſt. habent ſinguli proprium & particulare originale peccatum, non vnum commune omnibus. Idem habet etiam clarius lib. De correptione & gratia cap. 6. Pluraliter loquitur quoque lib. 2. contra Iulian. cap. 3.*

D IN CAP. XXXIIII.

Si ante peccatum, inquit, per Deum creatum eſt] *Sic* MS. *In excuſis perperam pro* ante, *erat* autem, *vt liquet ex eo quod ſequitur*, adſcribetur ſine dubio ſanctitas naſcentibus, *cum eis quoque peccatum tunc adſcribendum foret: Nō ergo peccatum vult creatum à Deo intelligi, ſed ſemen eiúſque naturam bonam vnde homines naſcerentur.*

adſcribitur ſine dubio] *pro* adſcriberetur: *ſic enim legit Auguſt. hæc repetens lib. 3. contra Iulian. cap. 26.*

Quod quia manifeſtiſſimè nuptias dānat] *Sic* MS. *cum Amorb. Locum hunc prima editio Frobenij deprauauit, legens* O quia manifeſtiſſimè nuptias damnat; *quod poſteriores deinde amplius corruperunt, mutato* damnat, *in* damnas. *Sed germana eſt quam nos reſtituimus lectio.*

Sed planè naturæ perſuaſit, quia homo natura eſt] *Pro* quia, *erat non rectè* qua.

maius atque altius diabolus inflixit] MS. *legunt* infixit.

Quapropter quamuis & in hominibus] *pro* omnibus.

tamen quia remiſſa eſt in remiſſione peccatorum] *In excuſis*

erat non

erat non rectè in remiſſionem. *Loquitur autem de baptiſmi gratia.*

IN CAP. XXXV.

domanda pudicis] *Ex* MS. *adiecimus* pudicis.

ne aliquando voluntas tanta, tantæ felicitatis negaretur] MS. *non legunt* tanta.

ſed ſiue conceptura] *Illud* ſed, *non eſt nec in* MS. *nec veteribus Amorbach. vel Frobenij.*

etiam ipſam vitiatam] *Sic* MS. *pro quo perperàm erat in excuſis,* etiam ipſum vitium eſſe carnis concupiſcentiam.

carnali coniugio non fruuntur] *Gemblac. legit* carne coniugum non fruuntur.

vt non eos laudet inutiliter] *In excuſis ordo erat inuerſus*, non vt eos laudet.

Caſtigationum in duos libros De nuptiis & concupiſcentia, finis.

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI CONTRA IVLIANVM PELAGIANVM LIBROS SEX.

Ex collatione ad MS. *B. Amandi, Gemblacenſe, & Carthuſianum, necnon ad vetera Amorbachij & Frobenij excuſa, recentioraq́; B. Grauij.*

QVANQVAM *libri quatuor qui ſunt ad Bonifacium pontificem contra duas epiſtolas Pelagianorum ante eos, quibus Iuliano ſex libris reſpondetur, ſcripti eſſe videantur, vtpote cuius opus quod hic Auguſtinus refellit, poſterius in eius manus venerit, vnde & in libris Retractat. illorum prius quàm horum fit mentio; poſtulat tamen ordinis ràtio, vt hi prioribus illis præponantur. Nam & apologiam continent libri primi De nuptiis & concupiſcentia, & libri ſecundi eiuſdem operis perfectio ſunt & complementum. Quin & Iulianus prius quoque contra librum Auguſtini ſcripſit, quàm Romam vel Theſſalonicam literas eas mitteret, quæ libro ad Bonifacium refutantur: facit enim in his literis ſcripti ſui alterius mentionem, vti liquet ex lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 2. & lib. 1. ad Bonifacium contra duas epiſtolas Pelag. cap. 5.* C *Cæterùm hic Iulianus Memoris ſeu Memorij cuiuſdam filius fuit, viri pij & ſancti, qui & epiſcopus alicubi poſtea fuit: ad quem extat Auguſtini epiſtola numero 131. vbi & Iuliani ipſius iam diaconi mentionem facit. Meminit eiuſdem & infrà libri huius primi cap. 4. Ego certè, inquit, beatæ memoriæ Memoris patris tui non immemor, qui mecum non paruam inierat amicitiam colloquio literarum, téque ipſum mihi chariſſimum fecerat. Fuit autem Iulianus in arte dicendi ſtudiiſq́; philoſophicis probè exercitatus, viſus etiam idoneus qui eccleſiæ Celenenſis in Campania epiſcopatum gereret, vt conſtat ex initio Commentariorum Bedæ in Canticum canticorum, & Proſperi Chronicis, atque illo eius carmine quod in obtrectatorem Auguſtini conſcripſit,*

Aut hunc fruge ſua æquorei pauere Britanni,
Aut huic Campano gramine corda tument.

Gennadius in catalogo ſuo Capuanum appellat, ſed mendum eſſe arbitror, proq́; Capuano, *legendum eſſe* Campano. *Certè meminit & Hieronymus epiſtola 79. & apud Auguſtinum 24. Aniani cuiuſdam Celenenſis, qui aduerſus tres libros eius contra Pelagium ſcripſerit; qui Iuliani huius diaconus fuiſſe videtur.* D *At verò ſecularis eruditionis tumore inflatus, ſeu ante ſeu poſt adeptum epiſcopatum incidit in Pelagij Celeſtijq́; hæreſim, quam adeò auidè arripuit mordicuſq́; defendit, vt inter præcipuos eius ſectæ propugnatores haberetur. Refert eum Gennadius in magna quadam rerum omnium penuria facultates ſuas omnes pauperibus erogaſſe, eáque miſerationis ac beneficentiæ ſpecie multos nobilium, præſertim religioſorum, ſibi conciliaſſe, ac in hæreſis ſuæ ſocietatem pertraxiſſe. Scripſit quoq; libros non paucos quibus errores ſuos propagare & tueri conatus eſt, in quib. B. Auguſtinum odioſiſſimè petulantiſſiméque eſt inſectatus: In primis autem libros quatuor aduerſus priorem Auguſtini De nuptiis & concupiſcentia, quos hic refellit Auguſtinus. Cuius deinde reſponſioni oppoſuit alios octo: quos refutare aggreſſus Auguſtinus, Vandalica præpeditus obſidione, paulóque poſt & morte præuentus, quod cœperat perficere non potuit: quanquam intercidit etiam hoc qualecunque fragmentum, Bedæ tamen temporibus adhuc ſuperſtes. Scripſit & epiſtolam quandam quam Romam ad ſuos miſit, vnaq́; cum aliis quindecim erroris ſui conſortibus epiſcopis, & alteram ad epiſcopum Theſſalonicenſem, ad eum ſi poſſent in ſuas partes pertrahendum: quas ambas refellit Auguſtinus libris quatuor ad Bonifacium. Commentatus* A *eſt & in Canticum canticorum, in cuius operis libro primo, de amore differit, ſub obtentu, vt inquit Beda in exordio Commentariorum ſuorum in Cantica, quaſi hunc à fœdiſſima foret voluptate ſecreturus, re autem vera ſuam hæreſim confirmaturus. Librum etiam, vt ibidẽ cap. 5. author eſt Beda, De bono conſtantiæ ſcripſit, in quo ſe ait bonum naturæ libertatémque noſtri arbitrij contra Manichæi perfidiam tueri: vt autem veritas probat, inquit Beda, magna peruicacia contra cæleſtis gratiæ fidem durat. Quibus de cauſis poſt Pelagium Celeſtiúmq; meritò eſt & ipſe damnatus ac excommunicatus, déque epiſcopatu ſuo deiectus, vt liquet ex Epheſini concilij epiſtola ad Celeſtinum pontificem, vbi ſe concilij illius patres in eo anathematizando Celeſtini iudicium ſententiámque approbare ſe dicunt. Idem verò Sixti pontificis tempore anno Domini 442. cùm amiſſi dudum epiſcopatus intemperans eum cupido exagitaret, multimoda fallendi arte correctionis ſpem præferens, molitus eſt in eccleſiæ communionem irrepere: ſed his inſidiis Sixtus papa Diaconi Leonis hortatu vigilanter occurrent, nullum aditum peſtifero conatibus habere permiſit: author Proſper in Chronicis. Mortuus eſt autem, vt ait Gennadius, imperante Valentiniano Conſtantij filio.*

IN EPISTOLAM AD CLAVDIVM EPISCOPVM.

B quem me ad illum ſcripſiſſe cognouerat] *Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, pro eo quod prius erat,* quem me aduerſus illum: *neq; enim de Iuliano, ſed de Valerio loquitur, cui Auguſtinus librum priorem De nuptiis & concupiſcentia dicarat.*

IN LIB. I. CONTRA IVLIANVM CAP. II.

Vt nullo modo ad earum culpam] *Mendoſè* eorum.

ſic ſpernunt veſtra calumnioſa] *Sic rectius* MS. *quàm* ſpernent.

IN CAP. III.

quibus tamen noſtri contradictores cogantur] *Perperam* cogamur.

ab antiqua ſerpentis plaga] *Quidam* antiqui ſerpentis *malunt, Sed ſimiliter repetit ſuis verbis paulò poſt Auguſtinus. conſentit & Irenæus.*

ſoluatur per virginem] *Gemblac. exemplar habet* ſaluatur. *Verùm altera lectio eſt in excuſis Irenæi, cui reſpondet quod præceſſit verbum* adſtringi.

C virginalis inobedientia] MS. *legunt* virginali. *Vetera Irenæi excuſa* virginalis inobedientiæ. *Sed prætulimus noſtram lectionem.*

Adhuc enim protoplaſti peccato per correptionem primogeniti emendationem accipiente] *Irenæus habet* peccatum, & accipiens. *Gembl. exemplar loco* correptionẽ, *legit* correctionem; *Lutet.* corruptionem, *ſed non rectè.*

ſerpentis prudentia deuicta per ſimplicitatem columbæ, vinculis illis reſoluti ſumus per quæ alligati eramus morti] *Paulò aliter legit hodie Irenæus,* & ſerpentis, *inquit,* prudentia deuicta, in columbæ ſimplicitate, vinculis autem illis reſolutis per quæ alligati eramus morti.

ſi grauiſſimis delictoribus] *Vitioſè* dilectoribus.

remiſſa peccatorum datur] *Sic* MS. *& Cyprianus, vt aliàs ſemper, pro* remiſſio: *quomodo & paulò poſt,* Qui ad remiſſam peccatorum accipiendam.

Rheticium ab Auguſtoduno epiſcopum magnæ authoritatis fuiſſe in eccleſia tempore epiſcopatus ſui] *Huius non meminit Hieronymus in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum: Epiſtola tamen 6. ad Florentium ſublimi ore ſcripſiſſe ait diſſertationes in Canticum canticorum;* D *quanquam epiſt. 133. ad Marcellam vt eloquentem agnoſcit, ità ineptum interpretem vocat. De Romano iudicio, ad quod in cauſa Cæciliani è Galliis fuerit ab Imperatore Conſtantino euocatus, diximus libris ſuperioribus aduerſus Donatiſtas, de quo & Optatus lib. 1. & nos dicturi aliquid ſumus in Comment. rerum Donatiſticarum.*

Olympius Hiſpanus epiſcopus, vir magnæ in Eccleſia & in Chriſto gloriæ] *Nec huius meminit Hieronymus lib. De ſcriptoribus eccleſ. Eundem autem eſſe ſuſpicor quem Optatus vnà cum Eunomio epiſcopo in Africam miſſum eſſe lib. 1. ſcribit, vt remoto & Cæciliano & Maiorino alium Carthagine epiſcopum conſtitueret, extrema tamen ſententia Cæcilianum confirmaſſe. Idem fortaſſis cum eo quem Gennadius Olympum appellat Hiſpanum & ipſum, quem & librum fidei ſcripſiſſe ait aduerſus eos qui naturam non arbitrium in culpam vocant.*

qui cum de Chriſti carne ageret, attende quid dixerit] *Hunc Hilarij locum in libris qui hodie extant, non inuenio.*

& in delictis peperit me mater mea] *Ita Hilarius. pro quo erat* concepit me. *Alteram lectionẽ habet etiam Ambroſ. cap. 11. De apol. Dauid, non ſemel infrà citatus lib. 2. cap. 2. 3. & 6.*

quem veneror vt patrem: In Chriſto enim Ieſu per Euangelium

gelium ipſe me genuit, & eo Chriſti miniſtri lauacrum regene- A
rationis accepi; B. loquor Ambroſium] *A beato Ambroſio & conuerſum ſe & baptizatum fuiſſe & aliás non ſemel confitetur, vt lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 35. Epiſt. 112. cap. 22. Lib. 9. confeſſ. cap. 6. quanquam ibi eum non nominet.*

& ante vſuram lucis] MS. *cum Amorb.* menſuram lucis, *habẽt: ſed non rectè. nam alteram lectionem habes non ſemel apud Auguſt. & infrà etiam in* MS. *conſentit etiam Ambroſ.*

Non expreſſit, inquit, vtrum parentum an noſtra. Et in delictis] *Locum hunc ita rectius cum Ambroſ. legitur, quàm vt in vulgatis,* Non expreſſit inquit, verum parẽtum, an noſtris, & in delictis.

à quo Eua mutuata peccatum] *Ita & hic Ambroſ. pro eo quod erat* maculata peccato, *& omnino melius; ſequitur enim de vſura & fœnore mẽtio. Caterùm pro* omne genus defœnerauit humanum, *legitur apud eum hodie,* defœneſatur omne genus humanum.

IN CAP. IIII.

de ſancti Ambroſij diſputatione poſuiſſem] *Mendosè* poſuiſſes. *Ambroſij enim hoc teſtimonium non Iulianus, ſed Auguſtinus protulerat.*

Si ſcholam Xenocratis ſicut Polemo ex antelucano conuiuio temulentus intraſſes] *De hoc Polemone ita ſcribit Valerius Ma-* B *ximus lib. 6. cap. 9. Perditæ luxuriæ Athenis adoleſcens Polemo, neq; illecebris tantummodo, ſed etiam ipſa infamia gaudens; cùm è conuiuio non poſt occaſum ſolis, ſed poſt ortum ſurrexiſſet, domúmque repetens Xenocratis philoſophi patentem ianuam vidiſſet; vino grauis, vnguentis delibutus, ſertis capite redimitò, pellucida veſte amictus, refertam turba doctorum hominum ſcholam eius intrauit: nec contentus tam deformi introitu, conſedit etiam, vt clariſſimum eloquium, & prudentiſſima præcepta temulentiæ laſciuiis eluderet. Orta deinde, vt par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omiſſiſq; de quibus diſſerebat, de modeſtia ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate ſermonis reſipiſcere coactus Polemo, primùm coronam capite detractam proiecit, paulò pòſt brachium intra pallium reduxit, procedẽte tempore oris conuiualis hilaritatem depoſuit: Ad vltimum totam luxuriam exuit, vniúſq; orationis ſaluberrima medicina ſanatus, ex infami ganeone maximus philoſophus euaſit. Peregrinatus eſt huius animus in nequitia, non habitauit. Similia refert Diogenes Laertius lib. 4. De vitis philoſophorum. Cicero lib. 4. De finibus. Attingit & Horatius lib. ſermonum 2. ſatyr. 3. Meminit eiuſdem & Hieron. in 1. cap. Oſee. Repetit & Auguſt. infrà lib. huius cap. 7. item epiſtola 130.*

qui mecum non paruam inierat amicitiam colloquio litera- C
rum] *Huius generis vna extant inter epiſtolas numero 131. Vide quæ ſuprà ſcripſimus ad initium huius libri.*

Quæ tuorum argumentorum vel acies vitrea, vel plumbei pugiones] *Vtitur & aliás Auguſt. hoc genere locutionis, vt infrà lib. 3. cap. 7.* iactas, *inquit,* plumbeos pugiones. *Imitatus Ciceronem qui lib. 4. De finibus,* O plumbeum pugionem, *inquit: & lib. 1. ad Atticum epiſt. 14.* plumbeo gladio, *inquit,* iugulare. *Sub finem verò lib. 1. huius cõtra Iulian. vitreas appellat argutias, hoc eſt inania argumẽta.*

Sed qua confidentia dicere audebis homo, qui dicis Manichæum eſſe ſenſum] *Diuerſa eſt* MS. *lectio ac diſtinctio, quæ ſic habent:* Sed qua confidentia dicere audebis? Homo quid dicis. *ſed prætulimus excuſorum lectionem, quæ eſt & in Amorb.*

defenſores atque rectores] MS. *loco* rectores, *legunt* doctores. *Infrà lib. 3. cap. 1. vtrunque coniungit:* tot & tanti, *inquit,* rectores doctoresque populorum.

Puto tibi eam partem orbis ſufficere debere, in qua primum Apoſtolorum ſuorum voluit Dominus glorioſiſſimo martyrio coronare] *B. Petrum Apoſtolorum primum, hoc eſt, caput ac principem appellat, & non in Chaldæa, ſed Romæ martyrio coronatum haud obſcurè ſignificat.* D

& tamen eius ſucceſſorem crimine præuaricationis accuſas] *Latius id tractatum habes lib. 2. contra duas epiſt. Pelag. cap. 4. Attingit & infrà lib. 6. contra Iulian. cap. 11.*

& ſi poſterior tempore, prior loco] *Romanam ſedem agnouit Auguſt. & cæteris ſuperiorem.*

Qui omne præteritum vitium] *Sic rectius cum Innocent. apud Auguſt. epiſt. 91. quàm cum excuſis &* MS. *quibuſdam* præteriti. *Conſentit nobiſcum exemplar manuſcr. Carthuſienſe.*

Non eſt ergo cur prouoces ad Orientis Antiſtites] *Sic eſt hæreticorum conſuetudo ab aliis ſemper ad alios iudices prouocare, ac tandem ad generale Concilium, nec illius tamen ſtare ſententiæ.*

quacunque ætate ſis baptizatus, aut ipſum tibi remiſſum eſt, aut & ipſum] *cum reliquis videlicet actualibus peccatis quæ poſt infantiam admiſiſti, ſi matura iam ætate baptizatus es.* MS. *Carthuſ. habet,* aut & ipſum manet: *ſed non rectè.*

tuæ matri conaris auferre] *Perperam* matris.

IN CAP. V.

Audi ergo quid dicat. Imago, inquit, Dei] *Locum hunc apud Nazianzenum non inuenio.*

vt quos guſtus ligni vetiti condemnauit, Chriſti crux gratia largiore iuſtificet] MS. *Carthuſ. legit* grauæ largitione iuſtificet. *ſed alterum prætulimus. Nazianzenus ex Billiana tralatione ſic habet,* & ſi guſtus condemnauit, quanto magis Chriſti paſſio iuſtificauit? *nec aliter legit vetus interpres, niſi quòd* damnauerat, & iuſtificaret *vertit.*

Itemque alibi de baptiſmo loquens] *Neſcio vnde & iſtud hauſtum ſit.*

imò velis nolis addendus eſt] *Perperam Lutet.* imò vel nolis.

De libro eius quem ſcripſit aduerſus Manichæos] *Non extat hic Baſilij liber, nec legere me vſquam memini ſcripſiſſe eum aduerſus Manichæos.*

Catholicæ regulæ conuenientius] MS. congruentius *legunt.*

coæternam habere originem corpora] MS. corporum *habent, ſed vt apparet, non rectè.*

quid de peccato primi hominis] *Mendosè* qui de.

& ſicut fertur etiam carne germani] *Fallitur, neque enim Gre-* B *gorius Nazianzenus magni Baſilij frater fuit, ſed Nyſſenus. magno tamen amicitiæ & charitatis vinculo inuicem coniuncti.*

Habemus alios Orientales epiſcopos quatuordecim] *Hi in Palæſtina contra Pelagium conuenere: de cuius Concilij geſtis lib. conſcripſit Auguſtinus, ſed nõ extat. Miſſa eſt nobis ex bibliotheca Vaticana epiſtola quædam Auguſt. ad Ioannem, qui hic ſecundo recenſetur loco, Hieroſolym. vt nihil dubito, epiſcopum, qua mitti ſibi ab eo geſta iſta petit, monetq; vt ſic Pelagium diligat, ne errores eius etiam amet, ſed potius corrigat. Eam producturam puto hac noua Plantini editione.*

Zoſimum, Zobœnum, Nymphidium, Chromatium] MS. *loco* Zoſimum, *legunt* Zouinum: *Amorb. & Lutet.* Zozinum. *Pro* Zobœnum, MS. Zobœmum *habẽt. Cæterùm Amorb. & Lutet.* Chromatium, *vertunt in* Ebromatium.

Si hoc qui dicit, Manichæus abs te dicitur] *Pro eo quod erat,* Si hoc quod dicit Manichæus, abs te dicitur.

ne rector & habitator illorum tibi forte non parcat] MS. *borum loco ſic legunt;* ne rector & arbiter illorum tibi forte nõ parcas. *In quibuſdam ſcriptum prius fuerat* arbiter.

cui omnes carnalis natiuitas obligauit] *Perperam Lutetiana* omnis.

prauitas tui compellit erroris] *ſic &* MS. *pro quo eſt in Lutetianis* C
grauitas tui, *&c.*

IN CAP. VI.

eorumque à paterni chirographi] *Non rectè Pariſienſia,* eorum quæ.

Verùm hoc non tibi tribuerim, ſed interpreti; quanquam in aliis codicibus eandem interpretationem habentibus, non peccato, ſed peccatis legatur.] *Miror quomodo eadem deprauatio, quam hic notat Auguſtinus, in vulgatis Chryſoſt. exemplaribus hactenus adhuc hæſerit, nec mutatus ſit locus ad Auguſtini interpretationem, præſertim cùm & Græca ipſa proferat.*

ad Olympiam ſcribens] *Inſignis hæc fuit matrona, quæ & propter Chryſoſtomum, quod ab eius damnati, & in exilium opera & factione Eudoxiæ imperatricis acti, communione recedere nollet, multa fuit Conſtantinopoli paſſa; vti refert Zozomenus lib. 8. cap. 24.*

Item de reſurrectione Lazari] *Homiliam iſtam reperire licebit tom. 5. operum Chryſoſt. titulo de Lazaro reſuſcitato, ſed quæ à Chryſoſt. genio videtur admodum aliena.*

ſi obnoxij peccato primi illius hominis] *Perperam* primo.

Tractat idem Ioannes in ſermone quodã huiuſmodi quæ-
D ſtionem] *Locus eſt ex homil. 9. in Geneſim repetitus. Idem argumentum attingit ibidem Chryſoſt. homil. 16. & in Matth. homil. 65. & in Pſalm. 8.*

Si enim mandato quod datum eſt] *In noſtris erat* vel quod datum eſt: *ſed redundat copula* vel, *nec legit Chryſoſt.*

fecit iniuriam] *ſupereſt datiuus* mihi, *quem addunt Lutetiana.*

ſi totam legiſſes, inuenire potuiſti] *Mendosè* inueniri.

Quæ verbum è verbo interpretata] MS. *noſtra omnia, vetera item Amorb. Frobenijq; necnõ Lutetiana conſtanter legunt,* Quæ verba è verbo interpretata. *Sola poſteriora Frobenij, & Grauij priorem habent lectionem, quam tamẽ germanam crediderim: dicimus enim interpretari verbum è verbo, aut, vt vulgus ait, de verbo ad verbum; quare lectionem eam retinendam putauimus.*

iam illius chirographi paterni ad nos debitum pertinere] MS. *legunt,* iam illud.

quomodo forma eſt aiunt] *Rectius noſter interpres* dixerit aliquis, *pro* aiunt.

in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti] *Ita Chryſoſt. & Apoſtolus ipſe cuius hæc verba ſunt, pro* vnius Domini Ieſu Chriſti. A

Hoc idem, inquit, quod dicitur] MS. *legunt*, Hoc quiddam. *Clarius & commodius nos redditum habemus*, Quid tādem hoc dictum ſibi vult? *Vnde legendum ſuſpicor apud Auguſt.* Hoc quid eſt, inquit, quod dicitur?

Quoniam ergo, inquit, plura] *Ita rectius* MS. *quàm* Quomodo ergo. *quanquam lucidius vertit noſter interpres*, Proinde quòd plura ſint aduecta bona.

IN CAP. VII.

& tot verborum eius quibus obrueteris] *Pro* obrueris.

Hic ſunt & cæteri] *pro* hinc ſunt. *Sic enim in præcedentibus, & conſequentibus loquitur.*

qui in ſe ſummam prœlij] *Perperam* qui ſe in ſummam.

Quid eſt quod vos gaudere iactas quòd iſta veritas quam tu errorem putas, vel putari cupis, de tanta multitudine aſſertorem non poteſt inuenire] *Ita hodie Caluinus gloriari auſus, totis quinque poſt Apoſtolos ſeculis veterum neminem Chriſti corpus in eucharistia præſens eſſe, aſſerere.*

Sanctus Cyprianus dicit] *Mendoſè*, Sed Cyprianus.

Sanctus Olympius dicit] *In Lutetianis non rectè* Olympus. B

nulla terrenæ contagia corruptelæ] *pro* terrena.

præteritum vitium omne purgari] *perperam* præterid; *ita enim & Innocentius epiſtola 91. apud Auguſtinum.*

vt quos guſtus ligni vetiti] *pro* vetitus, *ita enim citatur & ſuprà cap. 5.*

præcipit vt ieiunemus] *Ita rectius cum* MS. *quàm* præcepit.

Ammonianus, Porphyrius, Eutonius, Porphyrius] *Deſiderabantur poſteriora duo hæc nomina, quæ ex manuſcr. adiecimus, & ſuprà legimus cap. 5.*

ex quo tu incautis obrepere voluiſti] *Vitioſè* incautus.

quod nos Chriſtus inuenerit & paterno chirographo] *pro* in paterno chirographo, *ſequitur enim* obligatos.

propriis debitis obligatos] *Mendoſè Lutetian.* obligatis.

à coëpiſcoporum ſuorum ſententiis non diſſentiendo demonſtrat] *Pro eo quod erat* in coëpiſcoporum.

Dicit enim omnia peccato primi hominis eſſe contaminata] *perperam* peccata.

vt alius pro alio damnetur] *Non rectè*, vt alius quod alio.

conſpirationem dicturus es perditorum] *Vitioſè Lutetiana* dicturus eſſes. C

vſque ad decrepitam vixit ætatem] *Mortuus eſt enim nonagenario maior, nam de certo annorum numero inter ſcriptores non ſatis conuenit.*

cuius nobis eloquium ab Oriente vſque in Occidentem ad inſtar lampadis reſplenduit] *Hæc cùm adderent* MS. *putaui non eſſe prætereunda.*

abſit vt de medullis mei cordis extirpes] *perperam* adſit.

mallem fili Iuliane vt iuuentute meliore atq; fortiore te vinceres] *Neſcio an hic locus ſatis integer ſit.*

IN CAP. VIII.

Contra quos Catholica fides, Dei tantummodo ſine initio naturam prædicat] *In excuſis omnibus deſiderabatur* Dei, *quod ex manuſcr. adiecimus.*

Ex bonis igitur inferioribus] *Pro* Ex bono, *vti legunt Lutet.*

nec aliquid eſſe malum, niſi à bonitate defectum] *Redundat infinitiuus* eſſe, *quem in ſecunda parte repetebant excuſa.*

quorum ſpontaneus defectus à bono] *Gallicana legunt* ſpontaneos defectus, *per accuſatiuum, ſed non rectè.* D

hoc eſt fidei veritatis veræque pietatis] MS. *legunt* veritati veræque pietati, *ſed reliquimus quod erat in excuſis, etiam Amorbachio conſentiente.*

nec vides neceſſe tibi eſſe] *pro* videt.

ſicut non tribuitur iniquitati adulteriorum] *Sic manuſcr. pro* adulterorum.

ſed ipſum opus Dei, id eſt hominū vel nuptias vel naturam] *Ita legendum eſſe præter* MS. *docent etiam ſequentia, vbi ſic habes*, arborem bonam conſtituens bonum opus Dei, id eſt nuptias hominum vel naturam: *pro eo quod prius erat*, id eſt hominem vel nuptias vel naturam.

quam nefarius illorum error inducit] *loco* indicit.

neque enim vno tantùm loco, vbi ex euangelio] *Pro* vbi, *perperam erat* tibi.

IN CAP. IX.

quia non poteſt mali radix in eo quod donum Dei vocas locari] *pro* mala radix; *ita enim legis poſt tres verſus & ſæpius eodem hoc capite.*

Et tamen ibi locauit inimicus ille ſeminator] *Ex manuſcr. adiecimus* ille.

Si eſſe rationalem creaturam Dei donum eſt] *In excuſis erat*, Si etiam eſſe, *ſed redundat coniunctio.*

Manichæo quid cōtra te diceret tu dediſti] *Mēdoſè* tu dixiſti.

Veritas ergo fidei Catholicæ in his verbis veſtris ideò vincit Manichæum] MS. *legunt* in his verbis noſtris, *ſed excuſis ſuffragantur quæ antecedunt*, illis verbis tuis te facillimè ſuperat.

quia nihil eſt aliud malum niſi priuatio boni] *Sic lib. 11. De ciuitate Dei cap. 9. Nihil aliud eſt, inquit, quod dicitur malum, quàm naturalium priuatio bonorum. Cui ſimilia habes lib. 12. cap. 1. & lib. 22. cap. 1. 11. & 17. Item Enchirid. cap. 11. Et ſuprà eodem hoc contra Iulian. lib. cap. 8. & infra lib. 4. cap. 3.*

quia prius contendunt malum proferri non poſſe de bono] *Videtur ſubeſſe aliquid mendæ.*

Vides quam vera Catholicæ fidei ratione redarguat] *pro* redarguit.

quod Catholicus Catholicè aſſeruit] *Aduerbium eſt, non datiuus caſus* Catholicæ.

Catholicis diſputatoribus præbet auxilium] *Prius erat* diſputationibus. B

& de natura, quam facit Deus] *Supereſt* fiunt, *in Lutetianis, quæ legunt*, & fiunt de natura.

vt ſit in eo radix mali] *pro* mala.

IN LIB. II. CONTRA IVLIANVM CAP. I.

quod tertio loco poſui diſpoſitionis meæ] *pro* diſputationis: *Loquitur enim de operis ſui diſtributione ſuprà lib. 1. cap. 1. propoſita.*

quibus terreris infirmos] *Mendoſè* territis.

ex quo generentur mali] *non* regenerentur.

qui cum baptizatis dimittat peccata propria, paruulū damnat] *Pro* damnat, *excuſa legebant* clamat. *Eſtq; in fine periodi nota interrogationis addenda: nam alioqui Catholicus foret ſenſus, cùm verba ſint Iuliani.*

Multa enim multitudo dulcedinis Domini] MS. *legunt* magnitudo: *ſed alterum legit ac interpretatur Auguſt. in Commentariis ſuper Pſal. 30.*

C munda etiam de immundis] MS. *addebant illud* etiam.

IN CAP. II.

In lib. quem de arca Noë conſcripſit beatus Ambroſius] *Citatur hic locus & infrà lib. 4. contra duas epiſt. Pelag. cap. 11. ſed non reperitur hodie in libro illo Ambroſij.*

Per vnum, inquit, Dominum Ieſum] *In excuſis erat* Dominum Deum. *ſed alterum habes & infrà loco citato contra duas epiſtolas Pelagian.*

videris tibi ſatis aptè acuteq; dixiſſe] *Sic* MS. *pro* altè acuteq;.

qui peccata in filiis damnat aliena, quæ in parentibus relaxauit] *Peruersè Lutetiana*, qui peccata in filiis damnat, alienaque in parentibus relaxauit.

IN CAP. III.

cùm condelectaretur legi Dei] *Pro* cum delectaretur lege Dei. *Natus eſt error ex Amerbach. qui habebat* cum condelectaretur lege Dei.

En tota veſtra cauſa] *Sic* MS. *pro*, An non tota. *Et hoc ex Amerbach. ortum apud quem erat*, An tota.

non illic ipſius Apoſtoli accipiendam eſſe perſonam] *Pelagij* D *de hac re verba recitantur lib. De gratia Chriſti cap. 39. de qua dicemus & nos aliquid infrà ad lib. 6. cap. 23.*

ſciens eius gratia] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat ſenſu imperfecto*, ſciebat enim gratia.

vt humanam incolumitatem ſalutemque] *Redundat quod in excuſis addebatur voluntatem, nec legunt* MS. *nec editio Grauij.*

ipſa in eo morte moriēte] *Perperā* in ea, *ad corpus enim refertur.*

fine diſcordiæ, non naturæ] *Sic* MS, *Amorbachius legebat* finite diſcordiæ, non naturæ: *inde orta eſt vulgata nunc lectio*, finita diſcordia, non natura.

His & ſanctus Gregorius atteſtatur dicens] *Locum hunc nec dum inuenire potui.*

cœni ſui fœtorem venis capacioribus exhalante] *Ita rectè* MS. *& Louanienſis editio, niſi quòd errore typographico* coëui *habet pro* cœni. *In cæteris excuſis erat* ſenſim fœtorem.

longa ſe & diſtricta regens philoſophia] MS. *legebant* diſcreta, *pro* diſtricta, *ſed alterum propius accedit ad Nazianzeni verba.*

Iámne diſcernis, iámne perſpicis, iámne reſipiſcis] *Sic* MS. *pro* reſpicis, *quanquam & hoc retineri poterat.*

A Diſcedente hinc anima pia peribunt] Obſeruandus eſt hic locus, quo dicit Auguſtinus prauos omnes iuſtorum motus in morte perire.

in reſurgente corpore non redibunt] Sic MS. & c. excuſa.

In cap. IIII.

contra quam regeneratus ſi iam ratione vtitur] Pro ſi iam, mendoſè Lutetiana ſua.

quia nulla in alterutro] In noſtris deerat quia, in Lutetianis præpoſitio in.

& bonum naturale rationis] Pro his habent Lutetiana, & ab omni naturale rationis.

paruulus hac è vita exiiſſet] Ita commodius manuſcr. quàm ſine præpoſitione.

qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritum] Perperam quia caro.

In cap. V.

diuidi tres aduerſus duos, & duos aduerſus tres] Pro duo & duo.

paribus ad virtutem ſtudiis] Sic manuſcr. & Ambroſius; Amorbachius legebat ad virtutem efficaciam, inde natum in vulgatis virtutum efficaciam.

tam inimicinis] Pro eo quod habent Lutetiana inimicus.

B etenim ratio cibus mentis eſt, inquit, præclaræque alimonia ſuauitatis] Locum hunc ita ex Ambroſio mutauimus, etiamſi non per omnia conſentientibus MS. Prius erat, Etenim miſericors cibus mentis eſt, inquit, præclaraque alimonia ſuauitatis ratio.

moderantis animæ coniugatur arbitrio] Sic Ambroſius: MS. duo moderationis legebant: Amorbachius moderatioris, inde natum moderatoris.

quam velut virili infuſam corporis motu] perperam infuſa.

etiam ſui vigore corrupto] Ex MS. adiecimus ſui, quod & Ambroſius legit.

tacere potius noluiſſe] Non rectè in Lutetianis voluiſſe.

Ecce fundit eloquentiæ lucidum ac perſpicuũ flumen Ambroſius] MS. lumen legunt, ſed magis placet quod eſt in excuſis.

moderantis animæ coniugatur arbitrio] Et hic deprauata erat lectio, qualis ſuprà.

Quid adhuc quod aduerſus meos libros moliaris, inquiris?] Pro eo quod prius erat, Quod ſi adhuc.

& vnde poſſint expelli] Ita rectius, quàm poſſunt.

C quæ legi mentis ex lege peccati reſiſtunt] perperam lege.

quia erat adhuc in corpore conſtitutus] In excuſis deerat verbum erat, quod legit & Ambroſius.

in alio quoque libro ſuo, de ſacramento regenerationis, vel de philoſophia quem ſcripſit] Non extat hic liber Ambroſij, ex quo non pauca profert Auguſtinus & infrà cap. 6. 7. & 8. quorum ſeptimo, contra Platonem Philoſophum ſcriptum eſſe ait, qui hominum animas reuolui in beſtias aſſeuerabat, et animarum tantummodo Deum opinabatur authorem, corpora autem diis minoribus facienda decernebat. Tranſmitti eum ſibi à Paulino petit epiſtola 34. Meminit eiuſdem lib. 1. Retractat. cap. 4. vbi perperam legitur, de ſacramẽtis & prophetia.

In cap. VI.

& ideò trahere originale peccatum] Non rectè Lutet. & idem.

Quid autem etiam de ipſo ficulneorum tegmine foliorum in libro de paradiſo idem ipſe ſcripſit doctor, aduerte.] Addere potuiſſet non importunum locum eiuſdem ex libri de Noë & arca, cap. 30. vbi ſic ait, Nudum ſe Noë non ſentiebat, qui amictu indutus erat ſapientia. Denique nec Adam in paradiſo poſitus nudum ſe putabat, niſi poſteaquam commiſit præuaricationis errorem. Et reus, amictu ſapientiæ ac iuſtitiæ, mandatorum cæleſtium præuaricatione nudatus, nudum ſe vidit, & foliis operiendum putauit.

D & eos multiloquij ſtrepitu] MS. legunt multiloquo.

Sanctus verò Iohannes Conſtantinopolitanus epiſcopus] Verba Chryſoſtomi quæ hic citãtur, apud eum non inuenio, ſimile tamen quid habet homil. 16. in Geneſim.

Meritò idem B. Ioannes] Quæ hic Auguſtinus velut ex Chryſoſtomo profert, leguntur hodie iiſdem verbis in homilia 13. apud Baſilium, quæ exhortatio eſt ad baptiſmum.

In cap. VII.

contendentes, nullum iſtorum quinque verum eſſe poſſe] perperam intendentes.

Deum eſſe hominum conditorem] Non rectè Lutetiana erud itorem.

cui poteſtatem conferendæ immortalitatis] In Lutetianis peruersè mortalitatis legitur.

inter immortalia à Deo factam] Mendoſè facta.

Intemperans enim in cõiugio, quid aliud niſi quidam adulter vxoris eſt?] Alludit ad illud Xiſti Pythagorei, Adulter eſt vxoris propriæ amator ardentior. De quo nonnihil ſuprà in cap. 15. lib. 1. De nuptiis & concupiſcentia.

incontinentiam etiam licita vertere in vitium] perperã vetere.

tamen ceſſante libidinis voluptate] pro ceſſantem.

non ſolùm fatentem, verùm etiam defendentem] Redundãt quæ hic in excuſis interijciuntur, in quibus erat, veruntamẽ diſſitentem vel defendentem: nec legunt MS.

In cap. VIII.

Sicut enim regeneratio lauacri dicitur, per quã deterſa peccatorum colluuione renouamur] Ita rectè MS. ſicq; habes locum hunc citatum lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 11. Prius erat, deterſa colluuione peccatorum in regeneratione cùm ſederit filius hominis renouamur.

& illius perfectionem] MS. cum veteribus excuſis ſimulque Lutetianis perfectiorem legunt: nos alteram lectionem prætulimus.

Aliud eſt enim quod ipſius eſt, aliud quod ipſe eſt] Hæc ex MS. adiecimus conſentiente Ambroſio.

ſic docuiſti, ſic monuiſti] Redundat quæ hic inſeruntur à Lutetianis, ſic docuiſti, ſic eminuiſti, vel monuiſti.

Secura eſt corona tua] MS. Carthuſienſe legit Secuta, ſed rectius eſt alterum.

qui confidunt in virtute ſua] perperam tua.

Cùm enim loqueretur de pace euangelica] Quo loco leguntur apud Hilarium ſequentia verba, nimirum in Commentar. ſuper illud Pſal. 118. Viuifica me, &c. nuſquam euangelicæ pacis meminit. Quare neſcio quid ſibi his verbis Auguſt. velit.

verbo licet iam fidei emundatis atque ſanctificatis] Sic MS. & Hilarius, pro emendatis. Eodem alludit & Auguſt. paulò pòſt, nec in hac vita, inquit, emundationem noſtram neget.

In quadam verò homilia De libro S. Iob] Hieron. epiſt. 101. ad Pammachium de optimo genere interpretandi refert Hilarium homilias quaſdã in Iob Origenis, vt arbitror, è Græco in Latinum tranſtuliſſe, vnde hæc videri queant petita. Citat inde & aliud quiddam Auguſt. ſuprà lib. De natura & gratia cap. 62.

Sed cùm per firmitatem animi] Peruersè Lutetiana per infirmitatem.

Eccleſiæ diſciplinam non tenentes] Hilarius pluſculum quiddam hic habet, in Eccleſia quidem manentes, inquit, ſed Eccleſiæ diſciplinam non tenentes.

C procaces, ſuperbi, ſimulatores] Sic MS. conſentit & Hilarius, pro æmulatores.

adhibito decedendi ex ea nõn moroſo recurſu] Id eſt, tardo & qui longam habeat moram: Non ergo ſoli doctores noſtri ſcholaſtici ea voce in hac ſignificatione vtuntur.

in naturæ refundis inuidiam] Non rectè Lutetiana, refundit.

Si ergo Apoſtolis dicendo talia non peperci, ergo nec Ambroſius pepercit Apoſtolis] Legendum fortè, Si ego Apoſtolis.

In cap. IX.

Propoſuimus hic authoritatis mole ſanctorum] Ita rectius cum MS. quàm molem, vt paulò pòſt.

vt veſtra argumenta confringerent] legatur, veſtra argumenta confringere.

quæ antiquitus toto orbe diffunditur] Id viſum rectius, quàm quod habebant excuſa, quæ vbique toto.

aduerſus hæreticos vſque ad periculum ſanguinis defenſor acerrimus] Arrianos videlicet, à quibus Iuſtina Imperatrix initiata odiis furialibus in eum exarſit, quem & perſecuta eſt, & niſi plebem metuiſſet, etiam occidiſſet.

ſic tui doctoris teſtimonio prædicatus] Pelagij videlicet. Mendoſè autem Lutetiana ſit tui.

D Dicit mortua quidem vitia] Perperam quædam, vt liquet vel ex ipſa antitheſi.

ſed adhuc ſepeliendum] Redundat verbum eſt, quod in excuſis hic addebatur.

Quamuis iam non eo modo appelletur peccatum] Non rectè eodẽ modo. Nam alterum repetitur & paulò pòſt, quia hoc quod eo modo peccatum dicitur.

In cap. X.

non quidem decernentes flagitium] MS. legunt, non quidem gerentes decernentis flagitiũ. Lutetiana, non quidem decernentes flagitium, vel gerentes decernitis. Sed nos excuſorum noſtrorum retinuimus lectionem.

quæ repugnat legi mentis] fortè quia repugnat.

de qua & multa Ambroſius] Copulam addebant MS.

aliique quamplurimi] Ita commodius MS. pro aliique plurimi.

quo caro concupiſcit aduerſus ſpiritum] Craſſo errore Lutetiana loco ſpiritum, legunt carnem.

Quid eſt

Quid eſt quòd exultas, & mihi quaſi victor inſultas] MS. A *cum veteribus excuſis conſtanter legunt*, Quid eſt quòd exultas, & mihi ſi in conſpectu iudicum eſſemus, quaſi victor inſultas. *Lipſius autem in ſuis Caſtigationibus quod hic amplius legitur, tolli iubet, ac reponi ante illud quod ſequitur verſu proximo*, ſi iudicum premeret poteſtate *Verùm typographus non per omnia eum ſecutus, eraſit quidem ſuperiore loco, at non tranſtulit in alterum. Eam lectionem viſum eſt retinere, donec vetuſtiora obtigerint* MS.

ſi veræ quam dicis rationis tuba] *Perperam* verè.

te ante iſtos iudices intus in tuo corde conſtituo] *In excuſis deerant voculæ illæ duæ* iudices intus. *Et malo hoc loco cum* MS. conſtituo, *quàm* conſtitui; *quanquam paulò poſt non ignorem ſequi idem verbum tempore præterito.*

Nec eos qui nunquam fuerunt aut non ſunt] *Quomodo nimirum vos facitis, ſanctos fingentes qui nuſquam ſint; vt obiicit eis & Hieron. epiſt. ad Cteſiphontem.*

quando eos nemo poteſt dicere] *Supereſt præpoſitio* in, *quam hic addunt Lutetiana.*

Nec nos, nec vos eis noti fueramus] *Mendosè* ei.

& his pronunciantibus vincimus] *Ita rectius cùm* MS. *quàm* vicimus.

ſi tamen non in te ſpes eſt omnis emortua ſanitatis] MS. *legunt* B ſpes eſt omnis & mortua ſanitas. *Sed germanius eſt alterum.*

ſiue adminiſtrantium, ſiue præfectorum] *ſic* MS. *loco* perfectorum; *opponere autem videtur miniſtros & præfectos.*

multum abiecti, & verè deſtituti ſunt, multumque abs te pendent] *pro his poſtremis verbis* MS. *veteraq́; excuſa conſtanter legunt* multumque obſtupendi. *Eam lectionem primus Lipſius immutauit, an exemplaris alicuius fidem ſecutus neſcio: quam tamen reliquimus, donec vetuſtiora exemplaria contigerint.*

Peripateticorum poſſis inuenire concilium] *Non* conſilium.

quæ tria bona iudice tribuiſti] *Mendosè Lutetiana*, quia tria bona.

ſed fideles & multis excellentiores] *Perperam* multi.

per diuerſas ætates temporum, locorumque diſtantias, MS. *legunt*, per diuerſas temporum locorumque diſtantias. *Sed commodior eſt altera lectio.*

quam Deus à te auertat inſaniam] *Illud* à te, *ex* MS. *adiecimus.*

IN LIBRVM TERTIVM
CONTRA IVLIANVM PELAGIANVM:

C

IN CAP. I.

ſiue illos verecundius] *Non rectè Lutetiana* ſicut illos.

tamen etiam ipſos erraſſe dicturus es] *Ita commodius cum* MS. *quàm* errare.

quod veriſimili nouitate decepti] *manuſcr. vnum legit*; vanitate.

niſi qui ab odio, ira & amicitia vacuum pectus attulerit] MS. *legunt* amicitia & inimicitia; *ſed cū non id addat Salluſtius, cuius hæc verba ſunt, intelligimus non eſſe germanum.*

quales definiuit vnde hoc dixiſti, Salluſtius] *Pro qui mendoſiſſimè Lutetiana*, quales definiunt vnde hoc dixiſti ſalubrius.

ſed Salluſtius poſuit] *Aduerſatiua* ſed, *in excuſis deſiderabatur, & hic in Lutetianis loco* Salluſtius, *erat* ſalubrius.

& qui cuiquam in hac vita iuſto] *In excuſis deerat* qui.

quia errore communicat crimen] *Perperam Lutetiana* errori. D

aut contemnetur ſicut inane, quod fateris] MS. *legunt*, quod feceris. *ſed nec ſic ab omni ſuſpicione locus eſt vindicatus.*

qui debellauit apud Carthaginem Celeſtium, quando illic ipſe non eram, & rurſus Conſtantinopoli tam longè à regionibus Africanis] *de iudicio Carthaginienſi habes ſuprà lib. De originali peccat. cap. 2. 3. & 4. De Conſtantinopolitano verò iudicio & condemnatione Celeſtij nihil præterea refert Auguſt. ſolus verò Proſper rem hāc nobis aperire videtur, quanquam pleniorem optauerim declarationem. verba eius hæc ſunt in lib. De ingratis cap. 2.*

Quid loquar & curam magna quam geſſit in vrbe
Conſtantinopli docto bonus ore ſacerdos
Atticus, antiqua legatos hæreticorum
Confutando fide; de qua tunc impia corda
Quamuis ſe obducta tegerent velamine forma
Indicij, & tacita tulerant tormenta repulſa?

Attingit tribus verbis & Maxentius Ioannes, qui ad calcem libelli fidei ſuæ quem Hormiſdæ pontifici obtulit, anathematiſmo vltimo contra Neſtorianos & Pelagianos, inter Pelagij Celeſtijq́; damnatores Atticum Conſtantinopolitanum epiſcopum enumerat.

in ſuis omnibus militibus pugnat, errorem veſtrum etiā Pelagij lingua, tanquàm proſtrati & iacentis gladio detruncauit.] *Ita hunc locum ex* MS. *caſtigauimus, pro quo erat* oppugnat errorem veſtrum; *& pro* lingua, *legebatur* linguam. *Nam linguam Pelagij gladio Goliæ comparat: vnde & ſequitur paulò poſt*, imò per linguam Pelagij Dominus amputauit.

Nam quod tu dedignaris] *Id eſt quod agnoſcere non vis, recuſas, refugis. Similiter loquitur lib. 2. De peccat. meritis & remiſſ. cap. 34.* ad certamen nobis relictam eſſe non dedignemur.

Sed quid eſtis dicturi, niſi fortè Pelagio maledicturi?] *ſic* MS. *pro* maledicatis. *Alterum enim videtur Auguſtini linguæ familiarius; qui gaudere ſolet ſimiliter cadentibus ac deſinentibus.*

Nec vos nec alios decipiatis] *Sic* MS. *pro* & alios.

quia non à nobis ſicut vos] *perperam* à vobis.

IN CAP. III.

non pro cauſis eſſe mutandam] MS. *legunt* vtendam; *ſed non rectè.*

nullam pœnam putatis eſſe, imaginem Dei in æternum exulare à regno Dei] MS. *legunt* imaginis Dei, *vt ad præcedentia referatur: ſed excuſorum lectionem confirmat quod ſequitur*, vt imago Dei non ſinatur intrare in regnum Dei. B

exſpatiaris ibi vir diſertiſſimus] MS. *cum Amorb. legunt*, & ſpatiaris tibi: *ſed neutra lectio ſatisfacit, conſulenda vetuſtiora* MS.

qui redimit Iſraël ab omnibus iniquitatib. eius] *pro* redemit.

IN CAP. IIII.

Apoſtolo teſtante qui dicit] *ſic* MS. *quomodo & aliàs frequenter loquitur Auguſt. pro* Apoſtolo teſte.

qui nec ab ipſa maſſa perditionis abſtinet ſui operis bonum] *De hoc genere locutionis ſuprà diximus ad cap. 9. lib. 2. De nuptiis & concupiſcentia.*

IN CAP. V.

aut baptizandos nō eſſe paruulos, quod quidem poſtea eſtis fortaſſe dicturi] *Certè dixerunt noſtri temporis hæretici.*

ſit eorum pretium ſanguis] *Mendosè Lutetiana* ſic eorum.

Nec vos euangelium commonebit, vbi forſitan propter vos interrogauit Dominus] *Perperam* commouebit, at forſitan.

IN CAP. VI.

Sed videlicet vt egregius dialecticus] *Non rectè in Lutetianis*, Si videlicet vt egregius.

C Et ad vtrunque reſpondens] *pro* reſpondes.

Sed hinc potius intelligamus eis ad alterum ſeculum prodeſſe quod renaſcantur] *Sic & Enchiridij cap. 66. quem locum viſum eſt hic ſubiicere, magis enim, inquit, propter futurum iudicium fit remiſſio peccatorum. In hac autem vita vſque adeò valet, quod ſcriptum eſt: Graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum; vſque in diem ſepulturæ, in matrem omnium, vt etiam paruulos videamus poſt lauacrum regenerationis diuerſorum malorum afflictione cruciari: vt intelligamus totum, quod ſalutaribus agitur ſacramentis, magis ad ſpem futurorum bonorum, quàm ad retentionem vel adeptionem præſentium pertinere, &c. Idem attingit & infrà lib. 6. cap. 10. Et lib. 2. De peccat. meritis & remiſſ. cap. 34. ſub finem.*

propter vitium ſuperbiæ hominis] *Mendosè* initium.

IN CAP. VII.

non dico malam, ſed potius bonam] *Sic* MS. *& vetera excuſa, ſimulq́; Louanienſis editio, pro* non dicam.

quoniam tuus eſt vt prior iſte] *Loco* & prior.

non ideò deformis eſſet] *Perperam* non idem.

D & nulla quidem culpa dialecticæ diſciplinæ, tu quantum à tramite eius exorbitaueris?] *Sic* MS. *pro eo quod erat in excuſis*, & nulla quidem culpa eſt dialecticæ diſciplinæ, quantum, *&c. Pendet enim ex ſuperioribus ſententia.*

Quod cùm negare nequiueris. Quid eſt quod nequeo negare homo inconſiderate; quid eſt quod nequeo negare?] *Ità locum hunc Lipſius reſtituit, nam in vulgatis deſiderabatur*, homo inconſiderate, quid eſt quod nequeo negare? *Louanienſis editio paulò aliter legit, ſic enim habet*, Quod cū negare nequiueris homo inconſiderate: *ſed magis arridet altera lectio. Nam & infrà lib. 4. cap. 8. Homo contentioſe, inquit Iuliano loquens Auguſtinus.*

Quia non vtique ſi mala eſt commixtio] *Mendosè* vtrique.

IN CAP. VIII.

Nulla eſt itaque fouea] *Pro* ita.

IN CAP. IX.

diuiſit & ſexum, diuiſit in ſpecie] MS. *legunt* diuiſit & ſpecie.

& abſoluendus per ſanguinem] *Sic* MS. *cum veteribus Amorb. & Frobenij, pro* abluendus: *id enim paulò antè præcedit. ſic ſuprà*

cap. 3. redimi & liberari ait paruulos ſanguine Chriſti. diſertis verò verbis lib. De corrept. & gratia cap. 11. iſtos, inquit, à reatu hæreditario & proprio illius agni ſanguis abſoluit.

quem diſpoſuit ordinem ſæculorum] Perperam Lutetiana depoſuit.

IN CAP. X.

de ſui meriti deformitate confundi] Mendosè deformitatis.

IN CAP. XI.

Dicis etiam in laude libidinis] Ita rectius quàm cum Lutetianis, Dicit.

ſenio confectis emortuiſque corporibus] In excuſis deerat cõiunctio, quam additam habes & lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 10.

Quaſi verò ſi claudum] ſic reſuſcitatus à Chriſto Lazarus non caruit concupiſcentiæ malo.

non eas iam poſſe concipere] perperam eos.

Qui tandem coniuges in hac ætate generant] Non rectè Lutetiana, quia tandem.

Pro modo ergo nunc temporis] Ex MS. adiecimus nunc, quod additum habes & paulò poſt, vbi legitur, Pro modo autem nũc temporis, quo longè breuiore ſpatio viuunt homines.

fœcunditatis munus in eodem perſeueraſſe] Vitiosè fœcunditati.

quod aduerſus ſpiritum concupiſceret, & concupiſcentiæ] Hæc deſunt in Lutetianis.

IN CAP. XII.

quod radix profert damnata dãnatos] In Lutetianis eſt, quod admirabilis radix: ſed omnino redundat illud admirabilis.

niſi cuius manus non defuit creantis] Iidem vetera Amorbach. Frobenijq́; ſecuti legunt niſi cui manus, ſed non patitur hoc antecedẽs pluralis numeri, damnatos: ad Deum ergo refertur.

Sed certè vos qui miſeram] pro miſeriam, ſequitur enim paulo poſt quò hoc pertinet infantiam.

niſi damnaſſet damnatus exiſſet] Mendosè Lutetiana exiſtet.

Vbi etiam ponis, quia & vita carebunt] Prius erat vbi etiam panis.

ſi vllus eſt Chriſtianus ſenſus in vobis] perperam nobis.

IN CAP. XIII.

per quem conſtituta eſt vita carnalis] pro per quam, vt ad ignem vitalem, non ad concupiſcentiam, referatur.

aut verò cuiuſcunque frontis ſis] Ita rectius MS. cum Amorb. quàm An verò.

arbitrium coniugati velit hunc appetitum] deprauatè Lutetiana, velut hunc.

IN CAP. XV.

vltimi limitis ſortita regionem] In iiſdem erat ſortitus: ſed ad pudicitiam pertinet.

ſupra ſe mirantium venerata fulgorem] Typographorum error eſt quòd in vulgatis pro venerata, legitur ſtenerata.

IN CAP. XVI.

quia impietatẽ ſeparationis exhorrẽt] Mendosè ſuperationis.

vt ſuo bono pugnent] pro vt ſub bono.

ſed ignoſcitur in comparatione mali peioris] Ex manuſcr. adiecimus mali.

IN CAP. XVII.

quod nunc oſtenſum eſt in regione Africæ] MS. cum veteribus excuſis ac Lutetianis legunt tunc.

tutum non eſſe] Perperam Lutetiana, tuum non eſſe.

antiquam nos defendere fidem Catholicam] Illud Catholicam, ex MS. adiecimus.

Pœnus te hoc vulnere Pœnus immolat] Imitatio eſt Virgiliana ex fine lib. 12. Aeneidos:

—Pallas te hoc vulnere Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.

Vtrùmne caſta, an verò meretrix] Perperam Vtrum te.

Inſtinctu nefarij non erroris, ſed furoris infamas?] Ita rectius MS. quàm nefario.

ad ea quæ inſtitueras delirare reuerteris] MS. veteraq́; Amorb. ac Frobenij legunt deliberare, quo verbo vtitur ſuprà alicubi & Iulianus. Et Auguſt. infrà lib. his 4. cap. 13. Vbi miror, inquit, ſi deliberas. Sed cùm haberet hoc incommodam ſatis ſententiam, primus Lipſius deliberare, vertit in delirare: cui coniectura non deſunt quæ ſuffragentur loca. Nam & eodem lib. 4. cap. 3. Sed cùm inſana, inquit, dicis, & rides; phrenetico es ſimilis. Et aliquanto pòſt, deliras, inquit, qui ſterilium fructus arborum laudas. Verùm nec ea lectio mihi admodum arridet. ſi diuinare liceat, legendum putarim deliberatè potius, quàm deliberare; vel quod germanum eſſe arbitror, delira pro delirate. erroris occaſionem dediſſe ſuſpicor, quòd inter ſonandum proxima di-

A ctionis initium ad finem præcedentis pertinere videatur.

IN CAP. XVIII.

nec puto quòd hominem Deus non fecerit, aut diabolo fecerit] MS. legunt, aut ex diabolo fecerit: ſed malè, vt liquet ex lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 16. Nam diabolo feciſſe intelligit, tãquam eos diabolus habeat ſeruos.

qui omnes paruulos ab eo malo] Perperam quod omnes.

Interponis Apoſtoli teſtimonium non ad quod ab ipſo poſitum eſt] Loqui videtur de loco Apoſtoli, 1 Corinth. 15. Inſipiẽs tu quod ſeminas non viuificatur: quem Iulianus, omiſſis è medio compluribus verbis, de humano ſemine interpretabatur: vt videre eſt lib. 2. De nupt. & concupiſc. cap. 14.

tamen interponis vbi ais] Vix dubito corruptum eſſe locum, proq́; tamen, legendum tandem: quanquam nec ſatis arridet verbum interponis, cùm id paulo antè præceſſeris.

qui aſſerebant laudi Dei proficere peccata mortalium] Mendosè Lutetiana, peccato.

propterea rectè iudicari homines] Nõ rectè in iiſdem iudicare.

IN CAP. XIX.

generantium voluntate non lædi] Ita rectè MS. pro voluptate.

qui non vis iudicio diuino quenquam non ſuis, ſed alienis
B plecti poſſe peccatis] In excuſis contraria erat falſaq́; ſententia, non alienis ſed ſuis plecti poſſe peccatis.

IN CAP. XX.

Sed dicimus, vſque adeò malum eſſe] pro eſt; intelligit autem concupiſcentiam.

Non itaque concupiſcentiám carnis] Prius erat vtique.

Dicis etiam Sodomitas] In Lutetianis eſt non rectè Dicit: ſequitur enim atque ita vis.

vt non videas creaturam panis & vini] Mendosè vides.

IN CAP. XXI.

cùm ſpectatur generationis effectus] Sic rectè MS. pro regenerationis: neque enim de baptiſmo hic loquitur, ſed de prole, quæ generationis & nuptiarum eſt fructus.

conſtituens te ante iudicem non alium] deprauatè Lutetian. conſtitues.

vincêris, vincieris, & ad immunda omnia pertrahêris] Ex MS. adiecimus vincieris.

nec ad hoc quod deſideras, tibi proderit] In excuſis redundat pronomen hoc, quod ad finem hic repetebatur.

C An etiam ipſam quomodolibet intelligas, laudare diſponis?] Ita rectius quàm diſpones.

& parentum fœcunditatem] Ex MS. adiecimus copulam &.

tanquam iſto modo ſeipſam comedat iſta ſentẽtia] Pro comedat, Lutetiana peruersè commendat.

malum autem nõ de nuptiis] In Lutetianis deſideratur negatio.

de quo ſcriptum eſt, Dominus ſapientes facit cæcos] locus eſt Pſal. 145. quem ſimiliter legit Auguſt. & tom. 8. ſuper eundem Pſalm. negátque dictum illuminat, ſed ſapientes facit, quomodo legunt nunc & Græca κύριος σοφοῖ τυφλούς. Noſter interpres legiſſe videtur φωτίζει, id eſt, illuminat.

ſecundum merita veſtra dari dicitis] Perperam dare.

quamuis Deo noſtra conſcientia] Vitiosè Lutetiana, quamuis de noſtra.

qui ea bene vtuntur belligerent coniugati] Ita commodius cum MS. quàm belligerant.

IN CAP. XXII.

& homo ſiue de coniugio, ſiue de adulterio naſcatur] Poſterius de, ex MS. adiecimus.

D IN CAP. XXIII.

& innocentem eſſe per nullum proprium] Ita rectè MS. pro eo quod erat, & innocentem eſſe paruulum per proprium, præceſſit enim hominem vndecunque naſcatur.

Cur autem timerem ne mihi obiiceretur vt dicis, quia peccata omnium parentum, omnibus filiis imputarem] Infrà lib. 6. cap. 7. liberum eſſe ait hac de re quærere, ſeu facile ſeu difficile, ſeu impoſſibile ſit inuenire. Ambiguè loquitur & Enchir. cap. 46. & 47. Suprà tamen lib. 1. De peccat. meritis & remiſſ. cap. 15. apertam & ſimplicem habere videtur ſententiam: Generante carne, inquit, illud tantummodo trahitur, quod eſt originale peccatum. Niſi quis eum originale peccatum diſtinguere velit non contra ſuperiorum omnium parentum peccata, quæ & ipſa generatione contrahant, ſed contra actualia, propria voluntate noſtra commiſſa.

cum eo malo contra quod pugnas bene vſi fuerint cõiugati] Excuſa legunt, & quo bene vſi fuerint.

rerum te teneret] Pronomen te, ex MS. adiecimus.

trahebatur inde & malum] In impreſſis deſiderabatur inde.

Ideò

Ideò quippe bonus odor erant Chriſti] *Perperam erat, de Apoſtolis eum loquitur.*

ſine quo tamen eſſe non poteſt voluntas mala] *Mendosè* voluntas mea. *Rectam lectionem habebant etiam vetera excuſa.*

ſed quo bene vterentur paratum inuenerũt] *Neſcio quid mendæ hic mihi latere videtur, neq; enim admodum arridet illud* paratum.

IN CAP. XXIIII.

vt cum generatis ſi regenerati non fuerint, puniatur] *Vetera excuſa Amorb. ac Froben. cum Lutet. legebant,* vt eo generati ſi regenerati non fuerint, puniatur; *vbi poſteriores putarunt legẽdum* puniantur. *Sed germana eſt MS. lectio, ait enim hoc eſſe concupiſcentiæ ſupplicium vt in non regeneratis cum eis puniatur; in regeneratis, perfecta ſanatione conſumatur. Similis locus eſt infrà lib. 4. cap 9. Nec permanebit, inquit, hoc malum, ſed aut damnabitur aut ſanabitur. Et lib. 6. cap. 19. Hanc iniquitatem ſi homo ab homine altero forinſecus aduerſante pateretur, quia in illo non eſſet, ſine illo vtique punietur. Quia verò in illo eſt, aut cum illo punietur, aut &c.*

Et cùm eoſdem nodos repetas] *ita commodius cum MS. quàm* repetis.

iure damnabiles ſunt] *In excuſis deerat verbum* ſunt, *quod additum habes & lib. 2. De nuptiis & concupiſcentia cap. 27. vbi hæc verba repetuntur.* B

quia per opus Dei opus diaboli tranſire non ſinitur] *Perperam* diabolo. *ſic legis & ſuprà lib. 1. cap. vltimo.*

quamuis conuerſatione vitioſa] *Mendosè* conuerſione.

IN CAP. XXV.

Quid eſt autem quod propoſitis aliis] *Ita rectius quàm Lutetiana,* quod poſitis.

& non opus eſt vt cætera detrahas, ſi nuptias quæris quales ante peccatum primorum hominum eſſe potuerunt. Sine motu enim corporum] *Locus hic ita in excuſis deprauatè legebatur,* & non opus eſt vt cætera detrahas. Si nuptias quæris quales ante peccatum primorum hominum eſſe docuerunt, ſine motu corporum.

tunc nullo malo vterentur] *Mendosè Lutetiana,* tunc nullo modo vterentur: *& mox,* malo bene vtuntur. *pro quo legunt* vterentur.

Paruuli opus diaboli ſubſtantialiter non ſunt, ſed opere diaboli originaliter rei ſunt] *Mirum vnde tam craſſus error irrepſerit, vt loco* diaboli, *in excuſis omnibus & Germanicis, & Gallicis, & Italicis,* Dei *legeretur.* C

IN CAP. XXVI.

Si pietate voluntatis, qua optat liberos quiſque] *Pro* qua, *habent non rectè Lutetiana* quæ.

atque ideò ſanctitatem] *Perperam* vtque.

deſcribebat Apoſtolus] *Sic MS. pro* deſcribit: *nam & hac voce vtitur in aduerſatiua paulò poſt ſequẽte,* ſed deſcribebat humanam in hac corruptibili carne naturam.

Video aliam legem in membris meis] *Illud* in membris meis, *addebant manuſcr.*

ſi quid de te tibi credimus] *MS. ſic legunt,* ſicut de te vis credamus.

& concupiſcentias carnis ne perfeceritis] *pro* non perfeceritis: *nam & paulò poſt ita repetit,* Non ait, *inquit,* ne feceritis, quia eas non habere non poterant; ſed, ne perfeceritis.

ne opera earum] *Perperam* eorum, *nam ad concupiſcentias carnis refertur.*

Deinde ad Galatas addit & dicit] *In excuſis erat,* ait & dicit.

Ipſæ quippe ſunt opera] *ſic manuſcr. pro* Ipſa, *quod & rectius quadrat.*

cùm conſentit ei ſpiritus ad opera mala] *Pro quo erat in excuſis* ad operanda. D

Hoc enim volumus, cùm perfectionem iuſtitiæ concupiſcimus] *Tres verſus qui in vulgatis proximè ſequebantur, ſenſum planè perturbabant, nec dubito quin ex margine, vt & aliàs hic frequenter, in contextum irrepſerint; quare tollẽdas putauimus. Sunt autem iſti:* Hoc, intendere concupiſcentiis carnis non perficiendis, & bonum perficere nõ inuenio, intẽtione non intermiſſa velle debemus.

quando eis non accedit noſtræ voluntatis aſſenſus] *Mendosè* accidit.

tanquam qui ſcripturis ſanctis] *In excuſis deerat* qui.

ac ſic pudor turpi occurrat ignauiæ] *Prius erat nullo ſenſu,* ac ſi.

quorum obſcenitates, Apoſtolorum] *ſic manuſcr. pro* obſcenitatem.

tanquam in arce confligas] *Perperam* in carne. *Genuina lectio erat etiam in veteribus excuſis Amorb. & Froben. quam miror quis putarit immutandam.*

omni aſtu, omni furore conniti] *Ita manuſcr. quod viſum eſt ve-*

A *hementius, quàm* conari, *quod erat in impreſſis.*

Apoſtolorum legionẽ repugnaſſe libidini, vtique pugnanti] *MS. omnia veteraq; excuſa ac recentiora, legunt* vtique repugnanti, *niſi quòd errore typographico quædam habent* repugnante. *Primus Lipſius in poſterioribus Frobenianis mutauit in* pugnanti, *ſecutus fortaſſe MS. aliquem ſilens, certè vt id mallem facit, quòd verbum repugnandi in eodem verſu antecedat. Alter eſt autem in Lutetianis error, vbi pro* vtique, *habes* vti.

vt abs te & expugnetur in te, & defendatur aduerſus me?] *MS. legunt* impugnetur in te. *Sed quia paulo antè eodem verbo vtitur,* Quam te iactas, *inquiens,* expugnare continentia, quare non vis damnare ſententia? *reliquimus quod habebant excuſa.*

Porro ſi malum eſt, quo caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ?] *Pro* quod caro.

Hoc enim originali malo etiam parentes illorũ rei nati ſunt] *In excuſis erat,* parentes illorum renati ſunt; *cui deprauationi editio Louanienſis mederi cupiens, fecerat,* parentes illorum nati ſunt, *coniectura haud dubiè non mala. Verùm MS. quid ab Auguſtino ſcriptum fuerit oſtendunt, quibus ſuffragatur quod infrà repetitum paulò poſt legis,* quia & ipſi rei nati ſunt. *Et mox,* Ex hoc enim malo rei nati ſunt.

Ac per hoc & illi quos reos liberati generauerunt] *ſic MS. pro eo quod erat,* quos reatu liberati generauerunt; *quod tamen nec reiicimus, quanquam alteri lectioni fauet quod antecedit,* Reos ergo, quia & ipſi rei nati ſunt, *&c.*

IN LIBRI QVARTI
CONTRA IVLIANVM
CAPVT PRIMVM.

quibus ſoluendis curam non oportet impendere] *Perperam* nos oportet, *præcedit enim,* omittentes ſicut inſtituimus.

& per obedientiam vnius hominis expiandum atque ſanandum] *Pro eo quod erat,* & per inobedientiam. *Cæterùm MS. ei quod ſequitur,* vnius hominis, *addunt* Domini noſtri Ieſu Chriſti.

& in regnum vnigeniti transferendi renaſcantur] *In excuſis deerat verbum* renaſcantur.

ſine illo vtique naſcerentur] *MS. legunt* ſine vllo.

Nunc verò quandoquidem cum hoc naſcuntur] *Ita commodius cum MS. quàm* naſcantur.

per malum præuaricationis credidit accidiſſe?] *Pro* credit, *præcedit enim* arbitratus eſt.

Poteſt igitur in homine qui munere Dei eſt, & viuit, malum eſſe generatione cõtractum] *Pro* & viuit, *erat in excuſis* vt viuat, *ſed alterum habes & paulò antè,* Munus Dei nulli nocet, quo quiſque eſt & viuit. *& mox,* niſi in eo quod eſt, & viuit.

nec ideò mali huius ipſa eſt cauſa, quia naſcitur] *Mendosè* qua naſcitur.

IN CAP. II.

Internum potius vince, quem laudas] *Pro* quod laudas. *Præcedit enim,* Quid eſt quod triumphas tanquam de hoſte victo?

ab eo illo qui falſum dicit] *MS. conſtanter addunt* illo, *& facit ad vehementiam.*

nec extinguitur per gratiam, ſed frenatur] *Vt cum MS. id mallem, quàm* refrenatur, *facit quod Auguſtinus id repetens, eo verbo bis terue hoc capite vtatur.*

quia eo limes præfigitur licitus malo concupiſcendi] *Perperam* quia in eo, *ſenſus eſt enim quia per hoc bonũ conuẽtionis coniugũ.*

Et vtique deſiderium mali, malum eſt] *Mendosè* deſiderij.

etiamſi ei non conſentiatur] *Pro* conſentiat.

falſus es malum quod repugnat bono] *In excuſis erat contrario ſenſu* quod repugnat malo; *quanquam in vetuſtioribus excuſis; & apud Grauium germana lectio retinetur.*

continentes extirpent concupiſcentiam carnis] *Non rectè* continenter.

quo malo non vtuntur, in quibus hoc bonum eſſe contẽdit] *ſic MS. pro eo quod erat,* quo malo bene vtuntur, *nam de continentibus non de coniugatis eum loqui verba ſequentia docere videntur.* Neq; enim dicturus es, *inquit,* in coniugibus bonum eſſe libidinem; in ſanctis autem vel virginibus vel continentibus malum. *Eandem lectionem & Amorb. ad marginem annotarat.*

Iam ſententiam tenemus tuam] *Pro* teneamus.

concupiſcentiam carnis eſſe in vtriſque] *In excuſis erat* hoc eſſe, *ſed redundat pronomen* hoc.

ſi enim ſummum culmen obtinent pudicitiæ coniugalis] *Non rectè Lutetiana* coniugales.

A in ſanctis autem virginibus & continentibus quid agit, obſecro te, quid agit tua iſta ſuſcepta, cùm deſipis; aduerſaria, ſi ſapis] *Ita locus hic diſtinguendus eſt.*

Quid cùm ſopitos deludunt ſomnia ſenſus] *Mendoſè* omnia.

cùm videas nec ibi fieri, vbi modus eius nullus eſt neceſſarius] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat*, cùm videas nec fieri, vbi modus eius nullus neceſſarius eius eſt.

Proinde virtus quæ hic vbi ſuperbiri poteſt, non ſuperbiatur] *Prius erat* vt non ſuperbiatur.

Quamobrem hoc malo coniuges bene vtuntur] *Pro eo quod erat*, Quamobrem quoniam hoc coniuges. *Redundat autem quod eſt in Lutetianis*, malo continentes melius non vtuntur, *ex margine in contextum tranſlatum.*

nec ideò illud cui non conſentitur] *Redundat quæ in excuſis addebatur hic copula, nec legunt* MS.

neç ex his hominibus qui malo carent] *Vitioſè excuſa*, Nec his omnibus qui malo carent.

IN CAP. III.

qui non propter Deum verum, fidem connubij ſeruat vxori.] *In excuſis erat non rectè*, propter Deum, veram fidem connubij, *vt liquet ex lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 3. vnde ſunt hæc verba repetita, & paulò poſt*, quando, *inquit*, à Deo vero ipſe animus fornicatur.

B Deinde ne quiſquam veſtrum negaret] *Pro* noſtrum.

adhibui teſtimonium de ſcriptura ſancta] *Perperam* ſancti.

aut in animo infidelis pudicitia vera eſſe non poſſit] *Ex* MS. *adiecimus* vera.

cui vitia quoque ipſa bonitatis perhibent teſtimonium naturalis] *Ita rectius, quàm* ipſius bonitatis.

Quid enim in vitio aliud diſplicet] *De malo ſeu vitio quod naturalis ſit boni priuatio, diximus aliquid ſuprà ad cap. 9. lib. 1.*

vt qui in vobis opus bonum cœpit] MS. nobis *legunt, ſed altera eſt Apoſtoli lectio.*

per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum] *In excuſis deerat*, Dominum.

non tamen vt eius bona voluntas poſſit præcedere præter gratiam] *Illud* præter, *videtur redundare.*

cum ſcriptura dicere contra vos, præparatur voluntas à Domino] *Locus eſt Prouerb. 8. cap. ſecũdum Septuaginta, pro eo quod nos legimus*, & hauriet ſalutem à Domino. *Citatur ſcriptura hæc ſequentibus libris frequentiſſimè, & Concilio 2. Arauſicano canon. 4. vbi*

C *ſic habes, reſiſtit, inquit, ipſi ſpiritui ſancto per Salomonem dicenti, præparatur voluntas à Domino.*

qui operatur in vobis & velle] MS. *legunt* nobis, *ſed alterum eſt Apoſtoli.*

alij natura lenes] *pro* leues, *&, quod habẽt Lutetiana*, naturales.

vnde medici audent iſta tribuere temperationibus corporum] *Non ait tamen quod falſo, nam & hæc temperatura diuinæ eſt prouidentiæ.*

Quod etſi probari] *Prius erat*, ſi & probari.

nullo modo, nulla ratione quiſquam poteſt] MS. *legunt*, nulla vllo modo ratione.

Nec tamen ſiue maximis ſiue minimis vrgeatur] *Ita rectè* MS. *pro*, maximus ſiue minimus: *alludit enim ad illud Horatianum lib. 1. ſermonum, ſatyra 3.*

Nam vitiis nemo ſine naſcitur, optimus ille
Qui minimis vrgetur.

Vbi eruditiſſimi atque doctiſſimi viri multo excellentiore cæteris philoſophia nobilitati] *Ita commodius* MS. *quàm excuſa*, philoſophiæ nobilitate.

D Quam ſi eis tribuerimus] *pro* tribuemus.

Proſus ſicut de lege veriſſimè ait Apoſtolus, ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ita veriſſimè dicitur, ſi per naturam voluntatemque iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſi per doctrinas hominum qualiſcunque iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt] *Similes ſententias habes apud Auguſtinum lib. De natura & gratia cap. 2. 9. & 40. Et lib. De gratia & lib. arbitrio, cap. 13.*

etiam choraulas & huiuſmodi turpes infameſque perſonas habere contendat] *Choraulæ dicuntur qui fiſtulis aut tibiis ad choros canunt. χορὸς enim Græcis idem quod chorus ſeu tripudium: αὐλὸς verò, fiſtula ſeu tibia. Iidem & aulœdi vocantur, de quibus eſt illud Ciceron. oratione pro Murena, Aiunt in Græcis artificibus, eos aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerunt.*

vincit in eis & frenat alias prauas cupiditates] *Impropriè dictum quòd vincat, propriè enim tum victa vitia deputanda ſunt, cùm Dei amore vincuntur. Lib. 21. De ciuit. Dei, cap. 26.*

Neque enim omnes homines naturali inſtinctu immortales & beati eſſe vellemus, niſi eſſe poſſemus] *Lib. 10. confeſſ. cap. 20. tractat quomodo beatitudinem omnes appetant. Appetitum verò hunc deponi non poſſe ait ſuprà lib. De natura & gratia, cap. 46.*

& de ſuo ſæpe amiſſa contemnunt] *Perperam* amiſſo.

ſi ad cognoſcendũ vtrũ veræ ſint] *Pro*, ſed ad cognoſcendũ.

hoc tantummodo intuendum] *Mendoſè* intuetur.

Vt vera ſit virtus, auarorum prudentia, qua excogitant genera lucellorum:] *Ita his locus diſtinguendus, vt* auarorum, *cũ ſequentibus cohæreat, non cum præcedentibus, quemadmodum ex ſequentibus ſatis eſt manifeſtum.*

& auarorum iuſtitia] *Mendoſiſſimè excuſa omnia*, theſaurorum iuſtitia.

quæ conſtantiam videtur imitari] *Mendoſè* videntur.

omnibus virtutibus non ſolum ſunt vitia manifeſta diſcretione contraria, ſicut prudentiæ temeritas; verùm etiam vicina quodammodo, non veritate ſed quadam ſpecie fallente ſimilia] *Ciceronem imitatus videtur qui lib. Partitionum ſic ait, Cernenda ſunt diligenter, ne ea nos fallant vitia quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aſpernandis; & magnitudinem animi, ſuperbia in animis extollendis, & deſpicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effuſio, & fortitudinem audacia imitatur, & religionem ſuperſtitio: ſtudiiſq́; bonis ſimilia videntur ea quæ ſunt in eo genere nimima. Et lib. 1. De natura deorum, omnibus veris, inquit, falſa quædam adiuncta ſunt tanta ſimilitudine, vt nulla inſit iudicandi & aſſentiendi nota. Item Horatius in arte poetica,* *Decipimur ſpecie recti.* *Et Iuuen. ſat. 14.*

Fallit enim vitium ſpecie virtutis & vmbra.

quomodo iam hoc factum veræ poterit eſſe iuſtitiæ] MS. *pro* veræ, *legunt* iure, *ſed veram virtutem ac iuſtitiam paulò poſt non ſemel appellat.*

Quales virtutes Epicurus induxit voluptatis ancillas, quæ omnino quicquid facerent, propter illam vel adipiſcendam facerent vel tenendam] *Locum hunc non parum illuſtrant Auguſt. verba quæ habet lib. 5. De ciuitate Dei, cap. 20. quæ licet prolixiora ſint, viſum eſt hic tamen aſcribere. ſolẽt philoſophi, inquit, qui finem boni humani in ipſa virtute conſtituunt, ad ingerendum pudorem quibuſdam philoſophis, qui virtutes quidem probant, ſed eas voluptatis corporalis fine metiuntur, & illam propter ſeipſam putant appetendam, iſtas propter ipſam, tabulam quandam verbis pingere, vbi voluptas in ſella regali quaſi delicata quædam regina conſideat: eiq́; virtutes famulæ ſubijciantur, obſeruantes eius nutum, vt faciant quod illa imperauerit. Quæ prudentiæ iubeat, vt vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & ſalua ſit. Iuſtitiæ iubeat, vt præſtet beneficia, quæ poteſt, ad comparandas amicitias corporalibus commodis neceſſarias: nulli faciat iniuriam, ne offenſis legibus, voluptas viuere ſecura non poſſit. Fortitudini iubeat, vt ſi dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat dominam ſuam, id eſt, voluptatem fortiter, in animi cogitatione, vt per priſtinarum deliciarum ſuarum recordationem mitiget præſentis doloris aculeos. Temperantiæ iubeat, vt tantum capiat alimentorum; & ſi qua delectant, ne per immoderationem noxium aliquid valetudinem turbet, & voluptas quam etiam in corporis ſanitate Epicurei maximam ponunt, grauiter offendatur. Ita virtutes cum tota ſuæ gloriæ dignitate, tanquam imperioſæ cuidam & inhoneſtæ muliercul æ ſeruient voluptati. Nihil hac pictura dicunt eſſe ignominioſius & deformius, & quod minus bonorum ferre poſſit aſpectus; & verum dicunt, &c. Meminit huius tabulæ & Cicero libro 2. De finibus, vnde eam & Auguſtinus repetijt, vbi Cleanthi Stoico adſcribitur.*

Quicquid autem boni fit ab homine, & nõ propter hoc fit, propter quod fieri debere vera ſapientia præcipit, etſi officio videatur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt] *Diſputatur apud Magiſtrum ſententiarum lib. 2. diſt. 41. quæſtio, Verum omnia infidelium opera peccata ſint. Cuius qui affirmantem tuentur partem, nituntur in primis hoc & ſimilibus aliquot Auguſtini locis. Verùm qui eum non id ſenſiſſe putant, verba hæc eius per liptoten dicta intelligunt, vt quod ait*, ipſo non recto fine, *idem valeat quod fine malo atque peruerſo, vt quando fit quippiam reſpectu idolorum, ambitionis aut inanis gloriæ, &c. Id quod ex ſubiecta eius paſſim declaratione videtur confirmari. Nam proximè poſt iſta verba ſic ait, Poſſunt ergo aliqua bona fieri, non benefacientibus à quibus fiunt. Bonum eſt enim vt ſubueniatur homini periclitanti, præſertim innocenti. Sed ille qui hoc facit, ſi amando gloriam hominum magis quàm Dei facit, non bene bonum facit, quia non bonus facit, quod non bona voluntate facit. ſic aliquanto infrà, cùm dixiſſet, hoc tamen peccantes, quod homines ſine fide, non ad eum finem iſta opera retulerunt, ad quem referre debuerunt; explicans hoc ipſum, ita poſt paulum ait: An fortè & iſti qui exhibuerunt terrena patria Babylonicam dilectionem, & virtute ciuili non vera, ſed veriſimili dæmonibus vel*

bus vel humanæ gloriæ ſeruierunt, &c. Poſt duas verò columnas ſeu paginarum ſectiones obijcienti Iuliano, ſi gentilis nudum operuerit, nũquid quia non eſt ex fide, peccatum eſt? Prorſus, inquit Auguſtinus, in quantum non eſt ex fide, peccatum eſt, non quia per ſeipſum factum, quod eſt nudum operire, peccatum eſt; ſed de tali opere non in Domino gloriari, ſolus impius negat eſſe peccatum. Rurſus poſt aliquanta quærit à Iuliano num bonam exiſtimet miſericordiam infidelem, additq́ue: Porro ſi vitium eſt malè miſereri, procul dubio vitium eſt infideliter miſereri. Quòd ſi & ipſa per ſeipſam naturali compaßione opus eſt bonum, etiam iſto bono male vtitur qui infideliter vtitur, & hoc bonum malè facit qui infideliter facit; qui autem malè facit aliquid, profectò peccat. Ex quo colligitur, inquit, etiam ipſa bona opera quæ faciunt infideles, non ipſorum eſſe, ſed illius qui bene vtitur malis. Ipſorum autem eſſe peccata, quibus & bona malefaciunt, quia non ea fideli, ſed infideli, hoc eſt ſtulta & noxia faciunt voluntate. Hactenus Auguſt. ex quibus verbis nihil eum aliud voluiſſe apparet, quàm quicquid gentiles infideliter, hoc eſt ex infidelitate ſua faciunt, ſiue videlicet prauo & malo, id omne peccatum eſſe, id quod certiſſimum eſt. Quare & illud Apoſtoli, quicquid non eſt ex fide; peccatum eſt, non purè negatiuè accepiſſe videtur, ſed quicquid ex errore ſeu infidelitate, ac prorſus non eo fit modo quo vera fides faciendum eſſe mandat & præcipit, id omne peccatum eſſe, etiam damnabile. Agit enim Apoſtolus de peccato mortali. Vnde B. Fulgentius lib. 2. De peccat. remiſſ. cap. 1. oſtenſurus non modò laudabilem vitæ conuerſationē, ſed fidem etiam Catholicam, eiuſq́ue per omnia ſinceritatem ad ſalutem eſſe neceſſariam, adhibet hũc Apoſtoli locum, quia, inquit, quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Vbi tamen putandus non eſt, omnia voluiſſe opera factaq́ue hæreticorum eſſe peccata, & quidem mortalia; cùm manifeſtè contraria ſit Auguſtini ſententia lib. De patientia, cap. 26. Ergo quemadmodum non omnia hæreticorum opera, ſed quæ hæretica mente ac propoſito facit, ea tantùm peccata ſunt; ita & infidelium facta, ea demùm peccata erunt, quæ infideli animo ac fine ab eis aguntur. Certè quàm quædam eorum Auguſtinus agnouerit, non quidem veræ virtutis, laudabilia tamē opera, docet libri de ſpiritu & litera cap. 26. & 27. quæ verba ex ſuo fonte licebit repetere. Quibus addere licebit quod habet Hieron. in 27. cap. Ezech. & Leo papa, ſerm. 7. De Quadrageſ.

Abſit enim vt ſit vel dicatur voluntas bona, quæ in aliis vel in ſeipſa, non in Domino gloriatur] *Tres verſus qui in excuſis, & MS. ſequuntur, clarum eſt ex margine in contextum tranſlatos. ſunt autem iſti:* Nec eſſe fructum eius à quo fit, bonum, niſi bona factum fuerit voluntate: ſed opus Dei bonum, à quo etiam per malos fit bonum. *Nam in ſequentibus eadem prorſus repetuntur.*

quando arbor mala bonos fructus] *Mendosè Lutetiana,* quo modo arbor.

Fieri enim non poteſt] *pro* Fieri autem.

ſed boni non ſumus quicquid ſteriliter ſumus] *pro* bonum.

Gentes legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex] *Locum hunc tractat ſimiliter Auguſt. lib. De ſpiritu & lit. cap. 26. & ſequentibus, oſtendens non de gentilibus atque ethnicis hoc dictum eſſe, ſed de iis qui ex gentiliſmo ad Chriſtum ſunt conuerſi.*

De cibis enim Apoſtolus loquebatur] *Pro* enim, *legendum videtur* quidem, *niſi verba eſſe malis Iuliani.*

non inueniſti quomodo in tuam poſſes detorquere ſententiam] *pro* poſſis.

cùm ſine fide impoſſibile ſit Deo placere] *In excuſis deſiderabatur* Deo.

aut placent Deo, & ex fide placent] *MS. legunt* aut placent Deo ſi ex fide. *nos alteram lectionem prætulimus.*

Sed ad hoc eos in die iudicij cogitationes ſuæ defendent, vt tolerabilius puniantur] *Similem ſententiam habes lib. De ſpiritu & lit. cap. 27. & lib. De gratia, & libero arbitrio, cap. 3. Lib. De patientia, cap. 26.*

Quid ſi non eo ipſo libro meo] *Illud* meo, *addebant conſtanter manuſcr.*

deficere ab illius dilectione non poſſit] *Ita rectius MS. quàm* delectatione.

nos ipſos decipimus & veritas in nobis non eſt] *MS. Gemblac. pro* decipimus, *legit* ſeducimus.

Sine fide impoſſibile eſt Deo placere] *Ex manuſcr. adiecimus* Deo.

ſed in voluntate propaginis] *Sic rectè MS. pro* voluptate propagationis; *ita enim loquitur & lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 14. non voluntate propaginis, inquit, ſed libidinis voluptate. Quin infrà lib. 5. cap. 9. vt operis, inquit,* huius cauſa ſit voluntas propaginis, non carnis voluptas; *vnde & aliquanto infrà Iulianum reprehendit voluntatem & voluptatem confundentem, vt quemadmodum nomina ipſa ſurdaſtris auribus vnum atque idem ſonant, ita res ipſa ſurdaſtris cordibus vnum idemq́ue eſſe videantur. Diſtinguit autem Auguſt. lib. 1.*

A *De peccatorum meritis & remiſſ. cap. 29. in initio.*

& voluptas veniale peccatum ſit propter nuptias Chriſtianas] *Sit rectè Louanienſis editio, pro* voluntas, *nam voluntatem Auguſtinus in propagationis ponit intentione, quam negat eſſe peccatum.*

IN CAP. IIII.

Sed ideò ſub diaboli poteſtate ſunt] *MS. legunt* ſub diabolo ſunt. *ſed alterum habes paulò ante eodem hoc capite,* ideò filios eſſe ſub diaboli poteſtate.

Sicut autem ante hominis iniquitatem nulla erat, ita poſt infirmitatem nulla erit] *Codex Gemblac. ad marginem annotatum habebat, pro* infirmitatem, *aliàs legi* ſanitatem: *quomodo ſcribendum omnino videtur, aut addendum in textu* ſublatam, *vel* abſumptam, *aut* ſanatam.

IN CAP. V.

cùm membra cætera facili teneamus imperio] *pro* tenemus.

Hæc autem libido ideo malum non eſt in belluis, quoniam non repugnat rationi qua carent] *Sic & infrà cap. 14. lib. verò De peccato originali, cap. 40. Tanta, inquit, excellentia eſt in comparatione pecoris homo, vt vitium hominis natura ſit pecoris. & concione 4. in Pſal. 103. Quod equo natura eſt, inquit, homini crimen eſt.*

IN CAP. VII.

B noucrit etiam de ipſis quas enim facere permittit] *perperam* quos, *de perſecutoribus enim loquitur.*

propriis & voluntariis aggerare] *Sic MS. pro* augere.

IN CAP. VIII.

& accipiunt tamen & inueniunt, & aperitur eis] *In excuſis ſecerat imperitus quiſpiam,* pulſant & aperitur eis: *ſed de infantibus loquitur qui per ætatem pulſare adhuc non poſſunt; vnde & paulò antè,* qui nec petunt, *inquit,* nec quærunt, nec pulſant.

vbi ſit eis æternitatis ſalus & agnitio veritatis] *MS. legũt* æternitas ſalutis. *Alludere autem videtur Auguſt. ad illud 1 Timoth. 2. qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Pro* ſit, *prius erat* fit *priori lectioni ſuffragatur quod infrà ſequitur,* vbi certa eſt agnitio veritatis.

ad agnitionem veritatis quæ in regno Dei eſt certiſſima, veniunt] *Ita commodius MS. pro* certiſſimam veniunt; *nam & paulò antè pauloq́ue poſt,* vbi eſt certa, *inquit,* veritatis agnitio.

nec iſti propterea baptizentur, quia volunt] *Mendosè Lutetiana* quia nolunt.

C cur Deus qui vult omnes homines ſaluos fieri] *MS. addunt* omnipotens.

Quod abhorret à vero] *In MS. eſt,* Quod ſi abhorret à vero.

ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis] *Hæc in excuſis deerant.*

quo creante generantur] *Mendosè* generant.

vtrunque vtrique noſtrum profundum ſit] *Ex manuſcr. adiecimus* vtrunque.

dum tamen certum & immobile teneamus] *perperam* immortale teneamus.

Veſtra quippe, non noſtra ſententia eſt, fatò fieri quod meritò non fit] *De hac re vide lib. 2. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 5.*

poteſt illa in animo laſciua voluntate corrumpi] *pro* laſciuiꝗ *ſic enim & paulò poſt,* ſi contaminata voluntate mœchantur.

vnde meritò damnarentur] *MS. legunt* vt inde meritò damnarentur.

Vtrum in cõiugibus Chriſtianis conuenientium voluptatem] *Mendosè* conuentum.

ſed in eis propter fidem vera non falſa virtus eſt caſtitatis] *Prius erat,* propter fidem veram, *ſed non rectè; de veritate hic enim* D *virtutis non fidei diſputatur.*

IN CAP. IX.

Venis etiam ad verba illa] *Ita MS. pro,* Veniſti.

prolixa contradicendi diſputatione multum ſudaſti, ſed non ſinceraſti] *Noua vox eſt ſincerare, quæ cum ſignificat, licèt non parum ſudaris, noxiam tamen opinionem, velut humorem malum non exudaſſe, nec cum emiſſo ſudore depoſuiſſe, ſequitur enim,* Perſtitiſti quippe in ſententia tua praua.

& in nebulis tamen quas perturbatus offundit] *manuſcr. legunt* offendit.

quæ tamen non ſic inſtituta eſt ab initio] *Negatio in excuſis deſiderabatur.*

vnde potiùs incuteret pudorem] *In MS. eſt* incurteret.

IN CAP. X.

quod vel tu quamuis pudibundus fateris] *MS. addunt* eſſe: *nos excuſorum retinuimus lectionem.*

IN CAP. XI.

Veruntamen vos pro ſuſcepta veſtra] *Ita concupiſcentiam appellat, quòd eius patrocinium Pelagiani ſuſcepiſſent.*

In cap. XII.

multum inaniter multa commemoras] *Perperam* inhianter, *ſic enim & initio cap ſequentis.*

quaſi poſt peccatum tecta ſint] *Pro* ſunt.

haud ſanè difficile dictu eſt] *Mendoſè* dictum.

quòd deformia ſint] *Mendoſè* vel deformia ſunt.

conuenienter ait quodam loco Tullius, ſe non putare idem eſſe arietis, & Publij Africani bonum] *Fortè in Hortenſio, nam ea verba hodie in eius operibus non inueniuntur. Idem autem pecudis & hominis eſſe bonum Epicuro adſcribit Acad. lib. 1.*

ſed quia infimum bonum] *Pro* infirmū. MS. *conſentiunt & vetera excuſa; quomodo & paulò poſt*, cum ſumma vtilitate infimorum datum, *loco* infirmorum; *opponit enim ſubditos præfectis.*

quo eam coërcet ac frangit] *Videtur locus eſſe deprauatus; fort.* quod, *vel* quia.

In cap. XIII.

etiam ipſa eſt libidinis accuſatio] *Inuerſa erant verba*, eſt ipſa.

ſed non erat decens vt puderet] *Perperam*, indecens.

Nunquam verò ego motum genitalium reprehendi generaliter, quod tu dicis dedicatiuè] *Suſpectus eſt locus, nam quis vnquam dixit hoc ſenſu* dedicatiuè?

vtrum adhuc laudanda tu videris] *Mendoſè* laudando.

ſic te audiat vituperatorem luxuriæ] *Perperam* audeat.

hæc igitur concupiſcentia quam laudas, non eſt à patre] *Totum hoc deerat in excuſis.*

In cap. XIIII.

& ex illo accidiſſe peccato] *Pro eo quod erat* in illo.

Viuacitas ſentiendi eſt] *In excuſis deerat verbum* eſt.

vtilitas ſentiendi eſt per quam corpori] *Longè alia eſt hic* MS. *lectio, quæ ſentiendi vtilitatem ac neceſſitatem ita definiunt:* Vtilitas ſentiendi eſt, quæ noxiis reiiciendis, & vtilibus appetēdis conſulit vitæ quam gerimus. Neceſſitas ſentiendi eſt, quæ ſenſibus noſtris ingerit etiam illa quæ nolumus.

quantum attinet ad eam partem] *Mendoſè* ad eius partem.

à ſentiēdi viuacitate, vtilitate, neceſſitate diſcernere] *In Lutetianis deeſt*, neceſſitate.

Mouetur certè animus ad pietatis affectum diuino cantico audito; tamen etiam illic ſi ſonum non ſenſum libido audiendi deſideret, improbatur.] *De aurium voluptate ac libidine pulchrè Auguſtinus lib. 10. confeſſ. cap. 33. vbi inter cætera ait omnes affectus ſpiritus noſtri pro ſuaui diuerſitate proprios habere modos in voce atq; cantu, quorum neſcio qua occulta familiaritate excitentur. Poſt multa verò de Eccleſiaſticis canticis loquens ita ſcribit; tamen, inquit, cùm mihi accidit, vt me amplius cantus quàm res quæ canitur moueat, pœnaliter me peccare confiteor; & tunc mallem non audire cantantem.*

Cæteri tres ſenſus corpulentiores & quodammodo craſſiores ſunt] MS. *cum veteribus excuſis legunt* groſſiores ſunt: *quam lectionem primus Lipſius immutauit, fortaſſis ex veteri aliquo* MS.

id domi ſuæ, vel quacunq; pergit, deſiderabit] MS. *veteráque excuſa*, domui *legunt.*

meritoque laude digni habentur] *Deerat in excuſis* digni.

nec deſunt huiuſmodi qui quantum natura petat, aut minus refectionis aſſumant, malentes ſi modo neceſſitatis cōgruo falluntur, minus id ſumpſiſſe quàm amplius] *Locus corruptus ac deprauatus, nec adiuuant* MS. *quanquam ab hac lectione euarient; ſic enim habent*, vt minus refectionis aſſumant, malentes ſi deſit modo neceſſitas congruo falluntur, id ſumpſiſſe quàm amplius. *Vbi caſtigatior eſt excuſorum ſcriptura, de qua hic non laboramus, ſed de prioribus verbis, in quibus idem repetitur quod dictum prius erat, cùm tamen gradus hic conſtituatur temperantiæ & abſtinentiæ. Legēdum fortaſſis hoc modo*, nec deſunt huiuſmodi qui quàm tamen natura petat, etiam minus refectionis aſſumant; *aut ſimili aliquo modo qui ſenſum hunc habeat.*

& habebat ex hoc victu ſuſtentaculum congruum] *Sic lib. 1. De peccatorum meritis cap. 3. habebat, inquit, quantum exiſtimo & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem: & de ligno vitæ ſtabilitatem contra vetuſtatem.*

nihil omnino fieret propter illam] *Addunt* MS. quod obeſſet, *vt reſpondeat ei quod præceſſit*, nihil niſi quod prodeſſet fieret per illam, *ſed redundare videtur, nam propter libidinem quicquid fit, obeſt.*

ſi qua adſunt delectabilia, rapiendo abſcondat & tranſeat] MS. *ſic legunt*, in quæ ſi adſunt delectabilia rapiendo; *quæ eadem Amorbachij eſt lectio.*

cū agamus potius cruditatis] *Mendoſè Lutetiana* crudelitatis.

quam eximendæ fami ſufficiat] *pro* ſufficit.

nihilo remiſſius audiendo] *Perperam* nihil.

ſi nobis legatur, accipimus] *Loco* accepimus.

quæ verè & grauiter à Platone dictæ ſunt illecebræ eſſe atque eſcæ malorum] *Idem repetit Cicero libello de ſenectute. Cæterùm quo loco id Plato dixerit, nullus nec Commentatorum indicat: ſed neque Ludouicus Calius, qui lib. 9. cap. 14. hanc ipſam ſententiam ex perſona Nearch. Pythagorei referens, comprobari eam à Platone quoq; ait. Non procul autem abſcedit, quod habet in Philebo, qui eſt de ſummo bono dialogus, vbi voluptatis illecebras maleficam potius illaqueationem; quàm voluptatem appellandam cenſet.*

quod non euocetur atque eliciatur voluptate] *manuſcr.* voluptati *legunt.*

quis autem tantus eſt gurges] *manuſcr. legunt* cuius autem.

imò eam vehementer arguebat] *Pro eo quod erat* imò vehementer vrgebat.

velut inimicam metuens habere] *perperam* metuent.

quæ ratione frenanda eſt] MS. frangenda, *legunt.*

non aduerſus eam concupiſcat] *pro* concupiſcit.

Quod ſapere ſi deſipere eſt, vt quid eam comparamus vitio] *Perperam prius*, Quod ſapere deſipere eſt. Vt quid eam, *&c.*

Concupiſcentia enim ſapientiæ carentia] MS. carentes *legunt, vt & paulo infrà* alieni, *ſed videtur ad pecora referri.*

carnali concupiſcentiæ non reſultant] *Negationem ex* MS. *adiecimus. Louanienſis editio mederi loco huic volens, repoſuit* carnali cōcupiſcentia exultant, *ſed alterum germanum eſt, præcedit enim paulo antè*, quia non aduerſus ſpiritum concupiſcit: *& ſub finem capitis*, non enim habēt rationem qua libidines ſubiugent ſuperando, fatigéntue pugnando. *Et poſt*, cuius ſine vlla repugnantia delectat ſpiritum.

In cap. XV.

inter multas opinionis ſuæ vanitates, aliquas tamen veritates velut iam ferè pares, per caliginem vani] *Locus corruptus ac deprauatus.* MS. *ſic legunt*, inter multas opiniones ſuæ vanitatis, aliquas tamen veritatis velut iam feræ partes, qui per caliginem vani. *Eadem eſt & Amorbachij lectio, niſi quòd legit*, velut laniferæ partes. *Propius ad veritatem accedit quod habent* MS. *ſed quòd nec ipſum plenè integrum ſolidumq; eſt. Quare excuſorum lectionem reliquimus quam primus dedit Frobenius, donec caſtigatiora contingent exemplaria.*

Qua in re homines imperitos nulla doctorum dubitatione fraudaſti] *Sic* MS. *pro* nullo doctorum dubitante.

cum commemoraſſes Anaximenem] *Perperam* non commemoraſſes.

quos Cicero propter ipſam honeſtatem tanquam conſulares philoſophos nuncupauit] *In Hortenſio, vt arbitror.*

nulla de quæſtione morali] MS. inquiſitione *legunt, ſed alterum prætulimus.*

ſed Dinomachus, huius quippe dogma tibi placuit] *Conſule hac de re Ciceronem lib. 5. De finibus, & eundem Tuſculan. quæſt. vbi Calliſonis eam quoq; de ſummo bono ſententiam facit.*

maximeque ipſe Plato, quem Cicero appellare non dubitat, pęne Philoſophorum Deum] *ſic lib. 2. De natura Deorum, Quaſi Deus quidam, inquit, Philoſophorum Plato. Et lib. 4. ad Atticum, epiſtola 16. Deus ille noſter Plato, inquit. Libro verò 1 Tuſculan. malle ſe ait cum Platone errare, quàm cum aliis vera dicere. Cæterùm verba quæ hic Auguſt. citat ex Hortenſio repetita eſſe arbitror, nam in iis quæ nunc in manibus habentur, non reperiuntur.*

non de moralibus philoſophorum nobis dogmata inferres] *plurali, non ſingulari numero; ſic enim & paulò infrà*, verùm ſi de hominis condicione dogmata hominum, *&c.*

de hominum generatione ſenſerunt] MS. genere *legunt, ſed non rectè.*

cùm in prædonum Etruſcorum manus incidiſſent] *de horum crudelitate vide quæ diximus ad cap. vltimum, libri 3. contra Parmenianum.*

verumque ſit illud quod eſt apud Ariſtotelem] *Plura ergo Ariſtotelis vidit legitq; Cicero quàm nos habeamus: nā quod hic ex eo citat, nuſquam in operibus quæ nunc extant, reperitur.*

In cap. XVI.

quæ putamus inhonorabilia eſſe membra corporis] MS. *legunt* inhonorabiliora.

Honeſtas ergo adhibetur inhoneſtis] MS. *legunt*, Honeſta ergo adhibentur.

quia ad ſollertiæ humanæ operam, vt ſe tegerent pertinebat] *Non rectè Lutetiana*, vt ſe tangerent.

Non igitur quia peccauerant, genitalia vel diabolica, vel inhoneſta fecerunt] *Ita locus hic diſtinguendus.*

vt appareat confuſione factum] *pro* apparet.

hoc puniendà conſcientia, dementi ſcilicet ſimilis] *manuſcr.*

legunt, pudenda conſcientia, dementiæ ſcilicet ſimilis; ſed rectius A eſt quod habent excuſa.

ſi tamen, quod profiteris implere conaris] manuſcr. contendis, legunt.

IN LIBRI QVINTI CONTRA IVLIANVM PELAGIANVM

CAPVT PRIMVM.

de inuidia quam vos ſuſtinere pro veritate iactâtis] perperam nos.

de paucitate velut prudentium] Ms. legunt, vel imprudentium, ſed non rectè; nam & infrà eodem hoc capite, Neque enim alia cauſa eſt, inquit, cur nouitatem veſtrã deteſtetur etiam multitudo Chriſtiana, à cuius vel imperito iudicio ad paucos veſtros, quos videri cupis prudentiſſimos & doctiſſimos, prouocas.

ipſa conſuetudine iam ſordidata atq; petrita] Fortè protrita.

quibus me vnum nominatim videris appetere] In excuſis deerat pronomen me.

B vt Deus ſicut vniuerſitatis conditor & iuſtus, & verax] pro, vt Deus hominum ſicut vniuerſorum. Ita enim ſuprà alicubi Pelagius.

idem donorum ſuorum in homines cumulator probetur] Ita Ms. Gemblacenſe pro eo quod erat, id eſt donorum: quanquam nec ea lectio adhuc ſatisfacit; nam illud ſicut nihil habet quod ei reſpondeat. Reliqua Ms. loco idem, habent. i. vnde natum eſt excuſorum, id eſt. Expedita erit ſententia ſi pro idem, legas ita. Cæterùm pro cumulator, perperam legebatur cumulatur.

cuius eos baptiſmate ſic ablui dicis] Mendosè pro cuius, legebatur qui.

non ſanè duce Dei lege] Vocem Dei, cùm legant Ms. omnia veteraq; excuſa, mirum cur Lipſius ſuſtulerit.

ac per hoc etiam paruulorum] Sic rectè Ms. pro atque etiam paruulorum.

Nec vana eſt, quia non fruſtra] pro quæ non fruſtrà; hac enim cauſali, & in reliquis membris vtitur.

etiam paruulus plectitur] Mendosè paruulis.

C nec peccato ſubſtantiam deputat] videlicet ſententia noſtra. mendosè ergo excuſa deputamus, nam tertia perſona in reliquis etiam eſt partibus. Error natus ex Amorbachio, qui deputari, legebat.

Tu autem multitudinem præſtruis idiotarum] Prius erat, Tu autem qui: ſed in Ms. Gemblac. deletum erat pronomen qui, nam alioqui longum erit hyperbaton, pendebitque incommodè ſententia vſque ad illud, ſi hæc ipſa tua verba.

indubitatè quoque teneant] Sic Ms. pro indubitanter.

atque hanc æſtimationem] Sic manuſcr. & Amorbach. pro exiſtimationem.

niſi quia Deum & hominum conditorem] Perperam Lutetiana hominem.

in illa ætate tanta mala pateretur] In excuſis deerat in.

iuſtus eſt Deus] pro ſi iuſtus eſt, ſic enim Ms.

qua tibi videaris] Sic Ms. excuſa cætera, non videris.

IN CAP. II.

niſi quia extitit illic] Illud quia, adiecimus ex lib. I. De nupt. & concupiſc. cap. 5. vnde hic locus eſt petitus.

D Proinde cùm perizomata non femora, ſed latera contegi poſſe aſſeuerasti] Legendum per perizomata, aut per ablatiuum etiamſi reclamantibus Ms. & excuſis omnibus.

neque id alligari] Mendosè allegari.

ex quãtauis parte corporis ſuperiore] Ita commodius Gemblacenſe, quàm ſuperioris.

Quæ quanto turbulentius mouebatur] Ms. mouebantur habent; ſed videtur hoc ad legem membrorum referri, quam paulò ante mutuo aſpectu dicebat excitatam.

aliquanto ſpatioſus velaretur] Ms. ſpecioſius legunt. Gemblacenſe etiam aliquando, pro aliquanto, ſed magis arridet quod habent excuſa.

niſi legi mentis lex peccati inuidè repugnaret] Ms. quoddam, pro inuidè, ibidem legit: ſed reſpicit Auguſt. ad locum Iacobi cap. 4. vbi nos habemus, ad inuidiam concupiſcis ſpiritus qui habitat in vobis.

aut operiens latus, vbi peccatores nihil mali ſenſiſſe cõtendis, aut deformiter nudans] Pro his ita legunt non rectè Lutetiana, aut operias latus, vbi peccatores nihil malè ſenſiſſe contendis, aut deformiter nudas.

IN CAP. III.

A Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem & iram, & tribulationem, Immiſſionem per angelos malos] Pro tribulationum: ſic enim Ms. omnia & Amorb. Similiter & 70. & Auguſtinus in Comment. huius loci Pſal. 77.

quia & ipſe vindex peccati fuit] Ms. pro quia, legunt qui, ſed alterum habes ſuprà ſemel iterumq; repetitum.

Dedi tibi regem in ira mea] Mendosè in ara.

quæ ex parte in Iſraël facta eſt] Ex Ms. adiecimus in.

Nec tacetur de cæcitate Iſraël] Videntur hæc verba ex margine in contextum irrepſiſſe.

& grandis cauſa peccati] Ms Carthuſienſe pro cauſa, legit occaſio; ſed videtur hoc à quopiam immutatum.

Iam iſtam cæcitatem] Illud Iam, non legunt Ms. nec Amorb.

interim fateris quod vnum aliquid] Sic manuſcr. pro iterum fateris.

& cætera huiuſmodi quæ hanc vanitatem conſequentia atque hinc religata contexis; totidem verbis de cęcitate cordis errore ſimillimo dici poteſt] Paulò aliter Ms. atque huic religata; contexis totidem verbis: ſed iam pronomen quæ; non habet verbum à quo pendeat.

B ita concupiſcentia carnis (aduerſus quam bonus cõcupiſcit ſpiritus) & peccatum eſt, quia ineſt illi inobedientia cõtra dominatum mentis] Hoc eſt, euertens mentis dominatum. Quomodò loquitur Auguſt. tractat. 5. in canon. Ioannis: vbi quærens quodnam ſit peccatum illud quod qui ex Deo natus eſt non facit: quod eſt, inquit, contra charitatem & dilectionem fraternam: ita nimirum ei contrarium vt eam euertat, tollat, extinguat. Illud autem aduerſus quã bonus cõcupiſcit ſpiritus, hunc habet ſenſum, cui perpetua eſt cum bono ſpiritu lucta: ſed in iuſtis, non in iis in quibus euerſo mentis dominatu ipſa regnat & dominatur.

ſi cæcitas cordis pœna peccati eſt, abiicienda doctrina] Ita commodius quàm, ſi cæcitas cordis eſt pœna peccati, eſt abiicienda doctrina.

quoniam cæcitati cordis debet reſiſtere ſcientia] In manuſcr. eſt ſapientia.

Hoc enim voluiſti videri hyperbolicõs dictum] pro hyperbolicum.

non ſicut eum tu loqui fingis] In excuſis deerat eum.

& damnatos demõſtrauit & reos] Deerat copula, vt ex ſequentibus liquet.

C Deinde damnatos propter iſtum reatum] perperam iuſtum.

quomodolibet intelligas quæ conſecuta ſint] pro ſunt.

ſiue deſerendo, ſiue alio quocunque vel explicabili vel inexplicabili modo] Modum hunc explicat Auguſt. lib. De gratia & libero arb. cap. 20. & 21. quæ loca cum toto hoc capite conferenda ſunt.

vincitur, capitur, traditur] pro trahitur, ſic enim & ſuprà, aliud tradi eis, & nec eas ſequitur ſi non eis traditur.

in manu Ahiæ prophetæ] In excuſis deerat Ahiæ.

vt traderetur in manus hoſtium] Sic Ms. pro eo quod erat, vt traderetur in manu, nec addebatur hoſtium. Cæterùm Septuaginta legunt in manus Ioas.

ideò mittet illis Deus operationem erroris] Sic Ms. & vetera excuſa, & Apoſtoli Græca, pro mittit; ſimiliter citatur & infrà lib. De gratia & libero arb. cap. 21.

D Quid eſt autẽ quod dicis, cum deſideriis ſuis traditi dicuntur, relicti per diuinam patientiam intelligendi ſunt, non per potentiam in peccata compulſi: quaſi non ſimul poſuerit hæc duo idem Apoſtolus, & patientiam & potentiam, vbi ait, &c.] Rectè Iulianum reprehendit Auguſt. qui traditionem de qua hic Apoſtolus loquitur, Dei patientiam interpretabatur: ea enim cum Deus peccatores non ſtatim eos condemnans ad pœnitentiam inuitet & conuerſionem eorum expectet, magnum eſt eius beneficium, & ab omnibus expetendum, vt ſi eos peccare contigerit, non mox perdat Deus, ſed pœnitendi ſpatium & tempus largiri dignetur. At verò traditio iſta grauis eſt Dei vindicta, de magna eius ira deſcendens, qua fit vt mirabili obduratione mentis alia ſuper alia quotidieque grauiora peccata committantur. Cæterùm quod hic additur de potentia Dei qua videantur quidam in peccata compulſi, non ita eſt accipiendum quaſi author ſit cuiquam peccandi Deus, aut inuitum etiam aliquem peccare cogat; ſed quod magnis calamitatibus & ſuppliciis, in quibus potentiam ac virtutem ſuam mirificè declarat, ſuperbos quoſdam homines, qualis olim & Pharao fuit, grauiter interdum affligat; quibus illi adeò non corriguntur, vt ea occaſione magis etiam magisq; aduerſus Deum obdurentur. De qua nimirum potentia loquitur & Apoſtolus, illud Exodi de eodem hoc Pharaone proferens teſtimonium: Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendam in te virtutem meam; & annuntietur nomen meum in vniuerſa terra. Vide

Auguſt.

Auguſt. lib. 1. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 18. epiſt. 105. & lib. 1. ad Simplic. quæſt. 2. Item Proſperum ad capitula Gallorum cap. 11. & 16. ſententia 11. A

An & hic dicturus es quod ait] Sic MS. Et paulò poſt, intelligendum eſſe, pro quod intelligendum eſt.

quomodo in Pſalmo dictum ſit] pro eſt.

Aut quis prior dedit illi] Ex MS. adiecimus illi.

Nullum elegit dignum, ſed eligendo effecit dignum] MS. legunt, ſed diligendo efficit dignum. verùm alteram lectionem poſtulat ipſa ſententia, verborumq́; commutatio.

IN CAP. IIII.

Verum eſt, conſtat] Sic MS. pro Verum eſſe conſtat.

quamuis ſecundum duritiam ſuam] Illud ſuam, in noſtris deſiderabatur.

Quantamlibet enim præbeat patientiam] Ita commodius MS. quam quantumlibet.

Sed iudicia eius multa abyſſus] Redundat vocula ſicut, quæ in excuſis addebatur, nec legunt Græca.

nouit Dominus qui ſunt eius, & omnia cooperatur in bonum] Ita legendum eſſe, non cooperantur, docebimus infrà libro De gratia & libero arbitrio cap. 17. B

per Dei benignitatem] Redundat copula &, quæ hic in impreſſis antecedit.

Propter hos Dominus ait] MS. Gemblacēſe legit, Propter hoc. Carthuſienſe, Propter quod. Sed nec incommoda eſt excuſorum lectio.

ex eadem quidem maſſa] Diſpungenda eſt copula quæ hic in excuſis præcedit.

cùm & hoc ipſo bonum operetur] pro hoc ipſum.

Quis verò ita deſipiat] perperam decipiat.

vt non ſit erga nos patiens bonitas eius] Mendosè ergo.

exaudit propitius, non exaudit iratus] Quinque verſus qui hic & in MS. & in excuſis ante. edunt, nihil dubito ex margine in contextum irrepſiſſe, quare ſuſtulimus, nam & ſenſum perturbabant, & manem habent tautologiam, cùm in ſequentibus rei eadem dicatur. Sunt autem illi, Quæ Deus pro votis humanis propitius annuat, iratúſue non annuat: ac rurſum quæ iratus annuat, propitiúſue non annuat: atque iterum quæ contra vota humana propitius faciat, iratúſue non faciat; & in his omnibus bonus perſeueret & iuſtus. Quanquam & mendoſa horum erat non vno loco in excuſis lectio.

ſi iniquitate vlta commiſſa eſt] MS. legunt ſi iniquitate vlta vltrix commiſſi eſt, ſed prætulimus quod habent excuſa. C

Quid fugis ad obſcuriſſimam de anima quæſtionem? In paradiſo ab animo quidem cœpit elatio] Perperam excuſa, quæſtionem in paradiſo? ab animo quidem, &c.

ſed peccatum illud homo totus impleuit] Deerat in excuſis, homo.

ſola ſimilitudine carnis peccati] Ex MS. addidimus carnis.

Magis enim curandum eſt ſiue in paruulis, ſiue in grādibus, quo anima ſanetur auxilio, quā quo vitiata ſit merito] Eleganter dictum eſſe narratur, inquit Auguſt. epiſt. 29. ad Hieron. quod huic rei ſatis aptè conuenit. Cùm quidam ruiſſet in puteum, vbi aqua tanta erat, vt eum magis exciperet ne moreretur, quàm ſuffocaret ne loqueretur, acceſſit alius, & eo viſo admirans ait: Quomodo huc cecidiſti? Ait ille: Obſecro, inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur & fide Catholica tenemus, de reatu peccati tanquam de puteo etiam paruuli infantis animam Chriſti gratia liberandam; ſatis eſt ei quòd modum quomodo ſalua fiat nouimus, etiamſi nunquam quomodo in malum illud deuenerit, nouerimus.

quia nondum ſapientiæ poſſunt eſſe participes] pro qui.

& poſtea ſi ad ſapientiæ ſortem pertinet] MS. ſapientiū legunt. D

recta ſapere] MS. rectè ſapere habent, ſed præcedit vana ſapere.

IN CAP. V.

Ipſa vtique membra appellans corporis nomine] Redundat ſic, quod in excuſis hic additur.

tu ergo qui in me quaſi ſententias inter ſe pugnantes] MS. cum Amorb. legunt ſententias meas.

ſeruire animi imperio] Quinque verſus qui & in MS. & excuſis proximè ſequebantur, ex margine in contextum irrepſerant, vt ex ſequentibus facilè patet, quare eraſimus. Quanquam attemperarat quiſpiam ad Auguſtini perſonam, nam in MS. ita leguntur, Cùm prius dixerit membra genitalia ad nutum voluntatis ſeruire, & animi imperio ſubiacere; poſtmodum inter has corporis partes eadem (ſeu potius eas) deputauit quæ non voluntatis imperium, ſed conſenſum requirunt, in quo ſibi aduerſus manifeſtiſſimè comprobatur.

voluntatis non imperium, ſed conſenſum requirunt] Similiter tollenda ſunt quæ hic in excuſis ſubijciebantur, & ipſa ex margine in textum tranſlata: ſic autem habent iuxta rectiorem MS. lectionem: Magis eſſe verius membra genitalia voluntatis non imperium, ſed conſenſum requirere, quàm voluntatis imperio aut animi ſubiacere. Vnde apparet hæreticum & contrarium ſibimet extitiſſe; prius illa & poſterius iſta definiendo, & quia erubuerit prioribus, poſterioribus veriora confeſſum, peruicacia tamen impudenti ſeu imperitia, quæ prius prauè dixerat, non mutaſſe.

ad opera ſibi non congrua non ſequuntur] In excuſis aberat prior negatio.

ne lædatur aut occidat] non occidat. Sic & in verbis ſequentib.

commemorans quod in expoſitione conſiliorum ſuorū Tullius poſuit] Non extat hic Ciceronis liber quem de conſiliis ſuis inſcripſit. Citat eundem & Boëtius præfatione lib. De muſica, idem exemplum ex eo repetens; cuiuſmodi ex Poſidonio refert & Galenus lib. 5. placitorum Hippocratis & Platonis de Damone Mileſio muſico.

tarditate modorum & grauitate cantus] Perperā morborum.

Feminæ autem quas ab iſto motu] Mendosè Feminas.

eccleſiaſtica muſica potius quàm Pythagorica commoneri] Carthuſienſe manuſcr. commoueri legit, ſed non cohæret hoc cum ſequentibus. B

ne ideò bonum aliquid exiſtimes] manuſcr. legunt nec, ſed alterum rectius eſt.

IN CAP. VI.

Tenent enim ſanctam profeſſionem, non ſolo habitu veſtis] Hinc intelligimus non eundem olim vt quidam volunt ſanctimonialium fuiſſe habitum, qui cæterorum erat Chriſtianorum.

Itáne verò abiicerent] Ex MS. adiecimus verò.

Non vſqueadeò putandum eſt periſſe frontem de rebus] Alluſio eſt Perſiana ſat. 5. vbi ſic ait, exclamet Melicerta periſſe Frontem de rebus.

IN CAP. VII.

ſed fera virtute ſemper indomitam] perperam vera.

Cuius cognatione ſententiæ] MS. cognationem legunt.

cui cedere vtinam quàm reſiſtere maluiſſes] perperā credere.

Nec animam qua corpus viuit vniuerſam mundam] Sic rectè MS. pro vniuerſum mundum.

Si nec vitium naturæ eſt] MS. legunt Si nec vitium nec natura eſt, ſed rectius quadrat quod habent excuſa.

Solue Apoſtole quæſtionem, atque reſponde] Non rectè Apoſtoli, ſequitur enim paulò poſt, & ad hoc beate Apoſtole reſpōde.

Sed ſi conniuero, ſicut dicis, inuictum eſſe libidinis malum] Sic MS. pro cohibuero. de qua tamen voce vide quod annotauimus ad cap. 2. lib. De vnitate Eccleſiæ. C

tamen vt taceam de corporis ſenſibus] Sic MS. at Amorb. & Frobenius corporibus, vnde Lipſius fecit corporeis.

quæ inter ſe contraria] Redundat verbum ſunt, quod in excuſis addebatur.

cùm ſic concupiſcit, vt ei ſpiritus] Perperam Luteiiana, cùm ſi concupiſcit.

Proinde cùm mala concupiſcere malum ſit] pro malè concupiſcere.

quanto plus habet poteſtatis in corpus] Mendosè in corpore.

nec cuiuſcumque doctrinæ] pro cuiuſque.

Et ſi enim non hoc perficiunt bonum quod volunt] MS. legunt, non hic perficiunt quod volunt.

IN CAP. VIII.

quoniam ſenſus noſtros ea quæ digerimus non alliciunt] perperam veſtros.

ſed voluntatis fine] Non rectè fide.

IN CAP. IX.

impium dogma veſtrum mordicus tenens] manuſcr. mordacius legunt. D

diuino iudicio ſibi quemque committi] pro ibi quemque.

vt quod ſibi eſt ipſe ſupplicium, cauſa & diuinum ſit iudicium, & ipſum liberum arbitrium] Prius erat, vt quod ſibi eſt ipſe ſupplicium, & diuinum ſit iudicium, & ipſe liberum arbitrium, quomodo legunt & manuſcr. niſi quòd loco ipſe, habent ipſum liberum arbitrium. Sed nondum ſanus videtur eſſe ſenſus, quem Louanienſ. editio ita perficit, vt quod ſibi eſt ipſe ſupplicium cauſa & diuinum ſit iudiciū, & ipſe per liberum arbitrium: quomodo ferè loquitur Auguſtinus lib. De gratia & libero arbitrio, cap. 23. Ac per hoc, inquit, & Deus indurauit per iuſtum iudicium, & ipſe Pharao per liberum arbitrium. Nos quo ad licuit manuſcr. fidem ſecuti ſumus ex Grauij excuſione voculam modò cauſa, ei adijcientes. Verùm ſi diuinare liceret, ego ita legere malim, vt quod ſibi eſt ipſe ſupplicium & diuinum ſit iudicium, & cauſa ipſum liberum arbitrium, vel & ipſe cauſa per liberum arbitrium: vt homini directa cauſa, Deo vindicta tribuatur; ſic

buatur; ſic enim & paulo poſt, quod in pœna ſua & ipſe author eſt, & vltor Deus. *Tamen ne quid diſſimulemus, retineri poteſt & MS. lectio, cui ſimilem habes lib. De gratia & libero arbitrio, cap. 4. vbi ſic ait:* Itaque vt hoc verbum, quod non ab omnibus capitur, ab aliquibus capiatur, & Dei donum eſt, & liberum arbitrium: *id eſt, ſit hoc & Dei dono, & libero arbitrio.*

quod in pœna ſua & ipſe author eſt, & vltor Deus] *Ex MS. priorem adiecimus copulam, quam & vetera legunt excuſa: authorem hic enim non Deum, ſed hominem ipſum facit, vltorem verò Deum.*

maligna calliditate, aut tenebroſa cæcitate cōfundas voluntatē & voluptatem] *Diſtinctionem cùm lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 14. tum verò lib. 1. De peccatorum meritis & remiſſ. cap. 29. hanc facit Auguſt. Bonum, inquit, coniugij non eſt feruor concupiſcentia, ſed quidam licitus & honeſtus illo feruore vtendi modus, propagandæ proli, non explendæ libidini accommodatus. Voluntas iſta, non voluptas illa nuptialis eſt.*

Vbi; inquit, pater eſt, vbiq; maritus] *MS. ſic legunt,* Patriæ, inquit, pater eſt, vbique maritus: *ſed alterum habent vulgata Lucani exemplaria, ex cuius ſecundo libro ſunt hæc repetita.*

& taces quod ſuprà dixerat] *pro* dixerit.

Vide quæ taceas, quæ dicas] *Inuerſus eſt apud MS. ordo,* Vide quæ dicas, quæ taceas.

ipſam laudare non ceſſas] *MS.* ceſſans *legunt: ſed eodem recidit.*

Nec attendis, ſenis, intelligis malum eſſe] *In MS. eſt,* Nec attendis ſententiis; *ſed non placet ea lectio.*

Si enim vllum ibi tenendum exiſtimares modum] *Ex margine tranſlata ſunt in contextum ea verba, quæ in veteribus excuſis & Pariſienſi editione, nec non MS. omnibus hic antecedunt; ſed in quibus caſtigatius leguntur, hoc videlicet pacto,* Si rectè de temperantia ſapuiſſet hæreticus, quid ſentire debuerit de Apoſtoli teſtimonio, intelligere integra fide potuerat. *Quæ ſunt omnia rectè à Lipſio prætermiſſa.*

& cùm ad idipſum redeunt] *pro* ad ipſum.

IN CAP. X.

verè piorum, quia Chriſtianorum] *Rectè manuſcr. adijciunt voculam* quia.

ſed ſomnus cùm occupat membra, non ea facit inobedientia voluntati] *Ita rectius cum MS. pro* ea non facit.

fereris omnino linguæ tuæ velut exultantibus & plaudentibus pennis] *A feror ferris; ſed Auguſtinus* feretis, *dixiſſe videtur regulariter, vt legeris: quomodo & Gemblacenſe habet MS. tametſi quiſpiam supernè addidit* feriris.

IN CAP. XI.

non tribuitur Deo, niſi quod] *In Lutetianis* erat tribuuntur.

Ego autem non dico paruulos ſine Chriſti baptiſmate morientes, tanta pœna eſſe plectendos, vt eis non naſci potius expediret; cùm hoc Dominus non de quibuſlibet peccatoribus, ſed de ſceleſtiſſimis & impiiſſimis dixerit] *Audacius loquitur homilia quadam, inter quinquaginta quæ numero nona eſt, O infelix anima, inquit, etiamſi te Deus non mittat in pœnam, & tantummodo faciem ſuam te videre non permittat, nunquid non melius fuerat te non fuiſſe natum?*

in damnatione omnium leuiſſima futuros?] *Sic & Enchiridij cap. 93. lib. 1. De peccatorum meritis cap. 16. & Beda ſecutus Auguſtinum in fine lib. 1. in Canticum canticorum, qui contra eundem hunc Iulianum eſt ſcriptus.*

IN CAP. XII.

vel ſicut feciſſe Cato perhibetur] *Author Plutarchus in eius vita, & Lucanus lib. 2. Idem repetit Auguſt. De bono coniuga. cap. 18. De fide & operibus cap. 7.*

qua in coniugio ſexus virilis excellit] *manuſcr. legunt* quia in coniugio.

vel verum nunc in coniugibus hoc non fiat] *perperam* tunc.

IN CAP. XIII.

filius iræ ſicut & cæteri] *Ex MS. adiecimus copulam* &c.

IN CAP. XIIII.

nam Dionyſium tyrannum] *Lib. 2. retractat. cap. 62. ait ſe in hoc exemplo memoria falſum, Soranum enim medicum non expreſſiſſe viri eius nomen, ſed dicere tantum Cypri fuiſſe regem. Atqui Dionyſius Tyrannus Siciliæ rex fuit. Ceterùm ab hoc exemplo non procul recedunt quæ refert Plutarchus lib. De ſera numinis vindicta.*

IN CAP. XV.

In ſimilitudine carnis peccati] *Quæ hic in MS. excuſiſq; ſequuntur,* aut nullam carnem eſſe peccati; aut ſi ſit, quia inde venit, etiam inde eſſe Chriſti, contendit hæreticus, *ex margine huc eſſe tranſlata nihil dubitandum putamus, quocirca iure ſuſtulimus.*

Quid eſt ergo ſimilitudo carnis peccati] *Ita rectè MS. pro eo* A *quod erat,* Quid eſt ergo carnis ſimilitudo. *Errori occaſionem dedit Amorb legens,* Quid eſt ergo carnis ſimilitudo peccati: *quod quia incommodum videbatur, ſuſtulit aliquis genitiuum* peccati.

quod vel ratione certiſſima] *Ita rectius MS. quàm* veriſſima.

cur non ipſo filij mundentur effectu] *pro* ipſi: *Effectum autem creationem appellat.*

cum quibus non pauci naſcuntur infantes] *manuſcr. non legunt illud* infantes.

ad ſanctæ memoriæ Marcellinum] *De Marcellini obitu, vbi, à quibus, qua occaſione occiſus ſit, attigimus ſuprà ad initium Breuiculi collationum.*

omnes de ſua ſtirpe venturos] *Lib. 1. De peccat. meritis, cap. 9. vnde repetitus hic locus eſt, legit* venientes.

non potuit inquis exemplum dare natura diſſimilis] *Ita loqui videtur & Lactantius lib. 4. cap. 24. & 25. ex quibus verba quædam imitauit ſuprà Pelagius lib. De natura & gratia, cap. 61. ſed tacito authoris nomine, quæ ſibi Auguſtinus diſplicere haud obſcurè ibidem ſignificat: & conatur quidem commodè interpretari, ſed præter mentem authoris.*

Non eſt mirum quod ſolum exemplum ponis in Chriſto] *Videtur Pelagius & hic Lactantium ſecutus, qui vix aliam incarnationis Chriſti cauſam agnoſcere videtur lib. 4. cap. 10. 23. 25. & 26.*
B *Quem & Auguſtini ante baptiſmum errorem aliquando fuiſſe ipſe de ſe fatetur lib. 7. Confeſſ. cap. 19.*

quia virilitatis nomine cōcupiſcentiam carnis appellas] *Hæc verba ſi ad contextum pertinent, Auguſtini ſunt, non Iuliani, eoq; per ſecundam cum MS. non per tertiam perſonam* appellat *legendum. Sed magna mihi ſuſpicio eſt, ex margine tranſlatum id eſſe, vbi ſcriptum ab aliquopiam fuerit,* Virilitatis nomine concupiſcētiam carnis appellat, *Iulianus videlicet, fugiens libidinis, ſeu concupiſcentiæ vocabulum; quod qui textui adiecit, vt commodius necteretur, cauſalem coniunctionem addidit. Certè belliſſimè inter ſe cohærent poſtrema Iuliani verba,* Siquidem poſt baptiſma virilitas ipſa perdurat, *cum his Auguſtini,* Perdurat vtique. *Quanquam mirum foret, eam locutionem nè verbulo quidem ab Auguſtino reprehenſam, vti facit infrà lib. 1. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 15.*

iſto modo exiſtimans] *MS. legunt* iſto argumento exiſtimans: *ſed nihil immuto.*

voles eam delere de libro tuo] *In MS. eſt* deleri.

ſententiis tuis quantum adiuueris] *Pro* adiuuares.

C aut Manichæis ſuffragatur incautus] *Perperam* Manichæus;

quando ne pergat in liberos exceſſus] *MS.* illecebroſos exceſſus *legunt.*

Filius eruditus ſapiens erit, imprudente autem miniſtro vtetur] *Locus eſt Prouerb. 10. ſecundum Septuaginta; pro quo nos legimus; Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt; qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis.*

quanto magis libidine?] *Non* libidinem?

quia cum noſtris, vt dicis] *Pro* veſtris.

Nunc enim neceſſe eſt vt repugnet, qui ei ſeruire noluerit; neceſſe eſt vt ſeruiat, qui repugnare neglexerit] *Ita rectius MS. pro eo quod erat,* Nunc enim libidini neceſſe eſt vt repugnet, qui ſeruire noluerit; neceſſe eſt vt ſeruiat, qui pugnare neglexerit. *Nam illud* libidini, *cùm proximo verſu antecedat, ſatis incommodè repetitur.*

quorū deteſtatione conaris obtegere] *Mendosè* deteſtationē.

Si enim ſecundum definitiuam tuam] *Neſcio an ſic alibi vſquam loquatur Auguſtinus: legendum potius crediderim,* ſecundum definitionem tuam, *aut* definitiuam ſententiam tuam.

quibus me comparas] *Ita rectius, quàm* compares.

id eſt, vt verba tua ponam] *Pro* vt, *legebatur* in.

D quæſtionū nodos aliquos attuliſti] *Ex MS. adiecimus* aliquos, *quod legunt & vetera excuſa.*

IN LIBRI SEXTI CONTRA IVLIANVM CAPVT PRIMVM.

quos certè ſi ab vbere raptos abſtulerit vltimus dies] *Alludit ad illud Æneidos 6.*

Infantumq; animæ flentes in limine primo,
Quos dulcis vitæ exortes, & ab vbere raptos,
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.

vt omittam natura fatuos, multo amplius lugēdos, ſcriptura teſte, quàm mortuos] *Luctus mortui, inquit Eccleſiaſticus cap. 22. ſeptem dies: fatui autem & impij, omnes dies vitæ illorum.*

IN CAP.

IN CAP. II.

quia ſcilicet alibi dixerim] *pro* dixeram.

eos de poteſtate erui tenebrarum] *Illud* eos, *conſtanter legebant manuſcr.*

filius Dei de mundo fuit] *In excuſis noſtris aberat* Dei, *quod preter* MS. *legunt, & vetera excuſa.*

nunc princeps huius mundi eiicietur foras] *In* MS. *eſt* eiicitur, *ſed prior lectio cum Græcis conſentit.*

non negante manum formationis opere ſuo ſeminibus inſtitutis] MS. *legunt* operi ſuo, *vt per appoſitionem ſequentibus cohæreat: ſed duriuſcula eſt illa locutio.*

IN CAP. III.

moxque ſubiunxi] *perperam* ſubiunxit.

beneficiorum ſublimat augmentis] *Mendoſè* argumentis.

Hinc de fato] *Sic* MS. *pro* Hic.

Quod vtique dictum eſt propter ſimilitudinem carnis peccati] *Redundat quod in excuſis interiicitur*, Quod enim mortuus eſt peccato vtique dictum eſt.

idem peccato cuius in Chriſto ſimilitudo nõ veritas, eidem rei cuius illa fuerit ſimilitudo moriatur] MS. *Gemblac. ita hunc locum legit*, idem peccato ſed in Chriſto ſimilitudo; veraciter eidem rei cuius illa fuerit ſimilitudo moriatur. *Amorbachius*, id eſt peccato. ſed in Chriſto ſimilitudo, nos veraciter eidem rei cuius illa fuerit ſimilitudo moriatur. *Carthuſienſe exemplar prorſus omittit illud* non veritas, *nec quicquam loco eius habet; nos Frobenianam lectionem reliquimus: ſi quid tamen diuinare liceat, ita legendum putarim*, id eſt peccato, cuius in Chriſto ſimilitudo non veritas, *vt interpretatio ſit eius quod ſequitur, ſed ex margine in contextum tranſlata: certè ſublata ſententiam facit expeditiorem. Quanquam poſſet cum* MS. *& Amorb. retineri* veraciter, *vt in ipſo verborum contextu iungatur cum iis quæ ſequuntur*, eidem rei, &c.

IN CAP. IIII.

quod quidẽ nuſquam legis in diuinis authoritatibus, mortuum ſcilicet eſſe Chriſtum etiam pro iis qui nullum habuerũt omnino peccatum] *Quare nec pro angelis bonis, vt habet Enchiridij cap. 61. Cæterùm pro* authoritatibus, *quod habent manuſcr. veteraq́; excuſa, fecerat in vulgatis quiſpiam* authoribus: *de ſcripturis enim ſanctis loquitur.*

ſed & gloriantes in Deo] *perperam* ſed vt, *nam alterum & paulò poſt repetitur.*

Per legẽ enim, ſicut alio loco dicit, cognitio peccati] *Ita commodius* MS. *quàm excuſa, in quibus erat*, Per legem enim cognitio peccati, ſicut alio loco dicit.

qui per eius carnalem concupiſcentiam gignerentur] *pro* gignebantur.

ſi enim ob vnius delictum multi mortui ſunt] *Perturbatè Lutetiana*, ob vnius delictum ſi enim multi mortui ſunt.

in multis abundauit] *Carthuſ. exemplar* multos *legit, quomodo habent & Græca: ſed alterum legiſſe videtur Auguſtinus; ait enim paulò poſt*, quia in quibus abundat, &c.

qui iam vtuntur libero arbitrio] *Sic* MS. *& Amorbach. pro* quia iam vtuntur.

cùm dicat ille, Quicunque fruſtra vos terret Dominica illa ſententia] *Perturbata erat hic excuſorum lectio, in quibus erat*, cùm dicat ille, Quicunque fruſtra vos terret Dominica illa ſentẽtia: *nam illud* Quicunque, *Apoſtoli verbũ eſt, quod hic vrget Auguſtinus.*

Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in mortem] *Sic* MS. *conſentientibus Græcis. quæ lectio ad noſtram erat vulgatam in excuſis immutata.*

Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem eius qui de cælo eſt] *Ex* MS. *adiecimus* ita, *& pro* de cælo, *erat* in cælo.

IN CAP. V.

Sed & ſi nulla ratione indagetur] *Inſignis locus pro eccleſiæ traditione eiúſque authoritate.*

ſi huic exufflationi] *perperam* huius.

ſanctitate mẽtis cogitare poſſetis] *Ita commodius, quã* poſſitis.

aut bene vſurus hoc malo in minore certamine, aut omnino non vſurus in maiore certamine?] *Non legunt negationem* MS. *nec vetera excuſa cum Lutetianis, ſed ipſa prorſus ſententia poſtulat, priore enim membro de coniugio loquitur, poſteriore de continentibus.*

Reatus autem ille] *Redundant tres verſus qui hic & in* MS. *& excuſis omnibus antecedunt, ex margine in contextum tranſlati: ſic autem caſtigatius in* MS. *leguntur*: Reatus carnalis concupiſcentiæ ſicut non ſentitur dum eſt; ita eius ablatio fide creditur, non carne vel mente ſentitur.

non carne vel mente ſentitur] MS. *legunt* non carne ſed mẽte,

A *verùm non rectè, vt ex ſuperioribus liquet verbis, quæ hic ad marginem fuere annotata.*

Sed verte omnes tete in facies] *Imitatio Virgil. lib. 12. Aeneidos:*

Verte omnes tete in facies, & contrahe quicquid
Siue animis ſiue arte vales, opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumq́; caua te condere terra.

Si enim complantati fuimus ſimilitudini mortis eius, ſed & reſurrectionis erimus] MS. *legunt* ſimul & reſurrectionis, *ſed quod ad noſtram videtur lectionem immutatum; Græcis enim eſt* ἀλλὰ.

cum hoc quod dicit, omnium ſit quicunque] *Vocula* quod, *deeſt in Lutetianis.*

lege ſuperiora verba] *In excuſis additur* mea, *ſed non rectè; neque enim de Auguſtini, ſed de Apoſtoli verbis agitur.*

Ego hæc arma cæleſtia quæ vincunt Celeſtium] *Amorbach.* Scæleſtium *legit, quod ſecuta eſt Louanienſis editio: nos alteram lectionem reliquimus vt* MS. *conſentientem, niſi quis fortè* ſceleſtum *malit, quòd Celeſtij nulla hic aliàs mentio fiat, præterquam infrà cap. 12. Similem autem vocum alluſionem habes ſer. 29. De verbis Domini, Carthago, inquit, in nomine Chriſti manet, quæ olim euerſa eſt à ſceleſtis,*

B *quia non fuit cæleſtis, ſed terreſtris.*

Ita & originale delictum] *Redundat* in *præpoſitio, quæ hic in excuſa irrepſerat.*

& tamen tranſit in prolem] *Ex* MS. *adiecimus* tamen.

ergo mortui ſunt & iſti cum omnibus] *Commodior videtur hæc* MS. *lectio quàm excuſorum*, ergo omnes mortui ſunt, & iſti cum omnibus.

& viuat Deo] *pro* vt viuat: *ſic enim & paulò antè* & viuẽs Deo.

IN CAP. VI.

in re ad perſpiciendum difficili] *Mendoſè* perficiendum.

Quid eſt autem quod de Crocodilo dicere voluiſti, ſolum eſſe in omnibus animalibus cui ſuperiores mandibulas moueri Albinus affirmat] *Idem habet & Ariſtoteles lib. 1. De hiſt. animal. cap. 11. & lib. 4. De partibus animal. & earum cauſis, cap. 11. & Plinius lib. 8. cap. 25. & lib. 11. cap. 37. Cæterùm infinitiuus* dicere, *deerat in excuſis.*

& ignem cùm ſit omnibus exitio, Salamandræ eſſe ludibrio] *Salamandra, inquit Plinius hiſtoriæ natur. lib. 10. cap. 67. tantus ineſt rigor vt ignem tactum extinguat, non alio modo quàm glacies. Sic &*

C *Ariſtoteles lib. 4. De hiſtoria anim. cap. 19. Nonnulla corpora eſſe animalium, inquit, quæ igne non abſumantur, Salamandra claro documẽto eſt, quæ, vt aiunt, ignem inambulans per eum extinguit. Ludouicus Cælius lection. antiquarum lib. 10. cap. 7. profert & Nicãdri interpretis ſuper hac re teſtimonium, cuius hæc ſunt verba: Salamandram memorant per ignem meare, nec inde quippiam oblædi. Eius interanea decutiendi pilos vim habent; quadrupes eſt animal, lacertæ ſimile ac terreſtri crocodilo. Idem Andream laudat non contemptibilem authorem, ſcribentem, ſi quis manum vel veſtem Salamandræ ſanguine infecerit, nihil ſentire ab igne nocumenti. Ex lib. verò 15. eclogarum agriculturæ, ait eam non modò nihil ab ignibus accipere incommodi, vt ex iis etiam ortum capiat. Idem argumentum attingit Auguſtinus & lib. 21. De ciuit. Dei, cap. 4. Quanquam non deſunt authores qui totum hoc fabuloſum arbitrentur: certè Dioſcorides ait temere credi. Plinius, licet aliud ſuprà ex eo protulerimus, lib. tamen 29. cap. 4. negare videtur. Ex ipſis, inquit, quæ magi tradunt contra incendia, quoniam ignes ſola animalium extinguat, ſi forent vera, iam eſſet experta Roma. Adducit ibidem & Sextium quendam, qui in eadem ſit ſententia. Nos huius litis arbitri eſſe non poſſumus, fides ſit penes authores.*

& qui dixerat nullum animal in igne viuere] *pro* dixerit, *ſic*

D *enim & paulò antè*, ſicut ille qui dixerat.

cùm eodem viuo genuerit filium] *Ex* MS. *adiecimus* cum.

nempe tua definitio iſta fruſtrabitur] *Ita breuius* MS. *quàm* etiam iſta deſtruetur & fruſtrabitur.

cum ipſe accidenti vitio luſcus eſſet] *Ita rectius cum manuſcr. quàm* cum pater accidenti vitio.

ea quæ non habent ipſi non poſſe transfundere] *Illud* ipſi, *addebant* MS. *ſic enim & ſuprà iis verbis Pelagij, defunctis parentem quod ipſe non habet, in ſuam prolem non poſſe tranſmittere.*

IN CAP. VII.

ne prompta vileſcant] *Hoc eſt, expoſita ac manifeſta, vt opponatur occultis. Mendoſè ergo excuſa*, ne propterea vileſcant.

quantũ incomprehenſibilis ratio] *Delendum verbum* eſt, *quod hic addunt impreſſa: ſequitur enim paulò poſt verbum aliud à quo hæc pendent.*

quaſi per deſerta opaca repit] *Verbum* repit, *ſuppleuimus ex manuſcr.*

vt ad eius gratiam] *Redundat vocula* ſic, *quæ hic addebatur, nec legunt vetera excuſa.*

ſed naturæ

ſed naturæ ſcrutator acerrimus limites eius inuenis, & regulas figis, dicens per rerum naturam fieri non poſſe] *Sic noſtri temporis hæretici ex naturæ lege contra naturæ authorem de eucharistiæ ſacramento diſſerunt.*

ad ſignificandam regenerationem] *Aut deeſt aut ſubintelligenda hic eſt vocula* quam, *aut* niſi.

in circuncisione Chriſti] *Supereſt particula* ſed, *quæ hic in* MS. *præponitur, nec legunt Græca.*

viuificabit in illo donans nobis omnia delicta] MS. vobis *legunt, ſed alterum eſt & in Græcis.*

Quod niſi eſſet in ſemine, ad paruulos quibus circuncisione illa corporis auferendum eſt nullatenus perueniret] *Circuncisioni apertè tribuit peccati originalis ablationem.*

indigeret vllatenus hac corporis circuncisione] *Perperam* nullatenus.

Cùm autem paruulus proprium nullū habeat omnino peccatum] *Non rectè Lutetiana*, Cū autem paruulis prorſus nullum.

reſtat vt ſola originis vitiatæ ſit culpa] *Mendosè* vitiata.

ſed in myſteriorum ſcriptura] *Fortaſſe* myſterio ſcripturæ, *vel* ſcripturarum.

circuncidi præcipitur paruulus] *non* paruulis.

& maximè originale, quia per ipſum membrum eſt origo naſcentium] *Hæc in excuſis deerant.*

neutros poſſumus celeri exploratione conuincere; ſi ad hoc experiendum ſemineiur arbor, ſeris factura nepotibus vmbrā] *Imitatio eſt Virgiliana ex lib. 2. Georg.*

Nam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram.

Et quoniam loquacitas veſtra] *Ex* MS. *adiecimus copulam* Et.

Apoſtolicis nobilcū vocibus iugiter] *In excuſis deerat* vocibus.

IN CAP. VIII.

quicquid in paruulis ſuis ageret] *pro* agere, *intelligitur autem quod ſuprà præceſſit* beneficium Dei.

oblato ſicut loqueris, placuit componi fœdere bellū, vt pugnas omnium contentio noſtra dirimeret] *Virgil. imitatus lib. 12.*

——ſedeant ſpectentque Latini,
Et ſolus ferro crimen commune refellam. *Et infrà,*
——Teucrûm arma quieſcant,
Et Rutilûm, noſtro dirimatur ſanguine bellum.
——Et aliquanto pòſt,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.

abſit vt mihi apud catholicos arrogem, quod tibi apud Pelagianos arrogare non pudet] *Totidem verbis reſpondendum hæreticis quibuſdam, qui Catholicos interdum quoſdam ad ſingulare ſimiliter certamen prouocant. Idem attigit Auguſt. & ſuprà lib. 1. cap. 7. & lib. 3. cap. 1. Et lib. 3. contra Creſconium cap. 80.*

deceptus eſſe poterit non doctior] MS. *cum Amorb.* doctior *legunt, ſed non rectè.*

IN CAP. IX.

in illo vno mortui ſunt omnes, vt moreretur alius vnus pro omnibus] *Vocem* alius, *conſtanter legebant* MS.

quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt] *pro* Quomodo ſi vnus.

& de his pro quibus mortuus eſt Chriſtus] *Ex manuſcr. addidimus* Chriſtus.

Sed facit hoc Deus] *Et hic aberat* Deus.

ſciens bene vti & bonis & malis] *Illud* & malis *deſiderabatur in impreſſis.*

vel nulla eſſet, vel inquieta non eſſet] *Sic* MS. *Amorbachius legebat* inquieta eſſet, *ſine negatione, inde factum in noſtris* quieta eſſet.

cui generationem carnalem] *perperam* regenerationem, *neque enim illa carnalis ſed ſpiritualis eſt: quanquam ita legebant & vetera excuſa.*

Nemo enim legentium præferre poſſet] *Ita commodius quàm* poteſt.

niſi perfundantur admittis] *pro* perfundatur.

qui poteſtatem habebat mortis] *Sic manuſcr. & Amorb. conſentientibus Græcis, non,* poteſtatem habet.

IN CAP. X.

Alia diſputatio eſt, neque nunc tenere nos debet] *perperam* terrere nos debet.

de hoc genere peccatorum ſiue pœnarum] *manuſcr. legunt* atque pœnarum.

noſtra ſunt autem contagione propaginis] *Ita commodius* MS. *quàm excuſa,* & noſtra ſunt contagione.

quorum nunc agitur cauſa] *perperam* quarum.

quod per corda & ora geſtantium] *Sic* MS. *& Amorb. pro,* qui

A per corda; *quomodo & infrà,* quod per alterum geſſit.

Alienum quippe opus eſt cùm credidit per alterum] *pro* credit, *hoc enim tempus poſtulat & proximum membrum: quomodo & aliquanto ſuprà,* Sicut itaque quod credidit.

quod ergo admitit niſi regeneratio, non ceſſat trahere generatio] *Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, pro eo quod erat,* Quod ergo non admittit, *niſi quis malit quod Louanienſe habet exemplar* dimittit.

non vſquequaque animo eſſe rebellem] *Ex manuſcr. adiecimus* eſſe.

quod aduerſum teipſum bellum geris] *manuſcr.* quo *legunt, pro* quod.

Et tamen multi deformes, multi morbidi] *In excuſis erat* orbi vel morbidi, *ſed hoc aſſumentum ex varia lectione irrepſit.*

nec ideò illam totam ſubſtantiam omneſque partes eius] *ſic* MS. *pro quo in excuſis,* nec ideò illam tantam ſubſtantiam, omnes partes eius.

Quandoquidem etiam baptizati paruuli inter alia mala vitæ huius, nonnunquam & iſtos dæmonum patiuntur incurſus] *Mala quæ patiantur licet baptizati, infantes, vt etiam bimuli, trimuliq́; à dæmonio corripiantur, repleantur lepra, morbo regio deuorentur. Ori-*

B *genistæ ad ſuperioris vitæ in cælis acta priuſquā anima in corpora mitterentur merita referebant, vt teſtis eſt Hieron. epiſtola 25. ad Paulam ſuper obitu Bleſillæ, & 27. ad Euſtochium in epitaphio Paulæ matris eius. At rectè cum eo D. Auguſtinus originalis peccati merito accidere docent tum hoc loco, tum ſuprà lib. 3. cap. 6. & lib. 4. cap. vlt. lib. 5. cap. 1. infrà lib. 6. cap. 21. epiſt. 28. itémque aliàs.*

notas facit ſecundum Apoſtolum] *pro* fecit.

Si ergo rectè vis ſapere, etiā de paruulis ſæpe quod ait Apoſtolus] *ita hic locus diſtinguendus; perperam autem excuſa pro* ſæpe, *legebant* ſepè. *Cæterùm quatuor verſus qui hic in* MS. *& excuſis omnibus antecedunt, nihil dubito ex margine huc eſſe tranſlatos, cùm eadem prorſus in ſequentibus dicantur. Quanquam in* MS. *caſtigauius quā hic legebantur, ita videlicet:* Mirè complexis Apoſtolus teſtimoniis aſſerit, paruulos & de poteſtate tenebrarum erui cum cæteris, & natura eſſe filios iræ, ſicut & cæteri, qui peccato moriuntur, cùm in morte Chriſti baptizantur quando baptizantur in Chriſto.

& filij erant iræ qui peccato moriuntur] *Perperam* nec filij

C erunt iræ. *Redundat autem quod hic in excuſis ſubijcitur,* qui in morte Chriſti baptizantur.

Quod autem dicis, vbi ait Apoſtolus, Natura filij iræ, poſſe intelligi, prorſus filij iræ] *Meminit huius interpretationis & Hieronymus in Commentariis ſuper hunc locum. Quidam, inquit, pro eo quod nunc expoſuimus, Et eramus natura filij iræ, pro natura prorſus ſiue omnino, quia verbum φύσει ambiguum eſt, transtulerunt. Quod & ſi ſic ſonet, iuxta ea quæ diximus exponendum eſt.*

antiquam contra vos defendi Catholicam fidem] *Mendosè* antequam.

IN CAP. XI.

qui Tullianis me vocibus territent] *Ex Ciceron. oratione 1. in Catil. & actione 6. in Verrem.*

nónne alia in te Tulliana verè conuenietia verba] *Oratione 2. in Catil. ſed paulùlum immutata: ſic enim habet,* Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum.

Neſcio quos etiam quaſi deſertores dogmatis veſtri] *Inter cæteros qui à Pelagio defecere nominantur Iacobus & Timaſius egregij adoleſcentes, de quibus ſuprà ad initium lib. De natura & gratia. Item*

D *Sulpicius Seuerus, ſi vera ſunt quæ de eo narrat Gennadius in catalogo. Leporius quoque monachus quidam, de quo apud eundem.*

ſi grauiter ſapiunt] *pro* qui grauiter ſapiunt.

dixiſſe qui legunt ſciant] *Sic* MS. *pro* ſciunt.

Quis autem noſtrûm dicit] *Perperam Lutetiana* veſtrûm.

IN CAP. XII.

Quale eſt autem, quod beatæ memoriæ Zoſimum Apoſtolicæ ſedis epiſcopum, vt in tua prauitate perſiſtas, præuaricationis accuſas] *Sic eſt hæreticorum ingenium, vt Romanum ſemper pontificem impetant. Meminit huius accuſationis & ſuprà lib. 1. cap. 4. & infrà lib. 2. contra duas epiſt. Pelag. cap. 3. & 4.*

Memento ſanè quemadmodum de conſtituendo epiſcopo diſſenſionem populi Romani inſultabundus obiectas] *Loquitur de Damaſo pontifice aduerſus quem Vrſicino diacono quodam à diuerſa plebis parte electo magnam contigit à furentibus ſtragem fieri. Vt autem intelligatur quàm iniquè hoc Damaſo imputetur, viſum eſt Ruffini verba ſubſcribere lib. 11. hiſt. Eccleſiaſticæ cap. 10. Damaſus, inquit, poſt Liberium per ſucceſſionem ſacerdotium in vrbe Roma ſuſceperat. Quem prælatum ſibi non ferens Vrſicinus (ſeu, vt ipſe legit, Vrſinus) quidam*

in ea eccleſia

eccleſiæ diaconus, in tantum furoris erupit, vt perſuaſo quodam ſatis imperito & agreſti epiſcopo, collecta turbulentorum & ſeditioſorum hominum manu, in baſilica quæ Secinini appellatur, epiſcopum ſe fieri extorqueret, legibus & ordine, & traditione peruerſis. Quo ex facto tanta, imo verò tanta bella coorta ſunt, alterum defendentibus populis, vt replerentur humano ſanguine orationum loca. Quæ res factione Maximini præfecti hominis ſæui ad inuidiam boni & innocentis verſa eſt ſacerdotis, ita vt cauſa clericorum vſq; ad tormenta duceretur. Sed aſſertor innocentiæ Deus adfuit, & in caput eorum qui intenderant dolum, pœna conuerſa eſt. Meminit eiuſdem rei Socrates lib. cap. & tripartita hiſt. lib. 8. cap. 10. Attingit & Hieron. epiſt. 57. ad Damaſum. Iungatur, inquit, cum beatitudine tua Vrſicinus, cum Ambroſio ſocietur Auxentius, vbi Vrſicinum, quãquam Neapolitanus ſit poſtea factus epiſcopus, hæreticum tamen fuiſſe haud obſcurè ſignificat. Narrat rem eãdem Ammianus Marcellinus lib. 27. vbi ait reperta in templo fuiſſe 137. cæſorum cadauera. Cæterùm eandem calumniam putauit etiam Brentius in ſuis prolegomenis repetendam. Certè Roma, inquit, temporibus Damaſi, cuius lex Theodoſiana meminit, & qui per ſeditionem ac multas cædes, in pontificem electus eſſe dicitur, iam tum dicebatur purpurata meretrix & Babylon. Falleris Brenti aut fallis potius, nam hæc ſeditio poſt eius electionem & confirmationem exorta eſt.

dum putari diuinitus vindicatum affectas] *manuſcr.* vindicatus *legunt, ſed non rectè, vt apparet. Nam hæc acciderunt ante auditum Iuliani nomen.*

de beato Damaſo & Vrſicino contigit] *perperam* Damaſco.

IN CAP. XIII.

Nec filij Dei niſi regenerentur fiunt: ſed ex quo ſumus filij Dei] *Ita hunc locum reſtituimus ex Auguſt. lib. 1. De nuptiis & concupiſc. cap. 18 pro quo nihil hic aliud erat,* Ex hoc ſumus filij Dei.

ſed maximè propter illam ſpem dictũ eſt] *Ex eodem loco adiecimus & vocem* maximè.

adoptionem expectantes redemptionem corporis noſtri] *In excuſis deerat* adoptionem, *quod legitur & apud Auguſt. eodem illo loco, eſtq; etiam in Græcis.*

Nihil habẽt hæc verba mea quod nõ in ſe baptizatus agnoſcat] *pro* quod non ipſe baptizatus.

ſed ad illam quoque perfectionem quæ ſperatur, eodem baptiſmate quod hic accipitur, peruenitur] *Idem docet infrà cap. 18. & lib. 1. De nuptiis & concupiſcentia, cap. 33. & 34. quo loco vide quid annotauerimus.*

vt motus malos qui refrenandi ſunt incitet] *Ita rectè Louanienſis editio, pro* indicet; *quanquam malim* excitet: *ad carnem enim hoc, non ad gratiam refertur, vt ex ſequenti membro intelligitur.*

IN CAP. XIIII.

Quis autem neſcit quod nobis egregius doctor inculcas, ideò dici carnem concupiſcere, quia carnaliter anima concupiſcit] *Id enim olim & Auguſtinus ſcripſerat lib. 10. De geneſi ad literam, cap. 13.*

quam ſpadonum quoque caſtitas frenet] *pro* frenat.

quia vbi materiam de qua operetur] *perperam* materia.

caro concupiſcit aduerſus ſpiritum] *Mendoſè* concupiſcere.

quæ in benefacientibus] MS. *legunt* bene proficientibus.

Ædificatur autem poſt captiuitatem] MS. *legunt* Ædificatur autem in fine poſt captiuitatem; *nos vt in excuſis erat reliquimus. Cæterùm ſex verſus qui in excuſis manuſcriptisq; manifeſtè ſunt huc ex margine trãſlati: ſic autem in iiſdem MS. caſtigatius leguntur,* de Pſalmo qui prius dedicationẽ domus prædicat, & poſt ædificationem. Sed dedicatio ad caput domus pertinet, hoc eſt ad Chriſtum; ædificatio ad corpus totum domus, id eſt, ad Eccleſiam. Ideò prior dedicatio quàm ædificatio eſt, ſicut huius rei eſt index titulus Pſalmi.

In ordine quippe Pſalmorum, quod mirum videri poteſt, prior eſt Pſalmus dedicationis domus, & poſterior ædificationis] *De hac domus Dei dedicatione vide quod habet Auguſt. præfatione ſecundæ expoſitionis in Pſal. 29.*

Iam enim hoc vocatur, & cùm ædificatur, cùm mortificantur hic membra noſtra quæ ſunt ſuper terram] *Ita editio Louanienſis locum hunc reſtituit, pro quo prius erat,* Iam enim hoc vocatur & cùm ædificatur. Mortificantur hic membra noſtra, quæ ſunt ſuper terram. *Neſcio ánne rectius ita fortaſſe legeretur,* & cùm ædificatur & mortificantur, *&c.*

cum quibus gerantur bella caſtorum] *Perperam* generantur bella caſtrorum.

qua gratia liberabor, vt ſpero, in æternum] *Ex manuſcr. adiecimus* gratia.

IN CAP. XV.

De qua re quoniam profundiſſima quæſtio eſt, non eſt modò

A præcipitanda ſententia] *Tractat eam quæſtionem Auguſtinus de ciuitate Dei, lib. 16. cap. 24. & lib. 20. cap. 25. & 26. Libro item 21, cap. 13. & 24. Similiter Gregorius lib. 4. dialogorum cap. 39. Et Bernardus ſerm. 66. in cantica.*

neminem humiliare animam ſuam] *Mendoſè* humilitate.

ſi nihil ibi perſequitur quod diſplicet Deo] *Non pugnat cum hoc Auguſtini loco, vbi ait concupiſcentiam in renatis Deo adhuc diſplicere, quod habet Tridentinum Concilium ſeſſ. 5. in decreto de Originali peccato, Deum in renatis nihil odiſſe; accipiendum enim id eſſe videtur, ſecundam id quod paulò poſt ibidem ſubiicitur, ita vt nihil prorſus eos ab ingreſſu cæli remoretur. Nihil ergo in eis odit, ob quod & eos oderit, damnationeq; digni habeantur.*

Nemo conuiciis felicem impudentiam, nemo maxillas palmis, nemo ſubiiciet terga verberibus] *Non caret locus ſuſpicione mendæ, & variant* MS. *legit enim Carthuſienſe exemplar,* Nemo cum vitiis felicem impudendam; *quanquam ſecis inde quiſpiam* impudentiam. *Conſulenda vetuſtiora manuſcr.*

neget eſſe malum concupiſcentiam peccatorum] *Ita rectius cùm* MS. *quàm* malam, *nam alterum non ſemel infrà repetitur.*

non iſta morte notiſſima quæ à corpore animam ſeparat] *perperã* nouiſſima, *nam hæc in inferno eſt.* MS. *conſentiunt vetera excuſa Amorbach. ac Frobenij.*

B

IN CAP. XVI.

non vt ea carerent, quod in hac vita fieri non poteſt] *In excuſis deerat negatio.*

liberatos ſe eſſe cognoſcerent] *pro* liberos, *ſic enim & vetera legunt impreſſa.*

per quam concupiſcentia vincatur] *Redundant quæ in excuſis, & MS. omnibus hic addebantur, ex margine in contextum tranſlata; nam eadem prorſus totidem pene verbis mox repetuntur: quanquam & caſtigatius ita legi debebant:* Si voluptas corporis non eſt hominis bonum, concupiſcentia carnis quæ author quædam eſt voluptatis, nullum concupiſcitur hominis bonum.

Hoc autem malum non in baptiſmate punitur] *Suſpicor legendum* ponitur.

ſed quia tunc malis non in delectamenta excitabitur] MS. *cum veteribus excuſis legunt* in delectamento excitatur. *ſed magis arridet lectio Louanienſ. editionis. perperam autem vulgata* in delectamenta excitatis.

IN CAP. XVII.

C Quid de malis ipſius animi loquar] *Excuſa addunt* ipſis, *ſed redundat, nec legunt* MS.

in qua noui homines appellabantur] *Supereſt* ætate, *quod addunt impreſſa, cum paulò antè præcedat.*

IN CAP. XVIII.

Affectio eſt timere, affectionalis qualitas timidùm eſſe] *perperam* qualitatis.

Percipitur autem in baptiſmate Chriſtiano perfecta nouitas] *Ita rectè* MS. *pro* perfecta bonitas.

vt deſerat vbi erat] *Carthuſ. exemplar pro* deſerat, *legit* deſinat.

Ergo quando minuitur concupiſcentia, ſenſus minuitur] *Ex margine in excuſa tranſlatum eſt quod hic in vulgatis antecedit,* dum concupiſcentia minuitur, ſenſus dicatur imminui.

dubitabis eum pronunciare meliorem] *perperam* dubitatis.

ſtudeat mereaturque ſanari] *Copulam addebant* MS.

IN CAP. XIX.

certè fructus eorùm, quę nihil aliud quàm opera intelliguntur] *pro* earum, *ad homines enim refertur.*

D ſi veritate liberante non renaſcuntur] *Ita commodius* MS. *pro* renaſcantur, *gaudet enim Auguſtinus ſimiliter deſinentibus.*

cùm Dominus non ſolum propitius ſit] *pro* ſir.

verumetiam ſanat omnes languores noſtros] *Redundant in excuſis quæ hic ſubiiciuntur,* Dominus in euangelio, Ecce, inquit, eiicio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras, & tertio die conſummor. Poſt multum tempus quàm hoc dictum eſt, paſſus eſt Dominus. Mentiri non potuit. intelligitur ergo ſic, expulſio dæmoniorum remiſſio peccatorum eſt; eo vtique quo diabolus peccatorum pater atque origo ſit, per id quod efficitur id quod efficit.

Nam recole quid reſponderit liberator ipſe] *Totus hic locus admodum erat confuſus & perturbatus, nam toti verſus decem qui in vulgatis hic antecedebant, quorum initium,* Et vtique expulſio dæmoniorum, *ſubiici debent poſt ſequentes vndecim verſus quorum finis,* incorruptibilium beatitudo gaudiorum. *Quanquam magna mihi ſuſpicio eſt totam illam ſuperiorem partem diſpunctis ſuprà proximè cohærentem, & ipſam ex margine in contextum eſſe tranſlatam: nam alio-*

nam alioqui non video quò pertineat iterata tridui vllius interpretatio. A

& vide poſt quantum tempus] *Ex* MS. *adiecimus* tempus.

ipſe caput & plenitudo corporis] MS. *legunt*, quia caput: *nos alteram lectionem retinuimus.*

premi impietate commiſſi] *Sic* MS. *pro* iniquitate, *quibus fauet quod vox impietatis paulò poſt ter omnino repetatur.*

manet tamen ipſa donec ab eo] *perperam* ea.

nondum tamen peccatorum remiſſione liberato] *Ita rectius* MS. *quàm* non tamen.

Quid ſi obliuiſcatur ſe deliquiſſe] *Ita commodius cum* MS. *quàm*, Quod ſi.

Nec dici poteſt, eorum peccatorum eius reatum manere qui meminit; eius verò qui oblitus eſt non manere] *Perperam prius*, quæ meminit, eorum verò quæ oblitus eſt.

cuius ſigno crucis conſecratur vnda baptiſmatis] *Vides hic antiquiſſimam eccleſiæ cærimoniam, qua conſecretur vnda baptiſmatis, idq; ſigno crucis: quod quidam hodie magicum eſſe volunt. Cæterùm pro* conſecratur, *vt legebant & MS. cum veteribus excuſis omnibus, perperam erat* obſecratur.

ſine illo vtique puniretur] *pro* ſine vllo.

IN CAP. XX.

& propter quod damnatur, propter hoc & damnabili diabolo ſubiugatur] *Illud* propter hoc &, *addidimus ex lib.* 1. *De nuptiis & concupiſc. cap.* 23. *vnde eſt locus iſte repetitus.* B

inconſideratè iſta non funderes] *Ità rectiùs manuſcr. quàm* confunderes.

quoniam per reſultationē: inſtitutus à Deo ordo turbatur] *Reſultationem repugnantiam ac reſiſtentiam appellat, qua ſignificatione vtitur & Auguſtinus lib.* 14. *De ciuitate Dei, cap.* 8. *quorum authoritati, inquit, reſultare fas non eſt.*

poſſes dicere Deo reſiſtere agricolas, eiuſque ordinem perturbare, purgando agros à ſpinis & tribulis, quæ ille peccatoribus naſci iuſſit in pœnam] *Quo eodem argumento Lutherus docuit non eſſe Turcis reſiſtendum, quandoquidem Dei prouidentia peccata noſtra punientis bellum inferant.*

bonum eſt malis eſſe in gehenna] *non* malos: *neque enim hoc abſurdum eſt.*

ſequiturque vt malum ſit rebellare diabolo] *Vitioſè excuſa noſtra* ſequique.

IN CAP. XXI.

cùm ego commixtionem duarum naturarum] *Non* commixtione, *ſequitur enim* deteſter & damnem. C

Non poteſt mali radix in dono Dei locari] *Pro eo quod bis mendosè legebatur* mala radix in domo, *vt liquet ſuprà ex lib.* 1. *cap.* 9. *vbi hæc ipſa Iuliani verba repetuntur.*

Non igitur me ab infectione Manichæorum] *perperam* inuectione.

IN CAP. XXII.

ita corrumpantur mentes veſtræ] *Ex* MS. *adiecimus* ita.

IN CAP. XXIII.

Quod autem verba Apoſtolica vbi dicit; ſcio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum: & cætera vſque ad illud vbi ait, miſer ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? me affirmas aliter intelligere quam totum ipſum caput debet intelligi] *Totum hunc Apoſtoli locum docuerat ante Iulianum & Pelagius, accipiendum eſſe non tanquam ex ipſius Pauli perſona dictum, ſed peccatoris alicuius & adhuc ſub lege conſtituti; vnde & in Commentariis ſuis ſuper hunc Apoſtoli locum ad Romanos* 7. *frequenter id admonet ac inculcat. Libro verò De gratia Chriſti, cap.* 39. *ſic ait:* Hoc enim quod tu de Apoſtolo intelligere cupis, omnes eccleſiaſtici viri in peccatoris, & ſub lege adhuc poſiti aſſerunt eum dixiſſe perſona. *Et ſanè fuit ea quorundam olim veterum in hoc Apoſtoli caput ſcribentium ſententia, vt Chryſoſtomi, Hieronymi quæſt.* 8. *ad Algaſiam, & Commentarij Ambroſio inſcripti qui ſunt hac in parte Origenem imitati, quibus poſtea ſubſcripſerūt Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius. Quin & Auguſtinus ſimiliter aliquando & ipſe eſt interpretatus lib. videlicet* 1. *ad Simplicianum paulò poſt initium. In expoſitione quarundam propoſitionum epiſtolæ ad Romanos propoſit.* 41. *&* 42. *Denique in* 5. *caput ad Galatas. Sed vt idem ait tum hoc loco contra Iulianum, tum lib.* 1. *Retractat. cap.* 23. *&* 24. *& lib.* 2. *cap.* 1. *nec non lib.* 1. *contra duas epiſtolas Pelagian. cap.* 11. *re melius perpenſa ſimulq; admonitus diuerſa quorundam patrum interpretatione, vidit ea verba ſic accipi poſſe, imò verò & debere, vt de ſe quoque ea Paulus, deque iuſtis omnibus dixiſſe intelligatur. Authores autem quos hic ſecutus ſit, profert hic paulò poſt, Hilarium, Gregorium, Nazianzenum & Ambroſium. Et Ambroſij quidem clariſſima eſt pro hac re non vna ſententia lib.* 1. *De pœnitentia cap.* 2. *libro De paradiſo cap.* 11. *&* 12. *lib. De ſacramento regenerationis ſeu de Philoſophia, cuius verba vnà cum Appendix tom.* 7. *Nazianzeni & Hilarij recitat Auguſtinus lib.* 2. *cōtra Iulianum cap.* 3. 4. 5. *&* 8. *Capite verò* 4. *addit & Cyprianum ex ſermone in orationem Dominicam. Quam eandem ſententiam priores elicta ſequitur & Hieronymus lib.* 2. *contra Pelagium paulò poſt initium. Quare falſum eſt quod ſuprà aiebat Pelagius omnes viros Eccleſiaſticos ſecus interpretatos. Quomodò verò ſingulæ ſeptimi illius capitis partes rectiſſimè Paulo accommodentur præter loca ſuperius citata docet prolixè Auguſt. lib.* 1. *contra duas epiſtolas Pelagian. cap.* 8. 10. *&* 11. *Attingit & ſerm.* 5. *De verbis Apoſtoli. Auguſtinum ſequitur & Primaſius, qui quanquam & alteram proponat opinionem, in illius tamen inclinatur tandem ſententiam, verba eius non pauca recitans. Haymo vtrunque Commentarium permiſcere videtur. Cæterùm in ſuperioribus Auguſtini verbis, pro* totum ipſum caput, *perperam erat in vulgatis* eorum ipſum caput. MS. *conſentit etiam Amorbachius.*

quod non habitat bonum in eius carne] *pro* habet.

Apoſtolum ſic iſta dixiſſe] *Loco* ita.

in ſcorta aliqua manu peſtiferę voluptatis abduci] *nō* ſcorto.

Vtrum contra iſtam vim non dimicet baptizatus?] *In excuſis addebatur* hoſtem, *ſed redundat nec legunt* MS.

concupiſcentiis carnalibus vinciebatur] MS. vincebatur *legunt, ſed vtrum legas non admodum intereſt.*

Non enim dixit, carnalis fui vel eram, ſed ſum] *Pro eo quod erat* vel ſim.

IN CAP. XXIIII.

Fruſtra ſenſum alium nouum atque diſtortum & à vero abhorrentem moliris exſculpere] *Similem Pelagij corruptelam habes in Commentario eius ſuper hunc locum Apoſtoli ad Rom.* 5. *In quo omnes peccauerunt, hoc eſt, inquit, in eo quod omnes peccauerunt, exemplo Adæ peccant.*

ex tabida primi hominis carne fluxerunt] *pro* fluxerant.

Aliquo enim duorum iſtorum modorum] *Perperam* modo.

iram Dei ſuper humanum genus, & per vnum hominem] *Hæc deerant in* MS.

qui ex dānatione totius generis] *Sic* MS. *pro* condemnatione.

Sed ibi per verbum caro facta eſt] *Non rectè Luteſiana* factum eſt.

Commendat, inquit, ſuam charitatem Deus] *In impreſſis addebatur* Apoſtolus, *ſed non legunt* MS. *& paulò antè præcedit.*

Maledictus dies in quo natus ſum] *In vulgatis erat* dies ille, *ſed pronomen non legunt nec* MS. *nec* 70.

Homo enim natus ex muliere, breuis vitæ & plenus iracundiæ] *Locus eſt Iob* 14. *ſecundum* 70. *pro quo nos legimus*, breui viuens tempore, replètur multis miſeriis.

& huic feciſti intrare in conſpectu tuo in iudicium] *pro* in conſpectu iudicum. *Sic enim & ſuprà legunt excuſa lib.* 2. *De nupt. & concupiſc. cap.* 29.

Quis enim erit mundus à ſordibus? Ne vnus quidē, etiamſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram] *Locus eſt ex eodem cap.* 14. *Iob ſecundum* 70. *pro quo nos legimus*, Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine, nónne tu qui ſolus es? Breues dies hominis ſunt. *Perperam autem ad marginem non hoc tantum loco annotatur caput Iob* 24. *& alibi* 25. *cùm hæc verba nuſquam ibi legantur. Cæterùm pro* Ne vnus quidem; *legunt* MS. Ne infans quidem. *Sed tenendum variam eſſe loci huius lectionem, & apud Auguſtinum & alios patres, vt nomen infantis aliquando prætermittant, aliquando adijciant. Prioris lectionis exempla habetis: primus cap. hoc* 24. *& lib.* 5. *cap.* 13. *lib.* 2. *De nuptiis & concupiſc. cap.* 29. *De peccato originali cap.* 33. *De perfect. iuſtitiæ cap.* 11. *lib.* 2. *contra Petil. cap.* 101. *lib.* 20. *De ciuitate Dei cap.* 26. *lib.* 1. *confeſſ. cap.* 7. *De verbis Apoſtoli,* D *ſerm.* 29. *Apud Cyprianum quoque lib.* 3. *ad Quirinum cap.* 54. *quem eius locum recitat Auguſt. lib.* 4. *contra duas epiſt. Pelagian. cap.* 10. *Hieronymus lib.* 1. *contra Pelagium. At verò Iuſtinus martyr reſponſione ad quæſtionem* 88. *ad Orthodoxos, ait locum eum ne intelligi quidem de infantibus poſſe, licet agnoſcat in eis originale peccatum, accipiens illud*, etiamſi vnius diei fuerit vita eius ſuper terram, *de propria vita actione & conuerſatione. Poſterioris lectionis extant exempla lib. huius* 6. *cap. vlt. lib.* 1. *De peccatorum meritis cap.* 24. *& lib.* 4. *contra duas epiſt. Pelagian. cap* 4. *Tractatu* 41. *in Ioann. E. Hypognoſt. lib.* 5. *cap.* 4. *contra Fulgentium cap.* 21. *Similiter citauit & Ambroſius lib. De apol. Dauid cap.* 11. *& de bono mortis cap.* 11. *quæ duo eius loca apud Auguſtinum recitata inuenies, illum quidem lib.* 1. *contra Iulianum cap.* 3. *hunc verò lib.* 4. *contra duas epiſt. Pelag. cap.* 11. *Nec non Hieronymus in* 3. *cap. Iona, lib.* 2. *contra Iouinianum paulò poſt initium, & in Pſal.* 50. *quorum priora eius loca duo profert ſimiliter & Auguſt. epiſtola* 18. *& lib.* 3. *De peccatorum meritis, cap.* 6. *&* 7. *Deniq; & Proſper epiſtola ad Demetriadem virginem. Cæterùm priori fauent Septuaginta vt nunc in Regiis Bibliis leguntur.*

mm 2 De hac

De hac ira plangit Pſalmiſta] MS. *legunt* Pſalmus. A

& ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te] *Ita commodius manuſcr. quàm* nihil.

De hac ira plangit & aliàs] *Pro ira, mendosè legebatur* te: *pro* aliàs *autem* alius, *niſi malis ſuprà pro* Pſalmiſta, *legere* Pſalmus.

ſalui erimus ab ira per ipſum] *Pro* per Chriſtum. MS. *conſentiunt & Græca.*

ſed & gloriantes in Deo] MS. *legunt* gloriamur. *ſed altera eſt & Græcorum lectio.*

quid agebat Apoſtolus] *Loco* quod agebat.

Ite adhuc, & huic recõciliationi] *Mendosè l.met.* Item adhuc.

quæ homines vnum imitando commiſerant] *Ita rectius* MS. *quàm* hominem.

Cùm verò multos quod dixit poſtea, non vis intelligi omnes, quod prius dixerat, ideò exiſtimans dictum fuiſſe multos, ne omnes intelligerentur] *Sic Pelagius in Commentario ſuo ad illud cap. 5. ad Roman. Sicut per vnius delictũ in omnes homines in condemnationem. Quomodo poteſt Deus, inquit, vnius delicto Adæ, omnes homines condemnare, cùm nec vnius Chriſti iuſtitia omnes homines iuſtificati ſint? Omnes autem dicens, non generaliter dicit, ſed vtriuſque partis ſignificat multitudinem. Alioquin inueniũtur omnes homines iuſtificati in Chriſto, ſicut & in Adam, condemnati in Adam, & non erit* B *vltrà qui puniatur. Et mox in illud, ſicut per inobedientiam vnius hominis peccatores cõſtituti ſunt multi, &c. Sicut, inquit, exemplo inobedientiæ Adæ, peccauerunt multi; ita & Chriſti obedientia iuſtificantur multi. Suprà verò ad illud, Et ita in omnes homines mors pertranſiit: Ideò, inquit, omnes dicit mortuos, quia in multitudine peccatorum, non excipientur pauci iuſti.*

cui promiſſæ ſunt omnes gentes] *In excuſis deerat* omnes.

Per legem iuſtitia, ſed facilius per Chriſtum] *Ita commodius* MS. *quàm* Eſt per legem.

Vnde quantum vos deteſtari debeant Chriſtiani cõſiderantes, renuntiant vobis etiam tacentibus nobis] *Videtur deeſſe quippiam, aut diſtinguendum poſt vocem* Chriſtiani.

IN CAP. XXV.

quod non erit parabola] *In excuſis deerat negatio.*

qua dicebant, parentes vuas acerbas edisse] *Ex* MS. *adiecimus* parentes.

quod in ſeruitutem generat] *pro* ſeruitute.

ſpiritalis autem regeneratio] *perperam* generatio.

ita pœnarum atque premiorum comminationes, promiſſionesque mutauit] *Teſtamentum enim vetus temporalia mala præmiáque continet, nouum æterna, non huius ſed futuri ſeculi: quanquam hæc* C *in prioribus illa occultabantur & tacitè per ea ſignificabantur.*

In hoc igitur teſtamento nouo per ſanguinem teſtatoris] *Sic* MS. *pro eo quod prius erat* per ſanguinem mediatoris.

ſecundum hoc vtique quod alios natales quibus non patri ſuccederemus, ſed cum patre ſemper viueremus, inuenimus] *Diuerſa eſt manuſcr. lectio in quibus eſt*, ſecũdum hoc vtique quod alios natales præuidebat, quibus non patri ſuccederemus, ſed cum patre ſemper viueremus: *verbum autem* inuenimus *quod ſequitur, iungunt cum initio capitis ſequentibus in paſſiuum commutatum, hoc pacto*, Inuenimur ad omnia tibi reſpondiſſe. *Sed prætulimus excuſorum lectionem, nam præterquam quòd verbum* inuenimur, *durè ad proximum caput reijcitur, ſequentia præcedentibus coniungendum haud obſcurè ſignificant: nam vt hic* alios natales inuenimus, *paulò poſt* cohæredem inuenit vnicum per naturam: *& mox* in Chriſti morte inueneri mortem.

IN CAP. XXVI.

quibus diſputaſti voluminibus quatuor] *Sic rectè manuſcr. pro* quibus putaſti. D

Demonſtratum enim eſt, eum tantum paterno antiquo debito non teneri] *Ex* MS. *adiecimus* tantùm.

ergo omnes mortui ſunt, nec aliqui poterunt viuere] *Redundat quod interijcitur in excuſis*, Et pro omnibus mortuus eſt, *nec legunt manuſcr.*

quia pro mortuis vnus eſt mortuus] MS. *pro* vnus, *legũt* viuus.

etiam pro paruulis natis oblata ſacrificia pro peccatis] *Sic* MS. *pro eo quod erat* etiam paruulis natis.

contagium mortis antiquæ prima natiuitate contrahere] *Sic* MS. *pro* colluuionem mortis. *conſentit & Cypr. lib. 3. epiſt. 8. vnde eſt locus iſte repetitus, quem & aliàs ſimiliter citat Auguſt. vt ſuprà lib. 1. cap. 3. lib. 3. De peccat. meritis cap. 5. lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 8. & epiſt. 28. ad Hieronymum.*

His te conſociare præſumis] *perperam* conſociari.

Annotationum in ſex libros contra Iulianum Pelagianum finis.

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM, LIBROS QVATVOR.

Ex collatione ad vetera excuſa Amorbachij ac Frobenij, necnon poſteriorem Bartholomæi Grauij editionem: nam MS. *nulla hic nanciſci potuimus.*

IN LIB. I. CAP. I.

Sed poſteaquam te etiam præſentia corporali Frater meus vidit Alipius] *Suprà lib. 2. De nuptiis & concupiſc. cap. 1. Rauennam ad Imperatorem Honorium ac deinde Romam profectus dicitur Alipius, hic reuerſus iam ſcribitur.*

Quid eſt enim aliud amicitia, quæ non aliunde quã ex amore nomen accepit, & nuſquam niſi in Chriſto fidelis eſt, in quo ſolo eſſe etiam ſempiterna ac felix poteſt?] *De vera falſáq; amicitia multa eleganter Auguſt. lib. 4. Confeſſ. cap. 4. 6. 8. & 9. epiſt. 155. de vera religione cap. 47.*

quamuis ipſe in eo præemineas celſiore faſtigio ſpeculæ paſtoralis] *perperam* ſpecula. *Habes autẽ hic clariſſimum teſtimonium præeminentiæ Romani epiſcopatus.*

alteri autem quam decem & octo velut epiſcopi participes eius erroris] *Inter eos fortaſſe fuerunt qui cum Pelagio, Celeſtio & Iuliano referuntur depoſiti & excommunicati in epiſtola Epheſinæ ſynodi ad Celeſtinum Romanum pontificem. Cæterùm vbi lecti ſunt, inquit, in ſancta ſynodo Commentarij de depoſitione impiorum Pelagianorum, Celeſtij, Pelagij, Iuliani, Perſidij, Flori, Marcellini, Orentij & reliquorum eadem cum iſtis ſentientium, iudicauimus & nos ſolida, & firma permanere debere quæ à pietate tua ſunt decreta: ſumuſq; omnes euſdem ſententiæ.*

IN CAP. II.

Manichæos appellat Catholicos more illius Iouiniani] *Diximus hac de re aliquid ſuprà ad cap. 5. lib. 2. De nuptiis & concupiſc.*

IN CAP. III.

neque enim agit in eis] *Mendosè* ait.

IN CAP. V.

vbi vult ipſe inſinuare, quaſi contra noſtra iſta quid dicant] *Legendum videtur* iſti, *pro* iſta.

IN CAP. VIII.

Sed nimirum propterea iſti ſic calumniantur] *Vide quæ hac de re diximus ad cap. 23. lib. 6. contra Iulianum.*

ne in eius aliqua obſcuritate] *Excuſa vetera legunt* ne in eis, *ſed prætulimus quod noſtra legebant.*

tamen ad rem pertinentia pauca contingimus] *Sic lib. 1. contra Iulianum cap. 6.* pauca inde cõtingam, *id eſt, attingam ſeu delibabo. Quod annotare viſum eſt, ne quis mẽdum aliquod ſubeſſe hic ſuſpicetur.*

IN CAP. X.

Nam ſi & concupiſcit] *Ita lego, pro* Nam etſi.

Ego autem carnalis ſum] *In noſtris deerat verbum* ſum.

IN CAP. XIII.

ſed ſic vocetur, ſiue quod peccato facta ſit] *Perperam Lutetiana*, ſed hic vocetur.

cùm ab eo quod libet vincitur quod placet] *Placere enim in bonis, lubere in malis intelligitur, quomodo voluntas & cupiditas ſeu libido. Qua de re vide Auguſt. lib. 14. De ciuit. cap. 8. & lib. 2. De ſerm. Domini in monte, cap. 34. Perperam autem in vulgatis* quodlibet, *vnica dictione legebatur.*

IN CAP. XIIII.

baptiſmatis ablutione dimiſſi ſunt] *Redundat vocula* qui, *quæ hic antecedebat; rectè autem prætermittit editio Louanienſ.*

aduerſum nos inflentur] *pro* aduerſum eos, *quod habebant Lutetiana.*

IN CAP. XV.

Motum, inquit, genitalium, id eſt ipſam virilitatem] *Mendosè* vtilitatem, *ſic enim paulò poſt Auguſtinus*; vt verbo eius vtar virilitatem. *qua vtitur Iulianus & ſuprà apud Auguſtinum lib. cõtra eum 5. cap. 15.*

IN CAP. XVII.

ne vel ipſa cõcupiſcentia carnis vitiata credatur] *Similem locum habes cap. vltimo, lib. 2. De nuptiis & concupiſc.*

IN CAP. XIX.

Dic mihi obſecro quid boni Paulus adhuc Saulus volebat] *Exempli huius argumento motus Caſſianus haſtenus à Pelagio receſſit, vt bona cogitationis in nobis initium aliquando ſaltem Deo tribueret, vt*

in Paulo & Matthæo Apoſtolis,nimium videlicet auerſus ac deprauatus. A *Aliquando tamen & nobis;vt in Zachæo, & latrone in cruce pendente. Vide Proſperum contra Collat. cap. 13.& Concil. Arauſican. 2.can.8.*

quid ego dicam,quibus meritis] *Ita rectius quàm cum veteribus excuſis & Lutetianis,*quid ergo dicam.

trahitur ergo miris modis vt velit] *Quopacto hic tractus nullam humanæ voluntati vim faciat,libertatemq́; illi ſuam relinquat,nec inuitus & coactus veniat credatq́; in Chriſtum qui à Patre trahitur;pulchrè tractat explicatq́; Auguſtinus tractatu 26.in Ioannem, adhibens & illud poetæ,Trahit ſua quemque voluptas.Verba eius quia prolixiora ſunt, quàm vt transſcribi commodè hic poſſint; licebit ea de ſuo ſonte repetere.*

IN CAP. XX.

Videamus ergo virum inaniter præmiſſus fuerit orantis affectus] *pro* fuerat. *Eodem argumento vtitur lib. De gratia Chriſti, cap. 24.*

Nunquid homines Dei qui hæc ſcripſerunt, imò ipſe ſpiritus Dei,quo authore per eos iſta conſcripta ſunt] *Agnoſcit librum Heſter ſcripturam canonicam, vt & lib. 1. De doctrina Chriſt. cap. 8. Conc.item Carthaginenſe 3.cui Auguſtinus ipſe interfuit; can.47. Similiter & Innocent. 1.epiſt.5.cap.7. Gelaſius in concilio 70.epiſc.Cõc. Laodicenſ.canon.59. Poſtremò Concilium Florẽtinum ac Tridentinum.* B

IN CAP. XXI.

in cuius libris hoc legitur] *Perperam* hic legitur. *Eandem autem temporum diuiſionem reprehendit in Pelagio & confutat Auguſt. lib. De originali peccato, cap.26.*

IN CAP. XXIII.

& ſit plena concordia] *pro* & fit.

ac ſic gratia iam non ſit gratia] *perperam* ac ſi.

IN LIBRI SECVNDI CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM CAPVT PRIMVM.

Quod opus noſtrum ne longius fiat] *Ita rectius Louanienſis editio, quàm* longum.

IN CAP. III.

Quinetiam Romanos clericos arguunt, ſcribentes eos iuſſionis terrore percnlſos,non erubuiſſe præuaricationis crimen admittere] *Idem repetit Auguſtinus & cap. proximo, & ſuprà lib. 1. contra Iulianum cap.4.& lib.6.cap.12.*

quam facilè damnanda viderentur] *Perperam* videretur.

aliquanto lenius, quàm ſeuerior poſtulabat Eccleſiæ diſciplina] *Non rectè in Lutetianis,*aliquando lenius.

etiam geſtis de hac cauſa apud illam ſedem, Celeſtio præſente & reſpondente confectis] *De his geſtis & libello Celeſtij cuius infrà fit mentio,vide & librum De peccato originali cap. 5.6.& 7.*

Quæ Romam literæ poſtquam venerunt] *Mendosè* Quæ Romanæ.

propter illud quod ſe papæ Innocentij literis] *pro* papa.

Romanis clericis inurenda] *Pro eo quod erat* cleris.

huius ruina iacuiſſet oppreſſus] *Locum hunc reſtituimus ex Innocentij epiſtola apud Auguſtinum 91.conſentit & Louanienſ. editio.*

Qui autem hanc eis ſine regeneratione defendunt] *Non rectè Lutetiana* hanc eius.

quaſi aliud ſenſerint] *Mendosè eadem & hic*, ſenſerit.

IN CAP. V.

Neminem niſi Dominũ Deum dicimus] *Perperã* diſcimus.

IN CAP. VI.

Nonne etiam voſipſi] *Eodem argumento vtitur aduerſus Pelagianos lib. De dono perſeuerantiæ cap.12.*

Nonne attenditis, nonne perſpicitis, nõ à nobis diuinæ gratiæ nomine fatum aſſeri] *Mendosè* à vobis.

IN CAP. VII.

Item;quæ acceptio perſonarum] *Sic rectè vetera excuſa cum editione Louanienſ.ſed in quibus interrogationis nota non rectè paulò poſt additur; neq; enim hic pronomẽ quæ, interrogatiuè,ſed relatiuè accipitur, falſa alioqui futura ſententia: quod eos feſellit qui putarunt inde quia faciendum.*

& alteri vellet dimittere debitum,alterum exigere] *pro* ab altero exigere: *ſic infrà,* ſi alteri dimittitur,alter exigitur.

quia in maſſa perditionis malum malo non malè redditur, & ei cui redditur malum eſt] *Loco* redditur, *Lutetiana vtroque loco perperam legunt* creditur.

Sed vt id quod dicimus alicuius exempli manifeſtatione clareſcat] *Pro* ſed &c.

quod hic fatum aut fortunam] *in Lutet. deeſt* aut *disjunctiua.*

quibus mereretur alius baptizari] *Perperam* meretur.

& in eis notas facit diuitias gloriæ ſuæ] *In noſtris deſiderabatur vocula* notas.

Quis enim te diſcernit? vtique ab iræ vaſis, à maſſa perditionis] *Non erat quod hic vt alibi frequẽter,ad latus adſcriberetur* ἀνακόλουθον: *eſt enim hæc Auguſtini interpretatio, non dura nec coacta, ſed germana prorſus & Apoſtolicæ ſententiæ admodum opportuna. Repetit eãdem lib. De correpti. & gratia cap. 5.& 7. Epiſtola item 46. ad Valentinum.*

diſceuit inter lucem & tenebras] *Perperam Lutet.* decteuit.

ſed lucem faciendo diſceuit] *Idem vitium non Lutetiana hic modò, ſed & noſtra occuparat, vt pro* diſceuit, *legerent* decteuit.

propterea geminos tales propoſui] *Mendosè* propoſuit.

Quomodo enim præſciuit ea futura quæ illis in infantia morituris, quia præſcientia eius falli non poteſt, præſciuit potius non futura] *Sic & epiſtola 107. quæ eſt ad Vitalem ; & lib. De predeſt. ſanctorum cap. 5.*

ita nullum eſt gratię ſine meritis donum] *Deerat in noſtris vocula* ſine.

IN CAP. VIII.

inſpirauerit boni & ipſins imperfecti cupiditatem] *Pro* & ipſam. *ſic enim & ſuprà cap. 5. vbi eadem hæc Pelagianorum verba recitantur. Ita & ſuis infrà verbis repetit Auguſt.* non quanticunque boni,*inquit*, ſed & ipſius imperfecti cupiditatem.

Sed iſtis quid hac in re ſentiant] *pro* ſentiunt.

permittamus eos cum ſuo libero arbitrio eſſe liberos & ab ipſo Pelagio] *Commune eſt hæreticis omnibus vt magiſtri ſui doctrinam nunquam per omnia teneant ac ſequantur, ſed aliquid ſemper vel addant, vel adimant, ne nihil & ipſi ſapere videantur. Prima eſt ergo hæc Pelagianorum ab authore ſuo defectio ; Pelagius enim totum opus bonum & ſecũdum inchoationem, & conſummationem homini tribuebat;hi priores quidem nobis partes, at poſteriores Deo. Similem receſſum habes & infrà lib.4. cap.4. Pelagius enim Adamum ſolo nobis exemplò nocuiſſe contendebat, nec mortem nec peccatum nos ab eo per originem contraxiſſe: at iſti, peccatum quidem nullum, ſed mortem tamen in poſteros ab eo tranſire fatebantur. Poſteriores verò Pelagiani in aliis præterea quibuſdam à Pelagio diſſenſerunt ; aduerſus quos Proſper potiſſimum depugnauit.*

atque iſta verba eorum] *Perperam* ad quem iſta verba; *neque enim ad Pelagium, ſed ad Theſſalonicenſem epiſcopum ſcripſerant.*

Fortaſſis ergo ipſi eo modo ſaltem ſeruant locum gratiæ] C *Non* ipſis.

damnari timendo damnauit] *Non rectè Lutet.* damnare.

ac ſi gratia Dei non gratis donabitur, ſed ſecundum meritum noſtrum] *In vulgatis aberat* ſecundum.

Loquimur enim nunc de boni cupiditate, quam ſi volunt à nobis incipere] *Ex vitioſo dictionum harum nexu factum erat etiam in veteribus excuſis* quam ſi voluntatio vis.

IN CAP. IX.

Quis enim poteſt ſine bona cogitatione] *Etiam in veteribus excuſis deerat vocula* ſine, *quam tamen & ſententia poſtulat, & habes paulò ſuperius expreſſam*, bonum inchoare ſine adiutorio gratiæ Dei. *Conſentit excuſum Louanienſe.*

qui ſi tangit cor, homo præparat cor] *Ita iuxta editionem Louanienſ. locus hic reſtituendus, pro eo quod erat,* qui tangis cor. Homo præparat cor: *mendoſiſſime verò apud Amorb.* quis te tangit? cor. Homo præparet cor.

præparato cordi lingua diuina reſpondet] *Ita malim quàm* reſpondit.

Nunquid iſtorum aliqui ita deſipiunt] *ſic rectè Louanienſia;* D *pro* Nunquid iſtorum qui deſipiunt.

IN CAP. X.

Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum] *Ita legiſſe Auguſtinum, non* cooperantur, *docebimus ad lib. De gratia & libero arbitrio, cap.17.*

ſequatur miſericordia vocantis Dei] *Ita legendum ſenſus ipſe clamitat, non vt in veteribus quoque excuſis* miſericordiam.

IN LIBRI TERTII CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM CAPVT II.

Hinc eſt quod vetus teſtamentum ex monte Sina] *Redundare videtur vocula* quod.

IN CAP. III.

Filios autem diaboli infidelitas facit, quod peccatum proprium vocatur] *Non ſentit ſola infidelitate amitti iuſtitiam & charitatem, ſed*

tatem, ſed quemadmodum infidelitas per antonomaſiam peccatū appellatur, ita filios diaboli hic accipit ſecundum excellentiam. Quamuis enim, *vt paulò antè ait*, diabolus ſit author & princeps omnium peccatorum, non tamen filios diaboli faciunt quæcunque peccata. *Filios ergo diaboli appellat, quemadmodum paulo infrà explicat Auguſtinus, in quibus non eſt fides.*

fidei probitate diſcernit] *perperam* fidei probatæ.

IN CAP. IIII.

quanquam & in eis quia ſpiritaliter intelligenda ſunt, rectè lex dicitur ſpiritalis] *In vulgatis deſiderabatur* quia.

cætera certè quia ad pietatem] *Perperam* quæ ad pietatem.

Quis eſt tam impius qui dicat ideò ſe iſta legis non cuſtodire præcepta, quia eſt ipſe Chriſtianus, nec ſub lege, ſed ſub gratia conſtitutus?] *Id quidam noſtri temporis hæretici docere nō verentur, & tamen haberi etiam pij volunt.*

vt vni Deo religionis obſequio ſeruiatur] *In Luteianis erat,* vt vni de religionis.

quod diſtinctius vetus inſtrumentum, quàm teſtamentum vocatur] *Ita appellat & epiſtola* 84.

quia cùm ex anteriore tempore dicitur vetus] *Voculam* cùm, *rectè adiecit Louanienſis editio.*

& rei facti litera] *Ita & hic rectius eadem, quàm* literæ, *vt ſenſus ſit, per literam iubentem rei facti.*

mittit ad iuſtificantem Deum] *pro* mittat.

libero eam potius arbitrio tribuentes] *perperam* eum.

IN CAP. V.

primitus pro ſuis offerre peccatis] *Mendoſè* offerri.

IN CAP. VII.

Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Quæ virtus, niſi ad quam pertinet non extolli?] *Notat hic Auguſtinum marginalis annotatio:* Imò Græcè, *inquit, eſt* δύναμις, *nō* ἀρετὴ, *quod ſanè verum eſt, virtus nimirum non vitio, ſed infirmitati ac imbecillitati contraria. Sed nec hoc ignorauit Auguſtinus, nec cū ea lectione pugnat eius explicatio. Id quod breuiter nobis exponendum eſt. Locum hunc Græca ſic legunt,* ἡ γὰρ δύναμίς μου, *hoc eſt, nam virtus mea; vt de virtute ac potentia ipſius Dei agatur, (nam ex eius hoc perſona dicitur) quæ ex noſtra dicatur infirmitate perfici: quia cùm homines fragiles ac imbecillos inter tam multa dura, aſpera & difficilia fortes tamen, conſtantes, ac inuictos facit, maximè clareſcit atq; illuſtratur. Sic Græci commentatores Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius. Quem ſenſum quanquam habere poſſit & noſtra verſio, commodiſſimè tamen accipitur de virtute ac potentia non quam Deo ſit, ſed quæ nobis ex Deo eſt. nam his aduerſis, perſecutionibus, ac preſſuris pro Chriſto illatis exercetur, creſcit, perficiturq; animi noſtri robur, potentia & fortitudo. Fides enim quo magis premitur, eo potentius aſſurgit, ſeq; attollit ac erigit, nec perſecutionibus frangitur, ſed acuitur magis, extimulatur, ac excitatur. Inuitat huc ſanè quod in Apoſtolo ſequitur, vt inhabitet in me virtus Chriſti, eius videlicet mihi dono conferenda, qua fiat vt potentior ac inuictior euadam. Quo modo ſe ipſe videtur Apoſtolus clariſſimè paulò poſt interpretari, dum ait, cùm autem infirmor, tunc potens ſum, quod non de increata Dei potentia, ſed de ea quæ Dei munere donetur, certiſſimè eſt accipiendum. Reſpondere autem inter ſe videntur,* Virtus in infirmitate perficitur, & Cùm infirmor, tunc potens ſum. *Atque in hunc modum accepit Hieronymus epiſt. 25. ad Paulam ſuper obitu Bleſillæ filiæ, & Ambroſ. inſcriptus Commentarius. Cæterùm quemadmodum hi duo Commentarij minimè inter ſe pugnāt, ſed ſe mutuo conſequuntur, & alter alterum illuſtrat, quia nimirum potentia huius noſtræ gloria, tota Deo adſcribi, tota ei debet referri accepta, qui vim per nos ſuam, potentiamq; exerit: ita nec illud, quod de humilitatis virtute hic ait Auguſtinus; non quia in verbis Paulinis virtus ſeu* δύναμις, *animi habitum ſignificet vitio contrarium, quem* ἀρετὴν *appellant, ſed quòd hæc ipſa* δύναμις, *potentia fortitudoq; noſtra, in vera ſui agnitione ac humilitate & ſita ſit, & per eam potiſſimum acquiratur & conſeruetur. Qui fit enim vt in preſſuris, ac perſecutionibus non modò non ſuccumbamus, ſed robuſtiores etiam fortioresq; euadamus, niſi quia irruentibus aduerſis, imbecillitatis noſtræ conſcij, nec ignari quàm nihil abſque Dei gratia valeamus, magno affectu totos ad eum nos conuertimus, eius imploramus auxilium, in eo ſpem noſtram omnem fiduciamq; collocamus? Hæc enim propriarum virium diffidentia, cum certiſſima diuinæ opis coniuncta fiducia, vnica eſt Chriſtianorum fortitudo, qui non in ſeipſis, ſed in Deo potentes ſunt; & omnia poſſunt, ſed in eo qui ipſos confortat. Ergo quo magis exercetur ac creſcit hæc in nobis humilitas, eo reddimur aduerſus ſatanam, & inſtructi magis, & longè firmiores. Exercetur autem non modò damnis, contumeliis, tormētis cæteriſq; incommodis ad carnis infirmitatem pertinentibus, verùm etiam multoq; magis eo genere infirmitatis quod in mentis ac virtutum imperfectione con-*

A *ſiſtit, vt in multa adhuc ignorantia, in concupiſcentia malo, in variorum peccatorum incentiuis ac diaboli tentationibus, in vitiis quibuſdam à quibus nos expedire non poſſumus, denique iis omnibus quibus iuſtitiæ perfectionem ſentimus in nobis impediri: quomodo infirmitatem in his Apoſtoli verbis rectiſſimè Auguſtinum fuiſſe interpretatum ſuprà docuimus in cap. 12. lib. De gratia Chriſti. Dum enim fidelis piaq; mens hæc in ſe experitur, introrſus ad ſemetipſam reuerberatur, & à iuſtitiæ ſuæ contemplatione ad infirmitatis propriæ conſiderationem reuocatur, vt intelligens quàm adhuc ſibi multa deſint, quámq; procul abſit à vera perfectione, de adeptis non ſibi vanè placeat, ſed Deo gratias agat, & pro eo quod deeſſe ſibi videt, humiliter ſuppliciterq; deprecetur. Maximum eſt autem piis omnibus à ſuperbia periculum; nam cùm vitia omnia in malefactis valeant, ſola ſuperbia etiam in rectè factis cauenda eſt, adeò vt cæteris iam vitiis omnibus ſuperatis, poſtremum adhuc reſtet cum elatione certamen, ne ſibi quod quis bene vixit tribuendo, in eoq; non in Domino, ſed in ſe gloriando, perdat quicquid eſt hactenus bene operatus; à cuius peſtis inſidiis tuta eſt nec ipſius quoque ſuperbiæ victoria. Quis enim ſecurum ſe arbitretur, cùm aduerſus hoc malum etiam Paulus apoſtolus carnis ſtimulo & ſatanæ colaphis opus habuerit? Quicquid ergo ad frenandam curandamq; ſuperbiam hanc valet, etiam ipſa virtutum iuſtitiæq; imperfectio reddit nos haud dubiè quo humiliores, eo & po-*
B *tentiores, firmiores, contraq; ſatanam magis inuictos; imò verò miro quodam modo, etiam in iuſtitia prouectiores ac perfectiores. Hæc enim vna eſt propè noſtra perfectio, ſi quàm ſimus imperfecti ex animo vereq; agnoſcamus. Rectiſſimè ergo dixit Auguſtinus humilitatem veram eſſe virtutem ac fortitudinem noſtram, quæ ex ipſa quoque non carnis modo, ſed & mentis imperfectione conſummetur ac perficiatur. quod ipſum repetit quoque lib. 2. contra Iulianum cap. 4. & lib. 4. cap. 2. lib. 3. De geneſi ad literam, cap. 15. Quare ad rem non pertinet marginalis annotatio, virtutem hic Apoſtolo non* ἀρετὴν, *ſed* δύναμιν *dictam: cuiuſmodi ſcholiis ſeu ſcoriis potius, qui oras nobis libri huius nimis quàm frequenter conſpurcarunt, non Auguſtini næuos, ſed ſuam ipſi imperitiam & calumniandi ſtudium prodiderunt. Nec diſſimile eſt quod ſequitur annotamentum.*

Ecce Apoſtolus ſecundū iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſine querela ſe fuiſſe non vtique mendaciter dicit; & tamen hæc quæ illi lucra fuerunt, abiicit propter Chriſtum, & damna, & detrimēta, & ſtercora exiſtimat, non ſolùm hæc, ſed & cætera omnia quæ ſuprà commemorauit] *Ad hunc locum adſcripſit in margine*
C *quiſpiam,* Aduerſus Hieronymum diſputans, ſtercora interpretatur vitia, non obſeruationem legis, *tanquam non conſtet ſibi Auguſtinus. Verùm ſi quiſquis is fuit, non negligenter legiſſet quod ſuperius ait Auguſt. lib. 1. cap. 9. imo verò quæ eodem hoc cap. 7. non multo pòſt ab eo ſubijciuntur, facilè intellexiſſet vtriuſque inter ſe ſententiæ concordiam: hanc ipſam enim legis obſeruationem, non veram, nec legitimam, ſed vel ſimulatam, vel ſuperbam fuiſſe, eoq; & vitioſam. Verba eius ex priore illo loco ſunt hæc: Nec moueat, inquit, quod ad Philippenſes ſcripſit, ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt, quòd fuerit ſine querela. Potuit enim eſſe intus in affectionibus prauis præuaricator legis, & tamen conſpicua opera legis implere vel timore hominum, vel ipſius Dei, ſed pœnæ formidine, non dilectione & delectatione iuſtitiæ. Aliud eſt enim voluntate benefaciendi benefacere, aliud autem ad malefaciendum ſic voluntate inclinari, vt etiam faceret ſi hoc poſſet impunè permitti. Nam ſic profectò in ipſa intus voluntate peccat, qui non voluntate, ſed timore non peccat. In quibus interioribus ſuis talem ſe fuiſſe ſciens Apoſtolus ante gratiam Dei quæ per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum eſt, alibi hoc apertiſſimè confitetur, &c. Hoc ſeptimo verò cap. lib. 3. poſt non ita multa ſic ait: Abijcit ergo B. Paulus, inquit, præterita iuſtitiæ ſuæ tanquam detrimenta & ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciat, & inueniatur in illo*
D *non habens ſuam iuſtitiam quæ ex lege eſt. Quærens verò eius rei cauſam, cùm lex illa Dei eſſet, ſubiungit. Cur ita? inquit, niſi quia hoc eſt, eos eſſe ſub lege, qui ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti? Putant enim ſe arbitrij ſui viribus implere legem iubentem, & iſta implicati ſuperbia, ad gratiam non conuertuntur iuuantem. Sic eos litera occidit, aut apertè etiam ſibi reos, non faciendo quod præcipit, aut putando ſe facere quod ſpiritali quæ ex Deo eſt, non faciunt charitate. ita remanent aut apertè iniqui, aut fallaciter iuſti, in aperta iniquitate euidenter eliſi, in fallaci iuſtitia inſipienter elati: ac per hoc miro quodam modo, ſed tamen vero, iuſtitiam legis non implet iuſtitia quæ in lege, vel ex lege eſt; ſed quæ in ſpiritu gratiæ. Et ſub finem cap. concludens, Quamobrem, inquit, qui ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt, ſine fide gratiæ Chriſti viuit, ſicut ſe Apoſtolus ſine querela vixiſſe commemorat, nullam veram putandus eſt habere iuſtitiam; non quia lex vera & ſancta non eſt; ſed quia obedire velle literæ iubenti, ſine viuificante ſpiritu Dei veluti ex viribus liberi arbitrij, iuſtitia vera non eſt, &c. Hæc ideò prolixius citauimus, vt quàm ſe Ariſtarchi iſti ridiculos præbeant, nemo non videat.*

abſcon-

abſcondita eſt cum Chriſto in Deo] *Perperam Lutetiana* in Chriſto in Deo.

Legis itaq; iuſtitia eſt iubere quod Deo placet, vetare quod diſplicet] *Pro eo quod erat* vitare.

Non enim propterea iuſtitia Dei dicitur, quoniam Deus iuſtus eſt, ſed quia homini ex Deo eſt] *Locus hic valet contra Oſiandrum qui nos iuſtos dici vult à Dei iuſtitia non qua nobis inſit, ſed qua ſit ipſemet Deus.*

quæ ex Deo nobis eſt] *Typographico errore pro* quæ, *legebatur* quo.

cùm fuerit dilectio Dei perfecta] *Deprauatè* defuerit.

Nos enim ſumus circuncifio, qui ſpiritu Deo ſeruimus] *Non* Dei.

De quo vno bene intelligitur, & Dominus admonuiſſe Martham] *ſic ſerm. 15. De verbis Apoſtoli.*

id eſt, litera tantum iubente, non ſpiritu implente] *Ex ambigua ſcriptura ortus eſt error in excuſis, vt pro* idem, *legatur* id eſt.

Vnde qui iſtam non ſequitur] *perperam* iſtum, *refert enim iuſtitiam minorem.*

Sed ita dixerim, mandata fecerunt, vt ipſa mandata meminerimus pertinere ad orationem] *Legendum videtur*, vt ad ipſa mandata meminerimus pertinere orationem.

IN CAP. VIII.

quaſi quiſquam noſtrum iſta vituperet] *Pro* ita vituperet.

IN CAP. IX.

nec ſanari poſſet omnino] *Mendoſè* ſanari poſſe.

Item quod arbitrium ſui in malum liberum dicimus] *Non caret hic locus ſuſpicione menda.*

IN LIBRI QVARTI CONTRA DVAS EPISTOLAS PELAGIANORVM CAPVT II.

& quod Chriſtum Dominum] *Perperam Lutetiana* Chriſti Dominum.

ſic diſcernit malum pudendæ concupiſcentiæ à bonitate nuptiarum] *In excuſis noſtris deſiderabatur præpoſitio.*

IN CAP. IIII.

pœnam dicunt tranſire ſine culpa] *Contra hunc errorem ſcriptus eſt ſecundus canon concilij ſecundi Arauſicani.*

ita ſolus pro nobis ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, vt nos per illum ſine bonis meritis conſequeremur gratiam] *De prima loquitur gratia ante quam nihil poſſumus bene mereri, Quare nihil facit hic locus contra doctrinam Catholicam de meritis operum.*

Nam & ſic ſanctus Hilarius intellexit quod ſcriptũ eſt] *Verba quæ hic ab Auguſtino S. Hilarij titulo proferuntur, nuſquam hodie in eius operibus inueniuntur, leguntur autem in commentariis Ambroſio inſcriptis ad illud cap. 5. ad Roman. in quo omnes peccauerunt, ſed eum librum nec Ambroſio nec Hilario ſanctis Chriſti confeſſoribus tribuẽdum eſſe certiſſimum eſt, habent enim non pauca cum vtriuſque doctrina non admodum conſentientia, quod fuerit comprobatu facillimum, ſed non eſt iam id huius nec loci nec temporis. Illud autem mirum cur Auguſtinus authorem hunc non ſrequẽtius citet, apud quem tamen contra Pelagianorum errores tam manifeſta teſtimonia reperiantur. Sed eum arbitror in ipſo lectionis operiſq; progreſſu ſententiis quibuſdam offenſum facilè deprehendiſſe non eſſe hoc B. Hilarij opus, ſed hominis alicuius non parum ſuſpecti, ideoq; ab eo citando abſtinuiſſe. Si quem verò mouet Hilarij nomen, quem authorem Auguſtini tempore liber hic prætuliſſe videtur, tenendum eſt diaconum quendam eius nominis Romæ vixiſſe qui cum Luciferianis ſenſiſſe videatur, docueritq; rebaptizandos eſſe qui ab Arrianis ad eccleſiam redirent, contra quem velut iam defunctum ſcribit D. Hieronymus lib. aduerſus Luciferianos. Vbi indoctiſſimè quidam B. Hilarium epiſcopum notatum putauit, tũ alter ille ne presbyter quidem fuerit, vt ex Hieronymo ibidem liquet. Fieri ergo poteſt vt Diaconus ille Hilarius libri huius author fuerit, ac nominis eius ambiguitas Auguſtinum fefellerit. Certè non malè cõuenit temporis ratio, nam Commentarij huius author in illud 1 Timoth. 3. vt ſcias quemadmodum te oporteat in domo Dei conuerſari quæ eſt Eccleſia Dei viui columna & firmamẽtum veritatis, quo tempore hæc ſcribebat disertis verbis Damaſum præfuiſſe teſtatur. Quò pertinet quod Syricius pontifex qui Damaſo proximè ſucceſſit, epiſtola 1. contra hunc anabaptiſmi errorem qui à quibuſdam, & Romæ in ſuſcipiendis Arrianis fuerit vſurpatus, canonem ſtatuit quo id fieri prorſus vetat. Si quis certioris aliquid coniecturæ adſerre potuerit, gratiſſimum fuerit ſi communicare dignabitur.*

IN CAP. V.

ſic enim inimicitiæ factæ ſunt] *Perperam Lutet.* ſicut enim.

Vt cognita ſancto amore faciamus, quæ propriè gratia eſt] *Non rectè* propria.

qui eſt Dei ſapientia, de qua ſcriptum eſt, legem & miſericordiam in lingua portat] *Locus eſt Prouerb. 3. ſecundum 70. vbi ſic legitur, longitudo enim vitæ & anni vitæ in dextera eius, in ſiniſtra autem illius diuitiæ & gloria: Ex ore eius procedit iuſtitia, legem autem & miſericordiam in lingua portat. Cui poſteriori ſententiæ nihil eſt quod in noſtra lectione reſpondeat.*

Legem tanquam in baculo quem miſit Heliſeus] *Allegoriam hanc baculi Heliſei tractat & de verbis Apoſtoli, ſerm. 11. ſub finem enarrationis primæ partis Pſal. 70. lib. 12. contra Fauſtum cap. 35.*

velut noui teſtamenti ſignificatione coniunctus eſt] *perperam* conuictus eſt.

IN CAP. VI.

Terra illa exterminata facta eſt] *Redundat verbum* eſt, *quod additur in vulgatis poſt* exterminata.

Sic erunt ciuitates illæ deſolatæ] *Non rectè Lutetiana*, Sicut erunt.

Deus ſubſequenter faciat, quo dignus eſt homo] *pro* quod dignus.

Quandoquidem illi vnicæ oui dicitur] *Mendoſè Lutetiana*, illæ vnicæ.

Ita quippe non redditur niſi debita] *perperam* ita quippe.

Et hinc intelligunt vaſa miſericordiæ, cum gratuita illis miſericordia præbeatur quod iræ vaſis] *Non ſatis arridet hic locus, legendumq; ſuſpicor;* Et hinc intelligũt vaſa miſericordiæ quod gratuita illis miſericordia præbeatur, cum iræ vaſis.

IN CAP VII.

Quod verò laude ſanctorũ] *Pro eo quod erat* laude ipſorum.

IN CAP. VIII.

Beatiſſimum, corona etiam martyrij glorioſiſſimũ Cyprianum, nec Africanis atque Occidentalibus tantum, verùm & Orientalibus Eccleſiis fama prædicante, & ſcripta eius longè lateque diffundente notiſſimum] *Quanta fuerit olim viuentis adhuc B. Cypriani fama, quanquam per vniuerſas totius orbis Eccleſias celebris, cùm ex eius, tum cæterorum ſcriptis facilè intelligi poteſt. Nam primùm quidem vt Africam omittam, in cauſa perſecutionis, lapſorum, Nouatiani, inter eum ac Romanam Eccleſiam vltro citroq; literæ commeabant. Scribebantq; ad eum non modò clerus aut clericorum collegiũ, ſed & ipſi quoque ſummi pontifices Cornelius, Lucius, Stephanus. In Hiſpaniis Martialis quidam & Baſilides epiſcopi negotium faceſſunt Eccleſiæ: ea ex communi decreto ad Cyprianum rem defert, conſilium ab eo poſtulans. In Gallia Martianus Arelatenſis epiſcopus Nouatianis conſentiens perturbabat eius loci fideles; id Cypriano renunciat Fauſtinus Lugdunenſis epiſcopus, is Romano pontifici. In Oriente quæſtio mouetur de baptiſmo ab hæreticis collato; viſum autem fuit epiſcopis Iconij Synnadæq; congregatis, licet à Stephano pontifice improbatã, Cypriani tamen amplecti ſententiam: qua de re literas ad eum ſcribit Firmilianus Cæſariæ Cappadociæ epiſcopus, quæ extant apud D. Pamimelium numero 75. Mortuus verò & martyrij corona & eruditionis laude glorioſiſſimus ſemper fuit. Nam & feſtus illi dies ab Eccleſia conſtitutus eſt, eiuſq; memoriæ plurima multis locis templa exædificata. Nazianzenus inter Græcos orationem ſcripſit in eius laudem: apud Latinos Prudẽtius Hymnum ei canit lib. περὶ στεφάνων, numero 13. Meminit eius cum laude & Lactantius lib. 4. inſtitutionum cap. 1. Nec prætereit Euſebius lib. 6. cap. 37. & lib. 7. cap. 3. Baſilius quoque epiſtola ad Amphilochium. Nec non Euagrius lib. 4. cap. 16. ex Procopio. Inter cæteros verò B. Auguſtinus ſingularis fuit ingenij doctrinæq; eius & amator & prædicator, cum aliis in locis, tum verò lib. 2. contra Creſconium cap. 32. Cuius laudem, inquit, conſequi non valeo, cuius multis literis mea ſcripta non comparo, cuius ingenium diligo, cuius ore delector, cuius charitatem miror, cuius martyrium veneror. De ſcriptis verò eius peculiariter loquens Hieronymus, Huius ingenij, inquit in Catalogo virorum illuſtrium, ſuperfluum eſt indicem texere, cùm ſole clariora ſint eius opera. Et Auguſtinus lib. 4. contra Donatiſtas cap. 8. librum eius, ſeu epiſtolam, vt ipſe vocat, de zelo & liuore citans, etiam in populis notam fuiſſe ait. Videntur autem eius ſcripta non tantùm quæ ad baptiſmi quæſtionem pertinent, ſed & cætera quoque Græcè olim verſa fuiſſe. Quod non modò ex Auguſtini verbis, ad quæ hæc annotamus, ſed ex Chryſoſtomi etiam homil. 11. in epiſtolam ad Epheſios non obſcurum eſſe arbitror. Vir quidam ſanctus, inquit, quippiam dixit, quod audacius dictum videri queat; dixit tamen. Quid autem id eſt? Peccatum videlicet iſtud (loquitur autem de ſchiſmate) ne martyrij quidem ſanguine deleri. Vbi Cyprianum ab eo intelligi, non dubitabit, quiſquis eius de hoc argumento ſententias legerit. Diximus ea de re nonnihil & ſuprà ad lib. 4. contra Donatiſtas cap. 17.*

etiam ipſe hæreſiarchas iſtorum Pelagius cum debito certè honore commemorat, vbi teſtimoniorũ librum ſcribens eum

aſſerit imitari, hoc ſe dicens facete ad Romanum, quod ille fecerit ad Quirinum] *Cyprianus tres libros teſtimoniorum ad Quirinum quendam ſcripſit, in quibus ſcripturam ſacram velut in locos communes redegit, ſingulas ſententias ad certa quædam capita & titulos referens. Id operis imitatus eſt Pelagius, vt ait Auguſt. tum hoc tum ſequenti capite. Teſtatur & Hieronymus non procul à fine lib. 3. contra eundem Pelagium, B. martyr Cyprianus, inquit, cuius te in ſcripturarum teſtimoniis digerendis (ſic enim legendum, non dirigendum) æmulum glorians. Imò verò, vt idem ait lib. 1. non imitatorem ſe modo Cypriani, ſed & operis eius expletorem profeſſus eſt. Cæterùm Pelagius in hoc ſuo libro quem, vt ait Gennadius, Eulogiarum inſcripſit, & Romano cuidam dedicauit, haud exigua hæreſeos ſuæ ſemina inſperſit, titulos in eo multos proponens erroribus ſuis accommodatos, quorum non paucos recitat refutatq́; Hieronymus ſuprà dicto lib. 1. contra eundem Pelagium, vbi eum ait & Cypriano aduerſari, cuius tamen ſe imitatorem profitebatur.*

& venena ſerpentis antiqui curaſſet] *Ita rectius cum Cypriano, quàm* antiqua.

niſi iterum pietas diuina ſubueniens] *Ita rectè excuſa vetera Cypriano conſentientia, pro* ſuperueniens.

B Dei ſententia cogitetur, inquit] *Perperam Lutetiana cum veteribus excuſis voculam* Dei *prioribus annectunt, cùm initium ſententiæ ſit huius Cypriani.*

quàm patientes in iſto ſeculo eſſe debeamus] *Ita locum hunc ex Cypriano caſtigauimus, pro eo quod eſt* in illo ſeculo.

qui ſic naſcimur vt preſſuris iſtis] *Apud Cyprianum* iſthic *hodie legitur, ſed videtur noſtra lectio commodior.*

Abſit enim vt hinc aliquando fides Chriſtiana dubitauerit] *Ita rectius, quàm* vt hic.

horrere debeat oſculari] *pro* horrore, *quod eſt in Lutetianis.*

antequam terris noſtris vel tenuiſſimus odor Manichæi peſtilentiæ tetigiſſet] *Vide quod hac de re diximus ſuprà ad cap. 29. lib. 2. De nuptiis & concupiſc.*

IN CAP. IX.

dum abſentes & non communicantes à cæleſti pane prohibemur] *Cyprianus habet* dum abſtenti, *(quæ vox vetus eſt idem valens quod excommunicati ſeu ab altari ſegregati) quomodo fortaſſis & hic legendum videri queat, niſi alterum illud ſuis paulò poſt verbis repeteret Auguſtinus, ſimiliterq́; citaret lib. De dono perſeuer. cap. 4.*

C inde claritas eius & dignitas caput ſumit] *Ex Cypriano adiecimus* eius.

quando non ex ipſa iuſtificari hominem] *Perperam* ex ipſo, *de lege enim loquitur.*

Nunquid ſicut iſti, ſpiritum ſanctum adiutorem ita credit eſſe virtutis] *Sic rectè Louanienſis editio; pro* adiutorium.

quæ ab hoc adiuuatur] *Non* quæ ad hoc.

ne intercedente aliquo grauiore delicto] *Non rectè Lutetiana* non intercedente.

IN CAP. X.

Agnoſcamus itaque fratres, inquit] *Ita cum Grauio locus hic diſtinguendus, conſentiente etiam Cypriano. Prius, illud* agnoſcamus, *ad præcedentia Auguſtini verba referebatur, cùm ad Cypriani pertineat ſententiam.*

Nec quiſquam ſic ſibi de puro atque immaculato pectore blandiatur] *Mendosè Lutetiana* Ne quiſquam.

ſi autem confeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt Dominus, qui nobis peccata dimittat] *Hæc adiecimus ex Cypriano, cùm ſimiliter locus iſte paulò infrà citetur ex ſermone in orationem Dominicam.*

D quàm neceſſaria, quàm benigna eſt diuina clementia, quæ] *Et hæc in excuſis noſtris deſiderabãtur, legit autem Cyprianus, ſuntq́; ad ſententiæ integritatem neceſſaria.*

lucrum maximum computans] *Ita Cyprianus, pro eo quod erat* lucrum putans maximum. *Nam & alterum ab Auguſtino ſcriptum fuiſſe liquet ex eius verbis non ita procul à capitis huius fine, vbi hæc repetens* niſi quia lucrum maximum, *inquit*, computabat.

Et ne quis ſibi quaſi innocens placeat] *Sic & Amorb. conſentiente Cypriano, pro* Et ſi quis.

fidelis & iuſtus eſt Dominus] *vocem* Dominus, *addit Cyprianus, non hoc tantùm loco, ſed & ſuprà lib. De opere & eleemoſynis.*

neminem in hac vita ad tantam perfectionem peruenire iuſtitiæ] *Mendosè* peruenire iuſtitiæ.

IN CAP. XI.

reſpondeat eis hac de re homo Dei] *Perperam* domo Dei.

Item de arca Noë: Per vnum igitur, inquit, Dominũ Ieſum] *Locum hunc in Ambroſio non inuenio, nec in eo quidem libro quem ſcripſit de Noë & arca, à quo fortè diuerſus eſt iſte de arca Noë: Idem citatus eſt & ſuprà lib. 2. contra Iulian. cap. 2.*

A eo ipſo quo diuinum auxilium poſcit præcedere] *Ita rectè Louanienſia, pro* poſſit.

Et orare Deum, inquit, gratia ſpiritalis eſt] *Mendosè* orate.

quia ſine vllo peccato vixerunt] *Non rectè Lutetiana*, qui ſine.

prouectior & perfectior eſſe non poſſit] *In iiſdem typographico errore*, profectior *legitur.*

videamus ne qua ſit poſt huius vitæ curriculum noſtra regeneratio] *Sic vetera excuſa Amorb. & Frobenij. Quare miror quis pro* curriculum, *ſcribendum putarit* circulum, *præſertim cùm ſimiliter legatur & ſuprà lib. 2. contra Iulian. cap. 8.*

cùm etiam Paulus imperfectum ſe dicat] *Loco ſe, erat* eſſe.

cùm vtique ſi minutius diſcutias] *Perperam* minutias.

IN CAP. XII.

hanc etiam gloriã captare intelligitur; vt propter illos Orientis & Occidentis ſynodus cõgregetur. Orbem quippe Catholicum, quoniam Domino eis reſiſtente peruertere nequeunt, ſaltem commouere conantur] *Eodem exemplo & noſtri temporis hæretici ad vniuerſalem olim ſynodum à pontifice appellarunt, quæ cùm ſit nuper Tridenti peracta, nec finita iam cauſa litem erroremq́; ſuum finire volunt.*

qui oues ſanctas & iuſtas gratis facit] *Mendosè* gratas.

Annotationum in libros quatuor contra duas epiſtolas Pelagianorum finis.

ANNOTATIONES IN B. AVGVSTINI DE ANIMA ET EIVS ORIGINE LIBROS IIII.

Ex collatione ad MS. *B. Amandi, Cambronenſe, Carthuſienſe, Gemblacẽſe, Tornacenſe, necnon veterem Amorbachij ac Frobenij editionem.*

QVANQVAM *libri iſti de anima & eius origine, vt ex Retract. conſtat, ſcripti ſunt ante illos quibus Iuliano ac literis Pelagianorum reſpondetur, nimirum paulò poſt reditum eius ex Mauritania; certis tamen de cauſis viſum eſt eis poſtponere: tum quòd ſuperiores illi aptiſſimè inter ſe cohæreant, vt non poſſet eorum ordo turbari; tum quòd in iiſdem illis libris, vt & prioribus quibuſdam, quoties argumentum hoc incidit; breuiter id tantùm Auguſtinus attingat; ac veluti reijcere videatur in aliam peculiarem & accuratiorem ea de re tractationem, quæ ſuæ cunctationis pleniſſimam reddat rationem. Vt lib. 2. De peccatorum meritis cap. vltimo, lib. 5. contra Iulian. cap. 4. & 15. & lib. 3. contra duas epiſt. Pelagianorũm cap. 10. Ergo quia opus iſtud veluti claudit atque abſoluit quæſtionem De peccato originali, & baptiſmate paruulorum; nec in ſequentibus libris vlla ſit amplius eius mentio, iure optimo hic ei locus tributus eſt. Pertinent autem ad hoc argumentum tom. 2. epiſt. 7. 27. 28. & 157. omnes ante hoc opus conſcripta.*

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

proximè præterita æſtate] *non* proxima.

in meam non perferre notitiam] MS. *tria legunt* proferre.

IN CAP. II.

nunquid nam debuit reticere?] *Ita malim, quàm quod conſtanter tamen habent* MS. nunquam debuit reticere.

Deberet quidem tantum ſcribere potius ad me] MS. *conſtanter legunt*; deberes tu quidem, *vt antitheſis quædam ſit inter Renati & Vincentij perſonam.*

ſed ille quòd mihi ignotus eſſet] *Non eſt in* MS. *vocula* ille, *& abeſſe facilè poteſt; niſi cum iiſdem legas in priori parte*, deberes tu quidem.

IN CAP. III.

quamuis ſit tolerabile ſi permanſerit] *Sic* MS. *non* intolerabile, *ſenſit enim de ſermonis luxuria, quam ait tolerãdam ſi rectà ſaperet.*

perſuadeatur] *Sic Amand. pro* perſuadetur.

& in pretioſo pacto] *pro* vt in.

IN CAP. IIII.

vel de flatu facta] *Hoc in excuſis deſiderabatur.*

ſed de ſubiacenti re aliqua flabili] *Pro* flabili, *perperam legebatur* ſtabili.

ac per hoc etiam immutabile ſit] *pro* fit.

IN CAP. VI.

Nam hoc meritum quo in carnem peccatricem miſſa eſt] MS. *conſtan-*

MS. conſtanter legunt, carne peccatrice. ſed priorem lectionem habes paulò poſt mitteretur in carnem, & infr. cap. 11. vnde dānari meruerint in peccatricem carnem, & cap. 12. à iuſto Deo in carnem peccatricem relegari atque damnari.

nihil mali fecit] Sic MS. duo, pro malè.

IN CAP. VII.

vt in corpus eam peccati relegare voluerit] MS. quatuor habent religari, quomodo legunt & infrà cap. 12. in carnem peccatricem religari: ſimiliter & cap. 13. lib. 2. Sed magis placet Cambron. exemplaris lectio, nam præterquam quòd durus vehementer ſit ſermo ille, ſuprà cap. 6. habes, in carnem peccatricem miſſa eſt. Et mox, quo merito inquinanda mitteretur in carnem, & cap. 19. in carnem peccatricem fuiſſe detruſas, & lib. 2. cap. 7. vt veniret vel mitteretur in carnem.

vnde tantum mali] Sic MS. omnia.

IN CAP. VIII.

alia ſubſtruuntur opprobria] pro ſubſtrahuntur, legunt manuſcr. omnia.

in qua ipſa ſaxa] Ex MS. adiecimus ipſa.

tam horrendis cautibus illiſus] MS. legunt illatus, ſimul & Amorbachius.

B aliqua ſi valuerit ratione defendat] Pro valuerit, perperam legebatur voluerit.

Non enim hoc exigerem] Sic manuſcr. omnia ſingulari, non plurali numero.

vtrum bonum fuerit an malum] In excuſis perperam erat anne malum.

molietur aſtruere] pro molitetur.

Et de his] Sic MS. omnia, non Quod de his.

IN CAP. IX.

feruente perſecutione prouenit] Sic MS. pro euenit.

Tunc enim fides eius de ligno floruit, quādo diſcipulorum marcuit] Sentire videtur Apoſtolorum fidem in Chriſti paſſione periiſſe. Vnde mox ait eos de moriente deſperaſſe.

niſi cuius mortis] Videtur deeſſe huiuſmodi aliquid, & prorſus iacuiſſet emortua, niſi &c.

qui vitam in moriente quæſiuit] Pro qui, perperam erat quam.

IN CAP. X.

qui ſeptennis mortuus fuerat] pro fuerit.

C in damnationem mortis ierit] MS. quædam legunt mortuus.

IN CAP. XI.

& videat quid eligat] & pro vt.

IN CAP. XII.

vt damnari mereantur in carnem] pro mereantur.

in carnem peccatricem relegari] Non dubitaui locum hunc ita reſtituere, pro eo quod prius erat religari. vide ſuprà cap. 7.

quia iudicabitur ſecundum eam quæ in illo fuerat futura malitiam] Ita malim cum MS. quàm malitia, & mox innocentiam, potius quàm innocentia.

Quomodo enim rectè dicitur præſciri futurum, quod non eſt futurum] Futurum duobus modis dici poteſt, vel quod aliquando eueniet; vel cuius cauſa præceſſit, ſiue res eueniat, ſiue non. Sic Ezechiæ prædictum eſt à propheta, futurum vt moreretur, quia talis erat morbus ex quo mors conſequeretur, niſi præſtitum fuiſſet impedimentum. Sed quod iuxta priorem modum abſolutè fiet, id propriè futurum dicitur, & ſecundum hanc futuri rationem loquitur hic Auguſtinus. Qua de re diſſerit & lib. De prædeſt. ſanctorum, cap. 12. 13. & 14. De dono perſeuerant. cap. 9. & epiſt. 105. ad Sixtum.

D IN CAP. XIII.

Hoc itaque medium] Legendum videtur meritum.

Ex hoc peccato] Sic MS. omnia & Amorb. pro Ex quo peccato.

nihil horum quatuor iſte dicat] pro dicit.

Si hæc nobis dicere non audens] Sic MS. conſtanter, pro quo legebant excuſa, Si hæc nolens dicere.

damnandus incurret] Sic potius cum MS. quàm incurrit.

IN CAP. XIIII.

quoniam ſanctarum ſcripturarum] Sic conſtanter manuſcr. pro quando.

quæ iam poſuit] Cambron. legit propoſuit.

dicente propheta, Sic dicit Dominus] Excuſa legunt, Hæc dicit Dominus. ſed cum MS. conſentiunt & Septuaginta.

qui & inſedit ſuper vnumquemque] Ex MS. adiecimus ſuper.

Quod autem Græcus dixit πνοὴ] Miror quis πνεῦμα ſcribendum putarit contra MS. omnium fidem, adeoq; contra ipſam loci ſententiam. Ait enim Auguſtinus in Græco hanc vocem haberi, quod & verum eſſe deprehendet qui Septuaginta inſpexerit.

Spiritus diuinus qui fecit me, aſpiratio autem omnipotentis A docet me] Locus eſt Iob 33. ſecundum Septuag. pro quo nos habemus, Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Cæterum pro aſpiratio, MS. legunt inſpiratio, ſed parum intereſt.

qua tandem ratione audebit aliquis definire animam aut ſpiritum, quo natura noſtra viuit, loco illo voluiſſe ſignificare prophetam] Videtur deeſſe aliquid à Deo ſine propagine dari, vel ſimile quid. Nam alioqui paulò antè ait hoc temere negari.

ex origine præcedentis generis ipſe det] Ex MS. adiecimus ipſe.

non niſi animam] Excuſa addebant hominis, ſed non eſt in vllo manuſcr.

ſignificatum arbitrentur] pro arbitrantur, præceſſit enim ſic intelligant.

quiſque intelligat] Ita libenter loquitur Auguſt. pro quis. conſentiunt & manuſcr.

quod enim Deus det] perperam eam.

Spiritus enim à me exiet] Ex manuſcr. adiecimus enim, & legunt Septuaginta.

Et puto quod non extra fingat, ſed in ipſo] Pro quo legebatur mendosè, Et puto quod non extra, ſed in ſeipſo.

Et tamen vt certum eſt] Perperam prius, & tamen vt eſt certum eſt.

B paruiſtis in ventrem meum] Sic conſtanter MS. non hoc tantùm loco ſed infrà aliis præterea duobus: qua verſione vſum Auguſt. arbitror, vt quæ Septuaginta proximè exprimat, vbi etiam accuſatiuus legitur.

IN CAP. XV.

quia de viro eos ſe concepiſſe] Ex MS. adiecimus, ſe quod nobis dicere non erubuit] Verba Vincentij prolixè citantur infrà lib. 4. capite 2.

nec tamen comparatur pecoribus inſenſatis] Redundat quod hic addunt, aut ſimilis facta eſt illis. Nam præterquam quòd inanis ſit tautologia; non legitur in MS. noſtris, & Amorb. qui primus id adiecit, maſculino genere legit, & ſimilis factus eſt illis, cùm de Machabæorum matre agatur. Vnde apparet aſſutum abs quopiam qui verba Pſalmiſtæ repetenda putarit.

vtrum ſimul cum anima formauerit] Pro cum anima, excuſa legebant animam.

vtrum illam de patre meo traxerit] non modo traxerit.

IN CAP. XVI.

nec me pudet, vt iſtum, fateri neſcire] Perperam in excuſis, vt

C iſtud fatear neſcire.

Sed intellige, inquit, quod ait Apoſtolus] ſingulari, non plurali numero, intelligite.

IN CAP. XVII.

& nihil iam relinquetur eis] Miror vnde in vulgata irrepſerit altera negatio, nihil iam non, cùm eam non legant non ſolùm MS. ſed nè vetera quidem Amorbach.

ſiue ex parte tota natura humana ducatur] In MS. tribus correcta erat hæc lectio, & factum parte: ſi illud retineas, ſignificabitur ſynecdoche figura.

animarum negare propaginem] Pro animarum, perperam legebatur animam.

id eſt omnes homines] Redundat in quo, quod in excuſis hic inſeritur.

cùm homo non ſola ſit caro] pro ſolùm.

illud verò quod dictum eſt, in quo omnes peccauerunt, ſolā omnium hominum caro intelligenda eſt, quæ inde transfuſā eſt, à toto partem ſignificante ſcriptura] Pendet ex ſuperioribus ſententia, vbi docet in diſputatione aduerſus propagationis animarum vel

D aſſertores vel impugnatores, à ſcripturis illis abſtinendum, quæ in diuerſum facili queant interpretatione conuerti. Quarum inter cætera, duas iſtas inter ſe confert, alteram Actor. 17. Ipſe dat omnibus vitam & ſpiritum, fecitq́; ex vno ſanguine omne genus hominum; ex qua Vincentius Victor ſolam carnem traduci conuincere conabatur: alteram Roman. 5. In quo omnes peccauerunt, qua ſignificari videatur & animam de ſemine trahi. Reſponderi enim poſſe, etiam ſolo ſanguine nominato, per ſynecdochen, totum hominem intelligi; & per omnes homines, ſolam fortaſſe carnem accipiendam eſſe; illic ex parte totum, hic ex toto partem ſignificante ſcriptura. Nam ſi & in aliis quibuſdam ſcripturis tropum hunc adhibere non dubitent, nihil obſtare quominus & aduerſarij eodem vtantur. Poſt quam diſputationem ita ſubdit: Si enim hoc eſt verum quod iſti aſſerunt, vt non ſit anima ex anima, ſed caro ex carne, ſit tantum; ita dictum eſt ex vno ſanguine, vt non totus homo ſignificaretur à parte, ſed tantum vnius hominis caro: illud verò quod dictum eſt, in quo omnes peccauerunt, ſola omnium hominum caro intelligenda eſt, quæ inde transfuſa eſt.

à toto partem ſignificante ſcriptura] Ac deinde ſubiungit quomodo pro altera ſententia eadem forent accipiēda ſcriptura: Vbi haud dubiè

nihil aſſerit

nihil aſſerit vel affirmat Auguſtinus, ſed condicionalis eſt eius ſermo. Vnde & in præcedentibus dubitandi verbo vtitur: Sicut ergo hinc iſte, *inquit*, non debet opprimi, quia fortè ita dictum eſt omnes homines, vt ſecundum ſolam carnem intelligerentur. *Neq; rurſum id ſentit Auguſtinus, vt ſi verum ſit ſolam carnem generatione traduci, Apoſtolus Roman. 5. animam faciat peccati originalis exortem; dicens in eo quod ſcriptum eſt, in quo omnes peccauerunt, ſolam omnium hominum carnem intelligendam. Refert enim hoc non ad peccatum, ſed ad inexiſtentiam omnium in primo parente, in quo iuxta prædictam ſententiam non ſecundum animam ſed ſecundum ſolam carnem fuerimus; ſed quæ mox vt carni coniungitur vitium et ipſa contrahat, vt differit Auguſtinus lib. 2. De peccat. meritis cap. 36. & fortaſſe tanquam in vaſe corrupto & vitiato ipſa quoque in carne vitiata corrumpitur, vt habes lib. 5. contra Iulian. cap. 4.* A

quia ipſe dat omnibus vitam] *Ex MS. adiecimus* ipſe.

quam tamen dare ex propagine non negatur] *pro* negetur.

IN CAP. XVIII.

vbi facta mulier de latere viri, adducta eſt ad eum] *Excuſa legunt*, vbi facta eſt mulier, *ſed redundare verbum* eſt, *docet ipſa ſententia, nec legit Amorbach.*

nec ait, ſpiritus vel anima de ſpiritu meo, vel de anima mea] *Redundat prior vox* anima, *vbi legitur in excuſis* vel anima de anima mea, *præceſſit enim.* B

quod ad hanc rem pertinet] *Sic rectè MS. pro eo quod erat in excuſis*, quæ ad hanc rem pertinent, *hærent enim cum ſequentibus, vtique ambiguis.*

Verbum homo factum eſt] *non* factus.

Pari vice admonemus etiam hos] *Pro* etiam, *legunt MS.* ergo, *quædam* igitur.

IN CAP. XIX.

Hoc enim qui credit] *pro* credidit.

Nam de quo quiſque] *Redundat* eo, *quod in excuſis additur.*

inquinari animam meruiſſe per carnem, & eſſe meruiſſe animam peccatricem] *Sic conſtanter MS. pro quo erat in excuſis*, inquinari animam meruiſſe & per carnem meruiſſe eſſe animã peccatricem. *Priori lectioni conſentit quod habes infrà lib. 4. cap. 11.* quòd anima per carnem meruerit inquinari, & eſſe peccatrix, nullum habens antè peccatum quo rectè id meruiſſe dicatur.

ſecundum Pelagianam hæreſim olim damnabilem, nuperrimeque damnatam] *MS. tria legunt*, nuperrime quidem natam. *Sed magis placet quod habent excuſa cum aliis MS. cui & conſentit ſimilis locus epiſtola ad Optatum 157. vbi idem tractatur argumentum.* C

IN CAP. XX.

bene viuendo & ſana docendo] *MS. conſtanter legunt* ſana dicendo, *cui conſentit quod paulò infrà lib. 2. cap. 1. dicitur*, prius det operam recta ſentire. *Reliquimus tamen quod erat in excuſis, nam & Tornacenſ. exemplar eam quoque habebat ſupra ſcriptam.*

verè fraterna planeque ſincera dilectione] *pro* vera, fraterna.

IN LIBRI II. DE ANIMA ET EIVS ORIGINE
CAPVT PRIMVM.

Dicteris eis recitatis] *Perperam* recitata.

IN CAP. II.

ſecundum id quod ſcriptum eſt, Abſoluiſti à ſpiritu meo animam meam] *Locus eſt Iob 7. ſecundum Septuag. Vbi nos legimus*, elegit ſuſpendiũ anima mea. *Citatur & infrà lib. 4. cap. 22. Quanquam Septuaginta hodie legunt non* abſoluiſti, *ſed* abſolues, *quomodo legitur apud Auguſt. in annotationibus ſuper Iob.*

quo nobiſcum vident & paſſeres, *& mox*, quo videbat Tobias] *Pro* quo, *vtrobique manuſcr. vt & vetus Amorb. conſtanter legunt* quod; *prius refertur ad ſenſum, poſterius ad album & nigrum, iuſtum & iniuſtum.*

IN CAP. III.

Sicut enim arbitror te nunquam in Catholica] *MS. ſic legunt*, Sicut enim non arbitror te vnquam in Catholica. *Sed eodem recidit.*

cum mundo concreata materia] *perperam* concreta.

Si hæc cum Catholico loquor] *Sic rectè manuſcr. pro* Sed hæc. *Repetens enim infrà eandem ſententiam*, Si ergo hæc, *inquit*, vt dicere cœperam.

quæ vnde anima fieret] *perperam erat* inde.

non ad Dei naturam cum horrenda blaſphemia referretur] *Cùm ſic legant & MS. & Amorb. miror quis deprauandum hunc locum putarit, ſcripſeritq;*, nonne ad Dei naturam cum horrenda blaſphemia referetur?

de numero fidelium, quod à te Deus auertat, eximaris] *MS. legunt* de numero infidelium, quod à te Deus auertat, exiſtimeris. *Nos retinuimus quod erat in excuſis, nam illud* exiſtimaris, *ſatis indicat alterum eſſe germanius.*

IN CAP. IIII.

Et non reprehendo] *pro* At, *vt liquet quoque ex proximè præcedentibus.*

etiam hoc quàm non te docuerit] *Sic MS. omnia, quod magis placet quàm quod erat in excuſis*, quod hoc an non te docuerit. *Docuiſſe autem negat, quia id certis & efficacibus rationibus non probarat: quomodo paulò poſt cap. 6. ait, Quare ſi hoc te credis ab iſto didiciſſe, quòd anima non ſit ex traduce, vtinam id verè didiciſſet, me tibi docendum libentiſſimè traderem. Sed aliud eſt diſcere, aliud videri ſibi didiciſſe. Si ergo te didiciſſe arbitraris quod adhuc neſcis, nondum planè didiciſti, ſed temerè credidiſti, quod libenter audiſti, &c.*

Sed ne fortè aliud ſit] *Prius erat* aliud ſi.

carne torqueri, ſiue gloriari] *Legendum arbitror* coronari. *Nam* gloriari, *paſſiuè dict pro gloria affici nimis eſt inſolens.*

qui poſt mortem ablatus eſt in ſinum Abrahæ] *Prius erat* oblatus, *ſed non rectè, vt liquet ex Græco textu Lucæ.*

cuius infernus cruciatus] *MS. duo legunt*, cuius in inferno cruciatus, *quod mallem, niſi & alterum in tribus reperiretur.*

deſtinas quærit] *Neſcio ex quo authore id vocabulum Vincentius hauſerit, videtur autem fulcra aut vincula, & ligamenta ſignificaſſe. Quò fortè pertinet quod annotant Grammatici verbum deſtinare poni aliquando pro alligare, citantes illud Appuleij, qui & ipſe Afer fuit, lib. 4. De aſino aureo, arreptum me loro quàm valido ad anſulam quandam deſtinato, &c.*

impendere manſori] *id eſt inhabitatori. qua voce vtitur & infrà cap. 10. MS. quoddam habet* manſuro, *reliqua* manſori, *etiam Amorbach. nullum* manſuri, *quod erat in vulgatis.*

carni ſuæ deſiderare cibum] *MS. legunt* carnis. *ſed paulo pòſt repetens hanc ſententiam Auguſt. aſſerens, inquit*, non animæ requiri alimenta, ſed corpori.

Hæc nempe ille iuuenis ſua ſenſa] *Pro* ſua ſenſa, *MS. duo legunt* ſuadendo.

IN CAP. V.

Quærat & inueniat ſi potuerit] *Perperam prius*, Quærat vt inueniat.

Ille quippe ſicut animam, ita & Deum corporeũ eſſe contendit] *Annotarat hic quiſpiam ad marginẽ*, Corpus dixit ſubſtantiam, *tanquam falſo hic Auguſt. Tertullianum reprehendiſſet, vt qui animam & Deum corporeum dixerit, non quia verè corpore conſtarent, ſed quia ſubſtantia eſſent. Sed non arbitror ei lectum eſſe Tertulliani de anima librum.*

IN CAP. VI.

ibi conſtituunt pondus] *MS. tria legunt* conſtituant.

IN CAP. VII.

ex illa originem trahere, per originem] *Illud* per originem, *in MS. quodam diſpunctum erat; quod ſi legas, ſenſus eſt, per propaginem ſeu generationem.*

IN CAP. VIII.

putáſne iſta ſaltem poſtea legiſti] *In excuſis erat*, putáſne ſi iſta, *ſed repugnante ſenſu, & reclamantibus MS. & Amorb.*

& quid in recitante laudaueris] *MS. legunt* recitatione, *ſed Gemblacenſ. alteram quoque habet lectionem adſcriptam, quam & malim, nam & infrà cap. 9.* Sed hoc de veſtra prudentia qui adfuiſtis cùm recitaret, iſte præſumpſit.

D replevit tempora longa] *MS. quædam legunt* multa. *ſed prior lectio eſt Septuaginta interpretum.*

De non baptizatis infantibus eſſe ſcriptum] *Pro* de, *perperam legebatur* &.

IN CAP. X.

Cernis hominem eas manſiones] *Sic MS. omnia; pro quo in excuſis erat*, Cernis hominem paradiſum & manſiones, *ſed non rectè, nam paradiſus quem Chriſtus eodem die latroni promittebat, non erat locus cæleſtis, ſed Dei viſio & fruitio. At probare hic vult Auguſt. non eſſe manſiones à Chriſto nominatas, extra cælum quærendas. Error natus eſt ex vetere Amorb. & Frobenij editione, vbi ſic legebatur:* Cernis hominem æquè manſiones, *vnde poſt factum*, paradiſum atque manſiones. *Quanquam poſſent illa quoque verba ſenſum habere idoneum, vt ſignificent videlicet, Vincentium velle manſiones iſtas collocare extra regnum cælorum æquè atque paradiſum. Sed non legunt hoc manuſcr. noſtra.*

neque enim Dominus Ieſus] *Ex MS. adiecimus* Ieſus.

IN CAP. XII.

Nam ſupereſſe illis adhuc] *Ita pro* iam, *legunt MS. duo; quomodo repetitum habes infrà lib. 3. cap. 13.*

Propter

Propter has enim] MS. *quoddam legit* hos, *vt quaſi ad ſequentes referatur*, latronem atque Dinocratem, *ſed non rectè; reſpicit enim* animas, *quod paulò antè poſitum erat.*

Nouellos hæreticos Pelagianos] *Latius hoc explicat epiſt. 157. ad Optatum, vbi idem prorſus tractat Auguſtinus.*

Atque vt ab hac ſententia exceptos martyres faciat] *Locus notandus pro virtute martyrij.*

in omnes homines in condemnationem] *Non* ad condemnationem, *nam illud habent* MS. *& Græca Paulina, & citat ſic paſſim Auguſtinus.*

Catholicam fundatiſſimamque fidem] *In* MS. *deeſt copula.*

IN CAP. XIII.

vt in corpus eam peccati relegare voluerit] MS. *legunt* religare, *ſed ſuprà lib. 1. cap. 7. docuimus alteram eſſe germanam lectionem.*

querulis murmurationibus oblatrantium] MS. *duo legunt* obtrectantium; *ſed prius illud habes ſuprà lib. 1. cap. 8. vbi locus iſte ſimiliter legitur.*

Illum ergo turbinem] MS. *tria legunt* ego, *pro* ergo.

Quod opuſculum meum cùm apud te inueniſſet] *Loqui videtur de lib. 2. ad Marcellinum de peccatorum meritis cap. vltimo, aut epiſt. 157. ad Optatum, vel 28. quæ eſt ad Hieronymum. Aut certè de lib. 3. De libero arbitrio, vbi cap. 21. hoc argumentum attingit.*

IN CAP. XIIII.

in eo libro quem ſcripſi ad amicum noſtrum] *Perperam legebatur* ſcripſit.

quæ tamen ab illo ex propagine ſeminis] *manuſcr. legunt* propaginis ſemine.

IN CAP. XV.

& naturam Dei mutabilitatis opprobrio] *perperam* mirabilitatis.

etiam pro non baptizatis] *Non* baptizandis.

carni inſerat peccatrici] MS. *duo legunt* inſeruerit.

IN CAP. XVI.

inter illitas fibras elementorum veſtigia remanentia ſollicitent] MS. *tria legunt* inter illicitas fibras. *aliud* inter implicitas. *ſed nimirum vera eſt excuſorum lectio. Sentit enim, vt ne quis fortè curioſior quæ deleta erunt veſtigare & legere conetur, librum diſcerpat.*

meque huius cenſionis experte puni atramento quæ indigna eloquia ſignificauerunt] MS. *tria ſic legunt hunc locum*, meq; huius cenſionis expertem, puniant atramenta quæ indigna eloquia ſignificauerunt. *Vetus Amorbach. legit etiam* expertem, *ſed in reliquis conſentit cum excuſis.*

ne hac occaſione] *Sic* MS. *& Amorb. pro* nec hac occaſione.

IN CAP. XVII.

Iſto igitur cùm ille ſuos libros] *Excuſa legebant*, iſto igitur modo, *ſed perperam, refertur enim pronomē illud ad ablatiuos ſequentes* initio, *&* termino.

onus religioſum correctionis] *Sic rectè manuſcr. pro* onus religionis.

quia putas eum rectè iſta ſenſiſſe] *Pro* iſta, *erat in excuſis* ita; *ſed alterum conſtanter habent* MS.

IN LIBRI III. DE ANIMA ET EIVS ORIGINE CAPVT SECVNDVM.

ſic adiuuerit vt ea tibi ſcribenda] *Sic rectè* MS. *pro quo mendosè in excuſis*, ſi adiuuerit Dominus, vt, *&c.*

in eum tibi eſt transfiguratus] *Sic* MS. *omnia, non* in eo; *nam & infrà eodem hoc capite ſimiliter legis*, in quem ſe ad te fallendum transfigurauit maligniſſimus ſpiritus.

hoc breuiter intuearis admoneo] MS. *legunt* hoc breue. *Priori lectioni fauet quod habes infrà cap. 10.* breuiter admonuiſſe ſufficiat; *& mox*, vt hinc te breuiter admoneam.

tu communicando Catholicis, interiſti] MS. *tria legunt*, tu ei communicando, Catholicis interiſti; *ſed malim priorem ſententiam, vt ſignificet quòd granditer peccauit, quòd animo Rogatiſta, Catholicis communicauerit; quia nimirum ficto animo id fecerit. Atq; hoc eſt quod iam ſequitur.*

& vtinam fructuosè] *Tornacenſ. exemplar legit*, & vtinam ſic fructuosè.

priuſquam per incautum vulgus] *Imitatio Virg. lib. 4. Georg.*

Continuo ferro culpam compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.

ſalubris negligitur diſciplina] *quam* MS. *lectionem malim, quàm excuſorum, quæ habebant* medicina.

IN CAP. III.

vbi non putas eſſe conſequens] *pro* putes.

eiuſdem naturæ non ſit] *perperam* fit.

IN CAP. IIII.

cùm hic ipſe ſpiritus hauſtus quo vter impletus extenditur] *Sic Tornacenſ. exemplar. Prius erat*, cum hoc ipſo quo ſpiritu hauſto vter, &c.

ſine aliqua noſtri diminutione egeratur] *Sic iterum Tornacenſ. pro* geratur.

non ea ſit quod ipſe] *Ex* MS. *duobus adiecimus voculam* ea.

cùm ex nobis ad aliquid tranſmittimus flatum] MS. *tria legunt*, cùm ex nobis aliquem tranſmittimus flatum. *Sed alteram lectionem habes infrà eodem hoc capite repetitam.*

Hoc tertium nobis Deus alimentum circumfudit aurarum; quas ita carpimus, vt ſine cibo & potu, &c.] *Alludit ad illud Virgilij lib. 1. Æneid.*

Quem ſi fata virum ſeruant, ſi veſcitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelibus occupat vmbris. *Et lib. 3.*
Quid puer Aſcanius ſuperátne & veſcitur aura.

& ſpiritum flabilem] *Sic* MS. *omnia, pro* vt ſpiritum, *&c.*

Quod enim ſufflando amittis] *Sic* MS. *omnia, pro* inſufflando emittis. *priorem lectionem habes & infrà eodem hoc capite*, ſi quando inſufflaſti, inquit, nihil te exiſtimas amiſiſſe.

quam tua dicta, quia iam dicta ſunt] MS. *omnia, pro* quia, *legunt* quæ. *Sed videtur humani cordis notare ſuperbiam, quæ pertinaciter interdum ſententiam ſuam defendit, non quia veram putet, ſed quia ita ſemel ſenſit, ſcripſit vel dixit.*

non inflans vtrem, ſed inflatus ipſe defendere] MS. *duo hunc locum ſic legunt*, inflare vt vtrem vel inflatus ipſe defendere. *Tornacenſ.* non vt vtrem inflatum te ipſe defendere.

ſed quia omnipotentes non ſumus] *Ex* MS. *adiecimus* ſed. *Cui reſpondet quod paulò pòſt ſequitur*, ſed quia ſic omnipotens eſt.

quamuis nos viuamus atque ſentiamus] *Pro* nos, *perperam erat* non.

IN CAP. V.

addendum putaſti & exemplum de beato Heliſeo] *Pro* &, *legebatur* ad, *quod vel redundat, vel mutandum eſt prout mutauimus.*

quia flando in eius faciem mortuum ſuſcitauerit] *Sic omnia* MS. *in excuſis pro* quia, *erat* qui. *Cæterùm de flatu Heliſei nihil habet noſtra lectio, ſed deſumptum id eſt ex Septuag. quæ ſic habent*, & incuruauit ſe ſuper eum, & inflauit ſuper eum; & calefactæ ſunt carnes pueri. *Et paulò pòſt*, Et aſcendit, & cooperuit ſuper puerum, & inſpirauit ſuper eum, & confortatus eſt puer ſepties, & motus eſt puer, & aperuit oculos ſuos.

quaſi ab illo aliquid tranſiſſe vnde viueret, credatur in puerum] *Sic* MS. *omnia, pro quo erat*, quaſi ab illo aliquid tranſiſſet vnde viuere credatur.

reuiuiſcentis animam pueri] MS. *legunt* reuiuiſcētem animam pueri. *cui lectioni ſatis fauet quod ſubijcio.*

rediuiuam animam reciperet & ſpiritum] *manuſcr. tria legunt*; rediuiuæ animæ reciperet ſpiritum.

IN CAP. VI.

Non enim ſic accipitur] *In excuſis deerat* ſic.

quando in hoc corpore deſtiterint viuere] *plurali, non ſingulari numero.*

IN CAP. VII.

Exceptis antiquis hæreticis] *Origeniſtis, qui id ex Platone hauſtum in noſtram religionem inuexere.*

etiam recentius in Priſcillianiſtis iam Catholica damnauit Eccleſia] *In concilio videlicet, primum Cæſarauguſtano in Hiſpaniis, poſtea in Burdegalenſi Galliæ. Vide Seuerum Sulpicium ſacra hiſtoria lib. 2. & Leonem papam epiſt. 93. ad Turbium epiſcopum cap. 10.*

IN CAP. VIII.

tamen neque in peccato remanſit] *Deerat* tamen, *vt liquet ſuprà ex lib. 1. cap. 8. & lib. 2. cap. 8.*

quia in Chriſto præfigurata] *Deſiderabatur præpoſitio* in, *quam habes locis iiſdem iam citatis.*

IN CAP. IX.

Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet] MS. *noſtra omnia locum hunc ita legunt*, Qui lotus eſt, non indiget vt lauetur.

De Sila, de Philemone] *Sic* MS. *duo; conſentit & Græcus Lucæ textus Actorum cap. 15. 16. 17. 18. vbi* Silam *habes, non* Sileam.

de quibus ſorore orante liberatus eſt, neſcio] MS. *tria præponunt* ſi, *ante* liberatus. *ſed non placet ea lectio: nam illud* neſcio, *non huc refertur, ſed ad id quod paulò anteceſſit*, cur non tibi viſus fuerit baptizatus.

IN CAP. X.

qui prædeſtinati baptiſmo, vitæ præſentis] *Sic habes & ſuprà lib. 2. cap. 9.*

aut hoc

aut hoc futurum non fuiſſe, neſciuit] *Adiecimus negatio-* A *nem ex* MS. *vt videlicet baptizaretur.*

& fictio qua in peius mutetur] *Vocula qua deſiderabatur.*

vt quod in eo prædeſtinarat impleret] *Id commodius quàm* prædeſtinauit.

& tamen non omnes in regno cælorum manſiones præparentur] *In excuſis erat non rectè* manſoribus,*in quodam* MS. manſionibus. *ſed alteram lectionem habent tria caſtigatiora* MS.

Veniat regnum tuum] MS. *conſtanter legunt* Adueniat, *quomodo & vetus Amorbach. ac Frobenij editio. Lipſius hunc locum primus immutauit, neſcio an exemplar aliquod ſcriptum ſecutus; fortaſſe quia ſic legit Auguſt. lib. De dono perſeuerantiæ cap. 2. ſub finem, & hoc loco paulò poſt.* Quid eſt ergo, *inquit*, quod oramus vt veniat. *Ceterùm alijs locis vulgatam ſequitur lectionem.*

etiam nunc vtique regnat] *Sic conſtanter manuſcr. & Amorb.* *non* vbique.

Vt autem tibi manifeſtiſſimè appareat] *Perperam* ibi, *pro* tibi.

aliud eſt enim regni Dei muneribus honorari, aliud regni Dei legibus coërceri] *manuſcr. vtrobique legunt* regnum, *non* regni; *ſed non rectè.*

non eſſe regnum cælorum diſtribuendum baptizatis] MS. B *tria locum hunc ita legunt*, non eſſe alias partes regni cælorum diſtribuendas baptizatis: *ſed prior lectio ſuperioribus magis conſentit, Nam in occupatione qua tacitæ reſponſioni cuiuſpiam occurrit Auguſtinus, regnum cælorum fingit partem regni Dei, illud in ſolidum à baptizatis teneri, in huius verò parte alias manſiones eſſe in quibus futuri ſint non baptizati infantes.*

IN CAP. XIIII.

quod tibiipſi credulus non ſis ea probari poſſe] *perperam* probare, *vt liquet infrà ex cap. vltimo, & ſuprà lib. 2. cap. 16.*

veruntamen cauta, pia] Ex MS. *adiecimus* cauta, *ita conſentienter legentibus.*

Eſto igitur optimi] *Perperam* Eſt. *Exhortantis eſt enim ſermo. ſic enim præter* MS. *etiam Amorb.*

Audi ergo teipſum, tuque potiſſimum & maximè eloquij tui fructibus vtere] *Locus hic in* MS. *variè admodum legitur. Amandi ſic habet*, tuiſque potiſſimum & maximè elocutis fructibus vtere. *Tornac.* tua que potiſſimum & maximæ elocutionis fructibus vtere. *Gemblac. legit* elocutus. *Reliqua cum excuſis conſentiunt. quam lectionem retinuimus.*

IN CAP. XV.

quàm ſi quemlibet alium recta ratione reprehenderes] *Sic* C MS. *omnia, pro* reprehenderis.

& mirabilior eorum emendator, quàm ſi nunquam illa ſenſiſſes] MS. *conſtanter legunt*, quàm ſi nullam earum ſenſiſſes, *vt referatur ad vocem quæ ſuprà præceſſit* opiniones. *Sed obſtat quod in hac ſententia proximè antecedit* eorum, *niſi fortè mutandum ſit genus.*

veraciter te dixiſſe reſipiſcis] *Fortaſſe legendum* reſpicis, *aut* recolis, *vel* recognoſcis, *aut ſimile quid.*

IN LIBRI IIII. DE ANIMA ET EIVS ORIGINE

CAPVT PRIMVM.

& doctrinæ adminiculo] *Sic manuſcr. pro eo quod erat*, & doctrina & adminiculo.

quod aliquis doctus & peritus ignorat] *manuſcr. addunt* laicus, *ſed non placet.*

ſi qua cognouerint] *pro* cognouerunt.

IN CAP. II.

diſiiciendo ſcrutati ſunt] *Locus videtur corruptus.* MS. *ſimiliter & Amorb. legunt* diſſiciendo, *fortè* diſſecando, *aut* diſcindendo, *aut ſimile quid.*

Qualitas vtique noſtra] *Non* itaque. MS. *conſentit & Amorb.*

cum corpore computatur] *Sic legunt ſingulari numero manuſcr. vnà cum Amorbach.*

IN CAP. III.

& de natura noſtra vtrem inflari] MS. *legunt*, & natura noſtra vtrem inflare. *Et pro eo quod ſequitur*,

Et naturam noſtram inde minus nihil habere] MS. *legunt*, & natura noſtra nos minus nihil habere. *Aliter Amorbach.* & naturam noſtram in nos minus nihil habere. *Nos quod in excuſis erat retinuimus.*

IN CAP. IIII.

vt non ſolùm quid intus habeat] *pro* quod. *Sequitur enim*, verumetiam quid ad eam forinſecus accedat.

A IN CAP. V.

quot autem animalium genera crearit] *pro* creauit.

Anima verò] *Sic* MS. *& Amerbach. non*, Animam.

IN CAP. VI.

cur multi conentur diſcere iſta, nec poſſint] *pro* poſſunt.

ſed de illa vi qua cogitationes fiunt] MS. *duo addunt præpoſitionem* in qua.

Et quiſquis conatus fuerit hæc diſcere] *Perperam* dicere.

non fruſtra ei dicetur] *Id commodius quàm* dicitur.

aut inſufflatur à Deo] *Non*, inſuffletur.

IN CAP. VII.

& intelligere & velle certiſſimi ſumus] MS. *tria legunt*, certiſſimè ſcimus.

Amicus quidam meus iam inde ab adoleſcentia, Simplicius nomine] *Inſignis memoriæ exemplū, quale fuit & Senecæ qui in proœmio ſuarum controuerſiarum, memoriam, inquit, aliquando in me floruiſſe, vt non tantùm ad vſum ſufficeret, ſed in miraculum vſque procederet, non nego. Nam ad duo millia nominum recitata quo ordine erant dicta referebam: & ab his qui ad audiendum præceptorem noſtrum conuenerant, ſingulos verſus à ſingulis datos, cùm plures quàm ducenti* B *efficerentur ab vltimo incipiens vſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum quæ vellem, velox erat mihi memoria, ſed etiam ad continenda quæ acceperat fida. Celebrat ibidem memoriā Porcij Latronis, Cyneæ atque Hortenſij, &c. quibus & alij addi poſſent. Sed ad Auguſtinum redeamus.*

Et credidimus eum poſſe] *Sic manuſcr. tria, quod magis placet quàm* credimus. *Iam enim per experientiam norat, quod tunc in eo explorabat.*

& quandocunque diſcere niſi tentando & experiendo poſſet?] *Ita putauimus locum hunc reſtituendum. Pro* diſcere, *excuſa* dicere *legebant*, MS. *tria* diſceret; *ſed Amorbach. lectionem prætulimus. Negationem verò quæ in fine erat auſi ſumus tollere, prorſus enim ſententiam perturbabat; ſic enim legebatur*, niſi tentando & experiendo non poſſet: *Porro* quandocunque, *pro* quando, *poſitum eſt: ſi diuinare liceret, malim ſic*, quando namque diſcere, niſi tentando & experiendo id poſſet.

& aliquò receſſerimus à nobis] *In excuſis erat* aliquo modo.

IN CAP. VIII.

in ea quæ antè ſunt extētus] *pro* ſunt, *perperam legebatur* ſum.

IN CAP. X.

C quod nullo ſenſu anima percipit] *Corruptè excuſa*, quod in illo ſenſu.

quàm quicquid de illius memoria] *pro* illis.

ſed Dei munere] *non* muneri.

IN CAP. XI.

vt eo ipſo quo diſtat à pecore] *Id malim quàm* quod diſtat, *ſic enim & paulò antè*, niſi eo ipſo quo à pecore diſtamus.

nihil quantum ad animas pertinet] *pro* pertineat.

& potius intelligunt hanc infirmitatem ſuam, quàm de ſua virtute confidant] MS. *loco* potius, *legunt* toties, *& pro* quàm, quoties: *ſed magis placet excuſorum lectio.*

dicam quæ ipſe dixiſti] *pro* ipſi.

Quanto melius igitur non ſeparatim] *Id eſt ſingulariter, & priuata opinione, niſi fortè legendum ſit* ſuperbè.

antequam corpore moriantur] *id eſt ſecundum corpus, antequam à corpore ſeparentur. Perperam in excuſis erat*; antequam in corpore moriantur.

quos prædeſtinauit ad æternam mortem] *Prædeſtinatio intelligi fere niſi in bono ſolet, aliquando vt & hic, etiam in malo, ſed pœnæ tantùm, cuius author eſt Deus, non culpa. Vtitur hoc modo & alibi* D *Auguſt. vt lib. 2. De ciuitate Dei, cap. 10. lib. 21. cap. 24. Enchirid. cap. 100. lib. 2. De peccat. meritis cap. 17. De perfectione iuſtitiæ, cap. 13. in fine. Fulgentius in principio lib. De prædeſt. ad Monimum.*

propter originale peccatum] *Sic* MS. *non* præter; *nam & præcedit*, non ſolùm propter illa.

IN CAP. XII.

aëreæ ſubtiliſque ſubſtantiæ] *In excuſis erat*, aërea ſubtiliſque ſubſtantia: *ſed legendum imprimis* aëreæ ſubſtātię, *liquet ex ſequentibus, vbi reſpondens Auguſtinus*, ego, *inquit*, nec aëreę ſubſtātiæ animam dico. *Et paulò poſt*, ſed ob hoc aëream me putaſti eam dixiſſe ſubſtantiam. *At verò* futiliſque, *non* ſubtiliſque, *legit Amorbach. quod conſentit cum eo quod paulò infrà ſequitur*, non eſt conſequens vt eam velit videri inanis futiliſque ſubſtantiæ, *quomodo excuſa omnia & Amorbach. ibi habent, quanquam eo loco manuſcr. legant* ſubtiliſque.

non ſolùm caſſæ inanitatis] *Non* vanitatis, *vt liquet ex ſuperioribus Vincentij verbis.*

Qui vſque-

Qui vſque adeò inanes nō ſunt] *In excuſis deerat negatio, quam habent non ſolùm manuſcr. ſed & Amorbach.*

Sic itaque potuit] *perperam* Si.

IN CAP. XIII.

Tu autem vtrunque quamuis duo quædam ſentias, vnam fatearis habere ſubſtantiam] *Perturbata eſt hoc loco MS. quorundam lectio; ſic enim habent:* Tu autē vtrunque quamuis duo quędam ſentias, ſiue non intelligas: me tamen putare non debes, vel aëream dixiſſe animam, ſed omnino incorpoream, nā vnam fateris habere ſubſtantiam. *Quæ enim hic adduntur pertinent ad caput 12. vbi in iiſdem manuſcr. deſiderantur, & à parum attento ſcriba huc tranſlata ſunt.*

neque enim aliter] *Voculam* enim; *ex MS. adiecimus.*

IN CAP. XIIII.

Et gelante ſubſtantia quæ comprehendi nō poterat] *Sic MS. pro* quod comprehēdi. *Loquitur de flatu Dei ex quo factam eſſe vult animam: qui nimirum intrinſecus per corporis membra diſcurrens, concretus illic & congelatus ſit; anima iam factus corporea proq; modo ſingulorum membrorum efformata & effigiata. Vnde paulò poſt: ſi enim per membra exterioris cucurrit interior & gelauit (hoc enim etiam verbo vſus es) tanquam figmentum fuſile fieret ex forma lutea quæ de puluere facta eſt, quomodo, &c. Et infrà cap. 20. Animam dicis per cuncta membra diffuſam gelando riguiſſe, & à vertice vſque ad ima veſtigia, à medullis intimis vſque ſuperficiem cutis, totam totius accepiſſe corporis formam. Et cap. 18. & tu vt loqueris gelando formari.*

efficeret corpus aliud intra corpus naturæ ſuæ vi & ſpiramine conglobatum] *Tornacen. legit* natura ſua ſpiramine conglobatum. *Reliqua omiſerunt* vi, *vti & veteres Amorbach. & Frobenij, quorum ille pro* intra; *non rectè legit* infra. *Fortè,* natura ſua & ſpiramine conglobatum.

& ſui corporis ſimilis imaginique conformis] *Sic MS. vnum & Amorb. alia tria,* & ſuo corpori ſimilis imaginique conformis; *ſed videtur mutatus à quopiam locus. Nam poſt cap. 18. ſimilem habes locutionem,* & tamen aliquid ſimile corporis. *Tornacenſ. exemplar, legit* & ſui corporis ſimilitudini, imaginique conformis, *quæ lectio non eſt reiicienda, multa enim ſunt quæ ei fauent, vt quod paulum antecedit* ſimilitudinem ſui delineauit exterioris hominis habitudo, *qua voce & infrà cap. 17. & 18. frequenter vtitur. In excuſis pro* imagini, *legebatur* imaginis.

per interiora concaua ſua recipit aliud corpus] *Pro* concaua, *manuſcr. legunt* caua.

An duas habebit imagines, à ſummo quidem Dei, ab imò autem corporis, ſicut in nummo dicitur caput & nauia] *Perperam apud Amorb. legitur* naiua. *Illuſtrat hunc locum quod paulò poſt ſequitur,* niſi quemadmodū nummus, vt dixi, aliter ex inferiore, aliter ex parte ſuperiore formetur. *Superiorem ergo partem caput vocat, inferiorem nauiam. Eſt autem nauia, teſte Feſto, lignum cauatum vt nauis, quo in vindemiis vti ſolent. Alij imam volunt nauis eſſe partem, quæ radit æquor. Videtur autē in nummis naues imprimi ſolere.*

ac ſic ad imaginem Dei] *Ex MS. adiecimus* ſic.

Nam ſi & ille intimus] *Sic manuſcr. pro,* Nam etſi homo ille intimus.

ſicut illa eum forma formauit] *Locus corruptus, ſignificat autem animam à corpore formatam eſſe, imaginemq; membrorum ſimilem accepiſſe, loquitur enim ex Vincentij ſententia.*

IN CAP. XV.

non poteſt cognitio prouenire] *Non* peruenire, *ſic enim & paulò antè,* Vnde illi tanto antè tempore defuncti Abrahæ prouenit agnitio.

Oblitus es te formam legiſſe doctrinæ] *Reſpicit ad locum qui eſt Rom. 6. obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ in quam traditi eſtis.*

vel ſic agnoſcas velut aliqua lineamenta] *Sic commodius MS. quàm* & aliqua.

IN CAP. XVI.

& refrigeret linguam meam] *Sic manuſcr. pro* vt refrigeret. *quibus conſentiunt & Græca Lucæ verba.*

Dicis per hæc incorporeas intelligendas eſſe virtutes] *Perperam legebátur* corporeas. *Loquitur enim de membrorum nominibus quæ Deo attribuuntur.*

& ideò Abrahæ dictū] Non dictā, *ad ſinum enim refert Abrahæ.*

IN CAP. XVII.

quibus hac atque illac quaſi ferimur] *MS. legunt* huc atque illuc. *ſed priorem lectionem habes & lib. 12. De geneſi ad literam cap. 33. vbi de ſimili agens argumento,* Hac atque illac, *inquit,* egreſſu aut etiam volatu ferri ac referri.

Ex hoc genere ſunt etiam quæ alia ſignificantia diuinitùs

A oſtenduntur] *manuſcr. conſtanter legunt,* aliqua ſignificantia. *Pro priori lectione facit quod eſt infrà cap. 21.* quibus ſignificantur ea quæ geruntur in temporibus vel præſenti, vel præterito, vel futuro.

Cùm enim triſtia patimur] *Sic MS. non* triſtitiam. *Reſpondet quod ſequitur,* Sic vbi læta ſentiuntur.

Et non attendis quam] *Tornacenſ. exemplar legit* attendere, *vt ſuperioribus cohæreat,* quale eſt dicere.

qui manum cùm eſſet paruus amiſit] *pro* magnum.

IN CAP. XIX.

ſolito veſtimento veſtitus] *pallio videlicet. manuſcr. tamen conſtanter legunt* ſolido, *ſed magis placet altera lectio, niſi ad veritatem referas veſtimenti, quod refellens paulò poſt Auguſt. ait non corpus ſed ſimilitudinem habitus fuiſſe.*

Et iſte ſic potuit apparere veſtitus] *Sic manuſcr. legunt. prius erat,* Et iſte ſicut potuit apparuit veſtitus; *quomodo legit & Amorb.*

cuius corporis ſimilitudinem quamuis incorpoream potuit anima retinere] *manuſcr. legunt* incorporea. *Sed priorem lectionem*

B *confirmat quod habes infrà cap. 24.* & habere in ſe animas corporum ſimilitudines incorporeas, ipſas autem non eſſe corpora.

magis quàm illum cognitum] *pro* illud, *refertur enim ad hominem præſentem quod antecedit.*

IN CAP. XX.

ſicut fidem, ſpem, charitatem ſine vllis coloribus & tumoribus eorumque ſimilitudinibus, certius ſanè firmiusque conſpicimus] *Sic & lib. 13. De trinitate cap. 1. & 2. ait quemq; fidem ſuam in corde videre. idem hic de charitate ait.*

Reſurrectionem quippe illam ſignificat corporum] *Idem & alij annotarunt, Tertull. lib. De reſurrectione, Ambroſius lib. 5. exhemeron cap. 23. & lib. De fide reſurrectionis. Lactantio carmen inſcriptum de phœnice, Cyrillus Hieroſol. catechesi 18.*

Quis illa credere, dicere] *Sic MS. & Amorb. pro* ita.

An quia nec concumbere poterunt] *Non* poterant.

maſculinorum genitalium ſecum auferens totum] *MS. legunt* adferens.

IN CAP. XXI.

ſed iſta in hoc libro requirenda & pertractanda eſſe non arbitror] *De variis viſionum generibus tractat De geneſi ad literam lib.*

C *12. per multa capita. attingit etiam aliquid lib. De cura pro mortuis à cap. 10. & deinceps.*

IN CAP. XXII.

Verùm nunc non de iſto ſpiritu loquimur qui à mēte diſtinctus eſt: habet iſte ſuam eandemque difficilem quęſtionem] *De variis ſpiritus ſignificationibus agit Auguſt. lib. 12. De geneſi ad literam cap. 7. & aliquot ſequentibus. Capite autem 8. explicans in hoc Apoſtoli loco, 1 Cor. 14. vbi ait, ſi orauero lingua, ſpiritus meus orat; quid vox ſpiritus ſignificet, vis eſt, inquit, quædam animæ mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Et cap proximo tractans illud, Orabo ſpiritu, orabo & mente; vt & ſigna rerum, inquit, formarentur in ſpiritu, & eorum reſulgeret intellectus in mente.*

IN CAP. XXIII.

& ſpiritus pecoris ſi deſcendat ipſe deorſum in terram] *Sic MS. per accuſatiuum, non per ablatiuum: quibus & Septuaginta conſentiunt. Atque ita legit Auguſt. lib. 12. De geneſi ad literam cap. 7.*

IN CAP. XXIIII.

Quapropter ſi hos ad te libros] *Sic manuſcr. in excuſis autem* noſtros *legebatur, pro* hos.

& non alios tantummodo delectare poſſit] *Perperam* poſſis.

D

Caſtigationum in libros quatuor De anima & eius origine finis.

ANNOTATIONES
IN B. AVGVSTINI DE PERFECTIONE IVSTITIAE HOMINIS CONTRA CELESTII DEFINITIONES ſeu ratiocinationes librum vnum.

Ex collatione ad MS. B. Amandi duo, Gemblacenſe, & Collegij apud nos Societatis Ieſu, vetera item Amorbachij ac Frobenij excuſa, recentioraq; Bartholomæi Grauij.

LIBER *iſte quoniam in Retract. nulla fit eius mentio, ad calcem tomi huius reiectus erat, adeoq; & iis poſtpoſitus quos certiſſimum eſt Auguſtini non eſſe. Sed B. Proſper non eum modò authori ſuo vindi-*

cat, verùm etiam haud obſcurè ſcriptum eſſe ſignificat, non ſolùm ante A *libros De prædeſt. ſanctorum & perſeuerant. dono, ſed & ante eum cui titulus De correptione & gratia. Nam quia Galli quidā tres hoſce Auguſtini libros præ cæteris potiſſimum auerſabantur, vt ex Proſperi ad eum epiſtola, & libro ad excerpta Genuenſium intelligi facilè poteſt; docet idem ipſe Proſper lib. contra Collatorem cap. 43. eādem etiam in cæteris Auguſtini libris prius editis extare doctrinam; inter eos nominatim & hunc recenſens ad Paulum & Eutropium contra Celeſtij quæſtiones. Vnde qui Louanienſi excuſioni præfuerunt, opuſculo huic medium dedere locum inter lib. De gratia liberoq́; arbitrio, & De correptione & gratia. Verùm quoniam hi duo libri ita inter ſe cohærent, vt non ſatis commodè ſeparentur, ſatius eſſe duximus alterum illum vtrique præponere. Plura quæ huc pertinebant, ſcripſimus in præfatiuncula quam in ipſis operibus libello huic præfiximus, inde ea repetere licebit.*

IN CAP. I.

ſed hoc eorum ſit qui hoc attulerunt de Sicilia, vbi Celeſtius non eſſe perhibetur, ſed multi talia garrientes] *Sic rectè MS. omnia, veteraq́; excuſa, conſentiēte & Barth. Grauio, pro eo quod erat,* Sunt enim multi talia garrientes. *Hinc natus error, quòd in An orb. ac Froben. primis editionibus noua periodo legebatur,* Sed multi, *vnde quibuſdam faciendum potius viſum eſt,* ſunt multi: *vt autem & commodius hæreret ſententia, interiecta eſt vocula* autem. *Cæterùm in Sicilia quoque graſſatum Pelagianiſmum indicat Auguſtinus etiam lib. De originali peccat. cap. 11. Nominatim autem & Syracuſis; docet Hilarij epiſtola quæ eſt apud Auguſt. numero 88. & proxima 89. quæ Hilario reſpondet; in qua ſunt hæc verba ad ſuperiorem ſententiam illuſtrandam non parum idonea. Verùm, inquit, ſum ne fortè ibi (in Sicilia videlicet) ſit ipſe Celeſtius, qui veſtram fidem perturbare conatur. Ideò nominis ipſius commemorationem putaui eſſe faciendam. Sed ſiue ipſe ſit, ſiue alij conſortes eius erroris, plures enim ſunt quam ſperare poſſumus, & vbi non redarguuntur, etiam alios ad ſuam ſectam ſeducunt, & ſic crebreſcunt vt neſciam quò ſint erupturi.* B

vel etiam quorundam ſectatorum eius] *manuſcr.* ſociorum *legunt.*

quod in opere alio eius inſpexi, cuius eum eſſe cōſtat authorem] *Loquitur de libello fidei quem Celeſtius Zoſimo pontifici Romæ obtulit, & geſtis illic Eccleſiaſticis allegauit. Meminit eius Auguſtinus lib. De gratia Chriſti cap. 30. & 33. De peccato originali cap. 2. 5. 6. et 23. Lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 3.*

IN CAP. II.

vt non ea quæ vult homo faciat] *Pro eo quod erat,* vt ea quæ non vult homo faciat.

ſed naturæ accidens præſertim vitiatæ] *In excuſis deerat* accidens, *quod tamen addendum eſſe docent ſuperiora Celeſtij verba.* C

Sed etiam in corpore claudicatio] *manuſcr. omnia legunt* Sicut etiam.

etiam quando nihil agit vnde auaritiæ ſuæ ſeruiat] *Ita rectè MS. pro eo quod erat* auaritiæ vel rapinæ ſeruiat. *Nam rapina actus eſt quem hic contra habitum ſeu contra animi qualitatem diſtinguit.*

IN CAP. III.

ſi illud deberi conſtiterit] *Variant hic MS. quædā enim ſic legunt;* haberi ſiue deberi conſtiterit, *alia* haberi debere conſtiterit. *Nos quod in excuſis erat reliquimus, conſentientibus præſertim veteribus excuſis.*

IN CAP. IIII.

& præterquam quod illum bonum fecit] *In vulgatis deſiderabatur* quod.

bonum ei inſuper vt faceret imperauit] *Ita rectè manuſcr. omnia, pro* impetrauit.

& negemus eum bonum poſſe eſſe] *MS legebant* ſi negemus, *ſed rectè vidit editio Louanienſis, & legendum, non* ſi, *ſic enim & ſuprà cap. 3. ratiocinatione 8.* Quanta hęc, *inquit,* impietatis blaſphemia ſit, cogitandum eſt, vt dicatur hominem poſſe eſſe cum peccato, quod Deus non vult; & negetur poſſe eſſe ſine peccato; quod Deus vult. D

IN CAP. V.

Ad hoc enim lex iſta præcipit] *Ita rectius, quàm* præcepit.

IN CAP. VI.

Iterum ait quærendum eſt] *Loco* ait, *non rectè legebatur* autem, *quemadmodum ex reliquis ratiocinationibus conſtat.*

Peccatum eſt autem cùm vel non eſt charitas quæ eſſe debet, vel minor eſt quàm debet, ſiue hoc voluntate vitari poſſit, ſiue non poſſit: quia ſi poteſt, præſens voluntas hoc facit; ſi autem non poteſt, præterita voluntas hoc fecit] *Abutuntur hoc loco noſtri temporis hæretici ad erroris ſui confirmationem, quo peccare iuſtos omnes contendunt, quia non habeant eam charitatis perfectionem quæ ſit abſque omni carnalis concupiſcentiæ malo; quam etſi nemo præſtare hic poſſit; volunt tamen magno illo dilectionis mandato ſimpliciter eſſe* A *præceptam. Reſpondent autem nonnulli peccatum hoc loco generatim ab Auguſtino accipi, & propriè quidem ſic intelligi vbi nulla eſt charitas, impropriè verò & per tropum, vbi minor: quomodo ipſam concupiſcētiam cui non conſentiunt baptizati, peccatum à Paulo appellatum Auguſtinus interpretatur. vt ſimilis ſit illi ſententia quæ extat lib. De natura & gratia cap. 38. Si in Abel iuſto, inquit, charitas Dei quæ vna verè iuſtus eſt quiſquis iuſtus eſt, adhuc erat quo poſſet & deberet augeri, quicquid minus erat, ex vitio erat. Ex vitio, inquit, carnalis videlicet concupiſcētiæ, ſed nullum in vtrouis peccatum. Sed non videtur ea ſolutio cum loci huius circumſtantia ſatis congruere. Nam in primis tum in ratiocinatione Celeſtij, tum in ſubiecta mox Auguſtini reſponſione, certum eſt proprij nominis peccatū intelligi, quod videlicet Dei habeat offenſionem pœnamq́; mereatur, & quod nobis oratione Dominica petamus, à Deo remitti. Deinde poſt ſuperiora illa verba quæ hic pertractamus, ſatis oſtendit Auguſtinus loqui ſe de ea charitatis & gratiæ menſura, nō quam primus initio parens habuerit, ſed quæ hoc iam rerum ſtatu ſanctis à Deo præſtetur. Sic enim ait: & tamen vitari poteſt, non quando voluntas ſuperba laudatur, ſed quando humilis adiuuatur. At verò concupiſcētiæ malo neminem ante mortem prorſus liberari docet non ſemel Auguſtinus. Non ergo ſatisfacit ea reſponſio: imò verò nihil neceſſe eſt eò confugere, cùm hic eſſe poſſit facilimus planiſſimusq́; ſuperiorum verborum ſenſus. Peccari contingit, vel quia nihil inſit charitatis, vel quia nimis parum. Eſt autem huic rei impertinens vtrum vitari peccatū ipſum poſſit, an non poſſit (neq́; enim qui peccat ideò malè aliquid agit, quia vitari non poſſit, ſed quia eum peccare delectat) nam ſi vitari poteſt, præſens voluntas charitate inflammata id facit, vitatq́; peccatum, (loquitur enim de potentia cum actu coniuncta.) Si verò vitari non poteſt, præterita eſt hominis culpanda voluntas, quæ ſe in peccati ſeruitutem, ac velut quandam peccandi neceſſitatem coniecit. Hoc pacto intellectus hic locus neque tropo habet opus, neque hæreticis quicquam ſuffragatur. Nam & peccatum propriè ſumitur, ſiue illud mortale ſiue veniale intelligere placeat. Minorem autem charitatem eam accipimus, non ad perfectiſſimæ illius comparationem, qualem vel in cælis pro præmio expectamus, vel primus etiam ipſe parens habuit; ſed valde adhuc imperfectam, & fortaſſe cum dominante adhuc aliqua cupiditate coniunctam. Solet enim interdum Auguſtinus etiam ipſum quoddam charitatis ſeu dilectionis initium charitatis nomine appellare. Vitari verò non poſſe peccatum, non abſolutè intelligit; ſed pro præſenti hominis ſtatu, ex propriis videlicet eius viribus, & ſine gratia Chriſti; vel certè quanta ad ſuperandum hoc peccatum eſt neceſſaria: id quod ſequentia illa verba prorſus videntur poſtulare. Et tamen, inquit, vitari poteſt, non quando voluntas ſuperba laudatur, ſed quando humilis adiuuatur.* B

C

& tamen vitari poteſt, non quando voluntas ſuperba laudatur, ſed quando humilis adiuuatur] *Perperam* ſuperbia.

IN CAP. VII.

Et reſpondet, non ſum ſine peccato] *Redundat vocula* quod, *quæ in excuſis addebatur.*

& omnimodo implebitur contentione mortis abſumpta] *Ex manuſcr. adiecimus copulam* &. *Mēdoſè autem Lutetiana, pro* abſumpta, *legunt* aſſumpta.

IN CAP. VIII.

& orationibus indeſinenter inſiſtendo] *manuſcr. conſtanter legunt* inſtando.

oratione inſinuans omnes regulas ſancti deſiderij] *Perperam* & ratione.

ſi tamen quod dicimus, vt vel ipſi etiam diligantur inimici; vel ſi quiſpiam adhuc in Chriſto paruulus hoc nondum facit, pœnitenti tamen quod in eum quiſque peccauit, & veniam petenti, ex intimo cordis ignoſcat] *Ita rectius cum MS. omnibus, quàm* faciat. *In præcepto autem dilectionis proximi, etiam inimicorum continetur; quibus eam debemus in primis charitatem, vt ſi pœnitentia ducti veniam à nobis petant, ex animo eis ignoſcamus, nec vllam poſtea iniuriæ memores vindictam expetamus. Hoc enim præcipit Chriſtus Lucæ 17. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi: & ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſi ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens pœnitet me, dimitte illi. Pœnitenti ergo veniamq́; petenti ignoſcere, res eſt neceſſitatis ac præcepti. At verò ſi quis in maleuolentia perſiſtens adeò veniam rogare nolit, vt iniurius etiam eſſe pergat, equidem nec iniuriam iniuria rependere, nec inimico aduerſus eum animo eſſe licet, imò verò ignoſcere illi animi præparatione debemus: ſi quis tamen non tam ſalutis alterius quàm proprij honoris contemplatione debitam vindictam iuris ordine exigat, non peccat is quidem, ſed imperfectionem ſuam prodit. Perfectorum autem filiorum Dei eſt nominis ſui honorem etiam inimicorum saluti impendere, & vltronea iniuriæ condonatione eos præoccupare, & ad pœnitentiam inuitare, nihilq́; non facere quo eos ad correctionem perducant. Et huc quidem ſe debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc effectū orando Deum,* D

ſeiunque

ſecumq́; agendo luctandoq́; perducere. Non quia iniquum eſt, inquit Auguſt. in Pſal. 108. vt referat vnuſquiſq; quod fecerit; alioqui lex nequaquam id conſtitueret: ſed quia vlciſcendi libido vitioſa eſt, magisq́; ad iudicem pertinet inter malos hoc diſcernere, quàm bonum hominem id ſibi expetere. Atque hoc eſt quod Auguſtinus ſuperioribus verbis dicere voluit, pluribusq́; pertractat cap. 73. & 74. attingit autem & lib. 3. contra Pelagianos cap. 5. A

In qua oratione ſi contentioſi eſſe nolumus] *Ita commodius* MS. *quàm* nolimus.

non auferetur, ſed augebitur & implebitur] *Ita* MS. *pro* auferatur, augeatur, impleatur, *præcedit enim* ſuccedet.

Nam cùm eſt adhuc aliquid carnalis concupiſcentiæ, quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus] *Rectè ait* omnimodo, *id eſt perfectiſſimè & abſolutiſſimè; quomodo in hominis adhuc integri ſtatu diligi poterat, vt videlicet nullus animæ ac viribus eius inſit motus, qui non in Deum tendat & referatur honorem; at concupiſcentiæ motus nihil aliud quàm peccati ſunt deſideria. Similis locus eſt lib. 19. contra Fauſtum cap. 7,* Etiam ſub gratia, *inquit,* poſitis in hac mortali vita, difficile eſt omnimodo implere quod in lege ſcriptum eſt, Non concupiſces. *Imò verò ſecundum eam gratiæ menſuram quam in hac vita Deus donare conſueuit, impoſſibile: vnde & ipſe Apoſtolus, Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. At eum perfectionis gradum non hic exigit à nobis Deus, ſed omnibus promerendum proponit qui aduerſus hoc cõcupiſcentiæ malum viriliter decertarint. Neq; obſtat quod ſequitur,* Cur ergo nõ præciperetur homini iſta perfectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat? *Præceptum enim intelligit non ſimpliciter & abſolutè, ſed ſub ratione finis; vt nimirum cò ſtudium omne noſtrum cõferamus, cò nitamur & contẽdamus, vt omnes animæ noſtræ vires ſolus occupet Deus, & prauis concupiſcentiæ motibus non modò non conſentiamus, ſed eos ne vel ſentiamus, imò verò vti ne inſit quidem vlla concupiſcentia. Atq; hoc eſt quod apud Auguſtinum ſequitur,* Non enim rectè curritur, ſi quò currendum eſt neſciatur. Quomodo autẽ ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur. *Perfectionis ergo huius conatus ac ſtudium in præcepto eſt, ipſa verò perfectio vt finis, ſcopus & præmium proponitur. Id quod eleganter exequitur Auguſt. lib. De ſpiritu & lit. cap. vlt. Primum, inquit, præceptum iuſtitiæ, quo iubemur diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, cui eſt de proximo diligendo alterum conſequens, in illa vita complebimus cùm videbimus facie ad faciẽ. Sed ideò nobis hoc etiam nunc præceptum eſt, vt admoneremur quid fide expoſcere, quò ſpem præmittere, & obliuiſcendo quæ retrò ſunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Et infrà: Ad immortalem, inquit, vitam pertinet, diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua; ad hanc autem, Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius. Ad illam, Non concupiſces: ad iſtam, Poſt concupiſcentias tuas non eas. Ad illam, nihil amplius quærere, quàm in ea perfectione perſiſtere: ad iſtam, hoc quod ait in opere habere, & illius perfectionem pro mercede ſperare; vt per illam iuſtus ſine fine viuat in ſpecie, quam in iſta deſiderauit; per hãc autem iuſtus viuat ex fide, in qua illam certo fine deſiderat. Et lib. 3. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 7. Hic, inquit, præceptum eſt, vt non peccemus; ibi præmium, non poſſe peccare. Hic præceptum eſt, vt deſideriis peccati non obediamus; ibi præmium, vt deſideria peccati non habeamus, &c. Et concludens cap. 7. De perfectione iuſtitiæ, Quod vt perficiatur, inquit, & nunc in proficientibus agitur, & omnimodo implebitur contentione mortis abſumpta, & charitate quæ credendo & ſperando nutritur, videndo & obtinendo perfecta.* B C

hilariter & ex corde faciendo] *Illud* toto, *quod in vulgatis hic addebatur, non legunt nec* MS. *nec vetera excuſa.*

IN CAP. IX.

In Deuteronomio, Tu autem perfectus eris coram Domino Deo tuo. Item illic, Et non erit inconſummatus in filiis Iſraël] *Prior locus eſt Deuteron. 18. poſteriorem nuſquam illic reperio, nec in Septuaginta quidem.* D

perfectè ſperate in eã quæ offertur vobis gratiam] *Sic rectè* MS, *conſentientibus & Græcis; pro* perfecti.

non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ concupiſcentiis. MS. *quadam pro* concupiſcentiis, *legunt* tenebris; *ſed alterum habent & Græca, à quibus nec noſter recedit interpres, qui* deſideriis *legit.*

Ingredi autem ſine macula non abſurdè etiam ille dicitur, non qui iam perfectus eſt, ſed qui ad ipſam perfectionem irreprehenſibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipſa peccata venialia nõ negligens mundare eleemoſynis] *Nam horum neglectus atq; contemptus nõ ſanè exiguum aut leue peccatũ eſt.*

Ingreſſum quippe, hoc eſt iter noſtrum] *In excuſis deerat verbum* eſt.

vt dum non reprehenditur] *Negationem ex* MS. *adiecimus.*

IN CAP. X.

& facit præcepti ſarcinam] *Redundat* leuem; *quod in excuſis addebatur; neque enim legunt* MS. *& ſequuntur adiectiua alia quæ illi reſpondeant. Additamento huic occaſionem dedit quòd loco* pennarum *in veteribus excuſis, vt adhuc in Lutetianis, lectum fuerit* pœnarum.

vt impetret donum facilitatis] *Sic* MS. *pro* facultatis.

ore autem confeſſio fiat ad ſalutem] *Ex* MS. *adiecimus* autem.

IN CAP. XI.

quod ipſe Iob dixerit, Iuſtus enim vir & ſine querela, factus ſum in deriſum] *Locus eſt Iob 12. ſecundum 70. pro quo nos legimus;* Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego, inuocabit Deum & exaudiet eum: deridetur enim iuſti ſimplicitas.

ab eodem Iob dictum, Ecce ego ipſe proximus ſum iudicio meo, ſcio quia iuſtus inueniar] *Locus eſt cap. 13. itidem iuxta 70. vbi nos habemus, Si fuero iudicatus, ſcio quod iuſtus inueniar.*

Denique non dixit, ibi ſum, ſed proximus ſum] *Ita rectè* MS. *B. Amandi, pro* vbi ſum.

Per hanc enim dimiſſionem iuſti inuenientur, eo quòd eã quæ hic habebant peccata eleemoſynis deleuerunt] MS. *duo ſic legunt,* & qui ea quæ hic habebant.

Inde eſt quod dicit, Nihil iniquum erat in manibus meis, ſed munda oratio mea] *Locus eſt Iob 16. cap. iuxta 70. pro quo nos legimus, Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cùm haberem mundas ad Deum preces.*

Item quod dicit, Vias enim eius cuſtodiui, & non declinaui à mandatis eius; neque diſcedam] *Et hæc petita ſunt ex Iob cap. 23. ſecundum 70. vbi noſtra verſio habet, Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui & non declinaui ex ea.*

ſi eadem fides qua corde creditur ad iuſtitiam] *Suſtulimus præpoſitionem* in, *quam hic addebant excuſa.*

tunc verè ipſe fecit vt cedat, vt conſentiat, vt deſiderio peccati obediat] *Sic rectè* MS. *omnia, pro,* & conſentiat.

Tunc eum cor eius reprehendit] *Ita rectius Louanienſis editio, quàm* Tunc enim cor eius.

Hoc enim vult & ipſe quod lex] *Velle lex dicitur quia præcipit vt cò nitamur & contendamus, vt peccati deſiderium & concupiſcentiam ne habeamus quidem.*

quia vult & ipſe non concupiſcere] *Ita* MS. *omnia, pro eo quod prius erat,* quia non vult ipſe concupiſcere.

qua inuocat Deum vt adiuuetur pugnans] MS. *tria cum veteribus excuſis legunt,* quia inuocat.

& non habet quam reprehendat infidelitatem eius] *manuſcrip. tria legũt* quod reprehendat; *ſed nos excuſorum lectionem reliquimus.*

& annotaſti ſi quid inuitus tranſgreſſus ſum] *Pro* inuitus, *excuſa vetera legebant,* in vitiis, *quod retinent etiamnum Lutetiana; niſi quòd germanam lectionem ad latus reiectam habent.*

IN CAP. XII.

In Numeri libro ſcriptum eſt, homo verax] *Locus eſt Numer. 24. cap. ſecundum Septuaginta, vbi nos habemus, Dixit homo cuius obturatus eſt oculus.*

cùm ſuperius dixerit, peccatum actum eſſe, non rem] *Ita rectè* MS *alterum B. Amandi; cætera cum excuſis habent,* actum malum eſſe, *ſed illud* malum, *non additur ſuprà cap. 2. ratiocinat. 8. ex quo loco eſt illud repetitum.*

Item inquit ad ipſum Iob, Et miraculum tenuit veracis hominis] *Non inuenitur hic locus in libro Iob, nec in noſtra vel Septuaginta editione; ſed nec apud Auguſtinum in annotationibus ſuper eundem librum.*

nec ſoluere poterit niſi correcto errore] *Perperam Lutetiana;* ſoluere potuit.

IN CAP. XIII.

proponẽdo aduerſum ſe prolatum teſtimonium] MS. *cum veteribus excuſis legunt* probatum, *ſed nos priorẽ prætulimus lectionem.*

Ait enim ſanctus Dauid, inquit] *Ex manuſcr. adiecimus verbum,* inquit.

quia & ipſa concupiſcentia] *Redundat verbum* eſt, *quod in excuſis addebatur.*

minui tamen non deſinit in proficientibus] *Ex* MS. *adiecimus præpoſitionem* in.

niſi quia populum quendam Pſalmus ille culpat] *Propriè pertinet hic Pſalmus ad totam humani generis maſſam in Adam corruptam & carnaliter ex eo genitam, ac necdum in Chriſto regeneratam, hoc eſt ad infideles & atheos, veræ religionis perſecutores; vnde ſic exorditur, Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. Horum certè nullus eſt qui faciat bonum. & paulò poſt, qui deuorant plebem meam ſicut eſcam*

panis. Sic interpretatur Auguſtinus in Pſalm. 13. & lib. 16. De ciuitate A Dei, cap. 10. Quia verò reprobi præcipua pars ſunt maſſæ damnatæ, & quanquam ad tempus inde liberantur, pòſt tamen eodem recidunt, hinc fit vt Auguſtinus hoc loco, quod de impiis omnibus in genere dictum erat, ad reprobos potiſſimum referat, ſed loquens de iis pro eo tempore quo ad ciuitatem diaboli pertinent. Similiter intelligendus eſt & Proſper lib. 1. De vocatione gentium cap. 9.

cuius gratia homo fit bonus, vt faciat bonum?] Ita commodius MS. & ſuperioribus conuenientius, quàm bona.

Deus de cælo reſpexit ſuper filios hominum] Loco proſpexit, ſic enim & paulò pòſt ſuis verbis repetit Auguſtinus.

IN CAP. XIIII.

Quid me dicis bonum] perperam dicitis.

Sic dictum eſt, Nemo bonus niſi vnus Deus] Pro ſicut dictum eſt.

cùm Dominus eum eſſe dicat lucernam, ſicut diſcipulos quibus dixit] Ita rectè MS. omnia, pro eo quod erat, cùm Dominus eum dicat lucernam, ſicut diſcipulis quibus dixit.

Quod de illis dicere non auderem] Cur Chriſtus Apoſtolos Matth. 7. malos appellet, alteram rationem reddit Auguſtinus ex B. Hilario, lib. 2. contra Iulianum cap. 8. Ipſis Apoſtolis, inquit, verbo B licet fidei emundatis atque ſanctificatis, non deeſſe tamen malitiam per conditionem communis nobis originis, docuit Chriſtus dicens; Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data date filiis veſtris. Lib. verò 1. contra aduerſarium legis & prophetarum cap. 22. ad venialia peccata refert, ſine quibus non eſt in hac infirmitate mortalium, quorumlibet etiam vita iuſtorum. Hoc loco malitiam intelligit per comparationem futuræ bonitatis & iuſtitiæ in æterna vita; cui collata præſentis vitæ noſtra iuſtitia, ob ſui imperfectionem, tam exigua eſt, vt quodam ſenſu malitia dici poſſit.

quia incommutabiliter bonus non poteſt omnino malus eſſe] In excuſis erat, & non poteſt, ſed redundat copula. Cæterùm pro quia, MS. qui legunt.

IN CAP. XV.

ſibi ipſa aduerſaria videatur] Sic MS. omnia cum veteribus excuſis, pro aduerſari.

cuius cognitionem fugere delicta non poſſunt] MS. duo cum excuſis veteribus legunt non rectè cogitationem: quod reſidet etiamnum in Lutetianis, quanquam alterum in margine habent aſſcriptum.

Cùm ergo rex iuſtus ſederit in throno, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato?] Locus eſt Prouerb. 20. ſecundum Septuaginta, pro quo nos legimus, Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Quis poteſt dicere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? C

& quod rex iuſtus cùm in throno ſederit] Mendosè iudex iuſtus, ita enim & ſcriptura habet & ſemel iterùmque hoc capite repetitur.

Superexultat autem miſericordia iudicio. Quod ſi non eſſet, quæ ſpes eſſet?] Similis locus erat & ſuprà lib. 2. De peccatorum meritis & remiſſ. cap. 3. unde repetenda huius etiam loci intelligentia.

Mundat ergo eam nunc lauacro aquæ] Perperam in excuſis omnibus pro aquæ, legebatur atque.

vbi habitet mundus corde] Sic rectè manuſcr. omnia, pro habitat.

Illud in opere eſt, iſtud in fine] Ita rectè MS. duo, conſentiente Louanienſi editione; pro eo quod erat illud in fide.

IN CAP. XVI.

abſtinens ſe ab omni malo] In excuſis addebatur opere, ſed non legunt MS. nec Septuaginta.

IN CAP. XVII.

quod de ſancto Zacharia & Eliſabeth] Ex manuſcr. adiecimus D Eliſabeth.

Erant autem Zacharias & Eliſabeth vxor eius iuſti ambo] Perperam erat.

Quomodo autem intelligendum ſit] Sic manuſcr. omnia, pro Quomodo ergo.

qui omnino ſine peccato ſunt] Pro his eſt in veteribus excuſis ac Lutetianis, qui omnino ſunt ſine crimine etiam in hac vita: ſed videtur hoc ex ſequenti verſu repetitum, neque enim ita vllum legit manuſcr.

Hoc eſt enim, Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, noli me iudicare ſecundum te qui es ſine peccato, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens: quod de hac vita dictum ſine difficili quæſtione intelligitur. Et quod ait, non iuſtificabitur; ad illam perfectionem iuſtitiæ retulit quæ in hac vita non eſt] Pelagius ſcripturam hanc eludere conabatur, quòd intelligenda eſſet de comparatione iuſtitiæ humanæ ad diuinam quæ illius reſpectu exigua vel nulla eſſet: quod quanquam verum ſit, atque ita hunc locum acceperit & Bernard. ſerm. 5. De verbis Eſaiæ, tamen quia in hæreſis ſuæ fauorem A ita Pelagius interpretabatur, rectè reijcit ac reprehendit hoc Hieron. epiſtola ad Cteſiphontem, docens propter venialia ſaltem peccata id eſſe dictum, ſine quibus non ducitur vel iuſtiſſimi hominis vita. Sic intellexit & Ambroſ. cap. 11. De bono mortis. Et Hilarius in hunc Pſalmū ſcribens. Concilium item Mileuitan. cap. 7. Auguſtinus autem cùm hoc loco, tum lib. 1. De peccat. meritis cap. 3. 10. & 14. lib. De ſpiritu & litera cap. vltimo, & aliàs frequentiſſimè. Lib. verò De natura & gratia cap. 60. negat etiam aliter intelligendum.

IN CAP. XVIII.

Ac per hoc, ſecundum id quod ex Deo nati ſumus, & in eo qui apparuit, vt peccata tolleret, id eſt in Chriſto manemus, non peccamus] Copula &, perperam erat in alienum locum dilapſa, & non peccamus. Cæterùm D. Hieron. lib. 2. contra Iouinian. paulò poſt initium ſuperiores ſcripturas, omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, &c. de mortali peccato intelligit, quod videtur eſſe probabilius.

quod homo interior] Illud homo, addebant tria MS.

Cùm ergo per gratiam renouationis filij Dei ſimus] Ita commodius MS. quàm ſumus.

IN CAP. XIX.

vel, ne nos inferas in tentationem] Sic MS. omnia, pro &, ne B nos inferas, vt reſpondeat ei quod anteceſſit, contra Dei gratiam vel miſericordiam.

Hæc eſt fidei ſanitas quæ nos facit quærere] In excuſis addebatur orare, ſed non legunt MS. & rectius abeſt.

Videte tamen obſecro qualis ſit, ideò volenti & currenti] In Lutetianis veteribuſque excuſis deerat illud ideò.

miſericordiam Dei non eſſe neceſſariam] Ex manuſcr. adiecimus infinitiuum eſſe.

aut verò etiā ibi proſit aliquid velle] Pro eo quod erat prodeſt.

niſi cùm Deus operatur in nobis] Perperam non cùm Deus.

Si voles præcepta, ſeruabunt te] Ita locus hic diſtinguendus; vt accuſatiuus præcepta, non ad ſequentia ſed ad præcedentia pertineat, vt ex ſequentibus quoque Auguſtini verbis intelligitur, quaſi non debeat, inquit, Deo agere grauas, qui præcepta voluit.

quo vult quidem porriget manum] manuſcr. omnia legunt porrigat.

ſicut ſcriptum eſt; Venies & pertranſibis ab initio fidei] Locus eſt Cantici canticorum cap. 4. ſecundum Septuaginta; pro quo nos legimus, Veni coronaberis de capite Amana. Citatur & hic locus ab Augu- C ſtino epiſtola 105. ad Sixtum, tract. 15. in Ioannem, & ſerm. 19. De verbis Domini. Similiter & ab Ambroſio lib. De iis qui myſteriis initiantur cap. 7.

& quiſque ita eligit bonum, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei] Perperam & quiſquis ita elegerit: nihil enim eſt quod hic reſpondeat vocula quiſquis.

Magnum autem aliquid] In excuſis deerat aduerſatiua.

IN CAP. XX.

vt homo cogitatione non delinquat] Redundat præpoſitio in, quam addebant excuſa.

prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui] In excuſis addebatur fieri, ſed non legunt MS. nec Græca.

Et hoc nobiſcum agit gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, non ſolùm præceptis, ſacramentis, exemplis; ſed & ſpiritu ſancto] Annumerat hic Auguſtinus nouæ legis ſacramenta præceptis & exemplis, quæ ad legem tantum, eiúſque ſcientiam & exhortationem pertinent; vnde videri queat vim illis iuſtificandi detrahere: nam & contra Chriſti gratiam & ſpiritum ſanctum ea diſtinguit. Verùm non ita ſentit Auguſt. nam de ſacramētorum virtute quam D cum hæreticis noſtri temporis non ſentiat, ſuprà non ſemel annotauimus. Hoc autem loco ſacramenta ipſa per ſe conſiderat, ſine fide & pietate ſuſcipientis, quomodo haud dubiè nihil operantur quod ad iuſtificationem pertineat, non magis quàm lex. Atque hoc eſt quod ait Auguſt. tractat. 80. in Ioannem ſuper illud, Iam vos mundi eſtis, propter verbum quod locutus ſum vobis. Quare non ait, inquit, mundi eſtis propter baptiſmum, quo loti eſtis; ſed ait, propter verbum quod locutus ſum vobis; niſi quia & in aqua verbum mundat. Detrahe verbum, & quid eſt aqua niſi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum etiam ipſum, tanquam viſibile verbum: Nam & hoc vtique dixerat, quando pedes diſcipulis lauit; Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus. Vnde iſta tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, niſi faciente verbo, non quia dicitur, ſed quia creditur. Sic & ſerm. 30. De verbis Domini, Baptiſma, inquit, quod ſemel adhibetur, per fidem mundat, &c. Non quaſi baptiſmi ſacramentum virtutem ſuam à fide habeat ſuſcipientis, (habet enim à Chriſti paſſione ac eius inſtitutione) ſed quia eam non exerat, niſi qui ſuſcipit per fidem & pœnitentiam ſit præparatus. Similis autem locus eſt tract. 40. in Ioannem. Hoc, inquit, nobiſcum agit ſcriptura diuina, hoc congregatio populorum, hoc

celebratio

celebratio ſacramentorum, hoc baptiſmus ſanctus, hoc cantica laudis Dei, hoc ipſa noſtra diſputatio, vt hoc deſiderium non ſolùm ſeminetur, & germinet, verùm etiam in modum tantæ capacitatis augeatur, vt idoneum ſit ſumere quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. A

IN CAP. XXI.

Quod ſi quis aſſerit de illo peccato eſſe dictum, quod habitat in carne mortali noſtra, &c. ſubtiliter quidem iſta diſcernit] *Scripturam 1 Ioannis 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt, ad concupiſcentiam poſt baptiſmum remanentem, quæ per tropum aliquando peccatum vocatur, accommodat ipſe Auguſtinus concione 2. & 3. in Pſal. 118. vnde mirandum non eſt, quòd Pelagianos ſi hoc dicant, reprehendere hic nõ audeat. Sed nimirũ dura eſt ea interpretatio, & omnino probabilius eſt Ioannem de eo genere peccati agere quod verè culpã habeat; vt qui mox ſubiungat, Si cõfiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate. Atq; in eam ſententiã aliis ſemper locis Auguſt. accipit, ipſumq́; conc. Carthagin. & Mileu. can. 6. aduerſus Pelagianos. Nam quod ſuperioribus illis duobus locis non velit Auguſt. malum hoc remanentis concupiſcentiæ veri nominis eſſe peccatum, ex iis quæ ibidem conſequuntur, cuiuis clariſſimum eſſe poteſt.*

Paulus apoſtolus præcipit] *Ita commodius* MS. *quàm* præcepit. B

quod tantum eſt, vt hoc pietati non imputet Deus] MS. *tria, pro* pietati, *legunt* peccato, *quartum* pietate: *ſed rectius excuſa noſtra conſentiente etiam Amorbachio, vt ſenſus ſit in gratiam pietatis. Cæterùm illud* tantum eſt, *idem valet ac tantillum eſt; quomodo loquitur & epiſtola* 29. tanta eſt autẽ aqua, *inquit, id eſt, tam exigua. Et lib.* 19. *De ciuitate Dei, cap.* 27. tamen tanta eſt, *inquit*, in hac vita iuſtitia noſtra, *id eſt, tam parua.*

Scio enim quibuſdam eſſe viſum, quorum de hac re ſententiam non audeo reprehendere, quanquam nec defendere valeam] *Legendum videtur*, Scio enim quibuſdam id. *vel* ita eſſe viſum. *Intelligit autem Origenem & qui eum ſecutus eſt Ambroſium in 1. cap. Lucæ. Vide Auguſtinum epiſtola 95. & lib. De natura & gratia, cap. 63.*

& ore omnium anathematizandum eſſe non dubito] *Ex* MS. *adiecimus infinitiuum* eſſe.

Annotationum in librum De perfectione iuſtitiæ hominis contra Celeſtium finis.

C

ANNOTATIONES IN LIBRVM B. AVGVSTINI DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

Ex collatione ad MS. *B. Amandi duo, Aluenſe, Cambronenſe, Gemblacenſe & Collegij apud nos Societatis Ieſu: necnon vetera Amorbachij & Frobenij excuſa, nouiſſimamq́; Louanienſem editionem.*

IN LIBRI SECVNDI RETRACTATIONVM CAP. LXVI.

Ad eos autem ſcripſi monachos Adrumetinos] *Adrumetum Bizacij eſt ciuitas, inter Aphrodiſium & Leptim paruã. Bizacium autem vna eſt ex Africæ regionibus conſulari prouinciæ contermina.* D

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

Nunciatum eſt enim mihi de vobis fratres, ab aliquibus qui in veſtra congregatione ſunt, & ad nos inde venerunt, per quos & iſta direximus, quòd de hac re diſſenſiones in vobis ſint] *Alluſit ad illud Apoſtoli, 1 Corinth. 1. Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei, ab iis qui ſunt Chloës, quia contentiones ſunt inter vos.*

IN CAP. II.

quod præſciebat eorum futurum] *Perperam* quo præſciebat.

reſpondet liber Prouerbiorum Salomonis, inſipientia viri violat vias eius, Deum autem cauſatur in corde ſuo] *Locus eſt Prouerb. 19. ſecundum Septuaginta, pro quo nos legimus, Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius. & contra Dominum feruet animo ſuo.*

Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentor] MS. *tria legunt*, à Deo tentatur, *ſed alterum eſt & in Græcis.*

Appendix tom. 7.

Ipſe ab initio fecit hominem] *Sic* MS. *omnia, pro eo quod erat,* fecit illum. *Suffragatur etiam Græcorum lectio.* A

ad quodcunque volueris extende manum tuam] *Mendoſè* extendere.

In conſpectu hominis vita & mors] *Ex* MS. *adiecimus* hominis: *in Græcis autem eſt* Ante homines.

Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nõ eſt intellectus] *Excuſa legebant* in quibus, *ſed præpoſitionem non habent* MS. *atq; ita citatur & in impreſſis cap. proximo.*

Noli abſtinere benefacere egenti] *Locus eſt Prouerb. 3. ſecundum 70 pro quo nos legimus, Noli prohibere benefacere eum qui poteſt; ſi vales & ipſe benefac.*

Noli fabricare in amicum tuum mala] *Manuſcr. quædam legunt* inimico tuo, *ſed locus eſt Prouerb. 3. in quo legitur quod habent excuſa.*

Noluerunt accipere diſciplinam] MS. *tria legunt*, Noluerunt habere, *ſed locum reſpicit Ieremiæ 5. vbi nos legimus*, renuerunt accipere diſciplinam.

& hoc ſtatuit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam, bene facit] *Perperam* bene dixit. *Loco autem* virginem ſuam, MS. *duo* virginitatem ſuam *legunt, ſed alterum eſt & in Græcis, ſimiliterq́; repetitur & capite proximo.* B

Sobrij eſtote iuſtè & nolite peccare] *Locus eſt 1 Corinth. 15. vbi nos legimus*, Euigilate iuſtè. *Vox Græca ad vtrumq; ambigua eſt.*

IN CAP. III.

non eſſe perituros cùm in Chriſtum non crediderint] *Pro* crediderant; *ſic enim* MS. *omnia, conſentientibus veteribus excuſis.*

& fecit digna plagis, vapulabit pauca] *Rectius per ablatiuum extuliſſet, vti & paulò poſt* vapulabit multis: *ſed caſum retinuit qui erat in Græcis.*

voluntas conuenitur humana vbi dicitur] *Perperam* conuertitur: *ita enim & capite proximo*, Et cùm voluntas eius conuenitur & ei dicitur.

IN CAP. IIII.

Si talis eſt cauſa hominis cum vxore] *Illud* hominis, *deeſt in quatuor* MS. *reliquimus tamen quia legatur & in Græcis.*

Itaque vt hoc verbum, quod non ab omnibus capitur, ab aliquibus capiatur, & Dei donum eſt & liberũ arbitrium] *Durius paulo dictum eſt, pro, facit hoc Dei donum & liberum arbitrium: cuiuſmodi locutionem habuimus & ſuprà lib. 5. contra Iulian. cap. 9. Cæterùm in altero B. Amandi exemplari huiuſmodi erat lectio*, & Dei donum eſt liberum arbitrium: *vbi ſublata copula ſententia efficitur Pelagiana.* C

& hoc & illud donum Dei eſſe monſtrauit] *Ita commodius* MS. *omnia, quàm* monſtrat.

Vellem autem omnes homines eſſe ſicut & meipſum] *Copulam ex* MS. *adiecimus, quam habent & Græca.*

virtus verò peccati lex] *Vocem Græcam δύναμις clarius reddidiſſet, robur ſeu potentia: ſenſus enim eſt, legem peccato vires addere, dum ex eius prohibitione peccandi voluntas augetur, grauiusq; peccatur.*

ecce vnde dicit homo] MS. *quatuor legunt*, inde dicit homo.

IN CAP. V.

vt niſi hoc obiectum ſibi anathematizaſſet] MS. *quatuor legunt*, vt ſi hoc obiectum ſibi non anathematizaſſet; *ſed eodem recidit ſententia.*

in qua ad nos & ipſe conuertitur] *In excuſis deerat præpoſitio* ad.

manifeſtat quidem voluntatis arbitrium] *Excuſa addebant* liberum, *ſed non legunt* MS. *nec addunt paulò poſt vbi ait*, declarat voluntatis arbitrium. D

Et in libro primo quod dictum eſt] *Excuſa addebant* Paralipomenon, *ſed non legunt* MS. *& iam paulò antè expreſſum legebatur.*

ideoque ſecutus adiunxit] *Ita rectè manuſcr. quædam, pro* in eo quod.

Rogamus ne in vacuum gratiam Dei ſuſcipiatis] *Mendoſè* Rogauimus, MS. *conſentiunt vetera quoque excuſa.*

Non ego autem, ſed gratia Dei mecum: id eſt non ſolus, ſed gratia Dei mecum; ac per hoc nec gratia Dei ſola, nec ipſe ſolus, ſed gratia Dei cum illo] *Perperam ergo ex hoc loco liberum arbitrium Lutherus euertere conatur, tanquam ſola ſine nobis gratia Dei per nos operetur.*

Collabora euangelio ſecundum virtutem Dei] *In excuſis erat* euangelio Dei, *ſed genitiuum* Dei, *non legunt nec Græca nec* MS.

IN CAP. VI.

nam ſi ſe illa ſubtraxerit] *Sic rectè manuſcr. pro* nam ſi illam ſubtraxerit.

Quapropter nec quãdo cœperit homo habere merita bona,

panis. Sic interpretatur Auguſtinus in Pſalm. 13. & lib. 16. De ciuitate Dei, cap. 10. Quia verò reprobi præcipua pars ſunt maſſæ damnatæ, & quanquam ad tempus inde liberantur, pòſt tamen eodem recidunt, hinc fit vt Auguſtinus hoc loco, quod de impiis omnibus in genere dictum erat, ad reprobos potiſſimum referat, ſed loquens de iis pro eo tempore quo ad ciuitatem diaboli pertinent. Similiter intelligendus eſt & Proſper lib. 1. De vocatione gentium cap. 9.

cuius gratia homo fit bonus, vt faciat bonum?] *Ita commodius* MS. *& ſuperioribus conuenientius, quàm* bona.

Deus de cælo reſpexit ſuper filios hominum] *Loco* proſpexit, *ſic enim & paulò pòſt ſuis verbis repetit Auguſtinus.*

IN CAP. XIIII.

Quid me dicis bonum] *perperam* dicitis,

Sic dictum eſt, Nemo bonus niſi vnus Deus] *Pro* ſicut dictum eſt.

cùm Dominus eum eſſe dicat lucernam, ſicut diſcipulos quibus dixit] *Ita rectè* MS. *omnia, pro eo quod erat,* cùm Dominus eum dicat lucernam, ſicut diſcipulis quibus dixit.

Quod de illis dicere non auderem] *Cur Chriſtus Apoſtolos Matth. 7. malos appellet, alteram rationem reddit Auguſtinus ex B. Hilario, lib. 2. contra Iulianum cap. 8. Ipſis Apoſtolis, inquit, verbo licet fidei emundatis atque ſanctificatis, non deeſſe tamen malitiam per conditionem communis nobis originis, docuit Chriſtus dicens; Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris. Lib. verò 1. contra aduerſarium legis & prophetarum cap. 22. ad venialia peccata refert, ſine quibus non eſt in hac infirmitate mortalium, quorumlibet etiam vita iuſtorum. Hoc loco malitiam intelligit per comparationem futuræ bonitatis & iuſtitiæ in æterna vita; cui collata præſentis vitæ noſtræ iuſtitia, ob ſui imperfectionem, tam exigua eſt, vt quodam ſenſu malitia dici poſſit.*

quia incommutabiliter bonus non poteſt omnino malus eſſe] *In excuſis erat,* & non poteſt; *ſed redundat copula. Cæterùm pro* quia, MS. qui *legunt.*

IN CAP. XV.

ſibi ipſa aduerſaria videatur] *Sic* MS. *omnia cum veteribus excuſis, pro* aduerſari.

cuius cognitionem fugere delicta non poſſunt] MS. *duo cum excuſis veteribus legunt non rectè* cogitationem: *quod reſidet etiamnum in Lutetianis, quanquam alterum in margine habent aſcriptum.*

Cùm ergo rex iuſtus ſederit in throno, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato?] *Locus eſt Prouerb. 20. ſecundum Septuaginta, pro quo nos legimus, Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Quis poteſt dicere, Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?*

& quod rex iuſtus cùm in throno ſederit] *Mendoſè* iudex iuſtus, *ita enim & ſcriptura habet & ſemel iterúmque hoc capite repetitur.*

Superexultat autem miſericordia iudicio. Quod ſi non eſſet, quæ ſpes eſſet?] *Similis locus erat & ſuprà lib. 2. De peccatorum meritis & remiſſ. cap. 3. unde repetenda huius etiam loci intelligentia.*

Mundat ergo eam nunc lauacro aquæ] *Perperam in excuſis omnibus pro* aquæ, *legebatur* atque.

vbi habitet mundus corde] *Sic rectè manuſcr. omnia, pro* habitat.

Illud in opere eſt, iſtud in fine] *Ita rectè* MS. *duo, conſentiente Louanienſi editione; pro eo quod erat* illud in fide.

IN CAP. XVI.

abſtinens ſe ab omni malo] *In excuſis addebatur* opere, *ſed non legunt* MS. *nec Septuaginta.*

IN CAP. XVII.

quod de ſancto Zacharia & Eliſabeth] *Ex manuſcr. adiecimus* Eliſabeth.

Erant autem Zacharias & Eliſabeth vxor eius iuſti ambo] *Perperam* erat.

Quomodo autem intelligendum ſit] *Sic manuſcr. omnia, pro* Quomodo ergo.

qui omnino ſine peccato ſunt] *Pro his eſt in veteribus excuſis ac Lutetianis,* qui omnino ſunt ſine crimine etiam in hac vita: *ſed videtur hoc ex ſequenti verſu repetitum, neque enim ita vllum legit manuſcr.*

Hoc eſt enim, Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, noli me iudicare ſecundum te qui es ſine peccato, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens; quod de hac vita dictum ſine difficili quæſtione intelligitur. Et quod ait, non iuſtificabitur; ad illam perfectionem iuſtitiæ retulit quæ in hac vita non eſt] *Pelagius ſcripturam hanc eludere conabatur, quòd intelligenda eſſet de comparatione iuſtitiæ humanæ ad diuinam quæ illius reſpectu exigua vel nulla eſſet: quod quanquam verum ſit, atque ita hunc locum acceperit & Bernard. ſerm. 5. De verbis Eſaiæ, tamen quia in hæreſis ſuæ fauorem*

A *ita Pelagius interpretabatur, rectè reijcit ac reprehendit hoc Hieron. epiſtola ad Cteſiphontem, docens propter venialia ſaltem peccata id eſſe dictum, ſine quibus non ducitur vel iuſtiſſimi hominis vita. Sic intellexit & Ambroſ. cap. 11. De bono mortis. Et Hilarius in hunc Pſalmū ſcribens. Concilium item Mileuitan. cap. 7. Auguſtinus autem cùm hoc loco, tum lib. 1. De peccat. meritis cap. 3. 10. & 14. lib. De ſpiritu & litera cap. vltimo, & aliâs frequentiſſimè. Lib. verò De natura & gratia cap. 60. negat etiam aliter intelligendum.*

IN CAP. XVIII.

Ac per hoc, ſecundum id quod ex Deo nati ſumus, & in eo qui apparuit, vt peccata tolleret, id eſt in Chriſto manemus, non peccamus] *Copula* &, *perperam erat in alienum locum dilapſa,* & non peccamus. *Cæterùm D. Hieron. lib. 2. contra Iouinian. paulò poſt initium ſuperiores ſcripturas, omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, &c. de mortali peccato intelligit, quod videtur eſſe probabilius.*

quod homo interior] *Illud* homo, *addebant tria* MS.

Cùm ergo per gratiam renouationis filij Dei ſimus] *Ita commodius* MS. *quàm* ſumus.

IN CAP. XIX.

vel, ne nos inferas in tentationem] *Sic* MS. *omnia, pro* &, ne

B nos inferas, *vt reſpondeat ei quod anteceſſit,* contra Dei gratiam vel miſericordiam.

Hæc eſt fidei ſanitas quæ nos facit quærere] *In excuſis addebatur* orare, *ſed non legunt* MS. *& rectius abeſt.*

Videte tamen obſecro qualis ſit, ideò volenti & currenti] *In Lutetianis veteribuſque excuſis deerat illud* ideò.

miſericordiam Dei non eſſe neceſſariam] *Ex manuſcr. adiecimus infinitiuum* eſſe.

aut verò etiā ibi proſit aliquid velle] *Pro eo quod erat* prodeſt.

niſi cùm Deus operatur in nobis] *Perperam* non cùm Deus.

Si voles præcepta, ſeruabunt te] *Ita locus hic diſtinguendus, vt accuſatiuus* præcepta, *non ad ſequentia ſed ad præcedentia pertineat, vt ex ſequentibus quoque Auguſtini verbis intelligitur,* quaſi non debeat, *inquit,* Deo agere gratias, qui præcepta voluit.

quo vult quidem porriget manum] *manuſcr. omnia legunt* porrigat.

ſicut ſcriptum eſt; Venies & pertranſibis ab initio fidei] *Locus eſt Cantici canticorum cap. 4. ſecundum Septuaginta; pro quo nos legimus, Veni coronaberis de capite Amana. Citatur & hic locus ab Augu-*

C *ſtino epiſtola 105. ad Sixtum, tract. 15. in Ioannem, & ſerm. 19. De verbis Domini. Similiter & ab Ambroſio lib. De iis qui myſteriis initiantur cap. 7.*

& quiſque ita eligit bonum, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei] *Perperam* & quiſquis ita elegerit: *nihil enim eſt quod hic reſpondeat voculæ* quiſquis.

Magnum autem aliquid] *In excuſis deerat aduerſatiua.*

IN CAP. XX.

vt homo cogitatione non delinquat] *Redundat præpoſitio* in, *quam addebant excuſa.*

prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui] *In excuſis addebatur* fieri, *ſed non legunt* MS. *nec Græca.*

Et hoc nobiſcum agit gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, non ſolùm præceptis, ſacramentis, exemplis; ſed & ſpiritu ſancto] *Annumerat hic Auguſtinus nouæ legis ſacramenta præceptis & exemplis, quæ ad legem tantum, eiúſque ſcientiam & exhortationem pertinent; vnde videri queat vim illis iuſtificandi detrahere: nam & contra Chriſti gratiam & ſpiritum ſanctum ea diſtinguit. Verùm non ita ſentit Auguſt. nam de ſacramētorum virtute quam*

D *cum hæreticis noſtri temporis non ſentiat, ſuprà non ſemel annotauimus. Hoc autem loco ſacramenta ipſa per ſe conſiderat, ſine fide & pietate ſuſcipientis, quomodo haud dubiè nihil operantur quod ad iuſtificationem pertineat, non magis quàm lex. Atque hoc eſt quod ait Auguſt. tractat. 80. in Ioannem ſuper illud, Iam vos mundi eſtis, propter verbum quod locutus ſum vobis. Quare non ait, inquit, mundi eſtis propter baptiſmum, quo loti eſtis; ſed ait, propter verbum quod locutus ſum vobis; niſi quia & in aqua verbum mundat. Detrahe verbum, & quid eſt aqua niſi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum etiam ipſum, tanquam viſibile verbum: Nam & hoc vtique dixerat, quando pedes diſcipulis lauit; Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus. Vnde iſta tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, niſi faciente verbo, non quia dicitur, ſed quia creditur. Sic & ſerm. 30. De verbis Domini, Baptiſma, inquit, quod ſemel adhibetur, per fidem mundat, &c. Non quaſi baptiſmi ſacramentum virtutem ſuam à fide habeat ſuſcipientis, (habet enim à Chriſti paſſione ac eius inſtitutione) ſed quia eam non exerat, niſi qui ſuſcipit per fidem & pœnitentiam ſit præparatus. Similis autem locus eſt tract. 40. in Ioannem. Hoc, inquit, nobiſcum agit ſcriptura diuina, hoc congregatio populorum, hoc*

celebratio

celebratio ſacramentorum, hoc baptiſmus ſanctus, hoc cantica laudis Dei, hoc ipſa noſtra diſputatio, vt hoc deſiderium non ſolùm ſeminetur, & germinet, verùm etiam in modum tanta capacitatis augeatur, vt idoneus ſit ſumere quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. A

IN CAP. XXI.

Quod ſi quis aſſerit de illo peccato eſſe dictum, quod habitat in carne mortali noſtra, &c. ſubtiliter quidem iſta diſcernit] *Scripturam 1 Ioannis 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt, ad concupiſcentiam poſt baptiſmum remanentem, quæ per tropum aliquando peccatum vocatur, accommodat ipſe Auguſtinus concione 2. & 3. in Pſal. 118. vnde mirandum non eſt, quòd Pelagianos ſi hoc dicant, reprehendere hic nõ audeat. Sed nimirũ dura eſt ea interpretatio, & omnino probabilius eſt Ioannem de eo genere peccati agere quod verè culpã habeat; vt qui mox ſubiungat, Si cõfiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate. Atq; in eam ſententiã aliis ſemper locis Auguſt. accipit, ipſumq; conc. Carthagin. & Mileu. can. 6. aduerſus Pelagianos. Nam quod ſuperioribus illis duobus locis non velit Auguſt. malum hoc remanentis concupiſcentiæ veri nominis eſſe peccatum, ex iis quæ ibidem conſequuntur, cuiuis clariſſimum eſſe poteſt.*

Paulus apoſtolus præcipit] *Ita commodius* MS. *quàm* præcepit. B

quod tantum eſt, vt hoc pietati non imputet Deus] MS. *tria, pro* pietati, *legunt* peccato, *quantum* pietate: *ſed rectius excuſa noſtra conſentiente etiam Amorbachio, vt ſenſus ſit in gratiam pietatis. Caterùm illud* tantum eſt, *idem valet ac tantillum eſt, quomodo loquitur & epiſtola 29.* tanta eſt amé aqua, *inquit, id eſt, tam exigua. Et lib. 19. De ciuitate Dei, cap. 27.* tamen tanta eſt, *inquit,* in hac vita iuſtitia noſtra, *id eſt, tam parua.*

Scio enim quibuſdam eſſe viſum, quorum de hac re ſententiam non audeo reprehendere, quanquam nec defendere valeam] *Legendum videtur,* Scio enim quibuſdam id. *vel* ita eſſe viſum. *Intelligit autem Origenem & qui eum ſecutus eſt Ambroſium in 1. cap. Luca. Vide Auguſtinum epiſtola 95. & lib. De natura & gratia, cap. 63.*

& ore omnium anathematizandum eſſe non dubito] *Ex* MS. *adiecimus infinitiuum* eſſe.

Annotationum in librum De perfectione iuſtitiæ hominis contra Celeſtium finis.

C

ANNOTATIONES IN LIBRVM B. AVGVSTINI DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO.

Ex collatione ad MS. *B. Amandi duo, Alnenſe, Cambronenſe, Gemblacenſe & Collegij apud nos Societatis Ieſu: necnon vetera Amorbachij & Frobenij excuſa, nouiſſimamq; Louanienſem editionem.*

IN LIBRI SECVNDI RETRACTATIONVM CAP. LXVI.

Ad eos autem ſcripſi monachos Adrumetinos] *Adrumetum Bizacij eſt ciuitas, inter Aphrodiſium & Leptim paruã. Bizacium autem vna eſt ex Africæ regionibus conſulari prouinciæ contermina.* D

IN LIBRI PRIMI CAP. I.

Nunciatum eſt enim mihi de vobis fratres, ab aliquibus qui in veſtra congregatione ſunt, & ad nos inde venerunt, per quos & iſta direximus, quòd de hac re diſſenſiones in vobis ſint] *Alluſit ad illud Apoſtoli, 1 Corinth. 1. Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei, ab iis qui ſunt Chloës, quia contentiones ſunt inter vos.*

IN CAP. II.

quod præſciebat eorum futurum] *Perperam* quò præſciebat.

reſpondet liber Prouerbiorum Salomonis, inſipientia viri violat vias eius, Deum autem cauſatur in corde ſuo] *Locus eſt Prouerb. 19. ſecundum Septuaginta, pro quo nos legimus, Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius, & contra Dominum feruet animo ſuo.*

Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentor] MS. *tria legunt,* à Deo tentatur, *ſed alterum eſt & in Græcis.*

Ipſe ab initio fecit hominem] *Sic* MS. *omnia, pro eo quod erat,* fecit illum. *Suffragatur etiam Græcorum lectio.*

ad quodcunque volueris extende manum tuam] *Mendoſè* extendere.

In conſpectu hominis vita & mors] *Ex* MS. *adiecimus* hominis: *in Græcis autem eſt* Ante homines.

Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nõ eſt intellectus] *Excuſa legebant* in quibus, *ſed præpoſitionem non habent* MS. *atq; ita citatur & in impreſſis cap. proximo.*

Noli abſtinere benefacere egenti] *Locus eſt Prouerb. 3. ſecundum 70 pro quo nos legimus, Noli prohibere benefacere eum qui poteſt; ſi vales & ipſe benefac.*

Noli fabricare in amicum tuum mala] *Manuſcr. quadam legunt* inimico tuo, *ſed locus eſt Prouerb. 3. in quo legitur quod habent excuſa.*

Noluerunt accipere diſciplinam] MS. *tria legunt*, Noluerunt habere, *ſed locum reſpicit Ieremiæ 5. vbi nos legimus*, renuerunt accipere diſciplinam.

& hoc ſtatuit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam, bene facit] *Perperam* bene dixit. *Loco autem* virginem ſuam, MS. *duo* virginitatem ſuam *legunt, ſed alterum eſt & in Græcis, ſimiliterq; repetitur & capite proximo.*

Subiectote iuſtè & nolite peccare] *Locus eſt 1 Corinth. 15. vbi nos legimus,* Euigilate iuſtè. *Vox Græca ad vtrumq; ambigua eſt.*

IN CAP. III.

non eſſe perituros cùm in Chriſtum non crediderint] *Pro* crediderant; *ſic enim* MS. *omnia, conſentientibus veteribus excuſis.*

& fecit digna plagis, vapulabit pauca] *Rectius per ablatiuum extuliſſet, vt & paulò poſt* vapulabit multa: *ſed caſum retinuit qui erat in Græcis.*

voluntas conuenitur humana vbi dicitur] *Perperam* conuertitur: *ita enim & capite proximo,* Et cùm voluntas eius conuenitur & ei dicitur.

IN CAP. IIII.

Si talis eſt cauſa homini cum vxore] *Illud* homini, *deeſt in quatuor* MS. *reliquimus tamen quia legatur & in Græcis.*

Itaque vt hoc verbum, quod non ab omnibus capitur, ab aliquibus capiatur, & Dei donum eſt & liberũ arbitrium] *Durius paulo dictum eſt, pro, facit hoc Dei donum & liberum arbitrium: cuiuſmodi locutionem habuimus & ſuprà lib. 5. contra Iulian. cap. 9.* C *Caterùm in altero B. Amandi exemplari huiuſmodi erat lectio,* & Dei donum eſt liberum arbitrium: *vbi ſublata copula ſententia efficitur Pelagiana.*

& hoc & illud donum Dei eſſe monſtrauit] *Ita commodiùs* MS. *omnia, quàm* monſtrat.

Vellem autem omnes homines eſſe ſicut & meipſum] *Copulam ex* MS. *adiecimus, quam habent & Græca.*

virtus verò peccati lex] *Vocem Græcam* δύναμις *clarius reddidiſſet, robur ſeu potentia: ſenſus enim eſt, legem peccato vires addere, dum ex eius prohibitione peccandi voluntas augetur, grauiusq; peccatur.*

ecce vnde dicit homo] MS. *quatuor legunt,* inde dicit homo.

IN CAP. V.

vt niſi hoc obiectum ſibi anathematizaſſet] MS. *quatuor legunt,* vt ſi hoc obiectum ſibi non anathematizaſſet; *ſed eodem recidit ſententia.*

in qua ad nos & ipſe conuertitur] *In excuſis deerat præpoſitio* ad.

manifeſtat quidem voluntatis arbitrium] *Excuſa addebant* liberum, *ſed non legunt* MS. *nec additur paulò poſt vbi ait,* declarat voluntatis arbitrium. D

Et in libro primo quod dictum eſt] *Excuſa addebant* Paralipomenon, *ſed non legunt* MS. *& iam paulò antè expreſſum legebatur.*

ideoque ſecutus adiunxit] *Ita rectè manuſcr. quadam, pro* in eo quod.

Rogamus ne in vacuum gratiam Dei ſuſcipiatis] *Mendoſè* Rogauimus. MS. *conſentiunt vetera quoque excuſa.*

Non ego autem, ſed gratia Dei mecum: id eſt non ſolus, ſed gratia Dei mecum; ac per hoc nec gratia Dei ſola, nec ipſe ſolus, ſed gratia Dei cum illo] *Perperam ergo ex hoc loco liberum arbitrium Lutherus euertere conatur, tanquam ſola ſine nobis gratia Dei per nos operetur.*

Collabora euangelio ſecundum virtutem Dei] *In excuſis erat* euangelio Dei, *ſed genitiuum* Dei, *non legunt nec Græca nec* MS.

IN CAP. VI.

nam ſi ſe illa ſubtraxerit] *Sic rectè manuſcr. pro* nam ſi illam ſubtraxerit.

Quapropter nec quãdo cœperit homo habere merita bona,

debet ſibi tribuere illa] *Ita legunt* MS. *omnia, pro eo quod erat, quanquam nec malè,* Quapropter quando cœperit homo habere merita bona, non debet ſibi, *&c.* A

illam verò quæ datur in fine] *Sic* MS. *omnia, id eſt, poſt mortem; non rectè* in finem.

non eſſet reprobanda iſta ſententia] MS. *legunt* reproba.

In cap. VII.

quibus dixit coronam redditurum] *In* MS. *additur* iuſtitiæ, *ſed nullo incommodo abeſt vox illa.*

Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: Quæ ſententia nullo modo poteſt etiam ſic conuerti, vt dicatur, Non miſerentis Dei, ſed volentis & currentis eſt hominis] *Triplex loci huius eſt interpretatio. Prima Chryſoſtomi hom. 16. in epiſtolam ad Romanos, & 12. ad Hebræos, quam amplectitur & Hieronymus quæſt. 10. ad Hebidiam; recitat verò & Auguſtinus lib. De prædeſtinatione ſanctorum cap. 7. dictum videlicet non ex Apoſtoli ſed aduerſarij & opponentis perſona. quod videntur ex Origene aliunde hauſiſſe. Et id quidem ante exortum Pelagium innoxiè diſputari ac dici potuit; cæterùm poſteaquam is eam interpretationem in hæreſis ſuæ fauorem arripuit, meritò reiecta eſt atque improbata. Extat autem etiamnum in eius Commentariis ſuper hunc locum Apoſtoli Roman. 9. Vidit hoc poſtea & ipſe Hieronymus vbi cœpit aduerſus Pelagium ſcribere; vnde lib. 1. contra eundem, à priore ſententia recedens, alterū adfert Commentarium, quem nec Chryſoſtomus iiſdem illis locis diſſimulauit; de quo iam deinde dicemus. Secunda eſt ergo interpretatio D. Chryſoſtomi locis iam ſupradictis. Gregorij item Nazianzeni ſermone quodam in dictum Euangelij Matthæi 19. Et Hieron. lib. 1. contra Pelagium paulò poſt initium. Ante eos autem & Origenis lib. 3. περὶ ἀρχῶν cap. 1. quem ſunt illi hac in parte imitati: vt illud, Non eſt volentis neque currentis, non excluſionis particula intelligatur, tantùm videlicet, ſed & miſerentis Dei: idq́; vel quia in omni opere bono concurrant ſemper Dei gratia & liberum arbitrium; vel quia non ſufficiat voluntas & ſtudium noſtrum, niſi Deus quod volumus donet, & quò currimus eò nos ipſe perducat; iuxta illud Pſalmiſtæ, Niſi Dominus ædificauerit domum; in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Quod quanquam verum ſit, tamen quia poſteriores eam Pelagiani altera ſaltem ſui parte, in erroris ſui patrocinium conuerterunt, opus bonum diuidentes, ac nobis quidem eius initium, conſummationem verò Deo aſſcribentes: contra quem errorem agit liber De prædeſt. ſanctorum, tum quia omnino non ſatiſfacit hæc interpretatio, nec explet Apoſtolici loci ſententiam; quandoquidem eadem ratione dici queat, Non miſerentis Dei, ſed volentis & currentis eſt hominis; quod ſanè abſurdiſſimum eſt: ob has inquam cauſas reijcit eam iuſtiſſimè Auguſtinus, breuiter quidem hoc loco, latius autem Enchirid. cap. 32. fuſiſſimè verò lib. 1. contra Simplicianum quæſt. 2. Ergo tertiam das ipſe hanc interpretationem. Non eſt volentis vt velit, neque currentis vt currat; ſed miſerentis Dei, qui dat nobis ipſum & velle & currere. Vt non ſolùm concurrat Deus in omni opere bono, non ſolùm voluntatem bonam impleat & cœpti operis incrementum perfectionemq́; tribuat; ſed primam quoque donet voluntatem ipſam bonam, boniq́; deſiderium quo velimus, & vires currēdi progrediendiq́; in ſtudio pietatis. Quem Commentarium quanquam non expreſſerint Nazianzenus, Chryſoſtomus vel Hieronymus, ab eius tamen doctrina non ſunt exiſtimandi receſſiſſe. Nam de Origene non admodum laboro, ex quo certum eſt Pelagium pleraque ſua hauſiſſe, quod aliàs fortaſſis oſtendemus. Certè quod ad Nazianzenum attinet eodem illo loco quem ſuprà citauimus, in dogmate tum Auguſtino clariſſimè conſentit: Verba eius ex tralatione Billianà hæc ſunt: Cùm illud audis, inquit, Non eſt volentis neque currentis, ſed miſerantis Dei, idem tibi exiſtimādum ſentio. Quoniam enim nonnulli ſunt qui ob rectè facta ita animis efferuntur, vt id totum ſibiipſis aſcribant, nec quicquam creatori, ſapientiæq́; eorum authori, ac bonorum omnium ſuppeditatori, his verbis eos docet Paulus, quod ipſum etiam rectè velle diuino auxilio indiget; imò, vt rectius loquar, propoſitum quoque ipſum atque electio eorum quæ recta & cum officio coniuncta ſunt, diuinum quoddam beneficium eſt, atque à Dei benignitate manans. Idcirco ait, non volentis, id eſt non ſolùm volentis, nec currentis ſolum, ſed etiam miſerantis Dei. Ita, quoniam velle quoque ipſum à Deo eſt, optimo iure totum Deo aſſignauit. Quantumlibet curras, quantumlibet certes, opus habes eo qui det coronam. Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilant qui cuſtodiunt eam. Scio, inquit, quòd nec leuium curſus eſt, nec bellum potentum, nec pugnantium victoria, nec proſperè nauigantium portus; ſed Dei eſt & victoriam adferre, & incolumem ſcapham in portū perducere. Hactenus ille. Chryſoſtomus autem homil. illa 12. in epiſtolam ad Hebr. diſertis verbis teſtatur quod agimus & volumus quanquam & noſtrum ſit propter arbitrij cooperationem, totum tamen & Dei eſſe. Vnde in hanc diſputationem ingrediens ita loquitur: Quid ergo, inquit, nihil Dei eſt? Omnia quidem Dei ſunt, ſed non ita vt liberum arbitrium lædatur. De Hieronymo verò nulla eſt controuerſia, qui etiam eodem illo loco & aliàs frequenter contra Pelagium ad ſingulos actus neceſſariam nobis eſſe docet gratiam Dei & pro eā ſemper orandum. Epiſtola verò ad Cteſiphōtem ita ſcribit: Agamus, inquit, ſemper gratias largitori, ſciamusq́; nos nihil eſſe, niſi quod donauit, in nobis ipſe ſeruauerit, dicente Apoſtolo, Non eſt volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Velle & currere meum eſt, ſed ipſum meum, ſine Dei ſemper auxilio non erit meum. Et ne de perſeuerantia tantùm locutus videretur Hieron. adiecit: Dicit enim idem Apoſtolus, Deus eſt qui operatur in nobis & velle & perficere. Et Saluator in Euangelio, Pater meus vſque modò operatur, & ego operor; ſemper largitor ſemperq́; donator eſt. Non mihi ſufficit quod ſemel donauit, niſi ſemper donauerit, &c. Vbi habes ipſiſſimum quoque Auguſtini Commentarium. Hæc ideò pluribus egimus, vt ne prædicti Eccleſiæ patres vel ipſi ab Auguſtino, vel ipſe ab eis diſſentire videretur, ſaltem in ipſo fidei dogmate.*

Homines autem non intelligentes, quod ait Apoſtolus, arbitrantur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis: putauerunt eum dicere ſufficere homini fidem, etiamſi malè viuat & bona opera non habeat] *Hæc eſt & hæreticorum noſtri temporis ſententiā, quam impugnat Auguſtinus cùm hoc loco, tum lib. De fide & operibus cap. 14. 15. 16. 22. & ſequentibus.* B

In cap. VIII.

ſed naſcitur inde non parua quæſtio] *Pro* & naſcitur.

Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum] *Perperam* ſecundum meritum.

velut ad ea facienda ſibipſi ſufficiant] *Ex conſenſu manuſcr. adiecimus* ipſi.

Itaque fratres chariſſimi, ſi vita bona] *In excuſis deſiderabatur* ſi *conditionalis: ex quibus adiecimus & voculam* fratres.

quæ bonæ vitæ redditur] *Mendoſè* bona.

In cap. IX.

ſed inſuper accipiemus & gratiā pro gratia] *Sic conſtanter* MS. *pro* & inſuper.

De quo in Pſalmo dicit homo eius] *In excuſis deſiderabatur* eius,

quibus corona redditur] *Pro* reddetur, *ſic enim & paulò antè.*

Tanquam ergo interrogaretur Apoſtolus & diceretur ei] *Pro* interrogetur.

In cap. X.

Cognitio dixit nō conſumptio] *Ita rectè* MS. *pro* conſummatio, *abolitionem enim peccati intelligit.* C

Quod alio loco ipſe Apoſtolus dicit] *Sic conſentienter omnia* MS. *pro quo excuſa,* quando alio loco.

hoc eſſe in mortem] *Pro* in morte.

vt fiat ſupra modum peccator peccatum] *Sic* MS. *tria. quam lectionem ideò viſum eſt ſequi, quòd eadem & alibi extet apud Auguſt. vt lib. 1. ad Simplician. quæſt. 1. & ſerm. 4. De verbis Apoſt. Durus quidem apud nos ſermo & vitioſus, at non item apud Græcos, quibus eſt ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία. vbi Apoſtolus quaſi perſonam quandam fingit peccati, pro eo quod ſimpliciter dixiſſe poterat, euidens ac manifeſtum, grauiſſimumq́; peccatum. Quam figuram videtur interpres quo hic vſus eſt Auguſtinus, exprimere voluiſſe. Hieronymus quæſt. 8. ad Algaſiam legit* peccantius peccatum, *addens ſe hyperbolicè loqui, nouoq́; verbo vti ad ſenſum ſuum explicandum. Noſter interpres vertit* peccans peccatum, *quomodo & hic legebant excuſa. Cæterùm neſcio quomodo in ſuperioribus illis* MS. *noſtris legatur* peccator aut peccatum, *ſimiliter & aliis locis paulò antè citatis; niſi ſcriptum fortaſſe fuit* peccator aut peccans peccatum, *addita videlicet explicandi cauſa, vulgata noſtra verſione. Quare diſiunctiuam illam omittendam putauimus.* D

& nos in Chriſto credidimus] MS. *conſtanter legunt* credimus, *ſed Græca per præteritum efferunt.*

In cap. XI.

Sed iſti indociles, contra lucem Dei cæci, & contra vocem Dei ſurdi] *Sic rectius* MS. *quàm excuſa, quæ pro* lucem Dei, *legunt* legem Dei, *lux enim non lex Dei, cæcitati opponitur, quæ & ipſa per* vocem Dei, *quod ſequitur, ſatis ſignificatur.*

In cap. XII.

Quid eſt autem, Non habens meam iuſtitiam] *Ex manuſcr. adiecimus* autem.

& ideo eis dominabatur peccatum] *pro* dominabitur.

In cap. XIII.

quam commendat & percipit fides Chriſti] MS. *vnum habet* præcipit, *pro* percipit, *ſed* percipit, *dixiſſe videtur, pro eo quod eſt obtinet ac impetrat.*

in quem venturum antiqui etiam patres] *Mendoſè* in quam.

non adderemus, Et ne nos inferas in tētationem. Illud enim

dicimus,

dicimus, vt peccata dimittantur; hoc autem, vt caueantur ſiue A vincantur] *Sed non ſic intelligebat Pelagius qui & hic inuenit quod reſponderet: qua de re Auguſtinus epiſtola 92. ad Innocentium pontificem, illud verò, inquit, quod ſequitur, Ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum dicunt, tanquam diuinum adiutorium poſcere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, ſed hoc in noſtra eſſe poſitum poteſtate, & ad hoc implendum ſolam ſufficere voluntatem hominis. Et epiſtola 94. ad Hilarium, illud verò quod ſequitur, inquit, ne nos inferas in tentationem, non ſic accipiunt tanquam Deus orandus ſit, quo nos ad ſuperandas tentationes adiuuet peccatorum, ſed ne quiſquam viuens corporaliter nos humanus caſus affligat, quoniam peccatorum tentationes vincere, ita ſit iam in noſtra poſitum poteſtate poſſibilitate naturæ, vt hoc inaniter impetrãdum orantibus arbitrentur. Ita enim legendum,* non arbitremur, *vt habent ibi vulgata.*

Commoneo autem charitatem veſtram & multum exhortor, vt beati Cypriani librum, quem ſcripſit de oratione Dominica, diligenter legatis, & quantum vos Dominus adiuuerit, intelligatis memoriæque mandetis] *Solet libenter hinc Auguſtinus aduerſus Pelagianos teſtimonia repetere; vt infrà lib. De correptione & gratia cap. 6. De prædeſt. ſanctorum cap. 8. De dono perſeuerantiæ, cap. 2. 4. 5. & 6. Lib. 4. contra duas epiſt. Pelag. cap. 9. lib. 2. contra Iulian. cap. 3. Epiſtola 107.*

vt oſtendat tamen ea quæ implenda iubentur in lege, in oratione eſſe poſcenda] *Ita commodius, quàm* videntur in lege.

IN CAP. XIIII.

vt natura liberetur, peccatum non dominetur] *Sic conſtanter* MS. *pro* ne peccatum dominetur.

Gratia ſalui facti eſtis per fidem] *In excuſis deerat* facti.

niſi rectiſſimè crederemus etiam peruerſas] *Ita locus hic diſtinguendus. perperam enim vulgata*, niſi rectiſſimè crederemus? Etiam peruerſas.

& aduerſus Deum omnino inflexibilem] *Mendoſè vulgata* inflexibile eſt.

Ego facio domus Iſraël, ſed propter nomẽ meum ſanctum] *In vulgatis legebatur hoc pacto,* Non propter vos ego facio domus Iſraël; *quomodo legunt & Græca & Hebræa, ſed non videtur Auguſtinus priora illa verba addidiſſe, nam aliquanto infrà vrgens hunc locum, eorum verborum mentionem nullam facit, cùm tamen ad rem præſentem maximè facerent.* Quare enim, *inquit*, dixit, Ego facio, ſed propter nomen meum ſanctum; niſi ne illi putarent propter C bona merita ſua fieri.

& dabo vobis cor carneum] *In excuſis erat* in vobis, *ſed præpoſitionem non legunt* MS. *nec addunt Septuaginta.*

Domino dicente atque teſtante, Ego facio domus Iſraël] *Nec hic legebant* MS. *quod iterum hic addebatur,* Non propter vos: *vti neque quod ſequebatur,* quod profanaſtis in gentibus.

per quod nomen Domini profanauerant] *Ita rectius quàm* profanauerunt.

IN CAP. XV.

& ſpiritum nouum dabo in vobis] *Præpoſitionem addebãt non ſolùm* MS. *& Septuag. ſed & Auguſtinus capite ſuperiori.*

cùm adiuuat vt faciat cui iubet?] *Sic manuſcr. omnia, pro* & adiuuat.

augeatur, & tam magna fiat] *perperam* fiet.

Si volueris conſeruabis mandata] *Ita Septuaginta Eccleſiaſtici 15. pro quo nos legimus,* Si volueris mandata conſeruare, conſeruabunt te.

IN CAP. XVI.

Quare non ei ſufficit mandatum Dei] *Voculam* Quare, *adiecimus ex duobus* MS.

Præparatur voluntas à Domino; de quo dictum eſt] *Coniun-* D *ctionem* quod, *quam hic præponebant excuſa, ſecuti duo manuſcrip. ſuſtulimus.*

Deus eſt qui operatur in vobis & velle] *Addebant excuſa* & operari, *quod quanquam ſequatur in Apoſtolo, hic tamen redundat, cùm agatur de ſola voluntate: nam ad operationem pertinent quæ hic deinde ſubijciuntur. Certè ita citatur locus iſte & infrà cap. 17. etiam in impreſſis.*

IN CAP. XVII.

Quoniam ipſe vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens] *Diſtinguit operantem & cooperantem gratiam: Operantem Dei gratiam appellat, qua operatur in nobis aliquid, nihil tale nobis prius petentibus, deſiderantibus, cogitantibus, quin & aliquando reluctantibus. Sic Pauli conuerſio & prima voluntatis in eo mutatio; omne item in quocunque bonæ voluntatis initium qua ſe vult quiſque ad Deum vitamq; bonam conuertere; quam primam gratiam appellamus, ſecundum Auguſtinum operans Dei gratia dicitur.* A *Quam eandem alibi & præuenientem vocat. Cooperans Dei gratia eſt, qua operatur aliquid in nobis Deus, ſed nobis ſimul cooperantibus quærendo, petendo, pulſando: cuiuſmodi eſt incrementum perfectioq; virtutum, imò & ipſa peccatorum remiſſio, totiuſq; iuſtificationis progreſſus quo gratiam eam ſequitur qua primum incipimus ad Deum conuerti. Hanc cooperantem gratiam aliquando Auguſtinus & ſubſequentem appellat. Scio hæc aliter à quibuſdam definiri, ſed nos hic Auguſtini mentem ſententiamq; explicamus. Quæ rectè percepta, haud difficile erit intelligere, quod ab eodem paulò poſt hic ſubijcitur:* Vt ergo velimus, ſine nobis operatur; cùm autem volumus, & ſic volumus vt faciamus, nobiſcum cooperatur. *Non ſine nobis agentibus & liberè operantibus, ſed ſine nobis id prius volentibus & qualicunque ſtudio merentibus. Sic epiſtola 105. ad Sixtum,* Opera bona fiunt ab homine, fides autem fit in homine: *non quaſi credere ſine voluntatis motu poſſimus, ſed quia fides prauia, quia boni cupiditas inſpiretur à Deo, ante omnem conatum noſtrum, & credendi ſtudium: opera verò bona quæ ex fide oriuntur, fiunt à nobis prius ea volẽtibus, & in ea toto conatu incumbentibus. Cuiuſmodi apertam eius habes ſententiam lib. De dono perſeuerant. cap. 15. quæ ad ſuperiores illuſtrandas plurimum valeat. Conſtat, inquit, Deum alia etiam non orantibus, ſicut initium fidei; alia non niſi orantibus præparaſſe, ſicut vſque in finem perſeuerantiam.*

B Scimus, inquit, quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum.] *Ex hoc loco clariſſimè intelligitur Auguſtinum ſingulari numero* cooperatur *ſcripſiſſe, non* cooperantur, *quomodo legebant tamen & MS. & vulgata omnia, excepta editione Louanienſi. Quo pacto enim alioqui ſubiungeret,* Quid eſt omnia, niſi & ipſas terribiles ſæuaſque paſſiones? *Huc pertinent quæ habet lib. De corrept. & gratia cap. 9.* Talibus Deus, *inquit*, diligẽtibus eum omnia cooperatur in bonum, vſqueadeò prorſus omnia, vt etiam ſi qui eorum deuiant, & exorbitant, etiam hoc ipſum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores. *Quare vbicunque hic locus in Auguſtino occurrit, ita reſtituendus eſt, quomodo eodem illo capite lib. De corrept. & gratia etiam in excuſis ſincerius non ſemel ſcriptum legitur.*

Talibus enim Dominus dixit eſſe ſuam ſarcinam leuem; qualis Petrus fuit quando paſſus eſt pro Chriſto] *Sic* MS. *omnia cum Amorbachio. quam lectionem primus immutauit Frobenius, ſcribens* qualis Petro fuit, *quod nihil opus erat, rectiſſimè enim intelligitur, cui ſarcina leuis fuerit.*

C factus ſum æramentum ſonans] *Notam ſimilitudinis* velut; *quam hic addebant excuſa, non legunt nec* MS. *nec Græca.*

Charitas magnanima eſt, benigna eſt] *Sic conſtanter manuſcr. pro* magnanimis.

Nunc autem manent, inquit, fides, ſpes, charitas] *Pro* manet, inquit.

maior autem horum charitas] *Verbum* eſt, *quod hic addebatur, non legunt nec Græca nec manuſcr.*

Ad Corinthios autem dicit] *Perperam* cùm dicit.

& præcepta eius facimus] *Ita conſtanter* MS. *non* mandata; *alterum enim & cum ſequentibus rectius conuenit.*

IN CAP. XVIII.

Hæc omnia præcepta dilectionis, id eſt charitatis] *Mendoſè* charitas.

Et quod diſcipulis ſuis dicit Dominus] *perperam* dicis.

vt ab illo eligi mereremur] MS. *quatuor legunt* eligeremur; *ſed placet magis excuſorum lectio, cum qua conſentiunt & vetera excuſa ac quintum manuſcr.*

qui legem dederat vt inuicem diligamus] *pro* dedit.

gratias agere debemus Deo pro vobis] *Non* de vobis, *nam alterum habes & paulò antè expreſſum.*

D In quo ſanè Apoſtoli teſtimonio cauere debemus, ne nos arbitremur non accepiſſe ſpiritum timoris Dei, quod ſine dubio magnum eſt Dei donum] *Loquitur de timore non patris tantùm ſed & iudicis, vti paulò pòſt explicat,* & ſpiritus timoris Domini, *inquit*, non quo timore Petrus Chriſtum negauit; ſed illius timoris ſpiritum accepimus, de quo dicit ipſe Dominus Chriſtus, Eum timete qui habet poteſtatem & animam, & corpus perdere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete. *Hunc ergò timorem Dei quo velut iudex à nobis timetur, magnum eſſe Dei donum Auguſtinus aſſerit; hæretici noſtri temporis peccatum eſſe docent.*

quo turbatus eſt Petrus] *Typographicus error eſt, vbi* turbamus *legitur.*

De quo ſpiritu] *Pro* ſpiritum, *einſdem generis mendum.*

IN CAP. XIX.

tenebræ eam non comprehendunt] *Sic* MS. *omnia cum veteribus excuſis, pro* comprehenderunt.

Quam ſi veram, id eſt, Chriſtianam dilectionem haberent,

ſcirent & vnde haberent, ſicut ſciebat Apoſtolus qui dicebat, Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis] *Abutuntur hoc Apoſtoli loco hæretici, ſtatuere ex eo conātes, debere vnumquemq; fidelium de accepta peccatorum remiſſione, Dei gratia, & vita æterna conſequenda, certum eſſe ac ſecurum. Verùm non ſic eum hic Auguſtinus interpretatur, verùm doceri nos per illuminationem ſpiritus ſancti, vt quicquid in nobis ſpiritualium charismatum & gratiarum ſentimus, non nobis ipſis, ſed Deo authori & largitori acceptum referamus, eoq; non vanè nobis placeamus, ſed Deo gratias agamus.*

Item cùm dicat Apoſtolus] *perperam* dicit.

Fides autem vera & doctrina ſana ambas eſſe dicit ex Deo] *Sic rectè* MS. *omnia, pro eo quod erat*, Fidem autem veram & doctrinam ſanam. *Vocula enim* ambas, *quæ ſequitur, non fidem & doctrinam reſpicit, ſed ſcientiam & charitatem.*

A facie eius ſcientia & intellectus procedit] *Locus eſt Prouerbior. 2. iuxta Septuaginta, vbi nos legimus, & ex ore eius ſcientia & prudentia.*

IN CAP. XX.

ſed ſine vlla dubitatione] *vocem* vlla, *conſtanter addebant* MS.

ſicut eſt fuga Iſraëlitarum à facie hoſtium de ciuitate Gai] B *Sic* MS. *omnia conſentientibus 70 pro* Hai, *vt nos legimus.*

vt obuiam irent ad Iſraël ad bellum] MS. *legunt* ad bellum Iſraël, *ſed alteram lectionem habes & ſuprà lib. 5. contra Iulian. cap. 3.* *Dixit autem* ad Iſraël, *pro*, *aduerſus Iſraël.*

plenus vera & alta & pia ſapientia] *Addunt manuſcr.* & ſpiritu prophetico.

quanto magis hic filius Iemini] MS. *quatuor ita hic legunt*, & adhuc modo filius Iemini; *cui lectioni ſatis fauent & Græca*, εἰ δὲ καὶ νῦν ὁ υἱὸς τοῦ ἰεμιναίου, *id eſt, ſi autem & nunc hic filius Ieminai.*

Quomodo dixerit Dominus huic homini maledicere Dauid, quis ſapiens & intelliget? Non enim iubēdo dixit vbi obedientia laudaretur, ſed quod eius voluntatem proprio vitio ſuo malam in hoc peccatum iudicio ſuo iuſto, & occulto inclinauit, ideo dictū eſt, dixit ei Dominus] *Similis locus eſt infrà cap. 21. Agit, inquit, omnipotens Deus in cordibus hominum etiā motū voluntatis eorum, vt per eos agat quod per eos agere ipſe voluerit, qui omnino iniuſtè aliquid velle non nouit. Expreſſius autē poſt non pauca, eodem cap. Operatur, inquit, Deus in cordib. hominū ad inclinādas eorum volūtates quocunque voluerit ſiue ad bona pro ſua miſericordia, ſiue ad mala pro* C *meritis eorū, iudicioq; vtiq; ſuo aliquando aperto, aliquādo occulto, ſemper autem iuſto. Et de prædeſtinat. ſanctorum cap. 20. Agit, inquit, Deus quod vult in cordibus hominum vel adiuuādo vel iudicando, vt etiam per eos impleatur quod manus eius & conſilium prædeſtinauit fieri. Sic & alibi non ſemel, vbi Deus agere, operari, & inclinare voluntates hominum dicitur non tātum ad bonum, verùm etiam ad malum; at non ipſam inſpirando malitiam, ſed inuentam ordinando, determinando, ac dirigendo vt ea vtatur quomodo viſum ei fuerit. Non ſecus ac ſi princeps quiſpiam ſatellites ſuos ſpoliandi prædandiq; cupidiſſimos in hunc vel illum immittat quem tali pœna dignum mulctandumq; iudicarit; vbi non ipſe prauitatis maleq; voluntatis eorum cenſendus eſt ſiue author ſiue conſultor, ſed iuſtæ tantum punitionis quam per eorum exequitur exercetq; malitiam. Ita Semei de quo hic agitur, cùm eſſet de cognatione Saulis, Dauidem ob ereptum regnum peſſimè oderat, auidiſſimus ſeſe quocunque modo ſeu verbis ſeu factis aliquando vlciſcendi. Hac eius malitia vſus Deus, cùm Dauidem punire exercereq; vellet, obiecta calamitatis huius occaſione, cor eius ad lædēdum promptiſſimum paratiſſimúmque direxit ac inclinauit, vt & conuiciis & ſaxis ſparſoq; puluere Dauidem inceſſeret. Non ipſe odij illius ac maledicentiæ iniuriæq; author, ſed ordinator, director, ac gubernator ad iuſtam Dauidis animaduerſionem exercendam. Atque ita ſeipſum explicat Auguſtinus cùm iiſdem illis ſuperioribus locis, tum verò lib. 5. contra Iulian. cap. 4. Facit hæc Deus, inquit, miris & ineffabilibus modis, qui nouit iuſta iudicia ſua non ſolum* D *in corporibus hominum, ſed & in ipſis cordibus operari; qui non facit voluntates malas, ſed vtitur eis vt voluerit, cùm aliquid iniquè velle non poſſit. Quare non eſt, quòd ob huius generis operationes inclinationesq; Caluinus Deum faciat peccatorum authorem.*

cur ei Dominus iſto modo dixerit maledicere Dauid] *pro* dixerat.

hoc eſt, cor eius malum in hoc peccatum miſerit vel dimiſerit] *Illud* in hoc peccatum, *ex quatuor adiecimus* MS.

IN CAP. XXI.

locutus eſt in manu Ahiæ Silonitæ] *perperam* Abiæ.

Et ſuſcitauit Dominus ſuper Ioram ſpiritum Philiſthijm & Arabum qui finitimi ſtāt Æthiopibus] *Sic* MS. *quatuor. in excuſis erat*, Et ſuſcitauit Dominus ſpiritum ſuper Ioram: *quod explens quintum* MS. *legit*, ſpiritum aduerſariorum ſuper Ioram. *ſed primæ*

A *lectioni conſentiunt 70. qui ſic habent, Et ſuſcitauit Dominus in Ioram Philiſthæos, & Arabes, & confines Æthiopum.*

aut ſic venerunt ſua voluntate, vt mendaciter ſcriptum ſit] *Mendoſè* aut ſi venerunt.

non eſt enim Dominus cū Iſraël & omnibus filiis Ephrem] *Copulam quamquam non legant manuſcr. duo, nec habeant Septuaginta, viſum eſt tamen relinquere.*

quoniam ſi putaueris obtinere in illis] *Redundat accuſatiuus* te, *quem hic inſerebant excuſa, nec eſt in quibuſdam manuſcr. nec apud Septuaginta.*

& conuerſus eſt color eius per diſſolutionem] MS. *quatuor legunt*, & conuerſum eſt cor eius; *ſed Græca cum excuſis & quinto manuſcr. conſentiunt.*

& ideò mittet illis Deus operationem erroris] *Ex* MS. *adiecimus copulam* &.

qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati] *Ita rectè manuſcr. pro eo quod erat*, conſenſerunt falſitati; *Græcis eſt enim* ἀδικίᾳ.

IN CAP. XXII.

nihil aliud quàm ſe negare gratiam] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat*, nihil aliud dicere quàm ſe negare.

aliquando autem fidelium filij] *Aduerſatiuam ex manuſcr. adiecimus.*

putabant & iactitabant Apoſtolum dicere, faciamus mala vt veniant bona] *Perperam* Apoſtolos, *de Paulo enim loquitur. Sic quod ſequitur*, Quod abſit vt Apoſtolus diceret, *pro* Apoſtoli dicerent.

IN CAP. XXIII.

& ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit] *Illud* ſi quid aliter ſapitis, *deerat in excuſis.*

quando ablata eſt ab Ægyptiis cynomyia] *pro* cynomya.

tunc reddet vnicuiq; ſecundum opera eius] *Mendoſè* reddit.

IN CAP. XXIIII.

& contentiones in vobis ſunt] *Loco* ſint.

quia ſi ex nobis eſſet iſta ſapientia] *Mendoſè* vobis.

Annotationum in librum De gratia, & libero arbitrio finis.

ANNOTATIONES IN BEATI AVGVSTINI LIBRVM DE CORREPTIONE ET GRATIA.

In hoc libro caſtigando iiſdem codicibus vſi ſumus quibus & in ſuperiore, niſi quòd alter nos hic B. Amandi MS. *deſtituit.*

IN CAP. I.

Lectis literis veſtris Valentine frater dilectiſſime, & qui ſimul ſeruitis Deo, quas per fratrem Florum & eos qui cum illo ad nos venerunt, miſit charitas veſtra, egi Deo gratias] *Hæc Valentini epiſtola hactenus excuſa non extitit, inuenta eſt autem nuper in bibliotheca Vaticana, quam hac editione, vt arbitror, Plantinus in lucem dabit vnà cum non paucis eius generis aliis. Eam ego me ante biennium legere memini, & ſtatueram eam huic libro præmittere, ſed neſcio quo pacto id poſtea exciderit.*

Non itaque opus eſt omnia identidem retractare] *In vulgatis addebatur accuſatiuus* me, *ſed non legunt manuſcr. quatuor, nec vetera excuſa.*

quem quomodo ſuſceperitis, reſcripta indicant veſtra] *Ita rectius cum* MS. *quàm* ſcripta.

vt dilucidiſſimè ſciatis] *Perperam excuſa omnia* diligentiſſimè.

Si vos filius liberauerit] *pro* liberauit.

Nec ita, vt cùm quiſque fuerit à peccati dominatione liberatus] *Perperam* peccati damnatione. MS. *conſentit & Amorb.*

quæ ſine dubio vera & prophetica & Apoſtolica, & Catholica fides eſt] *Ex conſenſu* MS. *adiecimus* & Catholica.

qui eum non intelligebant] MS. *B. Amandi* eam *legit, ſed ex Valentini ad Auguſtinum epiſtola intelligimus germanam eſſe lectionem alteram.*

IN CAP. II.

Quoniam ſicut idem doctor gentium dicit] *Genitiuum* gentium, *conſtanter legebant* MS.

vt terra eorum daret fructum ſuum] *Sic rectè* MS. *quatuor, pro* terra eius, *vt non ad Dominum ſed ad homines referatur: alludit enim ad illud Pſalmi, & terra noſtra dabit fructum ſuum.*

In cap. III.

Imò omnia fiant] MS. *quatuor* faciant *legunt.*

In cap. IIII.

non eſt omnino alius] MS. *cum Amorbachio* aliud *habent, ſed omnino germanum eſt* alius.

pro cæleſtis & diuinæ gratiæ veritate certare] *Perperam* charitate certare.

In cap. V.

niſi vt rogetur bonus, & ex malis qui corripiuntur, bonos faciat qui laudentur] *Fortè*, vt ex malis.

& tunc eſt ſalubris, quando ſupernus medicus reſpicit] MS. *vnum loco* ſupernus, *legit* ſuper nos: *aliud quoddam vtrumque coniungit, ſed nos excuſorum lectionem prætulimus, reliquis manuſcr. conſentientem.*

Reſponderetur ei] MS. *duo legunt*, Nûquid timuit ne reſponderetur ei. *Sed videtur redolere Ariſtarchum.*

quamuis non negetur, Deum poſſe quem velit] *Ita rectè manuſcr. pro* Deus.

In cap. VI.

non accepi, quia acceptam gratiam Dei ſuo in malum libero amiſit arbitrio] MS. *quatuor ita legunt*, non accepi, quod acceptum gratia Dei, &c. *cui fauere videtur quod paulò poſt ſequitur*, quem cõſtat accepiſſe, & ſua culpa quod acceperat amiſiſſe? *Reliquimus tamen quod erat in excuſis.*

tamen vt correpto proſit] *Perperam* correptio.

poſſum omnino quando me arguis] *Loco* arguit.

quod ex bona vita in malam mea volũtate relapſus ſum] MS. *duo legunt* ex bona voluntate, *ſed alterũ habes & infrà initio cap.* 7.

tam laudabilem tamque felicem] *Mendosè* infelicem.

Deinde cùm dicit Apoſtolus] *pro* dicat.

Gratias ago Deo meo] *In excuſis deerat* meo, *quod legunt & Græca.*

Donum Dei eſſe in bono perſeuerare] *Ex* MS. *adiecimus* eſſe.

& crediderunt quotquot erant ordinati in vitam æternam] MS. *tria* præordinati *legunt. ſed alterum habes & verſu ſequente.*

niſi perſeuerantiæ dono] MS. *quatuor pro* niſi, *legunt* ſiue, *ſed eodem recidit.*

hic ſaluus erit] *pro* erat.

Quod cùm iam per lauacrum regenerationis] *Illud* iam, *addebant conſtanter* MS.

Sancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum] MS. *conſtanter legunt*, quomodo & ego ſanctus ſum. *ſed alterum habes & lib. De dono perſeuerantiæ, cap.* 2. *& lib.* 4. *contra duas epiſtolas Pelag. cap.* 9. *nec aliter iam legit Cyprianus, cuius hæc ſunt verba.*

In cap. VII.

& ideò corripiuntur] MS. *duo legunt*, & ideò correptione: *tertium*, correptione ſunt digni, *quomodo habes in fine huius periodi*, etiam diuina in æternũ damnatione ſunt digni. *Reliquimus quod erat in excuſis.*

ſicut hic modò dicũt] *Vocula* hic, *addebant quatuor* MS. *quam & vrgere videtur Auguſtinus.*

quoniam poteſt dici, homo in eo quod audieras & tenueras, in eo perſeuerares ſi velles] *Ita commodius* MS. *duo, quàm excuſa*, quoniam poteſt dici homini, in eo quod audieras, &c.

niſi qui hoc donum habet quiſquis habet, quod gratia ſaluatoris accepit] *Locus hic variè in* MS. *habebatur: quorum duo ſic legũt*, niſi qui hoc bonum habet, quicquid habet quod gratia ſaluatoris accepit; *tertium*, quod quidem habet, gratia ſaluatoris accepit; *quartum*, niſi qui hoc bonum habet, quiſquis habet quod gratia ſaluatoris accepit. *Amorbachius verò*, niſi quod hoc donum habet quicquid habet. *&c. Vbi Frobenius*, quicquid *in* quiſquis *mutauit. Nos ex hac varietate ſententiam collegimus, quæ viſa eſt commodiſſima, quanquam fortaſſe nondum per omnia ſatisfaciet.*

vt beatus Cyprianus ad Quirinum ſcribens] *Pro* Cyrinum; *ita enim citatur & ſuprà lib.* 4. *contra duas epiſtolas Pelagian. cap.* 8. *&* 10.

omnia cooperatur in bonum] *Pro* cooperantur: *ſimiliter & paulò infrà.*

his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt] *In* MS. *additur* ſancti, *ſed non eſt in Græcis.*

& prædeſtinauit conformes imaginis filij ſui] *Infinitiuum* fieri, *qui addebatur in excuſis, non legunt quatuor* MS. *nec ipſa Græca; ſimiliter & citatur & paulò infrà.*

non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt] *In impreſſis antecedebat copula* &, *ſed non eam legunt nec Græca Pauli nec* MS.

vt per eius opus damnabile] *Sic* MS. *pro* vt &.

Cùm itaque audimus, nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt; illos debemus intelligere electos per miſericordiam, illum per iudicium] *Abutitur hoc loco Caluin. tanquam ſentiat Auguſtinus, peccatum Iudæ ex diuina electione ac ordinatione extitiſſe, atque ita eſſe Deum vt bonorum ita & malorum authorem. Sed detegitur facilè calumnioſum eius ſtudium, ſi ſuperiora iungantur, vbi ſic ait Auguſt. Electi ſunt, inquit, ad regnandum cum Chriſto: non quomodo electus eſt Iudas ad opus cui congruebat: Ab illo quippe electus eſt, qui nouit bene vti etiam malis, vt per eius opus damnabile, illud propter quod ipſe venerat, opus venerabile compleretur. Vbi non ſentit electum eſſe Iudam ad fundendum Chriſti ſanguinem, aut eum etiam Iudæis prodendum, ſed quoniam prauidebat eũ Deus ex ſemetipſo malum futurum, eum elegiſſe cuius malitia vteretur ad opus redemptionis noſtræ peragendum.*

Quis condemnat?] MS. *conſtanter legunt*, Quis eſt qui condemnet? *ſed alterum ad Græca vicinius acceditur.*

Qui verò perſeueraturi non ſunt, ac ſic à fide Chriſtiana] *In excuſis deerat* ac.

in iſto numero computandi ſunt] MS. *quatuor legunt* iſtorum.

In cap. VIII.

Sed naſcitur inde non parua quæſtio] *Eandem habes ſimiliter tractatam epiſt.* 105. *ad Sixtum.*

quibus eam qua Chriſtianè viuerẽt dilectionem dedit] *Mendosè* qui eam.

Tu autem quiſquis inimicus eius gratiæ ſic interrogas] MS. *quatuor legunt*, inimicus es gratiæ ſic interrogans: *nos excuſorum lectionem reliquimus.*

ipſe quid dicis?] *Mendosè* qui dicis.

ſi ea qua fidelis erat, voluntas ipſa deficeret] *Sic* MS. *quatuor, pro* ſi ea quæ fidelis erat.

ideò pro illo Chriſti non poſſet inanis eſſe oratio] *Ex* MS. *addidimus* Chriſti.

Vel quæ accedunt extrinſecus] *ita* MS. *pro* accidant.

Reſpondeant qui nos irrident, quando in rebus talibus exclamamus] *Pro* qui eos irrident.

In cap. IX.

non quia iuſtitiam ſimulauerunt, ſed quia in ea non permanſerunt] *Caluinus Vviclephum ſecutus negat reprobos aliquando iuſtos fuiſſe: diuerſum hic docet Auguſtinus.*

Igitur filiis ſuis non prædeſtinatis Deus perſeuerantiam non dedit] *Perperam excuſa*, Non igitur filiis ſuis prædeſtinatis: *neque enim de prædeſtinatis, ſed reprobis agit.*

quia murmurarent de hoc diſcipuli eius] *pro* murmurabant. MS. *& Græca conſentiunt.*

Appellamus ergo eos] *Loco* nos.

Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum] *Rectam hic habes lectionem verbi* cooperatur, *etiam in excuſis, quomodo & infrà eodem hoc capite duobus præterea locis.*

vt vſque in finem perducant, quod in bono eſſe cœperunt] *Ita rectè* MS. *conſentiente Amorbachio, pro* perducantur.

Ideò de illo dicit & propheta Eſaias, qui fecit quæ futura ſunt] *Locus eſt Eſaiæ cap.* 45. *ſecundum* 70. *in quibus ita legitur, quia ſic dicit Dominus Deus ſanctus Iſraël qui fecit ventura. Interrogate me de filiis meis. Pro quibus noſtra verſio ſic habet, Hæc dicit ſanctus Iſraël plaſtes eius, ventura interrogate me. Cæterùm copulam* & *addebant conſtanter* MS. *pro* futura *autem* MS *quoddam* ventura *legebat, ſed alterum habes & infrà cap.* 14. *& lib. De prædeſt. ſanctorum cap.* 10.

Diſcunt enim in ipſa via iuſta] MS. *tria loco* via, *legebant* vita: *ſed alluditur ad locum Pſalmi, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta; vt ex ſequentibus facilè intelligitur.*

non mouebimur in æternum] *Ita rectè exemplar B. Amandi, pro* non mouebor, *de pluribus enim loquitur.*

Deus eſt enim, inquit, qui operatur in vobis] *Redundat verbum* ait, *quod in excuſis hic antecedit.*

qui dicebat in abundantia ſua] *Ex manuſcr. adiecimus præpoſitionem* in.

piæ conuerſationis & perſeuerantiæ] *Ita quatuor manuſcr. pro* conuerſionis.

facturo Deo aut miſericordiam aut iudicium] *Redundat præpoſitio* ad, *quæ in excuſis ad vtrunque accuſatiuum addebatur.*

In cap. X.

cui tam neceſſarium Dei donum defuit] *Pro eo quod erat*, cui tamen neceſſarium Dei donum fuit.

cum perſeuerantiam non habuiſſe] *Ita rectè* MS. *cum veteribus excuſis, pro* eam perſeuerantiam.

quia in

quia In eo bono quo ſine vitio fuit] *MS. omnia, vno dempto, pro* quo, *legunt* quod: *vnum quoddam neutrum legit: ſed recta eſt excuſorum lectio, vt ex ſequentibus patet.*

Nondum quippe erat illa in genere humano perditionis maſſa] *Perperam* ille.

à Domino Deo refugæ facti ſunt] *Deerat in noſtris prapoſitio* à.

erat tamen adhuc] *Pro* erant.

IN CAP. XI.

Itemque virgine requirente] *Ita commodius quàm* virgini requirenti. *MS. conſentit & Amerbachius.*

cùm ipſa ſuſceptio talis eſſet] *Mendosè* cùm ita.

qua nunquam vellet eſſe malus] *MS. quatuor legunt*, qua nunquam eſſet malus, *ſed rectius excuſa.*

quam reliquit in eius libero arbitrio] *Pro* quem.

ad bonum autem parum eſt] *Sic MS. quatuor conſentientibus veteribus excuſis, cuiuſmodi locutionis genere vtitur Auguſt. & ſuprà lib. De perfect. iuſtitia cap.* 10. Quæ tamen charitas, *inquit*, vt habeatur, etiam tanta quanta in corpore mortis huius haberi poteſt, parum eſt noſtræ voluntatis arbitrium, niſi adiuuet gratia Dei per Ieſum Chriſtũ Dominum noſtrum. *In noſtris impreſſis erat*, ad bonum autem nihil eſt. *quam lectionem habebant vetera excuſa ad marginem annotatam.*

Prima eſt enim qua fit, vt habeat homo iuſtitiam ſi velit] *MS. quoddam habet* iuſtitiam qua velit, *ſed prorſus contra Auguſtini ſententiam, vti etiam ex ſequentibus liquet.*

vt carnis voluntatem contraria concupiſcentem, voluntate ſpiritus vincat] *MS. duo pro* voluntatem, *legunt* voluptatem; *tertium verò quoddam pro* voluntate, voluntati, *vt ad ſuperiora pertineat. Sed nihil immutamus.*

nec illa quidem parua erat qua demonſtrata eſt] *Perperam* quæ demonſtrata.

Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem] *MS. quatuor loco* bonam, *legunt* liberam, *ſed locum vix dubito à quopiam immutatum, qui putarit primum hominem non fuiſſe in iuſtitia creatum: ſed omnino ridiculè, cùm vel hoc libro toties Auguſtinus diuerſum inculcet.*

quum primum facti ſunt defuiſſet] *Mendosè* quàm primùm.

Eſt quippe In nobis per hanc Dei gratiam] *MS. conſtanter legunt* Fit quippe; *reliquimus tamen quod habebant excuſa.*

quæ libertas futura erat & homini] *Vocem* libertas, *ex duobus manuſcr. adiecimus, prorſus enim videtur deſiderari; certè repetitur & capite proximo.*

Nunc autem per peccatum perdito bono merito, in his qui liberantur factum eſt donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat] *Eſt & nunc plena illa libertas merces meriti, ſed ſimul etiam gratia, merces quidem reſpectu meritorum, gratia verò reſpectu noſtri, qui peccatores, eramus iuſtificationis beneficio indigni. Eius generis gratia non potuit eſſe vita æterna, ſi Adam in bono perſeueraſſet, vtpote ab initio iuſtus & Dei filius.*

IN CAP. XII.

non tantum tale adiutorium perſeuerãtiæ datur] *Vocem* tantum, *nulla legebant MS. ſed cùm addatur in veteribus excuſis & paulò pòſt ſimilis repetatur, viſum eſt relinquere.*

Nec eam niſi manentem vitæ huius inueniet finis] *Pro* inuenit.

Maior quippe libertas eſt neceſſaria] *Maiorem libertatem intelligit potentiorem, quomodo eam & ſuperiori capite appellauit, qua fiat videlicet vt non modò poſſimus non peccare & tentationibus cedere, verùm etiam peccata tentationesq́ diaboli fortiſſimè ſuperemus. Nam pleniorem integrioremq́ libertatem certum eſt parentes in primo ſtatu habuiſſe, quàm nunc iuſtis detur; carebant enim illi moleſtiſſimo illo concupiſcentiæ malo, cum quo nobis quotidianum eſt bellum, qua interna rixa à plena iuſtitiæ dilectione ac delectatione non parum impedimur.*

iſti futura quæ accepturi fuerant non viderent] *Perperam* viderunt.

non tamen vltrà ſeruiant peccato] *Mendosè* vltro: *quomodo & paulò pòſt*, Huic peccato vltrà non ſeruiunt.

de quo peccato quoniam non expreſſum eſt, poſſunt multa ac diuerſa ſentiri; ego autem dico id eſſe peccatum, fidem quæ per dilectionem operatur, deſerere vſque ad mortem] *Peccatum vſque ad mortem varij variè ſunt interpretati. Græci plerique crimen omne intelligunt quod mortem æternam mereatur, vt contra veniale diſtinguatur. Sic Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromaton. Origenes homil. 10. in Geneſim, & tomo 9. in Ioannem. Chryſoſt. in Pſalm. 49. Cyrillus lib. 4. in Leuit. Latini quoque Pacianus paræneſi ad pœnitentiam, vbi legit, Eſt peccatum quod ducit ad mortem. Ambroſius lib. 1. De pœnitent. cap. 9 & 12. & lib. 2. cap. 3. Hieron. lib. 2. contra Iouinian. vltra medium. Bernardus de triplici miſericordia. Auguſtinus verò id tantum crimen in quo ad mortem vſque perſeueret, ſeu finalem impœnitentiam, tum hoc loco, tum lib. 1. De ſerm. Domini in monte, cap. 43. Lib. 1. Retract. cap. 19. Cui aſſipulantur Hieron. in 14. cap. Hieremiæ; Gelaſius papa tomo de anathemate; Gregorius lib. 16. moral. cap. 28. Nec procul recedũt ſcholia Græcanica. Cæterùm pro prioris generis peccato quomodo dicat Ioannes, non pro illo dico vt oret quis, optimè explicat Hieron. lib. 2. contra Iouinianum, docens nihil aliud his verbis ſignificari quàm pro grauibus aliorum peccatis difficilem eſſe omnino exauditionem; nec eam impetrationis fiduciam promiſſam; qua his qui orant pro peccato non ad mortem.* Qui ſcit fratrem ſuum, *inquit Ioannes 1. Epiſt. cap. 5.* peccare peccatũ non ad mortem, petat, *cum fiducia videlicet*, & dabitur ei vita peccãti non ad mortem. Eſt peccatum ad mortẽ, non pro illo dico vt roget quis, *hoc eſt, non prohibeo quidem orare, ſed polliceri non audeo quod facilè certoq́ impetrabis: ideò non dico vt roget quis, nimirum cum certa illa impetrandi fiducia. A quo Commentario non procul recedit Ambroſ. lib. 1. De pœnitent. cap. 9. vbi ait non dixiſſe Ioannem, vt nemo pro peccantibus ad mortem oret; ſed ne quis, hoc eſt vulgaris ac quiuis de media plebe. Opus hic eſſe precibus magnorum, nec parui meriti ſanctorum. Cæterùm pro finaliter impœnitentib. certũ eſt non eſſe orandum.*

Non autem ſic credidit Abraham] *Ita MS. omnia cum Amorbachio, pro* Non ait ſic, credidit Abraham.

ſed ſimul ſciente quid de illo ipſe faceret iuſtè] *Perperam* fecerit iuſtè.

Nunc verò poſteaquam eſt illa magna peccati merito amiſſa libertas] *Ita rectius manuſcr. cum veteribus excuſis, quàm* illa magni peccati.

qui factus eſt nobis ſapientia] *Perperam* vobis, *alterum enim habent MS. omnia & ipſa Græca.*

Subuentum eſt igitur infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inſuperabiliter ageretur] *Ita rectè MS. omnia, pro* inſeparabiliter. *Non ſentit autem Auguſtinus electos à via recta declinare & ſuperari à tentatione non poſſe; ſed tam potentem eis dari gratiam, vt quantumuis infirmi & imbecilles, tamen nec declinent, nec ſuperentur: vt non negata peccandi impotentia, ſed euentus tantum ſignificetur. Id quod ſequentia verba ſatis indicant:* & ideò quamuis infirma, non tamen deficeret, neque aduerſitate aliqua vinceretur. *Et infrà*, infirmis ſeruauit vt ipſo donante inuictiſſimè quod bonum eſt vellent, & hoc deſerere inuictiſſimè nollent.

& hoc deſerere inuictiſſimè nollent] *Perperam pro* &, *legebatur* nec.

IN CAP. XIII.

non aliter hæc audire debent] *Ita rectius cum MS. quàm* hoc audire, *præcedit enim*, ſic iſta dicuntur.

Nam propter huius vtilitatem ſecreti] *Ex manuſcr. adiecimus* Nam.

dum occultum eſt qui perueniant] *Sic MS. omnia, non* quò.

haberent homines iſtum ſaluberrimum timorem] *Supereſt prapoſitio* in, *quam hic addunt noſtra excuſa.*

Cùm enim rex iuſtus, ſicut ſcriptum eſt, ſederit in throno, non aduerſabitur ante eum omne malum. Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato?] *Locus eſt Prouerb. 20. ſecundum 70 pro quo nos habemus, Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?*

qua fit beatus, cui non imputauit Dominus peccatum] *Sic MS. pro* fiet.

miſericordia eius præuenit hominem, vt liberetur à malis, & quæ fecit, & quæ facturus fuerat, niſi Dei gratia regeneraretur; & quæ paſſurus fuerat in æternum, niſi erueretur à poteſtate tenebrarum] *Liberationem à malis futuris pro præſeruatione dixit. quo genere locutionis vtitur interdum & ſcriptura, vt in oratione Dominica, Libera nos à malo; hoc eſt, vt interpretatur eccleſia, ab omnibus malis præteritis, præſentibus & futuris.*

Rectè quippe ipſa intelligitur, quæ in Euangelio legitur, gratia pro gratia] *Sic rectè MS. duo, pro eo quod erat*, quæ gratia in Euangelio legitur, Gratiam pro gratia.

IN CAP. XIIII.

Vt ſi is qui corripitur] *Perperam* corripit.

& quod ſcriptum eſt, quod vult omnes homines ſaluos fieri, nec tamen omnes ſalui fiunt, multis quidem modis intelligi poteſt, ex quibus in aliis opuſculis noſtris aliquos commemorauimus] *Abutebatur hoc Apoſtoli loco Pelagius ad hæreſis ſuæ confirmationem qua naturalem cuique poſſibilitatem ineſſe volebat, qua ex ſeipſis etiam ſine Dei gratia, & vocationi acquieſcere, & ad ſalutem*

æternam

A *æternam peruenire poſſent: vnde in Commentariis ſuis, hanc verbis Apoſtoli conditionem adiicit,* ſi ipſi tamen vocanti Deo conſentire voluerint, *quod nimirum omnes ex ſemetipſis poſſe, cõtendebat. Ergo Auguſtinus ad excludendam hanc intelligentiam, triplicem ipſe Commentarium adfert, quo ſecundum ſcripturas ſacras accipi ea verba poſſe videantur. Primus eſt, quòd niſi per eius miſericordiſſimam voluntatem & gratiam nemo ſaluus fiat, quo ſenſu accipiendum eſt illud Ioannis 1. Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; non quaſi omnes illuminentur, ſed quia nemo niſi per illum. Quomodo dici etiam ſolet, hic ludimagiſter omnes docet huius ciuitatis adoleſcentes: non quia omnes literas diſcant, ſed quòd nemo niſi ab illo. Sic Auguſt. De prædeſt. ſanctorum cap. 8. Epiſt. 107. Enchiridij cap. 103. Et Proſper epiſtola ad Rufinum, & reſponſione 8. ad cap. Gallorum. Altera expoſitio eſt, vt, omnes homines, intelligantur omne hominum genus per quaſcunq; officiorum & conditionum differentias: quo modo accipienda ſunt ſequentes ſcripturæ Luc. 11. decimatis mentam & omne olus. Gen. cap. 12. & 22. Benedicentur in te omnes gentes. Ioan. 8. Omnia traham ad meipſum. Sic Auguſtinus hoc loco & in Enchirid. cap. 103. Tertia eſt Auguſtini interpretatio, vt ideò Deus omnes homines ſaluos fieri velit, quia id nos velle faciat: qui locutionis modus ſcripturis eſt familiariſſimus, vt Gal. 4 miſit Deus ſpiritum filij ſui clamantem Abba pater, id eſt, clamare nos facientem. Sic Rom. 8. & ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemiti-* B *bus inenarrabilibus, id eſt, poſtulantes facit. Et Gen. 22. Nunc cognoui quòd timeas Deum, hoc eſt, cognoſcere te feci. Ita explicat Auguſt. cap. ſequenti & lib. 22. De ciuitate Dei cap. 1. & 2. Damaſcenus aliam profert interpretationem, qui lib. 2. Orthodoxæ fidei cap. refert hoc ad antecedentem Dei voluntatem, qui quantum ad ipſius miſericordiam & bonitatem pertinet, omnes ſaluos eſſe cupit: conſequenti autem voluntate ob præcedentem hominis culpam punit & damnat. Nam, vt rectè inquit Bernardus ſerm. 5. De natali Chriſti, miſerendi cauſam ex proprio ſumſit Deus, vlciſcendi ex noſtro. Atque hic Commentarius placuit potiſſimum Doctoribus Scholaſticis. Quinta verò eſt Proſperi interpretatio reſponſ. 1. & 2. ad obiectiones Vincentinas, & lib. 1. De vocatione gentium cap. 1. 6. 7. & 8. vbi ad ſigni quã vocamus refert voluntatem, quia Deus multa ad ſalutem adiumenta contulerit.*

quod vult cùm vult facit] *Ex conſenſu manuſcr. adiecimus,* cùm vult.

& non attulerunt ei munera] *Pro* obtulerunt, *quomodo præter MS. noſtra legunt & 70.*

Et ſpiritus induit Amaſai] *Sic rectè MS. quædam iuxta lectionem* C *Septuaginta, qua vſus eſt Auguſt. pro eo quòd erat,* Et ſpiritus Domini induit Abiſai.

vt hoc vellet, diceret & faceret] MS. *quattuor legũt,* vt hoc vellet dicere & facere.

In cap. XV.

quia & ipſa quæ damnatio nominatur, quam facit epiſcopale iudicium, qua pœna in eccleſia nulla maior eſt] *Perperam* fecit. *Loquitur autem de excommunicatione, quæ Eccleſiaſtica diſciplina veteris Synagogæ gladio ſucceſſit, & præfigurata eo fuit, vt rectè docent Cyprianus lib. 1. epiſt. 11. Hieronymus epiſt. 1. ad Heliodorum. Auguſt. De fide & operibus cap. 2. Tanto verò terribilior, quo ſpiritualior. Hinc Auguſt. lib. 1. contra aduerſar. legis & prophetarum cap. 17. Illud, inquit, quod ait Dominus, Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquã ethnicus & publicanus; grauius eſt quàm ſi gladio feriretur, ſi flammis abſumeretur, ſi feris ſubrigeretur: nam ibi quoq; ſubiungit, Amen dico vobis, quæ ligaueritis ſuper terram, ligata erunt & in cælis. Et Innocentius pontifex epiſt. 91. apud Auguſt. Foris poſiti, inquit, de excommunicatis loquens, & tanto præſidio à fide munitionis excluſi, periculis omnibus exponuntur deuorandi luporum dentibus atque vexandi, quibus obſiſtere hæc quæ illos in ſe irritauerunt doctrinæ peruerſitate non poſſunt. Quare* D *dolendum eſt diſciplinam iſtam eccleſiæ tam nunc apud multos eſſe contemptam, vt vel nihili faciant, vel hæreticos ſecuti corpus ea tantum ligari putent, non animam. At longè aliter Auguſt. Non corporalis, inquit epiſt. 75. ſed ſpiritalis eſt pœna, quæ fit quod ſcriptum eſt, Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt & in cælo: animas obligat, de quibus dictum eſt, Anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Ligatur autem homo amarius & infelicius, vt idem ait lib. 1. contra aduerſar. legis & prophet. cap. 17. Eccleſiæ clauibus, quàm quibuſlibet grauiſſimis & duriſſimis ferreis vel adamantinis nexibus.*

in correptionem ſaluberrimam cedere atque proficere] *Ita rectius* MS. *quàm* correctionem. *Conſentiunt & vetera excuſa.*

aut ante finem vitæ huius] *Mendoſè* an ante finem.

ne reſpiciat & det pœnitentiam] *Non rectè,* ne recipiat.

obſecramus pro Chriſto reconciliamini Deo] *In excuſis addebatur* ergo, *ſed non legunt nec* MS. *nec Apoſtoli Græca.*

Pax huic domui; & ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra] MS. *quatuor cùm hoc loco tum infrà,* ſuper illam

A *legunt, vt ad domum referatur. ſed noſtræ lectioni conſentiunt Græca.*

Peribit infirmus in tua ſcientia frater] MS. *conſtanter legunt* Perit, *ſed ſecus habet Apoſtolus.*

& pereat infirmus, quid ad nos?] MS. *legunt* quid ad nos pertinet, *ſed facilè id ſubintelligitur.*

In cap. XVI.

Si enim aliquando timore non corripimus, ne aliquis inde pereat] MS. *tria legunt,* plus pereat: *ſed non videtur proxima id antitheſis hic admittere, in qua comparatiuus ille vrgetur.*

& ideò ſic eſt præcipienda iuſtitia] *Mendoſè* percipienda.

Annotationum in librum De correptione & gratia finis.

ANNOTATIONES
IN B. AVGVSTINI AD PROSPERVM ET HILARIVM, De prædeſtinatione ſanctorum, & perſeuerantiæ dono lib. II.

B

Ex collatione ad MS. B. Amandi, Cambronenſe, Martinenſe & Collegij Societatis nominis Ieſu, necnon excuſa ſuperiora.

IN D. PROSPERI AD AVGVSTINVM EPISTOLAM.

ſed etiam fidei, qua Eccleſia viuit affectu] *Ita rectè MS. pro eo quod erat,* quæ Eccleſiæ viuit effectu.

ſi ea quæ valde pernicioſa eſſe intelligo, ad ſpecialem patronum fidei non referrem] *In excuſis erat,* vel ad ſpecialem, *ſed redundat particula* vel.

Multi ergo ſeruorum Chriſti, qui in Maſſilienſi vrbe conſiſtunt] *Inter hos non poſtremus erat Ioannes Caſſianus.*

Librum de correptione & gratia] *Perperam* correctione.

Deinde ne ſimpliciores quique] *Ex manuſcr. quodam adiecimus* deinde.

Omnem quidem hominem Adam peccante peccaſſe] *Mendoſè* precante.
C

Hoc autem propoſitum vocationis Dei] *Eandem ſententiam tuendam ſibi putarunt Ambroſius Catharinus & Albertus Pyghius.*

& ſanctis occaſionem teporis adferre] *Ita rectè* MS. *duo, pro* occaſionem temporis; *niſi malis* torporis, *quomodo legiſſe videtur Auguſtinus, reſpondens ad hanc obiectionem infrà lib. De dono perſeuerant. cap. 15.* Nunquid enim ſi hoc audito, *inquit,* nonnulli in torporem ſegnitiemque vertantur. *Quanquam & altera voce paulò pòſt vtitur.* Cauendum eſt igitur, *inquit,* ne dum timemus ne tepeſcat hortatio, extinguatur oratio.

eo quòd vtraque parte ſuperfluus labor ſit] *Ita conſtanter MS. pro* in vtramque partem.

caſſa ſit adnitentis intentio] *id eſt, ſuperflua & inanis: perperam* cauſa ſit.

Atque vt breuius ac plenius] *Malim* planius.

hoc totum ab iſtis ſanctis intentioſiſſimè conclamatur] *Fortè* contentioſiſſimè. *quam diuerſam lectionem Amorbachius ad marginem annotauit. Pro* conclamatur *autem, neſcio an non rectius* reclamatur *ſcribendum ſit.*

& ea quæ de epiſtola Apoſtoli Pauli] *Perperam* vt ea.

D à nullo vnquam Eccleſiaſticorum ita eſſe intellecta vt nunc ſentiuntur, affirmant] *Fallebantur, vti reſpondens ad hunc locum Auguſt. infrà De dono perſeuerant. cap. 19. & ſequentibus, oſtendit. Cæterùm pro* affirmant, *non rectè* affirment *legebatur.*

quia nec exiſtentem liberi arbitrij & rationalem, gratia creatoris inſtituat] *Ita* MS. *tria pro* rationalis gratia.

quia bono naturæ bene vſus ad iſtam ſaluantem gratiam, initialis gratiæ ope meruerit peruenire] *Mendoſè* vt ad iſtam ſaluantem gratiam.

vt quia præterita non extant, futura quæ non ſint futura confingant] *In excuſis erat,* vt quia præterita quæ non extant, *ſed pronomen* quæ, *nullum legebat excuſum: & alioqui imperfecta ſententia eſt. Loquitur autem de paruulis in ætate infantili morientibus.*

quia nec fuerint recepturi] *Sic* MS. *omnia, pro* fuerant, *præceſſit enim* potuerint.

quia quod nec renouari velle habeãt, præноſcãtur] *Hæc* MS. *lectio loco huic opportunior videtur, quã illa excuſorum* vtile habeant.

cuius ſtudium ceſſante electione fruſtrandum ſit] MS. *quoddam habè-*

dam habebat caſſante, vbi iam de electione diuina agetur, nō humana.

& aliqui eorū adepto nuper ſummo ſacerdotij honore] MS. ſummi legunt: nos alterum prælegimus.

tantis ſuperiorum diſputationibus auſus eſt contraire] MS. quoddam tantorum virorum diſputationibus legit.

Deinde quomodo per iſtam præoperātem & cooperantem gratiam] Auguſtinus operantem & cooperantem, præuenientem & ſubſequentem gratiam appellat.

præſcientia tamen quodā ordine ſit ſubnixa propoſito] MS. duo legunt obnixa, ſed non rectè.

in tuæ charitatis & ſcientiæ vigore ſperat] MS. omnia pro ſperat, legunt ſpirat: ſcribendum videtur reſpirat, vel ſuſpirat.

nec vulnus ſuperducta cute ſentiunt] MS. tria ſuperductu legunt, vbi iam non cute, ſed cutis, ſcribendum fuerit.

IN HILARII ARELATENSIS Epiſcopi ad Auguſtinum epiſtolam.

Hilarius iſte Arelatenſis fuit epiſcopus, vt conſtat ex ſuperiore Proſperi ſub finem epiſt. Honorati in ea ſede, cuius & vitam ſcripſit, ſucceſſor. Fuiſſe autem videtur Auguſt. diſcipulus, ſic enim ipſe ait infrà non procul à calce huius epiſt. Sufficiat mihi pœna mea quod à præſentia tua deliciis exulatus, vbi ſalubribus tuis vberibus nutriebar, non ſolùm abſentia tua crucior, verùm etiam pertinacia quorundam, qui non tantùm manifeſta reſpuunt, ſed etiam non intellecta reprehendunt. Neſcio an idem ſit cum eo ad quem extat Auguſt. epiſt. 94. nā cùm hunc fratrem ibi & conſacerdotem vocet, Arelatenſem cap. 1. lib. ſequentis De prædeſtinat. ſanctorum, filium appellat. Certè diuerſus eſt, vt arbitror, cuius eſt ad Auguſt. epiſt. 88. & eidem reſpondens 89. nam quamuis & illum filium dicat, conſtat tamen Syracuſis, quod Siciliæ oppidum eſt, habitaſſe, cum Arelas Galliæ ſit ciuitas. Cæterùm teſtatur Gennadius in catalogo ſuo, genere clarum & nobilem fuiſſe, doctum & pium: paupertatis quoq; amatorem, inopum verò tantam curam agentem, vt iis iuuandis reficiendisq;, etiam ruſticationem ſupra vires ſuas, longè aliter quippe educatus, exerceret. Contra graſſantes autem in Galliis Pelagiani erroris reliquias fortiter Catholicam fidem defendit, eiuſq; rei cauſa poſt Auguſtini mortem ad ſedem etiam Apoſtolicam cum B. Proſpero ſe contulit, vt liquet ex Cæleſtini pontificis epiſtola ad Galliarum epiſcopos. Mortuus eſt autem Valentiniano & Marciano imperantibus, cuius memoria celebratur tertio Nonas Maij.

per conſilium ſanctitatis tuæ ſatagit prouideri] MS. duo legunt prouidere.

quod quidā ſecundum propoſitum eligendi dicantur] Fortaſſis, eligi dicantur.

niſi credendi voluntate donata] Sic MS. omnia cum Amorbach. primus Frobenius quod adiecit, niſi quod credendi; nimirum vt molliùs cohærerent ſequentia, ſed non vidit totam hac additione turbari ſententiam: Quanquam deeſt fortaſſis vocula aliqua duas inter ſe periodi huius partes connectens.

à ſuo morbo ſe poſſe ſanari] MS. quoddam ſanare habet: ſed, vt ex ſequentibus liquet, non rectè.

& totius ſanitatis ſuæ conſequantur effectum] Sic MS. omnia cum veteribus excuſis, pro ſanctitatis: quam lectionem miror cuiquam præ altera placuiſſe, cùm intra pauciſſimos præcedētes ſequenteſq; verſus toties repetantur ſanationis, curationis, ſalutis, morbi & ægrotationis vocabula.

exterrita & ſupplici voluntate] Perperam ſupplicij voluntate: reſpondet enim ei quod poſt non pauca in eadem hac epiſtola ſequitur, vt non vel ſuppliciter emereri. Error natus ex Amorbachij editione quæ habebat exterrita & ſupplicij voluntate.

Vnde cōſequens putant exhibendam ab eo fidem] Duplex hic exſtabat in excuſis error, in quibus erat in primis, Vnde non conſequens putant. Et mox pro exhibendam, id eſt præſtādam, legebant exigendam; ſed altera eſt MS. lectio, eaq; rectior, quæ ſecundum poſteriorem partem & in Amorbachio reperitur.

propter quod vel ſanetur quis à ſua, vel ſi noluerit, cum ſua ægritudine puniatur] Mendosè propter quod vt ſanetur.

quare aliquibus vel alicubi prædicetur vel non prædicetur] Hæc vnius MS. lectio viſa commodior, quā cæterorum excuſis conſentientium, quare aliis vel alicubi.

quando & vbi prænoſcebatur] vel, vt quædam MS. præſciebatur. Perperam excuſa prænunciabatur.

Non ergo elegit Deus opera cuiuſquam in præſcientia, quæ ipſe donaturus eſt; ſed fidem elegit in præſcientia] Ita hunc locum ex MS. caſtigauimus, quibus conſentit ipſe Auguſtinus lib. Expoſitionis quarundam propoſitionum epiſtolæ ad Romanos, vnde eſt hic locus repetitus.

A cùm in eadem natura remanſerit] Ita ſcriptum habet & infrà De prædeſt. ſanctorum cap. 5. alioqui ſupereſſe fortaſſis præpoſitio videri queat.

niſi perſeuerandi virtute percepta] Sic MS. omnia cum veteribus excuſis, non præcepta.

Cæterùm & ipſi abominari] Perperam ipſos. Amorbachius ipſa legebat, hinc natus error.

ſi quis quicquam virium in aliquo remanſiſſe quo ad ſanitatem progredi poſſit, exiſtimet] MS. duo legunt quod ad ſanitatem.

euidens eſt qualecunque initium voluntatis] Redundat ſit, quod addebatur in excuſis.

à qua non permittatur præuaricari] Pro permittitur.

quod correptio valeat excitare] Mendosè correctio; quomodo & paulò poſt correctionis inſtantia, pro correptionis.

correptionis inſtantia, ſi non ab homine, & ſi non fides integra] Ita rectè MS. quoddam, vt non ex Hilarij ſententia, ſed ex aduerſo diſputantium Gallorum dicantur. Id enim prorſus poſtulat ſequens aduerſatiua: Si autem eſt qualiſcunque dolor, &c. Prius erat, correptionis inſtantia? Si ab homine, etſi non fides integra.

vel nunc omnibus datur] Pro detur.

B ſed ſine qua per liberum arbitrium perſeuerare non poſſet] Ita rectè MS. omnia, cum veteribus excuſis, quod miror quis deprauare voluerit in, ſed ne hæc per liberum arbitrium perſeuerare non poſſit, cùm verba ſint Auguſt. ex cap. 12. lib. De correpi. & gratia.

quæ & perſiſtendi & deſiſtendi obtinebat liberam poteſtatem] Fortè obtineat.

ineuitabili neceſſitate coniunctum eſt] Mendosè conuictum.

Inde eſt quod & illud pariter non accipiunt, vt eligēdorum reiiciendorumque eſſe definitum numerum velint] MS. duo cum Amorb. pro velint, legunt nolint; ſed omnino alterum eſt retinendum.

ita cum ſaluari velle omnes homines] Perperam ſaluare.

nec tamen omnes homines ſaluari] Non rectè velle ſaluari. Error natus ex Amorbachio, apud quem incuria fortaſſe typographorum infinitiuus velle, ex priori ſententia huc erat delapſus, nam in altera parte apud eum non legitur.

Alia autem ad id referunt] Sic rectè MS. omnia, pro Alij: non enim hoc ad homines, ſed ad teſtimonia pertinet ſcripturarum, vt facilè ex antecedentibus poteſt intelligi.

Quod in libro tertio De libero arbitrio ita poſitum meminiſti] Hæc trium MS. eſt lectio: in excuſis erat poſuiſſe meminiſti.

C in ſententia teneantur, aut à ſententia transferantur] Perperam aut ad ſententiam.

Ad ſummam, fatigatis omnibus] Ita conſtanter MS. omnia, pro Ad ſummū. Clarius dixiſſet, In ſumma, vel, Vt ſummatim dicam.

vt ſumma mea vota confitear] Condicionalem ſi, quam hic præfigunt MS. & excuſa, rectè prætermiſit Louanienſis editio, quam & nos ſumus imitati: nam ſanè redundat.

tolerari deberet audirem] Mendosè deberent.

Tuæ ſanè prudentiæ eſt diſpicere] Hæc MS. vnius lectio præ cæteris arriſit, quæ habent, Tuæ ſanctæ prudentiæ; nam nec infrà additum hunc habes aut ſimilem genitiuum, vt dixi, inquit, tuæ ſapientiæ derelinquo.

quos de vniuerſo opere tuo moliris] In excuſis deerat tuo.

Sanè quia vrgente perlatore timui ne vel non omnia] Pro ne, perperam me legebatur.

vel hæc ipſa minus dignè conſcius mearum virium, poſſem dirigere] Pro poſſe dirigere. Neſcio autem an rectè ſe habeat verbum dirigere, anne fortaſſe rectius fuerit digerere, id eſt, diſponere & or-

D dinare.

IN LIBRI PRIMI QVI EST DE PRAEDESTINATIONE SANCTORVM CAPVT PRIMVM.

ne teneant poëticam ſententiam qua dictum eſt, Spes ſibi quiſque] Hemiſtichium eſt à Virg. lib. 11. repetitum, vbi ſic ait,

Spem ſi quam accitis Ætolum habuiſtis in armis,
Ponite, ſpes ſibi quiſque.

eo modo eſſe tractādos, quo tractauit Apoſtolus quibus ait, Et ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit] His ſequentibuſq; verbis aliud nihil agit Auguſtinus quàm vt qui rectam diuinæ prædeſtinationis doctrinam ſub certa quadam verborum formula receperant, ex eadem docerentur & aliis verbis expreſſam recipere, ſub quibus eam auerſabantur. Non ſentit autem tolerandos in Eccleſia eſſe, qui ſcientes volenteſq; ab eius fide & doctrina recedunt: Hi enim hæretici ſunt, ad quos negat Auguſtinus Paulinam illam ſententiam, & ſi quid aliter ſapitis, hoc quoque vobis Deus reuelabit, pertinere, lib. 2. contra duas

tra duas epiſt. Pelag. cap. 3. Nam ob quos hæc ſcribuntur nondum fuiſſe dicendos Pelagianos, diſertis verbis teſtatur Auguſtinus lib. De dono perſeuerant. cap. 16. A Pelagianorum porro hæretica peruerſitate, inquit, tantum iſti remoti ſunt, propter quos hęc agimus, vt licet nondum velint fateri prædeſtinatos eſſe, qui per Dei gratiam fiant obedientes atque permaneant; iam tamen fateantur, quòd eorum pręueniat voluntatē quibus datur hæc gratia. Et cap. 17. Neque enim Pelagiani ſunt, inquit, vt aduerſus iſtam perſpicuam veritatem dura & hæretica peruerſitate contendant. Et cap. 24. Hoc Pelagiani, optamus, vt habeant; iſti autem noſtri vt plenius habeant.

IN CAP. II.

ſed ab ipſo tantum augeatur] Non dubitaui locum hunc ita caſtigare, pro eo quod erat, ſed ab ipſo tamen augeatur.

eo merito quo cœpit à nobis] Legendum videtur quod cœpit.

ſi non pertinet ad Dei gratiam quod credere cœpimus] Sic rectè MS. conſentiente & Amorbachio, niſi quòd pro ſi, legebat ſed. Id Frobenius mutauit in, quaſi non pertineat.

Quamuis enim raptim, quamuis celerrimè credēdi voluntatem quædam cogitationes anteuolent] Loco celerrimè, MS. quoddam celerrimam legit. Alia duo addunt vocem ſanctæ, ſcribentia, ſanctæ quædam cogitationes.

ſed ſufficientia noſtra, qua credere incipiamus] Sic MS. omnia, pro incipimus.

quoniam quod promiſit potens eſt & facere] Pro qui promiſit. MS. & Græca conſentiunt.

vnde pietatis exordium ſumitur] Ita MS. omnia, pro pietas exordium ſumit.

& tamen volens à ſeipſo ſibi eſſe quod credit; quaſi componit homo cum Deo] Ita conſtanter MS. pro eo quod erat, quod credit homo: quaſi componat cum Deo.

IN CAP. III.

Quo præcipuè teſtimonio etiam ipſe conuictus ſum] Ex MS. adiecimus ipſe.

Item diſputans inquam quid elegerit Deus] Ita commodius MS. quàm, quid inquam elegerit.

Quod ergo credimus, noſtrum eſt] Sic Auguſtinus, vnde ſunt hæc repetita; pro Quod enim.

ſi iam ſcirem etiam ipſam fidem] Perperam niſi iam ſcirem.

vt per munus Dei bene operentur] Ex MS. vno & ipſo Auguſtini loco addidimus bene.

& quem obdurat, relinquit eum vt malè operetur] Sic MS. omnia, pro mala: præcedit enim facit eum bene operari.

vtrum & meritum fidei miſericordia Dei præueniat] Mendosè miſericordiam. MS. legunt, vtrum & meritum fidei de miſericordia Dei veniat. ſed altera Auguſtini eſt lectio.

IN CAP. IIII.

quarum duas ex epiſtola Pauli Apoſtoli] Illud Apoſtoli, ex Auguſtino adiecimus.

elaboratum eſt quidem pro libero arbitrio] In excuſis deerat quidem.

in nullo gloriandum, quando nihil noſtrum ſit] Pro ex nullo, & nihil noſtrum eſt.

IN CAP. V.

quia in eadem natura remanſit licet vitiata] Sic MS. & ſuprà Hilarius in epiſtola ſua, cuius hæc ſunt verba; pro remanet.

Itaque nemo glorietur in homine] Locus eſt 1 Corinth. cap. 3. vbi nos conſentiētibus & Græcis pluraliter legimus, in hominibus. Citat & aliàs frequenter numero ſingulari tum hoc libro tum ſuprà epiſtola priore ad Valētinum, quæ eſt in tomo 2 46. Rurſus lib. 3. contra Petilianum cap. 2. 3. 28. & 36.

ad hoc perducitur eadem ipſa eius intentio, vt dicat] Ita commodius MS. duo, pro perducitur illuc eadem.

talibus occurrens cogitationibus] MS. legunt qualibus.

Proinde poſſe habere fidem, ſicut poſſe habere charitatem, naturæ eſt hominum, habere autem fidem, quemadmodū habere charitatem, gratiæ eſt fidelium] Ex hoc loco intelligi poteſt quo ſenſu dixerit Bernardus initio lib. De gratia & libero arbitrio Deum eſſe ſalutis noſtræ authorem, capax eius eſſe tantum liberum arbitriū. Non quaſi in ſalutis noſtræ negotio nihil agamus aut cooperemur Deo; ſed quia per peccatum corrupti nihil omnino ex nobiſipſis poſſumus operari quod ad ſalutem pertineat, id tantum habentes reliqui, quo brutis adhuc animantibus præſtamus, quòd ſalutarium operum capaces adhuc ſumus, eadem operaturi, ſi fidem, ſpem & charitatem diuina bonitas inſpirare dignabitur. Id quod & Proſper expreſſit lib. 2. De vocatione gentium cap. 2. & Fulgentius libello de incarnatione & gratia Domini, cap. 22. 23. & 24.

A IN CAP. VI.

diſcernendum eſt vtique quid veniat de miſericordia eius] Pro venit.

Fiat menſa eorum in laqueum] Addebant excuſa, & venationem, ſed non legunt nec MS. nec 70. ſed neque Auguſt. tom. 8. in Commentariis huius loci, vbi pro laqueum, habet muſcipulam.

reliquiæ per electionem gratiæ] Perperam reliquiæ.

IN CAP. VII.

Sed forſitan dicant] Ita commodius cum MS. quàm dicunt.

Quid faciemus vt operemur opera Dei] MS. omnia legunt ſingulari numero, opus Dei; ſed alterum habent & Græca.

Et dicitur nobis] Ita conſtanter MS. pro Et dicitur à vobis.

Quicquid igitur & antequam in Chriſtum crederet, & cùm credidiſſet] Redundat quod interiiciunt excuſa, & cùm crederet.

IN CAP. VIII.

inſeparabilia quippe didicimus eſſe opera trinitatis] Mendosè dicimus.

gratiam verò eſſe quis ambigat?] Ita rectius MS. quā ambigit.

ſed miſeretur bona tribuens] Pro bonum, ſequitur enim, obdurat digna retribuens.

Aut ſi & iſta, vt quidam diſtinguere maluerunt, verba ſunt
B eius cui Apoſtolus ait] Huius ſententiæ authores aliquot ſuprà allegauimus lib. De gratia & libero arbitrio, cap. 6.

Dicis itaque mihi] Pro Dicitis.

hos omnes vult ſaluos fieri] Perperam hoc omnes.

Nam ſi & illos] Loco & ſi illos.

Orat pro non credentibus, quid, niſi vt credant?] Mendosè, Orat pro nobis credentibus.

prædicatore forinſecus inſonante] Ita commodius MS. quàm ſonante.

ita vt nulla Dei eſſet iuſta reprehenſio] Pro ita & nulla.

vt qui gloriantur, non in ſuis meritis] MS. ſingulari numero legunt, & hoc verbum & ſequentia.

IN CAP. IX.

quod eam loco illo explicare noluiſſem] Pro eo quod erat nouiſſem.

diuinæ deber accedere veritati] Sic MS. Auguſtinus, vnde hæc ſunt repetita, pro accedere, habet credere, aut, vt alij legunt, cedere. In excuſis erat diuinæ accedere veritati non poterit.

C Quid ergo mirum, ſi iam infidelibus plenum orbem terrarum Chriſtus prioribus ſeculis nouerat, vt eis apparere vel prædicari merito nollet] MS. duo ſic legunt, Quid ergo mirum, ſi tam infidelibus pleno orbe terrarū Chriſtus prioribus ſeculis non venerat. Sed altera Auguſtini eſt lectio epiſt. 49. vnde eſt locus iſte repetitus.

Cùm enim nonnulli commemorentur in ſanctis Hebraicis libris] Inter quos B. Iob & Naaman Syrus, de quorū priore nominatim Auguſt. lib. 18. De ciuit. Dei, cap. 47. & De peccato originali cap. 24.

Quibus autem credituris annuncietur, hi regno cælorum] Mendosè in regno cælorum.

IN CAP. X.

vt ipſe faciat quod promiſit] Pro ipſi.

nihilominus vt impleat quod promiſit Deus] Sic MS. pro impleatur: nam & paulò pòſt, non implet Deus quod promiſit: & mox, vt promiſſa ſua Deus poſſit implere.

IN CAP. XI.

Sed incerta eſt mihi inquis] Id ſequentibus accommodatius quàm inquit.

& quod iubetur, & quod offertur] Pro eo quod erat iubet.

quoniam exigi audimus à nobis] Id magis arridet quàm audi-
D uimus.

vt intelligatur quòd & nos ea facimus] Ita rectius MS. quàm faciamus, ſequitur enim, & Deus facit.

Locum ipſum ſcripturę fratres chariſſimi attendite] Illud fratres chariſſimi, nulla legunt MS. ſed quia nihil obſtat intelligentiæ, reliquimus.

hoc ipſo quod eos facit] In MS. eſt, hoc ipſo quo, ſed alterum habet etiam Amorbachius.

IN CAP. XII.

laboratur aliquando in ætate maiorū] MS. tria laborat legunt, vt ad rationem referatur, cuius initio capitis fit mentio: ſed vox imperſonalis viſa eſt commodior; quanquā malim aliquantum, pro aliquādo.

non eorum vitam bonam vel malam Deo remunerante vel damnante, ſed nullam? Apoſtolus quidem limitem fixit] Ita legunt MS. omnia, pro eo quod erat, Deo remunerante vel damnante? Sed nullum Apoſtolus quidē. Vbi nullam vitā appellat infantiū quæ futura ſomniatur, ſi ſuperuixiſſent, quæ vtiq; mox mortuorū nulla eſt.

puniantur aut honorentur merita paruulorum] Perperam vt A honorentur.

Iudicari autem quemquam non ſecundum merita] Redundat vocula ſolùm quam hic addunt excuſa, nec legunt MS.

ſi diutius fuiſſet in corpore] MS. legunt vixiſſet in corpore, ſed & paulò antè habes, quamdiu fuit in corpore.

lauacro quo peccata diluuntur] MS. vnum legit ſoluuntur.

IN CAP. XIII.

quia præſciti ſunt, pœnitentiam ſi viuerent non acturi] Perperam acturos.

Hoc ſi auderent Pelagiani] Ita locum hunc legendum non dubito, pro audirent, quod habent vulgata, vel audierint, quod Amorbach. Nam & infrà cap. 14. ſub finem, vt quod illi, inquit, audere nō poſſunt: & cap. hoc 13. ideò, inquit, nec Pelagiani hoc dicere potuerunt, & multo magis nec iſti dicere debuerunt. Dici enim non poteſt quàm moleſtè ferant, quod viderunt Pelagiani eſſe falſiſſimum & abſurdiſſimum, hoc non vidiſſe iſtos. Quid, quòd eluſionem hanc quorundam Gallorum attigit Auguſt. lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 7. & lib. 1. De anima & eius origine cap. 12. vt eam Pelagiani audiſſe etiam potuerint.

quia non manducauerunt carnem] Sic MS pro qui non.

B IN CAP. XIIII.

Ait tamē ille copioſiſſimè atq; optimè] MS. omnia Agit legunt.

Quis enim audeat negare Chriſtianus] Pro audet.

Quilibet hoc dixerit] pro quiſquis aut quicunque, vt aliàs frequenter.

ſed vnum diem vixerit] Ita conſtanter MS. pro duxerit.

nihil ſibi præterita ſua iuſtitia profutura] Sic rectè MS. per ablatiuos. Excuſa per accuſatiuos legunt, ſed vbi tunc coniunctio aliqua deeſt.

Nunquid requiem reſpondere dubitabimus] Sic MS. duo, pro dubitamus.

quę cùm ita ſint, non debuit repudiari ſentētia libri Sapientiæ, qui meruit in Eccleſia Chriſti de gradu lectorum Eccleſiæ Chriſti, tam longa annoſitate recitari, & ab omnibus Chriſtianis, ab epiſcopis vſque ad extremos laicos fideles, pœnitentes, catechumenos, cum veneratione diuinæ authoritatis audiri] Sapientiam, velut canonicæ authoritatis librum citant frequenter veteres patres & Græci & Latini, etiam proximi Apoſtolorum temporibus, vti eodem infrà hoc capite ait Auguſt. repetitq; lib. De dono perſeuerant. cap. 17. qui cum teſtem adhibentes, inquit, nihil ſe adhibere niſi diuinum teſtimonium crediderunt. Nominatim verò in canonem referunt Innocentius papa epiſt. 3. cap. 7. Gelaſius pōtifex cum conc. 70. epiſcoporum.

C Concilium Carthag. 3. can. 47. Florentinum ſub Eugenio pontifice. Tridentinum Seſſ. 4. Auguſt. verò præter præſentem hunc locum lib. etiam 2. De doctr. Chriſt. cap. 7. & lib. 17. De ciuit. Dei, cap. 20. Nam quæ Hieron. de hoc libro ait in prologo ſuper lib. Regum, ipſe contra Ruſinum, ex Rabbinorum dicta eſſe reſpondet ſententia.

quid igitur opus eſt] Pro qui.

frequentationibus autem orationum] Sic rectè MS. cum Amorbachio; quam lectionē Frobenius primum deprauauit, ſecutq; frequentationibus aut orationibus.

quod ad Chriſtum voceris, amplecteris] Sic MS. omnia & Cyprianus, pro vocaris.

qui pro meritis hominum fallūtur] In excuſis erat eis meritis, ſed nihil eſt quod voculæ eis reſpondeat, nec legunt MS.

Si enim iudicarentur homines pro meritis ſuæ vitæ, quę non habuerunt morte præuenti] Sic MS. pro quæ non haberent morte præueniente.

vt quod illi audere non poſſunt] Ita rectè MS. pro audire. De qua lectione ſuprà diximus ad cap. 13.

D IN CAP. XV.

vnde hoc meruit?] Non rectè, meruerit.

Nunquid metuendum fuit, ne accedente ætate] Perperam nec accedente.

Quis non dico Chriſtianus, ſed inſanus hæc dicat] Id tamen pòſt auſus eſt dicere Neſtorianus quidam, de cuius blaſphemia diximus nonnihil lib. 2 De peccat. meritis & remiſſ. cap. 17.

quam ſuſcepit natura hominis cum infirmitate carnis] Pro eo quod erat, quam ſuſcepit à natura hominis.

Humana hic merita conticeſcant, quæ perierunt in Adam; & regnet quæ regnat Dei gratia] Bonorum operum meritorumq; facultatem quam primis parentibus in ſui creatione Deus inſeruerat, iiſdem peccantibus omnes in illis perdidimus; eam autem ſola nobis Chriſti gratia reſtituit: ergo priuſquam eam Dei miſericordia conſequamur, nihil eſſe in nobis poteſt bonorum meritorum quo Deum vitamq; æternam aut aliud quicquam quod eò pertineat promereamur. Quare Caluini eſt calumnia, dum videri vult hic Auguſtinum omnia fidelium merita tollere, cùm ea toties euidentiſſimè prædicet, verùm quæ ex Chriſti nobis ſint gratia, nō ex primæuæ inſtitutionis et creationis honore operibuſq; relicta.

principium fidei & perfectionem in Ieſum] Perperam in Ieſu. neque enim illud in Ieſum, ad perfectionem referendum, ſed ad voculam fidei.

IN CAP. XVI.

Euangelio ſicut videmus, ſine dubitatione profecit?] Ita rectius MS. nonnulla cum veteribus excuſis, quàm proficit.

quod cum dimiſſi à Iudæis Apoſtoli] In excuſis deerat quod.

& indicaſſent quāta eis ſacerdotes & ſeniores dixiſſent] Proſper cap. 5. ad excerpta Genuenſium locum hunc recitans, pro dixiſſent, legit fecerunt: ſed alterum eſt & in Græcis.

quanta neceſſaria fuerunt euangelio propter vos] Sic MS. omnia, pro quanta neceſſaria fuerant euangelio propter nos: ſic enim & infrà, ibi intelligendi ſunt inimici propter vos.

Vbi verò audiuimus] Sic MS. omnia, pro Vbi audiuimus: ita enim & paulò antè, Vbi ergo audimus.

quoniam reliquiæ per electionem gratiæ factæ ſunt] MS. duo addunt ſaluæ: ſed eſt vbi & aliàs prætermiſſum inueniatur.

Quiſquis ergo inde eſt, omnino non perit; nec erit inde qui perit] Pro qui pereat: ſenſus enim eſt, quicunque perit, non eſt de numero electorum.

IN CAP. XVIII.

in diſpenſatione plenitudinis temporum] Sic rectè MS. duo, pro diſpoſitione; ſimiliter enim & infrà eodem hoc cap. legunt etiam impreſſa. Eadem eſt & Græcorum lectio.

ne in tanto beneficio gratię, de placito gloriaremur voluntatis noſtræ] Ita rectè exemplar vnum, pro eo quod erat in cæteris, ne in tāto beneficio gratiæ Dei, placito gloriaremur volūtatis noſtræ.

quibus omnia cooperatur in bonum] Pro cooperantur.

IN CAP. XIX.

opus ſuum præſciuit, quo nos ſanctos & immaculatos facit] Perperam qui nos.

noſtram Deum non præſciſſe niſi fidem] Mendoſè noſtrum.

vt etiā ſancti & immaculati] Ita rectius MS. quàm, vt iam ſancti.

Nolite errare, Deus non irridetur] Ita conſtanter MS. nec aliter legunt excuſa cap. 2. lib. De dono perſeuer. pro Non erremus.

ne Apoſtoli falſa vel fallax gratiarum actio merito iudicetur] Deprauatiſſimè excuſa, ne Apoſtoli falſa vel falſarum gloriarum, gratiarum actio merito iudicetur.

IN CAP. XX.

Vobis datum eſt noſſe myſterium] Pro datum eſſe.

Cùm veniſſem, inquit, Troiadem in Euangelium Chriſti] hoc eſt, propter Euangelium; quomodo legebant MS. duo: ſed tertio conſentiunt & Græca. In excuſis erat, in Troiadē in Euāgelio Chriſti.

Sed vt minus ſuccenſeatur ab hæc parum intelligentibus] Præpoſitionem ab, nulla legunt manuſcr. nos excuſorum lectionem & ſententiam prætulimus.

Verùm redeamus ad oſtij apertionē] Sic MS. pro Veruntamē.

quid enim eſt aliud nihil dicere & tamen contradicere] Ita rectè MS. cum veteribus excuſis, quod ſciolus quiſpiam deprauauit in niſi dicere.

& faciam vt in iuſtificationibus meis ambuletis] Mendoſè faciant.

Cogitate autem qualis ſit] Perperam Cogitare.

IN CAP. XXI.

ad hoc valere illa teſtimonia] Redundat copula quam hic excuſa præponebant.

Quod ſi & diutius fecimus] Ita commodius MS. vnum quàm, Quod & ſi diutius.

IN LIBRVM II. AD PROSPERVM ET HILARIVM; QVI EST DE DONO PERSEVERANTIÆ.

In excuſis titulum habebat liber iſte, De bono perſeuerantiæ; ſed De dono ſcribendum, non MS. modò teſtantur, ſed indicat ſatis etiam ipſe Auguſtinus, plus centies hoc libro inculcans, donum Dei eſſe perſeuerantiam, quod habes in ipſius ſtatim exordij verſu quarto.

IN CAP. I.

Quomodo ergo perſeuerantiam qui non perſeuerauit] Sic MS. omnia, pro perſeuerauerit.

cum vero eſſe deſiſtit] MS. legunt deſtitit, ſi cui fortè id magis arridet.

cum perſeuerando quiſque oſtendat ſe perſeuerantem] Ex MS. adiecimus accuſatiuum ſe.

ſi & illa perſeuerantia] Sic MS. pro & ſi.

In cap. II.

cui donatur mori pro Chriſto] *Pro* donetur.

oſtendit hoc diuinitus donari] *Ex conſenſu manuſcr. adiecimus pronomen* hoc.

quod non donauit ipſe, nec fecit] *Perperam* ne fecit.

An ab illo perſeuerantia iſta fortè non poſcitur] *Sic* MS. *omnia, pro* perſeuerantia noſtra.

ſed ſanctorum orationibus reuocandus] MS. onerandus *legunt, nos excuſorum lectionem prætulimus.*

Nam tria ſunt, vt ſcitis] *Mendoſè* ſcis: *Proſperum enim & Hilarium alloquitur. Cæterùm plura fuerunt Pelagiani erroris dogmata, vt diuitem ſaluari non poſſe, niſi omnia ſua vendiderit, dederitq́; pauperibus; item nullo caſu licitum eſſe iuramentum. quæ duo recenſentur epiſtola 88 & proxima refutantur. Præterea, omnem veſtimentorum ornatum Deo eſſe contrarium: ad hæc tantam eſſe neceſſitatem ſcientiæ diuinæ legis, vt eam & mulierculas habere neceſſe ſit, aliaq́; complura, quæ proponit refellitq́; Hieron. lib. 1. contra Pelagianum. Sed Auguſt. præcipua hic capita repetit, aduerſus quæ potiſsimum eccleſia inuigilauit. Nam reliqua non ita fuere contagioſa, perpaucis eam doctrinam recipientibus.*

& paulò poſt de hac ipſa re adhuc diſputans] *Pro* de hac re ipſe adhuc.

B Quid eſt enim aliud petere quod accepimus, niſi vt id quoq; nobis præſtetur, ne habere deſinamus?] *Pulchrè Hieronymus epiſtola ad Cteſiphontem, ita dumtaxat vt agamus ſemper gratias largitori, ſciamusq́; nos nihil eſſe, niſi quod donauit in nobis ipſe ſeruauerit, dicente Apoſtolo, Non eſt volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei. Velle & currere meum eſt; ſed ipſum meum, ſine Dei ſemper auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apoſtolus, Deus eſt qui operatur in nobis & velle & perficere. Et Saluator in Euangelio, Pater meus vſque modò operatur, & ego operor. Semper largitor ſemperq́; donator eſt. Non mihi ſufficit, quòd ſemel donauit, niſi ſemper donauerit. Peto vt accipiam; & cùm accepero, rurſus peto. Auarus ſum ad accipienda beneficia Dei, nec ille deficit in dando, nec ego ſatior in accipiendo quanto plus bibero tanto plus ſitio, &c.*

Ergo & hi e qui iam ſancti ſunt] *Perperam* hi: *agitur enim de parte illa orationis Dominicæ, Sanctificetur nomen tuum.*

In cap. III.

ſed vt fiat in terra ſicut in cælo, vt terra ſcilicet imitetur cælũ] *Ita rectè* MS. *pro eo quod erat,* in terra ſcilicet vt imitetur cælum.

In cap. IIII.

C quomodo intelligatur & hic perſeuerantia poſtulari] *Perperam excuſa* perſeueranda.

dum abſtenti & nõ communicantes à cæleſti pane prohibemur] *Ita Cyprianus, pro eo quod erat in impreſſis,* dum abſentes, *quam tamen lectionem lib. 4. contra duas epiſt. Pelagianorum, cap. 9. reſidere paſſi ſumus, quòd ita conſtanter legerent* MS.

In cap. V.

perſeuerãtia verò quæ in æternum ſaluos facit] *Mendoſè* perſeuerantiam.

tanquam telo inuictiſſimæ veritatis] *manuſcr. legunt* telo inuictiſſimo.

Etiam hoc Pelagiani audent dicere, hominem iuſtum in hac vita nullum habere omnino peccatũ, & in talibus hominibus eſſe iam in præſenti tempore eccleſiam non habentẽ maculam neque rugam, aut aliquid eiuſmodi, quæ vna & ſola ſponſa ſit Chriſti: tanquam ſpõſa eius non ſit, quæ per vniuerſam terram quod ab eo didicit, dicit, Dimitte nobis debita noſtra] *Sic Auguſt. ad Quoduultdeum hæreſi 88. De Pelagianis agens, In id etiam progrediuntur, inquit, vt dicant vitam iuſtorum in hoc ſeculo nullum omnino habere peccatum; & ex his eccleſiam Chriſti in hac mortalitate perfici, vt ſit omnino ſine macula & ruga: quaſi non ſit Chriſti eccleſia, quæ in toto terrarum orbe clamat ad Deum, Dimitte nobis debita noſtra.*

D Ne quis ſibi quaſi innocens placeat] *Suprà lib. 4. contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 10. legitur,* & ne quis, *quod eſt aliquanto commodius: non legunt tamen vulgata hodie Cypriani exemplaria.*

In cap. VI.

Hoc ergo Dei donum ſuppliciter emereri poteſt] *Paſſiuè dixit* emereri, *pro ſupplici oratione impetrari. Loquitur autem de impropriè nominis merito, quod congrui Schola appellant, quo genere ſermonis ait frequenter Auguſtinus, nec merito carere peccatorum remiſſionem quam fides pœnitentiaq́; impetrat. Nam merito cõdigni ſeu de condigno non modò primam gratiam, remiſſionemq́; peccatorum, ſed nec perſeuerantiam in pia ſanctaq́; vita, mereri apud Deum poſſumus. Nam ſi iuſto quia iuſtus eſt perſeuerantia deberetur, oporteret ſecundum iuſtum Dei iudicium iuſtos omnes in finem vſq; perſeuerare, quorum tamen multos excidere videmus; vt rectè docet Auguſt. infrà cap. 13. Vita autem æterna ipſa propriè ſub meritum cadit, eoq́; omnibus abſolutè perſeueranti-*

A *bus redditur: finis enim eſt, qui ſolus ſub mercedis ratione proponitur, non autem ipſa media omnia quibus ad hunc finem contenditur.*

ſed haberi ſperantur, poſſe dicamus amitti] MS. *tria, legunt* habenda ſperabantur. *Quartum* habenda ſperantur.

cum vobis plura fortaſſe occurrant] *Perperam* nobis.

Deus autem neminem tentat, tentatione ſcilicet noxiâ. Nam eſt & vtilis, qua nõ decipimur vel opprimimur, ſed probamur] *Sic Auguſt. ſerm. 11. De verbis Domini. Eſt tentatio adducẽs peccatum, qua Deus neminem tentat: & eſt tentatio probans fidem, qua tentare Deus hominem dignatur. Cæterùm pro* qua, *minus rectè in excuſis erat* quando.

Illa ergo noxia tentatione] *Perperam* tentatio eſt.

& inanis ſit labor noſter] *Sic* MS. *omnia conſentientibus Apoſtoli Græcis.*

ne quis aut confeſſionis aut paſſionis gloriam ſuam ducat] *Ita Cyprianus, pro* dicat.

In cap. VII.

hoc eſt enim manus Dei, quoniam opere Dei fit] MS. *tria, pro* quoniam, *legunt* quo.

hæc Deus facturum ſe eſſe præſciuit] *Ita* MS. *pro eo quod erat in excuſis,* hoc Deus futurum eſſe præſciuit.

quam propoſuit in illo, in diſpẽſatione plenitudinis temporum] *Sic rectè* MS. *ſuffragantibus Græcis, pro eo quod erat,* quã propoſuit, in illa diſpoſitione plenitudinis temporum. *Idem annotatum & ſuprà De prædeſtinatione ſanctorum cap. 18.*

In cap. VIII.

Sed cur inquit] MS. *quoddam cùm hoc loco, tum infrà ter quaterve eodem hoc capite,* inquis *habet, ſed alterum eſſe germanum, arguunt ea verba quæ aliquanto infrà leguntur,* Adhuc pergat & dicat.

Quoniam Deus iudex iuſtus eſt] MS. *non legunt* iuſtus, *reliquimus tamen, nam & paulò poſt verſu proximo habes,* iuſto iudicio demonſtratur.

Si in remittendo debito bonitas] *Sic* MS. *duo, pro* debitum.

atque ita gratius ſuam gratiam vaſis miſericordiæ commẽdaret] *Præpoſitionem* in, *quam addunt excuſa,* MS. *nulla legebant.*

ſicut magna eſt miſericordia eius] *Mendoſè* ſic & magna; *ſequitur enim redditiua particula,* ita inſcrutabilia iudicia eius.

ad quod bonum ſumendum & tenendum] MS. *duo legunt,* ſumendum & obtinendum.

In cap. IX.

C ille autem aut non vocetur, aut non ita vocetur] *Addebant excuſa,* vt vocantem ſequatur, *ſed non habent* MS. *& ex ſuperiori verſu facilè repetitur.*

qui de pectore Domini biberat hoc ſecretum] *Ita rectius* MS. *quàm* bibebat. *Quod autem in officio Eccleſiaſtico de Ioanne canitur, Hic eſt iſte Ioannes qui ſupra pectus Domini in cœna recubuit, cui reuelata ſunt ſecreta cæleſtia, qui flumina Euangelij de ipſo ſacro Dominici pectoris fonte potauit; Quodq́; addit Iſidorus, & quaſi vnus de paradiſi fluminibus verbi Dei gratiam toto terrarum orbe diffudit: petitum eſt cùm ex hoc, tum ſimilibus Auguſtini locis. Sic enim ait lib. 50. homil. 19. Videte qualis fuerit Ioannes Apoſtolus, ſupra pectus Domini diſcumbebat, de alto fonte illo ſapientiæ ſecreta bibebat. Inde enim bibit quod in Euangelio eructauit, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et tractat. vltimo in Ioannem, Propter vitæ illius, inquit, ſecretiſſima quietiſſimum ſinum ſuper pectus Chriſti Ioannes Euangeliſta diſcubuit. Et mox, quæ prædicando ructaret de fonte Dominici pectoris ſolus bibit, ſed ipſe Dominus ipſum Euangelium pro ſua cuiuſque capacitate, omnibus ſuis bibendum toto terrarum orbe diffudit. Et tractat. 61. ſub finem, Hic eſt vtique, inquit, pectoris ſinus, ſapientiæ ſecretum. Mutuatus autem hæc videtur Auguſtinus à B. Ambroſ. qui epiſt. 2. ſic ait. Sapientia Dei Chriſtus, in cuius pectore recumbebat Ioannes, vt de principali illo ſecretoq́; ſapientiæ hauſiſſe diuina proderetur myſteria.*

Sed ſi hæc audiret ille] *Sic conſtanter* MS. *pro* hoc: *nam & proximo verſu pluralem numerum habes repetitum.*

iudicari homines mortuos] *Perperam* iudicare.

à Domino Chriſto mirabilia ſigna ſunt facta] *Pro eo quod erat,* admirabilia & ſigna.

Nunquid dicturi ſumus, quod in libro illo dixi, vbi ſex quibuſdam quæſtionibus] *Ita rectius* MS. *quàm* in libro alio.

quæ facturi eſſent, ſi ad eos viuentes Euangelium perueniret] *Ex* MS. *adiecimus* eos.

Et ſi hoc falſum eſt, non eſt cur dicamus] *Pro eo quod prius erat,* Et ſi hoc falſum non eſt, cur dicatur de infantibus.

quod videmus aliis eandem habentibus cauſam, non niſi per Dei gratuitam gratiam regeneratione donari] *Sic manuſcr. pro eo quod erat* quoniam videmus, *&* regenerationem donari; *quan-*

quam & vetera excuſa per ablatiuum legebant.

IN CAP. X.

Quidam diſputator Catholicus non ignobilis hunc Euangelij locum ſic expoſuit] *Quis author hic fuerit, quia nomẽ eius non expreſſit Auguſt. diuinare non poſſumus; nam apud veteres qui nunc extant, non arbitror expoſitionem illam reperiri. Inter Neotericos verò Rupertus abbas Tuitienſis in cap. 11. Matthæi videtur ab ea ſententia non procul recedere, dicens ideò Tyriis & Sidoniis non fuiſſe ſigna talia diuinitùs procurata, quia pœnitentiam acturi fuerint ad temporales tantum pœnas euadendas, non autem æternas, atque ad terrena bona retinenda, non autem ad regnum cælorum conſequendum; eoq́ depulſo metu, exemplo Niniuitarum, rurſus ad priſtinos mores redituros: alioqui eis nec prædicationem, nec ſigna huiuſmodi fuiſſe defutura: quandoquidem Deus omnes homines velit ſaluos fieri. Mirum ergo cur Niniuitis Ionam miſerit, quos vtique præſciebat ad intermiſſa peccata iterum reuerſuros.*

In qua ſententia docti hominis & admodum acuti, quæ ſint adhuc merito requirenda] MS. *duo* merita *legunt, ſed excuſorum lectionem prætulimus.*

quod eos futuros fuiſſe præſciuit] *In excuſis erat*, quod eos iterum infideles futuros fuiſſe præſciuit; *ſed altera eſt* MS. *lectio, & omnino commodior.*

IN CAP. XI.

Ex ore quippe infantium & lactentium] *Perperam* lactantium. *Lactant enim matres aut nutrices, lactent autem infantes.*

in vlla authoritate non habent] *Pro* nulla.

quis cognouit ſenſum Domini] *Sic* MS. *cum veteribus excuſis, pro* cognoſcit.

IN CAP. XII.

Conficiatur itaque gratiam Dei] *In quibuſdam erat* Confiteamur itaque; *quod annotauit & Amerbachius.*

quia nulli peccato ſicut putant, tenentur obnoxij] *Ita conſtanter* MS. *pro* nullo peccato.

Quod aduerſus eoſdem Pelagianos dicere ſolemus] *Ita eis reſpondet lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagian. cap 6.*

qui dicunt fatum eſſe vbi meritum non eſt] *manuſcr. legunt* fatum eſt.

Si enim quando libros De libero arbitrio laicus cœpi, preſbyter explicaui] *In excuſis erat* laicus Romæ cœpi, & in Africa presbyter explicaui; *ſed quæ hic adduntur, videntur ex libris Retractationum huc eſſe tranſlata, nam in nullis leguntur* MS.

& de renaſcentiũ liberatione dubitarẽ] *Perperã* naſcentium.

nemo vt opinor, eſſet tam iniuſtus atque inuidus] *Ita commodius* MS. *quam* eſt tam iniuſtus.

quoniam quod ſcriptum eſt] *Ita rectè tria* MS. *pro* quoniam quidem ſcriptum eſt, *reſpondet enim quod paulò poſt ſequitur*, aliter rectè intelligi non poteſt; *quod ipſum perturbatè in excuſis nouæ periodi erat initium: hinc enim alter ille error exortus.*

ſine vllo ſuo originali propriòve peccato] *Ex manuſcr. adiecimus* ſuo.

Videtis ne chariſſimi quàm ſit abſurdum] MS. *conſtanter legunt*, Videtis enim chariſſimi.

in quo omnes cecidimus] *Mendoſè* credimus.

qui eum paululum in hac vita non tenuit vt daretur] *Sic* MS. *pro eo quod erat*, qui eum paruulum.

Quid eſt, quod aliquando paruulis infidelium filiis potuit] *Perperam* Quid etiam quod, *ſic enim & initio capitis ſequentis*, Quid eſt quod morituro.

IN CAP. XIII.

Iam verò quoniã de dono perſeuerantiæ nunc agimus] *Non rectè*, De bono perſeuerantiæ. *qua de re diximus aliquid ad libri huius initium.*

Qui autem nolunt dicere] *Deprauatè excuſa* volunt.

ſi antequã laberẽtur hinc exiſſent] *In excuſis erat* hinc eſſent.

vnde idem qui hoc ait, item dicit Ambroſius] *Pro eo quod erat*, vnde idem qui hoc agit, idem dicit Ambroſius.

Hoc vtique vt diceret] MS. *legunt*, Hoc itaque.

Quod ergo in ſacramẽtis fidelium dicitur, vt ſurſum cor habeamus ad Dominum, munus eſt Domini; de quo munere ipſi Domino Deo noſtro gratias agere à ſacerdote poſt hãc vocem quibus hoc dicitur, admonentur; & dignum & iuſtum eſſe reſpondent] *Hinc ſacri Canonis Miſſæ vetuſtatem agnóſcimus, ad cuius præfationem verba hæc pertinent quæ hic ab Auguſtino recitantur. Meminit eorum & alibi non ſemel, vt lib. De dono viduitatis, cap. 16. Illud, inquit, quod inter ſacra myſteria, cor habere ſurſum iubemur, ipſo adiuuante id valemus, quo iubente admonemur: & ideò ſequitur, vt de hoc tanto bono ſurſum leuati cordis, non nobis gloriam quaſi noſtrarum virium tribuamus, ſed Domino Deo noſtro gratias agamus: Hoc enim con-*

A *tinuò commonemur, quia hoc dignum eſt, hoc iuſtum eſt recordari. epiſtola 156. Anima Chriſtiana, inquit, non fruſtra audiat, Surſum cor: nec fruſtra reſpondeat, ſe habere ad Dominum. Et ſerm. 29. De verbis Domini: Omnino non fruſtrà audiamus ſurſum cor. Sic lib. 10. De ciuitate Dei, cap. 4. & lib. 14. cap. 13. Rurſus in Pſalm. 85. Lib. De vera religione cap. 3. ſerm. 44. De tempore. Cyprianus quoq́ in orationem Dominicam. Chryſoſtomus hom. De Euchariſtia, & homil. 22. in epiſt. ad Hebræos. Cæterùm in ſuperioribus illis Auguſtini verbis excuſa legebant* vt ſurſum corda habeamus ad Dominum; *ſed* MS. *conſtanter ſingularem numerum habebant* ſurſum cor; *quomodo ſcriptum eſt in reliquis illis eiuſdem authoris locis quæ paulò antè produximus, ſaltem quinque numero: vt ſimile mendum eſſe exiſtimem in tribus aliis poſterioribus eiuſdem locis. Quanquam Cyprianus & Chryſoſtomus cum Eccleſiaſtico nunc vſu conſentiunt.*

IN CAP. XIIII.

Creditis in Deum, & in me credite] *Perperam* Credite in Deum, *altera eſt enim & Græcorum lectio, quæ & infrà eodem hoc capite repetitur: ſimiliterq́ refertur in Comment. ſuper Ioan. tract. 67.*

quia iterum dixit Eſaias] *Sic* MS. *& Græca, pro* dicit.

vt non videant oculis] *Ita & hic* MS. *conſentientibus Græcis.*

& induturus cor lapideum vellet auferre] *Perperam* vellent.

B Oportet ſemper orare] *Pro* oportere.

Quia vobis, inquit, datum eſt noſſe myſterium] *Mendoſè* datum eſſe.

in nullo gloriandum eſt, quando noſtrum nihil ſit] *Pro* eſt, *ſic enim & Cyprianus.*

omni Chriſtiano confitente præſciuit] *In excuſis erat non rectè* confitendum.

& in ſancta obedientia vſque ad paſſionem pro Chriſto perſeuerantiſſimè vixit] *Plus vehementiæ habet* MS. *hæc lectio quàm excuſorum* perſeueranter.

quam ſe daturum quoniam præſciuit Deus] *In excuſis deerat* quoniam.

& cum Apoſtolus ad pudicitiam coniugalem coniuges hortaretur, Vellem, inquit, omnes homines eſſe ſicut meipſum; ſed vnuſquiſque proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic. Vbi ſatis oſtendit non tantum continentiã donum Dei eſſe, ſed coniugatorum etiam caſtitatem] *Non ſentit Auguſt. Apoſtolum Paulum in negotio matrimonij caſtè verſatum fuiſſe, aut omnino etiam vxorem habuiſſe: nam quod ait*, cùm ad pudicitiam coniuga-

C lem coniuges hortaretur, *non eſt ad id referendum quod ſequitur*, Vellem, inquit, omnes homines eſſe, ſicut meipſum, *tanquam ſenſus ſit, Optarim omnes coniugatos in tam pudicè vxoribus vti quàm ego facio; ſed ad ea quæ ibidem in Apoſtolo antecedunt, Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir, &c. Coniugatorum autem caſtitatem Dei donum eſſe ſignificat Apoſtolus illis verbis*, Sed vnuſquiſque proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic. *Nam alioqui de Apoſtoli Pauli continẽtia, clariſſima & euidentiſſima eſt Auguſtini ſententia, De gratia & libero arbit. cap. 4. De ipſa quoque, inquit, pudicitia coniugali nempe Apoſtolus ait, Quod vult faciat, non peccat, ſi nubat: & tamen hoc etiam Dei donum eſt, dicente ſcriptura. A Domino iungitur mulier viro. Ideò doctor gentium & pudicitiam coniugalem, per quam non fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per quam nullus concubitus quæritur, ſuo ſermone commendans, & hoc & illud Dei donum eſſe demonſtrauit, admonens coniuges ne ſe inuicem fraudent. Quòd cum admonuiſſet, adiecit*, Vellem autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: quia vtique ipſe ab omni concubitu continebat. *Et continuò ſubiunxit, Sed vnuſquiſq́*

D *proprium habet donum à Deo; alius quidem ſic, alius autem ſic. Neq́ verò continentem modò, ſed & cælibem fuiſſe Apoſtolum, vt non tãtum vxore ſua non amplius vteretur, ſed ne habuerit quidem vnquam, adeoq́ & virgo fuerit apertè teſtatur Auguſt. epiſt. 143. ad Iulianam, de ipſa quoque ſacra, inquit, continentia virginali, quòd non ſit ſibi ex ſeipſa, ſed ſit Dei donum, quamuis credenti volentiq́ collatum, eundem audiat veracem piumq́ doctorem, qui cùm hinc ageret ait, Vellem omnes eſſe ſicut meipſum: ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ſic, alius autem ſic. Audiat etiam ipſum, non tantum ſuum, ſed vniuerſæ Eccleſiæ vnicum ſponſum, de tali caſtitate atque integritate dicentem, Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt, &c. Cæterùm virginem fuiſſe Paulum Apoſtolum docent etiam Hilarius in Pſal. 127. Ambroſius in exhortatione ad virgines: Commentarius etiam eidem inſcriptus in 1 Cor. cap. 7. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis. Nec alia eſſe videtur Tertulliani ſententia in vtroque libro ad vxorem non ita procul ab exordio. Similiter & Epiphanius hæreſi Valeſianorum quæ eſt numero 58. Item Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in cap. 4. ad Philippenſes. Sunt qui connumerent & Chryſoſt. in eundem locum, ſed nihil ibi aliud quàm reijcit eorum ſententiam qui com-*

qui comparem cuius ibi Paulus meminit, vxorem eius eſſe volunt. Propius ad rem facere videtur locus quidam lib. De virginitate cap. 36. ſed manifeſta eſt eius ſententia lib. eiuſdem cap. 82. vbi cùm Ioannem baptiſtam & euangeliſtam in virginum numerum retuliſſet, inter continentes Petro coniungit Apoſt. Paulum. Vxorem autem aliquando habuiſſe Paulum citra controuerſiam ſenſit Clemens Alexandrinus lib. 3. Stromatum, quem eius locum citauit & Euſebius lib. 3. cap. 24. ſecundum editionem Chriſtophorſoni. Idem habet Ignatij etiam martyris epiſtola ad Philadelphienſes: ſed vetera exemplaria non legunt ibi nomen Pauli, neque additum habent Vaticana, quod ex viro fide digno intellexi.

Ac per hoc ſicut exhortatur & prædicat rectè, ſed ille qui accepit hoc donum; ita exhortantem rectè atque prædicantẽ profectò ille obedienter audit qui accepit hoc donum] *Pro* accepit, *quod priore loco legitur, deprauatè in excuſis legebatur* incipit. *In iiſdem deerat poſterius illud* rectè. *MS. lectio extat & apud Bedam in collectaneis eius ſuper cap. 7. prioris epiſt. ad Corinthios.*

qui carnis aures apertas haberent] *Ita conſtanter MS. pro* carnales. *Conſentit & Beda in collectaneis ibidem.*

IN CAP. XV.

Iſta enim dicuntur, ita nos à confitenda Dei vera gratia] *In excuſis aberat* vera, *quod in ſequente explicatione vrget tamen Auguſtinus. Pro* dicuntur *autem erat minus rectè* dicunt.

& à confitenda ſecundum eam prædeſtinatione ſanctorum] *Deprauatè excuſa* prædeſtinationem.

Nunquid ergo propter huiuſmodi cauſas] *MS. tria,* animas *legunt.*

IN CAP. XVI.

profectò qui ex ſeipſo hanc ſe habere putat] *In excuſis erat contrario ſenſu,* ex ipſo.

Cauendum eſt igitur, ne dum timemus ne tepeſcat hortatio] *In excuſis deerat poſterius* ne.

Quod tamen & paruulis non tacetur & grandibus, nec paruulis occultatur à grandibus] *Sic rectè MS. pro eo quod erat in impreſſis,* Quod tamen & paruulis non tacetur, & nec grandibus nec paruulis occultatur.

quemadmodum eam ſancta ſcriptura euidenter eloquitur] *Ita commodius MS. quàm* loquitur.

Ideò vtique, ne non gratis dari credatur gratia] *Ex MS. adiecimus* non.

IN CAP. XVII.

id omnino, nec aliud quicquam eſt prædeſtinate] *Redundat quod in excuſis addebatur* niſi.

quoniam Dei dono, ſe audit futurum eſſe quod quærit] *Ita rectè MS. duo, pro* quod erit.

neque ad hæc habẽda atq; retinenda] *Perperam* continenda.

cùm ab illo impetrantur credentis fide] *Plurali non ſingulari numero.*

ſi & ipſa quod verum eſt, eſſe Dei dona] *In excuſis erat,* ſi & ipſa opera, *ſed redundat illud* opera, *nec legunt MS. Loquitur enim de fide & perſeuerantia, vt liquet ex verſu proximè antecedente.*

in nullo gloriandum, quando noſtrum nihil ſit] *Mendosè* in illo gloriandum.

certè vt de continentia taceamus] *Pro* vt, *erat in excuſis* &c.

quæ fidem quoque ipſam, & in ea permanſionem, dona Dei eſſe commendat] *Ita commodius MS. quàm* donum.

atque exhortandos eſſe homines confitentur] *Perperam* exhortandos ſe homines.

ſiue ad fidem ſiue ad perſeuerantiam vſque in finem] *Mendosè* ſiue ad finem.

At enim, vitio ſuo quiſque deſerit fidem] *Ita rectè MS. pro eo quod erat,* At enim, quod vitio ſuo quiſque deſerat fidem.

Maledictus omnis qui ſpem habet in homine] *Ita conſtanter MS. pro* ponit. *conſentiunt & 70. ſimiliter legis & infrà cap. 22.*

Hæc vtique dona Dei] *MS. omnia* itaque *legunt.*

IN CAP. XVIII.

Anne ſcitis in Helia quid dicit ſcriptura] *Pro* dicat. *MS. conſentiunt & Græca.*

IN CAP. XIX.

id eſt, vt & gratiam Dei gratuitam ſicut credenda atq; prædicanda eſt, per omnia credant & per omnia prædicent] *Ita rectè MS. pro eo quod erat,* per omnia credentes, per omnia prædicent. *Aberat quoque prior copula* &c.

non eſt in poteſtate noſtra cor noſtrum & noſtræ cogitationes] *Excuſa per infinitiuum efferebant, ſed rectius & ſuperioribus conuenientius ipſa Ambroſij verba recitantur, quæ eſt MS. omnium lectio.*

Quid & corripitis, ſi nihil boni habeamus, quod ſit noſtrũ]

A *Ad epitaſin facit copula* &, *quare eam ex MS. adiecimus. Non placet autem quod legunt* ſi nihil boni vt habeamus eſt noſtrum. *Alludit enim ad ſuperiora Cypriani verba.*

intelligebant pauciſſimis eſſe donatum, vt nullo ſibi homine prædicante, per ipſum Dominum vel per angelos cælorũ doctrinam ſalutis accipiant] *Plura ſcribit hac de re Auguſtinus præfatione in libros De doctrina Chriſtiana.*

quam nulla merita humana præcedũt] *Perperam* procedunt.

Viſum eſt & mihi] *Copulam addebant MS. omnia: legit & Ambroſius & Græca.*

Simul diſce, inquit, quia recipi noluit ab iis quos ſciebat non ſimplici mente conuerſos] *Sic Ambroſius; pro eo quod erat,* quia recipere noluit non ſimplici mente conuerſos.

Cur autem non receperint eum] *Pro* receperunt.

quid euidentius, quid illuſtrius] *Mendosè* quid iuſtius.

Vnius deitatis quæſo vos confitemini trinitatem] *Obſcura eſt hæc verſio qua vſus eſt Auguſtinus: clarius autem ſic reddidit D. Billius:* Trinitatem viri boni vnius diuinitatis eſſe fateamini, aut ſi magis placet vnius naturæ; atque hanc vocem, Deus, à Spiritu vobis poſtulabimus. Dabit enim profectò ſecũdum qui primum

B dedit. *Ex quibus verbis intelligimus non rectè Auguſtinum legiſſe, ſeu interpretis ſeu codicis vitio,* deprecabitur, *pro* deprecabimur, *ſic enim habent & Græca, & vetus noſter interpres. Quod autem ſequitur apud Auguſtinum,* id eſt rogabitur Deus vt permittat vobis dari vocem, qua quod creditis confiteri poſſitis: *& paulò pòſt,* qui dedit credere, dabit & confiteri, *vel interpres vel Auguſtinus explicandi cauſa, de ſuo addidit.*

& velimus illud vt honoremus Deum] *Redundat vocula* quod, *quam hic addebant excuſa.*

Porrò ſi hæc ita Deum nouerant dare] *Perperam* mouerant.

nolite nobis iſtam Dei gratiam prædicare, qua Deum dare fatemini, quæ vt nos faciamus hortamini] *Sic MS. tria conſentiente Barth. Grauio, pro eo quod erat,* quam Deum dare fatemur, quam & nos vt faciamus hortamini.

IN CAP. XX.

Certè qui non accepit reiiciat] *Ita commodius MS. duo, quàm* accipit: *præcedit enim,* Quis autem habet, ſi non accepit.

futuram neſcientes Pelagianam hæreſim cædebamus, prædicando gratiam qua nos Deus liberat] *Ita locum hunc ex MS.*

C *reſtituimus, legebant autèm excuſa,* futuram neſciẽtes Pelagianam hæreſim; credebamus prædicando gratiam, qua nos Deus liberat.

penè cum eo qui illa commemorauerat litigauit] *Ita commodius quàm* commemorabat.

vt oſtenderem me fidelibus & quotidianis matris meæ lachrimis ne perirem fuiſſe conceſſum] *Mendosè* confeſſum.

Didicimus enim ſingulas quaſque hęreſes intuliſſe Eccleſiæ proprias quęſtiones, contra quas diligentius defenderetur ſcriptura diuina, quam ſi nulla talis neceſſitas cogeret] *Quãtum boni per occaſionem hæreſeon Eccleſiæ ſuæ Deus procuret variis præterea locis tradit Auguſtinus; vt in Pſal. 54. De vera relig. cap. 8. Lib. 1. De Gẽneſi contra Manich. cap. 1. lib. 7. confeſſ. cap. 19. Lib. 16. De ciuit. Dei, cap. 2. & lib. 18. cap. 5. Epiſt. 50. paulò poſt initium, & epiſtola 105. ſub finem.*

IN CAP. XXI.

vt eo cætera Dei dona mereamur accipere] *Perperam* ea.

Sed ita hoc nunc dixi, vt non ante me nemo dixerit] *Ita rectè excuſa, pro eo quod erat,* Sed ita hæc non dixi vt ante me nemo

D dixerit.

remãſerit aliquid quo vocetur in dubium, gratiam Dei non ſecundum merita noſtra dari] *Pro* quod vocetur.

niſi in iis in quibus me non errare perſpexerit] *Alteram præpoſitionem ex conſenſu MS. adiecimus.*

qua miſericordiam conſecutus eſt vt fidelis eſſet] *MS. duo legunt* quia miſericordiam, *quomodo paulò poſt & cætera, vbi eſt,* qua miſericordiam conſequitur. *Vtraque lectio commodum ſenſum habet.*

IN CAP. XXII.

vt legitimè curreretis] *Sic MS. omnia, pro* curratis.

cæteris facere videamur iniuriam] *Ita rectius cum MS. omnibus; quàm* facere iudicamur.

accipiant eandem gratiam, qua velint atque efficiãtur electi] *Redundat infinitiuus* eſſe, *quem addebant excuſa, in quibus erat* quà velint eſſe: *neque enim voluntas ad electionem refertur (quis enim non velit eſſe electus) ſed ad fidem, ad pietatem & viam Domini, vt ex præcedentibus & ſequentibus liquet. Scio aliquãto poſt capitis huius initium verba iſta legi,* accipient eandem gratiam, qua electi velint eſſe &

 ſint:

ſint: *ſed eadem poſt ea repetens ſecus loquitur*, accipietis, *inquit*, eandem gratiam qua veliis & ſitis electi. A

ſubtrahentur obediendi vires, vt obedire ceſſetis] *Datiuus* vobis, *quem hic addebant impreſſa, nulla legunt* MS. *neque Proſper ipſe libro, quem tertium habes in Appendice, titulo ad excerpta Genuenſium, cap. 7. vbi locus hic recitatur, vnò nec ipſa paulò poſt excuſa.*

Vt paulò antè à me dictum eſt] *Illud* à me, *conſtanter legebant manuſcr.*

Si qui obeditis] *Pro* obanditis, *ſic enim & MS. omnia & in formula reprobata, qua partim antecedit, partim ſequitur.*

ſed ſi qui obediunt] *Ita rectè MS. pro eo quod erat*, ſed qui obaudiunt.

quaſi in audientium frontem compellando collidiiur] *Perperam* compellendo: *reſpicit enim ad elocutionem per ſecundam perſonam qua præſentes compellabantur.*

& cætera per verbi perſonam tertiam] *Redundat verbum* dicantur, *quod hic addebant excuſa, facillimè enim ex præcedentibus repetitur.* B

Maledictus enim omnis qui ſpem habet in homine] *Supereſt vocula* homo, *quàm legunt impreſſa, neque enim eſt vel in* MS. *vel apud Septuaginta.*

Hanc ſpem tenentes] *Ita commodius* MS. *quàm* Et hanc ſpem; *tametſi ita legat & Proſper ad excerpta Genuenſium cap. 7.*

Quoniam de vita æterna; quam filiis promiſſionis promiſit non mendax Deus ante tempora æterna, nemo poteſt eſſe ſecurus, niſi conſummata fuerit iſta vita] *Secus noſtri temporis hæretici, docentes debere quemque credere certò ſe ad vitam æternam peruenturum. Qua ſecuritate nihil vtique peſtilentius. Cæterùm in excuſis erat*, niſi cùm conſummata fuerit; *ſed aduerbium illud temporis non legunt nec* MS. *nec ipſe Proſper loco iam ſemel iterumq́; citato.*

IN CAP. XXIII.

etſi aliquando in ſermonibus exerendam nullo vrgente aduerſario non putaui] *Vocula* non, *deerat in excuſis.* C

Nam ſi hæc ab ipſo quidem poſcit eccleſia, ſed à ſeipſa ſibi dari putat] *Perperam* à ſeipſo.

Et hic quid eſt, clamantem, niſi clamare facientem] *Ita rectè* MS. *pro*, Et hoc.

& hoc eſſe dicunt quod gratia præceditur merito noſtro, vt ſequatur illa] *Pro eo quod erat*, & hoc eſſe dicunt quo gratia prædicetur merito noſtro. *Quam lectionem poſtulat & ipſa ſententia, leguntq́; conſtanter* MS. Præceditur *autem dixit pro anteuertitur.*

Quod vidit & beatus Ambroſius] *Ex* MS. *adiecimus copulatiuam* &. *Locus autem iſte Ambroſij prolatus eſt ex eius Commentariis ſuper Eſaiam, qui liber iam non extat: citatur autem eadem ſententia hoc titulo lib. 4. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 11.*

nec ab illo eſſe præcognita vnquam ei negare fas fuit] *Sic rectè* MS. *pro* nec ab illo ſemper cognita.

IN CAP. XXIIII.

& incipere in Dominum credere] *Ita malim cum* MS. *quodam, quàm* in Domino.

vt qui obedienter hæc audit, non in homine, ac per hoc nec in ſeipſo, ſed in Domino glorietur] *Planior eſt* MS. *hæc lectio, quàm excuſorum*, ac per hoc vt non in ſeipſo.

& hoc præceptum obedienter audire] *Ex* MS. *adiecimus* & hoc præceptum.

Hoc Pelagiani, optamus, vt habeant, iſti autem noſtri vt plenius habeant] *Ita ſimplicius* MS. *quàm impreſſa quæ per datiuos efferebant*, Hoc Pelagianis optamus vt habeant, iſtis autem noſtris vt plenius habeant.

Oremus dilectiſſimi, oremus, vt Deus gratiæ det etiam inimicis noſtris, maximeque fratribus & dilectoribus noſtris, intelligere & confiteri] *Perperam* vt Deus gratiam det: *Verbum enim illud donandi refertur ad id quod ſequitur* intelligere & confiteri.

quæ omnia tria falſa & vana hæreticorum Apollinariſtarum, tres partes varias diuerſaſque fecerunt] *Ex manuſcr. adiecimus voculam* tria.

nec eius humanitatem qua minor eſt patre] MS. *conſtanter legunt* qua maior eſt pater. *ſed excuſorum lectio quadrat aptiùs ei quod ſequitur*, qua æqualis eſt patri.

minuere aliquid eius diuinitatem] MS. *omnia* diuinitati *habent, ſi cui fortaſſe hoc magis arridet.*

Et illum ergo & nos prædeſtinauit, quia & in illo vt eſſet] *In excuſis deerat poſtrema hæc copula.*

à cuius facie eſt ſcientia & intellectus] *Locus eſt Prouerb. 2. iuxta 70. pro quo nos legimus, ex ore eius prudentia & ſcientia.*

ANNOTATIONVM IN LIBROS DE PRÆDESTINATIONE SANCTORVM ET DONO PERSEVERANTIÆ FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

Col. 41. *verſ.* 33. *pro* baptiſma, *reponatur* baptiſmum.
Col. 134. *verſu* 6. *à fine, diſpungatur* Auxentio. *& ex* Arriano, *fiat* Arrianis.
Col. 156. *verſ.* 3. *deleantur hæc verba* tractoria, (ſic enim & aliis locis legendum, *deleatúrque nota quæ parentheſim claudi ſignificat.*